

ALPHONSI TOSTATI HISPANI,

EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI,
Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

Commentaria in Primam Partem Paralipomenon:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum Hispaniarum, & Indiarum Regem.

de la casa de Sevilla
de los Clerigos menores

VENETIIS, M D XCVI.
Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS COMMENTARIORVM In Lib. Paralipomenon.

PRÆFATIO.

MAGNO iam decurso opere vigiliarum pleno, totisque viribus elaborato, cum vastam quatuor Librorum Regum amplitudinem, veritates quasdam literæ latentes edisserendo, exegerimus, ordinis ratio expostulat ad libros Paralipomenon manum mittere, vt grandi fœnore, scilicet Libris Regum liberati, Hebraicorum nominum syluam cum Hieronymo, in huius libri latitudine peruagemur, in cuius exordio dubia quædam occurrunt.

Quare libri isti sic vocentur. *Quæst.* I.

QVAERETVR primo de istis libris Paralip. quare sic vocentur. Respondendum est, quòd liber iste aliter apud Latinos, & Græcos, & aliter apud Hebræos appellatur. Nam Hebraicè, vt Hieronym. ait in quodam Prologo super librum istum, qui incipit: Si septuaginta Interpretum: Dibrehaimim dicitur, & tamen secundũ Hebraici sermonis sententiam Diureiamin appellatur, & interpretatur verba dierũ, quia Diura in Hebræo verbum significat: Iamim vero diem notat. Et rectè sic appellatur, quia in eo continentur verba dierum. i. historiæ, quæ acciderunt in diebus regum. Nam more sacræ scripturæ res gestæ verba appellantur, iuxta illud. 1. Reg. ca. 3. f. Ego faciam verbum in Israel, ꝙ qui audierit tinnient ambæ aũres eius. Idest ego faciam rem horrendam: & sic quilibet liber historiarum posset vocari liber dierum, quia in illo continentur gesta, quę acciderunt in diebus. Gręco autem nomine Paralip. appellatur, quod conuenientius nomen est. Nam Paralipo. in Græco est participium pręteriti, & est genitiuus pluralis numeri, & interpretatur relictorum, quia hic agitur de relictis. Nam in alijs libris Sacræ scripturæ historialibus multa omissa fue-

rant, quæ ad intentionem Sacræ scripturæ nimis conferebant, in hoc autē libro posita sunt, ideo qui prudenter attenderit, reperiet hic, quod in alijs libris in singulis locis desit. Et quia istud est conueniens nomen huic libro, iuxta proprietatem suam, Latini istud nomen, licet Græcum esset, tenuerunt, de nomine Hebræo non curantes. Aliquando tamen istum librū chronicum Sacræ scripturæ appellamus, iuxta consonantiam Hebraici nominis. Sic dicitur in prologo Galeato Hierony. super libros Regum. s. septimus Dibrehaiamim. i. verba dierum, ꝙ significantius exordium totius diuinæ historiæ possumus appellare, qui liber apud nos Paralipom. primus, & secundus inscribitur.

De auctoritate libri huius quanta sit. *Quæst.* II.

QVAERITVR vlterius de auctoritate istius libri inter cæteros libros Sacræ scripturæ. s. quantæ auctoritatis sit. Pro quo sciendum, ꝙ ecclesia recipit aliquos libros, & legit, qui in canone sacrarum scripturarum non sunt, sed inter apocrypha computātur, sic enim est de libro Iudith, & Tobiæ, & Sap. & Iesu fi. Sirach, vt patet in prologo Galeato. s. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor non sunt in canone. Ideo posita est quædam summa, & ordo librorum Sacræ scripturæ, vt omnes præter illas sciamus non esse in canone. Sic dicitur in eodem prologo Galeato, vbi ponitur summa omnium librorum Sacræ scripturæ. s. Hic prologus scripturarū, quasi Galeatum principium omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire potest, vt scire valeamus quidquid extra hos est inter apocrypha esse ponendum. Libri autē quidam extra canonem Sacræ scripturæ rectam doctrinam continent, & veram historiam, sicut liber Iudith, & Tobiæ, ideo ecclesia iussit illos legi, sic fuit de libro Iudith, quē synodus Nicena in libro Sacrarū scripturarū legitur computasse, vt ait Hiero. in prologo super Iudith, qui incipit. Apud Hebræos, &c. Et quamquam isti libri ab ecclesia recipiantur nullius auctoritatis solidæ sunt. Ideo ad confirmandum, & probandum ea, quæ in dubium venerint, inutiles sunt, sic enim ait Hieron. in prologo præallegato. s. Apud Hebræos liber Iudith inter apocrypha legitur, cuius auctoritas ad roborandum illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur. De libro isto Paralip. dicendum, ꝙ est in canone Sacrarum scripturarum. Ideo de illo aliter iudicandum est. Sciendum autem vlterius, ꝙ omnes libri Sacræ scripturæ, qui in canone ponuntur sunt auctoritatis solidissimæ, ita vt nihil eorum, quæ in illis scripta sunt negare liceat, aut in dubium vertere, an sic fuerit, vt ibi dicitur. Sic ait Aug. contra Vincen. Donatistam, & habetur in Decret. dist. 9. c. Ego solis. Ideo quantum ad hoc non est aliqua differentia inter libros Sacræ scripturæ, quia sicut non licet mihi negare, vel dubitare de aliquo, quod est in Euangelio Ioan. vel Matth. ita non licet dubitare de aliquo, quod est in libro Iosue, vel Iudicum. Et sicut negando aliquid, quod est in libro Mat. vel Ioan. hæreticus dicar, ita negando aliquid, quod est in libro Iudicum, vel Iosue dubitando de illo, hæreticus censebor. Considerandum tamen, ꝙ licet nihil, quod in Sacra scriptura sit, negare nobis liceat, aut dubitare de illo, tamen quædam sunt maioris auctoritatis, quam alia. s. quòd cum maiori reuerentia, & honore recipi debent, & præferri, & quòd detestabilior est, qui contra ea loquitur, quam qui contra alia, vtpote quamquam hæreticus est, qui negat doctrina epistolarum Pauli, sicut qui negat Euangelium Christi, tamen cum maiori reuerentia audiri debet, & suscipi verbum Euangelii, quod est verbum Christi, quam verbum epistolarum Pauli. Sic etiam siquis negauerit dictum Euāgelicum, aut dixerit doctrinam Christi malam esse, detestabilior erit, quam si diceret doctrinam epistolarum beati Pauli non esse conuenientem. Conformiter autem in veteri testamento. Nam nullum librum illorum negare licet, & tamen siquis negaret doctrinam quinque librorum Moysi, detestabilior habetur, quam si negaret aliquid scriptum in libro Iudicum. Quod autem nihil eorum, quæ sunt in canone Sacræ scripturæ negare liceat, aut de nullo eorum dubitare, prouenit ex hoc, quia omnes libri sacri scripti fuerunt, tam in nouo, quàm in veteri testamento ab habentibus spiritum propheticum, & tamē

Spiritus

Spiritus ſanctus, nunquam mentitur, nec mentiri poteſt, cum Deus ſit fidelis, & ſeipſum negare non poteſt. 2. ad Tim. 2. Quod autem omnes iſti libri ſacri prophetice ſcripti fuerint patet. 2. Petr. c. 1. ſ. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Et iterum ibi: Hoc primum intelligentes, ꝙ omnis prophetia Scripturæ propria interpretatione non fit. Et Apoſtolus 2. ad Timo. 3. ait. Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum, & ad arguendum. In quo præſupponit omnes libros Sacræ ſcripturæ, Deo inſpirante, fuiſſe ſcriptos. Deus tamen in omnibus dictis ſuis æqualiter ſe habet ad non poſſe mentiri, ideo impoſſibile eſt, ꝙ in aliquo libro Sacræ ſcripturæ mendacium contineatur. Quod autem quidam libri maioris auctoritatis ſint, quàm alij prouenit eis ab auctore, ſicut Euangelia maioris auctoritatis ſunt, quam cæteri libri teſtamenti noui, eo ꝙ illa ſunt verba Chriſti, & alia ſunt verba Apoſtolorum. Sic etiam in veteri teſtamento libri Moyſi maioris auctoritatis ſunt, quam cæteri, quia a Moyſe cõſcripti ſunt, cui nullus fuit æqualis propheta, vt patet Deuter. vlt. Hoc autem præſuppoſito, ꝙ tam in nouo, quàm in veteri teſtamento ſunt ordines librorum, per quos cognoſcimus eorum maiorẽ, vel minorem auctoritatem. Canonem autem veteris teſtamenti habemus in prologo Galeato ſuper libros Regum, & ſunt ordines tres. Primus ordo vocatur librorum legalium, & in iſto ſunt quinque libri Moyſi, quos Iudæi Thora vocant. Secundus ordo eſt prophetalium, in quo ponuntur octo libri, primus eſt Ioſue, ſecundus Iudicum, tertius liber Samuelis. i. primus, & ſecundus Regum, quartus liber Melachim. i. tertius, & quartus Regum, quintus eſt Iſaias, ſextus eſt Ieremias, ſeptimus Ezechiel, octauus liber duodecim prophetarum minorũ. Tertius ordo librorum vocatur Agiographa, ideſt libri ſacri, qui ordo nouem libros continet, quorum primus eſt Iob, ſecundus liber Pſalmorum, tertius eſt liber Salomonis parabolarum, quartus eſt Eccleſiaſtes, quintus eſt Cantica canticorum, ſextus eſt Daniel, ſeptimus eſt Paralip. diuiſus in duos libros, octauus eſt Eſdras diuiſus in totidem, nonus eſt liber Eſther. Omnes autem libri præter iſtos apocryphi ſunt, & in canone Sacræ ſcripturæ non habentur, vt patet in prologo Galeato, quamquam Eccleſia multos illorum receperit. De iſtis ordinibus tribus dicendum, ꝙ libri primi ordinis ſunt maioris auctoritatis in omnes libros veteris teſtamenti, libri autem ſecũdi ordinis ſunt maioris auctoritatis, quam libri tertij ordinis, qui autem in tertio ordine ſunt, minimam auctoritatem habent, & tamen non ob hoc credendũ eſt eos infirmioris veritatis eſſe cæteris libris primi, & ſecundi canonis. Conſiderandum vlterius, ꝙ quamquam libri diuerſorum canonum ſint inæquales auctoritate, tamen libri eiuſdẽ canonis, quamquam multi ſint, æqualis auctoritatis ſunt, ſicut omnes quinque libri Moyſi inter ſe. Canon autem in nouo teſtamento non diſtinguitur, ſicut in veteri, quia pauci libri ſunt in eo, & tamen poteſt diuidi in duos ordines, quorum primus continet libros legales, qui ſunt quatuor Euangelia. Alius autem continet reliquos libros acceſſorios, qui ab Apoſtolis ſcripti ſunt, & iſti minoris auctoritatis ſunt, quam primi propter differentiam auctorum. Hoc autem dicto apparet cuius auctoritatis ſit liber Paralip. nam inter libros veteris teſtamenti eſt in tertio ordine, qui minimę auctoritatis eſt. Si. n. comparetur ad libros noui teſtamenti euidentius eſt. Nam quilibet liber noui teſtamenti maioris auctoritatis erit, quam ille. Conſiderandum autem, ꝙ licet libri veteris teſtamenti habeant inter ſe tres differentias auctoritatis propter tres ordines, tamen iſtud obtinet comparando quoſdam libros veteris teſtamenti ad alios. Si tamen comparemus libros veteres ad nouos, quilibet liber noui teſtamenti erit maioris auctoritatis, quam omnes libri ſimul veteris teſtamẽti, & ratio huius eſt propter auctores. Nam auctores omnium librorum noui teſtamenti fuerunt Apoſtoli, vel Euang. & iſti fuerũt viri maioris ſanctitatis, q̃ viri veteris teſtamenti, quia tunc erat ſtatus imperfectior.

De ordine libri huius. Quæſt. III.

QVAERITVR vlterius de iſto libro Paralip. an ponatur in ordine conuenienti poſt libros Regum, & qui libri debent eum præcedere, & qui ſubſequi. Reſpondendum, ꝙ

omnes quinq; libri Moysi debent præcedere ad lib. Paralip. Et hoc tam tempore, q̃ auctoritate. De tempore patet, quia Moyses fuit multo tempore, antequam Reges isti, quorum historiæ in hoc libro enarrantur. De auctoritate patet, quia libri Moysi ponũtur in primo ordine canonis libr. authentic. Paralip. in tertio, vt patet in prologo Galeato, & præc. q. Liber ẽt Iosue præcedit lib. Paralipom. tpe, & ordine. De tempore autem notum est, quia Iosue fuit successor Moysi, vt patet Deut. vlt. c. Et Iosue vlt. & Deus instituit eum in principem viuente Moyse. Sic patet Nu. 27. De auctoritate patet, quia Iosue liber ponitur in secundo ordine, vt patet in prologo Galeato, liber quoq; Iudicum præcedit lib. Paralip. auctoritate, & tpe. De auctoritate patet, quia ille ponitur in secundo ordine, de tpe patet, quia iudices fuerunt immediate post Iosue, vt patet Iudi. 1. & 2. & 3. c. Liber quoq; Ruth præcedit lib. Paralipo. sicut præcedit eũ liber Iudicum, quia liber Ruth, quędam pars est libri Iudicum decisa de illa, vt patet in prolog. Galeato, & hoc quia historia Ruth contigit tpe cuiusdã iudicis, vt patet Ruth. c. 1. De libris autẽ Regum, an debeant præcedere ad lib. Paralip. vel subsequi, est dubium, & rõ est dubitãdi, quia eędem historiæ, q̃ ponuntur in libris Reg. ponuntur in Paralip. & tñ ordo librorum consideratur principaliter secundum ordinem rerum scriptarum in eis, vel secundum ordinem tpm, in quibus scripti sunt, cum igitur eędem scribantur in vtrisq; nõ videtur rõ præcessionis. Aliquis aũt dicet, ꝙ liber Paralip. debeat præcedere ad libros Regum, quia q̃q̃ in vtrisq; cõtineãtur eędem historiæ, tñ liber Paralip. incipit ab antiquioribus. s. ab Adã, & quibusdã alijs, quæ pertinent ad Genesim. Dicendum tñ, ꝙ hoc non obstante liber Regum debet poni ante Paralip. Primo pp scriptorem, quia consideratur tempus scriptorum librorũ, sed scriptor librorũ Regum præcessit tpe scriptorem Paralip. Nam non fuit idem scriptor, vt declarabitur infra, in quadã q. ideo præponi debet Regum. Secundò patet ex fine, ad quẽ isti libri fuerunt scripti, nam liber Regum scriptus fuit ad enarrandum historias Regum Iuda, & Israelis, liber aũt Paralip. fuit scriptus ad supplendum ea, quæ deficiebant in libris Regum, & ad declarandum illa, q̃ obscurè se habebant, vt patet ex noĩe suo, & declarabitur infra, in quadam q. exponens tñ ordine naturæ semper dẽt esse post expositum, vel exponibile, ideo liber Regum debet esse ante Paralip. Tertio patet hoc ex tpe, in quo scripti sunt isti libri. Nam prius scriptus est liber Regum, q̃ Paralip. & iste ordo seruatur satis in scriptura quãtum ad præpositionem, vel postpositionem librorum. Quod aũt prius fuerit liber Regum scriptus, q̃ Paralip. patet, quia liber Paralip. allegat librum Reg. vt patet 2. Paralip. 24. c. vbi dicitur: reliqua aũt facta eius, & summa pecuniæ, quæ adunata est sub eo, & instauratio domus Dei scripta sunt diligentius in lib. Reg. Et sic sæpe in lib. Paralip. allegatur liber Reg. 4. vt patet, & quia libri, qui scribunt gesta posteriorum temporum debent esse posteriores in ordine scripturæ, ideo liber Paralip. qui scribit gesta posteriorum temporum est posterior, nam libri Regum solum scribunt historiam vsque ad captiuitatem Babylonis. Et tñ liber Paralip. scribit historiã vsque ad reditum de Babylone. Nam 2. Paralip. vlt. dicitur, ꝙ anno primo Cyri regis Persarum misit prædicari in vniuerso regno suo de Iudæis, qui erant ibi, quis vellet redire in Ierusalem ad ædificandum tẽplũ dñi. Et tamen istud fuit annis 70. post captiuitatem Babylonis, cum illa totidem annis durauerit, vt patet Iere. 25. c. Ideo posterior est liber Paralip. ad libros Regum per 70. annos, & sic debet poni posterior ordine. Debet tamen poni mox post libros Regum, quia inter eum, & libros Regum nõ fuit aliqua scriptura historica, & debet poni ante librum Esdrę. Nam principium Esdrę, & finis Paralipo. idem sunt, quia in fine Paralipo. dicitur, quòd rex Cyrus persarum primo anno regni sui dedit licentiam Iudæis redeundi in Ierusalem, & in principio libri Esdræ ponitur ista licentia, quod videtur fuisse ad continuandum vnum alteri.

An liber iste sit ille, qui vocatur liber Verborum dierum. Quæst. IIII.

QVAERITVR Vlterius an Paralipo. sit ille liber, qui vocatur liber Verborum dierum, de quo sæpe fit mentio in libris Regum. Aliquis dicet, quòd sic: primo quia in libris Regum remittitur sæpe ad librum Verborum, & inueniuntur in Paralipo. illæ historiæ,

historiæ, pro quibus remittitur. Sic patet 3. Reg. 15. vbi dicitur. Reliqua verborũ Asa, & vniuersæ fortitudines eius, & ciuitates, quas extruxit, nonne scripta sunt hæc in libro sermonum dierum? Et tamen omnia hæc inueniuntur in Paralip. vt patet 2. Parali. 14. 15. & 16. Secundo patet ex nomine libri huius, nam vocatur in Hebręo Diurehaiamim, & interpretatur verba dierum, ideo ipse est liber verborum dierum. Respondendum, ꝙ non est iste liber verborum dierum, de quo fit mentio in libris Regum, quod patet primo, quia liber Regum allegat librum verborũ dierũ, ideo fuit ille prior, & tñ lib. Reg. fuit prior, quã Parali. cũ Paral. scribat reditum de captiuitate Babylonis, liber aũt Regum solum pertingit ad ipsam captiuitatẽ. Secundo patet, quia si esset liber Paralip. verborum dierum, oportet ꝙ contineret verba dierum Regum Iuda, & Israel, quia in libris Regũ noĩatur liber ille Verborum dierum Regum Iuda, & Israel, ideo non est Paralip. liber dierũ. Hoc patet, quia in Paralip. nihil habetur de regibus Israel, sed solum de regibus Iuda, vt patet discurrendo per totum librum. Tertio patet, quia si liber Paralip. esset liber Verborum dierum, haberentur in eo omnia, pro quibus remittitur ad eum in libris Regum, & tamen falsum est. Patet hoc quantum ad reges Israel, nam in fine historię cuiuslibet de regibus Israel dicitur, ꝙ reliqua verborũ eius scripta sunt in libro Verborũ dierum, vt patet in quolibet capitulo ferè 3. & 4. Reg. idest a capit. 14. 3. Reg. vsque ad finem quarti libri, & tñ in libris Paralip. nulla mentio fit de regibus Israel, vt patet ꝑ discursum eorũ. De regibus autem Iuda idem patet, nam de aliquibus regibus remittitur ad librum, qui est liber Verborum dierum, & tamen nihil habetur in Paralip. de illis, sic patet Reg. 4. cap. 21. De Amon cum dicitur: Reliqua sermonum Amon, nonne hæc scripta sunt in libro Verborum? & tamen 2. Paralip. c. 33. ponitur historia Amon, & non additur saltem vnum verbum sup id, quod habetur in libro Reg. Item patet de Ioakim, & Ioachaz, & Sedecia, & alio Ioachim, pro quorum historijs remittitur Reg. 4. 23. & 24. c. ad librum sermonum dierum, & tamen 2. Paralip. habetur cap. vlt. de istis quatuor regibus, nihil ibi additur supra id quod est in libris Regum: immo, quod maius est, non ponitur tantum de historia eorum, sicut 4. Reg. 23. & 24. c. Quarto patet, quia si liber Verborum, qui allegatur in lib. Reg. esset liber Paralip. nunquam allegaretur in libro Paralip. ipse liber Regum, quia esset sic circulus, & tamen in Parali. allegantur aliquando libri Regum, vt patet 2. Paralip. 24. c. cum dicitur: Porro summa pecuniæ, quæ adunata fuerat sub eo, & instauratio domus Dei scripta sunt diligentius in lib. Reg. Non est igitur Paralip. libri Verborum. Quinto patet, quia si Paralipo. esset liber Verborum, nunquam allegaretur in eo liber Verborum, & tamen sæpe in Paralip. allegatur liber Verborum, tam dierum Regum Iuda, quam Israel, ideo non sunt idem. Patet hoc 2. Paralip. vbi dicitur: Opera prima Asa, & nouissima scripta sunt in libris Regum Iuda, & Israel. Et infra etiã 2. Paralip. 20. c. Reliqua autem gestorum Iosaphat scripta sunt in libro Iehu filij Hanani, quę digessit in lib. Reg. Israel, idem patet eo. lib c. 25. & 27. & 33. & 35. & in multis locis. Nõ potest ergo Paralip. esse liber Verborum dierum Regum Iuda, vel Israel, qui allegatur in libris Regum. Sed dicendum, ꝙ ille fuit aliquis liber factus ante librũ Paralip. & etiam ante libros Regum, ideo tam in Paralip. quam in libris Regum allegatur iste liber Verborum dierũ Iuda Regum, & Israel. De isto autem libro an sit vnus vel multi, & an scriptus fuerit ab vno, vel a pluribus auctoribus, & qui fuerint illi auctores, & an in eodem tempore, vel diuersis scriptus fuerit, declaratum est in 3. Reg. c. 14. in duabus quæstionibus. Ad rationem primam in contrarium dicendum, ꝙ quamquam aliqua de illis, pro quibus remittitur ad librum Verborum dierum, sint in libris Paralip. tamen falsum est, ꝙ liber Paralip. sit ille liber, qui vocatur liber Verborum dierum, quia non sunt ibi omnia, cum multoties remittatur in libris Regum ad librum Verborum dierum, & nihil de illis inueniatur in Paralip. vt supra probatum est. Si autem aliqua de illis, pro quibus remittitur ad librum Verborum dierum, sunt in Paralip. istud est per accidens, quia etiã aliqua eorum sunt in Ieremia, & Isaia, sicut patet de gestis Ioachaz, Ioakim, & Sedeciæ, de quibus valde multa in libro Iere. habentur, quæ non habentur in libro Regum, & tamen cum in libro Regum remittatur pro residuis istorum ad librum Verborum dierum, non dicimus, ꝙ liber Ieremiæ sit Verborum dierum. Ad secundã

rationem dicendum, quòd nomen nihil probat, quia liber Verborum dierum vocatur liber, qui continet gesta temporum, & istud pertinet ad quemcunque librum historicum, & sic posset quilibet historicus vocari liber dierum, & quia liber Paralip. est historicus, cum contineat supplementa historiarum, quæ in alijs libris scripturæ habebantur incompletè, vocabitur liber Verborum dierum. Et quia nulli libro in scriptura magis competit esse historicum, & suppletiuum historiarum, quam libro Paralip. vocatus est potius liber Verborum, quã alij libri scripturæ: sic enim intelligit Hieronymus, qui vocat Chronicum sacræ Scripturæ loco huius, quod Hebræi vocant Diurehaiamim, vt patet in prologo Galeato, scilicet Septimus est Diurehaiamim, idest verba dierum, quod significantius Chronicum diuinæ totius historiæ possumus appellare. Qui liber apud nos Paralip. primus, & secundus inscribitur. Quamq̃. ergo ex eadem ratione liber Paralip. appelletur liber Verborum dierũ Regum Iuda, & Israel ille, qui sæpe allegatur in libris Re. tamen non sunt idem liber.

Quis fuit auctor huius libri. Quæst. V.

QVAERITVR Vlterius quis fuit auctor huius libri Paralip. Aliquis dicet, ꝙ ignotus est auctor eius, & ideo inter Agiographa ponitur. Nam quidam dicunt illos libros inter Agiographa computari, quorum doctrina talis est vera, & certa, atque sancta, & tamen ignorantur auctores eorum, & ob hoc minoris auctoritatis sunt, quã illi libri, quorum anctores sciuntur. Sed hoc falsum est, quia Hieronymus ponit in prologo Galeato nouẽ libros in tertio ordine, qui est Agiographarum, & tamen ponit ibi auctores quinque librorũ ipsorum, scilicet ponitur liber Psalmorum quorum auctorem dicit esse Dauid: ponit etiã Parabolas, & Ecclesiasten, & Cantica canticorum, & istorum trium dicit auctorem Salomonem: posuit etiam Danielis librum, & Esdræ: non ergo est verum librorum positorum inter Agiographa, quod auctores ignorantur, & sic licet Paralip. sit inter Agiographa, non oportet, quòd ignoretur eius auctor. Aliquis dicet, quòd iste liber fuit editus ab Isaia propheta cũ omnes libri scripturæ ab habentibus spiritum propheticum scripti sunt, vt declaratum est supra quęstione 2. huius prologi. Sed dicendum, quòd non stat, quia Isaias solum vixit vsque ad tempora Ezechiæ regis: nam ipse cœpit prophetare sub Ozia, & finiuit prophetiam sub Ezechia, vt patet Isa. primo: propheta tamẽ postquam incipit prophetare, dicitur prophetare sub oĩbus regibus illis sub quibus postea viuit, vt probatum est. 4. Re. 21. c. in quęstione de morte Isaiæ. Item patet, quia dato, quòd aliquis vellet proteruire volens dicere, quòd maiori tempore vixerit, non potest stare, ꝙ ipse scripserit librum istum, quia tunc daretur, quòd ipse vixerit valde multis annis, quibus non poterat viuere aliquis homo tempore illo, scilicet ferè ducentis, & nonaginta annis. Quod patet, quia ipse cœpit prophetare sub Ozia, & quando cœpit prophetare iam esset vir, & sic esset tot annorum, sicut Ozias, vel fere: detur autem, quòd esset tot annorum, quia in hoc modica difficultas est: accipientur tunc quinquaginta duo anni de regno eius. 4. Re. 15. & decem, & sex anni de regno Ioatham e. c. & decem, & sex de regno Achaz e. lib. c. 16. & vigintinouem de regno Ezechiæ e. lib. c. 18. & quinquagintaquinque de regno Manasse, e. li. 21. c. & duo anni de regno Amon e. ca. & triginta vnus anni de regno Iosue e. li. c. 22. & tres menses de regno Ioachaz e. li. c. 23. & vndecim anni de regno Ioakim e. c. & tres menses, & decem dies de regno alterius Ioakim. 2. Paralip. vlt. & 2. Esdræ 2. & vndecim anni de regno Sedeciæ. 4. Re. 24. c. & septuaginta anni de captiuitate Babylonis, qui simul facerent ducentos annos nonaginta, & quatuor ferè, & tamen oporteret, quòd Isaias viueret tanto tempore, quòd scriberet librum Paralipo. cum in illo ponatur reditus de captiuitate Babylonis. 2. Paralip. vlt. c. Ideo non poterat Isaias scripsisse librum istum, cum homines tempore illo non pertingerent vltra octoginta, & nonaginta annos, & vix aliquis peruenit ad centum, sicut dixit Dauid, Anni nostri, sicut aranea meditabuntur dies annorũ nostrorum in ipsis septuaginta annis: si autem in potentatibus octoginta annis amplius eorum labor, & dolor: non igitur posset Isaias tanto tempore viuere, nec etiam per tertiam partem tem-

temporis huius. Alij autem tenent, & ista est positio communis, quòd Ieremias librum Paralipomenon scripserit, & nos quoque aliquando aliorum opinionem referẽdo, idem diximus, & videtur hoc verisimile, quia Ieremias fuit tempore captiuitatis Babylonis, & etiam post. Sed dicendum, quòd falsum est hoc, non enim potuit Ieremias librum Paralipomenon scripsisse. Primo patet, quia in lib. Paralipomenon sæpe allegantur verba Ieremiæ, & tamen ipse non allegaret verba sua, quia nunquam hoc consuetum fuit in Sacra scriptura, nec etiam ab aliquo alio scriptore, quòd ipse verba suiipsius allegaret, sed aliquando lectorem remittunt ad ea, quæ scripserunt in aliis locis, non tamen remittunt ad illa, vt ad scripta aliorum, sed vt ad sua scripta, & tamen in lib. Paralipomenon remittitur ad librum Ieremiæ, vt ad librum alterius, vt patet secundo Paralipomenon 35. capitul. Ecce scriptum fertur in Lamentationibus. Et iterum dicitur. Mortuus est Iosias, & sepultus est in Mausoleo patrum suorum, & vniuersus Iuda, & Ierusalem luxerunt eum, & maximè Ieremias, cuius Lamentationes cantores, & cantatrices, vsque in hodiernum diem replicant super Iosiam. Item patet eodem libro c. vltimo, scilicet. Donec imperaret rex Persarum, & compleretur sermo domini ex ore Ieremię. Nõ ergo Ieremias scripsit librum Paralipomen. Secundò patet, quia Ieremias scripsit librum Regum, vt declaratum est in prologo tertij Regum. Et tamen liber Paralipomenon, factus est præcipuè ad supplendum ea, quæ deficiebant in libris Regum, vt patet ex discursu secundi, & primi Paralipomenon, si tamen Ieremias voluisset scribere librum Regum, & postea librum Paralipomenon ad supplendum ea, quæ deficiebant in libris Regum, videbatur hoc esse superfluum, & inutile, quia potuisset ipse libros Regum aliqualiter facere longiores ponendo ibi aliqua, quæ supplentur in libris Paralipomenon, & tunc excusasset libros Paralipomenon, in quibus non solum supplentur aliqua, quæ minus fuerunt in libris Regum, sed etiam repetuntur plurima eorum, quæ sunt in libris Regum, vt patet intuenti vtrosque libros, tam Regum, quam Paralipomenon, non ergo scripsit Ieremias librum Paralipomenon, sed aliquis alius propheta videns Ieremiam decurtatè scripsisse, suppleuit quædam, quæ videbantur necessaria, aut valde opportuna, & non habebantur in libris Regum, & ad hoc fecit libros Paralipomenon. Tertiò patet, quòd non potuerit Ieremias scribere libros istos, quia tunc oportebat, quòd Ieremias vixisset, vsque post reditum de captiuitate Babylonis, & quòd postea scripserit istos libros, quod patet, quia 2. Parali. vlt. agitur de reditu captiuitatis de Babylone, non tamen potuit Ieremias scripsisse post reditũ de Babylone, quia Ieremias mortuus est in Aegypto satis cito, postquam descẽderunt Hebræi de terra Iudææ in Aegyptum post mortem Godolię, vt declaratũ est, 4. Reg. vlt. q. vlt. de gestis Ieremiæ. Etiã patet hoc, quia si Ieremias vixisset vsque ad reditum de Babylone, cum ipse esset propheta Domini tam excellens, ipse esset princeps Israelitarum, quantum ad spiritualia post reditum, & tamen non fuit ipse princeps, sed Esdras: immo, quod plus est, non fit aliqua mentio de eo in libris Esdræ, & Neemiæ, vbi tractatur historia populi post reditum de Babylone, & hoc non est verisimile, quod de tanto viro non fieret mentio aliqua, cum ante captiuitatẽ Babylonis magna mentio fieret de eo, & maior deberet fieri post reditum de Babylone, cum iam omnia verba sua, quæ prædixerat de captiuitate Babylonis vera fuissent. Item patet, quia primi Esdræ, capitulo quinto fit mentio de prophetis, qui prophetauerunt post reditum de Babylone, & dicitur, quod prophetabant tunc Aggæus, & Zacharias, & tamen isti erant prophetæ minores, ideo a fortiori fieret mentio de Ieremia ibi, qui erat propheta principalior, & tamen nihil de eo dicitur: ergo non viuebat tunc. Item patet in argumento posito in modum prologi ante Ieremiam, qui incipit: Ieremias Anathothites, qui est viculus tribus a Ierosolymis distans millibus, apud Taphnas in Aegypto a populo lapidibus obrutus occubuit. Iacet vero in eo loco sepultus, quo dudum Pharao rex habitauerat. Et quoniam postulatione sua defugatis ab eodem loco serpentibus, Aegyptios a tactu aspidum fecit esse securos, magna cum ibi religione Aegyptij venerantur. Item patet efficacius, quia si Ieremias scripsisset librum istum, oporteret, vt esset plusquam annorum cẽtum triginta, quando eum scriberet, quia Ieremias cępit prophetare anno decimo-

tertio regni Iosiæ, vt patet Ieremię primo, & ad minus esset viginti annorum, vel plus Iere-
mias, quando inciperet prophetare, & si natus esset septem annis saltem ante principium re-
gni Iosiæ, postea autem regnauit Iosias annis triginta vno quarto Regum 22. & Ioachaz
mẽsibus tribus, & annis vndecim, eodem libro capitulo vigesimotertio, & alius Ioachin mẽ-
sibus tribus, & decem diebus 2. Paralipomenon vlt. & postea Sedecias vndecim annis quarto
Regum 24. & à captiuitate Babylonis, quę facta est vltimo anno regni Sedecię, vsque ad redi-
tum de Babylone fluxerunt anni septuaginta: Ieremiæ 25. qui simul sunt centum triginta,
quasi duo anni, & tamen tempore Ieremię nullus hominum accedebat ad talem ętatem: po-
tissimè, quia non solum oportebat, quòd Ieremias viueret tanto tempore, sed etiam postquã
esset annorum centum triginta, & plurium, scriberet librum Paralipomenon, & tamen si
contingit aliquem ad talem ętatem venire vix poterit habere aliquam operationem huma-
nam, potissimè operationes intelligendi perfectè, cum istę exigant magnam dispositionem
phantasiæ, quæ non est in ætate tam senili, cum illa sit frigidissima, & omnio terrea: non ergo
potuit Ieremias scribere librum Paralipemenon. Dicendum autem, quòd liber Paralipome-
non fuit scriptus per Esdram, qui vocatur scriba legis, qui omnes libros Hebræorum sacros
combustos in captiuatione Iudæorum per Chaldæos spiritu Dei restaurauit, & prętter illos ip-
se alios libros scripsit. Et quia ipse vidit libros Regum scriptos per Ieremiam deficere in qui-
busdam, quasi necessarijs propter breuitatem, voluit supplere, quæ minus habebantur, & ad
hoc fecit librum Paralipomenon. Istud autem est satis verisimile. Primo ex concordia Parali-
pomenon, & librorum Esdræ. Nam idem est finis Paralipomenon, & principium Esdrę, quia
in fine Paralipomenon dicitur quomodo expletis septuaginta annis captiuitatis anno primo
regis Cyri fecit ipse denunciari per totum regnum suum, quòd quicunque de Hebræis vellet
redire in Ierusalem ad ędificandum templum, rediret. Et in hoc incipit primus liber Esdræ.
ad eundem ergo scriptorem pertinent. Nam sic consueuerunt facere scriptores alij, qui mul-
tos libros scribunt. Nam in principijs librorum sequentium faciunt mentionem de finibus
præcedentium, vt videatur ordo continuationis inter eos. Secundo patet ex similitudine lo-
quendi: nam cum ponitur eadem historia in libro Regum, & Paralipomenon, & Esdræ con-
cordabunt semper sibi liber Paralipomenon, & Esdræ, & non concordabit cum eis liber Re-
gum semper: sic patet de Ioakim. Nam dicitur quarto Regum 24. Quod Ioakim regnauit cũ
esset annorum decem, & octo 2. Paralipomenon vlt. & 2. Esdræ dicitur, quòd cæpit regnare
anno octauo. Etiam dicitur quarto Regum 24. capitulo, quòd regnauit tribus mensibus, &
tamen 2. Paralipomenon vlt. & 2. Esdræ dicitur, quòd regnauit mensibus tribus, & decem
diebus. De ipso igitur Esdra dicitur, quòd fecerit librum Paralipomenon, & hoc posito non
sequitur aliquod inconueniens, sicut sequebatur, dicendo, quòd Ieremias scripsisset illum.

De virtute huius libri, & quantæ necessitatis fuerit. *Quæst. VI.*

QVAERITVR Vlterius quæ sit vtilitas libri Paralipomenon, vel cur necesse fuit eũ
scribi, cum videbitur alicui potius superfluus, quia repetuntur in eo ea, quæ haben-
tur in libro Regum. Dicendum quòd liber Paralipomenon fuit necessarius ad sup-
plendos quosdam defectus, qui erant in alijs libris scripturæ. Nam Esdras videns quosdas li-
bros Sacros propter breuitatem esse obscuros, & in multis præstare occasionem errandi, vo-
luit supplere defectus illorum. Et quia non decebat, quòd libros ipse illos mutaret supplendo,
& minuendo, vel mutando in eis, quia iam non vocarentur illi libri ab auctoribus primis, sed
ab Esdra, & periret eorum auctoritas, noluit Esdras mutare aliquid, quod scriptum erat in li-
bris illis addendo, minuendo, vel alterando, sed fideliter scripsit, vt prius erant ab auctoribus
suis conscripti & ipse voluit facere librum, in quo continerentur supplementa omnia illorum
defectuum, qui erant in alijs libris, & istud fecit in libris Paralipomenon, in quibus supplentur
omnia, quæ in alijs deficiunt. Ideo si quis nesciuerit libros Parali. nihil sciet in libris prioribus

Sacræ

Sacræ ſcripturæ: ſic enim ait Hieronymus in epiſtola ad Paulinum, quæ habetur in principio Bibliæ. c. 7. eius. ſ. Paralipom. liber, ideſt, inſtrumenti veteris epitome. i. abbreuiatio, tantus ac talis eſt, vt abſque illo ſiquis ſcientiam ſcripturarum ſibi voluerit arrogare, ſeipſum irrideat. Conſiſtit autem obſcuritas in alijs libris in duobus. Primo, quia cum enarrantur hiſtoriæ, ponuntur nomina perſonarum, & ignoratur de quibus tribubus ſunt, vel de quibus familijs, & quæ ſunt loca habitationis eorum, & ſic ſæpe confunduntur hiſtoriæ pp ignorantiam perſonarum, de quibus ſit ſermo. Secundo fiebat obſcuritas, quia in quibuſdam libris ſcripturæ cũ enarrantur hiſtoriæ, omittuntur aliquæ partes hiſtoriarum, & illa detruncatio facit hiſtorias eſſe nimis obſcuras. Iſta autem duo ſupplentur in Paralip. vnde duo ſunt, quæ facit liber Paralipom. Primum eſt ordinatio progenierum, vt ſciatur, quæ erant lineę ſingularum progenierum, & de ſingulis perſonis principalibus, ad quas progenies pertinebant. Secũdum eſt, quia ſupplet quaſdam partes omiſſas in hiſtorijs aliorum librorum ſcripturæ. Primum autẽ iſtorum ſit pro maiori parte a princ. primi libri Parali. vſque ad decimum c. eius. Secundum autẽ continuatur a decimo c. eius vſque ad finem primi libri, & per totum ſecundum librum. Cõſiderandum autem, ꝙ cum lex moſayca data fuerit ſoli populo Hebræorum, principaliter intendit ſcriptura enarrare hiſtorias temporum ipſorum, & declarare ſucceſſiones linearũ ſuarum, & tamen quia in libro. Gen. enarrantur progenies antiquorum. i. ab Adam vſque ad diluuium per lineam Seth. & Cain, vt patet Gen. 4. & 5. voluit hic Eſdras ordinare lineam illã, & repetiuit eam in primo c. libri huius. Rurſus autem a diluuio vſque ad Abraham computãtur ſucceſſiones progenierum. Gene. 10. & 11. ideo etiam illas voluit hic ordinare Eſdras in prin. c. Iterum etiam Gene. 36. continetur enarratio quædam progeniei Idumæorum propter Eſau filium Iſaac, a quo deſcenderunt Idumæi, & illorum etiam progeniem repetit, & ordinat hic Eſdras. c. primi libri, poſt hoc autem ſequebatur ſucceſſio per progeniem Iacob, cuius poſteritas pertinuit ad populum Dei cui data eſt lex, & quia Iacob habuit duodecim filios, a quibus 12. tribus appellatæ ſunt, enarrat Eſdras ſucceſſiones populi Hebræorum per quãlibet iſtarum tribuum, & ad hoc in primo lib. Paralip. c. 2. ponuntur duodecim filij Iacob. Et quia inter omnes filios Iacob, Iudas fuit maior dignitate propter principatum regalem, quem accepit, ideo computatur generatio ſua prius in 2. & 3. & 4. c. primi lib. Paralip. ſucceſsio aũt tribus Symeon computatur, eo. lib. 4. c. ſucceſsio vero filiorum Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe computatur eo. li. c. 5. ſucceſsio autem Leuitarum cõputatur. eo. li. 6. c. ſucceſsio autẽ Iſachar, & Aſer, & Nephtali, & Ephraim, & Manaſſe cõputatur eo. lib. c. 7. Succeſsio autẽ Beniamin computatur. eo. li. c. 8. & ſic ponitur ſucceſsio omnium tribuum in lineis ſuis. De iſtis autem ſucceſsionibus, & cauſis earum magis in ſpeciali declarabitur in primo c. libri huius in quæſtionibus circa principium huius c. Secũdum autem erat ſuppletio hiſtoriarum, & quia ea, quæ facta ſunt a principio enarrationis librorum Sacræ ſcripturæ, vſque ad mortem Saulis plenè ſcripta fuerunt, quantum ſpectabat ad neceſsitatem Sacræ ſcripturæ in quinque libris Moyſi, & in lib. Ioſue, & Iudicum, & Ruth & in 1. lib. Reg. feré nihil repetitur de illis, ſed incipit repetitio, & ſuppletio a morte Saulis, ideo in primo libro Paralipom. c. 10. vbi incipit ſuppletio hiſtoriarum omiſſarum, dicitur: Philiſthijm autem pugnabant contra Iſrael. Et ponitur ibi mors Saulis, & poſtea continuatur ſuppletio hiſtoriarum, vſque ad finem temporis Regum. Vnde a c. 10. primi Paralipo. vſque ad finem ſecundi Paralipom. continentur supplementa, & repetitiones hiſtoriarum ſecundi, & tertij, & quarti Regum. De iſto autem libro Paralipomen. dicendum, ꝙ eſt liber magnæ vtilitatis, quia exponit nobis hiſtorias totius Sacræ ſcripturæ vſque ad tempus Eſdræ ſupplendo, quæ defuerant, & ordinando ea, quæ inordinatè ſe habebant, & ob hoc Hebræi vocauerunt iſtum librum Diurehaiamim, per excellentiam. i. continentem verba dierũ. Ob id Hieronymus in prologo Galeato de eo ait: Septimus eſt Diurehaiamim, ideſt verba dierum, quod ſignificantius chronicon totius diuinæ hiſtoriæ poſſumus appellare, qui liber apud nos Paralipomen. primus, & ſecundus inſcribitur. Et iſte liber eſt tantæ vtilitatis, quòd ſine illo nihil ſcire poſſumus in alijs libris Sacræ ſcripturæ,

pturæ, & hoc non solum in libris veteris testamenti, sed etiam in libris noui testamenti, quia per illum determinantur multę difficultates, quæ insurgunt in euangelijs, & alijs libris noui testamenti. Sic ait Hieronymus in epistola ad Paulinum, capitulo septimo. Paralipomenon liber, idest instrumenti veteris epitome tantus, ac talis est, vt absque illo siquis scientiam scripturarum sibi voluerit arrogare seipsum irrideat. Per singula quippe nomina iuncturasque verborum, & prætermissæ in libris Regum tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Euangelij quæstiones.

De concordia, & suppletione historiarum huius libri. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius, quare in libro Paralip. non continetur suppletio historiarum, & concordia, nisi vsque ad reditum de Babylone, nam in eo finitur secundus liber Paralip. Respondendum, quod Sacræ scripturæ libri, aut continent historiam, aut legem, aut doctrinam, aut laudem, & non reperiuntur ferè alij modi librorum Sacræ scripturæ. Si autem loquamur de libris continentibus doctrinam, sic sunt libri Salomonis. s. Parabolæ, & Ecclesiastes, & Cantica canticorum, & liber Sapientiæ, & Ecclesiasticus: de his dicendum, quod quidam eorum non potuerunt suppleri in Paralip. quia ista suppletio facta est per Esdram, & tamen liber Sapientiæ factus est per Philonem Iudæum post mortem Christi, vt ait Hieronym. in prologo super librum Sapientiæ, & etiam in libro de Illustribus viris. Liber etiam Ecclesiastici a Iesu filio Sirach factus est, & etiam iste fuit multo tempore post reditum de Babylone, & post mortem Esdrę, vt colligitur ex prologo super Ecclesiasticum, qui est factus ab ipso auctore libri. Patet etiam ex eo, quod habetur Eccl. c. 50. ibi enim dicitur de Symeone filio Onię sacerdote magno, tamen ille fuit magno tempore post reditum de captiuitate Babylonis, scilicet prope tempus Machabæorum, ideo isti libri non potuerunt suppleri, libri autem tres sapientiales Salomonis fuerunt ante Esdram, & tamen isti non potuerunt suppleri, quia continent doctrinam moralem, & doctrina est aliquid infinitum, & nunquam aliquis hominum peruenit ad finem eius, nec etiam peruenire potest quicunque sit, quia non possunt aliquando tot conclusiones sapientiæ dari quin super illas non possint addi. Et ideo cum non possit suppleri, nisi id quod determinatum est, quantum ad multitudinem partium suarum, quia de illo potest sciri quot partes deficiant, possunt suppleri libri sapientiales. Si autem loquamur de libris continentibus laudem, cuiusmodi est liber Psalmorum, dicendum quòd etiam non poterant suppleri, quia quantūcunque laudemus Deum, vel quascunque res bonas, adhuc possumus de eis plures laudes formare, ideo laudes non continent aliquid determinatum, ita vt possint suppleri. Libri etiam prophetales non possunt suppleri, quia prophetia est reuelatio facta a Deo, & in ea etiam non est finis, quia quot sunt reuelabilia, tot possunt esse reuelationes, & quia illa extenduntur in infinitum, possunt esse infinitæ prophetiæ. Non ergo possunt suppleri libri prophetiarum, quia prophetia non continet aliquid determinatum. Secundò patet, quia dato, quòd prophetiæ suppleri possint, non posset illas supplere Esdras, quia oporteret, quod ipse tunc haberet maiorem spiritum prophetiæ, quam omnes prophetæ, qui fuerant simul sumpti, vt reuelarentur, ita ei omnia, quæ occulta fuerant illis. Tertiò patet, quia libri prophetarum non poterant suppleri, eo quòd continebant perfectam prophetiam: nam quilibet prophetarum scripsit omnia, quæ ei reuelata sunt, ideo nihil erat, quod Esdras addere posset in singulis libris prophetarum, cum illi posuerint totum, quod eis reuelatum fuerat, & si aliquid vellet supplere Esdras, istud esset, quia Deus reuelasset ei aliquid, quod non reuelauerat alijs prophetis, & tales reuelationes non poterant poni per modum supplementi in libris aliorum prophetarum, quia istæ erant prophetiæ distinctæ. s. alterius prophetæ, sicut prophetiæ Isaiæ sunt distinctæ a prophetijs Ezechielis, & Ieremiæ. Libri aūt legales poterāt suppleri, quia lex data a Deo erat determinata, scilicet consistebat in mandatis certis, & si aliqua

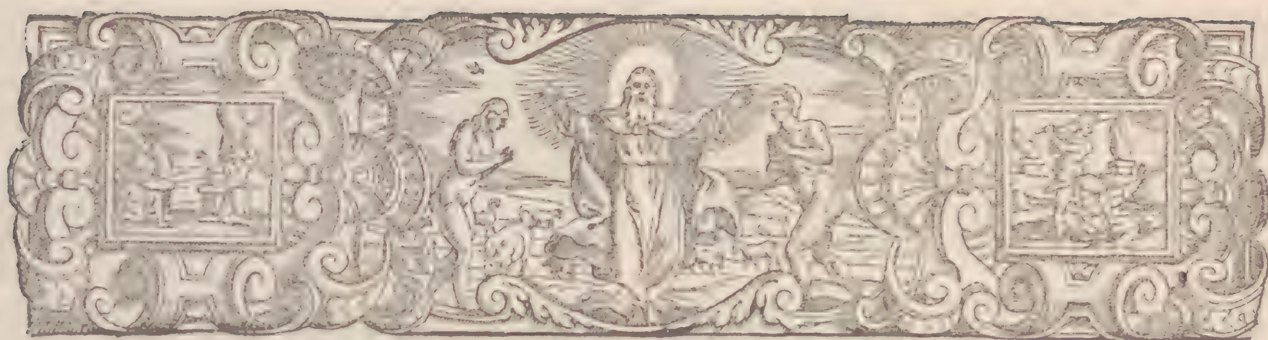
qua de illis omisisset ponere Moyses, potuisset supplere illa Esdras, tamen Moyses nihil omisit scribere de mandatis legis Dei: nam ipse dixit Deuteronom. capitulo duodecimo. Quod præcepi tibi, hoc tantum facito, nec addas quidquam, nec minuas. Si tamen essent plura mandata legis, quam illa, quæ scripsit Moyses, non dixisset Hebræis, quòd non facerent aliud, nisi quod ipse præcipiebat, quia tunc iuberet eis, quòd legem plene non obseruarent, ideo non poterat Esdras supplere legem. Manent autem soli libri historici, & de istis dicendum, quòd possunt suppleri, quia historia est aliqua res certa, cum sit de rebus gestis, & illæ sunt in certo numero, & statu, ideo si aliquis scripserit historiam incompletè, potest alius supplere partes deficientes, fuit etiam conueniens, quòd Esdras suppleret historias positas in alijs libris scripturæ, quia illę breues erant, & ob hoc obscure, oportuit igitur suppleri particulas quasdam, per quas auferrentur dubia, & ob hoc Esdras solum suppleuit in libro Paralipomenon, partes historicas, & sic patet ex nomine suo. Nam vocatur Diurehaiamim, idest verba dierum, secundum Hebræos, & nos vocamus eum chronicon totius Sacræ Scripturæ, vt ait Hieronym. in prologo Galeato.

De suppletione historiarum vsque ad determinatum tempus.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd non deberent suppleri per Esdram in lib. Paralipomenon, nisi historiæ scripturę, quare solum fuerunt suppletæ, vsque ad captiuitatem Babylonis? Respondendum, quòd propter multa. Primò, quòd suppletio ista facta est per Esdram, ideo non potuit ipse supplere, nisi vsque ad tempus suum, & sic pro historia librorum Machabæorum non fecit aliquas suppletiones, quia gesta Machabæorum postea fuerunt: Esdras autem natus est in Babylone, & redijt de captiuitate cum alijs redeuntibus in Ierusalem, vt colligitur ex processu duorum librorum Esdræ, ideo non potuit supplere, nisi vsque ad tempus illud. Secundum fuit, & principale, quia dato, quòd Esdras fuisset post captiuitatem Babylonis per annos ducentos, non potuisset facere maiorem suppletionem in libris Paralipomenon, quam fecit, quia suppletio, quæ est in libris Paralipomenon, erat respectu librorum sacrorum, qui ante hoc erant quantum ad illa, quæ in eis deficiebant, sed ante Esdram non erant alij libri sacri, nisi quinque libri Moysi, & Iosue, & Ruth, & Iudicum, & Regum, vt patet ex ordine temporum, quia omnes alij libri scripturæ historia sunt de gestis posterioribus, nisi liber Tobiæ, quia gesta illius cęperunt temporibus Regum Iuda, & Israel antequam transferrentur decem tribus in Assyrios, vt patet Tobiæ primo, & tamẽ liber Tobiæ non est in canone librorum veteris testamenti, sed inter apocrypha ponitur, vt patet per Hieronym. in prologo Galeato. non ergo potuit poni suppletio per Esdram in libro Paralipomenon, nisi vsque ad captiuitatem Babylonis, quia ibi finiuntur libri Regum. Sed tunc dicetur quare Esdras fecit duos libros, qui vocantur libri Esdræ, & non posuit eos in Paralipomenon, continuando historiam illam in libro Paralipomenon? Respondendum, quòd non potest hoc fieri propter rationem assignatam, quia liber Paralipomenon est tanquam suppletiuus eorum, quæ deficiebant in alijs libris sacris, ideo non debuit describi in eo historia, nisi vsque ad tempus illud, vsque ad quod extendebantur historiæ aliorum librorum, ad quorum suppletionem factus est liber Paralipomenon. Gesta autem, quæ acciderunt in reditu de Babylone, & post reditum in ædificatione templi, & murorum Ierusalem, toto tempore, quo vixit Esdras, non erant scripta in aliquo libro Sacræ scripturæ, ideo debuerunt ab ipso scribi per modum historiæ principalis, & non per modum suppletionis, & ob hoc non debuerunt continuari libri Esdræ cum libris Paralipomenon, cum illi contineant solum supplementa, sed debuerunt esse libri per se scripti.

De diuisione huius libri solum in duos libros. *Quæst.* IX.

QVAERITVR Vlterius, quare liber Paralipo. diuisus est in duos libros, & quare non in plures, vel quare non fuit vnicus. Respondendum, quòd secundum Hebræos liber Paralipomenon non est diuisus, sed vnicus liber est, sicut liber Genesis est vnus liber apud nos, & apud eos: Latini tamen, & Græci diuiserunt illum in duos libros: sic enim ait Hieronymus in prologo Galeato, scilicet. Qui liber apud nos Paralip. primus, & secundus inscribitur. Sic enim Latini, in quibusdam alijs libris deuiant ab Hebræorum diuisione: nam ipsi libros Regum, quos nos in quatuor diuidimus, in duos secant: nam primum, & secundum libros Regum apud nos vocant ipsi librum Samuelis, & tertium, & quartum libros Regum vocant ipsi librum Regum, vt patet per Hieronymum in Galeato prologo. Nunc autem apud Latinos, & Græcos diuisus est in duos libros, qui potuerat esse vnus, & tamen propter magnitudinem in duos libros diuiserunt, potuerat autem conuenienter diuidi in duos libros aliter, quã diuisus est. Nam in Paralip. tractantur duo, scilicet deriuatio progenierum, & supplerio historiarum omissarum. Primum continetur à prin. Paralip. vsque ad 10. c. Secundum continetur ab ipso loco vsque ad finem primi libri, & in toto secundo Paralip. & sic poterat diuidi iste liber, ꝙ a princ. vsque ad decimum c. esset vnus liber, & residuum esset alius liber, & sic esset diuisus in duos libros per duos tractatus diuisos: Quia tamen primus liber esset valde paruus, scilicet continens nouem capitula solum: secundus autem esset valde magnus, scilicet continens quinquaginta sex capitula: non placuit eis sic illum diuidere, sed omnia gesta, quę continentur à principio vsque ad finem Regni Dauid posuerunt sub vno libro: Reliqua autem à principio regni Salomonis vsque ad finem Regum posuerunt sub alio libro, & sic incipit secundus liber. Confortatus est ergo Salomon filius Dauid. Sed aliquis dicet quare non fuit diuisus liber Paralip. in quatuor libros, cum in eo cõtineantur suppleměta omnium quatuor librorum Regum. Respondendum quòd potuissent fieri tot libri in Paralip. sed essent valde parui, ideo non curauerunt Græci, nec Latini in tot partes eos diuidere, & ratio quædam est, quia in libro Paralip. non continentur omnia gesta Regum Iuda, & Israel tam per extensum, sicut in libris Regum: cum solum ponantur principaliter supplementa illorum, ideo cum in primo libro Regum contineantur gesta Saulis, & in secũdo gesta Dauid, ponitur hic primus liber Paralip. ad supplendum, quæ minus habebantur in illis duobus libris. In tertio autem, & quarto libris Regum continentur reliqua gesta Regum à principio regni Salomonis vsque ad finem regni Israel, & Iuda, ita hic ponitur liber secundus Paralip. ad supplendum, quæ deficiebant in illis.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

IN PRAEFATIONEM PRIMAM D. Hieron. In Lib. Paralipomenon.

ENARRATIO.

I septuaginta Interpretum pura, & vt ab eis in Gręcũ versa est, ędítio permaneret, superfluè me Chromati Episcoporum sanctissime, atq; doctissime impelleres, vt Hebręa tibi volumina Latino sermone transferrẽ. Quod enim semel aures hominum occupauerat, & nascentis Ecclesię roborauerat fidem, iustum erat etiam nostro silentio comprobari.

I septuaginta, &c. Duo sunt prologi beati Hierony. super Paralipo. Quorum primus est iste, & alius est, qui incipit: Eusebius, & in quibusdam Biblijs non habetur, sed de necessitate est, quia exponit aliquid de illis, quę pertinent ad librum Paralipo.

An iste prologus sit beati Hieronymi. Quæst. 1.

QVAERITVR circa hoc an iste ꝓlogus sit beati Hieronymi, & an ipse prępofuerit eũ huic libro, vel postea ab alijs fuerit prępositus.

A Ad primum dicendum, quòd iste prologus fuit factus a beato Hieronymo, vt satis apparet ex eius processu, in quo respondet detractoribus, & asserit se transtulisse Paralipomenon de Hebræo in Latinum, patet etiam hoc ex verbis Hieronymi in libro secundo contra Ruffinum, cum ait: In libro temporũ,
B idest Paralipo. qui Hebraice Diurehaiamim dicitur ad sanctum Chromatium Papam prefatiuncula vsus sum septuaginta Interpretum, &c. Ad secundum dicendum, quòd aliqui voluerunt istos prologos non fuisse positos à Hierony. in principijs librorum, sed scripsit eos per modum Epistolarum ad personas illas, quę petebant transferri libros illos de Hebręo in
C Latinum: postea autem aliqui vidẽtes istas Epistolas conuenire satis ad declarationem librorum singulorum, ideo prępofuerunt eas singulis libris, ad quos ꝑtinebant, & sic vocati sunt prologi.

Dicendum tamen, quòd licet ista positio sit aliqualiter verisimilis: tamen non est vera. Pro quo sciendũ,
D quòd quando Hierony. ad petitionem alicuius scribebat librum aliquem, mittebat ei Epistolam, in qua se excusabat de translatione, vel dicebat se velle facere, aut tangebat conditionem illius materiei, & deinde istam epistolam prępꝺnebat principio libri trãs-
E lati, & inquantum mittebat prius literam illam ad illum, cuius precibus librum transferebat, vocatur Epistola: inquantum vero preponebatur libro ad cuius translationem fuerat destinata, vocatur prologus. Quòd autem ipsemet Hieronym. preponeret istos prologos libris, patet in prologo Galeato, vbi ipse loquens de ipsomet prologo quem scribebat ait.

F Hic prologus ſcripturarũ, quaſi Galeatũ principium oĩbus libris, quos de Hebrꝗo vertimus in Latinum conuenire poteſt. Ergo ipſe prępoſuit ſpecialiter ꝓlogum illum libris Regum.& ob hoc dixit, quòd poterat conuenire omnibus libris tranſlatis de Hebrꝗo in Latinum.ſ.q̃q̃ non prępeneretur illis conuenit eis.

Si autem nulli libro ipſe prępeneret prologum nõ diceret, quòd poterat conuenire alicui libro ſcripturarum.

Secundo patet, quia ipſe vocauit eum prologum ibi, dicens: Hic prologus ſcripturarum, quaſi Galeatũ principium. Ergo dixit eum prologum ſcripturarum.

G Si tamen fuiſſe Epiſtola ſolum deſtinata ad illum, cuius precibus ſcribebat librum: non vocauiſſet illum prologũ, ſed Epiſtolam, quia prologus eſt prooemiũ quoddam, quod prǽmittitur in principio operis: ſic.n. definit Ari.3.Rhet.ſ.quòd eſt prooemium quędam, ſiue prelocutio operis, ſicut prologus in poeſi, & in ſtipulatione preludium.

Tertio patet ex dicto Hierony.lib.primo contra Ruffinum dicentis.in li.temporum, ideſt Paralipo.ad Chromatium Papam prǽfatiuncula vſus ſum ſeptuaginta Interpretum, &c. Ergo ipſemet poſuit prologũ iſtum.

Quarto patet, quia non ſolum in iſto libro, ſed etiã in omnibus alijs, quos de Hebrꝗo transferebat in

H Latinum, prologos ponebat ad reſpondendum ęmulis, vt patet in prologo ſuo ſuper Iob, qui incipit: Cogor per ſingulos ſcripturę diuinę libros aduerſariorũ reſpondere maledictis. Ergo in principio cuiuſque libri eſt aliqua reſponſio, vel excuſatio Hieronymi: ergo oportet poni prologos ab ipſo in quibus continentur iſtę reſponſiones contra ęmulos, quia aliter in nullo libro ſacrę Scripturę reſpõderet maledictis aduerſariorum.

Quare Hieronymus poſuerit prologum iſtum. Quaſt. II.

QVAERITVR Vlterius ad quid Hieronymus propoſuit iſtos prologos libris. Reſpondendũ, quòd iſti prologi ſunt vtiles ad multa.

I Primo enim, quia in eis declaratur intentio librorum, vel ponitur aliqua conditio de modo proceſſus ipſorum, per quam intelligũtur facilius ea, quę continentur in libris: ſic enim eſt in prologo primo, qui dicitur Epiſtola ad Paulinũ, in quo agitur de omnibus libris Sacrę ſcripturę, tam noui, quam veteris teſtamenti quid ſinguli contineant: ſic etiam in prologo Galeato continetur canon omnium librorum veteris teſtamenti diuiſus in 3.ordines, in quo oſtẽdit q libri ſint canonici, & qui apocryphi. Et fere ſic eſt in omnibus prologis, quia non eſt prologus aliquis in quo aliquid ſaltem leuiter non tangatur de conditione libri, cuius eſt prologus.

K Secunda cauſa eſt, & pręcipua, quia Hieronymus habebat multos ęmulos, eo quòd transferebat de Hebrꝗo in Latinum libros, quia contemporanei ſuccenſere debebant ſibi nimis, quòd nouitates vellet. Vnde etiã beatus Auguſtinus contemporaneus eius mordet eum aliqualiter 18.de ciuitate Dei propter tranſlationem, quam faciebat non contentus tranſlatione ſeptuaginta Interpretum: & quia magna crimina imponebant ei.ſ.ꝙ ipſe eſſet falſarius ſacrę Scripturę, & non corrigeret errores, ſed ſereret illos, & ꝙ ipſe propter inuidiam ſeptuaginta Interpretum ad eos increpandum transferebat de Hebræo, ſicut patet in prologo ſuper Iob, qui incipit: Si aut fiſcellam iunco texerem. Et fere in omnibus prologis. & propter hoc beatus Hiero.conatus fuit nimis elidere rationes ineptas ęmulorum ſuorum, vt appareat ipſum iuſte, & vtiliter agere transferendo de Hebrꝗo, & ideo in principio cuiuſque libri tranſlati ponit prologum de Hebrꝗo ad reſpondendum ęmulis. Sic enim patet in ꝓlogo ſuper Iob, qui incipit: Cogor per ſingulos Scripturę diuinę libros aduerſariorum reſpondere maledictis. Conſiderandum autem, quòd iſte prologus, ſicut & cęteri, principaliter fuit factus a beato Hierony. ad reſpondendum ęmulis, & diuiditur in ſex partes, quia primo ponit ad faciendum prologum iſtum qd eius mouerit voluntatem. Secundo ponit tranſlationis neceſſitatem ibi. *Nunc vero.* Tertio in hoc, quòd recipiantur tranſlationes ſuę à Latinis eſſe ęquitatem ibi. *Si igitur alijs.* Quarto de ęmulatione contra ſeptuaginta Interpretes, & increpatione eorum ponit rationem excuſantem ibi. *Hæc pace veterum.* Quinto beneuolentiam captat per rationem quãdam bonam, quę ipſe fecit Latinis oſtendentem ibi. *Cæterum.* Sexto attentum reddit auditorem tranſlationis demõſtrando vtilitatẽ ibi. *Et quòd nunc Diurehaiamim.* Circa principiũ dicitur. *Si ſeptuaginta Interpretum.* Intentio Hiero.eſt in litera, ꝙ Chromatius Papa vidẽs in libris ſacrę Scripturę eſſe multam exemplarium varietatem, & errores dixit beato Hiero.erudito in lingua Hebraica, & Latina, quòd de omnibus exemplaribus, quę erant in Eccleſia iudicaret, ꝙ verum erat ad hoc, & quòd illud ſolum reciperetur, & auferrẽtur alia, & ſi omnia eẽnt corrupta ipſe faceret nouam tranſlationem, quę reciperetur, & iſtud non ſolum petebat pro libro Parali. ſed pro tota ſacra Scriptura. Hierony.autem reſpondet ad hoc, ꝙ ſi forte tranſlatio ſeptuaginta Interpretum facta de Hebrꝗo in Grꝗcum maneret integra, ſicut quando nouiter facta eſt, non oportebat fieri nouam tranſlationem de Hebrꝗo in Latinum, quia tamen illa nimis corrupta erat, & detruncata, atq; corroſa, neceſſe fuit nouam fieri, & ad hoc ait. *Si ſeptuaginta Interpretum pura, & vt ab eis in Græcum verſa eſt, æditio permaneret.* Vocatur aliquando ędítio, & aliquando tranſlatio, ſed tranſlatio proprie eſt quandocunque, quod continetur in vna lingua vertĩt in aliã, ſiue per eadẽ verba, ſiue per diuerſa ſeruata ſententia, dũ tñ nõ addatur aliqua ſententia noua, nec mutẽt, & ſic vocãt tranſlatio beati Hier.conuerſio facta ab ipſo omnium librorum de Hebræo in Latinum, quia nullam ſentẽtiam addit, nec minuit, ſed ſeruauit ſententiam, quæ erat in hebræo, quamquam mutaret aliqua verba. Aeditio autem vocatur compoſitio alicuius operis, quãdo quis ſine alio exemplari opus nouum format, vel quando exponit, quæ in aliis libris ſunt obſcurè tradita, & ad hoc plures ſententias addit, quam fuerunt in libro, quem exponit. Sic enim quædam tranſlationes Bibliæ vocantur æditiones, quia appoſuerunt aliqua, plus quam erant in Hebræo, ſicut apparet in æditione vulgata, & in æditionibus Symmachi Aqlæ, & Theodotionis, quia in omnibus his interdum additur aliqd ſuper id, quod eſt in Hebræo, & interdum minuitur, tranſlatio autem interpretum poteſt vocari quantum ad hoc æditio, quia aliqua ſubticuit de his, quæ erant in Hebræo, ſicut declaratum eſt in prologo ſup Gen. qui incipit deſiderii mei.& dicitur ſi maneret pura, & integra.q.d.vera eſſet, ſicut eam fecerunt ſeptuaginta Interpretes: & tñ corrupta fuit poſtea per plures trãſlatores, & varia exemplaria, ideo tamen non manebat pura.i.vera, ſicut prius. vel dicitur pura, & integra, qa duobus modis corrupta fuit tranſlatio ſeptuaginta Interpretum, ſcilicet addendo ei aliquid, & diminuendo, & iſti duo modi ſignantur per purum, & integrum. Nam purum eſt, cui nihil de aliena ſubſtantia admixtum eſt, ſicut vinum purum eſt, quando nihil de aqua habet, nec de alio liquore, & ita trãſlatio ſeptua-

Diuiſio prolog. in ſex partes.

ſeptuaginta Interpretũ non erat iam pura, quia multi translatores appoſuerunt ei varias particulas. Sic enim Origenes miſcuit in editione ſeptuaginta Interpretum Theodotionis editionem deſignans aſteriſcis, & obelis ea, quæ defici ebant, & quæ ſuperabũdabant, vt patet infra in litera. Non erat ẽt translatio ſeptuaginta Interpretum integra, quia integrum eſt, cui nihil deeſt de partibus ſuis, & tamen multa ablata fuerant à quibuſdam de translatione iſta, ideo erat deformata. *Superflue me Chromati epiſcoporum ſanctiſſime, atque doctiſſime impelleres.* Quaſi dicat tu Chromati impellis me, vt vertam de Hebręo in Latinum libros ſacros, & tamen ſuperfluum erat iſtud, ſi maneret träslatio ſeptuaginta Interpretum pura, & integra. Iſte Chromatius, qui hoc iubebat Beato Hierony. erat Papa, vt patet in lib. 2. Hierony. contra Ruffinum, cũ ait: *In libro temporum, qui Paralipom. dicitur ad Sanctum Chromatium Papam præfatiuncula vſus ſum ſeptuaginta.* Ergo iſte Chromatius, de quo hic dr̃, erat Papa. Ob hoc autem vocatur hic Sanctiſſimus, quia iſtud connotatum eſt Papę, ſcilicet Sanctiſſimus, & Beatiſſimus.

Vt Hebræa tibi volumina Latino ſermone transferrē. Ideſt vt transferrem de nouo Libros ſacros de Hebræo in Latinum: nam iam translati erant de Hebręo in Gręcum per ſeptuaginta Interpretes, & poſtea de Gręco in Latinum per plures translatores: de Hebręo tamẽ in Latinum translati nunquam fuerant, & hoc voleſbat Chromatius, quòd faceret Hierony. Et conſtrue ſic: O Chromati Domine, vel pater Sanctiſſime, atq; doctiſſime fruſtra impelleres me, vt transferrem Hebręa volumina Latino ſermone, ideſt Bibliam de Hebręo in Latinum, ſi editio ſeptuaginta Interpretum permaneret pura, & integra, vt ab eis in Græcum verſa eſt, ideſt ſicut ipſi verterunt de Hebręo in Gręcum.

Eccleſiam fuiſſe a príncipio fundatam in translatione 70. Interpretum.

Quod enim ſemel aures hominum occupauerat. Ponit Hierony. rationem ad probandum, quòd fruſtra ipſe transferret libros de Hebręo in Latinum, ſi maneret integra, & pura translatio Interpretum. Et ponit duas rationes: Prima eſt, quia quando aliqua opinio ſatis rationabilis eſt, & tenetur iam ab omnibus hominibus, quamquam inſurgat alia rationabilis, dum tamen nõ omnino appareat priorem deſtrui per iſtam ſecũdã, ſcilicet quòd illa non teneat veritatem, non debet introduci ſecunda opinio, ſed debet permitti manere poſitio prima. Ratio huius eſt, quia iam omnes tenẽt primam poſitionem tanquam veram, & iſta ſecunda non eſt melior illa, quod ergo labor ẽt homines diſſerendo opinionem priorem, & adijciendo nouam omnino eſt labor inutilis: cum ſecũda non ſit melior, quã prima: immo dato, quod ſecunda eſſet aliqualiter verior, q̃ prima, nõ deberet deſtrui prima, vt introduceretur alia, niſi prima omnino eſſet falſa, & intolerabilis. Iſtam rationem ponit Ari. 2. Politi. c. de politia Hipodamij Eriphontis, vbi dicit, quòd magnũ damnum eſt in mutatione frequenti legis, & ꝙ nõ eſt mutãda lex, qñcunque alia melior occurrat, niſi forte prior ſit omnino iniuſta, quia maius damnum erit, quod fiet ex mutatione frequenti legis, quam vtilitas ſic introducendo nouiter legem bonam, quia per frequentẽ mutationem legis fit populus indomitus aſſuetus nõ ferre legem: ita hic translatio ſeptuaginta Interpretũ fuerat ſuſcepta ab omnibus Chriſtianis a principio, & tenebatur vſque ad tempus Beati Hiero. ſi igitur illa eſſet tolerabilis non deberet Beatus Hierony. facere nouam translationẽ de Hebræo in Latinum ad præiudicandum illi, quia iã illa erat radicata in mentibus hominũ: ẽt ſi träslatio, q̃ faceret Beatus Hiero. de Hebręo in Latinũ eſſet melior, q̃ illa, q̃ fecerat ſeptuaginta Interpretes, quia tñ nõ erat tolerabilis ꝑꝑ multos errores, oportuit fieri nouã translationẽ. *Et naſcentis*

A *Eccleſiæ roborauerat fidem.* Iſta eſt ſecunda rõ ad ꝓbandũ idem. ſ. ꝙ eccleſia à principio fundata fuerat in träslatione ſeptuaginta Interpretũ, iõ ſi tolerari poſſet deberet hr̃i in magna auctoritate, ne viderent deſtrui documenta fidei, q̃ acceperat Eccleſia primitiua, & quia tñ nõ poterat tolerari translatio illa ꝑꝑ magnam corruptionẽ, quę in ea erat, non obſtantibus illis duabus rationibus oportuit fieri aliam translationẽ, quæ eſſet de Hebręo in Latinum. *Iuſtum erat etiam noſtro ſilentio comprobari.* q. d. ſi ego non ſcriberem faciendo aliam translationem viderer approbare translationẽ ſeptuaginta Interpretum non curando de alia: nunc aũt ſcribendo nouam videor innuere illam inſufficiẽtem eſſe, & corruptã, & ideo ſi eſſet ipſa tolerabilis,
B ego debuiſſem ſilere nihil transferendo, & ſic approbaſſem eam ſilendo.

Quomodo translatio ſeptuaginta Interpretum firmauerat fidem Eccleſiæ naſcentis. Quæſt. III.

QVAERITVR quõ translatio ſeptuaginta Interpretum firmauerat fidẽ Eccleſię naſcentis. Rñdendum, ꝙ Eccleſia naſcens vocat Eccleſia primitiua, cuius fides erat credere in Chriſtum. ſ. ꝙ per eius ſanguinẽ liberati eſſemus à peccato, & facti hęredes vitę ęternę. Iſta aũt fides confirmabat per ſcripturas veteris teſtamenti, qa
C ibi erat promiſſio facta de Chriſto, & de omnibus, q̃ facturus erat, ita ꝙ ſi aliquis dubitaret Chriſtum eſſe verum meſſiam poſſet cognoſcere, ꝙ erat verus per oĩa, quę fecerat, quia illa reperiret in veteri teſtõ pręnunciata per prophetas, & pręfigurata in Patriarchis: ſic. n. dixit Chriſtus loquẽs ad Heb. Io. 5. ſ. Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternã habere, & illę ſunt, quę teſtimoniũ perhibent de me. Sic. n. Chriſtus probabat ſępe ea, quę faciebat per id, quod ſcriptum erat in veteri teſtõ: ſic enim patet Lucę vlt. quando Chriſtus in forma peregrini probauit duobus diſcipulis euntibus in Emmaus quomodo oportebat Meſſiam mori, & ſurrecturus erat, & omnia alia geſta ſua, ſcilicet. Nonne hęc oportuit Chriſtum pati, & ita
D intrare in gloriam ſuam? & incipiens à Moyſe, & omnibus prophetis interpretabatur illis in omnibus ſcripturis, quę de ipſo erant. Ad hoc igitur erant nimis neceſſarij libri veteris teſtamenti Chriſtianis nouiter conuerſis, vt confirmaretur fides eorum, quę habebantur in libris illis tanquam per teſtes operum Chriſti. Iſta autem confirmatio fuit facta in Eccleſia primitiua per translationem ſeptuaginta Interpretum. Nam non habebant aliam nouiter conuerſi. Quod patet, quia in principio Eccleſię licet conuerſi fuerint aliqui Iudęi, tamen pauci fuerunt per comparationem ad gentiles, qui conuerſi ſunt. Ipſi autem Iudęi conuerſi legebant libros veteris teſtamenti, quos tenebant in Hebręo: gentiles autem, qui plurimi erant
E non ſciebant linguam Hebraicam, quia illa non erat multum vulgata per orbem, ſicut Latina, & Gręca, ideo per linguam Gręcam habuerunt Bibliam in träslatione ſeptuaginta Interpretum, & hoc fuit, quia à principio Eccleſię primitiuę plures Chriſtiani fuerũt conuerſi de Gręcis, quam de alijs gentibus, quia omnes epiſtolę Pauli ſunt ad Gręcos, pręter vnam ad Romanos, & aliã ad Epheſios, & aliam ad Hebræos: nam Galathę, Corinthij, Coloſſenſes, Philippenſes, Theſſalonicenſes Gręci erant: Biblia tamen erat translata de Hebręo in Gręcum, etiam ante Chriſti natiuitatem, quia ſeptuaginta Interpretes pluſquam per ducentos annos tranſtulerant Bibliam de Hebręo in Gręcum ante Chriſti natiuitatem, vt infra declarabitur, & ſic Gręci conuerſi ad Chriſtum, non inquiſiuerunt

uerunt aliam Bibliam, nisi illam, quam habuerant a F
septuaginta Interpretibus. Aliæ autem gentes, scilicet Latinæ, & Barbaræ, quæ non habebant idioma Græcum transtulerunt Bibliam de Græco in Latinū, & in alia sua idiomata. eo quòd lingua Græca erat eis propinquior, quàm Hebræa, ideo facilius poterant transferre de illa, quàm de Hebræa, & sic factum est: nam vsque ad tempus beati Hieronymi nullus fuit, qui Bibliam transferret de Hebræo in Latinum, licet multi illam transtulissent de Græco in Latinum, & sic translatio septuaginta Interpretum roborauerat fidem nascentis ecclesiæ, quia omnes Christiani a principio ecclesię, vsque ad beatum Hieronymum se- G
quebantur translationem septuaginta Interpretum, & iam erant quasi quadringenti anni de ætate Christi, quando scribebat ista beatus Hieronymus, & iam transierat status ecclesiæ primitiuæ. Iustum ergo erat, ꝙ translatio illa, quæ principium fidei dederat, in magna auctoritate haberetur semper, nisi esset talis, quæ non posset sustineri.

Nunc verò cum pro varietate regionum diuersa ferātur exemplaria, & germana illa, antiquaque trāslatio corrupta sit, atque violata, nostri arbitrij putas, aut è pluribus iudi- H
care quid verum sit, aut nouum opus in veteri opere cudere, illudentibusque Iudęis cornicum, vt dicitur, oculos configere. Alexandria, & Aegyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat. Medię inter has prouincię Palęstinos codices legunt: quos ab Origene elaboratos Eusebius, & Pamphilus vulgauerūt. Totusque orbis hac inter se triphária varie- I
tate compugnat. Et certè Origenes non solū exēpla composuit quatuor editionum è regione singula verba describēs, vt vnus dissentiens statim cæteris inter se consentientibus arguatur, sed quod maioris audaciæ est, in editione septuaginta Theodotionis editionē miscuit, asteriscis designans, quæ minus fuerint, & virgulis, quæ ex superfluo videbantur apposita.

Nunc vero. Hic ponitur secundum, in quo Hierony. K
ponit translationis suę necessitatem, & demonstrat multis rationibus. Prima est propter multitudinem exemplarium, quia quęlibet regio habebat suū exēplar, & illa non concordabant, & ideo oportebant aliqua illorū falsa esse, quia impossibile erat omnia esse vera, cum inter se repugnarent, & omnia erant dubia, cum nesciretur, quod illorum erat verum, quia eadē ratione, qua diceretur vnum falsum, dicerentur omnia alia, cum nō appareret testimonium aliquod plus de vno, quam de alio, nisi vellemus facere, sicut fecit Origenes, qui ponebat in eodem libro multas translationes simul; & quando plures translationes concordabant in aliquo passu inter se, putabatur ibi esse veritas, & vbi discordabant, arguebatur esse falsitas, vt patet infra in litera. Sed ista probatio adhuc erat insufficiens, quia poterant interdū plures codices mendosi esse, quam veri, vel plures translationes poterant esse mendaces, quam verę, sed oportebat ad sciendū veritatem redire ad primum principium, sicut in speculatiuis: maxime in mathematicis ad sciendum veritatem conclusionis reducimus illam in primum principium: istud autem est litera Hebrea, quia in Hebręo fuit lex tradita, & omnes prophetię scriptę, ideo quādo comparauerimus quęcunque exemplaria literę Hebraicę, sciemus in quo verum, aut falsum contineant, & sic volebat facere Hierony. transferendo de Hebręo, & hoc iubebat Chromatius Papa, & ista ratio tangitur cum dicitur.

Nunc vero cum pro varietate regionum diuersa ferantur exemplaria. Idest non sunt exemplaria eadem in omnibus gentibus, sed diuersa sunt secundum diuersitatem regionum, & non solum secundum diuersitatē regionum, sed etiam tot videbantur iam esse translationes, quot libri, quia quilibet scribens aliquid addebat, vel minuebat in libro, quem scribebat, vt ipse Hierony. alibi dicit: hic autem vult, quòd pro regionū diuersitate erant diuersa exemplaria, quia tria exemplaria erant secundum tres prouincias, scilicet Luciana, Palęstina, & Hesychiana, vt patet infra.

Et germana illa, antiquaque translatio corrupta sit, atque violata. Secunda causa ostendens necessariam fuisse translationem Hier. de Hebręo in Latinum erat, ꝗa erant libri iam corrupti, in quibus erat translatio septuaginta Interpretum, & ista est distincta ratio a pręcedenti. Nam poterat esse, quòd essent multa exemplaria, & vnum illorum esset verum: reliqua autem falsa, & sic debet eligi id, quod verum erat refutatis alijs, & non oportebat fieri translationem nouam de Hebręo in Latinum, quia tamen omnia erant corrupta, oportebat trāsferri de Hebręo. Et dicit, quòd trāslatio septuaginta Interpretum erat corrupta, & violata. Corruptio enim fit duobus modis, scilicet augēdo aliquid, quod non erat, vel alterando id, quod erat in aliam sententiam. Violatio autem fit auferendo aliqd de pręexistenti: nam fractio rei, vel sectio eius ad auferēdum partes aliquas de integritate eius dicit violentiam: Vocatur ista translatio antiqua, quia illa fuit ante omnes translationes. Nondū enim aliquis trāstulerat Bibliam de Hebręo in aliquam linguā priusquā transferrent illam septuaginta Interpretes. Vocatur etiā germana, idest facta a germanis, quia septuaginta Interpretes, qui fecerunt illam, erant quasi septuaginta fratres, vel vocatur germana, idest concors, vel concorditer facta: nam germanitas dicit concordiam ꝑꝑ vnitatem sanguinis, & radicis, vt patet 8. Ethicorum, & quia ista translatio facta fuit concorditer a septuaginta viris, qui disputabant in eo, quod transferendū erat, & postea de communi iudicio scribebāt id, quod scribebatur. Vel vocatur germana, idest concors ipsi literę Hebraicę, quia non habebat aliquod de exemplaribus diuersis, quę nunc erant.

Nostri arbitrij putas, aut è pluribus iudicare quid verum sit, aut nouum opus in veteri opere cudere. Loquitur Hiero. ae Chromatium Papam, dicens, quòd Chromatius posuerat in arbitrio, idest iudicio Hiero. facere vnum de duobus, scilicet, quòd aut de omnibus exemplaribus eligeret vnum, quod verum esset, aut si nullum reperiret, faceret nouam trāslationem de Hebræo in Latinum. Debebat autem Hiero. eligere aliquod de istis exemplaribus, si verum esset, & hoc debebat probare comparando omnia ad literam Hebraicam, & si aliquod concordaret ei, verum esset, & quia Hiero. nullum de exemplaribus inuenit verum, transtulit de Hebręo in Latinum, & dicitur.

Aut è pluribus. Idest ex pluribus, quia, è, est prępositio,

sitio, sicut cum dicimus, è fronte, & è regione fratrũ suorum figet tabernacula Gen. 16. & ista plura erant tria genera exemplarium, scilicet Luciana, Palęstina, Hesychiana, vt patet infra. aliqui libri habent nouum opus in veteri condere, & alij cudere, & idem est, quia cudere formare est, & pertinet ad monetam. & alias res, quæ per malleationem, & percussionem fiunt, & dicitur, Cudere opus nouũ in veteri, idest facere opus nouum, scilicet translationem nouam de Hebręo in Latinum, quæ nunquam facta fuerat, & hoc in veteri opere, idest ad emẽdationem veteris operis, idest trãslationis septuaginta Interpretum, quæ erat antiqua, quia ante illã nulla fuerat, vel dicitur secundũ quosdã: Condere nouũ opus in veteri. Quia facturus erat Hiero. translationem de Hebræo in Latinum, & in directo illius positurus erat translationem septuaginta Interpretum, sicut nunc habebatur, sed istud nihil est, nam istum modum tenuit Origenes, qui in quolibet folio exemplariorum ponebat simul plures translationes. Et tamen Hiero. dicit istud opus esse magnarum expensarum, quia multę translationes erant simul, vt patet in Prologo eiusdem super Iob, qui incipit: Cogor per singulos. Et etiam illa positio erat inutilis, quia non ponebantur simul tot exemplaria, nisi ad sciendum veritatem, vt quando multa concordarent inter se, appareret illa esse vera, & quãdo discordarent illa, quę pauciora essent appererẽt esse falsa, & tamen Hiero. in vnico exemplari, quod transferret ex Hebręo poneret veritatem plenam, ideo superfluum erat ponere plures trãslationes, & sic tenenda est prima expositio. *Illudentibusque Iudæis cornicum, vt dicitur, oculos configere.* Idest tu Chromati iubes mihi condere nouum opus in veteri, & configere oculos cornicum, vt dicitur. i. sicut dicitur in prouerbio. Est sensus ꝙ antequam Hiero. transferret Bibliam de Hebręo in Latinum, Hebręi irridebant Christianos, ꝙ ipsi habebant Bibliam mendacem, & detrũcatam in quibusdã superfluam, & in quibusdam diminutam, & gaudebant illudendo Christianis, quia erant inuidi. Cum autem Hiero. transferret Bibliam de Hebręo in Latinũ, non manet aliquid imperfectũ, de quo Iudæi possent illudere christianis, & sic configerentur oculi eorum, non habendo iam aliquid, quod viderent, de quo illuderent, sic enim dicit Hierony. in Prologo. super Iosue, qui incipit. Tandem finito Pentateucho. Quę audientis, vel legentis vtilitas est, nos laborando sudare, & alios detrahendo laborare, dolere Iudęos ꝙ calumniandi eis occasio, & irridendi christianos ablata sit. Istud verbum Hiero. tractum est a prouerbio vulgari, quia quandocunque aliquis inimicis suis auferebat occasionem dicendi de se mala, dicebatur configere oculos cornicum, quia malitiosi, & detractores vocãtur cornices, quia cornix est auis nigra, & garrula. De hoc dicitur in versibus.

Lumina cornicis fodis obturans inimicis.
Rimas ne videant, quod lacerare queant.
Si rimas eis adimis, non figunt lumina rimis.
Nec te derident, qui nisi turpe vident.

Alexandria, & Aegyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Hic declarat Hiero. in particulari, quod supra dixerat. s. ꝙ erat varietas exemplarium, & ponit tres varietates. Nam Alexãdria, & Aegyptus sequunt̃ exemplaria Aegyptij. Pertinent enim ista duo ad eandem regionem: nam Alexandria in Aegypto est, sed distinguitur duplex Aegyptus, scilicet superior, & inferior iuxta Paulũ Orosium. primo de Ormesta mundi. Alexandria enim est inferior Aegypto versus occidentem circa Libyam, & tota ista regio Aegypti superior, & inferior sequitur exemplaria Hesychij. Pro quo sciendum, quòd hic ponuntur tria exemplaria,

A vt patet in litera, & ista differebant inter se per tres auctores, qui correxerunt translationem septuaginta Interpretum. Erat enim trãslatio illa vitiata ab antiquo, & quilibet istorum conatus est corrigere eam arbitrio suo, sed aliter correxit eam Hesychius, aliter Lucianus, & aliter Origenes, & sic non concordabantur inter se istę translationes, & tamen quędam prouincię sequebantur vnam translationem, & alię aliam, Alexandria enim, & Aegyptus sequuntur translationem Hesychij. Fuit enim Hesychius Episcopus vrbis Cęsareę, qui totam bibliothecam restaurare conatus est, vt ait Hiero. de illu. viris. Et dicitur, ꝙ Alexandria, & Aegyptus laudat Hesychium auctorem, idest correctorem, vel translatorem in septuaginta suis, idest in

B translatione septuaginta Interpretũ, quasi dicat Alexandria, & Aegyptus non approbat aliam translationem septuaginta Interpretum, nisi illam, quam Hesychius correxit. *Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani martyris exemplaria probat.* Constanstinopolis est ciuitas quędam famosa in Gręcia dicta Constantinopolis, idest ciuitas Constantini, quia postquam Imperator Constantinus tradidit Romanum imperiũ Ecclesię. s. tradendo vrbem Romã, transtulit se in Gręciam, & ciuitatem illam famosam, quę prius alio nomine vocabatur, de suo nomine Constantinopolim appellauit. Vocabatur enim prius Bizãtium, & etiam ante hoc antiquissimo tempore vocabatur Lacedęmonia, quæ fuit ciuitas famosissima, & bellicosa, cuius

Constantinopolis nomina.

C legislator Lycurgus fuit vir famosus legibus, & exẽplo, nam vt leges suę in ęternum obseruarẽtur in Lacedęmonia, voluntarium exilium amplexus est, & cũ moreretur, iussit ossa sua proijci in mare, ne contingeret ipsum saltem mortuum Lacedęmoniam redire, & sic putarent Lacedęmonij se absolutos a iuramento, quod ei pręstiterãt. s. ꝙ leges eius obseruarẽt, quousque ipse rediret. De vrbe ista, & politia multa loquit̃ Ari. 2. Politicorum c. de politia Lacedęmoniorum. Et vocantur Lacedęmonij aliqñ Spartani, vt vocat eos ibidem Ari. & aliquando Spartę, & aliquando Sparciatę, vt patet in lib. Machabæorum, & sępe apud poetas. ista ciuitas Constantinopolis sequitur exemplaria

D Luciani martyris, & etiam tota terra, quæ est inter ipsam, & Antiochiam. Est enim Antiochia ciuitas inclyta in terra Syrię, in qua beatus Petrus tenuit sedẽ papalem per septem annos priusquã trãsferretur Romam ipsa sedes apostolica: Fuit autem ibi magna cõmunicatio christianorũ in Ecclesia primitiua, & erãt ibi Apostoli, & prophetę, & in ipsa vrbe primũ Apostoli vocati sunt christiani, vt patet, Act. 11. De ista ciuitate erat oriundus beatus Lucas, vt patet per Hier. in Prologo super Lucam, & super Actus Apostolorum scilicet Lucas Antiochẽsis natione Syrus. Ista ciuitas est in terminis Syrię, & terrę Chanaan, & secundum quosdam vocabatur antiquitus Emathi, & secundum alios vocabatur Reblata, & istę sunt duę vrbes, q̃ po-

E nuntur termini Syriæ, & terræ Chanaan: Nu. 34. Tota aũt terra, q̃ est inter Constantinopolim, & Antiochiã, secuta est exemplaria Luciani, & est ista fere tota Gręcia, & Syria, & insulę Ciclades, & aliæ regiones intermediæ, & sic ponitur Constanstinopolis tanquã terminus aquilonaris terræ huius. Antiochia aũt est velut terminus meridianus. Lucianus autem fuit auctor huius translationis, quia ipse correxit translatioem septuaginta Interpretum in forma, quam sequuntur istæ regiones. De Luciano dicit Hieronymus in libro de illustri. viris, scilicet Lucianus disertissimus Anthiochenæ Ecclesię præsbyter tantum in studio scripturæ laborauit, vt vsque hodie quædam exemplaria scripturarũ Luciana appellentur, passus Nicomediæ ob confessionem Christi.

Mediæ inter has prouinciæ Palæstinos codices legunt. Istud F est tertium exemplar, scilicet codicum Palæstinorũ, Et dicitur, ꝙ medię prouincię, idest prouincię, quæ sunt inter Aegyptum, & Antiochiam. Nã diuiditur hic orbis ab Aquilone in Meridiem in tres partes, & quilibet istarum sequitur vnum exemplar. Pars autẽ prima, quę est maxime Aquilonaris incipit a Constãtinopoli vsque ad Antiochiam. Pars media incipit ab Antiochia vsque ad Aegpptum, & continet totam terram Palæstinorum, Moabitarum, Ammonitarum, & Idumęorum, & Amalecitarum, & Madianitarum, & aliarum gentium habitantiũ in desertis Arabię, & ista tota regio est, de qua dr̃ hic, ꝙ Medię prouincię G inter has legunt Palęstinos codices. Tertia pars, quæ est maxime Meridiana continet totam Aegyptij terram tam superioris, quam inferioris in latitudine, & aliquas partes Aethiopię, legit codices Palęstinos, i. translationem septuaginta Interpretum emendatã differentem ab Exemplaribus Luciani, & Hesychij. & vocatur trãslatio codicum Palęstinorum, & ratio est, quia ista translatio facta est in terra Palęstinę, vel inuenta est ibi, vt quidam volunt, cum ignoraretur auctor, vel quia terra Palęstinę est, quę pręcipuè sequit̃ istam translationem. Est enim terra Palęstinę, quam nos vocamus terram Philisthinorum: nam Hebræi Palęstin dicunt, vbi nos dicimus Philisthijm, iõ etiam nos, & Gręci aliquando vocamus gentes istas Phili- H sthinos, & aliquãdo Palæstinos: est enim ista terra Iudęę, quia in illa habitabant Philisthini, & etiam manserunt semper quãdiu Israelitæ fuerunt in terra Chanaan, & etiam postea. Diuiditur autẽ terra Philisthinorum in quinque regulos, vel satrapas per quinque ciuitates præcipuas terræ illius, quæ sunt Ascalõ, Azotus, Accaron, Geth, Gaza, vt patet Iosue 13. & primo Re. 6. Isti Philisthini erant de genere Chananæorum, & pugnauerunt contra Israelitas sæpissime, vt patet in libro Iudi. & in primo, & 2. libris Regum, & cum isti sint solum quædam pars terræ Chanaan, vocatur large tota terra Chanaan Palæstina, & illa tenebat istos codices. *Quos ab Origene elaboratos Eusebius, & Pamphilus vulgauerunt.* De ista translatione codicum Palæstinorum non constabat a quo esset facta, quia inuenta est, & iñ Pamphilus, & Eusebius, qui erant auctores clarissimi, vulgauerunt, idest publicè asseruerunt factam esse ab Origene eo, ꝙ ille fuerit tempore illo curiosus valde circa studium sacræ Scripturæ.

De Eusebio, & Pamphilo. Quæst. IIII.

QVAERITVR De isto Eusebio, & Pãphilo, qui fuerunt. Respondendum est de Eusebio, ꝙ tres Eusebij leguntur viri illustres, quos scribit Hiero. in libro virorum illustrium. Primus enim illorum fuit Eusebius Cæsariensis, qui fuit cæteris illustrior, & est iste, de quo hic dr̃: de quo Hiero. in præallegato libro ait, Eusebius cęsarεę Palæstinę Episcopus in scripturis diuinis studiosissimus, & bibliothecę diuinę cum Pamphilo martyre diligentissimus perscrutator edidit infinita volumina, de quibus hęc sunt. s. super Euangelium libri viginti, & rursum super idem Euangelium alij libri quindici: Theophaniarũ autẽ libri quinque: Ecclesiasticę historię libri decem: Chronicorum canonum historiam, Euangeliorum Diaphoniam: in Isaiam libri decem, & contra Porphyrium, qui eodem tempore scribebat in Sicilia libri triginta, de quibus tantum ad me viginti peruenerunt. Apologias pro Origene libri sex: De vita Pamphili libri tres: De martyribus alia opuscula. Et in centum quinquaginta Psalmos eruditissimos commentarios, & multa alia. Floruit autẽ maxime sub Constantino Imperatore, & sub Constãtio, & ob amicitiam Pamphili martyris ab eo cognomẽtum sortitus est. vnde vocatur Eusebius Pãphili, vt ait Hiero. in Prologo super Iosue. Secundus Eusebius fuit Emisenus Episcopus: de quo Hiero. in libro de illu. viris, ait: Eusebius Emisenus Episcopus elegantis, & rhetorici ingenij innumerabiles, & qui ad plausum populi pertinent libros confecit, magisque historiam secutus ab his, qui declamare volunt studiosissime legitur. Ex quibus pręcipui sunt aduersum Iudæos, & Gentes, & Nouatianos, ad Galatas libri decẽ, & in euangelijs homelię breues, sed plurime. Floruit aũt tempore Cõstantij imperatoris, sub quo mortuus est, & Antiochię sepultus. Tertius Eusebius fuit Sardus, de quo Hiero. in libro de Illustribus viris, ait: Eusebius natione Sardus ex lectore Romanę vrbis Vercellensis Episcopus factus ob confessionem fidei a Constantio principe scytopolim, & inde Cappadociam relegatus sub Iuliano Imperatore ad Ecclesiã reuersus edidit in Psalmos commentarios Eusebij Cęsariensis, quos de Gręco in Latinum verterat, & mortuus est Valentiniano, & valẽte regnantibus. De Pamphilo aũt de quo hic agitur dicẽdum, ꝙ fuit presbyter, & Martyr de quo Hier. in lib. de Illustrib. viris ait, Pamphilus presbyter Eusebij Episcopi Cęsariensis necessarius, idest amicus, tanto Bibliothecę diuinę amore flagrauit, vt maximam partem Origenis voluminum sua manu descripserit, quę vsque hodie in Cæsariensi bibliotheca reseruatur. Sed & in duodecim prophetas vigintiquinque quęstionum Origenis volumina manu eius exarata reperi, quæ tanto amplector, & seruo gaudio, vt Crœsi opes habere me credam. Si enim vnam Epistolam martiris habere lætitia est, quanto magis tot millia versuum, quę mihi videntur sui sanguis signata esse vestigijs? Scripsit anteꝙ̃ Eusebius scriberet Apologeticũ ꝑ Origene, & passus est sub persecutione Maximini Imperatoris.

Quis fuerit iste Origenes. Quæst. V.

I QVAERITVR vlterius de isto Origene, de quo hic dicitur, quis fuit. Respondendum ꝙ fuit vir ingenio clarissimus, & in operibus famosus: scripsit enim tot libros, vt vix credibile sit. Nam Hyeroni. asserit in Bibliotheca sua septem millia librorũ Origenis habuisse pręter illos, qui ad manus eius peruenire non potuerant, vt ait Isidorus in libro Etymologiarum. Iste tamen in quibusdam à veritate fidei deuiauit, pro quibus eum Hierony. condemnat dicens, quòd in quibus bene dixit, nemo illo melius dixit, in quibus autem errauit, nemo peius, quam ipse errauit. Apponuntur tamen in libris eius quidam errores à corruptoribus, & falsarijs scripturatum. De hoc patet per Hierony. in libro de Lecto- K ribus duodecim, idem etiam Hierony. in libro de illustribus viris, de eo ait, Origenes, qui Adamantius vocatus est decimo anno Seueri Pertinacis Imperatoris aduersum christianos persecutione commota à Leonide patre. Christi martyrio conorato cum sex fratribus, & matre vidua pauper relinquitur annos habens circiter decem, & septem. Rem enim familiarem eius ob confessionem Christi fiscus occupauerat. Hic Alexãdriæ Ecclesia dispersa decimooctauo anno ętatis suę doctrinę opus aggressus postea à Demetrio eiusdẽ vrbis Episcopo in locũ Clemẽtis presbyteri ꝯfirmatus ꝑ multos annos floruit, & cum iam medię esset ętatis, & propter Ecclesias Achaię, q̃ plurimis hęresibus vexabatur sub testimonio Ecclesiasticę Epłæ Athenas per Palæstinã pergeret a Theochristo, & Alexandro Cęsareę, & Ierosol. epis ꝑsbyter ordi-

ordinatus Demetrii offendit animos, qui tanta aduersus eos debacchatus est infamia, vt per totum orbem pro nomine eius scriberet. Constat autem eum, antequam Cęsaream migraret, fuisse Romæ sub Zepherino episcopo, & statim Alexandriam reuersum Heracleam presbyterum, qui in habitu philosophico perseuerabat adiutorem sibi fecisse. Quæ quidem & post Demetrium Alexandrinam tenuit ecclesiam. Quantæ autem gloriæ fuerit, hinc apparet, quòd Firmianus Cæsareæ episcopus, cum omni Cappadocia eum inuitauit, & diu tenuit. Et postea sub occasione sanctorum locorum. Palęstinam veniens diu Cæsareæ in sacris scripturis versatus est, sed & illud, quòd ad Mameam matrem Alexandri Imperatoris religiosissimam rogatus venit Antiochiam, & summo honore habitus est apud Philippum Imperatorem, qui primus de regibus Romanis Christianus fuit, & ad matrem eius literas fecit, vsque hodie exstant. Quis ignorat, quòd tantum habuerit in scripturis diuinis studii, vt lingua Hebræa contra ętatis, & gentis suæ conditionem edisceret exceptis septuaginta Interpretibus, alias quoque editiones congregaret, scilicet Aquilæ Pontici, & Theodotionis, Hebionei, & Symmachi eiusdem dogmatis, qui in Euangelium quoque super Matthæum scripsit commentarios, de quo, & suum dogma affirmare conatur. Præterea quintam, & sextam, & septimam editionem, quas nos etiam de bibliotheca eius habemus miro labore reperit, & cum cæteris editionibus comparauit. De immortali eius ingenio, non taceam, quòd Dialecticam, & Geometriam, & Arismeticam, Musicam, & Grammaticam, Rhetoricam, omniumque philosophorum sectas, ita didicit, vt ab ipsis quoque secularium literarum studiosos sectatores haberet, & interpretaretur eis quotidie, concursusque ad eum fieret, quos ille propterea recipiebat, vt sub occasione sęcularis literaturę eos in fide Christi instrueret. Vixit vsque ad Gallum, & Volusianum Imperatores, & sexagintanouem ętatis annos habens mortuus est Tyri, in qua vrbe sepultus est.

Totusque orbis hac inter se triphario varietate compugnat. Idest totus orbis diuisus est inter se in istas tres partes quibusdam sequentibus exemplaria Hesychii, aliis vero Lucianos libros, aliis autem Palęstinos codices solum legentibus. Et quamquam totus orbis nō capiatur in longitudine in illis tribus partibus, quæ assignantur: hic tamen capitur in eis secundum latitudinem, quia intra Constantinopolim ad Aquilonem, & vltra Aegyptum, & Aethiopiam versus Meridiem nulla regio erat tempore Hieronymi, quæ Christi fidem suscepisset. Aliæ autem regiones, quæ erant ad oriētem & occidentem istarum trium partium, sequebantur exemplaria ista, ideo solum erat trina diuersitas exemplarium Bibliæ in toto orbe tpe Hieron. & tamen prę ter istam diuersitatem, quæ erat generalis, erant aliæ diuersitates speciales, secundum quas in qualibet regione erant varia exemplaria, Nam quidam scriptores per ignorantiam antiqua exemplaria corrumpebant: alii vero, qui sapientes sibi videbantur, addebant, vel minuebant pro arbitrio suo, ita vt iam rari codices etiam eiusdem translationis inter se cōcordarent, sed fere tot erant exemplaria, quot codices, sic enim ait Hieronymus in prologo super Iosue. s. Maxime cū apud Latinos tot sint exemplaria, quot codices, & vnusquisque pro arbitrio suo, vel addiderit, vel subtraxerit, quod ei visum est.

Et certè Origenes non solum exemplaria composuit quatuor editionum. Declarat de Origene quomodo posuit diuersas translationes simul. s. quatuor editiones, nam

A in eodem folio, & in eadem margine scribebat quatuor columnellas è fronte, & id quod cōtinebatur in vna, continebatur in alia, & tamen prima erat de trāslatione septuaginta Interpretum: secunda de editione Aquilæ: tertia de editione Symmachi: quarta de editione Theodotionis. Et istę quatuor simul erant, vt viderentur quando concordarent, & quando discordarent, & quando plures concordarent iudicaretur illud verum, & editio, quæ a pluribus discordaret, iudicaretur falsa.

E regione singula verba describens. Idest a fronte, vel ab opposito ponebat istas quatuor editiones, vt compararentur verba vnius verbis alterius.

Vt vnius dissentiens, statim cæteris inter se consentientibus arguatur. Idest hoc fecit Origenes, vt ponendo omnes istas editiones simul, videretur, quę erat illa, quæ B concordabat cum aliis, & quæ erat illa, quæ discordabat, & tunc de translatione illa, quæ a cæteris discordaret, appareret, quòd esset falsa, cum plures concordarent in alio dicto, & ista esset tanquam testis singularis, cui non creditur. Istum modum probandi veritatem inuenit Origenes ad inquirendam veritatem Sacræ scripturæ. Etiam erant diuersæ translationes, quæ inter se discordabant, & varios habebant sectatores, nec apparebat, quæ earum esset vera, & cum essent distinctæ non poterant iudicari de eis cum iudicium de rebus non fiat, nisi per comparationem ipsarum, ideo Origenes scripsit in eodem margine folii istas quatuor editiones, vt per concordiam, & C discordiam earum inter se appareret veritas, vt dictum est. Sed ista probatio non erat sufficiens, quia poterat esse, quòd plures translationes illarum essent falsæ a principio, vel postea errore librariorum vitiatæ, & illa quæ singularis esset, verum diceret. Ideo beatus Hieronymus, accepit modum probandi necessario de veritate scripturę, scilicet transferens de Hebræo, & tunc appareret, quæ esset vera translatio, nam de Hebręo facta est prima translatio, quia in Hebræo data est lex, & in Hebræo scripti fuerunt omnes libri sacri veteris testamenti, ideo quod Hebræo consonat, verum est, quod autem dissonat, est falsum, si autem Origenes posuisset inter istas editiones ipsam veritatem hebraicam, & compararet ad eā alias D editiones, & sic iudicaret eas veras, vel falsas, rectè egisset: tamen non sic faciebat, sed comparabat inter se istas editiones, & quando plures concordabant, iudicabat illam, quæ discordabat a cæteris falsam esse, & sic scriptura Origenis erat magni laboris, & expensarum, quia in vna Biblia erant sex Biblię, & rursus erat inutilis, quia non faciebat probationem sufficientem de eo, quod intendebat. Sed dicetur quomodo dicit hic Hieron. ꝙ posuit hic Origenes quatuor editionū exempla contra se, quia videtur, quòd posuerit sex, nam dicitur, quòd scripsit Bibliam in hexaplis, vt testatur idem Hieronymus in prologo super Iosue, & in prologo super Iob, qui incipit: Cogor per singulos, & dicuntur hexaplæ sex columnæ, vel sex pli- E cæ, scilicet, quòd in qualibet margine folii ponebat Origenes sex planas, quæ necessario continerent sex translationes.

Respondendum, quòd Origenes in sex planis scripsit translationes sex, & aliqui dicunt, quòd quatuor. Istarum erat translatio septuaginta Interpretum simplex non mixta cum aliis translationibus: secunda erat editio Aquilæ: tertia Symmachi: quarta Theodotionis: quinta translatio septuaginta Interpretum mixta translationi Theodotionis distincta per asteriscos, & obelos, de qua Hieronymus facit hic mentionem: sexta erat translatio Hebraica. Non curauit tamen

Quæ fuerint exapla Origenis.

tamen Hieronymus hic dicere , nisi de quatuor istarum , eo quòd istę quatuor comparabantur inter se ad sciendum , quæ illarum esset vera, de his declaratum est in prologo super Iosue . *Sed quòd maioris audaciæ est* . Quasi dicat non solum posuit Origenes quatuor editiones simul , vt comparando eas inter se indicaret illam veram , quæ pluribus concordaret, & illam falsam , quæ ab omnibus dissentiret , quod fuit satis magnæ audaciæ , sed etiam fecit aliud , quod est maioris audaciæ, quod infra subditur : fuit autem magnæ audaciæ ponere istas quatuor editiones simul ad indicandum , quæ esset vera , vel quę falsa , quia difficile est condemnare , quę ab aliis scripta sunt, potissimè a viris famosis , nisi rationes euidentissimæ appareant . Origenes autem per istum modum condemnabat omnes quatuor editiones , scilicet interdum vnam,& interdum aliam, quę appareret a pluribus discordare.

In editione septuaginta Theodotionis editionem miscuit. Ista fuit alia translatio, nam posuit Origenes bis trãslationem septuaginta Interpretum,prius enim posuit eam simplicem, sicut iacebat apud antiquos, deinde posuit eam mixtam ex translatione septuaginta Interpretum,& ex editione Theodotionis.

Pro quo sciendum , quòd inter cęteras editiones, scilicet Aquilæ,Symmachi, Theodotionis , & quintam, & sextam , & septimam editionem non fuit aliqua tam concors veritati, vt visum est Origeni, sicut editio Theodotionis, ideo voluit Origenes ex translatione septuaginta Interpretum , & editione Theodotionis commixtis facere vnam perfectam translationem . In hoc tamen contingebat, quòd interdum Theodotio plura scribebat, quam septuaginta Interpretes, & interdum pauciora , & interdum concordabat, quando erant eadem in vtraque translatione, & ad hoc faciebat Origenes commixtionem hoc modo, quòd quando translatio septuaginta Interpretum concordaret penitus cum litera Theodotionis, scribebat literam sine aliquo signo , interdum vero litera Theodotionis plus habebat, quam septuaginta Interpretes, & tunc superaddebat omnia illa Origenes, & ponebat super ea exterius quædam signa de rubeo in modnm astrorum, quæ vocabat asteriscos ad significandum , quòd illa superaddita erant ad illuminandum sensum scripturę, cum prius viderentur deficere, cum autem plus habebatur in septuaginta Interpretibus , quam in Theodotione scribebat etiam omnia illa, & ponebat signa de rubro exterius ad modum Sagittarum , quæ vocabat obelos,idest sagittas ad confodiendum, & designandum superfluum esse, quod scriptum erat . Et ista editio erat maior quacunque alia , & approbat eam valde Origenes, quasi per asteriscos , & obelos illos appareret tota veritas scripturæ . Et ista erat maior audacia , quam pręcedens , quia per asteriscos appositos signabat Origenes aliquid deficere de editione septuaginta Interpretum,& addebat illud de Theodotione, per obelos vero significabat aliquid superfluum esse, & corruptum in translatione septuaginta Interpretum , quia illud confodiebat obelis . Non fuit tanta præsumptio,vel audacia beati Hieronymi , faciendo translationem de Hebræo in Latinum , quia per hoc nihil ipse mutauit de translatione septuaginta Interpretum addendo, vel minuendo, sicut fecit Origenes, vt ait infra.s.Cur non me suscipiant Latini mei, qui inuiolata editione veteri nouam condidi.

Sciendum autem, quòd cum Hierony.transtulerit de veritate Hebraica in Latinum, non posuit asteriscos,& obelos, sicut Origenes, quia non fuit opus:

F interdum tamen quando videbatur Hebraica litera minus habere, quam litera Theodotionis, vel quam vulgata editio apposuit aliqua , sicut est in libro Esther , in quo aliquid apponit de vulgata editione , postquam finiuit id , quod habetur in litera Hebraica. Sic etiam in Daniele ponuntur aliqua , quæ extracta sunt de translatione Theodotionis , & non habentur in Hebræo , sicut est canticum trium puerorum , & quædam alia , & in quibusdam Bibliis antiquissimis ponuntur asterisci in locis istis , & tamen obeli, nusquam habentur , vbicunque tamen habentur ista additamenta, siue in veteribus, siue in nouis Bibliis dicitur hęc in Hebręo non reperitur,sed de vulgata editione, vel Theodotione sumpta sunt, G istud tamen rarissimum est,quia vix reperietur in aliis libris,nisi in Esther,& Daniele.

Asteriscis designans , quæ minus fuerant,& virgulis, quæ ex superfluo videbantur apposita . Ista duo signa faciebat Origenes in editione illa mixta ex septuaginta Interpretibus , & Theodotione, scilicet ponebat asteriscos ad designandum ea, quæ minus fuerant, idest, quæ deficiebant de litera septuaginta Interpretum , & habebantur in Theodotione: ponebat autem virgulas ad designandum ea, quæ videbantur apposita ex superfluo : intelligendum est autem de litera septuaginta Interpretum . Nam vbi erat plus in litera Interpretum , quam Theodotionis, Origenes asserebat illud tanquam superfluum , ideo ponebat virgulas confodientes, quasi illud nihil esset, & po- H terat putare , quòd illud superfluum additum fuerat a septuaginta Interpretibus , vel forte quòd aliqui postea corrumpentes literam eorum addiderunt illud . Et ista erat magna audacia. Primo, quia Origenes asserebat veriorem esse translationem Theodotionis , quam septuaginta Interpretum , cum ea, quæ plus erant in Theodotione , quam Interpretibus , dicat deficere de Interpretibus , & ea quę plus erant in Interpretibus , quam in Theodotione, dicat superabundare ad veritatem, & confodit ea . Secundò erat magna audacia contra editionem septuaginta Interpretum , quia asserebat aliquid esse in illa superfluum , & dignum confossione, cum perfodiat illud obelis, & hoc siue putet accidisse per igno- I rantiam septuaginta Interpretum , siue errore librariorum, qui literam corrumperent . Nam vtroque modo asserit translationem septuaginta Interpretũ corruptam esse, & non debere admitti , & vtroque modo procedit argumentatio Hieronymi , scilicet, quòd potius debet sibi licere facere translationem de Hebræo in Latinum non præiudicando 70. Interpretibus, quam Origeni licuerit dicere translationẽ esse corruptam,& illam realiter emendare.

Sciendum autem,quòd asterisci, de quibus hic dicitur , erant quædam figuræ de rubro ad modum astrorum,& inde asterisci dicuntur,scilicet ab astris, & fiebant in hunc modum , quia sicut astra illuminant terram,ita illa signa illuminabant scripturam, quia li- K tera , super quam ponebantur illa signa,addita fuerat ad illuminandum id, quod obscurum erat in scriptura propter defectum literæ . Vocantur obeli,scilicet sagittæ quędam signa de rubro facta in modum sagittarum,quia sicut sagittæ perforant,& occidunt,ita erant illa signa ad iugulandum, & destruendum literam, super quam ponebantur significando, illam nihil esse.

Quo tempore septuaginta Interpretes translationem fecerunt. Quæstio. VI.

QVAERITVR de istis septuaginta interpretibus, qui fuerunt, & quo tempore translationem fecerunt, & quomodo, & ad cuius preces, nam sæpe de eis mentio fit in prologo beati Hierony.

Respondendum, quòd translatio ista facta est, quasi annis ducẽtis octoginta ante Christi natiuitatẽ, vel paulo minus. Nam inter principium regni Alexandri, & natiuitatem Christi fuerunt anni trecenti, & vndecim, & fere tres menses, vt patet ex tabulis differentiarum regis Alphonsi, & ex tabulis Toletanis. Regnauit autem Alexander duodecim annis, & sic manent quasi trecenti anni a morte Alexandri, vsque ad natiuitatem Christi. De his autem subtrahendi sunt anni quindecim, nam post mortem Alexandri quindecim annis Ptolomæus Philadelphus rex Aegypti suscepit regnum, qui fecit transferri Bibliam de Hebræo in Græcum, sed quo tempore regni sui hoc factum fuerit, non apparet: regnauit enim annis triginta nouem. De his Iosephus duodecimo Antiquitatũ: satis autem credendum est, quòd quasi circa finem regni Ptolomæi Philadelphi fuerit ista translatio facta. Quod patet, quia Demetrius Phalereus seruus regis, qui erat constitutus super bibliothecam regis, dixit iam cõgregasse librorum viginti millia pro bibliotheca regis, & in promptu esse, vt alia quinque millia congregaret, vt ait Iosephus vbi supra, & isti libri congregabantur de toto orbe, vt patet ibidem, ideo forte transierãt iam triginta anni, vel quasi de regno Philadelphi, quando habitus fuit sermo de translatione Bibliæ de Hebræo in Græcum, & sic esset hoc, quasi anno ducentesimo quinquagesimo, vel sexagesimo ante Christi natiuitatem, vel parum plus. Modus autem faciendi translationẽ istam fuit, quia Ptolomęus Philadelphus rex Aegypti nimis erat studiosus, & librorum multitudinem cupiebat: habebat autem familiarem quendam Demetrium, quem bibliothecæ suę præposuerat: iubens ei, vt quotquot codices per totum orbem dignos aliqua laude congregare posset, colligeret, qui sollicitè hoc agens, immensam librorum multitudinem congregauit. Quadam autem die cum a Ptolomæo interrogatus quot millia codicum haberet, & viginti millia iam se habere respondisset, sed in breui vsque ad vigintiquinque millia posse peruenire, ait nunciatum esse sibi apud Iudæos libros multos esse, qui non parum laboris afferrent, si in Græcum mutarentur, nihil tamen prohibere, quin expensis regis possent interpretari, & in bibliotheca eius poni. Erat autem tunc magna multitudo Iudęorum captiuorum in terra Aegypti ex bellis pręcedentibus, quos quidem Aristæus amicus regis ab eo nimium dilectus liberari a seruitute desiderabat, & sæpe apud se destinauerat hoc a rege petere. Nunc autem, quia videbatur se opportunum inuenisse tempus, locutus est primatibus custodum corporis regis Sosibio Tarentino, & Andreę, vt simul cum eo apud regem pro eis, quæ petiturus erat, orarent. Andreas autem ait ad regem, minime oportet nos rex vana spe decipi, sed veritatem intimare, nam si legem Iudęorum non solum transcribere, sed etiam interpretari pro tua gratia studemus, qua ratione posset hoc fieri tot Iudæis in regno tuo seruientibus. Quos magnificentiam tuam decet a seruitute absoluere, & Deo, qui leges exposuit, pro tui regni tutela remittere. Nã cum multa indagassem sæpius, cognoui eos, factorem omnium Deum colere, quem nos Zena, idest Iouem

Cap. 2.

A nominamus, eo quòd omnibus Zem, idest Ioui viuere indulget, quapropter ad honorem Dei, quem maxima religione placant, liberos eos patriæ moribusq; suis restitue. Cognosce tamen me princeps, nec affinem esse eis, nec ex eadem genitum natione, vt pro illis hæc suggeram, sed dum omnium hominum factorem Deum scirem suauiter benefactores suos amplecti, ad hanc petitionem perueni. Postquam Aristęus locutus est, & rex in eum hilari, & ridenti vultu conspexit, ait. Quanta arbitraris millia posse dimitti? Tunc Andreas respondit, qui Aristęo intererat, & dixit: paulo plusquam centum millia possunt existere. Et rex ait: Non paruam a nobis Aristęe petitionem petis. Et tunc Sosibius ait dignum esse magnificen-

B tię regis, si Deo ei, qui regnum donauerat, has gratiarum vices offerret. Et tunc rex lętus iussit, vt eis, apud quos Hebræi captiui tenebantur pro singulo capite centum viginti dragmę darentur, pro quorum redẽptione plusquam 40. talenta a rege sunt largita. Posuit autem rex mandatum sub hac forma. Quicunq; sub nostri patris imperio militans Syriã, & Phœnicẽ cum eo Iudęamq; vastauerunt, & captiuos adductos ad nostras prouincias, & ciuitates vẽdiderunt. Et hos ẽt, qui olim sub meo regno existunt, & si quos nunc superduxerint, dimittãt: pro singulo corpore accipientes dragmas centum viginti Arbitror enim eos sine voluntate patris mei contra iustitiam deprędatos pro-

C uinciamque eorum fuisse vastatam, vnde multos milites præfecisse cognouimus, dum ad Aegyptum eos traducerent. Iustum ergo conspiciens misereor eis, & iubeo constitutos in seruitute Iudęos omnes, dominis eorum prius summam dictam accipientibus, absolui, nec quẽquam in hac re fraudem agere, sed his potius constitutionibus obedire. Dispositiones autem meas præcipio, ex quo missę sunt per tres dies proponi quatenus ad iudices domini conueniant, corpora statim ostendentes: hoc enim meo credo profuturũ imperio. Contumaces vero liceat cuique volenti accusare, quatenus eorũ titulis regis possessionibus socientur. Sic autem plusquam 120. millia Iudęorum de seruitute liberati sunt. Post hęc autem Demetrius prępo-

D situs bibliothecę regis dixit ad eum, ꝙ non possent libri Hebraici interpretari in Gręcum per seruos regis propter varietatem linguæ, & subdidit. Si videtur tibi rex scribere principi sacerdotum gentis Iudeæ quatenus transmittat seniores ab vnaquaque tribu legũ peritos, vt cum ab eis codicum explanationem, & consonantiam cognouerimus, & interpretationes rerũ acceperimus, dignos codices tua voluntate reponamus. Erat autem tunc in Iudęa princeps sacerdotũ Eleazarus, nã defuncto Onia principe sacerdotũ Simõ filius eius successor exstitit, de quo Eccle. 50. hr̃, quo mortuo paruulus filius eius manebat, qui cum administrãdum aptus non esset, frater Simonis Eleazarus summum sacerdotiũ suscepit, ad istum aũt scripsit Ptolo-

E mæus, vt transmitteret sibi interpretes aliquos, qui de Hebręo in Græcum scripturas sacras verterent, & tũc misit ei captiuos, quos absoluerat, & vasa auri, & argenti magnę quantitatis cum lapidibus preciosis ad ministerium templi domini misit, quorum figuram, & põdus, & precium, & modum fabricationis describit Iosephus duodecimo Antiquitatum latissimè, de quib⁹ supersedeo. Exemplar autem epistolæ, quam Ptolomæus misit Eleazaro summo sacerdoti, hoc est: Rex Ptolomæus Eleazaro principi sacerdotum salutem. Multis habitantibus imperio meo Iudęis, quos per se cum potentes fuissent ad captiuitatem traxere: quorum aliquos pater noster ad militiam maioribus stipendiis deputans honorauit. Aliis autem in Aegyptũ

Mandatũ Ptolomæi Philadelphi regis Aegypti de liberatione filiorũ Israel.

Cap. 2. Exemplar epistolæ Ptolomæi regis ad Eleazarum.

cum eo ambulantibus castella, ad eorum custodiam demandauit, vt sint Aegyptiis in terrore. Cum ergo principatum ego suscepissem, oēs clemēter tractaui pręsertim ciues tuos, quorum plus centum millia captiuos, & seruientes remisi, possidentibus eos ꝓ redēptione pecunias soluens, ętatibus aūt vigentes militię designaui, multosque, qui mihi, vel ambo potuissent seruare fidem in palatio constitui, arbitrans Deo iocū dum pro mea prouidentia votū ei hoc maximum deuouere. Porro volens, & istis, & oībus per vniuersam terram Iudæis præstare leges vr̄as literis Gręcis ab Hebraicis trāslatas in nr̄a bibliotheca decreui reponere. Bene erga facies, eligēdo optimos seniores, & ex vnaquaq; tribu dirigere, qui ꝑ ętatem legū sunt periti, valeantque interpretationē earum cautè nobis exponere, nā opinor his perfectis, maximā gloriā nobis præparari. Transmisi vero qui deberent de his vobiscum disputare, Andreā primatem mei corporis, & Aristęū mihi dilectissimos, per quos ēt primitias votorū ad tēplum ꝓ immolationibus, & pro aliis rebus transmisi 120. talenta. Tu aūt manda nobis, q̄ volueris fieri, quę gratius amplectemur. Susceptis aūt literis istis rescripsit summus sacerdos regi hoc modo. Princeps sacerdotū Eleazarus Ptolomęo regi salutē. Valentibus nobis cū Arsione Regina, & filiis bene nobis oīa ꝯstant. Cum vero epistolam suscepimus satis de tua voluntate sumus gauisi, & congregantes multitudinem legimus eā, quatenus ostenderimus eis, q̄ pietatem erga Deum habes. Demonstrauimus secūdum eas pateras quas misisti aureas viginti, argenteas triginta, crateras quinque ad mensam dedicandā, & quę directa sunt ꝓ immolatione, vel renouatione eorum, quæ tēplo desunt talenta centum viginti deportata per Andreā, & Aristæum charissimos tibi amicos viros optimos, & doctrina præcellentes tuaque virtute dignos. Cognosce vero pro tuis vtilitatibus, & præter naturam velle aliquid pati dum reddamus vicem tuis beneficiis, quę multipliciter in nostros ciues largiri dignaris, & statim ēt pro te tuaque vxore, & filiis hostias obtulim⁹, & multitudo vota persoluit, vt vobis eueniant, q̄ desideratis, & tuus principatus in pace custodiatur. Ad interpretationem vero legis, quam pro tuis commodis accipere tua postulatio insinuat, elegi viros seniores sex ab vnaquaque tribu, quos direximus legem ferentes, erit autem vestrę pietatis, & iustitiæ, vt post trāscriptionem legis eam cum portitoribus cautè remittatis. Destinauit autem tunc septuaginta seniores, quos nos septuaginta Interpretes appellamus cum eis dona magna Ptolomæo regi remittens. Cum vero hi Alexandriam ad Ptolomæum venissent, iussit: vt omnes, qui ad eum pro expeditione negociorum venerant recederent post quintum diem redituri, accedentibus autem septuaginta senioribus ad regem cum libris, qui literis aureis scripti erant, rex de codicibus eos percunctatus est, cum vero reuelarent, & ostenderēt, & tenuitatem membranæ, & incomprehensibilē eorum compaginem rerum miratus est, ꝙ ita cōpacta fuissent. Cumq; diu fecisset gratias ago, inquit, vobis ꝙ venistis; maiores vero isti, qui vos destinauit ante omnia autem Deo cuius hæ leges venerandę probātur. Cumque clamassent seniores, & qui pręsentes erant prospera regi diuinitus euenire, nimium delectatus rex prorupit in lachrymas, nam sæpe natura hoc summo gaudio patitur, quòd etiam dolentibus solet accidere. Tunc iussit codices primatibus officii designare, & singulos seniores osculatus sermonem ad eos egit, pro quibus vocati essent, & diem quo ad eum venerant, clarum singulis annis per totum vitæ suæ tempus celebrare proposuit, nam euenit eundem

Exemplar epistolæ Eleazari sūmi sacerdotis ad Ptolomæum regem.

esse diem præsentiæ illorum, quo & diem Antigonū nauali bello vicerat. Epulari eos etiam secum præcepit. Nichanor etiam constitutus a rege ad susceptionem peregrinorum, iussit singulis senioribus necessaria pręparare, nam a rege dispositum fuerat, vt alimenta quibus singulæ ciuitates vtuntur peregrinis ad se venientibus, pararentur quatenus cibis solitis magis delectarentur, ne forsan corrupti extraneis grauarentur, quod circa seniores factum est. Dorothæus autem fecit per duos dies seniores istos discumbere apud regem: mediam quippe partem eorum ad dextram, & mediam ad sinistram, nihil quòd ad honorificentiam eorum pertinet, prætermittens, tunc itaque sacros præcones, & immolatores, & alios, qui vota faciunt recusauit, & vnum de senioribus nomine Elisæum sacerdotem rex petiuit facere orationem, qui in medio stans regi bona, & subiectis eius optauit. Et post plausus cum gaudio, & clamore omnium surrexit, & residentes ad epulationem, & delitias paratas se contulerunt. Præterea autem rex quantum ei visum est cępit philosophari, & vnumquodque seniorum naturales percunctari sermones, cautè illis ad omnia respondentibus, quæ eis obiecta essent, & explanantibus gauisos, per duodecim dies conuiuiū instruxit. Mirante vero eos non solum rege, sed etiam Menedemo philosopho dicente omnia per prouidētiam dispensare, ideoque virtutem, & pulchritudinē videri sermonem rex destitit de his facere, dicebat autem maxima sibi eorum præsentia bona fieri, nam profuisse ei, ꝙ didicisset ab illis, quemadmodum deberet regnare, asseruit. Iussitque dare singulis talenta tria: hæc enim facta sunt per duodecim dies post aduentum illorum, quibus continuè cum rege epulabantur. Deinde autem deputauit eis, qui illos ad diuersoria perducerent, & post tres dies congregās eos Demetrius princeps bibliothecæ trāsiuit ad studium maris in domū prope littus stantem, & aptam secretis ad cogitationem negociorum, vbi eos perducens petebat omnia, quæ opus habebant ad legis interpretationem, vt incessanter opus implerent; cumque laboriosè interpretationem facerent, vsque ad horam nonam in hoc sedentem ad curam corporis vertebātur, ita eos inuitante Dorotheo, & prębente multa ex his, quæ regi parabantur. Mane autem ad aulam venientes, Ptolomæum salutabant, & iterum ad eundem locum redibant: manus in mari lauantes, & seipsos purificantes, ita legis interpretationem vocabant, interpretatio autem legis, & aliorum librorum per septuaginta duos dies completa est, & tunc Demetrius princeps Bibliothecæ, congregans omnes Iudęos ad locum, in quo translatæ fuerant leges, præsentibus etiam interpretibus legit eas, & tunc multitudo amplexata est legem, & interpretes, & Demetrium, eo quòd magnarum rerum inuentor videret, & petiuit, vt sacerdotibus suis daretur legenda, & petierunt omnes sacerdotes, & pręposititi gentis, vt bene interpretata maneret immobilis. Cumque omnes sententiam laudassent, iusserunt siquis aut superfluum, aut minus aliquid scriptum viderent in lege, hoc respicerent, & manifestum facientes emendarent hoc castè agentes, vt quod semel iudicatum fuerat bene se habere, sempiterna memoria permaneret. Gauisus autem rex, desiderio suo ad finem perducto, ad Demetrium principem bibliothecæ sermonem facere cœpit, quòd ita mira existente legislatione, nemo historiographus, nec poeta Græcorum eius mentionem fecisset. Demetrius autem respondit neminem fuisse ausum harum legum tangere conscriptionem, eo ꝙ diuinę, & venerabiles

les essent, & quia læsi fuerant a Deo quidam hoc præsumentes. Significabat autem qualem Theopompus volens in historia aliquid de his conscribere, mēte turbatus est plusquam triginta diebus, & cum ad refectionem a Deo veniam supplicaret, clementiam sibi factam suspicatus est, vidit etiam in somniis, ꝙ iō ei hoc accidisset, quia diuina perscrutatus esset, & ꝑferre ad hoīes impuros velit. Retulit etiam de Theotecto poeta tragico, qui cum conatus esset in aliquo libro Drachmatheorum suorum mentionem facere eorum, quæ in diuino volumine haberentur, oculis obscuratis recognouit causam suæ cęcitatis, & ita liberatus est à passione, Deo veniam indulgente. Post hæc autem rex pare leges istas suscipiens petiuit interpretes frequenter ad se de Iudęa venire: hoc enim eis ad honorē, & ad donationem ab eo profuturum. Nunc vero iustum esse eos dimitti, sponte autem ad eum venientes omnia, quæ ęquum esset eorum sapientiam impetrare, & pro sua maiestate dignum largiri promisit. Et tunc quidem transmisit eos cum lege, quam tulerant, donans vnicuique optimas tres stolas, & auri talenta duo, & calicem vnius talenti, totūque conuiuatorium: Principi autem sacerdotum Eleazaro destinauit per eos lectos cum argenteis pedibus decem, & conuenientem eis supellectilem, & calicem talentorum triginta, insuper stolas decem, & purpuram, & coronam decoram, & lineas de bysso centum, præterea & libatoria, & trullam, & pateras, aut crateres aureos duos deuouendos Deo. Petiuit etiam per epistolas, vt siquis de his viris vellet ad eum redire, permitteret, quia nimium delectaretur cum eruditis semper habere sermonem, & diuitias suas talibus impartiri. Hæc autem breuiter dicta sunt de translatione facta per septuaginta interpretes, quæ fuit Ptolomęi Philadelphi regis Aegyptii tempore, de qua latius Iosephus 12. Antiqui. latissime Andreas historiographus eiusdem Ptolomęi, qui petiuit liberari Iudæos de seruitute: Tangit autem hoc Hieronymus in prologo super Genes. qui incipit Desiderii mei.

Cap. 2.

Si igitur aliis licuit non tenere, quod semel susceperant, postea septuaginta cellulas, quæ vulgo, sine auctore iactantur, singulas cellulas aperuere, hocque in ecclesiis legitur, quod septuaginta nescierunt, cur me non suscipiant Latini mei, qui inuiolata editione veteri, ita nouam condidi, vt laborē meū Hebræis, & quod his maius est, Apostolis auctoribus comprobem? Scripsi nuper librum de optimo genere interpretandi, ostendens illa de Euangelio: Ex Aegypto vocaui filiū meum: &, Quoniam Nazaræus vocabitur: &, Videbunt in quem compunxerunt, & illud Apostoli: Quòd oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderūt quæ præparauit Deus diligentibus illum, cęteraque his similia in Hebræorum libris inueniri. Certe Apostoli, & Euangelistæ, septuaginta interpretes nouerant, & vnde eis hæc quæ in septuaginta interpretibus nō habentur? Christus dominus noster vtriusque

A testamenti conditor in Euangelio secundū Ioannem, qui credit, inquit, in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vtiq; scriptum est, quod saluator scriptum esse testatur. Vbi scriptum est? Septuaginta non habent: apocrypha nescit ecclesia. Ad Hebræos igitur reuertendū est, vnde & dominus loquitur, & discipuli exēpla præsumunt.

Si igitur. Hic ponitur tertium, in quo probat Hiero. ꝙ ęquum sit translationes suas a Latinis debere recipi. B Et probat primo a simili, vel a fortiori, s. ꝙ sicut licuit Origeni, & aliis reprobare editionem septuaginta interpretum, & corrigere eam subtrahēdo, alterādo, & addendo, ita licebit sibi, & a fortiori facere nouam translationem de Hebręo in Latinum, nihil mutando de translatione septuaginta interpretum. Et ista excusatio Hieronymi est, quia accusabatur ab æmulis, ꝙ in pręiudicium septuaginta interpretū hoc faceret, & ꝙ cum iā recepta esset translatio illorum, non deberet alia noua fieri, & ad hoc rñdet, ꝙ cū aliis licuerit corrigere septuaginta interpretes, ita licebit sibi facere nouam translationem, quæ non sit in pręiudicium illorum. *Si igitur alijs licuit non tenere, quod* C *semel susceperant.* Loquitur de Origene, & Hesychio, & Luciano, qui fecerunt varia exemplaria post translationem septuaginta interpretum, & dicit, quòd licuit istis non tenere, quod semel susceperant, idest non tenere editionem interpretum, quā acceperant a principio, & arguit ex concessione aduersariorū: nam Hieron. nō approbat varia exemplaria, quæ fecerunt isti, nec dicit eis licuisse, concedebāt tamē æmuli Beati Hieronymi, ꝙ licuerat istis scribere varia exemplaria: nam nō audebant hoc negare, cū ipsi sequerētur ea, iō arguit Hiero. ꝙ ēt sibi licebat ex iusta causa recedere a translatione interpretū, & nouam facere translationē. *Et post septuaginta cellulas, quæ vulgo sine auctore iactantur.* Sensus est, ꝙ post translatio- D nē septuaginta interpretū voluerunt Origenes, Hesychius, & Lucianus trāslationes nouas facere, & significat trāslationē septuaginta interpretū per septuaginta cellulas. Pro quo sciendū ꝙ, vt quidā imperiti asserunt, septuaginta interpretes cōuocati in vrbē Alexādrię a Ptolomęo Philadelpho in septuaginta cellulis positi sunt, & quilibet per se translationem Biblię de Hebręo in Græcū facere cępit, & cū oēs finiuissent, & collati essent libri in vnū: inuenti sunt oēs libri totaliter similes, ita vt nec vna litera plus ī vno, q̄ ī alio haberetur, & sic volunt ꝙ propheticè illud factū fuerit Deo inspirante singulis eosdē cōceptus, quos alijs inspirabat: & ex hoc inducūt, ꝙ trāslatio septuaginta interpretū sit propheticè facta, & verissima est, & nefas E est, ꝙ aliquis eā velit emendare. Et istud obijciebant ęmuli cōtra Hieronymum. Sed ad hoc ipse rñdet falsum esse, vt patet in prologo super Genes. qui incipit: Desiderij mei. Nā nō scripserunt singuli in cellulis segregati, sed oēs simul interpretationi vacabant disputantes, vt patet ꝑ Iosephū 12. Antiqui. & ꝑ Aristęū historiographū eiusdē Philadelphi, qui oīa hęc diligentissime scripsit: teste Iosepho vbi s. Secūdo patet, quia isti septuaginta nō vocātur ꝓphetę, sed interpretes in ꝓpheta. n. requiritur Dei illuminatio, in interprete autē sola sciētia, & verborū abundantia, iō interpres errare pōt, sed non ꝓpheta. De hoc Hierony. in eodē ꝓlogo ait: Aliud enim est esse vatem, aliud est interpretē eē: ibi spiritus vētura prędicit, hic eruditio, & verborum

Prima ratio Hieronym. probans ꝙ debet recipi translatio sua.

copia ea, quæ inteligit, transfert. Et irridet Hieronymus F positionem istam, dicens, quòd tunc sequeretur, quòd deberemus dicere Tullium transtulisse œconomicum Xenophontis, & Platonis Protagoram, & Demosthenis pro Ctesiphonte orationem rhetorico spiritu afflatus. Tertio patet, quia si septuaginta Interpretes prophetice fuissent locuti, non variassent sensum scripturę. Nam in eodē loco scripturę Christus, & Apostoli allegauerunt dicta veteris testamenti, & nullo modo reperiuntur in tali sensu apud septuaginta Interpretes. Hoc autem probat Hieronymus inducendo multas auctoritates hic, & in prologo super Genesin, quę allegatę fuerunt a Christo, & Apostolis, G & tamen nullo modo inueniuntur in litera septuaginta Interpretum: Sed adhuc dato, quòd concederetur septuaginta Interpretes propheticè scripsisse, posset dicere Hieronymus, quòd licebat sibi transferre nunc de Hebręo in Latinū, quia poterat esse, quòd translatio eorum vera corrupta esset vitio librariorū, ideo non solum bonum esset transferri de Hebręo in Latinum, sed etiam necessaria erat talis trāslatio. Aliter poterat respondere interimendo per aliud inconueniens, quia isti ęmuli concedebāt licuisse Origeni, & Luciano, & Hesychio varia exemplaria post translationem septuaginta Interpretum condere, ita ergo licere sibi nouam translationem facere, quia similis ratio erat in vtrisque. H

Sciendum etiam vlterius, quòd Hieronymus tacitè accusat hic, & mordet Augustinum. Nam ipse aliquo modo redarguebat Hieronymum, quia volebat facere aliam trāslationem pręter translationē septuaginta Interpretum, vt colligitur 18. de ciuitate Dei, & vult Augustinus, quòd septuaginta Interpretes transtulerint propheticè asserens, quòd fuerunt positi in septuaginta cellulis Alexandrię, & nemo alteri loquebatur, sed quilibet per se transferebat, & expleta trāslatione cum compararentur libri eorum in vnum, inuēti sunt omnino similes, ita quòd, nec vna litera abūdabat plus in vno, quam in alio, hoc autem redarguit Hieronymus, dicens quòd istę septuaginta cellulę iactantur vulgo, idest vulgariter asseruntur. *Sine auctore.* I Idest non existente aliquo historiographo, qui dicat septuaginta cellulas fuisse, in quibus septuaginta Interpretes transtulerūt, ideo sunt istę cellulę ianniter dictę, sicut vulgus solet affirmare aliqua, quę nec sunt vera, nec verisimilia, nec ab aliquo habent auctoritatem.

Singulas cellulas aperuere. Potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd aperuerunt singulas cellulas, scilicet singulorum septuaginta Interpretum, vel singulas cellulas, scilicet quia quilibet translator postea aperuit cellulam suam à se faciēdo nouam translationem, & est sensus, quòd pręter septuaginta Interpretes multi alij fecerunt postea translationes inter se varias, scilicet Origines, Lucianus, Hesychius, & isti aperuerunt K singulas cellulas, q̄a quilibet de cellula cordis sui protulit nouam translationem, & tunc non refertur ad cellulas septuaginta Interpretum. Vel si volumus referre ad cellulas Interpretum, dicetur, quòd isti translatores aperuerunt singulas cellulas, scilicet quia quilibet secutus est vnum Interpretem, & ideo varie protulerunt, & iste est sensus literę. Et irridet in hoc Hieronymus Augustinum, & alios ęmulos: nam pręsupponit eorū positionem ad hoc quod ipse redarguat: nam ipsi dicunt, quòd septuaginta Interpretes scripserunt in septuaginta celulis, & tamen translatio eorū fuit similis: Hieronymus autem irridendo arguit, dicens, quòd Origenes, Lucianus, & Hesychius transtulerunt Bibliam septuaginta Interpretum, & discordauerunt inter se: ideo oportet, quòd non esset translatio Interpretum vnica, sed quòd quilibet istorū aperiret vnam de septuaginta cellulis interpretum, & sequeretur translationem eius, & alius aliam, ideo Origenes deuiaret à Luciano, & Lucianus ab Hesychio, & Esychius ab vtroque, quod non poterat fieri, nisi isti aperirent tres cellulas septuaginta Interpretum, & sequerentur translationes ibi repertas, & illę essent variæ. Istud autem argumentum, quod irrisorie facit Hieronymus, procedit cōtra Augustinū, & alios ęmulos pręsupponēdo, quòd Origenes, Hesychius, & Lucianus transferendo post septuaginta Interpretes, benefecerunt, & hoc cōcedebat Augustinus, & alij, quia quandoque sequebantur exemplaria: alioquin non teneret argumentum Hieronymi, quia diceretur, quòd quamquam septuaginta Interpretes fecerunt translationem concordem, isti translatores posteriores de cordibus suis scribentes mutauerunt illam, & non aperuerunt singulas cellulas Interpretum, sed ex arbitrio suo variauerunt quod voluerunt.

Hoc quoque in ecclesiis legitur, quòd septuaginta nescierunt. Ista est secunda ratio ad probandum, quòd debet recipi translatio sua, & sit necessaria, quia in ecclesia.i. in scriptura noui testamenti leguntur aliquę auctoritates, quę non habentur apud septuaginta Interpretes. Istud intelligitur de quibusdam auctoritatibus, quas interdum Christus, & interdum Apostoli de veteri testamento allegabant, vt patet infra, & illę non habentur apud septuaginta Interpretes, ideo apparet translationem eorum ab ipsis fuisse insufficienter factam, vel ab alijs fuisse postea vitiatam.

Cur me non suscipiant Latini mei. Quasi dicat si illi, qui susceperunt translationem septuaginta Interpretum apud Gręcos Aegyptios, & Palęstinos, postea etiam susceperunt alias translationes, scilicet Gręci exemplaria Luciani, Aegyptij exemplaria Hesychij, Palęstini exemplaria Origenis, cur Latini mei non suscipiunt me, idest translationem a me factam de Hebręo in Latinum, quamquam prius sequerentur septuaginta Interpretes? Quasi dicat iniustum est, quòd non suscipiant me, cum sit causa euidens ad hoc, & dixit, Latini mei, quia beatus Hieronymus erat de origine Latinorum, scilicet de prouincia Pannonię, de quodā oppido, quod à Gothis destructum est, vt patet per eundem Hieronymum in libro de illustribus viris c. vlti. & Latini erant ęmuli sui.

Qui inuiolata editione veteri. Quasi dicat potius me debent suscipere Latini, quam Gręci Lucianum, & Aegyptij Hesychium, & Palęstini Origenē, quia ego minus pręiudico septuaginta Interpretibus, quam isti. Nam isti fecerunt nouas editiones addendo, & diminuendo, & alterando, & corrigendo, vel potius corrūpendo translationem septuaginta Interpretum: ego autem translationem nouā feci, & tamen nihil corrupi, nec addidi, aut mutaui de translatione septuaginta Interpretum. Ideo dicit. (Qui inuiolata veteri editione.) Idest non violando, vel corrumpendo editionem septuaginta Interpretum, quæ vocatur vetus, quia ante illam nulla translatio fuit de Hebræo in Gręcum, vel in Latinum, vel in aliquam aliam linguam.

Ita nouam condidi, vt laborem meum Hebræis, & (quod magis est) auctoritatibus comprobem. Ista est alia ratio ad probandum translationem suam debere recipi, quia ipse facit id, quod nemo aliorum translatorum fecit: nam Origenes, Lucianus, & Hesychius inter se variè transtulerunt, & tamen nullus eorum probat sufficienter, aut saltem coloratè translationes aliorum falsas esse, & suam esse veram: Hieronymus autem probat hoc dupliciter. Primo testimonio Hebręorum comparādo translationem suam veritati Hebraicę: nam constat, quòd Biblia Hebraica verior est, quam Gręca, & Latina:

Latina: eo quòd Hebraica est exemplaria, cum in Hebręo data fuit lex, & postea fuerint translationes sacri Libri de Hebræo in Gręcum, & de Hebręo in Latinum, ideo quandocunque aliqua translatio concordauerit veritati Hebraicę iudicandum est illam esse veram, & quanto minus concordauerit tanto facilior iudicanda est. Hieronymus autem dicit translationem suam omnino concordare Hebraicę veritati, vt patet in prologo super Gene. qui incipit Desiderij mei, scilicet. Sicubi in translatione tibi videor errare, interroga Hebręos, diuersarum vrbium magistros consule. Idem etiam in prologo Galeato. Alij autem translatores non poterant probare translationē suam auctoritate Hebręorum, quia nō concordabat translatio sua literę Hebraicę, ideo sufficiēter Hieronymus probat veram translationem suam, & illi nihil probāt. Secūdo probat auctoritate Apostolorum, & Christi: nam Christus, & Apostoli allegauerunt auctoritates veteris testamenti, quę non habentur in translatione septuaginta Interpretum, & habentur in translatione Hieronymi facta de Hebręo in Latinum, ideo cōstat eum dicere verum, & non illos, qui deuiauerunt à sermonibus Christi, & Apostolorum, & sic dicit, quòd probat laborem suum, idest translationem suam veram esse Hebręis auctoribus, idest eis testificantibus sic haberi in Biblia eorum. Et etiam probat Apostolis auctoribus, idest auctoritate Apostolorum, cum trāslatio Hieronymi concordet auctoritatibus allegatis ab Apostolis. Et dicit istud esse maius testimonium, quia quamquam firmum sit testimonium, quod accipitur ex litera Hebraica, cum ibi sit originale exemplar: tamen maioris auctoritatis est dictum Christi, & Apostolorum, quia isti propheticè sciebant veritates sacrę Scripturę, ita perfectè, immo perfectius, quam illi prophetę, qui sacram Scripturam primo scripserunt. (*Scripsi nuper librum, De optimo genere interpretandi.* Hic declarat, quę sunt illę auctoritates allegatę à Christo, & Apostolis de veteri testamento, quę non habentur in Biblia septuaginta Interpretum, & habentur in translatione Hieronymi, & ponit aliquas earum hic, & plenius posuit illas in libro de optimo genere Interpretandi. Allegat hic librum illum tamē non fuit ille liber, sed fuit quędam Epistola missa ad Pammachium monachum, in qua continebatur quis esset modus optimus Interpretandi sacram Scripturam, scilicet transferre Verbum ex verbo, vel sensum ex sensu, & ostendit, quòd sit optimum genus Interpretandi transferre sensum ex sensu, etiam si verba nō teneantur omnino, & istum modum secutus est Hieronymus transferendo de Hebręo in Latinum. Vocauit tamen Epistolam illam librum, quia quęlibet quantumcunque breuis cartha, liber vocari potest, & secundum consuetudinem antiquorum. sic Epistolæ quoque dimissorię libri vocantur: sic patet quarto, Re. 30. Cum dicitur, quòd rex Babylonis misit literas, & munera ad Ezechiam, & tamen Isa. 39. Ponitur eadem historia, & dicitur, quòd rex Babylonis misit libros, & munera ad Ezechiam.

Ostendens illa de Euangelio. Idest in libro de genere optimo Interpretandi ostendi plura testimonia, quæ habentur in Euangelio de veteri testamento, & non habentur sic apud septuaginta Interpretes, & ista eadem testimonia allegat Hieronymus in prologo super Gen. qui incipit: Desiderij mei, quamquam hic non ita exprimit illa.

Ex Aegypto vocaui filium meum. Istud est vnum testimonium, & habetur. Matth. secūdo. Vbi Euangelista probat. quòd Christus descendere debebat in Aegyptum, & ibi morare deberet vsquequo vocaretur a Domino, & probat per auctoritatem illam: Ex Aegy- A pto vocaui filium meum, & dicit esse auctoritatem prophetę, & intelligitur de Osea, quia Oseę capi. 11. habetur. Quia puer Israel dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filium meum. Et tamen apud septuaginta Interpretes non habetur puer Israel, & dilexi eum, & ex Aegypto vocaui filiū eius, & sic nō concordat Euangelio, nec etiam potest Euangelista ex talibus verbis probare, ꝙ Christus debebat ire in Aegyptum, & inde rediturus erat. *Et quoniam Nazaræus vocabitur.* Istud est secundum testimonium, quod non habetur apud septuaginta Interpretes, & tn̄ probat beatus Hierony. haberi per Euangelistam: nam Math. 2. dr̄, ꝙ Ioseph cū coniuge sua Maria, & puero reuersus de Aegypto habitauit in Nazareth, vt impleretur, quod dictū est p B prophetam, qm̄ Nazaręus vocabitur. Et hęc non hr̄ apud Interpretes. Sed etiam dicet, ꝙ apud nos nō hr̄, quia non reperimus in aliquo libro veteris testamenti: potissime, quia Hiero. in prologo super Gen. in quo sunt ista testimonia dicit, ꝙ istud est in Isaia, & tn̄ cōstat, ꝙ etiam si legatur totus Isaias non reperiet in illo secundū translationem nostram, q̄ fecit Hiero. verbū istud. Dicēdum, ꝙ istud habetur Isaias 10. vbi dicitur: Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: Nam s̄m proprietatem Hebraicam pōt dici, & Nazaręus de radice eius ascendet, quia illud nomen, quod ibi ponitur in Hebræo pōt significare florem, vel Nazaræum. Sed tunc diceretur qūo arguit beatus Hiero. ex hoc testimonio, cum non habeatur sic in traslatione sua? Dicendum ꝙ ipse arguit principaliter C ad probandum translationem septuaginta Interpretum imperfectam esse, & hoc, quia aliquid hr̄ in Euangelio, & etiam in Hebręo, quod non habetur apud septuaginta Interpretes, & hoc sufficit ad hoc, ꝙ constet translationem illam esse imperfectam: Hiero. aūt qn̄ scripsit istum prologum nondum transtulerat Isaiam de Hębręo in Latinum, ideo cum postea transtulit nō curauit de isto testimonio, quod allegauerat, dixit. Et flos de radice eius ascendet, & nō dixit. Et Nazaręus de radice eius ascendet, quia idem sensus erat, & tamen id, quod posuerunt ibi Interpretes non poterat ęquipollere huic, quod est. Et Nazaręus de radice eius ascendet. *Et videbunt in quem compunxerunt.* Istud est tertium testimonium, & habetur Ioan. D 19. Vbi ꝓbat Euangelista, ꝙ latus Christi debuit transfigi, & non debuerunt frangi eius crura, sicut crura latronum pendentium cum eo, dicens, ꝙ hic factum est, vt impleretur scriptura, dicens. (Videbunt in quē transfixerunt.) Idest videbunt illum cuius latus lancea transfixerunt, & istud testimonium habetur Zacharię 22. f. (Aspicient ad me, quem confixerunt.) Idest clauis confixerunt cruci, vel lancea confixerunt, & dicit, Aspicient ad me. s. qn̄ exaltatus fuero a terra in cruce, & tunc aspexerunt ad eum Iudæi pendentem, nam sicut dicitur Ioā. 19. Multi Hebræorum, & Latinorum, & Gręcorum titulum Christi legerunt, quia prope ciuitatem erat locus, in quo crucifixus fuit. Et tamē septuaginta Interpretes non habent illud in Zacharia, E nec etiam aliquid ęquiualens. *Et illud Apostoli.* Idest istud testimonium, quod sequitur est allegatum ab Apostolo. tria autem, quę pręcesserunt sunt testimonia Euangelistę.

Testimonia veter. test. uariis uerbis in nouo excepta.

Quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Deus diligentibus se. Istud testimonium est Apostoli prima ad Corrin. 2. cum dicitur. (Sed sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ pręparauit Deus his, qui diligunt illum, nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum.) Et istud testimonium habetur in Isaia, sicut testatur in prologo super Gen. & habetur Isa. 64. Cum dicitur: A sęculo nō est auditum,

F auditum, oculis non viderunt, nec auribus perceperunt: Deus nemo vidit abſque te, quę prępaſti diligentibus te. Et iſtud nō habetur apud ſeptuaginta Interpretes. *Ceteraque his ſimilia in Hebræorum libris inueniri.* Eſt ſententia ſuſpenſiua, & pendet ex ſuperiori.ſ.ſcripſi librum De optimo genere Interpretandi, oſtendens hęc,& his ſimilia haberi in libris Hebręorum,& tñ non haberi in libris ſeptuaginta Interpretum.

Certa Apoſtoli, & Euangeliſtæ ſeptuaginta Interpretes nouerant. Probat, ꝙ defectus ſit in tranſlatione ſeptuaginta Interpretum: nam Euāgeliſtę,& Apoſtoli ſciebant tranſlationem ſeptuaginta Interpretum, & allegauerunt auctoritates iſtas, quę non habentur in ſeptuaginta Interpretibus, quomodo ergo allegarent G eas ſi non haberentur in canone ſcripturę? Oportet ergo, ꝙ habeantur in Hebręo, quamquam nō habeātur apud Interpretes: Quod aūt Apoſtoli,& Euangeliſtę ſcirent tranſlationem ſeptuaginta Interpretum, & quidquid in ea contineretur, patet quia ipſi erant viri inſipientes, vt patet de Petro,& de Ioanne principibus Apoſtolorum, de quibus dicitur, ꝙ principes Iudęorum ſcientes, ꝙ eſſent viri ſine literis, & idiotę admirabantur, cum viderent eorum conſtantiā. Actuū c.4. Apoſtolus quoque dicit paucos de vocatis à Chriſto fuiſſe ſapientes, vt patet prima ad Corin.1.ſ.(Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapiētes ſecundum carnem, non multi potentes, nō multi nobiles, ſed quę ſtulta ſunt mundi elegit Deus, vt cōfundat ſapientes.) Sed Spiritus Sanctus dabat eis omnem ſapientiam. Nam die Penthecoſtes dedit ſapien-H tiā magnā, & peritiam omnium linguarum: nam loquebantur varijs linguis magnalia Dei: Actuum c.2. Etiam qñcūque, volebant reſpondere alicui, vel proponere, Deus dabat eis quid loquerentur, ita vt nihil ipſi deberēt pmeditari. Matth.10.& Luc.12.& Mar.13. Et ſic cum tranſlatio ſeptuaginta Interpretum cōtineat ſacram Scripturam, quam Apoſtoli ſępe allegabant, oportet ꝙ ſcirent Apoſtoli quid contineret in tranſlatione illa. *Et vnde eis hæc dicere, quæ in ſeptuaginta non habentur.* Ideſt quomodo poterant dicere Apoſtoli, ꝙ in ſacra Scriptura habebantur illa, quę ip-I ſi allegabant, cum non habeantur apud ſeptuaginta Interpretes? Quaſi dicat oportet dicere, ꝙ aliquid ſit de ſacra Scriptura, quod non habeatur apud ſeptuaginta Interpretes, quia aliter falſum dicerent Apoſtoli allegantes in ſacra Scriptura eſſe id, quod ipſi allegabant: cum tamen nō eſſet apud ſeptuaginta Interpretes, qui tranſtuliſſent totam ſcripturam. Neceſſe eſt igitur illos imperfectè tranſtuliſſe. *Chriſtus Deus noſter vtriuſque teſtamenti conditor.* Allegat hic Hiero. auctoritatem aliam à Chriſto allegatam de veteri teſtamēto, quę non habetur apud ſeptuaginta Interpretes. Et dicit, ꝙ Chriſtus fuit conditor vtriuſque teſtamenti, quia ipſe per ſe in forma humana prędicauit nouum teſtamentum, & dedit illud Apoſtolis, & alijs Diſcipulis ſuis. Vetus aūt teſtamentum ipſe dedit per Moy-K ſem, tanquam per miniſtrum ſuum, quia Chriſtus fuit ille Deus, qui Iudęos de Aegypto eduxit, & eis regem dedit cum extra eum non ſit Deus, & iſtud eſt contra Manichęos, & alios hęreticos, quorum quidā dixerunt nouum teſtamentum eſſe à bono Deo, qui fecit lucem, & maſculum, & dextram: vetus autem teſtamentum eſſe à Deo malo, qui fecit tenebras, & fęminam, & partem ſiniſtrā. Alij autem dicunt nouū teſtamentum eſſe à Deo magno: vetus autem à Deo eſſe paruo: iſta tamen non ſolum hęretica, ſed etiam ridicula ſunt. *In Euangelio ſecundum Ioannem, qui credit, inquit in me, ſicut dixit ſcriptura, flumia de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ideſt Chriſtus, inquit, in Euangelio Ioannis iſta, quæ ſequuntur, & habentur in duobus locis verba ſimilia: nam Ioā.4. locutus eſt Chriſtus ſimilia verba mulieri Samaritanę, cum petiuit ab ea bibere: nam ait.(Omnis, qui bibit ex hac aqua, ſitiet iterum; qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons ſalientis aquę in vitam ęternam.) Iterum aūt habetur Ioā.7. aliud verbum, quod magis conſonat.ſ. (Ieſus clamabat, dicens, ſiquis ſitit veniat ad me, & bibat, qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.) Iſtud teſtimonium eſt in prouerbijs, vt dicit Hiero. in Prologo ſuper Gen.& habetur Prouer.5. cum dr̄. Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta putei tui: deriuentur fontes tui foras,& in plateis aquas tuas diuide. Et per illud intelligitur, ꝙ aquę fluerent de ventre hominis, cum dr̄. Deriuentur fontes tui foras: (ideſt deriuentur de vtero tuo, & pręcedant ad alios etiam, quia dr̄. In plateis aquas tuas diuide, ideſt aquas, quę egrediuntur de vtero tuo, quę ſunt doctrina legis deriuentur ad alios, & hoc fit in plateis, quia verba legis Chriſti publicè proponuntur, & hoc conſonat allegationi Chriſti Ioan.7.ſ. (Flumina de ventre eius fluent aquę viue. Et exponit ibi iſtud Euangeliſta ſubiungens.) Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum.) Sed obijcietur, ꝙ nec in Prouerbijs, nec in alio libro veteris teſtamenti dr̄, qui credit in me, flumina de ventre eius fluent. Reſpondendū, ꝙ Chriſtus nō allegauit totum illud haberi in ſacra Scriptura, ſed ſolum illud, Flumina de ventre eius fluent, & iſtud habetur in ęquipollentia ſenſus. Prouer.5.& Chriſtus expoſuit illud de credentibus in ſe, & ſic non probabat ipſe ex hoc, ꝙ credentes in ſe haberent flumina in ventre, ſed allegat ſimilitudinem.ſ. qui credit in me, habebit flumina de ventre eius fluētia, ſicut ſcriptura dicit, ꝙ de vētre alicuius deriuarētur fontes, vel flumina. *Vtique ſcriptum eſt, quòd Saluator ſcriptum eſſe teſtatur.* Ideſt neceſſe eſt ſcriptum in ſacra Scriptura id, quod Saluator dicit ſcriptum eſſe in ea, cum ipſe non poſſit mentiri, & tñ teſtimonium ſuum non habetur in litera ſeptuaginta Interpretum, ergo oportet, ꝙ habeatur aliud de ſacra Scriptura, quod non ſit apud ſeptuaginta Interpretes. *Vbi ſcriptum eſt ſeptuaginta non habent.* Ideſt tranſlatio ſeptuaginta Interpretum non habet aliquem locum, in quo ſcriptum ſit teſtimonium iſtud Chriſti.

Apocrypha neſcit Eccleſia. Aufert hic reſponſionem quorundam, quia dicunt aliqui, ꝙ quamquam non habeatur in tranſlatione ſeptuaginta Interpretū, habetur in tranſlatione Origenis; vel Luciani, aut Heſychij, Hiero. autem dicit, ꝙ non ſunt ſuſcipienda exēplaria illa ad probationem, quia eccleſia neſcit Apocrypha, ideſt nō recipit ſcripturas Apocryphas, iſtę tñ tranſlationes Apocryphæ ſunt, ex eo, ꝙ non habent certum fundamentum. Nam litera hebraica nō pōt vocari Apocrypha, quia ipſa eſt origo ſacrę Scripturę tranſlatio quoque Hiero. nō poteſt dici Apocrypha, quia habet certum teſtimonium, cum ſit tranſlata ab Hebræo. Editio quoque ſeptuaginta Interpretum nō eſt Apocrypha, licet in ea aliquid diminutum ſit, qa de Hebręo tranſlata eſt. Editiones tñ Origenis, Luciani, Heſychij, Theodotionis, Symmachi, Aquilę, & omnium aliorum, & quinta, & ſexta, & ſeptima editio, & etiā illa, quæ vulgata editio dr̄, Apocryphę ſunt, qa nō ꝯſonāt literę Hebręę, ſed aliqñ plura ꝯtinēt, & aliqñ pauciora, ideo quāquā in aliqua iſtarū editionū reperirentur iſta teſtimonia, quæ allegauit Hierony. non haberi apud ſeptuaginta Interpretes, non reciperet ſcriptura Eccleſię illam editionem in teſtimonium. *Ad Hebræos igitur reuertendum eſt.* Hic concludit neceſſitatem tranſlationis, quę fieri deberet de Hebręo in Latinum, & arguit ſic. Chriſtus, & Apoſtoli allegauerunt teſtimonia veteris teſtamēti, quę tamē

apud

apud septuaginta Interpretes non habentur, & cõstat illa esse de veteri testamento: cum Christus, & Apostoli illa dixerunt esse de sacra Scriptura, ideo reuertendũ est ad Hebręos, qui omnia illa testimonia plenè habent. *Vnde, & Dominus loquitur, & discipuli exempla præsumunt*. Idest de quo loco, vel de qua scriptura Christus, & Apostoli sumunt omnia testimonia, quæ allegant: nam quidquid ab eis allegatum est, reperietũ apud Hebræos quantum ad literam, vel saltem quantum ad sensum.

Vtrum Ecclesia recipiat Apocrypha.
Quæst. VII.

QVAERITVR Quomodo dicitur hic, quòd Ecclesia non recipit Apocrypha, quia videtur, ꝙ recipiat illa. Nam liber Tobię, & Iudith, & sapientia Salomonis, & liber Iesu filij Sirach recipiuntur in Ecclesia, & leguntur, & in biblia scripti sunt, & tamen sunt Apocryphi: nam inquit Hierony. in Prologo, qui dicitur Galeatus. (Hic Prologus scripturarum, quasi Galeatum principium omnibus cõuenire potest, vt sciamus quidquid extra hoc est, inter Apocrypha esse ponendum. Et in eodem Prologo dicitur. Quod Sapiẽtia, quę vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias non sunt in canone. Item patet hoc: nam editio vulgata nimis Apocrypha est, cũ excedat in multis ad id, quod in sacra Scriptura, & etiam nescitur auctor eius, cum dicatur inuenta in quodam dolio, & tamen Hierony. posuit multa de editione vulgata in libro Esther: vnde in aliquibus locis ponit de rubeo: Hęc in Hebręo non reperiuntur. Sed in vulgata editione habentur. Et fere medietas libri Esther, sicut nos habemus, est de editione vulgata, & non habetur illud in Hebræo, nec apud Interpretes. Respondendum, ꝙ Apocryphę scripturę dicuntur Scripturę sacrę iuxta suam interpretationem, quia crysis secretum significat, & sic vocantur Aprocrypharij secretarij dominorum, sic aliquando reperitur in Iure, vt patet extra de elec. c. 3. Et dicuntur sic, quia sunt illę Scripturę secretę. i. veritas earum secreta est, quia nescitur an verę, vel falsę sint.

Sciendum tñ, ꝙ scriptura vocatur Apocrypha, vel non est in canone sacrę Scripturę propter duo. s. vel quia dubitatur de veritate eius, vel quia dubitatur de auctore. Si primo modo scriptura sit Apocrypha, est nimis Apocrypha, & habet minimum auctoritatis. Sed adhuc ista est duplex, quia quędam est cuius veritas non solum non apparet, sed etiam apparent in ea multa, quæ non sunt verisimilia, Alia autem est Apocrypha scriptura, de cuius veritate, quamquam dubitetur, tñ non ponuntur in ea aliqua, quæ appareant falsa, vel videantur non verisimilia. Primo modo accipiendo Apocryphum, nullus liber Apocryphus ponitur in sacra Scriptura, nec legitur ab Ecclesia, nec scribitur in Biblia, & sic est Apocryphus liber quidã de infantia Saluatoris, & itinerarium beati Clementis, & multi alij, de quibus habetur in Decretis di. 15. c. Sancta Romana. Accipiendo Aprocryphum secũdo modo ponitur aliquando in Biblię libris licet ab Ecclesia non legantur, nec ei fides accõmodetur in ꝓbando, vel docẽdo, & sic est Apocryphus liber quartus Esdrę, qui in quibusdam Biblijs ponitur: Ecclesia tamen non legit eum, nec aliquis doctorum conatur interdum aliquid probare ex illo, siue inter nos, siue contra Hebręos. Vnde nec beatus Hieronymus in Prologo Galeato facit mentionem aliquam de isto Apocrypho inter cęteros Apocryphos, quos ibi ponit. Alij autem sunt libri Apocryphi, qui sic vocantur: non quidem tanquam de veritate, aut bonitate do- A ctrinę eorum, ꝙ multum dubitetur, sed quia nesciuntur auctores illorum, & isti ponuntur in sacra Scriptura, licet non in canone, & leguntur ab Ecclesia, & facimus ex eis probationes: sic enim est liber Tobię, & Iudith, & Sapientię, & Iesu filij Sirach, & secũdus Machabæorum, & omnes isti leguntur. Differt tñ inter istos, & libros canonicos, qui vocantur authentici: nam ex authenticis, licet accipere documentum, & etiam potest argui solide tam ꝯ Hebræos, quã ꝯ Christianos ad probandum aliquas veritates, ex Apocryphis autem, qui recipiuntur ab Ecclesia licet accipere doctrinam, quia continent sacram doctrinam, vnde vocantur Agiographa interdum, vt patet in Prologo Hieronymi super Tobiam, cum dicitur Librum vtique Tobiæ, quem Hebræi de catalogo diuinarum B scripturarũ secantes his, quę Agiographa memorãt, manciparunt. Patet etiam in Prologo Hieronymi super Iudith. s. Apud Hebræos liber Iudith inter Agiographa legitur. Et tñ istos duos vocat ipse Hieronymus Apocryphos in Prologo Galeato. Sed auctoritas istorum non est sufficiens ad arguendum contra aliquẽ, & ad probandum ea, quæ in dubiũ venerint, & istud habent minus, q̃ libri canonici, & authentici, sic patet in Prologo super Iudith. s. Apud Hebræos liber Iudith inter Agiographa legitur, cuius auctoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur. Sciendum autem, ꝙ Apocrypha illa, q̃ non ponuntur in Biblia, nec leguntur, sunt purè Apocrypha, illa vero, quæ leguntur ab Ecclesia licet sint C Apocrypha vocantur etiam Agiographa, quod interpretatur sacra Scriptura. s. ab agios, ꝙ est sancta, & graphos, quod est scriptura. Alia autem differentia est inter Apocrypha, quæ Ecclesia recipit, & quæ non recipit, quia Apocrypha, quæ non recipit, nullo modo habentur inter Hebræos, siue inter libros canonicos, siue alios, sicut liber quartus Esdræ, & liber Pastoris, de quo dr̃ in Prologo Galeato. Apocrypha autẽ, quæ Ecclesia legit, & recipit, habentur apud Hebræos, licet nõ inter canonicas scripturas, sed inter illas, quas vocãt Agiographas. i. sacras, sic patet de libro Tobiæ, qui Apocryphus est, & Hebræi illum de catalogo scripturarum secantes inter Agiographa manciparũt, vt patet in prologo Hieronymi super Tobiam. Liber D quoque Iudith Apocryphus est, & ipse habetur apud Hebræos inter Agiographa, vt patet in prologo Hieronymi super Iudith. s. Apud Hebræos liber Iudith inter Agiographa legitur. Sic etiam est de libro Sapientiæ. Nam Hieronymus in Prologo super ipsum librũ ait. Liber Sapientiæ apud Hebræos nusquam est. Et tñ doctores nostri dicunt, ꝙ Hebræi post mortem Christi illum de numero suorum librorum abstulerũt, eo ꝙ ibi multa de Christi morte manifesta testimonia ꝯ Hebræos sunt. Sic etiam de libro Iesu filij Sirach, nã ipse à quodam Hebræo factus est, vt patet in Prologo eiusdem libri, qui factus est ab auctore libri, patet etiã Ecclesiastici 50. cũ dr̃. Doctrinam Sapientiæ, & disciplinam scripsit in codice isto Iesus filius Sirach Iero- E solymita, qui renouauit Sapientiã de corde suo. Et sic liber iste apud Hebræos aliquando habitus est, nunc autem non inuenitur. Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ Ecclesia recipit Apocrypha illa, quę vocantur Apocrypha, quia ignoratur auctor, & nõ, quia dubitatur de veritate eorum, vel quia in eis est aliquid, quod non sit verisimile, & sic est de omnibus libris de quibus arguebatur, s. de libro Tobiæ, Iudith, Sapiẽtiæ, & Iesu filij Sirach, & 2. Machabæorum, idem etiã de vulgata editione. Nam illa, quæ ponit Hieronymus de editione vulgata in libro Esther sunt valde verisimilia, quia quilibet iudicaret vera esse, & sic accidisse ea, quæ ibi scripta sunt, sic enim ait Hieronymus in Prologo

Prologo super Esther.f. Librum istum vulgata editio F laciniosis hincinde verborum funibus trahit, addens ea, quę ex parte dici poterant, & audiri, sicut solitum est scholaribus disciplinis sumpto themate excogitare quibus verbis vti potuit, qui iniuriam passus est, vel qui iniuriam fecit. Nullus tamen istorum librorū apocryphorum etiam si sit scriptus inter alios libros Biblię, & legatur in Ecclesia tantę auctoritatis est, vt ex eo Ecclesia arguat ad probandum aliquam veritatem, & quantum ad hoc non recipit eos, & de hoc intelligitur, quod dicit hic Hieronymus.f. Apocrypha nescit Ecclesia. Idest non recipit ea ad faciendum probationem super aliqua re, quę in dubium vertit, G sicut ipsemet Hieronymus dicit in Prologo super Iudith. Alij aūt exponunt istam literam aliter.f. ꝙ Apocrypha sit nominatiuus singularis numeri, & est sensus, ꝙ Ecclesia Apocrypha nescit.i. nescit respondere, vel nescit inuenire vbi sunt istę auctoritates in veteri testamento, quę allegantur à Christo, & Apostolis, & vocat Ecclesia Apocrypha, Ecclesia, quę recipit scripturas Apocryphas tanquam auctenticas, scilicet Ecclesia, quæ recipiebat exēplaria Luciani, & Hesychij, & codices Palestinos, & Simmachum, & Aquilam, & Theodotionem, & quintam, & sextam, & septimam editionem, quia omnia ista sunt Apocrypha. Et isto modo non est aliquod inconueniens, nec militat argumentum, quod fiebat, & tamē iste sensus nimis est H extra propositum, ideo respōdendum est, sicut prius: nam homo nunquam vocatur Apocryphus, nec Ecclesia, sed scriptura, vel liber.

Hæc pace veterum loquar, & obtrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt, in publico detrahentes, & legentes in angulis, idest accusatores, & defensores, cum in alijs probent, quod in me reprobant, quasi virtus, & vitium non in rebus sit, sed cum auctore mutetur.

Hæc pace. Hic ponitur quartum, idest de ęmulatione contra septuaginta Interpretes, & increpatione eorum. Ponit Hiero. rationem excusantem: nam ęmuli beati Hiero. dicebant, ꝙ ipse non faciebat hanc translationem, nisi quia inuidebat glorię septuaginta Interpretum, & volebat ostendere eos reprehensibiles, ideo excusat se dicens, ꝙ non allegauit istas auctoritates ad ostendendum defectum translationis septuaginta Interpretum, & insultandum eis, sed ad elidendum argumenta ęmulorum suorum. *Hæc pace veterum loquor.* Refertur ad auctoritates assignatas.i. ego loquor hæc pace veterum, idest non intendendo pręiudicare veteribus.f. septuaginta Interpretibus, qui veteres erant, quia ipsi fuerunt primi trāslatores Biblię, K & est modus loquendi vrbanus, sicut nos consueuimus, ꝙ qn̄ aliquis errauit, & alius vult eum corrigere, vrbanè dicit sub emēdatione, vel cum correctione, aut reuerentia vestra: ista videtur mihi veritas, & conuenienter dr̄ pace veterum loquor, idest relinquendo eos in pace. Nam pacem dicit quandam tranquillitatem status, secundum quam à nemine turbantur, & sic Hiero. nolens per hoc pręiudicare Interpretibus, vel turbare honorem eorum dixit, pace veterum loquor. *Et obtrectatoribus meis tantum respondeo.* Quasi dicat, qn̄ allegaui auctoritates istas, solum allegaui ad ostendendum obtrectatoribus, idest murmuratoribus, qui contra me loquuntur, & isti murmuratores dicebant, ꝙ Hiero. malefaceret transferendo nūc de Hebręo in Latinum, quia superfluū erat, & ipse respōdet eis probando, ꝙ translatio sua est necessaria, & ad hoc inducit defectum in translatione Interpretum, & quamque aliam posteriorem esse superfluam. Hiero. aūt ostendit, ꝙ non sufficiebat illa, & ad hoc inducit multa testimonia allegata à Christo, & Apostolis de veteri testamento, quę tn̄ non habentur in translatione Interpretum, & tunc aliquis diceret, ꝙ Hierony. nō dicat hæc pace veterum, quia inducendo istas auctoritates ostendit istam translationē fuisse insufficiētem, & consequenter eis honorem diminuit. Rn̄det: Hiero. ꝙ quamquam verum sit, ꝙ ista allegatio sua aliquo modo offendat Interpretes: tn̄ ipse non facit hoc intentione offendendi eos, sed vt respōdeat ęmulatoribus suis, & in hoc iuste agit. Considerandū tn̄, ꝙ ad hoc, ꝙ aliquis in defensionem suam malum proponat de alio licite, duo requiruntur: primum est, ꝙ illud malum propositum verū sit, nam si falsum fuerit, peccat qui proponit. Nam nemini licet seipsum falsis defensionibus tueri: quanto magis cum falsitas proposita vergit in pręiudicium alterius? quod a nobis euitandum est, quamdiu euitari potest. Secundū est, ꝙ ille, qui proponit malum de alio proponat illud sub necessitate.f. ꝙ aliter se defendere non possit. Nā si quis potens se faciliter tueri neminem accusando proponat malum contra aliquem, per quod se defendat, peccat, quia istud non agit desiderio boni, sed ad notificandum crimen alterius, & tn̄ crimen nunquā debet notificari, nisi tripliciter, vel quadrupliciter. *Quando liceat detegere malū proximi.*

Primo cum quis cogitur iuridice crimen alterius notificare, sicut est in testibus, qui coguntur deponere, & si occultent crimina, super quibus inducuntur in testes, peccāt tripliciter, vt patet extra de falsarijs c. Falsidicus testis. Secundo qn̄ quis ad correctionem alterius vult crimen eius denunciare Ecclesię: nam tunc non solum non peccat, immo meretur: dum tn̄ seruet Euangelicam regulam de correctione fraterna. Matth. 18. Tertio modo siquis in casu, in quo ei competit de iure velit accusare proximum de crimine bono zelo.f. vt ipse non efficiatur deterior, & alij à I malis declinent, quia tūc crimen detegitur, & probat, & tn̄ licitè fit, & tunc non requiritur euangelica monitio. Nam tribus modis procedi potest in crimine.f. per accusationem, inquisitionem, & denunciationē: in accusatione requiritur inscriptio, & non monitio fraterna, in inquisitione aūt requiritur infamia præcedens, & non monitio euangelica, in sola aūt denunciatione requiritur ordo euangelicus, vt patet extra de accu. c. Qualiter, & quādo. Quarto siquis nō posset nullo modo se defendere, nisi proponendo crimen alterius, quod verum sit, nam tunc licitum est, ꝙ proponat crimen istud non sub intentione infamandi, vel minuendi honorem alterius, sed solum defendēdi se, & tunc dato, ꝙ per accidens infametur alius, vel minuatur honor eius, non peccat iste, quia non egit intentione lędendi alterum, sic enim fuit in beato Hiero. in quo necesse erat, ꝙ aut seipsum indefensum ęmulatoribus permitteret, aut septuaginta Interpretes aliquo modo accusaret, non erat tn̄ iustū, ꝙ Hiero. permitteret se indefensum, & hoc propter duo. Primo propter bonum publicum, quia si nollet ęmulatoribus suis respondere, sed susciperet argumenta eorū tanquam concludentia, oporteret, ꝙ aut cessaret a translatione Biblię de Hebręo in Latinum, quā faciebat, aut diceret illam superfluam esse, sicut illi concludebant, & tn̄ vtrunque erat inconueniens: nā si cessaret Hiero. à translatione, teneret Ecclesia Bibliam falso interpretatam, & tota Ecclesia erraret, nō poterat tn̄ esse maius damnum, quam illud, & consequenter non poterat esse maius bonum, quam tollere istum errorem grauissimum, & obligabatur quicunque *Modus in emendatione proximi seruandus.*

cunque posset tollere eum. Ideo Hiero. potens secundum sapientiam sibi datam à Deo interpretari sacrā Scripturam verè, nō solum non faciebat malum trāsferendo de Hebræo in Latinum postquam transtulerāt septuaginta Interpretes, sed potius peccabat grauissimè si non transferret. Secundum etiam inconueniens non debebat sustinere. s. ꝙ non cessaret à translatione, & tñ non responderet ęmulatoribus suis, qa tacendo videretur consentire argumentis eorum. s. ꝙ translatio sua esset superflua: nam etiam hoc esset dānum grauissimum. s. quia si omnes contemporanei Hiero. audiuissent translationem eius esse inutilem, & superfluam: non curauissent de ea, & sic labor suus esset in vanum, & quod grauius erat non susciperetur translatio sua, & maneret Ecclesia habens translationem defectuosām septuaginta Interpretum, & alias editiones nimis corruptas. s. Origenis, Luciani, Hesychii, Symmachi, Aquilę, Theodotionis, & aliorum, & istud erat grauissimum damnum, & obligabatur ad tollendum istud quocunque poterat. Ideo sicut Hiero. obligabatur ad transferendum de Hebręo in Latinum, vt dictum est, ne Ecclesia falsam interpretationem haberet scripturę, ita obligabatur ad respondendum ęmulatoribus suis, vt translatio sua non appareret omnino inutilis, & refutaretur. Et si nollet respondere, peccaret: eo ꝙ vergebat ista taciturnitas in damnum totius Ecclesię, & in offensam Dei, & tamē quadocunque alicui dicuntur mala, & iniurię, quę nō solum sunt contra personam eius, sed magis contra honorem Dei, non potest ex humilitate tolerare iniurias, sed tenetur respondere maledicenti: sic enim patet de Christo, qñ Pharisęi maledixerunt ei, dicentes: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dęmonium habes. Io. 8. ista maledictio repugnabat nimis honori Dei: nam si Christus tacendo consensisset se dęmonium habere, consequenter fateretur, ꝙ tota prędicatio sua, & omnia opera, quæ faciebat erāt à dæmone, ideo non erant recipienda, istud aūt erat contra voluntatem Dei, quia ipse faciebat hæc ad magnificandum Deum. Ideo non debuit tacere, sed dicere Iudęos mentitos, & sic dixit illico: Ego Dęmonium non habeo, sed honorifico patrem meum, & vos inhonorastis me. Et sic noluit concedere se habere dęmonem, sed potius dixit Iudæos accusatores suos esse filios diaboli, cum ait. Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere. Peccaret ergo Hiero. si non responderet ęmulatoribus suis, cum vergeret sua taciturnitas in offensam Dei, & damnum Ecclesię. Secundo non erat iustum, ꝙ Hiero. taceret: nam dato, ꝙ ista offensa solum tangeret personam suam, poterat respondere cum falsè accusaretur. Nam cum aliquis falsè accusantibus se non rñderet, quando accusatio solū est in offensam solius ꝑsonę, perfectionis est, sed non cadit sub obligatione, ideo poterat Hiero. respondere obtrectatoribus suis: idest murmuratoribus, sicut respondit, & dicuntur [E] obtrectatores, de ob, & tracto, tractas. s. quia ꝯ hominem iniustè in verbis suis tractant, & idem est obtrectator, ꝙ detractor, vel maledicus. *Qui canino dente me rodunt.* Dicit hęc Hiero. ad significandum sęuitiā ęmulorum suorum, qui tanquam canes latrabant contra ipsum, & corrodebant famam eius. *In publico detrahentes, & legentes in angulis.* Ista est ratio iustissima cōquerendi beati Hierony. de ęmulis suis, quia ipsi sciebant Hieronymum vera dicere, & interpretationem suam esse necessariam, & tamen repugnabant ei, & detrahebant, hoc autem probat, quia illi in publico detestabantur interpretationem beati Hierony. asserentes illam inutilem, & tamen in secreto ipsi habebant illam, & legebant per eam scientes, ꝙ erat bona

[A] translatio, & necessaria, & tamen solum detrahebant sibi propter inuidiam. s. quia ipsi nesciebant facere similes translationes. Et imperiti inuident, si habent famam sapientum, ꝙ alius sapientior videatur. Et dicit quòd legebāt in angulis. i. in secretis locis. Nam si publice legerent non haberent colorem detrahendi, qa dr̄, ꝙ faciebant ex inuidia. Et istud ponitur ad ostendendum grauem nequitiam istorum ęmulorum. Nā si ipsi ex errore, vel ex affectione, quæ peruertit iudicium, putarent, ꝙ translatio Hieronymi erat falsa, vel inutilis, & ob hoc repudiarent eam tam in publico, q̃ in occulto, non essent tam reprehensibiles, quia essent errantes, sed nō malitiosi. Nunc autem malitiosi erāt, & concitabant imperitos aduersus Hieronymum, vt [B] blasphemarent de eius translatione. Sic ait Hieronymus ipse in Prologo super Gen. qui incipit, Desiderij mei. s. Quid liuore torqueris, quid imperitorum animos contra me concitas. *Cum in alijs probent, quod in me reprobant.* Ista est secunda ratio contra ęmulos. s. ꝙ iniuste detraherent, quia eandem rem laudabant, & vituperabant. Nam quod in Hieronymo redarguebant, in alijs approbabant, redarguebāt enim Hieronymū, ꝙ post translationem Interpretum vellet facere nouā translationem de Hebræo in Latinum, & tamen laudabant in Origene Hesychio, Luciano, Theodotione, Aquila Simacho, & alijs, ꝙ pòst septuaginta Interpretes ipsi quoque fecerint nouas editiones. Ex quo [C] patet, quòd erat ex inuidia ista reprehensio, quia aliter, vel omnes redarguerent, vel nullum. *Quasi virtus, & vitium non in rebus sit, sed cum auctore mutentur.* Isti ęmuli de eadem re, de qua alios laudāt, vituperant me, tanquam virtus, & vitium, propter quę est laus, & vituperium nō sit in rebus. i. in actibus, sed in auctore, & ideo putant, ꝙ eadem res facta ab vno erit actus virtutis, & facta ab alio erit actus vitij. Et tunc nō ponunt aliquo modo bonum, vel malum ex conditione actus, sed ex conditione personę. Sed hoc falsum est, quia adulterari malum est, & quicunque adulteratur male agit, & tamē si ex parte personæ esset solum virtus, vel vitiū, aliquis adulterando peccaret, & alius esset, qui adulte- [D] rando non peccaret, sed falsum est: verum tamē est, ꝙ interdum virtus, & vitium consistunt ex parte personę, quia aliquis actus erit, qui in vna persona est culpabilis, & in alia non, sicut alicui licet contrahere: alius autem erit, qui peccat mortaliter contrahendo, sicut qui emisit votum solenne de castitate, & sic in plurimis. Nam conditio personę est vna de octo circunstātijs actus, quas ponit Aristo. 3. Ethicorum, & tamē tūc non variatur virtus, vel vitium in actu propter personam absolutè. s. quia est Petrus, vel Martinus, sed ꝑꝑ variam conditionem, vtpote laicus, vel sacerdos, religiosus, vel non religiosus, sapiens, vel ignorans, & sic de cęteris. Nunc autem in Hieronymo non erat aliqua causa specialis propter, quam sibi esset illicitum transferre de Hebręo in Latinum potius, quā in Origene, Luciano, & Hesychio, & cęteris, & ideo isti iniuste increpabant Hieronymum, ꝙ trāsferret de Hebræo in Latinum, cum septuaginta Interpretes laudent, & Origenem, & cęteros, qui post eosdem Interpretes editiones aliquas fecerunt.

Cęterum memini editionem septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris, nec inimicum debere extimari eorum, quos in conuentu fratrum semper edissero.

Cæterum memini. Hic ponitur quintum, in quo beneuolentiam

neuolentiam captat per rationem quādam ostendē-
tē quanta bona Hieronymus fecerit Latinis, s.emē-
dando eis translationem septuaginta interpretum, &
magis etiā excusat se de inuidia septuaginta interpre-
tum, quam aliqui ei opponebant, & probat hoc, quia
si ipse emularetur, & inimicaretur interpretibus, nō
emendasset eorum translationem vitiatam ab aliis,
quia hoc ad honorem interpretum redundabat, & ta-
men fecit hoc, vt asserit hic, & patet magis sequenti
prologo, ergo non inimicabatur eis, nec propter hoc
faciebat nouam translationem, sed propter publicā
ecclesię vtilitatem. Et dicitur cęterum memini edi-
tionem septuaginta translatorum olim de Græco e-
mendatam tribuisse me nostris, idest recordor, quòd
ego emendauerim translationem septuaginta inter-
pretum, quæ habebatur in Græco, quòd erat nimis
corrupta, & tradidi illam latinis versam in Latinum.
Fecit autem Hieronymus istam emendationem an-
tequam inciperet transferre de Hebræo in Latinum,
quia tunc non intendebat trāsferre de Hebræo in La-
tinum. Sed postea videns, quòd non poterat tolerari
translatio septuaginta interpretum cępit transferre
de Hebræo ad petitionem Chromacii papæ, vt patet
supra in litera.

Sciendum etiam, quòd ista translatio septuaginta
interpretum, quam emendauit Hiero. non erat quan
tum ad omnes libros Bibliæ, sed solum liber Paralip.
Nam erat corruptus liber iste in translatione inter-
pretum plusquam cęteri libri, ideo voluit eum potius
emendare, & de ista emendationē dicitur in prologo
sequenti. Nec inimicus deberem extimari eorum,
quos in conuentu fratrum semper edissero. Idest nō
debeo ego reputari inimicus septuaginta interpretū,
sed potius amicus, quia semper edissero eos in conuē
tu fratrum, idest declaro doctrinam eorum emendā-
do ea, quæ alii corruperunt in translatione ipsorum.
Vocantur autem hic fratres quicunque Christiani.
Nam Apostolus omnes Christianos vocat fratres, vt
patet 1. ad Corinth. 7. Siquis frater habet vxorem in-
fidelem. Et iterum. Non est seruituti subiectus frater,
aut soror. Idest nullus Christianus, vel Christiana su-
biicitur seruituti ad hoc, ꝙ teneatur manere cum in-
fidele, sic etiam Iacobi 2. dicitur. Si autem frater, &
soror nudi sint. Idest, si aliquis Christianus, vel Chri-
stiana. Et iste erat modus loquendi inter Apostolos,
& in ecclesia tota primitiua.

Et quod nunc Dibrehaiamim, idest ver-
ba dierum interpretatus sum, idcirco feci, vt
inextricabiles moras & siluam nominū, quę
scriptorum confusa sunt vitio, sensuumque
barbariem apertius, & per versuum cola di-
gererem, mihimetipsi & meis iuxta Ismeniā
canens, si aures surdæ sunt cæterorum.

Et quod nunc. Hic ponitur textum, in quo Hiero. red
dit auditorē attentum translationi suę demonstran-
do vtilitatem. Et in hoc proponit difficultatem huius
libri, s. ꝙ pp multitudinem nominū Hebraicorū erat
nimis corruptus, & male pūctuatus, ipse aūt correxit
illū, & punctuauit diligēter, vt sine errore possit legi.
Et dr: ***Et quod nunc Dibrehaiamim, idest verba dierum inter-
pretatus sum.*** Ponit causam quare interpretatus fue-
rit librū istum, idest transtulerit de Hebręo in Lati-
nū. nam interpretatio est translatio sermonis de vna
lingua in aliā. Et vocat librum istum Dibrehaiamim,
qđ est nomen suum in Hebręo quāquā sit corruptū.
Nam Hebræi dicunt Dibrehaiamim, & interpretātur
verba dierum, quia in eo continent verba, idest res

F gestæ in diuersis temporibus. Quare autem sic vocet,
declaratum est supra in prologo quæstione quarta.
Idcirco feci, vt inextricabiles moras. Causa interpreta-
tionis libri illius fuit, qa erat nimis corruptus, & erat
corruptio in duobus, primò in mora: secundò in scri-
ptura nominum, quia cum sint hic plurima nomi-
na Hebraica, librarij nostri nescientes illa corrigere, &
scribere, omnia corrumpebant. De primo dicēdum,
quòd mora est quędam conditio pronunciandi, scili-
cet pausa. Et ista fit multipliciter in legendo, de qua
non est ad pręsens dicere, cum sit pręsuppositio in
scientia puerili. Pausę autem distinguuntur per pun-
cta: nam per diuersa puncta scimus, quomodo diuer-
simode pausandum est. Sunt autem puncta pausa, s.
G per quatuor, s. virgula, coma, colus, periodus. Et quan
do ista ponuntur in scriptura conferunt ad duo: pri-
mò, quia pulchrè, ordinatè, & delectabiliter pronun-
ciamus. Secundò, quia sententia fit facilius intelligibi
lis: nam ablatis punctis in legendo, & scribendo pe-
nitus confunduntur sententię, cum ea, quę pertinent
ad pręcedentem sententiam legimus cum sequenti,
vel è contrario. Omnes autem istę punctuationes vo-
cantur morę, quia faciunt nos morari, idest pausare
sic pronunciando ad distinctionem eorum, quæ dicū-
tur. Dicit autem Hieron. istas moras, idest pausas esse
inextricabiles, idest non certificabiles, quia sicut scri-
ptus erat iste liber, antequam Hieronymus trāsferret
H eum de Hebręo in Latinum, & nemo poterat intel-
ligere qualiter, vel vbi pausandum foret, nec etiā hoc
sciuisset, nisi habuisset ex Hebręo vbi sentētię per ver-
sus distinctę sunt: & istas moras, vel pausas distinxit
nunc Hiero. per cola, & cōmata, & alia puncta scriben
di. *Et syluam nominum.* Intelligitur de nominibus
Hebraicis, quę sunt aliena a nobis. Et dicitur silua, qa
est magna multitudo congesta, nec est talis in aliquo
alio libro Scripturę sacrę. nisi in duobus libris Esdre.
Et habētur ista nōmina pręcipue in libro isto primo,
& maxime vsque ad quartumdecimum cap. *Quæ scri-
ptorum confusa sunt vitio.* Scriptores Latini nescie-
bant nomina Hebręa scribere, nec resonare: ideo er-
rabant in scribendo, & error erat in duobus. Primo,
I quia scribebant ea aliis literis, quàm scribere deberēt,
& sic iam non videbantur eadem nomina, sed alia; ita
vt interdum nomina hominum putarentur nomina
locorum, & è contrario. Secundo errabant, quia cum
nescirent nomina ista, interdum plura copulabant in
vnum corpus, & legebatur tanquam vnum nomen:
interdum autem aliqua nomina diuidebant in plures
partes, & sic iam non videbantur nomina Hebręa, sed
Barbara, vel Sarmatica. Et de his duobus erroribus,
patet magis in prologo sequenti. *Sensuumque Barba-
riem.* Idest non voces solum erant Barbarę factę pro-
pter corruptionem, sed etiam sentētię. Proprie enim
voces Barbarę dici possunt: sententię autem nō, quia
K sententia recipit animum concipientem, & intelligē-
tem, & non respicit vocem: sic enim dicimus quædā
nomina Latina esse, alia Greca, alia Hebręa, alia Bar-
bara, cum voces sint diuersę. Intellectus tamen, & cō-
ceptiones eius eędem sunt apud omnes gentes, ideo
nulla sententia vocabitur Barbara. Interdum per cō-
parationem ad vocem, scilicet, quia sicut nos non in-
telligimus nomina Barbara, eo ꝙ sunt aliena a nobis:
ita quando aliqua sententia in verbis nostri idiomatis
fuerit tam inconuenienter ordinata, vt intelligi ne-
queat, dicetur sententia Barbara. Et sic quando vnus
non intelligit alium, vocantur ambo Barbari. Sic pa-
tet 1. ad Corin. 14. Si ergo nesciero virtutem vocis:
ero ei, cui loquar Barbarus, & qui loquitur mihi Bar-
barus. Isto modo accepit hic Hieronymus. Nam li-
ber iste erat scriptus sine punctis ad pausandum, an-

tequam

tequam ipſe eum transferret de Hebræo in Latinum: vel potius erant poſita puncta, ſed non in locis conuenientibus, & ſic faciebant ſententias non intelligibiles, nunc autem ipſe correxit illas debite punctuando. *Apertius, & per verſuum cola digererem.* Ideſt ideo feci translationem iſtam, vt digererem .i. diſtinguerē apertius .i. apertè per cola verſuum .i. per membra verſuū inextricabiles mores .i. pauſas difficiles ad intelligendum, & ſiluam nominum .ſ. hebraicorum, quæ confuſa ſunt vitio ſcriptorum, & etiam diſtinguerem barbariem ſenſuum. Dixit autem Hieron. ꝙ diſtinxit librum iſtum per cola verſuum .i. per verſus. Vocatur .n. colum, vel colus membrum, quia in Græco colon membrum eſt. Et verſus dicuntur membra, quia ſcriptura diuiditur per verſus, ſicut per quædam mēbra, vel partes ſententiarum. Sciendum autem, ꝙ omnis diſtinctio ſententiarum, quæ fit per pauſas in pronunciando, vel per puncta in ſcribendo, poteſt vocari mēbrum, ſiue colum, quia quælibet diſtinctio talis facit vnum membrum ſententiæ: ſpecialius tamen diſtinctiones iſtę, tam in pronunciando, quàm in ſcribendo acceperunt alia nomina quatuor, ſ. virgula, colum, coma, periodus. Et licet de eis plenè dicere ad aliū pertineat, dicendū tñ breuiſſimè, ꝙ virgula eſt punctus diſtinguens, vbi ſententia nulla finita eſt, & multoties oportet poni iſtas virgulas, potiſſimè vbi ſunt plura nomina adiectiua, vel ſubſtantia ſimul in eodem caſu: non ꝑ appoſitionem coniuncta. Coma eſt punctus finiens ſententiā, ſed non ponitur in ſcriptura, vel pronunciatione, niſi ad complendum breuiſſimas ſentētias, & quaſi detruncatas, & ſic, qñ aliqui loquuntur breuiſſimè vocantur comatici. Sic dr̃ de Oſea, ꝙ comaticus eſt, quia pauciſſimis verbis ſententias explet. Sic ait Hieronymus in Prologo Oſeę. Comaticus eſt, & quaſi per ſententias loquens. Colum vel colon dr̃ punctus, qui ponitur ad complendum ſententias maiores, ſed non ad complendum totaliter intentionem loquentis, & iſta ſunt puncta communia, per quę diſtinguuntur verſus. Periodus autem magis pertinet ad pronunciandū, q̃ ad ſcripturam, & fit in fine ſniarū magnarū omniū completarū. Hieronymus aũt dixit hic, ꝙ diſtinxit librum per cola, & non dixit virgulis, nec de comatibus, aut periodis, quia ipſe loquitur hic ſolum de diſtinctione facta per verſus: virgulę tñ non diſtinguūt verſus, quia quilibet verſus finit aliq̃ ſentētiam magnam, aut paruam: virgula tñ ſententiā nullā finit. Nō dixit etiam de comatibus, quia comata ſunt membra parua ſententiarum, quę interdum minora ſunt, q̃ verſus, ſicut fit apud poetas, qui cum poſuerint interdū multos verſus Pentametros, vel exametros, concludunt in comate heroico, qui eſt, quaſi medietas verſus. Patet aũt hoc in hymnis, & odis, vbi plerūque obſeruantur iſta. De hoc late declaratum eſt in Prologo primo Biblię, qui eſt Epiſtola ad Paulinum c. 7. De hoc etiam in Prologo Galeato, & de hoc tangit Hieronymus in Prologo ſuper Iob, qui incipit: Cogor per ſingulos. De periodis autem non dixit, quia periodus magis pertinet ad pronunciationem, q̃ ad

Virgula quid ſit.

Coma qd ſit.

Colō quid ſit.

A ſcripturę punctuationem, & tamē poterat dici adhuc large periodus, prout eſt punctus diſtinctus a colo, & comate in figura poſitus in fine completiſſimę orationis. noluit Hieronymus dicere de periodo, quia ſic periodus continet interdum pluſquam quatuor, vel quinque verſus, & tñ ipſe loquitur de diſtinctione facta per verſus, ideo ſolum dixit de diſtinctione verſuū per cola. *Mihimetipſi, & meis iuxta Iſmenium canens: ſi aures ſurdæ ſunt cæterorum.* Rñdet hic ad id, quod aliquis poſſet obijcere .ſ. ꝙ in vanum Hieronymus tantum laborabat transferendo, & tam diligenter punctuando libros iſtos, quia nullus vellet legere in eis, ipſe autem dicit, ꝙ ſi nullus voluerit legere, ſatis eſt, ꝙ ipſe, & ſui .i. ſui fratres, vel ſocii legerent, & ſic ſaltem

B non eſſet labor inutilis ſicut faciebat Iſmenius.

Sciendum autem, ꝙ Iſmenius ſignificat duo, vno modo eſt proprium nomen poetę, alio modo eſt nomen fluuii. Accipiendo primo modo, dicendum ꝙ Iſmenius erat quidam poeta, qui faciebat verſus multos, & canebat, & tunc dicebat ipſe, ꝙ ſibiipſi caneret, ſi ſurdæ erant aures cęterorum, vel ſi cæteri nolebant audire. Ita Hieronymus transferebat, & punctuabat librum iſtum ad vtilitatem aliorum, & tamen ſi nullus vellet legere in eo, ſaltem ipſe legeret. Accipiēdo ſecundo modo Iſmenius eſt fluuius in Græcia, apud quem Orgia Bacch. celebrabantur, & illa celebritas erat cum magno clamore, & quibuſdam operibus

C inſanorum, ſicut ebrii concitati Baccho inſaniunt, & tunc aliqui clamabāt celebrantes iſtam feſtiuitatem, alii vero videntes eos irridebant, & nolebant celebrare eandem feſtiuitatem. Nam multi contemnebant Orgia Bacchi, vt ait Ouid 4. Met. Et tunc eſt ſenſus, ꝙ quamquam alii irriderent Hieronymum laborantem in translatione libri huius, & punctuatione, & legere in eo nollent, ipſe tamen legeret, ſicut contingebat apud Iſmenium in celebrantibus Orgia Bacchi. Vocantur Orgia feſtiuitas quędam celebrata Baccho, de qua mentio magna fit apud poetas, & in iſta feſtiuitate faciebant viri, & fęminę opera ſtultorum in clamoribus, & aliis inſaniis, & hoc fiebat ad ſignificandum

D ꝙ Bacchus ille Deus faciebat homines furere .ſ. quando inebriantur. Et vocantur Orgia ab Orgia, quod eſt labor, quia laborabant homines in celebritate iſta: ſicut qui vexantur inſania. Vel dicebatur labor, quia expletis laboribus terrę .ſ. ex collectione frugum, & vini fiebat iſta feſtiuitas. Sic .n. dicit Ariſto. 8. Ethic. ꝙ poſt Autumnum collectis omnibus fructibus terrę conueniebant homines antiquitus ad faciendum ſacrificia, & feſtiuitates diis, in quo honorem diis pręſtabant, & ſibi ipſis quietem acquirebant. Vel dicuntur Orgia, ab or, quod eſt bonum: ge, quod eſt terra, quaſi bona terrę, quia de optimis fructibus terrę offerebatur in iſtis ſacrificiis, & feſtiuitate Bacchi. De iſta ſolennitate ſæpe Ouid. in 4. Meta. & aliis libris, & Seneca in tragœdiis, & idem Ouidius in libris Faſtorum. Hic tamē

E accipitur Iſmenius pro poeta, & non pro fluuio, apud quem celebrabantur Orgia Bacchi, de quibus dictum eſt hic.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

IN PRÆFATIONEM SECVNDAM D. Hierony. In Lib. Paralipomenon.

ENARRATIO.

VSEBIVS Hieronymus, Domnioni, & Rogatiano suis in Christo Iesu, Salutem. F

VSEBIVS. Iste est secundus Prologus Hieronym. super Paralip. quamquam dubium est de ordine ipsorum, & potius vr̃, ꝙ iste deberet preponi, & tñ in ordine non refert, cũ isti prologi a se inuicẽ non dependeant. Et diuiditur in septẽ partes: quia primò captat beneuolentiã, præponendo amicabilẽ salutationem. Secundò subdit modũ, quo peruenit ad Sacræ scripturę perfectam inuestigationem ibi. *Quomodo Græcorum.* Tertiò ostendit correctionem a se factam in lib. Paralip. translato a septuaginta Interpretibus necessariam esse pp Græcorum, & Latinorum codicũ corruptionem, ibi. *Libere loquor.* Quartò ostendit cum lib. Paralip. apud Hebręos vnicus sit, quare apud nos in duos libros suscepit diuisionem, ibi. *Hic primum sciendum.* Quintò excitat lectoris attentionem ibi. *Deinde etiam illud attendendum.* Sextò dicit, ꝙ quamquam non dubitaret in hoc opere se displiciturũ, nõ formidauit illud facere propter Domnionis, & Rogationi orationem ibi. *Orationum itaque vestrarum.* Septimò dicit in hac translatione auferre dubitationis occasionem ibi. *Siquis in hac.*

G H I K

Quare Hieronymus posuerit istum Prologum. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum ad quid posuit Hieronymus istum prologum in libro isto, cum iam aliũ posuisset. Nam non consueuit ponere, nisi singulos prologos in singulis libris.

Respondendum, quòd interdum ponit Hieronymus duos prologos in eodem libro, sicut patet super Gene. vbi primus est epistola Paulini: secundus est, qui incipit: Desiderii mei. Sic etiam fecit super Iob. Nam posuit vnum, qui incipit: Cogor per singulos, & aliũ, qui incipit: Si autem fiscellam. Sciendum tamen, ꝙ quãdo Hieronymus præponit eidem libro duos prologos facere pro libro isto, quia bis eum scripsit. Nam prius cum liber Paralip. esset apud Gręcos ex translatione septuaginta Interpretum valde corruptus, correxit eum Hieronym. transferens in Latinum, & apposuit aliqua, quæ habebantur in Hebræo, & non habebantur apud Interpretes. Alia autem erant apud Interpretes, quæ non erant in Hebræo, & ista designauit Hieronym. quibusdam signis. Nam illa, quæ erant in Hebræo, & deficiebant in septuaginta Interpretibus designauit quibusdam asteriscis, qui erant figuræ rubeæ in modum astrorum, quæ autem habebãtur plus apud Interpretes, quam in Hebræo, designauit quibusdam virgulis transuersis, quæ obeli vocantur, ad confodiendum illa, quasi superflua essent, postea autẽ Hieronym. videns, quòd non sufficiebat corrigi literam septuaginta Interpretũ, sed oportere fieri translationem

tionem de Hebræo in Latinum, transtulit sic omnes libros sacræ scripturæ. De ista autem duplici translatione, quantum ad librum Paralipomenon patet ex prologo. Nam in principio eiusdem, & quasi per totum loquitur Hieronymus de translatione facienda de Hebræo in Latinum, excusando se contra æmulos, & probando translationem esse necessariam, postea autem in fine prologi ad excusandum se de inuidia contra septuaginta interpretes allegat, quòd ipse quãdam translationem septuaginta interpretum corruptã nimis apud Græcos transtulit in Latinum, & correxit illam, ideo oportet, quòd hic sint duæ translationes, scilicet, vna facta de Hebræo in Latinum. Alia autem facta de Græco in Latinum, & in ista secunda fuerunt emendati codices septuaginta interpretum, qui corrupti erant. Pro istis autem duabus translationibus fecit Hieronymus duos prologos. Nam pro prima, in qua correxit translationem septuaginta interpretum fecit prologum istum. Pro secunda autem translatione de Hebræo in Latinum fecit prologum præsentem. Quòd autem præcedens prologus fuerit pro translatione de Hebræo in Latinũ patet: quia in principio eius dicit Hieronymus, quòd si septuaginta interpretum editio maneret integra, frustra iuberet ei Chromatius volumina Hebræa Latino sermone trãsferre, ergo videtur quòd hoc ei iubebat: & istud ipse executus est. Secundo patet, quia postea in eodem prologo probat multa testimonia allegata a Christo, & Apostolis de veteri Testamento deficere in libris septuaginta interpretũ, & concludit, Ad Hebræos igitur reuertendum est, vnde, & Dominus loqtur, & Apostoli exempla præsumunt: ergo videtur ꝙ ipse volebat transferre de Hebręo, cum probet ibi necessitatem translationis faciendæ de Hebræo in Latinum. Tertio patet, quia postea dicit ibidem: Cæterum memini editionem septuaginta translatorum, olim de Græco emendatam tribuisse me nostris. Ergo in prologo illo nõ loquebatur, nec principaliter agebat de emendatione translationis interpretum, cum incidentaliter illam inducat, & se olim dicat illam fecisse. Quarto patet, quia dicitur ibi postea: Et quòd nunc Dibrehaiamim, idest, verba dierum interpretatus sum, &c. Ergo videtur, ꝙ olim ipse fecerat emẽdationem septuaginta interpretum Paralipomenon, nunc autem dicit se facere aliam translationem, ideo necesse est, ꝙ illa fuerit de Hebræo in Latinum. De isto autem prologo, ꝙ fuerit factus quando Hieronymus correxit trãslationem septuaginta interpretum vitiatam, patet, primo quia infra dicitur: Vbicunque videris asteriscos radiare in hoc volumine, constat tamen, quòd in Paralipomenon translato de Hebræo in Latinum, quem nos habemus: nulli asterisci, nec obeli sunt, ergo loquitur de emendatione translationis interpretum, quam correxit asteriscis, & obelis, quia sic oportebat, vt infra patet. Secundo patet, quia dr̃ infra, ꝙ vbi apparuerit asteriscus sciamus additum de Hebræo, quod in Latinis codicibus non habetur, & tamen in translatione quam fecit de Hebręo in Latinũ, Hieronymus nihil addidit de Hebræo: sed totum, quod erat in Hebræo posuit, & nihil aliud: ergo videtur, quòd loquitur de emendatione translationis septuaginta interpretum, quæ defectuosa erat in quibusdam, & oportuit suppleri ex Hebræo, & ibi positi fuerunt asterisci. Tertio patet, quia dicitur infra, quod vbi obelus est, significat quòd septuaginta interpretes addiderunt, & in Hebræis voluminibus non legitur: & tamen translatio ista, quam nos tenemus, & quam nunc fecit Hieronymus nihil habet mixtum de translatione septuaginta interpretum, sed quidquid est in ea, etiam est in Hebræo, vt patet

si comparetur liber iste ad librum aliquem Hebraicum, quia reperientur omnimodo similes, ideo loquitur ipse de translatione septuaginta interpretum corrupta, quam emendauit.

An prologus iste sit Beati Hieronymi. Quæst. II.

QVÆRITVR vlterius de isto prologo, an sit Beati Hieronymi, & quare ponatur hic. Ad primum dicendum, quod iste prologus est Beati Hieronymi, quod patet primo ex principio eius, cum dicitur: *Eusebius Hieronymus Domnioni, & Rogatiano suis salutem.* Ergo Hieronymus mittebat istam epistolam. Secundo patet, quia in prologo isto agitur de emendatione translationis septuaginta interpretum, vt patet infra, & tamen istam emendationem ipse fecit, vt patet præcedenti prologo, cum dicitur: Cæterum memini æditionem septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris. Et in isto prologo scribebat ipse principaliter pro translatione ista.

Ad secundum dicendum, quòd iste prologus non erat hic necessarius, quia in eo solum agitur de emendatione translationis septuaginta interpretum, & tamen translatio ista, cui præponitur in libris nostris non est septuaginta interpretum, cum nihil iam de illis habeamus, sed est translatio facta de Hebræo in Latinum, ideo non consonat ei, sed potius aliqui non nimis aduertentes habent occasiones errandi in prologo isto, quia dicitur in eo de asteriscis, & obelis positis in hoc libro, & ipsi putant, quòd debent esse in hac translatione nostra, & errant: & cum non reperiant eos, putant etiam translationem istam corruptam esse apud nos, sed falsum est, quia asterisci, & obeli non positi fuerunt a Beato Hieronymo in aliquo librorum, quos trãstulit de Hebræo in Latinum, quia nec opus erat, nisi in fine libri Esther, & in medio libri Danielis, vbi quosdam posuit asteriscos eo quòd in Hebræo Esther addidit quædam, quæ in vulgata editione habentur, & in Hebræo non, nec apud aliquos interpretes. In Daniele autem addidit aliqua, ex Teodotionis libro, quæ in Hebræo non habentur. Obelos autem nusquam posuit, & ob hoc prologus iste non est necessarius, sicut præcedens, quia præcedens pertinet ad translationem de Hebræo in Latinum, quam nos tenemus: & ex hoc sequitur, quòd prologus præcedens, scilicet, Si septuaginta interpretum: habeatur in omnibus Biblijs: iste autem non habebatur in omnibus, sed in rarissimis, tanquam non necessarius: & ita ipse Hieronymus asserit se vsum fuisse illo prologo, & non isto super librum istum, vt patet in libro secundo contra Ruphinum, vbi ait in libro temporum primo, Paralipomenon, qui Hebraicè Dibrehaiamim dicitur ad Sanctum Chromatium Papam præfatiuncula vsus sum: Si septuaginta. De isto autem prologo non facit aliquam mentionem: fuit tamen vtile præponi eum huic libro, quia mentionem facit de emendatione huius libri olim a Hieronymus facta, vt si contingat alicui ad manus euenire translationem interpretum emendatam, sciat illam esse septuaginta interpretum a Hieronymo emendatam, & traditam Latinis: sciatque distinguere eam ab ista, quam nunc habemus.

Secundo prodest, quia adiuuat, & declarat quedã, quæ habentur in præcedenti prologo: nam ibi dr̃, ꝙ Hierony. interpretatus est librũ istũ propter maximã corruptionem, quę erat in libris nostris, hic autem declarat, illam corruptionem magis qualiter facta fuerit

errore librariorum nostrorum coniungentium sæpe F plura nomina in vnum, & interdum diuidentium vnum nomen in plura, & non punctuantium sententias per versus in locis debitis, vt patet infra tertio, prodest, & magis iste prologus, quia colligit aliqua dubia pertinentia ad librum istum, quæ non ablata fuerunt præcedenti prologo, & sunt duo. Primum est, quare iste liber sit apud Latinos diuisus, cum apud Hebræos sit vnicus, quod determinatur infra in versu illo: Hoc primum sciendum. Secundum dubium est de significatione nominum: quia in libro isto sunt plura nomina Hebræa, quæ interdum putantur esse nomina hominum, & sunt locorum, vel regionum: & è contrario. Et tradit circa hoc cautelam addens, quòd in libro isto contineatur maxima G eruditio scripturarum ibi in versu illo. Deinde etiam attendendum.

An iste prologus debeat esse post præcedentem.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, an prologus iste debeat esse post præcedentem, vel è contrario. Respōdendum, quòd non potest conuenienter designari ratio ordinis inter prologum istum, & præcedentem, eo quòd isti non sunt partes alicuius vnius rei, quæ habeant inter se ordinem cuiusdam connexionis, sed sunt duæ epistolæ missæ diuersis temporibus, & ad diuersas personas. Nam præcedens pro- H logus fuit epistola quædam distincta, quando Hieronymus transtulit librum istum de Hebræo in Latinum. Iste autem prologus fuit quædam epistola missa, quando Hieronymus correxit translationem septuaginta interpretum vitiatam apud Grecos, & transtulit eam in Latinum: etiam sunt diuersæ personæ, ad quas dirigebantur istæ epistolæ: nam præcedens prologus dirigebatur ad Chromatium Papam: iste autem dirigitur ad Domnionem, & Rogatianum Episcopos; vt patet ex principijs eorum: poterat tamen assignari ordo inter istos prologos ex habitudine temporis, in quo scripti fuerunt: & tunc dicendum, quòd iste prologus deberet præcedere ad alium præcedentem, quia iste fuit pro emendatione septua- I ginta interpretum: & ille fuit pro translatione de Hebræo in Latinum: prius tamen fuit translationis septuaginta interpretum emendatio, quàm translatio de Hebræo in Latinum, quod patet præcedenti prologo. Nam dicitur: Cæterum memini editionem septuaginta translatorum, olim de Græco emendatam tribuisse nostris: Ergo quando dicebat illud iam emendauerat translationem septuaginta interpretum. Item patet, quia ibi dicitur immediatè, & quòd nunc Dibrehaiamim, idest, verba dierum interpretatus sum. Ergo tunc quādo ista dicebat, transtulerat de Hebræo in Latinum, & prius emendauerat septuaginta interpretum translationem, non tamen fuit hic obseruatus iste ordo, sed potius ordo di- K gnitatis, scilicet, quòd prologus præcedens quamquā tempore posterior fuerit, magis tamen ad librum istū pertinebat, & ob hoc erat dignior, ideo præpositus fuit. Circa primum dicitur. *Eusebius Hieronymus.* Ista est prima pars in qua ponitur salutatio, & præponit Hieronymus nomen suum, scilicet, Eusebius Hieronymus. Sed aliquis dicet quomodo dicitur hic Eusebius Hieronymus? Quidam respondent, quòd litera corrupta est, & debet dici Eusebio Hieronymus: ita quòd ponatur in datiuo. Et erit sensus: Hieronymus mittit salutem Eusebio. Sed dicendum, ꝙ falsum est, quia ille, cui mittitur epistola non est Eusebius, sed Domnion, & Rogatianus, vt patet ex litera cum dicitur: Eusebius Hieronymus Domnioni, & Rogatiano suis. Dicendum ergo, quòd Eusebius debet esse in nominatiuo, & est nominatiuus Hieronymi, & vocabatur duobus nominibus simul. Sic enim consuetudo erat apud Romanos antiquos, quorum quidā tria, vel quatuor nomina habebant, & omnibus illis nominabātur simul, sicut dicitur Terentius Varro, vel Marcus Tullius Cicero, & sic de alijs: sic autem Hieronymus Eusebius: vnde in aliquibus epistolis suis vtitur isto modo scribendi, vt patet in epistola ad Oceanum, quæ incipit: Eusebius Hieronymus Oceano suo salutem. *Domnioni, & Rogatiano suis.* Idest, Suis amicis, vel patribus: quia isti erant duo Episcopi. *In Iesu Christo salutem.* Mittit eis salutem in nomine Christi, vel optat eis salutem, quæ a Christo est. Nam quædam salus est, quæ sine Deo est, vt cum quis ad mala efficiendum potens, & sanus est, cui multo vtilior ægritudo foret. Salus autem, quæ est in Christo, est secundum quam homo valet interius ad omnia opera bona, iuxta illud: Cum infirmus sum, tunc demum sanior sum, & talis distinctio etiam est in pace: quia quædam pax est, quæ bona non est, quia mundus illam dat. Alia est autem pax a Deo: sic enim Christus dixit Ioan. 14. cap. Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Et ideo Apostolus quandocunque mittebat aliquibus pacem, loquebatur de pace Christi, iuxta illud: Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras: & iterum, Pax Christi exultet in cordibus vestris ad Philippenses quarto. & ad Colossenses tertio. Ideo Hieronymus misit salutem in Christo.

Quomodo Græcorū historias magis intelligunt qui Athenas viderint, & tertium Virgilij librū qui a Troade per Leucaten, & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad Ostia Tyberis nauigauerint. Ita sanctam scripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus est, & antiquarum vrbiū memorias, locorumque, vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Vnde & nobis curæ fuit cum eruditissimis Hebræorum hunc laborem subire, vt circumiremus prouinciam, quam vniuersæ Christi Ecclesiæ sonant. Fateor enim mi Domnion, & Rogatiane charissimi, nūquàm me in diuinis voluminibus proprijs viribus credidisse, nec habuisse opinionem meam: sed ea etiam, de quibus scire me arbitrabar, interrogare me solitum: quāto magis de his, super quibus anceps eram? Denique cum a me nuper literis flagitassetis, vt vobis Paralipomenon Latino sermone transferrem de Tyberiade legis quondam auctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsi: & contuli cum eo a vertice, vt aiunt, vsque ad extremum vnguem; & sic confirmatus ausus sum facere, quod iubebatis.

A *Quomodo Græcorum*. Hic ponitur secundum in quo Hierony. ostendit qualiter peruenit ad sacræ scripturæ perfectã inuestigationem: & hoc demonstrat in duobus. Primo in locorum terræ sanctæ peragratione. Secundo in frequentata dubiorum interrogatione, ibi. *Fateor enim*. Circa primum dicitur, quòd Hierony. habuit certitudinem de sacra scriptura, perambulando loca omnia terræ sanctæ: nam sacra scriptura Veteris Testamenti loqtur semper de terra Chanaan, in qua habitauerunt Iudæi nominando vrbes, & flumina, & montes, & prouincias terræ illius, & potissime in libro isto vbi multitudo locorum terræ illius ponitur. Qui autem non viderunt illa loca, habent cõceptum quasi confusum, quãdo narrantur historiæ illorum locorum, sicut cum quis audit historiam de aliquo viro, B quem nõ nouit visu, vel fama, ideo vt quis habeat determinatissimum conceptum circa talia, requiritur ꝙ viderit oculis suis illa loca. Ideo Hierony. qui translaturus erat de Hebræo in Latinum, vt plenissimè intelligeret ea, quæ transferebat, quia sic opus erat: oportuit, ꝙ omnia ista loca videret, de quibus scripturus erat, & ad hoc accepit aliquos peritissimos Hebræorum, & cum eis discurrit per totam terram Chanaan, vt videret omnia illa loca, & certificaretur de dispositione eorum, in quo profectò fuit magnus labor, & magna sollicitudo Hieronymi de scienda veritate, cũ vix aliquis modernorum discurrere vellet per decem leucas, vt cognosceret quæ loca erant illa, de quibus in scriptura dicitur, nisi forte alia occasione ageret. Et C in hoc valde laudandus est Hieronymus, quòd ad vtilitatem posterorum, quibus Bibliam transtulit, tam graues labores sponte assumpserit. Ad probandum autem, quòd valde vtile erat discurrere per omnia ista loca ad intelligentiam sacræ scripturæ, inducit duo exempla, & primum est, quod sequitur, scilicet. *Quomodo Græcorum historias magis intelligunt qui Athenas viderint*. Idest, Siquis legat historias Græcorum, melius intelligit illas, si viderit Athenas, quàm si non viderit. Fuerunt enim olim res gestæ Grecorum excellentissimæ, & potissimè, quia a multis scriptoribus laudatæ sunt, vt ait Sallustius in Catilinario. Inter vrbes autem Græcorum Athenarum ciuitas principatum quondam obtinuit in dominio, florebat etiam super D alias vrbes propter studiorum excellentiam, quia ibi antiquitus fuit tota sapientia Græcorum, & fere totius orbis, ideo in historijs Græcorum nulla ciuitas famosior est, quàm Athenarum, & siquis viderit dispositionem eius, & situm, & regionem adiacentem: melius intelligere poterit historias Græcorum, quam alius.

De noĩe ciuitatis Athenarum.

Ciuitas Athenarum quondam vocabatur acta, idest, litoralis, quia prope litus maris ciuitas illa est: postea autem vocata est Athenæ pluralitate ex nomine cuiusdam Deæ, quæ vocatur Minerua, vel Pallas, quæ in Græco Athena dicitur: Vel dicuntur Athenæ, idest, immortales, quasi athenatos ab a, quod est sine, & thanatos, quod est mors, quasi sine morte. Et sic dicimus agios athanatos, idest, sanctus immortalis. Vocatur autem ista ciuitas immortalis, propter famam E eius florentem in æternum propter studia literarum, quæ ibi erant. De nomine autem ciuitatis huiusmodi alibi dictum est in Exodo, de quo August. late 18. de Ciuitate Dei, vbi introducit contentionem, quæ fuit inter duos Deos Gentilium, scilicet, Palladem, & Neptunum Deum maris; ex cuius nomine ciuitas vocaretur, & de votis virorum, & fœminarum, & de cõdemnatione fœminarum. *Et tertium Virgilij librum*. Istud est secundum exemplum ad probandum prædicta, & est sensus, quod melius intelligent tertium librum Virgilij illi, qui nauigauerint a Troade per Leucatem vsque ad Ostia Tiberis, quam illi, qui non nauigauerunt. intelligitur de tertio libro Aeneidos, & quamquam fecerit alios libros Virgilius, tamen loquitur Hierony. de libro Aeneidos, quia ille fuit præcipuus inter libros Virgilij. Pro quo sciendum, ꝙ Virgilius fecit tres libros, s. Bucolicorum, Georgicorum, & Aeneidos. Primus autem, s. Bucolicorum est liber eclogarum, & continet decem eglogas, & incipit, Tityre tu Patule, & loquitur ibi de collocutione pastorum, introducens laudes Octauiani. Liber Georgicorum continet quatuor libros, in quibus tractat Virgilius de cultura terræ, & differẽtia seminum, & temporibus seminandi, & colendi singula, & incipit: Quid faciat lætas segetes. Alius est liber Aeneidos, in quo agitur de laudibus Aeneæ, & de bello Troiano, & de aduentu Aeneæ in Italiam, & de bellis eius ibidem, & deriuatione Romanorum, & incipit: Arma, virumque cano. Et continet libros duodecim. Fuit autem liber Aeneidos excellentior inter cæteros libros Virgilij; ideo locutus fuit hic Hieronymus de illo per excellentiam, dicens de tertio libro Virgilij: non addens an fuerit tertius Georgicorum, vel tertius Aeneidos. Alia etiam ratio fuit, quia scientibus aliquid in libris Virgilij manifestum erat, quòd de tertio loqueretur: cum dicatur hic de aduentu de Troade in Italiam. Nam in libro Georgicorum non continentur aliquæ historiæ, sed solus terræ cultus, in libro autem Aeneidos continentur bella multa, & primum est Troianum. Et dicitur hic de tertio libro Aeneidos, & non de alijs: quia in illo continetur nauigatio facta de Troade vsque in Italiam. Nam in primo libro ponitur aduentus Aeneæ per mare vsque in Chartaginem, vbi regnabat Dido Regina. In secundo libro ponitur, quomodo Aeneas ad preces Didonis, retulit omnia gesta belli Troiani vsque ad fugam de Troade. In tertio continetur tota nauigatio sua, quæ fuit a Troade vsque ad Carthaginem Africanam, & pericula, quæ in mari habuerit: & ibi ponuntur loca, per quæ transierit, ideo siquis nauigauerit a Troade vsque ad Ostia Tiberis; melius intelliget librum illum tertium Virgilij, quàm qui non nauigauerit per loca illa, eo quòd in itinere illius nauigationis continentur omnia loca, quæ habentur in libro tertio Aeneidos, per quæ fertur transisse Aeneas, vel illa reliquisse ad dextram, aut ad sinistram. In cæteris autem nouem libris Aeneidos quid contineatur, non expedit nunc dicere, sed quilibet per se videre poterit.

Qui a Troade per Leucatem & Acroceraunia ad Siciliam, & inde ad Ostia Tiberis nauigauerunt. Ista loca sunt in medio nauigationis inter Troiam, & Italiam ad Ostia Tiberis: vocatur enim Troas ipsa ciuitas Troiana, vel potest accipi pro illa prouincia tota adiacenti ciuitati Troianæ. Et aliquando vocatur Troas, quia in ea continetur excidium Troianæ vrbis: & ab ista vrbe cœpit nauigatio Aeneæ, de qua loquitur hic Hieronymus, & habetur in tertio libro Aeneidos.

De Troade ciuitate.

De Troade dicit Isidorus decimoquarto Etymolog. quòd Troas est regio superiecta ab Aquilone Galatiæ: a Meridiano Licaoniæ, ab Oriente adhæret Lydiæ, ab Occidente Hellespontiaco mari finitur: & sic est Troas in principio Asiæ, scilicet, in parte Occidentali eius iuxta mare. De Leucate autem dicendum, quòd est quoddam promõtorium apud vrbem Neapolim in quo Apollinis Actij templum fuit, vt ait Isidorus Etymolog. lib. 14. De hoc etiam Virgilius tertio Aeneidos ait,

Mox Leucatem nimbosa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.

Est autem promõtorium istud Leucatis valde famosum inter Poetas, de quo sæpe Virgilius, & Ouidius,

Vocantur autem Acroceraunia montes fulminati, & F dicuntur ab acros, quod est mons: & ceraunos, quasi mõtes fulminati: & dicit Isidorus Etymolog. 14. Acroceraunia mõtes propter altitudinem, & ictus fulminum appellantur. Alio modo possunt vocari Ceraunia per cõpositionem, scilicet, a creos, quod est cornu, & amnis, i. aqua quasi amnes cornuti, & dicũtur tunc Acroceraunia exaltationes, vel commotiones aquarum: vbi fit maxima eleuatio earum per modum cornuũ, vel dicuntur Acroceraunia saxa eminentia in mari ad instar cornuum, & ibi illiduntur aquæ: & resiliunt in altum, & fiunt magni fluctus: de hoc Ouidius Metamorph. 14. scilicet,

Cap. 8.

Saxa fugit dextra prærupta Ceraunia parte.

Per compositionem autem cum acros, quod est mõs G dicimus Acroceraunia scopulos magnos, & cacuminatos in mari, & secundum Isidorum 14. Etymolog. sunt inter Armeniam, & Hyberniam. Acroceraunia autem sic accipiũtur: hic dicũtur esse scopuli in mari, apud quos fiunt magnæ vndæ: & apud illa Ceraunia, vel Acroceraunia transiuit Aeneas veniens de Troade. De hoc Virgilius 3. Aeneidos ait:

Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam cursusque breuissimus vndis.

Venit etiam in nauigatione ista Aeneas ad Siciliam, quæ coniuncta est Italiæ, & dicitur Sicilia a Siculo Rege, cum prius vocaretur Sicania a Rege Sicano, & sic aliquando vocatur apud Poetas, sic vt patet per Virgilium, scilicet,

Sic tibi cum fluctus subterlabere Sicanos:
Doris amara suam non intermisceat vndam.

Vocata fuit etiam terra ista Trinacria prius, & sic vocatur multoties apud Poetas: & est Trinacria nomen Græcum, & dicitur a tris, quod est tres, & a cros, quod est mons, quasi habens tres mõtes, scilicet, præcipuos, scilicet, Pelorum, Pachinnum, & Lilibeum, vt ait Isidorus Etymolog. 14. & dicitur Triquadra, idest, habẽs tres quadras, quia diuisa est in tres quadras per tres montes illos, & Africum mare prospectans, in cuius parte quadã, Scylla, & Charibdis sunt duo marina pericula in freto eius medio, quo Sicilia ab Italia diuiditur: nam Siciliam, & Italiam eandem terram continentem fuisse Sallustius asserit, & Solinus in Polyhistor. fuisse tamen impetu maris in loco Scyllę, & Charibdis diuisam: vbi nunc angustissimum fretum est. Est autem ibi Scylla, quæ naues confringit: Charibdis autem, quæ illas absorbet: de illa dicit Isidorus 13. Etymolog. Scyllam accolę saxum eminens in mari appellant, simile celebratæ formæ procul visentibus: vnde & monstruosam speciem fabulæ illi dederunt: quasi formam hominis capitibus succinctam caninis, quia collisi illic fluctus latratus caninos videntur exprimere: fuit autem duplex Scylla apud Poetas, quædam fuit filia Regis Nisi, quæ furata est crinem aureum eius ob amorẽ Minois Regis Cretensis, & postea versa est in Cirim, siue Laudam; cuius historiam ponit Ouidius Metamor. Alia fuit Scylla filia Phorci, quam dilexit Glaucus Deus marinus, & mutata est in monstrum marinum; de hoc Ouidius Metamor. 14. Charibdis autem est marinum periculum apud Scyllam, sic dicta, quia gurgitibus occultis nauem absorbeat: est enim ibi mare vertiginosum, & laniata nauigia in profundum merguntur. Dicitur autem Charibdis, quasi carinas abdens, idest, abscondens: Scylla autem a cieo, idest, moueo: quia apud saxum Scyllæ fit magna commotio fluctuum, & dicitur vsque ad Ostiam Tiberis; quia ibi est portus, per quem venientibus per mare est trãsitus cum nauigijs vsque Romam per ipsum fluuium Tyberim; & vocatur Ostia Tyberis, quia per locum illum intrat Tyberis in mare, vel quia locũ illum intrant nautæ de mari ad terram, vt veniãt Romam per Tyberim. Et ibi est ciuitas quædam, quæ vocatur Ostia; & inde dr̃ Episcopus Ostiensis, q Põtificẽ consecrat; Tyberis aũt fluuius est, q de alpibus veniẽs per mediũ vrbis Romæ labitur, qui prius Albula dicebatur ab albedine aquarum; quia propter niues liquefactas, & propter terram, per quam transit aqua, contrahebat albidum colorem; postea tamen a Tyberio Rege Romano, qui in fluuium illum cecidit, & exiuit, Tiberis nomen accepit. De hoc Isidorus Etymolog. 13. Sed aliquis dicet: quare dicitur hic, quòd melius intelliget tertium librum Virgilij ille, qui nauigauerit a Troade per Leucatem, & Acroceraunia vsque ad Siciliam, & ad Ostiam Tiberis, quàm ille, qui non G nauigauerit? nam in tertio libro Aeneidos non fit tractatus de nauigatione Aeneæ vsque ad Ostiam Tiberis, sed solum de nauigatione eius a Troade vsq; Chartaginem; vbi erat Dido: nam ibi erat Aeneas, quando enarrabat omnia illa pericula, quæ habentur in tertio, & etiam postea. Quartus liber Aeneidos agit de illis, quæ facta sunt a Didone, & sorore sua Anna propter præsentiam Aeneæ. Quintus autem agit de recessu Aeneæ de Chartagine, & nauigatione in Siciliam. Sextus autem de descensu eius ad inferos cum Sibylla. Septimus vero dicit de introitu Aeneæ in Italiam per Ostia Tyberis. Respondendum quòd hoc potest stare propter duo. Primo, quia licet in tertio libro Aeneidos agatur de nauigatione Aeneæ, quæ terminata H est pro tũc in Chartagine Africana, tamen antequàm veniret Chartaginem, accessit iuxta Italiã, & tñ impetu ventorum, & magnis turbationibus Pelagi diuulsus est ab Italia, ne introiret in Ostia Tyberis, & coactus est redire in Chartaginem Africanam, vt patet in primo, & tertio Aeneidos. Nam dr̃ in eodem tertio.

De fumine Tyberis.

Prouehimur Pelago vicina Ceraunia iuxta,
Vnde iter Italiam cursusque breuissimus vndis.

Patet etiam in eodem tertio, quod accesserit Aeneas vsque ad Siciliam, & erat iuxta Italiã, & tñ coactus est redire Chartaginem, & sic in relatione nauigationis suæ facta coram Didone Regina, quæ habetur in eodem tertio Aeneidos, fere continentur oĩa loca nauigationis, q̃ sunt a Troade vsque ad Ostia Tyberis. Ideo I recte posuit hic Hierony. quod qui nauigasset a Troade vsque ad Ostia Tyberis, melius intelligeret tertium Aeneidos, q̃ alij. Secundo potest dici, quod quamquã non nauigasset Aeneas a Troade vsque ad Ostia Tyberis, nec contineatur tota ista nauigatio in tertio Aeneidos, tamen cõtinetur maxima pars eius, ideo cum sit nauigatio solita de Troade ad Ostia Tyberis, dicitur q nauigauerit a Troade vsq; ad Ostia Tyberis, quod sciet melius librum tertium Virgilij, eo quod in nauigatione ista continentur oĩa loca, per quę Aeneas transiuit, de quibus in prædicto tertio fit mẽtio, & etiã aliqua alia; non ponit aũt Hieronymus præcise de nauigantibus a Troade vsq; ad locũ illum, q propinquior est Italiæ, ad quem Aeneas accessisse refertur in eodem tertio, qa K vsque ad locum illum nõ est perfecta nauigatio; quia Aeneas nõdum assecutus portus Italicos, repulsus est impetu ventorum, & coactus est redire in Chartaginem Africanam, & vsque ad Ostia Tyberis est perfecta nauigatio a Troade, ideo de illa dixit: *Ita sanctam scripturam lucidius intuebitur, qui Iudæam oculis contemplatus est.* Hic concludit intentionem suam ex duobus exemplis præpositis, idest, quod clarius intelliget sacram scripturam ille, qui vidit loca Iudeæ, quàm qui nõ vidit ea, accipitur autem Iudęa dupliciter, vno modo propriè pro terra illa, quam tenuit tribus Iuda, & tunc est vna de duodecim sortibus factis in terra Chanaan, & est ad partem Meridianam eius. De numero aũt ciuitatum antiquarum terræ illius, patet Iosue 15.

Secundo

A Secundo modo accipitur largè pro tota terra, quam poſſederunt Hebræi: & tunc intelligitur fere de tota terra Chanaan, quia illa tota diuiſa eſt in duodecim ſortes computando duas ſortes, & dimidiam, quę erat extra terrā Chanaā vltra Iordanem vbi erant Gad, & Ruben, & dimidia tribus Manaſſe: de his ſortibus Ioſue 13. vſque ad 20. cap. Ceſſit autem fere tota terra Chanaan in poſſeſſionem Hebræorū. Nam licet tota fuerit diuiſa in ſortes, vt patet Ioſue 13. Tamen nō fuit tota tradita eis in poſſeſſionē, q̃a quandā partē tenuerunt Philiſthini, & quidam alij Chananæi ſemper: iſto modo accipitur pro eodem Iudæa, & terra Iſrael, vt patet Pſal 75. ſ. Notus in Iudæa Deus, in Iſrael magnū nomen eius. Et ibi Iudæa, & Iſrael accipiuntur pro eodem: & eſt replicatio ſententiæ per alia verba, ſicut ſæpe in carminibus ſolet fieri. Hoc modo accipitur hic Iudæa pro tota terra Hebræorum, quia aliàs non ſufficienter intelligeret aliquis ſacrā ſcripturam videndo omnia loca Iudææ, primo modo ſumptæ, quia in ſacra ſcriptura non ſolum ponuntur loca ſortis tribus Iudæ, ſed etiam omnium aliorum tribuum vndecim, vt patet in Ioſue a cap. 13. vſque ad 20. & etiā in oībus fere alijs libris fit mentio de locis aliarū tribuum, & ſic Hiero. non ſolū perambulauit loca tribus Iudæ, ſed & omnia, in quibus habitauerant aliæ tribus Hebræorū, vt patet infra cum dicitur. Nobis curæ fuit cum eruditiſſimis Hebræorum hūc laborem ſubire, vt circuiremus prouinciā, quam vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ ſonant. Ex quo patet, ꝙ etiā nomina locorum, quæ erāt in tribu Iuda quæſiuit, & etiam locorum, quę erant in ſortibus aliarum tribuum: ideo oportet, quòd Hierony. peruagaretur omnia loca duodecim tribuum, ſcilicet, totam terram Chanaan. *Et antiquarum vrbium memorias*. Ideſt, Qui cognouerit memorias antiquarum vrbium terræ Chanaan, melius intelliget ſacram ſcripturam. Dicitur autem hoc, quia quando aliquis iret ad aliquam vrbem terræ Chanaan, diceretur ſibi, iſta eſt ciuitas, quæ olim vocabatur tali nomine, & in qua facta ſunt talia, vel talia, quæ enarrantur in ſcriptura: & tūc melius intelligeret audiens hiſtorias illas, cum reduceret ad memoriam, contemplato loco illo, in quo iſta acciderant. *Locorumque vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit.* Ideſt, Qui ambulauerit per omnia loca terræ Hebræorum, & ſciuerit nomina omnium ciuitatum, quorum quædam permanebant, ſicut ab antiquo fuerant impoſita, & alia iam mutata erant: intelligeret bene ſacram ſcripturam. Nam non differt, quòd nomina ciuitatum antiquarum, quæ habentur in ſcriptura manerent, vel mutata eſſent, dum tamen ille, qui perambularet loca illa, cognoſceret quomodo vocabantur illæ ciuitates antiquitus, quorum nomina iam mutata erant. Et ſic quando Hieronymus perambulauit terram illam reperit plurimarum vrbium nomina mutata: & tamen illi eruditiſſimi Hebræi, qui cum eo ibant, dicebant ſibi iſta ciuitas vocabatur taliter antiquitus, & ſic cognoſcebat de omnibus vrbibus terræ Chanaan, quæ habentur in ſcriptura, quales eſſent ſitus earum, & diſpoſitiones. *Vnde, & nobis curæ fuit*. Ideſt, Quia non poteram aliter perfectam, & certam habere cognitionem in ſacra ſcriptura, niſi diſcurrerem per omnia loca terræ Chanaan: ſuſcepi hanc curam, vt totam illam circundarem, & perambularem. *Cum eruditiſſimis Hebræorum*. Ambulauit Hiero. totam terram Chanaan cum Hebræis eruditiſſimis: nam in terra Iudeæ adhuc manebant aliqui Hebræi tempore Hieronymi: & quia Hieron. erat vir clariſſimus propter ſapientiam, & ſanctitatem, & fauebant ſibi omnes principes, & magni domini: poterat ipſe habere multos de Hebræis, qui cū eo perambularent totam terram Chanaan: & iſti ibāt cum eo, vt oſtenderent ſibi omnia loca, & dicerent, iſte locus vocabatur olim ſic, & poſtea mutatum eſt nomen eius ex tali cauſa. Et dicitur, quod ambulauit cum Hebræis eruditiſſimis, poteſt tamen intelligi, quòd erant eruditiſſimi in hiſtorijs ſæcularibus, quia tales poterant ſcire de omnibus geſtis terræ illius, & de mutatione nominum locorum, & quare talis mutatio facta eſt. Vel intelligitur, quòd erant eruditiſſimi in libris ſacris, vt quandocunque venirent cum Hieronymo ad aliquam vrbem, ſcirent ſibi dicere iſta eſt ciuitas, de qua dicitur in tali loco ſcripturæ, & per concordantias ſatis erudiretur Hieronymus. *Hunc laborem ſubire, vt circuiremus prouinciam*. Magnus labor fuit, quòd Hieronymus circuiret totam prouinciam Iudææ, & perambularet ſingula loca, vt haberet ſcientiam ſacræ ſcripturæ: luſtrauit igitur omnia iſta loca,
B vt dictum eſt, in quo apparet quòd maius deſiderium ſciendi ſacram ſcripturam fuit in ipſo, quàm in aliquo noſtrum, quia nullus nunc tantum laboraret, vt haberet cognitionem etiam totius ſacræ ſcripturæ. *Quod vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ ſonant*. Ideſt, Tranſiret prouinciam totam, de qua fit mentio in ſacra ſcriptura: Non eſt autem intelligendum, quòd perambulauit Hieronymus omnia loca, de quibus habetur in ſacra ſcriptura, quia oporteret, quòd perambulaſſet Aegyptum, & Chaldæam, & multas regiones Orientis, & Occidentis: cum in ſacra ſcriptura fiat mentio de multis regionibus, ſed pertranſiuit ſolum Hieronymus
C prouinciam terrę Chanaan, in qua habitauerunt duodecim tribus, omittendo omnes alias prouincias, & regna, quia potiſſima mentio, quæ fit in ſacra ſcriptura, eſt de illis locis, quæ ſunt in terra Chanaan: ideo dicitur hic, vt circuiremus prouinciam. Nam prouincia nomen regionis eſt, & non multorum regnorum, vel locorum exiſtētium in diuerſis regionibus. *Fateor enim.* Hic ponitur ſecundum huius partis, in quo oſtendit Hieronymus ſe perueniſſe ad perfectam ſcripturæ intelligentiam, per frequentatam dubiorū interrogationem, & dicit, ꝙ quācūq; in aliq̃bus locis ſacræ ſcripturę nō dubitaret, interrogabat tñ peritos, vel conferebat cum eis, vt pleniorem haberet ſcripturę intellectum. Et primo probat hoc, q̃a ſic erat cōſuetudo ſua
D generaliter. Secundo per quendam Doctorem quem ſpecialiter accepit ad interpretationē huius Libri ibi. *Denique cum a me*. Circa primum dicitur. *Fateor enim mi Domnion, & Rogatiane chariſſimi*. Iſti duo Domnion, & Rogatianus erant Epiſcopi, qui rogauerunt Hieronymum, vt corrigeret Paralipomenon, q̃ corruptus erat ſm̃ tranſlationem interpretū, & ſcribit eis Hiero. iſtā epiſtolā, vt patet in principio. *Nunquam me in diuinis voluminibus proprijs viribus crediſſe.* Ideſt, Quantum ad ſacræ ſcripturæ intelligentiam, nunquàm credidi intellectui meo: nam licet per meipſum plurima potuiſſem intelligere, non cōfidebam viribus meis, ſed quęrebam ab alijs, conferendo cum eis, & dicit de diuinis voluminibus: quia in ſcientijs ſæcularibus, vt phi-
E loſophia, & liberalibus non faciebat iſtud: quia in pluribus credebat ingenio ſuo, cum per illud poſſet multa inuenire. Et ratio diuerſitatis eſt, quia in ſacra ſcriptura eſt magnum periculum: nam ſi erretur in ſenſū alicuius ſcripturæ, cauſabitur inde error in fide, in quo eſt maximum damnum, & non ſolum hoc, ſed etiam qui malè intellexit, malè docebit cæteros: & ſic trahet eos in errorem, & talis error eſt periculoſus, quia erratur circa rem optimam: & etiam vno errante, multi ſimul errant: Sic enim erat de peccato ſummi ſacerdotis in Veteri Teſtamento, q̃a eo errāte, totus populus errabat: iō tāta pœnitentia imponebať in ſolutione ſacrificiorū ꝓ peccato ſūmi ſacerdotis ſolius, ſicut ꝓ peccato totius populi ſimul, Peccata ſuperiorum grauiora.

vt patet Leuit. 4. In scientijs autem sæcularibus dato, quòd erretur, non est ita error periculosus, eo ꝙ non versatur circa maximum bonum hominis in scientijs illis, sicut in fide, quæ habetur per sacram scripturam. Vita enim tota hominis consistit in fide, iuxta illud Apostoli: Iustus aũt ex fide viuit: ad Rom. 1. Ideo volebat dubitare Hiero. circa singula in sacra scriptura, vt quærendo de omnibus, certiorẽ haberet sensum scripturæ. *Nec habuisse magistram opinionem meam.* Idest, Circa libros sacræ scripturę, nũquàm secutus sum opinionem meam, tanq̃ magistrã: sed inquirebam quid alij dicerent, & sentirent. *Sed etiam ea, de quibus me scire arbitrabar, interrogare me solitum.* Idest, Fateor me solitum interrogare etiam illam, de quibus arbitrabar me scire, & licet aliquando crederem in me plenè intelligere aliquem locum scripturæ, adhuc quærebam de illo, an alij sentirent, sicut ego: & istud erat propter periculum, quia licet interdum Hierony. nullum dubium haberet super aliqua sentẽtia, poterat esse ꝙ illa esset falsa, & quia totis viribus agendum erat, ne in sacra scriptura aliquid falsum scriberetur, vtile erat, ꝙ dubitaret etiam de eis, quæ omnino putabat se scire. *Quanto magis de his super quibus anceps eram?* Quasi dicat, Quærebam de illis, in quibus non dubitabam, a fortiori quærerem de illis, in quibus dubius eram. Dicitur anceps quasi ambo capiens, & est compositio per corruptionem, & pertinet ad hominem dubium: qa qui inter duas sententias dubius est, vtranque capere vult, & nescit quam capiat. Vel dicitur anceps ab an, & capio: & an significat disiunctionem, & conuenit dubitanti, quia ille nescit an capiat sententiam istam, vel aliam. *Denique.* Hic probat in speciali, quomodo non confidebat ingenio suo circa sacram scripturam per hoc, quòd quendam doctorem Hebræum accepit ad interpretationem Paralip. & dicitur: *Denique cum a me literis nuper flagitassetis, vt vobis Paralip Latino sermone transferrem.* Loquitur ad Domnionem, & Rogatianum Episcopos, qui nuper, idest, aliquãto tempore anteq̃ Hiero. scriberet istum prologum, orauerant, vt transferret eis Paralip. Latino sermone: Erant isti Episcopi Latini, ideo volebant Paralip. habere in Latino: non tamen est intelligendum, ꝙ non haberetur tempore Hiero. inter Latinos liber Paralip. quia oẽs libri sacræ scripturę habebantur tunc in Latino, & fuerant anteq̃ Hiero. esset: ex quo enim Latini aliqui cęperũt esse Christiani mox de Græco transtulerunt totũ Vetus Testamentũ, quod habebatur apud eos s̃m trãslationem septuaginta interpretũ, sed petebant isti Episcopi, ꝙ Hieronymus trãsferret eis Paralip. in Latinũ, i. transferret de Græco, & emendaret, quia erat nimis corruptus liber iste apud Latinos, & Græcos, vt patet infra in litera: & ideo dicit Hierony. ꝙ vbi in libro illo poneretur asteriscus erat additũ aliquid de Hebræo, quod in Latinis codicibus non habebatur: ergo prius habebatur Paralip. in Latinis codicibus, q̃ Hiero. nunc transferret, & sic fuit potius emendatio, quàm trãslatio. *De Tyberiade quondam legis Doctorem.* Accipiendo sicut ista litera iacet: debet dici quòd Tyberiades erat nomen propriũ viri, qui fuit Doctor excellens in scriptura inter Hebræos tempore Hieron. & ordinatur litera sic. Assumpsi de Tyberiade, idest, a Tyberiade legis quendam Doctorem, idest, qui erat auctor, siue Doctor legis quondam, & fortè dicit hoc Hierony. quia quando ipse scripsit prologum istum, mortuus erat Tyberiades. Alia litera habet: *De Tyberiade legis quondam auctorem.* Et tunc est sensus, accepit quondam auctorem legis, i. Doctoris de Tyberiade, s. ꝙ Tyberiades est ciuitas, vel magis proprie Tyberias apud mare Galilææ, quod vocatur stagnum Genezareth, & vocabatur illa ciuitas prius Genezareth: postea autem vo-

F cata est Tyberias ad honorem Tyberij Imperatoris: cuius anno decimooctauo Christus crucifixus est, & sic vocatur sæpe mare Galilææ, & dicitur quòd Christus ambulabat iuxta mare Galilææ, quod est Tyberiadis, vt patet Matth. 4. & Ioan. 6. In ista ciuitate florebat studium Hebræorum tempore Hieronymi, & ibi accepit quendam famosum inter cæteros, a quo confirmatus est in eis, in quibus erat dubius circa intelligentiam Paralipomenon. Et ista litera melior est, quàm illa, quæ communiter habetur in Biblijs. *Qui apud Hebræos admirationi habebatur.* Idest, Iste Doctor, quem assumpsi inter cæteros Hebræos habebatur admirabilis, ponit omnia ista Hieronymus ad significandum, quòd securè poteramus legere suam G interpretationem: quia ipse cum magna diligentia fecerat illam circa singula interrogando, etiam si non dubitaret: & accipiendo Doctorem famosissimum inter Hebræos, qui concordauit cum sententia eius in omnibus. *Et contuli cum eo.* Idest, Disputaui cum eo in singulis quærendo, & arguendo ad intelligentiam ipsorum. *A vertice, vt aiunt, vsque ad extremum vnguem.* Idest, Disputaui cum eo de omnibus, quæ habentur in toto Paralipomenon, a principio vsque ad finem, scilicet, quòd nihil fuit, de quo non quærerem, & arguerem, & loquitur per quendam modum vulgarem: nam cum aliquid completè fit, dicitur quòd fit a vertice vsque ad vnguem: nam in toto animali, potissime in homine nihil aliud est, nisi H quod est inter verticem, & vnguem, scilicet, vnguem pedis, & ideo qui in homine cognoscit a vertice vsque ad vnguem, nihil in eo incognitum relinquit: sic enim Isaias loquitur volens innuere totum populum Iudaicum esse plenum peccato, ait Omne caput languidum, & omne cor mœrens, a planta pedis vsque ad verticem in eo non est sanitas. Idem tamen est dicere a planta pedis vsque ad verticem: quod a vertice vsque ad vnguem pedis, & ideo dixit, vt aiunt. idest, sic vulgariter dicitur. *Et sic confirmatus ausus sum facere quod iubebatis.* Postquàm contulit Hieronymus se famosissimo Doctore Hebræorum confirmatus est, scilicet, non didicit ab eo aliquid quod nesciebat, sed confirmatus est in eo, quod sciebat: nam antequàm con- I ferret cum illo, plenè intelligebat Hieronymus veritatem libri Paralipomenon, & tamen non confidebat ingenio suo, quia sicut supra dixit, etiam in illis, quæ arbitrabatur se scire, quærebat, & nunquàm confidebat viribus suis, sed quia nunc concordauit ille Doctor Hebræus cum sententia Hieronymi, in omnibus credidit Hieronymus se vere, & perfecte intelligere librum: non audebat ergo transferre, nec transtulisset, nisi confirmatus fuisset ab illo Hebræo.

Quare Hieronymus non audebat scribere librum Paralipomenon. Quæst. IIII.

K QVAERITVR, quare Hieronymus non audebat scribere librum Paralipomenon istis Episcopis, antequàm conferret cum Hebræo illo, quia ad istam translationem, quam nunc faciebat Hieronymus, non erat necesse, ꝙ haberet cognitionem Hebræi idiomatis, sed Græci, quia nunc transferebat Paralipomenon de Græco in Latinum, iuxta translationem septuaginta interpretũ, & emendabat illam, vt patet in prologo præcedẽti, cum dicitur: Cæterum memini æditionem septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuisse me vestris. Aliquis dicet, quòd nunc Hieronymus transferebat Paralipomenon de Hebræo in Latinũ, cum totã scripturã Veteris Testamenti de Hebræo in Latinũ transtulerit:

lerit, ficut eft in Biblijs noftris, quas tota tenet hodie A Ecclefia: hoc autem non poterat facere fine magna peritia Hebraici idiomatis, ideo oportuit, quòd conferret cum aliquo Doctore Hebræorum, ad confirmandum intentionem fuam. Sed dicendum, quòd non ftat licet verum fit, quòd Hieronymus tranftulerit totum Vetus Teftamentum de Hebræo in Latinum: tamen translatio, quam petebant ifti Epifcopi, & quam ipfe fecit nunc, non erat de Hebræo in Latinum, fed de Græco in Latinũ, emendando translationem feptuaginta interpretum, & de hac folum loquitur ifte prologus, vt patet infra, & magis declaratũ eft in prima quæftione huius prologi. Dicendum ergo, ꝙ Hieronymus nõ transferebat nunc de Hebræo in Latinũ, iuxta veritatem Hebraicam, fed de Græco in La- B tinum iuxta trãslationem interpretum, & tamen neceffarium habuit Doctorem Iudeorum, cum quo cõferret: nam fi folum tranftuliffet de Græco in Latinũ, ficut habebatur apud feptuaginta interpretes, non oportebat ꝙ conferret cum aliquo Doctore Hebræo, fed folum, ꝙ noffet linguam Græcam: & tamen transferebat, & emendabat, vt dicitur præcedenti prologo fcilicet, Memini editionem feptuaginta trãslatorum, olim de Græco emendatam tribuiffe me veftris. Ad emẽdationem autem requirebatur peritia idiomatis Hebraici: quia corruptio, quę erat in Gręco in translatione interpretũ non poterat emendari, nifi recurrendo ad veritatem Hebraicam, qa cum dubitatur de veritate in aliquo libro Veteris Teftamenti, recurrendũ C eft ad literam Hebraicam, tanq̃ ad primum originale, fic enim ait Hierony. prologo præcedẽ. f. Ad Hebræos igitur recurrendum eft. Et idem in prologo fuper Genef. Qui incipit. Defiderij mei. Modus autem emẽdationis huius fuit, ficut patet infra in litera, f. ꝙ Hieron. refpiciebat ad literam Hebraicam, & quando aliquid erat in Hebręo plusq̃ in litera interpretum, addebat illud de Hebræo, & apponebat exterius afterifcum, cũ vero aliquid plus erat in litera interpretum, quàm in Hebræo: defignabat illud exterius obelis, & cum aliqd aliter fe haberet, q̃ in Hebræo, corrigebat illud iuxta Hebraicam veritatem: Hoc autem facere non poterat, nifi nimis expertus effet in Hebræo, quia illud accipiebat nunc pro fundamento ad corrigendum literam interpretum, ideo oportuit, quòd conferret cum D aliquo doctiffimo apud Hebræos.

Libere enim vobis loquor. Ita enim in Græcis, & Latinis codicibus hic nominum liber vitiofus eft, vt non tam Hebræa, quàm Barbara quędã, & Sarmatica nomina coniecta arbitrãdum fit. Nec hoc feptuaginta interpretibus, qui Spiritu fancto pleni, ea, quæ vera fuerunt tranftulerant, fed fcriptorũ culpæ afcribendum dum de emendatis inemendata fcriptitant: & fæpe tria nomina fubtra- E ctis è medio fyllabis in vnum vocabulum cogunt: vel è regione vnum nomen propter latitudinem fuam in duo, vel tria vocabula diuidunt. Sed, & ipfæ appellationes non homines, vt plerique exiftimant, fed vrbes, & regiones, & faltus, & prouincias fonant: & oblique fub interpretatione, & figura eorũ quædam narrãtur hiftoriæ, de quibus in Regnorum libro dicitur: Nonne ecce hæc fcripta funt in libro verborũ dierũ Regũ Iuda? quæ vtique in noftris codicibus non habentur.

Liberè enim. Hic ponitur tertium principale, in quo oftendit Hieronymus correctionẽ feptuaginta interpretum in lib. Paralip. a fe factã effe neceffariã propter Græcorũ, & Latinorũ codicũ corruptionem: & oftendit iftã corruptionẽ euenifſe propter imperitiã librariorũ: & dr̃; *Liberè enim vobis loquor.* Ideft, Sine timore, & verecundia loquor, q. d. licet dicã oẽs codices tam Latinos, q̃ Græcos effe corruptos, & in hoc dicam aliquid magnum, non timeo, nec erubefco, quia fcio me verũ dicere, & dicit, libere loquor, i. fine paffione, qa quãdo quis paffionatus eft timore, vel verecundia, nõ libere poteft dicere veritatem, qa ifte paffiones eam impediunt: cum vero nullam habet, libere verũ dicit: Sic enim dicebat Boetius de Confol. lib. 1. metro. 4. f.

Quid tantum miferi fæuos tyrannos
Mirantur fine viribus furentes:
Nec fperes aliquid, nec extimefcas,
Exarmaueris impotentis iram.

Ideft, fi homo nõ habet fpem, nec timorem, quæ funt paffiones, libere faciet quod voluerit, non curando de viris potentibus. *Ita enim in Græcis, & in Latinis codicibus hic nominum liber vitiofus eft.* Ideft, Ifte liber Paralipom. qui notatur liber nominũ, eft corruptus in oĩbus codicibus Latinis, & Græcis: Loquebatur enim Hieron. de tempore illo, in quo fcribebat iftum prologum, quia tunc nondũ tranftulerat Vetus Teftamentum de Hebræo in Latinum, & fic cõmuniter nõ habebatur nifi translatio feptuaginta interpretũ, vel faltem ifta fola legebatur in ecclefijs, & ifta erat nunc valde corrupta, & propter hoc oportuit, ꝙ Hierony. eam emendaret. Sciendum autẽ, ꝙ ifta translatio feptuaginta interpretum, de qua nunc loquitur Hieronym. fuit prius apud Græcos, quia interpretes tranftulerunt de Hebræo in Græcum, deinde Latini tranftulerunt de Græco, & cũ effent ipfi codices Greci vitiofi: magis vitiabantur codices Latini, quia librarii de emendatis inemendata fcriptitãt, vt patet infra in litera, & ideo adhuc potius erat neceffaria emendatio in Latinis codicibus, quàm in Græcis. Et dicitur ifte liber nominũ dupliciter: vno modo, ꝙ ille genitiuus determinet nominatiuum liber, & tunc eft fenfus, ꝙ liber Paralipomenon vocatur liber Nominum: & hoc quia plura nomina propria Hebræa, tam hominum, q̃ locorum ponuntur in eo, q̃ in quocunq; alio libro facræ fcripturæ, maxime in ifto primo libro a principio eius vfque ad 14. cap. Sic enim dixit Hierony. prologo præcedenti: quòd in ifto libro erat filua nominum Hebræorum. Alio modo accipitur, quòd ille genitiuus nominum determinet illud adiectiuum vitiofus, & tunc eft fenfus, ꝙ ifte liber eft vitiofus nominum, i. in nominibus proprijs Hebræorũ, quia maxima corruptio libri Paralip. erat in nominibus ꝓprijs: patet hoc infra in litera, qa librarij interdũ tria noĩa in vnũ colligebant, & interdũ vnũ in duo, vel tria diuidebant, ita vt viderentur nomina Barbara, & ifte eft fenfus literæ. *Vt non tam Hebræa quàm Barbara quædam, & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum fit.* Ideft, illa nomina ita erant corrupta, quòd non folum propter obfcuritatem fuam tantam ex corruptione videbantur Hebræa, quæ funt extra idioma noftrum, fed etiam videbantur Barbara, & Sarmatica, quæ funt obfcuriora, quàm Hebræa: & etiam non habent talem modum terminationis, ficut Hebræa: nam ficut nomina Latina funt diftincta in modis terminandi ab Hebræis, & Græcis, ita & nomina Hebræa a Barbaris diftincta funt in terminatione, & tamen propter corruptionem introductam a librarijs, videbantur iam nomina Hebræa talem modum termi-

nandi habere, ſicut barbara: Non eſt autem intelligendum, quòd nomina Sarmatica ſint a Barbaris, quia præter linguam Hebræam, & Græcam, omnes vocantur Barbaræ. Sarmatica igitur Barbara eſt: & tamen nominauit nomina Sarmatica: quia illa inter cætera nomina Barbara obſcuriora ſunt, & informiora. Sunt enim Sarmatæ quædam gentes Barbaricæ nimis feroces, & modicum cognitæ: habitantes verſus extremas partes orbis: De his meminit Lucanus in libro de Bello Iulij Cæſaris, & Pompei, dicens: Lib. I.

Et qui te laxis imitantur Sarmata brachis,
Vangiones, Bathauique truces.

Aliquæ Bibliæ habent farmatica nomina: & dicuntur farmatica a Farmate, vel farmaton Græco, quod eſt genus medicinæ compoſitæ ex pluribus, & inde vocatur farmacum potio, quæ datur ægris ad laxandum ventrem, vt purgentur: ſic autem erant iſta nomina compoſita ex multis, quia interdum ex tribus nominibus Hebraicis componebatur vnum, ſicut fit in farmaco. Sed error eſt, quia non debet dici farmatica; ſed propter ſimilitudinem literarum, dicunt quidam Farmatica; cum debent dici Sarmatica. Et dicitur, quòd videbantur iſta nomina Barbara, vel Sarmatica congeſta, ſcilicet, quòd ſicut componuntur multa nomina congeſta Barbara, ita apparebat cum multa nomina Hebræa corrupta erãt, & quædam diuiſa, & quædam commixta in libro iſto; nam cum quis videret illa nomina Hebraica corrupta ſimul; non putabant eſſe nomina Hebræa, ſed magis apparebat, quòd erat multitudo quædam nominum Barbarorum congeſtorum.

Nec hoc ſeptuaginta interpretibus. Hic excuſat ſeptuaginta interpretes, quia cum tantum accuſaret Hieronymus librum Paralipomenon, translatum ab interpretibus, diceret aliquis quòd nimis errauiſſent interpretes. Reſpondet Hieronymus, quòd non eſt aſcribendus iſte error interpretibus, ſed librarijs, qui fuerunt poſt eos: ipſi enim per ignorantiam omnia corruperunt.

Qui pleni ſunt Spiritu Sancto ea, quæ vera fuerant tranſtulerunt. Ideſt, Interpretes erant pleni Spiritu Sancto, ideſt, ſpiritu ſapientiæ ad transferendum ſcripturas, qui ſpiritus a Deo eſt: nam omnis ſapientia a Domino Deo eſt: vt patet Eccleſiaſt. primo. Et iſti tranſtulerunt, quæ vera fuerunt: quia nullam falſitatem in translatione expreſſerunt, licet aliquas veritates, quæ in Hebræo erant, tacuerunt.

Sed ſcriptorum culpæ eſt aſcribendum. Ideſt, Scriptores librorum fecerunt totam iſtam corruptionem, non aſpicientes diligenter quæ ſcribebant.

Dum de inemendatis inemendata ſcriptitant. Ideſt, Scriptores ſcriptitant, ideſt, ſcribunt inemendata, ideſt, corrupta de inemendatis, ideſt, de corrũptis, ſcilicet, ſcriptores librorum, nunquàm corrigunt originalia, ex quibus attrahunt. Sed ſi corruptum inueniunt corruptum, ſcribunt: hoc autem non refertur ad primam corruptionem, quæ fuit deteſtabilior. Nam interpretes verè a principio ſcripſerunt, vt dicit hic Hieronymus, & tamen ſcriptores vitiauerunt. Ideo oportet, quòd aliquis ſcriptor eſſet, qui transferret de libro vero, & corrumperet, & iſti non competit, quod dicit hic Hieronymus, ſcilicet, quòd de inemendatis inemendata ſcriptitant: qa iſte de emendatis inemendata ſcriptitaret, ſed competit ſequentibus, qui hoc fecerunt.

F *Si ſeptuaginta interpretes vera tranſtulerunt. Et quòd in ſacra ſcriptura error poteſt dupliciter accipi.*
Quæſt. V.

Quaeretur quomodo dicit hic Hieronymus, quòd ſeptuaginta interpretes verè tranſtulerunt: nam ipſe increpat eos in Prologo ſuper Geneſ. qui incipit: Deſiderij mei. Vbi dicit eos erraſſe, & ait: Cauſas erroris non eſt meum exponere. Reſpondendum eſt, quòd ſeptuaginta interpretes non poſuerunt errores aliquos in translatione ſua, ſed puram veritatem, vt ait Hieronymus prologo præcedenti, ſcilicet, Si ſeptuaginta interpretum pura, & vt ab eis in Græcum verſa eſt editio permaneret. Ergo purè ipſi tranſtulerunt veritatem. Patet etiam, qa dicit ibi Hieronymus. Superflue Chromati Epiſcoporum ſanctiſſime me impelleres, vt Hebræa volumina Latino ſermone transferrem. Et ſicut dicit, quòd translatio ſua eſſet ſuperflua, ſi maneret translatio ſeptuaginta interpretum pura, vt ab eis in Græcum verſa eſt, & tamen ſi ſeptuaginta interpretes errauiſſent in translatione, dato quòd nullus poſtea corrumperet translationem eorum, neceſſaria erat translatio Hieronym. de Hebræo in Latinum. ergo interpretes vera tranſtulerunt. Dicendum tamen, quòd error in translatione ſcripturæ ſacræ poteſt dupliciter accipi, vno modo corrumpẽdo, ſcilicet, quòd aliquid quod in Hebreo eſſet, aliter ſcriberetur in Græco: ita vt eſſet alia ſententia. Alio modo eſt error per hoc, quòd aliqd additur in translatione, quod in Hebræo non eſt, vel aliquid ſubticetur, quòd in Hebræo erat. Primus modus facit errorem proprie dictum, & tunc dicendum, quòd interpretes non errauerunt aliquo modo in translatione, quia non corruperunt aliquas veritates, quæ eſſent in Hebræo, & ideo dicit Hieronymus præcedenti Prologo, quòd translatio ſeptuaginta interpretum pure in Græcum verſa eſt, ſcilicet, ſine corruptione, & ideo omnes corruptiones, quæ ſecutæ ſunt diuidendo vnum nomen in plura, vel coniungendo plura nomina in vnum, & non punctuando in locis debitis, introducti ſunt errores librariorum. Secundo modo accipiendo errorem, eſt error large dictus, & ſic interpretes errauerunt. Nam aliquando addiderunt aliquid in translatione ſua, quod in Hebræo non erat. & aliquando ſubticuerunt aliquid, quod in Hebræo erat, vt patet infra in litera, & ideo Hieronymus, quando emendauit translationem ſeptuaginta interpretum addidit ea, quæ erant in Hebræo, & ſubticuerant illa interpretes, & poſuit ſuper ea aſteriſcos. Ea vero quæ interpretes ſuperaddiderant deſignauit obelis: & de iſto errore procedit argumentum: ſic enim loquitur Hieronymus in Prologo, qui incipit: Deſiderij mei, dicens: Cauſas autem erroris non eſt meum exponere. Ideſt, Cauſas deuiationis ab Hebræo, ſubticendo aliquid & addendo aliquid. Et patet, quia probatio Hierony. ibi non fundatur ſuper corruptione aliqua, quæ habetur in litera ſeptuaginta interpretum, ſed ſuper defectu, ſcilicet, quia aliqua habentur in Hebræo, quæ non habentur apud interpretes, & ad hoc inducit ibi teſtimonia multa Veteris Teſtamenti, quæ non habentur apud interpretes. Hic autem loquitur Hierony. ſolum de corruptione illa, quæ eſt permutatio ſententiæ, & de iſta verum eſt, quòd non facta fuit ab interpretibus, ſed a ſcriptoribus.

Et ſæpe tria nomina ſubtractis è medio ſyllabis in vnum vocabulum cogunt. Declarat modum erroris in libro iſto, ſcilicet, quia librarij ignorantes, aliquando copulabant tria nomina in vnum, quia neſciebant an eſſet vnum, vel multa, & accipitur cogere pro copulare, vel

G H I K

vel congregare: nam cogere, vt communiter accipitur pro coercere, & tamen hic accipitur pro copulare, & sic accipitur Isa. 16. Scilicet, Ini consilium, & coge concilium, idest, congrega concilium: sic enim accipit Virgil. in Bucolicis, Ecloga tertia, quæ incipit:

Dic mihi Damœta, Cum ait:

Cogite oues pueri, si lac præceperit æstus,

Idest, Colligite omnes oues, & iterum ibidem

Tityre coge pecus, tu post carecta latebas.

Idest, Congrega pecus: raro tamen accipitur in hac significatione.

Vel è regione vnum nomen propter latitudinem suam in duo, vel tria vocabula diuidunt. Idest, Aliquando faciunt è contrario, scilicet, quòd diuidunt vnum nomen Hebræum in duo, vel tria, & istud est, quando nomen est latum, idest, habens multas syllabas: nam tunc librarij putantes esse multa nomina diuidunt illud in plura, & in nominibus paruis putāt plura nomina esse vnū, & interdum illa copulant, & ad hoc aliquando subtrahunt syllabas, & faciunt de multis nominibus vnū, copulando syllabas residuas, & iste error semper durabit in libris nostris, quandiu durauerit apud nos imperitia librariorum: nam in pluribus locis sacræ scripturæ vbi sunt multa nomina Hebręa, simul sunt corrupta vsque hodie in plurimis Biblijs nostris: aliquando copulando plura in vnum, & aliquando diuidendo vnum in multa, quod patet comparando Bibliam nostram literæ Hebraicæ, & dicitur hic e regione, idest, e contrario. Et accipitur large, nam e regione significat oppositionem in situ, vt quando aliqua duo se respiciunt frontibus oppositis, sic accipitur Genes. 16. Scilicet, (E regione vniuersorum fratrum suorum figet tabernacula,) Idest, Ab opposito fratrum suorum, sic etiam accipitur in Prologo præcedenti cum dicitur, quòd Origenes posuit exempla quatuor editionum e regione, singula verba describens, idest, ab opposito, scilicet, in columnella propinqua opposita: hic autem accipitur e regione pro contrarietate, quæ est in qualitate, vel in modo agendi, & iste modus non est vsitatus.

Sed, & ipsæ appellationes. Hic ponit Hierony. quandam cautelam, & instructionem pro eis, qui legere debent in hoc libro, ne fallantur, quia multa nomina sunt hic, quæ videtur esse nomina propria hominum, & sunt nomina locorum, vel regionum, vel mōtium: aut fluminum, & in hoc est magnus error, quia cum quis nomen regionis putauerit esse nomen viri, vel fluminis errabit in sententia, quia alia competunt viro, alia flumini, alia regioni, & dicitur.

Sed, & ipsæ appellationes. Idest, Ipsa nomina: vocantur enim nomina appellationes, quia per nomina res appellantur.

Non homines, vt plerique existimant, sed vrbes, & regiones, & saltus, & prouincias sonant. Non intelligitur istud semper: quia non omnia nomina propria posita in libro hoc sunt nomina vrbium regionum, saltuum, & prouinciarum, sed multa eorum sunt nomina virorum: immo plurima, vt patet in primo cap. Sed ponitur hoc ad instruendum multos: nam cum vident multa nomina propria in hoc libro simul posita, putant ea esse nomina hominum omnia, & falsum est, quia licet plurima sint nomina hominum: tamen sæpe inter plura nomina hominum, ponuntur aliqua nomina vrbium, fluminum, vel regionum: vt patet hic in cap. primo, circa finem, vbi describitur linea Esau. Sic etiam est in multis alijs locis.

Et obliquè sub interpretatione, & figura eorum, quædam narrantur historiæ. Idest aliquando indirecte per significationem, & interpretationem istorum nominum propriorum hominum, vel prouinciarum narrantur,

A siue subintelliguntur quædam historiæ. Ista litera obscura est, & multi errant in sensu eius: nam expositor omnium prologorum istorum videtur errasse in ea, dicens: quòd oblique narrantur historię sub interpretatione, & figura istorum nominum, scilicet, quia ista nomina corrupte scribebantur a librarijs, causabant errorem in historijs, scilicet, quòd non bene intelligebantur historiæ propter istam corruptionem, & sic dicitur, quòd historiæ narrantur obliquè, idest, indebite propter errorem nominum. Sed iste sensus non stat, quia non satisfacit literæ, cum dicatur hic, (Et obliquè sub interpretatione, & figura eorum quędam narrantur historię.) Et tamen ista expositio nihil dicit de figura, & interpretatione, sed solum de obliquitate. B Dicēdū ergo, ꝙ sensus est, ꝙ qñ sunt multa nomina simul posita in hoc libro: per illa, vel per aliqua eorum intelligimus aliquas historias, quæ non fuerunt enarratæ, vel quę leuiter fuerunt tactæ in libris regum: vtpote in libro isto ponuntur continuationes progenierum, quæ non ponuntur in alijs libris scripturæ. In libris autem regum ponuntur historiæ, sed non ponuntur continuationes progenierum: & propter hoc aliquæ historiæ erant imperfectæ, vel nō plenè intelligebantur in libris Regum: nunc autem cum ponuntur hic istæ continuationes progenierum cognitis eis, scimus continuationes historiarum librorum Regum: Et quia expresso hic vno nomine viri, scimus continuationem in aliqua progenie, sciemus id quod ignorabamus in libris Regum de conti-

C nuatione historiarum per hoc, quòd nesciebamus quis antecedebat immediatè ad istum virum, vel quis succedebat ei, sic etiam in multis alijs locis propter omissionem vnius dictionis, vel particulæ in libro regum manebat dubium in aliqua historia: nunc autem exprimendo hic particulam illam, q̄ ibi deficiebat cognoscetur vna historia, & sic per vnam dictionem cognoscitur vna historia. Et patet quòd iste sit sensus literæ; quia immediate dicitur: Narrantur historiæ de quibus in libro Regnorum dicitur: Nonne ecce hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Item patet clarius infra in litera cum dicatur: Omnis eruditio scripturarū in hoc libro continetur: & histo-

D riæ, vel quæ prætermissæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leuiter, hic per quædam verborum compendia explicantur. Ad hoc autem nō oportet ponere manifestiora exempla, quia totus liber est pro exemplo. Nam siquis legat simul istum librum, & librum Regum, videbit in singulis locis talia supplementa, ita vt per vnam dictionem, vel paucas tangatur aliqua historia omissa in libro regum, vel non plene declarata. Et dicitur, quòd oblique narrantur historiæ, idest, non directe. Nam historia dicitur directe narrari, quando quis exprimit omnia illa, quæ pertinent ad explicationem rei gestæ, quam intendit declarare, & sic narrantur historiæ in libris regum, eo quòd ibi primo ponuntur. Hic autem oblique narrantur, quia non po-

E nuntur aliqua verba sufficientia ad complendū historias, sed supplendo vnam dictionem, vel duas, quæ deficiebant in libris Regū, propter quas erat historia obscura, & redditur tota historia manifesta. Et cum dicitur sub figura, & interpretatione eorum quędam narrantur historiæ, non est intelligendum, quòd debeamus interpretari nomina Hebraica hic posita, & ex interpretationibus illis colligamus aliquas historias, sicut Iacob interpretatur supplantans: & Edom interpretatur rubeus, quòd nos vellemus ex supplantatione, & rubedine colligere aliquas historias: quia istud esse arguere in sensu mystico, & talis argumentatio est debilissima, nec habet locum in scriptura, sed dicitur quòd ex figura istorum nominum narrantur

quædam

quædam historiæ, quia vnum nomen, vel duo posita F per modum supplementi, faciunt cognoscere vnam historiam, quæ deficiebat in libris Regum, vel quæ ibi imperfecte habebantur: & sic dicuntur figurare istas historias, idest, significare illas. Interpretatio non accipitur hic pro conuersione nominis de vna lingua in aliam. Sed pro significatione, & idem est hic interpretatio, quàm significatio.

De quibus in regnorum libro dicitur; nonne ecce hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regum Iuda? Idest, de istis historijs, quæ significantur hic obliquè dicitur in libro Regnorum, idest, in libro Regum: nonne hæc scripta sunt &c. Iste modus est in libris Regum: quia ibi narrantur historiæ Regum, & cum nullius eorum completè narrantur omnia gesta dicitur in fine histo- G riæ cuiuslibet eorum: reliqua autem verborum talis, vel talis regis. Nonne ecce hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda, vel Israel? Et dicit quòd illę historiæ, quæ ibi omissæ fuerunt, & pro quibus remittitur, sunt istæ, quæ habentur hic: vocatur autem liber Regnorum liber Regum: nam in Hebræo sic vocatur, quia quidam eum vocant Malachoth, idest, librum Regnorum: alij autem Malachim, idest, librum Regum: & tamen Hieronymus in prologo Galeato dicit, quòd melius est vocare eũ Malachim, idest, Regum quàm Malachoth, idest, Regnorum: quia in eo non multorum populorum regna, sed vnius populi Iudaici Regnum texitur. Et dicitur hic de libro Regum, & non de alijs. Quamquam H aliquis dicet istud inconueniens esse: quia Paralipomenon est liber suppletiuus eorum, quæ deficiebant in alijs libris: & sic non solum supplet ea, quæ habebantur minus in libro Regum, sed etiam, quæ deficiebant in alijs libris quibuslibet: nam vocatur Chronicon totius sacræ scripturæ, vt ait Hieronymus in epistola ad Paulinum, & in prologo Galeato. Respondendum dupliciter: vno modo quòd quamquã liber iste suppleat defectus librorum omnium præcedentium: tamen non supplet defectus historiæ in aliquo libro, nisi in libro Regum: in alijs verò solùm supplet defectum continuationis generationum, quæ non perfectè continuabãtur in eis, & hic continuantur: & hic in litera dicit Hieronymus de supplemento histo- I riarum: ideo non debuit dicere, quòd supplebat alias historias nisi eas, quæ omissæ fuerant in lib. Regum. Secundo modo dicendum, quod dato quòd supplet liber iste historias deficientes in alijs libris, sicut etiam in libris Regum: non fuit tam conueniens dici de aliquo libro, sicut de libro Regum: eo quòd in illo fit remissio pro supplemento historiæ: cum dicitur reliqua autem verborum talis, vel talis regis, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Iuda, vel Israel. In nullo tamen libro sacræ scripturæ fit talis remissio: ideo potius debuit dici de libro Regum, quòd supplẽtur hic historiæ, de quibus dicitur in libro Regum: nonne hæc scripta sunt &c. *Quæ in nostris itaque codicibus non habentur.* Idest, Ista supplementa historiarum, K quæ oblique enarrantur per singula nomina iuncturas earum non habentur in nostris codicibus. Non loquitur Hieronymus de codicibus nostri temporis, quia in illis complete habetur qdquid est in Hebræo: cum translati sint de veritate Hebraica, sed loquitur de codicibus, qui habebantur inter Latinos tempore, quo scripsit istum prologum, quia tunc non erant inter Latinos libri, nisi iuxta translationem interpretum, & erant multum defectuosi: quia multa subticuerant interpretes, quæ habebantur in Hebræo: & suppleuit illa Hieronymus in emendatione, quã fecit septuaginta interpretũ, & designauit ea ꝑ asteriscos, vt patet supra in litera. Et ibi adhuc non est sensus, quòd deficerent omnia supplementa historiarum, quæ deficiebant in libris Regum, & pro quibus remittebatur, sed deficiebant multa illorum, & pro illis oportebat fieri emendationem.

Quare Hieronymus dicit hic, quòd solum narrantur historiæ pertinentes ad librum dierum Regum Iuda, & non Israel. Quæst. VI.

QVAERETVR quare dicit hic Hieronymus solum, quòd enarrantur aliquę historiæ, de quibus dicitur in libro Regum, Nonne ecce hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda, quia ibi non solum remittitur ad librum dierum Regum Iuda, sed etiam ad librum dierum Regũ Israel. Respondendum, quòd in libro Regum non solum remittitur ad librum Sermonum dierum Regum Iuda, sed etiam ad librum sermonum dierum Regum Israel, & pluries remittitur ad librum sermonum dierum Regum Israel quàm Iuda, & hoc quia in fine historiæ cuiuslibet regis dicitur, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda, Fuerunt tamen plures reges Israel quàm Iuda quamquam pauciori tempore durauit regnũ Israel, & hoc quia prius translati fuerunt viri de regno Israel in Assyrios, quàm viri de Regno Iuda in Babylonem, Et hoc fuit, quia in Israel viuebant reges pauciori tempore, quàm in Iuda, & aliqui dominabantur per tyrãnidem: & quidam occidebant alios, & regnabant pro eis. Vnde quidam cum nondum regnassent nisi vno mense, & alij cum nondum regnassent nisi septem diebus, occidebantur: vt patet de Selũ, qui regnauit vno mense. 4. Re. cap. 15. & Zambri regnauit septem diebus. 3. Re. 16. patet etiam de alijs regibus ibidem. dicendum tamen, quòd Hieronymus noluit hic dicere nisi de remissione illa, in qua dicitur: nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum Regum Iuda. Et ratio est, quia in toto isto libro cum suppleantur historiæ deficientes in libro Regum non suppletur aliqua de pertinentibus ad reges Israel. Nec fit aliqua mentio de eis, nisi interdum accidentaliter: inquantum gesta regum Iuda sunt cõmixta cum gestis quorundam Regum Israel: & non possunt narrare sine illis, sicut gesta Abiæ regis Iuda narrantur cum gestis Ieroboam regis Israel, quia cum illo habuit bellum magnum 2. Paralipomenon 13. & sicut gesta Asa regis Iuda cum gestis Baasa regis Isŕael, quia cum illo habuit contentionem. e. lib. cap. 16. Sic etiam de gestis Iosaphat regis Iuda cum gestis Achab regis Israel, nam eodem lib. cap. 18. enarratur bellum, quod habuit Achab contra Benadad regem Syriæ in Ramoth Galaad, eo ꝙ Iosaphat rex Iuda iuit in auxilium eius, & ibi miraculose liberatus est, eod. cap. Et ideo vt enarretur ista liberatio, quæ facta fuit de Iosaphat rege Iuda, oportuit narrare bellum Achab cũ Benadad, aliàs autem cum gesta Regum Israel sunt implicata gestis Regum Iuda, non tangitur aliquo modo de eis in libro isto. Ratio huius est, quia licet Esdras in libro isto voluit supplere ea, quæ deficiebant in libris alijs, tamen quia reges Israel fuerunt abiecti a Deo in eternum non reuersuri in terram suam, non curauit Esdras supplere gesta eorum; quia non erant digni, vt iam enarraretur aliquid pertinens ad eos, postquàm expulsi fuerant in æternum.

An liber Paralipomenon sit liber verborum Iuda. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, an liber iste Paralipomenon sit liber verborum dierum Regum Iuda?

da? Aliquis dicet, quòd sic, quia litera videtur hoc dicere manifeste cum ait, quòd nomina posita hic per figurationem suam faciunt obliquè narrari quasdam historias, de quibus in libro Regnorum dicitur. Nonne hæc scripta sunt in libro sermonum &c. Respondendum, quòd plurimi Hebræorum tenent librum istum esse librum verborum dierum Regum Iuda, ad quem remittitur in libro Regum, de nostris autem ferè omnes tenent, quòd iste liber sit, & maxime, quia hoc videtur testari hic Hieronymus. Sed dicendum, quòd iste est magnus error, quia non potest esse iste liber verborum Regum Iuda, ad quem remittitur in libro Regum, quia probatum est hoc multis rationibus necessarijs, quæ positæ fuerunt supra in prologo libri primi quæst. 4. & etiam de hoc declaratum est 3. Re. cap. 25. in quadam quęstione, & ratio manifestior: quia in isto libro Paralipomenon sæpe remittitur ad librum verborum dierum Regum Iuda, vt patet 2. Paralipomenon, & 25. & 27. & 28. & in multis alijs locis &c. Dicendum est ergo, quòd ille liber Regum Iuda fuit aliquis liber magnus, in quo scribebantur particulatim omnia gesta magna, vel parua regum Iuda: & ille liber non habetur in sacra scriptura: nec enarratur in illo aliquid pertinens ad historias Regum Iuda, & tamen in libro isto Paralipomenon multa alia enarrantur: nam a principio libri huius vsque ad cap. 11. enarrantur quædam, quæ nihil pertinent ad historias Regum Iuda: sed fuerunt priora incipiendo ab origine sæculi. Iste autem liber non erat factus principaliter ad narrandum historias Regum Iuda, sed ad supplendum ea, quæ deficiebant in sacra scriptura: & quia historiæ illæ deficiebant vt in plurimis, pro maxima parte illę enarrantur: liber tamen Regum Iuda prior fuit quàm liber Regum: cum liber Regum remittat ad illum, & non poterat hoc esse, nisi prius scriptus esset: liber tamen Paralipomenon scriptus fuit post librum Regum multo tempore, vt probatum est in prologo primo libri huius quęstione quinta. Ad ratione in contrarium cum dicitur, quòd Hieronymus asserit librum Paralipomenon esse librum verborum dierum Regum Iuda, ad quem in libro Regum remittitur. Dicendũ quòd si Hieronymus hoc teneret manifestè deberemus dicere eum falsum esse, cum nullus posset subterfugere istam veritatem, vt probatum est prologo primo libri huius quæstione quarta: quia tamẽ potius debet semper res interpretari, vt valeat quàm vt pereat, debemus dicere, quòd Hieronymus non tenuit hoc, nec constat ex verbis suis cum dicitur: nam oblique sub figura, & interpretatione eorum quædam narrantur historiæ, de quibus in Regnorum libro dicitur: Nonne hæc scripta sunt in libro dierum Regum Iuda: non est sensus, quòd iste sit liber verborum dierum Regũ Iuda, sed quòd in isto libro supplentur multæ historię illarum, pro quibus in libro Regum remittitur ad librum verborum dierum Regum Iuda, nec tamen ponuntur hic omnia, quæ deficiunt in libro Regum, & habentur in libro verborum dierum Regum Iuda, sed solum aliqua illorum, quæ magis necessaria videbantur. Quod patet, quia interdum in libro Regum remittitur ad librum verborum dierum Regum Iuda, & nihil habetur in Paralipomenon de illis pro quibus ibi remittitur. Sic patet de. Amon rege Iuda 4. Re. 21. cum dicitur. Reliqua sermonum Amon nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum Regũ Iuda? & tamen 2. Paralipomenon 33. vbi ponitur historia de Amon rege non additur saltem vnum verbum super ea, quæ habentur 4. Re. 21. cap. sic etiam fuit de rege Ioachaz, & Ioakim: & de alio Ioachin, & de Sedecia, de quorum quolibet dicitur. Reliqua ver-

A borum &c. 4. Rẽ. 22. & 24. & 25. & tamen historia omnium istorum habetur 2. Paralipomenon vlti. & non solum nihil additur super id, quod habetur in libro Reg. sed etiam non ponitur tantum de historia eorum ibi sicut in libro Regum: ista est ergo intentio Hieronymi, scilicet, quòd in libro isto suppleantur multæ historiæ de illis, quæ omissæ sunt in libro Regum, & pro quibus remittitur ibi ad librum sermonũ dierum Regum Iuda: liber tamen Paralipomenon non est liber verborum dierum Regum Israel.

Hoc primum sciendum, quòd apud Hebræos liber Paralipomenon vnus sit: & apud B illos vocatus Dibrehaiamim, idest, verba dierum, qui propter magnitudinem apud nos diuisus est. Quod nonnulli etiam in Bruto Ciceronis dialogo faciunt, vt eum in tres partes secent, cum vnus a suo auctore sit æditus. Deinde etiam illud attendendum, quòd frequenter nomina, non vocabula hominum, sed rerum, vt dixi, significantias sonant. Ad extremum, quòd omnis eruditio scripturarum in hoc continetur, & historiæ, quæ vel C prætermissæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leuiter hic per quædam verborum compendia explicentur.

Hoc primum. Hic ponitur quartum principale huius cap. in quo Hieronymus ostendit quare liber Paralipomenon apud Hebræos vnicus existens, apud nos in duos libros suscepit diuisionem, & dicitur. *Hoc primum sciendum.* Idest, Considerandum est hoc, quod sequitur pro principio libri: Dicet aliquis quare Hieronymus dicit hic hoc primum. Sciendum quia alia documenta ponit ipse pertinentia ad istum librũ prius in hoc prologo quàm istud, sicut patet de illo documento circa appellationes nominum, quæ aliq D putabant esse nomina hominum, & tamen erant nomina montium, regionum saltuum vel fluminum, vt patet supra in litera. Respondendũ, quòd hic est sensus hoc primum sciendum est, idest istud considerandum est pro principio libri: nam in quolibet libro ad intelligendum ipsum sunt quædam documenta præcedẽtia, & quædam quæ pertinent ad prosecutionem libri. De primis patet, vt cum quæritur in libro, quis fuit auctos eius, vel quæ fuit intẽtio, vel ad qd prodest liber, & quare liber vnicus est, vel in plures partes diuisus. Documenta aũt pertinentia ad prosecutionem libri sunt ea, quæ faciũt ad expositionem singularum partium libri specialiter. Sic aũt erat hic, quia scire an liber iste deberet esse vnicus, vel diuisus in multos nõ E est documentũ pertinens ad prosecutionẽ operis, cũ non sit expositio alicuius partis libri, sed est documẽtum pertinens ad principium libri cadens inter quæstiones gñales præambulas in quolibet libro. Ideo licet multa documenta ponerentur in hoc plogo ante istud, de isto deberet dici hoc primo sciendum, & nõ de alijs: nã illud quod habet̃ supra de appellatione nominum non pertinet ad principiũ libri, sed ad prosecutionem eius, quia tollit quendam errorem, qui posset accidere in expositione libri, vt si quis intelligeret omnia nomina propria esse nomina virorum, cum quædam eorum sint nomina regionum, & saltuum, & fluminum. *Quod apud Hebræos Paralip. liber vnus sit.* Hebræi habent istum librum vnum, idest, diuisum nos

nos

nos autem diuidimus illum in duos: sic etiam facimus in libris Regum: nam Hebræi solum habent duos libros, quorum primum vocant librum Samuelis. Secundum autem librum Malachim, idest, Regum. nos autem diuidimus librum Regum in quatuor libros, scilicet, librum Samuelis in duos, qui sunt apud nos primus, & secundus Regum: & librum Malachim diuidimus in duos, qui sunt apud nos tertius, & quartus Regum; de quo patet per Hieronymum in prologo Galeato. De ratione autem illarum diuisionum declaratum est in prologis super secundum, tertium, & C quartum Regum. *Et apud illos vocetur Dibrehaiamim, idest, verba dierum.* Scilicet, Hebræi non vocant librum istum Paralipomenon, sicut nos; sed Dibrehaiamim, quod interpretatur verba dierum, idest, gesta facta in diebus, quia in eo scribuntur historiæ factæ diuersis temporibus, & nihil aliud est vocare librum istum verba dierum, quàm vocare eum historicum: sic patet per Hieronymum in prologo Galeato, cum ait: septimus, Dibrehaiamim, idest, verba dierum, quod significantius Chronicon totius diuinæ historiæ possumus appellare. Et quamquam quilibet liber historicus possit vocari verba dierum, vel Dibrehaiamim: tamen iste liber specialiter accepit istud nomen, eo quòd est suppletiuus historiarum omissarũ in alijs libris, ideo nullus vocatur Chronicon totius sacræ scripturæ, nisi ipse, vt ait Hieronymus in prologo Galeato. *Qui propter magnitudinem apud nos diuisus est.* Erat liber magnus ad hoc, quòd esset vnus: ideo diuisus fuit in duos libros, & dicitur apud nos, idest, tam apud Latinos quàm apud Græcos: nam etiam Græci habent illũ diuisum, & nos ab eis accepimus nomen istius libri, s. Paralipo. quare aũt iste liber diuisus est in duos libros, & non in plures, & quare potius diuisus est in principio regni Salomonis quàm in alio loco historię, declaratum est supra. in primo prologo quæstione vlti. *Quod nonnulli etiam in Bruto Ciceronis dialogo faciunt, vt eum in tres partes secent cum vnus a suo auctore sit editus.* Ponit exemplum de Bruto, quod est nomen dialogi facti a Cicerone, i. Tullio. ipse enim fecit dialogum illum indiuisum, quia tñ erat magnus liber, quidam illum in tres libros diuiserunt. Dialogus dicitur modus operis, qñ in opere introducuntur duæ personæ solum loquentes, vna q̃rens, & alia respondens; sicut patet in dialogis Gregorij in quibus Petrus diaconus introducitur tanquã quærens, & Gregorius tanquam respondens. multi ẽt alij faciunt opera per modum dialogorum. Vocauit aũt Cicero dialogum suum Brutum ex nomine vnius personarum, quæ ibi introducuntur loquentes: nam querens est ibi Brutus, rñdens aũt est Scipio auus suus. *Deinde etiam illud attendendum.* Hic ponit quoddam documentum quod iam posuerunt in prologo isto, s. circa errorem nominum propriorum, quia quidam putant omnia esse propria virorum, cũ tñ quædam sint propria montium, regionum, & vrbium. *Quod frequenter nomina non vocabula hominum, sed rerum, vt dixi significantias sonant.* Nomina, i. nomina propria Hebræa: nã de appellatiuis versis in Latinum non est dubium nobis quid significent, & dr̃ ꝙ non sonant vocabula hominum, i. non significant appellationes, quibus homines solent appellari, sed rerũ, i. rerũ inanimatarũ s. fluminum, regionum, & saltuum significantias sonãt i. significant ista prædicta. *Ad extremum.* Idest, Vltimo notandum est, istud enim est vltimum notabile eorũ quæ ponuntur hic, Et ad intelligentiam huius libri. *Quod omnis eruditio scripturarum in hoc libro continetur.* Idest tota scientia, vel intellectio scripturarum sacrarum continetur in hoc lib. Paralip. non est aũt intelligendum, ꝙ contineantur in eo omnia, quæ continentur in alijs libris: quia hoc manifeste est falsum, Etiam quia

F tunc liber iste esset superfluus cum repeteret omnia, quæ habentur in alijs libris, Non est ẽt intelligendum, ꝙ contineantur in isto libro in summa omnia, quæ cõtinentur in alijs libris latè, nã de libris prophetalibus legalibus, & sapiẽtialibus nihil omnino habetur hic, sed solum de historicis. Ideo potest intelligi, ꝙ continetur in hoc libro eruditio tota scripturarum, i. omnium scripturarũ historicarum: nã in libro isto Esdras suppleuit, & recollegit ea, quæ deficiebãt in alijs libris omnibus historicis, q̃ præcedunt istum: & etiam continuauit hic generationes, per quam cõtinuationem aliqua, quæ videbantur obscura in historijs aliorum librorum videntur hic clara, & istum sensum sequitur litera sequens, cum dicit: Et historiæ, vel quæ p̃-
G termissæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leuiter, hic p̃ quędam verborũ compendia explicantur. Alio modo potest intelligi, ꝙ in isto libro contineatur omnis eruditio scripturarum non solum historicarum: sed etiã prophetalium, & sapientialium, & nõ solum scripturarum veteris testamenti, sed etiam noui testamenti, & erit sensus, ꝙ in hoc libro continetur omnis eruditio scripturarum, i. continẽtur quædam præambula, vel documenta, quæ faciunt ad hoc, ꝙ nos simus intelligentes in omnibus scripturis historicis prophetalibus, & sapientialibus, & legalibus tam noui q̃ veteris testamenti, quia hic narrantur successiones generationum, & historiæ prætermissæ in libris Regum, & per ista soluuntur quædam dubia quæ oriuntur in qui-
H busdam libris historicis, & ẽt in sapientialibus, legalibus, & prophetalibus vtriusque testamenti. Istum sensum tenet Hieronymus in epistola ad Paulinum. cap. 7. cum ait Paral. liber talis ac tantum est, vt absque illo siquis scientiam scripturarũ sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat, per singula quippe nomina iuncturasque verborum, & prætermissę in Regum libris tangũtur historiæ, & innumerabiles explicantur euangelij q̃stiones. Et iste sensus videtur magis conuenire intẽtioni Hieronymi. *Et historiæ, quæ prætermissæ sunt in suis locis, vel perstrictæ leuiter.* Hic ponitur principalis vtilitas huius libri, s. ꝙ supplentur historiæ, & istud est dupliciter, quia aliqñ historiæ in libris Regũ, vel in alijs locis omnino omittebantur, de q̃bus nihil tãgebatur,
I aliqñ aũt tangebatur aliquid de historia, & tñ omittebantur quædam partes eius: vtroque modo fit hic suppletio. Patet de historijs primo modo, sicut est de quibusdam historijs, quæ habentur 1. Paralip. 4. & 5. cap. sic ẽt historia de bello Abiæ regis Iuda cum Ieroboã regis Israel, de qua 2. Paralip. 13. sic ẽt historia de pugna Asa regis Iuda contra Aethiopes, & de confirmatione fœderis cum Dño eo. lib. cap. 14. & 15. & historia Iosaphat regis Iuda contra Moabitas, Ammonitas, & Idumæos, q̃ se mutuo occiderunt. eo. lib. cap. 20. Nulla enim istarũ, & similium tãgitur aliquo modo in libris Regum, aliæ aũt, quæ tangebant in libris Regum tñ incõpletè, & istæ tangunt hic plenè, Sic patet de bello Ezechiæ contra Sennacherib. 2. Paral. 32. & de de-
K structione idolatriæ eius e. lib. cap. 29. & 30. & 31. sic etiã de operibus regis Oziæ e. lib. cap. 26. & sic de multis alijs historijs, Et de hoc dr̃ hic, ꝙ explicant historię prætermissæ, i. quæ omnino omissæ fuerunt, & perstrictæ leuiter, i. illæ, quæ semiplene enarratæ sunt, & dr̃, ꝙ prætermissæ sunt in locis suis, i. in libris Regum, quia ibi vt cõiter est suppletio maior, quæ fit in aliquo libro, aliquæ tñ historiæ supplentur hic, quæ fuerunt ante libros Regum, vt patet de quibusdam, quæ habẽtur 1. Paralip. cap. 4. & 5. quia illę nõ fuerunt in diebus Regum, sed quædam eorum multo prius, & debebãt illæ enarrari in libris Moysi, vel in libris Iosue, aut Iudicum. *Hic per quædam verborum compendia explicantur.* Idest, in hoc libro explicantur per verborum compendia,

Idest,

Ideſt, ſub paucis verbis: nam cõpendium eſt via breuis, & vtilis, diſpendium autem eſt via longa, & inutilis. Et dicitur hoc,quia hic ponendo vnam, vel duas dictiones ſuppletur interdum vna hiſtoria, quæ confuſe habebatur in libris Regum propter defectum illarum particularum: & ideo dicitur ſupra,ꝙ in hoc libro obliquè ſub interpretatione, & figura nominum quædam narrantur hiſtoriæ, & hoc clarius dicit idem Hieronymus in epiſtola ad Paulinum cap. 7. ſcilicet, Paralip. talis ac tantus eſt,vt abſque illo ſiquis ſcientiã ſcripturarum ſibi voluerit arrogare, ſeipſum irrideat: per ſingula quippe nomina iuncturaſque verborum prętermiſſæ in libris Regum tanguntur hiſtoriæ.

Orationum itaque veſtrarum adiutus auxilio, miſi librum beneuolis placiturum, tamen inuidis diſpliciturum eſſe non ambigo, Optima enim quæque, vt ait Plinius malunt contemnere plerique, quàm diſcere.

Orationum itaque. Hic ponitur quintum huius prologi, in quo oſtendit, ꝙ quamquam non dubitaret ſe in hoc opere multis diſpliciturum, tamen non dubitauit illud facere propter Domnionis, & Rogatiani orationes, & dicitur. *Orationum itaque veſtrarum adiutus auxilio.* Loquitur ad Domnionem,& Rogatianum, ad quos dirigitur iſte prologus, & dicit, quòd adiutus orationibus eorum emendauit librum Papalip. & põt dupliciter intelligi. Vno modo, quòd auxilio orationum iſtorum adiutus, ideſt, incitatus ad faciendum, fecit iſtam emendationem, quia aliàs non emendaſſet, ſed quia iſti nimis rogauerunt. Alio modo intelligitur, quòd orationum iſtorum auxilio fècit, ſcilicet, quia Hieronymus formidabat ualde æmulos qui ei detraherent, quia volebat emendare ſeptuaginta interpretes, & ne ſuſtineret eorum latratus, ceſſare intendebat ab iſta emendatione, nunc tamen credidit, quòd meritis orationum Domnionis, & Rogatiani Deus compeſceret linguas æmulorum Hieronymi,vt non latrarent contra ipſum, ſic enim accipit in prologo Galeato,dicens,Sed,& vos famulas Chriſti rogo vt contra latrãtes canes, qui aduerſum me rabido ore, deſęuiunt orationum veſtrarum clypeos opponatis. Et ita accipiendum eſt hic. *Miſi librum beneuolis placiturum,quem tamen inuidis diſpliciturum eſſe non ambigo.* Ideſt Ego ſcio librum iſtum ſolum placiturum eſſe beneuolis, qui ſolent omnia in bonam partem interpretari: & ſcio omnibus inuidis diſpliciturum eſſe, & tñ non dubito nec formido transferre librum, & emendare, veſtrarum orationum auxilio confidens. *Optima enim quæque, vt ait Plinius, malunt contemnere plerique quàm diſcere.* Ideſt, Plinius dicit, quòd plerique hominum habet hãc iniquam conditionem, quòd in rebus optimis magis gaudeant deſpiciendo eas, & nolendo videre,quàm in addiſcendo illas. Hoc autem euenit propter duo. primò enim euenit quibuſdam hominibus propter inuidiam, nam vident aliquas res bonas eſſe, quia tamen illæ factæ ſunt ab aduerſarijs ſuis, vel illis, qui ſequũtur illas,& honorantur, deteſtantur iſti eas,quia inuident ſuis aduerſarijs, & nolunt videri eis minores in hoc vel ſaltem conformes. Iſto modo cõquerebatur Hieronymus de æmulis ſuis, quantum ad tranſlationem,quam fecit de Hebræo in Latinum: nam aduerſarij ſui deteſtabantur, & maledicebant tranſlationem illam in publico,& in ſecreto legebant eam, vt patet præcedenti prologo, ſcilicet, Obtrectatoribus meis reſpondeo,qui canino dente me rodunt in publico detrahentes, & legẽtes in angulis. Secũdò euenit hoc propter impotentiam, & paruitatem intellectus,& iſtud eſt valde commune: nam multi hominum immo fere omnes homines deſiderant ſcire ea,quæ bona ſunt, & difficilia, & quia plurimi hominum habent paruum ingenium, non poſſunt pertingere ad intelligendum ea, quæ altiſſima ſunt, vel ſaltem non poſſũt ſine magno labore, & ideo deſiſtũt: & ne iſti videantur fruſtrari tanto bono,& imperfecti propter defectum illius, & ex hoc triſtentur,vel in cõſpectu aliorum indicent ſe eſſe triſtes,& imperfectos, incipiunt contemnere iſta dicendo nulla eſſe, ideſt, nullius boni vel vtilitatis: & ſic quamquam careant illis non iudicant ſe carere aliquo bono, & ſic non oſtendunt ſe imperfectiores eis, qui iſta ſciunt. Hieronymus tamen accepit hoc in primo modo, quia de æmulis ſuis intelligebat, qui nollent librum iſtũ quẽ ipſe emendabant legere, ſed contemnebant eũ quãquam eſſet optima emendatio libri. Sciendum, quòd iſte Plinius fuit ille,qui fecit librum de naturali hiſtoria, in qua multos libros poſuit,fuitque vir excellentis ingenij, & in multis peritus, vt eius opera manifeſtãt.

Quare Hieronymus non excuſat ſe tantum contra æmulos ſuos hic, ſicut alibi. Quæſt. VIII.

QVAERITVR quare Hieronymus non tantum excuſat ſe contra ęmulos hic reſpondendo eis ſicut in alijs prologis librorũ, quos transfert de Hebræo in Latinum, vt patet fere in omnibus prologis, ſcilicet, ſuper Geneſ. & Ioſue, & libros Regum, & in præcedenti prologo, & ſuper Eſdram, & ſuper Iob,& fere in cæteris, in quibus maior pars prologi eſt æmulis reſpondere, & conqueri de eorum iniuſtis latratibus,immo ipſe dicit in prologo ſuper Iob: Cogor per ſingulos ſcripturæ diuinæ libros aduerſariorum reſpondere maledictis. Et tamen in prologo iſto modicum conqueritur de eis, nec curat reſpondere eorum dictis. Reſpondendum, quòd non loquitur hic Hieronymus tantum contra æmulos ſuos, ſicut in alijs prologis: & ratio huius eſt, quia non credebat ſe tantum lacerandum, & maledicendum pro opere,quod nunc faciebat ſicut pro alijs operibus,quibus prępònuntur alij prologi: cauſa diuerſitatis eſt, quia nunc Hieronymus non transferebat de Hebręo in Latinum: ſed de Græco in Latinum emendãs trãſlationem ſeptuaginta interpretum. Aemuli autem Hieronymi valde magis dolebant, quòd ipſe transferret de Hebræo in Latinum, quàm quòd de Græco in Latinum, & quòd emendaret literam interpretũ, aliquo modo tamen dolebant, quòd ipſe nunc emendaret literam interpretum, vel faceret aliam tranſlationem de Græco in Latinum præter illam, quæ iam facta erat, & ideo in prologo iſto aliquid dicit Hieronymus contra æmulos, ſed pauca, quia nunc ipſe trãſferebat de Greco in Latinum emendando tranſlationem ſeptuaginta interpretum,pro quo æmuli non nimis dolerent,præcedens autem prologus ſcriptus fuit a Hieronymo quando transferebat Paralipo. de Hebræo in Latinum,& de hoc dolebãt grauiſſime ęmuli: ideo poſuit magnas querelas ibi contra ęmulos, & reſponſiones multas ad maledicta eorum. Ratio autẽ quare æmuli dolebãt multum, quòd transferret Hierony. de Hebræo in Latinum,& nõ tantum dolebant, quòd transferret de Græco in Latinum emendando tranſlationem ſeptuaginta interpretum, eſt duplex. Prima eſt ex parte interpretum, nã iſti æmuli Hieronymi zelabant valde gloriam interpretum nolentes, quòd aliquis appareret glorioſior eis transferendo excellentius,& qꝛ ſi Hieronymus transferret de Hebręo in Latinum oſtenderet ſe glorioſiorem interpretibus probando, quòd aliqua illi ignorauiſſent quæ ſunt de neceſſitate ſcripturę,& ſic facit in prologo ſuper Gen.

qui incipit: Desiderij mei. & in prologo præcedenti ubi ostēdit aliquas auctoritates veteris testamenti allegatas esse a Christo, & Apostolis, quæ in litera interpretum non habentur. Quod autem transferret Hieronymus de Græco in Latinum, non erat dolendum æmulis, quia in hoc sequebatur translationem interpretum. Quod tamen Hieronymus emendaret trāslationem illam dicens eam corruptam esse tam apud Græcos, quàm apud Latinos codices, aliqualiter dolendum erat, sed modicum, quia poterat hoc fieri sine præiudicio interpretum, scilicet, quòd posset dici, quod corruptio illa non fuerat ab interpretibus, sed a librarijs, qui postea transcripserunt, & sic dicit supra Hieronymus, s. nec hoc septuaginta Interpretibus, qui spiritu sancto pleni ea, quæ vera fuerant, transtulerunt, sed scriptorum culpæ ascribendum est. & tamen secundum veritatem ista emendatio Hieronymi fiebat cum præiudicio interpretum, quia non solum Hieronymus emendauit ea, quæ corruperant librarij: sed etiam multa, quæ interpretes de hebraica veritate omiserant, suppleuit Hieronymus de Hebræo, designans illa per asteriscos, & multa etiam, quæ interpretes addiderant, & non habebantur in Hebræo, Hieronymus correxit obelis illa designando, vt patet infra in litera, & tamen quia Hieronymus dissimulabat in hac parte, dicens errorem prouenisse a librarijs, & non ab interpretibus, vt patet supra, etiam æmuli dissimulabant, & non tantum dolebant. Secunda ratio diuersitatis assumebatur ex parte æmulorum: nam æmuli principales Hieronymi erant aliqui viri sapientes, vt patet in prologo super Genes. qui incipit. Desiderij mei cum loquitur ad æmulum dicens, Quid liuore torqueris? Quid imperitorum animos contra me cōcitas? In quo innuitur, quòd æmulus principalis erat aliquis vir peritus, & tamen ipse concitabat multos imperitos, vt clamarent contra Hieronymum: isti autem principales æmulatores Hieronymi nolebant, quòd videretur Hieronymus gloriosior eis: & tamen videretur gloriosior eis si faceret aliquid insolitū ab aliis fieri: ideo nolebant, quòd Hieronymus faceret aliquid insolitum, & si conaretur facere, clamabant contra illum, quia vergebat hoc in eorum ignominiā: quòd autem Hieronymus transferret de Græco in latinum, vel etiam emendaret translationem septuaginta interpretum, quòd maius erat, non erat aliquid insolitum, nam multi hoc fecerant, nam Origenes transtulit codices Palæstinos, Lucianus autem alia exemplaria fecit, & Hesychius alia, vt patet præcedēti prologo: & tamen omnes isti fundabant se super trāslatione septuaginta interpretum: quamquam ergo Hieronymus corrigeret literam interpretum, sicut omnes isti correxerant, non videbatur gloriosior antiquis: & consequenter nō inferebat ignominiam modernis æmulis suis, qui etiam similes translationes facere poterant. Si autem Hieronymus transferret de Hebræo in Latinum volebat facere aliquid insolitū, & excedere gloriam antiquorum, cum nullus tam de Græcis quàm de Latinis vsque ad tēpora Hieronymi transtulisset de Hebræo in Latinum, immo nec aliquis de Latinis, aut Græcis tēpore Hieronymi nouerat linguam hebraicam. Vnde de Origene viro clarissimo dicit Hieronymus in libro de illustribus viris tāquam referens aliquid admirandum, quòd tantum fuit studium eius circa sacram scripturam, quòd etiā linguam hebraicam cōtra consuetudinem gentis suæ didicit. Si ergo transferret nunc Hieronymus de Hebræo in Latinum superaret omnes antiquos, & consequenter inferre videretur ignominiam modernis æmulis suis: ideo ipsi valde clamarent. Hieronymus autem sciens hoc quādocunque transferebat aliquos libros de Hebræo in Latinum conquerebatur nimis de æmulis, & ponebat excusationes magnas contra eos: cum verò emendaret literam interpretum transferens de Græco in Latinum, non ponebat tam graues querimonias, & nec tā abundantes excusationes.

Siquis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere, interroget Hebræos, suā conscientiam recolat, videat ordinem textumque sermonis, & tunc nostro labori, si potuerit, detrahat. Vbicunque ergo asteriscos, idest, stellas radiare in hoc volumine videritis, ibi sciatis de Hebræo additū quod in Latinis codicibus non habetur. Vbi verò obelus transuersa, scilicet, virga præposita est, illic signatur quid septuaginta interpretes addiderūt, vel ob decoris gratiam, vel ob Spiritus sancti auctoritatem, licet in Hebręis voluminibus non legatur.

Siquis in hac. Hic ponitur septimum huius prologi, in quo Hieronymus docet auferre dubitationis occasionem, & hoc facit dupliciter, primo per comparationē interpretationis Hieronymi ad literā Hebraicam. Secundò per officium obelorum, & asteriscorū ibi: Vbicunque ergo. Circa primum dicitur. *Siquis in hac interpretatione voluerit aliquid reprehendere.* Sciebat Hieronymus, quòd multi vellent interpretationem eius reprehendere: ideo posuit eis modum per quem possent scire an iuste reprehendebant eum, & potest dupliciter intelligi litera ista. Primo quòd Hieronymus ostēdat in hoc tam beneuolis quàm æmulis modum inquirendi veritatem in translatione ista. Nam aliqui essent viri beneuoli, qui tamen dubitarent an translatio Hieronymi vera esset, & pium erat istos erudiri ad hoc, quòd scirent modum inquirendi veritatem, & posuit eis duos modos. Aemuli quoque dicerent, quòd translatio ista erat nimis corrupta, & nō esset aliquis, qui posset respondere pro Hieronymo: ideo posuit modum, quo inquireretur veritas translationis suæ: & istud erat tanquàm responsio ad argumenta æmulorum, quia cum aliquis æmulus argueret, beneuoli poterant respondere per istos modos, qui habentur hic. Secundum erat, quia Hieronymus noluit ostendere confidentiam suam, quia si æmuli suspicarētur, quòd Hieronymus erat aliqualiter dubius circa translationem istam, quam fecerat an vera esset omnino, clamarent contra eum nimis tanquàm contra non potentem se defendere. Si autē viderent eum confidentem esse circa interpretationem suam, suspicarentur eum fecisse cum magno studio, & non auderent clamare contra eum, ideo ostendit confidentiā suam, dicens. Siquis in hac interpretatione voluerit quid reprehendere. *Interroget Hebræos.* Idest, interroget an habeatur sic in Hebræo, & cum viderit, quòd sic habetur non poterit dicere me fuisse mentitum: sic enim probat in prologo super Genes. qui incipit: Desiderij mei, scilicet, sicubi in translatione tibi videor errasse interroga Hebræos diuersarum vrbium magistros consule. Sic etiam in prologo Galeato ait, scilicet, Vbicunque inter se videris discrepare, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accōmodare fidem debeas. *Suam conscientiam recolat.* Idest, perscrutetur conscientiam suam: hoc dicit, quòd aliqui iniqui scientes translationem Hieronymi esse veram, accusabant eum, sicut illi, de quibus dicit prologo præcedenti, scilicet, Obtrectatoribus meis respondeo, qui

canino

A canino dente me rodunt in publico detrahentes, & legentes in angulis. Et hoc dicit ad increpãdum ęmulos valde, scilicet, quòd non malignentur agentes cõtra conscientiam, accusando translationem Hieronymi. *Videat ordinem*. Scilicet, Ordinem, quem habuimus in procedendo in hoc libro. Fuit autem iste ordo in tribus, primo modo, quòd ea, quæ erant in Hebręo & in litera interpretum eodem modo transferebat Hieronymus, sicut erat in litera interpretum: cùm autem erat aliquid in Hebræo, quod non habebatur apud interpretes addebat illud Hieronymus assignans exterius asteriscos, & istud erat secundum, cum autẽ in litera interpretum erat aliquid plus quàm in Hebræo, ponebat istud Hieronymus, vt non videretur ignorasse translationem interpretum, & tamen con- B fodiebat illud obelis: vt appareret, quòd non erat de veritate Hebraica, & istud erat tertium. Iste autem ordo erat conuenientissimus in transferendo. *Textumque sermonis*. Vocatur textus contextura, vel colligatio sermonis per totum processum libri, & fuit artificiosa iunctura sermonis facta a Hieronymo, quia liber Paralipomenon ante ipsum erat corruptus nimis, cùm non essent puncta posita in locis positis ad distinguendum sententias: quod maximè turbat lectoris ingeniũ: ipse vero distinxit librum per versus, vt patet præcedenti prologo, scilicet. Per versum cola digererem. & ista textura erat laudabilis. *Et tunc nostro labori, si potuerit, detrahat*. Idest, consideratis omnibus istis quicunque fuerit quantumcunque æmulus, detrahat mihi, C accusando me, si potest iustè in aliquo accusare. Hoc dicebat Hieronymus ex magna confidentia, sciens, quòd nihil repetiretur, in quo posset ipse iuste reprehendi. *Vbicunque*. Hic ponitur secundum huius partis, vbi tollit dubitationis occasionẽ per officiũ asteriscorum, & obelorum, & istud fuit nimis necessarium. Nam cum in ista translatione Hieronymi essent aliqua, quæ ipse ponebat tanquam vera, & necessaria: alia autem tanquàm dubia, necesse erat quòd ista distinguerentur per aliqua signa, ne confunderetur intellectus lectorum, & ad hoc fecit asteriscos, & obelos, & dicitur. *Vbicunque ergo asteriscos, idest, stellas in hoc volumine radiare videritis*. Asteriscos, sicut dicit hic Hiero. est figura stellæ facta de rubro, & dicitur asteri- D scus ab astro, idest, stella, & dicitur radiare, quia ista est conditio stellæ. Competit autem asteriscis per metaphoram, quia sicut stellæ verè illuminãt, ita asteriscus ponitur ad denotandum illud quod deficiebat in litera interpretum de veritate Hebraica, & additum fuit ad illuminandum intellectum lectorum: & dicitur in hoc volumine, scilicet, in volumine illo quod tunc scribebat Hieronymus emendans translationem interpretum: nam in volumine Paralipomenon quod nos nunc habemus: nullus est asteriscus, nec obelus, quia non est translatus de litera interpretum, sed de veritate Hebraica. *Ibi sciatis de Hebræo additum, quod in Latinis codicibus non habetur*. Idest, Asteriscus ponitur ad designãdum multa, quæ Hieronymus supplebat nũc de litera Hebraica, & non habebatur in translatione E interpretum, & consequenter nec in Latino, nec in Græco, cum libri sacri, qui tunc erant in Latino, & Gręco, erant secundum translationem interpretum: & quod dixit hic Hieronymus, In Latinis codicibus nõ habetur, etiam intellexit de Gręcis: nam idem defectus erat in Latino, & in Græco, cum in vtroque idiomate esset translatio facta secundum literam interpretum: dixit tamen solum de Latinis, quia de defectu, & corruptione codicum Gręcorum nihil attinebat ad pręsens, cum ipse scriberet nunc Domnioni, & Rogatiano, qui erant Episcopi Latini, & volebant habere Paralipomenon in Latino. Et dato, quòd non esset aliqua corruptio in Græco, dum tamen esset in Latino, oportebat quòd fieret aliqua translatio, & emendatio, quam petebant Domnion, & Rogatianus. *Vbi verò obelus transuersa, scilicet, virgula præposita est*. Istud erat aliud signum, quod ponebat Hieronymus. Est autem obelus virgula facta in modum sagittæ de rubro, & ponitur figura sagittæ, quia sicut sagitta est ad confodiendum, & occidendum, ita virgula illa, quam ponebat Hieronymus erat ad confodiendum literam, & significandum, quòd erat superuacua. *Illic signatur, quòd septuaginta interpretes addiderunt*. Aliqua enim addiderunt interpretes in translatione sua, quæ nõn erant in Hebræo. Ideo Hieronymus non accipiẽs illa tanquàm authentica confodiebat ea apponens obelos. *Vel ob decoris gratiam, vel ob spiritus sancti auctoritatem, & in Hebræis voluminibus non leguntur*. Scilicet, Aliqua erant, quæ interpretes posuerant in translatione, quæ nõ erant in voluminibus Hebræis: & ponit duas causas quare illa fecerunt, scilicet, vel propter decorem, quia aliquando ea, quæ ipsi apponebant, faciebant ad decorem sententiæ. Vel propter auctoritatem spiritus sancti, scilicet, quia spiritus sanctus loquebatur in eis: & habebant auctoritatem ad addendum aliquid, quod spiritus sanctus eis inspiraret. De hoc tamen, quomodo haberent Spiritum sanctum, infra declarabitur.

Quare Hieronymus transtulerit Bibliam de Græco in Latinum. Quæst. IX.

QVAERITVR ad qđ Beatus Hieronymus transtulit Bibliam de Græco in Latinum emendãdo translationem interpretum, & etiam transtulit de Hebræo in Latinum: quia vna translatio istarum videbatur superflua, quia quæcunque earum sufficiebat cum vera esset, & emendata. Respondendum, quòd Hieronymus transtulit de Græco in Latinum, & etiam de Hebræo in Latinũ: & hoc saltem, quãtum ad librum Paralipomenon, vt probatum est infra quæst. huius prologi. Et dicendum, quòd si Hieronymus trãstulisset prius Bibliam de Hebræo in Latinum superfluum erat, quòd transferret de Græco in Latinum emendando translationem interpretum. Prius tamen transtulit de Græco in Latinum, vt patet præcedenti prologo vbi loquitur de translatione, quã facere debebat de Hebræo, & ait: Memini editionem septuaginta trãslatorum olim de Græco emendatam tribuisse me nostris, idest, Latinis: & ibi subditur quomodo faciebat iterum translationem de Hebræo, scilicet, in Latinum, & tamen quãdo Hieronymus correxit Paralipomenon secundum trãslationem interpretum precibus Domnionis, & Rogatiani non cogitabat transferre aliquando de Hebręo in Latinum, & quia codices Latini erant nimis corrupti, voluit Hieronymus eos aliqualiter emendare, & ad hoc transtulit de Græco in Latinum, emendando translationem interpretum. Sed tũc dicetur si ista emendatio, quam tunc fecit Hieronymus esset vera, ad quid faciebat translationem de Hebræo in Latinum? Dicendum, ꝙ Hieronymus transtulit de Græco in Latinum vtendo leui remedio, fortè vt non concitaret nimis contra se animos æmulorum, q valde latrarent, si Hieronymus transferret de Hebræo in Latinum, & nõ tantum dolerent, si emendaret translationem interpretum, vt probatum est supra in quadam quæstione: nũc autem iussus a Cromatio Papa transferre de Hebræo in Latinum, vt præcedenti prologo, non formidauit clamores æmulorum, & transferre cępit de Hebræo in Latinum. Motiuũ aũt fuit duplex, primũ erat, qa licet Hieronymus correxisset librũ Paralipomenon de Græco

in

in Latinũ ad preces Domnionis, & Rogatiani, tamen F iam corruptus erat liber ille, & indigebat alia emẽdatione, vel de Græco in Latinum, sicut prius fuerat, vel de Hebreo in Latinum: & ista secunda vsus est: quia efficacior erat. Secundum fuit, quia dato, quòd maneret liber ille emendatus adhuc apud Domnionem, & Rogatianum, tamen conueniens erat transferri de Hebræo in Latinum, quia in translatione ista posuerat Hieronymus illa, quæ interpretes addiderant, & non habebantur in Hebræo, & illa erant apocrypha: ideo superfluum erat scribere in sacra scriptura, potissimè quia in multis locis errant: & non videbantur necessaria, sed potius impedientia, cum autem transferretur de Hebræo in Latinum, nihil poneretur, nisi quod esset secundum veritatem Hebraicam, & sic nihil superfluum esset aut diminutum, fuit ergo bonum transferri de Hebræo. Tertium erat quia Hieronymus volebat auferre occasionem errandi lectoribus scripturæ, & tamen si maneret liber Paralipomenon, & alij libri in illa correctione, quam fecerat Hieronymis de Græco in Latinũ, daretur magna occasio errandi, quia in translatione ista erant ad significandũ asterisci, quæ deficiebant de translatione interpretũ, & erant in Hebræo, & obeli ad confodiendũ, quæ habebantur apud interpretes, & non in Hebræo. Poterant autem librarij errare circa istos asteriscos, & obelos dupliciter. Primo si aliquando omitterent asteriscos, & obelos, qa tũc putaretur omnia illa esse in Hebræo, & in translatione antiqua interpretum, & vtrũque falsum esset, quia illa vbi deficiebant asterisci, nõ erant in translatione antiqua interpretum, & illa vbi deficiebant obeli non erant in Hebræo. Esset ẽtalius error grauis, quia in translatione ista Hieronymi de litera interpretum vbicunque non erant asterisci nec obeli, erat signum, ꝙ concordabant interpretes cum Hebræo, ideo litera illa erat certissima, nunc autem contingeret aliquam literã, quæ deberet esse insignita obelis, & non erat, putari esse veram, & haberi in Hebræo, & assereretur tanquàm certa, & esse falsam. Secundus modus errandi erat, quia scriptores poterãt errare interdum quamquam ponerent asteriscos, & obelos ponendo eos extra loca sua: vtpote si ponerẽt asteriscos, vbi debebant esse obeli: & iste esset error I grauissimus, quia tunc illa, quæ erant vera, & erant in Hebræo putarentur falsa, & superflua cum haberent obelos: & illa, quæ erant superflua in litera interpretũ putarentur esse necessaria, & haberi in Hebræo, quia habebant asteriscos, & essent falsa. Alius error erat, quia dato, quòd librarij interdum ponerẽt asteriscos, & obelos in locis suis: & esset scriptura verissima nos tamen scientes, quòd scriptores interdum errant: nesciremus an errauissent in assignatione asteriscorum, & obelorum, & esset nobis scriptura dubia: & sic esset nobis inutilis ac si non haberemus eam, cum per eam nihil auderemus affirmare. Quartum motiuum, & principale erat, quia Hieronymus nondum transtulerat omnes libros de Græco in Latinum corrigendo eos per asteriscos, & obelos: nam sacros legitur hoc modo emendasse solum, scilicet, librum Paralipomenon vt patet in isto prologo, & librum Iob: vt patet in quodam prologo super Iob, qui incipit. Si autẽ fiscellam. Oportebat autem, quòd cæteros libros veteris testamenti Hieronymus transferret de Hebræo in Latinum, vel emendaret transferendo de Græco in Latinum: cum omnes libri translationis interpretum essent corrupti, ideo voluit potius transferre de Hebræo in Latinum, tamen quia minoris laboris erat, quia paucior scriptura erat, eo quòd non poneretur ibi id, quod addiderant interpretes super literam Hebraicã, nec etiam poneret asteriscos, & obelos, erat etiam translatio vtilior, quia non poterat sic corrumpi faciliter, sicut translatio habens asteriscos, & obelos. Nam difficile erat a nostris librarijs obseruari diligenter istos asteriscos, & obelos: ob hoc enim iam periit in vsu omnium Latinorum opus illud mirabile magni ingenij laboris, & vtilitatis, quod excogitauit Ammonius, faciendo decem canones Euangeliorum: nam propter creberrimos numeros, & inscriptiones factas exterius de rubro, librarij nostri errabant tam in numeris, quàm in locis vbi erant ponendi numeri, & sic omnia vitiabant, ideo iam non vtimur illis canonibus, & quasi in nullis Biblijs annotantur, & cum Hieronymus nunc transtulerit de Hebræo in Latinum, non solum transtulit illos libros, G quos non conuerterat de Græco in Latinum, secundum translationem interpretum, sed etiam illos quos correxerat, scilicet, librum Paralipomenon, & Iob. Ideo istos libros bis scripsit, apud nos tamen nunc non habentur, nisi illi qui de Hebræo in Latinum translati sunt.

Quare Hieronymus vsus est asteriscis, & obelis in translatione de Græco in Latinum, & in alia non. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius cum Hieronymus transferret de Græco in Latinum secundum trãslationem interpretum quare vsus est asteriscis, & obelis, & in translatione illa, quam fecit de He- H bræo in Latinum nec asteriscos, nec obelos posuit? Respondendum de translatione facta de Hebræo in Latinum, quòd non oportuit in ea esse asteriscos, & obelos, quia asterisci sunt ad notandum aliquid quod prius deficiebat, & erat de necessitate: Obelus autem est ad notandum aliquid, quod superfluum erat, & ideo istud nunquam potest fieri, quando aliqua translatio de nouo fit ex vnico exemplari, quia ista ponuntur ad faciendum differentiã scripturæ anteꝙ emẽdetur, & postquam emendata est. Nunc autem in translatione, quæ fiebat de Hebræo in Latinũ nihil ponebatur, nisi id quod erat in Hebræo, & de illo diminuebatur, ideo non poterat ibi poni obelus, quia obelus est ad confodiendum ea, quæ superflua sunt, & tamen in Hebræo nihil est superfluum, sed pura veritas cum sit primum originale scriptum ab ipsis Prophetis. Etiam non potest poni ibi asteriscus, quia ille est ad significandum ea, quæ deficiebant, in Hebræo tamen nihil deficiebat, & in translatione cum nouiter fit, nihil deficit, cum nouiter esse incipiat, ideo nihil istorum poterat poni ibi, & ob hoc etiam interpretes nõ posuerunt asteriscos, & obelos in translatione sua, quia nouiter fiebat. Sed Origenes introduxit istum modum in sacra scriptura ad corrigendum translationem septuaginta interpretum mittendo eum cum editione Teodotionis, vt patet in prologo præcedẽti: & in prologo super Genes. qui incipit. Desiderij mei. De translatione autem, quã emendauit Hieronymus K transferens de Græco in Latinum secundum literam interpretum dicendum, ꝙ indigebat asteriscis, & obelis, quia in illa erat aliquid, in quo concordabat litera Hebraica cum litera interpretũ, & illud ponebat sine signo. In qbus aũt ponebatur aliqd superfluũ in litera interpretum super literam Hebraicã, ponebat obelus. Vbi autem erat aliquid in Hebræo, quod deficiebat in litera interpretum, ponebatur asteriscus ad significandum esse superadditum. Si autem non ponerentur ista signa exterius, non appareret quæ essent superflua, vel quæ diminuta, sed oĩa crederentur æqualiter eẽ de veritate hebraica, & nihil defecisse in trãslatione interptũ, & ista falsa erãt: iõ oportuit poni asteriscos, & obelos in trãslatione ista emẽdata de Greco in Latinũ.

Quare

Quare Hiero. in translatione de Græco in Latinum posuit asteriscos,& obelos : nã hoc non videbatur necessariũ. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius ad quid Hiero. voluit sic facere, vt necesse esset poni asteriscos,& obelos in translatione illa, quã faciebat de Greço in Latinũ, qa potuisset eã facere sine obelis, & asteriscis, & conuenienter esset, vtpote si fecisset, ꝙ solum esset in illa id, qđ habebatur in hebręa, quia tunc non oporteret ibi poni asteriscos, vel obelos: Immo nec poterat poni, quia in hebræo nihil est diminutũ, nec superfluũ. Rñdendum, ꝙ Hiero. poterat facere translationẽ istã, & emẽdationem tripliciter. Vno modo, ꝙ trãsferret de Greço: & tñ nihil poneret, nisi id, in quo cõcordabat litera hebraica cũ litera interpretũ, & nihil adderet ad literã interpretum, q̃q̃ plus haberẽt in Hebręo. Secundo mõ, ꝙ transferret oĩa, in qbus ꝯcordabat litera interpretũ cũ litera Hebraica,& non poneret ea, q̃ superabũdabant in litera interpretũ, & tñ poneret ea, q̃ deficiebãt de litera interpretũ,& hẽbãtur in Hebræo. Tertio, ꝙ poneret oĩa, in qbus ꝯcordabãt lr̃a interpretũ,& hebręa,& ẽt illa, q̃ deficiebant in lr̃a interpretũ,& habebanẽ in Hebręo, & illa q̃ habebanẽ in lr̃a interpretũ super literã hebraicã. Primo transferendo nõ erant necessarij aliqui asterisci,& obeli: immo nec poterant poni, qa ĩ Hebręo nihil est superfluũ, nec diminutũ, & tñ iste modus nõ poterat stare, quia q̃q̃ bonus modus transferendi eẽt: tñ nõ erat trãsferre de lr̃a septuaginta interpretũ ĩ Latinũ, sed magis de Hebręo in Latinũ: Hiero. tñ dicit se fecisse primã trãslationem ſm lr̃am interpretũ. Scdo patet, qa Hiero. nõ solum trãstulit lr̃am 70. interpretũ, sed ẽt emẽdauit, cũ dicat p̃cedenti prologo, ꝙ tradidit translationẽ 70. interpretũ emendatã de Gręco in Latinũ : emendatio aũt cõtinet additionẽ,& subtractionẽ,& tñ hic nõ addebanẽ necessaria, q̃ deficiebant de veritate hebraica: ideo nõ vocareẽ trãslatio emẽdata. Tertio patet, & efficacius, qa ista translatio nõ erat bona, nec ẽt poterat dici ſm lr̃am hebraicã, nec ſm interptetes. Primũ patet, qa ista trãslatio erat defectuosa, qa nõ cõtinebat quidqd erat in Hebręo, & illud erat de substãtia Scripturæ sacræ, & ista est cã, & fundamentũ arguẽdi Hiero. ꝯ interp̃tes ad probandũ, ꝙ adhuc post trãslationẽ interpretũ erat necessaria sua translatio de Hebręo in Latinũ, vt patet p̃cedẽti prologo,& in ꝓlogo sup Gen. q incipit: Desiderij mei: nõ ergo faceret Hiero. talẽ trãslationẽ, qualẽ ab alijs factã redarguebat. Quòd aũt ista translatio nõ diceretẽ facta de Hebręo, nec de lr̃a interp̃tũ patet, qa ad hoc, ꝙ fieret de Hebręo, oporteret ꝙ ꝯtinecã veritatẽ, & tñ si nõ contineret qdqd erat ĩ hebręo, ẽt non dicereẽ translatio ſm lr̃am interpretũ, quia nõ ꝯtineret quidqd in illa erat: non ergo fuit iste modus ꝯueniens. Scds modus erat, ꝙ ponerenẽ oĩa, ĩ quibus ꝯcordabãt lr̃a interpretũ,& hebręa, & ẽt illa, q̃ erãt in Hebręo,& nõ habebanẽ in lr̃a interpretũ: iste modus cõueniens erat, qa trãslatio vera erat,& perfecta cum cõtineret quidquid erat in hebręo, & tñ nõ diceretur ſm lr̃am interpretũ, sed ſm veritatẽ hebraicam, eo ꝙ cõtinebat quidquid erat in hebręo, & tñ nõ ꝯtinebat qdqd erat in trãslatione ĩterpretũ, & isto mõ si vellet Hiero. ponere sine asteriscis, adhuc nõ videreẽ trãslatio ista ꝑtinere ad lr̃am interpretũ. Si aũt poneret asteriscos qtũ ad id, qđ erat in hebręo,& nõ erat in lr̃a interpretũ. & nihil poneret de eo, qđ supabũdabat lr̃a interpretũ sup lr̃am hebraicã, vr̃ correxisse lr̃am interpretũ addendo oĩa, q̃ deficiebãt, & auferẽdo ea, q̃ superflua erãt, tũc esset trãslatio hñs asteriscos. & nõ obelos,& hoc nõ cõplebat adhuc trãslationem interpretum. Si autem ponendo quod dictum est non asteriscos non videretur correxisse literam interpretum,

A sed transtulisse de Hebræo: nihil enim differt translatio illa ab ista translatione, quã nos hẽmus. Tertius modus erat, vt ponerentur oĩa in quibus ꝯcordabãt lr̃a interpretũ,& Hebręa,& qđ erat in Hebręo,& deficiebat in lr̃a interpretũ,& qđ superabundabat in lr̃a interpretũ,& non hẽbatur in Hebręo, tũc aut ponerentur asterisci,& obeli, aut non, si non ponerenẽ sequeretur magis ꝯfusio, quia putarentur oĩa esse similia, s. oĩa esse ęqualiter vera, vel certa,& oĩa esse in Hebræo, cum non ponereẽ aliqđ signum distinctiuũ, & hoc erat ꝯfundere scripturã. Secundum incõueniẽs erat, quia Hieron. nunc transferebat, & emendabat, in translatione aũt emendata auferuntur superflua, & adduntẽ quæ deficiebant, & tñ hic non tollerentur
B superflua cũ manerẽt in lr̃a, & non poneretur aliqđ signũ ad iudicandũ illa esse superflua. Dicendũ ergo, ꝙ ad hoc, ꝙ Hiero. transferret, & emẽdaret lr̃am interpretũ, oportuit, ꝙ poneret quę erat cõcordia in litera interpretũ,& Hebræa,& ẽt poneret ea, q̃ hẽbantur in Hebræo,& deficiebant in lr̃a interpretũ, quia in hoc potissimum cõsistębat correctio, ista aũt, quæ erant superaddita poterãt esse sine asterisco, quia ẽt si non ponereẽ aliqđ signũ, non sequeretur inconueniens, debuit tñ poni asteriscus, vt significaretur, ꝙ litera erat emendata,& ꝙ deficiebat illud de trãslatione, q̃ fecerant interpretes. Etiã debuit poni id, qđ su-
C perabundabat in lr̃a interpretũ super lr̃am Hebraicã, qa q̃q̃ nõ esset illud de necessitate scripturæ, ñ dẽbat deleri oĩno, vt scireẽ, quid erat illud, qđ scripserãt interpretes. Etiã qa dato, ꝙ non faceret tantã fidẽ, sicut sacra Scriptura, q̃ hẽbatur in Hebręo, tñ faceret saltẽ fidẽ, sicut dictũ vnius doctoris. Motiuũ tñ præcipuũ erat, vt videreẽ, ꝙ illa erat trãslatio ĩterpretũ emẽdata, & qa ista pars supfluebat, dẽbat designari obelo, vt scireẽ nõ esse de integritate sacræ Scripturæ, & sic nõ potuit Hiero. ꝯueniẽter emẽdare translationẽ interpretum de Græco in Latinũ, sine asteriscis, & obelis.

An septuaginta interpretes habuerint spiritum Sanctum in transferendo. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius qũo dr̃ hic, ꝙ septuaginta interpretes ꝑ auctoritatem Spiritus sancti addiderunt aliquid in translatione sua, qđ non hẽba-
D tur in Hebręo, & an habuerint spiritum Sanctum in transferendo. Aliquis dicet, ꝙ sic, cum hic dicatur, ꝙ addiderunt ꝑ auctoritatem Spiritus sancti. Item quia supra dr̃, ꝙ error in translatione non est ascribẽdus interpretibus, qui Spiritu sancto pleni ea, q̃ vera erant, transtulerunt: sed scriptorum culpę ascribendum est. In ꝯrium vr̃, ꝙ non habuerint Spiritum sanctum in transferẽdo, quia ipse Hiero. increpat quosdã, dicentes interpretes ꝓphetice trãstulisse, vt patet in ꝓlogo sup Gen. q incipit, Desiderii mei, cum ait, sed in vna basilica congregatos ꝯtulisse, scribãt, non ꝓphetasse. Aliud. n. est vatẽ, aliud est esse interpretẽ. Rñdent qdam, & sic tenẽt expositores ꝓlogorũ, ꝙ nõ habuerũt septuaginta interpretes Spiritũ sanctũ, & ꝙ Hiero. dixit hic ironice eos habuisse Spiritũ san-
E ctũ, sed ista positio non stat, qa si Hiero. diceret hoc ironice, manifeste irrideret interpretes, & tñ ipse canet hoc nimis, quia ęmuli sui obiiciebant sibi hoc, ꝙ ipse inuidebat interpretibus,& damnabat eos,& ipse conatur se defendere excusando se multis rõnibus, ꝙ nõ inuideat eis, nec dãnet illos, vt patet hic,& in p̃cedenti prologo,& in prologo super Gen.& in prologo super Iosue,& in ꝓlogo Galeato,& in prologo super Iob,& fere in oĩbus ꝓlogis, nõ ergo dicit ironice. Secundo patet, quia hoc repugnat intentioni lr̃ę, qa supra dicit de magna corruptione, quæ erat ĩ trãslatione ĩterpretũ ĩ codicibus Latinorũ, & Gręcorũ & subdit, ꝙ nõ est ascribẽdũ interpretibus, q Spiritu

ſancto pleni, quæ vera erant tranſtulerunt. Sed ſcriptorum culpæ aſcribendum eſt, ſi tamen diceretur ironice, intelligeretur totum per contrarium, ſ. ꝙ nõ habebant Spiritum ſanctũ, nec etiam quę vera erant, tranſtulerunt. Et tunc eſt duplex inconueniens. Primum, quia ipſemet Hiero. teſtatur vere eos, & pure ſcripſiſſe, vt patet in prologo pręcedenti, dicens. Si ſeptuaginta interpretum pura, & vt ab eis in Græcum verſa eſt editio permaneret, fruſtra Chromati me impelleres, vt Hebræa volumina Latino ſermone transferrem. ſecundum inconueniens eſt, ꝙ nõ poterit intelligi, nec ſtare in veritate litera pręcedens, in qua dicit Hiero. ꝙ non accidit ille error culpa interpretum, ſed ſcriptorum, qui de inemendatis inemendata ſcriptitant, & tamen ſi legatur ironice eſt ſenſus, quòd culpa interpretum accidit, & tunc non poterit poni culpa iſta ſcriptoribus, ꝙ eſt manifeſte contra literã.

Dicendum ergo, ꝙ non loquitur Hiero. ironice, ſed ſecundum veritatem, ꝙ interpretes haberent ſpiritum Sanctum, quando tranſtulerunt.

Sed tunc manet difficultas, quæ prius allegabatur, & ad hoc dicendum, ꝙ ſpiritus Sanctus nũquam accipitur pro perſona Spiritus ſancti, qñ dr̄, ꝙ in aliquo eſt Spiritus ſanctus, quia ſic accipiendo in quolibet homine eſt, & etiam in dæmone, & quocunq; ente, cum Deus ſit vbique, & Spiritus ſanctus eſt vna perſonarum diuinarum, & vbi eſt vna eſt alia, immo vna eſt in alia, ſicut dixit Chriſtus, ego in patre, & pater in me eſt: Io. 14. ſed intelligitur de aliquo dono dato a Spiritu ſancto, & iſtud poteſt eſſe multiplex, cũ Iſaias ponat ſeptem dona Spiritus ſancti in generali, qui vocantur ſeptem ſpiritus. Iſai. 11. & ſic per multos annos poteſt aliquis habere Spiritum ſanctum, in propoſito tamen dupliciter accipitur Spiritus ſanctus.

Spiritus sanctus dupliciter accipitur.

Vno modo pro ſpiritu prophetiæ, alio modo pro dono ſapientiæ. Primus vocatur ſpiritus Dei, quia ſpiritus propheticus a Deo eſt. Nam dicitur manus domini fieri ſuper aliquẽ qñ prophetat, vt dicit de Eliſeo, ꝙ facta eſt ſuper eum manus Domini cum caneret pſaltes 4. Reg. 3. De ſapientia etiam patet, ꝙ ſit ſpiritus Sanctus, quia ponitur Iſa. 11. inter ſeptem ſpiritus, & illi ſunt a Deo, & patet magis, quia Eccl. primo, dicitur, omnis ſapientia a domino Deo eſt. Accipiendo ſpiritum Sanctum pro ſpiritu prophetico, dicendum quòd non habuerunt Spiritum ſanctum, quando ſcribebant: nam non eſt concedẽdum eos prophetas fuiſſe, nec prophetice ſcripſiſſe. Quod patet, quia ſi Hiero. concederet iſtos ſcripſiſſe prophetice diceret eos tantæ auctoritatis, ſicut prophetas illos, qui ſacram ſcripturam ſcripſerant a principio, & ſic tantę auctoritatis eſſet id, quod iſti ſuperadderent, ſicut id, quod ipſi ſcripſiſſent, ideo ſicut non poterat dubitari de veritate Hebraica, ita nec de eo, quod interpretes addidiſſent, dubitari poſſet, quin eſſet a Deo dictũ, & ſic ambo ſcriberentur. Hiero. tamen dubitabat de illo, quod ſuperaddiderunt interpretes, an verum eſſet, ideo qñ correxit translationem interpretum, deſignauit obelis id, quod illi ſuperaddiderãt, & tñ obelus confodit, & annihilat. Et non ſolum Hiero. tenuit iſtud, ſed etiam Origenes, qui qñ miſcuit translationem interpretum editioni Theodotionis, poſuit obelos in eo, in quo litera interpretum ſuperabundabat ad literam Theodotionis, & tñ nullo modo poſuiſſet ſi crederet illud ſuperadditum verum, & firmum eſſe, & a ſpiritu Sancto ſuperadditum. Et non ſolum dubitauit de hoc, immo vr̄ tenuiſſe, ꝙ non habuerint ſpiritum prophetię, quia alias non auſus fuiſſet ponere obelos in opere eorum. Hoc patet prologo præcedenti, & in prologo ſuper Gene. qui incipit. Deſiderii mei. Hiero. autem manifeſte affirmat, ꝙ non fuę-

F runt prophetę in prologo ſuper Gene. cum ait. Aliud eſt enim vatem, ideſt prophetam, & aliud eſt eſſe interpretem. Accipiendum ergo eſt Spiritum ſanctũ, ſecundo modo pro dono ſapientiæ. Et tunc verũ eſt, ꝙ iſti interpretes erant pleni Spiritu ſancto, quia habebant magnam ſapientiam legis, quæ a Spiritu ſancto eſt. Et ſic intelligitur, quod ſupra dr̄, ꝙ non eſt aſcribendus error in corruptione ſcripturę interpretibus, qui ſpiritu Sancto pleni ea, quę vera erant, tranſtulerunt, ideſt pleni ſpiritu ſapientię, quia cum eſſent ſapientes nimium, & potiſſime, quia erant ſeptuaginta viri ſimul diligentiſſime diſputantes, & laborãtes ad faciendum iſtam translationem, non erat veriſimile, quòd ipſi eam tantum vitiarent. Sic etiam intelligi- G tur, quod dr̄ hic, ſ. ꝙ iſti interpretes addiderunt aliqua ob Spiritus ſancti auctoritatem, quę in Hebręis voluminibus non leguntur, ideſt propter auctoritatem ſapientiæ magnæ, quæ erat a Spiritu ſancto addiderunt aliquid: nam iſti interpretes non ſolum legem transferebant, ſed etiam eam claram reddere volebant regi Ptolomeo, & ad hoc in quibuſdã locis addiderunt aliquid ad declarationem eius, & hoc fuit propter auctoritatem Spiritus ſancti, ideſt ſapientiæ ſibi datę, qa ſic doctores, qui ſunt viri ſapientes poſſent aliquid addere ad ſacram ſcripturam per modum expoſitionis, & hoc laudabile eſt, immo ſacra Sriptura hoc nimis laudat, vt patet Eccl. 24. Qui elucidant me, vitam ęternam habebunt.

H *Quare ſeptuaginta interpretes voluerunt aliquid addere, & aliquid ſubtrahere in translatione ſua. Quæſt. XIII.*

QVAERITVR vlterius quare ſeptuaginta interpretes voluerunt aliquid addere, & aliquid ſubtrahere in translatione ſua de eo, quod habebatur in veritate Hebraica. Aliquis dicet. ꝙ interpretes nihil addiderunt, vel ſubtraxerunt, ſed tranſtulerunt plane iuxta Hebraicam veritatem, & tñ poſtea varii ſcriptores addiderunt, & ſubtraxerunt de translatione interpretũ, vt eis viſum eſt, & ipſi fecerunt iſtud. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, I quia Hiero. dicit hic, ꝙ aſteriſcus poſitus in emendatione ſua ſuper ſeptuaginta interpretes ſignificat id, quod non habetur in litera interpretum, & additum fuit de Hebręo. Obelus autem ſignificat id, quod ſeptuaginta interpretes addiderunt. Item patet hoc, qa Hiero. aſſerit iſtud in prologo ſuper Gen. qui incipit. Deſiderii mei, & introducit ibi cãs ſm̃ Hebręos quare interpretes addiderint, & ſubtraxerint aliqd de Hebræo. Itẽ patet, quia licet vitio librariorũ corrumperet lr̃a interpretum quantum ad aliqua noĩa Hebręa, quę diuidebantur, vel copulabãtur in vnum, tñ librarii non addebãt aliqd a ſeipſis, nec ſubtrahebant, ſed viri ſapientes hoc faciebãt, & iſti fuerunt illi, q fecerunt varia exemplaria, ſ. Origenes, Lucianus, & Heſychius, vt patet pręced. prologo, & tñ anteq̃ ſcribe- K ret Origenes, aut aliqs de illis erat in lr̃a interpretum pluſquam in Hebręo, & aliquid minus, & ob hoc cũ miſceret translationem interpretum editioni Theodotionis poſuit aſteriſcos, & obelos, ſ. aſteriſcos, vbi aliquid hẽbatur in Theodotione, & non in litera interpretum, & obelos, vbi aliqd erat interpretum, & non in Theodotione, & hoc, quia Theodotion tranſtulit ex Hebræo ſenſum ex ſenſu, vel verbum ex verbo in plериſq;. Non eſt, ergo negãdum quin interpretes in trãslatione, quã fecerunt interdum aliquid addiderint ſm̃ veritatem Hebraicã, & interdum aliqd ſubtraxerint. Sed tunc dicendũ, ꝙ de editione cauſa manifeſta eſt, ſ. ꝙ fecerunt hoc ad declarandum: nã ſcriptura, in quibuſdã locis obſcura erat, & ipſi propter auctoritatem ſapientię ſuæ volẽtes eam reddere mani-

manifeſtam Ptolomæo regi , addiderunt in quibuſ- A
dam.Et tangit hic duas cauſas Hiero.ſ. ꝙ fecerunt pp
decorem , vel propter auctoritatem Spiritus Sancti:
De decore patet,quia in aliquibus locis ſacræ Scriptu
rę additis quibuſdam pulchrior apparet ſentẽtia , quã
non additis.De Spiritu Sancto iam declaratum eſt,ꝙ
erat ſpiritus ſapientiæ, & propter auctoritatem ſapiẽ-
tiæ competebat eis manifeſtare ea, quæ erant in ſcri-
ptura,aliquid addendo . De ſubtractione autem non
apparet manifeſte,quare fecerint, nec apparet aliqua B
cauſa ita rationabilis ad ſubtrahendum aliquid de ſa-
cra Scriptura,ſicut ad addendum illud.ideo Hiero.nõ
auſus eſt dare cauſam quare interpretes tacuerint ali
quid de eo, quòd erat in ſcriptura, vt patet in prolo-
go ſuper Gen.qui incipit,Deſiderii mei,vbi cum pro-
bauiſſet , quòd deficiebant aliqua de litera interpre-
tum ſubdit,dicens cauſas autem erroris , ideſt ſubtra-
ctionis exponere non eſt meum,refert tamen ſe Hie-
rony. ibidem ad Hebræos, qui dixerunt cauſam eius
fuiſſe ad honeſtandum legem, ne videretur in oculis
Ptolomæi pro quo transferebatur continere aliquẽ C
errorem,ſ.ne reperiretur in ea multiplex deitas,cum
ipſe Ptolomæus cultor eſſet vnius Dei. Sic enim ait
ibidem:Iudæi prudenti factum dicunt eſſe cõſilio, n●
Ptolomęus vnius Dei cultor etiam apud Hebræos
duplicem diuinitatem deprehẽderet, quod maxime
idcirco faciebant , quia in Platonis dogma cadere vi-
debatur. denique vbi ſacrum aliquid ſcriptura teſta-
tur de patre,filio,Spiritu ſancto, aut aliter interpretati
ſunt,aut omnino tacuerunt, vt regi ſatisfacerent , &
arcanum fidei non vulgarent. Et ſic Hiero. etiam te- D
net poſitionem iſtam Hebræorum cum confirmat
eam,dicens,quòd vbicunque dicębatur aliquid de Pa
tre Filiò,& Spiritu ſancto, aut aliter interpretati ſunt,
aut omnino tacuerunt, & tamen manifeſtum eſt, ꝙ
iſtud non erat, niſi ad occultandam deitatem , & eſt
cauſa ſatis veriſimilis.Aliqua autem alia loca ſunt, in
quibus interpretes ſubtraxerunt, vel mutauerunt, in
quibus manifeſte nõ ſequebatur pluralitas Deorum ,
& tamen videbatur ſequi indirecte error ſaltem in o-
culis Ptolomęi viri gentilis, cui translatio iſta fiebat,
ideo mutauerunt,ſicut in illo Oſeę 11. Puer Iſrael, & E

A dilexi eum;&,Ex Aegypto vocaui filium meum , in-
terpretes tamen tranſtulerunt,ex Aegypto vocaui fi-
lium eius,ne videretur, quòd Deus habebat filium,
quia tunc poneretur multiplex deitas. Sic etiam in il-
lo,quod habetur Zach. 2.cum dicit litera noſtra: A-
ſpiciam ad me,quem confixerunt,& non habetur ſic
apud interpretes, vt ait Hiero.prologo pręcedenti,&
in prologo ſuper Gene. & forte, quia ex hoc videba-
tur innui, quòd Deus plagatus eſſet, & confixus ab
B Hebræis,in quo ſequebatur Deum paſſibilem eſſe,&
corporeum,quod videbatur ſcandaloſum dici, & ridi
culum oculis alicuius,qui philoſophiam intueretur ,
qualis erat Ptolomęus, qui circa philoſophiam ni-
mis verſabat̃, & mox , vt interpretes iuerũt ad ipſum
de Iudęa in Alexãdriam cępit quęrere ab eis natura-
les quęſtiones, vt ait Ioſephus 12. Antiqui. & ſic etiã
faciebant omnes Gręci, qui dediti erant ſapientię, vt
ait Apoſtolus infra ad Corinth. primo. ſ. Iudęi ſigna
petunt,Gręci vero ſapientiam quęrunt.Et ſic ſi pone-
retur aliquid in lege Hebręorum,quod repugnaret a-
C ctioni naturali,vel ſaltem videretur repugnare,Gręci
contemnerent talem legem tanquam erroneam : ſic
enim patet de Chriſto crucifixo, quem Paulus prędi-
cabat eſſe Deum , & Gręci audientes hoc iudicabant
eſſe ſtultitiam , ꝙ homo qui ſuſpenſus fuerat in pati-
bulo eſſet Deus , ſic patet infra ad Corinth.1.ſ. Nos
prædicamus Chriſtum crucifixum : Iudęis , quidem
ſcandalum,gentibus autem ſtultitiam . Si etiam fuit
cum Paulus prędicaret Athenis, & diceret de reſurre
ctione mortuorum irriſerunt eum, dicentes eum eſ-
D ſe ſeminiuerbium , quia prędicabat reſurrectionem ,
quę videbatur cõtra rationem naturalem , quam nec
aliquis philoſophus conceſſit. De hoc Act.17. & ve-
rum eſt,ꝙ potentia puri agentis naturalis non ſufficit
ad cauſandam reſurrectionem,& ita philoſophi intel
ligebant,& tamen agẽs ſupernaturale ſufficit ad hoc.
Ipſi vero nunquam credebant aliquam actionem eſ-
ſe ſuper naturalem,cum nullam vnquam vidiſſent,iõ
dicebant reſurrectionem eſſe contra naturam. Talia
igitur, quę videbantur poſſe offendere , intellectum
Ptolomęi regis,ſi ſcriberentur in lege,interpretes ta-
E cuerunt,aut aliter illa poſuerunt.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS

IN LIB. PRIMVM PARALIPOMENON Commentaria.

CAPVT PRIMVM.

ADAM, Seth, Enos, Cainam, Malaleel, Iared, Henoch, Mathusalem, Lamech, Noe, Sem, Cham, & Iapheth.

DAM. Hic incipit liber Paralipomen. qui licet secundum Hebręos liber vnicus sit, apud Latinos tamen, & Græcos in duos diuisus est, cuius causam assignat Hieronymus in prologo præcedenti. Est autem liber iste suppletiuus eorum, quæ deficiunt in aliis libris scripturæ, quæ fuerunt ante istum, & potissimè in libris Regum. Regnum autem apud Hebręos habuit se dupliciter, quia primo fuit vnicum, scilicet tēpore Saulis, Dauid, & Salomonis, postea fuit diuisum in duo regna tempore succedentium Regum: ideo primo agitur hic de regno Hebræorum vnico. Secundo de eodem regno diuiso in secundo libro. Prima pars diuiditur in duas, quia cum regnum Hebræorum, quasi visum fuerit incipere in Dauid, qui fuit primus rex de domo Iuda, in qua tribu semper postea mansit re-

F gnum, ponitur hic enarratio de Dauid, & diuiditur in duo, quia primo ponitur de eius progenie. Secundo de eius varia operatione, infra decimo capitulo, vbi incipiunt historiæ, & quia Dauid descendit ab istis patribus antiquis, scilicet Abraham, Isaac, & Iacob, qui
G fuerunt in fide Dei, intendit scriptura narrare, quomodo descenderit Dauid ab istis, & occasione huius ponitur, quomodo isti Sancti patres descenderint ab Adam per alios sanctos viros, scilicet Seth, Henoch, & Noe, & de his agitur in capitulo primo, & de omnibus sequentibus generationibus, vsque ad Iacob,
H quia vsque ad eum non fuit aliqua generatio totaliter electa, ideo in isto primo capitulo, ponuntur omnes generationes ab exordio sęculi, vsque ad Iacob, de quibus non principaliter agitur, & sequenti capitulo, continuatur generatio Iacob, de qua principaliter intenditur, & illa diuiditur in duo, quia primo ponitur
I generatio Iacob, vsque ad captiuitatem Babylonis. Secundo continuatur eadem generatio post reditum de Babylone, infra nono capitulo. Quantum ad hoc capitulum primo ponitur hic generatio ab Adam, vsq; ad Noe: secundo per tres filios Noe venit vsque ad
K Abraham, ibi. *Filij Iapheth*. Tertio per tres vxores Abraham venit generatio, vsque ad Iacob, ibi. *Filij autem Abraham*.

Qualis

Qualis sit intentio huius libri. *Quæst.* I.

QVAERITVR circa primum de intentione libri istius.

Respondendum, ꝙ Esdras scriptor libri huius spiritu prophetico incitatus, videns in quibusdam aliis libris scripturę dubia multa insurgere, voluit hic quam breuius potuit (sicut Spiritus sanctus ei dictauit) auferre omnia illa dubia. Insurgebant autem dubia propter duo. Primo propter historiarum detruncationem, quia in quibusdam historiis auferebantur aliquæ partes, per quarum defectũ erāt historiæ obscuræ. Secundo, quia in aliis libris non cõtinuabantur genealogiæ personarum, de quibus agebatur in historiis, sed tacitis quibusdam personis de B cõtinuatione genealogiæ ad quas principaliter historiæ non pertinebant, agebatur de aliis ad quas pertinebant historiæ, & tunc fiebant incognitæ personę, qa nesciebatur, an illi, de quibus agebatur in ipsa historia descendissent immediate ab aliis, de quibus in eadem historia diceretur, vel essent alia media, & sic indirecte oriebantur dubia in historiis. Esdras aũt voluit hic vtrunque dubium auferre. Et primum erat quantum ad suppletionem historiarum, & quia in nullo libro historiarum præcedentium ad librum istum videbatur esse detruncatio historiarum necessariarũ, nisi in libro Regum: fere non supplentur hic aliæ historiæ, nisi illę, quæ deficiebant in quatuor libris, & istę suppletiones incipiunt infra 10. c. & durant per totum li- C brum istum, & sequentem vsque ad fi. Paralip.

Secundum dubiũ erat in cõtinuatione progenierum, & istud tollitur hic a principio libri vsq; ad decimum capitulum. Pro quo sciendum, ꝙ sicut voluit Esdras supplere omnes historias, quę deficiebant in aliis libris scripturæ vsq; ad tpˢ, quo scriptus fuit iste liber, ita voluit supplere hic continuationẽ oĩum generationum, quę omissę fuerunt in aliis libris, vel saltem non fuerunt tam manifeste traditę, & ordinatæ. Et quia Gen. est primus liber scripturæ, incipit a generationibus, quę enarrantur in eo, & ponuntur ibi generationes ab Adam vsq; ad Noe, s. in tota prima ętate seculi, c. 5. & illa reperiuntur hic in principio, deinde Gen. c. 10. & 11. ponuntur generationes secundæ D ętatis sęculi, quæ fuit a Noe vsq; ad Abraham, quemadmodum deriuatum est genus humanum per tres filios Noe, & etiam ista deriuatio ponitur hic, postea aũt per processum Gen. ponitur deriuatio generationis Abraham per Isaac, & Ismahelem, & ponuntur principes, qui nati sunt de Ismahele, ponuntur etiam principes nati de Abraham ex vxore sua Cethura, de quibus Gen. 17. & 12. & 15. ponitur ẽt deriuatio generationis Abraham per Isaac, & qũo Isaac genuit Esau, & ponũtur filii eius: De hoc Gen. 35. Omnes aũt istæ generationes in breui enarrantur in hoc c. deinde cõtinuatur generatio in Iacob, qui fuit filius Isaac, & qa tota posteritas Iacob fuit populus Dei, diligentius enarrauit scriptura de posteris Iacob, quam de omni- E bus pręcedentibus. Habuit autem Iacob duodecim filios, a quibus deriuatę sunt duodecim progenies, & de qualibet istarum enarrat hic scriptura. Et quia Esdras scripsit librum istum, continuauit istas generationes vsque ad tempus suum. Et quia, licet primogenitus inter filios Iacob fuerit Ruben, tamen dignior omnium fuit Iudas propter principatum regalem, quem accepit, vt patet infra: primo describitur generatio sua, & etiam magis diligenter scriptura enarrat, illam, quam genealogiam aliarum tribuum. Fuit autẽ in tribu Dauid duplex linea, vna, de qua non descenderunt reges, & alia de qua descenderunt: de prima infra 4 c. Illa autem, de qua descenderunt reges con- A tinuatur dupliciter, quia primo continuatur incipiendo a Iuda vsque ad Dauid, in quo cęperunt reges esse de domo Iuda: secundo continuatur a tempore, quo cęperunt reges vsq; ad tempus Esdrę, quod fuit post reditum de Babylone. De primo habetur sequenti c. de secundo habetur infra 3. reliquę autem tribus continuantur in progeniebus suis. Et quia tribus Simeon habebat sortem simul cum tribu Iuda intra sortem illius, vt patet Iosue 19. posuit simul Esdras continuationem prolis Simeon cum tribu Iuda infra 4. c. deinde redit ad cõtinuandum lineam Ruben, qui fuit primogenitus Iacob infra 5. c. Et quia Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse acceperunt sortes simul in terra duorum regum Amorrhęorum ad orientalem partem Iordanis: Nume. 32. & Iosue 13. posuit continuationem generationis istarum tribuum simul infra 5. c. Deinde, quia post Ruben, & Simeõ Leui erat maior inter omnes filios Iacob, continuat generationem illius infra 6. c. & in hoc magis diligenter se habet, enarrando singula, vnde ponit primo successionem pontificum, s. qui fuerint pontifices, incipiendo ab Aaron primo pontifice vsque ad captiuitatem Babylonis, & postea tempore suo. Ponit ẽt deriuationẽ progeniei sacerdotum minorũ. Ponit etiam progenies Leuitarum tres, s. Caathitarũ, Gersonitarũ, Meraritarũ, & omniũ istorum ponit officia, & ẽt omniũ tam sacerdotum quam Leuitarum ponit vrbes nominatim, quas acceperunt in singulis tribubus, deinde redit ad enarrandum continuationem progeniei aliarum tribuũ, & ponit de Issachar, & Dan, & Aser, & Manasse, & Ephraim 7. c. Posuit autem continuationem progeniei Beniamin infra 8. cap. de Nephtali quoque ponit infra 7. c. deinde specialiter posuit statum Leuitarum, & sacerdotum post reditum de Babylone, quem habuerunt vsque ad tempus, quo scriptus est iste liber, de quo infra 9. capitu. & sic finit cõtinuatio progenierum, quæ deficiebat in aliis libris, & post hoc immediate capitul. 10. incipit suppletio historiarum omissarum in libris Regum, & incipit a morte Saulis.

Circa primum dicitur. *Adam*. Hic incipit continuatio generationum sacrę Scripturę, & incipit ab Adam, quia ipse fuit primus parens, & vocatur Adã in hebręo, idest excisus de terra, quia Adã in hebręo interpretatur terra, vt ait Iosephus 1. Antiqui. Adam dicitur quasi Edom, idest rubeus: nam eędem literę ponuntur in hebręo pro Adam, & pro Edom, & solum differunt in punctis, & tamẽ Edom significat rubeũ, vt patet Gen. 25. cum dicitur, quòd vocatum est nomen eius Edom, quia desiderauit comedere lenticulam rufam, vel rubeam, vnde Iosephus vbi supra ait. Hic autem homo Adam vocatus est, quod nomen hebraica lingua signat rubeus, qm̃ cõspersa rubea terra factus est. talis est. n. virgo tellus, & vera. Vixit autẽ Adam annis non gentis, & triginta, vt patet Gen. 5. c. *Seth*. Iste fuit filius Adæ tertius, quia ante eum genuerat Cain, & Abel, & vocatus est Seth, idest positio, qa in natiuitate eius dixit Adam: Posuit mihi dominus semen aliud, ꝓ Abel, Gen. 4. c. Vixit aũt Seth annis nõgentis, & duodecim, vt patet Gen. 5. Iste aũt fuit pater oĩum hoĩum, qui nũc in sęculo sunt, quia Cain filius Adę non reliquit semen post diluuium, quia oẽs de ꝓgenie sua mortui sunt in diluuio Abel aũt nullum genuit, quia anteꝗ̃ gigneret occisus est a fratre suo, iõ aliqñ qñ scriptura vult noĩare oẽs hoĩes, noĩat eos sub hoc noĩe Seth, vt patet Nu. 24. s. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel, & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth. Fuit autem iste Seth gloriosus nimis, vnde laudatur super omnes homines. Ecc. 49. cum dicitur Seth, & Sẽ, hi apud hoĩes

omnes gloriam adepti sunt,& super oēm animam in origene Adam. *Enos*. Iste fuit filius Seth,& debet subintelligi in oībus istis genuit,s. Adam genuit Seth, & Seth genuit Enos, & sic de oībus vsque ad Noe: Iste Enos vixit annis nongentis, & quinq;. *Cainā*. Iste fuit filius Enos,& vixit nongentis, & decem Gen.5.

Malaleel. Iste fuit filius Cainam, & vixit annis octingentis nonaginta,& quinque. *Iareth*. Iste fuit filius Malaleel, & vixit Iared nongentis sexaginta duobus annis:Gen.5.*Henoch*. Iste fuit filius Iared, & cum esset annorum trecētorum sexaginta quinque,placuit Domino,& tulit eum Deus, nec apparuit vltra inter homines: Gen.5. Iste Henoch fuit melior omnibus hominibus primæ ætatis,s.ante diluuium, & ideo Deus potius rapuit illū,& posuit in Paradiso,vt patet Eccl.s. Henoch placuit Deo,& translatus est in Paradisum, vt det gentibus penitentiam. laudatur etiam super omnes homines: Eccel.49.s. Nemo natus est in terra, qualis Henoch: nam & ipse receptus est a terra. De isto Henoch quantæ ætatis nunc sit, & in quali dispositione, & qualiter manet in Paradiso terrestri, & quid ibi facit,& quid in fine seculi facturus est, declaratum est latè 4.Reg.12.*Mathusale* Iste fuit filius Henoch, & nullus hoīum ad tantā ętatem peruenit, sicut Mathusale: nam vixit annis nongentis sexaginta nouē Gen.5.*Lamech*.Iste fuit filius Mathusale, & non est iste ille Lamech,qui acceperit duas vxores, s. Sellam, & Adam, & occidit Cain, & conquestus est de vxoribus suis, de quo Gen.4. nam ille fuit de progenie Cain,iste autem,de quo hic dicitur fuit de progenie Seth.Gene.4. vixit autem Lamech valde minori tpe quā pater suus Mathusale, & quā alii precedentes: nam solū vixit annis septingentis septuaginta septem:Gen.5. *Noe*. Iste fuit filius Lamech,& iste fuit partim in prima etate seculi, & partim in secunda: nam anni sexcenti, quibus vixit Noe ante diluuium vt patet Gen.7.fuerunt de prima ętate seculi,anni autem trecenti quinquaginta,quibus vixit post diluuiū Gen.9.fuerunt de scda ętate seculi,quæ incepit in diluuio.Iste aūt Noe quasi ppheticè vocatus fuit Noe, qa Noe in Hebræo interpretat requies,& sic dixit pater Noe,s.Lamech.Iste ꝯsolabit nos ab opibus,& laboribus manuū nostrarum in terra, cui maledixit dominus, vocauitq; nomen eius Noe: Gen.5. qūo aūt ille dederit requiē aliis hoībus,declaratū est ibidem; de magnitudine aūt ætatis virorū illorū, qūo ad tantum tp̄s posset peruenire cū nunc, & ēt post diluuiū vix perueniant hoīes aliqñ ad centū annos, & qualiter accipiant illi anni,an essent minores quā anni nostri,declaratū est Gen.5.de hoc ēt Iosephus lib.1.Antiq.ait.Nullus ergo ad vitā modernam, & annorum breuitatē, quibus nunc viuimus vitā antiquorū cōparans putet falsa qua de illis sunt dicta,& ex eo, ꝙ nūc vita tanto non ducatur tpe, credat neq; illos ad vitæ illius longitudinē peruenisse. Et subdit cās cum ait. Illi namq; cū essent religiosi, & ab ipso Deo facti, & cum eis pabula opportuniora ad maius tp̄s existerēt præparata,tantorū annorū circulis rite viuebant. Deinde pp virtutes, & gloriosas vtilitates, quas iugiter meditabantur, idest astrologiam, & geometriam, Deus eis amplius viuendi solacia condonauit,quę nū quā ante ediscere potuissent, nisi sexcentis viuerent annis: per tot enim annorū curricula magnus annus impletur. Testes.n.huius dicti sunt oēs, qui antiquitatem apud Gręcos scripserunt:nam & Manethon,qui descriptionem facit Aegyptiorum, & Berosus, qui Chaldaicam deflorauit,& Mochus,& Estius. Adhęc, & Hieronymus Aegyptius,qui Phęnicam historiam disposuerunt, concordant cū meis dictis,Hesiodus quoque,& Egathęus,& Hellanecus, & Accusilaus, & inter hos Ephorus, & Nicolaus in historiis suis memoriam faciunt antiquorum annis mille viuentium.

Quare enarratur solum continuatio generationis per lineam Seth. Quæst. II.

QVAERITVR quare non enarratur hic alia continuatio generationis ab Adam vsq; ad diluuium,nisi per lineam Seth. Rñdendum,ꝙ Adam multos filios habuit,vt patet Gen.5.cum dr̄, ꝙ postquam genuit Seth,genuit filios,& filias, & tñ solum trium istorum ponuntur noīa,s.Cain,Abel, & Seth, non ponitur autem aliqua successio Abel, eo ꝙ non genuit filios, sed antequā gigneret mortuus est: nōdum.n.peruenerat ad ętatem,in qua gigneret s̄m cōditionem illius tpis, vt declaratū est Gen.4. Cain aūt filios multos,& filias habuit,& ēt successores vsq; ad diluuiū, in diluuio aūt oē genus eius periit cum solū remanserit Noe cum tribus filiis suis,& quatuor vxoribus eorum. Noe tñ non erat de stirpe Cain, sed de stirpe Seth,& ideo pp duo subticetur stirps Cain. Primo quia oēs de stirpe illa fuerunt iniqui, vt ait Iosephus primo Antiq.de Cain,s. Multā ergo terrā peragrans cū vxore sua collocatus est in loco, qui Naida nūcupatur, vbi moratus est, ī quo ēt ei filii nati sunt. At vero pęnā illam nō habuit pro emendatione, sed pro incremento mali, libidinemq; potius nutriuit in corpore,licet cū iniuria secū commorantiū hanc haberet, augens domū multitudine pecuniarū ex rapinis,& violentia congestarū.Ad luxuriā quoq;, & latrocinia suos familiares inuitans, quorum doctor in scelestis studijs erat,& simplicitatē quidē,cū qua priᵃ viuebant hoīes ad inuentionē mensurarū,& ponderū permutauit,integramque eorū vitā ex eorum rerum ignorātia,& magnanimitate ad calliditatē, corruptionemq; pduxit, terminos terræ primus posuit ciuitatesq; ꝯstituit murisq; muniuit, & illuc suos domesticos ꝯuenire coegit. Et postea oēs deprauati in pgenie Cain, sic vsq; ad diluuiū permāserūt, in quo penitus cōsumpti sunt.Nō ergo curauit scriptura de eis memoriā agere. Scd̄m fuit, qa scriptura cœpit enarrare generationes ab Adā, vt ꝯtinuaret postea illas vsq; ad tp̄s Esdrę,qui librū istum scripsit,& tñ generatio Cain nō poterat ꝯtinuari cū solū ꝑueniret vsque ad diluuiū, iō supfluū videbat illā repetere. Alii aūt filii fuerūt Adę cū dicatur,ꝙ genuit filios,& filias postquā genuit Seth:Gen.5. & tñ de istis nulla mentio fit hic ex eadem causa, ex qua subticetur de filiis Cain,s.quia non processerit istorū linea,nisi vsque ad diluuium,& tunc omnes perierunt.

Capi.4. in medio.

Quare scriptura non facit mentionem de filijs Cain. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius qūo nō facit hic scriptura mentione de filiis Cain, cum fecerit mentionem de eis in Genesi,& quare nō fecit mentionē de aliis filiis,& filiabus Adæ, qa de his videbat maior rō. De primo patet,qa non vr̄ stare iō assignata præcedētiōne, s.ꝙ pp peccatum nō fuerit hic tactum de stirpe Cain,& etiam, quia in diluuio consumpta est. Nam pp easdem rōnes non debuisset fieri aliqua mētio de ea in Genesi.De secundo patet, quia potius videtur,ꝙ deberet hic fieri mentio de illis filiis,& filiabus Adę,de quibus Gen.5.tangitur,& non exprimūtur nomina eorum, nec successiones, quia liber iste est suppletiuus eorum,quę omissa sunt in aliis libris, vt ait Herony.in Epistola ad Paulinum c.7.& in prologo Galeato,vbi istum librum vocat chronicon totius sacrę Scripturę, iō potius debuerat facere mentionē dę illis generationibus, quæ tactę fuerūt in Genesi

Genesi quam de illis,quæ ibi expresse sunt. Ad primū A
dicendū, ꝙ non oportuit hic fieri mentionem aliquā
de progenie Cain ꝑꝑ duas rōnes assignatas,& cū obii
citur, ꝙ eodem mō non debuisset fieri mentio de il-
lis in Genesi:dicendum,ꝙ non est simile, quia ibi de-
cuit fieri mentionem de illis,hic aūt nequaquā.Ratio
diuersitatis est,quia verū est,ꝙ scriptura in Genesi in-
tendebat enarrare principaliter progeniem illā , quæ
ēt post diluuiū continuata est, & vsq; hodie cōtinua-
tur,& quantum ad hoc non expediebat fieri mentio-
nē aliquā de stirpe Cain,quia de illa nihil mansit post
diluuium,quia tñ nos nihil scimus de eis,quæ accide-
runt a principio orbis,nisi per ea,quę scripta sunt in sa
cra Scriptura, cū de illis nullus historiographus me-
minerit, debuit in sacra Scriptura tangi de aliis filiis , B
& filiabus Adæ, & aliorum successorum suorum ad
hoc,ꝙ sciremus pręter illos quorum nomina expres-
sa sunt in sacra scriptura alios fuisse, qui tp̄e primę æ-
tatis vixerunt. Ad hoc tamen non oportebat,ꝙ enar
rarentur actus eorum , vel quòd continuarentur pro-
genies,vel exprimerentur nomina,sed saltem , quòd
diceretur,ꝙ fuerint, & iste modus est Gen.5. nā post-
quam Adam genuit Seth, dicitur ꝙ genuit filios, &
filias,& non exprimuntur nomina eorum,nec nume
rus,sic ēt de quolibet alio successore Adæ exprimitur
ibi, ꝙ genuerit vnum filiū, & postea dr̄ genuit filios,
& filias,non expresso numero,& noīe, & rō est,quia
per illos, qui subticentur nō erat linea hominum ex-
tendenda post diluuium . Fuit tñ necesse exprimi , ꝙ C
aliqui alii geniti essent pręter illos, qui nominātur ibi
ad intellectionem sacrę Scripturę:nā fit mentio Gen.
6.de diluuio, ꝙ omnis caro corruperat viam suam,&
ibi colligitur,ꝙ multi homines essent tunc, qui dilu-
uio perierunt, & tñ si non putaremus esse plures quā
eos, de quibus fit mentio diceremus solum tempore
diluuii fuisse tres viros,& quatuor fęminas : nam iam
mortui erant cęteri, de quibus expresse fit mentio in
scriptura, Gen.c.5. Propter istos tñ quatuor nō fuisset
factum diluuium,quia erant viri boni,& Deus libera-
uit eos in diluuio,ergo oportebat esse plures tunc, &
vt hoc intelligeretur debuit Scriptura nominare sal-
tem in generali aliquos fuisse pręter istos, qui expres-
se nominantur.De Cain autem dicendum , ꝙ decuit D
ipsum nominari expresse,quia Scriptura sacra ad hoc
facta est, vt per eam erudiamur quātum ad ea omnia
agibilia, quæ possunt nos in Deū dirigere,dicente A-
postolo 2. ad Timo.3. Oīs scriptura diuinitus inspira-
ta vtilis est ad docendum,ad arguendum,ad corripiē-
dum,ad erudiendum in iustitia,vt perfectus sit homo
Dei ad omne opus bonum instructus. Et tamen enar
rari ea,quę pertinebāt ad Cain valde vtile erat:primo,
vt cognosceretur status, & modus viuēdi hominum
ab exordio sęculi, s.ꝙ Cain cępit esse vir agricola, &
Abel cępit esse pastor,Gene.4.Secundo, & principa-
lius, vt ostendatur quomodo cultus Dei fuit a princi-
pio in hominibus, & quòd diuersimode colebatur,s.
quilibet homo colebat eum iuxta genus officii sui,nā E
Cain offerebat domino de frugibus suis in sacrificiū,
Abel autem de primogenitis gregis sui: Gene.4. Ter-
tio, vt ostenderetur, quomodo Deus varie acceptat
homines colentes se, & quòd cultus Dei magis con-
sistat in intentione quam in exteriori opere: nā Deus
respexit ad Abel,& ad munera eius,quia bona inten-
tione offerebat,ad Cain autem, & ad munera eius nō
aspexit, quia non tam bona intentione offerebat eo-
dem cap. Quarto fuit hoc ad ostendēdum quomodo
a principio orbis peccata cœperint , & quomodo in-
uidia est grauissimum peccatum, & quòd interdum
inter coniunctissimos sanguine faciat magnas di-
scordias vsque ad effusionem sadguinis : nam Cain,

& Abel fuerunt primi duo fratres in sęculo : & ta-
men Cain occidit Abel ꝑꝑ inuidiā. Gen.4. Quintò
ponit ad indicandum , ꝙ Deus curam habeat de fa-
ctis nr̄is,& ꝙ puniat nos pro malis operibus:nā puni-
uit Caīn pro occisione fratris sui:nam dixit ei, Nunc
igit̄ maledictus eris super terrā, q̄ aperuit os suum,
& suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Cum
operatus fueris eam,non dabit tibi fructus suos: va-
gus & profugus eris super terrā oībus diebus vitæ
tuæ.Et postea ꝑꝑ hoc sequuta est mors Cain:Gen.4.
c.Sextò fuit hoc ad significandū, ꝙ delicta nr̄a valde
displicent Deo,& dicunt̄ clamare ad Deū,vindictam
petendo.Gen.4. Cum dixit Deus ad Cain. Vox san-
guinis fratris tui clamat ad me de terra.Sic ēt alia pec
cata magna dicuntur clamare ad Deū: sicut patet de
peccato Sodomitarū, de quo Gen.18. dr̄ ex persona
Dei,Descendā,& videbo vtrū clamorē, qui venit ad
me opere compleuerint. Dr̄ ēt clamare ad Deū vio-
lentia,& defraudatio mercedis facta proximo,vt pa-
tet Iacobi 5. Ecce merces operariorum,qui messue-
runt regiones vestras, q̄ fraudata est a vobis clamat,
& clamor ipsorum in aures Dn̄i Sabaoth introiuit,
Propter hęc oīa valde expediēs fuit, ꝙ Scriptura mē-
tionem faceret de actibus Cain enarrando illos,quia
alioquin magna eruditio fuisset nobis subtracta, &
non solum debuit Cain noīari,& exprimi facta sua,
sed ēt progenies sua debuit enarrari non quantū ad
oēs,sed vna linea.s.illa, de qua descendit Lamech,
Primo,quia Deus p̄nūciauerat pęnam ꝯ Cain : Gen.
4.& quia si Scriptura postea non exprimeret an pœ-
na fuisset sibi inflicta nesciretur an inflicta esset, vel
an Deus remisisset ei,& cum iste esset primus libro-
rum sacræ Scripturæ,qui legeret eum,& nondum le
gisset in alijs nesciens conditionē Dei,putaret,ꝙ for
te Deus aliqua promittebat,quæ non faciebat, & ad
hoc debuit exprimi qūo pœna pronunciata a Deo
euenit,& ad hoc oportuit, ꝙ filij Cain enarrarentur
vsque ad Lamech,quia ipse fuit,qui occidit Cain, vt
colligitur Gen.4.& ob hoc timuit ille,ꝙ Deus puni-
ret eum grauiter pro occisione Cain,& retulit verba
Dei contra Cain loquens ad vxores suas: Genes.4.
Audite vocem meam vxores Lamech : auscultate
sermonem meum:quoniam occidi virum in vulnus
meum,& adolescentulum in liuorem meum:septu-
plum vltio dabitur de Cain: de Lamech vero septua
gies septies. Secundum fuit, quia Scriptura voluit
ostendere mutationem consuetudinis factam in pri-
ma ætate circa matrimonium. Nam cōsuetudo erat
omnibus hominibus,ꝙ quilibet acciperet vnicā vxo
rem.Istā aūt ꝯsuetudinē primus mutauit Lamech,
qui fuit de stirpe Cain.Nam dr̄ de eo,ꝙ accepit duas
vxores nomen vni Ada,& alteri nomē Sella: Gen.4.
& de nullo alio in tota prima ætate mentio fit, ꝙ ac-
ceperit duas vxores, vel plures: ideo conueniens
erat enarrari successionem Cain vsque ad Lamech,
vt diceretur de eo qūo accepisset duas vxores.

Tertium fuit, quia Scriptura volebat ostendere
probitates illas, quæ fuerunt in hominibus primæ
ætatis:cum Iosephus dicat primo Antiq. ꝙ propter
hoc Deus specialiter eis magnam vitam dabat, vt p̄- C.8, circa prin.
ciosas virtutes inuenirent, scilicet, Astrologiam, &
Geometriam, & quia viri de stirpe Cain inuenerunt
aliquas preciosas artes,decuit progeniem Cain enar
rari vsquequo perueniretur ad illos, qui inuenerunt
istas artes: nam Lamech habuit tres filios, scili-
cet, Iahel, & Thubal, & Thubal Cain, Iahel in-
uenit artem pastorum, & fuit pater habitantium in
tentorijs: Thubal autem inuenit artem Musicæ:
nam ipse fuit pater canentium in cythara,& organo:
Thubal Cain vero fuit malleator,& faber in cuncta

opera ęris, & ferri: Gen. 4. Si autem non fuisset enarrata progenies Cain, non potuisset enarrari de inuētione istarum artium, ideo propter hoc Scriptura sacra continuauit progeniem Cain. Et patet, ꝙ ista fuerit causa, quia qñ peruenit enarratio ad istos, nō curauit Moyses vltra aliquos enarrare de stirpe Cain, licet forte plures fuerint vsque ad diluuium in stirpe illa.

Ad fm cum dicebatur, ꝙ potius debuisset hic exprimi de illis, quos scriptura tacuit in Genesi, quam de illis, qui expressi sunt ibi, & tamen de aliis filiis Adę tacuit ibi scriptura nominans eos solum in generali.

Dicendum, ꝙ de eis non debuit fieri hic mētio aliqūa pp rōnem supra assignatam. Et cum arguitur, ꝙ potius deberet de illis exprimi hic, dicendum ꝙ non est verum, quia quamquā iste liber sit suppletiuus eorū, quæ in aliis libris expressa non sunt, tñ nō est suppletiuus, nisi eorum, quæ erant necessaria, & ibi tacebantur, & exprimi generationem aliorū filiorū Adę præter istos, de qbus expressum est, non erat necessariū, quia quāquā illi tacerentur nō oriebatur aliquod dubiū in scriptura. Etiā non oportebat enarrare illos, quia nō sequebāt aliqua vtilitas, cū nō fuerit generatio eorū continuata post diluuium. Sed tunc dicetur, quare non fuit saltem enarratum de istis, sicut de progenie Cain, quia illa non fuit continuata post diluuiū, & tñ enarrauit de illa generationes aliquas Scriptura, Gen. 4. Rñdendum, ꝙ nō fuit simile, quia proles Cain ꝯtinuata fuit in scriptura, vt enarrarentur aliqui actus Cain, & prolis suę, qui erant valde opportuni ad hoc, ꝙ scriberentur in sacra Scriptura, vt supra declaratū fuit, & tñ in aliis filiis Adæ, & successorum suorū non euenerunt aliqua similia, quę conueniens esset exprimi in sacra Scriptura, iō non expressit scriptura nomina illorum, nec continuauit progenies. *Sem, Cham, & Iapheth.* Isti tres fuerūt filii Noe, & in istis non debet intelligi, sicut in pręcedentibus, quia ibi prior erat pater seq. & subintelligebatur semper genuit. Isti autem tres fuerunt fratres, s. filii Noe, & genuit eos Noe cū esset annorū quingentorū: Gen. 5. s. Noe vero cū quingentorū esset annorū genuit Sē, Chā, & Iapheth, & non est intelligēdum, ꝙ in illo anno quingentesimo vitæ Noe geniti fuerint isti tres, sed ꝙ ante annum illum nullum genuerat, & tunc genuit primum eorū, s. Sem, & deinde alios duos.

Instantia contra rñsionem.

Post med. cap. respōsio ad instātiam.

Filii Iapheth, & Gomer, & Magog, Madai, & Iauan, Thubal, Mosoch, Thiras. Porro filii Gomer Ascenez, & Riphat, & Thogorma. Filii autem Iauan, Elisa, et Tharsis Cethim, & Dodanim.

Filij Iapheth. Hic ponitur fm huius cap. in quo per tres filios Noe deducitur vsque ad Abraham, & quāquam nō fuerit primogenitus eorum Iapheth, tñ genus eius prius hic exprimit, deinde aliorū duorū.

De habitudine, & progeniebus filiorum Noe. Quæst. IIII.

QVAERITVR aūt circa habitudinem istorum triū filiorū Noe, & de ꝓgeniebus eorū. Rñdēdum est, ꝙ ab istis tribus filiis Noe totū genus humanū, qđ nūc est, & qđ iā periit multiplicatū est: nam in diluuio solū fuerūt saluati isti tres cū prē suo Noe, & cū quatuor vxoribus eorum. Sic enim dicit beatus Petrus, ꝙ octo aīę solum saluę factę sunt per aquā. Vt patet prima Petri c. 3. postea aūt isti multiplicauerunt prolē multam nimis, & sic repleuerunt omnem terram. Sic enim dicitur Gene. 10. Hę familię

F Noe iuxta populos, & nationes suas, ab his diuisæ sunt gentes in terra post diluuium. Etiam isti habuerunt diuersa idiomata, & secundum ꝙ fuerunt variæ gentes ita variæ linguę ortæ sunt. Fuerunt autem idiomata septuaginta duo, quia generationes trium filiorum Noe fuerunt septuaginta duæ, quæ habentur Genes. 10. & hic in litera, scilicet, quindecim generationes de Iapheth, & triginta de Cham, & viginti septem de Sem: totidem enim ponuntur filij, & successores eorum expressi: & quando narrata est generatio cuiuslibet de filijs Noe subditur, quomodo omnes illi habuerūt diuersas linguas. Nam Gen. 10. postquam positæ sunt quindecim generationes Iapheth sequitur. Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis vnusquisque secundum linguam suam, & familias suas in nationibus suis. Postea autē eodem cap. descriptis triginta generationibus Chā, sequit. Hi sunt filij Chā in cognationibus, & linguis, & generationibus, terrisque, & gentibus suis. deinde descriptis viginti septem generationibus Sem, sequitur. Isti sunt filij Sem secundum cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis. Et cum isti fuerūt septuaginta duo, necesse est esse in toto orbe septuaginta duo idiomata: si autē aliqua alia sunt idiomata præter illa, non sunt proprie idiomata, nec fuerūt cuncta in confusione Babylonica, sed postea gentes illa ad placitum inuenerunt, siue quodam artificio polierunt, sicut est idioma Latinorum, & Gręcorū: nam ista computantur inter septuaginta duo, & tamen totus ornatus istorum idiomatum factus est artificio humano, scilicet, varietas terminationis per diuersas terminationes, & diuersos casus, & numeros, quod non reperitur in Hebræo, nec in aliquo de alijs idiomatibus, quia illa fuerunt introducta a Deo in confusione linguæ: gręcum autem idioma & Latinum artificio humano decorem acceperunt: sic ait Iosephus primo Antiqui. scilicet. Nomina siquidem propter Scripturæ decorem, Græci ad delectationē legentium mutauerunt: neque enim prouinciæ nostrę est huiusmodi formis vti, sed licet vnum quidem schema, & finis nominum sit vnus: vltimas tamen nominum syllabas aliter illi declinant. De Latino autem idiomate idem est, quia Latini originem declinationum suarum, & totius ornatus partium a Græcis acceperunt, vt ait Priscianus in prologo maioris voluminis. Sciendum autem quòd generationes istorum trium filiorum Noe occupauerunt diuersas partes orbis, vnde Alquilius, & quidam alij communiter tenent quòd filij Sem Asiam occupauerunt, filij Cham Aphricam, & filij Iapheth Europam, vt refert Historia Scholast. Et tamen hoc nō stat: nam manifestum est, quòd maior pars filiorum Cham tenuit terram Asię. Nam Chanaan filius Cham genuit Sidonem primogenitum suum, Hethęum, Iebusęum, Amorrhęum, Gergesęum, Heuęum, Arachęum, Cinęum, & Aradium, Samaręum, & Amathęum: Genes. 10. & tamen omnes isti habitauerunt in Asia: nam ibidem dicitur. Facti sunt termini Chanaam venientibus a Sidone Iezarā vsq; Gazā: donec ingrediaris Sodomā. Et tñ oīa ista loca sunt in Asia vltra mare Mediterraneū, quod diuidit Asiā ab Africa, & Europa. Etiā patet, qa Hebręi acceperunt terrā oīum Chananęorū, quā Deus eis ꝓmisit: Gen. 15. & tñ cōstat, ꝙ terra ꝓmissionis, q̄ est terra Chanaā, in qua est Ierusalē, est in Asia circa Occidentalem partem Asię: vnde mare Mediterraneū quod diuidit Asiā ab Africa, & Europa claudit totā terrā Chanaā ab Occidente: Nu. 34 ideo nō pōt poni sic diuisio triū partium orbis p tres filios Noe. Sed magis videtur dicendum, quòd filij Iapheth,

pro maiori parte tenuerunt insulas diuersarum terrarum. Tota aūt terra continens habitata fuit à filijs Sē, & Cham, vnde Gen. 10. positis quindecim ḡnationibus Iapheth dicitur. Ab his diuisę sunt insulę gentiū in regionibus suis, de filijs aūt Cham, & Iapheth nihil dicitur de insulis, sed dicitur. Hi sunt filij Cham in cognationibus, & linguis, & generationibus terrisque suis, & gentibus. Et de filijs Sem dicitur. Isti sunt filij Sem sm̄ cognationes, & linguas, & regiones in gentibus suis. Iosephus aūt 1. Antiq. declarat hoc magis, dicens, q̄ filij Iapheth tenuerunt septentrionalem plagam à Tauro, & Aman montibus Cilicię, & Syrię vsque ad fluuiū Thanaim: in Europa vero vsq; Gazira, filij verò Cham à prouincia Syria, & Amā, & Libano monte cunctas terras obtinuerunt quęcunq; sunt versus mare positę apprehendentes cuā eas q̄ vsq; ad Oceanum sunt, & proprias facientes appellationes: filij vero Sem habitauerunt seorsum in Asia ab Euphrate facientes initium. & sic fere nulli de filijs Sem habitauerunt extra Asiā, & tñ multi de filijs Iapheth habitauerunt in Asia, sed plurimi eorum occupauerunt fere totam Europā, filij quoq; Cham pro magna parte habitauerunt in Asia, & tñ maior pars eorum occupauit fere totam Africam, postea tñ multę de gentibus istis mutauerunt sedes propter bella, & alias causas transeuntes ad alias regiones. Considerandum vlterius, q̄ quamquam sacra scriptura solum describat tres filios Noe, & ab his totum genus humanum disseminatum: Gen. 10. tñ Methodius martyr in libro, quem fecit de obadibus, i. millenarijs, in quo descripsit gesta ętatum sęculi per modum prophetię & historiæ per millenarios, asserit q̄ ante diluuium solum habuit Noe tres filios, i. Sem, Cham, Iapheth, & tamē post diluuium habuit quartum, s. Ionitum, de quo sic ait: centesimo anno tertię chiliadis natus est Noe similis in similitudinem eius, & vocauit eum Ionitum, trecentesimo anno dedit Noe donationes filio suo Ionito, & misit eū in terrā Ethā, & intrauit eā Ionitus vsq; ad mare quod dr̄ Eliocora, i. solis regio. Iste accepit à domino donum sapientię, & inuenit Astronomiā, ad quem veniens Nemrod gigas eruditus est ab eo, & accepit ab eo consilium in quibus regnare posset. iste Ionitus futuros quosdam euentus preuidit, & maxime de ortu triū regnorū, & occasu eorū per successionē. Quod plenius prophetauit Daniel, & prędixit discipulo suo Nērod, q̄ primi regnarent de Chā, de quo Belus rex Babyloniorum descendit. Postea de stirpe eius Parthi, & Medi, & Persę, & Gręci, & postea de Iapheth Romani, & sic rediens Nemrod à Ionito accensus amore dominandi sollicitauit genus Sem, vt imperaret alijs, quia erat primogenitus, sed noluit, ideo transiuit ad stirpem Cham, quę acquieuit, & regnauit inter eos in Babylone.

Iosephus 1. Antiq. cap. 14. in princip.

De nominibus gentium à tribus filijs Noe deriuatarum: Quæst. V.

QVAERITVR vlterius de nominibus istarū gentium deriuatarum à tribus filijs Noe. Respondendum, q̄ sicut declaratum fuit pręcedenti quæstione, fuerunt septuaginta generationes à totidē successoribus filiorum Noe, & habuerunt totidem idiomata, & q̄libet gens habebat nomen primi fundatoris, vtpote de Gomer filio Iapheth vocarentur Gomeritę, & de Magog Magogę, vel Magogitę, & de Madai Medi, & sic de cęteris. Ista aūt nomina fuerunt à principio in omnibus istis gentibus, sed postea multa istarum variata sunt ex diuersis causis, aliarum autem gentium nomina vsque hodie manent. Pręcipuæ autem causæ mutationis nominum fuerunt duæ, vel tres. Prima fuit propter bella, nam quędā gentes pugnantes contra alias interdum omnino destruebant eas, ita vt non maneret nec saltem nomen illarum gentium. Aliquando autem gentes victrices conuertebāt victas ad nomē suum, & hoc sępe fit: sic enim rex Aegypti quando vicit hebręos, & constituit regē Ioakim mutauit nomen eius cum prius vocaretur Eliacim 4. Reg. 23. sic etiam Nabucodonosor quando subiecit hebręos, & constituit in regem Sedeciam mutauit nomen eius cum prius vocaretur Matthanias 4. Reg. 24. sic etiam de gentibus victis fit, quę sępe nomen accipiunt à victoribus, sicut Perseus filius Iouis, & Danaes natus in Gręcia cum iuisset in Asiam, quasdam gentes suo subiecit impio, easque Persas vocauit cum prius alio nomine vocarentur. Interdum etiam gentes propter bella mutabant sedes, & tunc quoque nomina cum regionibus perdebant: sic enim Israelitæ habitantes in terra Samariæ cum translati fuissent in Assyrios a Salmanasar rege Assyriorum, nomen antiquum perdiderunt, & iam non Israelitę, sed Medi, vel Assyrij appellabantur, de alijs quoque gentibus similiter factum est, sic enim ait Rabanus, & Glos. ordina. hic, quod multæ gentes de stirpe quam bello Ethiopico subuersæ nomen antiquum perdiderunt.

Secunda causa fuit voluntas, nam quibusdam gentibus ex tempore visum est melius esse, quod alia nomina haberent, & ideo priora nomina mutauerunt.

Tertia causa fuit, & potissima, auctoritas historiographorum Græcorum: ipsi enim sunt antiquiores, qui historias scripserunt, & imposuerūt nomina gentibus iuxta voluntatem suam: postea autem cęteri historiographi gentium, ne viderentur ignorasse, qđ Græci sciebant, eisdem nominibus vsi sunt, & sic vsque hodie permanent illa nomina in omnibus historijs, & etiam pro magna parte in sacra scriptura. Hoc autem fecerunt Gręci ad ostendendum gloriam suā, vt per hoc viderentur quasi omnibus gētibus dominari: cum omnibus illis tanquam rebus suis nomina posuissent. Istas causas tangit Iosephus primo Antiq. dicens. Aliquæ gentes ab institutoribus positas appellationes hactenus seruant. Quædam vero placita sibi noīa mutauerūt. Alij autem vt in habitatoribus clarius esse visum est, conuersionem nominum fecerūt. Græci tamē sunt rei huius auctores, qui posteris temporibus confortati, etiā antiquorum gloriam propriā effecerunt, & gentes nominibus exornauerunt, vt eis sapiens videbatur esse: ornatum vtique ponentes eorum reipublicę, velut a se constitutæ.

Filij Iapheth. Diuiditur in tres partes secundum quod prosequitur scriptura hic generationem Noe per tres filios eius, scilicet per Iapheth, Chā, & Sem, & primo ponuntur duæ progenies, quæ continuandæ non erant: deinde ponitur progenies Sem, quæ cōtinuatur in scriptura. Nam de progenie Sem descenderunt Patriarchę, & omnes hebræi, & illam enarrat scriptura continuando per posteros Iudæorum, aliæ autem duæ progenies, licet tangantur hic, tamen postea non enarrantur continue, quia nihil attinebant ad populum Dei, secunda ibi. *Filij Cham.* Tertia ibi. *Filij Sem.* Circa primum dicitur filij Iapheth, scilicet, omnes isti, qui sequuntur: nam ipse habuit filios septem, & nepotes octo, & sic sunt generationes quindecim, de omnibus illis dicit Iosephus primo Antiquitatū, Iapheth Noe filius habuit filios septem: habitauerunt illi regionem à Tauro, & Aman mōtibus incipientē, & pertingentē in Asiā vsque ad flumen Tanaim. In Europa vero terra Gazarorū. De his aūt Hierony. & Raba. & Glo. or. dicunt

quasi

quasi id quod Iosephus, scilicet, ꝙ in Asia à Tauro, & Aman montibus Cilicię vsque ad Tanaim tenent. In Europa vero vsque ad Gadara nomina locis, & gentibus relinquentes, ex quibus postea permutata sunt plurima, cętera autem permanent.

Gomer. Iste est primus filius Iapheth, & ab isto nominatę sunt gentes a principio Gomeritę, postea autem nomen mutauerunt, & vocantur Galatę à Gręcis. De hoc Iosephus primo Antiqu. ait: In Europa vero terra Gazirorum cum nullus eorum, qui supradicti sunt ibidem habitator extiterit, gentes eius diuersis se nominibus appellant, qui nunc à Gręcis Galatę nuncupantur, olim vero dicti sunt Gomeritę, quos Gomer instituit. Aliq volunt, ꝙ posteri Gomer prius Galatiam, q̄ in Gręcia ē habitauerint, & nominauerint, postea aũt Galliam tenuerint, & ex similitudine Galatarum terram Galliam, & habitatores Gallos appellauerint.

Galatę vñ de ortu.

Sed falsum est, prius enim isti Gomeritę tenuerunt terras Galliarum, deinde Galli Senones cum duce suo Brenio tota fere Italia subiecta in Gręciam trāsierunt, & ibi à rege Bithinię in auxilium contra hostes vocati in mercedem laboris quandam partem regni huius habitandam acceperunt, quam ex nomine suo, & Gręcorum Gallogręciam, idest Gręciam habitatam a Gallis appellauerunt, Gręci tamen illam postea Galatiam vocauerunt, & sic vsque hodie vocatur, & habitatores eius Galatę, & isti sunt ad quos scribit Apostolus Epistolam ad Galatas, testis est Isidorus, & plurimi historiographorum.

Magog. Iste est secũdus filius Iapheth, & ab isto appellati sunt Scythę, qui habitant in Asia apud quos est terra Amazonum sicut vult Glo. ord. inter linearis. Iosephus etiam primo Antiq. ait: Magog verò Magogas à se nominatos instituit, isti à Gręcis Scythę sunt appellati.

Madai. Tertius filius Iapheth, à quo Medi appellantur, vt ait Glo. inter linearis, sic etiam Iosephus primo Antiq.

Et Iauan. Iste est quartus filius Iapheth à quo Græci appellantur, vt ait Glo. ord. inter linearis. Iosephus autem dicit, quòd à Iano omnes Ionij helladicique descenderunt. Sciendum autem, quòd quamquam Hebręi Iauan accipiant pro Gręcia, tamen non significat omnem terram Gręcorũ, sed quandam partem eius, scilicet gentem illam, quæ Ionica appellatur, & dicuntur Iones pulchriori nomine quasi Iauanes.

Est autem vna de quinque gentibus Gręcię, quæ habent quinque idiomata, sic enim ait Ebrardus.

Atticus, Eolicus, Doricus, Ionicusque Boetus,
Græcorum quinque sunt idiomata verè.

Nescientes tamen distinguere, Iauan pro tota Græcia accipiunt.

Thubal. Quintus filius est Iapheth à quo nominati sunt Hispani, sic ait communis positio historiographorum, sic etiam Iosephus primo Antiq. ait quòd Thubal condidit primo Iobelos, qui nostris temporibus Hiberi appellantur, & tamen Hiberia, Hispania est, non est tamen credendum, quòd tota Hispania à Thubal populata sit, nisi postea magnæ mutationes factæ fuerint propter bella, vel alias, quia Thubal vnicum idioma habuit, & vnicam gentem nominauit cum dicatur de omnibus istis Genesis decimo, quòd omnes in suis linguis fuerunt, idest quilibet habuit vnum idioma distinctum ab alio, & tamen in Hispania fuerunt multæ linguæ à principio; & sunt; ideo non solus Thubal terram istam habitaret, sed aliæ gētes cum eo venirent, verumtamen est, quòd Thubal fuit princeps habitatorum Hispaniæ: nam, vt referũt Isidorus, & Lucas Todēsis, & Ioãnes Aegidij zamo-

F rensis, post diuisionem linguarum in Babylone dispersis omnibus, qui ibi erant, quibuslibet cum similibus linguę suę Thubal cum multis alijs vsque ad montes Pyrenęos, qui sunt claustra Hispanię peruenit: habitauitque ibi in terra, quæ nunc Nauara dicit, & prius Carpentania appellabatur, & tunc terra ista Cęthubalia populata est a cętu Thubal, idest a multitudine, quæ veniebat cum Thubal: deinde Thubal, & sui sequaces à montibus Pyreneis descendentes & & extendentes se versus occidentem venerunt, vt habitarent iuxta fluuium Hiberum, qui vulgariter Hebrio dicitur, & ab illo nomen assumpserunt prius, vt vocarentur Celtiberes, & terra vocaretur Celtiberia.

G Et erat iam istud nomen corruptum ex tribus: nam prius corruptum & compositum erat ex duobus, cũ dicebamus Cęthubalia a cętu, & Thubal: postea vero a cętu, & Hibero fluuio celtiberia dicta est: deinde aũt perdito isto noīe a solo fluuio Hibero terra Hiberia a populis appellata est, & habitatores Hiberes, vel Hiberi. Et istud nomen frequentatum est apud historiographos, & poetas: deinde habitatores terræ huius videntes, ꝙ stella, quā Venerē appellamus, & Gręci Hesperũ appellant, post iuga Pirenęi montis, apud quem ipsi habitabant per noctem occultaretur, terrā ex noīe eius Hesperiam appellauerũt, & istud nomē valde placuit poetis, & ab eis frequētatur, & istud no-

H men mãsit regioni quousque in eam Hercules venit: qui subiecto Gerione rege terram Græcis subditam reliquit, & a quodam principe nomine Span relicto ab Hercule Hispania nomen assumpsit, quod vsque hodie a vulgaribus frequentatur: de quibuslibet aũt gētibus alijs sic possumus existimare, ꝙ multę nominum mutationes apud eas fuerint, quæ cognosci non possunt nisi per proprias historias gentiũ. Et licet diximus Hispanos vocatos a Thubal; aliqui tamen putant Thubal nō Hispaniam, sed Italiam populasse: sic enim ait Rabanus, & Glo. ordi. i. Thubal Hiberes, qui & Hispani, a quibus Celtiberia, populauit: licet quidam Italos suspicentur. *Mosoch*. Sextus filius Iapheth, & nominantur ab eo Cappadoces. Est autem

Hispanię nomen vñ ortum.

I Cappadocia in Asia iuxta Pamphyliam non longe a terra Iudæorum. Habitauerũt aũt prius Cappadoces iuxta terrā Israel: de quo in Deutero. Nam ipsi exierunt de terra sua, & occiderunt partem Heuęorum, qui habitabant in terra Chanaan, & tenuerũt terram ipsorum. Rabanus enim & glo. ordi. dicunt Cappadoces a Mosoch descēdisse, & septuaginta interpretes Capturim Cappadoces arbitrãtur, de hoc Ioseph' primo Antiqui. ait: Moga primũ verò dicebatur, quę postea Cappadocia, nũc aũt Cęsarea a Romanis hoc sortito vocabulo, i. a Cęsare Gręcique appellãtur Moschini Amochin appellati sunt, qui nũc Cappadoces noīantur quorum antiquę appellationis signũ ostenditur. Nā ciuitas est apud eos, quę hactenus Moscha

K dicitur: ostendens intelligere volētibus, ꝙ aliqñ oēs gētes regionis ipsius ita vocatę sũt. *Thyrus*. Septimus, & vltimus filius Iapheth: a quo Thyrij appellati sunt; est enim Thyrus ciuitas nobilis in Phenicia, & pertinet ad terram Chanaan, quæ tradita fuit Iudęis: vnde Thyrus ponitur in sorte Aser: Iosue 19. Floruit autē ista ciuitas nimis olim in negociationibus per mare, & laudes magnæ eius ponuntur per Ezechielem vigesimoseptimo cap. De hac Iosephus primo Antiquitatum ait. Thyras autem Thyrenses appellauit suos, quorum princeps fuit, a quibus Gręci Graium nomen commutauerunt.

Porro filij Gomer. Supra positi sunt septem filij Iapheth a quibus septem gentes deriuatæ sunt: hic autem ponũtur nepotes eius, quia etiam ab illis noīatæ sunt gentes distinctę a gentibus, quas nominauerunt

patres

patres earum, & quia Gomer fuit primus filiorum Iapheth ponuntur tres filij eius primo. *Asenz.* Iste est primus filius Gomer, & ab isto appellatæ sunt quædam gentes iuxta Græciam Rhegini, & terra eorum Rheginum dicitur, de quibus aliquando Arist. tangit 2. Politicorum. De hoc Iosephus primo Antiqui. ait quòd Astenagas filius quidem Gomer Astinegos instituit, qui nunc Rhegini vocantur a Græcis. *Riphat.* Iste est secundus filius Gomer, & ab isto nominati sunt Paphlagones habitãtes in Asia iuxta montes Ripheos. De his Iosephus ait primo Antiquit. Riphat autem Ripheos cõdidit, qui dicuntur Paphlagones, & montes Riphei, apud quos ipsi habitant a nomine eorum antiquo, scilicet, Riphat vsque hodie appellantur.

Et Thogorma. Iste est tertius filius Gomer, & ab isto nominati sunt Phryges: est enim quędam terra, quæ vocatur Phrygia iuxta Pamphylias, de qua Actuum secundo: sic enim vult Glo. ordin. interlinearis, & in terra ista Phrygiæ est ciuitas Troiana. Iste Thogorma vocatur apud Iosephum Tygran: & dicit de eo Tygran verò Tygraneos instituit, qui Phryges a Grecis appellati sunt: isti descendentes de Thogorma habitauerunt in quibusdam insulis, & abundabant in equis, & mulis, sic patet Ezechiel vigesimoseptimo, cum loquitur Ezechiel ad vrbem Tyri, scilicet: De domo Thogorma equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuum.

Filij autem Iauan. Iste Iauan fuit filius Iapheth quartus, & habuit ipse filios quatuor, scilicet, Helisa, Tharsis, Cethim, Dodanim, & etiam isti habitauerunt partim in Asia, partim in Europa.

Helisa. Iste est primus filius Iauan, a quo nominati sunt quidam populi Elisei, postea tamen Aeolij appellantur, & morantur in Græcia: vnde Aeolij habẽt vnum de quinque idiomatibus Grecorum, de quibus dicit Ebrardus:

Atticus, Eolicus, Doricus, Ionicusque, Boetus,
Græcorum quinque sunt idiomata verè.

Iste Helisa apud Iosephum primo Antiquitatum vocatur Helisas, & dicit de eo: Helisas Heliseos vocauit eos quorum princeps fuit, qui nunc Aeolij nuncupantur: Isti tamen adhuc apud Hebreos vocantur semper Helisa: & quamquam Græci, & aliæ gentes mutauerunt nomina antiqua populorum non mutauerunt illa Hebrei, sed sicut Moyses nominauerat gẽtes istas, ita postea prophetę nominauerũt: quamquã iam mutata essent a gentibus. Habitant autem descẽdentes de Helisa in quibusdam insulis, & abundat inter eos Iacynthus, & purpura, & ista ducebãt per mare ad Tyrum. De hoc Ezechiel 27. scilicet, Iacynthus, & purpura de insulis Helisa facta sunt operimentum tuum. *Tharsis.* Iste est secundus filius Iauan, & ab isto nominati sunt Cilices, qui habitãt in Asia: vnde ciuitas apud eos est, quę vocatur Tharsis, vt ait Rabanus, & Glo. ord. fuit autem Paulus Apostolus de illa vrbe Tharsis, vel Tharso: sic. n. ipse ait: Ego enim a Tharso Cilicię non ignotę ciuitatis municeps. De hoc Iosephus primo Anti. ait. Tharsis vero Tharsos appellauit sic enim Antiquitus Cilicia vocabatur: Tharsus enim apud eos maxima ciuitatum metropolis est. Vocatur autem terra ista semper Tharsis apud Hebreos, sic. n. dicitur 3. Re. 10. ꝙ mittebat Salomon in Tharsis negociatores semel per tres annos, & deferebant inde aurum, & argentum, & dẽtes elephantorũ, & simias, & pauos. Sic. n. dr̃. 2. lib. Paral. p. c. 20. ꝙ mittebat Iosaphat naues, vt irent in Tharsis, feceruntque classem in Asiongaber. *Cethim.* Iste est tertius filius Iauan, & ab eo nominata est insula Cypri: vocatur tamen semper in hebręo ista insula Cethim, sic enim patet Hier.

A 2. cum dicitur: Transite ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & nõ est nomen vnius insulę, sed multarum: est autem Cyprus nõ longe a Ierusalem. De hoc Iosephus primo Antiqui. ait: Cethim autem Cethini insulam habuit, quę nunc dicitur Cyprus, & ab eo omnes insulę, & maritima loca Cethim hebraicè nominantur. Testis enim est sermonis mei vna in Cypro ciuitatum, quę antiquã appellationem voluit retinere: Cithis enim ab his, qui Grecum ei nomen imposuerunt, vocatur. *Et Dodanim.* Iste est vltimus filiorum Iauan, de quo nihil Iosephus loquitur, immo nec computat eum inter filios Iauan dicẽs eos fuisse fratres, cum scriptura quatuor nominet. Ab isto Dodanim appellati sunt Rhodij, qui habitant in insula
B Rhodos, quæ est vna de Cicladibus, & in ea fuit olim magnus conuentus nauigatorum negociantium, & ibi leges illę, quæ Rhodię appellantur conditæ sunt: pertinet autem ista insula ad Greciam, & tamen isti adhuc vocantur in Hebreo Dodanim, & erant etiam negociatores per mare: sic enim vocat eos Ezechiel, vt patet Ezech. 27.

Quare ponitur proles quorundam filiorum Iaphet faciens populos, & aliorum non. Quæst. VI.

QVAERITVR circa istos filios Iapheth quomodo ponitur quorundam ipsorum proles faciẽs
C populos, & aliorum nõ: nam Iapheth habuit septem filios, vt patet in litera, & tñ non ponuntur gentes aliquę nominatæ a filiis aliorum Iapheth, nisi duorum tantum, s. Gomer, & Iauan.

Aliquis dicet, ꝙ a filiis istorũ, qui nominantur hic non fuerunt aliquæ gentes descendentes eo, ꝙ illi filii Iapheth mortui sunt sine liberis, s. ꝙ nullus illorum habuit filios pręter Gomer, & Iauan.

Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia necesse est, ꝙ a quolibet filiorum septem Iapheth nominata fuerit aliqua gens, quia Gen. 10. nominantur septem filii Iapheth, & septẽ nepotes, sicut hic, & postea subditur. Ab his diuisę sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisque secundum linguam suam, & familias in nationibus suis. Ergo quilibet illorum nominatorũ
D ibi habuit aliquam familiam a se deriuatam, & aliqđ idioma, quod non poterat esse si aliquis istorum moreretur sine liberis.

Dicendũ ergo, ꝙ quilibet de septem filiis Iapheth habuit aliquos filios succedẽtes sibi, & tñ nõ oẽs illi noĩauerunt gentes, scriptura aũt non vult nominare, nisi illos a quibus deriuatæ sunt gentes aliquæ distinctæ ab aliis, quæ haberẽt idiomata propria. Patet hoc, quia Gen. 10. vbi ponũtur oẽs generationes triũ filiorum Noe dr̃ in fine generationis vniuscuiusque, ꝙ illi fuerunt in gentibus suis vnusquisque ſm linguam suam. Et quia si scriptura narrasset oẽs descendentes ab istis, aliqui eorum vocauissent gentes de noĩe suo, & fecissent varia idiomata, & alii non, voluit solum nominare illos quorum posteri habuerunt idiomata
E distincta ab idiomatibus aliarum, & sic quia filii quinque filiorũ Iapheth, s. Magog, Madai, Thubal, & Mosoch, & Thiras non condiderunt populos habentes idiomata distincta a populis, quos cõdiderunt patres sui, non nominauerunt aliquas gentes distinctas a gẽtibus, quas nominauerunt patres eorum, sed manserunt in familiis ipsorum. Alii autem quorum filii nominantur, habuerunt diuersos populos, & idiomata, scilicet, quòd alii fuerunt populi nominati a patribus, & alii a filiis. Idem dicendum est de filiis Cham, & Sem, quia ex aliquibus filiis Cham, & Sem ponuntur nepotes, ex aliis autem non, eadem ratione.

An potuit esse, quod patres aliquas gentes nominarent, & alias filij.
Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quõ potuit esse, ꝙ patres noĩarẽt gẽtes aliquas, & filii alias, vtpote, ꝙ Gomer nominaret gentem vnam, & tres filij eius nominarent tres gentes distinctas à gente nominata à Gomer. Sic etiam de Iauan, & quatuor filijs suis. Nã vr̃ hoc impossibile, quia gens quęcunque deriuatur ab aliquo principio, & cõtinuatur per successionem posterorum, & tñ pater non habet alios posteros, nisi filios, ergo non possunt filij nominare gentes diuersas a gente nominata a patre: vel si filij nominant diuersas gentes, pater nullam poterit nominare, quia nullus esset in quo continuaretur ista nominatio cum filij sui habeant nominationes aliarum gentium.

Respondendum est, ꝙ non potest nominari vna gens a patre, & ꝙ a quolibet filiorum alia gens nominetur. Sed dicendum, ꝙ quandocũque a patre nominatur aliqua gens, & a filijs nominantur alię, oportet esse plures filios, quam gentes nominatas ab eis, vtpote si pater nominat vnã gentem, & habet filios sex, potuerunt illi nominare solum quinque gentes, & vnus filius illorum non nominauit aliquam gentẽ, sed cõtinuabitur per illum successio illius gentis, quę a patre suo nominatur: sic enim esset hic de Gomer: nam ipse nominauit vnam gentem, & dicitur, ꝙ habuit tres filios. s. Asenez Riphat, & Thogorma, & ab istis nominatę sunt tres gentes. Dicendum tamẽ est, ꝙ ad minus ipse habuit quatuor filios, & exprimuntur hic nomina trium, qui nominauerunt gentes speciales distinctas a gente patris, nomen autem quarti filij non exprimitur eo, ꝙ ille non nominauit aliquam gentem specialem, sed mansit in eo, & in posteritate eius nomen gentis nominatę a patre suo Gomer. sic etiam fuit de Iauan. Nam dicitur hic, quòd habuit quatuor filios, quorum nomina exprimuntur, intelligendum est tamẽ, ꝙ habuerit ad minus quinque, vel plures, & a quinto, qui non nominatur non fuit aliqua gens specialiter nominata, sed in illa continuatũ fuit nomen gentis nominatæ a patre suo Iauan.

Sciendum autem, ꝙ filij Iapheth possederunt ferè omnes insulas orbis, cum dicatur Gen. 10. Enarrata posteritate Iapheth ab his diuisę sunt insulę gentium in nationibus suis, & regionibus. Historiographi tñ gentium volũt omnes insulas orbis fere a Gręcis occupatas. Sic enim ait Rabanus. s. Dodanim Rhodios condidit: sic enim septuaginta Interpretes transtulerunt. Legamus Varronis de antiquitatibus libros, & summi Catonis, & Gręcũ Phlegetõta, cęterosque, & videbimus pœne omnes insulas, & totius orbis litora, terrasque maritimas Gręcis accolis occupatas, qui a Amanã, & thauro montibus, omnia maritima vsque ad Oceanum possederunt.

Filij Cham, Chus, & Mesraim, & Phut, & Chanaan. Filij autem Chus, Saba, & Heuila, Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Porro filij Regma Saba, & Dadan. Chus autem genuit Nemrod. Iste cœpit esse potens in terra. Mesraim vero genuit Ludim.

Filij Cham. Hic ponitur progenies secũdi filij Noe, scilicet Cham. Habuit autem Cham filios sex, & nepotes fere viginti quatuor, & ex omnibus his tam filiis, quam nepotibus nominatę sunt gentes triginta, quæ habuerunt triginta idiomata: habitauerunt autẽ

F isti pro magna parte in Asia: maxima tamen pars eorum Aphricam occupauit, de hoc Iosephus, 1. Antiqui. ait. Filij autem Cham a prouincia Syria, & Aman, & Libano montibus cunctas terras obtinuerunt, quęcunque sunt versus mare positę, apprehendentes etiam eas, quę vsque ad Oceanum sunt, & proprias facientes appellationes, tamen aliorum quidem nomina omnino perierunt, aliorum autem transmutata, & transformata nimis ignota sunt. *Chus.* Iste est primus filius Cham, & ab hoc nominati sunt Aethiopes, sic. n. dicit Iosephus, 1. Antiquit. scilicet Aethiopes quorum princeps fuit Chus, hactenus a semetipsis, & ab omnibus Asianis Chusęi vocantur. c. 12. in fi.

Et Mesraim. Iste est secundus filius Chamet: ab isto nominati sunt Aegyptij, vnde in Hebręo sępissime Mesraim pro Aegypto ponitur, immo vbicũque
G nos habemus Aegyptum in sacra Scriptura Hebræi habent Mesraim, siue vt proprius dicatur, Mizraima. Iosephus tamen primo Antiqui. dicit, quòd istud nomen adhuc seruatur apud Aegyptios, nam quædam ciuitas eorum Mersejs appellatur, & ibi fuit magnũ studium olim, & de hoc dicit Hierony. in Epistola ad Paulinum, quòd iuit Pytagoras ad Memphiticos vates. Est autem ista ciuitas famosa in Aegypto, & nominat eam Isaias, quando loquitur contra Aegyptum, scilicet: Emarcuerunt principes Mempheos. Isa. 19. & vult Iosephus, quò ponatur in Gręco Merseis loco huius, quod in Hebræo dicitur Mensraim. *Phut.* Iste
H est terrius filius Cham, & ab isto nominata est Lybia, de hoc Rabanus ait, & glo. or. Phut Lybies nominauit. a quo, & Mauritanię fluuius dicitur Phut, & regio Phutensis. Multi autem scriptores tam Gręci, quam Latini huius rei testes sunt. De hoc Iosephus Antiqui. 1. ait, Instituit autem, & Phut Lybiam Phutos a se nominans prouinciales. Est etiam, & fluuius in Mauritania prouincia, qui isto nomine nuncupatur, vnde & plurimos Grecorum Historiographorum inuenimus huius fluminis memoriam facientes, & ex adiacenti prouincia, quę Phut vocatur ei nomen impositum. Mutatum est autem nomen ei, quod nunc est ab vno filiorum Mersaim, qui Lybius dictus est.

Et Chanaan. Ab hoc nominati sunt Chananęi. Pro
I quo sciendum, quòd Chananęus accipitur dupliciter in scriptura, aliquando pro omnibus septem populis, quorum terram acceperunt Israelitę, aliquando autẽ accipitur pro vno populo illorũ, qui specialiter Chananęus vocabatur. Et sciendum, quòd iste populus nõ vocatus fuit Chananeus specialiter ab aliquo de filijs Chanaan, sicut alij sex populi, scilicet Heuęi, Hethæi, Iebusęi, & cęteri, qui nominati fuerunt a sex filijs Chanaan, quorum nomina ponuntur hic, sed nominatus est ab ipso Chanaan.

Sciendum etiam, quòd iste Chanaan fuit maledictus a Noe auo suo. Nam quando ipse bibito vino ebrius iacebat nudatis verendis, filius suus Cham irrisit eum, & alij duo maiores, scilicet Sem, & Iapheth cooperuerũt verenda patris vultibus auersis, & tunc Noe
K maledixit Chanaan, dicens: Maledictus Chanaan puer, seruus seruorum erit fratrum suorum, Gen. 9. & non maledixit Cham, qui malum fecerat, sed filio eius minimo, scilicet Chanaã, & dicit Iosephus. 1. Antiqui. quòd hoc fecit propter cognationem immediatam ad filium, non enim maledixit ei, sed nepoti, & ideo vocantur omnes Chananęi semen maledictum ab initio, vt patet Sapientia duodecimo, scilicet: Semẽ enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquem, veniam dabas peccatis eorum. Et ista maledictio fuit, quę inflicta fuit in principio generis sui, scilicet ipsi Chanaan. *Filij autem Chus.* Hic redit scriptura ad ponendum nepotes, & pronepotes, ex quibus deriuatę

natę sunt gentes multæ, & ponit̄ prima proles ipsius Chus, quia iste fuit primogenitus Chā: *Saba*. Habuit Chus filios sex, & primus eorum fuit Saba, & pręter hoc nominatur postea alius Nerod. Et sciendum, ꝙ ponitur hic bis Saba, & sunt nomina diuersa, vnde scribuntur per diuersas literas apud Hebręos, nam Saba hic scribitur per Samech, & inf. scribitur per Sin. est autem Samech durioris prolationis, quam Sin: Ab isto Saba nominata est gens Sabęorum, quæ moratur in Arabia, & apud istos est multum de Thure: ideo poetę quando loquuntur de thure ponunt connotatum eius, quod sit Sabęum, quasi in regione Saba sit plus de thure, quam in alijs regionibus, vel sit illud preciosius, quam alia thura.

Et Heuila. Iste est secundus filius Chus, & ab isto nominati sunt Heuilęi, qui nunc Getuli appellantur, vt ait Iosephus primo Antiq. morantur isti Getuli in Africa: Aliqui tamen putant, quòd gentes nominatę ab Heuila morentur ad partem orięťalem Asiæ circa Indiam: nam vocatur quędā terra Heuilath in Oriente Indię, vnde Gen. 2. dr̄ ꝙ primus fluuius paradisi vocat̄ Phison, ipse est qui circuit terrā Heuilath, vbi nascitur aurum, & aurum terrę illius optimū est, & tñ hoc non est verum, quia tota terra orientalis Asię occupata fuit à filijs Sem, & ipsi tenuerunt terrā Heuilath cum alijs prouincijs orientalibus, filij autē Cham non tenuerunt de Asia, nisi partem occidentalem eius declinando versus meridiem. Et ideo dicendum, ꝙ Heuila Getulos nominàuit, vt dictū est. *Et Sabatha*. Tertius filius Chus, ab isto nominati sunt etiam Sabęi, vel magis Sabatheni, qui secūdùm Gręcos Vstabarri appellantur, & est gens distincta ab illis Sabęis, apud quos multum est de thure.

Regma. Iste est alius filius Chus, & ab eo nominatæ sunt gentes quędam, quæ Ramęi dicuntur, vt ait Iosephus primo Antiq. Et de hoc dicit, ꝙ habuit duos filios, de quibus infra dicetur. *Et Fabatacha*. Quintus filius Chus, à quo nominata est quędam gens, sed illius nomen iam apud nos non manet, nec etiam Iosephus recolit illius, quia plurimę istarum gentiū bello Aethiopię subuersę sunt, & obliuionem priorū nominum habuerunt, vel poterit esse, ꝙ gens ista totaliter perijt, & sic nomē & populus simul esse desierūt. *Porro filij Regma*. Hic ponuntur pronepotes Cham: nā Regma nepos eius fuit. Dicit Iosephus de his duob⁹ nominans eos alijs nominibus, s. Iudas, & Sabath, & ait ꝙ Iudas Aegyptiacam gentem Hesperiorum inhabitans, Iudęis quidem cognomen suum reliquit. *Saba*. Iste est primus filius Regma, & ab isto vocantur Sabathęi, vt ait Iosephus primo Antiq. Et isti sunt populi distincti ab omnibus pręcedentibus, & scribitur hic Saba cum Sin, & supra scribebatur cum Samech, isti Sabathęi, & etiam Regma, à quibus ipsi descenderunt, habitant in terra Thurifera, vnde ipsi per mare ferebant thus, & alia aromata in vrbem Tyrum ad vēdendum, vt patet Ezech. 27. cum dr̄: Venditores tui Saba, & Regma, ipsi negociatores tui cum vniuersis primis aromatibus, & lapide precioso, & auro quod proposuerunt in mercatu tuo.

Et Dadan. Iste est secundus filius Regma, & Iosephus vocat eum Iudam, & tamen Scriptura sacra semper vocat eum Dadan, & nominatæ sunt ab eo quædam gentes, quarum nomen Latinum non habemus, nec Gręcum, sed nomen sacrę scripturæ, scilicet Dadan, & isti morantur apud Arabiam, & abundant in dentibus eburneis, & hebeninis, & similibus, de quibus ducebant in vrbem Tyrum, & vendebant, de his patet Ezech. 27. scilicet Filij Dadā negociatores tui, insulę multæ negociatio manus tuæ: dentes eburnęos, & hebeninos commutauerunt in precio tuo. Et iterum dicitur. Dedan institores tui in tapetibus ad sedēdum. *Chus autem genuit Nemrod*. Iste Nemrod fuit etiam de filijs Chus, & non fuit supra numeratus cum illis, sed interpositis filijs Regma mentio fit de eo, & ideo aliqui dubitant an Nemrod fuerit de filijs Cham, vel de filijs Sem, & tamen dubium eorum non est rationabile, quia patet hic, ꝙ fuit filius Chus, & tamen filius Chus fuit Chā, vt patet supra, sed fortē scriptura locuta est de Nemrod per se tanq̃ volens proponere aliquod speciale, quia iste fuit prīceps magnus, quod non accidit alicui de alijs filijs Cham. *Iste cœpit potens esse in terra*. Iste Nemrod fuit primus homo, qui in terra cœpit habere principatum, nam ante istum homines æquali lege viuebant, nullum principem aut dominum cognoscentes: iste autem cępit dominari inter cęteros, & post eum fuerunt alij reges.

Qualis fuerit status Nemrod.
Quæst. VIII.

QVAERITVR de statu istius Nemrod. Respōdendum, ꝙ iste fuit de filijs Chus, & accepit regnum in Babylone. Describit autem modū Methodius martyr in libro Chyliadum, idest millenariorū, ꝙ Nemrod iuit ad Ionitum quartum filium Noe, de quo supra diximus, & eruditus est ab eo accepitque cōsilium in quibus regnare posset, prædixitque ei de ortu trium regnorum, & ꝙ prius regnum esse debebat in stirpe Cham, deinde in stirpe Sem: postea in filijs Iapheth: tunc accēsus desiderio regnandi venit ad suos, & sollicitauit eos, accepitque inter eos principatum, vnde ipse fuit princeps in Babylone, quando ædificata est turris. Considerādum tamē pro hoc, ꝙ mox vt diluuium cessauit egredientes homines de arca habitauerunt multo tempore in montibus Armeniæ, qui sunt altissimi: non audētes descendere ad plana, eo ꝙ timebant diluuium iterum venturum, & erant ibi in loco securiori quam in plano, & tunc tres filij Noe principes cęterorum compulerunt illos ad plana descendere, cū ipsi primo descendissent, & tunc venerunt in campum Sennar, in quo Babylon ædificata est, Gē. 11. de hoc Iosephus primo Antiq. modus autem veniēdi fuit, sicut narrat Philo Iudæus in libro suarum quæstionū super Gen. s. ꝙ ex tribus filijs Noe adhuc ipso viuente nati sunt viginti quatuor millia virorum præter mulieres, & paruulos habentes super se duces tres, nam filij Sem habuerūt Iechan in ducem: filij Cham habuerunt Nemrod: filij Iapheth habuerunt Suphene: post obitum vero Noe conuenerunt duces cum agminibus suis in campum Sennar, vt ibi ciuitatem construerent: cum autem ædificarent, diuisit Deus linguas eorum & mutauit effigies, & nō cognouit quisque fratrem suum, nec intellexit linguam proximi tui. Cūm autem magistri artificum lapides peterent, ministri aquam afferebant, & cum illi aquam quærebant, alij afferebāt stipulā, & sic fustrati cogitatione sua cessauerūt ędificare. Tunc diuisi sunt omnes hoīes, qui ibi erant, & dispersi fuerunt per terras, & Nemrod mā sit in Babylone, vbi erat ciuitas ædificata, & turris, & fuit ibi rex: Iste fuit primus rex sęculi, & ab isto cęperunt eēe alij reges, & fuit regnū istius regnū Assyriorum. Post hūc autem regnauit filius eius Belus, ideo vocatur Belus Nemrodides, idest filius Nemrod: postea autem regnauit Ninus filius Beli: iste autem fuit, qui primus bella instituit ꝯ diuersas gentes, vt eas suo subijceret impio, cuius vxor fuit Semiramis regina Babylonis, q̄ post mortē Nini multas gētes imperio subiecit, nā

Aethio-

Aethiopibus bellum intulit. Ista desiderio regnandi accepit filium suum in maritū, ne ipso accipiente aliā vxorem, desineret ipsa regnare: & ad occultandum quadam honestate legis ignominiam suam, legem tulit, vt liceret cuicunque mulieri filium suum in maritum accipere, vt ait Paulus Orosius primo de Ormesta mundi. Ab hoc enim tempore incipiunt enarrare omnes antiqui historiographi, quia gesta priora occulta nimis fuerunt propter ruditatem illius sęculi, & nisi Sacra scriptura de illis egisset, nihil omnino nobis cognitum esset. De isto autem Nemrod, qui fuit
G post omnium principum terrę, dicitur Gen. 10. quòd cepit esse potens, & Robustus venator coram Domino, idest oppressor hominum: nam subijciebat eos violenter principatui suo, & hoc publicè, quod dicitur fieri coram Domino. Vel ipse erat Robustus venator cōtra Dominum, quia faciebat homines superbos contra Deum: de hoc Iosephus Antiqui. primo ait: Deo autem iubente eos ad crementum hominū peruenire dispersi sunt, qui congregati erant in Babylone, ne inter se dissensiones efficerent, sed vt multa colentes spacia terrarum, abundantia fructuum potirentur. Qui cum essent ineruditi, & Deo inobedientes existerent, in calamitatibus incidentes, sua grauiter peccata senserunt, & quia iuuentutis multitudine feruebant, rursus Deus eos abinuicem migrare fecit: quoniam non illius propitiatione putabant se habere bona, sed propriam fortitudinem causam sibi credebant esse diuitiarum: vnde apposuerunt, vt voluntati Dei inobedientes existerent, putantes quòd per inuidiā Dei ab inuicem separarētur, vt diuisi possent Deo facilius subiugari. Fecit autem eos esse elatos ad iniuriam Dei, & contemptum Nemrod filius Cham filij Noe, q cum esset audacior, & manu fortissimus, suadebat eis, vt non Deo ascriberent, quia hominibus per illum fęlicitas eueniret: sed hoc eis propria virtute prębe retur, & cognatos generis sui ad causam Tyrannidis adduxit, solus ipse pręsumēs homines a Dei timore reuocare, & spem suam in propria virtute ponere, vlciscique contra Deum putabant comminantem terrę diluuium: ob quam causam turrem ędificandam altiorem suadebant, vt aqua non posset ascēdere. *Mesraim vero.* Iste est secundus filius Cham, & ponitur hic progenies sua. *Genuit Ludim.* Aliqui putant ab isto Ludim dictos fuisse Lydos, & tamen positio contraria est Iosephi, & aliorum historiographū dicentium Lydos esse de genere Sem, a quodam, qui vocabatur Lud. Ideo dicendum quòd ab isto Ludim aliqua gens nominata est, sed nomen eius nunc apud Latinos, & Gręcos ignoratur, testante Iosepho libro primo Antiqui.

cap. 8. in fi. & cap. 9.

Et Anamim, & Laabim, & Nephtuim, Phetrusim quoque, & Chasluim, de quibus egressi sunt Philisthijm, & Caphtorim.

Et Anamim. Ab isto nominata fuit quędam gens, cuius eodem modo nomen ignoratur. *Et Laabim.* Ab isto nominata est prouincia quędam Labia, de quo Iosephus primo Antiqui. ait: Sed his Laabim a se prouinciam Labiam nominauit. *Et Nephtuim.* Aliqua gens est, cuius nomen apud Latinos, & Gręcos ignoratur: & tamen istę tres gentes, scilicet, Ludim, Laabim, & Nephtuim, & etiam quarta, scilicet, Anamim habuerunt sedes apud terram Chanaan: debellatę tamen sunt in bello. De his dicit Rabanus, & glo. ordi. quod de omnibus gentibus descendentibus de Mesraim exceptis Laabim, a quibus Lybies nominati sunt, qui prius Putei, & Casluim dicebantur, quę

F postea Philisthijm dicti sunt. Cęterę gentes ignotę sunt nobis, quia bello Aethiopico subuersę in obliuionem pręteritorum nominum peruenerūt, & possederunt terram, quę est ab vrbe Gaza, quę est in terra Philisthinorum, vsque ad extremos terminos Aegypti. *Petrusim quoque, & Casluim.* Isti sunt duo viri filij Mesraim, a quibus nominatę sunt duę gentes, quę postea nomina perdiderūt, & vocatę sunt Philisthijm; ideo dicitur hic, & Genes. 10. quòd egressi sunt Philisthijm de Petrusim, & Casluim, scilicet fuerunt de stirpe eorum.

De quibus egressi sunt Philisthijm, & Caphtorim. Duę gētes erant a principio, quę vocabantur Phetrusim, & Casluim, & postea mutauerunt nomina, & acceperūt alia duo: nam Phetrusim vocati sunt Philisthijm,
G & Casluim vocati sunt Caphtorim, & hoc ponit scriptura hic, quia sic posuit Moyses, Gene. 10. nam istę gentes cęperunt a principio vocari Phetrusim, & & Casluim. Et quia tempore Moysi mutata erāt ista nomina, & vocabantur Philisthijm, & Caphtorim, posuit Moyses ista duo nomina. De Philisthinis dicēdum quòd isti tenebant quandam prouinciam, quę erat in terra Chanaan ad partem Meridianam eius, & erant in terra illa quinque Metropoles vrbium, scilicet, Gaza, Ascalon, Geth, Accaron, Azotus, Iosue, decimotertio. Et in istis quinque ciuitatibus erant quin-
H que reguli, qui propter paruitatem terrę interdum vocabantur reguli, & interdum Satrapę, eodem cap. & primo Regum sexto. Maxima autē pars terrę Philisthinorum cecidit in sortē tribus Iudę, quia ibi fuerunt ciuitates pręcipuę eius, vt patet Iosue decimoquinto. Isti Philisthini habuerunt bella multa contra Israelitas, & oppresserunt eos multo tempore dominantibus iudicibus in Israel, vt patet ex processu libri Iudicum, & etiam regnante Saule, & Dauid, vt patet ex processu primi, & secundi Regum: gens autē Philisthinorum, quamquam aliquando subijceretur Israelitis ad tributa, sicut fuit tempore Dauid. 2. Regum 8. & infra 18. cap. & tempore Salomonis tertio Regū nono, & infra secundo libro, capitulo octauo: tamen numquam fuerunt deleti, nec terra illa fuit vnita regno Iuda, vel Israel: sed postea adhuc expulsis Isra-
I elitis de terra in Assyrios, & regno Iuda in Babylonem: manebant in terra Philisthini: nam tempore Machabęorum erant in terra Philisthini, & pugnabant contra eos Iudas Machabęus, & frater suus Ionathas, vt patet ex processu primi, & secundi Machabęorum: manent autem gentes istę etiam, vsque ad hodiernum diem. De Caphtorim Iosephus libro primo Antiquitatum, capitul. decimosecundo, dicit, quòd nihil habemus, nisi nomen, sic etiam alii historiographi, & tamen septuaginta interpretes dicunt, quòd Caphtorim sunt Cappadoces. Est autem aliqua verisimilitudo ad hoc, quia Deuteronomi. secundo, dicitur Heuęos quoque qui habitabant in Haserium vsque Gazā, Cappadoces expulerunt, qui egressi de Cappadocia deleuerunt eos, & habitauerunt
K pro eis.

Quare scriptura aliquid speciale facit in Nemrod, & non in aliquo alio. Quæst. IX.

QVAERITVR quare scriptura facit hic aliquid speciale in Nemrod, quod non facit in aliquo alio, scilicet, quòd cum esset filius Chus, non nominauit eū inter filios Chus, sed enarratis illis, & postea filiis Regma dixit, Chus autem genuit Nemrod.

Respondendum, quòd duę causę fuerunt ad hoc, quarum vna posita fuit supra secundum quosdam, f.

quod

quòd scriptura voluit facere aliquid speciale in Nemrod,eo quòd ipse fuit specialis inter homines omnes temporis sui:nam ipse cępit esse potens in terra, idest primus rex. sed ista causa non multum confert, quia scriptura non faceret istud speciale in Nemrod, quia ipse fuit specialis inter cęteros, nisi istud ostenderet eum fuisse specialem, & tamen per hoc non apparebat eum fuisse specialem, sed potius turbabatur scriptura cum non poneretur in ordine suo. Dicendum ergo,quòd alia fuit causa, scilicet,quia scriptura enarrauit hic illos descendentes a Noe, a quibus aliqui populi nominati sunt, & habuerunt diuersa idiomata: & ista fuit causa, quare cum omnes filij Thubal, & aliorum filiorum Iapheth habuissent filios, non nominati fuerunt filij aliquorum, nisi filij Gomer, & Iauan, eo quòd a filijs istorum nominatę sunt aliquæ gentes speciales,& tamen nullę nominatę fuerunt ab alijs nepotibus Iapheth; sed habuerunt ipsi nomen illarum gentium, quę a patribus eorum deriuatę sunt; ita fuit de filijs Chus, quia aliqui eorum nominauerunt aliquas gentes specialiter,& illi fuerunt quinque supra positi,de quibus non fuit Nemrod: ideo subticeri debebat, ne putaretur aliqua gens ab eo nominata, sicut a cęteris, & quia tamen Nemrod fuit specialis inter cęteros,cum ipse fuerit primus rex in terra,& regnauerit in Babylone Gene. 10. non debuit subticeri, & si poneretur inter cęteros filios Chus, causaret errorem, ideo nec debuit subticeri, nec etiam poni inter cęteros filios Chus, a quibus denominatæ sunt gentes,sed posita progenie Chus,& deinde progenie Regma positum est, quòd Chus genuit Nemrod. Aliquis fortè dicet,quòd nõ fuit aliqua causa ad hoc, sed factum est per accidens non aduertente Esdra ad hoc. Sed dicendum,quòd non stat,quia cum Esdras spiritu Dei ista scriberet,non est verisimile,quòd ageret aliquid sine mysterio: potissimè quia hic mutabat ordinem solitum, & turbabat intellectum scripturæ: hoc autem non faceret sine causa. Item adhuc patet magis, quia Gen. 10. posuit Moyses istud idem,& nõ posuit Nemrod cum reliquis filijs Chus, sed descriptis illis, & postea filiis Regma dixit, porro Chus genuit Nemrod, & sic oportet dari aliquod mysterium, quare istud factum fuerit, & nullam aliud fuit, nisi quia Nemrod non erat de illis filijs Chus, a quibus nominatę sunt gentes aliquæ speciales, quæ habuerint propria idiomata.

Quare scriptura facit differentiam aliqualem inter Phetrusim, & Casluim, & alios in scriptura nominatos.

Quæst. X.

QVAERITVR vlteriùs,quare dixit hic scriptura de Phetrusim, & Casluim, ꝙ egressi sunt de eis Philisthijm,& Caphtorim cum de nullis alijs gentibus dicatur simile, sed solum exprimuntur nomina istorum, a quibus gẽtes nominatę sunt.

Respondendum,quòd Philisthijm, & Caphtorim non sunt alia nomina,sicut alia, quę ponuntur hic, qa omnia alia hic posita sunt nomina virorum singularium,quæ sunt de stirpe Cham, & Sem,& Iapheth,& quamquam aliqua eorum putentur a quibusdam esse pluralis numeri sicut Laabim, Dodanim, Ludim, & Anamim,tamen sunt singularis numeri, quia sunt nomina propria virorum: Philisthijm tamen, & Caphtorim non sunt nomina virorum,sed gentium: & dicitur quòd istę duę gentes, scilicet, Philisthijm, & Caphtorim descenderunt ab istis duobus viris,scilicet Phetrusim, & Casluim, nam isti duo viri nominauerunt a principio gentes istas de nomine suo, & postea

A illę mutauerunt nomina, & vocatę sunt Philisthijm, & Caphtorim. Dicunt autem Hebręi, quòd expressum fuit specialiter de istis duabus gentibus, scilicet, quia Phetrusim, & Casluim commutabant inter se vxores,& per istum modum ab ambabus gẽtibus descenderunt Philisthini. Motiuum autem eorum est, quia dicitur simul, quòd de Phetrusim, & Casluim descenderunt Philisthini, & ipsi nesciunt illum modum,per quem hoc fieret,nisi quòd Phetrusim, & Casluim commutarent vxores, & sic ex ambabus gentibus simul descendit eadem gens,scilicet, Philisthijm. Nicolaus autem consentiens aliqualiter isti positioni vult honestare modum,dicens: ꝙ fortè non fiebat hoc per commutationem vxorum, sed B quia vna gens accipiebat vxores de filiabus alterius, & è conuerso.

Sed dicendum, quòd non stat hoc propter duo. Primo, quia Hebræi errãt putantes,quòd Phetrusim, & Casluim sint nomina gentium. Nam sunt nomina virorum, cum hic nominentur omnes filij Cham, Sem,& Iapheth, a quibus nominatę sunt aliquę gentes, ideo non debet dici, quòd istæ duæ gentes commutabant vxores. Secundo errant, quia dato quòd istę essent duæ gentes, non oportebat, quòd diceremus,quòd cõmutabant vxores ad hoc quòd possent descendere Philisthijm de eis, nec etiam oportet dicere secundum Nicolaum, quòd vna gens istarum accipiebat de filiabus alterius in vxores, quia istud esset, C si diceretur solum de Philisthijm, quòd egressi sunt ab istis duabus gentibus. Et tamen dicitur,quòd de Phetrusim, & Casluim descenderunt Philisthijm, & Caphtorim reddendo singula singulis, scilicet, de Phetrusim descenderunt Philisthijm, & de Casluim descenderunt Caphtorim. Dicendum ergo quòd Phetrusim erat vnus vir, & ab eo descenderunt Philisthini, & Casluim erat alius vir, & descenderunt ab eo Caphtorim.

Sed tunc adhuc manet dubium, quare dictum est hoc specialiter, cum in alijs, numquam fuerit dictum simile.

Respondendum, quòd potest esse duplex causa. Prima, quia in istis factum est aliquid speciale, quod D non fuit in alijs, quia in omnibus alijs gentes nominabantur de nomine suo, vt Laabim nominaret Labienos, & Gomer Gomeritas, & Thubal Thubalitas, & sic de cęteris: in istis autem non factum est sic, quia de Phetrusim deberent vocari Phetrusim, & vocati sunt Philisthini, & de Casluim deberent nominare Casluim,& nominantur Caphtorim. Secunda causa potest esse,quòd Esdras fecit hoc ad significandum mutationem in nominibus: nam licet a principio Phetrusim, & Casluim nominauerint duas gentes de nominibus suis: tamen tempore, quo scriptus fuit iste liber erant mutata nomina illarum, quia iam vocabantur Philisthijm, & Caphtorim, ideo voluit ponere nomina,quę iam habebant, quando erãt mu- E tata priora: in alijs autem gentibus non erat hoc, qa nullis eorum fuerat nomen adhuc mutatum:ideo de alijs nihil dixit.

Sed aliquis obijciet,quòd etiam mutata essent nomina multarum gentium, quia Gręci historiographi mutauerunt plurima nomina vrbium, & gentium,& tamen ante Esdram iam cęperant inter Gręcos esse Historiographi,& Poetę, qui describerent gesta temporum. Nam Orpheus Poeta, & Linus, & Museus ante bellum Troianum fuerunt: nam tempore Iasonis fuit Orpheus Poeta, & ipse iuit in naue Argonautarum de Græcia in insulam Colchos pro vellere aureo cum Iasone, & hoc fuit ante bellum Troianum, & illud bellum accidit tempore Iudicum, vt declara-

tum

tum est libro Iudic. 12. ab illo autem tempore vsque ad Esdram fuerunt plusquam septingenti anni, vt patet colligendo tempora iudicum, & regum, & captiuitatis Babylonicę: ideo iam essent à Grecis multa nomina mutata.

Respondendum, quòd tempore Esdrę Grecorum historiographi plurima mutauerāt nomina istarum gentium, & tamen Esdras secutus est Moysem, qui scripsit ista Gen. decimo, & sicut ille scripsit, ita & iste. De tempore autem Moysi dicendum, quòd non erant mutata alia nomina nisi illa, eo quòd nondum fuerant historiographi gentium apud Græcos, vel alias gentes, qui mutauissent nomina gentium, & regionum. Sed tunc dicetur quòd Moyses rationabiliter ponebat de istis duabus gentibus, quòd mutauissent nomina, quia istæ solę mutatæ erant tempore suo, & tamen Esdras, cuius tempore plurima nomina mutata erāt, debuerat ponere omnia nomina mutata, vel nullum illorum.

Respondendum, quòd iste liber fuit suppletiuus, & declaratiuus aliorum librorū sacræ scripturæ: ideo debuit concordare modo illorum, & quia nunc supplebat, & continuabat generationes, quas narrauerat Moyses in Genesi, debuit concordare illi, potissimè quia sacra scriptura habet auctoritatem à Spiritu sancto, & non attendit ad auctoritatem hominum. Et sic quamquam historiographi Gręcorum, & aliarum gentium mutauissent plurima nomina in gentibus, & terris, non curauit facere mentionem scriptura de ista mutatione. Tertia causa esse potest, quia scriptura attendit ad illa, quæ pertinebant ad declarationem eius, quod intendebat, & quia intentio scripturæ erat circa descriptionem populi Dei, qui deriuatus est per filios Iacob, & isti habuerunt bella multa cum Philisthinis, & alijs gētibus propinquis, voluit scriptura declarare nomina istorum potius, quam aliarum gentium, cum quibus nulla communicatio erat Iudeis, nec aliquando facienda erat mentio in scriptura de eis.

An Philisthini fuerint de genere Chananæorum. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius an Philisthini fuerint de genere Chananęorū. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus promisit Israelitis terram Chanaan, & tamen cum illa dedit terram Philisthinorum: ergo erant Philisthini de stirpe Chanaan. Patet magis, quia Numeri trigesimoquarto, Deus posuit terminos, quos Israelitæ habituri erant in terra Chanaan, & intra illos terminos includitur tota terra Philisthinorum, vt colligitur Iosue decimoquinto, vbi maior pars terræ Philisthinorum cecidit in sorte Iudæ, quod non fuisset, nisi esset ista terra Chananæorum. Etiam patet quòd Deus iussit, quòd ista terra diuideretur inter Israelitas per sortem, Iosue decimotertio, & tamen non iuberet, nisi esset terra promissionis.

Item quando cessauit Iosue pugnare, ponuntur gentes, quæ nondum fuerant subiectæ Israelitis de terra Chanaan, & inter illos ponuntur quinque satrapę Philisthinorum, Iosue decimotertio, & Iudic. tertio. In contrarium dicet aliquis, quòd non fuerunt Philisthini de stirpe Chanaan, quia hic ponitur, quòd fuerunt descendentes de Phetrusim, & tamen Phetrusim fuit filius Mesraim, & non filius Chanaā: ideo non fuerunt de stirpe Chananæorum.

Respondendum est, quòd Chananæi vocantur filij Chanaan, & isti fuerunt illi, qui nominantur in litera, scilicet Sidon primogenitus, Etheus, Heuæus, & cęteri. Et tamen dicendum, quòd non sunt omnes isti Chananęi, quos Deus tradidit delendos Israelitis, & possidendam terram eorum ab eis, quia septem populi fuerunt solum, quos Deus promisit delere ante faciem Israelitarum, scilicet Heuęus, Etheus, Iebusæus, Amorrhæus, Chananęus, Gergesęus, Pherezęus, vt patet Deuteronomij septimo, & Iosue tertio, & tamen præter istos fuerunt alij Chananęi, sicut Aradij: nam Aradius filius est Chanaan, vt patet infra in litera, & tamen populus Aradiorum non fuit de illis septem traditis Israelitis. Etiam non possederunt Israelitę terram Aradiorum, quia illa erat quædam insula in mari Mediterraneo non longe à Sidone. & tamen terra Israelitarum non habuit aliquas insulas, sed tota fuit terra continens, & extremitas sua occidentalis fuit littus maris Mediterranei: Numeri trigesimoquarto, ideo non habuerunt insulam Aradiorum in parte sua. Sępe tamen dicimus, quòd fuerunt Philisthini Chananęi, & sic etiam videntur dicere auctoritates allegatę in principio.

Aliquis dicet, quòd Philisthini vocantur Chananæi, quia quanquam non essent de stirpe Chanaan: erant de filijs Cham.

Sed dicendum, quòd non stat, quia nunc Aegyptij, & Aethiopes, & fere tertia pars orbis diceretur Chananæorum, & tota illa pertineret ad possessionem Hebręorum, cū essent omnes isti de filijs Chā, sed absurdum est.

Dicendum igitur, quòd Philisthini non descenderunt de origine Chananæorum, sed de Phetrusim, qui filius fuit Mesraim, & tamen Philisthini computati fuerunt inter Chananæos, immo inter septem populos, qui traditi sunt Israelitis delendi, & terra eorū possidenda. Et hoc potuit esse propter duo. Primo quia Philisthini habuerunt terram intra terminos Chananęorum, vt patet Genesis decimo, scilicet. Factique sunt termini Chananæorum venientibus a Sidone Iezaram vsque Gazam, donec ingrediaris Sodomam, & Gomorrhā. Conscripsit tamen quòd intra terminos istos erant ciuitates Philisthinorum, scilicet, Azotus, Accaron, Ascalon, & Geth: nam Gaza, quæ ponitur hic pro termino, erat maxime meridiana in terra Philisthinorum, vt colligitur Iosue decimotertio, & decimoquinto, & patet ex declaratis ibi, & tamen Deus dederat totam istam terram Israelitis, assignando eis terminos eius. Numeri trigesimoquarto, & intra illos terminos habitabant Philisthini, ideo Israelitæ poterant pugnare contra Philisthinos, & habitare in terra ipsorum, quia tenebant terram eis a Deo promissam, & sic scriptura nominat eos tanquam vnum de septem populis Chananæorum. Et forte poterat hoc esse, quia Philisthini pugnarent contra aliquos de Chananæis, & acciperent terram eorum, sicut dicitur Deuteronomij secundo, de Cappadocibus, scilicet, Heuęos quoque, qui habitabant in Haserim vsque Gazam Cappadoces expulerunt: egressi de Cappadocia deleuerunt eos, & habitauerunt pro eis. Plurimi tamen dicunt istos Cappadoces esse Philisthinos, quod satis concordat, quia ipsi acceperunt terram illam, in qua postea dicuntur morati Philisthini, scilicet, in Gaza, & alijs ciuitatibus coniunctis, & sic Philisthini succederent in loco, & nomine Heuęorum, quos expulerant de terra, & tamen Heuæi erant vnus de septem populis Chananęorum, ideo Philisthini haberentur tunc tanquam Heuęi, & computarentur inter septem populos Chananęorum.

Secundò potest dici, quòd Philisthini erant iam

vere

vere Chananæi, nam licet origo sua non esset a Chanaan, nec ab aliquo filiorum eius, sed a Phetrusin, qui erat de stirpe Mesraim, tamen postea habitantes Philisthini in terra illa, in qua habitabant Chananæi: cum isti sunt Chananæi accipiẽdo vxores de filiabus Chanaan, & sic filij Philisthinorum erant iam vere Chananæi: magis tamen vocantur Chananæi, quia tenuerunt loca ipsorum.

Chanaan verò genuit Sidonẽ primogenitum suum: Hethæum quoque, & Iebusæum, & Amorrhæum, & Gergesæum Heuæumque, & Aracæum, & Asinæum: Aradiũ quoque, & Samarræũ, & Hamathæum.

Chanaan verò. Iste est quartus filius Cham, qui maledictus fuit a Noe, & ponitur hic sua posteritas: nã multos filios habuit. *Genuit Sidonem primogenitum suum.* Sidon fuit primus filius Chanaan, & ab eo nominata est ciuitas quędam antiquissima Sidon, quę est sita in litore maris Mediterranæi iuxta Tyrum, & ex hoc patet, quòd Sidoni erant Chananæi, quia a filio Chanaan deriuati sunt. *Ethæum, Iebusæum quoque, & Amorrhæum, & Gergesæum, Heuæumque.* Isti quinque etiam fuerunt filij Chanaan, & ab eis nominati fuerunt quinque de populis Chananæorum, de quibus sępissime in libris Moysi, & in alijs historijs veteris testamenti habetur. Alij autem duo populi Chananęorum nõ ponuntur hic, scilicet Pherezęus, & Chananęus. De istis autem quinque populis nihil iam manet ferè nisi nomina, quæ habẽtur in scriptura, eo quòd Israelitæ introeuntes terram Chanaan deleuerunt illos, vt colligitur ex libris Iosue, & Iudicum.

Quare hic non ponuntur aliorum duorum populorum Chananæorum capita. Quæst. XII.

QVAERITVR quare non ponuntur hic capita aliorum duorum populorum Chananęorum, scilicet, Pherezęi, & Chananæi, quia isti nominantur inter septem populos Chananæorum, & patres eorum fuerunt de filijs Chanaan: hic tamen scriptura ponit omnes populos deriuatos de filijs Chanaan.

Respondendũ est, quòd non potuit poni hic Chananæus, eo quòd Chananeus non fuit nominatus ab aliquo de filijs Chanaan, sed ab ipso Chanaan, & fuit aliquis filius suus, vel forte multi, per quos deriuata est successio ipsius Chanaan, quemadmodum ad nomen, quod impositum est huic populo ex nomine Chanaan: hic autem nominãtur solum illi filij Chanaan, a quibus nominati sunt aliqui populi, qui non fuerant nominati a patre. De Pherezęo dicendum quod ille fuit populus nominatus ab aliquo de filijs Chanaan, & poterat nomen illius poni, ideo dicendum quod hic ponitur, & tamen appellatur alio nomine, quia forte iste, qui vocatur hic Aracęus vel Sinęus, aut Samaręus, vel Amathæus fuit ille, a quo deriuatus est populus Pherezęorum, & tamen sępe mutantur nomina tam hominum quam populorum.

Et Arachæum. Ab isto nominata fuit quędam ciuitas Archas, quæ posita est in libano: sic enim ait Rabanus, & glo. ordina. scilicet, Archęus condidit Archas oppidum circa Tripolim in radicibus Libani. De hoc etiam Iosephus 1. Antiquitatum.

Et Sinæum. Iste est alius filius Chanaan, a quo nominatus est quidam populus Sineorũ, & de hoc volunt aliqui intelligi prophetiam Balaam Nume. 24.

A scilicet. Vidit quoque Cineum, & assumpta parabola ait: robustum quidem est habitaculum tuum, sed si in petra posueris nidum tuum, & fueris electus de stirpe Cin, quandiu poteris permanere? Assur enim capiet te. Et tamen an intelligatur de isto Cinęo, qui erat de genere Chananæorum, vel de posteris Iethro soceri Moysi, qui vocatus est Cin: declaratum est ibidem.

Aradium quoque. Aliqui putant istũ Aradium fuisse illum, a quo nominatus est quidam populus Chananæorum in terra Arad, de quo dicitur Numeri 21. Quòd Chananæus rex Arad pugnauit contra Israelitas venientes per desertum, & ipsi deleuerunt ciuitates illorum Chananæorum, & videtur hoc satis conuenire. Primò quia illi vocãtur Chananęi, & sic erat de filijs Chanaan. Secundò, quia dicuntur de terra Arad, & sic videtur, quòd nominati fuerint ab Aradio tanquam a patre, & principe. Tertio patet, quia isti erant iuxta terram aliorum Chananæorum in desertis, scilicet Arabię, cui coniungitur alia terra Chanaan in parte meridiana, in qua habet desertum, vt patet Numeri trigesimoquarto, & Iosue decimoquinto. dicitur tamen communiter, quòd isti Aradij habitauerunt in quadam insula maris Mediterranei. Sic enim dicit Glo. ordin. scilicet Aradius, a quo Aradij, qui insulam Aradum possederunt angusto freto a Phęnicis litore separatam. De hoc etiam Iosephus primo Antiquitatum. ait quòd Aradius Aradum insulam habuit. Ca. 12. i fi.

Et Samaræum. Aliqui putant populum nominatũ ab isto esse incognitum: alij autem volunt eum esse populum Samaritarum: nam de Israelitis Samaritæ fuerunt in vrbe Samaria: sic etiam ante introitum Israelitarum in terram Chanaan essent Samaritæ de Chananæis.

Quomodo Samaritæ à Samaræo filio Chanaan nominati sint. Quæst. XIII.

QVAERITVR quomodo poterant Samaritæ nominari à Samaręo filio Chanaan, quia Samaritæ nomináti sunt ab vrbe Samaria, & tamen Samaria condita fuit ab Hebręis, scilicet tempore Amri patris Achab regis Israel: nam ipse eam condidit, & vocauit eam Samariam à nomine domini montis, in quo condita est, vt patet tertio Regum decimosexto.

Respondendum quòd non potuit aliquis populus Chananæorum vocari Samaritarum ab ista Samaria, sed ante istam fuit alia Samaria in terra Israel, vt probatum est quarto Regum decimotertio, & vigesimotertio, & illa Samaria manebat ex parte Chananęorum, quod patet, quia in diuisione ciuitatum, quę facta est sub Iosue posita est ciuitas Semeon, vt patet Iosue decimonono, & fuit in sorte Issachar, & tamen hebręi dicũt Semeon, vel Semeron, vbi nos dicimus Samaria, & illa erat ciuitas regalis tẽpore Chananęorum, nam de illa conuenerunt aliqui ad pugnandum contra Iosue cum rege illius vrbis, vt patet Iosue vndecimo, cum dicitur, quòd Iabin rex Assur misit ad regem Semeron, & ad alios reges, qui ibi nominantur, vt præberent ei auxilium. Ista ciuitas constructa fuit in terra illa à Samaręo filio Chanaan, & nominatus est populus aliquis, sed nomen illius ignoratur à nobis, & forte fuit vnus de septem populis Chananæorum. scilicet, qui nominatur Pherezæus: cum non habeamus manifestum auctorem, & progenitorem illius populi. Iosephus autem primo Antiquitatum dicit, quod de Samaręo, Iebusęo, Amorrhęo Ca. 12. i fi.

& cæteris preter nomina in sacris libris nihil habemus, non tamen ex hoc intelligendum est, quòd ex hoc ignoretur ipsum condidisse Samariam priorem, sed dicit hoc, quia quanquam antiquitus cognita essent loca, & vrbes istarum gentium, iam nihil manebat tempore Iosephi de illis gentibus nisi nomina, eo quòd hebręi deleuerant illas, vt ipse dicit. Glo. tamen ordi. dicit quod Samarçus est a quo Samaria ciuitas condita est, quæ nunc tam à Syris, quam ab hebręis, vt prius appellatur.

Et Hemathæum. Iste est a quo nominata est quædã gens Chananęorum, & ipse cõdidit vrbem Hemath, quæ est in Syria, & ponitur terminus terrę Chanaam, quã Iudæi possessuri erant, Numeri trigesimoquarto. & ista ciuitas est famosa, nam in ea postea fuerũt reges, & non pertinuit ista ad hebręos, &, vt quidam volunt, ista est ciuitas, quæ vocatur Antiochia, de qua fuit Lucas Euangelista, & in ea sedit beatus Petrus prius quam esset Romæ sedes apostolica.

Antiochia olim Hemath.

De ista ciuitate dicit Rabanus, & Glo. ordin. quod Amatheus est a quo est ciuitas Hemath: hanc Macedones, qui post Alexandrum in oriente regnauerunt, Ephaniam nuncupauerunt: alij Antiochiam ita dictam esse putant: alij autem putant esse Hemath castrum apud quod Christus apparuit duobus discipulis, sed isti falluntur in similitudine nominis. De his etiam Iosephus primo Antiquitatum, scilicet, Hamatheus instituit Hamath, quæ etiam nunc est, & a prouincialibus Hamathi vocatur: Macedones autem eam Ephaniam ab vno priscorum nomine vocauerunt.

Ca. 12. in fi.

Filij Sem. Hic ponitur progenies tertij filij Noe, s. Sem, & iste fuit dignior cæteris, & ætate maior, vt patet Genesis decimo, & tamen progenies sua postremo enarratur: cuius causa est, quia progenies Cham, & Iapheth non erant enarrandę continuè, sed progenies Sem, ideo ipsa reseruata est ad vltimũ, vt alijs enarratis ipsa enarraretur, & continuaretur postea vsque ad tempus Esdrę.

Quare scriptura declarauit progeniem Cham, & Iapheth. Quæst. XIIII.

QVAERITVR circa hoc quare enarrauit hic scriptura progeniem Cham, & Iapheth, cum istę continuandæ non essent, nec continuentur.

Respondendum quod Esdras secutus est ordinem Moysi in scribendo. Ipse enim enarrans progeniem Sem continuauit eam: enarrauit autem progeniem Cham, & Iapheth vsque ad aliquos nepotes ipsorũ, & non continuauit aliquam earum, vt patet Genesis decimo, ita igitur Esdras voluit facere hic, sed tunc manet idem dubium de Moyse, quare fecit hoc, quia videtur inutile, quia istę generationes continuandæ non erant.

Dicendum quod hoc factum fuit conuenienter: quia scriptura voluit declarare modum multiplicationis generis humani, & quomodo diuisæ fuerint gẽtes per idiomata, vt describeret, quæ idiomata fuerint in toto orbe, & in quorum familijs seruata fuerint, & quia idiomata multiplicata, & diuisa sunt, non solum per filios Sem, sed etiam per filios Cham, & Iapheth, nam de filijs Cham fuerunt triginta idiomata, de filijs Iapheth quindecim: de filijs autem Sem viginti septem, vt declaratum fuit supra in quadam quęstione, ideo oportebat nominari filios Chã, & Iapheth saltem vsquequo perueniretur ad illos, qui dederunt principium idiomatibus, & sic fit, quia in stirpe Cham & Iapheth solum nominantur illi, a

F quibus aliquæ gentes exortæ sunt, & non computatur nisi in quibusdam vsque ad nepotes, vel pronepotes, eo quòd idiomata diuisa sunt in ædificatione turris Babylonis, & istud fuit non longo tempore post diluuium, vt declaratum est Genesis decimo & vndecimo. Et tunc non poterant isti filij Sem habere plures generationes quam vsque ad pronepotes, ideo non potuerunt idiomata diuersa tunc causari, nisi in filijs, & nepotibus, & pronepotibus istorum, & ab eis nominata sunt, & sic solum continuatæ sunt istæ generationes Cham, & Iapheth vsque ad pronepotes, & nepotes, & in quibusdam vsque ad nepotes solum, & postea cum enarrati fuerant omnes, qui ponuntur in vna progenie dicitur, quòd illi sunt filij

G Cham, vel filij Sem, aut Iapheth in gentibus suis vnusquisque iuxta linguam suam, Genesis decimo: postea autem de nullo eorum aliquid ponitur, nisi de Sem, eo quòd iam illi non pertinent ad aliquid, quod sit necessarium in sacra scriptura, si tamen fuisset facta diuisio linguarum in decima, vel duodecima generatione post diluuium computarentur lineæ Sem, & Cham, & Iapheth vsque ad tempus illud, vt appareret de quolibet filio Noe quot gentes, & diuersa idiomata descenderint, & ibi cessaret continuatio illarum linearum, sicut nunc cessat in secunda vel tertia generatione, quia tũc facta est diuisio linguarum: progenies autem Sem continuatur, eo quod de illa descendit Abraham, & omnes hebręi, de quibus to-

H ta scriptura facit mentionem, & ob hoc non continuatur progenies Sem, quantum ad omnes filios suos, sed solum quantum ad vnũ, scilicet Arphaxath: quia de illo descendit Abraham, & dicitur.

Filij Sem, Elam, & Assur, & Arphaxad, Lud, & Aram. Filij Aram, Hus, & Hul, & Gether, & Mosoch.

Filij Sem Elam. Iste Elam est primogenitus Sem, & ab eo nominatæ sunt quędam gentes Elamitę habitantes versus Orientem in Asia, de quibus dicitur

I Actuum secundo. Parthi, & Medi, & Elamitæ, de his dicit Iosephus primo Antiquitatum. Elam siquidem Elamitas, qui Persarum sunt principes, dereliquit. Cap. 14.

Sciendum quòd omnes isti filij Sem habitant in Asia, vt ait Iosephus primo Antiquitatum, scilicet, Sem filio Noe nati fuerunt filij, qui vsque ad Oceanum seorsum habitant Asiam ab Euphrate facientes initium. Ab istis autem sunt omnes illæ gentes, quæ in India, & in alijs partibus Orientis morantur.

Et assur. Ab isto nominati sunt Assirij, qui magnã terram tenuerunt in Oriente, de quo dicitur Genesis decimo, scilicet. De terra illa egressus est Assur, &

K ædificauit Niniuem, & plateas ciuitatis, & Chale: Resen quoque inter Niniuem, & Chale: hæc est ciuitas magna. Isti Assirij tenuerunt primum regnum in orbe, & cœpit regnum eorum in Babylone, & durauit per annos multos vsquequo Persæ, & Medi acceperunt illud, deinde tenuerunt illud Græci, postea autem Romani, & deinde Ecclesia Christi.

Quomodo Assirij potuerunt habere primum regnum sæculi. Quæst. XV.

QVAERITVR quomodo potuit esse, quod Assyrij tenuerent regnum primum sæculi: nam primus rex sæculi fuit Nemrod, vt patet Genesis 10. nam dicitur ibi, quòd iste cœpit esse potens in terra, idest

ra, idest iste fuit primus, qui dominatus est in terra, & de ipso dicitur quòd principium regni eius fuit in Babylone.

Respondendum, ꝙ aliqui volunt fuisse Cham de stirpe Sem, & tunc non vr̄ dubium, quõ successores Chã tenuerint regnũ Assyriorũ, quia Assyrij erant de stirpe Sem, & tñ Nemrod fuit verè de stirpe Cham, cum dicatur quòd Chus genuit Nemrod, & tamen Chus fuit filius Cham.

Dicendum autem quòd verum est, quòd Assyrij tenuerunt primo regnum in orbe: non tamen erat de stirpe Assyriorum ille, qui regnare cępit, & etiam illi, qui successerunt postea, quamdiu gubernatum est regnum per successionem non fuerunt de stirpe Assyriorum, sed de stirpe Nemrod, q erat de filijs Cham: & tamen dicitur regnum Assyriorum primum, quia reges erant in terra Assyriorum, & ibi erat sedes regni, & non in terra illa, in qua morabatur progenies Chus, de cuius stirpe veniebant omnes reges Assyriorum. Fuit aũt modus ad hoc, quia Nemrod erat princeps maximus in ædificatione turris Babylonis, & cũ diuisę sunt linguę cessauerunt ędificare, & recesserũt singuli pertinentes ad vnam linguã in diuersas regiones, & tunc mansit Nemrod in Babylone, sicut prius fuerat princeps, & cępit regnare inter illos, qui manebant ibi, & quia terra illa pertinebat ad Assyrios, fuit primum regnum sęculi Assyriorum, & non Aethiopum: quamquam Nemrod esset de genere Aethiopum, cum pater suus esset Chus, a quo Aethiopes nominati sunt, vt supra declaratum est.

Cap.14. *Et Arfaxad*. Ab isto Arfaxad nominati sunt quidã populi Arfaxathęi, vt ait Iosephus primo Antiqui. & isti sunt, qui vocantur Chaldęi, vt est positio communis: Iosephus tamen vult, quòd Chaldęi sunt illi, qui descenderunt ab Asia, & facit eosdem esse Assyrios, & Chaldęos: quidquid tamen sit, necesse est dicere, quòd Chaldęi descẽderint ab Arfaxad, quod patet, quia Abraham, & omnes posteri sui hebręi descẽderunt ab Arfaxad, vt patet hic in litera, & Gen. 11. & tamen Abraham, & posteri sui erant de stirpe Chaldæorum, vt patet Gen. 11. scilicet. Mortuus est Aram ante Thare patrem suũ in terra natiuitatis suę in Hur Chaldęorum, & tamen Aram erat frater Abraham, vt patet ibidem, ergo Abraham erat de Hur Chaldeorum, & ibi natus fuerat, sic etiam Gen. 15. dixit Deus ad Abraham: Ego Dominus, qui eduxi te de Hur Chaldęorum, vt darem tibi terram istam: ergo Chaldęi nominati sunt ab Arfaxad, vel ab aliquo de posteris eius, & non potuerunt nominari ab Assur, nec Assyrij erunt Chaldęi. Sed fortè aliquis dicet, quòd quãquam Abraham natus fuerit in terra Chaldęorum non erat de stirpe eorum, quia potuit ibi nasci, & esse de alia stirpe.

Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia hebręi descendentes ab Abraham fuerunt verè de stirpe Chaldęorum, vt patet Iudith. 5. cum dixit Achior ad Holofernem loquens de hebręis: E Populus iste de progenie Chaldęorum est, & tamen ipsi descendũt ab Arfa-
Cap.14. xad: ergo ab eo descẽderũt Chaldęi, & nõ ab Assur.

Et Lud. Ab isto nominati sunt quidam populi Ludi, quorum rex fuit famosissimus, scilicet Cęlus rex Lydorum, vult tamen Iosephus, quod isti Ludi sint, qui vocabantur prius Syri. Sic patet primo Antiqui. s. Aram genuit Aramnęos, quos Græci Syros appellant, quos autẽ nunc Lydos vocant, vult Iosephus quod tunc Lydos nominauit. Et isti vocantur aliquãdo Elidij, vt aliqui volunt, de quibus habetur Ezech. vigesimoseptimo, i. Perse, & Elidij, & Libyes fuerunt in exercitu tuo.

Et Aram, Ab isto nominati sunt quidam populi A Aramim secundum hebræos, vel Aramęi secundum nos, & istorum postea nomen mutatum est a Græcis, & vocant eos Syros, & Syrnos vocamus: vnde quandocunque litera nostra habet Syriam, in hebręo dicitur Aram, & vbi litera nostra dicit Syros, hebręus dicit Aramim. habitabãt autem Syri iuxta terram Chanaan: nam Damascus est caput Syrię, Isai. septimo, & tamen est iuxta terram Chanaan: etiã Emath et Reblata sunt in terra Syriæ, & tamen ponuntur istæ duæ vrbes in terminis terræ Chanaan: Nume. 34. & ideo pugnabant sępe Syri contra Israelitas, vt patet ex discursu. 3. & 4. Regum.

Et Hus. Istam terram Hus nominauit, de qua dicitur Iob primo. Vir fuit in terra Hus nomine Iob, & B illa vocatur a quibusdam terra Ausitidis, quę est iuxta terram Chanaan, & Idumeorum, non procul a Iordane fluuio terrę Chanaan, & ibi vixit Iob, & sepultus est, & vsque hodie ibi monstratur sepulchrum eius, vt patet in libro de Situ terrę Sanctæ, de hoc etiam Glo. ordin. & Rab. ait Hus Trachonitidis, & Damasci conditor inter Palęstinam, & Cęlosyriam tenuit principatum, a quo terra Hus dicitur: vnde septuaginta interpretes primo ca. Iob dicunt. Vir erat in regione Ausitide nomine Iob: vbi litera nostra dicit. Vir erat in terra Hus, & dicitur in terra Ausitide, quasi Husitide. Iosephus autem primo Antiqui. dicit: Hus quidem instituit Trachonitidem, & Damascum, quę est media Palęstinę, Syrięque coniuncta.

C *Et Hul*. De hoc non apparet manifestè, quam terram inhabitauerit, vel quam gentem nominauerit, quia multa istorum nominum perierunt, Iosephus primo Antiqui. vocat istum alio nomine, s. Otrax, & dicit quòd Armeniam condidit, & satis credendum est, nec oportet dubitare, an iste Hul filius sit idem Otrax, quem nominat Iosephus, quia ipse ponit quatuor filios Aram, qui nominantur Gene. 10. & ponit gentes nominatas a quolibet illorum exprimens nomina propria istorum: de isto autem quarto, scilicet, Hul non posuit nomen, quod est in litera, sed dixit, ꝙ vocabatur Otrax, necesse est igitur, quòd sit vnus de illis quatuor filijs Aram, & non poterit esse alius nisi Hul.

D *Et Gether*. Iste vocatur Gene. 10. Gether, & idem Cap.14.
est: ab isto descenderunt Bactriani, qui morantur in Asia, vt ait Iosephus primo Antiqui.

Et Mosoch. Iste vocatur in Genes. Mes, a quo Mesanni dicti sunt, qui nunc Arabes appellantur ab omnibus, & habitãt in latere Meridiano terrę Chanaan inter Aegyptum, & terram Chanaan, & vocatur regio illa solitudo Arabica, quia non est tam populata, sicut alię terrę vicinæ. Alius autem Mosoch est, qui fuit de filijs Iapheth, vt patet supra, sed ab illo alię gentes, scilicet, Cappadoces appellatę sunt, vt patet supra.

Arphadax aũt genuit Sale, qui & ipse genuit Heber. Porro Hebel nati sunt duo filij, nomẽ E vni Phaleg, qa in diebus eius diuisa est terra:

Arfaxad autem genuit Sale. Iste Arfaxad erat filius Sem, vt patet supra: & ponuntur hic progenies eius, quia habuit multos posteros, de quibus natæ sunt gẽtes. Iste Sale, de quo hic dicitur, nominauit quãdam gentem habentem proprium idioma, & tamen nomen illius apud nos nunc non habetur, quia multa perierunt, vt dictum est.

Qui, & ipse genuit Heber. In isto mansit idioma hebraicum: nam ante ędificationem Babylonis erat eadem lingua apud omnes homines, vt patet Gen. 11. s. erat autem terra labij vnius, & sermonum eorundẽ: postea autem diuisæ sunt linguę, & mansit lingua hebraiça, quæ in, omnibus hominibus prius non erat,

 sed

Hebræi vñ deriuati. sed in quadam gente solum, & princeps istius gentis fuit Heber, a quo aliqui putant nominatos fuisse Hebręos. Augustinus tamen dicit Hebręos nominatos fuisse ab Abraham, scilicet, Hebręi, quasi Abrahęi, & tamen hoc non stat, quia Abraham non fuit principium hebręorum, cum ipse vocetur hebręus, vt patet Gen. 14. scilicet, quod quidam iuit, & nunciauit Abraham hebręo, ergo aliqui vocabantur prius hebręi, vel dato quòd non vocarentur prius sic, saltē non fuit deriuatio facta à suo nomine. Etiam patet hoc, quia in hebręo non similiter scribitur Abraham & hebræus, quia pro hebręo dicitur Euri, & incipit per literam Ain: & Abrahā incipit per literā Aleph, ideo non potest ab illo deriuari: quando autem cœperint vocari hebræi, & à quo istud nomen venerit, & de ipso idiomate hebraico latè declaratū est Exo. 21. in principio.

Porro Heber nati sunt duo filij. A duobus filijs istius nominati sunt duo populi, sed per successionē vnius eorum venerunt hebręi, scilicet, à Phaleg, ab alio autem, s. Gethan venerunt multæ aliæ gentes.

Nomen vni Phaleg. Iste fuit, per quem deriuata est posteritas hebręorum, & pertinet Phaleg ad idioma Hebraicum, quod patet ex interpretatione sua, per quam litera probat hic.

Quia in diebus eius diuisa est terra. Redditur hic causa nominis, scilicet, quòd vocatus est Phaleg, quia terra in diebus suis diuisa est, & Phaleg interpretatur diuisio: dicitur terra diuisa, scilicet, quantum ad idiomata, quia omnium hominum erat prius lingua eadem, Gen. 11. vel dicitur terra diuisa, idest habitatio hominum diuisa, quia antequam diuiderentur linguæ, erāt omnes homines simul, nam omnes venerunt post diluuium de oriente in terram Sennaar, & ibi cæperunt ædificare turrim, & intendebant omnes simul habitare, vt declaratum est, Gen. 11. Iosephus quoque primo Antiqui. dicit quòd Nemrod suasit omnibus hominibus, quòd habitarēt simul, dicens, quòd Deus volebat subijcere eos sibi, & infligere pœnas, & si ipsi manerent simul non præualeret Deus contra eos, & si seiungerētur adinuicē, Deus facilius eos sibi subiugaret, & sic manebant omnes simul: postea tamen cum diuisę sunt linguę horrebant seipsos, quia qui nō intelligebat alium habebat eum exosum, & fugiebat ab eo tanquam non posset cum illo viuere, & ideo diuisa est tunc terra, idest omnes homines inter se recedētes in diuersas terras, & ista propriè vocatur diuisio terræ magis, quam diuisio linguarum.

De isto nomine Phaleg quare fuit impositum. Quæst. X.

QVAERITVR quomodo impositū fuit istud nomen Phaleg filio Heber propter diuisionē terrę.

Aliqui dicunt, quòd Phaleg nominatus est sic prophetice, nam pater eius Heber habuit spiritū prophetię, & antequam diuideretur terra vocauit filium suum Phaleg propter diuisionem secuturam, & patet, quòd adhuc non esset diuisa terra, quia dicitur vocatus Phaleg propter diuisionem secuturam: & tamen Phaleg est nomen hebręum, ideo adhuc manebat lingua hebraica, quę erat vna ab exordio sęculi, quando Phaleg natus est, alioquin si nasceretur post diuisionem linguarum factam in alio idiomate, posset ei imponi nomen quod significaret diuisionē, & tamen non poneretur in idiomate hebręo.

Alij dicunt, quod fuit natus Phaleg post diuisionē linguarum factam, & tunc non fuit prophetia, sed voluntas humana, quòd vocaretur Phaleg propter

F istam diuisionem, & quādo dicitur quòd necesse est fuisse ante diuisionem linguarum, eo quòd tunc manebat lingua hebraica, in qua ipse vocatus est Phaleg, & ista erat ab exordio, dici potest, quòd fuerit post diuisionem natus Phaleg, & impositum fuit sibi hoc nomen in lingua hebraica, quia illa manebat etiam post diuisionem non tanquam communis omnibus sicut prius, sed tanquam vna de linguis gentium sicut nunc.

Responderi potest, quòd vtraque istarum positionum potest satis stare. Nam non est inconueniens, quòd Heber cū esset vir iustus haberet spiritum propheticum saltem quantum ad istud: cum etiam aliqui mali habuerint illum, sicut patet de Balaam, Numeri vigesimosecundo 23. & 24. & Chaipha, Ioā. vndecimo. G

Si autem velimus tenere, quòd natus fuit Phaleg post diuisionem, etiam satis stare potest, nec videtur aliquod inconueniens. Videtur tamen aliqualiter melius, quòd fuerit Phaleg natus ante diuisionem, & quòd propheticè nomen impositum est, & patet primo, quia fit hic mentio specialis de nomine istius, scilicet, quòd vocatus est Phaleg propter diuisionem terræ, & tamen si voluntate humana positum fuisset istud nomen post diuisionem linguarum, non fecisset scriptura mentionem tantam de illo, ideo videtur H dicendum, quòd propheticè nomen istud impositum fuerit, & ob hoc dignum fuerit scribi. Secundo patet, quia dicitur, quod vocatus est Phaleg, quia in diebus eius diuisa est terra, ergo iam viuebat Phaleg quando terra diuisa est. Si tamen vellemus tenere contrarium possemus respondere ad argumenta, sed ista positio videtur rationabilior.

Quomodo possibile sit, quòd fuerint diuersa idiomata nominata ab omnibus, qui hic nominantur. Quæst. XVII.

I QVAERITVR quomodo potest stare quod ab omnibus, qui nominantur hic, fuerint idiomata diuersa nominata, & diuersę gētes, quia non potest Phaleg nominare aliquam gentē specialem distinctam ab illa quam nominauit Heber, eo quod Heber descenderet a Phaleg.

Aliquis dicet, quod alia gēs nominata est a Phaleg, & alia a patre suo Heber, & sic dicitur quod non descenderint Hebręi a Phaleg, sed continuatum fuerit nomen gentis denominatę ab Heber per aliquem alium filium eius, qui non nominatur hic, nec fuerit Phaleg, nec Iectan, sicut dicebatur supra de filijs Iapheth, & isti duo filij Heber, qui ponuntur hic, scilicet, Phaleg, & Iectan nominauerit alias gentes distinctas a gentibus, quas nominauit pater suus.

K Sed dicendum, quod hoc non stat, quia tunc non descenderent hebræi a Phaleg, & tamen falsum est, quia ab eo deriuati sunt, vt patet in litera, cùm generatio Phaleg deducatur directe vsque ad Abraham. Aliter poterit aliquis dicere, quod hebræi descenderunt a Phaleg, & tamen gens nominata ab Heber non fuerit gens hebræorum, sed aliqua alia gens, cuius nomen ignoratur: Sed dicendum quod hoc non est conuenienter dictum, nam certum est hebræos deriuatos ab Heber, ideo necesse est, quod eadem gens fuerit, quam denominauit Heber, & filius suus Phaleg.

Dicendum igitur quod Heber, & Phaleg denominauerunt eandem gentem, & Phaleg non fuit hic positus tanquam aliquis de illis, ex quibus deriuatæ sunt aliquæ gentes, sicut cæteri, qui ponuntur hic,

hic, sed fuit positus propter causam specialem, scilicet, quia nominatus fuerat propheticè Phaleg propter diuisionē linguarū,& gentiū,quę secuturę erant tempore suo. Sic enim fuit de Nemrod, vt supra declaratum est. Nam ab eo non fuit denominata aliqua gens,sed fuit hic expressus, quia ipse fuit primus, qui cœpit in orbe dominari, & fuit primus rex, Gen. 10.& sic non debuit subticeri ista impositio nominis prophetica, quia erat aliquid speciale, & ad hoc positus est hic Phaleg, quanquam ab eo gens nulla nominata fuerit.

Et nomen fratris eius Iectan. Iectan autē genuit Elmodad, & Saleph, & Asomoth, & Iare, Adoram quoque & Vzal, & Decla, Ebal etiam,& Abimael,& Saba : necnon & Ophir,& Heuila,& Iobab.Oēs isti filij Iectā.

Et nomen fratris eius Iectan. Ab isto descenderunt filij tresdecim, quorum quilibet nominauit gentem vnam, & ipse Iectan nominauit gētem specialem distinctam a gentibus nominatis a filijs suis, & dicitur.

Cap.14. in medio. *Iectan autem genuit Elmodad*. Iste fuit primogenitus eius. De istis omnibus filijs Iectan, dixit Iosephus primo Antiqui. quòd habitauerunt a Chophino flumine Indorum in locis positis circa Syriam : sunt autem pro maiori parte gētes a filiis istius deriuatæ multum orientales, scilicet, omnes populi Indorum, & adiacentes regiones.

Et Saleph, & Asomoth, & Iare, Aduram quoque & Vzal. Istę quatuor gentes, & quinta nominata ab Elmodad sunt incognitæ quantum ad nomina: constat tamē eas habitationes habere circa Indiam : causa autem quare ignorantur est, quia historiographi Gręcorum,vel Latinorum non imposuerunt eis nomina, eo φ eis nihil locutum fuit de gentibus illis. Nam propter magnam distantiam eorum a nobis, gesta illorum ad Latinos, vel Gręcos non peruenerunt: sic etiam, & gesta nostra ad illos nō perueniūt: nam tempore, quo Roma erat in maximo flore suo non extensa fuerat fama eius vsque ad Indos: vnde nec Indi sciebant vrbem Romæ esse, sicut patet per Boetium 2. de consol. prosa septima, scilicet, Aetate denique Marci Tullij,sicut ipse quodam loco significat, nondum Caucasum montem Romanæ Reipublicę fama transcenderat, & erat tunc adulta : Etiam in sacra scriptura vix reperiuntur aliquando nomina gentium denominatarum ab istis, eo quòd propter magnam distantiam a terra Indorum : nullam communicationem habebant cum eis, nec prophetæ hebræorum aliquid de illis prænunciabant, ita vt in aliquo loco de illis scribi deberet.

Necnon,& Ophir. Iste erat alius filius nominatus de stirpe Iectan: & ab eo nominata est quędam gens,& insula in terra Indię Ophir. In illa insula est multum de auro, quia ibi sunt montes aurei, & tamen morantur ibi leones,& griphes, propter quos rarus, & periculosus est accessus illuc hominibus,vt patet. Mittebat tamen Salomon illuc continuè classes, vt portarent sibi aurum,& afferebant magnam quantitatem, & etiam ligna preciosa, vt patet 3.Reg. cap.9. & 10. Iosaphat quoque rex Iuda volebat illuc mittere ad portandum aurum, sed confractæ sunt naues eius in Asiongaber, eo.lib.cap.vlti. in 2.lib. Paralip. cap.20.

Et Ded.i. Ab isto nominata est quędam gens Dedan, cuius nomen Latinum, vel Græcum non habemus propter causam supra assignatam,s.quia gentes istæ multum erant distantes a terra Græcorum, & Latinorum, & tamen isti habitabant in quibusdam insulis orientis, & ferebant in vrbem Tyri, merces per mare, de quibus tangitur Ezech.27. scilicet, Dedan institores tui in tapetibus ad sedendum. Et iterum dicitur: Filij Dedan negociatores tui, insulæ multæ negociatio manus tuę,dētes eburneos, & hebeninos commutauerunt in precio tuo. Est tamen duplex gens vocata Dedan : vna est de filijs Cham, vt patet supra,& alia de filijs Iectan, vt patet hic, & potest esse quòd propter hoc ponatur Ezechielis 27. bis de filijs Dedan ad significandum vtrosque, quia ab vtrisque veniebant aliqui in vrbem Tyri ad negotiandum.

Ebal,& Abimael. Isti etiam duo nominauerūt duas gentes, quorum nomina apud nos ex causa prędicta ignota sunt, morantur tamen apud Indos. *Et Saba*. Ab isto nominatę sunt quędā gentes in oriente, quas dicunt aliqui esse Sabęos, & tamen non sunt illi Sabęi,quos dicimus esse in Arabia. Isti enim sunt, de quibus historię Gręcorum,& Latinorum magis meminerunt.

Et Heuila. Iste nominauit quandam gentem, quę est in India, & vocatur terra ex nomine eius Heuila in circuitu cuius fluit primus fluuius Paradisi terrestris,qui dicitur Phison. De hoc Gen.2. Nomen vni Phison, ipse est, qui circuit omnem terrā Heuilath, vbi nascitur aurum, & aurum terrę illius optimum est,ibique bdelium, & lapis onychinus. *Et Iobab*. Ab isto denominata est alia gens,sed ignoratur a Latinis, & Gręcis,& etiā a Iosepho,& hebręis. De his enim Hieronymus in libro de Hebraicis quæstionibus ait loquens de filijs Iectan, scilicet, harum gentium nomina posteriora inuenire nō potuisse, sed nec vsque in præsens, quia procul a nobis sunt, vel ita vocantur vt prius,vel quæ mutata sunt ignorantur: possederūt autem Arophone fluuio apud Indię regionem, quæ vocatur Iema. De isto Iobab aliqui dicunt, quòd fuerit Iob, de quo liber factus est, & tamen falsum est. Quis autem fuerit Iob, vel de qua stirpe, declaratum est aliqualiter Gen.22.& 35. magis autem declarabitur super Iob in principio.

Omnes isti filij Iectan. Hoc dicitur, quia sunt multi & dubitaretur an omnes essent filij Iectan, vel essent aliqui nepotes, vel pronepotes, cum nullius alterius tot filij ponantur, ideo dicitur quòd omnes sunt filij Iectan.

Sem Arphaxad, Sale,Heber,Phaleg,Ragau, Sarug, Nachor, Tare, Abram, iste est Abraham. Filij autem Abraham Isaac, & Ismahel. Et hæ generationes eorum. Primogenitus Ismahelis Nabaioth.

Sem Arphaxad. Hic redit scriptura ad enarrandum successionem Sem per stirpem Iudęorum, & reditur ad principium,scilicet,Sem, & ponuntur ibi nomina sine verbis, & intelligitur de quolibet eorum, istum verbū genuit,s.Sem genuit Arphaxad, & Arphaxad genuit Sale,& sic de cęteris.

Quare scriptura redit hic ad dicendum de quibusdam, de quibus iam dictum fuerat. Quæst. XVIII.

QVAERITVR quare scriptura redit hic ad dicendum de Sem Arphaxad, & reliquis: quia iam de omnibus dictum fuerat.

Respondendum, quod hic repetitur linea Sem, quia descenderunt Hebræi ab illo, & non repetitur quantum ad omnes filios Sem, sed

sed solum quantum ad illos, per quos descenderunt Hebræi, & ideo accipitur vnus de filijs Sem, s. Arphaxad: reliqui autem omittuntur. Pro quo considerandum quòd Sem ponitur hic dupliciter cum progenie sua. Primò quantum ad hoc, vt sciatur quot gentes descenderunt ab eo, & à filijs suis. Secundo ad enarrandum progeniem Iudæorum, quæ descendit ab illo. Quantum ad primum ponitur Sem, & omnes filij sui, & nepotes, à quibus aliquæ gẽtes fuerunt denominatæ, & ideo ponuntur multi, quia multæ gentes, & idiomata nominata sunt à filijs Sem, scilicet, vigintiseptem. Secunda vice non ponitur nisi vnus de filijs Sem, s. Arphaxad, quia Hebręi non potuerunt descendere de stirpe Sem, nisi per vnicum de filijs eius, & quòd fiat propter hoc, patet: quia nũc non nominantur multi filij alicuius, sed cuiuslibet nominatur vnus filius. Patet etiam hoc, quia continuatur ista progenies Sem vsque ad Abraham, & inde postea incipit enarrari progenies Abrahę per omnes Hebręos directè ab eo descendentes.

Sem Arphaxad. Idest Sem genuit Arphaxad. Vixit enim Sem annis trecentis, & duobus. Quod patet, quia genitus est ante diluuium annis centum, cũ dicatur Gen.5. quòd Noe genuit anno quingentesimo vitę suę Sem, Cham, & Iapheth: & istorum maior erat Sem, Gen.10. & ipse duobus annis post diluuium genuit filium suum, Gen.11. & postea vixit annis quingentis, vt patet ibidem, & sic vixit simul annis quingentis duobus, & tamen in hoc est diuersitas, quia dicitur ibi, quòd erat annorum cẽtum quando genuit Arphaxad biennio post diluuium, & tamẽ secundum computationem pręcedẽtem deberet esse annorum centum, & duorum. Sed ista contrarietas soluitur per annos completos, & incompletos, sicut sępe fiebat in 3. & 4. Reg. de quo 3.Reg. 16. & 4. Reg.18. Arphaxad autem vixit annis trecentis triginta octo, nam annorum trigintaquinque erat, quando genuit filium suum Sale, & postea trecentis tribus annis vixit, Gen.11.

Sale Heber. Idest Arphaxad genuit Sale, & Sale genuit Heber: vixit autem Sale annis quadringentis triginta tribus, scilicet, annis triginta antequam gigneret Heber, & postea annis quadringentis & tribus, Genesis 11. vixit autem Heber annis quadringentis septuaginta, & quatuor, s. annis triginta quatuor antequam gigneret Phaleg, & postea quadringentis & triginta, Gen.11.

Phaleg Ragau. Idest Heber genuit Phaleg, & Phaleg genuit Ragau. Iste Ragau vocatur Reu, Gen.11. vixit autem Phaleg annis ducẽtis triginta & nouem, scilicet annis triginta anteq̃ gigneret Ragau, & postea annis ducẽtis, & nouem, Gen.11. vixit autem Ragau ducentis triginta, & septem annis, scilicet, triginta antequam gigneret Sarug, & postea ducentis & septẽ.

Sarug Nachor. Idest Ragau genuit Sarug, & Sarug genuit Nachor: vixit autem Sarug annis ducentis & triginta, s. triginta antequam gigneret Nachor, & ducẽtis postquam eum genuit: Nachor autem vixit annis centum sexagintaseptem, vt patet Gen.11. & non est iste Nachor pater Abraham, sed fuit auus eius.

Thare Abraham. Idest Nachor genuit Thare, & Thare genuit Abraham. Erat autem Thare annorum septuaginta quando genuit Abraham, & vixit ducentis, & quinque annis, Gen.11. Abraham autem vixit annis centum septuagintaquinque, Gen.25.

Iste est Abraham. Idest iste, qui vocatus est nunc Abram; est ille, qui vocatur Abraham: ponitur ista variatio nominis, quia Abrahã prius vocabatur Abrã, & quando circuncisus est mutauit nomen eius, vt vocaretur Abraham, Genesis decimoseptimo, nec vltra

F vocabatur, scilicet, nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia pater multarum gẽtium constitui te. Sic etiam factum est de Sara vxore eius, quæ prius vocabatur Sarai, & tunc vocata est Sara, eodem cap.

Filij autem. Hic ponitur tertium principale huius capituli, scilicet, deriuatio lineæ ab Abraham, & diuiditur in tria secundum, quod computatur triplex linea progeniei Abraham, nam habuit tres vxores, scilicet, Agar, & Saram, & Ceturam, & per istas tres deriuatæ sunt tres progenies. Secunda ibi. *Filij autem Ceturæ.* Tertia ibi. *Genuit autem Abraham.* Circa primum dicitur. *Filij autem Abraham Isaac, & Ismahel.*

G Isaac fuit filius Abrahæ de Sara: Ismahel fuit filius Abrahæ ex Agar Aegyptia ancilla eius. De hoc Gen. decimosexto, & vigesimoprimo. Habuit autem Abraham alios filios multos de Cethra, & tamẽ quia illi erant multi non nominantur hic, sed infra: Sara autem concepit vnicum, & Agar vnicum: ideo illi nominantur hic.

Et hæ sunt generationes eorum. Istę, quę sequuntur, nam hic ponuntur generationes omnium filiorum Abrahæ, nõ solum quantum ad Ismahelem, & Isaac, sed etiam quantum ad filios Ceturę.

Primogenitus Ismahelis Nabaioth. Hic ponũtur duodecim filij Ismahelis filij Abrahæ. Istos enim pro-

H miserat sibi Deus, nam quando erat Ismahel annorum quatuordecim nondum nato Isaac, Deus dixit Abrahę, quod daret ei filium ex Sara vxore sua, & tũc Abraham admiratus miraculum, quod Deus volebat facere dixit, vtinam viuat Ismahel coram te, & Deus dixit super Ismahel exaudiui te: ecce benedicã ei, & augebo, & multiplicabo eum valde: duodecim duces generabit, & faciam illum crescere in gentem magnam, Genesis decimoseptimo. Nomina autem istorum ducum ponuntur hic, & etiam Genesis vigesimoquinto. Fuerunt autem isti filij Ismahelis, & fuerunt duces multarum gentium, nominaueruntq; diuersas terras, & tamen non est intelligendum de quolibet istorum, quod ab eo specialiter nominatus

I fuerit aliquis populus, & habuerit aliquod idioma proprium: aliqui tamen ipsorum nominauerunt aliquas gentes, quę quanquam non perderent idiomata priora, tamen dimissis veteribus acceperunt aliqua noua, vel forte illi, qui nascebantur de istis faciebant per se vnam gentem, & non peribat nomen alicuius gentis prioris. Sic enim fieret quod omnes descendentes de Nabaioth, vel de aliquo istorum per se nominarent vnam gentem. Sciendum autem, ꝙ iste Nabaioth primogenitus Ismahelis fuit magnus princeps, & ab eo nominati sunt quidam populi Nabathęi, & habitant circa Arabiam, vnde & poetæ meminerunt de Nabathęis, quia Ouidius Metam. dicit

K quosdam ventos flare à partibus Nabathęorum.

Cur scriptura prius Ismahelis progeniem enarrauit quã Isaac. Quæst. XIX.

QVAERITVR quare prius enarrauit hic scriptura progeniem Ismahelis quam Isaac, cum Isaac esset multo dignior, quia erat filius datus secundum repromissionem, & miraculose, Ismahel autem genitus est secundum carnem ad Galatas quarto, & etiam semen Abrahę non vocatum fuit in Ismahele, sed in Isaac. Genesis vigesimoseptimo, & vigesimoprimo: benedictiones quoque Abrahę cõpletę sunt in Isaac, & non in Ismahele, Gen.26.

Aliquis dicet, ꝙ primò dictũ est de Ismahele q̃ de Isaac, quia Ismahel erat maior Isaac: nam quatuordecim

decim annorum erat Iſmahel quãdo natus eſt Iſaac, vt patet Gen. 17.

Sed dicẽdum quòd hoc non ſtat, quia non agitur hic prius de aliquo, quia maior ſit, nam inter filios Noe Sem erat maior ætate, Gen. 10. & tamen huius progenies fuit hic vltimo poſita. Sic etiam Iſaac natus eſt multo tẽpore ante filios Ceturæ, ſ. pluſquam ſexaginta annis, & tamen prius agitur de progenie filiorum Ceturę quàm Iſaac: Immo dato ꝙ aliquis ſit ſimul maior ætate, & dignitate, nõ propter hoc prius de illo agitur: nam inter filios Noe Sem erat maior ætate, vt dictum eſt. Erat etiam maior dignitate, quia de ipſo nati ſunt omnes patriarchæ, & viri ſancti veteris teſtamenti, & etiam ipſe Chriſtus, & tamen de eius progenie vltimo actum eſt hic. Dicendum igitur, quòd ſcriptura non ſeruat hic ætatem, nec dignitatem, ſed quoddam artificium in procedendo, nam ſunt hic quædam generationes, quæ continuandæ non ſunt, aliæ continuandæ: illas vero, quæ omittendæ ſunt, prius ponit, vt omittat: illas autem, quæ continuandæ ſunt poſtea ponit, vt continuari poſſint, quia aliàs oportebat ſępe de eadem re facere repetitionem, quæ turbat intellectum legentium.

Et Cedar, & Abdeel, Mabſam, & Maſma, & Duma, Maſſa, Hadad, & Thema, Iecur, Naphis, Cedma. Hi ſunt filij Iſmahelis. Filij autem Ceturæ concubinæ Abraham quos genuit, Zamram, Iecſan, Madan, Madian, Ieſboc, & Sue. Porro filij Iecſan, Saba, & Dadan. Filij autem Dadan Aſſurim, & Latuſim, & Laomim: Filij autem Madian, Epha, & Epher, & Henoch, & Abida, & Eldaa. Omnes hi filij Ceturæ.

Et Cedar. Iſte eſt ſecundus princeps de ſtirpe Iſmahelis. Nominata fuit ab eo quædam prouincia Cedar, quæ eſt in Arabia, vbi proxima parte habitabat progenies Iſmahelis, de hac ꝓuincia dicitur Pſal. 129. ſcilicet, cum habitantibus Cedar multum incola fuit anima mea, & Hierem. 2. dicitur: Tranſite ad inſulas Cethim, & videte, & in Cedar quoque mittite, & cõſiderate vehementer, & videte ſi factũ eſt huiuſmodi hoc, & mutauit gens Deum ſuum. *Abdeel, & Mabſam, & Maſma, & Duma, & Maſſa, & Adad*. Iſti ſex fuerunt principes, ſed ab eis non legimus ſpecialiter aliquam prouinciam aut gentem denominatam. *Et Thema*. Aliqui putant ab iſto fuiſſe nominatam quãdã vrbẽ, quæ vocatur Themam, quia illa eſt in terra Idumeæ, & iſti erant principes de domo Iſmahelis, & non de domo Eſau: poſteri tamen Eſau tenuerunt Idumęã: & ibi fuit ciuitas Themam: Amos primo, cum dicitur de tribus ſceleribus Edom, ſ. mittam ignẽ in Themam, & deuorabit ædes Boſre. Iſtæ autem duæ ciuitates erant de terra Eſau. *Et Iecur*. Iſte eſt alius princeps de progenie Iſmahelis, a quo nominata eſt quędam prouincia parua circa terram Iudęę, quę vocatur Ithurę̨a, & eſt apud Trachonitidem regionem: de hac Lucæ 3. ſ. Philippo patre eius Tethrarca Ithurę̨ę, & Trachonidis regionis. *Naphis, Cedma*. Ab iſtis duobus vltimis principibus de filijs Iſmahelis non legitur aliqua gens nominata, nec prouincia. De omnibus iſtis duodecim principibus Iſmahelis dicit Ioſephus primo Antiq. & etiam Hiſto. ſchol. quod iſti obtinuerunt primo Drachonitidem, & Phęnicẽ re-

In fine circa med. c.

Alph. Toſt. in lib. I. Paralip.

A gionem, & Arabiam vſque ad terminos maris rubri, ſcilicet, circa Aegyptum, & contra orientem, vbi eſt mare Rubrum. Dicit etiam Ioſephus, quòd natus eſt quidam propheta ex filijs iſtorum. *Hi ſunt filij Iſmahelis*. Scilicet omnes pręcedentes, generatio autẽ quantum ad poſteros eius non enarratur, nec etiam fuiſſent enarrati iſti niſi propter Abrahã, quia Deus promiſerat Abrahę, quod daret ei duodecim principes de filijs Iſmahelis, Gen. 17. & vt videatur ꝙ Deus compleuit id, quod pręd ixerat, ſcriptura ponit nomina iſtorum principum, Gen. 25. & etiam hic. *Filij autẽ.* Hic ponitur ſecũdum huius partis, ſcilicet, progenies Abrahę ex filijs Ceturę, & dicitur. *Filij autem Ceturæ concubinæ Abraham quos genuit*. Scilicet iſti ſex, qui B ſequuntur fuerunt filij Ceturę concubinę Abraham. Sciẽdum autem quòd Abraham habuit vxores tres: prima fuit Sara filia fratris ſui, de qua Gen. 11. deinde cum iſta eſſet ſterilis, & multo tempore proli vacans ex ea gignere non potuiſſet, ad preces eius accepit Abraham in vxorem Agar, Gen. 16. genuitque ex ea Iſmahelem, cum eſſet Abraham annorum octogintaſex, Gen. 16. Tenuit autem iſtas duas ſimul in vxores quouſque peperit Sara ipſum Iſaac quatuordecim annis poſt natiuitatem Iſmahelis, & cum Iſaac aliqualiter eſſet puer, luderetque cũ eo Iſmahel, grauiter accepit Sara, & dixit Abraham, eijce ancillam, & filium eius, & tunc eiecta eſt Agar cum filio ſuo Iſmahele: manſitque ſola Sara vxor Abrahę, Gen. C 17. 21. ſic autem manſit vſque ad mortem ſuam: erat autem annus centeſimus trigeſimus ſeptimus Abrahæ quando mortua eſt Sara, quod patet, quia Abraham erat maior quam Sara annis decẽ, vt colligitur Gen. 17. ſ. Putaſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Et ſic erat Sara nonaginta annorum quando Abraham erat centum, & tamen Sara mortua fuit anno cẽteſimo vigeſimo ſeptimo ætatis ſuæ, Gen. 23. ideo erat tunc Abraham annorum centum triginta ſeptem, & poſt hoc accepit aliam vxorem, ſcilicet, Ceturam. Gen. 25. & illa peperit ei iſtos filios: Putant autem Hebręi, quod iſta Cetura fuit Agar, ſed vocatur alio nomine, & dicunt quod mortua Sara redijt ad Abraham, & peperit ei filios. Sed D falſum eſt, vt declaratum fuit Gen. 25. dicitur autem hic de Cetura, quod fuit concubina Abrahę. Dicendum tamen quod fuit verè vxor eius, quia Gen. 25. dicitur Abraham vero aliam duxit vxorem nomine Ceturam: vocatur tamen concubina interdum, vt patet eo. cap. nam cum vocaſſet eam vxorem, ſequitur poſtea. Filijs autem cõcubinarum largitus eſt munera, & vocauit ibi concubinas Agar, & Ceturam: Sara autem vocatur vxor, & nunquam concubina, quia ipſa fuit vxor principalis ducta cum ſolennitate matrimoniali: aliæ autem non fuerunt ductæ cum hac ſolennitate, ideo quanquam eſſent vxores, vocantur interdum concubinæ, ſic etiam accipiunt iura humana, ſ. quod licet Chriſtiano homini tenere vnam vxorem, vel ſi nõ poteſt tenere vxorem, tenere vnã concubinam, & accipitur concubina pro vxore ducta ſine inſtrumentis dotalibus, & alijs ſolennitatibus, de hoc in Decretis diſt. 32. cap. concubinæ, & cap. Chriſtiano homini. De his declaratum eſt ſatis Iud. 19. circa principium. *Zamram*. Iſte fuit primogenitus, & differt ab illo, qui vocatur Zaram, hic enim fuit filius Iudę, & natus luę Thamar, & vocatus eſt Zãrã: quia antequam egrederetur de vtero ligatum eſt filum coccineum in digito eius, vt ſignificaretur eſſe primogenitus, Gen. 38.

Iecſan, Madan. Ab iſtis duobus, & pręcedenti an aliqua gens nominata fuerit, non apparet.

Madian. Ab iſto nominata eſt quædam terra Ma-

dian, quę est in deserto Arabię, ad quam confugit Moyses timens Pharaonem, quando occidit Aegyptium,& habitauit ibi quadraginta annis, accepitque vxorem filiam Iethro sacerdotis Madian, Exo.2.& Act.7. *Iesboc*. Ab isto an aliqua gens nominata fuit, vel prouincia ignotum est. *Sue*. Nomen viri est, & non est nomen adiectiuum, nec nomen fęminę, vt aliqui putant. Sic enim vocabatur Chanæus ille cuius filiam accepit Iudas in vxorē, Gen.38.& seq.cap. Sic etiam vocabatur quidam rex Aegypti, s. ille, cum quo vltimus rex Osęę Israel consilium iniebat, vt rebellarent ambo contra Salmanasar regem Assyriorū 4.Reg.17. Et vocatur ibi Sua, sed Sua, & Sue idē sunt. *Porro filij Iecsan: Saba, & Dadan*. Iste primogenitus Abrahę ex Cetura genuit duos, s. Saba, & Dadan: ab isto Saba an nominata fuerit aliqua gens Sabęorum nonconstat, certum est tamen, quod quędam gens Sabæorum est, quæ in thure abundat, & tamen an illa nominata fuerit ab isto Saba, vel ab aliquo de supra positis, a quibus gentes nominabantur, non apparet. Dadan etiam potuit aliquam gētem nominare, quia quidam vocati fuerunt filij Dedan, qui per mare veniebant ad ferendum varias merces in vrbem Tyri, Ezech.27. & tamen an sint illi filij Dedan nominato ab isto, vel ab aliquo de suprapositis, non apparet.

Filij autem Madian Epha. Describuntur etiam filij Madian, nam Madian fuit quartus de filijs Ceturæ, & iste habuit filios quinque, qui nominantur hic, & primus eorū fuit Epha, a quo nominata est quædam prouincia, quę est iuxta terram Madian, in qua abundant cameli, & sunt omnes isti circa Arabiā, de hoc Isa.60.s. Inūdatio camelorum operiet te, dromedarij Madian, & Epha: & habitant etiam isti populi coniuncti populis deriuatis ab Agar. *Et Apher*. Ab isto nominata est terra Africæ, vt quidam volunt, & quidam de posteris suis multa bella fecit in Africa, de hoc ait Iosephus primo Antiq. & Histo.schol. quod ex vno filiorum Ceturæ, i. Madian natus est Apher, qui castra sua fixit in Libia, quam posteri eius hæreditantes ab illo Africam denominauerunt. Celdeus quoque propheta, qui Malchus dictus est historiam Iudæorū scripsit sicut Moyses, qui ait: ab vno filio Ceturæ nomine Sur in Assyriam nuncupatam: ab alio vero, qui dictus est Apheram Africam dictam, cui descendens in Lybiam Hercules tulit auxilium, & filiam ipsius nomine Etheam duxit Hercules in vxorem, & ex ea genuit Dodoram, cuius filius fuit Foron, ex quo barbari Sorophaci nominantur.

Cap.23. in medio.

Henoch, & Abida, & Eldaa. Ab istis tribus vltimis non apparet aliqua gens vel terra nominata. Omnes hi filij Cethuræ, scilicet, quidam fuerunt filij, & quidam nepotes.

Quare filij Ismahelis, & Cethuræ hic enarrantur.
Quæst. XX.

QVAERITVR quare enarrati fuerūt hic isti filij Ismahelis, & Cethuræ.

Aliquis dicet ꝙ enarrati fuerūt ꝑꝑ causam, propter quā enarrabātur omnes pręcedētes, sed hoc falsum est, quia qui ponebantur supra fuerūt capita populorum, & linguarum, ita quod quilibet eorum vnum idioma speciale nominauit, & vnā gentem, vt declaratum fuit in quadā q̄one. De filijs autē Ismahelis & Cethurę non est sic, quia licet aliqui illorum nominauerint aliquas prouincias, vel vrbes, tamen non omnes. Etiam nullus eorum nominauit aliquod idioma speciale a se, quia iam omnia idiomata pręcesserant in confusione Babylonis, & non fuerunt postea multiplicata.

F Aliquis autem dicet, quòd fuerunt nominati hic isti propter honorem Abrahę, quia fuerunt omnes filij Abrahę. Sed dicendum quòd ista causa sola non mouet, quia tunc sicut narrantur isti filij Abrahę, ita etiam narrarentur nepotes, & pronepotes vsque ad multas generationes, quia maior honor esset Abrahæ. Item si propter hoc esset, sicut narrantur quidam nepotes Abrahę ex Cethura, ita narrarentur quidam nepotes, & pronepotes per Ismahelem, sed nō est sic. Item si propter hoc fieret, cum narrentur quidam nepotes Abrahę per Cethurā, s. ex quibusdā filijs eius, narrarentur nepotes ex omnibus, & tamē solum nominātur nepotes ex duobus, s. ex Iecsan, & Madian.

G Dicendum igitur de duodecim filijs Ismahelis, quòd pręcipue nominantur ad ostendendum veritatē promissionis Dei, nā ipse promiserat, quòd daret ei duodecim principes de Ismahele, Gen.17. ideo nomina istorum exprimuntur Gen.25.& hoc in litera, sed tūc dicetur, quare igitur non fuerunt nepotes, & pronepotes Ismahelis nominati hic ad honorem Abrahæ?

Respondendum quòd in Ismahele nō erat vocandum semen Abrahæ, sed in Isaac, Gen.21.& quia progenies Abrahæ, per quam descēdebant illi, qui computabantur in semine Abrahę non pertinebat ad Ismahelem, non debuit enarrari posteritas Ismahelis, nisi forte aliqui nominarentur propter causam specialem, sicut fuit in duodecim filijs eius.

H Fuit etiam alia causa pręter supradictam, quia isti duodecim filij Ismahelis fuerunt viri potentes, nam ipse Deus dixerat, quòd duodecim principes nascerētur de Ismahele, & propter honorem, & famam istorum debuerūt nominari. Posteri autem eorum non fuerunt continue potentes sicut isti, ideo non oportuit quod nominarentur. De filijs autem Cethuræ aliquis dicet, quod nominati sunt ex eadem causa, ex qua nominati sunt filij Ismahelis, sed falsum est, quia filij Ismahelis nominati sunt principaliter ad ostendendum veritatem diuinæ promissionis, & tamen non fuerunt promissi aliqui filij Abrahę ex Cethura, sicut fuerunt promissi ex Ismahele.

I Dicendum igitur quod nominati sunt filij Cethurę propter honorem Abrahæ, & quia omnes sex filij Cethuræ fuerunt viri magni, omnes sex nominati sunt. Posteritas autem tota eorum nominari non debuit, quia non pertinebat ad illos, in quibus nominandū erat semen Abrahæ, sicut nec filij Ismahelis: fuerunt autem nominati aliqui nepotes Abrahę ex Cethura, s. filij Iecsan, & Madian, & hoc fuit, quia filij istorum fuerunt potentes viri, & famosi: nominauerunt que aliquas gentes, vel prouincias ex nomine suo, sicut patet de Saba, & Dodan, Epha, & Epher, & sic credendum est de alijs, qui exprimuntur, quanquam non appareat, quæ gēs, vel populus nomen ab eis acceperit. De alijs autem filijs Cethurę quorum filij nō nominantur, nō est di-

K cendum, quod non habuerint filios, sed non fuerunt illi viri potentes, qui nominarēt aliquos populos, vel prouincias à seipsis sicut alij, ideo non exprimuntur, quia scriptura sacra nihil sine causa ponit. De istis autem filijs Ismahelis & Cethurę, dicēdum ꝙ habitauerunt simul ad eandem partē orbis. Erant enim cognati, & in habitatione propinqua conueniebant, vt sic defenderēt se ab oībus extraneis, Abrahā quoque fecit ꝙ illi habitarent simul, sic patet Gen.25.i. Filijs aūt cōcubinarū largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc viueret ad plagā orientalem. Erant aūt isti filij cōcubinarū filij Agar, & Cethurę: Habitauerunt aūt Ismahel, & posteri sui in deserto Pharam, qui est in solitudine Arabica ad latus meridianū terrę Chanaan, Gen.21. & declaratur hoc magis Gen. 25. scilicet: Habitauit autem ab Heuila vsque

vſque Sur, qui reſpicit Aegyptum introeuntibus Aſſyrios. De filijs autem Cethuræ dicendum, quòd ſimul habitauerunt cum dicatur ibidem, quòd ſeparauit eos Abraham ad plagam orientalem, & dicitur hoc ſimul de filijs Iſmahelis, & Cethurę.

Item patet hoc Iſa.60. vbi ponitur de quibuſdam filijs Cethuræ, ſcilicet Madian, & Epha, cũ dicitur. Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian, & Epha. Et immedietate dicitur ibi de regionibus nominatis à quibuſdam filijs Iſmahelis, ſcilicet à Nabaioth, & Cedar: Omne pecus Cedar cõgregabitur, & arietes Nabaioth miniſtrabunt tibi. Et ſic apparet, quòd iſtę terræ propinquę ſunt, cum de eis ſimul agatur. De iſtis filijs Iſmahelis dicit Hieronymus & Glo. ord. duodecim filij naſcũtur Iſmaheli primogenitus Nabaioth, à quo omnis regio ab Euphrate vſque ad mare Rubrum Nabaiothena dicitur, quę pars Arabiæ eſt: nam familię ipſorum, oppidaque, & pagi, ac munita caſtella, & tribus horum appellatione celebrantur ab vno ex eis Cedar in deſerto, & Duma alia regio, & Theman ad auſtrum, & Cedema ad orientalem plagam. Iſtę tamen terræ, quas ponit Hieronymus pręter Nabathęam, & Cedar, non ſunt famoſę, & fere apud nullum leguntur niſi apud ipſum.

Genuit autem Abraham Iſaac, cuius fuerunt filij Eſau, & Iſrael. Filij Eſau, Eliphaz Rahuel, Iehus, Ielon, & Core. Filij Eliphaz Theman, Omar Sephi, Gothan, Cenez Thanna, Amalech. Filij Rahuel, Nahath Zara, Samma, Meza. Filij Seir Lotan.

Genuit. Hic ponitur tertium, ſcilicet ſucceſſio progeniei Abrahæ per Iſaac, & diuiditur in duo, quia primò ponitur pars principalis. Secundò incidentalis ibi. *Filij Seir*. Nam principaliter de filijs Eſau agitur, qui fuit filius Abrahæ, & incidentaliter de filijs Horręorum, qui habitauerunt in terra antequam habitaret Eſau; & dicitur. *Genuit autem Abraham Iſaac.* Iſtum filium ſolum habuit de Sara, alios autem de Agar, & Cethura, de qbus ſupra patet. *Cuius fuerunt filij Eſau, & Iſrael*. Iſtos duos ſolum habuit Iſaac ex vnica vxore ſua Rebeca: Gen.25. & nati ſunt ſimul: nam erat ſterilis Rebeca, & ea vice, qua concepit precibus ad Deũ fuſis, obtinuit quòd conciperet, & habuit Eſau, & Iacob, ſed vocatus eſt Iacob Iſrael, quia Angelus mutauit nomen eius, dicens. Non vocaberis amplius Iacob, ſed Iſrael: Gen.32. Iterum etiam cum aſcenderet in Bethel Deus dixit ei, quòd non vocaretur amplius Iacob, ſed Iſrael: Gen. 25. *Filij Eſau*. Iſta diuiditur in duas, quia generatio Abrahæ computatur per iſtos duos; principalius tamen per Iacob, & minus principaliter per Eſau, ideo pręponitur hic generatio Eſau, quia continuanda non eſt, & poſtea ſequitur generatio Iacob, quæ continuatur ſeq. cap. *Eliphaz*. Iſte fuit primogenitus Eſau, & dicunt quidam, quod iſte fuit Eliphaz Themanites vnus de tribus amicis Iob, de quibus in libro ſuo dicitur, & aliqualiter videtur conuenire opinioni multorum, tamen de hoc magis dicetur ſuper Iob. *Rahuel Iehus, Ielon.* Ab iſtis tribus deſcenderunt aliqui principes, & reges in terra Idumęorum, ſicut ab alijs filijs Eſau, vt patet in litera. *Core.* Iſte fuit vltimus filius Eſau, & non eſt ille Core, qui rebellauit contra Moyſem, & Aaron in deſerto, vt acciperet ſacerdotium, qui à terra abſorptus eſt: Nu. 16. & 26. nam ille fuit de progenie Leuitarum venientium de Iacob, iſte autem fuit filius Eſau: Ille ẽt fuit tempore poſt iſtum, quia fuit in deſerto poſt exitũ Iſraelitarum de Aegypto. Sciendum autem, quòd Eſau habuit filios iſtos ex pluribus vxoribus. Nam Eſau accepit vxores tres, quarum vna vocabatur Ada filia Elon Hethei: Gen.36. & vocatur alio nomine Baſemath: Gen.26. alia erat filia Elibama filia Aua, & iſta vocatur Iudith alio nomine: tertia erat Baſemath filia Iſmahelis ſoror Nabaioth, & duę primę erant de genere Chananęorum, tertia autem de genere Abrahę, de his Gen.26. & 36. Eliphaz autem primogenitus Eſau, fuit genitus de prima vxore eius, Adarauel autem ſecundus filius eius, genitus eſt de prima vxore nomine Baſemath, alij tres geniti ſunt de ſecunda vxore, ſcilicet Olibama: Gen.36. *Filij Eliphaz Theman.* Hic ponuntur nepotes Eſau ex primogenito ſuo Eliphaz, qui fuerunt duces in terra Edom. Omnes tamẽ iſti, qui nominantur hic duces fuerunt: Gen. 36. & primus iſtorum eſt Themã, à quo nominata eſt quędam ciuitas Theman de principalibus terræ Edom, & propter hoc, quando prænunciantur mala contra terram Edom propter peccata tria, exprimitur Themã principaliter, vt patet Amos primo, cum dicitur. Mittam ignem in Theman, & deuorabit ędes Boſre. De Theman dicit Glo.ord. quòd Theman eſt regio à Themã filio Eliphaz, ſortita vocabulum villa Theman diſtans ab vrbe Petra quinque millibus, vbi militum Romanorum præſidiũ ſedit, de quo loco fuit quidam rex, qui dictus eſt de regione Themanorũ, vnus quoque filius Iſmahel vocabatur Themon, omnis tamen auſtralis regio Theman dicitur Hebraicè. Sciendum tamen quòd Hieronymus vult Theman fuiſſe regionem ad auſtrum nominatam ab vno de duodecim filijs Iſmahelis, & illa eſt in Arabia verſus Aegyptum, iſta autem ciuitas Theman eſt in regione Idumęorum. *Omar.* Iſte vocatur in Gen. Omar, & nihil differt, quia multoties in nominibus proprijs mutatur vna litera, vel plures, vt ſępe reperitur in Hebręo, & in Latino. *Sephi.* Iſte vocatur Gen.36. Sepho, & nihil differt in re. Hieronymus autem, & Glo.ord. dicit Sephi vnipes in Geneſi Sepho bipes, vtrunque tamẽ per Sin literam: Bipes autem dicitur, quia proceſſu temporis multitudine prolis maiorem efficaciam habuit, quam prius. *Gethan.* Iſte vocatur Gathã: Gen.36. ſed idem eſt. *Cenez.* Iſte eſt vnus dux de filijs Eliphaz. *Thanna.* Iſte eſt alius dux, ſed aliquis dubitabit quomodo ponĩt hic Thanna inter, filios Eliphaz, quia non fuit filius eius, ſed concubina ſua: Gen. 36. ſcilicet erat Thanna cõcubina Eliphaz filij Eſau, quæ peperit ei Amalec, reſpondet Glo. ord. iuxta poſitionem Hebręorum, quod Thanna concubina fuit Eliphaz, & tamẽ ponitur inter filios eius, quia nutriebat eam inter filios ſuos, ſicut vnum de filijs. ſed iſta ratio non habet apparentiam: nam propter hoc, quòd inter filios nutriretur, non poneret eam ſcriptura in numero filiorum, præcipue cum ſcriptura intendat ponerę filios, & nepotes Eſau, etiam quia dicitur dux Thanna: Gen. 36. & etiam hic, Et ideo non eſt nomen concubinæ, ſed dicendũ, quod eſt nomen vnius de filijs Eliphaz, & tamen aliquando nomina mulierum ſunt talia, ſicut nomina virorum, & ęquiuocatur idem nomen viro, & fœminæ. *Amalec.* Iſte fuit vltimus filiorum Eliphaz, & ponitur vltimus, quia forte vlt. in ordine natiuitatis fuit, vel quia fuit minoris dignitatis, quam cęteri, cum fuerit genitus ex concubina, erat autem iſta concubina Thanna, & de genere Horręorum: Gen.36. & hic. *Filij Rahuel*, Iſte erat ſecundus filius Eſau, & ponuntur hic filij eius. *Nahath, Zara, Samma, Meza.* Iſti quatuor filij Rahuel fuerunt duces in terra Idumęorum: Gen.36. & iſte, qui vocatur hic Zara, vocatur Zara: Gen.36. Et qui vocatur hic Maza, vocatur Meza ibidem, & ponuntur aliqui alij

duces

duces de filijs Esau in Gen. qui non ponuntur hic, scilicet duces, qui venerunt de alijs tribus filijs Esau, & tamen quia non nominantur filij eorum, sed ipsi dicũtur esse duces, sed non curauit scriptura hic aliquid dicere. *Filij Seir*. Hic ponitur pars incidentalis, scilicet de progenie Horreorum, & vocatur primus eorum Seir.

Sciendum autem, quòd non est iste Seir Esau: nã Esau habet tria nomina, scilicet Esau, Seir, & Edom, vocatur Esau à natiuitate, vocatur Edõ, idest rubeus, G quia desiderauit lenticulam ruffam, & vocatur Seir, idest pilosus, vel hispidus, quia erat pilosus in modum pellis. De istis tribus nominibus Gen. 25. Et variantur in scriptura, quia aliquã do vocatur Esau sub vno illorum, & aliquando sub alijs. Iste autem de quo hic est mentio erat Seir pater Horreorum, qui habitauit prius in terra illa antequam Esau, sed filij Esau cõfortati expulerunt Horreos de terra.

Quare hic progenies Horræorum ponitur. Quæst. XXI.

QVAERITVR quare ponitur hic progenies Horreorum, cum ipsi nihil pertineant ad enarrationem, quam facit sacra scriptura, cum ipsi nõ sint de progenie Abrahe, quæ continuatur hic, nec etiam sint, à quibus aliquæ gentes nominatæ fuerint, vel idiomata ceperint.

Respondendum secundùm quosdam, quòd hoc factum est propter concubinam Eliphaz nomine Thamna.

Dicendum tamen quòd Esdras posuit hic ista non propter aliam causam, nisi quia Moyses posuit illa in Genesi, & Esdras voluit in hoc libro continuare generationes, quæ tangebantur in sacra scriptura, vnde repetiuit omnes illas, quæ ponuntur in Genesi, & qa ibi ponebatur generatio Horreorum, voluit Esdras ponere eam hic. Patet hoc considerando omnes alias generationes, quæ habentur hic, & illas, quæ habentur in Genesi, quia omnes, quas Moyses tetigit in Genesi repetiuit hic Esdras, vt continuaret supplendo ceteras, quę in alijs libris deficiebant. Super est tamen quærere quare posuit Moyses in Genesi generationem Horreorum, cum non pertineat ad sacram scripturam.

Respondendum, quòd duę causæ fuerunt ad hoc, prima fuit propter Thamna concubinam Eliphaz: nam ipsa fuit de progenie Horræorum: nam fuit soror Lotan ducis Horreorum, vt patet hic, & quia agebat hic scriptura de progenie Esau, & Amalec, qui fuit de filijs Esau, & fuit filius Thamna, & illa erat de progenie Horreorum, tactum fuit de progenie Horreorum, vt sciretur plenè origo Amalec, & fuit causa potissima, quia Amalec fuit caput vnius gentis. Ab ipso enim nominati sunt Amalecitę, qui habitabant in deserto Arabię. Isti fuerunt primi, qui pugnauerunt contra Israel: nam quando exiuerunt de Aegypto Israelitę circa montem Sinai, pugnauerunt Amalecitę contra Israel, & Iosue fuit princeps ex parte Israelitarum, fugauitque Amalecitas in mansione, quę vocatur Raphidim. Exod. 17. & ob hoc dixit Balaam Propheta: Num. 24. Principium gentium Amalec, cuius extrema perdentur, idest prima de gẽtibus, quæ pugnauerũt contra Israelitas fuit Amalec, & iterum pugnauit contra Israelitas in Cadesbarne, & occidit multos de eis, qa Deus iratus erat illis, & habuit Chananços adiutores: Num. 14. & fuit istud anno secundo ab exitu de Aegypto, vt ibi probatum est, postea autem tempore Saul fere omnes Amalecitę deleti sunt ab Israelitis, primo Reg. 15. Secunda causa, &

F precipua fuit, quia agebat scriptura de terra, in qua habitauit posteritas Esau, & quia terram illam possederant prius alię gentes, voluit declarare de illis, quę essent, & qualiter dominati fuissent, & proficiebat hoc ad explanationem sacræ scripturæ: nam Deut. 2. dicturus erat Moyses de habitatoribus terræ illius quomodo Deo propitio filij Esau expulerint habitatores terrę illius, ideo conueniens erat scire, qui erant illi: nam dicitur. In Seir autem prius habitauerunt Horrei, quibus expulsis atque deletis, habitauerunt filij Esau, sicut fecit Israel in terra possessionis suę, quam dedit ei dominus. *Lotan*. Istę fuit princeps terræ Seir, & soror eius fuit concubina Eliphaz filij Esau. Deut. 2. c. circa med.

G Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan. Filij Lotan, Horri Homam. Soror autem Lotan fuit Thamna.

Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan. Isti fuerunt filij Seir, & habitauerunt in terra Seir ante Esau: ideo dicitur Gen. 36. Isti sunt filij Seir Horręi habitatores terræ, & tamen non habitare ceperunt multo tempore ante Esau: nam filia istius Seir habitatoris terræ fuit concubina Eliphaz, vt patet in litera, & sic fuerũt quasi contemporanei: ponuntur autem duces descẽdentes ab omnibus istis filijs Seir Horręi, vt patet in litera. *Filij Lotan, Horri, Homam*. Lotan primogenitus erat Seir habitatoris terræ, & habuit istos duos H filios, qui fuerunt duces in terra illa. Iste, qui vocatur hic Homã vocatur Heman Gen. 36. sed idem est. *Soror autem Lotan fuit Thamna*. Ista fuit concubina Eliphaz filij Esau, & peperit ei Amalec: Gen. 36. & ob hoc nominatur hic, vt sciatur, quòd erat mulier honorabilis, scilicet filia Seir princeps terræ. Sed dicitur quare vocata fuit soror Lotan, cum nõ solum fuerit soror eius, sed etiam omnium aliorum, qui nominantur hic filij Seir?

Respondendum, quòd potest esse propter duo. Primò quia fortè ista erat soror Lotã ex patre, & matre, & erat soror aliorum solum ex parte patris. Secundò quia Lotan erat dignior inter fratres suos, & ideo I quamquam esset soror omnium aliorum ex patre, & matre, solum vocaretur soror Lotã. Sic enim dicitur Gen. 28. & 36. quòd accepit Esau filiam Ismahel in vxorem sororem Nabaioth, & tamen constat, quòd non solum erat soror illius, sed etiam aliorum cum essent duodecim filij Ismahelis: Gen. 25. & etiam hic, & potest ibi intelligi in vtroque modo istorum.

Filij Sobal, Alian, & Manahath, & Ebal, Sephi, & Onam. Filij Sebeon, Aia, & Ana. Filij Ana, Dison. Filij Dison Hamram, & Eseban, & Iethran, & Charan. Filii Eser, K Balan, & Zauam, & Iacan. Filii Disan, Hus & Aran.

Filij Sobal, Alian. Iste Sobal erat secũdus filius Seir, & habuit filios quinque, qui ponuntur hic, & fuerunt duces Horreorum in terra Seir, & primus est Alian, qui in Genesi vocatur Aluan, & aliqui putant esse errorem scriptorum, sed falsum est, quia etiam sic habetur in Hebręo, & in hoc nihil differt, quia in nominibus proprijs mutantur sępe aliquę literæ. Rabanus autem, & Glo. ord. dicunt quòd iste Alian, qui de genere Horreorum est, in Genesi scribitur Aluan, idest exaltatus, in Paralip. Alian, idest eiectus, signans quòd Horręi exaltati sunt antequam Edom terram eorum caperet,

caperet,& postea eiecti. *Et Manahath, & Ebal.* Isti etiã fuerunt duces in terra Horrçorum. *Et Sephi.* Vocatur Gen.36. Sepho, causa dicta est. *Onam.* Vltimus filiorum Sobal, & differt iste ab Onam filio Iudæ, de quo Gen.38. quia ille fuit de stirpe Abrahç, iste autẽ fuit de stirpe Horrçorum. *Filij Sebeon.* Iste fuit tertius filius Seir, & habuit duos filios duces terræ Horrçorum. *Aia, & Ana.* Isti duo fuerunt duces,& non est Ana nomen mulieris,sed viri,& differt iste Ana ab illo,qui est filius quartus Seir, qa ille est patruus istius. *Filius Ana Dison.* Iste Ana est quartus filius Seir, & nõ est ille,de quo dictum est immediatè quòd erat filius Sebeon,sed est eius patruus. *Filij Dison.* Iste Dison nõ est filius Ana,de quo nunc dictum est,sed est patruus eius: nam est quintus filius Seir Horrçi. *Hamaran.* Iste est primus filius Dison, & iste vocatur alio nomine Gen.36.de quo Rábanus ait,quòd in Paralip.vocatur Hamaran,idest rubricatus sordibus, vel temulentus,
Cap. 36. post med. in Genesi autem Amadan, idest concupiscibilis, sed vtraque vnius hominis nomina sunt. Sciendum autem, quòd ille Ana, de quo dictum fuit, est ille, de quo dicitur in Genesi, quòd inuenit aquas calidas in solitudine, idest inuenit aquas balneorum naturaliũ, quas ante ipsum nemo inuenerat: Hebrçi autem dicunt, quòd inuenit modum generationis equarum ex asino, & equa, vel econtrario, & hoc dicunt, quia dicitur in Genesi,quòd inuenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinos Sebeon patris sui, sed quid sit in hoc verum,declaratum est Gen.36. *Et Eseban, & Iethran, & Charan.* Iste Iethran non est ille, qui fuit vir Ismahelites, & accepit in vxorem Abigail sororem Dauid,& genuit ex ea Amasan 2. Reg. 17. nã ille fuit valde multo tempore post istum,cum iste fuerit tempore Esau,& Iacob, & ille fuit tempore Dauid, & sic fuit iste ante illum plusquam sexcentis annis. Etiam quia iste fuit de genere Horrçorum,qui non pertinebant ad Abrahã,& ille fuit de filijs Ismahel,qui erant de genere Abrahç. *Filij Eser, Balan.* Iste Eser fuit filius sextus Seir, & Balan filius eius fuit dux Horrçorum, sed non est iste ille Balaã, qui maledicere voluit Hebrçis,& ad hoc vocatus est à rege Moab, Nu.22. quia iste vocatur Balan,& ille Balaam. Etiam quia ille fuit multo tempore post istum,scilicet anno quadragesimo ab exitu de Aegypto: nam tunc maledicere voluit Israelitis,vt declaratum est ibidem. *Et Anam.* Non est iste ille, qui inuenit aquas calidas ĩ solitudine, quia ille erat filius Sebeon, & vocabatur Ana, iste autem vocatur Anam. *Et Iacan.* Iste vocatur in Genesi Achã ablata litera: de hoc ait Rabanus,& Glo.ord.Iacan filius Eser de genere Horrçorum, in Genesi Acham nominatur,idest tribulator,in Paralip. autem Iathan, idest tribulatus. Varijs enim euentibus nomina cõmutantur, vt varia mysteria significentur. *Filij Dison.* Iste est vltimus filiorum Seir, & habuit duos filios. *Hus, & Aran.* Aliqui putant ab isto Hus nominatam esse terrã Hus, de qua fuit Iob, & dicitur Iob primo. Vir fuit in terra Hus nomine Iob, sed positio communis est quòd fuerit nominata ab vno de filijs Sem nomine Hus,de quo supra,ab isto Aran aliqui putant nominatam terram Syrorum, quia Syri in Hebræo Aramim appellantur,& Syria Aram, & tamẽ falsum est, quia tam terra Syrorum, quam Idioma nomen accepit ab Aram filio Sem.

Quare ponuntur hic filij Seir Horræi, & quando duces esse potuerunt. Quæst. XXII.

QVAERITVR circa istos filios Seir Horrçi quare ponuntur hic,& quomodo potuerunt illi esse duces in terra Seir: nam filij Esau videbantur nunc

A dominari in terra illa.

Ad primum dicendum quòd scriptura nominauit omnes istos filios Seir,& nepotes eorum, quia omnes isti fuerunt duces & viri famosi in terra Seir, sic patet Gen.36. scilicet hi duces Horrçi filij Seir in terra Edom,& postquam enarrati sunt omnes, sequitur ibidem de eis, isti duces Horrçorum, qui imperauerunt in terra Seir,quasi dicat, quòd omnes isti enarrati ibi, & hi fuerunt duces in terra Seir, & non ponuntur plures, scilicet pronepotes, vel abnepotes Seir, qa illi iam non fuerunt duces in terra illa, eo quòd filij Esau confortati expulerunt eos de terra, vel subiecerunt sibi in tributarios, & sic nulli duces fuerunt postea de eis.

B Ad secundum dicendum secũdùm aliquos, quòd Horrçi habitauerunt prius in terra illa, quam filij Esau, & antequam venirent filij Esau in terram illam prçcesserant omnes isti duces ibi de genere Horræorum. Sed dicendum, quòd non stat, quia Esau fuit contemporaneus in terra illa cũ ipso Seir patre Horræorum,quod patet, quia Eliphaz filius Esau accepit in vxorem Thaman filiam Seir, vt patet hic, & Gen. 36. sed hoc non poterat esse si omnes isti duces Horrçorum prçcessissent antequam venissent Esau,& filij sui in terram illã. Dicendum igitur, ꝙ terra illa,ad quam Esau iuit ad habitandum erat aliqualiter deserta, & modico tempore prius occupauerat illam Seir

C pater Horræorum, & iuit tunc illuc Esau, & quia filij Esau erant pauci non poterant expellere Horræos de terra,nec etiam Horræi poterant expellere Esau,& filios suos, ideo morabantur simul, & erant tunc principes aliqui ex parte Esau, & aliqui ex parte Horræorum,& istud mansit quamdiu fuerunt æquales,& tamen postea confortati sunt filij Esau, & expulerunt Horrços de terra, & cessauerunt tunc duces de genere eorum,de hoc Deut.2. scilicet in Seir autem habitauerunt prius Horrçi, quibus expulsis atque deletis habitauerunt ibi filij Esau. Isto autem tempore, quo non prçualebant filij Esau contra Horræos fuerunt de filijs Esau omnes duces,qui supra ponũtur, & etiã de filijs Seir Horræi omnes duces, qui ponuntur hic,

D & ex tunc non fuerunt iam aliqui duces Horrçorum, & propter hoc isti soli nominantur.

Quomodo duces filij Esau, & Horræi habuerint se in terra quo ad successionem, vel simultatem. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius de ducibus tam filiorum Esau, quam Horræorum quomodo se habuerunt in terra, quantum ad successionem, vel simultatem: nam multi fuerũt ex vtraque parte.

Respondendum, quòd duces fuerunt in terra illa, quamdiu non fuit aliquis rex, & incipiẽtibus regibus omnes duces cessauerunt tam ex parte filiorum Esau

E quam Horrçorum. Pro quo sciendum,quòd isti duces erant viri potentes,quibus competebat dominari, & regere terram, & dicendum, quòd nõ fuerunt per successionem, ita quòd moriente vno, vel desinente principari inciperet alius,sed erant multi eorũ simul, & fortè omnes, qui nominantur hic aliquo tempore coinciderunt, vt essent duces, & patet hoc primo de ducibus Horræorum, & filiorum Esau: nam præcedenti quæstione probatum est, quòd isti duces Horræorum non præcesserunt ad duces filiorum Esau, nec econtrario, sed fuerunt simul quamdiu fuerunt æquales in potentia quousque confortati filij Esau expulerunt Horræos de terra. Secundò patet de ducibus Horræorum inter se, & etiam de ducibus filiorũ Esau.

Esau. Nam duces Horrḙorum fuerunt valde multi, vt patet hic in litera: nam fuerunt vigintiseptem duces, et de genere Esau fuerunt multi, scilicet decē & sex, vt patet in litera, ergo si per successionem principarentur, oporteret, ꝙ multis annis duraret principatus istorum, sed hoc non pōt esse, quia hic non ponūtur nisi duḙ generationes in principibus Horrḙorū, s. filij, & nepotes Seir, & duḙ generationes ducum Esau, s. filij, & nepotes, vt patet ibidem, & tñ omnes filij Esau essent contemporanei, & omnes etiam nepotes eius pro maiori parte: ideo non essent isti duces per successionem, sed ferè omnes simul, hoc autem erat, quia tota illa terra Seir, siue ex parte Horrḙorum, siue filiorum Esau non committebatur regenda vni, sed multi principabantur per diuersa loca, & sic poterant esse simul quindecim, vel viginti duces ex parte Horræorum, & totidem ex parte filiorum Esau, istud autem durauit quamdiu non fuerunt reges. Si autem tota terra vni regenda daretur, siue ille esset rex, siue dux, oporteret, quòd omnes isti duces essent per successionem, & sic non potuissent esse tot nisi in magno tempore.

G

Isti sunt reges, qui imperauerunt in terra Edom, antequam esset rex super filios Israel. Bale filius Beor, & nomen ciuitatis eius Denaba. Mortuus est autem Bale, & regnauit pro eo Iobab filius Zare de Bosra. Cumque & Iobab fuisset mortuus regnauit pro eo Husam de terra Themanorum. Obijt quoque & Husam, & regnauit pro eo Adad filius Badad, qui percussit Madian in terra Moab, & nomen ciuitatis eius Auith. Cumque & Adad fuisset mortuus regnauit pro eo Semla de Masreca. Sed & Semla mortuus est, & regnauit pro eo Saul de Rooboth, quḙ iuxta amnem sita est. Mortuo quoque Saul regnauit pro eo Balanam filius Achobor. Sed & hic mortuus est, & regnauit pro eo Adad, cuius vrbis nomen fuit Phau, & appellata est vxor eius Meetabel filia Matred, filiæ Mezaab. Adad autem mortuo duces pro regibus in Edom esse cœperunt, Dux Thamna, dux Alua, dux Ietheth, dux Oolibama, dux Ela, dux Phinon, dux Chenez, dux Theman, dux Mabsar, dux Magdiel, dux Hiram. Hi duces Edom.

Isti sunt reges. Positum fuit supra de ducibus, qui fuerunt in terra Seir ex genere Esau, & etiam Horrḙorum, nunc autem ponitur de regibus. Sciendum autem, quòd de genere Horræorum nulli fuerunt reges in terra Seir, sed solum de filijs Esau: nam Horræi prius expulsi sunt, quam regnare possent, vt supra dictum est. *Qui imperauerunt in terra Edom.* Vocatur terra Edom, idest Esau, quia ipse dictus est Edom propter lenticulam ruffam, quam desiderauit: Gen. vigesimoquinto, vocatur etiam interdum terra Seir, vel Esau: Deut. 2 & Malac. 1. & Abdiḙ vnico c. *Antequam esset rex super filios Israel.* Tam de genere Esau, q̃

F Iacob reges processerunt, & tamē prius cḙperunt reges in Idumḙa, quam in terra Israel, & isti, qui ponuntur hic, regnauerunt antequā inciperet regnare Saul primus rex Iudḙorum, vt patet 1. Reg. 9. & 10. *Bale filius Beor.* Iste fuit primus rex Idumḙorum, & non fuit iste Balaam ariolus. Aliqui enim putant istum fuisse propter similitudinem nominis, quia iste vocatur Bale, & ille Balaā, etiā quia iste vocatus fuit filius Beor, & etiam ille, vt patet Num. 22. Sed dicendum, quòd non stat. Primò quia iste erat de stirpe Idumḙorum, & habitabat in terra illorum, ille autem erat de terra Syrorum, scilicet Mesopotamia Syriḙ, vt patet Deut. 23. Secundò patet, quia ille erat vir pauper: nam quādo ibat ad maledicēdum Israelitis, ibat super asinam ferens secum solum duos pueros: Num. 22. Iste autem erat vir ditissimus, cùm esset rex. Secundo patet, quia ille vocatus est à rege Moab, vt malediceret Israelitis, & promisit ei magnam pecuniam propter hoc: Numeri vigesimosecundo, & 24. ipse autē desiderans pecuniam istam venit ad maledicendū: sic. n. patet 2. Petri cap. 2. scilicet secuti sunt viam Balaā ex Bosor, qui mercedem iniquitatis amauit, si tamen iste fuisset, non iuisset pro tam turpi lucro ad præcepta regis Moabitarum, vt malediceret Israelitis, sed oporteret, quòd iste esset ille rex, qui non consensit, quòd hebræi transirent per terram suam, quod patet, quia hebræi accesserunt ad terram Edom, & rex noluit eis concedere transitum per terram suam:

H Numeri vigesimo, & pauco tempore post iuerūt inde ad regem Moab ad transeundum iuxta terrā eius: Numeri vigesimosecundo, & tunc ipse vocauit Balaam, & sic fuit in eodem tempore, quia in eodē anno, immo non interciderunt quinque menses inter vnum, & aliud, vt ibidem probatum est, & si diceremus quòd rex Moab vocaret illum regem Edom ad maledicendum hebræis, vt non possent nocere terræ Moab, hoc est omnino irrationabile, quia ille rex Edom viribus suis restiterat hebrḙis egressus contra illos cum magna multitudine: Num. vigesimo. non ergo conaretur maledicere Hebræis, vt non possent nocere Moabitis, sed potius manu armata conaretur eos expellere de terra, potissimè cum videret,

I quòd non poterat maledicere illis: ideo dicendum, quòd non erat idem iste Bale filius Beor, & ille Balaam ariolus.

Et nomen ciuitatis eius Denaba. Idest fuit de ciuitate Denaba, non est autem de prḙpositio, sed Denaba est vnum nomen integrum. De ista ciuitate dicitur in Glo. ord. Denaba ciuitas Balac filij Beor regis Edom postquam regnauit Iobab, est tamen vsque hodie Denaba in octauo milliario Arcopoleos pergentibus Armonem, & altera Denaba super montem Phegor in septimo lapide Iebus.

Mortuus est autem Bale, & regnauit pro eo Iobab. Hæc erat successio, & non in ducibus: nam quamdiu fuerunt duces in terra ista tam de genere Esau, quam

K Horræorum, non succedebat vnus alteri, sed multi illorum, vel omnes simul erant, nunc autem cum fuerunt reges succedebat vnus alteri, quia rex erat vnicus, & dominabatur toti terræ, & sic dicitur de quolibet, quòd mortuo eo regnauit pro eo talis, vel talis. iste Iobab est quem putant communiter loquentes esse Iob, sed Hebræi asserunt eum fuisse de stirpe Nacor, vt ait Glo. ord. Nicolaus autem innuit, quòd non fuerit iste Iob, quia Iob in Hebræo scribitur per literam Aleph in principio, & iste Iobab incipit à litera Iod. de hoc tamen quid verum sit, declarabitur super Iob. Philo autem Iudæus in quḙstionibus super Genesim asserit istum fuisse Iob, & accepisse vxorem Dinam filiam Iacob, & ante tentationis

tationis suę certamen habuisse ex ea filios septem, & tres filias, qui in tentatione sua extincti sunt, sed ei sanato reddidit dominus omnia duplicia, & ita septem filios, & tres filias prædictas, vxores postea habuit, quorum nomina eadem fuerunt, quæ priorum, scilicet Eliphaz, Anos, Diasach, Philasias, Difat, Cebad, Thelon, nomina verò filiarum fuerunt, Meru, Lizath, Zeli.

Filius Zare de Bosra. Et sic non fuit iste filius regis præcedentis, quia alius fuit Babe, iste autem est Zare. Est autem Bosra quædam ciuitas de pręcipuis terræ Edom totius: ideo cum prænunciantur pœnæ contra totam terram Edom nominatur ista ciuitas, & alia, scilicet Theman, tanquam magis principales: Amos primo, scilicet mittam ignem in Theman, & deuorabit ædes Bosre.

Cumque Iobab fuisset mortuus regnauit pro eo Husan de terra Thamanorum. Iste est tertius rex, & nõ fuit filius pręcedẽtis, iste fuit de terra Themanorum, idest de prouincia vrbis Theman: nam ista est ciuitas famosa in terra Edom, de qua nũc dictum est. *Obijtque Husan, & regnauit pro eo Adad filius Badad*. Iste fuit quartus rex, & vocatur filius Badadi: Gen. 36. sed idem est Badad, & Badadi, quia in finibus nominum hebraicorum solet apponi literę aliquando, & syllabę, vt Ierameel, & Ierameli: nam primo Reg. 27. vocatur Ierameel, & eodem lib. 30. cap. vocatur Ierameli, sic etiam Gessur, & Gessuri: nam primo Reg. 27. vocatur Gessuri, & 2. Reg. 3. vocauit Gessur. *Qui percussit Madian in terra Moab*. Aliqui exponunt, ꝙ iste rex percussit Madian, i. exercitum Madian in terra Moab, quia contigit ꝙ in terra Moab pugnaret contra Madianitas. Sed dicendum, quòd non accipitur sic, sed Madian est hic nomen vrbis cuiusdã terræ Moab. De hac dicit Glo. ord. Madian ciuitas est ab vno filiorum Abraham, & Ceturæ sic vocata, est autem in deserto trans Arabiã Saracenorum contra Orientem maris Rubri, vnde vocantur Madianęi, & Madianęa regio. Filij quoque soceri Moysi dicuntur filij Sephorę filię Iethro sacerdotis Madian, sed hæc alia ciuitas est eiusdem nominis iuxta Armonẽ, & Arcopolim, cuius adhuc ruinę monstrantur.

Et nomen ciuitatis eius Auith. Scilicet ciuitas, in qua natus est iste Adad vocabatur sic.

Cumque Adad fuisset mortuus, regnauit pro eo Semla de Masreca. Est Masreca ciuitas terræ Edom, de qua fuit iste Semla, sed non fuit ciuitas famosa inter ciuitates terræ illius.

Sed, & Semla mortuus est, & regnauit pro eo Saul. Non est iste Saul, de quo dicitur, quòd fuit primus rex Hebræorum, quia ille fuit de stirpe Iacob, & iste de stirpe Esau, & ille primus de regibus Israel, & iste fuit quintus de regibus Idumęorum.

De Rooboth, quæ est iuxta amnem. Idest iste fuit de ciuitate nomine Rooboth, & illa est iuxta amnem, idest iuxta fluuium quendam, & Genesis trigesimosexto dicitur, quòd fuit de fluuio Rooboth, sed pro eodem accipitur esse de fluuio Rooboth, vel de Rooboth de fluuio: Hebręi dicunt de latitudine fluuij, idest quòd fuit de aliquo campo magno, quod erat iuxta fluuium, & tamen accidit eis error, quia Rooboth est nomen proprium, & etiam appellatiuum, sicut accidit in multis alijs nominibus Hebræis, & inquantum est proprium significat vrbem quandam, inquantum verò est appellatiuum significat latitudinem, & Hebręi acceperunt, vt est nomen appellatiuum, & tamen non est rationabile; quia cum hic agatur de ciuitatibus, de quibus erant isti reges, rationabilius est, quòd sit nomen vrbis, quamquam sit appellatiuum, & ideo est hic Rooboth de fluuio, vel

A Rooboth, quæ est iuxta amnem.

Mortuo quoque Saul, regnauit pro eo Balanam filius Achobor. Aliqui putant, quòd iste Balanam fuit Balaam Propheta, qui voluit maledicere Hebræis ad preces regis Moab, & tamen falsum est, quia ille vocabatur Balaam, & iste Balanam, & ille filius Boor: Nu. 22. & iste filius Achobor. Ad hoc etiam possunt fieri omnes rationes, quę fiebant supra ad probandum, quòd Bale filius Beor non erat Balaam. *Sed hic mortuus est, & regnauit pro eo Adad*. Iste fuit rex Idumęorũ pro nunc, quia post eum cęperunt esse immediatè duces. *Cuius vrbis fuit nomen Phau*. Idest fuit de vrbe Phau, sed Gen. 36. dicitur Phan, idem tamen est. *Et appellata est vxor*

B *eius Meetabel filia Matred filiæ Mezaab*. Hic ponitur aliquid speciale quod non fiebat in alijs regibus: nam nullius ponebatur vxor, istius autem ponitur vxor, & mater vxoris, & auia, & ratio est, quia istę mulieres fuerunt excellentes in aliquo, & propter excellentiã suam nominatæ sunt inter viros, quę tamen fuerit illa excellentia non apparet. Mezaab in Hebræo interpretatur cuius aurum, & volunt aliqui dicere, quòd non sit nomen proprium, sed appellatiuum, & sit sensus, quòd erat filia ista Matred cuiusdam hominis diuitis, & sic dicitur, quod erat filia cuius aurum erat, quia per excellentiam multum aurum tenebat, & sic accipit Nicolaus, sed istud repugnat literę nostrę, quę non accipit tanquam nomen appellatiuum, sed tan-

C quam proprium, quia aliàs non dixisset Mezaab, sed cuius aurum. Etiam non est conuenienter dictum, quia hic ponit scriptura nomina propria istorum, qui regnabant ad notificandum regentes, ideo etiam ista nomina mulierum posita hic erant propria ad notificandum eas. Quidam Hebręi dicunt, quòd ista mulier vocabatur Mezaab, idest cuius aurum, eo quòd ipsa inuenit artem faciendi fila de auro, quę nunquã prius fuerat. Sed quidquid sit oportet Mezaab esse nomen proprium.

Adad autem mortuo duces pro regibus in Edom esse cœperunt. Iste fuit vltimus rex: nam eo mortuo non successerunt sibi reges, sed principatus mutatus fuit in iudices. *Dux Thamna, dux Alua*. Ista sunt nomina du-

D cum, quæ sequuntur, & fuerunt multi duces, sicut fuerunt multi reges, & ponuntur hic multa nomina coincidentia cum nominibus ducum supra positorum, vt Thamna, & Alua, & quædam alia, & tamen non fuerunt duces ijdem, sed nomen contingit esse idem multorum.

Dux Ietheth, dux Oolibama. Aliqui putant Oolibama esse mulierem, sed non est, vt infra declarabitur. *Dux Ela, dux Phinon*. Isti duo non fuerunt supra nominati. *Dux Chenez, dux Theman*. Isti duo fuerunt nominati supra, quia sic vocabantur duo filij Eliphaz primogeniti Esau, sed differunt in re, licet non in nomine. *Dux Mabsar, dux Magdiel*. Isti duo non fuerunt nominati supra inter filios, & nepotes Esau.

Dux Hiram. Etiam iste non fuit nominatus. *Hi duces*

E *Edom*. Scilicet omnes isti, qui nominati sunt fuerunt duces Edom.

Quare fit mentio de nominibus ciuitatum aliquorum regum, & non omnium. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR quare dicitur de quibusdam regibus istorum nomen ciuitatis eius tale, vel tale, & non de omnibus.

Aliqui dicunt, quòd per hoc significantur vrbes, de quibus erant isti reges: nam assumebantur de diuersis vrbibus ad regnandum, & ideo ponuntur nomina vrbium, de quibus assumebantur.

Alij dicunt, quòd istę vrbes fuerunt conditæ ab istis

istis regibus, & ponitur de eis, quas vrbes condiderint ad ostendendum gloriam ipsorum.

Dicendum tamen quòd prima positio est vera: nam isti reges non erant omnes de eadem vrbe: ideo ponuntur nomina vrbium singulorum ipsorum, vt sciantur origines. Hoc autem erat, quia isti reges non veniebant per successionem, sicut nunc fit, sed per electionem, vel per sortes, aut per diuersa tempora regnandi, quod pertinebat ad principatum democraticum, scilicet quòd quodam tempore assumerentur reges de vna vrbe, & alio tempore de alia, vt omnes vrbes essent æquales, vel per sortem eligebantur, & sic contingebat, quòd aliquando esset rex de vna ciuitate, & aliquando de alia. Si autem essent reges isti per successionem progeniei, essent omnes de eadem vrbe, & non oporteret nominare vrbem alicuius nisi primi, nunc autem contingebat tot esse vrbes, quot reges.

G Ad secundum dicendum, quòd de omnibus regibus dicitur, de quibus vrbibus erant, & falsum est, quod præsupponitur in quæstione, scilicet quòd de quibusdam regibus ponatur, de quibus vrbibus erāt, de alijs autem non ponatur, quia de quolibet dicitur, de qua vrbe sit. Motiuum autem errandi quærentium est, quia de quibusdam regibus dicitur nomen vrbis eius fuit tale, vel tale, & de alijs non, sed suppletur hoc per alia verba: nam idem est, quòd dicatur regnauit pro eo Husan de terra Themanorum, & quòd dicatur regnauit Husan, & nomen vrbis eius fuit Theman, & sic accipiendo de omnibus regibus ponitur hic, de quibus vrbibus fuerint, nam de primo dicitur, quòd nomen ciuitatis eius fuit Denaba. De secundo dicitur quòd regnauit Iobab filius Zare de Bosra, & isto modo de alijs omnibus præter Balanā, cuius non ponitur ciuitas, & ideo intelligendum est, quòd fuerit de ciuitate ista, de qua fuit rex qui præponitur ei, scilicet Saul de Rooboth. Sic enim est in prophetis minoribus: nam in titulis eorum ponuntur reges, sub quibus prophetauerunt, & quando aliquis est in cuius titulo nullius regis ponitur nomen, ille dicitur prophetasse eisdem diebus, quibus propheta proximo præcedens, in cuius titulo ponuntur reges, sub quibus prophetauit. Ista regula patet per Hieronymum in prologo super Ioelem, qui incipit: In hoc propheta, & in prologo, qui incipit Sanctus Ioel, & etiam est regula Hebræorum.

Qualis fuerit status regum, qui in Edom regnauerunt. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius quis fuit status regum istorum, qui regnauerunt in Edom.

Respondendum, quòd isti reges differebant à ducibus, quia duces non succedebant adinuicem, sed multi erant simul, in regibus autem non, quia vnicus erat semper rex, & illo mortuo, succedebat alius, quod patet, quia dicitur hic de quolibet rege, quòd mortuo eo regnauit pro ipso talis, vel talis rex, & de ducibus nihil tale dicitur, ratio differentiæ est, quia quilibet rex dominabatur in tota terra Edom, ideo non poterant esse multi reges simul, sed successiuè. Duces autem non dominabantur in tota terra Edom, sed vnus in vno loco, & alius in alio, & sic non erat successio. Etiam conditio regum Idumæorum fuit, quòd non essent per successionem progeniei, sed per sortem, aut electionem, vel diuersa tempora regnandi. Quod patet ex duobus: primò quia ponitur de quolibet istorum regum, de qua vrbe erat, & nominantur diuersæ vrbes, & tamen si es-

F sent per successionem, essent de eadem vrbe.

Secundò patet, quia si essent per successionem, nō oporteret nominari vrbem aliquam, quia sciretur, ꝙ de qua vrbe fuerat primus, essent omnes alij, & si nominaretur aliqua vrbs, solùm esset hoc pro primo rege, & tamen pro quolibet eorum nominatur.

Tertiò patet, & efficacius, quia in plerisque istorū ponitur nomen patris, & non est vnus filius alterius: nam primus Rex istorum fuit Bale, & Beor, & secundus Iobab filius Zare, & tamen deberet esse filius Bale: & tertius fuit Husan, & non fuit filius Iobab, & Adad, qui fuit quartus, non fuit filius Husan, sed filius Badad, & sic de cæteris. Et quia aliquis posset dicere, quod isti reges habebant multa nomina, ita quòd primus rex vocatur Bale, & etiam Zare, ideo quando dicitur, quòd Iobab fuit filius Zare, intelligeretur, ꝙ fuit filius Bale, & sic esset quidam modus euasionis, sed hoc non permittit litera, quia non solum pro diuersis regibus ponuntur diuersi patres, sed etiam diuersæ vrbes, & non poterat esse, quòd filij eiusdem patris essent de diuersis vrbibus, & sic ista simul sumpta probant sufficienter, quòd isti reges non erant per successionem.

Quare, & quomodo Idumæi principatum ducum mutauerunt in regale. Quæst. XXVI.

H QVAERITVR vlterius quare Idumęi mutauerunt principatum ducum in regale, & quomodo hoc factum est.

Respondendum est, quòd fuit facta mutatio ad principatum honorabiliorem. Semper enim tenuissent Idumęi principatum regalem à principio, si potuissent, sed non poterant, nam quandiu in terra Edom manserunt Horręi, & filij Esau, non fuit rex aliquis ex parte Horręorum, nec ex parte filiorum Esau, quia isti non permittebant illos, & illi impediebant istos, sed erant tūc aliqui duces inter eos ex vtraque parte: cum autem confortati fuerunt filij Esau, & expulerunt Horręos de terra, possederunt ipsi totam terram, & tunc cœperunt habere reges: Nam

I quia habebant totam terram in potestate sua, volebāt habere honorabiliorem principatū, & vnicum, s. regalem, & sic mutauerunt.

Si autem Idumęi a principio tenuissent terram: forte a principio fecissent regem, & si nunquam habuissent soli terram, sed possideretur simul ab Idumęis, & Horręis, fortè nunquam isti, nec illi nūquam constituissent reges super se, istud autem est, quare a principio cum haberent duces, fecerunt principatum regalem, sed quare postea de principatu regali fecerunt principatum ducum infra dicetur.

De principio, & fine regni Regum, qui in Edom regnauerunt. Quæst. XXVII.

K QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd isti fuerunt reges, qui regnauerunt in Edom antequam filij Israel hic essent reges, & quo tempore principatus istorum regum finitus sit.

Aliqui dicunt, quòd omnes isti reges, qui fuerunt hic, fuerunt ante mortem Moysi, nam de omnibus his scriptum est Genesis trigesimosexto, & tunc debemus dicere, quòd Idumęi habuerunt prius duces, deinde habuerunt octo reges, quorum nomina ponuntur in litera, & postea habuerunt duces, & fuerūt isti qui habentur hic post reges, & quanquam fuerint postea plures duces, scriptura non posuit nisi istos, quia isti præcesserant vsque ad tēpus illud quo Moy-

ses scripsit Gen. Alij dicunt, quòd isti reges fuerunt vsque ad tempus illud, quo cęperunt esse reges in Israel, & postquam cęperunt regnare ibi, aliqui defecerunt esse reges in Edom & fuerunt duces, qui ponuntur hic: sed vtraque positio patitur calumniam. De prima patet, quia litera dicit, quòd isti reges, qui ponuntur hic fuerunt antequam essent reges in Israel, ideo innuit, quòd cessantibus istis, vel immediatè post istos fuerunt reges in Israel, alioquin superflue diceretur istud: nam frustra erat exprimi tot reges nominatim, & patres eorum, & vrbes cum tanta diligentia, & dicere quòd isti regnauissent antequam essent reges in Israel, sed non solum isti, sed etiam multi alij regnauissent, quia vel deberent omnes nominatim exprimi, vel nullus ipsorum.

Secundò patet, quia non videtur verisimile, quòd tot reges potuerint esse ante tempus Moysi, scilicet quando ipse scripsit Genesim: nam Gen. 36. ponuntur omnes reges, & duces, qui ponuntur hic, & sic ante tempus Moysi præcessissent omnes duces, qui fuerunt ante reges, & deinde octo reges, qui nominantur hic, & vndecim duces, qui fuerunt post eos, vt patet in litera. Nam ad hoc multum tempus valde requirebatur, scilicet fortè plusquam quingentorum, vel sexcentorum annorum, & tamen inter tempus, quo cęperunt esse duces in Edom de filijs Esau, vsque ad tempus, quo Moyses scripsit Genesim in deserto, nō fuerunt anni trecenti: nam Iacob, & Esau fuerunt nati eodem die, & quando Iacob ingressus est in Aegyptum erat annorum centum, & triginta: Gen. 47. deinde steterunt Israelitę in Aegypto annis ducentis, & quindecim, vel quasi, vt declaratum est Gen. 15. & Exod. primo, & postea scripsit Moyses in deserto Genesim, & alios libros legis, quamquam non apparet, quo tempore scripserit, cum manserint Israelitę in deserto annis quadraginta, & tamē accipiatur ad plus quòd esset hoc anno quadragesimo, erunt tunc a natiuitate Iacob & Esau vsque ad tempus, quo scripta est Genesis anni trecenti, & octogintaquinque copulando prædictos annos, & tamen ab istis annis oporteret tolli plusquam centum annos: nam Esau, quando erat annorum quadraginta accepit primam vxorem: Gen. 26. necesse erat, quòd saltem p sexaginta annos vocaret prolem ipse, & descendentes ab eo ad hoc, quòd esset tanta multitudo descendentium ab Esau, vt possent super se duces habere de seipsis. Ablatis ergo istis centum annis, manebant ad plus ducenti octoginta anni inter principium ducum Esau vsque ad vltimos duces, qui ponuntur hic, sed istud non videtur verisimile, quia fuerūt multi duces ante reges, & postea fuerunt octo reges per successionem, & deinde vndecim duces, vt patet hic, & tamen pro istis necesse erat esse lapsum plusquam quingentorum, vel sexcentorum annorum.

Tertiò patet, quia hoc modo necesse erat, quòd quando Moyses scriberet librum Genesis, in quo habentur omnia ista, quòd essent duces in Edom, quia post reges ponuntur hic duces vndecim, & sic vltimus eorum debuisset esse eo tempore, quo Moyses ista scripsit, & tamen falsum est, quia tunc non erant duces in Edom, sed reges, quod patet, quia quando Israelitę ibāt per desertum anno quadragesimo ab exitu de Aegypto voluerunt trāsire per terram Idumęorum, & dicitur quod rex Idumæorum restitit eis, & occurrit cum multitudine infinita: Num. 20. & sic non erant effluxi reges tempore Moysi, & consequēter nondum inceperant isti duces, qui vltimo ponuntur.

Aliquis volens soluere ista dicet ad primum, quòd non superflue positum est, quòd fuerunt isti reges

A Idumæorum antequam essent reges in Israel: nam dato, quòd fuerint plures reges in Edom antequam inciperent reges in Israel, tamen Moyses, qui prius scripsit ista tanquam historiographus: Gen. 30. posuit solum reges illos, qui fuerant in terra Edom antequā essent reges in Israel pro tempore suo, & tamen postea fuerunt multi alij reges in Edō ante reges Israel, de quibus non potuit Moyses scribere tanquam historiographus, cum illi fuerint post eum.

Ad secundum dicetur, quòd isti reges, & duces potuerunt esse in paruo tempore, eo quòd forte regnabāt per sortes, & per determinata tempora, & poterant esse pauci anni pro quolibet rege, sicut est de B rectoribus vrbium, & de alijs officijs & dignitatibus, quæ vt in plurimum sunt annuales, vel pauci tēporis: nam consules duo, qui totam Romam regebant ante tempora Imperatorum erant annales, & sic in breui tempore poterant isti omnes esse reges, & duces.

Ad tertium non potest vllo modo responderi, nisi fortè dicatur, quòd accipiuntur largè duces pro regibus, & reges pro ducibus. Sed dicendum quòd prima responsio non stat, quia dato, quòd Moyses non poterat scribere plures reges in Edom fuisse tanquam historiographus, quam illi, qui fuerunt vsque ad tempus suum, tamen poterat tāquam Propheta scribere. Si autem dicas quòd loquebatur hic, vt historicus, & non vt Propheta. Dicetur quòd hoc modo nō posset C etiam ipse scire, an aliqui reges futuri essent aliquando in Israel, cum nulli adhuc essent, & tamen dixit, ꝙ fuerunt isti reges in Edom antequam essent reges in Israel, ergo præsupposuit reges in Israel, & sic videbatur loqui prophetice. Aliquis dicet, quòd non loquebatur prophetice, quia ex his, quæ Deus promiserat Iacob, s. quòd reges egrederētur de lumbis eius: Gen. 35. sciret Moyses certissimè, quòd reges futuri erant in Israel, dato quòd nullus adhuc fuisset. Sed dicendum quòd non stat, quia nisi Moyses haberet spiritū propheticum, non poterat scire an illa promissio erat secundùm firmum propositum Dei, vel iuxta exigentiam meritorum, & sic nesciret an mutaretur. Alij au- D tem dicunt aliter ad istam rationem primam, s. quòd Moyses solum scripsit reges Edom, qui fuerunt ante tempus, & quòd verum sit, ꝙ immediatè post istos reges Edom fuerit rex in Israel, & quòd iste rex fuerit Moyses. Sic. n. tenent multi Iudæorum, Deut. 33. dicitur: Et erit apud rectissimum rex cōgregatis principibus populi. Et intelligitur de Moyse, & tunc verum est, quòd nulli alij fuerint reges in Edom nisi isti, qui nominantur hic antequam essent reges in Israel, quia Moyses fuit rex, sed tunc non potest stare litera, quia sequeretur, quòd non fuerint aliqui duces post reges Idumæorum ante Moysen, & tamē ipse posuit Gen. 36. duces primo, deinde reges, & postea alios duces, sicut ponuntur hic, & ideo necesse erat fuisse omnes istos tam reges, quam duces ante Moysen, etiam E non posset stare, quia tempore Moysi non erant duces in Edom sed reges. Solutio ad secundum non tenebat, quia non est verum, quòd isti reges dominarētur per annos, vel pauca tempora assignata, sed quilibet dominabatur vsq; ad mortem, vt patet in litera, quia dicitur de quolibet rege, quòd mortuo illo succedebat alius, & tamen homines viuebāt illo tempore multis annis, s. centum quinquaginta, vel sexaginta: nam Iacob annis centum quadragintaseptem vixit: Gen. 47. Filij etiam sui, & nepotes vsque ad illam ætatem quasi accedebant, vt patet de plurimis: Exod. 6. Ideo ad hoc, quòd isti octo reges per successionem transirent, & omnes duces præcedentes & subsequētes, maius tempus requirebatur quam vsque ad Moysen. Solum ad tertium nō stat, quia nullo modo pos-

sunt

sunt hic accipi duces, & reges large, ita vt accipiatur vnum pro alio, cum potius litera distinguat, & dicat, quòd prius fuerunt duces, deinde cœperunt reges, postea verò cessantibus illis fuerunt iterum duces, & tamen si large acciperetur, esset abusio sic distinguere, quòd ijdem essent reges, & duces, & etiam esset litera falsa, quia non esset verum quòd mortuo Adad cessauerunt esse reges, & inceperunt esse duces, vt dicitur in litera, cum omnes illi duces fuerint reges.

Alia positio erat, quòd isti reges, qui ponuntur hic fuerint in Edom antequam inceperint esse reges in Israel, & post istos fuerint reges in Israel, & quando essent reges in Israel non essent reges in Edom, sed duces, de quibus hic.

Sed contra hanc positionem videntur esse aliqua inconuenientia, prius tamen videndum est, quomodo assignentur isti reges in Edom, scilicet quomodo cessauit principatus suus mutatus in principatum ducum. Et dicunt Hebræi, & Nicolaus, quòd Dauid subiecit sibi Idumęos in tributarios secundo Reg. octauo, & ex tunc non fuerunt reges in Edom, sed ipse posuit ibi custodes ad hoc, quòd non rebellarent Idumei, vnde tempore Iosaphat regis Iudę dicitur, quòd non erat tunc rex constitutus in Edom tertio Reg. vltimo. Sed ista positio habet primum inconueniens, quia litera dicit hic, quòd isti reges qui ponuntur hic, fuerunt illi, qui præcesserunt antequam essent reges in Israel, & tamen primus rex Israel fuit Saul, ergo ante ipsum fuerant omnes isti, tamen Dauid fuit, qui subiecit Idumęos in tributarios, & abstulit reges eorum secundo Reg. octauo, & infra decimooctauo. ergo adhuc post istos reges fuerunt aliqui in Edom, vel saltem aliquis, quia aliàs tempore Dauid iam cessauissent reges Edom, & non potuisset ipse auferre regem Idumęæ, cum nullus tunc esset, & tamen abstulit illum, & fecit Idumęam sibi tributariam: ergo non regnauerunt solum reges Edom vsque ad Saulem, sed etiam vsque ad Dauid, & tamen litera repugnat hic, quia dicitur quòd mortuo Adad duces pro regibus esse cęperunt, & tamen omnes isti reges fuerunt antequam essent reges in Israel, ergo ante Dauid cessauerant reges.

Secundum inconueniēs est, quia dicitur hic, quòd cęperunt esse duces pro regibus, in quo videtur, quod Idumæi mutauerunt principatum facientes duces pro regibus, nam isti duces, qui ponuntur hic post reges de stirpe Esau fuerunt, vt patet hic & Genesis trigesimosexto, & tamen non videtur hoc verum, quia Dauid, quando subiecit sibi Idumæam, posuit præsidium Iura, scilicet vt non possent rebellare Idumæi: non est ergo verisimile, quòd isti custodes essent Idumæi, quia illi possent faciliter rebellare, & sic nec essent reges, nec duces tunc de genere Idumæorum. Tertium inconueniens videtur, quia significatur in hoc, quòd post istos duces iam non fuerint reges in Edom, quia aliàs poneretur illa mutatio principatus, sicut post primos duces ponuntur reges, & post reges ponuntur duces, & tamen falsum est, quia postquam cessauerunt reges Edom tempore Dauid, adhuc fuerunt postea reges. Nam tempore Ioram regis Iuda recessit Edom, ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem quarto Reg. octauo, & infra secundo lib. capitulo vigesimoprimo. Dicendum, quòd tres positiones sunt i hoc, & quęlibet videtur ambigua. Prima quòd descripserit Moyses reges, qui fuerunt vsque ad tempus suum in Edom, & illos dicit fuisse ante reges Israel, licet multi alij fuerint post istos ante reges Israel. Secunda est, quòd Moyses describat omnes reges Edom, qui fuerunt ante reges Israel, & quòd illi fuerint solum vsque ad tempus Moysi, & Moyses fuerit

F primus rex Israel. Tertia quòd descripti fuerint reges omnes, qui fuerint in Edom antequam inceperint reges Israel, & sic durabunt isti reges vsque ad Saulem, & duces, qui habentur hic essent inter Idumęos eo tempore, quo reges dominarentur apud Israelitas, sed duæ primæ non possunt benè sustentari. Tertia autem potest, & debet teneri.

Et ad primum inconueniens dicendum, quòd nō est inconueniens: nam possemus dicere, quòd isti reges Edom durauerunt vsque ad Saulem, & incipientibus regibus Israel cessauerint reges Edom, & inceperint duces, & sic tempore, quo Dauid subiecit sibi Idumęam non esset aliquis rex in Idumęa, sed duces. Nam non apparet, quòd Dauid pugnauerit contra regem Edom, sed solum quòd subiecerit Idumęā

G in tributariam secundo Reg. octauo, & inf. decimooctauo, quia tamen sępe consueuimus asserere, & est rationabile dictum, quòd pugnauerit Dauid contra regem Edom, quia dicitur tertio Reg. secundo, quòd occidit Ioab in Idumęa omnes masculos, & fugit quidam, qui erat de semine regio in Aegyptum, dicendum, quòd durauerunt reges vsque ad Dauid in Edom, & tūc erat Adad rex, qui ponitur hic vltimus, & pugnauit Dauid contra eum, & occidit, & postea non fuerunt reges in Edom, & patet hoc, quia prealegato cap. dicitur quòd Adad erat de semine regio, & fugit in Aegyptum cum seruis patris sui, & sic videtur, quòd iste Adad, qui fugit, fuit filius istius Adad, qui ponitur hic vltimus regum, & vocatur ille

H Adad propter patrem suum, & pater fuerit occisus à Dauid, filius autem fugit in Aegyptum. Cum autem obijcitur, quòd isti reges, qui habentur hic, regnauerunt, antequam essent reges in Israel, dicēdum, quòd verum est, quòd iste Adad vltimus regum Edom cępit regnare in Edom aliquanto tempore antequam inciperet Saul regnare super Israel, & regnauit quādiu vixit Saul, & etiam in principio regni Dauid, & tunc ab eo occisus est.

Ad secundum dicendum, quòd verum est, ꝙ tempore Dauid occiso rege Edom cęperunt esse duces in Edom, & illi fuerunt quamdiu subiecti extiterunt

I Idumęi regno Iuda. & quando dicitur, ꝙ non est verisimile, ꝙ Dauid permitteret, ꝙ duces de terra Edō essent, quia illi poterant faciliter rebellare, dicēdum, quòd permisit, ꝙ essent duces, & tamen erant positi ex voluntate regum Iuda, sed non tenebant ipsi arces regionis illius, sed aliqui de Iudęis, qui erant ibi ex parte regum Iuda, & sic quamquam principarentur isti duces in terra Edom, non timebat Dauid rebellionem cū omnia fortilicia terræ tenerentur à viris suis, immo per hoc, ꝙ permittebat Dauid esse duces de terra Edom faciebat, ꝙ nō tam faciliter sibi repugnarent, cum ipsi principarentur terræ, dum tamen soluerent quoddam tributum. Si autem priuaret eos omnino principatu, facilius illi rebellarent, quia magis

K inclinarentur ad hoc propter magnam subiectionē.

Ad tertium dicendum, quòd verum est ꝙ fuerint reges in Edom post istos duces, & scriptura non innuit hoc, quòd nulli reges fuerint post duces istos, sed solum scripsit duces illos, qui fuerunt in Edom tempore, quo dominabantur viri Iuda regno Edom. De illis autem regibus, qui postea fuerunt, vel ducibus nihil omnino scriptura curauit, & hoc modo dicetur, quòd hic describitur totus status principatus terræ Edom à tempore, quo cęperunt eam possidere filij Esau, vsque ad tempus Ioram regis Iuda, quando recessit Edom ne esset sub Iuda, sed constituit sibi regem quarto Reg. 8.

Quo-

Quomodo potuerit scribere Moyses de ducibus, & regibus, qui post tempus suum in terra Edom regnauerunt. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Moyses potuit scribere de istis Regibus, & Ducibus, qui fuerunt in terra Edom, cum isti fuerint post tempus suum. Respondendum, quòd tres opiniones erant de modo istorum Regum, & Ducum Edom, vt patet præcedenti quæstione: tenendo autem aliquam de ducibus primis manifesta est responsio, qa fuerunt sic omnes illi reges, & duces ante Moysem, & satis ipse poterat scribere ea, quæ fuerant ante ipsum, sicut quilibet alius historiographus, sed neutra illarũ positionum potest teneri, vt supra probatum est. Tertia autem positio erat, quòd isti reges, & duces fuerint post Moysen, & tunc non poterat Moyses scribere ea, quæ de istis regibus scripsit nisi prophetice: nam sciebat ea, quæ ventura erant: ideo posset scire de istis regibus, & ducibus, qui venturi erant de stirpe Esau quãquam nondum venissent, & scribere successionem eorum. Sed dicendum, quòd hoc non conuenit: quia Moyses scripsit Genesim historicè, enarratum est: quia omnia fuerunt dicta per modum præteriti, ideo non scriberet propheticè. Item, quia Moyses nullo modo scriberet propheticè in talibus, quia ipse scripsit Genesim ad eruditionem populi, vt intelligerent præterita, quæ non habebantur in aliqua historia, & si populus legeret ea, quæ scripta erant de regibus, & ducibus Edom, cum illa nondum euenissent, immo viderent, quòd aliqui reges de illis, qui dicebantur esse mortui. Genes. 36. regnarent, turbarentur, & nihil intelligerent: ideo Moyses non scriberet eis talia, quæ non possent intelligere. Dicendum ergo videtur, quòd quamquam Moyses scripsit Genesim non scripsit ea, quæ habentur Genes. 36. Sed ea, quæ habentur in alijs locis. Esdras autem, qui rescripsit omnes libros legis combustos, & pereuntes in captiuatione Chaldæorum addidit quædam in multis locis scripturæ, & ipse addidit totum, quod habetur Genes. 36. Deuteronom. vlti. & in quibusdam alijs locis, & tunc non est inconueniens aliquod, quia Esdras fuit post omnia ista, & potuit eam scribere, tanquàm historiographus.

Quare hic scribitur de principatu regum, & ducum, quem habuerunt Idumæi: & de continuatione principatus vsque ad duces. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, quare descriptum est hic de principatu, quem habuerunt Idumæi, scilicet, quomodo fuerunt de eis duces, & reges: & quare continuatus est principatus ille vsque ad duces, & non plus: cum etiam postea fuerint principes in terra Edom. Respondendum, quòd factum est propter tria, & primo ad significãdum veritatem promissionis diuinæ: nam Deus promiserat Abrahe, quòd reges egrederentur de eo: Genes. 17. & intelligebatur non solum quantum ad Iacob, qui de eo descensurus erat, sed etiam quantum ad Esau, ideo cum scriptura in multis locis ostendat de regibus, qui descenderunt per Iacob, voluit etiã ostendere de regibus, qui descenderunt per Esau. Secundo fuit ad honorem Abrahæ, quia Deus vt honoraret Abrahã, tradidit bona multa filijs suis: erat aũt maior honor, ꝙ descenderent reges ab Abrahã per multas lineas q̃ per vnã, ideo descenderunt per Iacob, & Esau, & sic scriptura descripsit reges ꝑ lineã Esau. Tertiũ fuit ad declarandũ quasdam historias, q̃ ꝑtinebant ad stirpẽ Edom, & Iacob, qa reges Israel pugnauerũt cõtra reges Edom, & subiecerunt sibi

A terram illam in tributariã, & posuerũt principes iuxta volũtatem suam, ideo vt intelligatur qualiter se haberent isti principes, positũ est, qs fuerit modus principũ regũ, & ducũ inter Idumæos. Ad secundã quidã dicũt, ꝙ non fuit continuatus hic principatus Idumæorũ vlterius, eo ꝙ non potuit plus continuari: qa Esdras scripsit librum istum, & non potuit continuare historias, nisi vsq; ad tempus suum, & quia vltimus istorũ ducũ, qui ponuntur hic, fuit tempore Esdrę, non potuit continuare principatũ: sed non põt stare, qa tpe Esdræ non erant duces in Edom, sed reges, vel saltem ante tp̃s Esdræ fuerant reges aliqui post istos duces, qui habentur hic: nam reges fuerunt in Edom vsq; ad tp̃s Dauid, & tunc cessauerunt esse reges, & fuerunt duces quandiu B Idumæi fuerunt subiecti regno Iuda, & cum rebellauerint tempore Ioram reges Iuda cõstituerunt super se regem. 4. Reg. 8. & infra 2. libro, cap. 21. & istud fuit multo tempore ante Esdram: ideo post duces, qui ponuntur hic, potuerat ponere Esdras omnes reges, qui fuerunt in Edom a tpe Ioram vsq; ad tp̃s suũ, & tñ non ponitur aliqs rex post duces: ideo nõ fuit continuatus principatus hic vsq; ad Esdram. Dicendum ergo ꝙ solum fuit cõtinuatus principatus vsq; ad tpa Ioram regis Iudæ, & ponuntur primo duces, qui fuerunt a principio status Idumæorũ vsquequo expulerunt Horræos de terra, & inceperunt habere reges habuerũtq; octo, qui nominãtur hic, & vltimus illorũ fuit ille, q regnabat qñ cepit Saul regnare in Israel, & iste occisus fuit C a Dauid, deinde fuerũt in Edom duces positi per volũtatem regũ Iuda, & durauerũt vsq; ad tp̃s Ioram regis Iuda, qñ rebellauerunt Idumæi ne essent sub Iuda, & constituerunt regem super se. 4. Reg. 8. Ex illo aũt tpe nõ curat scriptura aliqd enarrare de statu Idumæorũ, qa nõ fuerunt postea aliqua bella, vel cõmunicationes inter Israelitas, & Idumęos: ad quorũ declarationẽ Esdras vellet cõtinuare modũ principatus Idumæorum.

Ob quam causam Idumæi mutauerunt principatum regalem in principatum ducum. Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius, ad quid Idumæi voluerunt mutare principatum regalem in principatum ducum: D Illi, qui tenent aliquam de duabus primis positionibus de modo regum Idumæorũ, s. qñ finierunt principatum debent dicere, & dicunt: quòd hoc fecerunt Idumæi propter vtilitatem principatus, quia forte reges illi, quos habebant, volebant tyrannizare in terra, ideo reduxerunt principatum monarchicum, qui erat iam tyrannicus, ad principatum aristocraticum, qui per plures dispensatur: & non potest sic faciliter tyrannizare. Et hoc fecerunt Romani: nam inter eos a principio fuerunt reges, & tamen illi subijciebant populum in seruitutem, ideo populus insurrexit contra reges, & expulit eos de vrbe: fecitque principatum aristocraticum ponens consules duos, quolibet anno, qui regerent vrbem, & de hoc tetigimus E Genes. 36. Sed illæ duæ positiones improbatæ sunt. Ideo dicendum, quòd Idumæi non mutauerunt principatum, sed mutare coacti sunt, nam a principio ipsi habebant duces, quando erant Horræi in terra: expulsis Horræis cęperunt habere Reges, & semper habuerunt illos quousque Dauid occidit vltimum Regem Idumæorum, scilicet, Adad, & nõ fuit tunc aliquis Rex in Idumæa: quia si vnus haberet totum principatum sicut prius, facilius posset rebellare, sed cõstituit duces, qui minoris potestatis erant, quàm reges. Si autem Idumæi permissi fuissent in suo principatu, nunquàm abstulissent Reges, sed habuissent illos, sicut prius: qa ille erat honorabilior principatus, quàm ducũ quod patet: qa mox vt Idumæi habuerũt facultatem

tem repugnandi regibus Iuda, constituerunt Regem F
super se.4. Regum 8.& infra 2.libro,cap.21.

An postremi duces post reges expulsos, habuerint se per successionem, vel simul in terra Edom. Quaest. XXXI.

QVAERITVR vlterius de modo, quo se habuerunt isti duces postremi in terra Edom post reges expulsos, scilicet, an se habuerint per successionem, vel simul. Respondendum est, quòd illi duces, qui fuerunt ante reges Idumæorum erant simul: nam quamquam essent valde multi non regnauerunt, nisi modico tempore, scilicet, duabus generationibus; & tamen erant decem, & sex: vt patet in litera, & illę generationes vix se extenderent ad centum G
annos. De ducibus tamen vndecim, qui habentur hic, aliter videtur dicendum. Posset enim aliquis dicere satis rationabiliter, quòd occiso per Dauid vltimo rege Idumæorum, constituit ipse duces multos in diuersis partibus terræ Idumæorum, vt non traderetur vni tota potestas: qa sic facilius possent rebellare, & sic poterant esse omnes isti vndecim duces, qui ponuntur hic simul, & tamen tunc sequitur inconueniens, quia fuerunt multa tempora a subiectione Idumæorum sub regno Iuda vsque ad liberationem, & pro toto isto tempore describuntur duces, vt supra probatum est: ideo oportet quòd non essent omnes simul, sed per successionem: Patet, quia ista subiectio H
facta est, quasi in principio regni Dauid, & durauit vsque ad principium regni Ioram, & fuerunt anni centum quinquaginta sex: nam Dauid regnauit annis quadraginta. 2. Regum 5. Salomon autem totidem. 3. Regum 11. Roboam autem decem, & septem: eodem libro, cap.14. Abia autem tribus: eodem lib. cap. 15. Et Asa quadragintauno: eodem libro, & cap. & Iosaphat vigintiquinque; eodem libro, cap. vltimo. Et sic sunt anni centum sexagintasex, & in istis annis bene poterāt sibi succedere vndecim duces potissimè, quia illi ponebantur per voluntatem regum Iuda, & interdum aliquos duces viuentes priuabantur ducatu, & substituebant alios, & sic minori tempore durarent, quàm si aliàs manerent in ducatu vsque ad mortem. I

Quare inter duces ponuntur mulieres Thamna, scilicet, & Oolibama. Quaest. XXXII.

QVAERITVR vlterius, quare ponuntur hic inter istos duces Thamna, & Oolibama: nam istę fuerunt mulieres, quod patet: quia Thamna fuit soror Bothan ducis Horræorum filij Seir, vt patet supra in litera: & ipsa fuit concubina Eliphaz: ex qua genitus est Amalec: Genes. 36. De Oolibama patet, nam ipsa fuit vxor Esau, quæ peperit ei tres filios: Genes. 36. Et etiam fuit alia mulier Anna filia, quæ vocata est Oolibama soror Dison; eodem cap.

Respondent aliqui, quòd istę mulieres ponuntur hic inter duces propter excellentiam virtutis suæ, quia fecerunt opera virilia. Sic enim Debora, & Iahel, & Iudith ponuntur apud Hebræos, tanquàm duces, quia fecerunt opera ducum: nam Debora iudicabat Israel sedens sub palma, & etiam ipsa iuit ad bellum contra Sisaram principem militiæ Iabim regis Chanaan: quia aliàs non audebat illuc ire Barac, qui fuit dux belli: Iudicum 4. Iahel quoque fecit opus virile, quia ipsa occidit Sisaram principem militiæ hostium, vt patet Iudicum 4. & 5. Iudith occidit Holophernem habens audaciam virilem, vt colligitur per processum libri sui. Sed dicendum, quòd isti errant propter duo. Primo, quia dicunt mulieres poni hic inter viros, cum litera K
dicat hic, quòd isti fuerunt duces terræ Idumæorum; & tamen constat, quòd fœminæ non erant duces. Secundo, quia volunt, quòd istæ sint illæ fœminæ, quæ supra habentur, scilicet, Thamna concubina Eliphaz: & Oolibama vxor Esau: & ex hoc sequeretur, quòd isti duces, qui ponuntur hic post reges fuissent ante reges: quia istæ duæ fœminæ fuerunt antequàm essent aliqui reges de genere Esau: cum Oolibama fuerit vxor Esau: & Thamna fuerit concubina Eliphaz, & tamen falsum est, quia isti duces, qui ponuntur hic vltimo fuerunt post reges, quia dicitur, quòd mortuo Adad rege cęperunt in eodem esse duces pro regibus, & ponuntur immediate nomina illorum, ideo postea fuerunt, & sic non potuerunt mulieres istę esse tempore istorum ducum. Tertio errant, quia istę mulieres non erant de genere Esau, quia Oolibama erat de genere Chananæorum, cum pater suus esset Heuçus. Thamna autem erat de genere Horreorum, quia erat filia Seir Horræi, & soror Lothan ducis Horræorum, vt patet de vtraque, Genes. 36. & supra in litera; & tamen omnes isti, qui ponuntur hic, erant duces de progenie Esau, vt patet Genes. 36. & hic: ergo illæ mulieres non poterant poni tanquàm duces. Quarto errant, quia oporteret tunc quòd isti duces, qui ponuntur hic essent illi, qui ponuntur supra, qui fuerunt ante reges, & tamen falsum est, quia illi fuerunt decem, & sex: & isti sunt vndecim. Etiam quia nomina istorum, & illorum differunt. Dicendum igitur, quòd Thamna, & Oolibama non sunt hic nomina mulierum, sed virorum, qui fuerunt duces in terra Edom, postquàm cessauerunt reges, & sunt similia nominibus quarundam mulierum, quæ supra habentur, nec est istud inconueniens: nam sæpe videmus nomina virorum nominibus fœminarum esse similia, potissime in quibusdam idiomatibus.

CAP. II.

FILII autem Israel, Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Issachar, & Zabulon, Dan, & Ioseph, Beniamin, Nephtali, Gad, & Aser. Filij Iuda, Her, Onan, & Sella. Hi tres nati sunt ei de filia Sue Chananitidis.

Descriptis in superioribus quibusdam lineis progenierum, quarū partes describuntur, & quædam omittuntur, hic agitur de illa progenie, cuius omnes partes scribuntur. Nam præcedenti cap. incipiebat scriptura quasdam progenies, quas non continuabat, sed cum modicum enarrasset omittebat: etiam si describeret progeniem alicuius, non describebat quantum ad omnes descendentes ab eo, sed quantum ad quosdam, nunc autem incipit enarrari progenięs Iacob, quæ tota cōtinuatur, & ideo cum haberet Iacob duodecim filios, omnium illorum linea texitur. Intendit autem in hoc libro principaliter agere Esdras de Dauid, ideo progeniem illam, in qua Dauid est, enarrat diligentius: erat autem in tribu Iuda, ideo de ista prius, & diligentius agit, & diuiditur in quinque partes, quia primo agitur de progenie Iuda. Secundo de tribu Simeon, quia filij Simeon habitabant in eadem sorte, in qua viri Iuda, de quibus infra 4. circa medium vbi dicitur. *Filij Simeon.* Tertio describitur linea tribus Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, infra quinto. Quarto describitur progenies tribus Leui, infra 6. Quinto describitur linea tribus Issachar, & Nephtali, & Ephraim, & dimidia tribus Manasse, j.7.

Sexto

Sexto ponitur linea tribus Beniamin, infra 8. Prima in tres, quia primo describitur successio tribus Iuda vsque ad Dauid, in quo incępit progenies Regum Iuda. Secundo ponitur ipsa progenies Regum Iuda, sequenti cap. Tertio redit scriptura ad supplendum quædam, quæ omiserat de tribu Iuda, infra 4. Prima in duas, quia primo ponitur progenies Iacob diuisa per duodecim tribus. Secundo accipitur tribus Iuda, de qua principalis est intentus ibi. *Filij Iuda.*

Vtrum ea, quæ hic habentur ad præcedentia sint continuata, & immediatè post illa sint. *Quæst.* I.

QVAERITVR circa primum an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia: & an sint immediatè post illa. Respõdendum, quòd continuatio propriè potest dari circa historias, in quibus quædam partes ordine naturali præcedunt, & aliæ sequuntur, & potest cognosci, cui debetur præcedere, & cui succedere: hic autem non est aliqua historia, sed solum enarratio diuersarum progenierum: ideo directe non potest dari hic continuatio ordinis, vel perturbatio: & tamen potest dari inquantum istę progenies enarratæ habent habitudinem ad historias, scilicet, quòd progenies illæ, quæ prius fuerunt prius enarrentur; & quæ posterius, describantur posterius. Et dicendum, quòd isto modo accipiendus est hic ordo continuatus, quia supra dicebatur de progeniebus illorum, qui fuerunt ab exordio sæculi vsque ad Iacob: hic autem agitur de ipsa progenie Iacob. Dicendum etiam, quòd ista fuerunt immediate post illa, quia post Esau nullus erat, qui sequeretur in ordine temporis, nisi Iacob, quia Esau, & Iacob ex eodem concubitu concepti sunt: ad Roman. 9. Et eadem hora de vtero exierunt: Genes. 25. & tamen cum colliderentur inter se in vtero, quasi litigantes quis eorum prius nasceretur, Esau prius exiuit Iacob tenente plantã pedis eius, vt patet ibidem: ideo post generationes Esau conuenienter poni debuerunt generationes Iacob, tanquàm immediatè secundum tempus. Circa primum dicitur. *Filij autem Israel.* Idest, Filij Iacob sunt isti, qui sequuntur, & vocatur Iacob Israel: quia Angelus mutauit nomen eius, quando luctabatur cum eo. Genes. 32. Et postea Deus in Bethel. Genes. 35. *Ruben.* Iste est primogenitus Iacob secundum carnem, & tamen iura primogenituræ non permanserunt in eo propter peccatum, sed translata sunt ad Ioseph, infra 5. & tamen ipse ponitur nunc ante omnes, antequàm esset primogenitus secundum carnem, & secundum dignitatem. Sciendum autem, ꝙ isti duodecim filij Iacob geniti sunt ex diuersis matribus, nam accepit Iacob quatuor vxores, scilicet, primo Rachelem: in quo deceptus fuit, & apposita est sibi Lia, quamquam cum ea matrimonium non contraxisset: Genes. 29. Postea autem accepit Rachelem consummando cum ea matrimonium, & sic habebat duas sorores in vxores: deinde ad preces Rachelis, quæ concipere non poterat, accepit in vxorem ancillam eius nomine Balan. Genes. 30. & deinde ad preces Liæ accepit ancillam eius nomine Zelpham in vxorem, eodem cap. Peperit autem Lia filios sex, & Rachel duos, Balan totidem, & Zelpha totidem. Genes. 29. & 30. & 35. Ruben autem filius fuit Liæ, & vocatus est Ruben, idest, visio, quia in natiuitate eius dixit Lia: Vidit Dominus humilitatem meam. Genes. 29. *Simeon.* Iste fuit secundus in ordine natiuitatis, & fuit filius Liæ, & vocatur Simeon, idest, exauditio: quia in natiuitate eius dixit Lia. Vidit Dominus haberi me contemptui, & dedit mihi istum. *Leui.* Iste fuit tertius in ordine, & vocatus est Leui, idest, copulatio, vel cohabitatio: quia in natiuitate eius dixit Lia mater sua: Nunc quoque copulabitur mihi maritus meus, eo quòd pepererim ei tres filios: Genes. 29. *Iuda.* Quartus in ordine est, & filius Liæ, & interpretatur laus, vel confessio, quia in natiuitate sua dixit Lia; Modo confitebor Domino: Genes. 29. *Issachar.* Iste est quintus, sed non in ordine natiuitatis, quia antę eum nati fuerunt Dan, & Nephtali: Genes. 30. Fuit iste filius Liæ, & interpretatur conductus, vel merces, quia peperit illum Lia, quando conduxit virum suum redimens ius eius a sorore sua Rachele, pro mandragoris filij sui Ruben, & quando peperit, dixit; Dedit Deus mercedem mihi, quia dedi viro meo ancillam meam; Genes. 30. *Zabulon.* Iste est sextus, & vltimus filius Liæ, & fuit immediatus post Issachar, & tamen ante eum fuerunt Dan, & Nephtali, qui non præponuntur ad hoc, quòd omnes filij Liæ simul ponantur. Et vocatur Zabulon, quia significat dotationem, & permanentiam; vnde dixit Lia in natiuitate eius; Dotauit me Dominus dote bona. *Dan.* Iste fuit filius Balæ ancillæ Rachelis, quam tradiderat viro suo, vt conciperet ex eo; cum ipsa concipere non posset, & adoptaret Rachel sibi in filios eos, qui nascerentur de ancilla sua, & vocatus est iste Dan, idest, iudicium; quia in natiuitate eius dixit Rachel; Iudicauit mihi Deus, & exaudiuit vocem meam, dans mihi filium. Genes. 30. Iste Dan natus est ante Issachar, & Zabulon supra positos.

Ioseph Iste fuit primus filius Rachelis, & fuit post omnes superiores, & etiam post alios sequentes; nam Nephtali, Gad, & Aser fuerunt ante ipsum; Genes. 30. *Beniamin.* Iste fuit vltimus filius Rachelis, quem pariens, mortua est, Genes. 35. Et vocauit primum filium Ioseph, idest, additus; quia in natiuitate eius dixit: Addat mihi Dominus filium alterum. Genes. 30. Et alium vocauit Benoni, idest, filium doloris mei, quia moriens peperit eum; & Iacob vocauit eum Beniamin. Genes. 36. Idest, Filium dextræ. *Nephtali.* Iste fuit filius Balæ ancillæ Liæ, & interpretatur obliquatio, vel lucta, quia in natiuitate eius dixit Rachel; Comparauit me Dominus cum sorore mea, & inualui. Genes. 30. *Gad.* Iste fuit filius Zelphæ ancillæ Liæ, & vocatus est Gad, idest, fœliciter, quia in natiuitate eius dixit Lia fœliciter. Genes. 30. *Asser.* Filius fuit Zelphæ; & interpretatur beatitudo; quia in natiuitate eius dixit Lia hoc pro beatitudine mea. *Filij Iuda.* Hic ponitur secundum; in quo proles Iudæ describitur, & diuiditur in duas; quia primo ponuntur filij Iudæ; deinde describitur proles eorum, ibi. *Filij autem Phares.* Circa primum dicitur. *Filij Iuda Her, Onan, Sela.* Isti tres fuerunt filij Iudæ de vxore sua, alios autem duos genuit de nuru sua.

Tres isti nati sunt ei de filia Sue Chananitidis. Quia alios duos habuit de Thamar, ista vxor Iudæ fuit quædam mulier Chananæa, nam Genesis 38. dicitur, quod Iudas descendit a fratribus suis, & diuertit ad virum Odolamitem, nomine Vram, viditque ibi filiam hominis Chananæi vocabulo Sue; & accepit eam in vxorem. Aliqui errant putantes, quòd Sue sit nomen adiectiuum; est enim nomen proprium; Genes. 38. Et est diuersitas, quia dicitur vidit filiam hominis Chananæi vocabulo Sue, & aliqui putant, quòd Sue sit nomen patris illius mulieris. Alij autem dicũt, quod sit nomen mulieris Iudæ, & declaratum est, ꝙ est nomen patris; hic tamen significatur, ꝙ sit nomen matris, quia Chananitidis significat Chananæam, cum sit genitiuus nominis fœminini; & tamen non potest stare pro matre; ideo litera ista corrupta est, quia deberet dici de filia Sue Chananæi, vt referatur ad patrem,

patrem, vel de filia Sue Chananitidem, vt referatur ad ipsam vxorem, quæ erat Chananitis, idest, Chananæa.

An peccauerit Iudas accipiens mulierem Chananæam in vxorem. Quæst. II.

QVAERITVR an peccauit Iudas, quia accepit mulierem Chananæam in vxorem. Aliquis dicet, quòd sic: quia Deus vetuerat hoc in lege: Exodi 34. & Deuteronom. 7. Secundo patet: quia Abraham etiam detestabatur coniugia Chananæorum: vnde dixit ad seruum suum Eliezer, quòd iret in Mesopotamiam ad accipiendum inde vxorem pro filio suo Isaac, vt non acciperet vxorem de filiabus Chananæorum: Genes. 24. Isaac quoque, & Rebeccha oderant Esau, quia acceperat vxores de filiabus Chananæorum: Genes. 26. Et iusserunt ipsi Iacob, quòd non acciperet vxorem de filiabus Chanaan: sed acciperet eam de cognatione sua in Mesopotamia. Genes. 28. Tertio patet, quia isti, qui acceperunt vxores de filiabus Chananæorum exprimuntur inter cæteros: & dicitur quomodo acceperint vxores de Chananæis, & fuit hoc in Iuda, & Simeone: ideo dicitur de Iuda Genes. 38. quòd accepit in vxorem filiam hominis Chananæi: de Simeone autem dicitur Genes. 36. quòd habuerit Saul in filium, qui fuit filius Chananitidis, idest, mulieris Chananææ. Respondendum, quòd non peccauit Iudas accipiendo vxorem de filiabus Chananæorum: non etiam peccauit Simeon in hoc. Et ratio est, quia si aliquis actus peccatum est, ideo est, quia secundum se est actus malus, scilicet, ex genere suo, vel ex circunstantijs, vel propter legem vetantem, quæ lex est ab illo, qui potuit illam condere. Quòd tamen Iudas acciperet vxorem de filiabus Chananæorum, nõ erat per se malum plus, quàm accipere de quacunque alia gente. Etiam non erat actus malus propter legem, quia tunc non erat lege vetitus: nam lex non fuit data vsque ad Moysem. Prius autem non erat aliqua obligatio in filijs Iacob; nisi quantum ad ea, ad quæ obligabantur oẽs homines naturaliter, & insuper ad cæremoniam circuncisionis, quia Deus dederat iam istud præceptum Abrahæ, Genes. 17. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd non faciebat Iudas contra legem, cum lex nondum data esset, sed fuit data postea: & lex nunquàm obligat antequàm detur. Ad secundam rationem dicendum, quòd Abraham non recusauit accipere pro filio suo vxorem de filiabus Chananæorũ, tanquàm peccatum esset accipere de illis vxorem, sed quia honestius erat accipere de progenia sua, quàm de filiabus Chananæorum, potissimè, cum sciret, ꝙ semen sanctum, quod Deus ei repromiserat descenturum erat per Isaac: Genes. 21. Quòd autem non esset peccatum accipere vxorem de filiabus Chananæorũ, patet quia ipsemet Abrahã, mortua Sara, accepit Ceturam in vxorem, quæ erat de stirpe Chananæorum in terra quorum morabatur: nam non misit pro illa in Mesopotamiam, vbi erat cognatio sua, vt colligitur Genes. 25. Cum autem obijcitur de Isaac, quòd oderat Esau, quia acceperat vxores de filiabus Chananæorũ. Dicendum, quòd non oderat eum quasi peccasset accipiendo, sed quia mulieres illæ erant peruersæ, & offendebant Isaac, & Rebeccam, Genes. 36. Scilicet Esau duxit vxores Iudith filiam Beeriethei, & Basemeth filiam Elom eiusdem loci, quæ ambæ offenderant animum Isaac, & Rebeccæ: & intantum offenderant eos ꝙ volebat mori præ tędio Rebecca, Genes. 27. Dixit Rebecca ad Isaac: tædet me vitæ meæ propter filias Eth, si acceperit Iacob vxorem de stirpe terræ huius, nolo viuere. Et tunc Isaac iussit Iacob, vt acciperet

F vxorem de stirpe sua, & non de filiabus Chananæorum, Genes. 28. Ad tertiam dicendum, quòd Iudas, & Simeon, qui acceperunt vxores de filiabus Chananæorum non peccauerunt, nec etiam exprimuntur de eis specialiter, quòd acceperint vxores Chananæas, tanquàm in hoc peccauerint. Sed ad ostendendum ꝙ nulli alij de filijs Iacob acceperint vxores Chananæas, nisi isti duo. Et dicebat hoc principaliter propter indignitatem earum, & filiarum inde natarum, eo quòd mulieres Chananææ reputantur viliores in sacra scriptura omnibus mulieribus: nam vocatur tota illa gens semen maledictum, Sapien. 12.

G Fuit autem Her primogenitus Iuda malus coram Domino, & occidit eum. Thamar autem nurus eius peperit ei Phares, & Zara. Omnes ergo filij Iuda quinque, filij autem Phares, & Hesron, & Hamul.

Fuit autem Her primogenitus Iuda malus coram Domino. Iste fuit valde malus, sic etiam dicitur Genesis 38. & tamen nec hic, nec ibi exprimitur malitia sua. Erat autem malitia ista, quia cum haberet vxorem, cum carnaliter tangeret eam, semen fundebat in terram, & hoc erat detestabile coram Domino: de quo declaratum est late Genes. 38. *Et occidit eum.* Scilicet, Deus occidit istum propter malitiam hanc, in quo apparet, quantum Deus detestetur istud scelus, quia H ipse per se sumpsit vindictam de eo occidendo ipsum. *Thamar autem nurus eius.* Scilicet, Nurus Iudæ. Ista enim fuit vxor Her primogeniti Iudæ, qui occisus est a Domino, & perijt sine liberis, ideo Iudas tradidit eam vxorem secundo filio suo Onam, & ille cum esset iniquus videns, quòd filij non nascerentur sibi, sed fratri suo, cum tangeret vxorem carnaliter, semen fundebat in terram, ne aliqua proles nasceretur, quæ vocaretur ex nomine fratris sui, & propter tantam iniquitatem occidit eum Deus. Post hoc autem Thamar petiuit a Iuda tertium filium suum Sellam, qui recusauit ei dare timens quòd moreretur, sicut duo fratris sui, ideo Thamar mutato habitu simulauit meretricem sedens in biuio, & fecit se coI gnosci a Iuda, & ex vnico accessu concepit duos; de his Genes. 38. *Peperit ei Phares, & Zara.* Isti duo geniti sunt ex illo coitu, & vocatus est primus Zara, idest, splendens illuminans, vel oriens, & hoc, quia cum laboraret in partu Thamar, collidebantur isti duo paruuli in vtero, quasi contendentes quis prius nasceretur, & tunc vnus manum protulit, & obstetrix ligauit in digito eius filum coccineum, dicens: iste egredictur prior, & hoc vt cognosceretur quis esset primogenitus, & propterea vocatus est Zara, idest, splendens.

Phares. Iste vocatus est sic, quia cum ambo colliderentur in vtero, & protulisset manum prius Zara regressus est in matricem: & exiuit prius alter, qui K latebat, & tunc obstetrix vocauit eum Phares, idest, diuisionem, dicens: Propter te diuisa est maceria; quasi dicat, non rupisti tu pellem, sed alius. Vel, Propter te diuisa est maceria, idest, tu perturbasti ordinem rumpendo ordinem natiuitatis: cum alius prius debuerat nasci, cum prius manum emiserit.

Omnes ergo filij Iuda quinque. Scilicet, Computando filios, quos habuit ex vxore, & ex nuru: fuerunt quinque. *Filij autem.* Hic describuntur filij filiorum Iuda, & ponuntur primo filij Zarę, secundo filij Phares, ibi.

Filij autem Hesron. Circa primum dicitur. *Filij autem Phares Hesron, & Chamul.* Ab istis duobus noĩatæ sunt duæ familiæ, s. Hesronitarum, & Amulitarum. Nu 26.

Christus autem descendit per Heston. Matth. 1. *Filij quoque Zare, Zamri, & Ethan.* Hic ponuntur filij Zarę: & fuit iste, qui egressus est de vtero: & misit manum antequàm egrederetur alius, & postea redijt: & habuit filios quinque, quorum vnus fuit Zamri. *Ethan, & Eman, & Chalchal, & Dorda.* Similia nomina habentur 3. Regum, cap. 4. & fuerunt isti viri famosi.

A

Quomodo hic, & in 3. Regum cap. 4. ponuntur isti viri. Quæst. III.

QVAERITVR quomodo ponantur isti viri hic, & ibi. Respondet quædam glo. Hebraicâ super locum istum, quòd isti fuerunt illi viri, qui nominantur. 3. Regum 4. cap. Et patet, quia sunt eadem nomina. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia isti, qui ponuntur hic, fuerunt de tribu Iuda: vt patet hic: illi autem, qui ponuntur 3. Regum 4. cap. fuerunt de Leuitis: nam erant sapientissimi: quia comparatur sapientia Salomonis sapientiæ eorum, cum dicitur ibi, q̄ erat Salomon sapientior Eman, & Ethan, Ezraite, & Chalchal, & filius Mahol, & aliqui istorum ponuntur inter Leuitas, scilicet, Eman, & Ethan, infra 25. Item patet hoc efficacius, quia non potuerunt esse isti tempore Salomonis, quòd patet, quia isti fuerunt filij Zaræ, & tamen Zara natus est antequàm intrarent Israelitæ in Aegyptum, vt patet Genes. 38. & etiam ipse genuit filios antequàm descenderet in Aegyptum, vt probatum est ibidem: Patet etiam hoc ex numero illarum animarum, quæ descenderunt in Aegyptum: nam paruuli nepotes Iuda: ibant illuc, vel dato, quòd non irent, cum iste Zara pater istorum virorum natus fuerit ante introitum in Aegyptum, cum ipse illuc introiret Genes. 46. Poterant isti filij eius in breui nasci, & tamen ab introitu in Aegyptum vsque ad regnum Salomonis fuerunt quasi septingenti anni: nam in Aegypto manserunt Hebræi ducentis, & quindecim annis: vt declaratum est Genes. 15. & Exodi primo, & ab exitu de Aegypto vsque ad principium ædificationis templi, qui fuit in principio anni quarti regni Salomonis fuerunt anni quadringenti octoginta. 3. Regum 6. Et tamen isti erant viri sapientes tempore Salomonis, scilicet, Eman, & Ethan, Chalchal, & Dorda. 3. Regum 4. Ergo oportet, quòd esset tūc quilibet istorum annorum septingentorum, vel quasi: & tamē nullus hominum tempore illo repertus est peruenisse ad centum quinquaginta annos, ergo non potuerunt esse isti, qui nominantur hic ijdem cum illis, qui nominantur. 3. Regum 4. Sed sunt alij eiusdem nominis. Hebræi autem attendunt similitudinem nominis, & non aliam circunstantiam, & ideo errant grauissimè. Tertio patet hoc, quia etiam inspiciendo solum nomen non possunt esse isti ijdem cum illis, quia illi vocantur filij Mahol. 3. Regum 4. Isti autem sunt filij Zarę: oportet ergo istos esse alios viros conuenientes cum illis in nomine, & differentes in substantia.

B

C

D

E

Filij quoque Zarę Zambri, & Ethan, & Eman, Chalchal quoque, & Darda simul quinque. Filij Charmi, Achor, qui turbauit Israel, & peccauit in furto anathematis: filij Ethan Azarias: filij autem Hesron, qui nati sunt ei Ieramehel, & Ram, & Calubi. Porro Ram genuit Aminadab, Aminadab autem genuit Nahasson principem filiorum Iuda.

Filij autem Zamri Charmi. Prosequitur lineam primogeniti Zarę, & ille erat Zamri, & filius eius est Charmi. *Charmi quoque Achor.* Charmi genuit Achor. *Qui turbauit Israel, & peccauit in furto anathematis.* Iste Achor peccauit, quia furatus est de anathemate Iericho: nam fuerat positum præceptum, quòd nullus acciperet quicquam de vrbe Iericho: sed omnia cremarentur, nisi aurum, & argentum, & æs, & ferrum, quia seruarentur in thesauris Domini: Iosue 6. Et hoc non obstante iste Achor furatus est regulam auream, & pallium coccineum, & monetam argenteam, scilicet, siclos multos: vt patet Iosue 7. & tunc turbauit iste Israel, quia propter peccatum istius Israelitæ traditi fuerunt in manus hostium: nam cum ascēderent contra viros vrbis Ahi verterunt terga eis: & corruerunt de Israelitis triginta sex viri propter peccatum Achor: Iosue 7. & 22. Et ista pœna vocata est turbatio: quia Iosue videns, quòd Israelitæ terga vertebant hostibus suis, miratus est: quia ante hoc non consueuerant terga vertere, & putauit, quòd de cætero delendi essent a Chananæis, ideo plorauit nimis coram Domino Iosue 7. Et quando postea lapidari fecit istum Achan pro peccato dixit ei: quia turbasti nos, exturbet te Deus in die hac, eodem cap. Sciendum autem, quòd iste Achor vocatur Achan ibidem, & sic consueuit vocari in Hebræo: hic autem vocatur Achor tam in Hebræo, quàm in Latino, quia nomina Hebraica sæpe mutantur, quantum ad aliquas literas. Sciendum etiam, quòd vnus istorum, qui vocatur hic Charmi vocatur Zabdi Iosue 7. Nam vbi dicitur, q̄ Achor erat filius Charmi filij Zabdi filij Zarę: hic tamen vocatur Charmi, quia sæpe sunt aliqui binomij, vel trinomij in sacra scriptura: sicut de multis alijs patet. *Filij Ethan Azarias.* Iste est Ethan, qui erat vnus de filijs Zaræ, vt patet supra. Aliquæ Bibliæ habent filij Ethan Azarias, & sic habetur in Hebræo, & est vera litera: aliqui tamen mutauerunt eam, dicentes, filios: eo quòd non exprimebatur hic nisi vnus, scilicet, Azarias; & tamen istud inconueniens est, quia modus scripturæ est, quòd de habente vnicum filium dicatur, quòd habet filios. Sic enim patet Genes. 46. cū dr̄, Filij Dan Husin. Et sic non habebat Dan nisi vnum filium, & tamen dicitur filij Dan: sic etiam loquitur lex humana. Dicunt tamen aliqui, quòd iste Ethan habuit multos filios, & tamen scriptura solum expressit vnum, quia iste erat principalis, vel quia exprimendo istum intelligebantur alij. Melius autem adhuc diceretur, quòd quamquam Ethan habuerit multos filios, scriptura noluit nominare nisi vnum, quia nolebat exprimere aliorum generationes, sic enim declaratum est sæpe fuisse in generationibus aliorum, qui ponuntur præcedenti cap. Nam filij multorum tacebantur, & tamen magis conueniens videtur scripturæ, quod dictum est primo, scilicet, quòd iste haberet vnicum filium, & tamen ille vocatur filij pluraliter. *Filij autem Hesron.* Hic ponitur generatio Hesron filij Phares, & primo ponitur quantum ad vnum de filijs suis, scilicet, Ram: secundo quantum ad alium nomine Calubi; tertio quantum ad alium nomine Ieramehel; secunda ibi. *Caleb vero.* Tertia ibi; *Nati sunt.* Circa primum dicitur.

Filij autem Hesron, qui nati sunt ei Ieramehel. Iste Hesron habuit tres filios; quorum primogenitus fuit Ieramehel, & non descendit de progenie istius Christus, sed de progenie Ram, qui non erat primogenitus, ex quo patet quòd Reges Iuda non descenderunt ab ipso Iuda directè per lineam primogenitorum: sed aliqn̄ p minores: sic enim patet hic; sic ēt in Dauid; qa ipse minimus fuit fratrū suorū, & factus est rex, & ab

eo venit Christus. Salomon quoque minimus fuit inter filios Dauid, & ipse regnauit, & venit Christus de sanguine eius. *Et Ram, & Calubi*. Iste Ram est, qui vocatur Aram Matthei primo, & ponitur in genealogia Christi. Calubi est, qui vocatur Caleb: nam infra vocatur Caleb, sed, vt sæpe dictum est, mutatio fit interdum in nominibus Hebræis tam in principio nominis, quàm in fine, sed potius in fine fit. *Porro Ram genuit Aminadab*. In hoc continuatur progenies Ram vsque ad Dauid, de quo intendit scriptura: deinde reditur ad enarrandum progenies aliorum duorum fratrum suorum. *Aminadab autem genuit Nahasson*. Iste Nahasson fuit vir excellens in tribu Iuda: & iam omnes isti sequentes vsque ad Dauid ponuntur in genealogia Christi, vt patet Matthei primo. *Principem filiorum Iuda*. Vocatur princeps iste, & non pater suus: quia iste est primus, q factus est princeps in tribu Iuda, pro quo sciendum, quòd omnes isti nati sunt in Aegypto, scilicet, Ieramehel, Ram, & Calubi, & Aminadab filius Ram, & etiam mortui sunt in Aegypto. Nahasson autem natus est in Aegypto, sed non fuit mortuus ibi, quia ipse exiuit de Aegypto cum reliquo populo, & ipse factus est princeps in tribu Iuda. Nam ad hoc, quòd Israelitæ per desertum conuenienter pcederent ordinati, & castrametarentur sine turbatione, iussit Deus Moysi, q numeraret quamlibet tribum, & familiam eius, & poneret totam tribum sub vno principe, & quālibet familiam sub vno principe, & sic assignaret eis diuersa loca castrametandi sub diuersis vexillis, & tunc fuit Nahasson princeps totius Iuda: vt patet Nu. 1. & 2. & ipse habebatur tanquàm excellentior inter omnes filios Israel propter tribum principalem cui præerat: & sic ipse obtulit primus in dedicatione tabernaculi inter oēs principes tribuum: Nu. 7. Iste aūt mortuus est in deserto propter sententiā illam, quæ data erat contra omnes qui numerati erāt a viginti annis & supra, Nu. 14. Et iste erat vnus de numeratis, cum esset princeps omniū numeratorum in tribu Iuda. Considerandum vlterius, quòd sicut diximus Nu. 1. principes tribuum erāt illi, qui descendebāt ab ipsis capitibus tribuū primogenitorum per lineā, & hoc erat regulare, interdum tamen fallebat pter aliquam causam specialem, & sic erat in isto Nahasson: nam ipse erat filius Aminadab, & Aminadab filius Ram, & Ram non erat primogenitus Hesron, sed Ieramehel primogenitus eius: vt patet infra in litera.

Quomodo fiebat, quòd aliqui essent principes, cum a principibus directe non veniebant. Quæst. IIII.

QVAERITVR cum aliquando illi, qui non veniebant directe a principibus tribuum essent principes, quomodo fiebat hoc. Respondendū, quòd erat causa specialis aliqua, & poterat esse duplex. Prima erat electio Dei, nam omnis principatus est in manu Domini, & iura omnium regnorum, & cuicunque voluerit dat principatum, & regnum, & cui dederit ille iustè possidet, sic patet Danielis 4. scilicet, Septem tempora mutabuntur super te, donec scias, quòd dominetur, excelsus in Regno hominum, & cuicunque voluerit det illud. Et sic interdum quibusdam inter Hebræos quibus nō cōpetebat regnum, Deus dabat illud, faciendo quòd vngerentur. Sic enim fuit de Ieroboam tempore Salomonis, qui non erat de genere regio, & tamen Deus fecit illum vngi in regem. 3. Regum 11. Sic etiam fuit de Iehu, qui non erat de stirpe regum Israel, & fecit Deus eum vngi in regem Israel. quarto Regum 9. Et idem faciebat inter gētes, quia fecit per Prophetam suum vngi Azaelem in regem Syriæ: qui tamen non erat de genere regio. 3. Regum 19. cùm ergo principatus regalis dispositione Dei transiuisset ad tribum Iuda, debebat regnū per primogenitos deriuari, quia honor pertinet ad primogenitum: vt patet Genes. 49. scilicet, Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris, prior in donis, maior imperio: etiam infra 2. Libro cap. 21. Dicitur, quòd Iosaphat reliquit regnum filio suo Ioram, quia primogenitus erat: alijs autem dedit multa munera auri, & argenti. Primus tamen qui Regnum habuerit de tribu Iuda, non fuit primogenitus, sed minimus fratrum suorum, scilicet, Dauid, quia Deus elegit illum. Sic etiam Deus elegit Salomonem minimum filiorum Dauid, vt esset Rex. infra 22. & 28. Secundus modus erat per electionem paternam, quia interdum patres habentes dignitatem, quam alicui filiorum relinquere possunt, eligebant de filijs eum, quem putabant aptiorem ad ministrandum in dignitate illa: sic enim fuit de Roboam rege Iuda, qui multos filios habuit, & quia inter eos vidit Abiam esse aptiorem ad regnandum tradidit ei principatum, vt patet infra 2. lib. cap. 11. scilicet, Constituit in capite Abiam filium Maacha Ducem super omnes fratres suos. Ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius: & tamen iste non erat primogenitus, vt patet ibidem, quia aliàs non daret ei regnum propter sapientiam, & potentiam, & amorem matri suæ, sed competeret ei iure communi, scilicet, primogenituræ. Isti duo modi poterant esse in omnibus tribubus, etiā antequàm essent reges, per quos aliquando illi, qui non erant principes tribuum, efficerentur principes. Nunc autem de Nahasson videtur dicendum, quòd primus modus istorum fuerit in eo. Nam licet primogenitis deberetur principatus ante Nahasson, non curabatur de principatu in tribu Iuda: nec alij tribubus, eo quòd erant omnes in Aegypto in seruitute grauissima, & turpissima, nam in luto, & lapidibus, & in omnibus ministerijs vilibus cogebantur seruire: Exo. primo, & serui non curarent inter se de principatu, potissimè cum esset extrema seruitus. Cùm autem egressi sunt Israelitæ de Aegypto, fecit Deus numerari tribus, & constituit principes, satis autem verisimile est, quòd sicut ipse fecit computationem fieri, ita etiam ipse designaret, qui essent principes in computatis tribubus, quia fortè aliàs esset magna contentio, quis in qualibet tribu principaretur: cùm quilibet desideraret principari, & tunc Nahasson institutus fuerit a Deo princeps in tribu Iuda, quamquam non esset ipse directe de linea primogenitorum, quòd autem non esset proprie aliquis principatus inter Hebræos ante ipsum, patet: quia ipse vocatur hic princeps, in quo designatur aliquid speciale: & tamen si prædecessores sui fuissent principes non oporteret nominari ipsum, sed potius nominaretur ille, qui primus princeps fuisset, vel de omnibus diceretur, quòd fuerunt principes.

Nahasson quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz. Booz vero genuit Obed, qui & ipse genuit Isai.

Nahasson quoque genuit Salma. Iste Salma fuit qui accepit in vxorem Raab Ierichontinam, Matth. 1. & ponitur ibi in genealogia saluatoris. *De quo ortus est Booz*. Iste etiam ponitur in linea Christi. *Booz vero genuit Obed*. Iste Booz non putatur esse ille, de quo immediate dicitur, scilicet, filius Salmon: sed pronepos eius, nam dicunt expositores nostri, quòd tres fuerunt Booz eiusdē nominis, s. pater filius, & nepos, & primus fuit

fuit filius Salma. Secundus filius alterius Booz, & A nepos Salma. Tertius filius pronepos Salma, & iste tertius est, de quo hic dicitur. *Quod genuit Obed, qui & ipse genuit Isai*. Idest, Obed genuit Isai, qui fuit pater Dauid, & iste habet duo nomina, scilicet, Iesse, & Isai. Vocatur Isai, vt communiter in libris Regum: & fortè in toto Veteri Testamento: Iesse autem raro nominatur. Etiam Isaiæ 11. Egredietur virga de radice Iesse, & Matth. 1. cap. Iesse autem genuit Dauid.

An Booz fuit pater Obed. Quæst. V.

QVAERITVR circa istum Booz, qui fuit pater Obed, an ipse fuerit filius Salma. Respondet Nicolaus, & expositores nostri, quòd non, B sed quòd fuerunt tres Booz, vt nunc dictum fuit. Motiuum autem eorum, quia fuerunt multa tempora inter generationem Booz filii Salma, & generationem Obed filij Booz: nam dicunt, quòd Obed natus est cum iudicaret Israel Heli sacerdos: nam historia Ruth accidit tempore vnius iudicis, vt patet Ruth primo. Et dicunt istum fuisse Heli, & tamen inter generationem Booz filij Salma, & principium principatus Heli, fuerunt anni quasi trecenti, & vigintiquinque, quod patet, qa ab exitu de Aegypto vsque ad ædificationem templi fuerunt anni quadringenti, & octoginta, vt patet 3. Regum 16. De quibus subtrahantur anni quadraginta ab exitu de Aegypto vsque ad introitum in terram Chanaan, & quadraginta anni regni Saulis, & C quadraginta anni Dauid, & quatuor anni, qui transierant de Regno Salomonis ferè, quando incepta est ædificatio templi, vt patet Exodi 16. & 1. Regum 4. & Actuum 3. & 13. Regum 2. & eodem libro, cap. 6. Manebant anni quasi trecenti vigintiquinque, & isti fluxerunt ad minus a tempore, quo accepit Salma Raab in vxorem vsquequo genitus est Obed, quod patet, qa in primo anno, in quo egressi sunt Israelitæ in terram Chanaan accepit Salma Raab in vxorem, quia in eodem anno capta est ciuitas Iericho vbi erat Raab. Immo primum, quod fecerunt Israelitæ post introitum Chanaan in terram fuit, vt caperent vrbem Iericho, vt colligitur a principio Iosue vsque ad cap. sextum. Et tamen non poterat viuere tanto tempore Booz, vt gi- D gneret, quia in tempore illo viuebāt homines ad plus centum, & decem, vel centum, & viginti annis; & tamen dato quòd aliquo modo viueret vsq; ad tantum tempus, non posset gignere, cum esset in tanta ætate, eo quòd potestas gignendi in homine ad plus videtur accedere ad octoginta annos, & quia trecenti, & vigintiquinque anni erat tempus ætatis trium hominum, iudicauerunt fuisse tres viros nomine Booz, & scriptura taceat duos illorum. Habent autem similitudinem, quia etiam sic fit in alijs locis: nam Matth. 1. Vbi ponitur genealogia Christi subticentur aliqui Reges: nam dicitur Ioram autem genuit Oziam, & tūc falsum est, quia tres subticentur ibi, s. Ochozias, & Ioas, & Amasias: nam Ioram genuit Ochoziam, siue Achaziam, E quod idem est. 4. Reg. 8. & infra 2. lib. cap. 22. Ochozias autem genuit Ioas. 4. Reg. 11. & infra 2. lib. cap. 22. & 23. Ioas autem genuit Amasiam. 4. Reg. 12. & 14. & infra 2. lib. cap. 25. Amasias vero genuit Azariam. 4. Reg. 15. & sic subticentur illi tres: ita hic possunt arbitrari, ꝙ fuerint tres Booz, & illorū duo taciti fuerint a scriptura propter similitudinem nominis. Sed hoc non videtur rationabiliter dictum, qa scriptura ponit istam genealogiam sæpe, & tamen in nullo loco ponitur nisi vnus Booz, quod patet, quia sic ponitur Matth. 1. Sic etiam ponitur Ruth vlti. & sic ponitur hic, & tamen si fuissent plures Booz non concordarent omnia ista loca scripturæ in eodem modo enarrandi, sed in aliquo eorum suppleretur, quod in alio omittebatur. Secūdo patet hoc, & efficacius, quia liber iste factus est ab Esdra ad supplendum omnia, quæ deficiebant in alijs libris, vt Hieronymus ait in Epistola ad Paulinū, cap. 7. & in prologo Galeato: declaratum fuit in primo prologo libri huius, in quadā quæstione, & potissime negociatur iste liber circa enarrationem generationum, ideo id quod omissum esset de generationibus in alijs libris, suppleretur hic, & tamen hic non ponitur nisi vnus Booz, ergo non videtur quòd fuerint plures. Tertio patet, quia argumentatio sua non est conueniens: nam volunt, quòd fuerit genitus Booz anno primo introitus in terram Chanaan, & quòd Obed natus fuerit anno primo saltem principatus Heli: eo ꝙ volunt historiam Ruth accidisse in diebus Heli, & tamen vtrumque istorum potest negari rationabiliter, scilicet, quòd non fuerit genitus Booz anno illo, sed post multa tempora, & etiam quòd nō fuerit historia Ruth sub Heli, sed sub aliquo alio iudice, sub quo gigneret Booz ipsum Obed. Quarto non stat, quia non est similitudo de subtractione trium Regum in genealogia Christi ad subtractionem aliquam factam hic. Nam ibi fuit aliqua causa, quare fieret subtractio, s. qa Matthæus intendebat generationes Christi diuidere per tres quatuordenas, ad significandum quoddam mysterium: sic enim patet Matthęi 1. nam dicitur ibi, quòd in generatione Christi sunt ab Abraham vsque ad Dauid generationes quatuordecim, & a Dauid vsque ad transmigrationē Babylonis generationes quatuordecim, & a transmigratione Babylonis vsque ad Christum generationes quatuordecim, & ideo propter istud mysterium oportuit subtrahi aliquid: hic autem non fuit necesse subtrahi aliquam generationem, cum potius liber iste intēdat omnia, quæ in alijs libris deficiunt supplere. Et apparet, quòd illi tres Reges, qui subticentur in Christi genealogia, ponuntur in omnibus locis Veteris Testamenti, vbicunque fit narratio de Regibus. Nam 4. Regum 8. & 11. & 14. ponuntur in serie Regum, & etiam sequenti cap. ponuntur in progenie Dauid & sequenti libro, cap. 22. & 24. & 25. ponuntur, & tamen illi duo Booz, quos isti dicunt subticeri non ponuntur in aliquo loco scripturæ quamquam in multis alijs locis fiat mentio de progenie ista, scilicet, hic, & Ruth vltimo, & Matthæi 1. Ideo videtur, quòd non deficiat aliquis istorum, quos isti dicunt deficere, & quòd non fuerit nisi vnus Booz.

Dicendum igitur videtur, quòd solum fuerit vnus Booz, cum scriptura vnicum asserat, & nunquam est dicendum scripturam omisisse aliquam generationem, quando eas describit continuatè, nisi necessarium appareat ex alio loco scripturæ, vel ex aliqua ratione omnino cogente, quòd sic dicendum sit. Nam hic possimus saluare satis rationabiliter, quòd nō fuit nisi vnus Booz, sicut scriptura dicit, ideo non est dicendum plures fuisse, potest autem hoc dici ponendo ꝙ historia Ruth, quam volūt communiter expositores accidisse tempore Heli sacerdotis non fuerit tunc, sed multo ante: tempore alterius iudicis non multo tempore, postquàm iudices incepissent. Quod patet, qa in fine libri Iudicum ponuntur aliqui casus, qui fuerunt in principio Iudicum, s. casus de Idolo Michę, & casus de concubina Leuitæ, Iudicum 17. et 19. Et tamen ibi declaratum est, quòd isti casus fuerunt, anteq̃ inciperent iudices. Ita ergo liber Ruth est quædam pars libri Iudicū, qa narratur ibi quidā casus, qui accidit tempore Iudicum, ideo poterat accidere circa principium principatus Iudicum, scilicet, sexaginta annis, vel quasi post introitum Israelitarum in terrā Chanaan, vel si volumus, quòd esset centum annis post, aut pluribus, quia nemo nos cogit ad ponendum sub aliquo iudice

dice determinato, ſed ſolum ꝙ fuerit in diebus vnius F
iudicis, ſic dicitur Ruth 1. Et tunc poterit dici, ꝙ Salomon princeps tribus Iuda accepit Raab in vxorẽ immediate, vt introiuit in terram Chanaan, & tamen poterat non gignere ex ea Booz vſque ad ſexaginta annos, vel plures: nam fortè multos alios gigneret ante iſtum, & eſſet iſte vltimus filiorum ſuorum, quem ſexaginta annis gigneret, poſtquàm acciperet vxorem, & hoc quia Salmon poterat tunc eſſe ſatis iuuenculus, ſcilicet, viginti annorum, & poſtea quãdo eſſet annorum octoginta gigneret Booz, deinde Booz poterat gignere alios filios multos, & cum iam eſſet annorum nonagintaquinque gigneret Obed, & Obed cũ totidem eſſet annorum gigneret Iſai, & cum eſſet totidem annorum gigneret Dauid, vel quilibet iſtorum G
gignere poſſet in anno centeſimo, & in ætate illa non erat inconueniens hoc: nam Abraham qui ſolum vixit annis centum, & ſeptuagintaquinque, Geneſ. 25. genuit filios ſex, poſtquàm erat iam quaſi centum quadraginta annorum: nam ipſe accepit vxorem Ceturam in iſta ætate, Quod patet, quia Abraham erat maior ætate in decem annis, quàm Sara vxor ſua. quia quando Sara erat nonaginta annorum, erat Abraham centum. Geneſ. 17. Et tamen Sara mortua eſt, cum eſſet annorum centum vigintiſeptem. Geneſ. 23. Ergo tunc erat Abraham centum trigintaſeptem annorũ, & poſt hæc accepit vxorem nomine Ceturam. Geneſ. 25. Et genuit ex ea filios ſex, dato ergo, quòd immediatè poſt mortem Saræ acciperet Ceturam, oportere- H
ret, quòd gigneret aliquos filios poſt annum centeſimum quadrageſimum, & tamen tempore iſtorum, ſcilicet, Booz, Obed, & Ieſſe, multi homines perueniebant ad centum, & triginta annos, ergo poſſunt iſti gignere in anno centeſimo, accipiendo proportionaliter ad annos, quibus vixit Abraham, & quoto anno genuit. Quòd autem viuerent homines tunc vltra centum, & triginta annos, patet, quia etiam multo tempore poſt Dauid, ſcilicet, tempore Regis Ioas erat Ioiada ſacerdos, qui vixit annis centum triginta, vt patet ſequenti libro, cap. vigeſimoquarto: Ponendo autem ſummam, & tempus gignendi ſupra aſſignatum, erit quaſi numerus annorum completus: ita vt nihil deſit, quod patet, quia ab exitu de Aegypto vſque ad I
ædificationem templi fuerunt anni quadringenti, & octoginta, a quibus ſubtrahantur quadraginta anni, quibus manſerunt Iſraelitæ in deſerto: Exodi decimoſexto Et triginta anni, quos habebat Dauid, quando cœpit regnare. 2. Regum 5. Et quadraginta anni, quibus regnauit, eodem cap. & 3. Regum 2. & quatuor anni, quibus regnauit Salomon, antequam inciperet ædificatio templi, reſtabunt anni trecenti ſexagintaſex, ſcilicet, a tempore, quo introierunt Iſraelitæ in terram Chanaan, & accepit Salmon Raab in vxorem vſque ad tempus, quo natus eſt Dauid, iſti anni poſſunt haberi in generationibus Booz: & Obed, & Ieſſe, & Dauid, ſcilicet, quòd Salmon ſeptuaginta quinque annis poſtquàm accepiſſet Raab in vxorem, K
gigneret Booz, & Booz annis nonagintaquinque, vel parum plus, ſcilicet, quaſi centum gigneret Obed, & Obed quaſi centum annorum gigneret Iſai, & Iſai in eadem ætate gigneret Dauid, & ſic eſſent iſti anni trecenti ſeptuaginta quinque, & ſuperabundant nouem anni ad ſummam neceſſariam, & illos ſubtrahemus de temporibus, de quibus dicimus iſtos genuiſſe: ita quòd quilibet eorum genuerit ante centeſimum annum. Sed aliquis dicet, quod iſta videntur eſſe conficta ad defendendum poſitionem iſtam, vt non recedamus a litera ſacræ ſcripturæ, ſed non ſunt veriſimilia, quia licet iſti poſſent in tanta ætate gignere, & forte in maiori, tamen non eſt veriſimile, quòd gignerent in tanta ſenectute, ſed magis quòd gignerent in iuuentute.

Dicendum, quòd non, quia quilibet iſtorum genuit in ſenectute. Nam Booz non ſolum, quando genuit Obed erat ſenex, ſed etiam quando accepit Ruth in vxorem, quod patet: quia quando Ruth voluit accipi in vxorem a Booz, dixit ei Booz: Benedicta es tu a Domino filia; quia non es ſecuta iuuenes pauperes, ſiue diuites, quaſi dicat noluiſti accipere aliquem virum iuuenem, ſed me ſenem. Et patet etiam hoc magis, quia dixit Booz. Priorem miſericordiam poſteriori ſuperaſti, quia non es ſecuta iuuenes, &c. Ruth 3. Ideſt, Maiorem miſericordiam feciſti nunc accipiendo me in virum, quàm dimittendo terram tuam, vt venires cum ſorore tua. Ruth tamen erat paupercula, quia ibat ad colligendum ſpicas, quæ euadebant manus metentium in agris alienis. Ruth ſecundo, & tertio. Booz autem erat diues valde, quia erat quaſi princeps in vrbe Bethlehem; ideo quantum ad hoc non faciebat Ruth miſericordiam cum Booz, ſed potius Booz faciebat magnam miſericordiam cum Ruth, accipiendo pauperculam in vxorem, cum ipſe eſſet valde diues. Fuit ergo miſericordia magna in hoc, quòd ipſe erat valde ſenex, & Ruth erat iuuencula, voluitque ſe priuare delectatione iuuenili, accipiendo ſenem in virum. De Iſai autem patre Dauid, quòd eſſet valde ſenex, quando gigneret Dauid, patet, quia ipſe Dauid erat paruus, & minimus fratrum ſuorum, quando iuit ad ferendum cibos fratribus ſuis in bellum. Nam Saul dixit tunc ſibi, quòd puer erat: & tamen Iſai pater ſuus erat tunc vetuſtiſſimus, vt patet primo Regum decimoſeptimo. Scilicet, Erat Iſai vir in diebus Saul ſenex, & grandæuus inter viros. Vnde non ſolum nominauit eum ſenem, ſed grandæuum, quod ſignificat valde magnam ætatem. De Obed autem non legitur quando genuerit, ſed ſimiliter dicendum eſt, quòd in ſenectute genuerit. Patet igitur, quòd non oportet poni tres Booz fuiſſe, & duos ſubticeri, ſed fuiſſe vnicum, ſicut ſcriptura dicit.

Iſai autem genuit primogenitum Eliab, ſecundum Abinadab, tertium Sammaa, quartum Nathanahel, quintum Raddai, ſextum Aſom, ſeptimum Dauid.

Iſai autem genuit primogenitum Eliab. Ponuntur hic omnes filij Iſai, quamquam non continuantur eorum progenies: nam nullius eorum computatur hic proles, & tamen nominantur omnes propter honorem Dauid, quia fuerunt fratres eius. Iſte Eliab primogenitus Iſai, fuit magnus corpore, & pulcher aſpectu; & quando Samuel iuit ad vngendum in Regem vnum de filijs Iſai, præſentatus eſt ſibi iſte, quia erat primogenitus, & cum vidiſſet magnitudinem, & pulchritudinem corporis, putauit, quòd iſte eſſet quem Deus elegerat, & ait: Num coram Domino eſt Chriſtus eius? Ideſt, Nunquid iſte eſt, qui vngendus eſt in Regem? & Deus dixit: Ne reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. Homo enim iudicat ea, quæ apparent: Deus autem intuetur cor. 1. Regum 16.

Secundum Abinadab, tertium Sammaa. Computantur hic ſecundum ordinem natiuitatis, & ſecũdum iſtum ordinem præſentauit Iſai filios ſuos Samueli ad vngendum vnum ex eis. Nam prius exhibuit Eliab, poſtea Abinadab, deinde Sammaa. primo Regum decimoſexto.

Quartum Nathanahel, quintum Raddai. Iſti filij Iſai oẽs

reperiuntur

reperiuntur non nominati alibi, nisi hic: & dicitur in Hebræo Raddai, vbi nos dicimus Sadai. Facilis est autem error in vna litera, est autem Sadai nomē Dñi: & significat omnipotentem, ideo sæpissime dicitur de Deo: & maxime in Iob. *Sextum Asom. Septimum Dauid.* Erat Dauid minimus fratrum suorum, 1. Reg. 16. ideo ponitur vltimus.

Quomodo fuerint octo filij Isai, quare enumerantur solum septem hic. Quæst. VI.

QVAERITVR quomodo ponuntur hic septem filij Isai solū, quia fuerunt octo: sic enim patet 1. Regum 17. cap. s. Dauid erat filius viri
B Ephrathæi de Bethlehem, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios. Idem patet eodem lib. cap. 16. Nā dicitur, quòd adduxit Isai septem filios suos coram Samuele, & dixit ꝙ non elegerat Deus aliquem de his & ait. Nunquid iam completi sunt filij? & tunc rñdit Isai, ꝙ supererat minimus eorum, s. Dauid, qui pascebat gregem: ergo octo erant. Respondent ad hoc Hebræi, & satis conuenienter, quòd Isai solum habuit septem filios, qui nominantur hic, & tamen dicitur habuisse octo, quia adoptauit sibi nepotem suum filiū Sammaa: & & illum inter filios suos nutriebat, iste est, qui vocatur Ionadab filius Semmaa, qui consilium dedit Ammon primogenito Dauid: vt sororem suam Thamar, simulata ægritudine, defloraret. 2. Re. 13. Et illum nutriebat Isai inter filios suos, & quando Sa-
C muel venit ad vngēdum vnum de filijs Isai, præsentatus est inter cæteros. Aliter potest dici, quòd Isai habuerit verè octo filios, & hic solum nominantur septem, quia Esdras fortè propter aliquā causam nobis ignotam subticuit vnum illorum. Sed tunc obijcietur, ꝙ hoc non sit verisimile, quia iste liber est ad supplendum ea, quæ deficiunt in alijs libris. Quomodo ergo verisimile est, quòd in eo aliquid deficiat? Respondendum est, quod quantum ad illa, quæ in alijs libris subticentur liber iste suppletiuus est, & tamē quātum ad ea, quæ in alijs libris ponuntur nō est iste liber repetitiuus, nisi interdum in quibusdam ad supplendum aliqua omissa: & tamen iam plenè dictum fuerat de filijs Isai, quod erant octo. Quamquam ergo sub-
D ticeatur vnus eorum, hic non est inconueniens: esset tamen inconueniens si in alijs libris subticeretur hic.

Quorum sorores fuerunt Saruia, & Abigail, filij Saruiæ, Abisai, Ioab, & Asahel, tres. Abigail autem genuit Amasa, cuius pater fuit Iether Ismahelites.

Quorum sorores fuerunt Saruia, & Abigail. Istæ duæ fuerunt sorores Dauid. Et ponuntur hic quasi contra consuetudinem scripturæ, quia non solet scriptura narrare progeniem per mulieres, sed per viros, istæ tamen ponuntur hic: non propter seipsas, sed propter filios inde natos, qui pertinebant ad progeniem Da-
E uid ex parte ipsarum, & fuerunt illi viri gloriosi, quorum matres fuerunt ex nobiliori genere quàm patres; ideo nominantur hic, vt per eas cognoscatur progenies filiorum. *Filij Saruiæ, Abisai, Ioab, & Asahel tres.* Idest, Isti tres fuerunt filij Saruiæ: & non ponitur quis fuerit pater eorum: nam in scriptura magis sunt cogniti per matres quàm per patres: vnde quando Dauid loquebatur contra illos tres dicebat. Porro viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt: Sic patet 2. Re. 3. & 19. Nomen autem patris eorum Dauid non nominabat, quia non pertinebat ad cognationem suam pater: sed mater. Fuerunt autem isti tres valde famosi, nam omnes tres numerati sunt inter fortissimos Dauid: & ma-

A xime Abisai. 2. Re. 23. & infra 11. cap. Fuit autem Ioab princeps militiæ Dauid, vt patet ex processu totius secundi libri Regum. Fecit autem ille bella multa, & animosa propter Dauid, vt patet ibidem. Abisai autem fuit vir fortissimus, & erat simul dux belli cum Ioab, vt patet in bello quod fecerunt contra Ammonitas 2. Re. 10. Et iterum ipse fuit dux belli contra Idumæos, & occidit valde multos 2. Regum 8. Et magis infra 18. Asahel autem fuit velocissimus super omnes homines: nam dicitur, quòd erat sicut capreæ quæ morantur in montibus 2. Regum 2. cap. Ipse tamen in principio regni Dauid occisus est ab Abner principe militiæ Isboset. e. cap. *Abigail autem genuit Amasa.* Iste Amasa fuit princeps militiæ Absalō qñ pugauit Absalom contra Dauid, 2. Regum 17. Et postea reconciliatus est Dauid, & fuit princeps militiæ eius eo. lib. 19. cap. Sed postea inuidia instigante occisus est a Ioab dolose eo. lib. cap. 20. *Cuius pater fuit Iether Ismahelites.* Iste vocatur Iethra. 2. Regum 17. Et idem est quod Iether, quia in nominibus Hebræis sepe mutantur literæ, vel syllabæ: maxime in finibus nominum: sic enim est de socero Moysi, qui aliquando vocatur Iether, & aliquando Iethro Exo. 3. & 4.

Quare dicitur, quòd iste Iether Ismahelites erat. Quæst. VII.

C QVAERITVR quomodo dicitur, quòd iste Iether erat Ismahelites: nam erat gentilis, & sic non daretur ei soror Dauid in vxorem. Aliqui dicunt, quod fuit iste Ismahelites, quia natus est de progenie Ismahelis, & postea conuersus est ad legem Iudaicā, & vocatus est semper Ismahelites a nomine originis suæ. Nico. autem dicit, quòd vocatus est Ismahelites, licet conuersus esset ad iudaismum, quia manebat ei nomen primum, sicut Symon leprosus dicebatur ille, apud quem Christus discubuit. Luce 7. Non quidem, quòd tunc leprosus esset, sed quia leprosus fuerat: & quia Christus curauerat eum a lepra, manebat sibi nomen primum, sed istud est si forte Ismahelites esset nomen ritus, vel alicuius conditionis, qui mutari posset, sed est nomen originis, & ideo
D non potest mutari, & sic licet conuerteretur de gentilitate ad Iudaismum, semper esset, & vocaretur iste Iether Ismahelites. Alij autem dicunt, quod non fuit de stirpe Ismahelites, sed fuit Iudæus, quia tamen peregrinatus est multo tempore in terra Ismahelis vocatus est sic, & hoc consonat ei quod habetur 2. Regum 17. Vbi dicitur, quod iste Iethra erat de Iezrahel, & tamen Iezrahel est in terra Israel, & est duplex, quadam in sorte Ephraim, & quædam in sorte Iude, vt patet Iosue 15. & 17. Quid autem verum sit de isto Iether, declaratum est 2. Regum 17.

Caleb verò filius Esron accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth, fue-
E runtque filij eius Iaser, & Sobab, & Ardon. Cumque mortua fuisset Azuba accepit vxorem Caleb Ephrat, quæ peperit ei Hur. Porro Hur genuit Vri, & Vri genuit Beseleel.

Caleb verò. Hic ponitur progenies Caleb, qui erat secundus filius Esron, & dicitur. *Caleb verò filius Esron accepit vxorem nomine Azuba.* Dicitur filius Esron ad differentiam aliorum Caleb, qui sic vocabantur: & dicitur, quòd accepit vxorem nomine Azuba: nam habuit multas vxores & concubinas, vt patet in litera infra, & ista Azuba fuit prima earum. *De qua genuit Ierioth.* Iste fuit primogenitus eius, nam non legitur habuisse

habuisse alios filios de hac vxore: in Hebræo est ista litera nimis decurtata,& dicitur. *Caleb filius Esron genuit Azuba mulierem & Ierieloth.* Et accipiendo sic, est quædam sententia nimis confusa: & significaret, q̄ Azuba esset filia Caleb, & tamen erat vxor: vt patet immediate in litera etiam secundum literam Hebraicam, nam dicitur, quòd cum mortua fuit Azuba accepit Caleb vxorem Ephrath: ideo debet suppleri litera, scilicet Caleb filius Esron genuit Ierioth de Azuba muliere sua. *Fuerunt quoque filij eius Iasser, & Sobab, & Ardon.* Isti tres fuerunt filij Caleb: & Azuba,& tamen Ieriloth,qui erat primogenitus positus fuit per se. Istorum autem progenies non continuatur. *Cumque mortua fuisset Azuba accepit vxorem Caleb Ephrath.* Fuit prima vxor Caleb Azuba, & quandiu illa vixit non accepit aliam, quanquam posset habere multas iuxta conditionem veteris testamenti. Mortua autem illa accepit secundam, quæ vocatur Ephrath: & a nomine eius putant multi vt Bez Bethlehem vocatam fuisse prius Ephrath: Et dicunt quidam istam fuisse Mariam sororem Moysi, de quo declarabitur sequēti quæstiōne. *Quæ peperit ei Hur.* Aliqui putant istum Hur esse illum, de quo habetur Exo.36. *Porro Hur genuit Vri.* Hur nomen viri est,& aliquando est nomen vrbis, & ista erat vrbs in terra Chaldæorum, in qua natus fuit Abraham, & de qua postea venit in Mesopotamiam. Gen. 11.scilicet, Mortuus est Aram ante patrē suum Thare in terra natiuitatis suæ in Hur Chaldæorū. Et tamen Aram erat frater Abrahæ: & postea dicitur ibi, quomodo Thare tulit Abraham filium suum, & cæteros, de Hur Chaldæorum. *Et Vri genuit Beselehel.* Aliqui putant istum Beselehel esse, qui fecit tabernaculum Domini ad mandatum Moysi: Exo. 31.& 36. sed non est idem.

De his, quæ hic enarrantur, scilicet, de Caleb, Azuba, & alijs. Quæst. VIII.

QVAERITVR circa ista, quæ dicuntur hic de Caleb, & Azuba, & Ephrath vxoribus suis, & de Hur, & Vri, & Beselehel, Dicit enim hic Glo. quædam Hebraica, quòd iste Caleb fuit ille, qui missus est in exploratorem de Cadesbarne in terram Chanaan. Num. 13. Et dicit,quòd iste accepit Azuba in vxorem anno octauo vitæ suæ,& genuit ex ea anno nono Ierioth:& mortua est post hęc Azuba:& deinde anno decimo Caleb ipse accepit Ephrathā, & genuit ex ea Hur:dicunt autem,quòd ista Ephrath erat soror Moysi,scilicet,Maria prophetissa. Etiam dicunt,quod Hur genuit anno octauo vitę suę Vri,&Vri genuit Beselehel anno octauo, & dicunt q̄ Beselehel fabricauit templum Domini viuente Moyse anno decimo, ista autem dicunt Hebræi, vt saluent scripturam, quia vt videtur eis, non possent eam aliter saluare, & tamen potius eàm corrumpunt, & dicunt inconuenientia multa, inducuntur autem ad dicendum hæc propter duo motiua, quæ habentur. Primum est, quòd Maria soror Moysi, & mater sua Iocabed fuerunt duæ obstetrices Hebræorum, de quibus dicitur Exo. primo.Et quia dicitur ibi, quòd timuerunt obstetrices Dominū & ædificauit eis tabernacula, dicunt, quòd ædificauit eis duo tabernacula, scilicet, tabernaculum sacerdotale, siue domum, & domum regiam, & sic dicunt, quòd de Iocabed descendit domus sacerdotalis, quia nati sunt inde Moyses, & Aaron. De Maria descendit domus regalis, quia accepta est in vxorem a Caleb principe de tribu Iuda. Secundum motiuum est, scilicet, quòd iste Hur, & Vri,& Beselehel,qui ponuntur hic, sint illi, qui ponuntur Exodi 31. hoc autem præsupposito, necesse est dici id,quod Hebræi dicunt;

F Nam iste Caleb in anno, quo egressus est Israel de Aegypto,erat annorum triginta nouem, vel triginta octo, quia quando missus est ad explorandum terram Chanaan erat annorum quadraginta: Iosue 14.& Nu. 13.Et tamen ista missio fuit anno secundo ab exitu de Aegypto, quod patet, quia Israelitæ mouerunt castra de monte Sinai anno secundo mense secundo, die vigesimo mensis ab exitu de Aegypto. Numeri 10. Et post hoc ambulauerunt per multas mansiones, de quibus Numeri. 33. Et venerunt in Cadesbarne, & inde miserunt exploratores: Numeri. 13. Et sic erat iam medietas anni, vel quasi quando illi exploratores iuerunt, quod patet,quia redeuntes duxerunt vuas, & de fructibus terræ Chanaan, & tamen solum morati

G sunt quadraginta diebus explorando terram eodem cap. Ergo quando exiuit Caleb de Aegypto erat annorum viginti octo, vel quasi triginta nouem. Isti tamen anni complentur ponendo eo modo, quo Hebræi posuerunt, scilicet, quòd anno 8. accepit Azuba in vxorem,& peperit anno nono,& mortua est: & accepit anno decimo Ephratam in vxorem, & genuit Hur in ipso anno decimo,deinde Hur cum esset annorum octo genuit Vri: & Vri annorum octo genuit Beselehel, quibus addantur decem, & octo menses, quibus isti duo manerent in vtero, & erunt simul quasi anni viginti octo: deinde Beselehel cùm esset annorum decem, fecit tabernaculum, & sic sunt anni triginta octo,vel triginta nouem: tot autem annorum

H erat Caleb, quando egressus est de Aegypto, tabernaculum autem fabricatum est anno primo ab exitu de Aegypto circa principium anni: nam in fine anni primi iam erat tabernaculum consummatum, quia die prima anni secundi tabernaculum erectum est in mōte Sinai: Exodi 40. Si igitur Hebræi ponerent Beselehel fuisse plusquàm decem annorum, quando fabricauit tabernaculum, vel Caleb fuisse plusquàm octo annorum, quando accepit Azuba in vxorem: & genuit ex ea,& sic de cæteris, non posset esse, quòd Caleb esset in exitu de Aegypto solum triginta nouem annorum, vel non posset esse, quòd Beselehel esset pronepos illius Caleb, et tamen vtrumque asserunt: ideo oportet se reducere ad istam summam anno-

I rum, quam posuerunt, sed in hoc sequuntur multa inconuenientia,et absurda. Primum est, quia dicunt, quòd Iocabed mater Moysi, et Maria soror Moysi, fuerint obstetrices duæ, de quibus Exo. primo.Quia illæ fuerunt obstetrices Aegyptiæ, vt probatum est ibidem.

Secundum falsum est, quia dicunt Caleb filium Iephone, qui missus est in exploratorem, fuisse istum Caleb filium Esron, de quo hic dicitur, quia, vt multi volunt, alius fuit, vt declarabitur infra in quadam quæstione.

Tertium inconueniens est, quia volunt, quòd Caleb accepit in vxorem Mariam sororem Moysi,quando erat decem annorum, quia istud non videtur ve-

K risimile, quia homines in tali ætate non consueuerant accipere vxores, cum nondum essent apti ad copulam carnalem, potissimè, quia tempore illo tardius homines matrimonio iungebantur,quàm nunc.

Quartum inconueniens est, quia non est verisimile, quòd Maria soror Moysi tali puero nuberet,quod patet, quia Maria soror Moysi in exitu de Aegypto erat annorum quasi nonaginta quinque, quod patet, quia Moyses erat annorum octoginta, anno quo exierunt Israelitæ de Aegypto. Exodi 7. Maria tamen soror eius esset quindecim annorum, vel quasi in natiuitate Moysi: Quod patet, quia Moyses expositus est in flumine, & Maria soror eius manebat a longe aspiciens quid fieret de puero, & cum filia

Pharaonis

Pharaonis accepisset eum, accessit Maria fingens se non esse sororem pueri, & dixit filiæ Pharaonis, quòd ipsa iret ad vocandum aliquam Hebræam mulierem, si vellet, vt nutriret puerum illum, & iuit, vocauitque matrem pueri fingens illam non esse matrem. Exodi 2. Et tamen nesciuisset facere istas simulationes, nisi esset iam puella discreta quindecim annorum, vel quasi: & sic erat Maria nonaginta annorum in exitu de Aegypto, & Caleb erat tunc annorum triginta octo, vel quasi: vt supra probatum est. Subtrahantur igitur tot anni de annis Mariæ, sicut Caleb: nam de annis, quos habebat Caleb, tunc subtrahimus viginti octo, cum dicamus, quòd anno decimo acceperit Mariam in vxorem: subtractis autem totidem de annis Mariæ, manebunt sexaginta septem. quomodo ergo verisimile est, quòd Maria in tanta ætate accepisset puerum decem annorum in virum, potissime, quia ipsa erat mulier sancta, & magnæ honestatis, cum esset Prophetissa? non ergo verisimile est, quòd contraheret cum puero decem annorum.

Quintum inconueniens est, quia dato, quòd fieret talis contractus, non videretur, quòd posset Maria tunc concipere: quia licet vir in magna ætate possit gignere, non posset fœmina in æquali, eo quòd citius desinunt in fœmina fieri muliebria, quàm in viro desinat potentia descendendi semen: & tamen cessantibus menstruis, impossibilis est conceptus.

Sextum inconueniens est, quia dicunt, quòd Caleb anno octauo accepit Azubam in vxorem, & genuit ex ea Ieriloth: & quòd Hur genuit Vri anno octauo: & Vri genuit Beseleel anno octauo, quia ista non videntur esse possibilia sine miraculo: quia in puero in octauo anno non est semen, si tamen talia miracula fierent, scriptura non subticuisset illa, cum agat hic de generationibus istorum: potissimè, quia fuerunt tres generationes, & quælibet esset miraculosa.

Septimum inconueniens est, quia dicunt, quòd Beseleel fecit tabernaculum Domini, cum esset annorum decem, quia hoc non videtur possibile, quia tunc non haberet aliquam notitiam artis ad fabricandum: Etiam dato, quòd haberet artem, non haberet robur in manibus ad operandum propter ætatis teneritudinem.

Sed aliquis dicet, quòd potuit hoc fieri, quia Deus dedit sapientiam Beseleel. Exodi 31. Et sic etiam in minori ætate potuisset habere sapientiam ad faciendum hoc.

Sed adhuc dicendum, quòd hoc non stat, quia Beseleel erat vir, quando fabricauit tabernaculum, vt colligitur Exodi 31. & 36. Et tamen in decimo anno non poterat vocari vir, sed paruus puer. Alia quoque inconuenientia sequuntur, de quibus satis apparet. Dicendum igitur ad euitandum omnia ista inconuenientia, potissimè cum nec sacra scriptura, nec aliqua ratio ad tenendum hoc nos vrgeat, quòd Ephratha de qua dicitur hic, non fuit Maria soror Moysi, sed alia mulier: Etiam Hur, & Vri, & Beseleel, qui ponuntur hic, non sunt illi, qui ponuntur Exodi 31. Nec iste Beseleel ædificauit tabernaculum, sed fuerunt alij viri eiusdem nominis. Nam hoc sæpe contingit, quod in eadem progenie eodem tempore, vel diuerso sint aliqui tres, scilicet, pater, filius, & auus, qui nominentur eisdem nominibus, quibus alij tres, sicut pater, filius, & auus: nam quia homines sunt plures, quàm nomina, necesse est aliquando eadem nomina conuenire multis. Sic enim patet supra, viri quatuor fratres vocantur, Eman, Ethan, Calcal, & Orda, sicut alij quatuor tempore Salomonis, 3. Regum 4.

Post hæc ingressus est Hesron ad filiam Machir patris Galaad, & accepit eam, cum esset annorum sexaginta. Quæ peperit ei Segub. Sed, & Segub genuit Iair, & possedit viginti tres ciuitates in terra Galaad. Cepitque Gessur, & Aran oppida Iair, & Canath, & viculos eius sexaginta ciuitatum. Omnes isti filij Machir patris Galaad. Cum autem mortuus esset Hesron, ingressus est Caleb ad Ephratha. Habuit quoque Hesron vxorem Abia, quæ peperit ei Ashur patrem Thecuæ.

Post hæc ingressus Hesron ad filiam Machir. Iste Hesron est pater Caleb: & cum dixerit scriptura supra, de progenie Caleb, redit hic ad dicendum incidentaliter aliquid de progenie patris sui Hesron, & dicitur, quòd ingressus est ad filiam Machir, idest, accepit eam in vxorem, & cognouit eam carnaliter. Iste Machir fuit nepos Ioseph, idest, filius Manasse, vt patet Genesis vltimo. Et iste Hesron, qui erat de tribu Iuda accepit mulierem de tribu Manasse, quia nondum iusserat Dominus, quòd quilibet vir acciperet vxorem de stirpe sua, sed postea præcepit, Numeri vltimo.

Patris Galaad. Scilicet, Machir erat pater Galaad, & aliquando accipitur Galaad pro nomine Viri, & fuit Galaad de progenie Manasse, & ab eo nominata est quædam familia Galaditarum: Numeri 26. Et dicitur, quòd ipse habuit filios multos, a quibus nominatæ sunt multæ familiæ, quæ exprimuntur ibi. Alio modo accipitur pro quodam monte, quem sic nominauit Iacob. Genesis 31. Et terra circunstans illi monti vocatur terra Galaad. Hic accipitur primo modo, quia Machir genuit filium quendam Galaad nomine, qui fuit vir fortissimus, & bellator. Iosue 17. Et non potest accipi secundo modo, quia tunc vocaretur Machir pater Galaad, idest, dominus terræ Galaad, & tamen falsum est, quia ipse nunquam iuit ad possidendum terram Galaad, cum fuerit mortuus in Aegypto.

Et accepit eam, cum esset annorum sexaginta. Scilicet, Hesron erat annorum sexaginta, quando accepit filiam Machir in vxorem, & assignatur tempus, quia per hoc soluuntur aliqua dubia. Nam per hoc scietur quis erat ille Caleb, de quo supra dicitur, vt declarabitur infra in quadam quæstione.

Quæ peperit ei Segub. Non est iste Segub ille, qui fuit filius Aiel, qui ædificauit vrbem Iericho contra maledictionem positam a Iosue, & dicitur, quòd in Abiran primitiuo suo fundauit eam: & in Segub nouissimo suo posuit portas eius. 3. Regum decimosexto. Nam iste Segub fuit valde multo tempore ante illum, scilicet, plusquàm per sexcentos annos, quia iste fuit ante exitum de Aegypto, immo modico tempore post descensum Israelitarum in Aegyptum, quia Esron pater istius, fuit vnus de descendentibus in Aegyptum, vt patet Genesis quadragesimosexto. Et Segub filius Aiel fuit tempore Achab Regis Israel. 3. Regum decimosexto. Computando autem tempora media, plusquàm septingenti anni reperientur. Etiam, quia iste Segub fuit de tribu Iuda, & tamen Segub filius Aiel, erat de tribu Beniamin,

min, quia Aiel erat de Bethel, & Bethel erat in sorte Beniamin, Iosue 18. *Sed & Segub genuit Iair, & possedit viginti tres ciuitates in terra Galaad.* Iste Iair fuit vir pugnator, & obtinuit viginti tres vrbes in terra Galaad. Accipitur autem terra Galaad pro quadam terra adiacente monti Galaad: est autem iste mons in terra duarum tribuum, & dimidiæ ad orientalem partem Iordanis, & medietas terræ Galaad data est tribui Gad, & alia medietas dimidiæ tribui Manasse: Deute. 3. Est autem terra ista valde pascualis, & propter hoc duæ tribus, & dimidiæ petiuerunt illã a Moyse, quia habebant pecora multa. Nu. 32. *Cepitque Gessur, & Aram oppida Iair.* Gessur, & Aram, vt aliqui volunt, sunt nomina oppidorum, & Iair obtinuit oppida ista. Alij autem volunt, quòd Gessur, & Aram sint nomina virorum, & quòd isti ceperint oppida Iair. Magis tamen videtur dicendum, quòd Gessur, & Aram sint nomina terrarum: nam Gessuri, & Machati sunt nomina gentium vsque ad quorum terminos ceperunt Israelitæ terram: ideo dicitur, ꝙ acceperunt vsque ad terminos Gessuri, & Machati, & istę gentes ex quadam clemẽtia manserunt inter Israelitas, quia noluerunt delere illas, cùm potuissent: Iosue 13. Et de istis necesse est hic intelligi: quia de isto Iair dicitur Deuter. 3. quam terram acceperit: & dicitur, Iair filius Manasse possedit omnem regionem Argob vsque ad terminos Gessuri, & Machati. Accepit tamen aliquid de terra illa Iair, licet modicum. Aram autem est nomẽ alicuius vrbis, quam acceperit Iair: vel potest significare Syriã: quia in Hebræo Aram accipitur pro Syria, & potest intelligi, ꝙ acceperit Iair aliquos viculos de terra Syriæ, quia illa est coniuncta terræ Israel. *Et Canath, & viculos eius.* Canath est nomen vrbis, quam accepit Iair: vel magis propriè accepit eam Nobe, vt patet Nu. 32. Et tñ attribuitur Iair: quia ipse erat maior princeps in terra illa: & ideo mutatum est nomen Canath, & vocata est Nobe. eo. cap. *Sexaginta ciuitatum.* Idest, accepit viculos sexaginta ciuitatũ: istę sexaginta ciuitates erant in terra Basan, & erant ciuitates munitæ, & habentes seras: de quo Deute. 3. Et magis Iosue 13. *Omnes isti filij Machir patris Galaad.* Scilicet, Segub, & Iair: & isti, qui nominati sunt hic, & Obe: & illi, qui subticentur: de quibus Numeri 32. sunt filij Machir patris Galaad: accipit Nico. quòd esset pater Galaad, idest, dominus terræ Galaad, & tamen non debet accipi sic: quia ipse nunquam dominatus est in terra illa, sed pater Galaad, idest, cuiusdam viri sic vocati, vt supra declaratum est. *Cum autem mortuus esset Hesron ingressus est Caleb ad Ephratha.* Hic dicitur iterũ de progenie Caleb: nam dictum fuerat de progenie Hesron patris sui, & dicitur, quòd post mortẽ Hesron ingressus est Caleb ad Ephratha: non quidem accipiendo eam nouiter in vxorem, quia iam prius acceperat eam, sed ingressus est ad ipsam cognoscendo eã carnaliter ad hoc, quòd conciperet ex ea. *Habuit quoque Hesron vxorem Abiam.* Iste Hesron est pater Caleb, & simul agitur de generationibus vtriusque. De ista Abia quando habuerit eam Hesron in vxorem, an a principio, vel post alias, quas habuit, non apparet. Ex hoc autem apparet hic, quod sæpe dicitur, quòd idem sit nomen mulieris, & viri. nam Abia est nomen mulieris hic, quæ fuit Hesron vxor, & aliquando est nomen viri: nam quidam rex Iuda vocatus est Abia, scilicet, filius Roboam. 3. Regum 14. & 15.

Quæ peperit ei Ashur patrem Thecuæ. Vocatur Ashur pater Thecuæ, idest, dominus, quia fuit præcipuus in vrbe illa, vel fortè ipse ædificauit vrbem Thecuæ. Est enim Thecua quædam ciuitas in terra Israel in sorte Iuda, apud quam erant multa loca pascualia, in quibus morabantur pastores, & de hoc dicitur Amos pri-

F mo. Quod Amos fuit in pastoralibus Thecuæ. De ista etiam vrbe fuit mulier illa prudens, quam vocauit Ioab, ad hoc quòd proponeret parabolam coram Dauid ad reducendum Absalom 2. Regum 14.

An Caleb iste, de quo hic dicitur, fuerit filius Iephone, & quis fuerit. Quæst. IX.

QVAERITVR de isto Caleb, de quo supra dicitur, quis fuerit: & an fuit Caleb filius Iephone, qui iuit ad explorandum terram Chanaan. Respondent quidam, quòd fuerit iste Caleb, & istud tenet Nicolaus, & ex hoc arguit ipse cum Hebræis: quòd si Beselehel fuit de progenie istius Caleb, de quo G hic dicitur, oportuit, quòd anno decimo vitæ suæ fabricauerit templum Domini, vt patet supra in quadam quæstione: & tamen si iste Caleb non esset Iephone, non procederet positio Hebræorum, nec argumentatio Nicolai.

Idem tenet Glos. ordin. dicens, quòd iste fuit Caleb filius Iephone, & ꝙ ipse accepit Ephratha in vxorem, & tamen non constat an acceperit eam in deserto, vel in Aegypto.

Dicendum tamen, quòd non potest stare: nam necesse est istum Caleb distinctum esse a Caleb filio Iephone. Primo patet, quia Caleb vocatur hic filius Hesron, alius autem vocatur filius Iephone infra in litera: & infra 4. cap. & vbicunque de illo agitur. Ideo vide-H tur, quòd istę cõnotationes patrum, scilicet, Hesron, & Iephone positæ fuerunt ad significandum istos esse distinctos.

Secundo patet, quia hic ponuntur filij Caleb. & infra 4. ponuntur filij Caleb filij Iephone, & non sunt idem: ideo videtur, quòd non sint patres ijdem.

Tertio patet, & efficacius, quòd non potuit Caleb filius Iephone esse iste Caleb filius Hesron, qa Caleb filius Iephone in exitu de Aegypto erat annorũ triginta octo, vel quasi: quia quando missus est in exploratorem erat annorum quadraginta: Iosue 14. Quod probatum fuit supra in quadam quæstione, & tamen Caleb filius Hesron vix potuit esse viuens: immo non potuit in exitu de Aegypto: ergo non est idem Caleb. I Patet, quia Hesron fuit de filijs Iuda, qui ingressi sunt in Aegyptum. Genes. 46. Et ipse genuit Caleb, & ideo ad plus gigneret eum quando esset annorum nonaginta, vel quasi, & sic essent residui vsque ad exitum de Aegypto quasi anni centum, & triginta: cum Israelitæ manserint in Aegypto annis ducentis, & quindecim: vt probatum est Genes. 15. & Exo. primo, & tamen iste erat terminus ætatis hominum illius temporis, ideo vix posset esse viuens in exitu de Aegypto. Et dato quod viueret, esset plusquàm annorum centum, & viginti ad minus, & tamen Caleb filius Iephone in exitu de Aegypto non erat adhuc quadraginta annorum, vt probatum est supra in quadam quæstione, ergo non potuit esse idem Caleb.

K Quarto patet, & adhuc clarius, scilicet, quia Caleb filius Iephone egressus est de Aegypto nondum habens quadraginta annos: & tamen Caleb filius Hesrõ mortuus est multo tempore ante exitum de Aegypto. Quod patet, quia Hesron ingressus est in Aegyptũ cum patre suo Phares, & sic ad minus esset duorum, vel trium annorum, vel saltem esset ipse primus annus natiuitatis eius, & accepit Caleb Ephratha in vxorem, & Azubam antequam Hesron esset annorum sexaginta; quod patet, quia dicitur hic, quòd Caleb filius Hesron accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth: fuerunt quoque filij eius Iesar, & Sobab, & Ardon, & cum mortua fuisset Azuba, accepit in vxorem Ephratha, quæ peperit ei Hur:

&

& postea dicitur post hæc ingressus est Hesron ad filiã Machir, & accepit eam cum sexaginta esset annorum, & sic saltem ab exitu de Aegypto vsque ad tempus, quo accepit Hesron filiam Machir ad plus potuerunt fluere anni sexaginta: a quibus subtrahantur ad minus anni quindecim, quos haberet Caleb antequam acciperet vxorem primam, & subtrahantur quatuor, vel quinque anni ad minus, in quibus iste Caleb susciperet quatuor filios de prima vxore Azuba, & vnum de secunda, scilicet, de Ephratha: & sic erunt viginti, qui subtrahantur de sexaginta, & manebunt quadraginta anni ad plus, qui transissent ab introitu in Aegyptum vsque ad natiuitatem Caleb filij Hesron, & isti subtrahantur de ducentis, & quindecim, quibus mãserũt Israelitæ in Aegypto, manebunt anni centum septuaginta quinque, & tamen nullus hominum illo tempore tandiu viuebat, ergo necesse fuit, quòd Caleb filius Hesron mortuus esset ante exitum de Aegypto, non potuit igitur idem esse Caleb filius Iephone, & Caleb filius Esthon, sed inter natiuitatem vnius, & alterius fuerunt plus quàm centum, & quinquaginta anni: quód patet, quia Caleb filius Hesron natus est ad minus annis quadraginta ab introitu in Aegyptum, & Caleb filius Iephone natus est annis quasi triginta octo ante exitum de Aegypto, vtrumque suprà declaratum est.

Quomodo Iair cum esset de tribu Iuda haberet ciuitates in terra Galaad. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius quomodo potuit iste Iair, de quo hic dicitur, habere ciuitates aliquas in terra Galaad: quia iste Iair erat de tribu Iuda, vt patet hic, & tamen terra Galaad erat in sorte Gad, & dimidiæ tribus Manasse; vt patet Deute. 3. & Iosue 13. Vna autem tribus non poterat habere possessionem in sorte alterius, quia Deus iubebat, quòd non transiret possessio de tribu in tribum, nec de familia in familiam: Numeri vltimo.

Aliquis respondebit, quòd iste Iair erat de stirpe Manasse, quia mater sua erat de tribu Manasse: nam erat filia Machir, vt patet hic, & Machir erat filius Manasse, vt patet Genes. vltimo. Ideo poterat iste Iair habere ciuitates in terra Galaad succedendo matri.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia in veteri testamento non poterat aliquis succedere matri: eo quòd ipsæ nihil habebant: nam fœminæ non succedebant in veteri testamento in aliqua parte existentibus masculis: Numeri 27. Respondent ad hoc tripliciter quidam. Primò quòd iste Iair quamquam esset de tribu Iuda poterat habere in terra Galaad possessionem propter patrem suum Segub, nam ipse fuit filius filiæ Machir, vt patet hic, & Machir non habebat filios, sed filias: non existentibus autem filijs succedebant filiæ: Numeri 27. & tunc illi, qui nascebantur ex istis succedebant matribus, & non nominabantur de progenie patrum, sed matrum, & vocabantur filij auorum suorum maternorum, vt probatum est Numeri 27. Et sic fortè Machir non habuit filium, & filiam, & Segub genitus de illa a Caleb non nominaretur de tribu Iuda, sed de tribu Manasse, & diceretur filius Machir, & quia Iair fuit filius Segub, a fortiori dicetur ipse de progenie Manasse, & posset habere possessionem in sorte Manasse. Ista positio est valde conueniens, nisi presupponeret falsum, quod Machir non habuerit filios, quia Galaad fuit filius Machir, vt patet hic, cum dicatur Machir pater Galaad. Sed aliquis dicet, quod fuit Machir pater Galaad, & tamen mortuus est sine liberis ante patrem suum, & successerunt sorores suę. Dicendum quòd non stat, quia Galaad superuixit, & etiam genuit filios multos, a quibus nominatæ sunt familiæ sex, vt patet Numeri 26. Dato ergo, quòd non haberet Machir alium filium, nisi Galaad: etiam si haberet multas filias ille solus succederet, quia sic erat lex: Numeri 27. Et tamen non solum habuit Machir Galaad in filium, sed etiam alios, quia Genes. vltimo. dicitur Filij quoque Machir filij Manasse nati sunt in genibus Ioseph: ideo non poterat filia Machir succedere ad hoc, quod Segub, cuius pater erat de tribu Iuda, acciperet possessionem in sorte Manasse.

Secunda solutio est, quòd Machir adoptauerit nepotem suum Segub: ideo ille habuerit ius succedendi, & successerit sicut filius iure adoptionis.

Sed aliquis obijciet, quòd hoc nõ posset stare: quia in Veteri Testamento non poterat transire possessio de tribu in tribum. Numeri vltimo. Si tamen aliquis habens filios posset adoptare alios de tribu extranea, transiret possessio de tribu in tribum: ideo non poterat aliquis adoptare alium: potissimè de tribu extranea, quia erat in præiudicium legis, & etiam filiorum. Item patet hoc magis, quia si adoptio fuisset licita in Veteri Testamento ad hoc, quòd tribueretur ius succedendi, fieret contra legem, quia Deus disposuerat, quòd quando quis moreretur, succederent filij eius: si autem non haberet filios, succederent filiæ: & si non haberet filias, succederent fratres sui: & sic de cæteris propinquis: Numeri 27. Si tamen posset fieri adoptio, posset quilibet mutare illud statutum legis diuinæ, quod falsum est: ideo non poterat fieri adoptio ad hoc, quòd tribueretur ius succedendi.

Respondẽdum, quòd postquàm data est lex Moysi de successoribus. Numeri 27. non licuit alicui adoptare quenquam potissimè de tribu extranea, quia sic transiret possessio de tribu in tribum contra legem Dei. Numeri vltimo. Et tamen ante legem datam fiebant adoptiones inter Hebræos sicut inter cæteras gẽtes, & tribuebant ius succedendi: sic patet de Iacob, qui adoptauit duos nepotes suos, scilicet, Manasse, & Ephraim, vt succederent æqualiter cum filijs, sic patet Genes. 48. Scilicet, Duo filij tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequàm venirent ad te Manasses, & Ephraim, mei erunt: & sicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi, idest, ita succedent mihi, sicut Simeon, & Ruben filij mei. Sic etiam adoptio facta a Machir fuit ante legem datam; quia fuit in Aegypto; nam Machir in Aegypto mortuus est, quia ipse natus fuit, antequàm Israelitæ descenderent in Aegyptum; vt patet Genes. 41. Ideo adoptio ista nõ fuit reuocata per legem sequentem, quia illa solum cauebat de futuris; & sic dato, quòd non fuerit aliquis assecutus possessionem in terra Chanaan; tamen adoptio facta prius contulit ius ad succedendum in terra, quæ accepta est postea de manibus hostium.

Tertia solutio est, quia iste Iair, de quo hic dicitur; fuit vir bellator, & accepit aliqua loca de terra Assyriorum, scilicet, quia Assyrij tenebant illa, antequàm tenerent filij Israel: & ipse accepit illa, & quia erant coniuncta sorti Manasse, & terræ Galaad, dicitur accepisse vrbes in sorte Manasse, & in terra Galaad, & tamen non accepit ex successione, vel poterat esse, quòd Israelitæ tenuerint aliquando loca ista, quando ingressi sunt in terram Chanaan; & tamen postea Syri acceperunt de manu eorum loca ista; & deinde Iair pugnauit contra Syros, & recuperauit terram istam; & sic licet pertineret ad sortem Manasse, & esset in terra Galaad, tamen quia Iair accepit eam de manibus hostium, possedit eam; sic enim fuit de Ierusalem, quæ erat in sorte Beniamin.

min. Iosue. 18. Et tamen, quia filij Iuda pugnauerunt contra Chananæos, & obtinuerunt locum illum possederunt ipsi Ierusalem: vt patet Iosue 15. Et Iudi. 10. Et declaratum est Iosue 15. Secunda tamen solutio melior videtur.

Quis fuit iste Iair, de quo hic dicitur. Quæst. XI.

QVAERITVR de isto Iair, de quo hic dicitur, quis fuerit, & an fuit ille, de quo dicitur Numeri 32. quia ibi dicitur, quòd filius Manasse abijt, & occupauit vicos Galaad, & vocauit illos Hauothiair, idest, villas Iair. Respondendum, quòd iste Iair, & ille sunt idem, quod patet, quia hic dicitur, quòd iste possedit viginti tres ciuitates in terra Galaad, & Numeri 32. dicitur, quòd Iair filius Manasse occupauit vicos Galaad, & oportet intelligi de isto, quod ibidem dicitur, quòd filij Machir acceperunt terram Galaad, & tamen Iair erat filius Machir: idem colligitur Deute. 3. cum dicitur, quòd Iair filius Manasse possedit omnem regionem Argob vsque ad terminos Gessuri, & Machati: vocauitque ex nomine suo Basan Hauoth Iair, idest, villas Iair.

Sed tunc dicetur quomodo potest esse iste Iair idē cum illo, quia ille Iair fuit de filijs Machir? Nam Numeri 32. dicitur, quòd filij Machir acceperunt terram Galaad, & sic erat Machir pater Iair. Item patet, quia ibidem, & Deute. 3. dicitur, quòd Iair erat filius Manasse: ergo non erat de tribu Iuda, & tamen iste Iair, de quo hic dicitur, erat de tribu Iuda, vt patet hic, ergo non est idem Iair iste, & ille.

Respondendum, quòd est idem Iair, & iste erat de duabus tribubus, scilicet, Iuda, & Manasse: erat enim de tribu Iuda quantum ad patrem, & de tribu Manasse quantum ad matrē: debebat tamen quilibet vocari de progenie illa, in qua habebat ius succedendi, & quia vt communiter filij succedebant patribus, & non matribus, cum matres non haberent possessiones, quas transmitterent ad filios, vocabantur filij de stirpe patrum, & non matrum: nunc autem iste Iair succedebat in possessione tribus Manasse, quia Machir auus suus maternus adoptauerat patrem suum Segub, & filium, & ex hoc competebat ei ius succedendi: ideo nominari debebat a matre, & non a patre: vnde vocatur filius Manasse, vel de tribu Manasse, & non de tribu Iuda.

Nati sunt autem filij Ieramehel primogeniti Hesron, Ram primogenitus eius, & Buna, & Aran, & Asom, & Achia. Duxit quoque vxorem alteram Ieramehel nomine Atara, quæ fuit mater Onam. Sed & filij Ram primogeniti Ieramehel fuerunt Moos Iamin, & Acar. Onam autem habuit filios Semei, & Iada. Filij autem Semei Nadab, & Abisur. Nomen vero vxoris Abisur Abiahil, quæ peperit Ahobbam, & Molid. Filij autem Nadab fuerunt Saled, & Apphaim. Mortuus est autem Saled absque liberis. Filius verò Apphaim Iesi, qui Iesi genuit Sesan. Porro Sesan genuit Ohoali: filij autem Iadai fratris Semei, Iether, & Ionathan. Sed & Iether mortuus est absque liberis. Porro Ionathan genuit Phaleth, & Ziza. Isti fuerunt filij Ieramehel primogeniti Hesron. Sesan autem non habuit filios, sed filias.

F *Nati sunt*. Hic ponitur tertium, scilicet, de progenie Ieramehel; erat autem iste primogenitus Hesron: & tamen dictum est prius de progenie Aram, & Caleb, qui erant fratres minores, & dicitur.

Nati sunt filij Ieramehel primogeniti Hesron. Idest, Nati sunt ei isti filij, qui nominantur hic, & vocatur primogenitus Hesron, vt non credat aliquis, quòd Ram, & Caleb fratres sui fuerint maiores, cum ponatur progenies eorum prius.

Ram primogenitus eius. Sic vocabatur patruus istius, G scilicet, filius Hesron cuius progenies scripta est supra. *Et Buna, & Aran*. Iste Aran est frater Ram, & ista nomina sunt quasi idem, quia ille, qui vocatur Ram vocatur Aram sic patet de Ram filio Hesron, nam vocatur hic Ram, & tamen Ruth. 4. & Math. primo vocatur Aram.

Asom, & Achia. Non iste Ason, de quo supra dicitur, qui fuit sextus filius Isai, quia ille fuit frater Dauid, & fuit de stirpe Ram: iste autem fuit de stirpe Ieramehel fratris eius: etiā iste Asom fuit multo tempore ante alium Asom, quia iste natus est, & mortuus in Aegypto, cum fuerit filius Ieramehel, & tamen Ieramehel natus est pauco tēpore post introitum Israelitarum in Aegyptum, scilicet, paucioribus quàm quadraginta annis: nam Caleb filius Hesron natus fuit ante H quadragesimum annum post introitum in Aegyptum, vt probatum est supra in quadam quæstione, & tamen Ieramehel natus est ante Caleb, eo quòd fuerunt fratres, vt patet in litera, et Ieramehel fuit primogenitus, et sic gigneret ad plus post sexaginta, vel septuaginta annos, et sic essent anni quasi centum ad plus ab introitu in Aegyptum, quando gigneretur iste Asom a Ieramehel, et sic manebāt adhuc centum, & quindecim anni post vsque ad exitum de Aegypto, & vix posset de tanto tempore Asom viuere: ideo verisimile est, quòd moreretur in Aegypto. Asom autem frater Dauid fuit post exitum de Aegypto multo tempore, scilicet, plusquàm quadringētis annis: Nam I ab exitu de Aegypto vsque ad ædificationem templi Salomonis fluxerunt anni quadringenti, & octoginta 3. Regum 6. a quibus subtrahantur quasi quatuor, quibus regnauerat Salomon quando cœpit ædificatio. eodem cap. & septuaginta anni, quibus vixerat Dauid, scilicet, triginta antequàm regnaret, & quadraginta postea eodem libro cap. 2. manebunt anni quasi quadringenti, & decem ab exitu de Aegypto vsque ad natiuitatem Dauid. Asom autem frater Dauid erat quasi coætaneus ei, quia inter filios Isai Esom fuit sextus, & Dauid fuit septimus supra in litera, & sic essent anni quadringenti, & fere decem ab exitu de Aegypto vsque ad natiuitatem Asom, quibus addendi sunt plusquàm centum, & quindecim anni, quibus nasceK retur iste Asom ante exitum de Aegypto, vt declaratum est, ideo fuerunt plures quàm quingenti anni a natiuitate istius Asom vsque ad natiuitatem Asom fratris Dauid.

Duxit quoque uxorem alteram Ieramehel nomine Atara. De prima vxore eius non dicitur quomodo vocaretur. *Et fuit mater Onam*. Iste Onam genitus fuit solum de vxore ista secunda Ieramehel: sic etiam vocabatur secundus filius Iudæ, q occisus fuit a Domino, quia malus erat: Genes. 38. differunt tamen in literis vltimis, qa Onam filius Iudæ scribitur cum litera Nun, & iste Onam filius Ierameel scribitur cum litera Mem: vt patet in Hebræo, & sic etiam dicit Glos. or.

Sed, & filij Ram primogeniti Ieramehel fuerunt Moos, & Iamin,

Iamin, & Acar. Iste Ram erat primogenitus Ieramehel, & computatur hic progenies sua, & fuerunt isti tres filij sui, qui ponuntur hic.

Onam autem habuit filios Semei, & Iada. Iste Onam fuit filius Ieramehel ex vxore secunda, & ponitur hic progenies sua.

Sciendum tamen, quòd iste Semei, qui ponitur hic non fuit ille, qui maledixit. Dauid de quo 2. Regum 16. & 19. & 3. Regum 2. quia ille erat de tribu Beniamin, cum vocetur filius Iemini, idest, Beniamin, vt patet ibidem, & ibi fuit probatum: iste Semei autem fuit de tribu Iuda. Etiam iste Semei fuit multo tempore ante illum, quia iste fuit natus in Aegypto cum fuerit contemporaneus quasi Asom, de quo supra dictum est, vt patet ex litera, quia ille fuit patruus istius, & tamen Semei, qui maledixit Dauid fuit contemporaneus Dauid, ideo essent inter illum, & istum plusquàm quadringenti anni ad minus.

B

Filij autem Semei, Nadab, & Abisur. Hic continuatur progenies Semei vsque ad locum illum. *Filij autem Iada.* Et ibi incipit enarratio progeniei fratris sui Iuda. Sciendum autem, quòd iste Nadab, de quo hic dicitur, non fuit Nadab, qui combustus est, quando offerebat incensum coram Domino: Leui. 10. & Numeri 3. & infra 24. quia ille fuit de stirpe Leui, cum fuerit filius Aaron, & iste fuit de stirpe Iuda. Etiam iste fuit alius ab alio Nadab, de quo dicitur 3. Regum 15. qui fuit secundus rex Israel post diuisionem regni: nam fuit filius Ieroboam, & sic fuit de tribu Ephraim: iste autem fuit de tribu Iuda. Etiam ille fuit filius Ieroboam, & iste fuit filius Semei.

C

Nomen vero vxoris Abisur, & Abiahil, quæ peperit ei Ahobbam, & Molid. Iste Abisur habuit vxorem mulierem famosam, & genuit ei istos duos filios, qui nominantur hic.

Filij Nadab fuerunt Sabed, & Aphaim. Iste Nadab fuit frater Abisur, & enarratur simul progenies vtriusque. *Mortuus est autem Sabed absque liberis.* Scilicet, nec filium nec filiam habuit: nam si habuisset filiam, saltem illa successisset ei, & acciperet virum, & filius genitus inde continuaret stirpem viri mortui sine liberis, & sic fieret hic mentio de filia istius Sabed, & de progenie deriuata postea ab ea, vel de illo, cui tradebatur in vxorem, sic patet infra in litera, quòd Sesan non habuit filios, sed filias, & seruum Aegyptium nomine Ieraa, deditque ei filiam suam vxorem, quæ peperit ei Ether, & ibi continuatur postea progenies. Sic etiam fuit de Salphaad, qui non habuit filios, sed filias. Numeri 36. & illæ successerunt ei: Numeri 3. & postea acceperunt viros de stirpe sua, & per eos continuata est progenies patris sui in possessione sua: Numeri vlti. & Iosue 17. iste tamen Sabed nec habuit filium nec filiam: ideo nihil ponitur de successione eius, sed solum dicitur, quòd mortuus est absque liberis.

D

Filius verò Aphaim Iesi. Sic habet litera nostra, & tamen in Hebræo dicitur Ihau, & aliqui transtulerunt Iehu, & alij Iesi: sed error iste est, quia iste Iehu non est ille, qui vnctus est in regem super Israel ad delendum stirpem Achab 4. Reg. 9. qa ille non fuit de stirpe Iuda, & iste fuit de stirpe Iuda, etiã quia ille Iheu fuit filius Iosaphat filij Nansi. eodem cap. iste autem fuit filius Aphaim. Istud opinantur quidam, sed falsum est, quia tam in litera nostra quàm in Hebræa dicitur.

E

Iesi. Qui Iesi genuit Sesan. De isto Sesan aliqui dicunt, quòd fuit Elimelech maritus Noemi, sed infra declarabitur.

Porro Sesan genuit Ohoali. Non legitur habuisse plures filios. *Filij autem Iada.* Hic redit scriptura ad narrandum stirpem Iada, quam supra omiserat, vt narraret stirpem fratris sui Semei, & dicitur. *Filij autem Iada*

A

fratris Semei Iether, & Ionathan. Iste Iether non erat ille, qui accepit in vxorem Abigail sororē Dauid, de quo supra dicitur: nam ille vocatur Ismahelites, & videtur, quòd non esset de tribu Iuda, sed adhuc dato, quòd esset de tribu Iuda, non fuit contemporaneus isti. Iste Ionathan, de quo hic dicitur non est Ionathas filius Saulis, quia ille fuit de stirpe Beniamin, & iste de tribu Iuda. Etiam iste fuit filius Iada, & ille filius Saulis.

Sed, & Iether mortuus est absque liberis. Scilicet, nec habuit filium, nec filiam, quia aliàs poneretur successio progeniei suæ per filiam eadem ratione, qua dicebatur supra de Sabed, qui mortuus est absque liberis.

Porro genuit Ionathan Phaleth, & Giza. Describitur progenies Ionathan, quia frater suus Iether non habuit prolem, & non est iste Phaleth ille, qui ponitur præcedenti cap. quia ille fuit filius Heber, & iste filius Ionathan: etiam iste fuit multo tempore ante Abraham, scilicet, tempore cōfusionis linguarum in Babylone, quia ibi dicitur, quòd vocatus est Phaleg, quia in diebus eius diuisa est terra, iste autem fuit multo tempore post Abraham, vt patet conputando omnes generationes intermedias.

Isti fuerunt filij Ierameel. Scilicet, Omnes isti computati ab illo loco scilicet. *Nati sunt filij Ierameel.* Fuerunt filij Ierameel, & hic cessat progenies eius enarrari, & hoc intelligendum est de progenie illa, quæ venit ab eo directe per filios: secus autem de progenie, quæ venit per filias, quia a quadam filia Sesan, quæ fuit de filijs Ierameel deriuati sunt multi alij, de quibus immediatè dicitur.

Sesan autem non habuit filios: sed filias. Iste Sesan est filius Iheu, de quo supra dicitur.

Qui fuit iste Sesan, & quomodo mortuus est absque liberis. Quæst. XII.

QVAERITVR quis est iste Sesan, & quomodo dicitur, quòd mortuus est absque liberis: nam videtur, quòd habuit tam filios q̃ filias: nam supra dicitur, quòd Sesan genuit Ohoali. Aliqui respōdent, quòd iste Sesan non habuit filios, & quando dicitur de Ohoali, dicunt, quòd ille fuit filius adoptiuus, & nō naturalis, & sic tenet Nicolaus: sed istud nō multum conuenit literæ propter duo. Primò quia dicitur in litera, quòd Sesan genuit Ohoali, & tamen si esset filius suus adoptiuus, quamquã diceretur, quòd esset filius, non diceretur simpliciter, quòd genuit eum, quia generatio pertinet ad naturalem propagationē, & si forte diceretur, quòd genuit eum non diceretur simpliciter, sed cũ quadam determinatione adoptionis, quia per adoptionem non est aliquis simpliciter filius, ita nec simpliciter genitus: sic enim Apostolus 1. ad Corinth. 4. dicit: Si decem millia pedagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres: nam in Christo Iesu per Euangelium ego vos genui. Et sic non dicit ego vos genui simpliciter, sed ego vos genui per Euangelium. Secundo patet, quia dato, quòd iste esset adoptiuus filius reputaretur loco legitimi, quantum ad successionem, & nomen progeniei, sicut declaratum fuit de Iair supra, & de Segub patre suo: nam Segub de tribu Iuda erat, & adoptauit tamen eum Machir, & successit ei, ita vt vocetur filius Manasse, & etiam habuit possessionem inter filios Manasse, scilicet, viginti tres vrbes in terra Galaad, quæ pertinebant ad tribum Manasse supra in litera, & Numeri 32. & Deuteronom. 3. & Iosue 13. Et tamen non computatur progenies Sesan per Ohoali, nec successio in possessione: ideo videtur quòd non fuit filius adoptiuus Sesan. Sed dicendum est, quòd Ohoali fuit verè genitus a Sesan, & tamen mortuus est ante ipsum, & nō potuit

potuit succedere patri, nec etiam reliquit semen, vt saltem filij eius succederent auo: ideo dicitur, quòd mortuus est Sesan absque liberis. Et multum differt dicere, quòd mortuus est absque liberis, vel quòd nõ genuit liberos: vel, quòd est verum, quòd genuit liberos masculos, & tamen mortui sunt, & ante patrem: Aliquis autem dicet aliter, scilicet, quòd Sesan genuit Ohoali, & ille successit ei, & tamen benè dicitur, ꝙ nõ habuit liberos, quia habuit vnicum. Dicẽdum, ꝙ hoc non stat propter duo. Primò quia siue aliquis habeat vnum filium, siue multos dr̃ habere filios, & sic est modus loquendi scripturæ: sic patet de ipso Dan Gen. 46. cap. Filij Dan, Husim. Et tamen non fuit nisi vnus, scilicet, Husim. Sic etiam leges humanæ dicunt illum habere filios, qui vnicum habet, vt patet ff. de regu. iuris. in l. liberorum. Secundo patet, quia non conuenit literæ: nam dato, ꝙ vnicum habuisset filium, & ille vixisset, & relinqueret semen: per illum computaretur posteritas Sesan, & non per filiam traditam seruo: & tamen hic dicitur, ꝙ non habuit filios, sed filias, & tradidit filiam suam seruo suo Aegyptio, & computatur hic progenies eius per illũ seruum: ergo non habuit filium, qui succederet. Dicendum igitur sicut supra, s. ꝙ habuit filium, & tñ mortuus est sine filijs: vel non habuit filium, s. in mortẽ sua, quia tunc non erat superstes licet aliqñ habuisset eum, & ideo ꝓ eodem accipitur non habuit filium, vel mortuus est sine filijs, & differunt ista duo ab hoc, quod est non genuisse filios.

Quis fuerit iste Sesan. Quæst. XIII.

QVAERITVR de secundo quis erat iste Sesan. Aliqui dicunt, ꝙ iste erat Elimelech maritus Noemi, & sic tenet Glo. or. Sed obijcietur, ꝙ de isto Sesan dicitur, ꝙ non habuit filios, & tamen ille Elimelech habuit filios, s. Maalon, & Chelion: vt patet Ruth 1. Respondet ad hoc Glo. ord. & Hebræi, ꝙ habuit Elimelech filios, & tamen, quia mortui sunt filij eius, dicitur non habuisse filios. Sed dicendum, ꝙ hoc non conuenit, quia dicitur aliquis non habere filios qñ nunquàm illos genuit, vel quando moritur nõ stantibus eis, & tñ Elimelech genuit filios, & etiam quando mortuus est viuebant ambo filij eius, vt patet Ruth 1. ideo non potest dici conuenienter, quòd non habuit Elimelech liberos, & tamen de Sesan dicitur, quòd non habuit filios: ergo non est idem Sesan, & Elimelech. Secundo patet, quia de Sesan dicitur hic, quòd genuit Ohoali, & postea dicitur, quòd non habuit filios: si ergo Elimelech diceretur Sesan, quia filij eius mortui sunt, saltem diceret, quòd genuisset eos, & tñ non ponuntur hic sub nominibus suis, scilicet, Chelion, & Maalon, nec sub alijs, ideo non fuit iste Sesan Elimelech, sed aliquis alius.

Et seruum Aegyptium nomine Ieraa: Deditque ei filiam suam vxorem, quæ peperit ei Ethæi. Ethæi aũt genuit Nathan, & Nathan genuit Zabad: Zabad quoq; genuit Ophlal, Ophlal genuit Obed, Obed genuit Iehu, Iehu genuit Azariã, Azarias genuit Helles, & Helles genuit Elasa: Elasa genuit Sisamoi, Sisamoi genuit Sellum, Sellum genuit Icamiam, Icamiam autem genuit Elisama.

Et seruum Aegyptium nomine Ieraa. De isto fit mentio, quia tradidit ei filiam suam in vxorem. *Deditque ei filiam suam in vxorem.* Scilicet, vnam de filiabus suis, quia

F multas habebat, vt patet in litera, & istam tradidit, vt continuaretur per eam progenies sua: cæteræ autem filiæ traditæ fuerunt alijs viris, & filij earum non pertinebant ad progeniem Sesan, sed illorum virorum, quibus tradebantur filiæ suæ in vxores. *Quæ peperit ei Ethæi.* Istud relatiuum ei potest referre Sesan, scilicet, iste filius natus est ei, ac si ipse genuisset eum, quia ista succedebat ei in progenie, & in possessione, sicut si ipse genuisset eum, & iste Ethei non pertinet ad progeniẽ Hethæorum, quia illi erant Chananæi: vnde Hetheus ponitur vnus de filijs Chanaan, præcedenti cap. *Ethæi autem genuit Nathan.* Non est iste ille, qui vocatur Nathan Propheta, qui fuit contemporaneus Dauid, & nunciauit ei multa 2 Regum 7. & 12. cuius laudes

G ponuntur Ecclesiast. 47. scilicet, Post hæc surrexit Nathan Propheta in diebus Dauid, & quasi adeps separatus est a carne. *Et Nathan genuit Zabad.* Nomina istorum sunt nobis occulta, quia non reperimus aliquid de gestis illorum in scriptura: non est autem iste Zabad ille, de quo dicitur sequenti lib. cap. 24. Quod occidit regem Ioas in lectulo suo: nam ille Zabad fuit filius Semath: iste autem est filius Nathan. Item ille fuit de stirpe Ammonitarum, vt patet eodem cap. iste autẽ fuit de stirpe Iuda. *Zabad quoque genuit Ophlal.* Aliqñ dicitur Ophial, & est nomẽ proprium viri, & aliquãdo dicitur Ophel, & est quædam pars muri in Ierusalem. sequenti lib. cap. 27. scilicet, In muro Ophel multa construxit. Et eodem lib. cap. 33. dicitur Aedificauit

H murum extra ciuitatem Dauid ad occidentem Giõ in conualle ab introitu portę piscium per circuitum vsque ad Ophel. *Et Ophlal genuit Obed.* Non est iste Obed, de quo supra dictum est, quia ille erat auus Dauid, scilicet, Booz, & erat de stirpe Ram: iste autem erat de stirpe Ieramehel, vt patet hic. *Obed genuit Iheu.* Non est iste Iheu, qui fuit rex Israel vnctus mandato Domini, quia ille fuit filius Iosaphat filij Namsi. 4. Regum 6. & iste fuit filius Obed. Etiam iste fuit de stirpe Iuda, & ille non. *Iheũ genuit Azariam.* Non est iste Azarias, de quo dicitur sequenti lib. cap. 29. Quia ille erat summus sacerdos, & erat de stirpe Leui, de quo etiam habetur infra 6. Iste autem erat de tribu Iuda. *Azarias genuit Helles.* Aliquando Helles est nomen fœminæ

I apud Poetas, & sic duo fratres fuerunt, scilicet, Phrixus, & Helles, qui nauigauerunt de Græcia exules facti imperio nouercæ: & Helles, quæ fœmina erat, exterrita fluctibus maris decidit in æquor: & a nomine suo mare illud vocabulum sortitum est: nam vocatur Hellespõtus, idest, pontus nominatus ab Helle: & est pars quædam in Europa coniuncta Asiæ apud Troiam.

Helles genuit Helasa. Differt Helasa ab Helisa: nam fuit Helisa vnus de posteris Henoc, scilicet, nepos Iapheth, præcedenti cap. a quo nominatæ fuerunt quædam insulæ, vt patet Ezechi. 27. Scilicet, Iacynthus & purpura de insulis Helisa facta sunt operimentum tuum.

K *Helasa genuit Sisamoi.* Non reperimus de hoc aliquam historiam.

Sisamoi genuit Sellum. Non fuit iste Sellum ille, de quo dicitur sequenti cap. quia ille fuit filius Iosiæ Regis, iste autem non fuit de progenie Regia, quia omnes Reges Iuda descenderunt de stirpe Ram, iste autem descendit de stirpe Ieramehelis.

Sellum genuit Icamiam: Icamiam genuit Elisama. Nomina istorum vix reperiuntur in historijs, & tamen iste Helisama non est ille, de quo dicitur sequenti cap. quia ille fuit filius Dauid. Iste autem fuit de alia progenie.

An

An Sesan non habens filios, sed filias peccauerit dans illas seruo suo Aegyptio. Quæst. XIIII.

QVAERITVR circa id, quod supra dicebat̃, scilicet quòd Sesan non habuit filios, sed filias, & dedit filiam suam seruo suo Aegyptio nomine Ieraa, an peccauerit faciendo hoc. Aliquis dicet, quòd peccauit, quia peccatum erat tradere mulieres Hebręas in coniuges Gentilibus, quia converterent eas ad idola: etiam quia filij Iudæ geniti essent idolatrę, quia nascerentur in Gentilitate, & tamen Agyptij erant Gentiles, ideo non licebat tradi Aegyptio viro mulierem Hebręam.

Respondendum, quòd non peccauit iste Sesan dãdo filiam suam seruo Aegyptio: nam peccatum erat Gentilibus tradere mulieres Hebręas dum manerent in gentilitate, & tamen si conuerterentur ad ritum Iudaicum peccatum non erat: de isto seruo, ita dicendum, quòd conuersus erat ad ritum Iudaicum, nec in hoc dubitãdũ est, quia Hebræi tenebantur quoscũque seruos haberent circuncidere, & cogere ad omnes cęremonias Iudaicas: sic patet Exo. 12. scilicet omnis seruus emptitius circuncidetur, & sic comedet Phase. & sic iste esset circuncisus, & posset accipere mulierem de progenie Hebræorum. Immo Deus iubebat, quòd Israelitę benigne tractarent conuersos de Aegyptijs ad cęremonias legis: Deute. 23. scilicet: Non abominaberis Idumęum, quia frater tuus est, nec Aegyptium, quia aduena fuisti in terra eius. Sed adhuc obijcietur, quòd non liceret dari filiam Aegyptio conuerso ad cęremonias legis, quia Aegyptijs, & Idumęis, quamquam cõuerterentur non permittebãtur vxores de filiabus Israel vsque ad quartam generationem, Deute. 23. scilicet: Qui nati fuerint ex Aegyptijs, & Idumęis generatione quarta ingredientur in ecclesiam Domini, idest tunc poterunt accipere vxores de multitudine Hebræorum, quæ vocatur Ecclesia, idest populus, vel concilium. Respondendum, quod iste seruus forte erat iam in quarta generatione, & vltra, ita vt liceret ei accipere vxorem de filiabus Hebręorum. Sed obijcietur, quomodo poterat esse, ꝙ cẽt seruus, & natus fuisset in Iudaismo, ita quòd pater suus, & auus essent Hebręi.

Dicendum, ꝙ satis stat, nam sicut nũc fides Christi non liberat aliquem a seruitute carnis, & si gignat filios illi erunt serui domini sui, & etiam nepotes, & pronepotes, & sic in infinitum, nisi emancipentur, ita & in Hebræis erat, quòd quamquam aliquis seruus cõuerteretur ad cęremonias Iudaicas non liberabatur a seruitute, sed ipse, & filij sui serui erant quousque liberarentur de seruitute, quod non tollatur per conuersionem ad fidem Christi, infra ad Corin. 7. scilicet: Seruus vocatus es non sit tibi curę, sed si poteris liber fieri, magis vtere, idest magis vtere seruitute. Et etiam Apostolus ponit regulam qualiter domini christiani habere se debeant cum seruis christianis, ad Ephe. 6. s. Serui obedite dominis carnalibus cum omni timore, & tremore in simplicitate cordis vestri, sicut Christo non ad oculum seruientes, sed vt serui Christi. Et concluditur: Scientes quoniam vnusquisque quodcũque fecerit bonum, hoc recipiet, siue seruus, siue liber. De lege Iudaica, quòd nõ tolleretur seruitus per illam, patet Exo. 12. cum dicitur, quòd serui empticij circunciderentur, & magis Leui. 25. dicitur, quod isti iure hęreditario transmitterent ad posteros, & sic nõ solum illi, qui accipiebantur a principio in seruos de Gentilibus, manebant in seruitute, sed ẽt filij eorũ, qui nascebantur iam Iudæi, erant serui: Leui. 25. s. Seruus & ancilla sint vobis de nationibus, quę in circuitu vestro sunt, & de aduenis, qui peregrinantur apud vos, vel qui ex his nati fuerint in terra vestra, hos habebitis famulos, & hęreditario iure transmittetis ad posteros, ac possidebitis in ęternum. Et sic, qui nascebantur de seruis, erant serui in æternum. Nulla igitur lex Dei noui, aut veteris testamenti liberat seruum a domino carnali: Erat tamen differentia inter nouum, & vetus testamentum, quia in veteri testamento serui cogebantur circuncidi, & seruare cęremonias Hebręorũ, quamquam nimis repugnarent, quod patet Exo. 12. vbi dicitur. Quòd siquis peregrinorum vellet transire in coloniam, idest in ritum Iudæorum, circuncideretur prius omne masculinum eius. De seruis autem non dixit an vellent circuncidi, sed ait: Omnis seruus emptitius circuncidetur, & sic comedet phase. Ergo apparet, quòd in omnibus alijs peregrinis requirebatur voluntas ad hoc, quòd circunciderentur: in seruis autem non, sed oportebat eos circuncidi, & comedere.

Item patet, quia ibidem dicitur: Seruus emptitius circuncidetur, & comedet phase, aduena, & mercenarius non comedet ex eo. & sic fit differentia inter seruum emptitium, & aduenam, & mercenarium. Si tamen esset in voluntate serui emptitij, quòd circuncideretur, vel non, differentia nulla esset inter seruum emptitium, & aduenam, & mercenarium, quia quãdocunque aliquis istorum vellet circuncidi posset comedere de phase, cum dicat̃ ibi: Si quis peregrinorũ in vestram voluerit transire coloniam, & facere phase domino, circuncidetur prius omne masculinum eius, & sic rite celebrabit.

Si aũt aliquis istorum esset, qui nollet circuncidi non poterat comedere de phase, quia dicitur ibi: Siquis aũt circuncisus non fuerit, non vescetur ex eo, & tñ fit differentia inter seruos emptitios, & aduenas, & mercenarios. ergo necesse est, quòd esset in potestate aduenarum, & mercenariorum circuncidi, vel non circuncidi, & sic comedere, & non esset in potestate seruorum, sed cogerentur ad hoc, nisi forte dicas, ꝙ mercenarij, & aduenę nullo modo poterant comedere de phase, licet vellent circuncidi.

Sed hoc falsum est, cum ibidem dicatur, siquis peregrinorum in vestram voluerit transire Coloniam, circuncidet prius omne masculinum eius, & sic comedet. oportet ergo dici, quòd serui cogebantur inter Hebręos circuncidi, & seruare cęremonias Iudaicas, in lege autem Christi nulla est coactio: nam qui non vult conuerti non cogitur, quamquã lex Christi efficacius, & vniuersalius obliget, & sic poterat iste seruus Aegyptius iam esse in quarta generatione, vel vltra, ita vt liceret ei accipere mulierem de filiabus Hebręorũ.

Sed obijcietur, ꝙ adhuc non liceret ei dare vxorem Hebręã, quia Nu. vlt. dr̃, ꝙ oẽs fęminę maritos de tribu sua acciperent, & tñ iste seruus nõ erat de tribu, de qua erat ista mulier, quia ille nullo modo erat de stirpe Hebręorum, & ista mulier erat de tribu Iuda.

Rñdendum, ꝙ illa lex debet accipi negatiue. s. oẽs fœminę accipiẽt viros de tribu sua. i. nulla mulier accipiet virum de tribu aliena, nunc aũt si ista mulier de tribu Iuda accepisset virũ de tribu Ephraim, vel Beniamin, aut de aliqua de duodecim tribubus, diceret̃ accipere virũ de tribu aliena, & tñ accepit virũ Aegyptiũ, qui de nulla tribu erat, cũ lex illa solũ vocet tribus ipsas duodecim tribus Israel, & ideo licebat accipere ei Aegyptium virum, & tunc stat intentio legis.

Nam lex iussit hoc ad hoc, vt nõ transiret possessio de tribu in tribum, & de familia in familiam. Sic enim dicitur ibidem, scilicet. Cunctę fœminę maritos de eadẽ tribu accipiẽt, vt pmaneat hęreditas in familijs, nec

nec misceantur tribus, sed ita maneant, vt a Domino separatę sunt. Et tamen, ita erat hic, quia cũ iste seruus esset Aegyptius, non habebat hęreditatem in aliqua tribu, ideo licet vxori suę competeret hęreditas in tribu Iuda, & illa transiret ad filios illius serui, non transiret hęreditas Iuda ad aliam tribum, cum seruus ille de nulla tribu esset, sed potius filij sui acciperent nomen a progenie matris, & ab hęreditate, in qua succedebant, & sic dicendum, quòd licet per legem vetaret mulier Hebręa accipere virum Hebręũ, qui non esset de sua tribu: tamen non vetabatur accipere aliquem gentilem conuersum ad Iudaismum. Item confirmat hoc, quia alias non posset stare lex illa, quę habet Deuteronom. 23. scilicet quòd Aegyptijs, & Idumęis cõuersis post quartam generationem liceret introire in ecclesiã domini, idest accipere vxores de Iudaismo, oportet ergo, quòd in aliquo casu liceret eis accipere vxores Iudæas, quod non fieret, si illa lex intelligeret affirmatiue, scilicet quòd quęlibet mulier obligaretur accipere virũ de tribu sua. Sed adhuc obijcietur, quòd debebat intelligi affirmatiue, quia ista lex introducta fuit propter filias Salphaad cum dicitur, hęc lex super filiabus Salphaad a domino promulgata est, & ponit ibi affirmatiue, scilicet nubant, cui voluerint, tantum vt suę tribus hominibus, ergo non poterant accipere de alia tribu, vel non poterant accipere aliquos, q non essent de sua tribu.

Dicendum sicut supra, quòd intelligitur negatiuè, scilicet solum suę tribus hominibus, idest solum hoc seruent, quòd non nubant hominibus alterius tribus, & tamẽ poterant nubere hominibus, qui nullius tribus essent, scilicet conuersis ad Iudaismum.

Sed adhuc obijcietur, quia dicitur ibidem, quòd fecerunt filię Salphaad, vt fuerat sibi imperatum, & nupserunt filijs patrui sui de familia Manasse, ergo videtur, quod sibi erat imperatum, quòd acciperẽt de familia Manasse.

Responderi potest dupliciter, vno modo, ꝙ non obligabantur filię Salphaad accipere homines suę tribus in viros: dum tamen non acciperent viros de aliena tribu, sed sicut erat in earum ptãte accipere quoscunque vellent in viros: dũ tamẽ essent de tribu sua, ita erat in potestate sua accipere de tribu sua, vel viros, qui de nulla tribu essent, ita vt nõ essent de aliena. Nec obstat, quod dicitur, quòd fecerunt, sicut imperatum est eis, quia arguendo sic, quęretur etiam, quòd cogebantur accipere filios patrui sui, si verum est, quòd omnia, quæ faciebant, imperata erant, sed falsum est, quia dictum est eis, quòd nuberent quibus vellent, dũ tamen suę tribus hominibus. Secundo mõ põt dici, quòd quamquam lex ista introducta fuit occasione filiarum Salphaad: tamen aliter fuit seruata in eis, & aliter in posteris, quia in eis fuit sententia, & non lex cum fuerit diffinitio iudicis super re particulari dubia in iudicium deducta, scilicet inter filios Manasse, & filias Salphaad. Respectu autem posterorum fuit lex, qa non fuit data super re particulari in iudiciũ deducta, & ista differentia apparet ibidem. Nam dicitur primo de filiabus Salphaad nubant, quibus volunt solum hominibus suę tribus. Postea aũt ponitur lex vniuersaliter. s. oẽs. n. viri ducent vxores de tribu sua, & cunctæ feminę maritos de eadem tribu accipient, & sic in filiabus Salphaad fuit obligatio specialis ad accipiendũ viros de tribu sua per sententiam, & tamen in alijs nõ fuit obligatio per legem ad accipiendum viros de tribu sua, sed solũ, quòd non acciperent de tribu aliena.

Tertio potest dici, & forte melius, quòd dato, quòd filię Salphaad voluissent accipere viros aliquos, qui non essent de tribu sua, nec etiam de aliena non po-

F terant, quia oportebat illos esse ꝯuersos de gentilitate, & tñ tunc nulli conuersi erant, nisi Aegyptii, quorum multitudo magna ascenderat cum Hebræis de Aegypto: Exo. 12. & tñ de Aegyptiis non licebat aliquẽ accipi in virũ a muliere Hebręa vsque ad quartã generationem, & tñ nunc nullus erat de conuersis Aegyptiorũ, qui esset in quarta generatione, cũ nondũ transissent quadraginta anni ab exitu de Aegypto vsq; ad tps, quo promulgata est ista lex in deserto, & in quadraginta annis vix possunt esse duę generationes. Oportuit igitur, ꝙ filię Salphaad acciperent viros de tribu sua. Et tñ nunc quando Sesan tradidit filiam suam in vxorem seruo suo Aegyptio, erant multi cõuersi ad iudaismũ, quibus poterat ſm legem tradere

G filiam suã, ideo non peccauit tradendo seruo Aegyptio, & potuit habere electionem, an traderet eam viro de tribu sua, vel alicui conuerso ad iudaismum.

Quare iste Sesan dedit filiam suam in vxorem seruo Aegyptio. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius ad quid iste Sesan dedit filiam suam in vxorem seruo Aegyptio, & cur non dabat alicui alteri de tribu sua.

Respondendum, ꝙ iste Sesan nõ habebat filios, & per hoc periturum erat nomẽ suum, quia nullus erat, per quem continuaretur progenies sua, voluit igitur suscipere filios ex filia, qui succederẽt ei in possessio-

H ne, & in familia, & ad hoc tradidit filiam seruo: nam poterat tradere illam alicui viro, & transiret nomen suum ad nomen familiæ illius viri, & etiam geniti filii ex ea non nominarentur de progenie Sesan, sed de progenie illius viri, qui acciperet filiam Sesan in vxorem. Nunc autem seruus iste Aegyptius non erat de aliqua familia, vel tribu, ideo filii sui, quos susciperet ex filia Sesan non possent accipere nomen a progenie patris, cũ illa nulla esset, & consequenter acciperet nomen progeniei matris, s. ab auo Sesan materno. Ideo conuenientius fuit, ꝙ traderet filiam suam seruo suo quam alicui de tribu sua.

Sed adhuc obiicietur, ꝙ ẽt si tradidisset eã alicui de tribu sua, filii eius succederent in nomine progeniei

I Sesan, sicut declaratum est Nu. 27. de continuatione progeniei Salphaad per filias suas, q acceperunt viros de tribu sua: Nu. vlt. Dicendũ est verũ esse, ꝙ poterat ꝯtinuari ꝓgenies eius ꝑ virũ suæ tribus, & tñ noluit dare filiam suam alicui viro tribus suæ propter duo. Primo quia forte non esset aliquis, qui vellet eam accipere, eo quòd habebat possessionem, & filii nominandi erant de stirpe Sesan, & non de stirpe eius, qui gignebat eos. Difficile tamen videbatur alicui, ꝙ ipse dimitteret perire posteritatem suam, & gigneret posteritatem alienam.

Pro quo sciẽdum, quod declaratum est Nu. 27. qñ moriebatur aliquis non habens filios, sed filias, posses-

K sio eius transibat ad filias, quæ accipiebant viros, & filii geniti ex illis succedebant in possessione auorum maternorum, & in progenie ipsorum, & non nominabantur de stirpe patrum suorum. Multis autem videbatur difficile, quòd acciperent tales vxores ꝑ quas filii eorum transirent ad alias familias, & ideo rari illas volebant accipere: sic enim fuit de cognato Booz, cui dixit Booz, ꝙ acciperet Ruth in vxorẽ, & cum illa oĩa, q̃ pertinebant ad Maalon virum suum, & ille ait, cedo iuri propinquitatis. Nec enim posteritatem familię meæ delere debeo, tu meo vtere priuilegio, quo me libenter carere profiteor: Ruth quarto. Sic etiam fuit de Onam secundo filio Iudæ, qui suscitare debebat semen fratri suo mortuo de vxore sua

Thamar,

Thamar,& qa per hoc filij ab eo geniti nominarentur de progenie fratris sui, & non de progenie sua dolebat nimis: intantum quòd nolebat cognoscere vxorem suam,& cum carnaliter eam tãgeret semen fundebat in terram, ne inde conceptio sequi posset: sic patet Genes.38. scilicet. Dixit Iudas ad Onam filium suum ingredere ad vxorem fratris tui, & sociare illi, & suscita semen fratri tuo: ille autem sciẽs non nasci sibi filios semen fundebat iu terram, ne liberi fratris nomine nascerentur. Secunda causa esse poterat, quia dato, quòd aliqui de stirpe Iuda, de qua erat Sesan vellent accipere filiam suam, potius volebat eam dare seruo, quia si daret alteri de tribu sua non viderentur sibi filij Iudę nati ad suam progeniem tantum pertinere, sicut viderentur filij filię suę nati de seruo suo: nam sicut seruus erat suus, ita filij serui videbantur esse sui, & ista intentio viguit multum apud antiquos, scilicet, quòd si aliqua mulier non posset habere filios de viro suo, faciebat, quòd gigneret ex ancilla sua, quia filios natos ex ancilla reputabat esse filios suos. Sic patet de Sarra, quę non poterat concipere de Abraham, & dixit ei, ecce conclusit Dominus me, ne parerem: ingredere ad ancillam meam si forte saltem ex ea suscipiam liberos: Genes.16. sic etiam cum Rachel non posset concipere ex Isaac, dixit ad illum: habeo famulam Balam ingredere ad illam, vt pariat super genua mea, & habeam ex ea filios. Gen. 30. & sic putabat Rachel filios, quos pareret ancilla sua esse suos, & si acciperet vir suus aliam vxorem liberam filios inde natos non putaret Rachel esse suos. Quod satis patet qa Lia soror Rachelis pariebat multos, & tamen non putabat Rachel illos ad se pertinere immo inuidebat sorori suæ. eodem ca. & hoc, quia soror sua libera erat. Sic etiam Lia cum parere desijsset tradidit ancillam suam Zelpham, in vxorem viro suo Iacob, vt filios ex ea susceptos suos esse putaret. eodem cap. potius ergo propter hoc voluit Sesan dare filiam suam in vxorem seruo suo, quam alicui de stirpe sua.

Filij autem Caleb fratris Ieramehel, Mesa primogenitus eius, ipse est pater Ziph filij Maresa patris Hebron. Porro filij Hebron Core, & Taphua, & Recem, & Samma. Sãma autem genuit Raham patrem Hiercaã, & Recem genuit Sammai: filius Sammai Maon, & Maon pater Bethsur. Epha autem concubina Caleb peperit Aran, & Mosa, & Gezez. Porro Aran genuit Gezez: filij autem Iahaddai, Regom, & Ioatham, & Gesam, & Phalet, et Epha, et Saaph. Concubina Caleb Maacha peperit Saber, et Tharana. Genuit autem Saaph pater Madmena Sue patrem Machbena, et patrem Gabaa, filia verò Caleb fuit Achsa.

Filij autem. Hic redit Scriptura ad enarrandum posteritatem Caleb, quam supra inceperat narrare, & omiserat, vt describeret progeniem Ierameel, & nunc finita progenie Ieramehel redit ad Caleb, & dicit.

Filij autem Caleb fratris Ieramehel. Iste erat Caleb filius Hesron: nam ille habuit tres filios, scilicet, Ieramehel Ram, & Calubi, siue Caleb, vt patet supra.

Moosa primogenitus eius. Iste Caleb habuit plures vxores, & nõ legitur, de qua fuerit iste primogenitus.

Sed obijcietur, quòd non fuerit iste Moosa primogenitus eius, quia supra ponitur prima uxor caleph Azuba, & dicitur, quòd genuit Ierioth.

Responderi potest, quòd Ierioth, & Moosa idem vir est, & tñ est binomius sicut multi alij in sacra Scriptura, vel potest dici, & melius, quòd sunt nomina duorum virorum, & quod hic suppletur pars progeniei eius omissa supra, & cũ dicitur de Ierioth, quod fuerit filius primę vxoris, scilicet Azuba. Dicendum, quod quamquàm non nominetur ibi alius filius ante Ierioth potuit esse, quod genitus fuerit iste Moosa de eadem Azuba ante Ierioth, vel potuit esse, quod habuit Caleb aliam vxorem ante Azubam, de qua genuit Moosa, & non fiat mentio de illa vxore supra. *Ipse est pater Ziph.* Idest iste Moosa fuit pater Ziph, idest, eiusdem vrbis, vt quidam opinantur quæ nominata est Ziph: ista enim fuit, à qua nominatur, quædam terra desertum Ziph in terra Iuda, & in isto deserto latebat Dauid, & inquirebat eum ibi Saul: Ziphæis ostendentibus ei loca, vt patet primo Reg. 23. Ponitur autem ista ciuitas Ziph inter ciuitates fortis Iuda apud Charmel, & Ierzael: Iosue 15. Et vocatus est iste pater Ziph, quia vocauit sic vrbem illam, vel quia ipse eam ædificauit, vel quia dominatus est in ea. *Et filij Maresa patris Hebrom.* Est enim Maresa quædam ciuitas in sorte Iudę: Iosue 15. Hebron autem est alia ciuitas in eadem sorte Iudæ, & est famosa nimis nam in ea regnauit Dauid septem annis, & dimidio, sequenti capitu. & 2. Reg. 5. Dicitur etiã, quod iste Ziph fuit pater Hebron: sic enim intelligunt aliqui accipientes omnia ista nomina, vt nomina locorum: sic enim accipit Glo. ord. & expositores, vt cõmuniter, falluntur tamen similitudine nominum: nam oportet poni, quod fuerint nomina virorũ, & ideo Ziph est nomen viri, scilicet, quod Moosa primogenitus Caleb genuit Ziph, & ab isto Ziph nominata est ciuitas Ziph: Etiam iste Mesa fuit pater filij Maresa. Est enim Maresa nomen fęminæ, vt aliqui volunt, sed falsum est: debet enim accipi pro viro, & sic est ista generatio continua, scilicet Mesa est pater Ziph, & Ziph est pater Maresa, & Maresa est pater Hebron, & Hebron genuit alios filios, quamquàm ergo ciuitates tales nominatę fuerint ab aliquibus viris, non est dicendum, quod ista nomina hic fuerint nomina locorum, sed virorum quod patet ex litera sequenti, scilicet. *Porro filij Hebron Core.* Ponuntur hic quatuor filij Hebron. Primus erat Core: sed iste Core nõ est ille, qui murmurauit cõtra Moysem, & Aaron in deserto volens vsurpare summũ sacerdotiũ: Nu. 16. qa ille fuit de tribu Leui de familia Chaatitarũ, vt patet ibidem, iste autem fuit de tribu Iuda.

Et Taphua, & Recem. Recem interpretatur tonsor, & ideo multi Hebræi putant eum fuisse Nabal Carmelum, qui erat tonsor gregis. primo Reg. 25. & hoc tenet Histo. Scho.

Et Samma. Non est iste vnus de fratribus Dauid, qui sic vocatur, vt patet supra in litera, & 1. Reg. 16. *Samma autem genuit Raham.* Iste Raham differt ab Arã, de quo supra dicitur, qui fuit frater Ieramehel: nam ille multo tempore fuit ante istum, & etiam ille vocatur Ram, & iste Raham. *Patrem Hiercaam.* Scilicet Raam fuit pater Hiercaam, & est modus loquendi abbreuiatus. *Ecce Recem genuit Sammai.* Idest Recem erat tertius filius Raham, & ponitur hic progenies sua. Iste Samai, de quo hic dicitur differt ab illo, de quo supra habetur, quia ille fuit filius Onam, & iste filius Recẽ, & iste de ꝓgenie Caleb, & aliꝰ de ꝓgenie Ieramehel. Etiam iste Samai differt ab illo Samai, q

maledixit Dauid 2. Reg. 16. quia ille fuit de progenie Beniamin, vt probatum est eo. cap. Iste aût fuit de tribu Iuda. *Filius Samai Machon.* Nomen viri est, & tamê interdum est nomen ciuitatis, & ponitur inter ciuitates Iuda. Iosue 15. & erat apud Carmelû ista ciuitas: & habitauit in ea Nabal: eratq; ciuitas ista in solitudine: sic dr̃ 1. Reg. 15. Erat vir quispiam in solitudine Malon, & possessio eius in Carmelo, & dr̃ hic Varbal, & tñ hic accipit pro viro, quia frequenter idê nomen equiuocatur ad virum, & ad vrbem. *Et Maon pater Bethsur.* Idest Maon genuit Bethsur. *Epha autem concubina Caleb.* Positi fuerunt supra filij vxorû Caleb: & hic ponunt filij côcubinarû ei⁹, & ista Epha vocat à qbusdã Ephra, & putât esse Ephratham, sed multû errât, qa Ephratha erat vxor Caleb, vt patet s. *Peperit Aran, & Mosa, & Gezez.* Iste Aran non est Aran, qui ponitur in genealogia Saluatoris. Matth. 1. quia ille multo prius fuit: nã filius fuit Hesron, qui vocat Rã s. in litera: nec etiam fuit iste Aram, qui ponitur præcedenti cap. quia ille fuit filius quintus Sem, & fuit modico tempore post diluuium, cum pater suus Sê natus fuerit centum annis ante diluuium, vt patet Gen. 5. & 11. Mosa est nomen viri hic: & tñ apud Latinos est nomen appellatiuum, & significat sapiêtiã: vnde dicimus nomen Mosas esse, sed hic est nomen proprium. *Porro Aran genuit Gezez.* Iste Gezez differt ab illo, quem genuit Galaad, a quo nominata est familia Gezeritarum in tribu Manasse. Nu. 26. Nã ille erat de tribu Manasse, iste aût de tribu Iuda. *Filij Iadai Regom.* Aliqui putant istum Iadai fuisse filium Onã, de quo supra dr̃: & tñ falsum est, quia ille fuit de stirpe Ierameel, iste autem est de stirpe Caleb: cum ponatur hic inter posteros eius. Regom autem est primus filius Iadai. *Et Ioatham.* Differt Ioatham a Ionatham: nam Ionatham erat filius Iada, vt patet supra Ioatham aût est hic filius Iadai. *Et Gesam, & Phalet.* Isti sunt alij duo filij Iadai, & iste Phalet non est ille, de quo supra dicitur, quia ille pertinet ad progeniem Ierameel, & iste ad progeniem Caleb: etiam non est iste ille, qui ponitur pręcedenti cap. quia ille fuit Phalet filius Heber tempore diuisionis linguarum in Babylone, qui fuit multo tempore ante Abraham, sed iste Phalet fuit postea multo tempore. *Et Epha, & Saaph.* Epha est hic nomen viri, & conuenit cum nomine mulieris, scilicet, Epha côcubina Caleb, de qua patet in litera, & sic sępe idem est nomen viri, & fœminę, vt patet præcedenti cap. in istis nominibus Tãna, & Oolibama, quę ponuntur ibi, vt nomina fœminarum prius: deinde ponuntur nomina virorum, & ibi declaratû est. *Concubina Caleb Maacha peperit Saber.* Sic enim vocabatur vxor regis Abię, quę erat mater regis Asa: & ipsam amouit Asa filius suus, ne esset princeps in sacrificijs Priapi. 3. Reg. 15. sic etiam vocabatur vxor Roboam. s. Maacha filia Absalô sequêti lib. cap. 11. *Et Tharana.* De isto filio Caleb, & fere de omnibus alijs filijs eius nihil legimus in sacra Scriptura. *Genuit autem Saaph pater Madmena, Sue patrem Machbena.* Saaph est filius Caleb ex concubina sua Epha, & vocatur pater Madmena, quia fuit princeps vel dominus in quadam vrbe, quę sic vocabatur: Sue autem est nomen viri: sic autem patet supra in litera, & Genes. 38. vbi vir Chananęus pater vxoris Iudę vocabatur Sue. Sic etiam quidam Rex Aegypti, qui rebellare voluit contra Assyrios vocabatur Sua, vel Sue. 4. Reg. 17. & tamen iste Sue differt ab illis duobus, quia vnus illorum erat Aegyptius, & alius Chananeus, iste autem erat de tribu Iuda, erat etiam iste Sue pater Machbena, idest, dominus cuiusdam vrbis sic vocatę. Erat etiam pater Gabaa: nam Gabaa est quędam ciuitas in Israel, & non accipitur hic pro illa Gabaa, quę erat in sorte Beniamin, de qua Iosue 18. Nam illa erat, de qua Saul primus rex Israel fuit oriundus, vt primo Reg. 10. 11. & 13. sed pro alia Gabaa, quę erat in sorte Iudę: nam iste Sue erat de tribu Iuda, ideo haberet hęreditatem in tribu Iuda. *Filia verò Caleb fuit Axa.* Ista fuit quam accepit in vxorem Othoniel Cenezęus quando Caleb dixit: Qui percusserit Cariathsepher, & ceperit eam, dabo ei Axam filiam meam in vxorem. Et ista est, quę petijt a patre suo irriguum superius, & inferius, quia dederat ei terram Australem, & arentem: Iosue 15. & Iud. primo.

An iste Caleb fuerit filius Hesron, vel alius. Quæst. XVI.

QVAERITVR De isto Caleb an esset Caleb filius Hesron, de quo supra dicebatur, vel esset alius.

Aliquis dicet, quòd iste sit Caleb filius Hesron: nam hic computatur progenies sua, vt patet supra ab illo loco: Filij autem Caleb fratris Ierameel. Et ponuntur filij sui tam ex vxoribus, quàm ex concubinis, & postea ponitur filia, quia dicitur, quòd filia Caleb fuit Axa, ergo intelligitur de filio Hesron Caleb fratre Ieramehel. Secundò patet, quia dicitur immediatè hi erant filij Caleb filij Hur primogeniti Ephratha, & tamen Caleb maritus Ephratha erat filius Hesron, vt patet supra, scilicet, Caleb filius Hesron accepit Azuba in vxorem, & cum esset mortua accepit Ephratham, quę peperit ei Hur. Ergo de isto Caleb filio Hesron dicitur. Si autem concedimus, quòd iste filius Caleb erat filius Hesrô; sequitur contra ea, quę supra declarauimus: nam supra dictum est, quòd Caleb filius Hesron, & Caleb filius Iephone, qui missus est in exploratorem, non erãt idem. Constat tamen, quòd iste Caleb, qui genuit Axam fuit Caleb filius Iephone, qui fuit explorator: Iosue 14. & 15. & Iudi. primo, cum ibi dicatur de Axa filia eius. Ergo Caleb filius Hesron, & Caleb filius Iephone fuerunt idem. Respondendum est ad hoc, quòd nequaquam potuit esse, quod isti duo essent idem, vt probatum est rationibus necessarijs supra in quadam questione. Sed adhuc patet vnica ratione, quòd si Caleb filius Iephone, & Caleb filius Hesron essent idem, sequeretur quòd Hesron erat ad minus annorum centum, & octoginta, vel quasi quando genuit Caleb, quod patet, quia Caleb filius Iephone erat annorum vigintiocto, vel quasi quando egressus est de Aegypto, vt probatum est supra in quadam questione, & tamen Hesron ingressus est cum Israelitis descendentibus in Aegyptum: Genes. 46. & sic esset vnius, vel duorum annorum saltem, sed ab introitu Israelitarum in Aegyptum vsque ad exitum fuerunt anni ducenti, & quindecim, vt probatum est Genes. decimoquinto. & Exodi primo, ideo manebant a natiuitate Hesron vsque ad exitum de Aegypto ducenti & decem, & septê anni, vel quasi ad minus, a quibus subtrahãtur anni trigintaocto, vel quasi quos habebat Caleb in exitu de Aegypto: manebunt alij quasi centum, & octoginta, & in illo tempore Hesron deberet gignere Caleb: istud tamen videtur impossibile pro tempore illo, quia non solum tunc aliquis gignebat in tanta ętate, sed etiam nec viuebat quisquam tot annis: nam etiam Abraham, qui multis annis præcesserat, non potuit viuere vltra centum septuaginta, & quinque annos: Genes. 25. Etiam homines temporis istius non accedebant ad tantam ætatem: nam ad plurimum vita sua erat ad centum, & quadraginta

draginta annos, vt patet de multis patriarchis, qui descenderunt de terra Chanaan in Aegyptum, & ibi mortui sunt: Exod. sexto. Dici potest ergo dupliciter: vno modo, quòd iste Caleb, qui habuit filiam Axam fuit Caleb filius Ephron, & non Caleb filius Iephone, & quando arguitur q. Axa fuit filia Caleb filij Iephone: dicendum quòd potuit esse quòd vterque Caleb haberet filiam, quæ vocaretur Axa, nec istud est improbabile, quia duo homines nunc habēt filios, vel filias, & filij vnius vocantur sicut filij alterius, immo necesse est, quòd sic fiat, quia cum plures sint homines quam nomina hominum, vocabuntur plures eodem nomine, ab hoc autem habuit locum æquiuocatio, quia plura eodem nomine, & non sub eadem ratione appellari necesse est, sic ait Arist. B primo Elenchorum, sic etiam, ff. de præscrip. verbis. l. Natura, scilicet natura rerum introductio est, vt plura sint rerum negocia quam verba: Aliter potest dici, quòd iste Caleb, de quo dicitur hic, quòd habuit filiam Axam est filius Iephone, & non est idem cum illo Caleb, de quo supra immediatè dicitur, sed quia iste Caleb erat etiam de stirpe Iuda, interpositū fuit hic de filia eius, & sic aliquando fit in scriptura, quòd cum de vna re agitur interponuntur aliæ, & etiam in isto cap. fit, quia incipiunt enarrari progenies aliquorum, & omissis alijs interponuntur aliæ, & postea fit reditus ad illas, quæ omissæ fuerunt.

Ad secundam rationem cùm dicitur, quòd immediatè sequitur, hi erāt filij Caleb filij, Hur primogeniti C Hephratha: dicendum, q non refertur ad præcedentia, ita vt comprehendatur ibi Axa, & intelligātur omnes præcedētes fuisse filij Caleb filij Hesron, sed referuntur ad sequentes: nam illi fuerunt de stirpe Caleb filij Hesron.

Hi erant filij Caleb filij, Hur primogeniti Hephratha, Sobal pater Cariathiarim, Salma pater Bethlehem, Hariph pater Bethgader. Fuerunt aūt filij Sobal patris Cariathiarim, qui diuidebat dimidiū requietionum.

Hi erant filij Caleb. Intelligitur de sequentibus: nam D continuat hic scriptura quandam partem progeniei Caleb filij Hesron.

Filij Hur primogeniti Hephratha. Non debet intelligi quòd Caleb esset filius Hur, quia potius erat per contrarium: nam Caleb genuit Hur, patet supra, sed intelligitur sic, quòd isti, qui sequuntur hic erant filij, Caleb, & etiam erant filij Hur, cum Hur esset filius Caleb, & omnes isti descenderunt à Caleb per lineam Hur, & dicitur primogenitus Hephratha: non enim erat primogenitus Caleb, quia Mosa erat primogenitus eius, vt patet supra in litera, sed erat primogenitus vxoris suæ Hephratha, quia ex illa non susceperat alium filium priorem, & tamen suscepit ex Azuba, & E ex alijs vxoribus, & concubinis.

Sobal patre Cariathiarim Sobal est nomen viri de stirpe Caleb, & fuit pater Cariathiarim, idest dominus illius vrbis, est enim Cariathiarim quædam ciuitas in sorte Iudæ, quæ vocatur alio nomine Cariathbaal: Iosue decimoquinto, & appellatur Cariathiarim ciuitas syluarum, & Cariathbaal ciuitas Baal, vel idoli.

Salma pater Bethlehem. Iste etiam fuit princeps vrbis Bethlehem, quæ est in sorte Iudæ: Math. secundo, & vocabatur prius Hephratha Genesis trigesimooctauo, & Ruth. 4.

Hariph pater Bethgader. Iste Hariph erat princeps in vrbe Bethgader quæ est in sorte Iudę, & sic posteri illius Hesron acceperunt vrbes multas in sorte Iudæ,

A ex hoc etiam patet, quòd Caleb filius Hesron non erat Caleb filius Iephone, quia Caleb filius Iephone non videtur accepisse in possessionem nisi vrbem Hebron: Iosue decimoquarto, & non ipsam vrbem, & non agros vrbis, scilicet viculos, qui erant in circuitu cum territorio, ipsam vero vrbem acceperunt sacerdotes: Iosue 15. & magis vigesimoprimo, & tamen isti filij Caleb filij Hesron fuerunt domini multarum vrbium, vt patet hic in litera: ideo non est idem Caleb filius Iephone, & filius Hesron.

Fuerunt autem filij Sobal patris Cariathiarim. Iste Sobal habuit multos de stirpe sua, & fuerunt isti populi, qui sequuntur, & vocatur pater Cariathiarim, sicut suprà dictum est, idest dominus, vel potest accipi Cariathiarim pro viro. Et hoc magis videtur quia dicitur de cognatione Cariathiarim descenderunt illi, qui sequuntur. *Qui diuidebat dimidium requietionis.* Idest iste Sobal diuidebat, scilicet tenebat sub potestate sua dimidium requietionis.

Quid sit ista requietio. *Quæst. XVII.*

QVAERITVR quę requietio erat ista, vel quomodo diuidebat dimidium eius Sobal. Respondet Glo. ordin. Vno modo, quòd requietio accipitur pro sepultura: nam quando aliqui moriuntur, dicimus illos requiescere, & vocatur ista requietio ciuitas Hebron, in qua requiescebant patriarchæ, quia ibi erant sepulti quatuor patriarchæ cum vxoribus suis, scilicet Adam primus parens, & Abraham, Isaac, & Iacob, & quatuor vxores eorum, scilicet Eua, Sara, Rebecca, & Lia, de Adam patet Iosue decimoquarto, scilicet Adam maximus ibi inter Enacim situs est. Idest sepultus inter gigantes, qui habitabant in vrbe illa: de Abraham, Isaac, & Iacob, & de tribus vxoribus eorum patet Genesis quadragesimonono, de Eua autem non apparet, sed eodem modo dicendū est, quia consuetudo fuit antiquorum patrum, quòd in eodem sepulchro vir, & vxor sepelirentur, sicut patet de tribus patriarchis, & vxoribus suis præallegato capitulo; iste autem Sobal diuidebat dimidium requietionis, idest tenebat medietatem terræ illius, scilicet territorij pertinentis ad vrbem, in qua sepulti erant patriarchæ. in Hebręo dicitur, qui videbat dimidium requietionis, & exponit alio modo Glo. ordin. scilicet, quòd iste Sobal vidit dimidium requietionis, idest dimidium temporis: vocat enim requietionem tempus illud, quod transiuit à principio bellorum, quæ habuerunt Israelitę ad possidendum terram vsque ad cessationem bellorum. Cœpit autem istud tempus, quando Israelitę simul cum Moyse pugnauerunt contra duos reges Amorrhęorum, & acceperunt terram Galaad: Numeri vigesimoprimo, & trigesimosecundo. Finitum est autem tempus istud, quando post diuisionē terrę Chanaan redierunt Rubenitę, & Gaditę, & dimidia tribus Manasse in terram suam: Iosue vigesimosecundo. De isto autem Sobal dicitur, q videbat, i. vidit dimidium requietionis, i. dimidium temporis istius, quia in medio tpe istorum bellorum mortuus est. Ista positio non est satis verisimilis, quia nō ꝯuenit literę: nō. n. bene vocatr requietio tps bellorum, ēt ad hoc debebat dici qui videt, & non qui videbat, quia videbat significat actus continuationem. Item patet quia litera nostra nullo modo vult istum sensum cū dicat, qui diuidebat dimidium requietionis. Dicendum igitur, quòd requietio accipitur pro quacunque latitudine regionis, quia in illa requiescere possumus, idest ponere sedes ad manendum, & iste Sobal accepit dimidiū requietionis, i. prouincię Caria-

thiarim. Et dicitur in Hebræo: Qui videbat dimidiũ requietionis, idest sub potestate sua videbat regionẽ illam, vel videbat, idest curam gerebat de medietate terræ illius. Sicut homo dicitur videre res suas, quando disponit, & inquirit quomodo bene fiant. Et istud etiam tenet Nicolaus, & istum sensum sequitur litera nostra, & ponit eum clarius, cum dicit, qui diuidebat dimidium requietionis, idest diuidebat medietatem regionis cum alijs comprouincialibus, quia ipsę tenebat medietatem, & illi aliam.

Et de cognatione Cariathiarim Iethræi, et Aphuthæi, et Semathæi, et Maseræi. Ex his egressi sunt Saraitæ, et Esthaholitæ.

Et de cognatione Cariathiarim Iethræi, & Aphutæi, & Samathæi, & Maseræi. Cariathiarim est nomen viri, & fuit filius Sobal, vt dictum est, & de cognatione eius fuerunt isti quatuor populi vel progenies nominatę hic. Nam Cariathiarim habuit quatuor filios, & ab eis nominantur istę quatuor progenies, qui autem dicunt, ꝙ Cariathiarim sit nomen vrbis, non possunt exponere literam conuenienter, quia tunc non assignabant aliquem à quo descenderint istę quatuor progenies, quæ habentur hic: & sic etiam dicendum est de alijs duobus nominibus, scilicet Bethlehem, & Bedager, qui ponuntur supra, & sunt nomina locorum, quòd non accipiantur hic pro locis, sed pro nominibus virorum. *Ex his egressi sunt Saraitæ, & Esthaholitæ.* Scilicet ab istis quatuor progeniebus nati sunt viri, qui habitabant in Saraa, & Esthahol, & vocabantur Saraitæ, & Esthaholitæ. Sunt autem Saraa, & Esthahol duæ vrbes in sorte Iuda: Ios. 15.

Quomodo verum sit, quòd Saraitæ, & Esthaholitæ fuerũt egressi de progeniebus istorum. *Quæst.* XVIII.

QVAERITVR quomodo potest stare, quòd Saraitę, & Esthaholitę egressi fuerunt de progeniebus istorum: Nam Saraitę, & Esthaholitę erant de tribu Dan cognati Samsonis: nam Manue pater Samsonis, habitauit inter Saraa & Esthahol, & ibi sepultus est: Iud. 13. & tamen erat de tribu Dan, vt patet ibidem.

Respondet ad hoc Nicolaus, quòd Saraa, & Esthahol sunt in sorte Iudę, & habitauerunt in eis à principio filij Dan, eo quòd non habebant adhuc possessionem in sorte sua, sed quęrebant vbi habitarent: Iudic. 17. & tunc verisimile est, quòd in vrbibus Iuda, vel aliarum tribuum reciperentur. Dicendum est, ꝙ hoc non stat. Nam si intelligatur, quòd viri Dan vocati sunt Saraitę, & Esthaholitę, quia à principio habitauerunt in locis terræ Iudæ, qui vocabantur Saraa, & Esthahol non stat, quia etiam postquam acceperunt possessionem in tribu sua, habitauerunt inter Saraa, & Esthahol, quod patet, quia tribus Dan non habebat possessionem à principio introitus in terram Chanaan immediate post mortem Iosue antequam esset aliquis iudex in Israel: nam isto tempore facta sunt ea, quæ habentur Iudic. 17. vt ibidem probatum est, & tamen pater Samsonis fuit in fine temporis Iudicum, cùm post Samsonem non legatur de alio Iudice in libro Iudicum, nec fuit aliquis alius nisi Heli, & Samuel, de quibus primo Reg. à primo vsque ad septimũ cap. & tñ pater Samsonis habitabat inter Saraa, & Esthahol, & ibi sepultus est: Iudic. 16. ergo filij Dan vocabantur Saraitę, & Esthaholitę, & morabantur in Saraa, & Esthahol postquam acceperunt possessionem suam, ideo non vocantur Saraitę, & Esthaholitæ, qui habitauerunt in Saraa, & Esthahol

F sortis Iudę antequam haberent sortem suam. Secundò patet, quia de his dicitur, quòd descenderunt Saraitę, & Esthaholitæ, vel egressi sunt, quòd significat deriuationem progeniei, & tamen viri de tribu Dan non potuerunt descẽdere de istis quatuor progeniebus hic nominatis, quia istę fuerunt de tribu Iuda. Dicendum igitur, quòd non potest accipi pro Saraitis, & Esthaholitis tribus Dan, sed pro Saraitis, & Esthaholitis tribus Iudæ. Pro quo sciendum, quòd Saraitę, & Esthaholitæ non sunt nomina signantia cognationes, sed sunt possessiua locorum dicta de Saraa, & Esthahol, & quia in tribu Iuda sunt duę vrbes propinquę, quæ vocantur Saraa & Esthahol: Iosue 15. & in tribu Dan sunt alia duo loca dicta Saraa, & Esthahol:

G Iosue 19. nominantur quidam Saraitę, & Esthaholitę de tribu Iuda, & alij Saraitę, & Esthaholitę de tribu Dan. Quomodo autem dicitur hic, quòd descenderunt ab his Saraitę, & Esthaholitæ intelligitur de Saraitis tribus Iudæ, & est sensus, quòd isti qui populauerunt vrbem Saraa & Esthahol, fuerunt de istis quatuor progeniebus, & quando dicitur, quòd habitauit pater Samsonis inter Saraa, & Esthahol, & ibi sepultus est, intelligitur de Saraa, & Esthahol quæ erant in sorte Dan.

H Filij Salma Bethlehem, & Netophathi Coronę domus Ioab, et dimidium requietionis Sarai. Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes.

Filij Salma. Iste erat frater Sobal filij Caleb, cuius progenies supra posita est. *Bethlehem, & Netophathi.* Ista sunt duo nomina virorum, quamquam alias accipiãtur semper pro nominibus locorum: nam Bethlehẽ notissima ciuitas est propter Saluatorem Nostrum, qui ibi natus est Matth. 2. & Luc. 2. & Micheæ 4. ibi etiam Dauid natus est, & habitauit pater eius, & tota domus sua: ideo vocatur Bethlehem Castellum Dauid: Ioan. 7. scilicet ex semine Dauid secundùm carnem, & de Bethlehem Castello, vbi erat Dauid venit Christus. Netophathi etiam erat locus vnus, de quo vnus de fratribus Dauid, qui vocabatur Marai, vel Macharai, vel Machaphatites 2. Reg. 23. & inf. 11. Hic tamen accipiuntur pro viris, qui habitabant in regione ista. *Coronæ domus Ioab.* Idest isti viri erant corona domus Ioab. Hoc dicitur, quia Ioab erat dux exercitus Dauid, & habebat secum viros fortes de progenie Bethlehem, & Netophathi, qui adiuuabant eum ad faciendum fortia in bello, & propter eos domus Ioab habebat coronam, idest laudem. Posset tamen accipi Bethlehem, & Netophathi pro locis, & tunc esset sensus, quòd istę quatuor progenies supra nominatę habitauerunt partem in Bethlehem, & Netophathi. *Et dimidium requietionis Sarai.* Vocat requietionem Sarai, idest Sepulchrum eius, & vult, quòd isti possederunt terram apud Sepulchrum Sarai, sed non conuenit propter rationem assignatam pręcedenti quæstione: ideo dicendum, quòd Sarai requietio, vocatur regio, quæ est apud Sarai, & medietatem illius tenuerunt filij Bethlehem, & Netophathi, vel cognationes illę quatuor, supra nominatę. Vocatur autem Sarai ciuitas Saraa, nam frequenter in istis nominibus proprijs Hebræis mutantur literæ tam in principio quam in fine, vt supra declaratum est.

I (margin: circa fi. c.)

K

Cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes. Idest etiam cognationes scribarum, quæ habitabant in Iabes descenderunt de stirpe Caleb filij Hesron.

Qui-

Quinam erant isti scribæ. *Quæst.* XIX.

QVAERITVR qui erant isti scribæ. Respondent hebræi,& Gloss.ordinaria,& Nicolaus,quòd Iabes fuit vir peritissimus in lege, quem aliqui volunt esse Othoniel Cenezæum, qui fuit primus de iudicibus Israel, & accepit Axam filiam Caleb in vxorem: Iosue 15. Iudicum primo,& dicunt,quòd Sinæi,qui erant de filiis Ietro soceri Moysi, qui erant in lege noui volentes erudiri in illa, venerunt ad Othonielem,vt eos erudiret, & iste Othoniel est,quem dicunt esse Iabes, & apud istum erant illi Cinęi canentes,& resonantes, quia in lege domini erudiebantur, in qua cantabant,cum lectio illa fiat per modum cantus. Motiua autem hebræorum ad hoc sunt duo. Primum est,quia Iudicum primo,dicitur:quòd Cinęi habitantes in vrbe Palmarum venerũt cum Iuda ad desertum sortis suæ,& habitauerunt cum eo. & añ istud ponitur immediate de Othoniele, quomodo cepit vrbem Dabir,ideo putauerunt,quòd Cinęi venerant ad habitandum cum isto Othoniele in terra Iuda. Secũdum motiuum est,quia ciuitas,quam cepit Othoniel vocatur Cariathsepher.i.ciuitas literarum,Iosue 15.& Iudicum primo,& putant ex hoc, quòd ipse erat magnus literatus. Dicit etiam Nicolaus, quòd hic nõ accipitur Iabes pro loco,sed pro viro. Dicendum est,ꝙ ista non possunt stare. Primò,quia dicitur,quòd Iabes sit nomen viri hic,qui erudiebat Cinęos, quia hic dicitur cognationes scribarum habitantium in Iabes, ideo necesse est,quòd Iabes sit locus habitationis, nisi forte quis diceret,ꝙ istæ cognationes scribarum habitabant in Iabes.i.in circuitu illius viri Iabes,ad audiendum doctrinam eius,& tamen ista expositio est extorta contra significationem terminorum,nunquam tamen termini sunt trahendi in aliqua scriptura extra sensum suum,nisi necessitas cogat, & huiusmodi non est hic. Secundò patet,quia dicitur,ꝙ isti scribæ erant Cinęi, qui venerant ad audiendum doctrinam Othonielis,sed istud falsum est, quia istę cognationes scribarum erãt de stirpe Iuda,quod patet,quia in isto cap. & in sequenti nihil agitur, nisi de stirpe Iuda, ideo oportet omnes hic nominatos esse de tribu Iuda.

Item patet,quia hic ponitur progenies Caleb, cum dicatur supra hi erant filii Caleb,& continuatur progenies vsque hic, & dicitur cognationes quoque scribarum.i.etiã cognationes scribarum erant de stirpe Caleb. Motiua autem hebræorum ad asserendum hoc non sunt sufficientia,immo nec habent colorem. De primo patet, quia ex hoc solum, quod dicitur de Cinæis,ꝙ venerunt in desertum sortis Iudæ, postquam dicitur de Othoniele,ꝙ cepit Cariathsepher,dicunt ꝙ venerunt ad habitandum cum ipso, sed hoc leue est. Secundum motiuum leuius est.s.putant enim, ꝙ fuerit literatus nimis Othoniel,quia cepit vrbem, quæ vocatur Cariathsepher.i.ciuitas literarum, nam istud nihil probat,quia istud nomen non fuit nouiter impositum vrbi, quando cepit eam Othoniel propter aliquã inuocationem literarum, quæ ibi esset tẽpore Othonielis, sed potius istud nomen erat vrbis, antequam Israelitæ acciperent eam, sic patet Iudicum 1.s.quòd antiquitus vocabatur Cariathsepher, & postea vocata est Dabir. Dicendum igitur,quòd siue Cinæi iuerint ad audiendum legem ab Othoniele,siue non,nihil ad præsens,constat.n.quòd non sunt Cinæi illi, qui vocantur scribæ hic,quia illi sunt de tribu Iuda. Dicendum,quod scriba vocatur vir sapiens de quacunq; tribu sit, sic enim sępe in euangelio vocantur scribæ, & Pharisæi, tamen isti non erant specialiter de tribu Leui,vel de aliqua alia,sed de quacunque tribu contingebat,quòd essent aliqui viri literati, & illi vocabantur

Opi. doct. ad quæsitum.

A scribæ, in tribu autem Iuda fuerat antiquitus magna vacatio circa sapientiam legis,& ista fuit in vrbe, quæ vocatur Iabes,ideo dicitur, quòd cognationes scribarum habitabant in Iabes, & tamen cum istis cognationibus scribarum de sorte Iudæ erant multi de aliis tribubus vacantes Sacræ scripturæ, & etiam ibi erant Cinæi descendentes de stirpe Iethro soceri Moysi,vnde dicitur infra hi sunt Cinæi, scilicet, quia multi istorum scribarum erant Cinæi, vel, vt alii volunt isti Cinæi erant Rechabitæ,vt infra dicetur: Iabes enim nomen ciuitatis est, & est quædam ciuitas Iabes in terrã Galaad,contra quam pugnauit Naas rex Amon, quãdo Saul soluit obsidionem, primo Regum 11. & de ista vrbe fuerunt illi viri, qui acceperunt per noctem

B cadauera Saulis,& filiorum suorum pendentia in muro Bethsan terræ Philisthinorum,& sepelierunt ea honorabiliter in Iabes ieiunantes septem diebus, primo Regum vltimo,& infra decimo. De ista Iabes non dicitur hic, quia non erat in sorte Iudæ. Alia autem Iabes erat in sorte Iudæ, in qua habitabant isti scribæ, ideo dicitur cognationes scribarum habitantium in Iabes.

Canentes atque resonantes & in tabernaculis commorantes. Hi sunt Cinæi, qui venerunt de Calore patris domus Rechab.

Canentes atque resonantes. Idest isti scribæ canebant, &

C resonabant,scilicet studebant in lege, quæ per modũ cantus legitur quantum ad accentus suos.

Et in tabernaculis commorantes. Scilicet isti scribæ morabantur in tabernaculis,idest non in domibus, & dicitur hoc propter Rechabitas,qui non ædificabant domum,nec habitabant in ea, sed morabantur in tentoriis factis de panno, vel in tabernaculis, quę propriè sunt domus factæ de tabulis ad modicũ tempus manendum,de quibus infra dicitur. In hebræo dicit portarii, vbi nos dicimus cantores,sed ad eandem sententiam pertinet. Etiam dicitur redeuntes, vbi nos dicimus commorantes, sed hoc pertinet ad ęquiuocationem nominis.

Hi sunt Cinæi,qui venerunt de Calore patris domus Rechab. Idest isti scribæ habitantes in Iabes erant Cinæi, qui

D venerunt de stirpe Rechab.

Quinam fuerint isti Cinæi. *Quæst.* XX.

QVAERITVR qui erant isti Cinæi, & qũo venerunt de Calore domus Rechab. Respondent hebræi, & Nicolaus, quòd isti Cinęi erant posteri Iethro, sic enim vocantur Iudicum primo, scilicet. Filii autem Cinæi cognati Moysi ascenderunt de vrbe palmarum. Accipitur cognatus pro socero, & sic isti Cinæi erant filii Iethro soceri Moysi,& ex hoc confirmant hebręi positionem suam, scilicet, quod Cinęi vacauerint nimis circa studium legis, & eruditi fuerint ab Othoniele,

E & tunc dicunt, quòd isti descenderunt de Calore domus Rechab.i.de feruore, & deuotione domus Rechab.s.quòd sicut Rechabitę erant viri deuoti, ita isti Cinæi acceperunt studium legis, & deuotionem per imitationem illorum. Sed ista positio non multum conuenit literę,quia hic agitur de stirpe Iuda,Cinęi autẽ non erant de ista stirpe,sed de Madianitis, cum pater eorum Ietro fuisset Madianita: Numer. 10. & Exod. 2.& 3. ideo oportet intelligi, quod isti Cinęi sint aliqui de tribu Iuda.

Secundo patet,& efficacius, quia expositio, quã isti dabant est multũ inconueniens.s.ꝙ isti Cinęi venerũt de Calore patris dom⁹ Rechab.i.de feruore deuotio-

 nis,

nis, nam ista expositio est allegorica, Scriptura tamen nunquam in tali sensu loquitur, sed historicè intelligē da est. Potissimè cum hic nihil fiat, nisi describi generationes, quod ad puram historiam pertinet.

Dicendum igitur, quòd isti Cinęi fuerunt Rechabitæ a Rechab dicti, & ille fuit de stirpe Iuda, & vocātur Cinæi, sicut filii Iethro, quia non est inconueniens plures gentes eodem nomine appellari, cum plura loca, & plures homines, tam in Sacra scriptura, quam in vsu nostro eodem nomine appellentur de ciuitatibus. Nam Asor est nomē ciuitatis, quæ sic vocatur, & duæ sunt vna in sorte Iudę, Iosue decimoquinto, & vna in sorte Nephthali, Iosue 19. Sic etiam de multis aliis, vt patet ibidem, ita igitur duæ gentes vocabuntur eodē nomine. s. Cinęi, & erant omnes isti Rechabitæ de tribu Iuda, & morabantur in terra Iuda, & propter hoc ponitur hic progenies illorum cum cęteris de tribu Iuda, nam ipsi fuerunt de stirpe Caleb filii Hesron, cuius progenies hic ponitur, & de istis dicendum est. ꝙ venerunt de calore patris domus Rechab. i. de semine Ionadab, nam deriuatio seminalis fit per calorem descindentē in semen, & causantem spiritum, inflantem organa genitalia, & est modus loquendi scripturę literalis, nam quando animalia sunt in coitu dicuntur esse in calore, sic patet Gen. 30. Nam dicitur, quòd erant pecora in extremo calore coitus. s. Factum est ita, vt in ipso calore coitus intuerent̄ virgas oues. Fuit autem pater domus Rechab ipse Ionadab, nam Rechab pater Ionadab nō instituit aliquam obseruationem posteris suis, sed Ionadab filius eius, sic dr̄ Ierem. 35. & ideo Ionadab erat pater domus Rechab. i. oīum Rechabitarum, quia ipse erat pater eorum secundum carnem, & etiam pater quantum ad institutionem vitæ, nam ipse dedit eis leges, per quas viuerent, & isto modo litera stat multum conuenienter, & non sequit̄ aliquod de inconuenientibus assignatis.

Vnde habuerunt initium Rechabitæ, & quales erant.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius de istis Rechabitis quales erant, vel vnde habuerunt initium.

Respondendum, ꝙ isti erant viri religiosi in veteri testamento, sicut nunc sunt monachi, nam abstinebant a quibusdam delectationibus licitis, a quibus non abstinebant alii homines, & in hoc erat perfectio sua, vt infra dicetur. Erant autem isti de tribu Iuda, nam vocabantur Rechabitæ a Rechab, qui fuit de stirpe Caleb filii Hesron, vt litera significat hic, cū dicat cognationes quoque scribarum habitantium in Iabes. i. etiam scribæ habitantes in Iabes, erant de cognatione Caleb, de quo supra dicitur, sicut omnes p̄cedentes. Iste Rechab non instituit aliquam obseruātiam specialem, sed filius eius Ionadab Ierem. 35. propter honorem patris, tamen voluit potius Ionadab sequaces suos appellare ex sui nomine patris, quam ex nomine suo, ideo Rechabitas eos vocauit. Cępit autem ista obseruatio a Ionadab, qui fuit tempore Iorā regis Iuda, & Iehu regis Israel. Vnde quādo Iehu ibat in Samariam ad occidendum omnes cultores Baal inuenit istum Ionadab filium Rechab in via, & fecit quòd ascenderet secum in currum regalem, & dixit: Nūquid cor tuum rectum est mecum, sicut cor meū rectum est tecum? & dixit Ionadab. Est, & tunc ait Iehu: veni & vide cœtum meum pro domino exercituum. Et sic iuerunt ambo in Samariam, & fuerunt simul operam dantes in occisione cultorum Baal, vt patet quarti Regum decimo. De cęremoniis autem introductis ab isto Ionadab considerandum est, quòd iste propter specialem deuotionem voluit impendere

F aliquem cultum Deo, supra id, quod in lege erat, & nō solū ipse hoc seruauit, sed ēt filiis suis, & vxoribus eorum in æternum obseruare iussit. Primū erat, ꝙ nō ędificarent domum ad habitandum, nec habitarent in ea ædificata ab alio, sed habitarent in tabernaculis, qui erant tentoria portatilia de panno facta, & ponebant illa in campis, & morabantur, vbi volebant, deinde mutabant, quando volebant. Secundum erat, quòd non biberent vinum ex vlla causa in æternum, ipsi, & filii, & vxores. Tertium erat, quòd nunquam plantarent vineam ad vsum suum, vel aliorum. Quartum erat, quòd nunquam sererent sementem, & tamen licebat eis comedere de panibus. Ista enim erāt

G expresse mandata Ierem. trigesimoquinto, & per hæc intendebat Ionadab deducere filios suos ad quatuor perfectiones. Prima erat paupertas voluntaria, nam si non ædificarent domos, nec sererent semen, nec plantarent vineas, non poterant acquirere magnas diuitias, immo vix poterant sustentari in vita pauperrima, paupertas autem talis est vna de magnis perfectionibus, quas Christus introduxit in nouo testamento. De hac Matthęus quinto capitulo, beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Secunda perfectio erat contemptus rerum, nam faciebant, quòd filii sui contemnerent omnes diuitias seculi, quia cū ipsi possent vacare agriculturę, & aliis negociationibus, sicut cæteri, & ex hoc acquirere diuitias magnas, eas nolebāt, sed potius cessantes ab his

H ducebant vitam pauperem, & omnia ista contemnebant. Ista etiam fuit perfectio euangelica, quia venientes ad Christum relinquebant omnia, & sequebantur ipsum, sicut dixit Beatus Petrus. Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Matth. decimonono, & Lucæ decimonono. Et Christus promisit eis magna bona, ibidem. Tertia perfectio erāt elèuatio rationis, & dispositio corporis ad obediendum virtuti, & hoc fuit in hoc, quia non bibebant vinum Rechabitę. Primum enim istorum patet, quia illi, qui non vtuntur vino sunt magis dispositi ad sapientiam, quam cęteri homines propter hoc, quòd phantasia eorum, nunquam perturbatur fumositatibus, quę maxime causantur a vino: sic enim dixit

I Salomon: Cogitaui carnem meam abstrahere a vino, vt animum meum transferrem ad sapientiam: Ecclesiastis 2. Et hoc etiam Deus fecerat obseruari in veteri testamento, quantum ad sacerdotes: nam tempore illo, quo ministrare debebant in Sanctuario non bibebant vinum, vt scirent discernere mundum ab immūdo, & sanctum a polluto. Leui. 10. secundum patet de dispositione corporis ad virtutem: nam naturaliter anima nostra desiderium habet virtutis, & tamen in corpore nostro sunt desideria ad contrarium, sic patet ad Galatas 5. scilicet Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis: caro enim concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: hoc. n. sibi inuicem aduersantur. Et ad hoc oportet corpus taliter disponere, quòd non rebellet animę, sed subijciatur

K virtuti iuxta illud infra ad Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem illud redigo, ne cum alijs prędicauerim ipse reprobus efficiar. Et quia abstinentia a vino reddit hominem dispositum ad actum virtutis maxime ad continentiam seruandam, cum vitium ad delectationes venereas incitet iuxta illud ad Ephesios quinto, Nolite inebriari vino, in quo est luxuria, sed implemini spiritu Sancto. Subtraxit ergo Ionadab sibi, & successoribus suis vinum, vt istas duas perfectiones induceret. Quarta perfectio erat, quia abstrahebat homines à delectabilibus secundū carnem, & secūdum communicationem vitę. de delectabili secundum carnem patet in vino: nam delectabile

ctabile est illud bibere iuxta illud prophetę, Vt quid bibitis vinum in dulcidine? idest delectamini in bibēdo vinum? Subtraxit autem hanc delectationem Ionadab sequacibus suis, cum nullus biberet vinū, etiam subtrahebat eis delectationem in modo communicandi, quia delectabile est possidere domos, & agros, vt probat Ari.2.Politi.c.2. Delectabile est etiam habitare in pulchris, & dispositissimis domibus. Et hæc omnia subtrahebat Ionadab posteris suis: nam non poterant habitare in domibus, nec ędificare illas, nec etiam ędificare, vel plantare vineas, & serere sementem. Et ista perfectio assimilatur perfectioni religionis, quæ est continentia, quia per hoc subtrahunt sibi homines delectationem tactus, quæ est in propagatione. Fuerunt igitur viri isti Rechabitę nimis virtuosi inter omnes viros veteris testamenti, & vt ipsi inclinarentur ad obseruandum hęc promisit eis Ionadab, quòd Deus benediceret eis, & viuerent longo tempore: Ieremias 35. Deus autem confirmauit istā benedictionem, vt patet ibidem, scilicet Domui aūt Rechabitarum dixit Ieremias. Hęc dixit Dominus exercituum, pro eo, quod obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custoditis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa, quę pręcepit vobis, propterea hęc dicit Dominus exercituum Deus Israel, non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus.

Sciendum autem, quòd isti Rechabitę cum talem vitam ducerēt morabantur communiter in agris, & tentorijs, & tabernaculis, & non ingrediebantur ciuitates, nisi propter magnā necessitatem, sic enim fuit tempore Sedechiæ regis, cum obsideret Nabuchodonosor Ierusalem. nam quia Chaldæi vastabant tunc terram per circuitum vrbis, fugerunt Rechabitæ à facie Chaldæorum, & introierūt in Ierusalem, & tūc Deus ad probandam malitiam Iudęorum non obedientium mandatis suis, misit Ieremiam ad Rechabitas, vt duceret eos in vnum Gazophylatium tēpli, & offerret eis vinum ad bibendum, qui fecit sic, & dixerunt Rechabitæ non bibemus vinum, quia Ionadab filius Rechab pater noster præcepit nobis, dicēs. Non bibetis vinum vos, & filij vestri vsque in sempiternum, & sementem non seretis, & domum non ædificabitis, & vineam non plantabitis, nec habebitis, sed in tabernaculis habitabitis cunctis diebus vestris, vt viuatis multis diebus super faciem terræ. Et tunc sequitur, quòd ipsi obedierunt mandatis semper istis, & Deus arguit increpādo Iudæos, quòd filij Ionadab obseruauerunt mandata eius, & Iudæi noluerunt obseruare mandata Dei, ideo quòd Iudæi perirent a facie Chaldæorum, Rechabitę autem non lęderentur, nec deficeret vir de eis stans in cōspectu Dñi Iere.35.

CAP. III.

DAVID vero hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron. Primogenitum Ammon ex Achinoh Iezraelitide, secundum Daniel de Abigail Carmelitide.

D*auid.* Descripta in præcedentibus progenie Iuda vsque ad Dauid, hic continuatur progenies Dauid, nam de ipso principalis erat intentio in hoc libro, ideo diligenter enarratur progenies eius, & continuatur vsque ad tempus Esdræ, qui fuit post captiuitatem Babylonis, & diuiditur in tres partes. Primo
A ponitur progenies Dauid vsque ad Salomonem. Sēcundo progenies Salomonis vsque ad transmigrationem in Babylonem ibi.

Filius autem Salomonis. Tertio progenies, quæ fuit post transmigrationem, ibi. *Filij Iechoniæ fuerunt.*

An ista, quæ in isto capitulo scribuntur sint ad præcedentia continuata. Quæst. I.

QVAERITVR Circa primum an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedētia, & an fuerint immediate post illa.

Respondendum, quòd hic non pōt esse continuatio propria, sicut in historijs, vbi partes histo-
B riæ continuantur secundum ordinem suum naturalē in tempore. Hic enim non sunt historiæ, sed enarrātur generationes, potest autē esse continuatio in hoc, si generationes describantur eo ordine quo naturaliter fuerunt, scilicet vt generationes illorum hominū prius ponantur, qui præcesserunt in essendo, si autem mutatur iste ordo, dicetur esse anticipatio, & recapitulatio, sicut in historijs.

Considerandum autem pro hoc, quòd in capitulo præcedenti describitur progenies Iuda, per cuius vnā lineam venit Dauid. Aliæ autem lineæ sunt, quæ nihil attinēt ad Dauid, de linea illa, quæ pertinet ad Dauid. dicendum, quòd quantum ad illam est continuatus ordo, nam præcedenti cap. describitur progenies Iuda per Phares, & Ram, vsque ad Isai patrem Dauid,
C & ponuntur ibi septem filij eius, quorum vltimus est Dauid, & ibi cessat progenies illa, hic autem incępit continuari, quia sumitur initium a Dauid, & enarratr progenies sua, ideo quantum ad lineam per quam descendit Dauid ordo cōtinuatus est. Aliæ autem lineæ tribus Iuda ponuntur præcedenti cap. quæ non pertinēt ad Dauid, & illę deriuātur per Caleb, & Ierameel filios Hesron fratres Ram, & continuantur illæ lineæ vsque ad captiuitatem Babylonis, & tempus, quo fuit Esdras, quod patet præcedenti cap. quia dicitur ibi de Rechabitis, qui fuerunt de stirpe Caleb filij Hesron & tamen Rechabitæ inceperunt esse multo tempore post Dauid, scilicet tēpore Ioram regis Iuda, & Iehu regis Israel, nam tunc fuit conditor huius sectæ, scili-
D cet Ionadab filius Rechab, quarto Regum 10. & præcedenti c.q.vlt. declaratum est, & quantum ad illas lineas non est continuatus ordo, cum prius fuerit successio Dauid, quæ hic enarratur, quam illæ lineæ finitæ fuerint, & tamen necesse est sic scribi, quia alias non posset continuari aliqua progenies per se, nisi omnes simul continuarentur, & tunc turbaretur ordo. est igitur hic ordo continuatus. Circa primum dicitur.

Dauid vero hos habuit filios. Scilicet omnes, qui sequuntur. Pro quo considerandum, quòd Dauid antequam esset rex nullum filium habuit, factus est autem rex anno tricesimo vitæ suæ 2.Re.5. & tunc cæpit ha-
E bere filios. fuit tamen Dauid prius rex super solam tribum Iudę, & regnabat in vrbe Hebron: postea autē venerunt omnes Israelitæ, & vnxerunt eum in regē, vt regnaret super totum Israel 2.Reg 2. & 5. ideo ponūtur hic filij, quos habuit, cum esset rex Iuda in Hebron, & postea filij, quos habuit cum esset rex super totum Israel in Ierusalem.

Qui nati sunt ei in Hebron. Prius regnauit in Hebrō, quam in Ierusalem, ideo ponuntur prius filij, quos habuit in Hebron: deinde quos habuit in Ierusalem. *Primogenitum Ammon.* Iste fuit primogenitus Dauid respectu sui ipsius, & non respectu primę vxoris suę: nā prima vxor fuit Michol filia regis Saulis, & de illa nōdum

dum genuerat, qñ genuit de Achinoam. Iste Ammõ fuit, qui deflorauit sororem suam Thamar fingens se languentem, Dauid autem diligebat eum tenerrimè, ideo non corripuit ipsum, & sic postea occisus est ab Absalom fratre Thamar defloratę 2. Regum tertio.

Ex Achinoam Iezraelitide. Ista Achinoam fuit vxor Dauid, & fuit tertia: nã primo accepit Dauid Michol filiam Saulis in vxorem, quando occidit Philisthęum, & postea egit multa bella. primo Regum 18. deinde accepit Abigail vxorem Nabal Carmeli, cum ipse mortuus est. Et erat tunc profugus Dauid, & latitans per desertum a facie Saulis e.lib.c.25. deinde accepit Achinoam de Iezrael, e.c. & tamen prius genuit de G Achinoam, quã de Abigail, vnde primogenitus suus fuit Achinoam filius. Vocatur autem Achinoam Iezraelitides ab vrbe Iezrael, de qua erat. Dicit autẽ Glo. ordi. interlinearis, quòd fuit de vrbe Iezrael, in qua occisus fuit Naboth ad mandatum Achab tertio Re. 21. sed hoc falsum est, quia Iezrael illa erat in sorte Manasse, & tamen ista, de qua erat Achinoam erat in sorte Iudę. Pro quo consideramdum, quòd duplex est Iezrael, vna est in sorte Iudę, de qua Iosue 15. Vbi ponuntur vrbes sortis Iudę, alia fuit in sorte Manasse: Iosue 17. Prima istarum fuit, de qua accepit Dauid vxorẽ, quod patet primo, quia Dauid accepit istã vxorẽ, quãdo erat profugus a facie Saulis, primo Regum 25. & tamen tunc erat profugus in deserto Iudę, ideo de H terra Iudę acciperet vxorem, & non posset accipere de terra Manasse. Secundo patet, quia accepit Dauid Abigail, quę erat in monte Carmelo, cuius habitatio erat in vrbe Machon, quia ibi habitabat vir suus Nabal. primo Regum 25. & tunc accepit Achinoam de Iezrael quarto cap. Ideo satis videtur, quòd esset ciuitas Iezrael apud Machon, & tamen sic ponitur Iosue 15. Machon, & Chermel, idest ciuitas Carmeli, & Iezrael simul, & sic cum Dauid moraretur in deserto illo, potuit accipere simul Abigail, & Achinoam in vxores, quia illę erant de duabus vrbibus coniunctis, s. de Machõ, & Iezrael. Ista Iezrael, est apud quam posita fuerunt castra Israel, quãdo pugnauit Saul contra Philisthinos, & occisus est. 1. Reg. 29. & est ciuitas ista I apud montem Gelboe, in quo occisus est Saul, & filij sui, vt declaratum est e.c. Alia Iezrael, quę est in sorte Manasse fuit illa, in qua occisus est Naboth, quia noluit dare vineam. Quod patet, quia Achab, qui fecit occidi illum erat rex Israel, & non Iudę, ideo non haberet iurisdictionem, nisi super loca regni Israel, & tñ ipse habebat potestatem super illam, immo morabatur ibi sępissime, & habebat palatia pulchra: voluitq; vineam Naboth facere hortum olerũ, quia erat apud domũ suam: Ideo oportet, quòd ista Iezrael, quę erat in sorte Iudę pertinebat ad regnum Iudę, in quo non dominabatur Achab, ergo Naboth occisus fuit in Iezrael, quæ erat in sorte Manasse, & non in illa, quę K erat in sorte Iudę. Achinoam autem vxor Dauid erat de Iezrael sortis Iudę, & non de Iezrael, quę erat in sorte Manasse.

Secundum Daniel de Abigail Carmelitide. Iste erat secũdus filius, & natus est de Abigail, quę erat Carmelitis, idest de monte Carmelo: nam ipsa habebat Nabal in virum, cuius possessio erat in Carmelo, primo Re. 25. Et potest vocari Carmelitis a monte Carmelo, vel ab vrbe Chermel, erat enim vrbs Chermel apud desertũ: Iosue 25. Et ab illa vocabatur desertum Carmeli. Nõ est tamen Carmelus iste mons, in quo Elias congregauit totum Israel tempore Achab disputaturus cum sacerdotibus Baal ad ostendendum veram deitatem, 3. Regum 18. Nam ille Carmelus est iuxta mare, & est in finibus sortis Aser, & Issachar, vnde dicitur, quod

F peruenit terminus Aser vsque ad Carmelum maris. De hoc declaratum est e.c. Et patet hoc Iosue 19.

De nomine istius secundi filij Dauid. Quæst. II.

QVAERITVR de isto secũdo filio Dauid, quomodo vocatũ hic Daniel. Nam 2. Re. 3. vocatur Zelaad.

Respõdet ad hoc Rabanus, & Glo. or. ꝙ dictus est Zelaad, idest vindicans patrem, quia secundum Hebræos disceptans cum Miphiboseth in quęstionibus legis, victor apparuit, & in hoc patrem vlcisci visus est, ne irrideretur in disputando vir bellicosus a debili. Sed istud non multum conuenit, quia Zelaad, sicut apud Hebræos describitur non potest significare vlciscens patrem, sed significabit hoc si scriberetur, ita corrupte apud Hebræos, sicut apud nos: nam apud eos nõ dicitur Zelaad, nec Zelaab, sed Quelaaph, & interpretatur, quasi pater, vel talis, sicut pater. Simile accidit in quibusdam alijs nominibus Hebręis, quæ corrupte apud nos scribuntur, & non significant idẽ, quod significant apud Hebręos: vtpote in isto nomine Israel: nam apud Hebręos nõ dicit̃ Israel, sed Ezrael, & interpretatur fortis Domini, vel fortis cum Domino. Et si diceretur Israel, sicut nos scribimus, significaret virum videntem Deum, sicut nos interpretamur, sic igitur in isto nomine, quod Rabanus dicit Zelaad, & habet aliam significationem, quam quòd dicatur Quelaaph secundum Hebręos. Aliter igitur dicunt Hebręi, & Nicolaus, scilicet quòd iste puer vocatus prius fuit Daniel, deinde Zelaad, & ratio huius fuit propter Abigail vxorẽ Nabal Carmeli, quia natus est pauco tempore postquam eam accepit Dauid, vt isti volunt, & ideo aliqui videntes puerum irridebant, dicentes, quòd non erat filius Dauid, sed Nabal, & tũc Dauid dixit: Deus iudicet veritatem super hoc, & propter hoc vocauit nomen pueri Daniel, quod interpretatur iudicium Dei, & tunc dicunt, quod Deus mutauit vultum pueri, ita vt esset omnino similis Dauid ad probandum, quòd erat vere filius Dauid, & ob hoc vocatus est Quelaaph, vel Zelaad corrupte secundum nos, & interpretatur, quasi pater, vel talis qualis pater, sed ista apparent nimis ficta, scilicet quòd Dauid poneret nomẽ puero Daniel, vt ipse veritatem rei huius declararet, quia Dauid, qui erat vir prudens non curaret de talibus irrisionibus, quia curare de istis puerile est, vel muliebre.

Secundo patet, quòd adhuc sit magis fictum, scilicet quòd Deus mutauerit subito faciem eius, vt esset omnino similis Dauid, quia hoc erat miraculum magnum, & si tale accidisset, non est credendum, quod scriptura subticuisset illud, potissime, quia scriptura nimis diligenter enarrat omnia gesta Dauid, & pertinentia ad eum, etiam quia non est verisimile, quòd Deus pro tali re vellet facere miraculum, quia istud erat aliquid leue, & puerile.

Tertio patet, quia pręsuppositum istorum non habet locum, scilicet quòd aliqui irriderent istum filiũ Dauid, dicentes eum esse filium Nabal, quia hoc esset, si Abigail peperisset infra nouem mẽses a morte Nabal, & tamen hoc non poterat esse, quia Nabal percussus est a Domino, & fuit per decem dies immobilis, & semimortuus, in quibus non poterat cognoscere vxorem suam Abigail: deinde post mortem eius transierunt aliquot dies prius, quam acciperet Dauid Abigail in vxorem, ideo dato, quod prima die, qua acciperet eam gigneret de ipsa: nõ posset aliquo modo putandus esse filius inde natus pertinere ad Nabal, eo quòd erat vltra tempus, in quo nasci deberet filius,

filius, quē gigneret Nabal. Quarto patet idem, & efficacius, quia non genuit Dauid ex Abigail mox, vt accepit eam in vxorem, quia prius accepit eam in vxorem, quam Achinoam, vt patet primo Regum 25. Et tamen prius genuit Achinoam, quam Abigail, quia primogenitus Dauid fuit Ammon filius Achinoam, vt patet hic, ergo oportet, quod aliquanto tempore manserit Abigail in domo Dauid, & nondum gignebat ex ea: Ideo quando postea pareret non posset dubitari an esset ille filius Dauid, vel Nabal, quia nullo modo poterat pertinere ad Nabal.

Dicendum igitur, quòd nihil istorum fuit, sed Hebræi moti fuerunt ad dicendum ista ex quodam colore nominum, quia vocatus est iste puer Daniel, & etiam Zelaad, quorum primum significat iudicium, & secundum significat quasi pater, & habita ista opportunitate nominum commentati sunt fabulā. Iste est enim modus poetarum: nam ex quibusdam apparentijs repertis in rebus naturalibus habuerūt opportunitatem ad faciendum fabulas de illis, vt patet de vrsa maiori, & minori, quę non merguntur in Oceanum. 2. Meta. & de soliosequio. 5. Meta. de rubedine mororū quarto Meta, & de nigredine Ethiopum. 5. Meta, & sic fere de omnibus fabulis. Veritas autem fuit, quod iste filius Dauid habuit duo nomina, sicut multi alij in scriptura habent duo, vel tria nomina, vt Iacob, & Israel, Esau, Edom, & Seir, Azarias, & Ozias: Ochozias Ahazias, & Ionatham: nam tria sunt nomina vnius viri, & tria alterius, & duo vnius, & duo alterius, vt patet de omnibus Gen. 25. & 32. & quarto Re. 8. & 9. & 15. & sequenti lib. 21. & 22. & sic cum iste haberet duo nomina vocatur aliquando Daniel, & aliquando Zelaab.

Tertium Absalom filium Maacha filiæ Ptolomai regis Iessur: Quartum Adoniam filium Agith: quintum Saphatiam ex Abithal: sextum Ietraham de Egla vxore sua. Sex ergo nati sunt ei in Hebron, vbi regnauit septem annis, & sex mensibus. Triginta autē, & tribus annis regnauit in Ierusalem.

Tertium Absalom. Iste fuit pulcherrimus virorum in quo nō reperta est aliqua deformitas a vertice vsque ad plantam pedis. 2. Regum 14. Iste occidit fratrem suum primogenitum Dauid. 2. Regum 14. ipse etiam cogitauit expellere patrem suum de regno, & occidere ipsum, & fecit coniurationem magnam contra ipsum, fugauitque de terra, & postea cognouit vxorē patris ad magis infamādum eum. 2. Regum 15. & 16. postea inito bello pendens in ligno a Ioab lanceis perfossus occubuit, & sepultus est in deserto. 2. Regū. 18.

Filium Maacha filiæ Ptolomai regis Gessur. Ista fuit filia Ptolomai: erat enim Ptolomai gentilis, & accepit Dauid filiam illius in vxorem dum regnaret super Iudā: de isto rege Gessur quomodo Dauid accepit filiam illius, cum ipse esset gentilis, & an esset Chananeus, declaratū est satis. 2. Regum 3. De regno Gessur vbi erat, & quomodo illę gentes non fuerunt deletę ab Israelitis etiam declaratum est e.c. Ista Maacha non fuit illa, de qua habetur sequenti lib. c. 11. nam illa fuit Roboam filii Salomonis, & dicitur, quòd fuit filia Absalom, & ex illa natus est Abias rex e.c. alia fuit Maacha vxor Abię, & mater Asa regis, quę erat princeps in sacrificijs Priapi, quam ipse Asa amouit ab ipso principatu. 2. Regum 15. alia fuit Maacha concubina Caleb filij Hesron, de qua habetur c. pręcedēti, & ista de qua

A hic differt ab omnibus. *Quartum Adoniam.* Iste Adonias fuit pulcher nimis, sicut Absalō licet non ęqualiter, & dilexit eum nimis Dauid, & ob hoc, quamquā aliquas insolentias faceret, non castigabat illum saltē verbo, tenerrime enim diligebat, & intātum processit superbia eius, quòd viuente Dauid, & ignorante, ipse fecit se vngi publicè in regem. 3. Regum primo. Postea autem mortuo Dauid, & regnāte Salomone voluit per quasdam cautelas regnum auferre Salomoni, & ob hoc occidit eum Salomon. 3. Regum 2. *Filij Agith.* Ista Agith erat Iudęa, sed de qua stirpe esset non legitur, nec aliquid de ea plus reperitur.

Quintum Sephatiam. Iste fuit quintus filius natus in Hebron, de quo nihil in historijs sacrę Scripturę legi-
B tur, quia non pertinuit ad eum regnum, nec etiam ipse aliquid laude, & memoria dignum egit.

Ex Abithal. Mulier Hebręa erat ista, sed non constat de quo genere: nulla enim istarum fuit filia regis, nisi Maacha, quę erat gentilis, & Egla, vt quidam putant, quæ fuit Michol filia Saulis: cæterę autem fuerūt de filiabus subditorum suorum de tribu Iuda.

Sextum Ietraham. De isto etiam nō legitur aliquid, quod fecerit, quia erat de filijs Dauid minoribus: ipse enim fuit vltimus eorum, qui nati sunt in Hebron, & forte nihil memorabile egit. *De Egla vxore sua.* Ista Egla vocatur specialiter vxor Dauid, quamquam oēs alię essent vxores eius, & dicunt Hebręi, & Glo. ord. &
C Nicolaus secundū eos, quòd ista Egla fuerit Michol, & vocatur sola vxor Dauid specialiter, quia eam habuerit vxorem in iuuētute sua, ipsam enim ante omnes accepit, & etiam dilexit eam nimis, primo Regū 18. & ipsa dilexit nimis Dauid, qa liberauit eū a morte, primo Regum 19. Et dicunt, quòd vocatur Egla, idest vitula, quia in iuuentute eam habuit, & erat lasciuiens, vel erat indomita, & superba: nam despexit Dauid, qn̄ vidit eum saltantem coram arca domini. 2. Regum 6. de hoc tamen an fuerit ista Michol, vel aliqua alia declaratum est in quadam quęstione. 2. Re. 3.

Sex ergo nati sunt ei in Hebron. Scilicet isti sex filij supra dicti nati sunt Dauid in Hebron antequam regna-
D ret super totum Israel.

Vbi regnauit septem annis, & mensibus sex. Istud fuit tēpus, quo regnauit Dauid in Hebron: nam mox post mortem Saulis redijt Dauid de terra Philisthinorum, & ascendit in Hebron vrbem Iudę: ibique vnctus est in regem a sola tribu Iuda. Abner autem princeps militię Saulis constituit in regem Isboseth filium Saulis super vndecim tribus, 2. Regum 2. & extūc cępit magnum bellum inter domum Dauid, & domum Saulis e.c. postea autem cum Abner iratus esset contra Isboseth conatus fuit reducere totum regnum Israel ad Dauid. 2. Regum 3. & tamen tūc dolose a Ioab occisus est: nō post multum autem duo principes latronum occiderunt Isboseth regem Israel iacentem in strato suo in meridie, & attulerunt caput eius ad Da-
E uid. 2. Regum 4. Post hęc autem cum Israelitę viderent se non habere regēm, & insuper, quòd vnctus fuerat Dauid a Deo in regem, venerunt ad eum omnes tribus Israel in Hebron, & vnxerunt eum in regē. 2. Regum 5. In his autem omnibus fluxerunt anni septem, & dimidius quibus Dauid dicitur regnasse in Hebron, quia ibi erat sedes regni eius.

Triginta autem & tribus annis regnauit in Ierusalem. Postquam vnctus est in toto Israel in regem, cępit habere sedem regni in Ierusalem. Et ibi etiam omnes posteri sui habuerunt sedem, & ibi sepulti fuerunt: nam Dauid fecerat ibi sepulchra regum honorabilia, ideo de quolibet rege Iuda dicitur, quòd sepultus est in ciuitate Dauid, vt patet ex discursu tertij, & quarti Regum, & totius sequētis libri: in Ierusalem ergo regnauit

uit postea semper Dauid, & fuerunt trigintatres anni regni eius ibi, & tota vita sua fuit annorum septuaginta: nam triginta annorum erat, quando factus est rex in Hebron, & regnauit in Hebron, & Ierusalem simul annis quadraginta. 2. Regum 5. & 3. Regum 2.

Quare tota summa annorum regni Dauid, nec hic, & nec alibi ponitur. Quæst. III.

QVAERITVR quare, quando ponitur summa annorum regni Dauid non ponuntur, nisi quadraginta anni, vt patet 2. Regum 5. & 3. Regum 2. cum tamē fuerint anni quadraginta, & dimidius, quia septem annis, & sex mensibus regnauit in Hebron, & in Ierusalem trigintatribus, vt patet hic.

Respondet ad hoc Glo. ord. & etiam histo. Scho. ꝙ hoc potuit esse propter vnum de duobus. Primū est, quia in istis sex mensibus Dauid ęgrotauit, & nihil dignum rege egit. Secundum est, quia forte in istis sex mensibus fugatus est Dauid a facie Absalonis, & sic videtur in eis non regnasse, ideo subtrahuntur de regno.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia dato, quòd fugaretur Dauid a facie Absalonis, vel esset ęger, ita vt nihil dignum rege ageret: non erat subtrahendum aliquod tempus de regno suo, quia isto modo cum multi reges fuerint, qui in tota vita sua, vel in maiori parte vitę nihil dignum regibus egerunt, deberet subticeri totum tempus eorum velut maior pars, & tamen nihil subticetur.

Item patet, quia si propter hoc subticerentur sex menses de regno eius, nullo modo exprimerentur in aliquo loco scripturę eadem ratione, & tñ isti sex mēses exprimuntur. 2. Regum 5. & etiam hic: ergo nō est ista causa, quare in summa totali annorum subticentur illi sex menses.

Sed dicendum est, quòd in magnis numeris scriptura non curat de modico, & quia sex menses non faciūt annum perfectum, cum regnauerit Dauid quadraginta annis, & sex mensibus, non curat scriptura ponere in totali summa, nisi quadraginta annos, & tamē in summis particularibus ponit illos, scilicet quādo ponitur tempus, quo regnauit in Hebron. 2. Regum 5. & hic.

Porro in Ierusalem nati sunt ei filij Simmaa, & Sobab, & Nathan, & Salomon quatuor de Bethsabee filia Ammiel.

Porro in Ierusalem nati sunt ei filij. Hic ponuntur filij, quos habuit Dauid in Ierusalem postquam fuit rex totius Israel. Et sciendum, quòd omnes illi, qui ponūtur hic, & geniti fuerunt in Hebron, habentur 2. Regum 3. Et qui ponuntur hic, & geniti fuerunt in Ierusalem habentur. 2. Regum 5. *Samaa.* Iste fuit primus de illis quos habuit in Ierusalē, & vocatus est Samaa, sicut frater Dauid tertius præcedenti cap.

Et Sobab. Differt iste a Sobal, de quo dicitur præcedenti capi. *Et Nathan.* Non est iste Nathan propheta, quamquam aliqui volunt narrare dicentes, quod fuerit ipse, & habent quoddam inductiuum, scilicet quia fuit tempore Dauid, vt patet 2. Regū 7. & 12. sed falsum est, quia Nathan fuit vir ętatis maturę, & forte erat maior ętate, quam Dauid, & patet hoc, quia isti fuerunt filij Dauid, & Bethsabee, vt dicitur in litera, & tamen Nathan propheta venit ad Dauid denuncians ei de regno suo, & de gloria. 2. Regum 7. Et nondum Dauid acceperat Bethsabee in vxorem, nec mortuus

F erat Vrias, quia de morte eius, & fornicatione Dauid cum Bethsabee habetur. 2. Regum 11. ideo impossibile fuit, quòd Nathā esset filius Dauid, & Bethsabee; patet etiam hoc, quia Eccle. 47. dicitur: Post hęc surrexit Nathan propheta in diebus Dauid. Et tamē si Nathan propheta fuisset filius Dauid, non diceretur; ꝙ surrexit in diebus Dauid, sed diceretur magis Nathan filius Dauid surrexit. Item patet, quia non poterat esse Nathan propheta filius Bethsabee, quia nō loquebatᷓ ei sicut matri, sed magis, sicut alteri personę non pertinenti ad se, vt patet 3. Regum primo. Dicendum ergo, quòd iste Nathan propheta fuit alius ab isto, qa multi vocabantur Nathan tunc, sicut multi vocantur

G nunc Petrus.

Et Salomon. Iste fuit filius Bethsabee, quem cōcepit post mortem Vrię, cum iam ducta esset in vxorem Dauid: nam alius, qui natus est de fornicatione mortuus fuerat. *Quatuor de Bethsabee filia Ammiel.* Idest quatuor nati sunt de Bethsabee: accepit enim Dauid multas vxores, & concubinas postquam venit in Ierusalē de Hebron, 2. Regum 5. Et vna vxor erat Bethsabee cuius fuerunt isti filij quatuor.

An verum sit, quod Dauid habuerit istos quatuor filios de Bethsabee. Quæst. IIII.

QVAERITVR quō Dauid genuit istos quatuor filios de Bethsabee: nā videtur, quòd

H non poterat habere eos, quia Salomō fuit vnigenitus ex Bethsabee, vt patet Prouer. 4. cum ipse Salomon dicit: Nam, & ego filius sui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea.

Ad hoc responderi potest dupliciter, vno modo, ꝙ isti tres non fuerunt filij Dauid, & Bethsabee, sed solus Salomon: fuerunt tamen filij Bethsabee ex Vria viro suo, & mortuo illo adoptauit eos Dauid in filios suos, & computantur hic inter suos.

Alio modo potest dici, quòd omnes isti fuerunt filij Dauid, & Bethsabee, & quādo dicit Salomō, quòd ipse fuit vnigenitus coram matre sua: potest intelligi, quòd ita diligebatᷓ, sicut vnigenitus, quod apparet ex familiari collocutione, quam habebat ad ipsum, non

I quod esset ipse vnigenitus cum habuisset alios fratres ex matre. Vterque modus istorū est satis conueniens, sed primus eorum est, quem tenet Nicolaus, & Hebræi, & iste videtur rationabilior. Primo quia si habuisset Dauid multos filios ex Bethsabee fuisset primus illorum Salomon, scilicet de viuentibus, & sic deberet poni primus inter quatuor filios Bethsabee: tum propter dignitatem regalem, quam ipse habuit, & nō aliquis fratrū suorum: tum quia ipse esset prior natiuitate, & hic obseruatur prioritas in natiuitate, vt patet ex illis sex filijs Dauid suprapositis, qui nati sunt in Hebron: nam ponuntur secundum ordinem natiuitatis, & tamē ipse ponitur vltimus inter filios Bethsabee, ergo non fuerunt illi geniti a Dauid ex Bethsa-

K bee. Secundo patet, quia positio secunda non conuenit sacrę Scripturę cum dicat se Salomon vnigenitū. Et modus assignandi, quomodo ille fuerit vnigenitus, non est satis literalis, sed aliqualiter appropriatus. Tertio patet, quia satis verisimile est, quod cum Dauid offendisset nimis Vriam, qui erat vir valde bonus, & fidelis Dauid, & offendisset eum iniustissime, & postea doleret de peccato isto, quòd filius eius adoptaret ad benefaciendum sibi, specialiter, vt in hoc aliquo modo satisfaceret pro iniuria maxima, quā intulerat Vrię patri eorum occidendo ipsum iniuste, & cognoscendo vxorem eius. Non poterat autem Dauid illis satisfacere, quam quod eos in filios adoptaret eis, sicut filijs. Quarto patet hoc ex speciali amore,

quem

quē habebat Dauid ad Bethsabee: verisimile est enim, A ꝙ propter eā benefaceret filijs suis adoptando eos sibi. Considerandum vlterius, quòd inter istos quatuor filios Bethsabee nō computatur ille qui genitus est ex adulterio, & mortuus est cito 2. Reg. 12. Ratio huius est, quia ille non peruenit ad octauum diem, & ideo cum parū post egressum de vtero mortuus fuerit iudicatur tamquam nunquam fuerit, & ista iura ponunt illos, & similes tamquam nunquam fuissent: sic patet extra de verbo. signifi. c. Nam, & ego. Et sic etiā Salomon dixit se vnigenitum coram matre sua, tamquam nullus præcessisset eum ex eadem matre, nec secutus fuisset, & tamen præcesserat eum ille paruulus: ideo non computatur ille, sed habetur tamquam nunquā fuerit. Alia Ratio est, quia ille paruu- B lus non peruenit ad octauum diem, in quo circuncidebantur paruuli Hebræorum, & non circuncisus est: ideo non habebat nomen in populo Dei, quia nūquam fuerat unus de populo Dei, cum circuncisio esset signaculum distinguens fideles ab infidelibus: sicut nunc, qui non baptizatus moritur, non habetur tamquam filius, nec fit ei portio in hæreditate patris quamquàm sit posthumus, & aliàs mater deberet ei succedere, si baptizatus esset: & tunc moreretur: ideo nunquam ille paruulus fuit computatus inter filios Dauid, & ideo inter istos quatuor non ponitur: sed vnus eorum, scilicet Salomō est filius Dauid, & Bethsabee, alij tres fuerunt filij Bethsabee, & Vriæ adoptati à Dauid.

C

An verum sit, quòd Bethsabee fuerit filia Amihel.
Quæst. V.

QVAERITVR Vlterius quomodo dicit̄ hic, quòd Bethsabee erat filia Amihel: nam primo Reg. 11. dicitur, quòd erat filia Eliab.

Respondendum vno modo, quòd pater Bethsabee erat binomius: nā vocabatur Eliab, & Amihel, & ideo aliquando ponitur unum nomen, & aliquando aliud: sic enim patet in multis: nam Ochozias, Aazias, & Ioatham nomen eiusdem viri sunt, & D vocatur aliquando uno nomine, & aliquando alio. 4. Reg. 8. & 9. & sequenti lib. 21. & 22. & sic de multis alijs habentibus plura nomina: sic fuit iste pater Bethsabee. Aliter potest dici, quòd nomen patris Bethsabee vnicum erat, scilicet, Amihel aui Eliab, & tamē aliquando ponitur nomen patris eius, & aliquando aui, & vnus illorum vocabatur Amihel, & alius Eliab, & sic videtur esse occasio errandi: simile patet 4. Reg. 8. Nam ibi dicitur de Athalia, quòd erat filia Achab Regis Israel, & iterum dicitur ibidem, quòd erat filia Amri regis Israel: & tamen Amri erat pater Achab, 3. Reg. 16. Et sic vocatur eadem filia patris, & aui: ita hic vocabitur Bethsabee aliquando filia patris Sin, & aliquando aui: primus tamen modus verisimilior est. De Bethsabee autem an peccauerit quando cognita E est a Dauid, & an peccauerit ipsa magis quàm Dauid vel è contrario, & an peccauit se lauando in solario, & multa alia dubia circa ipsam declarata sunt, secundo Reg. 10.

Iebaar quoque, & Helisama, & Eliphalet, & Noge, & Nepheg, & Iaphia, necnon Helisama, & Eliada, & Eliphelet nouē. Omnes hi filij Dauid absque filijs concubinarū, habueruntque sororem Thamar.

A *Iebaar quoque*. Hic ponuntur filij alij geniti a Dauid in Ierusalem ex alijs vxoribus. Est considerandum, ꝙ Dauid habuit filios ex vxoribus, & ex concubinis: & tamen filij concubinarum non nominantur hic, sed solum filij vxorum, vt patet infra. Accepit enim Dauid multas vxores in Ierusalem. 2. Reg. 5. Primus autem istorum filiorum erat Iebaal, de quo nihil legi in aliquo libro sacrę Scripturę, quia isti erāt quasi ignoti inter reliquos filios Dauid. *Et Helisama*. Alius Helisama fuit filius Icamię pręcedenti capitulo, sed differt ab isto, quia ille nō pertinebat ad progeniem Dauid. *Et Eliphelet, & Noge, & Nepheg, & Iaphia.* Isti sunt incogniti, quia de eis non fit mentio in Scriptura, licet etiam sub istis nominibus exprimantur. 2. Reg. 5. erāt B etiam isti minoris dignitatis inter reliquos filios Dauid: ideo quamquàm ponantur nomina matrum eorum, qui nati sunt in Hebron, vt patet hic: & 2. Reg. 3. non ponuntur hic nec alicubi nomina matrum istorum. *Nec non est Helisama.* Iste est alius Helisama, & sic erant duo Helisama filij Dauid, & fortè, quia erant ex duabus vxoribus, & hoc raro repetitur, quòd vnus homo habeat duos filios eiusdem nominis, quia fere est contra omnem consuetudinem. *Et Eliada, & Eliphelet nouem*. Idest omnes isti filij Dauid quorum non ponuntur nomina matrum sunt nouem. Alij autem sunt decem, scilicet, sex nati in Hebron, quorum ponuntur sex matres, & quatuor nati de Bethsabee: & sic sunt decem, & nouem filij Dauid nati ex C vxoribus, prętet natos ex concubinis, quorum non ponuntur nomina nec numerus. Sciendum autem, quòd istorum hic positorum ponuntur nomina. 2. Reg. 15. Et tamen quorundam mutantur nomina quantum ad aliquid: nam hic ponuntur duo filij Dauid qui vocantur Helisama: & tamen 2. Reg. 5. vocatur primus eorum Elisua, & secundus eorum vocatur Helisama. Etiam ille, qui vocatur hic Napheg vocatur ibi Nepheg. Sciendum etiam quòd ibi subticentur duo, qui ponuntur hic: nam ibi ponitur vnicus Eliphalet, & hic duo, & hic ponitur Noge, & ibi non. *Omnes hi filij Dauid absque filijs concubinarum*. Scilicet omnes decem, & nouem supra nominati fuerunt fi- D lij Dauid ex vxoribus eius, & isti fuerunt pręter filios concubinarum: nam filij concubinarum multi erant, & tamen non nominantur. *Habuerunt sororem Thamar*. Idest omnes isti habuerunt Thamar in sororem, quia fuit soror ipsorum ex parte patris, & fuit soror Absalonis solius ex parte matris: nam erat filia Maacha vxoris Dauid, quæ etiam erat mater Absalonis, & erat filia regis Gessur: & quamquàm omnes isti essent filij Dauid, non computatur generatio per aliquem eorum, nisi per Salomonem, & lineę omnium aliorum omittunt, quia nō pertinent ad intentionē Scripturæ,

Quare Scriptura non expressit hic nomina filiorum natorum ex concubinis, Quæst. V I.

E QVAERITVR Quare non expressit hic Scriptura nomina, vel numerum filiorum natorū ex concubinis.

Respondendum, quòd sunt ad hoc duæ causæ. Prima est, quia Scriptura non intendit hic enarrare progeniem alicuius ipsorum. Causa autem principalis, quare nominantur hic aliqui est, quia Scriptura intendit enarrare aliquas progenies eorum, & quia nullius de filijs concubinarū Dauid intendit Scriptura enarrare ꝓgeniē, nullius eorū ponit hic nomē. Secunda causa est ꝑ dignitatem, nam in enarratione progenierum, & expressione nominum attenditur dignitas, & ob hoc in regibus Iudas semper exprimūtur nomina matrum, & in regibus Israel nunquam

expri-

exprimuntur nomina matrum: vt patet ex processu tertij, & quarti regum. Et Ratio huius fuit, quia reges Iuda semper sunt maioris dignitatis in Scriptura vt declaratū est.4.Reg.15. Et apparet hic etiā istud, quia quando aliqui sunt digniores, tanto fit maior mentio de istis,& exprimuntur plura pertinentia ad eos,& quia filij sex Dauid, qui nati sunt in Hebron erant digniores cæteris filijs Dauid pter Salomonē, fuerunt posita nomina illorum, & nomina matrum suarum. Illorum autem, qui nati sunt in Ierusalem ex
C vxoribus ponuntur nomina: & tamen non ponunt nomina matrum suarum: preterquā in Salomone,& in fratribus suis tribus, quorum nomen matris ponitur propter dignitatē Salomonis. Sicut autem nouē nati in Ierusalem fuerunt aliquantulum minoris dignitatis quā sex nati in Hebron, & ob hoc ponūtur nomina matrum illorum, & non istorū: ita filij Dauid ex cōcubinis fuerunt etiā minoris dignitatis quā nouem nati in Ierusalē, & ob hoc debuit minor de eis fieri mentio quam de illis, non potuit autem hoc esse nisi, quòd tacerentur nomina filiorum concubinarū quia alias essent æquales nouem natis in Ierusalem, ideo fuerunt tacita nomina istorum. Facta est tamen mentio, quòd Dauid habuisset aliquos filios ex concubinis, ne putaretur nullos habuisse: Multa autem dubia sunt circa hoc, scilicet an Dauid peccauit habendo concubinas: & an istæ fuerunt concubinæ, vel vxores minus principales, & cum Dauid haberet iam sex uxores, quas acceperat in Hebron, ad quid voluit accipere plures quando regnauit in Ierusalem,& dato, quòd vellet accipere plures quare nō faciebat, quòd essent omnes vxores, quia faciebat, quòd quædam essent vxores, & quædam concubinæ,& an Thamar, de qua hic dicitur fuerit filia Dauid, vel solum fuerit filia Maacha filiç regis Giessur, quā habuit ante quam copularetur Dauid in matrimonium, & si Thamar erat filia Dauid, quomodo dicebat ipsa, quòd Dauid daret eam in vxorem Amnon primogenito suo, & multa alia similia dubia, de quibus omnibus declaratum est secundo Reg.5, & 13.cap.

Filius autem Salomonis Roboam: cuius Abia filius genuit Asā. De hoc quoque natus est Iosaphat pater Ioram, qui Ioram genuit Ochoziam, ex quo ortus est Ioas, & huius Amasias filius genuit Azariam. Porro Azariç filius Ioathan procreauit Achaz patrem Ezechiæ, de quo natus es Manasses, sed & Manasses genuit Amon patrem Iosiç. Filij autem Iosiæ fuerunt primogenitus Iohannam, secūdus Ioacim, tertius Sedecias, quartus Sellum,

Filius autem. Hic ponitur secundum, scilicet, progeniei Dauid continuatio a Salomone vsque ad Babylonis transmigrationem:& dicitur. *Filius autem Salomonis Roboam.* Non legitur habuisse alium filium nisi istum quamquàm habuerit vxores plurimas, scilicet, septingentas quasi Reginas,& trecentas concubinas 3.Reg.11. Vxor autem Salomonis, ex qua genuit Roboam fuit Naama de terra Ammonitarum. 3.Reg.18.legitur tamē habuisse Salomon filias duas. Vna vocabatur Thaphet, & data fuit in vxorem vni de duodecim præpositis eius, qui vocabatur Benabinadab 3. Reg.4. alia vocabatur Basemath, quæ data
F fuit in vxorem alteri de duodecim præpositis, qui vocabatur Athimaas eodem capitu. tempore istius Roboam fuit diuisum regnum vnicum in regnum Iuda, & Israel.3.Reg.12. Iste Roboam habuit vxores decem,& octo,& concubinas sexaginta, & genuit filios viginti octo,& filios sexaginta sequenti libri cap. 11. Omnia autem gesta Salomonis habentur 3.Reg. à principio vsque ad duodecimum capitulum, & sequenti libro à principio vsque ad vndecimum capitulum. Gesta autem Roboam habentur 3.Reg. a capit. 12.vsque ad 14.& sequenti libro cap.11.& 12. *Cuius filius Abiam.* Scilicet Roboam genuit Abiam. Iste regnauit pauco tempore, scilicet, tribus annis.3.Re.15. & pater suus Roboam decem, & septem annis.2.
G Reg.14. & Salomon auus suus quadraginta annis.3. Reg.11. Fuit autem Abia vir bellicosus, & habuit bellum admirandum cum Ieroboam rege Israel, in quo perierunt quingenta milia virorum ex parte Ieroboam sequenti libro.capitu.decimotertio.

Genuit Asa. Scilicet Abia genuit Asa, scilicet, iste fuit bonus Rex Zelator cultus Dei in principio regni sui, & ferè semper abstulit de terra idola, & abominationes, quas fecerant patres sui Reges Iuda, & amouit matrem suam Maacham, ne esset princeps in sacrificijs Priapi 3.Reg.15. ipse autem confirmauit pactū cum toto Iuda,& multis viris Israel, vt sequerentur Dominum, & fecerunt solennitatem magnam sequenti libro cap.15. Habuit etiam magnum bellum contra Aethiopes eodem libro capitu. 14. Et
H tamen circa finem vitç peccauit, quia non sperauit in Domino, sed in rege Syriç,& posuit in carcere Prophetam Annani increpantem se, ideo iratus Dominus percussit eum dolore pedum podagram patiens mortuus est eodem libro capitu.16. regnauit autem annis quadragintauno 3.Reg.15. Gesta autem habentur 3.Reg.15.& sequenti libro capitu.14.& 15.& 19.

De hoc quaque natus est Iosaphat. Iste fuit rex valde bonus,& regnauit annis vigintiquinque.3.Reg.vlti. nec habuit aliquid reprehensibile, nisi quia auxilium præbuit Acab regi Israel eundo cum eo ad bellum in
I Ramoth Galaad,& Deus voluit eum tunc occidere, sed propter multa opera bona quę fecit, non occidit eum. Sequenti libro.capitu.decimonono. Reprehenditur etiā, quia voluit, quòd naues suæ irent in Ophir pro auro cū nauibus Ochoze regis Israël: ideo Deus confregit eas in Asiongaber eodem libro, capitu.20. Fuit autem bellum mirabile tempore huius contra filios Aman,& Moab,& Idumeos, in quo ipsi se occiderunt, Deo agente, & Iudæis non pugnātibus, eodem capitu. Gesta autem huius tanguntur 3.Regum. vlti. & habentur plenè sequenti libro capitu.17.& 18.& 19.& 20.

Pater Ioram. Scilicet, Iosaphat fuit pater Ioram: iste Ioram habuit Athaliam filiam Acab regis Israel in vxorem, quæ induxit eum ad omnia mala. 4. Reg. 8.& sequenti libro capitu. vigesimoprimo. Fuit au-
K tem Rex pessimus: regnauitque annis octo, ipse multiplicauit idolatriam, & tempore suo Idumæi, qui subiecti erant regibus Israel cessauerunt soluere tributum, & constituerunt super se Reges: occidit autem iste oēs fratres suos, & multos de principibus Iuda: Deus autem misit contra eum latrones Arabum, & Aethiopum, qui occiderunt omnes filios eius præter minimum, & ipse morbo insanabili percussus a Deo turpiter interijt: nec populus exhibuit ei honorem, quem exhibebat in funeribus aliorum regum. De his quarto Regum 8. & sequenti libro, capitulo vigesimoprimo.

Qui Ioram genuit Ochoziam. Iste fuit filius Ioram, & Athaliç filiç Acab, & erat minimus omniū fratrum, vnde

vnde cùm occiderentur cęteri, iste vnicus euasit, & vocabatur iste tribus nominibus, scilicet, Ochozias. 4. Reg. 8. vel Achazias. eodem lib. ca. 9. vel Ioatham: sequenti lib. cap. 21. & 22. Iste regnauit anno vno, & occisus est a Iheu simul cum Ioram rege Israel in vrbe Iezrael. 4. Reg. 9. *Ex quo ortus est Ioas*. Ochozias rex multos filios genuit, sed cùm Athalia mater eius sciret mortuum illū, conata est occidere omnes nepotes suos filios Ochozię, vt ipsa sola regnaret, & occidit omnes præter Ioas, quem abscondit Iosaba filia regis Ioram, cum esset vnius anni, & mansit absconditus in templo Domini annis sex, & in fine eorum eductus est publicè, & vnctus est in regem, occisaque fuit Athalia. 4. Reg. 11. Regnauit autem annis quadraginta, & fuit bonus quandiu docuit eum Ioiada summus Sacerdos: ipse enim fecit sartatecta templi, & collectionem pecuniæ. 4. Reg. 12. Sed mortuo Iaiada fuit malus, & lapidauit, Zachariam prophetam filium Ioiadę, & fratres eius sequenti libro, cap. vigesimoquarto. Gesta autem huius habentur. quarto Regum 11. & 12. & sequenti libro, cap. vigesimosecundo, & vigesimotertio, & vigesimoquarto.

Et huius Amasias. Scilicet, huius Ioas fuit filius Amasias, & iste erat vigintiquinque annorum, quando cępit regnare, & regnauit annis vigintinouem: habuit autem bellum contra Idumęos, & pręualuit, deosque eorum in bello captos adorauit, & superbia elatus petiuit pugnam cum Ioas rege Israel, & captus est ab eo viuens & ignominiosè ductus in Ierusalem, & postea vero a seruis suis in Lachis occisus est. quarto Regum 14. & sequenti lib. 25.

Genuit Azariam. Scilicet, Amasias genuit Azariā. Iste vocatur aliquando Azarias, & aliquando Ozias. quarto Reg. 15. iste regnauit quinquaginta duobus annis, & fuit rex bonus, & potens in bellis, & famosus, & diues, & ædificator vrbium, sed quia conatus est offerre Thymiama coram Domino, sicut Sacerdos, percussus est lepra in fronte: & mansit leprosus vsque ad mortem. Gesta huius habentur quarto Regum 15. & sequenti lib. cap. 26.

Porro Azariæ filius Ioatham. Scilicet, Azarias genuit Ioatham: iste fuit bonus rex imitator patris incipiens regnare, cùm esset vigintiquinque annorum: regnauit annis decem, & sex. Gesta huius habentur. 4. Reg. 15. & sequenti lib. cap. 27.

Procreauit Achas. Iste cępit regnare cum esset annorum viginti, & regnauit annis decem, & sex, nec habuit aliquid memoria dignum, nisi quòd fecit omnia mala idolatrię, qualia nullus adhuc de regibus Iuda fecerat: tempore autem eius viri de regno Iuda passi sunt mala multa ab Israelitis, & Assyrijs. De his omnibus quarto Regum 26. & sequenti libro, capit. vigesimooctauo.

Patrem Ezechiæ. Iste fuit optimus Rex: nam ante eum nullus fuit talis Rex pręter Dauid: sic dicitur quarto Regum 18. Ipse abstulit omnem idolatriam, & etiam excelsa, quæ nullus rex ante eum abstulerat. eodem cap. contra hunc venit Senacherib rex Assyriorum, & percussus est ab Angelo exercitus eius. quarto Regum 19. Tempore huius miraculosè recessit Sol per decem lineas. quarto Regum 20. Iste reparauit cultum Domini perditum sequenti libro, capit. 29. Gesta huius habentur quarto Regum 18. & 19. & 20. & sequenti libro, capitu. 29. & 30. & 31. & 32.

De quo natus est Manasses. Iste fuit rex pessimus, nullus enim in regibus Iuda ante eū, nec post eum fuit tam malus in idolatria, & in occisione prophetarū. Nam & repleuit Ierusalem sanguine vsque ad os. Regnauit autem annis quinquagintaquinq;, & erat annorum duodecim quando cępit regnare: Gesta huius habentur 4. Reg. 21. & sequenti libro, cap. 33.

Sed, & Manasses genuit Amon. Iste Amon fuit rex valde malus imitator patris, quāquàm nō fuit ęqualis in malitia. Erat autē annorum vigintiduorum quando cępit regnare, & duobus annis tantum regnauit: nam occisus fuit a seruis suis, gesta huius habentur. 4. Reg. 21. & sequenti lib. cap. 33. *Patrem Iosiæ*. Iste Iosias fuit rex optimus: non enim fuit ei aliquis rex æqualis inter omnes reges Iuda ante, nec post nisi Dauid 4. Reg. 23. Nam ipse melior fuit quam Ezechias, vt probatum est ibidem. Tempore huius inuētus est liber legis in domo Domini, & ipse fecit restaurationem sartatectorum templi. 4 Reg. 22. ipse etiam diligenter abstulit omnem idolatriam de terra occidendo Sacerdotes idolorum super altaria, & cremando ossa eorū ibi, & extumulando mortuos, & cremādo ossa eorum super altaria: Regnauit autem annis trigintauno, cępitque regnare, cū esset octo annorū, & à Pharaone rege Aegypti in Magedo sagitta percussus occubuit. 4. Reg. 23. Gesta huius habentur. 4. Reg. 22. & 23. & sequenti lib. 34. & 35. *Filij autem Iosiæ fuerunt primogenitus Iohanan, secundus Ioatham, tertius Sedecias, quartus Sellum*. Ponuntur hic quatuor filij Sedecię, licèt in libris Regum non inueniantur nisi tres, & ponitur ordo natiuitatis eorum.

Quare ponuntur hic quatuor filij Iosiæ.
Quest. VII.

QVAERITVR Quare Scriptura posuit hic quatuor filios Iosiæ, cum in omnibus præcedentibus regibus de stirpe Dauid nunquā posuerit nisi vnicum filium, vt patet in litera. Aliquis dicet, quòd alij reges præcedentes non gignebant plures filios, sed vnicum quilibet. Ideo nō poterat poni nisi unicus pro quolibet, & tamen genuit Iosias multos, ideo positi fuerūt quatuor, & hoc videtur innui Matth. primo. Vbi ponitur genealogia Christi: nam ponūtur ibi omnes isti reges, quia de stirpe eorum venit Christus, & cuiuslibet eorum ponitū vnicus filius. De Iosia autem dicitur: Iosias autem genuit Ieconiam, & fratres eius. Dicendum tamē, quod hoc falsum est, quia multi istorum regum erant, qui habebant plures filios: Patet enim de Roboam: nam ipse habuit vigintiocto filios, & sexaginta filias, sequēti lib. cap. 11. Abia autem habuit filios viginti, & decem, & sex filias. eod. lib. cap. 13. Iosaphat quoque habuit multos filios, quos omnes occidit Ioram frater eorum eod. lib. cap. 21. & ipse Ioram multos filios habuit, & omnes occisi sunt a latronibus Arabum, & Aethiopum. eod. capitu. idem patet de Ochozia filio eius, qui multos habuit, & occisi sunt ab Athalia eo. lib. cap. 22. immo pauci erant de regibus, qui non haberent plures filios.

Cùm autem dicitur, quòd Matth. 1. dicitur specialiter de Iosia, quòd genuit Ieconiam, & fratres eius, quia multos filios habuit. Dicendum, quòd non fuit propter hoc, sed propter aliam causam: sic etiam dicitur ibi de Iacob, quòd Iacob genuit Iudam, & fratres eius, & tamen non solum Iacob genuit multos: sed etiam Abraham genuit multos, vt patet supra primo. & etiam Isaac genuit duos: & tamen non dicitur in genealogia Christi Abraham genuit Isaac, & fratres eius, sic vt dicitur Iacob genuit Iudam, & fratres eius.

Dicendum igitur q̄ fuit hoc propter duo: primò, quia Scriptura computat hic lineā Dauid solum per reges, ideo ponit Scriptura illos filios Dauid, q̄ reges fuerunt: Patet hoc, q̄a Dauid habuit decē, & nouē filios

filios præter filios concubinarum, & tamen non computatur linea per aliquem illorum, nisi per Salomonem, eo quòd a nullo aliorū deriuati sunt aliqui reges, nisi a Salomone, ita quilibet de filiis Salomonis, licet habuerit multos filios non nominauit scriptura omnes illos, sed solum illos, qui regnabant, siue maiores, siue minores essent, nullus tamen regum Iuda habuit plures filios, qui regnarent, sed vnicum, ideo cuiuslibet nominatur vnicus filius, Iosias autem habuit multos filios, qui regnauerunt successiue, ideo nominauit scriptura multos filios eius, & ista est caussa potissima. Sic etiam Matth. primo, cum vnicus eorum necessarius sit ad lineam Christi, nominantur tamen multi, quia dicitur, quòd genuit Ieconiam, & fratres eius, & hoc propter dignitatem regalem. Sic etiā de filiis Iacob dicitur, quòd Iacob genuit Iudam, & fratres eius: solus enim Iudas necessarius erat ad lineā Christi, & tamen fecit Mattheus mentionem de aliis propter dignitatem, quia non sunt in toto veteri testamento aliqui tantę dignitatis, nec de quibus tanta mētio fiat, sicut duodecim filii Iacob, qui fuerunt capita duodecim tribuum Israel. Secunda ratio fuit, quia forte intēdebat Esdras hic, vel in libro suo facere mētionem aliquam de posteris filiorum Iosiæ post captiuitatem Babylonis, & non de posteris filiorum aliorū regū, ideo nominauit multos filios Iosię, & singulorum aliorum nominauit vnicum. Prima tamen ratio melior est.

An verum sit quatuor fuisse filios Iosiæ. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ fuerunt quatuor filii Iosiæ, quia 4. Reg. 23. & 24. solum ponuntur tres filii, & illi nominantur regnasse.

Respondendum est, quòd ad hoc sunt multę positiones.

Quidam enim dicunt, ꝙ filii Iosiæ fuerunt tres solū, sicut habetur in libris Regum, s. Ioachaz, Ioachin, & Sedecias, & tamen hic ponuntur quatuor, quia Sedecias, & Sellum, qui ponuntur esse hic duo filii, fuerunt vnus filius, ista est positio Rabbi Salomon, & dicitur, quòd Sedecias vocatur Sellum, quod interpretatur consummatio, eo ꝙ in illo consummatum est regnum Iudæorum: nam tempore ipsius ducti sunt Iudæi in Babylonem, & postea non fuerunt reges de tribu Iuda, sicut prius, sed quidam principes.

Secunda positio est, ꝙ habuerit Iosias quatuor filios, qui nominantur hic, & tamen, quòd in libris regum non ponuntur, nisi tres, eo quòd illi tres regnauerunt solum. Quartus autem fuit inhabilis ad regnum.

Tertia positio est, quòd fuerint quatuor filii Iosiæ, & tamen primus eorum, qui ponitur hic non ponatur in libro Regū, eo ꝙ ille mortuus fuerit ante patrē suum, & non regnauit.

Quarta positio est, ꝙ Iosias solum habuerit tres filios, sicut habetur in libro Regum, & quilibet eorum regnauerit, & tamen ponuntur hic quatuor, quia cōputatur cum eis vnus nepos Iosiæ, s. secūdus Ioachin, nam primus regnauit vnus de filiis Iosiæ, & deinde alius, postea vero nepos, deinde filius, vt probatum est 4. Reg. 23. & sic vnus istorum erit nepos Iosiæ, & tres erunt filii.

Quinta positio est, quòd fuerunt tres filii Iosiæ, & tamen ponuntur hic quatuor, quia duo nomina de primis istorum competunt primogenito Iosiæ.

Sed dicendum, quòd quælibet istarum positionū

F sustinet aliqualia inconuenientia. De prima positione patet.

Nam primum inconueniens est contra illam, quia ponit istos duos primos fuisse filios Iosiæ eo ordine quo fuerunt in libro Regum, s. ꝙ Iohanan sit ille, qui vocatur ibi Ioachaz, & qui regnauit ibi tribus mensibus, & tamen hoc non potest stare, quia hic dicitur, ꝙ primogenitus Iosiæ fuit Iohanan, & tamen ille, qui prius regnauit de filiis Iosiæ, non fuit primogenitus, sed qui secundo regnauit: nam Ioachaz qui prius regnauit erat vigintitrium annorum, quando cępit regnare, & regnauit solum tribus mensibus, & post illos cępit regnare Ioachin frater eius, & tamen Ioachin quando cępit regnare, erat annorū vigintiquinque, de vtroque patet quarto Regum vigesimotertio, ergo qui secundo regnauit, s. Ioachin erat primogenitus.

G Secundum inconueniens est, quia nō ponitur hic nomen illius Ioachaz qui prius regnauit, sed dicitur Iohanan, & non apparet, an sit nomen illius.

Tertium inconueniens est, & principalius, quia dicit, quòd Sedecias, & Sellum fuerit idem homo, quia hic contrarium est, cum dicantur fuisse quatuor filii Iosiæ, & exprimuntur nomina illorum sigillatim.

Quidam autem respondent ad primum inconueniens dicentes, ꝙ Ioachaz qui prius regnauit de filiis Iosiæ vocatur primogenitus, non quia primo natus fuerit, sed quia prius regnauit, & in dignitate primogenitus fuit.

H Ad tertium inconueniens dicunt, quòd idem filius Iosiæ habet duo nomina, quia consideratur duabus rationibus. Nam vocatur Sedecias, quia nomen eius erat illud, cum Nabuchodonosor sic eum vocauerit. 4. Regum 24. Vocatur autem Sellum, idest cōsummatio, vel finis, quia regnum Hebręorum in eo finitum est.

Sed dicendum, quòd prima solutio non stat, quia primogenitus nunquam cōsueuit vocari in sacra Scriptura, nisi ordine natiuitatis, qn̄ aliquis absolute vocat̄ primogenitus: immo, quod plus est, dato quòd aliqs esset primus secundum carnem, & tamen non haberet iura primogeniturę, sed pertinerent ad alium, vocaretur ipse primogenitus, sic patet de Ruben filio Iacob, qui fuit secundum carnē primus inter filios eius,

I & tamen translata sunt iura primogenituræ ab eo in Ioseph infra quinto capitu. Et tamen ibi nominatur Ruben primogenitus. Potissime autem in libro isto debet obseruari ordo natiuitatum, & temporum, q̄a est suppletiuus historiarum ad declarandum ea, quæ desunt aliis locis scripturæ, ideo non debet accipi primogenitus pro eo, qui primus regnauerit: nam tunc a fortiori siquis habuisset multos filios, & vnus eorum regnasset, & cęteri non, vocaretur primogenitus ille, qui regnasset. Et tamen falsum est, nam tunc cum de filiis Dauid solus Salomon regnauit, ipse debuisset poni primogenitus, sed non ponitur, quia

K ante eum ponuntur multi fratres sui.

Secunda solutio non conuenit, scilicet, quòd vnus de filiis Iosiæ habeat duo nomina: nam quòd aliquis habeat plura nomina, siue propter vnam rationem, vel multas, non est inconueniens, cum sępe legamus aliquos habuisse tria, vel quatuor nomina, & non assignantur aliquæ causæ, quare nomina illa habuerint, & tamen etiam si multa nomina habeant, nunquam vocabuntur simul, nisi vno nomine, & tamen hic ponuntur quatuor nomina, ergo sunt quatuor viri.

Secundo patet hoc, & efficacius, quia dato, quòd vellemus aliquem nominare simul multis nominibus

bus propter diuersas rationes, quod scriptura non patitur, tamen saltem non vocabitur vnus, quòd sit duę personæ, & tamen hic necessario ponuntur quatuor personę cùm ponatur primus, secundus, tertius, & quartus filius Iosię: ergo necessario fuerunt quatuor: nam licet aliqua res consideretur sub diuersis rationibus, tamen illę rationes nunquam ponunt numerũ, ita quòd res illa nominetur à nobis duę res, vel plures, & sic non erit idem Sedecias, & Sellum propter diuersas rationes, vnde non potest stare positio Rab. Salomonis.

Secunda positio erat, quòd essent quatuor filij Iosię, sicut ponuntur hic, & tamen in quarto Regum ponantur solum tres, eo quòd illi soli regnauerint, & quartus fuerit ineptus.

Sed ista positio non potest stare, primò quia præsupponit, quòd isti tres primi fuerint illi tres, qui nominantur quarto Reg. 23. & 24. Et tamen hoc non stat, quia primus istorum non potest esse Ioachaz, eo quòd non fuit ille primogenitus, vt probatum fuit supra, & tamen iste Iohanan, qui est hic primus, ponitur vt primogenitus.

Secundum inconueniens est, vt primum, quia hic non vocatur Ioachaz sicut quarto Reg. vigesimotertio. Et non apparet an Ioachaz, & Iohanan sint idem.

Tertium inconueniens est, & efficacius, quia iste Sellum, qui ponitur hic quartus, necessariò debet poni esse Sedecias filius Iosiæ: nam ipse vocatur Sellum, vt patet aliquando in libro Ieremiæ, & ista est causa quare Rab. Sal. dicit, quòd Sedecias, & Sellum fuerunt idem.

Quarta positio est, quòd computentur hic tres filij Sedecię, & vnus nepos eius, quia omnes quatuor regnauerunt.

Sed non est hoc verum. Primò quia nepos ille Iosię, qui regnauit, fuit Ioachin paruulus, qui tribus mensibus regnauit, & tamen non ponitur hic nomẽ eius.

Secundum inconueniens est, quia isti quatuor nominantur filij Iosiæ: ideo iudicandum est omnes fuisse filios, & nullum nepotem: nam nunquam recedẽdum est à sensu verborum sine necessitate, & non apparet hic aliqua necessitas dicendi, quòd fuerit aliquis istorum nepos Iosię, sed omnes possunt poni filij eius.

Tertium inconueniens est, & efficacius, quia postquam positi sunt isti quatuor filij Iosię, dicitur quòd filius Ioachin fuit Iechonias, & tamen iste Iechonias est secundus Ioachin nepos Iosię, qui regnauit pro patre suo Ioachin, vt sępe ponitur in libro Ierem. s. 22. & 37. cap. ideo isti quatuor fuerunt filij.

Tertia positio erat, quòd fuissent quatuor filij, & tamen primus istorum fuerit Iohanan, & ille mortuus fuerit, nec habeatur de eo aliquid in libro Regum, sed ad hoc videtur sequi vnum inconueniens, quia dicemus, quòd quartus istorum, scilicet Sellum fuerit ille, qui nominatur Sedecias hic fuerit Ioachaz.

Quinta positio erat, quòd essent tres filij sed prima duo nomina essent vnius de filijs Iosiæ. Sed ista positio habet inconuenientia. Primum est, quia eadem persona vocaretur simul pluribus nominibus, quod non conuenit, licet in diuersis locis nominari pluribus nominibus contingat.

Secundum inconueniens est, quia aut ista duo nomina prima essent illius filij Iosiæ, qui prius regnauit, vel illius qui secundò. Si illius, qui primo non potest stare, quia ille non fuit primogenitus, vt supra probatum est. Etiam ipse non vocatur Ioachin, sed ille, qui secundo regnauit. Si autem ista duo nomina sint

A eius, qui secundo regnauit, erit inconueniens, quia tunc Ioachaz, qui primò regnauit, vocabitur hic Sedecias, & hoc non conuenit.

Tertium inconueniens est, sicut supra assignabatur, quia hic ponuntur quatuor personæ cum dicantur esse quatuor filij, ideo nullo modo stat, quod fuerint tres tantum, & competant eis ista quatuor nomina.

Dicendum, quòd nulla istarum positio conuenit aliquo modo, nisi secunda, & tertia: nam duo inconuenientia vltima assignata contra ipsam non multum militant, quia primum ipsorum non est inconueniens, eo quòd necesse est quemlibet istorum nominari pluribus nominibus, & in diuersis locis scri- B pturę diuersimodè appellari, sicut declarabitur sequenti quæstione.

Secundum etiam inconueniens de nomine Sellũ, scilicet quòd Sellum sit Sedecias non stat, quia ille, qui vocatur Ierem. vigesimosecundo, Sellum non est Sedecias, sed Ioathan, vt colligitur ibi ex litera.

Sed primum inconueniens semper stat, quia asserit ista positio, quòd Iohanan qui hic ponitur fuerit Ioachaz. Et tamen ille non fuit primogenitus, ideo licet ista positio pauciora inconuenientia habeat, quã ceteræ, tamen non est omnino tenenda.

Tertia positio est vera, scilicet, quòd habuerit Iosias quatuor filios, & primogenitus eorum fuerit Iohanan, sicut ponitur hic, & iste non fuerit Ioachaz, nec Ioachin, nec etiam regnauit, sed mortuus est an- C te patrem suum Iosiam, vel fortè superuixit, & tamẽ nec populus voluit eum constituere regem, nec Pharao rex Aegypti quando deposuit Ioachaz de regno, & instituit Ioachin. Sed magis tenendum est, quòd mortuus fuerit ante patrem, & tunc manent illi tres filij Iosię, qui nominati fuerunt in libro Regum.

Ad inconueniens, quod allegabatur in contrariũ, scilicet, quòd qui vocatur in libro Regum Ioachaz vocetur hic Sedecias, & qui vocatur hic Sedecias, vocetur hic Sellum: responderi põt dupliciter, vno modo, quòd non sit hic aliqua mutatio nominum, sed ꝙ ille, qui vocatur Sedecias quarto Reg. vigesimoquarto vocetur etiam Sedecias hic, & qui vocatur ibi Ioachaz vocetur hic Sellum. Nam Ierem. vigesimose- D cundo, ipse Ioachaz vocatur Sellum, vt satis manifestat ibi litera.

Sed tunc aliquis obijciet, quia Ioachaz qui vocatur Sellum erat maior quam Sedecias plusquam decem annis, vt declaratum est quarto Reg. 23. Et tamen hic prius ponitur Sedecias, quam Sellum, quia tertius est Sedecias, & quartus Sellum.

Responderi potest, quòd secundus, tertius, & quartus non ponuntur hic ad significandum ordinem tẽporis, vel natiuitatis, sed solam distinctionem personalem. Si autem velimus, quòd isti numeri notent hic ordinem natiuitatis, dicemus aliter, s. quòd qui vocatur hic Sedecias, vocatur ibi Ioachaz 4. Reg. 23. & qui vocatur hic Sellum, vocatur ibi Sedecias 4. Reg. E 24. Et non est illud inconueniens, quia necesse est quemlibet istorum habere plura nomina.

Quæ fuerint nomina vera istorum filiorum Iosiæ. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius de nominibus istorum filiorum Iosiæ. Respondendum est, quòd quatuor fuerunt filij Iosiæ, vt patet hic in litera, & tamen primogenitus illorum mortu' fuit ante patrem suũ, & non regnauit, ideo scriptura non facit mẽtionem eius alibi nisi hic, nec ponit ei aliud nomen, nisi Iohanan, quod hic ponitur. De alijs tribus filijs

dicendum, quòd quilibet illorum regnauit, & quilibet habuit multa nomina. Nam primus eorum ordine natiuitatis fuit Ioachin, licet non primo regnauerit, & iste habuit tria nomina. Nam vocatus est Ioachin, quia istud nomen imposuit ei Pharao rex Aegypti quando dedit ei regnum quarto Reg. vigesimotertio, & istud nomen est ei quasi semper in scriptura: sic enim vocatur Ierem. vigesimosecundo, & 25. & 26. & 27. & in multis alijs locis. Secundum nomen eius fuit Eliachin, & istud imposuit ei pater suus à natiuitate, & sic vocabatur quando rex Aegypti constituit eum regem quarto Reg. vigesimotertio: tertium nomen istius fuit Iechonias: sic enim vocatur Matth. primo, cum dicitur, quòd Iosias genuit Iechoniam, & fratres eius, & non potest intelligi ibi nisi de Ioachin, quia de stirpe illa venit Christus, vt patet immediatè, scilicet, quia dicitur quòd Iechonias post transmigrationem Babylonis genuit Salatiel Matthæi primo, & tamen iste Iechonias secundus erat filius primi Iechoniæ, siue Ioachin, vt patet hic: nam dicitur, quòd de Ioachin natus est Iechonias. Secundus filius istorum trium erat Ioachaz, qui prius regnauit, quamquam non fuit prior natiuitate, & iste habuit tria nomina, vel quatuor secũdùm aliam positionem. Primum fuit Ioachaz, sic vocatur quarto Reg. vigesimotertio, & sequenti libro capitulo vltimo. Secundum nomen fuit Iechonias, sic patet secundo Esdrę primo, quia cum dicitur de morte Iosię, sequitur, & assumentes qui erant ex gente Iechoniam filium Iosię constituerunt eum regem pro Iosia patre suo. Et necesse est istum esse Ioachaz, quia dicuntur ibi de illo omnia, quæ dicuntur de Ioachaz quarto Reg. vigesimotertio: nam ibi dicitur, quòd populus terrę assumpsit Ioachaz in regem, & in Esdra dicitur, quòd qui erant ex gente assumpserunt Iechoniam in regem. Secundum est, quia dicitur ibi, quòd erat Ioachaz vigintitrium annorum, & in Esdra dicitur, quòd Iechonias erat vigintitrium annorum. Tertium est, quia ibi dicitur, quòd regnauit tribus mensibus, & in Esdra dicitur de Iechonia, quòd regnauit tribus mensibus. Quartum est, quia ibi dicitur, quòd Pharao abstulit eum esse rex, & prępofuit fratrem suum Ioachin. Ita & in Esdra dicitur de Iechonia. Tertium nomen fuit Sellum, vt patet Ierem. vigesimosecundo capitulo. Hęc dicit Dominus ad Sellum filium Iosię regem Iuda, & necesse est intelligi de Ioachaz. Primò quia ibi dicitur qui regnauit pro parte suo Iosia, & tamen nullus fuit de filijs Iosiæ, qui propriè diceretur regnare pro Iosia, nisi Ioachaz, quia ille immediatè regnauit, alij autem post Ioachaz. Secundò patet, quia ibi dicitur, quòd egressus fuit de Ierusalem, & non reuersus est vltra in illam, sed mortuus est in terra, ad quam translatus est, quod conuenit Ioachaz, quia rex Aegypti transtulit illum in Aegyptum, & nunquam reuersus est. Nec potest intelligi de Ioachin, quia ipse non fuit translatus ad aliquam terram, de qua non rediret, cum in Ierusalem mortuus fuerit, vt patet Ier. 22. nam ibi dr̃, quòd putrefactus eijcitur extra portas Ierusalem. Non põt etiã intelligi de Sedecia, quia qñ ista loquebatur Ieremias, iam translatus erat ille, de quo loquebatur, cum dicat. Qui egressus est de loco isto non reuertetur huc amplius. Et tamen quando ista loquebatur nondum translatus fuerat Sedecias in Babylonem, quia illud fuit antequam caperetur ciuitas, quia Ieremias erat in Ierusalem quando loquebatur ista, cum dicat. Qui egressus est de loco isto non reuertetur huc amplius. Et tamen quando translatus est Sedecias in Babylonem non erat Ieremias in Ierusalem, quia ciuitas debellata fuerat per Chal-

F deos: ideo necesse est, quòd intelligatur de Ioachaz. Tertius filius Sedecias erat, & iste habuit tria, vel quatuor nomina. Primum nomen suum fuit Mathathias, sic enim vocabatur antequam regnaret quarto Reg. vigesimoquarto. Secundum nomen fuit Sedecias, & istud impositũ fuit ei a Nabuchodonosor, quando constituit eum regem quarto Reg. 24. Et istud nomen est ei commune fere in tota sacra scriptura, vt patet sequenti libro cap. vlt. & sępissime in libro Ieremię. Tertium nomen suum potest esse Sellum, sicut vult Rab. Salomon, & licet ſm aliam positionem approbatam, scilicet quòd isti tres vltimi filij Iosię essent illi, qui nominantur quarto Reg. 23. & 24. & tunc, quia Sedecias erat vltimus eorum, vocabitur
G hic Sellum, quia Sellum est vltimus, & ſm istam positionem Ioachin filius Iosiæ habebit quatuor nomina, scilicet tria supra posita, & quartum, scilicet Sedecias: nam ille, qui vocatur Sedecias in libro regum, vocatur hic Sellum, & ille, qui vocatur ibi Ioachin, oportet quòd vocetur hic Sedecias.

De Ioacim natus ẽ Iechonias, & Sedecias.

De Ioacim natus est Iechonias, & Sedecias. Iste Ioacim est secundus filius Iosię supra positus, qui prius vocabatur Eliachim, & quando rex Aegypti constituit eũ regem, amoto fratre suo, vocauit eum Ioacim quar
H to Reg. 23. & iste occisus fuit in Ierusalem, & proiectus extra portas vrbis mansit insepultus mãdato Nabuchodonosor, de quo Ierem. 22. & declaratum est quarto Reg. 24.

An verum sit Ioacim genuisse Iechoniam, & Sedeciam. Quæst. X.

QVAERITVR quomodo dicitur hic Ioacim genuit Iechoniam, & Sedeciam: nam videtur, ꝙ nullus istorum fuerit filius eius, quia Iechonias fuit ille, qui vocatus est Ioachaz, vt patet 2. Esdrę 1. & tamẽ ille non fuit filius Ioacim, sed frater eius. De Sedecia etiam patet, quia Sedecias erat filius Iosię, & non fuit
I filius Ioacim. Item patet hoc, quia 4. Reg. 24. dicitur, quòd mortuo Ioacim regnauit pro eo filius eius Ioacim, & non nominauit eum Iechoniam, vel Sedeciã. Rñdẽdum est, ꝙ Ioacim genuit istos duos, sed Iechonias iste, qui nominatur hic, fuit ille, qui vocatur Ioacim 4. Reg. 24. & patet hoc, quia sic vocatur Ier. 22. s. Iechonias filius Ioacim. & Ierem. 28. s. Et Iechoniam filium Ioacim regem Iudę, & omnem transmigrationem Iudę, qui ingressi sunt in Babylonem ego conuertam ad locum istum. Et tamen filius Ioacim, qui ductus est in Babylonem fuit Ioacim paruulus filius alterius Ioacim 4. Reg. 24. patet hoc Matth. 1. cum dicitur, & post transmigrationem Babylonis Iechonias genuit Salatiel, & illud non potest intelligi nisi de
K paruulo Ioacim nepote Iosię, cum translatus est in Babylonẽ cum decem millibus virorum 4. Reg. 25. de Sedecia autem dicendum, quòd non accipitur hic pro illo Sedecia, qui fuit vltimus rex Iuda, & translatus est in Babylonem, quia ille fuit filius Iosię, & frater istius Ioacim, sed fuit filius istius Ioachin, de quo non fit mentio in libro regum, eo quòd iste non regnauit, & tamen hic fit mentio de illo, quia de eo descenderunt aliquę progenies, quæ redierunt de captiuitate Babylonis.

Filij Iechonię fuerunt, Asir, Salatiel, Mechiran, Phadaia, Sẽneser, & Iecemia, Sama, & Nadabia, dę Phadaia orti sunt Zorobabel, & Semei.

Filij Iechoniæ fuerunt. Hic ponitur tertium, ſcilicet progenies poſt Babylonis tranſmigrationem, & omittitur hic progenies Sedeciæ, & narratur progenies Iechoniæ, quia illa fuit principalis. A

Aſir Salatiel. De progenie iſtius Iechoniȩ venit Chriſtus, vt patet Matth. primo, & primogenitus Iechoniȩ fuit Aſir, & de progenie iſtius nõ venit Chriſtus, ſed de progenie Salatiel, qui fuit ſecundus filius.

Mechiran, Phadaia, Senneſer, Iecemia, Sama, & Nadabia. Iſti ſex non reperiuntur in libris regum, quia iſti fuerunt poſt captiuitatem Babylonis, nec in aliquo libro ſcripturæ fit mentio de illis, niſi aliquando in libris Eſdrę, in quibus ponuntur redeuntes de Babylone, & ibi fuerunt filij iſtorum redeuntes.

De Phadaia orti ſunt Zorobabel, & Semei. Iſte Phadaia fuit filius Iechoniȩ, & cùm haberet Iechonias octo filios, nõ ponitur hic progenies alicuius, niſi iſtius Phadaia, & habuit duos filios, ſcilicet Zorobabel, & Semei, & omittitur progenies Semei, & ſolum ponitur progenies Zorobabel. B

An verum ſit Zorobabel ortum fuiſſe de Phadaia. Quæſt. II.

Qvaeritvr quomodo dicitur hic, quòd de Phadaia ortus eſt Zorobabel: nam Zorobabel fuit filius Salatiel, vt patet Aggȩi primo, & ſecundo cap. ſcilicet: Factum eſt verbum Domini in manu Aggȩi ad Zorobabel filium Salatiel. Sic etiam dicitur Matth. primo Salatiel autem genuit Zorobabel. C

Ad hoc reſpondetur tripliciter, vno modo, quòd Salatiel, & Phadaia, qui ponuntur hic inter filios Iechoniæ, non fuerunt duo filij, ſed vnicus, & ideo ſi Zorobabel erat filius Salatiel, erat etiam filius Phadaia, quia idem ſunt.

Alio modo poteſt dici, quòd Zorobabel fuit filius Salatiel, & non Phadaia, & quòd Salatiel, & Phadaia, qui ponuntur inter filios Iechoniæ fuerint duo filij eius. Et quando dicitur hic, quòd Zorobabel fuit filius Phadaia, dicendum, quòd iſte Phadaia eſt Salatiel, & tamen non eſt iſte Phadaia, qui ponitur ſupra inter filios Iechoniȩ, & ſic dicemus, quòd fuerint duo filij Iechoniæ, qui vocantur Phadaia, ſicut ſupra duo filij Dauid ponuntur, qui vocabantur Eliphaleth, & alij duo filij eiuſdem, qui vocabantur Eliſama, & vnus iſtorum vocatur Phadaia, & Salatiel, & alius vocabatur ſolum Phadaia. D

Tertio modo poteſt dici, quòd Phadaia, & Zorobabel totaliter differãt, & cum dicitur hic, quòd Phadaia genuit Zorobabel. Dicendum, quòd non ſit iſte Zorobabel, qui ponitur in genealogia Saluatoris, ſed ille fuerit alius Zorobabel filius Salatiel, & de illo dicitur Aggȩi primo, & ſecundo, & Matth. primo. Et iſtud valde conueniens eſt, quia multoties filij duorum fratrum vocantur eodem nomine, & ſic Salatiel habuit vnum filium nomine Zorobabel, & Phadaia frater ſuus habuit filium alium nomine Zorobabel. E

Prima poſitio iſtarum non ſtat, quia tunc non poneretur quodlibet nomen iſtorum pro vno filio Iechoniæ, ſed ſicut diceremus quòd Phadaia, & Salatiel erant nomina eiuſdem viri, ſed hoc abſurdum eſt: nam tolleretur tunc certitudo ſcripturæ, quia cum ſcriptura dicit de aliquo, quòd genuit talem, & talem, & ponit quinque vel ſex, poſſemus dicere, quòd omnes illi erant vnus homo, & ſic nunquam conſtaret nobis de aliquo in ſcriptura, quot filios gigneret, licet nomina omnium ponerentur in litera, quod eſt valde abſurdum.

Secunda, & tertia poſitio poſſunt ſtare, & videtur ex vna parte tertia eſſe rationabilior, quam ſecunda, ſcilicet, quòd non ſit iſte Zorobabel, qui ponitur in genealogia Saluatoris. Et hoc propter duo: primò quia ille vocatur filius Salatiel, iſte autem filius Phadaia. Secundò quòd progenies Zorobabel ponitur hic, & tamen non ponitur inter filios ſuos ille, qui ponitur Matthȩi primo eſſe filius Zorobabel: nam ibi dicitur, quòd Zorobabel genuit Abiud, & hic non ponitur inter filios Zorobabel ille Abiud. Secunda tamen poſitio videtur eſſe rationabilior quam tertia ex alia parte, quia Salatiel, qui ponitur in genealogia Saluatoris habuerit filium Zorobabel, qui fuit princeps in reditu de Babylone, & fit magna mentio de eo tanquam de principe in libro Eſdræ, vt patet primo Eſdræ tertio, & in alijs locis, & etiam Aggȩi primo, & ſecundo. Et etiam Zacha. quarto. Et tamen ſi iſte Zorobabel, qui dicitur hic eſſe filius Phadaia, non eſſet filius Salatiel, non eſſet ipſe princeps in redeuntibus de Babylone, & tunc videtur inconueniens, quod Eſdras narraret progeniem illorum, qui fuerunt minus principales in reditu de Babylone, & omiſerit progeniem principum. Si autem velimus tenere iſtam poſitionem, patet reſponſio ad rationes, quæ fiebant confirmando poſitionem tertiam. Prima eſt, quòd iſte Zorobabel vocetur filius Phadaia, & ille, qui habetur Matthæi primo vocetur filius Zorobabel, tamen hoc non eſt inconueniens, quia vt ſupra declaratum eſt in filijs Ioſiæ, idem homo habet multa nomina.

Ad ſecundam rationem dicendum, quòd inter iſtos filios Zorobabel, qui ponuntur hic ponitur Abiud filius Zorobabel, qui ponitur in genealogia Chriſti: Matthæi primo. Et tamen ponitur ſub alio nomine, quia forte eſt iſte, qui vocatur hic Moſollam, vel Ananias, & quia idem homo frequenter habet multa nomina, vt ſupra declaratum eſt, vocabitur vno nomine in vno loco ſcripturæ, & in alio vocabitur alio nomine. Poteſt ergo teneri quæcunque poſitio iſtarum duarum.

Zorobabel genuit Moſollam, Hananiã, & Salomith ſororem eorum, Haſaban quoque, & Ohol, & Barachian, & Aſadian, & Ioſabheſeth quinque. Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Ieſeiæ, cuius filius Raphaia. Huius quoque filius Arnan, de quo natus eſt Obdia, cuius filius fuit Sechenias. Filius Secheniæ, Semeia, cuius filij Hattus, & Iegaal, & Baria, & Naaria, & Saphat, & Seſa ſex numero. Filius Naariæ, Elioenai, & Ezechias, & Ezrican tres. Filius Elioenai Oduia, & Eliaſub, & Pheleia, & Accub, & Ionan, & Dalaia, & Anani ſeptem.

Zorobabel genuit Moſollam, Hananiam. Continuatur hic progenies per vnum de filijs Phadaia, quia licet genuerit duos, ſcilicet Zorobabel, & Semei, non computatur progenies vtriuſque, ſed ſolius Zorobabel. Et dicitur, quòd Zorobabel genuit iſtos duos, & nominantur iſti ſępe in libro Eſdrę, potiſſimum ipſe Moſollam.

Et Salomith ſororẽ eorũ. Iſta Salomith, quãq̃ fuerit fę-

mina nominatur hic inter fratres suos, sicut interdũ nominantur alię mulieres inter viros, vt patet supra primo,& secundo, et etiam sequenti capitulo,& non est ista illa Salomith, de qua habetur Leuit. 24. quę fuit mater illius, qui lapidatus est, quia colligebat ligna in Sabbatho, quia illa fuit in deserto tempore Moysi, immo etiam fuit in Aegypto, ista autem Salomith fuit post reditum de Babylone. Etiam illa fuit de stirpe Dan, quia dicitur ibidem, quòd fuit filia Dabei, & de stirpe Dan, & tamen ista Salomith, de qua hic dicitur fuit de tribu Iuda, cum fuerit soror istorũ virorum, qui erant de tribu Iuda: ideo non potuit esse eadem, immo necesse fuit, quòd illa esset ante istã quasi per mille annos, quod patet computando tempora media ante exitum de Aegypto vsque post reditum de captiuitate Babylonis, solùm ergo est hic similitudo nominum. Nominatur autem hic ista mulier, quia ipsa fuit famosa tempore suo, vel propter filios, quos habuit, vel propter aliquid quod egit.

Asaba quoque, & Ochol, & Barachian, & Asadian. Isti etiam fuerunt filij Zorobabel genuit post natiuitatẽ Salomith sororis eorum, & non reperiuntur nomina eorum nisi in Esdra. Iste Barachias secũdùm quosdam putatur esse ille, cuius fuit filius Zacharias Propheta, qui fuit vltimus inter prophetas minores, & quantum ad tempus satis videtur conuenire, quia ille Zacharias prophetauit post reditum de Babylone, & etiam iste Barachian fuit post reditum de Babylone. Sed videtur obstare, quia Barachias pater Zachariæ dicitur esse filius Ado, vt patet Zach. primo, & tamen pater istius Barachię est Zorobabel, vt patet in litera: ideo magis videtur conuenire quòd fuerit alius Barachias pater Zacharię quam quod iste.

Iosabheseth quinque. Iste Iosabheseth fuit vltimus filiorum Zorobabel. Aliquando tamen accipitur Iosabheseth pro fęmina, vt patet sequenti lib. capit. 22. cùm dicitur. Porro Iosabheseth filia regis tulit Ioas filium Ochozię, & furata est eum. Et ista vocatur Iosaba quarto Reg. vndecimo, & non est hoc inconueniens, quia frequenter idem nomen competit viro, & fęminæ, vt patet in his nominibus Thamna, & Oolibama, vt declaratum est supra primo cap. in fine. Sed dicetur quomodo dicitur hic, quòd erant isti quinque fratres, quia septem erant etiam non computata sorore Salomith, vt patet in litera? Dicendum, quòd non computãtur in ista summa omnes filij Zorobabel, sed solum illi qui nati fuerunt post Salomith sororem suam, & duo primi excluduntur.

Filius Hananiæ. Omittitur progenies omnium sex filiorum Zorobabel, & describitur progenies solius Hananiæ, quia iste fuit pręcipuus inter fratres suos in reditu de Babylone, & ob hoc quidam putant istum fuisse Abiud, qui ponitur filius Zorobabel, vt patet Matth. primo, & motiuum est, quia illi, per quos deriuatur linea Christi fuerunt principes tempore suo in reditu de Babylone, & quia hoc verisimile est, ꝙ Esdras potius computet generationem principum, quã illorum, est verisimile, ꝙ iste Hananias fuerit Abiud filius Zorobabel. *Phaltias pater Ieseiæ.* Scilicet Phaltias fuit filius Hananiæ, & fuit pater Ieseię, & iste modus ponitur ad abbreuiandum loquutionem, vt patet supra in multis. In Hebręo ponuntur hic Phaltias, & Ieseias, & tamen non est litera tam completa sicut ista: ideo non ponitur pater Phaltię, nec Ieseię, hic autem litera nostra suppleuit illud ad tollendum dubiũ, & sic est in multis alijs, vt patet supra primo. Cum dicitur Adam, Seth, Enos, Chainan, &c. Et in quolibet intelligitur pater, vel genuit, s. quòd quilibet fuit pater sequẽtis, vel genuit ipsum. *Cuius filius Raphaia.* Sci-
F licet Ieseias genuit Raphaia, & iste non nominatur nisi in libris Esdrę. *Huius quoque filius Arnan.* Scilicet Raphaia genuit Arnan: differt enim Arnan ab Amran, quia Amran fuit pater Moysi, & Aaron Exod. secundo, & septimo.

De quo natus est Obdia. Nomina istorum non sunt multum cognita, quia non leguntur de eis aliqua facta notabilia in scriptura.

Cuius filius fuit Sechenias. Scilicet Obdia genuit Secheniam, & etiam iste nominatur in libris Esdrę.

Filius Sechenia Semeia. Non deriuatur hęc progenies nisi per vnum, quia licet quilibet istorũ haberet multos filios, scriptura nõ vult interdum nominare illos, sed vnum ex eis, quia forte ille fuit pręcipuus, & nar-
G rat progeniem per illum.

Cuius filius Athus, & Iegal, & Baaria, & Naaria, & Sophat, & Sesa. In omnibus pręcedentibus ponebatur pro quolibet vnus filius. Hic autem ponuntur sex filij Semeię, & fortè hoc fuit, quia iste Semeia habuit filios famosos tempore suo, ideo scriptura voluit nominare illos, sicut diximus supra de filijs Iosię: nam nominati fuerunt quatuor, eo quòd illi fuerunt viri honorabiles: nam tres illorum regnauerunt.

¶ Sciendum autem, quòd iste Sophat nõ est Sephat, qui est vnus de amicis Iob, qui loquuntur ad eum sępe in libro suo, & vocatur Sophar Naamathites, vt
H patet Iob vndecimo, & vigesimo. Nam ille fuit de stirpe Idumęorum, iste autem fuit de tribu Iuda, etiã ille fuit multo tempore ante istum, quia Iob fuit tempore Abrahę, vel Esau, vt declaratum est Gen. vigesimosecundo, & trigesimosexto. Iste autem fuit post captiuitatem Babylonis, & inter istud tempus, & illud fuerunt plusquam mille anni.

Dicendum etiam, ꝙ iste Sesa, de quo hic, non est Sosan de quo habetur pręcedenti cap. quia ille fuit de stirpe Ierameheel filij Hesrõ, iste autem fuit de progenie Dauid, & sic fuit de stirpe Ram, qui fuit frater Ierameel pręcedenti cap. *Sex numero.* Scilicet Semeia filij sunt sex. *Filius Naariæ.* Iste Naaria est quartus filius Semeię, & quamquam ille habuerit sex filios, non po-
I nitur progenies illorum alicuius nisi Naarię, eo quòd iste fuit pręcipuus inter fratres suos. *Elio Enai, & Ezechias, & Ezrican tres.* Idest isti tres fuerunt filij Naarię. Iste Ezechias, non fuit ille Ezechia, de quo supra dicitur, quia ille fuit rex multo tempore ante captiuitatem Babylonis, & iste Ezechias non fuit rex, & fuit aliquanto tempore post captiuitatem Babylonis. *Filij Elioenai, Adina, & Eliasub.* Quamquam essent hic tres fratres solùm posuit Esdras progeniẽ vnius eorum, quia ille erat pręcipuus. Iste Eliasub, de quo hic, differt ab illo, qui vocatur Eliasib, & fuit summus sacerdos, de quo fit mentio in libris Esdræ, quia ille erat de progenie Leui, cum esset summus sacerdos, iste autem erat de progenie Iuda.

K *Pheleia, Iaccub, & Iohanan.* Iste Iohanan non est Iohanan, de quo habetur supra in litera, quia ille fuit filius Iosiæ ante captiuitatem Babylonis, iste autem fuit post reditum de Babylone aliquanto tempore.

Et Dalaia, & Anani, septem. Iste Anani non est ille, qui fuit propheta, de quo tertio Reg. decimosexto, & sequenti libro capitulo decimosexto. Nam ille fuit tempore Asa regis Iuda, & ipse increpuit eum, & propter hoc posuit eum in carcere sequenti libro capitulo decimosexto. Et tamen post mortem Asa ipse iterum increpuit Iosaphat filiũ Asa, eo quòd præbuisset auxilium regi Achab, qui erat idolatra eodem lib. cap. 19.

Quare

Quare non posuit Esdras plures generationes, & quomodo tot potuit ponere. Quæst. XII. A

QVAERITVR quare Esdras non posuit hic plures generationes, cùm posuisset aliquas post reditum de Babylone, & quõ potuit ponere tot. Ad primum dicendum, ꝙ Esdras in hoc libro cępit generationes à principio sęculi ab Adam, & continuat eas vsque ad tempus suum: ipse.n. natus fuit in Babylonem, & redijt inde tanquam princeps Iudęorum iubente Cyro rege Persarum, & vixit postea magno tẽpore in terra Iudæ, & ipse voluit continuare generationes, quas ipse videre potuit cum loqueretur hic tãquam historiographus, & non tanquam propheta, & quia non fuerunt plures vsque ad tp̃s suum, non locutus est de pluribus. B Circa secundum aliquis dicet, ꝙ vr̃ ꝙ Esdras non potuerit tot gñationes describere, quia nõ potuit tot videre: nam ipse natus est in Babylone, & erat iam vir ętatis maturæ, qñ redijt in terram Iuda, cum commiserit ei rex quasi curam de oĩbus Iudęis, vt poneret Iudices, & principes in terra, & ꝙ doceret oẽs imperitos in lege, vt patet Esdrę 1.c.7. Et sic non poterat viuere multo tp̃e postquã veniręt de Babylone, & consequenter non videret multas gñationes. Rñdendum, ꝙ Esdras potuit videre, & vidit oẽs istas gñationes, quę hñtur hic: nam gñationes, quæ fuerunt hic post transmigrationẽ de terra Iuda in Babylonem fuerũt ab illo loco vbi dr̃ filij Iechonię fuerunt Asir, & Salatiel: nã Salatiel natus est in Babylone, vt patet Matth. 1.s. Et post transmigrationẽ Babylonis Iechonias genuit Salatiel. C Duo aũt sunt, qui faciunt ad hoc, ꝙ Esdras posset videre oẽs istas gñationes. Primũ est, quia hic non solũ computantur gñationes, quę fuerunt post reditum de Babylone, sed ẽt illę, quę fuerunt per septuaginta annos in Babylone. Colligendo aũt illos annos cũ annis, quibus vixit Esdras post reditũ de Babylone, poterũt oẽs gñationes, quę hñtur hic transire, & sic aliquę istarum essent in extremo tp̃e vitę Esdrę, vt videret Esdras illos nouiter natos, qñ scribebat librum istũ, & describeret eos, posteros aũt videre non potuit. Secundũ fuit, qa gñationes in illis temporibus paucos annos continebant, sicut & nunc, quia in vigesimo anno, & infra homines gignunt, vnde in centum, & quinquaginta annis D poterant transire octo generationes.

CAP. IIII.

FILII Iuda, Phares Hesron, & Charmi, & Hur, & Subal. Raia verò filius Sobal genuit Iahath, de quo nati sunt Ahumai, & Laad. Hæ generationes Sarathi. Ista quoque stirps Ethan Iesrahel, & Iesema, & Iedebos. Nomen quoque sororis eorum Asalelphuni. E

CONTINVATA in pręcedentibus progenie Iuda per Dauid vsque post Babylonis trãsmigrationem, hic redit scriptura ad quarundã partium eius enarrationem, & diuiditur in duas. Quia primo ponitur de progenie Iudę. Secundò de progenie Simeonis: nam filij Simeonis habitauerunt in sorte Iuda: Iosue 19. Ideo enarratur progenies simul vtrorumque, ibi. *Filij Simeon*. Prima in duas. Quia primo agitur de progenie Phares, & Zaram filiorum Iudę. Secundo de progenie Sellę ibi. *Filij Sella*.

Quare scriptura ponit hic de stirpe Iudæ. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum quare ponitur hic de stirpe Iudæ cum iam illa progenies continuata fuerit vsque ad tempus Esdrę post reditum de Babylone, & non poterat plus continuari. Respondendum est, ꝙ conueniens fuit hoc fieri. Pro quo sciendum, ꝙ in stirpe Iudę sunt multę lineę, quarum quędam continuatę fuerunt, & alię non illę autem, quæ non fuerunt continuatę, vel quarum aliquæ partes fuerunt omissę, continuantur hic. Et sciendum ad hoc, ꝙ Iudas habuit quinque filios, s. tres de vxore sua filia Sue Chananęi, & isti fuerunt hi: Onã, Her, Sella. Duo fuerũt de nuru sua Thamar, s. Phares, & Zaram. Gen. 38. duo autem istorum, s. Her, & Onã non habuerunt filios, quia cum essent mali occisi fuerunt à Domino antequam haberent filios eod. cap. Manent autem tres, qui habuerunt filios, & à quibus deriuatę sunt progenies in tribu Iuda, s. Sella, Phares, & Zaram; & nominatę sunt tres familię ab his, s. familia Selaitarum, & Pharesitarum, & Zareitarum: Num. 26. De familia autem Sella nihil tactum est pręced. c. nec sup. 2. ideo de hac supplendum est hic. Non fuit tamen magnus numerus virorum in hac familia: ideo Raei ponuntur de filijs Sella hic. De familia autem Zarę tactum est supra secundo, & tamen pauca dicta sunt, hic aũt ponuntur aliquę generationes de illa, sed paucę, de familia autem Phares fere dictum est, quidquid habetur pręcedenti capit. & supra secundo, & de illa etiam fere dicitur quidquid habetur hic, & ratio huius est propter duo. Primo quia ista familia fuit magis multiplicata in prole quam alię duę familiæ, sicut fiebat in quibusdam tribubus respectu aliarum, quia tribus Iuda erat maior quam quælibet tribus de Israel, vt patet in duabus numerationibus factis in deserto: Num. primo, & 26. Etiam quando Dauid numerauit totum Israel, inuenti sunt tot de Iuda sicut in quinque, vel sex tribubus alijs, vt patet secundo Reg. cap. vltimo, & infra 21. Et etiam quędam tribus fuerunt semper paruę in numero prolis, sicut dicitur infra in litera de tribu Simeon, scilicet fratres autem eius non habuerunt filios multos, & vniuersa cognatio non potuit adęquare famam filiorum Iuda.

Secũda ratio fuit, quia familia Phares fuit dignior propter Dauid qui fuit de illa, & liber iste ordinatur precipuè ad actus Dauid: ideo Esdras curauit diligentius describere familiam Phares, quam Sella, & Zaram.

An hic in scribendo sit ordo mutatus. Quæst. II.

QVAERITVR vlterius an ea, quæ habentur hic fuerint post pręcedentia, vel sit ordo mutatus. Respondendum, quòd sicut dicebatur præcedenti capitulo non potest esse continuatio propriè nisi in historijs quarum partes habent ordinem naturalem secundum tempus, hic autem non ponitur historia, sed descriptio progenierum, potest tamen esse continuatio in istis, vel discontinuatio, scilicet si generationes hominum describantur eo ordine, quo homines se habuerunt in essendo. Hic autem dicendum, ꝙ non seruatur iste ordo, quia in fine præcedentis c. dictum est de progeniebus quibusdam in tribu Iuda, quę fuerũt post reditum de Babylone. Hic autem ponuntur aliquæ progenies, quę fuerunt antequam Israelitę descenderent in Aegyptum, s. Phares genuit Hesron, & sic inter ea, quæ habentur in fine pręcedentis capit. & in principio huius interciderunt plusquam mille anni, quibus ista fuerunt priora, & sic est hic recapitulatio, & mutatio ordinis, & tamen

hoc fuit necessarium ad hoc, quòd quelibet generatio per se continuaretur, scilicet, quòd postquam inciperet vna linea describi à principio tribus continuaretur vsque ad tempus Esdrę, ne si interrumperetur fieret minus intelligibilis.

Filij Iuda. Hic incipit continuari progenies ab ipso Iuda, & ponuntur hic multi filij eius. Sed non est intelligendum, quòd omnes, qui ponuntur hic fuerint filij Iuda immediatè, sed fuerint filij per successionem: nam Hesron non fuit filius Iuda, sed nepos, & sic de Hur, & Sobal, sed intelligitur istud sicut dicitur sup. 1. Adam, Seth, Enos, Chainan. &c. Et intelligitur de quolibet illorum, quòd fuit pater sequentis.

Phares, & Hesron. Iste Phares est filius Iudę de nuru sua Thamar, & vocatus est Phares, idest diuisio, quia diuisit, vel rupit pelliculam secundinam. frater autem eius fuit Zaram, qui prius volens egredi de vtero produxit manum, & ligauit obstetrix in digito eius filum coccineum, & regressus est in vterum, frater autem suus Phares egressus est Gen. trigesimooctauo, Hesron autem fuit nepos Iudę, & filius Phares: habuit enim Phares duos filios, scilicet Hesron & Hamul, & ab istis nominatę sunt duæ familiæ, scilicet Hesronitarum, & Hamulitarum, vt patet Numeri vigesimosexto, & Gen. 46.

Et Charmi. De isto Charmi est dubium de qua stirpe fuerit, scilicet an fuerit de filijs Phares, vel de filijs Zarę, videtur autem magis dicendum, quòd fuerit de familia Phares, quia ponitur hic Phares tanquam caput istius progeniei, & de Zaram nihil dictum est; ideo videtur, quòd omnes hic nominati pertineant ad familiam Phares.

Aliquis tamen dicet, quòd fuerit de familia Zaræ iste Charmi, quod patet, quia sup. 2. cap. dicitur filius Zamri, Charmi, & tamen Zamri est filius Zaræ, vt patet ibidem.

Secundò patet, quia ponitur hic Hethan, & tamen ipse est de progenie Zarę sup. 2. scilicet filij Zarę Zamri, & Hethan, & Heman. Dicendum tamen quòd iste Charmi non est de stirpe Zarę, sed Phares, & prima ratio nõ tenet, quia quamquam quidam Charmi reperiatur in progenie Zarę, alij possunt reperiri in progenie Phares, cum multi homines sint eiusdem nominis. Secunda ratio non tenet propter duo. Primo quia dato, quòd Hethan esset in stirpe Zarę, poterat alius Hethan esse in stirpe Phares, sicut dictum est de Charmi. Secundo patet, quia prçsupponitur falsum: nam non ponitur Hethan hic sicut supra 2. capit. sed Hethuã & supra dictum Hethan, vt patet in Hebræo, licet in multis biblijs nostris sit corruptũ. Ratio autẽ quare oportet poni omnes istos ĩ stirpe Phares patet, quia dicitur inf. isti sunt filij Hur primogeniti, Ephratha est de stirpe Phares, quia est filius Caleb, & ille filius Hesron & Hesron filius Phares sup. 2. cap. *Et Hur*. Iste Hur est filius Caleb, de quo dicitur supra capit. 2. & quamquam ibi positę fuerunt aliquę progenies eius, ponuntur hic alię, quæ omissę fuerant. Non est tamen iste Hur auus Beselbeel, qui construxit tabernaculum Domini, vt ibidem declaratum est. *Et Sobal*. Iste Sobal est filius Hur, vt patet supra 2. cap. & vocatur pater Cariathiarim. *Raia vero filius Sobal genuit Geth*. De isto Raia nihil fuerat positum supra 2. capit. ideo cętera, quę sequuntur pertinent ad suppletionem. Geth aliquando est nomen viri, & aliquando nomen vrbis: nam in terra Philisthinorum erat vna de sex metropolibus, quę dicebatur Geth rex, & ad eam fugit Dauid quãdo mutauit faciem suam, & collabebatur in terram primo Reg. vigesimoprimo, ad istam etiam vrbem postea ipse fugit, & mansit ibi quatuor

F mensibus vsque ad mortem Saulis eodem libro c. 27. hic autem accipitur pro nomine viri.

De quo nati sunt Ahumai, & Laad. Isti duo fuerunt filij Geth, & nõ est iste Ahumai ille, qui vocatur Achymã Iosue 15. & Iudic. 1. quia ille fuit quidam gigas in Hebron antequam venirẽt Israelitę in terrã Chanaã, & occidit postea Chalephistos gigantes eo. cap. Nec etiam est iste Achymaas, de quo habetur secundo Reg. 17. nam ille erat de sacerdotibus, scilicet filius Sadoch sacerdotis magni eod. lib. cap. 25. & tamẽ iste erat de tribu Iuda. *Hæ cognationes Sarathi*. Idest ab istis descenderunt cognationes Sarathi, quæ sic appellatę sunt.

G Nicolaus aũt vult istas fuisse cognationes Saraitharum, & Esthaholitarum, de quibus habetur sup. 2. & tñ multum differt inter Saraithas, & Sarathi.

Ista quoque stirps Hethan. Scilicet ista, quę sequitur. Nam isti, qui sequuntur sunt filij Hethan, & ideo sunt de stirpe eius. Sciendum, quòd hic est litera corrupta: nam debet dici Hethuã, & dicitur Hethan, vt patet in Hebręo, & nimis differt inter istos, quia Hethan est de progenie Zarę sup. 2. Hethuã verò est de progenie Phares, & ideo aliqui hñt occasionem errãdi, putantes ꝙ iste sit Herhã, de quo dicitur sup. 2. & sic credunt ꝙ ponatur aliquid hic de stirpe Zarę. Sciẽdum etiam ꝙ Hethuã, vel Ethna aliquando est nomen proprium montis in Sicilia, de quo magni ignes erumpunt, sunt enim loca sulphure plena, & à multis putatur esse os inferni. De hoc Ouidius Meta. 14. s.

H

Iamque giganteis iniectam faucibus Ethnam:

Hic tamen accipitur pro nomine viri. *Iezrahel*. Iste est filius Hethuam, aliquando tamen accipitur Iezrahel pro vrbe; nam vna vrbs est in sorte Iudę, quę vocatur Iezrahel: Iosue 15. & alia eiusdem nominis in sorte Manasse: Iosue decimoseptimo. Dicit autem Glo. ord. interlinearis, quòd ab isto viro nominata fuit ciuitas Iezrahel, sed non apparet hoc satis verisimile, cum illę duæ vrbes vocarentur sic antequam Israelitę venirent in terram Chanaan, vnde & in diuisione terrę illius sic vocabantur istę vrbes, Iosue decimo-

I quinto, & decimoseptimo. *Iesema, & Zedebos*. Isti duo & plurimi aliorum qui ponuntur hic, fere innominati sunt in scriptura, eo quòd non leguntur de eis aliqua memoranda. *Nomen quoq; sororis eorum Asalelphuni*. Ista fuit filia Hethuam, & nominatur hic inter fratres suos, errant autem aliqui in isto nomine, quia aliqui diuidunt illud in duo, ita quòd Asalel sit vnum nomen, & Phuni aliud, sed errant, cum litera dicat esse nomen vnius mulieris.

Quæ nam fuerit ista Asalelphuni, & quare hic inter viros ponitur. Quæst. III.

K QVAERITVR, quę fuit ista Asalelphuni, & quare ponitur hic inter viros, cum scriptura nõ consuescat nominare mulieres in deriuatione progenierum.

Ad primum quidam dicũt, quòd ista fuerit mater Samsonis, & hoc tenet Rabanus, & Glo. ord. cum ait: Hanc suspicantur matrem Samsonis de stirpe Iudæ, cuius maritus Manue de tribu Dan de Sarraa, vt patet Iud. 13. Et tunc secundùm istos respondebitur ad secundum, s. quòd ideo posita fuit hic, quia fuit mulier memorabilis propter famam filij sui Samsonis. Dicendum tamen, quòd ista positio non est rationabilis. Primò quia non habet aliquod motiuum, sed temere asserit fuisse matrem Samsonis: nam eodẽ modo potuisset asserere quòd erat mater Dauid, vel cuiuscunq; de viris famosis in Israel.

Secundò quòd ista positio repugnat legi: nam

Manue

Manue pater Samsonis erat de tribu Dan, vt patet Iudic. decimotertio, & tamen Deus iusserat Numeri vltimo, quòd omnes viri acciperent vxores de tribubus suis, & omnes fœminæ acciperent viros de tribubus suis: ideo credendum est, quòd Manue, cum esset vir bonus non infringeret legem: ideo nisi manifeste appareret, quòd illa erat de alia tribu, quam vir suus, tenendum est, quòd fuerit de tribu Dan. Et hoc idem dicendum est de omnibus vxoribus Hebrçorum. Nam quandocunque dicitur de aliquo ꝙ accepit vxorem, & nō dicitur de qua tribu, intelligendum est, quòd accepit de tribu sua sequendo ius commune. Dicendum ergo est, ꝙ ista nō erat mater Samsonis, sed quædam alia mulier propter aliquam excellentiam virtutis, vel forte propter filios, vt si habuerit aliquos filios viros clarissimos.

Phanuel autem pater Gedor, & Ezer pater Hossa. Isti sunt filij Hur primogeniti Ephratha patris Bethlehem.

Phanuel autem pater Gedor. Iste Phanuel fuit filius alicuius filiorum Ethnā, vel filij eius Asael Phuni. Et quia ponuntur hic illi immediatè, non dicitur quis fuerit pater istius Phanuel, quia intelligitur, quòd fuit de stirpe eorum. Gedor potest hic accipi pro nomine viri, qui fuerit filius Phanuel, vel accipi pro loco, scilicet quòd fuerit Phanuel pater Gedor, idest dominus.

Et Ezer pater Hossa. Iste Ezer etiam est de stirpe Ethnā: ideo non ponitur pater eius, & potest accipi hic Hossa pro nomine viri, vel pro aliquo loco: nam quædam ciuitas erat in sorte Aser sic dicta: Iosue 19. scilicet vsque ad vrbem munitissimam Tyrum, & vsque Hossam, vel potest esse nomen viri. Dicit autem Glo.ord. & Rabanus, quòd Gedor, & Hossa loca sunt à filiis Hur possessa.

Isti sunt filij Hur primogeniti Ephratha. Scilicet isti supra dicti sunt de progenie Hur, qui fuit primogenitus Ephratha, & non Caleb, licet fuit filius Caleb supra secundo, & hoc quia Caleb habuit multas vxores, & primogenitus eius fuit Mosa supra secundo capitulo, & tamen de Ephratha non habuit alium filium Caleb ante Hur, & sic fuit primogenitus matris, & non patris, ita aliquando dicitur filius vnigenitus matri, & non patri, sicut patet de Salomone qui dixit de se Prouerb. quarto. Nam & ego vnigenitus fui coram matre mea, non tamen erat vnigenitus respectu patris, quia pater eius multos filios habuit: nam decem & nouem filij eius ponuntur prçcedenti capitulo.

Patris Bethlehem. Idest Hur fuit pater Bethlehem. Est Bethlehem nomen viri, & nomen loci, vt declaratum est supra 2.

An verum sit quòd Hur fuerit pater Bethlehem. Quæst. IIII.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd Hur fuit pater Bethlehem, quia supra secundo dicitur, quòd Salma fuit pater Bethlehem, potest responderi vno modo, quòd vterque istorum fuit pater Bethlehem æquiuocè: nam Bethlehem accipitur dupliciter: vno modo pro viro, alio modo pro loco. Potest dici vnus istorum pater Bethlehem, idest illius viri, qui vocabatur Bethlehē, & alius vocatur pater Bethlehem, idest dominus vrbis Bethlehem.

A Alio modo potest respōderi, & melius, quòd vtrobique accipiatur Bethlehem pro viro sic nominato, & dicitur tamen, quòd Salma fuit pater Bethlehem, quia secundùm veritatem ille fuit pater eius immediatus, & Hur est pater Salma supra secundo, & sic est auus Bethlehem, aui tamen interdum vocantur patres, immo omnes superiores possunt vocari patres: sic enim patet quarto Reg. octauo, vbi Athalia vocatur filia Achab regis Israel, & iterum vocatur ibidem filia Amri, & tamen Amri erat pater Achab, & sic vocatur filia patris & aui.

B Assur verò patri Thecuę erant duæ vxores Alaa, & Naara. Peperit autem ei Naara Oozam, & Hepher & Themani, & Aastari. Isti sunt filij Naara. Porro filij Alaa Seret, & Saar, & Ethnan: Cos autem genuit Anob, & Soboba, & cognationem Aharehel filij Arum.

Assur verò patri Thecuæ, erant duæ vxores Alaa, & Naara. De isto Assur non dicitur cuius filius erat, sed tenendum est, quòd fuerit filius Bethlehem: nam quando non ponitur nomen patris alicuius, recurrendum est ad immediatum, & dicendum est illum

C esse patrem, nisi aliàs constet contrarium, & ista est positio rationabilis: nam scriptura vult hic describere successiones generationum, & ad hoc necesse est sciri quis fuerit pater cuius, & quia scriptura breuiloqua est, interdum subticet nomen patris, & filij, & ex ipso ordine innuit nobis quis sit pater, & quis filius, sic patet supra primo capitulo, cum dicitur Adam, Seth, Enos, Chainan, Malaleel, &cętera. Et de quolibet illorum deberet dici, quòd fuit pater sequentis, vel quòd genuit illum, & tamen vt breuius loqueretur posuit nomina eorum in ordine, ex quo ordine colligitur quis sit pater, & quis sit filius.

Item patet hoc, quia si hoc non præsupponeretur non concluderetur intentus scripturæ, quia ipsa vult

D ostendere nobis successionem generationum, & si non intelligeremus, quòd illi, qui sequuntur, sunt filij præcedentium, dato, quòd hoc non exprimatur, nesciremus quæ progenies narraretur, immo eadem ratione nesciremus an illi, qui sequuntur præcesserint in ordine temporis, vel subsequantur. Etiam nesciremus de talibus, an essent de vna familia, vel de alia, vtpote dato, quòd incępit hic enarrari familia Phares, nesciretur de istis quorum patres non exprimuntur, an fuerint de familia Phares, vel Zaræ, vel Sella, immo, & consequenter possemus ignorare an illi qui exprimuntur sint de tribu Iuda, vel de alia tribu antiqua, & hoc est valde irrationabile: ideo oportet dicere, quòd illi quorum non exprimuntur

E patres, dicantur esse filij illorum, qui proximo ponuntur. Et dicitur quòd Assur erat pater Thecuæ, quod potest accipi pro viro, vel pro loco: nam Thecua nomen vrbis est, apud quam erat desertum, in quo morabantur pastores multi, & de hoc dicitur Amos primo, quod Amos fuit in pastoralibus Thecuæ. Iste Assur non est ille, qui ponitur supra primo, quia ille fuit secundus filius Sem, & ab illo fuerunt nominati Assyrij, iste autem fuit de tribu Iuda valde multo tempore post, & potest vocari pater Thecuæ, idest Dominus vrbis Thecuæ, vel pater viri, qui vocabatur Thecua. Ponuntur aūt hic nomina duarū vxorū eius Alaa, & Naara, eo ꝙ ab vtraq;

descenderunt filij, qui fuerunt viri famosi, & propter F
illos exprimuntur nomina matrum.

Peperit autem ei Naara Oozam. Ponuntur filij cuiuslibet illarū per se, & dicitur quòd Naara peperit Oozā, non tamen fuit iste Oozan ille, qui percussus fuit à Domino, quia tetigit Arcam, quando portabatur, vt patet 2.Reg.6.& infra 13. Nam ille Oozan erat de tribu Leui, cum esset sacerdos, & ob hoc ipse accedebat ad tenendum arcam, quādo ruitura erat, quia ipse posuerat eam super plaustrum, iste autem fuit de tribu Iuda, & ideo ponitur hic.

Et Hepher. Iste Hepher filius Assur, & Naraa non erat ille, de quo habetur supra 1. cap. quia ille fuit filius Madian, & nepos Abrahę ex Cetura, & ab illo Africa nominata est, vt ibi declaratum fuit, iste au- G
tem multo tempore post fuit de tribu Iuda. Etiam nō est iste Hepher à quo nominata est familia Ephalitarum, Numeri 26. Nam ille fuit filius Galaad, & fuit de tribu Manasse, iste autem fuit de tribu Iuda *Et Theman.* Non est iste Theman de quo supra 1. nam licet Theman, & Themani secundum conditionem idiomatis Hebraici sit idem nomen, tamen supra 1. ponitur pro nomine viri cuiusdam de filijs Esau, qui fuerunt duces in terra Edom. Etiam ponitur pro quadam ciuitate, quę vocabatur Theman, iste autem de progenie Iuda est. *Et Aasthari.* Iste est alius filius Naara. *Isti sunt filij Naara.* Scilicet isti quatuor sunt filij Thecuæ ex Naara vxore sua. *Porro filij Alaa Sereth.* Ponuntur filij Thecuę ex vxore Alaa, & pri- H
mus est Sereth. *Osaar.* Non est iste ille, qui ponitur in progenie Core, Nume.16. quia ille erat de tribu Leui, vt patet ibidem, iste autem est de tribu Iuda. *Et Ethnan.* Ethnan aliquando est nomen viri, & aliquando regionis: nam hebræi exeuntes de Aegypto ambulauerūt tribus diebus per desertum Ethnā, Nu.33. Aliquando est nomen viri, & sic accipitur hic, & tamen non est iste Athan, qui ponitur supra 2. quia ille fuit filius Zarę nepos Iudæ: iste autem fuit de familia Phares distans à Iuda per multas generationes. Etiam nō est iste ille Ethan, de quo 3.Reg.4. dicitur, ꝙ Salomon erat sapientior illo, quia ille erat de progenie Leuitarum, vt ibidem declaratum est, iste est
autem de tribu Iuda. I

Cos autem genuit Anob. Intelligendū est ꝙ Cos fuit filius Ethan, & ipse fuit pater Anob, & istorum, qui sequuntur. *Et Sobaba.* Iste vocatur alio nomine Sobab, quia in Hebræo non fit differentia de Sobab, & Sobaba, quia consueuerunt addi literæ, vel subtrahi in fine nominum propriorum, & tamen non est iste Sobal, de quo supra in litera dicitur, quia iste fuit multo tempore ante istum cum præcesserit eum per aliquot generationes. *Et cognationem Aharehel.* Idest etiam genuit cognationem Aharehel, quia fuit quędam cognatio magna, & descendit a quodam nepote istius.

Filij Arum. Potest hoc referri, quòd Aharehel fuit
filius Arum, & sic Arum fuit filius Cos, & Aharehel K
filius Arum, & illi, qui vocantur de cognatione Aharehel, fuerunt descendentes ab Arum tanquam a patre priore. Vel filij est ibi pluralis numeri. & est sensus quòd isti viri, qui erant de cognatione Aharehel erant filij Aharehel, quia Arum esset filius Aharehel.

Quare hic ponitur Cos genuisse Anob. *Quæst. V.*

QVAERITVR quomodo ponitur hic Cos genuit Anob, quia istud non videtur pertinere ad præsens: cum Cos non fuerit filius alicuius de præcedentibus.

Respondendum quòd sicut supra dicebatur in generationibus istis quandocunque non ponitur nomen patris alicuius, ita quòd dicatur iste fuit pater illius, vel iste filius illius, intelligitur quilibet esse filius eius, qui pręcedit, nisi aliud constet ex alio loco, & quia Cos ponitur post Ethnan: dicendum Cos fuisse filium Ethnan, de hoc dicit Rabanus & Glo. ordina. quòd ordo confusus videtur in litera, quia numeratis filijs Halaa, & Naara subito inducit cognationem Aharehel filij Arum, & cōsequenter narrat de Iabes, sed hebręi dicūt quòd Assur de Halaa genuit Ethnā, & Ethnan genuit Cos, & Cos genuit Sababa, & Sababa genuit Iabes, & hoc tenendum est.

Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus suis, & mater eius vocauit nomē illius Iabes, dicens: Quia peperi eum in dolore.

Fuit autem Iabes inclytus præ fratribus suis. Non exprimitur nomen patris Iabes, sed intelligendum est ꝙ Sobaba fuit pater suus, qa præponitur, & Aharehel & cognatio sua fuit frater Iabes, vel potest intelligi magis secundum regulam datam quòd fuerit Iabes filius Arum, & fuit de cognatione Aharehel, & hoc concordat literæ, quia dicitur quòd Iabes fuit inclytus prę fratribus suis, in quo apparet, quòd multi erāt, & significat hoc cognatio, & in illa cognatione Iabes erat excellentior omnibus fratribus suis.

Et mater eius vocauit nomen illius Iabes. Hoc ponitur ad significandum euentum rei, scilicet, quia mater peperit eum cum dolore: & ex hoc imposuit sibi nomen Iabes.

Quia peperit eum in dolore. Non apparet an mortua fuerit, sed cùm esset in partu dolens nimis, putās fortè, quòd moreretur, vocauit filium Iabes à dolore illo, quem patiebatur pro tunc, nam Iabes interpretatur dolor, vel dolens.

Quis nam fuerit iste Iabes. *Quæst. VI.*

QVAERITVR quis fuit iste Iabes. Respondet Nicolaus, quòd fuit Othoniel, qui cepit vrbem Dabir tempore Caleb, & ipse accepit Axam filiam Caleb in vxorem, & dicit, quòd iste habuit duo nomina, quia vocatus est Othoniel, & Iabes. Nam mater vocauit eum Iabes propter dolorem, quem in partu eius passa est: pater autem maioris animi existens noluit eum vocare à dolore, sed vocauit eum alio nomine meliori, scilicet Othoniel: sic enim fuit de Rachel pariente: nam propter difficultatem partus Beniamin incœpit periclitari, & dixit nomen eius Benoni, idest filius doloris mei, Genesis trigesimoquinto. Pater autem robustiorem animum habens vocauit eum Beniamin, idest filium dextræ quod significat virilitatem.

Sed hoc non videtur stare, quia Othoniel fuit filius Cenem, vt patet infra, & tamen Iabes (vt hic dicitur) fuit filius Arum, vel (vt volunt hebræi) fuit filius Sobaba, & frater Aharehel. Dicunt autem hebræi de illo, & Rabanus, quòd Sobaba genuit Iabes, qui fuit doctor scribarum, & inter Cos, & Iabes interferuntur cognationes Aharehel, quia ipse est Obab filius Arum, Iethro cognati Moysi, quia Iabes docebat eos, inserti sunt in progenie eius quasi à maioribus eius geniti.

Sed istud non stat, nam hebręi volunt quòd Iabes fuit doctor, vt patet supra 2. Et tamen ibi magis accipitur Iabes pro nomine loci, in quo habitabant scribę quam pro doctore aliquo ipsorum. Quòd autem dr̄ hic, ꝙ cognatio Aharehel erat cognatio Cinęorū, qui

qui venerũt ad audiendum doctrinam legis a Iabes, non conuenit: nam dato quòd ab illo audirent doctrinam, non describerentur hic, quia hic describitur progenies Iuda, & tamen Cinęi filij Iethro non erant de progenie Iuda, sed de Madianitis, nec est ratio cõpetens, quòd Cinæi ponerẽtur hic in stirpe Iabes tanquam geniti a maioribus eius propter doctrinã, quã recipiebant ab eo, quia hoc modo tolleretur omnis certitudo scripturæ in progeniebus, cum quilibet de quacũque progenie posset poni in progenie alterius propter aliquod beneficium ab eo susceptum, & hoc est absurdum.

Item dato quòd possent poni filij Iethro in progenie ista propter doctrinam quam reciperent a Iabes, non deberent dici filij Sobaba, sed diceretur ꝙ erant filij Iabes, & tamen non dicuntur hic, quòd erant filij Iabes, ideo non erat intelligendum de Cinęis. Item patet hoc, quia valde irrationabile est recedere a cõmuni sensu verborum sine aliquo motiuo sufficienti, & tamen cùm ponatur hic progenies Iuda per Phares, debet intelligi, quòd omnes hic nominati sunt filij Phares: nisi appareat aliquid, propter quod debeamus aliquid asserere, & tamen nõ apparet hic aliquod motiuum ad hoc quòd dicamus istos esse filios Iethro, ideo non est sic dicendum, sed quòd fuerint de stirpe Iuda.

Quomodo Iabes fuerit præ fratribus suis inclytus. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quomodo fuit Iabes inclytus præ fratribus suis. Respondet Nicolaus, quòd hoc fuit in duobus. Primò in opere bellico: secundò in doctrina sapientiæ. De opere bellico patet, quia ipse Iabes est Othoniel, & ille cepit vrbẽ Dabir, & ob hoc meruit accipere in vxorem Axam filiam Caleb. Iosue 15. & Iudic. 1. Fuit etiam inclytus in doctrina legis, quia ipse docebat omnes scribas, & Cinęi filij Iethro audiebant ab eo legem.

Dicendum tamen, quòd ista non sunt vera, nam pręsupponitur Iabes esse Othoniel, & sic prædicantur ista de illo, & tamen non fuit Othoniel, vt dictum est pręcedenti quæstione.

Dicendum igitur quòd quanquam non appareat vllo modo, quòd iste Iabes fuerit doctor legis, tamẽ satis potest concedi: dum tamen non innuatur quòd iste fuerit Othoniel. Sed dicendum, quòd secundũ ꝙ litera signat, fuit iste Iabes inclytus inter fratres suos in opere bellico, vt patet ex verbis suis, s. Si benedicẽs bñdixeris mihi, & dilataueris terminos meos, & fuerit manus tua mecum. Omnia tamen ista pertinent ad opus bellicum, in quo petebat iste Iabes se adiuuari, & sic fuit inclytus, quia præualuit contra hostes, & dilatauit terminos suos: alij autem fratres eius non fuerunt viri bellatores.

Inuocauit verò Iabes Deum Israel, dicẽs: Si benedicens benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos, & fuerit manus tua mecum, & feceris me à malitia non opprimi. Et præstitit Deus quæ precatus est.

Inuocauit vero Iabes Deum Israel. Scilicet inuocauit eum ad auxilium sciens quod sine illius fauore non poterat pręualere contra hostes, dicens. *Si benedicens benedixeris mihi.* Ista verba sunt incompleta, quia ponitur conditionalis hic, & non declaratur quid est, ꝙ cadit sub conditione, ideo intelligendum quòd Iabes dicebat ista vouendo, scilicet, si benedixeris mihi, & dilataueris terminos meos faciã tale vel tale propter te, & tamen sæpe in hebræo sententia est decurtata, sicut patet 2. Reg. 5. s. Proposuerat enim Dauid in die illa præmium ei, qui percussisset Iebusęum, & non ponitur quod pręmiũ erat illud, & infra vndecimo exprimitur quòd esset princeps exercitus, qui percuteret Iebusęum. ita hic intelligendum est, quòd iste vouit aliquid domino, & tamen nõ ponitur quid est, quod vouit, sed solum id quod petebat, & dicitur: si benedicens benedixeris mihi, idest si multiplicaueris, & exaltaueris statum meum, nam benedictio significat augmentum, vt patet 2. ad Corinth. 9. vbi dicitur: Qui in benedictionibus seminat, in benedictionibus metet, & qui parce seminat, parce metet: Et etiam ponuntur ibi auaritia, & benedictio tanquam cõtrarium, & tamen contrarium auaritiæ est liberalitas, & abundantia.

Et dilataueris terminos meos. Intelligẽdum est, quòd iste Iabes acceperat possessionem in aliqua terra, quæ tenebatur ab hostibus, & non se poterat extendere, ideo petebat a Domino, ꝙ daret ei dilatationem terminorum præualendo contra hostes, & expellendo eos de terra. Sic enim erat de filijs Ephraim, & Manasse, qui habebant locum angustum possessionis, cũ Cananęi arctarent eos. Iosue 17. s. Dixerunt filij Ioseph, non poterimus ad montana conscendere, cum ferreis curribus vtantur Chananæi, qui habitãt in terra campestri. Sic etiam fuit de filijs Dan, quos Amorrhæi arctauerunt in montibus, vt patet Iudi. 1. scilicet, Arctauit Amorrhęus filios Dan in monte, nec dedit eis locum, vt ad planiora descenderent. Desiderabat igitur iste Iabes terminorum dilatationem, quia terra sua adhuc a Chananęis, vel alijs gẽtibus tenebatur.

Et fuerit manus tua mecum. Idest adiuueris me contra hostes: dicitur enim manus Domini esse cum aliquo, quando ipse adiuuat eum ad faciendum aliquid. Sic etiam in hominibus dicitur manus alicuius esse cum aliquo, si dat ei consiliũ, vel fauorem ad aliquid agendum, sic dixit Dauid ad mulierem Thecuitẽ, 2. Reg. 14. Nũquid manus Ioab tecum est in omnibus istis? Idest nunquid Ioab dedit tibi consilium ad faciendũ hęc? Sic etiam Iere. 26. Dicitur etiam: Manus Ahicam filij Saphan fuit cum Ieremia, vt non traderetur in manus populi, & interficerent eum. Et ipse adiuuit Ieremiam ad hoc. & origo istius locutionis est, quia manus est generale organũ, & ideo omnia, quæ facimus attribuimus manui, & sic interdum dicitur aliquis loqui per manum, sicut dicimus locutus est Deus in manu Moysi. Nume. 9. & Aggæi primo. & in multis locis.

Et feceris me a malitia non opprimi. Idest feceris, quòd hostes mei, qui mali sunt non præualeant contra me. & accipitur malitia ꝓ homine malo, quia iuxta Aristotelem non differt loqui de malitia, & de homine malo, vel de habitu, & habẽte habitum. Hoc autem precabatur Iabes, quia continuo pugnabat contra hostes ad dilatandum terminos suos, & timebat quòd aliquando hostes præualerent contra eum, & occiderent ipsum vel excluderent de terra, ideo orat ne ab eis possit opprimi.

Et præstitit Dominus quæ precatus est. Idest Deus concessit isti Iabes omnia, quæ petiuit, nam benedixit ei dilatando terminos suos, & fuit manus cum illo contra hostes, & fecit quòd non opprimeretur ab illis, & sic etiam subintelligendum est, quòd ipse Iabes reddidit votum, quod vouerat.

Quæ-

Quomodo sub conditione Iabes vouit, & quod fuerit votum, quod emisit. *Quæst.* VIII.

QVAERITVR quomodo Iabes sub conditione vouit, & quod fuit votum, quod emisit.

Ad primum dicendum quòd licuit vouere cum conditione, nam dum conditio non sit illicita, bene recipiuntur vota conditionalia, sic patet de Iacob, qui vouit conditionaliter, quod si Deus dirigeret eum in via, in qua ambulabat, & daret ei panem ad comedendum, & vestes ad induendum, acciperet eum in Deum, & offerret ei decimas. Gen. 18. & Deus acceptauit votum, & compleuit conditionē, & ipse Iacob compleuit postea votum suum, ita ergo iste Iabes poterat vouere cum conditione, nec in hoc est simonia, quanquam promittamus Deo aliquod obsequium temporale si contulerit nobis aliquod spirituale, quod petimus. De voto an possit fieri conditionaliter, & quę conditiones reperiuntur in voto, & quæ repugnant ei, & quomodo non committatur simonia in eo, satis declaratum est Num. 30. in quadam quæstione. Ad secundum dicit Nicolaus, quod nunquam ipse repperit in aliqua glo. hebręorum, vel alibi, quod votum emiserit iste Iabes, sed dicit quod ex verbis potest coniecturari, scilicet, ꝙ promisit vacare doctrinę, & contemplationi vsque ad mortem, quia modus antiquorum sapientum erat in talibus finire vitam, & ad hoc requies a laboribus, & puritas mētis, & protectio Dei requiritur, ideo vult quod petiuerit quod manus domini esset cum illo, & faceret eum non opprimi a malitia, & quod dilataret terminos eius, quia tunc posset vacare securus contemplationi: motiuum tamen Nicolai est, quia præsupponit, quòd iste Iabes fuerit Othoniel, & quòd ipse fuerit doctor magnus in lege, qui erudiebat scribas canentes, & resonantes, & tamen istud non est omnino verum, cū Iabes, ex quo Nicolaus accipit fundamentum 2. cap. non sit nomen viri, sed loci, vt ibi probatū est. Quòd autem dicit consuetudinem antiquorum sapientum virorum fuisse mori in vacatione sapientiæ, satis esset rationabile, si presupponeremus istum Iabes fuisse doctorem legis, sicut ipse præsupponit. Ideo dicendum quòd de voto istius non constat, sed magis verisimile est, quòd cum esset vir bellator vouerer Deo exhibere aliqua sacrificia, vel offerre aliquam possessionē si eum liberaret ab hostibus, quia ad viros bellatores potius pertinent talia vota quam vouere mori in vacatione sapientiæ.

Caleb autem frater Sua genuit Mahir, qui fuit pater Esthom. Porro Esthom genuit Betrapha, & Phesse, & Tehinna patrem vrbis Naas: hi sunt viri Recha. Filij autem Cenez, Othoniel, & Saraia.

Caleb autem frater Sua genuit Mahir. Iste Caleb videtur esse frater illius, qui supra dicitur Sababa, & hic vocatur Sua, quia mutatio quædā fit in nominibus, & genuit iste Mahir, non illum de quo habetur supra secundo, quia ille fuit filius Manasse, & pater Galaad. Iste autem Caleb fuit de tribu Iuda, vt patet hic.

Qui fuit pater Esthom, s. Mahir fuit pater Esthom. Aliqui putant Esthom esse nomen loci, sed falsum est, quia dicitur immediate, quòd Esthom genuit Betrapha, quod non conuenit loco, sed interdum aliqua nomina sunt, quæ æquiuocantur locis & viris, sicut patet de isto nomine Bethlehem, & Hebron, qui accipiuntur pro quibusdam vrbibus famosis, & tamen supra

F secundo sunt nomina virorum.

Porro Esthom genuit Betrapha, & Phesse, & Tehinna patrem vrbis Naas. Iste Esthom fuit de stirpe Caleb: habuit istos tres filios, quorum vnus fuit pater, idest dominus vrbis Naas, quę est quędam ciuitas in sorte Iudę. Est tamen aliquando Naas nomen viri, nam rex Ammon, contra quem pugnauit Saul cum obsideret Iabes Galaad vocabatur Naas, 1. Regum vndecimo, sed hic accipitur pro vrbe. *Hi sunt viri Recha.* Idest isti nominati descendentes a Caleb vocantur viri Recha, & est Recha nomen loci, vt vult Nicolaus, & sic vocabantur isti viri Recha, quia progenies istorum habitabat in vrbe Recha, simile dicitur supra

G secundo, scilicet, ex his egressi sunt Saraitę, & Estaolitę, idest de quibusdam progeniebus ibi nominatis descenderunt habitatores Saraa, & Estahol. Dicit autem Glo. ordina. & Rabanus, quòd quidam putant Recha nomine Dauid nominari: est enim Recha tener vnde Dauid de se ait: Ego sum tener, & vnctus rex secundo Regum tertio: ipse quoque vocatur vermiculus ligni tener, eodem libro capitu. 23. Ideo vocantur isti viri Recha, quia propter exprimendam genealogiam Dauid hic nominati sunt. & tamen istud nimis est alienū. Primū quia falsum pręsupponitur, nam non ponuntur isti hic ad denotādum stirpem Dauid, quia non fuit Dauid de stirpe istorum. Etiam quia iam stirps Dauid completè enarrata fuit

H quantum ad prędecessores suos supra secundo, & quantum ad sequentes eum pręcedenti cap.

Secundo patet, quia nimis alienum est, quòd Recha intelligatur Dauid, eo quod ipse vocauit se tenerum, quia tunc de quocunque homine, de quo in scriptura dicitur, quòd sit tener, posset intelligi, ꝙ isti viri erant de progenie sua: cum secundum istum modum loquendi Recha non ponatur vt nomē proprium, sed vt commune.

Tertiò patet, quia iste sensus repugnat intentioni Hieronymi, quia hoc modo Recha non esset nomen proprium, sed commune significans teneritudinem, & sic poneretur in litera nostra nomen teneritudinis, & non Recha: ideo necesse est, quòd accipiatur

I pro nomine proprio. & tamen tunc potest accipi pro nomine loci, in quo habitarent istę progenies, vel potest accipi pro nomine alicuius progeniei, in qua erāt isti viri hic nominati.

Filij autem Cenez. De isto nō dicitur cuius filius sit, & tamen intelligendum est secundum regulam communem supra datam, quòd sit filius immediate pręcedentis, scilicet, Tehinna patris vrbis Naas.

Othoniel, & Saraia. Iste Othoniel est ille, qui accepit in vxorem filiam Caleb, scilicet, Axam, eo quod percussit vrbem Chair, siue Chariathsepher Iosue 15. & Iudi. 1. Iste est, quem Nicolaus putat esse Iabes, & etiam multi Hebręorum asserunt, sed non videtur esse verum, quia in diuersis progeniebus ponun-

K tur. Saraia est frater Othonielis, & nō est ille, de quo dicitur infra sexto, scilicet, Azarias genuit Saraia, quia ille fuit summus sacerdos, & de stirpe Iudę. Etiam ille fuit valde magno tempore post istum: nam iste fuit in introitu Israelitarum in terram Chanaan, cum fuerit frater Othonielis, & Othoniel fuit frater Caleb, Iosue decimoquinto. & Caleb erat fere octoginta annorum, quando introiuerunt Israelitę in terram Chanaan, vt colligitur Iosue decimoquarto, ideo iam natus esset Othoniel, & Saraia, quādo Israelitæ introierunt in terram Canaan, & tamē ille Saraias, de quo infra sexto, fuit ille summus sacerdos, qui captus est à Nabuzardam principe exercitus Nabucodonosor, quando combusta est Ierusalem, & translati Iudæi in Babylonem, & ductus est ad Nabucodonosor in Reblata,

blata, & ibi occisus est coram eo quarto Regum vltimo, & Ieremiæ vltimo.

Sciendum autem, quod Othoniel, de quo hic dicitur, fuit primus iudex Israel post mortem Iosue Iudicum tertio.

Quis nam fuerit iste Cenez. *Quæst. IX.*

QVAERITVR de isto Cenez quis erat, nam videtur, quod fuerit pater Caleb, eo quod Caleb vocatur Cenezæus interdum, vt patet Iosue decimoquarto, & in multis locis. Item patet, quia Othoniel erat filius Cenez, vt patet hic, & tamen Othoniel erat frater Caleb, vt patet Iosue decimoquinto, & Iudicum primo, scilicet, Cepitque eam Othoniel filius Cenez iunior fratre Caleb. B

Respondendum, quod non est dubium de Caleb, quin fuerit frater Othonielis, cũ scriptura vocet eos fratres: etiam non est dubium quin Othoniel fuerit filius naturalis Cenez cum vocetur filius eius hic, & Iosue decimoquinto, & Iudicum primo, & tamen de Caleb est dubium an fuerit filius Cenez. & videtur dicendum, quòd non, quia hic ponitur Othoniel, & Saraia filius Cenez, & non ponitur Caleb filius eius: ideo dicunt quod Caleb fuit frater Othonielis senior filij Cenez, & mortuo patre custodiuit eum Caleb, & inde sortitus est nomen.

C Alij autem dicunt, quòd mortuo patre Caleb, Cenez accepit in vxorem matrem Caleb, & nutriuit eũ paruulum relictum a patre, & ab illo Cenezæus appellatus est. De hoc tamen magis declaratum est Iosue decimoquinto. Motiuum autem eorum, qui non concedunt Caleb esse filium Cenez, quanquam vocetur Cenezæus est, quia Caleb vocatur filius Iephone.

Porro filij Othoniel Hathath, & Mahonati. Mahonathi genuit Ophra. Saraias aũt genuit Ioab patrẽ Vallis artificũ. Ibi quippe D artifices erant, filij verò Caleb filij Iephone. Hir, & Ela, & Hahan. Filij quoque Ela Cenez. Filij quoque Iaheleel, Ziph, & Zipha, Thiria, et Asrael. Et filij Ezra; Iether, et Mered, et Epher, et Ialon, genuitque Mariam, et Sammai, et Iesba patrem Esthamo.

Porro filij Othoniel Hathath, & Mahonathi. Quanquam habuerit istos duos filios nullus eorum successit ei in principatu iudicatiuo: nam post eum non fuit iudex in Israel aliquis de stirpe sua, sed Agoth filius Gera de tribu Beniamin fuit iudex secundus, vt patet Iudicum tertio.

Mahonati genuit Ophra. Non continuatur hic pro- E genies Othonielis nisi vsque ad nepotem suum, qui vocatur Ophra, & fortè quia posteri Othonielis non fuerunt postea viri famosi, quorum progenies deberent scribi. Est autem Ophra aliquando nomen viri, vt patet hic, & aliquando nomen vrbis, & illa vrbs pertinebat ad tribum Manasse ad familiam Ezri, vnde in Ophra erat Gedeon quando apparuit ei angelus, & dixit quòd iret ad pugnandum contra Madiã. Iudicum sexto. De ista etiam vrbe dicit primo Regum decimotertio, quòd vnus Cuneus Philisthinorũ pergebat contra viam Ophra ad terram Saul.

Saraias autem genuit Ioab. Ponitur stirps Saraiæ fratris Othonielis, & dicitur quòd genuit Ioab: non tamen est iste Ioab ille, qui fuit dux in exercitu Dauid;

A nã ille fuit filius Saruiæ sororis Dauid, & habuit alios duos fratres, scilicet, Asael, & Abysai supra secundo.

Patrem Vallis artificum. Idest iste fuit pater omnium qui habitabant in Valle artificum, scilicet, quia iste Ioab genuit filios ex quibus deriuata est progenies magna, quæ habitauit in valle quadam, quæ vocata est Vallis artificum, scilicet, quia iste fuit pater omnium habitantium in valle illa.

Ibi quippe artifices erant. Redditur causa, quare vocabatur illa vallis artificum, & dicitur, quia ibi erant artifices, quia fortè habitabãt plura genera artificum, quam in alijs locis, vel quia omnes habitantes ibi erant artifices, & sic per excellentiam Vallis artificum est appellata. De hoc dicit Glo. ordina. de Saraia dicitur Ioab prodijsse, quia iuxta nominis interpretationem dicitur pater Vallis artificum, quia de filijs eius fuerunt architecti, qui ædificauerunt templum Domini.

Sed hoc non cõsonat literæ cum litera dicat, ideo fuisse vocatam vallem artificum, quia ibi artifices habitabant.

Filij verò Caleb filij Iephone. Hic ponuntur filij Caleb, & dicitur filij Iephone ad differentiam Caleb filij Hesron, de quo supra cap. 2. dicitur.

Quis fuerit pater istius Iephone. *Quæst. X.*

QVAERITVR cuius filius erat iste Iephone, nã de Caleb scimus, quod sit filius Iephone. sed de Iephone ignoramus, quis pater eius sit.

Ad hoc secundum Nicolaum, & hebræos iam responsum erat, scilicet, quòd esset Caleb filius Hesron, & si Iephone esset nomen viri esset Hesron, & ille esset filius Phares, vt declaratum est supra secundo. Nicolaus, & Hebrei volunt, quòd sit Caleb filius Iephone, & Caleb filius Hesron idem, & tamen Hesron est filius Phares, & Phares filius Iudæ, ideo non esset aliquod dubium de progenie Caleb, & tamen hoc improbatum fuit ibi. Nam necesse est multo prius natum fuisse Caleb filium Hesron quã Caleb filium Iephone. Tenentes tamen positionẽ illam dicunt, quòd Iephone non est nomen viri, qui fuerit ipse Caleb, sed est nomen commune, quia Iephone interpretatur diuertens, eo quòd iste Caleb diuertit a consilio exploratorum auertentium populum ab introitu in terram Chanaan, nam iste fuerat cum alijs vndecim, & decem illorum fuerunt viri mali, & detraxerunt terræ: auerteruntque populum, vt non introiret terram Chanaan, soli verò Caleb, & Iosue restiterunt eis dicentes, quòd deberent ascendere in terram Chanaan, & sic vocatur iste filius Iephone, idest diuersionis, quia diuertit ab alijs, sicut dicitur aliquis filius mortis, quia egit aliquid morte dignum. Et tamen ista positio non est satis conueniens, quia scriptura consueuit vocare semper istum Iosue filium Iephone, & etiam prius quam esset illa diuersio, vocabatur Caleb filius Iephone, vt patet Numeri decimotertio. Etiam Deus vocauit eum filium Iephone quando facta est illa discordia in populo propter exploratores Iosue decimoquarto. & tamen nullo modo conuenit quòd propter illam diuisionem, quæ tunc facta est, vocaretur filius Iephone, quia tunc non solum Caleb vocaretur filius Iephone, sed etiam Iosue diceretur filius Iephone, quia ambo fuerunt socij in explorando, & ambo eodem animo repugnauerunt alijs exploratoribus, & populo dicentibus non introeundum esse in terram Chanaan, Numeri decimoquarto. & tamen nunquam vocatur Iosue filius Iephone, ideo nec etiam Caleb voca-

vocatus est filius Iephone, idest diuersionis, sed quia Iephone erat pater suus. Et tunc manet dubium de Iephone cuius filius erat: Et potest dici quòd cum Caleb sit frater Sua, vt patet in litera, & Sua, sit idem quod Sababa filius Cos, vt patet supra in litera, ꝙ Cos fuerit Iephone pater Caleb, & hoc concordat satis veritati, quia licet generatio Caleb filij Hesron, tamē fuit satis antiqua, & non multum distans a generatione Caleb filij Hesron, eo quod Caleb filius Iephone in Aegypto natus est: & erat annorum triginta octo, quando egressus est de Aegypto, vt probatum est supra secundo capitulo in quadam quæstione.

Hir, & Ela, & Nahan. Isti tres fuerunt filij Caleb, & possederūt territorium vrbis Hebron cum patre suo Caleb. Iosue 21. Isti tres filij Caleb non fuerunt viri famosi sicut pater suus, ideo non fit mentio de eis in scriptura sicut de patre suo.

Filius quoque Ela Cenez. Nō ponitur hic progenies primi filij Caleb, scilicet, Hir, quia forte non habuit filios, vel magis, quia illi non fuerunt viri famosi, sicut filij Ela fratris sui, vnde scriptura omisit eos: filius autē Ela fuit Cenez & differt iste ab illo Cenez, de quo supra dicitur, quia ille fuit pater Othonielis, iste autem fuit multo postea, nam fuit nepos Caleb, & tamen ipse Caleb habuit Cenez tāquam priorem, cum ipse vocetur ab eo Cenezæus: Iosue 14.

Filij quoque Ialeleel. De isto Ialeleel non dicitur cuius filius sit, sed intelligendum est quòd est filius Cenez, de quo immediate dicitur.

Ziph, Zipha, & Thiria, & Asrael. Isti quatuor fuerunt filij Ialeleel. Ziph tamen aliquando est nomen viri sicut hic, & supra secundo: aliquando autem est nomen ciuitatis, & est in sorte Iuda apud Carmelum, & Iezrahel, Iosue decimoquinto, & ab ista vrbe nominata est quędam solitudo, quę propinqua est Ziph, in qua latuit Dauid, cùm inquireret eū Saul, 1. Reg. 23. Zipha, & Thiria, & Asrael: nomina incognita sunt, quia nihil de eis reperimus in scriptura.

Filij Ezra Iether, & Mered. De isto Ezra non apparet cuius filius sit. Sed dicendum est quòd sit filius Asrael, quia ille ponitur immediatè ante eum, Iether filius eius non est ille, de quo supra dicitur.

Epher, & Ialon. Iste Epher differt ab Epher filio Naara, qui supra ponitur, & ab Epher filio Galaad, a quo familia Epheritarum: Numeri vigesimosexto, quia ille erat de tribu Manasse, & iste de tribu Iuda.

Ialon. Est nomen viri: Aialon autem est nomen vrbis, contra quam stetit luna sole stante tempore Iosue, vt patet Iosue decimo capitulo, sol contra Gabaon ne mouearis, & lunam contra vallem Aialon. Est autem ista ciuitas in tribu Dan: Iosue decimonono.

Genuitque Mariam. Scilicet Ezra genuit Mariam: fuit autem ista Maria aliqua mulier famosa, ideo ponitur nomen eius inter fratres suos.

Et Sammai, & Iezba patrem Esthamo. Vocatur Iezba pater Esthamo, idest cuiusdam vrbis, quæ vocabatur Sthamo, vel potest accipi Sthamo pro nomine viri, quia sępe coincidunt nomina locorum, & virorum.

Quis fuerit iste Ezra, & filij sui. *Quæst.* XI.

Quaeritur de isto Ezra, & filijs suis qui erant. Respondet Hieronymus, & Rabanus dicentes secundum Hebręos: Ezram, qui interpretatur auxiliator esse Amram patrem Moysi, & Aaron, & Iether, qui interpretatur auxiliator esse Aaron: nam auxiliatus est Moysi coram Pharaone loquendo pro eo. Mered, qui interpretatur rebellans esse Moysen, nam ipse rebellauit contra peccatores in deserto: Epher autem, qui interpretatur puluer fuisse Eldad, & Ialō fuisse Medad: isti enim duo fuerūt de septuaginta senioribus, quos accepit Moyses in deserto in adiutorium ad gubernationem populi, & quia isti duo fuerunt hic filij Ezra, dicunt Hieronymus, & Rabanus secundum Hebręos, quòd fuerunt Eldad, & Medad fratres Moysi, & Aaron, & ad hoc dicunt, quòd Moyses suasit patri suo Amram in deserto, vt dimitteret matrem suam Iocabed, eo quòd erat filia aui sui: nam fuit filia Leui, & post eam Amram duxit aliam ex qua habuit Eldad, & Medad, & ideo Aaron, & Moyses Eldad, & Medad ponuntur hic tanquam fratres filij Ezra, idest Amram.

Sed dicendum quòd ista positio Hebręorum, quā refert Hieronymus, & Rabanus, & Glo. ordina. est valde irrationabilis. primo, quia ponunt, quòd Ezra sit Amram, & filij sui, qui ponuntur hic, sint Moyses, & Aaron, quia isti erant de tribu Leui, & progenies eorum enarratur infra sexto: hic autem solum agitur de tribu Iuda, ideo non ponitur hic progenies Amram, Moysi, & Aaron.

Secundo patet quia dicunt quòd Eldad, & Medad fuerunt fratres Moysi, & Aaron ex parte patris, nam hoc est valde irrationabile, quia si isti fuissent fratres Moysi, desiderauisset Moyses eorum exaltationem, & non inuideret prosperitati eorum, & tamen quando assumpti sunt septuaginta seniores ad regimen populi, manserunt isti duo in castris, & cęperūt prophetare, & Iosue minister Moysi dixit ad eum: Eldad, & & Medad prophetant in castris domine mi Moyses prohibe illos, & tamen si essent fratres Moysi ipse Iosue minister Moysi non diceret ei prohibe illos, quia videret quod potius gauderet Moyses propter illorū exaltationem, cum essent fratres sui. Patet etiam ex responsione Moysi, nam dixit quid tu ęmularis pro me? quis tribuat vt omnis populus prophetet, & Deus det eis spiritū suum? & sic ostendebat Moyses istos esse quasi quosdam ex populo non habentes secum aliquam consanguinitatem: & ideo locutus est de eis tanquam de hominibus non pertinentibus ad se, cum ait: quis mihi det vt omnis populus prophetet?

Tertio est ista positio irrationabilis, quia dicunt quòd Moyses suasit Amram patri suo in deserto, vt dimitteret vxorem suam Iocabed, quia erat filia aui sui Leui, quia Moyses non suaderet istud, nisi fortè copula illegitima esset, & tamen non erat illegitima, quia licet iñ lege prohibitum esset cuique accedere ad sororem patris, vel matris, Leuitici decimooctauo, & vigesimo, tamen ista lex non obligabat antequam conderetur: fuit autem condita in monte Sinai in anno primo exitus de Aegypto, ideo ante hoc non erat prohibitus ille gradus, nisi dicamus, quòd de iure naturali esset prohibitus, quod non conceditur, sed Amram pater Moysi plusquam per nonaginta annos ante hoc acceperat vxorem Iocabed, quia in exitu de Aegypto erat Aaron filius eius annorum octoginta trium Exodi septimo: Maria nonaginta quinque annorum, vel quasi, vt declaratum est supra secundo, ideo licitè contractum fuit istud matrimonium pro tunc: lex autem postea superueniens non cassauit matrimonia iam contracta, sed interdixit in posterum contrahi, eo quòd constitutio non extenditur ad pręterita, nisi expresse de hoc caueatur in illa, & tamen in lege Dei data de prohibitione istorum graduum Leuitici decimooctauo, & vigesimo. non cauetur de præterito, sed potius sunt verba de futuro, ideo matrimonium illud non potuit effici illegitimum

A gitimum per legem sequentem, & tamen Moyses non suaderet dirimi matrimonium, quod erat verum potissimè respectu patris sui, & matris, ideo nihil tale suaderet.

Quarto ista positio est erronea, quia dicit ꝙ Amrã genuit Eldad, & Medad in deserto, sed hoc non potuit esse, nam non solum non poterat ibi gignere, immo satis est rationabile, quòd non potuerit viuere vsque ad introitum in desertum. Et patet hoc, quia Amram vixit solum annis centum triginta septem. Exodi sexto, & tamen in exitu de Aegypto habebat ipse filios, qui erant quasi centum annorum: quia B Aaron erat octoginta annorum in exitu de Aegypto Exodi septimo: Maria autem soror Moysi erat quindecim annorum, vel quasi ad minus maior ipso Moyse, vt declaratum est supra secundo, & patet ex his, quæ fecit circa eum quando expositus est in flumine Exodi secundo, quia talia non potuisset facere, nisi puella perfectæ discretionis, vtpote in anno quintodecimo, vel quasi: ergo ista in exitu de Aegypto esset annorum nonaginta & quinque: & ideo saltem essent anni nonaginta sex, vel quasi centum, quibus Amram acceperat vxorem, quando tamen acciperet eam esset ad minus viginti, vel vigintiquinque annorum, & sic in exitu de Aegypto esset centum, & vigintiquinque annorum saltem. Vel forte mortuus est in Aegypto, quia potest esse, quòd ipse erat quadraginta annorum vel quasi, quãdo genuit Mariam, C & tamen dato quòd non moreretur in Aegypto esset annorum saltem centum, & vigintiquinque annorum, & tunc non posset gignere, cùm esset in extrema senectute, & dato quòd aliquo modo esset possibile, saltem non erat verisimile, quòd ipse in tanta ætate constitutus vellet accipere vxorem.

Quinto ista positio est erronea, quia dicit, quod in deserto genuit Amram Eldad, & Medad, quia hoc est impossibile, nam tunc sequeretur quod nondum essent vnius anni Eldad, & Medad, quando prophetauerunt, quia congregatio illa in qua dati fuerunt septuaginta seniores Moysi in adiutorium fuit facta anno secundo D ab exitu de Aegypto circa principium anni, nam die vigesima mensis secundi anni eiusdem recesserunt Israelitæ de deserto Sinai, Numeri decimo, & post tres dies castra fixerunt in solitudine Etban, & ibidem Moyses elegit septuaginta seniores, Numeri vndecimo, & sic ab exitu de Aegypto non effluxerant nisi vnus annus, & tres menses vel quasi quando facti sunt septuaginta seniores rectores populi, & tunc Eldad, & Medad prophetauerunt, quia erant de numero reliquorum seniorum, Numeri vndecimo, ergo ad minus quilibet istorum esset plusquam triginta vel quadraginta annorum, quia alias non eligeretur ad regimen populi, & tamen iam Moyses elegerat omnes istos viros, & nominauerat, & scripserat eos, eodem capitulo. Ergo impossibile fuit, quòd Amram pater Moysi genuerit istos duos E filios in deserto. Dicendum ergo quod iste Ezra non fuit Amram, nec ponitur hic Moyses, & Aaron, & Eldad, & Medad, sed omnes isti sunt aliqui viri de stirpe Iuda.

An ista Maria, quæ hic nominatur fuerit soror Moysi. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, quæ fuit ista Maria, quæ habetur hic, & an fuit soror Moysi. Respondet Rabanus, & Glo. ordina. ꝙ ista Maria est soror Moysi, & Samai frater eius est Moyses, eo quod interpretatur cœlestis, & Moyses cœlicus fuit. Iesba frater eorum est Aaron, qui interpretatur collaudatio, & satis cõuenit ei cũ ipse fuerit sacerdos magnus, & sacerdotes proferebant laudes Dei, & ideo vocatur pater Esthamo, quia Esthamo interpretatur ignis manens, & Aaron erat pater ignis, quia ipse fouere debebat ignem tanquam filium manentem in altari in perpetuum Leuitici cap. scilicet, Ignis autem in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos subijciens ligna mane per singulos dies. Dicit etiam Nicolaus secundum quosdam hoc intelligi de Moyse, & Aaron, & Maria sorore eorum. Sed hoc non potest stare, quia hic agitur de progenie Iuda, isti autem sunt de progenie Leui, & Esdras nullo modo permiscet hic progenies, sed ponit eas distincte, vt patet ex sequentibus vsque ad nonum capitulum. Potissimè quia non est aliqua ratio permiscendi stirpem Leui cùm stirpe Iuda. Sed dicunt isti quod quanquam Moyses, & Aaron pertineant ad tribum Leui ponuntur hic in tribu Iuda propter Mariam sororem eorum, quæ accepta fuit in vxorem a Caleb filio Iephone.

Sed dicendum quòd ista ratio non stat, quia non est verum, quòd fuerit accepta Maria in vxorem a Caleb, vt probatum est supra secundo cap.

Item dato, quòd accepta fuisset in vxorem ab aliquo de tribu Iuda, ipsa sola, & filij Iudæ geniti pertinerent ad tribum Iuda, & tamen fratres sui, scilicet, Moyses, & Aaron non pertinerent ad hanc tribum, nec ponerentur in ea.

Dicendum igitur quòd ista Maria non fuit soror Moysi, & tamẽ motiuum præcipuum eorum, qui dixerunt poni hic Amram, & Moysen, & Aaron fuit, quia putauerunt istam Mariam sororem esse Moysi, sed dicendum, quòd ipsa fuit aliqua mulier famosa in tribu Iuda per se ipsam, vel per filios suos, ideo nominatur hic inter fratres suos.

Vxor quoque eius Iudaia peperit Iared patrem Gedor, & Heber patrem Socho, & Ichutiel patrem Zanoe. Hi autem filij Bethiæ filiæ Pharaonis, quam accepit Mered. Et filij vxoris Odaiæ sororis Maham patris Ceilla Garmi, & Esthamo, qui fuit de Machathi.

Vxor quoque eius Iudaia. Aliqui putant, quòd Iudaia sit nomen appellatiuum, & deberet dici Hebrea, & tamen hic accipitur pro nomine proprio, licet aliquando accipiatur pro nomine communi, & aliqui dicunt, quòd ista erat vxor Ezra, vel potest intelligi quòd erat vxor Esthamo, de quo immediate dicitur. *Peperit Iared patrem Gedor.* Fuit iste Iared pater Gedor, idest cuiusdam vrbis sic nominatæ, vel est nomen viri.

Et Heber patrem Socho. Iste Heber non est ille, de quo habetur supra primo, quia ille fuit pauco tempore post diluuium: iste autem fuit de tribu Iuda: etiam iste Iared non est ille, de quo habetur supra primo, quia ille fuit ante diluuium in prima ætate sæculi: iste autem in tertia: nam descenderunt de Iuda. Est autem iste Heber pater Socho, idest cuiusdam vrbis sic nominatæ, nam in sorte filiorum Gad erat quædam ciuitas nomine Sochod Iosue decimotertio. & ad istam peruenit Gedor persequens Madianitas, & petiuit panes, & noluerunt ei dare, & contriuit seniores vrbis cum tribulis deserti. Iudicum octauo. Alia autem Socho est in tribu Iuda in terra montana Iosue decimoquinto. & ista accipitur hic quia ista Heber erat de tribu Iuda, ideo non poterat esse

esse dominus alicuius vrbis in alia tribu nisi in sorte Iuda.

Et Ichutiel patrem Ianon. Iste Ichutiel fuit alius vir famosus dominus cuiusdam vrbis, quæ vocabatur Ianon, & in Hebręo vocatur Zanoe, & sic vocatur, Iosue decimoquinto. vbi ponitur possessio tribus Iuda.

Hi autem filij Bethiæ filiæ Pharaonis. Scilicet isti, qui sequuntur sunt filij Bethiæ: est enim Bethia nomen mulieris, & peperit istos qui sequuntur, & nominatur hic, quia fuit mulier famosa, cum dicatur esse filia Pharaonis.

Quam accepit Mered. Idest quam accepit in vxorem, Ipse Mered est pater Ezra, vt pater supra.

Et filij vxoris Odaiæ sororis Nathan. Odaia non est hic nomen mulieris, sed viri, & aliqui de istis, qui sequuntur, fuerunt filij vxoris Odaiæ, & non dicitur, quòd fuerunt filij Odaiæ, quia fortè suscepit illa eos ex alio viro: vel potest dici, quòd fuerunt filij Odaiæ vxoris eius, & tamen nominantur ab ea, quia fuit mulier famosa, sicut interdum filij nominantur à matre potius quam a patre, quia illa fuit nobilior, & excellentior, & vocatur soror Nathan propter excellentiam, quia ille Nathan fuit vir gloriosus maximè, quia aliqui putant istum esse Natham prophetam, qui fuit tempore Dauid, & satis rationabile est.

Patris Ceila. Idest iste Natham fuit pater, idest dominus vrbis Ceila: est enim Ceila, quædam ciuitas in sorte Iudæ, Iosue decimoquinto, & ista est, quam liberauit Dauid de manu Philisthinorum diripiētium areas, & in ipsa vrbe erat Dauid inclusus expectans quòd Saul veniret ad capiendum eum, primo Regū vigesimosecundo.

Garain. Iste fuit vnus de filijs Bethiæ, vel vxoris Odaiæ, & sic scribitur in litera nostra, tamen corrupta est, quia debet dici Garmi.

Et Esthamo, qui fuit de Machathi. Iste Esthamo est alius ab illo, de quo supra dicitur, quia multi homines nominantur eodem nomine. Et dicitur, quòd iste fuit de Machati, idest genitus de patre Machati, vel de Machati, idest de terra Machathi, non quidem quòd fuerit de origine gentis illius, sed quia habitauit in terra illa aliquando, nam ille Esthamo est de tribu Iuda cum ponatur hic inter viros istius tribus, & tamen Machathi est quædam gens de gentibus, quæ non pertinebant ad Israelitas: de ista gente dicitur Deuteronomij tertio, & Iosue decimotertio, quòd noluerunt Israelitę delere Gessuri, & Machati, sed manserunt inter eos: vnde filiam quandam Ptolomai regis Gessuri accepit in vxorem, secundo Regū tertio, & precedenti capitulo. Primus tamen modus melior est, scilicet, quòd iste Natham esset vir quidam.

Qui fuerint illi supra positi, s. Iared, Gedor cum cæteris, &c. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius de illis qui supra ponuntur, scilicet, Iared, Gedor, & Heber, & cæteri, qui fuerint.

Quidam putant omnia ista esse nomina Moysi, & trahunt ex hoc, quia asseruerunt Ezra esse Amram patrem Moysi, & Iudaia esse vxor eius, ideo putant, quòd Iudaia sit Iocabed vxor Amram, & omnia nomina hic posita sunt nomina Moysi propter diuersos actus. Vocatur enim Iared, idest descendens, quia de monte descendit cum tabulis lapideis Exodi trigesimosecūdo. Vocatur pater Gedor, idest sepis, vel circuitus, quia sępe populum lege Dei circundedit tanquam sepe quadam, vel vallo: vocatur

F Heber, idest vinctor, vel ligator, quia populum Dei seruitio ligauit: vocatur pater Socho, idest prophetię, quia ipse fuit pater, & doctor prophetarum, nam non fuit aliquis similis inter prophetas, Deuteronomij vltimo. Vocatur autem Ichutiel, idest sperans in Deo, quia spem habuit in Deo, vt populum de Aegypto liberaret. vocatur pater Ianon, idest liberator, quia populum in heremo doctrina sua gubernauit, & quotidie gubernat. Sed ista positio est nimis erronea.

Primò, quia asserit, quòd Moyses, & progenies sua ponatur hic, & tamen istud est irrationabile cū Moyses sit de tribu Leui, de qua infra sexto capitulo agitur. G

Secundò est irrationabilis, quia dicit, quòd omnia ista, quæ ponuntur hic, sunt nomina Moysi, quæ conueniunt ei propter diuersos actus, & tamen hoc non potest stare, quia quando describuntur generationes, plura nomina significant plures viros, quia aliàs sequeretur magna incertitudo, & absurditas, quia nunquam sciretur de aliquo in scriptura, an habuerit paucos, vel multos filios, dato quòd omnes exprimerentur nominatim, & hoc est absurdum, vt declaratum fuit precedenti cap. in quadam quæstione de quatuor filijs Iosiæ.

Tertiò patet hoc, quia isti ponuntur hic cum coniunctione copulatiua, & illa facit differentiam realē, & ideo isti erant diuersi homines. H

Quartò patet, quia ponuntur illic tria nomina virorum, & dicuntur de eis tres proprietates, scilicet, quod Iared erat pater Gedor, & Heber erat pater Socho, & Ichutiel erat pater Ianon, & tamē si essent ista tria nomina vnius viri non diceretur de quolibet eorum per se, quod erat pater, vel dominus vnius vrbis, quia idem vir esset pater istarum trium vrbium, & sic potest dici ꝙ Iared erat pater Iedor, & Socho, & Ianon: & tamen non concedit hoc scriptura, sed de quolibet eorum per se dicit, quod est pater vnius vrbis: ergo sunt tres viri isti. Et dicendum quod non sunt nomina Moysi, nec aliquod eorum est nomen eius.

I Quinto patet, quia ista expositio est per allegoriā, quia interpretamur nomina, & quia significatum illorum conuenit Moysi quantum ad aliquos actus, dicimus illa nomina esse Moysi, & tamen iste modus est in allegorijs, & in quibuscunque sensibus mysticis: scriptura tamen vult sensum literalem habere, quia cæteri sensus non sunt sensus scripturę, sed sunt appositi ei a nobis ad quendam decorem, & conuenientiam, & doctrinam morum, vt quidquid in scriptura est, ad nostram eruditionem cōuertamus, non ergo potest literaliter intelligi de Moyse. Sed dicendum est, quod illi tres fuerunt viri de tribu Iuda famosi, qui præfuerunt tribus vrbibus terræ Iuda, & cognationes illarum vrbium descenderunt ab istis, & sic fuerunt isti tanquam domini, & patres illarum vrbium. K

De filia Pharaonis, quam Mered accepit in vxorem. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius de ista Bethia filia Pharaonis, quam accepit Mered in vxorē, quæ mulier fuerit, vel quomodo accepta fuerit ab eo.

Respondet quidam, quod ista Bethia fuerit filia Pharaonis, quæ descendit ad flumen quando Moyses erat expositus in carecto fluminis, & accepit eum, & nutriri fecit Exodi secundo, & postea dicit, quod ad suasionem Moysi accepit illa ritum Iudaicum de-

serus

ſertis idolis, & tunc accepit eam Moyſes in vxorem, A & genuit ex eo iſtos, qui nominantur hic. Rabanus autem,& Glo.ordina. dicunt, quòd mater Moyſi vocatur filia Pharaonis, quæ ſecundum proprietatem vocabuli filia domini nuncupatur, quia bonam voluntatem in nutriendo habuit, & dicitur accepta à Mered, idest à Moyſe, quia relictis idolis ad cultum Dei conuerſa eſt.

Sed dicendum, quòd prima poſitio non ſtat.

Primò quia præſupponitur, quòd hic deſcribatur progenies Moyſi quantum ad poſteros ſuos, ſed hoc falſum eſt, cum Moyſes eſſet de tribu Leui, de qua nihil agitur hic, ſed ſolum de tribu Iuda. B

Secundo patet, quia iſti aſſerunt, quòd Moyſes accepit in vxorem filiam Pharaonis, & ex ea genuit filios, ſed hoc non conuenit, quia ipſa erat filia regis Aegypti: Moyſes verò erat quidam de ſeruis Pharaonis, ideo non eſt veriſimile, quòd vellet eum accipere in virum, potiſſimè quia dato, quòd ipſa vellet non permitteret rex Aegypti, quia erat magna ignominia, quòd filia regis acciperet in virum vnum de ſeruis, & maxime quia Hebręi erant nimis exoſi Aegyptijs, & affligebāt eos in operibus vilibus terræ, Exodi primo.

Tertiò patet, quia dato quòd fiila Pharaonis vellet accipere Moyſen in virum, nollet ipſe, quia erat contra ius, nam ipſa erat mater eius, cum adoptaſſet eum ſibi in filium, & feciſſet nutriri, & ſicut non licet C alicui contrahere cum matre ſua carnali, ita nec cum matre ſua adoptiua.

Quartò patet, quia iſti dicunt, quòd conuertit eam ad cultum Dei dimiſſis idolis, & tunc accepit eam in vxorem, ſed hoc non eſt, quia filia Pharaonis iam eſſet in tanta ætate, in qua non eſſet apta, vt a viro cognoſceretur, vel acciperetur in vxorem, quia Moyſes erat octoginta annorum, quādo receſſit de Aegypto, & habuit ſecum aliquos Aegyptios cōuerſos ad cultum Dei, & relinquentes terram ſuam Exodi ſeptimo & duodecimo, & tamen tunc filia Pharaonis ſi viueret eſſet centum annorum, vel plus, ideo non erat apta, vt acciperetur ab aliquo in coniugem. Patet D hoc quia ipſa erat puella magna, quæ deſcendebat ad fluuium cum ancillis ſuis, quando Moyſes erat expoſitus in carecto fluminis.

Secunda poſitio etiam non ſtat, quia licet iſta non ponat fuiſſe filiam Pharaonis vxorem Moyſi, ſequuntur ad eam alia inconuenientia.

Primum eſt, quia dicitur quòd Moyſes conuertit eam ad cultum Dei relictis idolis, ſed hoc non eſt veriſimile, quia filia Pharaonis non desereret cultum patris, nec auderet hoc facere: ſed etiam Moyſes, nec auderet hoc perſuadere vt hoc faceret, quia illico perſequeretur eum Pharao.

Secundum inconueniens, & maius eſt, quia hic dicitur, quòd Mered accepit iſtam Bethiam in vxorem, & genuit ex ea filios, qui hic ponuntur, & tamē E Rabanus non vult, quòd acceperit eam in vxorem, licet ſolum, quòd conuerterit eam ad Deum ab idolis.

Tertium inconueniens eſt, quia tunc poneretur ſuperfluum hic de Mered, ideſt de Moyſe, & de Bethia filia Pharaonis, quia hic ſolum fit enarratio progenierum, & tamē ab iſtis duobus non deſcendit aliqua progenies, ideo non pertinent ad locum iſtum.

Quartum inconueniens eſt, quia ſiue accepiſſet eam in vxorem Moyſes, ſiue nō, non debebat aliquid poni de Moyſe, vel de progenie eius, cum ipſe ſit de tribu Leui. Dicendum ergo, quòd iſta Bethia fuit filia Pharaonis regis Aegypti, & fuit accepta in vxorem à Mered, quod patet, quia ipſe fuit dominus vrbis Gedor, vt patet in litera.

Aliquando tamen fiebant aliqua matrimonia, ſicut patet de Salomone, qui accepit filiam regis Aegypti in vxorem, tertio Regum tertio cap. Ita nunc de iſto Mered veriſimile erat, nā licet ipſe non eſſet tantæ poteſtatis ſicut Salomon, qui erat rex, tamen erat magnus vir, quia erat dominus vrbis Gedor, & fortè maioris terrę, & Pharao vellet ei dare filiam ſuam potiſſime ſi multas habebat, vel ſi erat filia illegitima.

An fuerit licitum, quòd Mered filiam Pharaonis acciperet in vxorem. Quæſt. XV.

QVAERITVR vlterius an licuit iſti Mered accipere in vxorem filiam Pharaonis.

Aliquis dicet quòd nō, quia gentilis erat cum eſſet Aegyptia.

Reſpondendum quòd non erant omnes fęminę gentilium vetitæ Iudęis quantū ad matrimonia contrahenda, ſed ſolæ mulieres de ſtirpe Chananęorum, vt colligitur Exodi trigeſimoquarto, & Deuteronomij ſeptimo. Etiam quia Deus permittebat, quòd poſſent Iſraelitæ accipere in vxores mulieres gentiles, quas caperent in bello ſi non eſſent de terra Chanaan: & ſi eſſent Chananęę, deberent occidi, Deuteronomij vigeſimo & vigeſimoprimo. Aegyptij tamen non erant Chananæi, ideo licebat Iudęis accipere vxores de filiabus eorum: ſic enim Salomon accepit filiam Pharaonis in vxorem, & non peccauit, vt patet tertio Regum cap. tertio, vbi dicitur, quia ibi ambulabat Salomon in vijs patris, & Deus diligebat eum excepto, quòd in excelſis immolabat, & tamen ante hoc ponitur ibi, quòd acceperat in vxorem filiā Pharaonis, ergo non peccauit accipiendo illam. Sed adhuc obijcietur, quòd peccauit iſte Mered accipiendo filiam Pharaonis, quia nō licebat Aegyptijs intrare in eccleſiam Domini vſque ad quartam generationem, Deuteronomij vigeſimotertio. Et intelligitur de contractu matrimoniali: ergo non poterat accipi aliqua mulier Aegyptia in vxorem à viro Iudęo, quouſque illa eſſet in quarta generatione.

Aliquis dicet quòd iam erat iſta in quarta generatione, ideo non peccaret Mered accipiēdo eam, quia iam non erat gradus prohibitus.

Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia illa non erat in quarta generatione, immo nec in prima, quia generationes illę computantur in Aegyptijs, & Idumęis à conuerſione eorum ad ritum Iudaicum, ſcilicet, quòd ille, qui conuerteretur eſſet in prima generatione, & filius illius in ſecunda, & nepos in tertia, & proneps in quarta, & tunc poterant intrare in eccleſiā Domini, & tamen iſta Bethia erat filia Pharaonis, & ſic non erat ille conuerſus ad iudaiſmum, cum eſſet rex Aegypti, nec filia ſua adhuc conuerſa erat, & dato quod conuerteretur, manebat in prima generatione.

Reſpondendum quòd verum eſt, quòd iſta Bethia non erat in quarta generatione, & tamen licuit eam accipi in vxorem à viro Iudæo. Cum autem obijcitur de quarta generatione: dicēdum, quòd hoc intelligitur de viris, quia lex ſolum loquitur de illis, dicens: quòd qui nati fuerint ex Aegyptijs, & Idumæis in quarta generatione introibunt in eccleſiam Domini, & de fęminis nihil dicitur: maxime quia fęmina gentilis cum accipitur in vxorem ab aliquo Iudęo dicitur introire in eccleſiam gentilium, quia vir dicitur introire in eccleſiam, ideſt in multitudinem illam, de qua accepit vxorem, ſed mulier non dicitur introire in eccleſiam, ideſt multitudinem, de qua

qua accepit virum, cùm fęmina magis dicatur accipi à viro quàm accipere virum, & sic non erat prohibitum Iudæis accipere vxores de Aegyptijs, etiam si nō conuerterentur ad legem Moysi. Et patet hoc, quia Deuteronomij vigesimoprimo dicitur, quòd quando pugnarent Hebræi contra aliquam gentem, quæ non esset de terra Chanaan, poterant virgines captas in bello accipere in vxores. Manifestum est tamen, quòd illæ nondum erant conuersæ ad Iudaismum, ideo generationes istę non computantur in fęminis, sed in viris.

Ratio autem fuit legis, quia per hoc, quòd gentiles acciperent vxores de stirpe Iudæorum acquirebatur quidam honor gētilibus, cum vxor sit viro subiecta, & per hoc quòd Iudæi accipiebant vxores à gentilibus, non acquirebatur honor gentilibus, quia vxor non preest viro, ideo non curauit lex vetare casum, in quo nō acquirebatur honor gentilibus, & sic non prohibuit fęminas accipi à Iudæis de gentilitate, sed prohibuit accipi a gentilibus de Iudaismo: non ergo peccauit iste Mered accipiendo filiam Pharaonis in vxorem.

Hoc tamen facere debebant omnes, qui conuertebantur ad accipiendum vxores de gentilibus, quia non debebant accipere illas, nisi illæ consentirent viuere in cęremonijs hebraicis, vel si nondum conuerteretur fęmina quando accipiebatur in vxorem, vir debebat cogere eam ad obseruandum cęremonias Iudaicas, eo quòd iam pertinebat ad populum Dei propter virum, & lex efficiebat eam de populo Dei, & de familia viri. Sicut seruus emptitius cogendus erat ad circuncisionem, & totam legem Moysi obseruandam, Exo. 12.

Filij quoque Simon, Ammon, & Rinna filius Hanan, & Thilon. Et filij Iesi: Zoheth & Benzoeth. Filij Sela filij Iudæ: Her pater Lecha, & Laada pater Maresa, & cognationes domus operantium byssum in Domo iuramenti.

Filij quoque Simon. Iste Simon non est Simon, qui est princeps vnius tribus, sed est vir quidam de tribu Iuda. *Ammon, & Rinna.* Iste Ammon non est princeps Ammonitarum, quia ille fuit filius Loth ex filia sua minore Genesis decimonono; iste autem erat de tribu Iuda.

Filius Hanan, & Thilon. Iste etiam Hanan erat de tribu Iuda, & videtur esse filius Rinna, qui ante eum ponitur: cum nō apparet aliquis alius, cuius debeamus eum filium appellare.

Et filij Iesi, Zoeth, & Benzoeth. Iesi videtur esse filius Thilon, quia ille pręponitur, & non apparet aliquis alius, cuius debeamus eum filium appellare.

Filij Sela. Hic ponitur secundum, scilicet de progenie Sela postquam positum est de progenie Phares, & Zaram, nam de progenie nihil dictum fuerat supra, & etiam hic pauci viri exprimuntur de illa, cum non sit ipsa pręcipua familia tribus Iudæ, sed familia Phares propter Dauid, qui descendit de ea, & dicitur.

Filij Sela, filij Iuda Her. Idest Sela erat filius Iuda, quia fuit tertius filius eius de vxore sua Chananitide, & primus filius istius Sela vocatus fuit Her.

Aliquis dicet, quòd hoc fuit propter fratrem suū Her, nam primogenitus Iudæ vocabatur Her, & illo mortuo sine liberis, Iudas dixit Onam filio suo secundo ingredere ad vxorem fratris tui, & illi iunge-

F re, vt suscites semen fratri tuo, Genesis trigesimooctauo. & noluit Onam, sed videns quòd non geniturus erat sibi filios, sed fratri, non commiscebatur vxori, sed semen fundebat in terram, & etiam ille mortuus est sine liberis, ideo videtur, quòd Sela frater eorum suscitaret semen fratri suo maiori Her, & ad hoc primus filius, qui nasceretur, debebat vocari nomine viri mortui, vt videretur esse filius illius, & ita primogenitus Sela vocatus est Her.

Sed dicendum quòd non stat, quia Sela non suscitauit semen fratri suo Her. Nam licet Thamar vxor Her, & Onam petiuisset tradi sibi in virum ipsum Sela, noluit eum dare sibi Iudas, dicens: quòd maneret ipsa in habitu viduitatis quousque Sela cresceret, & esset aptus ad accipiendum vxorem, & hoc quia timebat quòd moreretur, sicut alij duo fratres eius, & non dedit, sed potius ipse Iudas deceptus est à Thamar, & cognouit eam in habitu meretricali, & postea scitum est, quòd Iudas cognouisset eam. Non est tamen credendum, quòd postquam illa cognita fuisset à patre, acciperet eam filius in vxorem, & sic nunquam Sela accepit Thamar, & tamen frater nunquam suscitabat semen fratri suo mortuo, nisi quando vxorem illius accipiebat, Deuteronomij vigesimoquinto. Ideo Sela non suscitauit semen fratri suo, & sic non vocatus est primogenitus eius Her propter fratrem suum, sed quia aliàs ipse voluit, quòd sic vocaretur.

H *Pater Lecha.* Potest esse Lecha nomen viri, scilicet, quòd Lecha esset nomen viri nepotis Sela. Vel potest esse Lecha nomen vrbis, cuius pater, idest dominus erat iste Her: non tamen est intelligendum, quòd ipse fuerit aliquando dominus illius vrbis, quia ista vrbs est in terra Chanaan, & Her nunquam fuit in terra Chanaan, sed mortuus est in Aegypto, nam pater suus Sela natus est in terra Chanaan, & iam erat vir aptus matrimonio, quando descenderunt Israelitæ in Aegyptum, immo antequam descenderent, vt colligitur Genesis trigesimooctauo & quadragesimoquinto. Sed dicitur pater Lecha, quia aliqui de cognatione istius Her dominati sunt in vrbe illa, &

I habitauerunt in ea.

Et Laada pater Maresa. Laada fuit filius Sela, & fuit pater Maresa, idest cuiusdam viri sic dicti, vel potest accipi Maresa pro nomine vrbis, nā vna ciuitas erat in sorte Iudæ, quæ vocabatur Maresa, vt patet Iosue decimoquinto. & de hac sępe in alijs locis, vt patet Michęę primo, scilicet, Adhuc hæredem adducam tibi qui habitas in Maresa. Et debet intelligi de isto Laada, sicut de Lecha, quia ipse nōn potuit venire in terram Chanaan, sed in Aegypto mortuus est. Aliqui tamen de progenie sua possederunt vrbem Maresa postquam redierunt Israelitæ de Aegypto in terram Chanaan.

K *Et cognationes domus operantium byssum in Domo iuramenti.* Idest etiam de progenie Sela fuerunt cognationes multæ, quæ vocabantur cognationes operantium byssum, eo quòd de progenie illa fuerunt multi operantes byssum.

Qui fuerunt isti operantes byssum.
Quæst. XVI.

QVAERITVR qui fuerunt isti operātes byssum in domo iuramenti.

Respondendum, ꝙ Domus iuramenti vocatur tabernaculum Moysi, vel tēplum Salomonis, vel quodlibet eorū: & rō est, qa tabernaculū Moysi vocabatur tabernaculū fęderis, eo ꝙ continebatur

tinebatur ibi fędus, idest, lex scripta in tabulis lapideis, A
super qua fędus factum fuerat inter Deum, & populum, & etiam ex hac ratione vocabatur arca fęderis, quæ erat intra Sancta sanctorum, eo quòd continebantur ibi ipsæ tabulæ legis. 3. Regum 8. & sequenti libro, cap. 6. & ad Hebr. 9. Et quia in fędere contrahendo interueniebat iuramentum, dicebatur domus iuramenti ipsa domus tabernaculi, ideo dicendum est de templo Salomonis: nam ibi seruabatur arca cum tabulis legis, super qua finitum fuerat fędus: & interuenerat iuramentum, ideo templum Salomonis fuerat domus iuramenti, & dicendum, quòd in tabernaculo Moysi fuerunt cognationes Sela operantes byssum, quia quando in deserto fabricatum est illud tabernaculum, facta sunt vela atrij de bysso re- B
torta, & multa alia pertinentia ad Sanctuarium, vt patet Exodi vigesimosexto, & vigesimoseptimo. Et isti de cognatione Sela operati sunt byssum. Sed obijcietur, quòd non operati fuerint isti, quia Exodi trigesimoprimo, & trigesimosexto dicitur, quòd fecerunt omnia opera tabernaculi Beselehel de tribu Iuda, & Ooliab de tribu Dan: & tamen ille Beselehel non fuit de cognatione Sela, sed de cognatione Phares.

Responderi potest dupliciter, vno modo quòd iste Beselehel fuerit de cognatione Sela: nam quamquam dicatur, quòd fuerit Beselehel de tribu Iuda, non dicitur de qua familia fuerit: vnde rationabiliter potest dici, quòd fuerit de familia Sela potius quàm de alia: saltem propter ea, quæ hic dicuntur de operantibus C
byssum. qui vero asserunt fuisse Ooliab de stirpe Phares hoc dicunt: quia putant eum esse de familia Caleb filij Hesron, de quo dicitur supra 2. & tamen Nicolaus improbat illam positionem. Verum est tamen, quòd illa improbatio procedit ex fundamento suo, scilicet, præsupposito, quòd Caleb filius Hesron, & Caleb filius Iephone sint idem, quia tunc sequuntur inconuenientia multa: & tamen falsum est hoc, cum isti duo differant nimis, vt probatum est ibidem, & fuerit multo tempore Caleb filius Hesron ante Caleb filium Iephone potuit esse Beselehel pronepos illius Caleb, & sic esset de familia Phares, & tamen non constat, quòd sit ille Beselehel, de quo habetur supra secundo: qui construxit tabernaculum Moysi, ideo D
potest dici, ꝙ de progenie Sela fuerit ille Beselehel.

Secundo potest dici, quòd dato, quòd Beselehel fuerit de familia Phares, adhuc de familia Sela potuerunt esse operantes byssum. Quod patet, quia Exodi trigesimoprimo, & trigesimoseptimo, non dicitur, ꝙ Beselehel, & Ooliab fecerint totum tabernaculum Moysi, sed quòd ipsi fuerint magistri cæterorum artificum, & quòd cum eis omnes viri eruditi de Israel, quibus Deus dederat sapientiam, operati fuerunt, & sic potuerũt illi artifices minus principales esse potius de familia Sela, quàm de alia familia, & forte de alijs familijs fuerunt plures artifices in templo: tamen de operantibus byssum poterãt esse plures de familia Sela, vel forte omnes operantes byssum erant de illa fa- E
milia. De templo autem Salomonis eodem modo dicendum est: nam ibi facta sunt aliqua de bysso ad ornatum domus Domini: & illa poterant fieri per cognationes Sela.

Et qui stare fecit Solem.

Et qui stare fecit Solem. Idest, Etiam de cognatione Sela fuit ille, qui fecit stare Solem. Non nominantur hic de cognatione Sela multi, & tamen illi, qui nominantur sunt de famosioribus, sicut patet de isto, qui fecit stare Solem: nam non poterat esse maior fama, vel gloria alicuius, quàm quòd ad mandatum eius, vel preces Sol staret.

Quisnam fuerit ille, qui fecit stare Solem. Quæst. XVIII.

QVAERITVR quis fuerit iste, qui fecit stare Solem. Aliquis respondebit, quòd fuit Iosue, quia ipse dixit: Sol contra Gabaon non mouearis, & Luna contra vallem Aialon. Iosue 10. & ibi dicitur, quòd stetit Sol, & obediuit Deus voci hominis.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Iosue non fuit de cognatione Sela, cum fuerit Sela de tribu Iuda: Iosue tamen fuit de tribu Ephraim. Numeri 13.

Aliquis dicet, quòd fuit iste Ezechias, quia ad preces eius stetit Sol, vt curaretur ab ægritudine. 4. Re. 20.

Sed dicendum, quòd non stat propter duo. Primo, quia tempore Ezechiæ Sol non stetit, sed retrocessit, vt patet eodem cap. & Isaiæ 38. Multum autem differt inter stationem Solis, & retrocessionem.

Secundo patet, quia dato quòd largè acciperemus pro eodem retrocessionem Solis, & stationem: non poterat adhuc intelligi, quòd esset Ezechias de quo hic dicitur, quia Ezechias fuit de tribu Iuda, & tamen non de familia Sela, sed Phares. Nam Ezechias est de progenie Dauid. præcedenti cap. Dauid autem est de progenie Phares, supra secundo. Ideo Rabanus, & Glos. ordin. & alij expositores nostri dicunt, quòd iste, propter quem stetit Sol, fuit Elimelech maritus Noemi, de quo habetur Ruth primo. Et dicunt, quòd in tempore huius propter præuaricatores legis Sol stetit, vt viso miraculo conuerterentur ad Dominum, quod quia contempserunt inualuit fames, vt prius in tribu Iuda: vnde inopia cogente peregrinatus est Elimelech in terra Moab: Ruth primo. Et quia dicitur hic, qui fecit stare Solem: dicunt quòd ad preces istius Elimelech Sol stetit, scilicet, quòd ipse petiuit a Deo, vt faceret stare Solem, ad ostendendum per hoc, quòd mutabatur cursus rerum propter peccatum populi. Quidam tamen Hebræi tenentes istam stationem Solis, dicunt quòd Elimelech non fecit stare Solem orationibus suis, sed potius propter auaritiam suam stetit, quia ipse erat auarus nimis; & cum esset tempus inopiæ, & famis populi, iuit in terram Moab, vt non distribueret pauperibus Iudæis de bonis suis, cum tamen ipse esset diues, & potens: & ob hoc dicunt mortuos fuisse filios suos Maalon, & Chelion, Deo puniente, & etiam Noemi redijt vacua viro, & filijs: & Ruth nurus eius ad extremam paupertatem deducta coacta est spicas colligere, vt patet Ruth 2. Motiuum autem quare potius dicatur, quòd Elimelech fecit stare Solem, quàm aliquis alius, fuit duplex: quia in temporibus eius fuit fames magna, & verisimilius est, quòd in talibus temporibus Deus fecerit stare Solem, ad ostendendum peccata hominum magna esse, propter quæ mittebatur fames, quàm alio tempore, sicut tempore passionis Christi eclypsis Solis miraculosa apparuit ad hoc, quòd ostenderetur magnum scelus eorum, qui Christum occiderunt. Matthæi vigesimoseptimo. Secundum motiuum est propter literam sequentem, cum dicitur: Viri mendacij, & Securus, & Incendens, qui fuerunt principes in Moab, & reuersi sunt in Bethlehem, & videtur hoc intelligi de Chelion, & Maalon filijs Elimelech, ideo intelligitur litera præcedens de Elimelech.

Virique mendacij, & Securus, & Incedens, qui Principes fuerunt in Moab: & quæ reuersæ sunt in Lahem. Hæc autem verba vetera.

Virique mendacij. Istud intelligitur de duobus, scilicet, de Chelion, & Maalon filijs Elimelech: & est sensus, quòd etiam viri mendacij fuerunt de stirpe Sela, & vocantur viri mendacij, idest, deficientes, quia nomen positum in Hebræo pro mendacio signat defectum, & propriè dicitur, quia verbum deficit ab eo, quod signat quando mendacium est, & sic quandocunque aliqua res deficit, dicitur mentiri, sic patet in Hebræo Isaiæ 58. vbi dicitur. Et eris quasi ortus irriguus, & sicut fons aquarum, cuius non deficient aquæ. Et ibi dicitur in Hebræo cuius aquæ non sunt in mendacio, Iere. 15. & alibi dicitur: Facti sunt mihi mendacium aquarum infidelium, & sic vocantur aquæ mendaces, quæ deficiunt aliquo tempore: ita isti duo, scilicet, Chelion, & Maalon mortui sunt sine prole: ideo vocantur viri mendacij, idest, viri deficientes: Simile accipitur 4. Regum 4. cap. cum dixit Sunamitis ad Eliseum: Noli mentiri vir Dei, idest, noli mihi dare filium cito moriturum, & istud intendebat mulier, vt ibi probatum est. *Securus, & Incendens.* Istud dicitur de illis duobus viris Chelion, & Maalon, quia ista duo conueniunt proprietatibus eorum, scilicet, quòd vnus vocetur Securus, & alius vocetur Incendens, sed de hoc magis infra declarabitur. *Qui principes fuerunt in Moab.* Intelligitur de Chelion, & Maalon: & non conuenit eis, quòd fuerint principes in terra Moab, quia ibi erãt ipsi viri pauperes, cum peregrinando illuc iuissent propter penuriam victualium in terra sua, sed melius accipitur secundum literam Hebraicam, dicentem: Qui mariti fuerunt in terra Moab. Nam Maalon accepit Ruth in vxorem, & Chelion accepit Orpham: & istud procedit ex æquiuocatione nominis Hebraici: quia Baal in Hebræo significat maritum, vel principem. Et accipitur Baal pro principe: Leuit. 21. cum dicitur: Sed nec in principe populi sui contaminabitur. Et ponitur in Hebræo Baal: hic autem accipitur Baal pro marito. Hieronymus tamen voluit accipere pro principe, sed melior videtur alius sensus. *Et reuersi sunt in Bethlehem.* Intelligitur de Maalon, & Chelion: & tamen non videtur eis conuenire, quòd reuersi fuerint in Bethlehem: quia illi mortui fuerunt in terra Moab, & reuersa fuit sola Ruth vxor vnius eorum cum Noemi matre ipsorum, vt patet Ruth primo.

Dicendum, quòd illi reuersi fuerunt in Bethleem non in seipsis, sed in aliquo supplente locum eorum, nam Ruth vxor Maalon redijt in Bethlehem cum Noemi, & illa gerebat vicem illorum, eo quòd ipsa postea peperit de Booz, & progenies sua subrogata est in locum Maalon, & Chelion.

Sed dicetur, quòd non potuit Ruth gerere personam Maalon, & Chelion: sed solius Maalon, cum fuerit vxor eius, & non Chelion.

Dicendum, quòd directius repræsentabat Ruth personam Maalon, quàm Chelion cum fuerit vxor eius, & tamen vtrunque repræsentauit: quia Booz, qui accepit Ruth in vxorem, suscitauit prolem non soli Maalon, sed etiam Chelion, quod patet Ruth 4. Nam dixit Booz ad populum: Vos estis testes, quòd possederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Maalon: tradente Noemi, & Ruth Moabitidem in vxorem acceperim, vt suscitẽ nomẽ defuncti in hęreditate sua. Et sic cum acciperetur hæreditas omnium istorum, & suscitaretur eis proles, & hoc propter Ruth, quæ accipiebatur in vxorem, ipsa repræsentabat vtrunque, immo omnes tres, scilicet, Chelion, & Maalon, & patrem eorum Elimelech: & reuersa illa in terram Bethlehem dicebatur reuerti quilibet istorum illuc. *Hæc autem vetera verba.* Idest, Istę sunt historiæ antiquæ: Hoc dixit Esdras ad differentiam alia-

F rum genealogiarum, quas describebat, quæ erant propinquæ tempori suo, sicut patet præcedenti cap. in quo deduxit progeniem Dauid vsq; ad tempus suum post captiuitatem Babylonis: ista enim erant antiqua, quia fuerunt in diebus Elimelech, & multi anni fuerant a tempore Elimelech vsque ad tempus Esdræ, qui scribebat hæc: aliter autem exponenda est tota ista litera ab illo loco: Et qui fecit stare Solem: quia in Hebræo habetur multum differenter vnde dicitur.

Et Iochin: & viri Chozeba, & Ioas, & Sarapharas: qui mariti fuerunt in Moab, & habitantes in Bethlehem. Et vocatur Iochin quidam vir famosus, qui fuit de progenie Sela, & loco eius nos habemus, & qui fecit stare Solem.

G *Et viri Chozeba.* Isti dicuntur esse quidam viri nominati a quodam loco dicto Chozeba: & verum est, quòd Chozeba in Hebræo potest esse nomen commune, & significabit mendacium, & sic accepit Hieronymus, quòd isti fuerunt viri Chozeba, idest, mendacij. Aliquando tamen potest esse nomen proprium loci, & sic accipiunt Hebræi: sic etiam fit in Latino, quia aliqua dictio est Latina, quæ potest esse nomen proprium, & commune, sicut Fœlix, & Iuuenalis, quia sunt adiectiua, & etiam sunt nomina virorum: idem etiam patet, quantum ad nomina locorum, quia compendium est nomen commune in Latino signans breuitatem itineris, sicut dicitur 2. Regum 18. Cucurrit Achiamas per viam compendij. Et aliquando est no-

H men proprium vrbis, nam quædam vrbs in Francia sic vocatur, & factum est ibi concilium, & habentur multæ Decretales, quæ emanauerunt a concilio facto apud Compendium, vt patet ex præscriptionibus eorum. *Ioas, & Saraph.* Isti duo fuerunt viri Chozeba: vel, vt alij volunt, fuerunt præter illos: & tamen quocunque modo dicatur, isti fuerunt de stirpe Sela, & loco istorum posuit Hieronymus duo nomina communia, scilicet, Securus, & Incendens, & tamen non cõuenit significationi: nam Saraph bene potest significare Incendentem, & tamen Ioas non significat Securum. *Qui mariti fuerunt in Moab.* Scilicet, Isti duo acceperunt vxores de terra Moab, potuerunt enim peregrinando, vel ex aliqua alia occasione accipere

I vxores de terra illa, sicut duo filij Elimelech acceperunt vxores Moabitidas Ruth, & Orpham, vt patet Ruth 1. Vel sicut Mered accepit Bethiam filiam Pharaonis Aegyptiam, supra in litera. *Et habitatores Bethlehem.* Scilicet, Isti duo viri habitauerunt in Bethlehem, quia licet pertineret Bethlehem ad familiam Phares, tamen aliqui de familia Sela habitant ibi.

Quæ istarum expositio sit melior.
Quæst. XIX.

QVAERITVR quæ litera istarum, & expositio videtur esse melior. Respondendum, quòd verius, & conuenientius se habet litera,

K prout iacet in Hebræo, quàm prout translata est a Hieronymo.

Primo patet, quia vbi nos dicimus, qui stare fecit Solem, in Hebræo dicitur Iochin, & tamen non potest Iochin significare stationem Solis, sed necesse est, quòd sit nomen proprium alicuius vrbis, quàm quòd sit nomen commune pro mendacio, cum hic agatur de diuersis cognationibus, qui habitabant in varijs locis terræ Israel.

Secũdo, quia si Sol stetisset tempore Elimelech ad preces eius, vel propter malitiam eius, quia erat auarus, scriptura nõ tacuisset tantum miraculum in libro Ruth, vbi ponitur completa ista historia: cum statio Solis sit de famosissimis miraculis, & magnis, quæ homines

hominès arbitrari possunt, & tamen nihil dictum est ibi, ideo non est verisimile, quòd tempore illo fuerit statio solis, & hoc significat litera Hebræa, quæ ponit vnum nomen proprium viri, scilicet, Iochin, in quo nullo modo significatur statio solis.

Tertio patet, quia dicitur in litera nostra: Securus, & Incendens: vbi in Hebræo dicitur Ioas, & Seraph: & tamen ista nomina non significant illud, quia Ioas nullo modo significat Securum, vt patet ex interpretationibus nominum Hebræorum, secundum quòd nos vtimur illis, vel secundum quòd vtuntur Hebræi, ideo magis videtur, quòd Ioas, & Seraph fuerint duo nomina virorum.

Quarto patet, quia dicit litera nostra, qui principes fuerunt in terra Moab, & tamen Chelion, & Maalon, de quibus intelligunt isti nostri expositores, quòd fuerint Securus, & Incendens: non fuerunt principes in Moab, accipiendo autem, vt sunt nomina virorum aliorum, quàm Maalon, & Chelion: potest de illis dici, quòd fuerunt principes in Moab, quia aliqui Iudæi poterant esse viri potentes in Moab, vel potest intelligi, quòd fuerunt mariti illo modo, quia acceperunt inde vxores: ita vt accipiatur Baal pro marito, & non pro principe.

Quinto patet, quia dicitur quòd isti reuersi sunt in Bethlehem: & tamen manifestum est, quòd Chelion, & Maalon non reuersi sunt in Bethlehem, sed mortui sunt in terra Moab, vt patet Ruth 1. & cum soluebatur, quòd isti reuersi sunt in Bethlehem, idest, q̄ Ruth reuersa est loco illorū, quamquam sit solutio aliqualiter colorata ad eundem: tamen non est satis verisimile, quòd scriptura tali modo loquendi vtatur, quia per istum modum possemus verificare fere omnes propositiones, quamquam communiter reputarentur multæ falsæ.

Sexto patet, quia dicunt Elimelech, & duo filij sui Chelion, & Maalon fuisse de progenie Sela, sed falsum est, quia oportet poni eos fuisse de progenie Phares, quod patet, quia Booz accepit Ruth Moabitidem in vxorem ad suscitādum semen illorum, qui mortui fuerāt, vt patet Ruth 4. f. Testes vos estis hodie, q̄ possederim omnium, quæ fuerūt Elimelech, & Chelion, & Maalon: & sumpserim Ruth Moabitidem vxorem Maalon in coniugium, vt suscitem nomen defuncti in hæreditate sua, ne vocabulum eius de familia sua, & populo deleatur. Et si filius ille, qui natus est de Booz, & Ruth, scilicet, Obed esset de familia Maalon, quia alias deleretur familia eius, & non suscitaret Booz semen illius, & tamen Obed ponitur in familia Phares, vt patet eodem cap. cum dicitur: Hæ sunt cognationes Phares, & sic deducitur vsque ad Obed, si tamen esset Obed de familia Sela non poneretur in progeniem Phares: constat tamen, quòd isti duo, qui nominantur hic, fuerunt de stirpe Sela, ideo non fuerunt Maalon, & Chelion.

Septimo patet, quia Booz erat cognatus propinquissimus Maalon, & Chelion: Ruth 3. & 4. & propter hoc accepit in vxorem Ruth Moabitidem, vt suscitaret semen Maalon, & tamen Booz erat de progenie Phares, vt patet supra 2. cap. & Ruth 4. & Matth. 1. Ergo Maalon, & Chelion erat de stirpe Phares, quia non poterant duo viri quorum vnus erat de stirpe Sela, & alius de stirpe Phares esse cognati, cum essent in duabus progeniebus nimis distinctis: Non potest igitur exponi conuenienter litera ista, sicut habetur in translatione nostra, sed sicut habetur in Hebræo, & supra fuit expositum.

Hi sunt singuli habitantes in Plantationibus, & in Sepibus, apud Regem in operibus

A eius, commoratique sunt ibi. Filij Simeon, Namuel.

Hi sunt singuli habitantes in Plantationibus, & in Sepibus. Refertur ad omnes de progenie Sela, scilicet, quòd illi habitabāt in Plantationibus, idest, in hortis, & in sepibus, idest, intra aliquod vallum leuiter factum: Est sensus, quòd isti non habitabant in vrbibus muratis, sed in locis campestribus, & in agris vbi erant plantationes, idest, arbores, & vineæ, & alia pertinentia ad agriculturam, & sic habitabant dispersi per agros, siue mutuo, sicut fit in ruribus, & grangijs. Aliqui autem istorum habitabant in sepibus, idest, non intra muros vrbium, sed per agros inter aliqua septa leuia, quæ ipsi

B faciebant, sicut interdum, & ruribus, & viculis fiunt leues muraturæ. *Apud Regem in operibus eius.* Idest, Isti erant agricolæ Regis: nam Reges Iuda, qui vacabant nimis agriculturæ constituebant sibi de familia Sela agricultores per diuersas partes terræ Iuda, sic enim patet de Dauid, qui habebat agricolas in omnibus generibus agriculturæ, & custodiendorum animalium, vt patet infra 27. vbi nominantur expresse præpositi istorum. Sic etiam Rex Iosaphat erat agricultor, & maxime Rex Ozias super cæteros Reges, sequenti libro, cap. 26. Et isti constituebant sibi agricolas de progenie Sela, & sic dicebantur esse in operibus Regis. Dicitur etiam, quòd erant apud Regem, quia forte aliqui de progenie ista erant consiliarij, vel familiares Regis. Vel potest dici hoc, ex eo quòd isti erant

C agricolæ Regis: nam per hoc erant apud Regem, idest, in operibus eius, & hoc significat litera dicēs apud regem in operibus eius, quia ista duo ponuntur pro eodem. *Commoratique sunt ibi.* Idest, Morati sunt in plantationibus, & in sepibus, vt colerent ea, quæ pertinebant ad Regem. *Filij Simeon.* Hic ponitur principale huius cap. 2. scilicet, de filijs Simeon, & diuiditur in duo: quia primo ponitur communiter de viris omnibus. Secundo de quibusdam viris nobilibus, ibi, *Mosobah quoque.*

Quare progenies Simeon ponitur post enarrationem progeniei Iudæ. Quæst. XX.

D QVAERITVR circa hoc, quare post enarratam progeniem Iudæ enarratur hic progenies Simeon: nam non videtur, quia deberet ista poni, sed aliqua alia, scilicet, tribus Ruben, vel Beniamin, vel Ephraim, aut saltem Dan, quod patet, q̄a non obseruatur hic aliquis ordo. Pro quo sciendum, quòd poterat hic obseruari de tribus ordinibus. Primus est, q̄ teneretur ordo natiuitatis, & iste non tenetur: nam post Iudā, de quo supra agitur non natus fuit Simeon cum fuerit Simeon secundus filius Iacob, & Iudas fuerit quartus: Genes. 19. Sed debebat poni Dan isto modo, quia Dan natus est post Iudam. Nam Lia peperit quatuor filios, quorum quartus fuit Iudas, & parere cessauit: deinde Rachel dedit Balam ancillam suam

E in vxorem viro suo Iacob, & peperit Dan, vt patet Genes. 30. & sic non fuit aliquis medius in ordine natiuitatis inter Iudam, & Dan. Secūdus ordo est, q̄ computaretur per dignitatē, vt sicut progenies Iudæ, quæ dignior erat, enarrata fuit prius, licet nō natus fuerit Iudas ante cæteros filios Iacob, ita cæteri, q̄ succedebant inde in ordine dignitatis, licet nō subsequerētur in ordine natiuitatis subordinari debebant, & tamē post Iudam non sequebatur in dignitate Simeon, sed Ruben, & Ephraim, & Dan: quia isti tres, & Iudas fuerunt principes quatuor vexillorum, sub q̄bus erant omnes duodecim tribus Israel, vt patet Num. 2. Tertius ordo erat, vt post Iudam rediret ordo natiuitatis, incipiendo

do ab illo, qui erat simpliciter prior natiuitate, nam Ruben erat primus omnium filiorum Iacob, & ab ipso incipere debuisset ordo progenierum, & tamen propter dignitatem tribus Iuda inceptum fuit ab ea, & illico rediri potuisset ad enarrandum omnes filios Iacob, secundum ordinem natiuitatis, & sic est primus Ruben, & tamen ponitur hic Simeon.

Respondendum est, quòd non fuit hic obseruatus aliquis ordo istorum, sed incepit scriptura enarrare a Iuda, qui fuit prior secundum dignitatem, & quia tribus Iuda, & Simeon videbantur esse vna tribus, eo quòd erant in vna sorte, computata est progenies vtriusque simul, nec debuit aliquid intendere: Patet hoc, quia Iosue 19. dicitur, quòd Simeon receptus est in sorte Iudæ, eo quòd tribus Simeon erat parua, & possessio filiorum Iuda erat magna. Idem etiam colligitur hic in litera, ideo non debuit agi de alia tribu post Iudam, nisi de Simeon.

Quare in sorte, & tribu Iudæ non fuerint plures computati. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo in sorte Iudæ, & tribu non fuerunt computati plures, quàm habentur in istis tribus capitulis præcedentibus, & quomodo computantur isti, & non alij: nam videtur, quòd debuissent computari valde plures, quia extenditur ista computatio ab exordio progeniei Iudæ vsque ad tempus Esdræ post captiuitatem Babylonis, & in tempore isto fuerunt viri, quasi innumerabiles in tribu hac, & tamen hic pauci ponuntur.

Respondebit aliquis, quòd ista computatio facta est in aliquo tempore, in quo erant pauci viri in tribu Iuda, ideo non superexcederet numeratio ad eos, qui habentur hic.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia hic non ponitur computatio pro aliquo tempore, ita quòd dicatur tot, vel tot erant in progenie Iuda, tali vel tali tempore, sicut fuit posita summa in computatione facta in deserto anno secundo ab exitu de Aegypto: Numeri primo, & in computatione facta anno quadragesimo ab exitu de Aegypto. Numeri 26. Sed fit computatio ab exordio tribus vsque ad tempus Esdræ post captiuitatem Babylonis, ideo oportet, quòd essent plures viri, quàm hic.

Secundo patet hoc, quia dato quòd poneretur summa virorum Iuda, qui erant aliquo tempore, & non pro alijs temporibus, tamen esset valde maior summa, quia quandocunque fuit posita summa filiorum Iuda, nunquàm fuit minor sexaginta millibus virorum, vt patet Numeri primo, & vigesimosexto, & tamen hic non ponuntur quingenti viri de stirpe Iudæ, vt patet computando in his tribus: ergo non ponitur hic tota summa.

Respondendum est, quòd verum est, quòd non ponitur hic tota summa virorum Iuda, sed nominantur rarissimi illorum, quod patet. Primo, quia in tribu Iuda erant tres filij præcipui, scilicet, Sela, Phares, & Zaran, a quibus deriuata est tota tribus, & tamen de stirpe Sela non nominati fuerint sex viri, vt patet hic in litera. De stirpe Zaran etiam paucissimi nominati sunt, scilicet, non perueniunt ad decem, vt patet supra secundo. Reliquum autem, quod computatur pertinet ad familiam Phares, & tamen manifestum est, quòd in familia Sela, & Zaran, computando a capite tribus vsque ad tempus Esdræ post reditum de Babylone essent, quasi viri innumerabiles, de quibus hic nihil dicitur.

Secundo patet, quia accipiẽdo stirpem Phares, quæ F manet adhuc, ista non computatur omnino, quod patet præcedenti cap. Nam vbi incipit progenies Dauid, qui habuit decem & nouem filios, præter filios concubinarum, vt patet ibidem: & tamen non computatur progenies alicuius eorum, nisi Salomonis: etiam ipsa progenies Salomonis tota non computatur: quia non ponitur pro quolibet Rege, nisi vnus filius ibi, & tamen quasi quilibet Rex de tribu Iuda, habuit multos filios, vt declaratum est eodem cap. in quadam quæstione, & sic lineæ omnium omittuntur, quæ peruenirent ad magnum numerum: patet etiam hoc supra 2. cap. quia ibi ponuntur quædam lineæ de stirpe Phares per Ieramehel, & Caleb: & tamen in illis numerantur multi, quorum generationes omittuntur. G Cum autem quæritur quare generationes quorundam enarratæ sunt, & non omnium, dicendum quòd hoc factum est, quia non intendebat hic Esdras computare omnes, qui fuerunt in tribu Iuda, vel in aliqua alia tribu, sed expressit quosdam illorum, qui habentur hic propter duo. Primo, quia liber iste suppletiuus est eorum, quæ deficiunt in alijs libris, & quia in multis libris causatur obscuritas historiæ propter hoc quòd generationes illorum, de quibus agitur in historia, sunt ignotæ, ideo Esdras attẽdit principaliter in libro isto enarrare historias progenierum illorum, de quibus in alijs libris agitur, & non ponuntur generationes eorum continuatè.

Secundum est, quia inter Hebræos in tribu Iuda H fuerunt aliqui viri famosi temporibus suis, de quibus nihil dictum erat in alijs locis scripturæ, ideo voluit Esdras mentionem agere de illis, & sic putandum est, quòd fere omnes quorum progenies ponuntur hic, fuerunt viri famosi temporibus suis: de alijs autem popularibus, scriptura non curauit, quia si de omnibus scribendum foret, opus quidem esset infinitum, & inutile: ideo sufficit de eis scripsisse. De omnibus alijs autem tribubus idem dicendum est, scilicet, quòd non fuit aliqua tribus, in qua describerentur omnes, qui in ea fuerunt, sed soli famosissimi describuntur, & dicitur.

Filij Simeon Namuel. Ponuntur hic omnes filij Simeon, vt postea ponantur descendentes ab eis, & primogenitus eius vocatur Namuhel, sed alijs nominibus appellatur alibi. Nam Genes. 46. vocatur Iamuel, & Numeri 26. vocatur Manuhel, & hoc non est mirandum, quia in Hebræo sæpe mutantur nomina propria tam a parte principij, quàm a parte finis.

Iamin, Iarib, Zara, Saul.

Iamin. Iste est secundus filius Simeon, & vocatur sic. Genesis quadragesimosexto, & Numeri vigesimosexto, & ab hoc deriuata est familia Iaminitarum.

Iarib. Tertius filius est, & iste non ponitur Genesis quadragesimosexto. Sed ponitur loco eius alius, scilicet, Oad, vel Saber, & Numeri vigesimosexto etiam non ponitur Seth; loco eius ponitur Iachin, a K quo nominata est familia Iachinitarum.

Zara. Iste non ponitur Genesis quadragesimosexto, sed ponuntur duo incogniti, s. Ohad, & Saber: & tamen Numeri 26. ponitur, & ab eo deriuata est familia Zaraitarum. Et differt iste a Zaram, vel Zare filio Iuda, a quo etiam nominata est alia familia Zareitarum, eodem cap. *Saul.* Non est iste Saul, qui fuit primus Rex Israel, quia ille fuit multo post: iste autem mortuus est in Aegypto. Etiam ille fuit de tribu Beniamin. 1. Re. 9. Iste autem fuit filius vltimus Simeon, & ab hoc nominata est familia Saulitarum: Numeri 29. Iste est Saul, qui vocatur Chananitidis. Genes. 26. & nominatur sic, quia fuit genitus a Simeone de quadam muliere Chananæa, vt ibidem declaratum est.

Quare

Quare non nominantur hic, sicut alibi filij Simeon. Quæst. XXII.

Duplex est mutatio in nomine.

QVÆRITVR circa hoc, quomodo filij Simeon isti non nominantur hic, sicut alibi: nam non sic nominantur in Genesi, nec etiam in libro Numerorum. Dicendum, quòd mutatio in nomine est duplex, quædam est totalis, vt cum ille, qui vocabatur Petrus vocatur Simon: quædam autem est partialis, quando nomen mutatur, quantum ad aliquam partem suam, siue in principio, siue in fine. Primum istorum accidit: quia multi homines sunt binomij, vel trinomij in sacra scriptura, sicut Esau, Edom, & Seir: quia sunt nomina vnius viri, vt colligitur Genesis trigesimoquinto. Etiam Iacob, & Israel, quæ sunt nomina alterius. Genesis trigesimoprimo, & trigesimoquinto. Secundum accidit ex conditione idiomatis Hebraici, in quo frequenter nomina mutantur in fine per aliquam additionem, sicut cum dicimus Gessur, & Gessuri, Ieramehel, & Ierameheli. primo Regum vigesimoseptimo, & trigesimo, & secundo Regum tertio, & decimoquarto, & præcedenti cap. aliquando a parte principij, sicut ille, qui vocatur Aran: Ruth quarto, & Matthęi primo: vocatur Ram, supra secundo. vterque modus istius mutationis est hic.

De primo patet, quia quidam nominatur hic Iarib, qui non nominatur Numeri vigesimoseptimo, nec Genesis quadragesimosexto: sed ponitur aliud nomen loco eius, scilicet, Saber, vel Ohad, vel Iachin.

De secundo patet, quia ille, qui vocatur hic Manuel, vocatur Iemuhel. Genesis quadragesimosexto, & Manuel Numeri vigesimosexto.

Ad secundum dicendum, quòd Genesis quadragesimosexto ponuntur sex filij Simeon, & Numeri vigesimosexto, & hic ponuntur solum quinque. Aliquis autem dicet in hoc, quòd aliqui de filijs Simeonis subticentur hic, quia in alijs libris expressi sunt, sicut patet de filijs Isai patris Dauid. Nam primo Regum decimosexto, & decimoseptimo ponuntur octo filij Isai, & supra secũdo ponuntur septem filij: Sed dicendum, quòd hoc non stat, nam istud esset aliqualiter verisimile si hic subticerentur aliqui de filijs Simeon, qui tamen exprimerentur tam in Genesi, quàm in libro Numerorum, & tamen hic ponuntur quinque filij Simeon, & totidem Numeri vigesimosexto. In Genesi autem ponuntur sex, ideo non est credendum, quòd propter hoc solum omissi fuerint, quia nominati sunt in alijs libris. Sed dicendum videtur, quòd Simeon habuit sex filios, & tamen vnus illorum, scilicet, Ohad, vel Saber mortuus est sine prole. Hic autem ponuntur filij Simeon ad enarrandum progeniem eius per illos, ideo non oportuit poni illum, qui nullam progeniem habuerat: Patet hoc, quia Numeri vigesimosexto ponuntur filij omnium duodecim filiorum Ioseph, vt per illos nominẽtur familiæ illarum tribuum, & nominantur solum quinque filij Simeon, & ab eis quinque familiæ appellantur. Si tamen sextus filius superfuisset, manifestum est, quod ab illo progenies nominata exprimeretur ibi, ideo etiam dicendum, quod hic non fuerunt positi, nisi quinque filij, quia alius nullam prolem habuerat.

Sellum filius eius Mabsan filius eius, Masma filius eius. Filij Masma, Hamuel filius eius, Zachur filius eius, Semei filius eius. Filij Semei sexdecim, & filiæ sex. Fratres autem eius non habuerunt filios multos, & vniuersa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Iuda.

Sellum filius eius. Iste est filius Saulis filius Simeon, & non est iste Sellum, de quo dicitur præcedenti cap. quia ille fuit filius Iosiæ de stirpe Iuda, iste autem est de tribu Simeon. *Mabsan filius eius.* Non est iste ille, qui nominatur supra primo, quia ille fuit quartus filius Ismahelis: iste autem est de filijs Simeon de progenie Iacob. *Masma filius eius.* Sic etiam nominatur quintus filius Ismahelis, supra primo, & Genesis decimoquinto. Sed non est idem: Potest autem ista litera dupliciter intelligi, vno modo, quòd referantur isti tres ad vnum, scilicet, ad Saul, ꝙ omnes sint filij Saulis quamquam ter dicatur filius, alio modo potest intelligi, quòd sit litera suspensiua, & quilibet illorum sit filius præcedentis, vt Sellum sit filius Saulis, & Mabsa sit filius Sellum, & Masma sit filius Mabsa: intelligendum tamen est primo modo, quia alias non diceretur postea filij Masma Amiel filius eius, sed continuaretur, sicut supra, scilicet, Masma filius eius, Amiel filius eius, Zachur filius eius: Secundo patet, quia scriptura intẽdit hic ponere numerum filiorum istorum: Quod patet, quia dicitur, filij Semei decem & sex, & filiæ sex; & tamen non poneretur illud, nisi etiam in alijs scriptura vellet ponere numerum filiorum, ideo quando dicitur filius eius, & iterum filius eius; intelligendum est de omnibus alijs, qui sunt filij vnius hominis, qui prius nominati sunt. *Filij Masma, Amiel filius eius.* Iste Masma est vltimus filius Saulis, & omissis cæteris ponitur cognatio illius: iste Amiel non est ille, de quo habetur præcedenti cap. quia ille est ex tribu Iuda, iste de tribu Simeon: & etiam iste fuit multo tempore ante illum, quia iste fuit pronepos Simeonis, ideo vel mortuus est in Aegypto, vel fuit de illis, qui inde exierunt, & tamen ille Amiel, de quo hic dicitur præcedenti cap. fuit tempore Dauid, quòd ipse fuit pater Bethsabee. *Zachur filius eius.* Scilicet, Filius Masma. *Semei filius eius.* Non est iste Semei, qui maledixit Dauid. 2. Reg. 16. quia ille fuit de tribu Beniamin, eodem cap. Et iste de progenie Simeon, vt patet hic. Etiam iste nõ fuit, de quo dicitur supra 2. cap. quia ille fuit de tribu Iuda, vt patet ibidem: iste autem est de tribu Simeon. *Filij Semei decem & sex, & filiæ sex.* Ponitur numerus filiorum istius Semei propter dignitatem eorum, quámquam non exprimuntur nomina propter multitudinem. Ponuntur etiam sex filiæ Semei, quia fuerunt mulieres famosæ, & decens fuit de illis fieri mentionem. In alijs autem filijs Simeon non ponuntur progenies, quia fortè non fuerunt tot, sicut in ista progenie Saulis, vt videtur litera dicere immediatè, vel melius non fuerunt tam famosi illi, qui erãt in alijs familijs, sicut qui descendebant a Saule. *Fratres autem eius non habuerunt filios multos.* Intelligitur hoc de fratribus Semei, scilicet, de Amiel, & Zachur, vel potest intelligi de alijs filijs Simeon, qui fuerũt fratres Saulis, quia progenies eius posita est hic, & aliorum non, & dicitur, ꝙ illi nõ habuerunt multos filios. Quomodocunq; autẽ accipiatur, verum est, ꝙ in progenie Simeon fuerunt pauci viri, nec fuit ista tribus adæquata in multitudine alicui de alijs tribubus, vt patet in duabus computationibus factis in deserto. Numeri 1. & 26. *Et vniuersa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Iuda.* Vocatur tota cognatio tota tribus ex quinque familijs suis constans, & illa non potuit peruenire ad tantam summam, sicut tribus Iuda, & non solum sicut tribus Iuda, sed etiam non peruenit ad tantam multitudinem, sicut aliqua de alijs tribubus, vt patet in computationibus factis. Numeri vigesimosexto: dr̃ tamen de tribu Iuda, ex eo ꝙ tribus Simeon accepit

ſortem in tribu Iuda, vt patet hic, & Ioſue decimononono. *Habitauerunt autem in Berſabee.* Hic ponuntur loca habitationis, quæ habuerunt filij Simeon in terra promiſſionis, & fuerunt iſta loca in ſorte Iudæ: quod patet, quia iſtę vrbes, quæ ponuntur hic ponuntur etiam Ioſue decimoquinto, inter vrbes ſortis Iudæ.

Quare acceperunt filij Simeon loca ad habitandum in ſorte Iudæ,&c. *Quæſt. XXIII.*

QVAERITVR quare filij Simeon acceperunt loca ad habitandum in ſorte Iudæ, ſcilicet, quòd illa loca, quæ pertinent ad Iudam, darentur eis.

Reſpondet Nicolaus, quòd hoc fuit propter multa. Primo, quia tribus Iudæ erat bellicoſior alijs tribubus,ideo data eſt ei duplex ſors in diuiſione,ſcilicet, vna,quæ acquiſita erat de manibus Chananæorum,& alia, quæ non erat acquiſita, vt ipſi acquirerent illam, & ſic cederet illa ſors alijs tribubus: ideo dicit, quòd poſt diuiſionem factam aliquæ vrbes, quæ poſitæ fuerunt in ſorte Iuda datæ fuerunt poſtea alijs tribubus, vt patet de vrbibus, quæ datæ ſunt Simeoni, Ioſue decimonono: quia omnes illæ poſitæ fuerunt in ſorte Iudæ, patet etiam de Sarraa, & Eſthaol, quæ ſunt in ſorte Iudæ, & datæ fuerunt poſtea tribui Dan: Ioſue decimonono. Alia cauſa eſt ſecundum ipſum, quia tribui Iuda data eſt magna ſors a principio: & dato, quòd eſſet maior tribus, quàm aliæ, tamen adhuc terra erat maior, quàm repleri poſſet a tribu Iuda pro tunc, ideo viri de tribu Iuda ſuſceperunt ſecum viros de alijs tribubus ad replendum ſortem ſuam, & ſic fuerunt ibi viri de tribu Simeonis. Et hoc fuit ad hoc, quòd terra non redigeretur in ſolitudine propter defectum habitatorum, & creſcerent beſtiæ contra habitantes, ſicut dicitur Exodi vigeſimotertio. Etiam fuit hoc propter adiutorium, ſcilicet, vt illi, qui habitarent in vrbibus Iuda de viris aliarum tribuum, adiuuarent ipſos viros Iuda ad pugnandum contra hoſtes, ſed dicendum, quòd iſtæ cauſæ non ſtant.

Prima enim non ſtat propter tria, primo, quia repugnat alijs, ſcilicet, quòd tribui Iuda data eſſet maior ſors, quam alijs: & tamen quòd viri de alijs tribubus habitarent in ſorte Iuda, ne terra redigeretur in ſolitudinem.

Secundo, quia ipſe dicit infra, quòd iſtę vrbes non fuerunt datæ de iure filijs Simeon, ita vt eſſent ſuæ, ſed filij Iuda conceſſerunt eis gratis, quòd morarentur in terra eorum, ideo dicit, quòd tempore Saulis conqueſti ſunt apud eum viri Iuda de filijs Simeon petentes, vt dimitterent vrbes eorum, quas ex gratia conceſſerant, & tamen ſi datæ fuiſſent illis in ſortem,non potuiſſent conqueri de illis filij Iuda.

Tertio patet, quòd hoc non ſit veriſimile: quia eo tempore, quo nondum terra erat diuiſa, pugnabat totus Iſrael indifferenter contra hoſtes, & tamen poſtquàm fuit diuiſa quælibet tribus habuit curam de ſorte ſua, & non pugnabat vna tribus pro ſorte alterius,ſiue eſſet minus bellicoſa, ſiue magis. niſi hoc fieret ex conuentione, quia tunc pugnabat vna pro alia: ſic patet Iudi. primo,cum dixerit Iudas ad Simeonem fratrem ſuum. Aſcende mecum in ſortem meam, & pugna contta Chananæum, vt & ego pergam tecum in ſortem tuam, & tamen Iudas erat bellicoſior, & maior tribus, & Simeon erat minima tribus, & non tenebatur adiuuare Simeon Iudam,nec Iudas Simeonem niſi ex conuentione. Ergo non imponeretur alicui tribui, quamquam eſſet bellicoſior alijs, duplex

F ſors,vna pro ſe,& alia pro alia tribu: vt acquireret eam de manu hoſtium. Secũda cauſa aſſignata ab eo etiam non ſtat, cum dicit, quòd ſors tribus Iudæ fuit maior, quàm poſſet illa tribus pro tunc occupare, ideo vocauit ſecum viros de alijs tribubus, ne terra redigeretur in ſolitudinem: quia tunc ſequeretur magnum inconueniens, ſcilicet, quòd aliqua tribus permitteret totam ſuam ſortem redigi in ſolitudinem, & non habitaret in ea, vt veniret ad ſuccurrendum ſorti Iuda, ne redigeretur in ſolitudinem. Patet de tribu Simeon: nam omnia loca, in quibus hic, & Ioſue decimonono dicitur habitaſſe tribus Simeon, erant in ſorte Iudæ, vt patet Ioſue decimoquinto, & decimonono, & tamen habitauit in illis locis ſemper tri-

G bus Simeon vſque ad tempus Regis Dauid: vt patet infra in litera: ergo toto iſto tempore permitterent viri de tribu Simeon redigi terram ſuam in ſolitudinem, & complacerent viris Iuda, ſed hoc abſurdum eſt. Item patet, quòd ſit falſum, quia immediate poſt mortem Ioſue erat tribus Iuda in ſorte ſua, & tribus Simeon in ſorte ſua: Iudicum primo.

Tertia cauſa aſſignata ab eo, ſcilicet, quòd habitabant multi de alijs tribubus in ſorte Iudæ, vt adiuuarent eum contra hoſtes, non eſt verum.

Primo, quia non eſt veriſimile, quòd aliqua tribus deſereret ſortem ſuam inauxiliatam, vt veniret ad adiuuandum aliam contra hoſtes: & hoc modo cum tota tribus Simeon habitaret in Iudæ ſor-

H te, deſereret totam ſortem ſuam, & caperetur ab hoſtibus, vt veniret ad defendendum ſortem Iudæ.

Secundo patet, quia non eſt verum, quòd vna tribus veniret ad adiuuandum aliam, & habitaret in ſorte eius, ſed ex conuentione fiebat adiutorium, ſicut nunc inter vrbes vicinas, ſcilicet, quòd viri de vna tribu ibant interdum ad ſortem alterius tribus ad adiuuandum eam, & tamdiu morabantur ibi, quamdiu pugnabant: deinde viri alterius tribus faciebant è contrario. Sic patet Iudicum primo, cum dixit Iudas ad Simeonem fratrem ſuum, Aſcende mecum in ſortem meam, & pugna contra Chananæum, vt & ego pergam tecum in ſortem tuam.

I Dicendum ergo, quòd alia fuit cauſa, quod tribus Simeon habitauit in ſorte Iudæ, ſcilicet, quia tribui Iudæ data fuit quædam terra in ſortem, priuſquam daretur alicui alteri, & tunc Iſraelitæ non conſiderauerunt quanta eſſet terra Chanaan, vt diuidendo illam in portiones, competeret cuilibet tribui tantum proportionaliter, ſicut tribui Iudæ, & ſic dederunt ei maiorem ſortem, quàm iuſtum erat: deinde autem miſit populus viros quoſdam ad perambulandum totam terram Chanaan, & deſcribendum loca, & partes, vt diuiderent illam in ſortes pro tribus reſiduis: Ioſue 18. Et cum perluſtrauiſſent totam terram, inuenerunt minores partes competere cuilibet tribui,quàm tribui Iuda proportionaliter. Ideo tunc ab-

K ſtulerunt quandam partem de ſorte Iuda ad dandum alijs tribubus,& pars illa data fuit tribui Simeon, quia erat parua tribus, & illa pars abſciſſa de ſorte Iudæ ſufficiebat pro tribu Simeon. Si autem fuiſſet maior exceſſus, data fuiſſet illa pars alteri tribui maiori: & ſic factum eſt, quòd tribus Simeon acciperet ſortem in medio tribus Iudæ: Iſta cauſa tangitur Ioſue 19. Scilicet, Hæc eſt hæreditas filiorum Simeon,iuxta cognationes ſuas in funiculo, & poſſeſſione filiorum Iuda, quia maior erat, & iccirco poſſederunt filij Simeon in medio hæreditatis eius. & dicitur quòd maior erat, ideſt, quia poſſeſſio tribus Iudæ maior erat, quàm iuſtè competere deberet ei. De hoc declaratum eſt magis Ioſue 15.& 19.

Habita-

Habitauerunt autem in Bersabee, & Molada, & Hasarsual, & in Bala, & in Ason, & in Tholad, & in Bathuel, & in Horma, & in Siceleg, & in Bethmarchaboth, & in Asarsusim, & in Bethberai, & in Saarim. Hæ ciuitates eorum vsque ad Regem Dauid.

Habitauerunt autem in Bersabee. Ista est prima ciuitas sortis Simeon, vt patet Iosue 19. Et etiam ponitur in sortæ Iudæ, Iosue decimoquinto. Est autem Bersabee aliquando nomen fœminæ, scilicet, matris Salomonis. 2. Regum vndecimo, & duodecimo. & Matthæi primo. Et aliquando nomen vrbis, vt patet hic, & Iosue decimoquinto, & decimonono. Ista ciuitas est extrema in terra Israel ad partem Meridianam, ideo quando scriptura vult ponere duo loca maxime distantia terræ Israel, vt concludat regionem mediam: ponit Bersabee ex parte Meridiana, & Dan ex parte Aquilonari: sic dicitur primo Regum tertio. Cognouit vniuersus Israel a Dan vsque Bersabee, sic etiam 2. Regum decimoseptimo, & vigesimoquarto. Ista ciuitas est in qua habitauit Abraham, quando mansit in terra Philisthinorum, & vocauit eam Abraham Bersabee, idest, puteus septem, quia dedit ibi septem agnas regi Abimelech in testimonium, quòd pertinebat puteus ille ad Abraham, & plantauit Abraham nemus, mansitque ibi. Genesis vigesimoprimo. In hoc etiam loco habitauit Isaac, vt patet Genesis vigesimoseptimo. Et in isto loco apparuit Deus per noctem Iacob, quando descendebat in Aegyptum, & ibi fecit sacrificia multa. Genesis quadragesimosexto. *Et Molada.* Ista etiam ciuitas ponitur Iosue decimonono. Et etiam ista fuit in sorte Iudæ: Iosue decimoquinto. *Et Assarsoal.* Ista etiam ponitur Iosue decimonono. Et fuit in sorte Iudæ: Iosue vigesimoquinto. Et vocatur ibi Assersual, sed idem est. *Et in Bala.* Ista etiam ponitur Iosue decimonono. Et vocatur ibi Bala, & Iosue decimoquinto. In sorte Iudæ vocatur Balaa: sed ista differentia magis prouenit ex errore scriptorum, quàm ex origine nominis in Hebræo. *Et in Assometh.* Ista ciuitas non ponitur Iosue decimonono, In sorte Simeon, nec etiam Iosue decimoquinto. In sorte Iudæ sub isto nomine, sed vocatur alio nomine, scilicet, Assen. *Et in Tholad.* Ista ciuitas ponitur Iosue decimonono. Et vocatur ibi Eltholad, & eodem modo Iosue vigesimoquinto. *Et in Bathuel.* Ista ciuitas non nominatur sic Iosue decimonono. Sed dicitur Bethul, & Iosue decimoquinto, vocatur Exul. *Et in Orma.* Ista ciuitas non est ille locus, qui vocatus est Orma, idest, Anathema ab Israelitis vsq; ad quem percussi sunt a Chananæis, & Amalechitis: Numeri decimoquarto. Nec est nomen illius terræ quem Israelitæ destruxerunt, & vocauerunt nomen eius Orma: Numeri vigesimoprimo. Sed est quædam ciuitas in sorte Simeon, quæ vocatur Herma, vel Hama, Iosue decimoquinto, & decimonono.

Et Siceleg. Ista est ciuitas in qua mansit Dauid toto tempore, quo fuit in terra Philisthinorum cum Rege Achis. primo Regum vigesimoseptimo. Et istam vrbem prædati sunt Amalecitæ, & abstulerunt inde omnia, quæ pertinebant ad Dauid, & succenderunt vrbem. primo Regum trigesimo. Ibi etiam erat Dauid, quando venit ad eum ille iuuenis, qui denunciauit sibi mortem Saulis: 2. Regum 1.

Et in Bethmarchaboth. Ista est alia ciuitas, & ponitur in eadem sorte Simeon, Iosue decimonono. Et non reperitur in sorte Iudæ sub isto nomine, sed vocabitur ibi alio nomine, scilicet, Medemena, vel alias, quia vbi ponuntur Iosue decimoquinto. Ciuitates istę Simeon loco huius ponitur Medemena.

A

Et in Asarsussim. Alia ciuitas est, quæ Iosue decimonono vocatur Asarsual, & Iosue decimoquinto non reperitur sub isto nomine, sed forte vocatur ibi Sensena.

Et in Bethberai. Ista est alia ciuitas sortis Simeon, & non reperitur Iosue decimonono, sub isto nomine, nec etiam Iosue decimoquinto. Et tamen necesse est esse vnam de illis, quæ ponuntur Iosue decimonono. Quia ibi ponuntur tredecim vrbes, & hic totidem, & cæteræ concordant in nomine, ista autem non, & ponitur ibi alia ciuitas, quæ non ponitur hic, scilicet, Sabee: ideo oportet, quòd ista sit, quæ vocatur ibi Sabee.

B

Et in Saarim. Ista vocatur Saroen, Iosue decimonono, & videtur vocari Selin, Iosue decimoquinto.

Hæ ciuitates eorum vsque ad Regem Dauid. Idest, Omnes istæ supra nominatæ fuerunt ciuitates possessæ a filijs Simeon vsque ad tempus Regis Dauid, possederunt etiam quinque alias cum viculis, vt patet infra in litera.

Quomodo istæ fuerunt ciuitates tribus Simeon vsque ad Dauid Regem. Quæst. XXIIII.

C

QVAERITVR quare dicitur hic, quòd istę fuerunt ciuitates tribus Simeon vsque ad regem Dauid. Respondet Nicolaus, quòd hoc fuit, quia post regem Dauid non fuerunt istę vrbes pertinentes ad tribum Simeon, sed redierunt ad tribum Iuda: ad hoc autem dicit ipse, quòd filij Iuda susceperunt magnam sortem a principio quàm ipsi non poterant populare: ideo receperunt secum gratis viros de tribu Simeon, vt habitarent in tribu sua vsquequo ipsi sufficerent ad replendum eam. Cum verò viri Iuda potuerunt totam suam sortem replere, petiuerunt, quòd filij Simeon recederent de sorte sua, & illi noluerunt propter antiquam habitationem. Conquesti sunt autem viri Iuda Sauli regi, & ille noluit eis iustitiæ complementum adhibere in odium

D

Dauid, qui erat de tribu illa: postea vero regnante Dauid, conquesti sunt ei super hoc viri Iuda, & ille prouidit eis, expellendo filios Simeon de sorte Iudæ: ideo dicitur, quòd hæ ciuitates fuerunt filiorum Simeon vsque ad Regem Dauid, idest, ipsi possiderunt eas vsque ad Regem Dauid, & per eum fuerunt tunc expulsi de illis: ex hoc etiam infert Nicolaus, quòd præscriptio, quantuncunque sit longa, non valet, nisi iustus titulus habeatur.

Alij autem dicunt, quòd istud dictum est propter vrbem Siceleg, scilicet, quia pertinuit ad filios Simeon vsque ad tempus Dauid, sed non postea, quia Achis Rex Geth concessit eam Dauid, & extunc facta est Siceleg pertinens ad Reges Iuda: primo Regum vigesimoseptimo.

E

Sed dicit Nicolaus, quòd istud non potest stare, quia non potest intelligi istud de sola vrbe Siceleg, sed de omnibus hic nominatis, quia dicitur: hæ ciuitates eorum vsque ad Regem Dauid. Item quia Dauid non accepit vrbem Siceleg de manu filiorum Simeon, sed de manu Regis Achis.

Dicendum tamen, quòd non potest intelligi, nisi de vrbe Siceleg. Pro quo sciendum, quòd aut Nicolaus concedit filios Simeon habuisse aliquam sortem, quæ esset propria, aut non. Si autem dicant, quòd nullam habuerunt, falsum est, quia Iosue 19. dicitur, hæc est hæreditas filiorum Simeon, iuxta cognationes suas. Item patet, quia Iosue decimooctauo dicitur, quòd diuiderent

sent viri totam terram residuam in septem sortes, & inter illas ponitur secunda sors filiorum Simeon. Item patet Iudicum primo cum dixit Iudas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sortem meam, & pugna contra Chananæum, vt & ego pergam tecum in sortem tuam. Item valde irrationabile erat, quòd diceremus reliquas tribus habere sortem, & quod non haberet eam Simeon, cùm non fuisset prohibitus habere illam: solus enim Leui prohibitus est sortem accipere inter reliquas tribus: quia Deus erat sors, & possessio eius. Numeri 18. & Deut. 18. &
G Iosue 13. Item patet, quia potius videbatur Simeon debere habere sortem quàm multæ de alijs tribubus, quia de eo specialiter expressum est quod sortem haberet, vt patet Genesis 48. vbi Iacob conferens ius duplicis sortis tribui Ioseph, dixit duo filij tui Ephraim, & Manasses: sicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi, idest, ita ipsi habebunt duas sortes, sicut Ruben, & Simeon, qui sunt filij mei maiores. Item patet, quia hoc includeret contra Nicolaum: nam ipse vult, quòd per regem Dauid fuerint exclusi filij Simeon de vrbibus istis, quas possidebant: ergo oportet, quòd haberent aliquam sortem, in qua manerent, quia alias oportebat eos fugere de terra Israel, vel quòd reciperentur in sorte alicuius tribus: nulla tamen tribus eos recipere vellet; sicut nunc viri Iuda excludebant eos a se, & hoc est absurdum. Si autem dicat Nicolaus, quòd habebant aliquam sortem, aut concedet, quòd erat ista cuius vrbes describuntur hic, aut aliqua alia cuius non nominantur vrbes. Accipiendo primo modo est contra intentionem Nicolai, quia si ista esset sors sua, falsum esset, quòd viri Iuda suscepissent eos gratis in locis istis, sed iure suo possiderent istas vrbes, sicut viri Iuda possidebant vrbes tribus suæ. Item Dauid non potuisset excludere viros Simeon de vrbibus istis, si suæ essent, & tamen Nicolaus asserit eos exclusos fuisse per Dauid. Si autem dicat, quòd habebant sortem aliquam, sed non istam, falsum est, quia Iosue 19. apparet, quòd esset ista sors sua, cum dicatur. Et egressa est sors secunda filiorum Simeon; fuitque hæreditas eorum Bersabee, & Sabeæ, & Molada &c. & ponuntur ibi omnes vrbes, quæ ponuntur hic, & non plures: ideo videtur, quòd ista esset sors Simeon. Item patet ex litera ista, quia postquàm dicitur hic: hæ ciuitates eorum vsque ad regem Dauid. Dicitur infra hæc est habitatio eorum, & sedium distributio, ergo istę vrbes fuerunt eis distributæ pro sedibus, idest, ad morandum in eis, & tamen distributio terræ nõ fuit facta, nisi per Iosue, quando diuisit totam terram sorte: ergo istę vrbes cec.derunt filijs Simeon in sortem. Item patet, quia Iudicum 1. dixit Iudas ad Simeon: Ascende mecum in sortem meam, & pugna contra Chananæum: vt & ego pergam tecum in sortem tuam; ex quo apparet, quòd Simeon habebat sortem a principio, sicut aliæ tribus: nam ista verba dicta fuerunt illico post mortem Iosue: Iudicum 1. Et habebat tunc Simeon sortem, cum peteret Iudas, ꝙ ascenderet in sortem suam, & ipse iret in sortem illius.

Secundo patet, quòd ista possessio, vel sors Simeon non erat alia quàm ista, cuius sunt istæ vrbes, quæ nominantur hic: Quod patet, quia post mortem Iosue illico habebat Simeon sortem, & tamen vsque ad tempus Dauid semper habuit istas vrbes, quæ nominantur hic, cum dicatur in litera: hæ ciuitates eorum vsque ad regem Dauid, ergo istę vrbes fuerant datæ sibi in sortem.

Tertio apparet, quòd non potest intelligi, quòd sors quam possideret tunc Simeon, esset aliqua pars sortis Iudæ, quam teneret gratis, sed quòd esset sors sua distincta a sorte Iudæ, & hoc dupliciter. Primo, quia di-
F xit Iudas Simeoni: Ascẽde mecum in sortem meam, & pugna contra Chananæum: ergo non erat Simeon in sorte Iudæ, quia alias non diceret ascende in sortem meam, cum esset in ea: etiam quia dicitur, vt & ego pergam tecum in sortem tuam, & sic etiam sors Iudæ erat extra sortem Simeon, quia alias non posset Iudas illuc pergere.

Secundo patet ex conuentione ista, quam faciebat Iudas cum Simeone, nam si terra, in qua morabatur tribus Simeon pertineret ad sortem Iudę, non conueniret Iudas cum Simeone, quòd adiuuaret eum in sorte sua, & ipse adiuuaret Simeonem in sorte illius. Dicendum igitur, quòd tribus Simeon habuit a principio distribuente Iosue, & illa sors fuit in medio sortis
G Iudæ. Iosue 19. Et istę ciuitates non pertinebant ad tribum Iudæ, quamquam prima vice, qua data est sors Iudæ, data fuerunt ei omnia loca, quæ postea fuerunt in sorte Simeonis, & tamen deinde cum distributa est terra residua in septem partes: Iosue 18. Data est quædam pars de sorte Iudæ tribui Simeon in sortem, & ex illa die cessauerunt illę vrbes pertinere ad sortem Iuda: Etiam quòd Nicolaus, & Hebræi fingunt, scilicet, quòd viri Iuda petiuerint a Saule, quòd compelleret filios Simeon dimittere vrbes tribus Iudæ, & quòd ille noluerit prouidere, & quòd postea prouiderit Dauid: falsum est, sed ipsi dicunt illud præsupponentes, quòd Simeon habitauerit a principio intra sortem Iudæ gratis receptus, & non habuerit sortem propriam, & hoc
H falsum est. Dicendum igitur, quòd litera ista intelligitur solum propter vrbem Siceleg: nam omnes istę vrbes, quæ nominatæ sunt hic, & Iosue 19. Fuerunt in sorte Simeon a prima distributione vsque ad tempus Dauid. Et tunc ciuitas Siceleg desijt esse de sorte Simeon, & cępit pertinere ad reges Iuda: & hoc erat, quia quamquam omnes istæ vrbes, quæ nominantur hic, datę fuerint in sortem tribui Simeon: non fuerunt omnes possessæ ab eis, quia multæ ipsarum tenebantur a Philisthinis, quarum vna erat Siceleg, quam tenebat Achis Rex Geth, & quando confugit Dauid ad Achis, donauit ei Achis vrbem illam, & ex illo tempore cępit pertinere ad Dauid; & ad posteros suos iure regali, & desijt esse de sorte Simeon eo modo quo
I prius erat. 1. Regum 27. An vero Rex Achis potuerit facere istam donationem, cum esset ciuitas tribus Simeon, & an Dauid tenebatur restituere illam tribui Simeon, & multa alia dubia circa hoc declarata sunt. 1. Regum 27. Et sic est sensus, quòd omnes istę vrbes, quæ nominantur hic de tribu Simeon, pertinuerunt semper ad tribum illam saltem quantum ad titulum, & tamen post Dauid non pertinuerunt omnes ad Simeonem, quia vna ablata est, scilicet, Siceleg: corollarium autem Nicolai, scilicet, ex hoc patet, quòd præscriptio quantuncunque longa, non valet, nisi sit iustus titulus: non concluditur ex præcedentibus, nec etiam est verum. Primo patet, quia ipse infert hoc præsupponens, quòd tribus Simeon tenuerit vrbes
K istas de tribu Iuda longo tempore, scilicet, vsque ad Dauid, in quo fuerunt plusquàm quadringenti anni. Et dato, quòd allegarent istam longam præscriptionem, non adiuuit eos, sed compulsi sunt reddere vrbes tribui Iudæ, sed hoc falsum est, quia nec viri Iuda tale petiuerunt, nec etiam Dauid tale sententiauit.

Secundò patet, quia dato, quòd Dauid sic sententiasset contra viros tribus Simeon, qui tenuissent longo tempore vrbes tribus Iuda: non sequitur, quòd præscriptio longissima non adiuuet sine titulo: nam isti non poterant se adiuuare longa præscriptione, nec etiam breui, quia nunquam præscripserant. Istud enim est ignorare quid sit præscriptio: nam non est præscribere, quòd quis teneat rem alterius longo, vel breui

breui tempore, sed quòd teneat eam quasi iure suo non ex concessione alterius: nec etiam illo impediente, aut reclamante, sed per negligentiam illius, qui aut nescit rem suam ab alio possideri, vel scit, & negligenter tacet, quando tamen quis concedit alteri rem suam gratis tenendam vsque ad certum tempus, vel sine præscriptione temporis, etiam si per mille annos teneret non præscriberet, quia non tenet rem iure suo, vel quasi suam, sed ex alterius concessione: sic autem esset hic præsupposita intentione Nicolai. Nā ipse vult, quòd viri Iuda gratis concesserint viris Simeon, quòd habitarent in sorte sua: ideo etiam si morarentur ibi in æternum, non præscriberent: immo, quod plus est, non possiderent, quia ille possidet, cuius nomine possidetur, & tamen tribus Simeon possideret nomine tribus Iuda: ideo tribus Iuda diceretur possidere: præscriptio tamen non procedit sine possessione: vt patet de re iudi. in sexto. cap. sine possessione. Ideo non poterat esse præscriptio iusta vel iniusta.

Tertiò patet hoc esse falsum: nam si præscripsissent filij Simeon contra viros Iuda, & esset præscriptio longi temporis, dato quòd non haberent titulum, qui transferret dominium, nec etiā titulum coloratū, qui daret ius præscribendi, teneret præscriptio: nam etiam in præscriptionibus, quæ sunt contra ius commune, scilicet, vbi ius commune est contra præscribentem, & etiam ille, contra quem præscribitur est priuilegiatus, scilicet, Ecclesia: si probatur præscriptio longi temporis, scilicet, cuius memoria in contrarium non existit, non oportet allegare titulum aliquem, vt patet de præscriptionibus lib. 6. cap. episcopum. Item patet, quia non solum nunc, sed etiam antiquitus procedebat prescriptio longissima non solum sine titulo: immo etiam sine bona fide, vt patet in defensione quam fecit Iephte Galadites contra regem Ammon, allegans, quòd ille tacuisset trecentis annis super repetitione locorum possessorum a filijs Israel, & tamē non allegabat bonam fidem Iephte, sed potius malam cū confiteretur loca illa pertinuisse aliquando ad Ammonitas, & Moabitas, & quòd Israelitæ acciperent ea. Non est ergo verum de præscriptione, quòd non procedat sine titulo si sit longissimi temporis: de hoc Iudi. 11. immo etiam in præscriptionibus parui temporis non requiritur titulus: sed sola bona fides, nisi ius commune faciat contra præscribentem, & sit præscriptio contra Ecclesiam, vt patet extra de præscrip. cap. si diligenti. & eodem titulo in 6. cap. episcopum. Ista autem vera sunt, nisi fortè aliquis dicat, quòd Nico. intellexit solum de præscriptione in veteri Testamento, scilicet, quòd quamquam nunc longissima procedat sine titulo, quod tunc non procederet.

Sed dicendum, quòd etiam hoc non stat: nam in veteri Testamento nulla præscriptio procedebat cum titulo, vel sine titulo, siue esset longi temporis, siue breuis, quia impossibile erat, quod aliquis haberet bonam fidem in possidendo, quæ requiritur ad præscriptionem. Etiam quia lex ipsa Veteris Testamenti vetabat præscriptionem, quæ est in rebus immobilibus: licet non vetaret vsucapionem, quæ est in rebus mobilibus: vt probatum est satis Leui. 25. & latissimè dictum est Iudi. 11. Ad rationes duas in contrarium respondebitur sequenti quæstione.

Villæ quoque eorum Etam, & Aen, Remmon, & Thochem, & Asan ciuitates quinque. Et vniuersi viculi eorum per circuitum ciuitatum istarum vsque ad Baal. Hæc est habitatio eorum, & sedium distributio, &c.

Villæ quoque eorum. Scilicet, Istę quæ sequuntur fue-
A runt villæ tribus Simeon, & accipiuntur largè villæ pro vrbibus, quia immediatè dicitur, quòd istæ, quæ sequuntur sunt vrbes: propriè enim vocantur vrbes in sacra scriptura quæcunque loca murata; villæ autem, & viculi vocantur loca sine muris, quæ nos rura appellamus, & tamen ista erant loca murata. *Etam.* Ista est ciuitas sortis Simeon, quæ vocatur Athar. Iosue 19. Et vocatur Ahim, & Iosue 15. in sorte Iudæ vocatur Aen. *Et Remmon.* Ista ciuitas ponitur in sorte Simeon. Iosue 19. Et fuit prius in sorte Iudæ. Iosue 15. Est autem Remmon interdum nomen cuiusdam lapidis magni in deserto in terra Chanaan, ad quem confugerunt sexcenti viri de tribu Beniamin, occisis omnibus alijs. Iudicum 20. Aliquando autem Rem-
B mon est nomen Idoli, quod colebatur in Damasco Syriç, de quo locutus est Naaman Syrus, quòd aliquando ipse introiret in templum Remmon, & adoraret, Domino suo adorante. 4. Regum 5. cap.

Et Thochen. Ista ciuitas non ponitur Iosue 19. in sorte Simeon sub hoc nomine, nec etiam sub alio, & tamen ponitur in sorte Iudæ; Iosue 15. Et vocatur Elthecen.

Et Asan. Ista est alia ciuitas, & ponitur in sorte Simeon Iosue 19. In sorte autem Iudæ non ponitur sub hoc nomine, sed aliqui putant eam esse, quæ vocatur Asana: Iosue 15.

Et vniuersi viculi eorum per circuitum ciuitatum istarum. Idest, Omnia loca non murata, quæ erant in circuitu
C istarum vrbium, pertinebant ad tribum Simeon.

Vsque ad Baal. Baal nomen Idoli est, vt communiter in scriptura, & tamen hic non accipitur pro idolo, sed pro aliqua vrbe, vel valle vbi erat terminus tribus Simeon, & vocatur Balath Betrameth, Iosue 19. Ibi enim diuidebatur tribus Simeon a tribu Iuda, vel ab alijs.

Quare ponuntur quinque vrbes per se, & non cum alijs pertinentibus ad sortem Simeonis.
Quæst. XXV.

QVAERITVR cum posuerit supra litera tredecim ciuitates sortis Simeon, & conclusit hic
D ciuitates eorum vsque ad regem Dauid, quare postea posuit quinque vrbes eiusdem tribus per se. Aliquis dicet, quòd hoc factum est quasi per accidens, quia non multū curauit Esdras de ista distinctione, quam posuit: nec significat ista aliquam differentiam inter vrbes. Sed dicendum, quòd hoc est irrationabile. Primo quia non est conueniens, quòd scriptor sacræ scripturæ aliquid sine ratione poneret, cum scriptura sacra sit maximę auctoritatis, & quæ maximè ponderanda est. Secundo patet, quia Iosue 19. ponuntur vrbes tribus Simeon, & seruatur iste modus, quia prius ponuntur tredecim vrbes per se, quæ ponuntur hic, & deinde ponuntur quinque, quæ habentur hic, & per eadem verba: ideo non factum est hoc
E sine mysterio cùm in duobus locis idem modus teneatur. Aliquis autem dicet, quòd factum est hoc propter aliam causam, scilicet, ad distinguendum vrbes, quæ fuerunt de tribu Iuda ab illis, quæ non fuerunt de eadem tribu: nam tribus Simeon pro maiori parte accepit vrbes, quæ fuerant quondam tribus Iuda, vt patet ex dictis, & accepit quasdam, vt isti volunt, quæ non fuerunt de tribu Iuda, & illę tredecim, quæ supra ponuntur, fuerunt de tribu Iuda: ideo ponuntur simul, istę autem quinque, quæ ponuntur hic, non fuerunt de tribu Iuda, ideo ponuntur per se.

Sed dicendum, quòd falsum est, quia sicut ferè omnes illę tredecim, quæ habentur supra, reperiuntur sub eisdem nominibus in sorte Iudæ; Iosue 15. Ita

etiam

etiam aliquæ istarum quinque reperiuntur ibi sub istis nominibus, scilicet, Aen, & Remmon: ideo non fuit ista causa distinctionis. Aliquis ergo dicet aliter, quòd ista distinctio facta est ad significandum vrbes, quæ manserunt semper in sorte Simeon, & vrbes, quæ manserunt ad tempus, scilicet, quia vsque ad tempus Dauid tenuerunt filij Simeon omnes istas vrbes: postea verò compellente Dauid dimiserunt eas filijs Iuda, & quia dimiserunt quasdam, & non omnes, ponuntur per se illæ, quas dimiserunt, & fuerunt tredecim prius positæ: illæ autem, quas non dimiserunt, fuerunt quinque, & ponuntur postremo.

Sed dicendum, quòd hoc non stat. Primo quia falsum est, quòd tribus Iuda petiuerit aliquid contra tribum Simeon, & quòd Dauid sententiauerit contra viros Simeon, vt probatum est præcedenti quæstione. Secundò patet, quia Iosue 19. ponitur ista distinctio ciuitatum, & tamen manifestum est, quòd ibi non ponitur ad significandum hoc, quia liber Iosue scriptus fuit per Samuelem, & tunc nondum acceperat Dauid istas vrbes tribui Simeon ad reddendum eas tribui Iuda, quia nondum regnauerat.

Tertiò patet, quia si Dauid reddidisset vrbes illas tredecim viris Iuda expellendo inde viros Simeon, eodem modo expulisset eos de istis quinque vltimis, qã ponitur in sorte Iuda: nam saltem duæ illarum nominantur ibi, scilicet, Aen, & Remmon, ergo non ponitur ista distinctio propter hoc. Rationes autem Nicolai ad probandum, quòd Dauid expulerit filios Simeon de vrbibus istis, & quòd non posset intelligi de vrbe Siceleg non stant. De prima patet, quia dicit, quòd hic dicitur, Hæ ciuitates eorum vsque ad regem Dauid: in quo innuit, quòd debet intelligi de omnibus illis. Dicendum, quòd verum est, quòd litera loquitur de omnibus illis vrbibus, & tamen non intelligitur, quòd omnes illæ ablatæ fuerint tempore regis Dauid. Sed est sensus, quòd ante regem Dauid omnes illæ pertinebant ad tribum Simeon, & postea non pertinuerunt omnes, quia ablata est vna.

Ad secundam rationem, cùm dicit, quòd Dauid nõ accepit vrbem Siceleg de manu filiorum Simeon, sed de manu Regis Achis concedendum est, & tamen non sequitur ex hoc, quòd intelligatur de omnibus alijs vrbibus, quòd ablatæ fuerint filijs Simeon per Dauid, sed procedit ratio ista præsupponendo, quòd Dauid abstulerit aliquid tribui Simeon cum dicatur hic: hæ sunt ciuitates filiorum Simeon vsque ad regẽ Dauid, & tamen falsum est, quia Dauid non accepit aliquid de manu ipsorum, nec Siceleg, nec aliquam aliam vrbem. Dicendum igitur, quòd ponuntur hic istæ vrbes quinque distinctæ a tredecim præcedentibus propter vnum de duobus. Primo quia fortè istę ciuitates quinque erant minores quàm alię tredecim, & hoc aliqualiter apparet, quia vocantur istæ vrbes, & villæ: præcedentes autem tredecim vocantur solum vrbes. Secundò, & rationabilius, quia sors tribus Simeon fuit quasi diuisa in duas partes, quia tredecim ciuitates, quas acceperunt, prius positæ sunt per se in vna regione, & alia quinque, quæ postea nominantur, sunt aliqualiter separatæ ab illis, quasi in alia regione, licèt aliqualis continuitas sit inter eas: ideo nominantur tredecim ciuitates seorsum, & quinque seorsum. *Hæc est habitatio eorum.* Postquàm descriptæ sunt omnes vrbes tribus Simeon ponitur clausula generalis, scilicet, hæc est habitatio eorum, idest, in omnibus istis vrbibus. Et hoc ponitur, quia aliquis dubitaret an filij Simeõ tenuerint omnes istas, cùm ponãtur tredecim seorsum, & quinque seorsum, & hic dicitur, quòd in omnibus istis habitauerint. *Et sedium distributio.* Idest, Istæ vrbes hic nominatæ fuerunt distributæ eis; nam

F omnes fuerunt in sorte ipsorum. Vocatur enim distributio diuisio terræ, & ista facta est per Iosue, quãdo cuilibet tribui data est sors, & tribui Simeon datæ fuerũt in sorte istæ vrbes, q̃ habetur hic, vt patet Iosue 19.

Mosobab quoque, & Iemlech, & Iosa filius Amasiæ, & Iohel, Iehu filius Iosabiæ, filij Saraiæ, filij Asihel, & Elioenai, & Iacoba, & Isuaia, & Asaia, & Adihel, & Isimihel, & Banaia: Ziza quoque filius Sephei, filij Allon, filij Idaia, filij Semri, filij Samaia: isti sunt nominati Principes in cognatio-
G nibus suis, & in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer.

Mosobab. Hic ponitur secundum huius partis, in quo agitur de personis nobilibus. Et sciendum, quòd non continuatur hic tota progenies Simeonis: sed solum ponuntur aliqui principes, qui fuerunt viri famosi, & fecerunt aliqua gesta magnifica, propter quæ eorum nomina exprimuntur hic. Et non est intelligendum, quòd isti sicut ponuntur hic, ita descendant ab aliquo vno capite secundum successionem linearum, sed sunt a diuersis patribus, & tamen, quia omnes isti conuenerunt ad faciendum istud opus magnificum quod habetur hic: ponuntur nomina om-
H nium simul, & dicitur.

Mosobab quoque: & Iemlech, & Iosa filius Amasiæ. Intelligendum est de istis tribus, quòd sint filij Amasiæ, quamquam dicatur filius Amasiæ, quod videtur referri ad vltimum, quia iste modus loquendi est in omnibus alijs, vt patet hic in litera, & tamen si referretur ad vnicum, in alijs non ponerentur patres, & hoc videbatur inordinatum, scilicet, quòd aliquorum ponerentur patres, & aliorum non: ideo debet referri ad omnes. De isto Amasia dicendum, quòd non est ille, de quo habetur præcedenti capitulo, quia ille fuit rex de tribu Iuda: iste autẽ Amasias fuit de tribu Simeon, vt patet hic. Multi etiam alij vocantur sic, vt patet de sacerdote Bethel, qui vocabatur Amasias, vt habe-
I tur Amos 7.

Et Ioel, & Iehu filios Iosabiæ. Isti duo sunt filij Iosabię quamquam videatur hoc referri ad solum Iehu: sicut dictum est supra.

Sciendum autem est, quòd iste Ioel non erat ille, qui est vnus de duodecim Prophetis minoribus, quia ille fuit filius Phatuel, iste autem fuit filius Iosabiæ: etiam ille videtur fuisse non eodem tempore, quo ille, vt aliqui volunt, & tamen hoc falsum est, quia necesse est, quòd fuerint contemporanei. Nam omnes isti, qui ponuntur hic, fuerunt tempore Ezechiæ regis, vt patet infra, & tamen ille Ioel, qui fuit de Prophetis minoribus etiam fuit tempore Ezechiæ, nam prophetauit eisdem temporibus, quibus Osea, vt patet per
K Hieronymum in prologis duobus super Ioelem, & probatum est satis 4. Regum 15. Et tamen Osea prophetauit temporibus Oziæ, & Ioatham, & Achaz, & Ezechiæ, vt patet Oseæ 1. Ergo etiam tempore Ezechiæ prophetauit Ioel, & tamen dicendum, quòd non fuit Ioel Propheta iste Ioel, de quo hic dicitur propter primam rationem.

Sciendum autem, quòd iste Iehu, de quo hic dicitur non fuit ille Iehu, qui factus est rex super Israel 4. Re. 19. quia ille fuit Iosaphat filij Namsi. 4. Re. 9. & iste fuit filius Iosabiæ, vt patet hic. Etiam ille fuit multo tempore ante Ezechiam: nam regnauit ipse, & quatuor filij sui post eum, & deinde multi alij reges Israel priusquàm regnaret Ezechias in Iuda: colligitur 4. Regum.

Regum a cap. 9. vsque ad 18. *Filij Saraiæ*. Istud potest intelligi dupliciter vno modo, quòd isti præcedentes sint filij Saraiæ, scilicet, quòd fuerunt filij Iosabiæ, & filij Saraiæ, idest, nepotes eius, & filij Asiel, idest, pronepotes eius. Alio modo potest intelligi, quòd non referatur ad literam præcedentem, & est sensus, quòd isti nominati supra, scilicet, tres filij Amasiæ, & duo filij Iosabiæ, & etiam filij Saraiæ fuerunt in bello, quod sequitur, & tamen non ponuntur nomina filiorum Saraiæ sicut ponuntur nomina filiorum Amasiæ, & Iosabiæ; & fortè, quia famosiores fuerunt illi quàm filij Saraiæ. & iste sensus est verus, & sic intelligendum est de omnibus sequētibus: iste autem Saraias, de quo hic dicitur non est ille, de quo dicitur infra 6. quia ille fuit summus sacerdos de tribu Leui, vt patet ibidem, B iste autem fuit de tribu Simeon. Etiam iste fuit ante illum, quia iste fuit tempore Ezechiæ, vt patet hic: ille autem fuit tempore Sedeciæ multo post, & occisus fuit in Reblata coram Nabucodonosor 4. Regū vlti. & Iere. vltimo. *Filij Asiel*. Etiam isti non nominantur: sed habuit Asiel filios multos, & isti conuenerunt in bello, de quo infra dicitur. *Et Elioenai:* Posset referri ad præcedētia: vt intelligeremus, quòd filij Elioenai conuenissent ad istud bellum: sed melius est, quòd Elioenai sit nomen vnius principis, qui conuenit cum prædictis, & non ponitur nomen patris eius. Iste Elioenai non est ille, de quo præcedenti capitulo, quia ille fuit de stirpe Iuda, & de linea Dauid, iste autem fuit de tribu Simeon. *Et Iacoba*. Secundum formam latinam videtur nomen fœminæ, & tamen nomē viri est in Hebręo. *Et Isubaia*. Nomē alterius viri est, & omnes isti, qui ponuntur hic fuerunt fratres, & filij eiusdem viri Sephæi: licet quibusdam videatur melius esse, quòd quilibet istorum sit vnus princeps, & non ponatur nomen patris eius hic. *Et Asaia, & Adiel*. Differunt Adaiel, & Asiel, de quo supra ponitur. *Et Ismaiel*. Non est iste, qui ponitur supra primo: nam ille fuit filius Abrahæ, & Agar: iste autem fuit multo tempore post illum, & fuit de filijs Simeon: multi etiā nominati fuerunt sic: nam ille, qui occidit Godoliam principem Iudæorum relictorum in terra post captiuitatem Babylonis vocatus est Ismaiel filius Nathanię. 4. Regum vltimo. & Iere. 40. & 41. & fuit ille de tribu Iuda: nam dicitur ibidem, quod erat de semine regio: iste autem fuit de filijs Simeon. Et Banaia. Non est iste, qui fuit Phelethi, & Celethi tempore Dauid: nam ille fuit Ioiadæ, & fuit de tribu Iuda filius cuiusdam viri de Cabseel, quæ est quædam ciuitas in sorte Iuda, & nominatur inter viros fortes Dauid: vt patet 2. Regum 20. & 23. & infra 11. & 18. Iste autem est de tribu Simeon, & fuit multo tempore post illum, quia iste fuit tempore Ezechiæ, vt patet hic, ille autem fuit tempore Dauid. *Ziza quoque filius Sephæi*. Istud refertur ad omnes præcedentes, quia non solum Ziza fuit filius Sephei, sed omnes octo, qui nominantur hic, & non est iste Ziza frater Phaleg, de quo habetur supra 2. quia ille fuit de filijs Ieramehel de stirpe Iuda: vt patet ibi, & iste fuit de tribu Simeon. Iste Sephęi, qui ponitur pater istorum: non fuit ille, de quo habetur supra primo, quia ille fuit de filijs Hebræorum, qui non pertinuerunt ad progeniem Abrahæ: sed habitanerunt in terra Seir cum filijs Esau: iste autem fuit de tribu Simeon. *Filij Allon*. Potest intelligi, quod omnes præcedentes fuerint filij Allon: vel aliter, quòd filij Allon non exprimantur hic, & tamen sit sensus, quòd isti conuenerunt ad bellum cum omnibus supra nominatis. *Filij Adaia, filij Semri*. Idest, Etiam filij Adaia, & filij Semri, qui non nominantur hic, fuerunt principes, & conuenerunt ad bellum cum præcedentibus. *Filij Samaia*. Non est iste, de quo dicitur præce-

A denti capitulo: nam ille fuit de stirpe Iuda: iste autem fuit de tribu Simeon, & filij sui fuerunt principes in bello isto. *Isti sunt nominati principes in cognationibus suis*. Refertur ad omnes supradictos, & est sensus, quòd nō describitur hic continuatio alicuius progeniei, sed isti omnes fuerunt principes, & fuerunt de diuersis cognationibus, scilicet, quia in tribu Simeon fuerunt cognationes siue familiæ quinque, vt patet Numeri 26. quæ nominatæ sunt a quinque filijs, & fortè de qualibet illarum fuerunt aliqui principes de nominatis hic. *Et in domo affinitatum suarum*. Dicitur domus affinitatum domus cognationum: nam nunquàm nominatur aliqua progenies ab affinibus, sed a cognatis. & pro eodem accipiuntur cognationes, & domus B affinitatum, sed est multiplicatio verborum ad magis exprimendum, vel potest intelligi, quòd differant cognatio, & domus. Nam Numeri 1. & 2. ponuntur ista tria, scilicet, tribus, familia, & domus, & posita est differentia ipsorum ibi. Nam vt patet Iosue 7. quælibet tribus diuiditur in familias, & quælibet familia in domos, & quælibet domus per viros, & sic potest accipi. scilicet, quòd aliqui istorum erant principes in familijs, & alij in domibus. *Multiplicati sunt vehementer*. Scilicet, Habuerunt filios multos, & ideo cum magna potentia pugnauerunt contra Chananæos, vt patet in litera.

C *An verum sit, quòd isti filij Simeon fuerint vehementer multiplicati. Quæst. XXVI.*

QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd multiplicati fuerunt isti filij Simeon vehementer: quia supra dicitur: Fratres autem eius non habuerunt filios multos, & dicitur ibi de filijs Simeon. Responderi potest dupliciter: vno modo, quòd intelligitur illud de filijs Semei: nā computabatur ibi progenies Simeon per vnum filium suum nomine Saul, & ille habuit filios multos, quorum vnus fuit Semei, & ille habuit decem, & sex filios, & tunc sequitur, quòd fratres eius non habuerunt filios multos, & sic solum excludentur alij filij Saulis a multitudine, sed non posteritas aliorum filiorum Simeon, & fortè isti princi-
D pes fuerunt de familijs illis. Aliter potest dici, quòd non fuit multiplicatio facta specialiter in aliquibus filijs Simeon, sed in omnibus progeniebus fuit multiplicatio quasi æqualis, & satis magna. Et cum dicitur, quòd fratres eius non habuerunt multos filios: Intelligitur de omnibus filijs Simeon, quia licet multiplicati fuerint, tamen non habuerunt tot filios, sicut viri de tribu Iuda, ideo dicitur quòd non habuerunt multos filios, & hoc innuitur supra in litera: nam cum dicitur, quòd fratres eius non habuerunt filios multos, sequitur: Et vniuersa cognatio non potuit adæquare summam filiorum Iuda, scilicet, tota cognatio filiorum Simeon, & respectu illorum dicuntur pauci, licet aliàs sint multi.

E Et profecti sunt, vt ingrederentur in Gador vsque ad Orientem vallis, & vt quærerent pascua gregibus suis. Inueneruntque pascuas vberes, & valde bonas, & terram latissimam, & quietam, & fertilem: in qua ante habitauerant de stirpe Cham.

Et profecti sunt, vt ingrederentur in Gador vsque ad Orientem vallis. Gador nomen ciuitatis est, & tamen habet aliquam regionem sibi adiacentem, quæ nominatur nomine eius, & sic dicitur, quòd isti filij Simeon iuerunt, vt ingrederentur in Gador, idest, vt introirent

introirent in regionem Gador. Et patet hoc, quia dicitur vsque ad orientem vallis, & sic non potest intelligi de introitu in vrbem Gador, quia tunc non diceretur vsque ad orientem vallis, sed intelligitur de regione vrbis Gador, quæ erat in quibusdam vallibus, & occupauerunt filij Simeon totam terram vsque ad orientalem partem illius vallis. *Et vt quærerent pascua gregibus suis.* Forte terra, in qua habitabant filij Simeon erat eis angusta, & non habens pascua: ipsi tamen habebant greges multos, & ob hoc iuerunt ad inquirendum terram conuenientem gregibus. *Et inuenerunt pascuas vberes, & valde bonas.* Erat enim terra Gador terra vallium: ideo erat ibi locus conuenientior pro pascuis, & omnes illas valles occupauerunt filij Simeō quod patet, quia profecti sunt, vt ingrederentur in Gador vsque ad orientem vallis, idest, vsque ad orientalem partem, in qua terminabatur vallis. *Et terram latissimam.* Erat enim terra illa ad capiendum multos habitatores: licet ibi pauci habitarent, ideo tanto facilius capi poterat quasi nullo resistente eis. *Et quietam.* Scilicet, quia gentes terræ illius non habebant bellum cum aliquo, eo quòd erant segregati ab omnibus gētibus per circuitum, & cum nullo habebāt communicationem. *Et fertilem.* Quantum ad multitudinē fuerūt in omnibus terræ nascentibus. In qua ante habitauerant de stirpe Cham. Scilicet, antequàm filij Simeon occuparent terram istam habitabant in ea Chananæi, qui sunt de stirpe Cham, & ipsi habitabant quando occupauerunt eam prædicti.

Quomodo fuit factum istud bellum filiorum Simeonis. Quæst. XXVII.

QVAERITVR quomodo factum est istud bellum filiorum Simeon contra gentes istas de quibus hic dicitur. Respondendum, quòd motiuum huius belli fuit, quia filij Simeon habebant terram angustam, & habebant pecora multa, & sic indigebant terra latiori in qua habitarent, & ad hoc miserunt aliquos principes de tribu sua, qui nominātur hic, vt quærerent in locis propinquis terrā conuenientem ad habitandum, & ad pascendum pecora, & illi cum venissent in terram Gador, & vidissent eam ad hoc conuenientem, iuerunt omnes principes supra nominati, & multitudo magna de eadem tribu, quæ subiecta erat istis, & pugnantes occiderunt viros regionis ipsius, & possederunt terrā. Patent autem omnia hæc. De primo, scilicet, quòd isti haberent angustam terram ad habitandum, quia dicitur, quòd isti multiplicati fuerant vehementer, & sic multiplicatio eorum faceret, quòd non caperentur in terra propter multitudinem hominum, & gregum: sic enim dicitur de Iacob. & Esau, quòd recessit a Iacob: diuites enim erant valde, & insimul habitare non poterant: nec sustinebat eos terra peregrinationis eorum præ multitudine gregum. Genes. 36. Patet etiam hoc, quia dicitur, quòd inuenerunt terram latissimam, & sic videtur, quòd terra, quam prius possidebant erat angusta eis. Quod autem ipsi quærerent terram illam propter greges, patet, quia dicitur, quòd profecti sunt, vt quærerent pascua gregibus suis, & inuenerunt pascuas vberes, & valde bonas. Quod autem isti iuerint prius ad quærendum terram, quàm irent ad pugnandum patet, quia dicitur, & profecti sunt: vt ingrederentur in Gador, vt quærerent pascua, & dicitur, quòd inuenerunt terram latissimam, & quietam. Non tamen irent isti ad peregrinandum, & possidendum terram illam, quo vsque scirent, qualis erat, & iō miserunt ptius exploratores quosdā, & peruagati sunt terram, & viderunt, quòd esset

F fertilis, & latissima, & etiam hoc nunciauerunt reliquis de tribu sua, quando venerunt, vt incitarent illos ad pugnandum: sic enim Israelitæ, quando voluerunt introire in terram Chanaan, miserunt duodecim exploratores: Numeri 13. & Iosue 14. sic etiam cum tribus Dan illico post mortem Iosue non haberet possessionem sortis suæ, misit viros quinque de Sarraa, & Esthalon, & illi peruenerunt in vrbem Lais, & inuenerunt terram latissimam, & opulentam, & quietam, & viros sine adiutorio, quia procul a Sydone habitabant, & nō habebant communicationem cum aliquo hominum, & hæc omnia retulerunt viris de stirpe sua, qui euntes occupauerunt vrbem Lais, Iudi. 18. Forte autē dicitur hic de ista terra, quòd est latissima, & fertilis, & quieta, quia alij de tribu Simeon,
G qui miserunt istos ad terrā illam, iusserunt eis aspicere ad hæc omnia, vt scirent referre statum terræ: sic enim Moyses quando misit exploratores de Cadesbarne in terram Chanaan dixit eis. Cum veneritis ad montes considerate terram, qualis sit, & populus, qui habitator est eius vtrum fortis sit, an infirmus: pauci numero an plures: ipsa terra bona an mala: vrbes quales muratæ an absque muris, humus pinguis an sterilis: nemorosa an absque arboribus. Numeri 13. Postea autem congregati sunt plurimi de tribu Simeon, & venientes in terram istam quæ erat quieta occiderunt omnes habitatores eius.

H *An peccauerint filij Simeon pugnando contra gentes istas. Quæst. XXVIII.*

QVAERITVR vlterius an filij Simeon peccauerunt pugnando contra gentes istas, & accipiendo terram eorum, & qualis fuit pugna ipsorum.

Aliquis dicet, quòd peccauerunt: nam isti intulerunt bellum viris innoxijs, qui nulli genti nocebant, nec mouebant arma contra aliquos: nec etiam aliqui contra eos, cum dicatur hic, quòd erat terra secura, & in hoc videbatur duplex iniquitas. Primo quia occiderunt viros innocentes. Secundò, quia occupauerunt terram alienam, & ista est violentia.

I Respondendum est, quòd non peccauerunt filij Simeon in isto bello: quia pugnauerunt contra Chananæos, & occiderunt eos, quod patet, quia hic dicitur, quòd habitabant in terra illa viri, qui erant de progenie Cham. Et tunc non erat iniquitas violenter accipere terram illorum, quia non accipiebant alienum, sed suum. Nam Deus promiserat totam terram Chanaan Iudæis, & iussit, quòd illam diuiderent per sortes: Iosue 13. Et sic ex concessione Dei pertinebat ad eos, & ipsi erant veri domini, quia concessio Dei confert titulum, licet adepti fuissent possessionem realem: ideo quandocunque haberent opportunitatem, licebat eis iure suo occupare terram illam, quia iam habebant mandatum iudicis super hoc, scilicet,
K Dei, qui iusserat pugnare contra Chananæos, & eruere terram de manu eorum.

Item non erat iniquitas, quòd occiderentur isti habitatores Gador cum essent Chananæi: nam non solum non peccabant Hebræi occidendo illos, sed etiam merebantur, quia Deus iubebat, & si non occiderent illos cum possent peccabant, & Deus comminabatur eis mala: vt patet Numeri 33. Et Deute. 20. & Iosue 23. & Iudi. 2. Rectè ergo egerunt filij Simeon occupando terram istam, & occidendo habitatores eius, sed adhuc obijcietur, quòd peccauerunt: quia licet non peccarent respectu Chananæorum, quos occidebāt, & quibus tamen terram auferebant, tamen peccarent respectu aliarum tribuum, quia vsurpabant

pabant id quod pertinebat ad tribum Iuda: nam ciuitas Gador erat in sorte Iudæ: vt patet Iosue 15.

Responderi potest, quòd ista ciuitas pertinebat ad sortem Simeon, & erat aliqua de decem, & octo ciuitatibus supra nominatis, licet non ponatur ibi sub hoc nomine, quia frequenter eadem ciuitas habet multa nomina sicut idem homo, vt sępe patet.

Aliter potest dici, quòd ista ciuitas pertinebat ad tribum Iuda, & ideo ius pugnandi contra gentes istas ad quærendum terram eorum pertinebat ad solum Iudam, & tamen concesserunt fortè viri de tribu Iuda viris de tribu Simeon, vt acquirerent terram illam de manu hostium, & habitarent in ea: sic enim videtur factum de vrbe Ierusalem: nam ipsa est in sorte Beniamin: Iosue 18. Et tamen viri Iuda pugnauerunt contra Iebusæos habitantibus in Ierusalem, & occisis eis habitauerunt ibi Iosue 15. & Iudi. primo. Quidquid autem horum sit, dicendum, quòd ista ciuitas Gador cum prouincia sibi adiacente erat in sorte Iudæ, vel Simeon, & tamen non fuit possessa a Iudæis a principio diuisionis sortium tempore Iosue: sed mansit in potestate Chananæorum vsque ad tempora Ezechiæ regis Iuda, & tunc cum viri de tribu Simeon habentes terram angustam vellent plus capere, perrexerunt in regionem propinquam Chananæorum, quæ est regio Gador, & cum inuenissent eam vberem, & conuenientem gregibus, occiderunt habitatores, & possederunt eam.

Hi ergo venerunt, quos supra descripsimus nominatim in diebus Ezechię regis Iuda, & percusserunt tabernacula eorum, & habitatores, qui inuenti fuerant ibi: & deleuerunt eos vsque in præsentem diem: habitaueruntque pro eis: quoniam vberrimas pascuas ibidem repererunt.

Hi ergo venerunt quos supra descripsimus nominatim. Scilicet, omnes isti principes, quorum nomina scripta sunt supra venerunt ad pugnandum contra gentem Gador: ipsi, & plurimi de tribu Simeon. *In diebus Ezechiæ regis Iuda.* Scilicet, tunc factum fuit hoc, & non ponitur hic nomen regis Israel: sed Iuda, quia famosior fuit Ezechias rex Iuda quā Oseę filius Hela rex Israel, qui fuit sibi contemporaneus, vt patet 4. Regum 18. *Et percusserunt tabernacula eorum.* Scilicet, deleuerunt domos ipsorum, & occiderunt eos, & non dicitur, quòd percusserunt ciuitates eorum, sed tabernacula, quia maxima pars istius gentis habitabat per agros in tabernaculis, idest, in tentorijs portatilibus, & hoc erat propter officium pastorale, quia terra illa erat conuenientissima gregibus, vt patet in litera, & gentes illæ vacantes pastorali officio secundum conditionem terræ morantur in tentorijs, & sic deleuerunt filij Simeon tabernacula istorum, vel fortè isti Chananæi non habitabant in aliqua vrbe, nec faciebāt domos ad modū cuiusdam gentis Agarenorum in Aphrica, Sed primum verius est: nam isti habebant vnam ciuitatem nomine Gador, vt patet hic, & tamen habitabant multi per agros, vt dictum est. *Et habitatores qui fuerant ibi.* Scilicet, occiderunt omnes habitatores terræ illius, & faciliter potuerunt occidere eos; quia erat terra secura; vt patet in litera. Etiam quia gens illa habitabat in agris, vt dictum est. *Et deleuerunt eos vsque in præsentem diem.* Istud refertur ad tempus quādo Esdras scribebat librum istum: nam vsque nunc deleti erant habitatores Gador. Sed videbitur istud superfluum, vel sine sensu: nam quādo aliquis populus semel deletus est, in æternum est deletus, & sufficit dici, quòd deletus est, nec oportet addi, quòd deletus fuit vsque ad pręsentem diem. Dicendum, quòd non est superuacua sententia, quia potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd deleti fuerunt vsque ad præsentem diem, idest, deleti fuerunt, & nunquàm redierunt aliqui de illis ad habitandū in loco, in quo prius erant vsque ad præsentem diem, idest, vsque ad tempus Esdræ. Et dicit hoc, quia interdum deleantur aliqui populi, ita vt nihil de eis maneat, & tamen aliqui qui fugerunt redeunt, & habitant in loco priori, & tūc populus ille, licet aliquādo fuerit deletus, non est semper deletus. Hic autem, quia nunquàm redierunt ad habitandum aliqui de Chananæis ad locum istum qui prius habitabant ibi, dixit Esdras, quòd deleti fuerant vsque ad præsentem diem. Aliqua autem gens est vel regnum, quòd postquàm deletum fuerit incipit non esse deletum. Sicut patet de Madianitis: nam Israelitæ cum essent in deserto anno quadragesimo ab exitu de Aegypto pugnauerunt cōtra Madianitas, & nullum virum viuentem reliquerunt, nec etiam fœminam nisi solum virgines Numeri 31. Et tamen postea aliquibus fugitiuis redeuntibus in terram illam populatum est Madian Regnum: ita vt tempore Gedeonis innumerabiles Madianitæ iuerint ad pugnandum contra Hebræos, vt patet Iudi. 6. sic etiam fuit de Amalecitis, quos deleuit Saul non relinquens virum nec fœminam primo Regum 15. Et tamen postea tempore Dauid redierunt quidam fugitiui, & populauerunt terram illam, & illi combusserunt vrbem Siceleg, in qua manebant vxores Dauid primo Regum 30. Aliter potest intelligi, scilicet, quòd deleti fuerunt isti habitatores terrę a filijs Simeon vsque in præsentem diem, idest, deleuerunt illos, & habitauerunt in terra illa vsque ad præsentem idem. Sed primus sensus est verior, & quem includit litera. *Habitaueruntque pro eis.* Idest, habitauerunt in terra illa loco ipsorum. *Quoniam vberrimas ibidem pascuas inuenerunt.* Scilicet, filij Simeon principaliter iuerunt in Gador, vt inuenirent pascuas pro gregibus suis, sicut supra dicitur, scilicet, profecti sunt, vt ingrederentur in Gador, vt quærerent pascua gregibus suis, & quia inuenerunt quod optauerunt, habitauerunt in terra illa.

An verum sit, quòd tempore Ezechiæ viri de tribu Simeon pugnauerint contra viros Gador. Quæst. XXIX.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd in diebus Ezechiæ isti viri de terra, & tribu Simeō pugnauerunt contra viros Gador, quia videtur, quòd non potuerit esse tēpore Ezechiæ, quod patet, quia tribus Gad, & Ruben, & Simeon, & reliquæ tribus Israel ductæ sunt ad Assyrios per Salmanasar regē Assyriorum. 4. Re. 17. Et nondum regnabat Ezechias, cum de Regno suo dicatur 4. Re. 18. Respondendū, quòd factum fuerit hoc tempore Ezechiæ sicut litera dicit, & potest dici dupliciter, vno modo, quòd factum fuerit tempore, quo nondum translati erant Israelitæ ad Assyrios. Alio modo, ꝙ factum fuerit post translationem. De primo patet, quia Osee filius Hela fuit vltimus rex Israel, q cum populo suo translatus est in Assyrios 4. Re. 17. Et iste cępit regnare in Israel tribus annis priusquàm regnaret Ezechias in Iuda, & regnauit annis nouem, deinde anno 4. Regni Ezechiæ, qui erat principium anni septimi regis Osee, venit rex Assyriorum contra Samariam, & pugnauit tribus annis: anno aūt tertio, qui erat annus nonus Osee regni, & annus sextus Ezechiæ capta est Samaria, & translatus est Israel in Assyrios 4. Regum 18. In istis ergo sex annis,

nis, quibus regnauit Ezechias priusquàm transferretur Israel in Assyrios poterāt filij Simeon facere istud, & potissime in illis tribus primis antequàm veniret rex Assyriorum ad pugnandum contra Samariam. De secundo patet, quia poterant filij Simeon facere hoc tempore Iosię post translationem Israelitarum ad Assyrios: nam quamquam translatę fuerint omnes decē tribus ad Assyrios, non fuerunt translati omnes viri de illis, quia aliqui fugerunt, cum rex Assyriorū pugnaret contra Samariam, & totum regnum Israel: ēt aliquę vrbes fuerunt, quæ non fuerunt traditæ regi Assyriorū: vt patet sequenti lib. cap. 34. Vbi dr̄ de tpe Iosię, qn̄ facta est restauratio sartatectorū templi: nam collecta fuit pecunia de Manasse, & Ephraim ex vniuersis reliquijs Israel, & sic videtur, ꝙ multi relicti fuerant de Israelitis, qui nō captiuati fuerant per Salmanasar, cum illi essent in terra Iudeæ tempore Iosiæ, & tamen Iosias fuit multo tempore post captiuationem illam quasi per centum annos. Quod patet, quia illa translatio facta est anno 6. Regni Ezechiæ 4. Regum 18. Et ipse regnauit annis vigintinouem eodem cap. deinde regnauit Manasses filius eius annis quinquagintaquinque 4. Regum 21. postea regnauit Ammon annis duobus eodem cap. deinde Iosias regnauit annis trigintauno 4. Regum 22. & tamen anno 18. eius factum est hoc, scilicet, quòd essent reliquiæ de Israel, quæ darent pecuniam ad sartatecta templi, & venirent ad Phase, quod ipse celebrauit, vt patet eodem cap. & sequenti lib. cap. 35. Et non solum manserūt reliquiæ de Israel, sed determinatæ manserunt de tribu Simeon, vt patet sequenti lib. cap. 34. Nam dicitur, ꝙ Iosias in vrbibus Manasse, & Ephraim, & Simeon vsque ad Nephtali subuertit omnia altaria idolorum, & tamen ab illa captiuitate vsque ad annum decimumoctauum Iosiæ fuerunt anni nonaginta, & octo, vt supra probatum est: poterant ergo tempore Ezechiæ post translationem Israelitarum ad Assyrios manere aliqui de tribu Simeon, qui facerent istud: videtur magis tamen dicendum, quòd factum fuerit istud ante translationem Israelitarum ad Assyrios, quod patet, quia viri de tribu Simeon erant valde multiplicati tunc, vt patet hic, & propter hoc iuerunt ad quærendum pascuas vberes gregibus suis, & tamen post captiuationem factam per Assyrios pauci manerent de tribu Simeon, & de qualibet alia tribu: ideo verisimilius est, ꝙ prius factū fuerit. Quod tamen manserint aliqui de tribu Simeon post captiuationem Salmanasar in terra, satis apparet hic: nam dicitur, ꝙ illi, qui occupauerunt montem Seir, manserunt ibi vsque ad præsentem diem, idest, vsque ad tempus, quo Esdras scripsit librum istum.

De filijs quoque Simeon abierunt in mōtem Seir viri quingenti habentes principes Phaltiam, & Naariam, & Raphiam, & Ozihel filios Iesi, & percusserunt reliquias quæ euadere potuerant Amalecitarum, & habitauerunt ibi pro eis vsque in diem hanc.

De filijs quoque. Hic ponitur aliud bellum, quod fecerunt filij Simeon: fuerat enim primum contra Chananæos, & istud fuit contra Amalecitas, & dicitur.

De filijs quoque Simeon abierunt in montem Seir. Quia hic agitur de progenie Simeon, narrantur facta, quæ omissa fuerunt in alijs libris, & pertinent ad istam tribum, & vnus fuit de istis quingentis viris, qui iuerunt ad pugnandum contra Amalecitas, qui habitabant in monte Seir: est enim Seir terra, in qua habitant Idumæi, quæ vocatur Seir ab ipso Esau, qui tria

F nomina habuit, s. Seir, Edō, & Esau, vt colligitur: Gen. 25. sic dicitur Deuteronom. 2. Circuiuimus montem Seir longo tempore.

Viri quingenti. Isti erant de trbu Simeon, & fecerunt istud bellum, sed non constat quo tempore, quia non dicitur sub quo rege, sicut dicitur de bello præcedenti: potest tamen intelligi, quòd fuerit tempore eiusdem regis Ezechiæ cum ponantur ista simul, & exprimatur tempus pro vno, & non pro alio. Erant autem isti viri solū quingenti, quia forte Amalecitę, contra quos pugnauerunt, erant pauci.

Habentes principes Phaltiam, & Naariam. Quatuor principes fuerunt istorum virorum, qui exprimuntur hic, & vnus fuit Phaltias, sed non est ille, de quo fit G mentio supra 2. quia ille erat de tribu Iuda: iste autem de tribu Simeon. Iste etiam Naaria non est ille, de quo præcedenti capitulo, quia ille fuit etiam de tribu Iuda, iste autem de tribu Simeon. *Et Raphaiam, & Ozihel filios Iesi.* Omnes isti quatuor principes erant filij Iesi, & non est iste Iesi, de quo habetur supra 2. quia ille fuit de tribu Iuda, iste autem de tribu Simeon.

Et percusserunt reliquias, qui euadere potuerant Amalecitarum. Istę reliquiæ sunt quæ euaserunt de aliquo bello, & erant viri pauci, quod patet, quia soli quingenti viri iuerunt ad pugnandum contra reliquias istas. *Et habitauerunt ibi pro eis vsque in diem hanc.* Scilicet, habitauerunt in monte Seir, vbi prius manebant isti Amalecitæ, quos deleuerant, & dicitur quòd habitauerunt H pro eis vsque in præsentem diem, idest, vsque ad tempus quo Esdras scripsit librum istum.

Quænam fuerint reliquiæ Amalecitarum.
Quæst. XXX.

QVAERITVR quæ fuerunt istæ reliquiæ Amalecitarum, quas deleuerunt isti filij Simeon. Respondendum est, quòd reliquiæ dicuntur illi de aliquo populo, qui euaserunt aliquod bellum, vel periculum, in quo cæteri de illo populo perierunt: ita enim fuit de Amalecitis, quia omnes perierant in bellis præter paucos, qui potuerunt euadere, & isti confugerunt ad montem Seir, & ibi habitauerunt quousque nunc viri Simeon occiderunt I eos, & poterant autem istæ reliquiæ esse duorum temporum. Primo modo, quòd essent reliquiæ illius temporis, quo Saul pugnauit contra Amalecitas, & non dimisit ex eis virum aut fœminam, sed omnes occidit quotquot habere potuit præter regem Amalecitarum nomine Agag, quem captum duxit in Iudæam secum. primo Regum 15. Nunc autem potuerunt euadere aliqui fugitiui, qui postea venirent ad habitandum ad montem Seir, & isti filij Simeon occiderunt nunc illos.

Secundò potest dici, quòd isti euaserunt de bello, quod fecit Dauid: nam verum est, quòd de bello, quod fecit Saul euaserunt multi, & tamen illi omK nes non fuerunt nunc deleti, quia postea fuerunt facta contra eos alia bella: nam ipsi erant viri latrocinantes in terra Philisthinorum, & Israel, & combusserunt ciuitatem Siceleg, in qua erant vxores Dauid, & omnia, quæ pertinebant ad eum, quæ omnia rapuerunt, & Dauid persecutus fuit illos: inuenitque, & occidit omnes præter quadringentos iuuenes, qui fugere potuerunt ascendendo super camelos: primo Regum trigesimo. Et tunc manserunt paucissimi Amalecitæ, & istas reliquias occiderunt nunc filij Simeon.

An filij Simeon peccauerint pugnando contra Amalecitas. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius an peccauerunt filij Simeon pugnando contra istos Amalecitas. Aliquis dicet, quòd sic, quia non habuerunt iustam causam pugnandi, sed solum inuaserunt terram illorum, vt habitarent ibi, & occiderunt illos, & non potest hic responderi sicut respondebatur supra in quadam quæstione de filijs Simeon an peccauerunt occidendo habitatores Gador, quia ibi bellum fuit iustum propter duo: primo quia illi erant Chananæi, & contra Chananæos habebant Israelitæ iustum bellum ex mandato Dei: istę tamen gentes non erant Chananæorum, sed Amalecitarum, & Amalecitæ non erant de stirpe Chananæorum: sed magis de stirpe Idumæorum, cùm fuerint Amalecitæ descendentes ab Amalec, & Amalec fuit nepos Esau, scilicet, filius Sphath primogeniti sui. Genes. 26. & supra primo. Et tamen contra Idumæos non poterant Israelitæ iustè pugnare, quia Deus dixerat non abominaberis Idumæum, quia frater tuus est Deute. 2. Secundò patet, quia quando pugnauerunt filij Simeon contra habitatores Gador, pugnauerunt contra eos, qui erant in terra sua, cum ciuitas Gador sit in sorte Iudæ: Iosue 15. Nunc tamen non pugnauerunt contra habitantes in terra sua, sed in monte Seir, & tamen terra Seir non pertinebat ad Israelitas, sed ad Idumęos. Respondendum est, quòd non peccauerunt isti filij Simeon pugnando contra reliquias Amalecitarum. Primò quia fortè isti molestabant eos in terra Israel faciendo prædas, & bella, sicut fuit tempore Dauid: nam Amalecitæ succendebant vrbem, in qua manebant omnia, quæ pertinebant ad Dauid, & adduxerunt captiuas vxores eius primo Regum 30. Et ob hoc Dauid pugnauit tunc contra alios. Secundò potest dici, quòd licitum erat istis filijs Simeon occidere istos Amalecitas, etiam si non facerent prædas, & insultus in terra eorum, scilicet, quia competebat eis ex mandato Dei: nam dixerat Deus, quòd Israelitæ delerent Amalec de sub cœlo propter mala, quæ eis fecerat in deserto. Deute. 25. Et tamen Saul pugnans ex mandato Dei contra Amalecitas non deleuerat eos, quia manserunt aliqui vsque ad tempore Dauid, & etiam nunc aliqui manebant, & ideo poterent ipsi licitè exequi mandatum Dei delendo illos. Tertiò poterant hoc facere, quia fortè isti Amalecitæ tenebant aliquam partem terræ Israel, & ob hoc competebat Israelitis pugnare contra eos quousque expellerent illos de ea, & sic fecerunt.

Ad duas rationes in contrarium dicendum, quòd non concludunt: de prima patet, quia dato, quòd isti non essent Chananæi poterant iustè pugnare Israelitæ contra eos propter alias causas, sicut expressum est: confirmatio autem in contrarium non tenet, scilicet, quòd non poterant pugnare contra istos qui erant de stirpe Idumæorum: nam Amalecitæ non vocantur Idumæi, nec sunt pars gentis Idumæorum, quia Amalec per se condidit gentem quandam, quæ dicta est Amalecitarum, & Deus contraria diffiniuit de istis duobus gentibus: nam de Idumæis dixit non abominaberis Idumæum Deuteter. 23. Et paulopost in eadem lege Deute. 25. Dicitur, quòd delerent memoriam Amalec de sub cœlo. Ad secundum, cum dicebatur, quod isti non tenebant aliquam terram Israelitarum, sicut habitatores Gador propter quam possent Israelitæ pugnare contra eos, dicendum, quòd dato, quòd non haberent aliquam terram ipsorum: poterant esse aliæ causæ iustæ ad pugnandum, vt dictum est. Aliter potest dici, quod isti haberent ali-

A quam partem terræ Israel, quia fortè illa pars montis poterat esse de terra Seir.

Quomodo filij Simeon poterant habitare in montem Seir vsque ad tempus Esdræ. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius quomodo poterant filij Simeon habitare in monte Seir, quem ceperant de manu Amalecitarum vsque ad diem, quo scripsit librum istum Esdras: nam decem tribus Israel ductæ sunt in captiuitatem ad Assyrios 4. Regum 17.

Respondendum, quòd ductæ sunt illuc, & illi de Israelitis, qui illuc iuerunt nunquàm redierunt in terram suam, isti tamen filij Simeon, qui habitabant in monte Seir non ducti sunt ad Assyrios, quia multi de tribubus singulis Israel euaserunt de manibus Assyriorum, scilicet, quia fugerunt de terra, quando illi pugnabant contra vrbes singulas. Vel quia multæ vrbes fuerunt, quas non ceperunt Assyrij de terra Israel: vnde sequenti lib. cap. 34. Dicitur quomodo manserunt reliquiæ de Ephraim, & Manasse, & Simeon, & alijs tribubus, & isti qui erant in monte Seir fuerunt de illis, & facilius erat istos euadere manus regis Assyriorum quàm alios Israelitas, eo quòd isti habitabant in parte remotiori regni Israel, scilicet, in monte Seir. Sed tunc obijcietur, quòd si manserunt isti filij Simeon in terra illa post translationem ad Assyrios aliorum transferrentur in Babylonem tempore Sedeciæ regis Iuda, eo quòd illi, qui manserunt in terra de decem tribubus Israel effugientes manus Assyriorum fuerunt postea sub potestate Regum Iuda, vt declaratum est 4. Regum 23. ideo omnes de Regno Iuda trasferrentur illuc præter pauperes quosdam agricolas, & vinitores 4. Regum vltimo. & Iere. 39. & 40. & 52.

Responderi potest quadrupliciter, vno modo, quòd isti de tribu Simeon habitantes in monte Seir erant quasi extra Regnum Iuda. ideo captiuatio Chaldæorum non peruenit ad eos. Aliter potest dici, quòd cum isti essent in extremo regni Iuda, forte fugerunt de locis suis ad regna propinqua pugnantibus Chaldæis contra terram Iuda, & translatis alijs in Babylonem redierunt isti in locum suum, sic etiam fuit de multis Iudæis, qui dum vastaretur terra Iuda a Chaldæis fugerunt in terram Ammonitarum, & Moabitarum, & Idumæorum, & cum audiuerunt, quòd Godolias manebat præpositus in terra Iuda redierunt ad ipsum, vt patet Iere. 40. Tertiò potest dici, quòd isti filij Simeon, vel aliqui illorum ducti fuerint in Babylonem, & tamen postea redierint cum cæteris redeuntibus, & tunc quilibet redibat in ciuitatem suam, & in loco, de quo prius fuerat, vt patet primo Esdræ. cap. 2. Et sic redirent isti ad habitandum in monte Seir, quem prius tenebant, & acceperant de manu Amalecitarum. Quartò potest dici, quòd isti pauci viri Simeon, qui morabantur in monte Seir erant pauperes, & tamen Nabuzardam princeps militiæ Nabucodonosor reliquit tempore captiuitatis in terra viros pauperes, vt essent agricolæ, & vinitores 4. Regum vltimo. & Iere. 39. & 40. Et tunc isti relinquerentur cum cæteris, & manerent semper in monte Seir, & sic esset verum, quòd manserunt isti vsque ad tempus, quo Esdras scripsit librum istum, & etiam fortè manserunt vsque ad aduentum Christi, & destructionem Iudæorum per Romanos, licèt non potuerit hic fieri mentio, nisi de tempore vsque ad Esdram, qui scripsit librum istum. Postea autem non est alius liber scripturæ, qui generaliter chronica describat Iudæorum vsque ad Christum: sicut in libro

bro iſto deſcribitur vſque ad tempus Eſdræ: nam ſolum ſuperſunt libri Machabæorum, in quibus ſolum tanguntur geſta ſpecialia Machabæorum: cæteri autem libri hiſtorici, aut præceſſerunt ad iſtum aut fuerunt aliquo modo contemporanei. F

C A P. V.

FILII quoque Ruben primogeniti Iſrael, ipſe quippe fuit primogenitus eius: ſed cum violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filijs Ioſeph filij Iſrael, & non eſt ille reputatus in primogenitum. G Porro Iudas, qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos de ſtirpe eius Principes germinati ſunt: primogen ita autem reputata ſunt Ioſeph.

Deſcripta in præcedentibus progenie Iudæ, & Simeonis, hic ſcriptura vult deſcribere progeniem tribus Ruben, & diuiditur in tres partes, quia primò ponitur progenies Ruben, ſecundò progenies Gad, tertiò progenies dimidiæ tribus Manaſſe. Secunda ibi. *Filij verò Gad*. Tertia ibi. *Filij quoque dimidiæ tribus*. H Prima in duas, quia primò tollitur quædam tacita dubitatio, ſecundò deſcribitur ipſa generatio ibi. *Filij autem Ruben*.

An ea, quæ hic ſcribuntur: ſint continuata ad præcedentia. Quæſt. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quæ habentur hic habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint immediate poſt illa.

Reſpondendum, quòd quamquam hic, & præcedenti cap. narrentur aliquæ hiſtoriæ, tamen iſtud eſt quaſi per accidens, quia intentio principalis eſt enarrare progenies tribuum, I ideo poteſt accipi hic conſideratio continuationis quantum ad hiſtoriam, vel quantum ad progeniem: ſi primo modo dicendum, quòd non eſt ordo inter præcedentia, & iſta, quia prius fuerunt iſta bella, quæ enarrantur hic quàm ea, quæ habentur præcedenti capitulo: nam illa facta fuerunt tempore Ezechiæ, vt patet ibidem: iſta autem facta ſunt tempore Saulis, vt patet in litera, & tamen Saul fuit primus Regum, Ezechias autem circa finem eorum. Si autem conſideretur quantum ad progenies, dicendum quòd non poteſt eſſe ordo ſecundum tempus, quia præcedenti capitulo dictum eſt de progenie Iudæ, & Simeonis, deducendo eas vſque ad aliquantum tempus, hic autem incipit progenies Ruben, K & tamen prius fuit principium progeniei Ruben, quàm extremum progeniei Iudæ, & Simeonis, & tamen non poteſt ſeruari aliter ordo, ſcilicet, ſecundum tempus, quia tunc oporteret, quòd omnium tribuum progenies, quæ eodem tempore fuerunt ponerentur ſimul, & ſic extenderentur duodecim lineæ ſimul: ſed iſtud erat obſcurare, & reddere difficilem narrationem ſcripturæ, ideo conuenientius fuit, quòd cuiuslibet tribus progenies per ſe deſcriberetur.

Quare progenies Ruben ponitur poſt tribum Simeonis. Quæſt. II.

QVAERITVR vlterius quare poſt tribum Simeonis ponitur progenies Ruben, quia iſte videtur inordinatus proceſſus: nam hic non eſt ordo natiuitatis, nec dignitatis, nec ſortis. De primo patet, quia Ruben non natus fuit poſt Simeonem, ſed potius e contrario, & Ruben fuit primogenitus Iacob, vt patet hic in litera, & Geneſ. 49. etiam non eſt hic ordo dignitatis: nam non ſequebatur Ruben in ordine dignitatis poſt Simeonem, ſed potius è contrario: nam omnes duodecim tribus diuiſæ erant per quatuor vexilla Numeri 2. Et iſta quatuor vexilla denominabantur a quatuor tribubus principalibus. primum a Iuda, ſecundum a Ruben, tertium ab Ephraim quartum a tribu Dan, & ſub vexillo Ruben erat tribus Simeon, & tribus Gad. eodem cap. Ideo potius debebat proponi Ruben ipſi Simeoni quàm e contrario. Sic etiam erat in honoribus: nam in dedicatione tabernaculi cum obtulerunt principes populi, obtulit prima die princeps tribus Iuda, & in duobus ſequentibus duo, qui erant ſub vexillo eius, ſcilicet, Iſſachar, & Zabulon, die autem quarto Ruben, & die quinto Simeon: Numeri 7. Tertius ordo, ſcilicet, ſortis non ſeruatur hic, quia non fuerunt Simeon, & Ruben coniuncti in ſortibus, ſed potius Simeon, & Iudas. Ruben autem habuit ſortem diſtantem ab eis ad orientem Iordanis.

Dicendum igitur, quòd hic non ſeruatur ordo inter Ruben, & Simeon, ſed inter Ruben, & Iudam: nam cæpit Eſdras deſcribere progenies ſecundum ordinem dignitatis, & quia Iudas erat dignior omnibus, primò fuit deſcripta progenies eius: deinde autem volebat Eſdras redire, vt proſequeretur ordinem natiuitatis incipiendo a Ruben, quia tamen in medio ſortis Iudæ erat ſors Simeonis, viſum eſt conuenientius, quòd ſimul cum tribu Iudæ ageretur de tribu Simeonis quaſi eſſet eadem tribus, & vnica ſors, & ſic dicto de Simeone, dicitur de Ruben, & per hoc videtur continuari Ruben ipſi Iudæ, & non Simeoni, & tunc obſeruatur ordo dignitatis, vt dictum eſt.

Quare tribus Gad continuatur poſt tribum Ruben. Quæſt. III.

QVAERITVR vlterius quare hic poſt tribum Ruben agitur de progenie tribus Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe. Nam hic non continuatur ordo natiuitatis, quem incipit hic Eſdras: nam poſt Ruben ſequitur Simeon, & quia iam de illo dictum fuerat, dicendum erat de Leui, qui ſequitur poſt Simeonem in ordine natiuitatis Geneſ. 29. Et tamen interponitur de tribu Gad, & dimidia tribu Manaſſe. Etiam non eſt continuatio ſecundum ordinem dignitatis, quia in dignitate poteſt eſſe duplex habitudo. vna quòd tribus illa, quæ habebat primum vexillum eſſet dignior, & ſic de cæteris: deinde tribus, quæ non habebant vexilla ſuccederent in honore. Alia habitudo eſt, quòd non comparentur tribus, quæ habent vexilla inter ſe, ſed tribus habens primum vexillum eſſet honorabilior cæteris, & deinde ſequerentur duæ tribus, quæ erant ſub eodem vexillo, accipiendo primo modo tribus Iuda erat primo, deinde Ruben, & poſtea Ephraim, & poſtea Dan. Numeri 2. Et ſic non ſuccedebat tribus Gad ad tribum Ruben: accipiendo ſecundo modo, qui communior eſt: Nam iſte ſeruatur in honoribus tribuum in ſcriptura, vt patet Numeri 7. Non

tenetur

tenetur hic iste ordo, quia post Ruben sequitur Simeon, Numeri 2. & 7. Et sicut Gad non sequitur post Ruben in ordine natiuitatis, & dignitatis, ita etiam dimidia tribus Manasse, aut tota ipsa tribus non sequitur post Gad natiuitate, vel dignitate. De natiuitate patet, quia Manasses nõ fuit filius Iacob, sed nepos, ideo post omnes filios Iacob poni debebat: etiam non in dignitate, quia non est inter istas tribus ordo continuus secundũ computationem vexillorum: nam tribus Gad erat sub vexillo Ruben, & erat sexto loco dignitatis: tribus autem Manasse erat octauo loco, quia princeps tribus Gad obtulit die sexto, princeps autem Manasse obtulit die octauo: Numeri 7.

Dicendum ergo, quòd non seruatur inter tribum Ruben, & istas duas, & inter istas duas inter se ordo natiuitatis, vel dignitatis, sed ordo sortis, quia acceperunt omnes tres sortem simul. Quod patet, quia istę duę tribus, & dimidia habebãt pecora multa plusquã alię tribus, & cum nondum transissent Iordanem, videntes terram Galaad esse aptam alendis gregibus petiuerunt illam à Moyse, & ipse concessit eam, ita vt nihil susciperent de possessione in terram Chanaan in occidentem Iordanis, & etiam, quòd irent ad adiuuãdum fratres suos ad bellum quousque acciperent terram suam ad occidentem Iordanis, & tunc dimisit eis Moyses terram illam per sortes, vt patet Numeri 32. & Iosue 13. Et ob hoc cum habitarent omnes, quasi in eadem sorte terrę, dictum fuit de omnibus his simul. Item patet hoc magis, quia non agitur hic de tota tribu Manasse, sed de dimidia, & de alia dimidia agitur infra 7. Et tamen si ageretur hic de stirpe Manasse secundum ordinem natiuitatis, vel dignitatis, necesse erat de tota tribu simul agi, qa tota tribus erat eiusdẽ dignitatis, & habebat vnicum principem, vt patet Numeri 1. & 2. & 7. Etiam eadem natiuitas fuit capitis illius tribus, scilicet Manasse, qui vnicus homo fuit, quia tamen istæ duæ medietates tribus Manasse acceperunt hęreditatem in duobus locis, scilicet vna medietas ad orientem Iordanis in terra Chanaan: ponitur hic progenies vnius medietatis, & progenies alterius ponitur infra 7. circa primum dicitur.

Filij quoque Ruben. Idest isti, qui sequuntur, fuerunt filij Ruben, & est litera suspensiua, quia cum deberent illico exprimi nomina filiorum Ruben fit quędam interpositio magna de mutatione iuris primogeniturę, & redit postea scriptura ad continuandum sententiã, & dicit iterum. Filij autem Ruben. Et sic ponitur hic oratio imperfecta, quę non differt ab ea, quę infra habetur, & interponitur hic responsio ad quandam quęstionem, quam aliquis faceret de primogenitura Ruben, & soluitur.

Quare interponit hic scriptura de mutatione primogeniturę Ruben contra expositionem Nicolai aliter sentientis.

Quæst. IIII.

QVAERITVR quare scriptura interponit hic de mutatione primogeniturę Ruben, cum istud non pertineat ad descriptionem progenierum.

Respondet Nicolaus, quòd hoc factum est ad soluendum quęstionem, quę oriebatur ex litera: nam dicitur hic filij Ruben primogeniti Israel, & tunc diceret aliquis: cum fuerit primogenitus, quare non accepit duplicem partem possessionis, quę competebat primogenito? Deut. 21.

Et dicit, quòd ad hoc respondet litera de mutatione iuris primogeniturę, scilicet, quòd non man-

A sit in eo, quia violauit cubile patris sui, alioquin accepisset ipse duplicem sortem, sicut acceperunt filii Ioseph.

Sed ista responsio nullo modo stat, quia si propter hoc solum interponit omnia hæc, vt respondeat ad dubium, quod oriri potest ex illa particula filii Rubẽ primogeniti, stultum fuit, quòd Esdras poneret omnia hæc, quia poterat subticere illam particulam primogeniti Israelis, & tunc non oporteret fieri istam interpositionem ad respondendum cum non oriretur dubium ex litera. potius ergo Esdras voluit introducere aliquid, ex quo haberetur ratio dubitãdi quã, quòd propter particulam illam posuerit istam interpositionem.

B Dicendum igitur, quòd ista interpositio potest hic esse propter duo, vno modo ad reddendum rationẽ ordinis. Nam aliquis quærere posset, quare prius dictum est de Iuda quam de Ruben, cum Ruben procedat in ordine natiuitatis, & dignitatis, cum dignitas cõsequatur primogenituram, sicut dixit Iacob Gene. 49. Ruben primogenitus meus tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio. Dicit autem scriptura, quòd non prǫponitur omnibus, quia licet fuerit primogenitus secundum carnem, tamen primogeniturę iura non manserunt sibi, sed translata sunt ad Ioseph, & principatus datus est Iudæ, vt patet in litera, ideo propter honorem regalem tribus Iudæ præponi debebat tribui Ruben. Et

C quia ista solutio dubitationis non poterat conuenienter introduci, nisi proponeretur aliquod fundamentum dubitandi: pręponitur, quòd Ruben fuit primogenitus secundũ carnem, & tunc sequitur, quòd non manserunt ei primogenita, & sic Esdras introduxit istam particulam, scilicet primogeniti Israelis ab intentione, vt exinde haberetur occasio ad istam interpositionem de mutatione iurium primogenituræ.

Secundo modo potest dici, & melius, quòd Esdras interposuit istud hic ex conditione istius libri, quia iste liber est suppletiuus eorum, quæ deficiunt in aliis

D locis scripturæ, vel quæ non sufficienter expressa sunt hic, & suis locis enarrantur. Ideo cum aliqua contigerint specialia circa singulas tribus, quæ in aliis locis non enarrantur: Refert hic Esdras agendo de progenie singularum tribuum, sic patet de tribu Iuda, cum posuit quasdam paruulas historias supra secundo, & tertio, & quarto quæ pertinuerunt ad tribum Iuda, sic etiam posita sunt præcedenti capitulo bella, quę fecerunt viri de tribu Simeon, & ita infra in litera ponuntur alia bella, quæ fecerunt filii Ruben, & Gad, & dimidiæ tribus Manasse. Et infra septimo ponuntur quædam gesta tribus Ephraim. & quia ad tribum Ruben pertinebat primogenitura, in qua includitur ius duplicis sortis, & illa mutata fuit, de quo leuissime tetigit scriptura. Gene. quadragesimooctauo. & quadra

E gesimonono. ideo hic voluit Esdras explicare illud, docens quid continebatur in iure primogenituræ, & ad quam transiuit Israel ius, & propter quid translatum est.

Primogeniti Israel. Idest Iacob, cuius nomen mutatum est, vt vocaretur Israel. Genesis trigesimosecundo, & trigesimoquinto, ipse quippe fuit primogenitus secundum carnem, & aliquando manserunt in eo iura primogenituræ, scilicet quousque peccauit. Fuit autem primogenitus Rubẽ tam ex patre quam ex matre, quia Iacob nullum prius genuerat: etiam Lya mater sua istum primum habuit. Genes. vigesimonono. & quod plus est, ipsa fuit prima vxor Iacob, scilicet quę prius ab eo cognita est licet prius desponsata fuisset Rachel, eodem capitul. *Sed cum* [illegible]

set thorum patris sui. Hęc fuit, quia cognouit vxorem patris sui Balam, quæ erat ancilla Rachelis, & hoc non latuit Iacob. Gen. 35. & tamē ipse tacuit hoc vsque ad mortem, qñ benedixit filiis suis: nam tunc expressit hoc improperando Ruben, & quasi maledicendo ei, s. Ruben primogenitus meus tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, maior in imperio, effusus sicut aqua non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Gene. 49. etiam dr̄ hic, ꝙ propter hoc ablata sunt primogenita, & data sunt filiis Ioseph. Insania est ergo dicere, ꝙ nō peccauit Ruben. *Data sunt primogenita eius.* Idest primogenita, quæ pertinebant ad eum. *Filijs Ioseph, filij Israel.* Filii Ioseph erant Ephraim, & Manasse: nam istis datę sunt duę sortes in terra Chanaan loco patris sui Ioseph, & ista duplex sors pertinebat ad primogenituram. Genes. 48. & dicitur filii Israel, referendo ad Ioseph, qui erat filius Israel, idest Iacob. *Et non est ille reputatus in primogenitum.* Idest nō fuit Ruben habitus tāquam primogenitus, quamquam vere esset primogenitus, s. quia non māsit ei aliquid de iuribus primogenituræ. *Porro Iudas qui erat fortissimus inter fratres suos.* Dicitur de Iuda, ꝙ fuit fortissimus inter fratres ad significandum, ꝙ ei conuenienter daretur principatus. Nam si esset vir ignauus, & timidus non conueniret ei principari, sed quia nullus de fratribus eius fuit tā fortis, & animosus cōuenit ei principatus potius quā cęteris. Et quod dr̄, ꝙ fuit fortissimus intelligitur de ipso Iuda quantum ad seipsum: nam ipse fuit omnibus fratribus suis animosior, & eloquentior, vnde ipse confidētius, & lepidius loquebatur coram Ioseph, qñ putabat eum esse dominum Aegypti, & nesciebat eum esse fratrem suum, vt patet. Gen. 44. etiam intelligitur hoc de posteris suis, & quia ipsi fuerūt animosiores viris cęterarum tribuū, ideo Deus potius iubebat assumi duces belli de tribu Iuda, quam de aliis tribubus, vnde mortuo Iosue, quæsiuerunt Israelitæ qs esset princeps eorum ꝯ Iebusęum, & Chananæum, & rñdit Deus Iudas erit dux belli, & ascendet. Iudi. 1. Iterum etiam cum pugnaturi essent omnes Israelitæ ꝯ tribum Beniamin contra viros Gabaa consuluerūt dominum in Silo, dicentes: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis ꝯ filios Beniamin? Et respōdit dominus Iudas sit dux vester. Iudi. 20. *De stirpe eius principes germinati sunt.* Idest de stirpe Iuda descenderunt principes Israel, quia in ista tribu fuerunt reges, & alii principes. *Primogenita autem reputata sunt Ioseph.* Idest iura primogenituræ non fuerunt data Iudę quāquam esset fortissimus, sed data sunt filiis Ioseph, s. duplex pars hęreditatis, quę vocat̄ Ius primogeniturę.

Quid continetur nomine iurium primogenituræ.
Quæst. V.

QVAERITVR de iure primogenituræ, quid continebatur nomine iurium primogenituræ. Respondendum est, ꝙ sm̄ consuetudinem antiquitatis, & veteris testamenti multa continebantur nomine iuris primogenituræ.

Primum erat, ꝙ primogenitus benediceretur a patre moriēte, & non alii, vel si alii benedicerent, saltem benedictio prima, & pręcipua erat primogeniti, vt patet Gen. 27. de Esau, & Iacob: nam Esau erat primogenitus Isaac, & ipsum benedicere voluit pater, & tñ quadam fraude factum est, vt benediceret Iacob, & vocauit se primogenitum, dicens. Ego sum Esau primogenitus tuus. Et tñ si benedictio daretur indifferenter primogenito, vel minori, non dixisset Iacob se esse primogenitū, etiam quia dixit Esau de Iacob: Nunc surripuit benedictionem meam.

F Secundum erat, ꝙ primogeniti vtebantur quibusdam vestibus excellentioribus aliis, & hoc in quibusdam festiuitatibus, sicut est positio communis, & colligitur aliqualiter ex litera. Gen. 27. cum Rebecha vestiuit Iacob vestibus Esau valdę bonis, quas apud se hēbat: et illa vestimenta erāt pulchra, & fragrātia. Sic patet ibidē cū dr̄. Statimq;, vt sensit vestimētorū illius fragrātiā, ait: ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni. Et sic videt̄, quòd per istas vestes excellebat primogenitus non primogenitum: Et hoc satis verisimile est, quia in multis aliis pertinentibus ad honorem excellebat primogenitus non primogenitum.

G Tertium erat, ꝙ primogenitus honorabatur magis apud patrem in mensa, & suscipiebat maiorem partem ciborum, sicut patet Gen. 43. cum dicitur, ꝙ fecit Ioseph fratres suos sedere ad mensam, & dicitur minimus iuxta ætatem suam sedebat primogenitus iuxta primogenita sua, & tamē si non esset aliqua differentia in primogenito ad cęteros differentia honoris in mensa nō diceretur, quòd sedit primogenitus iuxta primogenita sua.

Quartum erat, ꝙ primogeniti apud antiquos erāt sacerdotes, sicut patet de Melchisedech, qui est filius Noe, & ipse est primogenitus eius, & dr̄ de eo Gene. 14. ꝙ erat sacerdos Dei altissimi. Idē patet ad Hebr. 7. H sic etiam Exo. 19. dicitur, ꝙ sacerdotes etiam non accederent ad montem, ne percuteret eos Deus, & illi dicuntur esse primogeniti secundum omnes expositores, etiam Exo. 24. dicitur, quòd misit Moyses iuuenes de filiis Israel, & obtulerunt holocausta, & illi ēt dicūtur esse primogeniti ab expositoribus, hoc patet efficacius, quia Deus voluit accipere primogenitos de omnibus tribubus Israel sibi in ministros, quia tamen illi peccauerant, iussit ne aliquis accederet ad ministrandum sibi, nisi filii, Leui. Nu. 1. & 3. & 16. & 18. & tamen, quia primogeniti tenebātur ad ministeriū, istud fecit, quia pro quolibet primogenito Israelitarum daretur Deo vnus Leuita, & quia plures fuerunt primogeniti Israel quām Leuitæ (nam excesserunt in I ducētis septuaginta, & tribus) iussit Deus, ꝙ pro quolibet istorum darentur quinque sicli sacerdotibus, eo ꝙ ipsi seruiebant pro illis, si tñ non obligarentur primogeniti ad istā seruitutē sacerdotalē Deo, non iuberet Deus, ꝙ pro quolibet eorū daret̄ certū preciū. De hoc Nu. 3. Quintū erat, ꝙ primogeniti hr̄et duplū de hęreditate quā quilibet de fratribus minoribus. Deuter. 21. s. ipse est principiū liberorū eius, & huic debēt̄ primogenita, dabitq; ei de his, quæ habuerit cūcta duplicia. Sextū erat principatus: nā primogenito debebat̄ principatus inter fratres suos, & si aliqs futurus erat rex, ipse primogenitus efficiebatur rex, de hoc Gene. 49. s. Ruben primogenitus meus tu fortitudo mea, prior in donis, maior in imperio, idest Ruben, quia primogenitus erat maior aliis imperio, idest in K auctoritate principādi. Septimo qđ pertinebat ad primogenitos in veteri testō erat, ꝙ ipsi redimerentur a dño, s. ꝙ præsentarentur in tēplo corā dño post quadraginta dies a natiuitate sua, & tradebant̄ sacerdotibus, & nō dimittebāt eos quousq; darent̄ quinq; sicli ꝓ eis. Nu. 18. & ibi declaratū est. Istud tñ potius videbat̄ ad onus quā ad honorē, qa istud insurgebat ex quadā obligatione, quā primogeniti hēbant ad Deū, & nō alii, s. qa ipsi liberati fuerunt a Deo in Aegypto ab Angelo percutiēte, q occidebat primogenitos Aegyptiorū, & ex illa die fuerūt oēs primogeniti Israelitarū specialiter obligati Deo ꝓ hoc beneficio liberationis, & accepit eos in suos, & quia ipsi erāt inepti ad ministrandū sibi ꝑꝑ peccatū fabricationis vituli, voluit ꝙ se redimerent dando precium eis, qui ministrabāt Domino pro illis. Num. 3. & 8.

An principatus regnatiuus esset de iure primogenituræ.
Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius, an de iure primogenitu-
ræ esset principatus regnatiuus.
Rñdēdum, ꝙ istud potest intelligi dupliciter, vno
modo, ꝙ cuilibet primogenito deberetur principatus
iste tanquam ius determinatum primogenituræ, alio
mō, ꝙ in stirpe illa, de qua futuri essent reges, debere-
tur principatus iste primogenitis, & non aliis. Accipiē
do primo modo, non erat principatus regnatiuus de
iure primogenituræ, quia non competebat cuilibet
primogenito, ꝙ esset rex, nec etiam erat hoc possibi-
le, cum rex vnus sit respectu plurimorum, primoge-
niti autem multi sunt, & cuilibet eorum responderēt
paucissimi subditi. Et ex hoc patet, ꝙ dato, ꝙ alio mo-
do cōpetat principatus regnatiuus primogenito, non
est proprium ius primogenituræ ius regendi, cū non
competat omni primogenito, sed magis vr̃ compe-
tere per accidens. Accipiendo autem secūdo modo
est dubium. Quidam enim dicunt, ꝙ de iure primo-
genituræ est principatus iste, quod patet, quia Genes.
49. dixit Iacob, Ruben primogenitus meus prior in
donis, maior in imperio. Ergo ius imperandi pertine-
bat ad eum in eo, ꝙ primogenitus.
Secundo patet, quia seq. lib. c. 21. dr̃, ꝙ Ioathan ha-
buit filios multos, & dedit omnibus munera auri, &
argenti, regnum autem tradidit Ioram, eo ꝙ esset pri
mogenitus. ergo vr̃, ꝙ ex iure primogenituræ com-
petebat regnum. In ꝯrium vr̃, ꝙ non competat regna
re ex iure primogenituræ: nam tunc in Israel compe-
teret regnum primogenito tribus Ruben, vel illius
tribus, ad quam translata sunt iura primogenituræ, &
tñ non translata sunt iura Ruben in aliquos, nisi in tri-
bum, Manasse, & Ephraim, & in tribum Iudæ, vt pa-
tet hic. Et tamen primus, & secundus reges Israel nō
fuerunt de aliqua istarum tribuum, sed de tribu mi-
nimi filii Beniamin: nam Saul, & filius suus Isboseth
fuerunt de tribu Beniamin, vt patet 1. Regum nono.
Quod autem Beniamin esset minimus filiorum Ia-
cob, patet Genes. 42. & 43. Et ibi sæpe vocatur mi-
nimus.
Secundo patet, quia quando cępit regnum in Iuda,
Dauid, qui erat minimus fratrum suorum, vnctus est
in regem 1. Reg. 16.
Tertio patet, quia Salomon habuit multos fratres
maiores supra 3. c. Et tamen ipse factus est rex tertio
Regum 1.
Responderi potest, quòd istę obiectiones non ob-
stant, quia dato, quòd deberetur principatus regnati-
uus alicui, Deus poterat illum auferre ei propter pec-
catum, vel sine peccato, & tamē istę obiectiones pro-
cedunt in principatu regnatiuo tradito mādato Dei.
Sic enim fuit de regno tradito Sauli, & filio suo Isbo-
seth: nam Deus pronunciauerat per Iacob: Gene. qua-
dragesimonono non auferendum esse regnum, siue
sceptrum de tribu Iuda, & tamen ipse iussit ad tem-
pus, quòd acciperetur Saul in regem primo Regum
nono. Sic etiam translatum fuit regnum ad tribum
Iuda, dato quòd competeret primogenitis de iure, ex
electione Dei datum est Dauid, qui erat minimus fra
trum suorum. Sic enim fuit in Salomone: nam Deus
pronunciauerat de ipso, quòd esset rex, vt colligitur
secundo Regum septimo. Et patet clare infra vigesi-
mosecundo. Et in electione Dei non est arguēdum,
quia ipse potest, cui voluerit, auferre ius, & dare cui
voluerit, cum in manu eius sit omne ius, & potestas
regnorum, vt patet Daniel. quarto, scilicet. Donec
scias, quod dominetur excelsus in regno hominum,
& cuicunque voluerit det illud. Si tamē reges assum-

A pti fuissent a populo non ex mandato Dei, assumerē-
tur de primogenitis.
Sed adhuc dicendum, quòd hoc non obstante nō
erat de iure primogenituræ accipi reges de primoge-
nitis, sed magis pendebat ex potestate patrū designa-
re quem vellent filiorum suorum esse regem, & pa-
tet hoc in Salomone: nam cum viuente Dauid, Ado
nias filius eius fecisset se vngi in regem, venit Nathā
propheta ad Dauid, & retulit quomodo regnabat A-
donias nesciēte Dauid, & etiam Bethsabee dixit hoc
ad Dauid, & subintulit. Veruntamen domine mi rex
in te oculi respiciunt totius Israel, vt iudices eis quis
sedere debeat in solio tuo post te. 3. Reg. 1. Si autem
B ad primogenitum de iure pertineret regnum, non
spectaret totus populus sententiam regis, scilicet quis
deberet post eum regnare, quia iam de iure consta-
ret, & etiam rex non posset tollere ius alicui, sine
causa, ergo non pertinebat regnum ad primogeni-
tum.
Secundo patet, quia Bethsabee ex consilio Nathā
prophetę, cum conquereretur Dauid, quòd regnaret
Adonias, & non Salomon ait, Domine mi tu iurasti
per Deum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit
post me, & ipse sedebit in solio meo. 3. Regum 1. Si
tamen determinate competeret regnum primogeni
C to, non liceret Dauid iurare, ꝙ regnaret Salomon, cū
nō esset primogenitus. Et dato, ꝙ Dauid iurasset hoc,
fortè ex aliqua leuitate, Bethsabee ex consilio Nathā
prophetæ non proponeret istud iuramentum Dauid
ad adiuuandum se ex illo, sciens quod iuramentum
istud esset contra ius, & talia non obligant, sed po-
tius qui iurat peccat, & tamen Nathā propheta sua-
sit Bethsabee, ꝙ allegaret istud iuramentum contra
Dauid, ergo sciebat, ꝙ tale iuramentum illicitū non
erat, & consequenter ius regnandi nō pertinebat de-
terminatè ad primogenitos.
Tertio patet, quia Roboā filius Salomonis habuit
filios multos, s. vigintiocto, & sexaginta filias, & in-
ter illos non erat primogenitus Abia, quia tamen ille
erat sapientior, & potentior reliquis, & etiam quia di-
ligebat plus matrem illius quam alias vxores, cogita-
D bat eum facere regem, & fecit sequenti libro capi-
tul. 11.
Quarto patet, quia inter filios regis Iosiæ, morien-
te patre, primogenitus erat Ioachin, & tñ populus ac-
cepit in regem Ioachaz, qui erat minor 4. Reg. 23. Et
sequenti lib. capit. vltim. & 2. Esdræ 1. Quòd autem
Ioachaz esset minor patet, quia ipse quando cępit re-
gnare erat annorum viginti trium 4. Reg. 23. Et re-
gnauit solum tribus mēsibus, & illico frater eius Ioa-
chin regnauit, & tamen quando cępit regnare, erat
annorum vigintiquinque, patent omnia eodem ca-
pitul. Et sic quasi duobus annis erat maior Ioachin
quam Ioachaz; & tamen populus assumpsit in re-
gem Ioachaz, & non Ioachin. Ergo non debeba-
E tur determinatè principatus regnatiuus primoge-
nito.
Dicendum igitur, quòd non competebat ex lege,
vel ex aliqua necessitate antiquæ consuetudinis, vel
ex iure naturæ regnum primogenito, & ideo a prin-
cipio inter Israelitas non succedebant determinatè
primogeniti, sed illi, quos patres designabant suc-
cessores, postea tamen, quia inter gentes consue-
tum erat, quod primogeniti succederent in regno,
& etiam, quia ratio naturalis dictabat potius de-
bere principari primogenitum, & habere quemli-
bet honorem, nisi aliquid obstaret, consueuerunt
etiam Israelitæ facere, quòd primogeniti succede-
rent, & sic inualuerat inter eos iam ista consuetudo
quasi pro lege, & iam succedebant primogeniti,

non tam ex iure primogenituræ, quam ex consuetudine præscripta, vel saltem antiquata. Sciendum tamen, ꝙ licet principatus regnatiuus non competiuerit primogenitis semper iure suo, tamen saltem quidam principatus honoris competebat cuilibet primogenito inter fratres suos, & hoc siue ante vetus testamentum secundùm consuetudinem omnium gentium, siue in veteri testamento. Ad primam rationem in contrarium dicendum, ꝙ ibi non intelligitur de regno, sed solũ de aliquo honore, vel principatu, quod patet, quia Iacob dixit Ruben primogenitus meus, prior in donis, maior in Imperio. Et non dixit, quòd haberet ius regnandi, immo, quod maius est, videtur, ꝙ istud Imperium, quod competit primogenito sit amicabile alijs fratribus, quia dicitur maior Imperio, & sic cuilibet fratri potest competere illud Imperiũ, & tamen magis competit primogenito, quam alijs, principatus tamen regnatiuus, vel ius regnandi non diuiditur, sed vnicum est: ideo si vni competit non competit alijs integrè, vel secundùm partem: ideo oportet, ꝙ intelligatur de alio principatu, vel honore, qui posset competere secundùm magis, & minus, & patet hoc magis, quia loquebatur hoc Iacob specialiter ad Ruben primogenitum suum, & tamen satis constabat ei de illo, quòd etiam si non peccauisset contra patrem, ꝙ non posset esse rex, quia populus Israelitarum non poterat tantum multiplicare viuente Ruben, ꝙ aliquis deberet super eum regnare: intelligebat ergo de quodam alio principatu honoris, & preeminentię. Ad secundam rationem dicendum, ꝙ Iosaphat dedit Ioran filio suo regnum, quia primogenitus erat, non quidem tanquam ex iure primogenitur ę competeret regnum, sed quia inter Israelitas erat consuetum, quòd daretur principatus primogenito, sicut inter alias gentes, & propter istam consuetudinem tradidit ei regnũ, cùm esset primogenitus.

An duplex pars hæreditatis fuerit de iure primogenituræ. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius, an de iure primogenituræ fuerit duplex pars hæreditatis in veteris testamento, & inter istos filios Iacob.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Genesis quadragesimonono. dixit Iacob Ruben primogenitus meus prior in donis, maior in Imperio. & tamen prior in donis dicitur ille, qui maiora dona recipere debebat à patre quam alij.

Secũdò patet, quia Deut. vigesimoprimo dicitur: Cognoscet eum primogenitum suum dabitque ei de his, quę habuerit cuncta duplicia.

Tertiò patet, quia dicitur hic, quòd quia Ruben peccauit, translata sunt primogenita ad filios Ioseph, & tamen illi nihil habuerunt super cęteros filios Iacob, nisi quòd cum ipsi essent filij Ioseph, & non Iacob, debebant reputari in successione bonorum Iacob tanquam vnus, & suscipere vnicam sortem sicut quilibet alius de filijs Iacob vnicam sortem suscepit, & tamen susceperunt duas sortes: ergo videtur, ꝙ iuri primogenitur ę competebat duplicitas sortis.

Respondendum ad hoc, quòd aut quęritur de iure primogeniturę postquam fuit data lex Moysi aut prius. Si post datam legem Moysi, non est dubium quin de iure primogeniturę esset duplicitas sortis, & hoc nõ solum in viris nobilibus, inter quos apud nos seruatur ius primogeniturę, sed etiam inter quoscunque, quia Deus dederat legẽ generaliter de quolibet homine, quòd primogenitus suus haberet duplum de hæreditate eius super quemlibet fratrem: Deut. vigesimoprimo.

F Si autem quęratur de iure primogeniturę ante datam legem: dubium est an competeret ista duplicitas hæreditatis, nam non habetur manifestè, quod competeret, & de hac nunc dubium est inter filios Iacob, quod ipsi fuerunt ante legem datam Moysi, in qua statutum fuit de duplici sorte primogeniti, & dicendum est, ꝙ non est dubium quin plus de hæreditate patris competeret primogenito quàm alijs, & tamen an istud esset duplum, vel in aliqua alia quantitate nõ apparet, cum solum dixerit Iacob Ruben primogenito suo, quod erat maior imperio, & prior in donis, idest maior in donis, quę suscipere debebat ex hæreditate paterna quàm alij filij, & non dicitur in qua quantitate. Satis tamen videtur dicendum, quod

G etiam tunc esset duplicitas sortis de iure primogenituræ, & multi arbitrabũtur cum litera ista dicat, quod data sunt primogenita filijs Ioseph, & tamen illi non acceperunt super reliquos fratres nisi duplicem sortem. Hæc est enim positio communis, & satis verisimilis. Mihi tamen videtur dicendum quod primogenito ante legem Moysi datam non competebat determinatè duplicitas sortis, sed cõpetebat aliquid super fratres suos, quantum tamen istud esset pendebat ex voluntate patris, qui aliquando dabat primogenito suo plusquam duplicem sortem, & aliquando minus sicut ei placebat. Patet hoc, nam Abrahã habuit filios multos, scilicet, ex Sara, & Agar, & Cetura, & Isaac factus est primogenitus dispositione

H Dei, quia Deus dixit ad Abraham in Isaac vocabitur tibi semen, Gen. 21. & Abraham dedit alijs filijs solum quędam munera, ipsi autem Isaac dedit omnia, quę habebat, Gen. 25. s. Deditque Abraham cuncta, quæ possederat Isaac filio suo. Filijs autem concubinarum largitus est munera. Et vocat filios concubinarum filios vxorum minus principalium, & sic primogenito data sunt hic ferè omnia. Iacob autem dedit Ioseph filio suo, quem fecit primogenitum aliquid minus, quàm duplicem sortẽ. Nam dixit prius, ꝙ duo filij Ioseph, s. Ephraim, & Manasse, essent ei tanquam Ruben, & Simeon filij sui. Et postea dixit ad eundem. Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quã tuli de manu Amorrhæi in gladio, & arcu meo Gen. 48. Et ista fuit pars, quam possedit Iacob in Si-

I chem quando erat in terra Chanaan: ideo illam accepit specialiter Ioseph, & ibi sepultus est, Iosue vlti. & sic solum competiuit ei duplex hęreditas ratione adoptionis filiorum, & non iure primogeniturę. Pars autem illa modica, quam habuit in Sichem competiuit ei ratione primogeniturę translatæ in eum, & tamen illa non erat vna sors, ita vt haberet duplum super quemlibet fratrem suum tãquam primogenitus. Si aũt velit quisquam tenere priorem positionem: nõ oportet ꝙ responderet ad argumenta in contrarium, quia illa adiuuant: si tñ teneamus pręcedentem immediatè positionem, quæ videtur esse verior, ſ debit. Ad primum ꝙ verum est, ꝙ primogenitus debebat esse maior in donis, & tñ quãtus esset iste excessus nõ

K apparet determinatum, sed erat in voluntate patris, vt dictum est. Ad secundum dicendum, ꝙ illud bene concludit ꝙ duplicem partem cõsequebatur quilibet primogenitus, & tamen istud solum loquitur post legem datam, & tamen non innuit an sic fuerit ante legem datam. Ad tertium dici potest vno modo, ꝙ filij Ioseph acceperunt primogenita non quidem quantum ad duplicem sortem cum illam non consecuti sunt iure primogenituræ translatæ in eos, sed iure adoptionis, quia Iacob adoptauit eos, dicens: duo filij tui Ephraim, & Manasse, sicut Ruben, & Simeon reputabuntur mihi, & tamen postquã erant adoptati necesse erat, quòd quilibet succederet æqualiter

liter cum alijs filiis Iacob, nisi ipse diffiniret, & sic nullus eorũ habebat duplicem sortem, sed quilibet vnã. Si aũt dicas, ꝙ quamquam quilibet haberet vnam, tamen dicebantur habere duplicem sortem, quia ambo habebant duas sortes, & tamen ambo debebãt habere vnicam cum succederent loco vnius, s. patris sui Ioseph.

Dicendum est, quòd hoc verum est si isti habuissent illas duas sortes tanquam succedentes auo, s. vt nepotes, quia tunc haberẽt solum ius patris in successione, & etiam tũc deberet vnus illorum habere istas duas sortes, & tamen non successerunt ipsi Iacob tan quam auo, sed tanquam patri, quia per adoptionem facti sunt filii cum dicat, ipse Iacob ad Ioseph, duo filii tui, qui nati sunt tibi in terra Aegypti mei erunt Ephraim, & Manasses, sicut Simeon, & Ruben reputabuntur mihi.

Item patet, quia si isti habuissent iure primogenituræ duplicem sortem non fuisset diuisa ista sors per duos fratres, quia ius primogenituræ indiuisibile est, & vni competit, & tamen duo filii Ioseph habuerunt istas duas sortes, ergo non peruenerunt iure primogenituræ, sed adoptionis.

Sed obijcietur, quia dicitur hic in litera, quòd primogenita data sunt filiis Ioseph, ergo multis simul diuisa sunt prmogenita, & istud fuit in Ephraim, & Manasse, qui acceperunt duas sortes.

Dicendum, quòd hoc nihil probat, quia non intelligitur, quòd primogenita data sunt filiis Ioseph, idest filiis Ioseph simul manentibus, s. Ephraim, & Manasse, sed data sunt filiis Ioseph per successionem, quia nũc erant apud vnum primogenitum, & postea apud alium.

Item patet hoc ex iure primogenituræ in lege: nã primogenitus habebat duplicem sortẽ., & ipse solus habebat illam, deinde filii sui non diuidebant hęreditatem ęqualiter, sed etiam primogenitus habebat duplicem sortem, vt patet Deuteronom. vigesimoprimo. Quod autem iura primogenituꝛę non competiuerint filiis Ioseph diuisim, sed tanquam vni, patet ga dicitur: Primogenita autem reputata sunt Ioseph, & sic ipsi personæ conueniebant, & non filiis, & hoc est, quia postquam Iacob adoptauit Ephraim, & Manassem filios Ioseph, dixit ad eum, do tibi partem vnam extra fratres tuos: Gen. 48. & quantum ad istam reputata sunt ei primogenita, & non in duobus sortibus filiorum.

Secundo modo potest dici, quòd ista duplex sors data est filiis Ioseph, & non fuit iure primogenituræ, sed quia voluit tũc Iacob adoptare filios Ioseph, quia tamẽ postea in lege determinata fuit duplex sors pro primogenito Deuteronom. vigesimoprimo, dixit hic Esdras, quòd filii Ioseph susceperant iura primogenituræ.

Tertio modo dici potest, quòd ista duplex sors data fuit Ioseph pro filiis suis loco primogenituræ, & tamen nõ erat determinatum ante legem datam, quãtũ deberet suscipere primogenitus, sicut super quẽlibet alium. Ideo sicut nunc suscepit Ioseph duplicem sortem, ita potuisset ei dare Iacob triplicem, vel quadruplicem. Nam Abraham dedit primogenito suo soli plusquam omnibus aliis simul, quamquam alii essent septem fratres, s. sex ex Cetura, & vnus ex Agar, Gen. 25. & supra primo, accidit tamen, ꝙ daret Iacob duplicem partem primogenito, & sic postea Deus statuit debere fieri in lege, prima tamen trium solutionum melior est.

A *An filijs Ioseph, vel ipsi Ioseph, data fuerint iura primogenituræ. Quæst. VIII.*

QVAERITVR vlterius, an iura primogenitureę data fuerint filiis Ioseph, vel ipsi Ioseph. Videtur primo, ꝙ non, quia primum ius primogenitureę erat ꝙ primogenitus benediceretur a patre moriente, & tamen filii Ioseph, vel ipse Ioseph, non fuerunt specialiter benedicti a Iacob, sed omnes filii Iacob benedicti fuerunt: Gen. 49. Et dicitur benedixitque singulis benedictionibus propriis.

Secundo patet, quia aliud ius primogenituræ erat, quod primogeniti vterẽtur quibusdam vestibus specialibus inter fratres suos, vt probatũ est supra in quadam quæstione, & tamen Ioseph, aut filii sui non leguntur vsquam hoc priuilegio inter fratres suos vsos fuisse.

B

Tertio patet, quia primogenitus honorabatur magis in sedendo ad mensam, & recipiendo a patre abũdantiorem partem ciborum, & tamen non vsus fuit aliquis de filiis Ioseph hoc priuilegio, sed potius alii de filiis Iacob, vt colligitur Genes. quadragesimotertio. Quarto patet, quia ad primogenitos pertinebat esse sacerdotes, & tamen non fuit aliquis sacerdos de tribu Ephraim, vel Manasse, sed omnes fuerunt de tribu Leui: Nume. 3. & 16. & 18. Quinto patet, quia ad primogenitum pertinebat esse maiorem in hono

C re, & principatu cęteris filiis, & tamen non habuit talem honorẽ, nec principatũ aliquis de filiis Ephraim, vel Manasse inter Israelitas, sed potius erant principes de tribu Iuda, vt patet hic. Etiam in communibus honoribns multæ tribus præferebantur Ephraim, & Manasse, vt patet in ordine vexillorum, quę habebant in castris in deserto: Nu. 2. patet ẽt in computatione facta in deserto bis: Nume. 1. & 26. nam sex tribus computabantur ante Ephraim, & Manasse, patet in ordinatione etiam offerendi. Nam in dedicatione tabernaculi in monte Sinai obtulerunt omnes duodecim principes duodecim tribuum, quilibet die sua, & tamen princeps Ephraim tribus obtulit die septima, & princeps Manasse tribus obtulit die octaua:

D Num. 7.

Sexto patet, quia ad primogenitos pertinebat, ꝙ redimerentur quinque siclis, & tamen non solum redimebantur primogeniti de tribu Manasse, & Ephraim, sed etiam primogeniti omnium tribuum, Num. 3. & 18.

Respondendum, ꝙ iura primogeniturę, quę pertinebant ad Ruben data sunt Ioseph, & filiis suis succedentibus sibi, quęcunque illa fuerint, siue multa, siue pauca. Vnde absolute est verum, quòd iura primogeniturę translata sunt omnino in Ioseph. Considerandum tamen, quòd inter iura primogeniturę quędam pertinuerunt ex necessitate, quę in lege non fuerunt mutata, sed potius per legem confirmata fuerunt. Alia autem pertinebant ad primogenituram ex qua-

E dam ratione leui, vel consuetudine, quorum quędam in lege mutata sunt, & alia fuerunt omissa, s. quòd lex nihil de illis expressit, & vtraque fuerunt infirma, & sic vocantur non proprie iura primogeniturę, quòd ius dicit aliquid, qđ debitum, & necessarium est, & tñ ista non erant necessaria. Solum autem mansit tanquã de necessitate in iuribus primogeniturę ipsa duplicitas sortis, quia Deus in lege confirmauit istud Deuter. 21. ideo quando nominatur ius primogenituręin veteri testamento, non intelligitur proprie, nisi sors duplex, quamquam aliqua alia veniant ex cõsuetudine in iure primogeniturę.

Ad rationem primam in prium dicendum, ꝙ bedici a patre, non erat aliquid de necessitate iuris

primogeniturę, ita quòd primogenitus solus benediceretur, vel ille principaliter, sed erat cõsuetum apud quosdam, sic Isaac facere volebat, vt colligitur Genesis 27. & tamen Iacob filius suus non seruauit istum morem, quia omnibus filijs suis benedixit benedictionibus proprijs: Gen. 49. & non magis ei, in quem transferunt primogenita, quam alijs, sed cuilibet benedicebat iuxta merita, & sic Deus ei iubebat, vnde quibusdam potius maledicebat, quam benedicebat, vt patet de tribus primis, scilicet Ruben, Simeon, & Leui.

Ad secundum dicẽdum, quòd primogenitum vti vestibus honorabilioribus non competebat tãquam necessario ex iure primogeniturę, sed ex affectione quorundam patrum, qui nimis diligebant primogenitos super alios filios, & sic fuit de Isaac, qui nimis diligebat Esau, eo quòd libenter vescebatẽ de cibis, quos ille afferebat de venatione: Gen. 37. hoc autem non seruabatur apud oẽs patres, ideo ista ceremonia forte non fuit obseruata inter filios Iacob, vel dato, quòd obseruata fuerit communiter ante legem datam, qa tamen postea in lege non fuit cõfirmata ista ceremonia sicut duplicitas sortis non obseruata fuit, vel saltẽ non legitur obseruata.

Ad tertium dicendum, quòd consuetudo erat, & valde rationabilis inter antiquos, quòd primogeniti honorarentur apud patres in mẽsa magis, quam alij, & quòd daretur illis maior portio ciborũ, quod etiã obseruatur vsque hodie apud multos, & forte ista custodita fuit semper in veteri testamento, quia tamen erat quoddam pertinens magis ad vrbanitatem, & voluntatem patris, quam ad ius filij, non inerat necessario iuri primogeniturę: ideo nominata primogenitura non intelligimus istud ius, quia non erat tanquam necessario debitum, fuit tñ seruata ista cõsuetudo inter filios Iacob; nam faciebat Iacob, ꝙ filij sui sederẽt ad mensam secundùm ordinem natiuitatis suę, & ẽt dabantur eis partes ciborum inęquales secũdũ istum ordinem. Et hoc patet Gen. 43. f. Sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua, & minimꝰ iuxta ætatem suam, & mirabantur nimis sumptis partibus, quas ab eo acceperant, & sic videtur quòd isti filij Iacob soliti erant sic sedere in domo patris sui, & ob hoc dicitur quòd mirati sunt nimis, scilicet quia viderunt, quòd fecerat eos sedere sicut solebant sedere, & etiam mirabantur de distributione partium, quas dederat eis secundùm ordinem natiuitatis. Dicendum tamen, quòd hoc iure nunquam fuit vsus Ioseph in domo patris sui, nec etiam Ephraim, & Manasse. Et ratio huius est, quia quamquam Ruben meruit perdere primogenita ex eo tempore, quo cognouit Balam vxorem patris sui, tamen Iacob nunquam molestauit eum super hoc, sed finxit se nescire vsque ad mortem, quando benedixit filijs suis: nam tunc increpuit eum: Gen. quadragesimonono, tunc ẽt transtulit ius primogeniturę in Ioseph, & filios eius: Gen. quadragesimooctauo, ideo in tota vita sua fuit Rubẽ in possessione iuris primogeniturę, cum nondum pater priuasset eum, & sic ipse sedebat prior ad mẽsam, & accipiebat maiores partes ciborum. Vnde Ioseph ostendit hoc, quando venerunt ad eum omnes isti fratres sui: nam fecit, quòd sederent ad mensam iuxta ordinem natiuitatis suę, & sic mirati sunt. Si tamen mutasset Iacob istum ordinem postquam peccauit Ruben, non tenuisset Ioseph modum istum in faciendo sedere eos, scilicet, quòd primogenitus sederet iuxta primogenita sua, & minimus iuxta ætatem suam: nam tunc non haberent aliquid, de quo admirarentur cum nonfieret sic in domo patris sui.

Ad quartum dicendum, quòd ius sacrificandi,

F vel ministrandi Deo specialiter non pertinebat solũ ad primogenitos ab antiquo, sed etiam pertinebat ad minores, & quæcunque volebat, offerebat Deo holocaustum, & ipse ministrabat, quia nulli erat hoc interdictum: Sic patet de Abel filio Adam: nam ipse nõ erat primogenitus, sed Cain: & tamen ipse offerebat Domino holocaustũ de primogenitis gregis sui Gen. 4. Cum autem dicitur, quòd Melchisedech, qui erat primogenitus Noe erat sacerdos Dei altissimi, concedendum est, & tamen non sequitur ex hoc quin etiam alijs non primogenitis liceret esse sacerdotes. Et cum obijcitur, quòd soli primogeniti Israelitarum debebant esse sacerdotes, & quia peccauerunt, fecit Deus accipi loco illorum Leuitas: ergo isti tenebantur, vt essent sacerdotes. Dicendum quòd tenebãtur

G Domino, non tamen vt essent sacerdotes specialiter, sed tenebantur Deo ad quodcunque ipse vellet, sicut serui tenentur domino non ad determinatum genus ministrationis, sed quodcunque dominus petiuerit, & ob hoc Deus faciebat, quòd se redimerent dando pro se precium, sicut qui seruus est non potest liberari, nisi pro se precium dederit. Etiam dicendum, quòd ista obligatio non erat ex eo, quòd isti erant primogeniti, sed quia Deus liberauerat illos in Aegypto ab angelo percutiãte, ideo si liberauisset primogenitos, & nõ primogenitos omnes tenerentur. Etiam patet hoc, quia ista obligatio non fuerat semper, sed solum ex die liberationis ab angelo percutiente, sic

H dicitur Num. 3. Meum est omne primogenitum: ex quo percussi primogenitos in terra Aegypti. Dicendum tamen quòd inter antiquos, quanquam liceret cuilibet offerre Domino sacrificiũ quod vellet, quia tamen offerre erat dignitas: quando aliqui offerebant loco communitatis eligebantur de primogenitis, eo quòd vniuersaliter dabatur eis maior honor quàm alijs.

Ad quintum dicendum quòd principatus regnatiuus nõ erat determinatè de iure primogenitorum, & tamen habere aliquem honorem, vel principatum qualemcũque, erat de iure primogenituræ, sed istud specialiter collatum est tribui Iudæ, vt patet hic in litera, & hoc quia prenunciauerat Iacob reges futuros

I de tribu Iuda, & quòd fratres sui laudarent eum, Gen. 49. & non fuit confirmatum in iure primogenituræ istud in lege, sicut confirmata est duplicitas sortis, ideo non videbatur pertinere necessario ad primogenitos.

Ad sextum dicendum, quòd redimi primogenitos magis pertinebat ad onus quam ad honorem, & pertinebat ad omnes primogenitos, & istud non potuit assignari specialiter inter duodecim filios Iacob, eo quòd illi non fuerunt liberati in Aegypto, quia obligatio illa habuit ortum ex die, quo Deus liberauit primogenitos Israelitarum occidendo primogenitos Aegyptiorum, & completa fuit obligatio per legem, Numeri tertio & octauo & decimooctauo.

K vbi Deus iussit, quòd primogeniti redimerẽtur, quia sui erant, eo quòd liberauerat eos ab angelo percutiente. Ista tamen liberatio non fuit facta viuentibus duodecim filijs Iacob, quia ipsi mortui fuerunt antequam Israelitæ exirent de Aegypto, Exodi primo, ideo inter eos non poterat esse redemptio primogenitorum, sed fuit post exitum de Aegypto, & quia non solum in Aegypto liberati fuerant primogeniti vnius tribus sed omnium: debuerunt primogeniti omnium tribuum esse obligati, & redimi, & sic factum est.

An transiuerit in filio Ioseph totum ius primogenituræ Ruben, & quare dicuntur filij Ioseph accepisse primogenita, quia collationem alicuius partis acceperunt.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, an totum ius primogenituræ Ruben transiuerit ad filios Ioseph, vel si fuit aliqua pars collata filiis Iudæ, & cum nomine primogenituræ contineantur multa, quare propter collationem solius duplicis sortis, vel alicuius partis hæreditatis dicuntur filii Ioseph accepisse primogenita.

Ad primum dicendum s͠m Nicolaum, ꝙ non fuit totum ius primogenituræ collatum filiis Ioseph, sed quantum ad duplicem sortem Iudæ collata est quædam pars quantum ad ius principandi. Dicendum tñ, ꝙ non fuerit, proprie loquendo, aliqua pars iuris primogenituræ collata filiis Iudæ, sed totum ius collatũ est filiis Ioseph, quod patet ex litera, qa dicitur, ꝙ Ruben erat primogenitus, & tñ quia violauit thorum patris sui non est reputatus in primogenitum, sed data sunt primogenita filiis Ioseph. Si tamen aliqua pars primogenitorum data fuisset filiis Ioseph, & alia filiis Iudæ, non diceretur simpliciter, ꝙ data sunt primogenita filiis Ioseph, sed nominaretur illud ius, ꝙ datũ fuisset eis specialiter, vel si vellet scriptura dicere simpliciter primogenita data filiis Ioseph, diceret ẽt simpliciter illa data filiis Iudæ, quia illis data est potestas regnandi, quæ non est minor quam duplicitas sortis, immo maior. Ideo si vtrunq; pertineret ad ius primogenituræ, potius deberet absolute ius regnandi, & principandi vocari absolute ius primogenituræ quam ius duplicis sortis. Secundo patet hoc, quia dr̃ hic in litera, ꝙ de stirpe Iudæ principes germinati sunt, primogenita aũt reputata sũt Ioseph, & sic distinguũtur ista duo quasi ex opposito, s. principatus, & iura primogenituræ, si tñ principatus esset pars iurium primogenituræ, non distingueretur ius primogenituræ ꝯ ius principãdi, sed distingueretur duplicitas sortis, & ius principandi tanquam duæ partes iuris primogenituræ, & nõ distinguuntur sic, sed ex opposito, ergo nullo modo petiuit inde principatus, qui esset pars iuris primogenituræ. Tertio patet, quia hic dicitur de Iuda, ꝙ de stirpe eius germinati sunt principes, & dicitur, ꝙ hoc factum est, quia erat fortissimus, ergo non competebat ei iste principatus tanquam primogenito, vel habenti partem iuris primogenituræ, sed quia erat fortissimus, accepti sunt principes de stirpe eius.

Ad secundum dicendum, ꝙ nomine iuris primogenituræ, loquendo large, multa comprehendũtur, & tñ, quia quædam illorum non veniunt ex necessitate, cum lex non confirmauerit illa, nõ intelligimus illa nomine iuris primogenituræ, & sic fuit de omnibus septẽ supra assignatis in quadam quæstione præter duplicitatem sortis, quia nullum illorum confirmatum fuit in lege, nisi duplicitas sortis, ideo quandocunque alicui inest duplicitas sortis, dicimus eum absolute primogenitum. Vel si aliquis est primogenitus per hoc non intelligimus eum necessario habere, nisi ius duplicis sortis, & sic fuit de Ioseph, quia data fuit ei duplex sors, vel aliqua pars hæreditatis super id quod dabatur aliis, ideo per hoc solum dicimus sibi data primogenita, illi tamen qui largius accipiunt ius primogenituræ, solent illud diuidere, & dicunt partem fuisse datam Ioseph, & partem Iudæ. De hoc declaratum est Genes. quadragesimo octauo, & Iosue decimoquarto.

A

Quare potius ius primogenituræ Ruben data est Ioseph quam alteri de filijs Iacob. *Quæst.* X.

QVAERITVR vlterius cum ius primogenituræ ablatum fuerit ipsi Ruben, & dari debet alteri de filiis Iacob, quare potius datũ est Ioseph, quam alicui alteri.

Responderi potest vno modo, quòd istud factum est per Iacob iudicio Dei, quia a Deo motus faciebat, & dicebat hęc, patet istud de benedictionibus, quas protulit super filios suos instante morte. nam illas ꝓphetice dixit: Gen. 49. s. Congregamini, vt annũciem quæ ventura sunt vobis diebus nouissimis. Et tamen
B annunciare futura non potest nisi ipse, qui Deus est, vel qui a Deo reuelationem habet: Isa. 41. s. Annũciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia dii estis vos. Et tñ inter illa locutus est de principatu Iudæ, vt patet eo. c. Etiam qñ transtulit ius primogenituræ in Ioseph, & benedixit duobus filiis eius, prophetice locutus est: nam dixit iste quidẽ erit in populos, & multiplicabitur, sed frater eius iunior maior illo erit, & semen illius crescet in gentes. Gene. 48. de his tamen, quæ homo agit, Deo impellente, vel iubente non oportet reddere rationem, quia ipsa voluntas Dei ratio istorum est. Immo nec homo faciens,
C quod Deus iubet, scit cur illud fiat, nisi quia Deus iubet.

Alio modo potest dici, ꝙ Iacob poterat transferre ius primogenitură propter peccatum Ruben, & poterat transferre in quocunque vellet filiorum suorum, transtulit autem in Ioseph, quia rationabilius erat in eum transferri, quam in aliquem alium.

Et quidam adhuc rationem dant, dicentes: quòd cum Ruben priuatus fuerit iure primogenituræ succedere debebat ille, qui propinquior esset ętate, & iste erat Simeon, quia tamen peccauerat ille, sicut Rubẽ quamquam non tam grauiter, cum Iacob arguat eũ Gen. 49. dicens: Simeon, & Leui vasa iniquitatis bellantia, in consilium illorum non veniat anima mea: Et sic non solum non debuit iste succedere in ius primogenituræ, sed potius maledictus fuit, cum dicatur
D ibidem: Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura, diuidam eos in Iacob, & disperdam illos in Israel. Post hunc sequebatur Leui in ordine natiuitatis. Gen. 29. Sed quia ipse peccauerat eodem modo quo Simeon, & maledictus fuerat eadem maledictione, qua Simeon eod. c. non debuit ipse succedere in iure primogeniturę. Post hunc autẽ erat Iudas: Gen. 29. Et ipse poterat habere iura primogenituræ, quia non peccauerat, ita, vt mereretur priuari illis, & tamen dicunt, quòd Iacob voluit diuidere illa inter viros duarum vxorum principalium, s. Lyæ, & Rachelis, filiis autem ancillarum non oportuit dari aliquid, & quia Iudas erat primus inter filios Lyæ, qui poterat succedere in iuribus primogeniturę, &
E inter filios Rachelis primus erat Ioseph, diuisa fuerũt iura inter istos, s. quòd Iudę daretur principatus, & Ioseph daretur duplex sors.

Sed dicendum, quòd ista ratio non multum conuenit, quia ius primogenituræ vnius est, & non multorum, ideo vnus debuisset succedere in ea, & non diuidi inter Iudam, & Ioseph.

Dicẽdum igitur videtur aliter, scilicet, quòd Iacob dedit ius primogeniturę ipsi Ioseph potius quam alicui alii, quia istud rationabiliter erat tam ex parte sua, quam filiorum suorum, & hoc, quia Ioseph benefecerat specialiter ipsi Iacob: nam aluit eum, & totam domum suam in Aegypto, & propter honorem ipsius fuerunt apud Pharaonem, nullus

tamen aliorum filiorum cõtulerat aliquid ipsi Iacob: ideo potius tenebatur transferre primogenita in Ioseph, quam in alium. Conueniebat etiam hoc ex parte fratrum suorum: nam ipse sustẽtauerat eos in Aegypto, & etiam postea sustẽtauit quamdiu vixit: ideo ipsi debebant ei deferre honorem. Et quia ius primogenituræ honorem dabat, potius paterentur omnes fratres, quòd susciperet Ioseph istud ius primogenituræ quam aliquis alius, ideo Iacob ei contulit, & dedit ei duo, primum fuit, quia propter eum adoptauit duos filios eius, scilicet Ephraim, & Manassem, vt ipsi haberentur tanquam filij Iacob, & haberent duas sortes sicut duo de filijs Iacob, & sic videbatur effici maior quolibet fratre suo in duplo. Secundum fuit, quia dedit Iacob ipsi Ioseph specialiter quandam partem, quam possederat in Sichem, & tulerat eam de manu Amorrhei: Gen. 48. cap.

An iuste Ruben fuerit priuatus iure primogenituræ. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, an iuste priuatus fuerit Ruben iure primogenituræ. Respondendum est quòd sic, & hoc patet dupliciter. Primo quia priuatus est sententia Dei, ideo iuste priuatus est. Patet hoc, quia Iacob priuauit eum, vel denunciauit priuatum in verbis illis, quæ dixit Genesis quadragesimonono, scilicet Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei, prior in donis, & maior in Imperio, effusus es sicut aqua, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius. Iacob tamen dicebat ista, Deo mouente, nam loquebatur propheticè. Quod patet, quia dixit, quòd annunciaret filijs suis, quæ ventura erant in diebus nouissimis, & tamẽ ista non poterat nunciare nisi Deus ei reuelaret, & inter illa dixit de priuatione iuris primogenituræ Ruben in eo quod dixit, non crescas, idest non excedas alios fratres tuos, quamquam excedere deberes, sicut dixerat Iacob prior in donis, maior in Imperio, idest in istis duobus debebas excedere, ergo non fuit iniustum priuari Ruben, quia à Deo priuatus est.

Secundo patet, quia Iacob priuauit eum pro causa iustissima, scilicet quia fecerat ei grauissimum dolorem: sic enim dixit Iacob Rubẽ, primogenitus meus tu fortitudo mea, & principium doloris mei, idest primus dolor grauissimus, quem sustinui, fuit cum cognouisti Balã vxorem meam, sed iste erat iustissimus dolor, non solum patris ad filium, cum tanto magis in hoc offenderet, quanto magis ex eo, quòd filius erat, diligere teneretur, sed etiã inter extraneos, ideo lex humana concessit, quòd vir reperiens vxorem suam simul cum adultero, posset vtrunque occidere, & subdit causam, quia tam iustum dolorem compescere non potuit, vt patet C. de adult. in l. Gracchus. Item patet, quòd ista causa esset rationabilis, & sufficiens ad priuandum Rubẽ iure primogenituræ, quia Iacob expressit illam, dicens, non crescas, quia ascendisti cubile patris tui, & maculasti stratum eius, & tamen si non esset sufficiens ad hoc, non expressisset eã Iacob, potissimè, quia erat turpis.

Item patet, quia maxima iniuria, vel de maximis quas poterat inferre filius patri, erat, quòd ipse cognosceret vxorem illius, & fecit hoc Ruben: ideo non solum quantum ad seipsum merebatur priuari iure primogenituræ, sed etiam priuari iure hæreditatis, & cum emolumento & vtilitate, quam à patre consequi poterat.

F

An potuerit iustè Iacob priuare Ruben iure primogenituræ. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius an Iacob potuit priuare iuste ipsum Ruben iure primogenituræ.

Aliquis dicet quòd non: nam quanquam mereretur priuari Ruben, non licebat Iacob priuare eum, quia licet aliquis mereatur mortem, non licet alicui inferre illam, nisi iudici.

Respondendum, quòd Iacob iustè potuit priuare Ruben iure primogenituræ. Primo patet, quia Iacob auctoritate Dei priuauit illum, cũ Deus mouerit illũ ad loquendum propheticè verba, per quæ priuaretur Ruben iure isto, vt patet Gen. 49. & tamen quod quis agit auctoritate Dei iustum est, & iustè fit. Secundo G patet, quia cum Ruben mereretur priuari iure primogenituræ, oportet quòd daretur aliquis, qui posset eum priuare, quia aliàs daremus, quòd aliqua crimina essent, quorum ad nullum posset pertinere castigatio illorum, & ista est maxima deordinatio, ideo necesse est, quòd aliquis posset priuare Ruben primogenituræ iure. Non est tamen aliquis, ad quem pertineret hoc, nisi pater suus: nam quãdo filius meretur exhæredari, non exhæredat eum iudex, sed pater, a fortiori ergo cum auferre ius primogenituræ in veteri testamento, & inter antiquos esset minus quã exhæredare, posset illud pater, & non aliquis alius, ideo non requirebatur aliquid aliud ad hoc, quod iuste H priuaret, nisi hoc haberet iustam causam priuandi. Tertio patet hoc, quia Deutero. 21. dicitur, quod si habuerit vir duas vxores vnã dilectam, & aliam odiosam, & filius odiosæ fuerit primogenitus, non poterat filium dilectæ facere primogenitum. Ex hoc patet à contrario sensu, quod cùm lex dicit non licere patri priuari primogenitum suum iure primogenituræ propter odium matris eius, quòd liceat ei in aliquo casu si iustam causam habuerit priuare iure primogenituræ, & tamen Iacob habuit iustissimam causam ad priuandum Ruben, quia non poterat esse maior: ideo iustè priuauit eum. Quarto patet, quia scriptura refert hic istam priuationem tanquam iustam, I & ob hoc subdit causam ad illam, dicens: quod Ruben erat primogenitus, sed cum violasset thorum patris sui, data sunt primogenita eius filijs Ioseph, & non est ille reputatus in primogenitum.

An potuerit priuare eum iustè iure totius hæreditatis, & quare non fecit si potuit. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius an potuit Iacob iuste priuare Ruben totius hæreditatis iure, & si potuit, quare non fecit. Respondendum quod Ruben quantum ad seipsum merebatur exhæredari, & non solum exhæredari, sed etiam occidi, quia cognouerat vxorem patris sui, & non solum ipse de rigore iuris, sed etiã tota posteritas sua propter K eum in æternum merebatur exhæredari, sicut quando aliqui grauissima crimina commiserunt, s. crimen læsæ maiestatis priuantur filij, & alij posteri successione parentum, quia non succedunt illis, sed bona eorũ confiscantur, vt patet extra de hæreticis cap. Vergentis. ita ergo hic, cum commisisset Ruben crimen pessimũ contra patrẽ merebatur ipse priuari successione Iacob, quẽ offenderat, & etiam tota posteritas sua. Dicendũ tñ est, ꝙ si potuisset exhæredari Ruben, ita ꝙ non exhæredarẽtur posteri sui, exhæredatus fuisset, vt personaliter pateretur, quod personaliter gesserat, & tamen nõ poterat exhæredari ipse quin etiam omnes posteri sui exheredati essent, ideo nõ fuit exhæredatus potissime, quia ista hrẽditas qua priuari debebat Ruben non erat aliquid quod posset peruenire ad eum,

eum, sed ad posteros suos, quia erat hæreditas in terra Chanaan, vt patet ex donatione, quam fecit Iacob ipsi Ioseph: nam dixit, Do tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli ab Amorrhęo in gladio, & arcu meo, Gen. 48. Apparet ergo, quòd hęreditas reliquorum filiorum Iacob ibi erat, & tamen Ruben nõ erat peruenturus in terrã Chanaan, quia in Aegypto mortuus est, ideo priuarentur posteri propter peccatum Ruben, hoc autem Deus noluit, ideo solum incitauit ipsum Iacob ad hoc, quòd priuaret iure primogeniturę Ruben, & tamen non ad hoc, quòd priuaret eum iure hęreditatis.

Sciendum tamen, quòd si hęreditas ista fuisset solum aliquid temporale, forte fuisset priuata posteritas Ruben propter ipsum, quia non est inconueniens temporaliter puniri filios pro patribus, & tamen ista exhęredatio indirectè esset pœna spiritualis, quia si tribus Ruben priuata esset hęreditate Iacob, desineret esse pars populi eiusdẽ cum alijs filijs Iacob, quia iam non pertineret ad eos, & ideo non egrederetur cum eis de Aegypto, nec etiam susciperet legem Moysi, aut alia beneficia Dei, quia esset reprobata illa tribus, & exclusa de populo electo, vnde manerent filij Rubẽ in idolatria, & nunquam efficerentur pars populi, ꝙ lex non fuit data, nisi illis, qui descendebant de Iacob, quibus promissa erat terra Chanaan, & iam non pertinebat ad Ruben aliquid de illa promissione, & sic periret illa tribus inter idolatras. Noluit ergo Deus, ꝙ Iacob priuaret Ruben hęreditate, sed solum iure primogeniturę, & maneret ius ei hęreditatis, sicut cuilibet alteri non primogenito. Ideo quando Iacob increpuit Ruben in morte, non dixit ei, quòd priuabat eum iure hęreditatis, quia ascenderat cubile patris sui, sed dixit non crescas, idest non habeas aliquam excellentiam inter fratres tuos, quę est in iure primogeniturę, quam excellentiam alias habiturus eras.

Quomodo accepti fuerunt de tribu Iuda principes, eo quòd Iudas fortissimus erat. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo de tribu Iuda accepti fuerunt principes, eo ꝙ erat fortissimus Iudas: nam non videtur, quòd propter fortitudinem debeat principatus dari, quia fortitudo non est maximum bonum, quod requiritur in principe, sed alia sunt maiora. Item patet hoc, quia Vegetius in libr. De re militari, vbi ponit excellentiam bellorum, & vnde proueniat dicit, quòd non prouenit ex multitudine, nec ex fortitudine, inquiens, quòd Romani non vicerunt cęteras gentes multitudine, quia multo plures erãt barbari, nec etiã fortitudine, quia robustiores erant Hispani, sed doctrina militari, & exercitatione vicerunt. ita ergo, & in principe potius requiritur potentia, quę ad doctrinã pertinet, quam robur. Item patet hoc quia communis assertio est, quòd qui bono sunt intellectu vigentes, aliorum sunt domini, & rectores, & tamen robur nõ pertinet ad bonum intellectum: immo Arist. primo Poli. cap. 3. ponit corpora eorum, qui sunt serui naturaliter esse robusta, & intellectum debilem: corpora autem dominorum ponit fragilia, & intellectum excellentem. Respondendum est, quòd potissimum, ꝙ requiritur in principe est prudentia, eo quòd prudentia est principium operationis, vires autem corporis sunt tanquam organa executiua, & tamen hic dicitur de Iuda, quòd principes nati fuiſt de eo, quia erat fortissimus, scilicet non solum erat fortissimus, sed etiã erat prudens, & tamen in prudentia conueniebat cũ fratribus suis cęteris: in robore autẽ excedebat alios, ideo expressum est, quòd de eo fuerũt principes propter fortitudinem, scilicet quòd quamquam causa

A principalis esset prudentia, quia tamen non erat illa, in qua differabat ab alijs, expressum est id, per quod ipse specialiter meruit habere principatum.

Aliter dici potest, & magis concorditer ad intentionem scripturę, quòd principes descenderunt de tribu Iuda propter fortitudinem, & non aliquo modo propter prudentiam, & dato, quòd viri aliarum tribuũ essent prudentiores viris de tribu Iuda, datus est principatus viris Iuda, quia fortiores erant, & accipitur fortitudo non solum pro robore corporis, sed etiam pro vigore animi, quem vocamus animositatem, & patet, quòd propter hoc daretur principatus: nam sic etiam factum est tempore Machabęorum, quia Mathathias pater Machabęorum moriens instituit quomodo filij sui resisterent gentibus, & dixit: Confortamini filij, ecce Simeon frater vester, scio, quòd vir cõsilij est ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater, & Iudas Machabęus fortis viribus a iuuẽtute sua sit vobis princeps militię. Ecce qualiter Simeon erat prudentior, quam omnes filij Mathathię, & tamen Iudas factus est princeps, quia robustior erat, ita autem hic Iudas, & posteri sui fuerũt fortissimi inter fratres suos, ideo facti sunt principes. De hoc primo Mach. 2. Considerandum autem circa hoc, quòd princeps, aut eligitur pro pace, vel pro bello, si pro pace, quamquam requiratur in eo animositas ad reprimẽdum malitias subditorum iuxta illud: Noli effici iudex, nisi virtute valeas irrumpere vitia: & tamen pręcipue requiritur prudentia, quia ipsa est, per quam omnia iudicantur, si autem sit princeps, ad quem magis expectet gubernatio tempore belli, quam pacis, eligendus est potius vir animosus, & confidens circa terribilia, etiam si prudentia non sit in eo grauis, quam vir prudentissimus, tepidus tamen nimis, quia qui prudentia non excellit alios potest suppleri, quod sibi deficit per consilium aliorum, & ipse cum sit animosus poterit exercere bella, si tamen aliquis timidus sit dato, quòd prudens nimis sic, etiam si habeat multos consiliarios prudentes nihil proficiet, quia timor, & pusillanimitas faciẽt nullũ terribile aggredi, vel sustinere, & ita ordinauit Mathathias pater Machabęorum: nam ipse ordinabat principem ad agendum bella contra Gentiles, qui impugnabant obseruatores legis, ideo fortissimum virum instituit principem, dicens, Iudas Machabęus fortis viribus a iuuentute sua, & ipse sit vobis princeps militię, & aget bellum populi, ita autem erat nunc, quia Iudęi principes instituebant, vt communiter pro bellis: nam pro regulatione politica habebant alium modum regiminis, scilicet septuaginta seniores, qui vocabantur domus consilij, & etiam alios iudices per singulas vrbes de quo declaratum est Nu. 11. & Deuter. 18. ideo eligebant Israelitę semper virum animosum in principem, vel, quando Deus suscitabat eis aliquos principes dabat, vt communiter viros bellicosos in principes.

B

C

D

E

An verum sit, quod de tribu Iuda orti sint principes ex eo, quod Iudas fortissimus erat. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius quomodo est verum, ꝙ de tribu Iuda principes orti sunt, quia erat Iudas vir fortissimus, & videtur, quòd non stet, quia intelligitur hoc, quòd aliquando orti fuerunt principes de tribu ista, & non semper, & tunc non est aliquid speciale, quia non solum in tribu Iuda, sed etiam fere in omnibus alijs tribubus fuerint aliqui, qui essent principes totius Israel, patet enim de Iosue, qui fuit princeps totius Israel, & fuit de tribu Ephraim. Nume. 13. Aiod etiam iudex secundus Israel fuit de tribu Beniamin, Iudi. 3. Barach etiã iudex fuit de tribu Nephtali:

Iudicum

Iudicum 4. Gedeon autem iudex Israel fuit de tribu Manasse: Iudicum 6. Thola aũt iudex Israel fuit de tribu Issacar: Iudicum 10. Iair autem fuit de tribu Gad, cum esset Galodites, vt colligitur eod. cap. vel saltem fuit de tribu Manasse. Alij etiam fuerunt de alijs tribubus, vt Samson de tribu Dan: Iudicum 13. Heli aũt, & Samuel quorum alter sacerdos, & alter propheta, & Leuita fuerunt iudices, & ambo de tribu Leui, nõ ergo erat aliquid speciale in tribu Iudę, quòd aliquãdo essent principes de illa cum etiam esset hoc in omnibus alijs tribubus. Si autem dicatur, quòd semper fuerunt principes de tribu ista, aut illi fuerunt reges, aut illi principes. De regibus non est verum, quia etiã de tribu Beniamin fuerũt reges aliquãdo, scilicet Saul, & Isboseth filius eius antequam essent reges de tribu Iuda, vt patet primo Regum 10. & 2. Regum 2. fuerunt etiam reges de alijs tribubus, quia postquam diuisum est regnum in regno Iuda, & Israel fuerunt reges de multis tribubus, cum aliqui occiderentur a viris aliarũ tribuũ, & regnarent pro eis, vt patet ex toto processu tertij, & quarti Regum. Si autem intelligatur de alijs principibus, non est hoc verum, quia non fuerũt semper principes de tribu Iuda, sed aliquãdo erant de alijs tribubus, vt declaratum est supra de iudicibus.

Respõdendum, quòd istud intelligitur hic de omnibus principibus, qui fuerunt in populo, siue tempore Regum, siue prius, quamquam principaliter intelligitur de regibus. Patet hoc: nam loquendo de regibus semper fuit principatus in tribu Iuda, quia licet primus rex Hebræorum fuerit ipse Saul de tribu Beniamin, quia tamen immediate post eum regnauit Dauid, & postea semper fuerunt reges de hac tribu, habetur tanquam nunquam fuerit rex de aliqua tribu, nisi de Iuda, quia de modico non curatur: potissime etiam, quia viuente Saule vnctus fuit in regem Dauid pauco tempore postquã regnare ceperat Saul, vt declaratũ est primo Regum 16. & durauit sic principatus regalis in tribu Iuda semper vsquequo destructus est status Iudæorum per hoc, quòd ducti sunt in Babylonem. nec obstat, quòd de alijs tribubus fuerint reges in regno Israel, quia istud factum est per accidẽs propter peccatum virorum Iuda, & tamen principatus populi Dei semper mansit in tribu Iuda in domo Dauid. Si autem loquamur de alijs principibus, q fuerunt post captiuitatem Babylonis viuente Esdra, qui scripsit librum istum, illi erant de tribu Iuda: nam Zorobabel filius Salathiel de tribu Iuda erat princeps tunc, vt patet Aggęi primo, & secundo, & Zacha. 4. Si autem dicamus de principibus, qui fuerunt a principio exitus de Aegypto vsque ad tempus, quo cęperũt reges de tribu Iuda. Dicendum quòd multi fuerũt de alijs tribubus, quod patet de iudicibus, sicut supra dictum est, & tamen dicebantur adhuc esse tunc semper principes de tribu Iuda propter duo. Primo, quia quando Israelitæ petebant a Domino, quis esset princeps eorum, semper dabat eis principem de tribu Iuda, vt patet post mortem Iosue: nam illico consuluerunt dominum, quis ascenderet ante eos, & pugnaret contra Chananęum, & respondit Deus Iudas ascendet, & erit dux belli: Iudicum primo: Iterum etiam cum pugnare vellent omnes tribus contra filios Beniamin, consuluerunt dominum, dicentes, quis erit in exercitu nostro princeps contra filios Beniamin? & Deus respondit Iudas sit dux vester: Iudicum 20. Secundum erit, quia quamquam eligerentur principes populi de alijs tribubus, semper tribus Iuda habebat principatum super alias tribus, & principes eius erant excellentiores principibns omnium aliarum tribuum: sic patet, quia in deserto Moyses regebat totum populum, & tamen princeps de tribu Iuda erat excellentior omnibus viris de populo: nam vexillum eius pręcedebat omnia vexilla in loco castrametationis, & motionis castrorum, vt patet Nume. 2. & 10. Etiam, quãdo dedicatum est tabernaculum princeps Iuda obtulit prima die, & deinde principes aliarum tribuum, Nume. 7. sic etiam tempore Iosue, & Iudicum dato, quòd aliquis iudex esset, qui non esset de tribu Iuda, semper princeps tribus Iuda erat honorabilior in rebus pertinentibus ad totam communitatẽ, quam omnes alijs principes tribuum, & sic semper principes populi videbantur esse de tribu Iuda. Sortiti sunt autem hoc viri Iuda ex prænunciatione Iacob: nam ipse moriẽs dixit. Iuda Te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum: adorabunt te filij patris tui: catulus leonis Iuda, ad prædam fili mi ascendisti, Requiescẽs accubuisti, vt leo, & quasi leęna: Quis suscitabit eum: Non auferetur sceptrũ de Iuda, &c. Gen. 49. & sic ab exitu de Aegypto cępit tribus Iuda habere principatum inter alias, vt patet in numeratione, quia prius numerata est, quam aliæ ad locandũ castra. Nume. 2. sic etiam in oblatione. Nume. 7. & in omnibus alijs pertinentibus ad honorem.

Filij ergo Rubẽ primogeniti Israel Enoc, & Phallu Hesrõ, & Charmi. Filij Ioel Samaia filius eius: Gog filius eius: Semei filius eius, Micha filius eius, Reia filius eius, Baal filius eius, Beera filius eius, quem captiuum duxit Thelgathphalnasar rex Assyriorum, & fuit princeps in tribu Ruben.

Filij autem Ruben. Hic ponitur secundum huius partis, in quo describitur Ruben generatio, & dicitur.

Filij autem Ruben primogeniti Israel. Sunt isti, qui sequuntur, & vocatur Ruben primogenitus secundum carnem, quia iura translata sunt ad Ioseph, vt dictum est. *Enoc.* Ponuntur hic quatuor filij Ruben, & totidem ponuntur Gene. 46. & ab istis nominantur quatuor familię in tribu Ruben. Nume. 26. iste Enoc non est ille, qui translatus est in Paradisum. Ecclesi. 44. qa ille fuit in prima ętate sęculi ante diluuium, vt patet Gene. 5. & supra primo cap. iste autẽ filius Ruben nõ.

Phallu Hesron. Iste Hesron non est, de quo habetur supra 2. & etiam pręcedenti cap. quia ille fuit filius Phares nepos Iudę: iste autem fuit filius Ruben.

Et Charmi. Iste Charmi non est ille, de quo habetur supra 2. qa ille fuit de tribu Iuda, & fuit pater Achor, qui furatus est de anathemate Iericho, Iosue 7. & supra 2. iste autem fuit de tribu Ruben.

Filij Iohel Samaia filius eius. De isto Iohel non dicitur cuius filius fuerit, & tamen secundum regulam declaratam præcedẽti c. debet dici filius eius, qui est immediatus, scilicet Charmi, & tamen scriptura, quia breuiloqua est omittit interdum ista, sic patet supra primo c. cum dicitur Adam, Seth, Enos, Chainam, & de quolibet illorum intelligitur, ꝙ fuit pater alterius, vel ꝙ genuit eum: iste Ioel non est ille de quo dicitur pręcedenti c. quia ille fuit de filiis Simeon: iste aũt est de tribu Ruben: etiã non est iste ille propheta Ioel, q est secundus inter prophetas minores: nam ille fuit multo tempore post istum plusquam sexcentis annis. Quod patet, quia iste Ioel natus fuit in Aegypto, & mortuus: nam pater suus Charmi natus fuit in terra Chanaã, & ingressus est in Aegyptum cnm patre suo Ruben, & auo suo Iacob: Gen. 46. & sic post introitũ in Aegyptum post quadraginta, vel quinquaginta annos ad plus, Charmi gigneret Ioelem, & tamen man-

serunt

ferunt in Aegypto Israelitę annis ducentis,& quindecim, vt declaratum est Gen.15.& Exo.primo,manerent ergo, anni centum sexagintaquinque a natiuitate istius Ioelis, vsque ad exitum de Aegypto, & tñ nullus hominum illo tempore tamdiu viuebat, quia ad plus viuebant vsque ad annos centum, & quadraginta, vel quasi, vt patet Exo.6.ideo iste Ioel moreretẽ aliquanto tempore ante exitum de Aegypto,& tamẽ ab exitu de Aegypto vsque ad ędificationem templi fuerunt anni quadringenti octoginta, vt patet 3.Reg. c.6.postea autem vsque ad Oziam cuius tempore ꝓphetauit Ioel fuerunt anni ducenti,vt patet computãdo tempora media Regum, ideo plusquam sexcenti quinquaginta anni essent inter natiuitatẽ istius Ioel, & Ioel prophetę: Iste Semaia,de quo hic dicitur,non est ille, de quo habetur præce.c.quia ille fuit de filijs Simeon:iste aũt est de filijs Ruben. Etiã nõ est ille Semaia, de quo sup.3.qa ille est de tribu Iuda, & iste nõ. *Gog filius eius.* Aliquando Gog est nomen gentis, sicut dicimus Gog,& Magog,de quibus multa loquitẽ Ezechiel. capit. 49.De his etiam habetur Apocaly.c. 20.& tamen an istę sint gẽtes speciales, vel an sint aliqui populi significati per interpretationes istorũ nominũ, sicut August.vult innuere, declarabitur ibidẽ: aliquando accipitur pro viro, & sic est hic. *Semei filius eius.* Multi Semei habentur supra 2.& 3. & pręcedenti c.tamen iste non est aliquis illorũ, quia illi sunt de tribu Iuda,iste autem de tribu Ruben:etiã nõ est iste Semei, qui maledixit Dauid,de quo.2.Reg. 17.quia fuit de tribu Beniamin, vt patet ibidem, & 3. Regum 2.iste autem fuit de filijs Ruben. *Micha filius eius.* Non est iste Micha filius Miphiboseth, de quo habetur 2.Regum 9.nam ille erat pronepos Saulis de tribu Beniamin,iste autem erat de tribu Ruben. *Et Reia filius eius.* Non est iste Reia ille,de quo habetẽ præcedenti c.quia ille fuit de filijs Iuda: iste autem est de filijs Ruben. *Baal filius eius.* Aliquãdo est Baal nomen, & sic sępe dicitur in libris Regum,& Iud.quòd aliqui coluerunt Baal, vel Baalin, & cultus istius idoli maxime fuit augmentatus per Achab regem Israel propter vxorem suam Iezabel 2.Regum 16.fuit autẽ destructus postea, & omnes cultores eius occisi per Iehu regem Israel, quarto Regum 10. Secũdo modo accipitur pro nomine loci sic habetur pręcedenti c. cum dicitur, quòd vniuersi vituli sortis Simeon perueniebãt vsque Baal, & est necessario nomẽ alicuius terrę. Tertio modo accipitur pro viro,& sic accipitur hic. *Beera filius eius.* Iste Beera est iste, qui vocatur interdum Beeri, & est pater Osee prophetæ,vt infra dicetẽ. *Quem captiuum duxit Thelgathphalasar rex Assyriorũ.* Iste Beera viuebat in regno Israel eo tempore, quo Thelgatphalasar transtulit in terram Assyriorum duas tribus, & dimidiã, & multos de tribu Nephtali infra in litera, & 4.Re.15.& iste cum cęteris translatus est illuc. *Et fuit princeps in tribu Ruben.* Ista fuit causa ꝓcipua, quare translatus est,qa erat princeps in tribu Ruben, & sic poterat concitare reliquos de tribu illa ad rebellandum regi Assyriorum,ideo transtulit eũ in Assyriam. Vocatur aũt princeps alicuius tribus ille,q maior est in tota tribu, sub quo sunt principes familiarũ,& iste principatus veniebat ex progenie,sicut principatus regalis inter nos per successionẽ, & iste princeps tribus erat, quasi dominus respectu omnium de tribu, & subijciebantur ei immediate principes familiarum:deinde principes domorũ, quousque perueniatur ad viros singulos, quę sunt partes minimę domorum: isti principes veniebant per lineam primogenitorum, de habitudine quorum declaratũ est Nu. primo,& tñ aliquando mutabatur principatus de illa linea in aliam pp aliq̃ causam,vt declaratũ est supra 2.

Quomodo hic Semei filius eius Gog, an omnes referantur ad vnum. Quæst. XVI.

QVAERITVR quomodo dicitur hic Semei filius eius, Gog filius eius, & sic de cęteris an referantur omnes ad vnum,vel fuerunt per successionem,s.quilibet ad immediatũ. Dicendum,ꝙ dupliciter posset hoc accipi,vno mõ, ꝙ oẽs isti referantur ad vnum,s.ad Ioel, & fuerũt filij eius,sicut dicebatur cap. pręcedenti,s.alio mõ, ꝙ referatur ad diuersos,s.ꝙ tot generationes fuerint, quot exprimuntur hic viri, & sic Semei erit filius Ioel, & Gog filius Semei, & Semei filius Gog, & sic de cęteris.Dicendum ꝙ iste secundus modus est verus: nam primus nõ potest stare, quia hic dicitur, ꝙ Beera fuerit ille, qui ductus fuit a rege Assyriorũ Thelgathphalasar, si ergo omnes referantur ad Ioel sequitur, ꝙ pronepotes Ruben ducti fuerunt in captiuitatem ab Assyrijs,sed hoc non videtur possibile, quia a natiuitate Ruben vsque ad captiuitatem illam fuerunt plusquam octingenti anni,& tamen in tribus generationibus, quæ sunt vsque ad pronepotes non poterãt transire tot anni. Dicendum igitur, ꝙ refertur quilibet ad immediatum, & sic tot generationes essent, quot viri nominantur hic, & sic posset iste Beera vltimus eorum captiuus duci a Thelgathphalasar rege Assyriorum, quod alias erat impossibile.

An Osea propheta fuerit filius Beeræ, Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius an iste Beera fuerit pater Osee prophetę. Respondendum est, ꝙ hoc non apparet: nam non ponitur intitulo eius, de qua tribu erat,nec ponitur aliquis locus, per quem possimus intelligere tribũ,ideo de eo variè sentiũt multi:nam Hieronimus, & histo. Scho.& Epiphanius Historiagraphus dicunt eũ fuisse de tribu Issachar, & secundum positionem istorũ declaratũ est.4 Re.15.vbi agebatur de gestis istius prophetę. & aliorum octo contemporaneorum.Hebræi tñ,& Nicolaus volunt, ꝙ fuerit iste de tribu Ruben, motiuum aũt est propter similitudinem nominis, qa pater Osee vocatẽ Beeri, vt patet Osee primo:iste autẽ vocatur hic Beera, & idem est, quia nomina propria hebraica variantur interdum ex parte finis, & interdũ ex parte princpij, vt declaratum est pręcedenti cap.& supra 2.Aliud motiuum est, quia conuenit in tẽpore: nã de Osee dicitur, quòd prophetauit in diebus Ozię, & Ioathan, & Achaz,& Ezechię Regum Iuda, Osee primo, & iste Beera fuit etiam tempore Oziæ, nam ista captiuitas facta per Thelgatphalasar fuit in diebus Phacee regis Israel,& tñ iste cępit regnare anno quinquagesimo secũdo Ozię regis Iuda.4.Regis 15.& tũc iste Beera ductus est in Assyrios cũ alijs de tribu Ruben, & tunc dicimus, ꝙ Osee fuit de magno genere, quia fuit filius principis tribus Ruben, & ad ipsum ꝑueniebat principatus per lineam, & tamen quid istorum sit verum,non apparet. Vtrunque tamen est satis verisimile, nec est aliquid, quod nos inducere debeat ad vnum, vel ad alterum, nisi auctoritas dicentis. Et quia Hieronimus tenet istum fuisse de tribu Issachar, videtur ei potius fauẽdum: siquis tñ potuerit firmiori testimonio contrarium probare, ei insistemus,quia nihil valet cuiuscũque auctoritas, vbi apparet veritas: cum auctoritas non ꝓbet, nisi per præsumptionem, veritas aũt manifesta facit probationem necessariam.

An verum sit, quòd Beera ductus fuerit in captiuitatem. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius quõo potuerit esse, ꝙ iste Beera ductus fuerit ĩ captiuitatẽ a Thelgatphalasar:

lasar: nam fuerunt paucæ generationes inter Rubē, & istum Beera, & fuerunt valde multi anni, & sic videtur, ꝙ non sufficerent tam paucæ generationes ad ꝯtinuandum tempus, quod fuit inter natiuitatem Ruben vsque ad captiuitatem istam factam per Thelgatphalasar: nam fuerunt in isto tempore, quasi mille anni, quia Ruben genitus est ante introitum in Aegyptū per quinquaginta annos, vel quasi. Nam Ioseph erat annorū triginta, qñ stetit coram Pharaone rege Aegypti ad interpretandum somnia. Gen.41.& post hoc transierunt septem anni fertilitatis, qui immediatè cęperunt, & duo anni sterilitatis: nam quinque anni supererant de sterilitate, qñ introiuit Iacob in Aegyptum, Gen.45.& sic erat Ioseph annorū triginta nouem, qñ descendit Iacob in Aegyptum, & tñ Ruben esset annorum plusquam decem super Ioseph. Quod satis colligitur ex eo, quod habetur Gen.30.nam nato Ioseph voluit immediatè reuerti in terram suam Iacob, & tñ Ruben natus fuerat a principio de Lia vxore eius, iō ad minus necesse est Rubē esse plusquā decem annorum super Ioseph, & sic esset annorum quinquaginta ad minus in introitu in Aegyptum: deinde vsque ad exitum de Agypto fuerunt anni ducēti, & quindecim, vt probatum est Gen.15.& Exo.primo: ab exitu de Aegypto autem vsque ad ędificationem templi fuerunt anni quadringenti, & octoginta. 3.Re.6.deinde de regno Salomonis supererant anni trigintaseptem, quia in principio quarti regni sui fuit facta ista ędificatio e.c.& regnauit annis quadraginta. 3.Re.11.postea anni decem, & septem Roboam eo. lib.c.14.& tres anni Abię eod.lib.c.15.& quadraginta vnus annus Assa eod.c.& vigintiquinque anni Iosaphat eo. lib.c.vlt. & octo anni Ioran.4 Reg.8. & vnus annus Ochozię eo.c.& sex anni Athaliæ Reginę eo. lib.c.11.& sequenti lib.c.22.& quadraginta anni Ioas. 4.Re.12.& anni viginti nouem Amasię eo.lib.c.14.& quinquaginta duo anni Azarias eo.lib.c.15.anno aūt quinquagesimo secundo huius cœpit regnare Phacee rex Israel, & in diebus illius Thelgatphalasar fecit istam captiuationem eo.c.& omnes anni isti simul sunt mille, & quatuor, & tñ non potuerunt tot anni transire in tam paucis generationibus. Respondendū, ꝙ hic fuerunt decem generationes, quæ sunt in vndecim viris quorum quilibet genuit sequentem se, scilicet Rubē, Charmi, Ioel, Samaia, Gog, Semei, Micha, Reia, Baal, Beera, & Osee: subtrahantur aūt ab istis anni quinquaginta duo quibus regnauit Ozias, quia tēpore illius natus erat Osee, cū prophetauit in diebus eius, vt patet Osee primo, & sic manebunt nongenti, & quinquaginta duo anni, & si diuiderentur istę generationes per ęquale oporteret, vt quilibet virorum istorum gigneret anno nonagesimo quinto vitę suę, & hoc non est improbabile, nec dissimile vero, quia licet quilibet istorum gigneret aliquos filios anno trigesimo, vel quadragesimo: etiam poterat gignere aliquos anno nonagesimo quinto, simile patet de hominibus ante diluuium, quia aliqui gignebant, quando erāt septuaginta, vel octoginta annorum, vt Chainam, & Malaleel, gignebant autem, cum essent annorum quingentorum, vt patet de Noe. Gen.5.sic etiam declaratum est supra 2.ꝙ aliqui tempore isto gignebant anno nonagesimo quinto: nam qui viuebat annis centum, & triginta bene poterat gignere anno nonagesimo quinto: nam Abraham vixit annis centum septuaginta quinque solum, Gen.25.& tamen postq̄ erat annorum centum, & quadraginta, genuit sex filios, vt probatum est sup.2.capi.

Secundo modo potest dici, sicut aliqui solent rñdere in alijs locis, quòd sint multi viri eiusdem nominis, & illi subticeantur, & vnus solus nominetur; sic enim
F dicunt in genealogia Christi, cum dicitur: Salmō genuit autem Booz, Booz autem genuit Obed, quòd fuerint tres viri nomine Booz succedentes, & vnus illorum fuerit filius Salmō, & ille fuerit pater Obed, & sic volūt, quòd subticeantur duo illorum: isto modo poteramus ponere duas, vel tres generationes subticeri, quia tres, vel quatuor viri vocarentur eodē nomine, & tunc essent tredecim, vel quatuordecim generationes, aut plures, & tunc non oporteret dici, ꝙ quilibet istorum gigneret in anno nonagesimo quinto, sed satis esset, quòd gigneret anno quinquagesimo, aut parum plus. Sed ista solutio non multum placet, cum possit haberi alia verisimilior.

Tertio modo potest dici, quòd subticentur aliquæ
G generationes, non tamen propter similitudinem nominis, sed quia non continuatur hic generatio: nam dicitur, quòd Ruben genuit Charmi, postea sequitur filij Ioel Samaia filius eius, Gog filius eius, & sic de omnibus ponitur successio, & tamen non ponitur de Ioel, cuius filius fuerit, ideo potest dici, quòd inter Charmi filium Ruben, & inter Ioel fuerunt quatuor, vel quinque generationes, aut plures, & illę subticent, & sic a Ruben vsque ad Osee essent generationes decem, & sex, aut plures, & in istis poterāt transire anni nongenti, & quinquaginta, & quilibet istorum gigneret in anno quadragesimo quinto, vel quasi, & isti omnes modi sunt, præsupponendo, quòd isti, qui nominantur hic, non fuerint omnes filij Ioel, sed quili-
H bet fuerit pater sequentis se, nec tamen per hoc derogatur illi regulę, quæ posita est pręcedenti cap.& in alijs: cum dicebatur, quòd quando de aliquo non dr̄, cuius filius sit, intelligendum est, quòd ille, qui ante eum ponitur fuerit pater eius: nam hoc assertum est ibi cum exceptione, scilicet, nisi in alio loco scripturę appareat, quòd ille non sit pater eius, vel aliqua ratio sit, quæ probet illum non esse patrem eius: hic autem potest esse sic. Nec etiam per hoc concedimus id, quod negauimus supra 2.s. quòd essent tres viri nomine Booz, & duo illorum subticerentur: nam hic non confitemur subticeri aliquos propter similitudinem nominis, sed quia non continuantur generationes, nec est simile hic, & ibi, quia ibi ponitur de quoli-
I bet cuius filius sit, cum dicatur Salmon genuit Booz, Booz autem genuit Obed, & sic ponitur Ruth 4.& supra 2.& Matth.primo, & tamē hic non ponitur cōtinuatio generationis, quia non ponitur quis fuerit pater Ioel, & sic possunt subticeri ibi multę generationes.

Quarto modo potest dici, quòd hic non continuetur generatio ista a Ruben per intermedios, sed quòd omnes isti septem hic nominati fuerint filij Ioel, & sic fuerunt omnes fratres, & omnes tempore Thelgatphalasar regis Assyriorum, & tunc omnes generationes intermediæ inter filium Ruben, & istum Ioelem subticebuntur, & illę erunt quindecim, vel decem, &
K sex: potest enim teneri primum, vel tertium, vel quartum istorum, sed non secundum.

Fratres autem eius, & vniuersa cognatio eius, quādo numerabantur per familias suas, habuerunt principes Ieihel, & Zachariam. Porro Bala filius Azaz, filij Samma, filij Ioel, ipse habitauit in Aroer vsque ad Nebo, & Beelmeon. Contra orientalem quoque plagam habitauit vsque ad introitū heremi, & flumen Euphratem. Multū quippe iumen-

torum numerum possidebant in terra Galaad. In diebus autem Saul prçliati sunt contra Agarenos, & interfecerunt illos, habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum in omni plaga, quæ respicit ad orientem Galaad.

Fratres autem eius, & vniuersa cognatio. Refertur hoc ad Beera, qui erat princeps tempore captiuationis Thelgatphalasar.

Quando numerabantur per familias suas. Idest fratres Beera, & tota cognatio Ruben numerabatur per familias: nam quando aliqua tribus numeranda erat, diuidebāt per familias, & familia quçlibet per domos, & domus quçlibet per viros, & sic computatis omnibus domibus alicuius tribus sciebatur tota summa illius tribus, & iste erat modus artificiosus numerandi, qui habetur Nume. primo, & 2. Tribus autem Ruben numerabatur per familias suas, quia habebat familias quatuor, scilicet Enochitarum, Phaluitarum, Esronitarum, Charmitarum: Nume. 26. & deinde q̄libet istarum familiarum diuidebatur per domos, vt dictum est.

Habuerunt principes Ieiel, & Zachariam. Isti duo erant principes, quando numerabatur tribus Ruben: Loqtur hic scriptura de aliqua speciali numeratione, quæ forte fuit tempore, quo translati fuerunt filij Ruben per Thelgatphalasar in Assyrios: nam non poterant isti duo esse principes, quandocunque numeraretur tribus ista, cum isti fuerint fratres Beera, idest, cognati eius, vt dicitur hic, & ille fuit tempore, quo ducti sunt filij Ruben in Assyrios. vel potest intelligi, & magis proprie de numeratione illa, quę facta est in tribu ista tempore Ioathan regis Iudę, vel tempore Ieroboam regis Israel, de quibus numerationibus habetur infra.

Porro Bala filius Azaz. Bala aliquando est nomen vrbis, & aliquando nomen mulieris, quæ fuit ancilla Rachelis, & vxor Iacob, Gen. 30. aliquando autem est nomē viri, & sic accipitur hic, fuerunt autem omnes isti viri famosi, & principes temporibus suis, ideo nominantur hic.

Filij Samma filij Ioel. Nō est iste Samma ille, de quo supra 2. quia ille fuit frater Dauid de tribu Iuda: iste autem fuit de tribu Ruben, sed videtur iste Samma esse ille, qui vocatur Samaia supra in litera, eo quòd ille est filius Ioel, & sic dicemus istum Ioel, & illum esse eundem.

Ipse habitauit in Aroer. Fuit iste Bala, & de quo hic dicitur vir potens, & diues nimis, & tenuit terrā multam, ideo ponitur hic locus habitationis suę, & fuit in Aroer: est enim Aroer ciuitas quædam in terra duorū Regum Amorrhçorum in orientali parte eius, & est sita apud torrentem Arnon, vt patet Deuterono. 2. ista ciuitas est maxime orientalis in tota terra, quam possederūt Israelitę, & ideo dicitur, quòd ipsa est principium tribus Ruben, & sic Iosue 13. vbi enarrantur ciuitates sortis Ruben ponitur ista prior, etiam quādo nominatur terra, quam ceperunt Israelitę de manu duorum Regum Amorrhçorum ponitur ista prima ciuitas Deuterono. 2. & est ex parte orientis, vt patet hic cum dicatur, quòd iste habitauit cōtra oriētalem plagam: etiam quādo nominatur terra duodecim tribuū vltra Iordanem, & citra Iordanem Aroer ponitur prima ciuitas: Sic patet, nam quando Dauid, qui erat rex omnium duodecim tribuum iussit numerari omnes viros bellatores de regno suo incępta est numeratio in vrbe Aroer, 2. Regum vlt.

Vsque ad Nebo. Nebo est nomen montis in terra

A duarum tribuum, & dimidiæ vltra Iordanem, sic patet Deutero. vlt. scilicet: Ascendit Moyses de campestribus Moab super mōtem Nebo in verticē Phasga. Vel potest esse nomen vrbis a qua denominaretur ille mons, & tamē necesse est, quòd Nebo sit aliquādo nomen montis.

Et Baalmeon. Nomen ciuitatis est in tribu Ruben, Iosue 13. & vocatur ibi oppidum Baalmeon. *Contra orientalem quoque plagam habitauit.* Scilicet iste Bala. Vocatur autē plaga orientalis respectu totius sortis Ruben, quia nihil erat magis orientale in sorte illa, quam terra in qua habitabat iste Bala. Incipiendo autem ab Aroer versus Baalmeon veniebatur ab oriente ad occidentem, & etiam habitauit iste ad orientalem partem Aroer, & tamen vltra Aroer ad orientem non

B erat terra populata ab antiquo, sed erat desertum: iste autem cępit habitare ibi.

Vsque ad introitum heremi. Heremus est ad partē oriētalem Aroer versus mare rubrum: nam ibi sunt solitudines magnę versus sinum Persicum maris rubri.

Et flumen Euphratem. De quatuor fluminibus Paradisi est, vt patet Gen. 2. & transit per terminos terrę Chanaan, quam tenuerunt Iudęi, ideo Gen. 15. dixit Deus ad Abraham, semini tuo dabo terram hanc a fluuio Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratē. Simile Deuter. 11. & Iosue primo, vsque ad fluuium istum pertingebat possessio istius Bala.

Multum quippe numerum iumentorum possidebat in terra Galaad. Ponitur ratio, quare iste Bala voluit occupa-

C re tantam terram: nam etiam in heremo habitauit, & dicitur habitasse in terra Galaad, eo quòd tota illa terra vocatur terra Galaad, & est terra multa: nam Deut. 3. dicitur, quòd Moyses dedit medietatem terrę tribui Ruben, & Gad, & illam medietatem dimidię tribui Manasse: fuit autem hoc semper in tribu Rubē ex eo tempore, quo venerūt Israelitæ de Aegypto, quòd viri de hac tribu haberent pecora multa: nam ab hoc petiuerunt tribus Ruben, & Gad terram Galaad in possessionem à Moyse, Nume. 32. cap. filij Ruben, & Gad habebant pecora multa, & erat illis in iumentis substantia infinita.

In diebus autem Saul præliati sunt contra Agarenos. Hic interponitur vnum bellum, quod fecerunt viri de tri-

D bu Ruben, & non narratur in alio loco scripturę, & fuit istud in diebus Saul, qui fuit primus rex Israel, & fuit bellum contra Agarenos, idest cōtra filios Agar descendentes ab Ismahel: nos autem vocamus nunc Agarenos omnes de impijssima secta Machometi tāquam omnes descenderint ab Agar, sed non est verum, quia à multis alijs gentibus descenderunt. Nam Ethiopes, & Libyes, & maior pars Aphricanorū pertinet ad sectam Machometi, & tamen illi descendūt à multis alijs gentibus de quibus declaratum est supra primo capi.

Genus Turcarū a quo sit ortum.

Et interfecerunt illos. Istud fuit magnum bellum: nā perierunt multi de Agarensibus, quos Israelitę superauerunt inuocato Deo, vt patet infra in litera.

Habitaueruntque pro eis in tabernaculis eorum. Idest ha-

E bitauerunt loco ipsorum in tabernaculis, idest tentorijs portatilibus: nā Agareni, scilicet filij Agar, & Cęturę pro maiori parte non habitabant in vrbibus, nec in domibus, sed tentoria sibi portabilia faciebant, & hoc fuit propter officium pastorale, & etiam propter frequentem mutationem habitationis: nam cum in aliquo loco manserūt aliquanto tempore, & videtur eis alius locus salubrior, & delectabilior ad habitandum, subito mutant locum, & sic sunt, quasi in continua mutatione, ita vt nunquam sint in aliquo loco tanquam habitatores, sed tanquam manentes in castris, sic enim sunt multę gentes in Aphrica, quas

Lucanus

Ab Italis Zingari. Lucanus Numidas vocat, ideſt nullam humum, vel certam terram tenentes, ſed vagantes per diuerſa loca, & iſtę gentes vocantur a nobis vulgariter Alarabes: tenent autem iſtum ritum vſque hodie quem a progenitoribus ſuis acceperunt.

In omni plaga, quæ reſpicit ad orientem Galaad. Habitabant iſti filij Rubē in terra Galaad, & in circuitu eius. Agareni autem morabantur apud deſertum, & in deſerto in terra magis orientali, quam ſit terra Galaad, & illam terram acceperunt nunc filij Ruben, ſed propter quid pugnauerunt contra Agarenos?

Reſpondendum, quòd hoc fuit propter habitationem, nam filij Ruben habitabant apud Agarenos, & deſiderantes terram eorum pro paſcuis pugnauerunt contra illos, & occiderunt eos. Pro quo conſiderandum, quòd terra Agarenorum erat coniuncta terræ Ruben, & tamen erat magis orientalis, & eſt terra, quam habitauerunt iſti Agareni: nam Agareni dicūtur ab Agar, vel largè poſſunt dici Agareni filij Cetur ę, & de iſtis dicitur Gen. 25. quòd Abraham fecit eos habitare ad orientalem partem, & tamen Abraham morabatur tunc in terra Chanaā in Bethſabee, & aliquādo in alijs locis: ergo terra in qua habitabant Agareni, erat orientalior terra Chanaan, & hoc fecit cautè Abraham: nam Deus reuelauerat ei, quòd daret totam terram Chanaan poſteris ſuis, Gen. 13. & 15. & iſti poſteri erant futuri de ſtirpe Iſaac, & non aliorum filiorum ſuorum, Gen. 21. ſcilicet in Iſaac vocabitur tibi ſemen: etiam ſignificatum fuerat ei, quòd poſteri ſui obtinerent terram illam bello occidendo habitatores eius, & quia ſi habitarent ibi filij ſui deſcendentes de Cetura, & Agar, filij ſui deſcendentes ex Iſaac occiderēt eos in reditu de Aegypto ad poſſidendum terram, ideo vt non periret aliquid de ſemine ſuo voluit, quòd filij ſui ex Agar, & Cetura non habitarent in terra Chanaan, ſed longe inde, ideo ipſe viuens ſeparauit eos à filio ſuo Iſaac, faciendo, quòd habitarent longe à terra Chanaan, & dicitur, quòd habitauerunt ad orientalem plagam, Gen. 25. & tunc cœperunt habitare in iſtis deſertis, quæ ſunt vltra terram Galaad, & ideo, quando diuiſa eſt tota terra Chanaan, & terra duorum Regum Amorrhęorum per ſortes, non peruenit ſors aliqua ad terram iſtorum Agarenorum, ideo non inquietauerunt, nec pugnauerunt contra eos pro tunc Iſraelitę: Poſtea vero tēpore regis Saulis, cum iſti de tribu Ruben haberent pecora multa, & vellent habere maiorem terram extenderunt ſe verſus orientem extra ſortem ſuam, & ibi erat habitatio Agarenorum, & ſic dicitur, quòd habitauerūt ad orientalem plagam, & quòd filij Ruben acceperunt terram eorum, quę erat ad orientem terrę ſuę.

An Iſraelitæ peccauerint pugnando contra Agarenos. Quæſt. XIX.

QVAERITVR vlterius an peccauerunt Iſraelitę pugnando contra iſtos Agarenos. Aliquis dicet, quòd ſic, quia non habebant iuſtam cauſam pugnandi.

Primo quia non erant iſti de gentibus, contra quas licebat Iſraelitis pugnare vniuerſaliter, ſcilicet contra Chananęos: nam omnes iſti erant de ſtirpe Abrahæ quidam per Agar, & alij per Ceturam. Secundo patet, quia non habebant iuſtam cauſam pugnandi propter locum: nam Iudæi habebant generaliter cauſam iuſtam pugnandi contra omnes iſtos, qui tenebant loca eorum: Deus namque dederat eis terram Chanaā diuidens per ſortem, & ideo quicunque manebant in terra illa poſt diuiſionem iſtam, manebant contra

F voluntatem dominorum, & habebant Iſraelitæ iuſtā cauſam pugnandi cōtra eos, cum detinerent res ſuas, & tamen iſti non tenebant terram Iſraelitarum, quia morabantur extra terram Chanaan, & non ſolum extra terram Chanaan, ſed etiam extra terram duorum Regum Amorrhęorum ad orientem eius, ideo non habebant iuſtam cauſam pugnandi contra illos, conſequēter peccarent: potiſſimè, quia illi erant pertinētes ad cognationem Hebręorum aliqualiter cū eſſent omnes filij Abrahę, & grauius ſit, quòd aliquis moueat bellum iniuſtum contra cognatos ſuos, quam contra alios.

Reſpondendum eſt, quòd non peccauerunt filij Ruben pugnando contra gentem iſtam, ſed habuerunt iuſtam cauſam pugnādi. Quod patet, quia Iſraelitę adiuti fuerunt à Domino in bello iſto: nam

G clamauerunt cum pugnarēt, & Dominus exaudiuit eos, & fuit bellum iſtud, quaſi factum a Deo, vt dicitur infra, ſcilicet traditi ſunt in manus eorū Agareni, quia Dominum inuocauerunt cum pręliarentur, vulneratique ſunt multi, & corruerunt, quia bellum Domini fuit: Deus tamen non adiuuat peccatores, quia ipſe odit iniquitatem, & omnes, qui operantur mendaciū: Pſalmo 5. & diligit ſummè ęquitatem: Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit, ęquitatē vidit vultus eius Pſalmos 10. ergo iſti fouebant bellum iuſtum, quia alias Deus non exaudiret eos. Secundo patet, quia iſti cum pugnarent clamauerunt ad Dominum, vt adiuuaret

H eos, & etiam crediderunt, quòd Deus adiuuaret, vt patet in litera, & tamen ſi iſti haberent bellum iniuſtū, & crederent ſe habere bellum iniuſtum, non clamarent ad Dominum, quia non crederent ſe exaudiendos, cum Deus non exaudiat orationes peccatorum. 10 9. ergo habebant iuſtum bellum, vel ſaltem putabant ſe illud habere. Tertio patet, quia Eſdras deſcribit iſtud factum tanquam in modum laudis Dei, qui tradidit gentes iſtas in manus Iſraelitarum, & in laudem Iſraelitarum, qui optimè pugnauerunt, & exauditi ſunt à Deo, quia ſperauerunt in eo. Si tamen peccauiſſent Iſraelitę faciendo iſtud bellum, non deſcriberet Eſdras per modum laudis, ſed potius per modū increpationis, ſicut in alijs vitijs, quę ſæpe reprehendūtur in ſcriptura. Quarto patet, qa manifeſtū eſt, quòd

I poterant habere iuſtam cauſam Iſraelitę ad pugnandum contra Agarenos, quia cum illi eſſent finitimi eorum, forte irruperant in terram ſuam ad occupādum aliquid de ea, vel fecerunt prædas aliquas, vel ſimiles offenſas, quas ſolent facere finitimi inter ſe, & pro iſtis haberent Iſraelitę iuſtam cauſam pugnandi contra eos, & occidendi omnes, & poſtea occupandi terram eorum: nam ſic competebat Iſraelitis pugnare interdum contra illos, qui non erant in terra Chanā, Deutero. 20.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, ꝙ non peccauerūt pugnando, quamquam iſti nō eſſent

K Chananęi: nam etiam contra non Chananæos poterant Iſraelitę habere iuſtam cauſam pugnandi: ſic patet de bello contra Madianitas, quia Deus iuſſit, quòd Iſraelitę ſe haberent hoſtiliter contra eos, Numer. 25. & ſic fecerunt, quia deleuerunt eos, Nume. 31. & tamen Madianitę non erant Chananęi, ſed erant de ſtirpe Abrahę a quodam filio ſuo Madian nomine, nam Madian filius Ceturæ, & Abrahę, Gene. vigeſimoquinto, & ſupra primo, ſic etiā fuit de bello cōtra Amalecitas, quia Deus iuſſit deleri omnes maſculos, & fęminas, magnos, & paruos, & etiam pecora, primo Reg. 15. & tamen iſti non erant Chananęi, ſed de ſtirpe Iſaac, quia Amalecitæ erant filii Amalec, & Amalec fuit filius Eliphaz primogeniti Eſau, & fuit nepos Eſau, & pronepos Iſaac ſupra primo, & Gen. 36.

Gen.36. Ita ergo poterant pugnare contra istos Agarenos, licet non essent Chananęi. Differebat tamen, quia contra Chananęos erat bellum licitum Israelitis, etiam si non haberent aliquam causam specialẽ, sed solum ex hoc, quod Chananęi erant, poterant pugnare contra eos, & tamen contra alias gentes non licebat pugnare sine causa aliqua speciali.

Ad secundum dicendum, ꝙ quamquam non manerent in terra Chananęorum isti Agareni, poterant Israelitæ habere iustam causam pugnandi cõtra eos: propter aliquas iniurias illatas, vel damna data, quia Deus dabat regulam Deu.20. qualiter Israelitę pugnare deberent contra Chananæos, & qualiter contra ciuitates, quę nõn essent in terra Chanaan, & ponuntur diuersi modi pugnandi, & tamen Deus non poneret istam regulam, nisi liceret aliquando Israelitis pugnare contra gentes, quę non essent in terra Chanaan, iõ licebat interdum pugnare contra talem gentem.

Argumentum con. Sed adhuc obijcietur, ꝙ non licuit hoc Israelitis, qa fecerunt ex iniquo motiuo, s. ad ampliandum terminum suum, vt occuparent terram Agarenorum, quæ erat pascualis, & ista erat causa illicita. Secundum argumẽtũ. Secundo patet, quia, qñ Israelitę pugnabant ꝯ aliquam gentem, quæ non esset de terra Chanaan debebant prius offerre pacem vrbi, ꝯ quam pugnarent, & si reciperet illos nõ debebant pugnare, sed habere gentes illas in tributarias: Deut.20. & tñ istam pacem non videtur obtulisse Israelitæ Agarenis, sed pugnauerunt contra eos, ideo videtur, ꝙ peccauerunt. Tertium argumẽtũ. Tertiò patet, quia dato, ꝙ nõ susciperent pacem illi, quibus offerebatur, non poterant Israelitę occidere oẽs, quia fœminas, & paruulos relicturi erant, viros autem multos occidere poterant Deut.20. & tñ non legitur hic, quòd dimiserint aliquos viuere, ideo videtur, ꝙ peccauerunt. Rñdendũ ꝙ non peccauerunt, quia habuerunt iustam causam pugnandi, sicut supra dictum est. Ad primam rationem istarum dicendum est, ꝙ quamquam filij Ruben haberent pecora multa, & non videretur eis sufficere terra sua, sed indigerent terra Agarenorum, tñ nõ apparet, ꝙ propter desideriũ eius pugnauerint: & dato, ꝙ desiderarent terram illam, tñ causa, q̃ mouit eos ad pugnandum, non fuit desiderium terrę illius, sed alia causa iusta. Ad secundam dicendum, ꝙ qñcũque aliquę gentes, quę non essent de terra Chanaan offendissent Israelitas, & mouerent bellum ꝯ eas Israelitæ tenebantur offerre sibi pacem, & si reciperent conditionem pacis, & aperirent Israelitis portas tanquam dominis, non licebat Israelitis occidere quemquam, sed populus seruiebat eis sub tributo, & recipiebãt satisfactionem offensę, vel damni de bonis eorum: Deu.20. & hic cum Agareni nõ essent Chananęi tenebantur ad hoc Israelitę, & credendũ est, ꝙ sic fecerint, & tñ Agareni confidentes viribus suis, quia multi erant, & habebant adiutores plurimos non susceperunt pacẽ, sed pugnauerunt ꝯ Israelitas, & dato, ꝙ non legatur hic, ꝙ obtulerint eis pacem, nihil sequitur, quia potius intelligendum est, ꝙ obtulerint illam, quia credendũ est ꝙ obseruarent legẽ semper, nisi qñ appareret ꝯriũ, sic quilibet pręsumit bonus, nisi probet ꝯriũ. Hic aũt non apparet de transgressione, ideo credendum est, ꝙ obseruauerint eam: potissimè, quia Deus adiuuit eos, & non adiuuarent si agerent contra legem. Ad tertiã dicendum, ꝙ Israelitę seruauerunt istam legem: nam non occiderũt fęminas, & paruulos: immo nec ipsos viros magnos occiderunt, sed viuentes acceperunt centum millia, vt patet in litera, nec occiderunt aliquos, nisi eos, q in bello se defendebãt, quos non potuerunt Israelitę capere, nisi occiderent eos. De paruulis aũt, & mulieribus verisimilius est, ꝙ non occiderent, sed acciperent eos Israelitæ ad vendendum.

A *Qui erant isti Agareni. Quæst. XX.*

QVAERITVR vlterius, qui erant isti Agareni, ꝯ quos pugnauerunt Israelitę. Nicolaus & Hebræi dicũt, ꝙ isti nõ fuerunt filij Agar descendentes ab ea per Ismahelem filium suum, sed fuerũt filij Ceturę, & vocanẽ Agareni, quia ipsi volunt, ꝙ Cetura, & Agar sint eadem mulier, licet differant nomina, & ad hoc dicunt, ꝙ Cetura non est nomen proprium fęminę, sed significat thurificatã, & vocatur ipsa Agar thurificata, quia postquam exclusa est de domo Abrahę nullo viro cõmixta est, sed seruauit se mundam, & redolentem, quasi thus, iõ mor- B tua Sara Abraham fecit eam reuocari ad se, & genuit ex illa filios sex, Gen.25. Motiuum aũt eorum est, quia dr̃. infra, ꝙ Ithuræi, & Naphęi prębuerunt eis auxiliũ, & isti sunt de filijs Ismahelis, ideo videẽ, ꝙ erãt Agareni de filijs Ceturę. Responsio doctor. aduersus Nicolaum, & Hebręos. Dicendum tñ, ꝙ ista positio non stat, sed ꝙ isti fuerunt Agareni, i. de filijs Agar: nã nunq̃ recedendum est a verbis sacrę Scripturę sine necessitate: nulla aũt necessitas hic est, ꝙ dicamus istos esse filios Ceturę, & non Agar descendentes p Ismahelem, ideo dicendũ est, ꝙ sunt filij Agar, sicut significat nomen, & sunt deriuati ab ea per Ismahelem filiũ suum, quia non habuit alium filium Agar. Quod autẽ dicunt, ꝙ Agar, & Cetura sunt eadem mulier, & ideo filij Ceturæ vocantur Agareni. Dicendum ꝙ falsum est, primo, quia Gen.25. dicitur: Abraham vero aliam C duxit vxorẽ nomine Ceturam, & hoc fuit post mortẽ Sarę, si tñ fuisset ista Agar, non diceret, ꝙ accepit aliã vxorem, quia iam acceperat Agar in vxorem a principio, qñ genuit ex ea Ismahelẽ. Ge.16. & manebat semper illa vxor eius, ideo non diceret nunc, ꝙ accipiebat aliam vxorem, & tñ, qñ accepit nunc Ceturam dr̃, ꝙ accepit aliam vxorem, ergo non erat ipsa Agar. Secũdo patet, quia de Agar dicuntur aliqua, quę non conueniũt Ceturę: nã erat dr̃, ꝙ Agar Aegyptia, & famula Sarę: de Cetura aũt non exprimitur, ꝙ esset ancilla, iõ credendum est, ꝙ esset libera: immo innuitur, ꝙ sit libera, quia alias exprimeretur conditio eius: Etiam de Agar dr̃, ꝙ erat Aegyptia, de Cetura aũt non exprimitur de qua gente esset, per quod apparet, ꝙ esset D de terra Chanaan, in qua habitabat tunc Abraham: de his, Gen.16. & 25. Tertio patet, quia Gen.25. dr̃. quod Abraham dedit filio suo Isaac omnia, quę possidebat, filijs concubinarum aũt largitus est munera, ergo habebat Abraham saltem duas concubinas, siue vxores minus principales, & tñ nõ legitur habuisse, nisi Agar, & Ceturam, nec leguntur alij filij eius, ergo Agar, & Cetura fuerunt duę: Potissime quia, Gen.25. vbi dicitur filijs concubinarum largitus est munera, ponunẽ Ambę. s. Agar, & Cetura, & filij earum. Quarto patet, quia si eadem mulier esset Agar, & Cetura, non ponerentur generationes eius distinctę, & tamen, Gen.25. ponuntur primo filij Ceturę deinde filij Agar, & p Agar solum enarrantur filij Ismahelis, per Cetura aũt narrãtur multi: Patet etiam hoc, quia supra primo E c. distinguitur generatio Abrahę in tres partes. s. in filios Isaac, & Ismahelis, & Ceturę, & in fine cuiuslibet progeniei istarum dr̃: hi sunt filij Ceturę, vel hi sunt filij Ismahelis: ergo nõ sunt ijdem filij ex Ismahele, & ex Cetura, nec etiam Agar, & Cetura. Quinto patet, quia non est verisimile, quod Abrahã acciperet Agar, & gigneret ex ea post mortem Sarę, quia iam Agar esset annorum multorum, & non esset apta ad concipiendum. Quod patet, quia Agar concepit, & peperit Ismahelem, quando Abraham erat annorum octoginta, & sex, Gen.16. nunc autem cum mortua est Sara erat Abraham annorum centum viginta, & septem: nam Abraham erat maior Sara decem annis, Gen.17.

ſcilicet: Putaſne centenario naſcetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Et tamen Sara mortua eſt, cũ eſſet annorum centum viginti ſeptem, Gen. 23. ergo tunc erat Abraham centum triginta ſeptem annorũ: Dato ergo, ꝙ acciperet immediate Agar, quę vocaret̃ Cetura, cum genuerit ex ea ſex filios, Gen. 25. eſſet ad minus Abraham annorum centum quadraginta trium, ex quo apparet, ꝙ Agar eſſet tunc, quaſi octoginta annorum ad minus, nam qñ prima vice acciperet Abraham Agar in vxorem eſſet ad minus viginti annorũ, quia in tempore illo non contrahebant matrimoniũ viri, nec fęminę in tam tenera ętate, ſicut nunc, & ſic addendo quindecim annos, qui ſupererant vſque ad annum centeſimum Abrahę, eſſet tunc triginta quinque annorum Agar, quibus addant̃ quadraginta tres anni in fine quorum habuit filium aliquem Abrahã, vt ſupra probatũ eſt, erunt ſeptuaginta octo anni, quos tunc haberet Agar, & tñ non eſt veriſimile, ꝙ in tanta ętate aſſumeretur mulier ad cõcipiendum: nam etiã ſi ipſa poſſet concipere, non poſſet Abraham gignere ex ea ꝑꝑ ſenectutem nimiam: nam qñ erat centum annorum in generatione Iſaac dr̃ corpus ſuũ emortuum ad Ro. 4. & ad Hebręi 11. à fortiori ergo cum eſſet annorum centum quadragintatrium non poſſet gignere, & eſſet corpus omnino emortuum, niſi adiuuaretur calore menſtrui fęminę iuuenis. Oportet ergo dici, ꝙ iſta Cetura non eſſet Agar, ſed aliqua puella tenera, quam mortua Sara acciperet Abraham, & iõ ex ea poſſet Abraham gignere multos filios, ſicut genuit ſex. Quòd aũt dicunt, ꝙ fuerint iſti Agareni de filijs Ceturę, & non de filijs Agar, quia dr̃ infra, ꝙ Ithurei, & Naphęi præbuerunt eis auxilium, non eſt conueniens motiuum, quia illi Ithurei, & Naphei erant etiam Agareni, cũ eſſent de filijs Iſmahelis filij Agar. quia ſi Iſraelitę non habebant bellum ꝯ oẽs deſcendentes ab Iſmahele, ſed ꝯ quaſdam gẽtes ipſarum, & alię de ipſis venerũt in adiutorium illarum, exprimũtur nomina ſpecialia illarum gentium, q̃ venerunt in auxilium. ſ. ꝙ fuerant Ithurei & Naphei: ſi aũt nõ exprimerentur noĩa illarum gentium, ſed diceretur, ꝙ Iſraelitę pugnauerunt ꝯ Agarenos, & Agareni venerunt in auxilium eorum, non eſt illud intelligibile, iõ illi, ꝯ quos pugnabant, vocati ſunt Agareni nomine generali, & illi, qui venerunt in auxilium eorum vocati ſunt nominibus ſpecialibus Ithurei, & Naphęi, q̃q̃ eſſent generaliter Agareni. Apparet igit̃, ꝙ iſti Agareni nõ fuerunt de filijs Ceturę, ſed de illis duodecim gentibus, quę deſcenderunt ab Agar per Iſmahelem, etiam patet, quòd Agar, & Cetura, non ſunt eadem mulier, de quo etiam declaratum eſt magis. Gen. 25.

Filij vero Gad è regione eorum habitauerunt in terra Baſan vſque Selcha, Ioel in capite. & Sapham ſecundus, Ianai autem, & Saphath, & Baſan. Fratres vero eorum ſecundũ domos cognationum ſuarum Michael, & Moſollam, & Sebe, & Iorai, & Iachan, Zie, & Heber, ſeptem.

Filij vero. Hic ponitur ſecundum principale huius c. ſ. de progenie filiorum Gad, & dicit Nicolaus, quod agitur hic incidentaliter de eis, eo ꝙ ipſi præbuerunt auxilium filijs Ruben contra Agarenos, vt patet infra in litera.

Sed dicendum, quòd falſum eſt, quia non agitur de eis incidentaliter, ſed principaliter, ſicut de filijs Rubẽ, & ratio eſt, quia Eſdras intendebat in libro iſto

F enarrare progenies omnium duodecim tribuum, & ſic facit, vt patet incipiendo ſupra primo c. 2. vſque ad 9. ideo oportebat, quòd etiam enarraret de tribu Gad, de Manaſſe, & quia non eſt viſus aliquis locus oportunior, quam hic poſt tribum Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manaſſe ſimul habitabant in terra Galaad, & Eſdras ſequitur hic ordinẽ cõtinuitatis habitationis tribuum. Nam præcedenti c. ideo poſt tribum Iuda enarrauit de tribu Simeon, quia habitabat tribus Simeon intra ſortem Iudę Ioſue 19. enarrauit hic de tribu Gad, & dimidia tribu Manaſſe poſt tribum Ruben.

Etiam non eſt verum, quòd fuerint filij Gad, & dimidię tribus Manaſſe adiutores tribus Ruben in hoc
G bello, ſed etiam ipſi fuerunt principales bellatores, cũ omnes iſtę duę tribus, & dimidia haberent terram finitimam cũ terra Agarenorum, & etiam acceperint partem illius terrę, quam tenuerant Agareni, vt patet infra in litera, & dicitur. *Filij vero Gad è regione eorum habitauerunt.* Ideſt habitauerunt contra filios Ruben à fronte, nam erat terra duorũ Regum Amorrhęorum diuiſa in tres partes pro duabus tribubus, & dimidia, & illę habitabãt ex oppoſito, quia vna iuxta aliam, ita quòd regiones earum à fronte ſe reſpicerent.

In terra Baſan. Eſt Baſan quędam regio vltra Iordanem ad orientem, quę erat in regno Og regis Amorrhęi, vt patet Deut. 3. & Ioſue 13. & in terra iſta habitauit tribus Gad. Vſque Selcha. Eſt enim Selcha nomen
H ciuitatis, quę erat in terra regis Og, vt patet Deute. 3. ſcilicet vniuerſam Galaad, & Baſan vſque Selcha, & Edrai ciuitates regni Og. idem patet Ioſue 12. & 13.

Ioel in capite, & Saphan ſecundus. Ponuntur hic nomina principum in tribu iſta, & dr̃ quòd primus eorũ erat Ioel, quia iſte erat in capite, ideſt erat poſt in dignitate, quia fortè erat princeps totius tribus, vel dicitur, quòd erat in capite, ideſt, in principio ſortis, ſcilicet incipiendo terrã tribus Gad perambulare ab oriẽte verſus Occidentem erat in prima parte iſtius magis orientali, quę vocatur caput habitatio Ioel, & omnium de familia ſua, ita intelligitur de Saphan, quod erat ſecũdus, ſcilicet in dignitate, quia Ioel eſſet princeps totius tribus, & Saphan eſſet princeps ſecundus
I in dignitate ab illo. Vel intelligẽdo aliter, ſcilicet, quòd Ioel habitabat in prima parte Orientis, & Saphan, & alij, qui erant de familia ſua, habitabant in parte coniuncta, & ſic alij principes continuabantur vſque ad occidentem terrę illius. Iſte Ioel non eſt ille, de quo ſupra dicitur, quia ille eſt de tribu Ruben, nec etiam ille, de quo habetur præcedenti capi. quia ille eſt de tribu Iuda: iſte Saphan non eſt ſcriba regis, vel templi, qui tulit librum inuentum in domo domini ad Ioſiã 4. Regum vigeſimoprimo, & ſequenti lib. cap. 34. quia ille erat de tribu Iuda: iſte autem eſt de tribu Gad. etiã iſte fuit multo tempore ante illum, vt infra declarabitur.

K *Ianain autem, & Saphath in Baſan.* Iſti erãt alij duo principes tribus Gad, & habitabant in Baſan, eſt autem Baſan regio, de qua ſupra dictũ eſt. Eſt autẽ iſte Saphath differens ab illo, qui erat pater Eliſęi, nam Eliſæus fuit Saphath tertio Regum decimonono, & quarto Regum tertio, & tamen non ſunt iſti duo idem, eo quòd non fuerunt in eodem tempore, quia iſte Saphath fuit tempore Ieroboã regis Iſrael, vel tempore Ioathan regis Iudæ, & tamen ſub nullius iſtorum tẽpore fuit Eliſęus cũ ipſe fuerit tempore regis Achab, & Ioram, & aliorum ſequentium, & mortuus eſt tempore Ioas regis Iſrael quarto Regum 13. ſed fuit alius, quia nomina propria multorum ęquiuocantur.

Fratres vero eorum ſecundum domos cognationum ſuarum. Vocantur fratres iſtorum quatuor principum prædictorum

dictorum isti septem, qui sequuntur: non quidem quod fuerint filij eiusdem patris, vel matris cum dicatur secundum domos cognationum suarum, id est, quòd erant de diuersis cognationibus, & sic non poterant esse filij eiusdem patris, sed vocabantur fratres, quia omnes isti erant de eadem tribu, & erant simul principes: & quilibet princeps vnius familię, vel domus, & omnes eodē tempore. *Michael, & Mosolla*. Michael aliquando est nomen Angeli, vt patet Dan. 10. & Apocal. 12. aliquando est nomen viri, vt hic, & sępe nominatur Michael hic, & in sequentibus cap. sed non est idem.

Et Sebe, & Iore, & Iachan. Nomina ista sunt ignota, quia non referuntur aliquę historię de istis in Scriptura. Est autem Sebe aliquando nomen ciuitatis, quę est in sorte Simeon, vt patet Iosue 19. aliquando est nomen viri, vt patet hic. Iachan est nomen viri: ab isto volunt aliqui nominari quādā mansionem in deserto, quæ vocatur Beneiaacan, idest, filiorum Iacan Num. 33. & eadem mansio vocatur Beroth filiorum Iathan: Deut. 10. Sed falsum est, quia illa mansio vocabatur sic quando transierunt Israelitę per desertum cum Moyses scripserit illam sic nominari, & tamen iste Iacan, de quo hic dicitur fuit multo post. s. tempore Ioathan regis Iudę, vel Ieroboam regis Israel, ideo non est idem. *Et Ier, & Ieber septem*. Isti duo etiam sunt fratres aliorum, & dicitur quod erant septem. s. septem fratres filij vnius viri. s. Abiahil, & erant omnes principes tempore suo.

Quo tempore fuerunt isti, qui hic nominantur.
Quæst. XXI.

QVAERITVR De istis, qui nominantur hic, qui viri erant, vel quo tempore erant.

Respondendum, quod hic enarratur continuatio alicuius progeniei, sed solum ponuntur principes quidam familiarum, vnde illi quatuor supra positi, & etiam isti septem, qui nominantur hic, fuerunt principes in tribu Gad, & omnes eodem tempore, & ponuntur isti propter quandam computationē factam tempore cuius ipsi erant principes. Sciendū autem de tempore, quo fuerunt isti, quia aliquis putauit, quod fuerunt isti principes familiarum tribus Gad, scilicet, illi, a quibus a principio denominatę sunt familiæ, & sic essent filij Gad. Et patet hoc, quia dicitur hic fratres eorum secundum domos cognationum suarum. Dicendum tamen, quòd non fuerunt isti capita familiarum nec filij Gad, quia familię Gad solum fuerunt septem Num. 26. & etiam solum fuerunt sex filij eius: Gen. 46. & tamen hic ponitur vndecim principes. Secundò patet, quia nomina istorum, & illorū nullo modo conueniunt, & tamen si isti fuissent filij Gad saltem in pluribus eorum nomina, quę habētur hic, & Genes. 46. & Numeri 26. conuenirent. Tertiò patet, quia non potuerunt isti esse filij Gad: nam filij Gad mortui sunt in Aegypto. Nam omnes septem filij Gad descenderunt de terra Chanaan in Aegyptum cum auo suo Iacob Gene. quadragesimo sexto: & tamen manserunt Israelitę in Aegypto annis ducentis, & quindecim, vt probatum est Genes. decimoquinto, ideo iam mortui essent omnes isti quando exirent Israelitę de Aegypto, & tamen isti principes, qui nominati fuerunt hic, fuerunt in terra Chanaan, cum ponantur hic habitationes eorum: ideo non potuerunt isti esse filij Gad. Dicendum ergo, quòd isti fuerunt principes, qui aliquo tempore simul domināti sunt in sorte Gad: quādo tamen hoc fuerit tripliciter potest dici: vno modo quòd fuerūt tempore, quo translata est tribus Gad per Thelgat-

A phalasar in Assyrios: sic enim dicitur, quòd Beera erat princeps in tribu Ruben, quando Telgatphalasar captiuauit Rubenitas. Secundo modo potest dici, quòd isti fuerunt principes in tribu Gad eo tempore, quo pugnatum est contra Agarenos, & istud videtur valde rationabile propter duo. Primò quia in bello ordinatur exercitus, & ponuntur certi duces, ideo pro isto bello assignarentur duces in tribu Gad, & essent isti, qui nominantur hic. Secundum est, quia de bello isto dictum est supra, & etiam dicitur infra, ideo videtur, quòd pertineat ista enarratio ducum ad bellū. Tertius modus est, quòd isti duces fuissent tempore, quo facta est numeratio populi Gad, & Ruben, &
B Manasse, quæ fuit tempore Ioathan regis Iudæ, vel Ieroboam regis Israel, quia de illa agitur infra. Et dicendum, quòd iste modus est verus, & non aliquis de duobus præcedentibus, eo quòd dicitur in litera omnes hi numerati sunt in diebus Ioathan regis Iuda, & refertur ad istos duces: nam post nomina istorum ducum sequitur immediatè illa clausula, scilicet, omnes hi numerati sunt in diebus Ioathan, alij autem modi quamquàm sunt colorati, non sunt veri.

Hi filij Abiahil, filij Huri, filij Iara, filij
C Galaad, filij Michael, filij Iesesi, filij Geddo, filij Buz.

Hi filij Abiahil. Istud refertur ad septem duces supra positos, qui fuerunt fratres, & filij istius Abiahil.

Filij Huri. Scilicet, Abiahil fuit filius Huri. Non est iste Huri ille de quo habetur supra 2. nec etiam ille de quo habetur Exo. 31. & 35. & 26. quia vterque illorum est de tribu Iuda, iste autem est de tribu Gad.

Filij Ioreb, filij Galaad. Iste Ioreb differt ab illo Iore, de quo supra dicitur, quia ille est de progenie istius. Galaad aliquando est nomen viri, aliquando nomen montis: nomen montis est supra in litera, vbi dici-
D tur de terra Galaad, & est ille mons vltra Iordanem ad Orientem, & vocatus fuit Galaad a Iacob quando ipse & Laban socer suus inierunt ibi fędus: Genes. trigesimoprimo: & interpretatur cumulus terrestris, vel aceruus testimonij, quia positus fuit ibi cumulus lapidum in testem. eodem capitu. aliquando est nomen viri, & sic accipitur hic. Et non est iste Galaad, de quo supra secundo, nec Iosue decimoseptimo: quia ille fuit de filijs Manasse, & nominata est ab eo quædam familia Galaaditarum in tribu Manasse Numeri vigesimosexto: iste autem est de tribu Gad.

Filij Michael. Iste Michael differt ab illo, de quo supra, quia ille est de progenie istius.

Filij Iesesi, filij Iedo, filij Buz. Ista sunt nomina incognita, quia non reperiuntur de eis historiæ in
E Scriptura, nec est iste Buz ille, qui vocatur Buzi, & est pater Ezechielis prophetæ, vt patet Ezechie. primo, quia fuit de tribu Iuda, iste autem de tribu Gad: etiam ille fuit tempore Ieroboam regis Israel, vt aliqui putant, immo ante multo, ille autem fuit tempore Sedeciæ: nam ductus est in Babylonem, & ibi prophetauit Ezechiel, vt patet Ezechi. primo.

Qui fuerunt isti, qui hic nominantur.
Quæst. XXII.

QVAERITVR De istis, qui ponuntur hic, cùm dicitur filij Abiahil, filij Huri, &c. Qui fuerunt, & quomodo computantur, & quare ponuntur hic.

Respondendum, quòd hic ponunt octo generationes ascendendo: nam non sunt omnes isti filij eiusdem viri, sicut septem supra positi erāt filij Abiahil, sed sunt octo viri in linea ascendentium, & vltimus eorum est prior origine, & pater omnium aliorum: tamen non est ista linea continuata vsque ad principium tribus. istum modum tenet beatus Lucas in genealogia Christi computando eam ordine conuerso incipiendo a Christo, qui vltimus est, & perueniēdo vsque ad Adam: Lucę 3. Hic tamen non continuauit Esdras ordine conuerso genealogiam vsque ad ipsum Gad principem tribus, vel vsque ad aliquē de filijs eius, qui fuerunt capita familiarum: nam nō vocatur aliquis de filijs eius Buz, vt patet Genes. 46. & Numeri 26. vbi ponuntur nomina filiorum eius, & dicendum quòd ratio, quare positi fuerūt isti hic est, quia per lineam istorum deriuati sunt principes tribus Gad: nam septem principes supra positi, qui erant fratres, & filij Abiahil dominabantur in tribu Gad, & quia ipsi descendebant per lineam omnium istorum, ponitur hic enarratio lineę ordine conuerso, & continuatur vsque ad Buz per octo generationes, & non ponuntur plures, quia fortè isti fuerunt viri valde famosi temporibus suis, quorum durabat memoria inter Hebręos tempore Esdrę: ideo voluit describere istos, & non continuauit generationes alias reducendo vsque ad principium tribus, eo quòd viri præcedentes fortè non fuerunt famosi, sicut isti.

Fratres quoque filij Abdiel, filij Guni principes domus in familijs suis. Et habitauerunt in Galaad, & in Basan, & in viculis eius, & in cunctis suburbanis Saron vsque ad terminos. Omnes hi numerati sunt in diebus Ioathan regis Iuda, & in diebus Ieroboam regis Israel.

Fratres quoque filij Abdiel. Posita fuit supra generatio per lineam ascendentium per octo gradus, & primus eorum fuit Abiahil: hic autem ponuntur alij, qui fuerunt fratres illorum de cognatione illa, scilicet, fuerunt sibi contemporanei, & etiam de eadem tribu, non tamen fuerunt fratres, idest eiusdem patris, vel matris, & patet hoc, quia illi fuerunt filij Abiahil, & isti sunt filij Abdiel, Abdiel tamen, & Abiahil non sunt idem, eo quòd Abiahil fuit filius Vri, vt patet supra, & Abdiel est filius Guni, vt patet hic. Nominantur autem isti omnes, quia fuerunt principes de tribu Gad tempore illo, quo facta est computatio sub Ioathan.

Filij Guni. Non continuatur hic generatio multum, sicut supra continuatur per octo gradus, & ratio est, quia forte in linea illa fuerunt multi viri famosi, & computantur omnes: hic autem fuerunt isti duo soli, ideo ipsi soli ponuntur.

Principes domus in familijs. Refertur istud ad omnes supra positos ab illo loco filij vero Gad: nam oēs hic positi fuerunt principes, & de popularibus nulli computantur. Et dicitur, quòd fuerunt principes domorum in familijs, quia ista tria sunt subordinata, scilicet, tribus, familia, & domus: nam tribus continet sub se familias, familia autem quęlibet continet sub se domos, & domus iam non diuiditur, nisi per viros. In qualibet autem tribu est vnus princeps, & in qualibet familia vnus, & in qualibet domo vnus: & principes domorum subordinantur

F principibus familiarum, & principes familiarum principi tribus. Isti autem qui nominantur hic, erāt principes domus, idest, quilibet eorum princeps erat vnius domus siue cognationis, & aliqui eorum erant principes familiarum, ideo dicitur de domo, & de familijs: erant tamen septem familię solum in tribu Gad. Numeri 26. ideo septem istorum poterant esse principes familiarum, cęteri autem essent principes minorum domorum.

Et habitauerunt in terra Galaad, & Basan. Duę terræ sunt vltra Iordanem in terra duarum tribuū, & dimidię, & cuiuslibet istorum pertinebant filij Gad.

Et in viculis eius. Vocantur viculi parua rura, villę autem dicuntur rura maiora, vrbes verò vocantur

G loca murata.

Et in cunctis suburbanis Saron. Suburbana dicuntur esse loca coniūcta vrbi, scilicet, habitatio iuxta vrbē extra muros, & dicuntur suburbana, vel dicūtur suburbia, quasi suburbe posita, quia incipiunt computari a mœnibus vrbis. Sic enim vocantur suburbana spacia duorum millium passuum, quę dabantur cuilibet vrbi Leuitarum, & computabantur incipiendo a mœnibus vrbis per circuitum, de quo Numeri 35. & Iosue 21. Saron est nomen montis vltra Iordanem, & possunt vocari suburbana Saron per Metaphoram loca adiacentia monti Saron per circuitum, & in omnibus istis habitauerunt filij Gad.

Vsque ad terminos. Idest, vsque ad terminos sortis Gad, quasi dicat, isti principes supra nominati posse-

H derunt totam terram Gad a termino vsque in terminum.

Omnes hi numerati sunt in diebus Ioathan regis Iuda. Hic declarat ad quid positi fuerint omnes principes, qui supra nominati sunt, & dicitur ꝙ omnes isti nominati sunt in diebus Ioathan, quasi dicat, ad hoc positi fuerunt hic, vt sciatur, qui fuerunt principes in computatione illa tribus Gad, quę facta est tempore Ioathan. Nam quandocunque fiebat computatio personarum alicuius tribus, diuidebatur per familias, & familię per domos, & in qualibet familia, & domo po-

I nebatur vnus princeps, & sub illo fiebat computatio domus suę, vel familię: ideo ad hoc in omni computatione oportebat pręsupponi principes, & quia cōputatio ista fuit aliquid famosum, posuit Esdras principes, qui fuerunt in ea: iste Ioathan, de quo hic fuit rex Iuda, & fuit regis Ozię filius: fuit autem vir excellens, & bellicosus, de quo patet sequ. lib. cap. 27. & 4. Regum 16. *Et in diebus Ieroboam regis Israel.* Etiam facta est computatio tribus Gad in diebus Ieroboā. Fuit aūt duplex Ieroboam rex Israel, quidā fuit primus rex Israel, qui fuit seruus Salomonis, & in diuisione regni constitutus est in regem super decem tribus, & fecit vitulos aureos. tertio Regum 12. Secundus fuit Ieroboam filius Ioas rex Israel, & fuit vir valde famosus in bellis, & liberauit Israelitas de manu Syrorum, restituitque eis ciuitates ablatas. quarto

K Regum 14.

An numerationes, quæ fuerunt factæ tempore Ioathan, & Ieroboam fuerint eædem. *Quæst.* XXIII.

Quaeritur an ista numeratio trib' Gad, quę facta est tempore Ioathan, & illa quę facta est tempore Ieroboam fuerint eadem. Rn̄dent quidam, ꝙ non, quia Ieroboam fuit multo tp̄e ante Ioathan, vt patet ex ꝓcessu tertij & quarti Regum. Rn̄dendū est, ꝙ Ieroboam fuit duplex rex Israel, vt dictum est nunc, & primus eorum vocabatur filius Nabath, qui peccare fecit Israel, & secundus erat filius Ioas: hic autem non appa-

ret sub quo horum fuerit. Si enim dicamus, ꝙ fuit tẽpore primi Ieroboam impossibile fuit, ꝙ esset eadem computando, quia a principio regni Ieroboam vsque ad principium regni Ioathan fuerunt anni ducenti, & duo, vt patet computando tempora omnium regum intermediorum: nam Ieroboam cępit regnare in eadem die in Israel, in qua cępit Roboam in Iuda. 3. Regum 12. regnauit autem Roboam 17. annis: eodem lib. cap. 14. & Abia tribus: eodem lib. capit. 15. & Asa. 41. eod. cap. & Iosaphat vigintiquinque: eod. lib. cap. vlt. & Ioran octo. 4. Reg. 8. Ochozias vno, eo. ca. Athalia sex seq. lib. cap. 22. Ioas quadraginta. 4. Reg. 12. Amasias viginti nouem: eod. lib. capit. 14. Azarias quinquaginta duobus: eod. lib. ca. 15. & tunc incepit regnare Ioathan, & isti anni sunt ducenti, & duo: si autem accipiatur, ꝙ fuerit alius Ieroboam, scilicet, filius Ioas tunc videtur esse dubium, an tempore eius potuerit fieri ista computatio, ita ꝙ esset eadem cũ computatione, quę facta est tempore Ioathan. Nicolaus autem dicit, ꝙ ista computatio fuit eadem, quia Ioathan, & Ieroboam fuerunt contemporanei: ideo in fine regni Ieroboam, & principio regni Ioathan quod esset idem tempus. fuit ista computatio. Et patet hoc, quia inter finem regni Ieroboam, & inter principium regni Ioathan fuerunt anni quindecim solum: nam cępit regnare Zacharias filius Ieroboam anno 38. Ozię. 4. Reg. 15. & tunc mortuus est Ieroboã anno quintodecimo: eo. c. Dicit aũt, ꝙ in istis quindecim annis potuit coincidere Ioathã cum Ieroboã, eo ꝙ cępit regnare Ioathan ante mortem patris sui Ozię, qui fuit Ozias leprosus, & postquam percussus est gubernauit semper Ioathan palatium: eo. c. & sic si Ioathan inciperet regnare saltem decem, & sex annis ante mortem patris sui Ozię, coincideret in vno anno cum Ieroboam rege Israel, quia vltimus vnius esset primus alterius. Sed dicendũ vr̃, ꝙ nõ fuit eadẽ computatio, quę facta est sub Ieroboam, & sub Ioathan, eo ꝙ intelligitur hic de Ieroboam primo; nã cũ fuerint duo, & non exprimitur quis illorum fuerit, debet intelligi de illo, qui per excellentiam vocatur Ieroboam, & istud competit primo Ieroboam, quia ille fuit valde famosus, eo ꝙ ipse fuit primus rex Israel in diuisione regni. Etiã fuit valde famosus pp peccata magna, quia ipse fuit principium idolatrię oĩum regum Israel. Ideo qñcunque dr̃ de aliquo rege Israel, ꝙ erat malus subdit, ꝙ secutus est viam Ieroboam filij Nabath, qui peccare fecit Israel. Sic patet ex toto processu 3. & 4. Regum, quia toties hoc dr̃, quot reges Israel fuerunt, & adhuc pluries. Secundo patet, quia dato, ꝙ vellemus, ꝙ fuerit facta ista computatio tempore secundi Ieroboam, sicut vult Nicolaus, nõ stat, nã non potuit coincidere Ioathã cum Ieroboã, quia iste Ieroboam regnauit annis quadraginta vno. 4. Reg. 14. & tamẽ anno vigesimo septimo regni sui cępit regnare Ozias in Iuda: eod. lib. cap. 15. manent ergo tredecim, vel quatuordecim anni, in quibus coincidit regnum Ozię cum regno Ieroboam, & tamẽ Ozias regnauit quinquaginta duobus annis: eodem cap. de quibus subtrahendo quatuordecim manebũt triginta octo vsque ad mortem Ozię, & tunc cępit regnare Ioathan, & tamen Ioathan non solum nõ regnauit triginta octo annis ante mortem Ozię: immo etiam non erat natus tanto tempore ante mortem eius, quia Ioathan erat annorum vigintiquinq; quando cępit regnare: eod. cap. ideo non potuit coincidere cum Ieroboam. Tertiò patet, quia dato, ꝙ computemus secundum ꝙ vult Nicolaus, scilicet, ꝙ quindecim anni fuerint inter mortem Ieroboam, & Ozię, adhuc non potuit coincidere Ioathan cum Ieroboam, quia oporteret tũc, ꝙ saltem decem, & sex

A annis ante mortem Ozię Ioatham regnaret pro eo, & gubernaret palatium, & tamẽ hoc non potuit esse quia Ioathan erat vigintiquinque annorum, quãdo mortuus est Ozias, & ipse cępit regnare, de quibus subtractis decem, & sex manent nouem, & sic oporteret ꝙ quando regnare cępit, vel gubernare palatiũ Ioatham loco patris sui, esset annorum nouem ad plus: & tamen hoc non videtur possibile, quia ipse positus est, vt suppleret vices patris: nam dicitur 4. Reg. 15. & seq. lib. cap. 26. ꝙ gubernabat palatium, & iudicabat populum terræ. Puer tamen nouem annorũ non poterat iudicare populum cum vix intelligat seipsum, ideo dicendum, ꝙ etiam quantum ad hoc nõ poterat coincidere. Quartò patet, quia dicitur hic, &
B in diebus Ioathan regis Iuda, in quo significatur, ꝙ iam rex erat quando ista computatio facta est: de regno tamen suo non est dubium, quin possit coincidere cum regno Ieroboam. Dicendum igitur, ꝙ nullo modo potest dici fuisse hic vnicam computationem sed duas: & tamen tunc videtur dubium, sub quo Ieroboam ponemus primam computationem istarũ: dicendum videtur vno modo, ꝙ deberet poni sub primo Ieroboam, & hoc propter duo. Primo quia videtur hic debere intelligi Ieroboam ille, qui per excellentiam sic vocatur quod magis competit primo quàm secundo, vt supra probatum est. Secundũ est, quia si ponatur vna computatio tempore Ieroboã,
C & alia tempore Ioatham, & fuerit ille secundus Ieroboam, erit modicum tempus inter vnam computationem, & aliam, & non videtur, ꝙ in breui tempore fierent multę computationes.

In ꝯrium aũt est vna rõ. s. quia dr̃ hic, ꝙ oẽs isti fuerunt numerati in diebus Ieroboam, & Ioathan: ideo vtrique fuerunt in ambabus computationibus: & tñ hoc non põt esse si fuerit vna computatio istarũ tpe primi Ieroboam: ideo vr̃ ꝙ fuit tempore secundi. Et hoc tenendum est, quia aliàs non posset bene saluari litera, quę dicit oẽs hi numerati sunt in diebus Ioathan regis Iudę: & in diebus Ieroboam regis Israel. Ad primã rõnem in ꝯrium dicendum, ꝙ rõnabilius erat accipi Ieroboam pro primo, q̃ pro secũdo,
D qñ non apparet pro quo accipiatur: & quia tamẽ hic indirecte apparet accipi debeat pro secundo Ioathã, non accipiet pro primo. Ad secundã dicendum, ꝙ aliqñ ex causis nouiter emergẽtibus fit computatio frequenter in breui tpe, sicut in secundo anno ab exitu de Aegypto facta est computatio oĩum Israelitarũ in deserto: anno quadragesimo ab exitu de Aegypto facta est alia computatio. Num. 26. potissimè, qa hic potest esse satis magnum tempus inter vnam cõputationem, & aliam, vt si dicamus primam computationem istarum fuisse factam primo anno regni Ieroboam, & secundam fuisse factam anno vltimo regni Ioathan: nam fuit tps intermedium nonaginta, & quinque annorum. Quod patet quia a principio
E regni Ieroboã vsque ad principium regni Ozię fuerunt anni 27. 4. Reg. 15. Ozias autem regnauit annis quinquagintaduobus: eod. cap. & Ioathan annis decem, & sex: eod. cap. qui sunt nonaginta, & quinque. Sed adhuc dicendũ, ꝙ nõ fuerunt tot anni inter vnã cõputationẽ, & aliã, qa nõ posset idẽ homo tpe illo viuere in principatu annis nonagintaquinque.

An verum sit, quòd viri de tribu Gad habitauerint in terra Galaad. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ viri de tribu Gad habitauerũt in terra Galaad: nam terra Galaad possessa fuit a dimidia tribu Manasse: Deuter. 3. & Iosue. 13.

Respondendum, ꝙ terra Galaad est quędam prouincia magna, quæ est in circuitu cuiusdam montis nomine Galaad, & ille mons protenditur ab Oriente in Occidentem, & vna medietas terrę Galaad est ad partem Meridianam montis illius, & alia medietas est ad partem Aquilonarem: illa autem medietas, quę est Meridiana fuit data tribui Ruben, & Gad: medietas autem Aquilonaris fuit data tribui Manasse, vt patet Deuteron. 3. scilicet, terram possedimus vsq; ad mediam partem montis Galaad, & ciuitates illius dedi Rubē, & Gad: reliquam autem partem Galaad tradidi dimidię tribui Manasse.

Idem patet Iosue 13. vbi in sorte dimidię trib' Manasse ponitur medietas terrę Galaad, & cum hic dicitur, quòd isti principes habitauerunt in terra Galaad, intelligitur de illa medietate, quę est ad Meridiem montis.

An principes Gad habitauerint in Basan. *Quæst.* XXV.

QVAERITVR Vlterius quomodo dicitᷓ hic, ꝙ habitauerunt isti principes Gad in Basan, quia ista terra pertinuit ad mediam tribum Manasse: Deuteronom. 3. & Iosue 13. Aliquis dicet, ꝙ sic fuit de Basan, sicut de terra Galaad, scilicet, ꝙ eēt diuisa in duas partes, & vna medietatem haberet tribus Gad, & aliam medietatem dimidia tribus Manasse.

Sed dicendum, ꝙ non stat, quia totam terram Basan tenuit dimidia tribus Manasse. Deuter. 3. scilicet. Reliquam autem partem Galaad, & omnem Basan regni Og tradidi dimidię tribui Manasse. Aliquis dicet, ꝙ verum est, ꝙ Manasses tenuit omnem Basan, quę erat in terra regis Og, sed non omnem Basan absolutè, quia aliqua pars Basan erat extra regnum Og, & patet, quia litera dicit: Deuter. 3. & omnem Basan regni Og. Sed dicendum est, ꝙ hoc non stat, quia tota terra Basan erat intra regnum Og; vt patet Iosue 12. scilicet, Og dominatus est in monte Hermon, atque in vniuersa Basan, vsque ad terminos Gessuri: ergo non potest poni talis distinctio de Basan, sicut ponebatur de terra Galaad. Sed dicendum est, quòd tota terra Basan erat in regno Og, & illa data est dimidię tribui Manasse, & tamen aliqua pars parua illius data est tribui Gad, & illa quasi pro nulla computatur: ideo dicitur, quòd dimidia tribus Manasse habuit totam terram Basan, eo quòd per defectū istius particulę nihil videbatur deficere dimidię tribui Manasse de tota Basan, & illa pars paruula erat, quę nūc tenebatur a tribu Gad, in qua habitabant isti principes filij Ruben. Hic incipit Esdras enarrare historiā illam, quę supra inchoata est de bello Israelitarum contra Agarenos, quia ibi tacta est, sed non enarrata, & dicitur.

Filij Ruben, & Gad, & dimidię tribus Manasse, viri bellatores, scuta portantes, & gladios, & tendentes arcum, eruditique ad pręlia quadraginta quatuor millia, & septingenti sexaginta procedentes ad pugnam, Dimicauerunt contra Agarenos. Ithuræi verò, & Naphæi, & Nodab præbuerunt eis auxilium. Traditique sunt in manus eorum Agareni, & vniuersi, qui fuerunt cum eis, quia Deum inuocauerunt, cum præliarētur, & exaudiuit eos, eo quòd credidissent in

F eum. Ceperuntque omnia, quę possederant Camelorum quinquaginta millia, & ouiū ducenta quinquaginta millia, asinos duo millia, & animas hominum centum millia. Vulnerati autem multi corruerunt. Fuit enim bellum Domini. Habitaueruntque pro eis vsque ad transmigrationem.

Filij Ruben, & Gad, & dimidæ tribus Manasse. Dicitur de istis duabus tribubus, & dimidia, eo quòd omnes simul habitabant in eadam terra vltra Iordanem, & quòd omnes istę simul pugnauerunt contra Agarenos, vt patet hic.

G *Viri bellatores.* Idest, viri apti ad bellum, & exercitati in armis, & maximè competit hoc tribui Gad, quia in ea erant fortissimi bellatores: vnde in benedictionibus, quas dedit Moyses super omnes tribus, quando mortuus est laudatur tribus Gad de fortitudine belli: Deuteron. 33. scilicet, Benedictus in latitudine Gad: quasi Leo requieuit, cepitque brachium, & verticem, idest, vno ictu gladij abscidit caput, & brachium, scilicet, medietatem corporis. Etiam Iacob ī benedictionibus suis locutus est de bellis Gad, scilicet, Gad accinctus pręliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum: Genes. 49. Vocantur isti bellatores ab actu bellandi, quia ista vice omnes simul pugnauerunt. *Scuta portantes, & gladios.* Ista erant arma, quibus maximè vtebantur isti: nam omnes agebant pedestre bellum: cum tempore, quo factū fuit

H istud bellum in diebus Saulis, nondum cępisset vsus equorum ad bellum in terra Israel, sed cępit iste vsus tempore Dauid, de quo declaratum est primo Reg. 13. & 2. Regum 8. In Hebręo habetur.

Scutum portantes, & gladium. Et ponitur singulare pro plurali, quia non poterant plures homines portare vnum scutum, vel vnum gladium: & sic sępe fit in Hebręo, nā mutantur numeri. *Et tendentes arcum.* Etiam iste modus pugnandi erat satis vsitatus inter antiquos, & potissimè ꝯ Agarenos, ꝯ quos pugnauerunt nunc isti Israelitę: nam pater illorum Ismahel

I fuit sagittarius: Gen. 21. c. Moratus est ī solitudine factusque est iuuenis sagittarius. *Eruditique ad prælia.* Omnes isti quorum summa ponitur hic, erāt experti in bellis, ideo processerunt nunc confidenter cōtra Agarenos. *Quadraginta quatuor millia, & septingenti sexaginta procedentes ad pugnam.* Scilicet, omnes, qui nunc pugnauerunt ꝯ Agarenos erant vsque ad summam istam. Verum est, ꝙ in istis duabus tribubus, & dimidia plures erant viri bellatores quàm isti, & tamen isti erant electi, cum dicantur, ꝙ erant eruditi ad prælia: ideo isti soli præcesserunt nunc ad bellum.

Dimicauerunt contra Agarenos. Non vocauerunt isti alios Israelitas in adiutorium suum ꝯ Agarenos, quia putauerunt se sufficere ad pugnādū ꝯ illos, ꝑ robur,

K & experiētiā bellicā, vel fortè noluerūt vocare alios, quia si adiuuarēt eos vellēt habere partē de terra, quā tenebant Agareni, & hoc nolebant duę tribus, & dimidia, ideo neminem vocauerunt. *Ithuræi verò, & Naphæi, & Nodab præbuerunt eis auxilium.* Ista litera est ambigua, quia non vr̄ ad quid referatᷓ illud relatiuum eis: an ad Israelitas, an ad Agarenos, iō aliq dicūt, ꝙ istę tres gentes venerunt in auxiliū Israelitarū: alij autem dicunt, ꝙ venerūt in adiutoriū Agarenorū, sed dicendū, ꝙ venerūt in auxiliū Agarenorum, & patet primò ex ꝯdōne relatiui, qa semꝑ debet referri ad īmediata, nisi aliud apꝑeat ex snīa: & tn̄ hic agitᷓ magis īmediatè de Agarenis, ꝙ̄ de Israelitis: iō intelligitᷓ de eis. Scdò patet, qa si duę trib', & dimidia voluissent hr̄e aliquos

aliquos auxiliatores contra Agarenos: verisimilius est, quòd petiuissent illud ab alijs Israelitis cognatis suis: & tamē de illis nullus iuit in bello isto cum duabus tribubus, & dimidia: ideo null⁹ iret de extraneis, scilicet, de Ithurçis, & Nаphęis. Tertiò patet, quia videtur quòd isti adiuuerint Agarenos, quia dicitur in litera, traditi sunt in manus eorum Agareni, & vniuersi, qui fuerunt cum eis: ergo auxiliatores erant Agarenorum, & non Israelitarum. Quartò patet, quia isti Ithurçi, & Naphęi erant cognati Agareno-
Quæst. 27. rum: immo etiam ipsi erant Agareni, vt declarabitur infra. ideo non est verisimile, quòd contra cognatos suos prębererent auxilium hostibus. Nam dato, quòd sit possibile, tamē verisimilius est, ꝙ prębererent auxilium cognatis suis contra hostes, quàm hostibus cōtra cognatos suos: & sic dicendum est, ꝙ isti auxiliū prębuerunt Agarenis, & non Israelitis.

Traditique sunt in manus eorum Agareni. Scilicet, victi sunt ab Israelitis, & non solum vicerunt eos occidendo, & effugando de terra, sed quod maius est, partem maximam istorum viuentem, scilicet, centum millia ceperunt hominum infra in litera, & hoc est propriè tradi in manus alterius, quando viuens quis capiatur ab hoste. *Et vniuersi, qui fuerunt cum eis*. Isti erant Ithurçi, & Naphçi, qui adiuuerunt Agarenos, & etiam ipsi occisi sunt in bello, & capti sunt viuētes ab Israelitis, sicut Agareni. *Quia Dominum inuocauerūt cum prœliarentur*. Scilicet, ideo pręualuerunt Israelitę contra Agarenos, quia inuocauerunt Dominum: nā cum essent in bello fortè timuerunt, & inuocauerūt eum, quia Agareni erant multi, & sic quamquam isti Israelitę essent viri fortes, & exercitati ad bellum, magis consecuti sunt victoriam ex adiutorio Dei speciali, q̃ ex fortitudine sua, vel peritia bellica, ideo dicitur infra, quòd fuit bellum Domini. *Et exaudiuit eos*. Scilicet, adiuuando eos contra Agarenos, sicut petebāt. *Quia credidissent in eum*. Refertur ad exauditionem, idest, ideo exauditi sunt, quia habuerunt confidentiā de Deo, quòd liberaret eos, nam istud est, quòd requritur ad hoc, quòd consequatur homo a Deo quod petit, scilicet, quòd credat certissimè, quòd Deus faciet, scilicet, quòd facere potest, & etiam quòd tanta est sua bonitas, quòd faciet, & qui non habet istam fidem certam non potest consequi a Deo quod petit, sic patet Iacobi cap. 1. scilicet. Postulet autem in fide nihil hęsitans: qui enim hęsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circunfertur: nō ergo existimet homo ille, quòd accipiat aliquid a Domino: & Christus dixit ad Apostolos, quòd propter infidelitatem suam non potuerant eijcere quendam dæmonem de corpore hominis: Matth. 17. isti Israelitæ confidenter petiuerunt nunc a Deo, & bono corde, & fortè vouerunt aliquid se daturos, sicut Iabes petiuit a Domino, quòd liberaret eum de manu hostiū, & vouit aliquid pręcedenti capit. *Ceperunt omnia, quæ possederant*. Ponitur pręda magna, quam consecuti sunt Israelitæ ex bello isto: nam occiderunt omnes Agarenos, & acceperunt eos: ideo omnia, quæ illi possidebant prouenerūt eis, idem etiam fuit de illis, quę possidebant Ithurçi, & Naphçi, qui adiuuerunt Agarenos contra Israel.

Camelorum quinquaginta millia. Magna multitudo nimis camelorum fuit, eo quòd terra illa abundat nimis in Camelis super omnes terras, & etiam in Dromedarijs, & de hoc dicitur Isa. 60. Inundatio Camelorum operiet te, Dromedarij Madian, & Epha. Et istæ terræ sunt coniunctæ terræ Chanaan, & sic veniebat ex illis inundatio Camelorum, quę operiebat terram Chanaan. In terra etiam Israel erant multi cameli, & tamen maior erat multitudo in terra Aga-

A renorum, & quia nunc consecuti fuerunt isti omnes Camelos Agarenorum consecuti sunt tantam multitudinem.

Asinos duo millia. In contrarium autem fuit in bello, quod fecerunt Israelitę contra Madian: nam non ceperunt aliquem Camelum, & ceperunt sexaginta millia asinorum: Numeri 31. & animas hominum centum millia, scilicet, acceperunt centum millia hominum viuētium, cęteri autem in bello occisi sunt, & computantur hic animę, tam pro paruulis, quàm pro mulieribus, & pro viris: nam de mulieribus, & paruulis esset maior multitudo, quę euaderet, eo ꝙ
B isti non pugnant: de viris autem adultis plurimi perirent in bello.

Vulnerati autem multi corruerunt. Dicitur hoc ad tollendum dubium, scilicet, quòd aliquis putaret, quòd in tota terra Agarenorum, & auxiliatorum suorum non fuerunt nisi centum millia hominum, tam in paruulis, quàm mulieribus, & viris: & isti viuentes. Illi autem qui mortui sunt in bello erant plurimi.

Fuit enim bellum Domini. Idest, specialiter fuit istud bellum Dei: ponitur hoc ad tollendum dubiū, quia aliquis diceret quomodo potuerunt Israelitæ cum essent pauci, scilicet, quadraginta quatuor millia pugnare contra tantam multitudinem, & pręualere, &
C accipere tot captiuos? Et dicitur, quòd hoc fuit, quia bellum Domini fuit, idest, Deus adiuuit illos.

Habitaueruntque pro eis vsque ad transmigrationem. Scilicet, duę tribus, & dimidia occupauerunt terram Agarenorum occisis illis, & expulsis, & habitauerūt in illa, & durauit istud vsque ad transmigrationem, idest, vsquequo ipsi translati sunt de terra sua in terram Assyriorum.

Sciendum autem, quòd tres fuerunt transmigrationes Iudęorum. Prima fuit per Thelgatphalasar regem Assyriorum, & iste inchoauit transmigrare Israel, sed non compleuit: nam transtulit habitatores Galilęę, & terram Nephthali, & terrā Galad, in qua habitabant duę tribus, & dimidia: de hac transmigra
D tione. 4. Re. 15. & facta est ista, dum regnaret in Israel Phacee filius Romelię, & in Iuda regnabat Ioathan. eod. cap. Secunda transmigratio fuit facta per Salmanasar regem Assyriorum. Ipse enim transtulit omnes decem tribus Israel cum rege suo Oseę filio Ela: & ex illo tempore desijt esse regnum Israel, quia nulli manserunt ferè. De hoc. 4. Reg. 17. Pauci tamen effugerunt manus Salmanasar non quidem aliqua tribus integra, sed partes tribuum, scilicet, aliqui viri de Ephraim, & aliqui de Simeon, & sic de cęteris tribubus, vt patet seq. lib. cap. 34. Et isti cum essent pauci non ausi fuerunt super se regem constituere, sed adhęserunt regno Iuda, & facti sunt tamquam pars eius, vt declaratum est. 4. Regum 23. Tertia transmi-
E gratio fuit per Nabuchodonosor regem Chaldęorum, & in hac transmigrauit totum regnum Iuda in Babylonem. s. tribus Iuda, & Beniamin, & illi, qui de alijs tribubus habitabant tunc in terra illa, & nō mā-serunt tunc aliqui in terra nisi viri pauci, & pauperes, vt essent agricolę, & vinitores. 4. Reg. 4. & 25. Sed adhuc ista transmigratio diuisa est in duas, quia primo transmigrauit Ioachin rex in Babylonem, & cum eo decem millia virorum. 4. Reg. 24. postea regnauit Sedecias annis vndecim, & in fine regni illius transmigrauit totus Iuda, & Beniamin per Nabuchodonosor, & Nabuzardam principem militiæ. 4. Regum vigesimoquinto. & sic sunt transmigrationes quatuor: Viri de primis duabus transmigrationibus nūquam redierunt, sed manserunt in terra Assyriorū, & manent vsque hodie. De transmigrationibus autē alijs duabus redierunt plurimi: nam post septuaginta annos,

ta annos, sicut prædixerat Ieremias. cap. 25. redierunt omnes quotquot voluerunt redire de Babylone, qa rex Cyrus dedit eis potestatem ad redeundum in Ierusalem, & ędificandum templum Domino, vt patet primo Esdrę 1. De ista transmigratione, de qua dicitur hic, dicendum ꝙ fuit prima: nam non potest esse tertia, neque quarta, eo ꝙ illa fuit transmigratio virorum de regno Iuda, vt declaratum est. Istę autem duæ tribus, & dimidia erant de regno Israel: non etiã fuit hoc in secunda transmigratione, quia in prima transmigrauerunt habitantes in terra Galaad. quarto Regum 15. & tamen duę tribus, & dimidia habitabant in terra illa, vt patet Numeri 32. & Deuteron. 3. & supra in litera. Secundò patet, quia prima transmigratio facta est per Thelgatphalasar. 4. Reg. 15. Secunda verò per Salmanasar. 4. Regum 17. & tamen ista facta est per Thelgatphalasar: nam dicitur infra in litera, ꝙ propter peccata istorum Deus suscitauit contra eos spiritum Phul regis Assyriorum, & Thelgatphalasar, & trãstulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse: ideo manserunt isti in prima transmigratione, & vsque ad tempus illud tenuerunt terram Agarenorum, & tenuissent maioti tempore, nisi fecisset eos transmigrare rex Assyriorum.

Quanto tempore terram Agareneorum isti posse- derunt. Quæst. XXVI.

QVAERITVR Quanto tempore possederunt isti terram Agarenorum.

Respondendum est, ꝙ fuit factum bellum tempore regis Saulis, sed non constat, in quo tempore regni eius etiam trãslati sunt isti Israelitæ tempore Ioathan: & tamen non constat, quo tempore eius: computando tamen regnum vtriusque fuerunt quasi trecenti, & sexaginta anni, vt aliqui volũt, vel magis trecenti, & quadraginta: nam Saul regnabat cum factũ est istud bellum, vt patet supra in litera. Ipse autem regnauit annis quadraginta. Act. 2. Deinde Dauid annis quadraginta. 3. Regum 2. & Salomon totidem. 3. Regum 11. Roboam autem decem, & septem. 3. Regum 14. Abias autem annis tribus, eodem lib. cap. 15. Asa autem annis quadraginta vno: eodem capit. Iosaphat verò annis vigintiquinque: eodem lib. cap. vltimo. Ioram verò annis octo. 4. Regum 8. Ochozias autem anno vno: eodem cap. Athalia annis sex: sequenti lib. capit. 22. Ioas autem annis quadraginta. quarto Regum 12. Amasias verò annis vigintinouẽ: eodem lib. cap. 14. Azarias autem annis quinquaginta duobus: eodem libro, capit. 15. Ioathan autem annis decem, & sex: eodem capit. qui simul sunt anni trecenri quinquaginta octo, & hoc fere tempore potuerunt duę tribus, & dimidia possidere terram Agarenorum: deinde Agareni redierunt ad possidendũ terram suam, vel ad quas gentes deuenerit non apparet.

Quænam gentes fuere Ithuræi, & Naphæi. Quæst. XXVII.

QVAERITVR Quę fuerunt gentes isti, quæ habentur hic, scilicet, Ithurei, & Naphęi, qui prębuerunt auxilium Agarenis.

Respondent aliqui Doctores nostri, quòd iste fuerunt duę gentes de habitantibus in terra Chanaan, vel prope, quorum vna vocabatur Ithuręorũ, de qua videtur dici Lucę 3. quòd fuit Philippus frater Herodis Tetrarcha Ithuręę, & Trachonitidis regionis, & sic volunt, ꝙ gens Naphęorum fuerit alia similis, & isti dicunt, ꝙ Ithuręi venerunt in auxilium

F Israelitarum, quia erant in terra sua, & sic quando dicitur in litera Ithurei, & Naphęi prębuerunt eis auxilium: intelligunt isti de Israelitis: nam secundum literam videtur posse referri ad vtrumque: alij autem tenent, ꝙ Ithurei, & Naphęi fuerunt filij Ismahelis: ideo dicunt, ꝙ isti Agareni, quibus prębuerunt auxilium non fuerunt filij Agar deriuati per Ismahelem, sed fuerunt filij Ceturæ, quę est eadem cum Agar, & istud tenent Hebręi, & sic cum fuerint sex filij Ceturæ putant, ꝙ ex omnibus illis, vel ex aliquibus eorum nominati fuerint Agareni. Alij tenent ꝙ isti Ithurei, & Naphęi fuerint filij Ismahelis, & etiam Agareni

G fuerint filij eius, & tamen dicunt, ꝙ vocantur Agareni illi, qui de Ismahele descenderunt per vnum filium eius Cedina.

Dicendum tamen, ꝙ nulla istarum trium positionum est conueniens, sed est addenda quarta, scilicet, ꝙ Ithurei, & Naphęi fuerunt filij Ismahelis, & etiam Agareni fuerunt filij eius, & nominantur Agareni omnes filij Ismahelis, qui fuerunt duodecim principes: Genes. 25. & supra primo: & ab his nominatæ sunt gentes duodecim, vel familię, & omnes erant Agarenorum, quod patet, quia Agareni dicuntur ab Agar, & illa fuit mater Ismahelis: Genes. 16. & 21. ideo necesse est omnes filios Ismahelis vocari Agarenos: Ithurei autem, & Naphęi sunt filij Ismahelis,

H quia Ithurei appellantur ab Ithur, & Naphęi a Naphis, & isti fuerunt duo filij Ismahelis, supra primo, & Genes. 25.

Dicendum tamen ꝙ non vocantur Ithurei, & Naphęi hic Agareni, eo ꝙ gentes, contra quas pugnabant Israelitę vocantur Agareni, & si Ithurei, & Naphęi venerunt in auxilium Agarenorum, & nihil per hoc declararetur: ideo gentium illarum, quas pugnabant Israelitę non expressa sunt nomina specialia, sed vocati sunt Agareni nomine generali. Istarum autem duarum gentium expressa sunt nomina propria, scilicet, ꝙ essent Ithurei, & Naphęi, quamquàm etiam essent Agareni. Alia etiam causa fuit,

I quia hic ponuntur tres gentes, quę prębuerunt auxilium Agarenis, scilicet, Ithurei, & Naphęi, & Nodab: & duę primę gentes sunt Agareni: tertia autem non, quia non venit ab aliquo de duodecim filijs Ismahelis: ideo non potuit hic dici conuenienter, ꝙ Agareni prębuerunt eis auxilium, quia non erant omnes Agareni, sed posita fuerunt nomina propria istarum gentium, vt per hoc sciatur, qui essent Agareni, & qui non: ista positio est vera. Alię autem tres nõ possunt stare. De prima patet, quæ dicebat Ithureos, & Napheos fuisse gẽtes veniẽtes in auxiliũ Israelitarũ: nã manifestũ est, ꝙ Ithurei dicũtur ab Ithur, & Naphęi a Naphis, & tamen Ithur, & Naphis sunt filij Ismahelis, & nepotes Agar, ideo non poterant esse gẽtes alienigenarum. Item non stat, quia dicitur, ꝙ ve-

K niebant isti in auxiliũ Israelitarũ, & tñ probatum est supra, ꝙ non veniebant in auxiliũ eorum, sed in auxilium Agarenorum. Secunda positio non stat, quia ista vult, ꝙ Agareni sint de filijs Cetura, & ꝙ Cetura, & Agar sint eadem mulier: & tamen istud improbatum fuit supra in quadam quęstione. Tertia positio non stat, quia ista vult, ꝙ descenderint tam Ithurei, & Naphæi, q̃ Agareni per Ismahelem ab Agar, & tamen volunt, ꝙ solum vocarentur Agareni descendentes ab vno filio Ismahelis, scilicet, Cedma: hoc tamen est rationabile, quia Agareni vocantur propter Agar, & tamen Agar fuit mater respectu omnium descendentium de Ismahele, quia fuit mater Ismahelis, ideo omnes filij Ismahelis vocabuntur Agareni, & sic tenendum est.

An bellum istud fuerit bellum Domini. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quod bellum istud fuit bellum Domini. Respondendum, quod loquendo generaliter omnia bella sunt bella Dei, eo quod non pendet ex voluntate humana, vel ex fortitudine, quod euentus bellorum talis, vel talis sit, sed sicut Deus iudicat, ita fit. Sic patet 1. Macha. 3. scilicet, sicut fuerit voluntas Dei in cœlo sic fiet, idest, non est in potestate nostra, sed in potestate Dei cęli, quod moriamur in bello, vel quod preualeamus: dicuntur tamen aliqua bella specialiter fieri a Deo, quando ipse agit totum quod agere deberet hostis. Sic enim dicitur Exo. 14. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis: Idest ipse faciet totum bellum contra hostes, & vos manebitis in silentio, nihil faciētes. Sic enim dicitur Iosue 10. quòd quando stetit Sol pugnauit Deus pro Israelitis: & sic etiam vocantur aliqua bella specialia Domini: vnde est quidam liber bellorum Domini. Num. 21. Hic autem fuit sic, quia Deus fecit aliquid specialiter pro Israelitis ad conferendum eis victoriam, quam alias fortè non habuissent, & hoc poterat esse, quòd incuteret timorem cordibus Agarenorum, vt non auderent stare coram facie Israelitarum. Sic enim faciebat Deus, quando pugnabant Israelitę contra Chananęos: Exodi 23. & Deuteronom. 7. scilicet. Terrorem meum mittam in pręcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris. Vel poterat Deus dare Israelitis vires magnas, & animositatem, vt auderent pugnare cōtra Agarenos, & pręualerēt; quod aliàs viribus suis non facerent: sic patet Deute. 8. scilicet. Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meę hęc mihi omnia prestiterunt; sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse vires tibi præbuerit, vt impleret pactum suum. Vel poterat hoc fieri, quòd Deus percuteret Agarenos quadam cęcitate vel turbatione animi, ita vt non possent se defendere ab Israelitis dato quòd esset paucitas Israelitarum. De cęcitate patet in Syrijs, qui venerunt mandato Benadad regis Syrię ad capiendum Elisęum, & percussit eos Deus cęcitate: duxitque eos Elisęus in vrbem Samarię, & posuit in manu hostium suorum, ita vt potuissent omnes occidi sine periculo. 4. Regū 6. De turbatione mentis patet in Madianitis, qui venerunt ad pugnandum contra Israel: nam iuit Gedeon ad illos per noctem cum trecentis viris habentibus lampades, & tubas in manibus, & turbata sunt castra Madianitarum, & seipsos occidebant: Iudi. 7. Sic etiam fuit in Ammonitis, Moabitis, & Idumęis, qui venerunt ad pugnandū contra regem Iosaphat: nam turbauit eos Deus, ita vt in Meridie non cognoscerent se, & surrexerunt in se inuicem, & se mutuo occiderunt sequenti libro cap. 20. Sic etiam fuit quādo solus Ionathas cum armigero suo iuit ad pugnandum contra infinitam multitudinem Philisthinorū: nam turbauit Deus castra, & non poterant Philisthini resistere Ionathę, sed in breui ipse, & armiger eius occiderunt viros viginti, & fugati sunt reliqui, qui erant in castris: primo Regum 14. vel poterat hoc fieri, quòd Deus terreret ipsos Agarenos in aliquo signo sensibili, vtpote, quòd faceret terram tremere, vel quòd audiretur fragor cęli, sicut factum est contra Philisthinos, qui venerant ad pugnandum cōtra Israel in Masphat: nam dicitur intonuit autem Dominus fragore magno in die illo super Philisthijm, & exterruit eos, & cęsi sunt a filijs Israel. Vel poterat Deus hoc facere terrendo Agarenos, scilicet, faciēdo quod ipsi putarent venire contra se multos hostes in au-

A xilium Israelitarum: & hoc poterat dupliciter fieri, vno modo, quod audirent strepitum multitudinis magnę contra se venientis, & neminem viderēt, & hoc poterat fieri, tam per diem, quàm per noctem. Per noctem quidem sicut fuit quando Syri obsederant Samariam: nam fecit Deus audire sonitum curruū, & equorum in castris Syrię, & dixerunt Syri mercede cōduxit aduersum nos rex Israel reges Aegyptiorum, & Hethęorum, & prę timore fugerunt, & reliquerunt omnia sua in castris. 4. Regum 7. Per diem autem factum est quando pugnauit Dauid contra Philisthinos: nam fecit Deus Angelum quendam, vel multitudinem Angelorum ambulare super cacumina pyrorum, quando incępit Dauid pugnare, &
B audiebatur magnus strepitus, quasi multi bellatores laterent intra pyrorum arbores: & ideo territi Philisthini fugerunt. 2. Reg. 5. & infra 14. Poterat etiam hoc fieri, quòd ipsi Agareni viderent venientem cōtra se magnam multitudinem, vt quia Deus faceret apparere Angelos in corporibus assumptis de aere, & quamquàm non pugnarent saltem terrerent Agarenos ad hoc, quod fugerent. Sic enim fuit quando Syri obsederunt vrbem, in qua erat Elisęus ad capiendum eum: timuitque nimis puer Elisęi: nam tunc fecit Deus apparere multitudinem curruum, & equorum igneorum, & equitum in circuitu montis ad defensionem Elisęi, & dixit Elisęus plures sunt nobiscum, quam cum illis. 4. Reg. 6. Vel poterat fieri, quod
C Deus adiuuaret Israelitas pugnando realiter contra Agarenos, sicut fuit tempore quando stetit Sol orāte Iosue: nam misit ante hoc Deus lapides magnos grandinis super Amorrhęos in descensu Bethorum, & plures perierunt percussi lapidibus, quam occisi gladio Israelitarum: Iosue 10. Multi alij adhuc modi sunt, de quibus aliquid tactum est primo Regum 23. & in quibusdam alijs locis, & per quemlibet istorum poterat nunc istud bellum esse bellum Dei, idest, specialiter factum a Deo.

Filij quoque dimidiæ tribus Manasse possederunt terram a finibus Basan vsque
D Baalermon, & Sanir, & montē Hermon. Ingens quippe numerus erat. Et hi fuerāt principes domus cognationis eorum: Epher, Iesi, & Eliel, Ezriel, & Ieremia, & Odoia, & Iediel viri fortissimi, & potentes, & nominati duces in familijs suis. Reliquerunt autem Deum patrum suorum.

Filij quoque. Hic ponitur tertium principale huius cap. de progenie dimidię tribus Manasse, & dicit Nicolaus quod ponitur de illa incidentaliter, quia fuit in auxilium tribui Ruben in pugna contra Agarenos, & tamen falsum est, sicut probatum est supra in illo
E versu. Filij verò Gad vbi agitur de progenie Gad, & dicitur, *Filij quoque dimidiæ tribus Manasse*. Fuit diuisa ista tribus in duas medietates: nam vna medietas eius habebat pecora multa, ideo voluit cum Ruben, & Gad accipere possessionem in terra Galaad ante Iordanem: sic patet Deuteronom. 3. & Iosue 13. eo quod terra illa erat conueniens alendis pecoribus. Nu. 32. Alia medietas Manasse accepit possessionem in terra Chanaā ad Occidentalem partem Iordanis: simul cum tribu Ephraim. Iosue 17. *Possederunt terram a finibus Basan.* Ponitur hic locus habitationis eorum: deinde ponuntur aliqui principes, & dicitur quod possederunt a finibus Basan. Est enim Basan regio, vt supra dictum est, & non est sensus, quòd possederint a

finibus Basan, idest, quòd non possederint terram Basan: nam tota terra Basan data est dimidię tribui Manasse: Deuterono. 3. & Iosue 13. sed est sensus, quòd possederunt a finibus eius, scilicet, ab vna extremitate eius, & ipsam totam possederunt: & deinde alias terras, dicitur tamen a finibus Basan, quia Basan erat regio maximè Aquilonaris in terra duarum tribuũ, & dimidię, quia est coniuncta terrę Ammonitarũ, & idem est, ꝙ dicatur, ꝙ possederunt a finibus Basan, & ꝙ dicatur possederunt a finibus filiorum Ammon, & ponitur hic terminus inclusiuè, quia terra, quæ ponitur terminus possessionis, est pars possessionis.

Vsque Baalermon. Vnum nomen proprium est, sicut Hieronymus accipit, & est nomen alicuius regionis, & nominatur aliquando in libro Iosue. Sic enim patet Iosue 11. & putant Hebręi, quòd Baalermon dicantur esse duę dictiones, & Baal sit nomen appellatiuum significans vallem, & Hermon sit nomen montis, & sic terminus iste est in valle montis Hermon, & tamen dicendum est, quòd Baalermon est vnum nomen montis: sic patet Iudic. 3. scilicet, (Sydonium Atque Heueum, qui habitabat in Libano de monte Baalermon, vsque ad introitũ Emath:) Nam si voluerimus ibi accipere Baal pro valle. Dicemus de monte vallis montis Hermon, & istud ridiculum est, quia nõ facit sententiam aliquam: ideo oportet, quòd Baalermon sit ibi nomen montis.

Et Sanir. Iste est alius terminus terrę dimidię tribus Manasse, & est nomen montis.

Et montem Hermon. Mons Hermon est alius terminus terrę istius.

Sciendum tamen, quòd Sanir, & Hermon nomina sunt eiusdem montis, vt patet Deuteronom. 3. scilicet. Tulimus terram de manu regũ Amorrhęorum a torrente Arnon vsque ad montem Hermon, quem Sidonij Sarion vocant, & Amorrhęi Sanir: Et sic habet tria nomina: hic tamen dicendum, ꝙ Sanir, & Hermon ponuntur pro duobus montibus, cum ponantur tanquam duo termini terrę illius: potest tamen intelligi dupliciter: vno modo quòd idẽ mons secundum continuationem sit Hermon, & Sanir: & tamen in vna parte vocatur Hermon, & in alia Sanir: & propter hoc ponuntur istę duę partes tanquam duo termini terrę dimidię tribus Manasse. Aliter potest dici, quòd mons Hermon vocatur etiã Sanir, & Sarion: Deuteronom. 3. & tamen istę mõs, Sanir, de quo hic dicitur, est alius ab illo Sanir, & Hermon, de quo dicitur Deutero. 3.

Sciendum autem, quòd hic ponuntur termini terræ istius ab Aquilone, & Occidente: nam terra Basan est terminus a parte Aquilonis, quia cõiungitur terræ filiorum Amon, vt dictum est. Alij autem tres termini, scilicet, Baalermon, & Sanir sunt ex parte Occidentis, quod patet, quia Deuteronom. 3. ponũtur duo termini terræ istius, scilicet, a torrente Arnon est in parte Orientali terrę duarum tribuum, & dimidiæ, vt colligitur Deuteronom. 2. & 3. & Iosue 12. & 13. ideo Hermon est in parte Occidentali, cum isti duo termini ponantur tanquam oppositi: patet etiam quia Iudi. 3. ponitur Baalermon terminus terræ Chanaam: & tamen non potest esse terminus terrę Chanaam, & dimidię tribus Manasse, nisi sit inter vtranque, & tamen tota terra duarum tribuum, & dimidię est Orientalis respectu terræ Chanaam, vt patet Nume. 32. & Iosue primo: ergo Baalermon est terminus Occidentalis dimidię tribus Manasse: & est Orientalis respectu terrę Chanaam.

Ingens quippe numerus erat. Idest, magna erat multitudo dimidię tribus Manasse, & dicitur hoc ad reddendum causam superioris dicti, scilicet, quia dimidia tribus Manasse accepit hæreditatem multam, quę continetur intra istos terminos, & hoc fuit, quia multitudo magna erat, & indigebat magna terra. Sic enim Deus dixerat: Numeri 26. Istis diuidetur terra iuxta numerum vocabulorum in possessiones suas, pluribus maiorem partem dabis, & paucioribus minorem. *Et hi fuerunt principes domus cognationis eorum*. Idest, isti, qui sequuntur, fuerunt principes in domibus, & familijs ipsorum. Domus autem est nomen cognationis, & est minor cognatio, quàm familia, & quàm tribus, vt declaratum est supra. & tamen hic non accipitur domus pro vna domo: prout est sub familia: sed accipitur domus pro tota cognatione dimidię tribus Manasse, & ista non solum est maior, quàm domus, sed etiam maior quàm familia, quia in tribu Manasse fuerunt familię multę, scilicet, octo: Num. 26. & medietas istarum tenuit terram, de qua hic dicitur, & sic erant quatuor familiæ: tamen nominatur hic vna domus, scilicet, quia congregatio istarum familiarum quatuor erat domus. Sic etiã interdum omnes duodecim tribus vocantur vna domus, sicut cum dicitur domus Iacób benedicite Domino. Psalm. 113. & omnes duodecim tribus vocantur domus Iacob, quia descendebant de stirpe Iacob. *Epher, & Iesi*. Iste Epher non est Epher, de quo dicitur supra primo: nam ille fuit de filijs Madian, & ab illo nominati sunt Aphricani. Etiam non est iste Epher, de quo præcedenti cap. quia ille est de tribu Iuda, & iste de tribu Manasse. Etiam iste Iesi non est ille, de quo supra 2. quia ille est de tribu Iuda, & iste non. *Et Eliel, Ezriel, & Ieremia*. Iste Ieremia non est Ieremias propheta, quia Ieremias fuit de tribu Leui: nam sacerdos fuit de sacerdotibus, qui morabantur in Anathoth: Iere. 1. iste autem est de tribu Manasse. Etiam iste fuit multo tempore ante illum, scilicet, tẽpore Ieroboam regis Israel. *Et Odoia, Iediel*. Iste Odoia non est ille, de quo dicitur præcedenti cap. nam ille non fuit de tribu Manasse, sed Iuda, iste autem de Manasse. *Viri fortissimi, & potentes nominati duces in familijs suis*. Scilicet, isti septem fuerunt principes domorum, & familiarum, & fuerunt viri potentes, quia pręerant multis de tribu earum. Hic patet, quòd domus, quę supra ponebatur erat collectio multarum familiarum, cum ibi diceretur, quòd erant omnes isti principes domus cognationis, & hic dicitur, ꝙ sunt principes in familijs.

Isti principes, qui fuerunt, & quo tempore. Quæst. XXIX.

QVAERITVR Qui fuerunt isti principes, & quando. Aliquis dicet, ꝙ fuerunt principes ipsarum familiarum de tribu Manasse. Nã fuerunt in tribu Manasse familię septem: Nume. 26. & fuerunt principes earum septem, & apparet hoc primo, quia dr̃ hic, ꝙ isti erant principes in familijs: & tñ proprie principes familiarum dicuntur esse capita, & isti fuerunt a quibus denominatę sunt familię. Secundò patet, quia hic ponũt septẽ principes, & tot fuerunt principes familiarũ istarũ: Nu. 26. Tertiò patet, quia ponit hic vnus de principibus familiarũ. s. Epher, & tñ manifestũ est, ꝙ ab hoc venit familia Epheritarum 26. Dicendum tñ, ꝙ hoc non stat, quia nõ pñt poni isti primi duces, & capita familiarũ, quia noĩa istorũ nõ cõcordãt cũ noĩbus illarũ. Nullum enim nomen concordat nisi Epher, vt patet comparando ista nomina ad ea, quę hñr Nu. 26. etiã quia poni hic nomina familiarum nihil erat ad propositum. Secundo patet, quia si ponerentur hic capita familiarum non ponerentur nisi tria, vel quatuor, quia in tota tribu Manasse fuerunt septem familiæ:

Numeri 26. & sic medietas Manasse non poterat habere nisi tria, vel quatuor capita familiarum, & tamen hic ponuntur septem: ideo non sunt capita familiarum tribus istius. Ad primā rationem in contrarium dicendum, quòd vocantur isti principes familiarum, & verum est, & tñ nō fuerunt prima capita, sed alij postea deriuati ab illis: nam omni tēpore erāt capita familiarum aliqua ne perderetur principatus, qui fuerat à principio, & habitudo regiminis populi.

Ad secundam dicendum, quòd quamquàm hic fuerunt illi septem, à quibus denominatę sunt familiæ: tamen non fuerunt isti, sed potius sequitur contrarium: nam si isti essent de primis capitibus familiarum, non ponerentur hic cum immediatè tribus Manasse non essent, nisi tres, vel quatuor principes familiarum: etiam quia non consonant nomina istorum, cum nominibus illorum.

Ad tertiam rationem dicendum, quòd quāquàm Epher fuerit caput vnius familiæ, non sunt isti septem capita septem familiarum: nam non potuerunt capita familiarum habitare in terra ista, eo quòd omnes illi viri mortui fuerunt in Aegypto, vel in deserto, & tamen isti principes, de quibus hic dicitur, habitauerunt in dimidia tribu Manasse in terra duorum regum Amorrhęorū. Itē dicendum, quòd iste Epher non sit idem cū illo Epher de quo Nu. 26. quia multi vocabantur sic: sic patet præcedenti cap. vbi quidam in sorte Iudæ vocabatur Epher.

Item patet efficacius, quia iste Epher habuit familiā, quæ habitauit in terra Chanaan, & nō in terra duorum regum Amorrhæorum, quod patet, quia medietas tribus Manasse, de qua hic dicitur habitauit vltra Iordanem ad Orientem cum tribu Rubē, & Gad, vt supra dictum est: & alia medietas habitabat ad Occidentem Iordanis cum tribu Ephraim. Iosue 17. & in sorte illa, quæ erat post Iordanem habitabat familia Epheritarum. Aliqui ergo dicunt, quòd isti principes non fuerunt capita prima familiarum, sed fuerūt principes in familijs: eo quòd tempore quo commissum est bellum contra Agarenos, & isti fuerunt principes tunc omnium pugnantium contra Agarenos, & hoc est rationabile, quia dictum fuit hic immediatè de illo bello. Aliter dicunt, quidam quòd isti erāt principes in dimidia tribu Manasse eo tempore, quo translata est in Assyrios per Thelgatphalasar, & hoc etiam est rationabile. Primo, quia immediatè dicitur de trāslatione istarum duarum tribuum, & dimidiæ in Assyrios. Secundò, quia postquàm ponūtur nomina istorum principum sequitur: Reliquerunt Deum patrum suorum, qui suscitauit contra eos spiritum Phul regis Assyriorum, & Thelgatphalasar, & transtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribuum Manasse. Tertiò patet, quia sic etiam quando computantē supra generationes in tribu Ruben, ponitur generatio vsque ad Berra, & dicitur, quòd illum duxit captiuum Thelgatphalaser rex Assyriorum, & ipse fuit princeps in tribu Ruben. Aliter potest dici, quòd isti principes fuerunt tempore Ieroboam regis Israel, & Ioathan regis Iudæ: quia tunc factæ sunt duæ numerationes istarum duarum tribuum, & dimidiæ: sicut dicitur supra: omnes hi numerati sunt in diebus Ioathan regis Iudæ, & in diebus Ieroboam regis Israel.

Dicendum autem, quòd quāquàm qui libet istorum modus sit satis verisimilis, iste tamen tertius est verisimilior potissimè, quia duo istorū possunt coincidere: nam illi, qui erant principes tempore Ioathan regis Iudæ fuerunt principes quando translatæ sunt istæ duæ tribus, & dimidia in Assyrios, quia tempore Iathan regis Iudæ transtulit Thelgatphalasar duas tribus, & dimidiam in Assyrios 4. Reg. 15. Sciendum

A autem, quòd quamquàm isti septem dicantur principes in familijs, non erat quilibet eorum princeps vnius familiæ, quia in ista dimidia tribu Manasse non erant nisi tres, vel quatuor familiæ, & tñ hic ponuntur septem principes. Erant igitur quidam illorum principes familiarū, alij autē erant principes domorū magnarum in familijs. *Reliquerunt autem Deum patrū suorum*. Istud refertur ad duas tribus, & dimidiam, qa omnes istę peccauerunt: etiam verū est hoc de omnibus tribubus decem Israel, quia peccauerunt, & translatæ sunt in Assyrios, quia tamen hic agitur solùm de duabus tribubus, & dimidia, refertur istud ad illas, &
B dicitur, quòd reliquerunt deum patrum suorū idest, qui benefecerat eis specialiter adducendo illos de Aegypto, & conferendo alia beneficia.

Et fornicati sunt post deos populorum terræ, quos abstulit Dominus coram eis, & suscitauit Deus Israel spiritum Phul regis Assyriorum, & spiritum Thelgatphalasar regis Assur: & transtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse, & adduxit eos in La-
C hela, & in Habor, & Ara, & Fluuium, Gozā vsque in diem hanc.

I *Et fornicati sunt post Deos populorum terræ.* Idest coluerunt deos gentiliū. Accipitur fornicari in Scriptura pro colere idola per Metaphoram, quia sicut femina, quæ relicto viro suo alteri commiscetur, fornicatur: ita qui deserit Deum verum, quem colere tenetur, & colit idola, dicitur fornicari cum idolis, & dicitur fornicati sunt post deos populorum, idest, fornicati sunt sequendo illos. *Quos abstulit Dominus coram eis.* Potest referri ad populos, vel ad deos eorum, scilicet, quòd Deus abstulit populos istos de conspectu Israelitarum, & intelligitur de Chananęis nam ad
D introitum Israelitarum occidit Dominos Chananęos sicut dicitur Exo. 23. Terrorem meum mittam in pręcursum tuum, & occidam oēm populū, ad quem ingredieris. Vel potest intelligi de dijs, scilicet, quia De⁹ destruxit deos istorum populorum, nam ipse destruxit deos Aegypti: Num. 33. cap. Nam, & in dijs eorum exercuerat vltionem. Primus tamen sensus est melior. Significatur in hoc ingratitudo, & stultitia Israelitarum: de ingratitudine patet, quia Deus benefecerat eis auferendo istos populos de terra, vt illam sibi traderet, & tamen ipsi noluerunt Deum colere, qui sibi hoc bonum pręstiterat, sed deos populorum occisorum. De stultitia patet, quia aliquis colitur in Deum, quia extimatur summum bonum, & tamen isti Dij
E populorum non erant summum bonum, sed miseri, cum non potuerint liberare cultores suos de manu Israelitarum: stultum erat ergo tales colere deos, quib⁹ ipsi Hebręi potētiores erāt. Sic. n. fecit Amasias rex Iuda qui pugnās vicit Idumęos, & captos deos illorū in bello adorauit, & Deus misit Prophetam ad increpandum illum, vt diceret, cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua? sequenti lib. capitu. 25. *Et suscitauit Deus.* Posita fuit culpa Israelitarum, quia idola coluerunt: hic ponitur pęna, scilicet, quòd de terra sua translati fuerunt, & hoc fuit per regem Assyriorum, & dicitur, quòd Deus suscitauit reges Assyriorum contra Israelitas, vt transferrent eos de terra sua. *Spiritum Phul regis Assyriorū, & spiritū Thelgatphalasar regis Assur.* Isti fuerunt duo reges Assyriorum, qui persecuti fuerunt Israelitas quousque transtulerunt eos in Assyrios. Primus fuit Phul, qui

non

non transtulit quemquam eorum, sed grauauit eos tributis. Secundus fuit Thelgatphalasar, qui transtulit duas tribus, & dimidiam, & etiam tribum Nephthali 4. Reg. 15. Vocatur vnus istorum rex Assyriorum, & alius rex Assur, & tñ idem est, quia Assyrij dicuntur ab Assur. *Et transtulit Ruben, & Gad, & dimidiam tribum Manasse.* Non solum transtulit istos, sed etiam tribũ Nephtali 4. Reg. 15. Dicitur tamen hic solum de istis, quia Scriptura solum narrat hic stirpem, & gesta duarum tribuum & dimidiæ. *Et adduxit eos in Alam, & Habor, & Ara, & fluuium Gozan.* Ista sunt loca in terra Assyriorum, ad quę translatæ sunt istę tribus, & tamẽ an sint nomina fluuiorum, an vrbium aut regionũ, declaratum est 4. Reg. 18. vbi dicitur collocauit eos in Ala, & in Habor fluuijs Gozã. *Vsque ad diem hanc.* Idest manserũt istę duę tribus, & dimidia in terra Assyriorum, ad quam trãslatę sunt vsque ad diem hanc, idest vsque ad diẽ, in qua Esdras scripsit librum istũ: nam nondum redierant de captiuitate, nec etiam vsque hodie redierunt, nec vnquam redibunt, quia captiuitas illarum tribuum perpetua est.

Quomodo Deus suscitauerit spiritum Phul regis Assyriorum, & Thelgatphalasar. Quæst. XXX.

QVÆRITVR quomodo dicitur hic, ꝙ Deus suscitauit spiritum Phul regis Assyriorum, & Thelgatphalasar: nam videtur, quòd in hoc faciebat malum, nam isti reges moti sunt ad nocendum Israelitis, & ad transferendum eos de terra sua, & in hoc malum faciebant, quia non mouebantur bono desiderio: ideo Deus mouebat eos ad malum.

Respondendum est, quòd Deus mouebat istos reges ad bonum, quia Israelitę merebantur mala multa, cum essent colentes idola, & Deus mouebat istos reges Assyriorum ad puniẽdum eos: iustum tamẽ erat istos peccãtes puniri: ideo De⁹ mouebat eos ad iustũ. Sed aliquis dicet, quòd isti reges Assyriorum non mouebãtur ad puniendum Israelitas, quia erant idolatrę: nam etiam ipsi Assyrij erant idolatrę; sed puniebant eos ad exercendum dominium, & ad augẽdam gloriam, & non putabant se a Deo adiuuari ad faciendum hoc, sed quòd in fortitudine sua faciebant istud: sic patet Isa. 10. & tamen motus, quem habebant isti reges, erat à Deo: ergo Deus mouebat eos ad malũ. Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd Deus non mouebat reges Assyriorum ad nocendum Israelitis, vel captiuandum eos: sed mouebat per modum subtractionis auxilij, & ista subtractio erat tripliciter: vno modo, quòd reges Assyriorum, & alij hostes eorum, qui potentes erant interdum desiderarent nocere eis, & tamen Deus auferebat de corde eorum cogitationes istas, & non desiderabant nocere: sic enim hostes Iudęorum non desiderabant nocere eis ter in anno. Nam ter in quolibet anno ascendebant omnes Iudęi ad tẽplum Domini tam magni quàm paruuli, ita vt non relinqueretur aliquis in vrbibus nisi fœminæ, & hostes Iudęorum sciebant hoc, quia quolibet anno fiebat, & tamen nunquam volebant temporibus illis capere aliquas vrbes Iudæorum, & nec insidiabantur ad capiendum, vt patet Exo. 34. cap. cũ tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terrę tuę ascẽdẽte te, & apparẽte in cõspectu Domini Dei tui ter in anno. Secũdo modo fiebat hoc, quia quamquàm hostes Iudęorum desiderarent eis nocere, & possent illud facere: Deus auferebat eis opportunitatem inducendo alia negocia maiora, per quę impediretur malum, quod volebant inferre Iudęis: sic patet de Senacherib rex Assyriorũ, qui disposuerat se ad destruendum Ierusalem, Eze-

F chias autem timens consuluit Dominum super hoc, & ille respondit: noli timere, ecce ego immitam ei spiritum, & audiet nunciũ, & reuertetur in terrã suã. 4. Reg. 19. & sic factum est, quia Deus fecit, quòd audiret nuncium dicentem, quòd Tharea rex Ethiopũ veniebat ad pugnandum contra eum; & immisit ei Deus spiritum, idest, cogitationem, scilicet, vt iret ad pugnandum contra regem Ethiopum; & sic non pugnauit illa vice contra Ierusalem. Tertio modo Deus adiuuat, quia interdum hostes Iudęorum potentes destruere ipsos volebant destruere, & Deus resistebat illis realiter. Sic fuit in isto Senacherib, qui

B postea voluit delere Ierusalẽ, & Deus percussit exercitũ eius, & coactus est fugere in terram suam. 4. Re.

G 19. Ista auxilia subtrahebat nunc Deus, quia non reprimebat cogitationes regum Assyriorum de non nocendo Iudeis: etiam non auferebat eis opportunitatem nocendi inferendo alia negocia maiora, per quę impedirentur nocere illis: nec etiam resistebat nocentibus, & omnia ista faciebat quãdo Israelitę erant boni: ideo nunc, cum non faceret aliquid istorum, dicebatur mouere hostes ad nocendum eis. Secundo modo potest dici, quòd Deus mouebat reges Assyriorum ad nocendum Iudęis, ita quòd realiter impelleret cor eorum ad nocendum, & aliàs forte nõ mouerentur reges isti, & tamen iste motus non erat de se malus, quia poterat esse ad bonum, scilicet, vt Israelitę punirentur pro peccatis. Et si ad istam intentionem

H facerent reges Assyriorum non solum non peccarent, immo mererentur faciendo; Deus autem mouebat ad istum finem, quamquam non tam expresse, quia solum apparebat ipsis regibus Assyriorũ, quòd desiderabant nimis punire Hebręos, & tamen nesciebant vnde proueniebat eis hoc: ideo vtebantur isto motiuo ad malum, scilicet, ad gloriam suam, & ad exercendum crudelitatem in Hebręos: Sic enim est de multis alijs, quę a Deo causantur tam in voluntate nostra, quàm in intellectu, quem nos non accipimus ad illum finem, ad quem Deus causat: De intellectu patet: nam Deus mouit intellectum Caiphę ad cogitandum, ꝙ expediebat vnum hominem mori ꝓ

I populo, ne tota gens periret, & tamen non intellexit ipse id, quod Deus intelligebat, idest, ad illum finem, ad quem Deus, quia Deus dicebat ad hunc finem, ꝙ per mortem Christi totum genus humanũ saluaretur: Caiphas autem dicebat ad hanc intentionem, ꝙ si non moreretur Christus, periret totus populus Ierusalem, quia venirent Romani, & tollerent locum eorum, & gentem. Ioan. 11. De voluntate autem patet, quia Deus inclinauit voluntatem Samsonis, vt desideraret accipere mulierem de filiabus Philisthinorum, & ipse nesciebat, quare inclinabatur ad hoc, sed solum videbat, ꝙ inclinabatur nimis, & ꝙ placebant mulieres illę in oculis eius, nec sciebat dare aliam causam voluntatis suę, vnde dixit ei pater. Nunquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, quia vis accipere vxorem de Philisthijm, qui incircuncisi sunt? Et

K Samson ait: hãc mihi accipe, qa placuit oculis meis. Iudi. 14. Et tamen Deus ponens hanc inclinationem in voluntate sua, inclinabat eum ad occasionem habẽdam Philisthinis nocendi, scilicet, quia cùm Samson haberet vxorem de Philisthinis irasceretur eis ꝓpter offensas, & puniret eos. Sic dicitur eodem cap. Parentes autem eius nesciebant, ꝙ res a Domino fieret, & quęreret occasiones contra Philisthijm. Ita ergo nũc mouebat Deus spiritum regum Assyriorum contra Israelitas ad bonum, & ipsi scientes se moueri, nesciebant a quo, nec ad quem finem mouebantur, & sic Deus non mouebat ad malum. Vtraque solutio est bona, sed ista secunda est melior, & magis conuenit

literæ

literæ dicenti: suscitauit Deus spiritum Phul regis Assyriorum: suscitare autem magis dicit aliquid positiuum quàm subtractonem positiui, quæ est aliquid priuatiuum.

Qui erant isti reges Assyriorum, *Quæst.* XXXI.

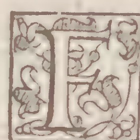
QVAERITVR Vlterius, qui erant isti reges Assyriorum, qui suscitati sunt à Deo contra Israelitas, & an sit vnus rex, vel multi.

Respondendum, ꝙ ad huius euidentiam, considerandum est fuisse quatuor reges Assyriorum, qui persecuti sunt Iudæos. Primus fuit Phul & iste regnauit tempore Oziæ regis Iuda, & Manassen regis Israel, & nocuit solis Israelitis, & non regno Iuda, quod patet 4. Reg. 15. scilicet, Cũctis diebus Manassen veniebat Phul rex filiorum in Thersa, & dabat ei Manassen mille talenta argenti. Secundus fuit Thelgatphalasar, & regnauit post istum in Assyria, & in Iuda regnabat tunc Ioatham, & in Israel regnabat Phacee filius Romeliæ, iste etiam nocuit solis Israelitis, & plus nocuit quàm Phul, quia Phul solum exegit tributa magna ab Israelitis, sed non transtulit quẽquam Israelitarum de terra sua in Assyrios. Thelgatphalasar autem transtulit duas tribus, & dimidiam in Assyrios, vt patet hic, & insuper tribum Nephthali, & Galilæam, & quasdam vrbes aliarum tribuum. 4. Reg. 15. Tertius rex fuit Salmanasar, & iste regnauit in Assyria tempore Osee filij Ela regis Israel, & tempore Achaz, & Ezechię filij eius regum Iuda, vt patet 4. Reg. 17. & 18. iste nocuit plusquam alij reges duo, & tamen solis Israelitis nocuit: nam ipse transtulit omnes tribus Israel cum rege suo, nec remansit aliquis de regno illo, nisi pauci, qui effugere potuerunt, nulla tamen tribus integra mãsit. Quartus rex fuit Senacherib, ꝙ successit isti, & ille non potuit nocere Israelitis, quia iam regnum Israel non manebat, cum translatum esset in Assyrios, sed nocuit regno Iuda: nam conatus est transferre omnes de regno Iuda in Assyrios 4. Reg. 18. Iste autem malum exitũ habuit, quia exercitus suus percussus est ab Angelo, & ipse occisus fuit a duobus filijs suis. 4. Reg. 19. Sed circa hoc aliqui dubitant, & dicunt, ꝙ Phul, & Thelgatphalasar, & Salmanasar fuit idem rex Assyriorum, sed vocatur diuersis nominibus, sicut multi alij viri in diuersis locis Scripturę variè appellãtur. Et probãt hoc primo, quia dicitur hic, & transtulit Ruben, & Gad, & dictum fuerat de istis duobus, scilicet, Phul, & Thelgatphalasar: si tamen essent duo, diceretur de eis, & transtulerunt: ideo rex est idem. Secundo patet, quia Salmanasar nocuit plus Israelitis quam Phul, & Thelgatphalasar, vt probatum est: cum ergo Esdras agat hic de pęna inflicta Israelitis per reges Assyriorum, si isti non essent idem rex, faceret mentionem hic Esdras potius de Salmanasar, q̃ de aliquo alio, & tamen nihil dicit, ergo videtur, ꝙ sit idem, ꝙ Thelgatphalasar, & Phul. Dicendum est, ꝙ non sunt isti duo reges idem, sed oportet poni quatuor reges differentes, sicut supra declaratum est, & probatum fuit hoc. 4. Reg. 15. & apparet adhuc primo, quia hic ponuntur Phul, & Thelgatphalasar, si tamen esset idem rex, non poneretur nisi vnum nomen: nam licet aliquis habeat diuersa nomina, & appelletur variè in diuersis locis Scripturæ, tamen in eodem loco non appellatur nisi vno nomine, & tamen hic ponuntur duo simul: ergo sunt duo viri. Secundo patet, quia dicitur Phul regis Assyriorum, & Thelgatphalasar regis Assyriorum. Si tamen esset idem rex dato, ꝙ vellet Scriptura ponere duo nomina simul eiusdem, sicut dicimus Marcus Tullius Cicero, & significant eundem

A virum, tamen non poneret regis nisi semel: ita vt diceretur suscitauit Deus spiritum Phul Thelgatphalasar regis Assyriorum, & Thelgatphalasar regis Assyriorum: ergo duo reges sunt. Tertio patet, quia ponitur hic coniunctio copulatiua, scilicet, Phul, & Thelgatphalasar: & tamen ista semper facit diuersitatem realem: ideo sunt duo. Quartò patet, quia dicitur suscitauit Deus spiritum Phul, & spiritum Thelgatphalasar, & sic sunt duo spiritus, si tamen esset idem rex solum poneretur semel spiritus, ideo dicendum, quòd isti duo reges differunt inter se, & etiam Salmanasar differt ab eis eadem ratione, & Iosephus 9. antiqui. Ponit istos reges distinctos. Ad primam rationem in contrarium dicendum, ꝙ quamq̃ isti sint duo re-
B ges, dicitur singulariter transtulit, quia vnus eorum solum fecit hoc. Nam Phul non transtulit aliquos Israelitas de terra, sed solum imposuit tributa: Thelgatphalasar autem transtulit istas duas tribus, & dimidiã, & de eo dicitur, transtulit, sicut supra declaratum est.

A secundam rationem dicendum, ꝙ non fit hic mentio de Salmanasar quamq̃ sit distinctus ab istis, & etiam nocuerit Israelitis magis q̃ isti, quia hic non agit Esdras de tota translatione Israelitarum in Assyrios, sed de translatione duarum tribuum, & dimidię: istæ autem trãslatæ sunt per Thelgatphalasar Phacee regis Israel, & non per Salmanasar: postea autem tẽpore Osee regis Israel Salmanasar transtulit totum
C Israel residuum: ideo non oportuit hic fieri mentionem de Salmanasar, sed de Phul, & Thelgatphalasar, qa soli isti duo nocuerũt duabus tribubus, & dimidię.

CAP. VI.

FILII Leui, Gerson, Caath, & Merari filij Caath, Amram, Isaar, Hebron, & Oziel. Filij Amram Aaron, Moyses, & Maria: filij Aaron Na-
D dab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue. Abisue verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi, Ozi genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Meraioth. Porro Meraioth genuit Amariã, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas, Achimaas genuit Azariã, Azarias genuit Iohãnam, Iohannam genuit Azariam. Ipse est, qui sacerdotio functus est in domo, quam ædificauit Salomon in Ierusalem.

E Dicto in pręcedentibus de stirpe duarum tribuũ, & dimidię, & eius actibus, hic dicitur de stirpe Leuitica, & de accidentibus eius, & diuiditur in tria, quia primo agitur de stirpe Leuitarum.

Secundo de officijs eorum. ibi. *Isti sunt quos constituit.*

Tertio de habitaculis ipsorum, ibi. *Et hæc habitacula eorum.*

Prima in duas, quia primò agitur de stirpe Sacerdotum.

Secundò de progenie Leuitarum, ibi. *Filij ergo Leui.*

An hic sit ordo continuus ad præcedentia. Quæst. I.

QVAERITVR Circa primum an sit hic ordo continuus ad præcedentia. Respondendum sicut dicebatur in alijs, quòd ordo propriè consideratur in historijs, vbi sunt patres historiæ, quæ ad se habent naturalem habitudinem, quia vna pręcessit aliã tempore: hic autem describuntur progenies, in quibus non potest idem ordo seruari, eo quòd non dependet vna progenies ex alia. Esset autem quidam ordo, si progenies illorum hominum, qui prius tempore fuerunt, prius ponerentur, & tamen etiam hoc non seruatur hic, quia præcedenti cap. positę fuerunt aliquę generationes duarum tribuum, & dimidię, qui fuerunt prope tempus regis Ezechie. Hic autem incipiunt progenies tribus Leui à principio, scilicet, antequam descenderet Iacob in Aegyptum, & tamẽ inter ista tempora trã fierunt multi anni plures quàm octingenti: immo plures, quàm mille, sicut probatur præcedenti cap. in quadam quęstione. Dicendum ergo, quòd nullus alius ordo est hic, nisi quòd Esdras describit hic progenies omnium Israelitarum tribuũ, & postquam descripsit progeniem, & actus vnius tribus: incipit describere progeniem & actus alterius, & cum posuerit supra de tribubus duabus, & dimidia, subiungit hic de tribu Leui.

Quare post duas tribus, & dimidiam ponitur de tribu Leui. Quæst. II.

QVAERITVR vlterius quare ponitur de tribu Leui post duas tribus, & dimidiam: nam videtur hic seruari aliquis ordo. Triplex enim ordo esse potest in tribubus: vnus est secundũ natiuitatem ipsorum filiorum Iacob, qui sunt capita tribuũ & alius est secundum dignitatem, & alius est secundũ cohabitationẽ, vel sortem. Primus istorum non seruatur hic: nam Leui non fuit natus post Manasse, nec post Gad, de quibus dicitur immediatè supra, sed ante omnes illos, quia ipse fuit tertius filius Iacob, & antequam Lia pareret quatuor filios, non concepit Rachel, nec aliqua ancillarum: Gen. 29. & 30. potissime, quia Manasses non fuit filius Iacob, sed nepos, & ideo natus est multo tempore post omnes filios suos. Secundus ordo, scilicet, dignitatis non seruatur hic, quia nõ fuit tribus Gad, & Manasse dignior tribu Leui: nã tribus Leui nõ ponebatͬ inter xij. tribus sub vexillis eorũ, sed in circuitu tabernaculi: ideo potius videbatͬ dignior ista tribus alijs, quia ista sola admittebatͬ ad ministeria Dei, & si quis de alijs tribubus vellet ministrare, occidebatur. Nume. 3. 16. & 18. Tertius ordo, scilicet, cohabitationis non seruatur hic: nam aliquãdo inter alias tribus illę, quę propinquæ erant in sortibus habitationis, ponebantur simul: sic patet supra 4. vbi tribus Simeon ponitur post tribum Iuda, quia recepit sortem intra illam: sic etiam præcedenti capi. tribus Gad, & dimidia tribus Manasse enarrantur simul cum tribu Ruben, quia fuerunt istę duę tribus, & dimidia in eadem sorte, vel parte terrę, & tamen non fuit sic de Leui, quia non accepit Leui habitationem specialiter cum aliqua tribu, sed erat tota progenies Leui dispersa per omnes tribus, scilicet, quòd in qualibet tribu dabantur aliquę ciuitates Leuitis ad habitandum, vt patet Iosue 21. & infra in litera: ideo nullum ordinem habet Leui ad tribum Manasse, vel Gad, de qnibus immediate dicitur

Respondendum, quòd non est aliquis ordo inter tribum Manasse, de qua dr̃ immediate ante hoc, & inter tribuum Leui, & eodẽ modo de Leui, & Gad, sed est ordo inter Ruben, & Leui, & dicendum, ꝙ est hic ordo natiuitatis: nam Ruben fuit primus filius Iacob, & post eum fuit Simeon, quia tñ de illo dictũ fuit supra 4. non est iam vltra dicendum. Post Simeõ sequitur Leui: ideo de eo dicitur hic: fuerunt tamen interpositę tribus Gad, & dimidia tribus Manasse, cũ prius debuisset dicere Scriptura de Leui, & hoc fuit, quia Scriptura nimis obseruat habitudinem sortis, vt patet supra de Iuda, & Simeone, qui habebant sortem simul ita præcedenti cap. cum dictum fuisset de Ruben subiunctum est de Gad, & dimidia tribu Manasse, quia illę habitabant in eadem terra cum tribu Ruben: dicto autem de illis Scriptura redijt ad continuandum ordinem natiuitatis, & ideo dicitur hic de Leui.

G

De quibusdam, quæ ad intelligentiam eorum, quæ hic dicuntur, debent præsupponi. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius de quibusdam, quæ debent pręsupponi ad intelligentiam eorũ, quæ dicuntur hic de tribu Leui, & sciendũ, ꝙ Leui habuit tres filios, scilicet, Caath, Gerson, Merari, à quibus debent denominari tres familię principalis tribus Leui, & tamen familia Caath diuiditur in duas, quia de ipsa descendit Aaron, de quo incępit quædam progenies specialis: nam Aaron, & filij sui fuerunt Sacerdotes: cęteri autem fuerunt Leuitę minoris gradus: ideo vna linea fuit in stirpe
H Caath, quę vocata est Aaronitarum, siue Sacerdotũ, alia erat Caathitarum, qui tenuerunt nomen familię à patre suo, & ista familia est proprie Leuitarum, quia non habebant alium gradum maiorem, q̃ ꝙ erant Leuitę, & sic omissa familia Sacerdotali, quæ dignior erat manebant tres familię Leuiticę, scilicet, Caathitarum, Gersonitarum, Meraritarũ. Caathitę vocãtur à Caath, & ad istos pertinebat portare ea, quę honorabiliora erant in tabernaculo, scilicet, arcam fęderis, & altaria, & omnia vasa eorum, & portabant ea in humeris suis. Ad Gersonitas autem pertinebat portare omnia operimenta tabernaculi tam pelles quàm velamenta. Ad Meraritas autem pertinebat portare colũnas, & tabulas tabernaculi, & atrij. De his patet Nu. 3. & 4. Et tamen Caathitę, qui portabant vasa reci-
I piebant illa à Sacerdotibus velata ne ipsi viderent ea, & morerentur: Num. 4. In portatione autem aliarum rerum non erat periculum. Etiam Merarithę, & Gersonitę portabãt onera super plaustra. Caathitę autem portabant super humeros suos in vectibus, vt patet Num. 7. Et istud erat, quia onera sua erant sacra, & honorabilius portabantͬ ab hominibus q̃ a iumentis. De his Num. 3. & 4. & 7. magis declaratum est.

Filij Leui Gerson, Caath, Merari. Isti tres fuerunt filij Leui, qui geniti sunt in terra Chanaan antequã descenderet Iacob in Aegyptum, & descenderunt cũ eo: Gen. 46. & ponunͭ isti tres, quia fuerunt principium oĩum generationum Leuitarum, vt tangit Exo. 6. & etiã hic debet enarrari progenies oĩum, ideo ponunͭ ipsi pri⁹.

K *Filij Caath, Amaram, Isaar, Hebron, & Ozie.* Computat hic prius progeniem Caath, quia ipse fuit caput sacerdotum cum descenderit ab eo Aaron. Iste Amram est pater Moysi, Isaar est pater Core, qui rebellauit in deserto contra Moysen, & Aaron ad vsurpandũ summum sacerdotium. Hebron nomen viri est, & differt ab illo, de quo habetur supra 2. quia ille erat de tribu Iuda: iste autem est de tribu Leui, etiam Hebron aliquando est nomen loci in tribu Iuda, in quo regnauit Dauid, & vbi sepulti sunt Patriarchę. Isti quatuor filij Caath faciunt quatuor familias particulares: ideo Numeri 3. vocantur populi Amramitarum, Isaaritarum Hebronitarum, & Ozielitarum. *Filij Amram, Aaron, Moyses,*

Moyses, & Maria. Omittit oēs alios filios Caath, q̄a illi pertinuerunt ad gradum simplicium Leuitarum, & enumerat filios Amram, quia de eo descenderunt Sacerdotes, & fuerunt isti tres filij Amram. Ponitur autē prius Aaron quamquàm fuerit Moyses dignior. Primo, quia Aaron erat maior ętate: nam tribus annis excellebat Moysen, quia in exitu de Aegypto erat Aron annorum octoginta trium, & Moyses erat annorum octoginta Exod. 7.

Secundum erat, quia hic ponitur progenies Sacerdotalis tanquam dignior omnibus, & tamen Aaron fuit pater Sacerdotū, cum ipse fuerit primus, & summus Sacerdos: Moyses autem non fuit sacerdos: sed cōputatus est ipse, & filij sui inter Leuitas simplices, infra 23. ideo Aaron debuit præponi hic. Maria autem B fuit soror istorum, & fuit ætate maior vtroque, quia quando natus est Moyses, & expositus fuit in flumine habens solum tres menses, Maria mansit à longe considerando quid eueniret de puero, & locuta est prudenter ad filiam Pharaonis, quæ accepit puerum: Exo. 2. & non potuisset facere Maria ea, quæ habētur ibi, nisi iam esset quindecim annorum, vel quasi, & tamen in natiuitate Moysi Aaron erat solum trium annorum, vt dictum fuit. ergo Maria erat maior vtroque, sed posita fuit posterius, quia erat fęmina, & illi erant viri. *Filij Aaron.* Omittuntur filij Moysi, & Marię, de filijs Marię causa est plana, quia cum ipsa esset fęmina non denominauerat familiā aliquam, sed trāsibat in familiam illius viri, à quo acciperetur in vxorem. Filij autem non nominantur à matribus, sed à C patribus, cum sint de familia eorum, & non matrū. De Moyse autem quare non ponatur hic progenies eius, causa est, quia filij sui computantur inter Leuitas minores: infra 23. & filij Aaron computantur inter Sacerdotes, & ista est linea dignior, ideo omisit filios Moysi, vt enarraret filios Aaron. *Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar.* Isti quatuor erant filij Aaron, & fuerunt consecrati in Sacerdotes cum eo in monte Sinai: Exod. 29. & Leui. 8. Nadab, & Abiu erāt antiquiores, ideo nimis honorabiliores erant in populo, & cōputabantur inter seniores, sic dicitur Exo. 24. scilicet, Moysi dixit Deus: Ascende ad Deum tu, & Aaron, & Nadab, & Abiu, & septuaginta seniores Israel. Et non D fuerunt ibi Eleazar, & Ithamar: ideo non reputabantur isti ita honorabiles, sicut Nadab, & Abiu. Isti duo primi filij Aaron mortui sunt in principio Sacerdotij sui: nam consecrati fuerunt per septem dies, in quibus non ministrauerunt: Leui. 8. quia tot diebus durabat consecratio Sacerdotum. deinde die octauo vocauit eos Moyses, & iussit, φ facerent sacrificia, & fuit illa prima dies ministrationis eorum, & in illa mortui sunt: nam errauerunt in ministrando, quia obtulerunt ignem alienum: Leui. 10. Manserunt autem alij duo, scilicet, Eleazar, & Ithamar, & isti duo fuerunt Sacerdotes, sed quia Eleazar erat antiquior, fuit ipse summus Sacerdos, & deriuati sunt ab illo summi Sacerdotes, ab Ithamar autem deriuati sūnt Sacerdotes E minores. *Eleazar genuit Phinees.* Omittitur hic generatio Ithamar, eo quòd ab illo descenderunt Sacerdotes minores, & ab Eleazar pontifices, & non curatur hic de generatione Sacerdotum minorum. Iste Eleazar fuit secundus pontifex: nam mortuo Aaron in deserto in monte Or iussit Deus, quòd Moyses indueret filium eius Eleazarum vestibus Sacerdotalibus: immo, & cum nondum esset mortuus Aaron in dutus fuit coram eo Eleazarus filius suus vestibus pōtificalibus, vt moreretur gaudens Aaron, quòd relinquebat sibi filium suum successorem in honore: Nu. 20. *Phinees genuit Abisue.* Eleazar pater Phinees factus est Sacerdos anno quadragesimo ab exitu de

A Aegypto, & introiuit in terram Chanaam, vixitque toto tempore quo Iosue: ideo de morte amborum simul agitur. Fuit autem Eleazar sepultus in Gabaath, quę est ciuitas quædam in monte Ephrain, quæ pertinebat ad Sacerdotes: Iosue vlti. Et tunc accepit summum Sacerdotium Phinees, qui fuit tertius pontifex; Iste est, qui occidit in deserto Zambri principem tribus Simeon coeuntem cum Madianitide, & perfodit vtrumque pugione in locis genitalibus. Nu. 25. & ob hoc placatus est Deus ab ira sua, & promisit ei Sacerdotium æternum eodem cap. iste cępit esse pontifex in principio temporis iudicum, vnde ipse, & Othoniel primus iudex fuerunt contemporanei.

Abisue vero genuit Bozi. Iste Abisue non habet memoriam in Scriptura, quia non fecit aliqua gesta magnifica, vel memoratu digna, fuit autem tempore iudicum.

Bozi genuit Ozi. Iste etiam fuit tenpore iudicum, & fuerunt viri sine fama: nam nec in cultu Dei, qui ad eos præcipue pertinebat, fuerunt feruentes, cum tēporibus suis idola colerentur in Israel.

Ozi genuit Zaraiam. De isto Ozi dicitur, quòd priuatus fuerit summo Sacerdotio, quia isti de stirpe Eleazari erant mali, & datum fuit summum Sacerdotium Heli, qui fuit de progenie Ithamar, de qua nullus summus Sacerdos fuerat, & habuit ipse Sacerdotium, & aliqui de nepotibus eius vsque ad Abiathar, qui fuit summus Sacerdos tempore Dauid, & Salomon priuauit eum summo Sacerdotio 3. Re. ca. 2. nam etiam tunc misit eum exulem in Anathot.

Et Zaraias genuit Maiaroth. Iste Maiaroth non fuit summus Sacerdos, sed quia descendebat directe de stirpe eorum, & postea etiam de stirpe eius descenderunt summi Sacerdotes, ideo ponitur hic in linea eorum. Illi autem, qui hoc tempore medio fuerunt Sacerdotes summi, non ponuntur hic, quia illi erant de stirpe Ithamar, qui non narratur hic.

Porro Maraioth genuit Amariam. Etiam iste non fuit summus sacerdos, sed habebatur tamquam Sacerdos simplex, & sic fuerunt omnes de stirpe Eleazari quousque Deus reduxit Sacerdotium ad domum Eleazari tempore Sadoch, vt infra declarabitur.

Et Amarias genuit Achitob. Alius Achitob fuit de stirpe Ithamar, & de filijs Heli summi Sacerdotis, & fuit etiam summus sacerdos: nā ipse erat pater Achimelech summi Sacerdotis, qui dedit Dauid panes, & gladium. primo Reg. 21. nam ipse vocatus est filius Achitob a Saule. primo Regumm 22. sed iste Achitob, de quo hic, fuit de stirpe Eleazari, & non fuit summus Sacerdos.

Achitob genuit Sadoc. Iste Sadoc fuit tempore cuius reductum est summum sacerdotium ad domum Eleazari: nam tempore suo occisi fuerunt à Saule omnes Sacerdotes de stirpe Heli propter Achimelech, qui dederat Dauid panes, & gladium, & tunc nō potuit aliquis succedere de stirpe illa, quia nullus manebat, eo quòd vnus, qui manserat, scilicet, Abiathar fugit ad Dauid. primo Regum vigesimosecundo, & vigesimotertio, & dato, quod mansisset aliquis de stirpe illa in regno Saulis, non permisisset Saul, quòd ille esset summus sacerdos, eo quod erant sibi nimis exosi viri de stirpe illa. Redijt ergo sacerdotium summum ad domum Eleazari, & quia tunc erat Sadoc viuens de linea Eleazari factus est summus Sacerdos ipse, & sic redijt summum sacerdotium ad stirpē Eleazari, & mansit semper postea in illa, & de hoc dixerat Deus, primo Regum 2. Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meā faciat, & ędificabo ei domum fidelem, idest, domum perpetuam: hoc autem dicebatur ad Heli summum

sacerdotem

sacerdotem de domo Ithamar, scilicet, quòd Sacerdotium non mansurum esset semper in stirpe eius, quia rediret ad domum Eleazari, in qua fuerat prius, & contigit, quòd rediret tpe Sadoc, cępit autē Sadoc esse summus Sacerdos eo tempore, quo Dauid erat profugus a facie Saulis, & mansit sic vsque ad mortē Saulis: deinde etiam cum regnauit septē annis, & dimidio in Hebron ipse Dauid, & Isboseth filius Saulis regnaret super vndecim tribus. 2. Reg. 2. & 5. manebat Sadoc in summo Sacerdotio, sicut prius: tamē Dauid tenebat ad Ithamar, qui ad eum confugiebat in summum Sacerdotem. Postea vero toto reducto regno in manum Dauid, ipse noluit priuare Sadoc summo Sacerdotio, quod competeret ei ex progenie, & quia Deus prænunciauerat, quòd reduceretur summum Sacerdotium in domum Eleazari, & cessaret de domo Heli, qui erat de Ithamar. 1. Reg. 2. & tamen nunc noluit priuare Abiathar summo Sacerdotio, quia ipsum diligebat nimis, eo quòd fuisset socius eius in omnibus laboribus quando fugiebat a facie Saulis, immo si Dauid potuisset licitè potius ex desiderio suo egisset, quòd solus Abiathar esset summus Sacerdos. Vt ergo faueret ipsi Abiathar, voluit, quòd essent simul duo summi Sacerdotes, quod aliqualiter videbatur esse contra legem, quæ vnicum posuerat, & sic toto tēpore Dauid fuerūt isti duo Sadoc, & Abiathar summi Sacerdotes Dauid. 1. Re. 8. & 20. immo Dauid moriens ordinauit, quòd essent duo summi Sacerdotes vnus de familia Eleazar, & alius de Ithamar, & de Eleazar erat Sadoc, de Ithamar verò erat Abiathar infra 24. Et tñ iste ordo non seruatus est mortuo Dauid, cum mansissent aliquanto tempore Abiathar, & Sadoc in summo Sacerdotio, Salomon priuauit Abiathar sacerdotio, quia coniurauerat cum Adonia, & misit eum in exilium in vrbem Anathot, & extunc non fuit aliquis Sacerdos summus de stirpe eius, nec de tota domo Ithamar, sed solum de stirpe Sadoc, & ibi completum est verbum Domini contra domum Heli. 3. Reg. 2.

Sadoc genuit Achimaas. Iste Achimaas erat cursor velocissimus, & erat cursor Dauid, & iste est, de quo dicitur. 2. Reg. 18. Cucurrit Achimaas per viam Compēdij, & venit ad nunciandum Dauid de victoria Ioab contra Absalonem. Iste Achimaas filius Sadoc, & Ionatham filius Abiathar erant tempore Dauid filij duorum summorum Sacerdotum, & erant cursores eius velocissimi. Nam quando introiuit Absalom in Ierusalem fugiēte Dauid, isti duo ibant, & redibant de loco, in quo erat Dauid in Ierusalem, vt audirent ea, quæ fiebant, & isti latuerunt in puteo Bahurin, & abscondit eos mulier extenta sindone super os putei, cum siccaret ptisanas. 2. Reg. 17. & fuit postea Sacerdos iste Achimaas, & hoc fuit tempore Salomonis.

Achimaas genuit Azariam. Iste Azarias etiam fuit summus Sacerdos, & differt ab illo, de quo infra dicitur. Aliqui putāt istum fuisse Ioiada summum Sacerdotem, qui fuit Sacerdos tempore Ioas regis, & ante eum multo tempore, & ipse vnxit Ioas in regem. 4. Reg. 11. & sequenti lib. capi. 23. Sed de hoc infra dicetur.

Azarias genuit Iohanan. Iste Iohanan etiam fuit summus Sacerdos, & videtur ministrasse tempore Amassię, vel forte alicuius partis regni Ioas.

Iohanan genuit Azaria. Iste est alius Azarias, scilicet, qui fuit summus Sacerdos tempore Ozię regis Iuda, & prohibuit eum, ne vsurparet officium Sacerdotis sequenti lib. cap. 26.

Ipse est, qui Sacerdotio functus est in domo, quam ædificauit Salomon in Ierusalem. Idest iste ministrauit in templo

F Salomonis in Ierusalem. Alij autem Sacerdotes fuerunt, qui ministrauerunt in domibus tabernaculi Moysi, quod erat per varia loca, scilicet, aliquando in Silo, & aliquando Nobe, & postea in Gabaon, vt declaratum est primo. Reg. 7. sed postquam fuit templum Salomonis factum solū fuit ministratio in eo, & ibi ministrauit iste.

Quare fit hic mentio, quòd Azarias ministrauerit Sacerdotium in templo Salomonis. Quæst. IIII.

G QVAERITVR quare dicitur de isto, ꝙ ministrauit in templo Salomonis, nam etiam multi alij Sacerdotes summi ministrauerunt ibi. Aliquis dicet, ꝙ ponitur de isto, quia fuit iste, qui ministrauit prius in templo isto, & sic est sensus, quòd functus est Sacerdotio in templo Domini, idest primus omnium Sacerdotum ipse ministrauit ibi, sed dicendum, quòd hoc non stat, quia alij ministrauerunt ante istum, vt patet. Primo, quia iste fuit Azarias Sacerdos tempore Oziæ regis sequenti lib. cap. 26. Et tamen ante Oziam regem fuerunt multi reges post Salomonem, & tempore omnium illorum erant summi Sacerdotes, qui ministrabant in templo Salomonis.

H Secundo patet, quia Sadoc fuit primus Sacerdos qui ministrauit in templo Salomonis, nam ipse erat summus Sacerdos tempore eius, & vnctus est in summum Sacerdotem, qñ vnct⁹ fuit Salomon in regem infra. cap. vlti. & 3. Reg. 2. Et tamen Salomon in principio regni ędificauit templum: ideo Sadoc esset primus, qui ministraret in eo. Aliquis autem dicet, quòd dicitur iste functus Sacerdotio in templo Salomonis, quia fuit vltimus eorum, qui ibi Sacerdotio functi sunt.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia ipse Azarias fuit tempore Ozię regis Iuda, vt supra probatum est, & tamen post Oziam fuerunt multi reges in Iuda, & tempore eorum fuerunt summi Sacerdotes multi, ideo non fuit iste vltimus.

I Secundo patet, quia Helecias fuit Sacerdos tempore Iosię multo tempore post hoc. 4. Reg. 22. & seque. lib. 34. Ipse, enim inuenit librum in domo Domini, qui lectus est coram Iosia vt patet ibidem, & tamen iste Helecias ponitur infra.

Tertio patet, quia Saraias fuit Sacerdos magnus tenpore Sedeciæ. 4. Reg. vlti. Et ipse iugulatus est coram Nabuchodonosor eodem. cap. Et Ieremias vlti. Et tamen de isto Saraia infra ponitur.

Quarto patet, & clarius, quia infra dicitur, quòd Iosedech filius Saraię egressus est quando transtulit Dominus Iudam per manum Nabuchodonosor in Babylonem: ergo omnes summi Sacerdotes, qui fuerunt ante Iosedech ministrauerunt in templo Salomonis, & sic non potuit esse vltimus Azarias.

K Dicendum ergo, ꝙ de Azarias specialiter dicitur, quod ministrauit in templo Salomonis, quia ipse fuit specialis Zelator contra regem Oziam: nam Ozias voluit vsurpare officium summi Sacerdotis, & ipse postponens timorem regis propter cultum Dei egressus est contra eum, & cum eo octoginta Sacerdotes viri fortissimi, & restiterunt regi dicentes: Non est tui officij Ozia, vt adoleas incensum Domino, sed Sacerdotum, hoc est filiorum Aarō, & quamquàm Rex comminaretur eis non curabant, & cum percussisset Deus regem lepra festinatò expulerunt eum de templo sequen. lib. capitu. 26. In hoc autem fuit vir magnę virtutis, & animositatis apponendo se regi potenti sub periculo capitis: ideo laudes eius narrantur, & dicitur, quòd ipse est, qui ministrauit in templo

templo Salomonis, scilicet, dignius quàm ceteri, cum ipse magis zelauerit cultum Dei, & honorem templi, quàm omnes Sacerdotes præcedentes, & sequentes. Alia causa est, quia sequen. lib. capitu. 26 dicturus est de eo Esdras, quando aget de rege Ozia, ideo vt intelligatur, quòd iste est ille, de quo ibi dicitur: hic quoque dicitur, quòd iste est ille, qui ministrauit in templo Salomonis.

Genuit autem Azarias Amariã, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum. Sellum genuit Helciam, & Helcias genuit Azariam, Azarias genuit Zaraiam, & Zaraias genuit Iosedech. Porro Iosedech egressus est quando transtulit Dominus Iudam, & Ierusalem per manus Nabuchodonosor.

Genuit autem Azarias Amariam. De isto non habetur aliqua historia, & iste videtur ministrasse tempore Ioathan, vel saltem tempore Achaz regis cum pater suus Azarias ministrauerit tempore Oziæ.

Et Amarias genuit Achibob. Etiam de isto Achibob nihil habetur, & differt iste ab illo, de quo supra dicitur, iste Achibob, vel pater eius Amarias est ille Sacerdos Vrias, qui erat tempore Achaz, cui iussit Achaz facere altare in templo ad similitudinem altaris Damasci, & ille fecit, abstulitque altare Domini de loco suo, & vasa cetera posuit in pauimento extra sedes suas. 4. Reg. 16. Et fuit pessimus Sacerdos iste idolatra fauens regi in idolatria.

Achitob genuit Sadoc. Non putet aliquis, quòd repetitur hic generatio superior. Nam supra dicebatur Amarias genuit Achitob: Achitob genuit Sadoc, & sic etiam dicitur hic, quia non repetitur hic generatio, sed continuatur, & tamen contingit, quòd multi viri appellentur eodem nomine, &, quod plus est eisdem nominibus, quibus appellantur supra Auus, Pater, & Filius, appellantur etiam hic Auus, Pater, & Filius.

Et Sadoc genuit Sellum. Etiam iste Sellum fuit summus Sacerdos tempore Ezechiæ in principio regni eius, vt aliqui volunt, sed falsum est, quia tunc prænũciatum est contra Sobuan præpositum domus Dei, quòd Helcias filius Sellum esset aliquando summus Sacerdos, & in eo esset totus honor templi, & Sobua expelleretur de terra sua Isa. 22. Ideo magis videtur, quòd iste Sellum fuerit Sacerdos tempore regis Amon, & Manasse: nam filius eius Elcias fuit Sacerdos tempore Iosiæ regis.

Sellum autem genuit Elciam. Tempore huius Elciæ facta est restauratio templi, & iste conflauit pecuniã ad faciendum vasa: etiam ipse inuenit librum in domo Domini dum fieret ista restauratio, & misit illum ad Iosiam regem tradens Sapham scribæ. 4. Reg. 22. & sequen. lib. capitu. 34. & sic fuit contemporaneus Iosiæ.

Elcias genuit Azariam. Iste Azarias fuit Sacerdos tempore Ioachaz regis filij Iosiæ, & tẽpore Ioakim regis, & alterius Ioakin regis, quia isti regnauerunt pauco tempore, scilicet, non 12. annis completis, vt colligitur. 4. Reg. 23. & 24.

Azarias genuit Saraiam. Iste Saraias fuit vltimus eorum, qui ministrauerunt in templo ædificato a Salomone, quia iste fuit tempore Sedeciæ, quando capta est Ierusalem a Chaldæis, & ductus est a Nabuchodosor in Reblata, & ibi corã eo occisus est. 4. Reg. vlti. &

A Iere. vlti. *Et Saraias genuit Iosedech.* Iste Iosedech fuit de linea summorum Sacerdotum, & tamen non ministrauit in templo Salomonis, quia viuente patre suo Saraia combustum est per Nabuzardan. 4. Reg. vlti. *Porro Iosedech egressus est.* Scilicet, egressus est de terra sua, quia ductus est captiuus in Babylonẽ, & ibi mortuus est, habuit tamen filium nomine Iosue, vel Iesus, quod idem est, & ille redijt de captiuitate Babylonis, & fuit primus Sacerdos magnus post reditum de Babylone. sic patet primo Esdræ. cap. 3. ideo vocatur Iosue filius Iosedech, vel Iesus filius Iosedech. e. cap. & Aggæi primo, & 2. & Zacha 3.

Quando transtulit Dominus Iudam, & Ierusalem. Potest accipi dupliciter Iuda, vno modo pro regno, alio mo-

B do pro tribu, accipiendo primo modo non distinguitur Ierusalem a Iuda, quia Ierusalem erat ciuitas in regno Iuda: accipiendo secundo modo distinguitur, quia Ierusalem non est in sorte Iudæ, sed in sorte Beniamin: Iosue. 18. Si autem accipiatur primo modo non ponetur Ierusalem tamquam aliquid distinctum a regno Iuda, quia tamen erat caput in regno Iuda, ponitur nominatim, & aliæ vrbes sub nomine communi Iuda. Sic enim quamquàm rector alicuius populi sit vnus de populo, dicitur rector, & populus dicũt hoc, vel faciunt, quia de principali fit expressio, licet posset includi tamquam vna pars. Accipiendo secundo modo ponitur Ierusalem pro tota tribu Beniamin, & est sensus, quòd Deus transtulit Iudam, &

C Beniamin, & intelligitur de trãslatione in Babylonẽ. *Per manus Nabuchodonosor.* Scilicet ipso mandante, qa dicitur ille rem facere, qui fieri iubet, sicut dicitur Salomon ædificauit templum. 3. Reg. 6. idest, illud ædificari iussit. Hic finitur linea summorum Sacerdotum, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonis, & ministrauerunt in templo Salomonis. Posthoc autem non ponitur hic linea aliqua illorum, ideo de omnibus Sacerdotibus, qui fuerunt tam a principio ab Aaron vsque ad captiuitatem Babylonis, quàm de illis, qui postea fuerunt vsque ad destructionem Ierusalẽ p Romanos: dicetur in fine. cap. in quadam quæstione. *Filij ergo Leui.* Hic ponitur secundũ in quo de-

D scribit Esdras progeniem Leuitarum minorum. Et dicendum, quòd hic omittit ipse progeniem Sacerdotum minorum, qui fuerunt tam de stirpe Eleazari, quàm Ithamar eo, quòd non erat necesse enarrari illam lineam, sed incipit progenies familiarum Leuitarum.

Quare non ponitur hic progenies Sacerdotum minorum: sicut progienies Leuitarum. Quæst. V.

QVAERITVR circa hoc quomodo Esdras subticet hic progeniẽ Sacerdotũ minorũ, & ponit progeniem Leuitarum, qui sunt in minori gradu: nam Sacerdotes minores maioris dignitatis sunt, quàm quicunque Leuitæ.

E Respondendum, quòd non oportuit hic agi de progenie Sacerdotum, sed de progenie Leuitarum, & non quidem tamquam Leuitæ sint digniores, sed quia volebat hic tangere Esdras de officijs tam Sacerdotum quàm Leuitarum, & hoc quantum ad omnes familias Leuitarum, ideo oportuit, quod tangeret aliquid de quacunque familia Leuitarum, vt quãdo postea poneret officia illarum, sciretur, quæ erant istæ familiæ positis quibusdam personis cuiuslibet illarum. Officium autem summi Sacerdotis, & minorum idem est: nisi quantum ad differentiã quarũdam cæremoniarum paucarum, de quibus declaratũ est Numeri 18. Ideo ad cognoscenda officia Sacerdotum minorum sufficiebat, quòd positi fuissent sacerdotes

cerdotes magni. Alia causa fuit, quia hic describuntur loca data sacerdotibus, & Leuitis: & ponitur quæ loca fuerint data sacerdotibus per se, & quæ Caathitis, & quę Meraritis, & quę Gersonitis: ideo ad cognoscendum istas familias oportuit scribi aliquas progenies in qualibet earũ. Non est autem sic de summis sacerdotibus respectu minorũ, q̃a non dant̃ alia loca maiorib⁹ Sacerdotibus, & alia minoribus, sed indistincta sunt, ideo posito de sacerdotibus maioribus non oportuit poni progeniem minorum sacerdotum, sed progeniem Leuitarum, & dicitur.

Filij ergo Leui, Gerson, Caath, & Merari. Et hęc nomina filiorum Gerson, Lobni, & Semei, filij Caath, Amram, & Isaar, & Hebron, & Ozieli. Filij Merari, Moholi, & Muli. Hæ autem generationes Leui secundum familias eorum. Gerson Lobni filius eius. Zamma filius eius. Ioab filius eius. Addo filius eius. Zara filius eius. Zethrai filius eius.

Filij ergo Leui, Gerson, Caath, & Merari. Repetitur generatio a capite, scilicet, a Leui, & ponuntur tres filij eius, & cuiuslibet eorum progenies texitur.

Et hæc nomina filiorum Gerson. Ponit hic prius nomina filiorum istorum trium filiorum Leui. Deinde ponit progenies eorum distinctè ibi.

Hæ autem cognationes. Circa primum ponuntur hic prius nomina filiorum Gerson, eo quòd ipse fuit primogenitus, licet quidam contrarium asserant.

Lobni, & Semei. Ab istis venerunt duæ familiæ particulares, scilicet, Lobnitarum, & Semeitarum: vt patet Num. 3. & tangitur Num. 26.

Filij Caath. Iste erat secundus filius Leui, & tamen ab eo descenderunt maiores in dignitate, scilicet, sacerdotes, & etiam Luitę: minores qui fuerũt Caathitę, excellentiores fuerunt quàm Gersonitę, & Meraritę. Nam ipsi portabant vasa magis sacra.

Amram, Isaar, Hebron, & Oziel. Isti quatuor erãt filij Caath, & ab Amram descenderunt duæ familiæ particulares, scilicet, sacerdotalis per Aaron vna, & alia Leuitica per filios Moysi, & illi vocati sunt populi Amramitarum: Nume. 3. Isaar, Hebron, & Oziel genuerunt tres familias particulares, quæ vocantur Isaaritarum, Hebronitarum, & Ozielitarum, & omnes isti fuerunt purè Leuitę, quia non fuerunt aliqui eorum, qui haberent dignitatem superiorem, sicut quidam de Amramitis.

Filij Merari, Moholi, & Musi. Iste Merari fuit tertius filius Leui, & ab eo fuerunt duę familiæ particulares, scilicet, Moholitarum, & Musitarum, siue Moholitica, & Musitica: Num. 3.

Hæ autem cognationes Leui. Postquam posuit filios filiorum Leui describit familias ab eis descendentes, & dicitur.

Hæ autem cognationes Leui secundum familias eorum. Idest iste, quæ sequuntur sunt cognationes Leui. Est enim cognatio nomen generale ad tribum, familiã, & domum, & sic dicitur, quòd istę, quę sequuntur sunt cognationes, idest, domos particulares assignatæ in familijs, quę sunt minores, quàm familię, vel accipitur cognatio pro progenie, scilicet, istę sunt generationes deriuatę in singulis familijs, & istud intendit litera, & hic non ponuntur domus, sed nominantur viri descendentes directè a capite cuiuslibet familię.

F *Gerson Lobni filius eius.* Est hic sentẽtia decurtata, scilicet, ista est progenies Gerson, Lobni filius eius, scilicet, iste fuit filius immediatus. *Iaad filius eius.* Scilicet filius Lobni, & non Leui. *Zamma filius eius.* Scilicet filius Iaada. *Ioab filius eius.* Scilicet filius Zamma. *Addo filius eius.* Non est iste propheta Addo, qui scripsit diligentissime totam historiam Abię regis Iuda, sequen. lib. cap. 13. quia ille multo post fuit. *Zara filius eius.* Non est iste Zara, de quo seq. lib. cap. 14. quia ille erat Aethiops, & rex potens, iste autem est Leuita. *Zetrai filius eius.* Non est iste Zetrai, de quo habetur supra 2. q̃a ille erat Ismahelites, vt ibi dicitur, vel erat de tribu Iuda, vt alij volunt, & tamen nullo modo poterat esse de tribu Leui: iste autem erat Leuita.

G

An omnes hic nominati sint filij eiusdem viri. Quæst. VI.

QVAERITVR De istis, qui computantur hic, quomodo sint accipiẽdi, scilicet, an quòd omnes sint filij eiusdem viri, vel quòd sint secundum successionem, quòd quilibet sit filius prędcedentis se. Dicendum est, quòd non sunt omnes isti eiusdem filij, scilicet, filij Gerson, sed debent accipi secundum successionem, ita quòd quilibet sit filius præcedentis se. Primo, quia hic ponuntur septẽ viri, & non possunt omnes isti poni filij Gerson, quia supra in litera ponuntur filij Gerson, & solum ponuntur duo, scilicet, Lobni, & Semei, etiam Nume. 3. &
H 4. ponuntur filij istius, & non ponuntur nisi isti duo, ideo non debet dici, quòd isti septem sint filij eius. Secundò patet, quia si isti essent filij Gerson ponerentur hic omnes filij eius, & tamen non ponitur hic nisi Lobni, & subticetur Semei, de illis duobus, qui supra appositi fuerant. Dicendum ergo, quòd non sunt omnes isti filij Gerson, sed sunt descendentes ab eo. Pro quo sciendum, quòd Gerson habuit duos filios, scilicet, Lobni, & Semei, vt patet supra in litera, & Nume. 3. & ponitur progenies vnius eorum hic, scilicet, Lobni, & subticetur progenies Semei, & omnes isti, qui ponuntur hic sunt descendetes de Lobni. Idem intelligendum est, quando computatur progenies Caath, & Merari, scilicet, quòd quandocun-
I que dicitur filius eius intelligitur de descendentibus.

Quomodo a Gerson ponuntur isti descendentes, & vsque ad quod tempus perueniant. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quomodo ponuntur isti descendentes a Gerson hic, & vsque ad quã progeniem, & tempus perueniant, & quare non ponuntur plures. Aliquis dicet, quòd non ponuntur hic plures, quia Esdras voluit assignare progenies Leuitarum vsque ad captiuitatem Babylonis, vel vsque ad tempus suum, & quia istę progenies peruenerunt vsque illuc non ponuntur plures. Sic enim factum est in progenie Dauid supra. 3. nam enarrata est vs-
K que post captiuitatem Babylonis. Sed dicendum, q̃ hoc non stat, quia hic solum ponuntur septem generationes incipiendo ab ipso Gerson, qui fuit caput ipsarum, & tamen ipsę non possunt extendi vsque ad tãtum tempus, quia Gerson natus erat, quando introiuit Iacob in Aegyptum. Gen. 46. & tamẽ ab illo tempore vsque ad captiuitatem Babylonis fuerunt plures, quàm mille, & centum anni: nam sicut probatum est præcedenti capit. a generatione Ruben, vsque ad finem regni Ozię regis fuerunt mille, & quatuor anni, & tamen inde vsque ad captiuitatem Babylonicam fuerunt quasi mille, & septingenti anni, computando tempora regum intermediorum. Quã-

quàm ergo subtrahantur quadraginta anni, quos posset habere Ruben, quando ingressus est in Aegyptum cum Iacob, manebunt plures, quàm mille, & centum anni, & triginta, & tamen in tanto tempore necesse est, quòd transirent plus quàm quindecim generationes, & hic non ponuntur nisi septem, ideo non potuerunt istę septem generationes pertingere vsque ad captiuitatem Babylonis, & a fortiori non potuerunt peruenire vsque ad tempus Esdræ. Dicendum igitur, quòd hic ponuntur septem generationes continuatę, & tamen istę vsque ad modicum tempus pertingunt, nō curauit tamen ponere plures Esdras, quia isti fuerunt viri famosi temporibus suis, & sequentes non. *Filij Caath, Aminadab filius eius*. Hic ponitur progenies Caath secundi filij Leui, & non ponitur sic aliqua progenies continuata a Caath, sicut a Gerson, sed ponuntur multi de varijs lineis sub progenie Caath, & dicitur. *Aminadab filius eius*. Non tamen ponitur Aminadab supra inter quatuor filios Caath, nec etiam ponitur Numeri 3. vbi etiam sunt istæ progenies Leuitarum omnes. Ideo dicendum videtur, quòd iste Aminadab non sit alius a quatuor filijs Caath supra positis, sed sit aliquis eorum, qui habet duo nomina, sicut multi reperiuntur, qui habent plura nomina.

Filij Caath, Aminadab filius eius, Core filius eius, Asir filius eius, Elcana filius eius, Abiasaph filius eius, Asir filius eius, Thahath filius eius, Vriel filius eius, Ozias filius eius, Saul filius eius. Filij Elcana, Amasai, & Achimoth, & Elcana. Filij Elchana, Sophai filius eius, Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham filius eius, Elcana filius eius. Filij Samuel, primogenitus Vasseni, & Abia. Filij autem Merari, Moholi, Lobni filius eius, Semei filius eius, Oza filius eius, Sammaa filius eius, Haggia filius eius, Asaia filius eius. Isti sunt quos constituit Dauid super cantores domus Domini, ex quo collocata est arca, & ministrabant coram tabernaculo testimonij, canentes donec ædificaret Salomon domū Domini in Ierusalem. Stabant autem iuxta ordinem suum in ministerio. Hi vero sunt, qui assistebant cum filijs suis de filijs Caath, Heman cantor filius Ioel, filij Samuel, filij Elcana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thohu, filij Suph, filij Elcana, filij Ioel, filij Mahath, filij Amasai, filij Elcana, filij Ioel, filii Azariæ, filij Sophoniæ, filij Thahath, filij Asir, filij Abiasaph, filij Core, filij Isaar, filij Caath filij Leui, filij Israel. Et frater eius Asaph, qui stabat a dextris eius, Asaph filius Barachiæ, filij Satnaa, filij Michael, filij Basaiæ, filij Melchiæ, filii Athanai, filii Zara, filii Adaia, filii Ethan, filii Zamma, filii Semei, filii Ieth, filii Gerson, filii Leui. Filii autem Merari fratres eorū, ad sinistram, Ethan

A filius Cusi, filii Abdi, filii Maloch, filii Asabię, filii Amasię, filii Helcię, filii Amasai, filii Bonni, filii Somer, filii Moholi, filii Musi, filii Merari, filii Leui. Fratres quoque eorum Leuitæ, qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini. Aaron vero, & filii eius adolebant incensum super altare holocausti, & super altare thymiamatis in omne opus sancti sanctorum, & vt precarentur pro Israel, iuxta omnia, quæ præceperat Moyses seruus Dei. Hi sunt autem filii
B Aarō: Eleazar filius Phinees filius eius, Abisue filius eius, Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zarahia filius eius, Meraioth filius eius, Amarias filius eius, Achitob filius eius, Sadoc filius eius, Achimaas filius eius. Et hæc habitacula eorum per vicos, atque confinia, filiorum, s. Aarō, iuxta cognationes Caathitarum: ipsis enim sorte contigerant. Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda, & suburbana eius per
C circuitum: agros autē ciuitatis, & villas Caleb filio Iephone. Porro filijs Aaron dederunt ciuitates ad cōfugiendum Hebron, & Lobna, & suburbana eius. Iether quoq;, & Esthemo cū suburbanis suis, sed & Helon, & Dabir cū suburbanis suis. Asan quoq;, & Bethsemes, & suburbana earū. De tribu aūt Beniamin Gabee, & suburbana eius, & Almath cū suburbanis suis, Anathoth quoq; cum suburbanis suis. Oēs ciuitates tredecim cum suburbanis
D suis per cognationes suas. Filijs aūt Caath residuis de cognatione sua dederūt ex dimidia tribu Manasse in possessionē vrbes decē. Porro filijs Gerson per cognationes suas de tribu Issachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephthali, & de tribu Manasse in Basan, vrbes tredecim. Filijs aūt Merari per cognationes suas de tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon, dederunt sorte ciuitates duodecim. Dederunt quoque filii Israel Leuitis ciuitates,
E & suburbana earū: Dederuntq; per sortē ex tribu filiorū Iuda, & ex tribu filiorū Simeon, & ex tribu filiorū Beniamin, vrbes has, quas vocauerunt nominibus suis, & his, qui erant ex cognatione filiorū Caath, fueruntq; ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim. Dederunt ergo eis vrbes ad confugiendum Sichem cū suburbanis suis in monte Ephraim, & Gazer cum suburbanis suis, Iecmaam quoque cum suburbanis suis, & Bethhoron

ſimiliter, necnon, & Helon cum ſuburbanis ſuis, & Gethremmon in eūdem modum, Porro ex dimidia tribu Manaſſe, Aner, & ſuburbana eius, Balaan, & ſuburbana eius; his videlicet, qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. Filijs autem Gerſon de cognatione dimidię tribus Manaſſe, Gaulon in Baſan, & ſuburbana eius, & Aſtharoth cum ſuburbanis ſuis. De tribu Iſſachar Cedes cum ſuburbanis ſuis, & Dabereth cum ſuburbanis ſuis, Ramoth quoq;, & ſuburbana eius, & Anem cū ſuburbanis ſuis. De tribu vero Aſer, Maſal cum ſuburbanis ſuis, & Abdon ſimiliter, Aſach quoque, & ſuburbana eius, & Rohob cum ſuburbanis ſuis. Porro de tribu Nephthalim Cedes in Galilæa, & ſuburbana eius, Ammon cum ſuburbanis ſuis, & Cariathaim, & ſuburbana eius. Filijs autem Merari reſiduis: de tribu Zabulon, Remmono, & ſuburbana eius, & Thabor cum ſuburbanis ſuis. Trans Iordanem quoque ex aduerſo Iericho contra Orientem Iordanis, de tribu Ruben, Boſor in ſolitudine cum ſuburbanis ſuis, & Iaſſa cum ſuburbanis ſuis, Cademoth quoqúe, & ſuburbana eius, & Mephaath cum ſuburbanis ſuis. Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galad, & ſuburbana eius, & Manaim cum ſuburbanis ſuis, ſed & Heſebon cum ſuburbanis ſuis, & Iezer cum ſuburbanis ſuis.

Filij Caath, Aminadab filius eius. Omnes iſti ſequentes ſunt deſcendentes ab iſto per rectam lineam, ſicut dicebatur ſupra de Gerſon. *Core filius eius*. Scilicet, Filius Aminadab. Aliqui volunt, quòd iſte Aminadab ſit Iſaar, ſiue Iſuar filius Caath, & ſatis rationabile eſt: quia hic Core ponitur filius Aminadab, & tamen Core filius Iſuar eſt, Numeri decimoſexto, & hoc conuenit, quia Core de familia Caathitarum eſt. *Aſir filius eius*. Core habuit multos filios, qui fuerunt viri boni, & Deus fecit miraculum propter illos: nam Core fuit malus ſurgendo contra Moyſen, & Aaron, & abſorptus eſt a terra, & tamen cum filij eius eſſent in tabernaculo cum illo, & aperta fuiſſet terra ad deuorandum Core, non abſorpti ſunt filij eius, ſed manſerunt in aere pendentes, quouſque terra clauderetur, & iſta eſt poſitio communis, quæ ſatis colligitur, Numeri vigeſimoſexto, ſcilicet, Aperuit terra os ſuum, & deuorauit Core, morientibus plurimis: & factum eſt magnum miraculum in Iſrael, vt Core pereunte, filij illius non morerentur. Et ſæpe fit mentio de iſtis filijs Core in libro iſto, & vocantur Coritæ, vel cognationes Coritarum, infra 9. & infra 33. & 25. & 26. Hic tamen non ponitur niſi vnus de filijs eius, & per eum continuantur generationes, & hoc, quia iſte erat præcipuus. *Elcana filius eius*. Aliqui putant iſtum fuiſſe patrem Samuelis Prophetæ: nam ille fuit filius Elcana, vt patet primo Regum, cap. primo. Sed nō ſtat. Primò, quia pater Elcana eſt Ierohan,

F vt patet ibidem: & tamen hic pater Elcana eſt Aſir. Secundo patet, quia iſte Elcana eſt nepos Core, & tamen non poterat pater Samuelis eſſe nepos Core, quia Core mortuus eſt anno ſecundo ab exitu de Aegypto, vt declaratum eſt Numeri 16. & ſic omnes filij ſui erant iàm nati: quicunque ergo illorum gigneret Elcana, neceſſe eſt, quòd gigneret eum ad plus nonaginta annis, vel quaſi poſt exitum de Aegypto: quia in tempore illo vltra centum annos nemo poterat viuere, ad hoc quòd eſſet potens ad gignendum. Detractis ergo quadraginta annis, quibus manſerunt Iſraelitæ in deſerto, manebūt ſexaginta anni ad plus poſt introitum in terram Chanaan, poſt quos gigneretur Elcana pater Samuelis. Sed non poterat ſtare, quia ab exitu de
G Aegypto vſque ad natiuitatem Samuelis multi anni fuerunt, ſcilicet plures, quàm quadringenti, vel quaſi: nam genitus eſt Samuel viuente Heli ſacerdote, & exiſtente ipſo ſummo ſacerdote, vt patet primo Regum primo, & tamen non vixit in ſacerdotio, & iudicatura, niſi quadraginta annis, primo Regum 4. Quo mortuo computatur regnum Saul ſimul cum tempore, quo iudicauit Samuel, quod eſt quadraginta annorum, Actuum 13. Deinde quadraginta anni, quibus regnauit Dauid, 2. Regum 5. & poſtea tres anni, quibus regnauit Salomon, antequam inciperet ædificare templum, 3. Regum 6. Quibus ſubtractis de quadringentis, & octoginta annis, qui fuerunt ab exitu de Aegypto vſque ad ædificationem templi, manebunt an-
H ni trecenti quinquaginta ſeptem, & tamen ab exitu de Aegypto vſq; ad generationem Samuelis iſto modo non poterant tranſire, niſi duæ generationes, cum omnes filij Core nati eſſent in exitu de Aegypto, & tamen in duabus generationibus, ſcilicet, Elcana filij Aſir, & Samuelis filij Elcana, non poterant tranſire ad plus, niſi anni centum, & octoginta, vel ducenti, ideo nullo modo potuit iſte Elcana eſſe pater Samuelis. *Abiaſaph filius eius*. Scilicet, Filius Elcana. *Thahath filius eius*. Scilicet, Filius Abiaſaph. *Vriel filius eius*. Vriel aliquando eſt nomen Angeli, & aliquando nomen viri, ſicut Michael, & Gabriel. *Ozias filius eius*. Non eſt iſte Ozias Rex filius Iuda, quia ille
I fuit de tribu Iuda, iſte autem fuit de tribu Leui. *Saul filius eius*. Non eſt iſte Rex primus Iſrael, quia ille fuit de tribu Beniamin, primo Regum nono, & decimo, iſte autem fuit de tribu Leui. *Filij Elcana*. Continuauit ſupra progeniem Caath vſque ad Saulem, nunc redit ad ponendum progeniem vnius de poſteris eius, ſcilicet, Elcana.

Amaſai, & Achimoth, & Elcana. Iſti tres ſunt filij Elcana, & ſic iſte Elcana eſt filius illius Elcana, & nominatur hic iſte Elcana cum progenie ſua, quia deſcendit ab eo Samuel, vt patet infra. *Filij Elcana*. Iſte eſt ſecundus Elcana, de quo immediate dictum eſt. *Sophai filius eius*. Scilicet, Filius Elcana.

Nahath filius eius. Scilicet, Filius Sophai. *Eliab fi-*
K *lius eius*. Scilicet, Filius Nahath, & non eſt iſte Eliab frater Dauid, quia ille fuit de tribu Iuda, ſupra 2. Iſte autem eſt de tribu Leui. *Ierohan filius eius*. Scilicet, Filius Eliab.

Elcana filius eius. Scilicet, Filius Ierohan. Iſte Elcana eſt pater Samuelis. Et patet, quia immediate ponitur Samuel, & duo filij ſui. Etiam patet magis, quia omnes iſti, qui ponuntur hic, ponuntur etiam primo Regum primo, in progenie Elcana, quamquam aliqualiter variantur literæ in nominibus quibuſdam: Ierohan enim pater Elcana vocatur ibi Ierohan, ſicut hic Eliab vocatur Eliu, Nahath vocatur ibi Thohu, Sophai vocatur ibi Suph, ſed iſtæ mutationes, conſuetæ ſunt in nominibus Hebræis. *Filij Samuel*. Non ponitur hic, quis ſit

sit pater Samuelis, & tamen notum est, quòd Elcana. A Et dato quòd non constaret, vteremur illa regula, quæ posita est, & probata supra 4. scilicet, quòd quando ponitur aliquis in progeniebus istis, & non ponitur quis sit pater eius, debet intelligi, quòd ille, qui immediate præcessit, sit pater: & ita est hic.

Primogenitus Vasseni, & Abia. Isti duo erant filij Samuelis, & primogenitus erat Vasseni, & alius Abia, & tamen primo Regum octauo iste Vasseni vocatur Ioel, & alius vocatur Abia: isti duo fuerunt, quorum occasione cęperunt esse reges in Israel: nam Samuel iudicabat Israel, & cum senuisset, posuit duos filios suos iudices in Bersabee, qui non tenuerunt viam patris, sed secuti sunt auaritiam: ideo Israelitæ venerunt ad Samuelem, & petiuerunt regem, sicut cæteræ gentes, primo Regum octauo. Ecce qualiter Esdras B nunc solum continuauit stirpem istam vsque ad filios Samuelis, & non curauit extendere vsque ad tempus suum, & hoc quia isti fuerunt viri famosi, scilicet, Samuel, & duo filij sui, ideo non curauit plus extendere: quia forte non fuerunt alij viri famosi in stirpe ista.

Filij autem Merari. Iste est tertius Leui, a quo familia Meraritarum, & ponitur hic progenies sua.

Moholi filius eius. Duos filios habuit Merari, scilicet, Moholi, & Musi, & ponitur hic progenies deriuata per Moholi, & tacetur de Musi.

Lobni filius eius. Scilicet, Filius Moholi: Non est iste Lobni, ille de quo supra dicitur, quia ille est filius Gerson. *Semei filius eius.* Multi Semei ponuntur præcedentibus cap. & non coincidit iste cum aliquo illorum. Etiam non est iste Semei, de quo supra in litera: quia ille est filius Gerson, & iste est de posteris. C

Merari Oza filius eius. Non est iste Oza, qui percussus est a Domino, quia tetigit arcam, quando erat in plaustro, & portabatur in ciuitatem Dauid, 2. Reg. 6. & infra 13. quia ille multo pòst fuit.

Aggida filius eius. Scilicet, Filius Oza. *Sammaa filius eius.* Non est iste Sammaa frater Dauid, de quo supra 2. quia ille erat de tribu Iuda, & iste de tribu Leui. *Asaia filius eius.* Scilicet, Filius Sammaa. Isti non continuantur vsque ad Esdram, sicut supra dicebatur de filijs Caath, sed computantur quædam generationes propter quosdam viros famosos, qui ibi fuerunt, & cum peruenerit linea vsque ad illos, cessat. D

Isti sunt. Hic ponitur secundum principale huius cap. scilicet, de officijs Leuitarum. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur de officijs simplicium Leuitarum, secundo de officijs sacerdotum ibi: *Aaron vero.* Circa primum dicitur. *Isti sunt quos constituit Dauid super cantores.* Non refertur ad præcedentes, quia non fuerunt omnes præcedentes cantores: cum non fuerint cantores de omnibus familijs Leuitarum, sed de quibusdam infra 15. & tamen supra ponuntur omnes familiæ Leuitarum. Secundo patet, quia illi, qui constituti sunt cantores, erant tempore Dauid, & tamen illi, qui supra ponuntur non erant tempore Dauid, sed a principio Leuitæ incepit computatio eorum: E vt patet supra in litera: ideo refertur ad sequentes: nā de eis est verum, quòd fuerunt super cantores. Pro quo sciendum, quòd Dauid, cum fuerit vir valde deicola, desiderauit nimis ampliare cultum Dei, & ad hoc distinxit sacerdotes per vices suas, vt ordinate ministrarent, infra 24. Distinxit etiam Leuitas per officia sua, & fecit cantores, quos diuisit per viginti-quatuor sortes, infra 25. Distinxit etiam ianitores, & thesaurarios templi, & habentes alia officia, infra 26. Et de hoc tangit hic leuiter Esdras, & ibi perfecte declarabit. In Hebræo dicitur: Isti sunt, quos constituit Dauid super manus cantantium. Vbi nos dicimus super cantores, sed idem est, scilicet, quod isti ha-

berent potestatem super alios. *Ex quo collocata est arca.* Isti cantores, de quibus infra dicitur, fuerunt positi, antequàm fieret distinctio generalis in officijs Leuitarum: nam illa distinctio facta est paulo ante mortem Dauid, quando ipse congregauit omnes principes Israel, ad ordinandum cum eis de fabricatione templi futura: ista autem ordinatio cantorum facta est modico tempore, postquàm cępit regnare Dauid super totum Israel, eo quòd facta est coram arca, quando collocata est. Pro quo sciendum, quòd Dauid in principio regni sui super totum Israel congregauit omnes principes Israelitarum, & iuit cum eis ad reducendum arcam Domini de Cariathiarim de domo Aminadab, quæ manserat ibi ex tempore, quo reducta est de terra Philisthinorū, primo Regum sexto, & 2. Regum sexto, & infra 13. & volebat ponere eam in domo sua, & propter percussionem Oza posuit eā in domo Obededon, & post tres menses trāstulit eam in domum suam, 2. Regum sexto. Et parauit tunc sibi locum, in quo esset honorifice, & constituit Leuitas cantores, qui coram ea quotidie cantarent laudes Domini, & istos ordinauit per vices suas: de hoc infra 16. Interim autem erat tabernaculum Domini, quod fecerat Moyses in vrbe Gabaon, ideo summus sacerdos Sadoc, & sacerdotes minores, & alij Leuitæ erant ibi, ad facienda ministeria Domini, eodem cap. & durauit hoc quandiu arca mansit in domo Dauid, scilicet, tota vita sua, & etiam plusquam decem annis de regno Salomonis: nam semper ibi fuit, quousque transiata est inde in templum, quod fecit Salomon, tertio Regum octauo, & sequenti libro, cap. sexto. Salomon autem non finiuit templum Domini vsque ad annum decimum regni sui completum, & iam erat annus vndecimus, vt patet tertio Regum sexto, & sic fuerunt quadraginta anni, vel plures, quibus continuatus fuit iste status cantorum coram arca. Et dicitur, ex quo collocata est arca, scilicet, in domo Dauid. *Et ministrabant coram tabernaculo testimonij canentes.* Ministratio sua erat solum in canendo. Et dicitur coram tabernaculo testimonij, idest, quod fecit Moyses in deserto, & istud erat in Gabaon eo tempore, quo erat arca in domo Dauid, vt patet infra 16. ideo iussit ibi Dauid, quòd Sadoc summus sacerdos, & fratres sui starent in tabernaculo Domini in Gabaon. & offerrent ibi holocausta Domino super altare, iuxta omnia, quæ scripta erant in Moysi lege. Sed dicitur hic tabernaculum fœderis, quædam domus, quam parauerat Dauid, in qua erat arca in Ierusalem, & ista vocabatur tabernaculum testimonij, propter arcam testimonii, quæ ibi erat, & sic vbicunque esset, diceretur esse in tabernaculo testimonii, & tamē ablata arca, non vocaretur locus ille tabernaculum testimonij: tabernaculum tamen, quod fecerat Moyses in deserto, vocabatur tabernaculum testimonij, dato quòd non esset ibi arca. Sic patet infra 16. cum dicitur, quòd Sadoc summus sacerdos erat in Gabaon in tabernaculo testimonij, quando arca erat in domo Dauid. *In Ierusalem donec ædificaret Salomon domum Domini in Ierusalem.* Idest, Semper mansit arca in domo Dauid, & cantores fuerunt semper coram ea, quousque consummatum est templum Salomonis: nam tunc portata fuit arca de domo Dauid, & postea fuit in templo, tertio Regum sexto, & sequenti libro, cap. sexto. *Stabant autem iuxta ordinem suum in ministerio.* Idest, Ministrabant semper secundum ordinem, quem dederat eis Dauid ad ministrandum: nam distinxit eos per vices suas. infra decimosexto. *Hi vero sunt, qui assistebant cum filijs suis.* Isti omnes, qui sequuntur, & nominantur, erant patres cantorum, filij autem eorum non nominantur. *De filijs Caath Heman cantor*

tor filius Ioel, filij Samuel. Ponuntur hic cantores de omnibus familijs Leuitarum, & primo de familia Caath, & princeps cantorum in hac familia fuit Heman, qui est cantor famosus, de quo infra 25. Etiam fuit iste valde sapiens, & comparatur Salomoni in sapientia. 3. Regum 4. & fuit filius Ioel, & nepos Samuelis Prophetæ. Iste est, qui vocatur Vasseni primogenitus Samuelis, supra in litera, & hic vocatur Ioel: sic etiam vocatur 1. Regum 8. Ista fuit causa præcipua, quare Esdras continuauit supra progeniem Caath vsque ad filios Samuelis, scilicet, quia Heman filius vnius de Samuelis filijs fuit hic cantor præcipuus. *Filij Elcana filij Ierohan*. Scilicet, Samuel erat filius Elcana, & Elcana erat filius Ierohan. Hic ponitur ordo conuersus: nam supra ponebatur generatio Heman, descendendo ab ipso Caath capite familiæ vsque ad ipsum, & hic ponitur eadem generatio, ascendendo ab Heman vsque ad Caath, sed mutantur hic aliqua nomina, quantum ad aliquas literas. *Filij Eliel*. Scilicet, Ierohan erat filius Eliel. Iste vocatur Eliab, supra in litera, & primo Regum primo, vocatur Eliu. *Filij Thohu*. Scilicet, Eliel erat filius Thohu. Iste vocatur Naath, supra in litera, & primo Regum primo vocatur Thohu, sicut hic. *Filij Suph*. Iste vocatur supra in litera Sophai, & primo Regum primo vocatur Suph, sicut hic. *Filij Elcana*. Iste Elcana est alius ab Elcana patre Samuelis. Et ista fuit causa quare primo Regum primo, cum ponerentur multi aui Samuelis, scilicet, quatuor, non positus fuit quintus, quia ille vocabatur Elcana, sicut pater, & videtur coincidere, & quibusdam causaret errorem. *Filij Mahath*. Scilicet, Iste Elcana fuit filius Mahath: & tamen supra in litera non vocatur sic, nec est mirum, quia mutantur nomina, sed vocatur ibi Elcana, vel Thahath. *Filij Masai*. Iste vocatur supra in litera Amasai, & aliquando in Hebræo de principijs nominum auferuntur literæ, sicut ille, qui vocatur Aram, Ruth 4. & Matthæi primo vocatur Ram, supra 2. *Filij Elcana*. Iste est alius Elcana, quia tres viri nomine Elcana ponuntur in progenie Samuelis. *Filij Ioel*. Non est iste Ioel, de quo supra dicitur, quia ille est filius Samuelis, & iste est plusquam tritauus Samuelis, vt patet ex ordine progeniei. Iste etiam non est Ioel Propheta, quia ille fuit tempore Oziæ Regis, quando prophetauit Oseæ, vt patet in duobus prologis Hieronymi super Ioelem, & tamen iste fuit multo tempore, antequàm essent reges in Israel, & fuit ante Samuelem. *Filij Azariæ, filij Sophoniæ*. Istæ generationes subticentur supra, & diligentius eas enarrauit hic Esdras, quàm superius. Non est iste Azarias ille, de quo habetur supra in litera, quia ille fuit de sacerdotibus magnis de genere Aaron, iste autem fuit de progenie Caath. Et fuerunt quatuor summi sacerdotes, qui vocarentur Azarias, supra in litera. Etiam iste Sophonias, de quo hic, non est Sophonias Propheta: quia ille fuit non multo tempore ante captiuitatem Babylonis, scilicet, in diebus Iosiæ, vt patet Sophoniæ primo. Et tamen iste fuit multo tempore ante omnes reges Iuda, & Israel. *Filij Thahath*. Iste Thahath non est ille, de quo dicitur supra in litera, vt aliqui volunt, & tamen idem est. *Filij Asir*. Iste non nominatur sic supra in litera. *Filij Abiasaph*. Azarias fuit filius Abiasaph, & iste supra ponitur. *Filij Core*. Iste est Core, qui rebellauit contra Moysen, vt supra adductum est. *Filij Isaar*. Iste Isaar vocatur supra Aminadab, vt patet in litera: nam ibi dicitur, quòd Aminadab fuit pater Core, & hic dicitur, quòd Isaar est pater Core. *Filij Caath*. Iste est princeps familiæ vnius. *Leui*. Iste est caput totius tribus. *Filij Israel*. Iste est Iacob, & sic deducitur tota generatio ordine conuerso ab Heman vsque ad Iacob. *Et frater eius Asaph*. Refertur hoc ad Heman, scilicet, Asaph erat frater Heman, eo quòd ambo erãt principes cantorum: sic enim ponuntur infra 25. Asaph, & Heman, & Idithum. Et vocantur isti fratres, non quòd essent vere fratres ex vno patre, vel matre, cum essent de duabus familijs, sed vocantur fratres, idest, participes in officio, quia ambo erant simul principes inter cantores. *Qui stabat a dextris eius*. Hic significatur ordo, quem habebant cantores in tabernaculo coram arca. Pro quo sciendum, quòd tres erant principes cantorum de tribus familijs Leuitarum, scilicet, Eman, Ethan, & Asaph. Eman erat de familia Caath, & Asaph de familia Gerson, & Ethan de familia Merari, vt patet in litera. De qualibet familia istarum erant multi cantores, & erãt distincti per vices, & tamen de omnibus tribus erant quotidie simul canentes, & erant tres chori in tabernaculo illo, & in medio choro erat Heman cum filijs suis, & omnibus de familia, tanquàm maioris dignitatis. Ad partem dextram erat Asaph cum omnibus filijs suis, & alijs cantoribus suis. De familia Gerson ad partem sinistram erat Ethan cum cantoribus de familia Merari. *Asaph filius Barachiæ*. Sicut supra continuauit ordine conuerso progeniem Heman principis cantorum, ascendendo vsque ad Leui principem tribus: ita hic continuat progeniem Asaph. Iste Barachias pater Asaph non est ille, de quo dicitur Matthæi vigesimotertio, scilicet, A sanguine iusti Abel vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quia ille Zacharias, & Barachias erant sacerdotes, iste autem non erat sacerdos, sed Leuita. *Filij Samaa*. Iste non est Samaa, qui ponitur in progenie Heman supra, quia ille est de familia Caath, iste autem est de familia Gerson.

Filij Michael. Non est iste Michael, de quo habetur præcedenti cap. quia ille fuit de tribu Gad, iste autem est de tribu Leui. *Filij Basaiæ, filij Melchiæ*. Iste Basaias erat pater Michael, & erat filius Melchiæ. Iste Melchias non est Melchias, de quo supra in litera: quia ille erat summus sacerdos, & iste Leuita. Etiam ille fuit tempore Iosiæ Regis, 4. Regum vigesimosecundo, & sequenti libro, cap. vigesimoquarto, iste autem fuit multo tempore ante Dauid, cum fuerit tritauus Asaph: & tamen Asaph fuit tempore Dauid. *Filij Athanai, filij Zara*. Omnes isti computantur per successionem ascendendo. Iste Zara non est ille, de quo supra in litera, quamquam etiam ille sit de familia Gerson, sicut iste.

Filij Zamma. Alius est, qui vocatur Zamaa in ista familia Gerson, supra in litera. *Filij Semei*. Multi vocantur sic etiam supra in litera, sed iste non videtur fuisse aliquis istorum. *Filij Ieth*. Aliquando Ieth accipitur pro quodam filio Chanaan, qui vocatur Hethus, & a quo nominati sunt Hethæi, de quo Genesis vigesimoseptimo dixit Rebecca: Tædet me vitæ meæ propter filias Heth, idest, propter filias Hethæorum, quas accipit Esau in vxores. Hic autem accipitur pro nomine cuiusdam Leuitæ de stirpe Gerson.

Filij Gerson. Scilicet, Ieth erat filius Gerson: Habebat autem Gerson solum duos filios, scilicet, Lobni, & Semei, supra in litera, & Numeri 3. Et iste erat aliquis illorum: tamen nominatur hic alio nomine, quia multi sunt binomij, vel trinomij. *Filij Leui*. Iste erat caput tribus, & erat pater Gerson. *Filij autem Merari*. Hic ponitur progenies alterius principis cantorum, scilicet, Ethan, q fuit de filijs Merari. Et dicitur. *Filij Merari fratres eorum*. Idest, Fratres filiorum Gerson, & Caath, de quibus dicebatur. Et non sunt fratres, tanquàm sint ex eodẽ patre, vel matre, qa erant a tribus familijs Leuitarũ descẽdentes, sed dicũtur fratres in officio, & cõmunica-

municatione, quia communicabant omnes simul quotidie, cantando coram arca testamenti, infra 16. *Ad sinistram*. Idest, Erat ad partem sinistram tabernaculi: nam in medio erant cantores de progenie Heman: ad dextram autem de filijs Asaph, supra in litera: ad sinistram autem de filijs Hethan, de quorum progenie hic agitur.

Ethan filius Cusi. Iste Ethan erat princeps cantorum de familia Merari tempore suo, ideo ponitur post, & erat filius Cusi. Aliqui putant, quòd iste erat ille Cusi, qui venit ad Dauid, & misit eum in Ierusalem, vt destrueret consilium Achitophel, & factum est. 2. Regum 15. & 16. & 17. Et vocatur iste Cusi Arachites, quia erat de aliqua vrbe sic nominata, & satis conueniens est, quòd ille esset, quia Cusi fuit tempore Dauid: nam iste Ethan fujt cantor institutus tempore Dauid in fine regni sui, & sic pater eius Cusi poterat esse tunc viuens, & esse amicus Dauid, sicut dicitur 2. Regum 15. & 16.

Filij Abdi. Non est iste Abdias Propheta, nec Abdias dispensator Achab regis Israel. 3. Regum 18. quia iste Abdi fuit ante Dauid, cum nepos suus Ethan fuerit contemporaneus Dauid, & tamen Abdias Propheta fuit multo tempore post Dauid, scilicet, temporibus Ioathan, & Ezechiæ, & Oziæ regis Iuda, vt declaratum est. 4. Regum 15. Abdias autem dispensator Achab etiam fuit multo tempore post Dauid, quia omnes reges Israel fuerũt post Dauid, cum nondum diuisum fuisset regnum tempore eius, ad hoc quòd inciperent duo regna, scilicet, Iuda, & Israel. *Filij Maloch*. Non est Maloch id, quod Moloch, quia Moloch est nomen idoli. Leuit. 20. & est Deus Ammonitarum, cui Salomon construxit templum propter vnam de vxoribus suis. 3. Regum 11. & vocatur aliquandò Melchon. 4. Regum 23. sed hic Maloch nomen viri est. *Filij Hasabiæ*. Iste Hasabias non est ille, de quo supra dicitur. *Filij Amasiæ*. Non est iste Amasias, de quo dicitur supra 3. quia ille fuit rex Iuda, & erat de stirpe Dauid, iste autem fuit de Leuitis. Etiam ille fuit multo tempore post istum: quia omnes isti fuerunt ante Dauid, & ille Amasias fuit multo tempore post Dauid. Etiam non est iste Amasias, de quo dicitur Amos 7. quia ille erat sacerdos Bethel tempore Ieroboam regis Israel, vt patet ibidem, & sic fuit multo tempore post Dauid, iste autem fuit ante Dauid. *Filij Helciæ*. Iste Helcias non est, de quo habetur supra in litera: quia ille fuit sacerdos magnus de filijs Aaron, & iste fuit Leuita de stirpe Merari. Etiam fuit iste ante illum multo tempore, quia Helcias fuit tempore Iosiæ regis. 4 Regum 22. & sequenti libro, 34. iste autem fuit ante Dauid multo tempore. *Filij Amasia*. Non est iste Amasias, sicut Abdi non erat Abdias. *Filij Boni*. Non est iste genitiuus nominis adiectiui Bonus, sed est nomen proprium. Etiam est de quibusdam alijs nominibus Hebræis, in quibus errant quidam nostrorum putantes illa esse nomina Latina, sicut dicitur filius Gemini, 1. Regum 9. & 3. Regum 2. & putant aliqui esse genitiuum de geminus, a, um, sed falsum est: quia est nomen proprium, quod apud Hebræos dicitur Iemini. *Filij Somer*. Sic vocabatur ille, cuius erat mons, in quo ædificata est Samaria. Nam 3. Regum 16. dicitur, quòd Amri Rex Israel emit montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti, & ædificauit vrbem, & vocauit eam nomine Somer domini montis Samariam: & ille Somer fuit multo tempore post istum, quia ille fuit tempore Amri, iste autem fuit ante Dauid magno tempore. *Filij Moholi*. Non est iste Moholi filius Merari, de quo supra in litera: quia iste est nepos Merari, & ille est filius. *Filij Musi*. Iste Musi est filius Merari, & Mohol, qui ponebatur hic, non est

A frater Musi, qui supra ponitur, sed est filius eius, & tamen iste nominauit filium suum de nomine fratris sui. *Filij Merari*. Iste est caput familiæ Meraritarum vnus de tribus filijs Leui, supra in litera, & Numeri 3. *Filij Leui*. Iste est caput totius tribus. *Fratres quoque eorum Leuitæ*. Idest, Istorum supra positorum erant fratres omnes Leuitæ: nam hic solum ponuntur cantores de tribus familijs Leuitarum, & præter eos erant multi alij Leuitæ deseruientes in alijs ministerijs, & erant fratres istorum, scilicet, de istismet familijs, quia inter Leuitas non erant, nisi istæ tres familiæ, quæ habentur hic. *Qui ordinati sunt in cunctum ministerium tabernaculi domus Domini*. Idest, Qui dispositi sunt ad omnia ministeria tabernaculi. Multa ministeria erant Leui- B tarum præter esse cantores, & omnia illa habebant alij Leuitæ, qui nominantur hic expresse, de quibus ministerijs, infra 9. & 23. & 26. Et non curauit nominare illos hic Esdras, quia isti erant præcipui propter tres principes cantorum, qui erant viri famosi, quorum progenies ponuntur hic. Ianitorum autem, & thesaurariorum, & aliorum officialium templi non erant describendæ generationes, eo quòd non fuerunt inter eos aliqui viri tam famosi, sicut isti tres principes cantorum: nam etiam Prophetæ erant. Vnde Eman, qui ponitur hic primus, vocatur videns, idest, Propheta, infra 25. & etiam Asaph Propheta: vnde Psalmi sui habentur inter sacras scripturas, infra 16. & in Psalterio ponuntur multi Psalmi, qui fuerunt Eman, & C Ethan, & Asaph, & Idithum, vt patet ex titulis eorum. Et dicitur hic, in ministerium tabernaculi domus Domini, idest, illius domus quam fecerat Dauid in Ierusalem, vbi poneretur arca quousque fieret templum sibi: nam in illo tabernaculo ministrabant omnes Leuitæ, cantando, & faciendo alia, quæ pertinebant ad ministeria eorum. Et non intelligitur de tabernaculo, quod fecit Moyses, quia in illo tabernaculo nullus Leuita ministrabat, sed soli sacerdotes introibant illuc, Numeri 18. & ad Hebr. 9. & ita intelligitur nunc de istis Leuitis, quia isti ministrabant in domo quam fecit Dauid, antequam ædificaretur templum Salomonis, vt patet supra in litera. Postquàm vero factum est templum Salomonis, nõ licuit eis in- D troire in domum interiorem templi, quę erat loco tabernaculi Moysi, sed soli sacerdotes ingrediebãtur illuc. *Aaron vero*. Hic ponitur de officijs sacerdotum in generali, quia non determinantur aliqua particularia officia, quia illa habentur in libris Moysi. Et dicitur. *Aaron vero, & filij eius*. Istud non refertur ad ea, quæ supra dicta sunt: quia Aaron, & filij sui nunquàm fecerunt aliquod ministerium sacerdotale coram arca in domo, quam fecit Dauid, eo quòd illa fuit multo tempore post Aaron: sed refertur ad ipsa ministeria absolutè, scilicet, quòd pertinebat ad Aaron, & ad filios eius facere ista ministeria sacerdotalia, quæ habentur hic, & non pertinebat ad aliquem alium.

Adolebant incensum super altare holocausti. Accipitur E hic incensum non pro thymiamate, vel aromatibus, quæ cremabantur, quia ista non cremabantur in altari holocaustorum, sed in altari thymiamatum: sed accipitur incensum pro quacunque re cremata, & significat sacrificium: nam sacrificium cremabatur in altari holocaustorum. *Et super altare thymiamatis*. In isto offerebatur incensum proprie. Ista erant duo altaria, quæ fuerunt in templo Salomonis. Altare holocausti erat, in quo cremabantur omnia genera sacrificiorum, & erat extra tabernaculum in atrio eius, & etiam in templo Salomonis erat extra ipsum templum, ita vt posset videri a populo, cum nullus illuc accederet nisi sacerdotes, vt patet Exodi 27. & 3. Regum sexto. Et istud altare erat opertum laminis

æneis in tabernaculo Moysi, & intus erat ligneum. Exodi vigesimoseptimo, in templo autem Salomonis erat totum de ęre, de quo sequenti libro, cap. 4. Secundum altare erat thymiamatis, & istud erat in tabernaculo Moysi intra ipsum tabernaculum, ita vt a nemine videretur, nisi a sacerdotibus, qui illuc introibant, & quotidie introibat bis illuc vnus sacerdos in mane, & in vespere, qui ponebat thymiama in quodam vase æneo, & prunas simul super altare illuc, & cremabatur ibi thymiama. Etiam ipsemet sacerdos componebat lucernas septem, quæ erant in candelabro, locando eas bis per diem, & emundando, & apponendo oleum, quando oportebat, Exodi trigesimo. In isto altari nihil aliud fiebat, nisi quòd cremabatur thymiama, & nunquam fiebat aliquod sacrificium super illud, nec fundebatur sanguis, nisi semel in anno in die propitiationis, eodem cap. Eædem cæremoniæ fiebant in isto altari in templo Salomonis. Nam Zacharias pater Beati Ioannis legitur introiuisse illuc sorte ad offerendum incensum. Lucæ primo. Erat autem istud altare intra templum Salomonis, ita vt nemo de populo videret illud, sed solus sacerdos, qui ingrediebatur ad ministrandum.

In omne opus sancti sanctorum. Debet intelligi coniunctio, scilicet, & in omne opus, idest, quòd Aaron, & filij sui ministrabant in altari holocaustorum, & thymiamatum, & etiam in omne opus Sancti sanctorum, idest, ad omne opus sanctum, & per hoc intelliguntur omnia ministeria sacerdotalia, quæ fiebant in Sancto sanctorum, idest, intra templum, siue tabernaculum. Et vocatur Sanctum sanctorum dupliciter, Vno modo pro quadam domo secretissima, in qua erat arca testamenti, & vocatur Sancta sanctorum communiter. Alio modo accipitur pro prima parte tabernaculi, in qua erat altare thymiamatis, & mensa propositionis, & candelabrum, & sic accipitur hic. Quod patet, quia si acciperetur pro Sācta sanctorum, vt est domus, in qua erat arca, non esset verum, quòd Aaron, & filij sui ministrarent ibi, quia solus Aaron, siue summus sacerdos introibat in Sancta sanctorum, & hoc semel in anno in die propitiationis, vt patet Leuitici decimosexto, & ad Hebr. 9. Ideo oportet intelligi de prima parte tabernaculi, in qua ministrabant omnes sacerdotes, vt patet ad Hebr. 9. & Exodi vigesimoseptimo. Et intelliguntur per hoc duo ministeria alia, scilicet, positio panum in mensa propositionis, de quo Leuit. 28. & incensio lucernarum. Exodi 27. & 30. Potest etiā intelligi ad ministerium, quod erat solius summi sacerdotis, scilicet, introire in Sancta sanctorum, & istud pertinebat ad Aaron, & non ad filios eius.

Et vt precarentur pro Israel. Intelligitur istud de deprecatione, quæ fiebat in sacrificio: nam quandocunque offerebat aliquis quicquam sacerdoti, ad offerendum Domino super altare, orabat sacerdos pro illo. Maxime autem erat hoc in sacrificijs pro peccato, quia tunc dicitur, quòd oraret sacerdos pro offerente, & remitteretur ei peccatum. Leuit. 4. & 5. & ista deprecatio erat proprie sacerdotum, quia ista fiebat cum oblatione sacrificiorum, & tamen nullus poterat facere cæremonias sacrificij, nisi sacerdos. Numeri 3. & 18. Ideo nullus poterat facere istam orationem. Erat etiā alia oratio specialis summi sacerdotis, quam fundebat pro toto populo in die propitiationis. Leuit. 16. Quia illa non poterat fieri per aliquem sacerdotem minorem, cum nulli liceret facere cæremonias diei illius, nisi summo sacerdoti, eodem cap. Et ideo quamquā Leuitæ orarent pro populo, cum canerent semper coram Domino, proprium officium sacerdotum ponitur hic esse oratio pro populo, sicut orationes illæ, quæ

F fiunt a sacerdotibus nostris, quando consecrant, sunt propriæ eis, nec licet alicui non sacerdoti vti illis.

Iuxta omnia, quæ præcepit Moyses seruus Dei. Noluit Esdras exprimere omnia ministeria sacerdotum, ideo retulit se ad libros Moysi, in quibus ista plene descripta erant. Et vocatur Moyses seruus Dei in multis locis scripturę, quia erat specialiter seruus Domini. Nam ipse Deus laudauit eum, dicens, quòd in toto populo non erat aliquis tam fidelis ei, sicut Moyses, Num. 12.

Hi autem sunt filij Aaron. Posita fuit supra sacerdotum ministratio, hic ponitur eorum generatio, & non ponitur, nisi progenies magnorum sacerdotum: nam de sacerdotibus minoribus nihil ponitur.

Eleazar filius eius. Scilicet, Filius Aaron. De alio filio suo, scilicet, Ithamar non fit hic aliqua mentio, eo G quòd ab illo descenderūt sacerdotes minores solum, quamquam per accidens fuerunt pauci sacerdotes magni de progenie eius, scilicet, Heli summus sacerdos, & filij eius vsque ad Abiathar, vt supra declaratum est. Omnes isti, qui sequuntur fuerunt de stirpe Aaron per lineam summorum sacerdotum, & computati fuerunt supra, sed repetiuit eos scriptura hic vsque ad Achimaas, qui fuit filius Sadoc, vt patet in litera. Sed dicetur, quare vsque ad Achimaas fuerunt omnes enarrati, & non fuerunt continuati vlterius: nam plures sacerdotes summi fuerunt, vt patet supra in litera? Potest dici, quòd fuit computatio facta vsque ad istum, quia iste fuit, qui ministrauit in temH plo Salomonis prius, incipiendo ibi ministrare. Nam Sadoc pater suus ministrauit in templo Salomonis, quia ipse fuit summus sacerdos tempore Salomonis, & vnctus est, quando fuit vnctus Salomon, infra vltimo cap. & 3. Regum 2. Ipse tamen ministrauit in summo sacerdotio, priusquam esset Rex Salomon, & ædificauerit templum: nam tempore Dauid ministrauit in Gabaon, infra 16. Achimaas autem fuit primus, qui ministrauit in templo Salomonis, incipiendo ministrare, ideo vsque ad istum continuata fuit progenies. Aliter potest dici, quòd extenditur progenies vsque ad Achimaas, quia ipse fuit primus, qui ministrauit in templo Salomonis: quia dato, quòd pater eius Sadoc fuisset summus sacerdos tempore Salo-I monis, tamen non ministrauit in templo: quia non fuit consummatum templum vsque ad annum vndecimum regni Salomonis. 3. Regum 6. Et forte ante istos decem annos mortuus est Sadoc, & primus, qui ministrauit, fuit ipse Achimaas in templo, ideo extenditur generatio sacerdotum vsque ad ipsum.

Et hæc habitacula. Hic ponitur tertium principale huius cap. scilicet, de habitationibus Leuitarum. Pro quo considerandum, quòd Leuitæ non acceperunt aliquam sortem possessionis inter filios Israel. Quælibet enim tribus accepit vnam sortem possessionis in terra, Leuitæ autem erant vna tribus, & tamen non acceperunt possessionem aliquam: quia Deus iusserat, quòd non acciperent aliquam possessionem inter K Israelitas, quia ipse erat sors eorum. Numeri 18. & Deuteronom. 18. & Iosue 13. Ideo necesse fuit, quòd darentur eis loca ad habitandum per diuersas tribus, scilicet, quòd quælibet tribus daret eis aliquas vrbes, & maior tribus dabat plures vrbes. Fuerunt autem istæ vrbes quadragintaocto distinctæ per diuersas tribus, vt patet Numeri 35. & Iosue 21. Istæ autem vrbes ponuntur hic nominatim, scilicet, quas vrbes quælibet tribus dederit. Quare autem Leuitæ non acceperūt vnam sortem terræ per se, sicut aliæ tribus: & quare dato, quòd non acciperent possessiones agrorum, sed solarum vrbium, nō acceperunt eas simul, & multa alia circa hoc, declaratum est satis Iosue 13. *Per vicos, atque confinia.* Idest, Fuerunt istæ habitationes

eorum

eorum in diuersis locis, & confinijs terrarum: nam non habitauerunt omnes simul, vt dictum est, sed habitauerunt dispersi per vicos,& vrbes, quæ eis assignatæ fuerunt in diuersis locis.

Filiorum, scilicet, Aaron, iuxta cognationes Caathitarum. Idest, Ista loca, quæ sequuntur, primo fuerunt filiorum Aaron, idest, sacerdotum, qui descendebant ab Aaron: & hoc iuxta cognationes Caathitarum, idest, diuidendo cognationes Caathitarum per se: nam erãt multæ cognationes eorum, quia Caath genuit quatuor filios, scilicet, Amram, Isaar,& Hebron,& Oziel. Ab Amram venerũt duæ cognationes, scilicet Sacerdotalis,& Amranitica: nam per Aarõ filium Amram deriuata fuit progenies sacerdotalis. Alij autem Amranitæ vocati sunt generali nomine Amaranitæ. Ab Oziel, & Hebron, & Isaar venerunt tres cognationes Leuitarum: de hoc patet Numeri 3. Scilicet, Cognatio Caath habebit populos Amranitas, Isaaritas, Hebronitas, & Ozielitas. Per istas familias diuisa est quædam sors data familiæ Caath: & rursus, sicut erant quinque familiæ intra Caathitas, ita factæ sunt quinque sortes in ipsa possessione Caathitarum.

Ipsa enim sorte contigerant. Idest, Ista loca data fuerunt filijs Aaron, & contigerunt eis sorte, quia diuisa sunt omnia loca pertinẽtia ad possessionem Caathitarum in quinque partes per quinque sortes. Quomodo enim potuit esse, quod diuiderentur sorte possessiones, & tamen quòd maior possessio daretur maiori familiæ, videbatur esse incompatibile: & tamen Deus sic fieri iubebat, & declaratum est Numeri vigesimosexto.

Dederunt igitur eis Hebron in terra Iuda. Scilicet, Sacerdotibus dederunt loca ista, quæ secuntur, scilicet, Hebron fuit prima ciuitas, & ista erat in sorte Iuda. Iosue decimoquinto, Eratque de famosioribus locis totius terræ illius.

Et suburbana eius per circuitum. Vocantur suburbana spatia coniuncta vrbi, & erant duo millia passuum in circuitu cuiuslibet vrbis. Numeri trigesimoquinto. Nam cuilibet vrbi dabantur ista spatia. Hoc autem erat, quia nulla vrbs sacerdotum, vel Leuitarum habebat agros, aut vineas in circuitu, quia Leuitæ non vacabant agriculturæ: nam accipiebant redditus de templo Domini. dabantur tamen eis suburbana duorum millium passuum in circuitu vrbis, ad alenda pecora in eis,& ad alias necessitates. Numeri 35.

Agros autem ciuitatis. Agri vocantur terræ, quæ coluntur ad seminandum, & aliquando large accipiuntur agri tam pro vineis, quàm pro terris, quæ seminantur, & istos agros non acceperunt sacerdotes, quamquam pertinerent ad vrbes.

Et villas. Vocantur villæ rura, quæ non erant murata, quæ pertinebant ad territorium Hebron.

Caleb filio Iephone. Idest, Dederunt ei villas,& agros. Hoc est verum de illis agris, quæ erant extra spatia duorum millium passuum: quia cæteri, qui erãt iuxta spatia ista, pertinebant ad suburbana, & destruebantur vineæ, vel quæcunque res multæ essent in eis, ad hoc quod fierent loca pascualia, cum solum darentur suburbana ista ad alendum pecora Leuitarum: Numeri 35. Sed erant aliqui agri intra territorium Hebron, & tamen erant extra suburbana,& isti cum ruribus,& viculis, quæ erant in circuitu vrbis dati fuerunt Caleb filio Iephone: hoc autem fuit, quia antequam diuideretur terra tota, & darentur vrbes Leuitis, Caleb, qui erat de tribu Iuda, petiuit a Iosue, quòd daret sibi vrbem Hebron in possessionem, & data fuit. Iosue decimoquarto,& decimoquinto. Postea autem diuisa est tota terra per sortes: & deinde datæ sunt vrbes Leuitis de qualibet tribu, & inter eas prima fuit Hebron,

A & tamen quia ista pertinebat ad tribum Iuda, & data fuerat Caleb, ne esset donatio irrita, mansit ei, quod haberet rura,& viculos in circuitu, & omnes agros, & vineas. Sic autem fiebat de qualibet tribu, quia cum acciperentur vrbes de istis tribubus, manebant agri, & viculi pro viris, qui erant de tribu illa, & ipsæ vrbes dabantur Leuitis.

Porro filijs Aaron dederunt ciuitates ad confugiendum. Scilicet, Dederunt ciuitates istas, quæ infra sequuntur. Sed dicetur, quomodo dicitur, quòd datæ fuerunt eis ciuitates ad confugiendum, quia in tribu Iuda non fuit, nisi vna ciuitas confugij, scilicet, Hebron? vt patet Iosue 2. Respondendum, quòd verum est,& sic debet hic intelligi litera, scilicet, quòd non legatur tota in B vno contextu, scilicet, dederunt ciuitates ad confugiendum, idest, quòd omnes istæ ciuitates, quæ ponuntur hic, vel multæ earum fuerunt ad confugiendum, quia solum fuit ciuitas Hebron, sed est sensus, quòd dederunt ciuitates, scilicet, istas, quæ sequuntur hic filijs Aaron, & dederunt eis ad cõfugiendum Hebron, quia ista sola fuit in sorte eorum ad confugiendum.

Et Lobna. Ista est ciuitas in sorte Iuda, quam acquisiuit Iosue post stationem Solis. Iosue 10. Et fuit in sorte Iudæ. Iosue 15.& fuit in hac vrbe Ieremias pater Amithal vxoris Regis Iosiæ. 4. Regum vigesimotertio,& vigesimoquarto. Ista ciuitas rebellauit Regibus Iudæ, eo tempore quo Idumæi recesserunt, ne præstarent tributa Regibus Iudæ, & hoc fuit tempore Ioram C filij Iosaphat. 4 Regum 8 & sequenti libro, cap. 21.

Et suburbana eius. Istud erat generale de qualibet vrbe, quod cum qualibet dabantur suburbana duorum millium passuum & siue esset ciuitas magna, siue parua non fiebat aliqua differentia in suburbanis, sed in omnibus dabantur æqualia suburbana duorum millium passuum, quia Deus in omnibus ponebat regulam generalem. Numeri 35.

Ether quoque. Ista est alia ciuitas, quæ vocatur Iosue 21. Iether, & modica differentia est, quia in Hebræo sæpe solent mutari principia, & fines nominum propriorum per additionem, & subtractionem in principijs, vel in finibus nominum, vt supra declaratum fuit in multis. *Esthemo.* Ista est alia ciuitas, de qua dicitur D supra 4. Ielba patrem Esthemo: ista ciuitas vocatur Iosue vigesimoprimo Senon, vbi ponuntur istæ omnes ciuitates. *Sed & Helon.* Ista ciuitas est in sorte Iudæ, Iosue decimoquinto, & data fuit sacerdotibus. Iosue vigesimoprimo, & vocatur Hileph in Hebræo. *Et Dabir.* Ista vocatur Cariathsepher, idest, ciuitas literarum. Iosue 15.& Iudicum 1. Fuit autem data sacerdotibus, Iosue 21. *Asan quoque.* Ista ciuitas vocatur Ain, Iosue vigesimoprimo, & pertinet ad tribum Simeon,& etiam vocatur Asan, vel Asen, supra 4. & Iosue 19.& quamquam aliqui putant, quòd ista est, quæ vocatur Ain in sorte Simeon inter ciuitates sacerdotales, Iosue 21. Non est ipsa, sed illa, quæ vocatur Iethan: nam Ain, & Asen duæ vrbes sunt distinctæ in E sorte Simeon, Iosue 19. & supra 4. *Et Bethsemes.* Duplex est ciuitas Bethsemes, vna est in sorte Iudæ, Iosue 15. alia est in sorte Issachar, Iosue 19. Hic autem accipitur Bethsemes pro illa, quæ est in sorte Iudæ: quia sacerdotes non acceperunt possessionem nisi in sorte Iudæ, & Simeon, Iosue 21. In alijs autem tribubus habuerunt possessionem alij Leuitæ.

Sciendum autem, quòd non ponuntur tot ciuitates in sorte sacerdotum hic, & Iosue 21. Quia ibi ponuntur nouem, hic autem solum octo. *De tribu Beniamin.* Hic ponuntur vrbes, quæ datæ sunt de tribu Beniamin Leuitis: nam illæ, quæ supra positæ fuerũt, pertinebant ad Iudam,& ad Simeonem, q̃a quãquã nõ exprimatur simul, & tamen de vtraque tribu fuerunt,

ſed quia tribus Iuda, & Simeon habebant quaſi eandem ſortem, vt patet Ioſue 19. ponuntur vrbes eorum quaſi datæ de eadem tribu. *Gabee, & ſuburbana eius.* Iſta eſt ciuitas in ſorte Beniamin, & non eſt idem, quod Gabaon. Ioſue 18. Sic etiam ponitur Ioſue vigeſimoprimo, vbi vocatur Gabee, vel Gabae.

Sciendum autem, quòd vna ciuitas de tribu Beniamin ſubticetur hic, ſcilicet, Gabaon. Nam illa fuit data ſacerdotibus. Ioſue 21. & tamen hic non ita plenè enarrantur ciuitates iſtæ, ſicut ibi: iſta fuit cauſa, vt aliquando templum Domini fuerit poſitum in Gabaon, ſcilicet tabernaculum Moyſi, infra 16. cap. Quia iſta ciuitas pertinebat ad ſacerdotes, alioquin non videretur poni ibi tabernaculum, ſed falſum eſt: quia non obſeruabatur hoc de neceſſitate, ſcilicet, quòd ciuitas, in qua poneretur Sanctuarium eſſet de ciuitatibus ſacerdotalibus: nam Ieruſalem fuit locus templi, & tamen ipſa non fuit ciuitas ſacerdotalis. *Et Almath.* Iſta vocatur Almon, Ioſue vigeſimoprimo, & fuit de tribu Beniamin, quamquam non ponitur Ioſue decimooctauo, inter vrbes ſortis Beniamin: quia credendum eſt, quòd ponitur ibi, cum ponatur certus numerus vrbium, & tamen ponatur aliud nomen eius, quia multæ vrbes erant binominę, vel trinominę. *Anathoth.* Iſta ciuitas eſt de ſorte Beniamin, & ponitur etiam Ioſue vigeſimoprimo, & tamen non ponitur ſub hoc nomine Ioſue decimooctauo inter vrbes ſortis Beniamin, iſta eſt ciuitas, de qua fuit Ieremias: nam Ieremiæ primo dicitur, quòd fuit de ſacerdotibus, qui erant in Anathoth. *Omnes ciuitates tredecim per cognationes ſuas.* Scilicet, Omnes ciuitates datæ ſacerdotibus diſtinctis per cognationes, idest, domos particulares fuerunt tredecim. Et hoc patet, quia de tribu Iuda, & Simeon datæ ſunt nouem vrbes: de tribu autem Beniamin quatuor. Ioſue vigeſimoprimo. Hic tamen non ponuntur niſi vndecim, ſcilicet, octo de ſorte Iudæ, & Simeon, & tres de ſorte Beniamin, vt patet hic. *Filijs autem Caath reſiduis de cognatione ſua.* Dicitur hoc, quia ſacerdotes erant de ſtirpe Caath, & tamen præter illos erant adhuc multæ cognationes Caathitarum, ſcilicet, Amranitæ, Hebronitæ, Ieſaaritæ, Ozielitæ. Numeri tertio. Et iſtis datæ ſunt vrbes, quæ ſequuntur hic. *Dederunt ex dimidia tribu Manaſſe vrbes decem in poſſeſſione.* Iſtæ vrbes fuerunt pro omnibus iſtis quatuor familijs Caathitarum. Sed dicet aliquis, quomodo datæ fuerunt decem vrbes de dimidia tribu Manaſſe, quia Ioſue vigeſimoprimo dicitur, quòd fuerunt datæ duæ? Etiam non erat rationabile, quia de tribu Iudæ, & Simeon ſimul non fuerunt datæ niſi nouem vrbes ſacerdotibus. Ioſue vigeſimoprimo. Quomodo ergo de dimidia tribu Manaſſe darentur decem vrbes, non eſt veriſimile. Reſpondendum, quod ſolum fuerunt datæ duæ vrbes, vt patet Ioſue. Quod autem dicitur hic, quòd datæ ſunt decem vrbes, non refertur ad dimidiam tribum Manaſſe, tanquàm de illa ſorte fuerint datæ vrbes decem, ſed eſt ſenſus, quòd omnes vrbes, quæ datæ fuerunt iſtis Caathitis fuerunt decem, & tamen duæ illarum fuerunt de dimidia tribu Manaſſe, & de tribu Ephraim quatuor, & de tribu Dan totidem. Ioſue vigeſimoprimo. Hic autem expreſſum eſt ſolum de dimidia tribu Manaſſe: & eſt modus loquendi breuis, & ſubintelligitur de alijs duabus tribubus, ſicut habetur in Ioſue. Sic etiam eſt quantum ad quaſdam vrbes, quæ ſupra tacentur, & exprimuntur Ioſue vigeſimoprimo. Sciendum autem, quòd iſta dimidia tribus Manaſſe erat, quæ habitabat ad Occidentem Iordanis: de cuius ſorte habetur Ioſue decimoſeptimo. Nam alia dimidia tribus Manaſſe morabatur vltra Iordanem in terra Galaad, & de illa datæ

F ſunt vrbes Gerſonibus, infra in litera. *Porro filijs Gerſon per cognationes ſuas.* Iſta eſt familia Gerſonitarum, quæ habuit ſub ſe alias cognationes particulares: & datæ ſunt ei vrbes tredecim, & non nominantur hic, ſed infra in litera nominantur quædam, omnes autem iſtę nominantur Ioſue vigeſimoprimo. *De tribu Iſſachar, & de tribu Aſer, & de tribu Nephthali, & de tribu Manaſſe.* De iſtis quatuor tribubus datæ ſunt vrbes Gerſonitis. Et accipitur hic tribus Manaſſe pro dimidia tribu, quia diuiſa erat iſta tribus in duas partes, & habebat duas poſſeſſiones, & eſt iſta dimidia tribus, quæ habitabat ad Orientem Iordanis in terra Galaad, & non ponitur hic, quas vrbes dederit quælibet tribus iſtarum, ſed infra in litera ponitur,
G & Ioſue vigeſimoprimo. *In Baſan vrbes tredecim.* Idest, Iſtæ vrbes erant in Baſan: Non eſt autem intelligendum, quòd omnes iſtæ tredecim vrbes fuerunt in Baſan, quia iſtæ tredecim datæ ſunt ab omnibus iſtis quatuor tribubus, vt patet hic, & Ioſue vigeſimoprimo, & tamen non habitabant omnes iſtæ tribus in Baſan, ſed ſola dimidia tribus Manaſſe poſſidebat terram Baſan totam, vt patet Deuteronom. 3. & Ioſue decimotertio. Eſt autem modus iſte loquendi breuis, & obſcurus, & ſic patet ſupra in multis. *Filijs autem Merari per cognationes ſuas.* Hic ponuntur vrbes, quæ datæ fuerunt familiæ Meraritarum, quæ eſt tertia familia Leuitarum, & habuit multas cognationes particulares, & per omnes fuerunt diſtributæ
H iſtæ vrbes. *De tribu Ruben, & de tribu Gad, & de tribu Zabulon.* De iſtis tribus tribubus datæ fuerunt filiis Merari ciuitates. Quot autem fuerint, & quæ ciuitates iſtæ, patet Ioſue vigeſimoprimo, & infra in litera. *Dederunt ſorte ciuitates duodecim.* Idest, Iſtæ vrbes datæ fuerunt per ſortes, quia ipſi Leuitæ inter ſe ſortiti ſunt de illis. *Dederunt quoque filij Iſrael Leuitis ciuitates, & ſuburbana earum.* Scilicet, Quandocunque dabant Iſraelitæ vrbes Leuitis, dabant & ſuburbana, quia nulla ciuitas danda erat ſine ſuburbanis, quia non proficeret ad vſus Leuitarum, ſi non eſſent ſuburbana ad alenda pecora.

Dederuntque per ſortem. Hic incipit ponere in particulari, quæ vrbes fuerunt datæ quibuslibet Leuitis.
I Et dicitur, quod dederunt per ſortem, quod poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quòd datæ ſunt per ſortes vrbes, idest, quòd ſi in vna tribu erant quindecim, vel viginti vrbes, & debebant dari duæ, vel tres Leuitis, ponebatur ſors, quæ eſſent illæ tres, quæ darentur. Alio modo poteſt intelligi, quòd non dabantur per ſortem vrbes ipſis Leuitis de poſſeſſione Iſraelitarum, ſed dabantur illæ, quas determinabat populus dandas, & tamen poſtquàm datæ erant, ponebatur ſors, quæ vrbes illarum quibus Leuitis competerent.

Ex tribu filiorum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Beniamin. De poſſeſſione iſtarum tribuum datæ fuerunt ciuitates Leuitis, qui erant de genere
K ſacerdotali, & quia de iſtis tribubus tribus ſolum fuerunt datæ vrbes ſacerdotibus, ponuntur omnes tres ſimul.

Vrbes has. Scilicet, Illas, quæ ſupra nominatæ ſunt, & fuerunt ibi nominatæ vndecim, & tamen tredecim fuerunt, vt patet Ioſue 21. *Quas vocauerunt nominibus ſuis.* Idest, Sacerdotes accipientes vrbes iſtas, vocauerunt eas nominibus ſuis, idest, a ſe poſitis: quia fortè mutauerunt nomina earum, quæ prius habebant, & impoſuerunt alia in ſignum dominij.

Et his, quæ erant ex cognatione filiorum Caath. Idest, etiam illis, qui fuerunt de cognatione Caath datæ fuerunt vrbes, & ſunt illæ, quæ ſequuntur. Vocantur autem de cognatione Caath omnes, qui fuerunt de ſtirpe Caath

præter

præter sacerdotes: nam descenderunt ab eo quatuor familiæ, scilicet, Amranitarum, Hebronitarum, Iessaaritarum, Ozielitarum, & prima diuisa est in duas familias, quia quædam fuit sacerdotalis, & alia simplex Amranitica. Omnes isti præter sacerdotes vocantur hic de cognatione filiorum Caath, idest, descendentes ab istis quatuor filijs Caath, scilicet, Amram, Hebron, Isaar, Oziel: supra in litera. & Numeri 3. *Fueruntque ciuitates in terminis eorum de tribu Ephraim.* Idest, datæ fuerunt istis ciuitates de tribu Ephraim, & fuerunt in terminis eorum, idest, in terra possessionis suæ. fuerunt autem tribus tres, quæ dederunt vrbes istis Caathitis, scilicet, Ephraim, & Dan, & dimidia tribus Manasse. Iosue 21. & hic in litera. Et nominantur hic vrbes istæ, quæ supra non fuerunt nominatæ.

Dederunt ergo eis vrbes ad confugiendum. Debet ista litera exponi, sicut supra exponebatur illa. Porro filijs Aaron dederunt ciuitates ad confugiendum. Nam falsum est, quòd datæ fuerint vrbes de tribu Ephraim ad confugiendum: nam in tota tribu Ephraim non erat nisi vna ciuitas refugij, scilicet, Sichem, vt patet Iosue 20. sed debet sic litera exponi. Dederunt de tribu Ephraim vrbes, idest, dederunt istas, quæ infra sequuntur, & dederunt ad confugiendum vrbem Sichem, quia illa erat ciuitas refugij.

Sichem cum suburbanis suis. In ista ciuitate sepulta fuerunt ossa Ioseph, quæ translata fuerunt de Aegypto. Iosue vlt. Ibi etiam sepulti sunt omnes patriarchæ, quorum corpora de Aegypto educta sunt, vt patet Actuum 7. *In monte Ephraim.* Idest, In sorte Ephraim. vocatur mons Ephraim terra Ephraim, quia erat montuosa, & ideo fere vbicunque dicitur de sorte Ephraim dicitur, de monte Ephraim, vt patet Iosue 17. & 20. & 21. & primo Regum primo. *Et Gazer.* Ista ciuitas est in sorte Ephraim. Iosue 21. Et ista est ciuitas, quam tenuerunt Chananæi in sorte Ephraim, & fuerunt tributarij, vt patet Iosue 16. Et Iudi. primo Manserunt autem Chananæi in vrbe illa vsque ad tempus Salomonis: nam tunc ascendit Pharao rex Aegypti, cuius filiam habebat Salomon in vxorem, & pugnauit contra vrbem Gazer, & occidit Chananæos, deditque vrbem filiæ suæ in dotem. 3. Regum 9.

Iecmaan. Ista est alia ciuitas, quæ vocatur Cebsan Iosue 21. *Et Bethhoron.* Duplex ciuitas est, quæ vocatur Bethhoron, scilicet, Bethhoron superius, & Bethhorō inferius, & ponitur vtraque ciuitas in sorte Ephraim Iosue 16. *Similiter nec non, & Helon.* Idest, Etiam fuit data ciuitas Helon. Ista ciuitas vocatur in Hebræo Aialon, & tamen differt ab alia Aialon, quæ ponitur in tribu Dan. Iosue 19. Ista ciuitas non ponitur Iosue 21. vt aliqui volunt, sed falsum est, quia licet non ponatur in tribu Ephraim, tamen ponitur in tribu Dan. Hic autem litera breuis est, quia tacet quasdam tribus, de quibus datæ sunt vrbes. Et etiam tacentur aliquæ vrbes, quia de tribu Dan fuerunt quatuor vrbes datæ. Iosue 21. Et hic non ponuntur nisi duæ, & tacentur duæ vrbes, scilicet, Eltheco, & Gabaon. Iosue 21. quia litera ista est breuis. *Et Gethremmon in eundem modum.* Est ciuitas Gethremmon in tribu Dan. Iosue 21. *Porro ex dimidia tribu Manasse.* Ponuntur vrbes, quæ datæ sunt de dimidia tribu Manasse, & est ista dimidia tribus Manasse, quæ habitabat ad Occidentem Iordanis: nam illa medietas dedit vrbes Gersonitis.

Aner, & Balaan. Istæ sunt duæ vrbes huius tribus, sed non nominantur sic Iosue 21. sed Aner vocatur ibi Thanach, & Balaan vocatur ibi Gethremmon, & ista nomina habentur Iosue 17.

In sorte Manasse his videlicet qui de cognatione filiorum Caath reliqui erant. Ista est declaratio præcedentium, quia

A dicebatur, quod datæ fuerunt istæ vrbes filijs Caath. Et dicit his, qui reliqui erant, quod intelligitur de illis, qui residui erant, s. de sacerdotibus: nam sacerdotes fuerunt positi tanquam cognatio principalis inter Caathitas, & cæteri appellantur residui respectu illorum.

Filijs autem Gerson. Hic ponitur quæ vrbes datæ fuerint Gersonitis, quæ erat secunda familia Leuitarum. *De cognatione dimidiæ tribus Manasse.* Ista erat dimidia tribus Manasse, quæ habitabat vltra Iordanem ad Orientem. *Gaulon in Basan.* Ista erat vna de ciuitatibus refugij. Iosue 2. Nam sex vrbes refugij erant, tres ad Orientem Iordanis, & tres ad Occidentem, quarum nomina ponuntur eodem cap. Ista ciuitas vocatur aliquando Gaulon, vt patet hic, & Iosue 20. & 21. &
B aliquando Golan. Deute. 4. Et dicitur, quòd ista ciuitas erat in Basan, quia terra Basan tenebatur a dimidia tribu Manasse. Deute. 3. & Iosue 13.

Et Astaroth. Ista est ciuitas in sorte Manasse, quæ fuit metropolis in regno Og regis Basan: ideo dicitur regnasse in Astaroth, vt patet Iosue 12. & 13. Vocatur ista ciuitas Basra. Iosue 21. & tamen non est ista, de qua dicitur Isa. 63. Quis est iste, qui venit de Edom tinctis vestibus de Bosra, quia ista ciuitas erat in terra Edom.

De tribu Issachar Cedes. Datæ fuerunt ciuitates quatuor de tribu Issachar Gersonitis. Iosue 21. Et vocatur prima earum Cedes. Et non est ista Cedes, quæ est ciuitas refugij, de qua Iosue 20. Nam illa est in sorte Nephthali, vt patet ibidem, & ista in sorte Issachar.
C Ista vocatur Cesion. Iosue 21. *Dabereth.* Ista est alia ciuitas, quæ vocatur Dabereth. Iosue 21. *Ramoth.* Ista est ciuitas in terra Galaad, pro qua pugnauit Achab rex Israel contra Benadad Regem Syriæ, & ibi occisus est 3. Regū vltimo. Et postea factus est Iehu rex Israel super vrbem illam 4. Regum nono. Et vocatur Ramaoth Galaad: & est vna de ciuitatibus refugij, vt patet Iosue vigesimo, & ibi dicitur, quòd est in sorte Gad. *Et Anem.* Ista est alia ciuitas. Sed non vocantur sic istæ vrbes, Iosue vigesimoprimo. Nam Ramoth vocatur Iaramoth, & Auem vocatur ibi Engannim, & accidit propter multiplicitatem nominum: quia idem locus sæpe binomius, vel trinomius est. *De tribu vero Aser.* Etiam de ista tribu datæ fuerunt vrbes Gersonitis, & fuerunt vrbes quatuor, Io-
D sue vigesimoprimo. *Massal.* Ista ciuitas vocatur Massalathon. Iosue vigesimoprimo. *Et Abdon.* Alia ciuitas est, & eodem nomine appellatur. Iosue vigesimoprimo. *Similiter Asach.* Ista ciuitas vocatur Elcath, Iosue vigesimoprimo. *Et Rohob.* Sic etiam appellatur Iosue vigesimoprimo. Ista est ciuitas quædam, quæ est circa terminos terræ Israel ad partem Aquilonarem, & est iuxta terram Emath, ideo Numeri decimotertio dicitur, quod exploratores missi a Moyse venerunt vsque Rohob intrantibus Emath, idest, ciuitas Rohob est iuxta introitum terræ Emath, quæ est in extremo Aquilonaris lateris terræ Israel. Numeri trigesimoquarto. *Porro de tribu Nephthali.*
E Idest, Etiam de tribu Nephthali datæ sunt vrbes Gersonitis ad habitandum.

Cedes in Galilæa. Ista ciuitas est in terra Galilææ versus Iordanem, & est ciuitas refugij, vt patet Iosue vigesimo. Et non est ista Cedes de tribu Issachar, de qua supra habetur.

Et Ammon. Aliquando est nomen viri, qui fuit pater Ammonitarum, & fuit filius Loth. Genesis decimonono. Aliquando est nomen vrbis, & sic accipitur hic, & vocatur ista ciuitas Iosue vigesimoprimo Amothdor, & ad idem redit, quamquam mutentur aliquæ literæ.

Cariathaim. Alia ciuitas est ista, quàm illa, quæ vocatur Cariathiarim: quia illa est in sorte Iudæ, & vocatur

catur ciuitas Syluarum Iosue 15. Ista autem est in sorte Nephthali, & vocatur Carcham Iosue 21. Et aliter differt in literis. *Filijs autem Merari residuis*. Ista est tertia familia Leuitarum, quæ vocatur Meraritharum. Et dicuntur isti residui, scilicet, de tota tribu Leui, quia demptis Caathitis, & Iersonitis, de quibus supra dictum est, non manent aliqui de tribu Leui, nisi Mearithæ. *De tribu Zabulon*. Fuerunt Merarithis vrbes datę de tribus tribubus, scilicet, de Zabulon, Ruben, & Gad, vt patet supra in litera.

Remono. Ista est prima ciuitas, quæ Iosue 21. vocatur Ietheran. *Et Thabor*. Istud est nomen montis aliquãdo, vt patet Iosue 19. & est in sorte Issachar eodem cap. In isto autem monte Christus transfiguratus est coram discipulis suis, vt patet Lucæ 9. & Mar. 9. Et Matthei 17. Et vocatur ibi mons excelsus: quia erat valde excelsus inter omnes montes illius regionis. Aliquando autem accipitur pro nomine vrbis, & sic est hic, & non accipitur sic Iosue 21. quia non vocatur ibi Thabor, sed Carthan.

Sciendum etiam, quòd hic omittuntur duæ vrbes de terra Zabulon: nam datæ fuerunt quatuor de illa Merarithis. Iosue 21. Hic autem solum ponuntur duę. *Trans Iordanẽm quoque ex aduerso Iericho*. Hic ponitur quæ vrbes fuerint datæ Merarithis de tribu Ruben. Et dicitur trans Iordanem, quia tribus Ruben erat ad orientalem partem Iordanis extra terrã Chanaan. Et dr̃ ex aduerso Iericho, q̃a Ie richo est ad partẽ occidentalem Iordanis in terra Chanaan, & omnia loca quæ sunt in terra duarum tribuum, & dimidiæ dicuntur esse ex aduerso Iericho. *Contra Orientem Iordanis*. Idest, Tribus ista habet sortem ad Orientalem partem Iordanis: nam per hoc quod dixit trans Iordanem non apparet an ad Orientalem, vel occidentalem partem eius sit, quia vtrunque est trans Iordanem: ideo limitatur hic, quod est ad orientalem partem Iordanis.

De tribu Ruben. Istę sunt ciuitates, quæ datæ fuerunt de tribu Ruben Merarithis. *Bosor in solitudine*. Bosor est nomen ciuitatis, & accipitur aliquando pro quadam vrbe, quæ est extra terram Israel, de qua erat Balaam: sic dicitur 2. Pet. 2. c. s. Secuti sunt viã Balaam ex Bosor, idest, qui venit de Bosor. Hic autem est nomen ciuitatis in tribu Ruben in deserto, & est vna de ciuitatibus refugij, vt patet Iosue 20. & 21.

Et Iassa. Ista est alia ciuitas, & tamen non nominatur sic Iosue 21. Sed Iazer, vt aliqui volunt, Ista est q̃ vocatur Misor. *Et Cademoth*. Ciuitas est in tribu Ruben, & vocatur Iosue 21. Misor, vel Iazer. *Et Mephaath*. Ista ciuitas nominatur Maspha Iosue 21. Et est differentia aliqualis: sicut consueuit esse plerunque in nominibus Hebræis. *Nec non, & de tribu Gad*. Ponuntur vrbes, quæ datæ fuerunt Leuitis de tribu Gad, quæ est ad Orientalem partem Iordanis. *Ramoth in Galaad*. Ista ciuitas non est Ramoth, de qua supra dicitur, quia illa erat in sorte Issachar, & ista in sorte Gad, & ista proprie est Ramoth Galaad, de qua verificantur illa, quæ supra dicebantur: nam in illa mortuus est Achab. *Et Manaim*. Quædam ciuitas est in sorte Gad, quæ vocata est Manaim a Iacob, quando veniebat de terra Syriæ in terram Chanaan: nam habuit ibi obuios Angelos Dei, & dixit. Castra Dei sunt hæc, vocauitque nomen loci illius Manaim, siue secundum proprietatem Hebraicam Mahanai quod interpretatur castra, vt patet Genes. 32.

Et Hesebon. Ista ciuitas est in sorte Gad, & vocatur Hesebon. Iosue 21. Et ista est ciuitas præcipua terræ duorum Regum Amorrhæorum: nam in hac regnabat Seon rex: ideo vocabatur rex Hesebon. Numeri 21. Et Iosue 12. & 13.

Et Iezer. Ista ciuitas vocatur Iazer Iosue 21. Et ista

F est ad quam iuerunt explorandam quidam missi a Moyse Numeri 21. Et istæ sunt omnes vrbes, quas acceperunt Leuitæ de manu Israelitarum in possessionem suam.

De successione summorum sacerdotum. Quæst. VIII.

QVAERITVR nunc circa successionem summorum sacerdotum. Nam summi sacerdotes fuerunt viri potentes in populo sub regibus, & aliquando per eos populus gubernatus est, sicut per reges, immo & aliquando ipsi reges fuerunt in populo, sicut accidit tempore Machabæorum:
G quia Irchanus, & Aristobolus, & cæteri successores de progenie Machabæorum simul erant sacerdotes, & reges in populo: vt patet per Iosephum. 13. Antiquitatum. Origo autem summorum sacerdotum cæpit in Aaron: nam ipse fuit frater Moysi, & anno primo quo Israelitæ egressi sunt de Aegypto, dedit Deus legem, & fecit fabricari tabernaculum, & consecrari sacerdotes, & isti fuerunt Aaron, & quatuor filij sui: Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar: quorum ipse Aaron factus est summus sacerdos, & filij sui fuerunt minores sacerdotes, de quorum consecratione patet Exo. 28. & 29. & Leui. 8. Rexit autem Aaron summum sacerdotium per triginta nouem annos vsque ad annum quadragesimũ exitus de Aegy-
H pto: nam in deserto obijt in monte Hor. Numeri 20. Et erat tunc mensis quintus anni illius. Numeri 33. Secundus summus sacerdos fuit filius eius Eleazarus. Pro quo sciendum, quod summum sacerdotium erat per successionem, & competebat primogenitis, & quia Eleazarus erat primogenitus Aaron eo tempore, quo mortuus est, successit ipse in sacerdotio, & iussit Deus, quòd Aaron antequam moreretur, nudaretur veste pontificali, & indueretur Eleazarus filius eius coram eo, & sic vidit Aaron filium suum successisse sibi in honore pontificali, & tunc mortuus est. Numeri 20. Mansit autem Eleazarus in summo sacerdotio ab vltimo anno egressionis de Aegypto, & introitu in terram Chanaan vsque ad tempus, quo
I mortuus est Iosue: nam ambo mortui sunt quasi in eodem tempore, vt patet Iosue vltimo. Tertius sacerdos magnus fuit Phinees filius Eleazari, & iste cæpit post mortem Iosue in principio Iudicum, & fuit contemporaneus Caleb, & Othonieli, qui fuit primus iudex: ipse etiam factus est sacerdos, antequam essent iudices: nam illud responsum Dei, quod habetur Iudi. primo, scilicet, quæ tribus deberet pugnare contra Chananæos. Sic ait Ioseph. 5. Antiquit. scilicet, Eodem tempore mortuus est Eleazarus pontifex filio suo Phinees sacerdotium derelinquens: cuius sepultura facta est in Gabatha ciuitate: post horum itaque transitum Phinees prophetauit secundum Dei voluntatem, ad delendum Chananæorum genus, tri-
K bui Iudæ præbendum esse principatum. Etiam iste Phinees erat sacerdos eo tempore, quo contigit bellum vndecim tribuum contra Beniamin propter viros Gabaa, & venit totus populus ad eum in Silo ad consulendum Dominum per ipsum Iudi. 20. Iste accepit summum sacerdotium ex munere Dei: nam promisit ei Deus sacerdotium æternum: eo quod zelo suo zelatus fuerat, & occiderat Zambri principem tribus Simeon coeuntem cum Madianitide. Numeri 25. & primo Macha. 2. Quartus sacerdos fuit Abiue filius Phinees, vt patet supra in litera: nam iste successit ei, de quo nihil dignum memoria scriptum reperimus. Fuit autem iste tempore Othonielis primi iudicis Israel, & fortè aliquanto tempore simul

mul cum Ahod secundo iudice Israel. Quintus sacerdos fuit Bocci filius Phinees. Et etiam de isto nihil memorabile dicitur: nam nec fuerunt isti sacerdotes circa cultum Dei bene se habentes, quia idola colebantur tempore eorum: nam tempore iudicum semper colebantur idola, nisi cum surgeret aliquis iudex nouus, quia tunc recedebant Israelitæ ab idolis, & tota vita eius colebant Deum, quo mortuo ad idola vertebantur; vt patet Iudicum 2. Iste Bocci fuit nunc vltimus sacerdos de stirpe Phinees: nam transiuit eo mortuo sacerdotium ad domum Ithamar suscipiente illum Heli summo sacerdote. Et iste Bocci vocatur Ioseph, vt ait Iosephus 8. Antiquit. Sextus summus sacerdos fuit Heli de familia Ithamar, qui fuit vir laudabilis tempore suo: nec in eo aliquid reprehensibile inuentum est, nisi quòd in senectute existens filios suos remisse castigauit. Nam cum committerent grauia scelera, non corripiebat eos: ideo Deus misit Prophetam ad eum, dicens, quòd auferretur sacerdotium de domo sua. primo Regum 2. & 3. Heli autem, cum non esset de progenie sacerdotum, assumptus fuit in summum sacerdotem propter magnam probitatem suam, & hoc factum est volente populo, & Deo. De populo patet, nam populus simul dedit ei summum sacerdotium, & potestatem iudicatiuam: in quo ipse præsidebat populo tam in temporalibus quàm spiritualibus. De temporalibus patet, quia iudex quicunque esset in Israel tempore suo principabatur toti populo. Heli tamen quadraginta annis iudex fuit in Israel, vt patet primo Regum 4. Contulit etiam ei populus summum sacerdotium, priuando eum qui successurus erat: nam obierat tunc Bocci, siue Ioseph, quod idem est, summus sacerdos de posteris Phinees, cui successurus erat Voochar filius eius, & tamen populus fecit, quòd ille non succederet, & contulit sacerdotium Heli propter malitiam, & ineptitudinem sacerdotum, de domo Phinees. Fuit etiam factum hoc auctoritate Dei, quia non solum Deus voluit, quòd sacerdotium istud trāsiret ad Heli, sed etiam promisit ei, quòd sacerdotium maneret in domo sua in æternum; vt patet primo Regum 2. scilicet, Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo in sempiternum. Nunc autem absit a me dicit Dominus, sed quicunque glorificabit me glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Et sic patet, quia si filij Heli non fuissent conuersi ad malum, numquam abstulisset Deus sacerdotium de domo ipsorum. Tenuit autem multo tempore sacerdotiū Heli, sed cum iam esset senex, & caligassent oculi eius, nec posset ministrare, illud filio suo dereliquit: habuit enim duos filios, scilicet, Ophni, & Phinees, qui ministrabant loco patris, quamquam pater semper esset vt princeps, vt patet primo Regum 2. Septimus sacerdos fuit Phinees filius Heli. Et iste non fuit sacerdos post patrem, sed viuente eo tenuit sacerdotium, quia pater suus præcepit hoc, cum ipse esset impotens propter senectutem, vt ait Iosephus 5. Antiqui. Mortuus est autem iste Phinees ante Heli patrem suum, quia ambo filij Heli, scilicet, Ophni, & Phinees occisi sunt in bello, quando capta fuit arca a Philisthinis: ipsi enim custodiebant eam tunc primo Regum 4. & Heli mortuus est, quando audiuit arcam Domini captam, & mortuos fuisse filios eodem cap. Sciendum autem, quòd tempore illorum septem sacerdotum summorum mansit arca, & totum tabernaculum, quod fecerat Moyses in Silo: nam Israelitæ posuerunt arcam, & tabernaculum Domini in Silo viuente Iosue: vt patet Iosue 18. Et mansit ibi vsque ad tempora ista. Nam primo Regum 4. habetur, quod arca Domini

A ducta fuerit de Silo a duobus filijs Heli in castra, & tunc capta est a Philisthinis, nec rediit vltra illuc, sed stetit in terra Philisthinorum mensibus septem 4. Regum 6. Et tunc reducta fuit in terram Israel, & posita est in Cariathiarim primo Regum 7. tabernaculum etiam translatum fuit ex tunc de vrbe Silo in vrbem Nobe: nam tempore Saulis ibi erat, & sic fuit tempus quo stetit templum Domini, & arca in Silo quasi annorum trecentorum, & quinquaginta. Quod patet, quia ab exitu de Aegypto vsque ad ædificationem tēpli fuerunt anni quadringenti, & octoginta, vt patet 3. Regum 6. a quibus subtrabantur quadraginta anni ab exitu de Aegypto vsque ad introitum in terram Chanaan, & septem anni, vel quasi, qui transierunt

B ab introitu in terram Chanaan vsque ad tempus, quo arca fuit locata in Silo cum tabernaculo: Istud declaratū est aliqualiter ex eis, q̄ habentur Iosue 14. & 18. deinde subtrahantur anni quadraginta a morte Heli sacerdotis, qui computantur sub Regno Saulis, & tamen fuerunt sub tempore Samuelis, & Saulis: subtrahantur etiam quadraginta anni, quibus regnauit Dauid 2. Regum 5. Et tres anni, quibus regnauit Salomon antequam inciperet ædificare templum 3. Regum 6. manebunt trecenti quinquaginta anni, quibus manserit arca Domini in Silo, & translata fuit deinde in Cariathiarim. Octauus summus sacerdos fuit quidam filius Phinees, qui erat frater Ichabod. Nam Ichabod fuit filius Phinees, qui natus fuit post mortem patris:

C nam vxor audita morte viri, præ dolore inclinauit se, & peperit primo Regum 4. & vocatus est puer Ichabod, idest, inglorius, quia tempore eius translata fuerat gloria ab Israel, & erat septem mensium puer iste ab vtero, quando egressus est: vt ait Iosephus 5. Antiqui. Iste habuit fratrem maiorem nomine Achitob; Et iste suscepit summum sacerdotium mortuo Phinees patre suo. De hoc dicitur primo Regum 14. Erat Achias filius Achitob fratris Ichabod filij Phinees, qui ortus fuerat ex Heli sacerdote. Nonus sacerdos summus fuit Achias secundū quosdam, quod videtur satis verisimile. Quia tempore Saulis in bello contra Philisthinos ipse habebat arcam in castris, & per eum consuluit Saul Dominum. Iste erat frater Achime-

D lech sacerdotis magni, q̄a vterque erat filius Achitob: De Achia patet primo Regum 14. De Achimelech patet eodem lib. cap. 21. & 22. Alij tamen putant, quòd Achias, & Achimelech fuerūt idem vir: nam de vtroque legitur, quòd fuerit filius Achitob, & satis rationabile est hoc. Iste Achimelech ministrauit in tabernaculo Domini, quod erat in vrbe Nobe tempore Saulis, & ipse dedit panes, & gladium Dauid fugienti a Saule. primo Regum 21. Cùm autem Saul hoc comperisset, fecit eum occidi, & simul octoginta quinque sacerdotes indutos ephod lineo, & postea totam vrbem Nobe percussit gladio, vt deleret totum genus Achimelech, scilicet, Domum Heli, primo Regum 22. Et tunc completum est quod dicitur eodem lib.

E cap. 2. scilicet, quòd maxima pars Heli periret, cum veniret ad ætatem virilem. Decimus summus sacerdos fuit Abiathar filius Achimelech: nam cùm tota domus patris sui deleretur in vrbe Nobe, ipse accepto ephod, & rationali, fugit ad Dauid, qui per deserta latebat a facie Saulis primo Regum 22. Et fuit iste Abiathar sacerdos magnus, quia erat filius sacerdotis magni Achimelech, & fuit sacerdos toto tempore, quo regnauit Dauid: ideo quando ponuntur principes, & officiales domus Dauid, ponitur Abiathar sacerdos eius, scilicet, sacerdos summus 2. Regum 8. & 20. & infra 18. Considerandum, quòd tempore, quo occisus fuit Achimelech summus sacerdos, translatum fuit tabernaculum de vrbe Nobe, quia Saul

deleuit

deleuit totam illam vrbem vsque ad fundamenta pri-
mo Regum 22 Et sic mansit tabernaculum Domini
in vrbe Nobe, quasi quadraginta annis: nam a morte
Heli summi sacerdotis, quando capta est arca transla-
tum fuit tabernaculum, & ab illo tempore vsque ad
mortem Saulis fuerunt anni quadraginta, qui com-
putantur sub Regno Saulis Act. 13. Et tamen post istã
mortem sacerdotum modico tempore vixit Saul, vt
colligitur ex processu primi Regum cap. 22. vsque ad
finem, & ibidem declaratum est. Et sic fuerunt quasi
quadraginta anni mansionis tabernaculi in Nobe, &
in isto tempore non mansit arca in tabernaculo, sed
erat in Cariathiarim in domo Aminadab primo Re-
gum 7. & 2. Regum 5. & infra 13. Ministrauerunt au-
tem in Nobe duo sacerdotes magni, scilicet, Achitob,
& eius filius Achimelech. Achitob enim erat sum-
mus sacerdos tempore, quo Samuel Propheta rege-
bat populum cũ esset iudex. Achimelech autem fuit
summus sacerdos dũ regnaret Saul. Post hoc autem
tabernaculum Domini translatum est in Gabaon, quę
erat ciuitas tribus Beniamin. Iosue 18. Et hoc propter
honorem Saulis, qui tunc erat rex, & erat de tribu
Beniamin primo Regum 9. Patet hoc, quia quando
Dauid regnabat post mortem Saulis, tabernaculum
Domini erat in Gabaon infra 16. Et mansit ibi vsque
ad tempus, quo perfectum fuit templum Salomonis:
nam antequam finiret templum, iuit ipse in Gabaon
ad offerendum Domino holocausta: vt patet 3. Re-
gum 3. Et ibi erat altare quod fabricauerat Moyses, &
totum tabernaculum: vt patet sequenti libro cap. pri-
mo. Mansit autem ibi annis quinquaginta, & amplius
tabernaculum. Quod patet, quia translatum est illuc
tẽpore Saulis, destructa vrbe Nobe, saltem vno anno,
vel duobus ante mortem eius, & postea regnauit Da-
uid annis quadraginta, & Salomon vndecim, ante-
quam finitum esset templum 3. Regum 6. Et sunt si-
mul quinquaginta, & duo vel tres anni, & hoc tem-
pore mansit ibi tabernaculum, & nunquam cessauit
vsus illius, vsquequo fabricatum est templum Salo-
monis & inceperunt ibi sacerdotes ministrare. Scien-
dum autem, quòd Abiathar fuit quintus summus
sacerdos de domo Heli, & Ithamar, & ipse fuit vlti-
mus: nam non successit aliquis de stirpe sua in summo
sacerdotio, sed ipse viuens priuatus est summo sacer-
dotio per Salomonem, & exilio traditus, vt maneret
semper in vrbe Anathoth, & ibi mansit vsque ad mor-
tem 3. Regum 2. Iste non ministrauit in aliquo loco
sanctuarij, quia semper erat cum Dauid. Sanctuarium
autem erat tunc in Gabaon, & ibi ministrabat tanquã
summus sacerdos Sadoc infra 16. Vndecimus sacer-
dos fuit Sadoc. Et iste fuit de stirpe Phinees, & Elea-
zari: tempore enim huius sacerdotium, quod ablatũ
fuerat de domo Phinees restitutum fuit ei, & primus,
qui cœpit esse sacerdos in hac restitutione fuit Sadoc.
Modus autem fuit, quia tempore Saulis erat sacerdos
magnus Achimelech, quem occidit Saul, & deleuit
stirpem Heli: ideo non mansit tunc aliquis de stirpe
illa, qui esset summus sacerdos, & dato, quòd mane-
ret hic ipse Saul, qa erat sibi tota illa progenies exosa,
ideo constituit sacerdotes de progenie Phinees, quæ
non offenderat eum, & primus fuit Sadoc, qui venie-
bat per rectam lineam ab Eleazaro, vt Phinees.

Sciendum autem, quòd tempore quo filij Ithamar
tenuerunt summum sacerdotium, priuati fuerunt sa-
cerdotio quinque descendentes de stirpe Eleazari, sci-
licet, Ozi, Zaraias, Meraioth, Amarias, & Achitob,
vt patet supra in litera. Et posuit Esdras nomina istorũ
inter summos sacerdotes, quamquam non fuerint
summi sacerdotes, & non posuit nomina illorum, qui
interim fuerunt pontifices de stirpe Ithamar, eo quòd

F non durauit sacerdotium in illis. Isti autem quinque
nominantur aliter a Iosepho 8. Antiqui. Nam Ozi vo-
catur ibi Voochar, & Zaraias vocatur Ioathan, & Me-
raioth vocatur Matroth, & Amarias vocatur Arophi,
& Achitob vocatur Achithobi. Illi autem quinque,
qui tenuerunt sacerdotium de domo Ithamar isto
tempore vocati sunt Heli, Phinees, Achitob, Achi-
melech, Abiathar: vt supra patet: Iosephus tamen in
fine quinti Antiqui. vocat eos Heli, & Phinees, Ozi,
& Heli, & Abiathar.

Sciendum autem, quòd iste Sadoc, qui fuit vnde-
cimus sacerdos, non fuit post Abiathar, qui decimus
extitit, sed ambo fuerunt simul sacerdotes tempore
Dauid: nam quando occisus fuit Achimelech pater
G Abiathar, cœpit Abiathar esse summus sacerdos apud
Dauid, & Sadoc cœpit esse summus sacerdos Saul, &
postea mortuo Saul ambo erant simul sacerdotes Da-
uid primo Regum 8. & 20. Et sic fuit toto tempore
Dauid. Mortuo autem Dauid, etiam ambo fuerunt
sacerdotes Salomonis aliquanto tempore: vt patet 3.
Regum 4. scilicet, Sacerdotes autẽ Salomonis Sadoc,
& Abiathar. Sic etiam fuit de Heli summo sacerdote,
& Phinees filio eius: nam ambo fuerunt simul sacer-
dotes, & prius mortuus est Phinees, quàm Heli pater
suus: vt patet primo Regum 4. De isto Sadoc non ap-
paret, an ministrauerit in templo Salomonis: nam a
multis creditur, & non irrationabiliter, quòd quam-
quam fuerit sacerdos tempore Salomonis, nunquam
H ministrauit in templo Salomonis, quia mortuum eũ
asserunt, antequam consummaretur templum, quod
fuit anno vndecimo Regni Salomonis 3. Regum 6.
Duodecimus sacerdos fuit Achimaas filius Sadoc. Et
iste est, qui erat cursor velocissimus Dauid, & erat ipse
cum Ionathan filio Abiathar obseruans ea, quæ fiebãt
in Ierusalem, vt irent ambo ad referendum ea Dauid
2. Regum 17. Iste etiam fuit ille, qui cucurrit ad Da-
uid per viam compendij, & nunciauit ei de victoria
Ioab contra Absalonem 2. Regũ 18. Iste fuit primus,
qui creditur ministrasse in templo Salomonis, quia
iam mortuus fuerat pater suus Sadoc, & ideo est po-
sitio communis, & rationabilis, quòd propter hoc
supra Esdras in litera enarrauit nomina sacerdotum
vsque ad Achimaas solum, incipiendo ab Aaron, eo
quòd ipse fuit primus, qui ministrauit in templo Sa-
lomonis. Pater autem suus Sadoc ministrauit solum
in Gabaon: immo ipse solus fuit sacerdos, qui mini-
strauit ibi, quia destructa vrbe Nobe, quando deleta
fuit posteritas Heli summi sacerdotis, translatum fuit
tabernaculum in Gabaon: vt supra probatum est, &
tunc cœpit esse sacerdos Sadoc, & sic non ministra-
uerat aliquis in Gabaon, antequam ipse ministraret,
& ibi ministrauit illo pauco tempore, quo superfuit
de vita Saulis post translationem tabernaculi illuc.
Ministrauit etiam tempore Dauid ibi: nam infra 16.
dicitur, quòd Dauid dixit ad Sadoc, quòd ministraret
ipse, & fratres sui in Gabaon coram altari, quod fe-
K cit. Quomodo postea autem an Achimaas filius eius
ministrauerit ibi aliquanto tempore, non apparet.
Tertiusdecimus sacerdos fuit Azarias. Et iste creditur
fuisse tempore Salomonis, & Roboam filij sui. & fuit
filius Achimaas supra in litera. Quartusdecimus sa-
cerdos fuit Iohanam filius Azariæ. Et iste esset tem-
pore Roboam, & Abiæ, & fortè aliquanto tempore
dum regnaret Aza rex, sed de istis nõ reperitur aliquid
memoria dignum scriptum. Iste autem creditur fuis-
se sacerdos Ioiada, qui fecit Ioas esse regem Iuda, &
vnxit eum, & tenuit occultum in domo Domini sex
annis 4. Regum 11. & sequenti lib. cap. 22. & 23. Quin-
tusdecimus sacerdos fuit Azarias. Et iste ministrauit
tempore Oziæ regis: nam dicitur supra in litera, quòd
iste

iste est, qui ministerio functus est in domo, quã ædificauit Salomon, & intelligitur de ministerio, quod fecit excellentius alijs, eo quod restitit regi Oziæ volenti vsurpare actum sacerdotalem, & sic vocatur Azarias sequenti lib. cap. 26. Oportet igitur, quod iste Azarias ministrauerit tempore Oziæ, & etiam Amasiæ, & quodam tempore regis Ioas, si fuit successor, & filius Ioiadæ sacerdotis, quia Ioiada mortuus est tempore Ioas, vt patet 4. Regum 12. & sequenti lib. cap. 24. Decimussextus sacerdos fuit Amarias filius Azariæ. Et iste ministrauit tempore Ioathan, & fortè tẽpore Achaz. Decimusseptimus sacerdos fuit Achitob, supra in litera, qui fuit filius Amariæ. Et iste creditur fuisse contemporaneus partim Achaz, & partim Ezechiæ filio eius. Decimusoctauus sacerdos fuit Sadoc. Et iste fuit contemporaneus aliqualiter Ezechiæ, & filio eius Manasse, & non est Sadoc, qui fuit sacerdos tempore Dauid. Decimusnonus sacerdos fuit Sellum, qui fuit contemporaneus partim Manasse, & Amon filio suo, & partim Iosiæ. Vicesimus sacerdos fuit Helchias, supra in litera, & iste fuit qui inuenit librum in domo Domini tempore Iosue regis 4. Regum 22. Et sequenti libro cap. 34. Et fuit iste vir excellens: nam de eo prædixerat Dominus, quòd daret sibi omnem honorem templi. Isa. 22. Vicesimusprimus sacerdos fuit Azarias filius Helchiç. Et iste fuit contemporaneus tribus filijs Iosiæ, vel fortè ipsi Iosiæ pro aliqua parte regni, & Ioachaz, & Ioachim filijs suis. Vicesimussecundus sacerdos fuit Saraias filius Azariæ, supra in litera. Et iste fuit tempore Sedechiæ, quando capta est ciuitas Ierusalem a Caldæis, & ipse ductus est coram Nabuchodonosor in Reblata, & ibi fuit occisus 4. Regum vltimo. & Iere. vltimo. Et isti fuerunt vigintiduo sacerdotes, q fuerunt ab Aaron vsque ad captiuitatem Babylonis: quorum vndecim fuerunt ante ædificationem templi Salomonis, & alij vndecim ministrauerunt in templo Salomonis, vt patet ex dictis. Vicesimustertius sacerdos fuit Iosedech filius Saraiæ. Et iste non fuit sacerdos in Ierusalem, quia pater suus Ieraias ministrabat, sed mortuo illo, veniebat principatus ad Iosedech, & ductus est in Babylonem, & sic nunquam ministrauit in summo sacerdotio, quia in Babylone non faciebant Israelitæ aliqua sacrificia, nec cæremonias vllas sacerdotales: sicut declaratum est 4. Regum vltimo. in quadam quæstione. Et de isto Iosedech dicitur hic, quòd iste est, qui egressus fuit quando transtulit Dominus Iudam, & Ierusalem per manum Nabuchodonosor: & iste ductus est in Babylonem. Vicesimusquartus sacerdos fuit Iesus, siue Iosue filius Iosedech. Et iste est, qui regressus est de Babylone cum Zorobabel, & fuit princeps sacerdotum in Ierusalem, vt patet primo Esdræ 3. & Aggæi primo, & 2. & Zacha. 4. Vicesimusquintus sacerdos fuit Heliasib filius Iosue, de quo fit sæpe mentio in libro Neemiæ, & in libro Esdræ, & fuit contemporaneus Esdræ, & Neemiæ, de quo Iosephus 11. Antiqui. ait Sub idem tempus, & Ioachin defuncto principe sacerdotum, filius eius Heliasib principatum sacerdotalem suscepit. Et iste fuit tempore regis Assueri, & reginæ Esther, vt patet eodem libro.

Sciendum autem, quòd sacerdotes illi, qui supra positi sunt post ædificationem templi Salomonis, non vocantur eisdem nominibus in sacra scriptura, & apud Iosephum: nam Iosephus 10. Antiqui. vocat Iotam eum, quem nos vocamus Iohanam, & vocat ipse Anxioramum, quem nos vocamus Azariam, & vocat Fideam, quem nos vocamus Amariam, & vocatur apud eũ Sudeas, qui apud nos vocatur Achitob, & vocatur Ilus apud ipsum, qui apud nos voca-
A tur Sadoc, & ipse vocat Ioathan eum, quem nos vocamus Sellum, & ipse vocat Vriam eum, quem nos vocamus Helchiam, & ipse vocat Neriam eum, quem nos dicimus Azariam, & ipse vocat Zaroth eũ, quem nos vocamus Saraiam. Ponit insuper tres sacerdotes inter istos, scilicet, Edeam, Saloni, & Helchiam. Sed fortè Iosephus vocat summos sacerdotes eos, quos aliquando contingebat ministrare loco summorum sacerdotum, quamquã non essent summi sacerdotes. Aliter potest dici, quòd verè Iosephus computet omnes, qui fuerunt summi sacerdotes, & scriptura ponit pauciores, quia solùm ponit successionem per lineam directam, scilicet, patrem, & filium, & tamen interdum contingeret, quòd duo vel tres
B fratres filij eiusdem summi sacerdotis succederent sibi in summo sacerdotio, quia fortè aliquis eorum moreretur sine liberis, & succederet frater suus. Simile patet, quia fuerunt quinque sacerdotes summi de stirpe Ithamar, & nullum eorum posuit hic scriptura, sed continuauit progeniem Phinees, quamquam in illa non essent tunc aliqui sacerdotes magni, & sic isti vigintiquinque, quos numerauimus secundum sacram scripturam, essent in veritate vigintiocto. Vicesimusnonus sacerdos fuit Iudas filius Heliasib. De quo Iosephus 11. Antiquit. scilicet, defuncto Heliasib principe sacerdotum, filius eius Iudas principatum sacerdotale suscepit. Tricesimus sacerdos fuit Ioannes filius Iudæ. Et fuit pater eius Iudas tempore Esther
C reginæ vxoris regis Assueri. Aliqui etiam putant, q̃ iste fuerit sacerdos magnus Eliachim, qui fuit tempore Iudith, de quo Iudith 4. sed an sit verum, ibi dicetur. Iste Ioannes summus sacerdos habebat fratrem nomine Iesus, & ille habebat quendam amicum nomine Vagoses, qui fuerat princeps tempore Arthaxersis, cuius confidentia Iesus contra Ioannem fratrem suum sacerdotem magnum altercatus est, & Ioannes Iesum fratrem suum in templo occidit: ex quo habuit occasionem Vagoses, vt Iudæos in seruitutem redigeret tanto scelere conspecto, & eos per septem annos oppressit, nec permisit eis offerre hostias in templo, vel facere alias cæremonias, nisi prius daret sibi quolibet anno quinquaginta dragmas, &
D hoc septem annis durauit: de quo Iosephus 11. Antiquit. Tricesimusprimus sacerdos fuit Iadus filius Ioannis, de quo aliquando in secundo libro Machabæorum. Et fuit iste Iadus tempore, quo Philippus pater Alexandri dominabatur in Græcia. Iste habuit alium fratrem nomine Manasses, propter quem facta est magna contentio de sacerdotio: nam Sanabalath quidam princeps Darij missus ad Iudæos dedit filiã suam huic Manasse, tanquam propter eum haberet ciuitatem in pace, cum summi sacerdotes essent principes Iudæorum. Iste autem Manasses prohibebatur a fratre suo, & a populo accipere aliquid de sacerdotalibus, & ministrare in altari, vel quod dimitteret vxorem. Ipse autem significauit socero suo, quod dili-
E gebat filiam eius, & tamen propter eam carebat honore sacerdotij. Dixit autem Sanabalath, quod non solum ei sacerdotium, sed etiam principatum sacerdotij, & potentiam, et honorem omnium locorum sibi subiectorum daret, desiderabat enim ne filiam suam dimitteret. Dicebat etiam, quod ei templum ædificaret ad instar Ierosolymorum super montem Garizin, qui omnibus montibus Samariæ altior erat, sed ad hoc licentiam regis Darij habere volebat. Contigit autem ipso tempore Darium regem Persarum ab Alexandro superari, et tunc Sanabalath socer Manasse elegit octo millia de viris suis, & iuit ad Alexandrum expugnantem vrbem Tyri, referens quomodo haberet generum fratrem Iadi sacerdotis summi, velletque

velletque

velletque ædificare templum ei in monte Garizin, essetque hoc vtile Alexandro, quia gens Iudæorum diuisa in duas partes propter duo templa, non faciliter vniretur ad repugnandum regi, sicut si esset vna gens propter vnitatem templi. Concessitque Alexander hoc templum ædificari. Quod Sanabalath ædificauit, putans magnum honorem inde euenturum filiæ suæ, & nepotibus suis, quia essent summi sacerdotes gentis Iudæorum. Et factum est igitur templum illud, & mansit vsque ad tempus Christi, in quo colebatur Deus iuxta easdem cæremonias, quæ fiebant in Ierusalem, & tamen contra legis prohibitionem factum, quia non licebat esse duo loca, in quibus offerentur sacrificia, sed vnicum. Leui. 17. Sed adhuc nec tam strictè seruabantur cæremoniæ in templo montis Garizin. Vnde Iosephus ait, quòd siquis culpam habuisset apud Ierosolymitas de cibo illicito, seu de transgressione sabbatorum, aut de similibus peccatis, ad Sichimitas recedebat, dicens: se iniuste culpari. Tempore autem sacerdotis huius Iadi, de quo dicebatur, Alexander pugnabat contra Tyrum, misitque nuncios ad Iadum principem sacerdotum in Ierusalem, vt mitteret ei victualia, & alia necessaria in Tyrum, & conferrent omnia, quæ conferebant prius Dario. Respondit Iadus se sacramentum Dario dedisse, nec eo viuente posse pactum transgredi. Festinauit autem Alexander ire Ierosolymam, vt eam destrueret, & tunc tremefactus sacerdos magnus, post sacrificia facta, & responso accepto, exiuit obuiam Alexandro, quem conspiciens Alexander nomen Domini adorauit, & principem sacerdotum veneratus est, de quo latius dicetur in fine secundi libri. Hæc igitur sub Iado sacerdote tempore Alexandri facta sunt. Tricesimussecundus sacerdos fuit Onias filius Iadi, qui fuit vir honorabilis. Alius tamen Onias fuit pauloante tempore Machabęorum. Fuit autem iste Onias tempore Ptolomęi regis Aegypti, qui vocabatur filius Lagi, & fuit successor Alexandri. Tricesimus tertius sacerdos fuit Simon filius Oniæ, qui iustus appellatus est, cuius laudes magnæ ponuntur Ecclesiast. 50. cap. Et incipit. Simon Onię filius sacerdos magnus. Etetiam iste fuit tempore Ptolomæi filij Lagi. De omnibus præcedentibus habetur per Iosephum 11. Antiquitatum. Tricesimusquartus sacerdos, fuit Eleazarus frater Simonis iusti: nam Simon moriens reliquit filium paruum nomine Ioram, qui ad ministrandum in sacerdotio aptus non erat: ideo Eleazarus frater patris sui Simonis sacerdotium suscepit. Et fuit iste tempore Ptolomæi Philadelphi regis Aegyptiorum, & ipse fuit qui maxime cupidus fuit in congregatione librorum, habuitque in bibliotheca sua vigintiquinque millia vltra librorum: iste enim magnis sumptibus transferri fecit legem Dei de Hebræo in Græcum per septuaginta interpretes. De quo Iosephus 12. Antiquitatum, & de hoc latè diximus in prologo super librum istum, qui incipit. Si septuaginta interpretum: hoc enim tempore scripti sunt duo libri apud Hebræos, scilicet, liber Sapiêntiæ, qui Paranethos dicitur: etiam Ecclesiasticus, qui Iesus filius Sirach appellatur: in quo de ipso Simone summo sacerdote, cuius temporibus scriptus est, mentio fit. Tricesimusquintus sacerdos fuit Manasse. Et iste fuit patruus Eleazari, scilicet, filius primi Oniæ frater. Et iste fuit tempore Ptolomæi Euergetis regis Aegypti: de hoc Iosephus 12. Antiquitatum. Tricesimussextus sacerdos fuit Onias filius Simonis iusti, qui paruulus relictus fuerat moriente patre, quando Eleazarus patruus eius summum sacerdotium accepit. Iste fuit vir auarus, & tenax nimis: vnde propter suam tenaci-

F tatem regem Syriæ, qui terræ Ierosolymorum dominabatur, prouocare habuit, nisi obstetisset prudentia cuiusdam Iosiphi filij sororis Oniæ: de qua occulta refert Iosephus 22. Antiquitatum. Tricesimusseptimus sacerdos fuit Simon. Et non est iste ille, qui vocabatur alio nomine, & erat minoris gloriæ, & operum. Tricesimusoctauus fuit Onias. Et iste fuit vir sanctus. Et iste est, de quo dicitur 2. Macha. vltimo. quòd apparuit Iudæ Machabæo, per somnia, quando pugnare debuit contra Nicanorem. Aliqui autem volunt, quòd fuit aliquis de sacerdotibus præcedentibus, qui vocabatur Onias: vt supra patet. Nec tamen est iste ille, de quo dicitur 2. Machabæorum quarto, quòd occisus fuerit a Menelao, & An-

G dronico. Tricesimusnonus sacerdos fuit Iesus frater Oniæ: nam filius Oniæ infans erat adhuc ineptus ad summum sacerdotium. Erant autem isti tres fratres, & vnus erat Iesus, qui vocauit se Iasonem. Iste est, qui fuit facinorosus valde: de quo habetur 2. Machabæorum quarto. Et fuit ibi contentio inter eum, & Menelaum: de quo satis ibi habetur. Huic autem rex iratus abstulit sacerdotium. Fuit igitur sacerdos quadragesimus Menelaus frater ipsius, qui etiam ipse pessimus fuit: de quo 2. Machabæorum quarto, Quadragesimusprimus sacerdos fuit Alchimus vir malus, & patriæ accusator, & simoniacus. Huius tempore Antiochus Rex Syriæ, qui Epiphanes dictus est, multos Iudæorum occidit, & coegit

H eos dimittere legem Dei, & filios non circuncidere, vt patet primo Machabæorũ primo. Eo tempore fuit Mathathias sacerdos de vrbe Modin, qui habuit magnum zelum legis, & conuocauit omnes Iudæos, qui haberent zelum Dei, & libenter se morti exponerent propter legem, & venerunt cum isto in montes, & ibi parauerunt se ad resistendum Gentilibus, quod fecerunt vsque ad mortem Mathathiæ, & tunc ordinauit ipse Iudam filium suum principem belli, primo Machabæorum 2. Et non fuit iste Mathathias summus sacerdos, sicut multi de nostris opinantur, cùm ipse fuerit tempore Iasonis, & Menalai, & Alchimi. Nec etiam ille Iudas fuit illico summus sacerdos, vt mortuus est Mathathias, sed adhuc mane-

I bat Alcimus summus sacerdos, cum ipse esset de stirpe sacerdotum. Quadragesimussecundus sacerdos fuit Iudas Machabæus, qui viuente Alcimo factus est sacerdos: vnde Alcimus accusabat eum apud regem Syriæ, vt patet ex processu secundi Machabæorum. Ex hoc tempore fuerunt sacerdotes summi de genere Mathathiæ vsque ad Ircanum fratrem Aristoboli, qui fuit pauco tempore ante Christi natiuitatem. Et fuerunt isti simul sacerdotes, & principes populi. De gestis autem Iudæ Machabæi non oportet dici, quia notissima sunt in toto primo, & 2. libro Machabæorum. Quadragesimus tertius fuit Ionathas frater Iudæ Machabæi. Nam non reliquit Iudas aliquem filium, qui succederet ei in principatu, & in summo

K sacerdotio. De pontificatu Ionathæ patet primo Machabæorum 10. Quadragesimusquartus sacerdos fuit Simon Machabæus frater Iudæ, & Ionathæ: nam mortuis fratribus suis accepit ipse summum sacerdotium, quia nullus illorum reliquerat successorem, de sacerdotio eius patet primo Machabæorum decimoquinto. Istorum enim fratrum opera magnifica sunt, quæ apparent in eisdem libris Machabæorum. Quadragesimusquintus sacerdos fuit Ioannes Hircanus filius Simonis, qui vocatur sacerdos summus, primo Machabæorum vltimo. Deinde posteri huius fuerunt viri multorum operum: de quibus hic parum dicemus, relinquentes omnia pro fine omnium Machabæorum, vbi late ponentur. De his autem Iosephus

Iosephus duodecimo, & decimotertio, & decimoquarto Antiquitatum. Quadragesimussextus fuit Aristobolus filius Hircani, qui fuit vir acris ingenij, & tres fratres suos, & matrem vinculauit, sibique diadema regni posuit, & sic fuit simul rex, & summus sacerdos. Rediit autem Regnum Iudæorum tempore istius Aristoboli, & fuit annis quadringentis, & septuaginta quinque, postquàm desierat Regnum Iudæorum, ducto Sedecia in captiuitatem Babylonis. Quadragesimus septimus sacerdos fuit Alexander filius Ioannis Hircani, & frater precedentis Aristoboli. Cuius modus fuit, quia Aristobolus matrem suam, & tres fratres vinctos tenebat, quia ipse, cùm non esset maior, vsurpauit summum sacerdotium, repugnante matre contra iura fratrum. Mortuo autem Aristobolo, vxor eius soluit fratres Aristoboli a vinculis, & maiorem eorum nomine Iamnæus, qui postea Alexander dictus est, regem constituit, & summum sacerdotem, quia ista duo simul erant. Quadragesimus octauus sacerdos fuit Antigonus: nam Alexander præcedens duos filios habuit, & Aristobolum, & Hircanum. Primogenitus autem Hircanus erat, & quia ignauus, & vitæ solitariæ erat, noluit mater eum regem instituere, sed summum sacerdotium ei dedit, eo quòd innocentis vitæ erat. Fuerunt autem bella aliqua inter Aristobolum, & Hircanum: nam aliquando sacerdos erat Hircanus, & aliquando Aristobolus: a principio enim sacerdos erat Antigonus, sed postea sacerdos fuit Aristobolus: deinde mortuo Aristobolo, sacerdos fuit Hircanus, & sic Aristobolus est sacerdos quadragesimus nonus. Deinde fuit sacerdos quinquagesimus quidam filius Aristoboli nomine Alexander, vt quidam volunt, sed iste postea occisus est a militibus Pompeij. Quinquagesimus primus sacerdos fuit quidam paruus filius Antigoni. Sed istum fecit natando occidi Herodes, vt ipse solus principatum Iudæorum obtineret: in quo nimis doluit soror sua Mariane vxor Herodis, & ex eo tempore semper fuit illi infesta, quousque post magnam indignationem fecit eam occidi Herodes. Quinquagesimus secundus sacerdos fuit quidam nomine Iesus, qui aliquanto tempore, viuente primo Herode, possedit summum sacerdotium. Sed postea Herodes iratus istum pontificatu priuauit. Quinquagesimus tertius sacerdos fuit quidam nomine Simon, quem ipse Herodes sacerdotem instituit, deposito Iesu sacerdote. Quinquagesimus quartus sacerdos fuit quidam nomine Amathias: sed istum postea Herodes sacerdotio priuauit, putans, quòd ipse fuisset conscius seditionis contra eum factæ, & tamen ille erat vir benignus, & mitis. De his Iosephus decimosexto, & decimoseptimo Antiquitatum. Quinquagesimus quintus sacerdos fuit Azarus, vel alio modo Eleazarus, quem Herodes pontificem fecit, deposito Amathia. Quinquagesimus sextus sacerdos fuit quidam nomine Iosephus, qui tempore Amathiæ, de quo supra dicitur, summus sacerdos fuit solùm per vnam diem. Cuius causa fuit, quia Amathias summus sacerdos erat, & cùm in die expiationis, qui est dies decimus mensis septimi facere debuisset cæremonias, visum est sibi per noctem cuidam fœminæ copulari: ideo propter somni pollutionem sacerdotio fungi non potuit: sed Iosephus Helimi filius cognatus eius pro eo sacerdotio functus est, & sic vna die solum sacerdos fuit. Quinquagesimus septimus sacerdos fuit alius Mathias: nam duo fuerunt Mathiæ summi sacerdotes tempore Herodis: vnum enim Herodes pontificatu remouit, alterum verò, qui seditioni causam dederat, igni tradidit. Quinquagesimus octauus sa-

A cerdos fuit Eleazarus frater Ioazari: nam Archelaus Herodes mox vt in Iudæam venit Ioazarum pontificatu remouit, exprobans ei, quòd cum seditiosis conuenerit. Eleazarum autem fratrem eius ad pontificatum subrogat. Quinquagesimus nonus sacerdos fuit Ioazarus, vt quidam volunt, frater Eleazari, qui prius pontifex fuit quàm ipse, quem Herodes sacerdotio priuauit. Sed istum aliqui volunt eundem esse cum Ioazaro, de quo supra dictum fuit. Sexagesimus sacerdos fuit Iesus filius See: hunc enim Herodes Archelaus subrogauit Eleazaro: nam eum pauco tempore in sacerdotio manere permisit, Sexagesimus primus sacerdos fuit alius Eleazarus, quem Cyrinus Beromanus, restitutis rebus Archelai, ab officio pontificatus deponit, cùm a multitudine seditionem passus esset. Sexagesimus secundus sacerdos fuit Annanus, quem subrogauit Cyrinus in pontificatu Ioazaro. Et ille est, qui vocatur in euangelio Annas, ad quem Christus ductus est prius quam ad Caiphan: quamquam tunc Annas pontifex non esset, sed Caiphas: fuerat tamen alijs temporibus Annas pontifex, & tunc erat socer Caiphæ. Sexagesimus tertius pontifex fuit Ismael filius Iabi, quem quidam rector Romanorum nomine Valerius Gracchus pôtificatu honorauit Annanum priuans. Sexagesimus quartus pontifex fuit Eleazarus Annæ, siue Anani, quod idem est, pontificis filius, quem idem Valerius Gracchus pôtificatui præfecit, cùm pauco tempore Ismaelem, quem iam sacerdotio præfecerat sacerdotio remouisset. Sexagesimus quintus sacerdos fuit Simon Cami filius, quem idem Valerius sacerdotem effecit: nam cum vno anno Eleazarus pontifex fuisset, eum sacerdotio priuans, Simonem subrogauit. Sexagesimus sextus sacerdos fuit Iosephus nomine Emphas: nam cùm Simon vno anno ministrasset Valerius eum sacerdotio remouit, & Iosephum ei fecit successorem. Hæc omnia fecit Valerius Romanorum rector, qui vndecim annos Iudæam totam rexit, & huic successit Pilatus missus a Romanis, vt eandem Iudæam regeret. Erat autem Christus tempore horum pontificum: nam iste Ioseph, de quo dictum est, fuit Caiphas, vt ait Iosephus decimooctauo Antiquitatum, qui sententiam contra Christum protulit, dicens. Expedit vt homo vnus moriatur pro populo Ioan. undecimo. Sexagesimus septimus sacerdos fuit Ionathas filius Annæ, quem Vitellius Romanus sacerdotem instituit, deposito Iosepho, qui Caiphas appellabatur. Quod fecit Iudæis se arbitrans beneficium conferre. Sexagesimus octauus sacerdos fuit Theophilus frater Ionathæ, quem idem Vitellius sacerdotem instituit, deposito fratre eius Ionatha, & tamen isti duo sacerdotes, & cæteri, qui sequuntur, post Christi mortem fuerunt, cùm ipse sub Caipha pontifice mortuus fuerit. De his omnibus Iosephus decimooctauo Antiquitatum, vbi de morte iniustissima Christi, & eius laudibus agit. Sexagesimus nonus sacerdos fuit Boethus Simonis, cui cognomentum Canthera fuit: hunc enim Agrippa rector Iudæorum, mortuo Tiberio Imperatore Romanorum, sub Caio Imperatore constituit, deposito Theophilo filio Annæ.

Septuagesimus sacerdos, vt quidam volunt, fuit Simon frater Boethi, quem Agrippa Rex sacerdotem constituit.

Septuagesimus primus sacerdos, fuit Mathias filius Annæ Pontificis, qui fuerat tempore Christi: nam Agrippa Simonem Cantherum Pontificatu priuauit, & denuo Ionam Annæ filium sacerdotem constituit, qui aliàs summus sacerdos fuerat, & eo spoliatus extiterat, reputans eum cæteris digniorem.

Ionæ tamen gratum non fuit tantam recipere dignitatem, pro qua re ad Agrippam supplicabat, dicens: Tu quidem, ô Rex meo honore congaudens, hanc mihi restituis proprio consilio dignitatem, licet me hoc pontificatu nunquam dignum iudicauerit Deus: semel tamen cum indutus sim stola sacerdotali, sufficit mihi: prius enim fui dignius indutus, quàm nunc sum denuo recepturus: tu vero si modo vis, vt accipiat dignior hunc honorem, agnosce: quia omni peccato mundior apud Deum, & apud te Rex frater mihi est, qui possit ad hunc honorem dignius accedere. In his ergo sermonibus Rex Agrippa collaudans Ionæ voluntatem Mathiæ, fratri eius pontificatum tradidit.

Septuagesimus secundus sacerdos fuit Elionæus, quem Agrippa constituit sacerdotem, spoliato pontificatu Mathia, quem prius ipse pontificem constituerat. De his omnibus Iosephus decimonono Antiquitatum, cap. quinto.

Septuagesimus tertius sacerdos, fuit Ioseph filius Cami, quem Herodes instituit.

Septuagesimus quartus pontifex fuit Ananias filius Iubedæi, quem Herodes sacerdotem instituit, deposito Ioseph filio Cami.

Septuagesimus quintus sacerdos fuit Ismahel filius Iabi, quem Agrippa pontificem instituit.

Septuagesimus sextus fuit pontifex Ioseph filius Simonis, cui Agrippa sacerdotium dedit, & Ismahelem eodem pontificatu priuauit.

Septuagesimus septimus sacerdos fuit Annanus filius Annani, quem sacerdotem Agrippa fecit, priuato Ioseph de pontificatu: Iste Annanus fuit ille Ananias, ad quem Paulus dixit: Percutiat te Deus paries dealbate, Actuum vigesimotertio. Cum ipse Ananias eum alapa percussisset. Postea cum malediceret ei Paulus, & accusaretur a Iudæis, quòd maledicebat principi populi, & summo sacerdoti dixit Paulus: se nescire, an ille summus sacerdos esset. Iste Annanus, siue Ananias fuit filius Annæ sacerdotis coram quo Christus præsentatus est, prius quàm præsentaretur Caiphæ summo sacerdoti. Et de hoc Iosephus, & alij Iudæi dicunt, quòd fœlix nimium fuerit: quia omnes filij sui successiue pontificatum tenuerunt, cum ipse prius multis temporibus pontificatum tenuisset: Iste Annanus fuit, qui Iacobum Ierosolymitarum Archiepiscopum, qui frater Domini dicebatur, lapidari fecit: vt ait Iosephus vigesimo Antiquitatum, capitu. 25. Scilicet, Annanus credens se tempus habere opportunum, Sesto mortuo, & Albino in itinere, fecit Iudicum concilium, & quosdam deducens ad semetipsum inter quos, & fratrem Iesu, qui dicitur Christus nomine Iacobum, quasi contra legem agentes accusans, tradidit lapidandos. Qui autem videbantur esse moderatissimi ciuitatis, & circa legis integritatem habere solicitudinem, grauiter hoc tulerunt, miseruntque latenter ad Regem, rogantes eum, vt scriberet Annano, ne talia perpetraret, cum neque prius recte fecisset. Quidam vero eorum etiam Albino occurrerunt ab Alexandria venienti, eumque docuerunt, quia non liceret Annano præter illius voluntatem, congregare concilium. Albinus autem eorum sermonibus flexus, cum iracundia scripsit Annano interminatus eum pœnas exoluere. Quapropter Agrippa Rex sublato ei pontificatu, quod tribus mensibus habuerat, Iesum Danæi filium in eius loco constituit.

Septuagesimus octauus pontifex fuit Iesus Danæi filius, quem Agrippa rex, deposito Annano, in sacerdotio subrogauit.

Septuagesimus nonus sacerdos fuit Iesus filius Ga-
F malielis, qui Iesu Danæi filio pontificatu priuato, in honore succedere meruit.

Octogesimus sacerdos, vt aliqui volunt, fuit rursus Iesus Gamalielis filius, quem Agrippa sacerdotio priuauerat.

Octogesimus primus fuit Mathias Theophili filius, sub cuius pontificatu bellum Romanorum contra Iudæos incepit.

Octogesimus secundus fuit Finasus, qui tempore belli Iudaici contra Romanos per discordiam in pontificem assumptus est. Et iste fuit vltimus pontificum Iudæorum, cùm post bellum Iudaicum pontifex nullus fuerit, quia & in bello illo templum, & ciuitas concremata sunt. De istis autem Iosephus
G vigesimo Antiquitatum. Fuit autem conditio istorum pontificum a principio, vt de stirpe Aaron per lineam rectam descenderent, nec vnus substitueretur, quousque alius descenderit, & hoc durauit annis multis, scilicet, vsque post reditum de Babylone tempore Machabæorum: nam tunc prius Antiochus, & princeps militiæ eius Licias Oniam, cui cognomentum erat Menelaus, de pontificatu deposuerunt, & constituerunt pontificem Ioachin ex genere quidem Aaron, sed non ex domo sacerdotum summorum. Postea autem Machabæi summum sacerdotium susceperunt, in quorum domo durauit vsque ad tempora Herodis: sed pontificatus sæpius mutabatur, nec alicui viro nobili tradebatur,
H sed populares principatum istum suscipiebant, vt securius esset regnum Herodis. Fuerunt autem a temporibus Herodis vsque ad diem, qua ciuitas per Titum cum templo simul concremata est, anni centum, & septem, in quibus summi sacerdotes viginti octo fuerunt: quoniam frequens eorum fiebat mutatio, tam propter auaritiam Romanorum, & Iudæorum pontificatum vendentium, quàm propter mutuas seditiones. De his Iosephus vigesimo Antiquitatum. De his etiam idem multa in septem libris de bello Iudaico.

CAP. VII.

I

Orro filij Issachar, Thola, & Phua, Iasub, et Semirom, quatuor. Filij Thola, Ozi, et Raphaia, et Ieriel, et Iemai, et Iebsem, et Samuel, principes per domus cognationum suarum. De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus Dauid, vigintiduo millia sexcenti: Filij Ozi, Izrahia, de quo nati sunt Michael, et Obadia,
K et Ioel, et Iesia, quinque: omnes principes. cumque eis per familias, et populos suos accincti ad prælium, viri fortissimi, triginta sex millia. Multas enim habuerunt vxores, et filios. Fratres quoque eorum per omnem cognationem Issachar, robustissimi ad pugnandum, octoginta septem millia numerati sunt.

DESCRIPTA in præcedentibus progenie A Leuitarũ, hic agitur de progenie reliquarum tribuum, & agitur simul de Issachar, Beniamin, & Manasse, Nephthali, & Ephraim. & diuiditur in partes sex secundum quòd hic agitur de sex tribubus: primò de tribu Issachar: secundò de tribu Beniamin, ibi. *Filij Beniamin*. Tertiò de filijs Nephthali, ibi. *Filij Nephthali*. Quartò de tribu Manasse, ibi. *Porrò filij Manasse*. Quinto de tribu Ephraim, ibi. *Filij autem Ephraim*. Sextò de filijs Aser, ibi. *Filij Aser*.

An ea, quæ hic scripta sunt, sint ad præcedentia continuata. *Quæst.* I.

B QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, sint continuata ad precedentia? Respondendum sicut in alijs communiter dicitur, quòd non potest esse ordo continuitatis in istis propriè sumptus, quia huiusmodi ordo consideratur in historijs, quarum partes sibi succedũt habitudine naturali: & tamen hic describuntur progenies non habentes inter se dependentiam, ideo nõ potest esse talis: est tamen quidam ordo, inquantum tales generationes, quæ posterius fuerunt, posterius describuntur.

Quare post tribum Leui immediatè agitur de tribu Issachar. *Quæst.* II.

C QVAERITVR vlterius quomodo de tribu Issachar agitur immediatè post tribum Leui: nã non videtur seruari hic aliquis ordo. Quod patet, quia non est ordo natiuitatis, nam post Leui non fuit natus Issachar, sed Iudas, Gen. 29. postea autem Dan, & Nephthali, deinde Gad, & Aser, Gen. 30. Ideo omnes isti ordine natiuitatis Issachar præcedere debuissent. Non seruatur etiam ordo cohabitationis, quia non habitabat specialiter Leui cum Issachar, sed per omnes tribus Leuitę erant dispersi. Etiam non obseruatur ordo dignitatis, quia post Leui non sequitur Issachar in dignitate, sed potius deberet pręcedere ad Simeon, & Ruben, de quibus supra 4. & 5. dicitur: nam Iudas erat prima tribus in digni- D tate, vt patet ex locatione castrorum. Numeri secundo. & ex tempore offerẽdi in dedicatione, quia princeps tribus Iuda prima die obtulit sacrificium ante cæteros principes in dedicatione tabernaculi, Nu. 7. Princeps tamen Issachar sequebatur post Iudam: nam immediatè obtulit princeps Issachar tribus post principem Iudę, scilicet die secunda, & deinde alij principes, Num. 7. Sic etiam in castrametatione, nam princeps Issachar locabat castra post principem Iudę.

Dicẽdum, quod hic seruatus fuit ordo alicuius dignitatis, non quidem dignitatis in castrametando, sed dignitatis capitum tribuum, scilicet, ꝙ illa tribus, quæ habet caput dignius, prius ponatur. Sic autem est de Issachar respectu Leui, nam post Leui ordine natiui- E tatis sequitur Iudas, de quo dictum fuit supra 2. 3. & 4. propter causam assignatam ibidem: deinde sequebantur ordine natiuitatis duo, s. Nephthali, & Dan, & alij duo, s. Gad, & Aser ante Issachar, & tamen quia isti quatuor erãt filij ancillarũ, & Issachar erat filius Lię, quæ erat domina, debuit poni Issachar ante tribus illas, licet ordo in quibusdã illorũ non nimis attẽdatur.

Quare hic agitur de progeniebus omnium tribuũ præter quam Dan, & Zabulon. *Quæst.* III.

QVAERITVR vlterius, quare agitur in libro isto de progeniebus omniũ tribuum, & non agitur de tribu Dan, & Zabulon: nulla enim descriptio istorum inuenitur. Hic respondent Hebręi, & Nicolaus quòd scriptor libri huius transtulit omnes istas progenies per libros genealogiarum singularum tribuũ, quia inter Hebręos libri progenierum erant. De Zabulon autem, & Dan dicunt, quòd libri genealogiarum ipsorum non inuenti sunt post reditum de Babylone, ideo non potuit Esdras scribere aliquid illòrum. Hoc autem videtur habere colorem, quia in libris Esdræ interdum dicitur de quibusdam, qui non potuerunt ostendere, de qua progenie erant, ideo quanquam gererent se pro sacerdotibus, vel Leuitis non suscepit eos populus in hac possessione, sed exclusit illos Esdras.

Dicendum tamen magis videtur, quòd Esdras nõ posuit aliquid de istis duabus tribubus, quia noluit, licet eorum progeniem sciret: verisimile est enim ꝙ Esdras omnia hæc sciret, quia propheticè scribebat, cùm omnes scriptores sacrę scripturę propheticè scripserint: non ergo oportet, quòd Esdras transcriberet ista de alijs libris, sed spiritu prophetico ea haberet, quia alioquin sequeretur magna absurditas, scilicet, quòd Esdras, vel aliquis alius scriptor librorum sacrorum transcribens esset ex alijs libris humanis, nam cum illi mendaces essent, quia humana auctoritas mentiri posset, mendacium quoque in sacra scriptura ponerent. Et hoc non est recipiendum, quia tunc non esset nobis magis certa auctoritas istius libri, quàm vnius de historiographis Gentilium, cùm vterque solo humano ingenio scripsisset. Nisi fortè dicas, quòd Esdras transtulit progenies istas de genealogijs tribuum: & tamen illas spiritu prophetico sciebat esse veras, nam tũc eodem modo diceremus, quòd etiam istarum duarum tribuum, quarum non habebantur genealogię, sciret ipse progenies, & scribere posset sine libris genealogiarum.

Dicendum ergo, quòd Esdras non omisit scribere de tribu Dan, & Zabulon, tanquam non starent genealogiæ ipsorum, vel Esdras nesciret illas, sed quia Esdras iudicauit non expedire illas describi, quia fortè non fuit aliquid magnificum, & dignum memoria in his duabus tribubus propter ꝙ describi deberẽt.

Circa primum dicitur. *Porrò filij Issachar*. Scilicet sunt isti, qui sequuntur.

Thola. Iste est primus filius Issachar à quo nominata est familia Tholaitarum, Numeri vigesimosexto. Non est autem iste Thola, de quo habetur Iudicum decimo, quia ille fuit dux, & iudex in Israel, & verum est, quòd fuit de tribu Issachar, & tamen fuit post istum Thola plus quàm quadringentis annis, quia iste Thola natus est in terra Chanaan antequam descenderet Iacob in Aegyptum, quia ipse fuit vnus de descendentibus illuc, Genesis quadragesimo sexto: ille autem Thola de quo habetur Iudicum decimo, fuit tempore Iudicum, cùm transissent multi anni temporis Iudicum, vt patet accipiendo viginti annos, vel quasi, quos haberet iste Thola, quando descendit in Aegyptum cum auo suo Iacob, & deinde anni ducenti & quindecim quibus manserunt Israelitę in Aegypto, & vigintiseptẽ vel plus, qui trãsierunt ab exitu de deserto vsque ad principiũ Iudicũ, & quadraginta, qui fuerunt ante hoc ab exitu de Aegypto vsque ad introitum in terram Chanaan, & postea anni quadraginta, quibus iudicauit terram Othoniel, Iudic. 3. deinde octoginta anni quibus iudicauit Aioth, eodem capitulo. & postea anni quadraginta, quibus iudicauit Barac Iudicum quinto. & totidem quibus iudicauit Gedeon, Iudicum octauo. & tres quibus iudicauit Abimelech, Iudicum nono, qui sunt simul anni quingenti & quinque, & post Abimelech iu-

dicauit illico Thola, Iudicum decimo. ideo fuerũt inter natiuitatem illius, & tempus iudicandi istius anni quingenti & quinque, & consequenter multi fuerũt intermedij inter istum Thola, & illum: potissimè quia in Aegypto mortui sunt omnes, qui introierunt illuc cum Iacob, vt patet Exo. 1. & tamen ille Thola filius Issachar descendit cum Iacob, Gen. 46. ideo mortuus est in Aegypto, & nõ potuit esse ille, qui fuit Iudex in Israel. *Et Phua.* Iste vocatur Phua, Gen. 46. & Nu. 26. & ob hoc denominatur familia Phuaitarum. *Iasub.* Iste vocatur Iob, Gen. 46. & vocatur Iersub, Nu. 26. & ab eo deriuata est familia Iebusitarũ, eo. cap. & huic consonat istud nomen Iasub. *Et Simaron quatuor.* Isti quatuor dicti fuerunt filij Issachar. Iste Simaron vocatur Semron, Gen. 46. & vocatur Semrẽ, Nu. 26. & ab eo deriuatur familia Semrenitarum, eod. cap. *Filij Thola.* Describitur hic progenies pro primogenitura Issachar, s. Thola. *Raphaia.* Aliqui ponuntur eiusdem nominis præcedentibus capitulis, sed differt iste ab illis, quia illi sunt de alijs tribubus. *Et Ieriel.* Non est Ieriel qui vocatur Iediel supra quinto, quia ille fuit de tribu Gad, iste autem est de tribu Issachar. *Et Semei.* Nõ est iste Semei, qui frequenter nominatur supra, quia differt in nomine ab illis, & etiam sunt de diuersis tribubus. *Et Iebsem.* Nomen viri est hic, & tamen aliquando accipitur pro nomine gentis, sic dicitur 4. Reg. 19. filios Reseph, & filios Eden, qui erant in Thelassar, idem patet Isa. 37. *Et Samuel* Non est iste Samuel propheta, quia ille fuit de stirpe Leui, præced. cap. iste autem est de stirpe Issachar. Etiam iste fuit multo tempore ante illum: nam iste fuit nepos Issachar. Ex quo apparet, quòd in Aegypto natus fuerit, & tamen Samuel propheta fuit post exitum de Aegypto multo tempore, s. tempore regis Saulis, quia ipse vnxit eum in regem 1. Reg. 10.

Principes per domos cognationum suarum. i. isti filij Thola erant principes cognationum, idest specialium domorum, nam à patre Thola eorũ nominata est quædam familia Tholaitarum, a qua omnes isti descenderunt, & tamen isti filij Thola nominauerunt quasdam speciales cognationes in familia Thola, & istæ erant domus, nam sub familia sunt cognationes minores, quæ vocãtur domus, vt declaratum est supra 5.

De stirpe Thola viri fortissimi numerati sunt in diebus Dauid. Ista stirps Thola erat familia maior in tribu Issachar, ideo fuerunt in ea viri multi.

Vigintiduo millia sexcenti. Iste fuit numerus virorũ fortium, quia non computabantur nisi viri potentes ad pugnam. Fuit autem ista computatio facta tempore Dauid, scilicet, quando ipse fecit numerari totũ populum, vt patet secundo Reg. vltimo, & infra 21.

Filij Ozi. Iste fuit vnus de filijs Thola, cuius describitur hic progenies. *Izrahia.* Iste solus ponitur filius Ozi, & tamen dicitur filij Ozi, quia de habente vnicũ filium dicitur, quod habet filios, sic patet Gen. 46. cum dicitur, filij Dan Vsin, & sic non habuit nisi Vsin in filium, & tamen dicitur habuisse filios.

De quo nati sunt Michael. Idest à Izrahia, qui habuit filios quatuor, qui nominantur hic. Et iste Michael non est, de quo dicitur supra quinto cap. & in alijs locis, quia illi fuerunt diuersarum tribuum.

Et Obadia, & Ioel, & Iesia. Isti erant fratres. Iste tamen Ioel nõ est propheta de minoribus, quia ille fuit multo tempore post, scilicet regnante Ozia rege Iuda, & tamen iste Ioel vel natus est in Aegypto, vel parum post, quia est in generatione quarta respectu Issachar, vt patet in litera. Iste Iesia non est Iesus, de quo præceden. cap. & supra secundo, quia illi sunt de alijs tribubus. Ab his quinq; principibus deriuati sũt multi viri, & populi, vsq; ad summã, quæ ponitur hic,

F cùm isti fuerint principes quinque domorum. Et dicitur per familias suas, non quidem, quòd fuerint aliquæ familiæ deriuatæ ab istis, cùm isti fuerint de familia Tholaitarum, sed accipiuntur familiæ largè pro domibus, vel paruis cognationibus, & sic habebant isti familias, quia sicut erãt quinque principes, ita erãt quinque familiæ. Fuerunt etiam multi populi deriuati ab istis, scilicet, quia viri descendentes ab istis populauerunt multas vrbes, & villas.

Accincti ad prælium viri fortissimi. Idest descendentes ab istis quinque principibus fuerunt viri fortissimi, & erant omnes parati ad bellum.

Triginta & sex millia. Ista summa fuit quando computata est progenies istorum tempore Dauid, nam

G omnes istæ numerationes referuntur ad Dauid, cùm ipsius tempore dicatur facta numeratio præcedens. Et ista numeratio, quæ habetur, hic non exprimitur quando facta fuerit: oportet quòd intelligatur, quòd fuerit facta tempore Dauid.

Multas enim habuere vxores & filios. Hic redditur causa, quare cùm isti essent pauci principes, potuerũt habere tantam summam filiorum tempore computationis factæ sub Dauid: & dicitur, quòd hoc fuit, quia isti habuerunt multas vxores, scilicet, quia quilibet eorum habebat multas vxores simul, & ideo poterat gignere multos filios, nam licebat istis habere multas

H vxores, quia non erat vetitum in veteri testamento: sicut declaratum est. 2. Reg. 6. Et errant illi, qui dicũt non licuisse alicui in veteri testamento, aut aliquãdo ab exordio sæculi habere multas vxores sine dispensatione speciali. Et sic asserit papa extra de diuor. cap. Gaudemus. Et tamen quia illa assertio non est præceptum, quod procedat ex potestate iurisdictionis, cui ex necessario teneantur obedire omnes fideles, sed est quædam assertio expositiua veritatis alicuius scripturæ, in qua expositione non vult papa sibi attribui maiorem auctoritatem, quàm alijs expositoribus, immo potius econuerso, si aliquis melius exponat, standum ei est, vt ipsemet asserit in decretis, dist. 20. cap. de libellis, & commentarijs, licebit nobis recedere ab

I illa assertione, dicendo, quod licuit tam in lege naturæ, quàm in veteri testamento alicui accipere plures vxores, nec egebat ad hoc dispensatione, nisi aliud obstaret, vtpote si esset rex, quia non licebat regi accipere vxores plurimas. Deuteronomij decimoseptimo, vel si vellet accipere vxores alienigenas de Chananæis, quia istud erat contra legem, Exodi trigesimoquarto, & Deuteronomij septimo. ideo non poterat fieri sine dispensatione. Sic autem isti, cùm haberent vxores plurimas, poterant gignere multos filios: dato quòd ipsi essent multi à principio: sic enim quando aliquis habet valde multos filios in sacra scriptura, ita vt de eo admirãdũ sit, quomodo illos habere potest, exprimitur, quòd illos habeat ex multis

K vxoribus. Sic patet Iudicum octauo. de Gedeone, qui habuit septuaginta filios masculos, & dicitur: Habuitque septuaginta filios, qui egressi sunt de femore eius, eo quod plures haberet vxores. Sic enim dicitur de Roboam filio Salomonis, quòd habuit viginti octo filios, & sexaginta filias: & dicitur, quòd habuit vxores decem & octo, & concubinas sexaginta, sequenti libro cap. 11.

Fratres quoque eorum per omnem cognationem Issachar robustissimi ad pugnandum. Positæ fuerunt summæ quarundam cognationum Issachar, scilicet, quantus fuerit numerus virorum in illis tempore numerationis factæ sub Dauid. Hic autem dicitur in generali de omnibus alijs familijs quantus fuerit numerus computatorum: ideo dicitur, per omnem cognationem Issachar, idest, per omnes alias familias,

lias, & domos Issachar, quę non sunt de principibus supra enumeratis descendentes. *Octoginta septem millia numerati sunt.* Fuit hoc tempore Dauid, quando iussit computari populum. Et sic colligendo istas tres summas particulares, quę ponuntur in litera, resultāt ex eis centum & triginta nouem millia & sexcenti viri, qui fuerunt inuenti in tota tribu Issachar tempore computationis factæ sub Dauid. *Filij Beniamin.* Hic ponitur secundum huius cap. scilicet de Beniamin filijs. Et considerandum quòd de filijs Beniamin agitur in toto sequē. cap. hic tamen præponuntur aliqua de tribu illa, & postea supplentur ibi, quæ desunt hic.

Quare hic Esdras posuit aliquid de tribu Beniamin. Quæst. IIII.

QVAERITVR quare posuit hic Esdras aliquid de tribu Beniamin, cùm sequen. cap. de istis ponatur, vel si ponitur, quare hic ponitur aliquid de Beniamin?

B Respondēdum, quòd posuit hic Esdras aliquid de tribu Beniamin, & quia non compleuit, posuit illud sequen. cap subdens ea, quæ hic deficiunt. Sed adhuc obijcietur, quia poterat Esdras hic ponere totum, qđ pertinebat ad tribum Beniamin, & nihil infra haberet supplendum, vel poterat infra ponere omnia complete, ita quòd nihil oporteret præponi hic.

Responderi potest vno modo, quòd verum est, quòd Esdras potuisset sic facere, & esset rationabiliter factum, & tamen non possunt cogi scriptores sacrę scripturę ad istum ordinem, sed interdum cum inceperint dicere de aliqua re, omittunt illam, & transeunt ad aliam, sic fit sępissimè, & ita facit hic Esdras. C Aliter potest dici, quòd hoc fuit factum ex causa speciali, scilicet, quòd voluit ponere Esdras hic narrationem de Beniamin in ordine suo, sicut ponebat de alijs tribubus, quia tamen debebat specialis mentio fieri de Beniamin propter Saul, qui descendit de ista tribu, fecit aliquid speciale Esdras in hac tribu, quod non fecit in alijs: fuit enim tribus Beniamin honoratior omnibus tribubus Israel pręter tribum Iuda, eo quod de ea reges descenderunt, qui dominarentur toti Israel, scilicet, Saul, & Isboseth filius eius, & non descenderunt de aliqua alia tribu: voluit ergo specialiter agere Esdras mentionem de Beniamin describendo progeniem eius, potissime per lineam, per quam descendit Saul, & non solùm computauit progeniem Beniamin vsque ad ipsum, sed etiam vsque ad captiuitatem Babylonis & tempora sua, quando liber iste scriptus est. Simile enim fit supra secundo, quando enarratur progenies Iudę vsque ad Dauid, & ibi sistit, & tunc omissa ista, deriuatur progenies per alias lineas: deinde supra cap. 3. reuertitur scriptura ad narrādum progeniem Dauid, & narrat eam vsque ad tempora Esdrę, quando scriptus est iste liber, & dicitur.

D Filij Beniamin Bela, et Bechor, et Iadihel, tres.

Filij Beniamin Bela, & Bechor, & Iadihel tres. Idest isti tres fuerunt filij Beniamin. Iste Bela vocatur Bela. Gen. 26. sicut hic, & ab eo deriuata est familia Belaitarum. eod. cap. Iste Bechor vocatur Bechor, Gen. 46. & Nume. 6. non vocatur sic, sed aliquo alio nomine, quia inter familias deriuatas a Beniamin non ponitur aliqua, quæ sic nominaretur. Iste Iadihel non ponitur Gen. 46. sub hoc nomine, sed fortè est ille, qui vocatur ibi Asbel.

Quare scriptura solum ponit quatuor filios Beniamin. Quæst. V.

QVAERITVR quomodo non ponit hic scriptura nisi tres filios Beniamin, cum fuerint multi alij, nam Gen. 46. ponuntur decem filij Beniamin. Aliquis dicet, ꝙ nō erant iam nisi tres familię de filijs Beniamin, s. quia quanquam genuerit decem filios Beniamin, nō habuerunt omnes isti familias à se descendentes. Quod patet, quia Gen. 46. ponuntur decem filij Beniamin, & tamen Nu. 26. ponūtur solum quinque familiæ de filijs eius, ex quo patet, ꝙ quinque illorum, vel nunquam habuerunt filios, vel si habuerunt, mortui sunt, de quibus declaratum est satis, Nu. 26. ita poterit dici, ꝙ quāquam in deserto tempore Moysi fuerint quinque familiæ filiorum Beniamin, postea perierunt tres illarum, & manserunt tres denominatę a tribus filiis, & istæ tres familiæ manebant tempore Esdræ, quando scripsit librum istum. Sed dicetur, quòd non stat, quia tempore Esdrę manebāt omnes cognationes Beniamin, quę à principio fuerant, vt patet sequen. cap. vbi ponuntur quinque filij Beniamin, à quibus familiæ nominatę sunt. Sed dicendum est, quòd ponuntur hic solùm tres filij Beniamin, quia non intendebat hic Esdras agere nisi de progeniebus istorum trium, & sic facit, & tamen sequenti cap. quia supplet ea, quæ defecerunt hic, dicit ꝙ fuerunt quinque filij Beniamin, s. à quibus deriuatę sunt quinque familię, nam pręter istos fuerunt alij, sed non habuerunt familias.

Filij Bela: Esbon, & Ozi, & Oziel, & Ierimoth, et Vrai, quinque principes familiarum, et ad pugnandum robustissimi: numerus autem eorum vigintiduo millia, et trigintaquatuor.

Filij Bela: Esbon, & Ozi & Oziel, & Ierimoth, & Vrai. Ponitur hic progenies deriuata per primum filium Beniamin: & ponūtur hic quinque filij eius primus est Esbon. Est autem Esbon interdum nomen ciuitatis, quæ vocatur Esebon, de qua pręced. cap. & fuit metropolis regni regis Seon, vnde vocatur Seon rex Esebon. Iosue 13. Alio modo accipitur vt nomen viri, & sic accipitur hic. *Et Ozi.* Non est iste, de quo dicitur supra in litera, quia ille fuit de tribu Issachar: iste autem est de tribu Beniamin. *Et Oziel.* Non est iste, de quo pręced. cap. quia ille fuit filius Caath., & Nepos Leui: iste autem est de tribu Beniamin. Ierimoth autem aliquādo est nomen vrbis, cuius regem occidit Iosue, vt patet Iosue 10. & 12. & est in tribu Iuda, Iosue decimoquinto: hic autem accipitur pro nomine viri. *Quinque principes familiarum.* Idest isti quinq; filij Bela sunt principes familiarū in tribu Beniamin. *Et ad pugnandum robustissimi.* Scilicet oēs isti, qui computati sunt de Beniamin sub istis quinque principibus, fuerūt viri robustissimi, nam soli viri bellatores computati sunt. *Numerus autem eorum viginti duo millia & triginta quatuor.* Idest omnes isti peruenerunt ad istam summam sine alijs filijs Beniamin. Ista cōputatio fuit facta tpe Dauid, sicut facta fuit computatio eorū, qui fuerunt de stirpe Issachar supra in litera, nam tūc viri bellatores de omnibus tribubus Israel cōputati sunt. 2. Reg. vlt. & infra 21.

E

An hæc, quæ hic scribuntur, habeant veritatem, quia videntur repugnare multis. Quæst. VI.

QVAERITVR quomodo potest stare ista litera, quia videtur repugnare multis: nā dicitur hic,

quòd filij Bela fuerunt quinque principes familiarũ, F
& tamen Num.26. ponũtur solum de filijs Bela duo principes familiarum, scilicet, Herod, à quo familia Heroditarum, & Noemã, à quo familia Noemitharum, & sic sunt duæ familię solùm de filijs Bela. Etiã hoc est contra id, quod dicitur sequenti cap. vbi ponuntur nouem filij Bela, & sic videtur, quòd sunt nouem principes familiarum descendentes de Bela.

Respondendum, quòd solùm fuerunt in tota tribu Beniamin familiæ septem, quarum quinque denominatæ sunt a quinque filijs Beniamin, & duæ nominatæ sunt à duobus nepotibus eius filiis Bela, scilicet, Herod, & Noeman, sicut dicitur Nume.26. & sic tenendum est, quod nõ fuerunt vere plures familiæ, G
quàm ibi exprimuntur, eo quod ibi conatur Moyses ponere numerum familiarum, & illud principaliter intendit, ideo ponuntur ibi sufficienter, & quæcunque aliæ nominentur familiæ, non erunt propriæ familiæ, sed largè, ideo dicendum, quòd quando hic dicitur, quòd fuerint quinque principes familiarum descendentes de Bela, accipiũtur largè familiæ, prout aliquando familia est nomen cognationis, quæ immediatè subijcitur tribui, & per quam diuiditur tribus: aliquando autem est nomen cognationis generaliter, siue paruæ, siue magnæ, & tunc significat familias propriè dictas quæ ponuntur Nume.26. quanquam hic illi duo nominãtur alijs nominibus quàm ibi: & alij tres non nominauerunt familias, sed domos, quæ largè vocantur familię. Ad id autem quod H
habetur sequenti cap. dicendum quod ibi ponuntur filij nouem Bela, & tamen non descenderunt ab omnibus his familię propriè dictę vel domus sed fuerũt tot filij eius, & sic filij Bela fuerunt triplices, quia a quibusdam eorum nominatę sunt familię propriè dictę, & fuerunt duo, & isti ponuntur Nume.26. alij autem fuerunt nominãtes familias vel domos, & isti fuerunt quinque & ponuntur hic. Alij autem fuerũt siue nominantes familias & domos, siue non denominantes aliquid, & omnes isti simul fuerunt nouẽ, & ponuntur sequenti cap. Sciendum autem quòd omnes, qui ponuntur Num.26. de filijs Bela ponuntur hic, & qui ponuntur hic etiam ponuntur sequenti cap. tamen non è conuerso. I

Porro filij Bechor: Zamira, & Ioas, & Eliezer, & Elio Enai, & Amri, & Ierimoth, & Abia, & Anathoth, & Almathan, omnes hi filij Bechor. Numerati sunt autem per familias suas principes cognationum suarum ad bella fortissimi, viginti millia & ducenti. Porro filij Iadihel: Balan: Filij autem Balan, Iehus, & Beniamin, & Aod, & Chanaana, & Zethan, et Tarsis, et Ahisahar. K
Omnes hi filij Iadiel principes cognationum suarum viri fortissimi, decem et septẽ millia et ducenti ad prælium procedentes. Sephan quoque, et Haphaum filii Hir, et Alim filij Aher. Filii autem Nephthali: Iasiel, et Guni, et Aser, et Sellum filii Bala. Porro filius Manasse EsrCel: concubinaque eius Syra peperit Machir patrem Galaad. Machir autem accepit vxorem filiis suis,

Porro filij Bechor: Zamira, & Ioas. Iste Bechor est secundus filius Beniamin, de quo supra patet. Iste Ioas non est ille, de quo habetur supra tertio, quia ille fuit rex Iuda de posteritate Dauid: iste autem fuit de tribu Beniamin. Etiam non est iste ille Ioas, de quo habetur quarto Reg.13. & 14. & quia ille fuit rex Israel, & non fuit de tribu Iuda, nec Beniamin, sed de alijs tribubus. Etiam quia necesse est, quòd iste fuerit multo tempore ante illum, scilicet, plus quàm sexcentis annis, quia iste Ioas fuit nepos Beniamin, & sic oportet, quòd natus fuerit paulopost introitum in Aegyptũ, cum pater suus Bechor filius Beniamin natus fuerit in terra Chanaan, & descenderit in Aegyptum cum auo suo Iacob, Genesis quadragesimosexto, & tamen ille Ioas, qui fuit rex, fuit plus quàm sexcentis annis post exitum de Aegypto: vt patet computando quadringentos & octoginta annos post exitum de Aegypto vsque ad ędificationem templi Salomonis tertio Regum sexto, & postea triginta septem annos quibus regnauit Salomon, postquam cœpit ædificare templum, cùm totum regnum suum fuerit annorum quadraginta, tertio Regum vndecimo: & postea decem, & septem anni Roboam tertiò Regum decimoquarto, & deinde anni tres Abiæ, eodem libro, capitulo decimoquinto. & postea quadraginta vnus annus Asa, eodem cap. & viginti quinque anni Iosaphat eodem libro capitulo vltimo. & octo anni Ioram quarto Regum octauo. & vnus annus Ochoziæ eodem cap. & sex anni Athalię eodem libro capitulo vndecimo, & quadraginta anni Ioas regis Iuda eodem libro cap. duodecimo, & viginti nouem anni Amasiæ, eodem libro, capitulo decimoquarto. cui fuit contemporaneus Ioas rex Israel, eodem capitulo. & sic sunt isti anni simul sexcenti octoginta septem, ideo oportet, quòd fuerit alius Ioas distinctus ab illis.

Et Elizer. Non est iste, de quo dicitur Genesis vigesimoquarto, quia ille fuit seruus Abrahæ, qui iuit ad petendum vxorem pro Isaac, eodem cap. iste autẽ fuit multo post, cum sit nepos Beniamin.

Et Elioenai. Non est iste ille, de quo dicitur supra tertio, quia ille fuit de filijs Iuda: iste autem de filijs Beniamin. Etiam ille fuit multo tempore post istũ, quia iste fuit nepos Beniamin, in Aegypto natus: ille fuit post captiuitatę Babylonis, vt declaratũ est ibidẽ.

Et Amri. Non est iste Amri, de quo 3.Reg.16. quia ille fuit rex Israel, & pater Achab, & sic nõ fuit de tribu Beniamin, cum de tribu Beniamin nullus fuerit rex Israel, eo quòd tribus Beniamin erat de regno Iuda 3.Reg.12. Etiã quia Amri fuit plus quam sexcentis annis vel quasi post exitum de Aegypto. Quod patet computando tempora omnium regum supra positorum, sicut supra computabatur.

Et Ierimoth. Aliquando est nomen vrbis, vt supra dictũ est, & aliqñ nomen viri, & hic accipitũ pro viro, & tũ nõ est iste Ierimoth, de quo dr̃ supra in litera, qa ille fuit de filijs Bela, & iste est de filijs Bechor, vt patet ex litera. *Et Abia*. Non est iste Abia, de quo supra 3. & 3.Reg.14. & 15. quia ille fuit rex Iuda de stirpe Dauid: iste autẽ fuit de tribu Beniamin. Et etiam fuit iste ante illum plus quam quingentis annis. *Et Anathoth*. Anathoth accipitur aliquãdo ꝓ vrbe quadam, quæ fuit in tribu Beniamin. Iosue 18. & fuit data sacerdotibus. præced. cap. de qua vrbe fuit Ieremias, vt patet Iere.1. & aliquando accipitur pro nomine viri, & sic est hic. *Et Almathan*. Iste etiã est filius Bechor, & non dicitur hic de istis filijs Bechor, ꝙ fuerunt principes familiarum, sicut dicitur de filijs Bela, quia non legitur de aliquo istorum, ꝙ nominauerit aliquam vrbem, vel familiam, vel domum, licet in litera dicat,

Numerati.

Numerati sunt autẽ per familias suas per principes cognationum. Ideſt iſti, qui ponuntur hic fuerunt principes
cognationum, & familiarum, & quando numerati
ſunt tempore Dauid, numerabatur per ſe quælibet
familia ipſorũ. Nõ accipit̃ hic familia proprie, qa Nu.
26. Vbi ponunt̃ familiæ oĩum tribuũ, nõ ponit̃ deſcẽ-
diſſe aliquam familiam de filijs Bechor, vel ab aliqui-
bus alijs filijs Beniamin, niſi a Bela, cuius duo filij no-
minauerunt duas familias, ideo oportet, ꝙ iſti nomi-
nauerint familias, ideſt domos, ſiue cognationes par-
ticulares. *Ad bella fortiſſimi.* Vocantur omnes iſti for-
tiſſimi ad bella, quia ſoli viri potẽtes pugnare nume-
rati ſunt. *Viginti millia & ducenti.* Iſta cognatio Bechor,
quę fuit vna familia, habuit tot viros bellicos tempo-
re computationis illius. *Porro filius Iadihel Balan.* Hic
ponit progeniem tertij filij Beniamin, ſ. Iadihel: nam
tres filij eius poſiti fuerũt hic, & iſte eſt tertius, & nar-
ratur iam progenies illius, fuitque filius eius Balã: nec
tamẽ eſt iſte Balan, qui fuit ariolus, & conatus eſt ma-
ledicere Iſraelitis, Nu. 22. quia ille vocatur Balaam, &
iſte vocatur Balan. Etiam quia ille non fuit de ſtirpe
Iſraelitarum, ſed de ſtirpe Ammonitarum, vel Syro-
rum, aut Madianitarum, vt declaratum eſt, Nu. 23. iſte
autem fuit de ſtirpe Iſraelitarum, cum fuerit de filijs
Beniamin. *Filij autem Balan, Iheus, & Beniamin.* Iſte Ba-
lã habuit multos filios, & vnus vocatus eſt Beniamin,
ſicut primus parens iſtius tribus. *Et Aod.* Iſte differt
ab illo, qui vocatur Aioth, & eſt nomen viri qui fuit
Iudex Iſrael de tribu Beniamin, de quo Iudi. 3. eſt etiã
Aioth nomen loci, de quo primo Reg. 19. cùm dicit̃,
ꝙ Dauid, & Samuel erant in Aioth in Ramatha. *Et
Chanaana.* Non dicitur Chanaana à Chananęis, quia
nullus de ſtirpe Baniamin potuit deſcendere a Cha-
nanæis, ſed eſt Chanaana nomen viri. *Et Zethan.* Non
eſt iſte Zethan, de quo dicitur ſupra primo, quia ille
fuit ante Abraham, cũ eſſet filius Heber: iſte autem
fuit de progenie Abrahę. Etiam Zetham nõ eſt Lo-
than, quia ille fuit filius Seir principis Horræorum, ſu
pra primo cap. qa nõ fuit ille de ſtirpe Iſrael, ſed Hor-
rçorum: iſte autem eſt de tribu Beniamin. *Et Tharſis.*
Non eſt iſte Tharſis filius Ianam, & nepos Iaphet, de
quo dicitur ſupra primo, quia ille fuit ante Abraham,
& iſte multo poſt. *Et Haſahar.* Iſte eſt vnus de filijs Ia-
dihel, & non eſt iſte Haſahar de quo pręced. cap. quia
ille fuit de tribu Leui filius Caath: iſte autem fuit de
tribu Beniamin. *Omnes hi filij Iadihel.* Scilicet omnes
ſupra nominati. *Principes cognationum ſuarum.* Ideſt iſti
omnes erant principes in cognationibus ſuis. Et ac-
cipiũtur hic cognationes pro domibus particularib',
nam omnes iſti fuerunt ſub eadem familia. *Viri fortiſ-
ſimi.* Scilicet conſtituti in ætate virili, in qua erant for-
tes ad pugnandum. *Decem & ſeptem millia & ducenti.*
Ideſt tota ſumma iſtius familiæ Iadihel fuit tanta. Et
ſic ponũtur tres hic ſummę à tribus filijs Beniamin,
quæ collectæ faciunt quinquaginta nouem millia vi-
rorum & quadringentos viginti quatuor. *Ad prælium
procedentes.* Ideſt omnes erãt tales, qui poterant ad bel-
lum procedere, quia enumerabantur in ętate virili.
Sephaum quoque, & Hapham. Iſti etiã fuerunt Beniamin
filij. *Filij Hir.* Et etiam filij Hir fuerũt filij Beniamin.
Et Aſim filij Aher. Aſim fuit etiam filius Beniamin, &
Aher. Eodem modo dicunt Hebręi, quòd iſti po-
nuntur hic in fine cognationis Beniamin, & non de-
terminatur de eis in quãto numero fuerint, quia du-
bitabat Eſdras an eſſent de tribu Beniamin, vel de
alia. Sed hoc non ſtat, & probat hoc Nicolaus, quia
ſm ꝙ hebręi dicunt, iſte Eſdras fuit tempore Aggæi
prophetę, & Zacharię, & inſtruentibus eis ſcribebat
iſtum librum, ideo illis docentibus eum, non poterat
ipſe errare. Secundò patet & efficacius, quia ſi dubi-

A taſſet Eſdras de iſtis, an eſſent de familia, & tribu Be-
niamin, vel de aliqua alia, non ſcripſiſſet in libro iſto,
quia in ſacra ſcriptura non debet eſſe aliquid dubium,
cum innitamur ei tãquam veritati neceſſariæ. Tertiò
patet, quia Eſdras ſcribens hoc erat propheta, & pro-
pheticè ſcribebat, ſicut quilibet alius de ſcriptoribus
ſacrę ſcripturę, quia aliàs nõ teneretur ſcriptura eius
firmiter, cùm ſacra ſcriptura requirat maiorẽ aucto-
ritatem, & certitudinem, quàm ſit certitudo humani
ingenij. Quartò patet, quia vt Hebręi dicũt, ꝙ Eſdras
habebat genealogias omniũ tribuum, & per eas ſcri-
bebat librum iſtum, & ob hoc cum non haberet ge-
B nealogiam Zabulon, & Dan, nihil ſcripſit de iſtis tri-
bubus: ſciret ergo Eſdras per illas genealogias, an iſti
eſſent de progenie Beniamin, an de alia tribu. Quin-
tò patet & efficacius, quia iſti erant de progenie Be-
niamin, nam fuerunt principes familiarum, quia iſte
Sephaum vocatur Suphan, Nu. 26. & ab eo nominat̃
familia Suphanitarum, & Aphan, qui hic ponitur, no
minatur Vphan, Nu. 26. & ab eo dicitur familia Vpha-
nitarum. Iſte autem qui vocatur hic Apher, vocatur
Nu. 26. Ahiram, & ab eo appellatur familia Ahitani-
tarum. Et iſte, qui vocatur hic Hir comprehenditur
ſub illis, qui nominãtur Nu. 26. & eſt ſenſus, ꝙ etiam
iſti fuerunt filij Beniamin, quanquam non enarrẽtur
hic aliqui deſcendentes ab eis, ſicut ab alijs tribubus
ſupra poſitis. *Filij autem* Hic ponitur tertium huius c.
C ſcilicet, de filijs Nephthali, & dicitur. *Filij autem Neph-
thali Iaſihel.* Iſte aurem Nephthali fuit filius Iacob ex
Bala ancilla Rachelis. Gene. 30. Et iſte primus filius
Nephthali, qui vocatur hic Iaſihel, vocatur etiam ſic
Gen. 45. & Nu. 26. & nominatur ab eo familia Iaſihe-
litarum. *Et Guni.* Iſte vocatur Gian, Gen. 46. & Guni.
Nu. 26. & ab eo deriuatur familia Gunitarum. eod. c.
Et Ieſer. Iſte nominatur Gen. 46. Geſter. & Nu. 26. eo-
dem modo, & ab ea nominata eſt familia Ieſſeritarũ,
Et Sellum. Iſte vocatur Silẽ Gen. 46. & Selem Nu. 26.
& hic vocatar Sellum, nam pauca differentia eſt iſta,
& ſępe fit talis mutatio in nominibus Hebręis. Non
eſt tamen iſte Sellum ille, de quo dicitur ſupra tertio,
D quia ille fuit filius Ioſiæ de progenie Dauid: iſte autẽ
eſt de tribu Nephthali. *Filij Bala.* Ideſt omnes iſti fue-
runt filij Bala: eſt enim Bala nomen mulieris, quam
accepit in vxorem Iacob, & genuit ex ea Nephthali:
& ſic omnes iſti dicuntur filij Bala, ideſt nepotes eius,
cum eſſent filij Nephthali. *Porro filius.* Hic ponitur
de tribu Manaſſe, & agitur de dimidia, nã diuiſa eſt
tribus Manaſſe in duas partes, & vna medietas habi-
tabat ad oriẽtem Iordanis cum tribu Ruben, & Gad,
& de iſta dictum eſt ſup. 6. Alia autem habitabat ad
occidẽtem Iordanis apud tribum Ephraim, & de iſta
medietate dicitur hic. *Porro filius Manaſſe Eſreel.* Scili-
cet vnus de filijs Manaſſe vocatus eſt Eſreel, & iſte
conſtituit vnam familiam in tribu Manaſſe. Aliqui
putant iſtum Eſreel eſſe illum, qui vocatur Aſriel, de
E quo dicitur Num. 26. Et tamen non conuenit, cum
dicatur, quòd Aſriel erat filius Galaad, & Galaad erat
filius Machir, Num. 27. & Ioſue 17. iſte tamen Eſreel
fuit filius Manaſſe.

Concubinaque eius Syra peperit Machir patrem Galaad.
Aliqui putant, quod Syra ſit nomen proprium, & fal
ſum eſt tamen, quia eſt nomen adiectiuum, vt patet
in Hebręo, vbi ponitur nomen ſignificans Syros, &
ſic iſta concubina, cuius nomen non ponitur hic, erat
Syra, i. de terra Syrię. Et põt referri iſtud ad Manaſſe, ſ.
ꝙ cõcubina eius peperit Machir, vel ad Eſreel, ꝙ ipſe
fuit pater Machir, & tamen primũ verius eſt, eo ꝙ iſte
Machir dicitur eſſe filius Manaſſe. Num. 26. & Ioſue
17. Vocatur autem pater Galaad, quia fuit dominus
terrę Galaad, vt aliqui volunt. Sed falſum eſt, quia

iste nunquam fuit in terra Galaad, cùm in Aegypto mortuus fuerit. Etiam quia familia Galaaditarum, quæ fuit de tribu Manasse, non fuit in terra Galaad, quę est ad oriẽtem Iordanis, sed in terra Chanaan ad occidentem Iordanis, vt patet Iosue 17. Dicendum ergo, ꝙ accipitur hic Galaad pro viro, scilicet, ꝙ iste Machir genuit Galaad, & ille fuit vir famosus, & pugnator, vt patet Iosue 17. & ab eo nominata est familia Galaaditarum, Num. 26. *Machir autem accepit vxorẽ filijs suis*. Idest accepit vxorem pro filijs suis. Sed dubium est, quomodo poterat accipere vnicam vxorẽ pro multis filijs, quia vna vxor non potest esse multorum virorum, nec vnquam fuit aliqua lex quęcunque barbara, vel consuetudo, quæ permitteret eidem mulieri habere multos viros, licet multę leges satis rationabiles permiserint eidem viro habere multas fęminas, nisi fortè loquamur de politia Platonica, & Socratica, quę habetur in primo libro Thimei Platonis, de quo Aristo. 2. Polit. cap. 1. illa tamen politia à nullo vnquam homine obseruata est. Dicendũ igiť, ꝙ põt accipi hic singulare pro plurali, sicut multoties accipitur in hebræo, & sic dicetur ꝙ accepit vxorem, idest vxores pro filijs suis. Alio modo põt dici tenendo literam, ꝙ accepta est vxor vna pro duobus filijs, vel multis, non quidem simul, sed successiuè, quia prius habuit eam vnus de filijs Machir, deinde habuit alius, mortuo illo, quia sic erat consuetudo inter hebræos, siue ante Moysi legem, siue postea, s. ꝙ si frater maior haberet vxorem, & moreretur sine liberis, ꝙ frater minor acciperet vxorem illius, & suscitaret semen fratri suo. Sic patet Matth. 22. vbi dr̃ de septem fratribus, qui successiuè acceperunt eãdem vxorem, quilibet, vt suscitaret semen alteri. Quòd aũt esset ista consuetudo ante legem, patet Gen. 38. cum mortuus est Her primogenitus Iudę, non relicto semine, nam dixit Iudas ad Onam filium secundum, quòd intraret ad vxorem fratris sui, vt suscitaret ei semẽ, & ille sciẽs, ꝙ non nascebantur sibi liberi, sed fratri suo, non cognoscebat vxorem. De veteri testõ, ꝙ esset ista consuetudo, patet Deute. 25. Ita ergo se haberent isti duo, ꝙ vnus frater susciperet prius vxorem, & illo mortuo alius susciperet eam.

Happhim et Sapham: et habuit Sororẽ nomine Maacha: nomen autem secundi Salphaad.

Happhim, & Sapham. Isti fuerunt filij Machir. Aliqui autem volunt, ꝙ fuerint illi, qui vocantur Suphan, & Vphan, Num. 26. sed falsum est, quia illi sunt de filijs Beniamin, & nominantur ab eis duæ familiæ in stirpe Beniamin, vt patet ibidem. *Et habuit sororem Maacha.* Ista Maacha fuit aliqua mulier notabilis, & ideo ponitur hic inter viros. Et potest intelligi, ꝙ esset soror Machir, vel ꝙ esset soror alicuius de filijs Machir. Et ista Maacha dicitur infra vxor Machir, & fortè fuit alia, quia non esset eadem soror, & vxor, cum iste gradus primus cognationis seruaretur apud Hebræos.

Nomen autem secundi Salphaad. Debet hoc intelligi ſm corticem literæ de secundo filio, ita ꝙ Salphaad esset secundus filius Machir. Sed in hoc est difficultas, quia Nu. 26. dicitur, ꝙ Machir genuit Galaad, & Galaad genuit multos filios, quorũ vnus fuit Hepher, & Hepher fuit pater Salphaad, sed proauus eius.

Aliquis autem dicet, ꝙ quanquã fuit proauus eius, fuit etiam pater, quia oẽs maiores in linea ascendentium vocantur patres, & oẽs minores in linea descendentium vocantur filij, siue sint nepotes, siue pronepotes; & ideo erit Salphaad filius Machir. Sed dicen-

F dum, ꝙ non stat, quia quanquam possit vocari filius, cum sit pronepos: tamen non potest vocari filius sicut hic, quia dicitur nomen secũdi Salphaad, in quo innuitur, ꝙ verè erat filius, & tamen non erat primogenitus, sed secundus in ordine natiuitatis. Aliquis ergo dicet aliter, ꝙ iste Salphaad fuit filius Machir secundus, sicut hic dr̃, & tamen non fuit ille, de quo dr̃ Nu. 26. quia ille fuit filius Hepher. Sed dicendum, ꝙ adhuc istud non stat, quia dicitur Nu. 26. quia ille Salphaad non habuit filios, sed filias, & ponuntur ibi nomina ipsarum, ita hic dicitur, ꝙ Salphaad natæ sunt filię q.d. & non filij, & ideo fuit iste Salphaad ille, de quo ibi dicitur. Responderi potest, ꝙ iste Salphaad

G fuit filius Machir non quidem carnalis, sed per adoptionem, quia adoptauit eum in filium, sicut sępe aui adoptabãt nepotes, sicut fecit ipse Iacob, qui adoptauit Manasse, & Ephraim duos nepotes suos, Gen. 48. Aliter potest dici, ꝙ iste est filius carnalis, non tamen ipsius Machir, sed alicuius filij sui, quia hic ponuntur duo filij eius. s. Haphim & Saphã, & potest dici ꝙ vnus sit filius, & alius nepos, & Salphaad sit filius nepotis, & tunc Haphin erit Galaad, & Sapham erit Hepher, & nomen filij secundi Hepher erit ipse Salphaad. Aliter potest dici, ꝙ ponatur hic filius secundus pro filio mediato, s. qui immediatè descendit ab aliquo, vocatur filius eius primus: qui autem descendunt mediante

H alio, sicut nepotes, vel pronepotes, isti vocantur filij secundi: sic autem fuit de Salphaad, qui fuit pronepos Machir, ideo vocatur filius eius secundus.

Natæque sunt Salphaad filiæ. Et peperit Maacha vxor Machir filiũ, vocauitque nomen eius Phares. Porro nomen fratris eius Sares, & filij eius, Vlan, & Recen: filius autẽ Vlan, Badan. Hi sunt filij Galaad, filij Machir, filij Manasse. Soror autem eius Regina peperit Virum decorum, & Abiezer, et

I Mohola.

Nataque sunt Salphaad filiæ. Idest iste Salphaad de quo hic dicitur, habuit filias & non filios. Dicit Nicolaus, & Hebræi, quòd iste Salphaad est, qui lapidatus fuit in deserto, qa colligebat ligna in sabbato, Nu. 15. Motiuum autem est, quia filię Salphaad dixerunt: pater nr̃ mortuꝰ est in deserto, nec fuit in seditione, q̃ cõcitata est contra Dominũ sub Core, sed in peccato suo mortuus est, Nu. 27. Sed an istud verum sit. eo. ca. declaratũ est. Dicitur de isto Salphaad, ꝙ habuit filias & non filios, eo ꝙ filię suæ fuerunt famosæ in sacra scriptura, quia propter eas determinata sunt aliqua dubia, & introductę sunt aliquę leges, vt patet de lege

K successionis, quę facta est ad petitionem ipsarum. Nu. 27. Patet etiam de lege ꝯhendi cũ viris eiusdem tribꝰ, Nu. 36. & ob hoc fit mẽtio de illis in multis locis scripturę. Acceperuut aũt istę filię Salphaad possessionẽ loco patris sui in terra Chanaan ad occidentalẽ partẽ Iordanis in sorte dimidię tribus Manasse, Iosue 17. *Et peperit Maacha vxor Machir filium.* Ista Maacha differt ab illa, de qua supra dr̃, quia illa fuit soror Machir: ista aũt est vxor eius, & tamẽ nõ erat eadẽ soror, & vxor.

Vocauitque nomen eius Phares. Fuit iste Phares vir famosus, ideo nominatus est hic, & tamen non fuit iste ille de quo supra: secundo. quia ille fuit de tribu Iudæ, & fuit filius eius. nominataque est ab ipso familia Phareitarum, de qua fuit Dauid supra secundo, & Nu. 26. & Matth. 1. Ab isto autem Phares non descendit Dauid, nec Christus etiã, qa neuter istorũ fuit de tribu

tribu Manasse. *Porro nomen fratris eius Sares.* Idest frater Sares fuit Phares. Et etiam iste Sares fuit aliquis vir nobilis & famosus in tribu Manasse, ideo de eo fit hic mentio specialis.

Et filij eius Vlan, & Recen. Isti duo fuerũt filij Phares, & nominantur hic eadẽ ratione, qua pater suus, scilicet propter famositatem. *Filius autem Vlan Badan.* Non est iste Badan ille, de quo dicitur primo Reg. 12. scilicet Misit Dominus Ieroboal, & Badan: nam Badan accipitur ibi pro Sãsone, qui fuit à Deo ad liberandũ Israelitas, & fuit vnus de iudicibus, & vocatur Badan, scilicet filius Dan, quia fuit de tribu Dan. Iudi. 1. & 14. iste autem fuit de tribu Manasse.

Hi sunt filij Galaad. Scilicet omnes supra positi sunt filij Galaad, idest deriuati ab eo, nam in tribu Manasse ferè omnes familiæ deriuatæ sunt à Galaad, quia filij eius erant, qui familias nominabant, & tamen non fuit nominata ab eo, nisi vna familia Galaaditarũ. Nu. 26. *Filij Machir, filij Manasse.* Scilicet, Galaad erat filius Machir, & filius Machir erat filius Manasse, & ille erat filius Ioseph.

Soror autem eius Regina. Scilicet soror Manasse, vel soror Galaad, nam ad quemcunque istorum potest referri. Et est Regina nomen proprium mulieris, sicut regnum est nomen proprium vrbis vel terræ, vt patet in secundo Polit. *Peperit virum decorum.* Fuit iste vir per excellentiam decorus, ideo scriptura vocauit eum decorum sub nomine cõmuni, & non curauit de nomine proprio. In Hebręo tamen habetur Seor. Et dicunt Hebræi, ꝙ est nomen proprium viri: potest tamen significare pulchritudinem, vel esse nomen viri. Hieronymus tamẽ accepit pro nomine pulchritudinis. Hebræi autem pro nomine proprio. Et secundum Hieronymum dicetur, ꝙ vir iste decorus erat Abiezer, qui in litera ponitur, & sic erant duo filij istius fęminæ Reginæ, s. Abiezer, & Mohola: & tamen secũdum Hebręos sunt nomina trium virorũ, s. Seor. *Abiezer.* Nõ est ille, de quo dicitur Iudi. 8. Nõne melior est racemus Ephraim vindemijs Abiezer? Nã accipitur ibi Abiezer pro quodã capite familiæ vnius in tribu Manasse. Nu. 26. & ille fuit filius Galaad, vt patet ibidem: iste autem fuit filius sororis suę Reginę.

Et Mohola. Iste Mohola non fuit Mohola, de quo præced. cap. quia ille fuit filius Merari, & nepos Leui: iste autem est de progenie Manasse.

Erant autem filij Semida: Ahin, & Sechẽ, & Leci, & Aniam. Filij autẽ Ephraim: Suthala, Bared filius eius: Thahath filius eius, Elada filius eius, Thahath filius eius, & huius filius Zabad, & huius filius Suthala, & huius filius Ezer, & Elad.

Erant autem filij Semida. Iste Semida fuit vnus de filiis Galaad, à quo nominata est familia Semidarum, quæ est in tribu Manasse. Nu. 26. *Abin, & Sichem.* Ahin aliquando est nomen vrbis, quæ est in sorte Simeon, vt patet Iosue 19. & supra 4. aliquãdo est nomen viri, & sic accipitur hic. Sichem autem aliquando est nomen vrbis, quæ fuit in sorte filiorũ Ioseph in monte Ephraim. Iosue 20. & ipsa data est Leuitis ad habitandum cum alijs ciuitatibus. Iosue 21. & pręced. cap. & fuit vna de ciuitatibus refugij. Iosue 20. & præced. c. aliquando accipitur pro viro, & sic filius Emor regis vrbis Sichẽ, qui defiorauit Dinã filiam Iacob vocatus est Sichẽ, vt patet Gen. 34. sic ẽt accipitũ hic, ꝓ viro.

Et Leci, & Aniam. Etiam nomina virorum sunt, qui tempore suo fuerunt famosi, & tamẽ apud nos nulla

Alph. Tost. in Lib. I. Paralip.

est eorũ memoria, quia nõ hr̃ de eis aliqua scriptura.

Filij autem Ephraim. Hic ponitur quintum huius c. scilicet de tribu Ephraim, & dicitur. *Filij aũt Ephraim Suthala.* Idest isti, qui sequuntur fuerunt filij Ephraim, quorum primus fuit Suthala.

Bared filius eius. Põt intelligi, ꝙ sit filius Ephraim, vel Suthala, & dicetur Bared filius eius, idest etiam Bared fuit filius eius, idest Ephraim sicut Suthala. Vel referẽt ad Suthala, s. Suthala fuit filius Ephraim, & Bared fuit filius Suthala, & sic potest intelligi istis duobus modis de omnibus illis. *Thahath filius eius.* Scilicet filius Ephraim, vel filius Bared. Non est iste Thahath ille, de quo habetur pręced. cap. quia ille fuit de tribu Leui, & de familia Thahatitarum: iste autem fuit de familia Ephraim. *Et huius filius Zabad.* Scilicet, filius Thahath, vel filius Ephraim. *Et huius filius Suthala.* Scilicet filius Zabad vel filius Ephraim. *Et huius filius Ezer, & Elad.* Iste Ezer nõ est, de quo fit mentio aliquando supra, quia iste est de alia tribu quam illi: Iste Elad non est, à quo deriuati sunt Eladij, qui habitant in Gręcia, nam illi fuerunt de filijs Noe immediate, vt patet supra primo.

An omnes isti hic enumerati fuerint filij Ephraim. Quæst. VII.

QVAERITVR circa hoc de dispositione ista, scilicet, an omnes isti sint filij Ephraim, ita ꝙ sint filij immediati eiusdem viri, vel sint descẽdẽtes per successionem, ita quòd quilibet sit filius pręcedentis se?

Respondendum, quòd ad vtrunque potest esse aliqua ratio. Primò quòd non fuerint omnes filij eiusdem patris immediatè, sed descendentes per lineam. Et primo patet, quia aliàs superfluè diceretur de quolibet filius eius, quia satis erat ꝙ noĩarentur oẽs isti, & intelligeretur, ꝙ erant filij Ephraim. Secundò patet, quia ponit̃ hic bis Suthala, & tñ si oẽs essent filij eiusdem patris, non vocarentur aliqui duo eodem noĩe, quia nunq vidimus hoc accidere in filijs eiusdem patris, ideo fuerunt descẽdentes per successionẽ. Tertiò patet, q si oẽs isti essent fratres filij Ephraim, de quolibet diceretur per se filius eius, vel de nullo eorum, & tamen dicitur ferè de quolibet, & postea in fine eorũ dicitur de duobus simul, s. filij eius Ezer, & Elad: ergo oportet ꝙ isti duo non sint filij Ephraim, sed viri pręcedentis, s. Suthala. In cõtrarium videtur, ꝙ non fuerint descendentes ab eodem per successionem, sed fuerint filij eiusdem patris immediate. Primò patet, quia dr̃, ꝙ oẽs isti descenderunt, vt inuaderent possessiones Gethęorum, & Gethęi inuaserunt illos, & occiderunt, & sic patet ꝙ oẽs isti simul viuebant, quia simul descenderunt in bellũ. Etiam quia oẽs isti simul mortui sunt, & tamẽ si isti essent descẽdentes per successionẽ, & non essent filij Ephraim, nõ possent oẽs simul descendere in bellum, quia essent hic octo generationes, & tamen nullus homo viuit per tot gñationes, sed ad plus videt quartam & quintam: potissimè quia oẽs isti iuerunt ad bellum, & sic non erant aliqui eorum nimis veteres, quia non competit bellũ nisi iuuentuti. Secundò patet quia dr̃, ꝙ luxit pater eorum Ephraim multis diebus, si tamẽ descẽdissent isti ab Ephraim per successiones multas, non posset Ephraim superuiuere ad hoc, vt lugeret mortẽ istorum, quia esset valde magnũ tempus, in quo transirẽt istę generationes, & tamẽ luxit eos, ergo vr̃, ꝙ superuiuebat, & cõsequenter omnes isti erant filij eius immediati. Tertio patet, quia dicitur, ꝙ post mortem eorum Ephraim pater ipsorum ingressus est ad vxorem suã, quæ cõcepit, & peperit: si tñ isti oẽs deriuati fuissent per diuersas gñationes ab Ephraim, esset ipse

nimis senex: & dato quòd aliquo modo posset viuere, nō tamē posset gignere: genuit tñ, vt patet in litera: ergo non fuerunt isti per successiones ab eo deriuati, sed fuerunt omnes filij eius.

Ad rationes in contrarium potest faciliter responderi. Ad primum cùm dicitur, ꝙ superfluè diceretur de quolibet illorum, quòd erat filius eius, quòd sufficiebat quòd ponerentur omnia nomina ipsorum, & tamen ponitur istud de quolibet. Dicendum, quòd non est superfluum, quia aliquando ponitur istud de quibusdam, qui sunt filij eiusdem viri, vt declaratum est supra 4. & 5.

Ad secundum dicēdum, quòd quanquam ponantur hic duo viri eiusdem nominis, s. Suthala, & Thahath, non sequitur, quòd deriuarentur isti per successionem, quia licet vt communiter non assuescamus, ꝙ idem pater habeat multos filios eiusdem nominis, aliquando tamen fit, sicut declaratum est supra 3.

Ad tertiam rationē, cùm dicitur, quòd de duobus istorum dicitur simul filius eius, & in alijs non, sed de quolibet eorum dicitur per se. Dicendum est, quòd causa breuitatis omisit in illis, quia ita fuerunt illi duo filij Ephraim, sicut cęteri. Ideo dicendum, ꝙ omnes isti fuerunt filij Ephraim, & inter se fratres, & non descenderunt ab eo per successiones diuersas.

Occiderunt autem eos viri Geth indigenę, quia descenderant, vt inuaderent possessiones eorum. Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus, & venerūt fratres eius, vt consolarentur eum. Ingressusque est ad vxorem suam, quę concepit, & peperit filiū, & vocauit nomen eius Beria, eo quòd in malis domus eius ortus esset: filia autem eius fuit Sarra, quæ ædificauit Bethoron inferiorem, & superiorem, & Ozensara. Porro filius eius Rapha, & Reseph, & Thale: de quo natus est Thaam, qui genuit Laadam: huius quoque filius Ammiud, qui genuit Elisama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium Iosue.

Occiderunt autem eos viri Geth indigenæ. Idest omnes isti filij Ephraim occisi fuerunt à Gethęis, qui erant indigenæ, idest naturales de terra. Dicitur autem indigena, idest inde genitus, s. genitus de terra illa, ĩ qua moratur. Et est sensus, ꝙ isti filij Ephraim descēderunt in terrā Gethęorum ad inuadendum possessiones eorum, & cùm Gethęi essent indigenæ, idest nati in terra illa, sciebant passus difficiles, & obseruauerūt filios Ephraim in aliquo loco tali, quem nesciebant filij Ephraim, & sic potuerunt eos occidere.

Aliquæ literę habent occiderunt eos viri Geth indignè, idest morte iniusta. Sed litera corrupta est, cū tam in Hebręo, q̄ in libris nostris correctis habeatur indigenę, siue habitatores, sed facilis est corruptio per defectum vnius literę. *Quia descenderant, vt inuaderent possessiones eorum*. Scilicet filij Ephraim descenderunt ad terram Gethęorum, vt acciperent possessiones illorū, & Gethęi tunc occiderūt eos, accipiendo ipsos in loco, in quo non erat defensio. *Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus*. Perierunt autem oēs filij sui ferè, ideo dolebat nimis pro hoc, nec debebat consolari. Sic enim dicitur per Rachel. Iere. 31. s. Vox in Rama audita est ploratus & vlulatus Rachel plorans

F filios suos, & noluit consolari, quia non sunt. *Et venerunt fratres eius, vt consolarentur eum*. s. cū esset Ephraim in tanta calamitate propter mortem filiorum suorum, venerunt fratres sui ad eum, vt consolarentur ipsum in tanta calamitate, & consolatus est aliqualiter, procurauitque iam vt haberet alios filios. *Ingressusque est ad vxorem suam*. Scilicet cognouit eam carnaliter. *Quæ concepit, & peperit filium, & vocauit nomen eius Beria*. Istud nomen fuit impositum à patre propter dolorē mortis præteritorum filiorum. *Eo quòd in malis domus eius ortus esset*. Scilicet ideo vocatus est Beria à patre, quia ortus est in malis domus eius, idest tunc quando domus sua erat in aduersitatibus, & hoc erat cū filij sui

G mortui erant. Interpretatur autem Beria in malo, vel cum malo, quia be in Hebręo significat in vel cū, & raa significat malū, & sic dicitur iste in malo, idest cum malo genitus, quia tempore magnę aduersitatis domus suę natus est. *Filia autem eius fuit Sarra*. Scilicet filia Ephraim fuit Sarra, q̄ fuit mulier notabilis, ideo ponitur hic propter magnifica opera, quæ egit. *Quæ ædificauit Bethoron superiorem & inferiorem*. Nomen ciuitatis est Bethoron: & fuit duplex Bethoron vna superior, & alia inferior, s. quia vna est in locis eminentibus, & alia in locis planis, & vtraque est in sorte Ephraim, vt patet Iosue 16. & 17. Et ista mulier ędificauit istas duas vrbes, nō quidem nouiter fundamen-

H ta faciendo, sed reędificando, quia illę vrbes fuerunt in terra Chanaan, antequam Israelitæ introirent in terram illam: nam ipsę ponuntur in diuisione sortiū, Iosue 16. quia in bello Israelitarum contra Chananæos ad capiendum vrbes illas multæ fuerunt dirutę vsque ad solū, quas oportuit restaurari per Israelitas habitantibus in istis vrbibus, & sic Sarra ędificauit, i. reparauit Bethoron superiorem & inferiorem, Sic patet, quia Iosue 11. dicitur, ꝙ omnes ciuitates, quas capiebant Israelitę, quæ non essent in loco forti, cremabantur, & diruebantur: quæ autem erant munitissimę, & in locis fortibus, non fuerunt combustæ, nec dirutę pręter vrbem Assor, quam flamma combussit, cum ergo ciuitates illas vellēt habitare Hebręi

I oportebat, ꝙ reędificarēt illas. Sic etiam fuit de duabus tribubus, & dimidia habitantibus in terra duorū regum Amorrhęorū. Nam postq̄ capta est illa terra, & vellent viri Ruben, & Gad, & dimidię tribus Manasse habitare vltra Iordanem, ad adiuuandū fratres suos, ędificauerūt vrbes in terra Galaad, & tñ manifestū est, ꝙ illę vrbes, quas ipsi ędificauerunt iā ędificatę erāt, q̄a ædificauerūt Ataroth, & Dibon, & Aroer, & tñ illę ędificatę erant eo. cap. nam in illis habitabant Amorrhęi, anteq̄ venirent Israelitę in terram illam, Nu. 32. accipitur ergo ibi ędificare ꝓ reficere eā, quæ aliqualiter destructa erant. *Et Ozensara*. Nomen ciuitatis est, quę appellata fuit ab ista muliere Sarra. *Porro filij eius Rapha, & Raseph, & Thale*. Isti tres erant filij

K Ephraim filij Ioseph, & fuerunt positi hic ad describendum progeniem Iosue. *De quo natus est Thaam*. Iste Thaam fuit filius Thabe, quia relatio fit ad immediata, & Thabe est immediatus. Thaam autē & Thaath non sunt idem, quia vnus est prior alio. *Qui genuit Laadan*. Scilicet Thaan genuit Laadan, & iste est in stirpe Iosue. *Huius quoque filius Amiud*. Iste Amiud non est pater cuiusdam principis de filijs Israel, de quo habetur Nu. 7. nam prius fuit ille quam iste, vel ecōtrario, vel saltem non fuit iste de cognatione illa, de quia fuit ille princeps.

Genuit Elisama. Iste Elisama non est Helisa, de quo habetur supra 1. quia ille fuit pauco tpe post Noe: iste autē fuit post Iacob, & q̄q̄ aliqui noluerunt, ꝙ iste Elisama sit ille, de quo habetur Nume. 7. tamen ipse est, nā ibi dicitur Elisama filius Amiud, & sic dicitur hic.

Sic

Sic etiam dicitur Num. primo, & 2. licet aliqui contrarium velint, sicut supra dictum est.

De quo ortus est Nun. Iste Nun egressus est de Aegypto cum alijs Israelitis, & mortuus est in deserto, & etiam Elisama pater eius: nam Elisama fuit princeps filiorum Ephraim in exitu de Aegypto: Num. 1. & 2. & omnes qui numerati sunt à viginti annis & supra mortui sunt in deserto, vt patet Num. 14. & dicitur ibi, quòd Iosue, & Caleb soli euaserunt, vt patet eod. cap. & Nu. 26. ergo Nun, qui erat pater Iosue, & maior vicesimo anno, & Elisama auus eius mortui sunt in deserto.

Qui habuit filium Iosue. Scilicet Nun genuit Iosue: ideo vocatur semper Iosue filius Nun. Et iste fuit princeps in toto populo post mortem Moysi: nam ipse introduxit Israelitas in terram Chanaan, & quæsiuit eam de manibus Chananęorum, & per sortes diuisit, vt patet Num. 3. & 31. & Iosue 13. & propter ipsum introducitur hic ista numeratio genealogię suę, quia fuit princeps magnus.

Quis nam fuerit iste Ephraim qui supra nominatur. Quæst. VIII.

QVAERITVR circa id quod supra dicitur, quòd Ephraim genuit omnes illos, qui supra nominantur, quis fuerit ille Ephraim, scilicet an fuit Ephraim filius Ioseph, à quo nominata est vna tribus, vel aliquis descendens de progenie eius. Quidam dicunt, quòd omnes isti fuerunt simul filij Ephraim, & quòd mortuo Ioseph viuente tamen Ephraim patre eorum, cum adhuc manerent Israelitę in Aegypto, isti voluerunt ire in terrã Chanaan, & ibi occisi sunt à Gethęis. Dicunt autem fuisse causam duplicem. Prima fuit, quia Ioseph moriens dixit. Visitabit vos Dominus post mortem meam, & ascendere vos faciet de terra ista, asportate vobiscum ossa mea: Gen. vlt. & sic isti intelligentes, quòd Deus dederat eis tempus iam ad descendendũ de Aegypto, voluerunt ire in terram Chanaan, & portare secum ossa Ioseph. Secunda fuit, quia isti de tribu Ephraim erant viri superbi, eo quòd Iacob auus Ephraim præposuerat Ephraim ipsi Manasse in benedicendo, quamquam Manasse esset primogenitus: Gen. 48. ideo propter superbiam confidentes iuerunt ad terram Chanaan. Et dicunt isti, quòd iuerunt per terram Philisthinorum: nam sicut dicitur Exod. 13. via propinquissima de Aegypto ad terram Chanaan est per terram Philisthinorum, & via longior est per desertum: Deus tamen noluit Israelitas ducere per terram Philisthinorum, ne videntes contra se bella insurgere redirent in Aegyptum eod. cap. isti autem intrauerunt per terram Philisthinorum, & Gethęi insidiantes eis, occiderunt ipsos, & hoc quia voluerunt egredi de Aegypto ante tempus determinatum à Deo: nam Deus determinauerat annos quadringentos ad peregrinandum, cùm dixit. Quadringentis annis peregrinum erit semen tuũ in terra non sua: Gen. 15. & tamen nunc nondum erãt completi anni quadringenti, sed deficiebant multi, Quod patet, quia isti quadringenti anni incęperunt computari à natiuitate Isaac, cum dixit Deus. Peregrinum erit semen tuum: Gen. 15. & tamen semen Abrahę non fuit cõputatum in suo filio, nisi in Isaac, vt patet Gen. 21. ca. In Isaac vocabitur tibi semen. Erat autem Isaac annorum sexaginta, quando genuit Iacob, Gen. 25. dein de Iacob erat annorum centum, & triginta, quando introiuit in Aegyptum, vt patet Gen. 47. cum dixit. Dies annorum vitæ meę centum, & triginta sunt parui & mali, & non peruenerunt ad dies patrum meorum. & sic à natiuitate Isaac vsque ad introitũ in Aegyptum fuerunt anni centum, & nonaginta, & deficiunt anni ducenti, & decem ad complendum quadringentos, vel ducenti, & quindecim secundùm veritatem, vt probatum est Gen. 15. Ephraim etiam erat annorum plus quam nouem, vt aliqui volunt, sed saltem esset trium, vel quatuor, quia genitus est in septẽ annis fertilitatis: Gen. 41. & quando descendit Iacob in Aegyptum iam erat tertius annus sterilitatis: Gen. 45. & sic à natiuitate Ephraim vsque ad exitum de Aegypto, quando complendi erant anni peregrinationis, restabant anni ducenti, & viginti ad minus, & tamen nullus poterat viuere tanto tẽpore: ideo multo tempore ante exitum de Aegypto accideret istud. Huic autem consonat, quod in litera dicitur, scilicet, quòd Ephraim genuit Rapha, & Reseph, & Thabe, & inde computantur generationes per successionẽ, & in sexta generatione fuit Iosue, vt patet in litera, & tamen Iosue fuit de exeuntibus de Aegypto: nam ipse missus est in exploratorem de Cadesbarne, & erat tunc plus quam viginti annorum: nam ipse erat de computatis à viginti annis, vt supra vt patet eod. cap. 14. & 26. ideo oportet, quòd iste Ephraim esset ĩ Aegypto, & moreretur multo tempore ante exitum de Aegypto, quia aliàs nõ possent esse tot generationes eius in exitu de Aegypto. Sed huic positioni multa aduersantur.

Vnum est, quod Nicolaus obijcit, scilicet quia dicitur hic, quòd Sarra filia Ephraim ædificauit Bethorõ inferiorem & superiorem, & tamen non poterat ædificare, nisi iret in terram Chanaan, sed non poterat aliqua filia Ephraim illarum ire, quia à natiuitate Ephraim vsque ad exitum de Aegypto fuerũt anni ducenti, & viginti ad minus, vt supra probatum est, & ab exitu de Aegypto vsque ad introitum Chanaã fuerunt anni quadraginta: Exod. 16. & Deut. 10. & deinde prius quam possideretur terra Chanaan pacificè ab Israelitis, ad hoc, quòd diuideretur per sortes, transierunt septem anni vel plures, vt declaratum est Iosue 14. & magis patet hoc Eccl. 7. & tunc diuisa est terra per sortes, & potuerunt Israelitę ædificare vrbes, quas accipiebant in possessionem, & sic essent anni ducenti, & sexagintaseptem ad minus à natiuitate Ephraim vsque ad tempus, quo ista mulier posset ædificare vrbem Bethoron, manifestum tamen est, quòd non poterat vsque ad tantum tempus viuere filia Ephraim, quia dato, quòd esset Ephraim octoginta, vel nonaginta annorum, manerent centum, & octoginta anni ad minus vsque ad tempus illud, & non poterat tanto tempore viuere aliquis vir, vel mulier tempore illo, quia ad plus, ad centum, & quadraginta annos & quasi extendebatur vita humana illo tempore, vt patet Exo. 6. nõ ergo potuit esse ista filia Ephraim, sicut isti volunt.

Secundò patet, quia non erat verisimile, quòd isti soli de tribu Ephraim auderent ire in terram Chanaan, cum multi populi essent, contra quos pugnaturi erant, & ipsi soli non poterant occupare terram Chananęorum.

Tertiò patet, quia non est verisimile, quòd nondũ adueniente tempore recedendi de Aegypto isti filij Ephraim recederent de Aegypto, cum nulli alij Israelitarum recederent, nec etiam pater suus Ephraim, sed adhuc manebat in terra Aegypti, cùm post mortem istorum alios filios genuerit in Aegypto, vt patet in litera.

Quartò patet, quia motiua istorum non sunt conuenientia, nec verisimilia: nam dicunt, quòd isti volebant ducere ossa Ioseph in terram Chanaan, quia dixerat Ioseph: Visitabit vos Deus, & tamen ista visitatio

F ſio nondum venerat, cùm Deus non iuberet adhuc Iſraelitis recedere de Aegypto, ſed poſtea iuſſit tempore Moyſi.

Quintò patet, quia iſti dicunt, quòd faciebant hoc, quia dixerat Ioſeph: Aſportate vobiſcum oſſa mea, & tamen iſti non aſportabant ea, quia alias periiſſent oſſa Ioſeph in terra Philiſthinorum, cùm iſti mortui fuerint ibi, nec redierint in Aegyptum. Et tamen Moyſes portauit oſſa Ioſeph in terra Chanaã de Aegypto, quando receſſerunt Iſraelitę inde: ideo non portabant iſti ea.

Sextò patet, quia non habebant intentionem portandi illa, ſed ſolùm ibant ad inuadendum poſſeſſiones eorum, vt patet hic in litera.

Secunda poſitio aliorũ eſt, quòd iſti filij Ephraim, qui deſcenderunt in terram Gethęorum fuerunt illi, G qui iuerunt contra prohibitionem Moyſi verſus terram Chanaan, de quo Num. 14. nam tunc occiſi ſunt plurimi. Et dicunt, quòd poſtea Ephraim genuit iſtos, qui habentur hic. Sed iſta poſitio non ſtat.

Primò quia iſti, qui nunc deſcenderunt ad Gethęos erant ſolum filij Ephraim, & ipſi ſolum perierunt, vt patet ex litera, & tamen illi, qui contra mandatum Moyſi conati ſunt introire in terram Chanaan, non erant ſoli filij Ephraim, ſed etiam totus populus: nam dicitur Num. 14. quòd populus voluit aſcendere in terram Chanaan paratiſſimus aſcendere ad locum, de quo Dominus locutus eſt, quia peccauimus, & Moyſes prohibuit, & ſequitur, quòd illi contenebrati aſcenderunt in verticem montis, arca autem teſtamenti, & Moyſes non receſſerunt de caſtris, H in quo innuitur, quòd ferè totus populus iuit in montem pręter Moyſen, & arcam: non ergo fuit tunc occiſio iſtorum filiorum.

Secundò patet, quia hoc dato Ephraim viueret, & tamen hoc non poteſt ſtare, quia ſequeretur, quòd eſſet iam pluſquam ducentorum, & viginti duorum annorum: nam ſicut ſupra probatum eſt, à natiuitate Ephraim vſque ad exitum Iſraelitarum de Aegypto fuerunt anni ducenti, & viginti, & tamen iſta aſcẽſio in montem contra mandatum Moyſi: Num. 14. accidit ſecundo anno ab exitu de Aegypto, vt ibidem probatum eſt, non poterat tamen tanto tempore viuere Ephraim, quia nullus homo ad tãtam perueniebat I ætatem, ſed vix ad medietatem, ſed Ioſeph pater Ephraim centum, & decem annis ſolùm vixit: Geneſis vlt.

Tertio patet, quia ſequeretur tunc, quòd Ephraim exiuiſſet de Aegypto, quando exierunt omnes Iſraelitę ſub Moyſe. Quod patet, quia dicitur, quòd poſt mortem iſtorum filiorum Ephraim venerũt fratres ſui ad conſolandum eum: ergo erat ipſe vbi erãt fratres ſui, & tamẽ nullus Iſraelitarum manebat in Aegypto, quando eduxit eos inde Moyſes: ergo etiam ipſe Ephraim egreſſus eſſet de Aegypto. Hoc tamen falſum eſt, quia in Aegypto mortuus eſt. Nam Exod. primo dicitur, quòd tota illa cognatio defuncta eſt prius quam inciperẽt Aegyptij opprimere Hebręos, K & vocatur cognatio illa, ſcilicet qui ingreſſi ſunt in Aegyptum cum Iacob, & etiam illi qui nati erant de ſtirpe Iacob, antequam ipſe deſcenderet in Aegyptũ: Ephraim tamen natus erat, antequam deſcenderet Iacob in Aegyptum: Gen. 41. & 48. ergo non ſolum nõ exiuit de Aegypto, ſed etiam nõ vidit tempus, in quo affligebantur Iſraelitæ ab Aegyptijs.

Quartò patet, quia dato, quod egrederet̃ Ephraim de Aegypto, non poſſet poſt mortem iſtorum filiorum ſuorum gignere, quia tunc eſſet ipſe annorum ducentorum, & viginti duorum ad minus, in qua ętate nullus hominum gignere poteſt, etiam ſi contingeret aliquid ad tantam peruenire, & tamen ipſe Ephraim poſt mortem iſtorũ genuit alios filios: ideo non potuit eſſe quod iſti dicunt.

Quintò patet, quia filij Ephraim, vt iſti dicunt occiſi ſunt à Gethęis, & ſic dicitur hic in litera, & tamen ipſi, qui contra mandatum Moyſi voluerunt intrare in terram Chanaan, non occiſi fuerunt à Gethęis, ſed ab Amalecitis, & Chananęis, vt patet Num. 14. ſcilicet. Deſcenditque Amalecites, & Chananęus, qui habitabat in montibus, & percutiens perſecutus eſt eos.

Sextò patet, quòd non ſtat, quia hic dicitur, quòd iſti occiſi ſunt à Gethęis, quia deſcenderunt, vt inuaderent poſſeſſiones eorum, & tamen illi, de quibus Num. 14. non ibant ad inuadendum poſſeſſiones Gethęorum, ſed ſolum ibant ad introeundum in terram Chanaan, vt obedirent Deo, ſicut dicitur eodem cap. Parati ſumus aſcendere ad locum, de quo Dominus locutus eſt, quia peccauimus. Et tunc Moyſes vetuit hoc. Et ſequitur. At illi contenebrati aſcenderunt in verticem montis. Ergo non ibant intentione occupandi poſſeſſiones Gethęorum: non ergo poteſt ſtare iſta poſitio.

Tertia poſitio eſt, quam tenet Nicolaus, excluſis omnibus alijs, ſcilicet, quòd iſte Ephraim, qui habuit filios iſtos, non fuerit Ephraim filius Ioſeph, ſed fuerit aliquis alius de eadem tribu, habitans in terra Chanaan, poſtquam venerũt Iſraelitę de Aegypto, & habuit iſtos filios, qui dicuntur hic. Ipſi autem ad ampliandum ſortem ſuam deſcenderunt ſemel ad pugnandũ contra Gethęos, & cùm illi eſſent indigenę, ideſt naturales de terra illa, & ſcirent vias, & loca difficilia, clauſerunt filios Ephraim in aliquo difficili loco, & occiderunt eos. Iſte etiam Ephraim habuit filiam Sarã, quæ hic dicitur, & illa ædificauit Bethoron ſuperiorẽ & inferiorem. Et cùm arguitur, quòd hic ponitur progenies Ioſue deſcendens ab iſto Ephraim, & tamen Ioſue exiuit de Aegypto cum alijs Iſraelitis. Reſpondet, quòd non eſt idem Ephraim, ſed quòd illud ſuperius intelligitur de Ephraim, qui natus eſt in terra Chanaan, & iſtud inferius intelligitur de Ephraim filio Ioſeph, qui natus eſt in Aegypto.

Sed adhuc iſta poſitio non eſt multum conueniẽs, vt probabitur immediatè.

Quarta poſitio ſit, quòd iſte Ephraim fuerit filius Ioſeph, qui fuit caput tribus. Et ad hoc ſunt multa veriſimilia, potius quam ad aliquam aliam poſitionem.

Primum eſt, quia hic incipit enarrare Eſdras de tribu Ephraim, & in principio narrationis progeniei cuiuſlibet tribus ponitur caput ipſius tribus, & hic ponitur Ephraim in principio iſtius computationis: ergo oportet intelligi de Ephraim, qui erat, à quo tribus denominata eſt, & non de aliquo alio, quia ridiculum eſſet dici quòd computatio alicuius tribus inciperet ab aliquo, qui non eſſet caput tribus, cum nunquam in hoc libro factum ſit.

Secundò patet, quia ſi iſte Ephraim nõ eſſet caput tribus, ſed aliquis de tribu illa, poneretur hic, quis erat pater eius, vt ſciretur de quo dicebatur, quia propter hoc deſcribuntur progenies, vt ſciatur de quolibet viro, cuius filius ſit, & tamen non ponitur de iſto Ephraim: ergo oportet intelligi, quod ipſe eſſet pater tribus iſtius.

Tertiò patet, enarrando filios iſtius, ponuntur aliqui de illis, qui fuerunt filij Ephraim, & habentur Num. 26. nam Subthala, qui eſt hic primus filius Ephraim, ponitur etiam ibi primus filius eius, & ab eo nominata eſt familia Subthalaitarum, & Bared, qui hic ponitur ſecundus, ponitur etiam ſecundus hic, à quo nominata

A minata est familia Baheridarum, & Hahath, qui hic ponitur tertius, ponitur etiam ibi tertius, & ab eo nominata est familia Hahanitarum: non ergo fuerunt isti filij alterius Ephraim, nisi illius, à quo nominata est tribus Ephraim.

Quartò patet, & efficacius, quia postquam dictū est de isto Ephraim, quòd genuit alios filios post mortem priorum, sequitur. Porro filij eius Rapha, & Reseph, & deinde computantur sex generationes vsque ad Iosue per successionem ab Ephraim, & tamen Iosue egressus est de Aegypto cum Moyse, & erat plusquam viginti annorum, quando egressus est, vt patet, Num. 14. & 26. ergo ad hoc, quòd istę sex generationes fluerent, oporteret, quòd essent centum, & viginti anni ad minus, vel quasi, & sic iste Ephraim oportuit, quòd esset plusquam cētum, & viginti annis ante exitum de Aegypto, & sic non potuit esse alius, nisi ille, qui fuit filius Ioseph, & caput tribus istius. B

Dicendum autem, quòd modus istius occasionis fuit, non sicut dicebatur in prima positione, sed cùm habitarent Israelitę in Aegypto viuēte Ephraim, antequam Aegyptij inciperēt opprimere eos, habebat Ephraim filios istos, & habitabant filij Israel in terra Gessen, vt patet Gen. 46. & illa est in extremitate terræ Aegypti: nam propter hoc Ioseph petiuit illam à Pharaone ad habitationem fratrum suorum, vt ibi existentes non conuersarentur cum Aegyptijs, qui detestabantur pastores ouium, vt patet eodem capit. terra tamen Aegypti est coniuncta terrę Chanaan. Quod patet, quia fluuius Aegypti ponitur terminus C terræ Chanaan: Gen. 15. & Iosue 13. scilicet. Semini tuo dabo terram hanc, à fluuio Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratem. Terra autem Philisthinorum est maximè meridiana in terra Chanaan. Quod patet, quia est ferè tota Philisthęa in sorte Iudę, & tamen sors Iudæ est terminus meridianus terrę Chanaan. Vtrunque patet Iosue 15. ideo per terram Philisthinorum erat transitus de terra Aegypti ad terram Chanęorum: Exod. 13. & sic Israelitę habitantes in extremo Aegypti, & Philisthini erant confines: ideo aliquando faciebant prędas adinuicem, & sic contigit, quòd filij Ephraim volentes ampliare terminos suos, descenderunt semel in terram Geth: nā Geth est quędam ciuitas vna de quinque metropoli- D bus terræ Philisthinorum, vt patet Iosue 13. & primo Reg. 6. Habitatores autem Geth clauserunt istos in aliquo loco, cùm ipsi non benè scirent introitus, & exitus terrę, sicut Gethęi, qui erant indigenę, idest oriundi de terra illa, vt dicit litera, & occiderūt eos. Et non fuerūt isti multi viri, sed pauci de filijs Ephraim, & postea Ephraim genuit alios filios.

Sed obijcietur, quòd hoc non stet. Primò quia nō videtur, quomodo filij Ephraim irent in terram Philisthinorum, quia non permitterent eis Aegyptij exire de terra: nam tempore Moysi, quamquam peterent à Pharaone, quod permitteret eos ire ad sacrificandum, non permittebat quemquam eorum exire de terra, sed potius patiebatur ipse, & tota Aegyptus E mala multa, ne aliquem permitterent exire, vt patet Exod. 10.

Secundò arguitur, quia dicitur hic, quòd Sarra filia Ephraim ædificauit Bethoron inferiorem & superiorem, & tamen si fuerit iste Ephraim filius Ioseph, non potuit aliqua filia sua, vel filius ædificare Bethoron, quia istę vrbes sunt in terra Chanaan, vt patet Iosue 16. & tamen à natiuitate Manassę vsque ad tempus, quo Israelitę pacificè inceperunt possidere terrā Chanaan, trāsierunt anni ducenti, & sexaginta, & septem ad minus, vt declaratum fuit supra, & vsque ad tantum tempus non poterat viuere aliqua filia, vel filius Ephraim.

Ad primum dicendum, quòd verum est, ꝙ cū Israelitę cęperunt opprimi ab Aegyptijs, posuerūt Aegyptij magnas custodias super eos, ne fugerent de terra, & tunc non possent filij Ephraim ire ad faciendū istum insultum contra Gethęos, & tamen istud factū est antequam Aegyptij inciperent opprimere Israelitas. Quod patet, quia tunc viuebat Ephraim, & postea etiam vixit, & genuit filios, vt habetur in litera, & tamen viuente Ephraim non oppressi fuerunt Israelitę ab Aegyptijs, quia Exod. primo dicitur, quòd defuncta est tota illa cognatio Ioseph, & fratrum suorum, & surrexit postea rex nouus, qui ignorabat Ioseph, & ille incepit opprimere populum, ante hoc autem Israelitę erant liberi in Aegypto, & poterant ire quocunque vellent: ideo cùm tempore Ephraim duraret ista libertas, poterant filij sui descendere ad terram Gethęorum, ad pugnandum contra eos, & inuadendum possessiones eorum, nec impedirent eos ad hoc Aegyptij.

Ad secundum potest responderi tripliciter, Vno modo, quòd ista Sarra fuerit vere filia Ephraim, soror istorum, qui occisi sunt, & ipsa ædificauit Bethoron superiorem & inferiorem, & tamē quòd istę fuerint ciuitates in Aegypto, quamquam alię eiusdem nominis fuerint in terra Chanaan. Et istud est satis verisimile, quia Israelitę ædificauerunt aliquas vrbes in Aegypto, scilicet Phiton, & Rameses, Exo. primo, ita ista mulier, cùm esset potēs, ædificare posset duas vrbes.

Secundo potest dici, quòd istę vrbes fuerint in terra Chanaan. Et hoc verisimilius est, quia Bethoron superius & inferius sunt duę vrbes in sorte Ephraim, Iosue 16. & tūc dicetur, quòd cùm terra Chanaan, & Aegyptus sint coniunctę, fortè Israelitę existentes in Aegypto dabant de filiabus suis vxores Chananęis, & recipiebant ab eis, cùm nondum esset hoc prohibitū, sed postea fuit prohibitum per legem: Exod. 34. & Deut. 7. & sic ista filia Ephraim, cum esset mulier magni generis de principibus Israelitarum, daretur in coniugem alicui principi Chananęorum, & posset ędificare de nouo Bethoron superiorem & inferiorē. Et hoc est satis verisimile, quia istę duæ vrbes erant factę, quando Israelitę iuerunt in terram Chanaan, quia cùm diuideretur terra per sortes, istæ duę vrbes ceciderunt tribui Ephraim. Et patet hoc, quia Iosue 10. dicitur, quòd cum Iosue pugnaret contra quinq; reges, misit Dominus lapides de cœlo, cum essent in descensum Bethoron vsque ad Zecha, & sic iam erat vrbs Bethoron, quando Iosue iuit in terram Chanaan.

Tertio potest dici, quòd ista Sarra ædificauerit vrbem Bethoron, idest reędificauerit vtramque Bethoron, quia istę duę vrbes ceciderunt in sorte Ephraim, & cum essent diruptę per bella, ista mulier, quę potens erat, reędificauit illas. Et tunc dicetur, quòd nō accipitur ædificare propriè, sed pro refectione, quia prius erant ædificatę istæ vrbes, quam irent Israelitæ in terram Chanaan, vt probatum est. Etiam dicetur tunc, quòd ista Sarra non fuit filia Ephraim istius, de quo hic dicitur, quòd ista fuerit filia sua immediata, sed fuit filia sua, idest de stirpe sua, sicut aliquādo pronepotes dicuntur filij proauorum. Positio autem Nicolai non poterat stare, quia ipse vult, quòd intelligeretur primus illorum de quodam Ephraim, qui non fuit princeps tribus, sed fuit ortus de illa tribu, & ꝙ filij sui essent isti, qui mortui fuerunt, & quādo postea dicitur de generationibus, quæ continuantur vsque ad Iosue dicit, quòd intelligātur de Ephraim, qui fuit caput tribus, & tamē istud est irrationabile, quia litera

ponit

ponit hic vnicum Ephraim: ideo non poteſt fieri relatio ad illum, de quo nullo modo hic dicitur, quia iſtud eſt abuti omni ſcriptura. Potiſſimè quia ſupra dicitur de illo Ephraim: Ingreſſus eſt ad vxorem ſuā, & poſtea ſequitur: Porro filij eius Rapha,&c. & continuantur ibi ſex generationes vſque ad Ioſue: ergo iſtemet eſt Ephraim,qui ſupra ponebatur,ſed iſte,ad quem refertur relatiuum, eſt Ephraim filius Ioſeph: ergo etiam iſte Ephraim,de quo in principio dicitur, eſt filius Ioſeph. Poſſet autem aliqualiter tolerari,& colorari poſitio Nicolai, ſi poneret hic bis Ephraim: nam quamquam eſſet idem,poſſemus cauillare,& dicere, quòd vnus erat caput tribus,& alius non. Tenēda ergo eſt poſitio precedens.

Poſſeſſio autem eorum, & habitatio. Ideſt iſta loca,quę ſequūtur, erāt habitatio, & poſſeſſio filiorū Ephraim in terra Chanaan.

Bethel,cum filiabus ſuis. Bethel eſt ciuitas quędam, quam tenuerunt filij Ephraim. Vocantur autem filię eius villæ paruulę, quæ erant in circuitu Bethel, & viculi, quia omnia iſta loca erant ſubiecta Bethel, & ideo vocantur filię, ſicut filius eſt ſubiectus patri. Et iſte modus loquendi eſt ſępe in Ioſue, & in alijs libris.

Et contra Orientem Noram. Noram eſt quædam ciuitas in ſorte Ephraim ad Orientalem partem eius, & vocatur Ioſue 16. Noarata,quia ſępe mutantur nomina propria in Hebręo,addendo vel diminuendo.

Ad occidentalem plagam Gazer. Gazer eſt quędam ciuitas ſortis Ephraim ad Occidentalem partem ſortis, ſic dicitur Ioſue 16. Deſcendit ad Occidentem iuxta terminum Ieflete vſque Gazer. Iſta ciuitas Gazer eſt in qua permiſerūt filij Ephraim habitare Chananęos, quamquam eſſet in ſorte ſua, vt eſſent tributarij eorum, Ioſue 16. & manſit in poteſtate Chananęorum ſemper vſque ad tempora Salomonis,& tunc Pharao rex Aegypti aſcendens in terram Iſrael, pugnauit cōtra vrbem Gazer, & cepit eam, & dedit in dotem filię ſuę tertio Reg. nono.

Et filia eius. Ideſt villę paruę, quæ vocantur filiæ Gazer. Etiā traditę fuerūt in poſſeſſionem Ephraim.

Sichem quoque cum filiabus ſuis. Iſta ciuitas erat vna de ciuitatibus refugij: Ioſue 20. Et tradita fuit Leuitis ad habitandum, Ioſue 21. & pręcedenti cap.& in iſta ſepulti ſunt omnes patriarchę, quorum oſſa de Aegypto adducta ſunt: Act. 7. In iſta enim vrbe filius regis Emor cepit Dinā filiam Iacob, & oppreſſit eam, tenuitque in domo patris ſui, propter quod ſequuta eſt mors Sichimitarum: Gen. 34. & loca in circuitu iſtius data ſunt Ephraitis.

Aſa cum filiabus eius. Iſta alia eſt ciuitas exiſtens in ſorte Ephraim.

An verum ſit, quòd Bethel fuerit in poſſeſſione Ephraim. Quæſt. IX.

QVAERITVR, quomodo dicitur ſupra, ꝙ Bethel fuit in poſſeſſione Ephraim: nam Bethel fuit in ſorte Beniamin, vt patet Ioſue 18. Reſpōderi poteſt vno modo, quòd Bethel verè fuit in ſorte Beniamin, & non Ephraim & tamen Ephraitę tenuerunt eam ex permiſſione, Beniamitarum,quia forte etiam filij Beniamin tenuerunt aliqua loca terrę Ephraim, ſic etiam Ieruſalem pertinebat ad tribum Beniamin: Ioſue 18. & tamen viri Iuda habitauerunt in ſorte Beniamin in Ieruſalē, Ioſue 15. & Iud.primo, & hoc creditur fuiſſe ex permiſſione filiorum Beniamin. Alio modo poteſt dici, quòd duplex erat Bethel,& vna erat in tribu Beniamin,de qua Ioſue 18.& alia erat in ſorte Ephraim, & iſta eſt, de qua hic dicitur. Et quomodocunque ſit,

F dicendum,quòd illa Bethel,quæ eſt,in qua templum erat vnius vituli fabricati à Ieroboā, fuit iſta Bethel, quę erat in ſorte Ephraim, eo quòd rex Ieroboam erat de tribu Ephraim, & poſuit templum in ſorte tribus ſuę, & nō poterat poni aliquis vitulus aureus per Ieroboam in Bethel, quę erat in ſorte Beniamin, dū poſſideretur à filijs Beniamin, eo quòd filij Beniamin erant ſubiecti regno Iuda, & rex Iſrael non poſſet aliquid facere in locis poſſeſſis à filijs Beniamin. Et iſta ſecunda poſitio rationabilior eſt.

Iuxta filios quoque Manaſſe Bethſan, & filias eius, Thanach, & filias eius, Mageddo, & filias eius, Dor & filias eius, in his habitauerunt filij Ioſeph, filij Iſrael. Filij Azer, Ienna, & Ieſua, & Ieſſui, & Baria, & Sara ſoror eorum. Filij autem Baria, Heber, & Melchiel, ipſe eſt pater Barſaith. Heber autem genuit Iephlat, & Somer, & Hothā, & Suaa ſororem eorum. Filij Iephlat, Phoſech, & Chamaal, & Aſoth. Hi filij Iephlat. Porro filij Somer, Ahi, & Roaga, & Haba, & Arā. Filij autem Helem fratris eius, Supha, & Ienna, & Selles, & Amal. Filij Supha, Sue, Harnapher, & Sual, & Heri, & Iamra, Boſor, & Od, & Samma, & Saluſa, & Iethran, & Bera. Filij Iether, Iephone, & Phaſpha, & Ara. Filij autem Olla, Aree, et Hanel, et Reſia. Omnes hi filij Aſer, principes cognationum, electi atque fortiſsimi duces ducum: numerus autem eorum ætatis quæ apta eſſet ad bellū, vigintiſex millia.

G H (margin letters as printed between the columns)

Iuxta filios quoque Manaſſe. Ideſt habuerunt filij Ephraim iuxta filios Manaſſe, ideſt in ſorte filiorum Manaſſe iſtas vrbes, quę ſequuntur: nam erant filij Manaſſe, & Ephraim quaſi mixti in ſortibus ſuis.

Bethſan, & filias eius. Iſta ciuitas Bethſan non videtur eſſe illa, in qua ſuſpenſa ſunt cadauera Saul, & filiorum ſuorum,quia illa erat in terra Philiſthinorum, vt patet primo Reg. vlt. Et tamen iſta erat in ſorte filiorum Manaſſe, & illi non habebant vrbes Philiſthinorum,ſed magis filij Iuda: ideo dicendum, quòd illa Bethſan erat in ſorte Iuda. Iſta autem erat alia ciuitas,quia frequenter eadem ciuitas habet multa nomina, & etiam multę ciuitates habent idem nomen.

Thanach,& filias eius. Iſta erat ciuitas magna,& vna de regalibus: nam rex iſtius occiſus fuit per Ioſue, vt patet Ioſue 22. & fuit in ſorte Manaſſe, licèt habitarent in ea filij Ephraim: ideo aliquando dicitur de iſta vrbe,quòd erat in ſorte Ephraim,& aliquando in ſorte Manaſſe. Patet,quia Ioſue 17. dicitur, quòd Thanach fuit hęreditas Manaſſe in tribu Iſſachar. Et Iudic. primo. Dicitur Manaſſe quoque non deleuit Bethſan, & Thanach,& ſic videtur, quòd pertinebat ad Manaſſe.

Mageddo. Iſta eſt ciuitas Manaſſe: Ioſue 17. & Iudic. primo. Et iſta eſt, apud quam occiſus fuit Ioſias rex, cum pugnare vellet contra Pharaonem regem Aegypti, & apud illam fecit planctum magnum pro Ioſia rex quidam nomine Adadremon,in cuius adiutorium venerat Ioſias, de hoc dicitur Zach. 12. Erit

plan-

planctus magnus in Ierusalem, sicut planctus Adad-remon in campo Mageddon. *Dor, & filias eius.* Dor est ciuitas magna, & vna de regalibus, quę habebat sub se prouinciam magnam, de qua dicitur Iosue duodecimo Rex Dor, & prouinciæ Dor vnus, & est ista ciuitas ī sorte Manasse, vt patet Iosue decimoseptimo, & Iud. primo. *In his habitauerunt filij Ioseph, filij Israel.* Scilicet in his vrbibus habitauerūt filij Ioseph, filij Israel, scilicet tam de tribu Ephraim, quam de dimidia tribu Manasse, cum omnes isti essent filij Ioseph. *Filij Israel.* Idest filij Iacob, scilicet quia Ioseph fuit vnus de filijs Iacob. *Filij Aser.* Hic ponitur sextum scilicet de filijs Aser, & ponuntur quatuor filij. *Ionna.* Iste est primus, & vocatur Iamna, Numeri vigesimosexto. Et ob hoc nominatur familia Iamnitarum, quæ est prima in familijs Aser, & Genesis quadragesimosexto. nominatur Iabne, sed idem est. *Et Iesua.* Iste vocatur Iessai: Numeri vigesimosexto, & Gen. quadragesimosexto, & ab hoc nominatur familia Iessuitarum: Numeri vigesimosexto. *Et Iessui.* Iste vocatur Melchie: Numeri vigesimosexto, & Genes. 46. & nominatur ab hoc familia Melchietarum, vt aliqui volunt. Quamquam alij dicāt, quod ista familia nominatur à Melchiel filio Beria, & nepote Aser: Gen. 46. & istud verisimilius est, & magis dicendum, quod iste Iessui est, qui Numeri vigesimosexto, vocatur Asbel, & ab eo familia Asbelitarum. *Baria.* Iste vocatur Baria Gen. 46. & vocatur Brie Numeri 26. & ab hoc familia Brentarum. *Et Sara soror eorum.* Nominatur hic Sara filia Aser, quia ipsa fuit vna de descendentibus in Aegyptum cum Iacob auo suo: Genes. 46. Et alij volunt, quod nominetur propter honorem Sarę vxoris Abrahę, vel forte nominatur, quia fuit mulier famosa tempore suo, & nominatur inter viros, sicut alia Sara filia Ephraim, de qua supra in litera, quæ ædificauit vrbem Bethoron superiorem, & inferiorem, & propter istas vrbes fuit famosa, ita forte ista Sara fecit aliquid famosum.

Filij autem Baria. Iste Baria erat primogenitus Aser, ideo ponitur hic progenies eius. *Hebel, & Melchiel.* Isti duo nati fuerunt in terra Chanaan antequam descenderet Iacob in Aegyptum, ideo ponuntur in numero descendentium cum Iacob: Genesis quadragesimosexto. non est iste Heber ille, de quo supra primo, quia ille fuit ante Abraham, iste autem fuit de posteris Iacob, & iste nominatur Asbel: Num. 26. & ab eo familia Esbelitarum: nam sępe mutantur nomina hominum, & locorum. Iste Melchiel est à quo nominatur familia Melchielitarum: Numeri 26. & sic familiæ tres in tribu Manasses nominātur à filijs Aser, & duę familię à nepotibus eius, & sic interdum nominantur familię à nepotibus, sicut patet in tribu Manasse Num. 26.

Ipse est pater Barsaith. Scilicet Melchiel fuit pater Barsaithę, & iste fuit aliquis vir famosus.

Heber autem genuit Iephlat. Hic omittitur progenies Melchiel, quia ipse erat minor, & solum fuit positus vnus filius eius, & ponitur progenies Heber, & omnes isti tres sunt fratres, quorum primus est Iephlat, & progenies eius ponitur ibi.

Et Somer. Sic vocabatur Dominus montis Samariæ, qui vendidit montem Amri regi Israel ad ædificandum ibi vrbem, & ex nomine domini vrbis vocata est vrbs Samaria tertio Reg. decimosexto, & tamen non est iste ille Somer, quia ille fuit multo tempore post.

Et Othon. Iste videtur vocari secundum quosdam Helen, qui infra ponitur.

Et Suaa sororem eorum. Ista ponitur hic ex eadem causa ex qua supra ponebatur Sara, scilicet quia fuit

A mulier famosa. *Filij autem Iephlat.* Iste est filius Heber, & ponitur hic progenies eius.

Vhesoch, & Chamaal, & Asoph. Isti tres erant fratres, & non sunt viri famosi, iste tamen Asoph non est Asaph, de quo pręcedenti capitulo. quia ille est de tribu Leui, & princeps cantorum, iste autem fuit de tribu Aser, & etiam iste fuit multo tempore ante illum. *Porro filij Somer.* Iste est secundus filius Heber, & ponitur progenies eius.

Achi, & Roaga, & Iaba, & Aran. Isti etiam incogniti sunt, quia non fit mentio de eis in scriptura. non est iste Aran, de quo habetur supra primo, quia ille est filius Sem, & nepos Noe, iste autem fuit multo post, cum sit de posteris Iacob, etiam non est iste Aran, de

B quo Gen. vndecimo. quia ille fuit frater Abrahę, qui mortuus est in terra Chaldęorum, iste autem multo post Abraham fuit. *Filij autem Helen fratris eius.* Iste Helen videtur esse, qui vocatur supra Othan, quia filios illorum fratrum ponit hic scriptura: nam iam posuit de alijs duobus, scilicet de Iephlat, & Somer: ideo ponit hic de tertio, scilicet de Othan, & vocat eum alio nomine, sicut sępe in scriptura mutantur nomina, & patet hoc magis, qa dicitur hic fratris eius, quod refertur ad Somer, de quo supra dicebatur. *Supha, & Iemna & Sebes, & Amal.* Nomina istorum quatuor incognita sunt, licet temporibus fuerint famosa. & ponuntur hic nomina ista, quia omnes isti fuerunt principes in tribu Aser, vt patet infra in litera. *Filij Supha Sue Arapheth. & Sual & Beiri, & Samra.* Iste

C Supha est primogenitus Helen: ideo describitur hic progenies eius, & primus filius fijis vocatur Sue, quod est nomen viri, & non est adiectiuum, scilicet suus a, um: sic enim vocabatur ille Chananęus, qui dedit filiam suam in vxorem Iudę: Gen. 28. sic etiam vocabatur rex Aegypti, qui regnabat quando Osee rex Israel rebellauit contra Salmanasar regem Assyriorum quarto Reg. 17. & vocatur ibi Suā, sed idem est Sua, & Sue, quia mutantur literę in nominibus Hebręis. Sual est nomen viri hic, & aliquando est nomē regionis, de qua 1. Reg. 13. scilicet vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim ad terram Sualis. Quamquā aliqui libri nostri corrupti habeāt ibi ad terram Sual. *Bosor, & Odor.* Etiam isti sunt filij Supha, & est Bosor

D aliquando nomen vrbis, quæ est in sorte Ruben, & fuit vna de ciuitatibus refugij, & est in solitudine. De hac Deut. quarto, & Iosue 20. aliquando etiam accipitur pro vrbe illa, de qua erat Balaam ariolus, qui venit ad maledicendum Israelitis secunda Petri cap. 2. scilicet: Secuti sunt viam Balaam, & Bosor. Hic autem accipitur pro nomine viri: Odor est nomen proprium viri, & non est latinum. *Et Samal.* Non est iste ille, qui est frater Dauid. De quo supra secundo, quia ille fuit de tribu Iuda, & iste de tribu Aser. *Et Salusa.* Non est idem Salusa & Salisa, quia Salisa est nomen regionis, per quam transiuit Saul ad inquirendum asinas patris sui primo Reg. nono, Salusa autem est nomen viri. *Et Iethra.* Non est iste ille, de quo dicitur

E secundo Reg. 17. quod accepit in vxorem Abigail filiam Isai, & sororem Dauid, & genuit ex ea Amasa, quia ille fuit de alia tribu.

Et Bera. Non est iste Bera, de quo supra quinto. nā ille fuit princeps in tribu Ruben, tempore quo Telgathphalasar duxit captiuos in Assyrios viros de tribu Ruben, iste autem est de tribu Aser. Etiam iste fuit aliquanto tempore ante illum. Etiam Bera non est Beria, de quo supra dicitur. *Filij Ether.* Iste Ether non ponitur supra sub isto nomine, sed credendum est, quod sit aliquis de superioribus, quia progenies illorum computatur hic. *Iephone.* Non est iste Iephone pater Caleb, quia ille fuit de tribu Iuda, vt patet supra quarto,

to, & Iosue 14. Iste autem Iephone est de tribu Aser. *Et Thaspha, & Ara.* Isti principes erant, sed incogniti sunt. *Filij autem Oola.* Est enim Oola nomen viri, aliquando tamen accipitur Oola pro meretrice quadā, & inducit quandam Metaphoram Deus de illa Ezech. 23. cum loquitur de duabus sororibus meretricibus, & vna vocabatur Oola, & alia Ooliba, & Oola significat regnum Israel, & Ooliba significat regnū Iuda, hic autem pro viro accipitur. *Arech.* Est hic nomen viri, & tamen aliquando accipitur pro nomine cuiusdam saltus, in quo morabatur Dauid cum fugiebat à facie Saulis, primo Reg. vigesimosecundo. *Et Aniel, & Resia.* Nomina principum incognita. *Omnes hi filij Aser.* Scilicet supra nominati.

F

Principes cognationum electi. Scilicet omnes, qui ponuntur hic sunt principes cognationum, idest domorum, quæ sunt particulares cognationes in tribu Aser. *Atque fortissimi duces ducum.* Idest isti erant duces ducum, quia erant magni principes, & alij principes erant eis subiecti, & hoc potissime intelligitur de illis, qui erant principes familiarum: nam in tribu Aser erant quinque familiæ, vt patet Numeri vigesimosexto, & in qualibet illarum erat vnus princeps, & cum in qualibet familia essent multæ domus, quæ sunt cognationes particulares, & in qualibet vnus dux, oportebat, quòd essent multi duces sub duce cuiuscunque familiæ, & sic quilibet istorum erant duces ducum. *Numerus autem eorum ætatis, quæ apta esset ad bellum viginti sex millia.* Ista summa fuit tempore Dauid quando computata fuit tota multitudo Israelitarum de omnibus tribubus, & fuerunt in tribu Aser isti, & ponuntur hic duces istarum familiarum, & domorum, quia tempore computationis illius erant duces super quamlibet domum, & familiam, per quos computabatur ipsa multitudo, & dicitur hic ætatis, quæ apta esset ad bellum, scilicet, quòd omnes isti numerati sunt in tali ætate in qua possent pugnare, quia non computabantur aliqui Israelitę nisi à viginti annis, & supra, eo quòd prius non transibant ad nomen, & numerum in populo, vt patet Exodi 30. & in tali ætate iam incipiebant esse apti ad bellum.

CAP. VIII.

Beniamin autem genuit Bale primogenitum suum Asbal secundum, Ahara tertium, Noaha quartum, & Rapha quintum.

Descripta in præcedentibus progenie multarum tribuum, de quibus dicendum fuit, hic agitur vltimo de tribu Beniamin, & diuiditur in duo, quia primo ponitur progenies Beniamin in generali, deinde descenditur in speciali ad progeniem Saulis regis Israel ibi. In Gabaon autem.

An iste sit ordo continuatus ad præcedentia. Quæst. I.

Quaeritur circa primum, an sit ordo continuatus hic ad præcedentia.

Respondendum sicut supra, quòd non potest esse hic ordo continuatus, cum continuatio propria sit in historijs, hic autem non est historia aliqua. Posset etiam dici, quòd est aliquo modo recapitulatio, quia supra dictum est de Beniamin, deinde, quibusdam interpositis, subiunctum est de filijs Beniamin. Potest tamen aliquo modo hic esse ordo conueniens, quia in pręcedentibus dictum est de omnibus filijs Iacob enarrādo progenies illorum, & quia Beniamin fuit filius vltimus, conueniens fuit dici de eo vltimo loco.

Quis ordo hic obseruatur. Quæst. II.

Quaeritur vlterius quis obseruatur hic ordo cum supra immediate dictum fuerit de progenie Aser, & hic dicatur de progenie Beniamin: nam Aser non est ante Beniamin immediatus in ordine natiuitatis, cum Aser fuerit filius Lyę, & postea peperit Rachel filium suū Ioseph: Genesis trigesimo, & deinde magno tempore natus est Beniamin in terra Chanaan: Genesis trigesimoquinto. Non est etiam ordo dignitatis, quia Aser non est dignior quam Beniamin, cum Beniamin sit natus ex Rachele vxore pręcipua, & Aser natus fuerit ex Lya, quæ minus diligebatur. Etiam non fuit ordo cohabitationis, quia Aser, & Beniamin non habitauerunt simul, sed potius in sortibus nimis distantibus, vt patet Iosue decimonono. nam sors quinta, quę fuit nimis septētrionalis, fuit pro tribu Aser, & sors prima, quę fuit nimis meridiana fuit filiorum Beniamin, Iosue decimooctauo. Dicendum, quòd non fuit aliquis ordo prædictorum, sed magis est hic ordo recapitulationis: nam pręcedenti capitulo posita fuit progenies Beniamin ex quadam parte in loco ei conuenienti, & tamen non fuit tota progenies posita, hic autem suppletur id, quod ibi minus erat, & fit hoc pręcipuè propter Saulem, nam Saul fuit de tribu Beniamin, vt patet primo Reg. nono, & etiam hic in litera, & sic computatur progenies ipsius diligenter propter honorem ipsius, quia rex erat, & fuit primus de regibus Israel. Circa primum dicitur.

G

H

Beniamin autem genuit Bale primogenitum suum. Iste vocatur Bela pręcedenti capitulo, & Genesis quadragesimosexto, & vocatur Bale Numeri vigesimosexto, & hic & ab hoc nominata est familia Baleitarum: Numeri vigesimosexto.

Asbal secundum. Iste fuit secundus in ordine natiuitatis, & vocatur Asbel Genesis quadragesimosexto, & ponitur ibi in tertio loco, quamquam fuerit secundus in ordine natiuitatis.

I

Et Ahara tertium. Iste est qui Boclora vocatur pręcedenti capitulo, vel Bethor Gen. 46.

Noaba quartum. Iste non ponitur sub eodem nomine Genesis quadragesimosexto, nec Numeri vigesimosexto, nec pręcedenti capitulo, quia mutantur nomina istorum secundùm consuetudinem Hebraicam.

Et Rapha quintum. Iste etiam non vocatur sic Genesis quadragesimosexto, nec Numeri vigesimosexto, quamquam ibi ponantur plures filij Beniamin, quam hic.

K

Quare hic ponuntur quinque filij Beniamin, & Gen. cap. quadragesimosexto ponuntur decem. Quæst. III.

Quaeritur quomodo ponuntur Genesis quadragesimosexto, decem filij Beniamin, & hic solum quinque.

Respondendum est quòd hic ponuntur quinque, sicut Numeri 26. vbi narrantur familię Beniamin. Et ratio huius est, quia hic describitur progenies deriuata à Beniamin, & tamen non fuit deriuata ꝓgenies ab eo per omnes filios suos, quia quinque

que illorum mortui sunt sine liberis, vel fortè filij illorum postquam nati sunt perierunt sine liberis, & idem est. Et propter hoc cum Num. 26. describantur familiæ in singulis tribubus, non ponuntur nisi quinque familię Beniamin deriuatę à quinque filijs eius, & isti ponuntur hic quamquam non sub eisdem nominibus, cum multi sint viri habentes multa nomina, sicut sępe declaratum est, & aliquando vocantur vno nomine, & aliquando alio.

Fueruntque filij Bale Addar, & Gera, & Abiud, Abisue quoque, & Namā, & Ahoc, sed & Gera, & Sephuphan, & Huran: Hi sunt filij Ahod principes cognationum habitantium in Gabaa, qui translati sunt in Manahath. Naaman autem & Achia, & Gera ipse trāstulit eos, & genuit Oza, & Abiud. Porro Saharaim genuit in regione Moab postquam dimisit Husim, & Bara vxores suas. Genuit autem de Hodes vxore sua Iobab, & Sebia, & Mosa, & Molchon: Iehus quoque, & Sechia, & Marma. Hi sunt filij eius principes in familijs suis. Mehusim verò genuit Ahitob, & Elphaal. Porro filij Elphaal Heber, & Misaan, & Samad: hic ædificauit Ono, & Lod, & filias eius. Baria autem, & Sama principes cognationum habitantium in Aialon.

Fueruntque filij Bale Addar. Hic describitur progenies primogeniti Beniamin, scilicet Bale, & fuit filius suus Addar. *Et Gera*. Aliqui dicunt de Hebreis, quòd iste Gera fuit pater illius Semei, qui maledixit Dauid: nam ille vocabatur Semei filius Gera de filijs Iemini, idest Beniamin secundo Reg. sed hoc non potest stare, quia iste Semei fuit tempore Dauid, & sic pater suus Gera esset tunc, vel pauloante, & tamen iste Gera, de quo hic dicitur, non potuit esse tempore Dauid, quia iste fuit nepos Beniamin, & omnes filij Beniamin nati fuerunt ante descensum Iacob in Aegyptum: nam omnes decem filij Beniamin computantur inter descendentes in Aegyptum: Gen. 46. & sic nepos Beniamin nasceretur triginta, vel quadraginta annis post introitum in Aegyptum, & tamen Israelitę steterunt in Aegypto annis ducētis, & quindecim, vt probatum est Gen. 15. deinde ab exitu de Aegypto vsque ad introitum ędificationis templi Salomonis fuerunt anni quadringenti, & octoginta, & sic sūt simul anni septingenti demptis quinque, subtrahantur autem ab istis anni, qui trāsierunt à tempore, quo maledixit Semei Dauid, & à tempore, quo viuebat Gera pater illius Semei vsque ad ædificationem templi Salomonis, & triginta, vel quadraginta anni ab introitu in Aegyptum vsque ad natiuitatem nepotum Beniamin, & erunt ad minus plusquam sexcenti anni, & tamen nullus hominum poterat tanto tempore viuere: ideo oportet, quod esset alius Gera, qui maledixit Dauid, & iste pręcederet illum annis quasi sexcentis. Motiuum autem leuissimum est, quod aliquis propter nominis identitatem credat esse rerum identitatem. *Et Abiud*. Non est iste, qui ponitur Matthęi primo in genealogia Christi, quia ille fuit de tribu Iuda, iste autem est de tribu Beniamin. *Abisue quoque*. Non est iste, de quo supra sexto, nam ille fuit de filijs Leui, & fuit quartus summus sacerdos, iste autē fuit de tribu Beniamin, in qua nullus sacerdos fuit. *Et Naman*. Aliquando est nomen fęminæ, quæ vocatur Noeman, vel Noema: Gen. 4. tamē hic accipitur pro viro. *Et Ahoe*. Nomen incognitum est. *Sed Gera, & Sephuphan, & Huran*. Iste Gera est etiam filius Bale filij Beniamin, de quo in litera dicitur, & sic habuit duos filios eiusdem nominis vel, sicut alij volunt, Gera nō est filius Bale, ita quòd sit alius Gera ab illo supraposito, sed sic ipsemet, & isti, qui sequuntur sicut filij eius, sed verius est quòd iste sit alius ab illo Gera, de quo supra dicitur, & sit frater eius. iste Huran, de quo hic dicitur est Hurai, de quo dicitur precedenti capitulo, quia ibi ponuntur filij Beniamin, & filij Bale, & ponuntur quinque, & mutantur ibi nomina, quia consuetudo Hebręa est sic, vnde nullus eorum vocatur ibi idem nomine, quo hic, & tamen necesse est dici, quòd aliqui istorum sint ijdem cum illis, qui ibi ponuntur, eo quòd illi sunt filij Bale, & isti sunt filij eiusdem Bale. *Hi sunt filij Ahod*. Iste vocatur alio nomine Aioth, vt quidam volunt, sed in hoc modicum differt. *Principes cognationum habitantium in Gabaa*. Aliqui volunt, quòd incipiat hic in speciali computari progenies Saulis, eo quòd dicitur hic de habitantibus in Gabaa, & tamen Saul fuit de vrbe illa. Vel potest dici, quòd incipit in illo versu ibi: Patriarchę. Vocantur autem principes cognationum, quia erant domini familiarum & domorum, quę sunt cognationes particulares. Fuerunt autem in Gabaa cognationes multę, quia fortè fuerūt ibi multę domus cognationum de tribu Beniamin, iste est Gabaa, in qua fuerunt viri, qui vexauerūt libidine nimia ipsam mulierem Leuitę, & occiderunt eam: Iud. 19. & propter hoc tota tribus Beniamin perijt tam viri, quam fęminæ præter sexcentos viros: Iud. 20. *Qui translati sunt in Manahath*. Idest transierunt in Sepulchrum: accipitur enim Manahath in Hebręo pro Sepulchro, & sic dicunt, quòd trāslati sunt in Sepulchrum, idest occisi sunt omnes, eo quòd in vrbe Gabaa omnes perierunt, & etiā omnes de tribu Beniamin propter mulierem Leuitę, vt dictum est. Sed dicendum est, quòd accipitur hic Manahath pro aliqua vrbe, ad quam transierunt filij Beniamin, quia cum prius habitarent in vrbe Gabaa trāsierunt ad vrbem Manahath ex aliqua causa, vel aliquis fortè illos illuc transtulit, & hoc magis significat litera, cùm dicat, quòd translati sunt in Manahath. *Noeman autem, & Achia, & Gera ipse transtulit eos*. Isti tres sunt tres de pręcedentibus filijs Bale, & dicitur, quòd isti transtulerunt eos, quia isti tres erant principes domorum, & transtulerunt omnes de cognationibus suis in Manahath. videtur tamē esse Manahath in terra Moab, qa dicitur inf. porro Saharaim genuit in regione Moab. Iste Achia est, qui vocatur Aquor sup. in litera, & idem est, quia talis mutatio fit in Hebręo, & non est iste Achia, de quo dicitur primo Reg. 14. quia ille erat sacerdos de progenie Heli eod. capit. iste Gera est, qui sup. ponebatur. *Et genuit Oza, & Abiud*. Scilicet iste Gera, de quo immediatè dicitur, quòd ipse genuit istos, vel potest intelligi de Noeman, qui est frater primus, & iste Abiud nō est ille, de quo dicitur sup. in litera. *Porro Saharaim genuit in regione Moab*. Quia fortè illuc transiuit ad habitandum, quando dicitur supra, quòd omnes isti translati fuerunt in Manahath postquam dimisit Husim, & Bara vxores suas, scilicet iste Gera habebat duas vxores Husim, & Bara, & dimisit illas repudiando eas, quia licitum erat Iudęis repudiare vxores, & tamen istud videtur fuisse factum antequam daretur lex, quia iste Gera erat nepos Beniamin, & tamen tempore nepotum eius nō erat data lex,

ta lex, quia isti in Aegypto mortui fuerunt eo quòd isti nati fuerũt pauco tempore post introitum in Aegyptũ, & tamen manserunt Hebręi in Aegypto annis ducentis,& quindecim, vt declaratum est Genes. 16. Husim est hic nomen mulieris, quamquã aliquando accipitur pro viro, vnde filius Dan vocabatur Husim: Gen. 46. Bera etiam nomen mulieris est, & tamẽ aliquando est nomen viri, vt cùm dicitur Beera sup. quinto, & etiam Bera pręcedenti cap. Hic autem pro viro accipitur, dimisit autem istas duas vxores Gera, quia fornicatę fuerant, vel quia non erant ei gratę, & tamen pro quacunq; causa poterat vir dimittere vxorem in veteri testamento, vt declaratum est Deut. 24. *Genuit autem de Hodes vxore sua Iobab*. Erat vxor quam habuit Gera postquam dimisit duas, quæ nominatę sunt, vel fortè antequam dimitteret illas. Iste Iobab non est Iob, vt aliqui putant, quia ille non fuit de stirpe Hebręorum, sed magis videtur fuisse de stirpe Idumęorum, de quo dictum est sup. primo aut aliquis illorum, quia multo tempore ante istum fuerunt. *Et Sebia, & Mosa & Molchon*. Iste Molchon non est Moloch, quia Moloch est nomen idoli, nec Melchon, quia idem est, vt patet quarto Reg. 23. & infra 20. & iste Molchon ponitur pręcedenti cap. *Iebus quoque, & Sechia, & Marma.* Nomina virorum sunt, & aliqua ipsarum posita sunt pręcedenti cap. vbi narrabatur progenies Beniamin. *Hi sunt filij eius.* Potest referri ad Gera, de quo supra dicebatur, vel ad Neeman qui erat primus in illis tribus, qui transtulerunt omnes istos in Manahath. *Principes in familijs suis*. Idest omnes isti erant principes familiarum: nam hic non enarrantur nisi illi, qui erant principes familiarum, & domorum, alij autem viri simplices omittuntur. *Mehusim verò*. De isto Mehusim non ponitur cuius filius erat, sed satis potest dici secundùm regulam declaratam supra quarto, quòd est filius illius, qui immediatè pręcedit cũ non appareat aliud in scriptura. *Genuit Achitob*. Iste Achitob non est aliquis de illis, de quibus dicitur sup. sexto, quia omnes illi fuerunt de stirpe sacerdotum, iste autem est de tribu Beniamin. *Et Elphaal*. Iste Elphaal est princeps, sed incognitus sicut multi alij, qui ponuntur hic. *Porro filij Elphaal Heber*. Iste Heber non est ille, de quo dicitur pręcedenti capit. quia ille est de filijs Aser, iste autem de filijs Beniamin. Etiam non est iste, de quo dicitur supra primo, quia ille fuit ante Abraham multo tempore, iste autem fuit de posteris Abrahę. *Et Misaam. & Samath.* Nomina virorum sunt principum in tribu Beniamin, sed non sunt cognita, quia de eis nihil habetur in scriptura. Non est iste Semath ille, de quo habetur sequenti libro cap. 24. quia ille erat Ammonita, & fuit pater illius, qui occidit regem Ioas in lectulo suo eod. cap. *Hic ædificauit Ono, & Lod*. Nomina sunt duarũ vrbium in sorte Beniamin, quamquam non ponuntur talia nomina in alio loco scripturę, quia Iosue 18. ponuntur omnes ciuitates Beniamin, & tamen non ponuntur inter eas istę, sed credendum est, quod nominantur ibi alijs nominibus, vel quod magis tenendum est, istę vrbes non fuerunt à principio in sorte Beniamin, sed isti viri de tribu Beniamin condiderunt illas, illę autem quę ponũtur in sorte Beniamin: Iosue 18. erant de illis vrbibus, quæ erant in terra quando Israelitę introierunt in terram Chanaan, & diuiserunt eam per sortes. *Et filias eius*. Vocantur sinę villę, & quęcunque loca parua adjacentia in circuitu istarum ciuitatum.

Bara autem, & Sama principes cognationum. Idest principes domorum, quę sunt cognationes paruę: nam hic non ponuntur nisi nomina principum familiarũ.

Habitantium in Aialon. Idest istę cognationes habitabãt in vrbe Aialon, quę ab istis deriuatę sunt, vel qui-

F bus isti pręerant tempore suo, quamquam non deriuatę essent ab istis, sed à prędecessoribus eorum. Ista est ciuitas, de qua dicitur Iosue 10. sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon.

Quomodo isti duo hic nominati potuerunt esse principes habitantium in Aialon.

Quæst. IIII.

Qvaeritvr quomodo poterant isti duo Bara, & Sama esse principes cognationum habitantium in Aialon, quia isti duo viri erant de tribu Beniamin: ideo cognationes, quibus isti præessent, essent in sorte Beniamin, & tamen Aia-
G lon non erat in sorte Beniamin, sed in sorte Dan, vt patet Iosue 19.

Respondendum vno modo, quòd quamquam dicatur Aialon fuisse in sorte Dan, vt patet Iosue 19. & tamen etiam fuit alia Aialon in sorte Beniamin, quia interdum ciuitas eiusdem nominis erat in vna tribu, & in alia, sic patet de Asor, quia erat vna Asor in tribu Iuda, Iosue 15. & alia in sorte Nephtali: Iosue 19. Sed obijcietur, quia Iosue 18. ponũtur omnes vrbes, quę erant in sorte Beniamin, quam illę, quę habentur Iosue 18. & vna illarum fuit Aialon, licet non nominetur ibi eodem nomine: sic enim est interdum de alijs ciuitatibus, quę multa nomina habent sicut est in Hebron, quę vocatur Hebron, & Chariatharbe, &
H Mambre, vt patet Gen. 23. & Iosue 14. Aliter potest dici, quòd ista Aialon erat in sorte Dan, & tamen isti duo viri fuerunt principes cognationum existẽtium in Aialon, quia fortè transierunt multi de viris Beniamin ad habitandum in sorte Dan: sic enim dicitur supra, quòd isti viri de tribu Beniamin habitabãt in Gabaa, & translati sunt in Manahath, quia Manahath est nomen alicuius regionis, & frequenter viri de vna tribù habitabant in sorte alterius: sic enim fuit de viris Iuda, qui habitauerunt in Ierusalem: Iosue 15. & Iud. primo, & tamen Ierusalem pertinebat ad sortem Beniamin Iosue 18. prima tamen solutio satis stat, potissimè ex hoc, quia quando Iosue dixit: Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna contra vallem Aialon, erãt
I sol, & luna circa oppositionem, cùm vterque appareret super terram circa occasum solis, & tamen in oppositione, cùm sol, & luna sint in pũctis oppositis zodiaci, non declinat vnus magis ad Septentrionem, vel ad Meridiem, quam alius, & tñ sol apparebat in parte Occidentali iuxta Orientem apud vrbem Gabaon, & luna in parte Orientali in valle Aialon, ideo necesse est, ꝙ essent in opposito æqualiter declinando ad Meridiem, vel ad Septentrionem, & tñ sors Beniamin, in qua erat Aialon erat nimis meridiana, & sors Dan, in qua erat Aialon, erat maximè Septentrionalis, tñ sors Beniamin esset prima de septem à parte meridiana, & sors Dan esset vltima de septem procedendo versus Aquilonem Iosue 18. & 19. Ideo non conuenienter posset apparere sol contra Gabaon, & luna contra
K Aialon, nisi esset Gabaon in sorte Beniamin, sicut Gabaon. Vtrunque tamen potest saluari.

Hi fugauerũt habitatores Geth. Et Ahio, & Sesac, & Ierimoth, & Zabadia, & Arod, & Heder, Michael quoq;, & Iespha, & Ioha filij Baria. Et Zabadia, & Mosollã, & Ezeci, et Heber, et Iesamari, et Ieslia, et Iobab filij Elphaal, et Iacim, et Zechri, et Zaddi, et Elioenai, et Selethai, et Heliel, et Adaia, et Baraia,

raia, & Samarat filij Semei. Et Iespha, & Heber, & Heliel, & Abdō, & Zechri, & Hanā, et Hanania, & Ellam, & Anathothia, & Iephdaia, & Phanuel, filii Sesac, & Samsari, & Sophoria, et Otholia, et Iersia Elia, et Zechri filij Ieroan. Hi Patriarchę, et cognationum principes, qui habitauerunt in Ierusalem.

Hi fugauerunt habitatores Geth. Refertur istud ad Bara, & Sama, qui fuerunt principes cognationum Aialon. Sciēdum aūt, ꝙ Geth est vna de quinque metropolibus terrę Philisthinorum, de qnibus Iosue 13. & primo Re. 6. in hac aūt ciuitate fuit rex Achis coram quo immutauit faciem suam Dauid, primo Reg. 22. & postea venit ad habitandum cum eo in Geth, eod. lib. c. 27. habitabāt autem Philisthini in Geth, & tamē pertinebat illa ciuitas ad terram Israel, quia tota terra Philisthinorum erat intra terram Chanaan, ideo conabantur Israelitę excludere de terra ipsos Philisthinos, & pugnauerunt semel contra Gethęos, & fugauerunt eos, fuit autem istud aliquod magnum bellū, sed scriptura est hic nimis breuiloqua.

Et Ahio. Non sunt illa, quę sequunt nomina ciuitatum, sicut Geth, de qua immediatè dicebatur, sed sunt nomina virorum, qui fuerunt de stirpe Beniamin, & fuerunt principes cognationum, quę erant in Ahialon, sicut Bara, & Sama. Non est iste Ahio, de quo dicitur, 2. Reg. 6. quia ille erat de tribu Leui, cum esset sacerdos, vel Leuita: nam ipse, & frater suus Oza posuerunt arcam super plaustrum, & portabant eam, quando percussus fuit Oza: iste autem est de tribu Beniamin. *Et Sesac*. Non est iste Sesac, de quo habetur 3. Reg. 14. quia ille fuit rex Aegypti, qui regnauit in Aegypto, qñ regnabat in Iuda Roboā filius Salomonis, & ipse abstulit thesauros domus Domini, & domus regis: nam ille fuit Aegyptius, iste autē est de tribu Beniamin: etiam non est iste Sesac, de quo aliqñ dr̄ in Ezechiele, & Ieremia rex Sesac bibet post illos, quia ille est quidam rex gentilis, qui non ptinebat ad filios Israel. *Et Ierimoth*. Aliqñ est Ierimoth nomen vrbis, quę fuit in sorte Iuda: Iosue 15. & ipsa fuit vna de ciuitatibus regalibus terrę Chanaan: nam regem eius expugnauerunt, & occiderunt Israelitę. Iosue 10. Aliqñ aūt est nomen viri, & sic accipitur hic, & etiam præcedenti c. nam Ierimoth nomen viri est ibi de tribu Beniamin, & tñ non est iste, sed multo prior eo.

Et Iabadia, & Arod. Iste Arod non est Ared, de quo dr̄ præced. c. quia ille fuit de filiis Aser, iste aūt est de filijs Beniamin. *Ender*. Nō est iste Ender primogenitus Iudę, q fuit malus, & occisus est a dño: Gen. 38. & 46. iste aūt natus est multo tpe post introitū in Aegyptū, vt patet cōputando generationes intermedias inter istum, & Beniamin. *Michael quoque*. Non est iste aliquis de illis, qui habent. s̄. 4. quia ille fuit de tribu Iuda, & iste de Beniamin. *Filij Baria*. De isto nō apparet cuius filius sit, ideo secundum regulam datam supra 4. poterat dici, ꝙ iste esset filius Ioaa, tñ dicendū est secundū quosdā, ꝙ fuit filius Beniamin. i. ꝙ iste sit ille, qui vocatur Beria, à quo nominatur familia Pærietarum. Sed hoc non stat, quia iste Bersa, vel Brie pertinet ad tribum Aser, & ibi est familia Berietarum. Nume. 26. ideo oportet, ꝙ sit filius Ioaa, vel alterius de tribu Beniamin. *Zabadia*. Non est iste Zabadia, qui supra ponitur, sed alius in eadem tribu Beniamin. *Et Mosollam*. Sępe ponitur istud nomen Mosollam supra, & tamen non coincidit iste cum aliquo superiorum, quia sunt de alijs tribubus. *Et Zeci*. Nomen principis est in tribu Beniamin, sicut omnia, quę ponuntur hic. *Et Heber*. Non est iste aliquis de supra positis: nam sępe ponitur istud nomen Heber, sed differunt, quia quidam sunt de aliis tribubus, alij vero qq̄ fuerint de tribu Beniamin coincidunt cum isto. *Et Esamari, & Lesia*. Incognita nomina sunt, quia non reperimus de eis historias, & tñ sunt nomina principum. *Et Iobab*. Non est iste Iobab, de quo dr̄, ꝙ sit Iob, nec est qui supra ponitur, nec ille de quo hr̄ s̄. 1. *Filii Helphaal*. Iste Helphaal videtur quibusdam esse ille, de quo dr̄ supra in litera, & ꝙ ponatur hic cognatio eius, sed non est verum, quia ibi ponuntur filii sui, & sic non est credendum, ꝙ repetatur hic de illo, nisi appareret manifestè. *Iacim*. Non est iste Iacim a quo deriuata est familia Iacinitarum, quia illa familia fuit in tribu Simeon: Num. 26. & vir ille Iacin est de filiis Simeon. Gen. 46. & Nume. 26. aliqñ tñ Iacin est nomen columnæ vnius, quæ erat in templo, vt patet 3. Reg. 7. cū dicitur: Cumque statuisset columnam dextram vocauit eam Iacim, & erexit secundam, & vocauit eam nomine Booz. Idem patet seq. lib. 4. cap. 3. hic autem accipit̄ ꝓ nomine viri. *Et Zechri, & Zabdi*. Iste Zabdi non est ille, de quo hr̄ Iosue 7. quia ille fuit pater Achor, qui furatus est de anathemate Iericho, & fuit de tribu Iuda eo. c. & s̄. 2. *Et Elionai*. Non est iste Elionai, de quo hr̄ s̄. 3. quia ille fuit de tribu Iuda, iste aūt de tribu Beniamin.

Et Selethai, & Hebiel. Nomina principum sunt in tribu Beniamin. *Et Aiada*. Aliqui nominantur sic in superioribus, & tñ iste differt ab omnibus illis, sic patet s̄. 4 & 6. *Et Barasa, & Samarath*. Nomina principū sunt, licet inusitata in scriptura, cum non sint historiæ de illis.

Filij Semei. De isto Semei non apparet cuius filius sit, sed potest dici, ꝙ sit filius Samarath, de quo immediate dr̄. Posset autem aliquis dicere, ꝙ iste sit Semei, qui maledixit Dauid, cum fugeret a facie Absalom. 2. Reg. 16. & ad hoc erit aliquis color, quia iste per multas generationes distat a Beniamin, ita vt satis potuerit esse tpe Dauid. *Iesphan*. Non est iste Iesphan, de quo supra dr̄, quia filij diuersorum patrum sunt, & litera distinguit eos hic. *Et Heber*. Sępe ponitur Heber in tribu ista, & in quibusdam aliis, s. in tribu Aser præced. ca. & tñ non est iste aliquis illorū, de quo supra dr̄. *Et Heliel*. Non est iste Heliel, qui supra ponitur, sed ambo sunt de eadē tribu. *Et Abdon, & Zechri*. Nō est iste Zechri, de quo hr̄ supra in litera, quia ille erat filius Elphaal, & iste est filius Semei. *Et Hanan*. Non est id, qđ Chanaan, quia Chanaan est filius Cham nepos Noe, cui maledixit ipse Noe Gen. 9. s. maledictus Chanaan, seruus erit fratrum suorum, & ille est, a quo nati sunt septem populi Chananæorum, de quibus Gen. 10. *Et Anania*. Non est iste Ananias, qui contregit cathenas ligneas de collo Ieremiæ, dicēs. sic cōfringam iugum Nabuchodonosor post duos annos dierum de collo omnium gentium. Et mortuus est propter hoc Ananias illo anno: Ierem. 28. Multi etiā alii vocati sunt Ananias, sicut vnus de tribus pueris, qui fuerunt in fornace in Babylone: Daniel 3. sic etiā Ananias fuit qui baptizauit Paulum Act. 9. *Et Elam*. Nomen incognitum est. *Et Anathothia & Iephdaia*. Nomina principum sunt inusitata in Sacra scriptura.

Et Phanuel. Aliquando Phanuel est nomen vrbis, vel castri, in qua erat magna turris, & in isto loco Gedeon petiuit panes a viris loci quando ibat persequendo Madianitas, & noluerunt dare irridentes eum, ꝓmisit ergo, ꝙ quando rediret de bello destrueret turrim ipsorum, & sic factū est, quia destruxerūt turrim, & occidit habitatores loci: Iudi. 8. Iste locus vocatus est Phanuel, quod interpretatur facies Domini, quia in ipso loco apparuit Angelus Iacob, & luctabatur cū

eo, & ipse vocauit locum Phanuel, dicens vidi Dominum: Gene. 32. Aliquando accipitur pro nomine viri, & sic est hic.

Filij Sesac. Iste Sesac fuit aliquis princeps magnus in sorte Beniamin, & etiam filij sui fuerunt principes. *Samari, & Sooria*. Nomina sunt inusitata in scriptura.

Et Otholia. Non est Atholia id, quod Otholia, quia Athalia est nomen fœminæ, quę regnauit sex annis super Iudam occiso vniuerso semine regio, & postea occisa est mandato Ioiadę sacerdotis. 4. Regum 11. & sequenti libro capitu. 23. Hic autem Othalia est nomen viri.

Et Gersia & Elia. Non est iste Elias propheta, quia ille non fuit de tribu Beniamin, sed magis fuit de tribu Gad, vel Ruben: nam ipse erat de vrbe Thebes, ideo vocatur Thesbites, & dicitur, quod erat de terra Galaad, & tamen viri Beniamin non habitabant in terra Galaad, sed solum duæ tribus, & dimidia, vt patet Nume. 32. & Deuter. 3. & Iosue 13. ideo non fuit ille. Patet de hoc 3. Reg. 17. vbi dicitur Elias esse Thesbites de habitatoribus Galaad.

Item patet hoc, quia Elias fuit tēpore regis Achab. 3. Regum 17. vt patet, & 18. & tamen isti qui ponuntur hic fuerunt multo tempore prius, scilicet ante tempora Saulis, ideo non potuit esse iste idem cum illo.

Et Zechri. Iste Zechri non est ille, de quo supra dicitur, quia ille vocatur filius Helphaal, iste autem est filius Sechath. *Filij Eroan*. Idest omnes isti erant filii Eroan.

Hi Patriarchæ, & cognationum principes. Refert ad omnes supra positos, & dicitur, quòd erant patriarchę, idest principes, & patres, scilicet non fuerūt hic nominati alii, nisi principes familiarum, & domorum, de aliis autem tacuit scriptura. Et dicitur, quòd hi sunt patriarchæ, idest principes, & patres, vel patriarchæ, idest principes patrum, & sunt principes cognationum accipiendo cognationem pro familia, & pro domo indifferenter, quia aliàs non possent esse tot principes cognationum, cum in tota tribu Beniamin nō sint, nisi quinque familiæ: Nu. vigesimosexto: potissime, quia multi filii eiusdem patris vocantur hic principes familiarum, & tamen non possunt esse principes familiarum, nisi qui sint a diuersis patribus, & hoc verum est in descendentibus a capite tribus, vel quasi immediate, quia illi denominant diuersas familias, licet non sint a diuersis patribus, & tamen postea in processu generationis, necesse est principes diuersarū familiarum esse a diuersis patribus.

Qui habitauerunt in Ierusalem. Idest omnes isti habitauerunt in Ierusalem, quia ibi fuerūt diuersæ cognationes particulares, quæ sunt domus, & principes illarum erant isti, qui nominantur hic.

An verum sit, quòd isti fuerint principes cognationum, quę erant in Ierusalem. Quæst. V.

QVAERITVR quomodo poterant isti, qui nominantur hic esse principes Ierusalem, quia in Ierusalem habitabant viri Iuda, Iosue decimoquinto, & Iudi. 1. & ideo necesse erat, quòd cognationes, quæ ibi habitarent essent de tribu Iuda.

Respondet Nicolaus, quòd viri Iuda, & Beniamin possederunt Ierusalem quilibet iure suo: nam sors diuisit Beniamin, & Iudam, & cecidit linea per medium Ierusalem, & medietas illius pertinuit ad tribum Iuda, & medietas ad Beniamin. Sed hoc non potest stare, sicut declaratum est Iosue 18.

F Aliter ergo dicet aliquis, quòd cognationes Beniamin erant in Ierusalem, quia Beniamin habebat Ierusalem in sorte sua: Iosue decimo octauo, & ibi declaratum est.

Sed dicetur, quòd non stat, quia dato, quòd Ierusalem pertineret ad sortem Beniamin tenebant locum illum, ideo ipsorum essent cognationes, & non Beniamin.

Respondendum, quòd Ierusalem vere fuit in sorte Beniamin, & non in sorte Iudæ, & tamen viri Beniamin concesserunt viris Iuda habitare in vrbe illa, & non habitauerunt soli viri Iuda, sed etiam cum eis viri Beniamin, scilicet aliqua pars vrbis pertinebat ad Beniamin, & aliqua ad Iudam, quia mixti habitabāt,

G & hoc patet Iosue 15. vbi dicitur, quòd viri Iuda pugnauerunt contra habitatores Ierusalem. Idem Iudicum 1. & etiam dicitur de viris Beniamin, quòd habitauerunt in Ierusalem, & pugnauerunt contra Chananæum habitantem ibi, & hoc non poterat esse, nisi simul aliqui de viris Iuda, & aliq de viris Beniamin habitarent in Ierusalem, & sic potuerunt esse hic cognationes Beniamin, qui supra habetur.

In Gabaon autem habitauerunt Abigabaon, & nomen vxoris eius Maacha, filiusque eius primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab, Gedur quoque, &

H Ahio, & Zacher, & Macelloth. Et Macelloth genuit Samaa.

In Gabaon. Hic ponitur secundum, s. de generatione Saulis in particulari, licet aliqui velint supra hoc incipere, dicitur.

In Gabaon autem habitauerunt. Scilicet omnes isti, qui sequuntur: positæ enim fuerunt cognationes Ierusalē, hic autem ponuntur cognationes Beniamin, quę fuerunt in Gabaon. *Abigabaon*. Iste fuit præcipuus de viris Beniamin in vrbe Gabaon, & Hebræi dicūt in Gabaon habitauit pater Gabaon, abi enim interpretatur

I pater, & Gabaon est nomen vrbis, s. pater vrbis Gabaon, & volunt, quòd iste fuerit aliquis vir potēs, & quasi de primis in vrbe Gabaon. Hiero. autem accepit Abigabaon pro nomine proprio viri, qui ibi habitauit. Vtrunque autem satis potest stare. *Et nomen vxoris eius Maacha*. Nō est ista Maacha, quæ fuit vxor regis Abiæ. De his 3. Reg. 15. & sequen. lib. cap. 11. Nec etiam est Maacha, de qua habetur pręced. c. quia vxor regis Roboā, & regis Abia fuit multo tempore post hāc, cum ista Maacha fuerit ante Saulem, nec ēt illa Maacha, est, de qua hr̄ pręced. c. s. quòd fuerit soror Machir, quia illa fuit de alia tribu, & fuit ēt multo tpe ante hoc, ponitur tñ hic Maacha, quia fuit aliqua mulier famosa in tribu Beniamin. *Filiusque eius primogenitus Abdon*. Scilicet filius Abigabaon, & Maacha vxoris suæ, non est

K iste Abdon, de quo habetur supra in litera, quia ille fuit filius Semei, iste autem fuit primogenitus Abigabaon. Etiam ille fuit de cognationibus habitantibus in Ierusalem, iste autem fuit de cognationibus habitantibus in Gabaon. *Et Sur*. Aliquando est nomē regionis desertæ in Arabia iuxta Aegyptū, & est Sur circa desertum Cades. Sic enim patet Gen. 16. s. Angelus Dñi inuenit Agar in solitudine, quæ est in via Sur in deserto. Patet ēt Gen. 15. s. Habitauit autem ab Euila vsq; Sur. Et istud est desertum, per quod ambulauerunt Israelitæ tribus diebus non inuenientes aquā quādo exiuerunt de Aegypto: Exo. 15. & ibi fuit mansio, quæ vocatur Mara propter amaritudinem aquæ eod. c. Aliquando aūt est nomen viri, & sic accipitur hic. *Et Cis*. Iste Cis est pater Saulis. 1. Regum 9. & 10.

Et Baal. Aliquando Baal est nomen idoli frequentati in scriptura, vt patet 3. Reg. 16. & 18. & colebatur illud idolum nimis a rege Achab. Aliqñ autem accipitur pro nomine viri, & sic est hic, sic etiam quidam alius vocabatur Baal princeps in tribu Ruben supra 5. *Et Nadab*. Non est iste Nadab rex Israel filius Ieroboam, qui occisus fuit a Baasa, cum regnasset pauco tpe. 3. Reg. 15. quia ille fuit de tribu Ephraim cum pater suus Ieroboam esset de tribu Ephraim. 3. Reg. 11. Secundo patet, ꝙ iste fuit multo tpe ante illum: nam iste fuit ante Saulem, vt patet hic, & tñ Saul fuit multo tpe ante Ieroboam, cum tempore Ieroboam fuerit diuisum regnum. Alius etiã fuit Nadab filius Aaron, qui mortuus est prima die, qua fecit sacrificium: Leuiti. 10. sed neuter illorum est, quia ille Nadab est de tribu Leui, iste autem de tribu Beniamin, etiam fuit ille Nadab mortuus in deserto Sinai, iste autem fuit de habitantibus in Gabaon.

Gedor quoque. Aliquando Gedor est nomen viri, sicut hic, aliqñ autem est nomen vrbis, vel regionis, & fuit ista ciuitas in sorte Iudæ, Iosue 15. & regionem huius acceperunt filii Simeon pugnantes contra Chananæos supra 4. *Et Ahio*. Alius Ahio ponitur supra in litera, sed differt ab isto, quia ille fuit filius Elphaal, vel alicuius de pręcedentibus, iste autem fuit habitator Gabaon, & fuit filius Abigabaon, alius autem fuit Ahio, de quo 3. Reg. 6. sed ille erat sacerdos, vel Leuita: nam ipse, & frater suus Oza portabant arcam super plaustrum, quando percussus est Oza, vt patet ibidem. Sed ille differt ab isto, quia erat Leuita, iste autẽ est de Beniamin.

Et Zacher, & Macelloth. Multi vocantur sic, vt patet seq. c. & in aliis locis, sed iste non est, de quo habetur seq. c. quia omnes de quibus ibi habetur, fuerunt post captiuitatem Babylonis, & isti qui habentur hic fuerunt prius. *Et Macelloth genuit Sama*. Iste Sama non est, de quo habeť supra 2. quia ille erat frater Dauid, nec de quo habetur supra in litera, nec aliquis de pręcedẽtibus, quia illi pertinebant ad alias tribus.

An verum sit, quòd isti habitauerint in Gabaon. Quæst. VI.

QVAERITVR quomodo dr̃ hic, ꝙ habitauerũt isti in Gabaon, quia videtur, ꝙ habitauerunt in Gabaa: nã hic poniť pater Saulis, & tñ Saul habitauit in Gabaa, vt patet primo Reg. c. 10. & 2. Regum c. 21.

Aliquis dicet, ꝙ Gabaa, & Gabaon idem sunt, nec differunt, nisi per finem dictionum, talis autem mutatio sępe fit in Hebręo. Dicendum tamẽ, ꝙ falsum est, quia Gabaa, & Gabaõ ponuntur Iosue 18. in vrbibus Beniamin, & ponuntur tanquam diuersę, quod patet ex summa earũ: nam si ponatur pro eadem non proueniet summa, quæ ibi ponitur.

Dicendum igitur, ꝙ diuersæ vrbes fuerunt Gabaa, & Gabaon, & tñ potuit esse, ꝙ illi viri, qui habitauerunt prius in Gabaon, habitauerunt postea in Gabaa, quia interdum mutantur cognationes totaliter de loco ad locum, sic patet supra, cum dr̃ hi sunt principes cognationum habitantium in Gabaon, qui translati sunt in Manahath, sicut igitur de Gabaa transierunt habitatores in Manahath, ita de aliis locis oportet, ꝙ transirent habitatores in Gabaa, & forte transierunt illuc habitatores Gabaon, & sic cum tota cognatio Saulis habitaret prius in Gabaon, habitauit postea in Gabaa viuente ipso Saule. Aliter potest dici, quòd dato, ꝙ omnes isti, qui nominantur hic, habitauerint in Gabaon, & ibi fuerit fundamentum stirpis eorum, tamen cognatio Saulis transiuit ad habitandum in Gabaa. Et sic Cis pater eius habitabat ibi.

A Habitaueruntque ex aduerso fratrũ suorum in Ierusalem cum fratribus suis.

Habitaueruntque ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis. Potest intelligi dupliciter, vno mõ, ꝙ istę cognationes supra positæ habitauerunt in Ierusalem cum fratribus suis, idest cum aliis cognationibus Beniamin, de quibus dictum est prius, ꝙ erant habitatores Ierusalem, & dicitur, ꝙ erant ex aduerso, s. quia cum essent istæ diuersę cognationes habitauerunt in diuersis locis vrbis, & quędam cognationes erant a fronte, vel ab opposito ad alias cognationes. Alio modo potest intelligi, ꝙ istę cognationes Beniamin habitauerunt ibi cum fratribus suis, idest cum viris Iuda, eo ꝙ viri Iuda habitabant in Ierusalem, & etiam simul viri Beniamin, vt supra declaratum est, & viri Iuda vocabantur fratres virorum Beniamin, quia omnes Hebręi inter se vocantur fratres. Exo. 21. & Deut. 15. & habitauerunt ex aduerso, quia cum isti essent viri diuersarum tribuum non miscebantur in habitando, sed habitabant in diuersis partibus vrbis.

B

Quomodo verum sit, quòd isti ex aduerso fratrum suorum habitauerunt. Quæst. VII.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, ꝙ isti habitauerunt ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem: nam supra dr̃, ꝙ habitauerunt in Gabaon.

C Aliquis forte dicet, ꝙ Ierusalem, & Gabaon sunt idem locus, quia frequenter idem locus habet multa noĩa, sicut patet in Hebrõ, q vocať Hebrõ, & Chariatharbe, & Mãbre: Gen. 23. & Iosue 14. ita Ierusalẽ pt vocari Gabaon. Dicendũ, ꝙ falsum est, quia Gabaon, & Ierusalem ponuntur tanquam duæ vrbes in sorte Beniamin, Iosue 18. & si dicamus, ꝙ sint diuersa in nomine, & in re non, summa illa ciuitatum, quæ ibi ponitur, non poterit prouenire. Secundo patet, quia seq. lib. c. 1. dicitur, ꝙ venit Salomon de Gabaon in Ierusalem. Simile patet. 3. Regum 3. ideo duo loca sunt. Rñdendum aliter, ꝙ istę cognationes habitauerunt in Gabaon, & non in Ierusalem, & dicuntur habitasse ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem, idest habitauerunt in Gabaon, q̃ erat ex aduerso Ierusalem, & in Ierusalem habitabant fratres ipsorum, s. alii viri de tribu Beniamin, & sic illa determinatio in Ierusalem nõ refertur ad istud verbũ habitauerũt, sed ad quoddam participiũ subintellectum, s. ex aduerso fratrum suorum habitantium in Ierusalem. Ita volunt quidã exponere, sed non conuenit, quia dicitur habitauerunt ex aduerso fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis, & tñ nõ poterant habitare cum fratribus suis habitãtibus in Ierusalẽ, nisi ipsi habitarẽt ẽt in Ierusalem. Si aũt diceretur solum habitauerunt ex aduerso fratrum suorum in Ierusalẽ, & non subderetur cum fratribus suis, posset colorari istud dictũ, & tñ, qa in litera additur cum fratribus suis, non posset stare. Alio mõ rñdendum est, ꝙ habitauerunt isti in Ierusalem, s. ꝙ hic narranť plures filii a Bigabaõ, quorũ quidã habitauerũt in Gabaõ, & cognationes aliorũ habitauerũt in Ierusalẽ, & sic primi ipsorũ habitarẽt in Gabaõ, & vltimi habitarẽt in Ierusalem. Aliter ẽt põt dici, & melius, ꝙ habitauerũt oẽs istę cognationes prius in Gabaõ, deinde quædã ipsarum, vel oẽs transierũt in Ierusalẽ, sicut oẽs istę cognationes, quæ erant in Gabaa trãsierũt in Manahath, vt patet s. in lra, & iõ postq̃ transierunt in Ierusalem habitauerunt ibi cum fratribus suis, idest cum viris Iuda, vel fratribus suis, idest cum viris Beniamin, sicut supra fuit expositum.

D

E

Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul. Porro Saul genuit Ionathan.

Ner autem genuit Cis. Iste Ner fuit pater Cis, & auus Saulis, vt patet hic, & Cis genuit Saul, sic patet primo Regum nono. & decimoquarto. fuit iste Cis aliquis de viris laudabilibus, & honorabilibus in tota tribu, vel familia sua.

An verum sit, quòd Ner genuerit Cis. Quæst. VIII.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd Ner genuit Cis, quia nō videtur, quòd Ner genuit Cis, sed magis genuerit Abner, sic patet primo Regum cap. decimoquarto, s. Abner filius Ner.

G Respondent quidam, quòd Ner nō erat pater Cis, & tamen adoptauit eum, sic tenet Nicolaus.

Sciendum autem, ꝙ Cis pater Saulis, & Ner pater Abner fuerunt fratres, & Abner, & Saul fuerunt patrueles, idest filii duorum patrum, qui erant inter se fratres, & hoc patet 1. Reg. 14. vbi ponit̄ Abner filius Ner, & Ner filius Abiel, & eod. lib. ca. 9. ponitur Saul filius Cis, & Cis filius Abiel, & sic Cis, & Ner erant fratres ex eodem patre. cum ergo dicitur, ꝙ Ner fuit pater Cis, dicit Nicolaus, ꝙ fuit frater eius maior, & forte adoptauit eum, vel mortuo patre vtriusque, ipse Ner curam gessit de Cis tanquam de filio suo, & sic vocatur pater eius. Hoc tamen non videtur satis

H verisimile: nam patres adoptiui non sunt patres, nisi per Metaphoram, & ideo tales locutiones non sunt consuetæ in Scriptura, nisi raro in locis, in quibus scriptura tolerat Metaphoram, ideo quantū possumus cauere debemus, ne taliter scripturam exponamus, nisi in locis, in quibus excusari non potest. Hic tñ potest dici aliter, & conuenienter, s. ꝙ iste Ner fuerit vere pater Cis. Quod patet, quia dicitur, ꝙ genuit eum, & tamen ad patrem adoptiuum conuenit dici, ꝙ sit pater, sed non dicitur, ꝙ genuit. Etiam patet seq. cap. quia dicitur Ner autem genuit Cis, ideo videtur, ꝙ ipse fuerit pater, quia aliàs scriptura non frequentaret talem modum loquendi in historiis, in quibus non competunt Metaphoræ. Dicendum tamen est, ꝙ iste

I Ner, & ille, qui fuit pater Abner, primo Reg. 14. non sunt idē, sed iste est pater illius, quia Ner, & Cis sunt fratres, vt patet ibidem, & tunc dicendum, ꝙ iste Ner est Abiel, de quo dicitur 1. Reg 9. ꝙ sit pater Cis, & tamē hoc fit, quia idem vir habet multa nomina sępe, sicut supra declaratū est in plurimis. Sed adhuc obiicietur, quia supra in litera dicitur, ꝙ Abigabaon habitauit in Gabaon, & nomen primogeniti eius Abdon, & Sur, & Cis, & tamen Abigabaon non est Ner, nec Abiel. Respondi potest multipliciter, vno mō, sicut supra dicebatur, s. ꝙ idem vir habet multa nomina, & sic vocabitur iste pater Cis, Ner, Abiel, & Abigabaō, quia sic multi habent tria, vel quatuor nomina, sicut Esau vocatur Esau Edom, & Seir, vt colligitur Gen. 25. & rex Ochozias vocatur Ochozias, & Achazias,

K & Ioathan, vt declaratum est. 4. Reg. 8. Secundo potest dici, ꝙ iste Cis, de quo hic dr̄, ꝙ est filius Ner, non est ille Cis, de quo supra dicit̄, ꝙ est filius Abigabaon, & sic differrent Abigabaon, & Ner, quia non erant noīa eiusdem viri. Tertio potest dici, ꝙ iste Cis sit ille, de quo supra dr̄, & sit filius Abigabaon, & tamen Abigabaon non sit nomen viri, sicut vult Hieron. sed sicut volunt Hebræi dr̄ Abigabaon pater Gabaon, & sic non est nomen ꝓprium illud, sed aliud, s. Ner, vel Abiel, vel qđcunq; nos voluerimus, quia tñ Hieronymus tenet, vt Bigabaon sit nomen proprium, magis tenendi sunt duo modi primi. *Porro Saul genuit Ionathan*. Propter istum scribitur totum illud capitulum, quia ipse fuit primus rex Israel, a quo accepit magnū

F honorem tribus Beniamin, ideo voluit diligenter describere progeniem eius Esdras, & ꝓp hoc, q̄q̄ tetigerit præceden. c. de tribu Beniamin, repetit hic de illa. Habuit autem Saul quatuor filios, qui nominantur hic, & tres illorum, qui erant viri fortissimi mortui sunt in bello cum Saule, primo Reg. vlt. & infra 10. Quartus autem, qui non iuit ad bellum euasit, & constitutus fuit post mortem Saulis in regem per Abner principem exercitus Saulis. 2. Reg. 2. iste Ionathan primus filius Saulis fuit vir clarissimus inter Hebræos, vir audacis animi, & cordis generosi, ipse solus cum armigero suo processit cōtra castra Philisthinorum, in qua erat innumerabilis multitudo, s. triginta millia curruum, & sexcenta millia equitum, & reliquum vulgus, sicut arena, quæ est in litore maris. 1. Reg. 13. & occidit viginti Philisthinos in parua parte agri, & turbauit oīa castra Philisthinorum, & conuertit illa in fugam. 1. Reg. 14. Ipse etiam fuit cordis generosi, & clementissimi: nam cum vidit, ꝙ Dauid percusserat Philisthæum, & ferebat caput eius ad Saulem, anima eius colligata est animæ Dauid, & dilexit eum, sicut animam suam, & iniuit fędus cum illo, spoliauitque se Ionathas tunicam, qua erat indutus, & dedit eam Dauid, & reliqua vestimenta sua vsque ad gladiū, & arcum suum, & vsque ad baltheū. 1. Reg. 18. opposuitque se morti sępissime ꝓp Dauid ꝯ patrem suum Saulem, ita vt pater suus semel voluerit eum percutere lancea, primo Reg. 20. ꝓp hoc igitur mortuo Ionathan Dauid fecit planctum inconsolabilem dicēs, Doleo super te frater mi Ionatha decore nimis, & amabilis sup amorē mulierū, sicut mater amat vnicū filium suum, ita te diligebam. & multa alia: De quibus 2. Reg. c. 1.

Et Melchisue, & Aminadab, & Esbaal.

Et Melchisue, & Aminadab, & Isbaal. Duo istorum s. Melchisue, & Aminadab cum ipso Ionathan mortui sunt in bello simul cū patre suo Saule, Isbaal autē non mortuus est. Isti vocant̄ sic c. seq. & tñ qui vocat̄ hic Aminadab vocat̄ Iesiai. 1. Reg. 18. & qui vocatur Melchisue, vocatur ibi Melchisua, sed idem est. Sciēdum aūt, ꝙ ibi ponūtur solum tres filii Saulis, hic aūt, & seq. c. ponuntur quatuor, quia tot fuerunt, & cum ibi subticetur de quarto eorū, qui vocat̄ Isbaal, rō aūt ibi posita est. Iste qui vocat̄ hic Isbaal, & etiam seq. c. vocatur Isboseth. 2. Reg. 2. c. & idem est, quia frequenter idem vir vocatur pluribus nominibus, sicut dictū est. Vel forte secundum Hebræos ista nomina competunt ei ex eadem significatione, quia Isbaal interpretatur vir Baal, siue vir idoli, Isboseth interpretatur vir confusionis, vel verecundiæ, quia idolum confusio est, vel verecundia eius qui facit illud: magis tñ credendum est ista nomina cōpetere ei a voluntate quā ꝓp aliquam causam, cum sint noīa imposita a natiuitate, & potissime, quia nunquam legitur de Isboseth, ꝙ coluerit idola, nec etiam tempore suo aliquis in Israel legitur coluisse idola, quia tempore Samuelis, antequam regnaret Saul, proiecerunt Israelitæ omnia idola sua, & adhæserunt Deo, suadente Samuele 1. Reg. 7. & postea non leguntur coluisse idola vsq; ad tempus Roboam filii Salomonis, 3. Reg. 14. licet Salomon prius propter vxores suas coleret idola de populo, tamen nullus legitur tunc coluisse. 3. Reg. 11.

Filius autem Ionathan Meribbaal. Non ponitur aliquis de cognatione Saulis, qui descēderet ab istis quatuor filiis Saulis, nisi per Ionathan, ideo describitur progenies eius solius, vel forte dato, ꝙ alii filii Saulis haberent prolem, non curauit Esdras describere progeniē alicuius illorum, nisi Ionathæ, qui erat primogenitus, & etiam magis inclytus inter fratres suos.

Quid

Quid istorum verius sit. *Quæst. IX.*

QVAERITVR quid istorum verius sit. Respondetur, quòd vtraque est satis verisimilis responsio: nam sępe in præcedentibus ponuntur quatuor, vel quinque filii alicuius, & non continuatur progenies per aliquem eorum, nisi per vnum, ita hic continuaretur per Ionathan.

Dicendum tamen, quòd veritas est, quòd nullus istorum quatuor filiorū Saulis habebat aliquos filios, nisi Ionathan, & hoc, quia forte adhuc illi erant iuuenes, quando mortui sunt in bello, vel dato, quòd non essent iuuenes, & habuissent filios, illi mortui erant: nam Isboseth, qui erat quartus ipsorum, & regnauit post mortem Saulis erat annorum quadraginta quādo regnare cępit. primo Reg. 2. & ideo iam iste posset habere filios.

Constat tamen, ꝙ nullus istorum habebat quando mortuus est, quia quando Dauid cępit regnare quæsiuit, an superesset aliquis de stirpe Saulis: nam dixit, putas ne est aliquis, qui remanserit de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiam propter Ionathan? Et respondit quidam nomine Siba, superest filius Ionathę. 2. Reg. 9. & sic non fuit repertus tunc aliquis de stirpe Saulis, nisi Miphiboseth filius Ionathæ.

Aliquis forte diceret, ꝙ plures inuenti sunt, & tamen Dauid non curauit inquirere alios, qui non erāt de stirpe Ionathę.

Dicendum tamen, ꝙ falsum est, quia postea regnāte Dauid Gabaonitæ petiuerunt, vt deleretur tota domus Saulis propter eos, & Deus hoc concessit, & dicitur, ꝙ pepercit Dauid Miphiboseth filio Ionathæ, ne interficeretur propter iusiurandum, quod erat inter Ionathan, & Dauid, & sic non pepercit alicui de reliquis, & tamē inter omnes de progenie Saulis nullus fuit, nisi septem quorum quinque erant filii Merob filiæ Saulis, & alii duo erant filii Saulis ex concubina sua Respha 2. Reg. c. 21. Et sic nullus supererat de progenie istorum quatuor filiorū Saulis, nisi de progenie Ionathę: nam supererat tempore Dauid Miphiboseth solus filius Ionathę, & nepos eius Micha. 2. Reg. 9. & ideo etiam si voluisset Esdras describere ꝓgeniem aliorum non potuisset. Sed dato quod quilibet aliorum habuisset prolem, forte nullus eorum, nisi Ionathę proles enarrasset scriptura, quia iste erat primogenitus, & dicitur.

Filius autem Ionathā Meribbaal, & Meribbaal genuit Micha, filii Micha, Phiton, & Melech, & Tharaa Ahaz, & Ahaz genuit Ioiada, & Ioiada genuit Alamoth, & Azmoth, & Zamri. Porro Zamri genuit Mosa, & Mosa genuit Banaa cuius filius fuit Rapha, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel. Porro Asel sex filii fuerunt his nominibus Ezricam, Bochru, Ismahel, Saria, Obdiactanam. Omnes hi filii Asel, filii autem Esech fratris eius Vlam primogenitus, & Iehus secundus, & Eliphalet tertius, fueruntque filii Vlam viri robustissimi, & magno robore tēdentes arcum, & multos habentes filios, ac nepotes vsque ad centū quinquaginta. Omnes hi filii Beniamin.

Alph, Tost. In lib. I. Paralip.

A *Filius Ionathan Meribbaal.* Iste vocatur Miphiboseth 2. Regum 9. & 16. & 19. & hic vocatur Meribbaal, q̃a idem vir sępe habet multa nomina, sicut patet de Isbaal, qui vocatur hic Isbaal, & tamē vocatur Isboseth 2. Reg. 2.

Et Meribbaal genuit Micha. Iste Micha erat paruulus filius Miphiboseth, q̃ nutriebatur in Iodebar, & iussit Dauid, quòd Siba seruus Miphiboseth, & tota cognatio eius tolleret agros Miphiboseth, & inde daret cibos Micha filio Miphiboseth, ipse autem Miphiboseth comederet semper in mensa regis secundo Regum nono.

Filij Micha Phiton, & Melech, & Tharaa, & Ahaz. Phiton est nomen viri, vt patet hic, aliquando tamen est nomen vrbis, quæ erat in Aegypto, & ædificauerunt
B eam Israelitæ quando opprimebāt eos Aegyptii: Exo. 1. s. Aedificauerunt vrbes tabernaculorum Pharaoni Phitoin, & Rameses. Melech apud Hebræos est nomen commune, & significat regem, quamquam mutatur aliquid in nomine, hic tamen est nomen viri, aliquando autem Melech est nomen vxoris Esau, vt patet Gen. 28. s. Duxit vxorem absque his, quas prius habebat Melech filiam Ismahel. Tharaa est aliquando nomen patris Abrahæ, interdum vocatur Tharaa, & interdum Thare, hic autem Tharaa est filius Micha. Ahaz est proprie nomen in forma Hebræa, pro quo latini consueuerunt dicere Achaz.

C *Et Ahaz genuit Ioiada.* Nō est iste Ioiada ille, qui fuit sacerdos magnus, & fecit Ioas regē, & occidit Athaliam. 4. Reg. 11. & sequenti libro capitu. vigesimotertio, quia ille fuit de tribu Leui, iste autem de tribu Beniamin.

Et Ioiada genuit Asmoth. Raro sunt ista nomina vsitata in scriptura, quia non habentur de eis historiæ.

Et Asmoth genuit Zamri. Non est iste Zamri, qui occidit regem Israel nomine Heba cum esset in cōuiuio, & regnauit pro eo septem diebus, & deinde combussit se cum palatio regis. 3. Reg. 16. quia iste Zamri fuit de tribu Beniamin, ille autem nō, quia viri Beniamin
D erāt de regno Iuda, iste autem erat de regno Israel cum factus fuerit rex, & ante hoc erat princeps militiæ regis Israel, cum quo non manerent habitando aliqui de viris Beniamin, cum essent hostes eius propter regem Iuda.

Porro Zamri genuit Mosa. Non est iste, de quo dicitur supra in litera, quia ille vocatur Moosa, & iste Mosa, & ille erat filius Heber, vel Noemā, iste autem est filius Zamri.

Et Mosa genuit Banaa. Non est iste Banaa, de quo dicitur 2. Reg. 4. Erant enim duo principes latronum, s. Banaa, & Rechab fratres, & occiderunt regem iacentem in lecto. Iste autem Banaa multo tempore post fuit, quia illud accidit tempore Dauid, istud autē postea.

E *Cuius filius Raphaia.* s. filius Banaa. Multi enim sunt, qui vocant̄ Raphaia in præcedentibus, & tamen non coincidit iste cum aliquo illorum, quia illi sunt de aliis tribubus.

De quo ortus est Elasa. Non est Elasa id, quod Elisa, quia Elisa est filius Iauan pronepos Sem supra 1. Iste autem fuit plusquam mille annis post, s. pauloante captiuitatem Babylonis, vt patet computando generationes medias ab ipso Ionathan, qui fuit contemporaneus Dauid vsque ad istum Elasa, & computando etiam tot generationes, vel quasi descendendo a Dauid per lineam regiam.

Qui genuit Asel. Asel aliquando est nomē commune apud Hebræos, & significat nemus, vnde Genes. vigesimoprimo. vbi dicit litera nostra Abraham plā-

tauit nemus in Bersabe, in Hebręo dicitur plantauit Asel: hic autem accipitur pro nomine viri. *Porro Asel sex fuerunt filij his nominibus.* Fortè quilibet præcedentium habuit multos filios, & tamen non curauit Esdras ponere nomina illorum, sicut nomina filiorum istius, quia forte isti fuerunt excellentiores alijs, vel magis famosi cum fuerint pauloante tempus Esdræ.

Ezrichan. Nō est iste ille Ezrichan, de quo supra 3. quia ille fuit de tribu Iuda de stirpe Dauid. Iste autem fuit de tribu Beniamin.

Bochru. Etiam iste est frater Ezrichan, sed non alius, de quo habetur sequenti cap. quia ille erat Leuita, iste autem est de tribu Beniamin, & vocatur etiam Bochru sequenti cap. *Ismahel.* Non est iste Ismahel filius Abrahę, à quo descenderunt Ismahelitę, quia ille fuit multo tempore ante hunc. Etiam non est Ismahel tēpore captiuitatis Babylonicę, qui occidit Godoliam principem Iudæorum, quem reliquerant Chaldęi in terra, vt patet quarto Regum vltimo. & Ierem. 40. & 41. & tamen ille differt ab isto, quia fuit de tribu Iuda: nam dicitur ibidem, quòd fuit de semine regio, & tamen reges solum erant de tribu Iuda.

Obdia. Idem etiam ponitur sequenti cap. *Hanan.* Nō est iste ille Hanan, de quo dicitur supra primo. quia ille non fuit de progenie Israel, & ille fuit, qui inuenit aquas calidas in solitudine, cum pasceret asinas patris sui Sebeon. *Omnes hi filij Asel.* Dicitur hoc ne intelligatur, quòd isti dependebant a se inuicem per successionem, sicut supra primo dicitur: Adā, Seth, Enos, Cayna, & nō sunt omnes fratres, sed quilibet est filius præcedentis se. *Filij autem Asech fratris eius.* Iste Asech fuit filius Elesa, & fuit frater Asel, ideo dicitur hic fratris eius; scilicet Asel cuius progenies descripta fuit.

Vlan primogenitus. Alius etiam vocatur Vlan pręcedenti ca. & tamen differt ab isto, quia non est in eadem tribu, & non est idem Vlan, quia Vlai est nomen castri, vel villę, apud quam vidit Daniel quandam visionem, vt patet Daniel 8. scilicet cum essem in Susis castro vidi me esse super portam Vlai.

Ieus secundo. Aliquando Iehus est nomen regionis: sic accipitur Iob primo, scilicet: Vir fuit in terra Hus nomine Iob, & vocatur regio ausitidis. Aliquādo autem est nomen viri, sicut hic, & etiam sic accipitur supra primo, & tamen ille, qui ibi ponitur, non est iste Iehus: de quo hic dicitur, quia ille fuit multo tempore ante, cum iste fuerit tempore captiuitatis Babylonicę, & quidam putant illum fuisse Iob, sicut dictum est.

Eliphales tertius. Iste Eliphales non est, qui vocatur supra Eliphalech, & fuit tertius filius Asech.

Fueruntque filij Vlan viri robustissimi. Iste Vlan fuit primogenitus Asech, & ponuntur hic filij eius, nec extenditur generatio, nisi vsque ad filios suos. Et causa huius est, quia isti fuerunt contemporanei Esdrę post captiuitatem Babylonis.

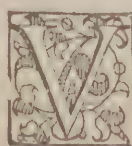
Et magno robore tendentes arcum. Scilicet isti viri robusti, & potissimum exercitati circa arcum, & hoc habuerunt a patre suo Ionatha, nam ille fuit sagittator, qui se nimis exercebat in arte balistandi, & sic quando voluit ire ad occultandum Dauid in agro, misit puerum suum ferentē sagittas, & arcū, & per emissionem sagittarum dedit ei signum de latendo, vel apparendo, primo Regum 20. & Dauid laudauit ipsum Ionathan de arte sagittaria in planctu suo, scilicet: Sagitta Ionathę nunquam redijt retrorsum. Et gladius Saul non est reuersus inanis, secundo Regum primo.

Et multos habentes filios, & nepotes. Scilicet isti filij Vlan habuerunt multos filios, & nepotes, qui multiplicati fuerunt filij, & nepotes in hac progenie, nam interdum valde multiplicantur progenies, & inter-

F dum nihil crescunt, sed potius minuuntur.

Centum, & quinquaginta. Scilicet omnes filij, & nepotes Vlan simul peruenerunt ad numerum centum, & quinquaginta. Aliqui autem dicunt centū, & quinquaginta millia, & referuntur ad totam tribum Beniamin, scilicet quòd in illa fuerunt centum, & quinquaginta hominum, & tamen hoc falsum est, quia litera nihil ponit de mille in Hebræo, neque in Latino: potissimè, quia tota ista litera refertur ad Vlan, de quo immediatè dicebatur, & tamen de stirpe illius non erāt tot viri cum solum haberet filios, & nepotes, & sic debet intelligi, quod erant centum, & quinquaginta: intelligendo de filijs Vlan: erant autem isti tē-
G pore Esdrę, ideo posuit numerum omnium ipsorum. *Omnes hi filij Beniamin.* Istud refertur ad omnes supra positos, quia omnes erāt de tribu Beniamin in diuersis cognationibus.

CAP IX.

NIVERSVS ergo Israel dinumeratus est, et summa eorū scripta est in libro Regum Israel, & Iudæ: translatiq; sunt in Babylonē pp delictū suū.

H DESCRIPTO in præcedentibus catalogo generationum, quæ fuerunt à Iacob vsque ad captiuitatem Babylonis, hic agitur de computatione, & summa Israelitarū post captiuitatem Babylonis, & diuiditur in tria, quia primo ponitur continuatio præcedentium: secundo executio pręsentium ibi. *Qui autem habitauerunt.* Tertio continuatio subsequentium ibi. *In Gabaon autem.*

An ista, quæ hic habentur ad præcedentia sint continuata. *Quæst. I.*

QVAERITVR circa primum, an ea, quę habent hic sint continuata ad præcedentia, & an sint facta immediate post illa. Respondendum, ꝙ continua-
I tio potest accipi dupliciter, vno modo, ꝙ omnia, quę habentur hic fuerunt facta post pręcedentia, ita ꝙ ea, quæ sunt prima hic fuerint post illa, quę sunt ibi vltima. Alio modo, ꝙ ista sint post illa, s. ꝙ vltima eorū, quę habentur hic, sint post vltima, quę habent in pręcedentibus, q̃q̃ prima, quę habentur hic non fuerint post vltima, quæ sunt in pręcedētibus. Accipiēdo aūt primo mō dicendum, ꝙ non est hic continuatio: nam aliqua habent hic, quę fuerunt ante, quędam alia, quę habentur in præcedentibus: nam supra tertio ponunt multę generationes, quę fuerunt post captiuitatem Babylonis: nam tempore Sedecię facta est illa captiuitas, & tñ post Sedeciā fuerunt ibi multę generationes positę: sic etiam fuit præcedenti c. Nam ibi ponū-
K tur generationes continuatę vsque ad tempus Esdrę post captiuitatē Babylonis: hic aūt incipit litera agere de his, quę fuerunt in captiuitate Babylonis, iō aliqua eorum, quę habentur in superioribus repetuntur hic, & sic non est continuatio, accipiendo aūt secūdo mō, dicendum, ꝙ est ordo continuatus, quia supra dicebat de generationibus, quarumlibet tribuū vsq; ad captiuitatem Babylonis, vel post, incipiendo à primordijs ipsarum tribuum: hic aūt agitur de ipsa captiuitate, & de eis, quę fuerunt post captiuitatem, & sic est ordo continuatus. Pro quo sciendū, ꝙ post captiuitatē Babylonis redierūt in terram Chanaan ipsi Israelitę, qui captiui erant, & inceperunt habitare in diuersis locis: de quorum habitatione, & habitudine postquam redierunt, hic agitur, & fuit hoc rationabiliter factum, qa modus manēdi Israelitarū in terra post captiuitatē Babylonis fuit aliqualiter differens à mō se habēdi ante

re captiuitatem, ideo debuit aliquid tangi hic de isto modo.

Circa primum dicitur. *Vniuersus ergo Israel dinumeratus est.* Istud ponitur hic per modum prologi respectu eorum, quæ infra habentur, s. ꝙ ducti fuerunt in Babylonem, & dicitur vniuersus Israel, idest omnes duodecim tribus, vel vniuersus Israel, idest totum regnū Iuda, quia aliqñ accipitur Israel pro Iuda: sic enim dicuntur gesta aliquorum Regum Iuda, descripta esse in libris Regum Israel, sic patet de Iosaphat rege Iudę, scilicet: Reliqua gestorum Iosaphat scripta sunt in verbis Iehu, quę digessit in libro Regum Israel: sequenti lib. c. 20. & tñ Iosaphat de regibus Iuda erat, sic etiam eod. lib. 33. dicitur, ꝙ reliqua gestorum Manasse cōtinentur in sermonibus Regum Israel, & tamen Manasse erat de regibus Iuda.

Et summa eorum scripta est in libro regum Israel, & Iuda. Scilicet in libro isto narrantur aliquæ generationes, & raræ, & tamen in lib. Regum Israel, & Iuda fuerunt scriptæ particulariter oēs generationes Iuda & Israel.

Translatique sunt in Babylonem propter delictum suum. Idest translati fuerunt de regno Iuda, & manserunt in Babylone septuaginta annis, sicut dixerat Ieremias, & postea redierunt in terram suam, Ierem. vigesimo quinto. & dicitur propter delictum suum, quia nimis peccauerunt Israelitæ ad hoc, quòd transferrentur, nam Deus mittebat eis prophetas continue, & non exaudiebant eos, & facta est plaga eorum insanabilis.

Quomodo fuerit facta ista numeratio, quæ hic dicitur. Quæst. II.

QVAERITVR quomodo facta est ista numeratio, de qua hic dicitur, in qua numeratus est vniuersus Israel.

Respondent quidam, ꝙ hoc factū est tempore regni Dauid: nam ipse fecit computari totū populum duodecim tribuum, qui subiectus erat regno suo, vt patet 2. Reg. c. vlt. & infra 21. & tunc vere computatus est totus Israel, quia oēs de duodecim tribubus numerati sunt. 2. Reg. vlt. Sed dicet aliquis, ꝙ non intelligitur de ista computatione, quia hic dicitur, ꝙ computatus est totus Israel, & translatus in Babylonem, & sic vr̄, ꝙ post computationem illam in breui fuerit Babylonis captiuitas, quia alias non diceretur, ꝙ numeratus est Israel, & translatus est in Babylonē. Dici potest duobus modis. vno modo, ꝙ fuit ista numeratio facta in captiuitate Babylonis, s. pauloante q̃ trāsferrentur viri Iuda in Babylonem, & vocatur ista computatio totius Israel. Alio modo potest dici, ꝙ istę fuerunt duæ computationes, vna fuit, quæ facta est in regno Iuda pauloante quam transferrentur in Babylonem Iudæi, secunda fuit, quæ ante hoc facta est, s. in omnibus tribubus Israel pauloante quā trāsferrentur in Assyrios. Aliter etiam potest dici, ꝙ istæ numerationes nō fuerunt aliquę cōputationes factę de toto populo, ita ꝙ totus populus congregaretur, & numeraretur, sicut factum est in deserto bis, viuente Moyse. Num. 1. & 26. sed fuit quædam descriptio historica, s. ꝙ historiographi describentes gesta temporum, scribebant progeniem virorum illis temporibus secundum successiones suas, & sic in illis libris erant descriptæ omnes progenies Israelitarum.

An computatio ista vna, vel plures fuerit. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius de ista cōputatione, an fuit vna vel plures, & an fuerūt soli viri de regno Iu-

A da computati, vel omnes de duodecim tribubus.

Aliquis dicet, ꝙ computati fuerūt omnes de duodecim tribubus. Primo, quia dicitur hic, vniuersus Israel dinumeratus est, & tamen regnum Iuda non vocatur Israel, & si aliquando vocetur Israel, non potest vocari totus Israel, sed pars quædam. Secundo patet, quia dicitur summa eorum descripta est in libro Regum Israel, & Iuda, & tamen si hic computarentur soli viri de regno Iuda, non poneretur summa eorum in libro Regum Iuda, & Israel, sed solum in libro Regum Iuda, oportet ergo, ꝙ fuerint computati omnes Israelitæ. In contrarium videtur, ꝙ computati fuerint omnes viri de Iuda, & solum isti. Et patet hoc, primo quia Esdras nō agebat hic principaliter, nisi de regno

B Iuda, potissime quia intēdebat describere statum eorum post reditum de captiuitate, & tamen decem tribus Israel nunquam redierunt de captiuitate, sed vsq; hodie permanent in terra Assyriorum, ergo fuerunt computati hic soli viri Iuda, qui redierunt de Babylone. Secundo patet, quia dicitur hic translatique sunt in Babylonem propter delictum suum, manifestum est tamē, ꝙ ista captiuitas Babylonis solum fuit quātū ad regnum Iuda, quia viri de tribubus decē Israel in Assyrios translati fuerant, & non in Babylonem: nam Thelgatphalasar, & Salmanasar transtulerunt illos. 4. Reg. 15. & 17.

Respondendum, ꝙ ista numeratio non intelligitur

C de omnibus duodecim tribubus, sicut supra dictum est, & ratio adhuc potissima est, quia Israelitæ habuerunt tres captiuitates. Prima fuit per Thelgatphalasar regem Assyriorum, qui transtulit duas tribus, & dimidiam, quæ erant in terra Galaad, & fere totam tribum Nephtali, de qua 4. Reg. 18. & supra 15. Alia fuit captiuitas facta per Salmanasar regem Assyriorum, & ista fuit maior, quia omnes tribus Israel, quæ relictæ fuerunt transtulit in Assyrios cum rege suo, ita vt iā non relinquerentur aliquæ tribus in terra, nec rex, nec fuit postea regnum Israel. 4. Reg. 17. & 18. & de istis captiuationibus, quæ fuerunt, ista fuit maior tam propter multitudinem captiuorum, quam propter durationē

D temporis, quia ista captiuitas durauit in ęternum. Captiuitas autem virorum de regno Iuda solum durauit annis septuaginta, vt patet Ierem. 25. Et tamen hic fit mentio de captiuitate Babylonis, & nō de aliqua duarum, ergo solum intēdit scriptura dicere de numeratione istarum gentium, quæ fuerunt in regno Iuda, tamen istę pertinuerunt solum ad captiuitatem Babylonis.

Dicendum tamen, quòd licet non fuerint computatæ omnes duodecim tribus Israel, tamen plures fuerunt computati quam viri de tribu Iuda, & Beniamin qui fuerunt in regno Iuda.

Pro quo sciendum, quòd Israelitæ, qui erant in decē tribubus translati sunt in Assyrios per Thelgathphalasar, & Salmanasar, & non mansit aliqua tribus

E integra in terra, nec tamen potuerunt Assyrii captiuare omnes Israelitas, sed multi effugerunt de manibus eorum, vnde sequenti lib. c. 34. fit mentio de filiis Ephraim, & Simeon, & Manasse, & Nephthali habitantibus in terra Chanaan tempore Iosiæ, & tamen fuit Iosias multo tempore post captiuationem factā per Assyrios quasi per octoginta annos, vel plus, quia illa captiuitas facta est in principio regni Ezechiæ, & ille regnauit annis viginti nouem, quarto Regum decimo octauo. & postea Manasse annis quinquaginta quinque, quarto Regum vigesimo. & Ammon annis duobus eod. ca. & Iosias plusquā duodecim annis antequā fieret id, qđ dicitur de reliquijs istarū tribuū sequenti libro capitul. 34. & non solum fuerunt aliqui de istis tribubus superstites, sed etiam de omni-

bus tribubus Israel. Dicendum est, quod aliqui superfuerunt, qui effugerũt manus Assyriorum, & hoc potuit esse dupliciter.

Vno modo, quod quando Assyrii pugnauerunt contra Israelitas sub Salmanasar, non pugnauerunt contra omnes vrbes, & ideo aliquæ illarum manserunt intactæ. Secundo potest dici, & melius, quòd quando Salmanasar pugnabat cõtra Israelitas ad captiuandũ eos, plurimi ipsorum fugerunt de terra vidẽtes, quòd non possent se defendere, & manserunt in regnis propinquis quousque Salmanasar trãstulit de terra Israelitas, quos captiuauerat, tunc enim ipsi redierunt, & tenuerunt loca, in quibus prius habitabant. Sic enim fecerunt viri Iuda, nã quando Nabuchodonosor obsidebat Ierusalem tempore Sedeciæ, multi de regno Iuda fugerunt in terram Ammon, & Moab, & alias gentes vicinas, & post recessum Chaldęorum audiẽtes, quòd mansisset Godolias princeps terræ, redierũt omnes in terram Iuda, & collegerunt ibi vindemiam magnam Ierem. 40. De istis reliquiis apparet sequenti libro capitul. trigesimoquarto cum dicitur. Congregauerũt Leuitæ pecuniã de Manasse, & Ephraim ex vniuersis reliquiis Israel. Et sic videtur innuere, quod de omnibus tribubus Israel erant reliquiæ istæ. Israelitæ habitauerunt in ciuitatibus suis prioribus, & non fecerunt per se regnum, sed subiecerunt se regno Iuda, & sic erãt iam fere omnes tribus reductę ad regnũ Iuda, sicut a principio fuerãt, viuente Dauid, & Salomone, & sic manserunt vsque ad captiuitatem Babylonis. Quare autem non constituerunt super se regẽ istæ tribus, & quare subiecerunt se regno Iuda declaratum est 4. Reg. 23. & sic quando translati fuerunt viri de tribu Iuda, & Beniamin in Babylonem, translati fuerunt etiam cum eis viri de omnibus istis tribubus, & manserunt ibi per septuaginta annos, & postea cũ eisdem Iuda, & Beniamin redierunt de Babylone, & manserunt in terra vsque ad tempus Christi, & postea etiam per Romanos dispersi fuerunt. Isti autem omnes fuerunt simul computati cum tribu Iuda, & Beniamin antequam ducerentur in Babylonem, & sic verum est, quòd totus Israel fuit numeratus, & consonant rationes assignatæ pro vtraque parte. Ista autẽ computatio poterat fieri dupliciter, vno modo, quòd computarentur omnes de regno Iuda, scilicet tam viri Iuda, & Beniamin, quam aliarum tribuum, & assumeretur summa eorum, & describeretur in libro.

Alio modo potest intelligi, quòd in libro, in quo scribebantur historiæ temporum, ponerentur progenies omnium tribuum subiectarum regno Iuda per successiones suas, & continuaretur ista computatio vsque ad captiuitatẽ Babylonis, & sic esset scriptus totus populus in libro regum Iuda, & Israel.

Ad primam rationem cum dicitur, quod vniuersus Israel dinumeratus est: conceditur, quòd nõ fuit numerata sola tribus Iudę, & Beniamin, & tamen nec fuit numeratio facta omnium duodecim tribuum, scilicet quandiu manebat regnum Israel, & non erant translati Israelitæ in Assyrios, quia de illo nihil intendit hic scriptura, sed totus Israel numeratus est, idest viri de omnibus tribubus, qui erant in regno Iuda, cum ibi manserint viri de omnibus tribubus, vt supra probatum est.

Ad secundam dicendum, quòd scripta fuit summa ista in libro regum Iuda, & Israel, non tamen intelligendo, quod essent diuersi libri vnus Iuda, & alius Israel, in quibus describerentur ista, sed erat idem liber, quod patet, quia dicitur hic in libro, & ille erat vere liber regum Iuda, & tamen, quia isti dominabãtur regno Iudæ, & etiam omnibus tribubus Israel, quæ relictæ fuerant post captiuitatem Assyriorum, dicebantur reges Iuda, & Israel.

Ad primam rationem pro alia parte, cum dicitur, quòd Esdras non agebat hic principaliter, nisi de regno Iuda, ideo non ageret de tota summa Israelitarũ, dicendum quòd non agit hic de numeratione populi Israel, quæ numeratio fuerit antequã viri de regno Israel ducerentur in Assyrios, sed de toto Israel, quando subiectus erat toti Iudę regno, scilicet quod post captiuitatem factam per Assyrios reliquiæ manentes in terra subiecerunt se regno Iuda.

Ad secundam quando dicitur, quòd translati fuerunt in Babylonem, & hoc n[illegible] potest competere, nisi viris de regno Iuda, dicendum quòd totus Israel translatus est in Babylonem, eo quod de omnibus tribubus erant iam aliquæ reliquiæ, quæ cum tribu Iuda, & Beniamin translatæ sunt in Babylonem.

Quis fuerit liber iste, in quo numerus Israelitarum scriptus est.
Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius quis fuit iste liber, in quo scriptus est iste numerus Israelitarum.

Aliqui respondent, quòd fuit quidam liber, qui non habetur nũc in sacra Scriptura, sicut nec liber Abdo prophetæ, nec Abiæ Silonitis, & aliorum multorum, de quibus fit mentio sequenti libro capitu. 12. & 13. & infra vltimo capitu. & istud tenent Hebræi.

Alii autem dicunt, quòd ista summa posita fuit in libro, in quo facta est computatio per Ioab: nam Ioab mandato Dauid computauit totum Israel, 2. Reg. vlt. & redegit in scriptis, & ibi mãsit summa, & istud tenet Nicolaus. Sed ista positio non est satis rationabilis. Primo, quia dicitur hic, quòd vniuersus Israel dinumeratus est, translatique sunt in Babylonem, in quo innuitur, quòd paulo post numerationem translati sunt, vel quia illi, qui numerati sunt translati fuerunt, & tamen qui computati sunt tempore Dauid non fuerunt translati in Babylonem, nec etiam quisquam eorum, quia a computatione facta sub Dauid vsque ad captiuitatem factam in Babylone fuerunt anni multi, quot nullus hominum viuere potuit: nã facta est computatio circa finem regni Dauid, & sic forte supererant duo, vel tres anni de regno eius, deinde Salomon regnauit annis quadraginta. 3. Reg. 11. Roboam decem, & septem annis eod. lib. c. 14. Abia autem tribus eod. lib. cap. 15. Asa autem annis quadraginta vno eod. ca. Iosaphat autem annis viginti quinque eo. lib. c. vlt. Ioram annis 8. 4. Reg. 8 Ochozias anno vno eod. c. Athalia annis sex. 4. Reg. 11. & sequenti lib. ca. 22. Ioas annis quadraginta. 4. Reg. 12. Amasias annis viginti nouem eod. lib. c. 14. Azarias annis quinquaginta duobus eod. lib. c. 15. Ioathan annis decem, & sex eod. c. Achaz annis totidem eod. lib. ca. 16. Ezechias annis viginti nouem eod. lib. c. 18. Manasses annis quinquaginta quinque eod. lib. c. 21. Ammon annis duobus eod. capitu. Iosias annis triginta vno eod. libro cap. 22. Ioachaz tribus mensibus eod. lib. ca. 23. Ioachin annis vndecim eod. ca. & 24. alius Ioachin tribus mensibus, & decem diebus eod. c. & sequenti lib. cap vltim. Sedecias annis vndecim. 4. Reg. 24. & 25. & tunc fuit captiuitas Babylonis, & tamen isti anni aggregati sunt simul quadringenti triginta sex, nullus tamen hominum poterat tanto tempore viuere, potissime, quia omnes numerati erant iam supra viginti annos, ideo nullus illorum potuit duci in Babylonem, & sic oportet intelligi de alia numeratione, cum dicatur hic de istis numeratis, quod translati sunt in Babylonem. Secundo patet, quia dicitur hic,

hic, quòd vniuerſus Iſrael dinumeratus eſt: Summa eorum deſcripta eſt in libro Regum Iuda, & Iſrael, & tamen ſumma illorum quos numerauit Ioab nō fuit ſcripta in libro. Quod patet infra 27. ſcilicet Ioab filius Saruię cęperat numerare. Et ſequitur. Iccirco numerus eorum, qui fuerant recenſiti non eſt relatus in Faſtos regis. Ergo non fuit illa ſumma ſcripta in libro Regum Iuda nec Iſrael, & tamen iſta ſumma tota deſcripta eſt, ergo alia numeratio fuit. Tertiò patet, quia in computatione, de qua hic dicitur deſcriptus, & numeratus fuit totus Iſrael, & tamen in computatione Ioab non fuit totus Iſrael numeratus. Patet hoc, quia dicitur hic vniuerſus Iſrael numeratus eſt. Et infra vigeſimoſeptimo dicitur. Ioab filius Saruię cęperat numerare, nec cōpleuit, q̄a ſuper hoc ira dn̄i irruerat in Iſrael: non ergo poteſt eſſe iſta numeratio, quę facta eſt ſub Dauid, nec deſcripta fuit in libro illo quē Ioab ſcripſit tunc.

Sed dicendum eſt, quòd ſcripta fuit iſta ſumma in quodam libro, qui vocabatur liber Regum Iuda, & Regum Iſrael: a principio nō erat vnus liber, ſed duo, eo quòd erant duo regna, & in libro Regum Iuda ſcribebantur omnia geſta particularia Regum Iuda. In libro autem Regum Iſrael ſcribebantur omnia geſta Regum Iſrael: nunc autem erat vnus liber Regum Iuda, & Iſrael, eo quòd Iuda, & Iſrael erant vnum regnum: nam reliquię, quæ manſerunt de omnibus tribubus ſubiecerunt ſe regno Iuda, vt præcedenti quæſtione declaratum eſt, & ideo cum deſcriberentur ibi geſta Regum, & populi ſui, erat liber ille Regum Iuda, & Iſrael. Conſiderandum vlterius, quòd iſte liber nunquam fuit de ſacra Scriptura, vt patet 2. ad Timo. 3. ſcilicet: Omnis enim ſcriptura diuinitus ſpirata vtilis eſt ad docendum ad arguendum, & corripiendum, ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus.

Rationes autem magis in fundamento poſitę ſunt tertio Regum quarto, quare iſte liber, & quidam alij, qui allegantur in ſacra Scriptura, non fuerunt poſiti in ſcriptura, ſicut alij libri, ſed erant iſti duo libri purè hiſtorici, & facti a prophetis, & veriſſimi, ideo in magna auctoritate habebantur, & allegantur in Scriptura ſacra tanquam eorum auctoritas firmiſſima ſit. Iſti libri habebant completè omnes generationes, ideo Eſdras remittit ad illos, ſiquis curioſus ea, quæ hic deſunt, in eis inquirere velit: ex hoc etiam patet contra id, quod plurimi tenent, quod libri Regum Iuda, & Iſrael, qui ſępe allegatur in tertio, & quarto Regum ſit iſte liber Paralipo. Nam hic allegatur liber Regū Iuda, & Iſrael, ergo non eſt iſte, de quo magis declaratum eſt tertio Regum cap. 14.

Qui autem habitauerunt primi in poſſeſſionibus, & in vrbibus ſuis Iſrael, & ſacerdotes, & Leuitę, & Nathinnæi commorati ſunt in Ieruſalem, de filijs Iuda.

Qui autem. Hic ponitur ſecundum. ſ. pręſentiū executio, & diuiditur in duo, quia primo ponitur de omnibus tribubus in generali, ſecūdo de ſacerdotibus in ſpecialibus. *De ſacerdotibus autem.* Circa primum dicit. *Qui autem habitauerunt primi in poſſeſſionibus, & in vrbibus ſuis.* Id eſt iſti, qui ſequuntur fuerunt primi, qui habitauerunt in poſſeſſionibus ſuis in reditu de Babilone. Et dicitur in vrbibus, & in poſſeſſionibus, quia quidam habitabant in vrbibus, & alij vero in agris, vel in turribus, vbi erant poſſeſſiones ſuę, & ob hoc dicebantur habitare in poſſeſſionibus. *Iſrael, & ſacerdotes, & Leuitæ, & Nathinnæi commorati ſunt in Ieruſalem.* Per

A Iſrael intelligitur totus populus de omnibus tribubus cum in reditu de Babylone fuerint viri de omnibus tribubus, ſicut ſupra declaratū eſt. Sacerdotes, & Leuitę ſunt de tribu Leui, quę eſt extra omnes duodecim tribus Iſrael, & etiam iſti ducti ſunt in Babylonem, quia Leuitę, & ſacerdotes ſemper fuerunt in regno Iuda propter templum Domini, quod erat in Ieruſalem. Immo cum Leuitę, & ſacerdotes habitarent in vrbibus diuerſis per ſortes tribuum Iſrael, quando Ieroboam rex Iſrael fabricauit vitulos aureos, & conſtituit ſacerdotes de extremis populi. 3. Re. 12. & 13. fugerunt omnes ſacerdotes, & Leuitę de vrbibus ſuis, quas habebant in terra decem tribuum, & venerunt in terram Iuda, & ibi morati ſunt: ſequenti libro c. 11.
B & manſerunt ibi ſemper, ideo tempore captiuitatis Babylonicę ipſi ducti ſunt illuc cum cęteris. Nam & quidam ſummus ſacerdos, ſcilicet Ioſedech filius Saraię ductus eſt illuc ſupra 6. c. Alius autem ſummus ſacerdos, ſcilicet Saraias pater eius occiſus fuit coram Nabuchodonoſor in Reblata. 4. Regum vltimo, & Iere. vltimo. Fuerunt autem iſti reducti de Babylone cū cęteris, & habitauerūt in Ieruſalem. Nathinnęi autem dicuntur eſſe quidam miniſtri templi, qui non ſunt Leuitę, nec ſacerdotes, nec etiam populares de Iſrael; ſed miniſtrant templo, & iſti ſunt Gabaonitę: nam Ioſue, & totus populus reduxerunt eos in ſeruitutem æternam templi ad portandum aquas, & cędendum
C ligna: Ioſue 9. Et iſti etiam ducti ſunt in Babylonem cū alijs Iſraelitis, & poſtea reducti fuerunt, & vocantur iā Nathinnęi in libro iſto, & in libro Eſdræ, cum in libris Regum, & Ioſue vocarentur Gabaonitę, & Gabaonita nomen gentis, & patrię eſt, Nathinnęus autem nomen miniſterij, & habitauerūt omnes iſti in Ieruſalē, & in alijs ciuitatibus terrę, & etiam diſperſi per agros, & rura.

Quæ ſit intentio eorum, quæ hic ponuntur.
Quæſt. V.

D QVAERITVR quę eſt intentio eorum, quę ponuntur in hoc capitulo, cū agatur ſimul hic de ſacerdotibus, & Leuitis, & reliquis popularibus. Reſpondendum, ꝙ aliqui putant intentionem huius eſſe agere de generationibus populi poſt reditum dè Babylone: nam ſicut in præcedentibus actum eſt de generationibus Iſraelitarū vſq; ad captiuitatem Babylonis, ita hic continuari debuit de ipſis poſt reditum de Babylone vſque ad tempora Eſdrę: nam Eſdras fuit in Babylone & redijt inde, & vixit aliquot annis poſt reditum de Babylone, vt patet per libros, quos deſcripſit, & in illo tempore fuerunt aliquæ generationes, & ſtatus populi, & iſta debuerūt enarrari per Eſdram. Dicendum ꝙ hic non eſt ſimilitudo ad ea, quę fiebant in alijs capitulis præcedētibus, quia ibi deſcribebatur progenies cuiuſcunque tribus
E per ſe. Hic autem nō agitur, ſed de omnibus mixtim ſic dicitur. Secundo dicendum, ꝙ non ſit aliquid ſimile hic præcedentibus, quia in illis narrabantur generationes tribuum: hic autem non deſcribuntur aliquæ progenies, niſi in fine capituli, vbi ponitur progenies Saulis, quæ enarrata fuerat pręcedenti cap. Sed dicendum, quòd ponitur hic ſtatus populi poſt reditum de Babilone, & non computantur hic aliquę generationes, ſed ſolum declarantur aliqua de ſtatu populi poſt reditum, & pręcipuè agitur de Leuitis. Et ſciendum, quòd eorum, qui redierunt de Babylone quidam habitauerunt in Ieruſalem, alij vero in alijs vrbibus, & agris, & hic agitur ſolum de ſtatu illorum, qui manſerunt in Ieruſalem, & ſic dr̄ hic, ꝙ iſti Iſraelitæ ſacerdotes, Leuitę, & Nathinnæi cōmorati ſunt in Ieruſalem.

Quare

Quare agitur specialiter de habitantibus ibi. Quæſt. VI.

QVAERITVR vlterius, cur agitur ſpecialiter de habitantibus ibi, vel quomodo fuerunt aliqui habitantes ibi, & alij non.

Reſpondendum eſt, quòd Eſdras pręponit iſtud ad declarationem quarundam hiſtoriarum, quę ponentur in primo, & ſecundo libro Eſdre, ſcilicet de ędificatione templi, & vrbis, & de bellis, quę habuerũt Iſraelitę propter ędificationem templi, & vrbis, de quibus etiam patet in libro Neemię. Omnia tamen iſta facta ſunt in habitatoribus Ieruſalem, ſcilicet contra vrbem illam, & in ipſa, & ſic debuit de habitatoribus eius fieri mentio. De alijs autem non oportebat. Pro quo conſiderandum, quòd Cyrus rex Perſarũ, & Medorum, qui dedit licentiam Iudæis redeundi in Ieruſalem, non dedit propter aliud, niſi vt ædificarent templum domini, quod deſtructum fuerat, vt patet primo Eſdrę primo, & ſic principaliter venerunt in Ieruſalẽ ad ędificationem templi, non tamen omnes habitauerunt in Ieruſalem, ſed plurimi habitabant in alijs vrbibus, & in agris, ſicut ſupra dicitur, ſcilicet: Qui aũt habitauerunt primi in poſſeſſionibus, & in vrbibus ſuis. Idem etiam patet primo Eſdræ ſecundo.

Sciendum autem, ꝙ multi Iudęorum recuſabant habitare in Ieruſalem: primo, quia multi eorum, qui nunc redibant de captiuitate fuerant prius in terra Iuda, vt patet primo Eſdrę 3. cum dicitur, ꝙ plurimi de ſacerdotibus, & Leuitis, qui viderunt templum prius, cum fundatum eſſet, & hoc templum in oculis eorũ flebant voce magna, & multi vociferantes in lętitia eleuabant vocem. Et iſti deſiderabãt manere in locis, in quibus prius fuerant, ideo nolebant eſſe in Ieruſalẽ. Secundum erat, quòd ſi plurimi habitarent in Ieruſalem non eſſet eis tanta abundantia omnium rerum, ſicut ſi morarentur per diuerſa loca, ideo volebant habitare extra Ieruſalem. Tertium erat, quia habitantes in Ieruſalem maioribus laboribus grauabantur quantum ad ędificationem templi, & vrbis, quam illi, qui morabantur extra Ieruſalem. Quartum, & præcipuũ erat, quòd illi, qui morabantur in Ieruſalem erant infeſtos habentes hoſtes, & erãt odioſi omnibus gentibus in circuitu, & mouebantur multa bella contra illos ne ædificarent vrbem, ſicut patet primo Eſdrę 4. cum Samaritani ſcripſerunt Arthaxerſi regi: ne permitteret ædificari vrbem, quia ſequerentur inde magna ſcandala, & ille prohibuit. Et aliquando erant ædificãtes Iudæi murum Ieruſalem, & Samatitani ex inſidijs ſurgebant ad occidendum Hebræos, ideo ipſi cũ ædificarent, erant accincti gladijs, & vna pars ædificabat, & alia pars armata erat in circuitu propter hoſtes, vt patet Neemiæ 3. Iſtos autem labores multi fugiebãt, ideo determinatum eſt communi decreto, quòd decima pars totius populi, qui venerat de Babylone habitaret in Ieruſalem, & alię nouem partes diſperſę per vrbes. Poſt hoc vero adhuc multi de populo ex deuotione obtulerunt ſe ad manendum in Ieruſalem, quamquam non tenerentur ſorte. Nam licet decima pars manere deberet ex decretô communi, nõ tamẽ determinatum eſt electione, vel mandato, quod manerent, ſed ſorte hoc factũ eſt, & tunc ſupra illos, quos ſors tenebat multi ſe obtulerunt ſponte, & populus totus benedixit iſtis, quia faciebant aliquod opus perfectionis, vt patet Neemiæ 11. De iſtis autem manentibus ibi agitur hic, & quia quidam erant de populo, alij vero de ſacerdotibus, & Leuitis, & alij de miniſtris templi, qui erant Nathinnæi, ſiue Gabaonitę: dicit hic de omnibus illis: pręcipue tamen de ſacerdotibus, & Leuitis deſignando aliqua officia eorum, & habitudinem principatus in miniſtrando.

F De filiis Iuda, & de filijs Beniamin. De filijs quoque Ephraim, & Manaſſe.

Et de filijs Beniamin. Iſti fuerũt pręcipui redeuntes de captiuitate Babylonis: nam licet de alijs tribubus redierint aliqui, tamen plures erant iſti, eo quòd erant iſtæ duæ tribus integrę. Alię vero erant partes quędã, vel reliquię. Etiam iſtę erant, quę verè pertinebant ad regnum Iuda, quę fuerant ſemper ſub illo, alię autem ſero redierunt. Et intelligitur hoc ſolum de illis, qui habitauerunt in Ieruſalem, & non de omnibus, qui redierunt in terram Iudęę.

G *De filijs quoque Ephraim, & Manaſſe.* Non eſt intelligẽdum, ꝙ de iſtis ſolis tribubus redierint aliqui in Ieruſalem, & in terram Iuda, ſed etiam de omnibus tribubus Iſrael, quia de omnibus illis fuerunt aliqui reſidui poſt captiuitatem Aſſyriorum, vt declaratum eſt ſupra.

An verum ſit, quòd de filijs Ephraim, & Manaſſe habitauerint aliqui in Ieruſalem poſt reditum de Babylone. Quæſt. VII.

H QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd de filijs Ephraim, & Manaſſe habitauerũt aliqui in Ieruſalem poſt reditum de Babylone: nam omnes tribus regni Iſrael ductę ſunt in Aſſyrios per Telgathphalaſar, & Salmanaſar reges Aſſyriorum. 4. Regum 15. & 17. ideo non manſerunt, niſi duæ tribus regni Iuda, ſcilicet Iuda, & Beniamin, & iſti duci potuerunt in Babylonem, & inde redire.

Reſpõdendum eſt, ꝙ de filijs Ephraim, & Manaſſe, & etiam Zabulon, & Nepthali, & aliorum tribuum redierunt aliqui de captiuitate Babylonis. Hoc autem fuit, quia Aſſyrij captiuauerunt decem tribus Iſrael, ſed non potuerunt omnes ipſos de ſingulis tribubus captiuare, ſed aliqui effugiebant manus eorum, & iſti manſerunt in terra poſt illam captiuationem, & vniti ſunt regno Iuda, & cum veniſſet Nabuchodonoſor

I cõtra Sedeciam de omnibus iſtis duxit aliquos in Babylonem: cum in terra non dimiſerit, niſi pauperes agricolas, & vinitores. 4. Regum vltimo, & Iere. 40. & ſic oportet, quòd de ſingulis tribubus Iſrael ducerentur aliquæ in Babylonem, & inde reducerentur ipſi, vel alij de ſtirpe illorum, & multi ipſorum habitauerunt in Ieruſalem, de quo magis dictum eſt ſupra, & de iſtis dicitur hic.

Quomodo filij Ephraim, & Manaſſe potuerunt habitare in Ieruſalem. Quæſt. VIII.

K QVAERITVR vlterius quomodo iſti filij Ephraim, & Manaſſe potuerunt habitare in Ieruſalẽ, quia quælibet tribus habebat ſortẽ ſibi diſtinctam, ſicut diſtinxit Ioſue a principio, & ita iuſſit Deus poſtea manere, ſcilicet ne trãſiret poſſeſſio de tribu in tribum, vel de familia in familiam: Nu. vltimo. Reſpondendum, ꝙ a principio quælibet tribus habuit ſibi ſortem ſpecialem, & tamen a principio mãſit diſtinctio iſta, & poſtea nõ, quia poſtquam decem tribus pro maiori parte ductæ ſunt in Aſſyrios, & manſerunt reliquiæ quædam de omnibus tribubus, & terra ipſarum non manſit eis, ſed acceperunt eam Samaritani, quos duxit Salmanaſar de terra Aſſyriorum, ideo coacti ſunt ipſi, qui manſerunt habitare in locis extra ſuas ſortes, & ſic manſerunt vſque ad captiuitatem Babylonis, poſt captiuitatem etiam non potuerũt viri de iſtis tribubus redire in loca ſua, ſed neceſſe erat, quòd manerent in locis aliarum tribuum, cum loca

loca sua occuparētur à Samaritanis, & ideo nihil magis differebat, ꝙ habitarent tunc in Ierusalem, quam in quocunque alio loco terrę Iuda, & Beniamin, cum nullus locus illarum sortium pertineret ad istas tribus. Dicendum tamen, quòd Ephraim, & Manasse habitauerunt in Ierusalem post reditum de Babylone: non quidem tanquam hoc concederetur eis ex priuilegio, sed magis fiebat ex necessitate: nam fuit diuisus totus populus in decem partes, & decima pars redeuntium de Babylone habitauit in Ierusalem, vt patet Neemi. 11. Et quia aliqui de tribu Manasse, & Ephraim fuerūt de ista parte decima, habitauerunt etiam in Ierusalem cum alijs de tribu Iuda, & Beniamin. Item non solum non fuit aliquod priuilegium, quod cōcederetur istis habitare in Ierusalem, sed potius fuit eis magna laus, quia illi, qui sponte se obtulerunt ad habitandum in Ierusalem, a toto populo laudati sunt, vt patet Neemi. 11. scilicet Benedixit autem populus omnibus viris, q se sponte obtulerant, vt habitarent in Ierusalē, & hoc, quia faciebant opus perfectionis. Et sic non fuit contra ius, quòd filij Ephraim, & Manasse habitarent in Ierusalem.

Othei filius Amiud, filij Amrai, filij Omrai, filij Bonni. De filijs Phares filij Iuda, & de Siloni Asaia primogenitus, & filij eius. De filijs autem Zera, Iehuel, & fratres eorum sexcenti nonaginta.

Othei filius Amiud, filij Amrai filij Bonni. Isti fuerunt de stirpe Iuda, & Beniamin, Manasse, & Ephraim, sicut supra dicitur, & tamen non constat, de qua illarum determinate fuerint. Iste Amiud, de quo hic dicitur non est ille Amiud, qui fuit princeps in tribu Ephraim, vt patet Numer. primo, & de hoc supra 7. nam ille fuit in Aegypto ante introitum in desertum: nam filius suus Elisalua fuit princeps in exitu de Aegypto, vt patet Nume. primo, & 7.

De filijs Phares filij Iuda. Iste Phares fuit vnus de illis duobus, quos genuit Iudas ex Thamar nuru sua, vt patet, Gen. 38. & de ista stirpe venit Dauid, & etiam venit Christus, vt patet supra 2. & Ruth 4. & Matth. primo. *Et de Siloni.* Iste Siloni est aliquis vir nobilis in tribu Iuda.

Asaia primogenitus. Intelligendum est, quòd iste Siloni fuit aliquis vir de familia Phares, & tamen non ponitur progenies sua supra, & ab illa descendit Asaia primogenitus eius, & de progenie istius fuerunt aliq nunc habitantes in Ierusalem.

Et filij eius. Idest filij Asaia, qui fuit primogenitus Siloni, habitauerunt nunc in Ierusalem. *De filijs autem Zara.* Iste Zara est, qui vocatur alio nomine Zare, & fuit frater Phares genitus a Iuda, & fuit iste Zare, qui habuit in digito suo filum ligatum, & propter illud vocatus est Zare, aliàs Zarā, idest splendens, vel oriēs, quia filum splendebat, Gen. 38. & de familia istius fuerunt nunc habitantes aliqui in Ierusalem, & fuerunt, qui nominantur hic. *Iehuel, & fratres eorum sexcenti.* Idest habitauit Iehuel in Ierusalem, & fratres sui, idest cognati, & ipse cum cognatis suis, & filij Phares simul fuerunt sexcenti, & nonaginta.

Qui nam fuerunt isti, qui hic nominantur. Quaest. IX.

QVAERITVR qui fuerunt isti, qui nominantur hic, & quō ponitur tam paruus numerus eorū. Respondendum, quòd isti fuerunt illi, qui ponuntur primo Esdrę 2. nam ibi ponit de regressu de Baby-
A lone, & dicitur in principio capituli: Hi sunt filij prouincię, qui ascenderunt de captiuitate, & reuersi sunt in Ierusalem, & Iuda, vnusquisque in ciuitatem suam. Et ponuntur ibi numeri, & nomina eorum, & postea in fine cap. dicitur: Habitauerunt ergo sacerdotes, & Leuitę, & de populo, & cantores, & ianitores, & Nathinnæi in vrbibus suis, vniuersusque Israel in ciuitatibus suis, ita etiam dicitur hic, quòd isti sunt, qui habitauerunt primi in possessionibus, & in vrbibus suis, Israel, & sacerdotes, Leuitę, & Nathinnæi. Cum autem quęritur quomodo ponuntur hic tam pauci, dicendū quòd valde plures ponuntur Esdrę primo cap. 2. nam ibi ponuntur multę summę particulares, & ex omni-
B bus resultat summa populi, scilicet quadraginta duorum millium trecētorum, & sexaginta, vt patet ibidē: hic autem sunt paucissimi. Respondendum est secūdum Nicolaum, & alios tripliciter, vno modo, quòd scriptura aliquando ponit totam summam redeuntiū de Babylone, & aliquando partem illius, & hic dicūt, quòd posuit Esdras partem summę istius, & primo Esdrę 2. ponitur summa, ideo maior est illa, quam ista. Secundo modo dicitur, quòd in Hebræo sunt aliqui viri habentes multa nomina, & aliquando nominant vno eorum, & aliquando alio. Patet hoc in multis, vt in Esau, & Ochozia, & plurimis, ita hic cum interdū mutentur nomina, idem nomē, quòd ponitur in vno loco scripturę nō ponitur in alio. Tertius modus est, quia dato, quòd aliquis non habeat multa nomina,
C idem tamen nomen poterit multipliciter mutari a principio, vel à fine, & sic eadem persona videbuntur esse multę. Primus modus est aliqualiter conueniens, quia potest esse, quòd hic ponatur minor summa, quā prima Esdrę 2. licet ijdem viri sint illi, qui ponuntur hic, & ibi, duo modi sequentes non conueniunt hic, quia illi competūt solum pro diuersitate nominis, ꝗꝙ non ponantur eadem nomina hic, & ibi, sed non cōpetunt pro diuersitate summę. Et hoc etiam nō stat, quia non ponuntur primo Esdræ 2. solum tot nomina, quot hic: nam si ibi ponerentur tot, dato ꝙ essent alia hic, & ibi, posset stare, & tamē ponuntur ibi multa & hic pauca. Dicendū igitur, ꝙ illi, qui ponuntur pri-
D mo Esdræ secundo, sunt illi, qui ponuntur hic, & tamen non ponitur hic tanta summa, sicut ibi, nec etiā eadem nomina, & hoc propter duo, vel tria. Primò, quia potest dici, quòd hic ponuntur soli principes, & tamen primo Esdræ secundo, ponuntur omnes, tam principes, quàm subiecti principibus. Et hoc patet, quia ibi ponuntur quadraginta duo millia, & plus: hic autem ponuntur paucissimi, quia fortè mille, vel pauciores poterant esse principes omnium illorum. Secūdò potest dici, quòd hic solum ponitur de illis, qui habitauerunt in Ierusalem, nam non omnes, qui redierunt de Babylone habitauerunt in Ierusalem, sed quidam eorum: nam totus populus fuit diuisus in decem partes, & vna illarum habitauit in Ierusalem, & aliqui de alijs, qui se sponte obtulerunt ad habitandū ibi: Neemię 11. Et tamē omnes, qui redierunt de Ba-
E bylone, erāt quadraginta duo millia trecenti sexaginta: exceptis seruis, & ancillis: primo Esdrę secundo, ideo poterit hic esse decima pars illorum cum eis, quorum summa hic ponitur, & cum alijs quorum summa nō habetur hic. Tertio potest dici, quòd scriptura aliquando vult ponere summam maiorem, & aliquando minorem, & hic posuit minorem summā, quam primo Esdrę secundo, sicut dicit Nicolaus, & tamen iste modus tertius minus verisimilis est, quam duo præcedentes. Nam scriptura non facit varietatem eiusdem rei in diuersis locis, nisi propter aliquam rationem, & sic tenebitur aliquis de duobus præcedentibus modis.

Porro de filijs Beniamin Salo filius Moſollam filij Odoia filij Aſana, & Iobania filius Ieroham, & Ela filius Ozi filij Mochori, & Moſollam filius Saphatię filij Rahuel filij Iebaniæ, & fratres eorũ per familias ſuas nongentiquinquagintaſex. Omnes hi principes cognationum per domos pátrum ſuorum. De ſacerdotibus autem Ioiada Ioiarib, & Iachin, Azarias quoque filius Helcię.

Porro de filijs Beniamin. Hic ponitur, qui fuerunt nũc habitatores in Ieruſalem de filijs Beniamin, cum ſupra poſitum ſit de filijs Iuda, & Manaſſe, & Ephraim.

Salo filius Moſollam. Iſte Moſollam non eſt, qui infra ponitur: nam ibi ponuntur multi, quorum quidam ſunt de filijs Leui, & alij de filijs Beniamin, & tamẽ à quolibet illorum differt iſte Moſollam, & non venit iſte Moſollam ad habitandum in Ieruſalem, ſed mortuus eſt in Babylone, & filius eius Salo venit ad habitandum in Ieruſalem. Aliàs potius diceretur de Moſollam, quòd de filijs Beniamin ipſe venit, quã quòd venit Salo filius eius.

Filij Odoia. Non eſt iſte, de quo infra dicitur, quia ille eſt de tribu Leui, nec eſt de quo dicĩ ſupra quarto, quia ille eſt de filijs Iudę: iſte autem eſt de filijs Beniamin. *Filij Aſana.* Scilicet Odoia fuit filius Aſana.

Et Iobania filius Ieroan. De quo Ieroan dictum eſt pręcedenti cap. ſed non eſt iſte de quo hic dicitur: iſte Iobania non pertinet ad genus Moſollam, ita quòd ipſe fuerit in linea illa, ſed fuit contemporaneus Salo filio Moſollam, & ambo venerunt ad habitandum in Ieruſalem. Iſte Salo non eſt Salon, de quo ſupra dicĩ, quia ille eſt de tribu Iuda de filijs Phares, iſte autẽ fuit de filijs Beniamin.

Et Ela filius Ozi. Iſte Ela venit etiam ad habitandũ in Ieruſalem cum prædictis, & non eſt iſte Ela, de quo dicitur tertio Regum decimoſexto, quia ille fuit rex Iſrael filius Baſaa, & fuit tempore Aſa regis Iuda: iſte autem non fuit de tribu illa, quia iſte fuit de tribu Beniamin: ille autem fuit de tribu Iſſachar, quia Ela fuit filius Baſaa tertio Regum decimoſexto, & Baſaa fuit de tribu Iſſachar tertio Regũ decimoquinto. iſte Ozi non eſt ille de quo dicitur ſupra ſexto, quia ille fuit de progenie Aaron: iſte autem fuit de progenie Beniamin. Et ille fuit primus, qui in ſtirpe Eleazari priuatus eſt ſummo ſacerdotio, vt ibidem declaratum eſt. Etiã iſte Ozi non eſt Ozi, de quo dicitur Nume. vigeſimoſexto, quia ille fuit filius Gad à quo nominata eſt familia Ozinitarum. Etiam iſte Ela non eſt, qui fuit pater Oſeę vltimi regis Iſrael, quarto Regum decimoquinto & decimoſeptimo, quia ille non potuit eſſe de ſtirpe Beniamin, cum eſſet rex Iſrael, & tribus Beniamin pertinebat ad regnum Iuda.

Filij Mochori. Poteſt hoc intelligi, ꝙ Ozi erat filius Mochori, vel quòd filij Mochori venerunt ad habitãdum in Ieruſalem, ſed primum eſt verum.

Et Moſollam filius Saphatiæ. Moſollam eſt, qui venit ad habitandum in Ieruſalem, & non eſt iſte Moſollã, de quo ſupra dicitur, quia ille fuit filius Odoia: iſte autem filius Saphatię. Iſte Saphatias non eſt ille, de quo dicitur ſupra tertio, & ſecundo Regum tertio, quia ille fuit quintus filius Dauid de tribu Iuda: iſte autem fuit de filijs Beniamin, vt patet ibidem.

Et hi filij Rahuel. Scilicet iſte Saphatias eſt filius Rahuel: aliquando enim ipſe pater Iethro vocaĩ Rahuel, vel Rahuel, vt patet Nume. decimo, & Exo. ſecundo,

F & tertio, & tamen nõ eſt idem iſte, & ille. *Filij Iebaniæ.* Non eſt iſte Iobania, de quo ſupra dicitur, quia ille eſt filius Ieroan, iſte autem non.

Et fratres eorum per familias ſuas. Scilicet iſti fuerunt pręcipui de filijs Beniamin, qui venerunt nunc ad habitandum in Ieruſalem, & cum eis venerunt alij de familijs ſuis, qui vocantur fratres eorum. Et dicitur per familias ſuas, ideſt per diuerſas cognationes. Erant nõgenti quinquaginta ſex, ſicut hic dicitur, & iſti erant viri præcipui inter alios, quia multi alij erant cum iſtis: tamen non nominantur, nec computantur, eo quòd illi non fuerunt pręcipui, ſicut iſti.

Omnes hi principes cognationum ſuarum. Poteſt referri ad quẽlibet de iſtis nominatis, ſcilicet, quòd ipſi erant G principes familiarum, ſiue domorum, & tunc alij, qui ſubticentur vſque ad ſummã, quæ ponitur hic, erunt de illis familijs, licet non ſint principes. Alio modo poteſt intelligi, quòd iſti omnes, ſiue nominati, ſiue non nominati vſque ad ſummam iſtam fuerunt filij Beniamin, & fuerũt principes familiarum, vel cognationum, & tunc habebitur vna de duabus expoſitionibus, quam ſupra dedimus in reſpõſione ad quęſtionem præcedentem, ſcilicet quòd omnes iſti quorum ſumma ponitur hic, fuerunt principes, & illi quorum ſumma ponitur primo Eſdrę ſecundo, fuerunt tam principes, quam ſubditi, ideo ponatur ibi maior numerus, quam hic.

Per domos patrum ſuorum. Ideſt quilibet iſtorum erat H princeps alicuius familię in domo patris ſui, ſcilicet quia à prędeceſſoribus cuiuslibet iſtorum nominata erat aliqua familia, & in illa erat princeps vnus iſtorũ, & ſic de omnibus.

De ſacerdotibus autem. Hic ponitur ſecundum huius partis, in quo agitur in ſpeciali de ſacerdotibus, & Leuitis, & magis agitur hic de eis, quã de omnibus alijs ſimul, & fortè cauſa huius eſt duplex. Prima quia ſtatus ſacerdotum, & Leuitarum erat pręcipuus, quam reliqui populi, cum iſti eſſent miniſtri Dei, & alij non. Secunda cauſa eſt, quia Eſdras erat Leuita, vel ſacerdos, vt aliqui volunt, ideo voluit potius agere de illis, qui pertinebant ad progeniem ſuam, & ſecundum veritatem ipſe erat de progenie ſacerdotum magno- I rum, vt patet primo Eſdrę ſeptimo, & dicitur.

De ſacerdotibus autem Ioiada Ioiarib, & Iachin. Iſti fuerunt ſacerdotes pręcipui, qui de captiuitate redierunt ad habitandum in Ieruſalem. & non eſt iſte Ioiada ille, de quo dicitur quarto Regum vndecimo, qui conſtituit Ioas in regem, quia ille mortuus eſt tempore Ioas regis, vt patet quarto Regum duodecimo, & ſequenti libro capi. decimoquarto, & ſic non potuit vſque ad captiuitatem Babylonis viuere, iſte autem redijt poſt captiuitatem Babylonis in terrã Iuda. Etiã iſte non eſt Ioarib, qui fuit vnus de principibus vigintiquatuor ſortium: nam tempore Dauid fuerunt ſa- K cerdotes diuiſi per vigintiquatuor ſortes, & prima ſors illarum fuit Ioiarib, vt patet infra 34. iſte Iachin non eſt ille, de quo habetur Nume. vigeſimoſexto, quia ille fuit filius Simeon, & ab eo nominata eſt familia Iechinitarum. Iſte autem fuit de tribu Leui.

Azarias quoque filius Helciæ. Iſte Azarias fuit ſacerdos, qui venit in Ieruſalem de captiuitate Babylonis, & non eſt iſte Azarias aliquis, de quo habetur ſupra ſexto, vbi ponuntur multi huius nominis: nam vltimus illorum, qui fuit propinquior captiuitati Babylonis, fuit Azarias pater Saraię, vt patet ibidem, & tamen ille mortuus fuit antequam eſſet captiuitas Babylonis, quia filius ſuus Saraias erat ſummus ſacerdos, quando facta eſt captiuatio, & ipſe occiſus eſt a Nabuchodonoſor in Reblata, quarto Regum vltimo, ideo non poterat ille ire in Babylonem, & poſtea redire, vt monſtraui.

straret in templo Domini post reditum de Babylone: A
potissimè, quia Iosedech filius istius Azarię translatus est in Babylonē, & non redijt, sed Iosue filius eius venit de Babylone, & ministrauit in Ierusalem, vt patet primo Esdræ tertio, vocatur autem iste Azarias filius Elcię, & fuit Elcias iste alius ab illo, de quo dicitur supra sexto, quia ille fuit pater Azarię, & auus Saraię, qui occisus est tēpore Nabuchodonosor, & iste fuit sacerdos tempore Iosię regis, quarto Regum vigesimosecundo. Hoc volunt quidam. Alij autem volunt contrarium, scilicet quod iste Azarias fuit filius Elcię, qui ministrauit tempore Iosię, & sit pater Saraiæ, qui occisus est, & motiuum huius est valde conueniens, quia iste Azarias vocatur supra sexto filius Elcię, sicut hic, & Elcias vocatur hic filius Sellum, qui vocatur B
Mosollam, & Mosollam vocatur hic filius Sadoc, & etiam Sellum vocatur filius Sadoc supra sexto, & Sadoc dicitur, filius Achitob, supra sexto, & hic vocetur filius Meraioth, & idem erit. Si tamen teneatur positio ista, videntur duę difficultates. Prima est, quia non videtur quomodo Azarias potuerit redire de Babylone ad ministrandum in Ierusalem, quia Azarias fuit pater Saraię, & ministrauit in summo sacerdotio ante ipsum, sed ille, qui incipiebat ministrare, semper ministrabat vsque ad mortem, ideo prius moreretȗ Azarias, quam inciperet ministrare Saraias, & tamen Saraias erat summus sacerdos tempore, quo fuit captiuitas Babylonis, primo Regum vltimo. Ideo non poterat Azarias tunc viuere, & a fortiori non poterat redire de Babylone ad ministrandum in Ierusalem. Itē C
patet, quia dato, quòd iste Azarias non moreretur illico, vt inciperet ministrare Saraias, ipse tamen ministraret ante eum, & deinde Saraias tempore captiuitatis Babylonicę esset ad minus plusquam viginti annorum Azarias, quando inciperet ministrare, quia nō poterant aliqui fungi sacerdotio in ętate parua: cum & ipsi Leuitę, qui erant in minoribus officijs non possent consecrari in Leuitas ante annum vicesimū quintum, vel tricesimum, Nume. quarto, & octauo: a fortiori igitȗ summi sacerdotes, qui erant maioris auctoritatis nō ministrarent in ętate paruula, esset igitur saltem viginti annorum, quando inciperet ministrare, & postea filius suus Saraias ministrauit ante capti- D
uitatē Babylonis, quarto Regum vltimo, & etiam ille esset viginti annorum ad minus, & tunc Azarias esset plusquam quadraginta annorum, & postea Iosedech nepos suus ductus est in Babylonem, & ille erat iam vir, quia sic fit mētio de illo, sicut de viro supra sexto. Et sic etiam esset iste ad minus viginti annorum, quādo duceretur in Babylonem, & cōsequenter Azarias esset tunc sexagita annorum ad minus, & postea durauit captiuitas Babylonis per septuaginta annos: Iere. vigesimoquinto, qui sunt centum, & triginta anni, iō quando rediret Azarias in Ierusalem, esset ad minus tot annorum, nullus tamen hominum ad tantam ętatē poterat peruenire illo tempore, & sic dicit Ioseph E
9. Antiqui. quòd post Moysen nullus legitur vixisse annis centum, & triginta, nisi Ioiada sacerdos de quo habetur sequenti lib. capi. 24. Item difficultas est, quia nō potest videri, quomodo Azarias esset in linea summorum sacerdotum, & ipse nō ministraret ante filios suos, vel forte ministraret, & cessaret ab administratione, & deinde per annos plus, quam septuaginta tem- ciperet ministrare.

Item non stat, quia tunc Azarias summus sacerdos duceretur in Babylonē, & diceretur de eo, quod trāslatus esset in Babylonem, & non diceretur de aliquo alio summo sacerdote, cum non essent duo summi sacerdotes simul, & tamen istud dicitur solum de Iosedech: supra sexto, scilicet: Porro Iosedech egressus est, quando transtulit Dominus Iudam, & Ierusalem per manus Nabuchodonosor. Ergo iste Azarias pater Saraię non fuit translatus in Babylonem, nec inde redijt.

Secunda difficultas est, quia non sunt hic eædem generationes omnino istorum, qui ponuntur supra sexto, nam ibi Elcias vocatur filius Sellum, hic autem vocatur filius Mosollā. Item Sadoc vocatur ibi filius Achitob: hic autem vocatur filius Meraioth.

Dicendum igitur videtur, sicut prius dicebatur, ꝙ iste Azarias non fuit pater Saraiæ, sed ille mortuus est multo tempore ante captiuitatem Babylonis, iste autem natus est in Babylone, & postea venit Ierusalem.

B Filij Mosollam, filij Sadoc, filij Meraioth, filij Achitob pontifex domus Dei.

Filij Mosollam. Nec est ille, qui sic vocatur supra sexto, quia ille fuit Leuita, & iste est sacerdos.

Filij Sadoc. Non est iste aliquis de illis, qui vocantur Sadoc supra sexto, quia illi fuerunt sacerdotes multo tempore ante captiuitatem Babylonis: iste autem fuit in ipsa captiuitate, vel pauloante.

Filij Meraioth. Nō est iste, qui sic vocatur supra sexto, quia ille fuit ante Dauid, vt ibi declaratum est, iste autem multo post.

Filij Achitob. Iste Achitob nō est aliquis de illis, qui vocati sunt sic supra sexto, quia vnus illorum fuit de C stirpe Eleazari, alius autem fuit de stirpe Ithamar, scilicet Achitob pater Achimelech, de quo dicitur primo Regum vigesimosecundo, quia illi fuerunt multo tempore ante istum.

Pontifex domus Dei. Idest iste fuit pontifex, siue summus sacerdos in templo.

Quis nam fuerit iste summus sacerdos. Quæst. X.

QVAERITVR circa hoc quis fuit iste summus sacerdos, & quando fuit.

D Respondendum, quòd litera nostra videtur significare, quòd Azarias fuerit pontifex: eo quòd pontifex non potest determinare, vel denominare aliquem istorum pręter Azariam, quia ipse ponitur in recto, & omnes alij ponuntur in genitiuo. Sed tantum stat difficultas quomodo potuerit Azarias esse pontifex, quia in reditu de Babylone Iosue filius Iosedech fuit summus sacerdos, qui vocatur alio nomine Iesus Iosedech, vt patet primo Esdrę tertio, & Aggei primo, & secundo. Iste autem Azarias non potest esse idem cum illo, quia ille fuit filius Iosedech, iste autem fuit filius Elcię.

Item non potest dici, quòd fuerit filius eius: nā aliquis fortè hoc assereret, sed falsum est, quia post Iosue E filium Iosedech non fuit pontifex Azarias in Ierusalem, sed Eliasib, vt ait Iosephus 10. Antiquita. Et declaratum fuit supra 6. in quęstione de omnibus summis sacerdotibus. Dicendum tamen, ꝙ istud potest dupliciter poni vno modo, quòd Azarias fuerit summus sacerdos, & quòd fuerit Iesus Iosedech, qui reuersus est de Babylone, & primus ministrauit post reditum, & cum dicitur, quòd iste differt ab illo, sicut supra producitur. Dicendum quòd idem est, licet vocetur diuersis nominibus, quia sępe consuetum est, ꝙ idem homo diuersis nominibus appelletur, & idem est de patre, & auis eius, quia etiam illi habebunt multa nomina, & nominabuntur hic aliter, quam in alijs locis. Secundo dici potest, quòd iste pontifex nō fuit Azarias, sed Achitob, & quòd fuit pontifex ante captiuitatem

ptiuitatem Babylonis multo tempore, & tūc erit sensus, quòd iste Azarias descendit de progenie istorum sacerdotum, qui nominantur hic, & terminatur progenies in Achitob, quia ipse fuit vir magnę dignitatis: nam cęteri erant sacerdotes simplices, Achitob autē fuit pontifex, & hoc satis stat, quia si aliquis summus sacerdos haberet multos filios per quemlibet illorum posset deriuari vna linea progeniei, & tamen per vnicum filium deriuaretur linea summi sacerdotis, & ideo Azarias descendit per omnes istas generationes à sacerdotibus minoribus vsque ad Achitob, q̄ fuit sacerdos magnus, & non curauit scriptura magis continuare progeniem eius, quia cum sciretur, quòd ille fuerat summus sacerdos, etiam sciretur de omnibus pręcedentibus patribus suis, quòd fuissent summi sacerdotes, & ista positio est multum rationabilis. Si tamen velimus tenere aliam, possumus. Et cum obijcitur, quòd hic ponitur pontifex in recto, & non potest referri ad aliquem alium, nisi ad Azariam, qui est in recto: dicendum, quòd potest suppleri, scilicet pontifex domus Dei, idest & ille fuit pōtifex domus Dei, licet talis modus suppletionis non multum conueniat Latinitati.

Porro Adaias filius Ieroam filij Phasur, filij Melchiæ, & Maasai filius Adiel filij Iezra filii Mosollā filij Mosollamith filij Emer; fratres quoque eorum principes per familias suas mille septingenti sexaginta fortissimi robore ad faciendum opus ministerij in domo Dei. De Leuitis autē Semeia filius Hassub & filij Ezricam, filij Hasebia de filijs Merari. Bachachar quoque carpentarius, & Galal, & Mathamia filius Micha, filij Zechri, filij Azaph, & Obdia filius Semeię, filij Galal filij Idithum, & Barachia filius Aza, filij Elcana, qui habitauit in atrijs Nehophati. Ianitores autem Sellum, et Achub, et Thelmon, et Ahimam, et frater eorum Sellum princeps vsque ad illud tēpus, in porta regis ad Oriētem obseruabant per vices suas de filiis Leui. Sellum vero filius Core filii Abiasaph, filii Core cum fratribus suis, et domo patris sui. Hi sunt Coritæ super opera ministerii custodes vestibulorum tabernaculi, et familiæ eorum per vices castrorum Domini custodientes introitum. Phynees autem filius Elezar erat dux eorum coram Domino.

Porro Adaias. Hic ponuntur Leuitæ, qui venerunt in Ierusalem de Babylone, & vnus princeps eorum fuit Adaias, & iste non est aliquis eorum, qui supra nominati sunt, quia in alijs tribubus illi ponuntur.

Filius Ieroan. Non est iste Ieroan, de quo supra secundo, quamquam ille fuit Leuita, quia iste fuit post captiuitatem Babylonis: ille autem fuit ante tempora Dauid, cum fuerit auus Samuelis prophetæ supra sexto. De isto Ieroan, qui hic ponitur dicendum, quòd mortuus fuerit in Babylone, & filius suus redijt, vel pauco tempore fortè ante captiuitatem Babylonis

F mortuus est in terra Iuda. *Filij Phasor.* Iste Phasor nō est Phasur, de quo dicitur Hiere. 20. scilicet. Et odiuit Phasur filius Eminer. Nam ille fuit sacerdos, vt patet ibidem, iste autem fuit Leuita.

Filij Melchia. Iste autē fuit aliquis Leuita pręcipuus tempore suo, & propter hoc generatio Adaia solum extenditur vsque ad ipsum.

Et Maasia. Iste Maasia Leuita est, sed non fuit ille, qui ponitur supra 6. quia omnes illi fuerunt ante tempus Dauid, & iste fuit post captiuitatem Babylonis.

Filius Adiel. Iste etiam Adiel non est, de quo supra 6. propter eandem causam, quia isti sunt multum posteriores ad illos. Etiam non est ille, de quo supra 5. q̄a G ille non est de tribu Leuitarum, & iste sic.

Filij Iechra. Nomen inusitatum est, & differt Ietra, & Iechra, siue Ietrahaan, quia sępe illud nomen supra ponitur.

Filij Mosollam. Non est iste Mosollam aliquis eorū, qui supra ponuntur, quia illi sunt de alijs tribubns, scilicet de Beniamin, iste autem est de Leui. Etiam non est ille, de quo pręcedenti c. quia eodem modo ille est de tribu Beniamin.

Filij Mosollamoth. Non est nomen vsitatum in scriptura. *Filij Emer.* Non est iste Emer de quo Iere. 20. H quia ille fuit sacerdos, iste autem fuit Leuita.

Fratres quoque eorum. Scilicet non solum isti nominati hic de Leuitis redierūt, sed etiam fratres eorum, idest alij de eadem familia, vel cognatione, & non ponuntur hic, nisi duo principes in omnibus his, scilicet Adaias, & Maasias, quia cæteri non sunt principes, qui venerint in Ierusalem, sed sunt filij eorum isti, & illi mortui sunt ante reditum de Babylone.

Principes per familias suas. Idest isti duo habuerunt fratres alios, idest cognatos in eadem familia Leuitarum, & illi fuerunt principes familiarum, idest cognationum particularium: nam familię propriè sumptę non erant, nisi tres in tota tribu Leui, scilicet Iersonitarum, Meraritarum, Caathitarum, Leui. 3. & de Meraritis nihil dicitur hic, sed infra.

Mille septingenti sexaginta. Omnes isti erant Leuitæ, I qui venerunt ad habitandum in Ierusalem, & fuerūt subiecti illis principibus familiarum, de quibus hic dicitur, vel potest intelligi, quòd omnes fuerint principes familiarum, idest cognationum paruarum, & tamen essent tunc valde paruæ cognationes, cū tot eēnt principes cognationum.

Fortissimi robore. Erant omnes iuuenes in ętate robusta, in qua poterant exercere ministeria sacerdotalia, vel Leuitica quantumcunque grauia.

Ad faciendum opus ministerij in domo Dei. Potest intelligi de Leuitis, vel de sacerdotibus, quia sicut supra dicebatur, & est positio multorum, omnes isti sunt Leuitę: potest tamen dici, quòd sint sacerdotes: cum [illegible] dicatur, de Leuitis autem Semeia: in quo innuitur [illegible] isti, qui hic ponuntur non sunt Leuitæ: satis tamē potest K intelligi de Leuitis, & tunc accipientur Leuitę infra specialiter pro aliqua familia Leuitarum, & siue accipiant, vt sacerdotes, vel Leuitę conuenit eis, quod in domo Dei hic dicitur, scilicet quòd ministrarent in domo Dei: nam Leuitę licet non ministrarent faciendo sacrificia, ministrabant tamen in custodia portarum, & thesaurorum, & aliarum rerum: de quibus infra in [illegible] & infra vigesimotertio, & vigesimoquinto, & [illegible] mosexto: sacerdotes autem ministrabāt in domo Dei, & adhuc magis propriè, quia ipsi faciebant sacrificia, & introibant in templum proprie dictum ad ponendum thymiama super altare, & ad panes propositionis conficiendos, & ad omnia alia ministeria Sanctuarij, quia ipsi proprie ministrabant: Leuitę autem non dicebantur proprie ministrare in templo, sed [illegible]

subministrare sacerdotibus. *De Leuitis autem Semeia filius Assub.* Scilicet illi, de quibus dictũ est supra, erant sacerdotes: isti autem sunt Leuitę, & venerunt in Ierusalem de Babylone: isti principes familiarum, qui habentur hic: si autem velimus intelligere, quòd etiam præcedentes sunt Leuitę, intelligitur, quod hic dicitur de Leuitis, idest de quadam familia Leuitarum speciali. Iste Semeia, de quo hic dicitur non est ille, de quo habetur sequenti libro cap. duodecimo, quia ille fuit tempore Roboam filij Salomonis, vt patet ibidẽ, iste autem fuit tempore captiuitatis Babylonis.

Et filij Ezrichan. Iste Ezrichan non est ille, de quo supra tertio, quia ille fuit filius Iuda: iste autem de tribu Leui. Etiam non est ille, de quo præcedenti capi. quia ipse fuit filius Beniamin, iste autem de tribu Leui. Et dicitur, quod filij Ezricham redierunt in Ierusalem, & ipse non redijt, quia alias non diceretur de filijs Ezricham, non tamen fuerunt posita nomina eorum, sed patris sui, quia fortè ille fuit famosior, quam filij sui.

Filij Asobim. Scilicet Ezricham fuit filius Asobim, & non extenditur generatio vlterius, quia fortè alij non fuerunt viri famosi, vel non oportuit extẽdi plus ad enarrandũ generationem, quia sufficiebat istud ad differentiam istius Ezricham ab alijs inueniendam.

De filij Merari. Merari fuit vnus de filijs Leui: supra 6. & ab eo nominata est familia Meraritarum, Nume. tertio, & quarto, & de ista familia venerunt in Ierusalem isti, qui sequuntur.

Bacachar quoque carpentarius. Iste fuit vnus de redeũtibus de Babylone de stirpe, Meraritarũ, & nõ vocatur carpentarius, quasi ipse carpentarius esset, quia Leuitæ non exercebant huiusmodi officia manualia, sed in domo Domini ministrabãt iuxta ministeria sua, & ista officia per laicos exercebantur: vocatur autẽ carpentarius ex cognomine, sic multi habent cognomina, quę nihil attinent quantum ad rem significatam eis, sed imponuntur ad placitum, sicut nomina propria. Aliter potest vocari iste carpentarius, licet non esset, quia in domo Domini dirigebat carpentarios in opere, vel pręerat eis iubendo quid facerent, & istud est satis rationabile: nam post reditum de Babylone cœperunt Israelitę ędificare templum Domini, & ibi fortè iste pręesset carpentarijs: nam Leuitis cõmittebatur, quod essent prępositi operum: sic enim fuit tẽpore Iosię, quando ipse fecit restaurari templum: nam Sahath, & Abdias erãt præpositi operum de filijs Merari. Zacharias autẽ, & Mosollam erant de filijs Caath; sequenti libro capi. trigesimoquarto, & ita iste tunc esset prępositus carpentariorum.

Et Galal. Nõ est iste Galal filius Obed, qui pugnauit cõtra Sichem, de quo Iudicum nono, qa ille fuit multo tempore ante istum plus, quam sexcentis annis, vt patet computando tempora Iudicum, & Regum intermediorum.

Et Mathania filius Micha. Iste fuit alius de redeuntibus, & non est iste Mathanias, de quo quarto Regum vigesimoquarto, quia ille est filius Iosiæ, qui postea vocatus est Sedecias: iste autem est Leuita. Etiam iste Micha, de quo pręcedenti capi. quia ille fuit filios Miphiboseth, & nepos Ionathæ de tribu Beniamin, vt etiam infra patet. Iste autem est de filijs Leui.

Filij Zechri. Scilicet Micha est filius Zechri, & tamẽ non est iste Zechri, de quo præcedenti capi. quia ille fuit de filijs Beniamin, & iste de Leuitis.

Filij Asaph. Non est iste Asaph de quo supra sexto, quia ille fuit vnus de principibus cantorum tempore Dauid eod. capi. & infra vigesimoquarto: nam a tempore Dauid vsque post captiuitatem Babylonis transierunt tot anni, quot viuere non potuerunt istę pau-

A cę generationes, scilicet tres, quę ponuntur inter Machaniam, & Asaph: nam plures fuerunt, quam anni quingenti, cum supra declaratum sit in quadam quęstione, quòd a tempore, quo Dauid computauit populum vsque ad captiuitatem Babylonis fuerunt anni ad minus quadringenti triginta, & sex, quibus addantur septuaginta anni, quibus durauit captiuitas Babylonis, erunt plus, quam quingenti anni, & tamẽ nõ poterant isti tanto tpe viuere, scilicet Zechri, & Micha, & Mathanaias, qui faciunt tres generationes, quæ non possunt durare trecentis annis, sed intelligendũ est, quòd iste Asaph fuit alius ab illo, & fuit multo tẽpore post.

B *Et Obdia filius Semeiæ.* Iste Obdia fuit alius Leuita rediens de captiuitate Babylonis, & non est iste Obdia, de quo præcedenti capi. nec de quo infra in litera, quia ille est Obdia de filijs Beniamin, iste autem est de filijs Leuitarũ: iste Semeias, de quo hic, non est ille, de quo supra in litera, nec etiam de quo sequenti libro ca. 12. quia ille fuit multo tempore ante istum, sicut dictum est supra.

Filij Galal filij Idithun. Iste Galal non est, de quo supra dictum est, quia ille Galal fuit vnus de redeũtibus in Ierusalem post captiuitatem; iste autem non, sed fuit auus cuiusdam de redeuntibus. Et etiam iste non est ille, de quo Iudicum nono, quia multo tempore prius fuit. Etiam iste Idithun, de quo hic dicitur non C est ille, de quo infra vigesimoquinto, quia ille fuit tẽpore Dauid princeps cantorum, & tamen non poterant esse tam paucę generationes inter Idithun, & istũ Obdiam pronepotem eius, cum fuerint plus quam quingenti anni inter Dauid, & reditum de Babylone: in quo tempore multæ generationes essent, sed fuit alius Idithun multo tempore post illum, quia idem nomen sępe est multorum virorum.

Et Barachia filius Asa. Iste Barachia etiam fuit vnus de Leuitis redeuntibus, & non iste est Barachias, de quo Christus loquitur Matth. 23. quia ille fuit sacerdos cum occisus sit inter templum, & altare, iste autẽ fuit Leuita, vt patet hic, iste Asa non est ille, de quo supra D tertio, quia ille fuit rex Iuda: iste autem fuit Leuita.

Filij Elcana. Iste Elcana non est aliquis de illis, qui habẽtur supra 6. quia vltimus illorũ fuit Elcana pater Samuelis, & tamẽ etiam de illo manifestum est, ꝙ nõ potuit esse iste Elcana, quia inter illum, & istũ necesse est fuisse multos annos, qa à diebus illius Elcana vsq; ad reditum de Babylone essent anni plus, quam sexcẽti, vt patet pręsupponendo computationem supra factam, s. ꝙ à fine regni Dauid vsque ad reditum de Babylone fuerunt plus, quam quingenti, & tamen Dauid regnauit quadraginta annis. 2. Reg. 5. & Saul regnauit totidem ante hoc computando tempora Samuelis cum illo, Act. 13. & antequã inciperet computari principat⁹ sub Samuele, necesse esset, ꝙ Elcana E esset plusꝗ quadraginta annorum, quia filius suus Samuel non inciperet gubernare populum antequam esset annorum viginti, & his simul sumptis erũt plus, ꝗ sexcenti, & viginti anni à natiuitate Elcana vsque ad reditum de Babylone, & in tanto tempore multæ generationes transeunt, ideo non potuit iste esse pater Samuelis.

Qui habitauit in atrijs Nethophati. Potest referri ad Barachiã, scilicet quòd ille habitauit in atrijs Nethophati, idest post reditum de captiuitate fabricato templo habitauit iste Barachias in atrijs Nethophati, idest in quibusdam exedris, vel domibus, quæ erant in atrio templi, & vocabantur Nethophati ab aliquo viro sic nominato, vel potest Nethophati esse nomen loci sic accipitũ infra 11. & 2. Re. 23. cũ dr̃. Eled Nethophatites, & Marianethophatites, s. de vrbe Nethophati, & sic

habitauit

habitauit iste in atrijs Nethophati, idest in domibus vrbis Nethophati: nam Leuitę habitabant per diuersa loca, & poterat esse, quòd iste habitaret in Nethophati, vel potest referri ad Elcana, qui fuit ante captiuitatem Babylonis, & potuit habitare in vrbe Nethophati.

Ianitores autem. Hic ponuntur quædam ministeria Leuitarum, & vnum erat, quòd essent ianitores templi: nam diuisit Dauid ianitores, sicut habetur infra vigesimosexto.

Sellum. Iste fuit princeps ianitorũ, quia erat in porta præcipua templi, scilicet in porta apud domum regis, quę est oriẽtalis, & nõ est iste Sellum, de quo dicitur supra tertio, quia ille fuit vnus de filijs Iosię: Simile patet Iere. vigesimosecundo. etiam non fuit Sellum, de quo supra sexto, quia ille fuit de familia summorum sacerdotum, iste autem fuit de Leuitis, & ille fuit multo tempore ante istum.

Et Achub, & Thelmon. Nomina inusitata sunt: fuerunt tamen isti principes ianitorum.

Et Abymaa. Non est iste Achymaas, de quo supra sexto, & secundo Regum quinto decimoseptimo, & decimooctauo, quia ille fuit summus sacerdos filius Sadoc, iste autem fuit Leuita: etiam ille fuit multo tẽpore ante istum, scilicet plusquàm quingentis annis.

Et frater eorum Sellum. Iste Sellum est de quo supradictum est, & vocatur frater istorum trium, & iste fuit inter ipsos maior,

Princeps vsque ad illud tempus in porta regis. Scilicet fuit Sellum princeps inter alios ianitores, & vsque ad tempus istud obseruabat domum Domini ad portã orientalem, & dicitur in porta regis, non quidem, quòd tẽplum tempore Esdrę haberet aliquam portam, quòd esset porta regis, cum post reditum de captiuitate nõ fuerit aliquis rex vsque ad Ioannem Hircanum, & Aristobolum filium eius, qui fuerũt de stirpe Machabęorum multo post Esdram, sed vocabatur porta regis, quia retinuit nomen primum. Nam antequã ducerẽtur Israelitę in Babylonẽ erat palatiũ regis apud templum, & erat quędam porta atrij templi, per quam intrabatur in domum regis: de ista porta habẽt quarto Regum 11. scilicet. Tertia pars vestrum introeat Sabbatho, & obseruet excubitũ domus regis. Et idem sequenti lib. cap. vigesimotertio, nunc autem cum fabricatum est templum, quod destructum erat, facta est porta vna in loco, in quo erat prius porta regis, & vocata est porta regis, sicut prior.

Ad orientem obseruabant per vices suas. Scilicet isti quatuor principes obseruabant ad portam orientalem: nam licet Sellum esset princeps respectu omnium, tamen adhuc alij tres erant principes Leuitarum ianitorum, & omnes custodiebant portam orientalem templi, sed erant distincti per vices, & sicut erant quatuor principes erant quatuor sortes ianitorum, & seruiebant per quatuor tempora ministrando in custodia portarum, sic enim cantores erant diuisi per vigintiquatuor sortes, seu vices infra 25.

De filijs Leui. Scilicet omnes isti erant Leuitę, & etiã illi, qui sequuntur. *Sellum vero filius Core.* Iste Core fuit, qui perijt absorptus à terra, quia surrexit cõtra Moysen, & Aaron, & cum ipse esset malus, filij sui valde boni, & Deus miraculum fecit ad liberationem ipsorum, ne absorberentur à terra. Nu. 26. & ob hoc magnam laudem habent in scriptura. Non est intelligẽdum, ꝙ iste Sellum fuerit filius Core immediatus, quia iste Sellum ministrauit in templo post reditũ de Babylone, vt patet hic, & tamẽ Core fuit tempore Moysi in deserto, & fuerunt, quasi mille anni inter tempus, quo surrexit ille Core contra Moysen, & tempus redeundi de Babylone, vt patet colligẽdo annos quin-
F gentos, & plus, qui fuerunt a morte Dauid vsque ad reditum de Babylone, vt supra declaratum est, & annos quadringentos, & octoginta, qui fuerunt ab exitu de Aegypto vsque ad principium regni Salomonis, 3. Re. 6. & sic sunt, quasi mille anni, in quibus multę generationes transirent.

Filij Abiasaph. Iste est alius Leuita, nec est pater Core, qui surrexit contra Moysen, quia pater illius fuit Isaar: Numer. decimosexto, sed potest accipi secundum quosdam, quòd iste Core non sit ille, qui surrexit contra Moysen, & tunc dicetur, quòd iste Sellum fuit filius immediatus Core, & nepos Abiasaph, & sa-
G tis rationabile est. Tenendo tamen, quòd iste Core fuerit, qui surrexit contra Moysen dicetur, ꝙ non fuit Abiasaph pater eius, & etiam, quòd dictio filij nõ ponitur in genitiuo, sed est nominatiuus pluralis, & est sensus, quòd etiam filij Abiasaph fuerunt in reditu de Babylone.

Filij Core cum fratribus suis, & domo patris sui. Hic accipitur Core pro illo, qui surrexit contra Moysen, nam posteri sui fuerũt ministri in templo post reditum de Babylone, & dicitur cum fratribus suis, scilicet cum alijs venientibus de alia cognatione, & cum domo patris sui, idest cum tota familia Core, quę vocatur domus, vel potest accipi domus pro cognatione, quę minor est, quam familia.

H *Hi sunt Coritæ super opera ministerij.* Scilicet isti supradicti sunt Coritę, idest familia Coritarum, & dicuntur super opera ministerij, scilicet quia positi erant ad ministrãdum domino in Sanctuario in custodia portarum, sicut infra dicitur. *Custodes vestibulorum tabernaculi.* Vocatur vestibulum pars quędam, quę est ante portã domus, & illam custodiebant Coritę, quia multę portę erant in templo, & in vestibulis earum manebant isti Coritę custodientes. *Et familiæ eorum per vices.* Scilicet familiã Coritarum habebat sub se particulares familias, quia quęlibet cognatio poterat diuidi per minores cognationes, & quęlibet illarũ vocatur hic largè familia, vel possunt vocari familię ipię sortes Coritarum: nam cognatio erat magna, & diuisa est in
I multas partes, vt illę partes per tempora, & vices ministrarent, & quęlibet illarum vocabatur vna familia.

Castrorum Domini custodientes introitum. Idest Coritę custodiebant introitum templi, & vocatur templum castra Domini: vel castrum, quia factum erat ad modum castri propter loci fortitudinem: vnde & aliquando vocatur turris in scriptura: sic enim Michęas vocat illam dicens esse turrem nebulosam, vel turrem gregis.

Phinees autẽ filius Eleazar erat dux eorum coram Domino. Idest iste Phinees erat princeps omnium Coritarum coram Domino, idest in ministrando Domino.

Quis nam fuerit iste Phinees.
Quæst. XI.

K QVAERITVR de isto Phinees, quis erat. Quidam respondent, quod fuit Phinees summus sacerdos, quod patet, quia dicitur, quod Phinees summus fuit filius Eleazar, & tamen Phinees summus sacerdos filius Eleazari fuit supra sexto. Nicolaus autem tenet contrarium, dicens, quòd fuit alius, & hoc probat dupliciter. Primo, quia multum tẽpus fuit inter Phinees summum sacerdotem, & inter reditum de Babylone, quia Phinees fuit in exitu de Aegypto, cum ipse occiderit in deserto Zambri principem tribus Simeon coeuntem cum Madianitide: Numeri vigesimoquinto & tamen ab exitu de Aegypto vsque ad reditum de Babylone fuerant, quasi mille anni, vt supra declaratum est.

Secundo

Secundo patet, quia Phinees filius Eleazari erat Sacerdos, iste autē erat Leuita, cùm esset princeps Coritarum, potest tamē teneri, ꝙ fuerit iste Phinees filius Eleazari summi Sacerdotis, & tunc non est sensus, ꝙ iste Phinees fuerit post reditum de Babylone, & principaretur Coritis, sed ꝙ descendentes ab eo principarentur Coritis, & sic accipitur persona non pro persona, sed dignitate. Ad rationem primam dicendum, ꝙ illa militat, si fortè teneremus quòd Phinees filius Eleazari viueret nunc, cum Iudȩi redirent de Babylone, quia istud non poterat esse, sed dicimus, ꝙ accipitur Phineȩs pro Sacerdotibus suis. Ad secundum dicendum, ꝙ non erat iste Phinees Leuita, sed summus Sacerdos, & cum dicitur, ꝙ erat Leuita, eo quòd prȩerat Leuitis. Dicendum, quòd non stat, quia ipsi Leuitȩ habebant principes de familijs suis, & super eos erant Sacerdotes principes, sicut patet de ordinatione Leuitarum a principio: nam Ithamar filius Aaron erat princeps duarum familiarum Leuiticarū, & Eleazar erat princeps omnium principum Leuitarum, vt patet Nu. 3. & tamen tam Eleazar, quàm Ithamar erant Sacerdotes, & sic Sacerdotes prȩsunt Leuitis, licet non immediatè. Dicendum tamen, quòd licet istud posset defendi, rationabilius est tamen dici, ꝙ iste Phinees non fuerit summus Sacerdos nepos Aaron, sed fuerit aliquis Leuita de familia Coritarum, qui cum cȩteris redijt de Babylone, & fuit princeps omniū, & ratio huius est, quia dicitur hic, quòd Phinees erat dux eorum coram Domino, in quo significatur actuale ministeriū, & tñ non poterat actualiter ministrare ille Phinees tempore reditus de Babylone, ideo non accipitur pro eo. Secundò patet, quia accipitur hic non pro persona, sed pro dignitate Sacerdotali, quæ erat in domo Phinees, non diceretur de Phinees, sed magis de Aaron: nam ipse fuit primus summus Sacerdos: ideo nomen dignitatis significabatur ex persona eius potius quàm ex persona alicuius Pōtificis posterioris, sicut tota natura humana significatur nomine Adam, & non alicuius alterius viri: & tamen dicitur hic de Phinees: ergo accipitur pro persona, & non pro dignitate Sacerdotali. Tertiò patet, quia si acciperetur pro dignitate Sacerdotali non solum Phynȩes esset dux Coreitarum, sed etiam omnium Leuitarum: nam omnes Leuitȩ erant sub potestate summi Sacerdotis, vt patet Nume. 3. & 8. & 18. ideo non diceretur dux Coreitarum, & tamen dicitur dux eorum: ergo non erat summus Sacerdos, sed aliquis Leuita, qui vocaretur Phinees, & fuit in captiuitate Babylonis, & vocatur filius Eleazar: non quidem illius, qui fuit filius Aaron, sed alterius, qui sic vocaretur in familia Coritarum in Hebrȩo dicitur.

Primo Dominus erat cum eo. Et intelligunt Hebrȩi de Eleazaro filio Aaron, & de Phinees filio suo. s. ꝙ prius fuit Deus cum eo, quia a principio fuit bonus, scilicet, quando occidit Zambri principem tribus Simeonis coeuntem cum Madianitide Num. 25. nam tunc Deus promisit ei Sacerdotium sempiternum, eodem cap. Sed postea dicunt, ꝙ Deus recessit ab eo propter aliqua peccata. Intelligendo tamen sic, non est aliqua sententia in his verbis, quia diceretur, quòd Phinees filius Eleazar erat talis cum quo Dominus a principio fuisset, sed istud non erat ad propositum alicuius sentētiȩ superioris, vel inferioris: ideo litera nostra intellexit, ꝙ Phinees filius Eleazar erat princeps istorum coram Domino, & hoc satis colligitur ex verbis literȩ Hebraicȩ: nam vbi ponitur primus in Hebrȩo, litera nostra ponit ducem, quia qui primus est, dux est eorū, quorum est primus: & vbi dicitur, ꝙ Deus erat cum eo, dicit litera nostra, quòd erat coram Deo dux iste, scilicet, quòd in operibus, quæ faciebant coram Domino ministrando iste Phinees erat dux eorum.

Porro Zacharias filius Mosollamia, ianitor portæ tabernaculi testimonij. Omnes hi electi in ostiarios per portas, ducenti duodecim, & descripti in villis proprijs quos constituerunt Dauid, & Samuel videns in fide sua tam ipsos, quàm filios eorum.

Porro Zacharias filius Mosollam. Iste Zacharias erat Leuita, & differt ab illo Zacharia, de quo habetur, quarto Regum decimoquinto, quia ille fuit rex Israel de filijs Iheu: iste autem fuit Leuita post captiuitatem Babylonis, & sic fuit multo tempore post illum. Etiam non fuit iste Zacharias filius Ioiade, quia ille fuit tempore regis Ioas, & ab eo occisus est sequenti lib. cap. 24. iste autem fuit multo tempore post reges Israel, & Iuda. Etiam ille fuit Sacerdos, scilicet, filius summi Sacerdotis, iste autem fuit Leuita. Etiam iste Mosollam non est aliquis de prȩcedentibus.

Ianitor portæ Tabernaculi testimonij. Non erant alij ianitores in porta Tabernaculi, nisi iste. Pro quo sciēdum, quòd Tabernaculum testimonij vocabatur Tabernaculum, quod fecit Moyses in deserto, in quo erat Arca. Et vocabatur sic, quia intra illud erat testimonium, idest, ipsa Arca cōtinens tabulas, in quibus erat lex, & illæ erant testimonium contra Israelitas, istud autem testimonium tabernaculi cessauit postquam fabricatum est templum Salomonis, sicut declaratum est. 3. Regum 6. & tamen ipsa pars interior templi, quæ erat clausa parietibus per gyrum; & insuper vocabulo trito vocabatur tabernaculum testimonij, quia ibi erat arca custodita, sicut in priori tabernaculo Moysi, & in isto tabernaculo erat, nunc vnica porta, scilicet, ad partem Orientalem eius, reliquȩ aūt partes non habebant portam, sicut patet 3. Reg. 6. & apud portam illam erat iste ianitor, erat autē alia pars templi, quȩ vocabatur exterior, in quam intrabant Sacerdotes, & Leuitæ ad ministrandum, & populares ad orandum, & ista vocatur atrium, quæ solum habebat parietes in circuitu, & non tectum, & in ista erant multȩ portȩ per quatuor ventos mundi, & ibi erant multi Leuitȩ custodientes, & de istis dicitur infra, ꝙ erant dispositi ostiarij per quatuor ventos cœli. Erat autem honorabilior custos, qui custodiebat portam tabernaculi siue templi interioris, eo quòd illa erat venerabilior. *Omnes hi electi in ostiarios per portas.* Idest, omnes supra positi fuerunt electi post reditū de Babylone, vt essent ostiarij, & quidā erant in portis atrij, qui erant exteriores, alij verò in portis tabernaculi, scilicet, in porta vnica, quæ erat interior, & fuit facta ista electio per populum, vel per Sacerdotes, qui habebant administrationem super Leuitas, vt supra dictum est. *Ducenti, & duodecim.* Quamquàm hic non exprimantur nomina omnium istorum, tamen exprimitur saltē numerus, scilicet, quod omnes isti simul tam ianitores portarum exteriorum, quàm interiorū erant ducenti, & duodecim. *Descripti in villis proprijs.* Idest assignati erant per villas suas, scilicet, quòd quamquàm habitarent, vt communiter in Ierusalē, tamen non erat ibi habitatio eorum, sed habebant loca, quæ assignata fuerant eis a principio in habitationes, & ibi manebant toto tempore, quo non ministrabant, & cum veniret tempus suum, vt ministrarent, veniebant in Ierusalem ad templum, & q[illegible] mansio sua immobilis non erat in Ierusalem, [illegible]

alijs locis nominabantur capita eorum per alias vrbes, & non per Ieruſalem. Iſti aſſumpti fuerant ianitores tempore Dauid, ſcilicet, quòd ab eo tempore inceperat iſte ordo, ſecundum quem nunc iſti miniſtrabant.

Quos conſtituerunt Dauid, & Samuel videns. Ideſt cōſtituti ſunt in ianitores per Dauid, & Samuelem, qui vocatur videns, ideſt, Propheta, quia temporibus ſuis ſic vocabatur Propheta, primo Regum nono. & non eſt ſenſus, quòd Samuel, & Dauid inſtituiſſent iſtos, quia non potuiſſent tanto tempore viuere, ſed eſt ſenſus, quòd Samuel, & Dauid inſtituerunt ordinem miniſtrandi iſtorum Leuitarum, qui durabat etiam in iſtis, qui nunc miniſtrabant, quamquam multa tempora media intercidiſſent.

In fide ſua. Poteſt intelligi dupliciter, vno modo referendo ad Dauid, & Samuelem, ſcilicet, quòd ipſi in fide ſua, ideſt, in deuotione ſua ſtatuerunt iſtum ordinem: nam fuerunt valde zelantiſſimi circa cultum Dei, & deſiderantes illum ampliare, & ad hoc fecerunt ordinationes Sacerdotum, & Leuitarum. Secundò poteſt intelligi referendo ad iſtos Leuitas, ſcilicet, quòd inſtituti ſunt in fide ſua, ideſt, iſtituti ſunt ad miniſtrandum ſecundum fidem ſuam ita quòd non petatur ab eis ratio miniſtrationis: ſic enim dicitur tertio Regum duodecimo, & quarto Regum vigeſimoſecundo, de præpoſitis operum, quòd non fiebat ſibi ratio expenſarum, ſed in fide pecuniam tractabant, ideſt, committebatur fidelitati ſuę.

An verum ſit, quòd Dauid, & Samuel conſtituerint Leuitas iſtos. Quæſt. XII.

QVAERITVR Quomodo Dauid, & Samuel conſtituerunt Leuitas iſtos, vt miniſtrarent: nam videtur impoſſibile, quia iſtud inſtitutum eſt in fine regni Dauid, quando iā erat ſenex, & plenus dierum, vt patet infra vigeſimo tertio, & tamen tunc mortuus erat Samuel, vt patet primo Regum vigeſimoquinto. ideo non conſtituerunt ambo iſtam miniſtrationem. Aliquis dicet, quòd Dauid, & Samuel conſtituerunt iſtam miniſtrationem a principio, poſtea verò mortuo Samuele Dauid promulgauit eam, cum iam eſſet mortuus Samuel.

Sed dicendum, quòd non ſtat, quia Dauid non poterat cōſtituere iſta antequam eſſet rex: & tamen nūquam fuit rex Iudę, nec Iſrael viuente Samuele, quia Samuel mortuus eſt, quando Dauid fugiebat a facie Saulis, primo Regum vigeſimoquinto. ideo nunquam conſtituerunt ambo iſtud. Nicolaus autem dicit, quòd non conſtituerunt Samuel, & Dauid iſtud, ſed Samuel dedit doctrinam Dauid qualiter deberet iſtud conſtituere. Sed iſtud non ſtat omnino, quia qui ſuadet alteri aliquid conſtituere non conſtituit illud, & ſic non diceretur, quòd Dauid, & Samuel conſtituerunt, ſed quòd Dauid conſtituit. Secundò patet, quia etiam non videtur hoc, quòd Samuel aliquando cōſuluerit Dauid facere iſta, & hoc videtur propter duo. Primò, quia Dauid recepit omnia iſta a Deo reuelante tam ea, quę iuſſit fieri in templo, quàm ordinationes Sacerdotum, & Leuitarum, vt patet infra 28. omnia venerunt ſcripta ad me manu Domini, vt intelligerem vniuerſa opera exemplaris, ideo non opus erat vt quiſquam hominum eum doceret, cùm Deus eum perfecte doceret. Secūdo patet, quia nō videtur aliquod tempus, in quo Samuel conuenienter docere poſſet Dauid iſta, eo ꝙ mortuus eſt Samuel, cum adhuc nondum eſſet rex Dauid, ſed profugus ambularet a facie Saulis, & Sa-

F muel non auderet communicare Dauid ne incurreret ſuſpitionem aliquam, quam conciperet cōtra eū Saul. Sicut patet quando Deus miſit eum ad vngendum Dauid in Bethlehem, non audebat ire illuc, dicens; audiet enim Saul, & interficiet me, primo Regum decimoſexto.

Dicendum ergo videtur, quòd Dauid non habuit conſilium ad hoc a Samuele; nec etiam ambo ſimul ſtauerunt alquando quidquam ſuper hoc, quia nunquam fuerunt ſimul in aliquo tempore, in quo poſſent conſtituere, ſed intelligitur copulatiuè, & non copulatim, ſcilicet Dauid, & Samuel conſtituerunt. i. Samuel prius per ſe conſtituit aliquid circa ordinem Leuitarum, & Sacerdotum, & poſtea etiam
G Dauid ſtatuit alia circa idem, & tunc ſtat verum de vtroque quòd conſtituit iſtud, licet ambo non conſtituerint ſimul. & iſtud rationabile eſt valde: nam de Dauid non eſt dubium quoniam ipſe per ſe ſine Samuele conſtituerit multa circa Sacerdotes, & Leuitas infra vigeſimotertio, & vſque ad finem libri: de Samuele autem ſatis eſt veriſimile, quia ipſe erat Propheta Domini, & per hoc ſciebat quid Deus vellet. Etiam erat princeps populi, quia erat iudex, & tempore ſuo nemo alius principabatur in Iſrael, & ſic poſſet facere quidquid vellet, & non ſolum dum ipſe ſolus erat iudex poterat ſtatuere hoc, ſed etiam tēpore Saulis poterat illud facere, quia Saul quādo fuit bonus obediuit Samueli in omnibus tamquam patri, vt ſatis colligitur primo Regum a ca. nono, vſque
H ad decimūquintū. Item patet efficacius, quia infra vigeſimoſexto, habetur quomodo Samuel, & Saul cōſtituerint Leuitas theſaurarios in tēplo Domini, & per manus eorum conſecrauerint theſauros Domino cum dicitur. Hęc autem vniuerſa ſanctificauit Samuel videns, & Saul filius Cis, & Abner filius Ner, & Ioab filius Saruiæ. Sicut ergo Samuel, & Saul diſpoſuerunt Leuitas in theſaurarios, ita diſponerent de eis ianitores, & quædam alia officia licet nihil iſtorū factum fuerit plenè vſquequo Dauid illa inſtituit, de quibus late infra vigeſimotertio vſq; ad finem libri.

Tam ipſos quàm filios eorum. Ideſt non ſolum Dauid,
I & Samuel ſtatuerunt, quòd illi Leuitę, qui erant tempore ipſorum miniſtrarent in his officijs, ſed etiam quòd omnes poſteriorum miniſtrarent in eiſdem, vt non oporteret quotidie circa hoc fieri nouam ordinationem. Et fiebat hoc in veteri teſtamento vbi officia Sacerdotalia, & Leuitica, conſequebantur progeniem, quia licebat Sacerdotibus, & Leuitis habere vxores, & cum filij legitimi eſſent ex honeſto matrimonio procreati, iuſtum erat, ꝙ ipſi ſuccederent in honoribus patrum: nunc autem ſecus eſt, quia Sacerdotibus, & alijs viris Eccleſiaſticis non licet habere vxores, ideo ſi aliquando filios habuerunt illegitimi ſunt, & ob id indigni ſunt, vt in paternis dignitatibus ſuccedant, cum etiam in ſęcularibus dignitatibus ipſi illegitimi locum ſuccedendi non habeant, & ſic
K poſt reditum de Babylone cęperunt illi miniſtrare in domo Domini in omnibus officijs, quorum patres, & aui miniſtrauerant prius in eiſdem, & ob hoc dicitur, ꝙ ordinatum fuit tam de patribus, quàm de filijs, ſcilicet per omnes ſucceſſiones.

In oſtiis domus Domini, et in Tabernaculo vicibus ſuis. Per quatuor ventos erant oſtiarii, ideſt, ad Orientem, et ad Occidentem, et ad Aquilonem, et ad Auſtrū, Fratres aūt eorū in viculis morabantur, et veniebāt in Sabbathis ſuis de tempore vſq; ad temp⁹.

His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erant super exedras, & thesauros domus Domini. Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodijs suis, vt cum tempus fuisset ipsi mane aperirent fores. De eorum grege erant, & super vasa ministerij: ad numerum enim, & inferebantur vasa, & offerebantur. De ipsis et qui credita habebant vtensilia Sanctuarij, præerant similæ, er vino, et oleo. et thuri, et aromatibus.

In ostijs domus Domini, & in Tabernaculo. Potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd quidam erant Leuitæ ministrantes in custodia portarum atrij, in quo erant multæ portę, & alij Leuitę erant custodientes portam vnicam Tabernaculi, quę erat porta interior, & tunc dicebantur aliqui ministrare in ostijs domus Domini, idest, in ostijs atrij, & alij in Tabernaculo, idest in ostio Tabernaculi, quod vnum erat. Secundò potest intelligi, quòd quidam Leuitæ erāt ostiarij, siue in portis exterioribus, siue in interiori, & omnes isti habebant vnum officium, scilicet, ianitorum, & de istis dicitur: In ostijs domus Domini, idest, quòd seruiebant in custodia portarum totius domus Domini. Alij Leuitę habebant alia ministeria, sicut cantores, qui continuè laudabant Dominum in templo, & isti erant diuisi per vigintiquatuor sortes infra vigesimoquarto: & de istis dicitur, quòd ministrabant in Tabernaculo, scilicet, in atrio, nam nō intrabant Leuitæ in Tabernaculum interius, vbi erat sancta Sanctorum, sed solus summus Sacerdos, etiā non introibant in partem Tabernaculi priorem, vbi erat altare Thymiamatum, & candelabrum, & mensa propositionis, sed Sacerdotes minores introibant illuc ad ministrandum, de quo ad Hebrę. nono. Leuitę autem solum introibant in atrium, & ibi cantabāt, quia tamen isti non manebant in portis custodientes sicut ianitores, sed intra atrium canebant, dicebantur ministrare in Tabernaculo. Et quamquam vtraque expositio sit conueniens, secunda est melior.

Vicibus suis. Idest, ministrabant per vices, & tempora sua: nam erant distributi per familias, & sortes, & vna familia ministrabat vna hebdomada, & alia sequenti hebdomada, & sic continuabatur ministerium inter Leuitas, sicut dicitur infra fratres eorum veniebant in Sabbathis suis de tempore vsque ad tempus.

Per quatuor ventos erant ostiarij. Idest, erant ostiarij dispositi per portas respicientes ad quatuor ventos cœli, & dicitur de quatuor ventis ad significandum totum circuitum Sanctuarij: nam ad quamcunque partem mundi respiciamus necesse est, quòd vertamur ad aliquem ventum, idest, ad partem, de qua solet flare aliquis ventus. Intelligendum autem, quod est hoc verum de portis atrij, quia atrium templi, quod circundabatur muro, & non habebat tectum habebat portas per omnes partes suas, vt populus liberius intraret, & tamen in Tabernaculo non erat nisi vna porta ad partem Orientalem, vt colligitur tertio Regum sexto. ideo isti ianitores, de quibus hic dicitur erant ianitores atrij.

Idest ad Orientem, & Occidentem, & ad Aquilonem, & ad Austrum. Nominat hic quatuor partes mundi oppositas a quibus flant quatuor venti, quos Cardinales appellamus, scilicet, ab Oriente Subsolanus, & ab
A
Occidente Fauonius, & a Meridie Auster, & a Septētrione Aquilo. Alij autem octo sunt collaterales istorum quatuor, quia quilibet illorum habet duos collaterales, & sic efficiuntur duodecim venti flantes a duodecim cardinibus mundi. Nos tamen quatuor illorum communius appellamus, quàm alios, quia alij non sunt tam cogniti apud vulgus, ideo de eis non est aliqua mentio hic.

Fratres autem eorum in viculis morabantur. Scilicet alij Leuitę fratres istorum Coreitarum, qui erant eis similes in officijs, morabantur in viculis, scilicet, per diuersa loca in circuitu Ierusalem, & istud commune erat omnibus Leuitis a principio, quia habitarent in diuersis tribubus: Iosue vigesimoprimo. & supra sexto. Nunc quoque post reditum de Babylone factum
B
est etiam hoc: nam habitabant dispersi per loca sicut prius: pręter illos, qui nunc in Ierusalem habitabant ad replendum vrbem propter causam supradictam.

Et veniebant in Sabbathis suis. Idest, veniebant in Sabbathis ad ministrandum: omnis enim ministratio incipiebat in Sabbatho, & finiebatur in alio Sabbatho. Pro quo sciēdum, quòd istud fuit generale tam apud Sacerdotes, quàm apud Leuitas, quòd ipsi ministrarent de Sabbatho in Sabbathum: istud non fuit tempore Moysi, quia ipse solum statuit de officijs, quæ pertinebant ad Leuitas, & quæ ad Sacerdotes: tamen non statuit an deberent ministrare simul, vel per successionem: Dauid autem instituit istud, distinxit enim Sacerdotes per vigintiquatuor sortes infra 24. & mi-
C
nistrabant eo ordine, quo ibi habentur, scilicet, secunda post primam, & tertia post secundam, & quęlibet ministrabat vna hebdomada incipiens in Sabbatho, & finiebat in die veneris sequenti, & in eadem die veniebat tota illa sors Sacerdotum, cui competebat ministratio sequenti hebdomada in Ierusalem, & ministrabat in Sabbatho, & in tota hebdomada sequenti, & recedebant ad loca sua illi, qui ministrauerant præcedenti hebdomada, & sic succedebant ibi omnes vigesimoquarto sortes Sacerdotū, & illa sors, quę nūc ministraret non ministrabat vsque ad vigintiquatuor hebdomadas, quæ faciunt dimidium annum ferè, & tanto tempore quiescebat quęlibet sors Sacerdotalis
D
in loco suo, & denuo redibat ad ministrandum. Idem modus erat in Leuitis cantoribus: nam distincti erāt per vigintiquatuor sortes, sicut Sacerdotes infra vigesimoquinto: ideo quęlibet sors seruiebat per vnā hebdomadam, & post vigintiquatuor hebdomadas iterum seruiebat. De ostiarijs autem, & alijs Leuitis habentibus officia dicendum est, quòd diuisi etiam erant per sortes, vt patet supra in litera: & tamen quot erant sortes eorum non apparet, sicut de cantoribus: ideo etiam ipsi ministrabant per hebdomadas, sicut cantores incipientes in Sabbathis, & finiebat in eidem. De ista administratione de Sabbatho in Sabbathum habetur quarto Regum vndecimo, scilicet. Tertia pars vestrum introeat Sabbatho, & obseruet excubias domus regis. Tertia autem pars
E
sit ad portam Seir, & tertia pars ad portam, quę est post habitaculum scutariorum, & custodietis excubias domus Messa. Duæ vero partes ex vobis omnes egredientes Sabbatho. Et sic dicuntur intrare Sabbatho, qui veniebant nouiter ad ministrandum Sabbatho: dicuntur egredi Sabbatho, qui die Sabbathi expleta ministratione sua recedebant de templo; idem patet sequenti lib. c. 23. scilicet, tertia pars vestrū qui veniunt ad Sabbathum Sacerdotum, & Leuitarū, & ianitorū erit in portis. Et sic patet, quod oēs ministrationes Sanctuarij, tā Sacerdotum, quàm Leuitarū incipiebant Sabbatho, & finiebant Sabbatho. *De tēpore vsque ad tempus*. Idest istud fiebat per diuersitatem tēporum,

Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

quia de longo tempore ad longum tempus veniebat
ministratio cuilibet sorti Sacerdotum, & Leuitarū,
quia de Sacerdotibus, qui nunc ministrabat nō debe
bat ministrare vsq; ad vigintiquatuor hebdomadas,
& ita erat de cantoribus, de alijs autem Leuitis nō ap
paret quantum tempus haberent inter ministratio-
nem, & ministrationem, eo quòd nesciretur quot
erant sortes ipsorum. *His quatuor Leuitis creditus erat om-
nis numerus ianitorum.* Idest, His quatuor Leuitis su-
pra nominatis erant crediti, idest commendati,
vel dati omnes alijs ianitores, quia isti quatuor erant
principes illorum, & isti sunt Sellū, & Acub, & Thel-
mon, & Achiman, vt patet supra in litera.

Et erant custodientes exedras, & thesauros domus Domini.
Idest isti ianitores non solum custodiebant portas tē
pli, vt non introiret aliquis immundus, vel cui nō cō-
peteret introire, sed etiam custodiebant exedras, idest
quasdam paruas domos: istę enim erant in circuitu tē
pli intra atrium, & in eis erant thesauri templi, & ve-
stes Sacerdotum, & Leuitarum, cū quibus ministra-
tio fieri debebat, & etiam in domibus illis morabant
Sacerdotes, & Leuitę eo tempore, quo ministrare
debebant: istas autem exedras, & thesauros recondi-
tos in eis custodiebant isti ianitores, quia sicut quidā
volunt, ijdem erant ianitores, & custodes thesaurorū
sed an hoc verum sit infra 25. declarabitur.

*Per gyrum quoque templi Domini morabantur in custodijs
suis.* Ponitur locus habitationis istorum ostiariorū,
& dicitur, quòd habitabant per gyrum templi. s. intra
atrium in quibusdam domibus, quę coniunctę erant
muro templi per circuitum, & illę vocantur exedrę:
& in eis manebant per noctem, vt clauderent portas
templi a parte interiori, & quando opus esset illas ape
rirent in aurora, & dicitur in custodijs suis. i. in domi-
bus assignatis custodibus ad manendum, & illę vocā-
tur exedrę, vel dicitur in custodijs, quia habitabant in
tra atrium templi permanentes semper in custodijs,
idest, in actu custodiendi. *Vt cum tempus fuisset ipsi mane
aperirent fores.* Ista est causa quare morabantur custo
des intra atrium. s. quia si morarentur extra, non pos-
sent venire tam promptè ad aperiendum ostia tem-
pli quocūque tempore opus esset aperiri, sicut si ma-
nerent in templo, potissime, quia necesse erat aliquos
manere semper per noctem intra templum, eo quòd
Sacerdotes faciebant quotidie sacrificium matutinū
& vespertinum, quia istud erat iuge, vt patet Exo. 29.
& Num. 28. Sacrificium tamen vespertinum incipie
bat cremari ab occasu Solis, & durabat tota nocte vs
que ad ortum Solis, vt patet Leuit. 6. ideo oportebat
Sacerdotes ibi esse tota nocte ad disponendum sacri-
ficia ista in altari. In Hebræo dicitur, quolibet mane,
quolibet mane ipsi super clauem. Et est sententia de
curtata, & barbara, & dicitur bis quolibet mane, ad
significandum continuitatem, & loco huius litera no
stra plenè posuit, vt cum tempus esset, ipsi mane ape-
rirent fores. Et satis significat hoc litera Hebraica, sci
licet, ipsi super clauem, idest, ipsi habebant potestatē,
& officium aperiendi quolibet mane, & quolibet ma
ne, idest, in tempore, & potissimè dicitur de mane, qa
portę aperiebantur in aurora, per diem autem non
claudebantur.

De horum genere erant, & super vasa ministerij. Idest nō
solum Coritę custodiebant portas, sed etiam de gene
re eorum erant aliqui, qui custodiebant vasa ministe
rij. Considerandum est, quòd in templo erant ma-
gni thesauri auri, & argenti, & lapidum preciosorum
ad fabricandum vasa pro ministerio Domini, & etiā
ad emēdum de thesauris, id quod opportunum esset
templo Domini. Alia autem erant in templo Do-
mini, quæ non propriè erant thesauri, cum non esset
F massa auri, & argenti, vel aliarum rerum preciosarū,
sed erant vasa fabricata ad quotidianam ministratio-
nem in templo. Prima vocabantur thesauri domus
Domini, & secunda non. Prima etiam custodieban
tur in locis magis secretis, quia non oportebat ea ad
ministrandum educi. Secunda autem non erant in
tam secreta custodia cum deberent pręstari ad quoti
dianā administrationem: & de istis dicitur hic, quòd
quidam de genere ianitorum tenebant ea, & non ap
paret ex hoc an ianitores custodirent thesauros, quā
quàm appareat, quòd de genere ipsorum erant, scili-
cet, de genere Coritarum, & sic potest stare, quòd nō
essent ijdem thesaurarij, & ianitores.

*Ad numerum enim inferebantur vasa, & offerebantur de
G ipsis.* Ponit modum, quo isti thesaurarij se habebant
circa administrationem officij sui in istis vasis, scili-
cet, quòd ad numerum recipiebant ea, & ad nume-
rum offerebant. Quando enim aliqua vasa a summo
Sacerdote nouiter dabantur istis thesaurarijs, recipie-
bant ea ad numerum, & tenebantur dare rationem
de illis summo Sacerdoti, quomodocunque peterēt,
& etiam ipsi quomodocunque dabant illa Sacerdoti
bus ad ministrandum dabant ad numerum, vt tene-
rentur Sacerdotes reducere eis eadem vasa: quando
enim thesaurarij recipiebant a summo Sacerdote di-
cebantur vasa inferre, quando verò dabant ea thesau
rarij Sacerdotibus ad ministrandum, dicebantur of-
ferri.

Et qui credita habebant vtensilia Sanctuarij. Idest the-
H saurarij, qui habebant commendata vasa Sanctuarij,
vocantur vtensilia ab utēdo quęcunque ad vsum p-
tinent, & ideo omnia supellectilia vocantur vtensi-
lia, quia ad vsum pertinent, & maxime competit
hoc vasis.

Præerant similæ. Ponitur quid pertinebat ad offi-
cium thesaurariorum, scilicet, nō solum custodiebāt
ipsi vasa aurea, & argentea, & ęnea, quę pertinebant
ad ministrationem Sanctuarij, sed etiam custodie-
bant similam, idest, farinam, & oleum, & vinum, &
thus, & aromata. Nam oportebat ista esse in tem-
plo ad quotidianam ministrationem, & ab aliquo cu-
I stodiri debebant, & non competebat hoc alicui ma-
gis quàm thesaurario.

*Ad quid ea, quæ hic ponuntur pro templo Domini
erant. Quæst. XIII.*

QVAERITVR Ad quid erant ista, quæ ponū
tur hic pro templo Domini.

Respondendum est, quòd ista quinque
erant necessaria ad ministrationes Sacerdo
tales. Erant enim ministrationes multæ, quę decla
ratę sunt Numeri decimooctauo. potissima autem
ipsarum erat oblatio sacrificiorum, & ad istam requi
rebantur multa: primum erat ipsę carnes, quę offere-
bantur: nam occidebantur aliqua animalia, & crema
bantur supra altare secundum partem, vel totaliter
K secundum modos diuersos sacrificij, scilicet, holo-
causti, & hostiæ pacificę, & pro peccato, de quo-
rum cęremonijs habetur Leui. primo, & tertio, & 4.
& 5. & 7. istud autem nō pertinebat ad thesaurarios,
scilicet, custodire animalia, quę offerenda erant, quia
ista custodiebantur in agris. Secundum erat perti-
nens ad sacrificia, quod vocabatur libamentum: nā
cum omni sacrificio pacifico, & cum holocausto li-
bamentum dandum erat: Numeri decimoquinto.
Istud autem libamentum continebat quinque, scili-
cet, similam, vinum, & oleum, & sal, & thus. Tria pri
ma dabant cum mēsura: nam in maioribus sacrificijs
ponebatur plus de istis, & in minoribus minus, vt
patet

patet Numeri 15. de duobus secundis, scilicet, thure,
sale, ponebantur ad voluntatem offerentium: nam
cum de istis parum dandum esset, non erat numerus,
nec mensura, de his duobus patet Leuit. 2. Hæc au-
tem omnia necesse erat seruari in Sanctuario, cùm
esset quotidianus vsus sacrificiorum, ideo thesaura-
rij ista seruare debebant, sicut, & ipsi quotidie dabant
vasa Sacerdotibus ad ministrandum, ita & simul da-
rent similam, vinum, oleum, & thus, & sal, sine qui-
bus non poterant ministrare. Nihil tamen dictum
est hic de sale, quia fortè Scriptura non curauit, & ta-
mē sal erat maximè necessarium in omni sacrificio,
vnde alia libamenta non dabantur in omnibus sacri-
ficijs: sal autem ponebatur in omnibus: sic patet Le-
ui. 2. scilicet. Non auferes sal fœderis Dei tui de sacri-
ficio tuo, in omni oblatione offeres sal. Erat autem
alia ministratio Sacerdotum ponendo panes super
mensam propositionis de Sabbatho in Sabbathum,
vt patet infra in litera; & Leuit. vigesimoquarto. Et
fiebant panes illi de simila, quorum modum posui-
mus Leuit. vigesimoquarto. Et ob hoc oportebat,
quòd Sacerdotes haberent similam, de qua confice-
rent illos, & istam tenebant thesaurarij templi. Alia
ministratio erat componere quotidie lucernas in cã-
delabro bis in die, scilicet, in mane, & vespere: Exodi
trigesimo. & hoc fiebat ponendo oleum in vasis lam
padum, & locando lichnum, ideo ad hoc thesaurarij
custodire debebant multum de oleo.

Alia ministratio erat Sacerdotum, scilicet, quòd
ponerent quotidie incensum super altare thymiama
tum mane, & vespere: Exodi trigesimo. Et ad hoc
oportebat, quòd multa aromata custodirentur in tē-
plo, de quibus cremarentur in altare, vel vt ex illis
cum alijs speciebus fieret thymiama: nam thymia-
ma componebatur ex multis, & omnia illa vocan-
tur generaliter aromata. De pondere autem illo-
rum, & modo confectionis habetur Exodi trigesi-
mo. etiam ponebant Sacerdotes super panes propo-
sitionis thus, vt declaratum est Exodi vigesimoquin-
to, & Leui. vigesimosexto. & ad hoc oportebat, quòd
multum thus haberent thesaurarij templi, & istud
etiam intelligebatur nomine aromatum. Ponuntur
autem hic quinque, & tamen sunt sex, quia subtice-
tur sal, & quędam eorum sunt ad multas ministratio
nes, alia vero ad vnicam: nam simila ad duas mini-
strationes erat, scilicet, vt de ea poneretur in quoli-
bet sacrificio holocausti, & pacifico: Numeri decimo
quinto. Secundum erat, vt de ea formarentur pa-
nes propositionis a Sacerdotibus: Leuit. vigesimo-
quarto. oleum autem erat ad ministrationes duas.
Prima erat in sacrificijs: nam ponebatur oleum cum
quocunque holocausto, & hostia pacifica: Numeri
decimoquinto. secunda erat in collocatione, & dispo
sitione candelabri, cum Sacerdotes quotidie infunde
rent oleum in lampades. Tertia ministratio erat, li-
cet rara, ad conficiendum vnguentum, quod vocatur
oleum vnctionis, quo vngebatur summus Sacerdos,
& reges, & vasa Sanctuarij antequam applicarentur
sacrę administrationi. Sic enim iussit Deus a princi
pio totum Tabernaculum, & omnia vasa eius vngi,
& sic factum est, vt patet Exodi trigesimoprimo, &
quadragesimo, & septimo. Nume. Vinum autem ad
vnicam ministrationem necessarium erat, quia solū
de illo ponebatur in sacrificijs. Numeri decimo-
quinto, potest etiam esse alia ministratio olei, & simi
lę, quæ quodammodo reducitur ad prædictas. scilicet
quod faciebant lagana, & colyridas, & alia genera pa-
num frixorum in sartagine, de quibus Leuit. secūdo,
& septimo. de his etiam dicitur infra in litera, quod
Sellus erat pater Mathathię Corite, qui erat princeps
Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

A eorum, quę frigebantur in sartagine. Oleum etiam
ad eandem ministrationem erat, quia simila frigeba-
tur in oleo, & sic cuilibet istorum respondebant mul
ti vsus. Aromata autem erant necessaria ad multas
ministrationes, prima erat ad hoc, quòd cremaretur
in sacrificio thus, & cum ipsis carnibus, vt tolleret
malum odorem, & ideo in omni sacrificio offerebatur
tur thus, nisi fuisset sacrificium ignominiosum sicut
erat illud quod fiebat ad ostensionem veritatis Zelo-
typi: Numeri quinto. Secunda erat, vt poneretur,
& maneret semper thus super panes propositionis
in mensa, vt patet Leuit. vigesimoquarto. Tertia erat
ad hoc, quòd poneretur in confectione thymiama-
tis, quia ibi erant multę species, de quibus erat thus:
Exodi trigesimo. Quarta erat ad conficiendum oleū
B vnctionis, quia illud fiebat ex varijs aromatibus, vt pa
tet eodem capitu. omnia ergo ista custodienda erant
in templo a thesaurarijs pro istis ministrationibus.
Sed obijcietur, quòd istud nō erat necessarium, quia
quandocunque aliquis offerebat sacrificium, ipse etiā
offerebat libamenta, scilicet, vinum, oleum, & similā,
in mensura certa: Numeri decimoquinto. ipse etiam
offerebat simul sal, & thus, Leui. 2.

Respondendum, quòd sicut sopra dictum est ea,
quæ ponuntur hic non solum proficiūt ad sacrificia,
sed etiam ad multa alia, ideo licet aliquo modo ipsi
populares darent ea, quę necessaria erāt in sacrificijs,
quando offerebant: illa tamen non darentur pro alijs
ministrationibus, quia ipsi nullam aliarum faciebāt:
C ideo pro illis necesse erat seruari ista in Sanctuario, sci
licet, pro panibus propositionis, pro necessitate lucer
narum, pro oblatione thymiamatis in altari, & pro cō
fectione olei vnctionis, & thymiamatum.

Aliter adhuc dicendum, quòd etiam populares non
prouidebant sufficienter in his pro sacrificijs: nam sa-
crificia erant duplicia, quędam erant spontanea, &
alia erant ex necessitate. Spontanea fiebant a populo,
& in his ipsi populares dabant omnia necessaria: alia
autem erāt sacrificia ex necessitate. & ista adhuc erāt
duplicia, quædam erant sine temporis determinatio-
ne, alia autem in temporibus determinatis. Prima
dabantur a populo, & illa non oportebat per Sacerdo
D tes recipere, quę necessaria erant: sic erat de sacrificijs
pro peccato secundum diuersos modos: Leui. 4. & 5.
& sacrificia ad emundationem, sicut sacrificia pro pa
rientibus: Leui. 12. & pro emundatione leprosorum:
Leui. 14. & pro emundatione fluentium semine, &
mulierum fluentium sanguine extra tempora men-
struorum: Leuit. decimoquinto. ad hæc omnia tene
bantur populares quando talia peccata, & delicta fie
rent, vel tales emundationes inciderent, & tamen
nō erat tempus certum, in quo ista fieri deberent: cū
per accidens esset, quòd aliquis incideret in tales
immunditias, quibus deberet mundari per sacrifi-
cia.

Alia erant sacrificia necessaria & determinati tem-
poris, & istorum quædam erant iugia, scilicet, sacri
E ficium matutinum, & vespertinum, quę quotidie
offerebantur in vespere, & in mane: alia erant, quæ
offerebantur certis diebus, sicut sacrificia Sabbatho-
rum, & Kalendarum, & Phase, Azymorum, & Pente
costes, Clangoris, & Expiationis, & Tabernaculorū,
de quibus Numeri vigesimooctauo, & vigesimono-
no. & in his quamquam offerrentur aliqua sacrificia
spontanea, quæ essent similia istis, nunquam cessabāt
ista, vt patet ibidem, & tamen ista non fiebant a popu
lo, sed de expēsis templi, ideo oportebat, quòd etiam
pro istis sacrificijs, quę multa erant Sacerdotes habe-
rent recondita in templo omnia necessaria, & ista cu
stodiebantur a thesaurarijs.

Filij autem Sacerdotum vnguenta ex aro matibus conficiebant. Et Mathathias Leuites primogenitus Sellum Coritæ, præfectus erat eorum, quæ in sartagine frigebantur. Porro de filijs Caath fratribus eorum, super panes erant propositionis, vt semper nouos per singula Sabbatha præpararent,

Filij autem Sacerdotum. Hic ponitur vnum officium Sacerdotum, scilicet, conficere vnguentum ex aromatibus, nam Leuitę, qui erant thesaurarij, custodirent omnia, quę supra dicta sunt: non faciebant ipsi aliquid de eis, sed Sacerdotes faciebant omnia hæc, ideo ipsi accipiebant ista aromata, & miscebant ea in pondere, & proportione, de quibus Exo. 30. & conficiebant inde oleum vnctionis, quod vocatur hic vnguentum. Etiam conficiebant Thymiama, quod erat alterius modi, scilicet, tamquam puluis minutissimus. Exo. 30.

Vnguenta ex aromatibus conficiebant. Aromata vocantur large omnes illę species odoriferę, ex quibus fiebat mixtio, vt fieret inde oleum vnctionis, vel thimiama, quia omnium istorum confectio pertinebat ad Sacerdotes, & hoc erat propter dignitatem istorum, & non licebat alicui hominum facere vnguentum talis compositionis, vt eo vngeretur, nec tale thimiama, vt eius odore frueretur sub pœna mortis: vt patet Exo. 30. & ista etiam videbatur alia causa, quare solis Sacerdotibus licebat conficere thimiamata, & vnguenta, scilicet, ne alij assuefacerent se ad faciendum talem compositionem, & aliquando pro seipsis facerent, vt patet Exo. 30. in sententia: nam ea quę homo frequenter facere solet faciliter inclinatur ad faciendum: & sic si ista facerent populares, interdum postea vellent pro se facere.

Et Mathathias Leuites. Non est iste Mathathias pater Machabęorum, quia ille multo tempore post istū fuit, quia iste fuit in reditu de Babylone, Machabei autem fuerunt plusquam per trecentos annos postea, vt colligitur per Iosephum 10. & 11. & 12. Antiqui. Etiam quia iste Mathathias fuit Leuites, idest, de officio Leuitarum: Mathathias autem pater Machabęorum fuit Sacerdos: nam tres filij sui, scilicet, Iudas, Ionathas, & Simeon, successiuè fuerunt Sacerdotes, vt patet per processum primi Machabęorum.

Primogenitus Sellum Coritæ. Iste Sellum erat ille, de quo supra dictum est, quòd fuit filius Core, & quia iste Mathathias fuit primogenitus patris sui Sellum fuit princeps inter fratres suos.

Præfectus erat eorum, quæ in sartagine frigebantur. Idest habebat curam de omnibus illis, quæ frigebantur in sartagine ad necessitates templi. Pro quo sciendum, quòd in Sanctuario fiebant diuersa genera panum ad offerendum cum sacrificijs: nam fiebant lagana oleo lita, etiam fiebant coliridę, quę erāt frixę in oleo & etiam panes de simila perfundebantur oleo: Leui. 2. & 7. & istud fiebat potissime in sacrificijs pacificis: Leui. 7. & quando populares offerebant ista sacrificia dabant cum eis istos panes frixos: Leui. 7. quia tamen interdum debebant fieri sacrificia de sumptibus templi, & pro eis erant necessaria varia genera panum frixorum: oportebat, quòd Sacerdotes, vel Leuitę frigerent ista in sartagine, & ad faciendum ista erat positus princeps Mathathias Corita.

Porro de filijs Caath fratribus eorum super panes erant propositionis. Vocantur filij Caath omnes Leuitæ, qui erant de stirpe Caath pręter Coritas: nam de stirpe Caath descendit Aaron de cuius progenie fuerunt

F Sacerdotes, & isti non computantur inter Leuitas:
descenderunt etiam præter Sacerdotes quatuor fa-
milię, scilicet, Amramitarum: Iessaritarum, Ozieli-
tarum, Hebronitarum: Num. 3. & oēs isti erant Le-
uitę simplices, & isti erāt super panes propositionis .i.
habebant curam de illis: vocātur autem panes propo
sitionis, quia proponebant corā Dn̄o: nā erat quędā
mensa aurea intra templum antę sancta Sanctorum,
vbi Deus habitare dicebatur, & super mensam illam
erant semper duodecim panes magni in memoriam
duodecim filiorum Israel: Leui. vigesimoquarto: &
quia ponebantur ibi quasi coram Domino vocantur
panes propositionis: Hebręi autem vocāt illos panes
facierum, & dicunt, quòd istud erat, quia illi panes ex
G vtraque parte habebant eandem faciem, quia non
erant facti in clybano, in quo pars inferior adurere-
tur, vel contraheret nigredinem, sed erant facti in q-
busdam vasis de ferro, sicut fiunt hostię, & sic contra
hebant eandem faciem ex vtraque parte, sed falsum
est, vt probatum fuit Leui. vigesimoquarto, & primo
Regum 21. sed vocantur panes facierum, idest, fa-
ciei, quia coram facie Domini semper sunt in men-
sa propositionis, & istud est quod accepit litera no-
stra vocando panes propositionis, scilicet, quia propo
nuntur coram facie Dei.

Vt semper nouos per singula Sabbatha præpararent. Idest
ad officium istorum pertinebat hoc. Modus autem
erat, quòd qualibet die veneris ad vesperum coque-
bantur isti panes propositionis, qui semper erant duo
H decim, & in eodem die ad vesperum, vel in aurora
diei Sabbathi ponebantur recentes super mensam
propositionis, & manebant ibi per septem dies vsque
ad diem veneris sequentem, & ponebantur tunc: po-
nebanturque in mensa propositionis, & auferebātur
duodecim panes priores, qui iam erant duri, & illi
pertinebant ad cibos Sacerdotum, vt patet Leui. vige
simoquarto, & iste modus fiebat per omnia Sabba-
tha. Erant autem illi panes tam sacri, vt non liceret
alicui comedere de illis, nisi Sacerdotibus, vt patet
Matth. 12. & Mar. 2. & Luc. 6. & tamen in necessitate
nimia Abimelech Sacerdos dedit de illis ipsi Dauid
I fugienti a facie Saulis primo Regum vigesimopri-
mo. de cęremonijs autem istorum panum, & de om-
nibus quę eos tangunt declaratum est satis Leui. 24.
& 1. Regum 21.

An verum sit, quòd Mathathias Corita præesset ijs quæ frigebantur in sartagine. Quæst. XIIII.

QVAERITVR Quomodo dicitur hic, quòd
Mathathias Corita præerat ijs quę frige-
bantur in sartagine, & quòd filij Caath ha-
bebant curam de panibus propositionis: nā
omnia ista pertinebant ad Sacerdotes: patet de pani-
bus propositionis, vbi iubetur, quòd Aaron, & filij
sui coquant illos: de ijs autem quę frigebātur in sar-
K tagine patet infra 23. Respondendum, quòd circa pa
nes propositionis, & ea quę frigebantur in sartagine
considerabantur duo: primum erat, quòd materialia
eorum in templo seruarentur. Secundum erat, ꝙ pa-
nes formarentur, vel ꝙ in sartagine frigerentur. Pri-
mum istorum pertinebat ad Leuitas, quia ipsi erant
thesaurarij: de hoc dr̄ supra in litera, ꝙ qui credita ha
bebant vtensilia Sanctuarij pręerant similę, & vino
oleo, & thuri, & aromatibus. Secundū pertinebat ad
Sacerdotes: de hoc patet infra 23. s. Sacerdotes autem
super panes propositionis, & ad similę sacrificium, &
ad lagana, & azyma, & sartaginem, & ad torrendum,
& super omne pondus, atque mensuram, scilicet,
Sacerdotes erant super panes propositionis, quia
ipsi

ipsi conficiebant eos, & coquebant, vt postea ponerent in mensa propositionis, etiam erant super sacrificium similę, idest, habebant curam de oblatione, quæ fiebat de simila, quia ipsi debebant accipere de illa quantum oportebat, & coquere, vel frigere, vel sic offerre, sicut requirebant cęremonię. erant etiam super lagana, quia lagana sunt quędam genera panum, quæ offerebantur cum sacrificijs, de quibus declaratum est Leui. secundo, & septimo. ista lagana coquebant, vel frigebant Sacerdotes. etiam ipsi erant super Azyma, quia ad eos pertinebat facere panes Azymos, qui interdum necessarij erant pro sacrificijs, vt patet Leui. septimo. etiam erant super omne pondus, & mensuram, idest, ad eos pertinebat accipere de quolibet libamento certam mensuram, sicut habetur Numeri 15. etiam accipiebant pondus certum de aromatibus, & alijs rebus ad compositionem thymiamatis, & oleum vnctionis: erant etiam super sartaginem, idest, ipsi frigebant omnia, quę in sartagine frigenda erant: erant etiam ad torrendum, quia torrere debebant in clybano, vel in craticula interdum panes, sicut habetur Leui. 2. omnia ergo hæc ad Sacerdotes pertinebant, & Leuitę non poterant se intromittere de aliquo istorum, cum autem dicitur hic, quòd Mathatias Corita erat princeps eorum, quę in sartagine frigebantur: non est sensus, quòd ipse frigeret illa, vel Leuitę, qui erant sub potestate sua, sed Sacerdotes hoc faciebant: & tamen habebat ipse curam omnium, quæ frigebantur in sartagine, quia debebat dare similam determinato tempore, & oleum ad frigendum quãtum necessarium esset de quolibet, & istud erat ministerium, quia cum multi Leuitę essent thesaurarij quibusdam committebatur simila, & oleum ad faciendum inde panes frixos, & etiam ipsi habebant vasa, in quibus hæc fierẽt, & offerebant omnia parata Sacerdotibus, quando ipsi deberẽt frigere aliquid in sartagine, & Mathathias Corita habebat curam præcipuam de istis, ideo dicebatur præfectus eorum, quę frigebantur in sartagine, alij thesaurarij tenebant similam necessariam ad faciendum panes propositionis, & alios panes, qui in clybano, vel craticula torrebantur Leui. 2. & isti erant filij Caath, scilicet, Leuitę, qui erant Ebronitę, Ozielitę, Amramitę, Gessaaritę autem erant ipsi Conitę, ad quos pertinebant quę frigebantur in sartagine. Et cum dicitur hic, quòd filij Caath erant super panes propositionis, vt semper nouos præpararent: est sensus, quod dabant similam, & omnia necessaria ad hoc, quod præpararentur, & tamen ipsi non pręparabant illos, sed Sacerdotes,

Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, vt die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirent.

Hi sunt principes cantorum. Hic non ostenditur quid demonstretur, & tamen debet intelligi de Leuitis, & specialiter de Caathitis, de quibus dictum est: nam de omnibus familijs Leuitarum erant aliqui cantores, vt patet supra 6. nam de familia Caath erat Heman, de familia Gerson erat Asaph, de familia Merari erat Ethan.

Per familias Leuitarum. Scilicet. Quia, in qualibet familia erat vnus princeps cantorum, sicut supra dictũ est domus paruę in circuitu laterum tẽpli intra clausuram atrij templi, in quibus morabantur Sacerdotes, & Leuitę. & etiam erant thesauri templi, vt patet Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

A supra. Non erant autem ibi omnes Sacerdotes, & Leuitę, sed illi soli, qui ministrare debebant tempore suo, sicut semper erat vna sors de viginti quatuor sortibus Sacerdotum in ministerio, & vna sors Cantorum, & alia ianitorum, & alia officialium quorumcũque templi, & cum isti expleuissent hebdomadam ministrationis suę egrediebantur de exedris templi, & ibant ad habitandum in ciuitatibus suis, & alij, qui ministraturi erant sequenti hebdomada morabãtur in exedris, & sic semper erant ibi aliqui habitantes: hoc autem conferebat Sacerdotibus & Leuitis ad magnam munditiam dupliciter, vno modo, quia nõ poterant pollui cum vxoribus, cum non liceret eis B egredi de Sanctuario tempore, quo ministrabant, & vxoribus suis non liceret intrare ad eos, & sic non miscebantur eis: nam si miscerentur efficerentur immundi, & non liceret eis offerre sacrificia, vel ministrare in aliquo genere ministrationis. Alio modo non polluebantur immunditijs, scilicet, communibus, quę solent accidere per contactum, nam existentibus eis in templo, non accidebat, quod tangerẽt aliquid, in quo pollu erentur.

Ita vt die, & nocte iugiter in suo ministerio deseruirent. Ista est causa, quare morabantur per noctem in exedris, scilicet, quia ministrare debebant in templo per C noctem, & tamen si non manerent in exedris, non possent ministrare in die, & nocte: ergo oportebat, quòd haberent domos exedrarum intra atrium templi, in quibus manerent quando ministrabant.

An verum sit, quòd isti ministrauerint per diem, & noctem. Quæst. XV.

Quæritur Quomodo est verum, quòd isti ministrabant per diem, & noctem, ideo oportebat, quod manerent in exedris.

Respondendum, quòd istud refertur tam ad Sacerdotes, quam ad Leuitas quia de omnibus verum est, quòd ministrabant die ac nocte in suis officijs. De Sacerdotibus patet, quia ad eos pertinebat D offerre sacrificia, cremare thymiama, & parare lucernas. Duo autem istorum non exigebant, quòd Sacerdotes manerent intra templum per noctem, quia adolere thymiama, & disponere lucernas candelabri fiebat bis in die, scilicet, in aurora, & in vespere, & eodem tempore fiebat vtrunque, & Sacerdos, qui faciebat vnum, faciebat aliud, vt patet, Exodi trigesimo. & sic non fiebat per noctem aliquid horum: sacrificia tamen fiebant per noctem. Pro quo sciendum quòd quædam erant sacrificia, quę fiebant a populo siue ex necessitate siue sponte, & alia fiebant de sumptibus templi, vt declaratum est supra in quadã quæstione. Prima istorum fiebant semper per diem, & communiter ante prandium, post meridiem autẽ iam transierat hora sacrificiorũ, sicut declaratum est. E tertio Regum decimooctauo, vbi dicitur. Postquam transijt meridies, & illis prophetantibus venerat tempus, quo sacrificium offerri solet. Sic etiam patet quarto Regum tertio, scilicet. Factum est mane quando sacrificium offerri solet. Alia sunt sacrificia de sumptibus templi, & ista sunt duplicia. Prima sunt, quæ non fiunt quotidie, sed in festiuitatibus Sabbathorum, Kalendarum, Phase, Azymorum, Pentecostes, Expiationis, Clangoris, & Tabernaculorum, & omnia ista offerebãtur ante meridiem, vel in meridie, sicut alia communia sacrificia. Secunda erant sacrificia iugia, & ista distinguebantur in matutinum, & vespertinum: matutinum fiebat oriente Sole, & de isto dicitur quarto Regum tertio. Factum est igitur mane quando sacrificiũ offerri solet.

Sacrificium vespertinum offerebatur in occasu Solis: erat enim vnus agnus anniculus, q in quolibet vespere immolabatur, & sacerdos diuidebat illũ in frusta, & minutatim ponebat super altare ad cremandum, vt sic duraret tota nocte crematio illius: sic patet Leuit. 6. scilicet. Hæc est lex holocausti, cremabitur in altari tota nocte vsque mane. Oportebat autem sacerdotem esse præsentem, qui poneret frustatim carnes super altare per totam noctem: ideo sacerdotes necessario morabantur intra atrium templi in exedris. De Leuitis autem ministrantibus idem modus erat. Patet de ianitoribus: nam ianitores debebant claudere ianuas, & aperire quocunque tempore opus esset, ideo manere debebant in atrio in exedris, sicut dicitur supra per gyrum templi morabantur in custodijs suis, vt cum tempus fuisset ipsi mane aperirent fores. De thesaurarijs autem idem patet, & hoc propter duo; primo, quia necesse erat, quòd ad bonam custodiam thesaurorum templi, quę eis commissa erat, ipsi manerent in exedris, vbi erant thesauri.

Secundò patet hoc, quia ipsi thesaurarij habebant vasa quotidianę ministrationis, sicut supra dicitur. s. de eorum gñe erant super vasa ministerij, & isti p noctem ministrabant sacerdotes in sacrificijs, & indigebant istis vasis: ideo oportebat, quòd essent thesaurarij in templo per noctem ad dãdum omnia ista. Etiã ipsi habebant vestes, quibus sacerdotes vtebantur in ministrando, habebãt etiam similam, & oleum, & vinum, & thus, & aromata, & omnia necessaria ad sacrificia, vt patet supra: ideo vt darent ea sacerdotibus p sacrificio, quod faciebant per noctem, oportebat q manerent ipsi in templo. De cantoribus etiam dicẽdum est, quòd morabãtur in exedris, & ministrabãt die ac nocte, quia ipsi cantabant laudes coram Domino: & hoc maxime quando fiebant sacrificia. Et quia per noctem faciebant sacrificium, sicut per diem, cantabant Leuitę per noctem, sicut per diem; & sic omnes ministri Leuitarum, & Sacerdotum per diem, & noctem ministrabant coram Domino, & ideo oportebat, quòd omnes morarentur in exedris tempore ministrationis suę.

An propter puritatem deberent isti in Sanctuario morari. Quæst. XVI.

QVAERITVR Vlterius de alia causa habitationis in exedris, scilicet, propter puritatem, quę requirebatur in ministratione, vt supra tangebatur, an propter puritatem istam deberent morari in Sanctuario.

Respondendum est, quòd sicut morabantur sacerdotes, & Leuitę in templo tempore ministrationis suę propter necessitatem ministrationis, vt declaratum est præcedenti quęstione: ita etiam morabantur ibi propter puritatem. In quo presupponendum, quòd nullus incurrens aliquam immunditiam de legalibus poterat ministrare coram Domino, immo etiam non poterat accedere ad templum, aut ad aliquam rem sacram, & si accederent morerentur, vt patet Leui. 15. immunditię autem multiplices erant secundum legem, de quibus Leui. 11. & vsque ad 21. & Nume. 5. & 19. & in multis locis omnes istas non poterat aliquis euitare faciliter, si communicaret cũ alijs hominibus in locis prophanis: Ideo vt nihil posset impedire ministrationem sacerdotum, & Leuitarum, manebant semper in Sanctuario tempore ministrationis, vt sic non incurrerent immunditiam. Paten enim hoc de sacerdotibus: nam tempore, quo cõsecrati sunt Aaron, & filij sui, iussit Deus, vt non exi-

F rent per septem dies de Sanctuario: Leui. 8. & etiam tempore illo non licebat eis bibere vinum: Leui. 10. Potissimum autem in quo possent Sacerdotes, & Leuitę pollui, si non manerent in templo tempore ministrationis, erat commisceri vxoribus suis, & tamen qui commiscebantur illis erant immundi vsque ad vesperum, & lauabant carnem suam: Leuit. 15. & sic die illo iam non poterant ministrare. Cum autem vxores suę non possent accedere ad eos, quia non introibant ad exedras ipsorum, non poterant pollui in hoc. Etiam non poterant pollui in contactu aliarum rerum, quia in templo non erat aliquid immũdum: nam non erant ibi mortui, nec ossa mortuorum, nec etiam carnes immundę, vel mulieres menstruatæ, vel viri fluẽtes semine, vel alia huiusmodi, in quibus G homines poterant pollui. Et sic vix aut nullo modo poterant pollui Sacerdotes, vel Leuitę: nisi ipsi vellent se sponte polluere. Hoc autem verum est, nisi ex quibusdam nimis excogitatis, vtpote circa pollutionem carnis: nam licet in templo Sacerdotes, & Leuitę non possent commisceri vxoribus vel alijs, ita vt polluerentur: tamen poterant pollui somnio nocturno, & tunc oportebat eos cessare a ministratione, & exire extra templum, & vrbem vsque post occasum Solis sequentis diei, vt patet Deuteronom. vigesimoterrio, scilicet. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somnio, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquam ad vesperum lauetur aqua, & post Solis occasum regredietur in castra. H Sic enim aliquando contigit Sacerdotibus, & Leuitis, & cessauerunt a ministratione. Considerandum tamen, quòd cum ista esset immunditia vnius diei solum: expleto illo, qui immundus erat redibat de extra castra, & introibat in templum, & ministrabat sequenti die. & non solum accidebat hoc in Sacerdotibus Minoribus, & Leuitis, sed etiam in Sacerdotibus magnis interdum. Sic enim fuit de quodam Sacerdote nomine Matthias, qui fuit Sacerdos magnus tempore Christi post natiuitatem suam, & ante mortem regnante Herode in Iudea, & ille in die expiationis, quę est decima die Septembris secundum He- I breos facturus erat omnes cęremonias diei illius: quia non licebat alicui nisi Sacerdoti magno celebrare cęremonias illius diei: Leui. 16. nocte autem præcedenti visum est isti Matthię se cuidam mulieri commisceri: & sic pollutus est somnio: vnde non potuit sequenti die ministrare, & quia non poterat aliquis illo die ministrare nisi summus Sacerdos, constitutus fuit Iosephus Elimi filius cognatus Matthiæ in summum Sacerdotem, & in illa die solum functus est summo Sacerdotio, & iste fuit summus Sacerdos, qui pauciori tempore durauit in Sacerdotio: de hoc Iosephus decimoseptimo. Antiqui. Alio modo poterant pollui Sacerdotes, & Leuitę per contactum rei immundę, scilicet, ossium mortuorum, & similium rerum, quia aliqui poterant nescientibus ipsis proijcere ossa mortuorum intra templũ, & omnes, K qui intus essent polluerentur: sic etiam factum est semel Christo viuente: nam Samaritani inuidentes Iudęis voluerũt polluere templum istorum, & cum instaret festum Azymorum, & Phase, quod per septẽ dies agitur, consuetudo erat aperiri portam templi ex media nocte, & tunc Samaritani quidam occultè Ierosolymam venientes per omnes porticus templi, & per totum phanum ossa mortuorum proiecerũt, & sic polluti fuerunt omnes Iudæi intrantes templũ per septem dies, & non potuit festum Azymorum celebrari, vt ait Iosephus 18. Antiqui. Ista tñ rarissima erãt, iõ Sacerdotes, vel Leuitę existẽtes in templo vix pollui poterãt: si aũt essent extra templum vix poterant

rant sine pollutione manere, & sic conueniens erat, quòd tempore ministrationis suę manerent in templo tam Sacerdotes quàm Leuitę, & expleta ministratione recedebant in domos suas. Sic patet de patre beati Ioannis Baptistę Lucę primo, scilicet, & factum est, vt impleti sunt dies officij eius abijt in domum suam, quasi dicat toto tempore ministrationis suæ non recedebat de templo.

Capita Leuitarum per familias suas principes manserunt in Ierusalem.

Capita Leuitarum per familias suas. Idest capita Leuitarum manserunt in Ierusalem. Et dicitur per familias suas, quia quælibet familia Leuitarum habebat vnum caput, siue principem, & omnes isti mansērūt nunc in Ierusalem. *Et principes permanserunt nunc in Ierusalem.* Scilicet principes populi: nam per capita intelliguntur principes Sacerdotum, & Leuitarum: per principes autem intelliguntur ipsi principes tribuū populi. Omnes autem isti manserunt nunc in Ierusalem.

Quomodo omnes principes Leuitarum in Ierusalem manserint. Quæst. XVII.

Quaeritur quomodo manserunt omnes principes Leuitarum in Ierusalem, quia Leuitæ habebant habitationes per diuersa loca terræ Israel: sicut patet supra 6 & Iosue 21. non ergo manere debebant omnes in Ierusalem. Respondendum, quòd Leuitæ tempore pacis manebant diuisi per loca sua, sicut a principio eis fuerant distincta: nunc tamen erat tempus belli, & laboris. De labore patet, quia ędificandum erat templum, & muri Ierusalem destructi restaurandi, ideo opus erat plures esse ibi quàm alio tempore. De bellis patet, quia Samaritæ insidiebantur Hebræis, quia construebant muros vrbis, & templum, & oportebat eis repugnare, vnde ædificantes vrbem erant accincti gladijs, & medietas faciebat opus, & alia medietas tenebat arma, vt patet Neemi. 3. ad hoc autem erāt necessarij multi viri bellatores, ideo principes omninm Leuitarum manserunt nunc in Ierusalem: licet non manserunt ibi omnes Leuitæ Sacerdotes, sed erant ibi plurimi eorum: sic etiam de alijs popularibus multi manebant ad defensionem vrbis, & hoc fuit solum, dum durauit iste insultus, & ædificatum fuit templum, & ciuitas, postea verò Leuitæ redierunt ad habitandum in locis suis, & veniebant ad ministrandum de tempore in tempus, vt patet supra in litera.

An verum sit quod omnes principes populi in Ierusalem manserint. Quæst. XVIII.

Quaeritur vlterius quomodo dicitur hic, quòd omnes principes, scilicet, principes populi manserunt in Ierusalem: nam videtur, quòd non manserit nisi decima pars eorum, quia Neemi. 11. dicitur, quòd posita est sors: & decima pars populi mansit in Ierusalem, nouem vero partes in ciuitatib⁹. Respondendum est, quòd sicut dictum est pręcedenti quęstione: ciuitas Ierusalem erat magna, & indigebat multis habitatoribus tam propter bella, quàm propter opera, & ad hoc decima pars populi sorte accepta est, vt habitaret in Ierusalem, & hoc, quia expediebat manere principes propter bella, sicut dicitur Neemi. 11. Habitauerunt principes populi in Ierusalem. Optimates absque sorte in medio populi habitabant, reliqua vero plebs misit sortem, vt tollerent vnam partem de decem, qui habitaturi essent in Ierusalem, & sic principes sponte se obtulerunt ad morandum ibi sine sorte, & sors decimę partis solum fuit de popularibus.

In Gabaon autem commorati sunt pater Gabaon Iahiel, & nomen vxoris eius Maacha. Filius primogenitus eius Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Ner, & Nadab: Gedor quoque, & Achio, & Zacarias, & Macelloth. Porrò Macelloth genuit Semaan. Isti habitauerunt è regione fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis. Ner autem genuit Cis, & Cis genuit Saul, & Saul genuit Ionathan, & Melchisue, & Abinadab, & Esbaal. Filius autem Ionathan Miribbaal, et Miribbaal genuit Micha. Porro filij Micha, Phiton, et Melech, et Taraa, et Aham. Ahā autem genuit Iara, et Iara genuit Alamath, et Azmoth, et Zamri. Zamri autem genuit Mosa; Mosa vero genuit Baana: cuius filius Raphaia genuit Elasa, de quo ortus est Asel. Porro Asel sex filios habuit his nominibus: Ezricam Bochru Ismahel Saria Obdia, Anā, hi filij Asel.

In Gabaon. Hic ponitur tertium principale huius capi. scilicet, sequentium continuatio, & repetitur hic progenies Saulis, sicut posita fuerat pręcedenti c.

Quare hic ponitur progenies Saulis. Quæst. XIX.

Quaeritur quare ponitur hic progenies Saulis, cùm supra posita fuerit in progenie Beniamin. Aliquis dicet, quòd hoc fuit ad supplendum aliquid, quod forte deficiebat. Sed dicēdum, quòd non stat, & hoc propter duo. Primo, quia progenies Saulis est in tribu Beniamin, & de tribu Beniamin dictum fuerat supra. 7. cum alijs, & quia ibi non fuerat plene descripta tota progenies, fuit posita iterum præcedenti capitu. latè progenies Beniamin, & ibi enarrata est pgenies Saulis plenè vsque ad captiuitatem Babylonis, & post, scilicet vsque ad tempus, quando Esdras scripsit librum istum: ideo non oportebat, quòd replicaretur progenies illa. Secundo patet, quia non potest poni ista replicatio ad addendum, quia non additur hic qdquā, immo plures generationes ponuntur præcedenti ca. quàm hic, vt patet inspiciendo vtrumque. Dicendū ergo, quòd ista replicatio facta est propter continuationem, & illa, quæ habetur pręcedenti capitu. facta est propter additionem. Patet de illa, quia supra. 7. dictum fuerat de pogenie Beniamin, & quia non fuerat plene dictum, replicatum est præcedenti cap. hic autem vult continuare Esdras ea, quæ dicuntur hic ad ea, quæ sequūtur. Nam in libro isto duo principaliter intendebantur. Primum erat enarrare generationes continuando illas, quę non fuerant in alijs libris continuatæ. Secundo est historias temporum omissas ponere, & alibi positas repetendo supplere. Primum iam expletum est, quia omnium duodecim

cim tribuum progenies descriptæ sunt: nunc autem restat secundum, scilicet temporum historias supplere,& istud vult incipere Esdras a regno Saulis a morte eius,& ad hoc vult facere continuationem,& quia dicturus est de morte Saulis vult hic ponere immediatè ante illud de progenie eius. Sed adhuc obijcietur,quòd fecit hoc Esdras superfluè,quia tunc frustra fuit,quòd precedenti cap.poneret istam progeniem, quia satis esset,quòd poneretur hic.

Respondendum, quòd melius sic factum fuit, q̃ quòd semel poneret tantum: & patet hoc, quia præcedenti capi. continuabat Esdras lineas tribuum, & agebat ibi de tribu Beniamin, quæ erat vltima,ideo debuit describere ibi id,quod pertinebat ad illam progeniem, & quia progenies Saul erat in tribu Beniamin,decuit quòd ibi describeretur progenies Saulis: postea autem interposuit de statu Hebræorum post reditum de Babylone, & si nunc non repeteret progeniem Saulis,non videretur continuatio istius literæ sequentis cum præcedenti:ideo debuit hic iterum poni progenies Saulis, & subticuit hic Esdras quosdam,quos posuerat supra, quia non intendit hic agere de progenie Saulis ad enarrandum ea principaliter:sed magis,vt videatur continuatio literç, & dicitur. *In Gabaon autem commorati sunt pater Gabaon.* Ponitur hic de loco habitationis progeniei Saulis: nam hoc fuit in Gabaon: postea autem fuit Gabaa vbi habitabat Saul. Sed quomodo hoc stet, declaratum est præcedenti cap.in quadam quæstione, & dicitur, ꝙ in Gabaon moratus est pater Gabaon, & non ponit̃ nomen eius. Erat enim iste princeps magnus in tribu Beniamin, & vocabatur pater Gabaon, quia ipse erat dominus vrbis Gabaon, vel quia erat princeps, & caput cognationum habitantium ibi, vtpote si descendebat ipse per lineam primogenitorum tribus Beniamin,vel illius familiæ,quæ habitabat in Gabaō. Ex hoc patet,quòd non erat Abigabaon,de quo dicitur præcedenti cap.nomen proprium viri,quia sequeretur tunc,quòd hic etiam deberet dici Abigabaon, & tamen posuit tamquàm nomen commune, dicens pater Gabaon, & tamen in Hebræo tam hic q̃ prçcedenti capitu. dicitur Abigabaon, & forte non curauit Esdras ponere nomen istius patris Gabaon, quia fortè erat tam famosus vir, quòd dicendo Gabaon pater,etiam si nihil aliud diceretur intelligeretur quis erat ille. Etiam Heronymus aliquo modo se correxit hic, dicens pater Gabaon cum dixisset,præcedenti capitu.Abigabaon: melius tamen dixisset,si voluisset,vbique,pater Gabaon. *Iahiel.* Istud erat nomen istius patris Gabaon,& ista fuit causa quare Hieronymus posuit hic pater Gabaon, & præcedenti cap.dixit Abigabaon,quia ibi solum ponebatur Abigabaon in Hebræo, & poterat esse nomen proprium,vel commune:hic autem Abigabaon Iahiel: ex quo apparet, quòd Iahiel erat nomen proprium illius,& Abigab aon,& duo nomina,scilicet,pater Gabaon,ita quòd iste Iahiel esset pater Gabaon.

Et nomen vxoris eius Maacha. Fuit mulier famosa, & nominatur hic,sicut viri,& tamen non fuit ista Maacha vxor Roboam mater Abiæ, nec etiam alia Maacha vxor Abiæ,& mater Asa de quibus 3. Reg.15.& sequenti lib.cap.11.Et hoc probatum est prçcedenti capitu. *Filius quoque eius primogenitus Abdon.* iste Abdon fuit inter filios Iahiel princeps, & primogenitus, & non est ille de quo dicitur præcedenti cap.ante progeniem Saulis. Ibi enim ponitur duplex Abdon, & vnus est idem cum isto,& primus differt ab isto.

Et Sur. Aliquando est nomen terræ, vt declaratũ est prçcedenti cap.& aliquando est nomen viri, sicut hic. *Et Cis.* Sic vocabatur pater Saulis, sed an iste

F Cis sit pater Saulis, vel alius, cùm bis fiat hic mentio de Cis,declaratum est præcedenti c. *Et Baal.* Aliquãdo est nomen viri, hic autem accipitur pro nomine viri. *Et Ner.* Sic vocabatur Abner princeps militiæ Saulis,& erat Ner frater Cis,vt dicitur hic,quãquàm infra dicitur,quòd Ner est pater Cis.

Et Nadab. Non est iste Nadab rex Israel filius Ieroboam, quia multo tempore prius fuit iste, quàm ille,cum iste fuerit ante omnes reges Iuda, & Israel, & ille fuerit secundus rex Israel post diuisionem regni. Etiam non est iste Nadab primogenitus Aaron, quia ille fuit multo tèmpore prius, & mortuus est in deserto,& fuit de tribu Leui: iste autem de tribu Beniamin. *Gedor quoque.* Aliquando est Gedor nomẽ G loci, & aliquando nomen viri, hic autem accipitur pro viro. *Et Haio.* Non est iste ille Haio,cuius frater erat Oza, qui percussus est a Domino tempore Dauid, quando portabatur arca de domo Aminadab in vrbem Ierusalem 2.Reg.6. & infra 13. quia ille fuit de tribu Leui,iste autem de tribu Beniamin.

Et Zacharias. Iste est,qui vocatur Zacher præcedẽti cap.& idem est,& non est Zacharias, qui fuit rex Israel 4.Reg.14. & 15. quia ille fuit multo tẽpore post istum:nec etiam fuit iste Zacharias,de quo dicitur supra in litera, quia ille est de tribu Leui: iste autem de tribu Beniamin,& ille erat filius Mosollam, iste autẽ est filius Iahiel. *Et Macelloth.* Raro ponuntur talia nomina. *Porro Macelloth genuit Samaa.* Iste Samaa nõ est frater Dauid,de quo supra 2.quia ille erat filius Isai H de tribu Iuda,iste autem est de tribu Beniamin.

Isti habitabant è regione fratrum suorum in Ierusalem cum fratribus suis. Idest habitabant ex aduerso,scilicet,isti de prædictis cognationibus,scilicet,filij Iahiel, & descendentes ab eis habitauerunt in Ierusalem è regione fratrum suorum,idest,ex aduerso, quia in Ierusalẽ habitabant alij de tribu Beniamin, qui erant fratres istorum, vel intelligitur de filijs Iuda: quia illi erant inter se fratres filiorum Beniamin,cum omnes Iudæi inter se dicantur fratres,& habitabant viri Iuda in Ierusalem, & cum eis simul habitabant isti viri de tribu Beniamin:quomodo autem in Ierusalem, quæ erat ciuitas habitata a viris Iuda potuerunt habitare filij Beniamin, declaratum est prçcedenti capitu. in quadam I quæstione.

Ner autem genuit Cis. Iste Ner est, qui vocatur alio nomine Iahiel:nam pater Cis non fuit Ner pater Abner:quia iste Ner fuit frater Cis,vt patet primum Reg. 14.sed accipitur hic Ner pro Iahiel, qui vocatur hic pater Gabaon, & precedenti cap.vocatur Abigabaõ, ipse est,qui vocatur Abiel primo Reg.9. sed idem vir habet sæpe multa nomina,ideo ille vocatur aliquando Iahiel,& aliquando Abiel,& aliquando Ner.

Et Cis genuit Saul. Non legitur an habuerit Cis alios filios. Fuit autem Saul vir corpore magnus super omnes filios Israel:nam ab humero, & sursum excedebat omnes de populo, vt patet primo Reg.10.& ipse fuit primus regum Hebrçorum.

K *Et Saul genuit Ionathan.* Quatuor genuit, qui habentur hic,quorũ tres mortui sunt, & vnus regnauit post patrem. Iste Ionathas fuit primogenitus Saulis, & excellentior inter omnes filios eius. de cuius laudibus dictum est prçcedenti capitu.

Et Melchisue. Iste vocatur aliquando Melchisua, vt patet primo Reg.14. *Et Aminadab.* Iste vocatur Iesui primo Reg.14.& tamen prçcedenti capitu.vocatur Aminadab, sicut hic.

Isbaal. Iste est, qui vocatur alio nomine Isboseth 2. Reg.2. & vocatur prçcedenti cap.Isbaal, & idem est.

Filios autem Ionathan Meribaal. Iste Meribaal est Mi- phiboseth

phiboseth filius Ionathę 2. Reg. 9. & vocatur Meribaal præcedenti cap. Erat autem iste claudus vtroque pede. 2. Reg. 4. & factum fuit istud, quia cum mortuus fuisset Ionathas in bello, & mater sua timens fugeret audito de morte Ionathę, cecidit paruulus in terram, & factus est claudus vtroque pede. 2. Reg. 4.

Et Meribaal genuit Micha. Iste Micha erat filius paruulus Miphiboseth: cui seruiebat tota cognatio Sibę: dum Miphiboseth comederet in mensa Dauid. 2. Reg. 9. *Porro filij Micha Phiton*. Aliquando est Phiton nomen ciuitatis in Aegypto, quam ædificauerũt Israelitæ, dum tenerentur captiui. Exod. primo. Aliquando autem est nomen commune significans dęmonem familiarem respondentem inquisitionibus: & aliquando accipitur pro habente talem spiritum, de hoc primo Reg. 28. scilicet, Est mulier habens Pythonem in Endor, & Deutero. 18 dicitur, quòd nemo sit, qui Pythones consulat: hic autem accipitur pro viro. *Et Melech*. Aliquando autem est nomen fœminę. Sic enim vocabatur vxor Esau filia Ismahelis soror Nabaioth: Gen. 28. hic autem accipitur pro viro: aliquando autem est nomen commune in Hebræo, & significat regem.

Et Thara. Non est iste Thare pater Abrahæ. Gen. 11. quia ille aliquando vocatur Thare, & aliquando Thara: nam ille fuit plusquam mille annis ante istũ, vt patet computando tempora media, scilicet, Thare erat annorum septuaginta quando genuit Abraham: Gen. 11. & postea vixit Abraham annis centum antequam gigneret Isaac: Gen. 17. & 18. Deinde fuerunt anni quadringenti, & quinque vsque ad exitum de Aegypto, quibus peregrinatum est semen Abrahæ, vt probatum est Gen. 15. licet ibi dicatur, quòd fuerint quadringẽti, & postea fuerunt ab exitu de Aegypto vsque ad ædificationem templi Salomonis anni quadringenti octoginta. 3. Reg. 6. qui sunt simul anni mille, & quinque, & ipso tempore nasceretur iste Thara, vel post aliquantulum, quia quando Dauid regnabat in Ierusalem erat Micha paruulus, cum fecit Dauid vocari ad se Miphiboseth patrem eius. 2. Re. 9. & ideo in principio regni Salomonis, quando cępit ædificari templum, vel paulopost posset Micha habere omnes istos filios.

Ahaz autem genuit Iara. De isto Ahaz non dicitur hic cuius filius sit, & tamen dicendum est, quòd fuit filius Micha, quia pręcedenti cap. sic dicitur, & tamẽ hic propter breuitatem, & quia iam ibi dictum fuerat, non curauit Esdras repetere. Secundò patet per regulam probatam supra 4. scilicet, quòd quando ponitur hic nomen alicuius, & non dicitur cuius filius ille sit, intelligendum est, quòd fuit filius eius, qui pręcedit se, nisi contrarium constet ex alio loco Scripturæ. *Et Iara genuit Alamath*. Iste Iara vocatur præcedenti capitu. Ioiada, quia est binomius, & tamen non est ille Ioiada: de quo 4. Reg. 11. & 12. quia ille fuit Sacerdos magnus de tribu Leui: iste autem fuit de tribu Beniamin. Iste Alamath est, qui vocatur Azmoth pręcedenti cap. nam ibi dicitur, quòd Ioiada genuit Azmoth, & tamen ille, qui vocatur ibi Ioiada vocatur hic Iara.

Et Azmoth, & Zamri. Non est sensus, quòd Iara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri, & ꝙ isti tres sint fratres, sed est sensus Iara genuit Azmoth, siue Alamath, & Alamath genuit Zamri, & causa breuitatis subticetur verbum, sicut supra primo dicitur: Adam, Seth, Enos, Cainam, Malaleel, & in quolibet intelligitur, quòd genuit alium, vel quòd fuit pater eius. Sed adhuc est hic alia difficultas, quia ponitur Alamath, & Azmoth, & non sunt isti duo viri. quorum vnus genuerit alterum, vel fuerit pater eius, sed est idem

A vir. Quod patet præcedenti capitu, nam ibi describitur tota ista generatio, & non ponitur Alamath distinctus ab Azmoth, quia ibi dicitur Ahaz genuit Ioiada, & Ioiada genuit Azmoth, & Azmoth genuit Zamri, & sic sunt tres generationes ab Ahaz vsque ad Zamri: si autem Alamath, & Zamri sint duo viri, erunt quatuor generationes, quod est contra illud: ideo tenendum est, quòd Alamath, & Azmoth sunt idem: si tamen aliquis tenere vellet, quòd sint quatuor generationes, poterit dicere, quòd ibi Scriptura subticuit vnam, & eam expressit hic, & vtrunque potest stare.

Et Zamri genuit Mooza. Non est iste Zamri, qui regnauit in Israel septem diebus, & combussit se cum B palatio regis 3. Reg. 16. & probatum est pręcedenti capitu.

Moosa vero genuit Baana. Non est iste Baana vnus de duobus latronibus Berothitis, qui occiderunt regem Isboseth in lecto suo. 2. Reg. 4. nam ille fuit multo ante istum.

Cuius filius Raphai. Iste vocatur Raphaia pręcedenti ca. & idem est, quia in nominibus proprijs Hebręis sæpe fit additio, vel subtractio ex parte principij, vel finis, vt sæpe dictum est.

Genuit Helisa. Non est iste Helisa, de quo supra primo, quia ille fuit filius Iauã, & nepos Iaphet, & ab eo nominatę sunt quædam insulę Helisa. Ezechi. 27. scilicet, Hiacynth⁹, & purpurã de insulis Helisa facta sunt C operimentum tuum, quia ille Helisa fuit ante istum plusquam mille, & ducentis annis, vt patet pręsupponendo computationem annorum inter Thare, & Thara supra positum, & addendo annos, qui fuerunt inter Helisa, & Thare: Genes. 11. & annos, qui verisimiliter poterant esse inter Thare, & Helisa.

De quo ortus est Hesel. Iste Hesel fuit in captiuitate Babylonis, vel quasi parum ante tempora Esdrę.

Porro Hesel sex filios habuit his nominibus. Exprimit Esdras omnes sex filios istius Hesel, quia fuit propinquus temporibus suis, & isti omnes erant viri famosi.

Ezricham. Iste est primus, & non est ille, de quo habetur supra 3. quia ille fuit de filijs Iuda: iste autem D fuit de filijs Beniamin.

Bochru. Alius est, qui vocatur Bochri, sed differt ab isto. *Ismahel*. Vnus fuit fillus Abrahę: Genes. 16. & alius Ismahel filius Nathanię. 4. Regum vlti. & Iere. 40. & alius Ismahel de filijs Simeon supra 4. & ab omnibus his differt iste, quia illi fuerunt de alijs tribubus. Primus enim fuit ante omnes tribus Israel cum nondum esset natus Iacob a quo descenderunt Israelitę, & iste fuit de tribu Beniamin. Secundus fuit de filijs Iudæ cum esset de semine regio. 4. Regum vlti. Tertius fuit de filijs Simeon supra 4. & iste de Beniamin. *Saria*. Non est idem Saria, & Saraia, quia Saraia fuit summus Sacerdos, qui occisus fuit coram Nabuchodonosor in Reblata tempore captiuitatis Babylonicę. 4. Reg. vlti. & ponitur inter summos Sacerdotes E supra 6. iste autem fuit de tribu Beniamin. *Obdia*. Iste ponitur pręcedenti cap. *Anan*. Non est iste qui fuit filius Sebeõ, q inuenit aquas calidas in solitudine, cùm pasceret asinas patris suis: Genes. 36. & supra primo, quia ille fuit de genere Horræorum, qui non sunt Israelitę: nec de filijs Abrahæ: iste autem fuit de filijs Beniamin, qui sunt Israelitę.

Hi filij Asel. Idest, omnes supra positi sunt filij Asel, qui fuerunt viri famosi tempore suo, & subticẽtur hic filij Asech, qui fuit frater eius, & habuit filios, & nepotes multos, scilicet, centum, & quinquaginta, vt patet præcedenti capituli. Non enim curauit Esdras hic repetere, cùm supra posuisset.

C A P.

CAP. X.

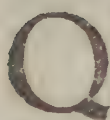

HILISTHIIM aut̃ pugnabant contra Iſrael, fugeruntque filij Iſrael Palæſthinos, & ceciderunt vulnerati in mõte Gelboe. Cumque appropinquaſſent Philiſthęi perſequẽtes Saul, & filios eius percuſſerũt Ionathã, & Abinadab, & Melchiſua filios Saul. Et aggrauatum eſt prælium contra Saul: inueneruntque eum ſagittarij, & vulnerauerũt iaculis. Et dixit Saul ad armigerum ſuum. Eua gina gladium tuum, & interfice me, ne fortè veniant incircuncisi iſti, & illudant mihi. Noluit autem armiger eius hoc facere timore perterritus. Arripuit ergo Saul enſem, & irruit in eum. Quod cum vidiſſet armiger eius videlicet mortuum eſſe Saul: irruit etiã ipſe in gladium ſuum, & mortuus eſt.

DICEBATVR in p̃cedẽtibus, ꝙ in libro iſto tãgunt̃ duo principaliter, primũ eſt de progenierũ cõtinuatione, qa in alijs libris omiſſę fuerãt multæ ꝓgenies enarratæ, iõ hiſtoriæ efficiebant̃ obſcuræ. In iſto aũt libro ꝓgenies omniũ tribuũ enarrando continuat, vt nulla hiſtoria pp defectum continuationis progenierum reperiatur difficilis. Secundum eſt de ſuppletione hiſtoriarum, quia in multis locis hiſtorię omnino omiſſæ ſunt: in alijs verò leuiter tactæ, ita vt intellectum legentibus dubium redderent: in iſto autem libro omnia ſupplẽtur. Et quia de primo iſtorum, ſcilicet, de progenierũ enarratione iam plenè dictum eſt, ponitur hic ſecundum, ſcilicet, de ſuppletione hiſtoriarũ omiſſarum. Et quia in libro iſto principalis intentio erat de Dauid, quòd fuit famoſior, & Deo acceptabilior inter omnes reges, agitur hic de eo; & diuiditur in tria. Primò ponitur eius in regem diuina electio, ſecundò a populo ſolennis facta vnctio, ſequenti cap. tertiò Regum gubernatio infra 13. Circa primum ponuntur quatuor: nam fuit electio Dauid per reprobationẽ Saulis, cum Saul eſſet prius rex quàm aſſumeretur Dauid, & ille eſſet malus, ideo priuatus eſt regno, & traditus eſt in manus Philiſthinorum, vt occideretur, & primo ponitur Saulis, & filiorum ſuorum occiſio: ſecundò occiſorum villificatio, ibi.

Die igitur altero. Tertiò villificatorum honorabilis tumulatio, ibi. *Hoc cum audiſſent.* Quartò ad Dauid regni facta translatio, ibi. *Mortuus eſt ergo.*

An ea, quæ hic habentur, ordinem habeant ad præcedentia. Quæſt. I.

VAERITVR circa primum an ea, quę habentur hic fuerint facta immediate poſt præcedentia, vel ſit ordo mutatus.

Reſpondendum, quòd non potuit hic eſſe propriè continuatio, quia continuatio eſt ꝓpriè in hiſtorijs, in quibus vna pars præcedit naturaliter alteram, & ponitur ante illam, ſupra verò non ponebãtur aliquæ hiſtoriæ principaliter, ſed enarrationes generationum: hic aũt ponuntur hiſtoriæ, ideo non põt
F eſſe propria ↄtinuatio, qa nec illud eſt ante iſtud, nec iſtud eſt ante illud, ſed eſt aliqualis cõtinuatio, quia ſ. cõputauit Eſdras progenies omniũ tribuum, & finiuit in ꝓgenie Saulis, qui eſt de tribu Beniamin, ideo hic ſubdit de hiſtorijs pertinentibus ad Saulem, ſcilicet, de morte eius, & eſt iſta continuatio non ſecundum partes temporis, ſed ſecundum ſimilitudinem rei, de qua agitur cum actum ſit de progenie Saulis, & hic agitur de morte eius, & iſta fuit cauſa, quare in fine pręcedentis cap. agitur de progenie Saulis, de qua dictum fuerat ſupra 8. & repetitur ibi, vt continuetur iſta hiſtoria ad præcedentem, quia alias non poſſet continuari. Circa primum dicitur.

Philiſthijm autem pugnabant contra Iſrael. Iſta pugna
G fuit vltima, quam habuit Saul contra Philiſthinos. Sæpe enim contra eos pugnauit, & obtinuit, vt colligitur ex proceſſu primi libri Regum. Nunc autem vltimo pugnauit contra eos in monte Gelboe, & occiſus eſt ab eis: primo Reg. cap. vlti.

Fugeruntque viri Iſrael palæſtinos. Mox enim, vt conuenerunt in bellum Iſraelitæ cũ Philiſthinis, timuerunt Iſraelitæ, & fugerunt a facie Philiſthinorum, Deus enim incutiebat eis timorem, vt fugerent, & maneret ſolus Saul, & occideretur: nam ſi totus populus vellet pugnare, oportebat eſſe vnum de duobus, ſcilicet, quòd aut Philiſthini non poſſent ſuperare Iſraelitas, & fugerent a facie ipſorum, vel Iſraelitę occiderentur a Philiſthinis. Neutrum tamen Deus nolebat. Nam nolebat, quòd fugerent Philiſthini a
H facie Hebræorum, quia ſic nõ occideretur Saul, & tñ Deus intendebat occidere Saulem in hoc bello propter iniquitates ſuas, vt patet infra in litera, ſcilicet, mortuus eſt ergo Saul propter iniquitates ſuas, eo ꝙ præuaricaſſet mandatum Domini, & ob hoc Deus noluit reſpondere ei in iſto bello per Sacerdotes, nec per Prophetas, nec per ſomnia: primo Reg. 28. ideo Saul conſuluit Phitoniſſam, & illa etiam reſpondit, quòd occideretur in bello: voluit ergo Deus, quòd Philiſthini ſuperarent Iſraelitas. Rurſus autem nolebat Deus, quòd Iſraelitæ perirent manibus Philiſthinorum: nam non erat iratus toti populo, ſed regi, qui malus erat, & ad hoc debuit conuertere populum in fugam, vt pauci morerentur, & facere, quòd mane-
I ret Saul, & filij ſui in bello, vt ipſi occiderentur, & ſic fugerent Iſraelitę Palæſthinos. Vocantur autem Palæſthini ipſi Philiſthini, & in hoc accedimus ad modũ pronunciandi Hebraicum, quia vbi nos dicimus Philiſthijm dicunt Hebræi Phelesthin, & melius dicitur Phelesthinus, quàm Philiſthinus: licet ex alia ratione melius dicamus Philiſthinus, eo quòd litera prima apud Hebræos in hoc nomine relaxatur in ſonoritate, & magis ponit̃ ph, quàm pro p ſola, & iſto modo loquuntur Gręci, & etiam Poetæ Latinorum vocantes terram illam Palęſthinam: ſic ait Ouidius libro de Arte amandi, ſcilicet.

Terra Palæſthina ſeptimo culta viro.

Ideſt terra Philiſthinorum culta fuit, ideſt, habita-
K ta a viro ſeptimo, ideſt, a Iudæo: nam Iudęi vocantur ſeptimi, quia ſeptimum diem colunt, & ſeptimum annum remiſſionis in quo terram non exercent.

Et ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. Bellum commiſſum fuit in monte Gelboe: primo Reg. 28. & 31. & ibi mortui ſunt multi de Iſraelitis, & iſtud fuit in fuga: nam in acie pauci occiſi ſunt, quia illico conuerſi fuerunt in fugam, & in monte iſto mortuus eſt Saul, & filij ſui. Eſt autem mons Gelboe in ſorte Iudę circa vrbem, quæ vocatur Iezrael. Quod patet, quia primo Reg. 28. dicitur, quòd caſtrametati ſunt in mõte Gelboe, & tamen primo Reg. 29. dicitur, quòd caſtrametatus eſt Iſrael ſuper fontem, quæ erat in Iezrahel

rahel, & sic fons Iezrahel & mōs Gelboe ꝓpe sunt, vel vnū est in alio: ob hoc aūt mons iste maledictus fuit a Dauid, dicente: Mōtes Gelboe, nec ros, nec pluuiæ veniant super vos, nec sint ibi agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium 2. Reg. primo.

Cumque appropinquassent Philisthæi. Postquam fugerunt Israelitæ serui Saulis, mansit Saul cum filijs suis in bello, & cum paucis de domesticis suis, qui omnes viriliter decertantes cum tanta Philisthinorum multitudine occisi sunt. Vocantur autem isti Philisthęi, & Philisthini, & Palæsthini, quod idem est.

Persequentes Saul, & filios eius. Habebat Saul quatuor filios, scilicet, Ionathan, Aminadab, Melchisua, & Isboseth, siue Isbaal: tres primi istorum venerunt ad bellum cū patre suo Saule, & mortui sunt ibi. Quartus verò Isboseth non venit in bellum, ideo non fuit occisus, sed constitutus est in regem super Israel per Abner principem militiæ Saulis, & dicitur persequētes Saul, & filios eius, quia fugientibus Israelitis in primordio non manserunt aliqui, qui essent bellatores nisi Saul, & filij sui, & istos inceperunt persequi Philisthini.

Percusserunt Ionathan, & Aminadab, & Melchisua filios Saul. Isti tres occisi sunt, quia viriliter pugnabant, & potissime Ionathas, qui erat vir fortissimus, & isti tres erant maiores filij Saulis, vt creditur, & mortui sunt, alius verò minor, vel ignauior mansit in domo, & nō fuit occisus. De istis tribus filijs Saulis, quare occisi in bello, cùm ipsi non peccassent, sed pater eorum Saul: declaratum est primo Reg. vlti. vbi multa dubia soluta sunt, quæ spectant ad istud capitulum: nam ea, quę ponuntur hic, ponuntur ibi.

Et aggrauatum est prælium contra Saul. Scilicet, mortuis filijs suis non manebat aliquis in bello nisi ipse, & pauci de familiaribus in circuitu eius, ideo totum bellum aggrauatum est super eum, quia semel venerūt Philisthini ad percutiendum eum. Sciendum tamen, quòd q̄q̄ omnes Philisthini venerūt ꝯ eū, nō cognouerunt eum esse regem, quia aliàs illico rapuissent eum, & fortè conarentur ipsum accipere viuentem, sicut ipse timebat, & tamen non tenuerunt eum viuentem nec mortuum eadem die, sed sequenti die, cùm Philisthini detraherent spolia occisorum inuenerunt Saulem, & filios eius occubuisse in bello. Itē patet hoc, quia dicitur inuenerunt Saulem. Si enim ipsi cognouissent Saulem, quando occiderunt eum non diceretur, quòd inuenerunt ipsum occubuisse, quia antequam occūberet cognoscerent eum, & fortè Deus voluit facere, quòd Philisthini non cognoscerent Saulem, & filios eius antequam occiderētur, ne conarentur eos viuentes accipere, quod si fieret redūdaret in magnum dedecus Israel. Sic enim dixit Saul ad armigerum suum, euagina gladium tuum, & interfice me: ne forte veniant incircuncisi isti, & interficiant me illudentes mihi.

Inueneruntque eum sagittarij. Idest non potuit Saul abscōdere se a sagittarijs, sed inuenerunt eum, & percusserunt, cum iam ipse esset de extremis belli, & fugere nollet.

Et vulnerauerunt eum iaculis. Idest percusserunt sagittis, quia sagitta vocatur iaculum a iaciendo in Hebræo dicitur.

Inclinatus est sagittis. Idest inclinatus est ad terram, vel ad mortem præ vulneribus sagittarum. De Saule autem an peccauerit veniendo ad istud bellum, cum sciret se ibi occidendum, & an teneretur venire, quāquàm sciret hoc, cum Deus disposuisset de eo, quòd moreretur, & cur non fugit de bello, cum vidit super se totum pōdus belli aggrauari, & an peccaret si fugeret, & cur non dixit Saul filijs suis, quòd recederent

A de bello, ne morerentur cum sciret eos morituros si ibi manerent, & an peccaret si illud eis reuelaret, & an desperauit Saul committens se bello, in quo sciebat se non posse euadere, & multa alia dubia declarata sunt satis primo Reg. vlti.

Et dixit Saul ad armigerum suum. Iste erat quidam, qui portabat arma Saulis coram eo: ita erat modus antiquorum nobilium bellatorum, scilicet, quòd essent armigeri coram eis, qui portarent semper arma ipsorum vsque ad locum belli, & quando oporteret darent eis arma ad pugnandū, sic dicitur primo Reg. 14. de Ionatha, qui solus cum armigero suo transiuit ad castra Philisthinorum, & turbauit illa: occiditque viginti viros, & reliquos in fugam conuertit. Omni-
B bus autem alijs fugientibus adhuc manebat iste armiger Saulis apud eum, & sic locutus est nunc ad ipsum de occisione sua.

Euagina gladium tuum, & interfice me. Timebat Saul mortem, quam putabat iam se non posse euadere, quia Deus pręnunciauerat eam: etiam, quia ipse videbat iam se positum in manibus hostium, & ne occiderent eum hostes voluit occidi ab alio. Ipse tamen nolebat se occidere: ideo petebat ab armigero, quòd occideret eum. An Saul peccauerit petendo, quòd occideret eum armiger suus, & an magis peccaret si ipse se occideret, quàm si faceret se occidere per armigerum suum, & an habuit iustam causam petendi ab armigero, quòd eum occideret propter Philisthi-
C nos instantes: declaratum est primo Reg. vlti.

Ne fortè veniant incircuncisi isti. Istud dixit Saul propter duo: primo ad reprobationem Philisthinorum. Secundo ad confirmationem dicti sui. De primo patet, nam Israelitæ omnes erant circuncisi, & habebāt pro magno opprobrio, quòd aliquis esset incircuncisus, & quia omnes Philisthini erant incircuncisi, maxima offensa, & vituperium, quod eis se inferre posse putabant Israelitę, erat, quòd vocarēt eos incircuncisos. Sic enim patet ex verbis patris, & matris Samsonis ad eum: nam cum ipse peteret vxorem Philisthinam sibi dari, dixerunt pater, & mater. Nunquid non est mulier in filiabus fratrum tuorum, quia vis accipe-
D re vxorē de Philisthijm, qui incircuncisi sunt? Iudi. decimoquarto. Sic etiam Ionathas loquens ad armigerū suum, ait. Veni transeamus ad stationem incircuncisorum horum. primo Regum decimoquarto, & Dauid cum vellet maledicere Philisthæo ait. Quis est enim Philisthęus hic incircuncisus? Et iterum. Quis est iste Philisthęus incircuncisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei viuentis? primo Regū 17. ideo Saul volens maledicere hostibus suis non putauit se posse dicere grauius, quàm vocare eum incircuncisum. Secundum erat ad confirmationem dicti sui, quia volebat Saul, quòd armiger suus occideret eū, & hoc erat, quia magna vilipensio erat, quòd occideretur rex Israel ab hominibus tam turpibus, & ad si-
E gnificandum eorum turpitudinem, & contemptibilitatem vocauit eos incircuncisos: nam tanto erat sua mors magis iniuriosa, & contemptibilis, quanto occideretur ab hominibus contemptibilioribus, & huiusmodi erant Philisthini, quia erāt incircūcisi: ideo dixit, ne veniant incircuncisi.

Et illudant mihi. Primo Regum vltimo. dicitur: Interficiāt me illudentes mihi, & ista est sententia magis completa, quia Saul non solum timebat illudi, sed etiam occidi. Putabat enim quòd Philisthini caperent eum viuentem, & primo inferrent ei mille opprobria: deinde etiā occiderent eum: intolerabilior tamen sibi erat illusio quàm mors, cùm ipse esset rex Israelitarum: timebat autem hoc Saul satis rationabiliter, quòd apparebat ex duobus. Primo ex eo,

quòd

F quòd ante hoc fecerant: nam acceperunt viuentem Samsonem Philisthini, & abstulerunt oculos eius & cogebant eum trahere lapidem molarem, sicut asinum, & in festiuitatibus suis faciebant eum coram se venire, & ludere sicut insanum, vt patet Iudi. decimosexto. Secundò patet ex eo, quòd postea fecerunt Philisthini: nam non inuenerunt Saulem, & filios eius viuentes, sed cum mortuos reperijssent, absciderunt caput Saulis, & miserũt illud per totam terram Philisthinorum, vt annunciaretur in templis, & populis ista victoria, & demum affixum fuit caput ipsum in templo Dagon, cadauer autem eius, & filiorum suorum ducta fuerunt in Bethsan vrbem Philisthinorum, & ibi suspensa sunt de muro: infra in litera, & primo Regum vltimo. Si ergo ista fecerunt viri Philisthinorum super Saulem, & filios eius mortuos: quanto magis fecissent si eos viuentes tenere potuissent? rectè ergo credebat Saul, quòd si Philisthini superuenirent, occiderent eum illudentes ei.

Noluit ergo armiger eius ei hoc facere. Idest noluit occidere eum quamquàm iuberet.

Timore perterritus. Primo Regum vlti. dicitur. Nimio enim fuerat timore perterritus, quasi dicat, cum Saul dixit ei, quòd occideret ipsum: apparuit ei ista res grauissima, quia nõ poterat maius malum pati Saul, & cum diligeret eum armiger suus, audito hoc stupuit nimis, nec remanserunt in eo vires: ideo licet vellet occidere Saulem, non posset: & tamen dato, quòd posset, noluisset occidere eum. An peccauit Saul dicendo armigero suo, quòd occideret eum, & an peccauerit armiger, quia non occidit ipsum, declaratũ est primo Regum vltimo.

Arripuit igitur Saul ensem, & irruit super eum. Vidit Saul, quòd Philisthini appropinquabant, & non poterat euadere, & armiger suus nolebat eum occidere, ideo occidit seipsum. An vero Saul fuerit vir animosus se occidendo, vt ab hostibus nõ vilificaretur, & illuderetur, vel fuerit pusillanimis, declaratum est primo Regum vltimo.

Quod cum vidisset armiger eius videlicet esse mortuum Saul. Noluerat armiger suus occidere eum quamquàm Saul iubebat, eo quòd diligebat nimis eum, & putabat aliquo modo posse euadere: nunc autẽ cùm Saul se occidisset, ipse quoque exosus vitam suam occidit se. Noluit enim superuiuere regi Sauli.

Irruit etiam ipse super gladium suum. Irruere super gladium est, quòd quis ponat manubrium gladij in terra, & mucronem in pectore: & sic perforetur venter. Potest autẽ aliquis seipsum percutere gladio, vt moriatur, & tamen non est illud irruere super gladium, sed solum quando ponitur extremitas gladij in terra, & extremitas in ventre, & impellit se quis super eum, vt infigatur.

Et mortuus est. Fuit enim vulnus magnum, ideo mortuus est illico. An peccauerit iste Armiger Saulis occidendo se mortuo Saule: declaratum est primo Regum vltimo.

Quare armiger Saulis se occidit.
Quæst. 11.

QVAERITVR de isto armigero Saulis quare se occidit.

Respondent quidam Hebręi, quòd iste armiger Saulis fuit Doeg, Idumęus, qui erat nimis acceptus Sauli: nam erat primus inter seruos eius: primo Regum vigesimosecundo, & iste offenderat nimis Dauid accusans eum apud Saulem, & etiam accusauit Abimelech Sacerdotem magnum, qui dedit panes, & gladium Dauid, & propter hoc occisus est ipse Abimelech cum octogintaquinque Sacerdotibus de domo sua, & ciuitas Nobe destructa est vsque ad pecora, & hæc omnia fecit Doeg: nam cum nullus de seruis Saulis vellet occidere Sacerdotes ad mandatum Saulis, ipse Doeg solus occidit omnes illos: primo Regum vigesimosecundo. propter hæc omnia timebat nimis Doeg ipsum Dauid: credebat tamen, quòd mortuo Saule illico regnaret Dauid: ideo, ne, si viueret, pateretur pęnas grauissimas ab eo, voluit se potius occidere in bello. Ista positio videtur quibusdam satis rationabilis, nihil tamen de hoc constat.

Alio modo potest dici, quòd fecit hoc armiger Saulis ex nimia dilectione: nam noluit occidere Saulẽ quamquàm ille iuberet, eo quòd diligebat eum:
G ideo cum mortuus esset nunc Saul, noluit superuiuere ipse, quia iam nullum bonum superesse censebat mortuo illo: quem maximè diligebat. Sic enim fuit de Anchise Troiano patre Aeneæ: nã cũ Aeneas destructa Troia discurrentibus Græcis per vrbem, vellet capere patrem Anchisem, & ducere eum in Italiam, recusabat hoc Anchises dicẽs se nolle viuere postquam Troia iam deleta erat: sic patet per Virgilium 2. Aeneidos, scilicet.

Absit, vt excisa posim superuiuere Troia.
Talia perstabat memorans fixusque manebat.

Sic etiam apud quasdam gentes barbarorum est etiã cum quis habens plures vxores moritur, ea quę ab illo maxime diligebatur, vel, quæ se magis ab illo diligi
H putabat, cum eo moriente simul se ignem mittit, & sic idem ignis vtrumque cremat. Tertiò modo potest dici, quòd eadem causa impulit armigerum Saulis, quę impulit Saulem ad occidendum se, scilicet, ne illuderetur a Philisthinis. Vidit enim iam instare ille armiger Philisthinos, & sciebat, quòd nequaquã poterat euadere: ideo voluit se occidere, in quo consequebatur has vtilitates. Prima erat, quòd leuius pateretur quàm si occideretur ab hostibus: nam si incideret in manus hostium, inferrent ei vulnera grauissima: ipse autem leuiter se occidit. Secunda erat, quia si Philisthini caperent eum viuentẽ illuderent ei, cum esset vir honorabilis familiaris valde regi, & etiam illuderent Sauli iam mortuo coram ipso, & hoc ille
I molestum haberet tam pro se quàm pro Saule, ideo potius voluit se occidere quàm mortem a Philisthinis spectare.

Interijt ergo Saul, & tres filij eius, & omnis domus illius pariter concidit. Quod cũ vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus, fugerunt, & Saul, & filijs eius mortuis dereliquerunt vrbes suas, & huc illucque dispersi sunt: veneruntque Philisthijm, & habitauerunt in eis. Die igitur al-
K tero detrahentes Philisthijm spolia cæsorũ, inuenerunt Saul, & filios eius iacentes in monte Gelboe. Cumque spoliassent eum, & amputassent caput, armisque nudassent.

Interijt ergo Saul. Ista est summa prędictorum, scilicet mortuus est ĩ die illa Saul, & tres filij eius, scilicet illi tres, qui supra nominati sunt: nam quartus eorum Isboseth non iuit in bellum: ideo non fuit mortuus.

Et omnis domus illius pariter concidit. Dicitur concidisse tota domus Saulis, quia non manserunt aliqui de

de familiaribus eius,qui eum nimis diligebant: nam ibi omnes mortui sunt. Vel dicitur hoc propter filios,quia domus significat cognationem, & cognatio tota Saulis cecidit nunc, quia isti tres filij Saulis, qui mortui sunt in bello erant viri strenui, & bellatores, in quibus seruanda erat posteritas Saulis,& regnum, quia tamen illi mortui sunt,& non mansit nisi Isboseth,qui fuit ignauus ad regnandum,& post modicū occisus est, dicitur tunc tota domus eius perijsse: magis tamen intelligitur de filijs,& familiaribus, & reliquis de cognatione Saulis morientibus in bello, quia primo Regum vltimo.dicitur mortuus est ergo Saul, & tres filij eius armiger illius, & vniuersi viri eius in die illa pariter, ideo viri Saulis vocantur domus eius, quæ concidit.

Quod cum vidissent viri Israel, qui habitabant in campestribus. Hic ponitur dispositio facta in Israelitis ex morte Saulis, & filiorum eius. Pro quo considerandum est, quòd istud bellum factum fuit in sorte Iudæ in monte Gelboe circa vrbem Iezrahel, & erat locus prope terram Philisthinorum,est autem terra illa aliqualiter montuosa,sed non omnino,& illi, qui habitabant in terra illa de Israelitis timentes Philisthinos, qui propinqui erant, quòd occiderent eos, fugerunt de locis suis ad alias vrbes Israel, quæ distantiores essent a locis Philisthinorum,& sic dicitur, quòd cum vidissent viri Israel,scilicet, quòd mortuus erat Saul, & filij sui:& dicitur, qui habitabant in campestribus, idest,in terra campestri, quę est aliqualiter montuosa,& aliqualiter plana,vnde distinguuntur tres modi terrarum in Scriptura,scilicet, montuosa, alia plana, alia campestris, & campestris est media in caliditate inter vtranque, de hoc colligitur Iosue 11.ista terra campestris est regio aliquantulum magna in sorte Iudæ, in qua sunt aliquæ vrbes, vt patet Iosue 15. & sunt quatuordecim,& sunt istæ vrbes ad partem meridianam terræ Israel iuxta terram Philisthinorum, ideo fugerunt omnes de illis vrbibus, vt patet primo Regum vltimo,scilicet,(Videntes viri Israel, qui erāt trans vallem, & trans Iordanem, quòd fugerent viri Israelitę, & mortuus est Saul, reliquerunt ciuitates suas,& fugerunt.)

Et Saul, & filijs suis mortuis dereliquerunt vrbes suas. Idest cum vidissent,quod Saul,& filij sui mortui erāt, & etiam fugerant, Israelitę reliquerunt vrbes campestres in quibus manebant.

Et huc illucque dispersi sunt. Idest dispersi sunt per alias vrbes terræ Israel euntes ad habitandum in diuersis locis, cùm dimisissent vrbes suas timore Philisthinorum.

Veneruntque Philisthini, & habitauerun in eis. Erant vrbes istę campestres propinquę terræ Philisthinorū, ideo Philisthini videntes vrbes vacuas habitauerunt in eis,& tenuerunt eas vsquequo Dauid regnauit aliquanto tempore, & faciens multa bella contra Philisthinos abstulit eis loca,in quibus morabantur, & tulit frenum tributi de manu ipsorum, vt patet secūdo Regum octauo,& infra decimooctauo.

Die igitur. Hic ponitur Secundum huius capitu. scilicet,Saulis,& filiorum suorum mortuorum vilificatio:nam Philisthim exercuerunt super eos ignominiosa,& dicitur.

Die igitur altero. Refertur ad diem, quo factum est bellum,& mortuus est Saul,& filij sui:nam in eodem die quieuerunt Philisthini post bellum,& manserunt in castris:sequenti autem die incęperūt tollere spolia occisorum,& tunc factum est hoc.

Detrahentes Philisthym spolia occisorum. Corruerant enim aliqui in bello, quorum plurimi fugiendo fuerant occisi,& nunc uenerunt Philisthini ad tollendum

A omnia spolia ipsorum,scilicet,arma,& vestes. *Inuenerunt Saul,& filios eius iacentes in monte Gelboe*. Cognouerūt enim eos,quia forte habebant aliqua insignia regalia, per quæ cognoscerentur: nam apparatus ipsorum esset excellentior, quàm reliquorum, vel forte multi Philisthinorum sępe viderunt Saulem,& filios eius, & nunc cognouerunt eos mortuos, & dicitur, quòd inuenerunt eos in monte Gelboe, quia ibi factum fuerat bellum,& licet aliqui de fugentibus corruerunt extra montem Gelboe, tamen Saul, & filij sui,qui non fugerant, corruerunt in loco belli.

Cumque spoliassent eum. Scilicet,Saulem.Spoliauerūt enim eum armis,quæ miserunt per terram Philisthinorum,vt viderentur, & postea consecrauerunt ea in
B templo Astaroth,vt ibi semper manerent, vt patet infra in litera,& primo Regum vltimo. Aliqui dicunt, quòd spoliauerunt eum regalibus insignijs, & tamen falsum est,quia antequam venirent Philisthini ad tollendum spolia,iuuenis Amalecita inueniens Saulem semimortuum abstulit ei coronam,& armillam,quę erant regalia insignia,tulitque ea ad Dauid manentē tunc in Siceleg.2.Regum primo.

Et amputassent caput. Non amputauerunt capita filiorum Saulis,sed solius Saulis, vt patet hic, eo quòd Saul rex erat, & dehonoratio summa illius sufficiebat.Alia autem causa assignata est primo Regum vltimo,quare abscissum est caput Saulis,& nō filiorum suorum.

C *Armisque nudassent*. Habebat enim Saul arma pulchra,qualia regem habere decebat: ideo abstulerunt illa.

An verum sit quòd nunc Saul haberet arma. Quæst. III.

QVAERITVR quomodo poterat nunc habere Saul arma,quia in bello,quod fecit contra Philisthinos non est repertus ensis,vel lācea in manu totius populi nisi in manu Saulis,& Ionathę filiorum eius:1.Re.13. ideo non videt̄, ꝙ posset habere alia arma nisi gladium,vel lanceam.

D Respondendum,quòd Saul tūc habebat arma pulchra,& nō solum ipse,sed etiam quilibet de populo, qui venerat in bellum.Et cùm dicitur,ꝙ non est inuētus gladius,& lancea in manu totius populi. Respondendum est,ꝙ illud fuit in principio regni Saulis, cū nouiter cępit pugnare contra Philisthinos,nam tunc erant sexcenti viri cum eo,& nullus habębat gladiū, nec lanceam,nisi ipse,& filius suus Ionathas: eo.cap. & tamen postea habuit multa bella Saul contra Philisthinos,& contra alias gentes,in quibus potuit habere arma multa:nam tunc pugnauit contra Philisthinos,& erant in exercitu illo triginta millia curruum, & sexcenti millia equitum,& reliquum vulgus,sicut arena,quę est in litore maris plurima:primo Reg.13. & totus ille exercitus fugit a facie Israel turbatus, &
E occisi sunt plurimi,& acceperunt Israelitę multa arma:primo Reg 14.iterum etiam pugnauit Saul contra Philisthinos quando Dauid occidit Goliath Gethęum,& tunc etiam multa arma ceperunt Israelitę: primo Regum decimoseptimo. Multa quoque alia bella fecit Saul contra gentes plurimas,& obtinuit arma multa,& diuitias: primo Regum 14.scilicet, Et Saul confirmato regno super Israel pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius contra Moab, & filios Ammon,& Edom,& reges Soba,& quocunque se verteret, superabat. Potuit ergo colligere arma multa ex his bellis,& cum istud fuerit vltimum bellum quod fecit totus populus eius,poterat esse bene armatus.

Miserunt

Miserunt in terram suam, vt circunferretur, & ostenderetur idolorum templis, & populis. Arma autem eius consecrauerunt in phano dei sui.

Miserunt in terram suam. Scilicet Philisthini miserunt caput illud in terram suam, vt circũferretur per terram. Etiam miserunt arma, & tamen non fuerũt circunducta per terram Philisthinorum, sicut caput, sed posita fuerunt in templo Astaroth.

Vt circunferretur. Idest, vt duceretur per totam terram Philisthinorum.

Et ostenderetur idolorum templis & populis. Ostendebatur caput illud per totam terram Philisthinorum ad magnam lętitiam populi, quia hostis suus maximus Saul iam perierat, & ostendebatur in populis ad significandum lætitiam habitatorum terræ, & magnam excellentiam pugnatorum, & ostendebatur in templis idolorum ad laudem ipsorum, & ad significandum, quòd virtute deorum suorum obtinuerãt victoriam illam. Sic enim fuit quando tenuerunt Samsonem viuentem: nam obtulerunt hostias magnificas Deo suo Dagon, & cum epularentur, dicebãt. Tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras: Iudi. 16 Quomodo autem Philisthini poterant existimare, quòd consequebantur victoriam per Deos suos, cùm aliquando illi non potuissent resistere Deo Hebręorum, & quid in hoc opinabantur Philisthini, declaratum est primo Reg vlti.

Arma autem eius consecrauerunt in phano Dei sui. Iste Deus erat Astaroth, qui vocatur Deus Philisthinorũ, quia fortè erat specialiter Deus quantum ad aliqua, sicut dicitur primo Reg. vlti. Posuerunt arma eius in templo Astaroth, & consecrauerunt illa, scilicet, assignauerunt ea ad hoc, quòd semper essent in templo Astaroth, & quidquid ponitur ad cultum Dei offerendo dicitur consecrari Deo, & sic fuit de istis armis. Consuetudo erat enim apud antiquos tam Hebræos, quàm Gentiles pro rebus magnificè gestis in bello ponere aliqua insignia armorum in templo Dei, vel idolorum. De Iudæis patet, quia quando Dauid occidit Philisthæum abstulit ei gladium, & arma, & posuit ipsum gladium in templo Domini apud Ephod. primo Reg. 21. & etiam 18. De Gentilibus autem patet hic: nam isti Philisthini posuerunt arma in templo Astaroth, & etiam caput in templo Dagon.

Propter quid Philisthini posuerunt arma Saulis in templo Astaroth. Quæst. IIII.

QVAERITVR ad quid posuerunt Philisthini arma Saulis in templo Astaroth. Respõdendum, quòd vna ratio fuit ad laudem idolorum, vt attribuerent eis victoriam, quam acceperant: sicut Iudæi attribuebant victorias suas Deo vero, licet in hoc errarent Philisthini, quia dij sui non habebant aliquam virtutem ad dandum eis victoriam, cum non essent dij, sed dæmonia. Secunda causa erat, quia locus erat publicus: nam volebant Philisthini, quòd ista victoria tam præclara maneret ad æternam memoriam in terra sua, istud autem esset per arma, scilicet, quòd manerẽt arma in loco in quo possent videri a populo: nullus tamen erat locus magis publicus, quam templum Astaroth, ad quem cõueniebant omnes Philisthini ad aliquas festiuitates, ideo conuenienter ibi poni potuerunt. Tertia causa fuit ad ostendendum aliquid admirandum de victoria habita contra Saulem, & hoc propter magnitudinẽ eius: nam erat vir staturæ giganteæ, quia excede-

F bat totum populum ab humero, & sursum, vt patet primo Regum decimoseptimo. arma autem eis admiranda erant iuxta magnitudinem suam, ideo posuerunt ea ad memoriam æternam, vt populus videns arma admiraretur hostis sui magnitudinem, & sic magis laudaret victoriam de eo habitam.

Et caput affixerunt in templo Dagon: Hæc cum audissent viri Iabes Galaad omnia, scilicet, quæ Philisthijm fecerant super Saul, consurrexerunt singuli virorum fortium, & tulerunt cadauera Saul, & filiorum
G eius, attuleruntque ea in Iabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercum, quę erat in Iabes.

Et caput affixerunt in templo Dagon. Istud fuit solum de capite Saulis: nam capita filiorum eius abscissa nõ fuerunt: fuit autem istud caput affixum in templo Dagon, quia Dagon erat deus magnus Philisthinorum, quod patet, quia quando tenuerunt Philistihni Samsonem obtulerunt magnificas hostias deo suo Dagon, & dixerunt tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras: Iudi. decimosexto. Etiam in templo istius Dagon fuit posita Arca Fœderis Dei Israel, quando Philisthini tulerunt eam de
H manibus Iudęorum in bello: primo Regum quinto. Considerandum de illo capite Saulis, quod affixum est in templo Dagon, quòd non seruatum fuit in æternum ibi, sicut arma in templo Astaroth, eo quòd illa poterant seruari, & caput non: nisi forte dicatur, quòd detractę sunt medullę, & sola ossa cranei seruata sunt, & sic poterat magno tempore teneri affixum in templo Dagon ad perpetuam memoriam, sicut fuit de armis in templo Astaroth. Quare autem Philisthini affixerunt arma in templo Astaroth, & caput in templo Dagon, & non affixerunt ambo in eodem templo, & quare in templo Beelzebub, qui erat deus famosus Philisthinorum, vt patet quarto Regum primo, non fuit positum aliquid, declaratum est primo Regum vltimo.
I *Hæc cum audissent.* Hic ponitur tertium huius capitu. scilicet, vilificatorum honorabilis tumulatio: nam postquam corpora Saulis, & filiorum suorum in terra Philistinorum passa sunt ignominias honorata fuerunt a viris Iabes, qui illa sepelierunt solenniter, & dicitur hoc cum audissent secundum literam istam deberet inferri ad mortem Saulis, & filiorum suorum, & tunc non esset verum, quòd propter hoc, quòd audirent Philisthini mortem Saulis, & filiorum suorum irent ad accipiendum cadauera eorum de terra Philisthinorũ, sed debet subintelligi illud quod habetur primo Regum vltimo, scilicet, quòd Philisthini tulerunt cadauera Saulis, & filiorum suorum, & suspenderunt ea de muro Bethsan, quæ est ciuitas Philisthinorum, & audientes
K viri Iabes istud iuerunt in Bethsan, & tulerunt inde cadauera illa. Sic enim exponit ista litera: cum infra dicitur, cùm audissent viri Iabes Galaad omnia, quæ Philisthijm fecerant super Saul: vocantur viri Iabes Galaad a quadam vrbe, quæ est in terra Galaad in sorte duarum tribuum, & dimidiæ vltra Iordanem, & illa vocatur Iabes. Semel enim ista ciuitas deleta fuerat per Israelitas, quando totus Israel aggregatus est ad pugnandum contra tribum Beniamin propter habitatores Gabaa: nam tunc viri Iabes non venerunt in congregatione illa, & reliqui Israelitæ

Israelitę irati propter hoc decreuerunt, quòd occiderentur omnes, qui erant in vrbe Iabes tam magni, quam paruuli, viri & fęminæ pręter puellas virgines, & inuentę sunt quadringentę in vrbe, reliqui autem occisi sunt: Iudic. vltimo, nunc autem isti viri Iabes fuerunt gloriosi impendentes Sauli tale beneficium, quale nulli de Israelitis impenderunt. Et istud fuit, quia Saul specialiter benefecerat viris Iabes cum Naas rex Ammon vellet omnibus illis auferre oculos dextros, & tunc Saul pugnans contra Ammonitas fugauit eos, & liberauit viros Iabes.

Omnia igitur, quæ Philisthijm fecerant super Saul, Scilicet audierunt quomodo Philisthini occiderant Saulem, & filios eius, & suspenderunt corpora eorum in muro Bethsan. Nam tunc incitati sunt ad eundum illuc, vt furarentur inde illa cadauera, & redderent Sauli gratiam pro gratia.

Consurrexerunt singuli virorum fortium. Sponte isti iuerunt: nam nullus eis iussit, nec suasit, sed ipsi consilio habito iuerunt, & surrexerunt ad hoc omnes viri fortes, qui erant ad pugnandum.

Et tulerunt cadauera Saul, & filiorum eius. Ista cadauera pendebant in muro Bethsan. Nam sicut villificauerant Philisthini Saulem caput suum mittendo per totam terram Philisthiorum, & postea affigendo in templo Dagon, ita & villificauerunt cadauer Saulis, & filiorum suorū, suspendendo illa in muro Bethsan cum intentione, quòd manerent ibi aliquanto tempore, & fortè postea intendebant tradere illa canibus, vel facere aliqua ludibria eis, vt quòd dimitterent illa insepulta.

Attuleruntque ea in Iabes. Ambulauerunt isti tota nocte vsque ad vrbem Bethsan, & acceperunt inde cadauera pendentia in muro Bethsan, vel in platea Bethsan, quod idem est, sicut declaratum est primo Reg. vlt.

Et sepelierunt ossa eorum subter quercum, quæ erat in Iabes. Ista erat aliqua magna quercus in Iabes, & sub illa tanquam in loco famoso sepulti fuerunt Saul, & tres filij eius, manserunt autem cadauera eorum ibi, vsque ad tempus magnum præteritum de regno Dauid quando facta est fames in terra, & ipse, oraculo Domini occidit septem viros de stirpe Saulis in vindictam sanguinis Gabaonitarum. Illos enim reliquit in patibulis vsquequo stillauit super eos imber, & tunc iussit deponi, & sepeliri in Gabaa, vbi erat sepulchrum Aui eorum Cis. Et tunc Dauid tulit ossa Saulis, & filiorum eius de Iabes, & sepeliuit illa in Gabaa, scilicet in latere montis, vbi erat sepulchrum Cis patris Saulis, & ibi manserunt postea omnes tumulati. De hoc 2. Reg. 21.

An isti sepulti fuerunt in nemore Iabes.
Quæst. V.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd sepulti sunt in nemore Iabes.

Respondendum, quòd verè isti sepulti sunt in nemore Iabes, & tamē ibi erat quędam quercus valde magna, & famosa, & sub illa sepulti sunt isti, & factum est hoc ad solemnitatem, quia voluerunt viri Iabes facere sepulchrum honorabile Sauli, & filijs suis, & ad hoc elegerunt locum honorabilem, non erat tamen in illo nemore aliquis locus tam famosus sicut sub illa quercu magna: ideo ibi sepulti sunt, erant autem in terra Chanaan magnæ quercus, & ilices, sicut patet de ilice Mambre, sub qua habitauit Abraham, vt patet Genesis decimooctauo. Quercus etiam magnæ erant, & fortes in terra illa, vnde in scriptura quercus famosę

A sunt, sic patet Amos secundo. Ego exterminaui à facie eorum Amorrhęum, cuius altitudo cedrorum altitudo eius, & fortis ipse quasi quercus. Et in alijs locis ipsę quercus laudantur quasi magnæ. Sic enim in Iabes Galaad poterat esse aliqua famosissima quercus, sub qua sepelirentur isti. Sed obijcietur, quòd non potuerint sepeliri in nemore, quia dicitur hic, & sepelierunt ossa eorum subter quercum, quæ erat in Iabes: ergo intra vrbem erat quercus, nemus tamen non erat in vrbe.

Respondendum, quòd quercus ista non erat in vrbe Iabes, sed in nemore extra vrbem, & cum dicitur, quòd erat in Iabes intelligitur de territorio, quia sic multa dicuntur fieri in aliqua vrbe, si fiunt in territorio eius, sicut dicitur Iosue quinto, in litera B Hebrea, quòd cum esset Iosue in Iericho apparuit ei Angelus Domini euaginatum habens gladium, & tamen constat, quòd non erat Iosue in vrbe Iericho, quia nondum eā ceperant Israelitę, sed postea ceperunt Iosue decimosexto. patet etiam in litera nostra, quę dicit ibi, cum esset Iosue in agro Iericho, ita hic. Apparet autem istud adhuc, quia Israelitę non sepelierant aliquos in vrbe sed extra, eo quòd quicunque tangeret sepulchrum contrahebat immunditiam, & ideo volebant Hebręi fugere eam quantum possent ne impedirentur accedere ad Sanctuarium, & ad alias res sacras, ideo nullo modo ponerent sepulchra in vrbibus, vbi erat magna conuersatio hominum, & possent faciliter pollui: extra vrbem autem in lo- C cis separatis non erat occasio ad pollutionem, ideo fierent sepulchra.

Item patet hoc Numeri decimonono, cùm dicitur, si quis in agro tetigerit cadauer occisi hominis, vel sepulchrum, in quo innuit, quòd sepulchra in agro erant, fuit autem speciale in Dauid, qui pro se, & successoribus suis regibus Iuda fecit sepulchra in castro montis Sion in quodam loco separato regalis palatij, & ibi sepeliebantur omnes reges Iuda: nam de quolibet dicitur dormiuit cùm patribus suis, & sepultus est in ciuitate Dauid, vt patet tertio Regum 14. & 15. & per totum tertium, & quartum librum Regū. Considerandum autem, quòd cum isti viri Iabes tantam misericordiam exercuissent cum Saule, & filijs D suis, Dauid cum cępit regnare misit eis ad reddēdum gratias multas promittens, quòd ipse retribueret eis pro hoc beneficio secundo Regum secundo. De cadaueribus autem istorum an combusti fuerint, sicut dicitur primo Regum vltimo, vel forte manserint intacta, quia dicitur secundo Reg. 21. quòd Dauid transtulit ossa istorum Iabes in vrbem Gabaa, & non possent ossa transferri si combusta fuissent cadauera, declaratum est primo Reg. vlt.

Et ieiunauerunt septem diebus. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quòd præuaricatus sit mandatum Do- E mini, quod præceperat, & non custodierit illud.

Et ieiunauerunt septem diebus. Scilicet postquam sepelierunt illa, ieiunauerunt septem diebus ad cęremonias funeris Saulis solemniter explendas. Dauid aūt audita morte ista planxit nimis, & tamen nō ieiunauit nisi vna die, vt patet 2. Reg. 1. quare aūt ieiunauerunt pro mortuis viri Iabes, & ad quid profuit istud ieiuniū mortuis, & an ad aliquid profuerit, & quare ieiunauerunt septem diebus, & non pluribus, nec paucioribꝰ solum, & quare cum isti ieiunauerint septem

Q diebus;

diebus: Dauid & viri sui non ieiunauerunt nisi vna die, & de quibusdam alijs dubijs circa ista, & totam historiam istius capituli, declaratum est satis primo Regum vltimo. *Mortuus est.* Hic ponitur quartum huius capituli, scilicet regni translatio: nam fuit trāslatum de Saule ad Dauid, vt patet in litera, & hoc fuit propter iniquitates Saulis, quia peccauit nimis, & dicitur:

Mortuus est igitur Saul propter iniquitates suas. Scilicet mortuus est per manus Philisthinorum, vt supra in litera patet, & dicitur, propter iniquitates suas intelligendo, quòd mortuus est tali morte propter iniquitates: nam si accipiamus mortem absolute, non moritur aliquis propter iniquitatē, quia etiam si nullam haberet iniquitatem moreretur: nā nō est mors
G iam propter peccata nostra, sed propter legē à Deo datam: nam peccauit Adam, & Deus dedit legē de morte futura propter peccatum illius in omnes homines: sic.n. dicitur, ꝙ per peccatum introducta fuit mors, vt patet Sap. 1. de isto statuto loquitur Apostolus ad Hebr. 9. Statutum est de vno quoque homine semel mori, sed verum est, ꝙ mortem esse amaram, vel repentinam aut huiusmodi prouenit ex peccato, & ita fuit in Saule: nam non fuisset traditus manibus Philisthinorum, nisi peccauisset nimis, & ob hoc etiā antequam occideretur, Deus puniebat eum nolendo ei respondere per prophetas, nec per sacerdotes, nec per somnia primo Reg. 28. *Eo quòd prævaricasset mādatum Domini, quod præceperat ei.* Intelligitur de
H præcepto pugnandi contra Amalecitas, & nō parcendi alicui, & non tenuit istud præceptum Saul, quia non occidit regem Amalec, nec etiam pecora primo Reg. 15. *Et non custodierit illud.* Idem est præuaricari illud, vel non custodire, quia præuaricari est transgredi, & tamen possunt differre, scilicet, quòd accipiatur præuaricari pro facere contrarium, & est aliquid positiuum, non custodire autem sola negatio est, & quamquam non custodire absolute præceptum non sit peccatum, tamen non custodire illud tempore, & loco debitis peccatum est, & sic intelligitur hic.

Quæ nam fuerint iniquitates Saulis. *Quæst. VI.*

I QVAERITVR, quę fuerunt iniquitates Saulis, propter quas mortuus est. Respondendum est, quòd non potest nobis patere de omnibus peccatis eius: nam postquam semel cępit esse malus, nunquam ad bonum redijt, sed fuit tanquam obstinatus. Sunt tamen quædam peccata eius manifestata de quibus agitur in scriptura.

Prima iniquitas est, quia iussit ei Samuel, quòd nō offerret vsquequo veniret in Galgalam, sed expectaret ibi septem diebus, & antequam omnino complerentur isti dies, Saul obtulit sacrificium non expectato Samuele primo Reg. 13. & propter hoc peccauit nimis, & Samuel increpuit eum dicens: Stulte egisti, non custodisti mandatum Domini, quod si non egisses iam nunc pręparasset Dominus regnum tuum
K super Israel, sed nequaquam vltra consurget.

Secundum peccatum fuit, quia Deus iussit Sauli, ꝙ occideret omnes Amalecitas vsque ad pecora nemini parcens, ipse autem pepercit regi Amalec, & omnibus gregibꝰ optimis, & ob hoc dixit ei Samuel: Scidit hodie Deus à te regnum Israel, & tradidit illud ꝓximo tuo meliori te, & ibi dixit, quòd non parceret ei Deus nec flecteretur pęnitentia primo Reg. 15. Tertium peccatum fuit inuidia, quam concepit Saul cōtra Dauid, & odium iniustum cum desiderio occidēdi eum primo Reg. 18. Quartum peccatum fuit multiplex persecutio eius, in qua toties peccauit quoties

F eum persecutus est. Nam primo conatus est eū percutere lancea, cum psalleret coram eo, quando à dæmone arripiebatur 1. Reg. 18. Iterum etiam conatus est eum occidere psallentem, sed lancea non tetigit eum 1. Reg. 19. Iterum etiam persequutus est eum iussitque circundari domum eius, & capi ipsum atq; duci ad mortem, sed liberatus est per Michol vxorē suam eodem capit. Multę etiā alię persecutiones eius fuerunt contra Dauid, de quibus à capit. 19. vsque ad 27. primi libri, in quibus grauiter peccauit Saul. Quintum peccatum fuit, quia fuit Saul periurus: nam ipse iurauit, vel promisit Dauid, quòd iam non noceret ei, & confessus est iniquitatem suam, & tamen postea persecutus est eum primo Regum vigesimoquarto, & vigesimosexto. Sextum peccatum fuit Saulis, quia persecutus fuit iniuste amicos Dauid: nam & filium suimet Ionatham percutere voluit lancea, quia respōdebat pro Dauid secundo Regum vigesimo. Septimum peccatum fuit, quia sacerdotes Domini iniuste occidit, & vrbem Nobe deleuit destruens paruulos, & magnos, & etiam pecora, cum nihil mali meruissent primo Regum vigesimosecūdo, sed solum propter odium Dauid factum est hoc. Octauum peccatum fuit, quia non sperauit in Domino, quando debuit ire ad bellum Philisthinorum, sed quæsiuit extraordinaria remedia, de hoc dicitur hic, ꝙ non sperauit in Domino, & sicut laus est alicui regi bono, ꝙ sperauerit in Domino, sicut patet de Ezech. 4. Reg. 18. ita peccatum est de aliquo, quòd non sperauerit in eo, & sic dicitur hic de Saule, quòd nō sperauit in Domino. Nonum peccatum eius fuit, quòd consuluit pythonissam: nam Deus prohibuerat in lege consului pythones Deut. 18. & iusserat occidi habentes tales spiritus Leu. 20. Ipse quoque Saul occiderat illos primo Reg. 18. & tamen incidit in eādem culpam vadens ad consulendum pythonissam eodem capit. de istis iniquitatibus etiam declaratum est eod. cap.

An mortuus fuerit propter omnes istas iniquitates. *Quæst. VII.*

QVAERITVR vlterius, cum fecerit Saul omnes istas iniquitates, an propter omnes illas mortuus fuerit.

Respondendum, ꝙ vno modo potest intelligi, ꝙ mortuus fuerit propter omnes istas, id est, ꝙ quęlibet istarum meruerit mortem Saulis. Alio modo, quòd omnes istę simul aggrauauerint sententiam, quę deberet dari contra Saulem, ita quòd propter omnes simul sumptas mortuus fuerit Saul, & non moreretur pro vnica, vel pro paucis solum. tertio modo potest accipi, quòd Deus imputauerit Sauli mortem propter istas simul, quamquam mereretur ex vna ipsarum, vel paucis, vel quòd Deus intulerit ei mortem non propter quamcunque ipsarum, sed propter aliquas specialiter, quamquam per quamlibet earum per se meruerit.

Respondendum est, quòd primus modus satis est verus, scilicet quòd propter quamcunque iniquitatē istarum Saul meruit mortem, nam quęlibet earum erat tam grauis, quòd erat morte digna, & tamen, ꝙ pro qualibet istarum per se Deus infligeret mortem, quam intulit Sauli, non potest stare, quia vel inferret pro omnibus simul, vel pro quibusdam per se, vel pro vnica, vel pro qualibet tamē per se occidi est impossibile, cum vnica fuit occisio. De secundo modo dicendum, quòd non potest stare, quia Saul meruit, & per quamlibet istarum iniquitatum mortem, & ad hoc, non oportuit, quòd omnes istas cōmitteret ad hoc, ꝙ occideretur, quia etiam si vnam, vel duas omisisset, nihil

nihilominus occideretur. Dicendum ergo tertio modo, quòd Saul commisit omnes iniquitates supra positas, & etiam multas alias, quę non sunt scriptæ, & tamen non fuit punitus pro omnibus illis, quia quædam illarum fuerunt, quas etiam si commisisset non fuisset occisus, nec ablatum fuisset regnum suũ, sic patet de prima iniquitate in non expectando Samuelem primo Regum decimotertio: nam quamquam Samuel dixit, quòd iam non consurgeret regnum eius, tamen si non commisisset postea iniquitatem non occidendo omnes Amalecitas, nec pecora, nõ priuasset eum Deus regno, quia postquam peccauit in hoc dixit ei Samuel. Scidit Deus à te regnũ Israel hodie primo Reg. decimoquinto. Ex quo patet, quòd pro priori peccato non scissum fuerat. Patet etiam quia post istud peccatum secundum iussit Deus Samueli, quòd vngeret Dauid in regẽ tãquam iam priuatus esset Saul regno, & post primum peccatum non fecit hoc: ideò non videtur, quòd propter illud Deus non occisurus erat Saulem, nec ablaturus ei regnum, nisi peccasset postea.

A

B

Item patet hoc ex litera, quia dicitur hic mortuus est Saul propter iniquitates suas, eo quòd pręuaricasset mandatum Domini, & non custodiuit illud, & deinde dicitur, & insuper pythonissam consuluerit: ergo videtur, quòd istud nõ fuit de illis peccatis, propter quę mortuus est Saul, & ablatum est ei regnum.

Item patet, quia quãdo Deus induxit Philisthinos contra Saulem ad vltimum bellum, in quo mortuus est, intendebat occidere eum, & tamen nondum cõsuluerat pythonissam, sed postea consuluit. Quod patet, quia quando Philisthini congregati sunt contra Saulem, perterritus est nimis plusquam alijs vicibus, quando exiturus erat ad bellum secundo Reg. vigesimooctauo. Et hoc erat, quia iam Deus deseruerat eum. Etiam patet, quia consuluit tunc Saul Dominum per sacerdotes, & per Prophetas, & tamẽ noluit ei dare responsum, & solebat alijs vicibus dare, ideo apparet, quòd proposuerat eum occidere, tamẽ post hoc consuluit pythonissam: nam cum Deus nullo modo respondere vellet, quęsiuit, an esset aliqua pythonissa per quam posset interrogare eodem capitulo: non ergo fuit istud peccatum de illis, propter quę priuatus est Saul regno, & occisus est à Philisthinis. Dicendum ergo, quòd quamquam posset teneri, quòd multę iniquitates fuerũt Saulis, propter quas occisus est, & si non propter omnes, quas fecit, cùm dicatur hic mortuus est Saul propter iniquitates suas, tamen rationabilius videtur dicendum, quòd mortuus fuerit propter vnicam iniquitatem, & propter illam regno priuatus sit, scilicet quia non obediuit Domino quando misit eum ad occidendum Amalecitas, & tamẽ occidit omnes, sed reliquit regem, & pecora, & hoc videtur hic signari cum dicitur, eo quod pręuaricasset mandatum Domini, quod pręceperat ei, nec custoditet illud. Et istud est mandatum de occidendo omnes Amalecitas, quia Saul in omnibus istis peccatis non transgressus est aliquod mandatum Dei specialiter sibi datum, nisi in bello contra Amalec.

C

D

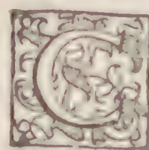
E

Item patet hoc, quia post illud peccatum illico Deus fecit vngi Dauid in regem primo Regum decimosexto, & tamen non fecisset eum vngi, nisi omnino esset priuatus Saul, & posteritas sua iure regni, & sic, quamquam postea fecerit multa alia peccata, tamen non fuit pro illis priuatus iure regni, nec etiã pro illo occisus est, etiam si quodlibet illorũ per se mereretur priuationem regni, & mortem.

Sed insuper etiam pythonissam consuluerit, nec sperauerit in Domino, propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid filium Isai.

Sed insuper pythonissam etiam consuluerit. Super omnia peccata sua, per quę mortem merebatã addidit istud, quòd pythonissam consuluit, & istud erat graue peccatum, quia in lege vetitum erat Deuteronomij decimooctauo, ne quis consuleret augures, vel quemcunque modum diuinationis exerceret, & ipsi habentes spiritus pythonicos iubebantur occidi, vt patet Leuit. vigesimo. Item Saul fuerat valde zelator contra pythones, quia ipse abstulerat de terra omnes ariolos, & magos, & habentes pythones primo Regum vigesimooctauo. Quòd ergo incideret ipse in illud, quod damnabat, reprehensibile valde erat. *Nec sperauit in Domino.* Idest non habuit spem in Deo, quòd daret sibi auxilium contra Philisthinos: ideo magis timuit hac vice, quam omnibus alijs in bello, vt patet primo Regum vigesimooctauo. Vel dicitur, non sperauit in Domino, scilicet quòd recurrit ad dęmones, cum consuluerit pythonem, & tamen Deus, licet nõ responderet ei per sacerdotes, nec per Prophetas, nec per somnia, non debebat recurrere ad dęmones, sed exponere se auxilio Dei faciendo quantum poterat humano. *Propter quod interfecit eum.* Idest quia spreuit mandatum eius contra Amalecitas, & insuper cõsuluit pythonissam, & fecit alia mala. Et dicitur interfecit eum, idest, tradidit eum interficiendum hostibus, & idem est, quòd Deus aliquem per se occidat, vel quòd alteri occidendum tradat: sic enim dicitur tradere aliquos in manus aliorum, eo quòd procurat, quòd per eos occidantur, sicut est in homicidijs casualibus. Nam tunc dicitur, quòd Deus tradidit eos, qui occiduntur in manus occidentium: Exod. vigesimoprimo. *Et transtulit regnum eius ad Dauid filium Isai.* Idest transtulit ius regni, quia fecit eum vngi viuente Saule, & per hoc dedit ei ius regnandi, & abstulit Sauli, vel intelligitur de ipso regno quantum ad possessionem, quia Deus fecit, quòd moreretur breuiter Saul, & post mortem eius illico fecit vngi iterum Dauid in regem, & regnum Iuda fuit sub eo. Deinde mortuo Isboseth filio Saulis secundo Regum quarto. factus est Dauid rex super totum Israel secundo Regũ quinto, & tunc cessauit totaliter regnum in progenie Saulis, & fuit semper in progenie Dauid vsq; ad captiuitatem Babylonis. Multa autem dubia pertinent ad istud capitulum, quę subticui hic, eo quòd satis late declarata sunt illa secundo Reg vigesimooctauo, & trigesimoprimo.

CAP. XI.

CONGREGATVS est igitur omnis Israel ad Dauid in Hebron, dicens: Os tuum sumus, & caro tua.

DESCRIPTA in pręcedentibus Dauid ad regnum electione, hic agitur de eius vnctione, quia per vnctionem reges fiebant, & diuiditur in tria, quia primo ponitur prędicta vnctio: secundò Iebusęorum debellatio, ibi. *Abijt quoque.* Tertiò principum Dauid enarratio, ibi. *Hi principes.*

An hic sit ordo continuatus ad præcedentia.
Quæst. I.

QVAERITVR, an ea, quæ habentur hic habent ordinem continuatum ad pręcedentia,
vel est aliqua mutatio; & an fuerint ista immediatè post illa, vel interiecto aliquanto
tempore.
Respondendum ad primum, quòd hic est ordo
continuus, quia supra agebatur de electione Dauid in
regem, per quam à Deo electus est, & translatum fuit
regnum in ipsum quantum ad ius, hic autem agitur
de ipsa reali traditione regni, quę facta est per istã vnctionem, ideo necesse est fuisse illa ante ista.
Ad secundum dicendum, quòd ista non fuerunt
immediatè post illa, quia supra agitur de morte Saulis, & de translatione regni in Dauid, quod fuit quando viri Iuda assumpserunt Dauid in regem super tribum illam mortuo Saule, & fuit istud septem annis,
& dimidio ante vnctionem istam, de qua hic dicitur.
Quod patet, quia tot annis regnauit Dauid in Hebron
super tribum Iuda 2. Reg. 5.
Circa primum dicitur. *Congregatus est igitur omnis
Israel ad Dauid*. Ista congregatio fuit cùm regnasset
iam Dauid septem annis, & dimidio in Hebron mortuo Isboseth filio Saulis: nam prius sola tribus Iuda
sequebatur Dauid tunc, & congregatę fuerunt omnes tribus ad Dauid, & fecerunt eum regem super Israel, de quo magis latè patet seq. cap.
In Hebron. Ista est ciuitas in sorte Iudę, quę vocatur
Hebron, & Chariatharbe, & Mambre, vt patet Gen.
23. & Iosue decimoquarto, & decimoquinto. In ista
vrbe sepultus fuit Adam, vt patet Iosue 14. scilicet:
Maximus Adam inter Enachim situs est. Idest sepultus in Hebron inter Enachim, idest, inter gigantes,
qui ibi morabantur, ibi etiam sepultus est Abraham,
Isaac, & Iacob, & tres vxores eorum, Genesis quadragesimonono. erat ista ciuitas metropolis in tota sorte Iudę, ideo quando Dauid regnabat super tribum
Iuda sedes regni erat in Hebron secundo Regum secundo, & ibi genuit filios sex, secundo Reg. tertio, ista
congregatio facta est à Dauid in Hebrõ, quia ibi erat
sedes regni sui quando totus Israel voluit eum sibi regem facere, dicentes: Os tuum sumus, & caro tua.
Istud dixerunt Israelitę ad probandum intentionem
suam esse iustam, quia per hoc probabatur, quòd cõueniens erat eum fieri regem super Israel, & est sensus, nos sumus os tuum, & caro tua, quia sumus de ossibus tuis, & de carne tua, nam sumus omnes de eadem progenie.

Quoties, quomodo, & quando vnctus fuerit Dauid in regem.
Quæst. II.

QVAERITVR de ista congregatione, & vnctione Dauid quam fecerunt tunc Israelitę quando fuit, & quoties, & quomodo vnctus est.
Respondendum, quòd Dauid vnctus fuit ter
in regem: primò cum adhuc esset paruulus pascens
gregem: nam tunc vnxit eum Samuel viuente Saule, & fuit ista vnctio in Bethlehem occultè in domo
Isai. primo Regum decimosexto, & per istam non
fuit assecutus aliquod regnum quantum ad possessionem, sed solum quantum ad aliquod ius, vt declaratum est eodem capitulo. Secunda vnctio fuit post
mortem Saulis: nam illico, vt mortuus est Saul consuluit dominum Dauid an ascenderet ad aliquam
de ciuitatibus Iuda, & ascendit de Siceleg, quę erat
in terra Philisthinorum in Hebron, quæ erat in sorte
Iudę, & ibi illico vnctus est in regem ab omnibus vi-
F ris Iuda secundo Regum secundo. Ista vnctio facta
est in Hebron, & fuit publicè. Per eam acquisiuit
Dauid possessionem regni super tribum Iuda. Tertia vnctio fuit, quando Dauid fuit in Hebron post
mortem Isboseth filij Saulis, & omnes tribus Israel
congregatę venerunt ad Dauid in Hebron, & vnxerunt eum in regem. Erat autem tunc Dauid annorum trigintaseptem, & dimidio, quia quando vnctus est rex super Iudam erat annorum triginta secundo Regum quinto, & tamen postea annis septem, & dimidio constitutus est rex super totum Israel: nam totidem annis regnauit in Hebron, vt patet eodem capitulo. Et etiam dicitur ibidem, quòd
Dauid erat triginta annorum quando factus est rex,
& quadraginta annis regnauit, scilicet septem, & di-
G midio in Hebron, & trigintatribus in Ierusalem.
Quantę autem erat ætatis Dauid prima vice, quando
vnctus est per Samuelem, non apparet, declaratum
tamen fuit de hoc primo Reg. cap. 16.

De cęremonijs, & oleo, quo vnctus fuit Dauid, & à quibus personis.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius de istis tribus vicibus, quibus vnctus est Dauid, quo oleo
vnctus est, & quæ cęremoniæ obseruatæ
fuerunt, & à quibus personis vnctus est.
Respondendum ad primum, quòd vnctio regum
debebat fieri regulariter de oleo sacro, sic enim pa-
H tet de Salomone: nam ipse vnctus est oleo ducto de
tabernaculo Domini, tamen oleum tabernaculi sacrum erat, de hoc tertio Regum primo. poterat tamen fieri in oleo communi ista vnctio, quia non erat
istud necessarium. De oleo autem, quo primâ vice
vnctus est Dauid magis credendum est, quòd fuerit
commune, quam sacrum. De hoc declaratum est
primo Regum decimosexto. De secunda vnctione,
quæ facta est, quando Dauid assumptus est in regem
super Iudam potest dici, quòd facta fuit in oleo sacro, vel in communi. Quòd fuerit in oleo communi
patet, quia tunc Dauid assumebatur solum in regem
super Iuda, & alię tribus Israel erant sub Isboseth filio Saulis, erantque ista duo regna inter se pugnan-
I tia tunc: nam facta est longa concertatio inter domum Dauid, qui erat rex in Hebron, & inter domum Saulis, idest inter seruos Isboseth filij Saulis:
ideo non permitterent filij Israel, quòd serui Dauid
acciperent aliquid de tabernaculo, quod erat tunc
in terra ipsorum, scilicet in Gabaon, quę pertinebat
ad tribum Beniamin. De hoc declaratum est primo
Regum septimo, & tamen oleum sacrum erat in tabernaculo, quia inde accepit illud Sadoc sacerdos,
quando vnxit Salomonem tertio Regum primo,
ideo non potuit illa vice vngi oleo sacro. Quòd autem tunc potuerit vngi oleo sacro patet, quia tunc
Abiathar summus sacerdos erat cum Dauid, & fuit
cum eo omnibus diebus, ex quo occisi sunt sacer-
K dotes Nobe per Saulem primo Regum vigesimosecundo, & fuit postea cum eo in omnibus laboribus
suis vsque ad mortem tertio Reg. secundo, & sic erat
nunc cum illo, & tamen ille erat summus sacerdos,
& poterat conficere oleum sacrum, quia ad filios sacerdotũ pertinebat istud sup. 9. & ista erat res, pro qua
licitè poterat fieri oleum sacrum, ideo satis verisimile
esset, ꝙ conficeret tunc oleum, & illud seruaret ad vnctionem Dauid. De hoc declaratum est secundo
Reg. 2. De tertia vnctione dicendum videtur, quòd
facta fuerit in oleo sacro: nam tunc Dauid assumptus est in regem à toto populo, & poterat duci sine impedimento oleum de Sanctuario: ideo credendum

dum est, quòd ductũ fuerit, & ille vnctus fuerit oleo sacro, si tamen aliquis velit dicere, quòd vnctus fuerit oleo communi, non est insistendum contra eum, cũ non possit patere secundùm necessitatem quid verum sit.

A

Per quos istæ vnctiones factæ fuerunt. Quæst. IIII.

QVAERITVR de secundo, scilicet per quos factæ sunt istę vnctiones. Respondendum est de prima, quòd facta est per Samuelẽ, qui vnxit Dauid in medio fratrum suorum primo Reg. decimosexto, & infra vigesimooctauo. De secunda non apparet per quem facta fuerit: nam secundo Reg. secundo dicitur, quòd viri Iuda venerunt in Hebron, & vnxerunt ibi Dauid, & tamẽ istud intelligitur de populo congregato ad honorem vnctionis, quia vnctio est sicut coronatio regis, & illa debet fieri cum magna solemnitate, vnctio tamen per vnicam personam facta est; sed de ista non apparet, quę esset. Dicendum tamen, quòd esset aliquis sacerdos, quia officium istud pertinebat ad sacerdotes, sicut alię ministrationes sacrę, sicut dicitur quarto Regum vndecimo, & sequenti libro capitulo vigesimotertio, scilicet: Vnxit quoque regem Ioiada pontifex, & filij eius. Et quia ista vnctio erat maximę venerationis fieret semper per sacerdotem maximi honoris, & ille erat summus sacerdos: ideo per eum fieret, & quia Abiathar erat summus sacerdos Dauid secundo Regum octauo, & vigesimo, & semper cum illo fuit, vt declaratum est pręcedenti quæstione, ipse vngeret eum nunc, & istud asserendum videtur. De tertia vnctione dicendum, quòd non patet manifestè per quem facta fuerit, & tamen fuit facta per aliquem de summis sacerdotibus ex ratione supra assignata, erant tamen duo summi sacerdotes Dauid isto tempore: nam ab occisione Abimelech sacerdotis summi primo Regum vigesimosecundo. fuerunt simul duo summi sacerdotes: nam Sadoc factus est sacerdos magnus per Saulem, vt declaratum est supra sexto, Abiathar autem illico, vt confugit ad Dauid habitus est ab eo pro summo sacerdote. Nam gerebat officium summi sacerdotis, quia consulebat Dominum in rationali & Ephod, & tamen consulere Dominum, & indui illis vestibus pertinebat ad summum sacerdotem, quia vestis pręcipua summi sacerdotis, qua nunquam vtebatur aliquis de minoribus, fuit rationale & Ephod, vt patet Exodi vigesimooctauo. Et tamen Abiathar vtebatur istis sępe, & consulebat in eis Dominum primo Regum vigesimotertio, & trigesimo, & sic gerebat officium summi sacerdotis, & toto tempore quo vixit Saul, quamquam Abiathar esset summus sacerdos, & Sadoc, tamen Abiathar solus erat sacerdos Dauid, & Sadoc erat sacerdos totius Israel, mortuo autem Saule & viuente Isboseth filio eius Sadoc erat sacerdos in toto Israel, & Abiathar solum in tribu Iuda, & apud Dauid. Ideo isto tempore non erat dubium, si Dauid vngeretur, an vngeretur per Abiathar, vel Sadoc, eo quod Sadoc nullo modo pertinebat ad Dauid, & tamen postquam totus Israel venit ad Dauid, vt vngeret eum, etiam Sadoc cępit pertinere ad Dauid, & fuit sacerdos eius, sic patet secundo Regum octauo, & vigesimo, vbi Sadoc, & Abiathar ponuntur sacerdotes Dauid, & sic poterat dubitari, an vngeretur per Abiathar, vel per Sadoc, & quemlibet eorum ponamus, satis est conuenienter factum.

B

C

D

E

Quæ cęremoniæ in vnctione Dauid obseruabantur. Quæst. V.

QVAERITVR de tertio, scilicet quæ cęremoniæ obseruatæ fuerunt in vnctione Dauid. Respondendum, quòd in vnctionibus regum seruabantur septem, vel octo cęremoniæ, quæ positę fuerunt quarto Regum nono, & istę semper seruabantur nisi conditio temporis, vel loci, in quo fiebat vnctio, aliquid prohiberet, sicut fuit in ipso Iehu eodem capitulo, qui vnctus fuit in bello, & non erat ibi locus ad seruandum omnes istas cęremonias, nec seruatę fuerunt, sed quædam illarum, vt ibidem declaratum est, nunc tamen vnctio Dauid facta est solemniter conueniente toto populo, & non fuit aliquod impedimentum, quia nullus aduersabatur magis, de quo sequenti capitulo, ideo credendum est, quòd omnes cęremonię obseruatę fuerint in Dauid.

Heri quoque, & nudius tertius cum adhuc regnaret Saul, tù eras, qui educebas, et introducebas Israel. Tibi enim dixit Dominus Deus tuus: Tu pasces populum meũ Israel, et tu eris princeps super eum. Venerunt ergo omnes maiores natu Israel ad regem in Hebron, et inijt Dauid cum eis fœdus coram Domino, vnxeruntq́ue eum regem super Israel iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Samuel.

Heri quoque, & nudius tertius. Ponitur hic alia ratio, quare Israelitę acceperunt Dauid in regem, scilicet quia ipse solebat pugnare pro Israel eo tempore, quo viuebat Saul. Et dicitur heri, & nudius tertius, idest ab ab aliquanto tempore ante hoc, & est modus loquendi vulgatus, per quem significamus aliquantum tempus sicut dicitur, si bos cornupeta fuerit ab heri, & nudius tertius: Exod. 21. idest ab aliquanto tempore, & tamen fm propriam significationem non significat nisi tres dies, quia nudius est aduerbium, & significat absolute tempus, & limitatur cum ista additione primus, & secundus. *Cum adhuc regnaret Saul, tu eras, qui educebas, & introducebas Israel.* Idest non solum mereris regnum ex nunc, sed ex maiori tempore, quia non solũ nunc tu defendis Israel, sed etiam viuente Saule tu faciebas omnia bella pro Israel: nam quãdo occidit Goliath Gethęum constituit eum Saul principem super viros belli, & acceptus erat in conspectu totius populi, & faciebat multa bella contra Philisthinos 1. Reg. 18. & ibi dicitur, quòd omnis Israel, & Iuda diligebat Dauid: ipse.n. ingrediebatur, & egrediebatẽ ante eos. Et dr̃, tu educebas, vel introducebas Israel, s. tu introducebas Israel in terrã Philisthinorũ ad pugnandum ꝯ illos, & ẽt tu reducebas de bello, qa tu eras dux, & sic dr̃ 2. Reg. 5. tu eras educens, & reducens Israel. *Tibi n. dixit Dominus Deus tuus.* Idest de te dixit hoc: nã Deus nõ locutus fuit Dauid, sed prophetis, q denũciauerũt Dauid, ꝙ futurus esset rex super Israel. *Tu pasces populũ meum Israel.* Idest tu reges illũ: rex .n. est sicut pastor, q curam habet de gregibus, ita ẽt ipse curam habet de subditis, & ideo Arist. vocauit regem pastorem 8. Ethicorum, & allegat ad hoc auctoritatem Homeri in iliade, qui Agamemnonem patrem, & pastorem populorum appellauit, vel potest dici istud ad quãdam translationem frequentatam in scriptura, scilicet, quia Dauid ante hoc erat pastor ouium, & Deus trãstulit eum, vt esset pastor hominum, vt officiũ, vel Rex appellat. pastor.

 status,

status, ad quem quis mutatur habeat nomen prece-
dentis: sic enim fuit de Petro, & Andrea, qui erant
piscatores, & Christus vocauit eos, vt essent pastores
hominum, vt patet Matthæi quarto, & Luc. quinto,
scilicet: Vidit Iesus duos fratres Simonem, & An-
dream: (erant enim piscatores) & ait illis, venite post
me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Sic &
de Dauid, qui erat pastor ouium, dictum est pastor ho
minum Psalm. septuagesimoseptimo, scilicet; Et
elegit Dauid seruum suum, sustulit eum de gregi-
bus ouium, & de post fetantes accepit eum, pascere
Iacob seruum suum, & Israel hæreditatem suam.

Et tu eris princeps super eum. Idem est, quòd tu pa-
sces, sed pascere est nomen per appropriationem
conueniens, esse autem principem conuenit ad lite-
ram, & sic dicitur secundo Regum quinto, tu pa-
sces populum meum Israel, & tu eris dux super Is-
rael.

*Venerunt ergo omnes maiores natu Israel ad regem in He-
bron.* Repetitio est sententiæ præcedentis, scilicet
congregatus est omnis Israel ad Dauid, & dicitur,
quòd venerunt maiores natu, idest seniores, qui e-
rant maiores natiuitate, idest numero annorum alijs
hominibus, & ad istos propriè pertinebat venire, eo
quòd isti repræsentabant totum populum, cum es-
sent maioris auctoritatis, quam cęteri, & sequenti
capitulo ponitur qui erant principes, qui venerunt
de qualibet tribu ad vnctionem Dauid, & quot fue-
runt, qui venerunt cum illis de eisdem tribubus.

Et inijt Dauid cum eis fœdus. Istud fuit quantum ad
legem regni, quia iurauit Dauid aliquid obseruare
populo, & populus iurauit aliquid obseruare regi, &
ista capitula iurata vocabantur fędus, vel lex regni.
Ex constitutione Saulis in regem facta fuit quædam
compositio inter eum, & populum, & illam scripsit
Samuel in libro, & recitauit coram toto populo, &
postea posuit eam coram Domino, vt patet primo
Regum decimo, & sic solet fieri quandocunque
aliqui nouiter constituuntur in reges, quia inter eos,
& populum fiunt aliquæ compositiones, quę vtrin-
que debeant obseruari.

Coram Domino. Dicitur fieri coram Domino, quod
publicè fit, vel magis dicitur fieri coram Domino,
quod fit sub inuocatione nominis Dei dato, quòd
illi, qui hoc faciunt, sint in loco secreto, vel soli sint,
sic patet de Ionatha, & Dauid, qui in sylua inierunt
fędus, vt nullus hoc sciret, & tamen dicuntur illud
fecisse coram Domino primo Regum vigesimoter-
tio. Etiam iterum Dauid, & Ionathas soli erant in
agro, & dicebantur ibi loqui coram Domino, vt pa-
tet primo Regum vigesimo, & sic cum in isto fęde-
re interciderent iuramenta, quæ fiebant ad confir-
mationem, & illa erant per inuocationem nominis
Domini, dicebatur istud fędus fieri coram Domi-
no.

Vnxeruntque eum regem super Israel. Idest super to-
tum Israel, quia omnes tribus venerunt ad consen-
tiendum vnctioni, prius autem vnctus erat solum su-
per Iudam.

*Iuxta sermonem Domini, quem locutus est in manu Sa-
muel.* Idest factum est istud sicut Deus prędixerat
per Samuelem, istud fuit pręnunciatum in verbis, &
in rebus, quando Samuel vnxit Dauid in regem pri-
mo Regum decimosexto, & ex hoc patet, quòd fuit
vnctio illa per Samuelem facta, ad hoc, quòd Dauid
regnaret super totum Israel, & non super solum Iu-
dam, quamquam prius regnaret in sola tribu Iudę,
deinde super totum Israel. Et patet hoc quia Da-
uid vnctus est in regem, eo quòd Saul reproba-
tus fuit, & sic substitutus fuit in locum eius, &

F tamen Saul erat rex super totum, ideo Dauid vngi
debebat in regem super totum Israel.

*Quare omnes tribus Israel fuerunt congregatæ
ad Dauid in Hebron.*
Quæst. VI.

QVAERITVR quare omnes tribus Israel
congregatę fuerunt ad Dauid in Hebron,
vt vngerent eum.

Respondendum est, quòd Saul fuit pri-
mus rex Israel, qui electus est à Deo, vt esset rex: ideo
Israelitę quamdiu vixit tenuerunt eum in regem, li-
cet malus esset. De filijs autem eius post mortem
G suam non mansit aliquis nisi Isboseth, & illum acce-
perunt in regem tanquam legitimè succedentem
omnes Israelitę pręter tribum Iuda, quę tenuit Da-
uid in regem mortuo Saule, durauit autem regnum
Isboseth super vndecim tribus Israel, quasi tanto
tempore sicut regnum Dauid super Hebron, dein-
de mortuo Isboseth manserunt aliquanto tempore
omnes vndecim tribus Israel sine rege, & tunc de-
liberauerunt venire ad Dauid, vt vngerent eum in
regem, & motę fuerunt ad hoc propter duo vel
tria. Primum est, quia ipsi considerabant, quòd in
progenie Saulis nullus esset, qui posset ei legitimè
succedere: nam filij sui omnes mortui erant, quia
tres in bello mortui sunt, pręcedenti capitulo, &
H quartus occisus fuit à latronibus cùm regnaret, nisi
loquamur de filijs ex concubina: nam habebat duos
filios Saul, qui adhuc viuebant, & erant filij Respha
concubinę eius secundo Regum vigesimoprimo.
Istos enim duos suspendit postea Dauid petentibus
Gabaonitis eodem capitulo: isti autem succedere nõ
poterant in regno, quia erant illegitimi, non habebat
etiam Saul nepotes, qui succederent, nisi quinque fi-
lios filię suę Merob, quos susceperat ab Adriel Mola-
thite secundo Regum vigesimoprimo, quos suspen-
dit postea Dauid petētibus Gabaonitis, sed etiam istis
non competebat successio, quia erant nepotes ex fi-
lia, & filia non succedebat in iure regni: ideo nec filij
eius, potissimè quia in veteri testamento nunquam
I filię succedebant existente aliquo filio: Numeri vige-
simoseptimo, & sic erat hic, quia habebat Saul vnum
nepotem ex filio, scilicet Miphiboseth filium Iona-
the, & ad illum pertinebat directè successio, eo quod
erat filius primogeniti Saulis, scilicet filius Ionathę. &
tamen iste succedere non debuit, nec populus voluit,
quia erat deformis, cùm esset claudus vtroque pede
secundo Regum quarto, & nono, & sic non erat ali-
quis in stirpe Saulis nisi isti, vt probatum fuit sup. octa-
uo, & tamen istis non debebatur successio: ideo cogi-
tabant Israelitę, quem constituerent in regem, & per
hoc habuerunt occasionem ad vngendum Dauid.
Secundum fuit ipsa diuina denunciatio, quia Deus
denunciauit Dauid per prophetas, quòd futurus es-
set rex super Israel, & vnctus est per Samuelē ad hoc,
K & istud cognoscebant Israelitę: ideo volebant obedi-
re diuinę iussioni vngendo eum. Tertium fuit ipsa
probitas Dauid: nam erat vir strenuus in bellis potēs
defendere Israelitas ab hostibus potius, quam qui-
cunque alius constitueretur in regem, quod patebat
ex pręterita experientia: ideo voluerunt constituere
eum potius, q̃ alium. Quartum fuit, quia fortè Israeli-
tę timuerunt: nam dum viueret Isboseth erat pugna
inter domū Dauid, & Isboseth, & Dauid in omnibus
prosperabatur, domus Isboseth autem diminuebatur
in omnibus, ideo à fortiori cum nullū regē haberent,
& essēt sicut oues sine pastore, poterat facilius Dauid
impugnare oēs tribus Israel, & subijcere eas sibi, & sic
pre-

premerentur ab eo, quia sponte non se subiecerant. Voluerunt ergo dum Dauid adhuc nulla mouebat bella, sponte venire ad eum, & constituere illum sibi regem.

De rationibus, quas allegauerunt Israelitæ ad Dauid, an fuerint conuenientes. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius de rationibus, quas Israelitæ allegauerunt, quòd Dauid deberet esse rex eorum, an illę sint conuenientes.

Respondendum, quòd allegauerunt hic tres rationes. Prima fuit, quia dixerunt caro tua, & os tuum sumus, in qua probant ex consanguinitate, quòd competeret ille eis in regem. Secunda fuit heri quoque, & nudius tertius, in qua inducunt, quòd propter magna beneficia, quæ Dauid contulit Israelitis, conueniens erat, quòd eum regem facerent, scilicet quia semper pugnauerat pro eis contra hostes etiam tempore Saulis, & nullus alius in toto Israel erat, qui laborasset tantum pro toto populo: ideo nullus erat, qui de bono communi magis deberet præmiari, & tamen honor regalis est bonum à communitate impensum, quia rex non est vnius, vel aliquorum specialium, vel vnius communitatis, totius aut multarum, ideo non debebat aliquis constitui rex nisi Dauid. Tertia ratio fuit ex diuina dispositione, quia Deus disposuerat, quòd Dauid regnaret super totum Israel, & prænunciauerat hoc per Samuelem, ideo nullum alium accipi licebat in regem. Considerandum autem, quòd hic sunt tres rationes allegatę à populo ad ostendendum, quòd ipsi non veniebant ad vngendum Dauid in regem tanquam timerent se inuitos ei subijciendos, nisi se sponte subijcerent, & quia appareret eos propter timorem egisse nisi aliquam rationem huius facti ostenderint, posuerunt tres rationes, per quas ostendunt se rationabiliter inductos ad accipiendum Dauid in regem. Sciendum autem, quòd istæ tres rationes non probant idem, sed probant tria diuersa. Prima ratio probat, quòd poterat licitè Dauid accipi in regem. Secunda probat, quòd honestum, & iustum erat. Tertia probat, quòd necessarium illud erat. De primo patet: nam Dauid quamquam esset bonus, & contulisset multa beneficia Hebręis, non poterant eum in regem constituere licitè, nisi esset de genere Hebręorum, sic patet Deuteronomij decimoseptimo, scilicet: Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui non sit frater tuus. Ideo dixerunt os tuum sumus, & caro tua, idest de genere tuo sumus cum simus ex eadem carne, & ex eodem osse: ideo possumus te licitè regem constituere. Si autem aliquis diceret, quòd per hoc probabāt, quòd deberent ipsum accipere in regem, falsum est, quia istud competit cuicunque alteri in Deo: nam omnes tribus Israel poterant dicere cuicunque Israelitæ os tuum sumus, & caro tua. De secunda ratione patet, nam ista probat duo: primum, quòd iustius erat Dauid regem fieri ex natura retributionis, quam aliquem alium. Secundum, quòd vtilius erat populo ex natura gubernationis. De primo istorum patet, quia non erat aliquis in toto Israel, qui tanta beneficia contulisset Israelitis, sicut Dauid, & cum honor regius datus à communitate alicui potest esse præmium bonorum operum impensorum communitati, vt patet quinto, & octauo Ethicorum, iustius erat retribui Dauid istum honorem, quam cuicunque alij. De secundo patet, quia vtilius erat populo ex natura gubernationis: nam non erat aliquis in toto regno Israel, de quo crederetur, quod magis posset defendere Israelitas ab hostibus, quam de Dauid, & istud erat maximè necessarium propter quotidiana bella, quę habebant Israelitę cum Philisthinis, & cum alijs gentibus propinquis: ideo vtilius erat toti regno Israel, quòd Dauid regnaret, quam quisquam alius de populo, vtraque pars istarum patet ex eadem litera cum dicitur, heri quoque, & nudius tertius cū adhuc viueret Saul tu educebas, & introducebas Israel, idest non solum postquam mortuus fuit Saul tu defendisti regnum Israel ab hostibus, sed etiam antequam moreretur tu educebas, vel introducebas Israel, idest tu regebas populum quantum ad omnia bella, ideo pro tantis beneficijs tam diuturnis iustum est, vt tibi regalem honorem impendamus, & iste est primus modus. Potest intelligi de secundo, scilicet heri, & nudius tertius, cum adhuc viueret Saul tu educebas, vel introducebas Israel, idest non solum postquam mortuus fuit Saul, nō est aliquis, qui tam prosperè defendere nouerit populum sicut tu, sed etiam, viuente Saule, nullus erat similis tibi, nec etiam ipse Saul, quia tu educebas, & introducebas tunc Israel. Considerandum autem, quòd ista ratio etiam non probat, quòd debitum erat ipsi Dauid regnum, quia dato, quòd gubernaret populum melius, quam omnes de terra, & maiora beneficia impendisset, non erat regnum sibi tradendum, sed alicui alteri ius regnandi competebat, sed solum probat, quòd erat iustum, & vtile regnum tradi Dauid. Tertia ratio est prophetica reuelatio, siue diuina determinatio: nam Deus dixerat tu pasces populum Israel meum, & eris princeps super illum, & tamen Deus habet omnia iura regnorum terrę, & potest illa dare cui voluerit, & auferre cui voluerit: Dan. quarto, scilicet: Donec scias quòd altissimus dominatur in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. Sed hoc constabat Israelitis ex verbo Samuelis, ideo necessarium erat, quod tribueretur regnum Dauid.

Vbi habentur ea, quæ hic scripta sunt, scilicet tu pasces populum meum, &c. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius vbi dicta sunt ea, quæ habentur hic, scilicet tu pasces populum meum Israel, & tu eris princeps super eum.

Respondendum est, quòd non reperitur aliquis locus, in quo ista verba sic formaliter dicta fuerint, sed satis est, quod hic dicitur, quòd dicta fuerint, quia constat ex hoc, quòd aliquando, & alicubi dicta sunt, licet nos nesciamus, vbi vel quomodo, & sic est de multis alijs. Aliter autem videtur dicēdum, quòd Deus dixit ista verba de Dauid per Samuelem primo Reg. decimoquinto, vel decimosexto, vel decimotertio. nam Samuel locutus est in locis istis de Dauid dixit enim primo Reg. decimotertio, ad Saulem: Nequaquam regnum tuum vltra consurget, quęsiuit enim Deus virum iuxta cor suum, & præcepit ei, vt esset dux super populum suum. Et illud intelligebatur de Dauid, conuenit autem satis illa litera isti, quia hic dicitur tu pasces populum meum Israel, & eris princeps super illum, ibi autem dicitur & præcepit ei, vt esset dux super populum suum, vel potest intelligi, quod dictum fuit primo Regum decimoquinto, per Samuelem, quia ibi dixit Samuel ad Saulem: Scidit Deus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Et intelligebatur de Dauid, & fortè quando illa verba dicta sunt addidit Samuel alia de Dauid, vel potest intelligi, quod dictum fuerit primo Reg. 16. quia ibi habetur de vnctione Dauid in regem, & verisimile est, quòd multa loqueretur Samuel Sauli, licet ibi scripta non sint, vel

potest intelligi, quòd dicta fuerint hic primo Reg. vigesimooctauo, cum dixit Samuel surgens à mortuis: Faciet tibi Dominus sicut loquutus est in manu mea, & scindet regnum de manu tua, & dabit illud proximo tuo Dauid, Dicendum tamen, quòd in quocunque loco istorum intelligantur dicta fuisse hæc verba, non reperiuntur omnino ad literam sicut hic, & tamen magis consonant cum eis, quæ habentur primo Regum decimotertio, quam cum quibuscunque alijs. modus tamen est eorum, qui allegãt, quòd non semper allegent quantum ad verba, sed magis quantum ad sententiam, & etiam quidam allegant plures partes sententiæ, & alij minores, & sic videntur esse multa, & est idem. Patet hoc, quia aliter allegauit istud Abner, & aliter populus: nam Abner uoluit probare per sermonem Domini, quòd totum regnum Israel deberet transire ad Dauid, & ait, hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei, si quomodo iurauit Dominus Dauid sic faciam cum eo, vt transferatur regnum de domo Saul, & eleuetur thronus Dauid super Israel, & super Iudam, secundo Regum tertio, populus autem allegauit idem dictum Dei aliter, scilicet tibi dixit Deus, tu pasces populum meum Israel, & eris dux super eum. Similis modus est semper allegandi Christi, & Apostolorum, in nouo testamento, in quo allegant semper auctoritates veteris testamenti non quantum ad literam, sed quantum ad sensum.

An Israelitæ tenebantur mortuo Isboseth accipere Dauid in regem. Quæst. VIII.

Q VAERITVR vlterius an tenebantur nunc Israelitę accipere Dauid in regem mortuo Isboseth. Dicendum videtur, quòd sic, quia Dauid à Deo vnctus fuerat in regem, & promiserat ei Deus regnum Israel, ideo tenebantur Israelitę sibi dare illud, cum Deus possit auferre, & dare cuicunque voluerit iura regnorum. Confirmatur hoc magis, quia Israelitę tenebantur obedire Deo, sed ipsi sciebant, quòd Deus promiserat regnũ Dauid, quia ipsi hoc confessi sunt, scilicet tibi dixit Dominus, tu pasces populum meum Israel, ideo si darent illud alicui alteri, peccarent agentes contra conscientiam.

Item patet, quia non solum Deus promiserat istud regnum Dauid, sed etiam realiter illud tradiderat vngendo eum per Samuelem Prophetam primo Reg. decimosexto, & de hoc constabat Israelitis, quia ipsi sciebant istam vnctionem fuisse factam, cùm manifestatum fuerit post mortem Samuelis, ideo tenebantur eum accipere in regem.

Item confirmatur magis, quia Deus limitauerat tempus, in quo istud impleri deberet. Nam dato, quòd fecisset Deus vngi Dauid in regem, si nihil aliud fecisset, aut dixisset, non constaret, quando volebat, quòd regnaret Dauid, nec tenebantur Israelitæ accipere eum in regem, si manerent aliqui successores Saulis, & tamen Deus determinauit plura nũc, quia dixit Samuel ad Saulem, scidit Deus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud proximo tuo Dauid primo Regum vigesimooctauo. ergo oportebat, quòd post mortem Saulis regnum traderetur Dauid, potissimè cùm nunc non maneret aliquis successor Saulis. De priori vice quãdo traditum est regnum Isboseth mortuo Saule. An peccauerit populus in hoc, declaratum fuit primo Regum secundo, & tamen dato, quòd ibi non peccaret populus, peccaret hic, quia tunc habebat aliquem colorem ad non accipiendum Dauid in regem, eo quòd tunc erat vnus

F de filijs Saulis, qui videbatur posse legitimè succedere. Nunc autem nullus filius eius erat, nisi illegitimus, nec etiam nepos, cui competeret successio, ideo si traderẽt alteri extraneo, de quo nihil Deus locutus fuisset, nec esset de stirpe Saulis, peccarent grauiter. Dicendum etiam, quòd Dauid habebat ius ad pugnãdum contra Israelitas, & subijciendum eos sibi, vt tenerent eum in regem, si ipsi nollent, sicut potest Dominus agere bellum contra subditos suos, vel vasallos, si volunt eum sine causa iustissima excludere de dominio suo, & tamen Dauid non curauit pugnare contra Israelitas, sed expectabat semper quòd ipsi spõte conuerterentur ad eum, nam potius ipse horrebat fundere sanguinem Israelitarum, vt dominaretur eis quam dominari vellet effuso sanguine eorũ, & ideo
G toto tempore regni Isboseth non curauit Dauid agere magna bella, vt reduceret ad se regnum, sed bella erant inter Ioab principem militiæ Dauid, & Abner principem militiæ Isboseth pro alijs rebus minoribus. Et etiam mortuo Isboseth, cum populus nullum haberet regem, Dauid non commisit bellum contra populum, vt subijceret illum sibi, quod faciliter potuisset, sed expectauit, quòd populus per se rediret ad eum, & sic factum est, vt patet hic, & secundo Reg. 5.

De fœdere facto inter Dauid, & Israel, & de cęremonijs illius. Quæst. IX.

H Q VAERITVR vlterius de isto fędere, quo factum est hic inter Dauid, & Israel quomodo factum est, & quę erant cęremonię illius. Respondendum, quod fędus erat quidam modus contractus nimis validi, in quo erat promissio ex altera parte, vel ex vtraque ad faciendũ aliquid, & ista promissio firmabatur iuramento, & vt esset ad huc firmior, fiebant aliæ cęremonię, scilicet, quòd occidebantur animalia, & diuidebantur in duas partes, scilicet quodlibet animal in duas medietates, & istę erant altrinsecus positę, ita vt inter eas esset transitus, & illi qui faciebant fœdus inter se, transibant per medium illarum diuisionum, & significabant per hoc, quòd quicunque fœdus fraudaret,
I vel violaret, diuideretur in duas partes sicut illa animalia. Vel fiebat alio modo, quòd occisis, scilicet animalibus accipiebatur de sanguine eorum, & aspergebantur ipsi, qui faciebant fœdus, & per hoc significabatur, quòd sanguis eorum effundendus esset, qui violarent fędus, sicut sanguis eorum animalium fundebatur. Istę cęremonię obseruatę fuerunt nunc, quamquam non fiat hic expressa mentio de illis. Satis est enim dici, quòd factum est fędus, nam non poterat fieri fędus, nisi cęremoniæ istæ obseruarentur. De primo modo faciendi fędus patet Genesis decimoquinto. nam sic fecit Deus fędus cum Abraham, sic etiam fecit fędus populus tẽpore regis Ezechię cum Domino: Ierem. trigesimo-
K quarto. De secundo modo patet Exod. vigesimoquarto. nam tale fędus fuit inter Deum, & populum in datione legis. De istis fęderibus magis dictum est primo Reg. 18. & Iosue vlt. & 4 Reg. 23.

Abijt quoque Dauid, & omnis Israel in Ierusalem. Hæc est Iebus, vbi erant Iebusæi habitatores terræ.

Abijt quoque. Hic ponitur secundum huius capituli, s. Iebusęorum debellatio. Nam pugnauit Dauid cõ Iebusęos, qui habitabãt in Ierusalẽ, & cepit fortilicium scilicet

scilicet castrum montis Syon, & dicitur. *Abijt quoque Dauid, & omnis Israel in Ierusalem.* Intelligendum est, quòd Dauid ante hoc erat rex Iuda solum, non ideo imminebat sibi cura de his, quæ pertinebant ad totū Israel, sed ad solum regnum Iuda, nunc autem, quia factus est rex super totum Israel, volebat disponere de his, quæ pertinebant ad totum regnum, & quia Ierusalē erat ciuitas pręcipua in tota terra Israel, & apta ad hoc, quòd esset metropolis regni: voluit in primis pugnare ad capiendum illam vrbem, vt faceret ibi sedem regni, & dicitur quòd abijt in Ierusalem, scilicet, quia nūc quando vnctus est, erat in Hebron, vbi prius regnabat quando erat rex super solam tribum Iudę. supra in litera. Et dicitur quòd omnis Israel iuit cum eo, idest plurimi de Israel congregati fuerāt de omnibus tribubus Israel viri plurimi ad vngendū Dauid in regem supra in litera, & illico vt fuit vnctus venerunt cum eo de Hebron in Ierusalem illi, qui venerant ad vngendum eum in regem.

Hæc est Iebus. Idest ista ciuitas Ierusalem est, quæ vocatur alio nomine Iebus, & forte vocabatur sic à Iebusęis habitantibus in ea, sicut hic dicitur.

Vbi erant Iebusæi habitatores terræ. Iebusæi erāt vna de septem gentibus terræ Chanaan, & tenebant isti Ierusalem, & alia loca propinqua. Sic dicitur Iosue 15. scilicet, non potuerunt filij Iuda delere Iebusęum habitatorem Ierusalem, & cum ista esset magna gens, nō solum tenebat vrbem Ierusalem, sed etiam alia loca vicina. Quod patet, quia dicitur hic, vbi erant Iebusæi habitatores terrę, idest terræ, quę erat in circuitu Ierusalem, nam si de sola vrbe Ierusalem intelligeretur, solum diceretur vbi erant Iebusęi, & tamen non diceretur habitatores terrę, quia istud esset superfluū. Sed obijcietur quomodo Dauid iuit nunc ad pugnandum contra Ierusalem, quia iam illa capta fuerat multis temporibus: nam Iosue occidit regem Ierusalem, vt patet Iosue 10. deinde mortuo Iosue illico pugnauerunt viri Iuda contra habitatores Ierusalem, & occiderunt illos, Iudic. 1. Filij quoque Beniamin pugnauerunt contra eos, eod. cap.

Respōdendum est, quòd Ierusalem capta fuit post mortem Iosue per filios Iuda & Beniamin, & tamen solum fuit capta pars vrbis, quæ plana erat, & fuerunt expulsi Iebusęi de illa: fortilitium tamē vrbis, scilicet, castrum montis Sion non potuit capi, ibi autem manserunt Iebusęi vsque ad tempora Dauid, quando fuit factus rex super totum Israel. Et hoc colligitur Iosue decimoquinto, cùm dicitur: Iebusęum autem habitatorem Ierusalem non potuerunt filij Iuda delere, sed habitauit Iebusęus cum filijs Iuda in Ierusalem. Idem patet Iud. 1. de filijs Beniamin pugnātibus contra Ierusalem. Dauid autem nunc pugnauit contra castrum ad capiendum illud. Quod satis patet, nam tempore Saulis quando pugnauit Dauid contra Philisthæum attulit caput eius in Ierusalem, primo Reg. 17. ergo erat tunc Ierusalem pertinens ad Israelitas, sed fortalitium manebat in potestate Iebusęorum, & nunc Dauid accepit illud & habitauit ibi. Fluxerunt autem multi anni inter captionem vrbis, & castri: nam fuerunt ab exitu de Aegypto vsque ad ædificationem templi Salomonis anni quadringenti, & octoginta. 3. Reg. 6. de quibus subtrahantur tres anni, quibus regnauerat Salomon, quando cęperat ędificare templum, eod. cap. & triginta tres anni, quibus regnauit Dauid super totū Israel. 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & tamen in principio regni huius cepit Dauid castrum mōtis Sion in Ierusalem, subtrahantur etiā anni quadraginta ab exitu de Aegypto vsque ad introitū in terram Chanaan, & subtrahantur anni, quibus dominatus est Iosuę postquam introiuit in terram Cha-

A naan, quos Iosephus vult esse vigintisex, manebunt anni trecenti octoginta & octo, quia subtrahuntur de eis nonaginta duo, tanto tempore manserunt Iebusæi in castro montis Sion postquam capta est Ierusalem. De istis Iebusęis, qui erant in Ierusalem quomodo potuerunt manere ibi tanto tempore post captam vrbem, & an viri Iuda non possent eos inde expellere de facto vel de iure, & quomodo poterant tot annis inclusi in castro procurare sibi necessaria ad vitam, declaratum est Iosue 15.

Dixeruntque qui habitabant in Iebus ad Dauid. Non ingredieris huc. Porro Da-
B uid cepit arcem Sion, quæ est ciuitas Dauid. Dixitque. Omnis qui percusserit Iebusæum in primis: erit princeps, & dux. Ascendit igitur primus Ioab filius Saruię, & factus est princeps.

Dixeruntque habitatores Iebus ad Dauid. Non ingredieris huc. Scilicet illi, qui habitabant in castro montis Sion dixerunt hoc ad Dauid: nam in parte plana ciuitatis nullus de Iebusæis habitabat, sed Israelitę: & dixerūt Iebusæi. Non ingredieris huc per modum irrisionis, quia confidentes de fortitudine loci non timebant, quòd Dauid posset illuc intrare, & ista habētur magis. 2. Reg. 5. cum dicitur: Nō ingredieris huc
C nisi abstuleris cęcos, & claudos odiētes animam Dauid, & iccirco in prouerbio dicitur: cęcus, & claudus non intrabunt in templum. De istis cęcis, & claudis qui erant, & quomodo oderāt animam Dauid, & dicebant non ingredietur huc Dauid, declaratū est satis eod. cap.

Porro Dauid cepit arcem Sion. Ex hoc patet quod supra dicebatur, scilicet, quòd non pugnauit nunc Dauid contra totam Ierusalem, sed solum contra fortilitiū vrbis, quia aliàs diceretur, quòd cepisset vrbem, dicit tamen solum, quòd cepit arcem Sion, & ista est castrum vrbis, & non est intelligendum, quòd sit vnica turris, sed multę erant: vocatur tamen turris singulariter, quia totum castrum erat tam forte ex omni par-
D te, quòd videbatur vna turris, vel totum esse turris; erat tamen satis magnæ latitudinis, nam ibi habitabant multi Iebusæi, & habitauerāt quasi per quadringentos annos post vrbem captā, vt supra dictum est, Vocatur autem turris Sion, quia mōs ille, in quo erat istud castrum vocabatur Siō, vel alio nomine Moria, vt patet sequenti lib. cap. 3.

Quæ est ciuitas Dauid. Istud castrum montis Sion vocatum est ciuitas Dauid. Aliqui enim errant circa hoc dicentes, quòd ciuitas Dauid vocatur tota Ierusalem, quia ipse habitauit in ea, & hic dicitur, quòd cepit Iebus, & illa fuit ciuitas Dauid. Sed falsum est, quia ipse non cepit totam vrbem. Alij putant quòd
E ciuitas Dauid sit Bethlehem, quia de illa erat oriūdus Dauid, & aliquando vocatur ciuitas vel castrū eius: sic patet Ioā. 7. scilicet, Scriptura dicit, quia ex semine Dauid secundum carnem, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus. Et vtrunque est falsum, quia ciuitas Dauid vocata est illa, quam ipse nūc cepit, & tamen non cepit Bethlehem, nec Ierusalem sed castrum mōtis Sion, quod erat in Ierusalem, ideo illud vocatum est nunc ciuitas Dauid, & ibi ipse habitauit, & ibi constructum fuit postea templum per Salomonem, & ibi Dauid fecit quendam locum segregatum ab humana cōuersatione in quodam horto pro sepulchris regum, & fecit sepulchrum valde magnum, in quo sepelirentur omnes reges de stirpe

sua,

sua, ideo dicitur de quolibet rege de tribu Iuda, quòd sepultus est in ciuitate Dauid: nisi de quibusdam valde malis, de quo declaratum est 4. Reg. 21.

Dixitque omnis, qui percusserit Iebusæum in primis. Nolebat Dauid committere alicui de viris suis soli bellum contra Iebusæos, quia nullus posset solus præualere contra eos, sed voluit omnes incitare fortiter ad pugnandum, & ad hoc proposuit præmium, dicens: Qui percusserit Iebusæum in primis, s. percusserit aliquos de existentibus in turribus illius castri. Sic enim Caleb pugnans contra Chariathsepher dixit, qui percusserit Chariathsepher, dabo ei Axam filiam meam vxorem, scilicet, qui incepit percutere vrbem Iosue 15. & Iudic. 1. *Erit princeps & dux.* Idest erit princeps exercitus. Magnum enim præmium promittebat Dauid percutienti Iebusæos, quia faciebat illum principem super omnes bellatores Israel, & sic erat dominus secundus post Dauid, & ob hoc omnes desiderabant nimis pugnare fortiter contra Iebusæos: quia præmium erat magnum.

Ascendit igitur primus Ioab filius Saruiæ. Scilicet iste ascendit primus in castrum montis Sion, & percussit aliquos de Iebusæis. Erat enim Ioab vnus de viris fortissimis Dauid, & erat magni cordis, fecitque bella grauissima pro Dauid, vt colligitur ex processu secundi libri Regum. Fuit autem Saruia mater Ioab, & soror Dauid: nam Dauid habuit duas sorores, s. Saruiã, & Abigail. Peperit autem Saruia tres filios viros fortes, & famosissimos, s. Ioab, Asael, & Abisai. Abigail autem peperit Amasam, qui fuit princeps exercitus Absaloni cõtra Dauid. 2. Reg. 17. & postea fuit princeps militiæ Dauid, & occisus fuit dolosè à Ioab: de de hoc 2. Reg. 19. & 20. De istis duabus sororibus, & filijs earum patet supra 2. dicitur etiam de Ioab quandocunque nominatur quòd fuit filius Saruiæ ad significandum, quòd erat de progenie Dauid: cum Saruia esset soror Dauid.

Et factus est princeps. Scilicet princeps belli, nam semper fuit Ioab princeps belli viuẽte Dauid vsquequo eum deposuit de honore propter mortem Absaloni. 2. Reg. 19. & 20. & tamen tunc Ioab contra voluntatem Dauid vsurpauit sibi principatum belli occidens dolose Amasam, quem Dauid principem instituerat. 2. Reg. 20. & postea semper tenuit principatum militiæ vsque ad mortem Dauid, & ante mortem eius ipse fuit partialis cum Adonia ad cõstituendum eum in regem contra voluntatem Dauid. 3. Regum primo. & Dauid moriens iussit Salomoni filio suo, quòd occideret eum, eodem lib. cap. 2. & sic factum est.

An Ioab, quia accepit vrbem Sion, factus fuerit princeps. Quæst. X.

QVAERITVR quomodò dicitur hic, quòd Ioab factus est nunc princeps, quia cepit vrbem Sion: nam videtur, quòd non potest stare, quia ipse erat princeps ante hoc. Tempore enim, quo Dauid regnauit in Hebron super Iudam erat Ioab princeps exercitus eius, vt patet. 2. Reg. 3.

Respondendum est, quòd prius erat princeps, & tamen etiam nunc factus est princeps, & potest hoc intelligi, quia fortè a principio fuerat sibi traditus principatus sponte, & poterat eum Dauid amouere à principatu, & quemcunque alium instituere quandocunque vellet, eo quod principatus competebat ei ex gratia: nunc autem datus est sibi principatus propter merita, & ex pacto, ideo tenebat iam illum iure suo, & sic dicebatur nunc factus princeps, scilicet. iure suo, cum prius esset princeps ex concessione Da-

F uid. Potest intelligi aliter, scilicet, quòd fuerit factus princeps Ioab ante hoc, & tamen non erat confirmatus: nunc autem fuit confirmatus: & confirmari in principem est, sicut principem fieri: cum interdum per cõfirmationem tribuatur ius nouum, quod prius non erat. Tertio modo potest dici, & melius, quòd Ioab erat princeps exercitus Dauid ante hoc cum regnaret in Iuda, nunc autem incipiebat esse rex totius Israel, ideo si Ioab maneret nũc princeps militiæ eius, sicut prius, conferebatur ei de nouo aliquid, & quantum ad hoc potuit poni in præmium cuicunque percutienti primò Iebusæos: nec præiudicabatur Ioab, quia non auferebatur ei ius antiquum. Nam fortè

G dato quòd alius percussisset prius Iebusæos non cessaret Ioab esse princeps supra exercitum totius Israel, super quem non erat prius princeps ipse Ioab, quia tamen Ioab erat vir nimis desiderans honorẽ, & erat cordis acerrimi, etiam quia videbatur sibi dedecus fieri si alius iam inciperet esse maior illo sub Dauid: cum ante hoc nullus fuisset, pugnauit durissimè, vt primus percuteret Iebusæos, & sic factum est.

Habitauit autem Dauid in arce, & iccirco appellata est ciuitas Dauid: ædificauitq; vrbem in circuitu a Mello vsque ad gyrum.

H Ioab autem reliqua vrbis extruxit. Proficiebatque Dauid vadens & crescens, & Dominus exercituum erat cum eo. Hi principes virorum fortium Dauid, qui adiuuerunt eũ, vt rex fieret super omnem Israel iuxta verbum Domini, quod locutus est ad Israel, & iste numerus robustorum Dauid. Iesbaam filius Achamoni princeps inter triginta. Iste leuauit hastam suam super trecentos vulneratos vna vice.

I

Habitauit autem Dauid in arce. Idest in castro montis Sion, quæ vocatur arx, siue turris propter causam superius dictam. Ista habitatio fuit illico, vt cepit castrum, & tunc non habebat ibi Dauid constructa palatia, sed habitauit, vt potuit. Pauco autem tempore post misit Hiram rex Tyri ad Dauid artifices, & ligna cedrina, & ædificauerũt ei domum magnam in monte Sion, vt patet infra 14. & 2. Reg. 5.

Et iccirco appellata est ciuitas Dauid. Idest quia habitauit ibi Dauid appellata est ciuitas Dauid. Duæ n. fuerunt causæ, quare sic vocaretur. Prima fuit, quia Dauid cepit eam, vt patet supra: Secunda, quia habitauit ibi, vt hic dicitur.

K *Aedificauitque vrbem in circuitu.* Intelligitur hoc de vrbe montis Sion, quia castrum illud erat paruum, & Dauid ampliauit illud: & dicitur, quòd ædificauit vrbem in circuitu, idest fecit muros in circuitu vrbis montis Sion ad occupandum maius spacium. Vel potest intelligi de muris ipsius vrbis exterioris, idest, Ierusalẽ, quia forte erat illa malè murata, & Dauid refecit partem illam, quæ destructa erat, vel [illegible] proxima, sed melius intelligitur primo modo, vt patet. 2. Reg. 5. scilicet, ædificauit per gyrum à Mello, & intrinsecus.

A mello vsque ad gyrum. Multi errant in hoc nomine putantes, quòd sit vna dictio a Mello, & tamen falsum est, quia sunt duæ, nam a est præpositio: Mello est ablatiuus, & est Mello nomen cuiusdam voraginis magnæ, quæ erat apud castrum montis Sion, & ab illo

illo loco incępit Dauid facere muros vsque ad gyrũ, idest vsque ad muros antiquos claudendo magnum spacium muro quod prius clausum non erat, & hoc, vt maioris capacitatis esset ciuitas Sion.

Ioab autem reliqua vrbis extruxit. Scilicet manebant adhuc aliquę partes vrbis montis Sion reficiendę, & illos extruxit Ioab, vel forte magis erant loca ista sine muro, & Ioab fecit aliquam partẽ muri in illis vsque ad locum, vbi inceperat ædificare Dauid.

Proficiebatque Dauid vadens & crescens. Istud intelligitur de Dauid postquã fuit factus rex Israel, nam quotidie augebatur honor suus, & magnitudo potestatis, ideo dicebatur proficere, scilicet in omnibus, quæ incipiebat, & dicebatur vadens, s. semper ad maiora bona, & crescens, scilicet, in magnitudine honoris, & potentię. Sic etiam dicitur 2.Reg.3. Dauid proficiens, & semper seipso robustior: domus autem Saul decrescens quotidie. Sed illud intelligitur de habitudine regni Iuda, quando Dauid erat rex Iuda solum, & Isboseth rex totius Israel: nam crescebat quotidie Dauid, & decrescebat Isboseth. Istud autem intelligitur de statu Dauid postquam erat rex Israel, & comparatur ad alios reges gentilium, qui erant in circuitu terrę Israel, nam ipse quotidie crescebat plus in honore, & diuitijs quàm alij reges vicini.

Et dominus exercituum erat cum eo. Istud erat, quòd faciebat tantum Dauid crescere, quia Deus erat cum eo, scilicet, adiuuans eum in omnibus, ad quę manũ mittebat. Sic enim erat, quando Dauid institutus fuit princeps belli à Saule, quia in omnibus, ad quæ mittebat eum Saul, prudenter se agebat, & dominus erat cum eo, primo Reg.18. Potissimè quia Deus promiserat Dauid, quòd exaltaret nomen eius nimis. 2.Regum 7. & in omnibus bellis, ad quę manum mittebat prosperabatur, quia Deus custodiebat eum, ne incideret in manus hostium. 2.Reg.8. seruauit Dominus Dauid in omnibus, ad quæcunque profectus est. Circa omnia autem, quæ habentur in tota litera præcedenti huius cap. fuerunt multa dubia, quorum plurima subticentur hic, & declarata sunt. 2.Reg.5.

Hi principes. Hic ponitur tertium huius cap. siue principum, siue virorum fortium Dauid enarratio, & ponitur hic de istis, quia supra actum est quomodo Dauid fuit rex Iuda, & postea Israel, & quia isti viri fortes, qui erant cum eo, adiuuerunt illum ad omnia hęc, ponuntur hic nomina eorum, postquã dictum fuit de regno Dauid. & fuit iustum nomina istorum poni in sacra scriptura propter admirandam eorum fortitudinem, quia egerunt opera nimis magnifica, & ista fecerunt in fauorem Dauid adiuuãdo eum ad acquirendum regnum, quod Deus ei promiserat: sicut dicitur in litera, & quia fuerunt in hoc ministri Dei iustum fuit laudes eorum, & nomina poni in sacra scriptura. Secundum fuit, quia scriptura sacra est ad instructionem nostram, vt patet 2.ad Tim.3. scilicet, Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Sic enim instruimur per magnifica opera istorum virorum fortium, quia sicut illi exposuerunt se sępissime ad mortem pro Dauid, vt fauerent iustitiæ: ita & nos contra omnem hominem pro iustitia viriliter decertare debemus, vel saltem sicut isti corporaliter pugnauerunt, & fecerũt opera magnifica, ita & nos saltem pugnare debemus contra carnis, & dęmonis, & sęculi tentamenta, & ista est causa, quam reddunt sancti quare libri Machabæorum legantur in Ecclesia, cum sola bella contineant, & dicuntur quod fuit propter similitudinem belli spiritualis ad corporale, & dicitur.

A *Hi principes virorum fortium Dauid.* Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo quòd isti tres primi, qui sequuntur, fuerunt principes virorum fortium Dauid, quia viri fortes eius fuerunt triginta, vel quasi, & quia nulli peruenerunt ad fortitudinem istorum trium primorum, dicebantur isti esse principes omnium virorum fortium. Alio modo potest intelligi, quòd referatur hoc ad omnes viros fortes, qui infra nominantur, & dicetur, quòd hi sunt principes virorum fortium Dauid, scilicet, quia Dauid habuit multos alios viros fortes præter istos triginta, vel quasi: & tamen illi non erant tam excellentes sicut isti, ideo non fuerunt expressa nomina illorum, sed istorum, eo quòd isti erant principes illorum in fortitudine, &
B etiam erant principes illorum in potestate, quia Dauid subiecerat illos istis, & omnes isti erant duces militum, licet Ioab esset dux totius militię.

Quia adiuuerunt eum, vt rex fieret super totum Israel. Propter hoc ponuntur nomina eorum hic, scilicet, quia adiuuerunt Dauid in opere iustissimo, & erant tanquam ministri Dei. Omnes isti erant cum Dauid antequam fieret rex Israel cum adhuc regnaret in Iuda, & ideo dicitur quòd adiuuerunt eum, vt fieret rex, & non solum erant cum eo quando erat rex Iudę, sed etiam in deserto, quando fugiebat à facie Saulis, comitabantur eum adiuuantes illum contra omnem hominem. Nam de quibusdã ipsorũ exprimitur hic, quòd fecerint aliqua gesta magnifica antequam Dauid esset rex, vt patet in litera.

C *Iuxta verbum Domini, quod locutus est ad Israel.* Idest adiuuerunt isti Dauid, vt esset rex secundum quòd Deus prędixerat eum futurum esse regem, & hoc dixit ad totum Israel.

Intelligendum est, quòd Deus non locutus fuit toti Israel, sed locutus fuit Samueli de toto Israel dicẽs: quòd totus Israel acciperet eum in regem. Vel locutus fuit ad Samuelem, vt ipse denunciaret hoc toti Israel. Sic enim Deus dicitur loqui ad aliquem mediantibus prophetis.

Et iste numerus robustorum Dauid. Hoc potest intelligi de omnibus infra sequentibus, qui exprimuntur in litera, & non debet istud exponi dupliciter sicut præcedens litera, quia illa videbatur magis compete-
D re tribus primis, qui erant principes inter omnes fortes, sed hic vocantur robusti, & competit hoc omnibus triginta, vel pluribus hic nominatis.

Iesbaam filius Achamoni princeps inter triginta. Iste fuit primus de viris fortibus Dauid, & ponitur primus, non quidem, quia prius cum eo habitauerit quàm alij, sed quia fuit maior viribus, & magnitudine gestorum cęteris viris fortibus Dauid, vt patet ex eo quod dicitur hic de illo, & 2.Regum 23. nam nõ enarratur tanta fortitudo de aliquo, sicut de isto, vt patet hic, & secundo Regum 23. Dicendum autem quòd nomina ista virorum fortium, qui ponuntur hic, habentur etiam secundo Regum 23. & ibi est magna difficultas circa istum primum principem, quia ibi dicitur:
E Sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres vbi dicitur hic Iesbaam filius Achamoni, & aliqui intelligunt, quòd ille erat Dauid, quia dicitur sedens in cathedra: & tamen nullus sedebat in cathedra nisi Dauid, qui erat Rex: etiam quia dicitur sapientissimus, & hoc pertinet ad Dauid, quia erat propheta: iste autem vir primus de fortibus Dauid non erat sapientissimus, sed solum bellator. Etiam quia dicitur, quòd erat tenerrimus ligni vermiculus, & hoc pertinebat ad Dauid, quod non videtur pertinere ad viros bellatores robustissimos. Sed probatum est quod non poterat hoc intelligi de Dauid, quia hic ponuntur nomina fortium Dauid, & ille fuit primus, ideo

non

non fuit ipse Dauid, sed aliquis de viris suis, diuersitas autem procedit non ex litera hebraica, quia eędem ferè dictiones habentur hic in Hebręo, quæ secundo Regum 23. & tamẽ sunt multę dictiones in Hebręo, quæ possunt accipi tanquam nomina propria, vel tanquam communia. Accipiendo autem nomina, quæ ponuntur hic, & secũdo Regum vigesimotertio pro communibus erit sensus ille, quem ponit Hieronymus secundo Regum vigesimotertiò, scilicet sedens in cathedra sapientissimus. Accipiendo autem vt propria, erit sensus, qui habetur hic. scilicet, Iesbaam filius Achamoni: de hoc autem satis declaratum est. secundo Regum 23. & conclusum, quòd ista litera nostra est conueniens veritati hebraicę: & illa, quæ habetur secundo Regum 23. non satis conuenit. Iste Iesbaam fuit princeps non solum inter omnes viros fortes, sed etiam inter tres primos, qui erãt fortissimi: ideo aliquando dicitur de eo quod erat princeps inter tres, idest inter tres primos fortes: quorum ipsę erat vnus, & aliquãdo dicitur, quòd erat princeps inter triginta, sicut hic comparãdo ad omnes viros fortes Dauid: nam si erat princeps respectu ipsorum trium fortissimorum, à fortiori esset princeps respectu cæterorum, qui erant minores istis tribus.

Iste leuauit hastam suam super trecentos vulneratos vna vice. Ponitur hic fortitudo magna istius Iesbaam & est, quòd vna vice leuauit hastam suam super trecentos vulneratos, idest vna vice in bello ipse solus occidit trecentos viros hasta sua. Et non est intelligendum, quòd leuauit hastam suam super trecentos vulneratos, scilicet, quòd isti iam vulnerati essent, vel occisi, quia tunc nullius fortitudinis bellicę erat leuare hastam super istos, quia quilibet puer paruulus poterat facere istud, sed est sensus, quòd leuauit hastam suam cõtra trecentos, & omnes occidit, quia pro eodem accipiuntur hic vulnerati, & occisi. Etiam dicitur vna vice ad ostendendum magnitudinem fortitudinis, nam si in diuersis vicibus hoc fecisset non videbatur magnæ virtutis, quia poterat qualibet vice occidere vnum, & hoc quilibet homo etiam paruæ fortitudinis facere poterat, sed occidit eos vna vice, idest vno bello, & istud fuit magnę fortitudinis, quòd contra trecentos vnicus præualeret.

De controuersia, quæ habetur hic, & in 2. Reg. cap. 23. Quæst. XI.

QVAERITVR circa hoc, quomodo dr̃ hic, ꝙ leuauit hastam suam super trecentos, quia secundo Regum 23. dicitur, quòd leuauit hastam super octingentos, scilicet, qui interfecit octingentos, impetu vno.

Aliquis dicet, quòd occidit vna vice trecentos, & deinde multis vicibus cõpleuit vsque ad numerum octingentorum. Sed istud non stat, primo quia sicut dicitur hic, quòd leuauit hastam suam super trecentos vna vice, ita dicitur secundo Regum 23. quòd interfecit octingentos impetu vno. Secundo patet, quia ponuntur ibi, & hic ista ad ostendendum laudes maximas istius Iesbaam, & tamen, quod in diuersis vicibus ipse occideret quingentos viros, qui sunt residui vltra trecentos, quos occidit vna vice, non erat magna fortitudo, quia multi alij fortiores erant, ideo oportet, quòd intelligatur, quòd vna vice occiderit octingentos.

Aliquis dicet, quòd occidit iste Iesbaam octingentos vna vice, sicut dicitur secundo Regum vigesimotertio. & tamẽ hic ponitur minor summa, ideo contingit, quòd ponantur trecenti. Sic enim fit sæpe quando eadem res enarratur frequenter in scriptura,

F nam non ponitur eadem summa vtrobique, sic patet in numeratione populi, quam iussit fieri Dauid: nam ponitur summa eius secundo Regum vltimo, & etiã ponitur infra vigesimoprimo. & tamen non est vtrobique æqualis.

Respondendum est, quòd hoc nõ potest stare propter duo. Primo, quia si ibi poneretur tota summa: hiç autem poneretur pars eius, scilicet, trecenti viri si nulla alia causa esset, posset dici eadẽ ratione, quòd iste ꝑcussit quatuor viros vna vice, & istud nihil erat: ideo oportet, quòd aliqua alia causa sit, quare non ponatur hiç talis summa sicut ibi. Secundò patet, quia
G iste liber est suppletiuus omnium aliorum, vt declaratum est in prologo primo, ideo oportet, quòd hic ponantur semper plura quàm alibi, vel saltem æqualis summa, quia suppletio augmentum dicit. Patet hoc, quia secundo Regum vltimo, ponitur summa numerati populi per Dauid, & ibi est valde minor quàm hic, ideo sic deberet fieri, quòd summa, quæ habetur secũdo Regum vigesimotertio. deberet esse minor quàm ea, quæ habetur hic, & tamen è contrario accidit.

Dicendum igitur, quòd ista summa, quæ habetur hic non est pars illius, quę habetur secundo Regum 23. licet illa sit maior, quàm ista, quod patet, quia cũ iste liber sit suppletiuus nõ enarraret id quod in alijs
H libris dictum est, nisi aliquid addere intenderet, & tamen hic non additur, sed minuitur. Sed dicendum quòd est ista distincta summa ab illa, eo quòd iste Iesbaam fecit duo bella famosissima: vnum fuit in quo occidit octingentos viros impetu vno, & quia illud fuit maximum, positum fuit secundo Reg. 23. aliud autem fuit, in quo occidit trecẽtos viros impetu vno: & istud fuit minus quàm primum: & fuit satis famosum, ideo cum non fuisset positum, 2. Reg. 23. voluit scriptura illud supplere hic, & posuit trecentos viros. Cum autem objicitur, quòd ponitur hic minor summa quàm 2. Reg. 23. dicẽdum, quòd si ista pertineret ad illam poneretur hic maior, vel saltem ęqualis, & tamen non est ista pars illius, sed fuit quędam alia di-
I stincta ab illa, quæ fuit minor. Dicitur de isto, quòd fuit princeps inter triginta, idest inter omnes robustos Dauid, qui vocantur triginta, quanquam plures fuerint, vt patet infra in litera, & 2. Reg. 23.

Et post eum Eleazar filius patrui eius Ahohites, qui erat inter tres potentes. Iste fuit cum Dauid in Pheodomim quãdo Philisthijm congregati sunt ad locum illum in prælium. Et erat ager regionis illius plenus hordeo.

Et post eum Eleazar filius patrui eius. Iste fuit secundus de fortibus Dauid, & erat fortior omnibus sequentibus, sed erat minor quam Iesbaam. Iste Elea-
K zar non erat filius Aaron, quia ille fuit multo tempore ante hoc, quia ille factus est sacerdos in [illegible] Exo. 29. & Leui. 8. & mortuus est quasi eo tem[illegible] quo Iosue, vt patet Iosue vltimo. Iste autem fuit [illegible] re Dauid, & dicitur iste filius patrui Iesbaam, [illegible] quòd Iesbaam & Eleazar erãt filij duorum fratrum. In Hebręo dicitur. *Filius Dodo.* Et Dodo potest esse nomen proprium, vel commune: si autem sit commune significat patruum eius, & sic accepit litera nostra. Si autem sit proprium, debet dici filius Dodo: & sic accipiũt Hebręi: & eadem diuersitas est, secundo Regum 23. & Iudicum 10. & in omnibus his locis, & similibus litera nostra ponit patruum eius: Hebręi autem interdum ponunt, vt nomen proprium, & in-

& interdum vt commune. *Ahohites*. Istud est nomen denominatum de loco, scilicet, Ahohites, idest de vrbe Ahohi, sed 2.Reg.23. ponitur Ahohi: & aliqui intelligunt quòd sit nomẽ proprium viri, s.quòd filius patrui eius Ahohi, idest, ꝙ vocabatur sic patruus eius: & tamen non accipitur nisi pro loco, qui dicitur Ahohi, idest filius patrui eius, qui erat de vrbe Ahohi, & hoc magis significatur hic cum dicitur Ahohites. *Qui erat inter tres potentes*. Iste Eleazar erat inter tres potentes, s. erat secundus de tribus primis potentibus: nam erant multi ternarij virorum fortium, vt declaratum fuit 2.Reg.23. *Iste fuit cum Dauid in Aphesdomim*. Est Aphesdomim nomẽ loci, in quo conuenerunt Philisthini ad bellum contra Dauid, & pugnauit iste contra multos. *Quando Philisthijm congregati sunt ad locum illum in prælium*. Dauid erat in Aphesdomim, & congregati sunt Philisthini illuc in bellum, siue congregati fuerint contra Dauid, siue contra habitatores loci illius, sed 2. Reg.23. ponitur plus de litera, scilicet, qui erat cum Dauid, quando exprobrauerunt Philisthini, & cõgregati sunt illuc in prælium, & est sensus quòd cum maneret Dauid in aliquo loco Philisthini miserũt ad exprobrandum ei, scilicet, ꝙ dicerẽt ei, quòd erat vir timidus & ineptus non audens pugnare cum eis, & hoc dicebant, vt incitarent eum ad pugnam, sicut Goliath per quadraginta dies maledicebat quotidie Israelitis, quia nullus audebat cum eo inire singulare certamẽ, primo Reg. 17. & tamen Dauid abstulit istud opprobriũ de Israel pugnando contra Goliath: ita nũc Philisthini cupiebant pugnare contra Dauid, & vt incitarent eum exprobrabant ei, & tunc conuenerunt ad locum, in quo erat Dauid ad bellum. De isto bello an factum fuerit, cùm fugeret Dauid à facie Saulis, vel postquam factus est rex Iuda, declaratum est. 2.Reg.23.

Et erat ager regionis illius plenus hordeo. Philisthini veniebant ad destruendum illum agrum, & populus nõ poterat defendere illum quia fugit. Iste autem defendit agrum ab hostibus, & erat ager plenus hordei, scilicet prope tempus messis. Sed obijcietur, quia secundo Regum vigesimotertio dicitur erat quippe ager ibi plenus lente. Dicendum quòd erant duo agri simul, vnus plenus lente, & alius plenus hordeo, & isti hostes volebant destruere vtrunque agrum: defendit autem eum iste vir. Vel aliter intelligitur, scilicet, quod idem ager quandam partem lentis habebat, & quandam Hordei. Quomodocunque autẽ intelligatur, quia secundo Regum 23. solùm dictum fuerat de lente, voluit hic supplere scriptura de hordeo.

Fugerat populus à facie Philisthinorum: Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum. Cumque percussissent Philisthæos dedit Dominus salutem magnam populo suo.

Fugeratque populus à facie Philisthinorum. Intelligendũ est, quòd in isto bello non erat Dauid, quia tunc esset sibi magna ignominia, quòd ipse fugeret cũ reliquo populo, & iste solus vir resisteret hostibus, & fugaret eos, sed est sensus quòd iste vir erat cum alijs de loco illo, & quanquam illi iuerunt in bellum non iuit illuc Dauid, & tunc fugiente populo iste pugnauit contra hostes. *Hic stetit in medio agri*. Veniebant Philisthini ex vtraque parte ad vastandum agrum, & ipse stetit in medio eius vt defenderet eum ab omnibus.

Et defendit eum. Scilicet resistit Philisthinis, & non potuerunt ipsi vastare agrum quanquam ad hoc descendissent. *Cumque percussisset Philisthæos*. Scilicet ipse

A solus percussit eos, quia iam totus populus fugerat a facie Philisthinorum, vt patet in litera.

Dedit Dominus salutem magnam populo suo. Idest dedit magnam liberationem per manum istius: nam cum populus fugeret a facie Philisthinorum, ipsi poterant occidere multos in fuga, & postea vastarẽt omnes agros regionis istius, & oĩa ista impediuit Eleazar, sed 2.Reg.23. ponitur latius istud factum, s.quòd Philisthini congregati sunt in prælium in Aphesdomim, & viri Israel ascenderunt contra illos: stetitque iste Eleazar in medio agri, & percussit Philisthæos donec obrigesceret manus eius cum gladio, & fecit Dominus salutem magnam in die illa: populusque, qui fugerat reuersus est ad cæsorum spolia, s. postquam

B populus fugiẽs vidit quòd solus Eleazar superauerat hostes, reuersi sunt ad tollendum multitudinem spoliorum virorũ occisorum ab Eleazar, & ista fuit magna gloria Eleazar, quòd ipse solus occideret hostes omnes, a quibus totus populus fugiebat.

Descenderunt autem tres. Posuit supra de tribus viris fortibus in speciali de quolibet loquendo: nunc autẽ ponit vnum factum laudabile, quod omnes tres fecerunt, s. portãdo aquam de cisterna Bethlehem. Sciendum autem quòd quanquam hic fiat mentio de tribus, qui fecerunt hoc magnificum opus tãquam omnes tres supra positi fuerint, non fuit tamen supradictum nisi de duobus, & tertius omittitur, qui tamen ponitur. 2.Reg.23.

C *Quare superius fuerunt solum positi duo, & hic fit mentio de tribus, qui fecerunt mirabilia.* *Quæst. XII.*

QVAERITVR quare cum fuerint isti tres viri potẽtes, fit hic mẽtio de tribus, & non fuerũt positi supra nisi duo. Respondebit aliquis, quòd hoc factũ est, quia primus istorum triũ erat Dauid sicut videtur colligi. 2.Reg. 23. s. Sedens in cathedra sapiẽtissimus princeps inter tres, & istud competit Dauid, qui fuit primus. Sed dicendũ quòd non stat, quia dicitur hic, quòd isti tres viri descenderunt in Bethlehem ad hauriẽdum aquam pro Dauid, & ipse noluit eam bibere, dicens: nunquid sanguinẽ istorum bibam? ergo non erat aliquis ipse de euntibus.

D Secundo patet, quia iste, qui ponitur hic secundus. s. Eleazar, ponitur secundus. 2.Reg.23. & postea ponitur alius, qui vocatur Sema, de quo nulla mentio fit hic expresse, ideo oportet, quòd sit ibi tertius vir, qui hic non ponitur. Tertio patet ex illis, quæ dicuntur de istis viris, quia ista, quæ dicuntur hic de Iesbaã dicuntur. 2.Reg.23. de illo, qui sedebat in cathedra: ergo ille erat Iesbaam: etiam ea, quæ dicuntur hic de Eleazar dicuntur ibi de eodem, & tamen ea, quę habentur ibi de tertio, scilicet, Sema non ponuntur hic, nec etiam dicuntur de aliquo infra posito: ergo necesse est, quòd ille subticeatur.

Aliquis dicet quòd verum est, quòd subticetur, & causa huius taciturnitatis est, quia iste tertius non fe-

E cit per se aliquod opus magnificũ, sed cum alijs duobus, cùm descendit in Bethlehem pro aqua, & ideo quando fit mentio de alijs duobus, per se non fit mentio de isto, cum autem fit mentio de quodam facto communi, nominantur tres, vt subintelligatur iste.

Sed dicendum quòd istud non stat, quia iste non vocaretur de tribus primis fortissimis nisi fecisset aliquid excellẽtius quam omnes alij, qui erant post istũ, & tamen multi post istum fecerunt aliqua gesta magnifica. Secundo patet, quia 2.Reg.23. ponuntur gesta istius.

Pro quo considerandum, quòd multa erant gesta istius, & Eleazari facientes eadem, quæ etiam interdum

dum nos diximus referentes aliorum positionem. Dicendum tamen, quod fuerunt gesta istius,& illius distincta, & Eleazar, de quo supra dictum est fuit ille, qui solus stetit, & percussit Philisthinos donec obrigesceret manus eius cum gladio, & populus fugiens vidit occisos hostes ab Eleazar, & reuersus est ad detrahenda spolia cęsorum. Tertius autem fortissimus erat Sema de Arari, qui fuit quando congregati sunt Philisthini ad destruendum agrum terrę Israel,& ipse stetit in medio agri solus,quia totus populus fugerat, & defendit populum ab hostbus, & agrũ. 2.Reg.23. & tamen propter similitudinem aliqui faciunt idem esse,sed falsum est.

De controuersia circa ea, quæ hic dicuntur, & 2.Reg. 25.cap. scilicet de Eleazar,& Sema. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius quomodo potest stare istud,q̃a id quod dicitur de Eleazar hic,s. ꝙ defendit agrum plenum hordei: dicitur de Sema.2.Reg.23.

Aliquis dicet, quòd idem sunt,sed falsum est, quia ibi ponuntur tanquam duo, quia Eleazar dicitur esse secundus,& post eum dicitur esse Sema de Arari. Sed dicendum est, quòd isti fuerunt duo: potuit tamen quilibet eorũ facere simile ei, quod alius fecit, quanquam ambo non agerent simul, nec in eodem tempore. Ideo satis stat, quòd vnus defenderit agrum & etiam alius diuersis vicibus, & temporibus.

Secundo potest dici, quòd sicut Eleazar, & Sema non sunt idem vir, ita nec sunt gesta eadẽ vtriusque, & istud verum est. Quod patet,quia de Sema dicitur. 2.Regum 23. quòd defendit agrum plenum lente: hic autem dicitur, quòd defendit agrũ plenum hordeo,ideo non est idem bellum. Secundò patet, quia de Eleazar dicitur hic, quòd defendit agrũ, & etiam dicitur. 2.Regum 23. quòd conuertit Philisthęos in fugam,& populus,qui fugerat redijt ad cęsorum spolia,& non dicitur hoc de Sema, eod.cap. non sunt ergo idem vir, nec idem factum.

Sed tunc dicetur, quomodo ponitur hic istud factum Eleazar?

Respondendum est, quòd hoc fit,quia Eleazar fecit duo gesta magnifica. Vnum fuit, quòd ipse pugnauit semel contra multos Philisthinos in acie, non tamen ad defendendum aliquem agrum, & tunc populus,qui erat cum eo fugit, mansitque ipse solus, & pugnans occidit multos Philisthinorum, & populus videns stragem, rediit ad tollenda cęsorum spolia. Alius fuit quòd iste Eleazar semel pugnauit contra Philisthinos, nam ipsi volebant vastare agros: eratq; quidam ager plenus hordeo,& stans in medio defendit eum ab hostibus, & fugit populus, & tamen non redijt tunc ad tollenda cęsorum spolia,& sic fuit istud secundum factum minus primo, ideo de alio dicitur 2.Reg 23.& de isto dr̃ hic per modum supplementi.

Responsio autem ad dubium principale de Sema, & Eleazar patet ex hoc. Pro quo magis considerandum quòd hi erant tres viri fortissimi Dauid,& quia liber Regum est liber principalis, in quo debent ista poni,debuerunt ibi isti tres viri, & gesta cuiuslibet illorum poni,& sic factũ est: nam de omnibus tribus dicitur singillatim. Considerandum tamen quòd isti tres se habent sic, quòd quilibet eorum fecit aliquid speciale, & omnes tres fecerunt aliquid commune. Ipsum autem commune ponitur tam hic quam ibi. De specialibus autem sciendum, quòd duo illorum fecerunt singillatim multa opera magnifica: vnus autem Sema fecit vnicum opus singillatim, ideo secundo Regum vigesimotertio, ponitur de quolibet

F eorum vnum opus magnificentius, quod egerit. Iesbaam autem fecit opus maximum, quòd occiderit octingentos viros vno impetu,& istud ponitur secundo Regum 23. & subticetur aliud, & quia liber iste est suppletiuus, suppleuit illud, & ponitur hic de occisione trecentorum vna vice. Similiter Eleazar fecit duo opera, scilicet, primum quod fugiente populo solus percussit hostes,quousque manus obrigesceret cum gladio, & deinde populus redijt ad tollenda spolia cęsorum, & istud erat maximum, & ponitur secundo Regum 23. subticetur autem aliud de defensione agri pleni hordeo, & istud suppletur hic, quanquam minus esset. Sema autem solum habuit illum actum magnificum, qui habetur 2.Reg.23. ideo
G cum scriptura eum ibi semel posuerit, noluit repetere hic Esdras,& ista est causa, quare quanquam sint tres isti viri fortes non ponuntur hic nisi duo, quia ponuntur hic ad supplendum ea, quæ habentur minus secundo Regum 23. & tamen ibi nihil deest de factis Sema, ideo non oportuit hic aliquid repeti de illo, sicut de alijs duobus. Item per istum modum possumus respondere, quãdo dicitur hic, quòd ager erat plenus hordeo,& 2.Reg.23.dicitur, quòd erat plenus lente. Dicemus enim quòd non est diuersitas, quia ager plenus hordeo, de quo fit hic mentio, est defensus ab Eleazar, qui fuit secundus de fortibus: ager
H autem plenus lẽte fuit defensus à Sema, qui erat tertius de fortibus.2.Reg.23. patet igitur quòd non subticetur hic Sema,tanquam nihil egerit magnificum, sed ex causa dicta. Et dicitur.

Descẽderunt autem tres de triginta principibus ad petram, in qua erat Dauid ad speluncam Odollam, quando Philisthijm fuerant castrametati in valle Raphaim. Porro Dauid erat in Pręsidio, & statio Philisthinorum in Bethlehem. Desiderauit igitur Dauid aquam, & dixit: O si quis daret mihi
I aquam de cisterna Bethlehem, quæ est in porta. Tres ergo isti per media castra Philisthinorum perrexerunt, & hauserunt aquã de cisterna Bethlehem, quæ erat in porta, & attulerunt ad Dauid, vt biberet. Qui noluit, sed magis libauit illã Domino, dicens: Absit vt in conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum virorum bibam, quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere.
K Hæc fecerunt tres robustissimi.

Descenderunt autem tres de triginta principibus. Non erant isti de numero triginta virorum, sed erant principes triginta virorum, quia si computentur omnes, plures prouenient quàm triginta, vt paret infra in litera,& 2.Reg.23. *Ad petram, in qua erat Dauid.* Ista petra erat aliqua magna rupes cauata, quæ erat in deserto,in qua stetit Dauid, quando fugit à facie Saulis, & erat in sorte Iudę. *Ad speluncam Odollam.* Cauatura illius petræ vocatur spelunca Odollam, & fugit illuc Dauid, quia locus ille erat valde secretus, nec poterat scire Saul, vbi esset: etiã quia locus ille erat valde defensabilis propter naturalem situm, & si subito irruerẽt aliqui hostes super Dauid posset se tueri. Primum tamen

tamen magis intendebat, quia nolebat Dauid magis A
obsideri in aliquo loco quãtumcunque munito, quia
saltem fame caperetur. Vocatur autem ista spelunca
Odollam, quia erat apud quandam vrbem nomine
Odollam, & est Odollam in sorte Iudæ, Iosue 15. erat
etiam ista ciuitas vna de ciuitatibus regalibus cuius
regem occiderunt Iosue, & Israelitę, Iosue 15. ista ci-
uitas est, de qua accepit Iudas filius Iacob vxorem:
nam dicitur quòd diuertit ad virum Odollamitem,
Gen. 38. Sciendum autem, quòd istud factum est in
principio fugę Dauid à facie Saulis, nam cum primo
fugit, nec ferret gladium venit ad Abimelech sacer-
dotem in Nobe summum, accepitque ab eo panes,
& gladium Goliath, 1. Reg. 21. Inde fugit in terram
Philisthinorum ad regem Achis in vrbem Geth: pu-
tans ꝙ non cognosceretur ibi euaderetque, sed co- B
gnitus est, fingens insaniam euasit, eod. cap. & deinde
rediJt in terram Israel ad speluncam Odollam, & au-
dierunt cognati eius, & multi alij viri de oppressis ęre
alieno, & amaro animo, & facti sunt quasi quadrin-
genti, primo Reg. 22. & tunc descenderũt isti tres viri
fortissimi ad Dauid: fueruntque cum eo in omnibus
aduersitatibus suis, redierũtque in terram Iuda cum
illo mortuo Saule, 2. Reg. 2.

Quãdo Philisthijm fuerant castrametati in valle Raphaim. Istud non refertur ad tempus, quo isti venerunt ad Dauid, sed ad tempus, quo iuerunt pro aqua in Bethlehem, quia tunc erant Philisthini in valle Raphaim. Potest intelligi, ꝙ erat etiam Philisthinorũ exercitus tunc in Raphaim valle, cum isti descenderunt ad Dauid: & tamen primum melius est. Vocatur vallis Raphaim vallis gigantum. Sic enim dicitur, ꝙ castra Philisthinorum erant tunc in valle gigantum 2. Reg. 23. nam Raphaim in Hebræo significat gigantes, sicut dicitur, quod solus quippe Og restiterat de stirpe gigantum, Deut. 3. & tamen Iosue 12. dicitur, quod fuit de reliquis Raphaim: est autem ista vallis Raphaim in termino sortis Iudę, & Beniamin, ideo Iosue 15. dicitur, ꝙ transit sors Iudę in summitate vallis Raphaim, & de tribu Beniamin idẽ dicitur Iosue 18.

Porro Dauid erat in præsidio. Istud pręsidium est illud, de quo dicitur primo Reg. 22. s. mãserunt cunctis diebus apud eum, cum quibus Dauid mansit in pręsidio.

Et statio Philisthinorum in Bethlehem. Idest erant ca- D
stra Philisthinorum in Bethlehem, s. iuxta vrbẽ Bethlehem, nam intra vrbem non poterant locari castra: dicitur tamen aliquid esse in aliqua vrbe quod est in territorio illius, sicut patet de Iericho: Iosue 5. quia dicitur in Hebręo, quòd Iosue erat in Iericho quando apparuit ei Angelus: & tamen non erat intra vrbem, sed in agro, vt patet in litera nostra. Etiam quia nondum ceperant Israelitę Iericho, vt patet ibidem, & seq. cap. sed dicetur, ꝙ ista litera non potest stare, quia dicitur, ꝙ erant castrametati Philisthijm in valle Raphaim, & illico dicitur, quòd erat statio Philisthinorum in Bethlehem. Aliquis volet forte hoc saluare per aliquam improprietatem terminorum, sed non potest stare, quia idem ponitur 2. Reg. 23. Dicen- E
dum igitur, quòd dupliciter potest saluari: vno modo quod vallis Raphaim, & Bethlehem sunt simul, vtpote si illa vallis tãgit territorium Bethlehem, quia tũc staret statio Philisthinorum partim in Bethlehẽ, idest in territorio eius, & partim in valle Raphaim: & ideo in vtroque per se dicebantur esse Philisthini. Secundo potest dici, & melius quòd castrametari & habere stationem differũt, quia habere stationem est vbi extat populus ad bellum ordinatus, & non habẽt ibi tentoria sua, quia bellatores nunquam pugnant manentes in castris, sed exeuntes, quia caperẽtur ibi, & potius impedirentur ad pugnandum: locus autem

A fixionis castrorum est vbi ponuntur omnia victualia, & sarcinę exercitus, & iste locus semper distat à loco pugnæ, vt colligitur 1. Reg. 17. & sic castra Philisthinorum, idest tentoria, & sarcinæ erant in Bethlehem, scilicet apud Bethlehem: statio autem, idest apparatus bellicus erat in valle Raphaim aliqualiter distans a loco castrorum, & tamen non multum distabat, quia vallis Raphaim transit inter Ierusalem, & Bethlehem: & est Bethlehem ad partem meridianam, & Ierusalem ad Aquilonẽ, vt colligitur Iosue 15. & 18. & ibi probatum est. Et tamen Ierusalem non distat à Bethlehem nisi duabus paruis leucis, vt patet in libro de Situ terrę sanctę. Ergo non multum distat vallis Raphaim à Bethlehem, & sic poterat esse sta-
B tio in Bethlehem, & castra in valle Raphaim.

Desiderauit ergo Dauid. Scilicet desiderauit aquam, vt patet in litera. *Et dixit: O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehem.* Magnum desiderium fuit, quia fortè habebat malam aquam, vel nullam, vt infra declarabitur, & fuerat ipse nutritus in vrbe Bethlehẽ. 1. Re. 16. *Quæ est in porta.* Hoc dicitur ad differentiam, quia multę cisternę essent in Bethlehem, nam tota ciuitas Bethlehem non poterat habere sufficientiam aquæ ex vna cisterna: erant ergo multæ: melior tamẽ omnibus erat, quæ erat in porta vrbis, ideo expresse dixit, quæ erat in porta. *Tres ergo isti.* Scilicet Iesbaam, Eleazar, Sema, qui erant viri tres primi fortissimi descenderunt, nemine eis iubente aut suadente vt satisfacerent desiderio Dauid.

C *Per media castra Philisthinorum perrexerunt.* In hoc designatur periculum magnum, quia ad eundum ad portam Bethlehem non poterãt transire nisi per media castra Philisthinorum, cùm illa essent iuxta Bethlehem, & in hoc apparet animositas istorũ, & robur nimium, quia non timuerunt transire per media castra hostium, vbi erant multa millia bellatorum.

Et hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat in porta. Multę cisternæ erant in Bethlehem, quia vna non poterat toti populo ciuitatis sufficere, sed missi fuerãt isti tres viri solum ad cisternã, quæ erat in porta, quia aqua eius erat sanior, & dulcior cæteris, & ob hoc de illa solum hauserunt aquam. Et dicitur, quæ erat in porta, idest apud portã, & potest intelligi, quòd erat
D extra vrbem apud portam vel intra vrbem.

Et attulerunt ad Dauid, vt biberet. Isti tres viri eundo, & redeundo transierunt per castra Philisthinorum, sed vidẽtes Philisthini tantam animositatem eorum non ausi sunt tangere illos. *Qui noluit.* Scilicet noluit Dauid bibere aquam istam, quanquam isti tres viri ad hoc attulissent eam: & causa ponitur in litera.

Sed magis libauit illam Domino. Idest obtulit eam in sacrificio, sicut si offerret carnes animalium. *Dicens absit, vt in conspectu Dei mei hoc faciam.* Quasi dicat illicitum videtur, quòd ego faciam istud corã Domino, idest Deo vidente, quasi dicat, quòd cum ipse videat istud, reputaret mihi ad malum, si biberem istã aquã. *Et sanguinem istorum virorum bibam.* Quasi dicat: Absit
E vt bibam sanguinem virorum: nam bibendo istam aquã, videbatur bibere sanguinẽ virorũ, quia isti tres viri exposuerant sanguinẽ suũ, & aĩam suam, vt afferrent aquam. *Quia in periculo animarum suarum attulerunt mihi aquam.* Idest cum periculo animarum. Et accipit in pro cum, iuxta illud Gen. 32. s. In baculo meo transiui Iordanem, idest cum baculo. *Et ob hanc causam noluit bibere.* Scilicet ista causa videbatur sibi sufficiẽs ad non bibendum. *Hoc fecerunt tres viri robustissimi.* Scilicet tres primi, nam erant triginta viri fortes in exercitu Dauid, & alij tres fortiores eis: & alij tres fortissimi inter omnes, & isti sunt qui primo nominantur, & secundo Reg. 23. s. Iesbaam, & Eleazar, & Sema.

An

An Dauid desiderauerit aquam propter necessitatem, vel delectationem. Quæst. XIIII.

QVAERITVR circa istos tres viros, & Dauid: & primo quomodo Dauid desiderauit aquā, scilicet, propter necessitatem, vel propter delectationem.

Aliquis dicet, ꝙ propter necessitatem, quia hostes conuenerant contra Dauid, vt patet in litera, & sic videbatur Dauid quasi obsessus: contingit tamen obsessos in ciuitatibus interdum carere aqua.

Dicendum tamen quòd Dauid non desiderauit aquam ex necessitate, quia aliam aquam habebat in loco, vbi erat: sed desiderauit propter delitias, s. quòd nutritus erat in Bethlehem, & concupiuit aquam illam plusquam aquam aliarum regionum. Item patet hoc, quia sicut communiter asseritur, Dauid erat nunc in Ierusalem, & ibi habebat aquam, quia nō est verisimile, quòd in tota vrbe nulla aqua esset. Secundo patet, quia si Dauid propter necessitatem istam aquam desideraret, non solum ipse, sed etiam totus exercitus siti periret, & non posset manere in loco, & ante hoc mutauissent castra, ne deficeret aqua, & tamen non mutauerant, ideo habebant aquam. Tertiò patet, quia si Dauid propter necessitaten desiderasset non magis curasset de aqua, quæ erat in Bethlehem quam in quocunque alio loco, & tamen specialiter desiderauit aquam Bethlehem, ideo propter delitias hoc fecit. Confirmatur istud, quia non poterant aliqui ire pro aqua in Bethlehem nisi transirēt per medium castrorum hostilium, vt patet hic, & 2. Reg. 23. & ad alia loca poterat Dauid mittere pro aqua, ita vt non transirent portantes eam per castra hostium, & tamen desiderauit aquam, quę erat in cisterna Bethlehem, quę non poterat afferri, nisi transeūdo per medium hostium: ergo desiderauit ex delitijs. Quarto patet, quia si desideraret ex necessitate non magis curaret habere aquam de vna cisterna Bethlehem quā de alia, & tamen desiderauit specialiter de aqua cisternę, quę erat ad portam, vt patet in litera, ideo desiderauit ex delitijs. Idem vult Iosephus 7. Antiqui. dicēs: Cap. 12. Dauid itaque socijs ait: bonam aquam habemus in regione nostra: & præcipue laudabat eam, quę erat in puteo iuxta portam: mirabaturque si esset qui ex ea poculum ei pręberet quod magis optaret, quàm si quis ei magnam pecuniam ad tēpus præsens offerret.

Si peccauerit Dauid desiderando aquam de cisterna Bethlehem. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius an Dauid peccauit desiderando aquam de cisterna Bethlehem.

Aliquis dicet quòd sic, quia concupiuit illam, quæ nō poterat haberi sine periculo animarum: exponere tamen animam subditorum pro sola delectatione domini, peccatum graue est.

Secundò patet, quia Dauid reprehendit se de hoc, quod fecerat nolens bibere aquam, dicens: Absit vt in conspectu Dei hoc faciam, & sanguinem virorum istorum bibam.

Respondendum quòd Dauid non peccauit desiderando aquam, quia per solum desiderium non sequebatur aliquod inconueniens, quia aqua illa secundum se non erat illicita ad potum. Etiam Dauid non voluit habere illam cum periculo alicuius, nam non est putādum, quòd ipse iusserit illis tribus viris fortissimis quòd irent in Bethlehem pro aqua, sed ipse erat cum viris suis, & dixit: O si quis mihi daret aquam de cisterna, quę est in Bethlehem in porta, & tūc isti tres viri putantes se nimis placituros Dauid si afferrent

F aquam: exposuerunt se periculo, vt afferrent illam, & tamen Dauid nesciebat an illuc iuissent. Vnde sciendum, quòd si Dauid iussisset illis viris ire pro aqua, peccasset. Vel si dixisset verba ista coram viris suis, vt inclinaret animos aliquorum ad eundum, vel si sciret quod ibant aliqui illuc, & nō prohiberet, quia istis tribus modis ipse exponeret viros suos morti, vt delectaretur bibendo aquam: nihil tamen istorum fuit, sed Dauid protulit ista verba desiderij putans, quòd nullo modo haberi poterat id, quod desiderabat: sicut interdum desideramus impossibilia nobis, scilicet esse impassibiles, vel immortales: & gaudemus proferendo talia verba desiderij, licet sciamus illud nobis esse impossibile. Deinde cum illi tres viri attulerunt aquam, miratus est Dauid, ideo bibere noluit, & sic G non peccauit desiderando aquam, sicut si desiderasset eam, & tamen nullus illuc iuisset pro ea.

Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd peccatum esset exponere viros aliquos periculo, vt afferrent aquam, & tamē Dauid neminem exposuit, vt dictum est, sed solum desiderauit.

Ad secundam dicendum, quòd Dauid non redarguit se quasi male egisset mittēdo viros pro aqua, sed coercuit se ne biberet aquam sic allatam, nam & si non fuisset peccatum in mittendo, erat quasi peccatum, vel inhonestum, & irreuerentia bibendo illam aquam, vt infra declarabitur.

H *Quod genus sacrificij erat istud, de quo hic dicitur, quòd Dauid libauit istam aquam in conspectu Domini. Quæst. XVI.*

QVAERITVR vlterius quomodo libauit Dauid istam aquam in conspectu Domini, & quod genus sacrificij erat hic.

Respondendum, quòd tria erant genera sacrificiorum, s. holocaustum, hostia pacifica, & victima pro peccato, vt patet Leuit. 1. & 3. & 4. Ista tamen sacrificia erant de animalium carnibus, vt patet ibidē. Aqua autem vel panis aut quæcunque alia res non poterat offerri in sacrificium: aliquando tamen istę res offerebantur tanquam præparatoria sacrificiorum, I quæ vocantur libamenta, & sic offerebantur farina, & vinum, & sal, & thus, & oleum, vt patet Leuit. 2. & Num. 25. sed isto modo nō poterat offerri aqua, quia non computatur inter libamenta. Hieronymus autem super locum istum, & etiā Scholastica historia dicunt, quòd ex hoc patet, vinum, quod ponebatur in sacrificio Domini, aqua mixtum esse: & inducitur sic, quia non legitur, quòd Deus juberet offerri aliquando aquam in sacrificio, nunc tamen Dauid obtulit eam, ideo non apparet quomodo offerretur, nisi mixto vino quod offerebatur in sacrificio. Dicendum quòd an vino sacrificij poneretur aqua non constat, cum nō habeatur ex aliquo loco scripturę, sed potius videtur dicendum, quòd non misceretur aqua, quia K sacrificium consistit in cęremonijs, & Deus iubebat Hebręis, quod nullam cęremoniam facerent in cultu suo, nisi quæ in lege scripta esset, Deuteronomij duodecimo, scilicet, Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino, nec addas quidquam, nec minuas. Et tamen non scriptum erat in lege, de aqua ponenda in sacrificio, ideo videtur, quòd non misceretur. Dato tamen, quòd misceretur aqua vino non probatur ex loco isto, sicut vult Hieronymus, & Historia Scholastica, quia istud concluderet si nullo modo posset aqua offerri Domino, nisi mixta vino, nam poterat aqua per se offerri effundendo illam coram Domino. Sic enim fecit Samuel quando totus Israel congregatus

gregatus est ad eum in Masphath: nam tūc hauserunt aquam, & effuderunt coram Domino, & ieiunauerunt, & tamen manifestum est, quòd illa erat aqua pura, quia nihil ibi aliud oblatum est, vt patet primo Regum septimo. Nec obstat de agno, quem ibi obtulit Samuel: quia illud postea fuit, vt patet ex litera, poterat etiam offerri alio modo aqua ad aspergendum carnes sacrificiorum, vt patet secundo Machabæorum primo, scilicet, Et iussit eos haurire aquā, & auferre sibi, & sacrificia, quę imposita erant iussit sacerdos Neemias aspergi aqua. Dicendum ergo videtur, quòd ista aqua fuit effusa coram Domino per modum oblationis, & forte diffundebatur per cornua altaris, sicut sanguis animalium oblatorum, vel saltem ad basim eius, vt patet Leuitici 1. & 3. & 4.

Cur David non biberit aquam istam, postquam sibi allata fuerit. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid non bibit istam aquam, postquam sibi allata est, cum nimis concupiuisset eam, antequam afferretur. Respondendum, quòd fecit hoc Dauid primo in reuerentiam Dei: nam illi tres viri attulerunt aquam per medium hostium; & videbatur hoc nullo modo possibile, nisi Deus voluisset specialiter seruare eos incutiendo timorem hostibus, ne insurgerent in illos, & ob hoc dignum erat, vt Deo offerretur, cum ipse deberet gratias, & laudes referre pro hoc beneficio, quod specialiter ipsi Dauid contulisset. Secundum erat ad subiugandum desiderium proprium: nam desiderauerat Dauid nimis aquam istam, & nunc cum haberet, libenter biberet eam: voluit tamen coercere desiderium suum ad virtutis exercitium: quia magnum opus virtutis est in conspectu, & præsentia rei delectabilis coercere passionem, ideo propter istud periculum admonet Aristoteles secundo Ethicorum, Ne faciamus iudicium de eligibili in præsentia rei delectabilis, sed absente ea, & ponit exemplum de iudicio Troianorum, quando educebatur Helena in concilium. Tertium fuit ad exaltandum, & laudandum opus magnificum istorum trium virorum. Fecerant enim rem toto sæculo admirandam, cum soli tres per medium castrorum hostilium bis confidentes transirent. Noluit ergo Dauid, quod totus labor eorum seruiret delectationi suæ, quia tunc opus perfectissimū, ordinaretur ad finem minus perfectum, quod est contra conditionem operationis humanæ, quia finis semper est melior his, quæ sunt ad finem, vt patet primo Ethicorum, cap. primo. Voluit ergo ordinare actum istum ad finem optimū, & quia non est maior aliquis, quàm cultus Dei: ordinauit illum ad cultum Dei effundēdo aquam in sacrificium; ideo libauit illam Domino, & sic non solum tres viri fecerunt actum admirandum, irrumpendo per castra hostium, sed etiam Dauid fecit opus laudabile aquam nimis concupitam non bibendo, sed Domino in sacrificio effundendo.

Si David bibisset aquam illam, an peccasset. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, an Dauid peccasset, si bibisset aquam illam, quam tulerunt tres viri. Aliquis dicet, quod sic, quia ipse dixit, absit vt in conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum virorum bibam: bibere tamen sanguinem virorum peccatum est. Etiam non dixisset absit, vt hoc faciam nisi malum esset illud fieri.

Respondendum, quòd non peccaret faciendo

A istud. Quod patet, quia si peccaret bibendo aquam illam, aut hoc esset, quia illicitum erat bibere aquam, vtpote si esset interdicta ei, vel quia illicite eam habuisset. Primum non stat, quia aqua illa non erat interdicta ad bibendum, sicut nec aliqua alia aqua. Secundum etiam non stat, quia non habuit eam illicite, cum ipse non iussisset, nec procurasset, vt aliquis exponeret se periculo, vt haberet illam aquam, vt supra declaratum est, ideo postquam oblata est ei, poterat licite bibere: noluit tamen bibere propter tres causas supra positas, potissime, quia videbatur committi quædam irreuerentia, si aquam cum tanto labore habitam quasi potum communem bibere vellet, ideo effudit illam coram Domino. Ad rationem in con-

B trarium dicendum, quòd bibere sanguinem virorum poterat dupliciter intelligi: vno modo, quòd ipse iuberet viris exponere sanguinem suum periculo, vt haberet aquam pro ipso: alio modo, quòd ipse biberet aquam, pro qua illi sanguinem exposuerāt, quamquam Dauid non iussisset. Accipiendo primo modo, peccatum erat bibere sanguinem virorum, non quidem principaliter in bibendo, sed in iubendo. Accipiendo secundo modo non erat peccatum, & sic fuit hic, immo quocunque modo acciperetur, non videbatur peccatum esse in bibendo, sed erat peccatum in iubendo, vel procurando quòd aliqui se exponerent ad mortem pro illa aqua. Et quando Dauid dixit: Absit vt bibam sanguinem, non intellexit per

C hoc quòd erat peccatum bibere aquam, quam tulerunt viri, sed erat quædam irreuerentia, scilicet, quòd rem cum tanto labore acquisitam in vsus suos leuissimos expenderet, quia videbatur quædam irreuerentia, ideo dixit: absit hoc a me: nam non solum Dauid nolebat committere peccatum, sed etiam nec irreuerentiam, aut saltem diminuere magnitudinem operis illorum trium virorum, quod fieret si ipse aquam oblatam ei biberet, ideo libauit illam Domino, & sic fecit opus supererogationis: potuisset tamen licite illam bibere.

Abisai quoque frater Ioab ipse erat princeps trium, & ipse leuauit hastam suam con-

D tra trecentos vulneratos, & ipse erat inter tres nominatissimus, inter tres secundos inclytus, & princeps eorum. Veruntamen vsque ad tres primos non peruenerat Banaia filius Ioiadæ, viri robustissimi, qui multa opera perpetrarat de Cabseel, ipse percussit duos Arihel Moab. Et ipse descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore niuis, & ipse percussit virum Ægyptium: cuius statura erat quinque cubitorum, & ha-

E bebat lanceam, vt liciatorium texentium, Descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam, quam tenebat manu, & interfecit eum hasta sua. Hæc fecit Banaia filius Ioiadæ, qui erat inter tres robustos nominatissimus, inter triginta primus.

Abisai quoque. Hic ponitur secundus ternarius virorum fortium; nam tres primi viri erant fortissimi super omnes, scilicet, Iesbaam, Eleazar, & Sema. Tres secundi erant valde fortes, sed minus, quàm primi tres, & istorum trium princeps erat Abisai,

de quo hic dicitur. Deinde erant triginta viri fortes in exercitu, sed minus quàm isti. *Frater Ioab.* Tres fratres erant, scilicet, Ioab, Abisai, & Asael, & mater eorum erat Saruia soror Dauid, vt patet supra 2. & Abisai erat fortior istorum, & ponitur hic in secundo ternario virorum. Erat iste Abisai interdum dux in bellis Dauid. Nam Ioab erat dux vnius partis militum, & ipse alterius, vt fuit in bello contra Ammonitas, vt patet 2. Regum decimo. Fuit etiam dux in bello contra Idumæos: & occidit decem, & octo millia virorum, vt patet 2. Regum 8. & infra 18. ipse erat princeps trium, idest, erat fortissimus in secundo ternario, & ipse erat vnus de isto ternario. Secundus erat Banaias. Secundus vero non nominatur hic. *Et ipse leuauit hastam suam contra trecentos vulneratos.* Non est intelligendum, quòd essent trecenti viri vulnerati ab alijs: & ipse leuaret hastam contra eos ad pugnandum, quia ista non erat magna virilitas, quia faciliter poterant occidi homines iam vulnerati. Sic enim fuit de Leui, & Simeon filijs Iacob, qui occiderunt omnes habitatores vrbis Sichem, quæ erat ciuitas regalis, cum ipsi essent vulnerati per circuncisionem, quam triduo ante acceperant, Genes. trigesimoquarto, sed est sensus, quòd iste leuauit hastam suam ad pugnandum contra trecentos viros, & vulnerauit eos, atque occidit, sic patet 2. Regum vigesimotertio, scilicet, ipse est qui leuauit hastam suam contra trecentos, quos interfecit. *Et ipse erat inter tres nominatissimus.* Scilicet, Inter tres de secundo ternario, quia non erat de primo. *Inter tres secundos inclytus.* Tres primi erant, qui supra nominati sunt, & non erat de illis Abisai, sed de secundis tribus, & inter eos erat inclytus, idest, famosus.

Et princeps eorum. Scilicet, In fortitudine, qui erat fortior eis, sed non in potestate, quia non erant subiecti ei, sed solum ipsi Ioab, qui erat princeps belli, vt patet supra in litera, & sic erat de omnibus fortibus alijs: nam Vrias Hethæus, qui erat vnus de triginta fortibus, vt patet infra in litera, & 2. Regum vigesimotertio, vocauit Ioab dominum suum, quia erat princeps belli, 2. Regum vndecimo. *Veruntamen vsque ad tres primos non peruenerat.* Hoc dicitur, quia dictum fuit de Abisai, quòd erat inclytus inter tres secundos, & princeps eorum, & sic putaret aliquis, quòd erat tam fortis, sicut quis de tribus primis, ideo dicitur, quòd ad tres primos non peruenerat, idest, non erat æqualis alicui eorum in fortitudine.

Banaias filius Ioiadæ. Iste est secundus in secundo ternario, & fuit iste vir famosus, de istis tamen viris magis dictum est, 2. Regum vigesimotertio. Ideo hic breuiter dicetur. Aliqui putant Ioiadam patrem Banaiæ fuisse summum sacerdotem, qui vocabatur Ioiada, vt patet 4. Regum vndecimo, & duodecimo, & sequenti cap. vigesimotertio, & vigesimoquarto: & ideo dicit, quòd Banaias fuit sacerdos, sed istud improbatum est, 2. Regum vigesimotertio. *Viri robustissimi.* Scilicet, Ioiada pater Banaiæ fuit robustissimus, & sic filius eius Banaias fuit robustus, & ob hoc non est tam admirandum, quòd a patribus robustis nascantur filij fortes.

Qui multa opera perpetrarat. Scilicet, Multa opera fortia fecerat Ioiada. Et sic dicitur 2. Regum vigesimotertio, quòd erat vir magnorum operum, & idem est.

De Cabseel. Nomen ciuitatis est in sorte Iudæ, & est prima, quæ ponitur in sorte Iudæ a Meridie versus terram Idumæorum, vt patet Iosue decimoquinto, & de illa ciuitate erat Banaias.

Ipse percussit duos ariel Moab. Aliqui accipiunt ariel pro nomine proprio, alij accipiunt appellatiue, & ratio diuersitatis est, quia ariel in Hebræo significat leonem, & sic accipitur 2. Regum vigesimotertio, vbi po-
F nitur ista litera, & dicitur ipse percussit duos leones Moab, aliquando dicitur vt nomen proprium ciuitatis, Isaiæ 29. Væ Ariel, Ariel ciuitas, quam expugnauit Dauid: vnde Hebræi dubitant circa hoc, quia aliqui volunt, quòd fuerint isti duo leones veri, quos occiderit Banaias in terra Moab. Alij volunt, quòd fuerint duo milites fortes in terra Moab, qui vocabantur leones propter fortitudinem, & ferocitatem, sicut Christus vocatur leo de tribu Iuda, propter fortitudinem, quia nullus potest ei resistere, Apocalyp. 5. & propter hoc Hieronymus variat in translatione nostra, quia eadem res enunciatur hic, & 2. Regum vigesimotertio, & tamen ibi accepit ariel pro leone, & hic accepit vt nomen proprium; Quidquid tamen sit, in Hebræo
G semper ponitur ariel, & videtur dicendum, quòd debeat hic poni ariel, vt nomen appellatiuum pro leone, & tamen differentia est, quia potest accipi pro leone proprie, vel appropriate pro homine forti.

Et ipse descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore niuis. Istud fuit opus magnificum Banaiæ, quia occidit leonem in cisterna, & dicitur, quòd erat tempore niuis, quod aliqui inducunt ad significandum facilitatem occidendi, scilicet, quia in diebus niuis leo erat frigore gelidus, & non poterat resistere Banaiæ, sed istud non stat, quia scriptura narrat istud factum ad laudem Banaiæ, & tamen intelligendo sic, magis diminueretur gloria operis sui. Sed dicendum, quòd dicitur in diebus niuis, ad significandum quomodo
H poterat esse leo in cisterna, & dicitur, quòd erat in diebus niuis, scilicet, quia erat os alicuius cisternæ opertum niue, & leo non videns incidit in cisternam, & Banaias audiuit leonem rugientem, & descendit in puteum, & baculo, quem portabat in manu leonem occidit, vt ait Iosephus septimo Antiquitatum. de leonibus autem Moab, quos vocauit hic scriptura Ariel, dicit Iosephus ibidem, quòd fuerunt viri insignes in terra Moab, & Banaias prouocatus ab eis virtute sua interfecit eos.

Et ipse percussit virum Aegyptium. Istud est aliud opus magnificum Banaiæ: fuit autem iste vir Aegyptius magnitudine, & robore admirandus, vt patet hic, sed vbi occiderit eum, scilicet, in Aegypto, vel
I in terra Israel, non apparet: Dicit tamen Iosephus septimo Antiquitatum, quòd iste Aegyptius prouocauit Banaiam ad bellum, eratque Banaias inermis, & Aegyptius armatus, abstulitque ei iaculum, & armis, & propria lancea occidit eum.

Cuius statura erat quinque cubitorum. Istud ponitur ad significandum magnitudinem corporis, quia communiter nullus vir ad tantam magnitudinem peruenit, sed omnes sunt infra quatuor cubitos: Goliath tamen cum quo pugnauit Dauid erat sex cubitorum, & vnius palmi, primo Regum decimoseptimo.

Et habebat lanceam, vt liciatorium texentium. Istud ponitur ad significandum magnum robur viri, scilicet, quia portabat lanceam tantæ grossitiei, vt liciatorium
K texentium: similiter etiam dicitur de Goliath, 1. Regum 17. & 2. Regum 21. vocatur liciatorium quadam axis textorum, super quam tela reuoluitur, & est magnæ grossitiei: descendit igitur ad eum cum virga, scilicet, descendit ad locum certaminis, quia vir Aegyptius prouocauerat Banaiam ad bellum, & assignauerat locum, in quo pugnarent, & Banaias descendit ad eum habens solum virgam paruulam in manu sua, & hoc dicitur ad significandum robur, & animositatem Banaiæ, qui non formidauit inermis cum viro forti, & armato, pugnare. *Et rapuit hastam, quam tenebat manu.* Scilicet, Extorsit eam viribus de manu Aegypti. *Et interfecit eum hasta sua.* Scilicet, Postquam extorsit hastam, percussit illum, & occidit armis suis. Sic etiam fuit de Dauid,

David, qui extorsit gladium de manu Goliath, postquàm percussit eum lapide, & sic iugulauit eum, 1. Regum 17. *Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ.* Scilicet, Ista tria opera magnifica, quæ enarrata sunt, & multa alia, quæ non scribuntur, quia sacra scriptura est breuiloqua. *Qui erat inter tres robustissimos nominatissimos.* Intelligitur de robustissimis secundi ordinis, quia non erat de primo ternario. Et vocantur isti robustissimi large, quia accipitur hic robustissimus, idest, valde robustus. Alij tamen tres erant robustiores istis, qui proprie vocantur robustissimi. Etiam vocatur iste Banaias nominatissimus inter tres, idest, valde famosus, sed non erat famosior inter eos, quia Abisai erat famosior, & fortior, & ponitur primus in isto ternario, & etiam vocatur princeps inter istos, vt patet in litera, & sic habetur 2. Regum 23. vbi isti tres non vocantur robustissimi, sed solum robusti, & Banaias non dicitur nominatissimus, sed nominatus solum inter tres. *Et inter triginta primus.* Isti triginta erant fortes in exercitu Dauid, & erant præter duos ternarios virorum, de quibus supra diximus, & erant minus fortes isti triginta, quàm quilibet illorum, & tamen erāt fortiores, quàm quilibet de reliquo exercitu, ideo isti erant nominati nominibus suis, & isti ponuntur hic in catalogo fortium, & 2. Regum 23.

Sed dicet aliquis, quomodo erat Banaias inter triginta primus, quia ipse erat vnus de triginta. Illi enim infra nominantur, sed erat vnus de secundo ternario.

Dicendum, quòd Banaias non erat primus inter triginta, ita quòd esset vnus eorum primus in ordine, sed dicitur primus inter triginta, idest, excellentior omnibus triginta viris: de quorum numero ipse non erat, & hoc dicitur, quia ipse non erat fortior aliquo de supra nominatis, ideo vt compararetur alicui in fortitudine dictum est, quòd erat primus inter triginta, idest, fortior illis. Sed 2. Regum 23. refertur istud ad omnes tres de secundo ternario, & dicitur qui erant inter triginta nobiliores, idest, quilibet istorum trium erat nobilior, idest, famosior in robore, quàm reliqui triginta viri.

Veruntamen vsque ad tres non peruenerat. Posuit autem eum Dauid ad auriculam suam. Porro fortissimi viri in exercitu Asael frater Ioab, & Elchanam filius patrui eius de Bethlehem, Sammoth Arodites, Helles Phalonites, Ira filius Acces Thecuites, Abiezer Anathotites, Sobbochai Husatites, Ilai Ahohites, Mahrai Netophatites, Heled filius Baana Netophatites, Ethai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharatonites, Hurai de torrente Gaas, Abiel Arabathites, Azmoth Bauramites, Eliaba Salabonites, filij Assem Gezonites, Ionathan filius Sagę Arathites, Ahiam filius Sachar Ararithes, Eliphal filius Vr, Hepher Meheratites, Ahia Phelonites, Hesro Carmelites, Naharai filius Azbai, Ioel frater Nathan, Mibaar filius Agarai, Selec Ammonites, Naharai Berothites, armiger Ioab filij Saruiæ, Ira Iethreus, Gareb Iethreus, Vrias Hethæus, Zabab filius Oholi, Adina filius Siza Rubenites, princeps Rubenitarum, & cum eo triginta: Hanan filius Maacha, & Iosaphat Mathanites, Ozia Astharothites, Samma, & Iehiel filij Hothan Arorites, Iedihel filius Samri, & Ioha frater eius Thosaites, Elihel Mahumites, & Ieribai, & Iosoia filij Elnaen, & Iethma Moabites, Elihel, & Obed, & Iasiel de Masobia.

Veruntamen vsque ad tres non peruenerat. Scilicet, Non peruenit ad tres, qui erant in primo ternario: quia illi erant robustiores omnibus, nec etiam peruenit vsque ad Abisai, quia ipse erat famosior in isto secundo ternario, vt patet in litera.

Posuit autem eum Dauid ad auriculam suam. Idest, Fecit eum secretarium suum: nam loquebatur ei secretè ad aurem, sic patet secundo Regum vigesimotertio, scilicet, Fecit eum sibi Dauid auricularium a secreto. hoc fuit, quia erat vir fortis, & probus. Et non solum hoc, sed etiam fecit eum principem super legiones Celethi, & Phelethi, 2. Regum 8. & 20. & infra 18. erat autem iste magnus principatus: Tempore autem Salomonis factus est Banaias princeps exercitus loco Ioab, quia ipse occidit Ioab, vt patet 3. Regum 2.

Porro fortissimi viri in exercitu. Scilicet, Isti, qui sequuntur sunt viri fortissimi in toto exercitu Dauid, & sunt triginta: non tamen sunt fortiores aliquo de præcedentibus, sed minores illis sex viris de duobus ternarijs, qui supra nominati sunt: ideo non vocantur fortissimi simpliciter, sed fortissimi in exercitu: sex autem supra positi non dicuntur fortissimi de exercitu, nec computantur in eo, sed per se numerantur, & distinguuntur per duos ternarios.

Asael frater Ioab. Iste erat primus inter triginta, & erat de numero eorum. Iste est Asael, quem occidit Abner dux Israel in bello, & erat velocior cursor inter omnes Israelitas, sicut capræ, quæ morantur in montibus, 2. Regum 2.

Et Elcanam filius patrui eius. Iste Elcanam, & Asael erant fratrueles, scilicet, filij duorum fratrum, & erant ambo consobrini Dauid, quia Asael erat filius Saruiæ, sororis Dauid, supra 2. & Elchanam erat filius alicuius de fratribus Dauid.

De Bethlehem. Idest, Asael, & Elchanam erant de Bethlehem, quia pater Dauid erat de Bethlehem, 1. Regum 16. & 17. Sed isti erant nepotes eius, vt dictum est. *Samoth Ararithes.* Iste vocatur Semaa, 2. Regum 23. & vocatur Ararithes, idest, de vrbe Arari, eodem cap. sæpe tamen in Hebræo variantur nomina propria in fine, vel in principio, vt supra 2. & 4. declaratum est. *Helles Phalonites.* Iste non vocatur sic, 2. Regum 23. sed Helas de Phelti, sed ad idem redit, vt tamen dictum est multa istorum nominum propriorum variantur a parte finis, vel principij.

Iras filius eius. Iste vocatur Ira, 2. Regum 23. & dicitur Ira filius Aces de Thecua: sic vocatur pastor Iudæ, qui ibat cum eo ad tondendas oues, & cum quo misit agnum ad meretricem, quæ erat in biuio, vt patet Genesis trigesimosexto.

Aces Thecuites. Iste erat pater præcedentis, vt dictum est, quia tamen filius erat fortior nominatur prius, quàm pater suus. *Abiezer Anothites.* Idest, De vrbe Anathot: est ista ciuitas parua parum distans a Ierusalem, vt patet in quodam prologo Hieronymi super Ieremiam: & de ista vrbe fuit Ieremias, vt patet Ieremiæ primo, scilicet, Verba Ieremiæ filij Elchiæ de sacerdotibus, qui fuerunt in Anathot.

Sobocai Sotites. Iste vocatur Mobonai de Vsati: sed idem est, quia sæpe idem vir, & idem locus habent multa nomina in scriptura. *Isai Ahohites*. Iste vocatur Selomachoytes, & idem est, sed variatur nomen, vt dictum fuit. *Marari Nethophatites*. Iste vocatur Macharai, 2. Regum vigesimotertio. *Heled filius Baana Nethophatites*. Idest, De vrbe Nethophati, & exprimitur hic istud nomen viri: non quòd iste Banaa esset de istis viris fortibus: sed quia fuit vir famosus tempore suo: nam non exprimuntur hic patres aliorum, nisi raro. *Ethai filius Ribai de Galaad*. Iste Ethai creditur a quibusdam fuisse Ethai, qui venit ad Dauid, & erat de terra Geth, & fugit cum eo de Ierusalem, 2. Regum decimoquinto, & ipse fuit vnus de principibus tribus in bello contra Absalom, eodem libro, cap. 18. & satis est verisimile: Et dicitur de Galaad, idest, de vrbe Galaad, vel de terra Galaad: & tamen 2. Regum 23. dicitur de Iebeth, & idem est: Erat autem iste secundum veritatem de vrbe Geth, 2. Regum 15. & 18. & tamen eadem vrbs habet multa nomina, scilicet, quòd aliquando vocetur Geth, & aliquando Iebeeth, & aliquando Galaad, sicut Ierusalem vocatur Salem, & Ierusalem, & Helia, & Luza, & Bethel, vt declaratum est Genes. 12. & 28. *Filiorum Beniamin*. Idest, Ciuitas Galaad, de qua erat Ethai, erat in sorte filiorum Beniamin. Et dicitur hoc, quia alia terra Galaad erat in sorte duarum tribuum, & dimidiæ, scilicet, Ruben. & Gad, & dimidiæ Manasse, Numeri 32.

Baram Pharathonites. Iste vocatur Banai Anfrathonites, 2. Regum 23. & idem est, sed mutantur nomina, vt dictum est. *Viri de torrente Gaas*. Aliqui intelligunt, quòd viri de torrente Gaas erant etiam de triginta viris fortibus, & tamen non exprimuntur hic nomina eorum, sed hoc non stat, quia si aliqui præter istos essent viri de torrente Gaas, essent viri fortes Dauid multo plures, quàm triginta, & tamen scriptura intendit enarrare viros fortes Dauid triginta solum, præter sex, qui erant in duobus ternarijs, & erant famosissimi. Secundo patet, quia isti viri fortes differebant a reliquo exercitu, quia erant fortiores omnibus alijs, ideo scriptura posuit nomina eorum expresse, & non posuit nomina aliorum de exercitu, & tamen si viri de torrente Gaas essent aliqui præter eos, qui exprimuntur hic, non haberentur nomina eorum expresse, & sic non differrent a reliquo exercitu, quod falsum est, ideo oportet quòd isti viri de torrente Gaas sint aliqui de immediate præcedentibus, vel de immediate sequentibus: Vel potest esse, quòd sit aliquis vnus vir de torrente Gaas, cuius nomen non ponitur hic, sed per hoc, quod dicitur de torrente Gaas, sciebatur quis esset. Et istud concordat literæ, quæ habetur 2. Regum 23. vbi dicitur Dai de torrente Gaas, & est nomen viri. *Abial Arabatites*. Iste vocatur Abialbon, 2. Regum 33. sed idem est. *Azmoth Baraanites*. Iste vocatur Asmaneth de Beroni, 2. Regum 23. & idem est. *Eliaba Salaonites*. Iste vocatur Eliaba de Solboni, 2. Regum 23. *Filij Ason Gesonites*. Idest, Filij istius fuerunt viri fortes de fortibus Dauid, & exprimuntur nomina eorum, 2. Regum 23. scilicet, Ionathan, & Aram. *Ionathan filius Saga*. Non est iste Ionathas filius Saulis, quia ille non potuit esse de viris fortibus Dauid, quia mortuus fuit, antequam Dauid regnaret. Item patet, quia iste Ionathan vocatur filius Saga, & ille fuit filius Achar.

Filius Achar Aratites. Ponitur hic nomen patris istius, quia fuit vir famosus, & vocatur Aratites de vrbe Arar. *Eliphal filius Vraphel Meruchatites*. Iste vocatur Eliphelech, 2. Regum vigesimotertio. *Haia Pelonites*. Iste vocatur Haiam filius Saræ Arorithes, 2. Regum vigesimotertio. *Afrai Carmelites*. Iste vocatur Ephraim de Carmelo, 2. Regum vigesimotertio.

F *Nooras filius Asdi*. Iste non habet aliquod nomen, quod simiIetur ei, 2. Regum 23. Quantacunq; tamen diuersitas sit in nominibus, constat, quòd eadem sunt, quæ dicuntur hic, & ibi: quia vtrobique enarrat scriptura nomina virorum fortium Dauid, sed multi viri sunt binomij, & trinomij. *Ioel frater Nathan*. Iste Nathan videtur fuisse Propheta Nathan, qui tempore suo fuit vir famosus, & nimis familiaris Dauid, Ecclesiastici 47. & verisimile est, quòd frater eius esset de viris fortibus Dauid. *Mabar filius Agarai*. Iste est, qui vocatur Boni de Gadi, 2. Regum 23. *Selech Ammonites*. Aliqui putant istum esse de terra Ammonitarum, sed falsum est: erat autem de quadam vrbe Israel, quæ vocabatur Ammoni: sic dicitur 2. Regum 23. Seleth
G de Ammoni. *Nootari Berotithes Armiger Ioab filij Saruiæ*. Iste vocatur Naarai Berotithes, idest, de vrbe Beroth, 2. Regum vigesimotertio, & vocatur armiger Ioab, quia Ioab filius Saruię erat princeps exercitus totius Israel, & habebat armigeros seruientes sibi, qui ferebant arma eius coram eo in bello, & iste erat vnus illorum. *Hiras Getreus*. Non est iste Hiras, de quo supra habetur, quia ille erat Thecuites, vt patet in litera: iste vocatur Hira Gethreites, 2. Regum vigesimotertio. *Gareth Gethreus*. Iste erat de eodem loco, ideo dicitur 2. Regum vigesimotertio. Gareth, & ipse Getrithes. *Vrias Hethæus*. Iste est maritus Bethsabee, quem fecit occidi Dauid in bello, ne cognosceretur adulterium eius cum Bethsabee, 2. Regum vndecimo, & iste
H est vltimus de viris fortibus Dauid, vt patet 2. Regum vigesimotertio, isti autem, qui sequuntur vsq; ad principium sequentis capitu. fuerunt aliqui viri fortes, sed non sunt tam fortes, sicut triginta iam descripti: ideo non positi fuerunt in catalogo virorum fortium, 2. Regum vigesimotertio. Esdras tamen, qui recapitulauit omnia illa gesta in istis libris addidit quosdam super triginta fortes, qui tamen non fuerunt tam fortes, sicut prædicti, & sunt illi, qui sequuntur. *Iadab filius Oli*. Iste putatur fuisse de tribu Ruben, sicut sequentes.

Adina filius Semgar. Non est iste Sangar, qui fuit Iudex Israel, & occidit sexcentos de Philisthinis in vo-
I mere, Iudicum 3. Quia ille multo tempore fuit ante istum. *Rubenites princeps Rubenitarum*. Idest, Iste Adina erat de tribu Ruben, & erat princeps omnium Rubenitarum, scilicet, quia erat ipse maior in tota tribu Ruben, & descendebat per lineam primogenitorum, vel erat princeps Rubenitarum, scilicet, omnium Rubenitarum, qui erant in exercitu Dauid.

Et cum eo triginta. Scilicet, Ipse erat princeps triginta virorum. *Anam filius Maacha*. Isti qui ponuntur hic, creduntur a quibusdam esse triginta viri, qui erant cum Adina Rubenita, & tunc dicendum esset, quòd non ponuntur hic omnes, séd subintelliguntur multi. Aliter potest dici, & melius, quòd isti qui ponuntur hic, sunt alij viri fortes pręter illos, qui erant
K cum Adina. Maacha aliquando est nomen fœminæ, & illa fuit mater Roboam Regis Iuda, & etiam fuit alia Maacha vxor Roboam. De hac 3. Regum 15. & sequenti libro, cap. 11. Hic autem Maacha est nomen viri, quia in progeniebus raro nominantur matres, sed semper patres, nisi interdum propter magnam dignitatem matrum, vel propter fauorem aliquarum personarum, sicut Ioab dicitur esse filius Saruiæ, & illa est mater sua, vt patet supra 2. & nunquam exprimitur nomen patris sui: hoc autem fit in fauorem Dauid: quia Saruia mater Ioab erat soror Dauid: pater autem Ioab non erat de cognatione Dauid, ideo propter honorem Dauid, potius exprimitur nomen matris Saruiæ, scilicet, quàm patris eius, in alijs autem rarissime reperitur, vel quasi nunquam, ideo dicendum, ꝙ Maacha est

est nomen patris, nec est inconueniens idem nomen esse viri, & fœminæ, sicut aliquando contingit in nostro idiomate. *Et Iosaphat Mathanites.* Non est iste Iosaphat, qui fuit Rex Israel, & ponitur in genealogia Saluatoris, quia ille non fuit de viris fortibus Dauid tempore. *Ozias Astharothites.* Nec etiam iste est Ozias Rex Iuda, qui fuit percussus lepra in frõte, quarto Regum decimoquinto. Quia ille fuit multo tempore post Dauid, sed quidam alius vir de vrbe Astharoth, qui non erat de genere Regali, nec de tribu Iuda, sed de aliqua de duabus tribubus, & dimidia. Quod patet, quia Astharoth erat ciuitas præcipua Regis Og: vnde ipse dicitur regnasse in Astharoth, vt patet Iosue duodecimo, & decimotertio. Et tamen tota terra Regni Og, & Sehon, data fuit in possessionem duarum tribuum, & dimidiæ, vt patet Deuteronom. 2. & 3. & Iosue decimotertio. *Sema, & Iael filij Bethan Arcerithæ.* Iste Sema nõ est ille, qui fuit frater Dauid, supra 2. cap. quia iste est filius Bethan. Alius vero erat filius Isai. *Lediel filius Samri.* Omnes isti videntur fuisse Rubenitæ, & cum Adina principe Rubenitarum, de quo supra dicitur. *Et Ioa frater eius Thosaites.* Idest, Frater Lediel: nam ambo erant de viris fortibus Dauid. *Heliel Manithes.* Idest, De vrbe Mana, vel Manaim. *Geribai, & Iosia filij Elnane.* Iste Iosias non est ille, qui fuit Rex Iuda, quia ille fuit multo tempore post Dauid: omnes autem isti fuerunt tempore Dauid. *Iethina Moabites.* Idest, De terra Moab, forte enim fuit iste de progenie Moabitarum, & postea conuersus est ad Iudaismum: Vel vocatur sic, quia habitauit, aut negociatus est aliquando in terra Moab. *Heliel, & Obed, & Iosiel de Mosabathi.* Isti erant de eadem origine, & coincidunt cum multis alijs in nomine, qui fuerunt ante Dauid, & postea, & tamen necesse est istos fuisse distinctos ab omnibus illis in persona, & tempore.

CAP. XII.

I quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul filium Cis.

IN præcedentibus descripti sunt adiutores Dauid magis principales, hic subiunguntur adiutores minus principales, & diuiditur in duo, quia primo ponuntur adiutores Dauid in Saulis persecutione. Secundo in Regni adeptione, ibi. *Iste quoque est numerus.*

An iste sit ordo continuatus ad præcedentia. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant ordinem cõtinuatum ad præcedentia, & an sint facta immediate post illa, vel interposito aliquo tempore.

Respondendum, quòd non est hic ordo continuus: nam ea, quæ habentur præcedenti cap. non fuerunt prius, quàm ista: nam præcedenti cap. ponuntur duo, scilicet, de Regno Dauid in Ierusalem, & de numero virorum fortium eius: hic autem agitur de alijs duobus, scilicet, de viris, qui venerunt ad Dauid cum fugeret a facie Saulis, & de exercitu, qui venit ad vngendum eum de omnibus tribubus in Regem super Israel, & tamen prius fuit persecutio Dauid a Saule, de qua habetur hic: quàm constitutio eius in Regem super Israel, de qua præcedenti cap. & priusquàm haberet Dauid omnes viros fortes, quorum catalogus ponitur præcedenti capitulo. Prius enim fuit con-

A gregatio virorum Israel de singulis tribubus ad vngendum Dauid in Regem, de quo habetur hic, quàm vnctio ipsa, & pugna contra Ierusalem, de qua habetur precedenti cap. vt satis patet ibi, & secũdo Regum quinto. Dicendum tamen, quòd ea, quæ habentur in hoc cap. inducta sunt quasi incidentaliter ad declarationem præcedentium, quia in fine præcedentis capituli agebatur de viris fortibus Dauid, qui adiuuerunt eum in omnibus laboribus suis: hic autem occasione illorum agitur de multis alijs, qui adiuuerunt eum in fuga sua a facie Saulis, & in assecutione Regni, & ponuntur hic per modum suppletionis: quia in libris Regum nihil de istis dictum fuerat, & patet ista ratio, & continuatio ex principio capitu. quia di-
B citur: Hi quoque venerunt ad Dauid in Siceleg, cum adhuc fugeret Saul. Cum autem quæritur, an inter ista, & illa aliquod tempus interciderit, vel fuerint ista immediate facta post illa: ablata est quæstio ex prædictis, cum dicamus, quòd ea, quæ habentur præcedenti cap. non fuerunt ante ista, sed post. Circa primum dicitur.

Hi quoque venerunt etiam ad Dauid. Ista est continuatio literæ huius ad præcedentem, scilicet, sicut illi, qui habentur præcedenti capitu. fuerunt viri fortes, qui adiuuerũt Dauid in omnibus laboribus suis, ita etiam isti, de quibus habetur hic, fuerunt qui venerunt in auxilium eius, & propter hoc agitur hic de omnibus simul.

C *In Siceleg.* Ciuitas est in terra Philisthinorum de Regno Geth. Erat enim Geth ciuitas Regalis, scilicet, metropolis Regni, in qua regnabat Achis, & cum fugisset Dauid ad illum in Geth orauit ne maneret ibi simul cum Rege in ciuitate regali, quia esset onerosus ei, sed daretur sibi locus ad habitandum, & tunc Achis dedit ei regni sui vrbem Siceleg, in qua habitaret, & esset sua, vt patet primo Regum vigesimoseptimo. Ista ciuitas in diuisione terræ cecidit in parte Simeon, vt patet Iosue decimonono, & tamen nunquàm possessa est a filijs Israel vsque ad tempora Dauid, sed semper erat in potestate Philisthinorum, & Achis dedit eam Dauid: cepitque ex illo tempore esse ciuitas Regum Iuda, quamquam prius esset filiorum
D Simeon, vt patet primo Regum vigesimoseptimo. Et ibi satis declaratũ est. Ista ciuitas erat, quam combusserunt Amalecitæ, & rapuerunt vxores Dauid, & omnia, quæ ad eum pertinebant, 1. Regum 30. & in litera.

Cum adhuc fugeret Saul filium Cis. Idest, Isti venerunt ad eum, quando fugiebat a facie Saulis: fuit enim Cis pater Saulis, primo Regum nono. Et dicitur hoc ad differentiam quorundam, de quibus præcedenti cap. quia quidam de fortibus Dauid, de quibus ibi habetur, venerunt ad Dauid, postquàm ipse cepit regnare. Isti autem, qui ponuntur in principio, scilicet, venerunt ad eum, cum esset in Siceleg, scilicet, multo prius. Alij autem venerunt ad Dauid, quando erat in deserto terræ Iuda absconditus a facie Saulis: alij au-
E tem venerunt, quando redibat Dauid de bello Philisthinorum contra Saulem in Siceleg, & alij venerunt, quando Dauid vnctus est in Regem super totum Israel, & de omnibus habetur infra in litera, ideo de singulis assignatur, quo tempore venerint ad auxiliandum.

Quomodo intelligatur aduentus istorum, de quo hic dicitur. Quæst. II.

QVAERITVR ad declarationem istorum, quæ dicuntur hic de diuersis temporibus aduentus virorum ad Dauid, quomodo intelligatur, quia tota litera fundatur super hoc.

Respondendum, quòd Dauid erat gener Saulis: ac-
ceperat enim Michol filiam eius in vxorem, primo
Regum decimooctauo. Saul autem inuidit eum pro-
pter cantum mulierum, scilicet, percussit Saul mille,
& Dauid decem millia, eodem cap. Conatus est etiam
sæpe Saul occidere Dauid, missa lancea ad eum, eo-
dem cap. & cap. decimonono. Postea etiam per insi-
dias conabatur eum occidere, quousque necesse fuit,
vt fugeret Dauid a facie eius, consilio Ionathæ, eodem
libro, cap. vigesimo. Et fugit ad Regem Achis in vr-
bem Geth putans, quòd ibi posset euadere, quòd non
cognosceretur, non ibat in habitu simplici: cognitus
tamen fuit a seruis Regis, & dixerunt: iste est Dauid,
de quo canebant in choro dicentes, Saul percussit mil
le. Timuit ergo Dauid, & mutauit vultum suum fin-
gens se insanire, & defluebant saliuæ per barbam eius,
& impingebat in parietes, quem cum vidisset Rex
Achis, putans quòd esset vere insanus, dixit: Quid in-
troduxistis istum ad me? An desunt nobis furiosi? pri-
mo Regum vigesimoprimo. Tunc Dauid dimissus a
seruis Regis Achis, fugit rediens in terram Iuda, & la-
tuit in deserto in spelunca Odollam, & misit aliquem
nunciare fratribus suis, & cognationi suæ, quòd ibi la-
teret, venitque ad eum tota domus patris sui, & om-
nes viri, qui erant in angustia constituti ære alieno, &
amaro animo, & factus est princeps eorum: fuerunt-
que cum eo quasi quadringenti viri, primo Regum
vigesimosecundo. Et isti sunt, de quibus habetur in-
fra in litera de tribu Gad vndecim principes, qui ve-
nerunt ad eum, quando latebat in deserto, tunc etiam
venerunt multi de filijs Iudæ, & Beniamin, quos ti-
muit Dauid, putans, quòd venirent ad insidiandum
ei, & tunc Abisai, qui erat consobrinus Dauid, locutus
est tanquàm princeps illorum, dicens: Tui sumus, ò
Dauid, pax tibi, & pax adiutoribuss tuis: suscepitque
eos Dauid, & constituit principes turmæ. Post hæc
autem cognouit Saul, quòd Dauid lateret in deserto
Ared, & occidit octoginta, & quinq; sacerdotes pro-
pter eum, primo Regum vigesimosecundo. Ante hoc
tamen, cum venissent omnes quadringenti viri ad
Dauid in speluncam Odollam, recessit inde cum eis
in terram Moab, & commendauit patrem suum, &
matrem Regi Moab, & ipse mansit in quodam præ-
sidio terræ Moab, deinde Propheta Gad dixit ad eum:
Noli manere in præsidio, sed vade in terram Iuda, &
tunc venit in saltum Ared, & ibi cognouit Saul de eo,
eodem cap. Interim autem cum occideret Saul sa-
cerdotes, manebat Dauid in saltu Ared, & venerunt
ad eum viri de vrbe Ceila, vt adiuuarent eos contra
Philisthinos, qui diripiebant areas, & iuit illuc Dauid,
primo Regum vigesimotertio. Inter hæc tamen con-
uenerunt alij ducenti viri ad Dauid: nam quando erat
in spelunca Odollam, solum habebat quadringentos,
primo Regum vigesimosecũdo. Sed cum iuit in Cei-
lam, habebat quasi sexcentos viros, eodem lib. cap. 23.
& isti ducenti erãt partim de vndecim principibus de
tribu Gad, & partim de viris Iuda, & Beniamin, qui ve-
nerunt ad Dauid cum Abisai: nam nulli alij hoc tem-
pore leguntur venisse ad Dauid, vt patet hic in litera:
eripuit autẽ Dauid vrbem Ceilæ, & areas eius de ma-
nu Philisthinorum, & mansit ibi quandiu fuit nuncia-
tum Sauli, & cognito Dauid, quòd vellet illuc descen-
dere Saul ad capiendum eum, fugit in desertum, & va-
gabatur quasi incertus, latuitque in solitudine: Ziphæi
autem iuerunt ad Saulem, dicentes, quòd traderent ei
Dauid, & persecutus est eum in deserto: cinxitq; eum
in modum coronæ apud petram diuidentem. Soluit
tamen Saul obsidionem audito, quòd Philisthini in-
fudissent se super terram, 1. Regum 23. Iterum post
hoc latuit Dauid in locis occultissimis montis Enga-
F di, & persecutus est eum Saul, & ibi abscidit' Dauid
oram chlamydis Saulis in spelunca, in qua purgabat
aluum; cessauitq; Saul pietate motus persequi Dauid,
primo Regum vigesimoquarto. Tunc autem Dauid,
& viri sui descenderunt ad desertum Carmeli, & mo-
rabantur ibi, acciditque illud, quod legitur de Nabal
Carmelo, primo Regũ vigesimoquinto. Et cepit Da-
uid mulierem eius in vxorem, 2. cap. Post hęc vero de-
scendit Dauid ad desertum Ziph, & iterum Ziphæi ve-
nerunt ad Saulem, dicentes ei, quòd lateret ibi Dauid:
iuitq; illuc Saul cum tribus millibus virorum, & cum
dormiret totus exercitus, descendit Dauid cum Abi-
sai in castra, & accepit lanceam, quę erat ad caput Sau-
lis, & vas aquę, & recedens postea clamauit: doluitque
G Saul, quòd persequeretur iniuste Dauid, primo Regũ
vigesimosexto. Timuit autem tũc Dauid, quòd cum
sæpe persequeretur eum Saul, aliquando incideret in
manus eius; ideo deliberauit fugere in terram Phili-
sthinorum, & iuit ad Regem Achis in vrbem Geth,
recepitque eum benigne, & dedit ei vrbem Siceleg
ad habitandum, mansitque ibi Dauid quatuor mensi-
bus: nam post illos factum est bellum Philisthinorum
contra Saulem, in quo mortuus est Saul, primo Re-
gum vltimo, & tunc redijt Dauid in terram Iuda. Sed
dum maneret in Siceleg, confluxerunt ad eum mul-
ti viri de cognatis Saulis, scilicet, isti, qui habentur hic
in principio cap. vsque ad illum versum: Sed de Gadi
transfugerunt ad Dauid. Ideo dicitur hic, hi quoque
H venerunt ad Dauid in Siceleg, deinde autem cum Phi
listhini mouerent bellum contra Saulem, Achis Rex
Geth duxit secum Dauid in bellum, putans, quòd
adiuuaret fideliter Philisthinos contra Saulem, sed
non placuit satrapis Philisthinorum, & iusserũt, quòd
rediret in Siceleg, primo Regum decimonono. Dum
autem rediret de bello in Siceleg, venerunt ad eum
multi viri de tribu Manasse, & isti adiuuerunt eum in
bello contra latrunculos Amalecitas, qui succede-
rant Siceleg infra in litera in versu illo: Porro de Ma-
nasse transfugerunt vsque ad illum locum: iste quo-
que est numerus exercitus: post hæc autem mortuo
Saule, mansit Dauid in Siceleg, planxitque ibi eum,
& Ionathan aliquot diebus, secundo Regum primo.
I Et deinde consuluit Dominum si ascenderet in ter-
ram Iuda, & iussit, quòd ascenderet in Hebron, & ibi
vnctus est in Regem super tribum Iuda, secundo Re-
gum secundo cap. Erat autem tunc Isboseth filius
Saul Rex super vndecim tribus Israel: fuitq; longum
bellum inter domum Dauid, & domum Isboseth, eo-
dem libro, cap. secundo, & tertio. Durauitque hoc te-
re per septem annos, & dimidium, quibus regnauit su-
per Iudam, & dum hæc fierẽt, multi de tribubus Israel
videntes, quòd Deus faueret Dauid, veniebant in au-
xilium eius, & sic quotidie efficiebatur principatus
eius maior, & copiosior exercitus, & ad hoc intelligi-
tur hic, quod habetur infra, scilicet, sed per singulos
dies veniebant ad Dauid ad auxiliandum ei, vsq; dum
K fieret grandis numerus, quasi exercitus Dei. Post hæc
mortuo Isboseth Rege Israel, cum regnasset Dauid
septem annis, & dimidio, super Iudam in Hebron: vo-
luerunt omnes Israelitæ constituere eum in Regem
super totum Israel, & congregati sunt de omnibus tri-
bubus Israel viri multi ad vnctionem istam, & pon-
tur hic numerus virorum, de qualibet tribu, & istud
incipit ab illo versu. Iste quoque est numerus exerci-
tus vsque ad finem capituli, & per istud potest haberi
sententia totius capituli de diuersis temporibus con-
ueniendi principes ad Dauid.

Qui erant fortissimi, & egregij pugna-
tores, tendentes arcum, & vtraque manu
fundis

fundis saxa iacientes, & dirigentes sagittas: de fratribus Saul ex tribu Beniamin. Princeps Ahiezer, & Ioas filij Samaa, Gabaathites, & Iazihel, & Phalet filij Azmoth, & Baracha, & Iehu Anathotites, Samaias quoque Gabaonites fortissimus inter triginta, & super triginta; Ieremias, & Ieheziel, & Iohanam, & Iezabad Gaderothites, & Eluzai, & Ierimuth, & Baalia, & Samaria, & Saphatia Aruphites. Elcana, & Iesia, & Azchirehel, & Ioezer, & Iesbaam de Caram, Ioela quoque, & Zabadia filij Ieroam de Gedor. Sed, & de Gaddi transfugerunt ad Dauid, cum lateret in deserto viri robustissimi, & pugnatores optimi, tenentes clypeum, & hastam: facies eorum quasi facies leonis, & veloces quasi capreæ in montibus. Ezer princeps, Obdias secundus, Eliab tertius, Masmana quartus, Ieremias quintus, Ethi sextus, Eliel septimus, Iohanam octauus, Elzebad nonus, Ieremias decimus, Machbanai vndecimus. Hi de filijs Gad principes exercitus: nouissimus, centum millibus præerat, & maximus mille. Isti sunt, qui transierunt Iordanem mense primo, quando inundare consueuit super ripas suas, & omnes fugauerunt, qui morabantur in vallibus ad Orientalem plagam, & Occidentalem. Venerunt autem, & de Beniamin, & de Iuda ad præsidium, in quo morabatur Dauid. Egressusque est Dauid obuiam eis, & ait: Si pacificè venistis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis: si autem insidiamini mihi pro aduersarijs meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & iudicet. Spiritus vero Domini induit Amasai principem inter triginta, & ait: Tui sumus, o Dauid, & tecum fili Isai, Pax, pax tibi, & pax adiutoribus tuis: te enim adiuuat Deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, & constituit principes turmæ.

Qui erant fortissimi, & egregij pugnatores. Scilicet, Omnes isti, qui sequuntur, erant viri fortissimi, scilicet, in robore, & animositate: nam cum isti venirent in auxilium Dauid, & esset tunc Dauid in aduersitatibus, quia erat adhuc profugus a facie Saulis, & erat quotidie in bellis: nam non procurabat victum, nisi de bello, & præda, primo Regum vigesimoseptimo. Non expediebat alicui venire ad eum, nisi esset vir fortis, & exercitatus in bello: dicuntur etiam isti egregij pugnatores, idest, qui optimè nouerant artem

A bellicam, & propter exercitationem erant audaciores effecti: nam Aristoteles tertio Ethicorum, cap. de fortitudine, ponit quinque modos fortitudinis, & vnus est de fortitudine militari, quæ est confidentia accepta ex exercitio bellico: nam quia multa sunt ignauia belli, vt ait Aristoteles eodem cap. Et ista non timent exercitati in bello scientes, quòd ignauia sint: timent tamen illa, quæ non sunt exercitati nescientes, quòd sint ignauia, ideo ad perfectum vsum fortitudinis bellicæ non solum requiritur, quòd aliquis sit robustus corpore, & animosus: sed etiam quòd sit in bello exercitatus, & ista duo significantur hic cum dicitur fortissimi, & egregij pugnatores.

Tendentes arcum. Idest, Vtentes arte balistaria, quia
B isti tendunt arcum ad iaciendum sagittas.

Et vtraque manu fundis saxa iacientes. Erant isti ambedextri, quia vtraque manu æqualiter vtebantur vt dextra. Et ista est magna virtus belli ad releuationem laborum, vt possit esse vtraque manus, tanquàm dextra, & sic durauit robur bellicum diu sagittatione, quod non fit in alijs hominibus: ideo Plato in ordinatione suæ politicæ legis tradidit, quòd homines per exercitium fierent ambidextri: quia aliàs vna manus erat vtilis, & alia inutilis, vt patet secundo Politicorum, cap. vltimo. Hoc autem conuenit soli homini, quòd possit esse ambidexter: in alijs autem animalibus nunquam reperitur, vt ait Aristoteles secundo libro de Animalibus. Erat autem hoc consuetum in-
C ter Israelitas, quòd per exercitium fierent ambidextri: vt patet de istis, & etiam de omnibus viris tribus Beniamin dicitur, & potissime de viris Gabaa, quòd erant viri fortissimi ita sinistra, vt dextra præliantes Iudicum vigesimo.

Et dirigentes sagittas. Scilicet, Erant balistarij. Ponitur hic duplex ars balistaria, scilicet, quædam in illis, qui vtuntur arcu, qui sola manu extenditur. Alij vero vtuntur balistis, qui aliter curuantur, & fortiora iacula emittunt. Primum tangitur, cum dicitur tendentes arcum. Secundum, cum dicitur, dirigentes sagittas, vel potest totum pertinere ad idem, ita quòd vnum sit expositio alterius.

De fratribus Saul. Idest, De cognatis eius, quasi dicat,
D licet Saul esset inimicus Dauid, tamen cognati eius adiuuabant Dauid. *Ex tribu Beniamin*. Idest, Erant isti de tribu Beniamin. Nam Saul de eadem tribu erat, vt patet primo Regum 9. Et intelligitur hoc de omnibus istis, qui ponuntur vsque ad illum versum, sed de Gadi transfugerunt ad Dauid. *Princeps Ahiezer*. Scilicet, Princeps omnium istorum, qui transfugerunt ad Dauid de cognatione Saulis fuit Ahiezer.

Et Ioas filius Samaa. Potest intelligi, quòd omnes isti, qui ponuntur hic erant principes alicuius partis exercitus, & tamen primus erat Ahiezer, & maior. Aliter potest intelligi, quòd solus Ahiezer erat princeps omnium virorum, qui venerunt nunc ad Dauid de cognatione Saulis, & tunc dicetur, quòd om-
E nes isti, qui ponuntur hic erant subiecti Ahiezer.

Gabaatides. Idest, De vrbe Gabaa: ista est quædam ciuitas in sorte Beniamin, Iosue decimooctauo, & in ista accidit illud facinus de vxore Leuitæ, quæ vexata est in libidine, & mortua est, Iudicum decimonono, & vigesimo. De ista ciuitate erat Saul, & in ea habitabat, vt patet primo Regum decimo, & decimotertio, & sic isti, qui erant de cognatione Saulis, erant de Gabaa. *Et Iaziel, & Phalet*. Differt iste ab illo, de quo habetur supra primo, quia ille fuit filius Heber, & in diebus eius diuisa est terra: ideoque vocatus est Phalet, quod interpretatur diuisio, scilicet, cum prius esset terra labij vnius, diuisa est p multa idiomata, Gen. 10. & 11. & supra 1. Iste autẽ Phalet fuit multo post, tẽpe

Dauid, *Filij Azmoth*. Non est iste Azmoth, de quo F præcedenti cap. quia ille ponitur in catalogo virorum fortium Dauid, vt patet ibi 2. Regum 23. Isti autem, qui ponuntur hic sunt distincti ab illis, vt patet in principio cap. scilicet, hi quoque venerunt ad Dauid in Siceleg. *Et Baracha, & Iehu Anathotites*. Iste Baracha est, qui vocatur Barachias, & Iehu nomen vsitatum erat apud Hebræos, sicut quodcunque aliud nomen, & vocatur Anathotites a quadam vrbe.

Samaias quoque Gabaonites. Quidam Propheta vocabatur Semeias temporibus Salomonis, & Roboam; & iste scripsit opera Roboam prima, & nouissima: & ille est, quem misit Deus ad Roboam, & viros Iuda, & Beniamin, ne pugnarent contra decem tribus Israel pro diuisione Regni, sequenti libro, cap. 12. Et G tamen differt iste Semeias ab illo. Vocatur Gabaonites, idest, de vrbe Gabaon, quæ erat in sorte Beniamin, Iosue decimooctauo. In ista ciuitate fuit templum, scilicet, tabernaculum Moysi tempore Saulis, & Dauid: nam quando Saul occidit sacerdotes, & destruxit ciuitatem Nobe, in qua erat tabernaculum: transtulit illud in vrbem Gabaon, vt declaratum est supra 6. Fuit autem ibi toto tempore eius, & deinde tempore Dauid: nam ipse constituit ibi Sadoc summum sacerdotem, & alios sacerdotes, & Leuitas, ministrantes cum eo, infra 16. & etiam tempore Salomonis erat ibi tabernaculum: nam ipse ascendit illuc ad offerendum hostias Domino super altare, quod erat ibi, vt patet 3. Regum 3. & sequenti lib. cap. 1. *Fortissimus inter triginta*. H Scilicet, Samaias, & non est sensus quòd erat fortissimus inter triginta, qui ponuntur in catalogo virorum fortium Dauid, præcedenti capitu. quia isti distincti sunt ab illis: sed est sensus, quòd iste erat princeps super triginta viros fortes, & inter omnes illos ipse erat fortior, & hoc significat litera sequens, scilicet.

Et super triginta. Idest, Erat princeps super triginta viros, & erat fortior omnibus illis.

Ieremias. Non est iste Ieremias Propheta, quia ille fuit sacerdos, vt patet Ieremiæ primo. Iste autem fuit de tribu Beniamin, vt patet hic: Etiam, quia iste fuit multo tempore ante illum, scilicet, plusquam ducentis annis; nam ille fuit tempore Regis Iosiæ pauco I tempore ante captiuitatem Babylonis, immo ipse erat in terra, quando capti sunt Iudæi per Babylonios, vt patet Ieremiæ 39. & 40. & iste fuit tempore Saulis, & Dauid.

Et Iezimel, & Iohanam. Non est iste Iohanam, qui fuit vnus de principibus, qui venerunt ad Godoliam præpositum terræ Iudæ post captiuitatem Babylonis, & vocatur Iohanam filius Chareæ. 4. Regum vltimo cap. quia ille multo tempore fuit post istum.

Et Zedah Gadarotites. Sic nominatur a quadam vrbe, quæ dicitur Gadara. *Eluzai, & Ierimuth*. Aliquando est Ierimuth nomen viri, sicut hic: aliquando autem est nomen vrbis, quæ dicitur Ierimoth, vel Ierimuth: & erat in sorte Iudæ, Iosue decimoquinto. K Occidit autem Regem eius Iosue in die, qua stetit Sol, cum alijs quatuor Regibus latentibus in spelunca, Iosue decimo, & duodecimo.

Et Baalia, & Samaria, & Saphatia Aruphites. Nomina sunt raro vsitata in scriptura.

Elcana. Sic vocabatur pater Samuelis, sed differt iste ab illo, quia iste erat de genere Leuitarum, vt patet supra, Genes. Iste autem erat de tribu Beniamin, vt patet hic: cæteri autem hic nominati raro habent similia nomina in scriptura.

Quare veniebant ad Dauid, vt adiuuarent eum, qui erant de stirpe Saulis. Quæst. III.

QVAERITVR circa ea, quæ dicuntur hic, quare isti, qui erant de stirpe Saulis veniebant ad Dauid, vt adiuuarent eum contra Saulem.

Respondendum, quòd vna causa est, quia multi istorum erant zelatores iustitiæ: videbant autem, quòd Saul iniuste persequebatur Dauid, ideo volebant ei auxiliari cupientes propter veritatem iustitiæ, familiaritatem destruere, vt patet primo Ethicorum, & sic veniebant ad adiuuandum eum contra Saulem. Alia causa est, quia multi videbant Deum esse cum Dauid: quia adiuuabat eum in omnibus, ad quæ extendebat manum, & sic scientes, quòd præualiturus esset contra Saulem veniebant in auxilium eius, sic patet infra in litera de illis, qui venerunt de Iuda, & de Beniamin ad Dauid, loco quorum dixit Abisai ad Dauid: pax tibi, & pax adiutoribus tuis: te enim adiuuat Dominus Deus tuus, & sicut illi videbant, quòd Deus adiuuabat Dauid, ita, & reliqui: Istud autem videbant in multis, in quibus Deus specialiter adiuuabat Dauid, de quibus infra dicetur. Tertia causa est, quia Deus volebat Dauid deducere ad statum regalem, & quia multa ante hoc passurus erat a Saule, & adiutoribus eius, voluit ei dare fautores, & ad hoc fecit, quòd multi sponte mouerentur ad veniendum in adiutorium Dauid. Secunda causa tamen est magis communis: nam etiam sic erat inter Gentiles respectu Hebræorum, quia quando videbant, quòd Deus eis fauebat, veniebant ad faciendum fœdera cum eis, sic fuit de Abimelech Rege Geraræ, qui venit ad Isaac, vt faceret fœdus cum illo: & dixit Isaac ad Regem Geraræ, & seruos suos: Quid venistis ad me hominem, quem odistis, & expulistis a vobis? Qui responderunt: Vidimus tecum esse Dominum, & iccirco diximus, sit iuramentum inter nos, & iniamus fœdus, vt non facias nobis quidquam mali, Genesis vigesimosexto, & tamen Isaac erat vir simplex paruæ potestatis, & subiecit se ei Rex Geraræ, quia vidit Dominum esse cum illo, sic etiam quamquam Dauid esset vir paruæ potestatis comparatus Sauli, qui erat dominus totius Regni Israel, tamen quia videbatur Deus velle adiuuare Dauid in omnibus, confluebant isti ad Dauid.

Quare Dauid voluit recipere istos de stirpe Saulis. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Dauid voluit recipere aliquem istorum ad se, & confidere eis, quia isti erant de cognatione Saulis, cum vocentur hic fratres eius, & Saul persequebatur Dauid ad mortem. Verisimiliter ergo præsumere debebat, quòd isti veniebant ad capiendum eum, vt traderent in manus Saulis, sicut Ziphæi venerunt bis ad explorandum loca deserti, vbi erat Dauid, & nunciauerunt Sauli de eo: venitque Saul ad capiendum illum, primo Regum vigesimotertio, & vigesimosexto.

Respondendum verum esse, quòd satis rationabiliter Dauid præsumere poterat, quòd isti insidiabantur, & non deberet eos recipere: recepit tamen, quia certificatus est per aliquem modum de fide illorum, & de bona intentione, & satis verisimile est, quòd dubitauerit de fide illorum a principio: nam quando venerunt in adiutorium eius viri de tribu Iuda cum Abisai, dubitauit de fide illorum, & dixit: Si pacificè venistis ad me, vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis. Si autem insidiamini mihi pro aduersarijs

uersarijs meis, cùm ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & iudicet: vt patet infra in litera, a fortiori ergo dubitaret de fide istorum, cùm isti essent de genere Saulis: sed credendum est, quòd per aliquem modum accepit certitudinem de fide illorum. Primus modus esse pôterat, quòd Dauid dubitaret a principio de fide istorum, & postea loqueretur cum eis, & interpositis aliquibus tractatibus, vel iuramentis confideret eis: sic enim fuit de viris Iuda, de quibus nũc dictum est: nam non credebat eis, quòd venirent in fauorem suum, & locutus est, si pacificè venistis &c. vt patet supra, & tunc respondit Abisai loco omnium dicens: Tui sumus o Dauid, & tecum fili Isai: pax ibi, & pax adiutoribus tuis, & tunc suscepit eos Dauid, & constituit illos principes turmæ, quia per ista verba, & alia, quæ subticentur certificatus fuerat de fide ipsorum, vt patet in litera: sic etiã fieret de istis cognatis Saulis, quòd interponeret cum eis aliqua pacta ad certitudinem. Secundus modus esse potest, scilicet, quòd Dauid certificaretur per aliquem Prophetam, quòd isti viri veniebant bono corde ad eum: nã aliqui Prophetę erant cum Dauid eo tempore, quo fugiebat a facie Saulis: patet de Propheta Gad, qui erat cum illo, quando erat in terra Moab, & dixit ei: noli manere in præsidio, sed proficiscere, & vade in terram Iuda, & tunc venit in saltum Ared primo Regum 22. Ita nunc esset aliquis Propheta, scilicet, Gad, vel Nathan, qui erat nimis familiaris Dauid, & ille certificaret eum ex parte Dei de fide istorum. Tertius modus esse poterat, scilicet, quòd Deus moueret cor Dauid ad credendum, quòd isti veniebant verè in fauorem eius, & satis verisimile est, scilicet, quòd sicut mouebat corda istorum ad veniendum, vt auxiliaretur Dauid, ita moueret cor eius ad confidendum, quòd verè intendebant ei fauere.

An isti viri, & alij, qui venerunt ad auxiliandum Dauid, peccauerint. *Quæst. V.*

QVAERITVR vlterius an isti viri, qui venerunt nunc ad auxiliandum Dauid, & alij de quibus infra, peccauerint in hoc. Aliquis dicet, quòd sic, quia isti fauebant ad mouendum seditionẽ in regno, quod malum est: ergo peccabant. Apparet hoc, quia Dauid erat hostis Saulis regis, & isti ibant in auxilium Dauid, & sic auderet ipse pugnare contra Saulem propter fauorem istorum, & fieret seditio in regno: si tamen isti adiuuarent Dauid, non posset ipse mouere bellum contra Saulem.

Aliquis dicet, quod Dauid erat bonus vir, & non mouebat aliquas seditiones: ideo quamquam isti venirent in auxilium eius, non peccabant, quia non præstabant ei patrocinium ad malum. Sed hoc non stat, quia istud dependebat ex voluntate Dauid, ipsi enim subijciebant se ei ad fauorem suum in omnibus. Si igitur Dauid vellet fauere eorum superbiens aliqua mala facere, sequeretur peccatum ex fauore eorum: ideo quantum ad ipsos non differebat, an Dauid esset bonus, vel malus, quia ipsi committebant totum suum fauorem Dauid. Respondendum, quòd isti non peccauerunt, veniendo in auxilium Dauid, eo quòd non faciebant aliquod malum, nec mouebantur iniusto motiuo. Videbant enim, quòd Dauid fouebat causam iustissimam, & quòd Saul iniustissimè persequeretur eum ad mortem interdum per insidias: vt patet primo Regum 18. & 19. & interdum verò frangendo iuramẽta præstita de securitate eodem lib. cap. 23. & 25. ideo in iniuria publica, quæ erat de facto poterant eum omnes adiuuare de facto. Alia causa erat, quia Dauid non erat sicut persona priuata, sed sicut

A rex: nam dato, quòd Saul possideret Regnum de facto, tamen omnes sciebant, quòd ius pertinebat ad Dauid, eo quòd Deus repulerat Saulem, quando dixit ei Samuel: Scidit Deus Regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te primo Regum 15. sciebant etiam, quòd Deus fecisset vngi Dauid in regem per Samuelem, & ipse successurus esset Sauli eodem lib. cap. 16. Saul autem nitebatur occidere Dauid, & sic volebat agere contra dispositionem Dei de successione regni, ideo Israelitæ poterãt licitè adiuuare Dauid contra Saulẽ in ista manifesta iniuria, quã ei volebat inferre. Tertia causa est, quia Deus mouebat istos ad auxiliandum Dauid, & tamen quando aliquis mouetur a Deo, non peccat in his, quæ agit:
B licet videatur agere contra legem, quia qui a Deo mouetur, solutus est legibus: Secunda ad Corin. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. Confirmãtur autem ista maximè, quia non solum mouebantur ad auxiliandũ Dauid illi, qui erant de cognatione sua: sed etiam illi, qui erant fratres Saulis hostis sui, vt patet hic, quod non poterat fieri nisi valde esset iniusta causa Saulis, qa in pari causa turpitudinis potius adiuuarent cognatum suum. Sed aliquis obijciet, quòd non mouebantur bono animo isti, qui veniebant ad Dauid, sed magis animo prædandi, vt ex præda viuerent, & ditarentur, quia primo Regum 22. dicitur Quod congregati sunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo: isti tamen nõ
C mouentur nisi ad prædandum, cùm nihil habeant: & propter hoc desiderant bella: ideo peccabant. Dici potest vno modo, quòd isti prosequebantur bonam causam, si autem prosequerentur bono, vel malo animo in potestate eorum erat: nam poterant hoc bono animo consequi, ideo nihil ad nos attinet de hoc iudicare, cum constet eorum opus bonum esse. Aliter potest dici, quòd non solum bonam causam, sed etiã bono animo isti prosequebantur. Quod patet, quia dixerunt tui sumus ò Dauid, te enim adiuuat dominus Deus tuus, idest, Deus adiuuat te: nos volumus fauere tibi. Cùm verò obijcitur, quòd venerunt in auxilium Dauid viri constituti in angustia: dici potest, quòd isti non venerunt, vt prædarentur, sed vt adiu-
D uarent Dauid, & tamẽ venerunt isti potius quàm alij, quia maiorem causam habebant isti ad veniendum quàm alij, scilicet, quia præter bonum, quòd procurarent Dauid, adiuuando eum, procurarent etiam sibi ipsis bonum, quia facilius sic viuerent, quàm manentes in terra. Aliter potest dici, quòd isti veniebãt ad prosequendum vtilitatem suam, adiuuando Dauid, & tamen intendebant eam prosequi honestè, scilicet, quòd illi, qui erant oppressi ære alieno, non grauarentur a creditoribus suis, cùm soluere non possent: nam etiam Deus iubebat, quòd non grauarent Israelitæ debitores suos Deute. 15. & Leui. 25. illi verò, qui erant constituti in paupertate, ita vt vix haberent vnde viuerent, intendebant acquirere cum Da-
E uid victum de præda, & in hoc non peccarent, quia Dauid mouebat bellum contra illas gentes, contra quas licitè poterat mouere, scilicet, contra hostes Iudæorum: vnde, & ipse Dauid de nullo sustentabatur, nisi de præda toto tempore, quo fuit in terra Philisthinorum, primo Regum 27. & tamen non imputatur hoc Dauid ad peccatum, & scriptura enarrans peccata eius, non enarrauit istud inter illa: sic ergo ministri Dauid non peccarent in præda, quamquam inde viuerent, & ditarentur. *Sed, & de Gadi.* Positi fuerũt supra adiutores Dauid, qui fuerunt de cognatis Saulis de tribu Beniamin: hic autem ponuntur adiutores eius, qui fuerunt de tribu Gad vsque ad partem illam, venerunt autem, & de Beniamin, & dicitur de Gadi,

idest,

idest, de Gad, scilicet, de tribu Gad, quia in nominibus Hebræis sępe fit mutatio addendo, vel subtrahendo in principio aut in fine, & sępe dictum est supra 2. & 4. cap. *Transfugerunt ad Dauid.* Dicuntur transfugere, quia propriè transfuga est, qui de vno exercitu fugiens vadit ad exercitum hostium, vel quocunque vadit in adiutorium hostium, ita videbatur de istis, quia isti erant de Regno Saulis: Dauid autem erat hostis eius, & ipsi veniebant in auxilium Dauid, ideo dicebantur transire ad hostes siue transfugere.

Cum lateret in deserto. Scilicet, Postquàm fugerat a facie Dauid. Et erat absconditus in deserto: nã multo tempore latuit in deserto Iuda, scilicet, antequam inciperet Saul eum inquirere, & postquàm inquisiuit quousque descendit in terram Philisthinorum ad regem Geth, de quo primo Regum 22. vsque ad 27. scilicet, *Viri fortissimi.* Robore, & animositate. *Et pugnatores optimi.* Scilicet, Exercitati nimis in bello, & per hoc habentes magnam cõfidentiam in pugnãdo. *Tenentes clypeum, & hastam.* Modus bellandi istorum erat in clypeo, & hasta: nam sicut superiores, qui venerant ad Dauid pugnabant in arcu, & funda: ita isti pugnabant in clypeo, & hasta.

Facies eorum quasi facies leonis. Istud ponitur ad magnam laudem istorum, in bello: nam erant viri valde animosi, sicut leones, & facies eorum erant sicut leonis, scilicet. quia non formidabant aduentum alicuius pugnantis, quia sic faciebat leo inter omnes bestias, Prouerb. 30. scilicet, Leo fortissimus bestiarum: ad nullius pauebat occursum. *Et velociores quasi capreæ in montibus.* Ista etiam est magna virtus belli ad prosequendum hostes fugientes, vel ad fugiendum quando oportuerit, & significatur maxima velocitas in cursu per hoc, quòd capreis comparantur: nam capra est animal velocissimum, & sic scriptura, cùm voluisset nimiam velocitatem Asael describere in cursu, dixit, Porro Asael cursor velocissimus fuit quasi vnus ex capreis, quæ morantur in syluis 2. Regum 2. cap. erant autem filij Gad in bello laudabiles inter omnes Israelitas, & ideo potius in Antiquis Prophetis laudatur Gad de bello quam aliqua alia tribus: sic patet in benedictione Iacob sup filios suos Gen. 49. scilicet, Gad accinctus præliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum. Hic etiam Moyses in benedictione, qua benedixit singulis tribubus Israel: nam laudauit Gad de fortitudine belli. scilicet, Benedictio in latitudine Gad quasi leo requieuit, cepitque brachium, & verticem, idest, in vno ictu abscidit brachium cum capite. Erat autem tribus Gad in terra duarum tribuum, & dimidiæ vltra Iordanem, & inde venerunt in auxilium Dauid, & ideo dicitur infra, quòd transirent Iordanem mense primo, quando consueuit inundare super ripas suas. *Ezer princeps.* Hic ponuntur vndecim principes, qui venerant de tribu Gad, & exprimuntur nomina eorum, & ponuntur per ordinem secundum maioritatem in principatu, & dicitur. Ezer princeps. Idest, primus princeps, & deinde ponuntur alij: subditi autem istorum non nominantur hic, sed dicitur, quòd minimus eorũ præerat centum viris: maximus autem præerat mille. *Eliab.* Sic vocabatur quidam de tribubus Ruben, qui fuit in seditione Core contra Moysen, & Aaron in deserto: Numeri 16.

Masmaa. Sic vocabatur quidam de duodecim filijs Ismahelis Genes. 15. *Ieremias.* Non est iste Ieremias, qui fuit Propheta, quia multo post hoc fuit: nec est Ieremias, de quo habetur supra in litera, quia nomen istud multis conueniebat. *Berith.* Aliquando est nomen viri, vt hic, & aliquando nomen idoli sicut patet in legenda beati Bartholomæi, vbi dicitur de idolo Astharoth, & Berith: sic etiam patet Iudicum 9. vbi

F dicitur, quòd in vrbe Sichem erat phanũ Baal berith, & Baal est nomen commune idoli: Berith autem est nomen speciale. *Iohanan.* Non est iste de quo habetur supra in litera, quia iste erat de tribu Gad, & ille de tribu Beniamin. Etiam non est iste Iohanan filius Core, de quo 4. Regum vltimo cap. quia multo post hoc fuit princeps exercitus. *Nouissimus centum militibus præerat.* Idest, Minimus eorum in potestate præerat militibus. *Et maximus mille.* Scilicet, Maximus potestate. De intermedijs autem dicendũ est, quod præessent medio modo, scilicet, quingentis, vel sexcentis, & secundum alias habitudines inter centum, & mille.

G *Quomodo duces de tribu Gad ad Dauid venerunt. Quæst. VI.*

QVAERITVR quomodo venerunt isti duces de tribu Gad ad Dauid. Aliquis dicet, quod venerunt tempore, quo Dauid erat in deserto, quia dicitur in litera, quòd venerunt ad Dauid, cùm lateret in deserto. Aliquis autem dicet in contrarium, quòd venerunt ad eum, quãdo erat rex: quod patet, quia dicitur hic, quòd minimus istorum principum præerat centum viris: maximus autem præerat mille viris: ideo isti soli haberent secum plusquàm tria millia virorum ad minus: Dauid tamen nunquam habuit tot viros in deserto, quia ad plus habuit sexcen-
H tos: nam quando ipse erat in Ceila habebat quasi sexcentos viros primo Regum 23. postea etiam quando voluit Dauid delere domum Nabal Carmeli habebat sexcentos viros eodem lib. cap. 25. & quando descendit in terram Philisthinorum habebat etiam sexcentos viros eodem lib. cap. 27. Et iam exiuerat de deserto, ergo videtur, quòd nondum venerant ad eum isti principes de tribu Gad. Et hoc tenet Nicolaus propter rationem assignatam. Sed ista positio nullo modo stat, quia in litera dicitur, quòd isti venerunt ad eum cum adhuc lateret in deserto, & tamẽ postquàm fuit rex nunquam latuit in deserto, vt patet ex processu totius secundi Regni, quia nullus erat propter cuius
I timorem lateret, ideo necesse est, quod fuerit illud viuente Saule antequam Dauid efficeretur rex, quia tunc fugiens a facie eius, latebat in desertis, vt patet primo Regum cap. 22. vsque ad 27. Cum autem dicitur, quòd isti principes habebant plusquàm tria millia virorum, & tamen Dauid non habebat tunc vltra sexcentos viros: dicendum, quòd verum est, quòd isti præerant plusquam tribus millibus virorum, & tamen non habebant eos secum quando venerunt ad Dauid, & istud satis verisimile est, quia Dauid erat hostis Saulis, & quicunque adiuuaret eum, efficiebatur hostis Saulis: ideo plurimi de militibus istorum timore Saulis noluerunt sequi dominos suos eundo ad adiuuandum Dauid, & sic fere non habuerunt isti
K vltra trecentos viros secum: nam isti cum omnibus cognatis Dauid vix peruenerunt ad quadringentos viros, vt declarabitur sequenti quæstione: scriptura tamen enarrauit hic magnitudinem principatus istorũ propter honorem Dauid, vt significaretur, quod valde magni viri veniebant ad adiuuandum eum. Nicolaus autem videns non posse euadere istam rationem, tenet contra literam, quam nec ipse saluat, nec posset saluari tenendo sententiam suam.

In qua parte deserti erat Dauid, quando Duces de tribu Gad venerunt ad eum. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd isti viri convenerint ad Dauid, quando erat in deserto, quo tempore

tempore venerunt, vel in qua parte deserti tunc erat Dauid. Respondendum, quòd isti viri venerunt eo tempore, quo Dauid erat in spelunca Odollam, quando primo redijt quasi solus de terra Philisthinorum fugiens a facie regis Achis. Quod patet, quia ad Dauid conuenerunt quadringenti viri a principio fugæ suæ: quando erat in spelunca Odollam primo Regum 22. Alij autem ducenti conuenerunt ad ipsum, dum esset in præsidio in terra Moab. Quod patet, quia quando conuenerunt quadringenti viri ad Dauid in spelunca Odollam, non legitur ipsum habuisse aliquos secum primo Regum 22. Deinde fugit in terram Moab, & mansit in præsidio, & postea iuit in saltum Ared eodem cap. deinde in Ceilam eodem lib. cap. 23. Et quando fuit in Ceila, habebat sexcentos viros eodem cap. nec habuit postea aliquos, quia quando descendit in terram Philisthinorum solum habebat sexcentos primo Regum 27. Ideo solum cōuenerunt viri ad Dauid in duobus locis, scilicet, in spelunca Odollam, & in præsidio terræ Moab, & saltu Ared, & tamen in Odollam conuenerant quadringenti: ideo in præsidio conuenerunt ducenti, & tamen illi, de quibus infra dicitur, scilicet, viri Iuda, & Beniamin conuenerunt ad Dauid, dum esset in præsidio: vt patet infra in litera: ergo videtur, quòd isti vndecim principes conuenerunt ad eum, dum esset in spelunca Odollam, alioquin omnes conuenissent isti ad eum dum esset in præsidio, & tunc sequeretur aliquod, quod videtur inconueniens, scilicet, quòd omnes isti vndecim principes de tribu Gad cum omnibus illis, qui venerunt de tribu Iuda, & Beniamin non essent vltra ducentos viros, & etiam non diceretur hic quomodo conuenerint ad Dauid, vel vnde illi quadringenti viri, qui conuenerūt in spelunca Odollam. Item patet hoc aliqualiter ex ordine literæ, quia post istos ponitur de viris Iuda, & Beniamin qui conuenerunt ad Dauid in præsidio infra in litera, & tamen ante hoc conuenerant illi, qui venerunt ad eum in spelunca Odollam primo Regum 22. ergo videtur, quòd isti duces venerint ad Dauid in speluncam Odollam. Item patet hoc magis ex litera, quia, vt supra probatum est, non conuenerunt viri ad Dauid antequam descenderet ad terram Philisthinorum nisi in spelunca Odollā, & in Præsidio, & in deserto Ared, & tamen isti duces non conuenerunt ad Dauid, dum esset in Præsidio: quia dicitur hic, quòd venerunt quando Dauid latebat in deserto, ideo conuenerunt in spelunca Odollam, & in deserto Ared: sed non conuenerunt in deserto Ared, quia dicitur hic, quòd venerunt quando latebat Dauid in deserto, & tamen quando fuit in deserto Ared non latebat: sed potius dicitur, quòd apparuit, vt patet primo Regum 22. Ergo fuit quando erat in spelunca Odollam: nam ibi vere latuit. Item patet hoc, quia in deserto Odollam legitur conuenisse aliquos, ideo magis credendum est, quòd conuenerunt in deserto Odollam; quàm in deserto Ared.

Isti sunt qui transierunt Iordanem. Scilicet, Isti vndecim principes de tribu Gad. Dicit Nicolaus, quod hoc ponitur ad significandum animositatem eorum, quia transierunt quando inundabat. Aliqui putant, quod istud fuit quando venerunt ad auxiliandum Dauid, sed non est verum: vt infra dicitur. Iordanis est de magnis fluuijs terræ Iudæ, & est in parte Orientali terræ Chanaan diuidens illam ab alijs regionibus: Numeri 24. *Mense primo*. Scilicet, In Martio: nam apud Hebræos principium mensium est in Martio: vt declaratum est Exo. 12. *Quando inundare consueuit super ripas suas*. Idest, quando consueuit crescere aqua Iordanis, ita vt exeat super ripas suas, scilicet, quòd non capiatur in alueo, & istud consuetum est fieri semel in

A quolibet anno in mense primo. *Et omnes fugauerunt, qui morabantur in vallibus*. Scilicet, Isti processerunt ad pugnandum contra habitatores Iordanis, & occiderunt omnes habitantes in vallibus apud Iordanem. Et intelligendum, quòd isti erant aliqui gentiles, qui residui fuerant in terra apud Iordanem, & isti pugnauerunt contra eos, vt possiderent terram eorum, quæ debita erat Iudæis. *Ad orientalem plagam, & Occidentalem*. Scilicet, Ad omnem partem illarum vallium.

Pro quo sciendum, quòd Iordanis est fluuius qui labitur in terra Iudæa per quandam magnam vallem, quæ Aulon appellatur, vt patet in libro de Situ terræ Sanctæ, & ibi est terra fertilior, & delectabilior, quàm sit in tota regione Chanaan: ideo multi habitabant B in illa valle, & quidam ad partem orientalem Iordanis, alij verò ad occidentalem: isti autem transierunt Iordanem eo tempore, quo inundabat, & occiderunt habitatores vallium.

Quomodo fuerit istorum transitus. Quæst. VIII.

QVAERITVR quomodo fuit transitus istorum, & ad quid transierunt Iordanem, & non est intelligendum, quòd transierunt mense primo anni, quia iste fuit transitus multo tempore antequam venirent ad Dauid, vel multo tempore post, vel tunc quando venerunt.

Aliquis dicet, quòd venerunt quando ad Dauid C conuenerunt, vt auxiliarentur ei: Sed istud non stat, quia si isti essent de tribu Gad, sicut litera dicit, manifestum erat, quòd debebant transire Iordanem ad hoc, quòd venirent, vt auxiliarentur Dauid, quia tribus Gad habebat sortem suam extra Iordanem ad orientem in terra duarum tribuum, & dimidiæ. Dauid autem latebat in deserto Odollam, quod est in sorte Iudæ, & ob hoc est ad occidentalem partem Iordanis, cum Iordanis sit terminus orientalis totius terræ Chanaan: Numeri 34. & sors Iudæ sit in terra Chanaan, & in illa sit desertum Odollam: Iosue 15. Sed dicendum, quòd isti principes transierunt Iordanem alio tempore, quàm quando venerunt ad auxiliandum Dauid, siue illud fuerit prius, siue postea; nam ista D vice, de qua hic dicitur transierunt ad pugnandum; cum dicatur, quòd occiderunt omnes habitatores vallium: nunc autem non transibant ad pugnandum contra aliquos habitatores terræ, sed ad auxiliandum Dauid, nec est credendum, quòd ipsi tunc vellent vacare huic bello, quia intentio eorum erat veniendi ad auxiliandum Dauid. Dicendum tamen hic est, quòd ponitur istud bellum, quamquam non pertineat ad ea, quæ dicuntur de Dauid, voluit tamen scriptura exprimere laudes istorum, scilicet, quòd essent viri fortes, & bellicosi, quasi ipsi fuerunt, qui pugnauerunt contra habitatores vallium Iordanis, & occiderunt eos, & fugauerunt alios.

E *Quare specialiter fit mentio de transitu eorum, quando Iordanis inundare consueuit. Quæst. IX.*

QVAERITVR vlterius quare specialiter dicitur, quòd transierunt quando Iordanis inundare consueuit super ripas suas. Respondet Nicolaus, quòd istud est ad significandum animositatem eorum, scilicet, quia ausi sunt tali tempore transire Iordanem: nam tunc difficillimum est transire illum propter multitudinem aquarum.

Dicendum tamen, quòd hoc ponitur ad significandum opportunitatem belli, scilicet, quòd faciliter isti potuissent occidere omnes habitatores vallium, eo quòd essent insperati, nihil cogitantes de bello: nam quando

quando Iordanis non inundat potest transuadari, sicut dicitur Iudicum 3. scilicet, Duxit eos ad vada, quæ transmittunt in terram Moab. Quando autem inundat non potest transuadari, eo quod replet, & etiam exit ripas suas, & cum non habeat pontes, securi sunt tunc illi, qui habitant ad vnam partem, quòd illi, qui habitant ex alia parte eius, non transibunt ad eos, quia habent tunc Iordanem pro muro, & ideo isti viri de tribu Gad transierunt quando Iordanis inundabat ad hoc, quòd inuenirent hostes suos securos non timentes bellum, & sic eos faciliter cęderunt: fuit tamen magna virilitas, quòd isti exponerent se ad transeundum Iordanem tali tempore, quo nullus eorum transire auderet.

Quomodo dicitur quando Iordanis inundare consueuit. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic quando Iordanis consueuit inundare super ripas suas. Respondendum est, quòd Iordanis quolibet anno inundat nimis, ita vt exeat ripas suas, & occupet circa adiacentem terram planam, & hoc fit infallibiliter quolibet anno, & ob hoc dicitur hic quando inundare consueuit, scilicet, quòd ista inundatio, quæ fuit quando transierunt isti, non fuit casu, sed consuetum est quolibet anno illam fieri. Fit etiam tempore determinato anni, scilicet, semper in primo mense anni: hoc significatur hic cum dicitur: transierunt Iordanem mense primo quando inundare consueuit. Item patet hoc Iosue 3. cum dicitur: Iordanis autem ripas alueì sui tempore messis impleuerat, scilicet, quando transierunt Israelitæ per Iordanem, & diuisus est: nam tunc erat mensis primus. Quod patet, quia dicitur tempore messis, & tamen messis incipit inter Hebræos post medietatem mensis primi: nam non poterant Hebræi mittere falcem in segetem vsque ad diem, quo offerebāt Domino manipulum spicarum: Leui. 23. & ex illa die incipiebant metere: illud tamen erat die 16. mensis primi: vt patet eodem cap. & ibi declaratum est: erat ergo tunc mensis primus quando inundabat Iordanis, quia erat principium messis. Secundo patet, quia Israelitę die, qua transierunt Iordanem castrametati sunt in Galgalis: Iosue 4. & ibi fecerant Phase die 14. mensis primi: Iosue 5. ergo in mense primo transierunt ante diem quartam decimam, & tamen inundabat tunc Iordanis: ergo in mense primo est inundatio eius. Item patet hoc Ecclesiast. 24. scilicet, Qui adimplet quasi Euphrates sensum: qui quasi Iordanis multiplicat in tempore messis. Ergo consuetum est Iordani in tempore messis multiplicare aquas suas.

Vnde prouenit quòd inundatio Iordanis fit tempore messis. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius cum inundatio ista semper proueniat in Iordane tempore messis, vnde hoc prouenit: nam si fuisset aliqua inūdatio specialis, quasi casu, non poterat dari causa realiter se habens: sed ex aliquo accidenti venisset, quia tamen quolibet anno accidit, necesse est dari aliquam causam semper manentem.

Aliquis dicet, quòd accidat istud ex multitudine imbrium: nam sic multa alia flumina inundant. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia imbres non accidunt quolibet anno realiter: ideo licet aliquo anno euenirent, & inundaret Iordanis, tamen non fieret quolibet anno. Item dato, quòd quolibet anno imbres essent in terra illa: tamen non semper acciderent

F in diebus messis, scilicet, mense primo, & tamen istę inundationes semper fiunt mense primo, vt prçcedenti quæstione declaratum est: ergo non fit ex imbribus. Tertiò patet, quia si fieret inundatio propter imbres in terra illa, non magis fieret in Iordane quàm in alijs fluminibus terræ Chanaan, sed omnia flumina inundarent, & tamen de Iordane dicitur specialiter Ecclesiast. 24. quòd inundabat in diebus messis, & non de aliquo alio fluuio terræ Chanaan: ergo non fit propter imbres. Quarto patet efficacius, quòd nullo modo posset fieri propter imbres, quia non solum non fiunt imbres quolibet anno tempore messis in terra illa, sed etiam nunquam fiunt, & habetur pro miraculo vel quasi, quòd aliquando in diebus messis

G imber eueniat: sic patet primo Regum 12. Quando voluit Samuel probare, quòd filij Israel peccauissent petendo regem: nam dixit: Nunquid non messis tritici est hodie? inuocabo dominum, & dabit voces, & pluuias, & scietis, quia grande malum fecistis vobis in conspectu Domini: petentes super vos regem. Et tamen non esset signum sufficiens ad ostendendum hic descensus pluuiarum, si in mense illo consueuissent interdum venire pluuiæ: ergo nunquā tempore messis descendunt pluuiæ, & sic non fit inundatio propter imbres. Aliquis dicet, quòd fit inundatio propter aquas resolutas ex niuibus: nam licet terra Chanaan sit magis calida quàm ista cum sit in tertio, & quarto clymate, tamen ibi niues aliquando sunt, sic patet

H prçcedenti cap. & 2. Regum 23. scilicet, quòd Banaias descendit, & interfecit leonem in media cisterna tempore niuis. Sed istud non stat, quia si aquę resoluerentur ex niuibus, cum niues non eueniant regulariter in quolibet anno, potissimè in terra tam calida, non fieret inundatio quolibet anno, sed raró, & tamē quolibet anno fit ista inundatio, vt dictum est prçcedenti quæstone, ergo non fit ex casu niuis. Secundò patet, quia si fieret propter niues cadentes in terram, non semper fieret eodem tempore, quia niues non semper accidunt eodem tempore, & tamen fit ista inundatio semper tempore messis mense primo, vt dictum est: ergo non fuit propter niues. Tertiò patet, quia si fieret propter niues cadentes in terrā Chanaan, non fieret ista inundatio tempore messis, sed

I magis fieret in hyeme, quia niues illo tempore accidunt, & illico resoluuntur, & tamen nunquam accidit ista inundatio in hyeme, sed tēpore messis, ergo non fit propter niues cadentes. Quartò patet, quia si fieret propter niues isto modo, non solum esset inundatio Iordanis, sed etiam aliorum fluminum terræ Chanaan, cum per totam terram contingeret ningere, & tamen non inundant alia flumina, sed Iordanis solum, vt supra dictum est, ergo non fit propter niues sic cadentes. Dicendum, quòd inundatio Iordanis non fit propter imbres, nec propter niues cadentes super faciem terræ Chanaan, sed fit propter niues existentes in monte Libano. Pro quo sciendum, quòd

K mons Libanus est magnus mons, & altissimus in tota terra Chanaan, & ideo semper sunt niues in illo, & ista est causa, quare vocatur Libanus, quia in Hebræo Libanus siue Lebani interpretatur candidum, scilicet, quia ille mons semper est candidus propter colorem niuium ibi existentium. Ad radices autem Libani nascitur Iordanis, quia sunt ibi duo fontes, quorum vnus vocatur Ior, & alius Dan, & post aliquantulum terræ tractum in vnum confluunt, & efficiunt flumen Iordanis, vt patet in libro de Situ terræ Sanctæ. niues autem, quæ sunt in monte Libano in hyeme non resoluuntur propter frigus constringens, ideo non resoluuntur inde aquæ ad faciendum inundationem: incipiente autem vere, scilicet, primo mense, qui est Martius.

tius, & est principium messis propter calorem temporis, liquefiunt niues Libani pro maiori parte, & aquæ defluentes ad radices Libani incidunt in flumẽ Iordanis: ideo necesse est, quòd tunc inundet: ex hoc autem sequitur, quòd nullo alio tempore anni inundet Iordanis nisi in mense primo, quia non potest prius inundare, eo quòd ante tempus illud propter frigus hyemis constringens non potest resolui nix in aquam. Si autem aliquis dicat, quòd ante tempus illud possunt resolui niues, quia terra illa est nimis calida, quod satis apparet, cùm illo tempore, quo Iordanis inundat iam sint segetes maturæ, & colligantur: istud tamen non fit ex forti calore: ideo sufficiet calor ad liquefaciendum niues, qui sufficit ad maturandum segetes. Dicendum, quòd in terra plana ante tempus messis magnus calor est: ita vt sufficiat maturare segetes, & tamen in locis altissimis nondum est aliquis calor, sicut super montem Libanum: ideo nondum incipiunt niues liquefieri, nisi inceperit tempus messis. Quod autem post tempus messis non posset fieri inundatio, patet, quia tempore messis resoluuntur niues Libani, qui resolui possunt, & postea in toto anno nihil resoluitur, dato, quòd eueniat maior calor: vel si est aliqua resolutio est tam parua, ita vt non confluat inde quantitas notabilis aquæ, quæ requiritur ad faciendum inundationem, ideo nullo alio tempore Iordanis potest inũdare. Ex hoc etiam sequitur quare alia flumina terræ Chanaan non inundent, s. quia Iordanis solus nascitur ad radices Libani, & ipse solus recipit aquas resolutas ex niuibus: nam licet per diuersas partes montis resoluantur aquæ, & fluant per diuersos torrentes, tamen omnes confluunt in vallem subiectam Libano, & quia Iordanis labitur per illam vallem, necesse est omnes aquas resolutas de niuibus Libani recipi in Iordane, & sic ipse solus inundat in tota terra Chanaan. Sed aliquis volet proteruire dicens, quòd non sint semper niues in Libano, ex quibus fiat ista resolutio, & inundatio Iordanis: sed fit aliqua alia causa. Dicendum ergo, quòd in Libano semper sunt niues, de quibus fiat resolutio, vt patet Ieremiæ decimooctauo, scilicet, Nunquid deficiet de petra agri nix Libani: aut auelli possunt erumpentes aquæ frigidæ, & defluentes? Quasi dicat non. Cum ergo non deficiat, potest fieri resolutio quolibet tempore ex illis niuibus iam dicto, & sic quolibet anno erit inundatio.

Venerunt autem. Hic ponitur aduentus aliorum ad adiutorium David de tribu Iuda, & Beniamin, qui venerunt ad eum, quando erat in præsidio. *De Beniamin, & Iuda*. Viri de tribu Beniamin venerunt nunc cum viris de tribu Iuda, quia Saul erat inimicus Dauid, & ille erat de tribu Beniamin: ideo Dauid rationabiliter haberet exosos, & suspectos omnes de tribu Beniamin: viri autem Iuda erant de progenie Dauid: ideo viri Beniamin venerunt cum viris Iuda, vt propter eos Dauid non haberet suspectos ipsos, quia illi poterant testificari de eis, quòd bono animo venirent ad adiuuandum Dauid.

Ad Præsidium, in quo morabatur Dauid. Ex hoc apparet, quo tempore venerunt isti ad Dauid, scilicet, quando manebat in præsidio. Est enim præsidium quoddam castrum in terra Moab, in quo mansit Dauid aliquanto tempore: nam postquàm Dauid fugiens a facie regis Achis, stetit in spelunca Odollam, & congregauit eos ad se quadringentos viros, & recessit in terram Moab, & commendauit patrem, & matrem regi Moab, ipse verò cum viris suis habitauit in præsidio quod erat quodã castrum terræ Moab, & ibi fuit toto tempore quo mansit in terra Moab, 1. Re-

A gum 22. & dum ibi maneret, venerunt in auxilium eius isti viri, de quibus hic dicitur.

Egressusque est Dauid obuiam eis. Fecit hoc Dauid propter duo. Primò vt honoraret eos, cùm ipsi venerunt ad adiuuandum eum. Secundò vt componeret cum eis fœdera, & sciret qua intentione veniebant ad eum, prius quàm reciperet secum in arce.

Et ait si pacificè venistis ad me, vt auxiliemini mihi. Idest, Si venistis animo pacifico, ita vt velitis habere pacem mecum, & auxiliari mihi. *Cor meum iungatur vobis*. Idest, Iungetur, scilicet, do vobis fidem, quòd si vos venistis pacificè ad me, cor meum iungetur vobis, quia cordialiter vos diligam, & ego quoque vobis auxiliabor. Vel dicitur cor meum iungatur vobis, idest, volo,

B quòd iungatur per modum pacti, quia sicut isti dabant fidem Dauid de adiuuando eum, ita etiam ipse dabat fidem de defendendo illos, quia ipsi quoque recurrebant ad eum, quia indigebant defensore, quia plurimi istorum confugientium ad eum erant viri constituti in angustijs, & oppressi ære alieno, & amaro animo primo Regum 22. Quod autem ipse promitteret securitatem, & defensionem confugientibus ad se, patet de Abiathar, qui fugit ad Dauid, & dixit ei Dauid: mane mecum, ne timeas, siquis quæsierit animam tuam, quæret etiam animam meam, mecumque saluaberis, eodem cap.

Si autem insidiamini mihi. Idest, Si venistis ad me, fingentes vos esse adiutores, & tamen intenditis me

C occidere, vel tradere in manus Saulis. *Pro aduersarijs meis*. Idest, loco aduersariorum meorum, scilicet, quòd facitis hoc tanquam aduersarij, vel pro aduersarijs meis, idest, facitis, vt complaceatis aduersarijs meis: vel quia illi vobis mandauerunt, & vos vultis exequi. *Cum ego iniquitatem in manibus non habeam*. Idest, Si ego fecissem aliquod malum contra Saulem, iustum esset, quòd ipse manifestè, vel occulte aut per fraudes, siue qualitercunque quæreret me ad mortem, & vos vice eius poteratis istud exequi: tamen ego non feci aliquam iniquitatem, ideo valde iniustum esset, quòd vos per istam fraudem velletis me tradere in manus Saulis, vt me occidat. Et dixit cum ego iniquitatem in manibus non habeam, idest, cum

D nullum peccatum fecerim contra Saulem: nam quia manus est organum maxime operatiuum, omnes operationes nostræ, siue bonæ, siue malę dicuntur esse in manibus.

Videat Deus patrum nostrorum, & iudicet. Idest, Ego oro, quòd ipse respiciat ad tantam iniquitatem, & iudicet, idest, puniat intendentes malum: ecce quàm blande, & dulciter loquebatur Dauid ad capiendum corda virorum, quæ nondum cognouerat: nam poterat ipse dicere, si autem insidiamini mihi, ego delebo vos, quia maioris potestatis erat Dauid tunc quã isti, qui veniebant ad eum, vt declarabitur sequenti quæstione, quia tamen responsio mollis frangit iram, & sermo durus suscitat furorem. Prouer. 15. Voluit

E blande loqui, & dixit: videat Deus patrum nostrorum, eo quòd ille erat verus Deus, nec putabat alium esse Deum, qui posset punire iniquos: etiam quia quandocunque aliqui iurabant, vel imprecabantur aliquid semper nominabant Deos suos, & si aliquando duo de diuersis gentibus aliquid inter se iurabant, inuocabant Deos vtriusque: sic enim fuit inter Iacob, & Laban socerum suum quando inierunt fœdus in monte Galaad. Nam Laban inuocauit Deum Nachor, & Iacob Deum Abraham, & Isaac: Genes. 31. Dauid autem, & isti viri, qui veniebant ad eum, erant de eadem gente, ideo inuocauerunt eundem Deum, scilicet, Deum patrum suorum.

Spiritus vero induit Abisai. Idest, Spiritus Domini sine

ſine audacia impulit Abiſai ad loquendum iſta, quæ ſequuntur, & dicitur, quòd induit eum, ideſt, venit ſuper ipſum, vel poſſedit eum.

Sciendum, quòd iſte Abiſai erat frater Ioab, & Aſael filius Saruiæ ſororis Dauid, vt patet 2. Regum 2.& ſupra 2. cap.

Principem inter triginta. Aliqui exiſtimant, quòd veniebant nunc triginta viri de Iuda, & Beniamin ad Dauid, & princeps illorum erat Abiſai, ideo vocatur hic princeps inter triginta: ſed iſtud non eſt ſatis veriſimile, quia credendum eſt, quòd plures eſſent iſti quàm triginta, cum tam de tribu Iuda, quàm de tribu Beniamin venerunt, nunc venerint aliqui ad Dauid. Sed dicendum, quòd vocatur princeps inter triginta, ideſt, inter triginta viros, qui ſunt in catalogo fortium Dauid: nam præcedenti cap. & 2. Regum 23. ponuntur nomina fortium Dauid, & inter illos ponitur Abiſai: non eſt tamen ipſe vnus de triginta fortibus, ſed eſt primus de ſecundo ternario fortium. Nam fortiſſimi inter viros Dauid erant ſex, qui diſtinguebantur per duos ternarios, & in ſecundo ternario erat princeps Abiſai, & poſt iſtos erant triginta viri in vno ordine, & illi erant minus fortes quàm ſex primi, qui erant in duobus ternarijs, dicitur tamen Abiſai princeps inter triginta, ideſt, princeps ſuper triginta in fortitudine, quia fortior erat quolibet de illis triginta: ſic enim dicitur præcedenti cap. quòd Banaias erat inter triginta primus, & tamen manifeſtum eſt, quòd non erat de numero illorum triginta, cum eſſet ſecundus in ſecundo ternario fortium, vt patet ibidem: ſed erat primus inter triginta, ideſt, fortior omnibus triginta in robore: iſte Abiſai vocatur hic in Hebræo Amaſai, ſed idem eſt, quia vt dictum eſt præcedenti cap. & hic ſæpe idem homo eſt multinomius, ſicut idem locus.

Et ait tui ſumus ò Dauid. Ideſt, non credas, quòd venimus, vt inſidiemur tibi: ſed tui ſumus, ideſt, volumus eſſe tui. *Et tecum fili Iſai.* Repetitio eiuſdem ſententiæ eſt ad exaggerandum: nam idem eſt Dauid, quod filius Iſai cum Dauid eſſet filius Iſai primo Regum 16, & 17. licet vocetur interdum pater Dauid Ieſſe, quod idem eſt: Iſaiæ 11. & Matth. primo, competit autem iſte modus hominibus paſſionatis, ſiue ad iram, ſiue ad gaudium. Et hoc propter magnitudinem paſſionis deſiderant nimis exprimere, quod intendunt, & quod non ſufficit ad eandem rem ſemel dici, vtuntur ſynonymis ad repetendum ſæpe eandem ſententiam per diuerſa verba idem ſignificantia. Sic enim quando decem tribus voluerunt recedere de domo Dauid, diuidendo Regnum Roboam, dixerunt. Quæ nobis pars in Dauid, & quæ hæreditas in filio Iſai? Reuertere Iſrael in tabernacula tua 3. Regum 12. ſic etiã quãdo Siba voluit auertere totũ Iſrael a Dauid clanxit buccina, & dixit: non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, 2. Regum 20. & in illis duobus locis dictum fuit propter magnitudinem iræ: hic autem dictum fuit propter magnitudinem gaudij, & affectionis, quam habebant iſti viri ad Dauid.

Pax, pax tibi. Duplicatio ſermonis eſt ad nimis exprimendum propter magnum deſiderium, quod habebant iſti viri de bono Dauid.

Et pax adiutoribus tuis. Scilicet, Omnibus viris, qui tecum ſunt ad adiuuandum te: nam tunc erant quadringenti viri cum Dauid. Quod patet, quia Dauid dum eſſet in ſpelunca Odollam, collegit ad ſe quadringẽtos viros: perrexitque in terram Moab, & manſit ibi cum eis in præſidio primo Regum 22. & tamen iſti viri Iuda, & Beniamin, de quibus hic dicitur; venerunt ad Dauid, quando erat in præſidio, vt patet in litera: ergo habebat tunc Dauid quadringentos vi-

F ros, qui erant adiutores ſui. *Te enim adiuuat dominus Deus tuus.* Ideſt, quia Deus te adiuuat, nos volumus te adiuuare, & hoc dicebant ad ſignificandum, quòd iuſte agerent adiuuando eum, cum Deus faueret illi, & tamen non faueret ſi non eſſet cauſa eius iuſta.

Suſcepit ergo eos Dauid. Suſcepit benigne, tanquam amicos, & defenſores, & introduxit ſecum in præſidium, in quo morabatur.

Et conſtituit principes turmæ. Non eſt intelligendum, quòd conſtituit omnes iſtos, qui nunc venerunt principes turmæ, ſed aliquos eorum, qui erant excellentiores, ſicut Abiſai, & poteſt intelligi de turma, quæ nunc venit ad Dauid, quia multi erant tam de tribu Iuda quàm de tribu Beniamin, ſcilicet, quòd conſti-
G tuit nouiter principes in illa turma, quia quando a[...] qui debent pugnare, vel prædari neceſſe eſt, quòd ſit multitudo ordinata per duces ſuos, & turmas: alioquin multi faciliter perirent, & delerentur a paucis, vel poteſt intelligi de turma, quam habebat prius Dauid: nam habebat quadringentos viros, quos collegerat ad ſe quando erat in ſpelunca Odollam primo Regum 22. & poterat nunc conſtituere aliquos de viris Iuda, & Beniamin, qui veniebant ad eum principes ſuper illam turmam: ſed ſenſus eſt primus melior, quia veriſimile eſt, quòd viri quadringenti, qui prius venerant ad eum, iam eſſent diſtincti per principes ſuos: potiſſime, quia ante hoc venerant ad Dauid vndecim principes de tribu Gad, vt patet in litera, & illi acce-
H perent principatum ſuper turmam.

Quare Dauid de fide, & intentione iſtorum dubitauit. Quæſt. XII.

QVAERITVR circa prædicta, quare Dauid dubitauit de fide, & intentione iſtorum, qui veniebant ad eum de Iuda, & Beniamin, & ideo voluit ſcire intentionem eorum, prius quàm ſuſciperet eos, & tamen non dubitauit de fide fratrum Saulis, qui venerunt ad eum, vt patet ſupra in litera: & tamen nec quæſiuit ab eis, qua intentione venirent, & tamen magis dubitandum erat de fide illorum, quàm iſtorum, cum illi eſſent cognati Saulis.

I Reſpondendum eſt eſſe verum, quòd Dauid rationabilius deberet dubitare de fide illorum, quàm iſtorum propter cauſam dictam, & ſic dubitauit. Quæſtio autem præſupponit falſum, & fundatur ſecundum intentionem quorundam, qui putant, quòd Dauid non dubitauerit de fide illorum, & hoc, quia in litera nihil dicitur. Sed iſtud motiuum nullum eſt, cum multa fiant, quæ non ſcribuntur: potiſſime cum ratio dictet, quòd magis debuiſſet Dauid ſuſpicari contra illos, quàm contra iſtos: poteſt tamen dici [...] citer, vno modo, quòd Dauid dubitauit nimis de intentione illorum, & tamen ablatum fuit dubium [...] per aliquem Prophetam, cum ſæpe Prophetæ [...] rentur ei, cum fugeret a facie Saulis, vt ſupra d[...]
K eſt, vel forte cognouit hoc quærendo a domino [...] ſponſum per ſummum ſacerdotem: nam Dauid [...] bebat ſecum Abiathar in iſta fuga, & iſte erat [...] ſummi ſacerdotis, ſcilicet, Achimelech, & quando Dauid dubitabat de aliquo induebatur Abiathar Ephod, & quærebat a Domino, & illico reſpondebat: ſic enim fuit quando erat in Ceila, & quærebat an Saul deſcenderet ad capiendum ipſum, & quando erat in Siceleg iterum conſuluit dominum an perſequeretur latrunculos, & comprehenderet eos primo Regum 23. & 30.

Secundò poteſt dici, quòd Dauid dubitauit de fide iſtorum, & etiam exiuit eis obuiam ſicut nunc viris Iuda, & Beniamin: firmauitque cum eis pactum: tamen

men nihil de hoc dicitur, & forte istud est, quia dato, quòd scriptura non exprimeret, satis per se intelligi poterat, quia non erat verisimile, quòd cognatos Saulis inimici sui susciperet in societatem non inquirendo prius quomodo venirent ad ipsum, nec firmando aliqua pacta cum eis: etiam hoc poterat intelligi, dato quòd non scriberetur, quia cum Dauid nollet suscipere viros Iuda, qui erant de tribu sua, nisi ponendo prius pacta cum eis, a fortiori nollet recipere illos, qui erant consanguinei hostis sui, nisi cognita prius voluntate eorum, & praescita aliqua securitate.

Tertio modo potest dici, quòd Dauid non dubitauerit de fide illorum, ideo non petiuit aliquam securitatem, dubitauit tamen de fide virorum Iuda, & Beniamin, de quibus rationabiliter minus dubitari debebat. Ratio autem diuersitatis est, quia viri Iuda, & Beniamin venerunt ad Dauid in loco, in quo ipse poterat timere Saulem, & seruos eius, scilicet, quia erat tunc in terra Israel: ideo potuit esse, quòd viri de tribu Iuda, qui erant de cognatione Dauid, conuenirent cum Saule, quòd traderent Dauid in manus eius, vt acciperent ab eo aliquid: vel saltem haberent eum gratum, sicut fuit de Ziphaeis, qui venerunt bis ad Saulem, & ostenderunt ei locum, in quo latebat Dauid, vt eum gratificarent sibi, primo Regum 23. & 26. Et tamen Ziphaei erant de tribu Iuda, de qua erat Dauid: nam ciuitas Ziph est in sorte Iudae: Iosue 15. Timere ergo debuit rationabiliter Dauid, quando venerunt ad eum isti viri Iuda, & Beniamin, & debuit, quaerere securitatem: quando autem venerunt ad eum fratres Saulis, non debuit timere nec petere securitatem, quia illi venerunt ad eum in tali loco, in quo non poterant sibi nocere, scilicet, in terra Philisthinorum: nam iam erat Dauid in Siceleg quando venerunt ad eum fratres Saulis, & quia Siceleg erat in terra Philisthinorum non timebat Dauid Saulem: patet hoc in principio capituli, scilicet, hi quoque venerunt ad Dauid in Siceleg de fratribus Saulis. Dauid autem in Siceleg existens non timebat Saulem, qui erat in terra Philisthinorum, primo Regum vigesimosecundo, imo ista fuit causa, quare Dauid fugit in terram Philisthinorum: nam dixit in corde suo aliquando incidam vno die in manus Saul, nonne melius est, vt fugiam, & saluer in terra Philisthinorum, vt desperet Saul, cessetque me, quaerere in cunctis finibus Israel: Et cum ibi esset venerunt ad eum cognati Saulis, ideo non erat vlla causa petendi securitatem ab eis, cum non timeret ibi Dauid Saulem. Si tamen isti cognati Saulis venissent ad Dauid, dum manebat in terra Israel quaesiuisset ab eis securitatem, & maiorem quidem, quàm nunc quaesiuit a viris Iuda, & Beniamin.

Quomodo Dauid ausus sit exire obuiam ad loquendum, cum non sciret, qua intentione ad eum veniebant. Quaest. XIII.

QVAERITVR vlterius cum Dauid nondum sciret, qua intentione veniebant ad eum viri Iuda, & Beniamin, quomodo ausus est eis exire obuiam ad loquendum.

Respondendum est, quod Dauid non timebat eos quamquam vellent ei nocere, quia plures viros ipse tunc habebat quàm erant isti, qui veniebant ad eum: nam ipse habebat quadringentos viros: ipsi autem, qui veniebant non excedebant ducentos, quod patet, quia Dauid erat in praesidio quando venerunt ad eum isti viri Iuda, & Beniamin, vt patet in litera,

A & tamen ipse collegerat prius quadringentos viros, dum esset in spelunca Odollam, & inde perrexit in terram Moab: mansitque in praesidio, primo Regum vigesimosecundo: habebat ergo quadringentos viros, quando erat in praesidio. Quod autem isti, qui venerunt nunc, non excederent ducentos patet, quia Dauid suscepit istos, vt patet in litera, & tamen quandiu mansit in terra Israel non habuit plusquàm sexcentos viros, primo Regum 23. & 25. cum vero descendit in terram Philisthinorum habebat etiam solum sexcentos eodem libro, capitu. vigesimoseptimo: ideo non poterant isti esse plures, quàm sexcenti. Dauid ergo timebat istos, dato quòd vellent ei malum inferre, ideo securus exiuit obuiam eis ad sciendum quid

B intenderent.

Sed tunc dicetur ad quid ergo Dauid exiuit obuiam illis ad loquendum sibi, quia poterat loqui eis recipiendo eos in praesidio.

Dicendum, quòd Dauid exiuit obuiam istis, quia nesciebat quid intenderent, & si reciperet eos in praesidio, confideret eis cum poneret eos in domo sua, non tamen expediebat, quòd confideret eis quousque sciret intentionem eorum, quia aliàs timeret, quòd aliquod malum intenderent: ideo expediuit, quòd Dauid exiret obuiam eis.

Quare Abisai locutus est potius ad Dauid, quàm aliquis alius. Quaest. XIIII.

C QVAERITVR vlterius quare Abisai potius locutus est ad Dauid, quàm aliquis alius. Respondetur ad hoc tripliciter: vno modo, quòd hoc factum est magis ad reddendum securum Dauid: nam Dauid suspicabatur contra istos, vt patet ex verbis suis, scilicet, Si autem insidiamini mihi &c. Ideo voluerant ipsi pacificare eum melius, quo poterant: venerant autem ideo viri Beniamin cum viris Iuda, vt propter illos, qui erant magis cognati Dauid, auferretur suspitio de eis: quanto ergo aliqui essent magis cognati Dauid, tanto per eos magis tolleretur suspitio: non erat tamen aliquis tam cognatus Dauid, inter omnes istos sicut Abisai: nam ipse

D erat filius sororis Dauid secundo Regum, & supra secundo, Ideo ipse potius debuit loqui quàm quisquam aliorum, quia magis accepta essent verba eius Dauid, & magis crederet ei.

Secundo potest dici, quòd hoc factum est, quia quando sermo dirigitur ad multos tanquam ad vniuersitatem, qui inter omnes honorabilior est, respondere debet, & tamen inter omnes istos Abisai erat honorabilior, cùm ipse esset filius sororis Dauid, etiam quia erat princeps inter triginta, ideo ipse debuit respondere.

Tertio potest dici, quòd hoc factum est, quia spiritus mouit Abisai: nam si spiritus accipiatur pro spiritu Dei manifestum est, quòd Abisai solus deberet

E respondere, quia ipsum solum tangebat spiritus Domini, cum dicatur hic Spiritus verò induit Abisai principem inter triginta: si autem accipiatur pro audacia eodem modo dicendum est, quòd ipse fuit audacior ceteris, scilicet, quòd magis pulsauit eum audacia, quàm alios, quia forte alij conspecto Dauid prae verecundia, vel timore non audebant loqui: istum autem induit audacia, ideo ipse primus locutus est.

Quisnam fuerit iste spiritus, de quo hic fit mentio. Quaest. XV.

QVAERITVR vlterius quis fuit iste spiritus, de quo hic dicitur, quòd induit Abisai. Aliqui dicunt,

dicunt, quòd fuit spiritus propheticus, quia iste est, qui vocatur magis spiritus in scriptura: sed istud non stat, quia spiritus propheticus est ad reuelandum aliquid occultum, scilicet, futurum, vel quomodocunque aliter incognitum quod non possit sciri, nisi supranaturaliter: hic tamen Abisai non reuelauit aliquid futurum, vel aliquod incognitum, sed dixit, quòd ipse, & socij sui volebant esse adiutores Dauid: ideo non fuit spiritus propheticus. Aliquis autem dicet, quòd vocatur spiritus, idest, quædam volitio a Deo inspirata, scilicet, quòd Deus mouit voluntatem Abisai, vt responderet hoc, scilicet, tui sumus ò Dauid.

Sed dicendum, quòd licet hoc satis posset stare: tamen non est aliquod motiuum ad dicendum, quòd ista volitio fuerit a Deo inspirata. Ratio huius est, quia tunc vocaretur spiritus Domini, & tamen vocatur spiritus absolute: ideo non apparet, quòd fuerit aliquid a Deo inspiratum. Dicendum tamen, quòd spiritus proprie in scriptura accipitur pro flatu ventorum, quia spirare idem est quod flare: sic patet Genes. primo. Spiritus Domini ferebatur super aquas. Idest, ventus a Deo missus flabat super aquas, & illud. Spiritus procellarum pars calicis eorum, idest, impetus venti. Psalmo 9. Accipitur tamen per transumptionem spiritus pro quacunque re mouente seipsam, sicut ventus habet principium motus in seipso, & quia quæcunque res viuens habet principium motus, dicitur ipsa esse spiritus, vel habere spiritum, & sic potissime operationes animæ suæ vocantur spiritus, & inspirationes Dei factæ in nobis vocantur spiritus, & quia immutatio intellectus nostri ad prophetizandum est quædam inspiratio, vocatur spiritus Domini, primo Regum 10. scilicet, insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis, & mutaberis in virum alterum. Motus etiam causatus in anima nostra a Deo ad faciendum quodcunque, vocatur spiritus, primo Regum 11. Scilicet, Spiritus Domini insilijt in Saul, cum audisset verba nuntiorum Iabes. Et accipitur spiritus ibi pro quodam impetu iracundiæ, vel confidentiæ, quo diuisit boues in frusta, & iussit, quòd omnes de Israel sequerentur eum in bello sub interminatione similis pœnæ, eodem capitu. quando tamen motus cordis, siue animæ nostræ non est a Deo vocatur spiritus; sed nō Dei: sic patet 3. Regum 22. Scilicet, Stetit spiritus, & ait: ego decipiam. Et vocatur ibi spiritus dæmon, qui iuit ad decipiendum regem Achab: sic enim dicitur. Quiescite ab homine cuius spiritus in naribus eius est. Idest, Ira: Isa. 2. Et tamen hic accipitur spiritus absolute, ideo videtur, quòd accipiatur pro spiritu hominis, idest, pro audacia, vel fortitudine, quam homo potest concipere, & non pro audacia specialiter missa a Deo, & sic dicetur, quòd cum Abisai esset vir nobilis ante alios concepit audaciam ad respondendum Dauid, & iste fuit spiritus, qui induit eum, non tamen est inconueniens, sed satis verisimile, quòd Deus moueret eum ad dicendum ista, qa Deus dirigebat specialiter negocia Dauid, & sic dirigeret Abisai ad loquendum, quia ista locutio pertinebat ad honorem Dauid cum per hoc securus redderetur, & acciperet subiectos adiutores sibi.

In quo nam viderat Abisai Deum adiuuare Dauid.
Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius quomodo dixit Abisai ad Dauid: te enim adiuuat dominus Deus tuus, & in quo videbat ipse, quòd Deus adiuuabat Dauid. Dicendum, quòd istud dixit Abisai ad iustificandum intentionem suam, scilicet, quòd ipse, & socij sui veniebant ad adiuuandum Dauid, quia vi-F debant, quòd Deus adiuuabat eum, & iustum erat, quòd ipsi adiuuarent illum, quem Deus adiuuabat, quia per hoc apparebat, quòd fouebat iustam causam. Videbant autem Abisai, & socij sui, quòd Deus adiuuabat Dauid in multis, quia, vt aliqui volunt, viderant quomodo Deus liberauerat eum miraculose de obsidione, quam fecerat ei Saul, quando cingebat eum in modum coronæ apud petram diuidentem, primo Regum 23. Viderunt etiam quomodo Deus tradidit Saulem in manus Dauid in spelunca montis Engadi, eodem lib. cap. 24. Viderunt etiam quomodo iterum tradidit Saulem in manus eius in deserto Ziph, quando Dauid inuenit Saulem dormientem, & accepit lanceam, quæ erat ad caput eius, G potueratque eum occidere, sed noluit, eodem lib. cap. 26. Et sic per alia infortunia, quæ ostendebat ei apparebat, quòd volebat eum adiuuare. Dicendum tamē, quòd istud non stat, quia nihil istorum, quę isti dicunt, adhuc ostenderat Deus Dauid: nam isti viri venerunt ad Dauid, dum esset in præsidio, vt patet hic: & tamen tunc nihil istorum fuerat, quia Dauid fuerat in præsidio, deinde in deserto Ared, primo Regum 22. Et postea in Ceila, & deinde in deserto Ziph, eodem lib. cap. 23. Et ibi liberauit eum Deus de obsidione illa, qua cingebat eum Saul in modum coronæ, eodem cap. & postea fuit in deserto Engadi, & ibi tradidit Deus Saulem in manus eius, eodem lib. cap. 24. Et postea in deserto Ziph, eodem lib. cap. 26. Dicendum H ergo, quòd per hoc non potuerunt scire, an Deus adiuuaret Dauid, quia nondum ista fuerant.

Sed sciendum, quòd cognoscitur Deus esse cum aliquo, vel adiuuare eum, quandocunque facit aliquid speciale pro eo intelligendo negocia eius, quod non facit pro cęteris: sic enim rex Gerarę cognouit Deum esse cum Isaac, quia in breui tempore fecit eū diuitem, & quando serebat, terra dabat centuplum: Genes. 26. scilicet, Vidimus dominum esse tecum, idcirco diximus sit iuramentum inter nos. Sic etiam Putiphar dominus Ioseph, cognouit Dominum esse cum illo, quia omnia negocia eius prospera faciebat, Genes. 39. Scilicet, Fuit Dominus cum Ioseph, & I erat vir in cunctis prospere agens, habitauitque in domo domini sui, qui optime nouerat Dominum esse cum eo, & omnia, quæ gereret ab eo dirigi in manibus illius. Ita erat de Dauid, quia Deus dirigebat negocia eius mirabiliter, quod omnibus notum erat: nam ipse adhuc puer, & inermis pugnauit contra Goliath de stirpe gigantea, occiditque eum gladio suo, primo Reg. 17. postquàm etiā factus est princeps belli sub Saule in omnibus prospere agebat, & occidebat multos Philisthinorum sine periculo suo, eodem lib. capitu. 18. Bis etiam Saul conatus est percutere Dauid lancea, & Deus liberauit eum, eodem capitu. & capitu. 19. iterum etiam conatus est tenere eum vallando domum suam, & Deus liberauit eum in auxilio vxoris suæ, eodem lib. cap. 19. iterum etiam cùm Saul K mitteret ad capiendum Dauid, qui erat cum Samuele in Ramatha, Deus fecit viros Saul prophetare, & quamquam staret coram eis Dauid, nō tenebāt eum, & cum misisset secundos, & tertios nuntios, omnes prophetauerunt, & postea etiam ipse Saul personaliter vadens ad tenendum ipsum coactus est a Deo prophetare die, & nocte nudus coram Samuele, eodem capitu. & multa alia similia fecerat Deus pro Dauid, in quibus manifeste ostendebatur adiutorium Dei. Hæc autem omnia iam viderant isti viri, qui nunc venerunt ad Dauid, quia ista facta sunt, dum maneret Dauid cum Saule, & tamen isti viri venerunt ad Dauid postquàm fugit a facie Saulis: hæc omnia patent ex ordine primi libri Regum.

Porro

Porro de Manasse transfugerunt ad Dauid, quando veniebat cum Philisthijm aduersus Saul, vt pugnaret, & non dimicauit cum eis, quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum dicentes. Periculo capitis nostri reuertetur ad dominum suum Saul. Quando igitur reuersus est in Siceleg, transfugerunt ad eum de Manasse Ednas, & Iozabad, & Iediel, & Michael, & Ednas, & Iozabad, & Eliu, & Salati, principes militum in Manasse. Hi præbuerunt auxilium Dauid aduersus latrunculos. Omnes enim erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu.

Porrò de Manasse. Hic agitur de viris, qui venerunt in auxilium Dauid de tribu Manasse.

Transfugerunt ad Dauid. Propriè dicuntur transfugere, quia transfuga est, qui transit ad exercitum hostilem, sic autem fuit de istis, quia Dauid erat hostis Saulis, & isti erant subditi Saulis, ideo cum venirent in adiutorium Dauid dicebantur transfugere. Sciendum autem quòd tribus Manasse erat diuisa in duas medietates, quia medietas eius accepit possessionem cum tribu Gad, & Ruben ad Orientem Iordanis in terra duorum Regum Amorrhæorum Deutero. 3. & Iosue 13. Alia autem medietas accepit possessionem cum nouem tribubus in terra Chanaam ad Occidentalem partem Iordanis, Iosue 17. Nunc autem non constat, de qua medietate Manasse essent isti auxiliatores, qui nunc venerunt ad Dauid, vel an essent de vtraque medietate.

Quando veniebat cum Philisthijm, vt aduersum Saul pugnaret. Quotidie veniebant de Israel aliqui adiutores ad Dauid, quia semper apparebat magis iustitia eius, & iniquitas Saulis, isti autem de Manasse fuerunt nouissimi, qui venerunt ad Dauid cum esset profugus a facie Saulis: nam venerunt quando Dauid ibat ad pugnandum contra Saulem in adiutorium Philisthinorum: postquam enim fugit Dauid a facie Saulis multo tempore latuit, & vagatus est per deserta terræ Israel 1. Reg. 22. vsque ad 27. deinde descendit in terram Philisthinorum, & mansit ibi cum rege Achis quatuor mensibus. eo. lib. cap. 27. & tunc motum est bellum inter Saulem, & Philisthinos, & cum irent omnes reges Philisthinorum illuc, rex Achis ducebat secum Dauid ad adiuuandum Philisthinos. 1. Reg. 28. & 29. post hoc autem non mansit Dauid in terra Philisthinorum decem diebus, quia tunc mortuus est Saul, & redijt illico Dauid in terram Iuda, vt declaratum est supra, & sic nulli alij post istos venerunt ad Dauid in auxilium contra Saulem. Et dicitur hic quando veniebat cum Philisthijm, vt aduersum Saul pugnaret, non tamen per hoc apparet, quod Dauid habebat intentionem pugnandi contra Saulem, & Israelitas, sed fortè potius habebat intentionem vertendi se super Philisthinos: ipse tamen ostendebat, quod haberet intentionem pugnandi contra Saulem, & nimis conquestus est, quia Philisthijm habuerunt suspitionem contra ipsum, & fecerunt ipsum redire de bello, 1. Regum 2. *Et non dimicauit cum eis.* Idest, non adiuuit eos ad dimicandum contra Saulem. *Quia inito consilio remiserunt eum principes Philisthinorum.* Isti principes erant quinque reges Philisthinorum: nam diuisa erat tota terra Philisthinorum per quinque ciuitates, quæ erant Metropoles. s. Accaron. Gaza, Ascalō, Azotus, Geth, & multæ aliæ vrbes erant sub istis quinque, & principes istarum Metropolium vocantur aliquando reges, & aliquando satrapæ, vt patet Iosue 13. & primo Reg. 6. vnus istorum erat Achis rex Geth, cum quo erat Dauid, & duxit eum ad bellum confidens, quòd adiuuaret eum fideliter. Alij autem principes Philisthinorum videntes Dauid in acie scandalizati sunt dicentes, quid sibi volunt Hebræi isti? reuertatur vir, & sedeat in loco, in quo constituisti eum, & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius cum præliari cœperimus. Quomodo enim placare potest aliter dominum suum, nisi in capitibus nostris? 1. Regum 29. & tunc Achis remisit Dauid in Siceleg. *Dicentes periculo capitis nostri reuertetur ad dominum suum Saul.* Idest, cum periculo nostro reuertetur, quasi dicat, ipse occidet aliquos de nobis in bello, & tunc reuertetur ad dominum suum, nec redibit quousque aliquod malum nobis inferat. De Dauid autem quando iuit in bellum cum rege Achis an intenderet pugnare contra Israelitas, vel contra Philisthinos, aut quid intenderet agere, & si pugnaret contra Philisthinos, an peccaret, & etiam si pugnaret contra Israelitas an male ageret, declaratum est. 1. Re. 29.

Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

Quando ergo reuersus est in Siceleg. Scilicet, de bello redijt in Siceleg: nam principes Philisthinorum dixerunt reuertatur vir, & sedeat in loco, in quo constituisti eum, & tunc redijt die tertio in Siceleg. 1. Regum 29.

Transfugerunt ad eum de Manasse. Scilicet, isti nouem principes de tribu Manasse, qui exprimuntur hic, transfugerunt ad Dauid: nam licet viderunt isti bellum Philisthinorum motum esse contra Saulem, potius voluerunt descendere in terram Philisthinorum ad adiuuandum Dauid, quàm adiuuare Saulem, vel forte quando isti descenderunt nondum inceptum erat bellum, sed primum verisimilius est, quia isti obuiauerunt Dauid cum iam redirent de bello, sicut dicit litera. *Principes militum in Manasse.* Scilicet, omnes isti nouem erant principes militum, de subditis autem suis nulla fit mentio.

Hi præbuerunt auxilium Dauid aduersum latrunculos. Scilicet, contra latrunculos Amalecitas. Nam interim, vt Dauid iuit cum Achis ad bellum venerunt Amalecitæ, & irruerunt super vrbem Siceleg, rapueruntq; omnia, quæ in ea erant, scilicet, vxores Dauid, & virorum suorum, & filios, & filias, atque substantiam, & abeuntes vrbem succenderunt: cùm vero redijt Dauid in Siceleg reperijt vrbem combustam, & tunc secutus est latrunculos, & reperijt eos in agro, occiditq; illos, & in isto bello auxilium præbuerunt Dauid isti principes, qui venerunt de Manasse.

Omnes enim erant viri fortissimi. Redditiuum causæ est, scilicet, poterunt præbere auxilium omnes viri fortissimi. Vel reddit causam inferioris dicti, scilicet, quòd facti sunt principes in exercitu, & hoc quia erant viri fortissimi.

Et facti sunt principes in exercitu suo. Quia erant viri honorabiles, & libenter confugerant ad eum.

Quo tempore isti nouem principes ad Dauid fugerunt. Quæst. XVII.

Quæritur Quo tempore confugerunt ad Dauid isti nouem principes de tribu Manasse, & omnes illi fratres Saulis, de quibus dicitur in principio cap. Respondendum quòd fratres Saulis confugerunt ad Dauid, quando erat in Siceleg ante bellum, in quo mortuus est: isti

vero principes Manaſſe confugerunt ad Dauid quã-
do redibat de bello in Siceleg, ſicut dicitur in litera.

Sed dicetur, quòd hoc non poteſt ſtare, quia Da-
uid habebat ſexcentos viros quando deſcendit ad re-
gem Achis in terram Philiſthinorum. primo Regũ
vigeſimoſeptimo. & tamen qnando pugnauit con-
tra latrunculos, qui ſuccẽderant Siceleg, ſolum habe
bat ſexcentos viros, & quadringentos eorum duxit
in bellum, ducentos vero dimiſit ad torrentem Be-
ſor, qui non potuerunt ſequi exercitum, primo Re-
gum trigeſimo, ergo non venerunt aliqui viri ad Da
uid dum erat in Siceleg, quia tunc plures quàm ſex-
centi fuiſſent cum eo, quando pugnauit contra la-
trunculos.

G Aliquis forte dicet, quòd Dauid ſolum habuit ſex
centos viros in illa pugna, quia quamquàm venerũt
ad eum fratres Saulis, de quibus dicitur in principio
cap. tamen forte non ſuſcepit eos, quia erant ſibi ni-
mis ſuſpecti propter cognationem Saul.

Sed hoc non poteſt ſtare, quia ſi Dauid non ſuſce-
piſſet illos, Scriptura non diceret quomodo hic trãſ-
fugerunt ad Dauid in Siceleg, quia fruſtra erat, quòd
venirent ad eum ſi non ſuſciperet eos.

Item non eſt veriſimile, quòd Dauid non ſuſcipe-
ret illos cum ſponte venirent ad adiuuandum eum,
nec erat veriſimile, quòd propter ſuſpitionem eos
expelleret, quia erat iam Dauid in terra Philiſtinorũ,
in qua non timebat Saulem, quia non poterat tradi
in manus eius.

H Aliquis ergo dicet aliter, ſcilicet, quòd Dauid ſuſce
pit iſtos, & non fuerunt tamen cum eo in bello cõtra
Amalecitas, ſed ſoli ſexcenti viri, qui deſcenderant cũ
Dauid in terram Philiſthinorum adiuuerunt eum in
iſto bello. Sed iſtud non ſtat, quia nullo modo eſt ve-
riſimile, quòd omnes iſti viri transfugiſſent ad adiu-
uandum eum, & tamen quòd poſtea non adiuuarent
illum in iſto bello tam periculoſo ad recuperandum
filios, & vxores, & totam ſubſtantiam quam perdide-
rat: potiſſimè quia de illis ſexcentis viris, quos habe
bat Dauid multi prę fatigatione non potuerunt de-
ſcendere in bellum, ſed manſerunt laſſi ad torrẽtem
I Beſor. 1. Regum 30. Cum ergo eſſet defectus bellato
rum, iſti qui venerant de fratribus Saulis, & de princi
pibus Manaſſe, adiuuarent Dauid in hoc bello.

Item falſum eſt iſtud, quia licet poſſet hoc aliquo
modo ſuſtineri quantum ad cognatos Saulis, de qui-
bus in princip. cap. tamen non poteſt ſtare quantum
ad principes, qui venerunt de Manaſſe, quia de illis di
citur hic, quòd prębuerunt auxilium Dauid contra la
trunculos. Dicendum ergo quòd Dauid habebat
ſexcentos viros, vel quaſi quãdo deſcendit in terram
Philiſthinorum; nam aliquando dicitur quòd habe-
bat ſexcentos, & aliquando quaſi ſexcentos, quia 1.
Reg. 23. dicitur quòd erant quaſi ſexcenti viri, & eod.
lib. cap. 25. & 27. dicitur ꝙ erant ſexcenti, & illi fuerũt
antequam venirent fratres Saulis, de quibus ſupra in
principio literę, & etiam antequam venirent nouem
K principes Manaſſe, de quibus hic dicitur, poſtea verò
venerunt iſti, & adiuuerunt Dauid in bello contra
Amalecitas, manſeruntque ſemper cum eo, & quan-
do dicitur, quòd erant ſexcenti viri cum Dauid in bel
lo contra Amalecitas, dicendum quòd iſti etiam cõ
putantur ibi, quia tamen erant pauci non faciebant
quantitatem notabilem ſuper ſexcentos viros, & ẽt
ibi computantur cum ſexcentis viris, & cum dicitur
hic, quòd erant principes de Manaſſe, non eſt intelli-
gendum, quòd quilibet eorum pręeſſet multis viris:
nam ipſi cum paucis viris, vel quaſi ſoli venerunt ad
Dauid, & alij, qbus ipſi pręerant, noluerunt venire, qa
fortè timebant Saulem, ſicut dictum fuit ſupra de vn-

F decim principibus de tribu Gad, quorum minimus
prçerat centum viris, & maximus prçerat mille viris,
& tamen quando venerunt ad Dauid non habebant
omnes ſimul quadringentos viros, vt ſupra in quadã
quęſtione declaratum eſt.

Sed & per ſingulos dies veniebant ad Da uid ad auxiliandum ei, vſque dum fieret grã dis numerus, quaſi exercitus Dei.

Sed & per ſingulos dies veniebant ad Dauid. Ideſt non
ſolum venerunt iſti, qui ſupra nominati ſunt ad Da-
uid, ſed etiam multi alij: nam per ſingulos dies ad
G eum veniebant aliqui auxiliatores, de iſtis tamen qui
ſupra poſiti ſunt, facta fuit ſpecialis mentio, eo quòd
erant viri nimis honorabiles, & quia veniebant mul
ti ſimul.

Ad auxiliandum ei. Videbant enim quòd Saul, &
ſui ſequaces perſequebantur eum iniuſtè: ideo zelo
iuſtitię veniebant ad auxiliandum ei.

Vſque dum fieret grandis numerus. Ideſt tanta erat cõ
gregatio quotidiana, quòd peruenit exercitus Dauid
ad valde magnum numerum.

Quaſi exercitus Dei. Poteſt dupliciter intelligi, vno
modo quòd erat iſte exercitus magnus, ſicut exerci-
tus Dei, quia exercitus eius magnus eſt Iob vigeſimo
quinto, ſcilicet, Nunquid eſt numerus militũ eius?
quaſi dicat, non, quia ſunt multi milites. Et ſunt mili-
H tes Dei omnes Angeli eius, quia ſicut miles eſt ad exe
quendum pręceptum ducis, ita & Angeli exequunt
pręceptum Dei, & vocantur miniſtri eius ad Hebræ.
1. ſ. Omnes ſunt adminiſtrarorij ſpiritus in miniſteriũ
miſſi. Sic etiam Pſalm. 103. dicitur, Qui facit Angelos
ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem, &
vocantur miniſtri ſui Angeli eius. Poteſt aliter intel-
ligi quòd erat exercitus Dauid grandis quaſi exerci-
tus Dei, ideſt, a Deo congregatus, ſcilicet, ea quæ a
Deo fiunt ſunt perfecta, quia Dei perfecta ſunt ope-
ra: Deuteron. 32. & quia iſte exercitus erat valde ma-
I gnus, & bene ordinatus, videbatur quòd a Deo con-
gregatus eſſet. Vel vocatur iſte quaſi exercitus Dei,
quia apparebat manifeſtè, quòd Deus congregabat
illum: nam Dauid non habebat diuitias quas daret
venientibus ad ſe, vt alliceret aliquos ad veniendum
ad ſe, &, quod maius eſt, non mittebat ipſe ad vocã-
dum eos, ſed ipſi ſponte veniebant, licet eſſent cogna
ti Saulis, ideo videtur, quòd non mouebantur aliquo
motiuo humano, ſed Deus mouebat illos ad venien-
dum, & ſic exercitus erat Dei.

Quaſt. XVIII.

Quando fuerit iſtud, quod hic dicitur.

QVAERITVR vlterius, quando fuit iſtud quod
dicitur hic. Aliquis dicet, ꝙ fuit, qñ Dauid erat
in deſerto. ſ. ꝙ quotidie veniebant ad eũ multi
K de tota terra Iſrael. Sed dicendũ ꝙ hoc nõ ſtat, qa dr̃
hic, vſq; dum fieret grandis numerus, quaſi exercitus
Dei, & tñ nũquã Dauid habuit in deſerto tm̃ nume-
rũ exercitus, quia non fuerunt viri ſui vltra ſexcẽtos,
tot enim fuerunt, quando deſcendit in terram Phili-
ſthinorum. 1. Regum 27. Etiam tot fuerunt poſtquã
rediit de terra illa in terram Iuda cum iã eſſet rex. 2.
Reg. 15. Oportet igit̃, ꝙ intelligat̃ de alio tp̃e poſtquã
factus eſt Dauid. ſ. rex. Nã poſtquã mortuus eſt Saul
rediit Dauid in Hebron, & factus eſt ibi rex ſup Iuda,
regnauitq; ſeptem annis, & dimidio. 2. Reg. 2. & 3. Et
hoc tempore multi de vndecim tribubus, qui erant
ſubditi Isboſeth veniebant ad Dauid in Hebron, vt
auxiliarentur ei, & quotidie ſic creſcebat exerci-
tus

tis eius, & decrescebat exercitus Isboseth. 2. Regum 3. scilicet. Facta est longa concertatio inter domum Saul, & inter domum Dauid: Dauid proficiens, & semper seipso robustior: domus autem Saul decrescens quotidie. Et intantum peruenit, vt etiam Abner princeps exercitus Isboseth veniret ad Dauid, vt traderet ei totum regnum Israel eodem capitulo, & ista congregatio quotidiana durauit semper vsquequo mortui sunt fautores domus Saulis, scilicet, Abner, & Isboseth, & tunc totus Israel conuenit ad Dauid in Hebron, & constituit eum in regem super omnes tribus, secundo Regum quinto. Iste sensus conuenit valde ordini literę, quia supra positum est de omnibus, qui venerunt ad Dauid dum lateret in deserto, & etiam dum esset in Siceleg, & infra ponitur de congregatione omnium tribuum ad vngendum Dauid in regem super totum Israel: Istud autem quod est intermedium oportet, quòd intelligatur de tempore medio, & istud fuit tempus, quo regnauit Dauid in Hebron: nam illico, vt rediit Dauid de Siceleg in terram Iuda, factus est rex in Hebron super tribum Iuda. 2. Reg. 1. & 2. cap.

Iste quoque est numerus principum exercitus, qui venerunt ad Dauid, cum esset in Hebron, vt transferrent regnum Saul ad eũ iuxta verbum Domini. Filij Iuda portantes clypeum, & hastam sex millia octingenti expediti ad prælium.

Iste quoque. Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, de auxiliatoribus Dauid in regni adeptione: nã ponuntur hic omnes viri, qui conuenerunt de singulis tribubus ad vngendum Dauid in regem super totum Israel, & dicitur.

Iste quoque est numerus exercitus principum, qui venerunt ad Dauid. Scilicet, hic describitur numerus exercitus & principum de singulis tribubus, qui venerunt ad Dauid.

Cum esset in Hebron. Est Hebron ciuitas in sorte Iudę Iosue 15. Et est de famosioribus illius sortis, fuit autem data specialiter in sortem Caleb principi de tribu Iuda Iosue decimoquarto. Et ipse deleuit ex ea tres gigantes eodem libro, ca. decimoquinto. Postea vero data est Sacerdotibus in sortem, vt in ea habitarent, eodem libro, cap. vigesimoprimo. & supra decimoquarto. Ibi etiam Abraham, Isaac, & Iacob cum tribus vxoribus suis sepulti fuerunt Genesis 49. Ad hanc ciuitatem prius ascendit Dauid quam ad aliquã aliam mortuo Saul quando rediit de terra Philisthinorum, & ibi constitutus est in regem, secundo Regum secundo cap. Mansitque ibi septem annis, & dimidio regnans solum super tribum Iuda dum Isboseth regnaret super vndecim tribus Israel, secundo Regum quinto. Et ibi genuit filios sex. 2. 3. & supra 3. capit. Ibi autem manebat post mortem Isboseth, & tunc conuenerunt omnes Israelitę ad constituẽdum eum in regem super totum Israel.

Vt transferrent regnum Saul ad eum. Scilicet, vt facerent eum regem super totum Israel, quia tamen Saul fuerat ante hoc primus rex super totum Israel, videbatur regnum debitum filijs eius post mortem, quia nunc Dauid vngebatur in regem super totum Israel dicebatur transferri regnum Saulis ad Dauid.

Iuxta verbum Domini. Non debet intelligi iuxta verbum Domini, idest, sicut Deus pręcepit, quia Deus non pręceperat Israelitis, quod constituerent Dauid in regem, sed dicitur iuxta verbum Domini, idest, sicut prędixit Deus. Nam ipse prenunciauit, quòd regnum Saulis transferendum esset ad Dauid, primo Regum decimoquinto, cùm dixit Samuel: Scidit regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te. Et ponitur istud ad significandum iustam translationem regni, scilicet, quòd non fuerunt Israelitę moti propter aliquem fauorem ad faciendum hoc, nec grauauerunt posteros Saulis auferendo eis regnum, quia Dei voluntate factum est, quę satis manifesta apparebat per Prophetam, cùm Deus iussisset Samueli, vt vngeret eum in regem, & vnxit illum, primo Regum decimosexto.

A

Filij Iuda. Hic ponitur de singulis tribubus, quot viri veniebant ad vnctionem Dauid, & primo ponuntur de tribu Iuda, quia ipsa erat dignior inter omnes tribus, potissime nunc, cum esset rex de tribu illa.

B *Portantes clypeum, & hastam*. Idest, viri armati, qui vtebantur clypeo, & hasta: licet enim ista vnctio Dauid facta fuerit in pace, tamen non veniebant ad eam nisi viri pugnatores portantes arma, vt sic appareret decus exercitus.

Sex millia, & triginta. Computando duces, & milites, quamquàm in aliquibus tribubus computantur per se duces, & per se milites, vt patet infra.

Expediti ad prælium. Idest omnes isti.

Quare tam pauci de tribu Iuda venerunt ad vnctionem Dauid. Quæst. XIX.

C QVAERITVR Quomodo de tribu Iuda venerunt tam pauci ad vnctionem Dauid, scilicet, sex millia: nam de quibusdam alijs tribubus veniebãt quadraginta millia, & vltra, vt patet in litera, tribus tamen Iuda erat maior omnibus, ita vt plures pugnatores essent in hac tribu q̃ in quacũque alia. Patet de duabus numerationibus Israelitarum factis in deserto, scilicet, secundo anno ab exitu de Aegypto, & anno quadragesimo: nam in quacũque illarum fuit valde maior numerus virorum de tribu Iuda quàm de quacunque alia tribu: Numeri primo, & vigesimosexto.

Aliquis fortè dicet, ꝙ istę tribus mittebant nunc viros de seipsis ad vnctionem regis ex mandato eius, & D quia rex paucos iussit ire de hac tribu, quamquàm esset maior alijs, pauci fuerunt. Sed istud non stat, quia Dauid non iussit Israelitis, ꝙ venirent ad vngendum eum, quia ipse solus erat rex super tribum Iuda, & nemo iussit Israelitis venire ad vngendum eum, sed ipsi non habentes aliquem regem conuenerunt inter se, vt vngerent Dauid in regem, & tũc congregati sunt omnes ad vngendum eum, & illi qui ibant de aliqua tribu ad istam vnctionem, ibant nomine totius tribus, nec compellebatur aliquis ire, sed ibant quot volebant: vnde quęlibet tribus conabatur mittere viros multos, & honorabiles, vt appareret honorabilior in oculis Dauid, & acquireret maiorem fauorem a rege nouo. Aliter ergo dicet aliquis, ꝙ quamquàm in tribu Iuda essent multi viri plures quàm in quacunque alia tribu, non curauerunt venire ad istam vnctio E nem, quia fortè non gaudebant nimis de hac vnctione, vel contemnebant regem nouiter vnctum. Dicẽdum ꝙ nõ stat hoc, quia potius viri de tribu Iuda gaudebant magis de ista vnctione quàm viri aliarum tribuũ. & hoc ꝑ duo. Primo qa acquirebãt eis magnꝰ honor, cũ Dauid, q erat de gñe ipsorũ, fieret rex sup totũ Israel, & ipsi erãt valde accepti illi. Secũdo qa ꝑ hoc cessabat labor eorũ nimius, & quotidiana periculã: nã qñ Dauid erat rex sup solã tribũ Iuda, & Isboseth super vndecim tribus Israel, erat continuũ bellũ inter ambo regna, & necesse erat, quòd ex vtroque

multi corruerent: nunc autem translato toto regno in Dauid, nullum esset bellum, sicut prius, ideo gauderent. Nec etiam dici potest, ꝙ tribus Iuda contemneret regem, quia ipsa est, quę maximè honorabat eum, & ipsa sola secuta fuit eum per septem annos, & dimidium pugnando contra reliquas tribus, secundo Regum quinto.

Aliquis autem dicet aliter, scilicet, quòd venerunt pauci de tribu Iuda, quia licet ista tribus aliàs erat maior numero omnibus alijs, tamen tunc parua erat, quia interdum aliquę progenies crescunt, & interdũ minuuntur, & sic non potuit mittere tribus Iuda plures viros quàm alia tribus.

Sed dicendum, quòd istud nõ stat, quia ista tribus erat nunc maior, quàm quęcunque alia: immo maior quàm tres, vel quatuor. Quod patet in numeratione quam iussit fieri Dauid: nam de sola tribu Iuda fuerunt quingenta millia virorum pugnatorum, & de omnibus alijs vndecim simul sumptis fuerunt nõgẽta millia virorũ. 2. Re. vlt. Siue mille millia, & cẽtũ, & centũ millia. infra 21. Patet ẽt hoc, quia qñ Dauid regnabat sup solã tribũ Iuda, ipse pugnabat ꝯ oẽs tribus Israel, si tñ nõ esset magnę multitudinis nõ posset ꝯ oẽs pugnare. Dicẽdũ ergo aliter ꝙ de ista tribu fuerũt plures viri in vnctione Dauid ꝗ̃ de quacunq; alia tribu, & tñ ponuntur solum sex millia, quia iste est numerus eorũ, qui venerunt ad hoc, ꝙ interessent vnctioni, & tñ ante hoc magna pars tribus Iuda erat cum Dauid, quia totus exercitus eius, qui erat cum eo in Hebron erat de viris Iuda, & isti non computantur inter uenientes, quia isti ante hoc manebant semper cum Dauid: ẽt præter istos fere tota tribus Iuda erat occupata parando cibos, & congregando de diuersis partibus regni, pro ista magna festiuitate vnctionis Dauid: nam conuenerunt plusquam ducenti millia virorum, vt patet in litera: ideo illi non poterant venire ad festiuitatem assistendo, & sic nõ misit tribus Iuda nisi sex millia virorum, inter quos non computantur illi, qui erant ante hoc cum Dauid in curia, & ẽt illi, qui dispergebantur per totam terram, vt congregarent cibos pro hac solennitate.

De filijs Simeon virorum fortissimorum ad pugnandum, septem millia centum. De filijs Leui, quatuor millia sexcenti.

De filijs Simeon. Computatur post Iudam tribus Simeon nõ secundum ordinem natiuitatis, quia prior fuit Ruben, nec secundum ordinem dignitatis, quia digniores sunt Beniamin, & Ephraim, sed secundum ordinem sortis, scilicet, quia tribus Simeon accepit sortem suam intra sortem tribus Iuda Iosue 19.

Virorum fortissimorum ad pugnandum. Non est intelligendum, quòd omnes isti essent viri valde electi in robore, sicut signat istud nomen fortissimus, sed vocantur viri fortissimi omnes, qui sunt in ętate virili, ita vt possint ad bella procedere, & iste est modus loquendi sacrę Scripturę, sic patet secundo Regum vltimo, scilicet, inuenta sunt de Israel nongenta millia virorum fortium, qui educerent gladium, & sic omnes educere potentes gladium ad pugnandum, vocantur viri fortes.

Sex millia, & centum. Ista tribus parua erat in numero, nec erat aliqua minor: nam in numeratione facta in deserto anno quadragesimo ab exitu de Aegypto fuerunt solum vigintiduo millia virorum in hac tribu, Numeri vigesimosexto. Et propter hoc ista tribus accepit minimã sortem inter omnes tribus Israel: vnde non accepit aliquam sortem separatam, sed de sorte Iuda abscissa est quędam pars, & tradita fuit tribui

F Simeonis in sortem Iosue 19. Misit ergo paucos viros nunc. Alia etiam fuit causa huius paucitatis, quia viri de tribu Simeon erant occupati quęrendo, & cõgregando cibos pro ista solennitate, sicut viri de tribu Iuda. Nam infra dicitur, quòd viri Iuda parauerunt cibos pro venientibus ad solẽnitatem, & in hoc adiuuerunt eos omnes alię tribus propinquę vsque ad tribum Issachar, & tamen nulla tribus erat magis coniuncta viris Iuda quàm tribus Simeon, cum possessio sua sit in medio sortis Iudę Iosue 19. ideo viri de tribu Simeon nimis occuparentur circa istam ciborum congregationem, ideo non possent mittere multos ad solennitatem.

De filijs Leui. Hic ponitur quot venirent de tribu
G Leui ad istam solennitatem, & ponitur tribus Leui post tribum Simeonis secundum ordinem natiuitatis, quia Leui natus est post Simeonem. Genes. 29.

Quatuor millia sexcenti. Cognatio Leuitarum erat parua, ideo pauci venerunt: nam in alijs tribubus erãt multo plures quàm in ista tribu: nam in alijs computabantur viri a viginti annis, & supra: Numeri primo, & vigesimosexto. Qui verò minor erat non computabatur, in progenie autem Leuitarum computabantur ab vno mense, & supra, & tamen Leuitę erant semper pauciores: nam bis numerati sunt sic, & non peruenerunt ad vigintitria millia: Numeri 3. & 26. Et tamen alię tribus erant, in quibus fiebat computatio ab anno vicesimo, & reperiebantur septuaginta millia, vel quasi, vt patet ibidem.

H

Quomodo hic ponitur cognatio Leuitarum. Quæst. XX.

QVAERITVR Quomodo ponitur hic cognatio Leuitarum tanquam vna de tribubus, quia nõ computatur inter tribus: nam duodecim sunt tribus Israel, & tamen si cognatio Leuitarum esset tribus, essent tredecim, quia filij Ioseph habuerũt duas tribus, scilicet, Ephraim, & Manasse.

Respondendum est, quòd Leuitę erant filij Iacob, & quia singuli filij Iacob constituebant tribum Leui constitueret vnam tribum: Deus tamen elegit Leui-
I tas in partem suam, volens quòd ministrarent sibi, & voluit ꝙ essẽt separati a reliquo populo, nec essẽt p̃ populi, nec etiam computarentur cum populo, vnde quando Deus iussit, quòd acciperetur summa omnium virorum Israel, dixit, quòd non computarentur Leuitę inter eos. s. tribum Leui noli numerare, nec ponas summam eorum cum filijs Israel, sed constitue eos super tabernaculum testimonij: Numeri primo. Iussit etiam Deus, quòd non haberent Leuitę aliquam partem hęreditatis cum alijs Israelitis, quia ipse volebat esse hęreditas illorum: Num. 18. & Deuter. 18. & Iosue 13. Distinctio autem tribuum erat per distinctionem sortium in terra promissionis. s. ꝙ quęlibet tribus haberet vnam sortem, fuerunt autem assignatę duodecim sortes, & inter illas nulla fuit data Leuitis, ideo ipsi non computabantur tanquam vna
K tribus. Sciendum tamen, ꝙ aliquando Leuitę intelliguntur nomine duodecim tribuum, & aliquando non: nam si id, de quo agitur, sit pertinens ad aliquam vtilitatem sęcularem, vel ad aliqua onera non intelliguntur Leuitæ nomine duodecim tribuum: si autem id, de quo agitur, pertineat ad cultum Dei, qui communis erat, intelliguntur Leuitæ nomine duodecim tribuum. Prima pars patet, quia vtilitas sęcularis est habere possessionem, & tamen quando dicitur, quòd singulis tribubus, & familijs dabantur possessiones, non intelliguntur Leuitę nomine tribuum, quia ipsi non suscipiunt aliquam sortem possessionis. De oneribus patet,

patet, quia pertinet ad onera ſęcularia ire ad bellum, & ſoluere tributa, & tunc nomine tribuum non intelliguntur Leuitę, vt ſi dicatur, quòd omnes tribus Iſrael pugnauerunt, non eſt ſenſus, quòd Leuitę pugnauerunt, quod patet, quia quando computabatur totus populus per turmas ſuas, ſcilicet, qui erant potentes ad bellum, iuſſit Deus, quòd non computarẽtur Leuitę cum eis. Num. primo. Secunda particula patet, quia ſi aliquid pertinebat ad Deum, & dicebatur, quòd totus Iſrael, vel omnes tribus deberent facere illud, intelligebantur etiam Leuitę, quia cultus Dei communis erat omnibus, ſic patet Deutero. 27. vbi iuſſit Deus, quòd ſex tribus benedicerent obſeruantibus legem, & ſex tribus maledicerent violantibus eam, & ponitur ibi vna de tribubus Leui. eod. ca. ſic etiam cum beatus Ioannes ageret de conuerſione ſęculi deſignati per duodecim tribus Iſrael ad Chriſtum, poſuit tribum Leui vnam de duodecim tribubus: Apoc. cap. 7. eo quòd conuerſio ad Chriſtum, de qua ibi agitur, pertinet ad cultum Dei. Hic autem non erat aliquod onus ſęculare, nec aliqua vtilitas, ſed erat conuenire ad ſolẽnitatem vnctionis regis, & rex erat omnibus communis tam Leuitis, quàm ſęcularibus: ideo ponuntur hic Leuitę inter alias tribus.

Quomodo aſsignantur duodecim tribus cum Leuitæ computati fuerint vna tribus. *Quæſt. XXI.*

QVAERITVR. Vlterius cum aliquando Leuitę computentur inter tribus, & aliquando non, quando computati fuerint vna tribus, quomodo aſſignabuntur duodecim tribus Iſrael, nam ſiue computetur Leui, vt tribus, ſiue non, nunquam ponuntur niſi duodecim tribus, ideo oportebit vnam tribum tolli, vel duas tribus copulari in vnam.

Reſpõdendum eſt, quòd ſemper ſunt ſolum duodecim tribus, & iſtę debebant propriè computari per duodecim filios Iacob, de quibus ablatus eſt Leui, & manebant vndecim tribus, diuiſa fuit autem cognatio Ioſeph in duas tribus per duos filios Ioſeph, ſcilicet, Manaſſe, & Ephraim, qui acceperunt duas ſortes ex ſpeciali priuilegio. Gene. 48. Et aliàs tota cognatio Ioſeph erat vna tribus, ideo ſi interdum computetur Leui: Dicendum eſt, quòd tribus Ioſeph erit vna, & copulabuntur tribus Manaſſe, & Ephraim, nec vocabitur tunc tribus Ephraim, & Manaſſe, ſed tribus Ioſeph: ſic enim patet Deuteronom. 27. in benedictione, & maledictione obſeruantium, & violantium legem: nã non nominatur ibi Manaſſe, aut Ephraim, ſed Ioſeph. Si tamen interdum debebat nominari Ephraim, vel Manaſſe, vel ſi princeps cuiuslibet tribus deberet agere aliquid, & deberet eſſe vnus princeps pro tribu Ioſeph, dubium eſſet an illud deberet agere princeps de tribu Ephraim, vel de tribu Manaſſe. Aliquis dicet, quòd princeps de tribu Manaſſe deberet hoc agere, quia Manaſſe erat primogenitus Ioſeph, & ad eum pertinebat iſte honor. Dicendum tamen eſt, quòd pertineret ad principem tribus Ephraim, quia iſta tribus erat maioris dignitatis quod ſignificauit Iacob: nam quãdo Ioſeph applicuit iſtos duos pueros Manaſſe, & Ephraim auo eorũ Iacob, vt imponeret eis manus, & benediceret, poſuit Manaſſem ad dextram, & Ephraim ad ſiniſtram: Iacob autem tranſuerſauit manus, & poſuit dextram ſuper Ephraim, & ſiniſtram ſuper Manaſſe, Ioſeph autem dixit, non ita conuenit pater, quia iſte eſt primogenitus, pone dextram tuam ſuper caput eius, qui renuẽs ait, ſcio fili mi, & iſte quidem erit in populo, & multiplicabitur, ſed frater eius minor erit maior illo, &

A ſemen illius creſcet in gentes: Geneſ. quadrageſimo octauo. Et ſemper fuit tribus Ephraim maioris honoris quàm Manaſſe: nam quando in deſerto diuiſæ fuerunt duodecim tribus per quatuor vexilla datum eſt vnum vexillum Ephraim, & nullum Manaſſe, ſed potius tribus Manaſſe fuit ſub vexillo trib⁹ Ephraim. Numeri ſecundo. Etiam in dedicatione Tabernaculi Moyſi quando ſinguli principes tribuum obtulerunt munera ſua ſingulis diebus, princeps tribus Ephraim obtulit priuſquam princeps tribus Manaſſe, vt patet Numeri ſeptimo. Dicendum etiam quòd ſi aliquando nominetur tribus Ioſeph, & oporteat intelligi ſolum vnam tribum, ſcilicet, Manaſſe, vel Ephraim, intelligetur tribus Ephraim, ſic patet Apo. ſeptimo. vbi exprimitur tribus Manaſſe, & poſtea ex-
B primitur tribus Ioſeph, per quam non poteſt intelligi ibi, niſi Ephraim, & tamen non legitur alicubi, ꝙ nominata tribu Ioſeph, intelligatur ſolum tribus Ephraim: eſt tamen quædam difficultas in eodem capitu. quia cum beatus Ioannes dicat ibi ſe nominare duodecim tribus Iſrael, nominauit Leui, & Ioſeph, & Manaſſe, & non nominauit Dan. Cur tamen hoc factum fuerit, vel quomodo ſufficienter nominantur duodecim tribus Iſrael non nominato Dan, ibidem declarabitur.

Ioiada quoque princeps de ſtirpe Aaron, & cum eo tria millia ſeptingenti. Sadoc
C etiam puer egregiæ indolis, & domus patris eius principes vigintiduo.

Ioiada quoque princeps de ſtirpe Aaron. Iſte Ioiada venit etiam ad iſtam ſolennitatem, & nominatur ſpecialiter, quia erat princeps in ſtirpe illa, vt hic dicitur: non tamen erat Sacerdos magnus, vt infra declarabitur in quadam quæſtione de hoc.

Et cum eo tria millia ſeptingenti. Iſti ſunt præter quatuor millia, & ſexcentos Leuitas, de quibus ſupra dicitur, quia illi fuerunt in alia congregatione. Iſte autem cum eſſet princeps habuit ſecum aliam ſpe-
D cialem multitudinem, ſcilicet, tria millia, & ſexcentos.

Sadoc etiam puer egregiæ indolis. Iſte etiam fuit Sacerdos, & venit ad vnctionem Dauid: nominatur autem ſpecialiter, quia fuit de magnis principibus cognationis Leuitarum: nam erat iſte Sadoc, qui fuit ſummus Sacerdos, vt multi arbitrantur: de hoc tamen infra dicetur in quadam quęſtione. Et dicitur egregię indolis, quia quamquàm eſſet in ætate puerili habebat virtutes viriles, & per hoc erat ſignum, quòd quando eſſet vir, eſſet magnæ virtutis: nam ex ſtudijs ſuis cognoſcitur puer.

Et domus patris eius. Ideſt tota domus ſiue familia venit cum illo, quia iſte Sadoc erat princeps in cognatione ſua.

E *Principes vigintiduo.* Scilicet cum Sadoc veniebãt vigintiduo principes, qui omnes erant minores Sadoc, quia erant de domo patris eius.

Quis fuerit iſte Ioiada, de quo fit mentio. *Quæſt. XXII.*

QVAERITVR De iſto Ioiada, de quo hic dicitur, quis erat. Aliqui n. dicunt, quòd iſte erat Ioiada ſummus Sacerdos, qui fuit tempore regis Ioas, & conſtituit Ioas in regem, occiditq; Athaliam reginam. 4. Reg. 11. & ſequenti lib. capitu. 23. & 24. Et iſtud apparet, quia fit hic mẽtio ſpecialis de eo

inter Sacerdotes. Et etiam dicitur, quòd erat princeps,& tamen princeps Sacerdotum est ille, qui est summus Sacerdos.

Sed obijcietur,quòd non possit stare, quia non viueret tāto tempore,vt posset pertingere ad dies regis Ioram,qui fuit multo post hoc.

Aliquis dicet,quòd sic,quia iste fuit longęuus nimis,nam vixit centū annis & triginta sequenti lib.ca. 24.Et dicit de eo Iosephus 9.Antiqui.Quia post Moysen non fuit repertus aliquis, qui viueret centum, & triginta annis,nisi iste Ioiada.

Dicendum tamen, quòd dato, quòd vixerit tanto tempore,nō potuit peruenire ad annos regis Ioram, quod patet,quia oportebat ad hoc,quòd viueret plus quam ducentis annis, sed non peruenit ad eos.Patet hoc discurrendo tempora media, nam esset iste Ioiada ad minus vigintiquinque annorum, vel plus isto tempore,quando venit ad vnctionem Dauid,cum ponatur hic tamquam vir,& princeps, & non nominetur puer,sicut Sadoc. Deinde regnauit Dauid triginta tribus annis super totum Israel post istam vnctionem,secundo Regum 5. & tertio Regum secundo. Deinde Salomon 40.annis.3.Regum vndecimo.deinde Roboam 17.annis.eodem lib. capitu. 14. postea Abia tribus annis.eodem lib.cap.15. deinde Asa 41. annis.eodem cap. postea Iosaphat vigintique annis. eodem lib.cap.vlti. postea Ioram annis 8. vt patet 4. Regum 8.cap. deinde Ochozias anno vno, eod.ca. & postea vixit adhuc Ioiada plusquam ad 23.annum regni Ioas:nam in tempore illo fiebat constructio sartatectorum templi ad mandatum eius,quarto Regū duodecimo. Sed colligendo istos annos sunt quasi ducenti,& decem:ideo non potuit Ioiada tanto tempore viuere,& consequenter ille Ioiada, qui erat tēpore regis Ioram summus Sacerdos non est iste, qui venit nunc ad vnctionem Dauid,sed aliquis alius Sacerdos: ille autem Ioiada non poterat esse natus hoc tempore, sed multo post natus fuit,scilicet,regnante Salomone,quasi anno vicesimo regni eius, vt patet per eandem computationem, quam supra fecimus, scilicet,tollendo omnes annos priores quousque maneant solum centum,& triginta quibus vixit Ioiada.

Quis fuerit summus Sacerdos tempore Ioas regis. Quæst. XXIII.

QVAERITVR Vlterius cum iste Ioiada non fuit ille summus Sacerdos, qui fuit tempore regis Ioas,an fuerit aliquis summus Sacerdos tempore isto,vel quis fuit. Aliquis dicet quòd fuit summus Sacerdos Ioiada, quia dicitur hic Ioiada princeps de domo Aaron: princeps tamen in domo Aaron erat summus Sacerdos, qui vocatur princeps,& maximus inter fratres suos: Leui. vigesimoprimo. Etiam patet hoc, quia cum isto iuerunt tria millia,& septingenti de filijs Aaron, & sic videtur,quòd erat honorabilissimus in tota tribu Leuitarum,sed istud competit summo Sacerdoti, ideo ipse erat summus Sacerdos.

Respondendum, quòd non erat iste Ioiada tunc summus Sacerdos.Quod patet, quia summus Sacerdos erat semper vnicus,scilicet,ille, qui veniebat per lineam primogenituræ ab ipso Aaron, vt colligitur Leui.21.fuerunt tamē tempore Dauid, & Saulis duo summi Sacerdotes propter discordiam,& nullus istorum fuit Ioiada, ideo nunquam fuit summus Sacerdos.Patet hoc,quia regnāte Saule erat Achimelech summus Sacerdos, qui ministrabat coram Domino in Tabernaculo, quod erat in vrbe Nobe.1.Reg.21. Et istum occidit Saul cum omnibus cognatis suis, &

F deleuit totam vrbem propter Dauid. eod.lib.cap.22. Et tunc transtulit Saul Sanctuarium de Nobe in Gabaon,& constituit ibi summum Sacerdotem de stirpe Eleazar.s.ipsum Sadoc, vt declaratum est supra 6. ideo mortuo Saul habebat Dauid duos summos Sacerdotes.s.Sadoc,& Abiathar.2.Reg.8.& 20. & infra 18.Habebat autem Abiathar in summum Sacerdotē, quia erat filius Achimelech summi Sacerdotis,1.Regum 22.Et maximè quia fuerat cum eo in omnibus laboribus,quos sustinuit Dauid 3.Reg. 2.& insuper quia Dauid erat ei obligatus nimis,cum propter eum deleta fuisset tota domus patris eius.1.Reg. 22. cùm dixit Dauid: ego sum reus omnium animarū patris tui,& propter hoc debebat ei dare fauorem,vt maneret in honore suo,& sic fecit,quia ipse fecit ꝙ toto tē- G pore suo Abiathar esset summus Sacerdos, & etiam paulo antequam moreretur cum ordinaret cultum Domini,constituit duos principes Sacerdotum, scilicet Abiathar,& Sadoc,infra 24.cap.Sadoc autem fuit Sacerdos,quia cōstitutus erat Sacerdos magnus post Saulem occiso Achimelich. Et Dauid non ausus est auferre illi summum Sacerdotium, cùm iuste pertineret ad eum, quia ipse erat de linea primogenitorū domus Eleazari,& ad istam domum pertinebat summum Sacerdotium,sed ad tempus ablatum est,quādo datum est Heli summo Sacerdoti, & durauit vsq; ad Achimelech, nam illi erant de domo Ithamar,& non pertinebat ad eos secundum legem Sacerdotij, & insuper Deus prędixerat,ꝙ Sacerdotium auferre- H tur de domo Heli,& transiret ad aliam domum, in qua semper maneret primo Reg..2.De his magis declaratum est.3.Reg.2.Manserunt ergo isti duo summi Sacerdotes tempore Dauid,& tamen postea Salomon abstulit summum Sacerdotium ab Abiathar,& fecit,quòd solus Sadoc esse summus Sacerdos.3.Regum 2. non potuit ergo Ioiada esse summus Sacerdos tempore Dauid, aut Saulis,cum isti duo fuerint summi Sacerdotes,nec videbatur aliqua causa,quare fieret summus Sacerdos. Sed aliquis dicet,quòd forte iste Ioiada constitutus fuit Sacerdos, per Samuelē occiso Achimelech,& mansit Sacerdos tempore Da- I uid,& postea mortuo ipso successit ei Sadoc,& tunc dicet,quòd Sadoc non erat tunc summus Sacerdos quando Dauid vnctus est super totum Israel in regē, sed istud non stat, quia si moreretur Ioiada summus Sacerdos constitutus per Saulem non faceret Dauid quòd succederet ei alius, quia ipse habebat aliū summum Sacerdotem viuentem, scilicet, Abiathar,& non curaret constituere duos summos Sacerdotes cum lex solum disposuisset de vno,& tamen tempore Dauid erant semper simul duo summi Sacerdotes,scilicet,Sadoc,& Abiathar,vt probatum est, ergo iam erat summus Sacerdos Sadoc, quando vnctus fuit Dauid.Item patet istud,quia immediatè legitur de Sadoc,ꝙ esset summus Sacerdos, nam Dauid reduxit arcam Domini in Ierusalem in domum suam, & constituit ibi Leuitas,& Sacerdotes ad ministran- K dum,& alios Sacerdotes,& Leuitas constituit in Gabaon,vbi erat templum,in quo iussit Dauid,vt Sadoc esset tamquam summus Sacerdos,& alij summi Sacerdotes ministrarent sub eo.infra 16. Et tñ si Ioiada fuisset summꝰ Sacerdos tpe vnctionis Dauid, ipsum cōstituisset Dauid summum Sacerdotem in Gabaō, & non Sadoc.Dicendum ergo,quòd iste Ioiada non fuit summus Sacerdos: fuit tamen quidam princeps magnus inter Sacerdotes tempore suo, quia fortè erat de progenie summorum Sacerdotum, & propter hoc nominatur hic expressè, & erant cum eo tria millia,& septingenti viri.

An

An iste Sadoc sit ille, qui fuit summus Sacerdos cum Abiathar tempore Dauid. *Quæst. XXIIII.*

QVAERITVR Vlterius an iste Sadoc, de quo hic dicitur fuit ille, qui erat summus Sacerdos cum Abiathar tempore Dauid. Aliquis dicet, quod sic, quia dicitur hic, quòd erat magnus princeps, scilicet, quia venerunt cum eo vigintiduo principes de domo patris eius, & iste erat magnus honor, ideo videtur quòd ipse erat summus Sacerdos. Item patet hoc, quia fit hic specialis mentio de eo, & tamen non fieret mentio nisi esset honoratissimus in tribu Aaron, quod pertinet ad summum Sacerdotem.

Dicendum, quòd nõ apparet manifestè an iste Sadoc esset summus Sacerdos, & causa huius est, quia dicitur hic, quòd erat puer egregię indolis, & tamen si esset puer non posset ministrare, nec esse summus Sacerdos, vel saltem ministraret alius pro eo quousque veniret ad ętatem, in qua esset potens ministrare, & tamen de Sadoc videtur quòd erat iam vir, cum iam esset summus Sacerdos, ideo quòd non esset iste Sadoc. Satis tamen potest dici, quod esset iste, quia si non esset valde puer poterat ministrare, & sic esset summus Sacerdos, si pertinebat ad eum ex conditione generis sui, ideo potest hic teneri quodcunque.

De filijs autem Beniamin fratribus Saul, tria millia, magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul.

De filijs autem Beniamin fratribus Saul. Ponuntur illi, qui venerunt ad vnctionem Dauid de tribu Beniamin, & vocantur filij Beniamin fratres Saulis, quia erat Saul de ista tribu, primo Regum nono. Et omnes de eadem tribu vocantur fratres: nam etiam omnes Hebræi inter se vocantur fratres: Deuteronom. decimoquinto.

Tria millia. Pauci venerunt de hac tribu, & pauciores quidem quàm de quacunque alia, & ratio huius fuit duplex. Prima, quia multi de ista tribu discurrebant ad congregandum cibos pro ista solennitate: nam tribus Israel omnes, quę erant iuxta tribum Iudę vsque ad Issachar adiuuabant in hoc viros Iuda, vt patet infra in litera: tribus tamen Beniamin coniuncta est sorti Iudę, quia latus Aquilonare Iudę, & latus Meridianum Beniamin sunt idem, vt patet Iosue decimoquinto, & decimooctauo, quia eadem loca ponuntur in latere vtriusque sortis. Secunda causa fuit, quia tribus Beniamin non erat bene contenta, quòd Dauid vngeretur in regem super totum Israel, eo ꝙ ante hoc Saul erat rex super totum Israel, qui erat de tribu Beniamin, & nunc quoq; multi de illa tribu fauebant domui Saulis, vt de illa fieret rex, vt dicitur in litera: ideo pauci voluerunt venire de hac tribu.

Magna enim pars eorum adhuc sequebatur domum Saul. Idest multi de ista tribu sequebantur domum Saulis, scilicet, quia volebant, quòd non cessaret regnum de illa domo, ideo nolebant venire ad vngendum Dauid in regem, quem putabant hostem illius domus.

Quid intendebant facere isti de tribu Beniamin. *Quæst. XXV.*

QVAERITVR Quomodo dicebantur isti sequi domum Saulis, & quid intendebant facere? Respondendum, ꝙ cum ante hoc regnum fuisset in domo Saulis, & per hoc tota tribus Beniamin esset

A honorata nimis, volebant viri de hac tribu, ꝙ maneret semper regnum in domo ista, & ideo intendebãt constituere aliquem in regem de posteritate Saulis.

Sciendum tamen, ꝙ nõ manebat aliquis filius Saulis, qui posset succedere, sed manebant nepotes, manebãt namque solum octo viri de domo Saulis, quod patet, quia quando Gabaonitę petiuerunt, vt daretur sibi tota domus Saul ad delendum eam, dicitur quòd Dauid eripuit solum Miphibosech, & sic omnes alij occisi sunt. 2. Regum 21. & tamen non fuerunt occisi nisi septem viri: ergo videtur, ꝙ solum octo viri manebant. Erant autem duo istorum filij Saulis ex concubina nomine Respha: ideo non poterant succedere, quia in dignitate regali non succedunt illegitimi, erant autem quinque nepotes Saulis. s. filij Merob filiæ Saulis, & Adrielis Mozathithę. eod. cap. & ad istos

B non pertinebat successio directè, quia sicut mater eorũ non poterat succedere in regno, ita nec ipsi poterant succedere iure matris. Isti autem septem fuerũt, qui postea suspensi sunt ad petitionem Gabaonitarũ. eodem cap. Alij autem filij Saulis non reliquerant filios nisi solus Ionathas, qui erat primogenitus Saulis, cum ponatur primus inter filios eius semper, vt patet primo Regum 14. & supra 8. & 9. Et ad istum pertinebat successio iure primogenitурę, sed mortuus est in bello, 1. Regum vltimo. Mansit autem vnus filius eius, scilicet, Miphiboseth, qui erat claudus vtroque pede. 2. Regum 4. & 9. Et ad istum directè pertinebat successio regni: plurimi autem de tribu Beniamin

C intendebant istum costituere in regem, vel saltem filiũ eius Micha, qui nõ erat claudus, sicut pater suus. primo Regum nono. Ideo spem habentes de hoc noluerunt ire ad vnctionem Dauid, quia tamen Dauid fuit valde bonus, omnes postea consenserunt in eum, vt esset rex, & cessaret contentio filiorum Beniamin.

Porrò de filijs Ephraim viginti millia octingenti, fortissimi robore, viri nominati in cognationibus suis, et ex dimidia tribu

D Manasse decem, et octo millia singuli per nomina sua, venerunt, et constituerunt regem Dauid. De filijs quoq; Issachar viri eruditi, qui nouerant singula tempora ad præcipiendum quid facere deberet Israel, principes ducenti: Omnis autem reliqua tribus eorum consilium sequebatur.

Porrò de filijs Ephraim. Ista est alia tribus de filijs Ioseph, & fuit valde honorata inter Israelitas, quia de quatuor vexillis deserti ipsa habuit vnum Num. 2. de hac etiam tribu fuerunt omnes reges Israel facta diuisione regni tempore Roboam: nam primus eorum. s. Ieroboam fuit de ista tribu. 3. Reg. 11. Et conse

E quenter alij, vel plurimi ipsorum. *Viginti millia octingenti.* De ista tribu iuerunt multi ad vnctionem Dauid, eo quòd non erant multi ipsorum occupati congregando cibos pro ista solennitate, sicut erant occupati viri de alijs tribubus supra positis, eo quòd sortes illarum tribuum erant magis coniunctę sorti Iudæ, & quia ad tribum Iuda principaliter pertinebat congregare necessaria pro ista solennitate, cum fieret in Hebron, quę est ciuitas tribus Iudæ, quæ erant magis propinquæ, adiuuabant magis tribum Iudæ. *Fortissimi robore.* Idest, fortes pugnatores: erant enim viri de tribu Ephraim animosi valde,

valde,& superbi plusquam viri aliarum tribuũ,quod patet ex multis scandalis,quę fecerunt ipsi, & nullũ fecit aliqua de alijs tribubus:patet enim hoc de Gedeone:ipse enim erat iudex Israel,& erat de tribu Manasse: pugnauitque contra Madianitas: & habuit mirabilem victoriam Iud.6.& 7.Soli autem viri de tribu Ephraim superbierunt, quia non vocauit eos, & clamabant contra Gedeonem,& dicitur, quòd Iurgantes fortiter erant, & prope vim inferentes, Gedeon autem non potuit compescere iram ipsorum, nisi verbis blandis humiliando se, & exaltando illos, dicens: quid enim tale facere potuit quale vos fecistis, nonne melior est racemus Ephraim vindemijs Abiezer?in manus vestras tradidit Dominus principes Madian Oreb,& Zeb.Cum locutus esset istud requieuit spiritus eorum, quo inflabantur contra eum.Iudi.8. Iterum etiam cum Iephte Galadites pugnauisset contra Ammonitas,& non iuissent illuc viri Ephraim,habita victoria mirabili inuiderunt filij Ephraim Iephte, & dixerunt: Quare vadens ad pugnam contra filios Ammon vocare nos noluisti, vt pergeremus tecum? ideo incendemus domum tuam.voluerunt ergo tũc Ephraitę pugnare contra Iephte: ipse vero occidit quadragintaduo millia de eis Iudi.12.

Viri nominati in cognationibus suis. Scilicet omnes isti viri Ephraim, qui venerunt ad vnctionem Dauid erant viri generosi, & nominati in cognationibus suis.

Et ex dimidia parte tribus Manasse. Hic ponitur, quot venerint de tribu Manasse ad vnctionem istã. Et sciendum est, ꝙ sola tribus Manasse erat diuisa in duas medietates, vt supra dictum est, & vna habitabat ad Orientalem partem Iordanis in terra duorum regum Amorrhęorum:alia vero citra Iordanem ad Occidentem apud sortem Ephraim, hic autem dicitur de medietate illa,quę erat citra Iordanem,& ideo ponitur post Ephraim:de alia autem medietate, quæ erat vltra Iordanem infra ponitur numerus venientium de illa ad vnctionem istam cum tribu Ruben, & Gad.

Decem,& octo millia. Quamquàm esset solum medietas tribus,tamen misit decem,& octo millia virorum ad istam vnctionem, quia pauci occupabantur de ista tribu, quęrendo,& congregando cibos pro solennitate istius vnctionis, sicut occupabantur de quibusdam alijs tribubus.

Singuli per nomina sua. Idest, omnes isti erant congregati,& descripti nominatim,qui erant viri de quibus fiebat mentio in tribu sua.

Venerunt, vt constituerent Regem Dauid. Scilicet, ad vnctionem supradictam: nam omnes tribus Israel cõuenerant in hac sententia, quòd vngerent Dauid in Regem.

De filijs quoque Issachar. Hic ponitur, quot venerũt de tribu Issachar, & multi venerunt de hac tribu, quia non fuerunt aliqui de ista tribu occupati in preparatione,& congregatione ciborum pro solennitate, sicut de alijs tribubus.Quia infra dicitur,quòd omnes, qui erant de alijs tribubus vsque ad Issachar adiuuerunt fratres suos de tribu Iuda,& sic qui erant de tribu Issachar non adiuuerunt eos.

Eruditi viri,qui nouerant singula tempora. Aliqui putant istos fuisse Astrologos, qui cognoscerent tempora:& tamen falsum est, vt infra dicetur sequenti questione.

Ad præcipiendum quid facere deberet Israel. Erant nimis prudentes,& quia ad sapientem pertinet ordinare, teste Aristotele,isti disponebant de singulis temporibus quid deberet facere Israel in illis,& totus populus sequebatur consilium eorum,quia erant vi-
F ri valde prudentes, & magnæ auctoritatis in toto Is-
rael. *Principes ducenti.* Ponitur hic numerus princi-
pum,sed non ponitur numerus virorum, qui venie-
bant cum eis,sed satis innuitur, quòd deberent esse
multi principũ subditi, cùm essent tot principes:om-
nis autem alia tribus eorum consilia sequebatur, sci-
licet,tota tribus Issachar, & ideo isti erant tamquam
patres,& principes.

Quomodo principes isti ducenti omnia tempora scirent ad præcipiendum Israel. Quæst. XXVI.

QVAERITVR Quomodo dicuntur isti du-
centi principes scire omnia tempora ad præ-
cipiendum Israel. Aliqui volunt,quòd isti
G erant viri instructi in lege,& per hoc sciebãt
pręcipere populo quid facere deberet, & etiam om-
nia tempora,in quibus fieri deberet quidquid ad cul-
tum Dei pertinebat.Et de hoc exponunt illud, quod
habetur Gen.49.s.Issachar asinus accubans inter ter-
minos vidit requiem, quòd esset bona.s.requiem in
studio legis. Quia ad studium requiritur quietatio
animę,& etiam corporis,& in quiescendo anima fit
prudens,& sapiens.7.Physico.Sed istud non stat,quia
litera non potest intelligi de quiete studij, sed magis
de quiete, quę est in terra propria non discurrendo
hinc, & inde,put quies opponitur peregrinationi,&
patet hoc ex litera,quia in benedictione Zabulon di-
xerat Iacob.Zabulon in litore maris habitauit, & in
H statione nauium pertingens vsque ad Sidonem, &
per hoc innuitur,quòd viri de tribu Zabulon discur-
rerent per mare afferendo,& portãdo merces, quia
de hoc solent viuere illi, qui morantur in litore ma-
ris,& quia subditur immediatè benedictio Issachar,
crederet aliquis, quòd sic nauigaret Issachar,sicut Za-
bulon:ideo dixit Iacob,quòd non,sed quòd quiesce-
ret in terra sua,scilicet,Issachar asinus fortis, scilicet,
quòd sicut asinus est animal pigrum valde, ita & tri-
bus Issachar erat valde pigra,quia cum habitaret iux-
ta mare non discurrebat in nauigijs ad negociandũ,
& dicitur Accubans inter terminos,idest,iacens, &
I non discurrens, quamquàm esset iuxta terminos ma-
ris:vidit requiem quòd esset bona, & terram, quòd
optima,idest,vidit quòd bonum erat quiescere in ter-
ra sua non discurrendo per mare exponendo se diuer-
sis periculis,potissime quia terra erat optima, idest,
fertilis ad hoc, quòd posset sufficienter sustentari de
fructibus eius.Secundo patet, quia non est verisimi-
le,quòd tanta esset vacatio virorum de tribu Issachar
in studio legis:nam nunquam reperitur in aliquo lo-
co Scripturę de aliqua tali vacatione.Item patet hoc
quia non pertinebat talis vacatio ad aliquam de tribu
bus Israel,quia populus erat sic ordinatus, quia tota
tribus Leui vacabat cultui Dei, & studio sacrę Scri-
pturę,eo quòd non occupabatur alicui agriculturæ,
vel militię, immo dato, quòd vellent occupari non
poterant, quia Deus iusserat, quòd Sacerdotibus,&
K Leuitis darentur vrbes sine territorijs, ita vt non ha-
berent locum ad plantandum vineas, nec ad serendũ
agros,sed solum dabantnr eis parua suburbana apud
vrbes ad alendum peccora sua in eis. Numeri trige-
simoquinto.& Iosue decimotertio. Et hoc erat,quia
de decimis,& alijs iuribus Sanctuarij sustentari debe-
bant Sacerdotes,& Leuitæ:Numeri 18. & Iosue 13.
non habentes ergo,in quo occuparentur vacabãt stu-
dio Sacrę Scripturę,populares autẽ de omnibus duo
decim tribubus Israel vacabãt agriculturę,& militiæ,
& non studio legis, quia tota tribus Leuitarum stu-
debat pro eis, & ob hoc Deus obligabat Sacerdo-
tes, & Leuitas ad respondendum de omnibus du-
bijs

bijs legis, vt patet Aggæi 2. scilicet, Interroga Sacerdotes legem. Et Malachiç 2. dicitur. Labia Sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituũ est. Tertio patet, quia dato, quòd viri de tribu Issachar vacarent nimis studio legis: tamen non pertineret ad eos præcipere aliquid populo de his, quæ pertinebant ad legẽ, quia istud erat de officio Sacerdotum, & Leuitarum, & nulli licebat intromittere se de his, quę pertinebãt ad Sacerdotes, & Leuitas sub pęna mortis, vt patet Num. primo, & 3. & 16. & 18. Quartò patet, quia dato, quòd istud esset verum; tamen non conuenit literæ, quia hic non agitur de obseruatione cultus Dei, sed de illis, quę pertinebant ad populum quantum ad bellum, & pacem, & reliquum statum populi. Quod patet, quia dicitur, quòd consilijs eorum obediebat aliqua tribus Issachar: si tamen isti essent periti circa legem non sequeretur populus consilium eorum, sed pręceptum, quia ea, quæ de lege erant pertinebãt ad præceptum, & non ad consilium. ideo non erant isti eruditi circa legem, sed circa negocia deliberatiua, quæ cadunt sub consilio, & ista pertinent ad dispositionem, & regimen populi.

Aliqui ergo dicunt aliter, quòd isti erant eruditi circam Astrologiam, & sciebant tempora quibus pugnandum esset, & quibus quiescendum, & sic quantum ad omnes alias res: nam ista, vel sciunt Astrologi, vel conantur ea scire.

Dicendum tamen, quòd istud non stat, quia ista scientia est superstitiosa, & dato, quòd interdum posset aliquid sciri, licet cum multis dubijs, peccatum tamen esset talia inquirere, & erat istud nimis prohibitũ Hebræis: sic patet Iere. 10. scilicet, Iuxta vias gentium nolite discere, & a signis cęli nolite metuere, quę timent gentes. Et quando aliqui per Astrologiam conantur inquirere, an pugnandum sit, vel non, & sic de alijs, metuunt signa cęli, ideo peccatum est talia inquiri ad dirigendum operationes humanas per hęc, non ergo laudarentur in Scriptura tales sapientes, sed potius vituperarẽtur, & interdiceretur ars eorum, & tamen isti laudantur hic nimis, & populus sequebatur consilium eorum, ideo non erat peritia sua circa Astrologiam. Nec obstat, quia dicitur hic, quòd isti sciebant tempora ad præcipiendum quid facere deberent filij Israel: nam non intelligitur de temporibus inquisitis per Astrologiam, sed de temporibus in quisitis consilio humano ad faciendum istud, vel illud.

Dicendum ergo, quòd isti erant viri eruditi, scilicet, in prudentia. Nam propter experientiam rerum, & subtilitatem ingenij erant acuti in cõsilijs, & ideo sciebant de singulis rebus disponere quando essent agendę, & quomodo, & totus Israel sequebatur istos in consilijs. Ideo dicebantur ipsi scire tempora ad pręcipiendum populo quid ageret.

Porro de Zabulon, qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, quinquaginta millia venerunt in auxilium, non in corde duplici.

Porro de Zabulon. Hic ponuntur illi, qui venerunt de tribu Zabulon ad vnctionem Dauid. *Qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis*. Idest omnes isti, qui venerunt de tribu Zabulon erant de illis, qui egrediebantur ad prælιũ: nam non erant pueri, vel senes, sed viri, qui poterant ad bellum egredi, & qui poterant stare in acie instructi armis bellicis. *Quinquaginta millia*. De ista tribu

A venerunt multi eo, quòd erat magna tribus, & desiderabat complacere Dauid, sicut apparet ex litera: ideo venerunt quot potuerunt.

Non in corde duplici. Idest veniebant cum vero corde, quia diligebant Dauid: ideo ex toto corde volebãt adiuuare eum ad hoc, quòd fieret rex.

Propter quid hic dicitur, quòd viri Zabulon venerunt ad Dauid non in corde duplici. Quæst. XXVII.

QVAERITVR Q̃uo dicitur, quòd venerũt viri Zabulon ad Dauid, & non in corde duplici: nam ad hoc nihil agebat duplicitas, vel simplicitas cordis, cùm totus Israel vellet
B vngere Dauid in regem?

Respondendum, quòd istud ponitur ad designandum, quòd quamquàm totus Israel conueniret ad Dauid in Hebron, quòd aliqui poterant venire magis ad impediendum vnctionem Dauid, quàm ad procurandum eam, vt si aliqui non diligerent Dauid venirent cum alijs Israelitis ad hoc, quòd impedirent. Quia dato, quòd plurimi intenderent vngere Dauid in regem, alij irent ad perturbandum hoc per modos subtiles, vt si persuaderent alijs, quòd peterent a Dauid ante vnctionem suam aliquam conditionem grauem, quam forte ipse non acceptaret, & per hoc discordaret populus ab eo, & vngerent aliquem in regem: sic enim fuit quando conuenit totus populus
C Israel in Sichem ad vngendum Roboam in regem, & petiuerunt ab eo, quòd minueret tributum, quem imposuerat pater suus, ipse verò noluit, & per hoc facta est diuisio regni 3. Reg. 12. Quòd autem aliqui essent intendentes perturbare vnctionem Dauid, patet saltem de viris Beniamin, quia dicitur supra, quòd magna pars eorum sequebatur adhuc domum Saulis, manifestum est igitur, quòd illi procurarent per se, & per amicos suos impediri vnctionem Dauid, vt rediret ad domum Saulis regnum, vel maneret in illa. Patet etiam hoc, quia dicitur hic, quòd viri Zabulon venerunt nunc in auxilium Dauid, & tñ non erat auxilium ad aliquid aliud, nisi vt vngeretur in regem:
D ergo videtur, quòd præsumatur, quòd aliqui vellent impedire vnctionem Dauid, quia aliàs non indigeret aliquo auxilo, & sicut dicitur, quòd venerunt isti, & non in duplici corde, sed in vero corde ad præbendũ auxilium Dauid, si aliquis vellet impedire istam vnctionem, quòd pugnarent contra eum, & propter hoc veniebant armati.

Et de Nephtali principes mille, & cum eis instructi clypeo, et hasta, triginta et septẽ millia. De Dan etiam pręparati ad præliũ, vigintiocto millia sexcenti. Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes,
E quadraginta millia. Trans Iordanem autem de filijs Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manasse instructi armis bellicis, centum viginti millia. Omnes isti viri bellatores expediti ad pugnandum corde perfecto venerunt in Hebron, vt constituerent regem Dauid super vniuersum Israel. Sed & omnes reliqui ex Israel vno corde erant, vt rex fieret Dauid. Fueruntque ibi apud Dauid tribus diebus comedentes, &

bibentes.

bibentes. Præparauerant enim eis fratres sui. Sed, & qui iuxta eos erant vsque ad Issachar, & Zabolon, & Nephtali, afferebant panes in asinis, & camelis, & mulis, & bob⁹ ad vescendum, farinam palatas, vuam passam, vinum, oleum, boues, arietes ad omnē copiam: gaudium quippe erat in Israel.

Et de Nephthali principes mille. Ponitur hic numerus virorum Nephthali, qui venerunt. Et ponitur numerus tam principum quam subditorum, & hoc est speciale, quia in alijs tribubus ibant principes cum alia multitudine ad vnctionem Dauid, & non ponitur numerus principum eo, quòd erant pauci principes. Et tamen hic, quia fuerunt multi principes simul, expressus est numerus eorum: sic etiam fuit in tribu Issachar, in qua fuerunt ducenti principes, vt patet supra in litera.

Et cum eis instructi clypeo, & hasta trigintaocto millia. Omnes isti ibant instructi armis, quia timebāt, quòd aliqui impedirent vnctionem Dauid, & illi pugnarēt contra ipsos, sicut dicebatur supra de viris Zabulon.

De Dan etiam præparati ad prælium. Hic ponitur numerus virorum Dan, & dicitur, quòd erant præparati ad prelium, scilicet, accincti armis propter causam dictam.

Vigintiocto millia, & septingenti. Quælibet enim tribus mittebat multos, & quia tamen quædam erant paruæ, mittebant paucos.

Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes. Iste est numerus virorum Aser. Et dicitur egredientes ad pugnam, scilicet, quòd omnes isti, qui fuerunt de tribu Aser erant viri, qui poterant ire ad bellum. Et dicitur prouocantes in acie, idest, qui poterant stare in acie, & prouocare alios ad bellandum.

Viginti millia. Pauciores fuerūt de ista tribu, quàm de immediate positis, eo quòd erat minor in multitudine pro tunc quam prædicte.

Trans Iordanem autem. Hic ponitur de numero virorum, qui venerāt de duabus tribubus, & dimidia, & dicitur trans Iordanem, quia istæ duæ tribus, & dimidia habitabant ad orientalem partem Iordanis in terra duorum regum Amorrhæorum.

De filijs Ruben, & Gad, & dimidia parte tribus Manasse. Istæ duæ tribus, & dimidia tenebant terram vltra Iordanem, & computantur tanquam vna tribus, & ponitur numerus, siue summa vna omnium ipsorum, sicut fit de qualibet tribu per se: fuit autem data ista terra istis duabus tribubus, & dimidię per Moysem antequam transirent Iordanem, & subijcerent sibi terram Chananęorum, & istud fuit, quia terra illa vltra Iordanem erat nimis pascualis, & istæ duæ tribus, & dimidia habebant infinitam substantiam in pecoribus & iumentis: ideo petiuerunt istam terrā sibi dari tanquam sibi conuenientem Num. 32.

Instructi armis bellicis. Idest omnes veniebant armati ex causa supra assignata.

Centum, & viginti millia. Quęlibet istarum tribuū erat magnę multitudinis, ideo venit magna summa militum de eis.

Omnes isti viri bellatores. Refertur ad omnes viros de omnibus tribubus, qui supra ponuntur. Et dicitur, quòd erant omnes bellatores, idest, exercitati ad bellum.

Et expediti ad pugnam. Idest omnes veniebant accincti armis, sicut parati ad pugnam.

Cùm corde perfecto venerunt. Idest cum recta intentione, quia quilibet eorum volebat, quòd Dauid
F vngeretur in regem, & nullus intendebat impedire. Vocatur autem cor perfectum, quandocunque aliquis in toto corde suo aliquid vult, & non claudicat in duas partes.

In Hebron. Iste est locus in terra Iuda, in quo prius regnabat Dauid, & ibi manebat quando conuenerunt omnes Israelitæ ad vngendum eum.

Sed, & omnes reliqui ex Israel, Scilicet, qui manserūt in vrbibus. De qualibet. n. tribu venerūt aliqui ad vngēdū Dauid, & multi alij māserunt in vrbibus, qui nō venerunt ad istam vnctionē. De venientibus autē dictum fuit supra, quòd veniebant in corde perfecto ad adiuuandū Dauid, vt fieret rex, ideo etiam dicitur hic de manentibus in vrbibus, quòd illi habebant in-
G tentionem, vt Dauid fieret rex.

Vno corde erant, vt Dauid fieret rex super vniuersum Israel. Istud erat in omnibus Israelitis, quia ipsi non habebant regem, & oportebat, quòd aliquem acciperent, quia non poterat aliàs populus gubernari, & tunc nesciebant aliquem ad hoc aptiorem quam Dauid, eo quòd Deus prænunciauerat de eo, quòd futurus esset rex, & insuper erat vir bellator, qui viuente Saul optimè faciebat bella Israelitarum contra Philisthinos, & insuper, quia ipse erat vir benignus valde, & cōpatiens subditis, & melius ab eo tactarētur, quàm ab aliquo alio. Istas causas expresserunt Israelitæ quādo loquuti sunt nunc ad Dauid in Hebron super vnctione sua. *Fueruntque ibi apud Dauid tribus diebus.* Tot diebus durauerunt cęremoniæ, & lętitia vnctionis:
H nam ibi loqueretur populus ad regem, & faceret cum eo aliqua pacta de modo regendi regnum. Nam quandocunque assumebatur aliquis in regem fiebat lex regni, idest, quędam compositio de modo regendi: sic patet in electione Saulis: nam dicitur, quòd Samuel loquutus est ad populum legem regni, & scripsit in libro, & reposuit coram Domino primo Reg. 10. Ita fieret nunc, & in quocunque alio rege.

Comedentes, & bibentes. Scilicet, illis tribus diebus comederunt, & biberunt solenniter propter gaudium vnctionis regis: faciebat enim Dauid expensas omni populo. *Præparauerant enim ei fratres sui.* Declaratur quomodo potuerunt tot viri conuenientes in Hebron habere cibos pro tribus diebus, quia erant viri
I trecenta millia, vt patet in litera, & dicitur, quòd hoc fuit, quia fratres sui, idest, viri de tribu Iuda præparauerant eis: sciuerant enim per aliquot dies prius aduentum eorum: ideo congregauerunt illos de tota terra pro illis diebus. Et vocantur viri Iuda fratres eorum, scilicet, omnium virorum Israel, qui conuenerunt ad istam vnctionem. & quamquàm dicatur hic, quòd fratres eorum, scilicet, viri Iuda parauerūt, intelligēdum est, quòd Dauid faceret istas expensas, cum omnes Israelitæ conuenireut propter solam causam eius, scilicet, vt eum vngerēt. Confirmatur hoc, quia quando Dauid portauit arcam Domini in domum suam, & conuenerunt plurimi de Israel ad illā solēnitatē oībus illis dedit cibos, vt patet 2. Reg. 6. &
K infra 15. A fortiori ergo nunc cum solum propter causam sua faceret expensas toti populo, qui conuenerat. *Sed, & qui iuxta eos erant.* Idest non solum viri Iuda parauerunt cibos Israelitis venientibus ad istam solennitatem, sed etiam aliæ tribus, quæ erant iuxta tribum Iuda adiuuabant illos ad ɔgregandum cibos. *Vsque ad Issachar, & Zabulon, & Nephtali.* Idest omnes tribus quæ erant ɔiūctę tribui Iudæ vsque ad tribū Issachar, & Zabulon, & Nephtali adiuuerunt viros Iuda. & Iste erant tribus Beniamin, & Simeon, & Ephraim, & Manasse, quæ sunt magis coniunctæ tribui Iudæ, quā istæ nominatæ, vt patet Iosue 15. & vsque ad 20. vbi ponitur situs omnium sortium terræ promissionis.

Affere-

Afferebant panes. Scilicet, quæcunque necessaria ad A
victum, & maximè panes. Et intelligitur de coctis,
quia infra ponitur farina. Non est autem intelligen-
dum, quod omnes istæ tribus ferrent cibos, & darent
eos gratis, sed ferebāt, & vendebant, & tamen in hoc
adhuc faciebant gratiam, quia copiam dabant victua-
lium in Hebron, quę aliter haberi non poterant.

In asinis, & camelis, & mulis, & bobus. Omnia ista sunt
animalia apta ad ferendum onus. Abundant autem
cameli in terra illa, sicut oues, vel vaccę in alijs regio-
nibus, vnde de Iob, qui habitauit in terra illa, dicitur
quòd fuit possessio eius septem millia ouium, & tria
millia camelorum, vt patet Iob primo.

Farinam. Scilicet, ad formandum panes. *Palatas.*
Scilicet massam de ficubus, quæ redacta est in modū B
casei, & illa massa comprimitur inter tabulas: ideo
vocantur palatæ a palis inter quos comprimuntur,
sic dicitur 2.Reg.16.s. Cum cētum massis palatarum,
& duobus vtribus vini. Abundant autem ficus maxi-
mè in terra Iudæorum: ideo formabantur in massas
in modum caseorum, & seruabantur ad victum, si-
cut casei de lacte, & alia victualia. Et propter hoc quā
do aliqui volebant prouidere alijs de multis victuali-
bus inter alia ferebāt massas de ficubus: sic dicitur pri
mo Reg.25. de Abigail, quæ tulit ad Dauid ducentos
panes, & duos vtres vini, & quinque arietes coctos, &
quinque sata polentę, & centum ligaturas vuę passæ,
& ducentas massas caricarum, idest, ficuum: sic etiam
2.Reg.16. dicitur de Siba, quòd occurrit Dauid cum C
duobus asinis, qui erant onerati ducentis panibus, &
centum ligaturis vuæ passę, & centum massis palata-
rum, idest, caseorum de ficubus, & sic nunc fereban-
tur etiam palate ad prouisionem victus.

Vuam passam. Consuetudo erat in terra Chanaā
facere multas vuas passas, & ex illis accipiunt partem
victus, ideo qui volūt alicui prouidere de victualibus
in terra illa cum cęteris dant sibi vuam passam, sunt
autem distinctę istæ vuæ per ligaturas, ideo dicitur
primo Reg.25. quòd Abigail obtulit Dauid centum
ligaturas vuæ passę, & Siba obtulit totidem ligaturas
2.Reg.26.

Vinum. ad potum. *Oleum.* Ad condimentum D
ciborum.

Boues arietes. Adducebantur, vt occiderentur. Et
idem intelligendum est de omnibus alijs generibus
pecorum, & volatilium, quæ pro tempore haberi po-
terant.

Ad omnem copiam. Idest omnia ista dabantur in
magna copia, eo quòd de tota terra in circuitu con-
gregabantur cibi in Hebron, vt patet supra.

Gaudium quippe erat in Israel. Istud est redditiuū cau-
sæ quantum ad omnia superiora, scilicet, quòd isti
cibi in omnibus generibus habebantur in magna co-
pia, eo quod erat gaudium in Israel, scilicet, quia
gaudebant omnes Israelitæ, quòd vngeretur Dauid
in regem, & ideo procurabant, vt benefieret, & sine
impedimento, quia quilibet diligenter se habet cir- E
ca ea, in quibus gaudet: nam facientes ex gaudio fa-
ciunt, sicut agentes ex habitu: illi tamen faciunt
promptè, ita facientes delectabiliter. Aliter potest
intelligi, scilicet, quòd adducebantur victualia in
magna copia, quia erat gaudium in Israel, idest, quia
homines quando sunt in gaudio comedūt, & bibunt
abundantius, quàm alias, & quia viri Iuda, & alij
vicini eorum cognoscentes gaudium istud, sciue-
runt, quòd oportebat colligi multos cibos, ideo
collegerunt in magna copia propter gaudium.

CAP. XIII.

NIIT autem consilium Dauid cum tribunis, & centurionibus, & vniuersis principibus, & ait ad omnem cœtum Israel: Si placet vobis, & a Domino Deo nostro egredietur sermo, quem loquor: mittamus ad fratres nostros reliquos in vniuersas regiones Israel, & ad Sacerdotes, & Leuitas, qui habitant in suburbanis vrbium, vt congregentur ad nos, & reducamus arcam Dei nostri ad nos. Non enim requisiuimus eam in diebus Saul.

DICTO in præcedentibus de Dauid in regē
vnctione, hic agitur de eius regni dispositio
ne: & est ordo conueniens, quia prius vn-
gendus erat in regem, quàm disponeret
in regno aliquid. & quia tunc homo rectè se habet
quando prius respicit ad ea, quæ Dei sunt, quàm ad
illa, quæ sunt necessitatis humanæ iuxta illud. Quæri-
te primum regnum Dei, deinde cętera adijcientur
C vobis Matth.6. ideo Dauid in principio regni sui pri⁹
se intromisit de diuino cultu, & deinde de tempora-
li apparatu. Circa diuinum cultum se habuit triplici-
ter. Primò in arcę reportatione: secundo in templi
ædificatione infra 17. scilicet, quia disposuit ædificare
templum Domino: tertiò in diuini cultus ampliatio-
ne infra 23. scilicet, quia ordinauit officia Sacerdotū,
& Leuitarum. Miscentur autem inter hęc aliqua per
tinentia ad secularia scilicet, bella eius, vt sequenti ca.
& infra 18. & vsque ad 22. Prima in duas, quia primo
arcę portatio incepta interrumpitur: secundò iterū
incipit, & consummatur infra 15. Prima in duas, quia
primò agitur de Dauid qualiter prudenter se habuit
D in diuinis: secundo qualiter prudenter, & viriliter se
habuit in humanis sequenti capitu. Prima in duas,
quia primo ponitur arcę portatio incępta: secundò
occasio propter quam fuit interrupta, ibi. *Cùm autem
peruenissent.*

*An ea, quæ hic habentur sint continuata ad præceden-
tia. Quæst. I.*

QVAERITVR Circa primum an ea, quæ haben-
tur hic, habeant ordinem continuatum ad præ-
cedentia, & an fuerint facta immediate post illa, vel
interiecto aliquanto tempore: Respondēdum, quod
hic est ordo conueniens: nam pręcedenti cap. pone-
bantur duo, primum de congregatione multorum
E virorum ad Dauid, quando ipse erat profugus a facie
Saulis, secundum est de congregatione multorum
virorum ad vngendum eum in regem super totum
Israel, & respectu amborum est rectus ordo. De pri-
mo patet, quia illud fuit antequam Dauid esset rex
viuente Saule: istud autem fuit mortuo Saule post-
quam Dauid factus est rex super totum Israel, quia
tūc fecit afferri arca de Cariathiarim, vt patet hic. De
secundo patet, quia illud est de vnctione Dauid in re-
gem super totum Israel, istud autem fuit post vnctio-
nem, quia prius ipse vnctus est, quam administraret,
& tamen fuit quędam administratio congregatio
populi ad ferendum arcam de Cariathiarim: ideo or-
do rectus est. Cum autem quęritur an ea, quæ ha-
bentur

bētur hic, fuerint immediate post superiora, vel interiecto aliquanto tempore, dicendum, quòd non apparet de quantitate temporis, quod fuit inter vnctionem suam, & portationem arcæ, satis enim videtur, quòd modicum tempus intercideret inter vtrumque, de quo declaratum est 2. Reg. 6. in principio. Circa primum dicitur.

Iniit autem consilium Dauid. Intēdebat Dauid ampliare cultum Dei reducendo arcam Domini de Cariathiarim in alium locum honorabiliorem, & quamquàm hoc esset bonum, nec oporteret multum deliberari, quantum ad hoc noluit facere sine consilio populi.

Cū tribunis, & centurionibus, & vniuersis principibus. Per istos intelliguntur omnes principes populi, & cum illis voluit Dauid deliberare super hoc, quia dispositio regiminis non pertinebat ad multitudinem popularem, sed ad principes. Vocantur autem principes constituti super mille, centuriones verò principes cōstituti super centum.

Et ait ad vniuersum cœtum filiorum Israel. Intelligendum est, quòd prius Dauid iniit cōsilium in secreto, cum principibus, & illi approbauerunt sententiam regis, deinde congregata ad se tota multitudine, quę erat in curia sua proposuit illis id, quod concordauerat cū principibus, & præposuit per modum deliberationis, vt si fortè aliquid aliud iudicarent illi, quibus nunc proponebatur. Vel potest intelligi, quòd solum proposuit hoc Dauid semel centurionibus, & tribunis, & tunc deliberauerunt super hoc, nec fuit postea propositum multitudini, & tamen dicitur. Ait Dauid ad vniuersum cœtum filiorum Israel, idest, ad omnes principes Israelitarum: nam principes continent in virtute populum: ideo quando aliquid faciunt principes populi, dicitur illud facere totus populus, & sic Dauid cum loqueretur nunc ad omnes principes Israel, dicebatur loqui ad totum Israel. Et cum dicitur hic ad vniuersum cętum Israel quomodocunque accipiatur, nō potest intelligi, quòd ad omnes viros Dei Israel vocaretur: nam ipse dixit nunc, quòd bonum erat, quòd vocarentur omnes filij Israel, qui non erāt præsentes, sed dicitur ad vniuersum cętum Israel, idest, ad multos de Israelitis, quia sic consueuit loqui Scriptura ponendo omnes pro multis.

Si placet vobis. Quamquàm bonum esset istud opus, nolebat illud agere Dauid sine voluntate populi, vel saltem volebat inducere populum, vt placeret ei, ideo dixit si placet vobis.

Et a Domino Deo nostro egreditur sermo quem loquor. Idest si ab eo egreditur sermo iste, faciemus illum, quia bonum est, quòd obediamus Deo, & dixit hoc, vt non putaret populus, quòd faciebat propter Dauid, sed propter Deum.

Mittamus ad fratres nostros reliquos. Loquebatur Dauid istud ad multitudinem, quia sibi erat præsens, & tameń, quia multi ad hoc erant absentes de Israelitis, dixit, quod mitteret ad vocandum reliquos, scilicet, absentes.

In vniuersas regiones Israel. Idest mittamus ad omnes tribus Israel, & sortes possessionum, vt omnes veniant. accipiuntur hic omnes regiones Israel pro solis laicis, & non intelliguntur Leuitæ, vt patet, quia dicitur ad vniuersas regiones Israel, & ad Sacerdotes, & Leuitas, qui habitant in suburbanis, & tamen si intelligerentur Leuitæ nomine regionum Israel, non decet ista expressio. Ratio huius est, quia hic dicit litera de regionibus, idest, de sortibus terrarum, & tamen Leuitæ non habebant aliquam sortem terræ, quia solum erat diuisa tota terra promissionis in duodecim sortes pro duodecim tribubus laicorum, de

F quibus non erant Leuitę: ideo oportuit, quòd postquam exprimerentur vniuersæ regiones Israel, adhuc exprimerentur Sacerdotes, & Leuitæ.

Et ad Sacerdotes, & Leuitas. Idest etiam vocentur Sacerdotes, & Leuitæ, isti nanque principaliter venire debebant ad istam arcæ portationem, vt infra declarabitur in quadam quæstione.

Sciendum autem, quòd Leuita accipitur dupliciter, scilicet, pro nomine cognationis, & pro nomine officij. Accipiendo primo modo Leuita significat totam tribum Leui, & tunc Sacerdotes sunt Leuitæ, cùm omnes Sacerdotes sint de stirpe Leui. Accipiendo secundo modo Leuita significat quendam gradum minorum ministrorum: nam omnes de cognatione

G Leui erant ministri Sanctuarij, vt patet Num. primo, & tamen diuidebantur in duas partes, quia quibusdam committebatur ministrare in altari, & in alijs maioribus ministerijs, & isti vocantur Sacerdotes, fuit autem istud commissum Aaron, & filius eius. Num. 3. & 10. & 18. Ideo omnes descendentes de stirpe Aaron erāt Sacerdotes, & illi soli erant Sacerdotes, reliqui autem de cognatione Leui acceperunt alia ministeria minora, quòd portarent tabernaculum de loco ad locū quando mouendum esset, & figerent illud in loco suo, quando standum esset, & alia ministeria similia vt patet Num. 3. & 4. Omnes autem isti ministri minores vocabantur Leuitæ nomine generali, & accipiendo isto modo nomine Leuitarum non accipiuntur Sacerdotes, sed exprimuntur vtrique, & sic accipitur hic. *Qui habitant in suburbanis vrbium.* Non so-

H lum habitabant in suburbanis, sed etiam in vrbibus, tamen per hoc intelligitur de vtrisque. Expressum est enim de eo, quod minus videbatur, vt intelligeretur illud, quod magis videbatur.

Pro quo Sciendum, quòd Leuitę non acceperunt aliquam sortem terræ, sicut aliæ tribus, quia Deus iusserat, quòd non acciperent Numeri 18. & Iosue 13. eo, quòd Deus futurus esset eis in sortem, & hæreditatem, vt patet ibi, sed solum datæ sunt vrbes ad habitandum, & illæ non fuerunt simul in aliqua parte terræ promissionis, sed erant dispersę per omnes sortes, quia quælibet tribus dabat aliquas vrbes Leuitis, & sic erant dispersi per totum Israel, & cum istis vrbibus

I non dabātur eis territoria ipsarum, in quibus possent habere agros, & vineas, quia Deus volebat, quòd Leuitæ non haberent agros nec vineas nec vacarēt agriculturæ, dabantur tamen eis quædam spacia in circuitu cuiuslibet vrbis, scilicet, duorum millium passuum ad hoc, quòd possent ibi pascere pecora sua, & iumenta, quæ proueniebant eis ex decimis, & ista spacia vocabantur suburbana vrbium, quia erant sub vrbe, idest, iuxta vrbem posita. in istis suburbanis faciebant interdum Leuitæ alios viculos, in quibus habitarent, erat tamen habitatio sua potissima in vrbibus. Dixit tamen nunc Dauid, quòd vocarentur Leuitę, qui habitabant in suburbanis, vt nulli viderentur omnino de habitantibus in vrbibus, quàm in alijs locis.

K *Vt congregentur ad nos.* Scilicet, vt veniant in Ierusalem, vbi nūc erat Dauid: nam quando Dauid erat rex super solam tribum Iuda habitabat in Hebron: cum verò factus est rex super totum Israel habitauit semper in Ierusalem, ideo dicitur regnasse septem annis, & dimidio in Hebron, & trigintatribus annis in Ierusalem 2. Reg. 5. Nunc autem iam cęperat esse rex super totum Israel, qn̄ istud dixit: ideo in Ierusalem morabatur, & patet hoc maxime, quia ipse volebat ducere arcam in domum suam, & tamen infra dicitur, quòd noluit eam mittere in ciuitatem Dauid, quia Dominus percusserat Ozam. Et tamen ciuitas Dauid vocatur castrum Sion, quod est in terra Ierusalē, vt patet 2. Reg.

Ergo

Ergo in Ierusalem hab tabat quando voluit congregare Israelitas nunc, & illuc omnes venturi erant.

Et reducamus arcam Domini Dei nostri ad nos. Arca Domini erat nunc in Cariathiarim in domo Aminadab,& Dauid volebat, quòd reduceretur inde in Ierusalem.

Non enim requisiuimus eam in diebus Saul. Idest non requisiuimus eam ad portandum ipsam toto tempore Saulis. Ideo iustum est,quòd nunc requiramus eam ducendo illam ad locum honorabiliorem.

Quid nam facere intendebat Dauid vocans ad se omnes Israelitas. Quæst. II.

QVAERITVR Quid intendebat Dauid facere, cum vocaret omnes Israelitas ad se. Respondendum,quòd Dauid erat vir valde deicola, sicut ait Iosephus 7.Antiqui.& desiderabat nimis ampliare cultum Dei,& quia arca Dei erat res maxime venerationis in toto veteri testamento,voluit illam Dauid nimis honorare, & tamen nunc non erat in loco honorabili,cũ esset in domo Aminadab in Gabaa: ideo volebat eam reducere ad locum honorabiliorem, & ad hoc parauerat ei locum in domo sua, vt ibi maneret honorabiliter,& ministrarẽt corã ea,sicut factum est infra 15.& 16. Pro hoc tamen considerandum est,quòd arca Domini debebat esse in tabernaculo in loco secretissimo eius,qui vocabatur Sancta sanctorũ.Exo.26.& Leui.16.& ad Hebrę.9. Et semper fuit ibi vsque ad tempora Heli summi Sacerdotis. Interdum tamen quando Israelitæ ibant ad bellum,educebant arcam de loco suo,& portabant secum ad bellũ, vt in præsentia eius Deus auxiliaretur eis.Sic enim factum est in diebus Heli in bello,quod fuit cõtra Philisthinos:nam duo filij Heli iussu populi portauerunt arcam in castra,& victi sunt atque fugati Israelitæ,mã sit; arca in castris, & capta est a Philisthinis,& ducta in terrã suã.1.Re.4. Fuit ibi septẽ mensibus: nam cũ conarentur tenere eam Philisthini Deus immittebat quoddam genus magnæ pestis super vrbem quamcũque in quam arcã intraret, & sic nullus Philisthinorũ volebat eam tenere in vrbe sua eodem lib.ca.5. Tandem coacti sunt, vt cessaret pestis, remittere eam ad Israelitas,& venit arca in Bethsames oppidum Israelitarum eodem lib.cap.6.Et tunc viri de vrbe Cariathiarim propria auctoritate non congregato Israel tulerunt eam in Bethsames in Cariathiarim, & locauerunt ipsam in domo cuiusdã nomine Aminadab, qui erat Sacerdos,vt custodiret eam eodem lib.ca.7. Non tamen erat ibi nimis honorabiliter, quia non fuerat ibi posita nisi in custodiam,& nõ ad hoc,quòd fierent coram ea aliquæ cęremoniæ:ideo desiderauit portare illam ad locum honorabiliorem, vbi possent ei fieri cęremoniæ,scilicet,quòd Leuitæ,& Sacerdotes facerent cęremonias aliquas coram ipsa, sicut infra 16.& infra declarabitur in quadam quæstione.

Hoc quod Dauid volebat, cùm esset per se bonum,quare vocauit principes ad consilium. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, cùm istud quod Dauid nunc volebat,esset per se bonum,& non indigeret aliqua deliberatione, quare vocauit principes ad consilium:an deberet reduci arca de loco in quo erat ad alium.

Respondendum, quòd hoc fecit Dauid propter multa:primum erat, quia Dauid fortè nesciebat an in mutatione arcæ posset accidere aliquod peccatũ, vtpote si Deo erat acceptus locus ille, in quo nunc erat arca,& nolebat,quod ad alium mutaretur, ideo

A voluit ad hoc habere consilium.Secundum fuit,quia Dauid volebat mutare arcam de Cariathiarim in domum suam, & fortè aliqui Israelitæ reputarent ad præiudicium, quòd moueretur arca de loco, in quo erat,quia in terra ipsorum erat, & propter eam fortè putabant se aliqua bona habere: potissimè, quia Dauid volebat illam quasi sibi appropriare cum transferret eam ad domum suam, ideo noluit agere sine consensu populi. Tertium fuit, quia Dauid volebat facere istam translationem honorabiliter, & non poterat hoc fieri nisi totus populus concurreret ad faciẽdum eam,& quia hoc videbatur aggrauatorium, scilicet,quòd populus conuocaretur ad istam translationem, & tamen non consuleretur prius an fieri

B deberet:ideo prius consilium habuit cum principibus.Quartum fuit,quia Dauid voluit se habere nimis prudenter, & benignè cum subditis suis. Quando enim princeps superbus est, vult sibi arrogare omnẽ potestatem,& imperium,& nullius consilium sequi, & molestus subditis suis. Quia ergo nunc Dauid rex nouus erat,& videri nolebat arrogare sibi aliquid, & superbire,noluit tantam rem agere proprio cõsilio, sed requisiuit consensum populi.Quintum fuit, quia Dauid volebat,quòd fieret solenniter ista translatio, & quòd totus populus gauderet in illa. Quando tamen aliquid agimus non ex propria intentione, sed ex imperio alterius,& necessitate,non gaudemus: cũ verò proprio arbitrio agimus gaudemus, & quia po-

C pulus promptè istud ageret, & delectabiliter si daretur sibi aliquis honor, ideo voluit Dauid ponere populum in consilio an deberet fieri translatio, & per hoc reputabant sibi honorem datum,& cum gaudio omnes istud egerunt.

De quibusdam nominibus,quæ dixit Dauid scilicet,placet vobis, & a Domino egreditur sermo iste. Quæst. IIII.

QVAERITVR Vlterius quomodo dixit hic Dauid si placet vobis,& a Domino egreditur sermo quem loquor,quia dicebat,quòd mitterent ad vocandum fratres suos, vt trãsferre-

D tur arca. si sermo iste egrediebatur a Domino non oportebat ad hoc sciri an sermo iste egrederetur a Domino,& istud non videtur quomodo posset sciri. Respondendum est, quòd Dauid ad persuadendum, quòd fieret istud dixit si sermo, quem ego loquor egreditur a Domino,idest si ipse me mouit ad loquẽdum hoc,& placet ei, quòd fiat istud mittamus ad vocandum fratres nostros,poterat autem sciri an sermo iste egrederetur a Domino per hoc, quod dixit Dauid, scilicet, si placet vobis, quasi dicat, Si istud quod ego dico,placuerit vobis,signum est, quòd sermo iste egreditur a Domino. Et probatio est, quia quòd magnæ multitudini populi dicatur aliquid, & omnes vno corde veniant in vnam sententiam non

E videtur posse fieri nisi a Domino,quia commune est, quòd tot sensus sint, quot capita sunt, cum ad diuersitatem corporum sequatur diuersitas animorum. Quòd autem multitudo nõ discordet videtur esse ab aliquo principio superiori,scilicet,a Deo, qui reducit omnes in concordiam:nam sicut ad eum pertinet facere concordiam in sublimibus suis: Iob vigesimoquinto, ita etiam pertinet facere concordiam in terris,& sic dixit Dauid, quòd si placeret populo facere hoc, signum erat quòd Deus mouerat ipsum ad loquendum istum sermonem. istis signis vtebantur nimis Iudęi ad cognoscendum voluntatem, & opera Dei, sic patet de Eliezer seruo Abrahę, qui posuit signum ad sciendum, an Deus direxerat viam eius.

eius. Quod prima puella, a qua peteret aquam, daret ei aquam,& camelis suis Genes.vigesimoquarto. & sic factum est,& putauit per hoc Eliezer viam suã directam fuisse a Domino: & istud signum erat satis rationabile ad inuestigandum istud occultum, quia non proueniebat hoc a casu, sed orauit Dominum sub cõditione, scilicet, quòd si vellet innuere ei, quòd direxerat viam eius, quòd ostenderet ei hoc signum, scilicet, quòd prima puella, a qua peteret aquam, daret ei,& camelis suis, & erat istud signũ rationabile, quia erat difficile. Nam non videbatur, quòd aliqua puella ad prima verba peregrinis sine vlla prece, & precio vellet haurire aquam pro decem camelis, potissimè, quia iam erat vespere, & puella desiderabat velociter redire in vrbem. Genes.vigesimoquarto. Quia ergo puella aliqua istud vellet, videtur quòd nõ poterat fieri nisi a Deo inclinante eam specialiter ad volendum hoc,& quia Eliezer istud precatus fuerat, vt per hoc ostenderet viam suam esse directam, manifestum signum erat, quòd Deus direxerat viam eius. Sic etiam Ionathas filius Saulis cupiens ascendere in castra Philisthinorum ad pugnandum voluit accipere a Deo signum, an vinceret, vel non, & ad hoc orauit, vt si Deus facturus erat pro eo, quòd quando appareret in conspectu Philisthinorum dicerent ei Philisthini: ascẽdite ad nos, si autem Deus nollebat tradere illos in manus eius, quòd Philisthini dicerent, Manete donec transeamus ad vos, & sic Ionathas iuit in castra Philisthinorum cum armigero suo,& cum apparuisset coram illis dixerunt ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem, tunc vero Ionathas cognouit, quòd Deus vellet tradere Philisthinos in manus eius, & irruit in aciem, turbauitque illos, & occidit multos primo Regum decimoquarto. sic autem erat nunc de Dauid. Nam difficile erat, quòd totus populus concordaret in eodem verbo, ideo si omnes concordarent, signum erat, quòd a Deo egrediebatur sermo.

Quis nam erant centuriones, & tribuni, cum quibus Dauid de translatione arcæ deliberauit. Quæst. V.

QVAERITVR Vlterius, qui erant isti tribuni,& centuriones, cum quibus Dauid nunc deliberauit de translatione arcę. Aliquis dicet, quòd isti fuerunt tribuni, & centuriones, qui cõstituti fuerunt in deserto,& cõtinuatus fuit ordo eorum vsque ad tempus istud. Nam cum Moyses solus non posset totum populum regere iudicando causas singulorum, consilio Iethro diuisit totum populum per decanos quinquagenarios, centuriones,& tribunos, qui populum regerent iudicando in paruis causis: Exod.18.& mansit populus, vt isti volunt, semper distinctus per centuriones, & tribunos, & isti erant nunc principes tempore Dauid.

Sed dicendum, quòd non stat, quia distinctio illa per istos principes facta est ad dandum eis iurisdictionem in causis paruis, & tamen post exitum de deserto non iudicauerunt ipsi, sed erat domus consilij, quæ habebat septuaginta iudices,& erat ipsa maior curia, ad quam vltimo deuoluebantur causæ per appellationem, erant etiam minores iudices, qui constituebantur in singulis locis. Erat enim in quolibet loco saltẽ vnus iudex de ipso loco, & cuilibet istorum dabantur duo Leuitæ tamquam assessores, eo quòd isti erant periti in lege,& sic definiebantur omnes causæ, vt ait Ioseph.4.Antiqu.& declaratum est Nu.11.& Deuteronom.18.ideo non manerent nunc illi tribuni, & centuriones, qui prius erant.

Item patet hoc, quia non poterat ille ordo conue-

F nire aliquo modo populo existenti in terra Israel, sed solum populo existenti in deserto, & causa huius est, qa in deserto totus populus erat simul quasi vnus populus, ideo poterant diuidi per centuriones, tribunos,& decanos,& tamen dum essent in terra promissionis habitabant diuisi per diuersa loca, & esset aliquis locus, qui non posset habere tribunum propter paucitatem virorum, nec centurionẽ, nec quinquagenarium, etiam interdum maneret magna pars populi sine iudice, quæ non posset distingui tali modo, vtpote si in aliquo populo essent 18.viri, ibi non poterant esse decani duo, quia decani præerant decem viris. Etiam non sufficiebat vnus decanus, quia vnus solus decem viris præerat, ideo maneret magna pars
G populi non distincta per iudices. Etiã in deserto subijciebantur singuli viri decanis, & quinque decani vni quinquagenario, & duo quinquagenarij centurioni vni,& decem centuriones vni tribuno, & omnes tribuni immediate ipsi Moysi, vt declaratum est. Exod.18.nunc tamen si aliquis locus esset quadraginta virorum, haberet quatuor decanos, & illi non essent subiecti alicui quinquagenario, ita esset de quinquagenarijs respectu centurionum,& de centurionibus respectu tribunorum, ergo non erat populus distinctus isto modo.

Sed dicendum est, quòd ista distinctio centurionum,& tribunorum solum erat in exercitu, habebat autem Dauid ordinatum exercitum suum, & illum distinxerat per centuriones,& tribunos,& alios prin-
H cipes minores,& isti erant maiores in regno suo,& in curia, ideo cum istis iniuit consilium. Reliquus autẽ populus, qui non erat ascriptus militiæ non erat distinctus per centuriones,& tribunos, sed habebat iudices suos super se, sicut supra dictum est.

Quare Dauid congregare fecit totum populum. Quæst. VI.

QVAERITVR Vlterius ad quid fecit Dauid congregare totum populum in translatione arcę. Dicendum, quòd propter multa. Primò propter honorem, quia Dauid volebat solennizare nimis istã translationem,& hoc non poterat fieri nisi totus po-
I pulus congregaretur, ideo voluit congregare totum populum. Secundum fuit, vt non putaret populus se esse contentum: nam si non vocaretur populus, & Dauid cum seruis suis faceret istam translationem, putaret populus se contemni,& esset hoc molestum, Dauid autem volebat se habere benigne cum subditis suis,& ideo illos voluit vocare omnes, non tamen est intelligendum, quòd vocarentur sub necessitate, sed inuitabãtur venire ad illam solemnitatem, veniebant autem, qui volebant, & reliqui manebant in vrbibus suis. Tertiũ fuit ad tollendũ quãdam opinionẽ, quæ erat causa discordiæ inter Israelitas. s. ꝙ aliqui putarent Deum pertinere ad se solos, & non ad alios. Nam si solus Dauid cum seruis suis transferret arcã
K in domũ suam: putaret totus populus, quòd Dauid existimabat Deum ad se solum pertinere, cùm arcã eius ipse solus transferret. Hoc tamen erat scandalosum, ideo voluit, quòd totus populus congregaretur ad portandum arcam, & sic crederent, quod ad omnes pertinebat Deus: nam in lege facta sunt aliqua ad tollendum istam opinionem: Deus enim iusserat, quòd quilibet transiens ad numerum, scilicet, in anno vicesimo ætatis suæ daret dimidium sicli Deo pro anima sua, & quia si aliquis daret magis, putaret se magis pertinere ad Deum, vel esset per hoc honorabilior in populo ad cuius numerum transibat, iussit Deus, quod diuites non possent dare plusquam dimidium

dium sicli,& pauperes non possent dare minus.Exo. trigesimo.Hoc etiam faciebat interdum populus: nã quando diuisa est terra promissionis per sortes,& terra vltra Iordanem data est duabus tribubus, & dimidiæ,& terra citra Iordanem data est nouem tribubus, & dimidiæ,collocatum est templum in terra nouem tribuum,& dimidiæ,& quia Iordanis diuidebat vtrãque terram,ita vt viderentur esse duo regna, vel duo populi, viri de duabus tribubus, & dimidia, feceunt altare nimiæ magnitudinis apud Iordanem, vt si aliquãdo post multa tẽpore viri de nouem tribubus,& dimidia,dicerent ad viros de duabus tribubus, & dimidia, quòd Deus Israel non pertinebat ad eos, nec tẽplũ eius, & ceremoniȩ, quia Deus posuerat Iordanem tamquam terminum ad distinguendum populum suum ab alijs gentibus, possent respondere viri de duabus tribubus,& dimidia,quòd ipsi pertinebant ad Deum Israel,& probarent istud per altare magnũ, quòd constructum esset ab antiquo apud Iordanem in terra ipsorum ad honorem Dei Israel: Iosue 22.Et sic voluit Dauid, quòd populus non colligeret opinionem istam scandalosam ex opere suo, ideo vocauit omnes ad translationem arcæ.

Quare Leuitæ, & Sacerdotes fuerunt specialiter vocati. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quare Dauid fecit vocari specialiter Leuitas,& Sacerdotes.

Respondendum est,quòd fuit propter multa. Primum est propter omnes illas causas,propter quas vocatus est reliquus populus,& pręcipue ne viderentur contẽni, potissimè cum ipsi essent ministri Dei. Secundum est,quia dato,quòd deberent vocari Leuitę non sufficiebat generalis vocatio, sed requirebatur specialis,& hoc,quia nomine totius Israel non intelligebantur Leuitæ cum hic vocarentur omnes tribus Israel,& cognatio Leuitarum non est aliqua de duodecim tribubus Israel, vt pręcedenti capitu. declaratum est. Tertium fuit propter specialem necessitatem,quia magis necessarij erant Sacerdotes, & Leuitæ in translatione arcæ, quàm reliqui de populo, & ista necessitas erat in tribus. Primo in portatione arcæ:nam non poterat portari arca ab aliquo nisi a Leuitis,quia alias quicunque accederet ad illam, moreretur.Num.primo, & non solum non poterant eam portare populares, sed etiam nec quilibet Leuita: nã erant distincti Leuitę per tres familias,scilicet,Caathitas, Meraritas, Gersonitas, & ad solos Caathitas pertinebat portare arcam: Nume.3.& 4.Secundum erat propter solemnitatem melodiarum: nam quando portabatur arca debebant cantari coram illa laudes Domini, & tamen istud non pertinebat nisi ad Leuitas,quia quidam de ipsis erant cantores, & pertinebat ad eos facere Psalmos infra 25.vnde, & in ista portatione arcæ facti sunt aliqui Psalmi per Asaph principem cantorum,& fratres eius, & illi ponuntur J. decimosexto.Tertium erat propter sacrificia: nam cum portaretur arca immolabantur coram ea animalia:nam cum illi, qui portabant arcam transiuissent sex passus, immolabantur septem tauri, & sex arietes secundo Regum sexto,& infra decimoquinto. sacrificia tamen non poterant fieri nisi per Sacerdotes, quia alias, qui faceret, moreretur. Nume.3.& 16.& 18.Ideo oportuit,quod specialiter vocarentur Sacerdotes,& Leuitæ ad istam translationem.

A *Quare Leuitæ vocati non venerunt. Quæst. VIII.*

QVAERITVR vlterius cum nunc congregati essent omnes Israelitæ, & vocati Leuitæ non venerunt: sic enim patet infra 15.cum dixit Dauid, quia non eratis præsentes a principio percussit nos Deus,nunc ergo sanctificamini,& afferte arcam:ergo videtur,quòd nunc non fuerunt in portatione arcæ, quæ prima fuit,sed solum in secunda,quæ fuit de domo Obededom in domum Dauid.

Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd Leuitæ vocati non venerunt ad portationem istam arcæ, quia non potuerunt, vel propter aliquam aliam causam,sed solum populus. Et istud satis con- B cordat literæ isti, quia quamquàm fiat hic mentio, quòd vocati fuerunt Leuitæ, tamen non fit mentio, quòd venerint, & fit mentio de popularibus.

Secundò potest dici, quòd Leuitæ vocati venerunt ad istam translationem, & tamen non fecerunt cęremonias portationis, & propter hoc fuit peccatum:sic autem intelligitur quod dicitur infra 15.scilicet,quia non eratis a principio pręsentes, percussit nos Dominus,idest,quamquàm essetis præsentes localiter tamen non eratis præsentes ministrando, & hoc sufficiebat ad hoc quòd Deus percuteret Israel. Primus tamen modus magis concordat literæ, quia infra 15.dicitur, quòd Dauid dixit illicitum est, vt a quocunque portetur arca Dei nisi a Leuitis,quos ele- C git Dominus ad portandum eam.Et ob hoc dixit eis, vos estis principes familiarum Leuitarum, sanctificamini,& afferte arcam Domini:nam a principio,quia non eratis præsentes percussit nos Deus.

Quare in diebus Saulis non requisierant arcam Domini. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius quare dixit hic Dauid, quòd in diebus Saulis non requisierant arcam Domini.

Respondendum est, quòd arca Domini a multis diebus erat extra Sanctuarium, & locus suus D erat in sanctuario intra Sancta sanctorum, nunc autẽ manebat in Gabaa in domo Abinadab, & non erat ibi in magno honore, ideo videbatur negligenter se habuisse Saul circa illam, & totus populus tempore suo. Nam debuerat Saul facere vnum de duobus, scilicet,quòd portaret arcam Domini in sanctuarium, vbi erat locus suus, vel poneret eam in alio loco honorabiliori, vbi fierent coram ea aliquæ cęremoniæ: nam in Gabaa in domo Abinadab non fiebant aliquæ cęremonię coram arca, sed solum erat inuoluta operimentis suis,& custodiebatur ibi:sic patet primo Reg.7.cùm dicitur,quòd posuerunt arcam in domo Abinadab,& sanctificauerunt Eleazarum filium eius ad custodiendum eam, nunc autem Dauid voluit eã E transferre ad locum honorabiliorem.

An Saul, & populus suus peccauerit non locando arcam in alio loco honorabiliori. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius an peccauit Saul, & populus tempore suo, quia non requisiuerunt arcam ad mutandum eã de Cariatharim.

Respondendum, quòd si peccauisset Saul aut populus hoc fieret propter vnum de duobus, scilicet, quia non reducta fuit arca in sanctuarium, vel quia non fuit posita in alio loco honorabiliori. De primo dicendum, quòd non peccabat Saul, nec quisquam in hoc,quia Deus licet assignasset Sancta sanctorum,

vt esset locus arcæ Exo.16.& Leui.16.& ad Hebræ.9. non fuit hoc sub necessitate, ita vt contrarium faciendo, peccaretur. Quod patet, quia aliquando arca educebatur de sanctuario, & portabatur ad bellum, sicut fuit tempore Heli primo Regum 4.& iterum tempore Saulis portata est in castra eodem lib.capi. 14. Sic ergo licebat educi eam de Sancta sanctorum: ita licebat, quòd maneret extra in quocunque loco, dum tamen esset locus mundus, & honestus, hoc tamen differebat, quia quando erat arca intra Sancta sanctorum, erat discooperta: cum verò educeretur de loco ipso operiebatur velamentis suis per Sacerdotes, ne videretur nuda ab aliquo homine, quia moreretur etiam si esset Leuita: Nume.4.& non discooperiebatur quousque iterum reponeretur in sanctuario, vbicunque ergo esset alibi, necesse erat esse velatam, & sic erat in Cariathiarim in domo Abinadab, & hoc obseruato poterat ipsa licite esse in quocunque loco honesto: sic patet de Bethsamitis: nam quando venit arca de terra Philisthinorum disponebant eam tenere apud se, & tenuissent nisi accidisset casus grauis, scilicet, quòd perierunt plusquam quinquaginta millia, quia viderunt illam primo Regum 6. Patet hoc etiam de viris Cariathiarim, vt portarent ad se arcam Domini, & illi portauerunt, & tenuerunt apud se eodem lib.capitu.7. Et sic tam Bethsamitæ, quàm viri Cariathiarim putabant licitè teneri arcam in Cariathiarim, & sic non peccauit Saul nec populus tenendo arcam extra sanctuarium illo tempore. Si autem quæratur quantum ad secundum dicendum, quòd si secundum legem cautum esset, quòd coram arca fierent aliquæ ministrationes, peccauisset Saul, & populus non ponendo arcam in loco venerabili, & quòd ante illam essent Leuitę, & Sacerdotes ministrantes, lex tamen nihil istorum determinauerat, ideo non apparebat manifestè, quòd erat peccatum in non ponendo eam in loco honorabiliori. Dicendum tamen, quòd videtur fuisse quædam irreuerentia in hoc, scilicet, quòd Saul toto tempore regni sui non poneret eam in loco honorabiliori cum habuisset ad hoc opportunitatem: nam regnauit annis quadraginta, vt patet capitu.13. Et in illis fuit magno tempore in pace: poterat ergo honorabiliter transferre arcam ad alium locum, & de hac irreuerētia accusat tempora eius Dauid, dicens, non enim requisiuimus eam in diebus Saul, quasi dicat, male fecimus in hoc; & tamen non voluit dicere non requisiuit eam Saul, ne videretur accusare specialiter Saulem, quia per hoc videretur Dauid malum animum habere ad eum, cum fuisset hostis eius, & ipse nunc accusaret illum, ideo retorsit culpam in totum populum, & non in Saulem, quamquàm ille maxime erat culpabilis.

Quare Dauid non dixit de tempore Samuelis.
Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius quare non dixit Dauid de tempore Samuelis: nam Samuel fuit iudex super Israel antequam regnaret Saul. nam quando capta est arca a Philisthinis iudicabat Heli summus Sacerdos terram Israel, & ipse erat tunc tamquam Dominus, sed cum audiuit, quòd capta esset arca a Philisthinis, corruit de sella, & mortuus est. Post eum autem Samuel iudicauit Israel annis viginti, vel plus, vt probatum est primo Reg.7. Et tempore suo reducta fuit arca de terra Philisthinorum in terram Israel cum solum manserit septem mensibus in terra Philisthinorum primo Regum 6. Ipse tamen non posuit eam in sanctuario, nec fecit

F poni in loco honorabiliori, vt fierent coram illa aliquæ cęremoniæ. Dicendum, quòd Dauid non [illegible] fuit accusare tempora Samuelis, sed solum Saulis propter multa. Primò, quia dum Samuel iudicauit Israel fuerunt bella multa, & Israelitæ non erant bene liberi de potestate Philisthinorum: nam tunc erat statio Philisthinorum in terra Israel ad recipiendum tributa, vt patet primo Regum 10.& 12. Et ibi declaratum est, & opprimebantur tunc nimis Israelitæ a Philisthinis, quia cogebantur non habere aliquem fabrum ferrarium in tota terra Israel, sed quicunque vellet parare ligonem, vel vomerem, vel alia instrumenta agriculturæ cogebatur descendere in terram Philisthinorum eodem lib.c.13. Intantum, ꝙ in principio
G regni Saulis cum vellet pugnare Saul contra Philisthinos, non fuit aliquis gladius aut lancea in manu cuiusquam nisi in manu Saulis, & filij sui Ionathę.c.[illegible] Et sic non habuit Samuel opportunitatem in tempore, quo fuit iudex ad faciendum hoc: habuit tamen Saul tempore suo: ideo accusata sunt tempora Saulis, & nō Samuelis. Secundum fuit, ꝙ Samuel erat Propheta maximus tpe suo, & credebat Dauid, ꝙ si sciuisset Deo acceptum esse, ꝙ mutaret arcā mutauisset illam, & ēt putauit, ꝙ fortè aliq̄ reuelationem habuit Samuel de nō mutando arcam de Cariathiarim, & pp hoc non mutauit eā. Nā istud est cōmune in prophetis, ꝙ oīa, quæ faciunt excusantur a nobis, eo ꝙ putamus, ꝙ instinctu Dei egerint, cū Deus eis loquat. Sic patet de Samuele, qui fecit sacrificiū extra templū, &
H cōstruxit altare in Ramatha, & in Masphat, & in Galgala.1.Re.7. & 10.& 11. Et Dauid fecit sacrificiū in area Iebusæi 2.Reg.vlt.& infra 21.& Elias fecit sacrificiū in mōte Carmelo 3.Re.18.& tn̄ Deus iusserat, ꝙ sub pęna mortis nullus faceret sacrificiū nisi [illegible] re, quod erat ad ostiū tabernaculi. Leui 17.& Deut. 12.& Iosue.22. sed isti excusant a nobis, qa erant prophetæ, & dicimus, ꝙ Dei instinctu fecerūt. Tertiū est, quia Dauid voluit istā culpam retorquere in populū, scilicet, in eos, qui tūc erant, & nō in antiquos, qa magis honestum est, ꝙ quis seipsum arguat, q̄ alios, & isti, qui nunc erant viri tpe Dauid erāt pueri tpe Samuelis, vel nondum erant nati, & sic de eo, ꝙ tunc [illegible] ctum est non poterat eis imponi aliqua culpa, & in
I tpe Saulis qui pauloante fuerat, omnes isti, qui erant nunc, erant viri, & attinebat ad eos aliquid de [illegible] sitione regni, erant igit̄ in culpa, quia tempore Saulis non requisiuerunt arcam, & ideo tempora eius arguenda sunt.

Quare non redarguit Dauid tempora Isboseth.
Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius quare Dauid non redarguit tempora Isboseth, sicut redarguit tempora Saulis. Nā magis modernus fuit Isboseth, quàm [illegible] & sic propter causam dictam pręcedenti quæst. [illegible] populus magis erat arguendus, quòd tempore Isbo-
K seth non transtulerit arcam, quàm tempore Saulis. Respondendum, quòd Dauid nihil dixit de temporibus Isboseth propter multa. Primo, quia pōt intelligi tempus Isboseth per tempus Saulis, ita vt tam regni Saulis, quàm Isboseth computetur sub diebus Saulis, eo quòd Isboseth erat successor Saulis, & successor, & ille, cui succedit fictione iuris reputantur eadē persona, & sic dicetur, ꝙ Dauid etiā redarguit populum, ꝙ in diebus Isboseth fuerit negligēs circa arcā, & tamen non expressit aliquid de Isboseth, quia intelligitur per Saulem, simile patet 1.Reg.[illegible] dicta est longa ꝯcertatio inter domū Dauid, & domū Saulis, & tn̄ tunc non pugnabat Dauid ꝯ domū Saulis quia

quia iam mortuus erat, sed contra domum Isboseth, A vocatur tamen domus Isboseth domus Saulis, quia fuit filius eius, & successor in regno. Secũdo põt dici quòd non redarguuntur tempora Isboseth, eo quòd in tempore suo non fuit opportunitas ad transferendum arcam de loco suo, quia totum tẽpus Isboseth fuit in bellis, &, quòd maius est, semper Isboseth succumbebat, sic patet. 2. Reg. 3. s. facta est longa concertatio inter domũ Saul, & inter domũ Dauid: Dauid proficiens, & semper seipso robustior; domus autem Saul decrescens quotidie: & in hoc fuit semper Isboseth vsquequo per insidias occisus est eo. lib. cap. 4. & sic Isboseth vacans his bellis non potuit trãsferre arcam Domini ad locum honorabilem, quia ad hoc requirebatur magna pars, & gaudium populi. Tertium B fuit, quia sicut dictum fuit præcedenti quæstione Dauid volebat accusare populum, & vt honestè accusaret volebat se accusare cum illis: sic enim dixit hic in litera, scilicet non enim requisiuimus eam in diebus Saul, quia in diebus Saulis totus Israel erat vnus populus, & culpa de non transferendo arcam pertinebat ad totum Israel, & tamen in diebus Isboseth nõ fuit sic, quia fuit populus diuisus semper, nam tribus Iuda accepit Dauid in regem, omnes autem alię tribus acceperunt Isboseth in regem. 2. Reg. 2. cap. Ideo nõ poterat esse culpa omnium simul, sed vel esset culpa regni Israelis solius, scilicet Isboseth & suorũ, vel solius regni Iuda, s. Dauid & suorum, ideo non poterat conuenienter redargui tempus Isboseth. Quartum, C & præcipuũ fuit, quia Isboseth nullo modo erat culpabilis in hoc, nam arca erat in Cariathiarim, vt patet hic in litera, & 1. Regũ 7. Pertinebat tñ Cariathiarim ad sortem Iuda Iosue decimoquinto. Et tota illa terra erat subiecta tunc Dauid: nam mox vt mortuus est Saul, constitutus fuit Dauid in regem super tribum Iuda, & sic Isboseth nunquam habuit principatum super tribum Iuda, vnde nec potuit transferre aliquando arcam. 2. Reg. 2. cap.

An Dauid peccabat non transferendo arcam toto tempore præterito. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius an Dauid peccabat non transferendo arcam toto tempore preterito, D & quare non transtulit eam cum iam fuisset rex Iuda post septem annos & dimidium, secundo Reg. 5. Dicẽdum quòd propter multa. primò, quia, vt aliqui volunt, Dauid non poterat transferre arcam, quia erat in regno Isboseth: & tamen tunc erat bellum inter Isboseth, & Dauid. Sed hoc non stat, quia arca translata fuit in Cariathiarim, quando primo venit de terra Philisthinorum, 1. Reg. 7. Et nũc etiam quando Dauid eam trãstulit, erat in Cariathiarim, vt patet in litera: est tamen Cariathiarim in sorte Iudę Iosue decimoquinto. Ideo non obstabat diuersitas regni Isboseth, & Dauid, quin posset Dauid trãsferre eam in aliquem alium locum. Aliqui dicunt aliter, scilicet, quòd quanquam arca esset in regno Iudę, tamen non poterat Dauid eam trãsferre, quia de- E bebat transferri in sanctuarium, vbi erat locus suus, & tamen sanctuarium pro tunc erat in regno Isboseth: nam erat in vrbe Gabaon. Quod patet, quia quando Salomon iuit ad altare Domini, quod fecerat Moyses in deserto, erat in Gabaon, vt patet tertio Regum tertio, & sequenti libro capitulo primo. Et tamen altare illud erat ad ostium tabernaculi, vt patet Exodi vigesimonono, & Leuitici primo, & decimoseptimo, & Iosue vigesimosecũdo. Sed hoc non stat, quia quanquam esset tabernaculum in Gabaon, & esset Gabaon de regno Isboseth, scilicet, de sorte Beniamin Iosue 18. poterat Dauid facere translationem arcę, quia non cogebatur ferre illam in sanctuarium, sed poterat ferre in quemcunque locum mundum & honestum. Quod patet, quia nunc non transtulit eam in tabernaculum, sed in domum suam in Ierusalem infra in litera, & infra 15. Dicẽdum ergo quòd alię causæ fuerunt. Prima fuit, quòd Dauid volebat facere istam translationem, & tamen debebat fieri honorabiliter, & quia erat ipse occupatus bellis contra seruos Isboseth, non poterat conuenienter eam transferre. Secundum fuit, quia Dauid fortè per aliquem prophetam cognouerat se futurum regem totius Israel, ideo vt magis solennizaretur translatio, volebat expectare tempus, in quo esset rex super totum Israel, & sic nunc mox vt factus est rex super Israel, fecit istam translationem. Quod patet, quia dixit: non enim requisiuimus eam in diebus Saulis: & si tamẽ postquam ipse factus est rex super totum Israel aliquanto tempore mansisset nõ procurãs istã translationem, non dixisset solum, quòd non requisiuerãt arcam in diebus Saulis, sed etiam dixisset de temporibus suis, quòd non requisiuerant eam, & non dixit: ideo videtur quòd fuit hoc in principio regni sui super Israel. Tertium fuit, quia Dauid noluit præiudicare viris Israel, nam licet esset arca in terra sua, eo tempore, quo ipse erat rex super Iudam, tamen illa pertinebat ad totum populum, & mutatio eius de loco ad locum fieri debebat de consensu totius populi. Et tamen tunc Dauid solum pręerat tribui Iuda, ideo non poterat cõuenienter transferre arcã: expectauit ergo quousque esset rex super Israel: & tunc mutauit illam. Quartum est, quia poterat esse, quòd in toto regno Iuda non erat aliquis locus, ad quem conuenienter transferretur arca de Cariathiarim, maxime si Deus reuelauerat, quòd illa deberet esse in Ierusalem, sicut reuelauit, quòd elegerat Ierusalem ad hoc quòd fieret ei ibi templum, sequẽti lib. cap. 6. Et hoc patet, quia arca non fuit nunc translata de Cariathiarim ad aliquem locum regni Iuda, sed in Ierusalem, & ille est locus sortis Beniamin, vt patet Iosue decimooctauo. non ergo potuit cõuenienter Dauid transferre arcam quamdiu fuit rex super Iudam, sed quando cępit regnare super totum Israel.

Quare Dauid non transtulerit arcam in sancta sanctorum. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius cum nunc Dauid transtulerit arcam de Cariathiarim, quare non transtulit eam in sanctuarium, vt esset intra sancta sanctorum, sicut statutum erat de ea, nam locus eius erat ibi. Leui. 16. & ad Hebręos nono. & an Dauid peccauit non transferendo illuc, nam Dauid erat vir deicola, & faciebat trãslationem istam propter honorem magnum Dei cum magnis sumptibus: si tamen sciret se peccare transferendo ad domum suam, nullo modo vellet tanta expendere in vanum: potissimè offendendo Deum: non ergo peccauit transferendo in domum suam. Cùm autem dicitur quare Dauid non transtulit in templum arcam. Respondendum quòd hoc fuit propter multa. Primo ad euitandum frequentes mutationes arcę, quia non decebat hoc ad reuerentiam eius, & tamen si transferretur nunc in sanctuarium oportebat fieri in breui aliam translationem, nam Dauid disposuerat ędificare Domino templum honorabile in Ierusalem, vt colligitur secundo Regum 7. & infra 17. & 22. Et istud fuit in principio regni sui. Constructo autem templo mox erat illuc introducenda arca. Si autem nunc transferretur arca in sanctuarium,

quod erat in Gabaon, oportebat rursus transferri de Gabaon in Ierusalem, ideo potius voluit transferre nunc in Ierusalem quam in Gabaon. Secunda causa fuit ad euitādum laborem populi, & magnitudinem expensarum: nam ad hoc, quòd transferretur arca honorabiliter totus populus cōgregandus erat, sicut nunc: in quo erat labor populi, s. quòd venirent de extremis finibus Israel: etiam erat magnitudo expensarū, quia Dauid daturus erat cibos toti populo tam viris, quàm mulieribus, sicut fecit in ista translatione: nam dedit cuique tortam panis vnam, & vnam assaturam carnis bubalæ, & similam oleo frixam, secūdo Regum 6. & infra 16. erant etiam magnæ expensæ in trāslatiōne propter sacrificia, nam cum portaretur arca de domo Obededom in domū Dauid, cum transissent qui portabant arcam sex passus immolabātur septem tauri, & sex arietes infra 15. Ideo melius fuit transferri nūc in Ierusalem semel, quam transferri in Gabaon, ita vt fieret bis translatio. Tertium fuit propter deuotionem Dauid. Nam ipse erat nimis deicola, & volebat sępe interesse cæremonijs cultus diuini, quod non poterat facere cùm ipse habitaret in Ierusalem, & arca esset in Cariathiarim, & templum in Gabaon, ideo oportuit, quòd vnum illorum transferret in Ierusalem ad hoc, quòd propter illud possent ibi fieri sacrificia & cantari diuinę laudes, & esset locus orādi Dominum. Visum est autem Dauid conuenientius mutare arcam quàm tabernaculum, ideo mutauit illam.

Quare Dauid non reduxit de Ierusalem in sanctuarium Gabaon arcam. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius cum Dauid transtulerit arcam in Ierusalem putans, quòd in breui faceret Domino ibi templum, & postea responsum fuerit ei, quòd non ædificaret templum Domino ipse, sed filius eius. 2. Reg. 7. & infra 17. quare non reduxit arcam de Ierusalem in sanctuarium Gabaon.

Respondendum ꝙ si Dauid sciuisset prius quàm transferret arcam in Ierusalem, quòd Deus non permitteret ei ædificare templum, fortè non transtulisset arcam in Ierusalem, sed vel reliquisset eam in Cariathiarim, vel transtulisset in Gabaon, vbi erat sanctuarium: postquam tamen trāstulerat eam in Ierusalem cognouit, quòd non ædificaturus esset ipse templum Domino, sed filius eius, vt patet ex ordine literę, secundo Regum 6. & 7. cum tamen habuit eam in Ierusalem noluit reducere in Gabaon, & causa fuit primo ad euitandum labores, & expensas, sicut dictum est precedenti quęstione. Nam sufficiebat ipsam arcam ductam fuisse in Ierusalem ad hoc, quòd poneretur ibi in sanctuario quando fieret, & tamen si reduceretur nunc in Gabaon oportebat bis laborari, scilicet, ducendo, & reducendo, & in hoc fierent magnę expensę, quas voluit euitare Dauid, potissimè quia nō erat aliquod inconueniens, quòd maneret arca in Ierusalem, licet esset extra templum, quia sicut fuit in Cariathiarim plusquam quadragintaseptem annis cum paruo honore, poterat esse in Ierusalem quousque ędificaretur templum cum maiori honore. Secundum fuit, quia Dauid desiderabat nimis habere apud se tabernaculum Domini vel arcam, vt haberet locū orandi, quod non esset si faceret reducere arcam in Gabaon. Tertium fuit, quia volebat Dauid facere, ꝙ in magno honore teneretur arca, & cum magna diligentia fierent cæremonię coram ea. Si tamen maneret in Cariathiarim, vel reduceretur in Gabaon: dato quod iuberet ibi fieri cęrimonias, non fierent cum

F tanta diligentia, & veneratione, sicut pręsente Dauid: ideo voluit potius tenere arcam in Ierusalem.

Quare Dauid mutauerit arcam de Cariathiarim nolens eam in sanctuario ponere. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius cum Dauid non intenderet ponere arcam in sanctuario, quare mutauit eā de Cariathiarim, quia vtrobique erat extra locum suum.

Respondendum, quòd hoc fuit propter duo. Primum fuit propter honorem Dei, nam cum esset arca in Cariathiarim, non fiebāt aliquę ministrationes, nec canebantur laudes diuinę coram illa. Ista enim
G erat quędam irreuerentia, quia manebat ibi arca in loco priuato tanquam supellex parui honoris, ideo voluit facere, quòd illa esset in loco honorabiliori, & ob hoc dixit hic in litera: non enim requisiuimus eā in diebus Saul, idest non quæsiuimus eam ad honorandum ipsam, ideo nunc honoremus eam, & istud intendebat Dauid facere, nam parauit ei tabernaculum honoratissimū in domo sua, & fecit ibi esse Leuitas, qui omni tempore canerent coram arca, & posuit ianitores, & alios officiales domus illius, sicut erat in tabernaculo testimonij, vt patet infra 16.

Sed obijcietur, quia Dauid poterat facere omnia
H ista non transferēdo arcam de Cariathiarim, scilicet, quòd poneret Leuitas cantores, & ianitores in Cariathiarim, vt facerent omnia, quæ facturi erant in Ierusalem in domo Dauid.

Respondendum sicut dictum est pręcedenti quęstione, scilicet, quòd dato, quòd Dauid iuberet facere omnes cęremonias in Cariathiarim, non possent fieri cum tanta veneratione, & diligentia in Ierusalem sicut propter peccatum Dauid, sed posito, quòd possent fieri cum tanta diligentia, Dauid potius vellet habere arcam in Ierusalem quàm quòd esset in Cariathiarim, & est ad hoc. Secunda causa, quia Dauid erat vir deicola, & desiderabat habere apud se oratorium, vbi fierent cęremonię legis, & hoc non poterat
I esse nisi haberet secum tabernaculum Domini, vel arcam. Tertium fuit propter bonum publicum, nā Ierusalem erat locus famosior in toto regno suo, & ibi habitabat semper rex, & propter hoc conueniebāt plurimi de omnibus partibus Israel illuc. Erat ergo bonum, quòd esset ibi oratorium, scilicet tabernaculi vel arcę, vt per hoc omnes homines, qui veniebāt ad curiam incitarentur, & assuefierent ad deuotionem.

Et respondit vniuersa multitudo, vt ita fieret. Placuerat enim sermo omni populo. Congregauit ergo Dauid cunctum Israel à Sihor Ægypti vsque dum ingrediaris He-
K math, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim. Et ascendit Dauid & omnis vir Israel ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda, vt afferret inde arcam Domini Dei sedentis super Cherubim, vbi inuocatū est nomē eius. Imposueruntque arcam Dei super plaustrū nouum de domo Abinadab. Oza autem & frater eius minabant plaustrum. Porro Dauid, & vniuersus Israel ludebant coram Deo omni virtute in cāticis, & in citharis, & psalterijs, et tympanis, et cymbalis, et tubis.

Et respon-

Et respondit vniuersa multitudo, vt ita fieret. Scilicet to- A
ta multitudo, quæ erat in curia regis, vel multitudo
principum, cum quibus iniuit consilium, non potest
intelligi de tota multitudine Israel, quia nōdum con-
gregata erat sed nunc iussa est congregari.

Placuerat enim sermo omni populo. Redditiuum cau-
sæ est, s. omnes responderunt quòd fieret, quia place-
bat nimis omnibus translatio arcæ, & hoc quia erat
magnus honor Dei, & bonum publicum, sicut supra
declaratum est in quæstionibus.

Congregauit ergo Dauid cunctum populum Israel. Scili-
cet iussit illum congregari: non est intelligendum,
quòd Dauid cogeret quenquam venire ad istā trans-
lationem arcę, sed solum fecit denunciari per totum
Israel, quòd arca transferēda erat, & tunc omnes gau- B
dentes venerunt sponte propter deuotionem cogni-
ta bona voluntate regis: non est etiam intelligendū,
quòd totus populus nunc conuenerit ad translatio-
nem istam, quod patet, quia solum conuenerunt du-
centa vigintiquatuor millia, vt patet in litera, & tamē
pauloante hoc ad vnctionem Dauid conuenerunt
plusquam trecenta millia, & multi alij manserunt in
vrbibus, qui non venerunt, præcedenti cap. sed dici-
tur totus Israel, idest multi de Israel, quia iste est mo-
dus loquendi scripturæ.

A Sihor Aegypti vsque dum ingrediaris Hemath. Isti
sunt duo termini in duabus extremitatibus terræ Is-
rael, & est sensus, quòd totus Israel, qui intercluditur
inter istos duos terminos, fuit congregatus nunc. Est
enim Hemath ciuitas quædam in extremitate terræ C
Israel in latere aquilonari, vbi coniungitur Syriæ, &
ibi regnabat quidam rex Syrorū nomine Tohu, qui
fuit amicus Dauid: & misit ad eum magna munera,
quia expugnauerat regem Adadezer. 2. Reg. 8. Quòd
autem sit terminus aquilonaris terrę Israel, patet Nu-
meri 34. vbi ponūtur termini istius. Sihor est alius
terminus in parte opposita, scilicet, Meridiana, & Si-
hor significat in Hebręo fluuium: est enim nomen
commune, sicut apud nos istud nomen fluuius, & ta-
men Hieronymus accepit hic tanquam nomen pro-
prium, velut si esset nomen alicuius loci in extremi-
tate Aegypti.

Sed dicendum quòd debet accipi, vt nomen ap-
pellatiuum pro fluuio, nam sępe ponitur iste fluuius D
Aegypti pro termino meridiano terræ Chanaan, vt
patet Genesis decimoquinto, scilicet, Semini tuo da-
bo terram hanc à fluuio Aegypti vsque ad flumen
magnum Euphratem. Sic etiam patet Iosue 13. vbi
ponitur fluuius turbidus Aegypti pro termino meri-
diano: & ponitur Hemath pro termino aquilonari,
sicut hic. Et sciendum, quòd iste fluuius Aegypti,
qui est terminus meridianus terrę Chanaan putatur
à plurimis esse quidam paruus fluuius, qui dicitur Ri-
nocorula, vt dicit Historia scholastica, & Nicolaus, &
multi nostrorum tenent, & nos etiam aliquando di-
cimus referendo aliorum positionem, & tamen se-
cundum veritatem est fluuius Nili, qui est famosissi-
mus fluuius in toto Aegypto, immo in toto orbe, qa E
iste est vnus de quatuor fluminibus, qui egrediuntur
de paradiso terrestri, vt declaratum est Gen. 2. Et pa-
tet hoc, quia dicitur hic per excellentiā à Sihor Aegy
pti, idest à fluuio Aegypti, & tamē si esset aliquis par-
uus fluuius Aegypti, non vocaretur fluuius Aegypti
per excellentiam, sed vocatur sic, ergo intelligitur de
Nilo, item patet hoc clarius Iosue 13. vbi dicitur. A
fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum. Et tamen nul-
lus alius est irrigans Aegyptum nisi Nilus, qui voca-
tur turbidus propter humores suos, & alluuiones:
nam quando impletur inundat super terram planam,
& ibi turbantur aquę suę in puluere. De hoc magis
Alph. Tost. in Lib. I. Paralip.

declaratum est Exo. 2. Non est autem intelligendum
quòd terra Aegypti, & terra Chanaan coniungantur
in aliquo loco, & ibi sit terminus fluuius Nili, quia in-
ter terram Chanaan, & Aegypti iacent solitudines
Arabicæ, ita vt non possent coniungi, sed Nilus circa
partem occidentalem Aegypti exit per solitudines
arabicas versus terram Chanaan in latere meridiano
eius, vbi est sita terra Philisthinorum, & ibi intrat Ni-
lus in mare Mediterraneum per vnam de portis suis,
nam in septem alueos diuiditur prius, quàm intret in
mare, & ibi est Nilus terminus terræ Chanaan.

*Et ascendit Dauid, & omnes viri Israel ad collem Caria-
thiarim.* Erat arca in Cariathiarim in colle, nam Abi-
nadab, in cuius erat domo, habitabat in excelso vrbis,
& illuc ascendit Dauid cum omnibus viris Iuda, scili-
cet, cum omnibus, qui nunc conuenerant ad portan-
dum arcam.

Qui est in Iuda. Scilicet ciuitas Cariathiarim est in
sorte Iuda, vt patet Iosue 15.

Vt afferrent inde arcam Domini Dei. Vocatur arca Do-
mini, quia pertinebat specialius ad Deum quam ali-
qua alia arca, cum ipse iussisset eam fieri. Etiam quia
continebatur ibi fędus, quod fecerat Deus cum Israe-
litis, scilicet, tabulę lapideę in quibus erant pręcepta
decalogi, & ob hoc vocatur arca fęderis.

Sedentes super Cherubim. Refertur ad Dominum,
scilicet, quòd Deus sedet super Cherubim, & potest
dupliciter intelligi, vno modo, quod sedet super Che-
rubim, idest super vnum ordinem angelorum, qui
sic vocatur, & est octauus ordo, & ita intelligunt mul
ti de nostris. Aliter potest intelligi, quòd Deus sedet
super Cherubim, idest super duos Cherubim aureos,
qui in lateribus arcę erant.

Pro quo sciendum, quòd coopertorium arcę erat
de auro purissimo, nec erat ibi aliqua tabula, & de ex-
tremitatibus illius procedebant duo Cherubim, qui
extendebant alas ex aduerso contra se, & velabant
ipsum opertorium arcę, quod vocatur propitiatoriū.
In illa autem concauitate, quę inter alas erat Cheru-
bim dicebatur Deus sedere, ideo sedebat super Che-
rubim. De hoc Exodi vigesimoquinto, & trigesi-
mosexto.

Vbi inuocatum est nomen eius. Idest super arcam in-
uocatum est nomen eius, quia ibi erat specialiter.

Imposueruntque arcam Domini super plaustrum nouum.
Scilicet ad ferendum eam de Cariathiarim in Ierusa-
lem posuerunt super plaustrum. Dicitur enim plau
strum currus à plaudēdo dictus, quia mittit sonitum
quando mouetur.

De domo Abinadab. Erat enim arca in domo Abi-
nadab, quia ibi fuerat reposita, & tunc de domo eius
sumptum est plaustrum ad portandum illam, vt
patet primo Regum septimo, & secundo Regum
sexto.

Oza autem, & fratres eius minabant plaustrum. Iste Oza
erat filius Abinadab, in cuius domo seruabatur arca,
sic patet secūdo Regum capitulo sexto, scilicet, Oza,
& Haio filij Abinadab minabant plaustrum. Et
quanquam exprimatur ibi de solis Oza, & Haio: ta-
men hic exprimitur de Oza, & multis fratribus eius:
& ipsi minabant plaustrum, quia erāt Leuitę ad quos
pertinebat istud.

Porro Dauid & vniuersus Israel ludebant coram Deo. Iste
ludus erat exultationis, & deuotionis, cum portarent
arcam, & erat ludus in canendo, & psallendo in in-
strumentis musicis. Et dicitur Dauid & vniuersus
Israel, quia omnes de Israel, qui assistebant, & noue-
rant psallere in organis musicis psallebant. Alij au-
tem canebant, & sic erat lætitia in omnibus.

Omni virtute. Idest iuxta vires suas, quia quilibet

tantum canebat quantum poterat & pſallebat iuxta vires, ſic enim dicitur ſecundo Reg. 6. ꝙ Dauid percutiebat in organis, & ſaltabat totis viribus ante Dominum, ideſt quãtum poterat ſaltare, ita de omnibus alijs intelligendum eſt.

In canticis. Iſtud erat generale ad totum populũ, quia omnes canebant prę exultatione. *Et in citharis, & pſalterijs, & tympanis, & cymbalis, & tubis.* Omnia iſta ſunt organa muſica, & non ſolum iſta erant ibi, ſed etiam omnia alia genera muſicorum vaſorum, quæ haberi poterant in Iſrael, ſicut dicitur 2. Reg. 6. ſ. Dauid autem, & omnis Iſrael ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & in citharis, & lyris, tympanis, & ſiſtris, & cymbalis. Citharę ſunt organa antiqua, quę inter antiquos erant cõmuniſſima. Nũc autem vix in vſum veniunt. Pſalterium autem inſtrumentum cognitum eſt, & erat valde vſitatum apud Iudęos, & maxime Dauid vtebatur iſto inſtrumento, vnde ipſe dixit in pſalterio decachordo pſallam tibi, ideſt in pſalterio decem Chordarum, Pſal. 143. & 2. Reg. 6. dicitur in lyris, vbi dicitur hic in pſalterijs, & non eſt idem inſtrumentum ſecundum modum noſtrum accipiendi communem, & tamẽ Hieronymus pro eodem accepit hic. Tympana vocantur inſtrumẽta de ligno quadrato, vel rotũdo facta, quæ poſtea chorio trimi ſuperextenſo circundantur manente interius magna cõcauitate, quę cum percutiantur manu, vel baculo ſonitum pulchrum reddunt, & dicuntur tympana à tinniendo, quia percuſſa tinnitum reddunt, ideſt ſonitum, & inde vocatur tympaniſtria vir, vel fęmina percutiens tympanum, ſic dicitur Pſal. 67. ſcilicet in medio tympaniſtriarum iuuencularum. Cymbala dicuntur eſſe quędam parua inſtrumenta facta de ære, vel de ferro cõcaua, quæ manibus tenentur, & percutiuntur, & vocanẽ vulgariter le terreuuelas. Tubę inſtrumenta communia ſunt, eo. 2. Reg. 6. ponuntur ſiſtra: non tamen ſunt idẽ ſecundum communem modum accipiendi, ſed dicũtur ſiſtra inſtrumẽta facta de ligno tenui circulari in cuius altera parte corium extenditur, & in circuitu ligni ponuntur crepitacula parua de ferro, ſ. lamine rotundę, quę inuicem percuſſę ſonitum reddunt. Hic autem accepit Hieronymus tubas pro ſiſtris.

Pſalteriũ Cymbalũ Tympanũ quæ ſint.

Siſtrum quid ſit.

An verum ſit quòd Dauid, & omnis populus iuerint ad tollendum arcam de Cariathiarim. Quæſt. XVII.

QVAERITVR circa hoc quomodo dicitur hic, quòd Dauid, & omnis Iſrael iuerũt ad tollendum arcam de Cariathiarim, quia non videt, ꝙ erat arca in Cariathiarim, ſed in Gabaa, ſic patet 2. Reg. 6. ſ. & impoſuerũt arcam Domini ſuper plauſtrum, tuleruntque eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa, & iterum dicitur ibi, cumque tuliſſent eam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa cuſtodiẽs arcam Domini, ita patet hoc 1. Reg. 7. Cùm dicitur, quòd intulerunt arcam Domini in domum Abinadab in Gabaa.

Liranus refellitur.

Reſpondendum quòd aliqui ſumpſerunt occaſionem errãdi ex iſto loco, de quibus fuit Nicolaus: nam putauerunt, quòd arca Domini quando ducta eſt de Bethſames fuit primo poſita in Cariathiarim: deinde fuit portata in Gabaa, & ibi fuit poſita in domo Abinadab de cuius domo nunc tranſducta eſt.

Sed dicendum quòd hoc nullo modo ſtat. Quod patet, quia hic dicitur, quòd iuit Dauid, & omnis Iſrael ad portandum arcam de Cariathiarim, ergo nõ fuerit tranſlata de Cariathiarim in Gabaa. Secundò patet, quia ſi fuiſſet arca primo poſita in Cariathiarim deinde tranſlata in Gabaa, expreſſiſſet ſcriptura ali-

F quid de modo, quo ſtetit in Cariathiarim, & quomodo tranſlata fuiſſet inde in Gabaa, & quare hoc, & tamen nulla mentio fit de iſto, ſed ſolum dicitur, quòd viri Cariathiarim reduxerunt arcã Domini de Bethſames, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa, ergo non fuit tranſlata de Cariathiarim in Gabaa. Dicendum ergo, quòd fuit error eorum, qui putauerunt fuiſſe duas tranſlationes vnam de Bethſames in Cariathiarim, & aliam de Cariathiarim in Gabaa, quia idẽ locus eſt Cariathiarim & Gabaa. Quod patet, quia dicitur hic, quòd Dauid & omnes Iſraelitæ iuerunt in Cariathiarim pro arca Domini, & tulerunt eam de domo Abinadab, & tamen. 2. Reg. 6. dicitur, quòd iuerunt pro arca Domini in Gabaa, & tulerunt eam de domo Abinadab, nec valet, quòd ſi

G aliquis dicat, quòd Dauid tranſtulit bis arcam, ſcilicet vna vice de Cariathiarim, & alia vice de Gabaa, quia iſtud nõ põt ſtare, niſi Dauid trãsferret eã de vno loco in alterũ, qđ falſum eſt, qa Dauid volebat trãsferre eã in domũ ſuã in Ieruſalem, non ergo transferret de Cariathiarim in Gabaa, vel è contrario. Secũdo patet hoc quia eadem, quę ponuntur hic, quando dicitur, quòd tranſtulit Dauid arcam de Cariathiarim ponuntur. 2. Reg. 6. quòd tranſtulit eam de Gabaa, nec eſt differentia in aliquo: iſtud tamen impoſſibile erat, niſi ſit eadem tranſlatio, ideo non fuit arca Domini prius poſita in Cariathiarim deinde in Gabaa: tamen Dauid ſolum tranſtuliſſet eam, ſcilicet, de vno loco, ſcilicet, de Cariathiarim, vel de Gabaa, & tamen hic di-

H citur quòd tranſtulit eam de Cariathiarim, & 2. Reg. 6. dicitur quòd tranſtulit eam de Gabaa, ergo nõ fuerunt iſta diuerſa loca, in quibus poneretur arca. Sed dicendum, quòd fuit vnus locus Cariathiarim, & Gabaa, & hoc poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quòd eadem ciuitas habebat duo nomina, & aliquando vocetur Cariathiarim, & aliquando Gabaa, ſic patet de Hebron, qui vocatur Hebron, Mambre, & Cariatharbe, Gen. 23. & Ioſue 14. Sic ętiã ciuitas Dabir vocatur Dabir, & Cariathſepher, vt patet Ioſue 15. & Iudi. 1. ſic etiam eſt de multis alijs, & ſic vocabitur iſta ciuitas Cariathiarim hic, & vocabitur Gabaa. 2. Reg. ſexto. & vtroque modo. 1. Reg. 7. Secundo modo po-

I teſt dici, ꝙ Cariathiarim ſit nomen proprium vrbis, & non habeat aliud nomen, Gabaa autem ſit nomen appellatiuum, nam Gabaa in Hebræo ſignificat collem, vt ait Ioſephus. 6. Antiq. licet multi Hebręorum interdum accipiũt pro valle, & ſic dicetur, quòd fuit poſita arca in vrbe Cariathiarim in quodam loco excelſo vrbis, qui vocatur Hebraicè Gabaa, & iſte eſt ſenſus verus. Quod patet, quia in Hebræo ponitur hic Gabaa, vbi nos dicimus collẽ, ſ. quòd Dauid, & omnis Iſrael aſcenderunt ad Gabaa Cariathiarim, & tamen litera noſtra habet ad collem Cariathiarim, & tamen 2. Reg. 6. noluit facere litera mẽtionem de vrbe Cariathiarim, ſed de colle vrbis vbi erat arca, ideo dixit quòd portata fuit de Gabaa, ideſt de colle. Occaſio autem errandi fuit hic, quia Hieronymus idem nomen He-

K brçum quod eſt verè appellatiuum aliquando tranſtulit, vt proprium, aliquando, vt appellatiuum. Melius autem fuiſſet, quòd ſemper poneret illud appellatiuum, ſcilicet pro colle ſicut hic poſuit, & ſic intelligitur, quod habetur primo Regum ſeptimo. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd ſecundo Regum ſexto dicitur Gabaa pro colle, & non pro nomine proprio alicuius loci, & ille collis erat in Cariathiarim, ideo idem erat portari arcam de Cariathiarim, quod de Gabaa. Ad ſecundam rationem dicẽdum, quod 1. Reg. 7. dicitur quòd viri Cariathiarim reduxerunt arcam de Bethſames, & intulerunt eam in domũ Abinadab in Gabaa, ideſt poſuerunt eā in vrbe

in vrbe Chariathiarim in quodam colle, qui vocatur Hebraicè Gabaa, & in illo erat domus Abinadab.

Quis nam fuerit modus portandi arcam. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius quis fuit modus portandi nunc arcam de Chariathiarim. Respondendum quòd ista portatio fuit diuisa in duas portationes, quia semel est portata arca de Chariathiarim vsque ad domum Obededom Gethæi: deinde elapsis tribus mensibus portata est de domo Obededom in domum Dauid. De prima portatione agitur hic: de secunda infra 15. Ideo de prima solum quæritur hic, & dicendum quòd modus portandi eam fuit, quòd cũ venisset Dauid cum toto Israel in Chariathiarim ad domum Abinadab filij eius, s. Oza, & Haio disposuerunt arcam coaptantes eam: & posuerunt super plaustrum nouum quod portabatur à bobus. Sciendum tamen quòd arca super plaustrum erat velata operimentis suis: habebat nãque arca tria operimenta, primum erat velum, quod pendebat ante arcam: nã deponebatur, & inuoluebatur arca in illo. Secundum erat quoddam velamen factum de pellibus iacynthinis. Tertium erat quoddam pallium totum iacynthinum, vt patet Nu.4. His tribus operimẽtis erat velata arca quandocunque erat extra sancta sanctorũ, ideo cùm portaretur nunc in plaustro habebat ista tria operimenta, licet scriptura nihil dicat: alioquin ipsi Leuitæ, qui portabant eam morerentur videntes eam nudam, & etiam totus populus, Nu.4. sic patet de Bethsamitis, de quibus mortui sunt plures, quàm quinquagintamillia, quia viderunt arcam Domini 1. Reg.6. Leuitæ etiam, s. Oza, & fratres eius minabãt plaustrum, quasi dicat, ipsi soli faciebãt hoc, quia erãt Leuitæ. Populares autem non audebant accedere, sed erant populares aliqualiter distantes ab arca, & canebant in voce, & in vasis musicis, & isto modo portauerunt arcam de Chariathiarim vsque ad domum Obededom Gethæi, de qua portatione agitur hic.

Quomodo super arcam inuocatum erat nomen Domini. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ nomen Domini erat inuocatum super arcam. Respondendum, quòd Deus vbique est, & vbique inuocari potest: dicitur tamen inuocari nomen Domini in aliquo loco, vbi Deus specialiter est, & creditur ibi à populo esse, quia tunc inuocant eum tanquã existentem in loco illo, & velut non esset in alijs, sic Deus erat specialiter super arcam potius quàm in alijs partibus sanctuarij, & specialius in sanctuario quàm in alia parte vrbis Ierusalem, & specialius in Ierusalem quam in alijs vrbibus Israel. Et ob hoc dicitur inuocari nomen aliquando Domini in sanctuario suo, & aliquando super arcam, vt patet hic, & 2. Reg.6. & aliquando dicitur inuocari nomen eius in Ierusalem, vt patet 3. Reg.11. & seqnenti lib. cap.6. specialius tamen nomen Domini inuocatum erat super arcam quam in aliquo loco alio, eo quòd ibi specialius erat. Pro quo sciendum quòd arca fęderis erat intra sancta sanctorum in loco secretissimo, & habebat arca super se coopertorium, quod vocatur propitiatorium, & in duobus lateribus eius erãt duo Cherubim facti de auro ad modum hominũ vel auium, & extendebant alas ex aduerso, ita vt ala vnius tangeret alam alterius, & cum extremitates quatuor alarum Cherubim se contingerent, manebat locus vacuus, & occultus inter alas eorum super propitiatorium, quod est coopertorium arcæ, vt patet Exo.25. & 36. in illa vacuitate credebatur ab Israelitis Deus esse realiter, & specialiter per quandam representationẽ manifestam, vnde scriptura dicit eum sedere super Cherubim, s. super alas Cherubim intra illam concauitatem, vt patet 2. Reg.6. & Psal.79. & apparebat Deus specialiter ibi, atque audiebatur vox eius: vnde quando Moyses volebat aliquod occultum, & dubiũ à Deo addiscere, intrabat in sancta sanctorum, & ibi audiebat responsum loquentis ad se, & illa vox formabatur inter alas Cherubim super arcam, vt patet Num.7. s. Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fęderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super

B arcam inter duos Cherubim: vnde loquebatur ei in nullo alio loco. Non audiebatur autem vox Dei manifestè, & omni tempore, nisi ibi, ideo locus iste erat sacratissimus, & nõ licebat alicui hominum introire illuc nisi Moysi, qui introibat quãdocunque volebat ad quærendum de aliquo dubio, licebat etiam summo sacerdoti introire illuc, sed solum semel in anno in die propitiationis, quę est in mense Septẽbris Leuiti.16. & ad Hebr.9. & tũc sacerdos iste portabat coram se vas plenum prunis imposito desuper thimiamate, vt exhalaret inde vapor grossus, & multus offuscans oculos sacerdotis, vt non videret id, quod erat inter alas Cherubim, vbi formatur vox, Leuit.16. Et

C etiam tunc nõ licebat alicui hoĩum stare in anteriori parte tabernaculi, quæ erat extra sancta sanctorum, & hoc vt ille nõ audiret verba, quę Deus loqueretur sacerdoti de propitiatorio. Licebat etiam minoribus sacerdotibus introire coram arca cũ summo sacerdote tunc solum, qñ mouendũ erat tabernaculũ de vno loco ad alium, vt operirent arcam velamentis suis, & traderent eam Leuitis portãdam, Nu.4. Nulli autem hominum licebat aliqñ introire in sancta sanctorum propter magnam reuerentiam loci: q̃q̃ tamen Iudęi simplices crederent, ꝙ Deus erat, qui loquebatur inter alas Cherubim, & sic etiam scriptura dicat, falsum est, quia Deus non loquebatur nec loqui potest,

D sed erat quidã angelus, qui assumebat corpus de aere, & latebat in concauitate illa inter alas Cherubim, & ibi loquebatur. Assumebat corpus de aerę, quia aliter loqui non potest angelus, cum vox non possit formari, nisi per organa, & angelus est incorporeus, ideo necesse est, ꝙ assumat corpus de aliqua materia elementali, s. de aere, & ista erat causa propter quam alæ Cherubim quatuor coniungebantur inter se super arcam, vt maneret inter eas locus occultus, vbi angelus lateret in corpore assumptǫ ad formãdum voces, ne posset videri quãdo introiret illuc summus sacerdos. propter hoc etiam sancta sanctorũ erat locus obscurus, & non ponebatur ibi aliqua lucerna, q̃q̃ esset locus nimię venerationis: sicut ponebantur lucernę in cãdelabro in anteriori parte tabernaculi, Exo.26. pro-

E pter hoc etiam quãdo summus sacerdos introibat in sancta sanctorum, ferebat in manibus vas prunarum superimposito thymiamate, vapor grossus inde ascendens, vt impediret eum videre angelum latentem inter alas Cherubim. Et causa huius erat, qa Iudęi credebant eũ, qui loquebatur in propitiatorio esse Deũ: & si viderẽt corpus assumptum putarẽt Deũ habere corpus, & sic crederent se verè videre Deũ, & etiam daretur occasio ad idolatriã, ideo Deus nunq̃ se voluit demõstrare in aliqua forma humana, vel alicuius animalis, ne daret occasionem faciendi imaginem aliq̃ similem, & adorandi illã, vt patet Deut.4. i. Custodite sollicitè animas vestras, non vidistis aliquam similitudinẽ in die, qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne fortè decepti faciatis vobis stul-

tam similitudinem, aut imaginem masculi, vel feminę similitudinem omnium iumentorum, quę sunt super terram, vel auium sub cœlo volantium atque reptilium, quę mouentur in terra, siue piscium, qui sub terra morantur in aquis. Quòd autem ille, qui loquebatur in propitiatorio nō erat Deus, sed angelus, & alia multa circa hoc, declarata sunt Exo. 25. & magis 28.

An Israelitæ peccauerint ponendo arcam super plaustrum. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius an peccauerūt Israelitę ponentes arcam super plaustrum.

Aliquis dicet ꝙ non, quia si peccauissent Dominus puniuisset eos propter hoc: & tamen non puniuit, ideo nō peccauerunt. Et si aliquis obijciat, ꝙ punitus est Oza, nā occisus est, dicetur, ꝙ non occisus fuit propter hoc, sed quia tetigit arcā qñ erat prona ad cadēdum, vt patet infra in litera. Dicendum quòd filij Abinadab, qui posuerūt arcam super plaustrum peccauerunt, quia lex iubebat, quòd portaretur super humeros. Propter hoc autem Leuitis, & Meraritis, qui portabant columnas, & tabulas tabernaculi, & Gersonitis, qui portabant pelles, & operimenta tabernaculi iussit Deus dari plaustra ad portandum hæc: Caathitis tamen, qui portabant arcam, & duo altaria, & candelabrum, & mensam, & alia vasa sanctuarij, nō data sunt plaustra, sed iussit Deus, quòd portarent onera super humeros suos, Num. 7. & hoc fuit propter magnam reuerentiam, & sanctitatem illorum vasorum, quia honorabilius erat, quòd portarentur ab hominibus quàm a iumentis. Isti autē posuerunt nunc arcam super plaustrū, ideo peccauerūt, quia quidquid erat contra legem, peccatum erat, & morte dignum. Item patet hoc quia infra 15. cap. Dauid redarguit istam portationem, dicens ꝙ Deus percusserat Israel, quia non debite portabatur arca, & quando postea portauit eam de domo Obededom in domum suam non portauit super plaustrum, sed sacerdotes, & Leuitę portabant eam humeris suis, vt patet infra. 15. & 2. Reg. 6. Cum autem obijcitur, ꝙ nō peccauerunt hic Leuitæ, eo ꝙ non puniti sunt. Dicendum ꝙ ista ratio non stat, nam licet pęna detur propter peccatum, non tamen semper datur, quando homines peccant, quia Deus est patiens, & longanimis, & multæ misericordiæ, Exo. 34. & Nu. 14. & frequenter expectat nos ad pęnitentiam, vt misereatur nostri, & non inferat pęnam Isa. 30. Aliter potest dici, ꝙ pœna fuit data pro isto peccato, s. quod mortuus fuit Oza, quanquam infra in litera dicatur, ꝙ mortuus est pro alia causa, & tamen ibi declarabitur, quòd aliquo modo fuit mortuus propter hoc.

An populares, & Dauid peccauerint, ex eo quòd arca Domini fuerit posita super plaustrum. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius an Dauid, & populares peccauerint in hoc quòd arca posita fuit super plaustrum contra legem.

Aliquis dicet, ꝙ non, quia populares nihil faciebant in hoc, cum soli sacerdotes, & Leuitę ponerent eam, & ministrarent coram illa. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia dato ꝙ populares non peccarent faciendo, poterant tamen peccare non repugnando facientibus contra legem: potissimè quia istud erat notorium, s. quod arca nō deberet portari super plaustrum, sed super humeros Leuitarum, Nu. 7. & non resistentibus talibus peccatis publicis cū possint peccant. Sic patet de Isaia, in cuius tempore rex Ozias vo-

F luit thurificare coram Domino in templo, quod erat contra legem, & quia ipse non clamauit contra hoc, vt non fieret, dixit se peccasse, & omnes alios, qui non redarguerent regem, cum potuissent, vt patet Isa. 6. s. Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutus labijs ego sum, & in medio populi polluta labia habentis ego habito. Et tamen taciturnitas sua nō fuit, quia nisi non increpuit regem, & etiam populus dicitur habuisse labia polluta, quia non redarguit regem cum potuisset. Dicendum ꝙ his non obstantibus non peccauit Dauid, nec populus in non prohibendo Leuitis ꝙ non portarēt arcam super plaustrum, quia ad Leuitas pertinebat portare arcā, & facere omnem ministrationem, quæ requireretur circa eā: & dato ꝙ male agerent, non erant seculares iudices conuenientes ad iu-

G dicādū super hoc. Item quia poterat esse, quòd Deus reuelasset eis, ꝙ placeret sibi ꝙ portaretur super plaustrum. Seculares autem non se debebant intromittere ad iudicandum an agerent cōtra legē, cum in casu isto possent isti excusare factum suum, & ideo Dauid non increpuit se, nec aliquos populares super facto isto, & tamen si peccauissent ipse accusasset se, & alios cum essent nunc nimis deuoti erga Deum. Cùm aūt obijcitur, ꝙ peccauit Isaias, & alij de populo, quia nō prohibuerunt regem Oziam thurificare coram Dño, dicendū ꝙ nō est simile: primò, quia factū Ozię nullo modo poterat excusari: eo ꝙ fiebat ab illo, qui non poterat aliquo modo ministrare corā arca Dñi, nec in aliqua ministratione sanctuarij, quia nō erat de ge-

H nere Leuitarū, ideo debebat, & poterat à quocunque redargui, quia faciebat id, quod non pertinebat ad eū. Secus autem erat nunc in portatione arcę super currum, quia Leuitæ faciebant istud siue bene, siue male facerent, ad eos pertinebat ministratio, ideo non erat aliquis, qui se intromitteret super eos. Alia causa erat, quia quādo Ozias vsurpauit ministrationē sacerdotū erāt sacerdotes maiores eo in dignitate, ad quos pertinebat ex officio redarguere quemcunque volentem vsurpare istud, & tamen nunc in portatione arcę Leuitę ministrabant, & non erant aliqui superiores eis, ad quos pertineret ex officio in talibus redarguere eos, ideo quanquam populus non redargueret nūc Leuitas portantes arcam super plaustrum, non pec-

I caret, quia nō tenebatur ad hoc quisquam de populo.

Quare portabant arcam super plaustrum cum lex præciperet, vt portaretur humeris. Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius cum esset contra legem, quòd portaretur arca super plaustrū, sed quòd portaretur humeris Leuitarum cur portabant eam super plaustrum.

Respondendum, quòd motiuum poterat esse duplex, scilicet remotum, & propinquum: motiuum remotum erat, vt non laborarēt, quia portando eam super humeros laborabant. Motiuum autem pro-

K pinquum erat causa excusatiua, nam sciebant Leuitę, quòd si in aliquo agerent contra legem peccarent, & morerentur, ideo quanquam laborarent portando arcam super humeros portarent eam, & tamen habuerunt causam excusatiuam, ideo putauerunt quòd non punirentur, dato quòd portarent eam super plaustrum, & fuit ad hoc duplex causa: Prima est, quia arca fuerat ante hoc in terra Philisthinorum, & quando reduxerunt illam in Bethsames, portauerunt illam super plaustrum primo Regum 6. Deus tamen nō percussit propter hoc Philisthinos, sed potius eleuauit ab eis manū suam, cū ante illud percuteret eos, ideo putauerūt, ꝙ sic futurū esset in eis, & sic non timuerunt

inuerunt portare illam ſuper plauſtrum. Secũda cauſa fuit, quia lex illa de portando arcam ſuper humeros fuit data in deſerto, vbi erat officium Leuitarum portare ſemper arcam in terra Chanaan: tamen poſtquam ſituatum erat tabernaculum non mouebatur, niſi rariſſimè, & per accidens, ideo poterant putare, quòd illa lex ſolum fuerat data pro deſerto, & ſic non obligaret iam, & ſic poterãt illam portare ſuper plauſtrum, vel quomodocunque alias: dum tamen honeſte portarent, & tamen iſta motiua non fuerunt ſufficientia ad excuſandum peccatum eorum. De primo patet, quia licet Philiſthini non peccarent portando arcam, tamen peccarent Leuitæ. Ratio huius eſt, qa abſolutè nõ erat peccatum portare arcam ſuper plauſtrum vel quomodocunque aliàs, ſed ſolum erat peccatum inquantum erat cõtra legem, ideo ſolum peccarent in hoc illi, qui obligabantur ſeruare iſtam legem: Philiſthini tamen non obligabantur ſeruare eam, quia erat pure poſitiua, & lex poſitiua non obligat niſi illos quibus datur: iſta tamen lex non fuit data Philiſthinis, nec alicui genti, niſi Iſraelitis, vt patet Exo.19.& Pſal.148. Qui annunciat verbum ſuum Iacob, iuſtitias, & iudicia ſua non manifeſtauit eis, ideſt nulli nationi manifeſtauit legem ſuam niſi Iudæis, ergo Philiſthini non obligabãtur ſeruare iſtam legem, & conſequenter non peccabant non obſeruando illam. Leuitæ autem obligabantur ſeruare illam, & peccauerunt non obſeruando. Secundo patet, quia dato, quòd Philiſthini vellent ſeruare iſtam legem, non poterant, quia ad ſeruandum eam requirebatur, quòd facerent arcam portari à leuitis, Num.7. & tamen ipſi non habebant aliquos Leuitas, quibus hoc iuberent, ideo quomodocunque portarent eam non peccabant. De Leuitis autem iſtis ſecus erat, quia iſti poterant ſeruare legem, ſi vellent: & tamen non ſeruauerunt, ideo peccabant. Secunda excuſatio non valet, nam lex data in deſerto non ſolum obligauit in deſerto, ſed etiam omni tempore, quo fuerunt Iſraelitæ in terra Chanaan, immo, quod plus eſt, lex magis obligabat Iſraelitas poſtquam eſſent in terra Chanaã, quam cum erant in deſerto, vt patet Deutero.12. vbi dicit Moyſes, quòd cum venirent Iſraelitæ in terram poſſeſſionis ſuæ non facerẽt, ſicut in deſerto vbi quilibet faciebat quod rectum videbatur, ſed obſeruarẽt omnia pręcepta, & iudicia, & cęremonias, ideo quanquam nunc eſſent Iſraelitæ in terra ſua, obligabantur portare Leuitæ arcam ſuper humeros, & non in plauſtro, & ſic peccarent contrarium faciendo.

Quare Leuitæ portauerunt arcam ſuper plauſtrum nouum. Quæſt. XXIII.

QVAERITVR vlterius quare dicitur hic, quòd portauerunt Leuitæ arcam ſuper plauſtrum nouum.

Reſpondendum quòd ab intentione quęſiuerunt ipſi plauſtrum nouum, in quo nihil adhuc portatum fuiſſet, & iſtud fuit propter duo. Primum propter imitationem Philiſthinorum, nam vt dictũ eſt pręcedenti quęſtione Leuitę portauerunt arcam ſuper plauſtrum ad imitationem Philiſthinorum, qa ipſi ſuper plauſtrum reduxerunt eam de terra ſua in terram Iſrael 1.Reg.6. ideo nunc voluerunt Leuitæ portare illam ſuper plauſtrum nouũ. Secundum fuit propter venerationem arcę, in quo ipſa portabatur nihil adhuc fuiſſe portatum, vt ſic per hoc videretur ei dedicari illud plauſtrũ, ſic enim erat de carnibus ſacrificiorum, quæ ſanctæ erant, ſ. quòd quando coquebãtur in aliqua olla ſeculari, oportebat quòd illa olla eſſet noua ad hoc, quòd non fuiſſet ibi aliquid prius coctum, & poſtquam coquebãtur carnes in tali olla ſi eſſet fictilis cõfringebatur, ne coqueretur poſtea aliquid ſeculare in illa. Si autem eſſet ænea defricabatur nimis, vt nõ poſſet ibi aliquid manere de carnibus ſacris, quod patet Leuit.6.

Quare Oza, & filij ſui minabant plauſtrum. Qõ. XXIIII.

QVAERITVR vlterius, quare dicitur hic quòd Oza, & fratres ſui minabant plauſtrum.

Reſpõdendum quòd hoc dicitur, quia iſti erant Leuitæ, nam erant filij Abinadab, & ille erat ſacerdos, vel Leuita, quod patet, quia arca fuit tradita filio eius Eleazaro ad cuſtodiẽdum, & dicitur, quòd ſanctificauerunt eum ad cuſtodiẽdum arcam, 1.Reg.7. & tamen non committeretur ei aliquid tale, niſi eſſet ſacerdos, vel Leuita: ergo erat de hoc genere. Pertinebat autẽ ad Leuitas portare arcam, ideo nullus de populo audebat ſe coniungere eis in hac miniſtratione, & dato quòd nunc Leuitę non portarent arcam humeris ſuis, ſicut lex iubebat, tamẽ portabant eam aliquo modo: & hoc non pertinebat aliquo modo ad populares, quia omnes tales miniſtrationes erant eis vetitę: Deus enim iuſſerat, quòd ſoli Leuitæ miniſtrarent ei, & quòd viri de alijs tribubus nõ ſe immiſcerent eis ſub pęna mortis, Nu.1. Nunc autem minare plauſtrum erat portare arcam; ideo non audebat aliquis popularis accedere ad currum, in quo ferebatur arca, ſed ſoli Leuitę minabant boues. Populus autem aliqualiter diſtans cantabat, & pſallebat Domino in vaſis muſicis.

An peccaret populus cantando, & pſallendo coram arca. Quæſt. XXV.

QVAERITVR vlterius an populus peccabat cantando, & pſallendo coram arca. Aliquis dicet quòd ſic, quia populus non ſe poterat intromittere de aliqua miniſtratione pertinente ad Leuitas, vt dictum eſt pręced. quæſtione, & tamen cantare, & pſallere coram arca pertinebat ad leuitas. Quòd patet, quia infra 16. conſtituit Dauid cantores de Leuitis, qui canerent omni tempore coram arca, etiam infra 25. inſtituit Dauid Aſaph, & Heman, & Iditum, qui eſſent cãtores tam ipſi, quàm fratres eorum, ideo populares ſi ſe intromitterẽt de hac miniſtratione, peccarent. Aliquis dicet, quòd nõ peccarent, quia licet cantare coram arca eſſet officiũ Leuitarum, tamen iſtud fuit inſtitutum poſt iſtam portationem arcę. Quod patet, quia Dauid quando erat ſenex congregauit totum Iſrael, & voluit ordinare cultum Domini infra 23. vſque ad finem libri, & tunc ordinauit cantores de Leuitis infra 25. ideo ante hoc peccarent populares, quanquam ipſi cãtarent coram arca, eo ꝙ iſta miniſtratio non pertinebat tunc specialiter ad Leuitas, ſicut nulla lex obligat anteq̃ feratur. Dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia cantare coram arca ſemper fuit miniſtratio Leuitarum, eo ꝙ generaliter quidquid pertinebat ad Sanctuariũ fuit commiſſum ſacerdotibus, & Leuitis. Popularibus autẽ nihil commiſſum eſt, ſed generaliter fuerũt excluſi à miniſtratione ſanctuarij, Nu.1. & 18. & cum dicitur, ꝙ Dauid ordinauit, ꝙ Leuitę eſſent cãtores, non eſt intelligendum, ꝙ ante hoc nõ pertineret iſtud officium ad eos, quia omni tempore Leitæ fuerunt cantores, immo, quod plus eſt, de omnibus familijs Leuitarum erant cantores: ſunt enim tres familię Leuitarum, ſcilicet, Caathitarum, Gerſonitarum, Meraritharum, & in qualibet familia iſtarum erat vnus princeps cãtorum. Inter Chaathitas erat princeps Heman: inter Gerſonitas

nitas erat princeps Asaph: inter Meraritas erat princeps Ethan, vt patet supra sexto. Sed est sensus, quòd Dauid ordinauit cantores non quidẽ faciendo, quòd officium cantandi coram arca pertineret ad eos, quia istud ante hoc habebant, sed ordinauit modum, quo cantarent, s. designando eis certa tempora, in quibus cantarent, & etiam distinguendo ipsos per vices suas, scilicet, quòd quidam cantarent vno tempore, & alij alio, & ad hoc distinxit vigintiquatuor sortes inter ipsos, quòd aliquando cantarent illi, qui erant de vna sorte, & aliquando qui erant de alia infra 25. Sic enim fecit de sacerdotibus. Nam posuit inter eos duos principes magnos, & diuisit totam multitudinem sacerdotum per vigintiquatuor sortes infra 24. & tamen ante hoc pertinebat ad sacerdotes ministrare, qa non constituit eis hoc Dauid, sed Dominus per Moysen: ergo quanquam Dauid ordinauit modum, quo canerent Leuitę: non dedit ipse eis officium, sed pertinebat ad eos a principio ex quo data est lex, & ideo si populares se intromitterent de officio cantandi corã arca, vel intra sanctuarium semper pertinuit ad leuitas, & quãdocunque se intromitterent populares de isto officio in eo casu, in quo pertinebat ad Leuitas peccarent. Ad hoc tamen sciendum, quòd cantare istud poterat esse duobus modis, vno modo ꝙ aliquis vellet cantare, tanquam minister & in apparatu, & intraret in sanctuarium, misceretque se alijs Leuitis in hoc. Alio modo potest cantare aliquis laudes Dei absolutè non inquantum minister, nec iuxta arcam aut intra sanctuarium, nec miscet se in hoc alijs Leuitis. Accipiendo primo modo cantare semper pertinuit ad officium Leuitarum, & isto modo si aliquis de popularibus vellet cantare laudes Dei peccaret: quia vsurparet officium Leuitarum. Si autem secundo modo accipiatur, licebat cuilibet populari cantare laudes Dei, immo erat valde meritorium: sic patet circa actus ordinum: legere enim epistolam in apparatu, & cum solennitate ad solum subdiaconum pertinet, & legere sic euangelium ad solum diaconum, ideo si aliquis popularis cantaret in apparatu, & cum solennitate epistolam vel euãgelium, peccaret mortaliter, si tamen aliquis laicus sine solennitate, & habitu vellet legere euãgelium vel epistolam, non peccabit, immo merebitur: sic fuit nunc de Dauid, & popularibus, qui canebant, & psallebant, quia non canebant induti habitu illo, quo vtebantur Leuitæ: nec etiam faciebant hoc tanquam pertineret ad eos ex officio, sed extraordinariè, sed etiam nec appropinquabãt ipsi ad arcam sicut Leuitę, sed procul existentes canebant, ideo licebat eis facere hoc. Sed objicietur, ꝙ Dauid faciebat hoc indutus habitu Leuitæ, qa indutus erat ephod lineo. 2. Reg. 6. s. Porro Dauid accinctus erat ephod lineo, & ministrabat ante faciem Domini. Dicendum, quòd verum est, ꝙ Leuitæ vtebantur ephod, & tamen nõ erat habitus proprius ipsorum, sed etiam conueniebat popularibus, ideo Dauid poterat vti illo. Aliter potest dici, quòd ephod, quo vtebatur Dauid non erat tale, sicut ephod, quo vtebantur Leuitæ, ideo non vsurpauit habitum eorum, & sic non peccauerunt populares canendo nũc, & psallendo coram arca, quia non faciebant sicut Leuitæ.

Possitne non subdiaconus epistolam canere.

Cùm autem peruenissent ad aream Chidon, tetendit Oza manum suam, vt sustentaret arcam; bos quippe lasciuiens paululum inclinauerat eam. Iratus est itaque Dominus contra Ozam, & percussit eum, eo

F quòd tetigisset arcam, & mortuus est ibi coram Domino. Contristatusque est Dauid, eo quòd diuisisset Dominus Ozam: vocauitque locum illum diuisio Ozæ vsque in præsentem diem. Et timuit Deum tunc temporis, dicens: Quomodo possum ad me introducere arcam Dei? Et ob hanc causam non adduxit eam ad se, hoc est, in ciuitatem Dauid, sed auertit in domum Obededom Gethęi. Mansit ergo arca Dei in do-
G mo Obededom tribus mensibus, & benedixit Dominus domui eius, & omnibus, quæ habebat.

Cùm autem. Hic ponitur secundum huius capituli, in quo ponitur occisio, propter quam portatio arcæ fuit interrupta propter mortem Oza: nam intendebat Dauid portare arcam in domum suam, quia tamen Dominus percussit Ozam, noluit eam tũc illuc portare, sed reliquit in domo Obededom Gethęi, & dicitur. *Cum autem peruenisset ad Areamchidon.* Ista area
H est inter vrbem Chariathiarim, & Ierusalem: vocatur hic Areachidon, & secundo Regum 6. vocatur Areanachon, sed idem est: habet enim multa nomina sicut sæpe in scriptura idem locus, & idẽ vir habet multa nomina, vt supra declaratum est de Hebron, & Ierusalem, & Dabir.

Tetendit Oza manum suam, vt sustentaret arcam. Inclinabatur enim arca ad cadendum, & Oza, qui erat filius Abinadab, & tunc erat propinquissimus arcę, voluit tenere eam, & ad hoc extendit manum.

Bos quippe lasciuiens paululum inclinauerat eam. Reddit causam, s. quia arca erat prona ad cadendum propter boues: quia vnus bos lasciuiens, idest inordinatè, & saltando ambulans fecit currum inclinari, & arcam
I moueri ad casum. Dicitur hic de vno boue, & tamẽ secundo Regum 6. dicitur, quoniam calcitrabant boues, & declinauerant eam, & hoc est verum, & sic accipitur pro eodem calcitrare & lasciuire: vnde lasciuire accipitur pro motibus impetuosis, & inordinatis iuuenum. *Iratus est itaque Dominus contra Ozam.* Accipitur ira largè, nam propriè ira est quidã motus animi, secundum quam inclinatur animal ad vindictam expetendam, & causatur ex accẽsione sanguinis circa cor. Deus autem non est animal, nec est in eo aliquis motus. Sed dicitur esse in eo ira per similitudinem ad nos: nam nos, quando sumus irati percutimus, & cũ sumus pacati non ita, cum Deus percutit nos, putatur esse iratus, & si modicum percutit, dicitur parum iratus. Si autem multum, dicitur magna ira eius, & sic
K fuit hic, quia percussit nimis Ozã, ideo dicitur nimis iratus ei. *Et percussit eum.* Scilicet occidẽdo ipsum: subito enim mortuus est. *Eo quòd tetigisset arcam Dei.* Idest propter hoc occisus est, quia indebitè tetigit eam, vt infra declarabitur in quadam quęstione. *Et mortuus est ibi coram Domino.* Idest corruit mortuus coram arca. Dicebatur enim Deus specialiter esse in arca, vt declaratum fuit supra in quadã quęstione, ideo quidquid fiebat coram arca videbatur fieri coram Domino, & quia corruit mortuus coram arca, dicitur fuisse mortuus coram Domino. *Contristatusque est Dauid, eo quòd diuisisset Dominus Ozam.* Idest doluit nimis, quia vertebatur gaudium suum in tristitiam, & videbat ꝙ non erat accepta Deo talis translatio. Et accipitur hic diuidere pro occidere.

Vocauitque

Vocauitque locum illum diuisio Oza. Idest vocatus est locus ab euentu, scilicet quia ibi occisus fuerat Oza. *Vsque in præsentem diem.* Idest nomen illud impositum, tunc manet vsque in præsentem diem, scilicet ad diem vsquequo scriptus fuit liber iste, & fuit hoc post reditum de captiuitate Babylonis: nam tunc scripsit illum Esdras, vt probatum est in prologo auctoris super librum istum.

Et timuit Dominum tunc temporis. Scilicet Dauid timuit illum, non est intelligendum, quòd Dauid ante hoc non timeret Dominum, quia semper eum timuit, sed est sensus, quòd eum magis nunc timuit, quàm prius timebat, visa ista plaga.

Dicens quomodo possum ad me introducere arcam Domini? Idest quomodo possum introducere in domum meã in locum, quem paraui ei? quasi dicat, non possum commode introducere, quia sicut percussit Ozam pro hac leuitate, ita percutiet, & multos in domo mea.

Et ob hanc causam non eam adduxit ad se. Scilicet propter timorem, quem concepit, visa ista plaga, noluit introducere eam in domum suam.

Hoc est in ciuitatem Dauid. Expositio est ad significandum, quòd domus eius erat in ciuitate Dauid, & postea ibi collocata fuit arca, & etiam templum per Salomonem ibi fabricatum est. Vocatur autem ciuitas Dauid castrum montis Sion. Accepit enim illud Dauid de potestate Iebusęorum, & vocauit illud ex nomine suo ciuitatem Dauid, vt patet supra vndecimo, & secundo Reg. quinto. Sed adduxit eam in domo Obededõ, qui erat quidam Leuita quousque sciret, quid de ea disponendum esset.

Mansit ergo arca Dei in domo Obededom tribus mensibus. Mansit ibi hoc tempore, quia post istos tres menses sciuit Dauid quomodo benedixerat Deus nimis domui Obededom propter arcam, & tunc transtulit eã in domum suam.

Et benedixit Dominus domui eius. Scilicet multiplicando omnia, quę habebat, benedicere enim multiplicationem signat, vt patet secunda ad Corinth. 9. scilicet: Qui parcè seminat parcè metet, qui seminat in benedictionibus de benedictionibus metet. Et sic opponitur hic benedictio parcitati, sed parcitas significat auaritiam, & diminutionem rerum: ergo benedictio significabit liberalitatem, & multiplicationẽ.

Et omnibus, quæ habebat. Idest benedixit de omnibus, quæ habebat Obededom multiplicando illa, & fuit ista benedictio duplex, vna fuit, quia Deus multiplicauit domum Obededom, scilicet faciendo, quòd ipse plura haberet, quam prius habuerat. Alia benedictio fuit specialiter in singulis rebus quantum ad qualitates earum, faciẽdo quòd quęlibet illarum beneficium haberet, vtpote quòd totum vinum, quod haberet Obededom esset melius, quam vina, quæ erant in tota terra, & animalia eius essent saniora, & pulchriora, & fortiora, quam animalia aliorum virorũ, & sic de singulis alijs rebus, & propter hoc ponitur hic duplex benedictio, scilicet benedixit Dominus domui Obededom, & benedixit Dominus omnia, quæ habebat.

An occisus fuerit Oza, quia tetigit arcam.
Quæst. XXVI.

QVAERITVR, an Oza fuit occisus, quia tetigit arcam. Respondendum, quòd causa suę occisionis fuit multiplex, & tamen pręcipua fuit, quia tetigit arcam: sic enim dicitur in litera, iratus est itaque Dominus contra Ozam, & percussit eum, eo quòd tetigisset arcam. Sed tunc aliquis

A dicet, quare percussus est Oza, cùm tetigisset arcam, quia hoc non videbatur esse illicitum, cùm Leuitę possent tangere arcam, & portare eam? Aliquis dicet, quòd peccauit Oza tangendo arcã, eo quòd non erat ipse Leuita, ad quem pertineret istud facere. Ad laicos autem non pertinebat in aliquo casu tangere arcam. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia manifestum est, quòd Oza erat Leuita: pater enim suus Abinadab Leuita erat: non enim aliter fuisset posita arca in domo eius, cùm ducta fuit in Cariathiarim, & tamen ibi posita est primo Regũ 7. Item patet hoc, quia Israelitę sanctificauerunt Eleazarum filium Abinadab ad custodiendum arcam eodem cap. & tamen sanctificatio, & custodia arcę nullo modo pertinebat

B ad aliquem laicum. Item patet hoc per Iosephum quinto Antiquitatum dicentem, quòd viri Cariathiarim introduxerunt arcam in domum cuiusdam Leuitę nomine Abinadab, qui videbatur esse iustus, & vita religiosus, & filij eius ministrabant arcę. Aliquis dicet aliter, scilicet, quòd iste Oza Leuita erat, & tamen non erat sacerdos: ideo peccauit tangendo arcam, quia non pertinebat hoc nisi ad sacerdotes, sic dicit Iosephus septimo Antiquitatum, scilicet extendens ille manum suam, & volens eam retinere, cùm sacerdos non esset, quoniam eam attingere pręsumpsit, extinctus est. Sed ista positio non stat, quia iste Oza iam tetigerat eam aliàs, ipse enim, & fratres eius

C portabant eam in plaustrum, & ipse imposuerat eam super plaustrum in domo patris sui Abinadab: nam de ipsa domo portabatur: ideo à principio, cùm tetigit eam ad ponendum super currum, mortuus fuisset. Secundò quia ad Leuitas pertinebat tangere arcam: ipsi enim portabant eam de loco ad locum super humeros suos: Num. septimo, & in hoc tangebant eam: ideo nõ moreretur Leuita aliquis propter hoc. Quòd autem dicit Iosephus, quòd tangere arcam pertineret ad sacerdotes, verum est istud quando erat nuda, quia tunc soli sacerdotes poterant eam tangere licitè: ipsi enim intrabant in sancta Sanctorum, & velabant arcam operimentis suis, & tradebant eã

D Leuitis portandam, etiam iterum cum figendum esset tabernaculum, deponebant Leuitę arcam, & erecto tabernaculo sacerdotes introducebant arcam intra sancta Sanctorum, & discooperiebant eam. Si autem aliqua vice istarum tangerent Leuitę, vel viderẽt eam nudam moriebantur, vt patet Num. quarto, sed istud non applicatur ad propositum. Aliquis autem dicet, quòd mortuus est nunc Oza, quia tetigit arcã, cùm esset nuda, sed istud non stat, quia non erat nunc nuda: nam si nuda esset, cùm portaretur coram omnibus viderent omnes illam, & moreretur totus populus: sic enim fuit de viris Bethsamitis, de quibus mortui sunt plures quam quinquaginta millia, eo quod viderunt arcam primo Reg. 6. Hoc tamẽ falsum est, quia nullus mortuus est, nisi Oza, & ipse mortuus est

E quando tetigit arcam, & non prius: ergo non erat arca nuda. Alij autem dicunt, quòd fuit mortuus, quia cum deberet portare arcam super humeros, imposuit eam super plaustrum. Dicendum, quòd licet ista fuerit aliqua causa mortis Oza, sicut declarabitur sequenti quæstione, tamen non fuit causa principalis, quia in litera dicitur, quòd percussit eum Dominus, eo quòd tetigisset arcam: ideo ex hac parte accipi oportet causam principalem. Aliqui autem dicunt, quòd mortuus fuit, quia erat immundus, & tetigit arcam. Nam tradunt Hebręi, quòd precedenti nocte iste Oza cognouerat vxorem suam, & ista erat immunda secundùm legem, nec licebat alicui sic immundo accedere ad Sanctuarium, vel tangere aliquam rem sacram quousque lauaret totum corpus suum aqua, & manebat

nebat sic immundus vsque ad solis occasum. Leu. 15. Sed istud non videtur esse firmum, quia verum est, ꝙ si cognouisset vxorem pręcedenti nocte, & nunc tangeret arcam, erat peccatum, & occideretur, & tamẽ tunc prius occisus fuisset, scilicet quando posuit arcam super plaustrum: nam ipse & fratres sui posuerunt eam super plaustrum, & minabant illud, vt patet supra in litera, & secundo Regũ 6. & tamen tunc non mortuus est: ergo nunc nõ fuit mortuus pro hac causa. Si autem aliquis vellet tenere istam positionem, debet dicere, quòd Oza non tetigit arcam, quã do posita est super plaustrum, sed fratres eius posuerunt eam: ipse enim abstinuerat se ab ea, vt non percuteretur à Deo. Nunc autem videns subito, quòd arca casura esset, non attendit, quòd immundus esset, sed occurrit ei cadenti, & Deus percussit eum, ista positio fuit satis rationabilis, & satis sustentabilis. Aliter potest dici, & fortè melius, scilicet, quòd occisus fuit Oza, quia tetigit arcam irreuerenter: erat enim arca vas sanctissimum inter omnia vasa Sanctuarij, ideo cũ magna veneratione tractanda erat, & tunc si aliquis tractaret eam irreuerenter dato, quòd ad aliquẽ bonum finem faceret, peccaret, & hoc videtur magis consonare literę, quia dicitur hic percussit eum super temeritatem, & sic iungendo vtrumque, apparet, ꝙ temere tetigit arcam, idest stultè, vel irreuerenter, & sic merebatur occidi, dato quòd rem bonam ageret.

An occisus fuerit Oza, quia posuit arcam super plaustrum. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, an occisus fuit Oza, quia posuit arcam super plaustrum, quod erat contra legem. Respondendum, quòd aut quęritur an fuerit ista causa sola mortis suę, vel principalis, vel quòd esset aliqua causa qualiscunque. Si primo modo, dicendum quòd non, quia causa principalis mortis Oza fuit, quia tetigit arcam, vt dicitur in litera, & etiam declaratum est pręcedenti quæstione. Si autem accipitur secundo modo, dicendum, quòd fuit causa mortis suę positio arcę super plaustrum, quia istud erat contra legem, & Deus solebat pręuaricantes cęremonias suas occidere: sic enim fuit de Nadab, & Abiu filijs Aaron, qui errauerunt in cęremonia ignis, & occisi sunt à Domino: Num. cap. 14. sic etiam fuit de ducentis, & quinquaginta viris socijs Core, qui voluerunt vsurpare cęremoniam oblationis incensi, & Deus occidit illos Numeri 16. Sed tunc dicetur quomodo positio arcę super currum fuit causa mortis Ozę? nam non fuit mortuus, quando posuit eam, sed postea quando tetigit eam in itinere. Respondendum sicut dictum est, quòd non fuit sola causa mortis suę ponere arcam super plaustrum, licet esset causa sufficiens ad hoc, ideo si non tetigisset postea arcam, quãdo videbatur casura non occisus fuisset, & ob hoc etiam fuit tunc occisus, quando tetigit eam, quia ista fuit causa principalis mortis suę, & tamẽ fuit causa huius tactus, & mortis positio arcę super currum, scilicet, quòd si non posuisset eam super currum, Deus non induxisset eum ad talem casum, in quo deberet tãgere arcam, & propter hoc mortem mereretur. Interdum enim vnum peccatum est causa alterius, & nõ solùm hoc modo, sicut dicit Gregorius, scilicet, quòd peccatum, quod per pęnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit, sed magis alio modo, scilicet quia interdum homines offendunt Deum per aliquod peccatum, & tunc non punit eos temporaliter & corporaliter, & tamen punit aliter, scilicet permittendo eos venire in tale tempus, vel locum, vbi habeant magnã

F pronitatem ad peccandum, & peccent, & si non offendissent Deum prius, non permitteret Deus venire illos in tale tempus, in quo sit sibi quasi necessarium peccare: istud enim significat Dominus in oratione sua, dicens, Et ne nos inducas in tentationem, idest non permittas nos venire in talem locum, vel tempus vbi tentemur, & sit nobis difficile resistere, sed libera nos à malo, idest libera nos à tentatione graui, cui difficile est resistere. Interdum autem Deus permittit hominem venire in tales tentationes, vt sit ei difficillimum non peccare, sed quasi necessarium, & propter illud peccatum Deus infligit ei postea mortem, vel aliam pęnam, & tamen Deus non permisit cadere in tale peccatum, nec deuenire in tale locum,

G nec deuenire in tale tempus, nisi qui offendit Deum per alia peccata priora, ita fuit hic, idest quòd offendit Oza Deum ponendo arcam super plaustrum, & Deus non occidit eum tunc, sed permisit venire in tale tempus, in quo videretur sibi debere tangere arcam casuram, & propter hoc occideretur. Sed tunc dicetur cum non solus Oza posuisset arcam super plaustrum, sed alij Leuitę adiuuassent eum quomodo non occisi sunt illi? Dicendum sicut supra, quòd causa principalis mortis Oza non fuit ponere arcam super plaustrum, sed tangere eam, quando casura videbatur, & quia nullus Leuitarum tetigit eam tunc nisi Oza, ipse solus occisus est. Sed adhuc dicetur cũ ista positio arcę super plaustrum fuerit causa quare

H Deus permiserit, quòd deueniret Oza ad talem opportunitatem, vt tangeret arcam, & moreretur, quare non fuit factum sic de alijs, vt etiam tangerent ipsi arcam, quando casura erat, & morerentur? Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd omnes isti permissi sunt à Deo peruenire ad aliquas tẽtationes, in quibus peccarent, & occiderentur, & tamen prius fuit hoc de Oza, quam de alijs, etiam Oza punitus est in hoc, quòd erat manifestum toti populo, & pertinebat ad propositum sacræ scripturę: ideo descriptum est. Alij autem forte puniti sunt secretè, & in aliquo quod non pertinebat ad propositum sacræ scripturę: ideo non fuit descriptum de morte eorum. Aliter potest dici, quòd solus Oza permissus est à Deo venire

I in talem opportunitatem peccandi, & in mortem. Alij autem nõ, & hoc, quia Oza magis peccauit, quã cęteri: nam forte Oza fuit pręcipuus in ponendo arcam super plaustrum, & reliqui sequebantur pręceptum, & sic attribuit sibi quasi totũ peccatum: ideo ipse solus cadere in ipsam tentationem permissus est.

An peccaret Oza tangendo arcam, quando ipsa casura erat. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd non pertineret ad Ozam tangere arcam, vel quòd ipse esset immundus, an peccabat tenendo arcam, quando ipsa casura erat, vel si debebat potius illam permittere cadere in terram. Respon-

K dendum est, quòd fundamentum huius dubij est, an licebat alicui propter necessitatem facere aliquid de cęremonijs sacris, quod aliàs non pertinebat ad eum. Respondendum est, quòd aut aliquis, ad quem non pertinet sacrum facere, vult illud facere propter necessitatem omissionis, vel propter necessitatem destructionis. Vocatur autem necessitas omissionis, quando necesse est omitti aliquam cęremoniam sacram nisi aliquis faciat eam, ad quem non pertinet de iure facere, vtpote statutum erat in lege, quòd in die propitiationis summus sacerdos faceret certas cęremonias, & ingrederetur in sancta Sanctorum, & nulli licebat hoc facere nisi ei sub pęna mortis: Leu. 16. &

& ad Hebr. 9. si contingeret, quòd illa die summus sacerdos ęgrotaret, vel pollueretur, aut haberet aliquid aliud propter quod non posset ministrare, an liceret alicui sacerdoti minori facere illas cęremonias: nam nō erat alius summus sacerdos, qui suppleret locum eius cum esset vnicus summus sacerdos. Si autem concedatur. quòd licebat sacerdoti minori supplere locū eius, erit hic necessitas omissionis, scilicet, quòd permittitur isti sacerdoti minori facere cęremoniā, quæ aliàs non licebat ei, & hoc, quia necesse est omitti illam nisi iste vel alius, cui non licet suppleuerit eā, sic etiam pro singulis festis, & singulis alijs diebus statuta erant in lege veteri sacrificia: Numeri 28. & 29. Ponatur quòd aliquo die deficerēt sacerdotes in templo, ita quòd ibi nullus esset, nec haberi posset qui faceret sacrificium, an liceret alicui Leuitę facere sacrificium? Si dicatur, quòd licebat, erat ista necessitas omissionis, & sic possunt poni multa alia exempla. Necessitas autem destructionis est, quando aliquid sacrum necesse esset destrui, nisi aliquis, ad quē non pertinebat faceret aliquam cęremoniam sacrā, vtpote non licębat alicui laico, vel Leuitę intrare in tabernaculum fęderis, detur tamen, quòd succēderetur, & non essent sacerdotes, qui occurrerent, vel ipsi non sufficerent ad occurrendum, an liceret laico ingredi tunc in tabernaculum fęderis ad extinguēdum ignē, & si permittatur fiet propter necessitatem destructionis, accipiendo primum membrum distinguendum est. Quòd aut cęremonia sacra, quæ debet fieri fit ex potestate characteris, aut non. Si primo modo non potest suppleri per aliquem quantacunque sit necessitas, vtpote consecratio corporis Christi fit à sacerdote, & hoc virtute characteris impressi in ordine: ideo non potest hoc effici per non sacerdotem: nam si aliquis laicus, vel in quocunque ordine sacro infra sacerdotalem conetur conficere, peccat nimis, & vltra hoc nihil facit, quia non erit ibi corpus Christi: ideo dicendum, quòd circa talia quātacunque necessitas sit, non licebit alicui facere cęremoniam sacram, quam aliàs non licebat facere, vtpote si aliquis laboret in extremis, & petat Eucharistiā, nec sit aliquis sacerdos, qui conficiat, non debet quisquam alius conari, conficere. Sic etiam potestas clauium ad absoluendum pendet ex charactere ordinis sacerdotalis. Si autem aliquis sit in mortis articulo, & non sit præsens aliquis sacerdos, nec haberi possit, non licebit propter hoc alicui non sacerdoti absoluere illum, & dato, quòd proferat verba absolutionis nihil confert, quia istud pendet ex clauibus, quas iste non habet, idem est de collatione ordinum sacrorū, quos non potest conferre nisi Episcopus, & dato, quòd aliquis alius facerit omnes illas cęremonias collationis ordinis nihil confert. Dicendum tamen est, quòd in lege veteri nunquam accidebat iste casus, quia nihil erat ibi, quòd penderet ex potestate characteris, nec erat ibi aliquis character, nec ordo, sicut inter nos, sed erant nudę ministrationes, ideo quamquam secundùm ordinationem legis quædam pertinerent ad Leuitas, & quædam ad sacerdotes minores, & quædam ad sacerdotem magnum, poterat tamen de facto Leuita facere id, quod pertinebat ad sacerdotem, & si faceret, factum erat, cum non esset ibi aliqua spiritualis virtus, quæ penderet ex charactere sicut in consecratione, & in absolutione ordinum, sed erant omnes ministrationes corporales, quæ de facto poterant fieri per quemcunque. Secundum membrum huius partis erat in illis, quæ non pendent ex charactere, an propter necessitatem omissionis possunt suppleri, & dicendum est, quod aut in talibus statutum est aliquid de supplendo, vel non sup-

A plendo, aut nihil: si statutum est, tenendum est, siue dicat posset suppleri, siue vetet: sic enim est in plurimis cęremonijs noui testamenti: nam licet conficere Eucharistiam dependet à charactere, tamen ministrare illam ęgrotantibus, vel quibuscunque petentibus nudę ministrationis est, nec pendet ex aliquo charactere, iura tamen decreuerunt, quòd nullus ministraret Eucharistiam, nisi sacerdos, & in necessitate posset eam ministrare diaconus, & quamquam aliquis in articulo mortis petat Eucharistiam, & illa sit confecta, & non sit pręsens sacerdos, vel diaconus, non licebit laico assumere Eucharistiam, & ministrare illam morituro, sic etiam est de executione ordinis diaconalis: nam legere Euangelium pertinet ad diaconum,

B & quamquam in diaconatu sit character, tamē legere Euangelium in habitu & cum solemnitate nudę ministrationis est, & quilibet potest de facto illud efficere, & tamen quantacunq; necessitas esset, non licet alicui non diacono in habitu diaconali, & cum solemnitate Euangelium cantare, quia iura sic decreuerunt. Si autem circa hoc nihil statutum sit, tunc consideranda sunt duo, scilicet necessitas, an sit magna, vel parua, & officium, quod fit an nimis distet à conditione, & statu eius qui facit, & secundùm hoc poterit iudicari an cęremoniæ possint licitè suppleri. Primum est necessitas, & attendēdum, quòd si necessitas cęremoniæ est parua, ita quòd satis potest excusari sine scandalo, & sine magno detrimento cultus diuini, non potest suppleri per aliquem, cui aliàs non

C licebat hoc facere. Si autem sit magna necessitas, & detrimentum cultus diuini, suppleri potest. Sic patet 2. Paralip. 29. scilicet in solemnitate Pasquali postquā Ezechias purgauerat templum Dei ab idolatria, & congregauerat populum ad faciendum cęremonias legis, defuerunt sacerdotes, etiam pauci erant, & non sufficiebant: ideo adiuuerunt eos Leuitę, cum dicitur: Sacerdotes verò pauci erant, & non poterant sufficere, vt pelles holocaustorum detraherent, vnde & Leuitę fratres eorum adiuuerūt eos, donec impleretur opus, & sanctificarentur antistites. Pertinebat autem ad solos sacerdotes facere sacrificia, & omnes cęremonias sacrificiorum. Leuitis autem nullo modo licebat accedere ad altare: Num. 3. & 16. & 18. & ta-

D men nunc propter necessitatem adiuuerunt Leuitæ sacerdotes detrahendo pelles holocaustorum. Hoc autem, quia erat magna necessitas, nam erat magnū scandalum, quòd tunc non fierent multa sacrificia, cū tunc totus populus conuenisset ad purgandum templum, & ad obseruandum cęremonias legis, diminuebatur etiam nimis in hoc cultus Dei, quia Achaz rex impijssimus pater Ezechię fecerat cessare omnes cęremonias cultus diuini, & posuerat idola in templo, & postea clauserat illud, vt nemo illuc introiret sequēti libro capit. 28. & 19. Ezechias autem filius eius vir deicola animauerat populum, vt zelaret legem Dei, & restituerent cęremonias perditas, & tunc purificauerunt templum, excludentes inde omnem immun-

E ditiam idolorum, quo facto, omnes de populo propter magnam lętitiam offerebant sacrificia multa. Si autem propter defectum sacerdotum cessarent sacrificia, ita quòd non possint adiuuari per Leuitas, impediretur iste magnus cultus Dei, qui valde deuotè ei impendebatur, & refrigesceret magna deuotio populi, qui tunc incipiebat cum magno feruore cęremonias legis: ideo vt non impediretur tantum bonum, fuit rationabile, vt Leuitæ adiuuarent sacerdotes ad detrahendum pelles. Sic etiam factum est de suppletione officij summi sacerdotis: nam ad solum summum sacerdotem pertinebat facere cęremonias diei expiationis, & introire illa die in sancta Sanctorum, &

tamen

tamen ſi contingeret ſummum ſacerdotem impedi-
ri, vtpote quia ęgrotaret, vel pollueretur, ſupplebat ſa-
cerdos minor vicem eius, & pro illa die erat ſummus
ſacerdos: ſic enim refert Ioſephus 17. Antiq. accidiſſe
viuente Chriſto, & regnante Herode in Iudęa: nam
Mathias, qui erat tunc ſummus ſacerdos nocte præ-
cedenti diem expiationis, quę eſt decima dies Septē-
bris, viſus eſt ſibi per ſomnium cuidam fęminæ com-
miſceri, & ſic pollutus eſt: ideo non potuit ſequenti
die facere cęremonias, quia non habuit ſpacium ad
ſe purificandum: nam tales erant immundi vſque ad
ſolis occaſum ſequentem: Leu. 15. & ob hoc mini-
ſtrauit pro eo illo die Ioſephus filius Helim cognatus
eius ſecundùm carnem: erat enim magna neceſſitas
ad hoc, quòd fieret iſta ſuppletio: nam non erat ali-
qua dies ſolemnis tantę neceſſitatis apud Hebręos, ſi-
cut dies expiationis: in illa enim confitebatur ſum-
mus ſacerdos omnia peccata populi ſuper caprum
emiſſarium, & per hoc remittebantur omnes iniqui-
tates populi: Leu. 16. In nulla autem alia ſolemnitate
fiebat ſic remiſſio peccatorum, ideo non debebat
omitti talis ſuppletio, quia eſſet magnum ſcandalum
populi, & diminutio cultus diuini, conſiderandum
erat, quòd officium illud, vel cęremonia, quę ſupple-
batur, modicum diſtaret à conditione illius perſonæ,
quę ſupplebat. Ob hoc autem non poſſet aliquis pu-
rè laicus ſupplere aliquas cęremonias ſacerdotales,
quia nimis diſtant in gradu, cum inter ſacerdotes, &
mere laicos ſint Leuitę medij. Propter hoc etiam
non poſſent ſupplere cęremonias ſummi ſacerdotis,
quia inter Leuitas, & ſummum ſacerdotem eſt alius
gradus medius, ſcilicet ſacerdotū minorum, Leui-
tę quoque non poterunt ſupplere cęremonias maxi-
mas ſacerdotum minorum, vel miniſtrare in altari,
quia multum iſtę diſtant ſecundum dignitatem à cę-
remonijs Leuitarum poſſunt tamen Leuitę ſupplere
cęremonias minimas ſacerdotum minorum, & iſtud
eſt tollendo pelles animalium immolatorum, & la-
uando inteſtina ad hoc, quòd eſſent munda pro ſacri-
ficio, iſtud patet ſecūdo Paralip. 29. nam quamquam
eſſet ibi magnus defectus ſacerdotum, non adiuuerūt
eos Leuitę ad iugulandum animalia in latere altaris,
nec ad fundendum ſanguinem holocauſtorum, &
aliorum ſacrificiorum ſuper cornua altaris, vel ad ba-
ſim, nec etiam ad ponendum ligna ſuper altare, vel
ad componendum carnes in eo, vt cremarentur, quæ
omnes ſunt cęremonię ſacrificij: Leu. primo ſed ſo-
lum adiuuerūnt Leuitæ ſacerdotes tollendo pelles
animalium, eo quòd iſtud erat minimum miniſteriū
ſacerdotale, quia quantum ad iſtud non accedunt ad
altare, ſic etiam eſt quando ſacerdos minor ſupplet
locum ſacerdotis magni in die expiationis: nam mo-
dicum diſtat ſtatus eius à ſtatu ſummi ſacerdotis. Pri
mo quia ille debet eſſe talis, ad quem poſſit ſummū
ſacerdotium venire iure hæreditario, & ideo ille, qui
ſupplet locum ſacerdotis magni debet eſſe de genere
ſuo, ſi poſſet haberi, ſic patet in ſuppletione illa, quā
refert Ioſephus 17. Antiquitatum. Nam Ioſephus
ſuppleuit locum Mathię, & erat cognatus eius ſecun
dùm carnem. Etiam quilibet ſacerdos magnus dif-
ferebat modicum in ſtatu à ſummo ſacerdote in of-
ficio, licet eſſet ſecus in iuriſdictione. Nam minor
ſacerdos poterat introire in tabernaculum, & facere
ſacrificia, & ponere panes ſuper menſam propoſi-
tionis, & accendere lucernas candelabri, & facere cę-
tera, quæ facit ſummus ſacerdos: Exod. 27. & 30. vt
ibi declaratum eſt. Solum autem differt ſummus ſa-
cerdos à minori, quia ipſe poterat introire in ſancta
Sanctorum ſemel in anno, & minor ſacerdos non:
Leuit. 16. & ad Hebr. 9. & tamen aliquando introibāt

F minores ſacerdotes in ſancta Sanctorum, ſcilicet quā
do mouendum erat tabernaculum: nam tunc loca-
bant arcam, & tradebant eam velatam Leuitis, &
rurſus quando figendum eſſet tabernaculum, mino-
res ſacerdotes introibant cum magno ſacerdote in
ſancta Sanctorum portantes arcam velatam, & ibi
deſcooperiebant eam, & relinquebant in loco ſuo:
Numeri quarto, ideo conuenienter poterat ſuppleri
officium ſummi ſacerdotis per minorem ſacerdotē.
Secundum membrum principale erat, an debeat
fieri ſuppletio propter neceſſitatem deſtructionis, &
tunc videtur dicendum generaliter, quòd quicunque
homo cuiuſcunque ſtatus ſit, & etiam ſi ſit conſtitu-
G tus in peccatis, poteſt facere licitè immo meritoriè
aliquam cęremoniam, quæ aliàs non erat ei licita, ſic
patet de cęremonijs noui teſtamenti, ſcilicet non li-
cet alicui laico ſumere Euchariſtiam manibus ſuis, &
tollere eam de loco ad locum, & tamen ſi videret, ꝙ
cremabatur Eccleſia, & eſſet ibi Euchariſtia, ſiue in
aliquo vaſe, ſiue per ſe, licebat ei tollere illam mani-
bus ſuis, dum tñ faceret cum reuerētia qua poſſet, ne
cremarentur ſpecies illę ſacramentales: nam ſine du-
bio cremari poſſunt, & putrefieri, cū ſit aliquid crea-
tum, & ſatis fragile. Corpus aūt Chriſti, quod ſub eis
latet, cremari nō poſſet, licet maneat in medio igniū,
quia iam Chriſtus eſt impaſſibilis, cum reſurrexerit,
H iuxta illud ad Rom. 6. ſ. Chriſtus reſurgens à mortuis
iam non moritur, & mors illi vltra nō dominabitur.
Sic ēt ſi aliquo caſu Euchariſtia iaceret in luto, vel in
aliquo loco inhoneſto, & non eſſet aliquis ſacerdos,
qui eā tolleret, poſſet, immo deberet quilibet laicus
eam inueniens tollere de loco illo, & ponere in loco
honeſtiori, dum tñ hęc omnia fiant cum magna re-
uerentia, immo ſi aliquis inueniens eam ſic, credens
ſe indignum tangere eam dimitteret illā propter hoc
iacere in terram, grauiter peccaret, quaſi ſicut ille, qui
in lutum proiecerat, & tñ ille grauiſſime peccauit, vt
patet in Decret. 1. q. 1. cap. interrogo vos. Similia aūt
poterant accidere in teſtamento veteri: non .n. lice-
bat alicui hominum intrare in ſancta Sanctorum, ni-
I ſi ſummo ſacerdoti in die propitiationis, vt ſupra di-
ctum eſt, ſi tñ contingeret ſuccendi domum illā pote-
rat quilibet occurrere intrando in eam, quia alias peri
ret, & talis neceſſitas excuſat omnem gradum, & ſta-
tum, & conditionem, quia tollit legem poſitiuam, ſi-
cut ēt non poterat aliquis laicus tangere arcam, & tñ
ſi hoſtes portarent eam, poterant laici eripere de ma-
nibus eorum, & tollere ſi nullus Leuita eſſet, qui hoc
faceret. Etiam non licebat alicui Leuitę, vel populari
videre arcam Domini, vel alia vaſa tabernaculi nuda,
alioquin moreretur, & tñ ſi hoſtes prędarentur illa
vaſa licebat ea videre cuilibet, & manibus eam tene-
re. ſic in multis alijs caſibus eſt, & ſic dandum eſt pro
regula generali, ꝙ vbicunque neceſſitas deſtructionis
K euenit, non hēt locum lex poſitiua, & omnes cęremo
nię ceſſant, & poteſt quilibet facere quod alius facit.
Sic autem fuit in propoſito: nam boues portantes ar
cam calcitrauerant, & inclinauerant eam, ita vt vide-
retur caſura, & ſi caderet, frangeretur, & eſſet oppro-
brium totius Iſrael: ideo tangendo eam, vt non cade-
ret, dato quòd ipſe eſſet immundus, ſ. quòd cognouiſ
ſet vxorem ſuam, vel etiam dato, ꝙ non eſſet Leuita,
non peccaret, ſed potius mereretur. Poteſt tñ dici, ꝙ
peccauit tangendo eam, quia boues modicum incli-
nauerant arcam, & nō videbatur vere caſura, nec erat
periculum, ipſe tñ voluit tenere eam: ideo ſuperua-
cue egit, & fuit temerarius in hoc, quia non debebat
accedere ad illam niſi ex magna neceſſitate, & ſic dr
2. Reg. 6. quòd percuſſit eum Dñs ſuper temeritatem
ſuam, vel poteſt dici, ꝙ arca verè videbatur caſura, &
licitè

licitè poterat ipſe tenere illam, & tamen tenendo eã commiſit quandam irreuerentiam, & propter hoc mortuus eſt. Nam quidquid iſtorum fiat ſemper debet fieri cum magna veneratione. Et hoc poteſt ſignificari per id, quod habetur 2. Regũ 6. ſ. percuſſit eum ſuper temeritatem ſuam, i. propter irreuerẽtiam, quã commiſit: nam qui temere agit, irreuerenter agit, ſ. impetuosè non obſeruata modeſtia. Aliter etiam poteſt dici, ꝙ dato, quòd liceret cuicunque homini in hoc caſu tangere arcam propter neceſſitatem, tamen non licuit Ozę, eo ꝙ reſpectu ipſius non erat neceſſitas: ſibi.n. imputandum erat, qui fuit in culpa, vt talis neceſſitas eueniret: ſic enim eſt de iure in excuſatione à ſententia excommunicationis, & à quibuſdam alijs pęnis, quia timor, qui poteſt cadere in conſtantẽ virum excuſat ab iſtis, & tamen ſi aliquis fuit in culpa, & pręſtitit occaſionem, vt incideret in talem timorem, non excuſatur propter timorem: ſic.n. fuit de Oza: nam ipſe peccauit ponẽdo arcam ſuper plauſtrum, cum debuiſſet portare humeris ſuis: ipſe enim pręſtitit cauſam ad iſtam neceſſitatem, quia talem ſe conſtituit, vt inde poſſet ſequi iſta neceſſitas, ideo licet poſtea ſecuta fuerit, & propter eam ipſe tetigerit arcam, non excuſatur, ſed habetur, ac ſi tetigiſſet eam ſine neceſſitate.

Quo genere mortis Oza mortuus eſt. Quæſt. XXIX.

QVAERITVR vlterius quo genere mortis Oza mortuus eſt. Reſpondendum, quòd multis modis poterat Deus percutere Ozam, vt moreretur: poterat enim percutere eum aliqua peſte, quę in ictu oculi occideret eum, & eſſet iſta percuſſio per modum ęgritudinis, & non per modũ pęnę ab extra inflictę, vel poterat fieri per aliquam pęnã ab extra inflictam, vtpote quòd Deus mitteret aliquod fulmen ſuper ipſum, & occideret illum, vel veniret aliquis ignis de cęlo, & cremaret eum, ſicut ad preces Elias deſcendit ignis de cęlo, & deuorauit duos quinquagenarios, & centum viros cum eis quarto Reg. primo, vel poterat hoc fieri immiſſo aliquo lapide de cęlo, ſicut Deus miſit lapides magnos grandinis ſuper quinque reges Amorrhęos, & exercitum ſuum fugientes à facie Ioſue in die, qua ſtetit ſol, & plures occiſi ſunt lapidibus, quam gladio Hebręorum, vt patet Ioſue 10. vel poterat aliquis Angelus bonus venire ad vexandum eum, & ſubito ſtrãgularet ipſum comprimẽdo guttur eius, vel alias torquendo in corpore. Sic enim fuit de Moyſe, quando reuertebatur de terra Madian in Aegyptum, & ducebat filium incircunciſum: nam Dominus occurrit ei in diuerſorio, ideſt Angelus eius, & volebat occidere eum quouſque Sephora ſumpto lapide acuto circuncidit carnem pręputij pueri: Exod. quarto. Vel poterat eſſe aliquis dęmon, cui traderetur Oza ad occidendum, & ille ſubitò occideret eum: ſic enim fuit de ſeptem viris, qui ſuſceperunt ſucceſſiue Saram filiam Raguelis in vxorem: nam accipiebant eam ſolo deſiderio carnis: ideo traditi ſunt dęmoni, qui vocabatur Aſmodęus, & ſuffocabat eos illico antequam cognoſcerẽt eam, vt patet To. 6. & interdum etiam traditur aliquis homo non ſolum à Deo, ſed etiam à pręlatis poteſtate diaboli, vt occidat eum diabolus in pęnam peccati, & per hoc ſaluetur, ſicut fecit Apoſtolus qui tradidit Corinthium diabolo, vt occideret eũ, & ſaluus fieret ſpiritus eius in die Domini in 1. ad Corinth. quinto. Multis quoque alijs modis hoc fieri poterat, quia tot modis poteſt Deus rem facere, quot voluerit. Dicendum tamen, quòd iſta mors qualiſcũque fuerit, ſubitanea fuit. Quod patet, quia ſi eſſet

A per aliquantam moram, putaretur, quòd naturaliter eueniebat. Deus autem nolebat iſtud, ſed quòd appareret, quòd illa mors fuiſſet ab eo inflicta propter peccatum Ozę, ideo oportet, quòd eſſet ſubitanea: nam mors ſubitanea ſine nulla cauſa pręcedente rarò naturaliter euenire ſolet. Dicendum etiam, quòd iſta mors nõ fuit cauſata per modum ęgritudinis, ita ꝙ Deus immitteret ei aliquam peſtẽ per quã periret nullo malo extra inflicto, ſed fuit cauſata per aliquid extra inflictum, & apparẽs cauſa huius eſt, quia Deus volebat oſtendere, ꝙ iſta mors infligebatur ab eo, vt omnes timerent eum, & nullus auderet errare in cęremonijs legis. Simile patet Num. 16. vbi occiſi ſunt ducenti quinquaginta viri, quia obtulerunt incẽſum, B cum non pertineret ad eos, & iuſſit Deus thuribula eorum extendi in laminas, & affigi altari holocauſtorum, vt omnes Iſraelitę videntes eas, ſcirent quomodo mortui fuiſſent illi viri, quia vſurpauerant ſacerdotium, & deinceps nullus auderet accedere ad altare, qui non eſſet de genere Aaron, ſi tamen iſta mors fuiſſet per cauſam intrinſecam, & non per aliquid extra inflictum, putaretur, quòd naturaliter eueniſſet, quia interdum ſolent ſic aliqua naturaliter euenire, ideo debuit eſſe per cauſam extrinſecam apparentem, deinde dicendum, quòd licet plures modi poterant eſſe ad infligendum mortem iſtam, ſicut ſupra declaratũ eſt, tamen magis credendum eſt, quòd per ignem fuerit occiſus Oza, quam per alium modum: iſte enim C eſt modus, per quem Deus magis puniebat: nam quãdo Iſraelitę murmurauerunt in deſerto contra eum accenſus eſt ignis, & deuorauit eos: Num. 11. Et potiſsimè apparet hoc, quia iſte occiſus eſt, eo quòd peccauit in cęremonijs Dei, ſ. tangendo arcam indebite, & tamen illi, qui errabant circa cęremonias, vt communiter puniebantur per ignem, ſic patet de Nadab, & Abiu duobus filijs Aaron, qui errauerunt in cęremonia ignis offerẽdo ignem alienum, & egreſſus eſt ignis à Dño, & cremauit eos Leuit. 10. ſic ẽt fuit de ducentis, & quinquaginta viris, qui voluerunt offerre incenſum coram Dño, cum non pertineret ad eos, & ignis egreſſus eſt & combuſsit illos: Num. 16. & pro hac cauſa cum populus murmuraret contra Moyſẽ, & Aaron, ignis egreſſus eſt, & combuſsit de populo D quatuordecim millia, & ſeptingentos eodem capit. ideo quamquam ſcriptura non exprimat genus mortis, magis credendum eſt, quòd fuerit per ignem, quam alias.

Quare hic dicitur, quòd Oza mortuus fuerit coram Domino. Quæſt. XXX.

QVAERITVR vlterius quare dicitur, quòd mortuus eſt Oza coram Dño. Reſpondendum, quòd mortuus eſt coram arca, & in illa Deus erat ſpecialiter, vt ſupra declaratũ eſt, ideo dicebatur mori coram Dño. Ratio autẽ quare mortuus fuit coram arca fuit duplex, prima, vt E moreretur ſtatim poſtquam peccauit, nam mortuus eſt Oza, quia tetigit arcam, ideo ad hoc, ꝙ appareret, ꝙ propter hoc moriebatur debebat mori illico: nam ſi moreretur poſt aliquantum tempus poſſet putari, ꝙ moriebatur ex alia cauſa: debuit ergo mori coram arca, ſ. ꝙ mox, vt tetigit eam corrueret mortuus coram illa. Secunda cauſa erat, vt puniretur in eo, in quo deliquerat: ipſe.n. deliquerat tangendo arcam, ideo coram arca mori debuit. Sic.n. fuit de Nadab, & Abiu filijs Aaron, qui peccauerunt accipientes ignem alienum ad offerendum cum deberẽt illum accipere de altari holocauſtorum, combuſsitque illos, & dicitur: Egreſſus ignis à Domino deuorauit eos, & mortui

ſunt

sunt coram Domino. Et accipitur ibi Deus pro alta- F ri holocaustorum, quia ibi specialiter erat Deus, & ibi ipsi peccauerunt: Leu.10. sic etiam fuit de illis ducentis quinquaginta viris, qui volebant offerre incensum, & ignis egressus à Domino, idest ab altari combussit eos dum erant offerendo: Num. decimosexto. Peccauerat autem Oza coram arca, ideo coram ea mori debuit.

Quid nam suspicandum sit de statu ipsius Oza. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius de statu istius Oza quid suspicandum sit. Aliquis autem dicet, quòd perijt ęternaliter, quia mortuus est in peccato mortali, & moriẽtes sic pereũt. G Patet hoc, quia iste peccauit tangendo arcam, & illico mortuus est, ideo perijt in peccato mortali. Respondendum est, quòd aut quęritur an in aliquo modo iste poterat saluari, vel an suspicandum sit, quòd damnatus sit aut saluus. Si autem primum quęratur dicendum certum esse, quòd iste poterat saluari: nam iste peccauit, potuit tamen conteri, quia spacium habuit, in quo contereretur, ideo potuit saluari. Et patet quia contritio non eget longo tempore, sed quidam motus subitaneus animæ est. Iste autem non perijt in eo instanti, in quo peccauit, nec in ipso, in quo sibi pęna inflicta est, sed aliquamdiu durauit illa pęna licet modicum, & in illo modico etiam in pęna constitutus dolere poterat, & non periret, vt declarabitur H infra in quodam exemplo. Si autem quęratur de secundo dicendum, quòd non apparet quid manifeste tenendum sit, & tamẽ satis possumus suspicari, quòd saluus sit, quia pęna ista fuit grauis, scilicet mors, quæ est vltimum terribilium tertio Ethi. Peccatum tamẽ non fuit grauissimum, quia alia sunt grauiora nimis: ideo satis credendum est, quòd ista pęna fuit ei inflicta ad expiationem totius culpę: sic enim patet de multis alijs qui in peccato mortui sunt, & tamen de eis tenetur, quòd salui sint, scilicet genus humanum diluuio perijt propter peccata Genes.7. Et Sodomitę perierunt igne cęlesti: Gen.19. Aegyptij perierunt in mari Rubro in peccato persecutionis: Exod.14. Israelitę quoque sępe occisi fuerunt à Deo in deserto per ignem, & pestem, & alios modos propter murmurationem: Num. 11. & 14. & 21. & tamen de istis dicit Hieronymus super Naum, scilicet: Scitote ideo temporaliter pro peccatis fuisse punitos, ne in ęternum punirentur, quia non iudicat Dominus in idipsum bis. Illud etiam tenet Magister sententiarum 4. dist. 25. Patet etiam per Beatum Bernardum lib.2. speculi virginalis, cùm dicit de quodam clerico, qui insinuatus est monialibus, dum iuerunt ad dicendum matutinum, & abscondit se in lectulo cuiusdam, ipsa ignorãte, vt cum rediret de matutino cognosceret illam, interim autem diabolus venit, & suffocauit clericum iacentem in lecto, quem inuenientes moniales admiratę sunt quomodo hoc accidisset, & cum lachrymis orauerunt Dominum, vt indicaret eis statum illius, apparuitque eis non post multum significans se purgatorij teneri cruciatibus, & inde illarum precibus posse eripi, eo quòd in ipsa quasi subitanea dęmonis suffocatione de peccato suo doluit, & purgatorio igni relictus est. quanto magis iste Oza, qui vigilans erat quando à Domino punitus est, & poterat habere maius spatium pęnitendi.

Contritio pôt esse in motu subitaneo.

Quare mortuo Oza contristatus fuerit Dauid. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius quare contristatus fuit nunc Dauid mortuo Oza. Respondendum, ꝙ propter multa. Primo ex cõpassione eius, qui mortuus est: dolebat enim, ꝙ tam subito, & pro tam leui culpa à Domino occideretur, & hoc dicitur in litera, s. contristatus est Dauid, eo ꝙ diuisisset Dñs Ozam, idest occidisset. Secũdo propter lętitiam totius populi, quę turbabatur: nam magna exultatio erat populi nunc quãdo portabatur arca, omnes quippe cantabant, & psallebant in vasis musicis, nũc vero mortuo Oza conuersum est gaudium suum in luctũ, & cythara sua in vocem flentium, & iam nõ canebãt sicut prius, hoc aũt erat molestum Dauid, qui inchoauerat istam translationem cum magna iocunditate. Tertiò propter offensam Dei. Sciebat.n. Dauid, ꝙ ista translatio non esset nimis accepta Deo cum ipse percuteret Ozam propter errorem, qui acciderat in illa. Quarto dolebat Dauid propter seipsum, quia frustrabatur gaudio iam concepto: disposuerat.n. adducere arcam Dñi in domum suam, & fabricauerat ei locũ. Nunc aũt propter mortem Ozę non audebat eam illuc ducere, vt patet ex litera, ideo tristabatur, quia nõ euenerat sicut ipse volebat.

Quare Dauid tunc timuerit Dominum. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, & timuit Dauid tunc temporis Dñm, quia videtur ex hoc, ꝙ prius non timeret Dñm. Respondendũ, ꝙ Dauid ante hoc timebat Dñm, vt semper timuit, & tamen nunc timuit eum plusquã prius propter casum istum accidentem, quia ea, quæ pręsentia sunt sensibus, magis immutantur, quam ea, quę solum intelliguntur. Nunc aũt Dauid vidit aliqd horrẽdum à Deo factum, ideo mutatus est nimis ad timendum. Sed objicietur, ꝙ Dauid non timeret nũc magis Dñm, quam prius, quia aut hoc erat, quia nũc magis cognoscebat potentiam Dei ad puniendum, aut quia magis sciebat, ꝙ Deus esset modicum patiẽs circa offensas suas, & ꝙ illi committeret pęnam. Non I quantum ad primum, quia Dauid sciebat Deum esse omnipotentem, ideo poterat inferre quamcunque pęnam vellet, nec de hoc aliquis homo dubitare posset, quamquam nunquam vidisset experimentum aliquod seueritatis Dei nisi esset infidelis. Secundum ēt nihil agit, quia Dauid ante hoc sciebat experientiam qũo Deus consueuerat acriter punire offensas suas, sicut enim fuit in filijs Aaron Nadab, & Abiu, qui pro paruo errore à Dño combusti sunt Leu.10. & ducenti quinquaginta viri volentes offerre incensum combusti fuerunt Num. 16. & ꝙ magis nouum erat de Bethsamitis perierant plusquam quinquaginta millia, quia viderant arcam primo Reg.6. non ergo poterat magis instrui Dauid per aliqua experimenta diui- K ne seueritatis. Dicendum, ꝙ Dauid motus fuit nunc ad timendum Deum magis, quam prius non propter primum, s. quòd cognosceret magis potentiam eius, quia ēt sine experimento sciebat eam, sed propter secundum, s. quia habuit experimentum de diuina seueritate. Et cum objicitur, ꝙ Dauid iam habuerat multa experimenta de ista seueritate, dicẽdum ꝙ multa trãsierant, & tñ nullum illorum Dauid viderat. Nouissimum.n. illorum erat mors Bethsamitarum, quia viderant arcam, & tñ Dauid non vidit illud, immo nec erat natus, qñ illud accidit, sed postea per decẽ quasi annos natus est. Quod patet, quia arca ducta est à Philisthinis iudicante Heli summo sacerdote, & tũc ipse mor-

mortuus est audito, ꝙ arca capta esset à Philisthinis 1. Reg. 4. & successit ei ĩ principatu iudicatiuo Samuel: nam totum tempus sequens computatur sub Samuele, & Saul. Stetit aũt arca in terra Philisthinorum mẽsibus septem 1. Reg. 6. qui subtrahendi sunt de tẽpore Samuelis, & post hoc illico accidit mors Bethsamitarum cum reduceretur arca de terra Philisthinorum eo. c. Dies tñ Samuelis, & Saulis, qui computãtur sub regno Saulis fuerunt quadraginta anni, vt patet Act. 13. & sic à principio iudicaturę Samuelis vsq; ad mortem Saulis fuerũt anni quadraginta, & tñ Dauid erat annorum 30. qñ mortuus est Saul, quia 2. Reg. 5. dicit, ꝙ triginta annorum erat Dauid, qñ cõstitutus est rex super Iudam, & tñ constitutus est rex mox post mortem Saulis, vt colligitur eod. lib. c. 1. & 2. Ergo decem annis cępit Samuel iudicare Israel antequam Dauid nasceretur, & tñ solum septem menses transierant de tempore Samuelis, qñ arca reducta est de terra Philisthinorum, & accidit mors Bethsamitarum, vt supra dictum est: ergo quasi decem annis ante natiuitatem Dauid fuit mors Bethsamitarum, & sic Dauid nõ potuit videre aliquod experimentum diuinę seueritatis, quam sciret, siue crederet multã fuisse ante eum, & tamen, vt dictum est non tm̃ immutant ea, quę intelliguntur sicut ea, quę sensibus percipiũtur. Et rõ huius est, quia timor passio quædam est in parte sensitiua, non mouetur aũt ista pars ad aliquam afflictionem nisi ab alio moueatur, põt tñ intellectus mouere istã partem ad gaudium, tristitiã, vel timorem, ſm quod repreſentat sibi aliquid tãquam bonum, vel tanq̃ malum, ea tñ, quę per solum intellectum fiunt cum sint multum spiritualia, non possunt vehemẽter mouere partem sensitiuã, quę est de cõditione corporis, ideo indiget similibus sibi ad hoc, ꝙ immutetur, & quia ea, quę videntur sunt multum materialia, & pręsentia maxime immutant partem affectiuam ad quamcunque passionem, & sic nunc Dauid videns istam seueritatem Dei, quòd nunquam viderat, timuit nimis plusquam sciendo, quam tempore pręterito Deus exercuisset aliquas seueritates.

Dauid, quam speciem timoris habuit.
Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius, quam speciem timoris habuit nunc Dauid. Respondendum est ad cuius euidentiam huius, quòd multi sunt timores, s. naturalis, humanus, seruilis, initialis, castus, filialis, amicalis. Primus est naturalis, ſm quem naturaliter formidamus ea, quę nociua sunt corpori, & fugimus illa, & iste timor non dicit aliquod vitium, sed solam naturæ affectionem, ſm quam euitamus id, quod nociuum est corpori, non distinguendo an ex iusta causa, vel ex iniusta, nec ita, vt propter eum faciamus aliquod malũ, vel nõ, & talis timor est in omnibus viris ẽt virtuosis, cum in eis maneat cõditio naturę, & iste fuit in Christo, per quem mori timebat, cum dixit: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Et iterum: Pater si fieri potest transeat à me calix iste: Matth. 26. Secundus est timor humanus, ſm quem homo timet sibi infligi mala in corpore ab illis, qui potestatem habẽt, iste timor aliqualiter coincidit cum naturali, & tamen differt, quia naturalis non laudatur, nec vituperatur, iste autẽ aliqualiter est vituperabilis: nam tũc timorem humanum vocamus, cum propter timorem nocumentorum corporalium à virtute recedimus. Et patet hoc, quia si non esset vituperabilis, non esset de numero fugiendorum, quia ista duo conuertuntur ſm Arist. sępe in Ethicis. Quòd aũt sit de fugiẽdis patet Matth. 10. cum dicitur. Nolite timere eos, qui occidunt cor-
A pus, animam aũt nõ põt occidere. Timor aũt naturalis non est de numero fugiendorum, quia non est aliquod malum. Tertius timor est mundanus, ſm quẽ timemus pati damna in rebus possessis, & iste est vituperabilis, quia est mundanus, qñ propter timorẽ dãnorum à virtute recedimus, & iste est peior quam humanus, quia licet vterq; inducat peccatum, tamen humanus inducit peccatum ex causa maiori, & rationabiliori, quam mundanus, inquantum melius est corpus nostrum, q̃ diuitię. Nullus istorũ trium est respectu Dei, sed aliarum rerũ. Quartus timor est seruilis, & est ad Deum, ſm quẽ timet homo offendere Deũ ne puniat eum, vel ſm quem timet pęnas absolute à Deo sibi inferri: vocatur seruilis, quia est ad modum
B seruorum: serui. n. non timent offendere Deum, quia diligunt eum, sed quia sciunt, ꝙ inferrentur eis graues pęnæ, pro hoc itaq; non diligit eum, nec desiderat vitam ęternã, sed solum, vt euitet pęnas ęternas, vel tpales, Deum colit, dr̃ habere timorem seruilem. Quintus timor est initialis, ſm quem homo incipit bonus esse, & tñ nondum perfectè bonus est: sicut. n. est in oĩbus virtutibus moralibus, quia quando quis habet habitum virtutis tm̃ delectabiliter agit, & ipsa delectatio, quę est in opere, mouet hominem ad agendum, cum autẽ aliquis vult esset bonus, & tñ nondum hẽt habituatam virtutem opatur bonum, sed non promptè, & cum delectatione, quia nulla delectatio adhuc
C est in ope, sed solum operatur bonum propter bonũ finem, qui mouet ad agendũ, & sic operationes istius nõ sunt simpl'r tam bonę, sicut operationes hominis habituati: ita nunc dicendum est de timore, quia qñ homo incipit esse bonus, colit Deum nõ quidẽ timore pęnarum, quę infligentur si non coluerit eum, sed quia diligit eum, & nollet offendere ipsum, & tñ nõdum agit istud delectabiliter, & cum magno feruore, cum nondum sit exercitatus per opa virtutis, & quia istud pertinet ad incipientes vocatur timor initialis, cũ verò aliquis exercitatus fuerit per opa virtutis, & ardenter dilexerit Deum, iam non est sicut incipiẽs,
D sed sicut perfectus, ideo timor qui in eo est, non vocatur initialis, sed sanctus, siue castus. Differunt ergo timor initialis, & castus sicut dispositio, & habitus, & sicut magis perfectum, & minus perfectum. Sextus timor est castus, & iste est propriè qñ vxor timet offendere virum non quidem quasi putet ab eo sibi pęnas infligendas, sed quia diligit eum nollet offendere ipsum. Timor aũt filialis, & amicalis ſm speciem non videntur differre à timore casto, quia omnes tres sunt secundùm quos timemus offendere aliquem solum propter dilectionem, sed possunt differre aliquo modo, secundùm obiecta, s. quia amicalis ad amicum, & castus ad maritum, & filialis ad patrem, & tamen ista non sunt obiecta propria istorũ timorum, secundùm quę differant in specie, quia nec etiam virtus, secundùm quam aliquis liberaliter erogat amico, vel ex-
E traneo, vel cognato, differt in specie, quia obiectum liberalitatis non est ille, cui erogatur, isti tres timores, qui sunt ijdem in specie sunt, secũdùm quos Deũ virtuose timemus, & pertinet iste timor ad virum perfectum. De his sex timoribus tangit aliquid Augustinus, & Cassiodorus super Psalmum, & Beda, & de his Magister sententiarum tertio distinct. 34. nunc autem dicendum est de Dauid, quòd timuit nunc Deum timore seruili, scilicet vidit, quòd occiderat Ozam pro paruo delicto, ita timuit, quòd occideret aliquos in domo sua, si illuc iret arca.

Quare

Quare dixit Dauid quomodo ad me introducere poſſum arcam Domini. Quæſt. XXXV. F

QVAERITVR vlterius quomodo dixit Dauid quõo poſſum ad me introducere arcam Dñi. Reſpondendum, ꝙ Dauid ante hoc putabat, ꝙ Deus nõ iraſcebatur pro paruis delictis, vel non inferebat illico punitionem, & ſic diſpoſuerat, ꝙ arca Dei eſſet in domo ſua propter deuotionem, & alias cauſas ſupra aſſignatas in quadã quęſt. nunc aũt vidit Dauid, quòd pro paruo delicto puniuit illico Ozam occidendo eũ: credidit ergo, ꝙ cum in domo ſua eſſent multi, & neceſſe eſſet, ꝙ interdum committerẽt multa peccata, ꝙ in breui occideret omnes, ideo noluit introducere eam in domum ſuam. Sed obijcietur, ꝙ non debebat G Dauid timere hoc, quia arca fuerat in domo Abinadab in Gabaa pluſquam quadragintaocto annis, & tamen ibi nulli nocuit, quod patet, quia tempore, quo occiſi ſunt Bethſamitę tranſlata fuit arca de Bethſames in Cariathiarim 1. Reg. 6. & 7. & à tempore percuſſionis Bethſamitarum vſq; ad mortem Saulis fluxerunt anni quadraginta, vt probatum eſt quæſt. antepenult. Poſt hoc regnauit Dauid ſeptem annis, & dimidio in Hebrõ ſuper Iudam 2. Reg. 5. & poſtea factus eſt rex Iſrael, & trãſlata fuit arca de domo Abinadab poſtquam ipſe fuit rex Iſrael, vt patet hic, ergo fuerunt ad minus quadragintaocto anni, quibus mãſit arca in domo Abinadab, & in toto iſto tẽpore nulli legitur nocuiſſe Deus in domo Abinadab, ideo ſic H putare debuiſſet Dauid, ꝙ fieret in domo ſua. Reſpõdendum, ꝙ Dauid hoc non putauit propter duo. Primo ꝙ veriſimile erat, ꝙ potius noceret Deus in domo Dauid propter arcam, quam in domo Abinadab: nã domus Abinadab erat domus viri priuati, vbi pauci erant, & inſuper filij eius Eleazarus erat ſanctificatus ad cuſtodiendum arcam 1. Reg. 7. Ideo parum poterat ibi offendi Deus propter arcam, ita vt noceret familię Abinadab, ſecus aũt erat in domo Dauid, qui erat rex, & erat magna domus eius, & multi viri, & fęminæ in ea, quorum plurimi erãt imperfecti, ideo veriſimile eſt, ꝙ in multis offenderẽt Deum, & propter pręſentiam arcę percuterentur: timuit ergo. Secundum fuit, quia licet Dauid ſciret, ꝙ in domo Abinadab Deus nullum nocumẽtum intulerat propter arcam, & ſic putaret, ꝙ fieret in domo ſua, tamen nunc I vidit ſeueritatem magnam de puniendo Ozam pro paruo delicto, ideo poterat credere ꝙ nunc non erat tempus miſerendi, ſicut prius, quia Deus quodam tempore magis ſe oſtendit miſericordem, quã alio, & alio tempore magis punitorem, quam alio. Sic. n. fuit totum tempus legis veteris tempus, ſ. magnę ſeueritatis, quia Deus acriter puniebat peccata, quamquam eſſent parua, vt patet de filijs Aaron Leu. 10. & de ducẽtis, & quinquaginta viris Num. 16. & de Iſraelitis murmurantibus eod. lib. c. 11. & 14. & 16. & 21. & de Bethſamitis videntibus arcam 1. Reg. 6. & de plurimis alijs, tempus autem noui teſtamenti eſt tempus magnę miſericordię Dei: nam quamquã magna pec K cata fiant tam in Eccleſia, quã in ſeculo, plurima eorum impunita manent pro nunc, hoc aũt ſignificatũ eſt in datione vtriuſque legis: nam lex vetus data eſt cum ſonitu buccinarum, & tonitruis, & fulguribus, & monte ardente, & fumo, & caligine, ita vt populus prę timore non poſſet ſuſtinere vocem, quę audiebatur. Lex aũt noua data eſt cum magna tranquilitate, quia cum ſederet Chriſtus in monte aperiens os ſuũ docebat diſcipulos ſuos de regno Dei Matth. 5. & ibi fuit principium legis nouę, de lege veteri habet Exo. 19. & 20. & Deut. 5. Iſtam differentiam vtriuſque legis poſuit Apoſtolus ad Hebr. 22.

An peccauerit Dauid faciens arcam poni in domo Obededom. Quæſt. XXXVI.

QVAERITVR vlterius an Dauid peccauit faciẽs poni arcam in domo Obededom. Aliquis dicet, quòd ſic, quia procurabat ei mortem, vel occaſionem ad mortem, quantũ in ſe erat: nam ipſe timuit, ꝙ moreretur ſi introduceret arcam in domum ſuam, vel quòd aliqua nocumenta fierent, ideo noluit eam introducere in domum ſuã. quòd ergo vellet Dauid ponere arcam in domo Obededom, volebat eum exponere periculis, quę ipſe formidabat, & iſtud erat contra charitatem fraternam. Reſpondendum, quòd non peccauerit Dauid ponendo arcam in domo Obededom propter tria. Primo quia ipſe nõ coegit Obededom ad ſuſcipiendum eam in domo ſua, ſed ipſe ſponte ſuſcepit eam in domo ſua, immo credidit magnum honorem ſibi per hoc pręſtari. Dato ergo ꝙ aliquod periculum eſſet in tenendo arcam in domo, non peccabat Dauid tradendo eam Obededom cum ipſe eam ſuſciperet ſponte. Secundum erat, quia non erat veriſimile de domo Obededom, quòd ibi fieret aliquod nocumentum propter arcam, quia erat domus priuata, in qua erat pauca familia, & parum poterat Deus offendi propter pręſentiam arcę. In domo autem Dauid ſecus erat, cum eſſet ibi familia multa nimis, quia erat domus regia: ideo poterat Dauid rationabiliter formidare arcam, & tamen tradere eam ſecure Obededõ. Tertia cauſa poteſt eſſe, quia Obededom erat Leuita, & ad ipſos ſacerdotes pertinebat ſeruare arcam: ideo licet aliquod periculum poſſet euenire cuſtodiendo illam, non peccaret Dauid tradendo illam cuſtodiendam alicui Leuitę. Quòd autẽ iſte Obededom eſſet Leuita, inf. in quadam quęſtione declarabitur.

Quomodo auſus eſt Obededom accipere arcam in domo ſua. Quæſt. XXXVII.

QVAERITVR vlterius quomodo Obededom auſus eſt accipere arcã in domo ſua, cũ vidiſſet nunc, quòd propter delictum tam paruum circa arcã Deus intuliſſet mortem Oza, quia debuiſſet credere quòd ſic fieret in domo ſua. Patet hoc de Bethſamitis, quia cum occiſi fuiſſent apud eos pluſquam quinquaginta propter arcam, noluerunt tenere eam apud ſe, ſed dixerunt, quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? & ad quem aſcender à nobis? primo Reg. 6. dicendum, quòd non timuit Obededom recipere arcam Domini in domo ſua, quia ipſe erat Leuita, & ſciebat cęremonias cuſtodiẽdi arcam, quibus obſeruatis ſciebat, quòd non inferretur aliquod damnum ei, nec domui ſuę, ad cuſtodiendum autem eas ipſe ſe volebat diſponere: ideo non formidabat accipere illam, ſed potius reputabat ad honorem, ꝙ arca, quæ erat vas ſanctiſſimum, & ſolebat cuſtodiri in loco occultiſſimo Sanctuarij poneretur nũc in domo ſua: quòd autem non timeret, incitauit eum id, quod factum eſt de Bethſamitis: nam ibi fuit percuſſio magna cum perijſſent pluſquam quinquaginta millia, & putauerunt Bethſamitę, quòd nullus vellet accipere arcam propter periculum. Quod patet, quia dixerunt: Quis poteſt ſtarę in conſpectu Domini Dei ſancti huius? & ad quem aſcender à nobis? id eſt quis volet eam accipere de manu noſtra? primo Reg. 6. & tamen illico accepit eam Abinadab, nec formidabat accipere eodem libro capitulo ſeptimo, & cum manſiſſet in domo iſtius per quadragintaocto annos, vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione, nihil malum intulit, hoc autem accidit, quia diligenter obſeruabatur

uabatur nequis circa eam committeret aliquam irreuerentiam, vnde Eleazarus filius Abinadab sanctificatus fuit ad custodiendum eam 1. Reg. 7. ita intẽdebat facere Obededom, s. ꝙ aliquis in domo sua custodiret eam, ne committeretur aliqua irreuerentia cõtra illam, ideo non formidauit accipere eam.

Quis nam fuerit iste Obededom.
Quæst. XXXVIII.

QVAERITVR vlterius quis fuit iste Obededom, & quomodo Dauid voluit committere ei arcã. Videtur enim quòd nullo modo debuisset cõmittere, quia arca non erat committenda, nisi alicui viro, qui esset vita religiosus, & esset sacerdos, ad quem alias ex officio pertineret custodire eam, vel ministrare coram ea. De Obededõ autem non erat sic, quia non solum nõ erat sacerdos, nec Leuita, sed etiam, nec videbatur de stirpe Israelitarum, sed de progenie Philisthinorum, quod patet, quia vocatur Gethæus, & tamen Gethæi sunt de vrbe Geth, quæ erat vna de quinque metropolibus Philisthinorum, vt patet Iudi. 13. & 1. Reg. 6. & sic Goliath Philisthæus, contra quem pugnauit Dauid vocabatur Getheus, vel de Geth, vt patet primo Regum 17. & 2. Reg. 21.

Respondendum, ꝙ Obededom non erat de genere Philisthinorum, sed erat de filiis Israel, & de stirpe Leuitarum, sic enim patet infra 15. Nam inter Leuitas de secundo ordine cantorum ponitur Obededõ, & propter hoc proprie ponebatur arca in domo eius. Cum autem obiicitur, ꝙ erat de stirpe Philisthinorũ, quia vocatur Getheus, dicendum ꝙ non sequitur, nã potest vocari Getheus, qa fecit aliquid in vrbe Geth, vel quia moratus est ibi aliquanto tempore: sic enim consueuimus multos viros nominare a regionibus illis, a quibus non fuerunt nati, & interdum apponuntur eis ista nomina, sine aliqua causa pro sola voluntate, sicut consueuimus facere de noĩbus propriis, quorum non est causa in imponendo, sed sola voluntas. De isto tñ Obededom rõnabiliter dici potest, ꝙ erat Gethæus, s. ꝙ vocatus est sic, quia mansit ibi cum Dauid quatuor mensibus: cum enim fugeret Dauid a facie Saulis descendit in terram Philisthinorũ ad Achis regem vrbis Geth, & mansit cum eo ibi quatuor mẽsibus vsque ad mortem Saulis 1. Reg. 27. Et descenderunt cum eo tunc sexcenti viri eod. c. Et propter hoc quando redierunt postea in terram Israel vocati fuerũt Gethæi semper, sic patet 2. Reg. 15. s. Ambulauerũt iuxta eum legiones Celethi, & Pheleti, & omnes Gethei pugnatores validi sexcenti viri, qui secuti fuerant eum de Geth præcedebant regem. de Obededõ autẽ satis verisimile est, ꝙ ipse misit Dauid in Geth, quia de omnibus tribubus contribuebant ad Dauid, vt auxiliarentur, & dum fugeret a facie Saulis, vt patet preced. c. & tunc verisimile est, ꝙ aliqui etiam de Leuitis confugerent ad eum, sicut Abiathar, qui fuit filius summi sacerdotis confugit ad ipsum 1. Reg. 22. Dicit autem historia schol. ꝙ iste nõ vocabatur Obededom, sed Obed, & tamen dicitur Obededom, idest Obed filius Edom. Et tunc Obededom non est vnũ nomen, nisi per compositionem, & tunc Obed non est Getheus, sed Edõ pater eius, vnde dicit, ꝙ fuit posita arca in domo cuiusdam Leuitæ nomine Obed filii Edom Gethei. Accipit autem hoc ex modo loquẽdi Iosephi 7. Antiquit. qui solum vocat istum Obed, & tamen dato, quòd sic esset, stat dubium tunc de patre suo Edom quomodo vocaretur Gethæus: non est enim putandum, quod vere Edom fuerit Getheus cõuersus ad Iudaismum, & Obed fuerit natus in Iudais-

A mo. Nam hoc dato Obed non esset Leuita, quia non sunt Leuitæ, nisi qui descendunt de stirpe Leuitarum.

Aliquis potest dicere, quòd iste erat de stirpe Leuitarum, eo quòd mater sua erat de stirpe Leuitarũ, licet pater suus esset Gethęus: concedendum, quòd poterat fieri tale matrimonium, & tamen tunc non pertineret Obed ad familiam Leuitarũ, quia filii inter Hebræos nunquam pertinebant ad familiam matrum, sed patrum.

Dicendum ergo esset, quòd iste etiam Edom fuit Gethęus, idest aliquis de illis viris, qui descenderũt cũ Dauid in vrbem Geth, & tamen ipse erat de stirpe Le-
B uitarum, & propter hoc Dauid potuit secure cõmittere huic arcam cum esset de genere Leuitarum, qa aliàs pertinebat ad eum ex officio custodire arcam.

Quare permisit Dauid tribus mensibus permanere arcam in domo Obededom.
Quæst. XXXIX.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid permisit arcam manere tribus mẽsibus in domo Obededom, & postea duxit illam in domũ suam. Rñdendum est, quòd Dauid videns, quòd Deus percusserat Ozam pro paruo delicto cõtra arcam, putauit ꝙ sic faceret in quacunque domo
C esset, & sic non ausus est introducere eam in domum suam, ne omnes morerentur, qui ibi erant, sed posuit in domo Obededom donec disponeret, quid de illa fieret, tempore autẽ isto benedixit Deus domui Obededom propter arcam, & audiuit hoc Dauid, ideo nõ permisit eã amplius ibi manere, & hoc propter duo. Primo quia Dauid a principio non receperat eam, qa putabat, quòd nulla domus posset sustinere illam ꝑpter magnam seueritatem Dei, nunc autem videbat, quòd in illis tribus mẽsibus nulli nocuisset in domo Obededom: Ideo factus est securus, quòd etiam in domo sua nulli noceret, sic voluit eã ad se ducere. Secundum fuit propter vtilitatem, quæ inde poterat sequi: nam benedixerat valde Deus domui Obede-
D dom, & omnibus quæ possidebat propter arcam, intantum quòd omnes, qui cognoscebant eum inuidebant ei de tanta prosperitate, & abundantia rerum subita veniente, vt ait Ioseph. septimo Antiquitatum. Ideo voluit Dauid, quòd ista benedictio potius fieret in domo sua, & sic transtulit ad se arcam.

In quo fuerit benedictio domus Obededom.

Quæst. XL.

QVAERITVR vlterius in quo fuit ista benedictio domus Obededom.

Respondent Hebræi, & historia scholastica
E secundum eos, quòd vxores Obededom, & concubinæ eius, & nurus suę pepererunt masculos, & iumenta sua duplices fętus.

Dicendum tamen, quòd istud nihil est, quia ꝑ hoc non appareret Israelitis, ꝙ Deus benedixerat domui Obededom propter arcam, quia arca solum mansit in domo eius tribus mẽsibus, vt patet in litera, & vxores suæ, & concubinæ, & nurus, & animalia, aut conceperunt ante aduentum arcæ ad domũ Obededõ, aut post introitum in domum eius. Si autem ante introitũ, iste partus nõ attribueretur arcę, quia Deus non benediceret domui Obededom propter arcã, nisi postq̃ inciperet esse arca in domo eius, & sic iste partus, q̃q̃ esset, ꝑpere eueniẽs nõ ĩputaretẽ arcę, sed alteri causę priori: si aũt mulieres, & aĩalia cõciperẽt post aduen-

aduentum arcę, poterat esse iste cōceptus prosper ꝓpter arcam, & tñ non posset apparere, ꝙ erat ꝑꝑ arcā, quia non parerent manente arca in domo cum solū manserit ibi tribus mensibus, & tñ ante finem istorū trium mensiū apparuit benedictio Dei in domo Obededom propter arcam, ideo nō fuit in conceptu mulierum, vel aliorum animalium. Sed dicēdum, ꝙ ista benedictio fuit in prospero statu omnium bonorum Obededom, s. ꝙ omnes in domo sua erāt sani, & semper gaudentes, & multiplicauit Deus diuitias eius nimis in illis tribus mēsibus, & animalia eius semper fuerunt sana, & robusta, & panis, & vinum in domo eius erant optima, & omnia alia, quæ ipse possidebat erant in meliori dispositione, quā res possessę ab aliis, & in hoc apparebat prosperitas sua.

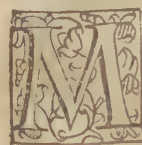
Quomodo Israelitæ cognoscebant, quòd benedictio, quæ erat in domo Obededom esset propter arcam.
Quæst. XLI.

QVAERITVR vlterius quō sciebant Israelitæ, ꝙ ista benedictio, vel multiplicatio, quę erat in domo Obededō fiebat propter arcam: nam poterat fieri propter aliam causam, licet arca esset in domo eius.

Respondendum, ꝙ hoc cognoscebant in multis. Primo, quia añ aduētū arcæ erat pauper Obededom, & post aduentum eius locupletatus est, ideo rationabiliter attribuebatur arcę, s. ꝙ ista benedictio veniret propter illam; sic enim dixit Iacob ad Laban Genes. 30. s. Modicum habuisti antequā venirem, & nunc diues effectus es, benedixitque dñs tibi ad introitum meum. Secundum erat, ꝙ qñcunq; opera alicuius hominis prosperātur in omnibus plusquam opera aliorum hominū, iudicatur Deus esse cum illo, & quòd Deus dirigit eum, sic patet de Isaac, qui seminauit in terra Philisthinorum, & collegit centuplum factusq; est diues in breui, ideo putauerūt Philisthini, ꝙ Deus esset cum eo, & venerunt ad eum dicentes. Vidimus tecum esse dñm, & iccirco diximus, sit iuramentū inter nos, ꝙ non facias nobis quicquam mali. Genes. 26. Sic etiam fuit de Ioseph, qñ erat seruus Puthipharis Aegyptii: nam ille cognouit Deum esse cum eo, quia prosperabantur omnia negocia in manu eius. Genes. 39. s. Fuitque dñs cum eo, & erat vir in cunctis prospere agens, habitabatque in domo Dñi sui, qui optime nouerat Dominum esse cum eo, & omnia, quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius, sed ita factū est in Obededom, ꝙ in isto pauco tp̄e, quo mansit arca in domo sua prosperatus est in omnibus negotiis, ideo conuenienter arguebatur, ꝙ Deus erat cum eo. Tertiū erat, quia modus operādi hominis est modus naturę: operatur enim natura per successionem, ideo homines, qñ ditantur modo humano, & naturali, ditantur ſm successionem, nunc autem Obededom ditatus est subito, quia in tribus mensibus ditatus fuit tantum, ꝙ omnes inuidebant ei, ideo apparebat manifeste, quòd istud ditari non proueniebat naturaliter, sed a Deo: rationabiliter ergo arguebat, ꝙ propter arcam, quę erat in domo sua ditatus fuit tam excellēter in pauco tp̄e. Quartum erat, quia in domo Obededō omnes erant sani tam homines quam animalia, & ꝑꝑ hoc diuitiæ multæ congregabantur, ꝙ tñ ista duo simul eueniant iudicatur prosperitas a Deo specialiter missa. Sic patet Psal. 104. Et reduxit eos in argento, & auro, & nō erat in tribubus eorū infirmus, & intelligitur de Hebręis, quos eduxit Deus de Aegypto cum multo auro, & argento, & fecit, ꝙ in tanta multitudine virorum, & mulierū nullus esset infirmus. Et sic propheta significat per hoc mirabilem eductionem Dei de Aegy-

F pto, & ꝙ manifeste a Deo dirigerentur cum ista bona haberent, & tñ ista habebat Obededom cū in omnibus prosperabat, ergo apparebat manifeste, ꝙ Deus benedicebat ei, & tunc rationabile erat attribui arcæ cum illa esset in domo sua. Quintum erat, quia ꝙ aliquis homo prosperetur nimis circa aliquam rem vnā interdum contingit naturaliter, vt ꝙ aliquis inueniat thesaurum, & ꝙ subito efficiatur diues: & ꝙ homo tamen in omnibus prosperetur, & in nullo mordeat eū calamitas, non est naturale, nisi interdum Deus alicui velit dare hoc ad modicum tempus ex speciali gratia, & ex hoc sequitur, ꝙ nullus homo est, quòd non rixetur cū fortuna sua, eo ꝙ nō est prospera ex omni parte: sic enim Boetius de consol. lib. 2. Prosa 4. Quis est
G enim tam compositę fęlicitatis, vt non ex aliqua parte cum status sui qualitate rixetur? Anxia enim res est humanorum bonorum conditio, & quæ, vel tota nūquam proueniat, vel nunq̄ perpetua subsistat. Huic census exuberat, sed est pudori degener sanguis. Hūc nobilitas notum facit, sed angustia rei familiaris inclusus esse mallet ignotus. Ille vtroq; circunfluus vitam celibem deflet. Ille nuptiis fęlix, orbus liberis alieno censum nutrit hęredi. Alius prole beatus, filii, filiæue delictis męstus illachrymat. Iccirco nemo facile cum fortunæ suę conditione concordat. Obededom aūt eo tp̄e, quo habuit arcam in domo sua fuit prospera-
H tus quantum ad omnia, vt patet in litera, s. benedixit dñs domui Obededom, & omnibus, quæ habebat, iō manifeste apparet, ꝙ a Deo fiebat propter arcā. Sextum erat, quia qñ homines ditantur, vel prosperantur ꝑꝑ magnam prudentiam, & solicitudinē, & laborem circa negocia imputatur aliqualiter operi suo, ꝙ dicitur, cum tñ aliqui sine prudentia labore, & solicitudine quasi non attendentes ditantur, necesse est attribui istud Deo. Sic enim dicit Arist. 1. lib. de bona fortuna, ꝙ bene fortunati faciunt omnia prospere, & qñ petitur ab eis quando fecerūt illud, quod tam prospere euenit, nesciunt dare causam, sed dicunt se pati aliquid simile eis, qui a Deo fiunt, idest, ꝙ ipsi non fecerunt, sed passi sunt recipiēdo, Deus autem illud fecit, sic autem erat apud Obededom, quia ipse nō erat vir
I magnæ negociationis prudentiæ, solicitudinis, & laboris, sed venerunt sibi omnia ista, eo quasi non aduertente, ideo imputandum erat Deo, quòd talia faceret, & sic apparebat manifeste, quòd Deus benedixisset Obededom propter arcam, quam in domo tenebat.

CAP. XIIII.

ISIT quoque Hiram rex Tyri nuncios ad Dauid, & ligna cedrina, & artifices parietum, lignorūque, vt ędificarent ei domum. Cognouitque
K Dauid, eo quòd cōfirmasset eum Dominus in regē super Israel, & subleuatum est regnū suum super populum eius Israel.

DICTO in pręcedētibus de deuotione Dauid & bona habitudine in diuinis, hic agitur de eius prudentia in humanis, & diuiditur in duo, quia primo agitur de prudentia eius in amicorum congregatione. Secundo de hostium debellatione, ibi. *Audientes autem.*

Prima in duas, quia primo agitur de congregatione amicorum exteriorum. Secundo de congregatione amicorum interiorum, ibi. *Accepit quoque Dauid.* An

An ista sint ad praecedentia continuata.
Quaest. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quę habentur hic sint continuata ad pręcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Rñdendũ, ꝙ non apparet an fuerint ista post praecedentia, vel è cõtrario, quia vtrunque esse poterat. Dicendum tñ est rationabiliter, ꝙ hic est ordo conueniens, quia nunꝙ est recedendum ab ordine literę sacrę Scripturę, nisi propter aliquã cãm manifestã, qñ apparet, ꝙ alius ordo fuerit, ꝗ ille, qui tenetur in litera scripturę. & tamẽ hic non apparet aliqua causa cur dicamus, quòd non sit ordo continuus, ideo dicendum, quòd fuit ordo continuatus. Ad secundũ dicendũ, ꝙ nõ fuerunt magno tempore ista post pręcedẽtia: immo nõ fuerunt magno tempore postquã Dauid cępit esse rex. Quod patet, quia hic ponuntur tria, scilicet de rege Hiram, & de vxorib' Dauid, & de bellis Philisthinorũ, quodlibet tñ istorum fuit pauco tempore postquã factus est Dauid rex super totũ Israel. De primo patet, quia sciens Hiram Dauid esse regem misit ad eũ artifices, & ligna ad fabricandum domum. Credendũ est ergo, ꝙ pauco tempore postquam cõstitueretur in regem misit ad eum, quia non est verisimile, ꝙ postquã Dauid factus est rex Israel, & cępit habitare in Ierusalẽ, maneret magno tempore nõ habens domos quales decebat ipsum habere, ideo in principio regni mitteret ad eum. De secundo patet, nam dr̃ hic, quòd vidit Dauid, quòd regnum suum confortatum esset super Israel, & accepit vxores alias, manifestũ est tamen, ꝙ regnum Dauid confortatũ est mox, vt ipse factus est rex, quia nullus erat in regno, qui ei repugnare vellet, sed omnes prompte obediebant sibi, & venerunt in auxiliũ eius, quando vnctus est in regẽ, vt patet supra 12. Ideo in principio regni sui acciperet istas vxores, & cõcubinas. De 3. patet, quod infra dr̃, ꝙ audientes Philisthijm, quòd vnctus esset Dauid in regẽ super Israel venerunt, vt quęrerent eum: certum est tñ, ꝙ pauco tempore postquam Dauid vnctus est in regem audirent illud Philisthini, iõ modico tempore postquam constitutus est in regem, credendum est, quòd istud acciderit, & tñ 2. Reg. 5. & 6. mutatur ordo, qui habẽt hic, quia prius ponuntur oĩa, quę habentur hic, ꝗ ea, quę habentur pręcedenti c. iõ oportet dicere, quòd in aliquo loco istorum sit ordo mutatus: in quo mutẽt tñ non apparet nobis, quia satis verisimile est de quocunque eorum, ꝙ fuerit pauco tempore postꝗ Dauid constitutus est in regem super Israel. Si tñ velimus tenere, ꝙ non sit hic ordo conueniens, & sic 2. Re. 5. & 6. satis potest teneri, & aliqualiter potest hoc induci, quia inter istam translationem arcę, quę hr̃ praecedenti c. & aliam, quę hr̃ pręcedenti cap. non interciderunt, nisi tres menses, quibus mansit arca in domo Obededom. Ei in istis tribus mensibus non potuerũt fieri oĩa, quę habẽt hic, s. duo bella Philisthinorũ, & ædificatio domorum Dauid per artifices Hirã. Secũdo patet, quia Dauid nolebat transferre arcã ad locũ honorabilem, quem parauerat ei, & erat locus iste in domo sua, vt patet 2. Re. 6. & infra 16. ergo iã ędificauerat Dauid domos, sed istę erãt, quas fabricauerũt ei artifices Hiram, iõ videt, ꝙ prius fuit, quod habetur hic, quam id, quod habetur pręcedenti c. 3. quia manifestũ est, ꝙ in secunda translatione arcę Dauid habebat iã domos pro se, & locum optimũ pro arca, vt patet sequenti c. & infra 16. cum tunc locauit arcã in tabernaculo, quod ei prępárauerat. Ideo oportebat, ꝙ tota ista fabricatio fuisset ante trãslationem arcę, quę habetur pręcedẽti c. vel fieret in tribus mensibus, qui

A solum interciderunt inter primam, & secundam trãslationem: nã tribus mensibus mansit arca in domo Obededom præcedenti c. & tñ nõ poterat fieri tanta fabrica in tribus mensibus, iõ iam facta erat, qñ fuit prima translatio arcæ de Chariathiarim in domum Obededom, de qua in pręcedẽti c. & sic est ordo mutatus. Posset aũt sustineri, ꝙ hic sit ordo continuus, sicut supra dicebatur, & tñ rationabilius est, ꝙ sit ordo mutatus, sicut nunc probatum est, potissimè, quia 2. Reg. 5. & 6. tenetur iste ordo, & non ille, qui ponitur hic in litera. Circa primum dicitur. *Misit quoque Hiram rex Tyri.* Est Tyrus ciuitas in terra Chanaan in extremitate eius in litore maris: in qua fuit tẽpore Dauid

B quidam rex nomine Hiram amicus eius, de quo dicẽt infra in prima quæstione, & iste misit ad Dauid, quæ habentur hic. *Nuncios ad Dauid.* Scilicet ad salutandum eum, si erant amici ex antiquo, vel ad componenda fædera, siue ad causandas nouas amicitias.

Et ligna cedrina. Ista sunt ligna preciosissima in toto monte Libano: sunt enim magna, & quasi imputribilia, qualia decebat esse in palatijs regis.

Et artifices parietum. Isti vocantur cęmentarij, quia parietes, & fundamenta domorum construunt. Erãt autem isti cæsores lapidum, & politores, quia parietes palatij regalis non fiebant de terra, sed de lapidibus.

Lignorumque. Idest etiam misit artifices lignorum ad fabricandum tecta domorum, & alias partes operis, in quibus ligna sunt.

C *Vt ædificarent ei domum.* Scilicet vt ædificarent domum Dauid: nam ante hoc non habebat palatia talia, qualia decebat habere regem. Venerat enim nouiter ad habitandũ in Ierusalẽ, vbi non fuerãt palatia regalia, sed priuatorũ. Decebat aũt regalẽ amplitudinem pulchriora, & preciosiora habere ædificia.

Cognouitque Dauid, quòd confirmasset eum dominus in regem super Israel. Scilicet non videbat aliquem aduersantem sibi, sed omnia pacata erãt in regno suo, obediebantque sibi omnes ad nutum.

Et subleuatum est regnum eius super populum eius Israel. i. honor suus, & potestas regalis eleuata est super populum Israel, quia tenebãt Dauid in magna reuerentia

D ab omnibus de populo suo, vel põt intelligi, ꝙ regnũ Dauid subleuatum est, s. quia prius erat solũ rex super tribũ Iuda, & Israelitę venerunt, & vnxerunt eum in regem super totũ Israel supra 11. & 2. Re. 5. & sic erat nunc subleuatus ad maiorem honorem regalem.

Quis nam fuerit iste Hiram rex Tyri.
Quaest. II.

QVAERITVR quis erat iste Hiram rex Tyri, de quo hic dicitur. Respondendum, ꝙ propinquus erat Hiram regi Dauid in regno, quia regna vtriusque se contingebãt.

E Est enim Tyrus ciuitas quædã olim famosa, quę erat in litore maris mediterranei in extremitate terrę Chanaan, & huic fuit subiecta magna pars terrę Chanaan apud montem Libanum, cui imperabat iste rex Hiram. De hac vrbe fuit Cadmus, qui condidit Thebas vrbem Græcorum, cum exularet per totum orbẽ quęrens sororem suam Europam à Ioue raptam, vt dicit Ouidius 3. Meta. hanc ciuitatem condidit Agenor rex, vt ait Gualterius Alexandreidis lib. terio scilicet.

Soluitur in cineres ab Agenore condita primum.
Nobilis illa Tyrus.

Tempore huius Agenoris viuebat Iuppiter inter mortales, & regnabat in Gręcia, rapuit autem quadam die Europam virginem filiam eiusdem regis Agenoris ludentem cũ alijs virginibus apud mare, &

portauit eam in naui, cuius insigne erat vnus Taurus, & ob hoc poetæ habuerunt occasionem fingendi, ꝙ Iuppiter in figura Tauri albi rapuit Europam, portauitque eam in dorso suo super æquora, vt ait Ouidius secundo, & tertio Metam. & Seneca tragœdia quarta, cuius nomen est Hippolytus carmine tertio, quod incipit.

Diua non miti generata ponto:

Ista ciuitas ab antiquo fuit famosissima inter omnes vrbes, & opulentissima, ꝓpter negociationes nimias, quia negociatores de omnibus partibus orbis veniebant ad eam, nec est aliqua in tota scriptura, quæ magis laudetur, quam ista, vt patet Ezechiæ vigesimoseptimo. Tantæ autem fuerunt diuitiæ huius vrbis, ꝙ rex eius eleuatus in superbiam magnam dixit se esse Deum, & Deus fecit prophetari contra vrbem mala, vt patet Ezechiæ vigesimosexto, & vigesimooctauo. Fuit autem postea ista ciuitas destructa per Alexandrum Magnum, vt patet Alexandreidis libro tertio. Postea autem reædificata est, floruitque magno tempore, & ibi moratus est Origenes vir clarissimus, atque sepultus, vt patet in libro de Situ terræ Sanctæ. In hac vrbe regnabat Hiram tempore Dauid, qui vidēs Dauid exaltatum super totum Israel voluit esse amicus eius, & misit ei ista, quæ habentur in litera. vocatur autem iste rex Tyri, non quidem, quòd solum dominaretur in vrbe Tyri, sed quia Tyrus erat Metropolis regni eius: de ista vrbe fuit Dido nobilissima mulier, quæ magnā Carthaginem in Aphrica condidit, fugit enim de vrbe Tyri cum multis Tyrijs propter timorem, & odium fratris sui Pigmalionis, qui occiderat maritum suum Sichęum, & profecta in terram Aphricæ ad regnum Hyarbæ Getuli, qui tunc in terra illa dominabatur, petiuitque ab eo spacium loci ad condendum vrbem, concessitque ei tantum terræ spacium quantum circundare posset vno corio bouis, volens eam isto modo a petitione repellere: ipsa autem corium bouis per subtilissimas corrigias extenuauit, ita vt circundare posset magnam vrbem quāta postea Carthago stetit, & ob hoc Carthago vocata est Byrsa, qa de corio bouis facta est, sicut ait Isidorus in Etymologiis. Huius vrbis rex Hiram fuit valde amicus Dauid quandiu vixit, & ideo mortuo eo misit ad salutandum filium suum Salomonem, qui regnabat pro eo, vt patet 3. Regum quinto, & sequenti lib. capitulo secundo. Et iste erat, qui dabat Salomoni ligna cedrina, & abiena de monte Libano, & dabat ei cæsores lignorum, & cęsores lapidum pro opere templi, & faciebat omnia ista portari in ratibus per mare. 3. Regum 5.

Vnde ortum habuit amicitia istorum regum, & an rationabilis fuerit ista amicitia.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius vnde habuerunt ortum amicitiæ: quas contraxit Hiram cum Dauid, & an rationabiliter Dauid potuerit habere Hiram in amicum.

Respondendum ad primum, ꝙ Hiram erat rex Tyri, & regnum Tyri est in confinibus regni Israel: immo regnum Tyri est, quædam pars terræ Chanaan, quæ pertinebat ad regnum Israel, sicut infra declarabitur, videns autem Hiram, quòd Dauid fieret rex super totum Israel putauit, quòd expediret sibi habere eum in amicum, eo quòd erat rex potens, & propinquius regno suo, ipse vero habebat regnum paruum, nec poterat resistere Dauid, si vellet contra eum pugnare, ideo expediebat ei, ꝙ haberet Dauid in amicū, & sic procurauit per beneficia prouocare animū Da-

F uid ad amicitiam, & sic misit ligna, & artifices ad fabricandum domum Dauid.

Ad secundum dicendum, ꝙ quibusdam dubium est, an Dauid licite contraheret amicitias cum Hirā, eo ꝙ putant illum esse de genere Chananęorum. Iudæi tamen non debebant cōtrahere aliquas amicitias cum Chananæis, nec communicare cum eis, sed occidere illos, tā viros, quàm fęminas, & paruulos. Exo. 34. & Nu. 33. & Deut. 20. & Iosu. 2. Sed circa hoc dici pōt, ꝙ regnum Hiram erat intra terram Chanaā, quæ data erat Israelitis, tñ ipse Hiram rex, & etiam viri sui nō erant de stirpe Chananæorum, sed de stirpe Aegyptiorum. Prima pars patet. s. quòd regnum Tyri esset intra terram Chanaan, quia Numer. 34. vbi ponuntur
G termini terre Chanaan dicitur, quòd terminus occidentalis terræ Chanaan erat mare mediterraneum in toto illo latere occidentali, & tamen Tyrus est in illo littore maris, ergo est in terra Chanaan. Item patet hoc, quia Genesi. decimo, dicitur. Facti sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraran. Idest Sidon est vnus terminus, & Gerara alius, & tamē Tyrus, & Sidon sunt duæ vrbes propinquæ. Nam dicitur Matthæ. decimoquinto, quòd ambulabat Christus in finibus Tyri, & Sidonis, & sic erant ijdem fines vtriusque. Cum ergo esset Sidon in extremitate terræ Chanaan, esset etiam Tyrus in terra illa. Item patet hoc, quia ciuitas Tyri ponitur in quadam sorte
H Israelitarum, s. in sorte Aser, & ibi etiam ponitur Sidon Iosue decimonono, ergo erant de terra Chanaan istę duę vrbes, quia Israelitæ solum diuidebant per sortes terram Chanaan, vt patet Numer. 34. ergo erant istæ vrbes in terra Chanaan. Item patet hoc, quia in terra Tyri, & Sidonis habitabant Chananæi, vt patet Matthæ. decimoquinto. Egressus Iesus secessit in partes Tyri, & Sidonis, & ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa. Ideo in terra illa habitabant Chananæi. Aliquis forte dicet, quòd non habitabant Chananæi ibi, quamquam mulier illa egrederetur de finibus illis, quia poterat esse, quòd a casu illa mulier esset ibi, & viri illius terrę non essent de stirpe
I Chananęorum. Hoc tamen stat, quia Mar. 7. dr̄. Erat autem mulier gentilis Syrophænissa genere, & ista vocat̄ mulier Chananæa. Matt. decimoquinto. Vocātur tñ Syrophænissæ habitantes in terra Thyri, & Sidonis, quæ vocatur terra Phæniceorum, ergo viri regionis illius sunt de genere Chananæorum, cum idē sit Sirophęnissa, & Chananæa: Erat igitur terra Tyri, & Sidonis in terra Chanaan, & pertinebat ad regnū Israelitarum. Secundum erat, quòd iste Hiram non esset de stirpe Chananæorum, & etiam viri de regno suo, vel saltem multi de eis. Etiam patet hoc, quia cōditores vrbis Tyri, & Sidonis fuerunt Aegyptij, nam Phænix veniens de Aegypto condidit vrbem illam, vt quidam ferunt. Alij autem dicunt eam conditam ab Agenore, sed quomodocunque sit nō fuerūt Cha
K nanæi illi, qui condiderunt Tyrum, & Sidonem. De stirpe tamen istorum conditorum fuerunt reges sequentes: de quibus erat Hiram, ideo non fuit ipse de genere Chananæorum, sic enim dicit Histo. scho. ꝙ in diebus Iosue Phęnix, & Chatinus de Thebis Aegyptiorum in Syriam profecti in regione Tyri, & Sidonis regnauerunt, & postea dr̄ qūo ædificauerunt Tyrum, & Sidonem, & sic non erat iniustum, ꝙ Dauid haberet Hiram in amicum cum non esset de stirpe Chananæorū. Aliter ēt posset dici, ꝙ licet eēt Hirā de stirpe Chananęorum poterat Dauid ad tempus habere cum eo amicitias: licet esset intentio Dauid omnes Chananæos destruere, sicut lex iubebat, tamen quia non poterat aliquis simul destruere, poterat tenere amicitias cum aliquibus eorum, qui sibi seruarent

ret fidem quousque destrueret alios. Aliter etiam potest dici, s. ꝙ Dauid poterat seruare amicitias semper cum Hiram, & etiam omnes reges Israel, si forte aliquod beneficium speciale fecisset eis: sic enim Raab, & omnes de cognatione sua liberati fuerunt de occisione Iericho, licet essent Chananæi, quia Raab liberauerat exploratores Iudæorum a morte: Iosue secundo.

Quare misit Hiram ligna cedrina ad Dauid. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, quare Hirã misit ligna cedrina ad Dauid ad ędificandum domum.

Respondendum, ꝙ Hiram volebat acquirere amicitiam Dauid, & istud putabat posse facere per aliqua obsequia, quia obsequium parit amicos, vt Terentius ait in Andria. Non putauit autem, ꝙ posset facere ei in pręsenti aliquod obsequium magis gratum, quam mittere ei materiam ad ædificandã domum. Erat enim Dauid rex nouus, & nondum habebat domos in Ierusalem, ideo gratum esset, ꝙ fabricarentur sibi domus. Alia causa erat, quia dato, ꝙ Dauid vellet ędificare domos, non haberet in terra sua pulchram materiam ad construendum domos regales, ligna autem abiena, & cedrina, quæ erat materia conueniens, non erant in terra Dauid, sed in terra regis Hiram in mõte Libano, ideo oportebat, ꝙ ad hoc, ꝙ Dauid ædificaret domos pulchras, dato ꝙ ipse vellet scindere materias, mitteret in regnum Hiram ad montem Libanum, ideo præoccupauit Hiram mittere ei omnia ligna necessaria, vt magis eum sibi placáret. Patet hoc, quia quando Salomon voluit construere templum, misit ad regem Hiram, vt mitteret sibi de Libano Ligna cedrina, & abiena ad fabricandum templum, & tunc mittebat ea Hiram per mare 3. Regum 5. si tamen Salomon habuisset ea in terra sua nõ misisset pro eis ad regnum Hiram cum tanta magnitudine expẽsarum, sicut patet eod. c. Tertia causa fuit, quia dato, ꝙ Dauid vellet mittere ad scindendum ligna seruos suos in monte Libano, qui erat in regno Hiram, non haberet aliquos viros, qui scirent scindere ligna, sed oportebat, ꝙ quęreret illos de terra Hiram, sic patet de Salomone, quando voluit ędificare templum domino: nam dixit ad Hiram, non est in populo meo, qui sciat scindere ligna, sicut Sidonii, ideo orauit, vt serui regis Hiram scinderẽt illa. Quarta erat ad excusandum expẽsas Dauid, volebat enim Hiram tantum complacere Dauid, vt omnia hęc ministraret expensis suis.

Quare misit Hiram ad Dauid fabros, & artifices. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, quare Hiram misit nũc ad Dauid fabros parietum, & artifices lignorum, nam videbatur sufficiens, ꝙ mitteret ei materiam, s. ligna cedrina, quæ non poterant haberi in regno Dauid, poterat tamen Dauid habere artifices, ideo non oportebat, quòd mitteret illuc artifices.

Respondendum, ꝙ hoc factum est propter multa. Primo quia Hiram voluit beneficium magnificũ impendere Dauid, istud autem erat, quia volebat ei ędificare domos, ideo voluit complete agere, scilicet nõ solum mittendo materiam, sed etiam artifices.

Considerandum autem, quòd non solum Hiram misit de terra sua ligna, sed etiam lapides ad fabricandos parietes: sic enim factum est in ædificatione templi sub Salomone: nam serui Hiram dolauerunt lapi-

A des in monte Libano, vt patet 3. Reg. 5. Secundo, quia voluit Hirã facere pulchras domos Dauid, & ad hoc requirebantur famosi artifices, non erant autem tales in terra Israel, quia nesciebant scindere ligna, nec etiã lapides, vnde quando voluit Salomon ędificare templum nescierunt Israelitæ scindere ligna in mõte Libano, sed serui Hiram scindebant illa. Vnde dixit Salomon: Scis enim quoniam in populo meo non est vir, qui nouerit ligna cędere, sicut Sydonii. Serui autem Salomonis adiuuabant seruos Hiram facientes, quæ illi iubebant 3. Reg. 5. & seq. lib. c. 2. Sic enim fuit de lapidibus, quia nesciebant serui Salomonis parare lapides subtiliter, sicut decebat ad opus templi, & q-

B dam serui Hiram, qui vocantur Biblii polierunt lapides. Cędere autem lapides in lapidicina erat opus rude, sed ad istud pręerant magistri Sidoniorũ Hebręis: nam dicitur, quòd cęmentarii Salomonis, & Hiram dolauerunt lapides, & quadrauerunt eos. Biblii autẽ præparauerunt ligna, & lapides ad ædificandum templum 3. Reg. 5. a fortiori ergo tempore Dauid essent pauciores artifices lignorum, & lapidũ in terra Israel. Hoc autem sciens Hiram nõ solum misit materiam, sed etiam artifices. Et dato, ꝙ essent artifices lignorũ, & lapidum in terra Israel, tamen non erant tam eruditi, sicut Sidoni, & Tyrii de regno Hiram, ideo voluit Hiram mittere artifices, & ligna. Tertio erat hoc ad

C excusandum expensas Dauid, quia cum ipse vellet in hoc bene facere Dauid, non attendebat, quòd Dauid quæreret ea, quæ ipse non mitteret, sed potius ipse voluit mittere omnia. Ratio tamen secunda potissima est.

Quomodo cognoscebat Dauid regnum suum confirmatum esse a Domino, & quòd subleuasset eum. Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius, quomodo vidit Dauid, quòd confirmasset dominus regnum eius super Israel, & subleuasset eum.

Respondẽdum est, quòd hic sunt duo. Primum est, quomodo regnum Dauid erat confirma-

D tum, & subleuatum. Secundum est quomodo sciebat ipse, quòd a Deo confirmaretur, & subleuaretur.

Respondendum est ad primum, quòd regnum alicuius dicitur esse confirmatum, quando nullus est in regno suo, qui ei resistat, nec perturbet in aliquo de pertinentibus ad ius regni, sed pacifice possidet. Dicitur autem subleuatum regnum alicuius, quando ipse perfecte habet iura regni, & esset natus in magno honore super omnes de regno suo. Vtrunque istorum habebat Dauid, quia ipse possidebat regnum pacifice, & habebatur in magno honore a subditis suis cũ omnes desiderarent ei complacere, vt patet s. 12. Ad fin dicendum, ꝙ Dauid sciebat, ꝙ Deus confirmauerat regnum eius, eo ꝙ ista confirmatio non facta fuerat opere humano: est enim principium, ꝙ omnis actio

E reducenda est in aliquem agentem, & quia confirmatio ista facta est, necesse est, ꝙ fieret a Deo, vel ab hominibus. Non fuit autem facta ab hominibus, ergo fuit facta a Deo. Patet hoc, quia Dauid non erat tam potens per se, nec per amicos suos, quòd subiiceret sibi totum regnum Israel, cum prius solum dominaretur super tribum Iuda, etiã dato, quod fuisset Dauid potens ad faciendum hoc, tamen non fecit viribus suis, nec industria: nam non pugnauit contra Israelitas, ad hoc, quòd subiicerentur ei, nec etiam orauit, vt subiicerentur sibi, sed illi sponte venerunt ad vngẽdum eum in regem secundo Reg. 5. & supra 11. Ideo constabat manifeste, quòd Deus fecerat hoc, scilicet inclinando corda Israelitarum, ad hoc, quòd facerent istud. Aliter etiam sciebat Dauid istud, scilicet,

ꝙ Deus iusserat eum vngi in regem, cum eēt in domo patris sui. 1. Re. 16. Nunc vero factus est rex, ideo credere debebat, ꝙ ista ꝯfirmatio facta fuerat a Deo, qui prius illum fecerat vngi in regem.

Accepit quoque Dauid alias vxores in Ierusalem, genuitque filios, & filias.

Accepit quoque Dauid. Hic ponitur secundū.s. de copulatione amicorum interiorum, nam Hirā erat extraneus, qui factus fuerat nunc amicus Dauid, isti vero, quos nūc copulabat erant intranei.s. de regno suo, quia accepit nunc vxores, & concubinas, per quas acquisiuit multos amicos, & dr̄. *Accepit quoq; Dauid alias vxores in Ierusalem.* s. postquam factus est rex super totum Israel, & cepit habitare in Ierusalem, nam prius habebat Dauid sex vxores, quas in Hebron tenebat, genueratq; ex eis sex filios, dum regnaret super Iudā, vt patet 2. Re. 3. & supra 3. c. & solum dr̄ hic de vxoribus, tn̄ non solum accepit vxores, sed ēt cōcubinas, vt patet 2. Re. 5. & supra 3. Genuitque filios, ac filias. Exprimuntur aūt hic noīa eorum, hic erant multa dubia.s. quare accepit Dauid in Ierusalem, cum iam haberet sex, qñ erat in Hebron. Etiam an peccauit accipiendo tot vxores. Tertio an omnes mulieres quas habuit Dauid fuerunt vxores eius, vel aliquæ vxores, & aliquæ concubinæ. Quarto an peccauit Dauid habendo cōcubinas: de his tamen, & de multis alijs declaratum est. 1. Reg. 5.

Quæ fuerunt filiæ Dauid. *Quæst. V. I.*

QVAERITVR quæ fuerunt filię Dauid, & qūo non nominantur hic, cum dicatur, ꝙ habuit filios, & filias. Nam hic solum ponuntur noīa filiorum. Aliquis diceret, ꝙ plures eorum, q ponuntur hic sunt viri, & tn̄ inter eos sunt aliqua noīa mulierum. Dicendū, ꝙ hoc non stat, quia oēs isti sunt viri, vt patet 2. Re. 5. & magis supra 3. Nam noīatis oībus istis dr̄ oēs hi filij Dauid, absque filijs concubinarum. Dicendum tn̄, ꝙ Dauid habuit filias, quia supra 3. dr̄, ꝙ habuit filiam Thamar. Aliquis tn̄ dicet, qūo dr̄ hic, ꝙ Dauid genuit filios, & filias? Nam nō habuit nisi vnam filiam.s. Thamar, quia supra 3. c. ponitur numerus filiorū Dauid, & dr̄ oēs hi filij Dauid habuerūt sororem Thamar, & nulla alia ponitur. Et tunc dicet aliquis, ꝙ illa filia vocatur filię pluraliter, nam de habente vnum filium dr̄, ꝙ hēt filios, vt patet Ge. 46. s. filij Dan Vsin, solus.n. Vsin erat filius Dan, & tn̄ dr̄ filij Dan: sic ēt sm̄ legem humanam liberorum nomine continetur ille, qui vnicus est. Dicēdum tn̄, ꝙ hoc non stat, habuit namque Dauid multas filias, sicut ēt filios, & tn̄ de nulla earum fit mētio, nisi de Thamar: voluit.n. scriptura facere mētionem de digniori. Ideo noīa virorum posuit. Noīa aūt fęminarum subticuit, nam & ipsum nomen Thamar, nunq̄ scripsit scriptura inter filios Dauid, nisi supra 3. q̄q̄ de illis dixerit 2. Re. 3. & 5. & supra 3. c. & hic. Rō aūt quare specialiter fuit expressa Thamar, & non aliæ filiæ Dauid, potuisset esse duplex: primo, quia de illa fit mentio in alio loco scripturæ ipsa.n. est pp quam mortuus est Amō primogenitus Dauid, quia defloraiut illam 2. Reg. 13. ideo vt qñ legeretur illa historia sciret, cuius filia erat Thamar, positus fuit nomen eius inter filios Dauid. De alijs aūt filiabus Dauid, nulla hr̄ historia in Sacra scriptura, ideo non oportuit noīari alias filias. Secūda causa fuit, quia forte Thamar fuit filia alicuius, q̄ erat vxor Dauid. Alię aūt erant filię ꝯcubinarū, & non curauit scriptura noīare filias ꝯcubinarum, quia erāt parię dignitatis pp matres. Quod aūt Thamar esset filia alicuius vxoris Dauid, patet, immo cuiusdā dignioris

F inter vxores Dauid, nam mater istius erat filia Ptholmai regis Gessuri. Nam erat soror Absaloni ex patre, & matre, vt colligitur 2. Reg. 13. Nam pp hoc occidit Absalom fratrem suum Amon pp eam.s. oēs isti fratres erant fratres, & tn̄ Absalom, & Thamar erant fratres ex patre, & matre. Amon aūt erat frater ipsorum ex patre. Quod aūt Absalō esset filius filię regis Gessuri, patet 2. Re. 3. ideo ēt Thamar erat filia illius. Non habebat aūt Dauid aliam vxorem præter istam, q̄ eēt filia regis, nisi Michol filiam Saulis, ideo nominaret ista pp dignitatem matris, Quod aūt filiæ concubinarum non nominarentur, patet etiam, quia filij concu-
G binarum, qui digniores erant, non fuerunt nominati, vt patet supra 3. Cum dr̄ omnes hi filij Dauid absque liberis concubinarum, habueruntque sororem Thamar, ergo nec filij, nec filiæ concubinarum nominatur, & aliæ filiæ essent filiæ concubinarum.

Et hæc nomina eorum, qui nati sunt in Ierusalem. Samua, & Sobad, Nathan, & Salomon, Iebar, & Elisu, & Eliphaleg: Noga quoque, & Napheg, & Iaphie, Elisama, & Baliada, & Eliphaleth. Audientes autē Phili-
H sthijm, eo quòd vnctus esset Dauid in regē super vniuersum Israel, ascenderunt omnes, vt quærerent eum. Quod cum audisset Dauid egressus est obuiā eis. Porro Philisthijm venientes diffusi sunt in valle Raphaim. Cōsuluitque Dauid Dominum, dicens: Si ascendam ad Philisthæos, & si trades eos in manu mea. Et dixit ei Dominus: Ascende, & tradā eos in manu tua. Cumque illi ascendissent in Baalpharasim percussit eos ibi Dauid, &
I dixit: Diuisit Deus inimicos meos per manū meam, sicut diuiduntur aquæ, & idcirco vocatum est nomen illius loci Baalpharasim. Dereliquerunt ibi Deos suos, quos Dauid iussit exuri.

Et hæc nomina eorum, qui nati sunt ei in Ierusalem. Non noīantur hic illi qui nati sunt in Hebron dum regnaret Dauid super Iudam, quia illi noīati sunt 2. Re. 3. & s̄. 3. Hic aūt solū agit mētionem de vxoribus, quas accepit Dauid in Ierusalem, ideo solum curauit noīare filios illarum. intelligendū est ēt, ꝙ non noīantur hic oēs filij, quos genuit Dauid, sed solum illi, qui erāt nati ex vxoribus, nam filij concubinarum nō noīantur, vt patet s̄. 3. vbi nominatis omnibus istis dr̄ oēs hi filij
K Dauid absque liberis concubinarum. Nomina aūt illorum non ponuntur hic, nec in aliquo loco scripturę propter indignitatem, sicut præcedenti quęstione dictum est. *Samua.* Iste fuit primus eorum, qui nati sunt in Ierusalem, & vocabatur sic quidam frater Dauid. 1. Regum 16. & supra 2. & forte propter illū Dauid nominauit sic istum puerum. *Sobad.* Sic etiam vocabatur quidam rex Syrorum, vt patet 2. Regum quarto, *Nathan.* Non est iste Nathan propheta, quia ille non fuit de genere Dauid, sed fuit in diebus eius, & fuit valde familiaris ei. Item patet, ꝙ non esset iste Nathan propheta, qa iste Nathan fuit filius Dauid, & Bethsabee, vt patet s̄. 3. & tn̄ Nathan ꝓpheta venit ad increpādū Dauid, qñ cognouit adulteriū Bethsabee, & fecit

& fecit occidi Vriam virum eius. 2. Regum 12. ergo non erat iste Nathan. *Et Salomon.* Iste successit Dauid in regno, & ædificauit templum, istos quatuor filios habuit Dauid ex Bethsabee vxore Vriæ, de reliquis autem sequentibus non habetur ex quibus vxoribus illos susceperit, nec nominantur vnquam illę vxores. *Iebar.* Iste vocatur Iebaar. 2. Regum quinto, & supra 3. sed idem est. *Et Helisu.* Iste vocatur Limasa supra tertio, sed idem est, vocatur tamen magis Helisua, quia Dauid habuit duos filios, quasi eiusdẽ nominis quorum alter vocabatur Helisua, & alius Helisama, vt patet 2. Reg. 5. *Et Heli.* Sic vocabatur summus sacerdos in cuius tempore rapta est arca a Philisthinis 1. Regũ primo, & quarto. *Et Heliphaleth.* Sic vocatur 2. Regum quinto, & supra 3. *Noga quoque, & Nageg.* Ista nomina raro ponuntur in scriptura, & vocantur Noge, & Napheg. 2 Regum 5. & supra tertio. *Et Iaphie.* Iste vocat̃ Iaphia 2. Regum 5. sed idem est. *Helisama.* Iste est alius ab eo qui supra vocabatur Helisama, vel Helisua. *Et Baliada.* Iste vocatur Heliade supra tertio, & Heliada 2. Regum quinto, sed idem est. *Et Helipheleth.* Aliquando vocatur Haliphalech, sed idem est. *Audientes autem.* Hic ponitur tertium principale huius capitul. scilicet de inimicorum expugnatione, & diuiditur in duo, nam bis pugnauit Dauid contra Philisthinos in principio regni sui, ibi. *Alia vice.* Circa primum dicitur. *Audientes autem Philisthijm, quod Dauid vnctus esset super vniuersum Israel in regem.* Terra Philisthinorum est coniuncta terræ Israel, ideo est quædam pars terræ illius, & fuit diuisa per sortes inter Israelitas, ceciditque maxima pars eius tribui Iudæ in sortem, nã ibi ponuntur plures ciuitates terræ Philisthinorum de famosioribus, scilicet Gaza, Azothus, & Geth, Iosue decimoquinto, & istæ vrbes sunt de Metropolibus terræ Philisthinorum, vt patet Iosue 13. audierũt ergo Philisthini, quòd Dauid vnctus esset in regem super totum Israel satis cito, postquã ipse vnctus est. *Ascenderunt omnes, vt quærerent eum.* Scilicet ascenderunt omnes, vt quærerent ipsum ad occidendum, & dicitur, quòd ascenderunt omnes, scilicet omnes qnque reges Philisthinorum, nam erat tota illa terra diuisa per quinque Metropoles, scilicet Ascalon, Gaza, Geth, Acaron, Azotus, & istorum erant quinque reges, siue quinque Satrapæ, vt patet Iosue 13. & 1. Regum sexto, quando autem ibant in bellum, omnes ibant simul, sic enim conuenerunt contra Saulem in bello, quo ille occisus est 1. Reg. 29. sic etiam conuenerunt nunc contra Dauid, ideo dicitur, ascenderunt omnes, vt quærerent eum. *Quod cum audisset Dauid.* Scilicet, ꝙ veniebant Philisthini ad quærendum eum. *Egressus est obuiam eis.* Scilicet manebat tunc Dauid in Ierusalem, & iam intrauerant Philisthini in terram Israel, quando ipse hoc audiuit, ideo egressus est eis obuiam propè Ierusalem. *Porro Philisthijm diffusi sunt in valle Raphaim.* Posuerunt ibi tentoria ad instruẽdum acies contra Dauid, quia iam erant prope Ierusalem.

Sciendum autem, ꝙ Dauid confirmato regno suo, sicut supra dicitur erat securus, nec putabat, ꝙ aliqua gens vellet mouere bellum contra eum: Philisthini autem congregauerant exercitum suum, & veniebant contra Dauid, ipse vero nesciebat, nec audiuit quousque fuerunt Philisthini in terra Israel, & tunc dum ipse congregaret exercitum cõtra Philisthinos peruenerunt illi, vsque in Ierusalem, & non poterat longius ab vrbe egredi, quam vsq; in vallẽ Raphaim, ibi inuenit existentes Philisthinos iam diffusos per vallem. s. quia iam fixerant ibi tentoria sua. Et vocatur vallis Raphaim, idest Gigantum, quia Raphaim in Hebræo significat Gigantum, & est nomen appellatiuum. Hieronymus tñ interdum non curat exponere ista noĩa, tanquam appellatiua, sed ponit ea, sicut iacent in Hebręo velut si essent propria: Iosephus tñ 7. Antiq. vbi ponit istam historiam vocat vallem gigantum, vbi nos dicimus in valle Raphaim: est autẽ ista vallis prope Ierusalem, quasi inter Ierusalem, & Bethlehem: nam Bethlehem est de tribu Iuda ad partem Meridianam, Ierusalẽ aũt est de tribu Beniamin ad partem Aquilonarem, & inter vtrunq; locum trãsit limes diuisionis, & transit per vallem Raphaim, vt patet Iosue 15. & 18. & nõ potest distare per duas leucas a Ierusalem, vt colligitur in eisdem locis. *Consuluitque Dauid dominum.* Confidebat enim valde Dauid in domino, & nolebat aliquid facere, nisi consulto eo, vt sciret euentum belli, & etiam qualiter pugnare deberet. *Dicens ascendam ad Philisthæos.* Vel nunquid erit bonum, ꝙ ascendam.

Si trades eos in manu mea. Si ascendero ad pugnandũ nunquid trades eos in manu mea. *Dixit ei dominus ascende, & tradam eos in manu tua.* Per hoc tribuit ei securitatem de victoria belli, & tamen non securabat, an morerentur aliqui in bello ex parte Dauid, vel non.

Cumque illi ascendissent in Baalpharasim. Posuerãt castra sua Philisthini in valle Raphaim, & scientes, ꝙ veniret Dauid ad pugnandum contra eos, reliquerunt tẽtoria in valle Raphaim, & recesserunt inde aliquantulum ad pugnandum acies suas: nam non potest fieri bellum inter castra, cum ibi nõ possint ordinari acies, & peruenerunt ad locum quẽdam, qui vocatur Baalpharasim, non quidem, ꝙ tunc vocaretur sic, sed postea fuit vocatus propter istud bellũ, vt patet infra in litera, & sic ponitur hic per anticipationem: nam scripta sunt multo tempore ista postquam facta sunt, iõ potuit scriptura vti anticipatione in hoc.

Percussit eos ibi Dauid. Scilicet occidit quosdam, & alios conuertit in fugam, plurimi tamen fuerunt, qui fugerunt per diuersas partes.

Et dixit diuisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut diuiduntur aquæ. Dixit hoc Dauid, quia cito Philisthini fugerunt a facie eius non expectato longo bello, & tantus terror eos tenebat, ꝙ non fugiebant oẽs simul versus eandem partẽ, sed diuisi sunt per diuersas partes, sicut factum est de Ammonitis, contra quos pugnauit Saul, & dispersi sunt, ita vt non manerent duo pariter, primo Regum 11. & dicitur hic diuisit Deus inimicos meos per manum meam, idest diuisit eos, sed fecit me ministrum, & dicitur, sicut diuiduntur aquę, idest sicut faciliter diuiduntur aquę, ita faciliter diuisi fuerunt coram me fugientes. *Et iccirco vocatum est nomen loci illius Baalpharasim.* Interpretatur Baalpharasim vallis diuisionis, & vocatus est sic locus ab euentu, scilicet quia diuisi fuerunt ibi hostes sui corã eo. *Dereliqueruntque ibi Deos suos.* Idest fugiebant Philisthini magno timore circundati, ideo non habuerunt spacium accipiendi aliquid eorum, quę habebãt in castris: vnde & Deos suos, quos tulerant secum in bellum, dimiserunt ibi. *Quos Dauid iussit exuri.* Erant enim idola, & non erant ad aliquem vsum vtilia, sed potius nociua, ideo iussit exuri.

Quare Philisthini quærebant Dauid, cum audierunt ipsum esse vnctum in regem.
Quæst. VII.

QVAERITVR quare dr̃ hic, quòd cum Philisthini audierunt Dauid esse vnctum in regẽ super Israel, venerunt, vt q̃rerent eũ. R̃ndendũ ꝙ hoc potuit eẽ ꝑ multa: primo qa Israelitæ erãt hostes Philisthinorũ, & volebãt Philisthini semꝑ eos habere subiectos, sicut aliq̃n tenuerãt, q̃n nõ dabãt eis locum,

locum, vt haberent fabrum ferrarium in toto Israel, sed descendebat quilibet in terrā Philisthinorum ad fabricandum, & corrigendum instrumenta agriculturę, primo Reg. 13. ad hoc aūt oportebat, ꝙ Israelitę non haberent aliquem defensorem, qui eriperet eos de manu Philisthinorū: Dauid tñ erat fortis bellator, qui poterat eos eruere, ideo venerunt oēs ad quęrendum eum, s. vt stirparent eū de terra, anteq̄ ꝯfortaretē in regno. Secundum erat, quia Dauid erat per hoc inimicus eorum: nam Israelitę erant hostes Philisthinorum: cū ergo Dauid fieret sponte princeps eorum, efficiebatur hostis Philisthinorū, iō quęrebant eū ad mortem. Tertium erat, quia credebant Philisthini, ꝙ Dauid vellet pugnare ꝯ eos, iō voluerunt pręoccupare: sciebant. n. ꝙ Dauid successerat in regno loco Saulis, qui fuerat rex super totū Israel. Ille aūt fuerat occisus a Philisthinis, primo Reg. vlt. iō pp offensam, & dedecus populi vellet nunc Dauid expetere vindictā a Philisthinis de morte Saulis, ideo voluerunt ipsi pugnare contra eum, cum Dauid contra eos pugnaturus esset.

Quare Philisthini intulerunt bellum contra Dauid illico, vt audierunt ipsum esse constitutum regem. Quæst. VIII.

Quaeritur vlterius quare Philisthini illico, vt audierunt Dauid esse constitutum regem super Israel, intulerunt ei istud bellum: nam poterant differre illud in alia tēpora. Respondendum ꝙ hoc voluerunt pp multa: primo, quia sciebant Philisthini, ꝙ cum nouiter Dauid esset constitutus in regem, non esset tam confortatus in regno, sicut post aliquanta tempora, ideo voluerunt statim pugnare contra ipsum, vt propter minorem potentiam eius possent facilius illum eradicare de terra. Secundum erat, quia Philisthini sciebant, vel rationabiliter presumebant, ꝙ Dauid vellet pugnare cōtra eos in vltionem mortis Saulis, & propter dedecus regni Israel, ideo voluerunt præoccupare eū, quia magna differentia est, qñ bellum committendū est, an quis inuadit, vel sustineat inuasorem: nam videtur maioris audacię inuadere, & sic incutitē timor inuaso propter audaciam inuasoris, & iste timor nimis diminuit de viribus inuasi: sic enim sæpe in bellis ponitur, quasi pro augurio, ꝙ illi, qui audent inuadere victores sunt: sic. n. dixit Timothę⁹ Iudæis, Machabę⁹ pugnaturus erat ꝯ Timothęū, & erat torrēs medius. s. cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ, si transierit ad nos prior nō poterimus sustinere eum, quia potēs poterit aduersum nos, si vero timuerit transire, & posuerit castra citra flumen transfretemus ad illos, & poterimus aduersus eum. 1. Machab. 5. & sic factum est, nam Iudas transiuit prius torrentem, & debellauit Timotheum, sicut autē iste Timotheus vtebatur hoc augurio, ita & cæteri comprouinciales faciebant. Philisthini tñ erant de terra illa, ideo ipsi multum confiderent in talibus auguriis, & sic potius voluerunt egredi, quā sustinere aggrediētem. Tertium erat, quia magna dr̃ia erat ad faciliter vincendum, ꝙ ipsi egrederentur ꝯ Dauid, vel sustinerent eum aggredientem, nam si Dauid aggrederetē Philisthinos, esset ipse tunc paratus ad bellum, & habens multum exercitum, Philisthini aūt fortè paucū hērent, & non essent parati, quia ipsi nescirent an bellum mouendum esset, si aūt Dauid aggrederentē Philisthini ipse non esset paratus, & Philisthini venirent parati, quia nemo bellum aggreditur, nisi paratus, & sic faciliter possent deijcere Dauid prævalendo ꝯ eū, & ista fuit forte cā potissima, nā ipsi tam secrete para-

F uerunt se ad pugnā, ꝙ non potuit audire Dauid quousque essent in regno eius, & sic non potuit egredi obuiam illis, quousque venerunt circa Ierusalem ad vallem Raphaim, vt patet supra in litera.

Quartum erat, quia magna vtilitas videbatur Philisthinis si egrederentur ꝯ Dauid: nam aggrediendo eum pugnaturi erant contra ipsum in terra sua: si aūt sustinere deberent, oporteret ꝙ Dauid pugnaret ꝯ eos in terra ipsorū: magna aūt differentia erat in hoc, quia si pugnarent Philisthini contra Dauid in terra Israel, & vincerent ipsum, poterant facilius capere aliqua de locis terrę eius, quam si pugnarent in terra ipsorum, & deberent postea persequi Dauid fugientē G ad terram suam: si aūt vincerentur a Dauid in terra Israel, non inferret eis tanta mala, quia non posset capere faciliter aliqua loca de terra ipsorum, sicut si pugnaret in terra ipsorum: immo ipsi, qui vincerentur a Dauid, possent inferre ei damna in terra sua, quia qñ irent ad pugnandum ꝯ eum, dum ipsi transirent per terram eius damna multa inferrent: multo ergo vtilius erat, ꝙ Philisthini aggrederentur Dauid, quā ꝙ sustinerent eum aggredientem, & tñ si Philisthini differrent istud bellum ad alia tempora, crederent, ꝙ Dauid aggrederetur eos, ideo voluerunt pugnare ꝯ ipsum mox, vt audierūt eum constitutum in regem.

H *Quare Philisthini non pugnauerunt contra Dauid dum regnaret solum super Iudam. Quæst. IX.*

Quaeritur vlterius quare Philisthini non pugnauerunt ꝯ Dauid eo tpe, quo regnauit super Iudam, & pugnauerūt illico, vt regnauit super Israel. Aliquis dicet, ꝙ Philisthini nesciuerūt Dauid regnasse super Iudam, eo ꝙ forte pauco tpe regnauit, sed sciuerunt qñ postea constitutus est rex super Israel, & tunc instruxerunt bellum ꝯ ipsum. Dicendū, ꝙ hoc non stat, quia necesse est, ꝙ Philisthini scirent Dauid regnare super Iudam: nam multo tpe regnauit, s. septem annis, & dimidio, vt patet 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & in tanto tpe bene potuerunt scire, ꝙ regnaret. Aliquis dicet, ꝙ Philisthini nesciuerunt, ꝙ regnaret quāuis I multo tpe regnauerit super Iudam, quia regnum Iuda erat valde distans a terra Philisthinorum, ita vt in tanto tpe non perueniret fama ad eos, nec ipsi etiam possent ire ad pugnandum ꝯ Dauid in tam longinquum, regnum autem Israel erat propinquum terræ Philisthinorum, ideo mox, vt regnauit super Israel. Dicendum, ꝙ ista rñsio procedit ex magna ignorantia pp tria. Primum, quia regnum Iuda, & Israel non erant duo regna, sed vnicū: nam Saul dominatus fuerat ante hoc super Iudam, & Israel, etiam Dauid regnabat nunc super Iudā, & Israel, ideo si poterat peruenire fama ad Philisthinos de Dauid, ꝙ regnaret super totum Israel mox, vt constitutus est in regē, poterat ēt peruenire fama ad eos, ꝙ regnaret super Iudam mox, vt factus est rex Iuda. Secundum est, quia terra K Israel, & Iuda erat tota vna terra continua: nam tota terra Chanaan cū terra duorū regum Amorrhæorū vltra Iordanem diuisa fuit ab Israelitis in duodecim partes pro duodecim tribubus, & vna sors istarum data est tribui Iudæ, vt patet Iosue 15. vsque ad 20. & sic qñ Dauid regnabat super tribū Iuda regnabat super vnam partem istarum duodecim, cum vero regnabat super totū Israel, regnabat super oēs duodecim partes, iō poterat peruenire fama ad Philisthinos in breui, ꝙ Dauid regnaret super totum Israel: poterat etiā peruenire fama, ꝙ regnaret super Iudam. Tertiū est, & efficacius, quia regnum Iudæ erat propinquius terræ Philisthinorū sm̃ se totū quā regnū Israel, eo ꝙ Philisthini habitabant ad partē Meridianā terræ Chanaan

naan versus Aegyptum, sors aũt tribus Iuda erat Me- A
ridiana magis inter oẽs sortes aliarũ tribuum, vt col-
ligit Iosue 15. vsq; ad 20. Item patet hoc clarius, quia
sors Iudæ, & terra Philisthinorũ erant mixtæ: nam fe-
re tota terra Philisthinorum erat in sorte Iudæ, qđ pa-
tet, quia quinq; ciuitates Metropoles solum erant in
terra Philisthinorum, s. Ascalon, Azotus, Acaron,
Geth, Gaza, vt patet Iosue 13. & 1. Reg. 6. & tamẽ tres
istarũ, s. Acaron: Azotus: & Gaza erant in sorte Iudæ,
vt patet Iosue 15. necesse erat igitur, ꝙ mox, vt Dauid
fieret rex super Iudam, cognoscerent illud Philisthi-
ni, qa habitabant Philisthini inter viros Iuda. Dicen-
dũ ergo, ꝙ Philisthini cognouerunt, qñ Dauid factus
est rex super tribũ Iuda, & intulerunt ei bella multa, B
& tñ scriptura non facit mentionẽ de illis, sicut facit
mentionẽ de bellis, quę intulerunt ei postquã regna-
uit super Israel. Sed dicendũ, ꝙ istud non stat rõnabili-
ter pp quatuor, primo qa scriptura intẽdit nimis ex-
plicare gesta Dauid, cum iste fuerit laudabilior inter
oẽs reges Iudæorũ, & Deo magis acceptus, iõ si mul-
ta bella fecisset ꝯ Philisthinos, dũ regnauit sup Iudã,
describeret saltẽ aliqua illorũ scriptura, tñ nullũ illo-
rũ descriptũ est hic, nec in 2. lib. Regũ, in quo per totũ
enarrantˉ gesta solius Dauid, ergo nõ pugnauerunt ꝯ
eum Philisthini. Secundũ est, quia dato, ꝙ non pone-
retˉ aliqđ bellũ in lib. 2. Reg. de his, quę fecit, vel passus
est Dauid cũ Philisthinis, dũ regnaret sup Iudam, tñ C
saltem ponerentˉ in isto libro, qa iste liber est supple
tiuus eorũ, quæ deficiebãt in aliis libris, & potissime
in libris Regũ, vt ait Hieronymus in Epistola ad Pauli-
nũ c. 7. & in ꝓlogo Galeato sup librũ Regũ, & hoc si-
gnificat nomẽ suũ, s. Paralip. idest relictorum, s. quia
agit de illis, quæ omissa sunt in aliis libris, & tñ hic nõ
ponitˉ de aliquo bello, ꝙ fecerit Dauid cũ Philisthinis,
vel passus fuerit ab eis, dũ regnaret super Iudã, sed po-
nuntˉ hic, quasi eadẽ verba, q̃ ponuntˉ in 2. libro Regũ
quantũ ad ista bella, quæ nũc passus est, a fortiori er-
go suppleta fuissent hic aliqua si omissa fuissent ibi,
& sic vr̃, ꝙ nullũ tunc bellũ contigerit. Tertiũ est, qa
dato, ꝙ in libro Regũ, nec in isto nõ fieret mẽtio spã-
lis de bellis, q̃ egisset Dauid, vel passus fuisset a Phili- D
sthinis qñ regnabat super Iudã, saltẽ fieret de eis men-
tio in generali, s. ꝙ diceretˉ, ꝙ fecit aliqua bella, & tñ in
isto libro, & in 2. Regum non dr̃ generaliter, vel spãli-
ter, ꝙ fecerit aliqua bella Dauid, vel sustinuerit a Phi-
listhinis, ergo nullũ factũ est. Quartũ est, quia hic dr̃,
ꝙ mox, vt audierunt Philisthini Dauid esse factũ regẽ
super Israel, venerũt oẽs, vt quęrerent eũ, in quo si-
gnificatˉ quoddã initium pugnandi ꝯ ipsum, ergo vr̃,
ꝙ ante hoc non pugnabant ꝯ eum. Dicendum ergo,
ꝙ quandiu regnauit Dauid super Iudã, licet hoc sci-
uerint Philisthini, nunquã mouerũt bellum ꝯ ipsum,
& tñ mox, vt constitutus est rex super Israel mouerũt
ꝯ eum bellum. Causa autem, quare tunc non moue-
bant bellũ, fuit triplex, prima fuit, quia cũ regnaret Da
uid super Iudã, non habebãt eũ Philisthini tanquam E
hostem, quia licet Dauid pugnasset ꝯ eos quandiu vi-
uebat Saul, & ipse erat subditus ei, & tñ postea factus
est amicus Philisthinorũ, qñ factus est inimicus Sau-
lis, & fugit a facie eius: nam tunc descendit in terram
Philisthinorum, & receptus est ab eis benigne, quia
Achis rex Geth dedit ei vrbem Sicelег, in qua mane-
ret donando eã illi in suã, vt patet 1. Reg. 27. & ibi de-
claratum est. Dauid quoq; seruauerat Philisthinis fi-
delitatem, quia nõ commiserat prædã aliquam in ter-
ra eorum, nec bellũ intulerat, aut aliquid aliud hostile
vnde tantum confidebat de eo rex Achis, ꝙ duxit eũ
secum in bellum ꝯ Saulem, & Israelitas, & laudabant
illum, ꝙ nunquam inuenisset in eo aliquid mali om-
nibus diebus, quibus fuisset apud eum primo Regum

vigesimonono, & quod amplius est, quando omnes
Philisthini congregati fuerunt contra Saulem, & Is-
raelitas, remiserunt eum de bello, vt maneret in terra
Philisthinorum, & tunc poterat ipse multa mala in-
fligere, quia fere nullus erat in terra illa, qui posset ei
resistere, & tamen nullum damnum intulit, sed po-
tius pugnauit contra hostes Philisthinorum, s. contra
Amalecitas, qui combusserãt vrbem Siceleg, quę erat
de terra Philisthinorum 1. Regum vigesimonono. &
trigesimo postquam autẽ Dauid factus est rex Iuda,
nihil mutauit contra eos de priori conuersatione, iõ
non tenebant eum, vt hostem, sed vt amicum, & sic
non pugnabant contra eum, cum vero factus est rex
Israel, tenuerunt eum, vt hostem, quia putauerunt, ꝙ
ipse vellet vlcisci mortẽ Saulis, & filiorum suorum, &
dedecus Israelitarum, & etiam propter alias causas,
quæ in duobus quæstionibus præcedentibus expressę
sunt, ideo pugnauerunt contra eum, postquam fuit
rex Israel.

Secundum erat, quandiu regnauit Dauid super Iu-
dã regnabat Isboseth filius Saulis super vndecim tri-
bus Israel 2. Reg. 2. c. & erat semper bellum inter eos
eod. lib. cap. 3. Facta est longa concertatio inter domũ
Saulis, & domum Dauid. Putabant ergo Philisthini,
quòd Dauid nunquam pugnaret contra eos quandiu
esset rex Iuda, sed potius confęderaret se eis propter
duo. Primũ erat odiũ domus Saulis, qa Saul, & fauto-
res sui persecuti fuerãt nimis Dauid: tũc tñ regnabat
filius Saulis, ideo putabant, ꝙ non faueret Israelitis ꝯ
eos, sed potius eis contra Israelitas: cum princeps
Israelitarum esset hostis suus, & de domo Saulis. Se-
cundum erat, quia Dauid habebat continuũ bellũ ꝯ
Isboseth, & cũ esset ipse minor, putabant, ꝙ peteret
fauorem, & auxilium ab eis contra Isboseth, ideo ꝙ
nunquam vellet inquietare eos, & sic non pugnabãt
contra eum. Quando autem factus est rex super Israel
cessauerant omnia ista, quia iam mortuus erat Isbo-
seth, & non habebat aliquam hostilitatem cõtra do-
mum Saulis, cum oẽs essent de illa domo iam subie-
cti ei, & iam non faueret Philisthinis contra Israeli-
tas, eo quòd non erant hostes sui, sed subditi, ideo cõ-
ueniebat Philisthinis iam bellum mouere contra Da
uid. Tertium erat, quia Philisthini mouebant nunc
bellum contra Dauid ne ipse prius moueret contra
eos, vt supra declaratum est, & tamen quandiu regna-
bat Dauid super Iudam, non timebant Philisthini, ꝙ
moueret bellum contra eos, eo quòd ipse erat occu-
patus in bellis quotidianis contra domum Saulis, vt
patet 2. Re. 3. nunc verò cum factus est rex super totũ
Israel non formidabat aliquos in regno suo, nec erat
intentus alicui bello, cũ dicatur supra in litera, quòd
confirmatum erat regnum eius super Israel, ideo
putauerunt Philisthini, quòd mox vellet ei inferre il-
lum, ideo voluerunt pręoccupare, scilicet quòd ipsi
prius inferrent ei bellum.

Quare Philisthini non mouerunt bellum contra Isboseth. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius quare Philisthini nõ
mouerunt bellum contra Isboseth, quãdiu
regnauit super Israel cum ipse successerit
Sauli. Nam videbatur eadem ratio, quæ in
Dauid: nam persequebantur Dauid, eo quòd erat rex
Israel.

Respondendum, quòd Philisthini scientes Dauid
regnare super Israel putauerunt, quòd eis illico infer-
ret bellum, ideo voluerunt pręuenire eum inferen-
do sibi bellum: de Isboseth autem nihil tale suspica-
bantur propter quatuor, ideo non curauerunt ei in-
ferre

ferre bellū. Primum fuit, quia mortuo Saule, Dauid, & Isboseth facti sunt reges in discordia, scilicet Dauid super tribū Iuda, & Isboseth super vndecim tribus Israel, & illico ceperunt bella inter eos: sic cum vacarent bellis intestinis non poterant inferre bellū extraneis, scilicet Philisthinis, & sic non erant solliciti Philisthini, quòd bellum inferrent sibi Israelitę: ꝓpter quod nec curabant pugnare cōtra Isboseth, nec contra Dauid. Secundum fuit, quia Isboseth a principio regni sui apparuit valde ineptus ad regnandum, quia non erat homo alicuius animositatis: putabant ergo, quòd satis sibi esset, quòd regeret regnum suū: quāto magis, quòd vacaret bellis extraneorum. Tertium fuit, quia si Philisthini inferrent bellum Israelitis hoc esset, vt subijcerent eos sibi, & non poterant facere istud sine damno magno, quia multi suorum morerentur in bello: nunc autem eis non laborantibus, nec periculum sustinentibus eueniret eis, quod volebāt, quia Israelitę inter se erant diuisi, mutuo pugnarēt, quousque vtraque pars deficeret, & tunc Philisthini sine labore dominarentur eis. Quartum fuit, quia si Philisthini vellent pugnare contra Isboseth, quandiu erat bellum inter ipsum, & Dauid, timeret vterque ipsorum, quòd sicut Philisthini pugnabant nunc contra vnum, ita pugnarent postea contra aliū, & sic delerent eos diuisim, ideo Dauid, & Isboseth concordarent inter se, & pugnarent ambo contra Philisthinos, quia sępe similia accidunt, quòd Philisthini timentes noluerunt contra aliquem ipsorum bellum committere.

Quare dicitur omnes Philisthinos ascendisse contra Dauid. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius quare nunc dicitur, quòd omnes Philisthini ascenderunt contra Dauid, quia ipsi erant quinque reges, & Dauid erat vnus.

Respondendum, quòd dicuntur omnes Philisthini ascendisse contra Dauid: non quidem, quòd nullus maneret in terra, qui non ascenderet, sed ꝙ omnes principes Philisthinorum ascenderent: erant autē quinque reges in terra Philisthinorum: nam erat diuisa tota terra per quinque ciuitates metropolitanas, & quęlibet illarum habebat regem, & ponuntur nomina earum Iosue. 13. & primo Regum 6. nunc autem omnes isti quinque reges venerunt contra Dauid. Et ratio huius fuit, quia Dauid erat rex potens. Nam Israelitæ erāt magnus populus nimis, cū essent duodecim tribus, quarum quęlibet habebat multas vrbes, vt patet in diuisione sortium suarum Iosue 15. & vsque ad 20. ideo si veniret vnus rex Philisthinorū solus non prępualeret contra Dauid, quia illi non erāt proprie reges, sed reguli, quia regna istorū erant valde parua: vnde vocantur reguli Iosue 13. & aliquando non vocantur reges, sed Satrapę, idest principes simplices, vt primo Regum 6. & 29. Alia causa fuit, quia Dauid erat fortissimus bellator, & nouerāt hoc Philisthini: nam ipse occiderat fortissimum eorum Goliath Gethęum, primo Regum 17. ipse quoque fecerat multa bella contra eos, & occiderat plurimos eo. libro cap. 18. & 19. ideo formidabant eum nunc, & nolebant ire cōtra ipsum sine magno apparatu bellico, & non erat istud speciale in Dauid: nam etiam pugnabant sic contra Saulem. Nam in bello, in quo mortuus est Saul, omnes Philisthini conuenerant cōtra ipsum, vt patet primo Reg. 29. scilicet. Cōgregata sunt ergo vniuersa agmina Philisthijm in Apheg. Tertia causa erat, quia volebant Philisthini delere Dauid quanto facilius possent: poterant autem tanto fa-

F cilius, quanto esset eorum maior multitudo, ideo cōgregati sunt omnes, vt ascenderent contra eum.

Quare Dauid consulebat Dominum, an deberet contra Philisthinos ascendere. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius quare Dauid consulebat Dominum, an ascendere deberet contra Philisthinos.

Respondendum, quòd propter multa. Primū erat, quòd Dauid erat vir valde Deicola, & credebat nimis omnibus, quæ dicebantur a Deo, & in hoc merebatur, ideo propter exercitium credendi, & merendi frequentabat diuinam consolationem: aliqui autē

G erant infideles Iudæi, & idolatrę, & vt nō darent gloriam Deo, vel quia non credebant verbis eius, vel quia nolebant confidere in eo, nec petere aliquod signum ab eo: sic enim fuit de Achaz pessimo idolatra, quē monuit Isaias, vt peteret signum à Domino in cęlū sursum, vel in infernum deorsum, & hoc ad laudem Domini, & noluit Achaz, dicens: non petam, & non tentabo Dominum, & quamquam diceret, quòd faciebat, vt non tentaret Dominum, falsum erat, quia faciebat, vt non daret ei gloriam, & ob hoc iratus est contra eum Isaias nimis, & dixit: Audite ergo domus Dauid: nūquid parum est vobis molestos esse hominibus, quia molesti estis, & Deo meo? Isa. 7. Alij autem

H volebant consulere Deum, & tamen, vt non darent gloriā Deo Israel, consulebāt idola: sic fuit de Ochozia rege Israel, qui misit ad consulendum Beelzebub Deum Acaron, an posset euadere de ęgritudine quarto Regum primo, & Deus valde conquestus est ibi per Eliam, dicēs: Nunquid non est Deus in Israel, vt mitteres ad consulendum Beelzebub Deum Acaron. mouebatur ergo Dauid ad consulendum Dominum, quia per hoc honorabat eum. Vnde Iosephus dicit 7. Antiqui. Quòd nihil sine consilio Domini, & propheta faciebat. Et hoc satis est apparens: nam bis consuluit Dominum in Ceila, primo Regum 23. & iterum in Siceleg eo. lib. c. 30. & iterum hic, & sic cre-

I dendum est in omnibus alijs bellis suis, quòd consuleret Dominum, quamquam nō expressè habeatur. Secūdum fuit ad sciendum euentum belli. Nam poterat esse, quòd Deus denunciaret ei, quòd caderet in bello, vel fugaretur, & tunc ipse non egrederetur ad hostes, sed defenderet se in vrbe, vel poterat esse, ꝙ diceret ei, quòd non egrederetur ad bellū, sed differret ad aliud tempus: si autem Deus diceret, ꝙ egrederetur ad bellum, esset iam securus de victoria, & ideo animosius ageret, & facilius vinceret hostem. Tertiū erat, quia ex ista consultatione sequebatur magna vtilitas quantum ad modum belli, quia non solum diceret Deus, quòd pugnaret, sed etiam instrueret aliqualiter in modo pugnę: sic enim fuit in sequenti pugna: nam dixit Dominus Dauid: Non ascendes post eos,

K sed recede ab eis, & venies contra eos ex aduerso pyrorum: cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum, vt patet infra in litera. Et fecit sic Dauid, & vicit: Non habuisset tamen istam instructionem, si non consuluisset Dominum, ideo bonum erat, quòd consuleret.

Quis modus erat consulere Dominum. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius quis erat modus, quo Dauid poterat consulere Dominum.

Respondendum, ꝙ triplex modus reperitur in scriptura, scilicet per sacerdotes, & per prophetas, & per somnia, vt patet primo Regum 28. cum dicitur. Con-

Consuluit dominum, & non respondit ei per somnia, nec per sacerdotes, nec per prophetas, quasi dicat, ꝙ non erant plures modi consulendi eum. Et satis patet, quia postquam per istos tres modos cõsuluit dominum, & non habuit ab eo responsum diuertit ad consulendum dæmones per mulierem Pythonissam eod. cap. primus autem modus erat per somnia, & de isto modo dubitatur qualiter Deus responderet. Dicit autem Historia scholastica, ꝙ fiebant sacrificia, & deinde supponebãtur quędam herbę capiti: sic enim dicit de Rebeca, quando consuluit dominum pro paruulis, qui collidebantur in vtero suo, Gene. 25. quæsiuit ac montem Moria, vbi Abraham fecerat altare domino, & immolatis hostijs incubuit pellibus sacrificij ad dormiendum, & per somnia accepit oraculum, & dicit, ꝙ forte Rebeca per morem gentium, quem viderat obseruari à parentibus suis supposuit capiti suo speciem quandam laudi, quam tripodem vocant, & ramos arboris, quę dicitur agnus castus, vt visiones capitis phantasticas dormiens non sentiret. Sed dicendum, quòd non tenebant Iudęi istum modum consulendi dominum per somnium, quia iste modus erat gentilis, & superstitiosus, quem valde volebat Deus vetari. Sed dicendum, quòd modus erat, quòd ille, qui volebat consulere dominum per somnium disponeret se prius per ieiunia, & per orationes, & per quęcunque alia genera bonę operationis, & tunc peteret à domino, quòd reuelaret ei per somnium, id de quo quęrebat, & Deus interdum condescendens reuelabat, & iste modus erat vsitatus: sic patet 33. c. per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo suo, & tunc aperuit Deus aures virorum, & erundiẽs eos instruit disciplina. Iste modus erat vsitatus apud prophetas: sic enim fecit Ieremias, quando orauerunt Israelitæ, vt consuleret dominum pro eis, an deberẽt descendere in Aegyptum, vel non, & orauit per decẽ dies, & die 10. respondit ei Deus Iere. 42. sic etiam faciebat Daniel, quia quando dubitabat in aliquo, ieiunabat pluribus diebus, & orabat quousque Deus ei reuelaret, sic patet Dan. 10. scilicet. In diebus illis ego Daniel lugebam, trium hebdomodarum diebus, panem desiderabilem n on comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum, sed neque vnguẽto vnctus sum, donec complerentur trium hebdomodarum dies. Et tũc sequitur ibi, ꝙ Deus misit ei angelũ, qui reuelauit sibi id, de quo quęrebat. Secundus modus consulendi dominum erat per prophetas, Deus enim loquebatur prophetis, & q̃n aliqui dubitabant super aliquo, recurrebant ad prophetas, & ipsi respondebant eis. Istud enim fiebat dupliciter. Nam quidam prophetæ erant quibus Deus interdum tantum spiritum dabat, vt scirent ea, quę quęrenda erant ab eis antequam quęrerentur, sicut sępe accidit in Elia, & Eliseo: de Elia patet 4. Reg. primo, qui respondit nuntijs Ochozię, anteq̃ quęrerent ab eo aliquid. De Eliseo patet sępe 4. Reg. 5. & 6. & declaratum est eo. lib. c. 4. & cũ aliquis veniret ad tales prophetas super aliquo dubio, illico respondebant ei. Alij aũt prophetæ erant, quibus Deus non reuelabat secreta, anteq̃ quęrerent de illis, & quis consuleret tales prophetas super dubio ipsi orabant ad dominũ, & r̃ndebat eis per diem, siue per noctem, sicut fuit de Isaia, q̃n misit ad consulẽdum eum Ezechias super facto Senacherib, vt patet 4. Re. 19. & Isa. 37. Nam ipse orauit dominũ, & r̃ndit sibi: sic etiam fuit de Ieremia, q̃n consuluerũt eum viri Iuda, an deberent descendere in Aegyptum Iere. 42. Tertius modus consulendi dñm erat per sacerdotes non quidem per quemcunque sacerdotẽ, sed solum per sacerdotẽ magnũ. Pro quo sciendũ, ꝙ

A inter cætera vestimenta summi sacerdotis erant duo, quorũ vnũ vocabatur Ephod, & aliud rationale, quæ ambo erant inuicem ligata, ita vt nunq̃ separarentur, & pendebant solum super pectus vsque ad zonam, & super dorsum vsque ad zonam, & non super brachia, & erat foramẽ per quod mittebatur caput, & in parte anteriori super pectus erat rationale ad magnitudinẽ vnius palmi, & erat quadratũ, & in eo duodecim lapides preciosi, de cuius fabricatura patet Exo. 28. & ibi declaratum est. Quandocunque sacerdos magnus induebatur isto vestimento, Deus r̃ndebat ei ad quęcũque dubia peteret propter rationale. Et sic dr̃ eo. capi. portabit Aaron, i. summus sacerdos iudicium filiorũ Israel in pectore suo, i. portabit super pectus rationa-
B le, per quod respondetur ad omnia dubia, de quibus quęsierint iudicium filij Israel, q̃n aũt aliquis vellet ꝯsulere dominum per sacerdotẽ: induebatur summus sacerdos rationale, & Ephod, & quærebatur, & r̃ndebatur: sic patet primo Reg. 23. quando Dauid consuluit dominum in Ceila, an Saul descenderet ad capiendum eum, & an viri Ceila traderẽt ipsum in manus eius, & tunc dixit ad Abiathar summum sacerdotẽ: applica Ephod, i. indue te Ephod, & cum indutus fuisset, quęsiuit quę dicta sunt. Idem patet eod. lib. c. 30. de hoc tñ quomodo Deus responderet quęrenti, s. an per fulgorem lapidũ rationale, vel Ephod, vel in scripto, vel per verbum, & an quęrens proponeret quęstionem verbo, vel scripto, declaratum est Exo.
C 28. & magis, primo Regum 23.

Per quem modum Dauid consuluit Dominum. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius per quẽ modũ istorum Dauid nunc consuleret Dominum. Respondendum ꝙ nunc vsus est primo mõ r̃ndendi, s. per somnia, quia modus iste consulendi erat difficilior, & magis incertus, eo ꝙ tardius r̃ndebatur, & qui poterat vti aliquo de duobus modis alijs, non vtebatur isto primo mõ. Dauid autẽ poterat vti quolibet duorũ aliorũ modorũ, iõ non
D consuleret per somnia. De alijs duobus modis dicẽdum, ꝙ Dauid poterat vti quocunque illorũ, & non apparet quo illorũ vsus fuerit. Quod patet, quia Dauid habebat nũc prophetas, per quos cõsuleret dñm, habebat etiam sacerdotes. De prophetis patet, quia habebat secum Nathan prophetã, qui fuit in diebus suis, vt patet Eccl. 47. & iste erat nimis familiaris ei, & reuelauit sibi de ędificatione templi, & de filio suo regnaturo post eum 2. Re. 7. & infra 17. & 22. iste etiam venit ad dicẽdũ sibi de pęna, quę infligenda sibi erat, quia occiderat Vriam, & acceperat vxorẽ eius Bethsabee 2. Re. 12. habebat etiam secum Gad prophetã, qui q̃n fugiebat a facie Saulis, reuelauit ei, ꝙ nõ maneret in pręsidio, sed veniret in terram Iuda 1. Re. 22.
E iste ẽt reuelauit sibi de pęna, quę infligenda erat ei, q̃a numerauit populũ 2. Re. vlti. & infra 21. Habebat etiã alios prophetas, de quibus non fit tanta mentio, & ꝑ quemlibet istorum poterat consulere dñm. De sacerdotibus patet, nam habebat secum duos summos sacerdotes, s. Abiathar, & Sadoc, vt patet 2. Re. 8. & 20. & per quemlibet istorum poterat consulere dñm: de Abiathar patet, nam ter consuluit dñm per illum, s. bis ĩ Ceila, & semel in Siceleg, vt patet 1. Re. 23. & 30. de Sadoc ẽt manifestũ est, quia ipse erat summus sacerdos, & poterat indui rationale, & Ephod, & tunc Deus r̃nderet ei. Etiã, quia iste Sadoc propheta, vt patet 2. Re. 15. cum dixit Dauid ad eum, o videns reuertere in ciuitatem in pace, & tñ prophetę vocabantur videntes, vt patet 1. Re. 9. s. qui. n. propheta dr̃ hodie: vocabatur

vocabatur olim videns. Dicendum tñ, ꝙ quamquam vtroque istorum modorum posset Dauid consulere dominum: tñ verisimilius est, ꝙ cõsuluerit ꝑ sacerdotes, quam per prophetas ꝑꝑ duo: primò, quia facilior modus erat habendi rñsionẽ per sacerdotes: illico.n. vt quęrebatur per sacerdotes rñdebatur a dño, vt patet in omnibus consultationibus, quas fecit Dauid ꝑ Abiathar 1.Re.23.& 30.qñ aũt quęrebatur per ꝓphetas differebat Deus rñsum ad multos dies, sicut in ꝯsultatione, quam fecerunt Israelitę per Ieremiam, distulit Deus rñsum vsque ad septem dies, vt patet Iere. 42.& in consultatione, quã fecit Daniel distulit Deus rñsum vsque ad tres hebdomadas Daniel 10.Secũda causa, quia excusatio quęstionis apparet, ꝙ per sacerdotem fuerit facta consultatio: nam qñ fiebat per ꝓphetã, ille qui dubitabat, exponebat totum negociũ prophetę, & ille postea orabat dominum, vt responderet super hoc negocio, vt patet in consultatione facta per Ieremiam ab Israelitis Ieremias 42.In mõ aũt consulendi per sacerdotes erat iam certa forma vsitata consulendi talis, sicut ista, quæ ponitur hic, quod patet, quia hic dicitur ascendam ad Philistheos si trades eos in manu mea.& sic proposuit Dauid, quando consuluit dominum per Abiathar, scilicet si tradent me viri Ceilę in manus Saulis, & sic descendet Saul, sicut audiuit seruus tuus, & iterum eo.lib.c.30.proposuit Dauid quæstionem per Abiathar sacerdotem, s. persequar latrunculos hos, & comprehẽdam eos, an non: Dixitque in dominus, persequere: apparet ergo, quòd Dauid consuluit nunc dominum potius per sacerdotes, quam per prophetas.

Quomodo adiuuerit Deus Dauid contra Philisthinos. Quæst. XV.

Qvaeritvr vlterius qualiter Deus nunc adiuuit Dauid in bello cõtra hostes, & qũo dixit Dauid diuisit Deus inimicos meos. Respondendum ꝙ Dauid adiutus fuit à Deo nunc specialiter in isto bello, nã ipse dixit diuisit Deus inimicos meos per manum meam, & 2.Re. 5.dicitur: Diuisit dominus inimicos meos coram me. Et sic vtrobique attribuitur ista victoria Deo. Modus autẽ quo Dauid adiutus fuit à Deo, poterat esse multiplex: nam poterat adiuuare eum conferendo sibi vires maiores, quam prius habebat, & viris suis, & nõ possent Philisthini sustinere eos. Sic fecit Deus Israelitis, quia dedit eis vires cõtra hostes, vt patet Deut.8.s. Ne diceris in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meę hęc mihi pręstiterunt, sed recorderis domini Dei tui, ꝙ ipse tibi vires præbuit, vt impleret pactum suum, sicut iuraui patribus tuis. Alius modus erat, ꝙ Deus incuteret timorem magnũ Philisthinis, & non auderent stare ante faciem Israelitarum: sic enim ꝑmisit Deus Israelitis, ꝙ faceret contra Chananęos, vt patet Exo.23.s. Terrorem meum mittam in pręcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris: cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Alius modus esse poterat, s. ꝙ Deus terreret Philisthinos faciendo, ꝙ viderent aliquam magnam multitudinem exercitus venientem contra se. Sic enim patet 4.Re.6.quando Syri obsederunt Elisæum in vrbe Dothaim. Nam fecit Deus, ꝙ apparerent multi currus ignei, & equi ignei cum assessoribus suis armatis. Alius modus erat, ꝙ Deus faceret, ꝙ audirent aliquem tumultum magnum tãquam aduenientis exercitus contra se, quem tñ non viderent, sicut fuit, quando Benadad rex Syrię obsidebat regem Ioram in Samaria: nam fecit Deus audire sonitum curruum, & equorum, & exercitus magni

F per noctem, & omnes Syri, qui erant in castris fugerunt relictis omnibus, quæ habebant in castris, vt patet 4.Reg.7. Alius modus erat, ꝙ Deus faceret aliquẽ terræ motum sub pedibus Philisthinorum, & immitteret fragorem de cœlo, & sic fugerent Philisthini timentes ne terra aperiret os suum, & deuoraret eos. Sic enim fuit, quando Israelitæ erant congregati in Masphath ad faciendum sacrificium cum Samuele, & venerunt Philisthini armati, vt delerent eos, & tũc orante Samuele Deus intonuit de cœlo fragore magno, & terra concussa est sub pedibus Philisthinorũ, & fugerunt a facie Israelitarum 1.Reg.7.& patet per Iosep.6.Antiqu. Alius modus erat, ꝙ Deus mitteret de cœlo lapides super Philisthinos, & occideret eos:
G ipsi aũt fugerent a facie lapidum: sic enim fuit, quando Iosue persequebatur quinque reges Amorrhæos: nam Deus misit lapides de cœlo magnos, & occiderunt plures de Philisthinis, quam occiderant Hebręi, vt patet Iosue 10. Alius modus esse poterat, s. ꝙ Deus mitteret aliquẽ angelum, vel multos visibiliter, aut inuisibiliter, & illi occiderent multos de Philisthinis, & cogerent reliquos fugere: sic enim factum fuit, qñ Senacherib obsederat Ezechiam in Ierusalem: nam angelus domini venit per noctem, & interfecit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia 4.Reg.19. Quis aũt modus istorũ fuerit hic, vel mul-
H torũ aliorum, quibus Deus poterat fugare Philisthinos, non apparet. Dicendum tamen videtur, quòd non fuit hoc per aliquid, ꝙ extra apparet, s. ꝙ audirẽt, vel viderent, aut per quamcunque aliam plagam extra inflictam: nam si aliquid tale fuisset, verisimile est, ꝙ scriptura illud expressisset, sicut infra in litera in alio bello, quod fecerunt Philisthini contra Dauid: nam dicitur, ꝙ Deus adiuuit eum faciendo, ꝙ angelus esset in cacumine pyrorum, & moueret arbores audireturque, quasi multitudo exercitus venientis ꝯ Philisthinos. Sed dicendum, ꝙ Deus adiuuerit nunc Dauid incutiendo solum timorem Philisthinis, ita vt non auderent stare ante faciem Israelitarum, & hoc satis apparet, quia Deus permiserat Israelitis, ꝙ qñ pugnarent contra Chananæos immitteret timorem
I illis, vel fugerent à facie Israelitarum Exo.23.s. Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris: cũctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertã. Philisthini autem erant Chananæi, cum habitarent intra terminos terrę Chanaan: Iosue 13.ideo vteret sic Deus isto modo adiuuandi Dauid contra eos. Et sic videtur generaliter dicendũ, ꝙ quandocũque Deus adiuuabat Israelitas contra aliquos de terra Chanaã, si non apparet alius modus, per quem adiuuaret eos, credendum est, quòd adiuuaret incutiendo terrorẽ hostibus.

Quomodo dixit Dauid Deum diuisisse inimicos suos.
K *Quæst. XVI.*

Qvaeritvr De secundo quomodo dixit Dauid, diuisit Deus inimicos meos. Respondendum est, quòd istud bellum factum est opere Dei, vt declaratum est præcedenti quæstione, & sic dicitur, quòd Deus diuisit inimicos: potest tamen accipi diuisio dupliciter, vno modo pro occisione, alio modo pro dispersione, de primo patet pręceden. cap. scilicet contristatus est Dauid eo, quod diuisisset dominus Ozam, vocauitque locum illum diuisio Oza, & sic accipitur diuisio pro morte. Nam 2.Reg.6.ponit ista historia, & dicitur. Contristatus est Dauid, eo ꝙ percussisset dominus

minus Ozam, & vocatum est nomen loci illius percussio Ozæ, & tunc intelligetur, quòd dominus occidit hostes Dauid: nam multi de Philisthinis perierunt in hoc bello. Accipiendo secundo modo pro dispersione est sensus, quod Deus fecit dispergi Philisthinos a facie Dauid, & istud est verius: nam Philisthini non potuerunt consistere coram Dauid, sed fugerunt, & tantus pauor obtinuit eos, quod non audebant ire simul per viam terræ suę, sed dispersi sunt per multas partes ita, vt non manerent duo, vel tres simul fugientes: sic etiam fuit quando pugnauit Saul contra Ammonitas obsidentes Iabes Galaad: nam percussit eos, & fugerunt, ita vt non relinquerentur duo pariter 1. Reg. 11. dicitur etiam hic per manum meā, in quo innuit Dauid, quòd istud bellum fuit factum a Deo principaliter, ipse autem fuit tāquam minister, ideo dixit Deus diuisit inimicos meos, s. tanquam principale agēs per manum meam, idest per me tanquam per ministrū, vel instrumentum, sed 2. Reg. 5. dicitur. Diuisit Deus inimicos meos coram me, idest me vidēte. Et in hoc attribuitur Deo magis actio quam hic, quia ibi tota actio attribuitur, s. quod Dauid non fuerit agens, sed recipiens, hic autem solum attribuitur Deo actio principalis, & Dauid attribuitur actio instrumentalis. Sunt autē aliqua bella, in quibus tota actio spectat ad Deū, sicut fuit in occisione Aegyptiorum in mari rubro: nam Israelitę nihil fecerunt in hoc, sed solum viderūt quomodo Deus suffocabat Aegyptios. Exo. 14. s. Dominus pugnabit pro nobis, & vos tacebitis, & nihil agetis. Sic etiā fuit quando Deus occidit Amorrhęos latentes in scopulis apud torrentem Arnon inclinando scopulorum capita vsque ad aquam torrentis, & suffocando ibi Amorrhęos, vt scriptum est in libro bellorum Domini, & habetur Num. 21. & ibi declaratum est, & tamen ista duo pro eodem accipiuntur, quia eadem res narratur hic, & 2. Reg. 5. Et dicitur, sicut diuiduntur aquæ, quasi dicat, sicut aquæ faciliter diuidūtur in multas partes, nec resistunt diuidere volenti, ita inimici mei faciliter dispersi sunt coram me, quia per timorem, quem Deus eis incussit illico fugerunt: sic enim dicitur Prouer. 21. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: & quocunque voluerit, vertet illud, idest sicut facile est, quòd in aqua fiant multę diuisiones, ita facile est, quòd cor regis sit in manu domini, & vertat illud quocunque voluerit quamquam rex sit potens.

Quare Philisthini duxerunt in bellum Deos suos. Quæst. XVII.

Qvaeritvr vlterius ad quid Philisthini duxerunt Deos suos in bellum.

Respondendum est, quòd quælibet gens credebat Deum suum esse Deum verum, & esse potentem ad bene faciendum sibi, quia aliàs non teneret eum in Deum, quando ergo aliqua gens superabat aliam in bello, attribuebat victoriam Deo suo: sic enim fuit de Philisthinis, quando tenuerunt Samsonem, qui erat hostis eorum, & nocuerat eis nimis, fecerunt magnū festum, & obtulerūt hostias magnificas Deo suo Dagon, dicentes: Tradidit Deus noster inimicū nostrū Samson in manus nostras: Iudi. 16. Sic etiam Troiani quando iuerunt cum Hectore contra Gręcos, & occiderunt multos, intraueruntque in naues ipsorum, & volebant eas comburere, ferebant secum Deos suos, scilicet Iouē, & alios, vt ait Ouidius 12. Metamor. Ob hoc autem, quando aliqua gens obtinebat victoriam ad laudem Dei sui ponebat aliqua insignia belli in templo eius, significans per hoc, quòd illa victoria fuisset collata a Deo. Sic etiam quando Philisthini pugnan-

A tes contra Israelitas tenuerunt arcam in bello posuerunt eam in templo Dagon. primo Regum quinto, & iste erat Deus eorum specialiter. Sic etiam quando pugnauerunt Philisthini contra Saulem, & occiderunt eum, amputauerunt caput eius, iusseruntque illud circunferri per omnia templa idolorum ad laudē ipsorum, & postea infixum est in templo Dagon, vt maneret ibi, & arma consecrauerunt templo Astharoth, vt manerent ibi in memoriam ęternam. primo Regum vltimo. & supra 10. sic etiam faciebant Israelitæ: nam quando Dauid occidit Goliath Philisthæū. primo Regum 17. posuit gladium eius, quem acceperat in templo domini post Ephod eod. lib. c. 18. & 21.

B gentes ergo putātes se adiuuari a diis suis in bello credebant, quòd magis adiuuarentur ab eis si haberent eos pręsentes quam si non essent. Ideo multoties ducebant eos secum in bellum, & ob hoc Philisthini duxerunt Deus suos nunc secum, sic etiam Idumęi quādo pugnauerunt contra Amasiam regem Iuda duxerunt secum Deos suos in bellum, & capti sunt ab Amasia seq. lib. c. 25. Hebræi quoque faciebant istud: nā sępe ducebant secum arcam domini in bellum, sic. n. fuit tempore Heli summi sacerdotis: nam portata est in castra, & capta fuit tunc a Philisthinis primo Regum quarto, iterum etiam ducta est in bellum, quando pugnauit Saul contra Philisthinos eodem lib. decimoquarto.

C

Quare Dauid præcepit comburi Deos Philisthinorum. Quæst. XVIII.

Qvaeritvr vlterius, quare Dauid iussit Deos Philisthinorum comburi, & an bene fecit in hoc.

Respondendum est, quòd bene fecit, & meritoriè, quia sic iubebatur in lege: Deuter. 7. Causa autem motiua prima fuit, vt non transgrederetur legem: nam Deuter. 7. dicitur: Sculptilia eorum igne combures, nec assumes ex eis tibi quicquam, & non concupisces argētum, & aurum, de quibus facta sunt,

D nec inferes quippiam ex idolo in domum tuā ne fias anathema, sicut & illud est. Et sic si erant idola de metallo tenebantur ea comminuere, & redigere in puluerem quantum possent, ita vt nullus posset capere aliquam vtilitatem ex eis, si autem erant lignea debebant ea comburere, si vero lapidea debebant illa cōfringere, ista autem forte erāt lignea, ideo combussit illa Dauid. Vel dato, quod essent aurea, vel argentea poterant comburi, & redigi in pulueres, sicut Moyses combussit vitulum aureum, quem fecerant Israelitæ Exodi 32. & Deut. 9. redegitque eos in puluerē, & dedit ad bibendum de illis cum aqua populo. Secunda causa fuit, vt auferret occasionem viris suis idolatrandi, quia si manerēt illa idola pęnes viros Dauid, forte aliqui illorum inclinarentur ad colendum ea:

E sic enim factum est, quando pugnauit Amasias contra Idumæos: accepit enim in bello Deos ipsorum, & seruauit, & postea coluit, iratusque nimis Deus contra ipsum misit ei ad dicendum per prophetam, cur adorasti Deos, qui non liberauerunt populum suum de manu tua? & respondit Amasias. Nunquid consiliarius regis es? Quiesce ne interficiam te. Propter hoc autem traditus est in manus Ioas regis Israel, & ductus est captiuus in Ierusalem, & postea etiam serui sui fecerunt coniurationem contra ipsum, & fugit a facie eorum in Bachis, ibique occiderunt eum eod. cap. & 4. Reg. 14. Tertia causa fuit propter cultū Dei: volebat enim Dauid exaltare cultum Dei quantū poterat, & quia cultus Dei, & dæmonum aduersantur, deprimēdo vnū exaltatur alius. Conabatur ergo Dauid quan-

quantum poterat cultum idolorum deprimere, non poterat autem magis deprimere illum, quam cremādo ipsos Deos, ideo nunc venerunt dii Philisthinorū ad manus eius & cremauit illos, sic etiā illi, qui erant vere cultores Dei conabātur inferre cultui idolorum quantamcunque ignominiam possent, sic fuit de Iehu rege Israel, qui finxit se colere Baal, vt inueniret omnes cultores eius, quos inuentos occidit, & de tēplo idoli fecit latrinas 4. Reg. 10. Nec poterat magis vilificari, quam ꝙ de tēplo maximæ venerationis fierent latrinæ maximæ turpitudinis, & per hoc prouocaret Dauid viros suos ad non colendum idola, cum viderēt eos, ita vilificari a Dauid. Quarta causa fuit ad faciendum, ꝙ viri Dauid nō timerent Deos Philisthinorum. Nā q̄q̄ diuersæ gentes haberēt varios Deos, & quęlibet crederet Deum suum esse verum Deum, tñ credebant, ꝙ Deus vnius gentis erat potentior diis aliarum gentium, & sic apud omnes gentiles asserebatur Iouem esse maximum Deorum, ideo vocatur pater omnipotens, vt patet sępe per Ouidium, & alios poetas, s.

At pater omnipotens misso perfregit olympum. Fulmine. Solus Iuppiter autem erat, qui fulminabat. Vnde ait Priscianus in primo minoris ponens ista verba pluit, tonat, serenat esse exceptæ actionis, eo quòd ad solum Iouem pertineant. Sic autem Philisthini, quāquam essent infideles, credebant ꝙ Deus Hebręorū esset potentior quam dii ipsorum, & ꝙ non possent dii sui liberare eos de manu Dei Israel, vnde quando Israelitæ duxerunt arcam in castris ꝯ Philisthinos timuerunt nimis, & gemuerunt, dicentes: Venit Deus in castra: vę nobis, quis nos seruabit de manu Deorū sublimium istorum? Hi sunt dii, qui percusserunt Aegyptum omni plaga 1. Re. 4. & sic multi Israelitarum simplices, quamquam colerent Deum Israel, putabāt ꝙ dii Philisthinorum erant dii, & poterant facere bonum, vel malum, & ob hoc timebant eos, s. ꝙ in bellis possent sibi nocere, & sic interdum non tam confidenter pugnabant contra Philisthinos. Voluit ergo ostendere Dauid, ꝙ dii Philisthinorum nullius potestatis erant, & ideo ꝙ non essent timendi. Hoc autem ostendebat cremando illos coram seruis suis. Simile fecit Iosue: nam a principio timebant Israelitę pugnare contra Chananęos, & ob hoc quadam die cum cępisset Iosue quinque reges latentes in spelunca vrbis Maceda cōduxit eos viuos, & extēdit in terra, posuitque pedes suos super colla eorum, & fecit, quòd serui sui similiter ponerent, vt amplius non timerent reges Chananæorum, cum nunc conculcarent eos.

Alia etiam vice Philisthiim irruerunt, & diffusi sunt in valle. Consuluitque rursum Dauid Deum, & dixit ei Deus. Non ascendas post eos, recede ab eis, & venies contra illos ex aduerso pyrorum. Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc egredieris ad bellum. Egressus est enim Deus ante te, vt percutiat castra Philisthiim. Fecit ergo Dauid, sicut præceperat ei Deus, & percussit castra Philisthinorum de Gabaō vsque Gazera. Diuulgatumq; est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & dominus dedit pauorem eius super omnes gentes.

Alia etiam vice. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet bellum, quod habuit Dauid cum Philisthinis postquam regnauit super Israel, & dicitur.

F *Alia etiam vice Philisthini irruerunt.* Scilicet aliud etiā
bellum fecerunt post pręcedens, & istud vr̄, ꝙ fuerit
modico tp̄e post illud, & dr̄ irruerunt, s. super terram
Dauid, vt subito occuparent eam, & pręuenirent Dauid inopinatum. *Et diffusi sunt in valle.* Idest extenderūt
se per vallem, & posuerunt ibi tentoria sua, nō dr̄ hic,
quæ vallis erat ista, sed inteligendum est, ꝙ erat vallis
Raphaim, in qua fuit pręcedēs bellum. Et patet hoc
2. Reg. 5. s. Et addiderunt adhuc Philisthiim, vt ascenderent, & diffusi sunt in valle Raphaim. Et ponitur ibi
istud bellum. *Consuluitque rursum Dauid dominum.* Intelligendum est, ꝙ cōsuluit ex eisdem causis, ex quibus
G consuluerat in bello præcedenti, quæ declaratę sunt
supra in quadam quæstione. Etiam intelligēdum est,
ꝙ cōsuluit per sacerdotem magnum, sicut supra declarauimus, & dixit ei Deus, non ponuntur hic verba
cōsultationis Dauid, quia intelligēdum est, quòd eisdem verbis vsus est hic, quibus supra in consulendo,
s. ascendam in Philisthęos si trades eos in manu mea.
Non ascendes post eos. Idest non ascendes ex aduerso illorum: sic dr̄ 2. Regū 5. s. Non ascendes obuiam eorum, sed gyra post tergum illorum. Et dr̄ non ascendas post eos, idest non ascendas directe contra faciem
ipsorum, ita ꝙ velis fugare eos, & currere post ipsos
versus terram suam. Hoc dr̄, quia Philisthini diffuderant se in valle Raphaim, & direxerant acies suas con
H tra terrā Israel, de qua Dauid venturus erat, Dauid aūt
intendebat acies suas dirigere directe contra faciem
Philisthinorum Deus autem iussit, ꝙ non faceret sic,
sed ꝙ veniret ex parte posteriori ipsorum. *Sed recede
ab eis, & venies contra illos ex aduerso pyrorum.* Scilicet Dauid iturus erat ꝯ faciem Philisthinorum directe, &
qñ appropinquaret eis non debebat ponere ibi acies,
sed recedere ab eis, idest a facie ipsorum, & regyrare
exercitum suum in circuitu exercitus Philisthinorū,
vt constitueret acies suas in parte illa, ꝯ quam erāt posteriora Philisthinorum, & tunc Philisthini conuerterent acies in oppositam partem ꝯ Dauid, & sic essent
dorsa eorum ꝯ quandam multitudinem pyrorum, q̄
erat versus Ierusalē, ita vt cū Philisthini fugerent a fa-
I cie Dauid non possent fugere contra terram suam,
sed versus Ierusalem, ista litera ponitur magis clare 2.
Regū. 5. s. Non ascendas obuiam illorum, sed gyra
post tergum eorum, & venies ad eos ex aduerso pyrorum. *Cumque audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum tunc egredieris ad bellum.* Hic instruxit Deus Dauid
circa tempus pugnandi, s. ꝙ non moueret acies suas
contra Philisthinos immediate, vt figeret eas, sed expectaret vsque quo audiret vocem gradientis in cacumine pyrorum, & tunc moueret aciem contra Philisthinos, quia tunc veniebat Deus ad adiuuandum ipsum.

Egressus est enim Deus ante te. Idest quando audieris
sonitum gradientis in cacumine pyrorum, tunc intelliges, ꝙ Deus est egressus in auxilium tuū ad pugnandum contra Philisthinos. *Vt percutiat castra Philisthyim.*
K Intelligitur, ꝙ Deus percuteret castra, idest, ꝙ Angelus ab eo missus occideret aliquos de castris Philisthinorum, vel ꝙ ipse percuteret castra, idest faceret, ꝙ percuterentur a Dauid terrendo Philisthinos, & faciēdo,
ꝙ inciderent in manus Dauid cū aliàs possent fugere
ab eo. *Fecit ergo Dauid, sicut præcepit ei Deus.* Scilicet nō
direxit acies ꝯ faciem Philisthinorum, sed regyrauit
post tergum eorum, & venit ex aduerso pyrorum, &
non mouit illas quousq; audiuit sonitum gradientis
in cacumine. *De Gabaon vsque Gazera.* Idest durauit percussio de Gabaon vsq; ad vrbem Gazera, siue Gazer.
Est enim Gabaō ciuitas in sorte Beniamin Iosue 18.
& in ista fuit tabernaculū Moysi positum per Saulē,
qñ deleta est ciuitas Nobe, & occisi sunt sacerdotes,
&

& manebant ibi tempore Dauid: mansit vsque ad Salomonem: nam ipse ascendit de Ierusalem in Gabaō, vt offerret ibi holocausta coram domino sup altare, quod fecerat Moyses in deserto, vt patet 3.Re.3.c.& sequenti lib.c.1. Gazera, quæ ponitur hic vocatur aliqñ Gazer, sicut patet 2.Reg.c.5.& creditur illa esse ciuitas quædam in sorte Ephraim, & in ista vrbe manserunt Chananæi multo tempore, quia noluerūt eos delere Israelitæ, sed fecerunt sibi tributarios, vt patet Iosue 16.& Iudi.1. Manserunt autem Chananæi lōgo tempore ibi, & ēt nunc manebant: nā non fuit capta ciuitas vsque ad tempus Salomonis, qui accepit filiā Pharaonis regis Aegypti in vxorem, & ascendit ille Pharao in terram Israel pugnauitque ꝯ Chananæos habitātes in Gazer, & cepit vrbem, deditque eam in dotem filię suę 3.Re.9. *Diuulgatumque est nomen Dauid in vniuersis regionibus.* Scilicet per istas victorias duas mirabiles, quas nunc habuit ꝯ Philisthinos diuulgatū est nomen suum in omnibus regionibus orbis, quia istud non poterat esse, sed in regionibus modicum distantibus à terra Chanaan, & fuit famosus tūc Dauid plusquam alij reges contemporanei sui: sic enim dicitur 2.Re.7. Dedi tibi nomen iuxta nomiē magnorum, qui sunt in terra. *Et dedit pauorem eius super omnes gentes.* Scilicet sup oēs gentes in circuitu: cum.n. vidissent, ꝙ tam faciliter expugnasset bis omnes Philisthinos, qui contra eum veniebant congregati, mirati sunt omnes, & iam nemo audebat bellum mouere contra Dauid, timens, ꝙ faciliter superaretur ab eo.

Quo tempore fuit factum istud bellum.
Quæst. XIX.

QVAERITVR de isto bello, quod habetur hic quo tempore fuerit factum, & quare illud fecerint Philisthini. Rñdendum ad primū, ꝙ ex litera non apparet, qñ factum fuerit, sed dicendum est, ꝙ fuerit factum in breui post bellum pręcedens. Hoc patet, quia dicitur hic alia vice ascenderunt Philisthiim, s. ꝙ mox debellati sunt, vt nūc ascēderēt iterum ꝯ Dauid, & hoc satis apparet, quia ponit istud bellum immediate post præcedēs tam hic, q̄ 2.Re.5. & non interponuntur alia gesta Dauid, si ēn aliquantū tempus fuisset inter ista duo bella, alia gesta interponerentur, quæ fuissent inter illa. Ad secundum dicendū, ꝙ Philisthini potuerunt istud bellū facere nūc pp duo, primo in vindictam suscepti dedecoris: venerāt enim ante hoc oēs Philisthini ad pugnandum ꝯ Dauid: ipse vero tā faciliter fugauit eos, sicut si esset acies paruulorum. Erubuerunt ergo nimis Philisthini, ꝙ taliter victi essent a Dauid, iō exortati sunt se mutuo ad pugnandum ꝯ Dauid, vt subijcerent eum sibi, quia iā Dauid fuerat subiectus Philisthinis, s. qñ manebat profugus in terra eorū a facie Saulis: tunc.n. seruiebat regi Achis, vt patet 1.Re.27.& 28. Erubescebant ergo Philisthini nunc minores esse, quā Dauid: cū ante hoc maiores essent eo, iō volebāt decertare ꝯ eū viriliter vsque ad mortem, ne subijcerentur ei, sic.n. factū est, qñ pugnātibus Israelitis cum Philisthinis venit arca in castra, & timuit nimis totus exercitus Philisthinorū, & dixerunt. Venit Deus in castra, vę nobis: quis nos poterit liberare de manu Deorum sublimiū istorum? & tunc confortauerunt se Philisthini ad pugnādum ꝯ Hebræos, quamquam essent, quasi desperati, & dixerunt: cōfortamini, & estote viri Philisthiim ne seruiatis Hebræis, sicut illi seruierunt nobis: confortamini, & bellate, primo Regum 4.& tunc pugnauerunt acriter contra Hebræos occideruntque triginta millia, & ceperunt arcam eod.cap. ita nunc propter dedecus, & ne subijcerentur, acriter Dauid pugnare volebant, & quia vindicta cōuenientius, & honestius expetitur, quando sine interuallo fit, cum tunc magis videatur bellum cōtinuatum, quam victoria alterius partis voluerūt Philisthini illico pugnare ꝯ Dauid. Secunda causa fuit, quia putauerunt Philisthini, ꝙ sic facilius delerent Dauid: nam esset Dauid gaudens, & gloriosus de successu bellico, & putaret quòd Philisthini confractis nunc viribus nō possent cito instaurare bellum, & sic non haberet curam de congregādo exercitum contra eos. Illi vero subito contra eum venirent parati in armis, & nō concederent ei locum se disponendi ad bellum, & sic facilius expugnarent eum. Tertium erat, quia voluerunt Philisthini incutere timorē Dauid, vt per hoc minus auderet pugnare ꝯ eos. si enim ipsi superati fuerant in superiori bello, & illico redibant instructi in armis, significatur, ꝙ erant valde animosi, s. quia propter præcedentem victoriam Dauid nō terrebantur, sed putabant se posse obtinere contra ipsum. Etiam significabāt se esse potentes nimis, cū superiori bello vires eorum contractę, & dispersæ fuissent, & nunc sine dilatione iterum possent restaurare bellum.

Quare hic ponuntur duo bella Dauid.
Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius quare ponuntur hic ista duo bella Dauid ꝯ Philisthinos simul, & nulla alia. Respondebit aliquis, ꝙ nō fecit Dauid aliqua alia bella ꝯ Philisthinos. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia multa bella fecit Dauid cōtra illos antequam esset rex, s. qñ subditus erat Sauli, & etiam, quando fugiebat a facie eius, vt patet 1.Re. 18.& 19.& 23. Sed de istis bellis non est curandum: fuerunt autem alia bella Dauid contra Philisthinos postquam fuit rex Israel, & fuerunt post ista, sic patet 2.Reg.8.& infra 18. Nam tunc abstulit Dauid frenū tributi de manu ipsorum. Fecit etiam alia bella, de quibus habetur, secundo Regum vigesimoprimo, & ista fuerunt in senectute sua, ita vt quadam die Philisthinus quidam occisurus fuerat eum, quia deficiebat iam viribus, & ex illa die dixerunt serui sui, quod nunquam iret cum eis ad bellum, eodem cap.

Sed dicendum est, quòd ponuntur hic ista duo bella sola simul: primo, quia contigerunt simul, scilicet, quia inter vnum, & aliud fuit modicum tempus, quia vt dictum est præcedenti quæstione, Philisthini illico vt superati sunt a Dauid instaurauerunt aliud bellum contra ipsum, & sic quantum ad hoc est ordo naturalis in scriptura, scilicet, quòd cum nulla gesta Dauid fuerint ista duo bella, quòd nulla describantur.

Secundum fuit propter similitudinem istorū duorum bellorum inter se, nam cętera bella, quæ Dauid fecit contra Philisthinos erant per modum aggressionis, vt communiter: ista autē duo fuerunt per modum resistentiæ, quia Philisthini in vtroque fuerunt aggressores, & Dauid restitit eis, & occidit atque fugauit. Etiam fuit similitudo inter ista duo bella inter se, quia ambo facta fuerunt in eodem loco, scilicet in valle Raphaim, vt patet hic in litera, & secundo Regum quinto.

Tertium fuit, quia ista fuerunt duo bella, per quę Dauid acquisiuit magnam famā: nā diuulgatum est nomen eius in vniuersis regionibus, & Dominus dedit pauorem eius super omnes gentes, vt patet in litera: in alijs aūt bellis sequentibus nō acquisiuit istam famam, quia iam eam acquisierat, ideo fuerunt ista duo bella specialiora inter se quam alia bella Dauid, & simul posita fuerunt. Quartum fuit, quia inter bella Dauid contra Philisthinos, quę ipse egit postquam

rex erat, non fuerunt aliqua duo mirabiliter facta, sicut ista. Quod patet, nam in primo ipsorum dixit Dauid diuisit Deus inimicos meos coram me, sicut diuidũtur aquę, scilicet quòd ipse Deus fecit illud bellum: de secundo autem patet magis manifestè: nam angelus Domini commouit cacumina pyrorum, & mouit Philisthinos ad fugam, & etiam dicitur in litera: egressus est Deus coram te, vt percutiat castra Philisthijm: de alijs autem bellis non sic dicitur, ideo ista fuerunt mirabiliora aliis, scilicet facta specialiter opere Dei, & alia non, ideo ponunur ista duo simul.

Quomodo ausi sunt Philisthini victi a Dauid instruere bellum contra ipsum.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius cum Philisthini victi fuissent in superiori bello tam faciliter à Dauid, quõ ausi sunt instruere rursus bellũ contra ipsum, quia debuissent cessare, sicut quando secunda vice pugnauerunt, & victi sunt, cessauerũt pugnare: nam tunc fuit pauor eius super omnes gentes, qui erant in circuitu.

Respondendum, quòd Philisthini resumpserunt bellum secundum, quia quamquam victi fuissent in primo a Dauid non desperabant, ꝙ possent vincere eum in secũdo, quia iuxta existimationem humanam bella in plurimum dependent a fortuna: licet secũdũ veritatem aliud sit. Etiam sic putabant, ꝙ accidentale fuisset, ꝙ Dauid superaret Philisthinos in illo bello, & sic credebant, ꝙ ipsi viribus suis, vel à fortuna poterant superare etiam Dauid in secundo bello. Nec debet aliquis vir animosus pauere propter hoc, ꝙ aliquando vincatur ab hoste suo, sed debet semper animosior esse, & resumere bellum si expedit, sicut dixit Dauid ad Ioab pro morte Vrię Ethei, & quorundam aliorum. Non te frangat res ista. Varius est enim euẽtus belli: & nunc hunc, & nunc illũ gladius occidit, vt patet 2. Re. 11. Sed dicet, ꝙ Philisthini videbãt ꝙ istud bellum præcedens factũ non fuerat viribus Dauid, sed Dei, quia miraculose fugati fuerunt à facie Dauid, & sic nunc nõ erat bellum ipsorum cõtra Dauid, sed contra Deum, & formidare deberẽt tale bellum. Responderi potest multipliciter vno modo, ꝙ Philisthini non cognouerunt bellum præcedens factum fuisse specialiter viribus Dei, sed ꝙ Dauid viribus suis superauerat eos, vel casu istud euenerat, vel forte propter imprudẽtiam ipsorum, qui nõ se habuissent cautè contra Dauid in bello: nunc autem credebant, ꝙ possent emendare id, in quo erratum fuerat præcedenti bello, ideo volebant instaurare acies contra Dauid. Aliter potest dici, ꝙ quamquam cognouissent, ꝙ Deus fecerat bellum præcedens pro Dauid, nunc vellent pugnare contra eum, licet crederent. ꝙ Deus adiuuaret eum iterum, & hoc faciebant, tanquam volentes potius mori, quam pati dedecus, & videri minores Dauid, cum Dauid fuisset ante hoc minor eis, & seruus ipsorum: sic enim factum est, quando pugnabant Philisthini contra Israel in diebus Heli summi sacerdotis, & fuit ducta arca in castra, nam timuerunt Philisthini, & desperabant se posse liberari de manu Israelitarum, dicentes, venit Deus in castra, væ nobis, quis non liberabit de manu Deorum sublimiũ istorum? Et hoc non obstante confortauerunt, & exhortabantur, vt pugnarent cõtra Israelitas, & non subijcerentur eis, sed potius morerentur dicentes. Confortamini, & estote viri Philisthini, ne seruiatis Hebręis, sicut illi seruierunt nobis, confortamini, & bellate, primo Regum quarto. Ita nunc quamquam

F scirent, quòd Deus volebat adiuuare Dauid in bello potius vellent ipsi mori pugnando, quam videri minores Dauid. Tertio potest dici, ꝙ Philistini putabant ꝙ possent prępualere ꝯDauid, & ꝯ Deum suum & hoc crederent, quia Israelitę adduxerunt semel in castra arcam Domini, & Philisthini putabant illam arcam esse Deũ Israel, vñ qñ venit arca in castra, dixerũt: venit Deus in castra, quis nos liberabit de manu Deorũ istorum sublimium? Et tamen tunc pugnauerũt Philisthini, & superauerunt Hebręos, ceperũtque arcã, ꝗ tenuerunt captiuam in terra sua 1. Re. 4. & 5. ergo, ita nunc crederent se posse præualere contra Dauid, & ꝯ Deum suum. Quarto potest dici, ꝙ licet Philisthini crederent Deum Israel esse potentiorem oĩbus dijs
G gentiũ, & ꝙ nullus posset eripere eos de manu illius, si ipse vellet pugnare ꝯ eos, tñ credebãt, ꝙ aliqñ Deus Israel volebat adiuuare seruos suos, scilicet si haberent eum placatum, & aliquando nolebat eos adiuuare, sed potius adiuuabat hostes suos ꝯ eos: Istud experti fuerant Philisthini: nam qñ arca Dei Israel ducta est in castra, & iubilauerunt Israelitę tanꝗ iam obtinuissent ꝑꝑ pręsentiã arcę, timuerunt nimis Philisthini, & tñ pugnauerunt viriliter, & occiderunt triginta millia de Israelitis ceperuntque arcam 1. Reg. 4. Postea aũt cum perducta esset arca in terrã Philisthinorũ, & posita in templo Dagon fecit eũ cadere ante se, & confregit manus eius, & caput, & insuꝑ percu-
H tiebat peste ꝗcunque ciuitatem, in qua esset, ita vt cõpellerentur Philisthini transferre eam per diuersas ciuitates, & cũ in omnibus esset grauissima pestis coacti sunt remittere eã in terrã suã cũ magno honore, & muneribus eo. lib. c. 5. & 6. Et sic arca fęderis, quę secundum opinionem Philisthinorum erat Deus Israel, non liberauit suos in bello, nec seipsam, nec etiã sui non potuerunt eã liberare de manu Philisthinorum, ipsa tñ qñ fuit sola in terra eorũ percussit illos, & Deos suos. ex quo apparebat, quòd Deus Israel noluerat liberare suos in bello, quia forte offenderãt eũ, sed postea, qñ misertus est percussit Philisthinos, & ẽt Deos eorum: ita erat opinio fere omnium gentium
I habitantium in circuitu Israelitarum, quod patet, qñ Holofernes voluit pugnare ꝯ Hebræos, Achior, qui erat princeps Ammonitarum in exercitu eius narrauit ei originem Hebræorum, & dixit, ꝙ perquireret, an Israelitę fecissent aliquod peccatum contra Deũ suum, & sic secure posset contra eos pugnare, quia obtineret, si aũt non peccauissent non pugnaret ꝯ eos, quia in opprobrium daretur, vt vinceretur ab eis, vt patet Iudith. 5. ita ergo Philisthini crederẽt. Quinto potest dici, ꝙ Philisthini errabãt circa deitatem, & credebant, quòd aliquis Deus poterat esse vno tẽpore potentior, quam alio, s. quia adiuuaretur a pluribus dijs, vel quia tempus dominii eius tunc erat, sic. n. opinabantur fere oẽs gentiles, & sic Virgilius introducit Deos contendentes inter se cum vocati essent in ꝯcilium à Ioue super bello Aeneę Troiani ꝯ Turnũ re-
K gem Rutilorum, & oñdit qũo plures dij fauebãt vni, ꝗ alteri, vt patet 10. Aeneidos, & sic Philisthini crederẽt, ꝙ ꝗꝗ superioi bello Deus Israelitarum fuerat potens ꝯ eos, nũc non esset potens, sed forte dii ipsorum essent potẽtiores, & adiuuarent eos ꝯDauid, & ꝯ Deũ Israel. Sexto potest dici, ꝙ Deus Israel dedit Philisthinis istã audaciã ad pugnandũ secũdo ꝯ Dauid, & hoc faciebat ꝑꝑ maiorẽ gloriã Dauid, & ꝑꝑ peccata Philisthinorum. Interdum. n. Deus permittit, ꝙ aliquis hõ faciat id, ꝑꝑ qđ puniaẽ, vel moueat bellũ ꝯ aliũ in quo pereat, & hoc, qa ipse merẽt perire, sic. n. patet de Chananæis, quos occidit Iosue, s. Deus incitauit eos ad pugnãdũ, vt caderẽt ĩ manus ei⁹, vt patet Ios. 11. s. Dñi. n. ĩnĩa fuerat, vt indurarent corda eorũ, & pugnarent ꝯ Israel,

Israel,& caderet, & non mererentur nulla clementia. Sic etiam fuit de Amasia Rege Iuda, qui offenderat Deum adorando Deos Idumæorum, ideo ipse incitauit eum ad pugnandum contra Ioas regem Israel, vt caderet in manus eius,& sic factũ est, vt patet sequenti libro, cap. 25. & 4. Regum 14. Ita & nunc Philisthini peccauerant contra Deum, & in superiori bello puniti fuerant aliqualiter, & tamen non plene pro peccato suo, ideo incitauit eos Deus, vt iterum pugnarent contra Dauid, & vincerentur, & sic sufficienter punirentur pro peccatis suis.

Quare Philisthini non aggressi sunt Dauid tertia vice. Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius quamquam in ista secunda vice superati fuerint Philisthini a Dauid, quare non aggressi sunt eum tertia vice, quia sicut quamquam victi fuissent prima vice, nõ timuerunt aggredi secunda, ita q̃q̃ secunda vice vincerentur eadem rõne, poterãt bellum instaurare. Dicendum, ꝙ nõ ausi sunt Philisthini instaurare rursus bellũ ꝯ Dauid, quia bis victi sunt,& valde faciliter, quòd vel fiebat viribus Dauid, vel opere Dei sui. Si primo modo nõ audebant iam resistere ei, quia sicut bis fuerãt ei impares viribus, ita & semper credebant se futuros impares, vnde stulte,& inutiliter pugnarẽt cõtra ipsum: si autem viribus Dei fiebat, formidabant eum nimis, quia sicut nunc faciliter bis eos fugauerat, atq; dispersérat, ita semper eos fugaret:& hoc credebant, quia videbatur sibi, quòd Deus Israel diligebat nimis Dauid, & pugnaret pro eo: Sic etiã Gentiles credebant, quòd aliqui homines erant valde dilecti a Dijs, & pugnabãt pro eis: sic enim dixit Claudianus Poeta Gentilis in libro de laudibus Stiliconis loquens de Imperatore Theodosio:

O nimium dilecte Deo, cui militat æther:
Et coniurati veniunt ad classica venti.

Et dixit hoc, quia cum semel pugnaret Theodosius ꝯ quendam tyrannum potentem, sagittæ quas mittebãt milites illius tyranni, postquàm modicum volarent ꝑ aerem, cõuertebantur in eos, & percutiebant illos, vt ait August. in lib. de Ciuita. Dei, & poterant hoc præsumere Philisthini, quia videbant, quòd Dauid erat vir valde deicola, & nimis religiosus circa Deum suum, & propter hoc Deus diligeret eum: nam per contrarium ipsi Gentiles arguebant cõtra Israelitas: sic enim Rabsaces nuncius Sennacherib arguebat cõtra Israelitas, quòd non deberent confidere in Domino, quòd liberaret eos de manu eius, quia ille est cuius altaria abstulerat Ezechias, 4. Regum 18. & Isaiæ 36. & sic inuerat, quòd offenderant Deũ auferendo altaria eius, & propter hoc nõ adiuuaret eos. Tertium fuit ex parte Dei: nam Deus incitauerat Philisthinos ad hoc, vt pugnarent contra Dauid duabus vicibus præcedentibus: & hoc fecerat vt diuulgaretur nomen Dauid,& vt punirentur Philisthini pro peccatis suis, & quia in illis duabus vicibus sufficienter puniti fuerant, noluit incitare eos amplius, vt pugnarent contra Dauid: etiã quia nomen Dauid sufficienter fuerat diuulgatum per ista duo bella, ideo non oportebat plura fieri.

Quare Deus diuersum modum pugnandi, & vincendi Philisthinos fecit. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, quare Deus fecit diuersum modum pugnandi, & vincendi Philisthinos in isto bello secundo, quàm in primo. Nam in primo bello Deus fugauit Philisthinos incutiendo eis timorem, vt declaratum est supra in quadã

A quæstione. In secundo autem bello fecit sonitum exercitus audiri inter pyreta, quando erat sonus gradientis in cacumine eorum. Respondendum, quòd poterat Deus multis modis dare Dauid victoriam contra Philisthinos, sicut declaratum est supra in quadam quæstione, & poterat etiam semper per eundem modum dare illi victoriam: voluit tamen, quòd essent modi diuersi ad magis magnificãdum potestatem suam,& sapientiam: nam sicut in varietate operum cognoscitur sapientia artificis, ita in varietate dandi victoriam, cognosceretur potestas Dei, & sic fuerunt isti duo modi multum distincti: quia vnum fuit per solam incussionem timoris in corde, alius autem fuit ꝑ sonitum extra apparẽtem; & sic Philisthini cognoscerent magni-
B tudinem potentiæ Dei Israel, s. ꝙ potestas sua non erat alligata ad vnum modum: ista etiam fuit causa, quare Deus fecit, ꝙ Dauid vinceret Philisthinos in duobus bellis: nam potuisset Deus in primo bello tradere Philisthinos, & non in duobus bellis: nam potuisset in primo bello tradere eos in manu Dauid, ita vt tantum noceret eis, & tot occideret de illis, sicut fecit in duobus bellis: noluit tamen propter duo; primo, quia maior potentia magnificabatur tradendo bis Philisthinos in manus Dauid, quàm tradendo semel,& sic non crederetur quòd factum fuerat hoc casu, vel quòd Deus Israel habebat potestatem limitatã ad aliquod tempus, sed cum tempore poterat pręualere cõtra hostes suos, quod non appareret in vnico bello, etiã si es-
C set ibi magna occasio. Secundum erat propter diuulgationem nominis Dauid, quia magis diuulgabatur nomen eius vincendo bis totam multitudinem Philisthinorum,& fugando illam, quàm si semel vinceret: dato quòd illa vice multos occideret, quia qui semel vincit potest intelligi fecisse casu, qui autem bis vincit æqualiter intelligitur facere viribus proprijs, scilicet, ex aliquo principio habente se vniformiter.

Quare Deus iussit Dauid, vt non veniret in obuiam Philisthinis. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius, quare iussit Deus hic Dauid, vt nõ veniret in obuiã Philisthinis, s. contra faciem ipsorum, sed regyraret exercitum suũ in circuitu exercitus Philisthinorum, & sic veniret ex aduerso pyrorũ. Respõdendũ est, ꝙ Deus volebat adiuuare Dauid ostẽdendo Philisthinis, ꝙ ꝓter exercitum, quẽ hẽbat Dauid palã, latebat alius in insidijs post tergũ Philisthinorum,& viderent se Philisthini in medio vtriusq; exercitus,& non possent se defendere, sed fugerent ꝑ diuersas partes: volebat aũt Deus, ꝙ exercitus ille, quem ipse volebat fingere, crederetur a Philisthinis latere intra multitudinem arborũ, & ad hoc oportuit, ꝙ Dauid faceret istã regyrationem, & nõ veniret directe ꝯ eos. Pro quo sciendum, ꝙ acies Philisthinorum veniebãt ex parte vrbis Bethlehem ꝯ Ierusalem, & Dauid erat in Ierusalem, & inter vallem Raphaim,
E in qua Philisthini nunc locauerant castra, & apud vrbem Ierusalem erat multitudo arborum pyrorum: iõ Dauid vadens de Ierusalem ꝯ castra Philisthinorũ trãsire debebat apud multitudinem illã pyrorum: Dauid autem intendebat sic facere, s. ꝙ procederet directe ꝯ faciẽ Philisthinorũ, & poneret acies suas ex illa parte contra Philisthinos, nec iret directe, sed iussit Deus, vt non iret obuiam Philisthinis, sed quando accederet iuxta eos regyraret exercitum suũ in circuitũ exercitus Philisthinorũ, & tunc Philisthini conuerterent facies suas contra Dauid,& dorsa cõtra Ierusalem, & contra arbores pyrorum, & sic quando exercitus, qui latere debebat inter arbores sonaret, turbarentur Philisthini, quia ille exercitus veniret a tergo eorum,& nõ possent

sent ante nec retro fugere, sed necesse erat, quòd diui-
derentur in multas partes.

An peccaret Dauid procedendo contra Philisthinos.
Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius, an Dauid peccaret pro-
cedendo cõtra Philisthinos per talem fallaciã,
scilicet, vt fingeretur exercitus latere inter ar-
bores a tergo Philisthinorum. Respondendum est, ꝙ
non peccauit, & hoc propter multa. Primo, quia non
fuerunt hic aliquæ veræ insidiæ: nam non erat aliquis
exercitus inter arbores, sed auditus est sonitus, tanquã
exercitus venientis a tergo Philisthinorum. Secundo,
quia Deus iubebat istud, & dato quòd aliàs talia face-
ret esset peccatum, nunc quia Deus iubebat non esset
peccatum: nam præceptum Dei excusaret, & non so-
lum Deus volebat, quòd essent tales insidię, scilicet, ap
parentes, sed etiam interdum iubebat fieri veras insi-
dias: sic enim fuit, quãdo pugnauit Iosue contra viros
vrbis Ahi: nam iussit Deus, quòd poneret insidias post
vrbem, & ipse inciperet pugnare contra eos, qui erant
in vrbe, & simularet fugam procul recedens ab vrbe,
vt sic viri Ahi persequerentur Hebręos: & tunc illi, qui
manerent in insidijs intrarẽt in vrbem, & cremarent
eam Iosue 8. Tertio patet, quia nihil est illicitum con-
tra hostem, dumtamẽ veritas in promissis ei seruetur:
nam ex eo quod aliqui hostes sunt, habent sibi procu-
rare quãta mala potuerint, ideo quilibet debet sibi ca-
uere ab alio: cum intelligat, quòd oportet modum si-
bi possibilem nocere ei. Quodcunq; ergo euenerit nõ
est contra legem hostis, quia non est aliqua fraus, nec
celeritas, vbi nulla debet haberi securitas. Quãtum ad
illa autem, quæ inter se componunt hostes, tenentur
ad inuicem sibi seruare veritatem, quia in hoc secu-
rus quilibet debet esse de illo, quod sibi promittitur, in
eo autem quod non promittit hostis hosti suo nullo
modo debet esse securus, cũ ad hostem pertineat no-
cere hosti, quantũ potuerit, & tacite intelligitur, quòd
hostis nocebit hosti in omnibus illis, de quibus nõ ex-
primitur, quia si nihil exprimeret, in omnibus nocere
posset: Dauid autem non promiserat Philisthinis ser-
uare aliquid, ideo poterat facere contra eos quam-
cunque fraudem veram, vel apparentem.

Quare Deus præcepit Dauid, ne ascenderet post eos.
Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius, quare Deus dixit Dauid,
non ascendes post eos recede ab illis: nam po-
terat facere Dauid omnia, quæ supradicta
sunt de exercitu abscondendo inter arbores nõ facien
do istud. Pro quo sciẽdum, quòd Deus nolebat, quòd
Dauid nõ iret directe cõtra Philisthinos ad hoc, quòd
lateret exercitus Angelorum inter arbores: Deus ta-
men iussit, quòd Dauid iret primo contra eos directe,
& quando accederet circa castra Philisthinorum, non
poneret ibi acies suas, sed fugeret ab eis, idest, retroce-
deret a Philisthinis, & regyraret exercitum suum in
circuitu exercitus Philisthinorum, & poneret acies in
parte opposita. Dicendum, quòd hoc fuit conueniens
fieri, quia Deus volebat, quòd quando inciperet pu-
gnare Dauid, audiretur strepitus exercitus veniẽtis in-
ter arbores pyrorum, & volebat quòd Philisthini intel
ligerent, quòd ibi erant insidiæ latentes, ita vt time-
rent, & cõuerterentur in fugam, & ob hoc debuerunt
Hebræi ostendere aliquid per quod Philisthini crede-
rent, quòd insidiæ latebant inter arbores: si enim Da-
uid venisset ex parte illa posteriore exercitus, & nõ re-
gyrasset per circuitum exercitus Philisthinorum, non

F habuissent Philisthini occasionem suspicãdi, quòd la-
tebat exercitus inter arbores, & sic quando fieret mo-
tus arborum, non illico crederent, quòd exercitus la-
tebat ibi: nunc autem quia Dauid venerat de Ierusa-
lem per locum arborum, & ibi positurus erat aciem,
noluit tamen, sed regyrauit exercitum suum per cir-
cuitum exercitus Philisthinorum, & posuit aciem in
parte opposita & dedit occasionẽ suspicandi, quòd re-
liquisset insidias aliquas inter arbores, & tunc quando
inciperet Dauid pugnare, audirent Philisthini soni-
tum inter arbores: illico crederent, quòd latebat ibi
exercitus propter priorem præsumptionem. Ideo sic
decebat fieri.

G *Quare iussit Deus Dauid, quòd exercitum suum ex aduerso*
pyrorum poneret. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, quare Deus iussit, quòd
Dauid poneret exercitum suum ex aduerso py-
rorum. Aliquis dicet, quòd hoc factũ est,
quia Deus volebat, quòd inter arbores audiretur soni-
tus, tanquàm exercitus aduenientis, & lateret ille exer-
citus inter arbores. Sed dicetur, quòd hoc etiã facere
poterat Deus in quacunq; alia parte: nã ex quacunq;
parte Dauid aciem suam posuisset, Deus poterat face-
re, quòd ex parte opposita audiretur sonitus venientis
exercitus. Dicendum, quòd hoc non potest stare, quia
Deus volebat facere sonitum exercitus veniẽtis, & tñ
H quòd nõ esset aliquis exercitus, & appareret aliquid in
forma exercitus: si ergo sonitus iste audiretur in ali-
quo loco plano, vbi nõ essent arbores, vel aliqd aliud,
in quo posset exercitus occultari, crederent Philisthi-
ni, quòd esset phãtasma, vel aliquid factum opere ma-
gico, s. audirẽt sonitus exercitus, & nihil viderẽt, & sic
non curarent de illo sonitu. Ad hoc igitur, ꝙ terreren-
tur, vt fugerent, oportebat quòd poneretur aliquis lo-
cus, in quo posset occultari magnus exercitus, & ibi
audiretur iste strepitus: tũc enim putaretur vere, quòd
esset exercitus latens in insidijs, & fugerent: istud autẽ
erat, quia bellum fiebat per diem: si autem fuisset fa-
ctum per noctem, poterat vbicunq; fieri iste sonitus,
dato ꝙ non esset ibi locus ad latendum: quia tenebræ
I noctis facerẽt istud esse credibile: sic enim factum est,
qñ rex Syrię Benadad obsidebat regem Israel in Sama
ria: nã cum essent Samaritę in magna fame, fecit Deus
per noctem audiri in castris Syriæ sonitum curruum,
& equorum, & exercitus plurimi, & ẛm veritatem ni-
hil erat, quia tñ tenebræ erant, putauerunt, quòd vere
venirent exercitus, & dixerunt: conduxit rex Israel ad-
uersum nos reges Hethæorum, & Aegyptiorũ, & ve-
nerunt sup nos, & præ timore isto fugerunt relinquen
tes castra sua, 4. Reg. 7. Nunc aũt erat dies, & non pote-
rãt sic deludi Philisthini, ideo oportebat quòd sonitus
fieret in loco, in quo posset occultari exercitus. Nullus
autem alius erat, nisi inter arbores: ideo debuit pone-
re exercitum contra pyrorum arbores: istud verum
K est, nisi forte voluisset Deus, quòd appareret aliquis
exercitus, cuius sonitus audiretur, & tunc poterat fieri
sonitus in quacunque parte etiam non occulta: sic
enim fuit quando Syri obsidebant Elisæum in vrbe
Dothaim; nam timuit eius puer propter multitudi-
nem exercitus, & dixit Elisæus: Noli timere, quia mul-
to plures sunt nobiscum, quàm cum illis, & ostendit
puero montem plenum curribus igneis, & equis
igneis, & erant assessores super illos: vt patet 4. Re-
gum 6. Nunc autem non dignatus est Deus ostende-
re talem exercitum Philisthinis, quia forte non erant
digni videre eum: ideo fecit, quòd audiretur sonitus
exercitus, & non videretur aliquid, & sic debuit fieri
in loco pyrorum, vt lateret.

Quomodo

Quomodo, & qui, & a quo fiebat iste sonitus. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius de isto sonitu, qui fiebat a quo fieret, & quomodo fiebat. Respōdendū, ꝙ quidam volunt, ꝙ erat ventus, qui percutiebat capita pyrorum: sic enim ait Iosephus 7. Antiq. l. ꝙ non prius Dauid inciperet dimicare, donec arbores vento flante mouerentur. Dicendū aūt, ꝙ forma sonitus ipsius erat tanq̄ aliquis ambularet sup cacumina arborum, & cōcuteret frōdes, iō dr̄ cum audieris sonitum gradientis in cacumine pyrorum: & dicendum, ꝙ iste sonitus causabat̄ ab Angelis multis, vel ab Angelo vno, & poterat fieri multipliciter: vno modo, ꝙ Angeli causarent ventum quendā, qui cum magno fragore cōcuteret arbores, & mouerentur: alio modo pōt intelligi, ꝙ ipsimet Angeli concuterent arbores sine aliquo vento. Tertio modo pōt intelligi, ꝙ Angeli in corporibus assumptis formarent aliquos sonitus pertinentes ad exercitum, & ēt concuterent arbores, vt vere putaret̄, ꝙ exercitus latebat ibi. Primus modus istorū satis est possibilis. Nā sic factū est, qn̄ Israelitæ erant in deserto in mansione, q̄ vocatur sepulchra cōcupiscentiæ. Nā dr̄ ibi, ꝙ ventus egrediens a Dn̄o arreptas transmare coturnices detulit, & demisit in castra, Num. 11. & ibi declaratum est, ꝙ ille ventus ab Angelis fiebat: nō tn̄ cōuenit iste modus in p̄senti: q̄a si ventus cōcuteret frondes arborum perflaret ille ventus castra, & tunc nō putaretur, ꝙ aliquis exercitus lateret inter arbores, sed ꝙ vento flante cōcutiebāt̄ur, & sic nō proficeret aliquid ille sonitus q̄nq̄ a Dn̄o fieret, quia non attenderent ad illū Philisthini. Secundus modus rōnabilior est, s. ꝙ Angeli concuterent arbores, nō existente aliquo vento, & p hoc magis poterāt moueri Philisthini ad putandū, ꝙ esset aliquis exercitus latēs inter arbores, cū audirent arbores moueri, & nō flaret aliquis ventus, a quo mouerentur. Sed adhuc iste modus nō est oīno sufficiens, quia si solum cōcuterentur arbores, nō fieret sonitus talis, qualem solet facere exercitus: quia in exercitu auditur innitus equorū, fragor armorū, strepitus quadrigarū. & clangor tubarum. Motis aūt solis arboribus, non fieret aliquis sonitus, nisi qualem solent facere arbores, & p hoc non putaretur exercitus venire. Tertius ergo modus ponendus est, s. ꝙ Angeli in corporibus assumptis facerent istum sonitum, & tunc poterāt ipsi tunc reddere sonitum equorum, armorum, quadrigarū. & tubarum, vt putaretur verus exercitus, sic enim factū est, qn̄ Syris obsidentibus Samariā Deus fecit audiri sonitum exercitus venientis contra eos: nā fecit distinctos sonos equorum, & quadrigarum, & aliarum rerū, quæ solent esse in exercitu. Sic patet 4. Re. 7. s. Siqdem Dn̄s sonitū audiri fecerat in castris Syriæ curruum, & equorum, & exercitus plurimi, ita ergo fieret hic.

Quare dixerit Deus Dauid: tunc egredieris ad bellum, quando audieris sonitum gradientis, &c. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, quare dixit Deus Dauid; cū audieris sonitū gradientis in cacumine pyrorū, tunc egredieris ad bellum. Respōdendum vno modo, ꝙ Deus volebat ꝙ Dauid pugnaret eo tpe, quo ipse adiuuaret eum, quia alias non p̄ualeret cōtra Philisthinos. Vt aūt sciret Dauid, qn̄ Deus incipiebat adiuuare eum, dedit ei signum, s. ꝙ qn̄ audiret sonitū gradientis in cacumine pyrorū: tunc intelligeret se adiuuari a Deo, & inciperet pugnare, & hoc significare vr̄ litera, cū dicit: Egressus est enim Deus ante te, vt percutiat castra Philisthinorum, i. tūc cum audieris istum sonitum Deus egredietur ad pugnandum cōtra castra Philisthinorum: & tunc potes tu egredi. Secundo pōt

A dici, ꝙ hoc factum est ad hoc, ꝙ Philisthini crederent latere insidias inter arbores, & sic fugerent a facie Dauid. Nam si Dauid inciperet pugnare contra Philisthinos, anteq̄ audiretur sonitus exercitus inter arbores, non p̄ficeret, ꝙ postea fieret iste sonitus, quia tunc non audirent illum Philisthini propter clamores magnos, qui fierent, postq̄ inciperet bellum, ideo debuit fieri anteq̄ inciperet Dauid pugnare, & tunc Philisthini audirent sonitum illum, & suspicarentur, ꝙ ibi latebat aliquis exercitus, & cum illico Dauid inciperet pugnare crederent Philisthini, quòd latebant aliqui inter arbores, & quòd inter eos, & Dauid fuerat conuentum, vt simul inciperent ad pugnādum, & sic nimis timerent Philisthini. Alij autem dicūt, quòd factum est

B hoc: quia Deus sciebat quādam horam, in qua ille, qui aggrederetur hostem suum superaret: Dauid autem nesciebat illam, ideo Deus dedit ei signum ad cognoscendum illam horam, s. quando audiret sonitum gradientis in cacumine pyrorum. Sed dicendum, ꝙ istud non stat propter duo. Primo, quia ista est superstitio, s. ꝙ aliqua hora esset habens hanc efficaciam, s. ꝙ aggrediens hostem suum in illa vincat: nam tempus nō habet tales vires, nec etiam corpora cœlestia. Et dato ꝙ aliquid tale esset, Deus non diceret hoc Dauid ne instrueret eum in obseruationibus dierum, & temporū ad incipiēdas aliquas res, quia per hoc habetur introitus ad omnes superstitiones, & Deus vult maxime cauere omnes sup̄stitiones: Quod patet Iere. 10. s. Iuxta

C vias gentium nolite discere, & a signis cęli nolite metuere, quæ timent gentes, quoniam leges populorum vanæ sunt. Idest, regulæ datæ a Gentilibus de obseruando tempora, & alias superstitiones magicas, & astrologicas vanæ sunt. Secundum est, quia iste sensus non concordat literæ, in qua dicitur egressus est enim Dominus ante te, vt percutiat castra Philisthijm: non ergo faciebat hoc aliqua hora, aut virtute cœli, sed Deus, qui in illo tempore volebat adiuuare Dauid.

Quomodo egressus est Dominus, vt percutiat Philisthinos. Quæst. XXX.

D QVAERITVR vlterius quomodo intelligitur, ꝙ Dominus egressus est, vt percutiat castra Philisthijm ante te. Respondendum est, quòd potest dupliciter intelligi: vno modo, quòd Deus percuteret castra Philisthijm, idest, traderet illa in manu Dauid ad percutiendum. Aliter potest intelligi, ꝙ egressus est ad p̄cutiendum, i. ꝙ vere Deus, siue Angelus p̄cusserit aliquos de Philisthinis: p̄supponēdū est aūt, p quocunq; istorū sensuum, ꝙ Deus nihil istorum faciebat, sed Angeli sui faciebāt: nam ipsi sunt ministri eius ad omnia illa, quæ Deus facere vult ad vtilitatem electorum, vt patet ad Hebræ. 1. s. Omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Et Psal. 101.

E Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignē vrentem: etiam Deus multa istorum per se facere nō posset, quia consistunt in motu, & operatio Dei non potest consistere in motu, cum esse suū non sit in motu, & esse, & operatio in eo sunt idem, vt declaratum est, Exodi 23. & 25. & Iosue 11. Angeli autem possunt facere operationes, quæ consistant in motu, eo quòd esse suū non habet simplicitatem æternitatis, nec sunt puri actus. Accipiendo ergo primo modo intelligitur, quòd vnus Angelus Dei, vel multi in assumptis corporibus, facerent inter arbores sonitum exercitus, & per hoc Philisthini fugerent a facie Dauid, & si traderentur in manus eius, dicerentur illi Angeli percutere castra Philisthinorum, idest, tradere

ea Dauid ad percutiendum. Nam si non fecissent Angeli illum sonitum exercitus, nõ fugarentur Philisthini a facie Dauid. Accipiendo secũdo modo est sensus, ꝙ non solum Angeli fecerunt illum sonitũ ad hoc, ꝙ Philisthini putarent, ꝙ veniebat exercitus contra eos, & fugerent, sed ẽt ꝙ illi percusserint aliquos de Philisthinis, istud enim poterat esse: nam Angelus Domini venit in castra Sennacherib per noctem, & occidit ibi centum octogintaquinque millia virorum, 4. Reg. 16. & sic in isto exercitu occiderẽtur Philisthini aliqui ab Angelis, quamquam non apparerent Angeli in figura assumpta: sic etiam in multis alijs bellis factum est: nam quando quinque Reges Amorrhæorum fugiebant a facie Iosue in die, quã stetit Sol, misit Deus lapides magnos de cœlo, Iosue 10. & illi missi fuerunt ab Angelis, cum Deus nihil istorum per se agat, sicut supra declaratum est, & iste modus est satis verisimilis, quamquam vterque potest stare.

An verum sit, quòd Dauid percusserit Philisthinos de Gabaon vsque Gazera. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ percussit Dauid castra Philisthinorum de Gabaon vsque Gazera. Nam videtur, ꝙ percussio computanda sit ab illo loco, a quo inceperunt fugere Philisthini, & tamen ipsi cęperunt fugere a loco illo, in quo erant castra, scilicet, de valle Raphaim. Dicendum, ꝙ dicitur percussisse eos de Gabaon, quia quamquam fugere inceperunt ex loco castrorum, tñ nõ incępit percussio ex ipso loco, sed apud vrbem Gabaon, & hoc forte fuit, quia cum audierunt Philisthini sonitum exercitus de medio pyrorũ, & viderunt Hebręos simul insurgentes contra se, plurimi eorũ timuerũt, & fugerunt. Aliqui aũt mãserunt, & illos occiderunt Iudæi, & dum occiderent eos fugerunt reliqui, & Israelitæ persecuti sunt eos, nec potuerunt consequi illos vsque ad vrbem Gabaon, & ibi inceperunt percutere eos, & durauit percussio vsque ad vrbem Gazera: Hoc autem fuit, quia Israelitæ fatigati non potuerunt eos vltra prosequi, vel quia illi iam erant tantum dispersi, ꝙ non reperiebantur duo, vel tres pariter, & sic Israelitę non poterant eos persequi, quia oportebat, ꝙ etiam ipsi diuiderentur ad persequendum illos, & istud non expediebat Israelitis. Vel potest dici, quòd ciuitas Gazera pertinebat ad Philisthinos, & ibi recollecti sunt fugientes, nec potuerunt eos prosequi Israelitæ. Et hoc satis verisimile est, quia ciuitas Gazer est in sorte Ephraim, & isto tempore adhuc pertinebat ad Chananæos: nam filij Ephraim permiserunt eos ibi habitare, vt essent tributarij ipsorum, Iosue 16. & Iudicum 1. & durauit hoc vsque ad tempus Salomonis, quando Pharao Rex Aegypti ascendit in terram Israel, & occupauit vrbem illam, deditque eam in dotem filiæ suæ, 3. Regum 9. Poterant ergo nunc Philisthini intrare in vrbem Gazer, vt ibi euaderent, & desinerent Israelitæ prosequi eos. Sed tunc dicetur, quomodo Philisthini pugnantes in valle Raphaim fugerent contra vrbem Gabaon, & Gazer. Nam cum ipsi vellent fugere in terram suam, debebant fugere versus Meridiem, quia terra Philisthinorum est in parte maxime Meridiana totius terræ Chanaan, & ideo deberent fugere per loca sortis Iudæ: quia illa sunt maxime Meridiana in omnibus sortibus Israelitarum: fugerũt tamen versus Aquilonẽ ad vrbem Gabaon, q̃ est in sorte Beniamin; & ad vrbẽ Gazer, q̃ est in sorte Ephraim: istę autẽ sortes sunt magis Aquilonares, quàm sors Iudæ. Dicendum, quòd hoc factum est, quia Israelitæ compulerunt Philisthinos sic fugere: nam quãdo Philisthini posuerũt castra sua in valle Raphaim, Dauid veniebat
F contra eos ex parte Aquilonari, s. de Ierusalẽ, & ibi positurus erat aciem suã, sed regirauit exercitũ suũ in circuitu exercitus Philisthinorũ ad partẽ oppositã, & sic erat exercitus Dauid a Meridie, & exercitus Philisthinorũ a parte Aqlonari: multitudo autẽ pyrorũ, inter quos auditus est sonitus latẽtis exercitus, erat adhuc magis Aqlonaris, q̃ castra Philisthinorũ, & ob hoc qñ Philisthini voluerunt fugere: non potuerunt directe cõtra Meridiem, nec cõtra Aqlonem fugere, sed inter vtrũque fugerunt: magis tñ declinauerunt ad Septentrionem: ideo venerunt primo in Gabaon, qui erat locus magis Septentrionalis, q̃ vallis Raphaim, vbi factum est bellum: eo quòd Gabaon est in sorte Beniamin: deinde venerunt in vrbem Gazer, quæ adhuc est magis
G Aquilonaris, scilicet, in sorte Ephraim, & ibi cessauerunt Israelitæ psequi Philisthinos propter causam dictã.

Quomodo diuulgatum est nomen Dauid in omnibus regionibus per ista bella. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ diuulgatum est nomen Dauid in omnibus regionibus per ista bella, nam non poterat diuulgari per omnes regiones, etiã si fecisset plura, & mirabiliora bella, q̃ nunc fecit. Nã non põt fama vnius hoĩs extendi per totum orbem, quantũcunq; ille famosus sit: nã etiã fama alicuius vrbis magnæ non extenditur per totũ orbem, & sunt in illa multi viri famosi: a for-
H tiori ergo nõ poterit extendi fama vnius hominis: sic enim fuit de vrbe Romana, quæ in tempore illo, quo gloriosior erat nõ transcenderat fama eius Caucasum montem, nec peruenerat ad Indos, vt ait Boetius de Consolat. lib. 2, prosa 7. s. Aetate denique Marci Tullij, sic ipse quodam loco significat, nondum Caucasum montem Romanæ Reipublicæ fama transcenderat, & erat tunc adulta: Parthis etiam cęterisq; id locorum gentibus formidolosa: Vides ne igitur quàm sit angusta, quàm cõpressa gloria, quam dilatare, ac propagare laboratis? an vbi Romani nominis transire fama nequit, Romani hominis gloria progredietur? quasi dicat, Non vnquàm fuit tanta fama Dauid, sicut vrbis Romanæ per orbem: ideo non fuit nomen suũ diuul-
I gatũ per omnes regiones, sed dicitur in cunctis regionibus, scilicet, in multis, quia sic loquitur sacra scriptura: sic enim dicitur Genes. 11. Omnes prouincię veniebant in Aegyptum, vt emerent escas. Et tñ manifestũ est, ꝙ nõ veniebant omnes prouinciæ, sed multæ: quia si omnes venirent, non potuisset Aegyptus dare alijs omnibus prouincijs sæculi saltem in vno mense: potissime quia etiã si vellent non possent omnes prouincię venire in Aegyptum. Vel potest intelligi, quòd veniebant omnes prouinciæ in Aegyptum, scilicet, prouinciæ propinquæ. Ita hic diuulgatum est nomen Dauid in omnibus regionibus, scilicet, in omnibus regionibus propinquis, & istud est magis verisimile, & magis consonat modo loquendi scripturæ: Modus aũt mul-
K tiplicãdi famam Dauid, fuit super omnes regiones, qa nũc fecit bella mirabilia, & quamquam prius esset incognitus, cum non fecisset aliqua nimis excellentia, nunc omnes gentes vicinæ audiuerunt nomen eius, & sciuerunt, quòd bis vicisset Philisthinos mirabiliter, & tamen illi erant gens multa, & populus robustus.

Quis nam fuerit modus incutiendi timorem Dauid super omnes gentes. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur, quòd Deus dedit pauorem Dauid super omnes gentes, quis enim fuit modus incutiẽdi timorem super omnes gentes? Respõdendum, quòd licet dicatur, quòd super omnes

gentes

gentes fuit pauor Dauid, non est intelligendum, nisi de gentibus propinquis: quia illæ gentes, quæ non audiuerant nomen Dauid, non poterant timere eum: & tamen multæ gentes erant, ad quas nõ peruenerat fama eius, vt declaratum est præcedenti quæstione: ideo in illis non esset pauor eius. fuit autem nomen Dauid solum diuulgatum per regna aliqualiter vicina: ideo super gentes illas esset pauor eius. Quamquam in hoc considerandum est, quòd pauor accipitur aliquando pro timore, aliquando pro admiratione. Accipiendo primo modo nõ veniebat pauor Dauid super omnes gentes, quæ audiuerant nomen eius, quia solum illæ gẽtes timuerunt eum, quibus poterat nocere, nec erat verisimile, quòd noceret alicui, nisi vicinis cum quibus poterat communicare: distantibus autem nõ posset nocere, & tamen nomen suum posset extendi ad multos distantes. Accipiendo pauorem pro admiratione, dicendum quòd ad omnes illas gentes, ad quas peruenit nomẽ Dauid peruenit etiam pauor: quia oẽs admirabantur de tam mirabilibus victorijs Dauid, & tam faciliter habitis. Modus autẽ, quo Deus daret pauorem eius super gentes poterat esse duplex. Primus est, quòd Deus nihil faceret specialiter in dãdo pauorem Dauid super gentes, sed in dando ei victorias, de qbus gentes pauerent: habuerat Dauid duas victorias mirabiles cõtra Philisthinos, ex quibus sequebatur pauor in omnibus audiẽtibus. Cum ergo Deus esset causa illarum victoriarum, etiam diceretur esse causa infligens pauorem illũ, quia quidquid est causa antecedentis, est causa consequentis. Secundus modus est, quòd Deus specialiter causaret in cordibus gentium propinquarum pauorem Dauid. Nam in manu Dei sunt corda omnium hominum, & põt illa mouere ad quamcunque passionem voluerit, s. ad gaudium, ad tristitiã, ad timorem, ad iram, & sic de cæteris passionibus: sic patet Prouerb. 21. s. Sicut diuisiones aquarum, sic cor regis in manu Domini, & quocunque voluerit vertet illud. A fortiori ergo corda aliorum hominum erant in manu Dei, si cor regis est in manu eius, cum ipse sit potentior: Deus autem incutit istum timorem gentibus, quibus vult, vt subijciantur alijs, & deleantur ab eis propter peccata sua: sic enim fuit de Chananæis super quos Deus posuit timorem Israelitarum, vt fugerent a facie ipsorum, & occiderentur ab eis, vt habetur Exodi 23. s. Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingrederis, & cunctorum inimicorum tuorum coram te terga vertam. Sic etiam quando Israelitæ peccabant, Deus incutiebat timorem cordibus eorum, Leuit. 26. scilicet, Qui de vobis remanserint dabo pauorem in cordibus eorum, in regione hostium terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere: Aliquando Deus immittit timorem quibusdam gentibus, vt non noceant alijs: sic enim fuit quando filij Iacob occiderunt omnes viros vrbis Sichem, nam omnes Chananæi, qui erant per circuitum volebant venire super Iacob, & domum suam ad delendum illum, Deus tamen incussit timorem omnibus gentibus per circuitum, vt non auderent persequi Iacob: Sic patet Genes. 35. scilicet, Cumque profecti essent, terror Domini inuasit omnes per circuitum ciuitatis, & non sunt ausi persequi recedentes. Sic etiam factum est nunc, quia cum Dauid bis vicisset Philisthinos, forte omnes gentes in circuitu vellent insurgere contra eum ad delendum ipsum, ne diuisim ipse deleret illas, ideo Deus incussit timorem omnibus gentibus, vt non auderent insurgere contra Dauid in bellum, & sic daretur ei pax ab omnibus genti-

A bus, per circuitum: Quod factum est, nã post istud infra 17. dicitur, ꝙ Dauid habebat pacem ab oĩbus gentibus, & magis patet 2. Reg. 7. & ꝓp hoc voluit ipse nunc ædificare tẽplũ Dño, sed ꝓhibitus est, vt patet ibidem.

CAP. XV.

FECIT quoque sibi domos in ciuitate Dauid, & ædificauit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum. Tunc dixit Dauid.
B Illicitum est, vt a quocunque portetur arca Dei, nisi a Leuitis, quos elegit Dominus ad portandum eam, & ad ministrandum sibi vsque in æternum.

IN præcedentibus dicto de arcæ portatione, quæ interrupta est, hic agitur de eadem portatione: secundo de venerabili situatione, sequenti cap. Prima in duas, quia primo ponitur quedam conueniens præparatio pro arce portatione: secundo agitur de ipsa translatione, ibi. *Igitur dicendum* Prima in duas, quia primo ponitur preparatio quedam conueniens, quantum ad illa, quæ arcam portabant: secundò quantum ad eos, qui istam portationem solennizabant, scilicet, quan-
C tum ad illos, qui cantabant in circuitu arcæ, ibi. *Dixitque Dauid principibus*.

An hic sit ordo continuatus ad præcedentia. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, vel fuerint facta prius. Et dato, quòd sint continuata, an fuerint facta immediate, vel aliquanto tempore interiecto. Ad primum dicendum, quòd ista sunt continuata præcedentibus. Nam illa duo bella, de quibus hr̃ ꝑced. cap. & fabricatio domus Dauid ꝑ artifices Hirã regis Tyri, prius facta sunt, q̃ ea, q̃ habentur hic, & ẽt
D q̃ illa q̃ habẽtur supra 13. & tñ ista facta sunt post illa, q̃ habẽtur supra 13. ergo facta sunt post ea, q̃ habentur ꝑced. cap. Patet hoc, qa ꝑced. cap ꝓbatũ est, ꝙ bella, q̃ habentur ibi, fuerint prius, q̃ portatio arcæ de Cariathiarim in domum Obededom, de qua hr̃ supra 13. Illa tñ portatio fuit ante istũ, quia hic agit̃ de portatione illa, q̃ fuit de domo Obededom in domũ Dauid. Iõ a fortiori ista erunt facta post illa, q̃ hñr ꝑced. cap. Ad secundũ dicẽdũ, ꝙ nõ apparet an fuerint ista facta immediate post illa, vel quãto tpe. Dicendũ tñ, ꝙ necesse fuit interponi aliquantum tps, qa postq̃ facta sunt ea, q̃ hñr ꝑced. cap. fuerunt facta ea, q̃ hñr supra 13. vt dictũ est. Et tñ ea, q̃ hñr supra 13. fuerunt ante ea, que hñr hic ꝑ tres menses: iõ necesse est, ꝙ plus q̃ tres menses intercide- rint inter ea, q̃ hñr ꝑced. cap. & hic, fuerunt aũt isti tres
E mẽses, quibus mãsit arca Dñi in domo Obededom, supra 13. Circa primũ dr̃. *Fecitque sibi domos*. Continuatur ad ꝑcedentia, s. non solum Dauid fecit illa bella cõtra Philisthinos, q̃ habentur præcedenti cap. sed etiã fecit sibi domos regales ad habitandum. *In ciuitate Dauid*. Vocatur ciuitas Dauid castrum mõtis Sion in Ierusalem. Et vocatur sic, quia Dauid acquisiuit castrum illud de potestate Iebusæorum, vt patet 2. Regum 5. & supra 11. voluitque vocari ex nomine suo ciuitatem Dauid. Et fuerunt in isto castro palatia Regis, & templum Domini. Populus autem extra castrum habitabat in parte inferiori vrbis: nam in Ierusalem erant tres clausuræ, siue tres muri, vt tangitur 4. Regum vigesimosecundo, & ibi declaratum est.

F *Et ædificauit locum arcæ Dei*. Fuit enim quoddam palatium magnum, in quo posita est arca: & ibi fiebant omnia ministeria per sacerdotem, & Leuitas. De quo declarabitur in secunda quæstione. *Tetenditque ei tabernaculum*. Istud tabernaculum erat aliquod tentorium de pellibus, vel de lino factum, sicut solent esse tentoria, quæ portantur ad bellum. Quod patet, qa dr̄ tetendit. Et nō pōt intelligi hoc de aliquo ædificio facto de ligno, vel lapide, qa ista nō extenduntur, sed solū factū de pellibus, vel panno: intra istud tabernaculū latebat arca, vt non videretur ab oĩbus. *Tunc dixit Dauid*. Scilicet, Facta ædificatione dixit ista, q̄ sequuntur de portatione arcæ: non tamen est intelligendum, quòd immediate post ædificationem illam dixerit, sed postea dixit: G Ponitur tamen hic ad continuationem eorum, quæ dicuntur, vt declarabitur infra quæstione tertia.

Illicitum est, vt a quocunque portetur arca Domini, nisi a Leuitis. Dauid volebat nunc dare formā qualiter portanda esset arca de domo Obededom in domū suā, & dixit ista, q̄ sequunt̄. Nā in priori portatione fuerat error, & occisus est Oza: iō volebat Dauid ꝙ nunc caute, & s̄m legem ista fierent, & ad hæc præmisit ꝙ arca nō poterat ab aliquo licite portari, nisi a Leuitis: eo ꝙ ad officium suum pertinebat istud, & quicunque vellet vsurpare hoc, vel immiscere se eis, occideretur a Dño, Nu. 1. & 16. & 18. *Quos elegit Dominus ad portandum eam*. Deus repulit cæteras tribus a sua ministratione, & fecit Leuitas esse ministros suos, iō iussit Nume. 1. ꝙ nō H cōputarent̄ Leuitæ cū popularibus, sed ipsi separarent̄ ad oēs necessitates tabernaculi, & portare debebāt ipsi arcā, & oĩa, q̄ erāt in Sanctuario, vt patet Nu. 3. & 4. Portatio tn̄ arcæ specialiter assignata fuit Leuitis, qui erāt de stirpe Caath, vt patet ibidem. *Et ad ministrandum sibi vsque in æternum*. Idest, Deus elegit Leuitas, vt sibi ministrent semp: iō nō debet eis sufficere, ꝙ ministrauerint vsq; nunc, sed etiā debent semp ministrare, & nūq̄ licet laicis ministrare. Possunt accipi hic Leuitæ, vt Leuita dicit genus, vel vt dicit officiū. Nā primo modo oēs de stirpe Leui vocātur Leuitæ, & sic etiā sacerdotes vocātur Leuitæ, & tūc verum est, ꝙ Deus elegit Leuitas ad ministrandum sibi, quia cum Leuitæ, q minores sunt, q̄ sacerdotes, ministrant Deo diuersis mini- I strationibus, accipiendo etiā Leuitā, vt dicit officium, verum est, quia Leuitæ sunt in gradu tunc inferiori, q̄ sacerdotes, & competunt eis ministrationes minores. Nam debent seruire in eis, quæ iusserint sibi sacerdotes, vt patet Numeri 3. & 8. & 18.

Quæ fuerunt istæ domus, quas dicitur hic ædificasse Dauid. Quæst. II.

QVAERITVR quæ sunt istę domus, quas dicitur hic ædificasse Dauid. Respōdendum, ꝙ istę fuerunt domus, quas fecerunt sibi artifices Hiram regis Tyri. Nā misit Hiram artifices, & ligna cedrina ad Dauid ad fabricandum domos, pręced. cap. Nec est dicendum, ꝙ istæ sint alię domus ab illis: quia tunc aut Dauid ædificauisset istas, anteq̄ Hiram mitteret ei artifices, & ligna ad ædificandum domum, vel post. Non prius, quia si Dauid faceret sibi aliquas domos illæ essent pulchræ, & magnæ, quales decebat habere regem: & tunc non erat necesse, quòd Hiram mitteret eis artifices, & ligna ad fabricandum domum, quia non est verisimile, quòd miserit Hiram ista, nisi quia sciebat, quòd Dauid non habebat domos conuenientes statui suo. Nec etiam est dicendum, quòd Dauid ædificauerit sibi istas domos, postquàm artifices Hiram ædificauerant sibi domum: quia domus illa esset valde solennis: nam materia erat excellens, scilicet, ligna cedrina; non enim poterant pretiosiora ligna poni in ædificatione domus. Etiam artifices erant valde eruditi: nam propter hoc Hiram miserat artifices de terra sua, scilicet, quia in terra Israel nō erant tam eruditi artifices, sicut Sidonij, & Tyrij, vt probatū est pręcedenti cap. & patet 3. Regum 5. Si tamen Dauid faceret aliquam domum sibi, postquàm serui Hiram fecerant sibi domos, hoc esset, quia vellet facere domos excellentiores ad habitandum. Istud tamen nō poterat, cum nec haberet materiam tam excellentem, nec artifices tam peritos, ideo non fecit sibi aliquas domos. Secundo patet, quia si fecisset Dauid sibi aliquas domos post illas, quas fecerunt serui Hiram habitaret in eis, & tamen ipse habitabat in domibus, quas fecerant serui Hiram, vt patet infra 17. cap. Ecce ego habito in domo cedrina. Et tamen ista erat domus, quam fecerant serui Hiram, quia Hiram miserat ligna cedrina Dauid ad ædificandum ea, præcedenti cap. Non ergo fuerunt aliæ domus istę, de quibus dicitur hic a domibus, quas ædificauerunt serui regis Hiram, de quibus præcedenti cap. sed hic fit repetitio ad tenendum ordinem artificialem in procedendo, quia hic describitur de portatione arcæ in domum Dauid: ideo fecit scriptura mentionem de illa domo, dicens quòd ædificauit sibi Dauid domos, & hoc quia serui regis Hiram ædificauerunt pro eo.

Quis fuerit locus arcæ, quem ædificauit Dauid. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius quis fuit iste locus arcæ, quem ædificauit Dauid. Respōdendum, quòd fuit quoddam palatium magnum, in quo poneretur arca, & ibi ministrarent Leuitæ, & sacerdotes coram ea, & fuit istud palatium in domo Dauid. Vnde nunc dicitur, quòd tulerunt arcam in domum Dauid, vt patet hic, & sequenti cap. & 2. Regum 6. Nō tamen erat istud palatium aliquis locus communis in domo Dauid, ad quem multi intrarent, sed erat aliquis locus separatus, ad quē nullus de domo Dauid intrabat, nisi quando intraret ad orandum. Nam ista domus per se claudebatur, & aperiebatur: & Leuitæ habebant curā de claudendo, & aperiendo eam: vnde constituti fuerant de Leuitis quidā ianitores, qui obseruarēt ianuas istius palatij, vt non ingrederetur illuc aliquis immundus, nec quisquam nisi cum deuotione, & reuerentia: de hoc patet infra in litera, & sequenti cap. Dauid quoque quamquam haberet istud palatium in domo sua, non introibat illuc quādocunque, nec sub qualicunq; dispositione, sed prius mundabatur: sic enim patet 2. Regum 13. quādo mortuus est puer, quem genuerat Dauid de Bethsabee de adulterio. Nam tunc surrexit Dauid de terra, & lotus, & vnctus est, & mutauit vestem: ingressusque est in domum Domini, & adorauit, & sic non intrauit illuc quousque faceret omnes istas dispositiones, eo quòd faciebat differentiam inter domum suam, & domum Dei: pars tamen domus, in qua habitabat Dauid, adhuc erat aliqualiter sanctificata propter propinquitatem alterius partis domus, in qua erat arca: vnde Salomon noluit, quòd vxor sua habitaret in domo, in qua habitauerat Dauid: quia ibi fuerat arca, vt patet, sequenti libro, capitu. octauo, scilicet, Non habitabit vxor mea in domo Dauid Regis Israel, eo quòd sanctificata sit, quia ingressa est in eam arca Domini. In isto palatio magno erant Leuitæ quotidie ad canendum laudes Domino per ordines suos, & erant ianitores qui custodiebant portam, ne introiret aliquis immundus, & erant distincti isti Leuitæ. Cantores in tres partes, quia quidam chorus erat ad dextram, & alius ad sinistram, & alius in medio, vt patet supra sexto, &

& aliqualiter sequenti cap. In isto etiā palatio magno A erat altare, in quo fiebant holocausta: quia interdum Dauid offerebat ibi sacrificium, & etiam cæteri de populo.. Et hoc patet, quia quando Adonias filius Dauid fugit ad tabernaculum a facie Salomonis tenuit cornu altaris, vt patet 3. Reg. 1. & quādo Ioab ēt fugit a facie Salomonis introiuit in tabernaculū, tenuitq; cornu altaris, eo. lib. cap. 2. Erat ēt ista domus priuilegiata, sicut tabernaculū Moysi, q̄q̄ non ex necessitate, saltem tñ ex quadā honestate, iō illi, qui timebant cōfugiebāt ad illud tabernaculū, sic enim fuit de Adonia, q timēs ꝙ Salomon frater suus occideret eū, confugit ad istud tabernaculū, 3. Reg. 1. Ioab quoq; timens Salomonē fugit illuc, & obseruabat aliquam reuerētiā Salomon illi templo. Nā iussit ipsi Ioab, ꝙ exiret ad hoc ꝙ occi- B deretur extra, & cū noluisset exire iussit, ꝙ occideretur interius, & sic factū est, eo. lib. cap. 2. In isto aūt palatio erat quoddā tentoriū de pellibus iacynthinis magnū extentū ad vnā extremitatē domus, & in illo ponebāt arca, vt non videretur ab oībus: Sic patet infra 17. cū Dauid dixit ad Nathan Prophetā: Ecce ego habito in domo cedrina, arca aūt fœderis Dñi sub pellibus est. Idest, tentorio facto de pellibus iacynthinis, qñ ēt arca portabatur in bellum, portabatur simul istud tentoriū de pellibus, vt figeretur in campo, & ibi posset arca honeste poni: sic enim patet, qñ Vrias venit de bello ad Dauid, & iussit ei Dauid, vt ascenderet in domū suā: ipse autē dixit, ꝙ non descenderet, inquiens: arca Dei, & Israel habitat in papilionibus: & dñs meus Ioab, & ser- C ui dñi mei sup faciem terræ manent, & ego ingrediar domum meam? q. d. non est iustum, ꝙ ego ingrediar in domum meam: cum arca Dei sit sub papilione, idest, sub tentorio facto de pellibus in bello, 2. Reg. 11.

Quando, & ad quid Dauid dixerit ista verba: Illicitum est, vt a quocunque arca portetur. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, quando dixit Dauid ista verba, s. illicitum est, s. vt a quocunq; portetᷓ arca, & ad qd hoc dicebat. Rñdendū, ꝙ Dauid volebat portare arcam de domo Obededom in domum suā, & volebat dare formam portādi. Nam in superiori portatione, quæ fuit de Cariathiarim in domū Obe- D dedom acciderat error, & mortuus fuerat Oza, supra 13. Et fuit istud, quia portantes arcam nō bene se habuerant: iō voluit nūc ordinare, qui portarent arcā, & noluit hoc cōmittere laicis, qa ipsi indigni erant ad tāgendū eā, & morerenᷓ, si tangerent. Nā Oza erat Leuita, & quia tetigit indebite arcā mortuus est: a fortiori morerentur illi, q nō erant Leuitæ: iō statuit, ꝙ Leuitę portarēt arcā: & ad hoc p̄supposuit dicens illicitū est, vt a quocunq; portetᷓ arca Dei, nisi a Leuitis, quos elegit Deus, & deinde particulariter incepit ordinare de modo portationis vocando Leuitas, vt patet infra in litera. Ad aliud dicendū, ꝙ ista verba dicta fuerūt a Dauid tunc, quando ipse incipiebat disponere de portatione arcæ in domum suam. Sed obijcietur, qa dr̄ in litera fe- E cit Dauid sibi domos in ciuitate, & ædificauit locum arcæ, & sequitur tunc dixit Dauid: illicitū est, vt a quocunque portetur arca, & sic necessario refertur ad immediatum, s. de ædificatione domus. Dicendum, ꝙ nō refertur ad illud tempus. Nam manifestum est, ꝙ ista verba dicta sunt ad dādum formam de portatione arcæ in domum Dauid, & tamen ipse ædificauerat domos, & parauerat locum arcæ multo prius, quàm duceret arcam in domum suam: nā sicut declaratum est præcedenti cap. prius ædificauit Dauid domum, & parauit locum arcæ, quàm portaretur de Cariathiarim in domū Obededom: nā illa prima vice intēdebat Dauid portare arcā in domū suā, & portauisset, nisi superuenisset impedimentum de morte Oza, vt patet supra 13. Et tamen Dauid nō inciperet portare arcam in domum suā, nisi iam parasset ei locū, & tñ ista verba, quæ habentur hic nō fuerunt dicta pro prima portatione, sed pro secūda. Quod patet, qa Dauid hic dicit, qa non eratis hic a principio, pcussit nos Dñs. Dicēdū ergo, ꝙ hic subintelligēdū est aliqd, ad quod referatᷓ lr̄a ista, s. ꝙ fecit Dauid domos, & parauit locū arcæ, & portauit eā de Cariathiarim in domū Obededom, & post tres mēses, qñ sciuit Dauid, ꝙ bñdixerat Dñs domū Obededō pp arcā: disposuit se ad portādū illā in domū suā, & tūc sequitur ista litera, s. tunc dixit Dauid illicitum est, vt a quocūq; portetᷓ arca, nisi a Leuitis, & sic in principio istius c. debet subintelligi totū quod habetur supra 13.

An verum sit, quòd Deus elegerit Leuitas, vt ei in æternum ministrarent. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ Deus elegit Leuitas, vt ministrarēt sibi in æternum: nam non fuit ista ministratio sempiterna, quia iam cessauit adueniente lege euangelica, ita ꝙ iam nihil licet facere de illa, & quicūque voluerit obseruare aliquam cæremoniam legis veteris iam peccabit, sicut dixit Apostolus ad Galat. 5. Euacuati estis a Christo, qui per legem iustificamini. Et iterum: Si circuncidimini, Christus vobis nihil prodest. Aliquis dicet, quòd ministratio Leuitarum fuit æterna, quia licet aliquando cessauerit: tamen data est cum intentione semper manendi: sic enim est in legibus humanis, quia si aliqua lex datur in ciuitate cum intentione semper manendi, dicitur perpetua, & tamen manifestum est, quòd illa aliquando cessabit: nam ciuitas aliquando desinet esse, & consequenter non erit aliqua lex. Dicendum, quòd istud non stat, quia lex veteris testamenti non fuit data cū intentione semper manendi: nam Deus dedit illam, & aliquādo daturus erat legem nouam, & ab ęterno ipse intendebat dare aliquādo legem nouam, ideo non dabatur cum intentione semper manendi. Dicendum autem, quòd lex vetus pōt vocari ꝑpetua multis modis. Primo modo, qa vocatᷓ illa lex ꝑpetua, qa nō datur cū diffinitione alicuius tpis, i. ꝙ non exprimitᷓ in ipsa quāto tpe durare dēt: sic enim fuit de lege veteri. Nam data fuit sine p̄finitione tpis: Dato. n. ꝙ legislator intēderit eā aliqñ mutare, vocaretᷓ ꝑpetua, qa nō fuit exp̄ssum in ipsa tp̄s certū, quod duraret. Secūdo modo pōt vocari ꝑpetua, qa mansura erat quādiu maneret status iudaicus. Nā lex datᷓ politię existēti, qñ aūt cessat politia, cessat etiā lex, & ob hoc si aliqua lex nunq̄ cessat quousq; destruatur politia, cuius est lex: recte illa dr̄ lex eterna, qa cessatio non venit ibi legi pp se, sed pp alterū: sic. n. factū est in lege veteri: nā ipsa duratura erat quādiu duraret status Iudaicus, & ēt tādiu durauit, post mortē aūt Christi captiuatis Iudæis p Romanos cessauit status Iudaicus, iō cessauit lex: nō ergo tollitᷓ qn sit ꝑpetua. Tertio modo pōt vocari lex vetus ꝑpetua, qa magno tpe duratura erat, & s̄m modū loquendi sacræ scripturæ vocatᷓ ꝑpetuū, quod magno tpe duratᷓ: sic patet Exo. 21. & Deut. 15. de illo seruo, q elapso anno remissionis, dicebat, diligo dominū meū, vxorē, & liberos: nō egrediar liber. Nam dr̄ ibi, ꝙ debebat esse seruus in sęculū, siue in æternū, & tñ manifestū est, ꝙ seruitus ista nō durabat in æternū, nec ēt quandiu viuebat ille seruus: sed in anno iobelęi efficiebatᷓ liber, vt patet Leuit. 25. & tñ annus iobelęi erat annus qnquagesimus, eod. cap. Ideo tp̄s minus, q̄ qnquaginta annorū vocatᷓ æternū, tp̄s aūt quo durauit lex vetus fuit magnū: qa a datione legis vsq; ad natiuitatem Christi fuerunt anni mille quingenti, & quadraginta & quinque: vt patet cōputando tp̄s, sicut cōputat eum

Multipliciter lex vetus potest vocari perpetua.

Quod magno tempore durat perpetuum, dr̄ apud Hebręos

Paulus Orosius in libro de Ormesta mundi, & tamen Christi adhuc durabat lex vsque post resurrectionem suam. Ideo magno tempore durauit lex vetus ad hoc quòd posset vocari æterna, & quia quandiu durauit lex vetus, durauit ministratio Leuitarum, bene dicitur, quòd Deus elegit Leuitas ad portandum arcam in æternum, & ad ministrandum sibi.

Congregauitque vniuersum Israel in Ierusalem, vt afferretur arca Dei in locum suũ, quem præparauerat, necnon & filios Aaron, & Leuitas. De filijs Caath, Vriel princeps fuit, & fratres eius ducenti viginti. De filijs Merari, Asaia princeps, & fratres eius ducenti triginta. De filijs Gerson, Ioel princeps, & fratres eius centum triginta. De filijs Elisaphan, Semeias princeps, & fratres eius ducenti. De filijs Hebron, Eliel princeps, & fratres eius octoginta. De filijs Oziel, Aminadab princeps, & fratres eius centum duodecim.

Congregauitque vniuersum Israel. Scilicet, Volebat Dauid portare arcam de domo Obededom in Ierusalem in domum suam, & ad hoc congregauit totum Israel. *In Ierusalem.* Ista congregatio fuit facta in Ierusalem, quia Dauid erat ibi, & totus populus debebat ire cum eo ad portandum arcam. *Vt afferretur arca Dei in locum suum, quem præparauerat ei.* Locus iste erat palatium quod fecerat Dauid in domo sua, vbi poneretur arca, & ibi Leuitæ cantarent coram Domino. *Necnon & filios Aaron, & Leuitas.* Idest, Etiam vocauit sacerdotes, & Leuitas: Sacerdotes enim vocantur filij Aaron, quia omnes de illa progenie erant sacerdotes, & nulli alij, vt patet Numeri 3. & 16. & 18. Leuitæ vocantur illi, qui erant in minori gradu ministrationis, qui dati fuerant sacerdotibus ad subleuandum laborem eorum: & ad hoc quòd ministrarent ad mandatum ipsorum, vt patet Numeri 3. & 8. & 18. *De filijs Caath, Vriel princeps fuit.* Ponuntur hic familiæ Leuitarum, & in qualibet familia erat vnus princeps, & omnes illi principes venerunt nunc ad portandum arcam, & cum quolibet illorum principum veniebant multi de familia illa. Et ponitur prius princeps familiæ Caath, quia ista familia erat dignior inter omnes istas familias Leuitarum, vt infra declarabitur in quadam quæstione. *Et fratres eius ducenti, & viginti.* Vocantur fratres omnes, qui erant de illa familia Caath. Et sic venerunt ducenti, & viginti Leuitæ Caathitæ ad portandum arcam. *De filijs Merari, Asaia princeps.* Ista erat secunda familia Leuitarum, & in illa erat princeps Asaia, quando portata fuit arca. *Et fratres eius ducenti viginti.* Scilicet, Tot venerunt de illa familia Merari, sicut de familia Caath. *De filijs Gerson, Ioel princeps.* Ista est tertia familia Leuitarum, in qua erat princeps Ioel, quando fuit portata arca, & ipse fuit in ipsa portatione: non tamen est iste Ioel Propheta. Nam ille multo tempore post fuit, scilicet, temporibus Oziæ Regis Iudæ: nam Prophetæ ordinantur in libris suis s'm processionẽ tp̃is, vt patet in oĩbus duodecim Prophetis minoribus, qui ponũtur in eodem volumine. Nam colligẽdo tp̃a ꝓphetiæ ipsorum ex titulis suis, reperietur, quòd ita se habent in ordine librorum, sicut se habuerunt in tempore viuendi, & tamen Oseę ponitur ante Ioelem, & cępit prophetare Oseę in diebus Oziæ regis Iuda, vt patet Oseę primo. Ergo

F tempore Oziæ, vel post cępit prophetare Ioel, & sic dicit Hieronymus in quodam prologo, qui incipit: In hoc Propheta. Scilicet, quòd tempora non assignantur in Ioele, eo quòd eisdem temporibus prophetauit, quibus Oseę ponitur. Iste ergo Ioel fuit tempore Dauid, qui præcessit per multos annos ad regem Oziã, scilicet, plus quàm per ducentos, ergo non est iste Ioel Propheta, sed fuit ille multo tempore post. *Et fratres eius centum triginta.* Scilicet, De familia Gerson venerunt centum, & triginta Leuitæ. *De filijs Elisaphan Semeias princeps.* Ista est alia familia, quæ ponitur sub familia Caathitarum. Quare tamen ponatur hic, vt familia distincta declarabitur infra in quadam quæstione. Iste Elisaphan est cognatus Aaron, & ideo ipse

G sepeliuit filios eius, quando occisi sunt a Domino propter ignem alienum. Leui. 10. Et ab eo nominata est quædam familia Leuitarum. *Et fratres eius ducenti.* Scilicet, De familia Elisaphan venerunt ducenti Leuitę ad translationem arcæ. Et ista familia erat minor quã præcedentes. *De filijs Hebron Eliel princeps.* Hebron aliquando est nomen vrbis, quæ ponitur in sorte Iudæ Iosue 15. In qua regnauit Dauid septem annis, & dimidio, quibus regnauit super Iudam 2. Regum 5. & 3. Regũ 2. aliquando aũt est nomen viri, & erat vnus de filijs Caath, nepos Leui, & sic accipitur hic, & nominata fuit ab eo familia Hebronitarum. *Et fratres eius octoginta.* Scilicet, De ista familia solum venerunt octoginta Leuitæ, quia minima erat numero inter

H omnes. *De filij Oziel Aminadab princeps.* Iste Oziel fuit filius Caath, & ab eo nominata est quædam familia Ozielitarum inter Leuitas, & in ista erat nunc princeps Aminadab, qui ponitur in Genealogia Christi Matt. primo, quia ille fuit de tribu Iuda: vt patet ibidẽ. Iste autem fuit de familia Leuitarum: ideo non est idem. Item ille fuit antequàm iste, quia ille Aminadab in Aegypto mortuus est: nam non egressus est de Aegypto, nec fuit in deserto cum alijs Israelitis. Nam aliàs ipse fuisset princeps in tribu Iuda, & tamen filius eius Naason fuit princeps in tribu illa. Nam in secundo anno exitus de Aegypto, in principio fuit facta computatio omnium tribuum, & assignati fuerunt principes in singulis tribubus, fuitque Naason filius

I Aminadab princeps in tribu Iuda, Numeri 1. & 2. Et tamen si pater eius Aminadab viueret, ipse esset princeps in tribu illa. Iste autem Aminadab fuit tempore Dauid, ideo multo tempore fuit ille ante istum. *Et fratres eius centum, & duodecim.* Idest, De ista familia Oziel fuerunt centum, & duodecim Leuitæ in portatione arcæ.

Quare hic ponitur numerus principum Leuitarum.
Quæst. VI.

QVAERITVR de istis Leuitis, quare ponuntur hic principes eorum, & numerus ipsorum. Respondendum est, quòd Dauid volebat facere

K translationem arcæ, & ad hoc volebat congregare omnes sacerdotes, & Leuitas, & congregauit illos. Et hic posuit, qui erant principes istorum Leuitarum, & de quibus familijs erant. Pro quo sciendum, quòd quamquam nunc venerunt sacerdotes, & Leuitæ ad istam trãslationem arcæ, tamen non ponitur numerus sacerdotum, nec etiam de quibus familijs erant: de Leuitis autem ponitur de quibus familijs erant, & numerus eorum. Ratio huius est, quia sacerdotes non erant distincti per familias, sed vna erat familia omnium, scilicet, de stirpe Aaron: Leuitæ autem distincti erant per familias, quia cum essent plures filii Leui, erant multæ familiæ Leuitarum. Non ponitur etiam numerus sacerdotum, quia de ipsis non erant tot,

tot, sicut de Leuitis. Et venerunt fere omnes ad istam portationem. Non est tamen credendum, quòd omnes siue Leuitæ, siue sacerdotes venerunt: quia necesse erat, quòd manerent aliqui ad ministrandum in tabernaculo Domini. Nam Moyses statuerat quædam sacrificia, & cæremonias, quæ fierent quotidie in Sanctuario. Et pro administratione in his necesse erat, quòd manerent aliqui sacerdotes, & Leuitæ in Sanctuario. Cæremoniæ autem erant, quia necesse erat quotidie fieri sacrificium matutinū, & vespertinum, quod vocatur iuge sacrificium, Numeri 28. Præter alias cæremonias, & sacrificia, quæ fiebant quotidie sponte. Ponitur autem de qualibet familia Leuitarum, quot Leuitæ venerint, & ponitur etiam quis erat tunc in illa familia, ex eo quòd Leuitæ de qualibet familia veniebant cum principe suæ familiæ, vt quælibet familia ministraret ordinate in officio sibi debito: fuit autem numerus Leuitarum, qui nunc venerant ad istam translationem arcæ, mille, & sexaginta duo præter principes, vt patet adiungendo partiales numeros, qui ponuntur hic, & etiam præter sacerdotes, quorum numerus non exprimitur.

Quare fuerit totus Israel congregatus ad portandum arcam. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius, quare nunc congregatus fuit totus Israel ad portandum arcam. Respondendum, quòd non fuit congregatus totus Israel ita, vt nullus vir maneret in vrbibus, sed dicitur totus Israel congregatus, quia plurimi de Israel venerunt, & de qualibet tribu venerunt multi, sicut fuit in alia translatione, quæ fuit de Chariathiarim ad domum Obededom, supra 13. Volebat enim Dauid honorabiliter facere istam translationem, & hoc non poterat esse, nisi conueniente multitudine populi. Ideo congregauit totum populum. Et sic inceperat facere prima vice, quando intendebat transferre arcam de Chariathiarim in domum suam, & impeditus est. Nam tunc congregauit totum Israel a Sior Aegypti vsque ad Emath, supra 13. cap. Multæ aliæ causæ fuerunt, quare totus populus congregatus est, quæ positæ sunt, eodem cap in quadam quæstione. Sciendum etiam, quod quando arca nunc translata est de domo Obededom in domum Dauid, ipse Dauid fecit sumptus in cibis toti populo, Nam dedit cuilibet colliridam panis, & partem assæ carnis bubalæ, & frixam oleo similam, vt patet 2. Regum 6. Et ob hoc etiam plurimi de populo sponte veniebant, quia sciebant quòd rex magnifice prouideret eis in cibis.

Quis nam erant isti principes Leuitarum. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius de istis familijs Leuitarum, quomodo ponebantur tot, & qui erant isti principes: nam non concordant istæ familiæ cum illis, quæ habentur Numeri 3. & 4. & 26. Respondendum est, quòd omnes Leuitæ nominati sunt a Leui filio Iacob, accipiendo largè Leuitas pro omnibus tam sacerdotibus, quàm Leuitis, habuit autem Leui tres filios, scilicet, Caath, Gerson, & Merari, vt patet Exodi 6. Ab istis autem deriuatæ sunt familiæ Leuitarum. Nam a Caath vocata est familia Caathitarum, a Gerson familia Gersonitarum, a Merari familia Meraritarum. Prima tamen familia, quæ erat Caathitarum non est simpliciter familia Leuitarum: nam etiam de ea descenderunt sacerdotes. Pro quo sciendum, quod Leui genuit Caath, & Caath habuit quatuor filios, scilicet, Amram, & Iesaar, & Hebron, &

A Oziel. Exodi 6. Ab Amram autem geniti sunt Aaron, & Moyses: filij autem Moysi manserunt inter Leuitas simplices: filij autem Aaron computati fuerunt sacerdotes. Nam Aaron, & filij sui consecrati fuerunt in sacerdotes. Exo. 29. & Leu. 8. Et postea descenderūt semper sacerdotes de eis: manserunt ergo alij tres filij Caath, scilicet, Iesaar, Hebron, & Oziel, a qbus deriuati sunt soli Leuitæ. Et sic ponūtur quatuor familię Leuitarū intra familiā Caath, vt patet Nu. 3. s. familia Caath hēbat populos Amramitarum, Hebronitarum, Ozielitarum, & Iesaaritarum, aliæ autem duæ familiæ nominatæ a duobus filijs Leui, scilicet, Gerson, & Merari subdiuisæ fuerunt. Nam Merari habuit duos filios, scilicet, Moholi, & Musi, & ab illis nominatæ

B sunt duæ familiæ, scilicet, Moholitarum, & Musitarum: Numeri 3. Gerson autem habuit alios duos filios, scilicet, Lebni, & Semei, & ab eis deriuatæ sunt duæ familiæ, scilicet Lebnitica, & Semeitica: vt patet Numeri 3. & 26. In qualibet autem istarum familiarum erat vnus princeps. Nam sicut inter sacerdotes erat vnus princeps, scilicet, summus sacerdos, ita etiam in qualibet familia erat vnus Leuita princeps, & sub illo erant omnes de illa familia, & ad præceptum eius dirigebantur in omnibus officijs suis. Modus autem accipiendi principes in istis familijs erat, scilicet, quòd consideraretur ille, qui fuit primus in familia, & computarentur descendentes ab eo per lineam primogenitorum, & ad quemlibet illorum pertinebat, quòd

C esset princeps in familia, sic enim fiebat in summis sacerdotibus, quia ad cognoscendum quis deberet esse summus sacerdos considerabatur linea Aaron, & illi, qui descendebant ab eo per lineam primogenitorum, habebant, quòd essent sacerdotes magni: sic etiam in quocunque principatu sæculari fiebat inter Israelitas siue in principatu regali, siue in principatibus, qui erant in alijs tribubus.

Quare hic non ponuntur omnes familiæ Leuitarum. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius quare non ponuntur hic omnes familiæ Leuitarum quæ ponuntur Numeri 3. Nam ibi sunt octo familiæ, scilicet,

D quatuor familię de Caath, scilicet, Amramitæ, Iesaaritę, Hebronitę, Ozielitæ. Duæ verò de Merari. scilicet Moholitica, & Musitica, & aliæ duæ de Gerson, scilicet, Semeitica, & Lebnitica. Aliquis dicet, quòd omnes istæ familiæ nunc erant, & tamen de aliquibus earum venerunt Leuitæ ad portationem arcæ, & de alijs non. Sed dicendum, quòd non est satis rationabile, quia Dauid vocauit omnes sacerdotes, & Leuitas, vt patet hic. Ideo saltem de qualibet familia venirent aliqui licet non omnes de familia. Aliter ergo dici potest, quòd aliquæ istarum familiarum, quæ a principio fuerunt: postea esse desierunt, quia forte illi qui erāt tunc principes istarum familiarum, quan-

E do distinctæ sunt, non habuerunt postea filios, vel aliqui descendentes ab eis non haberent filios, & sic poterant perire aliquæ familiæ, ita quod non extenderetur successio earum. Ita fuit in quibusdam tribubus. Nam quilibet de filijs Iacob nominabat vnā tribum, & deinde quilibet filius illius, qui nominabat tribum nominabat vnam familiam: vnde si haberet aliquis de filijs Iacob haberet decem filios: erant decem familiæ in tribu eius. Et tamen in tribu Beniamin fuerunt decem filij, vt patet Genes. 46. Et tamen non fuerunt in tribu illa, nisi quinque familiæ, vt patet Numeri 26. Et hoc fuit, quia quinque filij eius non habuerunt posteritatem, vt declaratum fuit ibidem. Patet etiam hoc supra 8. Nam ibi cum computarentur

filij

filij Beniamin: solum positi fuerunt quinque, eo quòd ab illis solis descenderunt aliquæ familiæ: alij autem non habuerunt prolem. Aliter potest dici, quòd manerent omnes familiæ Leuitarum nunc, & tamen nominantur hic alijs nominibus. Et plures familiæ accipiunt nomen vnius. Sic enim patet Numeri 26. Nam ibi ponuntur omnes familiæ Leuitarum, & solum nominantur sex, & tamen, eodem lib. cap. 3. nominatæ fuerant octo familiæ. Aliter autem dicendum est, & istud est magis verum, scilicet, quòd Numeri 3. vbi prius ponuntur istæ familiæ ponuntur tres familiæ principales, & deinde illę subdiuiduntur: nam familia Caath, Gerson, & Merari sunt principales, eo quòd nominatæ fuerunt a tribus filijs Leui. Deinde familia Caath diuiditur in quatuor, scilicet, Amramitas, Ozielitas, Hebronitas, Iesaaritas: familia autem Gerson diuiditur in duas, scilicet, Lebniticam, & Semeiticam: familia autem Merari in alias duas, scilicet, Moholiticam, & Musiticam, & sic sunt octo familię per subdiuisionem, quia coincideret cum eis tres familiæ principales, quæ diuiduntur in eas: hic autem sola familia Caath subdiuiditur in quatuor: aliæ autem duæ non diuiduntur: vnde de filijs Merari vnicus princeps ponitur hic. Et de filijs Gerson alius: ideo sunt hic sex familiæ, & Numeri 3. sunt 8. & tamen Numeri 26. ponuntur sex sicut hic, licet non per eadem nomina.

Vbi accidit diuersitas nominum hic, & Numeri tertio in Leuitis. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius dato, quòd non ponantur hic tot familiæ sicut Numeri 3. Quare tamē illi, qui hic ponuntur, non ponuntur sub eisdem nominibus. Nam familia Elisaphan, quæ hic ponitur non habetur Numeri 3. Vbi est prima distinctio istarū familiarum, nec eodem lib. cap. 26. Nec alibi. Aliquis dicet, quòd ista familia Elisaphan est aliqua de quatuor familijs, per quas diuiditur familia Caathitarum, & tamen nominatur hic alio nomine, quia aliquis alius ponitur hic in principem istius familiæ, qui non ponitur Numeri 3. Dicendum tamen, quòd non stat, quia tunc necesse esset, quòd descenderet iste Elisaphan de familia Amramitarum, vel Iesaaritarum. Nam quatuor sunt familiæ Caath, & duæ ponuntur hic eisdem nominibus, quibus Numeri 3. Scilicet, familia, Ozielitarum, & Hebronitarum, & manent aliæ duæ, scilicet, Amramitarum, & Iesaaritarum: ideo ista familia Elisaphan esset aliqua istarum, & sic descenderet ab Amram, vel Iesaar. Sed falsum est, quia iste Elisaphan est filius Oziel, vt patet Leui. 10. Cum dicitur. Vocatis autem Moyses, & Misael, & Elisaphan filijs Oziel, patrui Aaron, ait ad eos. Erat ergo iste Elisaphan de familia Oziel. potest ergo dici, quòd hic aliquæ familiæ diuisæ sunt, & aliæ perierunt. Primum patet, nam familia Ozielitarum est vna de quatuor familijs, quæ habentur Nu. 3. & tñ Elisaphan erat de filijs Oziel, & ponit hic habere familiam: ergo oportet, ꝙ familia Ozielitarum esset diuisa in familiā Ozielitarum, & Elisaphan. Secundum patet, quia manent nunc tres familiæ de Caathitis de illis, quæ ponuntur Numeri tertio, scilicet, Amramitæ, Iesaaritæ, & Hebronitæ: hic tamen non ponuntur nisi duæ, scilicet, Hebronitæ, & Caathitæ. Ideo subticetur vna, quia tamen exprimitur familia Caathitarum, quę erat familia generalis, oportet, quòd intelligatur per eam vna familia particularis, scilicet, Amramitarum, vel Iesaaritarum, & tunc manebit altera non expressa, & de illa dicetur, quòd perijt: Potest tamen dupliciter accipi quòd perierit, vno modo, quòd totaliter perie-

F rit, scilicet, quia non fuerit continuata progenies in familia illa, sicut dicebatur supra de familijs quinque tribus Beniamin, quòd perierint: alio modo, quòd vna familia transierit in nomen alterius, scilicet, quòd per vnionem duæ familiæ efficiantur vna, & vocentur nomine vnius, vtpote si familia Hebronitarum, & Ozielitarum vniretur, & vocaretur solum familia Hebronitarū, sic enim accipitur Numeri 26. vbi enarrantur omnes familiæ Leuitarum, & ponuntur solum quinque, & tamen manifestum est, quòd aliæ non perierunt, cum ponantur hic aliquæ, quæ non exprimuntur ibi. Et istud fuit multo tempore post illud, quia illud fuit in deserto, quando Moyses numerauit secunda vice omnes Israelitas. Ideo oportet, quòd
G aliquæ familiæ subticeantur ibi, quæ tamen tunc essent: nam ibi ponuntur istæ, scilicet, familia Lebni, & Hebron, & Moholi, & Musi, & Cori: hic tamen non ponitur familia Ozielitarum, nec Amramitarum, sed solum familia Cori, quæ erat familia Iesaaritarum, & vocatur familia Lebni, familia Gerson: nam Gerson habuit duos filios, scilicet, Lebni, & Semei, a quibus deriuatæ sunt duæ familiæ, scilicet, Lebnitica, & Semeitica Numeri 3. & subticetur Semeitica, quia ꝑ familiam Lebni intelligitur ibi tota familia Gerson. Familia Hebron est vna de familijs Caathitarum, quæ sunt quatuor, scilicet, Amramitæ, Iesaaritæ, Ozielitæ, & Hebronitę: Numeri 3. familia Moholi est vna de familijs Meraritarum, quia duo fuerunt filij Merari,
H scilicet, Musi, & Moholi, Numeri 3. & ab his deriuatæ sunt duæ familiæ, scilicet, Moholitarum, & Musitarum. Familia Musi est alia de familijs Merari, vt dictum est. Familia Cori descendit a quodam Leuita nomine Core, qui perijt in seditione contra Moysem: nam terra eum absorbuit Numeri 26. Et filij sui fuerunt boni, & non absorpti sunt, vt patet ibidem. Iste autem Core erat filius Iesaar, vt patet Numeri 16. Et ab illo nominata est familia Iesaaritarū vna de Caathitis, Num. 3. Et sic ponuntur ibi duæ familiæ Caathitarum, & subticentur aliæ duæ, & ponitur vna familia Gerson, & subticetur alia. De Merari autem nihil subticetur, & tamen illę familiæ, quæ subticentur non perierunt, vel quia nunc tempore Dauid, exprimun-
I tur, scilicet, familia Ozielitarum, quæ erat vna illarum, ideo oportet dici, quòd aliæ duæ intelligebantur per illas duas per hoc, quòd duæ familiæ, vel tres vniuntur in vnam, & habentur sicut vna familia, & sic esset hic.

Quare in familia Merari, & Gersoni non fuerunt positi principes, & familiæ sicut in qualibet aliarum. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius cum hic scribantur quatuor familiæ Caathitarum, & in qualibet earū ponantur Leuitę, qui veniebant ad portationem arcæ, & etiam princeps suus, quare de fa-
K milia Gersoni, & Merari non fuit sic factum, vt in qualibet earum ponerentur duæ: nam quælibet istarum habet duas in quas subdiuiditur, vt patet Numeri 3. Respondendum est, quòd familiæ multæ aliquando vniuntur in vnum propter paruitatem numeri ipsarum, scilicet, aliqua familia est, quæ tam paucos viros habet, vt non mereatur dici familia, & tunc illa vnitur alteri, vt ambæ sint vna familia, & transit in nomen eius. Sic autem erat nunc in familia Gersonitarum, & Meraritarum, quia quamquam quælibet istarum esset subdiuisa in duas familias, vt patet Numeri 3. tamen nunc quælibet erat multum diminuta, vt non posset per se facere vnam familiam: ideo vniebantur duæ in vnam. Ista etiam erat causa quare interdum

terdum vna familia diuidebatur in duas, scilicet, quia crescebat nimis, ita vt haberet maiorem numerum quàm reliquæ familiæ regulariter, & tunc illa diuiditur in duas. Sic fuit de familia Ozielitarum, quæ magna erat, & diuisa fuit in familiam Ozielitarum, & Elisaphan, & sic vtrunque ponitur hic, scilicet, vnio plurium familiarū in vnam, & diuisio vnius in multas.

Quare hic ponitur familia Caath. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius quomodo ponitur hic familia Caath, & rursus familia Hebronitarū, Ozielitarum, & Elisaphan: nam istę non possunt esse distinctæ familiæ. Nam pars non ponitur in numerum contra totum, nec totum cōtra partem: familia tamen Caath diuiditur in quatuor familias particulares, vt patet Numeri 3. Et vltra illas nihil manet in familia Caathitarum: ideo si istę quatuor exprimātur non potest exprimi familia Caathitarum tanquam condistincta contra illas. Respondendum, quòd familia Caathitarum si proprie accipitur, significat totā multitudinem descendentem a Caath præter filios Aaron, & tunc non potest condistingui aliqua de illis quatuor familijs contra familiam Caathitarum, quia tunc aliqua familia distingueretur contra seipsam, quod non potest stare. Alio modo potest accipi familia Caathitarum specialiter pro aliqua de istis quatuor familijs, & tunc potest distingui familia Caathitarum contra alias tres sicut quælibet illarum particulariter potest distingui contra tres. Iste modus denominandi familias reperitur aliquando in alijs tribubus, vtpote quòd aliquæ familiæ denominarentur a patribus, & aliæ a filijs, vt patet in tribu Manasse: nam filius eius fuit Machir, & omnes familiæ Manasse deberent esse vna familia, scilicet, Machiritarum cum vnicum filium habuerit Manasse, scilicet, Machir, & tamen sunt septem vel octo familiæ in tribu ista Numeri 26. Etiam Galaad fuit filius, & nominata fuit ab eo familia Galaaditarum, quæ fuit distincta a familia Machir patris sui. Etiam Galaad habuit filios, & nominatę fuerunt ab eis sex familiæ distinctæ a familia Galaaditarum, quæ erat patris sui, eodem cap. Istud autem sicut hic declaratum est, non poterat esse nisi sic, scilicet, quòd aliquis haberet duos filios, & vnus eorum denominaret familiam per se, & alius nullam: sed extenderetur per progeniem eius nomen familiæ patris sui: sic enim fuit de Machir, qui habuit filium Galaad, a quo nominata est familia Galaaditarum: ad quod necesse erat, quòd haberet Machir saltē duos filios, scilicet, Galaad, & alium, & Galaad nominaret per se vnam familiam distinctam a familia Machir patris sui, & alius frater suus non nominaret aliquam familiam, sed illa quæ nominanda erat ab eo nominaretur nomine patris sui. Si autem Machir solum duos haberet filios, & quilibet illorum nominaret per se vnam familiam, impossibile erat, quòd maneret familia Machir, sic etiam fuit de Galaad, qui nominauit familiam Galaaditarum, & a sex filijs suis nominatæ fuerunt sex familiæ: Numeri 26. Quia Galaad haberet saltem septem filios, & vnus illorum non nominaret aliquam familiam, sed per progeniem suam extenderetur familia Galaaditarum, & quilibet aliorum filiorum nominaret vnam familiam distinctam a familia Galaaditarum: sic fuit hic. Nam Caath continet intra se quatuor familias propter quatuor filios, scilicet, Amram, Oziel, Hebron, Iesaar, & si quilibet istorum nominet vnā familiam, cessabit omnino familia nominata a Caath, quia non erit aliquis de posteris suis, per cuius stirpem deriuetur, sed vocabuntur omnes istæ quatuor familiæ generaliter Caa-

A thitæ. Si autem a quatuor filijs Caath nominarentur tres familię solum, per quartum eorum poterat nominari familia patris sui Caath, & sic familia Caathitarum esset distincta ab alijs tribus familijs filiorum Caath: sic accipitur hic: nam ponuntur tres familiæ particulares nominatæ a filijs Caath, scilicet, Hebronitarum, & Ozielitarum, & Elisaphan. Potest ergo alia familia particularis nominari familia Caath ab aliquo de alijs duobus filijs Caath, scilicet, Amram, vel Iesaar: sic enim factum est in tribu Ioseph. Nam Ioseph erat vnicus filius Iacob, ideo debebat nominari ab eo vnica tribus, & tamen a duobus filijs suis, scilicet, Ephraim, & Manasse nominatæ fuerunt duæ tribus, scilicet, Ephraitarum, & Manassitarum, &
B aliquando condistinguitur tribus Manasse contra tribum Ioseph, quod non posset fieri si acciperetur proprie tribus Ioseph pro omnibus descendentibus ab eo, & tamen accipitur tribus Ioseph interdum specialiter pro tribu Ephraim: sic patet Apo. 7. vbi ponitur tribus Manasse, & postea dicitur de tribu Ioseph, ex quo necesse est, quòd per tribum Ioseph ibi solum intelligatur tribus Ephraim.

An familia Caath ponatur pro familia Amram, vel pro familia Iesaar. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius cum hic ponatur familia Caath non pro omnibus cognationibus Caa-
C thitarum, sed pro aliqua illarum particulariter pro qua illarum ponetur. Patet hoc, quia hic ponitur familia Hebronitarum, & Ozielitarum, & manent alij duo filij Caath, a quibus nominantur duæ familiæ, scilicet, Amram, & Iesaar: vnde posset intelligi per familiam Caath familia Amramitarum, vel familia Caathitarum, & dubiū, quæ illarum intelligatur.

Respondendum est, quòd hic potest dici dupliciter, vno modo, quòd familia Amram, & Iesaar maneant tanquàm familiæ distinctæ. Alio modo, quòd ambæ vniantur in vnam familiā: accipiendo primo modo dicendum, quòd nomine Caath intelligeretur illa familia, quæ esset excellentior inter istas duas, quia per excellentiam competeret hic nomen familię
D Caath, ideo competeret excellentiori. Ista autem erat familia Amram. Nam fuit Amram dignior alijs filijs Caath propter duo. Primo quia ab eo venerunt omnes sacerdotes, & etiam multi Leuitæ: nam filius Amram fuit Aaron. Ab alijs autem filijs Caath non fuerunt descendentes aliqui sacerdotes, sed solum Leuitæ. Secundum est, quia illi Leuitæ, qui ascenderunt ab Amram fuerunt excellentiores alijs Leuitis: nam Moyses fuit filius Amram, & filij Moysi erant per quos extendebatur familia Amramitarum, & manebat adhuc ista cognatio, quia infra 23. Dicitur, quòd filij Moysi hominis Dei computati sunt inter Leuitas, & illud erat tempore Dauid. Etiam patet hoc ex ordine prępomendi, nam inter omnes quatuor
E familias Caathitarum Amramitæ prius nominantur Numeri 3. Et sic familia Amramitarum intelligetur nomine Caath. Si autem accipiatur secundo modo, scilicet, quòd duæ familiæ Amramitarum, & Iesaaritarum copulentur in vnam familiam, erit videndum, quæ familia illarum erat minor, quia illa trāsiret in nomen alterius, & sic intelligetur per familiam Caath illa vnica copulata ex duabus. Et tamen haberet illa nomen ab illa familia, quæ maior esset.

Vocauitque Dauid Sadoc, & Abiathar sacerdotes, & Leuitas, Vriel, Azaiam, Ioel, Semeiam, Elihel, & Aminad ab, & dixit ad eos.

Vos qui estis principes familiarum Leuiticarum sanctificamini cum fratribus vestris, & afferte arcam Domini Dei Israel ad locum, qui ei preparatus est: ne vt a principio, quia non eratis præsentes percussit nos Dominus, sic & nunc fiat illicitum quid nobis agentibus. Sanctificati sunt ergo sacerdotes, & Leuitæ, vt portarent arcam Domini Dei Israel. Et tulerunt filij Leui arcam Dei, sicut præceperat Moyses, iuxta verbum Domini humeris suis in vectibus.

Vocauitque Dauid Sadoc, & Abiathar. Isti duo erant sacerdotes magni tempore Dauid, nam Sadoc fuerat factus summus sacerdos regnante Saule post occisionem sacerdotis vrbis Nobe. Abiathar autem erat filius summi sacerdotis Achimelech, & iuit ad Dauid in persecutione Saulis, primo Regum 22. Et habuit eum tanquam summum sacerdotem. Nam per eum consulebat Dominum in rationali, & ephot, eodem lib. cap. 23. & 30. Et tamen istis ornamentis non vtebatur aliquis nisi summus sacerdos: Exo. 28. Fuerunt igitur tempore Dauid ambo summi sacerdotes simul: cum ante eum semper esset vnicus summus sacerdos, & postea etiam semper sic fuerit. Quare tamen hoc factum est per Dauid, declaratum fuit satis supra 6. Et 12. *Et sacerdotes*. Scilicet, Sacerdotes minores, qui erant sub istis duobus summis sacerdotibus. *Et Leuitas, Vriel, Asaiam*. Non intelligitur hic de omnibus Leuitis, quia non fuerunt vocati omnes, sed solum principes, vt patet hic cum dicatur infra, vos, qui estis principes familiarum Leuiticarum, quorum nomina ponuntur. Et patet, quia isti sex, qui nominantur hic sunt illi, qui vocantur supra principes singularum familiarum. *Et dixit ad eos, vos qui estis principes familiarum Leuiticarum*. Scilicet, Isti sex erant principes familiarũ Leuiticarum, nam sex familię Leuiticæ ponuntur hic, & sex principes illarum ad quos nunc loquebatur Dauid, quorum nomina ponuntur in litera. Etiam sacerdotes erant principes familiarum Leuiticarum, vt infra declarabitur. *Sanctificamini*. Idest, Mundamini ad ferendum arcam, quia non licet alicui immundo tangere eam. *Et afferte arcam Domini Dei Israel*. Scilicet, Vos afferte eam, & non tangant eam laici, ne moriantur faciendo contra legem. *Ad locum, qui ei præparatus est*. Scilicet, Afferte eam de domo Obededom ad domum Dauid, ad locum, quem ei parauerat: nam fecerat palatium magnum, & pulchrum, in quo poneretur, & ibi construxerat altare, & etiam posuerat tentorium de pellibus iacynthinis, vt declaratum est supra in quadam quæstione. In illo autem tentorio arca velanda erat. *Ne vt a principio*. Idest, Feratis vos arcam, vt non eueniat nobis sicut a principio in prima portatione, quæ fuerat de Cariathiarim in domum Obededom. nam tunc, quia non fuerunt obseruatę ceremonię portationis, Deus percussit Ozan: ideo Dauid volens vitare simile, dixit ad Leuitas, quòd ipsi afferrent arcam. *Quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus*. Idest, Quia non veneratis ad portationem: ad hoc, quòd faceretis seruari omnes cæremonias portationis arcæ, Deus percussit nos, scilicet, occidendo Ozan. Et loquebatur Dauid in persona totius populi, scilicet, quòd percutiendo Ozan Deus videbatur percussisse totum populum: nam Oza erat pars populi, & qui tangit partem tangit totum, sicut dicit lex, qui auriculam hominis tangit, totum hominem

F tetigisse videtur. *Sic, & nunc fiat illicitum quid nobis agentibus*. Idest, Sicut propter absentiam vestram in prima vice accidit error in portatione: ita & nunc si vos non portaretis arcam, sed nos, idest, laici, de quibus erat Dauid, fieret aliquid illicitum, quia non pertinebat ad populares tangere arcam, sed ad solos Leuitas, & sacerdotes. *Sanctificati ergo sunt sacerdotes, & Leuitæ*. Idest, mundificati, quia non licebat aliter ad res sacras accedere. *Vt portaretur arca Domini Dei Israel*. Scilicet, vt portarent eam de domo Obededom in domũ Dauid. *Et tulerunt filij Leui arcam Domini*. Vocantur filij Leui omnes siue sacerdotes siue Leuitæ minores, quia omnes descendebant de stirpe Leui: hic autem accipitur pro Leuitis, qui non erant sacerdotes, vt patet infra in litera, scilicet, cumque adiuuisset Deus G Leuitas, qui portabant arcam. Aliquando tamen sacerdotes portabant illam: sic patet Iosue 3. Nam ibi sacerdotes portabant arcam in transitu Iordanis: ipsi etiam portauerunt eam, quando Israelitæ lustrauerunt per septem dies vrbem Iericho, eodem lib. cap. 6. Et in hoc sacerdotes non portabant, quia maiori gradui competit actus minoris gradus: licet non è contrario: sic sacerdos potest facere omnia, quæ facit diaconus: sed non è contrario. sacerdotes autem erant maiores Leuitis in gradu, ideo poterant ipsi portare arcam, sicut Leuitæ. *Sicut præceperat Moyses*. Idest, Moyses præcepit, quòd populares non portarent arcam: sed soli Leuitę: nec etiam tangerent aliquod sacrum, vt patet Numeri primo & 3. & 18. H *Iuxta verbum Domini*. Refertur ad præceptum Moysi, idest, Moyses præceperat iuxta verbum Domini: nam Deus iubebat Moysi, quod ipse deberet iubere populo. Et ob hoc dicitur Numeri 9. Quòd Deus iubebat per manum Moysi, idest, Deus iubebat Moysi, vt iuberet. *Humeris suis in vectibus*. Idest, Portauerunt in humeris suis per vectes. In hoc autem Israelitæ expleuerunt præceptum Domini, scilicet, quia Leuitæ portauerunt arcam, & etiam, quia non portauerunt eam super plaustrum, sicut fecerant alia vice portando de Chariathiarim in domo Obededom, sed portauerunt super humeros suos, & hoc cum vectibus. Erant enim vectes quædam ligna longa, quæ extendebantur in I duobus lateribus arcæ, & egrediebantur ad vtranque partem, scilicet, ad quatuor angulos laterum. Et erant isti duo vectes missi in circulis aureis infixis in lateribus arcæ, & sic firmiter se tenebant, & portabatur sic arca a quatuor viris ad minus, sic etiam erat de mensa propositionis, quæ habebat alios duos vectes, per quos portabatur, vt patet Exo. 25. & 13. Omnia etiam alia vasa sanctuarij siue de auro, siue de argento essent, siue de ære portabantur in vectibus, licet non haberent vectes sibi affixos: nam inuoluebantur illa in aliquibus velamentis, & desuper ligabantur vectes, & sic portabantur vasa: Numeri 4. De portatione arcæ humeris hominum patet Numeri 7. Non enim licebat portare eam nec alia vasa sanctuarij super plaustrum, aut K super iumenta, sed super humeros hominum propter dignitatem suam. Aliæ autem partes sanctuarii, scilicet, tabulæ, columnæ, & velamenta portabantur in plaustris a Gersonitis, & Mераritis, Numeri 7.

De quibusdam verbis, quæ dixit Dauid, vos qui estis principes. Quæst. XIIII.

QVAERITVR quomodo dixit hic Dauid, vos qui estis principes familiarũ Leuiticarum, sanctificamini: nam dicebat hoc sacerdotibus, & Leuitis, & tñ sacerdotes non erant principes familiarũ Leuiticarum, sed soli Leuitę qui nominantur hic. Respondendum secundum aliquos, ꝙ rectè dixit Dauid, vos

vos qui estis principes familiarum Leuiticarum, eo quod tunc ipse solum loquebatur ad principes Leuiticarum, s. ad istos sex, qui ponuntur hic. Isti enim erant principes sex familiarum Leuiticarum, vt patet supra in litera. Dicendum tamen, quod hoc non stat, quia Dauid loquebatur hic tam ad sacerdotes quàm ad Leuitas, vt patet in litera, quia dicitur vocauit Dauid Sadoc, & Abiathar, & sacerdotes, & Leuitas, & tunc dixit eis, vos qui estis principes familiarũ Leuiticarum. Secundo patet, quia Dauid loquebatur hic de portatione arcę, & illa non solum pertinebat ad Leuitas, sed etiam ad sacerdotes: nam sacerdotes canebant coram arca in tubis sacris quãdo portabatur, vt patet infra in litera. Tertio patet, quia Dauid dixit hic, vos qui estis principes familiarum Leuiticarum, sanctificamini. Et tamẽ non solum sanctificati sunt Leuitę, sed etiam sacerdotes, quia in litera dicitur, sanctificati sunt ergo sacerdotes, & Leuitæ; ergo Dauid loquebatur tam ad sacerdotes quàm ad Leuitas, & sic Dauid dixit tam sacerdotibus quàm Leuitis: sanctificamini vos, qui estis principes familiarum Leuiticarum. Et quando obijcitur, quod solum sex Leuitæ, qui ponuntur hic erant principes familiarum Leuiticarum. Dicendum, quod princeps alicuius familiæ dicitur dupliciter: vno modo ille, qui est maior in aliqua familia, s. quia est de maiori genere, vt patet, quia descendit per lineam progenitorũ. Et isto modo semper erat vnus princeps in qualibet familia, & ille erat de progenie illius familiæ, & erat nobilior. Alio modo vocatur princeps alicuius familię ille, qui præerat omnibus de illa familia, licet non esset de progenie illa. Accipiẽdo primo modo, isti sex Leuitæ, qui ponuntur hic erant principes familiarum Leuiticarum, quia non erant de eis, sed de alia stirpe: accipiendo secundo modo sacerdotes erant principes familiarum Leuiticarum, eo quòd Leuitæ traditi fuerant Aaron, & filijs eius ad ministrandum sub eis, & ad faciendum quidquid illi iuberent Numeri 2. & 8. & 18. Etiam specialiter erant subiectæ familiæ Leuiticarum sacerdotibus: nam Aaron habebat duos filios, s. Eleazar, & Ithamar. Erat autem Ithamar princeps duarum familiarum Leuiticarum, s. Gersonitarum, & Meraritarum, & Eleazar erat princeps familiæ Caathitarum in speciali, & in generali erat princeps omnium principum Leuitarum, vt patet Nu. 3. & sic Dauid poterat vocare hic tam sacerdotes quàm Leuitas principes familiarum Leuiticarum.

Quæ sanctificatio erat ista, quam iubebat Dauid fieri in sacerdotibus, & Leuitis. *Quæst. XV.*

QVAERITVR vlterius quæ sanctificatio erat ista, quam Dauid iubebat fieri in sacerdotibus, & Leuitis ad portandum arcam. Respondendum est, quod secundum legem erant multæ immunditiæ cæremoniales, quarum aliquam siquis incurrisset non poterat introire in Sanctuarium, nec tangere aliquam rem sacrã. istę immunditię erant multiplices. Quædam erant per contactum, vt si quis tetigisset rem morticinam, & si tetigisset serpentem viuum, vel mortuũ, & si tetigisset cadauer hominis mortui, vel occisi, vel cadauer cuiuscunq; bestiæ, quæ non licebat ad esum: siue esset per se mortua, siue occisa. Etiã siquis tetigisset leprosum, vel fluentẽ semine, aut sanguine, vel etiã siquis fuisset pollutus somnio nocturno, vel si accessisset quis ad mulierem cognoscendo eam carnaliter, vel siquis comedisset de cibis vetitis, & sic de multis alijs generibus immunditiarũ de quibus Leui. 11. vsq; ad 17. Et ẽt 22. cap. 2. Nu. 19. Et Deute. 14. & 23. In omnibus autem his requirebatur lustratio, siue sanctificatio, & ista fiebat multipliciter: nã in quibusdã

A fiebat mundificatio per aquas lustrationis, quæ erãt aquæ commixtæ cineribus vitulæ ruffæ, & istud erat siquis pollueretur tangendo cadauer humanũ, vel ossa eius, vel sepulchrum Nu. 19. In alijs autem non fiebat purificatio cum cineribus vitulæ ruffæ, sed in sola aqua, sed istud erat dupliciter. Nam quidam lauabant carnẽ suã totã in aqs, alij vero lauabãt carnẽ, & vestes. De primo patet, vt siquis cognosceret mulierem suam, vel alienã lauare debebat totã carnem suam vterq; & manebant immundi vsq; ad vesperum: Leui. Sic ẽt siquis pollueretur somnio nocturno, lauabat carnem suam Deute. 23. De secundo patet, vt siquis tetigisset carnem viri fluentis semine, vel mulieris fluentis sanguine, siue in tẽpore menstruorũ siue extra, lauabat carnem suam, &
B vestimenta sua. Durabant autem istę purificationes diuersimode: nam quidam postquam polluebantur manebãt immundi multis temporibus, sicut leprosi, & viri fluentes semine, & mulieres patientes fluxum sanguinis extra tempora menstrorum. Nam quandiu duraret lepra, & ille fluxus sanguinis, vel seminis, durabat immunditia, & insuper postquam durasset ista immunditia manebãt adhuc prædicti per septem dies immundi, & illa nõ erat iam immunditia realis, sed cæremonialis quantum ad opinionem legis, vt patet Leui. 14. & 15. Alij autem erãt quorũ immunditia durabat solum per septem dies, & istud erat in quibusdam quorum immunditia contrahebatur per vnicum actum, & non durabat immunditia realis, nisi in alio actu: sic. n. erat de
C tangentibus mortuum, quia illi polluebãtur solum, quando tangebant, & tñ durabat ista pollutio per septem dies, & sic pollutus debebat aspergi aquis lustrationis tertio, & septimo die, & tũc in septimo die erat mundus, vt patet Nu. 19. Sic etiam erat siquis coiret cum muliere, quæ pateretur fluxum sanguinis: nam manebat immundus per septem dies. Leui. 15. In alijs autem regulariter durabat immunditia vsq; ad Solis occasum eiusdem diei, in quo contrahebatur immunditia, vel sequentis, vt patet Leui. 11. & 15. & 17. Et Deute. 14. & 23. Si autem aliquam istarum immunditiarum incurrisset quis de sacerdotibus, vel Leuitis, non poterat tãgere arcam, vel prope eam accedere ad ministrandum in ista portatione. Ideo iussit eis Dauid, vt sanctifica-
D rentur, idest, mundarentur si in aliquã incurrissent, & non solum volebat Dauid, vt mũdarentur ab immunditijs præteritis, sed etiam cauerent, ne incurrerent in aliquas: potissimè in illas, quæ erant voluntariæ: sic enim erat de cognoscendo vxorem: nam cauere debebant nunc Leuitæ per aliquot dies, vt non accederent ad vxores suas cum deberent tangere arcam: sic enim fuit quando Israelitæ debuerunt accipere legem: nam iussit Deus per tres dies ante hoc, quod lauarẽt vestimenta sua, & non appropinquarent vxoribus suis, vt patet Exo. 19. a fortiori ergo nunc Leuitæ deberent cauere, ne accederent ad vxores suas cum deberẽt portare arcam, & ab omnibus his sanctificati sunt Leuitæ, & sacerdotes, vt portarent arcam.

E

Quisnam error fuerit in portatione arcæ. *Quæst. XVI.*

QVAERITVR vlterius circa ea, quæ dicuntur hic de errore vitando, qui acciderat in priori portatione arcæ, quando occisus est Oza, quis error significetur hic fuisse. Respondendum, quod hic posset aliqualiter colligi ex litera, quod fuerint duo errores. Primus est, quod Oza, qui tetigit arcã erat immundus, & hoc colligitur, quia hic Dauid pcipit sacerdotibus, & Leuitis, quod sanctificent se, vt non incidat error sicut prius, & tñ nunc iubet, quod sanctificentur, ergo error prior erat, quia non sanctificati sunt Leuitę quorum vnus fuit Oza, qui tetigit arcã, & mortuus est. Et huic consonat id quod multi

multi dicunt, s. q̄ Oza cognouerat vxorem suam nocte præcedenti anteq̄ portaretur arca. Secundum est, q̄ hic posset colligi, q̄ populares portauissent arcā prima vice, vel saltem se immiscuissent portationi eius ministrando aliquid, & hoc patet, quia Dauid dixit, quia nō eratis præsentes a principio pcussit nos Dn̄s: sic, & nūc afferte vos arcam Dn̄i, ne fiat quid illicitum nobis agētibus q. d. q̄ in prima vice populares portauerunt arcā propter absentiam Leuitarum, & ideo, q̄ nunc essent Leuitæ præsentes, vt propter ipsorum absentiam non facerent populares aliquid illicitum portando arcam, vel ministrando in portatione eius. Dicendum tamē, q̄ primum istorum potest satis stare, s. q̄ Oza fuerit immundus, quia accessit ad vxorem suam, & tn̄ non est ista causa principalis nec verisimilior mortis, vt declaratum est supra 13. in quæstione de cā mortis Ozę. Secundum autem istorum non stat, nā non est verum, q̄ populares portauerint arcam, vel immiscuerint se portationi eius: nam supra 13. & 2. Re. 6. Dicitur, q̄ Oza, & frēs eius minabant plaustrum, & tn̄ manifestum est, q̄ isti erant Leuitæ, vt ibi etiam declaratum est. Secundo patet, quia si peccatum fuisset in hoc populares paterentur, quia accedebant ad arcam, & tn̄ nullus popularis passus est, sed solus Oza: ideo non fuit peccatum per hoc, q̄ aliqui populares portarent arcam. Tertio patet, quia si populares peccauissent, litera expressisset peccatum illorum dicendo de morte Ozæ. Et tn̄ dicitur, q̄ ipse mortuus est, quia tetigit arcam: ergo nō fuit aliquis alius error nisi in opere Ozæ. Dicendum tamē, q̄ dato, q̄ Oza non fuisset immundus, nec etiam populares se immiscuissent portationi arcæ, habebat Dauid causam dicendi ista propter mortem Ozæ. Quod patet, quia Oza mortuus fuerat, quia præuaricatus est aliquam cæremoniam in portatione arcæ. Ideo Dauid volebat, q̄ obseruarentur nunc omnes cæremoniæ, quia in quacunq; erraretur mors sequeretur. Vna autē cæremonia erat, q̄ omnes essent mūdi. Ideo iussit Dauid, quòd sanctificarentur omnes Leuitæ: non tn̄ per hoc innuitur, q̄ perierit Oza, quia erat immūndus: nā poterat mori propter preuaricationem cuiuscunque cæremoniæ: alia cæremonia erat, q̄ soli sacerdotes, & Leuitæ portarēt arcam. Ideo Dauid dixit, q̄ cauerent, quòd ipsi portarent eam: ne si aliquis alius portaret, sequeretur plaga in populo. Cum autem dicitur, quia non eratis præsentes, percussit nos Dominus, non est sensus, quòd propter absentiam Leuitarum populares portauissent arcā, sed q̄ si ipsi non dirigerent in modo portationis sequeretur aliquis error. Et sic quia a principio in prima portatione non interuenerant Leuitæ erratum fuit in cæremonijs, & propter hoc Oza occisus est, nō tn̄ innuit in hoc, q̄ Oza peccauerit in aliquo alio, nisi in tangendo arcam: nec ēt, q̄ laici immiscuerint se portationi arcæ. Et nunc cùm dr̄, ne fiat aliquid illicitum nobis agentibus, est sensus, q̄ Leuitæ interessent ad portandum arcam, & ad faciendum oēs ceremonias, qa si ipsi non interessent forsitan intromitterent se populares, & facerent aliquid illicitum, sed nō ex hoc sequitur, q̄ in priori portatione populares fecerint aliquid illicitum.

Propter quam causam vocauit nunc Dauid principes Leuitarum, & sacerdotum. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius ad qd Dauid vocauit nūc istos principes Leuitarū, & sacerdotū, & locutus est eis. Respondendū, q̄ Dauid volebat, q̄ portaret̄ arca in domum suam, & ad hoc volebat tradere formā portationis. Illud aūt pertinebat ad sacerdotes, & Leuitas: iō fecit vocari principes sacerdotū, & Leuitarum, qa isti imperabant alijs sacerdotibus, & Leuitis.

F Et id quod isti iuberent sequerent̄ alij. Et hoc patet, qā vocauit Sadoc, & Abiathar, q erāt principes sacerdotū. Et sub eorū potestate cæteri erant infra 23. Vocauit ēt sex Leuitas quorū nomina ponuntur hic, eo quòd isti erāt principes sex familiarū Leuiticarū, vt patet supra in litera. Vocauit aūt Dauid illos ad duo, primum est ad portationem arcæ, s. vt assignarēt portatores arcæ, & vt nō erraret̄ in aliqua cæremonia portationis: vt patet supra. Secundū erat vt ordinarēt cātores, & ianitores, & alios officiales ad solennizandū istam portationem: nā Leuitæ canebāt qn̄ portabat̄ arca, vt patet infra in litera.

Dixit Dauid principibus Leuitarum, vt constituerent de fratribus suis cantores in or-
G ganis musicorum, nablis videlicet, & lyris, & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus lætitiæ. Constitueruntque Leuitas Heman filium Ioel, & de fratribus eius Asaph filium Barachiæ: de filijs verò Merari fratribus corū, Ethan filium Casaiæ, & cum eis fratres corū. In secundo ordine Zachariam, & Benatiazihel, & Semiramoth, & Ietihel, Anieliab, & Banaiam, & Maasiam, & Mathathiam, & Eliphalu, & Maceniam, & Obededom, &
H Ieihel ianitores. Porro cantores Heman, Asaph, & Ethan in cymbalis æneis concrepantes. Zacharias autem, & Oziel, & Semiramoth, & Iaihel, & Anieliab, & Maasias, & Banaias in nablis arcana cantabant. Porrò Mathathias, & Eliphalu, & Macenias, & Obededom, & Ieihel, & Ozaziu in citharis pro octaua canebant epinicion. Chonenies autem princeps Leuitarū prophetię præerat,
I & ad pręcinendam męlodiam. Erat quippe valde sapiens. Et Barachias, & Elcana ianitores arcæ. Porrò Sebenias, & Iosaphat, & Nathanael, & Amalai, & Zacharias, & Banaias, & Eliezer sacerdotes clangebant tubis coram arca Dei, & Obededom, & Iehias erant ianitores arcæ.

Dixitque Dauid. Hic ponit̄ secundum huius partis, s. ponunt̄ de illis, q portationem arcæ solennizabant, & ponunt̄ hic officiales arcæ: tam p tempore portationis arcæ q̄ postea, s. cantores, & ianitores. Ad constituendum
K aūt illos incitauit Dauid, qa ipse erat vir valde deicola, & desiderabat augere cultum Dei: iō voluit quāto solennius poterat portari arcam. Ad quod voluit, quòd instituerent cantores. Et dr̄. *Dixitque Dauid principibus Leuitarum*. Isti principes erant illi sex, qui nominantur supra principes sex familiarum. *Vt constituerent de fratribus suis cantores*. Solum ad illos sex principes Leuitarum loquutus est, & non ad sacerdotes, quia de sacerdotibus nullus cantor constituendus erat, sed de Leuitis. Habebant aūt isti sex principes potestatem super oēs Leuitas. Ideo ad eos pertinebat constituere cantores, & alios officiales de Leuitis, & dr̄ de fratribus suis, i. de alijs Leuitis, q erant de progenie sua, & erant sub potestate eorum. *In organis musicorum*. Idest Vt constituerent cantores, q cantarent in organis Musicis. Canebant

Organū, quid significet.

Canebāt enim dupliciter Leuitæ,ſ.quidam in ſola voce,alij aūt in voce, & organis. Et vocant organa muſicorum generaliter omnia inſtrumenta ad canendum, qa organum non accipitur ſpecialiter pro quodam inſtrumento muſico, ſicut vulgariter loquimur,ſed pro omnibus inſtrumentis tam muſicis q̃ nō muſicis,quia organum eſt nomen Græcum, & eſt tam cōe, ſicut iſtud nomen inſtrumentum apud nos. Sic.n.dicimus, ꝙ omnes potentiæ corporales habent organa,i. inſtrumenta, ꝑ quæ operantur, & in qbus ſunt. *Nablis videlicet, & lyris, & cymbalis*. De lyris, & cymbalis qd ſint dictum eſt ſupra 13. Nablū aūt coincidit aliqualiter cū pſalterio: vnde Ebrardus ponit iſta duo pro eo dicens:

Pſalterium Græci, nos organa, nabla Iudæi.

Vt reſonaret in excelſum ſonitus lætitiæ. Scilicet,Iſti cantores conſtituebant, vt magnas voces emitterent, & audirent a longe ſonitus illi,& etiam in excelſo audirent, & ſic apparet, ꝙ Iſraelitæ valde gaudebant. *Conſtitueruntque Leuitas Heman filium Ioel*. Ideſt, Conſtituerunt Leuitas iſtos,qui ſequunt in cantores. Primus fuit Heman, & iſte fuit princeps cantorum in familia Caathitarum, & erat valde ſapiens, fecitque aliquos Pſalmos, qui ex nomine eius intitulant, & pater iſtius erat Ioel: non quidem Ioel Propheta quia ille fuit multo tempore poſt,ſ. tempore Oziæ regis:ſed fuit iſte quidā alius de Leuitis tempore Dauid,& fuit de familia Caathitarū, vt patet ſupra 6. *Et de fratribus eius Aſaph filium Barachiæ*. Iſte Aſaph fuit alius Leuita princeps cantorū in familia Gerſonitarū ſapiens valde, qui multos Pſalmos fecit. Et dr̄ de fratribus eius,ſ.de fratribus Hemā: nam Heman erat de familia Caathitarum, & Aſaph de familia Gerſonitarū ſupra 6. Et viri de iſtis duabus familijs dicebant fratres inter ſe, eo ꝙ erant de eodem genere,ſ. omnes de tribu Leui. *De filijs verò Merari fratribus eorum, Heman*. De tertia familia Leuitarum,quæ erat Merari fuit conſtitutus alius princeps cantorum, ſ. Ethan,& dicitur de filijs Merari fratribus eorum,ideſt, fratribus Caathitarum, & Gerſonitarū, de quorum familijs erant Heman,& Aſaph,& vocantur fratres propter cauſam dictam. *Filium Caſaiæ*. Iſte vocatur Chuſi ſupra 6. Nam dr̄ ibi Ethan filius Chuſi. Ex quo apparet, ꝙ erat binomius: multi enim ſunt ſimiles in ſacra ſcriptura: ſic eſt de Iacob, qui vocat Iacob, & Iſrael:ſic etiam Eſau vocat Edom, & Eſau, & Seir. Geneſ.25. Et ſic de Beato Petro, qui vocatur Petrus,& Simon,& Cæphas, & Bariona. *Et cum eis fratres eorum*. Ideſt, Iſti tres nominati erāt principes cantorum in tribus familijs Leuitarum. Et cum eis erant fratres eorum, ideſt, omnes de illa familia cū iſti eſſent principes, & ſubijcerent eis in officio ſuo reliqui de familijs eorum. *In ſecundo ordine Zachariam*. Poſiti fuerunt ſupra cantores tres, qui erant principes, hic ponuntur alij cantores,q erāt minores,& ponunt tredecim, qui ſepe nominant hic.Iſte Zacharias non eſt pater Beati Ioannis Baptiſtę, quia ille fuit multo tempore poſt:nec etiā fuit Zacharias filius Ioiadę ſacerdotis magni, qui lapidatus fuit mandato regis Ioas ſequenti lib. cap. 24. Nam ille fuit multo tp̄e poſt hoc,ſ.tp̄e Ioas regis. Iſte autem fuit tp̄e Dauid. Item ille fuit de genere ſacerdotū: nam erat filius Ioiadæ ſummi ſacerdotis ſequenti lib. cap. 24. Iſte aūt erat de genere Leuitarum. *Et Banaiam*. Non eſt iſte Banaias,qui fuit vnus de viris fortibus Dauid 2. Re. 23. Et ſupra 11. Nam ille fuit de tribu Iuda, vt ibi declaratū eſt. Iſte aūt fuit de genere Leuitarū. Et dato,ꝙ adhuc dicere vellemus ſm̄ Ioſephum 7. Antiqui. quod eſſet iſte Banaias de genere ſacerdotum,tn̄ iſte,de quo hic dr̄ Leuita erat, & non poteſt cum illo conuenire. *Et Mathathiam*. Non eſt iſte Mathathias pater Machabæorū,vt patet 1. Macha.2.cap. Quia ille fuit multo tp̄e poſt iſtum: fuerunt.n. Machabæi pauco tp̄e ante Chri-

A ſtum:multo tp̄e poſt reditū de captiuitate Babylonis, & tamen iſte fuit tempore Dauid, multis annis ante captiuitatem Babylonicam. *Et Obededom*. Iſte eſt Obededom in cuius domo fuerat poſita arca, & propter hoc fuit arca poſita in domo eius,ſ. quia ipſe erat Leuita,& pertinebat ad eum ſeruare arcam. *Ianitores*. Ideſt, Iſti de ſecundo ordine erant Ianitores. Poteſt intelligi,quòd ante hoc iſti erant Ianitores in templo,vel ꝙ nunc cōſtituti fuerint,vt eſſent ianitores arcæ in domo illa,q̄ ædificauit Dauid. *Porro cantores Heman, & Aſaph, & Ethan*. Poſitum fuit ſupra, qui erant cantores: hic ponitur quibus inſtrumentis vtebantur in canendo: nam erant determinata cantoribus inſtrumenta,ita vt quidam vterentur quibuſdam, & alij alijs. Erant aūt

B iſti tres, qui nominantur hic principes cātorum in tribus familijs Leuitarum, vt ſupra declaratum eſt,& vtebantur eodem genere inſtrumenti muſici. *In cymbalis æneis concrepantes*. Ideſt, Canebant iſti in cymbalis, & ibi faciebant concordiam ad cantum ſuum, & ibi eſt pulchra melodia cum in organo muſico redditur conſonantia vocum: ſunt enim cymbala inſtrumenta ferrea, vel ænea parua, quæ duabus manibus tenentur,& concutiuntur ad reddendum ſonitum conſonantem vocibus. Poterat tamen eſſe, ꝙ antiquitus iſta inſtrumenta ferrea vel ænea parua, quæ duabus manibus tenentur, & concutiuntur ad reddendum ſonitū conſonātem vocibus aliter formata eſſent,quia talia quotidie mutantur ab humana voluntate, & ingenio. *Za-*

C *charias autem, & Oziel,& Semiramoth,& Iaihel,& Ameliab, & Maaſias,& Banaias*. Ponebantur ſupra princeps cantorum, qui erant in primo ordine, & quibus organis vtebantur. Hic autem dr̄ de cantoribus ſecundi ordinis, quibus organis vterentur, & diuidebatur in duas partes, quia quidam iſtorum vtebantur nablis. Alij aūt cytharis, nam octo primi vtebantur nablis, & ſex ſecundi vtebantur citharis, & cantabant etiam diuerſa cantica, & omnes iſti, qui ponuntur hic ſunt ijdem cū illis, qui ponuntur ſupra, ſed repetuntur hic nomina eorum ad oſtendendum,quibus organis vterentur. *In nablis arcana cantabant*. Eſt nablum inſtrumentum ſimile pſalterio, & vt dicit Nicolaus in hoc differunt, quia nablū digitis tangit, pſalterium aūt plectro pulſat.

D Cantabant etiam arcana, i. aliqua cantica de rebus arcanis. *Porro Mathatias, & Eliphalu, & Mathenias, & Obededom,& Ieihel, & Ozaziu*. Hic ponuntur ſex alij cantores de ſecundo ordine, qui diſtinguuntur ab octo præcedentibus in organis quibus cantabant, & etiā in canticis. *In citharis*. Iſtis organis vtebant: eſt.n. cithara inſtrumentū antiquum,& inter veteres valde celebrabat nunc aūt valde in vſum venit. *Pro octaua canebant epinicion*. Iſti octo cantores cantabāt in octaua, vel pro octaua, & cantabāt epinicion, i. canticum ſic incipiens, vt aliqui volunt,ſed poſtea declarabit hoc in quadā qōne. *Chonenias autem princeps Leuitarum*. Iſte erat princeps Leuitarū in cantu,quia fuit ſapientior cæteris, & nō eſt iſte Chonenias,de quo dr̄ ſeq.lib.cap.32. q̄q̄ dr̄ ibi,ꝙ ip-

E ſe erat ꝑfectus, ſicut hic dr̄, ꝙ erat princeps Leuitarū:nā hic ponit princeps cantorū,ibi aūt ponit princeps eorū, qui recipiebant in domo Dn̄i decimas, & primitias in horreis. Etiā iſte Chonenias fuit multo tp̄e ante illū, ſ. pluſq̄ trecentis annis: nā iſte fuit tp̄e Dauid, & ille fuit tp̄e Ezechiæ regis,vt patet ibidem, ſed fuit alius Chonenias, quia multi coincidunt in eodē noīe eodē tp̄e, vel diuerſis. *Prophetiæ præerat*. Ideſt, Erat prepoſitus in faciendo Pſālmos,& canendo illos, vocat.n. Prophetia quæque laus Dei. Et ideo qn̄ Leuitæ canebant aliquas laudes Dei, dicebant prophetare: ſic patet infra 25. ſ. Igit Dauid, & in miniſteriū magiſtratus exercitus ſegregauerūt filios Aſaph, & Hemā,vt prophetarent in citharis, & pſalterijs, & tn̄ in citharis nihil fit niſi canere.

re. Etiam patet eodẽ cap. cũ dicitur fuit autem numerus eorum, ꝗ erudiebant canticum Dñi &c. & ſic iſti, ꝗ dicebant̃ prophetare erant doctores cantici. *Ad præcinendam melodiam.* Ideſt, Iſte Chonenias erat princeps ꝓphetiæ, i. Pſalmorum faciendorũ, & hoc ad præcinendum melodiam, i. vt cantarent illos Pſalmos in voce, & ſic erat iſte Chonenias eruditus in duobus, ſ. in componẽdo Pſalmos ſapienter, & in modulando alios dulciter. *Erat quippe valde ſapiens.* Iſta cauſa ponit̃ quare iſte eſſet princeps prophetiæ, ſ. quia erat valde ſapiens: nã aliter non poneretur princeps omnium cantorum. Et attenditur iſta ſapientia in ſciendo componere Pſalmos ſubtilius quàm alij, & in modulando eos dulcius. *Et Barachias, & Elcana ianitores arcæ.* Iſti duo erant ianitores arcæ, ſ. cuſtodiendo eam, ne aliquis accederet ad ipſam, nec introiret ad tabernaculum illud de pellibus iacynthinis in quo erat poſita in domo Dauid. Iſte Elcana non eſt Elcana pater Samuelis: de quo dr̃ primo Regum, primo cap. quia ille fuit aliquãto tempore ante iſtum: nam Samuel filius Elcana erat ſenex antequam Saul conſtitueretur in regem: vnde dixit ego ſenui, & incanui, porro filij mei vobiſcum ſunt. primo Regum 12. & mortuus eſt Samuel regnante Saule, eodem lib. cap. 25. Et poſt hoc regnauit Dauid ſuper Iuda, & deinde ſuper Iſrael, & nunc erat iſte Elcana tempore Dauid cuſtos arcæ: ergo non poterat eſſe Elcana pater Samuelis, quia videbatur, quòd ille multo tempore ante hoc mortuus fuerit, & forte ante regnum Saulis, cum incipiente regno Saulis iam ſenuiſſet, & incanuiſſet Samuel filius eius. *Porro Sebenias.* Hic ponitur de ſacerdotibus, qui miniſtrauerunt nunc in iſta portatione arcæ coram illa, & nominantur hic octo ſacerdotes. *Et Ioſaphat.* Non eſt iſte rex Ioſaphat, de quo habetur ſequenti lib. cap. 17. & 18. Quia ille fuit multo tempore poſt hoc, cum fuerit filius Abia. Etiam ille fuit de tribu Iuda, & erat rex, iſte autem erat Leuita. *Et Nathanael.* Non eſt iſte Nathanael de quo dicitur Ioan. primo, ꝙ vidit Ieſus Nathanael ad ſe venientem, & dixit de eo: Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt. *Et Zacharias.* Non eſt iſte Zacharias, de quo ſupra habetur, quia ille primus erat de cantoribus ſecundi ordinis, & iſte eſt de genere ſacerdotum, quia iſti erant octo qui ponuntur in hoc verſu. Et clangebant tubis, erant ſacerdotes, vt patet in litera. *Et Amaſai.* Non eſt iſte Amaſa filius Abigail ſororis Dauid, de quo habetur ſupra 2. Et ille fuit princeps exercitus in bello, quod fecit Abſalom contra Dauid. 2. Re. 17. Et poſtea Dauid reconciliauit eũ ſibi, & fecit principem exercitus excluſo Ioab, quia occiderat Abſalonem eodem lib. cap 19. Et poſtea occidit eũ Ioab ductus in via, ꝗa ſucceſſerat in principatu eius eodẽ lib. cap. 20. Quia ille fuit de tribu Iuda, iſte aũt erat de ſacerdotibus. *Et Banaias.* Aliqui putant, ꝙ iſte fuit ille Banaias, ꝗ ponitur inter viros fortes Dauid 2. Re. 23. Et ſupra 3. & 11. tamen falſum eſt, quia ille erat de tribu Iuda, iſte autem erat ſacerdos. Ioſephus tamẽ tenet, ꝙ fuerit ille Banaias de ſtirpe ſacerdotum, & tenendo ſic ſatis concordaret, & ꝙ diceremus iſtum Banaiam eſſe illum virum fortem, ſed non eſt idem: multi enim vocãtur hoc nomine. *Et Eliezer.* Iſte Eliezer non eſt ille, de quo habetur Exo. 4. Quia ille fuit filius Moyſi, iſte autem fuit multo tempore poſt. Etiam non eſt iſte Eliezer, de quo Geneſ. 24. Quia ille fuit ſeruus Abrahã, quẽ miſit pro Rebecca, vt acciperetur pro vxore ab Iſaac, & ſic fuit multo tempore ante hos ſacerdotes. *Clangebant tubis.* Ideſt, Iſti octo, qui ponuntur hic clangebant in tubis argenteis: nam erant in ſanctuario tubæ argenteæ ad canendum in feſtiuitatibus, & iſtis vtebãtur nunc Leuitæ in portatione arcæ, *Coram arca Domini.* Scilicet, Quando portabatur.

F Poſtea etiam coram illa clangebatur, ſed non appa-
ret an iſti ſacerdotes, qui nunc clangebant, clange-
rent tunc. *Et Obededom, & Achimaas erant ianitores arcæ.*
Scilicet, Cuſtodientes, ne quis introiret ad locum, in
quo cuſtodiebatur arca intra tentoriũ factum de pel-
libus iacynthinis, quod erat in domo Dauid.

Quis nam ordo erat in portatione iſtius arcæ.
Quæſt. *X V I I I.*

QVAERITVR circa ea, quæ dicta ſunt hic de or-
dinatione in portando arcam, quis ordo erat.
Reſpondendum, quòd in iſta portatione
arcæ quidam erãt portantes arcam, & alij erant ſolen-
G nizantes portationem, portantes autem erant Leui-
tæ. Et iſti erant quatuor portantes eam per duos ve-
ctes, Et quando iſti fatigabantur ſuccedebant eis alij
Leuitæ, vel adiuuabant eos. Et de iſtis portatoribus
nihil hic dicitur, niſi quòd portabant arcam ſuper hu-
meros ſuos in vectibus: alij autem erant ſolennizantes
portationem arcæ. Et ad hoc conuenerant ſacerdo-
tes, & Leuitæ, & populares: de popularibus nihil di-
citur hic. Et tamen intelligendum eſt, quòd Dauid
diſtinxerat populum in ſeptem choros, vel ſaltem ele-
gerat de populo cantores, & pſallentes in vaſis muſi-
cis, & diſtinxerat eos in ſeptem choros, vt ordinatè
ſe haberent, ſcilicet, vt quidam canerent, & alij re-
ſponderent vicibus ſuis. Et ſic dicitur 2. Regum 6. ꝙ
H erant cum Dauid ſeptem chori. Sacerdotes autem
conuenerunt ad iſtam ſolennitatem, & habebant hic
duo officia, primum erat, quia ſacrificia offerebant.
Nam cum tranſiſſent illi, qui portabant arcam ſex paſ-
ſus offerebantur ſeptem tauri, & ſeptem arietes, vt
patet hic. Et in hoc multi ſacerdotes eſſent occupati,
vt cito explerentur tot ſacrificia. Aliud officium eo-
rum erat clangere tubis, & ſic dicitur hic de octo ſa-
cerdotibus, qui clangebant tubis ante arcam: Leuitæ
autem proficiebant nunc in portatione arcæ in duo-
bus, vt quidam volunt. Primum erat, quia quidam
ipſorum erant in circuitu arcæ diligenter cauentes,
ne quis de popularibus accederet ad arcam. Et iſtos
vocat Nicolaus ianitores arcæ. Iſtud tamen non eſt
I ſatis recipiendum, vt infra declarabitur in quadam
quæſtione. Ideo dicendum, quòd Leuitæ ſolenniza-
bant nunc portationem arcæ ſolum in cantãdo. Qui-
dam in voce ſola, & alij in voce, & organis. Et fue-
runt diſtincti iſti in duos ordines, & in quodam erant
quidam cantores, & in alio alij, vt patet in litera, &
ſequenti quæſtione.

Quomodo ſe habebant nunc iſti Leuitæ in cantando.
Quæſt. *X I X.*

QVAERITVR magis de iſtis Leuitis, quomodo
ſe habebant nunc in cantando. dicendũ eſt, ꝙ de
omnibus familijs Leuitarum cõuenerunt nũc
K aliqui ad portationem arcæ, vt patet ſupra in litera, pau-
ci autem ipſorum portabant arcam, ideo reliqui cane-
bant, ſed ad hoc, quòd ordinate canerent fuerunt hic
diſtincti ꝑ duos ordines: nam non fit mentio niſi de
primo, & ſecundo ordine cantorum. Et vocatur ordo
primus, & ſecundus multipliciter, ſ. quia illi, qui erant
in primo ordine, erant excellentiores alijs in ſapientia,
& in cantu: qui vero erant in ſecundo ordine, erãt mi-
nus ſapientes: vel vocatur primus ordo, & ſecundus, ꝗa
vna pars Leuitarũ canẽtium ꝓcedebat arcã, & vocabat̃
primus ordo, ſ. ꝓcedẽdo localiter. Alius ordo ſubſeqbat̃
arcã, & vocat̃ ſecũdus, ꝗa ſuccedebat. Aliter põt dici, ꝙ
erãt duo ordines cãtorũ, ſicut in eccleſia ſunt duo chori
cãtorũ cãtando Pſalmos. Et vocaret̃ primus ordo ille, ꝗ
inchoabat,

inchoabat, sicut cum vnus dicit vnũ versum, & alius A alium. Isti duo ordines non erant distincti taliter, vt illi, qui erant de vna familia Leuitarum, essent in vno ordine, & qui de alia familia, essent ĩ alio ordine, quia tunc cum essent ad minus tres familię principales Leuitarum, s. Gersonitarum, Caathitarum, Meraritarũ, essent tres ordines cantorum, & tamẽ erant soli duo, sed distinguebantur sic isti ordines, ꝙ de qualibet familia Leuitarum essent aliqui in primo ordine, & aliqui in secundo. Patet hoc, quia in primo ordine erant isti tres principes, s. Heman Asaph, & Ethan. Et tamẽ Heman erat Caathita, & Asaph Gersonita, & Ethan Meraritha, vt patet sup. 6. & sup. in litera declaratum est. Et dicitur etiam hic, quòd cum quolibet istorum B erant fratres sui, idest viri de familia sua, & sic patet, quòd in primo ordine erant Leuitę de omnibus familijs, sic de ordine secundo intelligendũ est. Et istud erat satis rõnabile ad tollendum inuidiam. Nam si ponerentur Leuitę de vna familia in primo ordine, & Leuitę de alia in secundo ordine, illi qui ponerent̃ in scđo, ꝯquererent̃ quasi ꝯtẽnerent̃ plusq̃ cęteri. Nunc autem cum de omnibus familijs essent cantores in primo ordine, & secundo, erant omnes familię ęquales, & nulla haberet occasionem querelę. Sciendum autem, quòd in primo ordine cantorum erant tres principes, s. Heman Asaph, & Ethan, quia erant de tribus familijs, & erant sapientiores reliquis. In secundo C ordine erant principes quatuordecim, qui ponuntur in illo versu qui incipit, in secundo ordine Zachariã, erat tamen vnus cantor sapientior adhuc omnibus, qui vocabatur Chonenias, & iste pręerat vtrique ordini cantorum, & hoc quia erat valde sapiens, vt dicitur in litera. Sciendum etiam, ꝙ illi, qui erant in primo ordine cantorum differebant à cantoribus secundi ordinis in organis, quibus vtebantur: nam cantores primi ordinis vtebãtur cymbalis: nam dr̃ in litera, quòd Heman, & Asaph, & Ethan in cymbalis ęneis cõcrepabant. Cantores autem secundi ordinis alijs organis vtebantur, sed adhuc isti de secundo ordine differebant inter se in duobus, s. in organis, & in canticis. Patet, quia octo principes secundi ordinis canebant in D nablis, & cantabant arcana, s. illi, qui ponuntur in versu, qui incipit, Zacharias aũt, & Oziel. Alij aũt sex principes eiusdẽ ordinis cantabant in lyris pro octaua epinicion, s. illi, qui ponuntur in versu, qui incipit: Porrò Mathathias, de quibus infra dicetur.

An illi de secundo ordine erant Leuitæ, vel cantores. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius de istis, qui erant nunc in secundo ordine an essent Leuitę cantores, vel ianitores. Aliquis dicet, ꝙ erant ianitores, quia in illo versu, qui incipit in secundo ordine Zachariam ponũtur omnes, qui erant de secundo ordine, & dr̃ in fine ianitores, & sic apparet, ꝙ omnes illi erant ianitores, E inquantum vr̃, quia supra in litera repetuntur omnes qui ponuntur in prędicto versu, & distinguuntur in duas partes, & ponuntur in vna parte octo, & in alia sex, & de octo qui ponũtur simul dicitur, ꝙ cantabãt arcana in nablis, vt patet in versu, qui incipit: Zacharias autem. Et de sex, qui ponuntur in alia parte dr̃, ꝙ cantabant in lyris epinicion pro octaua, vt patet in versu, qui incipit: Porrò Mathathias. Oportet ergo poni omnes illos in secundo ordine esse cantores. Dicendum igitur, ꝙ qui ponuntur in secundo ordine cantores sunt, vt patet ex ratione assignata. Item quia hic distinguũtur duo ordines, & primus eorum pertinet ad cantores: ergo etiam secundus. Quod patet, quia alias non vocaretur secundus ordo, quia secũdus habet consequentiam ad primum, & participant in aliquo, ideo ambo debent esse eiusdem rei, sed primus est cantorum: ergo etiam secundus. Cum autẽ obijcitur, ꝙ isti erant ianitores. Rñderi potest dupliciter. vno modo, ꝙ non refertur hoc ad omnes, qui ponuntur in isto ordine, sed solum refertur ad istos vltimos, s. ad Obededom, & ad Ieiel. Nam de Obededom iterum dr̃, quòd erat ianitor arcę, vt patet infra in litera. Aliter potest dici, ꝙ omnes isti, qui erant in secundo ordine erant ianitores, & tñ non vocatur ordo secundus ianitorum, sed cantorum. Per accidens. n. erat ꝙ essent ianitores ad hoc, vt ponerentur in isto secundo ordine. Considerandũ tñ quòd omnes isti principes, qui ponuntur in secundo ordine, erant simul ianitores, & cantores. Erant. n. ianitores, inquantum tenebantur obseruare ad ianuas tabernaculi Moysi, vel istius domus, in qua erat arca posita ad hoc, vt non introiret aliquis ad locum sibi non debitum, erant autẽ cantores, inquantum constituti erant ad canendum coram arca nunc, & etiam postquam posita esset in loco suo in domo Dauid. Hic autem non ponuntur in ordine inquantum ianitores, sed inquantum cantores, vocantur tamen ianitores ad exprimẽdum omnes titulos, & dignitates eorum.

De officio ianitorum. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius de istis ianitoribus de quibus hic, qui erant, vel quod erat officiũ suũ. Respondendum est, s̃m Nicolaum, quòd hic vocant̃ aliqui ianitores eo, ꝙ in ista portatione erant iuxta arcam custodientes, nequis accederet ad eam de popularibus, vel de Leuitis, ad quos non pertinebat, vtpote ꝙ aliquis Leuita non accederet temere ad arcam, sicut fuit de Oza in prima portatione, qui tetigit arcã temere, & Deus percussit illum super temeritatem suam 2. Reg. 6. Et hoc potest aliqualiter persuaderi, quia vocantur specialiter ianitores arcę. Nam infra in litera dicitur, quòd Achimaas, & Obededom erant ianitores arcę. Dicendum tamen, quòd hoc non stat, quia licet posset concedi, ꝙ aliqui Leuitę cõstituti essent ad hoc solũ, vt cauerent, ne quis accederet ad arcã, tñ nõ poterãt pp hoc vocari ianitores, qa ianitor nõ est vbi ianua nulla est. In portatione tñ arcæ non erat arca sub aliqua ianua, quia portabat̃ per viã. Ideo non vocarent̃ aliqui ianitores, sed possent vocari custodes arcę. Dicẽdum est, ꝙ aliqui istorum erant ianitores arcę, & aliqui ianitores templi, non tñ sic Nicolaus vult. Pro quo nunc sciendum, ꝙ antequã Dauid portaret nunc arcam ad domum suam, & ẽt postea, erat tabernaculũ Dñi, quod fecit Moyses in Gabaon, & ibi erant sacerdotes, & Leuitę. Sacerdotes quidem ministrabant in officijs suis: Leuitę verò erant cantores, & ianitores. Nam custodiebant quidam eorum introitum templi, & isti fuerunt cantores in ista portatione arcę, cum oẽs Leuitę nunc cantarent corã arca pręter illos, qui portabant eam. Alij aũt fuerunt ianitores arcę, s. assignati, vt custodirent eam postquam fuit posita in domo Dauid. Possunt tamẽ vocari ianitores arcę illi, qui custodiebant eam ante hoc dum esset in domo Obededom. Nã ibi erat posita in custodiã quousq; portaret̃ ad alium locũ, ideo necesse erat, ꝙ aliquis hr̃et curã spãlem de illa, ne qs accedere posset indebite ad locũ eius, & eẽnt isti custodes duo vel tres, q vocarent̃ ianitores. Sic. n. fuit qñ arca mansit in Cariathiarim. Nã sanctificauerunt Eleazarum filium Abinadab, vt custodiret eam primo Reg. 7. & sic ille posset dici ianitor. Istud est satis verisimile, quia cum ponunt̃ ianitores arcę, ponit̃ Obededom inter illos. Et manifestum est, ꝙ cũ Obededom haberet arcam

in domo sua, ꝙ ipse est ianitor eius. Et aliquis alius de Leuitis cum eo. Sciendum aūt, ꝙ aliqui vocant hic ianitores absolutè, & alij vocātur ianitores arcę. Illi qui erant ianitores in Sanctuario Dñi in Gabaon, vocant ianitores absolutè. Qui autē erant ianitores in domo Obededom, vel postea in domo, in qua Dauid posuit arcam vocant ianitores arcę. Et rō huius est, quia nō solebant poni ianitores pro arca nisi nunc casu, sed illi, qui erant ianitores, erant ianitores templi, qui verò erant ianitores arcę non erant ianitores, nisi per accidens, ideo nominantur cum quadam denominatione.

Quare tam pauci cantores ponebantur in secundo ordine, Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius quomodo in secūdo ordine cantorum ponebantur tam pauci cantores, s. quatuordecim, vt patet in litera. Nam omnes Leuitę erant nunc cantores, vt supra declaratum est. Et illi distincti fuerunt in duos ordines, sed ipsi erant saltem mille sexaginta, & duo, vt patet sup. in litera, computando omnes illos, qui ponuntur de singulis familijs. Ideo in secundo ordine cātorum ad minus plures essent, q̃ ducenti. Respondendum, ꝙ multi cantores erant in secundo ordine, & isti quatuordecim, qui ponuntur hic non erant soli cantores secūdi ordinis, sed erant principes cantorum istius ordinis. Poterat aūt esse, ꝙ in isto ordine essent plures, q̃ quingenti, vel sexcenti cantores, quia tñ in oī ordine semper dantur principās, & subiectus, assignati fuerūt quatuordecim principes in isto ordine. De alijs aūt cantoribus, q erāt sub eis in isto ordine, nulla mentio fit. Sic.n. patet de cātoribus primi ordinis, quia ibi solum noīantur tres principes, s. Heman Asaph, & Ethā. Et non exprimuntur aliqui subiecti, sed dr̄ cum fratribus suis, i. ꝙ illi tres principes cum fratribus suis, i. cum Leuitis de sua cognatione, ita isti quatuordecim q ponunt̄ hic in scđo ordine erant principes scđi ordinis. Et ob hoc exprimunt̄ noīatim, subditi āt sui erāt Leuitę de cognatione sua. Sed obijciet̄ q̄uo in scđo ordine cantorū essent tot principes, s. quatuordecim, cum in primo ordine solum essent tres principes. Rñdendum, ꝙ istud erat propter minoritatē principum. Principes.n. de scđo ordine erāt parui, quia qlibet eorū hēbat paucos sub se. Ideo cum essent multi Leuitę in isto ordine, necesse erat, ꝙ essent multi principes. In primo aūt ordine erant magni principes, s. tres, eo ꝙ quilibet illorū principabat̄ oībus Leuitis de familia sua, q erant in illo ordine. Et quia erant solū tres familię principales Leuitarum, fuerunt solum tres principes istius ordinis.

Quales viri erant principes cantorum, & quomodo in eis mansit principatus. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius de isto Heman, Asaph, & Ethan, qui erant principes cantorū primi ordinis, qui viri erant, & q̄uo mansit in eis iste principatus. Rñdendum, ꝙ isti tres fuerunt viri valde sapiētes in duobus, s. in inquirendo veritatē mirabiliū Dei, de quibus facerent Psalmos. Et in sciendo modulari dulciter Psalmos iam cōpositos. De primo patet, nā Psalmi sunt q̄dam laudes Dei, & cōponebant̄ ab istis Leuitis, qui inquirebant historias legis veteris, & de mirabilibus, q̄ reperiebant in scriptura formabant istos Psalmos, vt patet in Psal. 102. & 103. & vsq; ad 106. & in multis alijs, s. Psal. 77. Et quia aliqui Leuitę erant sapiētiores, q̃ alij tam in historijs sacrę scripturę, q̃ in rebus naturalibus, illi nouerāt melius cōponere Psal. q̃ alij. Erant ēt aliqui, qui melius nouerant artē modu-

F landi, s. dandi sonitum conueniētem Psalmis, & istud minus proficiebat ad laudē Dei. Et quia isti tres erant sapientiores oībus alijs Leuitis in duobus prædictis, ideo fuerunt positi principes cantorum. Sciēdum ēt ꝙ sapīa istorum valde laudatur. Patet de Asaph, nam ipse laudatur nimis inf. seq. capit. ꝙ erat valde sapiens ideo Dauid constituit eum principem ad laudandum Dñm in domo illa, in qua erat arca constituta per ipsum, etiam alij duo, s. Heman, & Ethan laudantur nimis in sapientia, intantum, ꝙ comparãtur aliqualiter Salomoni, vt patet 3. Reg. 4. cum dr̄: Quòd erat Salomon sapientior cunctis omnibus, & erat sapientior Ethan Ezraitha, & Heman, & Galgal, & Dorda filijs Maol. & tamen non compararētur Salomoni in aliquo nisi essent valde sapientes. Sciēdum etiam, ꝙ isti
G composuerūt multos Psalmos cum essent principes cantorum. Nam Heman composuit Psal. 87. qui incipit Dñe Deus salutis nostrę, vt patet ex titulo eius, licet aliqualiter posset dici ex titulo, ꝙ sit filiorū Core, sed ibi declarabitur. Ethan aūt composuit Psalmū 88. qui incipit Misericordias Dñi. Nam dicitur in titulo intellectus Ethan Ezraithę. Illi ēt, qui erant subiecti Heman fecerunt Psalmos multos sub eius correctione: nā filij Core erant subiecti, etiam quia Corithę erant de familia Caathitarum. Nam pater Core erat Iesaar & Iesaar erat filius Caath: Num. 16 Hemā tamen erat princeps in familia Caathitarum, vt patet supra 6. Ideo filij Core erāt subiecti ei, & fecerūt sub emendatione eius multos Psalmos: nam Psal. 41. qui
H incipit: Quemadmodum desiderat ceruus, factus fuit ab eis, quia in titulo eius dicitur in fine intellectus filijs Core, etiam Psal. 43. factus est ab eis. Et incipit: Deus auribus nostris: patet ex titulo. Nam dicitur in fine Psalmis filijs Core: Psalmus etiam 44. eorum est, & incipit; Eructauit cor meum: patet ex titulo. Nam dicitur in fine pro his, qui comitabantur filijs Core ad intellectum: Psalmus etiam 47. est filiorum Core, & incipit: Magnus Dominus: patet ex titulo, s. pro filijs Core secunda sabbathi. Alios etiam Psalmos fecerunt; nam Psal. 43. qui incipit. Quòd dilecta, eorum est, patet ex titulo, s. in finem pro torcularibus filijs Core: Psalmus etiam 84. eorum est, qui incipit: Benedixisti Domine terram tuam, patet ex titulo, s. filijs
I Core: Psalmus etiam 86. qui incipit: Fūdamēta eius, eorum est, patet ex titulo, s. filijs Core, Psalmus cantici. Asaph aūt plures Psalmos fecit, quam alij principes Leuitarum: nam Psal. 49. qui incipit Deus deorū ab eo factus est, patet ex titulo, quia dicitur Psalmus Asaph: Psal. 72. eius est, & incipit: Quòd bonus Deus Israel, patet ex titulo, s. defecerunt laudes Dauid filij Iesse: Psalmus Asaph, & oēs Psal. 11. sequentes vsq; ad Psalmus: Quòd dilecta, facti fuerunt ab Asaph, vt patet ex titulis eorum. Sciēdum aūt circa istos tres principes Leuitarum, ꝙ ipsi fuerunt constituti principes cantorum nunc, quando portabatur arca, & erāt oēs tres in primo ordine, & quilibet in sua familia, vt sup. declaratum est, postquā ēt portata est arca habuerūt
K istum ordinem in domo illa, in qua fuit arca posita à Dauid: nam ibi canebāt Leuitę distincti per tres choros. Erat.n. Heman cum familia Caathitarum in medio: Asaph ad dexteram cum familia Gersonitarum: Ethan ad sinistram cum familia Meraritarum, vt patet sup. 6. Postea ēt cum Dauid esset senex, & ordinaret cantores, & ianitores pro tēplo Salomonis, quod postea facturus erat constituit istos tres tanquā principes cantorum, & filiorum eorum cum eis. Distinxit eos aliter, scilicet per viginti, & quatuor sortes, vt quęlibet sors ministraret suo tempore infra 25. Et sic manserunt postea semper quamdiu stetit Iudęorum status.

De alijs sex Leuitis de secundo ordine cantantibus arcana in nablis. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius quõ dr̄, ꝙ Zacharias, & Oziel cum alijs sex Leuitis de secundo ordine cantabant arcana in nablis,& q̃ erant ista arcana. Aliqui putant,ꝙ erant arcana,i.secrete dicta,ita ꝙ nemo audiret illa.Sed istud nihil est, quia isti cātabant. Ideo necesse est,ꝙ vox eorum audiretur: non.n.loquebantur secrete. Sed dr̄, ꝙ cantabant arcana,i. aliqua quæ erant secreta ꝑp altitudinem intelligendi, s. quia cantabant de aliqua materia excellentiori, q̃ alij Leuitæ. Ita ꝙ non oẽs intelligerent. Et poterat hoc esse,quia aliqui de istis Leuitis cantabant Psalmos factos de historijs præcedentibus in lege veteri, sicut est Psal. 77. & Psal. 103.& 104.& 105.& multi alij, & isti manifesti erant. Alij aũt Leuitę erant prophetę,& ꝑdicebant futura. Et illa non intelligebantur ab oĩbus. Et tunc proprie dicerent cantare arcana:sic forte esset de istis, quia poterant cantare aliqua futura, sicut Dauid prædixit in multis Psalmis, vel pōt dici,ꝙ cātabāt arcana, i.cantabāt aliquas laudes pro secretis Dei, q̃ intelligebant, vel pro iudicijs secretis, q̃ Deus faciebat. Et sic intitulantur aliqui Psalmi. Patet de Psal.45. & incipit. Deus nr̄ refugium, & titulus eius est in finē Psalmis Dauid de arcanis, vel potest dici, ꝙ canebant arcana .i.aliqua iudicia occulta, quę Deus fecerat ad quę pauci attendebant, vel paucula intelligebant.

De Mathathias, & alijs cantoribus quinque de secundo ordine. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius quõ dr̄ in litera,ꝙ Mathathias, & alij quinq; cantores de secundo ordine in citharis canebant epinicion pro octaua. Rñdendũ, ꝙ variè hr̄ ista litera, quia in quibusdam libris dr̄ epinicion,& in alijs symbrion, sed pro eodem accipiunt. Et putant doctores nr̄i,ꝙ interpretatur epinicion, vel symbrion victori Deo,triumphus,vel palma.Et dicũt ꝙ isti cantabant sic, ꝙ canticum illud, quod cantabāt sic incipiebat.Et quamquam multa alia cantarent,qa tñ sępe redibant ad principium huius cantici,videbatur,ꝙ semper cantarent epinicion. Et dicunt, ꝙ cantabant pro octaua, i. pro ętate octaua resurrectionis: nam septem ętates distinguntur in seculo ante diem iudicij.Aetas aũt post resurrectionē erat octaua tā fęlicibus,q̃ damnatis.Et dicunt,ꝙ cantabant Deo victori triumphũ pro octaua, s. quia in octaua resurrectionis Deus perfecte triumphabit de hostibus suis, cum oẽs mali inclusi erunt in tenebris inferni. Et erit tũc Deus victor. Et mors,q̃ dñabatur electis erit iam superata,vt patet primo ad Corin.15.vbi loquitur Apostolus de resurrectione dicens: Tunc fiet sermo qui scriptus est,s.absorpta est mors ĩ victoria.vbi est mors victoria tua? vbi est mors stimulus tuus? Et iterum dr̄ ibidem: Oportet aũt illum regnare donec ponat oẽs inimicos sub pedibus eius, nouissimè aũt inimica destruetur mors.Et sic ibi erit Deus plene victor. Et pro illa octaua resurrectionis canitur victori Deo triumphus: sic ẽt exponunt nr̄i doctores q̃cunq; fit mẽtio de octaua,sicut patet in aliquibus Psalmis. Nā Psal. 6. intitulatur in fine,ꝓ octaua Psal.Dauid, & ẽt Psal.Dauid vndecimus qui incipit Saluum me fac dñe: Intitulatur in fine Psalm. Dauid pro octaua. Et intelligunt ꝓ octaua resurrectionis. Sed dicendũ,ꝙ istud nō stat, quia dictio hebraica, q̃ ponit̄ hic,non significat id, qđ ipsi volunt,s. victori Deo triũphus, vel palma, qa ista dictio est epinicion,& magis significat ad fortificādũ vel ad augēdũ,siue superandũ.Ideo nō ẽ triũphus aliquis hic,q Deo cātet̄,vel reddat̄.Itē patet,qa cũ dr̄, ꝙ octaua significet hic octauā resurrectionis nimis est alienũ à veritate.Primo qa illi duo Psal. 6. & 8. q intiA tulantur,ꝓ octaua, nihil loquunt̄ de statu resurrectionis,sed magis de statu pñti,s.de nequitia malorũ,& de petitione liberationis,maxime qa Psal.11.dr̄:Tu Dñe seruabis nos, & custodies nos à gñatione hac in ęternum. Ideo ille,qui composuit Psalmos,loquebat̄ tũc de statu pñti.Scđo patet,quia nimis est istud allegoricum,s. ꝙ dicat̄ istud pro octaua,i. pro octaua resurrectionis: nā Hebręi non distinguebant sic ętates, sed fuit aliqđ inuentũ à scriptoribus nr̄is.Tertio patet,qa Hier.non sequit̄ istā sñiam in litera. Nā si ipse intelligeret,ꝙ verbũ,qđ ponit̄ hic ĩ Hebręo significet victori Deo palma, vel triumphus, non posuisset nomen Hebręorum,s.epinicion,vel symbrion,sed vertisset in latinum.Ideo al̄r intelligendũ est.Pōt aũt dupl̄r intel
B ligi, vno mō, ꝙ isti Leuitę canerent quoddam canticum,qđ incipiebat epinicion,vel symbrion. Et istud ꝯsonat intentioni,& l̄rę Beati Hier.cum ipse dicat, ꝙ canebāt epinicion. Et tñ si istud significaret aliqđ qđ verti possit in latinum,& non esset sic in cantico vertisset illud Hier.in latinũ,sed nō vertit,iō credēdũ est, ꝙ fuerit aliqđ de ipso cantico. Al̄r pōt dici, & melius ẜm l̄ram Hebraicā,ꝙ in Hebręo hr̄ hic canebāt in citharis,ꝓ octaua ad fortificandũ,vel ad superandũ, & ē sensus, ꝙ canebant ꝓ octaua,i. in instr̄o facto de octo cordis, sicut aliq̃n canebāt in psalterio decē cordarũ, vt patet Ps.42. & 142. Et aliq̃n in alijs instr̄is. Ideo cōtingebat, ꝙ aliquādo Psalmus cantaret̄ in instr̄o octo cordarum. Et sic dicebatur Psalmus in octaua, vel
C pro octaua. Et ob hoc intitulantur Psalmi ab instr̄is, in quibus canebantur. Sic ēt poetę nominant interdum metra sua ab instr̄is, cum quibus canebant̄,sicut dn̄t versus lyrici,idest qui canebantur cum lyra.Et ēt poetę vocantur lyrici ex eadem causa. Sic ēt vocatur Horatius poeta lyricus,vel dicuntur versus lyrici à lyrim,quod est varietas,quia non procedunt ẜm eandē legem metrorum, sed interdum idem poeta vtitur plusquam duodecim varietatibus metrorum. Nam Horatius vtitur decem,& octo varietatibus metrorũ in libro odarũ,& in epodon, vt patet intuēti.Sic ergo compositores Psalmorum nominabant illos ab instrumentis. Et dr̄,ꝙ cantabant ad fortificandũ, vel ad superandum,s. quia isti octo principes de secũdo or-
D dine superarent alios excellentius canendo: sic.n. fit inter cantores, quia quando sunt duo vel tres chori canentium,quilibet chorus nititur superare alios,potissime quando canitur in magnis solennitatibus. Et istud consonat veritati literæ.

An verum sit Chonenian principem prophetarum præesse prophetiæ. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius quomodo dr̄ hic, quòd Chonenias princeps prophetarum prophetiæ pręerat.Nam vr̄,quòd non possit aliquis præesse prophetię: nam prophetia à Deo datur. Et ipse solus dat eam, cui vult, nec potest homo ingenio naturali, vel voluntate sua habere prophetiam,sicut dicitur 2.Pet.
E 1.s. Non enim voluntate humana aliquādo allata est prophetia, sed spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines.Principes autem,qui ponuntur constituunt̄ voluntate humana. Ideo nō pñt pręesse prophetię. Rñdendum, ꝙ prophetia proprie accipit̄ pro quodā lũ,vel illuminatione intellectus facta à Deo supernaturaliter ad intelligendũ occulta,siue sint ꝑterita,siue futura,q̃ natural̄r sciri nō ꝑ ñt. Et sic vocam⁹ ꝓphetas Isaiā,& Ieremiā,& alios,quorũ libros hēmus in scriptura. aliq̃n autē accipit̄ prophetia largè pro oĩ laude diuina, & sic illi, qui cōponebant Psalmos laudis diuinę,dicebant̄ ꝓphetę,& cātando illos dicebant̄ prophetare: sic enim accipitur prophetia ad similitudinem

dinem prophetię proprię dictę, quia illa est cognitio quędã supernaturalis de rebus occultissimis ad quas nullus peruenire pōt, nisi à Deo supernaturaliter eleuetur. Ita prophetia isto mō est quędam sapientia ad componendos Psalmos laudis diuinę, & ad modulandum eos. Et ista paucis conuenit. Et ideo ad similitudinem primę vocatur prophetia. Differt tñ inter vtrãque prophetiam, quia prophetia proprie dicta nō est sapientia, quę acquiri possit aliquando ingenio humano, sed à solo Deo datur. Prophetia aũt secundo mō acquiritur humano ingenio, quia ad illã pertinet multiplex sapientia, q̃ humanitus hr̃, s. cognitio historiarũ sacrę scripturæ, vt sm̃ illas formentur Psalmi, ẽt cognitio rerum naturalium, quę pertinet ad prophetiã: nam interdum de ipsa dispositione rerum vniuersi Psalmi componũtur, sicut patet in Psal. 103. qui totus est de rebus naturalibus. Alij autem sunt de historijs sacrę scripturę, sicut est Psal. 77. & Psal. 104. & 105. & 106. & multi alij. Est. n. quantũ ad hoc necessaria rhetorica ad exornationẽ verborum sapienter dictorũ. Est etiã necessaria musica ad modulationem vocum, nam omnia ista canendo dicebantur. Secundo differũt, quia prophetia primo mō dicta est aliqñ in oĩbus valde simplicibus, sicut patet de Amos, qui erat rusticus, & pastor, vt ait Hier. in Epist. ad Paulinum c. 7. Sic etiam ipse Amos dixit c. 7. de seipso: Non sum propheta, & non sum filius prophetę, sed armentarius. Ego sum villicans sicomoros. Prophetia tñ secundo modo dicta nunquam est nisi in homine sapiente. Cũ in ea includantur multę cognitiones scientificę, vt dictum est. Et hoc verum est nisi Deus infuderit illam: nam ẽt sapientia, quę humanitus pōt hr̃i, potest haberi in infusione, sicut fuit in Salomone, cui Deus dedit per infusionem cognitionem rerum naturalium. Nã disputauit de lignis, quę sunt à cedro, qui est in libano vsq; ad hyssopũ, qui egreditur de pariete. Et disseruit de iumentis, volucribus, & reptilibus, & piscibus 3. Reg. 4. Et habuerat omnia ista à Deo per infusionẽ, seq. lib. c. 1. & 3. Reg. 3. Prophetiam quoq; istam, quę est ad canendum Psalmos, interdum Deus dat homini per infusionem, sicut fuit de Saule, qui cum venisset ad gregem ꝓphetarum insilijt in eũ spiritus Dñi, & incępit prophetare in medio eorum 1. Reg. 10. Et illa prophetia nihil aliud erat nisi canere diuinas laudes. Tertio differunt inter se, quia prophetia secũdo modo dicta est quidam habitus scientificus, vel multi habitus simul, s. musicus, rhetoricus, theologicus, & physicus, sicut sup. declaratum est. Et habentes istos habitus semper manent sapientes, ẽt si dormiant, vel actualiter non cogitent. Prophetia aũt primo modo dicta non est habitus, quia tunc ille, qui semel haberet spiritum propheticum posset prophetare quandocunq; vellet, qa retineret sibi habitum, per quẽ operaretur. Et tñ hoc falsum est, quia prophetę interdũ poterãt prophetare, interdum non. Patet de Eliseo, qui qñ quęsitus fuit à tribus regibus de penuria aquę, nesciuit rñdere quousq; cecinit psaltes, & facta est super eum manus Dñi 4. Reg. 3. Iterum ẽt, cum veniret ad eum mulier Sunamitis, nesciuit ad quid veniret. Et dixit ad puerum suum, dimitte illam, quia anima eius in amaritudine est. Et Dñs celauit à me, nec indicauit mihi eo. lib. c. 4. Moyses quoq; bis ad quęstionem filiarũ Salphaad, & filiorum Manasse rñdere nesciuit, quousq; consuluit Dñm, & eruditus est: Num. 27. & 36. Ieremias quoque consultus ab Israelitis an descenderent in Aegyptum, nesciuit rñdere vsque ad decẽ dies, cum Dñs ei locutus est: Ier. 42. Daniel ẽt per tres hebdomadas visionem intelligere non potuit, quousque missus est Gabriel ad declarandum: Dan. 10. Et ideo cõtingit, ꝙ prophetę primo modo dicti interdũ

F apparent sapientes sup. humanam ꝯditionem. Et interdum apparent rustici nihil loqui scientes, s. qñ nō tangit illos spiritus propheticus. Prophetę tñ secundo modo dicti semper sunt equaliter sapientes cum sint sapientes per habitum. Illi vero nō hñt habitum, sed fit in eis quędam illustratio supernaturalis à Deo raptim transiens, per quam eleuãtur nimis ad intelligẽdum quandiu manent in hac illustratione. Et illa desinente redeunt in priorẽ statum, s. si prius erant simplices, & indocti, tunc ẽt erunt. De ista aũt prophetia, cui pręerat Chonenias dicẽdum, ꝙ erat secundo modo dicta. Quod patet primo, quia dr̃ ꝙ pręerat. Et tñ non pōt aliquis pręesse in prophetia, sm̃ humanam ordinationem, ipse vero à Dauid, & alijs Leuitis con-
G stitutus erat princeps in prophetia: ergo erat talis ꝓphetia, q̃ humanitus hr̃i poterat. Scđo patet, quia dr̃. Erat. n. valde sapiens, & istud ponitur ꝓ causa cur ipse pręesset prophetię, illi tñ qui sunt ꝓphetę primo mō nō sũt sapiẽtes, qa sapĩa dicit habitũ, ꝓphetia aũt actũ transeuntẽ nō cãtũ ex aliquo actu exñte in nobis. Sic ẽt patet hoc de alijs principibus cãtorũ, q ẽt dicebant ꝓphetę: nã ipsi vocant sapientes. Tertio patet, qa dr̃ hic, ꝙ pręerat prophetię ad pręcinendũ melodiã. Et sic vr̃, ꝙ ista prophetia erat in cantando Psalmos. Et ista nō est prophetia proprie dicta. Quarto patet, qa j. 25. dr̃, ꝙ Asaph, & Heman, & Iditum, & alij Leuitę ꝓ-
H phetabant in citharis. Et sic prophetia illa erat in canẽdo, & non intelligendo aliquid supernaturaliter. Hoc mō insilijt in Saulẽ spũs propheticus, qñ habuit obuium gregẽ prophetarum. Et insiliens in se spũ cępit prophetare inter eos 1. Reg. 10. Sic ẽt oẽs illi, quibus pręerat Samuel & ẽt nuncij Saulis. Et ipse Saul dicebatur prophetare, i. quia spiritus Domini insiliebat in eos, & faciebat, ꝙ cantarent cantica diuinę laudis 1. Reg. 19. Et patet hoc magis, quia dicitur ibi, ꝙ Saul prophetauit cum cęteris coram Samuele, & cecinit nudus tota die illa, & nocte. Et sic pro eodem habet, ꝙ prophetauerit, & cecinerit. Quinto patet, quia Heman vocabatur videns, i. propheta, & etiã dicebatur prophetare inf. 25. Et tñ ipse habebat prophetiam suã
I in hoc, ꝙ cantabat coram Domino. Et erat doctor cantici eod. cap. Etiam comparatur ipse Salomoni in sapientia 3. Reg. 4. Et tñ neutrum conuenit prophetię primo modo dictę. Argumentum aũt factum in principio quęstionis concedendum est, s. ꝙ non esset Chonenias propheta primo modo, sed secundo.

Quæ tubæ erant illæ, quibus sacerdotes clangebant. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius cum dicatr̃ hic, ꝙ sacerdotes clangebant tubis corã arca, q̃ tubę erant istę. Rñdebit aliquis, ꝙ istę erant tubę, quęcunq; possent hr̃i: nam in ista solennitate portationis arcę ꝯgregata
K sunt instr̃a musica omnium generum, vt esset magna festiuitas. Sic dr̃ 2. Reg. 8. s. Dauid aũt, & oĩs Israel ludebant coram Dño in oĩbus lignis fabrefactis. Idest in omnibus organis musicis. Dicendum tñ, ꝙ non stat, quia in tali solennitate sacerdotes non vterentur tubis popularibus, & prophanis. Sed dicendum, ꝙ istę erant tubę sacrę, quas Deus iusserat fieri. Pro quo sciẽdum, ꝙ Deus iussit Moysi in deserto, vt faceret duas tubas argenteas ad conuocandum multitudinem. Et istis tubis clangere debebant Israelitę, qñ irent ad bellum, ẽt si esset aliqua dies magnę solennitatis, vel cõuiuiorum, aut letitię clangebatur in his tubis Nu. 10. Nunc autem erat magna solennitas portationis arcę, ideo sacerdotes clangerunt in tubis. Et quamquam Deus solum iusserit fieri duas tubas argenteas, factę sunt postea multæ. Et ideo poterant multi sacerdotes

dotes clangere, vt declarabitur inf. in quadam quæst. A Istis ēt tubis vtebantur sacerdotes tempore iobelęi, s. ꝙ canere debebant per vniuersam terram denunciādo libertatem, quæ erat in anno quinquagesimo iobeleęi: Leu. 25. Istę ēt buccinę portabantur ad alios vsus solennitatum. Causa aūt quare portatę sunt tubę coram arca fuit propter quoddam pręceptum, qđ Deus dederat in simili negocio, s. qñ Israelitę circundederunt vrbem Iericho per septem dies semel in die: nā iussit Deus, ꝙ portaretur arca in circuitu vrbis, & sacerdotes tollerent septem buccinas quarum vsus est in iobelęo, & pręcederent arcam fęderis: Ios. 6. Et sicut tunc ad honorem arcę pręcedebant sacerdotes clangentes, ita & nunc in portatione arcę de domo Obededom in domum Dauid, sacerdotes clangerunt B tubis.

Quare clangebant sacerdotes tubis coram arca potius, quam Leuitæ. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quare sacerdotes hic clāgebant tubis coram arca. Et cur non potius Leuitę. Nam vr̄ ꝙ ad eos pertinebat: nam oīa ministeria pertinebant ad Leuitas pręter hoc, quod erat accedere ad altare sacrificando, & intrare in sancta Sāctorū, & ēt in tabernaculum ad cremandum thymiama, & ponendum panes in mensa propositionis, & parandū lucernas in candelabro: Nu. 18. Et ibi declaratum est: istud tñ ministerium clangendi tubis erat extra Sanctuarium. Ideo ad Leuitas pertineret. Secundo patet, C ꝙ Leuitę canebant hic coram arca in oī genere musicorum vasorum, & ēt cantabant, vt patet in litera. Clāgere tñ tubis erat cantare in vasis musicis: ideo ēt pertineret ad Leuitas. Item tertio patet, quia cantare, & psallere in oī genere musicorum vasorum pertinebat nunc ad populares: ergo à fortiori pertineret ad Leuitas. Patet hoc, quia 1. Reg. 6. dr̄ ꝙ Dauid, & oīs Israel ludebant coram Dño in oībus lignis fabrefactis: ergo possent ludere in tubis. Rñdendum est, ꝙ sacerdotes clangebant tubis nunc coram Dño, & Leuitę nō clāgebant in illis. Et si concedamus, ꝙ Leuitę clangerēt in aliquibus tubis non tñ in talibus in qualibus clangebant sacerdotes, nec licebat hoc eis aliquo modo. Et istud erat, quia Deus concesserat spālr istud ministe- D rium sacerdotibus, vt patet Nu. 10. s. filij Aaron sacerdotes clangent tubis. Eritq. hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Semper ergo obseruādum erat, ꝙ sacerdotes clangerent in illis tubis. Et sic siue clangeretur tubis in Sanctuario super sacrificijs, siue iretur ad bellum ad clangendum sicut Deus iusserat, siue clangeretur in tpibus iobelęi, semper sacerdotes clangere debebant. Sic factum est qñ circundata est ciuitas Iericho. Nam Deus iussit, ꝙ sacerdotes tollerent septem buccinas quarum vsus erat in iobelęo. Ob hoc aūt Leuitę nō audebant accedere ad istas tubas, quia morerentur sicut si accederēt ad alia vasa sacra, quę oīa interdicta erant eis. De hoc Ios. 6. Cum aūt nunc ad solennitatem portationis arcę clangen- E dum esset tubis, oportebat ꝙ sacerdotes clangerent. Ad primam rōnem in ꝯrium dicēdum, ꝙ verum est, ꝙ oīa ministeria, quę erant extra tēplum, pertinebāt regulr̄ ad Leuitas, & tñ fuit specialiter in clangore tubarum, quod Deus iussit, ꝙ soli sacerdotes clangerēt eis: Nu. 10. Ad secundum dicēdum verum esse, quod Leuitę canebant nunc in oī genere organorum musicorum. Et ideo poterant canere in tubis, nō tñ canebant, quę erant sacrę, & specialiter à Deo reseruatę ꝓ sacerdotibus, sed tubę illę, quibus Leuitę nunc clangerent essent prophanę. Ad tertium dicēdum, ꝙ oīa, quę licebant popularibus circa cultum Dei licebant à fortiori Leuitis. Et cum dr̄ ꝙ Dauid, & oīs Israel canebant in oībus lignis fabrefactis. Dicendum, ꝙ non canebāt in talibus tubis, quales erant sacerdotales potissimè quia nihil concluditur ex illa litera, cum ibi dicatur, ꝙ ludebant in oībus lignis fabrefactis, i. in organis ligneis. Tubę tñ, quibus sacerdotes vtebantur argenteę erant, vt patet Nu. 10. Patet ergo ꝙ solis sacerdotibus licebat clangere in his tubis.

Quomodo septem sacerdotes clangebant tubis. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius qūo nunc dr̄ hic, ꝙ septē sacerdotes, qui ponuntur in litera clangebāt tubis: nam non poterant clangere nisi duo, eo ꝙ isti sacerdotes clangebant tubis sacris, sicut supra declaratum est. Et tñ tubę sacrę solum erant duę, quod patet, quia Nu. 10. Deus iussit Moysi, vt faceret duas tubas argenteas productiles. Ipse aūt non excederet mandatum Dei, ideo non faceret nisi duas. Et sic nō possent plusquam duo sacerdotes tubis clangere. Rñdendū, ꝙ bene potuerunt septem sacerdotes clangere tubis sacris, quia erant tunc septem tubę sacrę, vel plures. Et patet hoc, quia sic ēt factum est, qñ circūdabatur ciuitas Iericho: nam Deus iussit, ꝙ septem sacerdotes acciperent septem tubas, quarum vsus est in iobelęis, & clangerent ante arcam. Ideo oportet, ꝙ iam essent septem tubę. Cum aūt dr̄ ꝙ Deus iussit, ꝙ Moyses faceret duas tubas non est sensus, ꝙ obligauit eum ad non faciendum plures, q̃ duas, sed ꝙ obligauit eum ad faciendum saltem duas, si tñ Moyses vellet facere plures, ita ꝙ populus afferret multum de argēto ad faciēdū illas, non peccaret Moyses faciendo multas. Deus aūt iusserat solum de duobus ꝓꝓ duo. Primo quia istę duę tubę sufficiebant ad id, ad quod iubebat Deus illas fieri: nam aliqñ clangēdum erat vna tuba, & aliqñ duabus, vt patet Nu. 10. Secundum erat, quia istę tubę debebant fieri de argento eo. c. Difficile aūt erat fieri multas tubas de argento, potissimè quia ante illud factum fuerat Sanctuarium, & omnia vasa eius in deserto, & ibi expenderat populus multum de argento, & auro, vt patet Exod. 35. Ideo nolebat Deus onerare nimis populum iubendo fieri multas tubas. Si tñ populus sponte offerret argentum ad faciendum plures tubas, Deus non increparet, sed potius acceptaret bonā voluntatem eorum, quia illud erat opus supererogationis. Et oīa opera supererogationis Deus remunerat iuxta illud: Quidquid supererogaueris ego veniens reddam tibi: Luc. 10. Sed aliquis obijciet, quòd peccarent Israelitę si facerent plures, quam duas tubas, quia Deut. 12. dicitur: Quod pręcipio tibi hoc tātum facito Domino Deo tuo, nec addas quidquam, nec minuas. Ergo peccatū erat addi ad id, quod Deus iusserat, Ipse tamen iussit duas tubas fieri. Ideo peccaret Moyses plures faciendo. Respondendum, quòd circa cęremonias cultus diuini in sacrificijs, & oblationibus, quando à Deo determinata erant, non licebat alicui addere, vel minuere. Et istud erat ad tollendum ne inciderēt Israelitę in cęremonias idolatrarū. Nam si Israelitę pręter cęremonias legis possent addere quascunq; vellent, obseruarēt simul cęremonias cultus diuini, & cultus idolorum, quod erat Deo odibile. Ideo circa cęremonias sacrificiorum, & oblationum sicut peccatum erat deficere, ita ēt erat peccatū superaddere. In alijs tñ rebus, in quibus non erat periculum incidendi in cultum dęmonum, si opus bonū eēt, non erat peccatū superaddere ad id, qđ Deus iubebat, sed potius meritoriū. Sic erat hic in faciēdo tubas argenteas, quia iusserat Deus solum fieri duas tubas, vt non grauaret populum iubendo dari mul-

tum de argento. Si tñ populus vellet subire istã gra-uitatẽ, vt multũ argentum daret poterat licitè facere multas tubas, immo merebatur faciendo. Sic ẽt Deus iusserat dari decimam de fructibus terrę, & aĩalibus. Si tñ quis vellet dare septimam, vel octauam partẽ ꝓ decima non peccaret, sed magis mererẽt. Quòd autẽ ista esset intentio Dei, qñ dixit ne addas quidquã, nec minuas, patet quia ibidem agebat̃ de ritu sacrificiorũ, & dicebat̃ in fine, qñ disperdiderit Dñs à facie tua gẽtes, & habitaueris in terra earũ, ne imiteris eas, nec requiras cęremonias earũ, dicens, sicut coluerunt gẽtes istę deos suos, ita & ego colã, nõ facies similiter Dño Deo tuo: oẽs.n. abominationes, quas aduersat̃ Dñs Deus tuus, fecerunt dijs suis. Et tunc sequitur qđ precipio tibi hoc tm̃ facito Dño Deo tuo, nec addas qdquam, nec minuas, scilicet obserua solũ cęremonias sacrificiorum, quas Deus iubet, & non obserues cum eis cęremonias dęmonum.

Quare in portatione arcæ clangerunt sacerdotes septem tubis. Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius quare nũc septem sacerdotes clangerunt tubis in portatione arcę. Aliquis dicet, ꝙ nõ põt dari aliqua causa circa numeros, quia ꝙ sint septem sacerdotes, vel plures clangentes pendet ex sola voluntate, & non ex aliqua rõne, q̃ potius reperiatur in hoc numero, q̃ in alio. Et sic rarissimè datur causa de numeris, sed pendẽt ex voluntate. Dicendum tñ, ꝙ aliqua causa fuit, quare essent septẽ potius, q̃ in alio numero. Prima rõ põt esse, quia fortè non erant nisi septem buccinę sacrę, & nunc ꝓpter magnitudinem solennitatis oẽs traditę fuerũt sacerdotibus ad clangendum. Si aũt plures fuissent, plures darentur. Secundo põt dici, & melius, ꝙ Israelitę moti fuerunt nunc ad faciendum, ꝙ septem sacerdotes clangerent buccinis ꝑꝑ quoddam simile, quod Deus iusserat. Nam qñ debuit lustrari ciuitas Iericho iussit Deus, ꝙ septem sacerdotes tollerent septẽ buccinas quarum erat vsus in iobeleo. Et quia tunc arca portabatur extra templum inter totam multitudinem, & clangebatur in septem buccinis coram ea. Et nũc ẽt portabatur extra templum in multitudine populi, videbatur conueniens, ꝙ clangeretur in septem buccinis coram illa. Et ista videtur esse causa potior.

Igit̃ Dauid, & omnes maiores natu Israel, & tribuni ierunt ad deportandam arcam fęderis Dñi de domo Obededom cum lętitia. Cumq; adiuuisset De⁹ Leuitas, qui portabãt arcam fęderis Dñi, immolabantur septẽ tauri, & septẽ arietes. Porro Dauid erat indutus stola byssina, & vniuersi Leuitę, q̃ portabãt arcã fęderis cãtoresq; & Chonẽias princeps prophetiæ inter cãtores, Dauid aũt indutus erat Ephod lineo. Vniuersusq; Israel deducebãt arcã fęderis Dñi in iubilo, & sonitu buccinę, & tubis & cymbalis, & nablis, & citharis concrepantes. Cumq; peruenisset arca fęderis Dñi vsq; ad ciuitatẽ Dauid, Michol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regẽ Dauid saltantem atque ludentem, & despexit eum in corde suo.

F *Igitur Dauid*. Hic ponitur secũdum principale huius cap. s. de ipsa arcę translatione. Et dr̃. *Igitur Dauid, & omnes maiores natu Israel.* Dupliciter vocantur maiores natu: vno modo, q̃a sunt seniores, & maiores sunt in natiuitate, idest, quia a maiori tẽpore nati sunt, s. à pluribus diebus. Alio modo maiores natu, i. nobiliores gñe. Et dicitur maiores natu, i. maiores in stirpe, de qua nascuntur: hic tñ, & quasi semper accipitur pro senioribus, vt patet ex Hebręo. *Et tribuni*. Vocantur tribuni principes super mille viros. Nã in populo erãt ordinati exercitus pro tp̃e belli, & erãt assignati principes super illos, & princeps mille virorum vocabãt tribunus. An isti tribuni essent de ordine illorum, qui constituti sunt in deserto consilio Iethro, declaratum est supra 13. *Ierunt ad portandum arcam fœderis Domini.*
G Vocatur arca fęderis, quia in ea seruabat̃ fędus, quod Deus pepigerat cum populo. Nam in exitu de Aegypto suasit Deus populo ꝙ susciperet legẽ suã, & promiserunt ꝙ facerẽt q̃dq̃d Deus iuberet Exo. 19. Deus aũt dedit illis tunc decẽ pręcepta in voce tubę, eo. lib. cap. 20. Et quia ad illa decẽ pręcepta specialiter fędus extẽdebatur, cũ Deus illa solum protulisset voce sua, & reliqua dixisset Moysi in secreto, vocabant illa decẽ pręcepta fędus Dei. Et quia illa scripta erant in duab⁹ tabulis lapideis Exo. 32. & positæ fuerũt tabulæ in arca, Exo. 25. dicebatur arca fęderis, i. in qua seruabãtur tabulæ cõtinẽtes fędus. Et dr̃ hic ꝙ Dauid, & tribuni, & seniores portabãt arcã: non ꝙ ipsi soli iuissent ad portandũ eã, q̃a totus Israel conuenerat ad hoc, vt pa-
H tet supra in litera. Erant tñ isti magis principales. *De domo Obebedom.* Manserat in domo eius tribus mẽsib⁹, quia Dauid noluerat eã transferre in domũ suã vila morte Ozę. Et tamen post tres mẽses vidẽs ꝙ bñdixisset Dñs domui Obededom ꝑꝑ arcam, voluit eam trãsferre in domũ suã. *Cum lætitia.* Scilicet totus Israel gaudebat de ista translatione, eo ꝙ honorabiliter fieret. *Cumque adiuuisset Deus Leuitas, qui portabant arcã.* Idest cum adiuuisset eos ad portandũ illã sine aliquo nocumento. In quo aũt consisteret istud adiutoriũ, declarabitur infra in quadã q̃one. *Immolabantur septem tauri, & septem arietes*. In recognitionẽ bñficij, i. quia Deus adiuuabat eos offerebant ei ista sacrificia. *Porro Dauid indutus erat stola byssina*. Idest tunica linea, & 2. Reg. 6.
I dr̃, ꝙ erat indutus Ephod lineo, & idem est. Deposuerat enim Dauid insignia regalia in portatione arcę, patet etiã infra in litera. *Et vniuersi Leuitæ, qui portabant arcam.* Idest etiam Leuitæ, qui portabant arcam induti erant stolis byssinis. Isti portantes arcam erant quatuor Leuitę, qui tenebãt eam per extremitatem duorum vectium. Et tamen mutabantur isti per vices, scilicet si quidam fatigarentur ꝙ succederent eis alij. *Cantoresque*. Idest etiam cantores erant induti stolis byssinis. Cantores erant nunc omnes Leuitę pręter portantes arcam. Et illi induebãtur pręd ictis tunicis, quia iste erat habitus communis omnium Leuitarũ. *Et Chonenias princeps prophetiæ inter cantores*. Idest etiam istius Chonenias, qui erat princeps prophetię, idest istius
K cantus erat inter cantores ad iubendum illis quid cantarent, & qualiter se haberent. Et ipse etiam indutus erat stola byssina. *Dauid autem indutus erat ephod lineo.* Repetitio sententiæ est, quia supra dictum fuerat, ꝙ Dauid indutus erat stola byssina: & tamen idem est ephod lineum, & stola byssina. Nam vbi dicitur hic indutus erat stola byssina dicitur 2. Reg. 6. Porro Dauid accinctus erat ephod lineo. *Vniuersusque Israel deducebant arcam fœderis Domini*. Scilicet totus Israel præsens erat in ista portatione arcę. Intelligendo totum, idest valde magnam partem eius, quia de qualibet tribu multi conuenerant. Et dicitur quòd vniuersus Israel deducebat arcam, i. pręsens erat in deductione eius.

eius: nam populus non deducebat arcam, sed soli Le- A
uitę. Non.n. licebat alicui laico accedere ad arcam im
mo neq; videre eam nudam, quia aliàs moreretr̃ sicut
fuit de Bethsamitis 1. Reg. 6. Ille tñ dr̃ deducere, qui
solemnizat deductionem, & pñs est illi. *In iubilo.* Idest
in voce iocunda, quia omnes clamabant prę iocun-
ditate. Et talis clamor vocatur iubilus. *Et sonitu bucci-
nę.* Scilicet resonabat buccina in ista portatione. Et
potest intelligi de buccinis, quibus clangebant sacer-
dotes: nam septē sacerdotes clāgebant buccinis, vt pa
tet in litera, vel põt intelligi de aliquib⁹ alijs buccinis
nō sacris, qbus vteretr̃ popul⁹: nã 2. Reg. 6. dr̃, ꝙ Dauid
& oĩs Israel ludebant coram Dño in oĩbus lignis fa-
brefactis: esset ergo ibi buccina cũ cęteris organis. *Et
tubis.* Aliqñ accipiuntur pro eodem tubę, & buccinę,
vt patet de tubis sacris: nã illę vocantr̃ tubę Nu. 10. & B
s̃. in litera. Et tñ vocantr̃ buccinę Ios. 6. Sacerdotes tol-
lant septem buccinas quarũ vsus est in iubilo. Et istę
erant buccinę sacrę: nam pp hoc iubebat Deus, ꝙ sa-
cerdotes clangerent in eis, ẽt patet hoc p̃s 80. cum dr̃
buccinate in Neomenia tuba, i. in die Kalendarũ, siue
Neomenię canite tuba: buccinare tñ non cõpetit nisi
buccinę, & tñ buccinatr̃ in tuba: ergo tuba est buccina.
Et ẽt pñt esse istę tubę sacerdotũ, vel laicorũ. *Et cymba-
lis & nablis, & citharis cõcrepantes.* Cõcrepare est qñcun-
que aliquis voce cõcinit, & musico organo pulsat, &
voci suę consonos reddit sonitus in organo. De cym-
balis, nablis, & citharis quid sint sup. in litera declara-
tũ est. *Cumq; peruenisset arca fœderis Domini vsq; ad ciuitatē C
Dauid.* Idest cũ ducta fuisset de domo Obededom vsq;
ad castrum mõtis Sion, vbi erat domus Dauid. Et vo-
catur ille locus ciuitas Dauid, s. quia Dauid cepit illud
castrum de potestate Iebusęorum 2. Reg. 5. & sup. 11.
Et nominauit locũ in noĩe suo. Aliqui putant ciuita-
tē Dauid vocari totam vrbē Ierusalē, sed errãt, vt pa-
tet in prędictis locis. *Michol filia Saul.* Ista fuit prima v-
xor, quam accepit Dauid, nam cum esset Dauid sub
Saule promisit ei Saul, ꝙ daret ei in vxorem filiã suã
pro centum pręputijs Philisthinorum 1. Reg. 18. Et
tenuit illam Dauid quandiu mansit cum Saule: Post-
quam aũt cępit esse profugus à facie eius coactus est
relinquere vxorē. Et Saul in odiũ Dauid dedit eam al- D
teri viro, i. Phalti filio Lais de vrbe Gallim 1. Reg. 25.
mansitq; Michol cũ illo licet inuita, qa ipsa diligebat
nimis Dauid, sed pr̃ cogebat eã ad hoc. Et accepit in-
terim Dauid alias vxores, s. sex 2. Reg. 3. genuitq; ex
eis sex filios, vt ibi patet, tandē cum Abner princeps
militię Isboseth vellet concordare cum Dauid redu-
cēdo regnum ad ipsum, petijt Dauid, vt prius reduce-
ret ei vxorē suã Michol, qa aliàs nõ videret faciē eius.
Ille aũt accepit eam à viro suo Phalti, ducebatque ad
Dauid, & vir suus sequebatur eam plorans vsq; Bau-
rim 2. Reg. 3. mansit aũt postea semper cum illo vsq;
ad mortem eius. *Prospiciens per fenestram.* Quanquam
Dauid iussisset ad portandum arcam, Michol non iuit
illuc, sed mansit in domo, & nunc qñ portabatur arca
voluit respicere qũo portaretur, & prospiciebat per E
fenestrã domus suę. *Vidit regem Dauid saltantem atq; lu-
dentem.* Saltabat.n. Dauid corã arca: na dicebant ibi cã-
tica, & fiebant tripudia, Dauid aũt saltabat tripudian-
do. Etiam ludebat, quia tripudiũ ludus quidam est. *Et
despexit eum in corde suo.* Propter duo despexit Michol
ipsum Dauid: Primũ quia mutauerat habitũ regalē,
& erat nũc indutus tunica byssina, q̄ erat habitus hu-
milis. Scd̃m erat pp indecētem motum corporis: Nã
ad regem decet magna maturitas, & grauitas in mo-
tu, quia alias non vr̃ hr̃e maiestatem. Dauid aũt tanq̃
vnus ex iuuenculis nullius auctoritatis saltabat, & lu-
debat corã arca. Et ꝙ magis est saltabat totis viribus s̃.
in litera, & 2. Reg. 6. Et sic erat motus magis indecẽs.
Alph. Tolt. in Lib. I. Paralip.

Despexit aũt illũ in corde suo, s. non dixit alicui tunc
aliqđ verbũ sonans despectionē Dauid, sed intra se iu
dicauit, ꝙ Dauid non esset tantę maturitatis, nec reue
rentię quantę prius esse putabatur, vel in quanta prius
tenebatur. Hic aũt nõ dicitur qualiter Michol postea
increpuit Dauid super hoc, sed habetur secundo
Regum capitulo sexto.

Vbi erat domus Obededom. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vbi erat domus Obededom de qua portata est arca in domum Dauid, & qũo portata est. Aliquis putabit, ꝙ domus Obededõ erat extra Ierusalem in aliqua vrbe in itinere, quo veniebatur de Cariathiarim in Ierusalem, & quia apud illam vrbem contigerat mors Ozę, fecit eã ibi poni Dauid in domo Obededom, & nũc de illa vrbe allata est. Sed dicendũ, ꝙ nõ stat, ꝙ domus Obededõ esset in aliqua vrbe extra Ierusalem, qa sic nõ diceret, ꝙ ducta est arca de domo Obededõ, sed noĩaret illa ciuitas, vel saltē vtrunq; noĩaret. Sic patet qñ portata est arca de vrbe Cariathiarim in domum Obededom. Dr̃ ꝙ portata fuit de Cariathiarim, vel de Gabaa. Et quamquã esset ibi in domo Abinadab, tñ potius dr̃, ꝙ fuerit ducta de Cariathiarim, vel de Gabaa, q̃ de domo Abinadab, vt patet 2. Reg. 6. & s̃. 13. Et tñ nunc dr̃ ꝙ portata fuit arca de domo Obededom ĩ domum Dauid: ergo vr̃ ꝙ non erat domus Obededom extra vrbem Ierusalem. Secundo patet, quia dr̃ hic, & 2. Reg. 6. ꝙ cum Leuitę portantes arcam transissent sex passus, immolabãtur septem tauri, & septem arietes. Et tñ si fuisset domus Obededom extra Ierusalē in alia vrbe, & ad singulos sex passus deberēt immolari septem tauri, & septem arietes, nõ fuisset finita ista portatio multis diebus. Et tñ ista portatio non durauit vltra vnã diem, quia seq. c. vbi fit mentio de cibis, quos dedit Dauid venientibus ad portationem arcę dr̃, ꝙ diuisit vniuersis per singulos à viro vsque ad mulierem tortam panis, & partem assę carnis bubulę, & similam oleo frixã. Iste tñ cibus non erat nisi pro vno die. Ideo vr̃, ꝙ non durauit portatio nisi vno die. Oportet ergo, ꝙ esset domus Obededom intra Ierusalem, vel apud illã, & non esset in aliqua alia vrbe extra. Ioseph⁹ aũt 7. Antiq. ait ꝙ qñ mortuus est Oza, dimisit Dauid arcã in agro cuiusdã Leuitę viri iusti nomine Obededom. Vocatur aũt ager aliqua domus, q̃ erat apud vrbem in aliquo prędio. Nã aĩii prędiorũ solent facere aliquas domos in medio p̃diorũ suorum circa vrbes, & ibi hñt instrumenta agriculturę, vel exercẽt alia opportuna. Historia aũt scholastica dicit, ꝙ relicta fuit arca ĩ domo Obededom in suburbio vrbis Ierusalem. Oportet ergo dici, ꝙ vel domus Obededom esset iuxta Ierusalē in suburbio, vel esset intra. Et satis vr̃ dicendum, ꝙ esset intra, & ẽt ꝙ non multũ distaret à domo Dauid, quia alias difficillimum videbatr̃ qũo posset duci arca, nisi in multis diebus cum ad singulos sex passus immolarentur septem tauri, & septem arietes. Etiam erat alia difficultas, s. quia fierent magni sumptus in hoc. Nam oportebat valde multa animalia immolari.

In quo Deus adiuuabat Leuitas. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic cum adiuuisset Deus Leuitas, qui portabant arcam. Quid erat in quo adiuuabat illos.

Respondent Hebręi etiam Nicolaus, quòd Deus adiuuabat Leuitas, scilicet ad portandum arcam, ita quod arca portabat se nihil facientibus, nec laborantibus Leuitis. Sic etiam dicunt, quod

quando transire debuerũt Israelitę Iordanem, & portabant sacerdotes arcã, ipsa arca volauit super aquas, & portauit sacerdotes secum, qui eam volebant portare. Vnde ipsa non fuit portata ab aliquo, sed potius portauit volentes portare se. Istud ſm fuit improbatum Iosue 2. De primo tñ, s. ꝙ arca portaret se, nunc dicendum, ꝙ falsum est, quia istud erat magnum miraculum, & si accidisset, non esset verisimile, ꝙ scriptura tangendo hic historiã omisisset illud, cũ intentio sacrę scripturæ sit laudes Dei enarrare. Et in hoc magna laus Dei esset. Secundo patet, qa Deus nõ facit miraculũ sine aliqua necessitate, vel vtilitate manifesta, s. qñ non põt fieri aliquid ope humano supplet illud Deus per miraculũ, vel ẽt si est magna vtilitas, vtpote si multi ꝯuertãtur ad Dñm, vel aliquid aliud bonũ excellens fiat, hic tñ nihil tale apparet. Ideo non est
G ponendũ miraculũ. Tertio patet, quia nunꝙ debemus dicere alicubi esse miraculũ, nisi vbi non possimus effugere. Et tñ hic põt dari modus, per quem nõ sit hic miraculum in isto adiutorio quod Deus prętabat Leuitis portantibus arcam, vt ĩ. declarabitur: ergo nõ est miraculum. Quarto patet, qa si hic fuisset miraculũ, ita ꝙ arca portaret seipsam, Leuitę non tãgerent eã, sed permitterent, ꝙ per se moueretur ad ostẽsionẽ miraculi. Et si ipsi portarent eam tangendo eã manibus, dato ꝙ illa seipsam moueret, putarent, ꝙ Leuitę mouerent eam. Et sic occultaretũ miraculũ, & fieret inutile, hoc tñ nullo modo est ꝯcedendum, quia nec Deus vellet facere aliqđ miraculũ, ꝙ maneret sic abscõditũ,
H & ẽt ipsi Leuitę si viderent, ꝙ Deus miraculosè volebat mouere arcam, non tangerent eam, vt appareret miraculũ. Dicendum ergo ꝙ arca non mouebat seipsam, nec alleuiabantur aliqualiter Leuitę in põdere, s. ꝙ Deus minueret aliquid de pondere arcę, quia etiã istud miraculum esset, & oẽs rõnes supra assignatę ꝯ hoc militarent. Aliquis aũt dicet, ꝙ Deus adiuuabat Leuitas in portatione arcę, s. ꝙ arca erat tanti ponderis, vt à Leuitis portari non posset. Deus aũt supplebat id, quod deerat eis adiuuando ad motum. Dicendum tñ, ꝙ hoc non stat, quia quamquam hic sit aliquis color magis, quam in pręcedentibus, s. necessitas miraculi, iuxta pręsuppositum eorum, tñ falsum pręsupponunt. Nam non erat arca tanti ponderis, vt non
I posset portari à Leuitis. Nam arca erat paruę magnitudinis, s. in longitudine cubitorum duorum, & semis, & in latitudine cubiti, & dimidij, & altitudine cubiti, & dimidij: Exod. 35. & 36. Intra arcam autem solum erant duæ tabulę lapideę paruę, & vrna aurea cum manna, & virga Aaron, quę fronduerat. Ad Hebrę. 9. & in latere arcę liber legis, vt patet Deuter. 31. Ista autem parui ponderis erant, nisi quis dicat, ꝙ tabulę lapideæ erant magni ponderis, sed falsum est, qa quando Moyses descendit de monte, portabat eas in manu sua: Exod. 32. & Deut. 9. Ideo poterãt quatuor viri portare istam arcam. Et sic erat ipsa disposita, scilicet positis duobus vectibus in duobus lateribus arcę, & per quatuor extremitates illorum quatuor viri
K tenerent eam ad portandum. Et si aliquis dicat, quòd tam ponderosa erat, quòd à quatuor viris portari nõ poterat, ponerentur octo, vel duodecim, vel decem, & sex, quod satis fieri poterat extendendo vectes. Itẽ patet hoc, quia si ista arca esset tanti ponderis, vt nunc oporteret, quòd Deus adiuuaret Leuitas ad portandum eam, necesse esset etiam, quòd à principio istud fuisset, scilicet quòd Deus adiuuaret Leuitas ad portandum. Et tamen nunquã ponitur alibi, quòd Deus adiuuaret Leuitas in portatione nisi nunc: ergo non est verum, quòd arca esset tantę difficultatis in portando.

Item patet, quòd si arca nullo modo portari pos-

F set, nisi Deus supernaturaliter adiuuaret portantes, frustra fuisset à principio, quòd Deus instituisset, ꝙ Leuitę portarent arcam, quia ipsi nõ poterant portare eam, sed Deus portabat illam. Et tamen Deus instituit, quòd portarent eam Leuitę. Et ipse nihil facit frustra: ideo non erat ipsa tanti ponderis.

Item patet, quia quando Philisthini rapuerunt arcam in bello portauerũt eam in terram suam primo Reg. 5. Et postea etiam incipiente plaga portabant de vrbe in vrbem eodem cap. Et tamen nunc non est dicendum, quòd Deus supernaturaliter adiuuaret illos ad portandum arcam, cum ipsi fecissent omnia hæc contra Deum Israel, quia erant hostes Iudęorum. Et satis erat, quòd Deus permitteret, quòd ipsi portarẽt eam non impediendo illos, sed quòd adiuuaret eos
G nullo modo est verisimile, & tamen portauerunt ipsi arcam, ergo videtur, quòd ipsa non erat tam grauis, vt portari non posset. Dicendum ergo, quòd Deus adiuuabat Leuitas, qui portabant arcam non quidem dando vires ad portandum, quia ipsi habebãt naturaliter vires ad portandum, sed non impediendo eos in portatione, vel non inferendo aliquod nocumentũ. Et dicitur pro tanto, quia quando portata fuit arca prima vice de Cariathiarim in domum Obededom, Oza tangens arcam mortuus est: timebatur ergo nunc in ista portatione, quòd portantes paterẽtur aliquod nocumentum, & quia non lędebantur dicebãt Deus adiuuare illos non inferendo malum, quod ipsi timebant, vel disponendo eos taliter, vt non mererẽtur
H aliquod malum sibi infligi.

Quare septem tauri, & septem arietes offerebantur.
Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius quare offerebantur septem tauri, & septem arietes cum transissent, qui portabant arcam sex passus. Dicendum, ꝙ hoc fiebat propter duo. Primo ad solemnitatem istius portationis: nam Dauid cum esset vir deicola, cupiebat facere istam portationẽ honorabilius, quã poterat, & quia magnus honor erat offerre Domino hostias multas, faciebat Dauid offerri in quibuslibet sex passibus quatuordecim animalia, scilicet
I arietes septem, & tauros septem. Secũdum erat, quia Dauid volebat reddere gratias pro beneficio, quod Deus pręstabat populo, & Leuitis: nam cum vidisset Dauid in priori portatione percussum fuisse Ozam à Deo, timebat etiam, quòd in ista aliquis percuteretur. Et ob hoc monuit Leuitas satis caute agere, vt non sequeretur aliqua plaga, vt patet sup. in litera, & nunc cum videret, quòd Leuitę portantes arcam illęsi erant, referens gratias Deo pro tanto beneficio faciebat offerri istas hostias. Et vt continuaretur istud beneficium vsquequo reponeretur in loco suo, continuabat Dauid in singulis sex passibus offerre septẽ tauros, & septem arietes.

K *De controuersia, quæ habetur hic, & secundo Reg. cap. 6.*
Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius quõ dicitur hic, ꝙ erant septem arietes, & septẽ tauri, quia 2. Reg. 6. dĩ immolabãt bouẽ, & arietẽ. Rñderi põt, ꝙ offerebãt vnus bos, & vnus aries de sumptibus populi ĩ quibuslibet sex passibus, & de sumptibus Dauid offerebantur sex arietes, & sex boues, sed 2. Reg. 6. vtraque victima non fuit posita, sed solum victima populi, & subticetur oblatio Dauid, hic autem exprimitur vtraque oblatio, s. populi, & Dauid. Aliter etiã põt dici, s. ꝙ 2. Reg. 6. ponĩt solũ aries, & taurus vnus.

Hic autem ponuntur septem, quia sępe in libris Regum subticentur aliqua, quę exprimuntur in hoc libro sicut in multis alijs locis patet. Nam iste liber suppletiuus est eorum, quæ dimissa sunt in alijs libris, & potissimè in libris Regum. Et ob hoc vocatur Paralip.i.omissorum, quia de omissis agit, vt ait Hiero. in epistola ad Paulinum cap.7. & in prologo Galeato super libris Regum. Sed obijcietur ad hoc, quia hic dicitur, quòd erant septem arietes, & septem tauri in oblatione, & 2.Reg.6.dicitur, quòd offerebatur aries, & taurus. Et etiam dicitur, ꝙ cum Dauid erant septem tauri, & victima vituli. Potest ergo dici tertio modo ad hoc, ꝙ cum Dauid erant septem chori canentium. Et in quolibet illorum offerebatur vnus taurus, & vnus aries post sex passus. Et sic cum essent septem chori, offerebãtur septem arietes, & septem tauri. Et ob hoc 2.Reg.6.dicitur, ꝙ postq̃ transissent sex passus, qui portabant arcam, immolabatur vnus taurus, & vnus aries, eo ꝙ ibi solum dr̃ de immolatione, quę fiebat in quolibet choro, & hic dr̃ de immolatione oĩum septem chororum simul, ideo hic dr̃ ꝙ immolabantur septem tauri, & septem arietes, quia agitur de omnibus simul. Et cum dr̃ 2.Reg.6. ꝙ erãt cum Dauid septem chori, & victima vituli. Et postea dr̃, ꝙ offerebatur vnus aries, & vnus taurus. Dicendũ ꝙ ibi non significãtur diuersæ oblationes, sed est sensus ꝙ cum Dauid erant septem chori, & victima vituli, idest in quolibet choro offerebat vitulus, s. taurus. Et sic innuitur oblatio illa, quæ fiebat post sex passus, scilicet, ꝙ offerebatur vnus taurus, & vnus aries, quia tamen ibi non perfectè expresserat, immediatè subdidit quæ erat ista victima vituli, & quomodo offerret, dixit ꝙ cum transcendissent qui portabant arcam sex passus, immolabatur vnus taurus, & vnus aries.

Quare potius immolabantur septem tauri, quam plures. Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius quare cum transisset arca sex passus immolabantur potius septem tauri & septem arietes, quam plures vel pauciores, & quare fiebat hoc potius post sex passus, quam post plures vel pauciores. Respondendũ est. secundum quosdã, ꝙ circa istos numeros, & similes, non est aliqua D causa, sed sola voluntas est pro causa, volebat enim Dauid offerre septem arietes, & septem tauros, & nõ plures, nec pauciores, ideo fiebat. Et si voluisset plures immolasset plures, sed non venit ei in mentẽ plures offerre, nec pauciores solum. Aliquis dicet ꝙ Dauid offerebat septem tauros, & septẽ arietes propter perfectionem quæ Deo debetur significãdam: Deus enim summè perfectus est. Et ista perfectio designat̃ p̃ numerũ septẽnariũ, eo ꝙ in septẽ diebus fuit creatio oĩum rerum, & quies Dei à creatione. Etiam quia p̃ septẽ dies tota vita nostra voluitur. Etiã quia per septẽ planetas tota corruptibilium machina principaliter gubernatur. Vt ergo appareret ꝙ tota ista perfectio originẽ traheret ex Deo tanq̃ ex prima cã, offerebat septem tauros, & septem arietes. Aliter & melius di- E ci potest, s. ꝙ Dauid offerebat septem arietes, & septẽ tauros, quia sicut supra dictum fuit, sex arietes, & sex tauri offerebãtur à Dauid, & vnus aries offerebatur à populo. Et ideo volebat Dauid pro singulis passibꝰ offerri singulos arietes. Et sic cum ista oblatio fieret post sex passus, offerebat Dauid sex tauros, & sex arietes: populus autem offerebat vnũ taurũ, & vnũ arietẽ, & istud vr̃ quibusdam melius dictum esse. Dicendum tñ aliter, & melius ſm veritatẽ, s. ꝙ offerebantur potius septem arietes, & septẽ tauri q̃ plures, vel pauciores, eo ꝙ erãt septẽ chori canentium cum

A Dauid, p̃ quos choros erat populus distĩctus, & a quolibet choro offerebatur victima ęqualis, s. vnus aries, & vnus taurus. Cũ autẽ quęritur quare potius fiebat ista oblatio post sex passus, q̃ post plures vel pauciores: dici põt ꝙ hoc pendebat ex voluntate Dauid, nã poterat hoc facere post decẽ passus, vel post quatuor: dicendũ tñ vr̃, ꝙ aliqua rõ mouerit Dauid. Et est ista, s. quia Dauid offerebat istas victimas referens gratias pro beneficijs susceptis. Et quia hõ habet bonũ suũ ex toto vniuerso, cum oĩa, q̃ sunt in vniuerso ei subiecta sint, vt patet Psal.4.s.Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. & etiam Aristo.2.Phys.dicit nos sumus quodammodo finis oĩum: offerebat Dauid sex tauros, & sex arietes in memoriã sex dierum, in quibus omnia B creata sunt, quę ad vtilitatem hominis sunt.

Quomodo in portatione arcæ poterant tot animalia immolari, & cremari. Quæst. XXXVI.

QVæritur vlterius quomodo poterãt tot animalia immolari, & cremari in portatione arcę, s. quia post sex passus immolabantur septẽ arietes, & septem tauri. Et sic necesse erat, ꝙ valde sępe iteraretur ista oblatio cum essent multi sex passus. Aliquis dicet ꝙ in hoc nulla mora erat. Nam post sex passus ista animalia immolabantur, i. occidebãtur, sed non cremabantur super aliquod altare, nec fiebant aliquæ cæremoniæ sacrificiorũ, quia si istę fierent esset magnũ C tempus in transferẽdo arcam de domo Obededõ in domum Dauid, sed omnia ista animalia, quæ immolabantur reseruabantur occisa ad hoc, ꝙ postea cremarentur quando arca deducta esset in domum Dauid. Et iste modus vr̃ satis verisimilis, nam faciendo sic, parua mora esset, ꝙ post singulos sex passus offerrentur septem tauri, & septem arietes, cum nõ essent decoriandi, nec lauandę carnes, nec expectandũ erat, vt cremarentur super altare, sed cadauera reseruarentur, vt postea cremarẽtur simul in domo Dauid. Etiã patet hoc, quia dr̃ ꝙ postq̃ Dauid locauit arcã in domo sua obtulerunt holocausta, & pacifica coram Domino, s. omnia illa animalia, quæ prius occisa fuerant coram arca in portatione fuerunt ibi oblata, s. cõbusta in altari, & factę fuerunt alię cęremonię sacrificiorũ. Item patet hoc, quia non dicitur in litera, ꝙ post singulos sex passus septẽ tauri, & septem arietes cremabantur in sacrificio, sed solum dicitur, ꝙ immolabantur. Sic etiã dicitur 2.Reg.6. Et tamen immolari solum significat iugulationem istorũ animalium. Et sic non oportet concedi ex litera, ꝙ fiebat aliquid aliud, nisi ꝙ ista animalia occiderentur coram arca, sed non cremarentur. Postea aũt explerentur cęremonię sacrificiorũ in domo Dauid corã arca. Et nõ erat istud difficile, nec etiã magnę morę p̃p̃ tot sacrificia, quæ simul cremarent̃. Nã Salomon vna vice obtulit mille hostias simul super altare Dñi in Gabaon, vt patet sequen.lib.cap.1. & 3.Reg.3. Aliter põt dici, & forte melius, ꝙ ista aĩalia immolabãtur, & cremabantur coram arca qñcunque transissent sex passus illi, qui portabant eam, sed non erat difficile hoc fieri. Primo, qa inter domum Obededom, & domũ Dauid non erat magna distãtia, quia domus Obededom erat in Ierusalem sicut domus Dauid, vt supra declaratũ est, ideo non fieret sępissimè ista immolatio. Secũdũ erat p̃p̃ multitudinẽ sacerdotũ, quia sacerdotes oẽs ferè de toto Israel cõuenerant ad istam portationẽ arcæ. Et cũ essent multi, cito poterant occidere aĩalia, & decoriare, & facere alias cęremonias sacrificiorum. Tertium erat, quia in sacrificijs istis non cremabantur oẽs carnes aĩaliũ, sed soli adipes. Nam erant ista sacrificia pacifica, & in hostijs pacificis nihil cremabatur de carnibus,

nibus, sed soli adipes. Carnes autem remanebant pro sacerdotibus, & offerētibus. Et hoc verum est, nisi cū offerretur aries, quia tunc cum adipibus cauda, & renes offerendi erant. Leuit.3. Istud autē cito cremari poterat ꝓp paucitatem, & magnitudinē ignis. Quartū erat, quia altare, in quo offerebantur ista sacrificia, esset valde magnum, vt possent capi multa sacrificia simul, & magnitudo ignis ibi existentis deuoraret omnia ista quasi subito. Quintum erat, quia fortè non offerebātur oīa ista sacrificia in vno altari, sed in multis, quia cùm essent septē chori canentium cum Dauid, & quilibet chorus offerret vnum taurum, & vnū arietem, vt supra dictū est, poterat esse, ꝙ in quolibet choro esset vnum altare, in quo cremaretur victima illius chori, & sic faciliter cremarentur oīa sacrificia. Nec obstat, ꝙ nō deberet fieri sacrificium, nisi in vno altari, & in vno loco, quia illud regulariter intelligitur esse verum, s. ꝙ Deus iusserat solum fieri sacrificium super altare holocaustorum quod erat ad hostium tabernaculi. Leuit.17. & Iosue 22. Et illud iubebatur, qa pręsupponebatur, ꝙ arca semper erat intra sanctuarium. Nunc tamē acciderat, ꝙ esset extra sanctuariū, ideo poterat corā illa offerri. Et sic cessabat obligatio illa ad offerendum in vno loco, de quo tamen magis dicetur sequen. cap. Et tūc poterat offerri sacrificium in multis altaribus, dum tamē oīa essent coram arca, quia per hoc non videbāt offerri multis dijs s̄m multitudinem altarium, sed vni Deo cuius præsentia specialiter significabatur in arca. Iste modus faciendi sacrificia post singulos sex passus rationabilior est q̃ primus, licet ille videatur facilior. Et ratio est, quia ille modus faciendi sacrificia erat cōtra omnem consuetudinem sacrificiorum, s. ꝙ immolarentur animalia, & tamen ꝙ non illico cremarētur, nec in eodem loco, in quo immolabant, sed reseruarentur cremanda pro alio tempore & loco. Non videtur aūt ꝙ Dauid tantum vellet deuiare à consuetudine sacrificiorum, ideo iste secūdus modus magis tenendus est, si quis tamen velit tenere primum non insisto.

Quod genus sacrificij fiebat nunc de istis animalibus. Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius de istis animalibus, quæ oblata sunt hic, ꝙ genus sacrificij fiebat de eis. Nam multa oblata sunt. Respondendū, ꝙ istud pendet ex præcedenti qōne. Nam duobus modis dicebatur ibi, ꝙ poterat fuisse facta oblatio, & crematio illorum sacrificiorū. Tenendo primum modum, s. ꝙ in domo Dauid omnia cremata essent coram arca. Dicendum esset ꝙ fuerunt ista animalia immolata in holocaustum, & in hostias pacificas, s. tria genera sacrificiorum erāt in veteri testamento, s. holocaustū, hostia pacifica, & hostia pro peccato. Et de istis essent duo genera sacrificiorum, s. holocausta, & pacifica. Et patet hoc, quia seq. c. dr̄ ꝙ attulerunt arcam Dei, & cōstituerunt eam in medio tabernaculi, & obtulerunt holocausta, & pacifica. Tenendo autem secundum modum positū ibidem, qui verior est, s. ꝙ ista sacrificia cremarentur post singulos sex passus. Dicendum ꝙ non apparet manifestè quod genus sacrificiorum nunc fuit. Videtur tamen dicendum ꝙ fuerit solum hostia pacifica. Nam sacrificium triplex est, s. holocaustū, & hostia pacifica, & pro peccato. Sacrificiū pro pctō est solum ad tollendum peccata, & istud fiebat ab Israelitis in certis casib⁹ s̄m obligationem legis ad tollendū aliqua pctā, quę erant ꝯ ceremonias legis, de quo declaratum est Leui.4. & 5. Et istud erat sacrificium tristitię, quia offerebatur pro peccatis, pro quibus humiliari debebamus. Holocau-

F stum principaliter erat ad laudē Dei: ideo carnes holocausti totaliter cremabantur in altari ad laudē Dei, nec proueniebat de eis quicquam sacerdotibus, nec offerentibus Leuit.1. Hostia autem pacifica fiebat ad gratiarum actiones, & erat hostia iocūditatis Leui.7. Et illa comedebatur totaliter a sacerdotibus, & ab offerentibus, nec dabatur quidq̃ Deo de illa nisi adipes, Et in quibusdam cauda & renes, Leui.3. & 7. Dicēdū de his, ꝙ nō erat sacrificium pro peccato aliqua oblatio istarum. Nam sacrificium pro pctō est sacrificiū tristitię, & tñ nūc erat lętitia magna in toto populo; qa dr̄ supra in litera ꝙ Dauid, & maiores natu Israel, & tribuni iuerunt ad portandum arcam cum lętitia
G magna. Item quia sacrificium istud, vt cōiter non offerebatur ab Israelitis nisi ꝓ aliquo peccato speciali ex necessitate legis, nūc tñ nō offerebat pro aliquo peccato populi, sed spōte propter solennitatē portationis arcę. Ideo non oblatū fuit hic aliquod sacrificium ꝓ peccato. Et dicēdum videtur, ꝙ solum fuit hic oblata hostia pacifica in omnibus istis sacrificijs. Et causa est multiplex: prima est, quia omnia ista sacrificia fiebāt ad exultationem populi: nullum tamen est sacrificiū quod ita fiat ad exultationem populi sicut pacificū. Eo ꝙ illud totaliter est spōtaneum. Et etiam quia populus de illo comedit, & nō de alijs. secunda causa est, quia hostia pacifica propriè est ad reddendum gratias
H pro beneficio suscepto, vel ad inclinandum Deum, ꝙ conferat nobis aliquod beneficium, quod cupimus, vt patet Leui.7. vbi distinguit hostia pacifica per gratiarum actiones, & per hostiam votiuam. Omnia tamen ista animalia offerebātur ad gratiarum actiones, quia vt supra declaratū est: Dauid faciebat ista offerri, eo ꝙ Deus adiuuabat Leuitas in portatione arcę, s. ꝙ non paterentur aliquod nocumentum, ideo non conueniebat in pręsenti alia hostia, nisi pacifica. Tertia causa fuit, quia nunc Dauid offerebat septem tauros, & septē arietes post singulos sex passus, & ad istud requirebatur magna mora in sacrificijs, nisi Dauid inquireret aliquem modum facilem ad illa faciendum. Et sic verisimile est, ꝙ tenuerit modum faciliorē, qui
I teneri poterat circa hoc. Nullus autē modus facilior erat q̃ ꝙ omnia ista sacrificia essent pacifica. Nā si fierent holocausta, oporteret cremari oēs carnes, & adipes, & intestina, vt patet Leuit.1. & in hoc traheretur magna mora: ēt si essent sacrificia pro pctō cum in eis sint longę ceremonię, fieret mora, vt patet Leui.4. & 6. Tenendo aūt, ꝙ ista essent sacrificia pacifica, pauca mora esset explēdo illa, qa in pacificis soli adipes cremanē regulariter, vt patet Leui.3. Et istud facile erat, sed difficile erat cremari oēs carnes sicut in supradictis sacrificijs. Quarta causa erat, quia istud genus sacrificij conueniebat nunc magis intentioni Dauid q̃ aliud genus. Et rō est, quia si offerretur holocaustū, vel hostia ꝓ pctō, nihil prouēturū erat inde offerēti,
K sed Deo soli, vel Deo, & sacerdotibus. Nunc aūt Dauid congregauerat totum populum ad portationem arcæ, & egebat cibis pro eis. Et si offerret hostias pacificas oēs carnes prouenirent populo, quia quędam pars proueniret sacerdotibus, & alia offerentibus, s. Dauid Leuit.7. Et de parte illa, quę proueniebat sacerdotibus, poterant ipsi sufficienter habere ad cibū. Reliquam autem partem, quę proueniebat Dauid offerenti, ipse daret populo, de qua posset populus habere quasi sufficienter ad cibum. Ideo in tota ista portatione arcę non legitur Dauid aliquid aliud dedisse populo in cibis nisi tortam panis, & partem carnis bubulæ assæ, & similam oleo frixam, sequenti cap. Et hoc intelligendum est, quòd dederit super partes sacrificiorū, quę ei proueniebat. Nā de illis non oportebat exprimere, quia manifestum erat, ꝙ daret partes illas

illas populo, quia ipſe non egebat tanta multitudine A
carnium. Et poterat hoc facere Dauid, quia qñcunq; aliqs offerebat hoſtias pacificas, poterat ĩuitare quoſcunque vellet ad comedendum de partibus, q̃ ſibi ꝓueniebant, dum tñ illi eſſent mundi, vt colligit̃ Deut. 12. Et ibi declaratum eſt. Nunc aũt totus populus eẽt mundus cum conuenirent ad portationẽ arcæ: Dauid dixerat ſacerdotibus, & Leuitis, ꝙ ſanctificarẽtur ad iſtam portationẽ. ſ. in lr̃a: ita ẽt credendum eſt de iſta portatione, ꝙ in ea ſanctificati fuerint populares, & ſic poterant comedere de carnibus. Si autẽ Dauid feciſſet, ꝙ iſta aĩalia offerrent̃ in holocauſto, vel ꝓ peccato, nihil de carnibus eorum poſſet dare populo, ſed oporteret, ꝙ aliunde prouideret eis. Credendum eſt B
ergo magis, ꝙ potius faceret hoſtias pacificas, in qb⁹ poſſet Deũ colere, & diuidere populo de cibis, quã ꝙ faceret aliud genus ſacrificii, in quo ſolũ Deũ colens non haberet, vñ prouideret populo. Sed obijcietur, ꝙ iſtud non ſit veriſimile, quia magis credendum eſt, ꝙ Dauid obtulerit holocauſta, quia Dauid in oĩbus iſtis intendebat colere Deũ maxime, quam poſſet: nullũ tñ ſacrificium eſt, ꝙ tam directe ſit ad laudem Dei, ſicut holocauſtum. Nam totũ ipſum cremat̃ in honore Dei, quod non fit in aliis ſacrificiis, iõ magis offerret holocauſtũ, quã alia genera ſacrificiorũ. Rñdendũ eſt, ꝙ ꝑꝑ cauſas dictas oĩa ſacrificia, q̃ fecit Dauid in itinere dũ portaret̃ arca in domum ſuam fuerunt pacifica. C
Et tñ poſtquam poſita fuit in domo eius in tabernaculo ei parato, priuſquam deſineret ſolennitas portationis, obtulit Dauid holocauſta multa. Quod patet, quia ſeq. c. dr̃ attulerunt arcam Dei, & ↄſtituerunt eum in medio tabernaculi, & obtulerunt holocauſta, & pacifica coram dño. Quod aũt duraret tũc ſolennitas portationis, patet, quia poſt iſta holocauſta, & pacifica dedit toti populo cibos, & dimiſit illos ire in domum ſuam, vt patet ibidem.

Quæ cæremoniæ fuerunt factæ coram arca in domo Obededom. Quæſt. XXXVIII.

QVAERITVR vlterius de tempore pręcedenti D
quo arca fuit in domo Obededom, ſ. tribus menſibus, quę cęremonię fiebant coram ea. Reſpõdẽdum eſt, ꝙ in domo Obededom non fuerunt factę aliquę cęremonię ſacrificiorum coram arca, nec alię, quę fiebant ſm legem. Pro quo ſciendum, ꝙ Moyſes iuſſerat fieri multas cęremonias ſacerdotales in Sanctuario, vna erat, ꝙ fierent ſacrificia in altari holocauſtorum: Exo. 29. Alia erat, ꝙ panes propoſitionis ponerentur ſuper menſam aureã propoſitionis quolibet ſabbatho: Leu. 24. Alia erat, ꝙ in mane, & in veſpere ſacerdotes locarent lucernas candelabri: Exo. 27. & 30. Alia erat, ꝙ quotidie eiſdẽ temporibus aliquis ſacerdos cremaret thymiama ſuper altare thymiamatis intra tabernaculum: Exo. 30. E
De iſtis dicendũ, ꝙ nulla illarum poterat fieri coram arca, niſi prima, ſ. ꝙ offerrentur ſacrificia, ſicut nunc factum eſt in portatione eius. Aliæ aũt oẽs fiebant in Sanctuario. Et qa nunc erat Sanctuariũ in Gabaon ibi fiebant oẽs iſtę cęremonię. Et iõ dicendum, ꝙ in domo Obededom, & etiam in domo Dauid poſtquam ibi poſita fuit arca: non fiebat aliqua prędictarum cęremoniarum. Et iſta fuit cauſa quare cum Dauid poſuiſſet arcam in domo ſua, & reliquiſſet ibi leuitas ad canendum coram domino, miſit Sadoc ſummũ ſacerdotem, & alios ſacerdotes fratres ſuos, & etiam multos de Leuitis in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini, vt ibi miniſtrarent: ſequẽti cap. ſcilicet, quia non poterant fieri omnes cęremonię legis corã arca: aliàs enim fruſtra fuiſſent miſſi illuc ad faciẽdum aliquas cęremonias, vnde dixit Dauid ad Sadoc, quòd faceret in tabernaculo Domini in Gabaon iuxta omnia, quæ ſcripta erant in lege Moyſi, vt patet ibidem. Manet autem prima cæremonia, ſ. ſacrificiorum. Et de iſta dicendum, ꝙ adhuc non plenè fiebat cæremonia ſacrificiorum coram arca, ſ. ꝙ non omnia ſacrificia fiebant coram arca, ſed plurima fiebant in Sãctuario. Pro quo ſciendum, ꝙ quædam ſacrificia erant neceſſitatis, ſicut ſacrificium iugiter matutinum, & veſpertinum, & ſacrificia ſabbathorũ, & ſacrificia aliarũ ſolennitatum, de quibus habetur Num. 28. & 29. Etiã quędã erant ſacrificia neceſſitatis, ſ. illa, quę iubebant̃ homines facere pro aliquibus peccatis, de quibus Leui. 4. & 5. & Nu. 5 & 15. Etiam erãt ſacrificia neceſſitatis aliqua, quę iubebantur fieri in purificationibus, ſicut ſi aliquis fuiſſet leproſus, & poſtea mundaretur: debebat offerre ſacrificia: Leui. 14. Et ſi mulier pepeRiſſet pro emundatione ſua offerebat ſacrificiũ. Etiam mulier longo tempore patiens fluxum ſanguinis extra tempus menſtruorum. Et vir patiens fluxum ſeminis offerebat aliqua ſacrificia: Leuit. 15. Et ſic de multis aliis. De omnibus iſtis ſacrificiis, quæ erant neceſſaria ſecundum legem, dicendum, ꝙ nullum offerebatur coram arca, ſed omnia in Sanctuario domini in Gabaon. Et hoc patet ſequenti c. cum dixit Dauid ad Sadoc ſacerdotem magnum, ꝙ offerret in Gabaõ holocauſta domino iugiter mane, & veſpere in altari holocauſtomatis: iuxta omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Domini, quoniam pręcepit Iſrael. ergo vr̃, ꝙ oĩa ſacrificia, quæ in lege præcepta erant, fiebant in Gabaon, & nullum coram arca dñi in domo Dauid. Alia erant ſacrificia ſpontanea, quæ non erant iuſta à lege, & de iſtis dicendum, ꝙ poterant offerri coram arca. Et ſic faciebat Dauid ſæpe offerri de illis multa. Faciebat ẽt aliud, ſ. ꝙ Leuitæ cantarent coram arca dñi. Iſtud tñ non erat miniſterium ſacerdotale, ſed Leuiticum. Et ſic iſta duo fiebant in domo Dauid coram arca, ſ. offerebantur ſacrificia ſpontanea, & cantabant̃ laudes diuinæ. De domo aũt Obededom dicẽdum, ꝙ quandiu ibi fuit arca, aliqua cæremonia iſtarũ, ſ. nullum ſacrificium factum fuit, nec ẽt cãtabantur aliquę laudes Dei, eo ꝙ arca non fuerat poſita ibi, vt eſſet in loco honorabiliori, ſed vt eẽt ibi in cuſtodia quouſq; de illa diſponeretur, vbi maneret. Et ſic fuit de toto illo tempore, quo mãſit arca in Chariathiarim in domo Aminadab: nam non fuerunt factę ei ibi aliquę cęremonię, ſed ſolum ſanctificatus fuit Eleazarus filius Abinadab ad cuſtodiendum eam, primo Reg. 7. Quid tñ erat, quòd fieri poterat in domo Dauid corã arca, & quod fiebat in Gabaon in Sanctuario, declarabitur magis ſequenti cap.

Quomodo portabat Dauid ſtolam byſſinam, Quæſt. XXXIX.

QVAERITVR vlterius quomodo Dauid portabat ſtolam byſsinam, ſiue Ephod lineum, cum eſſet habitus Leuitarum, & ipſe nõ eſſet Leuita: nam qui miſcebat ſe alicui miniſtrationi, vel rei pertinenti ad ſacerdotes, vel Leuitas, moriebatur: Nu. 1. & 3. & 16. & 18. Quòd autem Ephod lineum eſſet habitus Leuitæ, & in illa adminiſtratione pertinens ad illos, patet, quia ipſe ſatis monuerat ſupra ſacerdotes, & Leuitas, ꝙ ipſi portarent arcam caute, & eſſent præſentes, ne propter abſentiam illorum populares aliquid illicite facerent. ſ. in lr̃a. Q̃uo ergo Dauid vſurparet aliquid pertinens ad Leuitas, cũ timeret nimis propter mortem Ozę, etiam cum ipſe alias admoneret ne vſurparẽt aliq̃d Leuiticũ, nec ꝑmitterẽt vſurpari. De ſtola aũt byſſina, qua Dauid indutus

dutus erat poteſt dici dupliciter. Vno mõ, ꝙ non erat ſimilis in figura ſtolis Leuitarum, & per hoc diſtinguebatur ab eis: & ſic non vſurpabat habitum ſacrũ leuiticum. Alio modo põt dici, ꝙ Leuitę induti erãt nunc ſtolis byſſinis, vt patet hic: & tamẽ iſte habitus non erat proprius ipſorum, ſed erat habitus cõis oĩb⁹ non ſacerdotibus. Et ideo poterant vti illo Leuitę, & populares. Sic enim eſt de veſtib⁹ lineis albis, quibus vtuntur omnes miniſtri Eccleſię, nam illę non ſunt ſacrę, nec benedictę, vnde quilibet laicus poteſt indui licitè tali veſte, niſi faciat in cõtemptu miniſtrationis diuinę. Habitus autem ſacerdotum diaconorum, & ſubdiaconorum ad miniſtrandum in altari, eſt ſacer: ideo non poteſt aliquis laicus licite indui illo. Dauid autem nunc indutus eſt ſtola byſſina, ſicut Leuitę, q̃a tamen non erat illa propria veſtis Leuitarum, ſed cõis omnibus, non peccabat Dauid vtendo illa.

Qualis erat habitus Leuitarum in miniſtratione. Qõ. XL.

QVAERITVR vlterius quis erat habitus, quo Leuitę vterẽtur in miniſtrando. Reſpondendum, ꝙ vtebantur Leuitę quadam veſte linea alba ſuper oẽs alias veſtes ſuas, quibus vtebantur, qñ non miniſtrabant. Et patet hoc, quia Samuel erat Leuita, & ipſe vtebatur ipſa veſte miniſtrãdo coram Dño. 1. Reg. 3. ſ. Samuel aũt miniſtrabat ante faciem Dñi puer accinctus ephod lineo. ſecundo patet quia hic in portatione arcę miniſtrabant Leuitę portando arcam, & cantãdo, & dr̃ ꝙ oẽs Leuitę qui portabant arcam, & cantores induti erant ſtolis byſſinis. tertio patet, quia qñ Salomon fecit templum Domini finitis vaſis eius, voluit etiam facere veſtes pro miniſtris, & tunc fecit veſtes, pro ſacerdotibus, & etiam pro Leuitis. Et dr̃ ꝙ fecit ſtolas Leuitarum dicentiũ hymnos ex byſſo ducenta millia, vt ait Ioſephus de Antiq. Videtur ergo ꝙ quandocunque Leuitę canebant vel faciebant aliam miniſtrationem induebãtur iſtis ſtolis, ſed quanq̃ Leuitę vterẽtur ſemper iſtis ſtolis, tamen non erat habitus proprius ipſorũ, nec erat ſacer, nec etiã Deus dederat Leuitis aliq̃ veſtem ſpecialem ad miniſtrandum. Quod patet, quia Exo. 28. vbi agitur de veſtibus miniſtrorum: Deus iuſſit fieri veſtes pro ſummo ſacerdote, & pro minoribus. Pro Leuitis autem nihil. Etiam patet, quia quando Deus iuſſit conſecrari Leuitas, nõ iuſſit, ꝙ induerentur aliquibus veſtibus, vt patet Num. 8. Et tamen qñ conſecrati ſunt ſacerdotes iuſſit illos indui veſtibus ſuis, & in eis cõſecrati ſunt, vt patet Exo. 29. & Leui. 8. Sciendũ tamen, ꝙ qñ Leuitę cõſecrati ſunt nouiter, Deus iuſſit veſtes eorũ mundificari, Nu. 8. vt per hoc ſignificaretur, ꝙ deponebant iam laicales ſtatus in munditiam: nullam tñ veſtem ſpecialẽ eis dedit. Et ob hoc q̃q̃ vterentur Leuitę in miniſtrãdo ſtolis byſſinis, nõ erant illę veſtes ſacrę, nec etiam habebant aliq̃ veſtẽ ſacram ꝓꝑ qđ licet induerẽtur laici ſtolis byſſinis, nõ peccarent, & ſic Dauid indutus eſt ſtola byſſina nũc. Ex hoc autem nunc venit conditio habitus Eccleſiaſtici in miniſtrando. Nam ſicut in veteri teſtõ ſoli ſacerdotes, qui erant miniſtri altaris acceperunt à Deo veſtes ſacras Exo. 28. ita & in nouo teſtõ ſoli ſacerdotes diaconi, & ſubdiaconi qui ſunt miniſtri altaris veſtibus ſacris vtuntur miniſtrãdo in altari, & ſicut Leuitæ in veteri teſtõ, qui non miniſtrabant in altari, ſed cantabant in templo, dum fierent ſacrificia non habebant aliquas veſtes ſacras, & tñ vtebantur quibuſdam veſtibus lineis, quibus cõiter non vtebant populares, ita & oẽs miniſtri Eccleſię, qui non accedũt ad altare, ſed faciunt alia officia, induuntur veſtibus albis non ſacris, & ſic quãtũ ad hoc tot⁹ habitus eccleſiaſtic⁹ in miniſtrãdo ꝓuenit ex habitu miniſtrorũ veteris teſtĩ.

F *Quare induerit ſe Dauid in portatione arcæ tunica byſſina. Quæſt. XLI.*

QVAERITVR vlterius quare Dauid indutus
fuit nũc tunica byſſina in portatione arcæ.
Reſpondendum ꝙ ꝓꝑ multa. Primo quia
licet Dauid nõ accederet ad arcam, quãdo
portabatur, nec miſceret ſe ſacerdotibus, & Leuitis
in miniſtrationibus ſuis: tamen ipſe aliquo mõ mini-
ſtrabat ad portationẽ arcę, quia ipſe habebat ſecũ ſe-
ptem choros canentium, vt patet 2. Reg. 6. Et etiam
dr̃ ibi, ꝙ Dauid, & oĩs Iſrael ludebant coram Dño in
omnibus lignis fabrefactis, ſed qñ in eccleſia aliquis
laicus in defectum, vel ex deuotione accedit ad canẽ-
G dum cum miniſtris Eccleſiæ, ipſe põt indui veſte al-
ba non ſacra, qua cęteri miniſtri Eccleſię vtuntur. Et
in illa honeſtius canet, q̃ ſine illa, ita nũc cũ Dauid ad-
iuuaret Leuitas ad ſolennizãdum portationem arcæ
canendo, voluit vti ſtola byſſina, qua ipſi vtebantur.
ſecunda cauſa erat, quia Dauid voluit ſe nimis humi-
liare nunc coram Dño in portatione arcæ, & ad hoc
noluit gerere regalia inſignia, ſed accepit humilẽ ha-
bitum Leuitarum. Sic enim patet in reſponſione ſua
ad Michol vxorem ſuam, qñ increpuit eũ ex iſta hu-
miliatione. Nam dixit ludam, & vilior fiam q̃ factus
ſum coram Dño. 2. Reg. 6. Tertia cã erat, quia Dauid
volebat coram arca Dñi ludere ſaltando, & tripudian-
do, & iſta erat magna leuitas, nec decebat tantã leui-
H tatẽ eſſe in habitu regali, ad quem pertinet maieſtas:
ideo voluit deponere habitum regalem, & aſſumere
tunicam iſtam byſſinam.

Quare Michol deſpexit Dauid. Quæſt. XLII.

QVAERITVR vlterius quare Michol deſpe-
xit nunc Dauid, qñ vidit eum ludentẽ corã
arca, & an rationabiliter deſpexit. Reſpon-
dendum ꝙ Michol habuit motum ad cõ-
temnendum Dauid, quia ipſa erat ſuperba. Erat enim
filia regis Saulis, qui fuerat rex primus totius Iſrael, &
inter vxores Dauid ipſa erat prima, nã cepit eam, qñ
manebat cum Saule, & nulla aliarum vxorum Dauid
erat filia regis, niſi filia Ptolomęi regis Geſſuri, & tñ
I ille erat paruus rex, & gentilis, & ſic erat pręcipua Mi-
chol inter omnes vxores Dauid: vnde nulla auſa eſt
eum deſpicere niſi ipſa, & non ſolum deſpexit in cor-
de ſuo, ſed etiam locuta eſt ei verba contumelioſa, &
pungitiua, dicẽs. Quam glorioſus fuit hodie rex Iſrael
diſcooperiens ſe ante oculos ancillarum ſeruorum
ſuorum, & nudatus eſt quaſi ſi nudetur vnus de ſcur-
ris. ſecundo Reg. 6. Cauſa autem fuit ex parte Dauid
quare contẽneret eum, ſ. quia vidit ipſum diſcoper-
tum regalibus ornamentis, & ludentẽ. Primum erat,
quia Dauid depoſuerat regalia inſignia: debet enim
ſemper rex eſſe in magna grauitate, & maturita-
te, vt habeatur nimis reuerendus, cum dicatur heris
maieſtatem. Et ad iſtud pertinet ornatus quidã ve-
K ſtium, & inſignia regalia, quę faciunt grauitatem. De-
poſuerat autẽ iſta Dauid, & induit ſe quadã veſte hu-
mili Leuitarum, ſ. ſtola byſſina, in qua apparebat ſatis
ignominioſus, vnde dixit ei Michol ꝙ nudatus eſt co-
ram ancillis ſeruorum quaſi ſi nudet̃ vnus de ſcurris.
2. Reg. 6. Secũdum fuit, quia Dauid cum eſſet rex de-
bebat in motu ſuo habere modeſtiam, & grauitatẽ,
& huic repugnabat leuitas, & indecẽtia motus, ſ. qa
ſaltabat, & ludebat coram arca totis viribus, & in hoc
neceſſe erat, ꝙ aliqñ veſtes eleuarent̃ ꝓꝑ ſaltationẽ, &
aliquę partes corporis ſui nudę apparerent: vnde re-
ctè dixit Michol, ꝙ nudatus eſt quaſi ſimilaretur vn⁹
de ſcurris. Et in hoc verè increpabilis erat Dauid, qa
diminue-

diminuebat nimis honorẽ regalẽ, & etiam honorem A
viri virtuoſi, quia talis motus non decet virum probum, & non negauit Dauid quin iſta nõ cõuenirent ei. Et etiam ꝙ per hic vilificaretur, ſed potius conceſſit dicens, viuit Dominus, quia Iudam & vilior fiã pluſquã factus ſum, & ero humilis in oculis meis 2.Reg.6. Cauſa tamen quę mouebat Dauid ad hoc erat iuſtiſsima, ſ. quia Deus benefecerat ei, ſ. cũ prius eſſet paſtor, & nũc exaltaſſet eum ad hoc quòd eſſet rex. Ideo dicebat ꝙ ipſe humiliaretur nimis quam ipſe poſſet. Et propter hoc abiectis veſtibus regalibus accepit habitũ pauperẽ, & ſaltabat corã arca tanq̃ vir nullius valoris. Et tamen nõ humiliaſſet ſe Dauid coram aliquo hoĩum, nec pp aliq̃ aliam cauſam. Sic enim ipſe ſignificauit, dicens: viuit Dñs, quia Iudam B
ante Dñm, qui elegit me, vt eſſem dux ſuper populũ Iſrael, & Iudam, & vilior fiam pluſquam factus ſum, & ero humilis in oculis meis. 2.Reg.6. Michol autẽ non attẽdebat ad fauorem deuotionis Dauid, quę honeſtabat opus ſuum, ſed ſolum attendit ad opus Dauid, quod in ſe inhoneſtũ videbatur: ideo deſpexit eũ.

An peccauerit Michol deſpiciens Dauid propter ſaltationem. Quæſt. XLIII.

QVAERITVR vlterius an peccauit Michol deſpiciendo Dauid propter ſaltationẽ corã arca. Reſpondendum ꝙ Michol habet aliquid quod excu C
ſet eam, & aliquid quod accuſet, de primo patet, quia Michol mota fuit cauſa rationabili, nam in ſe opus Dauid inhoneſtũ erat, quia nimis detrahebat per hoc honori regio, & bonũ erat, ꝙ à talibus abſtineret, ne omnino veniret in contẽptũ. Et Michol hac intẽtione increpuit eum. ſecũdum erat, quia Michol habuit iuſtum animũ increpandi, nam non deſpexit eũ quaſi maliuola, nã ipſa diligebat nimis Dauid, & ſemel eripuit eum à morte, vt patet 1.Reg.19. etiã nunc qñ increpuit illum propter iſtam ſaltationem bono animo egit. Nam prius ſalutauit eũ, & poſtea locuta eſt verba aliqualiter mordacia, vt patet 2.Reg.6. ſ. Et egreſſa Michol filia Saul in occurſum Dauid benedixit eum, D
& ait, q̃ glorioſus fuit hodie rex Iſrael, &c. Eſt etiã ꝙ accuſet Michol, ſ. quia ipſa increpuit Dauid de cultu Dei. Humiliauerat enim ſe Dauid pp Deum coram arca, & propter hoc magis laudandus erat q̃ increpandus: Michol tamen eũ increpuit. Quanq̃ igitur Michol habuerit aliq̃ cãm increpandi: tamen maior cauſa ſubſiſtebat in ꝯrium ad non increpandũ, & ſic peccauit aliqualiter Michol increpãdo Dauid, & data eſt ſibi pęna à Deo, ſ. ꝙ nunq̃ pareret. Sic dicit. 2.Reg.6. Igitur Michol filię Saul nõ eſt natus filius. Et hoc fortè fuit, vt ille non regnaret ſuper Iſrael, quia Michol erat prima vxor Dauid. Etiam erat dignior, quia erat filia regis, ideo ſi aliquis filius naſceretur ex ea, potius ille debebat ſuccedere Dauid in regno q̃ alij: Deus tñ noluit, ꝙ aliquis pertinens illo mõ ad ſtirpem Saulis E
regnaret ſuper Iſrael, ideo nõ habuit filiũ. Et per hoc grauiter punita eſt, cum fęminę maritatæ nimis deſiderent filios.

CAP. XVI.

ATTVLERVNT igitur arcam Dei, & conſtituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid, & obtulerunt holocauſta, & pacifica coram Deo.

DICTO in precedẽtibus de arcę portatione: hic agitur de eius portationis veneratione. Fuit autem veneratio arcę in tribus. Primò in diuino ſacrificio. ſecundo in beneficio collato populo, ibi. *Cumque compleſſet*. Tertiò in diuino obſequio, ſ. conſtituendo miniſtros, qui miniſtrarent coram arca, ibi. *Conſtituitque*.

An hic ſit ordo continuus. Quæſt. I.

QVAERITVR circa primũ an ea quæ habẽtur hic, fuerint facta poſt pcedentia, ita ꝙ habeãt continuationẽ, & an fuerint facta immediatè vel aliquanto tempore poſtea. Reſpondendum ꝙ iſta habent ordinem continuatum ad precedentia. Nam agebatur ſupra de portatione arcę. Hic autem agitur de honore illo, qui ſibi exhibitus eſt in domo Dauid, prius tamẽ ducta eſt q̃ honoraretur. Ad ſecundum dicendum, ꝙ nullum tẽpus fuit inter precedentia, & iſta, quia ſupra dr̃, qũo portata fuit arca ad domum Dauid. Hic autẽ dr̃ qũo immediate poſt portationem fuit ſacrificium oblatum coram ipſa hic in principio literę. Ideo eodem die vtrũque factum eſt. Circa primum dicitur. *Attulerunt igitur arcam Dei*. Scilicet attulerunt eam ad domum Dauid, inter caſtrum mõtis Sion. *Et conſtituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid*. Leuitę poſuerunt eam in loco illo, quia ipſi portabãt eam. Et vocatur hic tabernaculum tentorium magnum factum de pellibus iacynthinis, quod erat in quodam atrio, & ſub illo tentorio poſita eſt arca, vt occulta maneret, & non poteſt accipi tabernaculum pro domo, vel palatio in quo erat arca, quia dr̃ in medio tabernaculi, quod tetenderat. Et tñ non põt extendi aliquid niſi ſit de pellibus vel lino, & ſic erat tentorium, ſub quo erat arca. Et illud tentoriũ erat, in quodam palatio magno, in quo erant Leuitę ad canendum coram arca, & etiam ſacerdotes faciebant ibi ſacrificia. *Et obtulerunt holocauſta, & pacifica*. Scilicet poſtquam fuit arca conſtituta in ſuo tentorio, facta fuerunt in palatio illo ſacrificia corã arca: & iſta fuit prima miniſtratio, quę facta eſt coram arca poſtq̃ fuit poſita in domo Dauid: duo genera ſacrificiorũ fuerunt hic oblata, ſ. holocauſtum, & hoſtię pacificę. Eſt enim holocauſtum ſacrificium in quo carnes totius animalis cremantur in altari cum inteſtinis capite, & pedibus Leuit.1. Et nihil inde dat offerentibus. Sacerdoti autem prouenit ſola pellis, vt patet Leui.6. hoſtia pacifica dicitur eſſe qñ offertur animal in ſacrificium pro gratiarum actione, vel ad placãdum Deũ, vt aliquid nobis concedat, Leuit.7. Et ſoli adipes cremantur in altari. Carnes autem cedunt in ius offerentium, & in ius ſacerdotum, Leuit.3.& 7. *Coram Domino*. Ideſt coram arca, nam in arca repreſentabatur Deus ſpecialiter, eo ꝙ nullum vas erat in toto ſanctuario, in quo magis appareret virtus diuina quàm in arca, vt ſupra 13. declaratum eſt.

Quare fuerunt oblata ſacrificia poſtquam fuit poſita arca in ſuo tentorio. Quæſt. II.

QVAERITVR quare nunc oblata fuerũt ſacrificia coram arca poſtq̃ fuit poſita in tentorio ſuo. Dicendũ ꝙ hoc factum eſt quaſi ad dedicationẽ domus. Nam parata fuerat domus illa, vt ibi maneret arca, & non fuerat adhuc facta ibi aliqua miniſtratio per q̃ dedicaretur dom⁹, ideo nũc cum arca fuit locata in tentorio ſuo, oblata fuerunt ſacrificia corã ea in domo illa, & per hoc domus iam erat dedicata cultui Dei, & non pertinebat ad aliquã popularem miniſtrationem. ſecunda cauſa fuit, quia

arca ante hoc honorata fuerat in sua portatione: nā omnia sacrificia, quæ habentur pręsenti cap. facta fuerunt coram arca, cum portaretur: nunc autem opus erat, vt exhiberetur aliquis honor arcę quiescenti. Et ob hoc postq̄ ipsa locata fuit in suo tentorio fuerunt facta sacrificia corā illa, & non recessit populus a portatione arcę, quousque fuerunt finita ista sacrificia.

Quæ erant ista sacrificia. *Quæst.* III.

QVAERITVR vlterius quæ sacrificia erant ista, quę nunc facta sunt coram arca. Rñderi pōt dupliciter. Quidam dicunt q nunc non fuerunt immolata aliqua animalia, sed illa quę occidebantur corā arca cum portaretur, fuerunt nunc cremata in altari, nam cum portaretur arca post singulos sex passus offerebātur septem tauri, & septem arietes pręcedenti cap. & 2. Reg. 6. Et nullū animal istorū cremabatur tunc corā arca, vt non cogerentur nimis morari portantes arcam, sed fuerunt omnia reseruata, vt postea cremarentur cum esset arca posita in loco suo. Et sic nūc omnia animalia, quæ fuerant occisa in portatione arcę, cremarentur in holocaustum, & in hostias pacificas, & nullum de nouo immolaretur. Iste tamen modus ponendi q̄q̄ aliqualiter esset verisimilis, erat nimis ꝯ consuetudinem sacrificiorum, quia in alijs illico, vt animalia occidebantur cremabantur in altari, vel fiebant alię cęremoniæ, quę exigerētur ſm genus sacrificij illius. Aliter ergo dicendum, q nunc fuerunt oblata holocausta, & hostię pacificę de alijs animalibus. Nam aīalia illa, quę immolata sunt dum portaretur arca, cremabantur illico, vt declaratum fuit pręced. cap. in quadam qōne, nunc verò alia animalia occisa sunt, & de eis factum est sacrificium holocaustorum, & hostiarum pacificarum in honorem arcę iam quiescētis, & in dedicationem domus.

Quare oblata sunt potius holocausta, & hostiæ pacificæ quàm alia genera sacrificiorum. *Quæst.* IIII.

QVAERITVR vlterius quare potius nūc oblata sunt holocausta, & hostię pacificę quā alia genera sacrificiorum. Respondendum quòd erāt tria genera sacrificiorū, s. holocaustum, hostia pacifica, & sacrificium pro peccato, vt patet Leuitici primo, tertio, & quarto. de his facta fuerunt nunc duo genera sacrificiorum, scilicet, holocaustū, & hostia pacifica. Et ratio huius est, nam sacrificium pro peccato regulariter non offerebatur nisi quādo populus, vel aliqua persona priuata incidisset in aliq̄ culpam de illis, in quibus lex imponebat satisfactionē per sacrificia. Nunc autem fortè non habebat populus aliquod tale peccatum, ideo nō obtulit sacrificiū pro peccato. secundum erat, quia dato q populus pro aliquo peccato teneretur ad aliquod tale sacrificiū, non posset illud offerri coram arca, sed debet offerri in sanctuario Domini in Gabaon, quia omnia sacrificia, quę erant de necessitate, offerri debebant in Gabaon, quia ibi erat tunc sanctuarium. Sola autem sacrificia spontanea offerri poterant coram arca in domo Dauid, vt colligitur infra in litera, & ibi declarabitur in quadam questione. Omnia autem sacrificia similia pro peccato cadunt sub necessitate legis, ideo non poterāt offerri in domo Dauid corā arca. Tertiū est, quia sacrificium pro peccato est sacrificium tristitię, in quo offerens debet tristari & humiliare se, quia peccauit. Nunc autem non erat tempus tristitię, sed exultationis, quia totus populus gaudebat nimis de arcę portatione, vt patet pręcedenti cap. Holocaustū autē decebat nunc offerri, eo q ipsum specialiter est ad honorē Dei, cū totū cremaretur in altari Leuit. 1.

F quod non fit in alijs sacrificijs Leuit. 3. 4. & 5. Hic autem Dauid maxime intendebat honorem Dei, quia pro honore eius arca, quę erat in Cariathiarim in loco quasi incognito, & sine honore, ducta fuit nunc, vt esset in loco honorabili. Et etiam propter hoc fuit tam honorabiliter portata. Holocaustum ergo fuit sacrificium quod maxime hic debebat offerri, & tamen dum portaretur, non fuit oblatum aliquod holocaustum, sed solę hostię pacificæ propter causas expressas in quadam qōne pręced. cap. fuerunt etiā nūc hostię pacificę oblatę, quia multū cōueniebant huic solennitati. Primo, quia hostia pacifica est sacrificiū exultationis, & nunc fuit magna exultatio populi in portatione arcæ, & in eius positione in loco suo. secū-
G do, quia populus debebat nunc epulari post arcę portationem, & non poterat comedere de carnibus alterius sacrificij. De carnibus autem hostiæ pacificæ comederent populares, eo quòd maxima pars carniū hostię pacificę pertinebat ad offerentem, siue autem populus offerret, siue Dauid, populus comederet de carnibus istis, quia Dauid concederet eas populo. Tertio quia hostia pacifica est pro gratiarum actione, Leuit. 7. Nunc autem erat maxime necessaria gratiarum actio Deo, qui concesserat, vt posset portari arca in domum Dauid sicut totus populus desiderabat, & non acciderat aliquod nocumētū in portatione eius, sicut in prima portatione, in qua occisus est Oza supra 13. & 2. Reg. 6.

H *An licebat offerri sacrificia coram arca,* *Quæst.* V.

QVAERITVR vlterius quomodo nūc oblata sunt sacrificia coram arca, & an licebat offerri. Aliquis dicet, quòd non, quia Leuit. 17. dicitur, q nullus offerret aliquod sacrificium nisi ad ostium tabernaculi super altare holocaustorum, & quicunque extra locum illum offerret sacrificium esset reus sanguinis. Et sic periret de populo suo quasi sanguinem fudisset. Item patet quia Israelitæ confessi sunt nefas esse offerre alicubi sacrificium nisi super altare, quod erat ad ostium tabernaculi, Iosue 22. Item Deut. 12. dicitur: Caue ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eum, quem elegerit Dñs in vna tribuum tuarum. Et
I tamen nunc Deus elegerat vrbem Gabaon, cum ibi esset sanctuariū pro nūc, ideo nefas erat alibi offerre.

Respondendum est, q licitum erat nunc offerri sacrificia in domo Dauid coram arca, nec peccauit Dauid aut populus in hoc, quia aliàs Dauid cum intēderet in omnibus placere Deo, non fecisset tantos sumptus Deo displicendo. Pro quo considerādum, quòd Deus iussit offerri sacrificium in vnico loco totius Israel: non quidem q ſm se malum esset in multis locis offerri, sed potius erat bonū, quia quanto in pluribus locis Deus laudatur, tanto melius est, sed fuit istud pręceptum datū ad tollendum periculum. Erāt enim Israelitę nimis suspecti de idolatria cū fuissent assueti ad illam, & si permitterentur offerre sacrificia
K vbicunque vellent, aliqui secretè offerrent sacrificia dęmonibus, vel saltem cum cęremonijs diuini sacrificij miscerent superstitionem dęmonum, ideo vt hoc non posset fieri, iussit Deus, quòd omnes de Israel offerrent in vnico loco valde publico, & quando quis offerret multi alij assisterent, qui viderent an seruabāt cęremonias legis, vel superstitionem dęmonum. Et sic nulli esset locus idolatrādi in sacrificio. Quòd autē ista esset intētio quare Deus iusserit offerri omnia sacrificia in vno loco patet, quia Leuit. 17. vbi ponitur istud pręceptum subditur causa. Et nequaquam vltra immolabūt hostias suas dęmonibus, cum quibus fornicati sunt. Quasi dicat, faciendo sic, q offerrēt in

vno loco non immolabũt hostias dęmonibus. Cum ergo istud præceptum datũ fuisset ad tollendum periculum, poterat in eo satis dispensari, quãdo non esset periculum. Et ob hoc aliquando Deus iussit offerri extra sanctuarium, s. in monte Garizin, & Ebal, Deut. 27. Etiam iussit Samueli, ꝙ tolleret vitulum, & iret in Bethlehem ad offerendũ illum Dño 1. Reg. 16. Sepe etiam prophetas, & viros sanctos sine mandato Dei expressum legimus extra locum sanctuarij sępe immolasse, vt patet de Elia, qui fecit sacrificium in monte Carmello 3. Reg. 18. Samuel quoque fecit sacrificiũ in multis locis, s. in Ramatha, & in Maspha, & in Galgalis, vt patet 1. Reg. 7. & 11. & non accusamus eos de hoc, quia circa eos non erat suspitio, ꝙ ipsi inciderent in idolatriam in sacrificijs suis. Sic autẽ nũc dicendum, ꝙ ꝑ multa reputamus licitum fuisse offerre sacrificia in domo Dauid corã arca, & etiam in itinere, cum portaretur. Primo quia nunc erat Dauid præsens, qui erat propheta. Et sicut credimus facta ab alijs ꝑphetis licitè fuisse facta, qa putamus ꝙ Deo inspirante illa egerint, ita de Dauid putandum est, ꝙ Deus moueret eũ ad omnia hæc, ideo licitè ageret. Secundo quia nõ erat hic locus periculi incidendi in idolatriã, quia totus populus erat pręsens, & omnes sacerdotes, ideo videri poterat an in sacrificando obseruarẽtur ceremonię legis, vel superstitiones dęmonum. Tertio & principaliter propter pręsentiã arcę, nã licebat offerri in sanctuario super altare holocaustorum, quia ibi repręsentabatur Deus specialiter, sed in arca repręsentabatur specialius, quàm in alio loco, cum Deus diceretur sedere super arcam inter Cherubim. 2. Reg. 6. & supra 13. Et non dr̃ hoc de aliquo alio vase totius sanctuarij, ideo ꝑ pręsentiam specialem Dei in arca licitum erat coram ea offerri sacrificia, & non solum est dicendum, ꝙ hoc liceret Dauid specialiter, sed cuicunque de toto populo licebat offerre sacrificium coram arca vbicunque illa esset, dũ tamen offerrẽt per illos, qui erãt ministri legitimi ad immolandum. Et ideo non solum nunc immolata fuerunt sacrificia coram arca postquam posita est in domo Dauid, sed etiã dum portaretur in via, pręsenti cap. & etiam in vrbe Bethsames, quando reducta est arca de terra Philisthinorum, 1. Reg. 6. Scriptura tamẽ nihil habet, ꝙ Deus iusserit immolari corã arca, nec etiam iussit vnquam, & ratio est, quia Deus iusserat, ꝙ arca poneretur in tabernaculo intra sancta sanctorũ, & ibi esse debebat, vt patet Exo. 26. & non pręsupponebatur, ꝙ aliqñ arca deberet esse extra sanctuarium, ideo quandocunque offerretur sacrificium in altari holocaustorum, offerebatur coram arca, quę intra tabernaculum latebat. De arca tamen per se existente, an coram ea deberet offerri aliquod sacrificiũ, nihil dictum est in lege. Nũc autem accidebat, quòd arca esset extra sanctuarium, & eadem ratio erat de illa, quòd offerretur coram ipso sacrificium sicut corã tabernaculo, ideo licitum erat offerri nũc sacrificia. Erat tamen differentia in hoc, quia in tabernaculo licitum erat offerri sacrificia, & etiam necesse erat aliqua ſm legem ibi offerri. De arca autem nõ erat sic, quia licitum erat coram ea offerri sacrificia. Et tamẽ nõ erat necesse offerri ibi aliquod sacrificium, immo quod plus est sacrificia illa, q̃ ex necessitate offerri debebant non poterant offerri corã arca, sed in sanctuario, vt colligit infra in litera, & ibi declarabitur in quadam questione. Ad primam rationem in cõtrarium dicẽdum, ꝙ Deus iusserat offerri oĩa sacrificia in sanctuario ad hostium tabernaculi ad euitandum idolatriam, sed etiam nunc immolãdo coram arca non videbatur idolatria, quia erat locus publicus, & etiã ibi erant ministri sacrificiorum, ideo licitũ erat offerri.

A Itẽ iubebat Deus offerri omnia sacrificia in sanctuario, quia existente arca intra sancta sanctorum nullus alius locus erat, in quo appareret p̃sentia Dei specialiter q̃ in sanctuario. Et tamẽ qñ erat arca extra sanctuarium erat etiam ibi specialiter Dei pręsentia, ideo poterant offerri ibi sacrificia. Ad secundã dicendum ꝙ dixerunt Isralitę nefas esse offerri sacrificia alibi, nisi in altari holocaustorum. Et hoc verum erat regulariter, & tamen in aliquo casu speciali licitũ erat: vtpote si Deus mandaret alibi offerri, sicut mãdauit Samueli offerre in Bethlehẽ, vbi nõ erat sanctuarium. 1. Reg. 16. quia illo tempore erat in Nobe eo. lib. cap. 21. & iussit Dauid, ꝙ offerret sacrificium in area Iebusei. 2. Reg. vlt. & infra 21. vel si ille, qui offerret sacrificiũ

B esset talis, de quo non posset præsumi ꝙ incideret in idolatriam, sed magis crederetur, ꝙ Deo iubẽte illud faceret, sicut fuit de Elia, qui immolauit Domino in monte Carmelo. 3. Reg. 18. Sic etiam de Samuele, q̃ immolauit Dño in Ramatha, & Masphat, & Galgalis. 1. Reg. 7. & 11. vel etiam si daretur aliquis locus ęquipollẽs sanctuario, & sic erat arca. Nã ita repręsentabatur p̃sentia Dei in illa manifestè sicut in toto sanctuario. Ad tertiã dicendũ, ꝙ non licebat Israelitis offerre sacrificia in quacunque vrbe vellent, sed solum in illa quam elegisset Dñs. Dicebatur autem Deus eligere aliq̃ vrbẽ, non quidẽ quia iuberet ꝙ ibi ei sacrificarẽt,

C sed per hoc, ꝙ sãctuariũ eius in quo repręsentabatur pręsentia eius erat in illo loco. Et quia arca repręsentabat diuinam pręsentiam vbicunque esset, sicut totũ sanctuarium, immo plus, licitũ erat offerre sacrificiũ vbicunque erat arca. Et vere dicebatur Deus illum locum elegisse.

Cumque complesset Dauid offerens holocausta, & pacifica, benedixit populo in nomine Domini, & diuisit vniuersis per singulos à viro vsque ad mulierem tortã panis, & partẽ assę carnis bubalę, & frixã oleo similã.

D *Cumque complesset*. Hic ponitur secũdũ huius partis, scilicet, veneratio arcę in beneficio populo exhibito dando eis cibos, nam Dauid non dedit cibos populo nunc, nisi quia interfuerãt portationi arcę. Et in hoc honorauit eã, & dr̃. *Cumque complesset Dauid offerens holocausta, & pacifica.* s. posita ꝙ fuit arca in loco suo, oblata fuerunt corã ea holocausta, & hostię pacificę, vt supra dictum est, & q̃diu durauit ista oblatio, Dauid & totus populus fuerunt pręsentes in illa. Et finita oblatione reuersus est Dauid cũ populo, & dedit cibos toti populo. *Benedixit populum in nomine Domini.* Idest inuocauit super populum nomen Dñi, s. orando, ꝙ Deus benefaceret toti populo, quia oẽs deuotè venerant ad istã portationẽ arcæ. *Et diuisit vniuersis per singulos à viro vsque ad mulierem*. Ad istam portationem arcæ non solũ

E venerant viri, sed etiã mulieres deuotę. Et etiam Dauid nunc oĩbus tam viris q̃ mulieribus cibos dedit, & diuisit vniuersis, i. in tota vniuersitate populi, & hoc ꝑ singulos, i. faciendo ꝙ singulis daretur, nam non fuit aliquis, qui non haberet istos cibos qui hic noĩantur. *Tortam panis*. Torta vocatur vnus panis à torquendo dictus, quia inter manus pistoris torquetur anteq̃ formetur, s. dũ est massa rudis. *Et partem assæ carnis bubalæ.* Idest de bubalo dabit cuicũque vnã partẽ carnis assæ quãtũ sufficeret pro vno viro. Et hoc erat ęquale inter viros, & fęminas, quia nõ dabatur viris maior portio ciborum q̃ fęminis. *Et frixam oleo similam.* Nã simila est farina delicata alba, quę aliàs vocat̃ adeps frumẽti, vt patet Psal. 147. Qui posuit fines tuos pacẽ, & adipe frumenti satiat te. Hic autẽ accipitur simila pro pane

iam

iam formato de illa farina delicatissima, & iste panis erat tenuis, & frigebatur in oleo ad hoc ꝙ esset suauior in gustu. Et cuilibet de populo dabatur vna per modum fructus, vel alicuius superadditi ad cibos. Sic etiam ponitur. 2. Reg. 6. nisi ꝙ ponitur ibi colirida vbi dicitur hic torta, sed pro eodem accipitur.

Quomodo benedixit Dauid populum post sacrificia. Qō. VI.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, ꝙ Dauid benedixit populum post sacrificia. Rñdendū est, ꝙ bñdicere est quasi bona dicere, & ideo quocunque modo aliquis bona dicat alteri, benedicit ei. Cōtingit tamen ꝙ ista benedictio aliqñ fiat à maioribus in minores, & aliqñ à minoribus in maiores, vel ab ęqualibus inter se. Primo mō patet, sicut Deus dr̄ benedicere nos, iuxta illud: benedicat nos Deus Deus noster, benedicat nos Deus, & metuant eum oēs fines terrę, Psal. 66. De secundo patet, sicut nos dicimus benedicere Dñm, iuxta illud: Benedicā Dñm in omni tp̄e, Psal. 33. Et illud: Bñdicite omnia opa Dñi Dño, Dan. 3. Et isto mō bñdicere nihil est nisi bona referre, s. quia annunciamus laudes Dei, & mirabilia, quę ipse fecit, & in hoc benedicim⁹ ei. Aliqñ etiam inter hoīes ipsi minores benedicunt maioribus, sicut dicitur Gen. 47. s. & benedicto rege egressus est foras, i. ꝙ Iacob benedixit regi Pharaon, & tamen Iacob valde minor erat, & ista bñdictio fit p imprecationē solā bonorū, vt ꝙ diceret Iacob Pharaoni Deus exaltet thronū regni tui super oēs inimicos tuos, & longęuum te efficiat, & pax, & abūdātia oriatur in diebus tuis, vt per te in omnibus rectè agamus. Isto mō etiā competit bñdictio respectu ęqualium, quia vnus hō alteri sibi ęquali bona imprecatur. Et ob hoc qñ aliquis salutat aliū dr̄ ei benedicere: sic enim dr̄. 2. Reg. 6. Et egressa Michol filia Saul in occursum Dauid benedixit eū, i. salutauit eum, quia illi, qui salutant alios, imprecātur eis bona, vt cum dr̄: pax vobis sit: vel, sustineat vos Dñs. Sciendum etiam, ꝙ benedicere aliqñ accipitur pro ipsa relatione vel imprecatione bonorū, siue sit inter ęquales, siue minorū ad maiores, siue è contrario. Aliqñ aūt est benedicere bona imprecata efficere, nullum verbum dicendo, & ista benedictio est excellentior q̄ verbalis, & pertinet ad maiorem potētiam, & pertinet potissime ad Deū, qui pōt nobis conferre bona, quę precamur: sic patet Nu. 6. cum dixit Deus, ꝙ sacerdotes benedicerēt populo in ista forma, s. bñdicat tibi Dñs, & custodiat te: ostendat Dñs faciem suā tibi, & misereatur tui. Conuertat Dñs vultum suum ad te, & det tibi pacē. Et tūc sequitur: Inuocabunt nomen meū super filios Israel, & ego bñdicā eis, q. d. ad sacerdotes nō pertinebat benedicere, sed solum inuocare nomē Dñi, dicēdo Dñs bñdicat tibi, & Deus solus bñdicebat, s. ipse solus conferebat bona, quę sacerdotes imprecabantur, sic etiā accipitur supra 13. & 2. Reg. 6. s. Benedixit Dñs domui Obededom pp arcam, i. multiplicauit bona eius. Et illa benedictio non erat in verbo, sed in re. Sic etiā aliquādo hō dr̄ benedicere alteri, i. benefacere sibi, vt accipitur infra in litera, s. reuersus est Dauid in domum suam, vt benediceret etiam domui suæ, i. non solum Dauid bñfecit tabernaculo Dñi, & loco arcę, sed post hoc etiam reuersus est, vt benediceret domui suę, i. vt benefaceret ei gerendo curā de illa. Hic aūt accipitur solum pro imprecari bona, s. ꝙ Dauid gaudēs, ꝙ oīa, quæ pertinebāt ad istam solēnitatem expleta fuissent bene sicut erat in corde suo, conuersus est ad populū, & imprecatus est ei bona, dicens: Deus conuertat faciē suam ad vos, & longęuos efficiat vos: detq; videre filios filiorū vsque in quartam gñationē, ita vt quiete

F pacatissima, & cunctorū bonorū copia perfruamini. Et hoc dicebat Dauid, qa viderat, ꝙ oēs lętis cordibus ad arcę portationē accesserāt. Pōt ēt accipi hic bñdictio pro ipsa reali bñdictione, q̄ est bonū efficere, & hoc, qa Dauid dimisit cibos per totū populū, sed primus modus melior est, quia hic ponūtur ista duo tanquam distincta, s. benedicere, & diuidere, cibos.

Quare dedit Dauid cibos pupulo. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quare nūc Dauid dedit cibos populo, cum non essent in aliquo opeeius. Rñdēdū ꝙ fuit pp multa. Primo pp honorem arcę, nā Dauid cum esset vir deicola

G voluit expēdere multa ad portationem arcę honorabiliter faciendā, quod apparuit in multitudine sacrificiorum quę fecit, nā post singulos sex passus, offerebātur septem arietes, & septem tauri corā arca, vt patet pręced. cap. & 2. Reg. 6. & quia ad magnū honorē arcę pertinebat ꝙ congregaretur populus multus, & darentur cibi oībus de populo, vt lętarentur de portatione arcæ, ideo voluit Dauid oībus dare cibos. Nam aliàs non tantum gauderet populus de portatione, si postea non fieret aliqua iocunditas in cibis. Secundū erat, quia Dauid conuocauerat totū populum ad portandū arcam, & hoc faciebat causā sui, s. quia volebat,

H ꝙ arca Dñi esset in domo sua, & benediceret ei sicut benedixerat domui Obededom, & non poterat fieri ista festiuitas nisi populo adueniente, ideo cum veniret populus pp causam Dauid, iustū erat ꝙ ipse omnibus puideret de cibis. tertiū fuit ad oñdēdū magnificētiā suā, nā Dauid erat rex magnificus, & magnificētia oñdit in actib⁹ magnis, q excedūt cōes expēias. 3. Ethi. c. de magnificentia. Decebat ergo ꝙ aliqñ Dauid oñderet. Sic. n. erat ꝙ toti populo daret cibos. talē actū magnificētię: nunq̄ tñ tā cōueniēter oñdere potuit sicut nūc qñ cōgregauerat totū populū ad portationē arcę, ideo nūc toti populo cibos dedit. Sic etiā erat de multis alijs regib⁹, q ad oñdēdū magnificētiā suā totū populū suū inuitabāt. Sic. n. rex Assuerus ter-

I tio anno imperij sui fecit cōuiuiū grāde in vrbe Susis oībus principib⁹ regni sui centū & viginti septē prouinciarū, & durauit cōuiuiū centū & octoginta diebus, & deinde septē diebus inuitauit totū populū, qui inuentus est in vrbe Susan, vt patet Esther. 1.

An Dauid dederit etiam potum cuilibet de populo. Qō. VIII.

QVAERITVR vlterius qūo Dauid solū dedit istos cibos, qui habētur hic cuilibet de populo, nā ponit hic cibus, & nihil dr̄ de potu, non est tñ cōpletū cōuiuiū, vbi potus deest. Rñdēdū, ꝙ aliqui voluerūt dicere, ꝙ Dauid dederit ētam pullā vini cuilibet de populo, & dicūt istud poni in li-

K tera, & ista est positio multorū Hebręorū, qui dicūt in Hebręo haberi ampullā vini, vbi nos dicimus hic, frixā oleo similā. Sed falsum est, qa dictio Hebraica ibi posita nō pōt significare ampullā vini, sed ipsi mouentur ad hoc, qa nesciūt aliter qūo rñdeant huic rōni, s. ꝙ fuerit cōuiuiū sine potu. Pōt tñ aliter tolli incōueniēs, potissime qa nunq̄ est litera distorquēda à sensu suo pp aliqd, quod nobis videat magis, vel minus rōnabiliter dictū. Aliqs ergo dicet, ꝙ Dauid nihil aliud dedit populo, nisi id, qđ habetur hic. Potū aūt nullū eis dedit, eo ꝙ sine expēsis poterāt habere potū aquæ, Dauid aūt noluit dare nisi id, quod erat necessariū, & nō poterat haberi sine pecunia, & sic erat iste cibus. Sed dicēdū ꝙ non stat, primo quia istud obuiabat intentioni Dauid, nam ipse volebat lętificare populum, vt esset consūmata lętitia in portatione arcę. Si tamen

Dauid dans populo cibos non dedisset vinum, sed dimitteret populum, vt de aqua biberet, nō lętificaret populum, sed potius contristaret, quia vinum est id, quod lętificat hominem, vt patet Psalm. 103. Vt educat panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. Vinum ēt est, per quod magis obliuiscitur quis angustiæ suę, & laborum præteritorum, q̃ per omnes alios cibos. Prouerb. 31. Date siceram mœrentibus, & vinum his, q amaro sunt aīo: bibant, & obliuiscant̄ egestatis suę, & doloris sui non recordent̄. Secundū erat, quia valde videbat̄ irrōnabile, quòd daretur ad regalem magnificentiam ostendendam conuiuium imꝑfectum, & sic erat, si daretur cibus sine vino. Tertio patet, quia præsupponitur falsum. s. ꝙ ista, quæ dedit Dauid erant necessaria. Vinum aūt non erat necessarium, quia poterat suppleri per aquam, quia aut accipitur necessarium pro necessario, vel pro vtili, aut cō decenti. Si primo modo falsum est, quia solus panis, & aqua sunt de necessitate vitę Eccle. 29. Initium vitę hoīs aqua, & panis, & vestimentum, & domum ꝓtegens turpitudinem. Si aūt secundo modo, manifestum est, ꝙ vinum vtile est, & condecens ad cibos potiusquam ea, quæ Dauid dedit hic. s. caro, & simila frixa, nam saltem simila frixa pertinet omnino ad superabundantiam. Dicendum ergo ꝙ Dauid dedit cuilibet de populo vinum, & tn̄ Scriptura nō curauit exprimere ꝑꝑ duo. primo, quia ēt si non exprimeret̄ intelligebatur. Nam dicendo ꝙ Dauid dedisset istos cibos populo, intelligebat̄, ꝙ etiam daret eis vinum, qa aliàs faceret rem imperfectissimam, quod nō erat de eo concedendum. Secundum est, & pręcipuum, quia de cibis necesse erat fieri expressionē, de potu aūt nō. Et rō est, quia in cibis poterat esse nimia diuersitas in multitudine ciborum, & in precio eorum, ideo vt sciretur quos cibos Dauid dedisset, oportebat ꝙ exprimeret̄ de oībus. In potu aūt nō est sic, quia nullus potus pōt dari in conuiuio nisi vinum, in quo nō pōt esse varietas, tam in multitudine, q̃ in precio, sicut in cibis: Ideo nō necesse est exprimere, ꝙ Dauid dedisset vinū cuilibet de populo, & tn̄ subintelligēdū est.

Quare non dedit Dauid populo plura cibaria quàm ista. Quæst. IX.

QVAERITVR Vlterius quō Dauid non dedit populo plura cibaria, q̃ ista. Nam vr̄, ꝙ in his non erat nisi cibus pro vna vice.

Rn̄deri potest, ꝙ Dauid fecit istam portationem in vna die de domo Obededom in domum suam, & pro illa dedit cibos populo. Pro reditu aūt in terram suam non dedit eis aliquos cibos, pro vna vice tn̄ sufficiebant isti cibi, qui nunc fuerunt hic dati. Dicendum tamen vr̄ melius, ꝙ cum Dauid vocauisset populum ad istam solemnitatem, & populus veniret ꝑꝑ causam suam, ipse voluerit prouidere populo totaliter, non potuit tn̄ prouidere populo in ueniendo de terra sua in Ierusalem, quia nesciebat, qui erāt, qui venturi erant, nec de quibus locis. Et tn̄ postquam venerunt ad portandum arcam, voluit eis prouidere tam in stando, q̃ in redeundo, & ad hoc dedit eis oēs partes sacrificiorum pacificorum, ex quibus poterāt sustentari duobus diebus. Pro quo sciendum, quòd sicut declaratum est pręced. cap. in quadam quęstione, omnia animalia, quę oblata fuerunt coram arca, qn̄ portabat̄ offerebant̄ in hostias pacificas. De hostijs aūt pacificis maxima pars carnium prouenit offerenti īmo oēs carnes aīalis: nam pectusculum, & armum dexterum cedebant in ius Sacerdotis immolantis Leui. 7. Obtulit autem Dauid nunc tot animalia, quæ forte sufficerent duobus, vel tribus diebus,

Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

A cum post singulos sex passus portationis arcę offerrētur septem tauri, & septē arietes pręced. cap. & 2. Re. 6. oēs istę carnes ꝓueniebant Dauid, qui iubebat ista aīalia immolari, & ipse daret illa populo cū non eēnt sibi necessarię. Potissime cum ēt ipse daret vltra hoc carnes, & panē, vt patet in litera: & p̄ter hęc cum illis hostijs pacificis offerunt̄ multi panes, vt patet Leui. 7. s. Si ꝓ gratiarum actione fuerit oblatio, offerēt panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo, coctamq; similā, & collyridas olei admixtione cōspersas, panes quoq; fermentatos. Et de istis ēt quędam pars ꝓueniebat Sacerdoti, & cęteri panes cedebant offerentibus, & sic cū oblatę fuissent multę hostię pacificę in die portationis arcę, offerrent̄ ēt multi panes cum illis. Poterant aūt comedi ista oīa eodem die, quo offerebātur, vel sequenti. Nā si erat B hostia pacifica pro gratiarum actione, debebat comedi eadem die, qua offerebat̄, vel sequenti. Nā si erat hostia pacifica pro gratiarum actione debebat comedi eadem die. Si aūt ex voto poterat comedi eodem die, & sequenti. Et si aliquid superesset vsq; ad diem tertium, nō licebat comedi, sed igne cremandū erat. Ista aūt oblatio pacifica facta nunc a Dauid poterat dici pro gratiarum actione. s. ꝙ offerebat agens gr̄as pro liberatione Leuitarum, quia portantes arcā nullum nocumentum sentiebant. Vel poterat esse ex voto. s. ꝙ Dauid voueret post singulos sex passus offerre Dn̄o septē tauros, & septē arietes, si Leuitas custodientes arcam illęsos custodiret. Et quocunq; mō dicat̄ licebat comedi de hostijs illis eodem die, & sequēti, C vel saltem eadem die, & sic populus habebat multos cibos de partibus istorum sacrificiorum. Et insuꝑ Dauid, vt complere daret eis cibos pro illa die, qua stabant, & forte pro aliqua die in redeundo, superaddidit singulis tortam panis, & partem carnis assę bubalę, & similam oleo frixam.

Constituitque coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent, & recordarenrur operum eius, & glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israel: Asaph principem, & secundum eius Zachariam. Porrò Iaihel, D & Semiramoth, & Ieihel, et Matathiam, et Eliab, et Banaiam, et Obededom Gethęi super organa psalterij, et lyras, Asaph autem vt in cymbalis personaret, Banaiam verò, et Azihel Sacerdotes canere tuba iugiter coram arca fœderis Domini. In illo die fecit Dauid principem ad confitendum Domino Asaph, et fratres eius.

Constituitque. Hic ponitur tertium huius partis, scilicet, veneratio arcæ in diuino obsequio, & diuiditur E in tria, quia primo ponitur Leuitarum, & Sacerdotū ministrantium nominatio. Secundo cantus eorum determinatio: ibi. *Confitemini Domino.* Tertio vtriusq; confirmatio, vel stabilitio, ibi. *Dereliquit itaque.* Dicit ergo. *Constituitque coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent.* Scilicet, postquam finita fuit solemnitas portationis arcæ, & populus remissus est ad propria, ordinauit Dauid ministros de Sacerdotibus, & Leuitis, qui ministrarent coram arca. s. ꝙ ista ministratio esset quotidiana, quandiu ibi maneret arca, & vsque ad ædificationem templi per Salomonem. Et dr̄ de Leuitis. i. de Sacerdotibus, & Leuitis. Nam Leuita

dicit hic genus, & non officium, & sic comprehendit Sacerdotes, cum tam isti ꝙ illi essent de stirpe Leui. Patet hoc, quia non solum ministrabant hic Leuitę, sed ẽt Sacerdotes, vt patet in litera: nam Sacerdotes tubis clangebant, & istud nomen ministrationis est nimis gñale, & significat tam ministrationes Sacerdotum in offerendo sacrificia, & clangendo tubis, ꝙ officia Leuitarum in canendo coram arca, & custodiendo ianuas domus. *Et recordarentur operum eius.* Istud intelligitur specialiter de Leuitis, qui recordarentur operum Dñi canendo laudes eius. Et fiebat hoc in Psalmis, quos Leuitę componebant. Nam plurimi eorum continent historias antiquas, in quibus referẽt, ꝙ Deus aliqua miracula fecerit, vel aliqua beneficia populo suo contulerit, & patet hoc in primo Psalmo istorum duorum, qui ponuntur in litera, patet etiam Psalm. 77. & Psal. 104. & 105. & 106. Et in quibusdam alijs, in quibus pura historia de mirabilibus, & de beneficijs Dei contexitur. Ista aũt cum essent antiqua ibant in obliuionem, nisi homines aliqñ referrent illa. Ideo Leuitæ recordabantur illorum. s. componendo Psalmos de istis. *Et glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israel.* Glorificare est gloriam dare. Est autẽ gloria clara cognitio cum laude: qñ ergo laudamus aliquem de rebus magnis, & per hoc facimus nomẽ suum, & famam apud multos innotescere, dicimur eum glorificare. Sic erat de Deo, quia aliqui erant, qui famam Dei Israel non audiuerant, & Leuitę proferendo laudes eius faciebant nomen Dei venire in cognitionem illorum; ideo glorificabant Deum. Laudare autem est proferre magna facta alicuius, quia laus est sermo explicans magnitudinem, siue ex hoc sequatur diuulgatio nominis, siue non. Et est glorificare quasi inferius aliquid laudare, quia qñcunque aliquem glorificamus laudamus illum. Et tamẽ qñcunque laudamus aliquem non semper glorificamus illum, quia contingit, ꝙ laudemus aliquem, & per hoc nomen suum non diuulgetur nimis: vtrunque faciebant Leuitę cantando coram Domino.

Asaph principem. Istum constituit Dauid nũc principem cantorum coram arca. Sic dr̃ infra, in illo die fecit Dauid principem ad confitendum Dño Asaph.

Et secundum eius Zachariam. Idest, fecit secundum principes post Asaph Zachariam, vel fecit eum principem de secundo ordine cantorum. Sic. n. accipitur præced. cap. cum ponuntur Heman, Asaph, & Ethã, principes cantorum. Deinde in secundo ordine ponuntur Zacharias, & alij tredecim. Ita ẽt erant nunc duo ordines cantorum, & primi, & excellentioris ordinis erat princeps Zacharias. *Porrò Iahiel, & Semiramoth, & Iehihel, & Matathiam, & Eliab, & Banaiam, & Obededom Gethei.* Ponuntur hic varietates Leuitarũ quãtum ad organa musica, quibus vtebantur. Et dicitur, quòd quidam vtebantur lyris, & psalterijs. Alij verò cymbalis, & isti primi octo, qui ponuntur in hoc versu, canebant in psalterijs, & lyris, & dicitur,

Super organa Psalterij. Organum est nomen generale ad omnia instrumenta tam musica, ꝙ non musica. Et sic Psalterium vocatur organum. Nos tñ accipimus organa specialiter pro quodam vase musico, quo in Ecclesijs vtimur. *Et lyras.* Idest, isti Leuitę, qui nominantur hic habebant potestatem super organa Psalterij, & super lyras. s. ꝙ nulli alij canebant in psalterijs, & lyris nisi isti. Ponitur autem hic Obededom, & iste videtur esse ille, in cuius domo fuit arca. Nam sic dicit Iosephus 7. Antiqui. quòd iste erat Leuita religiosus. Ponitur etiam Banaias, & iste erat Leuita. Alius autem est Banaias Sacerdos infra in litera. Sciẽdum etiam quòd omnes isti octo, qui ponuntur hic nominantur præced. cap. & erant in secundo ordine

F cantorum, *Asaph autem, vt in cymbalis personaret.* Erat iste princeps Leuitarum primi ordinis cantorum, & ipse canebat in cymbalis, quæ sunt vasa musica ęnea, quæ concussa tinnitum reddunt. Et sunt semper duo, & tenentur vtraque manu, de quibus diximus pręcedenti capitu.

Banaiam verò, & Azihel Sacerdotes canere tuba iugiter. Hic ponitur de ministratione, quam habebant Sacerdotes coram arca in illa domo Dauid. Et ponuntur duo Sacerdotes, scilicet, Banaias, & Azihel: Banaias putatur a quibusdam esse ille vir fortis, qui ponitur in cathalogo fortium Dauid. 2. Regum 23. & supra vndecimo. Et hoc tenet Iosephus 7. Antiqui. & tamen non est satis bene dictum, quòd ille esset Sacerdos; erat namque laicus de tribu Iuda, vt declara-

G tum est supra vndecimo.

Canere tuba iugiter. Scilicet, omni die, quia quolibet die ministrabant coram arca. Nicolaus autem dicit, quòd iste clangor Sacerdotum, & etiam clangor Leuitarum fiebat quotidie dum celebraretur sacrificiũ matutinum, & vespertinum, sed hoc non videtur satis verum, vt declarabitur hic in quadã quęstione. Et tamen dato quòd non celebraretur hic sacrificiũ matutinum, & vespertinum, quotidie clangebatur tubis propter solemnitatem.

Coram arca fœderis Domini. Scilicet, in domo illa, in qua erat posita arca. Sciendum autem quòd istæ tubæ, quibus clangebatur, erant de tubis sacris, & ob hoc instituit Dauid Sacerdotes, vt clangerent in eis.

H Nam non licebat Leuitis clangere eis: Num. 10.

In illo die fecit Dauid principem ad confitendum Domino Asaph. Idest in illo die, quo fuit arca posita in domo Dauid: nam illico voluit disponere de arca quomodo ministraretur coram illa, vt omnia ordinatè fierent, vel potest intelligi in illo die, idest, in illo tempore, ita quòd paucis diebus post istam portationem arcæ fecit Dauid istam ordinationem. Sic accipitur aliquando, sic habetur Numeri septimo: cum dicitur: Factum est autem in die, qua compleuit Moyses tabernaculum, & erexit illud, vnxitque, & sanctificauit cum omnibus vasis suis, & obtulerunt princi-

I pes Israel munera coram Domino. Manifestum est tamen, quòd non fuerunt facta omnia ista eodem die, nec fieri potuerunt, vt probatum fuit ibidem. Et dicitur, quòd constitutus fuit Asaph princeps ad cõfitendum Dño, idest, ad laudandum. Ipse enim fuit princeps cantorum, qui laudabant Dominum.

Et fratres eius. Idest, Leuitas de cognatione sua. Erat enim Asaph de familia Gersonitarum, vt patet supra 6. Et non est intelligendum, quòd Dauid constituerit Asaph, & fratres suos principes, quia tunc principes essent, & non vnus princeps, sed intelligit copulatiuè, & non de copulato extremo, scilicet, constituerunt Asaph principem ad confitendum Domino, & constituerunt fratres eius, scilicet, vt essent cũ eo adiuuando eum in cantu: non tamen erant ipsi principes, sed solus Asaph.

K

Quare constituit Dauid, vt canerent pro recordatione operum Dei.
Quæst. X.

QVAERITVR Quare Dauid constituit Leuitas ad hoc ꝙ recordarent̃ operum Dei canendo. Rñdendum est, quòd multę vtilitates sequebantur ex hoc. Prima erat, quia aliqui erãt, qui non cognoscebant Deum nesciẽtes magnitudinem suam, nec virtutem, sed reputabãt Deum Israel tamquam vnum de dijs gentium. Cum aũt Leuitę canerent laudes, & mirabilia Dei, apparebat ꝙ Deꝰ Israel fecisset

fecisset aliqua magnalia, q̄ null⁹ de dijs gentiū facere posset. Et illi, q audiebāt hoc incipiebāt cognoscere, quòd Deus Israel erat solus Deus, & erat maior dijs gentium, sicut patet ī.in litera in cantico illo cum dr̄ horribilis nimis super oēs deos. Oēs.n.dij populorū dęmonia. Dn̄s aūt cęlos fecit. Secundum erat, quia intendebat Dauid concitare oēs Israelitas ad laudandum Deum, & vt deuote ipsúm colerent. Erant autē Israelitę populus nimis terrestris, qui non mouebatur in Deum pp magnitudinem, & bonitatem eius, sed pp vtilitatem suam. Et sic non mouebatur nisi pp beneficia. Oportebat igiť, ꝙ ad hoc, ꝙ mouerent̄ Israelitę efficaciter enarrarētur eis sępe laudes Dei. Et hoc faciebant Leuitę canendo Psalmos. Tertium erat, vt memoria beneficiorum Dei non iret in obliuionem, & non cessaret cultus eius. Nam si non narrarētur sępe beneficia Dei inter Israelitas venirēt in obliuionē, & sic nesciret populus quid fecisset eis Deus, vel pp quid colebant eum, & consequenter tepescerent in deuotione circa eum, & forte desererent cultum eius. Cum aūt enarrabant̄ sępe beneficia eius, populus recordabatur bonorum sibi collatorum, & sciebat Deo se esse obnoxium ad colendum eum. Quartum erat pp laudem Dei. Nam magis laudabat̄ Deus cum enarrabantur virtutes, & magnalia eius, quàm cum nihil de eo dicebatur. Est tn̄ homo obligatus ad latriam, f̄m quam Deo cultum quendam exhibemus. Non est aūt aliquis cultus Deo magis acceptus, q̄ laudare ipsum. Nam magis placet hoc, q̄ ꝙ sacrificetur sibi, vt patet Psalm.49. cum Deus dicit: Audi popule meus, & loquar tibi: non in sacrificijs tuis arguam te: holocausta.n.tua in cōspectu meo sunt semper, idest, non redarguam te q̄q̄ non des mihi sacrificia. Et sequitur: Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos, idest, non capiam a te ista animalia pro sacrificio, quia non egeo illis. Et subditur causa, quoniā meę sunt omnes ferę bestiæ syluarum, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cęli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero non dicam tibi, meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et sequitur ibi: quis est cultus, qui Deo placet, scilicet, immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua? Et iterum ibidem dicitur: Sacrificium laudis honorificabit me. Conuenienter ergo statuebatur, quòd Leuitę recordarētur beneficiorum Dei. Quintum erat, vt non venirent in obliuionem causę cęremoniarum: Deus enim instituerat multas cęremonias obseruari ad cultum suum, quæ habebāt causas ex aliquibus beneficijs, quę Deus cōtulerat Israelitis, & propter hoc principaliter iusserat illas obseruari, vt per obseruationem illarum recordarentur Israelitæ beneficiorum Dei. Sicut Deus statuit, quòd celebraretur Phase quartadecima die mensis primi in memoriam, quòd Deus liberauerat illa die Israelitas de Aegypto. Et tunc etiam immolauerant agnum anniculum: Exo.12.& 13. Etiam iussit, quòd septem diebus comederent tunc azyma, vt recordarentur, ꝙ egressi fuissent de Aegypto cum pauore, & celeritate magna. Et tanta fuit celeritas, quòd non ausi fuerant fermentare massam, sed azymam eam tulerunt, & in itinere postea fecerunt panes azymos: sic dicitur Deutero.16. Septem diebus comedes absque fermēto afflictionis panem, quia in pauore egressus es de Aegypto, vt memineris diei egressionis tuę de Aegypto omnibus diebus vitę tuę. Etiam Deus iussit, ꝙ primogenita hominum redimerentur quinq; siclis, & darentur primogenita Leuitarum pro primogenitis aliarum tribuum, eo ꝙ ab illo die, quo Deus

A liberauerat primogenita Israelitarum ab Angelo percutiente primogenita Aegyptiorum: fuerunt omnes primogeniti Israelitarum obligati Dn̄o. Num.3.& 8. Sic etiam iussit, ꝙ primogenita pecorum offerrent̄ Dn̄o, & hoc quia liberauerat primogenita pecorum Israelitarum in Aegypto, qn̄ Angelus exterminator occidebat oīa primogenita pecorum Aegyptiorū, vt patet Exo.12.& 13. Sic ēt iussit, ꝙ Israelitę facerent festum tabernaculorum quolibet anno mense septimo, eo ꝙ Deus fecerat Israelitas per desertum habitare in tabernaculis. Sic patet Leui.23.s.oīs, qui de gn̄e Israel est, manebit in tabernaculis, vt discant posteri vestri, ꝙ in tabernaculis habitare fecerim filios Israel, cum educerem eos de Aegypto. Et non solum iubebat Deus fieri istas cęremonias propter illa beneficia, sed ēt volebat, ꝙ per istas cęremonias recorda-
B retur beneficiorum præstitorum: sic patet Exo.13. cum dicitur. Cum interrogauerit te filius tuus cras, quid est hoc. Rn̄debis ei, cum induratus esset Pharao, & noluit nos dimittere, occidit Dn̄s omne primogenitum in terra Aegypti a primogenito hominis vsque ad primogenitum iumentorum. Iccirco immolo Dn̄o omne quod aperit vuluam masculini sexus. Et oīa primogenita filiorū meorum redimo. Sic ēt gn̄aliter Deus iussit, ꝙ redderet̄ causa de oībus cęremonijs, & præceptis iudicialibus, vt patet Deut. 6.dicens: Cum interrogauerit te filius tuus cras, dicens: quid sibi volunt testimonia hęc, & cęremonię, quę pręcepit Deus? Dices ei, serui eramus in Aegypto, & duxit nos Dn̄s in manu forti, & introduxit in
C terrā, super quam iurauit patribus nostris, præcepitq; nobis, vt faciamus oīa legitima hęc. Iubebat ēt Deus interdum aliqua signa in terra ad memoriam beneficiorum aliquorū, sicut qa transierunt Israelitę per Iordanem, & apertus fuit fluuius, iussit Deus, ꝙ duodecim lapides educerent̄ de Iordane, & portarentur in Galgalam, vt ibi manerent in memoriam, ꝙ duodecim tribus Israel egressę de Aegypto transierunt Iordanem pede sicco. Et iussit alios duodecim lapides existentes extra alueum poni intra pp eādem causam, vt patet Iosue 4.s.ꝙ qn̄ viderent Israelitę illos lapides recordarent̄, ꝙ Deus fecerat diuidi Iordanem coram eis, & sic erat valde vtile, ꝙ Leuitę recordarentur operum Dei facientes Psalmos de illis.
D

An verum sit, quòd Asaph fuerit factus princeps. Quæst. XI.

QVAERITVR Vlterius quomodo dicitur hic, quòd Asaph fuit factus princeps ad cōfitendum Dn̄o. Nam dicitur quòd nō erat ipse princeps, sed magis Heman, vel Ethā, & quòd isti erant sapientiores. Patet, quia isti duo cōparantur Salomoni in Sapientia, & non Asaph, vt patet 3.Reg.4.scilicet. Erat sapientior Salomon cunctis hominibus, & erat sapientior Ethan Ezraita, & Heman, & Galgal, & Dorda filijs Maol. Item sapientior erat Chonenias quàm isti tres. Nam isti tres positi fuerunt principes cātorum in tribus familijs, & Cho-
E nenias fuit positus princeps super omnes, vt patet pręcedenti capitu.& datur ibi causa, scilicet, quia erat valde sapiens. Item dato, quòd Heman, vel Chonenias non essent principes super Asaph, & alios, saltem non esset Asaph maior eis, & tamen hic dicitur, quòd erat princeps.

Respondendum, quòd Asaph fuit nunc positus princeps inter cantores, qui manserunt coram arca, & non fuerunt inter eos Chonenias, nec Heman, nec Ethan. Pro quo sciendum, quòd non fuit idem ordo nunc manente arca in domo Dauid, qui fuit

prius cum portaret, vel postea ædificato templo Salomonis, nec et antequam portaret arca, & ędificaret templum. Nam antequā arca portaret in domū Dauid, sed maneret in Cariathiarim, erat tabernaculum Dñi in Gabon. Et tunc viuebant isti tres principes cātorum. s. Hemā, & Asaph, & Ethā, & sapientissimus eorum Chonenias. Et erant isti cantores in tabernaculo Dñi in Gabaon, & ibi erant distincti cātores Leuitarum per tres familias, & princeps Caathitarum erat Hemā consistens cum cantoribus suis in medio Sanctuarij: princeps Gersonitarum erat Asaph consistens cum cantoribus suis ad dextram partem Sāctuarij, princeps familiæ Merarítharum erat Ethā consistens in parte sinistra Sanctuarij. Et iste ordo ponitur s̄.6. Et tunc non præerat Chonenias super oēs familias, sed tres nominati erant supremi principes non subordinati inuicem, & durauit hoc vsquequo ducta fuit arca de domo Obededom in domum Dauid. In portatione aūt arcæ fuit alius ordo. s. ꝙ oēs cātores Leuitarum diuisi sunt in duos choros, siue in duos ordines. Et in primo ordine erant cantores de omnibus tribus familijs Leuitarū, & in secundo ordine ēt de oībus tribubus, & tñ in primo ordine erant principes tres. s. Hemā, Asaph, & Ethā, quilibet inter cantores familiæ suæ, quamq̄ oēs essent in eodem ordine. In secundo ordine erant quatuordecim principes, & primus erat Zacharias, & deinde alij, qui ponūtur præced. cap. in versu, qui incipit in secundo ordine Zacharias. Et deinde super oēs cantores primi, & secundi ordinis erat vnus princeps, cui oēs erant subordinati. s. Chonenias. Et iste ordo ponit præced. ca. deinde posita arca in domo Dauid fuit alius ordo. Nam non manserunt ibi oēs Sacerdotes, & Leuitę, qui fuerunt in portatione arcæ, sed pauci de Sacerdotibus, & pauci de Leuitis. Et cęteros aūt misit Dauid in Gabaon, tam Sacerdotes, q̄ Leuitas, vt ministrarent ibi coram Dño. Nam Sadoc summus Sacerdos missus est illuc, & Hemā, & Iditum, & oēs alij Leuitę electi, vt patet j. in litera. Et tunc de tribus principibus cantorum non mansit aliquis coram arca nisi Asaph, & fratres eius. Et sic dr̄ hic, ꝙ constitutus est princeps ad confitendum Dño. s. princeps ad canēdum inter oēs illos, qui stabant coram arca. Et tñ non simpliciter princeps oīum cantorum. Et quia maior valde erat ministratio Sanctuarij in Gabaon, q̄ ministratio corā arca in domo Dauid, missi fuerunt omnes principes Leuitarum ad ministrandum in Gabaon p̄ter Asaph. Et iste ordo durauit toto tpe, quo vixit Dauid, & etiā postquam cępit regnare Salomon quasi vndecim, vel duodecim annis regni sui vsquequo consummatum est templum, quia ante consummationem eius semper mansit arca in domo Dauid, & Sanctuarium in Gabaon. Dauid autem ante mortem suam statuit ordinem, quem tenere deberent Sacerdotes, & Leuitę. Et istum tenuerunt semper post mortem Dauid in templo ædificato per Salomonem, & in tēplo ædificato post reditum de Babylone vsque ad natiuitatem Christi. Et tunc non fuerunt Hemā, Ethā, & Asaph principes omnium cantorum, sicut in portatione arcæ, nec ēt fuit princeps oīum Chonenias, sicut in eadem portatione arcæ præced. ca. Nec etiam fuit princeps solus Asaph, sicut quandiu mansit arca in domo Dauid, vt patet hic, sed fuerunt distincti oēs Leuitæ per vigintiquatuor partes. Et quælibet pars ministrabat suo tempore j. 25. & sic ista litera solum intelligit de ordine cantorū, quæ fuit quādiu mansit arca in domo Dauid. Ad primā rōnē in ꝯriū dicēdū, ꝙ Hemā, & Ethā erant viri sapientes valde, & cōparātur Salomoni in sapientia, sed ex hoc nō apparet clare an essent sapientiores q̄ Asaph: dato tñ ꝙ essent sa-

F pientiores, non sequit, ꝙ ipsi deberent esse principes cantorum, & non Asaph, quia istud aliqualiter vrgeret si oēs Leuitę simul essent, & constitueret Asaph in principem cantorum, & non Hemā, nec Ethā, & tñ nunc non erant oēs cantores simul, sed quidam in domo Dauid corā arca, alij verò in Sāctuario Dñi in Gabaon. Et Asaph erat princeps cantorum, qui erāt coram arca. Credendum est aūt, ꝙ multo plures cantores erant in templo Dñi q̄ coram arca, & sic principes eorum Hemā, & Ethā possent esse digniores q̄ Asaph, qui erat princeps cantorum, qui erant corā arca. Ad secundum dicendū, ꝙ Chonenias erat sapiētior oībus cantoribus pręced. ca. Et ideo si simul manerent oēs cantores, debebat princeps eorū esse Chonenias, sicut ī portatione arcę, qñ ferè oēs simul erāt

G pręced. cap. hic tñ solū agit de cantoribus, qui manserunt coram arca, & princeps eorum fuit Asaph. Chonenias aūt fuit de illis, qui in templo Dñi ministrauerunt. Ad tertiū dicendū verū esse, ꝙ Asaph non debebat esse maior Hemā, & Ethā, & Chonenias, sed saltē esset ęqualis eis. Et sic fuit, quia non pręerat aliquibus illorum, cum Heman, & Ethā, & Chonenias essent in Sanctuario Dñi in Gabaon, & Asaph pręesset cantoribus, qui erant coram arca.

An Zacharias fuerit secundus. *Quæst. XII.*

QVAERITVR Vlterius qūo dr̄ hic, & secundū eius Zachariam. s. ꝙ Asaph fuit primus, & Zacharias fuit secundus. Aliqui dicent, ꝙ istud in-

H telligitur de duobus ordinibus cantorum, qui ponūtur præced. cap. qui fuerunt in portatione arcę. s. ꝙ illi duo ordines cantorum manserunt nunc coram arca, qui erant in portatione eius. Sed dicendum, ꝙ istud non stat, primo patet, quia in primo ordine cantorū, sicut habetur præcedenti cap. erant tres principes, scilicet, Heman, Ethā, & Asaph. Et tamen nunc non erat hic princeps nisi Asaph, quia alij duo erant principes inter cantores, qui erant in Sanctuario in Gabaon infra in litera: ergo non ponitur hic primus, & secundus ordo, qui habetur pręced. cap. Secundo patet, quia in secundo ordine cantorum, qui ponitur

I præcedenti cap. in versu, qui ncipit in secundo ordine Zachariam, ponuntur quatuordecim principes cantorum. Hic autem soli octo. Tertiò patet, quia hic dicitur, quòd isti canebant in organis Psalterij, & lyris. Et tñ præced. cap. distinguuntur principes cantorum secundi ordinis in duas partes, & de primis dicitur, quia in nablis arcana cantabant. De secundis dicitur, quòd cantabant in citharis pro octaua, ergo non sunt isti illi, qui ponuntur ibi in secundo ordine. Quartò patet, & efficacius, quia sicut fuit declaratum præcedenti cap. omnes cantores familiarum Leuitarum diuisi fuerunt in duos ordines, & in quolibet eorum erant Leuitę de oībus tribus familijs. Et tñ nunc non poterant esse Leuitę coram arca de omnibus familijs, ita quòd omnes conuenissent, quia

K plurimi Leuitarum erant in Sanctuario Dñi in Gabaon. Dicendum ergo quòd hic non manserunt illi duo ordines cantorū, qui fuerunt in portatione arcę, eo ꝙ nunc pauci de Leuitis manserunt coram arca redeuntibus omnibus alijs in Gabaon, sicut declaratum est pręced. qōne. Istorū aūt, qui manserunt corā arca, princeps maximus fuit Asaph. Et de hoc dr̄ hic, ꝙ fecit eum Dauid principem ad cōfitendum Dño. De Zacharia autem dr̄, ꝙ fuit secundus. Et potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd omnes cantores, qui manserunt coram arca fuerunt indiuisi, & princeps eorum, cui omnes subordinabantur, erat Asaph, & sub hoc erant alij principes minores, & primus

& primus istorum post Asaph, qui erat secũdus in ordine oĩum principũ erat Zacharias, & deinde alij, & ob hoc vocatᷣ secundus eius. i. secundus post eum. Aliter pot intelligi, ꝙ isti pauci, qui manserunt coram arca de cantoribus diuisi fuerunt in duos ordines, & Princeps primi ordinis fuit Asaph, & iste est princeps maximus. Princeps secũdi ordinis erat Zacharias. Et ob vocatᷣ secundus princeps. i. princeps secundi ordinis. Et iste modus est verior. s. ꝙ de duobus ordinibꝰ cantorum, qui fuerunt in portatione arcę assumpti fuerunt aliqui Leuitę, qui manerent coram arca, & illi, qui erant de primo ordine, manserunt in primo ordine, & qui de secundo, manserunt in secundo, & principes de eisdem ordinibus manserunt cum eis. Erat. n. Asaph vnus de tribus principibus primi ordinis, ideo mansit princeps super illos, qui manserũt de primo ordine coram arca. Zacharias aũt erat vnus de principibus secundi ordinis præced. cap. & tunc mãsit princeps illorum, qui erant de secundo ordine. Sciendum tñ ꝙ in secundo ordine cantorum, qui fuerunt in portatione arcę, erãt principes quatuordecim pręcedenti cap. Nunc verò cum non mãserunt corã arca oẽs illi Leuitę, qui erãt de secundo ordine, etiã non manserunt oẽs principes Leuitarum eiusdem ordinis, vnde solum ponunt hic octo Leuitę cum Zacharia. Et oẽs isti erant principes secundi ordinis.

Quomodo canebant aliqui super organa Psalterij, & alij aliter. Quæst. XIII.

QVAERITVR Vlterius qũo dr̃ de istis Leuitis, ꝙ erant super organa Psalterij, & Lyras. & dr̃ de Asaph, ꝙ erat super cymbala.

Rñdendum est, ꝙ cantores Leuitarũ canebant in voce, & in organis musicis: & ob hoc vtebantᷣ varijs organis ad faciendum multiplicem & cõsonantem melodiã. Dabantᷣ aũt quibusdã Leuitis q̃dam organa, & alijs alia, & in illis canebant. Et quia cantores, qui nunc manserunt coram arca erant de primo, & secundo ordine, cantores qui fuerũt in portatione arcę tenuerunt eundẽ modũ, quẽ illi. Erãt autẽ illi distincti inter se primo in organis musicis. Nã de illis, qui erant in primo ordine dr̃, ꝙ in cymbalis æneis cõcrepabãt. s. Hemã, Asaph, & Ethã. Qui autẽ erant in secundo organo canebant in alijs, vt patet p̃ced. cap. Nã quidã canebant in cythàris, & alij in nablis. secundo differebant in rebus, quas cãtabant, q̃a de quibusdam dr̃, ꝙ in nablis arcana cantabant. De alijs verò dr̃, ꝙ canebant in cytharis pro octaua p̃ce. cap. Ita nũc Asaph fuit de principibus primi ordinis, ideo ipse canebat in cymbalis, sicut oẽs tres principes eiusdem ordinis. eod. cap. Zacharias aũt, & alij de quibus hic erant de secundo ordine: iõ canebãt in alijs organis. s. in psalterijs, & lyris, vt patet in litera.

Quare fecit Dauid Sacerdotes canere tuba. Quæst. XIIII.

QVAERITVR Vlterius quare dr̃ hic, ꝙ Dauid fecit Sacerdotes canere tuba iugiter coram arca Dñi. Dicendum, sicut s̃. fuit declaratum, ꝙ iussit Sacerdotes canere, quia istę tubę erãt sacrę, & non licebat alicui canere in tubis sacris, nisi Sacerdotibus, vt patet Nu. 10. Sed tunc dicetᷣ, quare iubebat quotidie cani in his tubis, quia Deus determinauerat tp̃s, in quo caneretᷣ, vt patet Num. 10. s. Si q̃n habebitis epulũ, & dies festos, & Kalendas canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis. Et tñ quotidie non erant Kalendę, quia illi sunt primi dies mẽsiũ, nec ẽt erat quotidie dies festus, nec habebãt epulum. Ideo non licebat iugiter cani tuba.

Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

A Rñdendum, ꝙ quotidie canebant Sacerdotes tubis coram arca pp solemnitatem eius, quia ille clangor tubarum nimis solẽnizabat omnes ceremonias, quæ fiebant coram arca. Et cum dr̃, ꝙ clangeretur tuba in Kalendis, & diebus festis, quę non erant quotidie, dici potest dupliciter. vno modo, quòd illud pręceptum est affirmatiuum, scilicet, quòd Sacerdotes tenerentur diebus illis clangere tubis. Et tamen nihil negat. s. an in alijs diebus possent tubis canere. Et sic Dauid faciebat, quòd quotidie caneretur tuba cum esset nimis diligens ad solemnizandum arcam. Secũdo potest dici, quòd solum liceret diebus illis clangi tuba. Et tamen hic accidebant illi dies. Nam dies festus dicitur dupliciter. vno modo, quia est festum ordinarium, & consuetum, & sic erant in veteri testamento pauca festa, de quibus habetur Leui. 23. Cum B dicitur hæ sunt ferię Domini. Et Numeri 28. & 29. Alia erant festa, quę voluntariè fiebant a populo propter laudem Dei ex aliqua causa, sicut postea fuit institutum festum purificationis templi tempore Machabęorum, vt patet 2. Machab. primo. Et festum innouationis, vel dedicationis secundi templi post reditum de captiuitate Babylonis, & vocatur festum Enceniorum, de quo Io. 10. Sic etiam fuit festum Mardochęi, quando Iudæi occiderunt hostes suos, & constituerunt diem solemnem, & celebratur 14. & 15. die mensis Adar, scilicet, triginta diebus ante Phase, vt patet Esther. 9. Sic etiam poterant quotidie instituere festiuitates, quorum obseruatio duraret singulis annis, vel fieret solum semel. Ita nunc factum C est existente arca in domo Dauid, quia ipse propter honorem arcę faciebat omnes dies solemnes saltem quantum ad obseruationem ceremoniarum: Ideo poterat quotidie cani tuba. Item Deus iussit cani tuba propter solemnizationem ceremoniarum. Et ob hoc cum in festiuitatibus, & Kalendis, & etiam quãdo populus aliquod magnum conuiuium facit, sunt homines dispositi ad solemnizandum magis cultum Dei, offerendo plura sacrificia, & astando ceremonijs: Ideo Deus specialiter iussit his diebus cani tuba, & tamen clangor ille erat non propter dies festos, nec propter Kalendas, nec epulas, sed propter sacrificia, quæ in illis diebus fiebant, sic patet D Numeri decimo, scilicet. Si quando habebitis epulum, & dies festos, & Kalendas, canetis tubis super holocaustis, & pacificis victimis, vt sint vobis in recordationem Dei vestri. Dauid tamen quotidie faciebat offerri multas victimas in honorem arcæ, quamquàm non esset dies festus, nec epulum, nec Kalendę. Ideo satis conueniebat, quòd quotidie faceret clangi tubis coram arca.

An verum sit, quòd Sacerdotes canerent iugiter tubis coram arca. Quæst. XV.

QVAERITVR Vlterius circa hoc, quod dicit hic Nicolaus, scilicet, quòd Sacerdotes canebant iugiter tubis coram arca in sacrificio E matutino, & vespertino, an hoc verum sit.

Dicendum, quòd Nicolaus putauit hoc esse verum, quia dicitur hic, quod canebant tuba iugiter. Et ipse intelligit, idest, in sacrificio iugi. Vocatur autem iuge sacrificium ipsum matutinum, & vespertinum, vt patet Numeri vigesimooctauo. Et tamen non potest hoc stare, quia non offerebatur coram arca Domini sacrificium iuge. Nam sacrificium iuge erat de ceremonijs maxime necessarijs legis, quod propter nullam causam dimittendum erat, etiam si multa alia sacrificia fierent, vt colligitur Leui. octauo, & Numeri 28. Omnia tamen talia fiebant in

bant in Sanctuario Dñi in Gabaon, vt ĩ. ꝓbabit. Item patet hoc magis clarè, quia ĩ. in lrā dr̄, ꝙ Dauid iussit Sadoc summo Sacerdoti, & fratribus eius, ꝙ offerrēt in Gabaon in Tabernaculo Dñi holocausta sup altare holocaustorum iugiter mane, & vespere. Nō ergo poterat fieri sacrificium iuge matutinū, & vespertinum coram arca Dñi cum offerret in Gabaō. Dici tñ pōt, ꝙ offerri faceret Dauid alia sacrificia corā arca mane, & vespere, sicut matutinū, & vespertinū, q̄ offerebant in Sanctuario, & tñ ista non erant illa, q̄ vocant in lege matutinū, & vespertinū. Dicendū igitur ꝙ non clangebant Sacerdotes tubis corā arca in sacrificio matutino, & vespertino, cū ibi non offerrent, sed clangebant qñ offerebāt quęcunq; alia sacrificia, siue holocaustorū, siue pacificorū, qa sic De⁹ iusserat Nu. 10. s. canetis tubis sup holocaustis, & pacificis victimis.

G

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, notas facite in populis adinuentiones eius.

Confitemini. Hic ponit ſm huius partis, s. cantus determinatio. Et diuidit in tria, quia primo populus Iudaicus ad laudandū Deum inducit. Secundo totus orbis ad hoc persuadet: ibi. *Canite Domino omnis terra.* Tertio q̄dam additio ad cantum apponit, ibi. *Et dicite salua nos.* Circa primum dr̄. *Confitemini Domino.* Sciendū, ꝙ hic ponunt duo Psalmi, qui habent in Psalterio. Et ponunt ordine ꝯuerso. Nā primus eorū est Psal. 104. Secundus est Psal. 95. & dr̄. Cōfitemini Dño. Duplex est confessio, vt ait Nicol. s. quædā confessio humilitatis ſm quā quis cognoscit errorem suum, & ꝯfitet illum. Secūda est cōfessio diuinę laudis. Et dicit, ꝙ prima p̄mittit hic cum dr̄. *Confitemini Domino.* Et secunda ponit ibi cum dr̄. *Cantate ei, & psallite.* Et hoc quia ad hoc, ꝙ exaudiat orō alicuius debet prius humiliari, Eccle. 35. Orō animę humiliantis se cęlos penetrabit. Sed dicendū, ꝙ hoc non stat, quia hic nō ponit aliqua cōfessio peccatorum, quod patet, quia dictio Hebraica hic posita significat laudē, & nō fateri, vel asserere peccata. Iō dicēdū, ꝙ totū pertinet ad diuinā laudē. s. *Confitemini Domino.* Idest laudate eū. Et ponit hic laus eius in gñali, deinde in spāli. *Et inuocate nomen eius.* Pōt dupliciter intelligi, vno mō, ꝙ inuocet nomē Dñi in laude. s. quia laudando Deū solet homo facere mentionē de noīe Dei: & laus est Dei, ꝙ exprimat nomē eius tamquā laudabile. Secundo pōt intelligi ꝙ inuocet nomen Dñi in adiutorium. s. qñ fuerimus in aduersitatibus, ꝙ noīemus nomen Dñi, & saluabimur iuxta illud Actuū 4. s. Nec. n. nomen aliud est sub cęlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. s. nisi nomen Iesum. & laus Dei est, ꝙ homo inuocet nomen eius in tribulationibus, quia per hoc asserit Deum habere virtutem ad liberandum. Nā alias non inuocaret nomē eius: sic patet de gubernatore, qui dixit ad Ionam surge, & inuoca Deum tuum, si forte cogitet de nobis, & non pereamus: hic tñ accipitur inuocare primo mō. *Notas facite populo adinuentiones eius.* Dr̄ hoc ad Hebræos, ꝙ ipsi notificent omnibus populis miracula excogitata Dei, ad hoc ꝙ Gentiles scirent mirabilia Dei. Vocantur autem adinuentiones modi operandi, vel viuendi nouiter inuenti. Et sic dicuntur adinuētiones, quia inueniūtur, & communiter in Scriptura vocantur adinuentiones modi viuendi, quos reperiebant Israelitæ contra legem Dei, & Deus non dederat eis illos, sed quasi de mente sua confinxerant: dicuntur adinuentiones. Et sic sępe dr̄ ꝙ Israelitę offendebant Deum in adinuentionibus suis. Nunc aūt vocantur adinuentiones aliqui modi proprij operandi Dei excogitati a Deo, qui

F non erāt cōes hominibus, nec alijs dijs. Sic enim sunt omnia opera miraculorum, quia nullus homo, nec quisquam de dijs gentium miraculum facere pōt, vnde Deus verus adinuenit sibi istum modum operandi, & vocat adinuentio sua. Sic dr̄ Psal. 110. Magna opera Dñi exquisita in oēs voluntates eius. i. miracula, quæ sunt opera Dei magna sunt exquisita. i. excogitata, vel adinnenta ab eo. Et quia Scriptura volebat mouere Hebræos ad narrandum mirabilia Dei gentibus dixit, ꝙ notas facerent populis adinuentiones eius. Alia litera habet notas facite populis cogitationes eius, & alia litera dicit annunciate inter gentes opera eius, sed idem est, quia adinuentiones Dei sunt miracula ab eo facta, quæ vocantur opera inquātum ab eo fiunt, & vocantur cogitationes inquantū

G Deus quidquid agit, cum consilio agit, quia agens sine cogitatione, vel est ens irrationale, sicut inanimata, & bruta, vel habēs imperfectum vsum rōnis, sicut stulti. Possunt aūt vocari adinuētiones Dei non quęlibet miracula, sed quædā, quæ pertinent ad quādam cautelam, vel prudentiam. Nam ꝙ Deus subuerterit vrbes Sodomorum, & genus humanum deleuerit diluuio vniuersali: Genes. 7. & 19. miracula sunt, pertinent tñ ad magnam potentiam, & non ostendunt specialiter aliquam cautelam, vel prudentiam: ideo non vocantur adinuentiones, sed solum miracula. Alia aūt erat miracula, quæ simul importabant potētiam Dei, & quandam prudentiam, sicut ꝙ Deus fecerit sonitum curruum, & equorū in castris Syrię per

H noctem, & fugerent Syri tamquam si persequerētur eos hostes, cum secundum veritatem nihil esset. 4. Reg. 7. sic erat quando Deus excęcauit Syros venientes ad capiendum Elisæum, ita vt videntes eum non agnoscerent, sed portarentur ab ipso ad vrbem hostilem, & cum fuerunt in medio vrbis tunc viderunt, ꝙ erant in terra hostili. eod. lib. cap. 7. Et sic de multis.

Cantate ei, & psallite ei, & narrate omnia mirabilia eius, laudate nomen sanctū eius,

I lætetur cor quærētium Dominum. Quærite Dominum, & virtutem eius, quærite faciem eius semper. Recordamini mirabiliū eius, quę fecit, signorum illius, & iudiciorū oris eius.

Cantate ei, & psallite. Ponitur hic laus Dei magis in speciali. Nam supra dicebatur in generali. Confitemini Domino, scilicet, quòd laudaremus eum, quia tamen multipliciter laudari potest, ponuntur hic modi varij, & vnus est in voce, & de hoc dicitur hic canite. Alius est in vasis musicis, & de hoc dicitur psallite. Nam psallere est in vasis musicis cantare, & inde dicitur Psalterium vas musicum decem cordarum.

K *Et narrate omnia mirabilia eius.* Ponebatur supra laus Dei quantum ad modum proferendi, scilicet, in voce, & in vasis musicis: hic ponitur laus Dei quantum ad materiam, de qua agere debent laudantes Deum, scilicet, de mirabilibus eius. Nam de hoc est præcipua materia Psalmorum. Et dicitur narrate omnia mirabilia eius, scilicet, tam illa, quæ continent aliquam specialem cautelam, & vocantur adinuentiones, quàm illa, quæ solam potestatem videntur generaliter continere, & vocantur mirabilia.

Laudate nomen sanctum eius. Scilicet, dicendo, ꝙ nomen Dei est gloriosum super oīa noīa, & ipsum solum est laudabile. Nam laus est sermo exprimens magnitu-

magnitudinem,& nullus est verè magnus nisi Deus: ideo nomen suũ solum est laudabile, iuxta illud Psal. 47. Magnus Dñs,& laudabilis nimis, idest, quia magnus est,& nimis laudabilis. Alia litera habet. Laudamini in nomine sancto eius,& alia litera: Exultate in nomine sancto eius. Et idem est, quia non solũ homo debet laudare nomen Dñi, sed ẽt debet seipsum laudare,& dicere se esse fęlicem, quia talem Deũ habet, sic patet Psalm. 143. Beatus populus, cui hęc sunt, & Beatus populus, cuius Dñs Deus eius. Et Psal. 145. Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius. Sic ẽt Moyses laudabat gentem Israelitarum super alias gẽtes pp Deũ, quem habebat Deut. 4. Nec est alia natio tam grãdis, quę habeat Deos appropinquantes sibi, sicut adest Deus noster cũctis obsecrationibus nr̃is. Rectè ergo dr̃ laudamini in noĩe sancto eius. Etiã illi, qui habebãt Deum Israel in Deum debebant gaudere pp hoc, iõ dr̃: Exultate in noĩe sancto eius. Vocat̃ nomen suum sanctum.i. incontaminatũ, quia magnę reuerẽtię est, & non debet noĩari ad res vanas,& immundas. Nam non effugiet impunitus, qui sic illud noĩauerit. Exo. 20.& Deut. 5. *Lætetur cor quærentium Dominum.* Idest, ꝙ Deus magnus est lętet̃ cor quęrentium eum, põt duppliciter intelligi, vno mõ de illis, qui quęrũt Dñm in aduersitate ad hoc, ꝙ liberet eos. Et tunc est sensus, quòd quęrẽtes Dñm lętent̃, quasi dicat, Deus est magnus,& põt succurrere quęrentibus eum. Ideo lętari debent, qui quęrunt eũ potiusquã illi, qui quęrunt in aduersitatibus suis deos impotentes liberare eos, sic fuit de Israelitis, qñ portauerunt arcam Dñi in bellũ, & cõfidentes, quòd posset eos liberare iubilabãt voce magna in castris,& audierunt Philisthiini,& dixerũt: non fuit tanta exultatio heri,& nudius tertius: vę nobis venit Deus in castra, vę nobis. Ipsi verò Philisthini, quia quęrebant deos in adiutorium suum, de quorum viribus nõ confidebant, tristabant̃, dicẽtes: Quis nos liberabit de manu deorũ sublimiũ istorũ? 1. Reg. 4. Sic ẽt Elias, qñ habuit disceptationẽ cũ Prophetis Baal, quis Deus daret ignẽ in sacrificio suo, gaudebat nimis, cõfidẽs quòd Deus Israel daret ignẽ,& insultabat Prophetis Baal, quia nõ possent habere ignem: & irridens dicebat clamate voce maiore: Deus.n. est, & forsitan loquit̃, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitet̃. Cultores aũt Baal quęrentes eum, quia non plenè cõfidebant de eius adiutorio, tristabant̃,& affligebant se percutientes lãceolis vsque ad effusionem sanguinis. 3. Reg. 18. Secundo mõ põt intelligi lętet̃ cor quęrentium Dñm.i. cultorum eius. Nã quęrere Dñm est colere ipsum,& sic aliqñ Israelitę faciebant pactum, vt quęrerẽt Dñm, sic dr̃ sequẽti lib. c. 15. Si quis non quęsierit Dñm Deũ Israel moriat̃. Et iterũ. Et intrauit ex more ad corroborandum fędus, vt quęrerent Dñm. Et tñ fędus fiebat de seruãdo legẽ Dei. Debent aũt lętari cultores Dñi, eo ꝙ colunt Deũ excellentissimũ inter oẽs Deos, sicut famuli gaudent de dño suo si sciunt se habere dñm excellẽtiorem ǭ alij, dato ꝙ non sciant an eis bñfacturus sit. *Quærite Dominum,& virtutem eius.* Idest, quęrite eum in aduersitatibus, vt liberet vos, vel quęrite per legẽ faciendo, quę ipse iubet. Et pp hoc ponunt̃ duo.i. quęrite Dñm.i. quęrite eum ad colendum,& virtutem eius.i. quęrite magnitudinẽ,& potentiam eius ad hoc, ꝙ liberet vos: virtus.n. proprie significat vltimum de potentia rei, iõ qñ aliqua res facit actũ valde excellẽtem in potentia dr̃ facere s'm virtutem. Sic ẽt loquẽdo de virtutibus moralibus sola fortitudo, quæ coincidit aliquo mõ cum robore vocat̃ virtus absolutè. Sic patet Sapientię 8. cum dr̃: Sobrietatem,& sapientiã docet, & iustitiam,& virtutẽ, quibus nihil vtilius in vita hominibus. Et sic vocat̃ hic fortitudo virtus absolutè. Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

A Cęterę aũt virtutes morales cardinales, vocant̃ nominibus suis. *Quærite faciem eius semper.* Idest, semp venite ante faciem Dñi ad colendum eum, vel ad petẽdum aliquid ab eo. Dr̃ aliquis venire corã facie Dñi, qñ veniebat ad locum illũ, in quo Deus spãliter dicebat̃ esse. Istud aũt erat in Sanctuario. Nam nomen suum inuocabat̃, super arcam inter alas Cherubim, 2. Reg. 6. & s. 13. Et quia non erat aliquis locus orõnis ꝯuenientior ǭ in Sanctuario, vbi Deus spãliter esse dicebat̃, dr̃ quęrite faciem eius semp.i. venite semp ad orãdũ in Sanctuario. Et sic qñcunq; Israelitę veniebãt in Sãctuario dicebant̃ apparere corã Dño. Sic patet Exo. 23.s. ter in anno apparebit oẽ masculinum tuũ in cõspectu meo. Et iterũ non apparebis in cõspectu meo vacuus. Idem Exo. 33.& dr̃, semp.i. tpibus competentibus, quia non est semp orõni vacandum. Sic.n. dr̃ in

B Decretis de ꝯsecra. dist. 5. nunquã cadat psalteriũ de manu tua,& glosat̃ ibi.i. horis competentibus. *Recordamini mirabilium eius, quæ fecit.* Assignauit.n. iã Propheta modum, quo deberent laudare Deum Israelitę.s. canendo in voce,& psallendo in organis. Et ẽt locũ, in quo deberent laudare.s. in Sanctuario Dñi cũ dr̃: Quęrite faciem eius. Nunc ponit̃ quid debent dicere laudando. Et dr̃ recordamini mirabilium eius.s. mirabilia Dei sunt ab antiquo facta. Nunc aũt vos enarrate ea,& sic recordabimini,& facietis alios recordari. *Signorum illius.* Signa sunt mirabilia quædam, sicut dr̃ Actuũ 6. ꝙ Stephanus plenus gr̃a faciebat signa magna,& prodigia in populo. *Et iudiciorum oris eius.* Possunt vocari iudicia Dei leges quas ipsa dedit. Et perti-

C net ad directionem negociorum formalium, vel vocantur iudicia miraculosa quędam per modum iustitię facta. Et istud magis conuenit, quia hic agitur de mirabilibus Dei,& non de lege eius.

A quo fuerunt facti isti duo Psalmi. Quæst. XVI.

QVAERITVR Circa ea, quæ dicta sunt,& primo circa istos duos Psalmos, qui fecit illos. Et non est dubium nisi de Dauid,& Asaph. Constat.n. ꝙ isti duo Psalmi fuerunt facti qñ arca portata est,& posita in domo Dauid. Et tunc nõ potuit fieri aliquis istorum Psalmorum nisi per Da-

D uid, vel Leuitas cantores. Aliqui autem dicunt, quòd iste Psalmus est Asaph. Et hoc propter duo, primo quia dicitur hic, quòd Dauid cõstituit Asaph principem ad confitendum Domino,& ponitur immediate Psalmus de confessione Dei, scilicet, Confitemini Domino: Ideo videtur quòd pertineat ad Asaph. Secundo patet,& efficacius, quia quædam Biblię habent supra vbi dicitur: in illo die fecit Dauid principem ad confitendum Domino Asaph, & fratres eius. Hæc præcinentes. Et sequitur immediate: Confitemini Domino. Ideo videtur, quòd Asaph,& fratres sui Leuitę cantores composuerunt istos Psalmos. Dicendum tamen, quòd hoc non stat, quia isti Psalmi fuerunt compositi per Dauid, vt patet ex titulis. Nam secundus eorum in ordine

E istius literæ, qui est vigesimusquintus, intitulat̃ Psalmus Dauid, quando domus ædificabatur. Et primus in ordine literæ, qui est 104. intitulatur Alleluia cum duobus sequentibus,& tamen Psalmi præcedentes sunt Psalmi Dauid, ideo etiam iste quamquã Alleluia sit titulus, quia pertinet ad eundem auctorem, ad quem præcedentes. Et sic necesse est dici, quòd sunt Psalmi Dauid, quos Dauid composuit in laudem Dei, qñ arca ducta est in domum suam. Cũ autem dr̃ ꝙ composuit istos Psalmos Asaph erat motiuum istud.s. quod hic agitur de constitutione eius in principem cantorum,& subijciunt̃ immediate isti

Psalmi, ideo rationabiliter creditur a quibusdam, ꝙ facti fuerint ab Asaph. Et cum obijcitur, quòd tituli eorum significant ipsos factos a Dauid. Posset respõderi quod isti Psalmi fuerunt facti ab vtroque, & inquantum fuerunt facti ab Asaph ponũtur hic. Inquã tum verò facti sunt a Dauid, ponuntur in lib. Psalmorum. Est ẽt differentia aliquanta inter eos. Nam iste primus Psalmus. s. Cõfitemini, multo plura cõtinet. s. plusquã in duplo in Psalterio, q̃ hic. Sed hoc nõ obstãte dicẽdũ est, ꝙ isti Psalmi fuerũt facti a Dauid, & sol⁹ Dauid fecit illos, licet ponanť plura hic q̃ in Psalterio, vel etiam ponantur alia verba. Nam sępe eadẽ res vario modo scribitur, sicut cum sunt diuersi trãslatores eiusdẽ, ita fuit hic, quia Dauid fecit istos Psalmos, & Dauid colligauit eos in lib. Psalmorũ, & scripsit vno modo. Esdras aũt scribens istum librum Paralip. interseruit eos hic, quia faciebãt ad propositum, & scripsit alio modo. Et tñ vnus modus fuit, quo Dauid scripsit illos. Ad primam rõnem in ꝯrium dicendum, ꝙ quãquam isti Psalmi ponantur hic cum agitur de officio Leuitarum, & ꝙ Asaph fuit constitutus in principem super Cantores, non sequitur, ꝙ Asaph illos composuerit, sed fecit eos Dauid, & tñ fecit tpe portationis arcę. Et quia agitur hic de portatione arcæ ponuntur etiam simul Psalmi. Ad secundam dicẽdum, ꝙ illa additio. s. Hęc pręcinentes non est de litera, vt patet in Hebręo, & ẽt in Biblijs correctis. Quod patet, quia rarissimè inuenietur in Biblijs. Habetur tñ in quibusdam earum, quia fuit aliqñ glosa interlinearis, & aliqui librarij errantes inseruerunt illam in textu. Sed adhuc dicendum, ꝙ dato, ꝙ ponatur in textu non est ꝯ hoc, quia non significat ꝙ Asaph, & fratres sui istos Psalmos componerent, sed ipsos cantarẽt cũ dicatur hęc pręcinentes. Et patet hoc, quia non poterat esse, ꝙ oẽs cantores cõponerent istos Psalmos, sed aliquis illorum, & oẽs alij cantarent illos. Et tñ dr̃ hic hęc pręcinentes, ideo nõ colligitur ex hoc, ꝙ Asaph, vel aliquis Leuitarum istos Psalmos componerent. Sed Dauid fecit illos, qñ portata fuit arca in domum suam, & Leuitę cantauerũt illos coram Domino ad laudem eius.

Propter quid ponuntur hic isti Psalmi. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius ad quid ponũtur hic isti Psalmi, quia iste non est liber Psalmorum, sed historiarum: liber aũt Psalmorum per se distinctus est, ideo ibi debuerunt poni, & non hic.

Rñdendum, ꝙ Psalmi dicuntur esse laudes diuinæ factę pp aliquas causas spẽles, vtpote si aliqñ liberabať Dauid ab aliquo periculo faciebat Psalmos in laudẽ Dei, sicut est Psal. 33. s. Benedicam Dñm in omni tpe, quem fecit qñ liberauit eũ Dñs de manu regis Achis mutando vultum suum, sic ẽt qñ pugnauit Dauid ꝯ Goliath fecit Psal. 143. s. Benedictus Dñs Deus meus, vt patet ex titulis eorum. Et ita est de multis alijs. Et ad sciendum pro quibus causis fiebant isti Psalmi appositi fuerunt eis tituli ab Esdra, qui fecit collectionem Psalmorum, & ideo in quolibet Psalmo est titulus significans causam eius, vel materiam, vel tempus, quo factus est. Sic autem isti duo Psalmi, qui ponuntur hic fuerunt cantati, qñ portata est arca in domum Dauid. Ideo licet non sit consuetudo Scripturę miscere Psalm. historijs, tñ aliqñ tã Cantica, quàm Psalmi miscentur. Et ob hoc positi fuerunt hic. Sic. n. est de Psal. 17. qui incipit: Diligam te Dñe, quem fecit Dauid qñ liberauit eum Deus de manu Saulis, & omnium inimicorum eius, vt ponitur in titulo suo. Et quia istud fuit finitis omnibus bellis Dauid, poniť, 2. Reg. 22. iste Psal. Sic etiam ponunť Cantica multa

F in varijs historijs Biblię, quæ tñ nos solemus habere in lib. Psalmorum, sicut est de Cantico Moysi, Exo. 15. Cantemus Dño gloriosè. Et de Cantico Annæ. 1. Reg. 2. Exultauit cor meum, & de cantico Ezechiæ: Isaiæ 38. Et sic de multis alijs: volens ergo Esdras curiosè distribuere portationem arcę in domũ Dauid, non solum scripsit ea, quæ facta sunt, sed etiam cantus, quos tunc cecinerunt Leuitę cantores.

An verum sit quod Dauid fecerit istos Psalmos. Qõ. XVIII.

QVAERITVR vlterius qũo põt esse, ꝙ isti duo Psalmi sint facti a Dauid, quia hic ponitur aliquid quod non pertinet ad tempus suum. Nã dicitur infra, dicite salua nos Deus noster, &
G congrega nos de gentibus. Et sic oratur ibi, ꝙ Israelitę, qui erant dispersi per varias gentes congregarẽtur in terram Israel ad cantandum laudes Dño, & tñ non fuerunt Israelitę dispersi per varias gentes ante captiuitatem Babylonicam. Et postea in captiuitate Romanorum nihil tale factum fuerat ante Dauid. Ideo ipse non diceret salua nos de nationibus. Aliquis dicet pp hoc, ꝙ verum sit, ꝙ ipsi Psalmi non sint facti p Dauid, sed per Asaph, sicut dicebant quidam. Dicendum tñ, ꝙ hoc non stat, quia Asaph, & Dauid fuerunt in eodem tpe, cum dicatur supra in litera, ꝙ Dauid fecit principem Asaph ad confitendum Dño coram arca. Item Asaph fuit vnus de tribus principibus cantorum qñ portata fuit arca in domum Dauid pręced.
H cap. ideo si non potuerunt isti Psalmi fieri a Dauid, gã ante eum nõ fuerunt dispersiones Israelitarum, etiã non potuerunt fieri ab Asaph, cum eodem tempore fuerit. Dicendum ergo, ꝙ dupliciter potest stare, vno modo, ꝙ dicamus istos Psalmos factos esse a Dauid, & ꝙ illa particula. s. Congrega nos de nationibus. fuerit Prophetice dicta. Ita ꝙ Dauid sciret futuram captiuitatem Babylonis, & alias particulares dispositiones Hebręorum. Et exnunc orabat pro dispersis dicens: Congrega nos de nationibus. Aliquis dicet, ꝙ hoc non potest stare, quia si aliquid futurum prædiceretur hic, vtpote ꝙ dispergendi essent Israelitę per va-
I rias captiuitates, poterat dici a Dauid. Et tñ hic non prædicitur captiuitas, sed oratur pro iam existentibus in captiuitate, vel dispersione cum dicitur: Congrega nos de nationibus. Etiam quia videtur, ꝙ iste, qui orabat erat aliquis de dispersis cum dixerit congrega nos. Ideo non potuit esse dictum a Dauid. Nam hic non est pręnunciatio Prophetica, sed oratio. Dicendum ꝙ satis potest stare, ꝙ istud fuerit dictum a Dauid. Pro quo præsupponendum, ꝙ Dauid in spiritu cognouit dispositiones futuras Israelitarum. Et cum hic procedat per modum laudis, & orationis, orauit loco illorum, qui essent tempore futuro in captiuitate tanquam esset vnus de illis, dicens: Congrega nos de nationibus. Et hoc, quia Dauid erat vnus de populo, & poterat loqui nomine totius populi. Et sic non est ista Prophetia: est tñ oratio præsupponens cogni-
K tionem Propheticam de dispersionibus futuris Israelitarum. Secundo modo potest dici, ꝙ ista particula non fuerit posita a Dauid, sed ab Esdra, qui scripsit librum istum, & posuit istos Psalmos factos a Dauid: ipse tñ addidit aliquid ad illos conueniens tempori suo. Fuit aũt tempore Esdrę captiuitas Babylonis, & multi redierant de hac captiuitate. Alij aũt adhuc manebant in Babylone, & in alijs gentibus, & in fine istorum Psalmorum posuit Esdras istam particulam orãdo Dñm pro reuersione populi. Et hoc aliqualiter colligitur, quia ista particula ponitur in lib. Psalmorum: Psalm. 105. & non ponitur in aliquo istorum duorum Psalmorum, vt patet ibi: Psal. 95. & Psal. 104. Et

Et tamen hic ponitur in fine Psalm.95. s. Cantate Domino canticum nouum. Ideo videtur potius quod fuerit ista particula addita ab Esdra.

An tenerentur Israelitæ prædicare gentibus. Quæst. XIX.

Qvaeritvr vlterius circa id quod dicitur supra, scilicet, notas facite populis adinuentiones eius, idest notificare gentibus mirabilia eius an tenerentur Israelitæ prędicare gentibus, ad hoc, quod notificarētur eis mirabilia Dei. Respondendum est, quòd aliqualiter erat de Iudæis tempore legis veteris respectu gentilium, sicut est de nobis respectu infidelium, qui nunc sunt. De nobis enim a principio fuit obligatio ad prædicandum fidem catholicam gentibus. Nā in primitiua Ecclesia tempore Apostolorum fuerunt obligati Apostoli, & alij assignati ad officium prædicationis erant obligati ad prędicandum gentibus, quia sic dixerat Christus Mar. vlti. scilicet, Ite per vniuersum mundum, & prædicate Euangelium omni creaturæ. Nunc autem postquam Euangelium denunciatum est per totum orbem, & omnes gētes audierunt famam nominis Christi, non manet iam obligatio nobis ad hoc, quòd discurramus per orbē prędicando Euangelium gētibus: Siquis tamen illud faceret, mereretur nimis. Cum tamen aliquis videret fideles promptos ad credendum; siquis eis prædicauerit, & ipse instructus est in fide, tenetur eis, vel per modum publicę prædicationis, vel per modum particularis consilij, & suasionis declarare fidem Christi, quia aliàs subtraheret proximo auxilium debitum, quod maius est, quàm si subtrahat ei cibum tempore necessitatis. Istud autem est, quando quis sponte debet prædicare verbum Domini, secus quando cogitur aliquis negare fidem, vel profiteri illam, & tunc omnes homines obligati sunt ad confitendum nomen Christi, vel quidquid aliud est in fide. Sic enim dixit Christus. Qui me erubuerit confiteri coram hominibus negabo ego eum coram patre meo. Matth. 10. De veteri testamento dicendum, quòd quandiu mansit status ille, Hebræi erant obligati ad aliqua similia. Sciendum tamen, quòd Iudæis fuit magis prohibita communicatio cum gentilibus, quàm Christianis cum infidelibus. Et ratio huius fuit, quia Iudæi erant viri imperfecti faciles ad idolatriam, & timebatur nimis de eorum subuersione. Nam si communicarent cum gentilibus peruerterentur ab eis, vt colerent idola. Et ob hoc Deus vetuit Israelitis comedere cum Gentilibus, ne aliquando Gētilis vocans Iudæū ad cęnam apponeret ei cibos consecratos idolis. Etiā vetabatur Iudæis accipere filias Gentilium in vxores, & dare filias suas illis, ne filij propter matrem, vel patrem conuerterentur ad idola, vt patet Exo.34. & Deutero.7. In nouo testamento erant viri perfectiores, & non timebatur de eis, quòd peruerterentur a Gentilibus deueniendo ad idolatriam, sed potius ipsi conuerterent Gentiles ad Christum. Et ob hoc non erat vetita Christianis communicatio cum Gentilibus, sed potius quibusdam eorum erat positum sub præcepto, vt communicarent cum eis ad hoc, quòd prędicarent illis, quia aliàs fieri non poterat. Et ob hoc etiam Apostoli non abstinebant a cibis Gentiliū sicut Iudęi, sed potius comedebant cum eis, etiam si apponerent sibi cibos consecratos idolis, dum tamen ex illo cibo nō scādalizarēt proximus, vt patet prima ad Corinthi.8.& 10. Et ob hoc beatus Paulus redarguit beatum Petrum, quia non subtrahebat se a cibis Gentilium, dicens: Restiti ei in faciem, dicens: Si Tu cum Iudęus sis Gentiliter viuis, & non Iudaicè, quo-

A modo cogis gentes Iudaizare? Ad Gala.2. & ob hoc beatus Paulus dixit: Omnibus omnia factus sum; vt omnes Christo lucrifaciam, idest, cum omnibus Gentilibus communicaui eo modo, quo illę gentes communicant, ad hoc, quòd omnes illas lucrifacerem Christo conuertendo eas ad eum, quod fieri non poterat, nisi communicando cum eis a principio eo modo quo ipsi communicabant. Propter hoc autem nō fuit aliquando inter Iudæos obligatio aliquorum ad hoc, quòd discurrerent prædicando Gentilibus per orbem, vt conuerterentur ad Iudaismum, cū potius diuagatio ista, & communicatio essent prohibitæ Israelitis: si tamen interdum contingeret, quòd aliquis Gentilis promptus esset ad conuersionē, & videret

B hoc aliquis Iudæus instructus in lege tenebatur ei prędicare instruendo eum in lege. Sed adhuc non erat istud sub tanta necessitate, sicut nos obligamur ad prędicandum infidelibus, quia lex Euangelica obligat omnem hominem, cum sine ea nō sit salus Mar. vlti. scilicet, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui autem non crediderit, condemnabitur. Lex autem vetus non obligabat omnes homines, sed solū illos, qui descendebāt de stirpe Iacob, nam solum fuerat eis data: Exo.19. Et ad eos solum dirigitur: Leui. 17. Si autem loquamur de prædicatione illa secundū quam tenebatur aliquis, vel negare fidem veteris testamenti, vel prædicare illam, vtpote si ab aliquo tyranno ad hoc cogeretur, tenebatur illam confiteri, &

C prædicare, & propter hoc mori. Sic enim refert Apostolus ad Hebræ.11. vbi ponit laudes fidei, & laudat illos, qui pro fide multis se periculis exposuerunt dicens: Alij ludibria, & verbera experti sunt: insuper, & vincula, & carceres: lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Et non intelligitur hoc de martyribus noui testamenti; sicut aliqui simplices existimabant, quia legitur illa Epistola in solemnitatibus martyrum; sed de martyribus veteris testamenti, qui pro fide passi sunt hæc, vt patet ibidem. Hæc autem vera sunt, quandocunque aliquis non iubebatur specialiter a Deo prædicare gentibus. Nam si iuberetur, manifestum est; quòd tunc publi-

D cè tenebatur Gentilibus illis prædicare. Sic enim fuit de Propheta Iona, quem Deus misit ad prædicandū in ciuitatem Niniue, quæ erat ciuitas Gentilium, scilicet, Metropolis regni Assyriorum, & peccauit Ionas, quia nolebat ire illuc fugiens a facie Domini, sed postea Deus coegit eum ire, vt patet Ionę primo, & 2. & per totum. Aliqui etiam Prophetæ prædicauerunt Gentilibus non quidem verbo, sed facto per aliqua signa, quæ mittebant ad illas gentes ex præcepto Dei: sic fuit de Ieremia, qui misit cathenas ligneas ad regē Edō, & ad regem Moab, & Ammon, & regem Tyri, & regem Sidonis per manus nunciorum, qui venerant ad regem Sedeciam. Et illud fuit ad significandum, quòd omnes istę gentes traderentur in captiuitatē sub potestate regis Nabuchodonosor Iere.

E 27. Ista autem litera intelligitur de Iudæis scientibus legem, scilicet, quòd notas facerent in populis adinuentiones Dei, idest, prædicarent miracula eius inter gentes, quando haberent opportunitatem ad hoc. Et tamen istud aliquando erat ex necessitate, & aliquando erat locus super rogationis, vt patet ex dictis.

De mirabilibus, & signis, quæ canere debebant Israelitæ. Quæst. XX.

Qvaeritvr vlterius de mirabilibus, & signis, & iudicijs Dei, quæ ponuntur hic, quæ deberēt cantare Israelitæ.

Responden-

Respondendum, quòd omnia ista sunt nomina miraculorum,& tamen significant istud sub rationibus specialibus, & quamquàm ponantur hic solum tria nomina,multa alia sunt. Vocantur enim ista mirabilia inquantum important aliquam ptãtem excellentem, & quia omnia talia facta a Deo fiunt ex ptãte immensa, qualis non reperitur in aliqua alia re, omnia vocantur generaliter miracula. vocantur signa illa miracula,quæ fiunt solum, vel saltem principaliter ad probationem alicuius veritatis. Et sic miracula prima,quæ fecit Moyses coram Pharaone, scilicet,conuersio virgæ in colubrem,& colubri in virgã, fuerunt signa,quia ad hoc solum facta sunt, vt probaretur, quòd Moyses missus fuerat a Deo ad Pharaonem, vt dimitteret populum Israel exire de terra sua Exo.5.Et ista vocantur ibi signa. Vocantur etiam ista ostenta ab ostendendo,scilicet, quia per hæc ostenditur,siue probatur id quod aliquis probare vult. Et sic dixit Dominus ad Moysem, ꝙ faceret omnia ostenta,quæ posuerat in manu sua coram Pharaone: Exo. 10. Vocantur etiam iudicia miraculosa, quando sunt pęnalia,scilicet, si Deus facit aliquod miraculum in pęnã alicuius, & illa pęna iustè infligit, dr̃ illud miraculosum iudicium. Sic etiam vocabantur iudicia illæ plagæ, quas Deus intulit super Aegyptios, quando nolebant dimittere populum eius. Et tamen omnes illæ plagæ miraculosæ erant. Alia vocantur prodigia, scilicet, quando sunt aliqua opera mirabilia, quæ significant aliquid futurum mali,vel boni. Et dicuntur prodigia,quasi procul ad digito, scilicet, quia futurũ significant. Aliquando tamen prodigia accipiuntur pro iudicijs,quæ sunt miracula pęnalia, vt patet Psal. 77.vbi dicitur de mirabilibus Aegypti,& vocãtur prodigia.Erãt tamen pęnalia. Et aliquando prodigia vocantur quęcunque alia miracula, vt patet Actuum 7. cum dicitur de beato Stephano, quòd faciebat prodigia,& signa magna in populo. Et tamen illa erant miracula, qualia faciebant alij viri sancti noui testamenti. Alia vocantur monstra, scilicet, quando aliquid accidit contra consuetum ordinem naturæ particularis,& dicuntur monstra a monstrando, quia cũ euenerit aliquod malum futurum demonstrant. Sic enim fuit de multis,quæ contra naturę cursum acciderunt, & significauerunt destructiones regnorum, vel bella magna,sicut refert Augu.3. de Ciui.Dei circa finem. Et Isidorus 11.Ety.cap.de monstris,& transformatis. Differunt tamen monstra a prodigijs, quia quamquàm ambo significent aliquid futurum,tamẽ monstra dicuntur communiter ea, quæ naturaliter eueniunt per errorem naturę. Prodigia autem sunt super virtutem naturę:nam miracula sunt. Secundo differunt,quia prodigia significant indifferẽter bonũ, vel malum futurum. Monstra autem semper malum significare dicuntur. Scriptura autem posuit hic solũ tria genera miraculorum, scilicet, mirabilia,signa,& iudicia,quia per hęc intellexit omnia alia.

Semen Israel serui eius, filij Iacob electi eius.

Semen Israel serui eius. Litera ista refertur ad omnia præcedentia. s.o semen Israel confitemini Domino,& inuocate nomen eius, & cantate, & psallite ei. Et sic constructio istius Psalmi debet incipere ab ista vocatione. Vocatur semen Israel omnes Israelitæ, quia omnes descenderunt de semine Iacob, qui vocatur Israel.Deus enim mutauit nomen eius, dicens. Non vocaberis vltra Iacob, sed Israel:Gen.32.& 35. vocatur Israel seruus Dei, quia Iacob coluit Dominum in toto corde suo,& vocauit eum in tribulatio-

F nibus suis, scilicet, quando ibat in Mesopotamiam: Gen.28.& quando redibat, & timuit Esau fratrem suum:Gen.32.Etiam coluit Deum per obsequium. Nam ipse vnxit oleo lapidem in Bethlehem:promittens,quòd ibi coleret Dominum. Etiam ipse fuit primus, qui decimas ex voto dare voluit omni tempore:Gen.28.scilicet, Si fuerit Dominus mecum,& custodierit me in via, per quã ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum,& vestimentum ad induendũ, reuersusque fuero prosperè ad domum patris mei, erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei:cunctorũque,q̃ dederis mihi, decimas offeram tibi.

Filij Iacob electi eius. Repetitio sententię est propter pulchritudinem,quemadmodum sępe fit in canticis, & in alijs operibus rhetoricis. Nam idem est Israel seruus eius, & Iacob electus eius, cum sit vna persona. Nam Iacob est nomen impositũ ei a natiuitate: Gen. 25.Israel verò est nomen a Deo ei datum.Gen.32.& 35.Et iste modus loquendi sępe est in Scriptura, sicut cum dixit Siba ad Israelitas.Quæ nobis pars in Dauid, & quæ hęreditas in filio Isai?2.Reg.20.Et tamen idẽ est Dauid, & filius Isai.quia Dauid erat filius Isai. primo Reg.16. Sed iste modus loquendi pertinet ad hominem passionatum, siue propter magnam lætitiam,siue magnam tristitiam,vel iram,vel odium,aut aliam passionem, vt magis declaratum est supra 12. Et vocatur Iacob electus Dei,quia Deus elegit illum ad seruiendum sibi. Alia litera habet semen Abrahã H serui eius,& filij Iacob electi eius, sed ad idem pertinet,quia idem est semen Israel,& semen Abrahã. Est enim Israel Iacob, qui est nepos Abrahę, & omnes descendentes ab eo descendunt ab Abraham,& ideo idem est semen vtriusque.

Quomodo Iacob vocatur electus Dei. Quæst. XXI.

QVAERITVR quomodo vocatr̃ hic Iacob electus Dei. Respondendum, quòd potest hoc dupliciter intelligi, vno modo,ꝙ sit ista electio generalis, sicut fuit in patribꝰ eius Abraham,& Isaac, & erit specialis respectu gentium. Nam Deus elegit Abraham, & posteros eius ad colendum eum. Et fecit etiam eis promissionem I de dando terram Chanaam Gen.13.& 15.Et sic dicitur elegisse eos propter quendam specialem amorẽ, & non propter multitudinem,vel fortitudinem coꝝ super alias gentes, vt patet Deutero.7.& 26.& Exod. 19.capitu.Te elegit Dominus Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis,qui sunt super terram. Non quia cunctas gentes numero vincebatis, iunctus est vobis Dominus, & elegit vos,cum omnibus sitis populis pauciores,qui sunt super terram, sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramentũ, quod iurauit patribus nostris. Et isto modo Abrahã potest dici electus Dei,& etiam Isaac. Alio modo potest dici Iacob electus Dei specialiter, vt distinguitur K contra Abraham, & Isaac, scilicet, quia totaliter fuit electus a Deo,& non Abraham nec Isaac. Nam licet Deus elegerit Abraham in seruum sibi, & fecerit ei promissiones, tamen non elegit totum semen eius. Quod patet,quia Abraham genuit Ismahelem:Gen. 16.Et non fuit semen Ismahelis electum a Deo. Nam dixit Deus ad Abraham:In Isaac vocabitur tibi semẽ, quasi dicat,non in Ismahel.Idem patet Gen.17.scilicet Sara vxor tua pariet tibi filium,vocabisque nomẽ eius Isaac,& constituam pactum meum illi in fędus sempiternum, & semini eius post eũ: super Ismahel quoque exaudiui te, quasi dicat, pactum meum erit cum Isaac filio tuo, & non cum Ismahele, & tamen ego

ego exaudiui te super Ismahel, scilicet, concedendo ei, quòd viuat sicut tu petisti. Genuit etiam Abraham alios sex filios ex Cethura post mortem Sarę vxoris suæ. Gen. 25. & tamen isti filij non pertinuerunt ad populum Dei, sed transierunt in numerum Gentilium. Soli enim filij Isaac fuerunt cultores Dei, & ad illos seruata est repromissio: minima ergo pars seminis Abrahę fuit electa. Semen etiam Isaac non fuit totaliter electum a Deo. Habuit enim Isaac duos filios, scilicet, Iacob, & Esau, & fuit electum semen Iacob, sed non semen Esau, quia de Esau venit populus Idumęorum, & isti non susceperunt legem Dei, sed potius aduersati sunt populo Dei inferendo eis bella, vt patet Abdiæ vnico. & non permiserunt Idumæi transire Israelitas per terram suam ad possidendum terram Chanaam eis promissam, sed dixit rex Edom: Non transibis per me alioquin armatus occurram tibi: Num.20. Et sic factum est. Nam rex Edom egressus est cum infinita multitudine ad extremum regni sui, vt non permitteret transire Israelitas per terram suam, eodem capitu. Semen autem Iacob fuit totaliter electum a Deo, quia habuit Iacob duodecim filios, de quibus ortæ sunt duodecim tribus. Num. primo, & 2. Et omnes illę fuerunt a Deo electę. Nam Iacob cum omnibus filijs, & nepotibus suis descendit in Aegyptum tempore famis. Deinde completis annis quadringentis quibus peregrinaturus erat semen Abrahæ, & affligendus in terra nō sua. Gen.15. Omnes de stirpe Iacob, qui erant in Aegypto, exierunt inde, Exo.12. & Num.33. Et omnes postea susceperunt legem in deserto in monte Sinai: Exodi cap.34. Et sic specialius fuit electus Iacob a Deo, quàm Abraham, & Isaac, qui secundum partem fuerunt electi.

Ipse Dñs Deus noster: in vniuersa terra iudicia eius. Recordamini in sempiternum pacti eius: sermonis, quem præcepit in mille generationes. Quem pepigit cum Abrahã, & iuramenti illius cum Isaac. Et constituit illud Iacob in præceptum, & Israel in pactũ sempiternum, & dicens: Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestrę.

Ipse Dominus Deus noster in vniuersa terra iudicia eius. Est sententia incompleta, & debet aliquid subintelligi, scilicet, quòd ipse, qui est Dominus Deus noster, est Deus vniuersę terrę, & Deus noster, & iudicia sua sunt in vniuersa terra. Ponitur istud ad laudem Dei, scilicet, quòd ipse iudicat omnes gentes, & ponitur hic iudicium pro pęna iustè inflicta, sicut declaratum fuit supra in quadam quæstione. *Recordamini in sempiternum pacti eius.* Dicitur hoc ad semen Israel, quia illud pactum fuit factũ ad semen Israel, ideo ipsi debebãt recordari eius. Istud pactum est, quod habetur infra, scilicet. Tibi dabo terra Chanaan. *Et sermonis quem præcepit.* Sicut supra dicebatur Iacob, & Israel, & dicitur sermonis, quem præcepit, idest, quem voluit obseruari per seipsum. Et accipitur pręcipere impropriè: nam nihil Deus pręcepit Israelitis in isto pacto, sed promisit, quòd obseruaret illud, vel accipitur præcepit, idest, statuit, quia Deus statuit seruari istum sermonem in sempiternum. *In mille generationes.* Idest Deus voluit, quòd duraret istud pactum tempore quo durarent mille generationes, & accipitur determinatum pro indeterminato, scilicet, quòd duraret multo tempore. *Quem pepigi cum Abraham.* Idest illud pactum de dando terram Chanaan fuit factum cum Abraham. Nam Gen.15. Deus iussit Abrahæ

A occidere vaccam triennem, arietem triennem, & capram triennem, & diuidere ista in duas partes altrinsecus, & transiuit tunc Deus inter diuisiones animalium occisorum, quia iste erat modus facientium fœdus. Et quia Deus erat incorporeus, nec poterat transire fecit, quòd lampas ignis transiret loco eius inter animalia diuisa, & tunc dicitur: in illa die pepigit Deus fœdus cum Abraham, dicens: tibi dabo terram hanc a fluuio Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratem. *Et iuramenti illius cũ Isaac.* Idem est, scilicet, quia illud, quod Deus pepigit cum Abraham iurauit postea ipsi Isaac, vt patet Gen.26. quando apparuit Deus Isaac volenti descendere in Aegyptum, & dixit ei: Ne descendas in Aegyptum, sed quiesce in terra, quã B dixero tibi: tibi enim, & semini tuo dabo vniuersas regiones has complens iuramentum, quod spopõdi Abrahæ patri tuo. Alia litera habet: Memor fuit in sęculum testamenti sui, & alia, Recordatus est in ęternum pacti sui, vbi dicitur hic: Recordamini in sempiternum pacti eius. Et differunt istæ literæ in sententia: nam cum dicitur hic recordamini in sempiternũ pacti eius: refertur ad Israelitas, scilicet, quòd ipsi laudarent Dominum, sicut supra dicebatur, & laudando eum facerent mentionem de isto pacto, quod Deus fecerat cum Abraham de dando ei terram Chanaã. Et pertinebat hoc ad laudem Dei, scilicet, quòd ipse ex magna benignitate sua promiserat Abrahæ dare terram Chanaan, quamquàm non esset ei obligatus C ad aliquid. Cum autem dicitur in alia litera, memor fuit testamenti sui, vel recordatus est pacti sui. Refertur ad Deum, & est sensus, quòd Deus non oblitus est pacti. Et dicitur hoc, quia Deus fecit istud pactum cum Abraham, & nõ erat complendum vsque post quadringentos, & quadraginta annos. Et tamen post istos annos oblitus est complere pactum, sed compleuit. Patet hoc, quia Deus fecit istud pactum cum Abraham, Gen.15. & eadem die dixit sibi: Scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum quadringentis annis in terra non sua, & affligent eos. Generatione autem quarta reuertentur huc. Fuerũt autẽ consummati isti quadringenti anni in exitu de D Aegypto, & postea fuerunt Israelitæ in deserto quadraginta annis, & post illos incępit Deus tradere terram Chanaan, paulatim in manus Hebræorum. In tanto autem tempore dubium erat an Deus obliuisceretur pacti sui, & tamen, quia compleuit illud post istos omnes annos, dicitur quòd recordatus est pacti sui. Et vna litera ponit pactum, & alia testamentum, sed idẽ est. Nam pactum dicitur quando est promissio facta alicui. Testamentum autem dicitur, quia est testificatio, idest, quia illa promissio est facta cum testificatione. Idẽ enim est, quòd aliquis iuret, & quòd testificetur, quia p hoc, quòd iurat, testificatur, quòd verum erit id, quod promittet. *Et constituit illud Iacob in præceptum.* Refertur ad pactum pręcedens, & est sen-E sus, quòd Deus promisit illud Abrahæ, & postea Isaac, & deinde Iacob. Nam cuilibet istorum trium Patriarcharum Deus promisit per se dare terrã Chanaan. De Abraham, & Isaac iam dictũ est: de Iacob patet Gen.28. cum dixit Deus. Terram in qua dormis tibi dabo, & semini tuo: Eritque germen tuum quasi puluis terræ: dilataberis ad Orientem, & ad Occidentem. Et accipitur hic præceptum largè. Nam nihil Deus pręcepit Iacob per hoc, quod promisit ei terrã Chanaan, sed potius obligauit se ei ad aliquid dandum, sed est sensus, quòd posuit illud in præceptum, idest, sicut pręceptum Dei est firmum, & semper manẽs, ita pactum illud quod Deus fecit cum Iacob de dando ei terram Chanaan debebat esse semper manens. *Et Israel in pactum sempiternum.* Idest Deus constituit

stituit illud ipsi Israel in pactum sempiternum, & est repetitio sententiæ, quia idem est, quòd constituerit illud in præceptum Iacob, & quòd constituit in pactum Israel, quia Iacob, & Israel idem sunt, & pactum, & præceptum, pro eodem etiam accipiuntur hic. *Dicens tibi dabo terram Chanaan.* Istud fuit in sententia id, quod promisit Abrahæ, & Isaac, & Iacob, & sic completum est. Nam post quadringentos, & plus quam quadraginta annos ab ista promissione, Deus cœpit tradere terram Chanaan in manus Israelitarũ egredientium de Aegypto.

Funiculum hæreditatis vestræ. Conuersio sermonis est, nam cantores, qui cantabant istum Psalmum, loquebantur hic ad populum dicentes: Deus promisit Abrahę terram Chanaan funiculum hęreditatis vestrę: i. quę est funiculus, vel pars hęreditatis vestrę. Nã Israelitæ possidebant illam terram tamquam in sortem hæreditatis suę, & dicitur funiculum hęreditatis, quia antiquitus, & etiam nunc distinguebantur, & mensurabantur possessiones per funiculos. Et ideo funiculus hęreditatis vocabatur possessio alicuius, sic dicitur Psal. 15. Funes mei ceciderunt in pręclaris: Et enim hereditas mea pręclara est, idest, funes per quos distinguuntur hereditates ceciderunt mihi in præclaris, idest in loco optimo. Potest vocari hic terra Chanaan funiculus hęreditatis Iudæorum dupliciter. Vno modo, quia terra ista fuit eis specialiter data in sortem quasi Israelitæ cum omnibus gentibus diuiderent orbem ad habitandum per funiculos, & terra Chanaan cederet Israelitis per funiculum, & reliquus orbis cederet omnibus gentibus. Alio modo potest intelligi, quòd terra Chanaã sit funiculus hæreditatis Israelitarum, scilicet, quia ipsi diuiserunt illa inter se per funiculos. Nam postquam obtinuerũt eã de manibus Chananęorum, fecerunt in ea decem sortes per funiculos, scilicet, nouem sortes pro nouẽ tribus, & vnam pro dimdia tribu Manasse, vt colligitẽ Iosue. 15. vsque ad vicesimum. Alię autem duę trib⁹, & dimidia, scilicet, tribus Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse, acceperunt possessionem extra terrã Chanaan in terra duorum regum Amorrhęorum ad Orientem Iordanis. Num. 32. & Iosue primo.

Quomodo puniebat Deus Gentiles. Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius circa id, quod supra dicitur, scilicet, quòd iudicia Dei sunt in vniuersa terra, idest, quòd Deus infliget pęnas Israelitis pro peccatis, & etiam alijs gentibus, quomodo Deus puniebat Gentiles, cum illi non essent subiecti legi eius. Etiam quia Deus solum dicebatur punire peccata Israelitarum, vt colligitur Deut. 6. scilicet, Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium, quæ in circuitu vestro sunt, quoniam Deus ęmulator Dominus Deus tuus in medio tui. Idest Deus non ęmulatur inter alias gentes, sed solum in medio tui, idest, in Israelitis. Sic etiam patet Amos. 3. s. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ. Iccirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras, quasi dicat, quia solum cognoui vos ex omnibus cognationibus terræ, solũ visitabo peccata vestra, & non aliarum gentium. Respondendum est, quòd Deus puniebat Israelitas pro peccatis, & omnes alias gentes, & tamen magis puniebat Israelitas, quàm reliquas gentes, & sic dicebantur iudicia sua ponere in vniuersa terra, idest, pęnas dare super omnes homines habitantes in terra. Considerandum tamen circa hoc, quòd quædam erant peccata, eo ꝙ secundum se mala erant, aut secundum naturam, etiã nulla lege existente, alia erant peccata solum inquã-

F tum erant contra aliquam legem positam à Deo. Accipiendo secundo modo, Deus non puniebat peccata Gentilium, quia ipsi nunquam peccabant in transgressione legis Dei, quia licet facerent contra illam, non peccabant, quia non obligabantur seruare illam, sed soli Iudæi: ideo ipsi soli puniebantur in peccatis contra legem. Accipiendo primo modo dicendum, quòd quædam erant peccata secundum naturam, quæ erant contra Deum, vt idolatria, & blasphemia, & alia contra proximum, vt homicidium, furtum, fornicatio, & similia. Loquendo de primis dicendum, quòd Deus puniebat Gentiles pro peccatis idolatriæ aliquantulum, sed non nimis. Et ratio huius est, quia licet naturaliter homines cognoscant Deum esse, & quòd idola non sunt dij, tamen non tam manifestè cognoscebatur Deus nec tam manifesta erat offensa, quæ fiebat contra ipsum, sicut offensæ, quæ fiebant contra proximum. Ideo pro talibus peccatis paruæ pęnæ infligebantur Gentilibus a Deo. Et etiam raro infligebantur. Quod patet, quia omnes gentes colebant idola, & tamen Deus nunquam deleuit aliquam gentẽ propter hoc, quia aliàs debuisset omnes delere. Et tamen deleuit Deus aliquam gentem pro alijs peccatis, vt pro quibusdam speciebus luxuriæ, & pro similibus, & sic intelligitur, quod habetur Deuteronom. 6. Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium, quæ in circuitu vestro sunt, quoniam Deus ęmulator Dominus Deus tuus in medio tui. Et sic vult, quòd quãtum ad pactum

H idolatriæ Deus solum erat ęmulator, vel principaliter inter Israelitas, quàm inter alias gentes. Si autem essent peccata contra proximum, Deus puniebat illa inter alias gentes, sicut inter Israelitas. Sic enim fuit de peccato Sodomorum. Nam subuersæ sunt quatuor ciuitates incendio cęlesti. Gen. 19. & Deutero. 29. Sic etiam Deus intulit multas alias pęnas Gentilibus pro similibus peccatis. Nam deleuit Deus Chananæos pro illicita libidine, vt colligitur Leuitici decimooctauo. cum ponuntur abusus, qui possunt fieri in libidine, & postea sequitur: Omnes enim execrationes istas fecerunt accolę terræ, qui fuerunt ante vos, & polluerunt eam. Cauete ergo ne, & vos similiter euomat cum paria feceritis, sicut euomuit gentem,

I quæ fuit ante vos. Et in his peccatis pauca differentia est in punitione Israelitarum, & aliarum gentium. In punitione autẽ pro peccato idolatriæ magna differentia erat, quia Israelitæ maximæ puniebantur pro peccato idolatrię. Aliæ autem gentes modicum puniebantur pro peccato idolatriæ, & multum pro peccatis, quæ erant contra proximum. Nec tamen est intelligendum, quòd nunquam punirentur Gentiles pro idolatria, quia aliquando pro idolatria, & alijs superstitionibus occidebantur multi de Gentilibus. Sic patet Deuteronom. decimooctauo. cũ dicitur quod Israelitæ non lustrarent filios per ignem, nec obseruarent somnia, nec essent malefici, incantatores, & diuini, & inquirẽtes veritatem a mortuis, & sequitur:

K Omnia hæc abominat̃ Dominus, & propter huiusmodi scelera deleuit eos in introitu tuo. Et sic superstitiones Gentilium fuerunt aliqua causa, vt ipsi Chananęi expellerentur de terra. Punit ergo Deus in Gentiles omnia peccata, quæ naturaliter iudicantur esse peccata, licet magis illa, quæ sunt contra proximum, quàm ea, quæ sunt contra Deum. Ad primam rationem, quę habetur Deuteronom. 6. Dicendum, quòd illud intelligendum est de peccato idolatriæ solum, vt patet ibidem, & in illa magis puniebantur Iudæi, quàm Gentiles. Et tamen aliquo modo puniebantur Gentiles, vt patet Deuteronom. decimooctauo. Ad secundum, quod habetur Amos tertio, dicendum,

dum, quòd intelligitur de peccatis, quæ erat transgressio legis a Deo positę. Et in istis solum peccabant Iudæi, & ipsi soli puniebantur, eo quòd non poterat aliquis peccare in legem nisi obligaretur ad seruandum illam. Et tamen non obligabantur Gentiles ad legem seruandam, vt supra dictum est. Quòd autem intelligatur de hoc, patet in eadem auctoritate, quia dicitur tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terrę, quod intelligitur de datione legis, quæ solum data est Iudæis, vt patet Psal. 147. scilicet: Qui annunciat verbum suum Iacob iustitias, & iudicia sua Israel: non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Si tamen intelligatur de peccatis, quæ sunt peccata iudicio naturali, non potest stare, quia Deus isto modo non solum cognouit Iudęos, scilicet, dando eis legem naturalem, sed etiam omnes alias gentes: nam omnibus gentibus data est lex naturæ, quæ est scripta in mentibus eorum, vt patet ad Ro. 2. scilicet: Cum enim gentes, quę legē non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciūt, eiusmodi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimoniū reddente illis conscientia ipsorum. Et sic puniuntur Gentiles pro peccatis, quæ sunt contra legem naturę, cum ipsi habeant legem naturę scriptam in cordibus suis.

An pactum de dando terram Chanaan fuerit sempiternum. XXIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic: Recordamini pacti eius in sempiternum. In quo significat, quòd pactum illud de dando Iudæis terrā Chanaan durauit in sempiternum. Sed falsum est, quia iam non possident terram Chanaan nec possederunt eam post destructionem Ierusalem per Romanos. Nam tunc fuerunt dispersi omnes Iudęi superstites per totum orbem. Responderi potest multipliciter: vno modo, quòd istud pactum fuit in sempiternum, idest in longum tempus, ita, quòd non durare debebat verè in sempiternum, vel vsque ad finē sęculi, sed aliquo longo tempore, quod in Scriptura vocatur sempiternum, vel ęternum. Alio modo potest intelligi, quòd istud pactum fuit ad hoc, quòd verè duraret in sempiternum, idest, vsque ad finem sęculi. Et tamen fuit impeditum istud propter peccata Iudæorum. De primo patet, quia si aliquis seruus de genere Hebræorum nolebat exire liber anno. 7. remissionis propter vxorem, & filios, perforabatur auris eius, & manebat seruus in ęternū Deu. 15. Manifestū est tñ, q̄ ista seruit⁹ nō poterat durare qnquaginta annis. Nam omnes, qui essent serui qualitercunque, dum tamen essent de stirpe Iudęorum fiebant liberi in Iobelęo, qui erat de qnquaginta in quinguaginta annos, vt patet Leui. 25. Sic ergo poterit hic vocari ęternum aliquod tempus, quamquàm non sit valde magnum. Et dicetur, quòd istud fuit tempus ex quo factum est istud pactum vsque ad vltimam destructionem Iudæorum per Romanos. Nam toto tempore medio, manserunt Israelitæ in terra Chanaan. Et quamquàm ducti fuerunt in captiuitatem Babylonicam, & alij in Assyrios. Tamen adhuc durabat pactum illud, quia postea redierunt, qui erant in captiuitate Babylonis in terram Chanaan, & possederunt eā vsque ad destructionem per Romanos. Postea autem non reuersi sunt Iudęi in terram suam: nec iam vnquam reuersuri sunt, ideo pactum istud intelligebatur vsque ad destructionem per Romanos, & vocatur istud pactum sempiternum, quia durauit quasi duobus millibus annorum, immo pluribus. Nā

A Iosephus primo Antiqui. dicit, quòd a tēpore Moysi vsque ad tempus, quo ipse describebat librum illum fuerunt quasi duo millia annorum, & fuit Iosephus tempore destructionis Ierusalem per Romanos: nā ipse fuit vnus de duobus Iudęorum, qui pugnauerūt contra Romanos, quod patet in lib. eiusdem Iosephi de bello Iudaico. Et tamen a tempore quo istud pactum fuit inter Deum, & Abraham fluxerunt plusquam quadringenti anni vsque ad dationem legis, quod patet, quia die qua factum est istud pactum, dixit Deus ad Abraham. Scito prę noscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua quadringentis annis, & affligent eos. Generatione autem quarta reuertentur huc Gene. decimo- B quinto. Et sic completi fuerunt isti quadringenti anni in exitu de Aegypto, & tamen lex data est in deserto post exitum de Aegypto anno primo egressionis mēse tertio. Exodi decimonono. ideo fuerunt secundum computationem Ioseph a pacto isto vsque ad destructionem Ierusalem quasi duo millia, & quadringenti anni. Et istud est tempus, quo durauit pactum. Secundo modo accipiendo dicetur, quòd istud pactum factum est in ęternum, scilicet, quod Deus intendebat conseruare vsque ad finem sęculi istud pactum. Et tamen propter peccata Iudęorum occidēdo Christum, & persequendo sequaces suos, dispersi sunt omnes Iudæi de terra Chanaan, nunquam ad illā redituri. Si tamen non peccassent Iudęi, dato C quòd Christus venisset, & data fuisset lex noua, mansissent semper in terra Chanaan, & recepissent legem Christi, & habuissent inter alios Christianos quandā excellentia, scilicet, quia de semine illorum fuerat Christus. Et etiam, quia ipsi fuerant primi principes fidei cum Apostoli essent Iudæi, qui vocantur principium creaturę Dei, scilicet, in introducendo fidem. ad Roma. nono. Vtroque modo potest intelligi. Et tamen Iudęi fortè quando dicebant istud pactum esse sempiternum: intelligebant, quòd semper realiter duraturum esset: nam nesciebant, quòd aliqua peccata euenirent, propter quæ interrumperetur.

D *An pactum, quod fecit Deus cum Abraham, durauit in mille generationes. Quæst. XXIIII.*

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd istud pactum, quòd Deus fecit cū Abrahā de dando sibi terram Chanaan durauit in mille generationes. Aliquis dicet, quòd istud verum est, & per hoc habebitur limitatio ad id, quod dicebatur, scilicet, quòd debebat pactum istud durare in sempiternum, & intelligitur in sempiternum, idest in mille generationes. Dicendum tamen, quòd hoc non stat, quia secundum veritatem non durauit istud pactum per mille generationes, quia ad plus durauit per duo millia, & quadringentos annos secundum computationem Iosephi, vt declaratum est præced. quæstio- E ne, licet pauciores sint secundum computationem Pauli Orosij libro de Ormesta mundi, quia vix accedunt ad duo millia. Sed quidquid sit non poterant esse milles generationes in tam paucis annis, immo nec in decem millibus annorum, quia vna generatio est tempus, quod intercidit inter illud tempus, quo aliquis genuit filium, & tempus quo moritur, & sic computantur generationes Genes. quinto. Et sic rationabiliter computando vnam generationem cum alia esset quælibet saltèm viginti annorum. Nam si aliqua est parua alia est magna. Et hoc modo mille generationes durarent per annos saltem viginti millia. Nam interdum vna generatio durat centum annis, vel plus, vt patet Genes. decimoquinto. vbi quatuor

tuor generationes durauerant quadringentis annis cum dicitur. Scito prænoscens, quòd futurum sit peregrinum semen tuum in terra non sua quadringentis annis, & affligent eos, generatione autem quarta reuertentur huc. Et sic quælibet generatio durauit annis centum. Et tamen non fuerunt nisi quatuor viri, per quos computantur istę quatuor generationes, vt declaratum est eodem capit. dicendum ergo, quòd non ponuntur hic mille generationes ad significandum aliquam durationem certam, qua durauerit pactum istud, sed ponitur numerus certus pro incerto, scilicet, quòd deberet durare in mille generationes, idest, in multas generationes. Et hoc verum est, quia multis generationibus durauit. Nam ponuntur ab Abraham vsque ad Christum generationes quadraginta duæ, & omnibus istis durauit istud pactum, & insuper pluribus, quia a natiuitate Christi vsque ad destructionem Ierusalem per Romanos trãsierunt aliquæ generationes, cum fuerint anni quasi septuaginta quinque, vel plures. Quòd autem fuerint generationes quadraginta duę ab Abraham vsque ad Christum, patet Mat. primo. Similis autem modus loquendi est in Scriptura sępe, cum ponitur numerus certus pro incerto, vt patet Genes. 31. Cum dixit Iacob ad Laban. Decepisti enim me per decem vices. Et tamen manifestum est, quòd non decepit eum decem vicibus, sed solum bis, vel ter, vt patet eo. lib. capitu. 30. Sic etiam dicitur Genes. quarto. Septuplum vltio dabitur de Cain. De Lamech verò septuagies septies. Et tamen non est verum, quòd septuagies septies grauius puniendus esset ille, qui occideret Lamech, quàm puniretur ipse Lamech pro occisione Cain. Sic etiam dicitur. Matthę. 18. cum quæsiuit beatus Petrus, Domine quoties peccabit in me frater meus, dimittam ei vsque septies? Dicit illi Iesus. Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagies sépties. Et tamen non potest ibi poni pro numero certo, quia tunc non teneretur aliquis dimittere fratri suo rancorem nisi vsque septuagies septies. Et tamen falsum est, quia sequeretur tunc, quòd aliquãdo posset quis habere fratrem suum exosum, & non teneretur parcere ei, scilicet, postquam iam pepercisset septuagies septies, sed istud absurdum est, & contra totam Euangelicam positionem, cum teneamur diligere inimicos nostros, & benefacere his, qui oderunt nos. Matth. quinto. Accipitur ergo septuagies septies pro multoties, vel semper, & sic est hic de mille generationibus, quæ significant multas generationes, licet non sint mille.

An Deus iurauerit Isaac obseruare istud pactum. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius quomodo dicit hic, quòd Deus iurauit ad Isaac obseruare istud pactum de dando Israelitis terram Chanaan. Nam non iurauit hoc, sed solum promisit. Iuramentum autem factum fuerat ipsi Abrahæ, vt patet Genes. vigesimosexto. cum dicitur: Ne descẽdas in Aegyptum, sed quiesce in terra quam monstrauero tibi. Tibi enim dabo terram hanc complens iuramentum, quod spopondi Abraham patri tuo. Et non reperitur aliquis alius locus, in quo iurauerit Deus ipsi Isaac super obseruatione istius pacti. Respondendum, quòd Deus non iurauit ipsi Isaac seruare pactum de dando terram Chanaan, sed obligauit illud seruare sub viribus iuramenti præstiti Abrahæ. Nam dicitur tibi dabo omnes regiones has complẽs iuramentum, quod spopondi Abraham patri tuo. Nihil tamen magis est, quod aliquis iuret expresse super

F aliqua re, vel quòd promittat illam rem seruare sub virtute iam præstiti iuramenti. Et istud obseruatur in iudicialibus, & etiam in vniuersitatibus. Nam cum incepta est aliqua causa, & iurauit quis super vno articulo, non cogitur iurare super reliquis specialiter, sed sub virtute iam præstiti iuramenti quæritur ab eo de dicenda veritate. Ita ergo quamquàm non iurauerit Deus ipsi Isaac super obseruatione pacti, quia tamen iurauerat Abrahæ, & sub virtute illius præstiti iuramenti nunc promisit Isaac obseruare illud pactum, dicebatur iurare super illo.

Cum essent pauci numero, parui, & coloni eius. Et transierunt de gente in gen-
G tem, & de regno ad populum alterum. Non dimisit quemquam calũniari eos, sed increpauit pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Cantate Domino omnis terra, annunciate ex die in die salutare eius. Narrate in gentibus gloriam eius, & in cunctis populis mirabilia eius. Quia magnus Dominus, & laudabilis nimis, & horribilis super
H omnes Deos. Omnes enim dij populorum idola: Dominus autem cœlos fecit. Confessio, & magnificentia coram eo, fortitudo, & gaudium in loco eius. Afferte Domino familię populorum, afferte Domino gloriam, & imperium, date Domino gloriam nomini eius. Leuate sacrificium, & venite in conspectu eius, & adorate Dominum in decore Sancto.

Cum essent pauci numero. Istud non refertur ad præcedentem sententiam, sed ad inferiorem, scilicet,
I quòd quamquàm Israelitæ pauci essent, quibus promissa fuit terra Chanaan, transierunt de gente in gentem, & nemo ausus est nocere eis. Et dicitur pauci numero, quia quando facta est promissio ista Abrahę solus ipse erat. Nam nondum erat natus Isaac, quod patet, quia promissio facta est Genes. dicimotertio, & decimoquinto. Et Isaac natus est Genes. vigesimoprimo. Si autem intelligatur de tempore, quo erant peregrini in terra Chanaã pauci erãt, scilicet, Abrahã, & Isaac, & filij Isaac Esau, & Iacob, de hoc ad Hebrę. vdecimo dicitur. Fide Abraham moratus est in terra repromissionis tamquam in aliena, in casulis habitãdo cum Isaac, & Iacob cohęredibus repromissionis
K ipsius. Si autem intelligatur de tempore, quo descẽdit Iacob in Aegyptum pauci erant: nam solum erãt septuaginta animę computando filios, & filias paruulos, & magnos. Genes. quadragesimosexto, & Exo. primo. Si autem intelligatur de tempore, quo exierunt Israelitæ de Aegypto, quamquàm tunc videantur multi eo, quòd erant sexcenta millia virorum Exodi duodecimo, tamen non erant multi respectu aliarum gentium, quia omnibus alijs populis in multitudine minores erant Deuteronom. septimo, scilicet: Nõ quia cũctas gẽtes numero vincebatis vobis iũctus est Dominus, & elegit vos, cum sitis omnibus populis pauciores. Sed quia dilexit vos Dominus, & custodiuit iuramẽtum, quod iurauit patribus vestris.

Parui

Parui. Idest, etiam erant parui isti Iudæi quibus facta est promissio, & non intelligitur parui corpore, sed parui viribus, quia non habebant multos adiutores, nec famulos ad subijciendam sibi terram illam.

Et coloni eius. Idest non erant isti quibus promissa est terra indigenę, siue oriundi de terra illa, sed erant coloni, idest, habitantes in terra, qui aliunde venerāt ad habitandum: ideo alia litera habet hic, & aduenæ eius, vbi dicitur hic, & coloni eius. Sic etiam vocabantur aliquæ ciuitates colonię Romanorum, quia Romani accipientes illas de manibus hostium mutabant habitatores eorum, & ponebant viros venientes de alijs locis ad habitandum in illis. Et sic est quędam ciuitas, quæ vsque hodie Colonia appellatur, ponuntur omnia ista ad significandum diuinam operationem, & propter eius laudem, scilicet, quia si Hebræi, quibus promissa fuit terra Chanaan, fuerint viri multi, & potentes, & oriundi de terra illa: non fuisset difficile, quod ipsi efficerentur Domini terræ illius, cum tamen essent pauci numero, & parui viribus, & non essent oriundi de regione illa, non erat possibile, quòd ipsi obtinerent terram viribus suis. Obtinuerunt tamen illam, ideo oportet, quòd opera Dei obtinuerint illam, & istud est ad laudem Dei. Alia litera habet cum essent numero breui, paucissimi, & incolę eius, & idem est, q̃a erant in numero breui. i. in paruo numero, quamquàm breuis magis significat quantitatem continuam, quàm discretam. Et cum dicitur paucissimi melior litera est, quàm ista, quę dicit parui, quia pauci significat numerum, & paruus significat quantitatem continuam. Alia litera habet cum essent viri pauci, & modici, & aduenę in ea, & idē est. Nam erant viri pauci, sicut hic dicitur, & erant modici, idest, parui viribus, & erant aduenę in ea, idest, aduenę in illa terra, quam Deus eis promittebat, & illud declarat literam istam in qua dicitur, & coloni eius, idest, habitatores peregrinātes.

Et trāsierunt de gente in gentem. Etiam istud dicitur ad laudem Dei, scilicet, quòd cum Israelitæ essent paucissimi, & transirent de gente in gentem, Deus non permisit, quòd quisquā noceret eis. Et istud erat mirabile, quia gentes extraneę solent nocere peregrinis transeuntibus per terram suam, cum non habeāt auxiliatorem. Istis tamen nullus nocuit cum transirent de gente in gentem, quamquàm pauci essent.

Et de regno ad populum alterum. Repetitio sententię est, quia qui transit de gente in gentem trāsit de vno regno in alterum, vel de populo vnius regni transit ad populum alterum. Ista tamen repetitio sępe fit hic, sicut in canticis. Nam istud canticum est. Et potest hoc intelligi de Abraham, qui transiuit de gente in gentem. Ipse enim est primus eorum quos Deus elegit. Et transitus suus primus fuit de Vr Chaldęorum, quæ erat terra natiuitatis suę, in qua Chaldęi persequebantur eum, & patrem suum, & cognationem suam. Vnde ipse dicitur liberatus de Vr Chaldęorū Gens. decimoquinto. Et venit inde in Mesopotamiam Syrię cum Thare patre suo, & fratre suo Nachor, & tota domo patris sui: mansitque ibi vsque ad mortem patris sui Thare Genes. vdecimo. Mortuo autem Thare dixit Deus Abrahæ, quòd egrederetur de terra sua, & de domo patris sui, & iret in terram Chanaan quam monstraret ei, & ibi benediceret illi Genes. 12. Et tunc descendit Abraham in terram illā. Postea autem vrgente fame in terra Chanaan descendit Abraham in Aegyptum, mansitque ibi aliquāto tempore, quando timuit, quod Aegyptij occiderent eum propter vxorem suam. Et dixit ei, quòd vocaret se sororem suam, & accepta est a Pharaone, &

A postea reddita Abrahæ cognito, quòd esset vxor eius eodem capitu. Iterum etiam vrgente fame descendit Abraham in terram Gerare vbi erat Abimelech, & Sara vocauit se sororem Abrahæ, & accepta est a rege: Genes. vigesimo. Sic etiam fuit de Isaac. Nam ipse peregrinatus est descēdens de terra habitationis suę in terram Palęstinorum Genes. 26. Iacob autem peregrinatus est primo vadens de terra Chanaan in Mesopotamiam: Genes. vigesimooctauo habitauitque ibi magno tempore, scilicet, per viginti annos quousque habuit vxores, & greges Genes. 31. Deinde redijt de Mesopotamia in terram Chanaan, & peregrinatus est per diuersa loca: tandem cum esset annorum centum, & triginta descendit in Aegyptum cū B tota domo sua, scilicet, cum septuaginta animabus Genes. quadragesimosexto, & Exo. primo. Deinde Israelitæ post annos multos cum multiplicati essent, & oppressi ab Aegyptijs educti sunt a Domino, & venerunt in terram Chanaan.

Non dimisit quenquam calumniari eis. Idest, quāquàm transirent per diuersa regna, & sępe non permisit, quòd aliquis noceret eis, quamquàm multi desiderabant illis nocere, & accipere bona ipsorum.

Et corripuit pro eis reges. Idest Deus puniuit aliquos reges pro Israelitis, scilicet, quia nocere volebant eis, & Deus hoc volebat euitare. Alia litera habet non reliquit hominem nocere eis, & idem est, quòd non reliquit calumniari. Et istud apparet, quia sępe volue- C runt aliqui nocere istis, & non potuerunt. Patet de Abraham, quia viri de Vr Chaldęorum voluerunt nocere Abrahæ, & cognationi eius. Liberauit autē inde Deus Abraham, Genes. decimoquinto. Etiam quando descendit in Aegyptum propter famem terræ Chanaan, rex Aegypti accepit Saram vxorem suam in vxorem. Et tamen antequam cognosceret eam Deus percussit illum, & totam domum suam plagis magnis, & reuelauit Pharaoni, quòd esset vxor Abrahę. Et tunc Pharao dimisit illam: Genes. duodecimo. Etiam Deus increpuit quatuor reges pugnantes contra vrbes Sodomorum propter Abrahā. Nam quatuor illi reges pugnauerunt contra quin- D que reges Sodomorum, & obtinuerunt, duxeruntque illos captiuos, & cum eis Loth habitantem in Sodomis, qui erat consobrinus Abrahæ, & tunc Abrahā armauit familiam suam ad pugnandum contra quinque reges, & Deus tradidit eos in manus eorum: accepitque cunctam prædam, quam illi tulerant de Sodomis. Genes. decimoquarto. Iterum etiam Abrahā descendit in terrā Philisthinorum, morabaturque in Gerara apud regem Abimelech: vocauitque vxorem suam sororem, quam accepit Abimelech, sed Deus conclusit omnem vuluam domus Abimelech, & apparuit per noctem ipsi Abimelech iubens, quòd redderet vxorem viro suo, alioquin moreretur Genes. vigesimo. Idem fuit de Isaac, quando descendit in E Geraram. Nam Philisthini conabantur nocere ei, & quando ipse fodiebat puteos aquarum Geraritę rixabantur dicentes, nostra est aqua, quoadusque recessit ab eis Isaac, & multiplicatus est nimis in diuitijs: tunc timuit eum nimis Abimelech rex Gerarę, & iuit ad componendum cum eo fœdus, dicens. Vidimus tecum esse Dominum, ideo diximus. Sit iuramentum inter te, & nos, ne quidquam mali facias nobis. Gen. vigesimosexto. Sic etiam fuit de Iacob. Nam Esau frater suus minabatur ei ad mortem, quia surripuerat ei benedictionem paternam. Genes. vigesimoseptimo. Et postea in reditu de Mesopotamia in terrā Chanaan egressus est Esau cum quadringentis viris armatis, & timebat eum nimis Iacob. Deus tamen flexit Esau ad misericordiam, vt non noceret fratri suo.

suo.Genes.trigesimosecundo,& trigesimotertio.Postea autem habitauit apud Sichem, & filij sui occiderunt in dolo omnes Sichimitas propter sororem suã quam filius regis stuprauerat. Et congregati sunt tunc omnes habitatores vrbium vicinarum, vt venirent ad delendum Iacob,& domum suam: sed tunc Deus immisit timorem magnum super oẽs illas gentes,& non ausæ fuerunt persequi Iacob, & filios suos recedentes Genes. trigesimoquinto. Sed ante hoc cum Iacob moraretur in Mesopotamia in domo Laban,voluit Laban per fraudem accipere mercedem eius, sed Angelus Domini reuelauit ipsi Iacob in somnis qualiter facere deberet de gregibus ad hoc, quòd nascerentur oues illius coloris cuius ipse volebat eos nasci.Genes.trigesimoprimo. Postea etiam fugit Iacob de Mesopotamia cum omnibus rebus suis ingnorante Laban, Et persecutus est eum Laban septem diebus inuenitque in monte Galaad.Sed præcedẽti nocte apparuerat Deus per somnium ipsi Laban,& terruit eum,iussitque, vt nihil durè loqueretur contra Iacob. Genes.trigesimoprimo. Postea etiam descendit Iacob cum tota domo sua in Aegyptum, & mortuo ipso rex Aegyptiorum voluit opprimere nimis Israelitas, & oppressit magno tempore, sed postea Deus corripuit regem, & Aegyptios propter Israelitas, scilicet, infligendo decem plagas grauissimas. Et ad extremum submersit regem, & exercitum eius in mari rubro transeuntibus Israelitis pede sicco, vt patet Exod.septimo vsque ad decimũquintũ. Postea etiam cum transirent per desertum voluerunt Amalicitæ pugnare contra Israel, & pugnauerunt contra Israel. Deus tamen percussit Amalecitas per manum Iosue. Exod. decimoseptimo. Sic etiam fuit de Chananço rege Arad,contra quem pugnauerunt Israelitæ,& deleuerunt vrbes eius. Nu. vigesimoprimo. Sic etiam fuit de Sehon, & Og regibus Amorrhæorum, quos Israelitæ occiderunt Deuteronom.secundo, & tertio. Sic etiam de omnibus regibus Chananæorum. Nam triginta,& vnũ reges per varias clades occiderunt, Iosue duodecimo.

Nolite tangere Christos meos. Ista verba sunt Dei, & diriguntur ad Gentiles, qui volebant nocere Israelitis. Et dicit eis: Nolite tangere Christos meos, idest, Israelitas seruos meos. Christus in Greco significat vnctum,& pertinet ad reges,& ad Sacerdotes,qui vngebantur oleo sacro. Et dicitur istud nunc de omnibus Israelitis ad significandam dignitatem ipsorũ, scilicet,quia Deus habebat eos tamquam reges, vel Sacerdotes. Sic enim Deus dixit eis, quando dedit legem: Mea est omnis terra,sed vos eritis mihi in regnum Sacerdotale de cunctis populis Exo.decimonono.

Et Prophetis meis nolite malignari. Etiam sunt verba Dei ad Gentiles,ne nocerent Israelitis quando transirent per terram suam. Et dixit. Nolite malignari, idest, inique agere contra Prophetas meos, & vocauit omnes Israelitas Prophetas ad exprimendam dignitatem eorum. Nam Prophetæ habent specialem collocutionem cum Domino, & reuelat eis mysteria, quæ non reuelat alijs hominibus. Ita erat de Israelitis respectu aliarum gentium, quia quandocunque ipsi volebant,Deus respondebat eis per Sacerdotes, & Prophetas. Alijs autem gentibus non respondebat,& ob hoc Moyses laudauit Israelitas,dicens. Nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut adest Dominus cunctis obsecrationibus nostris. Deuteronom.quatto. sic etiam dixit Core, quando insultabat Moysi, & Aaron. Omnis populus sanctorum est, & in ipsis

F est Dominus, cur eleuamini super populum Domi-
ni? Nume. decimosexto. Quasi dicat,non oportet,
quòd vos erigamini super alios in sanctitatem specia-
lem,vel collocutionem ad Deum, quia omnis po-
pulus est sanctorum,idest,omnes de populo sunt san-
cti, & in ipsis est Deus, scilicet, specialiter sibi collo-
quendo. Hic finit iste primus Psalmus in quo ex-
hortabatur Dauid Israelitas, vt laudarent Deum, &
incipit secundus Psalmus. Et tamen in spalterio
multo plura sunt. Nam ponitur de descensu Ioseph
in Aegyptum, & exaltatione eius, & de afflictione
Israelitarum manentium in Aegypto, & de plagis in-
flictis Aegyptijs propter eos,& de liberatione eorum
inde, & transitu in terram Chanaan.

G *Cantate Domino*. Hic ponitur secundum huius par-
tis,in quo totus orbis ad laudandum Dominum per-
suadetur. Et dicitur.

Cantate Domino omnis terra. Idest laudate eum, scili-
cet omnes, qui in terra sunt,possunt cognoscere ope-
rationem Dei super se, quia ipse, qui gubernat eos,
dat vitam, & punit pro malis. Et istud naturaliter
cognosci potest,quia inuisibilia Dei per ea,quæ facta
sunt a creatura mundi intellecta conspiciuntur, ad
Rom.primo.

Annunciate ex die in diem salutare eius. Idest quotidie
annunciate salutare eius,vel ex die in diem,idest,quo
tidie crescite in annunciando salutare eius. Alia li-
tera habet plus,scilicet, Cantate Domino canticum
H nouum cantate Domino omnis terra. Cantate Do-
mino,& benedicite nomini eius: annunciate de die in
diem salutare eius. Hic autem breuius scripsit Esdras,
& vocatur salutare Dei salus, quæ nobis a Deo indu-
citur. Et quodlibet bonum homini a Deo datum
vocatur salus eius, quia per illud saluatur,idest,libera-
tur a quodam malo. Et est sensus in hoc, quòd om-
nes gentes debent laudare Deum propter beneficia
generalia,per quæ saluantur. Nam Deus dat omni-
bus esse, viuere, & moueri iuxta illud Actuum deci-
moseptimo, scilicet. Deus est in quo sumus, viui-
mus,& mouemur: Deus etiam tribuit nobis quotidia
na alimenta,ipse quoq; liberat nos ab omnibus aduer
sitatibus,in quas quotidie incidere possemus,nisi ipse
I impediret eas dando cuilibet Angelum suum, qui in
his auxiliatur ei iuxta Dei voluntatem. Ista autem
nos debemus annunciare quotidie, vt omnes sciant,
quòd tota vita nostra, & omne bonum nostrum pen
det a Deo.

Narrate in gentibus gloriam eius. Istud dicitur Hebręis,
vt ipsi narrẽt gloriam Dei, idest, magnitudinem suã,
propter quam debet esse gloriosus inter gentes. glo-
ria enim est clara cognitio cum laude, & pertinet ad
famam,scilicet, quando aliquis vir est famosus, & ab
omnibus cognoscentibus eum laudatur, dicitur esse
gloriosus,& non debebat narrari ista gloria inter Gen
tiles,quia si Deus gloriosus erat inter Gentiles, fama
sua erat inter illos,& non oportebat, quòd enarrare-
tur aliquid eis,sed est sensus, quòd Deus fecerat ma-
K gnalia, propter quæ esset gloriosus si illa cognosce-
rentur. Et Hebræi, qui cognoscebant illa,debebant
narrare Gentilibus ea. Et sic narrabant gloriam Dei,
idest id propter, quod efficeretur gloriosus.

In cunctis populis mirabilia eius. Eadem sententia est,
quia mirabilia Dei erãt gloria eius cũ de illis deberet
gloriari. Et cum illa narrabantur inter gentes, narra-
bantur in omnibus populis, & ponuntur hic mirabi-
lia generaliter pro omnibus speciebus miraculorũ:
vt declaratum est supra in quadam quæstione. *Quia
magnus Dominus, & laudabilis nimis*. Subditur causa su-
periorũ,scilicet,ꝙ Dei mirabilia narrari debẽãt inter
gentes,s.quia magnus est,& laudabilis nimis,idest di-
gnus

gnus magna laude, ideo iustum est, vt laudetur. *Terribilis nimis super omnes Deos*. Idest, Magis terribilis est, quàm Dij gentium. Istud etiam ponitur ad laudem eius, nam laus debet dari propter magnitudinem perfectionis. Nam laus est sermo explicans magnitudinem. Apparet autem magnitudo Dei in duobus, scilicet, in eo quòd potest saluare cultores suos a malis, & benefacere eis. Et in hoc, quòd potest aduersarios eorum delere, & quoscunque peccatores punire. Quantum ad primum dicebatur supra annunciate ex die in diem salutare eius, idest, salutem, quam omnibus hominibus tribuit. De secundo dicitur, Terribilis super omnes Deos, scilicet, in infligendis pœnis terribilior est, quàm alij Dij. Nam non erat aliquis Deus gentium, qui tam grauies, & manifestas pœnas infligeret aduersarijs, sicut Deus Israel. Et hoc cognoscebant Gentiles. Vnde quando arca Domini venit in castra, timuerunt Philisthini, dicentes: Væ nobis, quis nos liberabit de manu Deorum sublimium istorum? Isti sunt Dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga, 1. Regum 4. Deus etiam percutiebat omnes vrbes Philisthinorum plaga magna notorie: nam cum teneretur arca eius in vna vrbe, fiebat ibi plaga magna, & cum exiret de vrbe cessabat, & cum ingrederetur in aliam vrbem incipiebat ibi magna plaga, & durabat quandiu manebat ibi arca, vt patet 1. Reg. 5. De Dijs autem gentium non reperiebatur, quòd infligerent tales plagas, ideo erat iste Deus terribilis super omnes Deos. *Omnes Dij populorum idola*. Hic subditur probatio, scilicet, quomodo Deus Israel esset terribilior super omnes Deos, scilicet, quia Deus Israel erat verus, Deus qui fecerat cœlum, & terram: ideo poterat bonum, & malum facere. Alij autem dij gentium non erant dij, sed solum figuræ positæ ad repræsentandum: ideo dicũtur idola, quia Idolum in Greco idem est, quod forma, vel figura. Vnde species visibilis existens in oculo vocatur idolum. Alia litera habet omnes dij gentium sculptilia, & idem est, quia sculptilia sunt statuæ factæ de ligno per dolaturam cauando, & planando, quod est sculpere. Alia litera habet omnes dij gentium dæmonia, & sic est litera communis Psalterij, sed melior est ista, scilicet, omnes dij gentium idola, vel sculptilia, quia dæmon in Græco significat substantiam intelligentem. Et sic omnes Angeli vocantur dæmones, quia intelligunt. Et hoc modo necesse est etiã verum Deum esse dæmonem, quia substantia intellectualis est. Est tamen differentia, quia mali Angeli vocantur cacodæmones. Noluit autem significare hic scriptura, quòd dij gentium erant substantiæ intelligentes, quia per hoc modicum viderentur differre a Deo vero, & etiam tunc possent facere bonum, vel malum, quòd scriptura non vult, sed voluit significare quod dij gentium erant ligna, vel lapides, quibus nullum opus competit, & hoc proprie significatur per sculptilia, & idola. *Dominus Angelos fecit*. Ista est probatio potestatis Dei Israel, quasi dicat. Si Deus Israel potuit facere cœlos, a fortiori poterit facere quæcunque alia bona, vel mala: quia nihil videtur maioris potestatis esse, quàm cœlos facere. Quod autem Deus fecisset cœlos, non poterant probare Israelitæ, quia non habebant aliquod testimonium. Ad hoc tamen satis erat eis, quòd fides certissima omnium istarum erat per libros sacræ scripturæ, quòd Deus fecisset cœlos. Et hoc sufficiebat eis ad laudandum eum, & ad persuadendum Gentilibus, quod laudarent ipsum. De alijs autem dijs gentium nullus asserebat, quod fecissent cœlum, & terram. Nam etiam ipsi cultores sui non asserebant hoc, quia nihil credebant esse creatum, sed mundum asserebant esse æternum, iuxta positionem Philosophorum.

A *Confessio, & magnificentia coram illo*. Confessio est laus. Magnificentia autem est magnitudo status, siue maiestas. Et vtrunque erat coram Deo. Et potest intelligi dupliciter: vno modo de Deo, prout erat in Sanctuario: alio modo de eo, prout est in cœlo empyreo. Accipiendo primo modo dicitur esse confessio coram Domino, quia in Sanctuario semper erat laus coram Deo, cum ibi essent Leuitæ canentes iugiter, sicut patet supra in litera de Leuitis canentibus coram arca: Erat etiam ibi magnificentia, idest, maiestas: quia locus Dei in tabernaculo erat in magno honore propter excellẽtem apparatum. Nam ibi erant multa vasa aurea, & argentea, & pulcherrima operimenta, & omnia alia magni pretij, & decoris, quæ ostendebant excellentiam maiestatis
B alicuius ibi existentis. Accipiendo secundo modo pro cœlo empyreo etiam verum est, quia est ibi coram Deo semper confessio. Nam Cherubim semper clamant Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabbaoth, Isaiæ 6. Et quatuor animalia non habent requiem nocte, & die, clamantia coram Deo, Ezech. 1. & 10. Etiam vigintiquatuor Seniores quos vidit Beatus Ioannes, adorabant Dominum, & laudabant, & Angeli multi in circuitu animalium, & seniorum, & erat numerus eorum millia millium dicentium, laus Deo nostro, & cæt. Apocalyp. 5. Est etiam ibi magnificentia, quia ibi est Deus in tota maiestate sua, & cernitur ab animabus Beatorum. Nec est aliquid tam
C gloriosum videre, aut cogitare quale illud est, sicut dixit Apostolus prima ad Corinth. 2. scilicet, Scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hic tamen accipitur confessio, & magnificentia pro illa magnificentia, & confessione, quam Deus habebat in templo, quia de illa, quæ est in vita æterna raro loquuntur Hebræi. *Fortitudo, & gaudium in loco eius*. Potest etiam istud exponi, sicut clausula præcedens. Nam locus Dei est duplex. Vnus est in templo vbi specialiter erat super arcam inter alas Cherubim, 2. Regum 6. Et alius est in cœlo empyreo: Accipiendo primo modo est fortitudo in loco eius, idest, templo, quia ibi apparet manifestius præsentia eius, &
D operatio sua: eo quòd ibi respondebat in voce ad quæsita, quod non faciebat in alijs locis. Est etiam gaudium ibi, quia omnes qui ibi sunt gaudent. Nam cantare pertinet ad gaudẽtem. Et quia plurimi ministrorum, qui erant in templo cantabant laudes Dei, accipiendo pro cœlo empyreo etiam verum est: nam ibi est fortitudo in loco Dei, s. quia oẽs, qui ibi sunt fortes sunt, & nõ subijciuntur alicui infirmitati, nec iam erit in eis corruptio, & est ibi gaudiũ, quia illi, qui ibi manent in æternum cum Dño gaudebunt, & nunquàm superueniet eis aliqua tristitia. Eo q absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum suorum, & nõn esurient, nec sitient amplius, nec cadet super illos Sol, nec vllus æstus, quia priora transierunt, Apocal. 7.
E Hic tamen accipiendus est primus sensus, scilicet, pro fortitudine, & gaudio, quod erat in Sanctuario, & necesse est sic accipi, vt patet ex alia litera, q̃ hẽt gloria, & decor ante vultũ eius fortitudo, & exultatio in Sãctuario eius, & idem est: nã vbi dr̃ hic cõfessio, dr̃ ibi gloria: & idem est, qa confessio est laus, & ẽt gloria est cũ laude, i. clara cognitio cum laude, & ponitur ibi decor vbi dr̃ hic magnificẽtia, & idẽ est: qa magnificentia significat hic maiestatẽ, & maiestas cõsistit in quodã apparatu excellenti, & pulchro. Et dr̃ fortitudo, & exultatio in Sanctuario eius vbi nos dicimus in loco eius: & idẽ est, q Sãctuarium erat locus Dei. Alia lr̃a hẽt cõfessio, & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia, & magnificẽtia in sanctificatione eius. Et idẽ est, qa pulchri-

tudo, & decor idem sunt, quòd maiestas, vt supra dictum est, Sanctimonia, & magnificentia ponũtur vbi hic fortitudo, & gaudium. Et ista aliqualiter differũt: nam sanctimonia est quædam sanctitas obseruata in cæremonijs cultus diuini, & ista erat in Sãctuario cum ibi fierent omnes cæremoniæ legis: magnificentia est maiestas, quæ etiam erat in templo, vt dictum est. Et dicitur in sanctificatione eius, idest, in templo: quia ibi erat locus sanctus Dei, & non alibi propter specialem præsentiam eius, vel etiam quia ibi sanctificabantur Deo sacrificia, & omnia alia. *Afferte Domino familiæ populorum.* Est sententia imperfecta, quia nõ dicitur quid afferre debent, & postea cõpletur cum dicitur. Afferte Domino gloriam, & imperium. Et dicitur familię populorum: quia omnes familiæ, idest, cognationes populorum debent laudare Dominum. *Afferte Domino gloriam, & imperium.* Scilicet, Laudate eum dicendo, quòd gloriosus est, & date ei imperium non quidem in re, quia nullus potest Deo dare quicquam: nec etiã ipse bonis nostris indiget, Psal. 15. Bonorum meorum non eges: sed in voce debemus Deo dare imperium, dicendo, quòd Deus habet imperiũ super omnes gentes, & ipse facit quidquid vult, & etiam debemus orare per modum desiderij, vt regnum eius maneat in æternum, quamquam necesse sit, quòd maneat etiam si nos non oremus, sed debent fieri tales orationes ad significãdum desiderium nostrum circa bonum Dei, quod ipsi Deo acceptum est. Alia litera habet: Afferte Domino gloriam, & fortitudinem: & idem est, quia gloria ponitur vtrobique, & imperium, & fortitudo pro eodem accipiuntur: quia ille, qui imperat fortior est potestate omnibus, quibus imperat. Alia litera habet: Afferte Domino patrię gentium: afferte Domino gloriam, & honorem. Et idem est, quia patriæ gẽtium idem sunt, quòd familiæ: eo quòd in diuersis patrijs diuersæ familiæ, idest, cognationes sunt. Etiam ponitur honor vbi dicitur hic imperium, & ad idem pertinet: quia ille, qui imperat super alios honoratus est. *Date Domino gloriam nomini eius.* Idest, Date Deo laudem pro nomine eius, quia debet esse nomen Dei laudatum a nobis. *Leuate sacrificium, & venite in conspectu eius.* Hortabatur supra Dauid Israelitas, & etiã Gentiles ad laudandum Deũ in voce. Hic autem hortatur ad laudandum eum in re, & est laus realis, quando quis exhibet reuerentiam alteri. Nam laus proprie est sermo explicans magnitudinem. Interdum tamen magnitudo alicuius significatur per ceremonias exterius sibi exhibitas sine aliquo sermone, sicut cum quis humiliatur coram alio, & facit alias cæremonias. Ita est de Deo, quia si quis sibi exhibet sacrificium laudat eum. Nam sacrificium soli Deo datur, nec fuerunt vnquàm aliqui homines quantumcunque errarent, qui offerrent sacrificium alicui, nisi Deo vero: vel ei, quem ipsi existimarent Deum verum, & sic quando aliquis offerebat Deo sacrificium, manifestè profitebatur illum esse Deum: quia aliàs non offerret ei sacrificium, ideo valde laudabat Deum quicunque sacrificium offerebat. Et dicitur hic leuate sacrificium, idest, animal quod debet sacrificari. Nam sacrificium proprie non est, nisi quando animal est immolatum, & fiunt in eo cæremoniæ, quas Deus iussit, & istud non pertinet nisi ad sacerdotes. Hic tamen dicitur gentibus, & omnibus Iudæis leuate sacrificium. Ergo solum intelligitur de animali, quod debet sacrificari. Item patet, quia dicitur, & venite in conspectu eius. Et sic postquàm leuabant sacrificium, debebant venire in conspectu eius. Et tamen falsum est, quia sacrificium non poterat fieri, nisi in conspectu Dei in Sanctuario, & sic accipitur sacrificium pro animali viuente, quod immolandum erat.

F *Et venite in conspectu eius.* Idest, Venite ad templum Domini in quo ipse est, quia ibi eritis in conspectu eius. Erat autem modus ad hoc, quòd populares volentes offerre sacrificia, prius eligerent animalia munda, & immaculata ad offerendum, quia non reciperentur animalia munda, nec maculata, Leuitici 22. Nisi esset parua macula, & hoc in quibusdam sacrificijs solum, eodem cap. Deinde separabat volens offerre partem quandam farinæ non habentis surfur, quæ vocatur simila, & quandam partem olei, & vini, & thuris, & salis: quia ista erant libamenta necessaria pro holocaustis, & hostijs pacificis, vt patet Leuitici 2. & Numeri 15. Et ista accipiebantur in mensura certa iuxta modum animalis, quod offerebatur, quia cum qui-
G busdam animalibus offerebatur maior quantitas de istis, & cum alijs minor, vt patet Numeri 15. & ista vocantur libamenta, quæ sunt quædam accessoria, & quasi condimenta sacrificij, & omnia hęc ferebat simul cum animali offerendo viuenti ipse, qui offerre debebat, & introibat in Sanctuarium vsque ad certum locum, & ibi erant sacerdotes, qui suscipiebant istas oblationes, scilicet, ad ostium tabernaculi, vt colligitur Leuitici primo, & in multis alijs locis.

Et adorate Dominum in decore sancto. Consequens est ad præcedentia, scilicet, postquàm aliquis veniebat ad offerendum Domino sacrificium, orabat in templo, dum fieret sacrificium suum per sacerdotes, & tunc dicebatur. Adorate Dominum in decore san-
H cto, idest, existentem in templo in magna maiestate, quæ est quidam decor, vt declaratum est. Alia litera habet: Tollite hostias, & introite in atria eius, idest, in atrium tabernaculi. Nam Sanctuarium Domini, quod fecit Moyses habebat duas partes, quarum vna erat in circuitu vallata tabulis deauratis, & desuper operta cortinis, & alijs velamentis ex omni latere, & ista vocatur tabernaculum fœderis. Alia pars erat exterior in circuitu tabernaculi habens spatium quadrangulum in longitudine cubitorum centum, & in latitudine cubitorum quinquaginta. Et per loca ista laterum, erant positæ columnæ altitudinis quinque cubitorum, & ex eis pendebant vela de bysso retorta ad claudendum spatium quadran-
I gulum in medio, intra quod erat tabernaculum, de quo dictum est, & magnum spatium in circuitu eius, quia tabernaculum erat solum in longitudine cubitorum triginta, & in latitudine decem, vt colligitur Exodi vigesimosexto, & ibi declaratum est. Iste circuitus exterior vocabatur atrium tabernaculi, & non habebat aperturam tecti, sed solum in lateribus, & intra illud erat altare holocaustorum, quod non ponebatur intra tabernaculum, & habebat ostium in latere Orientali, & intra illud atrium erant sacerdotes facientes sacrificia, & alias cæremonias. Et quando aliquis popularis volebat offerre sacrificium, introibat in illud atrium vsque ad altare holocaustorum, in quo fiebant sacrificia, & ibi offerebat animal viuens, cum suis libamen-
K tis, vt supra dictum est. De his magis declaratum est Exodi decimosexto, & vigesimoseptimo. Vbi ponitur figura tabernaculi, & atrij eius, & ponuntur hic atria pluraliter pro singulari: quia vnicum atrium erat, quia tamen habebat quatuor spatia per quatuor latera in circuitu tabernaculi, vocantur atria pluraliter. Aliquis autem dicet, quòd intelligitur de templo Salomonis, in quo erant quatuor atria, vt declaratum est, 3. Regum 7. Sed non potest stare, quia tempore quo factus est iste Psal. per Dauid, non erat fabricatum templum Salomonis, quia illud fuit factũ post mortem Dauid, nisi forte diceretur, q; illud dixit prophetice, sed nõ est satis verisimile. Potius.n. cre-

dendum est, quòd inuitaret Iudæos, & omnes gentes ad adorandum Dominum in Sanctuario, quod tunc erat, quàm in illo Sãctuario, quod postea erat factum. Alia litera habet: Adorate Dominum in decore Sanctuarij, vbi dicitur hic adorate Dominum in decore sancto. & illa est clarior, quia sacrificia fiebant in Sanctuario, quod erat pulchrum propter velamenta, quæ habebat in circuitu, & propter Leuitas, qui canebant in Sanctuario cantus iocundos. Sed idem est dici in decore sancto, & in decore Sanctuarij, cum nihil sit, nisi conuerti literam. Alia litera habet: Adorate Dominum in atrio sancto. Et ista adhuc clarior est, quàm omnes aliæ literæ: vocabatur atrium sanctum propter sanctitatem cæremoniarum, quæ ibi fiebãt, & propter munditiam magnam, quia non licebat alicui immundo accedere ad illud, aliàs moreretur vt patet Leui. 15.

An omnes gentes teneantur Deum laudare. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius circa ea, quæ dicta sunt hic de laude Dei: cur omnes gentes tenerentur laudare Deum. Et videtur, quòd sic, quia dicitur hic, Cantate Domino omnis terra. Et iterum. Afferte Domino familiæ populorũ. Afferte Domino gloriam nomini eius. Respondendum, ꝙ homo potest obligari Deo dupliciter. Vno modò per legem naturæ, idest, ex dictamine naturalis rationis: alio modo ex lege data: Accipiendo secundo modo soli Iudæi obligabãtur Deo ad aliquas cæremonias, eo quòd eis solis Deus dederat legem in qua continebantur cæremoniæ cultus eius. Et sic non tenebantur aliqui Gentiles Deo ad aliquid, quia nullus eorum dederat legẽ, vt patet Psal. 147. f. Qui annũciat verbum suum Iacob iustitias, & iudicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Accipiendo primo modo, dicendum est, quòd tenentur omnes gẽtes Deo ad aliquid. Et istud teneri est duplex, quoddam est ad agendum aliquid, vel euitãdum circa proximos & aliud est ad agendum aliquid, vel euitandum circa ipsum Deum. De primo dicendum, quòd tenentur omnes homines proximis suis ad subueniendum eis in necessitatibus ineuitabilibus, & in quibusdam aliis, in quibus vident proximos suos propter ignorantiam periculi, vel male se habere, teneretur eis ad consilium, & eruditionem. Sic enim dicitur Ecclesiastici: Vnicuique mandauit Deus de proximo suo. Et istud est propter legem naturalem, quam Deus posuit in conscientia nostra. Ad Roman. 2. scilicet, Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sunt sibi lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis testimonium reddente illis conscientia ipsorum. Et secundum istam legem tenentur determinate nullum malum facere proximis. Respectu autem bonorum non tenentur determinate, quia ad quædam bona tenentur, & ad alia non. Et aliquando tenentur, & aliquando non, quia ista est conditio præcepti affirmatiui. Et ad ista tenetur homo homini propter seipsum, eo quòd est sibi similis in specie, & eum diligere tenetur ex similitudine: cum omne animal diligat sibi simile, Ecclesiastici 13. Tenetur etiam maxime homo homini propter Deum, scilicet, quia ipse indidit animæ cuiuscunque hominis legem istam naturalem, secundum quam teneretur ad aliquid proximo suo. Aliud teneri est secundum quod tenemur Deo ad colendum ipsum. Et dicendum est, quòd istud est propter beneficia, quæ ab eo recepimus, & quotidie recipimus, scilicet, beneficium creationis, & gubernationis, & illuminationis in fide, & bonis operibus: Etiam quia ipse est

A Dominus vniuersalis, & omnes tanquàm serui tenentur ei. Et secundum hoc est quædam virtus, quæ vocatur latria, secundum quam impendimus Deo aliquem cultum, inquantum est sibi debitus sub ratione dominij collatorum beneficiorum. Et ad istam pertinent omnes cæremoniæ cultus diuini. Considerandum tamen est, quòd ista virtus non habet operationes determinatas secundum naturam, ꝙ exhibeamus Deo istum cultum, vel illum. Et ratio huius est, quia obligatio nostra ad Deum est secundum rationem naturalem. Et tamen ratio naturalis non terminat distincte istum cultum, vel illum particulariter, sed istum solum habetur ex aliqua lege posita, quæ dirigat virtutem latriæ circa actus particulares. Sic enim
B innuit Aristoteles quinto Ethicorum, distinguens iustum naturale, & legale, siue positiuum: quia naturale habet eandem vim, semper, & vbique. Legale autem consistit in opinione, & ponit exemplum; vt sacrificare capram, sed non duas oues. Sacrificare enim istud, vel illud actus latriæ est, sed non potest dirigi, nec certificari, nisi per legem positiuam. Dicendum tamen, quòd in vniuersali certificantur aliqui actus latriæ, vtpote cuilibet benefactori tenemur regratiari verbo, & opere si possumus, vel saltem verbo: & quia maxima beneficia a nobis recepta conferuntur a Deo, tenemur Deo naturaliter ad gratiarum actiones. Etiam Deus est maximum ens, quia est id, quo nihil maius, nec melius excogitari potest. Et quia laus est sermo
C explicans magnitudinem, ei naturaliter tenemur ad aliquam laudem: quia etiam si nihil aliud sit tenemur pro beneficijs reddere gratiarum actiones. Et quia non possumus reddere aliquid, cum Deus bonorum nostrorum non egeat, tenebimur in voce reddere: & ista gratiarum actio erit laus. Dicendum tamen, quòd non obligamur determinate ad talem, vel talem laudem. Sed istud pendet ex lege positiua, vel ex voluntate cuiuscunque secundum quòd homo varijs ad Deum affici potest, & sic Dauid hortabatur his omnes gentes ad laudandum Deum, quia naturaliter ad hoc omnes tenebantur. Sed aliter Israelitæ, quàm aliæ gentes, eo quòd ipsi obligabantur naturaliter, & insuper ex lege data.

D

An omnes gentes tenebantur sacrificare Domino. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, an tenebantur Israelitæ, & omnes aliæ gentes sacrificare Domino, quia dicitur hic leuate sacrificium, & dicitur ad omnes gentes. Respondendum est, ꝙ sacrificium est quedam ceremonia cultus diuini, & est actus latriæ. Nã sicut supra dictum fuit, nulla vnquàm gens fuit quantuncunque erraret, quæ afferret sacrificium, nisi Deo vero, vel ei, quem putabant Deum verum. Et propter hoc quamquam multæ aliæ cæremoniæ sint, quæ exhibeantur Deo in cultum: nulla tamen est,
E quæ magis determinate pertineat ad Deum, quia oẽs aliæ, quæ Deo offerũtur, vel exhibentur, ẽt hoĩbus exhibẽtur sicut laus, & adoratio, & similes. Sacrificium tamen soli Deo tribuitur. Dicendum, quod sacrificium non est de naturali obligatione, quia alias omnes gentes tenerentur ad sacrificandum Domino, & omni tẽpore duraret ista obligatio, & tamen nunc non durat, quia non fiunt aliqua sacrificia. Non enim fit sacrificium, nisi cum aliquod animal immolatur. Et ob hoc dicendum, ꝙ minime tenebãtur Gentiles offerre Domino sacrificiũ. Et dato, ꝙ tenerentur, non tenebãtur eo modo quo dicit hic Dauid: quia ipse dicit de sacrificio, quod fiebat Deo Israelitarum in Sanctuario eius per sacerdotes, cum dicatur: tollite hostias, &

introite in atria eius, & tamen non tenebantur Genti-
les ad hoc propter duo. Primo, quia non tenebantur
ad aliquid Deo Israelitarum. Nam licet omnes gentes
naturaliter scire poterant, quòd erat aliquis vnus ve-
rus Deus, & illum tenebantur colere: tamen non po-
terant scire naturaliter, an esset ille Deus, qui coleba-
tur a Iudæis specialiter, vel ab aliqua alia gente, vel for-
te a nulla coleretur, immo vt communiter putabatur
ille Deus ignotus esse etiam a maxime sapiētibus. Sic
enim fuit de Atheniensibus, qui erant maxime sapien
tes in orbe tempore suo, & cum ponerent titulos om-
nibus aris Deorum, posuerunt super quādam aram ti-
tulum Deo ignoto. Et cum respexisset Beatus Paulus
illam aram, dixit quod ille erat verus Deus, quem ipse
prædicabat, Actuum 17. Secundum erat, quia dato,
quòd omnes gentes scirent Deum Israel esse verum
Deum, & nullum alium esse Deum, non tenebantur
obseruare legem, quam dederat Iudæis. Primo, quia
non constabat eis an illa lex fuisset data eis a Deo, vel
aliquis cōfinxisset eam de corde suo. Secundum erat,
quod dato, quod scirent Gentiles istam legem datam
fuisse Iudæis a Deo vere, non obligabantur obseruare
eam, quia lex solum obligat illos, quibus datur, sed nō
fuit data illa lex Gentilibus, sed solis Iudæis, ideo non
obligabantur Gentiles. Et sic dicendum, quòd istud
quod dixit hic Dauid de sacrificio non cadat sub obli-
gatione, sed incitat Gentiles ad opera supereroga-
tionis.

An essent accepta sacrificia Domino, quæ vellent Gentiles offerre. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, dato quòd Gentiles vel-
lent offerre Domino sacrificia, an essent ei ac-
cepta. Et quomodo debebant illa fieri. Re-
spondendum est, quòd aut Gentiles, volebant offerre
in templo Domini iuxta cæremonias legis, aut vole-
bant offerre in regionibus suis, iuxta alias cæremo-
nias. Si primo modo, aut ipsi volebant conuerti ad
fidem, aut non. Si primo modo poterant facere sa-
crificia, sicut Hebræi, quia obligabantur iam ad le-
gem per hoc, quòd conuertebantur ad Deum. Et
sic non erat aliqua diuersitas inter Hebræos, & Gen-
tiles conuersos ad Iudaismum. Si autem secundo
modo, scilicet, quòd nolebant conuerti, & tamen vo-
lebant offerre sacrificia secundum cæremonias legis
non permittebantur, vt declarabitur sequenti quæ-
stione. Si autem volebant offerre sacrificia in regio-
nibus suis, & non iuxta cæremonias, aliqui distingue-
rent, quòd aut isti Gentiles sciebant Deum Hebræo-
rum esse verum Deum, aut non, sed ista distinctio ni-
hil est, quia siue scirent, siue nescirent non teneban-
tur ad aliquas cæremonias legis. Sed dicendum est,
quòd Gentiles poterant sacrificare Deo vbicunque
essent, & qualitercunque vellent, & de quibuscunque
animalibus, & sub quibuscunque cæremonijs. Ra-
tio huius est, quia quòd Hebræi sacrificarent solum de
ouibus, bobus, & capris, & quòd solum in Sanctua-
rio, & sub certis cæremonijs pendebat ex lege a Deo
data, quia aliàs non magis erat licitum, sic quam ali-
ter facere. Et tamen Gentiles non erant obligati ad
aliquam legem, cum non suscepissent illam, ideo po-
terant in omni loco offerre sacrificium, licet Iudæi so-
lum possent in vno loco, scilicet, ad ostium taberna-
culi, Leuit. 17. & Deuteron. 12. Poterant etiam offerre
de quibuscunq; animalibus, dum tamen essent mun-
da, & tamen non haberentur apud homines in con-
temptum, licet Iudæi non possent offerre, nisi de bo-
bus, ouibus, & capris, vt colligitur Leuit. 1. 3. & 4. Nec
etiam reperietur in tota lege, quòd de alijs speciebus

F animalium offerretur. Poterāt etiam facere quascun-
que cæremonias in sacrificijs suis, licet non obserua-
rent cæremonias holocaustorum, & hostiarum pacifi-
carum, & pro peccato: dum tamen non facerent ali-
quam cæremoniam, quæ dirigeretur in cæremoniam
alicuius idoli: & dato, quòd facerent aliquas cæremo-
nias similes cæremonijs idolorum, sed nō fierent cum
intentione honorandi idolum, non erat peccatum: Si-
mile patet in cibis consecratis idolis, quia illi conse-
crabātur per aliquas cæremonias idolorum. Et tamen
qui comedebat de illis cibis, nō peccabat nisi haberet
cōscientiam læsam, s. ꝙ putaret, quòd idolum aliquod
erat, & poterat conferre aliquam virtutem alijs conse-
cratis in nomine suo, vt patet 1. ad Corinth. 8. & 10.
G Hebræi tamen non poterant offerre sacrificia, nisi sub
certis cæremonijs, dato, ꝙ bona intentione illa offer-
rent, & ad cultum solius Dei. Et sic Gentiles poterant
offerre sacrificia ad honorem Dei vbicunque, & qua-
litercunq; vellent. Et Deus acceptabat sacrificia illa, si-
cut sacrificia Hebræorum si facerent propter cultum
eius. Hæc omnia patent in Noe, qui fuit tempore
Gentilitatis: nam tunc nulla lex erat, nisi lex rationis
scripta in cordibus hominum, & tamen in exitu de ar-
ca post diluuiū ipse obtulit Domino sacrificia de om-
nibus animalibus tam volucribus, quàm quadrupedi-
bus mundis, Genes. 8. Et placuit Domino valde istud
sacrificium. Nam dicitur ibi, quòd odoratus est Domi-
nus odorem suauitatis, eodem cap. Ita ergo de omni-
H bus alijs gentibus, licet non offerrent animalia, quæ
offerebant Hebræi, nec sub eisdem cæremonijs, place-
bat Deo sacrificium ipsorum.

An permitterentur Gentiles offerre sacrificia Domino in Sanctuario. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius si vellent Gentiles offer-
re sacrificia Domino in Sanctuario, sicut offe-
rebant Hebræi, an permitterentur. Pro respon-
sione premittendum est, quòd postquàm innotuit val
de fama Dei Israel multi de gentibus veniebāt etiam
de longissimis partibus terrarum in templum Domi-
ni in Ierusalem, & orabant ibi. Et de istis dubium erat,
I an possent offerre sacrificia. Patet hoc, quia Eunu-
chus Aethiops Princeps Gazarum Candacis Reginæ
Aethiopum, qui erat vir potens venit in Ierusalem
adorare Dominum. Et cum reuerteretur sedens in
curru suo, Philippus prædicauit ei Christum, & con-
uertit eum ad fidem, Actuum 8. Sic etiam patet, quia
Salomon compleuit templum, & orauit ad Domi-
num nimis, interposuitq; in oratione illa, quia quādo
alienigenæ, qui non erant de terra Israel, venirent de
terra longinqua, & orarent ad Dominum in templo
illo, Deus exaudiret ipsum de cœlo, & compleret pre-
ces eius. Et subditur ibi, quòd multi venirent de extra-
neis ad orandum, cum dicitur: Alienigena cum vene-
rit de terra longinqua, audietur enim nomen tuum,
K & manus tua fortis, & cæt. Quasi dicat, quia nomen
tuum audietur per vniuersam terram multi alienige-
næ venirent ad templum istud, vt patet 3. Regum 8.
Et sequenti libro, cap. 6. Etiam quia templum factum
in Ierusalem erat in magna deuotione in toto orbe,
vt patet 2. Machabæorum, cap. 3. Ideo multi conueni-
rent de Gentilibus ad illud. Nūc dicendum, ꝙ quam-
quam isti Gentiles ex deuotione vellent Domino sa-
crificare, non permittebātur, & hoc propter duo. Pri-
mo, qa nō poterāt in eis teneri cæremoniæ offerentiū.
Nā qn̄ aliqs offerebat animal ad immolandū, debebat
introducere illud in Sanctuariū vsq; ad altare holocau-
storum, & ibi erāt sacerdotes, qui suscipiebant illud, vt
declaratū est supra in l̄ra, & colligitur Leuit. 1. Nō lice-
bat

bat tamen Gentilibus introire in Sanctuarium ad partem illam, ad quam introibant Israelitæ laici, & peccabant Israelitæ si permitterent introire Gentiles, vt patet Ezechiæ 44. scilicet, Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel, eo quòd inducitis filios alienos incircuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in Sanctuario meo, & polluant domum meam. Vnde si quis Israelitarum introduceret aliquem Gētilem in templū dignus erat morte, sic enim patet de Iudæis, q voluerūt occidere propter hoc Beatum Paulum: nam quādo ipse purificatus est, introiuit in templum, & putauerunt Iudæi, ꝙ introduxisset secum Trophimum Ephesium, quem viderūt cum illo in ciuitate, & acceperunt Paulum, trahebantq; eum extra templum ad occidendum. Act. 22. Secundum erat, quia animalia, q̄ offerrent Gentiles censebātur habere maculam, & qa animalia maculata non recipiebantur in oblationem, etiā non recipiebantur animalia de manu Gentilium: sic patet Leuit. 22. s. De manu alienigenę non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt oīa, non suscipietis ea. Considerandum tñ, ꝙ aliqua erant, quæ per se offerebantur in sacrificium, & aliqua in libamenta, vt panis, vinum, oleum, thus, sal. Alia aūt erant, quæ non offerebantur per se, sed erant mediata ad offerendum, sicut erat pecunia, & alia, quæ poterant commutari, & vendi, & ex eis emi aliquid ad sacrificandum: prima nō recipiebantur a Gentilibus, & de hoc intelligitur textus allegatus Leuit. 22. s. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia. Et intelligitur de ipsis, quæ per se offeruntur, quia illa poterant esse maculata per cęremonias Gentilium, sed non poterāt maculari pecuniæ: Vel dato, ꝙ illę macularentur, cum postea emerentur animalia in sacrificium de illis pecunijs, nō erant maculata animalia, quia Gentiles tradebant pecunias sacerdotibus, qui erant ministri templi: & illi emebant de pecunijs illis id, quod pertinebat ad sacrificia, & isto modo multi Gentilium offerebant pecunias pro sumptibus sacrificiorum: sic patet de Seleuco Rege Asiæ, qui dabat omnes pecunias de thesauris suis necessarijs ad sacrificia templi, 2. Machab. 3. s. fiebat, vt ipsi reges, & principes templum maximis muneribus illustrarēt, ita vt Seleucus rex Asiæ de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes, sic etiā patet de Arthaxerse rege Persarum, qui scripsit Esdræ principi Iudæorum, dicens, ꝙ quidquid argēti, & auri necessarium esset ad sumptus sacrificiorum vsq; ad talenta centum, & vsq; ad vini bathos centum, & bathos olei centum: Sal vero absque mensura tribuatur. Et subditur, omne quod ad ritum Dei cœli pertinet, tribuatur diligenter in domo Dei cœli, ne forte irascatur contra regnum regis, & filiorum eius, vt patet primo Esdræ 7. Nullus tamen istorum principum offerebat aliquod animal, quod de manu eius susciperetur.

Commoueatur a facie eius omnis terra: ipse enim fundauit orbem immobilem. Lætentur cœli, & exultet terra, & dicant in nationibus: Dominus regnauit: Tonet mare, & plenitudo eius, exultent agri, & omnia, quæ in eis sunt. Tunc laudabunt ligna saltus coram Domino, quia venit iudicare terram. Cōfitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in æternum misericordia eius, & dicite: Salua nos Deus Saluator noster, & con-
A grega nos, & erue de gentibus, vt confiteamur nomini sancto tuo, & exultemus in carminibus tuis: Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno vsque in æternum, & dicat omnis populus, Amen; & hymnum Deo. Dereliquit itaq; ibi coram arca fœderis Domini Asaph, & fratres eius, vt ministrarent in conspectu arcæ iugiter per singulos dies, & vices suas. Porro Obededom, & fratres eius sexaginta octo, & Obededom filium Idi-
B thum, & Hosa constituit ianitores.

Commoueatur a facie illius omnis terra. Hic inuocat creaturas irrationales ad laudem Dei, sicut inuocantur per tres pueros iacentes in fornace, quos misit Nabuchodonosor in cantico illo: Benedicite oīa opera Dñi Domino, Daniel. 3. Et dr̄ cōmoueatur a facie eius oīs terra, s. ad significandū lætitiā: nam res animatæ, qñ gaudent mouētur exterius. De rebus inanimatis ad significandum, ꝙ gaudeant dr̄, ꝙ cōmoueātur. Potest ēt intelligi hoc per modū reuerentiæ, s. ꝙ terra quasi volēs Deo reuereri, moueat se ad humiliandū se. Mouetur tñ interdū terra naturaliter per terremotum, sed istud non fit ad reuerentiā Dei, licet ipse velit hoc fieri. Ali-
C ter pōt intelligi, ꝙ accipiatur terra pro hoībus habitantibus in ea, & sic dicit in alia litera. Paueat a facie eius oīs terra: pauere tñ non pertinet, nisi ad rem animatā. *Ipse enim fundauit orbem immobilem.* Potest intelligi vno modo, ꝙ istud sit declaratio præcedentis reddendo rationem, quia aliquis diceret qūo Propheta dicit hic, ꝙ cōmoueatur terra a facie Dñi, qa terra immobilis est? Respondebitur, ꝙ licet aliàs nō possit moueri, tñ bene pōt moueri a facie eius, s. mādante ipso Deo, quia ipse fundauit eā immobilem, i. cum ipse Deus potuerit ei dare, ꝙ esset immobilis, potuit etiā dare, ꝙ moueatur quādo ipse voluerit. Alio modo pōt intelligi, ꝙ sit hic diuersa locutio, s. ꝙ primū intelligatur de terra, i. de habitatoribus eius, & secundū de ipsa terra. Ideo primo
D dr̄, ꝙ cōmoueatur terra. Secundo dr̄, ꝙ fundauit Deus eā immobilem. Aliter pōt dici, ꝙ est hic snīa intercisa: nā debet hic subintelligi aliqd quod non habetur hic, & tñ habetur in alia lr̄a in isto Psal. Nā dr̄ cōmoueatur a facie eius vniuersa terra, dicite in nationibus, qa Dñs regnauit, etenim correxit orbem terræ, q nō cōmouebitur. hic tñ quia deficit snīa de medio, est lr̄a obscura, & coincidit aliquo modo iste sensus cum præcedenti. Et dicitur hic, quòd fundauit Deus orbem immobilem, quia totus orbis secundum se non mouetur, idest, secundum partes suas: nam terra nullo modo mouetur, sed manet in centro. Alio modo potest intelligi, quod est immobilis, scilicet, motu recto: nam licet moueatur maxima pars orbis motu circulari, scilicet,
E omnes cœli: tamen nō mouentur motu recto, & ideo immobilis est orbis totus. *Lætentur cœli.* Potest intelligi vno modo de lætitia, quæ est per metaphoram. Nam cœlum dicitur lætari, quando est serenum, & dr̄ tristari cum aer turbidus est. vel intelligitur de cœlo, i. de habitatoribus eius: nā in cœlo habitāt Angeli quos inuocat ad lætitiam Dauid, & sic aliqñ inuocantur cęlum, & terra in testes, i. Angeli habitantes in cœlo, & homines, qui mouentur in terra. Iuxta illud Deut. 32. scilicet, Audite cęli, quę loquor, audiat terra verba oris mei. Idest, Angeli habitantes in cœlo, & homines terræ. *Exultet terra.* Si intelligatur per metaphoram, est sensus, quòd terra exultet, idest, floreat: nam quando terra emittit flores, & arbores frondescunt,

terra dicitur esse læta. Cum vero terra nullum florem habet, sicut in hyeme, est tristis: Vel potest intelligi de terra, idest, de habitantibus in terra, qui debent exultare propter Deum. *Et dicant in nationibus, quòd Dominus regnauit.* Non refertur ad cœlum, & terram, de quibus dicebatur immediate, sed refertur ad homines, scilicet, dicant in nationibus, idest, homines dicant in nationibus, idest, inter omnes gentes: quia Dominus regnauit, idest, omnes gentes clament Dominus regnauit, & istud est ad laudem Dei: dicitur autem regnare, scilicet, super omnes gentes, & super totum orbem: quia ipse est Rex Regum, & Princeps omnium Regum terræ, Apocal. 1. Et in manu eius sunt omnes fines terræ, Psal. 94. Istud autem non competit alicui, nisi soli Deo. *Tonet mare, & plenitudo eius.* Incitatur G mare ad laudandum Dominum, & dicitur, quòd tonet mare, idest, faciat magnos fluctus: nam quando fluctus mare concutiuntur ad litora in rupibus, causatur inde magnus sonitus, tanquàm tonitruorum. Alia litera habet commoueatur mare, & idem est, quia per cõmotionem fluctuum causatur sonitus ille magnus. Vocatur plenitudo maris plenitudo aquarum, quæ facit mare sonare. *Exultent agri, & omnia, quæ in eis sunt.* Agri exultant, quando semina in eis germinantia virescunt, multiplicantur, & crescunt: & illa, quæ in eis sunt, idest, semina eorum lætantur, scilicet, omnia terræ nascentia, quando pullulant, & crescunt, nec leduntur temporis importunitate. Alia litera habet, gaudebunt campi, & idem est. Licet ager significat terram, H quæ colitur, & seminatur. Campus autem significat terrã, quando nõ colitur, sed germinat mittendo herbas, & quæcunque terræ nascentia. *Tunc laudabunt omnia ligna saltus.* Idest, Etiam ligna saltus gaudebunt florendo, & germinando. *A facie Domini.* Scilicet, Deus faciet, quòd ligna exultent: nam ipse confert virtutem omnibus, vt crescant. *Quia venit iudicare terram.* Potest intelligi vno modo, quòd gaudebunt omnia ligna syluarum, idest, homines syluestres, quia Deus venit iudicare terram. Sunt enim aliqui homines paruæ potestatis, qui interdum opprimuntur a viris magnis, & non possunt consequi iustitiam contra illos propter potentiam illorum, & in die iudicij consequuntur iustitiam, quia tunc discutientur omnes errores. I Ideo gaudebunt tunc, idest, in die iudicij omnia ligna syluarum, idest, homines simplices, qui sunt tanquàm ligna syluarum: quia venit iudicare terram, idest, quia Deus venit ad iudicandum, & faciet eis iustitiam. Alio modo potest intelligi ad literam de lignis syluarum, scilicet, quòd exultabunt a facie Domini, idest, quòd Deus poterit facere illa exultare, & subditur causa, quia venit iudicare terram, idest, quia Deus tam potens est, vt possit iudicare terram; poterit etiã facere, quòd exultent ligna syluarum. *Confitemini Domino, quoniam bonus.* Deficit hic vnus versus de isto Psal. sicut habetur in Psalterio, & repetitur laus Dei, quæ fuerat a principio, cum dicitur: Confitemini Domino, quoniam bonus, idest, laudate eum, quia bonus K est, scilicet, ex hoc, quia Deus est bonus. Etiam si nullum bonum nobis faceret, erat dignus, vt laudaretur a nobis. *Quoniam in æternum misericordia eius.* Ista est alia causa, quare Deum debemus laudare, scilicet, quia non solum bonus est Deus, sed etiam benefacit nobis, cum dicatur, quòd misericordia eius est vsque in æternum semper miseretur, & benefacit nobis. *Et dicite.* Hic ponitur tertium huius partis in quo additio quædam apponitur. Nam istud quod habetur hic non est in aliquo Psalterio duorum prædictorum, sed est in Psal. 105. & fuit additum hic ab Esdra, & tamen an fuerit istud dictum a Dauid, vel ab Esdra, declaratum fuit supra in quadam quæstione. *Et dicite, salua nos Deus Saluator noster.* Idest, Omnes gentes dicant: salua nos Deus Saluator noster, scilicet, libera nos de angustijs, & quamquam competere possit omnibus ista clausula, tamen magis proprie competit solis Hebræis, vt patet ex sequenti litera, scilicet. *Et congrega nos, & erue de gentibus.* Idest, Congrega nos de diuersis terris Gentilium, ad quas dispersi fuimus: & erue nos de potestate ipsorum. Istud siue dictum sit a Dauid, siue ab Esdra intelligitur de illis, qui fuerunt post captiuitatem Babylonis: nam tunc dispersi fuerunt Israelitæ per multas gentes, & manserunt semper sic, & desiderabat Esdras, quòd congregarentur omnes Israelitæ, & venirent ad terram Chanaan, in qua laudarent Dominum in templo. *Vt confiteamur nomini tuo.* Scilicet, Congrega nos, vt veniamus ad templum tuum in terrã Chanaan, & confiteamur nomini tuo, idest, laudemus illud. *Et exultemus in carminibus tuis.* Idest, Exultemus dicendo carmina tua: quia illi, qui canebant coram Domino, sicut Leuitæ, gaudebant nimis canendo. Alia litera habet: Et glorienur in laude tua. Et idem est, quia accipitur gloriari, idest, delectari. Alia litera habet, & canamus laudantes te, idest, fac quòd congregemur ad laudandum te in cantu, & idem est. *Benedictus Dominus Deus Israel.* Istud potest intelligi dupliciter. Vno modo, quòd sit conclusio istius cantici, scilicet, quòd cum Dauid dixerit omnes laudes superiores cõcludat in hoc, benedictus Dominus Deus Israel. Alio modo intelligitur per modum dependentiæ ad superiorem sententiam, scilicet, congrega nos de nationibus, scilicet, vt laudemus te dicentes: Benedictus Dominus Deus Israel. *Ab æterno, & vsque in æternum.* Idest, Non sit principium, nec finis in laude tua, sed ab æterno fuerit benedictus, quod est esse benedictum sine principio, & sit benedictus vsque in æternum, idest, non sit finis in benedictione. Considerandum autem, quòd benedictio potest dupliciter accipi. Vno modo pro imprecatione boni super aliquem, & sic dicimur nos benedicere Dominum orantes, quòd colatur in vniuersa terra, & omnes gentes obediant ei. Alio modo accipitur benedictio pro ipsa bonitate, quam aliquis habet quæ interdum est effectus benedictionis. Accipiendo primo modo Deus non potest esse benedictus ab æterno, quia non fuit aliqua creatura ab æterno, quæ posset benedicere Deum: erit tamen benedictus vsque in æternum: & istud verum est, nisi accipiatur æternum large pro aliquo longo tempore, sicut sæpe accipitur in scriptura, quia tunc verum erit, quia Deus benedictus est ab eterno, scilicet, a magno tempore ante hoc. *Et dicat omnis populus, Amen.* Scilicet, Leuitæ, qui cantarent laudes dicerent: Benedictus Dominus Deus Israel ab æterno vsque in æternum, & totus populus responderet, Amen. Ad significandum desiderium suum, ꝙ Deus est semper benedictus. *Et hymnum Deo.* Idest, Omnis populus laudet Deum. *Dereliquit.* Hic ponitur tertium principale huius cap. scilicet, vtriusque cõfirmatio, & ponit hic officiales de Leuitis, & sacerdotibus ad ministrandum Domino coram arca, & ad ministrandum coram tabernaculo Dñi in Gabaon. Et dr̃. *Dereliquit itaque ibi coram arca fœderis Domini Asaph, & fratres eius.* Scilicet, Postq̃ completa est solennitas portationis arcæ, & repositionis eius in loco suo, & consummati sunt isti Psalmi prædicti: conuertit se Dauid ad disponẽdum de modo, quo ministrari deberet coram arca, quandiu manebat in domo eius. Et ad hoc dicit, quòd dereliquit coram arca Asaph, & fratres eius, scilicet, ꝙ cæteris dedit licentiam recedendi in regiones suas, & istis Leuitis iussit, quòd manerent coram arca ad ministrandum. Erat enim Asaph sapiens,

A

sapiens, & princeps inter cantores de familia Gersonitarum. Fratres autem eius vocantur alij Leuitæ de cognatione Gersonitarum, quorum ipse fuit princeps, & manserunt ibi coram eo ad cantandum. *Vt ministrarent in conspectu arcæ.* Ministratio istorum erat in duobus, scilicet, in canendo, & in ministrando arcam. Ideo dicuntur isti habere duo officia, scilicet, quòd erant cantores, & ianitores arcæ: non poterant autem habere aliam ministrationem, quia reliquæ ministrationes pertinebant ad sacerdotes, scilicet, faciendi sacrificia, & offerendi incensum, & similes. Isti tamen Leuitæ simplices erant. *Iugiter.* Idest, Continue ministrarent, scilicet, omni die ministrabatur coram arca, sicut fiebat in Sanctuario Domini, & forte ministrabatur in mane, & in vespere, sicut in Sanctuario, in

B

quo fiebat sacrificium, matutinum, & vespertinum. *Per singulos dies.* Ista videtur esse additio superabundans: quia idem est iugiter, quòd per singulos dies, sed non est superabundans, quia non refertur ad continuitatem ministrationis, sed ad permutationē ministrorum, scilicet, per singulos dies, idest, quòd quidam ministrabant vno die, & alij alio. *Et vices suas.* Idest, Ministrabant per vices suas, idest, per tempora designata, quia non est intelligendum, quòd omnes Leuitæ simul ministrarēt quotidie coram arca, sed quidam ministrabant vno die, & alij altero: Nec etiam est intelligendum, quòd fieret inter Leuitas illa distinctio per vices, quę habetur infra 25. sed quędam alia, vt infra in litera declarabitur. *Porro Obededom.* Posuit supra Da-

C

uid ministros arcæ ad canendum coram ea: hic ponit ministros ad custodiendum illam, qui vocantur ianitores arcæ. Et dicitur. *Porro Obededom, & fratres eius sexaginta octo.* Omnes isti fuerunt constituti ianitores arcæ, & positus fuit Obededom tanquam princeps ianitorum, & cum eo illi, qui erant fratres sui, idest, de cognatione sua. *Et Obededom filium Idithum.* Iste est alius Obededom. Nam ille, de quo supra dicitur, fuit in cuius domo fuit arca posita, & mansit ibi per menses tres, quando portabatur in domum Dauid, supra 13. 2. Reg. 6. & sic ille fuit nunc princeps custodum arcæ, sicut tunc fuerat ipse solus custos arcæ, & vocatur ille Obededom absolute. Alius autē vocatur Obededom filius Idithum, & iste ponitur cum expressione nomi-

D

nis paterni, vt videatur esse distinctus ab illo Obededom, qui seruauit arcam in domo sua. Et fuit nunc præcipuus custos arcæ. Sciendum autem, quòd iste Idithum fuit vnus Leuita sapiens inter cantores, & ipse fuit vnus de principibus, vt patet infra 25. Ipse quoque dicitur fecisse aliquos Psalmos, aut saltem intitulantur nomine eius, sicut est Psal. 38. Cuius titulus est Psalmus Dauid per Idithum. *Et Hosa constituit ianitores.* Idest, Omnes præcedentes constituit ianitores arcæ, & cum eis Hosa: non est iste Asaph, quia ille erat princeps cantorum, vt patet supra in litera.

Quare administrauerint omnes in eodem loco. Quæst. XXX.

E

QVAERITVR circa hos, quare Dauid quosdam ministros reliquit corā arca Domini, & alios misit in Gabaon ad Sanctuarium, & quomodo nō omnes ministrauerunt in eodem loco, sicut prius solitum erat. Respondendum est, quòd istud non potuit fieri, quia erat contra intentionem Dauid. Nam Dauid volebat habere arcam in domo sua, & illam honorare. Ideo necesse erat, quòd Leuitæ, & sacerdotes ministrarent in duobus locis: nam in templo Domini necesse erat semper ministrari, ad hoc quòd fierent omnes illæ cæremoniæ, quæ secundum legem fieri iubebantur, & tamen Dauid volebat habere ar-

cam in domo sua, ideo necesse erat, quòd faceret ministrari in duobus locis, vel non ministrare coram arca, quia illa erat ministratio minus principalis, vel reduceret Dauid arcam, & tabernaculum in locum vnum propter rationes assignatas, supra 13. in quadā quæstione, ideo oportebat, quòd faceret ministrari in duobus locis. Sciendum tamen, quòd ministratio quæ fiebat coram arca erat minus principalis, quia non erat de necessitate legis, sed ex voluntate Dauid: illa autem, quæ fiebat in Sanctuario erat principalis, & de necessitate legis. Ideo plures sacerdotes, & Leuitæ fuerunt in ministratione in Gabaon, quàm in domo Dauid coram arca, vt infra declarabitur, & patet in litera.

Quam ministrationem faciebant coram arca. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius de ista distinctione ministrationis, scilicet, quæ ministratio fiebat coram arca. Aliquis dicet, quòd solum canebatur coram ea quotidie, & custodiebatur in domo illa, in qua erat. Et patet hoc, quia solum ponitur hic de Asaph, & fratribus eius, qui separati sunt, vt ministrarent coram arca, scilicet, canendo, & de Obededom, & fratribus eius, qui essent ianitores. Nulli tamen istorum poterant ministrare in alijs ministrationibus, quia omnes isti erant Leuitæ: & Leuitis non competebat alia ministratio, si tamen alia ministratio fuisset coram arca, diceretur hic de ministris, quos eligeret Dauid ad faciendum illam ministrationem. Sed dicendum quòd hoc non stat, quia non est verisimile aliquo modo, quòd in toto tempore, quo mansit arca in domo Dauid, s. plusquàm quadraginta annis nunquam fieret aliquod sacrificium coram ea, & tn̄ si non essent aliqui sacerdotes, qui ministrarent coram arca non fieret sacrificium, quia Leuitis non competebat sacrificare, quia alioquin morerentur: Nume. 3. & 16. Ideo aliqui sacerdotes erant ibi. Secundo patet, quia in ista domo, in qua erat arca erat altare, & tamē ad nihil vtile esset, nisi fierent ibi sacrificia: ideo oportet, quòd ibi essent sacerdotes, qui sacrificarent: Patet hoc 3. Regum 1. vbi dicitur de Adonia, quòd fugit in tabernaculū Domini metu Salomonis, & tenuit cornu altaris: Etiam eodem libro, cap. 2. dicitur, ꝙ Ioab fugit in tabernaculum Domini, & tenuit cornu altaris, ergo erat ibi altare ad faciendum sacrificia. Tertio patet, quia manifestum est, ꝙ aliqui sacerdotes manserūt coram arca ad ministrandum. Nam supra in litera dicitur, quòd Dauid præcepit Banaiam, & Oziel sacerdotes canere tuba iugiter coram arca, ergo saltem isti erant de sacerdotibus coram arca, de quibus non fit hic mentio. Quarto patet, quia Dauid obtulit multa sacrificia coram arca, quando portabatur, & etiā postq̃ posita est in loco suo, vt patet supra in litera, & præcedenti cap. ideo nullo modo est verisimile, quòd postea quandiu mansit arca in domo Dauid, plusquàm quadraginta annis, nō offerretur ibi aliquod sacrificium, sed istud non poterat esse, nisi sacerdotes essent coram arca, ideo necesse est, quòd Dauid separauerit aliquos sacerdotes ad ministrandum coram illa. Dicendum igitur, ꝙ coram arca fiebant ministrationes sacerdotum, & Leuitarum: ministrationes Leuitarum erant duæ, s. cantare coram arca, & custodire illam, & ad hoc Dauid elegit duas diuisiones Leuitarum. Nam Asaph, & fratres sui, i. illi, qui erant de cognatione sua assumpti sunt, vt essent cātores, vt patet in lr̄a. Et Obededom, & fratres sui, & alij, de qbus dr̄ in litera assumpti sunt, vt essent ianitores arcæ, vt in litera dicitur: sacerdotes autem ministrabant principaliter offerentes

ſacrificia, & ſecundario clangendo tubis ſacris coram arca. De clangentibus dicitur ſupra in litera, quòd erant duo, ſcilicet, Banaias, & Oziel, qui iugiter canebant tubis coram arca. De ſacerdotibus offerentibus ſacrificia nihil dicitur hic, & tamen ſubintelligendum eſt, quòd multi fuerunt, licet non exprimatur: quia veriſimile erat, quòd aliq miniſtrarent ſacrificando propter cauſas ſupra aſſignatas, & potiſſime, quia etiam hic non fit mentio niſi de Leuitis, & tamen manifeſtum eſt, quòd etiam ſacerdotes fuerunt ſeparati ad clangendum tubis coram arca, vt patet ſupra in litera, & ſicut illi ſubticentur hic: ita illi, qui ſacrificabant ſubticentur vbique.

Quod officium habebant ianitores. *Quæſt.* XXXII.

QVAERITVR vlterius de iſtis ianitoribus arcæ, quod officium habebant. Reſpondendum eſt, quòd ianitores arcæ erant, ſicut ianitores Sanctuarij. In Sanctuario autem erant ianitores ſedentes ſuper ſingulas ianuas, vt viderent ſi illi, qui ingrediebantur, erant viri mundi, qui poſſent intrare in Sanctuariũ: alioquin nõ recipiebantur, & etiam illi faciebant, quòd quilibet intraret vſque ad locum, ad quem licitum erat ſibi intrare, ita erat coram arca in domo illa, quam conſtituerat ei Dauid, ſcilicet, quòd aliqui Leuitæ conſtituti erant ad hoc, quòd cuſtodirent portam domus illius, ne intrarent aliqui laici, vel immundi, & quando laici intrarent, ſolum intrarent vſque ad locum, qui competebat eis: etiam cuſtodiebãt, ne quis introiret ad arcam, quæ erat ſub quodam operimento de pellibus iacynthinis intra illam domum, quam cõſtituerat Dauid, vt declaratum fuit ſupra in litera: nam poſtquàm aliqui erant intra Sanctuarium, poterat eſſe, quòd vellent accedere ad locum, in quo erat arca, & hoc non licebat eis, debebant autem Leuitæ obſeruare ne iſtud fieret, & iſtud erat officium ianitorum.

De diſtinctione Leuitarum per vices. *Quęſt.* XXXIII.

QVAERITVR vlterius de iſta diſtinctione Leuitarum per vices, de qua dicitur hic: an ſit illa, de qua habetur infra 25. Aliqui putant, quòd ſic, cum ibi dicatur, quòd Dauid diſtinxit cantores per vices, & hic etiam manifeſtum eſt, quòd iſta diſtinctio ab eo facta fuerit. Dicendum tamen, quòd non ſtat primo, quia illa diuiſio, de qua habetur infra 25. fuit facta a Dauid in ſenectute ſua, vt colligitur infra 23. & vſq; ad finem libri. Iſta autem facta eſt quaſi in principio regni Dauid ſuper Iſrael, quando duxit arcam in domum ſuam. Secundo patet, quia illa diuiſio fuit generalis ad ordinãdum totum ſtatum ſacerdotum, & Leuitarum quem deberent tenere, poſtquàm eſt edificatum templum Salomonis, & ob hoc ponuntur ibi diuiſiones omnium ſacerdotum infra 24. & diuiſiones omnium Leuitarum, cantorum, ianitorum, & theſaurariorum, infra 25. & 26. Hic autem nõ fuit ordinatus ſtatus generalis Leuitarum, & ſacerdotum, ſed ſolum ille, quem tenere deberent quandiu maneret arca in domo Dauid. Tertio patet, quia infra 25. diuiduntur Leuitæ per vigintiquatuor vices, & ponuntur ibi omnes Leuitæ, ſ. Heman, & Aſaph, & Idithum, & cæteri principes cognationum Leuitarum. Nunc tamen coram arca non manſerunt omnes Leuitæ cantores, ſed ſolum Aſaph cum fratribus ſuis, ſ. qui erant de cognatione ſua. Reliqui autẽ principes, ſ. Heman, & Ethan miniſtrauerunt in Sanctuario Domini in Gabaon infra in litera. Dicendum ergo, quòd iſta diuiſio Leuitarum per vices nõ fuit illa, de qua habetur infra 25. ſed alia particularis, ſ. quia vna cognatio Leuitarum, vel

F ſaltem magna pars eius manſit ad miniſtrandum Domino coram arca in domo Dauid, & iſta fuit diuiſa a Dauid per ſortes, vt quælibet illarum miniſtraret ſuo tempore, & tamen non dicitur de iſtis ſortibus, quot erant, ſicut dicitur infra 25. de ſortibus, quę fuerunt in alia diuiſione, quod fuerũt 24. Iſtę enim paucę eſſent, quia Leuitæ, qui diuidebantur hic ꝑ vices, erant pauci.

Sadoc autem ſacerdotem, & fratres eius ſacerdotes corã tabernaculo Domini in excelſo, quod erat in Gabaon, vt offerrent holocauſta Domino ſup altare holocauſtomatis iugiter mane, & veſpere iuxta omnia, quæ
G ſcripta ſunt in lege Domini, quam præcepit Iſraeli. Et poſt eum Heman, & Idithum, & reliquos electos vnumquemq; vocabulo ſuo ad confitendum Domino, quoniam in æternum miſericordia eius. Heman quoque, & Idithum canentes tuba, & quatientes cymbala, & omnia muſicorum organa ad canendum Domino. Filios autem Idithum fecit eſſe portarios. Reuerſuſque eſt omnis populus in domum ſuam, & Dauid vt benedi-
H ceret etiam domui ſuæ.

Sadoc autem. Hic ponitur qui fuerunt illi, qui iuerunt ad miniſtrandum Domino in Gabaon in Sanctuario. Nam quando portata eſt arca in domum Dauid fere omnes ſacerdotes, & Leuitæ conuenerunt ad portationem, vt colligitur pręcedenti cap. Et tunc Dauid ſeparauit quoſdam, vt miniſtrarent coram arca tam de ſacerdotibus, quàm Leuitis, & illi manſerunt in Ieruſalem. Aliqui autem ſacerdotes, & Leuitæ iuerunt ad miniſtrandum in Gabaon, & dicitur. *Sadoc autem ſacerdotem.* Ideſt, Summum ſacerdotem: nam duo erant ſummi ſacerdotes Dauid, ſcilicet, Sadoc, & Abiathar, vt patet 2. Regum 8. & 20. & infra 18. Et vocatur Sa-
I doc ſacerdos per excellentiam, ſcilicet, quia ſummus ſacerdos erat, & iſte fuit princeps eorum, qui miniſtrabant in Sanctuario in Gabaon. *Et fratres illius ſacerdotes.* Ideſt, Etiam fuerunt cum eo ſacerdotes alij, qui erant fratres ſui, ideſt, de cognatione ſua.

Coram tabernaculo Domini. Iſtud eſt tabernaculum, quod fecit Moyſes in deſerto, & portabatur per terram Iſrael, ponebaturque in diuerſis locis ſecundum varia tempora: nunc autem tempore Dauid fuit ſemper in Gabaon vſquequo templum Salomonis fabricatum eſt. Aliud autem etiam vocabatur tabernaculum Domini: tunc ſcilicet domus illa, quam fecerat Dauid, vbi erat arca, vt patet 3. Regum 1. & 2. Nam ibi dicitur, quòd Adonias, & Ioab fugerunt ad tabernaculum Domini, & tenuerunt cornu altaris, & ta-
K men non poterat eſſe iſtud aliud tabernaculum, niſi illud quod erat in Ieruſalem, vbi erat arca, vt declaratum eſt ibidem.

In excelſo, quod erat in Gabaon. Ideſt, In Sanctuario, vel in altari, quod erat in Gabaon. Vocantur enim excelſa ſępiſſime in libris Regum, & ſequenti lib. altaria, quæ erãt extra Sanctuarium Domini: nam de regibus, qui redarguuntur dicitur excelſa nõ abſtulit, i. altaria, q̃ erant extra templum. Et patet, q̃a dr̃ ibidẽ, ſed adhuc immolabat populus in excelſis, & aliqñ coram altare, quod eſt in Sãctuario vocatum excelſum, vt patet hic, & 3. Re. 3. ſ. Abijt itaq; Salomon in Gabaon, vt immolaret ibi. Illud quippe erat excelſum maximum. Ideſt, altare

altare maximæ venerationis, quia erat in ſanctuario Domini. Prouenit autem iſtud ex æquiuocatione nominis Hebraici, quia in Hebræo dicitur, bamoth, pro altari, & etiam pro altitudine, vel excelſo. Et idem ſignificat dictio Latina, quia altare idem eſt, ꝙ alta ara. *Vt offerrent holocauſta Domino*. Nomine holocauſtorum intelliguntur hic omnia genera ſacrificiorum, ſcilicet, hoſtiæ pacificæ, & pro peccato, quia non ſolum erat de neceſſitate legis offerri holocauſta, ſed etiam interdum alia genera ſacrificiorum, & omnia iſta offerebantur in ſanctuario in Gabaon. *Super altare holocauſtomatis*. Holocauſtum, & Holocauſtoma idem eſt, & non vocatur altare holocauſtomatis, quaſi ibi ſolum holocauſtum offerretur, quia offerebantur omnia genera ſacrificiorum, cum nullum aliud eſſet altare, in quo offerri liceret ſacrificia, vt patet Leui. 17. Et Ioſue 22. Sed vocatur altare holocauſtorum a principali, quia inter omnia genera ſacrificiorum excellentius erat holocauſtum, qa magis pertinebat ad Dominum, vt declaratum eſt Leui. primo. Sciendum autem, quòd duo erant altaria tantum in ſanctuario, ſcilicet, altare holocauſtorum, in quo fiebant omnia genera ſacrificiorum, & aliud erat altare thymiamatum, in quo cremabatur quotidie incenſum mane, & veſpere. Primum iſtorum erat æneum, ſcilicet, factum de lignis ſetim, & opertum laminis æneis, & erat extra tabernaculum ad portam eius. Nam non poterat eſſe interius, vt fumus inde aſcendens non offuſcaret operimēta tabernaculi, vt patet Exo. 27. Et ibi declaratum eſt. Aliud erat de lignis ſetim, & erat opertum laminis aureis per totum, & ſuper iſtud cremabatur in mane, & in veſpere thymiama. Exo. 30. Hic autem ſolum fit mentio de altari holocauſtorum, quia miniſtratio principaliter, ſcilicet, ſacrificiorum ſolum erat in illo. *Iugiter*. Ideſt, Omnibus diebus, nulla erat dies qua non offerretur ſacrificium quod vocatur iuge, & dato, quòd ſuperuenirent alia ſacrificia, quæ eſſent ſpontanea, nunquam omittebatur ſacrificium iuge. *Mane, & veſpere*. Ideſt, Sacrificium iuge conferebatur mane, & veſpere quotidie, & ob hoc ſacrificium iuge vocatur matutinum, & veſpertinum. De ritu autem iſtorum ſacrificiorum ſecundum omnes ſuas cæremonias, patet Leui. 6. Et ibi ſatis declaratum eſt, & Numeri 28. *Iuxta omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Domini*. Iſtud poteſt intelligi dupliciter: vno modo tanquam determinatio præcedentium, ſcilicet, iuxta omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Domini, ideſt, in ſacrifiicium matutinum, & veſpertinum offerebantur iuxta omnes cæremonias, quæ ſcriptæ erant in lege Domini: nam Moyſes ſcripſit in lege cæremonias omnium ſacrificiorum, & hoc potiſſime in libro Leuit. a principio vſque ad 8. cap. Aliter poteſt accipi ſubintelligendo aliquid, ſcilicet, quòd offerebant ſacerdotes, ſcilicet, ſacrificium. mane, & veſpere iuxta omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Domini, ideſt, non ſolum hoc faciebāt ſed ēt omnia alia, quæ ſcripta ſunt in lege Dñi. Et hoc verum eſt, quia ſacerdotes obligabantur facere in Gabaon omnia, quæ iubebat Deus in lege, eo quòd ibi erat ſanctuarium Domini. *Quam præcepit Iſraeli*. Ideſt, Deus dedit legem iſtam Iſraelitis, ſcilicet, per manum Moyſi, & voluit ſemper obſeruari ab eis. *Et poſt eum Heman, & Idithum*. Refertur hoc ad Sadoc: De quo ſupra dicebatur, ſcilicet, quòd poſt eum, & alios ſacerdotes erat Heman, & Idithum. Iſti erant Leuitæ: Sadoc autem erat ſacerdos, & computantur hic principes ſacerdotum, & poſt eum erant principes Leuitarum, Heman, & Idithum: Heman erat princeps familiæ Caathitarum, vt ſupra 6. Idithum autem erat princeps familiæ Meraritarum, quod patet, quia tres erant familiæ Leuitarum, ſ. Caathitarum, Gerſonita-

A rum, Meraritarum, & Heman erat princeps Caathitarum ſupra 6. Aſaph autem erat princeps Gerſonitarum, eodem cap. Ideo ſolum manebat princeps Meraritarum, & iſte eſſet nunc Idithum, qui ponitur hic princeps cum Heman principe Caathitarum. verum eſt tamen, quòd princeps Meraritarum ponebatur eſſe Ethan ſupra 6. Et præcedenti cap. & tamen nunc nō fit mentio de illo, & ſic videtur, quòd iſte Idithum eſſet princeps Meraritarum. Iſte eſt de cuius nomine aliqui Pſal. intitulati fuerunt, vt dictum fuit ſupra in litera. *Et reliquos electos*. Ideſt, etiam cum iſtis ſegregauit alios electos inter Leuitas, & vocantur electi illi, qui conſtituebantur principes aliquorum Leuitarum, vel ſacerdotum, eo quòd illi erant excellentio-
B res alijs, & propter hoc magis electi. ex hoc innuitur, quòd præter iſtos fuerunt conſtituti alij in principes ſacerdotum, & Leuitarum, & tamen non nominantur, quia iſti nominati hic erant maiores omnium principum. *Vnumquemque vocabulo ſuo*. Ideſt omnes iſti, qui eligebantur in principes, & etiam qui erant conſtituti ſub eis erant diſtincti per nomina. Et quādo Dauid illos elegit, & diſtinxit per officia, & vices, ſcripſit eos per nomina ſua, ſcilicet, tales, & tales pertinent ad talia officia, & tales ad alia. Sicut in Eccleſia ſcribuntur Hebdomadarij in quadam tabula, vt ſciatur, qui debent miniſtrare in altari, & in choro. *Ad confitendum Domino*. Ideſt, Officium iſtorum erat ad laudādum Dominum. Iſtud refertur ad Leuitas, de quibus
C immediate dictum eſt, ſcilicet, ad Heman, & Idithum: quia iſti erant principes Leuitarum. Ad quos pertinebat cantare, ſed & offerre ſacrificia, & tuba canere coram Domino, vt ſupra declaratum eſt in quadam quæſtione. *Quoniam in æternum miſericordia eius*. Poteſt intelligi dupliciter, vno modo, quòd accipiatur materialiter, ſcilicet, quòd iſte eſſet cantus Leuitarum, ita quòd quando ipſi cantarent dicerent in æternum miſericordia eius. Alio modo, ꝙ ponatur hic, vt redditiuum cauſæ, ſcilicet, quòd propter hoc Leuitæ canere debebant coram Domino, quia miſericordia eius eſt in æternum, ſcilicet, homo tenetur laudare Deum pro beneficijs collatis. Ipſe autem confert beneficia per miſericordiam ſuam, quæ durat in æternum. Ideo
D propter iſtam miſericordiā Leuitæ debebant ſemper Deum laudare. *Heman quoque tuba canentes, & quatientes cymbala*. Poſuit ſupra diſtinctiones Leuitarum quātum ad officia, hic autem ponit differentias eorum quantum ad vaſa muſica, quibus vtebantur. Et dicitur, quòd Heman, & Idithum, qui erant principes Leuitarum exiſtentium in ſanctuario Domini in Gabaon, canebant tuba, & quatiebant, ideſt, percutiebant cymbala. Vtebantur iſtis tubis ad canendum tēpore ſacrificiorum. Et etiam quatiebant, ideſt, percutiebant cymbala eodem tempore. Nam cymbala pulſantur per eorum mutuam percuſſionem, Nam ſemper ſunt duo cymbala, & tenentur duabus manibus, & percuſſa ſonitum reddunt, cum cymbala ſint lami-
E næ æreæ, vel ferreæ groſſæ, & concauæ rotundæ, quæ intra ſe aerem recipiunt, & ꝑ percuſſionem cōſonantem ſonitū reddunt. *Et omnia Muſicorum organa ad canendum Deo*. Ideſt, Etiam dedit illis omnia alia organa muſica, in quibus canerent, quia Leuitę vtebantur omnibus generibus organorum muſicorum, vt fieret pulchrior harmonia, & ſolennior propter multiplicitatem organorum. Et patet hoc, qa Leuitæ magis inſiſtebant laudi diuinæ, ꝗ̄ populares, & tū populares in portatione arcæ canebāt in omnibus lignis fabrefactis, vt patet 2. Re. 6. Ergo a fortiori Leuitæ. Item Dauid inuitat nos ad laudandum Dñm in omnibus generibus muſicorum vaſorum, vt patet Pſal. vlti. Ideo Leuitæ canerent in omnibus illis, quia cum ipſe Dauid inſtituiſſet

tuisset cantus, quibus vtebantur Leuitæ, & omnia alia pertinentia ad eos, daret ipsis omnia instrumenta, in quibus suadebat Dominum laudandū esse. *Filios autem Idithum fecit esse portarios*. Isti erant portarij sanctuarij Domini, quod erat in Gabaon, & officium suum erat distinguere mundos ab immundis, & recipere ad sanctuarium illos, quibus licebat illuc introire, reliquos verò excludere. Sciendum autem, quòd non omnes filij Idithum fuerunt portarij in Gabaon, quia vnus eorum, scilicet Obededom fuit ianitor arcæ in domo Dauid, vt patet supra in litera. *Reuersusque est omnis populus in domum suam*. Refertur istud ad portationem arcæ: de qua supra, scilicet, omnes de populo, qui venerunt coram arca steterunt ibi quandiu fiebant sacrificia, & cantabantur Psal. de quibus supra in litera. Et post hoc Dauid ordinauit, qui de Leuitis, & sacerdotibus manere deberent ad ministrandum coram arca, & qui deberent ire in Gabaon ad ministrandū in sanctuario, & his expletis omnis populus, qui erat simul cum Dauid, redijt in loca sua, relicta arca in domo Dauid. *Et Dauid, vt benediceret etiam domui suæ*. Idest, Etiam Dauid reuersus est in domum suam, vt benediceret illi, idest, vt haberet de ea, quasi dicat, in omnibus superioribus Dauid intentus erat circa honorem diuinum in portatione arcæ, & non curabat de rebus suis. Nunc autem expletis his, quæ pertinebant ad cultum Dei redijt ad considerandum ea, quæ pertinebant ad vtilitatem domus suæ, & familiæ.

Ex quo Sadoc ministrabat in Gabaon, vbi erat alius sacerdos Abiathar. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR circa ea, quæ dicta sunt, cum dicatur hic, quòd Dauid fecit, quòd Sadoc ministraret in Gabaon, vbi ministrabat, vel qd factum est de alio summo sacerdote, scilicet, Abiathar. Habebat enim Dauid duos summos sacerdotes, scilicet, Sadoc, & Abiathar, 2. Regum 8. & 20. Et infra 18. De Sadoc autem dicitur hic, quòd ipse missus est in Gabaon ad ministrandum ibi coram Domino cum fratribus suis, scilicet, qui erant de cognatione sua. De Abiathar autem nō dicitur vbi ministrauerit, vel quid fecerit. Aliquis dicet, quòd etiam Abiathar missus est in Gabaon ad ministrandum cum Sadoc, & intelligitur per hoc, quod dicitur: Sadoc autem sacerdotem, & fratres illius sacerdotes. Dicendum, quòd non stat, primò quia non est rationabiliter dictum, quòd Abiathar intelligatur per fratres Sadoc, & non exprimatur, quia Sadoc erat summus sacerdos, & etiā Abiathar, & non erat maior ratio, quare vnus exprimeretur quàm alius: ideo vel exprimerentur ambo tanquam æquales in gradu, vel subticerentur ambo in particulari, & diceretur de sacerdotibus in generali: Et tamen fuit expressum de Sadoc, & non de Abiathar. Ideo videtur, quòd non subintelligatur Abiathar. Secundo patet, quia cum dicitur, & fratres eius, intelliguntur sacerdotes minores, qui erant de cognatione Sadoc, & tamen non erat Abiathar de sacerdotibus minoribus, ideo non intelligeretur appellatione minorum sacerdotum. Tertiò patet, quia dicitur, & fratres eius, per quod significantur sacerdotes, qui erant de cognatione Sadoc, & tamen Abiathar non erat de cognatione Sadoc, sed erat de duabus cognationibus omnino distinctis, quæ non reducebantur in aliquod vnum principium vsque ad Aaron, qui fuit primus sacerdos. Quod patet, quia fuit Abiathar de stirpe Ithamar, & Sadoc de stirpe Eleazar, vt declaratum est satis 3. Regum 2. Et isti soli fuerunt filij Aaron superstites, a quibus deriuatæ sunt duæ familiæ sacerdotales, & sacerdotium summum pertine-

F bat ad progeniem Eleazar, eo quòd ipse fuit primogenitus Aaron respectu Ithamar, & ipse Eleazar fuit factus summus sacerdos mandato Domini per Moysen in deserto nondum mortuo Aaron patre suo. Numeri 20. Et post eum filius suus Phinees suscepit summum sacerdotium, & Deus promisit ei, quòd maneret sacerdotium in domo sua in sempiternum. Numeri 25. Sed postea tempore Heli summi sacerdotis translatum est sacerdotium ad domum Ithamar, & fuit primus sacerdos in hac progenie Heli, & deinde quatuor nepotes sui, & vltimus fuit Abiathar, qui per Salomonem expulsus est de summo sacerdotio, & mansit solus Sadoc 3. Regum 2. Et ibi de hoc satis declaratum est. Et sic patet, quòd Abiathar, & Sa-

G doc erant de duabus cognationibus non coincidentibus, vnde non poterat Abiathar intelligi per fratres Sadoc. Dicendum ergo, quòd Abiathar summus sacerdos non ministrauit in Gabaon, sed coram arca. Pro quo sciendum, quòd Abiathar erat filius Achimelech summi sacerdotis, & tempore Achimelech ipse solus erat summus sacerdos: Saul tamen occidit ipsum, & alios sacerdotes vrbis Nobe propter Dauid, primo Regum 22. Et tunc transtulit tabernaculum Domini Saul de Nobe in Gabaon, & constituit Sadoc summum sacerdotem de stirpe Eleazari, de qua non fuerant aliqui summi sacerdotes ex tempore Heli, tunc ministrabat Sadoc in Gabaon, quandiu vixit Saul, & interim Abiathar filius Achimelech sum-

H mi sacerdotis tenebatur a Dauid pro summo sacerdote, & induebatur rationali, & ephod, sicut summus sacerdos, primo Regum 22. & 23. Post mortem autem Saulis septem annis, & dimidio, quibus regnauit Dauid in Hebron super Iudam, Sadoc erat summus sacerdos in Gabaon super vndecim tribus Israel: Abiathar autem erat summus sacerdos in regno Dauid. Cum autem reunitum est regnum, & traditum in manu Dauid, habuit Dauid istos duos summos sacerdotes Sadoc, & Abiathar, & quia ante hoc nunquam ministrauerat Abiathar in Gabaon, noluit Dauid, quòd nunc ministraret, sed Sadoc, qui ministrauerat ibi semper, ministraret etiam nunc. Et hoc erat valde conueniens, quia tota ministratio sacerdotalis,

I & Leuitica diuidebatur nunc in duas, scilicet, in illam, quæ fiebat coram arca, & in illam, quæ fiebat in sanctuario Domini in Gabaon, & quia erant duo summi sacerdotes, decebat vt vnus illorum præesset ministrātibus in Gabaon, & alter ministrantibus coram arca. Sadoc autem præfuit ministrātibus in Gabaon, vt patet in litera, Abiathar autem præfuit ministrantibus coram arca. De quo nihil dicitut. Nec tamen propter hoc suspicandum est, quòd non ministrauerit ibi, quia etiam nihil dicitur supra in litera de sacerdotibus ministrantibus coram arca in sacrificijs. Et tamen manifestum est, quòd ministrabant ibi, vt probatum est supra in quadam quæstione, & sic princeps istorum Abiathar subticetur. Alia causa est, quia Abiathar

K erat nimis familiaris Dauid, eo quòd tenebatur ei Dauid nimis propter patrem suum Achimelech: nam ille occisus fuerat cum tota domo sua propter Dauid, primo Regum 22. Cum dixit Dauid: Reus ego sum omnium animarum patris tui. Etiam quia Abiathar fuerat cum Dauid in omnibus eius laboribus, vt patet 3. Regum 2. Portasti arcam Domini coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laborauit pater meus. Et ob hoc volebat Dauid secum habere semper Abiathar: si autem ministraret in Gabaon non posset illum secum habere continuè, ideo fecit, quòd ministraret coram arca in Ierusalem, quia ibi ministratio manebat semper: Dauid autem erat semper in Ierusalem, & non in Gabaon.

Quomodo

Quomodo sustentabantur illi, qui ministrabant coram arca. Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius cum isti Leuitæ, & sacerdotes sic se haberent, quod quidam ministrabant in Gabaon in templo, & alij coram arca in Ierusalem, quomodo sustentabantur illi, qui ministrabant coram arca. Et quomodo diuiderentur redditus, & iura sacerdotalia, & Leuitica. Considerandum est pro hoc, quòd iura Leuitarum solum erant in decimis, accipiebant enim omnes decimas filiorum Israel, Numeri 18. Sacerdos autem magnus habebat decimam partem decimarum, s. centesimam omnium fructuum totius Israel. Alij autẽ sacerdotes minores habebant iura sacrificiorum, & oblationum, & omnium primitiarum, & redemptionem primogenitorum, & omnia, quæ dabantur ex voto, & multa alia, de quibus Numeri 18. Et ibi late declaratum est. Aliquis autem dicet, quòd omnia ista iura recipere debebant sacerdotes, & Leuitæ, qui ministrabant in sanctuario Domini in Gabaon. Illi vero, qui ministrabant coram arca sustentarentur aliunde, eo quòd omnes isti redditus instituti fuerunt a principio pro ministrantibus coram Domino. Numeri 18. Et tamen olim antequam Dauid transferret arcam in domum suam tota ministratio fiebat in sanctuario Domini, ideo ministrantibus ibi solum dari debebant omnia ista iura. Ad declarationem huius considerandum est, quod quamquam Leuitæ haberent omnia iura sua propter hoc, quod ministrabant coram Domino, tamen aliqua erant, quæ dabantur eis propter ministrationem quotidianam, & alia solum dabantur, quia erant Leuitæ: vt patet Deute. 18. Cum dicitur, quod si Leuita voluerit manere coram Domino semper ministrando, dabitur ei id, quod datur quotidie ministrantibus in templo Domini, vltra id, quod in vrbe sua ex successione paterna sibi debetur. Et istud est, sicut in Ecclesijs præcipue cathedralibus, quia redditus sunt distincti in duas partes, scilicet, in præbendam grossam, & distributiones quotidianas. Præbenda grossa datur cuicunque canonico integre, etiam si non seruiat actualiter, dum tamen resideat certo tempore anni: distributiones autem quotidianæ non dantur quotidie seruientibus, nisi ex causa speciali, ita erat inter Leuitas: nam omnibus Leuitis, & sacerdotibus datæ fuerant vrbes, & suburbana ad habitandum, & pascendum pecora. Numeri 35. Et habebant ibi Leuitæ domos. Ista autem data fuerant eis, quia Leuitæ erant, & tamen prouenieban successiue iure hæreditario a patribus in filios, etiam si non ministrarent in sanctuario. Et de hoc dicitur Deutero. 18. Excepto eo, quòd ei in vrbe sua ex paterna successione debetur. Aliud erat, quod dabatur Leuitis, quando actualiter residebant seruientes in sanctuario. Et istud erat tanquam quotidianæ distributionis, & erat certum quid quod dabatur Leuitis ministrantibus quotidie. Et si pauci venirent, illi suscipiebant illa iura omnia illius diei, & si multi, etiam inter illos diuidebatur: sicut fit in distributionibus quotidianis in Ecclesijs cathedralibus. Et ad hoc erant assignati pro quolibet tempore certi Leuitæ, qui ministrarent coram Domino per vices suas. Et illi, quibus eueniebat sors ministrandi, recipiebãt omnes prouentus temporis illius. Si tamen contingeret, quòd aliquis Leuita, qui non esset de illis, quibus competebat ministrare secũdum sortem, vellet ire ad sanctuarium, & manere in vrbe sanctuarij omni tempore ex deuotione ministrãdo ibi, recipiebat ille partem distributionũ quotidianarum, sicut illi, qui ministrabant secundum sortem eis competentem, vt patet Deutero. 18. loquendo de

A primis redditibus Leuitarum, & sacerdotum non est aliquod dubium, quòd illi debebantur non propter quotidianam ministrationem, sed ex successione paterna: ideo siue ministrarent in sanctuario, siue coram arca, siue in quocunque alio loco, non erat dubium, quin cuilibet proueniret id, quod debebatur ei ex paterna successione. De secundis autem redditibus est dubium, quod illi dabantur continue ministrantibus, & residentibus tanquam quotidianæ distributiones pro eo tempore, quo ministrabant. In hoc tamen dici potest dupliciter, vno modo, quòd diuidebantur æqualiter isti redditus secundum proportionem numeri personarum existentium in sanctuario, & ministrantium coram arca, siue essent sacerdotes, siue Leui-
B tæ. Alio modo, quòd illi, qui erant in sanctuario perciperent omnes istos redditus. Et illi, qui erant coram arca Domini nihil perciperent, sed Dauid prouideret eis. Primum est satis rationabile, nam isti redditus dati fuerunt propter ministrationem, quæ fiebat corã Domino. Manifestum est, tamen quod illi, qui ministrabant coram arca, ministrabant coram Domino, quia a principio arca erat in sanctuario, & propter eã fiebat ministratio principaliter, cum ipsa esset vas sanctissimum totius sanctuarij. Nunc autem cum illa esset separata a sanctuario, ministrantes coram illa dicebantur ministrare coram Domino, eo quòd ibi specialius repræsentabatur Deus, quàm in alijs partibus sanctuarij, cum Deus diceretur sedere super arcam in-
C ter cherubim, vt patet 2. Regum 6. Et supra 13. Item patet, quia isti sacerdotes, & Leuitæ qui ministrabant nunc coram arca iubente Dauid ministrabant prius in sanctuario, & percipiebant redditus ordinarios. Quod autem nunc ministrarent sicut prius, & non perciperent aliquid de redditibus illis, videbatur esse satis irrationabile. Ideo non est credendum, quòd illi priuarentur iuribus sacerdotalibus, & Leuiticis sibi debitis, sicut si ministrarent in sanctuario. Secundus modus est, quod isti qui ministrabant coram arca nihil perciperent de redditibus Leuiticis, & sacerdotalibus, sed omnes cederent in partem eorum, qui ministrabant in sanctuario. Et tamen isti, qui nunc ministrabant coram arca sustentarentur ab ipso Da-
D uid. Et hoc est verisimile: primo quia sicut Dauid fuit tam magnificus colendo Deum in portatione arcæ, quòd faceret tam magnas expensas in cibis populi, & in sacrificijs, cum ad singulos sex passus eorum, qui portabant arcam faceret occidi septem tauros, & septem arietes, præcedenti cap. Ita nunc daret omnia necessaria pro istis sacerdotibus, & Leuitis, qui ministrabant coram arca. Secundo patet hoc, quia Dauid propter causam suam transtulerat arcam in domũ suam, scilicet, vt Deus benediceret domui suæ sicut benedixerat domui Obededom, vt colligitur supra 13. Ideo iustum erat, quod ipse prouideret omnibus ministrantibus coram arca. Tertio patet, quia redditus illi, qui dabantur pro quotidiana ministratione Leui-
E tis, & sacerdotibus, erant sicut distributiones quotidianæ Ecclesiarum. Et tamen de distributionibus istis sic est, quod siue pauci, siue multi ad horas venirent consequuntur eas integre. Et ratio huius est, quia siue pauci siue multi sint, æquale est officium diuinũ, quia faciunt pro quo dantur illæ distributiones. Sic autem erat inter Leuitas, & sacerdotes, quia antequã separaretur arca a sanctuario, omnes Leuitæ veniebant ad ministrandum in sanctuario, & erat eis labor minor, quia diuidebantur tempora ministrationis per multos: nunc autem cum multi illorum ministrarent coram arca, erant pauciores, qui ministrabant in sanctuario, & ob hoc sepius oportebat eos ministrare. Et sic cum æqualis labor maneret eis nunc cum essent

pauci

pauci sicut prius, cum essent multi, debebantur eis æquales redditus, & tamen prius debebantur omnes redditus sanctuarij ministrantibus in sanctuario, ideo nunc solis illis. Vterque modus est satis verisimilis, sed primus videtur rationabilior, cum isti, qui ministrabant coram arca censerentur ministrantes in sanctuario, & ibi personaliter residentes, cum ministrarent coram Domino sicut supra dictum est. Et tunc dicetur, quòd cum essent nunc duo summi sacerdotes, vnus coram arca, & alius in sanctuario in Gabaon, diuiderentur redditus per medium inter eos, scilicet, quòd quilibet reciperet ducentesimam partem fructuum totius Israel. De redditibus autem sacerdotum dicendum erat, quòd diuidebantur inter eos, qui erant coram arca, & in Gabaon, sicut inter ipsosmet, qui erant in Ierusalem. De Leuitis autem idem dicendum est, quia si tam pauciores sacerdotes, & Leuitæ erant coram arca, quàm in Gabaon, minor pars eis dabatur.

Quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant coram arca Domini.
Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius, quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant coram arca Domini, & quæ fiebāt in sanctuario in Gabaon. Nam sacrificia fiebant in Gabaon, & etiam coram arca, vt patet in litera. Et sic de quibusdam alijs ministrationibus, in quibus videbantur coincidere. Respondendum, quòd in sanctuario in Gabaon poterant fieri omnes cæremoniæ legis, & tamen non erat necesse fieri ibi omnes, quia poterant fieri alibi quædam illarum. De arca autem dicendum est, quòd non poterant fieri coram ea omnes cæremoniæ legis, sed quædam, & tamen nulla cæremonia legis, quæ necessario fieri deberet coram arca. Et pro hoc datur regula, quòd omnes cæremoniæ, quæ erant de necessitate legis, fieri poterant in sanctuario, & necesse erat fieri ibi illas,
A las, & tamen nulla istarum erat, quæ fieri posset coram arca. Aliæ cæremoniæ erant spontaneæ, & de istis dicendum, quòd poterant fieri in sanctuario, & etiam coram arca, & non erat necesse aliquam illarum fieri in sanctuario. Ad hoc autem sciendum, quòd in lege ponebantur quædam cæremoniæ Leuitarum, & aliæ sacerdotum. Cæremoniæ Leuitarum erant, quòd essent ianitores templi, & cantores. Cæremoniæ sacerdotales erant multæ. Prima erat offerre quotidie bis thymiama mane, & vespere, Exo. 30. Secunda erat quotidie locare lucernas in cādelabro ponendo oleū, vel faciendo alias dispositiones. Exo. 27. & 30. Tertia erat ponere panes propositionis super mensam in tabernaculo, Leui. 24. Quarta erat clangere tubis sacris tempore sacrificiorum Numeri 10. Quinta erat introire in Sancta sanctorum semel in anno in die propitiationis Leui. 16. Et ad Hebræ. 9. Sexta erat facere sacrificia in altari holocaustorum, vel vbicunque, & alias cæremonias pertinentes ad hoc. Septima erat purificatos a lepra, & ab alijs immunditijs ostendere, & reconciliare cōmunitati mundorum. Leuitici decimotertio & decimoquarto. Et ob hoc Christus dixit leprosis, Ite, & ostendite vos sacerdotibus. Lucæ 17. De ministrationibus Leuitarum, dicendum quòd nō determinabant certum locum quædam illarum, sicut laudare Dominum. Et ideo istę non solum fieri poterant in sanctuario, sed etiam vbicunque alibi. Aliæ autem concernebant locum, sicut esse ianitores. Et tamen istę poterant obseruari, vbi erat arca, sicut vbi erat sanctuarium. Et ratio huius est, quia Leuitæ ianitores in sanctuario habebant istud officium, quòd non permitterent quemquam accedere ad locum in-

F debitum, & fiebat illud potissime propter arcam, quia nihil erat in toto sanctuario maioris venerationis, & a cuius visu, & tactu maxime abstinendum esset quam arca. Cum in visione eius esset maximum periculum, scilicet, mors: Numeri 4. Et primo Regum 6. Ideo cum esset arca in domo Dauid, vel vbicunque esset, conueniens erat poni aliquos ianitores, nam cum posita fuit in domo Abinadab, consecrauerunt Israelitæ Eleazarum filium eius ad custodiendum eam. Et cum esset in domo Obededom, ipse erat Leuita, & custodiebat eam, vt declaratū est supra 13. Et ob hoc tempore, quo fuit arca in domo Dauid, fuerunt cantores, & ianitores de Leuitis in sanctuario in Gabaon, & etiam in domo Dauid coram arca, de ministratio-
G nibus autem sacerdotalibus secus erat. De prima, quæ erat cremare thymiama quotidie sup altare thymiamatum, dicendum quòd erat necessaria, quia quotidie bis fiebat, in mane, & in vespere. Exo. 30. Et ob hoc fieri debebat in sanctuario, & non sufficiebat si alibi fieret, potissime, quia non poterat fieri alibi, cū istud altare thymiamatum non sequeretur arcam, sed esset semper in sanctuario coram Sancta sanctorum. De secunda cæremonia, quæ erat locare lucernas in candelabro, dicendum quòd erat necessaria, quia fiebat quotidie bis lege iubente: Exo. 27. & 30. Et non poterat fieri alibi nisi in sanctuario, potissime quia candelabrum illud, in quo lucernæ erant disponendę, erat vnicum, & erat semper in tabernaculo ante ve-
H lum Sancti sanctorum: Exo. 26. Tertia cæremonia, scilicet, ponere panes propositionis super mensam, erat necessaria, quia debebat fieri quolibet sabbatho, & non poterat fieri nisi in sanctuario, quia mensa propositionis erat in tabernaculo ante Sancta sanctorū: Exo. 26. Et Leuiti. 24. Quarta cæremonia, scilicet, clangere tubis in diebus festis, & in sacrificijs erat sub necessitate, & tamen non determinabat sibi locum, quia poterat clangi tubis vbicūque fieret sacrificium. Ideo dicendum, quòd cum in sanctuario Domini in Gabaon necesse esset fieri festiuitates, & sacrificia: necesse erat fieri ibi clangorē tubarum sacrarum, & tamen etiam coram arca clangebatur tubis sacris iugiter, vt patet supra in litera, cum dicitur, quòd Deus
I instituit Banaiam, & Oziel sacerdotes, vt canerent tubis iugiter coram arca. Quinta cæremonia erat ingredi in Sancta sanctorum in die propitiationis, & ista erat necessaria, quia necesse erat quolibet anno fieri semel Leui. 16. Et ad Hebræ. 9. Et non poterat fieri alibi nisi in sanctuario, quamquam vnus de summis sacerdotibus esset coram arca in domo Dauid. Et ratio est in duobus, primo quia ingredi debebat sacerdos magnus die illa in Sancta sanctorum, & tamen Sancta sanctorum est quædam domus quadrata, quæ erat pars posterior tabernaculi, vt patet Exo. 26. Et ibi declaratum est, & sic non poterat esse Sancta sanctorum, nisi vbi erat Sanctuarium. Secundum est, quia fiebant die illa cæremoniæ multæ sacrificio-
K rum necessariorum, quæ non poterant fieri nisi in sanctuario. Sexta cæremonia erat facere sacrificia, & de ista dicendum, quod quædam sacrificia erant necessaria, & alia spontanea: necessaria fieri debebant in sanctuario, spontanea autem poterant fieri coram arca. De primis sciendum, quòd tripliciter poterat aliquod sacrificium esse necessarium. Primo modo per legem iubentem absolute. Secundò per legem iubentem sub conditione, & quando illa conditio impleretur, esset simpliciter necessarium sacrificium. Tertio modo, quando sine lege sacrificium fit necessarium per solam hominis voluntatem. De primo patet in sacrificio iugi. Nam sine conditione aliqua fieri debebat quotidie: etiam si multa alia sa-

crificia

crificia occurrerent: non debebat illud omitti. Sic etiam erat de sacrificijs, quæ fiebant in solennitatibus, scilicet, in sabbathis, & kalendis, & Phase, & Pentecoste, & die Clangoris, & festo Propitiationis, & Tabernaculorum, quia pro omnibus his erant sacrificia designata, quæ non debebāt omitti propter quæcunque alia accidentia. De his Numeri 28. & 29. De istis dicendum est, quòd necesse erat fieri illa in sanctuario in altari holocaustorum. Secundo modo sacrificia sunt necessaria per conditionem: sicut cum dicit lex, quòd mulier, quæ peperit suscepto semine offerat agnum anniculum, vel par turturum. Leui. 12. Et sic quando aduenirent ista conditio, scilicet, quòd mulier, quæ pareret offerre debebat. Sic etiam si peccaret populus, vel sacerdos, vel princeps, vel priuata persona offerre debebant sacrificia certa, & quamquam accidens esset, quòd aliquis peccaret: tamen postquàm peccaret necesse erat, quòd offerret sacrificia determinata. Leuiti. 4. & 5. Et Numeri 5. Sic etiam si aliquis incideret in lepram, & sanaretur, vel mulier flueret sanguine extra tempus menstruorum, vel vir flueret semine, & sanarentur, debebant offerre sacrificia pro purificatione. Leuiti. 14. & 15. Sic etiam de multis alijs casibus, in quibus obligabantur Israelitæ facere sacrificia. Tertio modo erat sacrificium necessarium per voluntatem, sicut accidit in votis, quæ in vouendo sunt voluntaria, & in complendo sunt necessaria: vnde si quis voueret quodcunque genus sacrificij, iam obligabatur ad reddendum illud in sanctuario. De omnibus his modis dicendum, quòd sacrificia sic necessaria offerri debebant in Sanctuario, nec sufficiebat, quòd offerretur aliquod illorū coram arca: specialiter tamen dicendum de sacrificijs, quæ erant necessaria ex voto, quòd ista semper debebant offerri in Sanctuario, nisi in vouendo aliquis dixisset: volo offerre tale, vel tale sacrificium coram arca: aliàs autem siue aliquid exprimeret, siue absolute voueret offerre sacrificium, tenebatur illud offerre in Sanctuario. Sacrificia autem spontanea erant, quæ pro sola voluntate offerebantur, nec habebant aliquam necessitatem præcedentem sicut in sacrificijs imperatis a lege, nec aliquā subsequētem sicut in sacrificijs factis ex voto, sed fiebant gratis sine voto, & ista poterant indifferenter offerri in Sanctuario, vel coram arca. Ratio autem prædictorum est, quia dicitur hic in litera, quòd Dauid iussit, quòd Sadoc, & fratres sui sacerdotes offerrent sacrificium iugiter mane, & vespere coram tabernaculo in altari holocaustorum, & quòd facerent omnia iuxta legem Moysi ibi, & coram arca non iubebat fieri aliquid eorum, quæ iubebantur fieri in lege Moysi, ideo videtur, quòd omnia, quæ aliquo modo habebant necessitatem ad fieri, debebant fieri in Sanctuario, & nihil illorum coram arca, quæ autem erant pure spontanea, non erant secundum legem Moysi, idest, non habebant necessitatem aliquam ex lege directe nec indirecte, & illa poterant fieri coram arca.

An Heman, & Idithum canerent tubis coram arca. Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Heman, & Idithum canebant tubis coram arca, quia canere tubis non pertinebat nisi ad sacerdotes, vt patet Numeri 10. Scilicet, filij Aaron sacerdotis clangent tubis: eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. Aliquis dicet, quòd Heman, & Idithum, de quibus hic dicitur non essent Leuitæ simplices, sed sacerdotes, & sic liceret eis clangere tubis, dicendum tamen, quòd

A hoc non stat, quia isti erant Leuitæ. Nam supra 6. dicitur, quòd Heman erat de progenie Caathitarum princeps inter cantores illius progeniei. Etiam patet, quia infra 25. Vbi ponuntur officia Leuitarum ponuntur Heman, & Idithum, & Asaph, & tamen si essent sacerdotes, non ponerentur vigintiquatuor ibi, sed infra vbi ponuntur vigintiquatuor sortes sacerdotum: erant ergo Leuitæ, sed licuit eis clangere tubis. Pro quo sciendum, quod quædam erant tubæ argenteæ sacræ ductiles, quas iussit Deus facere Moysi. Numeri 10. Et aliæ erant tubæ corneæ, vel ligneæ non sacræ. In primis istarum clangebant soli sacerdotes, & de his dicitur Numeri 10. Filij Aaron clangerent tubis, & nunquam Leuitæ clangebant eis. Secundis autem

B vtebantur Leuitæ, quia non erant sacræ, & non solum ipsi, sed etiam laici, vt patet præcedenti cap. cum dicitur, quòd vniuersus Israel deducebat arcam Domini in iubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, a fortiori ergo Leuitis liceret vti tubis istis. Quòd autem essent quædam tubæ sacræ argenteæ, & aliæ non sacræ corneæ, patet Psalmo 97. Scilicet, psallite Domino in cythara, & voce Psalmi in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. Tuba ductilis est tuba argentea sacra: sic enim patet Numeri 10. Vbi iussit Deus istas tubas fieri, dicens. Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus conuocare possis multitudinem. Ita nunc dicendum, quòd erant coram arca tubæ argenteæ sacræ, quibus clangebant sacerdotes, & tubæ cor-

C neæ non sacræ, quibus clangebant Leuitæ. Patet hoc, quia supra in litera dicitur, quòd constituit Dauid Banaiam, & Oziel sacerdotes canere iugiter tuba coram arca. Et dicitur hic postea, quòd Heman, & Idithum canebant tuba, ideo reddenda sunt singula singulis, scilicet, tubæ sacræ sacerdotibus, & tubæ corneæ Leuitis, quia aliàs frustra ponerentur quidam sacerdotes canentes tubis, quidam Leuitæ, sed attribueretur hoc totum Leuitis quibus competebat canere in templo, & coram arca.

An distinctio officiorum, quæ hic habetur sit illa, quæ ponitur infra cap. 25. Quæst. XXXVIII.

D QVAERITVR vlterius de ista distinctione officiorum sacerdotum, & Leuitarum, quæ ponitur hic an sit illa, quæ habetur infra 25. Respondendum, quòd non, quia ibi ponitur ordinatio sacerdotum, & Leuitarum pro toto tempore futuro post ædificationem templi Salomonis, in quo esse debebat Sanctuarium, & arca, & tamen hic ponitur ordo, quem habebant sacerdotes, & Leuitæ illo tempore, quo mansit Sanctuarium in Gabaon, & arca erat in domo Dauid. Secundo patet, quia infra vigesimoquarto, & 25. distinguuntur omnes sacerdotes in vigintiquatuor partes, & omnes Leuitæ in totidem partes. Hic autem non distinguuntur omnes sacerdotes, nec omnes Leuitæ, sed soli Leuitæ Caa-

E thitæ, & Meraritæ. Illi autem, qui erant Gersonitæ erant coram arca cum Asaph, vt colligitur supra in litera, & ibi declaratum est: etiam non fuerunt nunc omnes sacerdotes in Sanctuario, sed quidam coram arca: dicendum ergo, quòd non coincidit iste cum illo ordine sacerdotum, & Leuitarum, qui habetur infra vigesimoquarto, & 25. quia ille fuit ordo generalis pro omnibus Leuitis, & sacerdotibus, hic autem ponuntur duo ordines particulares, scilicet, vnus ordo sacerdotum, & Leuitarum existentium coram arca, & alius ordo sacerdotum, & Leuitarum manentium in tabernaculo Domini in Gabaon.

CAP.

CAP. XVII.

VM autem habitaret Dauid in domo sua, dixit ad Nathan Prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, arca autem fœderis Domini sub pellibus est. Et ait Nathan ad Dauid: Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac: Dominus enim tecum est.

DESCRIPTO in præcedentibus de Dauid deuotione in arcæ veneratione, hic agitur de eius deuotione in templi ædificatione, & diuiditur in duo, quia primo agitur de Dauid desiderio circa templi ædificationem: secundò agitur de eius studio circa materiæ præparationem infra 22. Prima in tres, quia primo ponitur prædictum desiderium ad templi ædificationem. Secundo intentionis impedimentum per inimicorum debellationem sequenti cap. Tertio eiusdem impedimẽtum per Dauid præuaricationem infra 21. Prima in duas, quia primo ponitur Dei ad Dauid per Prophetam locutio: secundò eiusdem responsio, ibi. *Cumque venisset Rex*. Prima in duas, quia primo ponitur humana diffinitio: secundò diuina reuocatio ibi. *Igitur nocte illa*.

An ista, quæ hic habentur sint continuata ad præcedentia, & fuerint immediate post illa an interiecto aliquanto tempore. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, qui habentur hic habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus, quia supra dicebatur de arcæ portatione, quæ fuit in principio regni Dauid. Hic autem dicitur de voluntate eius ad ædificandũ templum, & fuit istud post illud. Quod patet, quia quando Dauid istud dixit, iam erat arca Domini in domo sua, quia dicitur hic, quòd Dauid dixit ad Nathan Prophetam: ecce ego habito in domo cedrina, arca autem Domini sub pellibus est. Et istud erat, quòd Dauid extenderat ei quoddam tentorium de pellibus iacynthinis, sub quo esset in domo sua præcedenti cap. Et Dauid volebat, quòd iam non maneret sub illo tentorio pellium, sed fabricaretur ei domus pulchra, in qua honorabiliter maneret. Ad secundum dicendum, quòd non apparet an pauco tempore, vel multo post præcedentia ista dicta fuerint, & facta, sed satis videtur dicendum, quòd pauco tempore post acciderint. Nam Dauid erat vir valde deicola, qui semper cogitabat qualiter placeret Deo, ideo non erat verisimile, quòd multo tempore, postquàm duxisset arcam in domum suam, maneret: quãdo cogitaret qualiter ædificaret templum Domino, vbi esset arca. Circa primum dicitur. *Cum autem habitaret Dauid in domo sua*. Scilicet, In domo quam fabricauerant ei serui Hiram regis Tyri de lignis cedrinis supra 14. Et potest induci dupliciter ista litera. Vno modo ad significandum, quòd Dauid deberet ædificare Domino domum, in qua maneret arca, scilicet, quia ipse habebat iam domum pulchram, in qua habitaret, ideo rationabilius erat, quòd Deus haberet domum, vt habuit. Consonat litera sequens cum dixit Dauid. Ecce ego habito in domo cedrina, & arca federis Dei sub pellibus est q. d. non est iustum me habere domum, & ꝙ arca Domini non habeat domum,

F nisi pelles: aliter potest induci, scilicet, ꝙ Dauid esset iam quietus ab omni hostili opere, ideo esset aptus ad fabricandum Dño domum, & intelligetur cum habitaret Dauid in domo sua, idest, cũ habitaret pacifice in domo sua, & non cogeretur ingruentibus bellis exire de illa. Et huic concordat litera, quæ habetur 2. Re. 7. Vbi ponitur tota ista historia in sententia, & quasi ꝑ eadem verba, cum dicitur: Factum est autem cum sedisset rex in domo sua, & Dominus dedisset ei requiẽ vndique ab vniuersis inimicis suis. *Dixit ad Nathan Prophetam*. Locutus est Dauid isti, quia erat Propheta, & familiaris suus, & voluit ab eo habere certitudinẽ, an placeret ei, ꝙ ædificaret ei domum, vel non. *Ecce ego habito in domo cedrina*. Ista est domus, quam ædifi-
G cauerant ei serui regis Hiram: nam mox vt factus est Rex super totum Israel, misit Hiram rex Tyri artifices, & ligna cedrina ad Dauid, & ædificauerunt ei domum in castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid supra 14. & 2. Re. 5. Et erat ista domus cedrina, idest, facta de lignis cedrinis, non quòd tota esset de cedro, quia maxima pars eius erat de lapidibus. Quod patet, quia supra 14. Dicitur, ꝙ misit Hiram rex Tyri ad Dauid ligna cedrina, & artifices parietum lignorumque, vt ædificarent ei domum: ergo videtur, ꝙ artifices parietum non erant artifices lignorum, & consequenter parietes non erant de lignis, sed de alia materia, licet dicatur domus cedrina, quia nullum lignum erat ibi nisi de cedro. Dixit autem hoc Dauid ad probandum,
H ꝙ iniustum erat, ꝙ non fuerat ædificata vsque nunc aliqua domus pro arca, quia arca, quæ repræsentabat Deum, cum diceretur Deus sedere super arcam iuxta duos cherubin 2. Re. 6. debebat honorabilius manere quam quicunque homo, sed Dauid habitabat in domo cedrina, quæ erat valde preciosa, ideo videbatur iniustum, ꝙ arca Domini maneret in loco non honorabili, scilicet, sub pellibus, & sic non solum petebat consilium an deberet ædificare domum Domino, sed etiam arguebat probando, ꝙ deberet ædificare. *Arca autem fœderis Domini sub pellibus est*. Hoc dicebat, quia sicut arca Domini erat inuoluta, vel operta pellibus: sicut supra declarabatur in quadam quæstione. Vocatur autem arca fœderis, quia in ea custodiebantur duæ
I tabulæ lapideæ, in quibus erant scripta decem præcepta legis, super quibus fuerat fœdus initum inter populum, & Deum. Et ait Nathan ad Dauid. *Omnia, quæ in corde tuo sunt, fac*. Per ista verba innuebatur, quòd vellet Dauid ædificare templum Domino ad habitandum. Ideo Nathan videns intentionem Dauid dixit ei: omnia quæcunque sunt in corde tuo fac, idest, habes intentionem ædificandi templum, ædifica illud sicut volueris. *Deus enim tecum est*. Idest, Deus adiuuabit te ad faciendum omnia, quæ inceperis. Nesciebat Nathan voluntatẽ Dei circa ædificationem templi, quia tamen erat aliquid rationabile, & pertinens ad honorem Dei, putauit quòd ipse adiuuaret quemcunque volentem ædificare templum, sed non fuit si-
K cut patet in litera.

Quidnam mouebat Dauid, vt vellet ædificare templum. Quæst. II.

QVAERITVR circa hoc, quid mouit Dauid ad volendum ædificare templum Dño. Respondendum, ꝙ motus fuit rationabiliter: erat enim Dauid vir deicola, & cogitabat assiduè quomodo placeret Deo, & quia videbatur rationabile, ꝙ placeret Deo habere domum pulchram pro arca, intendebat ei ædificare illam. Secundum motiuum erat ex quadã compassione hominis ad Deum. Iustũ enim est Deũ honorari ꝙ̃ hominem iuxta illud 2. Macha. 9. Iustum est

est hominem subiectum esse Deo; & mortalem Deo paria non sentire. Sed homines habitabant in domibus pretiosis, ergo rationabilius erat arcam Dñi habitare in domo pretiosa, & hoc dixit ad Nathan, scilicet, Ecce ego habito in domo cedrina: arca autem fœderis Dñi sub pellibus est. Tertium motiuum erat ex habitudine Dei ad hominem, quia Deus vult, quòd honorificemus eum: attribuendo ei ea, quæ nos vellemus pro nobis, & daremus principibus nostris, & ꝙ non demus ei illa, quæ despecta sunt in oculis nostris, & quia Iudæi non dabant Deo talia obsequia, & munera qualia principibus suis, conqueritur de eis per Malachiam, vt patet Malac. 1. Scilicet, Ad vos ò sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dixistis, in quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis, in quo polluimus te? In eo, quòd dicitis: mensa Domini polluta est. Si offeratis cæcum ad immolandum, nonne malum est? Et si offeratis claudum, & languidum, nonne malum est? offer illud duci tuo, si placuerit illi, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum. Et nunc deprecamini vultum Dñi, vt misereatur vestri: de manu enim vestra factum est hoc, si qñ suscipiat facies vestras, dicit Dñs exercituum. Nunc autem Dauid cum esset princeps, nolebat, ꝙ sibi darent maiora obseqa, q̃ Deo, & tñ ipse habebat domum cedrinam, ideo saltem volebat, quòd Deus haberet domum cedrinam.

Quis nam erat iste Propheta Nathan. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius quis erat iste Propheta Nathan, quem consuluit hic Dauid. Aliqui respondent, quòd iste fuit vnus de filijs Dauid ex Bethsabee, quia ponitur Nathan inter filios Dauid, vt patet 2. Regum 5. & supra 3. Dicendum tamen, quòd non fuit filius Dauid, sed fuit contemporaneus eius. Quod patet, quia si esset iste Nathan filius Dauid, de quo supra 3. & 2. Reg. 5. non esset filius Dauid ex Bethsabee cum dicatur ibi, quòd illi quatuor, scilicet, Sama, Sobab, Nathan, & Salomon nati sunt de Bethsabee filia Amiel, & tamen Nathan iam vir magnæ ætatis erat, quãdo Dauid accepit prima vice Bethsabee, ideo non fuit filius eius. Patet hoc, quia Dauid prius accepit Bethsabee in adulterium quàm in matrimonium: nam non accepit eam in matrimonium, quousque dixit se esse grauidam ex coitu adulterino, & occisus fuit Vrias 2. Regum 12. Nathan tamen venit ad increpandum Dauid, quia acceperat Bethsabee per adulteriũ, & quia occiderat Vriam virum eius. Et prænunciauit ei, quòd filius, qui natus fuerat ex adulterio, moreretur 2. Regum 12. Ergo multo prius natus fuit Nathan quàm Dauid acciperet Bethsabee, & sic non potuit esse filius Dauid. Dicendum ergo, quòd Nathan non fuit filius Dauid, sed quidam vir sanctus, & Propheta tempore Dauid, qui fuit valde familiaris ei, & prænunciauit sibi multa, & fere fuit coætaneus Dauid. Nam a principio regni Dauid fit mentio de Nathan, & etiam in morte Dauid viuebat Nathan. Patet hoc, quia Nathan prænunciauit Dauid, quòd non ædificaret templum ei. Istud erat in principio regni sui super Israel, vt patet hic & 2. Regum 7. Etiam ipse denunciauit ei de filio suo Salomon nascituro, qui succederet ei in Regno, & ædificaret templum Domino, vt patet ibidem. Et infra 22. Ipse etiam fuit, qui increpuit Dauid nimis pro adulterio cum Bethsabee, & prænunciauit bella futura in domo sua, quia ipse occiderat Vriam 2. Regum 12. Fuit valde laudabilis iste Nathan: vnde ponitur in catalogo sanctorum patrum veteris testamenti, & adiungitur temporibus Dauid,

A vt patet Ecclesiast. 47. Scilicet Post hæc surrexit Nathan Propheta in diebus Dauid, & quasi adeps separatus est a carne. Vixit autem Nathan vsque ad mortem Dauid, & postea, nam cum moriturus esset Dauid, & dubitaretur quis ei deberet succedere, & Adonias gereret se pro rege, Nathan fouebat partes Salomonis, & suasit Bethsabee matri eius ingredi ad Dauid, & petere ab eo Regnum pro Salomone 3. Regum primo ipse etiam Nathan Propheta, & Sadoc summus sacerdos vnxerunt Salomonem in Regem, eodem cap.

Quare consuluit Dauid Nathan de ædificatione templi. Quæst. IIII.

B QVAERITVR vlterius quare Dauid consuluit nũc Nathan super ædificatione templi, quam facere intendebat. Dicendum, quòd fuit propter multa. Primò propter magnam familiaritatem, quam habebat Dauid cum illo. Nam homines, qui volunt facere aliqua magna, prius colloquuntur amicis suis conferentes super illo, an fieri debeat, & qualiter fiat: Nathan autem erat tam familiaris Dauid, vt nihil faceret Dauid eo non consulto. Ideo nunc cum esset ista res grauis, noluit facere quousque conferret super illa cum Nathan. Patet hoc 3. Regum primo quando Adonias vnctus est in regem, nesciente hoc Dauid, dixit Nathan. Nunquid a Domino meo Rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo,
C quis sessurus esset super thronum Dauid mei Regis post eum? Et sic Nathan quasi conqueritur, quòd Dauid non reuelauerit ei hoc secretum antequam faceret, non auderet tamen sic conqueri, nisi tanta esset familiaritas eius cum Dauid, quòd omnia alia secreta sua consueuisset ei reuelare. Secundum fuit, quia Nathan erat Propheta, per quem Deus multa reuelabat Dauid, & alijs Israelitis, & cum nunc aggressurus esset rem magnam, noluit aggredi Deo inconsulto, cum promptum esset sibi consulere Deum per Prophetam, & sic quando respondit Nathan ipsi Dauid, quod ædificaret Dauid erat promptus ædificare, nec quæsiuit vlterius consilium. Tertium poterat esse, quia forte Dauid voluit istud reuelare Nathan tanquã
D viro prudenti, vt videret quid super hoc iudicaret. Et non consulebat Dauid Dominum per Nathan ad volendum scire responsum eius, quia tunc non respondisset Nathan inconsulto Deo, sed consuluisset eum, & expectasset quid responderet, nunc tamen non consuluit Dominum, sed solum respondit de corde suo, dicens, omnia quæ sunt in corde tuo fac: Dominus enim tecum est, & postea Deus apparuit, & reuelauit contrarium. Ideo videtur, quòd non consulebat eũ tanquam Prophetam, sed magis tanquam virum prudentem, & familiarem sibi, de quo infra declarabitur in quadam quæstione.

E *Quare volebat Dauid consulere Dominum per Nathan. Quæst. V.*

QVAERITVR vlterius si Dauid volebat consulere Dominum super ædificatione templi, ad quid volebat consulere eum per Nathan Prophetam, vel per aliquem alium, cum ipse esset Propheta, immo excellens inter Prophetas tantum, quòd quando dicitur Propheta absolute, intelligitur de Dauid. Respondendum est, quòd non consuluit Dominum per seipsum, sed per alium, vt aliqui volunt, quia licet ipse esset Propheta, tamen pro tunc non habebat spiritum prophetiæ: ideo consulebat per alium, qui haberet spiritum prophetiæ pro tunc. Dicendum tamen, quòd hoc non stat, quia nunquam

vnus

vnus Propheta consulebat Dominum per alium Prophetam ex quacunque causa, siue Deus sibi illico responderet, siue non, nec reperietur aliquando de aliquo, qui nominetur Propheta, quòd consuleret Dominum per alium, etiam si Deus non reuelaret sibi immediate, quod volebat. Et patet hoc de Iere. a quo iudæi, quæsierunt an deberet descendere in Aegyptum, & per decem dies orauit, nec respondebat ei Deus, & tamen nullum alium Prophetam super hoc quæsiuit, sed expectauit vsquequo Deus ei reuelare voluit die decimo, vt patet Iere. 42. Sic etiam fuit de Daniele, qui interdum per tres hebdomadas erat dubius super aliqua re, & consulebat Dominum, quid fieri deberet super illa, vel qualiter intelligeretur: Danielis 10. Et tamen nunquam consulebat tunc alium Prophetam super hoc, licet essent alij Prophetæ famosi in Babylone, a quibus posset quærere, quorum vnus erat Ezechiel, vt patet Ezech. primo. Et sic Dauid non consulebat Dominum nunc per Nathan, tanquam nunc non haberet spiritum propheticum, & ante hoc habuisset aliquando: nam ipse consueuerat semper consulere Dominum per alios: sic enim patet quando erat profugus a facie Saulis: nam consuluit ter Dominum per Abiathar summum sacerdotem, scilicet, in Ceila, & in Siceleg, primo Regum 23. & 30. Postea etiam, quando voluit redire de terra Philisthinorum in terram Iuda consuluit sic Dominum 2. Regum 2. cap. sic etiam quãdo factus est rex super Israel, consuluit bis Dominum super bello contra Philisthinos 2. Regum 5. Et supra 14. Dicendum ergo, quòd Dauid non erat Propheta cui Deus loqueretur per se sicut aliis Prophetis, & patet hoc ex duobus. Primo quia si Deus consueuisset ei loqui per se, non consuleret ipse Dominum per alios Prophetas, sed per seipsum, sicut declaratum est supra de alijs Prophetis, qui nunquam consulebant Dominum per alios, sed per seipsos: Dauid autem sepe consuluit Dominum per alios. Secundo patet, quia alij Prophetæ, quibus Dominus per se loquebatur, non recipiebant responsum diuinum in aliquo per interpositam personam, sed per seipsos, & tamen Dauid sepe recepit diuina mandata, & responsa per alios. Patet enim, quia in deserto locutus est Dominus ad Prophetam Gad, vt denunciaret Dauid, quòd non maneret in præsidio terræ Moab, sed veniret in terram Iuda, primo Regum 22. nunc etiam non locutus est Deus ipsi Dauid per se, sed per Nathan declarando ei, quid intenderet facere ipsi Dauid. Iterum etiam cum peccaret Dauid in adulterio, nõ comminatus est ei per seipsum Deus, sed per Nathan denunciauit sibi omnia mala. 2. Regum 12. Iterum etiam, quando peccauit Dauid numerando populum: Deus locutus est ei bis per Prophetam Gad, scilicet, primo dando ei electionem de tribus generibus pœnarum: secundo reuelando ei, quid deberet facere ad hoc, quòd cessaret pestis, vt patet infra 21. Et magis 2. Regum vltimo, Non ergo erat Dauid Propheta, cui Deus per se loqueretur, & sic quandocunque ipse vellet certificari de aliquo per Deum, oportebat, quòd consuleret Dominum per alios Prophetas, sicut consulebat quilibet, qui non erat Propheta. Cum autem obijcitur, quòd Dauid erat Propheta, immo excellens prophetarum, dicendum quòd Propheta accipitur dupliciter in sacra scriptura. Vno modo pro illo, cui Deus reuelat aliqua abscondita, quæ non reuelat alijs hominibus, siue loquendo ei per Angelum suum, siue aliter, & sic proprie accipitur Propheta. Alio modo vocatur Propheta quicunque laudans Deum, si faciat aliquos Psalmos, vel cantica. Et isto modo omnes Leuitæ, qui canebant coram Dño, vocabantur Prophetæ, & dice-

Propheta dupliciter accipitur.

F bantur prophetare in lyris, & psalterijs, & alijs organis musicis, sic ẽt supra 15. Chonenias princeps cantorum dicebatur princeps prophetiæ. differentias aũt Prophetarum in istis duobus modis assignauimus satis late, supra 15. In quadam qõne. Isto modo secundo erat Dauid Propheta, & ẽt excellentior omnibus Prophetis, qa non fuit aliquis, qui tot Psal. componeret sicut Dauid, vt patet ex titulis eorum in lib. Psal. qa plures attribuuntur ei soli, q̃ omnibus alijs simul sumptis: ꝓphetæ aũt isto modo non habebãt reuelationẽ a Dño, ita vt loquereẽt eis, ideo qñ dubitabant sup aliquo cõsulebant Dñm sicut ceteri, q non erant Prophetæ. Interdum tñ Deus inspirabat istis Prophetis cantoribus aliquid, & canebant aliqua futura, in quibus concor-

G dabant cũ Prophetis primo modo, & sic Dauid multa cecinit, quæ futura erant, & potissime Dauid conuenit cum Prophetis primi modi, qa licet Deus nunq̃ loqueretur ei, tñ prophetiam istam secundi modi, quæ erat ars faciendi Psal. & cantica diuinæ laudis nõ acceperat humano ingenio, nec eruditione, & studio, sed Deus ei inspirauerat, iõ excellentior erat inter oẽs Prophetas secundi modi, & tñ hoc non obstante, non poterat ꝑ se consulere Dñm, sed si debebat consulere, oportebat quòd per alium consuleret, & sic fuit hic, si forte ipse intendebat consulere Dominum per Nathan.

An Dauid locutus fuerit ad Nathan Prophetam, vt consuleret Dominum per eum, vel solum vt loqueretur ei.

H *Quæst. VI.*

QVAERITVR vlterius cũ nũc fuerit locutus Dauid Prophetæ Nathan sup ædificatione tẽpli, an locutus fuerit consulendo Dñm ꝑ eum, vel solum loquereẽt ei tanq̃ viro prudenti, & familiari, volẽs habere consilium cum ipso. Rñdendum, ꝙ vtraque pars poterat aliqualiter teneri, sed magis dicendũ est, ꝙ Dauid solum locutus fuerat, vt petẽs consilium tanq̃ a viro prudenti, quod patet primo, qa qñ Dauid dixit ego habito in domo cedrina, & arca Dñi sub pellibus est. Nathan rñdit ei illico, omnia q̃ sunt in corde tuo fac, qa Dñs tecum est, & tñ si ipse videret, ꝙ Dauid peteret ab eo ꝑ modum consultationis ꝓphetice, non rñ-

I deret sibi quousq; consuleret Dñm sup hoc. Secundo patet, qa dato, ꝙ ipsi Nathan videreẽt non esse opus, ꝙ consuleret Dñm sup hoc, credens certissime, ꝙ Deus vellet templum sibi ædificari, tñ saltem Dauid non assentiret ipsi Nathan, quousq; consuleret Dñm pro eo, & tñ non curauit vlterius, sed contentus fuit cum dixit Nathan, omnia q̃ sunt in corde tuo, fac. ergo non quærebat per eũ modũ consultationis. Tertiò patet, quia ex verbis Dauid aliqualiter colligitur, quòd ipse nolebat consulere Dominum super hoc, quia ille qui consulit ambiguus est super re, de qua consulit, & tamen Dauid videbatur esse certus ex verbis suis de ædificatione templi, quod Deo placeret, immo quòd esset iniustum non fieri: nam dixit, ecce ego habito in do-

K mo cedrina, arca autem Domini sub pellibus est, quasi dicat iniustum est hoc, ideo non consuleret Dominum per Nathan. Quarto patet, & efficacius, quia si consuluisset Dauid Dominum per Nathan, & Deo nihil respondente diceret Nathan ad Dauid, omnia, quæ sunt in corde tuo fac, & postea Deus responderet, quòd Dauid non ædificaret templum, esset magna confusio ipsi Nathan, & appareret mendax, & Dauid increparet eum nimis, & tamen nihil istorum apparet, quia Dauid non increpuit ipsum Nathan, ideo videtur, quòd non consuluit Dominum per eum, sed per modum collocutionis, & consilij humani locutus est ad eum.

Quomodo

Quomodo intelligitur, quòd arca domini erat sub pellibus. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quomodo dixit hic Dauid arca domini sub pellibus est. Respondendum, ꝙ potest intelligi dupliciter: vno modo, ꝙ esset arca sub pellibus. i. sub quodam tentorio de pellibus iacynthinis. s. ꝙ Dauid construxit palatium, in quo esset arca, & in illo posuit quoddam tentorium de pellibus iacynthinis, in quo esset arca abscondita, ne videretur ab omnibus intro-euntibus in domum illam, & hoc colligitur præced. c. cum dicitur. Attulerunt arcam Dei, & constituerũt illã in medio tabernaculi, quod tetenderat ei Dauid. i. in medio tentorii, nam non potest intelligi de domo, in qua posita est arca, quia domus non extenditur, sed debet intelligi de tentorio facto de pellibus, vel de lino, quod extenditur, & colligitur pro voluntate humana, & quia erat nunc arca sub illo tentorio de pellibus dicebatur esse sub pellibus. Alio modo potest intelligi de velamentis arcæ. Pro quo sciendum, ꝙ arca habebat tria velamenta, primum erat velum, quod pendebat ante sancta Sanctorum: secundum erat de pellibus iacynthinis: tertium erat pallium iacynthinum. Cum autem arca maneret intra sancta Sanctorum, erat discooperta. Cum vero mouendum erat tabernaculum inuoluebatur arca tribus prædictis velamentis. Nu. 4. & sic portabatur inde: cum locarentur castra, reponebatur arca intra sancta Sãctorum, & ibi discooperiebatur, & sic nunquã erat discooperta, nisi qñ erat in sancta Sanctorum. Ideo erat velata istis tribus velamentis, & quia vnum istorum erat de pellib⁹ iacynthinis, dicebatur arca esse sub pellibus, quandiu sic operta erat. Et quocunque istorum duorũ modorum intelligatur, erat arca minus honorabiliter, quã decebat, ideo quasi pro iniusto dicebat Dauid arca domini sub pellibus est.

Quare voluit nunc Dauid ædificare templum. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid voluit nũc ædificare templum domino, eo quòd arca erat sub pellibus, & quomodo ipse reputabat eam contemptibiliter esse, quando erat sub pellibus. Nam Deus sic instituerat, & non debet conari Dauid magis honorare arcam, quam Deus eam volebat honorari, Deus tamen instituerat, ꝙ arca semper esset sub pellibus, quia aut arca erat intra sancta Sanctorum, quando erant castra locata, aut erat extra. s. qñ mouebantur castra: si primo modo arca nuda erat. & tamen erat sub pellibus, quia erat in sancta Sanctorũ. Et tectum sancti Sãctorum, & totius tabernaculi erat quadruplex. s. vnum de cortinis, & aliud de sagis: tertium de pellibus arietum rubricatis: quartum de pellibus iacynthinis. Exod. 26. Et sic erat arca sub pellibus duplicibus. Si autem erat extra sancta Sanctorum, ẽt erat sub pellibus, quia erat semper operta tribus velamentis, quorum secundum de pellibus iacynthinis. Nu. 4. Et sic vbicunque erat, sub pellibus erat, & hoc innuit Deus loquens ad Dauid hic in litera. s. non ędificabis mihi domum ad habitandum, neque. n. mansi in domo ex eo tempore, quo eduxi Israel de Aegypto vsque ad diem hanc, sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens cum omni Israel.

Respondendum, quòd quamquam Deus ordinasset arcam esse sub pellibus, Dauid putauit inhonestũ, & minus honorabile esse arcam latere sub pellibus, nec tamẽ in hoc resistebat ordinationi diuinæ, vel putabat minus bene ordinatũ esse, ꝙ arca esset sub pel-

A libus, sed sciebat, ꝙ hoc factum fuerat ex necessitate. Nam operimenta pellium pro arca instituta fuerunt in deserto, quando egressi fuerunt Israelitæ de Aegypto, & non potuit tũc ædificari aliqua domus, in qua maneret arca, quia Israelitæ mutare debebant quotidie loca per desertum, quousque venirent ad terram Chanaan eis promissam, & sic oportebat, quòd facerent aliquam domum portatilem, in qua poneretur arca, quando locarentur castra, & ista esset de tabulis paucis, & operimentis pellium, vel lini, & sic factum est, vt patet Exod. 26. Ideo ex necessitate fuit, quòd arca esset sub pellibus: si tamen Deus non iussisset arcã, & tabernaculum fieri in deserto, sed in terra Chanaã. B & postquam Israelitæ essent in quiete, non iussisset fieri habitationem arcę de pellibus, vel panno, sed de lapidibus, & lignis pulchris, sicut factum est templum Salomonis, nunc autem Israelitæ quiescebant in terra Chanaan, & non erat arca mutanda quotidie de loco ad locum, ideo poterat fieri ei domus pulchra, in quo maneret, & sic illud, quod fuerat pulchrũ, & bonum pro necessitate temporis in deserto, iam nõ erat honestum, & honorabile, & propter hoc Dauid volebat mutare illud, quamquam a Deo fuisset factum, & iam credebat non esse bonam illam ordinationẽ Dei propter mutationem temporis: sic enim fecit Dauid in quibusdam aliis: nam instituerat Deus in deserto Leuitas in officiis suis, ita vt a vigintiquinq; annis supra ministrarẽt in operibus tabernaculi vsque ad quinquaginta, & post quinquaginta non ministrarent, sed C erunt custodes vasorum. Nu. 8. Et etiam ista ministratio non incipiebat anno vicesimoquinto, sed anno tricesimo, & ob hoc omnes Leuitæ, qui numerati fuerunt in deserto ad subeundum onera, fuerunt nominati a triginta annis, & supra Num. 4. & tamen Dauid postea instituit, quòd Leuitæ ministrarẽt a viginti annis, & supra vsque ad finem vitæ, & causa mutationis fuit, quia Leuitæ in deserto habebant magnos labores portando onera de loco ad locum, ideo incipiebant laborare in ætate fortissima, scilicet anno tricesimo. Cum autem erant in terra Chanaan, & fuit ædificatum templum Salomonis, non erat mouenda arca D de loco illo, sed ministratio Leuitarum solum futura erat in templo, & ob hoc non requirebantur manere vires in eis ad ministrandum, & sic sufficiebat, quòd inciperent ministrare anno vicesimo, sic patet infra 23. c. dixit Dauid. Requiẽ dedit dominus Deus Israel populo suo, & habitationẽ in Ierusalem, vsque in sempiternum, nec erit officium Leuitarum, vt vltra portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministrandum, iuxta pręcepta quoque Dauid nouissima supputabitur numerus filiorum Leui a viginti annis, & s. Et sic Dauid mouebatur ad faciendum, ꝙ arca dñi non esset sub pellibus, licet Deus instituisset a principio, ꝙ esset sub pellibus.

E *Propter quid dicebat Dauid arcam domini esse sub pellibus. Quæst. IX.*

QVAERITVR vlterius ad quid Dauid dicebat nunc, quòd arca Dei erat sub pellibus, & ipse in domo cedrina, & propter hoc volebat ei fabrificare templum, nam etiam arca Dei erat in domo cedrina, nam arca fuit posita in domo Dauid, & verisimile est, quòd ipse poneret eam in loco meliori, & honestiori totius domus suæ, cum ipse esset vir valde deicola, cupiẽs per omnia placere Deo, & honorare arcam, & tamẽ domus Dauid erat cedrina. s. quam ędificauerant ei artifices regis Hiram. Ideo etiam arca domini esset in domo cedrina. Pôt respon deri multipliciter: vno mõ, ꝙ Dauid volebat ædifica-

re dño meliorem domum, & reſpectu illius, quā intendebat ędificare; iſta in qua nunc erat arca, nullius valoris erat, quod patet ex magnitudine expenſarum, quas præparauit Dauid ad ædificandum templum infra 22.& 28.& 29. Et ex pulchritudine, & diuitiis magnis, quæ fuerunt in templo Salomonis, vt patet tertio Reg.6.& ſeq.lib.c.3.& 4.ideo reſpectu illius adhuc arca Dei non erat in loco honeſto, ſed videbatur eſſe ſub pellibus. Secundo poteſt reſponderi, & melius, ꝙ quamquam arca exiſtens in domo Dauid, eſſet in domo cedrina, & tamen domus cedrina non erat habitaculum eius, ſed tentorium factū de pellibus iacynthinis, qđ Dauid poſuerat in illa domo, vt poneretur arca ſub illo, & non appareret oībus intrantibus domum. G Si aūt arca nuda eſſet, & poneretur in domo cedrina, diceretur proprie habitare in domo cedrina: ſic.n. fuit poſtea in templo Salomonis, nam fuit facta quædā domus quadrata habens trabes cedrinas, & tabulas parietum cedrinas, & tota domus erat operta auro in tecto parietibus, & pauimento, & in illa ponebatur arca non habens aliquod operimentum, ſed parietes domus occultabant arcam, vt patet 3.Reg.16. Et ſic intendebat facere nunc Dauid. Tertio poteſt dici, ꝙ in quocunque loco poneret arca eſſet ſub pellibus ſemper quouſque fieret ei aliquod tēplū manens: nam ēt quando erat in tabernaculo intra ſancta Sanctorū ſub pellibus erat, cum eſſent duo velamēta ſanctuarii de pellibus. Exo.26. ideo Dauid intendebat per hoc face- H re domū manentem, in qua arca ſemper ſtaret, & ibi eſſet diſcooperta, nec eſſent iā aliq̄ pelles ſuper eā, ſed tectum, & parietes de laminis aureis, ſicut factum eſt poſtea in templo Salomonis.

Igitꝰ nocte illa factus eſt ſermo Domini ad Nathan, dicens: Vade & loquere Dauid ſeruo meo: Hæc dicit Dominus: Nō ædificabis tu mihi domum ad habitandum, neque enim māſi in domo ex eo tempore, quo eduxi Iſrael de terra Aegypti, vſque ad diem hanc, ſed fui ſemper mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens cum omni Iſrael. Nunquid locutus ſum ſaltem vni iudicum Iſrael, quibus præceperam, vt paſcerent populum meum, & dixi, quare non ædificaſti mihi domum cedrinam?

Igitur nocte illa. Hic ponitur ſecundum huius partis.ſ. diuina reuocatio. Nam reuocauit Deus ſententiā Nathan. Ipſe quippe dixerat Dauid, ꝙ faceret omnia, quæ erāt in corde ſuo, & Deus dixit ei, ꝙ non ædificaret Dauid ſibi templum, & dicitur. *Igitur nocte illa.* Da- K uid & Nathan locuti fuerant per diem de ædificatione templi, & ſequenti nocte locutus eſt dominus ad Nathan de reuocatione illius dicti.

Factus eſt ſermo domini ad Nathan. Erat Nathan propheta, & ſolebat ei Deus loqui, & ſic nūc locutus eſt, & non fuit locutus Dauid per ſe, quia Dauid non erat propheta de illis, quibus Deus loquebatur, vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione: de iſta locutione qualis fuerit infra declarabitur in quæſtione quadam.

Dicens vade, & loquere Dauid ſeruo meo. Scilicet vade, & reuoca eum ab intentione ædificandi templum, quā iam concepit.

Hæc dicit dominus, non ædificabis tu mihi domum ad habitandum. Scilicet domum ad habitandum, non ædifica- F bis tu, ſed ædificabit filius tuus, vt patet in litera. Et dicitur: nō ędificabis tu mihi domum, i. arcę meę, quia Deus non indigebat domo, ſed arca ſua, in qua ſpecialiter oſtendebatur præſentia eius.

Nec enim manſi in domo ex eo tempore, quo eduxi Iſrael, vſque ad diem hanc. Quaſi dicat non eſt neceſſe, ꝙ tu ędifices mihi domum, quia ſicut nunquam habitaui in domo ex die, quo eduxi Iſraelitas de Aegypto, vſque ad diem hanc, ita nec eſt neceſſe, ꝙ nunc habitem in illa, ſed bene potero in diebꝰ tuis manere ſine domo.

Sed ſemper fui mutans loca tabernaculi. Ideſt nunquam habui locum manentem, ſed ſemper. i. quaſi cōtinue mutabam loca tabernaculi. Hoc dicit, quia arca facta fuit in deſerto, & ibi factum eſt tabernaculum, vbi nō G erat quies Iſraelitarum, ſed mouebantur continue p̄ manſiones ſuas, & quando locabātur caſtra in aliquo loco, erigebatur ibi tabernaculum, & ponebatur arca in ſancta Sanctorum nuda: manebatque ibi quandiu Iſraelitæ manebant in loco ipſo, cum vero caſtra mutanda eſſent, operiebatur arca tribus velamentis ſuis, & deponebatur totum tabernaculum, & tam arca, quam tabernaculum portabantur a Leuitis in itinere vſque ad locum in quo caſtrametandum foret, & ibi rurſus fiebat, ſicut dictum eſt, & ita in omnibus caſtrametationibus, Numeri 4. & ſic mutabat arca loca tabernaculi.

Et in tentorio manens cum omni Iſrael. Iſtud intelligitur H de tempore, quo manebat arca in aliquo loco caſtrametationis, nam quando mouebantur caſtra, dicebatur arca mutare loca tabernaculi, & quando figebantur, rurſus manebat ipſa in tentorio. ſ. intra ſancta Sanctorum, quia locatis caſtris ponebatur arca in ſancta Sanctorum, & ibi erat in tentorio, quia operimētum ſancti Sanctorum non erat de tabulis, ſed de velamentis, quæ erant quatuor, ſcilicet de cortinis, de ſagis, de pellibus arietum rubricatis, de pellibus iacynthinis. Exod.26. & iſta operimenta vocabantur tentorium, quia extendebantur, & colligebantur. ſ. quando erigebantur tabulæ tabernaculi extendebantur iſta operimenta ſuper illas, vt velarent eas per omnia latera, vſque ad pauimentum. Exo.26. Et quando deponeba- I tur tabernaculum, auferebātur iſta velamenta, & colligebantur, vt portarentur in itinere. Numer.3.& 4.& dicitur ꝙ manebat cum omni Iſrael, quia arca domini non quieſcebat, niſi quieſcente toto Iſrael, nec mouebatur, niſi cū moueretur Iſrael, vnde quando Iſraelitæ per deſertum deberent mouere caſtra, mouebatur arca præcedens eos ad ſignificandum locum caſtrorum, & tunc dicebat Moyſes, ſurge domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant qui oderunt te a facie tua, cum autem perueniretur ad locū, in quo quieſcendum eſſet, ſtabat arca, & dicebat Moyſes, reuertere domine ad multitudinem filiorum Iſrael, vt patet Numer. 10. *Nunquid locutus ſum ſaltem vni Iudicum Iſrael.* Hic ponit aliam excuſationem ad hoc, ꝙ non debeat ædificari templum. ſ. ꝙ ante hoc Deus nunquā iuſſerat alicui iudici Iſrael, ꝙ ædificaret ſibi templum, ideo non erat in culpa Dauid ſi ēt ipſe non ædificaret. Iudices fuerunt in Iſrael illi, qui gubernauerunt populum immediate poſt Ioſue, vſque ad Saulem, qui fuit primus de regibus.

Quibus præceperam, vt paſcerent populum meum. Deus iuſſit iudicibus, ꝙ paſcerent populum ſuum. i. regerent illum, & gubernarent, ſicut paſtor regit oues paſcendo eas, & ſic reges vocantur paſtores, ſic enim Homerus vocauit Agamēnonem principem totius exercitus Græcorum in bello Troiano, patrem & paſtorem populorum, vt patet in Iliade, & refert illud Ariſt. 8. Ethic. patet etiam ex hoc, ꝙ iudices, vt in plurimum voluntate, & p̄cepto Dei conſtituebantur in Iſrael.

Israel. Quod patet, quia dicit hic, ꝙ Deus præceperat illis, vt pascerent populum Israel, & huic consonat id, quod hr̃ sępe in lib. Iudicum. Nam de multis iudicibus dr̃ suscitauit eis Deus saluatorē nomine Othoniel, vel nomine Aod, vt patet Iudi. 3. 4. & 6. & in alijs locis. *Et dixi quare ædificasti mihi domum cedrinam.* Quāquam præcepi illis, ꝙ pascerent populum meū Israel, ideo nec tu eris in culpa, quamq̄ nō ędifices mihi domum, & dicitur quibus pręceperam, vt pascerent populum meū Israel, quia Dauid poterat dicere, quòd quamquam populus non ędificasset dn̄o templū precedenti tempore, non peccaret, quia obligatio ad faciendum hoc erat propter specialia beneficia. Dauid aūt acceperat à Deo specialius beneficium, q̄ quilibet de populo, eo ꝙ Deus fecerat eū regem super Israel cum prius esset pastor ouium. Ideo licet non peccarēt populares non faciendo templum domino tempore præterito, peccaret Dauid: nunc autem dicitur, quòd etiam si princeps esset super totum Israel, non peccaret non ędificando domino templum, quia iudices de quibus dicitur hic, fuerunt constituti à Deo principes super totum Israel. Et tamen Deus non iussit eis, quòd ędificarent sibi templum. Ideo nec peccaret Dauid, licet non ędificaret templum cum esset Rex Israel.

Quare Deus respondit Dauid in nocte sequenti.
Quæst. X.

QVAERITVR circa hoc quare Deus rn̄dit Dauid in nocte sequenti postquam locutus fuerat cum Nathā de fabricatione templi. Respondent quidam Hebręi, ꝙ Dauid erat facilis ad vouendum. Et si Deus non responderet illico fortè voueret fabricare templū Domino, & si voueret istud votum, non esset complendum, quia erat contra voluntatem Dei, & sic maneret votum Dauid irritum, quod non expediebat. Voluit ergo Deus cito occurrere, antequam Dauid voueret, & ob hoc in illa eadem nocte Deus locutus fuit ipsi Nathan, vt impediret intentionem Dauid. quidquid tamen sit, videt̄ ꝙ Dauid vouerit ædificare templum dn̄o, vt patet Psal. 131. s. Memento dn̄e Dauid, & oīs mansuetudinis ei⁹. Sicut iurauit dn̄o votū vouit Deo Iacob. Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Dn̄o, tabernaculū Deo Iacob. De isto tn̄ voto qūo intelligatur, magis declarabitur in eodem Psal. Alii dicunt, ꝙ hoc factum est, qa Dauid habebat voluntatem promptam ad ædificandum templum domino, & fortè inciperet sequēri die ad faciendum aliquam dispositionem, vt ergo nō implicaret se laboribus inutilibus, qui ad eum non pertinebant, Deus voluit prohibere nocte illa reuelans istud prophetæ Nathan.

Quare potius reuelauit Deus voluntatem suam Dauid per prophetam Nathan, quam per alium.
Quæstio. XI.

QVAERITVR vlterius, quare Deus potius istud reuelauit Dauid per prophetam Nathan, quam per aliquem alium. Responderi pōt vno mō, ꝙ hoc fecit, quia fortè non erat alius propheta in præsenti, qui hoc reuelaret Dauid, nam licet propheta Gad tunc esset, noluit Deus ei reuelare, quia fortè non erat in Ierusalem, & sic nō poterat prompte istud reuelare Dauid. Istud patet, qa propheta Gad fuerat ante hoc, nam quando Dauid

A fugiebat a facie Saulis, ipse reuelauit ei, ꝙ non maneret in præsidio, sed rediret in terram Iuda. 1. Regū 22. Etiam istemet locutus est Dauid paulo ante finē regni sui, quando peccauit numerando populum, & dedit ei electionem de tribus pęnis, secundo Regum vltimo, & infra vigesimoprimo, sed fortè iste Gad non erat tunc in Ierusalem, quando istud factum est. Nathan autem manebat in Ierusalem, cum esset valde familiaris Dauid, ideo dictum est hoc ad Nathan. Alia causa fuit, quæ videtur potissima, scilicet ad faciendū, quòd Nathan cognosceret seipsum, & humiliaret se, nam responderat Nathan, quasi ex parte Dei ad hoc Deo inconsulto. Cum dixit omnia, quæ in corde tuo

B sunt fac, Deus enim tecum est. Voluit ergo Deus humiliare eum, ostendendo, ꝙ homo non potest scire, quod est placitum Deo, nisi ipse reuelauerit, & quia ante hoc Nathan non cōsuluerat dominum, errauit: cum nunc Deus diceret contrarium, & sic iterū non responderet in similibus, nisi prius Deum consuleret, si autem Deus per alium respondisset Dauid, non erudiretur Nathan, circa hoc, ideo potius voluit respondere per Nathan.

Quomodo locutus est Deus ad Nathan.
Quæst. XII.

C QVAERITVR vlterius, quomodo Deus locutus est nunc ad Nathan.

Respondendum, quòd multipliciter poterat loqui. Vno modo per aliquem angelum suum faciendo, quòd appareret ipsi Nathan in assumpto corpore de aere, & loqueretur ei, sic fuit de illo angelo, qui apparuit Iosue in agro Iericho. Iosue quinto. Et de angelo, qui apparuit Israelitis, & locutus est eis in valle flentium. Iudicum secundo. Et de angelis, qui apparuerunt Abrahæ, & postea Loth. Genesi. decimooctauo, & decimonono: sic de angelo Gedeonis, Iudicum 6. & de angelo, qui apparuit patri Samsonis, & matri. Iudicum 13. Secundus modus erat, quòd appareret

D angelus in sola voce, idest, quòd audiretur, & non videretur: sic enim erat de angelis, qui loquebant̄ in die, qua data est lex Iudæis, nam angeli audiebantur ibi ad galam, & tamē non videbatur corpus assumptum ab aliquo eorū, sed solę voces audiebantur Deut. 4. Tertius modus erat, ꝙ Deus per somniū immutaret phātasiam prophetę, & faceret eum intelligere ea, quæ volebat, & sic cōsueuit Deus loqui prophetis: Nu. 12. Quartus modus est per solam immutationem intellectus in vigilia, s. ꝙ Deus illustraret intellectum prophetę, eleuando eum supernaturaliter ad intelligēdū aliqua, quę aliter intelligere non poterat, & nō fieret tunc aliqua mutatio in corpore, & sic fuit in Eliseo, quando coram tribus regibus factus est super eum spiritus domini, & prophetauit 4. Re. 3. Nam ibi non

E potuit esse aliquis modus, nisi iste quartus, vt declaratum est ibidem. Quintus modus est per immutationem intellectus cum ecstasi. Istud autem fit in vigilia, & tamen fit magna immutatio in corpore, ita vt illi, qui patiuntur ecstasim cadant in terram, deficiente virtute corporis, & non habent aliquam operationē sensitiuam, nec etiam naturalem, sed solum rationalem, in tantum, vt nesciant tunc an mortui sint, vel viuentes, sicut patet de Beato Paulo secunda ad Corint. 12. Quilibet istorū modorū poterat nunc esse in Nathan. Dicendum tamen vr̄, ꝙ fuerit in eo tertius modus, s. p somniū, ita ꝙ Deus p somnium immutaret phantasiā suā, & faceret eū intelligere oīa, q̄ hn̄t hic, sicut si realr̄ aliqs loq̄ret̄ ei ista. Et hoc patet, qa dr̄ hic ꝙ p noctē factus ē sermo dn̄i ad eū, s. in sopore: nā illa

vocatur visio noctis, sicut dr̄ Danie. 7. s. Aspiciebam F
visionem noctis. Idest per somnium, & patet magis,
quia dicitur visiones capitis mei conturbabant me.i.
somnia. Secundo colligitur, ꝙ iste erat modus cōmu-
nior reuelationis diuinæ ad prophetas, qui non erant
in gradu excellentissimo, vt patet Deuter. 12. s. Siquis
fuerit inter vos propheta Domini in visione appare-
bo ei, vel per somnium loquar ad illum. Nathan autē
erat de ꝓphetis huiusmodi, q nō erant in summo gra
du, sicut Moyses, ideo verisimile est, ꝙ Deus loquere-
tur ei per noctem.

An propheta possit dicere falsum.
Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, qūo Nathan prophe
ta dixit hic falsum, cum esset propheta: nā
ipse putauit, ꝙ Deus vellet, ꝙ Dauid ędifi-
caret templum ei, & sic dixit, ꝙ faceret q.d-
quid erat in corde suo: nā Deus nolebat hoc cū illico
vetuerit, & si propheta semel mentitus fuerit, nunq̄
adhibebitur ei fides certa in alijs, quę dixerit, quia si-
cut in vno mentitus est, ita in omnibus mentiri po-
test, sic patet in Decre. dis. 9. c. Si ad sacras. vbi dicitur:
Si ad sacras Scripturas permittimus aliqua mendacia
officiosa, par ratio est, vt totam scripturę auctoritatē
auferamus. Respondendum quòd Nathan non dixit
verū nunc, & verum est, ꝙ ipse erat propheta: tñ nō est
inconueniens prophetam sępe mentiri, quia prophe-
tę homines sunt, & omnis homo mendax est, vt pa-
tet Psalm. 15. Considerandum tñ ꝓ hoc, ꝙ prophe-
tę vocantur prophetę ꝑꝑ spiritum propheticū, quem
aliqñ hñt, & iste spiritus non semꝑ manet in eis, sed
est quędam illustratio supernaturalis raptim transiēs,
& tñ dato, ꝙ non semꝑ hēant eā, vocant semꝑ ꝓphe-
tę si semel habuerunt istam illustrationem, & quādiu
manet ista illustratio in eis intelligunt id, quod non
intelligunt alii homines, & tunc non possunt mentiri
circa id, quod intelligunt, quia illa intellectio est à
Deo, & Deus non mentitur iuxta illud secunda Pe-
tri 1. Nō enim voluntate humana allata est aliquādo
prophetia, sed Spiritu sancto inspirati loquuti sunt
sancti Dei homines. Postq̄ aūt cessauerit illa illustra-
tio, prophetę manent tales, sicut alij hoīes, & dubita-
bant circa multa, & nesciunt, vt patet de Moyse, qui
bis nesciuit rn̄dere ad quæstiones sibi propositas: Nu.
27. & 36. ita multoties ipse incidens in aliquod dubiū
introibat in Sancta sanctorum ad quęrendum de il-
lo: Nu. 7. Sic ēt erat de Elisęo, qui qñ fuit quęsitus à
tribus regibus sup aquarū penuria, nesciuit illico rn̄de
re, quousq; venit psaltes, & illo canente cępit prophe-
tare Eliseus 4. Re. 3. & iterū cū veniret mulier Suna-
mitis ad Eliseum procubuit ad pedes eius, & nescie-
bat Eliseus quid vellet: dixitque ad puerū suum Ge-
zi dimitte illā, quia aīa eius in amaritudine est, & Dn̄s
celauit à me, nec indicauit mihi 4. Re. 4. Cum ergo
contingat prophetas nescire, & dubitare, continget
ēt falsum dicere circa ea, quę nesciunt, & dubitāt. Di-
cendū ergo, ꝙ ad hoc, ꝙ aliqs ꝓpheta dicat verū in-
fallibiliter, oportet, ꝙ loquat ꝓphetiā, qa tñ pōt pro-
pheta loq nō ꝓpheticè, pōt tunc falsum dicere, & sic
nō est inconueniens ꝓphetā mentiri, sed ꝓphetā ꝓ-
phcticè loquētē mentiri, est impossibile: ꝑꝑ hoc aūt,
q̄q̄ ꝯstaret de aliquo, ꝙ erat ꝓpheta non tenebantur
credere ei in omnibus, quę diceret, quousq; cōstaret,
ꝙ loquebatur propheticè ꝓ illa vice, & ad hoc qua-
cunque vice propheta loqueretur, tenebatur ondere
aliquod signum ad probandum, quod ex parte Dei
loquebatur, alioquin non tenebatur populus ei cre-
dere Deutero. 13. & 18. Nathan autem erat prophe-

ta, & tñ non locutus fuit nunc propheticè ad Dauid
sed sensu humano, ideo errare potuit, & errauit: po-
stea autem locutus est propheticè cum dixit, ꝙ Da-
uid non esset ædificaturus templum, & tunc verum
dixit. Motiuum autem ad hoc, ꝙ Nathan loqueretur
determinatè nondum cognita sentētia Dei fuit, quia
videbatur ei, ꝙ erat valde rationabile istud, quod Da-
uid volebat, eo ꝙ pertinebat ad cultum Dei, & crede
bat certissimè, quod Deus illud acceptaret: ideo quia
non dubitabat in hoc non curauit consulere domi-
num super eo, sed dixit omnia, quæ sunt in corde tuo
fac: dominus enim tecum est. Si tamen aliquis dicat
ꝑꝑ prædicta, ꝙ dubium est in verbis propheticis, qñ
debeamus credere eis, & qñ non, cum nesciamus, qñ
G loquuntur prophetice. Dicendum, ꝙ aut propheta
de cuius verbis dubitatur est viuens, aut est mortuus,
& manent verba eius scripta. Si primo modo dubium
erat, & non poterat certificari, nisi per signum, ꝙ ille
propheta daret, qñ peteretur, & ob hoc obligabatur
dare. Et istud dubium, nunquam nobis incidit, cū iam
non sint aliqui prophetæ, sed erat dubium tpe veteris
testamenti, qñ erant prophetę. Si aūt verba prophetæ
manent scripta in libris sacræ Scripturæ, non est dubi-
tandum de aliquo illorum, sed præsupponendū est, ꝙ
oīa fuerunt propheticè dicta, quia alias non fuissent
scripta in libris sacræ Scripaurę, & ideo iā nobis non
est aliquod dubium circa verba prophetarum, cū non
H habeamus alia, nisi ea, quæ scripta sunt in libris sacræ
Scripturæ.

An verum sit, quòd a die, qua exierunt Israelitæ de Aegypto,
vsque ad diem regalem Dauid non habitauerit Deus
in domo. *Quæst.* XIIII.

QVAERITVR vlterius qūo dixit hic Deus, non
enim habitaui in domo ex die, qua eduxi Is-
rael de Aegypto vsque ad diem hanc, nā vr
istud esse falsum, quod patet, quia in deserto poterat
intelligi hoc verum, eo quod quadraginta annis, qui-
bus ibi fuerunt Israelitæ arca erat in tabernaculo fœ-
deris. Et illud non erat domus, sed erat tentorium fa-
I ctum de tabulis, & pellibus, & cortinis Exo. 26. Et ta-
men postquam Israelitæ steterunt in terra Chanaan,
fuit tabernaculum domini in domibus, nam fuit pri-
mo locatum in Silo. Iosue 18. & ibi erat domus, in
qua erat Sanctuarium inclusum, vt patet 1. Regum 1.
Et ibi declaratum est. Sic etiam fuit postea in Nobe,
& postea in Gabaon, & semper fuit tabernaculum in
domo aliqua, patet hoc maximè, quia Deus accipi-
tur hic pro ipsa arca, & tamen manifestum est, quòd
arca fuit in domo, & quando arca deducta est de ter-
ra Philisthinorum, posita est in domo Abinadab in
Chariathiarim, & ibi fuit vsquequo Dauid transtulit
eam primo Regum 7. & 2. Regum 6. & supra 13. Po-
stea autem posita fuit in domo Obededom 2. Regū
sexto, & supra 13. Etiam nunc in domo erat, quia erat
K in domo Dauid, ideo non videtur posse dici, quòd nō
habitauerat in domo. Respōdendum est, quòd nun-
quā habitauit arca Domini in domo, vsque ad diem
istam. Et patet hoc, quia habitare in domo dicit duo.
Primum est, ꝙ arca operiretur immediate tecto do-
mus, & non hr̄et aliud operimentum suum, quia alias
in illo diceretur habitare. Secūdum erat, quia habita-
re importat securitatem, & non dr̄ habitare ille, q nō
manet securus in aliquo loco, nullū aūt istorū habuit
arca vsq; ad diem, quo locutus est Deus ista. Qđ patet,
quia semper arca erat sub pellibus, nam qñ erat in de-
serto, siue portaret per iter, siue maneret in tabernacu
lo, semper erat sub pellibus, nā qñ portabatur in itine-
re erat operta tribus velamentis, & vnū erat de pelli-
bus

bus iacynthinis. Num.4. Cum autem erat in tabernaculo erat sub pellibus, quia duo operimenta tabernaculi erant pelles, scilicet pelles arietum rubricatæ, & pelles iacynthinæ. Exod.26. Et ob hoc non dicebatur esse in domo. Postquam autem fuit arca in terra Chanaan, aut erat in tabernaculo, sicut fuit vsque ad tempus Heli summi sacerdotis, vel extra tabernaculum, sicut fuit postea. Si primo modo, dicebatur arca non esse in domo, quia erat sub pellibus, vt supra dictũ est. Si autem erat extra tabernaculum, sicut fuit in domo Abinadab, & Obededom, erat ibi sub pellibus, quia semper erat velata tribus velamentis suis; quorum vnum erat de pellibus iacynthinis. Et patet hoc, quia semper erat arca operta istis velamentis, nisi quando ponebatur in Sancta sanctorum, vt colligitur Nume. 4. Et patet hoc, quia quando erat arca in domo Dauid, manifestum est, ꝙ erat in domo cedrina, cum ipsa domus Dauid esset cedrina, vt patet in litera, & tamen dixit Dauid, ego habito in domo cedrina, arca autem domini sub pellibus est, q.d. non est in domo cedrina, sicut ego, sed sub pellibus, eo ꝙ erat sub quodam tentorio de pellibus iacynthinis, vel quia erat inuoluta quodam operimento iacynthinarum pelliũ. Secundum erat, quia habitare significat securitatem, vt patet hic, quia in principio literę dr̄, cum habitaret Dauid in domo sua, & 2.Reg.7. vbi ponitur ista historia dr̄: Factum est autẽ cum sedisset rex in domo sua, & dñs dedisset ei requiem, vndique ab vniuersis inimicis. Et tamen nunquam fuerat in quiete in quocunque loco esset vsque ad diẽ quo loquutus fuit ista dominus. Ideo nunquam habitauerat in domo. De tempore, quo fuit in deserto manifestum est, quia nõ manebant ibi Israelitæ ad quiescendum, sed erant in via ad terram Chanaan. De tp̄e autẽ quo fuit arca in terra Chanaan, patet quia quandiu aliquis manet in aliquo loco cum intentione non manendi ibi, sed procedendi ad alium locũ, non constituitur domiciliarius, ēt si multo tp̄e maneat, ita erat de Deo, ꝗa quãq̃ arca fuisset cum tabernaculo in Silo, & postea in Chariathiarim in domo Abinadab, deinde in domo Obededom, & postea in domo Dauid, nunquam fuit intẽtio Dei, vt maneret arca eius in aliquo istorum locorum, sed elegerat, ꝙ maneret in Ierusalem in templo, quod fabricaturus erat Salomon, vt patet seq.lib. c.6. scilicet. A die qua eduxi populum meũ de terra Aegypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Ergo toto tp̄e p̄terito fuerat arca dñi, tanquam aduena in quocunq; loco esset, quia in nullo habuerat intẽtionem Deus, ꝙ maneret ibi arca securè, cum aũt poneretur in tẽplo Salomonis diceretur ibi habitare, eo ꝙ semper mãsura erat ibi, quandiu teneretur a Iudæis.

Quare dixit Deus potius, a die, quam ab aliquo alio tempore. Quæst. XV.

E QVAERITVR vlterius quare dr̄ hic: A die, qua eduxi Israel de Aegypto, non habitaui in domo, potius quam ab aliquo alio tp̄e, immo vr̄ ꝙ melius diceret a sęculo, vel ab ęterno, nuquam habitaui in aliqua domo, vsque ad diem hanc, nã si Deus non habitauit in domo a die qua eduxit Israel de Aegypto, vsque ad diem hanc, a fortiori, nec tp̄e præcedenti, eo ꝙ nunquam in pręcedenti tp̄e fuerat facta aliqua domus Deo. Rñderi põt, vno modo, ꝙ istud dr̄, quia Deus non habebat populum, vsque ad exitum de Aegypto, qui ei faceret domum, & postea habuit. Quod patet, ꝗa anteq̃ Abrahã veniret in terram Chanaan mandato Dei, nullus hõ,

A & nulla gens erat specialiter a Deo electus. Abraham autem fuit primus electus a Deo, & semen eius post ipsum. Gen.12. & tñ ipse habuit paucos successores, vsquequo Israelitæ fuerunt in Aegypto, & creuerũt ibi, ita vt toto tp̄e pręcedenti non posset dici populus: in Aegypto aũt creuerunt Israelitæ ad magnam multitudinem, quasi germinantes. Exod.1. Ita vt in exitu de Aegypto essent sexcenta millia peditum. Exo.12. & tñ in Aegypto existentes non erant populus Dei, eo ꝙ non colebant eum in toto corde, sed potius declinabant ad idola, vt probatum est Exo.1. & potissimè, ꝗa non dr̄ populus esse alicuius regis, vel dñi, nisi cum suscipit leges illius: Israelitę autem nullam legem a Deo

B acceperant, nec obseruabant, ideo non poterant vocari populus Dei. In exitu autem de Aegypto, scilicet anno primo, mense tertio, in principio mensis receperunt legem in monte Sinai. Exo.19. Et non fuerunt plusquam quinquaginta dies inter exitum de Aegypto, & susceptionem legis, vt ibidem declaratum est, & tunc cępit populus Israeliticus esse populus Dei: ideo proprie dicitur ab exitu de Aegypto. s. quia prius non hẽbat Deus populum. & tunc habuit. Secũdo p̄t dici, ꝙ istud dr̄ hic a fortiori. s. ꝙ Deus nunquam habitauerat in domo ex tp̄e orbis conditi, & tñ dr̄, ꝙ ab exitu de Aegypto non habitauit in domo, quia si ab illo tempore vsque ad diem hanc non habitauerat in

C domo, a fortiori non habitauerat toto tempore præterito, quia prius Deus non habebat aliquos cultores, qui fabricarent ei domum, vel impẽderent aliquẽ honorem, & habuit illos post exitum de Aegypto, & tñ ab illo tempore vsque nunc non fabricauerant ei aliquam domum, nec fuerat ipse in aliqua: a fortiori, ergo prius non habitauerat in aliqua domo, quia nõ diceretur ipse habitare, nisi in domo, quæ fieret ad inuocationem noīs eius. Tertio põt dici, ꝙ dr̄ ab exitu de Aegypto, eo ꝙ prius nõ potuerat habitare Deus in aliquo loco, & patet hoc, quia accipitur hic Deus pro arca eius, vt patet, quia dr̄ hic semper fui mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens. Et istud non põt intelligi, nisi de arca, eo ꝙ illa manebat in tẽtorio, & mu

D tabatur cum tabernaculo, & tamen arca nunquã fuit ante exitum de Aegypto, & mox post exitum de Aegypto fuit, ideo ab illo tempore incipiebat Deus habitare posse in domo. Et quia nunquam habitauerat in domo, dr̄ ꝙ non habitauit in domo ab exitu de Aegypto, nam de temporibus pręcedentibus aliquid dici superfluũ erat, eo ꝙ non fuerat arca facta ante hoc, & consequenter non poterat habitare in aliquo loco, & ista est veritas, & licet alii duo modi sint verisimiles, iste tamen est verus.

An rationes istæ sint inductæ ad propositum. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius quomodo inducuntur hic istę rationes ad propositum Dei, scilicet non ædificabis tu mihi domum, non enim mansi in domo ex tempore quo eduxi Israel de Aegypto, nam ista rõ non vr̄ agere ad propositum. s. ꝙ Dauid non ædificaret templum dño, nã ex hoc non solũ sequebatur, ꝙ Dauid non ędificaret templum dño, sed etiam nec aliquis alius. Respondẽdum est, ꝙ istę rationes inducuntur a Deo ad probandum, ꝙ Dauid non deberet ędificare templum dño, & prima est, non ædificabis mihi domum, nõ. n. mansi in domo ex eo tp̄e, quo eduxi Israel de Aegypto. Ista ratio per se non probat, sed debet subintelligi modus loquendi Dauid, nam Dauid putabat se peccare, si nõ faceret domũ Domino, & ꝙ istud esset valde iniustum, vt patet supra. s. Ecce ego habito in domo ce-

drina. Area autem dñi sub pellibus est. q.d. istud iniustum est, Deus autem non vult hic probare, ꝙ Deus non debeat ei domum ædificare, sed ꝙ non obligetur ad ædificandum, nec peccet etiam si non ædificauerit & ad hoc dicit: non ædificabis tu mihi domum. i. non est necesse, ꝙ tu mihi ædifices domum, ita ꝙ non ędificando incurras peccatum, & subditur causa. s. nō. n. mansi in domo ex eo tpe, quo eduxi Israel de Aegypto. i. in toto isto tpe, quo eduxi Israel de Aegypto, fui sine habitatione certa. Ideo ita potero nūc esse in diebus tuis. Secunda ratio inducta in litera est nunquid locutus sum vni iudicum Israel? quare non ædificasti mihi domum cedrinam? q.d. multi iudices fuerunt in Israel, & tamen ego nullum illorum increpui, dicens: Quare non ædificasti mihi domum cedrinam? ita nec increpabo te, quamquam non ædifices mihi illam, & dicitur, quibus præceperam, vt pascerent populū meū Israel. q.d. omnes isti iudices principes erant super totum Israel sicut tu: & ego dederā eis principatū istū, quia præceperam eis, vt pascerent populum meum Israel, & tamen nullum illorum increpui, ideo nec increpabo te propter hoc. Causa tamen quare Deus noluit, ꝙ Dauid ædificaret sibi templum cū ipse prōptus esset ad hoc, declarata fuit satis latè. 3. Regū. 5. in quadam quæstione.

Quare potius fit mentio de iudicibus, quam principibus, Quæst. XVII.

QVAERITVR quare dixit hic Deus de iudicibus, nunquid locutus sum saltem vni iudicum, & fit mentio de iudicibus cū fuerint alii potentiores principes in Israel, quā iudices. s. Moyses, & Iosue, & deinde reges. Nullus. n. principatus fuit minoris potestatis inter Israelitas, q̄ principatus Iudicum, vt declaratum est in prologo super librum Iudicum. Respōderi potest multipliciter, vno modo, ꝙ istud dr̄ hic a fortiori. s. non p̄cepi alicui dño totius Israel, ꝙ ædificaret mihi templum, nec ēt alicui Iudicum, & hoc patet, quia dicitur hic saltem. s. nunquid locutus sum saltem vni Iudicum? Sed dicendum est, ꝙ ista ratio quorundam non stat, quia non arguit a fortiori, nam esset a fortiori si ponerentur hic maxime principes Israel, quia quanto aliquis maiora bn̄ficia a Deo recepit, tanto magis obligatur eū colere, & diligere, vt patet Luc. 7. in parabola debitorum quorū cuidam paucum, & alteri multum remissum est, sed quanto aliquis maior princeps esset in Israel, tāto maius beneficium a Deo suscepisset; cum oīs principatus a Deo detur, ad Roma. 13. Nam etiam malis principibus ipse dat principatum, sic. n. dicitur, ꝙ Deus regnare facit hypocritam propter peccata populi, vt patet Ioan. 34. iudices tamen erant minimi principes in Israel, vt declaratum est, ideo minus tenebant ipsi Deo ad ædificandum ei templum, quā alii principes Israel, ideo aliter dicendum est. Secundo dici pt̄, ꝙ loquitur de iudicibus, intelligendo oēs principes, qui fuerūt in Israel, siue reges, siue alii erant iudices, eo ꝙ oēs habebant potestatem iudicandi, & sic non fit mentio specialior, de quibusdam, q̄ de aliis. Tertio pt̄ dici, ꝙ dicitur hic de iudicibus solum, eo ꝙ tpe ipsorum fuit solum opportunitas fabricādi domum dño, vel saltem tunc fuit maior opportunitas, quam tpe aliorū principum. Patet hoc, quia primus princeps in Israel fuit Moyses, nam ipse eduxit Israelitas de Aegypto, & tūc cęperunt Israelitæ esse vnus populus per se cum fuerunt extra seruitutem Aegyptiorum. Iste non potuit, nec debuit ædificare domum Dño, quia toto tempore [illegible] fuerunt Israelitæ in deserto, & ibi mortuus est Moyses. Deute. vlt. & tñ quandiu manserunt Israelitæ

F in deserto, non debuerunt facere domum dño, quia nō erant ibi habitaturi. Post Moysen fuit princeps Iosue, vt patet Deute. 3. & 31. & tempore istius non potuit ædificari templum dño, quia iste introduxit Israelitas in terram Chanaan, & laborauit multo tpe pugnans 9̄ Chananæos, vt expelleret eos de terra, & postea diuisit totam terrā p sortes; quibus expletis erat iam senex Iosue, & non poterat vacare tanto labori, quantus esset in ædificatione magnæ domus pro dōmino, potissime quia tempore Iosue. nondū erant bn̄ pacati Chananæi, quia nouiter subiecti fuerant, & q̄a multi ipsorum adhuc supererant. Iosue 13. post Iosue

G secuti sunt iudices, & fuerunt quindecim. s. tredecim, de quibus habetur in toto libro Iudicum, & duo alii, qui non sunt ibi. s. Heli, & Samuel, vt declaratum est in prologo libri Iudicum, & tempus istorum fuit magnum. s. plusquam trecentorū annorum, vt patet colligendo tempora eorum particulatim per librū Iudicum. Post istos fuit Saul rex, & deinde Dauid, & sic post iudices nondum regnauerat, nisi vnus rex ante Dauid. De Isboseth aūt non est facienda mentio, quia fuit contemporaneus Dauid, & regnū amborum fuit quasi vnum p̄p vnitatē tēporis, & subditorū, & sic nō fuerat añ Dauid, nisi vnus rex qui posset ædificare tēplum dño: fuerant tñ quindecim iudices, & sic p̄p magnitudinem temporis maior fuit opportunitas iudi-

H cū ad ędificandum templum dño, q̄ regnum, & sic fit mentio de illis. Quarto pōt dici, ꝙ de iudicibus fit hic mentio, & non de aliis principibus p̄p multitudinē, quia quasi totum tempus pręcedens fuerat ipsorū, cū ipsi fuissent quindecim iudices, vt dictum est. Alii autem principes fuerunt pauci.

Nunc itaque sic loqueris ad seruū meum Dauid: Hæc dicit Dominus exercituū. Ego tuli te cum in pascuis sequereris gregem, vt esses dux populi mei Israel, & fui tecum quocunq; prexisti, & interfeci oēs inimicos tuos

I coram te, feciq; tibi nomen quasi vnius magnorum, qui celebrabantur in terra. Et dedi locum populo meo Israel. Plantabitur, & habitauit in eo, & vltra non commouebitur, nec filij iniquitatis atterent eos, sicut a principio ex diebus, quibus dedi iudices populo meo Israel, & humiliaui vniuersos inimicos tuos.

Nunc itaque sic loquere ad seruum meum Dauid. Supra posuit Deus rationes, propter quas non erat necesse, q; Dauid ædificaret templum domino, hic autē Deus reddit ei gratiam pro bona voluntate, quamquam nō

K sit necessaria, nec opportuna executio, & dicit, quòd ipse fecit eum regem, cum esset prius pastor, & tamen faceret ei adhuc maiora bona, & dicitur ad seruum meum Dauid, quia erat Dauid specialiter seruus Dei propter magnam voluntatem, quam habebat ad colendum ipsum. *Hæc dicit dominus exercituum.* Deus Israel vocatur dominus exercituum, quia ipse erat verus Deus, & est Deus exercituum, idest angelorum, qui faciunt magnum exercitum, & vocantur milites Dei Iob vigesimoquinto, scilicet. Nunquid est numerus militum eius Scilicet angelorū. Vel dn̄s exercituum. i. habens potestatem super oēs exercitus, quia in manu eius est quis exercitus vincat, & q̄s vincat, siue multi, siue pauci sint ex vna parte, vel ex alia, sicut dixit

dixit Ionathas filius Saulis. 1. Regum 14. Non est Deo difficile saluare in multitudine, vel in paucis. Sic etiam dixit Iudas Machabæus, sicut fuit voluntas in cœlo, ita fiet.

Ego tuli te cum in pascuis sequereris gregem, vt esses dux populi mei Israel. Refertur hic istud beneficium maximum. s. ꝙ Deus fecit Dauid de pastore regem, & dicit ego tuli te. q. d. nisi ego te tulissem de pascuis semper mansisses in officio pastorali, & nunquam fuisses exaltatus ad maiorem honorem. Intelligitur autem istud de prima vnctione Dauid in regem, nam Deus iussit Samueli prophetæ, ꝙ vngeret vnū de filiis Isai Bethlehemitæ in regem, & fuerunt oēs præsentati sibi successiuè ſm ordinem natiuitatis, & nullus eorū a Deo approbatus est, & cum nō reperiretur aliquis, in quo expleretur mandatum dñi, dixit Samuel ad Isai, nunquid expleti sunt filii? Et ille ait, superest minimus, q est in pascuis, & fecit illum vocare Samuel, erat autē ille Dauid minimus fratrum suorum, & cum vocatꝰ fuisset vnxit illum Samuel in regē inter fratres suos. 1. Reg. 16. *Et fui tecum quocunque perrexisti.* Idest adiuui te in omnibus negotiis, quæ incępisti, & istud est secūdum beneficiū. *Et interfeci omnes inimicos tuos coram te.* Idest interfeci omnes inimicos tuos, te vidente. Vel interfeci eos faciendo fugere a te. Deus dicitur interfecisse inimicos Dauid, quia bella Dauid, vt in plurimum fiebant opere Dei, sicut declarabitur infra in quadam quæstione. Ideo omnes illę interfectiones, & victoriæ attribuendæ sunt Deo. *Fecique tibi nomen quasi vnius magnorum, q̃ui celebrantur in terra.* Istud est aliud beneficium, ꝙ præter alia bona, quæ Deus dedit Dauid, adhuc Deus dedit ei magnum nomen. i. famam, sicut vnius magnorum celebrantur in terra. i. tantam famam habuit, sicut quilibet de viris magnis, qui erāt in toto orbe tempore suo, sicut dicitur 2. Reg. 7. feci tibi nomen grande, iuxta nomen magnorum, q sunt in terra. *Et dedi locum populo meo Israel.* Idest dedi Israelitis propter te locum ad habitandum, & ad adorandum. *Plantabitur, & habitabit in eo.* Non dicit hoc, quasi nouiter nunc deberet incipere populus Israel ad habitādum in terra, sicut arbor, quæ nouiter plantatᷣ, ga iam ex multo tpe habitabat Israel in terra Chanaā, sed signatur, ꝙ nunc tpe Dauid inciperet populus Israel hre quietam habitationem, q̃ prius non habuerat. Nā habitare non signat solum manere in aliquo loco, sed ētibi quiete manere sine perturbatione, sic patet. s. in lra cum dr: Cum habitaret Dauid in domo sua, & 2. Re. 6. vbi ponitur ista historia, dr: Factum est cum sedisset rex in domo sua, & dominus dedisset ei requiē ab omnibus inimicis suis: Israelitæ autem ante hoc, nunquam habuerant quietem, sed semper persecuti fuerant eos Gentiles, vt patet infra in litera, cum dicitur: Nec filij iniquitatis atterent eos, sicut a principio, ex diebus, quibus dedi iudices super Israel. & sic nouiter inciperent nunc Israelitæ habitare in terra, & tempore præterito dicerētur habitasse. Plantare etiam significat quandam firmitatem, quia id quod plantatur agit radices deorsum, & manet firmiter in terra, nec impellitur hinc & inde, ita Israelitæ fuerant ante hoc in terra cum persecutione, nunc autem cępe-runt habitare firmiter, quia nullus concutiebat eos, sicut fuit tempore Salomonis, quando erat magna pax in Israel, & quilibet habitabat sub situ sua, & vite sua. 3. Reg. 4. Ideo nunc plantabatur populus Israel. *Et vltra non commouebitur.* Idest non commouebitur vltra ab hostibus persequentibus eum.

Nec filij iniquitatis atterent eos. Chananæi, & alii Gētiles vocantur hic filii iniquitatis, quia erant viri mali, quos Deus reseruauerat in pœnam Israelitarum, vt quando peccarent, illi affligerent eos, vt patet Iudicū

A secundo. Et de istis dicit, quòd iam non atterent eos, idest non affligentur, sic patet 2. Regum 7. s. & non turbabitur amplius, nec addent filii iniquitatis, vt affligant eum. *Sicut a principio.* Idest a principio habitationis Israelitarum in terra Chanaan, quia ex tunc incęperunt Chananæi Israelitas persequi, vt patet ex litera sequenti. s. *Ex diebus quibus dedi iudices populo meo Israel.* Idest a tempore Iudicum semper fuerunt persecutores contra Israel, & nō prius, licet habitauerint Israelitæ in terra Chanaan ante tempus Iudicum, tamen persecutio ipsorum non fuit, nisi ex tempore Iudicum, quod patet, quia Iosue introduxit Israelitas in terram Chanaan, vt patet ex processu libri Iosue, &

B in temporibus eius Chananæi non persequebantur Israelitas, sed potius Israelitæ occidebant Chananęos, & expellebant eos de terra, quousque obtinuerunt terram de manu ipsorum, vt patet per totum librum Iosue: mortuo autem Iosue successerunt iudices, & in temporibus eorum fuerunt bella, immo ipsi constituti sunt in iudices propter bella. Patet de primo iudice, qui vocabatur Othoniel, nam ipse fuit factus iudex propter regem Mesopotamiæ, qui opprimebat Israelitas. Iud. 3. & sic erat de omnibus iudicibus, nam mortuo vno non succedebat alius, sed manebat populus sine principe, quandiu hostes non persequebantur eum, & cum hostes opprimerent Israelitas, rursus fiebat alius iudex, qui liberabat eos de aduersitate illa,

C vt colligitur Iudicum secundo, & quasi per totum librum, post iudices etiam Israelitę afflicti sunt ab hostibus, nam successerunt Reges, quorum primus fuit Saul, & in tempore istius Philisthini persequebantur Israel, & etiam ipse Saul ab eis occisus est, 1. Regum vltimo, & supra decimo. Post Saulem erat nunc Dauid, & in tempore eius etiam Philisthini persecuti fuerant Israel, & fecerant duo bella contra ipsum, vt patet secundo Regum quinto, & supra decimoquarto, nunc autem Deus dicit, ꝙ non affligerent amplius hostes populum Israel. *Et humiliaui vniuersos inimicos tuos.* Scilicet confregi vires inimicorum tuorum, & feci eos esse humiles cum prius essent superbi, ita vt iam non auderent insurgere contra Dauid, supra decimo-

D quarto.

Quare ponuntur hic beneficia, quæ fecerat Deus Dauid. Quæst. XVIII.

QVAERITVR ad quid ponuntur hic ista beneficia, quæ Deus fecerat Dauid, quia non videntur agere ad propositum, nam Deus intendit hic dare gratiam Dauid pro bona voluntate sua, quam habuit ad ædificandum templū. Ista tamen beneficia iam præterita erant, & non poterant dari in remunerationem pro bono opere, quod iam transierat, & sic videntur frustra poni.

E Respondendum, ꝙ ista bene consonant intentioni Dei. Intendebat enim Deus dare remunerationem Dauid pro bona voluntate, & ad hoc inducuntur hic ista beneficia: possunt tamen multipliciter accipi: vno modo, ꝙ ponantur in remunerationem, quamquam sint præterita, ita quòd dicatur, quòd omnia ista bona, quæ Dauid ante hoc habuerat, non meruerat prius, sed nunc meruit per istam bonam voluntatem, quam nunc habuit volendo ędificare templum, sicut etiam multi tenent de beatitudine angelorum, quòd angeli boni meruerunt suam beatitudinē per aliquos actus, quos habuerunt postquam fuerunt beati, vt tāgit Magister sententiarum, libro secundo, distin. 5. Secundo modo potest accipi ꝙ ponantur hic ista beneficia ad incitandum Dauid magis in cultum Dei. Nam cū aliquis recordatᷣ bonorū susceptorū, nisi sit degeneris

Id author non asserit sed inducit pro exemplo.

ris animi, mouetur ad famulandum benefactori, erãt autem beneficia collata Dauid valde magna, ideo cũ Deus referret illa Dauid moueretur Dauid magis ad colendum ipsum. Tertio potest dici, quod ista ponũtur hic ad remunerationem indicandam in aliis beneficiis quæ Deus adhuc facturus erat Dauid, & ad hoc, quòd adderet alia retulit iam ea, quæ preterierant. Qđ patet, quia postquam posuit beneficia, quæ supra habe[illegible]t, sequuntur alia, quæ nondum collata fuerant, scilicet annuncio tibi, quòd ędificaturus sit tibi dominus domum, &c. Quarto dici potest, quòd Deus fecit hoc ad ostendendum voluntatem suam bonam, quã habebat erga Dauid, vt sicut Dauid erga Deum bonã habebat intentionem colendi eum: Ita Deus habebat bonam intentionem erga Dauid ad benefaciendum ei, & vt appareat magis ista intentio, accumulat hic omnia beneficia, siue quæ fecerat ei, siue quæ facturus erat, quia magis sic apparebat quam si solũ referret ea, quæ facturus erat.

An verum sit Deum fuisse per omnia cum Dauid. Quæst. XIX.

QVAERITVR quomodo est verum, quòd Deus fuit cum Dauid in omnibus, ad quæ perrexit.

Dicendum, quòd intelligitur hoc de omnibus negociis Dauid, quia Deus adiuuabat eũ mirabiliter in illis, ita vt expedirentur faciliter, quæ alias non poterant expediri, sine magno labore, & longo tempore. Et in hoc dicitur Deus esse cum aliquo, vel ire cũ eo, scilicet quandocunque negocia illius prosperantur in omnibus, sic patet de Isaac, de quo dixerunt Palesthini. Vidimus Deum esse tecum, ideo diximus sit iuramentum inter te, & nos. Gen.26. & hoc dicebant, qa viderant eum prosperari, ita quòd in pauco tempore creuerant nimis diuitiæ: nam seminauit vno anno in terra Palesthinorum, & collegit centuplum, vt patet eod.c. Sic etiam fuit de Ioseph, de quo dixit dominus suus Putiphar, quòd Deus erat cum eo, eo quòd omnia negocia prosperabantur in manu eius. Gene.39.c. Fuit dominus cum Ioseph, & erat vir in cunctis prospere agens, habitabatque in domo domini sui, qui optime nouerat esse Dominum cum eo, & omnia, q̃ gereret, ab eo dirigi in manu illius. Sic etiam fuit de negociis Dauid, quia omnia prosperabantur, vt patet in fuga eius a facie Saulis: nam cum misisset Saul nũcios ad tenendum Dauid, coacti sunt prophetare, & postremo ipse Saul coactus est prophetare, & sic non potuerunt tenere Dauid 1. Reg.19. Sic etiã bis conatus est Saul percutere lancea Dauid, & tamen casso vulnere euasit eod.lib.c.18. & 19. Etiam cum circundarent serui Saulis domum Dauid ad tenendum eũ, euasit manus eorum per fenestram dimissus ab vxore sua eod.c.19. Sic etiam mirabiliter liberatus est coram Rege Achis fingendo stultitiam eodem lib.cap. 21. mirabilius iterum liberatus est a Saule in deserto Maon apud petram Diuidentem, quando Saul, & viri sui circundabant Dauid in modum coronę eodem libro capitul. vigesimotertio. Etiam quamquam Dauid fugeret a facie Saulis, Deus tradidit bis Saulem in manus eius, s. semel in spelunca, & iterum quãdo dormiebat, & accepit Dauid lanceam eius eod.lib.capit. 24. & 26. & generaliter in omnibus bellis Dauid ipse fuit prosperatus, vt patet ex discursu primi, & secundi Regum, & ex hoc apparebat, quòd Deus erat cum illo, & cognoscebant istud populares videntes quanta Deus fecisset pro illo, vnde dicebant ei: Deus enim adiuuat te supra 13.

F *Quomodo intelligitur Deum interfecisse omnes inimicos Dauid. Quæst. XX.*

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Deus interfecit oẽs inimicos Dauid, qa non videtur hoc verum, quòd coram eo De⁹ interficeret inimicos suos: nam Saul erat inimicus suus, & non fuit occisus corã eo. Et sic de multis aliis.

Respondendum est, ꝙ Deus interfecit multos de inimicis Dauid. Et ob hoc dr̃ interfecisse omnes, quia iste modus loquendi est sacræ Scripturæ, & dr̃ istud, G quia vt communiter, quando pugnabat Dauid contra hostes, occidebat eos. Primus hostis Dauid fuit Goliath Gethęus, & occidit illum 1. Reg.17. Deinde constitutus fuit princeps belli super viros Saulis, & erant tunc Philisthini hostes, quia cõtra illos erat bellum, & ipse in quolibet bello occidebat multos, vnde semel cum occidisset plurimos ipsorum, accepit ducenta pręputia eorum, quæ attulit ad Saulem 1. Reg. 18. Postea etiam pugnauit contra eos, & etiam cõtra Amalecitas, & contra gentem Gessuri, & Machati, & occidebat multos eod.lib.c.19. & 27. & 30. postquam autem factus est rex super Israel, pugnauit bis contra Philisthinos, & fugauit eos atque occidit 2. Reg.5. & supra 14. Cum autem obiicitur, ꝙ Deus non occidit H Saulem hostem Dauid coram eo. Potest dupliciter responderi, vno modo quamquam dicatur, quòd occidit Deus omnes hostes Dauid, non est intelligendũ, ꝙ occidit omnes, vt nullus maneret, quia tunc occidisset omnes Philisthinos, qui erant hostes eius. Etiã quando venirent aliqui ad pugnandum cõtra Dauid nullus illorum superesset, qui non occideretur, & tñ multi fugientes euadebant, & sic nõ oportebat, quòd Saul occideretur, quamquam esset hostis Dauid, quia multi alii hostes eius non fuerunt occisi.

Secundo potest dici, ꝙ fuit occisus Saul inimicus Dauid coram eo: nam licet non occiderit ipse Dauid Saulem, nec pugnauerit contra eum, tamen Deus occidit eum propter Dauid: potuerat enim Dauid sępe I occidere Saulem, sicut quando introiuit solus Saul in speluncã, in qua latebat Dauid, & viri sui, & nesciebat hoc Saul, & amputauit Dauid particulã chamidis Saulis 1. Reg.c.24. & iterum quando dormiebat Saul, & totus exercitus suus, & descenderũt Dauid, & Abisai ad castra eius, introieruntque in tentoriũ eius, & acceperunt hastam, quæ erat ad caput eius, voluitque eum Abisai occidere, sed Dauid vetuit hoc fieri eod. lib.c.26. & hoc faciebat Dauid, quia Saul erat rex vnctus a domino, Deus tamen occidit Saulem per manus Philisthinorum propter Dauid: nam occisus est Saul a Deo propter peccata sua supra 10. vnum tamẽ de peccatis eius grauibus fuit, quòd iniustissime persecutus est sępe Dauid, ideo etiã pp hoc occisus est, & dicitur, quòd occisi sunt omnes hostes eius corã eo, quod etiam verum est de Saule, quia corã Dauid, K idest viuẽte eo occisus est, licet nõ fuerit p̄sens Dauid in occisione illa.

Quomodo inter alia beneficia collata Dauid ponitur nomen magnum, quod babuit. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius quomodo ponitur hic inter beneficia, quæ Deus fecerat ipsi Dauid, ꝙ fecerat ei nomen quasi vnius magnorũ, q celebrant̃ in terra: nã cũ fama nõ sit aliqd qđ nos debeam⁹ desiderare, nõ debet nobis cõputari inter diuina bñficia. nam bñficium non est, nisi de bono, quicunq; tñ desiderat famam, peccat: nisi pp alium finem fama sit, & quicunq; agit aliquod bonum

bonum propter famam, perdit illud, ſicut dicitur de A hypocritis Matth. 6. quòd receperunt mercedem ſuā, ſcilicet eo, quòd faciūt opera ſua, vt videantur ab hominibus, & acquirant inde famam. Reſpondendum eſt, quòd fama ponitur inter diuina beneficia, quia verè diuinū beneficium eſt, nec poteſt homini euenire, niſi ex quadam Dei diſpenſatione, & voluntate, ſicut eſt in cęteris bonis fortunę. Pro quo conſiderādum, quòd fama eſt de bonis fortunę, vel habet magnam connexionem cum illis, & eſt de maximis bonis fortunę: nam maius eſt aliquem eſſe bonę famæ, & glorioſum inter homines, quam diuitem eſſe, & ſi contingat aliquem eſſe diuitem ſine fama, & aliquē eſſe famoſum circa aliquod bonum ſine diuitiis, eligibilius eſt recto iudicio famoſum eſſe, quam diui- B tem eſſe, & tamen diuitem eſſe eſt quoddam bonū, quod homines exiſtimant eſſe magnū, à fortiori ergo fama erit maius bonum, & deſiderabilius. Cum autē obiicitur, quòd non poteſt poni inter beneficia eo, ꝙ non eſt bonum, nec deſiderabile. Dicendum quòd falſum eſt, pro quo ſciendum, quòd aut conſideratur fama ſecundum ſeipſam, aut ſecundum legem Dei. Si primo modo fama nimis eligibilis eſt, quia omne habens rationem boni eſt deſiderabile, fama autem habet rationem boni, immo magni boni, vt dictum eſt, ideo valde deſiderabilis eſt, & propter hoc antiqui deſiderauerunt eam nimis, & plurimi poſuerunt fęlicitatem in ea. In tantum, quòd aliqui colentes virtutem non poterant deiici à virtute propter deſideriū aliquorum bonorum, nec propter timorem malorū C incidentium, & deiiciebantur propter timorem infamiæ: ſic enim fuit de Lucretia quę fuit flos matronarum Romanarum, nam ipſa valde dilexit caſtitatem coniugalem, & cum ſollicitaret eam quidam cognatus mariti, & per noctem veniſſet ad lectum eius, & minaretur ei mortem, niſi conſentiret, inuicta manebat volens potius mortem ſubire, quam virtutem perdere. Tandem minatus eſt ei, quòd ſi nō conſentiret, occideret eam, & quendam ſeruum, poneretque in lecto eius vtrunque occiſum, & diceret, quòd occiderat ambos, quia inuenerat eos pariter commiſceri, & ſic territa Lucretia timore infamię futurę permiſit D adulterium, & tamē, quia virtutem deſiderabat, ideo illa perdita, viuere nolebat, nam conuocatis omnibus cognatis ſuis, & viro flens expoſuit eis caſum, & tunc eis non aduertentibus gladio, quem occultè gerebat ſe occidit, vt ait Aug. primo de ciuitate Dei. Si autem conſideremus famam ſecundum legem Dei non debemus eam deſiderare, non quidem, quòd mala ſit, ſed quia deſiderium illius in nobis malum eſt, & ratio huius eſt, quia fama nō eſt aliquod bonū neceſſariū nobis ad vitam, ſed eſt bonum, quo fruimur, quia gaudemus in illo propter ſe, & ſic, qui famā diligunt, cōſtituunt quodammodo in illa fęlicitatem, quia iſta eſt regula certiſſima, quòd omne, quod deſideratur, & non propter aliquem alium finem, eſt materia fę- E licitatis, & tamen ſecundum veritatem fidei, & rationis ſummum bonum, quod eſt materia fęlicitatis, in ſolo Deo eſt, ideo ſolus Deus propter ſeipſum deſiderabilis eſt. Et quia, vt communiter contingit nos famam deſiderare non propter aliud delectabile, ſed propter ſeipſam, eſt nobis interdictum deſiderium famę. Diuitię autem minus bonum ſunt, quā fama, vt dictum eſt, & tamen licitè deſiderātur, eo quòd ſunt quoddam bonum neceſſarium, ſine quo vita humana non poteſt agi ſine magnis laboribus. Poteſt tamē vita agi ſine fama, ideo licitum eſt deſiderare diuitias, famam autem nequaquam, & propter hoc aliquando illicitum eſt deſiderare diuitias: nam diuitię inquātum ſunt neceſſariæ ad competentem ſuſtentationē vitę, ſunt neceſſarię, & deſiderabiles propter alterū: ideo non eſt peccatum deſiderare illas, & tamen diuitię ſuperabundantes non ſunt neceſſarię ad ſuſtentationem vitæ, & ob hoc non ſunt ordinabiles ad aliquid. ſed ſi deſiderantur, oportet quod deſiderētur propter ſe, vt fruamur eis, & tunc peccatum eſt in deſiderio illarum pluſquam in deſiderio famę: cum ipſa fama ſit aliquid honeſtius, quam diuitię, & ſic ſi aliqua res eſt, quæ nullo modo eſt neceſſaria ad vitam, non eſt deſideranda, & peccatum eſt illam deſiderari, niſi ſit ipſe Deus, & id per quòd peruenitur ad Deum, & ob hoc etiam honor non eſt à nobis deſiderandus, quia in eo non eſt conſtituenda fęlicitas, nec etiam bonū ad vitam, aut ſubordinabile ad fęlicitatem. Si tamen interdum contingat famam, & honorem effici bona neceſſaria, ſunt tunc deſiderabilia licitè à nobis, & ſic eſt ſi aliquis deſiderat habere famam non vt in illa glorietur, ſed vt per illam incitet alios ad bene operādum iuxta illud Matth. 5. Luceat lux veſtra coram hominibus, vt glorificent patrem veſtrum, qui in cęlis eſt cum viderint veſtra bona opera. Sic poteſt etiā aliquis deſiderare honorē, & potentiam temporalē: nō vt fruatur eis, ſed vt per illa ſit diſpoſitus ad corrigendum vitia aliorum per timorem, & reuerentiam, quia viri honorati ſunt omnibus reuerendi, & viri potentes ſunt omnibus metuendi, & ideo ponebat Ariſto. honorem temporalem eſſe organa fęlicitatis dicens, multa per amicos, & per potentiam temporalem operata ſunt. 1. Ethico. Et ſic in aliquo caſu licitū eſt famam deſiderare, & ſaltem illa ponenda eſt inter diuina beneficia, ſi euenerit. Conſiderandum vlterius, quòd licet non debeat aliquis regulariter deſiderare honorem, nec famam, debet tamen quilibet virtuoſus conari ſummo labore, ne perdat honorem, vel famam, quam ſemel acquiſierit, & ad hoc hortatur nos ſacra Scriptura, ſic dicitur Ecclebaſt. Curam habe de bono nomine, ideſt labore, vt habeas bonam famam, ideſt faciendo, vt non incidas in infamiam, & cōſeruando bonam famam, quam habes, ſic etiam dicebat Apoſtolus infra ad Chorin. 9. ſcilicet. Melius mihi mori eſt, quam vt gloriam meam quis euacuet, ideſt quam, vt auferat aliquis famam meam, vel honorem, ſi tamen iſta non eſſent bona, quamquam homo perderet illa, nihil videretur perdere, nec propter illa dolere deberet, ergo magna bona ſunt cum potius debeat quis velle carere vita, quam carere illis poſtquā acquiſierit. Eſt ergo fama beneficium diuinum, quia inter bona ponitur, quę homini dari poſſunt.

Quomodo fama ponitur inter beneficia Dei.
Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd fama ſit aliquod bonum, quomodo ponitur inter beneficia Dei: nam interdum fama prouenit per errorem; nam multi homines ſæpe falſis vulgi rumoribus magnum nomen habuerunt, vt ait Boetius de Conſolatione lib. 2. proſa 7. quod tamen prouenit errore populi, non debet computari inter diuina beneficia. Reſpondendum eſt, quòd fama ponatur inter diuina beneficia collata Dauid, eſt propter tria, primo quia fama orta eſt ex rebus magnis, quas fecit Dauid, ſed Deus dedit ei, quòd faceret bella magnifica, & alia opera, propter quę extenderetur fama eius per totum orbem, ideo ipſe dedit ei famam, & ſicut beneficium erat, quòd dediſſet ei, quòd faceret illa opera magnifica, ita erat beneficiū, quòd daret ei famam, quę ſequebatur ex illis operibus. Secundo modo fama ponitur inter beneficia diuina propter ſeipſam, quia ipſa prouenit ex quadam

Dei

Dei dispensatione, & solum accidit illis hominibus, F quibus Deus vult accidere, & patet hoc, quia interdũ aliqui homines faciunt opera magnifica, ex quibus deberet sequi rationabiliter fama, & tamen non consequuntur aliquam famam: & alij sunt, qui pauca, vel quasi nulla opera magnifica faciunt, & consequunt inde magnam famam, & longo tempore manẽtem. Etiam patet, quia interdum aliqui conantur habere bonam famam, siue per bona, siue per mala opera, & non contingit eis habere illam. Sic fuit de quodam iuuene Ephesio, qui desiderans esse famosus nimis, cum non posset hoc cõsequi per opera bona magnifica, cogitauit facere pessimum opus, & magnum, vt inde consequeretur famam, scilicet quòd cremaret templum Dianę Ephesinę, erat tamen templum il- G lud honorabilius in toto orbe, vt colligitur Actuum 19. & putauit, quòd occideretur propter hoc, & scriberetur tantum malum in historiis, vt sciretur destructio illius templi famosissimi, & sic saltẽ indirectè nomen illius iuuenis scriberetur in historiis, & maneret ad memoriam ęternam. Cum autem cremasset templum, & captus esset, quęsitum est ab eo, cur hoc fecisset respondit, quòd fecit, vt acquireret famã, ideo positum fuit decretum inter Ephesios, ne quis nomẽ illius iuuenis in aliqua historia scriberet, vt refert Frãciscus Petrarcha 3. li. inuectiuarum contra medicum rusticum, procacem. Interdum etiam aliqui faciunt H magnifica opera, & alii inuidentes glorię ipsorum conantur supprimere facta illa, vt non crescat fama, sic enim fuit de quodam viro sapiente, qui libros magnę doctrinę scripsit, & quia non erat de progenie Italorum, omnes Itali, quasi vno animo coniurati, procurauerunt, vt nullum nomẽ haberet doctrina illius in regione ipsorum, & ideo a nullo nominatur, nec allegatur, quamquam secretè propter eruditionem a multis ipsorum legatur in abscondito: sic enim refert de seipso beatus Hierony. quòd famuli sui in translatione Biblię, quam ipse fecerat de Hebręo in Latinũ, vt patet in prologo huius libri, qui incipit si septuaginta Interpretum, dicens. Obtrectatoribus meis tantum respondeo, qui canino dente me rodunt in publico detrahentes, & legentes in angulis. Alii autem I non possunt acquirere magnam famam, quamquam fecerint magnifica opera, quia eorum laudes nullus scribit, quod tamen per inuidiam maleuolorum, vel per inopiam scriptorum aliquis famam non consequatur a Deo prouenit. In aliis autem è contrario facit, quia quidam sunt, qui licet non fecerint magnifica opera, consequuntur magnam famam, eo quòd De⁹ facit, quòd omnes sint eis beneuoli, & desiderẽt bonum ipsorũ, & laudent eos, etiã prouocat quosdã ad scribenda gesta ipsorum, & sic extenditur fama in longum tempus: in aliis autem permittit contrarium. Tertio modo fama ponitur inter beneficia Dei, eo quòd ipse facit illam conseruari in quibus vult, & in aliis facit eam perire: nam quidã sunt, qui aliquo tempore magnam famam habent, sed cum nullus scribat K gesta ipsorum morientibus eis fama periit, & si interdum gesta eorum scribantur libri ipsi pereunt cum auctoribus suis. Sic enim dicit Boetius de Cõsolatione li. 2. prosa. 7. scilicet. Sed quam multos clarissimos suis temporibus viros scriptorum inops deleuit obliuio, quamquam quid ipsa scripta proficient, quę cum suis auctoribus premit longior atque obscura vetustas? In aliis autem fit contrariũ, scilicet vt gesta eorũ scribantur, & maneant in perpetuum, & hoc a Deo fit, ideo fama beneficium Dei est in illo, cui prouenerit. Ad rationem in cõtrarium, cum dicebatur, quòd sępe prouenit fama per errorem vulgi concedendum est. Et cum dicitur, quòd illa, quę per errorem veniũt non sunt beneficia Dei, dicendum, quòd falsum est, quia licet aliquid accidat per errorem quantum ad hominem facientem, tamen respectu Dei nullus error est, quia ipse intendit, quòd fiat illud, quod causat per errorem, vnde interdum ipse facit, quòd aliquis erret, vt alius consequatur inde lucrum, vel quòd aliquis erret, vt alius pereat, sic enim patet de illo, qui lapidem iacit, & a casu occidit alium: nam per errorem facit, & tamẽ Deus dicitur procurare, quòd hoc fiat, vt patet Exo. cum dicitur, qui non est insidiatus, sed Deus tradidit illum in manus eius, constituam tibi locum, in quẽ fugere debeat. & sic occisus a casu dicitur traditus a Deo in manus alterius, sic etiam probat Boetius 5. de Consola. Prosa prima, quòd nihil fit casu, vel fortuna, sed omnia habẽt causam superiorem, quę intẽdit tales effectus producere, & hæc est Deus, qui secundum prouidentiam suã omnia gubernat & dirigit in fines suos, & sic quando aliquis per errorem vulgi consequitur magnam famam, Deus vult, quòd populus erret, & quòd ille consequatur famam ex errore populi, ideo fama quomodocunque proueniat, siue verè, siue falsè beneficium Dei est, & ob hoc omnes viri famosi tenentur Deo ad magnas gratiarum actiones, quia non potuerat eis illa fama prouenire, nisi Deus illud specialiter facere intendisset.

Qualis fuerit modus, quo Deus dederit famam Dauid.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius dato, quòd Dauid consecutus fuisset magnam famam a Deo, quis modus fuit, quo Deus sibi daret istam famam.

Respondendum est, quòd multipliciter istam famam dare potuit. Primo modo dando ei, quòd faceret opera magnifica, ex quibus sequeretur dilatatio famę. Sic patet de duabus victoriis mirabilibus, quas Deus concessit Dauid contra Philisthinos supra 14. & 2. Re 5. Nam ex illis secuta est magna fama Dauid per totam terram, vnde dicitur ibidem post victorias illas, diuulgatum est nomen Dauid in vniuersis regionibus. Secundo modo poterat Deus dare istam famam Dauid prouocando omnes gentes ad hoc, quòd laudarent eum, & tenerent ipsum tanquam virum honorandum nimis. Et hoc facile erat, quia Deus potest causare in cordibus hominum quãcũque passionem, scilicet lętitiam, tristitiam, audaciam, timorem, iram, odium, & amorem. Patet enim de seipso Iacob, quem volebãt persequi omnes ciuitates confines Sichimorum, quia filii sui occiderant Sichimitas dolosè, Gen. 34. Et tamen Deus incussit timorem magnũ omnibus illis gentibus, & non ausę fuerunt persequi Iacob, & filios eius recedentes de terra, Gen. 35. Sic etiam fuit de ipsomet Dauid cuius timorem Deus posuit super omnes gentes, vt patet supra decimoquarto, scilicet. Diuulgatum est nomen Dauid in vniuersis regionibus, & dominus dedit pauorem eius super omnes gentes. Et sicut Deus incitauit omnes gentes ad timendum Dauid, ita incitaret eas ad laudandum Dauid, quia ad quamcunque passionem potest Deus mouere cor hominis, iuxta illud Prouerb. vigesimoprimo. Cor regis in manu domini, & quocunque voluerit, vertet illud.

De differentia, quæ habetur hic, & secundo Regum capitul. septimo circa aliqua verba.
Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, & dedi locum populo meo Israel, quia 2. Regũ. 7. dicitur:

dicitur: Et dabo locum populo meo. Respõdendum quòd in hoc non est magna diuersitas, eo, quòd sacra Scriptura vtitur talibus modis loquendi mutando sę pe tempora, & potest hoc fieri propter certitudinem prophetię, quia ea, quę dicuntur propheticè, quãq̃ futura sint, tamen certa sunt, sicut illa, quę pręsentia sunt, vel iam pręterierunt. Et ob hoc scriptura loqui de futuro, sicut de pręterito in prophetis, & sic erat hic. Nam loquebatur Deus de templo, quod daturus erat in Ierusalem ad hoc, quòd Israelitę ibi colerent Deum, sicut aliqui intelligunt. Et istud nondum fuerat impletum tempore Dauid, sed implendum erat tempore Salomonis, qui ędificauit templum, quiã tñ illud certissimum erat, sicut si iam accidisset. Ideo ad hoc ponitur hic in pręterito ad certificandum certitudinem euentus futuri, & 2. Regum 7. ponitur in futuro ad significandum veritatem rei, quia verè futurũ erat id, quod hic pręnunciabatur. Et potest intelligi alio modo, scilicet quòd ponitur hic in pręterito, & ibi in futuro, ad significandum diuersitatem locorũ. Nam Deus daturus erat Israelitis locum, in quo Deũ colerent, scilicet vrbem Ierusalem, quam ad hoc elegit sequenti lib. c. 6. Et in illa ędificandum erat templum, in quo coleretur Deus. Ista ciuitas tenebatur prius ab hostibus, & postea data est in manus Israelitarum. loquendo ergo quantum ad vrbem, in qua futurum erat templum, erat verbum de pręterito, quòd Deus dederat locum populo suo Israel, quia iam dederat eis vrbem Ierusalem, quam ceperat Dauid de manu Amorrhęorum, & fuit ante hoc, vt patet 2. Re. 5. & supra 11. vnde iam habebat domum cedrinam Dauid in Ierusalem in castro montis Sion, quando Nathan locutus fuit hic ista, vt patet supra in litera. Secundus locus erat templum, & istud nõ erat factũ, nec fuit temporibus Dauid, sed postea Salomon fabricauit illud, & propter hoc dicitur 2. Reg. 7. Dabo locum populo meo, scilicet Sanctuarium, quod postea fiet: sic respondet Nicolaus, sed ista expositio nõ est satis conueniens, quia non potest hoc intelligi de templo, nec etiam de vrbe Ierusalem, sed necesse est intelligi de tota terra Chanaan, quod patet, quia dicit̃ hic: Et dedi locum populo meo Israel, plantabitur, & habitauit in eo, sed non potest intelligi de templo Salomonis, quia non habitauit ibi populus Israel, cum nullus laicus habitaret intus propter sanctitatem loci. Etiam non potest intelligi de vrbe Ierusalem, quia non habitabit ibi populus Israel. Non enim vocatur populus Israel illa parua multitudo, quę erat in Ierusalem, sed omnis multitudo Israelitarum, quæ non poterat habitare in Ierusalem, sed habitabat in tota terra Chanaan. Et sic dicendum est, quòd intelligitur de tota terra Chanaan, quę fuit tradita Israelitis ad habitandum. Et dicitur: Dedi populo meo locum, scilicet totum locum terrę Chanaan, & istud clarum est, quia multi anni erant, quibus istum locum dederat Israelitis, scilicet à tempore, quo ipsi introierunt in terram illam cum Iosue, sed quia 2. Regum 7. dicitur: Et dabo locum populo meo Israel, debet dici, quòd quamquam dedisset Deus locum istum Israelitis, tamen non pacificè possidebant, quia semper inquietauerant eos Chananæi, sicut dicitur in litera. Et ob hoc nunquam habitauerant Israelitę in terra propriè loquendo, quia habitare significat pacificè manere, sicut supra declaratum est. Et nunc Deus facturus erat, quod Israelitę pacificè manerent, sicut fuit tempore Salomonis, vt patet 3. Regum. 4. Ideo rectè dicitur dabo locũ, & patet, q̃ iste sit sensus, quia dr̃ dabo locũ populo meo, Israel plantabitur, & habitauit in eo. q. d. ante hoc non erat plantatus populus, nec habitabat in loco illo pacificè, nunc autẽ hitaturus erat in pace,

A & sic de nouo dabatur populo, quòd habitaret in loco illo.

Quomodo verum sit illud, quod hic dicitur, scilicet, quòd populus plantabitur, & non commouebitur.
Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius quomodo est verũ, quod hic dicitur, scilicet plantabitur, & nõ commouebitur vltra, nec filij iniquitatis atterent eos. Nam videtur, quòd postea cõmoti fuerunt Israelitę, & fuerunt pugnę contra eos. Et etiam ipsi moti fuerunt de terra illa, quando ducti B sunt in Babylonem, & nunc non habitant in terra ipsa aliqui eorum, sed dispersi sunt per totum orbem. Aliquis dicet, quòd hic non promittebat Deus, quòd nunquam Israelitæ sustinerent aliquas tribulationes ab hostibus, sed quòd non sustinerent eas tam grauiter, sicut a principio. Et hoc patet aliqualiter ex litera, quia dicitur: Nec atterent eos filij iniquitatis, sicut à principio, idest non illo modo, quo à principio atterebat, idest tam grauiter: aliquo tamen modo atterẽt. Isto tamen sensus non stat. Primo quia dicitur hic, & nõ cõmouebitur vltra, & nõ dicitur hic, sicut prius, sed simpliciter dicitur, quòd non commouebitur vltra. Secũdo patet, quia falsum est, scilicet quòd Israelitę non affligerentur tam grauiter ab hostibus nunc, C sicut a principio; quia post hoc fuerunt grauius afflicti, scilicet quando Syri premebant terram Israel, & erat rex clausus in vrbe Samarię, & pre magnitudine famis duę mulieres comederunt filium vnius 4. Regum 6. Postea etiam fuit grauius, quando Israelitę, scilicet decem tribus ducti fuerunt in Assyrios eo. lib. c. 17. Et postea duę tribus, quę vocabantur regnũ Iuda ductę fuerunt in Babylonem eod. lib. ca. vltimo. Et postea grauius factum est per Romanos, quando omnes Iudæi, qui habitabant in terra illa partim occisi sunt, & partim dispersi per totũ orbem, ita vt nullus maneret de eis in terra illa. Dicendum ergo aliter, quòd verum est, quòd Israelitę non erant vltra atterendi ab hostibus, nec etiam commouerentur de lo- D co suo. Et tamen potest dupliciter intelligi, vno modo, quòd Deus dicebat istud pro aliquo tempore paruo, in quo pax futura erat, & non atterentur Israelitę. Et quamquam dicitur, & non commouebitur vltra: non excluditur per hoc omne tempus, sed solum aliquod paruum tempus. Simile patet 4. Regum 6. vbi dicitur: Et vltra non venerunt latrones Syrię in Israel. s. postquã duxit eos Elisęus cęcos in Samariam, Et tamen postea non post multos annos venerunt latrunculi Syrię in regnum Israel, & destruxerunt fere totam terram Israel, ita vt non relinquerent in toto regno, nisi quinquaginta equites, & centum currus, & decem millia peditum, eo. lib. c. 13. sic etiam dicit̃ Isa. 2. Et non exercebuntur vltra ad pręlium. Et intel- E ligitur de tempore aduentus Christi: sic etiam patet Michęę quarto. Et tamen manifestum est, quòd post Christum fuerunt multa bella, & sunt quotidie, ita grauia, sicut fuerant ante eum, sed modicum tempus significatur per istud vltra, in quo Israelitę futuri erãt in pace, & istud fuit tempus Salomonis, quia non fuerunt aliqua bella in diebus eius, quę essent alicuius momenti, sicut dicitur 3. Regum 4. habitabat Iuda, & Israel absq; vllo timore vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua: a Dan vsque Bersabee cunctis diebus Salomonis. Sic etiam cum dicitur de tempore aduẽtus Messię, & non exercebuntur vltra ad bellum: intelligitur de aliquanto tempore, sed fuit ante natiuitatem Messię, & postea. Nam tunc erat tanta pax in toto orbe, quòd non reperiebant Romani aliquam gentem,

gentem, cum qua pugnarent. Et ob hoc totus orbis subiectus fuit tunc Romanis sub Imperatore Octauiano. Et sic potuit ipse iubere tunc, quòd describeretur vniuersus orbis, & vnusquisque iret in ciuitatẽ suam ad hoc, quòd describeretur, vt patet Lucę.2. Et tũc Romani admirati de tanta pace fecerũt quoddam templum Paci tanq̃ deę, & vocauerunt illud tẽplum Pacis ęternum. Postea tamen redierunt bella, vnde tempore Neronis inceptũ est bellum grauissimum Romanorum cõtra Iudęos, & illud fuit de maximis bellis, & grauissimis, quę fuerunt in toto orbe, vt refert Iosephus in principio libri de bello Iudaico. Secundo modo potest dici, quòd hic dicitur, non cõmouebitur vltra, quia hic Deus intendebat, ꝙ in ęternum, idest vsque ad finem sęculi maneret ista pax, & sic futurum erat, nisi peccata Israelitarum contrariũ promeruissent. Nam toto tempore quo regnauit Salomon antequam peccaret, fuit pax maxima: nam habitabat totus Israel vnusquisque sub ficu sua, & sub vite sua absque timore 3.Reg.4. Postquam aũt peccauit Salomon, Deus suscitauit ei hostes, vt patet eo. lib.c.11. & post ipsum peccauerunt posteri sui, & secuta fuerunt semper mala grauia quousque diuisum est regnum in duo regna: eo.lib.c.12. & postea 10. tribus Israel, ductę sunt in Assyrios, & duę tribus, quę erant regnum Iuda, ductę fuerunt in Babylonem. Si autem non peccasset Salomon, nec posteri sui, mansisset semper populus in pace, & nunquam hostes ꝑsecuti fuissent Israelitas, & quamquam postea cõuersi fuissent ad Christum, semper mansissent in illa: quod magis declaratum est 2.Re.7. Et iste modus est satis conueniens, s. ꝙ promissio illa, quę erat de terra, propter peccata illorum, quibus fit, duret pauco tempore, sicut patet Ier.18. de prophetiis promissoriis, & comminatoriis, quę mutantur ad mutationem illorum, quibus fit promissio, vel comminatio.

Annuncio ego tibi, quód ędificaturus sit tibi Dominus domum. Cumque impleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuũ post te, qđ erit de filiis tuis, & stabiliam regnũ eius: Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsque in ęternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et misericordiam meam nõ auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit. Et statuam eum in domo mea, & in regno meo vsque in sempiternum, & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. Iuxta omnia verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istam, sic locutus est Nathan ad Dauid.

Annuncio tibi. Supra referebantur beneficia, quę Deus fecerat Dauid: hic ponuntur ea, quę facere promittebat, & dicitur. *Annuncio tibi ego, quòd ædificaturus sit domum tibi dominus.* Istud loquitur Nathan ad Dauid ex persona sua, s. Ego denuncio tibi, ꝙ Deus vult ędificare domum tibi, s. facere, ꝙ descendat à te quędam familia, in qua maneat semper dignitas regalis. Dicitur aliquis habere domum, qñ quis habet aliquã dignitatem, & habet successores, qui semper teneant illam dignitatem, vel hęreditatem. Qñ aũt aliquis habet filios, & tñ non relinquit eis aliquam certam di-

F gnitatem, vel hęreditatem, in qua semper succedant illi, qui sunt de illa progenię, non dr̃ habere domũ, quia nõ erit progenies sua certa, nec cognita, sed cito peribit memoria illius ꝓgeniei. Et ob hoc in illis solis progeniebus dñr esse domus, in quibus est ius primogeniturę, quia illa, quę sunt de iure primogeniturę non possunt alienari, sed semper sunt in illa progenie, in qua semel sunt, & per illa cognoscetur certissimè quis est de illa progenie, s. quia cum viderimus aliquẽ possidentem illa, quę pertinet ad ius primogeniturę illius progeniei, sciemus illum esse de tali progenie. Sic.n. fecit Deus nunc Dauid, quia si non dedisset ei regnum, vt maneret semper in progenie sua, non haberet domum, quia filij sui non succederent ei in ali-
G qua magna dignitate, per quam cognoscerẽtur. Nũc autem cum deriuandum esset regnum semper per suam stirpem cognoscerentur filij sui ab omnibus.

Cumque impleueris dies tuos. s. dies assignatos tibi ad viuendum, quia cuilibet homini assignati sunt certi dies, quibus viuat, & postea non potest viuere, sicut dixit Iob. Breues dies hominis sunt, & numerus mensium eius apud te est. Constituisti terminos eius, qui pręteriri non poterũt. Iob.14. *Vt vadas ad patres tuos.* i. vt moriaris, & congregeris cum patribus tuis, qui iã mortui sunt, vel vt dicunt alij congregeris ad patres tuos, q sunt in Lymbo. *Suscitabo semen tuum post te.* s. Salomonem, qui regnaturus erat post Dauid. & cum dr̃ suscitabo intelligitur in regno, vel honore, quia
H iam erat suscitatus ad viuendum. *Quod erit de filijs tuis.* Scilicet Salomon, qui erat filius Dauid ex Bethsabee, & dr̃, ꝙ erit de filijs tuis, qa poterat esse, ꝙ esset de semine Dauid, & non esset de filijs eius, sed esset de nepotibus, vel pronepotibus, & tunc poterat esse sensus, ꝙ non succederent filij Dauid ei in regno, sed alii de alia progenie, & tñ post aliquanta tp̃a alii de posteris Dauid, s. nepotes, vel pronepotes reciperent regnũ, & ad hoc, ꝙ magis gauderet Dauid sciens, ꝙ filii sui successuri erant in regno, dixit ꝙ erit de filiis tuis.

Et stabiliam regnum eius. i. firmabo illud, s. non regnabit in contentione, nec habebit aliquem competitorem, pp quem regnum eius sit infirmum, sed solus regnabit, ideo regnum eius firmum erit. Hoc dixit Deus Dauid ad tollẽdum ei timorem, quia Da-
I uid poterat timere, ꝙ licet aliquis de filiis suis succederet in regno non prosperaretur in regno, quia haberet competitorem. Deus ergo dixit ei, ꝙ stabiliret regnum eius. i. ꝙ confirmaretur, & nullus impediret. In Dauid.n. fuerat sic, quia qñ ipse cępit regnare super Iudam habuit competitorem Isboseth filium Saulis, & facta est longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saulis 2.Re.3. Ita poterat timere Dauid, ꝙ fieret in filio eius. *Ipse ædificabit mihi domum.* s. faciet templum. Nam Salomon ędificauit templum domino 3.Re.6. & seq.lib.c.3. Istud dixit Deus ad consolãdum Dauid, quia cum voluisset Dauid ædificare templum ad honorem Dei, & Deus non permisisset, pu-
K taret se non esse acceptum apud Deum, qui dedignabatur de manu eius suscipere istum famulatum, idõ, vt non affligeretur, licet non permisisset hoc facere, ꝓmisit, ꝙ faceret filius suus. Et tunc putaret Dauid, ꝙ hoc non fiebat, quia Deus dedignaretur ipsum, & ꝓgeniem suã, sed quia aliqua cã specialis erat in eo ad non faciendum, quę nõ impediret filium. Quare aũt Deꝰ noluit, ꝙ Dauid ędificaret sibi tẽplũ, & voluit, ꝙ ędificaret illud Salomon, declaratũ est 3.Re.5. in quadã qõne. *Et firmabo solium eius vsque in æternum.* Supra dixit Deus, ꝙ stabiliret regnũ filii Dauid, s. in persona sua: hic aũt dr̃, ꝙ firmabit illud, s. in tota sua successione, quia dr̃. Et firmabo solium eius vsque in ęternũ. Dr̃ istud ad ꝯsolandũ Dauid, quia q̃q̃ sciret ipse, ꝙ filius

filius ſuus ſucceſſurus erat ei pp prędicta:tñ forte cre-
deret,ꝙ vnicus filius ei ſucceſſurus erat,ſicut Saul ha-
buit vnicum ſucceſſorem in regno,ſ.Isboſeth, & illi-
co tranſiit regnum ad Dauid poſt mortẽ eius 2.Re.3.
& 4.& 5. & de hoc dolet Dauid, quòd progenies ſua
aliqñ eſſet in magno honore, & poſtea incideret in
magnas calamitates perdendo regnũ: Iõ certificatur
hic, ꝙ filii ſui poſſidebunt in ęternũ regnum Iſrael.
Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium. ſ.diligam
eum nimis,ita vt habeã eum,quaſi filium,& ipſe hẽat
me,quaſi patrem. Iſtud dixit Deus ad includendũ oĩa
genera bonorũ,quia forte Dauid intelligeret,ꝙ Deus
ſolum conferret poſteris ſuis hoc bonũ,ꝙ faceret eos
reges, & nihil aliud. Et ſic poterant adhuc pati mul-
tas calamitates.Iõ volens ſignificate,ꝙ oĩa genera bo-
norum eis conferret dixit: Ego ero ei in patrem,quia
poſt dilectionem, quę eſt hominis ad ſeipſum, nulla
maior eſt,q̃ patris,vel matris ad filiũ. Et ſic dixit iſtud
Deus volens ſignificare magnum gradum dilectio-
nis, quem habiturus erat ad poſteros Dauid. *Et miſe-
ricordiam meam non auferam ab eo.* i.nũquam deſinam ei
miſereri,ſ.q̃q̃ peccet nunquam auferam ei regnum,
& in iſto erat miſericordia Dei. *Sicut abſtuli ab eo,qui an-
te te fuit.* Abſtulit Deus miſericordiã ab illo, quia cũ
peccauit, abſtulit ei regnum, & q̃q̃ quotidie lugeret,
& ploraret Samuel ꝓ Saule, quia Deus abiecerat eũ,
ne regnaret ſuper Iſrael, non miſertus fuit Deus, ſed
potius indignatus fuit ꝯ Samuelem, eo ꝙ orabat pro
illo,primo Re.15.&16.non erat ſic futurum in poſte-
ritate Dauid. *Et ſtatuam eum in domo mea,& in regno meo.*
Ideſt firmabo eum in regem ſuper Iſrael, & non ſolũ
intelligitur de ipſo, ſed etiam de poſteritate ſua,quia
ſubditur vſque in ſempiternum,& tñ non poterat Sa-
lomon regnare vſque in ſempiternum. Iõ intelligit
de eo,& de ſucceſſoribus ſuis, & dicit in domo mea,
& in regno meo,i.in populo Iſrael. Nã totus iſte po-
pulus vocatur domus Dei,ſicut tota familia,quę mo-
ratur in aliqua domo ſub patrefamilias, vocatur do-
mus illius.Ita cum Deus ſpecialiter eſſet rector totius
populi Iſrael,dicebatur totus Iſrael eſſe domus ſua tã-
quã totus ille populus eſſet vna œconomia particu-
laris, ſicut accipitur Nu.12.cum dixit Deus ad Aarõ,
& Mariam.Si quis fuerit inter vos propheta domini,
in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad il-
lum, at non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni
domo mea fideliſſimus eſt, i. in toto populo Iſrael
eſt fideliſſimus, vocatur aũt totus populus Iſrael re-
gnum Dei, quia ſpecialiter erat Deus rex Iſraelitarũ,
licet eſſet rex omnium regnorũ generaliter,& domi-
nus regũ terrę Apoc.primo:patet hoc,quia ipſe Deus
dixit Samueli.Non te abiecerunt,ſed me,ne regnem
ſuper eos 1.Reg.8.q.d.ante hoc Deus regnabat ſup
Iſraelitas ſpecialiter,nam loquendo de regno genera-
liter non poterant Iſraelitę abiicere regnum quin re-
gnaret ſuper eos,cum eſſet rex omnium gentium.
Vſque in ſempiternum. Ideſt iſtud regnum erit firma-
tum vſque in ſempiternum, i.longo tempore.
Et thronus eius erit firmiſſimus in perpetuũ. Eadẽ ſnĩa eſt,
quia thronus eſt ſedes regia,quę eſſet firma in domo
Dauid vſque in ęternum. Conſiderandum, ꝙ aliqua
dñr hic, quę doctores noſtri nolunt exponere de Sa-
lomone, ſed de Chriſto, quia dicunt, ꝙ non poſſunt
competere Salomoni,ſicut eſt illud. Ego ero ei in pa-
trem,& ipſe erit mihi in filium, & illud.Et miſericor-
diam meam non auferam ab eo, & illud. Et ſtatuam
eum in domo mea, & regno meo vſque in ſempiter-
num, & hoc tenet Aug.allegando iſta verba in libris
de ciuitate Dei. Sic etiam dicit de illis, quę hñr Pſal.
71.qui incipit,Deus iudicium tuum regi da,& iuſtitiã
tuam filio regis.Et titulus eius eſt in Salomonem.Et
A ponuntur ibi multa, quę dicit Augu.non poſſe con-
uenire Salomoni,ſed Chriſto,ſicut eſt illud. Orietur
in diebus eius iuſtitia, & abundãtia pacis, donec aufe-
ratur luna, dominabitur à mari vſque ad mare, & a
flumine vſque ad terminos orbis terrarum. Et ſecun-
dũ hoc neceſſe eſſet, ꝙ hic fieret tranſitus,ſ.ꝙ cum
ſcriptura incepiſſet loqui de Salomone, tranſiret ad
loquendum de Chriſto, Nico.ẽt dicit, ꝙ iſta litera
partim exponenda eſt de Chriſto, & partim de Salo-
mone, ſed quædam principalius cõueniunt Chriſto,
quã Salomoni. Dicendum tñ, ꝙ oĩa iſta conueniunt
Salomoni ad literã, & ẽt illa, quę hñr Pſal.71.& quã-
quam aliqua illorũ conueniunt Chriſto,tamẽ hic nõ
dicta fuerunt de Chriſto, vel ſaltem ſenſus hiſtorię
B non eſt ad Chriſtum,ſed ad Salomonem.Nec eſt ali-
quid in litera,quod ei plane non conueniat, vt decla-
ratum eſt ſatis latè 2.Re.7.Dicendum tñ,ꝙ aliqua eo-
rum, quę ponuntur hic dñr de Chriſto,licet intentio
hiſtorię ſit ad Salomonem. Patet quia Apoſtolus ad
Hebræ.1.allegat iſtud dictum fuiſſe de Chriſto,ſ.cui
dixit aliqñ dñs angelorum filius meus es tu, ego ho-
die genui te?& rurſum. Ego ero illi in patrem,& ipſe
erit mihi in filium? Et neceſſe eſt, ꝙ intelligatur hoc
in ſenſu literali, quia ſacra Scriptura non arguit, niſi
in ſenſu literali, in myſtico aũt non, ſicut ait Diony-
ſius in epiſtola ad Policarpum, ꝙ myſtica theologia
non arguit,i.theologia, ſiue ſacra Scriptura myſticè
intellecta non eſt tantę auctoritatis,vt poſſimus ex il-
la arguere ad probandum,vel improbandum aliquid.
C De Salomone aũt pp laudes multas, quę ponuntur
hic de eo,erat dubiũ an ſaluus fuerit,vel perierit ęter-
naliter.De hoc tñ declaratum eſt latiſſime in quadam
quęſtione 2.Re.7. *Iuxta verba hæc & iuxta vniuerſam vi-
ſionem iſtam ſic locutus eſt Nathan ad Dauid.* Hic excu-
ſat ſe ſcriptura de repetitione, vt euitetur prolixitas.
Nam Deus, qñ apparuit Nathan prophetę per noctẽ,
dixit ei omnia iſta,& ponuntur hic,vt dicta Nathan à
domino.Iterum aũt narrauit omnia hæc Nathan ipſi
Dauid.Et ſcriptura deberet dicere,qũo narrauit,& vt
nõ repetat, dicit, ꝙ dixit Nathan ad Dauid iuxta om-
nia verba,q̃ ſupra poſita ſunt,& dr̃ iuxta verba hæc,&
D iuxta vniuerſam viſionem,quia iſta,quæ dicta ſunt hic
dñr verba inquantum referuntur, & vocatur viſio
inquantum reuelata ſunt ipſi Nathan viſione imagi-
naria in ſomno, ſ.ꝙ Deus immutauit phantaſiã eius
in ſomno, & fecit, ꝙ appareret ei,ꝙ ipſe videbat Deũ
loquentem ſecum,& dicentem omnia hæc.

Quare inter beneficia Dauid ponuntur illa verba; Dedi locum populo meo,&c. Quæſt. XXIIII.

QVAERITVR circa prædicta cum Deus re-
ferret beneficia, q̃ fecerat, & facturus erat
ipſi Dauid.Quare poſuit inter illa,Dedi lo-
cum populo meo: plantabitur,& habitabit
E in eo,& non commouebitur vltra, quia iſtud nõ per-
tinet ad Dauid,ſed ad populum.

Reſpõdendum,quod factum eſt propter duo.Pri-
mo propter beneficium, nam licet beneficium po-
puli eſſet directe, quòd populus Iſrael plantaretur,&
habitaret ſecure,tamen etiam beneficium erat Dauid
quòd populus eſſet in quiete. Nam Dauid erat rex,&
filij ſui ſucceſſuri erãt in regno, & gloria eorum erat
in bona habitudine populi,quia excellentia principã-
tis eſt propter excellentiam ſubditorum,ſcilicet quã-
to aliqui ſubditi fuerint excellẽtiores, tanto princeps
dignior eſt,vt patet primo Poli.capi.tertio.Sic autem
erat ſi populus Iſrael plantaretur, & habitaret ſecurè,
quia tunc Dauid, & filii ſui haberent multos ſubdi-
tos, & valde diuites. Si autem hoſtes perſequerentur
illos,

illos, & non habitarent securè in terra essent pauperes propter bella, & etiam pauci, quia multi in bellis moriuntur, & multi ad alias regiones fugiunt, vt ibi qetè viuant, & sic principatus Dauid, & filiorum suorum efficeretur paruus propter paucitatem, & paupertatē subditorum iuxta illud Prouerbi.14.scilicet. In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis ignominia principis. Erat ergo beneficium magnum Dauid, & filijs suis, quòd Deus plantaret populum Israel, & faceret illum habitare securè. Secūdū erat ꝑꝑ meritū, nam omnia ista beneficia data Dauid à Deo, aliquo modo fuerunt propter meritum Dauid, & qa Dauid non solum meruit pro seipso, sed etiā pro populo, ideo cum fiat hic mentio de merito bonę volūtatis eius, & ponantur pręmia ei impensa, propter hoc ponitur etiam beneficium impensum populo propter meritum Dauid, scilicet quòd populus habitaret securè. Pro hoc considerandum est, quòd rex, & populus suus sunt aliqua inter se cōnexa. Et ob hoc meretur rex pro populo, & populus pro rege, siue bonū, siue malum. De rege patet, quia rex, quando malus est meretē habere populum malum, & ideo dato, quòd populus aliquando bonus sit, Deus facit insurgere eū contra regem suum, & male eum tractare, si malus est. Sic enim fuit de Amasia rege Iuda, qui hēbat populū bonū subiectū sibi, & tñ, quia ipse coluit Deos idumeorū, propheta dixit ei, ꝙ Deus intendebat malum cōtra ipsum, & traditus est postea in manus seruorum suorum, qui eum occiderunt, vt patet sequen. lib.c.25.& 4.Re.14. E contrario autem populus, qñ malus est promeretur, vt Deus tradat ei malum regē, qui puniat eos, & depauperet, sic patet Iob 34.s. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Sic etiam patet Isa.19. cum prænunciantur mala contra Aegyptum propter peccata ipsorum, & dicitur. Tradam Aegyptum in manus dominorum crudelium, i. faciam, ꝙ Aegyptii habeant dominos crudeles, qui affligant eos. Et non solum isto modo meretur rex ꝓ populo, & populus pro rege, sed ēt merēt rex, vt populo infligātur mala, & interdum populus meretur, vt rex mala patiatur. De primo patet, quia Dauid peccauit numerando populum regni sui, & tamen populus punitus est, quia occisi fuerunt peste plusquam septuaginta millia, vt patet 2.Re.vltimo, & infra 21. De secūdo patet, quia interdum cum populus malus sit, rex punitur, vel quicunque princeps, s. quia aliqualis culpa principis est, ꝙ populus malus sit. Sic fuit de Heli summo sacerdote, qui erat iudex, & princeps Israel, & ipse bonus erat, & tamen, quia non correxit filios sibi subditos, qui mali erāt, mortuus est, & trāslatum est summum sacerdotium de domo sua ad aliā domum, vt colligitur primo Re.2.3.& 4. ita e ꝯrio, qñ rex bonus fuerit merebitur bonum pro populo, vel populus bonus merebitur bonum pro rege. Et quia Dauid erat bonus rex meruit pro populo suo, ꝙ viueret in pace, & non timeret hostes, & sic ponitur hic inter beneficia impensa Dauid, ꝙ populus suus plantaretur, & habitaret securè, scilicet quia ipse Dauid hoc meruerat.

Quare denunciauit Deus Dauid de ædificatione domus. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius quare Deus denunciauit hic Dauid, quòd ędificaturus esset ei domum, quia istud non pertinebat ad tempora Dauid, bonum tamen hominis est in diebus suis solum, vt colligitur quarto Regum 20. & Isa.39. quando Deus denunciauit regi Ezechię, quòd omnia, quę ipse possidebat ducerentur in Babylonē,

F eo, ꝙ ipse ostenderat illa nunciis regis Babylonis, & tamen non fieret hoc in diebus suis, sed in diebus filiorum suorum, & respondit Ezechias: Bonus sermo domini, quem locutus est, sit pax, & veritas in diebus meis, quasi dicat. Contentus sum de eo, quod dixit Deus, scilicet ꝙ ista mala venirent in diebus filiorum suorum, & non in diebus suis. q.d. fiat pax in diebus meis, & non curo de temporibus successorum meorum, an fiat in eis pax. Respondendū est, ꝙ Dauid erat vir valde bonus nimis acceptus Deo, & meruerat nō solum pro se, sed etiam pro posteris suis, ideo nō solum Deus voluit, ꝙ in diebus eius esset prosperitas, sed etiam filiorum, & etiam, ꝙ ipsi semper regnarēt. Istud autem bonum erat Dauid: non iudicatur tamē

G aliquid esse bonum nostrum, nisi inquantum participamus illo, & delectamur in eo, vtpote siquis habeat in domo sua thesaurum magnum, quem aliquis ei donauerit, & ipse nesciat de illo, & ob hoc sit semper in paupertate, non iudicabitur ille habuisse bonum, quod nunquam fuit delectatus in eo, nec magis ei ꝓ fuit, quā si nihil vnquam habuisset. Ita de Dauid erat, quia Deus propter merita eius volebat filiis suis præstare regnum, & alia bona post mortem eius, & si Dauid nesciret aliquid istorum futurum esse filiis suis, non magis gauderet, nec diceretur habere bonū, quā si nullum istorū bonorum futurum esset in filiis eius, ideo denunciatum est ei, quę bona futura essent in filiis. Et ex hoc Dauid gaudebat dupliciter: primo quia

H sciebat, ꝙ filii sui prosperandi essent post mortē eius, & sic moreretur securus gaudens de prosperitate futura filiorum. Secūdo gauderet, quia sciret, ꝙ ista bona eueniebant illis ꝑꝑ eum, & ex hoc magis gauderet de ista prosperitate, quia magis erat sua, cum ipse eēt causa eius, quàm aliàs. Si autem nihil declararet Dauid non gauderet, & sic meritum suum quantum ad hoc esset superuacuum, quia bonum, quod prouēturum erat ei de prosperitate filiorum suorum, nihil erat, nisi gaudium, quod ipse haberet in vita sua, sciēs futuram illorum prosperitatem. Sic etiam est de illis, qui conantur relinquere magnam memoriam de se ipsis post mortem. Nam memoria illa post mortem ipsorum non est eis aliquod bonum, quia ipsi nesciūt, an de eis memoria sit, nec in hoc gaudēt, sed bonum

I ipsorum est, quia dum viuunt, gaudent ęstimantes, ꝙ post mortem habebūtur in magno honore, & fama. Voluit ergo Deus declarare Dauid bona, q̄ filiis suis facturus erat post mortem eius, vt nunc dum viueret gauderet de eis, & dixit: Annuncio tibi, ꝙ dominus ędificaturus sit tibi domum, i. faciet posteros tuos regnare: Etiam dixit: Suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius. Et istud erat secundum bonum, quia dato, quòd filius Dauid regnaturus esset post eum, nesciebat an ꝓspere se haberet in regno, an haberet competitores, & ex hoc esset regnum suum infirmum, & sic non haberet Dauid plenum gaudium. Ideo dixit Deus stabi-

K liam regnum eius, vt non formidaret Dauid, quòd filius suus perderet regnum. Tertium bonum erat: Ipse ędificabit mihi domum. Nā Dauid non permissus fuerat ædificare domum domino. Et si non permitteretur aliquis de posteris eius, putaret se, & posteritatem suam à Deo contemni: Ideo dixit, quod filius suus ędificaret templum. Et sic sciret Dauid, quòd non prohibitus fuerat ipse ędificare templum, tanquam ipse cum tota progenie sua contemneretur à domino, sed quia fuisset aliquod impedimentum in eo, quòd non esset in filio suo, & sic ille ædificaret. Quartum bonum erat, quia dixit Deus, & firmabo solium eius vsque in sempiternum. Nam Dauid sciēs omnia prędicta, posset adhuc credere, quòd vnicus

filius

filius ei successurus erat, & deinde transiret regnum ad aliam progeniē, sicut fuit in Saule, qui vnicum habuit successorem, scilicet Isboseth & deinde transiuit regnum ad Dauid. Et de hoc tristaretur sciens, quòd aliquo tempore filii sui futuri essent in magna ꝓsperitate, deinde venirent in magnam calamitatem priuati regali dignitate. Ideo denunciauit ei Deus, quòd in ęternum mãsurum esset regnum in domo Dauid. Quintum bonum erat, quia quamquam omnia ista essent, adhuc poterat esse solicitus de posteris suis. Nam licet semper habituri essent regnū, poterat esse, quòd haberent illud cum aduersitatibus, & Deus nō daret eis alia bona, nisi ꝙ essent reges: ad significãdū ergo vniuersalem prosperitatem filiorum Dauid, s. ꝙ in omnibus eis prosperè eueniret, dixit Deus: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, idest ita diligam eum, & benefaciam ei, sicut si essem pater eius, & ipse, ita me sentiet sibi esse gratum, sicut si eēt filius meus, & per hoc gaudebat Dauid bona sperans de posteritate sua. Ad rationem in contrarium, s. ꝙ bona, quę eueniunt filiis alicuius post mortem eius, non pertineant ad eum, dicendum, ꝙ falsum est. Nā multipliciter pertinent bona posterorum ad eos, qui iam mortui sunt, & potest tripliciter hoc esse. Primo modo dato, quòd illi, qui mortui sunt, nescirent dum viuerēt aliqua bona, vel mala prouentura esse filiis suis, & amicis post mortem. Nec etiam post mortem aliquo modo cognoscunt hęc, sed solum ex eo, quòd prouenit bonum, vel malum filiis, vel amicis viuentibus dicitur habere bonum, vel malum ipse, qui mortuus est. Et istud est quantum ad opinionem nostrã, quia ille, qui mortuus est manet in memoria nostra. Et secundum illum esse, quod habet in memoria, potest ei accidere bonum, vel malum. Nam si aliquis mortuus est fęlix, & filii sui postea prosperantur, efficitur ille clarior in opinione nostra. Et per hoc ipse defunctus dicitur habere bonum ex prosperitate viuentium. Sic etiam si mortuus est fęlix manet in honore magno in opinione nostra: Si tamen filii sui inciduntin calamitates imminuitur, vel obscuratur aliqualiter gloria memorię istius, & in hoc recipit malum quoddam, qui mortuus est. Istud tamen malum, vel bonum, quod euenit mortuis ex prosperitate, vel calamitate filiorum, vel amicorum viuentium paruū est, quia non est tantum, nec tale, vt possit efficere fęlices eos, qui mortui sunt in miseria, nec potest efficere miseros eos, qui fęlices mortui sunt. Ista est positio Aristo. primo Ethi. c. pro nepotum autem fortunas. Et istud est, quia Arist. nihil iudicat de statu defunctorum, ideo nihil loquitur de bono, vel malo, quod eis verè proueniat, & ipsi experiantur, sed de bono, vel malo, quod prouenit eis secundum, quod manent in opinione nostra. Secundus modus est ad hoc, quod defunctis proueniat bonum, vel malum ex bono, vel malo viuentium, quod reueletur eis post mortem, eo quòd animę manent solutę corporibus, quę sunt capaces tristitię, & gaudii, & dato, quòd nihil sciuerint, dum viuerent de bono, vel malo, quod futurum erat posteris suis, & amicis, poterunt verè lętari, & tristari de bono, & malo, quod eis euenerit, & tunc verè habent bonum, vel malum mortui ex bono, vel malo viuentium: patet hoc, quia mortui, siue sint in vita ęterna, siue in purgatorio, siue in inferno, curam habent de viuentibus, sicut patet de illo diuite, qui erat apud inferos, & rogauit patrē Abraham, quod mitteret Lazarum, & prædicaret quinque fratribus, quos habebat: ne ipsi venirent in illum locum tormentorum: Lucę 16. Qui tamen curam habet de aliquo, necesse est, quòd gaudeat de bono illius, & tristetur de infortunio eius; mortui tamen aliquando per reuela-

A tionem sciunt bona, vel mala, quę accidunt amicis suis, & cognatis, ideo necesse est, quòd tunc lętentur, vel tristentur, & iste modus efficacior est, quam primus, & iste conuenit fidei catholicę, vt patet Lucæ decimosexto. Et de hoc Gregorius super Lucam, & Augustinus super Psalmos, & Magister quarto sentē. tiarū dist. vltima. Tertius modus est, quo bonum, vel malum successorum facit bonum, vel malū in mortuis, si quando illi antequam morerentur sciuerunt bonum, vel malum, quod euenturum erat illis, quia tunc non solum post mortem gaudebunt, vel tristabuntur, sed magis dum viuunt patientur hoc: licet illud futurū sit. B Iste modus est efficacior aliis duobus, quia hic tam in morte, quam in vita est malū, & iste fuit in Dauid tam in morte, quam in vita, cum reuelatum fuerit ei viuēti, quòd filii sui prosperandi eēnt, ideo valde pertinebat ad eius fęlicitatem, quòd filiis suis eueniret aliquod bonum post mortem eius, & hoc reuelaretur ei. Cum autē obiicitur de Ezechia, qui dixit bonus sermo domini, fiat pax, & veritas in diebus meis. Non est sensus, quòd ipse non tristaretur de malo, quod euenturum erat filiis suis, quia propter hoc reuelatum est ei, sed non poterat mutari id, quod Deus volebat, ideo ipse dixit bonus est sermo domini, idest ego sum contentus, quod fiat sic: non quidē, quòd non doleret de malo, quod euenturum erat fi- C liis, sed quia nō poterat illud euitare, & quia pro peccato suo infligendum erat aliquod malum in diebus suis, vel filiorum suorum, voluit potius, quòd infligeretur in diebus filiorum suorum, quam in diebus suis, & ꝓpter hoc dixit fiat pax, & veritas in diebus meis. Et sic non probatur ex hoc, quòd non eueniret Ezechię malum ex malo filiorum suorum post mortem eius, sed quòd ipse magis voluit malum esse in diebus filiorum suorum, quam in diebus suis.

Mortui gaudent & tristantur ex bonis, & malis suorum inter uiuos degentium.

Quare Deus non reuelauit mala, quæ euentura erant filijs Dauid. Quæst. XXVI.

D QVAERITVR vlterius cum Deus reuelauerit hic Dauid bona, quę euentura erant filiis: quare etiam non reuelauit mala. Nam Salomoni filio Dauid euenerunt mala ante mortem suam, quia habuit hostes. 3. Re. 11. & Roboam nepoti eius prouenerunt maiora mala, quia priuatus est maiori parte regni, scilicet cum prius haberet 12. tribus Israel, manserunt ei solum duę, tertio Regum 12.

Respondendum est, ꝙ Deus reuelauit hic Dauid bona, quę euentura erant filiis suis, & non mala, vt nō affligeret eum. Nam Dauid meruerat nimis apud Deum pro bona voluntate sua, quia voluit ędificare templum, & quia erat vir nimis deicola: pro bono autem non est reddendum malum, sed si Deus reuela- E ret Dauid mala, quę habituri essent posteri sui, affligeret eum grauiter per hoc, ideo non debuit ei hoc reuelare. Nam interdum ista afflictio, quæ est sciendo mala futura posteris, est sola pœna inflicta pro aliquo peccato. Et declaratur hoc, quia interdum Deus denunciat alicui bona futura posteris eius in pręmium alicuius boni, quod fecit, sicut fuit nunc in Dauid, qa propter merita eius filii sui prosperandi erant post mortem ipsius, & illa bona non pertinebant ad eum, nisi inquantum ipse viuens gaudebat de bono euenturo filiis, vt declaratum est pręcedenti quęstione. Si ergo gaudium solum de bono futuro datur aliqñ in pręmium boni operis, dabitur ēt interdū in pœnam mali operis sola tristitia, quę est pro malo futuro, sic patet in Dauid. Nam qñ ipse fornicatus est cū Bethsabee, denunciatū est ei, ꝙ non exiret gladius de domo

sua

sua in ęternum 2.Reg.12.& quia peccauit Salomon F
denunciatum est ei, ꝙ regnum suum diuideretur in
diebus filij sui Roboam, & duę solę tribus manerent
ei, decem transeuntibus ad Ieroboam 3.Reg.11.Sic
etiā fuit de Ezechia:nam pro peccato suo, quia ostē-
dit diuitias suas nuncijs regis Babylonis,Deus denun-
ciauit ei, ꝙ in tempore filiorum suorum ducerentur
omnia illa in Babylonem 4.Reg.20.& sic isti solum
puniti sunt in afflictione, quam haberent sciēdo ma-
la futura posteris suis:Dauid autem nunc non pecca-
uerat, sed potius meruerat, ideo iniustum videbat, ꝙ
Deus reuelaret ei mala futura filijs suis, quia ex hoc
affligeretur, & puniretur,quasi pro peccato.

De veritate verborum, quæ hic habentur, scilicet firmabo re- G
gnum eius in sempiternum. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius qūo dr̄ hic,firmabo
regnum eius in sempiternum.Nam regnū
Salomonis, & filiorum Dauid non fuit in
sempiternum: nam cessauit in captiuitate
Babylonis,qn̄ ductus est rex illuc, & post reditum de
Babylone non fuerunt reges de tribu Iuda, sed aliud
genus principatus erat. Responderi potest tripliciter:
vno modo, ꝙ Deus promisit in ęternū firmandū esse
regnum Salomonis accipiendo ęternum non ꝓpriè
pro eo, quod semper durat, sed pro aliquo tempore
longo,& sic interdum tempus quinquaginta annorū H
vocatur ęternum, sicut patet de seruo,qui volebat li-
berari anno septimo remissionis:nā de illo dr̄ Deute.
15.ꝙ erit seruus vsque in ęternū,& tn̄ ille liberabat in
iobeleo: Leui.25.& fiebat iobeleus de quinquaginta
in quinquaginta annos, & sic fuit hic regnum Salo-
monis in ęternum, quia durauit saltem vsque ad ca-
ptiuitatē Babylonicam, & fuit istud tempus plusquā
quadringentorum annorum, vt patet computando
omnia tempora regum in processu 3.& 4.Regū. Se-
cundo potest dici,ꝙ regnum Salomonis confirman-
dum erat in ęternum,i.vsque ad finem sęculi, & sic
Deus intenderet. Et tn̄ pp peccata Salomonis,& po-
sterorum suorum impeditum est, & sic verum est,
quod dr̄,s.firmabo solium eius vsque in ęternum, qa I
Deus dicebat ad istam intentionem, vt in ęternū ma-
neret, nisi esset impeditum ex parte filiorum Dauid,
& hoc satis verisimile est. Nam dato, ꝙ Christus ve-
niret,si nunquam peccarent posteri Dauid,nunquam
auferretur eius regnum,sed ēt postquā conuersi eēnt
ad Christum manerent ipsi in terra Chanaan, in qua
tunc erant, & haberent semper reges de progenie
Dauid,quia tn̄ peccauerunt,nullū mansit de eis. Ter-
tio potest dici, ꝙ istud verum est,s.firmabo soliū eius
vsque in ęternum, & ꝙ vsque hodie maneat regnū
Dauid, & etiam maneat in ęternum. Patet hoc, quia
regnum Dauid mansit manifeste vsque ad captiuita-
tem Babylonis. ita ꝙ nunquam transiuit regnum ad
aliam progeniem: post captiuitatem mansit ēt regnū
in progenie Dauid,licet non tam clarè,eo,ꝙ ꝓgenies K
Dauid erat tunc admixta progeniei sacerdotali, & re-
gebantur Israelitę partim per sacerdotes, & viros de
stirpe Dauid vsque ad aduentum Christi. Et hoc ne-
cesse est dici,quia, Gen.49.dicitur. Non auferet̄ sce-
ptrū de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat,
qui mittendus est. Ergo vsque ad Christi aduentum
mansit sceptrum in domo Iuda:postea autem transi-
uit ad Christum regnum, quia ipse fuit rex,licet non
modo temporali,cum dixerit: Regnum meum non
est de hoc mundo. Iosue 18.& tamen sacra Scriptura
vocat eum regem.Nam dicit,quòd accipiet regnum
patris sui Dauid,& regnabit sapienter:Iere.23.Regnū
autem Christi durat in ęternum, vt patet Dani.2.in
visione illa, qua vidit Daniel lapidem confringentē
statuam, qui factus est in montem magnum,& dicit,
quòd in diebus regnorum illorum suscitabit Deus
cęli regnum, quòd in ęternum non dissipabitur, &
populo alteri nō tradetur, & istud fuit regnū Christi,
& tamen fuit Christus de semine Dauid,ideo durauit
regnum Dauid vsque in ęternum.

An verum sit, quòd Deus abstulerit misericordiam â Dauid.
Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur
hic, & misericordiam meam non auferam
ab eo, sicut abstuli ab eo, qui fuit ante te:
nam videtur, quòd Deus abstulerit mise-
ricordiam suam à Salomone,quia non mansit regnū
eius semper integrum, sed immediatè post mortem
eius diuisum fuit regnum in diebus Roboam filij
eius tertio Regum decimosecundo. Aliquis dicet,
quòd ista promissio facta est sub cōditione subintel-
lecta,sicut fiunt alię promissiones,& comminationes
diuinę. Iere.18. scilicet si gens illa manserit in statu
illo in quo erat, quando facta est promissio, vel com-
minatio,& tamen Salomon,& reliqua posteritas Da-
uid non mansit in statu illo, in quo erat Dauid, quan-
do facta est promissio, quia peccauerunt, ideo Deus
mutauit promissionem. Dicendum tamē,quòd hoc
non stat,quia Deus promisit Dauid,quòd licet pecca-
rent filij sui, non auferret ab eis misericordiam, sed
puniret eos leuiter,vt patet secundo Regum septimo
vbi ponitur ista historia,scilicet. Ego ero ei in patrē,&
ipse erit mihi in filium, qui si inique aliquid gesserit,
arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum
hominum: misericordiam autem meam non auferā
ab eo. Aliter dicet aliquis,s.quòd istud intelligebatur
de Salomone in persona sua,quia solū dr̄ de eo,s.Ego
ero ei in patrem.& ipse erit mihi in filium. Etiam dr̄,
quòd ipse ædificabit templum domino, quod non
potest intelligi de alio, nisi de solo Salomone. Et de
hoc verum est, quòd Deus nō abstulit ab eo miseri-
cordiam suam, quia quandiu ipse vixit, mansit regnū
suum integrum, & florens, & diuisum fuit tempore
filij sui. Sed dicendū est, ꝙ hoc non pōt intelligi de
solo Salomone,sed de tota posteritate sua,quia dicit:
Qui si iniquè gesserit,arguam eum in virga virorum:
misericordiam autem meam non auferā ab eo, sicut
abstuli à Saul, quem amoui à facie mea, & tn̄ si Deus
abstulisset partem regni filio Salomonis, quamquam
non auferretur ipsi Salomoni, diceretur abstulisse ab
eo misericordiam,sicut abstulit a Saule. Nam non ab-
stulit Deus regnum Sauli viuenti, nec etiam filio suo
Isboseth, sed fecit ne continuaretur in progenie illa:
Ideo necesse est,quòd intelligatur hoc de tota proge-
nie Salomonis, quòd Deus non ablaturus esset ab ea
misericordiam suam. Aliter ergo dicendum est.i.ꝙ
Deus non ablaturus erat misericordiam in tota po-
steritate Salomonis, sicut abstulit a Saule,qa pro pec-
catis Saulis Deus totaliter abstulit regnum posterita-
ti eius, & tamen pro peccatis Salomonis,& postero-
rum eius nunquam abstulit regnum posteritati suę,
sed diminuit illud aliqualiter diuidendo in duas par-
tes, & hoc significatur 2.Regum septimo cum dicit:
Misericordiam autem meam nō auferam ab eo,sicut
abstuli a Saul, scilicet auferendo totum regnū, sicut
abstuli posteritati Saul, sed si inique gesserit arguam
eum in virga virorum,idest corripiam eum,sicut cor-
ripiunt viri filios suos, scilicet puniendo, sed non oc-
cidendo, ita ergo auferam partem regni, sed non
totum: de hoc tamē declaratum est magis 2.Regum
7.in quadam quęstione.

Cumque

Cumq; venisset rex Dauid, & stetisset coram Domino dixit. Quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, vt præstares mihi talia? Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo, ideoque locutus es super domum serui tui etiam in futurum, & fecisti me spectabilem super omnes homines. Domine Deus meus quid vltra addere potest Dauid, cum ita glorificaueris seruum tuum, & cognoueris eum? Domine propter famulum tuũ iuxta cor tuum fecisti omnem magnificẽtiam hãc, & nota esse voluisti vniuersa magnalia.

Cumque venisset. Hic ponitur secundũ principale huius cap. s. Dauid responsio. Nam Deus locutus fuerat omnia ista ad Nathan, vt diceret illa Dauid, & tunc venit Dauid ad respondendum domino, & dicitur.

Cumque venisset rex Dauid & sedisset coram Domino. Scilicet audiuit Dauid tãta bona, quæ Deus dixerat de eo, & venit ad reddendum ei gratias, & stetit coram Domino, idest coram arca Domini, in qua specialiter repręsentabatur pręsentia Dei: nam introiuit in domũ illam, in qua erat arca ad loquendum ista coram illa.

Dixit quis ego sum Domine Deus. Quasi dicat, non sum ego tanti valoris, vt merear tanta bona, quãta tu mihi cõtulisti, & quanta mihi in futurum promittis.

Et quæ domus mea, vt præstares mihi talia. Idest domus mea, idest familia mea, & cognatio patris mei, nunq̃ talia meruit, ꝙ tu mihi præstares. Istud est principium gratiarum actionis, & laudis diuinæ. Nam suscipiens beneficium non potest melius reddere gratiarũ actiones, quam exaltando ipsum, quod datur, non potest magis exaltari ipsum donatum, quam cum ille, qui accipit confitetur se nullo modo mereri talia, & tanta, sic fuit de Dauid, quia ipse voluit de se excludere meritum, & quia potest aliquis mereri bonum per se, vel per alium, s. per coniunctas personas, exclusit vtrũque meritum a se Dauid, dicens: Quis ego sum, idest ego non merui, & quæ domus mea, idest, nec illi coniuncti mihi etiam meruerunt hoc, quia non erant tanti valoris, vt possent mereri talia.

Sed & hoc parum visum est in conspectu tuo. Refertur ad bona quæ iam Deus pręstiterat Dauid, scilicet, quòd fecit eum regem, cum prius esset pastor, & prosperũ fecit eum in omnibus, occiditque omnes inimicos suos coram eo, & fecit eum gloriosum super omnes homines, sed hoc paucum visum est, idest non fuit Deus contentus facere solum ista beneficia Dauid, sed etiam voluit ei maiora beneficia pręstare, promittens in futurum.

Ideoque locutus es super domum serui tui etiam in futurum. Idest quia parua vita sunt tibi beneficia, quæ iam mihi contuleras, voluisti loqui de domo mea in futurum, s. promittendo, ꝙ faceres mihi domum.

Et fecisti me spectabilem super omnes homines. Idest fecisti me gloriosum super omnes homines, quia nullus rex erat tam famosus tẽpore Dauid, sicut ipse in terra illa propter magnas victorias, quas Deus ei dederat de hostibus. Sic dicitũ supra in litera. Feci tibi nomẽ quasi vnius magnorum, qui celebrantur in terra.

Domine Deus meus, quid vltra potest addere Dauid. Idest quid potest Dauid plus petere cum tu dederis ei tanta, quanta ipse non auderet petere, nec etiam pluribus bonis indiget, quam tu ei dederis. Et ista est maxima laus beneficii, qñ dicit beneficiatus, ꝙ tãta sibi collata sunt, quanta ipse nesciret petere, nec auderet, &

A hoc proprie conuenit Deo benefacienti nobis, quia Deus potens est superabundantius nobis benefacere quam nos petamus, & intelligere possimus, vt ait Apostolus ad Ephe. 3.

Cum ita glorificaueris seruum tuum. Idest glorificasti eũ dando tanta bona, ꝙ iam ipse nescit plura petere.

Et cognoueris eum. Idest fecisti eum similem tibi. Nã Deus dr̃ cognoscere aliquem, quando eum habet nimis sibi familiarem, & benefacit ei specialiter, quia ad amicos pertinet cognoscere nimis alios amicos suos, & benefacere eis. Sic enim dixit Deus ad Moysem. Exo. 33. s. Inuenisti gratiã coram me, & teipsum noui ex nomine, quasi dicat, alios cognosco sub quadam cognitione generali, sicut homo cognoscit omnes

B de populo sub quadam communi cognitione, s. quia populares sunt, sed nescit nomina eorum, cum autẽ aliquis cognoscit alium ex nomine, significat ibi aliqua familiaritas, quia alias non cognosceretur nomẽ, nisi forte ille, cuius nomen cognoscitur, vir famosus sit. Cognoscebat ergo Deus Dauid, s. quia specialiter se habebat ad eũ, & non cognoscebat eum sub cognitione generali, sicut cognoscebat alios.

Domine propter famulum tuum. Idest omnia ista fecisti propter me famulum tuum ad benefaciẽdum mihi, licet causa motiua dicatur esse bonitas Dei, quia bonum suiipsius est diffusiuum, & naturaliter se diffundit ad benefaciendum, & quia Deus est summum bo-

C num, a seipso mouetur maxime ad benefaciendum. Sic patet de creatione rerum, ad quam inductus est a bonitate sua, & non ab alia causa, vt ait Boe. de conso. lib. 3. Metro. 9. s.

Quem non externæ pepulerunt fingere causæ
Materiæ fluitantis opus, verum insita summi
Forma boni liuore carens.

Idest forma bonitatis insita Deo carens inuidia impulit Deum ad fingendum materiæ fluitãtis opus, idest ad reducendum materiam primam in diuersarũ formarum corpora.

Iuxta cor tuum fecisti omnem magnificentiam hanc. Idest tu fecisti omnia ista beneficia mihi, quæ pertinent ad

D magnificentiam, & hoc iuxta cor tuum, idest solum fecisti, quia voluisti, & non propter meritum meum, vel alterius, & dicitur omnem magnificentiam hãc, quia iuxta Aristotel. quarto Ethicorũ, liberalitas est, qua quis bene se habet circa expensas mediocres, & communes, dando cui debet, & quantum debet, & sic de aliis circunstantiis. Magnificentia autẽ est circa expensas maximas, & non consuetas. Ita nunc, quia Deus dederat Dauid beneficia excellentia non dicebatur facere secundum liberalitatem, sed secundum magnificentiam.

Et nota esse voluisti vniuersa magnalia. Idest non solum voluisti mihi benefacere, sed etiam voluisti ostẽdere magnitudinem tuam conferendo tanta beneficia.

E *Quare Dauid sedit coram domino, postquam locutus est ei Nathan propheta. Quæst. XXIX.*

QVAERITVR circa hoc quomodo Dauid sedit corã Domino, postquam locutus est ei Nathã. supra dicta, & ad quid. Respondendum est, ꝙ Dauid audierat tanta beneficia, quæ Deus ei pręstiterat, & q̃ dicebat adhuc in futuro se pręstiturum, & noluit esse ingratus eis, ideo voluit ire ad sedendum coram Domino, vt ibi redderet ei gratias pro tantis. Modus autem erat sedenti coram Domino, s. quia Dauid sedit coram arca: nam Deus vbique est. Ideo vbicũque homo sit, potest loqui cum Deo, & est coram illo, & tamen in aliquibus locis Deus specialius est, quam in aliis, & quãdo homo ibi fuerit dr̃ proprie esse corã

domino. Erat aũt arca dñi in domo Dauid in quodã F
palatio semoto a reliqua domo,& nunq̃ illuc ĩtroibat
Dauid,nisi quando ibat ad orandum, & dicebatur ibi
sedere coram domino,quandocunq; ibi esset, & nũc
intrauit Dauid in domum illã, & dixit omnia ista co-
ram dño,ideo dicebatur sedisse coram eo, & loque-
batur, sicut in oratione consueuit hõ loqui ad Deum
q̃q̃ nullus ei rñdeat, ad istum locum consueuerat in-
troire Dauid, qñcunque veniebant ei aliquæ aduersi-
tates,vel prosperitates,vt oraret dominum reddendo
gratias,vel pro reuelatione bonorum, vel pro reuela-
tione malorum, & tamen non introibat illuc Dauid,
nisi prius mundificaretur,quia ille erat locus sacer, sic
patet, quando mortuus est filius Dauid, quem susce-
pit ex adulterio cum Bethsabee. Nam flebat Dauid,
& ieiunabat quousque moreretur puer, quo mortuo G
surrexit de terra,& lauit se, & vnxit, mutauitque ve-
stem, & ingressus est in domũ Dauid, & adorauit.2.
Reg.12.ita ergo nunc factum est,quia Dauid audiue-
rat magna bona sibi futura, ideo intrauit in domum
illam ad agendum gratias domino.

An peccauerit Dauid circa ea,quæ dixit ad Deum.
Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius,an peccauit Dauid, & an
verum diceret,cum ait. Quis ego sum Domi-
ne,& quæ domus mea,vt præstares mihi talia?quia ex
hoc innuebat se non mereri ista,& tamen merebatur H
ea, quia Deus propter meritum eius in volendo ædi-
ficare sibi templum, dedit ei ista bona, vt colligitur
ex litera.

Respondendum est, ꝙ Dauid non peccauit dicen-
do ista,immo valde meruit humiliãdo se coram Do-
mino, & recognoscendo beneficia eius, quia cum
Dauid tanta suscepisset a domino, & nunc ei maiora
promitterentur, obligabatur ad gratiarum actiones,
& istud erat in recognoscendo beneficium. Sed hoc
fecit Dauid maxime dicendo, Quis ego sum,& quæ
domus mea? Et cum dicitur, an mentitus est Dauid,
In hoc dicendum,quòd nõ fuit mẽtitus propter duo,
Primo quia quamquã Dauid pro bona voluntate sua
mereretur aliquid de his, quæ data sunt, tamen non I
merebatur omnia, quia nõ erat ęqua ponderatio ope
ris sui,& bonorum,quæ ei cõferebãtur: nam sicut bo
na opera, quæ facimus non sunt condigna bono, qđ
habebimus in vita æterna ad Rom. octauo, scilicet.
Existimo,quòd non sint condignæ passiones huius tẽ
poris ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis,
Ita ẽt non sunt semper condignæ operationes no-
strę bonis,quæ Deus dat nobis in pręsenti,sed quia ip-
se summè bonus est, dat nobis plusquam mereamur
de bono iuxta illud: Lucę 6. Mensuram bonam con-
fertam,& coagitatam,& superfluentem dabunt in si-
num vestrum. Ideo bona quæ Deus nobis facit su-
perabundant ad meritum nostrum, & sic fuit de Da-
uid,vnde non mentitus est dicendo,quis ego sum, & K
quæ domus patris mei?s.quia nõ merebatur ipse, nec
domus patris sui talia.

Secundo patet, quia dato, ꝙ Dauid meruisset om-
nia ista de condigno, ita ꝙ esset ęquiparatio meriti,&
retributionis,non mentiretur Dauid,dicendo qs ego
sum:& quia maxime meretur homo per humilitatẽ
quam per alias virtutes, & hanc solam principaliter
respicit Deus in homine, sicut dixit Domina nostra,
& habetur Lucę 1.s.Quia respexit humilitatem ancil
lę suæ. Ad humilem autem pertinet se deprimere in-
fra id, quod est, & considerare defectus suos, & non
merita. Ideo humiles non mentiũtur quamquam di-
cant minora de seipsis, quam sint, quia ex habitu in-
clinantur ad hoc: nam propter habitum,qui inclinat
eos ad considerandum solos defectus suos, & nun-
quam excellentiam suam, non cognoscunt totam
perfectionem suam,& interdum credunt secundùm
conscientiam suam,quòd ipsi sint minoris perfectio-
nis, quam sunt, & ita poterat esse in Dauid, quòd hu-
militas inclinaret eum ad hoc, quamquam vere me-
reretur ista: non ergo mentiebatur dicendo ista.

An peccauerit Dauid dicens Deum fecisse eum spectabilem.
Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius, an Dauid peccaret
dicendo, quòd Deus fecerat eum specta-
bilem super omnes homines.

Aliquis dicet,quòd sic,quia in hoc vide-
batur Dauid nimis se iactare,quia faciebat se excellen
tiorem omnibus hominibus, nullus tamen debet de
se talia asserere,dato quòd vera sint. Aliquis respon-
debit,quòd non peccauit Dauid,quia licet diceret de
se istud quod pertinebat ad magnam laudem,non di-
cebat coram hominibus à quibus glorificari posset
pro his, sed coram Deo, qui non debebat eum glori-
ficare. Sed dicetur,quòd hoc non stat, quia si aliquis
dicat laudes de se, etiam si illas solum dicat corã Deo
peccat, sic patet Luc. 18. vbi reprehenditur quidam
Pharisęus, qui orans coram Domino dicebat: Do-
mine gratias tibi ago, quia non sum sicut cęteri ho-
mines, raptores, iniusti, adulteri, ieiuno bis in sabba-
tho, decimas do omnium, quę possideo. Et tamen
Christus increpat illum ibidem. Dicendum est,quòd
Dauid non peccauit dicendo, ꝙ Deus fecerat eum
spectabilem super omnes homines, sed potius me-
rebatur,quia ipse volebat Deo reddere gratiarũ actio-
nes pro beneficijs susceptis,sed non poterat hoc con-
uenienter agere, nisi referret illa beneficia ad laudan-
dum ea, & quia erat potissimum, & quasi includens
cętera, quòd Deus fecisset eum spectabilem super
omnes homines,retulit istud. Et hoc conuenienter
factum est, primo quia sciebat Dauid hoc verũ esse,
eo quòd Deus asseruerat istud, dicens: Feci tibi no-
men iuxta nomen magnorum,qui celebrantur in ter
ra. Secundo quia Dauid non dicebat hoc ad extollen
dum se,sed solum ad laudem Dei: nam nullus erat co
ram eo, qui audiret istas laudes, & non confiteretur
Dauid de seipso coram alijs hominibus,quòd erat spe
ctabilior cunctis hominibus,& tamẽ coram Deo be-
ne confitebatur. Ad rationem in contrarium de Pha-
risęo dicendum, quòd ille peccauit dicendo illas lau-
des de se coram Deo, & non peccauit Dauid. Ratio
diuersitatis est multiplex. Prima quia iste Pharisęus
mentitus est, dicens: Non sum sicut cęteri hominũ,
idest non sum malus sicut alij homines, & tamen ip-
se malus erat, quia ex hoc, quod dicebat se non esse
malum, sicut cęteri, erat superbus, & superbia quæ-
dam iniquitas est, potissime quia Pharisęi mali erant
solum obseruãtes bonitatem in habitu,& in his, quæ
foris apparebant, sed non in corde, vt colligitur Mat-
thęi 23. & tamen Dauid non exaltabat se super alios
homines, dicens, quòd esset melior eis. Secundo pec
cauit Pharisęus,quia condemnauit alios homines,vo
cans eos adulteros iniustos, & raptores. Etiam con-
demnauit in particulari publicanum illũ, qui orabat
coram Dño, dicens: Non sum sicut hic publicanus,
iudicare tamen alios peccatum est,ideo ille peccabat.
Dauid autem neminem condemnauit dicens eũ esse
malum,ideo non peccauit dicendo hoc coram Dño.
Tertio peccauit Pharisęus,qa dixit hoc ex quadã sup
bia,s.ↄfidẽs de iustitia sua,& ↄtemnẽdo alios, vt patet
Lucę

Lucę 18. cum dicitur. Dixit Iesus ad quosdam, qui in se confidebant tanquam iusti, & aspernabantur cęteros parabolam de Pharisęo, & publicano. Dauid tamen non dixit hoc confidendo de iustitia sua, & aspernando aliquem, sed humiliando se coram Deo, qui tanta bona fecerat ei. Quartò peccauit Pharisęus, quia ista publicè dicebat in templo, & poterant audiri ab alijs, & sic dicebat in laudem suam potius, quam in laudem Dei. Dauid tamen dixit ista secretè, cum ipse solus esset coram Domino. Quintò peccauit Pharisęus, quia manifestè apparet, quòd dixit ista animo laudandi se, eo quòd non dixit beneficia, q̃ Deus ei cõtulerat, sed bona, quæ ipse faciebat propter Deũ. Nimis tamen differt in hoc, quia quando quis enarrat ea, quę fecit propter Deum, attribuit sibi laudes, & non Deo, cùm verò narrat aliqua beneficia, quæ Deus ei contulit, attribuit laudem Deo, & non sibi. Pharisęus autem dixit ea, quæ faciebat propter Deũ, scilicet ieiuno bis in sabbatho, & decimas do omniũ, quæ possideo. Dauid autem dixit beneficia, quæ Deus ei contulerat, scilicet quòd fecerat eum spectabilem super omnes homines, ideo peccauit Pharisęus, & non Dauid.

Vtrum homini oranti sit licitum aliquod bonum de se dicere. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius an liceat homini in oratione sua dicere de se aliqua bona, quę facit, vel quæ Deus ei fecit. Respondendum est, quòd quamquã quęratur de oratione, in qua quis loquitur ad Deum, potest etiam dubitari, quando quis loquitur ad proximos, an liceat sibi talia dicere, ideo dicitur, quòd aut quęritur, quando homo loquitur ad Deum in oratione, vel cõtemplatione, aut quando loquitur ad proximum enarrando. Si primo modo dicendum, quòd aut bona illa, quę homo vult dicere sunt de illis, quę homo facit propter Deũ, aut de illis, quę Deus facit propter hominẽ. Si primo modo aut illa bona, quę Deus nobis fecit sunt talia, quæ reddunt nos laudabiles, aut non: verbi gratia si Deus aliquem liberauit à morte miraculosè, non est propter hoc laudabilis ipse, nec habet in se aliquam maiorem perfectionem, q̃ si non eripuisset eum. Sic etiam si Deus dedit homini diuitias, vel fecit pro eo aliquod miraculum cuius vtilitas omnino transiuit. Nam pp ista non redditur homo aliqualiter laudabilis, sed solum Deus laudatur, sed ẽt ille, cui conferuntur, sicut si Deus fecit aliquem subito esse sapientem, qui prius erat insipiens, vel si fecit aliquem robustum corpore, vel animosum, aut prudentem in agendis, vel dedit ei quamcunque aliam qualitatem bonam manentem. Nam tunc etiam iste, cui talia conferuntur laudabilis est, quia istę qualitates hominem perfectum reddũt, si aũt sint talia, quæ non reddant nos laudabiles non est malum dicere illa in oratione, vt si aliquis dicat, quòd Deus liberauit eum à morte, vel à periculo, vel a peccato, immo talis oratio est valde vtilis. Sic.n. orauit Iacob, Gene. 31. quando timebat fratrem suum Esau dicens: Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac, Domine qui dixisti mihi. Reuertere in terram tuam, & in locum natiuitatis tuę, & benefaciam tibi: minor sum cunctis miserationibus tuis, & veritate tua, quam explesti seruo tuo, in baculo meo transiui Iordanem istum, & nũc cum duabus turmis regredior: Ecce retulit ibi, quòd Deus fecerat eum diuitẽ, scilicet habentem duas turmas, cum prius non haberet, nisi vnum baculum. Et de talibus beneficijs Dei consulendũ est cuicunque homini vt in oratione sua illa referat, quia per hęc se humiliat, & solum Deum

A exaltat, & non videtur alius modus conuenientior orandi, eo quòd homo cum talia dixerit, non potest de illis extolli, cum per ea non sit ipse laudabilis, sed solus Deus. Si autem sint talia beneficia Dei, de quibus homo possit aliqualiter esse laudabilis.

Dicendum est, ꝙ possunt dici in oratione, dum tñ homo dicendo caueat, ne aduertat ad seipsum, & extollatur, sed consideret solam bonitatem Dei, qui talia voluit conferre. Et sic orauit hic Dauid dicens, ꝙ fecit eum spectabilem super omnes homines. Ex hoc enim laudari poterat Dauid, s. q̃a gloriosior erat super omnes, si tamen ipse diceret hoc solum ad regratiandum Deo, qui talia ei contulisset, & non ad cõ-

B siderandum excellẽtiam suiipsius, vt ipso gaudeat, & fruatur seipso. Sic etiam orauit Salomon. 3. Reg. 8. & seq. lib. ca. 6. Iste bonus modus orandi est, sed non est tam securus, sicut præcedens, eo ꝙ in primo non potest aliquis extolli orando. In secundo autem potest extolli, & tñ propter hoc non est auferendus talis modus orãdi, quin potius q̃ afficitur ad eum debet illum frequentare, quia facile est cauere inanem gloriã surgentem in oratione ex talibus, & debet quilibet frequentare talem modum orandi, in quo sentit se magis succendi in deuotionem, quia oratio ad nihil aliud est, nisi vt cor nostrum eleuetur in Deum. Si autem quęratur de bonis illis, quæ homo facit propter Deũ,

C videtur dicendum generaliter, ꝙ homo non debeat dicere talia in oratione, quia per talia quantum ex seipsis Deus non laudatur, sed homo, & non est ista intentio orationis, potissime quia promptum est per talia, ꝙ homo surgat in inanẽ gloriam. Item quia talis fuit oratio Pharisęi, qui reprobatus est a Christo: nam ipse solum enarrauit bona quæ faciebat propter Deũ, & non quæ recipiebat a Deo, dicens. Ieiuno bis in sabbatho, decimas do omnium, quæ possideo. Etiam nõ sum, sicut cęteri hoĩes raptores, adulteri iniusti. Luc. 18. Item quia dicere talia non est placitum Deo, cum sit contra conditionem magnifici talia audire. Magnificus enim non libenter audit ea, quę alii fecerunt pro ipso, sed ea, quæ ipse fecit pro aliis, & ideo quan-

D do quis vult impetrare aliquid a magnifico, non poterit suadere, si dicat, quòd pro eo magnis laboribus se exposuit, sed melius suadebit si referat alia beneficia, quæ ab eo recepit, & super illa petat adhuc alia recipere. Sic enim fecit Dea Thetis quando orauit Iouem: nam non retulit ei id, quod pro eo fecerat, sed alia beneficia, quæ ab eo susceperat. Sic etiam Lacones orãtes suscipere auxilium Atheniensibus faciebant. Sic ait Aristotel. Ethicorum quarto capitul. de magnanimitate, scilicet. Videntur autem magnanimi in memoria habere eos, quibus vtique benefecerunt, eos autem a quibus vtique, vel passi fuerint, bene autem patiantur. Non minor enim qui patitur bene eo qui facit, vult antem superexcellere, & hoc quidem delectabiliter audit, hoc autem indelectabiliter, pro-

E pter quod, & Thetin non dicere beneficia Ioui, nec Lacones ad Athenienses, sed quæ sunt bene passi, Deus autem valde magnificus est, ideo libentius audiet ea, quæ ipse pro nobis facit, quam quę nos pro ipso fecimus. Item patet hoc, quia sic est modus cõmunis orandi in scriptura. Nam Iacob aliqua bona fecerat propter Deum, & tamen quando orauit, vt liberaret eum de manu Esau non retulit aliquòd bonum, quod ipse fecisset propter Deum, sed bona, quę Deus fecit pro ipso, s. in baculo meo transiui Iordanem, & nunc cum duabus turmis regredior: Gen. trigesimosecundo. Sic etiam quando Moyses orauit Deum, ne deleret Israelitas propter vitulum aureum, non dixit quid ipse fecisset propter Deum, & alii Israelitę, sed solum retulit, quòd Deus fecisset multa bona

pro ipso populo, ideo ꝙ nunc non deberet delere eũ, quia aliàs qui istud audirent, dicerent ꝙ Deus non poterat introducere Israelitas in terram pro qua iurauerat eum, ideo occidit eos in deserto: Exo. 32. Sic etiam iterum, quando orauit ne deleret Israelitas pro murmuratione in Cadesbarne, sic orauit Num. 14. Et non est iste modus orandi cõueniens, nisi quis referret bona, quæ facit propter Deum ad intentionem laudandi ipsum, quia dedit ei virtutem faciendi talia pro nomine eius, aliàs autem inconueniens modus est. Si autem quęrat, an quis possit dicere talia bona de seipso aliis. Distinguendum est, sicut supra distinguebatur, scilicet, aut sunt bona, quæ Deus facit propter nos, aut quę nos facimus propter Deum. Si primo modo, aut sunt talia, ex quibus reddimur laudabiles, aut nõ, si non reddimur laudabiles propter illa, licet referre illa cuicunque, immo bonum est, quia per hoc notas facimus laudes Dei coram omnibus hoĩbus, & non laudamus nosmetipsos, & istud est, ad quod hortatur nos tota sacra Scriptura, vt patet pręced. cap. s. narratę omnia mirabilia eius, laudate nomen sanctum eius. Et tamen illa mirabilia erant, quę Deus fecerat in deserto pro Israelitis, s. liberando eos de manu Pharaonis, & in mari rubro, & dando manna, & faciendo similia, ex quibus non reddebantur laudabiles Israelitæ, sed solus Deus. Si autem essent talia, quæ facerent laudabiliorẽ ipsum, cui collata sunt, licet sit laus Dei illa denunciari, tñ poterit sequi inanis gloria, quia cõfitetur se habere aliquam perfectionem, & maius periculum est in locutione communi ista dicere, quam in oratione: nã in oratione loquitur homo soli Deo, coram quo non potest se glorificare, sicut coram hominibus, ideo licet sit laus Dei talia referre, tamen nõ debet talia dicere, nisi qui de seipso est securus, ꝙ non superbiet talia dicendo. Etiam non debent ista dici quibuscunque hominibus, sed illis solis, qui potius ea credent dici ad laudem Dei quam ad honorem dicẽtis, & hoc verum est, nisi aliquis referat bona, quæ fecit quasi coniuratus ab alio, vt dicat, vel quia forte nõ potest aliter se defendere ab aliquo periculo, nisi alleget bona, quæ fecit. Sic enim fuit de Abdia dispensatore regis Achab, cui dixerat Elias, ꝙ iret ad dicendum regi, adest Elias, & ipse erat ĩ perplexitate, quia si iret ad dicendum regi hoc, & postea non inueniretur Elias timebat, ꝙ occideretur, si autem non iret ad dicendũ ei obediendo verbis Eliæ timebat, ꝙ inducerent sup eum maledictionem, ideo orauit Eliam, ne mitteret eum illuc, & ad persuadẽdum sibi narrauit bona, quæ fecerat prophetis, s. ꝙ eripuit eos a morte, qñ quęrebat eos Iezabel ad occidendum, & pauit eos pane, & aqua in duabus speluncis 3. Reg. 18. & ibi late declaratum est in quadam quęstione, quando licet alicui referre aliis bona opera sua.

Domine non ęst similis tui, & non est a-
K lius Deus absque te ex omnibus, quos audiui-
mus auribus nostris. Quis enim est alius, vt
populus tuus Israel gens vna in terra ad quã
perrexit Deus, vt liberaret, & faceret popu-
lum sibi, & magnitudine sua atque terrori-
bus eijceret nationes a facie eius, quem de
Aegypto liberarat. Et posuisti populum tuũ
Israel tibi in populum vsque in æternum, &
tu Domine factus es Deus eius. Nunc igitur
Domine sermo, quẽ locutus es famulo tuo,

F & super domum eius cõfirmetur in perpe-
tuum, & fac, sicut locutus es, permaneatque
& magnificetur nomen tuum vsque in sem-
piternum, & dicatur dominus exercituum
Deus Israel, & domus Dauid serui eius per-
manens coram eo. Tu enim Domine Deus
meus reuelasti auriculam serui tui, vt ędifi-
cares ei domũ, & iccirco inuenit seruus tuus
fiduciam, vt oret coram te. Nunc ergo Do-
mine tu es Deus, & locutus es ad seruũ tuum
G tanta beneficia, & cępisti benedicere domui
serui tui, vt sit semper coram te: te enim Do-
mine benedicente, benedicta erit in perpe-
tuum.

Domine non est similis tui. Postquam Dauid recognouit beneficia magna, quæ Deus ei contulit, enarrat varias laudes eius, s. ꝙ non sit aliquis similis ei in bonitate, nec ęqualis in potestate, aut in alia virtute.

Et non est alius Deus absque te ex omnibus, quos audiuimus auribus nostris. In hoc dat ei maximam laudem, quia non potest maior laus dici de Deo, quam ꝙ Deus sit,
H quia istud nomen Deus importat maximam perfectionem, cum Deus sit id, quo nihil melius excogitari potest. Et dicit non est alius Deus absque te, s. quia nullus est, qui faciat tales virtutes, quales tu facis, & tamen cognoscitur aliquis esse Deus per magnas virtutes, s. per magnam potentiam, vtpote, quia potuit creare cęlum, & terram. Ista differentia ponitur inter Deum verum, & alios: Psalmo 95. scilicet. Omnes dii gentium dęmonia, Dominus autem cęlos, & terram fecit, sicut etiam dicit Ieremias: Dii, qui cęlos, & terrã non fecerunt, pereant, de terra, & de his, quæ sub cęlis sunt, qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, & prudentia sua extendit cęlos. Cognoscitur etiam Deus per sapientiam, quia ad
I eum pertinet cognoscere futura: sic enim dicitur: Annunciate quæ vẽtura sunt in futurum, & sciemus quia dii estis vos: Isaię 41. Et dicitur ex omnibus, quos audiuimus auribus nostris, quia de omnibus, quorũ fama peruenerat ad Dauid, non erat aliquis, qui faceret talia miracula, sicut Deus Israel, nec putabat, quod aliquis esset talis in tota tęrra, eo quòd credebat vnicũ esse Deum.

Quis enim est alius, vt populus tuus Israel. Postquam laudauit Deum in seipso, laudat Isaelitas, quòd talẽ haberent Deum, & dicit: Quis est alius, vt populus tuus Israel? quasi dicat, nullus alius talis populus est in tota terra tanti honoris, sicut populus Israel, eo ꝙ nullus populus habet talem Deum, sicut Israel. *Gens vna in terra, ad quam perrexit Deus, vt liberaret.* Quasi dicat nimis
K honorandi sunt Israelitæ super alios homines, eo ꝙ pro ipsis iuit Deus in Aegyptum ad liberandum eos de manu Pharaonis, & non fecit hoc pro aliqua alia gẽte. Ex quo apparet, quòd magis dilexit Israelitas quã alios populos.

Et faceret populum sibi. Idest iuit Deus in Aegyptum ad liberandum inde Israelitas, vt faceret eos populum suum postquam liberaret, & hoc factum est in monte Sinai, quando Deus dedit legem Israelitis, & per hoc fecit eos sibi populum peculiarem de cunctis populis terræ: Exo. 19. Et non fecit Deus, quòd alia gens de toto orbe esset sibi populus specialis, vt patet ibidem.

In

In magnitudine sua. Idest per magnitudinem potẽtiæ A
liberauit Israelitas de Aegypto.

Atque terroribus eijceret nationes a facie eius. Intelligit de Chananæis, quia Deus expulit septẽ populos Chananæorum de terra introeuntibus Israelitis: Deute. 7. & Iosue 3. & hoc fuit per magnos terrores, quia Deus misit terrorem super Chananæos, vt fugerent a facie Israelitarum: Exodi. 23. s. Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam, emittens prius crabrones, qui fugabunt Heuæum, & Chananæum, anteq̃ tu introeas.

Quem de Aegypto liberarat. Idest postquam liberauit Israelitas de Aegypto, expulit nationes Chananæorũ
de terra coram eis. *Et posuisti populum tuum Israel tibi in* B
populum vsque in æternum. Idest fecisti, ꝙ populus Israel esset populus tuus specialiter vsque in ęternũ, & hoc erat si custodiret legem sibi datã a Deo vsque in ęternum, & haberet illa lex semper vigorem.

Et tu Domine factus es Deus eius. Scilicet accipiendo eos specialiter in curam tuam ad hoc, ꝙ conferas illis specialiora beneficia quam aliis populis.

Nunc ergo Domine sermo quem locutus es famulo tuo. Orat hic Dauid Deum, vt compleat promissiones suas: nã supra laudauerat eum, hic autem orat, & ponũtur illa verba laudis tanquã persuasoria, vt condescẽdat Deus precibus eius, & orat cõfirmari sermonem, quem dominus locutus est, idest illa, quæ promisit ei de perpetuando regno, & aliis beneficiis, quæ habentur C
supra.

Et super domum eius. Potest hic teneri, &, expositiue pro, idest, & non copulatiue, & tunc est sensus, ꝙ sermo quem locutus est Deus famulo suo Dauid, & super domum suam, idest de domo sua, s. ꝙ maneret regnum semper in domo eius confirmetur. Potest etiã accipi copulatiuè, & tunc sunt duę sententiæ. Prima est, ꝙ sermo, quem locutus est Deus ipsi Dauid confirmetur, s. id quod locutus est de persona sua, & de populo. Alia sententia est, ꝙ sermo quẽ locutus est Deus super domum Dauid, idest super progenie eius confirmetur. Istud autem est, quia Deus promisit Dauid duo. Primum est, ꝙ pertinebat ad personam suam, & ad populum, scilicet, quòd populus in diebus eius ꝓsperaretur. Aliud erat quantum ad perpetuationem D
regni in progenie sua, & vtrumque petit Dauid perpetuari.

Confirmetur in perpetuum. Scilicet sermo tuus: nam de vtroque dixerat Deus, quòd maneret in perpetuũ, scilicet, quòd populus non affligeretur in perpetuum ab hostibus, & etiam, ꝙ regnum maneret semper in domo Dauid.

Permaneatque, & magnificetur nomen tuum vsque in sempiternum. Idest fac, quòd nomen tuum permaneat in sempiternum, s. faciẽdo aliqua opera magnifica, propter quę nomen tuum maneat in æternum, & istud erat si Deus faceret, ꝙ populus suus nunquam iam ab hostibus inquietaretur, & etiam, ꝙ maneret regnũ in E
progenie Dauid, quia quãdiu ista beneficia manerẽt, semper esset memoria nominis Dei.

Et dicatur dominus exercituum Deus Israel. Idest noĩetur nomen tuum, & dicatur sic dominus exercituum Deus Israel, s. ꝙ sępe fieret mentio de laudibus Dei, & nominaretur nomen eius, vel aliter, & dicatur dominus exercituum, quasi dicat. Cum continuaueris beneficia supradicta, videbitur potentia tua magna, & dicetur, ꝙ Deus Israel est dominus exercituum, idest est potens super exercitus, & istud diceretur ad significandum excellẽtiam Dei super omnes Deos gẽtium.

Et domus Dauid serui eius permanens coram eo. Idest, & erit domus Dauid permanens coram dño, s. quia non recedet regnum de domo Dauid, sicut Deus promisit, & sic dicetur manere in conspectu eius, quia vbicunq; res maneat, coram Deo est, cum Deus vbique sit. *Tu enim Domine Deus meus reuelasti auriculam serui tui, vt ædificares ei domum*. Idest tu dixisti mihi, ꝙ ędificares mihi domum faciendo, ꝙ filii mei regnarent semper, ꝙ ego non rogaueram hoc, ideo nunc rogo, ꝙ facias, sicut prius promisisti. Et dr̃ reuelasti auriculam serui tui, idest aperuisti illam, quasi dicat. Non locutus fui ego prius ad te, vt ędificares mihi domum, sed tu locutus es ad me, & in hoc aperuisti meam aurem: Nã ille, qui prius loquitur ad alium, dicitur aperire aurẽ eius, eo quòd ante istud erat auris quasi clausa, cum nihil audiret.

Et iccirco inuenit seruus tuus fiduciam, vt oret coram te. Quasi dicat ego non auderem rogare te tam excellẽti, s. ꝙ regnum maneret in ęternum in progenie mea, quia tñ me non orante tu dixisti mihi, ꝙ faceres mihi domum in ęternum, rogo ꝙ verbum tuum maneat, & ob hoc habeo audaciam ad rogandum istud, sed 2. Reg. 7. dicitur: Propterea inuenit seruus tuus cor suũ, vt oraret corã te, idest, quia tu promisisti mihi prius, ꝙ ędificares mihi domum: seruus tuus, s. ego, inuenit cor suum, idest inuenit audaciam in corde suo ad petendum hoc, & aliàs non inuenisset eam. *Nunc ergo Domine tu es Deus*. Idest quia tu es Deus obseruabis omnia illa, quæ promisisti. Nam Deus fidelis est, & seipsum negare non potest, & sic certissime faciet id, quod promisit, sic patet 2. ad Tim. 2. s. Ille fidelis permanet, & negare seipsum non potest.

Et locutus es ad seruum tuum tanta beneficia. Scilicet ꝓmisisti ei multa beneficia de perpetuatione regni in progenie sua, & de quiete populi nunquam vexandi ab hostibus. *Et cœpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper coram te*. Idest iã incępisti benedicere domui meæ faciendo, ꝙ ego haberem regnum, & istud est principium quoddam ad hoc, ꝙ domus mea habeat regnũ in ęternum, ideo rogo te, ꝙ continues benedictionẽ istam. *Te enim Domine benedicente benedicta erit in perpetuum*. Idest si tu iudicas, ꝙ ipsa permaneat, ꝙ est benedicere ei, necesse est, ꝙ permaneat in perpetuum, & hoc est, ꝙ sit benedicta in perpetuum.

De quibusdam verbis dictis a Dauid, s. quis ego sum domine, &c. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR quare supra dixit Dauid, quis ego sum Domine Deus, & quæ domus mea, vt pręstares mihi talia, quia in hoc innuit, ꝙ ipse non merebatur beneficia illa, quæ Deus ei promittebat, nec ẽt domus sua. Et ꝑ hoc quasi admiratur qũo Deus talia beneficia promiserit, sed istud vr̃ esse superfluum, Nam posset Dauid dicere istud conuenienter, si Deus semper daret bona hominibus pro meritis ipsorum, & tñ certum est, ꝙ benefacit eis ẽt si non mereantur. Nam ipse pluit super iustos, & iniustos, & facit solem suũ oriri super bonos, & malos: Matth, 5. Rñdendum est, ꝙ Dauid rationabiliter dixit istud. Pro quo sciendum, ꝙ quædam beneficia Dei sunt, quæ conferũtur hoĩbus, & non possunt conferri bonis, quin ẽt cõferantur malis propter eorum permixtionem, & talia beneficia, licet s̃m veritatem vtrisq; proficiãt, tñ non videnẽ esse collata malis ꝑ se, sed bonis solũ, & ꝑ accidens malis, inquantũ non possunt ꝓficere bonis qn etiam proficiant malis, & in talibus non solent hoĩes referre spãles gratiarũ actiones. Sic est de serenitate aeris, & de fertilitate tꝑorum, alia aũt sunt beneficia, quę possunt conferri bonis non conferendo malis, licet

licèt sint permixti, & ista sunt duplicia. Quædam sunt generalia, quæ omnibus conferuntur, sicut esse, & viuere, & conseruare ab aduersitate, ista differunt a primis, quia alia conferuntur omnibus tā malis quā bonis simul, s. ꝙ pluuia descendens oībus proficit, & sol oriēs, nec oportet aliā pluuiam bonis, & aliam malis proficere, vel vnum solem orientem bonos illuminare, alium vero malos, sed idē sol est, qui illuminat omnes eodem actu. In istis aūt beneficiis cuilibet confertur per se. Nam Deus cuilibet confert esse, & viuere, & cōseruari a nociuis, & esse vnius nō est esse alterius, nec viuere, nec conseruari, ideo distinctè conferūtur, & possunt conferri quibusdam non conferendo aliis. Quia tamen ista omnibus conferuntur, vocantur beneficia generalia, & pro his etiam non consueuerunt homines spāliter regratiari. Alia sunt beneficia specialia, quæ impermixte dātur hominibus, & ista sunt circa bona particularia, per quæ quidam homines excedunt alios, s. in potentia, in diuitiis, in fama, in robore, in honore, in sapientia, & virtute. Et ista possunt conferri quibusdam non conferendo aliis, & sic Deus facit, quia nō omnibus illa cōfert. Et pro istis homines consueuerūt Deo regratiari specialiter. De primis beneficiis, quæ dantur permixte bonis, & malis, dicendū quòd non dantur pro meritis specialiter, sed interdū Deus, sine merito alicuius cōfert ista omnibus, & interdum propter meritum vnius multis confert, & de hoc intelligitur, quod habetur Matth. 5. c. Qui pluit super bonos, & malos, & facit solem suum oriri super iustos, & peccatores, & de talibus beneficiis non intelligitur hic. Secunda beneficia etiam sunt, sine merito; nam Deus dat nobis esse cum nondum fuerimus, & tamen non potest aliquis mereri, nisi sit, ideo necesse est multa de his beneficiis, sine merito conferri. Tertia beneficia habent se indifferenter, quia interdū cōferuntur ex merito, & interdum sine merito. Et tamē ista magis consueuerunt conferri ex meritis quā alia precedentia. Et ob hoc quando homo nō meruit ea, quæ sibi cōferuntur, debet regratiari nimis, ꝙ ei nihil merito conferantur bona. De Dauid autem dicendū, quod ipse nunc dixit: Quis ego sum, & quæ domus patris mei, vt prestares mihi talia? Et innuit in hoc duo. Primum est, quòd ista beneficia interdum conferūtur ex meritis, & ꝙ homines tenentur pro illis ad regratiandum Deo. Secundum est, ꝙ ipse non meruerat ea.

De primo dicendum, ꝙ ista beneficia collata Dauid poterāt cadere sub merito, & iō ipse rectè innuebat se non mereri talia, quamquam sub merito cadere possent.

De secundo dicēdum, ꝙ Dauid meruerat aliquid, quia propter illam bonam voluntatem, quam habuerat de edificando templum Domini, & quia erat vir deicola meruerat ista, vt innuitur supra in litera ex verbis Dei ad Nathan, & tamē Dauid dixit hęc propter duo. Primum est, quia licet ipse aliquid meruisset forte non plenè meruit tantum quantū sibi Deus dedit, & promisit, quia Deus semper abūdantius benefacit, quam nos mereamur, & propter hoc adhuc dicere poterat Dauid, ꝙ nec ipse, nec domus sua meruerant talia beneficia sibi prestari, s. quia non sufficienter hoc meruerant, & pro illo, ꝙ non meruerāt reddēdę erāt gratiarū actiones. Secundum erat, qa Dauid erat humilis, & ad humilē pertinet se deprimere, ideo quāquam Dauid meruisset omnia ista sufficienter, & de condigno, tamen deberet dicere, ꝙ ipse, nec domus sua nihil horum meruerant, sed quia potius Deus faciebat hoc ex superabundanti bonitate sua.

F

In quo Israelitæ magis laudantur.
Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius cū Dauid laudat hic Israelitas, qui habebant talem Deum, an in hoc sint laudabiles, vel in quo magis laudentur.

Respondendum est, quòd Israelitę erant laudabiles super alios populos, & Deo magis familiares in multis. Primum erat, quia Deus dedit legem Israelitis ad colendum eum, & etiam per quam ipsi viuerent inter se in negocijs foralibus, quam non dederat alijs populis, sicut dicitur Psalm. 147. scilicet: Qui annunciat verbum suum Iacob, iustitias, & iudicia sua Israel, non fecit taliter omni nationi, & iudi-

G cia sua non manifestauit eis. Laus tamen erat habere legem a Dño datam, & propter hoc dicit Dauid non fuisse factum hoc alicui nationi. Secundum erat, quia dato, quòd alię gentes haberent legem, quam ipsi sibi fecerant, vel quam à dęmonibus acceperant, tamen nulla gens habebat talem legem sicut Israelitę, scilicet tam rationabilem, & honestam, tam in cęremonijs cultus diuini, quàm in legibus foralibus pertinentibus ad ipsos populares, sic patet Deut. quarto, scilicet: Quæ est alia gens sic inclyta, scilicet, quę habeat cęremonias iustaque iudicia, & vniuersam legem, quam ego proponam hodie ante oculos vestros. Quasi dicat nulla alia gens talem legem ha-

H bet. Tertium erat, quia Deus eripuerat Israelitas de seruitute Aegypti adducendo eos inde cum magna potestate, inferendo plagas Aegyptijs, & postea miraculose in deserto pascendo, & dirigendo eos in columna nubis per diem, & in columna ignis per noctem, vt patet per processum Exodi, & libri Numerorum, & de hoc dicitur supra in litera, & secundo Regum septimo: Quis est alius, vt populus tuus Israel gens vna in terra, ad quam perrexit Deus, vt liberaret eam, & faceret sibi populum in magnitudine sua, atque terroribus eiiceret nationes à facie eius. Quartum est, quia Deus erat nimis familiaris populo Israel. Nam in omnibus, in quibus volebat populus consulere Deum, & scire veritatem de aliquo

I occulto, habebat eum sibi promptum. Nam quandocunque volebat consulere per sacerdotem magnum, Deus respondebat. Et quando volebant inquirere per prophetas, etiam Deus respondebat, vt declaratum est satis supra decimoquinto, & precedenti capitulo in quibusdam quæstionibus, & de hoc laudatur populus Israel super alias gentes, quia alij non poterant inquirere veritatem occultorum, nisi per demones, & auguria, & isto modo imperfectè cognoscebant: nam interdum falsa reuelabantur eis pro veris, & interdum etiam dęmones nihil respondere volebant verum nec falsum, Israelitę autem semper habebant Deum promptum ad respondendum sibi vera. De his Numeri vigesimotertio, scilicet:

K Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel, temporibus suis dicetur Iacob, & Israeli, quid operatus sit Dominus. idest dicetur ei temporibus suis in tēporibus opportunis, qn̄ petiuerint quid Deus opaturus sit. Quintū erat, quia Deus erat presto ad exaudiendum orationes Israelitarum in omnibus, quę deprecabantur eum, & non erat sic de dijs aliarum gentium, quia non exaudiebant cultores suos cito ad faciendum miracula falsa. Sic patet quando Elias disputauit cum populis Baal in monte Carmello coram toto Israel ad inueniendam veram deitatem, & conuentum est inter eos, ꝙ ille Deus, qui exaudiret cultores suos dando ignem de cęlo, haberetur in Deum verum. Clamauerunt autem cultores Baal vsque ad meridiem, & perfundebant se sanguinę per-

percutiendo corpora sua lanceolis, vt exaudirentur, & tamen non exauditi sunt. Deinde ad primam vocem Elię venit ignis de cęlo 3. Reg. 18. de hoc Deut. quarto, scilicet: En populus sapiens, & intelligens, gens magna, nec est alia natio tam grandis, quę habeat Deos appropinquātes sibi, sicut Deus noster adest cūctis obsecrationibus nostris. Multa alia sunt, de quibus Israelitę poterāt laudari super omnes alias gētes, & tamē ista quinque sunt, de quibus eos precipue scriptura laudat. De his autem omnibus quid sit, in quo potius laudandi sint, Dicendum videtur, quòd non laudantur, maxime quia habuerūt legem à Deo, quia in hoc magis videtur esse laus Dei, cuius legi Israelitę se subiecerunt, quam laus, vel vtilitas Israelitarum. Quod patet, quia Deus hortabatur ipsos quasi orando, vt susciperem legem eius: Exod. 19. & ipsi vt seruirent ei receperunt eam. Si tamen precipuum beneficium Dei ad Israelitas consisteret in hoc, nō hortaret Deus illos, nec promitteret beneficia si legē susciperent, sed potius ipsi orarent Deum, vt daret eis legem. etiam non erat maxima laus ipsorum, quòd haberent legem optimam, quia lex nō est maxima perfectio, cum homo non sit propter legem, sed lex pp hominem, & bonam habitudinem eius. sed dicendū, quòd maxima laus Israelitarum erat, quòd Deus eduxisset eos de Aegypto, & de seruitute tam miraculosè, & hoc, quia per istam liberationem Israelitę acquisiuerunt maximum bonum, scilicet esse liberos, cum ante hoc premerentur grauissima seruitute. Item quia per hoc cęperunt esse vnus populus: nam ante hoc non erant vnus populus, cum non haberent vnitatem principis, nec legis, sed solum erat quędam multitudo seruorum. Etiam quia ex hoc significata fuit maxima dilectio Dei ad Israelitas potius, quam ad aliquam aliam de gentibus, cum nullam gentem sic liberauerit, & ista est causa, quare potius sit mentio de isto beneficio in veteri testamento sępissime, quam de alijs, scilicet quia maximum est.

Quomodo Israelitæ sint populus Dei. *Quæst. XXXV.*

QVAERITVR vlterius quomodo Deus fecit sibi Israelitas esse populum. Respondendum est, quòd Israelitę possunt dupliciter dici popul⁹ Dei, vno modo, quia erant aliquid Dei, & erant populus, ideo erant populus Dei. Omnia enim Dei sunt, quia ipse omnia fecit, & conseruat, & quia Israelitę erant quidā populus, necesse erat, quòd esset populus Dei. Illo modo tamen potius dicuntur Israelitę esse aliqua res, vel possessio Dei, quā populus eius, quia hoc modo non magis ad Deum pertinent homines, quā bruta. Secundo modo possunt vocari Israelitę populus Dei specialiter, & dicitur esse populus alicuius, qui est subiectus ei in eo, quod populus. Ad hoc autē, quòd aliquis sit populus, necesse est, quòd communicet in duobus, scilicet in vnitate legis, & loci, quia ista duo requiruntur ad hoc, quòd aliqui dicantur esse ciues, vt patet 3. Polit. Ad hoc ergo quòd aliquis sit populus, requiritur, quod habeat legem, & ad hoc, quòd sit vnus populus, requiritur, quòd habeat vnitatem legis, & ad hoc, quòd sit populus alicuius, requiritur, ꝙ habeat legem illius, & sic omnes qui hn̄t legem Dei dicuntur esse populus eius. Et tunc oportet, ꝙ fm varietatem legis dicant̄ aliqui varie esse populi Dei. Est aūt lex Dei duplex, quędam est naturalis, quam ipse nobis nescientibus inserit, de qua ad Rom. 2. Gentes, q̃ legem non habent, naturaliter ea, quę legis sunt faciunt. Alia lex est positiua, quam Deus dat hominibus verbo, vel scripto, quando vult. Primo modo omnes populi sunt vnus populus Dei, quia oībus dedit vnam, & eandem legem naturalem in cordibus suis. Secundo mō non est aliquis populus Dei, nisi populus Israel, loquēdo de tpe illo, quo nōdū venerat Christus, eo ꝙ solis Israelitis Deus dedit legem verbo, sicut dr̄ Psal. 147 Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Iste secundus modus legis est specialis, ideo per eū efficitur aliquis populus specialiter populus Dei, per primum modum efficitur aliquis generaliter populus Dei. Solus ergo populus Iudaicus fuit specialiter populus Dei, qa solus ille suscepit legē à dn̄o in voce, & qa ibi ꝑmisit obseruare legē Dei, & colere eum spāliter vocat̄ populus eius.

An obligabantur Israelitæ esse populus Dei. *Quæst. XXXVI.*

QVAERITVR vlterius, an Israelitæ obligabātur esse populus Dei. Respondendum, sicut dictū est precedenti quęstione, ꝙ populus Dei dicitur esse aliquis dupliciter, primo modo generaliter per legē naturalem. secundo modo specialiter per legem positiuam. Accipiendo primo mō omnes populi sunt populus Dei, & sic necessario populus Israel erat populus Dei, & non obligabāt ad hoc, ꝙ esset populus Dei, sed necessario erat populus Dei, sicut hō non obligat̄ ad esse hominē, sed necessario est homo, & istud est, quia naturaliter hoī inest lex, per quā dicatur esse de populo Dei. Accipiendo autem secundo mō est sensus, an obligaretur homo quilibet de Israelitis ad hoc, ꝙ susciperet legē illam, quam Deus dedit. Et tunc dicendum est, ꝙ aut intelligitur, ꝙ obligarentur homines ad illā legem Deo dante illam, aut ꝙ obligarentur ad eam, etiam si Deus non daret illam, sed tenerētur homines operari per illam sicut per legem naturæ, etiam si Deus illam expresse in verbis, vel scriptis non daret. Accipiendo secundo modo dicendum, ꝙ Israelitæ non obligabantur ad istā legē, quia erat obligare eos ad impossibile: nam ipsi non poterant excogitare oīa, quę tradita sunt eis a Deo in legę, nisi aliqs eis diceret. Etiam dato, ꝙ illa possent excogitare a casu, tamen non poterant certificari, an placeret Deo, ꝙ obseruarent omnia ista. vel non. Si autem accipiatur primo modo, dicendū ꝙ aut Deus daret istam legem Israelitis, aut aliis gentibus. Si secundo modo, dicendum ꝙ non obligarentur Israelitæ accipere eam, nec effici populus Dei hoc modo, eo ꝙ lex ista erat positiua, & non obligabat naturaliter ex seipsa, sed solum ex mandato, ideo solum obligaret illos quibus imponebat̄, dato namq;, quòd Israelitę scirēt eū, q dabat istam legē esse Deum verum, nescirent tn̄, an ipse vellet, ꝙ illi obseruarent istam legē si non daret eam illis, sed aliis gentibus, ideo non obligarent̄ tenere eā. Si aūt Deus iuberet Israelitis suscipere istam legem, dicendum est, ꝙ aut ipsi crederent datorem huius legis esse verum Deū, aut non. Si autem non crederent, vel saltem dubitarent, non tenebantur accipere legē eius. Si aūt constaret eis, ꝙ erat verus Deus, tenebantur accipere illā. qa ad oē mandatū diuinū tenetur hō ex debito cum sit ei naturaliter subiectus, hoc tn̄ non obstante Deus non iussit Israelitis, ꝙ susciperent legē eius, sed persuasit eis suscipere illam, inducendo ad hoc multa beneficia, quę eis contulerat, pp quę obligati erant suscipere legem, q̃ ipse daret: Exo. 19.

De modo, quo Deus factus est Deus Israelitarum. *Quæst. XXXVII.*

QVAERITVR vlterius qūo Deus factus est Deus Israelitarum, sicut hic dicitur: nam videtur, ꝙ hoc nō poterat esse: nam Deus verus naturaliter est

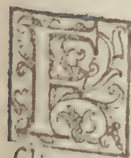
Deus omnium, & nullus eſt Deus prçter ipſum, ideo
neceſſe eſt, ꝙ ipſe ſit Deus oīum. Rñdendum eſt, ꝙ
Deus propriè nomen abſolutum eſt, quia eſt nomen
naturæ, eſſe autem Deum iſtius, vel illius nō dicit na-
turam, ſed relationē, ideo ille, qui eſt Deus verus eſt
abſolute Deus, & etiam eſt Deus omnium, ſicut ille,
qui eſt homo eſt abſolute homo, & ad quemcunque
cōparatus eſt homo, cum tamen dr̃ Deus iſtius, vel
illius accipit relatiue, & eſt magis dominus q̃ Deus,
& dr̃ eſſe Deus alicuius, ideſt dñs eius, ſ. quia tenetur
ſibi ille ad aliquem cultum, & quia Deus vult illi be-
ne facere in aliquo, & ſicut poteſt eſſe aliquis populus
Dei dupliciter, ſ. generaliter, vel ſpecialiter, ita poteſt
Deus dupliciter dici Deus alicuius. Primo mō Deus
dr̃ eſſe Deus omnium, inquantum oēs ſunt ſubiecti
ei, & tenentur ei ad aliquem cultum pp aliqua benefi-
cia ſibi impenſa, & quia omnibus impēdit ſaltem be-
neficia naturalia, eſt Deus omnium, & iſto modo nō
poteſt aliquis accipere Deum in Deum ſuū, quia om-
nes obligati ſunt ad tenendum eum, vt Deum. Secū-
do modo dr̃ Deus eſſe Deus alicuius ſpecialiter, in-
quantū ille tenetur ſibi ſpecialiter ad aliquē cultū, vel
vult ei impendere illū, & Deus ſpecialiter facit ei ali-
qua beneficia, & iſto mō poteſt aliquis accipere Deū
in Deum ſuum, quia licet omnes teneamur colere
Deum, tamen determinate in iſto cultu, vel illo non
tenemur eū naturaliter colere, & ſic qñcunque aliqs
voluerit impendere Deo aliquem cultum ſpālem, ad
quē non teneretur ei ſm naturam, dr̃ accipere ipſum
in Deum. Sic enim Iacob accepit Deum in Deum
ſuum, vt patet Gene.28. ſ. Si fuerit dñs mecum, & cu-
ſtodierit me in via, per quam ambulo, & dederit mi-
hi panem ad veſcendum, & veſtem ad induendum,
reuerſuſque fuero proſpere ad domum patris mei,
erit mihi dñs in Deum, ſ. modo ſpeciali, & ſubditur:
Cunctorumque, quæ dederis mihi, decimas offeram
tibi. Et ſic accipiebat Deum in Deum ſuum, quantū
ad iſtum cultū ſpecialē, ſ. ꝙ offerret ei decimas, quas
prius non tenebatur offerre, & ſic Iſraelitæ acceperūt
Deum in Deum ſuum, obligando ſe ad obſeruandū
legem illam, quam ipſe eis dedit, ſic patet Exodi 19.
Et ſic Deus accepit Iſraelitas in populum ſpecialem,
ſicut ipſi acceperunt eum in Deum ſpecialiter, vt pa-
tet ibidem.

De oratione Dauid circa perpetuationem regni,
Quæſt. XXXVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Dauid ora-
uit hic dñm, vt confirmaretur verbum il-
lud, quod locutus fuerat de perpetuatione
regni in ꝓgenie eius, quia iſtud certiſſimū
erat, nec poterat euitari: nam iam Deus dixerat: Qui
ſi inique aliquid geſſerit, corripiam eū in virga viro-
rum, miſericordiam aūt meam auferam ab eo, ſicut
abſtuli a Saule, qui fuit ante te. 2. Reg.7. Aliquis forte
dicet, ꝙ Dauid dubitabat an eſſet iſta prophetia pro-
miſſionis, quæ mutaretur ſm mutationem eius, ad
quem fiebat, vt patet Ierem.18. & iō orauit, vt confir-
maretur ita, ꝙ nullo modo periret regnum de domo
Dauid, dato ꝙ peccarent filii eius. Sed dicetur, quod
hoc non ſtat, quia iam Deus promiſerat, ꝙ non mu-
taretur iſta prophetia: nam prius dixit, ꝙ regnum ma-
neret in domo Dauid in ęternum, deinde dixit, ꝙ q̃q̃
filii Dauid peccarent, Deus non auferret ab eis miſe-
ricordiam ſuam, ideſt non auferret regnum, ideo ſup
hoc non oportebat dubitari. Reſponderi poteſt mul-
tipliciter. vno modo, ꝙ Dauid orauit iſtud, quamquā
ſciret miſericordiam eſſe, & ſic fieret, & magis orabat
F congratulando Deo, quam petēdo, vt fieret. Sic enim
multa orat Eccleſia, quæ ſcit neceſſe eſſe fieri, etiam ſi
non oraret illa, ſicut petimus, ꝙ nomen Dei ſit bene-
dictum in ſęcula, & ꝙ regnum eius maneat in ęternū,
& tamen ſcimus neceſſe eſſe, quòd regnum Dei ma-
neat in ęternum. Secūdo poteſt dici, ꝙ Dauid orauit
iſtud dubitando. nam licet Deus dixiſſet, ꝙ maneret
regnum domus Dauid in æternum, & ꝙ non aufer-
ret miſericordiam ſuam ab illo, tamen neſciebat, an
iſta diceret ſm determinationē ſuam certam, vel ſe-
cundum conditionē ſtatus Dauid, & dato, ꝙ per iſta
verba, qui ſi inique aliquid geſſerit miſericordiam
meam non auferam ab eo: ſignificaretur, ꝙ iſta pro-
phetia erat ſecundum certam Dei determinationē,
G tamē ignorabat Dauid adhuc per iſta verba, an Deus
ſic vellet: multa enim ſimilia fuerunt. Nam Deus di-
xit ſępe ad Moyſen, ꝙ non introiret in terram Cha-
naan, tamen ipſe ſemper orabat, vt permitteretur il-
luc introire, & hoc, quia putabat, quòd Deus non di-
cebat iſtud ſecundum firmam ſententiā ſuam, quo-
uſque Deus, dixit ei. Sufficit tibi, nequaquam vltra lo-
quaris ad me de hac re. Deuter.3. Sic etiam fuit de Sa-
muele, per quem Deus prędixit Sauli. Scidit Deus re-
gnum Iſrael a te hodie. Et poſtea dixit: Porro trium-
phator in Iſrael non parcet tibi, & pœnitudine nō fle-
ctetur. 1.Reg.15. Et hoc ſignificabat, quòd iſta verba
dicta erant ſm firmam ſententiam Dei, ſ. pęnitudine
H non flectetur, & tñ hoc non obſtante Samuel luge-
bat pro Saule omnibus diebus vitæ ſuæ, & deſidera-
bat, ne penitus abiiceretur de regno, quouſque Deus
increpuit eum, dicens: Quouſque tu luges Saulē, cū
ego abiecerim eum, ne regnet ſuper Iſrael? 1.Reg.15.
& 16. & ſic nūc quamquam verba illa dicta ad Dauid,
ſ. miſericordiam autem meam non auferam ab eo: ſi-
gnificarent prophetiam iſtam eſſe ſecundum diſpo-
ſitionem Dei immobilem, tamen dubitabat Dauid,
an dicta eſſent, ſm ſtatum pręſentis iuſtitiæ, ideo ora-
bat, vt cōfirmaretur. Tertio poteſt dici, ꝙ Dauid ſcie-
bat, ꝙ quamquam filii ſui peccarent, Deus non aufer-
ret ab eis regnum, tñ neſciebat ſi ipſe peccaret, ſi De⁹
I auferret ei regnū, quia in verbis illis non dixerat De⁹,
niſi de filio Dauid, ſ. qui ſi inique aliquid geſſerit re-
darguam eum in virga virorum, miſericordiam autē
meam non auferam ab eo, & tamen nihil dixit de Da-
uid, ideo poterat ipſe dubitare ſi pp aliquod peccatū
ſuum, forte mutaretur iſta prophetia, licet non muta-
retur propter peccata filiorum ſuorum, & vt non ac-
cideret aliqd tale, pp quod mutaretur, rogabat Deū,
vt cōfirmaretur ſermo iſte. Quarto poteſt dici, quod
Dauid orauit, eo ꝙ dubitabat, an maneret regnum in
ęternum in domo ſua, & illud, qđ Deus dixit, miſeri-
cordiam autem meam non auferam ab eo, non ſatiſ-
faciebat, quia illud ſolum dictum fuit de vno filio Da-
uid, ſ. de Salomone, quod patet, quia in litera dicitur,
quòd naſceretur de ſemine Dauid, & ędificaret tēplū
K domino, & Deus acciperet eum in filium, & ipſe ac-
ciperet Deum in patrem, & tunc ſequitur, qui ſi ini-
que aliquid geſſerit corripiam eum in virga virorum
&c. Et ſic de Salomone manifeſtum erat, quòd etiā
ſi ipſe peccaret non auferretur regnū in diebus eius,
& tamen de aliis filiis Dauid nihil dictum fuerat, &
ſic timebat de illis, quòd in diebus ipſorum auferre-
tur regnum, & ob hoc orabat, vt Deus confirmaret
ſermonem ſuum. Quinto poteſt dici, quòd iſta ora-
tio Dauid non dirigebatur principaliter ad perpetua-
tionem regni, ſed de iſta certificatus erat, ſed magis
ad quietē populi, quia Deus promiſerat, quod Iſrael
non vexaretur vltra ab hoſtibus, ſicut in diebus iu-
dicum, & de hoc non dederat Deus aliquam certitu-
dinem, ꝙ intelligeretur ſm firmā Dei diſpoſitionem,
ideo

ideo orabat, quòd etiam confirmaretur sermo Dei, quantũ ad hoc, sed quatuor modi pręcedentes conueniẽtiores sunt literę, & veritati, quam iste quintus.

C A P. XVIII.

FACTVM est autem post hęc, vt percuteret Dauid Philisthijm, & humiliaret eos, & tolleret Geth, & filias eius de manu Philisthijm, percuteretque Moab, & fierẽt Moabitæ serui Dauid, offerentes ei munera.

DESCRIPTO in præcedentibus desiderio Dauid ad ædificãdum Domino templum, hic ponitur circa ędificationem istam superueniens impedimentum, quod fuit triplex, vt dictum est in principio pręced. cap. Hic ponitur primum ipsorum, scilicet propter debellationem hostium. Nam quia vacabat bellis non potuit vacare ædificationi templi, vt patet 3. Reg. 5. scilicet: Tu scis voluntatem patris mei, & quia non potuerit ædificare domum Domini propter bella imminẽtia per circuitum, & circa hoc ponuntur duo, primò ponitur hostium debellatio, secundò regni Dauid ordinatio, ibi. *Regnauit ergo Dauid*. Prima in duas, quia primò ponitur bellum Dauid contra gentes, quæ erant sibi magis vicinę, scilicet contra Philisthinos, & Moabitas, secundò contra gentes magis extraneas, scilicet contra Syros, ibi. *Eo tempore*.

De continuatione ad præcedentia, & an ista immediate fuerint post illa. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quæ habentur hic, sint continuata ad pręcedentia, & an fuerint facta immediate post illa, vel interiecto aliquanto tempore.

Ad primum dicendum, quòd hic est rectus ordo, quia prius facta sunt ea, quæ habentur pręced. capit. quam hic, quia dicitur hic in litera: Factum est autem post hęc, vt percuteret Dauid Philisthijm.

Ad secundum dicendum, quòd nõ apparet an fuerint facta ista immediate post pręcedentia, vel fuerit interiectum aliquantum tempus inter illa. Constat tamen, quòd inter pręcedentia, & hæc non fuerunt aliqua gesta notabilia Dauid: nam 2. Reg. 7. & 8. ponuntur istę historię, quę habentur pręced. cap. & hic. Et nihil additur, nec subtrahitur. Si tamen aliqua gesta notabilia accidissent saltem exprimerentur hic. Cum iste liber factus sit ad supplendum in eo ea, quæ in alijs libris, & potissime in libris Regũ deficiebant, vt ait Hieronym. in epistola ad Paulinum cap. 7. Et in Prologo Galeato, qui incipit: Viginti duas literas, circa primum dicitur. *Factum est autem post hæc, vt percuteret Dauid Philisthijm*. Scilicet postquam Dauid voluit ædificare templum Domino, & Deus prohibuit, pugnauit Dauid cum Philisthinis, & percussit eos, scilicet occidendo multos ipsorum. *Et humiliaret eos*. Scilicet humiliauit superbiam ipsorum. Nam ante istud bellum erant superbi Philisthini contra Israelitas, arbitrantes se superiores. Post istud autem bellũ humiliati sunt, quia confractę fuerunt vires eorum, & non ausi sunt vlterius exponere se Philisthini contra Israelitas, vel humiliauit eos, scilicet ad faciendũ, quòd Philisthini soluerent tributa Israelitis, sicut Israelitę prius soluebant eis. *Et tolleret Geth, & filias eius de manu Philisthijm*. Idest bellando contra Philisthinos

A abstulit vrbem Geth, quæ erat de terra Philisthinorum, & filias eius, scilicet alias vrbes minores subiectas ei. Nam Geth erat vna de metropolibus terræ Philisthinorum, primo Reg. 6. & Iosue 13. & sub illa erant multę alię ciuitates minores, quæ vocabantur filię eius, & omnes istas bello cepit Dauid, & adiunxit terrę Israel. *Percuteretque Moab*. Etiam pugnauit eo tempore contra Moabitas, qui erant in latere orientali terrę Israel, vt colligitur Num. 34. & Iud. 3. *Et fierent Moabitæ serui Dauid offerentes ei munera*. Bella fecit Dauid contra Moabitas, & cum cernerent se viribus minores subiecerunt se Dauid, & facti sunt serui eius, non quidem serui proprie dicti, sed serui, idest seruientes in solutione tributorum. Fecit autem magnam stragem Dauid in eis, quia secundo Reg. 8. dicitur, quòd percussit Moab, & mensus est eum funiculo coęquans terrę, mensus est autem duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuificãdum.

B

An verum sit, quòd Dauid percuteret Philisthijm. Quæst. II.

QVAERITVR circa prędicta quomodo dicitur hic, factum est post hęc, vt percuteret Dauid Philisthijm: nam post ea, quę habentur pręced. cap. videtur, quòd Dauid non fecerit aliquod bellũ contra Philisthinos, nec sustinuit illud, quia secundo Reg. 7. dicitur: Factum est autem cum sedisset rex in domo sua, & Dominus dedisset ei
C requiem vndique ab vniuersis inimicis suis. & eod. lib. cap. 8. ponitur ista historia, ideo videtur, quòd nũquam post illud pugnauit, quia aliàs non esset ei data requies ab omnibus inimicis suis.

Responderi potest, quòd Dauid habebat iam requiem ab omnibus inimicis suis, & tamen acciderũt ei post hęc ista bella, quę habẽtur hic, nec per ista tollitur quin Deus dedisset ei requiem ab omnibus inimicis suis, & hoc potest stare dupliciter: vno modo, quòd dicatur, quòd Deus dedit requiẽ Dauid ab inimicis suis, scilicet ne ipsi insurgerent contra eum, & tamen non dedit ei requiem, quin ipse insurgeret cõtra illos, sic fuit hic. Nam sup. 14. ponuntur bella, quæ fecerant Philisthini contra Dauid, & post illa non ausi
D sunt insurgere contra Dauid, quia Deus dedit pauorẽ eius super omnes gentes eodem cap. Ipse tamen insurrexit nunc contra Philisthinos, vt acciperet vrbes eorum, & vniret terrę Israel, & tamen non obstante hoc non est intelligendum, quòd nullo modo hostes Dauid postea insurrexerint contra eum, quia aliqua bella facta sunt postea contra ipsum sicut bellum Absalõ secundo Reg. 17. & 18. & alia bella Philisthinorum, & specialiter illud, in quo quidam Philisthęus conatus est occidere Dauid iam deficientem viribus, & occidisset, nisi fuisset ei auxiliatus Abisai frater Ioab, eodem lib. cap. 2. Sed intelligit hoc, quòd rara bella fuerunt contra ipsum post hęc, sed plurima ipse mouit contra hostes. Secũdo modo potest dici, quòd
E Deus dedit Dauid requiem ab hostibus, scilicet tam à bellis, quæ hostes facerent cõtra ipsum, quam à bellis, quę ipse faceret contra hostes, & tamen post hęc acciderunt ista bella. Et hoc non est inconueniens, quia Dauid habebat bella continua cum hostibus, interdum aggrediendo, & interdum sustinendo. Nunc autem pauco tempore antequam vellet ædificare tẽplum Domino cessauerant hostes prosequi ipsum, & ipse etiam mouere bella. Ideo saltem pro illo modico tempore dicebatur habere requiem ab vniuersis hostibus. Patet hoc, quia quamdiu Dauid fuit rex super Iudam, fuerunt bella continua inter ipsum, & Isboleth filium Saulis secundo Reg. 3. cum dicitur: Facta

ℯta est longa concertatio inter domum Saulis, & domum Dauid. Cum verò factus est rex super totum Israel pugnauit contra Iebusęos tenentes castrũ mõtis Sion in Ierusalem secundo Reg. 5. & sup. 11. Et postea Philisthini mox vt sciuerunt, quòd regnabat sup totum Israel, congregati sunt ad eum in bello, & superati sunt, & iterum congregati sunt contra eum in eodem loco, & victi fuerunt secundo Reg. 5. & sup. 14. & sic vsque ad illud tempus semper fuit Dauid in bellis, sed post hęc dedit Deus pauorem Dauid super omnes gentes, & nõ ausę sunt pugnare cõtra ipsum, & extunc fuit ipse in pace, sup. 14.

De audacia Philisthinorum contra Dauid. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius quomodo Philisthini ausi fuerunt nunc pugnare contra Dauid. Nã sup. pugnauerant bis, & fugati fuerant à facie Dauid, & incusserat Deus timorem Dauid super omnes gentes: non ergo videtur quomodo possent audere pugnare contra Dauid.

Respondendum, quòd ipsi non mouerunt bellũ, sed Dauid mouit bellum contra eos, & tunc oportebat, quòd ipsi se defenderent, etiam si scirent se impares viribus Dauid, ne permitterent se indefensos occidi, & in hoc nihil audebant. Secundo modo potest dici, quòd Philisthini ausi sunt mouere bellum contra Dauid, licet prius non auderent, quia manifestum est, quòd aliquo tempore post hoc pugnauerũt contra Dauid egrediendo, vt patet secundo Reg. 21. quare non semper manebat eis idem timor, sed aliquo modo confidebant de se posse vincere. Sic enim fuit de Philisthinis, qui timuerunt aliquando Deum Israel, videntes, quòd infligeret eis plagas, & coacti sunt dimittere arcam Dei de terra sua primo Reg. 5. & 6. & tamen post hęc fecerunt bellum contra Israel eod. lib. cap. 13. & 14. & quasi per totum. Tertio potest dici, quòd timor Dauid incussus fuerat super omnes Philisthinos, ita quòd ipsi non auderent contra Dauid pugnare pro tunc, eo quòd in duobus bellis victi fuerant, & forte putabant, quòd istud erat propter adiutorium Dei speciale ad Dauid. Sciebant tamen Philisthini, & alię gentes, quę erant in circuitu terrę Israel, quòd quando Israelitę erãt cultores Dei, nulla gens poterat pręualere contra eos, si autem declinarent à lege Domini, faciliter tradebãtur in manus hostium, vt patet ex verbis Achior Iudith 5. Et sic putarent Philisthini, quòd quando Dauid bis pręualuit contra illos, erat cultor Dei specialiter, & ideo adiuuabat eum, nunc autem esset fortè in aliquo peccato, & Deus auerteretur ab eo. Ideo ausi sunt pugnare putantes se pręualituros. Quarto potest dici, quòd dato, quòd Philisthini timerent Dauid, tamen aggrederentur eum in bello, quia fortè volebant potius exponere se cuicunque periculo, quam videri minores Dauid, qui bis superauerat eos. Sic enim fuit de Philisthijm, quando pugnabant contra Israel, & venit arca Dei in castra. Nam timuerunt dicentes, venit Deus in castra: vę nobis, non fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius, vę nobis, quis nos liberabit de manu deorum sublimium istorum? primo Reg. quarto, & tamen non obstante hoc dixerunt Philisthini inter se, confortamini, & estote viri Philisthini, ne seruiatis Hebręis, sicut illi seruierunt nobis, & tunc pugnauerunt fortiter, & superauerunt Israelitas eodem capit. ita forte accideret hic.

F *De ciuitate, quæ vocabatur Geth. Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius, quæ erat ista ciuitas Geth, & filię eius quas accepit Dauid de terra Philisthinorum.

Respondendum est, quòd tota terra Philisthinorum erat diuisa in quinque prouincias paruas. Pro quo sciendum, quòd terra Philisthinorum erat quędam pars terrę Chanaan declinãs ad latus australe eius. Et quando diuisa est tota terra Chanaan, fuit etiam diuisa Philisthijm, & maxima pars eius cecidit in sortem Iudę, vt patet Iosue 15. Nam ibi ponuntur pręcipuę vrbes terrę illius. Erat autem ista terra diuisa in quinque regiones paruas per quinque ciuitates metropolitanas, scilicet Aschalon, Azothus, Acarõ,
G Gaza, Geth, vt patet Ios. 13. & primo Reg. 6. Et erat vna de istis quinque metropolibus, & habebat quælibet earum vnum regem, qui propter paruitatem potentię regulus vocatur. Sic dicitur Iosue 13. quòd terra Philisthinorum in quinque regulos diuiditur. Vocantur etiam isti aliquãdo satrapę, idest principes, vel potentes solum, & non reges, sic patet primo Reg. 6. & 29. Vna de istis quinque ciuitatibus regalibus erat Geth, de qua fuerat Goliath Philisthinus, quem occidit Dauid primo Reg. 17. & in ista ciuitate fuit Achis rex. Nam quando fugit Dauid à facie Saulis, fugit in terram Philisthinorum in vrbem Geth ad Achis regem eius, primo Reg. 27. Et quia Geth erat ciuitas regalis, oportebat, quòd haberet multas alias sub se,
H quæ vocantur filię eius, idest subditę ei, de quibus vna erat Siceleg. Nam quando Dauid fugit ad Achis in Geth dixit ei, quòd non erat bonum, quòd maneret cum illo in vrbe regali, sed quòd daret sibi aliquam de vrbibus regni sui in qua maneret. Et tunc dedit ei vrbem Siceleg, in qua mansit toto tempore, quo fuit in terra Philisthinorum. *Vrbem Geth, & filias eius.* Idest alias minores vrbes de illo regno. Et quia Siceleg erat vna de illis etiam tunc obtinuit Siceleg de manu Philisthinorum, & habuit illam in specialem possessionem pro se, & alijs regibus Iuda: nam dum maneret Dauid in terra Philisthinorum, dedit ei Achis rex illã vrbem in suam, & ex eo tempore cępit esse regum Iuda, primo Reg. 27. Et tamen quando mortuo Sau-
I le recessit Dauid de terra Philisthinorum, & venit in terram Iuda, mansit Siceleg in potestate Philisthinorum, nunc autem recuperauit illam Dauid, & alias vrbes regni Geth de manu eorum. Sciendum autem quòd secundo Regũ 8. dicitur, quòd abstulit Dauid frenum tributi de manu Philisthinorum, vbi dicitur hic, quòd abstulit Geth, & filias eius, sed istud accidit propter quandam ęquiuocationem, quę est in Hebręo, de qua satis declaratum est ibidem.

An verum sit, quòd Dauid acquisiuerit Geth, & filias eius de manu Philisthinorum. Quæst. V.

K QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Dauid acquisiuit de manu Philisthinorum Geth, & filias eius, quia ista vrbs cũ alijs vrbibus Philisthinorum iam fuerant acquisitę ab Israelitis tempore Samuelis, antequã essent reges in Israel, quando pugnauit Samuel contra Philisthinos, & intonuit Dominus de cęlo super eos, & tunc sequitur: Facta est manus Domini super Philisthinos cũctis diebus Samuelis, & redditę sunt vrbes, quas tulerant Philisthęi ab Israel ab Accaron vsque Geth. primo Reg. 7. & sic tunc fuit terra illa acquisita de manu Philisthinorum.

Responderi potest vno modo, quòd ista terra nunquam fuerat accepta de terra Philisthinorũ nisi nũc. Et

Et cum dicitur, quòd accepta fuit tẽpore Samuelis, dicendum, ꝙ non fuit accepta ciuitas Geth, sed solũ aliæ vrbes, quæ erant apud Geth, quę prius fuerant de terra Israel, quia dicitur ibi, & redditę sunt vrbes, quas tulerant Philisthęi ab Israel ab Accaron vsque Geth, & non apparet an Accaron, & Geth cum alijs captæ fuerint, vel solum vrbes, quę erant inter Accaron, & Geth. Secundo potest dici, ꝙ ciuitas Geth fuit accepta de manu Philisthinorum tempore Samuelis, & iterum postea tempore Dauid: & hoc quia Israelitæ perdiderunt istam postquam acquisierunt eam, hoc autem satis verisimile est. Primò quia tẽpore Samuelis dedit Deus victoriam Israelitis cõtra Philisthinos, & tamen postea tempore eiusdem, & tempore Saulis fuerunt Israelitę nimis subiecti Philisthinis, ita vt Philisthini premerent Israelitas tanquam seruos, & facerent, ꝙ non haberent arma, nec esset aliquis faber ferrarius in toto Israel. Et ideo cum aliquis Israelita facere vellet aliquod instrumentum agriculturę, vt vomeres, vel ligones, oportebat, ꝙ descenderet in terram Philisthinorum, primo Reg. 13. Et ponebant leges Philisthini super Israelitas, & erat vna statio militum Philisthinorum in terra Israel ad cogendum Israelitas manere in obedientia Philisthinorum eo. lib. cap. 10. & 13. Et quando Saul voluit pugnare contra Philisthinos rebellando illis, primò deleuit stationẽ Philisthinorum, qui erant in terra Israel eod. lib. c. 13. Tempore ergo isto vel ante hoc, quando Philisthini reducebant Israelitas in tantam subiectionem, poterant accipere vrbem Geth de terra Israel. Secundò patet hoc, quia inter Israelitas, & Philisthinos erant continua bella: & aliquando erant victores isti, & aliquando illi. Quando. n. vincebant Philisthini, accipiebant vrbes de terra Israel: cum verò vincebant Israelitę, accipiebant vrbes de terra Philisthinorum. Et sic sępe permittebantur vrbes de vno dominio in alterum: sic, n. patet primo Reg. 7. Cum dicitur, & redditę sunt vrbes, quas tulerant Philisthęi ab Israel, in quo apparet, ꝙ aliquę vrbes prius possessę fuerant ab Israelitis, deinde Philisthini acceperunt eas bello de manu ipsorum. Et postea Israelitę recuperauerunt eas tempore Samuelis de manu Philisthinorum, ita poterant perdi postea, & recuperari tempore Dauid. Tertiò patet de vrbe Accaron. Nam illa fuit prius in terra Philisthinorum, quia est vna de quinq; metropolibus terræ illius: Iosue 13. & primo Reg. 6. Et Israelitę acquisierunt eam tempore Caleb de manu Philisthinorũ: Iud. 1. postea aũt perdiderunt eam. Nam tempore, quo arca Dei ducta est in terram Philisthinorum, Accaron pertinebat ad Philisthinos. Nam etiam ad ciuitatem illam ducta est arca, primo Reg. 5. Et satrapa illius ciuitatis obtulit munera arcę, quando reportabatur eod. lib. c. 6. Melius tamen dicẽdum est, quòd istæ duę vrbes, scilicet Accaron, & Geth fuerint tempore Samuelis acceptę de manu Philisthinorum, quam ꝙ acceptę fuerit alię vrbes solum vsq; ad terminos earum.

De causa pugnandi Dauid contra Philisthinos. Quæst. VI.

Quaeritur vlterius, an Dauid habuit iustam causam pugnandi cõtra Philisthinos. Respondendum, ꝙ sic, quia si non habuisset iustam causam pugnandi fuisset bellũ iniustum, & cum in bello sequantur multa damna, & occisiones, si bellum fuerit iniustum, magnũ peccatum est. Et sic computaretur inter peccata Dauid, quia scriptura computat peccata eius, & tamen non ponitur inter peccata sua 3. Reg. 15. ideo non pecca-

A uit in hoc. Habuit aũt Dauid causam pugnandi cõtra Philisthinos, quia illi erant vicini terrę suę, & sępe ingrediebantur in eam, & rapiebant, quod poterant, vt patet ex discursu primi libri Regum, ideo ad resarciẽdum saltẽ illa dãna, poterat licitè pugnare cõtra eos, cum ipsi non sponte satisfacere vellent pro illis. Secũdum erat specialiter, quia ante hoc bis fecerant bellũ Philisthini ꝯ Dauid sine causa, in quo magnã iniuriã irrogauerant ei ingrediendo in terram suam, & faciẽdo aliqua dãna, ideo pro illis poterat nunc Dauid mouere bellum versa vice contra illos. Tertium & principalius erat, quia Philisthini tenebant occupatã terrã pertinentem ad dominium Israelitarum, & nolebãt
B eam dimittere, sed potius volebant accipere maiorẽ partem de terra eorum, ideo poterant pugnare contra illos quosque acciperent terram de manu ipsorũ. Patet hoc, quia tota terra Philisthinorum erat intra terminos terrę Chanaã, & Deus iusserat illã diuidi inter Israelitas per sortes: Iosue 13. Et cecidit maxima pars huius terrę in sortem Iudę: Iosue 15. & per hoc pertinebat ad proprietatem suam, ideo licebat eis pugnare contra Philisthinos quousque eruerent illam terram de manu ipsorum. Quartum & principalissimum erat, quia Israelitę obligabantur pugnare cõtra Philisthinos. Nam Deus iusserat eis, ꝙ deberent omnes Chananęos interficere in ore gladij viros, & fęminas,
C paruulos, & senes, & non misererentur eorum. Deut. 20. Et si fortè Israelitę miserti eorum permitterent eos viuere: Deus induceret omnia mala super Israelitas, quę inducturus erat super Chananęos: Num. 33. & Iosue 23. Et quando aliqui ex pacto dimittebant aliquam gentem istarum viuere, Deus irascebatur eis, & nolebat adiuuare ipsos: Iud. 2. Ideo Dauid nunc volens obedire pręcepto Domini, pugnabat contra Philisthinos, quia erant Chananęi.

Quomodo pugnauit Dauid contra Moabites, & de qua gente erant. Quæst. VII.

D Quaeritur vlterius de Moabitis, contra quos Dauid dicitur hic pugnasse, quę gens erat, & quõ pugnauit contra eos. Respondendum, ꝙ Moabitę erant vnus populus magnus de progenie Loth, & erant cognati Israelitarũ. Nã Loth erat filius Aram fratris Abrahę, vt colligitur Gen. 11. & qñ perijt Sodoma, duę filię Loth putãtes, ꝙ nullus vir superesset in toto orbe, ĩ quo possent concipere, procurauerunt cognosci à patre suo, & maior concepit ex eo, & peperit filium noĩe Moab, & ex illo deriuatus est populus Moabitarũ: Gen. 19. Iste populus accepit terram ad habitandum in latere terrę Chanaan, s. apud Iordanem ad orientalem partẽ eius, vt colligitur Num. 34. & Deut. 3. & Iud. 3. Et propter hoc cum Israelitę possederunt terram Chanaan, quia erant vicini Moabitis, aliquando erant pugnę in-
E ter eos. Et incepit causa discordię ab introitu Israelitarum in terram Chanaan. Nam transituri erant Israelitę per terram Moab, & petiuerunt cibos emptos pecunia, & tamen non concesserunt eis Moabitę trãsitum, nec occurrerunt sibi cum cibis: Deut. 23. Sed potius rex Balach, qui tunc regnabat super Moabitas vocauit Balaam ariolum de Mesopotamia ad maledicendum Israelitis, vt perirent, sed non potuit maledicere, Deo impediente: Num. 22. & 23. & 24. Dedit tamen consilium cõtra Israelitas, quomodo inducerentur ad peccandum, & possent percuti: Num. 24. & 31. Et postea Moabitę deceperunt eos per mulieres, & sacrificia dęmonum: Num. 25. Et tunc occisi sunt vigintiquatuor millia de Israelitis eodem cap. & ob hoc Israelitę semper habuerunt Moabitas exosos,

&

& procurabant eis mala, immo & Deus iusserat, ꝙ F
Israelitę non quęrerent bona Moabitis omnibus die-
bus vitę suę: Deut. 23. Postea autem fuerunt multa
bella inter eos. Nam Eglon rex Moab multo tempo-
re fuit Dñs Israelitarum, & oppressit eos. Postea aũt
fuit occisus per Aod iudicem Israel: Iud. 3. Et iterum
fecerunt bellũ Moabitę, & Ammonitę contra Israel
tempore Iephte iudicis Israel super petitione locorũ,
quę fuerant de terra Moab: Iud. 11. Saul quoque pu-
gnauit sępe contra Moabitas, vt patet primo Reg. 14.

Si licuit Dauid pugnare contra Moabitas.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, an licuit nunc Dauid
pugnare contra Moabitas. Aliquis dicet, ꝙ G
non, quia Deut. 2. vetuit Deus pugnari contra
eos, cum dixit ad Israel: Non pugnes contra
Moabitas: non .n. dabo tibi quicquam de terra eorũ,
quia filijs Loth tradidi eam in possessionem.

Respondendum, ꝙ licitè pugnauit Dauid contra
eos, quia aliàs peccasset grauissimè mouendo bella
iniusta, & poneretur istud inter peccata sua, & tamen
non ponitur, vt patet 3. Reg. 15. Secundò patet, quia
2. Reg. 8. & infra in litera dicitur, ꝙ saluauit Dñs Da-
uid in cunctis ad quę perrexerat, & adiuuit eum, & ta-
men Deus non adiuuat iniquos, quia odit omnes, qui
operantur iniquitatem Psal. 5. Ideo licitè pugnabat
nunc Dauid contra Moab. Tertiò patet, quia Moabi-
tæ erant in finibus terræ Israel, vt declaratum est præ- H
cedenti quæstione, & ob hoc aliquando mouerunt
aliqua bella contra Israelitas, vt irrogarent eis aliqua
damna, propter quę licitè pugnaret Dauid contra il-
los, potissimè quia sępe fecerant hoc Moabitę, s. tem
pore Iud. & tempore Saulis, vt declaratum est pręce-
denti quęstione. Et etiam fecerunt hoc tẽpore alio-
rum regum Iuda, qui fuerunt post Dauid, s. tempore
Iosaphat seq. lib. capit. 20. Ideo ita verisimile est, ꝙ fa-
cerent tempore Dauid. Et haberet ipse iustã causam
pugnandi contra eos. Cum aũt obijcitur, ꝙ Deus ius-
sit, ꝙ Israelitę non mouerentur in bellũ contra Moa-
bitas, dicendum ꝙ hoc non obstat, quia illud fuit mã-
datum personale, & temporale, & non extenditur.
Quod patet, quia illud mandatum datum fuit Israeli- I
tis venientibus de Aegypto in terram Chanaan, &
fuit datũ, quando transierunt per terram Moab, ideo
non extendebatur ad successores sicut est nunc de iu-
ribus localibus, & temporalibus. Secundò patet, quia
non erat nunc illa causa, pro qua tunc vetitum fuit Is-
raelitis pugnare contra Moabitas. Nam ipsi transibãt
tunc per terram Moab, quæ erat coniuncta terrę Cha-
naan, quã illi accepturi erãt in hęreditatem, & ob hoc
forte concupiscerent terram illam, & mouerẽtur ad
pugnandum contra Moabitas, vt acciperent terram
illam de manu ipsorum. Et tunc Deus iussit, quòd nõ
mouerentur ad pugnandum, vt acquirerent terram
vt patet: Deut. 2. s. Non pugnes contra Moabitas, nec
ineas aduersus eos pręlium: non .n. dabo tibi quicquã K
de terra eorum, quia filijs Loth tradidi eam in posses-
sionem. Et tñ si aliqua alia causa rationabilis pugnan
di incideret, non vetabat Deus pugnari contra Moa-
bitas. Et sic fuit nunc, quia fortè pro aliquibus iniu-
rijs, & damnis datis Dauid pugnauit contra eos. Ter-
tiò patet, quia si propter illud pręceptũ obligarentur
Israelitę ad non pugnandum contra Moabitas, tolle-
retur homini iusta defensio, quę est de iure naturę, s.
ꝙ in nullo casu, vel pro nulla re liceret Israelitis pu-
gnare contra Moabitas licet Moabitę offenderent
eos. Et tñ istud est irrationabile, ideo non obligaban-
tur Israelitę ex illo præcepto nisi pro tunc, quando
transierunt de Aegypto per terram Moab. Quartò
patet, quia si tenerẽtur isto pręcepto nunquam licuis-
set Israelitis pugnare contra Moabitas, & tñ licuit, qa
Aod iudex Israel, incitante Deo, pugnauit ꝯ Moabi-
tas: Iud. 3. Et patet hoc, quia dicitur ibidem: Suscita-
uit Deus saluatorem nomine Aod. Sic etiam Iephte
pugnauit contra Moabitas, & Ammonitas Iud. 11. &
tñ spiritus Dei mouit eum ad hoc, vt patet ibidem. Sic
etiam liceret nunc Dauid ex alijs causis iustis pugna-
re contra Moabitas.

Si licitum fuerit Dauid habere Moabitas sibi in tributarios.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, an licuit Dauid subij-
cere sibi Moabitas in tributarios, & an licuit
sibi delere illos. Respondendum est, ꝙ Moa-
bitę erant hostes Dauid, & ipse mouit bellum
iustum contra eos, vt declaratũ est pręcedenti quęst.
ideo poterat facere contra eos quidquid licebat fieri
contra hostes, licitum est autem in bello iusto occide
re, vulnerare, & prędari, ideo etiam Dauid potuit om
nia ista facere. Considerandum tñ, quòd Dauid pu-
gnauit nunc contra Philisthinos, & postea contra
Moabitas, & non erat eadem habitudo ad vtrosque:
nam Philisthini erant Chananęi, & tenebantur Israe-
litę occidere omnes illos in ore gladij: Deut. 20. ideo
non solum licebat Dauid occidere Philisthinos, sed
etiam tenebatur ad hoc data sibi opportunitate. Moa
bitę autem non erant Chananęi, quia erãt filij Loth,
& cognati Hebręorum, ideo non obligabantur Israe
litę occidere eos. Poterant tamen occidere in casu.
Pro quo sciendum, ꝙ quando Israelitę pugnabant ꝯ
aliquam gentem, aut illa erat de Chananæis, aut non.
Si erant de Chananęis tenebantur Israelitę delere il-
lam vsque ad paruulos tam masculos, quam fęminas,
si autem non esset gens de Chananęis tenebantur Is-
raelitę offerre pacem cuicunque vrbi contra, quam
irent ad pugnandum. Et si illi, qui erant in vrbe tra-
derent se sine bello, nõ licebat Israelitis occidere eos
nec prędari, sed solum accipiebant eos in tributarios.
Si autem non recipiebant pacem oblatam, nec ape-
riebant portas, pugnabant Israelitæ contra gentem
illam, & cum pręualuissent occidebant omnes, qui
erant in ciuitate pręter fęminas, & paruulos, qui ac-
cipiebant in seruos, & ancillas, & tota pręda diuide-
batur exercitui Deuter. vigesimo. Illud verum erat,
quando pugnabatur contra aliquam gentem existen
tem in vrbe sua, & Israelitæ mouebant illud bellum.
Si tamen Israelitæ non mouerent bellum, sed alia gẽs
contra ipsos, vel dato, quòd Israelitę mouerant bel-
lum, si hostes sui exirent in campum ad pugnandum
contra eos, nihil eorum, quæ supradicta sunt habe-
bãt locum, ideo erat tunc in potestate Israelitarum
occidere eos, quos vincerent, vel facere eos seruos,
vel tributarios, vel parcere eis. Sic autem factum
fuit nunc in bello Dauid contra Moabitas. Nam ip-
si voluerunt resistere Dauid in campo, & fuerunt mi-
nores viribus, redegitque eos Dauid in potestatem
suam. Et sic potuisset occidere illos omnes, si vellet,
vel facere quodcunque aliud de eis, & sic fecit. Nam
occidit plurimos, & misertus aliorum dimisit eos vi-
uere faciens sibi tributarios, vt patet secundo Regũ
octauo, vbi dicitur: Et percussit Moab, & mensus est
eum funiculo coęquans terræ, mensus est autem
duos, vnum ad occidendum, & vnum ad viuifican-
dum, factusque est modo Dauid seruiens sub tribu-
to.

Eo tempore percussit Dauid etiam Adarezer regem Soba regionis Hemath, qñ perrexit vt dilataret imperium suum vsq; ad flumen Euphratem. Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius, & septé millia equitũ, ac viginti millia virorũ peditum. Subneruauitq; oẽs equos curruum, exceptis centum quadrigis, quas reseruauit sibi. Superuenit autem, & Syrus Damascenus, vt auxilium preberet Adarezer regi Soba, sed & huius percussit Dauid vigintiduo millia virorum, & posuit milites in Damasco, vt Syria quoque seruiret sibi, & offerret munera.

Eo tempore. Hic ponitur secundum huius partis, s. bellum Dauid ꝯ gentes magis extraneas. Nam Syri, ꝯ quos nunc pugnauit magis extranei erant, q̃ Philisthini, cum Philisthini essent intra terminos terrę Israel: Iosue 13. Syri aũt non, & dr̃. *Eo tempore percussit Dauid, & Adarezer*. Idest tpe quo pugnauit ꝯ Philisthinos, & Moabitas etiam pugnauit cõtra Adarezer regem. Nam tunc Dauid nihil habebat faciendum nisi vacare bellis, ideo pugnabat ꝯ omnes conuicinos terrę suæ, contra quos habebat cãm aliquam pugnandi. Fuit iste Adarezer rex potens sicut magis infra declarabitur in quadam quæst. *Regem Soba*. Nomen est regionis, vel vrbis. Potest.n. Soba esse nomẽ vrbis, quæ esset metropolis in regno suo, & nominaretur solum rex illius vrbis, quia erat caput regni sui. Sic patet de Og rege, de quo dicitur, ꝙ regnauit in Astaroth, Iosue 12. & 13. manifestum est tñ, ꝙ ipse alias vrbes habebat prҿter Astaroth, vt patet ibidem, & Deut. 3. Et tamen ista erat caput, & nominata est: sic.n. quinque reges, quos occidit Iosue in die, quo stetit sol, vocantur reges quinque ciuitatum, s. vnus rex Ierusalem, & alius rex Hebron, & sic de cęteris Iosue 10. Et tamen manifestum est, ꝙ quilibet eorum habebat plusquã vnam ciuitatem. Vel potest Soba esse nomen regionis, cui præerat Adarezer, magis tñ dicendum est, ꝙ erat nomẽ vrbis, quia dr̃ hic, ꝙ erat rex Soba regionis Hemath, si tñ Soba esset nomen regionis, non diceretur Soba esse regionis Hemath, quia ciuitas, vel locus dr̃ esse in regione, & non regio in regione. *Regionis Hemath*. Idest Soba, cui prҿerat Adarezer erat in regione Hemath. Quid aũt sit Hemath, an ciuitas, vel regio declarabitur inf. in quadam quæst. *Quando perrexit, vt dilataret imperium suum vsque ad flumen Euphratem*. Scilicet istud bellum Dauid fuit cum Adarezer, quando ipse exiuit de terra sua, & pugnabat contra quasdam alias gentes ad dilatandum terminum suum vsq; ad Euphratem, quia regnum suum non pertingebat vsque illuc. Et voluit illud dilatare, & fortè ista fuit causa, quare pugnauit Dauid contra Adarezer, quia ille perueniens vsque ad fluuium Euphratem tetigit forte aliquid de terra Dauid, & ipse motus est in bellum contra illum. Est.n. Euphrates vnus de quatuor fluuijs paradisi: Gen. 2. & transit per terminum aquilonarem terræ Israel Gen. 15. *Cepit ergo Dauid mille quadrigas eius*. Hic ponitur id, quod cepit in bello, & fuerunt mille quadrigę, idest mille currus, significat tamen plus quadriga, quam currus, quia currus significabat solum plaustrum falcatum. Nam sępe nominantur currus falcati in libris regum, quadriga autem dicitur a numero equorum, s. quadriga est currus falcatus hñs quatuor equos, si autem currus nullum equum

A habuerit vocabitur currus, vel plaustrum, sed nõ quadriga. Istę quadrigę, quas cepit nunc Dauid, habebãt singulæ quatuor equos portantes eas, & habebant ipsi currus in lateribus rotarum infixos enses curuos in modum falcis, vt omnia obstantia resecarent, & ideo vocabantur currus falcati, i. habentes enses in modũ falcium. Et super quemlibet currum erat saltẽ vnus vir armatus habens ibi multa iacula, & sagittas, & alia genera armorum missilium, & alius erat in timone currus, s. auriga flectens currum hic, & inde. Et cum moueret currus magna velocitate, omnes per quos transibat, timebant, & cedebant ei propter timorem ensium infixorum lateribus rotarum, qui omnia lacerabant. Et vocantur isti currus aliquando ferrei, vt

B patet Iosue 17. non quidem, ꝙ facti essent de ferro, quia non essent portabiles, sed quia enses ferreos lateribus rotarum affixos habebant. Et sic idem est esse currus ferreos, & falcatos. Erat autem iste Adarezer potens, & sic habebat mille currus. Nam magnum erat inter antiquos, ꝙ aliquis posset habere tot currus, sic patet Iud. 4. de rege Iabin, qui erat rex Chanaã, & potentissimus, oppressitque valde Israelitas per viginti annos, & ad significandum maximam potentiã eius, dixit scriptura, ꝙ habebat nongentos currus falcatos eod. cap. *Et septem millia equites*. Isti non erant aliqui de illis, qui in curribus equitabãt, sed quidam pugnabant in curribus, & isti non habent nomen, alij pu

C gnabãt sedentes in equis, & isti vocantur equites. Isti soli manent in vsu bellorum temporis nostri. Nam iam non est vsus curruum falcatorum. Et credo, ꝙ ratio fuerit, quia iste modus pugnandi non competit omni regioni, sed solum regioni valde planę, & sic licet inter antiquos maximè viguerit iste modus pugnãdi in terra Chanaan, & in Aegypto, tamen iã abolitus est. *Ac viginti millia virorum peditum*. Etiam cepit in bello istos pedites, reliqui autem fugerunt. Sed de istis non dr̃ hic, an occiderit eos, vel vẽdiderit in seruos, credendum tamen est, ꝙ occiderit eos, quia inf. dicitur, ꝙ superuenit Syrus Damascenus ad adiuuandum Adarezer, & etiam huius percussit Dauid vigin-

D tiduo millia virorum. Ex quo apparet, ꝙ etiam occiderat viros Adarezer, quia alias non diceretur, sed & idest etiam, quę est copulatiua. *Subneruauitque omnes equos curruum*. Fuerunt mille quadrigę quas cepit Dauid. Ideo oportebat, ꝙ essent quatuor millia equorũ & omnes illos subneruauit, i. occidit, vel amputauit crura. Subneruare .n. proprie est neruos crurum scindere, quibus cęsis, animal non põt moueri, & fit ita inanimabile sicut si occideretur. *Exceptis centum quadrigis quas reseruauit sibi*. Hic apparet, ꝙ quadriga non accipitur pro plaustro, sed pro quatuor equis plaustri, quia plaustrum non põt subneruari, sed solum equi eius, & est sensus, ꝙ Dauid subneruauit tria millia, & sexcentos equos, qui trahebant nongentos currus, & cremauit ipsos currus, quadringentos aũt equos, &

E centum currus ipsorum seruauit ad vsum suũ. *Superuenit autem, & Syrus Damascenus*. Scilicet postquam Dauid superauit Adarezer regem Soba, & fudit exercitum eius, superuenit gens Syrorum de Damasco in auxilium Adarezer. Pro quo sciendum, ꝙ Damasceni à Damasco appellantur. Est.n. Damascus ciuitas florentissima, & caput totius Syrię, vt patet Isa. 7. Terra tñ Syrię est magna, & est diuisa in duas partes. Quidam.n. Syri vocantur Damasceni, qui sunt in parte illa in qua est Damascus. Alia aũt pars Syrorum non vocatur Damascena. Adarezer aũt erat rex Soba, & illa terra est in Syria, tamen non est in Syria Damasci, sed in alia parte eius. Ideo serui Adarezer non vocabantur Damasceni, quia tñ omnes Syri inter se cõicabant, & nũc Adarezer qui erat Syrus fuerat superatus

à Da-

à Dauid superuenerunt Syri Damasceni in auxilium eius, quamquam non essent de regno suo propter communicationem, & contra istos etiam pugnauit Dauid. *Vt auxilium praeberet Adarezer regi Soba.* Veniebant isti Damasceni ad auxiliandum Adarezer: Dauid tamen mirabili celeritate bellum finiuit, ita quòd quãdo venit populus Damascenus, iam erat deletus exercitus Adarezer, & non potuit ei auxiliari, sed ipse commisit bellum ꝯ Dauid, & superatus est ab eo. *Sed & huius percussit Dauid vigintiduo millia virorum.* Scilicet in bello, quod habuit Dauid ꝯ regem Syrorũ Damascenorum, occidit vigintiduo millia virorum, & non dr̄ hic, an isti viri essent equites, vel pedestres, vel existentes in curribus, vt dicebatur sup. de viris regis Adarezer. *Et posuit milites in Damasco.* Scilicet vicit Dauid Damascenos, & exercitum Adarezer, & subiecit sibi Syriam, & tunc posuit milites in Damasco, s. custodes arcium, & receptores tributorum, vt seruiret Syria Dauid sub tributo. Et quia Damascus erat caput totius Syrię, posuit potius custodes in Damasco, quam in alijs locis. Vel fortè nomine Damasci intelliguntur omnia loca regni Damasci, scilicet ꝙ in illis posuit Dauid custodes. *Vt Syria quoque seruiret sibi, & offerret munera.* Idest posuit istos custodes, vt terra Syria, quae subiugata fuerat ei in istis duobus bellis, offerret sibi munera, & maneret semper ĩ seruitio eius.

F

G

De Adarezer, & Syro Damasceno. *Quaest. X.*

QVAERITVR quis fuit iste Adarezer, contra quem nunc pugnauit Dauid, & quis fuit Syrus Damascenus, qui superuenit in auxilium eius, & qualia fuerunt ista bella. Respondendum est, quòd Adarezer fuit rex potens in terra Syrię, & dominabatur in illa Syria, quae non pertinebat ad Damascum, voluit autem dilatare regnum suum versus terram Dauid vsque ad fluuiũ Euphratem. Et tunc Dauid insurrexit contra eum, & fecit bellum, quod habetur hic. De hoc dicit Iosephus septimo Antiquitatum, quòd Adrazarus filius Arai rex Sophinę pugnauit contra Dauid apud fluuium Euphratem. Et vocatur Adrazarus, idest Adarezer, & rex Sophinę, idest Sobab. In auxilium huius venit Syrus Damascenus, & non nominatur hic quis rex fuerit iste: Iosephus tamen septimo Antiquitatum dicit, quòd Adadus rex Syrię Damasci audiens, quòd Dauid expugnasset Adrazarum tanquã amicus venit in eius auxilium, cum magno exercitu, de hoc etiam meminit Nicolaus in quarto lib. historiarum, sicut ibidem Iosephus dicit: Post hęc transacto multo tempore, quidam prouincialium nomine Adadus fortissimus in Damasco, & alia Syria praeter Phęnicem imperauit, & abijt contra Dauid regem Iudaę. Cumque multis pręlijs dimicasset, nouissimè circa Euphratem victus est, qui tunc optimus regum robore, & fortitudine habebatur. Et etiam ait, quòd filij istius Adadi vsque ad decimam generationem regnauerunt. Et semper primogenitus accipiebat nomen patris, & succedebat in regno, ipsorum autẽ tertius valde potens, & reparare volens aui perditionem inflicto bello Iudęis vastauit prouinciam, quę Samaria nuncupatur. Et dicit Iosephus ibidem, quòd iste fuit Benadad, qui regnauit in Damasco tempore, quo in Israel regnauit Acab, & intulit ei multa bella. Erant autem isti duo reges Syrię potentes, sed magis Syrus Damascenus, qui secundum Iosephum vocatur Adadus.

De causa belli Dauid contra Adarezer regem. *Quaest. XI.*

F QVAERITVR vlterius, an Dauid habuit iustã causam pugnandi cõtra Adarezer regem Soba. Dicendum est, ꝙ sic, quia Dauid cum esset iustissimus tpe suo, nullum vellet iniustè vexare, & tñ pugnauit ꝯ istum, ideo satis credendum est, ꝙ habuit iustam cãm pugnandi. Secundò patet quia Syri erant coniuncti terrę Israel, & ob hoc interdum lędebant eos inferendo damna. Nam multi latrunculi de terra Syrię veniebant in Israel, & interdũ ipsi reges veniebant ad pugnandum, vt patet 3. Reg. 15. & 20. & 22. & per totum processum quarti lib. Re-
G gum. Sic iste Adarezer regnans circa terram Dauid, fortè offendit eum in aliquo, propter quod Dauid habuit iustam cãm insurgendi ꝯ eum. Non est tñ intelligendum, ꝙ alias liceret Dauid pugnare ꝯ istum, s. ad accipiendum terram eius, vel solum desiderio occidendi, quia non erat iste de Chananęis, ꝯ quos licebat Israelitis pugnare absolutè ad occidendum eos. Nã Syria non erat intra terrã Chanaan, sed in latere aquilonari eius. Et vr̄ dicendum, ꝙ cã istius belli fuit, quia Adarezer voluit dilatare regnum suum vsque ad Euphratem, & ad hoc pugnauit ꝯ gentes, quę erant vsq; ad Euphratem. Regnum aũt Dauid perueniebat vsq;
H ad Euphratem, quia ipse dñabatur toti terrę Chanaã, & terra Chanaan habebat Euphratem pro termino aquilonari: Gen. 15. Et tunc tangeret Adarezer aliqd de regno Dauid, pp quod indignat⁹ Dauid pugnaret ꝯ eum, & hoc vr̄ significari in litera, cum dr̄, ꝙ pugnauit Dauid ꝯ Adarezer, qñ perrexit, vt dilataret imperium suum vsq; ad flumen Euphratem, q.d. ꝙ dilatatio illa fuerit causa istius pugnę, quia alias non scriberetur hic ista clausula, nisi aliquo modo pertineret ad causam istius pugnę.

An Hemath fuerit ciuitas. *Quaest. XII.*

I QVAERITVR vlterius de Hemath, de qua hic dr̄, an sit ciuitas, vel sit nomen alicuius regionis. Rñdendum est, ꝙ non apparet quid sit, & ideo vtrunq; põt dici, s. ꝙ sit nomen ciuitatis, vel sit nomen regionis in Syria, & aliquis volet, ꝙ magis dicatur esse nomen regionis, q̃ nomen vrbis, quia dr̄ hic regẽ Soba regionis Hemath, & sic regio erat, & non ciuitas. Item patet hoc, quia 4. Reg. 24. & 25. fit de Reblata ciuitate, quę est in terra Hemath: ergo nõ est ciuitas, sed terra, in qua sunt multę vrbes. Dicendũ est, ꝙ necesse est dici Hemath esse regionem, vel esse aliq̃ vrbem magnam, quę esset caput alicuius regionis. Et cum dr̄ de Soba, ꝙ erat in regione Hemath, nõ est sensus, ꝙ Hemath esset regio, sed ꝙ esset quędam ciuitas à qua denominaretur regio aliqua, vel terra
K Hemath. Sic.n. erat de Samaria, quę erat ciuitas, & tñ dicebatur aliquando terra, vel regio Samaritanorum, & sic dr̄ Luce: In ciuitatẽ Samaritanorum, ne introieritis. & tñ Samaria erat ciuitas, vt patet 4. Reg. 6. & 7. Et magis 3. Reg. 17. Sic etiam dr̄, ꝙ Iesus transiuit per vnam ciuitatem Samarię: Luc. 9. Et sic significatur Samaria tanq̃ regio, & tñ erat ciuitas vna, quae erat metropolis totius regni Israel. Et quamq̃ã virũque videretur posse stare, tñ dicẽdum est, ꝙ Hemath erat ciuitas, & non regio, licet ab illa nominaret quędam magna regio. Patet hoc primo quia dr̄ in litera, ꝙ Thou rex Hemath audiuit, ꝙ Dauid percussérat omnem exercitum Adarezer, si aũt Hemath acciperetur pro regione, esset sensus, ꝙ Thou erat rex totius regionis Hemath, & tñ hoc falsum est, quia Adarezer erat rex Soba, quae erat in regione Hemath, & tamen

tamen erant isti duo hostes: Et sic haberent distincta regna, vnde non posset esse Thou rex Hemath, si Hemath esset nomē prouinciç, sed esset rex cuiusdā partis Hemath, & Adarezer rex alterius partis, & nō magis vocaretur Thou rex Hemath, q̃ Adarezer. Oportet ergo ꝙ Hemath sit nomen ciuitatis, & ab illa denominetur quędā prouincia magna: Thou autē erat rex ciuitatis Hemath, & non prouinciç, sed erant etiā alij dñi in illa prouincia. Et erat ibi quędam ciuitas nomine Soba, quę erat caput regni Adarezer. Secundo patet, quia Nu. 34. vbi ponūtur limites terrç Israel, ponuntur ibi multę vrbes tanquam termini. Si enim Hemath esset nomen alicuius regionis, non poneret̄ conuenienter tāquam terminus terrç Chanaan, quia non esset terminus limitatus, sed aliqua vna ciuitas poneretur pro termino, & tñ ponit̄ Hemath pro termino, ideo nomē ciuitatis est, & non prouinciç. Aliqui autē putant, ꝙ ista ciuitas Hemath est ciuitas Antiochię, in qua Beatus Petrus tenuit primo sedem, & postea translata est in vrbem Romę. Alij vero dicunt, ꝙ Reblata, quę est in terra Hemath, vt patet 4. Reg. 24. & 25. sit Antiochia, sed de hoc non consistit.

De quibusdam verbis, quæ habentur hic, & 2. Reg. cap. 8.
Quæst. XIII.

QVAERITVR qūo dr̄ hic, ꝙ Dauid cepit mille quadrigas Adarezer, & tñ 2. Reg. 8. vbi ponitur ista historia, non dr̄, quot quadrigas accepit, sed solum ponitur de centum curribus, quos sibi reseruauit Dauid. Rñdendum est, ꝙ Dauid cepit de exercitu Adarezer mille currus, quos habebat, quemlibet cum quatuor equis, & nongentos currus combussit, & subneruauit tria millia, & sexcentos equos eorum, reliquos asit cētum currus, & quadringentos equos ipsorum seruauit, & tñ 2. Reg. 8. vbi ponitur ista historia non fit mentio, quot currus acceperat Dauid de exercitu Adarezer, nec etiam dicitur, ꝙ acceperit aliquos. Sed quia postea dicitur, ꝙ reseruauit sibi cētum currus, & omnes reliquos iugales curruum subneruauit: Intelligitur, ꝙ acceperit aliquos currus in bello, sed non expressit ibi scriptura summam. Et quia in isto libro intentio Esdrę fuit supplere ea, quę in alijs libris minus habebātur, expressit hic summam curruum, quia erat mille, & manserunt centum.

De multitudine equitum, quos accepit Dauid de exercitu Adarezer.
Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius qūo dr̄ hic, ꝙ accepit Dauid septē millia equites de exercitu Adarezer, quia 2. Reg. 8. dicitur, ꝙ accepit Dauid ex parte eius mille, & septingentos equites. Rñdet Nicolaus, & quidam alij, ꝙ in hoc non est aliqua difficultas, quia minor numerus intelligitur semper in maiori, & verum est, quia equites fuerunt septē millia, qui capti sunt, tñ 2. Reg. 8. ponuntur mille, & septingenti, hic aūt suppletur numerus deficiens. Sed ista positio non videtur satis conueniens. Nam si hic poneretur numerus equitum, & 2. Reg. 8. nihil poneretur, posset dici conuenienter, quòd non supplebatur hic id, quod ibi deficiebat, sicut ponitur hic, ꝙ cepit Dauid mille quadrigas de exercitu Adarezer. Et non ponitur aliquis numerus secundo Reg. 8. vbi ponitur ista historia, & hic suppletur numerus ibi. Quod tamen ponatur hic quędam pars numeri, & non totus numerus, nimis esset irrationabile, nisi esset aliqua causa specialis, potissimè cum ponatur, ꝙ propheta, qui scripsit libros Regum, ignoraret illum

A numerum. Sed concedimus, quòd ipse sciebat. Item si fortè poneretur aliquis numerus hic, & alius secundo Reg. 8. qui per modicum differrent, erat satis verisimilis ista varietas, eo quòd interdum scriptura non curat ponere numerum s̄m vltimā taxationem suā, sicut etiam nos facimus, & quia hic scriptura supplet ea, quę deficiunt in alijs libris bene staret, quòd suppleretur hic aliqua pars numeri, sicut 4. Reg. 24. dicit̄, quòd regnauit Ioachim tribus mensibus, & sequenti libro capit. vlt. dicitur, quòd regnauit tribus mēsibus, & decem diebus. Sic etiam Gen. 15. dixit Deus, quòd quadringentis annis peregrinum futurum esset semē Abrahç: Et tamen illi erant anni quadringenti, & quinque vt probatum est eod. capit. non curauit scri-
B ptura de illo paruo numero, & expressit numerum maiorem quasi pręcisum: hic tamen secus est, quia hic ponuntur septem millia equites, & 2. Reg. 8. ponuntur mille, & septingenti. Dicēdum ergo videtur, quòd scriptura expressit ibi minorem numerum, q̃ hic, & verum est, quòd fuerunt septem millia equitū, tamen posuit ibi scriptura mille, & septingentos, quia fortè isti erant principes aliorum, vtpote si erant distincti per decanos, vel per alios minores principes, & scriptura posuit hic omnes milites, siue principantes, siue subiectos, & ibi posuit solum principantes, vel poterat esse aliqua alia causa specialis excellentię, propter quam exprimerentur illi mille, & septingenti, & non alij, quia fortè expressis illis intelligebantur cęteri, vel fortè Dauid fecit multa bella cum Adarezer, &
C cum aliquo illorum occidit mille, & septingentos equites, quos expressit ibi scriptura, milites autem occisos in omnibus bellis enarrat scriptura hic.

De varietate peditum occisorum. *Quæst.* XV.

QVAERITVR vlterius quomodo variatur hic numerus peditum occisorum, & 2. Reg. 8. quia in vno loco ponuntur viginti millia peditum. Et in alio ponuntur vigintiduo millia. Responderi potest vno modo, quòd ponuntur in vno loco viginti millia, quamquam essent vigintiduo millia, eo quòd de paruo numero non curat interdum scriptura, & subticet aliquam particulam, dum tamen exprimat maio-
D rem partem numeri. Secundò potest dici, quòd fuerunt diuersa bella. Et in vna litera istarum ponuntur pedites occisi in omnibus bellis, s. vigintiduo millia, & in alia ponuntur pedites occisi solum in quibusdam bellis, s. viginti millia, & subticentur duo millia occisorum in alijs bellis. Tertiò potest dici, quòd erant vigintiduo millia electorum, & quędam litera posuit omnes pedites occisos, alia verò solū posuit pedites electos, scilicet vigintimillia.

De obligatione Dauid circa equites curruum, quos accepit.
Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, an Dauid obligabatur subneruare omnes equites curruum, quos ac-
E cepit in bello. Nam subneruauit omnes pręter centū quadrigas. Aliquis dicet, quòd obligabatur subneruare: nam si non obligaretur non erat verisimile, ꝙ vellet perdere tantam multitudinem equorum. Nā cepit mille quadrigas, quæ continebant quatuor millia equorum. Et de his solum reliquit centum currus, ideo oportet, quòd occiderit equos nongentorum curruum, scilicet tria millia, & sexcentos. Et tamen isti equi poterant sibi multum proficere ad bellum, quia habendo istos currus, & equos efficeretur vir potens. Nam Iabin rex Chanaan dicebatur rex potentissimus. Et tamen solum habebat nongentos cur-

currus falcatos: Iud. 4. Et dato, quòd Dauid nollet vti
illis ad bellum, sed vendere, haberet inde magnum
pretium, quod patet, quia Salomon emebat currus,
& equos ex Aegypto, & Coa. & quęlibet quadriga
cōstabat sexcentis siclis argenti, vt patet tertio Reg.
10. & sequenti libro cap. nono. Et tamen Dauid sub-
neruauit istos equos, ideo videtur, quòd obligabatur
facere, quia alias non fecisset. Secundò patet, quia Io-
sue 11. Deus pręcepit Iosue pugnanti contra Chana-
nęos, quòd equos subneruaret, & currus igne com-
bureret: ita ergo Dauid facere tenetur. Respondendum est, quòd Dauid non obligabatur subneruare
equos, nec comburere currus, sed fecit, quia voluit, cu
ius causa poneretur sequenti quæstione, & patet hoc,
quia nullum pręceptum erat in lege ad faciendum
hoc, sed generaliter diffiniebatur, quòd cōtra quam-
cunque gentem pugnarent Israelitę, siue contra Cha
nanęos, siue contra alios, prędam exercitui diuiderēt,
vt patet Deut. 20. & Iosue octauo, nisi forte ciuitas su-
bijceretur anathemati, quia tunc non licebat accipe-
re aliquid de illa ad vsus humanos, sed omnia crema-
bantur, pręter illa, quæ ponebantur in thesauris Dei.
Sic factum est de vrbe Iericho, quæ fuit prima quam
acceperunt Israelitę in terra Chanaan: Iosue 6. & 7.
Sic etiam erat de omnibus ciuitatibus Israelitarum,
in quibus erant idolatrę: Deut. 13. Sic etiam fuit de to
ta terra Amalecitarum, primo Reg. 15. Nunc ergo
cum currus, & equi intelligantur in pręda, non obli-
gabatur Dauid subneruare illos, sed poterat sibi reser
uare. Secundò patet, quia si equi, & currus essent il-
liciti ad vsum Dauid, & teneretur equos subneruare
omnes subneruasset, quia pręceptum generale erat,
& tamen reseruauit sibi centum currus, vt patet in li-
tera, ergo non obligabatur subneruarę aliquos, sed
solum voluit hoc facere.

Ad rationem primam in contrarium dicendum,
quòd quamquam Dauid non obligaretur subneruare equos, & non subneruando eos multum inde lu-
craretur, voluit tamē subneruare, quia habuit ad hoc
iustum motiuum, vt declarabitur sequenti quæstione.

Ad secundum dicendum, quòd pręceptum illud
datum Iosue nō obligauit Dauid, nec aliquem alium
nisi Iosue, quia fuit pręceptum personale datum cer-
tę personæ, & non datum in legem. Etiam ipse Io-
sue non obligatus fuit omni tempore ad hoc, sed so-
lū in illo bello, & poterat in alijs reseruare sibi equos,
& currus, & hoc, quia istud præceptum solum fuit si-
bi datum in illo bello, scilicet de equis, & curribus,
quos ibi caperet: manebat ergo liberum Dauid, &
quibuscunq; alijs retinere sibi currus, & equos quos
in bellis caperent.

Quare equos, & currus, quos accepit Dauid subneruauit.
Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, cùm licitum esset Da
uid retinere sibi istos currus, & equos quos
cepit in bello, vt declaratum est præcedenti
quæstione: & vtile valde sibi erat retinerę
illos, vel vendere, & non subneruare, cur subneruauit.

Respondendum, quòd aut Dauid retineret sibi
istos equos, aut venderet alijs gentibus, neutrum au-
tem istorum erat sibi conueniens, ideo subneruauit
eos. Non enim sibi conueniebat vendere illos, quia
omnes gentes, quæ erant in circuitu regni Dauid erāt
hostes ei, & si venderet eis Dauid istos equos, & cur-
rus, munirentur inde ad pugnandum contra ipsum.
Et propter hoc in quolibet regno interdictum est nę
F arma hostibus vendantur. Et sic expediebat magis
Dauid pdere precia istorum equorum, & curruum,
quam vendere illos hostibus. Retinere autem sibi
Dauid nolebat propter duo. Primo quia aliqualiter
erat contra legem, quia Deus iusserat Deut. 17. quòd
rex non multiplicaret sibi currus, & equos, ne redu-
ceret populum in Aegyptum equitatus numero sub-
leuatus, Dauid autem erat vir valde deicola, & in om
nibus volebat sequi legem ad literam. Ideo nolebat
tenere mille quadrigas equorum, quia erat multitu-
do magna. Secundum erat propter laudem Dei, quia
si Dauid haberet secum currus in multitudine, vte-
retur istis ad bellum, quia iste erat apparatus virorum
illius temporis ad bellum, & victorię, quas haberet
G Dauid viderentur esse in virtute curruum, & equo-
rum, sicut gentes confidebant in curribus, & in equis:
vt ergo victoriæ suę attribuerentur Deo, noluit habe-
re currus, & equos, nec similes apparatus belli. Ista
fuit causa quare Deus iussit Iosue, quòd subneruaret
equos, & cremaret currus, quos in bello caperet, vt
declaratum est Iosue vndecimo. Quòd autem ista
fuerit intentio Dauid, satis colligitur Psal. decimo-
nono, scilicet: Hi in curribus, & in equis, nos autem
in nomine Dei nostri inuocabimus: ipsi obligati sūt,
& ciciderunt, nos autem surreximus, & erecti su-
mus. Et etiam Psal. trigesimosecundo, dixit Dauid:
Fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtu-
H tis suæ non saluabitur. Non ergo curauit Dauid ha-
bere currus, & equos, sed subneruauit illos. Salomō
autem filius eius, qui non tam recto corde sperauit in
Domino, multiplicauit sibi currus, & equos in prin-
cipio regni sui. Nam habuit quadraginta millia prę-
sepia equorum currilium, & duodecim millia eque-
strium tertio Reg. 4.

Quare non subneruauit omnes equos, & currus.
Quæst. XVIII.

I QVAERITVR vlterius, cum Dauid subnerua-
uerit equos quasi quatuor millia curruum,
quare reliquit centum quadrigas.

Respondēdum est, quòd fecit hoc propter
duo. Primò quia non erat contra legem Dei: nam si
retinuisset sibi Dauid istas mille quadrigas equorum,
faciebat contra legem Deuteronomij decimosepti-
mo, scilicet: Non multiplicabit sibi rex currus, & e-
quos, ne reducat populum in Aegyptum equitatus
numero subleuatus. Quòd autem retineret sibi cen-
tum quadrigas non erat multiplicare equos, ideo re-
tinuit sibi. Secundum erat, quia Dauid volebat illas
quadrigas equorum non ad bellum, sed ad ornatum,
& ad ostendendum maiestatem regiam. Nam reges
habebant currus falcatos quibus veherentur, & alij
principes magni, & potissime illi, qui habebant spem
K regnandi vtebantur curribus. Sic enim fecit Absa-
lom, quando voluit regnare viuente patre. Nam fe-
cit sibi currum, & quinquaginta viros, qui præcede-
rent eum secundo Regum decimoquinto. Ado-
nias quoque quartus filius Dauid, qui regnare inten-
debat mortuo Absalom, fecit sibi currum, & viros
quinquaginta præcedentes eum, & dicebat ego re-
gnabo, tertio Regum primo. Dauid ergo, qui erat
rex gloriosus tempore suo in tota terra, voluit ad ap-
paratum regię maiestatis habere secum istos cen-
tum currus. Etiam volebat hoc ad exercitationem
filiorum suorum, & aliorum de regno in apparatu
bellico. Nam potissimus apparatus militaris gen-
tium erat in curribus falcatis, & Iudæi non habebant
tales currus, sed bello pedestri decertabant: vtile er-
go

go fuit, quòd aliquando erudirentur ad modum pugnandi in curribus, ne essent minores Gentilibus in exercitatione bellica, & vt nossent omnem modum pugnandi.

De bello Dauid contra Syrum Damascenum an fuerit iustum.
Quæst. XIX.

QVAERITVR Vlterius an Dauid habuit iustum bellum contra Syrum Damascenum, de quo hic.

Respondendum, quòd habuit iustum bellum, quia Deus adiuuabat eum in omnibus his, vt patet in litera. Et tamen non adiuuaret iniustam causam pugnandi, vel saltem Scriptura non faceret mentionẽ, quòd Deus adiuuabat eum. Et hoc potest stare dupliciter: Vno modo dicendo, quod Dauid non mouit bellum cõtra Syrum Damascenum, sed sustinuit ab eo bellum quod patet, quia dicitur. Quod superuenit Syrus Damascenus, vt auxilium ferret Adarezer regi Soba. Et tamen in sustinendo bellum non esset iustum, vel iniustum, sed in agendo, quia pati est inuoluntarium, & in eo non est culpa. Potissimè, quia cuilibet est permissa defensio ab hoste. Secundo potest dici, quòd dato, quòd Dauid committeret bellum contra Syrum Damascenum habebat iustam causam. Nam Syrus veniebat in auxilium Adarezer, & Dauid habebat iustum bellum contra Adarezer, vt declaratum est supra in quadam quæstione, ideo haberet etiam iustum bellum cõtra omnes fautores Adarezer.

De impositione tributaria in Syriam Damasci.
Quæst. XX.

QVAERITVR Vlterius an licitè potuit Dauid imponere tributa Syriç Damasci, & habere ibi custodes ad hoc, quòd seruiret sibi Syria. Aliquis dicet, ꝙ non, quia quando Israelitę pugnabant contra aliquam gentem, aut illa erat de Chananæis, aut non. Si de Chananęis tenebãtur occidere omnes, quos possent, & si parcerent alicui peccabant: Deuteronom. vigesimo. Si autem esset de alijs gentibus, tenebantur Israelitę offerre pacem vrbi, contra quam vellent pugnare, & si aperiret portas, & traderet se Israelitis, non licebat eis occidere quemquam, nec prædari, sed habebant eos in tributarios. Si autem non aperiebant portas, debebant pugnare contra eos, & occidere omnes præter mulieres, & paruulos, eodem capitulo. Et tamen Syri Damasceni non tradiderunt se sponte Dauid, sed pugnauit contra eos, ideo non poterat eos facere sibi tributarios, sed obligabatur occidere ipsos.

Respondendum est, quòd Dauid potuit licitè imponere tributum Syris Damascenis, & Syris regni Soba, vel occidere eos, aut facere quodcunque volebat de hoste, dum tamen non teneretur lege ad aliquid certum faciendum de illo. Nam in bello iusto victori licet facere quodcunque voluerit de hoste: dum tamen non teneatur lege ad aliquid certum faciendum de illo: sic autem erat nunc de Dauid, quia in bello iusto superauit Syros Damascenos, & Syros regni Soba, & lex non arctabat eum ad aliquid in hoc casu, ideo poterat facere quodcunque vellet. Sciendum tamen, quod licet Dauid vicit regem Adarezer, & occidit totum exercitum eius, vt patet infra in litera; tamen non accepit terram illius, quia non pugnauit contra vrbes regis Adarezer, sed solum contra vrbes Syrorum Damascenorum, & cepit illas, posuitque custodes in eis, vt gens terræ illius non posset sibi rebellare, sed manerent semper subditi tributis. Cùm autem obijcitur, quòd Dauid non poterat gentem istam subijcere tributis, sed cogebatur occidere omnes viros.

Dicendum, quòd illud quod habetur Deuteronomij vigesimo, intelligitur quando pugnabant Israelitę contra aliquam gentem inclusam in vrbe. Nam tunc tenebantur offerre pacem. Quod patet, quia dicitur ibi de aperitione portarum. Si tamen pugnaretur in campo, non tenebantur Israelitæ offerre pacem, nec habebat locum illa lex. Et sic poterant facere quidquid vellent post victoriam.

Ratio differentiæ est, quia quando aliqua gens erat inclusa muris, nesciebatur de ea an haberet voluntatem pugnandi contra Israelitas, vel non. Ideo priusquam inciperent pugnare Israelitę tenebantur offerre pacem, si tamen aliqua gens exiret in campum, iam de illa certum erat, quòd volebat pugnare, ideo non oportebat sibi offerri pacem, quia pax offerebatur pro dubio. Et sic in isto casu non erat aliqua lex, ideo poterant Israelitæ occidere victos in campo, vel imponere eis tributum, aut facere quodcunque aliud vellent, sic fuit nunc de Israelitis pugnantibus contra Syros, quia pugnauerunt in campo, ideo licet restiterint eis, poterant sibi imponere tributum, & non obligabantur occidere eos. Vel potest etiam dici, quòd hic obseruata fuit lex illa de offerenda pace, quia fortè Dauid superauit in campo, Syros Damascenos, & occidit viginti duo millia, vt patet in litera. Deinde discurrit per ciuitates singulas Damascenorum ad obtinendum eas. Et cum timerent Damasceni Dauid, non ausi fuerunt resistere sibi, sed aperiebant sibi portas, & tunc secundum legem Dauid poterat eis imponere tributum, & non poterat aliquid aliud facere contra eos.

Adiuuitque eum Dominus in cunctis ad quæ perrexerat. Tulit quoque Dauid Pharetras aureas, quas habuerunt serui Adarezer, & attulit eas in Ierusalem, necnon de Tebath, & Cun vrbibus Adarezer æris plurimum, de quo fecit Salomon mare æneũ, & columnas, & vasa ænea.

Adiuuit eum Dominus in cunctis, ad qua perrexerat. Istud ponitur hic ad declarandum vera esse omnia supradicta. Nam multa bella Dauid supra fecit contra reges potentes, & in omnibus prospere se habuit, de quo miraretur aliquis quomodo omnia ista sic euenirent, vel an esset istud aliquod fictum. Et dicitur, quòd Deus adiuuabat Dauid in omnibus his, quasi dicat, propter hoc Dauid potuit facere hæc, quia Deus adiuuabat eum in omnibus: alioquin non potuisset in omnibus prospere se habere.

Tulit quoque Dauid Pharetras aureas, quas habuerant serui Adarezer. Inter reliquam prædam specialiter fit hic mentio de Pharetris aureis, quia illę fuerunt magni ponderis auri, & ferebant eas serui Adarezer, quod intelligendum est de aliquibus armigeris Regis. Nam ille ad ostendendam

dam magnam gloriam suam, cum esset rex diues fecerat Pharetras de auro, & quosdam alios apparatus bellicos, armigeri sui ferebant coram eo istas Pharetras aureas, & alia arma aurea, vt regalem ostenderēt decorem.

Et attulit eas in Ierusalem. Totam prędam attulit Dauid in Ierusalē, qa ibi habitabat, & specialiter vasa aurea, & argentea, quę accepit in omnibus bellis. Nam illa tulit in Ierusalem, & consecrauit Domino, vt patet infra in litera.

Necnon de Tebath, & Cun vrbibus Adarezer æris plurimum. Scilicet, de Syria Damasci tulit multam prædam, & tamen etiam de istis duabus vrbibus Adarezer tulit magnam copiam ęris. Ista enim fuit preciosior prędа terrę illius. Sciendum autem, quòd quāquàm Dauid superauit prius in bello Adarezer regē Soba quàm Syrum Damascenum, tamen terram Damascenorum peragratus est Dauid, & subiecit eā sibi in tributum, & posuit custodes in ea, vt patet supra in litera. In terra autem regis Adarezer non discurrit Dauid ad acquirendum vrbes, nec legitur posuisse custodes in ea, nec fecisse illam sibi tributariam, sed solum Syriam Damasci, pręter quam de istis duabus vrbibus, quas prędatus est, & inuenit ibi multum de ęre. Vocantur aliter istę vrbes secundum Iosephū octauo Antiquita. scilicet, Tebath vocatur Bachan, & Cun vocatur Machon, nec istud est mirabile, quia fortè tempore Iosephi iam erant mutata nomina istarum vrbium.

De quo fecit Salomon mare æneum. Scilicet de illo ęre, quod tulit de vrbibus Adarezer fecit mare ęneum Salomon. Istud fuit in ędificatione templi: nam fecit Salomon omnia vasa necessaria ad ministrationē Sacerdotalem, & Leuiticam, & vnum de vasis ministrationis Sacerdotalis erat mare ęneum. Erat autem istud mare quoddam vas magnum rotundum ad figuram dimidię sphęrę, & erat locatum super duodecim boues ęneos, & capiebat duo millia battos de aqua: magnitudo autem eius, & figura, & alia, quæ ad ipsum pertinent habētur tertio Regum septimo. Erat autem istud mare ad habendum in eo semper aquam, vt lauarentur ibi Sacerdotes, quando ministrare deberent, quia non licebat alicui Sacerdoti ministrare nisi prius lauaretur, & lauabant Sacerdotes manus, & pedes quandocunque ministrabant, vt patet Exo. 30.

Et columnas. Istę fuerunt duę columnę positę coram porta templi Salomonis pulchrę nimis, habentes capitella opere reticulato intermixtis ordinibus malorum granatorum, de quorum figura, & operę habetur. 3. Reg. 7.

Et vasa ænea. Multa etiam alia vasa fuerunt facta de ęre, scilicet, fuscinulę, & lebetes, & ignium receptacula, & generaliter omnia vasa, quæ seruiebant immediate altari holocaustorum, quorum nomina, & numerus ponuntur. 3. Reg. 7. Et omnia fuerunt fabricata de isto ęre portato de vrbibus regis Adarezer.

Quomodo fuerit Dauid adiutus a Deo. Quæst. XXI.

QVAERITVR Vlterius cum dicitur, quòd Dominus adiuuit Dauid in omnibus, ad quæ perrexit, quomodo adiuuit eum.

Respondendum, quòd Dominus adiuuit Dauid in omnibus bellis ad superandum hostes suos. Et potuit eum adiuuare multipliciter, vno modo augendo vires, & animositatem Dauid, & virorum suorum, scilicet, quòd quamquàm ante hoc essent impares viribus cęteris gentibus, tamen per hoc acquisierunt vires, ita vt possent superare illas gentes. Sic fuit

F de Hebręis, qui erant minores numero alijs populis: Deuteronom. 7. & superauerunt eos, quia Deus dedit sibi vires: Deuteron. 8. s. Ne dicas in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meę hęc mihi omnia pręstiterunt, sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires prębuit, vt impleret pactum suum. Alio modo poterat hoc fieri incutiendo timorem Dauid super hostes, ita vt non auderent ei resistere. Nā Deus infligit timorem homini, vel quamcunque aliam passionem, eo quòd cor hominis est in manu eius, & quocunque voluerit vertet illud Prouerb. 21. sic enim fecit Chananæis, quando Israelitę pugnaturi erant contra eos, scilicet, incutiebat eis timorem, vt fugerent: Exo. 23. scilicet. Timorem meum mittam in pręcursum tuum, & occidam omnem populum,

G ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Alio modo poterat hoc esse, quòd Deus daret hostibus Dauid aliqua impedimenta pugnandi, vt quòd mitteret aliqua animalia, quę eos impedirent. Sic fuit quando pugnauerūt Israelitę contra Chananęos, nam Deus misit crabrones, idest, vespas ante faciem Israelitarum, vt mordenent Chananęos, & fugarent eos, ne possent subsistere in bello: Exo. 23. & Sapi. 12. scilicet. Emittam crabrones, qui fugabunt Heuęum, & Chananęum. Et quando aliquis fugiebat de Chananęis a facie Israelitarum, & latebat, ita vt non possent eum inuenire Israelitę, mittebat Deus crabrones post illum, qui erāt tam venenosi, vt occiderent eum, nec poterant late-

H re: Deutero. 7. scilicet. Insuper crabrones mittet Deus in eos, donec deleat Deus omnes, qui te fugerint, & latere potuerint. Alius modus erat, quòd Deus faceret hostes Dauid indispositos ad pugnandum, vt ꝙ incuteret ei aliquam passionem capitis, per quam nescirent pugnare, nec defendere se a Dauid, sed traderentur in manus eius sine labore, sic fuit quando Syri circundederunt vrbem, in qua erat Eliseus, vt caperēt eum, & portarēt in Damascum ad regem Benadad. Nam percussit Deus illos cęcitate non quidem, quòd non viderent, sed quòd non cognoscerent Elisæum, & quem videbant, licet ante hoc eum cognouissent, &

I vidissent sępe, nec etiam cognoscerent loca, per quæ trāsibant, quamquàm illa essent sibi frequentata. Et sic Elisęus duxit illos in Samariam, & posuit illos in medio hostium suorum, nec tamen illi cognoscebāt, vbi erant quousque orauit Elisęus, vt aperirentur oculi eorum, & tunc cognouerunt, & timuerunt. 4. Reg. 6. Alius modus erat, quòd Deus daret Dauid aliquas instructiones magnę prudentię, quas nescirent hostes eius, & sic non possent resistere ipsi. Sic fuit de Gedeone pugnante contra Madianitas, & Ismahelitas, qui tulit secum trecentos viros habentes lagenas in manibus, & buccinas in alijs, & circūdederūt exercitum hostilem in circuitu per noctem, quando grauis sopor oppresserat omnes de castris, & subito apparuerunt lucernæ in circuitu castrorum, & trecentę buccinę, & putauerunt Madianitę, quòd infinita mul-

K titudo venisset super eos, & esset iam in castris, & sic turbati euigilauerunt, inceperuntque se mutuo percutere putantes, quòd percuterent hostes, & ipsi fecerunt totum bellum nihil facientibus Israelitis nisi clangere buccinis Iudic. septimo. Alius modus erat, quòd Deus summitteret interdum soporem in hostes Dauid, vel aliam passionem secundum quam non possent se defendere. Sic fuit quando Saul persequebatur Dauid. Nam Deus misit soporem grauem super Saulem, & omnes de castris, & descēdit Dauid cum Abisai per noctem in castra, & accipit lanceam, quæ erat ad caput Saulis potuitq; occidere eū, sed noluit: 1. Re. 26. Alius mod⁹ erat, ꝙ Deus faceret apparere aliquem

aliquem exercitum magnum, cum Dauid .s. multitudinem magnam Angelorum, & hostes videntes fugerent. Sic enim fuit quando Syri obsederunt vrbē, in qua erat Eliseus, & puer eius timuit. Orauitq; Eliseus, vt aperiret Deus oculos pueri & aperuit, viditq; montem plenum curribus igneis, & equis igneis, & sic consolatus est de timore suo. 4. Reg. 6. Si autem vidissent hostes illam multitudinem Angelorum, timuissent nimis, & fugissent, potissimè quia aspectus eorum erat terribilis .s. quia videbantur currus ignei, & equi ignei. Alius modus erat, quòd Deus mitteret aliquos Angelos, qui adiuuarent Dauid, dato ꝙ non viderentur. Et illi faciliter occiderent multos de hostibus. Sic enim fuit de Angelo, quem Deus misit in castra Senacherib, qui occidit in vna nocte de Assyrijs centum, & octoginta quinque millia virorum. 4. Re. 19. Sic etiā Angelus occidit primogenita Aegyptiorum in vna nocte, quando nolebant dimittere Israelitas: Exo. 12. Alius modus erat, quòd Deus mitteret Angelos, qui apparerent viri bellatores, & realiter pugnarent contra hostes. Simile fuit de Heliodoro, quē misit rex Celossyrię, vt acciperet pecuniam magnam quę erat in templo, & apparuit quidam Angelus in equo habens terribilem aspectum, & fustigauit eum, ita vt semimortuus subito redderetur, vt patet 2. Machab. 3. Alius modus erat, quòd Deus faceret apparere hostibus, quòd terra mouebatur sub pedibus eorum, & audirērur fragores de cęlo, & territi fugerēt, licet secundum veritatem non esset aliquis terręmotus, sic fuit quando Philisthini congregati sunt contra Israelitas sacrificantes in Masphath, nam timuerunt, & orauit Samuel pro eis. Intonuit Dominus de cęlo fragore magno super Philisthinos, & fugerunt a facie Israelitarum occisique sunt 1. Regum 7. Alius modus erat, quòd Deus faceret, quòd hostes Dauid audirent aliquem sonitum tamquam exercitus magni venientis contra se subito, & nihil viderent: neque esset aliquis exercitus, & fugerent territi. Sic fuit quando Benadad rex Damasci obsidebat Samariam, ita vt Israelitę perirent fame. Nam fecit Deus audire in castris Syrorum sonitus curruum, & equorum, & exercitus plurimi, & dixerunt Syri rex Israel conduxit reges Hethęorum, & Aegyptiorum, & ecce veniunt super nos. Et tunc prę timore fugerunt Syri, & reliquerunt in castris omnia, quę habebant quarto Regum septimo. Poterat hoc etiam fieri per diem, dum tamen fieret inter arbores, vel in alio loco occulto, vt hostes possent audire tumultū, & nihil possent videre. Ideo putarent, quòd aliquis exercitus magnus veniebat contra eos: sic enim fuit semel quando pugnauit Dauid ꝯ Philisthinos: nam Deus iussit ei, quod non procederet contra hostes quousque audiret sonitum gradientis in cacumine pyrorum, secundo Regum quinto, & supra decimo quarto. Et illud erat, quòd Deus volebat facere audiri sonitum exercitus magni Philisthinis. Et sic fugerunt a facie Dauid. Alius modus erat, quòd Deus faceret, quòd arma, & reliqui apparatus bellici hostiū perirēt, vel lęderētur, ita quòd essent inhabilēs ad bellū, & sic non possent se defendere ꝯ hostes. Et hoc satis patet, quia Deus interdum facit, quòd aliquis apparatus bellicus sit melior quàm alias erat, ideo etiam faciet, ꝙ aliquis interdum sit peior. Patet hoc de Nabuchodonolor, quem Deus misit contra Israelitas, & fecit ꝙ apparatus suus ad bellandum esset indeficiēs, vt patet Isa. 5. d. Ecce festinus veniet velociter non est deficiens, nec laborans in eo, non dormitabit, nec dormiet, neque soluetur cingulum renum eius, nec rūpetur corrigia calciamenti eius, sagittę eius acutę, & omnes arcus eius extenti: vngulę equorum eius, vt

A silex, & rotę eius quasi impetus tempestatis. Istam fortitudinem, & apparatum Deus ei dabat, vt puniret Iudęos, vt patet Abacuch primo, scilicet, Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, vt corriperes fundasti eum. Simile patet Isa. decimo. Alius modus erat, quòd Deus mitteret turbationem super hostes Dauid. Et ipsi nescirent se defendere, vel nō possent. Sic enim fuit quando Ionathas, & armiger eius ascenderunt ad castra Philisthinorum, vbi erat innumerabilis multitudo, & misit Deus turbationem in castra, & solus Ionathas occidit viginti Philisthinos, & ipsi etiam se percutiebāt: fugitque totus exercitus a facie eius: primo Regum decimoquarto. Alius modus erat, quòd Deus faceret, quòd hostes inter seipsos non se cognoscerent, & pugnarent contra se: sic enim fuit quando Moabitæ, Ammonitæ, & Idumęi
B voluerunt pugnare contra Iosaphath regem Iudæ: Nam positę fuerunt duæ partes eorum in insidijs, & tertia manifesta manebat. Et consurrexerunt filij Ammon, & Moab contra Idumæos, putantes se esse hostes, cum essent socij, & occiderunt seipsos mutuis vulneribus: perijtque totus exercitus hostium, nihil faciente Iosaphath, immo nec vidente, sed postea cū veniret ad locum hostium inuenit omnes occisos sequenti lib. cap. vigesimo. Alius modus erat, quòd Deus subito, & quasi insensibiliter per se, vel per Angelum suum deleret aliquem exercitum: sic enim fuit quādo Senacherib obsidebat Ierusalem, & Deus misit Angelum suum per noctem, occiditque de castris Assyriorum centum, & octogintaquinque mil-
C lia virorum, & non sentiebat vnus alium morientem: vnde Senacherib diluculo surgens vidit castra sua plena cadaueribus, & cum paucis reuersus est in terram suam, quarto Regum decimonono. & Isai. trigesimoseptimo. Alius modus erat, quòd Deus mitteret de cœlo lapidem, vel fulmina, aut aliud genus tempestatis super hostes Dauid, & occideret multos. Sic. n. fuit quando Iosue persequebatur quinque reges fugientes die, quo stetit Sol: misit enim Deus lapides grandinis magnos super Chananęos in descensu vrbis Bethoron, & plures occisi sunt lapidibus, quàm ceciderant gladio Hebręorum Iosue decimo. Alius modus erat, quòd Deus subuerteret, & occideret per
D terręmotum subito hostes Dauid. Sic enim fuit de Amorrhęis, qui erant in insidijs apud torrentem Arnon ad occidendum Israelitas, quando transirent. Et erant in duabus cauaturis scopulorum. Inclinauit autem Deus scopulos vsque ad torrentem, & ibi oppressit atque suffocauit omnes Amorrhęos, vt colligitur Numeri vigesimoprimo, & patet in libro bellorum Domini. Multi alij modi possunt esse ad hoc, quòd Deus destruat hostes cultorum suorum, de quibus in multis locis sacrę Scripturę habetur. Nec est in hoc dubitandum, quòd Deus tot modis potest aliquos occidere, quot modis voluerit, cum nihil effugiat potentiam eius. Et sic poterat Dauid adiuuari a Domino aliquo de istis modis contra hostes, vel multis alijs.
E

De Pharetris aureis. *Quæst. XXII.*

QVAERITVR Vlterius de Pharetris aureis, quas tulit Dauid seruis regis Adarezer, & ad quid portabant eas.

Respondendum est, ꝙ non solum portabāt isti Pharetras aureas, sed etiam quędam alia arma aurea. Pro quo sciendum, quòd quædam sunt arma offensiua, sicut lanceæ, & gladij, & quęcunque iacula: alia autem sunt defensiua, sicut lorica, scutum, & pelta. Alia autem sunt, quę neutrū horum

habent, sed magis sunt ad custodiam aliorum armorum, sicut pharetrę, in quibus portantur sagittę, & similia vasa, arma autem offensiua nũquam fiunt de auro, nec habent laminas auri, eo quòd aurum nõ est conueniens metallum ad nocendum, sicut ferrum quod omnia domat, & frangit Daniel. 20. Arma autem defensiua etiam non fiunt de auro, quia nõ sunt tam conuenientia ad sustinendum ictus bellicos, sicut arma ferrea. Interdum tamen operiuntur laminis aureis ad fulgorem, & pulchritudinẽ: dum tamẽ interiora sint ferrea. Sic patet 1. Machab. 6. scilicet. Refulsit Sol in clypeos aureos, & resplenduerunt montes ab eis. Et ista scuta aurea erant Regum Gentiliũ, qui veniebant ad pugnandum contra Iudam Machabęum. Et illę laminę aureę non ponebantur in scutis propter aliquam vtilitatem bellicam, quia vtilius erat scutum de ferro puro, sed ponebãtur ad pulchritudinem, & ad ostendendum dignitatem regiam, qa ista scuta solum portabant reges, & armigeri eorum, qui precedebant eos. Illa autem, quæ non sunt propter arma, sed armorum vasa, possunt fieri de auro, & æqualiter sunt vtilia de auro, vel de ferro, & sic sunt Pharetrę. Vnde nunc serui regis Adarezer portabãt Pharetras aureas, non tamen est intelligendum, ꝙ omnes serui Adarezer portarent Pharetras aureas, sed solum aliqui, qui erant specialiter serui regis, sed armigeri sui, & isti portabant Pharetras aureas ad ostendendum regalem gloriam, vt etiam significaretur differentia regis, & aliorum, & cognoscerentur per hoc armigeri regis. Interdum autem fiunt arma ad solam gloriam ostendendam, & non ad aliquem vsum bellicum, & tunc poterant omnia fieri de auro tam arma offensiua, quàm defensiua, sicut fuit de Salomone, qui fecit ducenta scuta de auro purissimo, & trecentas peltas, & ducentas hastas etiam de auro, vt patet tertio Regum decimo, & sequenti lib. capit. nono. Ista autem non erant ad bellandum, sed ad decorem regum: nam quando Salomon exibat de domo sua pręcedebant eum scutarij sui ferentes ista scuta, & peltas, & lanceas, tertio Regum decimoquarto.

Quid fecerit Dauid de Pharetris. *Quæst.* XXIII.

QVAERITVR Vlterius de istis Pharetris aureis, quid factum est.

Respondendum est, quòd Dauid omnia vasa aurea, & argentea, quę alias habebat in bellis in quacunque gente portabat in Ierusalem, & consecrabat illa Domino pro ędificatione templi futuri, vt patet infra in litera, scilicet. Sed & omnia vasa ænea, & aurea, & argentea consecrauit Dauid Domino cum argento, & auro, quod tulerat ex vniuersis gentibus tam de Idumęa, & Moab, & filijs Ammon, quam de Philisthijm, & Amalec. Iosephus autem octauo Antiquita. dicit, quòd Dauid consecrauit istas Pharetras Domino, quas postea tulit Sesacus rex Aegypti, quando pugnauit contra Roboam nepotem Dauid: nam tunc tulit thesauros domus Domini, & thesauros regios, & scuta aurea, quæ fecerat Salomon, vt patet 3. Reg. 14.

An fuerit licitum fieri mare æneum &c.
Quæst. XXIIII.

QVAERITVR Quomodo fieri licuit mare æneum, & alia vasa templi Domini de ęre, quod ablatum fuerat de terra idolatrarum. Nam id quod pertinebat ad idolatras non solum non poterat Deo applicari, sed etiam non licebat Iudęis transferre il-
F lud in vsus suos, nec etiam concupiscere licebat illud;
Deuteronom. septimo. Item non solum hoc, sed
etiam obligabantur Israelitę ea, quę erant in ciuitati-
bus idolatrarũ cremare, & nihil ex eis accipere Deu-
teronom. decimotertio. Item patet, quia non pote-
rat accipi aliquod donum de manu idolatrę ad cultũ
Dei, vt patet Leui. vigesimosecundo, scilicet. De ma-
nu alienigenę non offeretis panes Deo vestro, &
quidquid aliud dare voluerit. Et subditur causa, sci-
licet. Quia corrupta, & maculata sunt omnia non su-
scipietis ea. Et tamen ea, quę possidebantur ab ido-
latris tam maculata erant si ipsi illa offerrent, sicut si
Israelitę illa acciperent, & Deo traderent, quia macu-
la eorum erat per hoc, quòd possessa, & contrectata
G fuerant ab idolatris, & tamen non licebat suscipi ea
si offerrent illa idolatrę, ergo etiam non licebat illa
suscipi, quando non offerrent ea idolatrę, sed acci-
perent ea Israelitę, & offerrent Domino.
Respondendum est, quòd licitum erat de auro, &
argento accepto de manu idolatrarum facere vasa
ad ministrandum Domino, & de tali auro, & argen
to facta sunt omnia, quę erant in templo Salomonis,
nã ipse Dauid parauit omnes impensas in auro, & ar
gento, lignis, & lapidibus, & cęteris materijs pro ędi
ficatione templi, & vasorum eius, vt patet infra vigesi
mosecundo. Et tamen ipse congregauit illas mate-
rias in bellis, quæ habuit contra varias gentes, scilicet.
Ammonitas, Moabitas, Idumęos, Amalecitas, Phili-
sthinos, & Syros, vt patet infra in litera. Et in hoc
H non fecit Dauid contra legem. Nam sic factum fue
rat tabernaculum Domini, quod Moyses fecit in de
serto: Deus enim iusserat, quòd quando Israelitæ
egressuri erant de Aegypto, peterent vasa aurea, & ar
gentea ab amicis suis Aegyptijs, & Dominus dedit
eis gratiam in oculis Aegyptiorum: & commodaue
runt eis plurima vasa, quę illi secum tulerunt, vt patet
Exodi tertio, & decimotertio. Et postea de illis factũ
est omne opus Sanctuarij. Nam Deus iussit, quòd
offerrent aurum, & argentum, & oblata sunt omnia
vasa, quę erant in manibus Israelitarum: Exodi tri-
gesimoquinto. Sciendum autem pro hoc, quòd au-
I rum, vel argentum, aut erat idolorum, aut idolatra-
rum. Si erat idolorum illud aurum, & argentum, de
quo ipsa facta erant, & etiam, de quo erant facta va-
sa pro ministratione sua, de isto dicendum est, quòd
non licebat illud applicari ad cultum Dei, nec licebat
Israelitis transferre illud in vsus suos, sed reputãdum
erat tamquam contaminatum, & immundum ad
omnem vsum, ideo comminuendum, & cremandum
erat. Sic dicitur Deuteronom. septimo, scilicet. Sculptilia eorum igne combures: non concupi-
sces aurum, & argentum, de quibus facta sunt, neque
assumes ex eis tibi quidquã ne offendas propter ea,
quia abominatio est Domini Dei tui, nec inferes
quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathe-
ma sicut, & illud est, quasi spurcitiam detestaberis,
& velut inquinamentum, ac sordes abominationi
K habebis, quia anathema est. Si autem erat aurum,
& argentum idolatrarum, licebat Israelitis accipere
illud in vsus suos, & etiam offerre Domino ad faciẽ-
dum vasa, patet hoc, quia quando Israelitę pugna-
bant contra quamcunque gentem, siue essent de
Chananæis, siue non, diuidebatur præda exercitui,
vt colligitur Deuteronom. vigesimo. De non Cha-
nanęis, & de Chananęis patet Iosue 8. Quod autem
liceret illa applicari Deo, patet, quia ex illis factum est
tabernaculum Dñi, quod Moyses fecit in deserto, vt
supra declaratum est. Istud verum est, nisi cũ ciuitas
subijceretur anathemati, quia tunc non licebat Israe-
litis accipere aliquid in vsus suos, sed omne aurum,
& argen-

& argentum ponebatur in thesauris Domini. Sic.n. fuit in vrbe Iericho, quę subiecta fuit anathemati, & non acceperunt Israelitę quidquam de vrbe, sed omne aurum, & argentum, ęs, & ferrum in thesauris Domini posita sunt Iosue 6. Et ille qui accepit regulam auream occisus est Iosue 7. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quod licebat applicari cultui Dei, & vsibus humanis aurum, & argentum, quod possidebatur ab idolatris: dum tamen de ea nō facta essent idola, vel vasa pro ministratione idolorum. Et quod obijcitur Deuter. 7. non loquitur de rebus idolatrarum, sed de auro, & argento, de quo erant facta idola. Et cum dicitur, quòd si non licebat Israelitis accipere ista, a fortiori non liceret transferri in cultum Dei, non est verum, quia interdum aliquę res idolatrarum non erant licitę ad vsus Israelitarum, & licebant ad cultum Dei. Sic erat in rebus acceptis de ciuitatibus subiectis anathemati, sicut fuit in Iericho, quia omnia vasa aurea, & argentea posita sunt in thesauris Domini, & nihil licuit accipere Israelitis. Ad secundum dicendum, quòd illud quod habetur Deuter. 13. nō intelligitur de quibuscunque idolatris, sed solum de Israelitis, quando conuertebantur ad idolatriam. Nam si pauci de Israelitis colerent idola in aliqua vrbe illi lapidandi erant: Deuter. 17. Sicut tota ciuitas, vel maior pars eius hoc faceret, & cum publicè fieret, nullus illud puniret, tenebantur alij Israelitę pugnare contra illam vrbem, & occidere viros, & fœminas, & paruulos, & iumenta, & generaliter omnia iumenta, & deinde omnia cremanda erant cum ipsa vrbe, nec licebat cuiquam accipere quidquam de vrbe, sed ibi omnia cremabantur, & in æternum manebat locus ille sine habitatione Deuter. 13. Istud tamen non fiebat, quando Israelitę pugnabant cōtra Gentiles Idolatras, quia illi non susceperant legem Dei, ideo non puniebantur ab Israelitis tāquam idolatrę, sed tamquam hostes, vnde licebat accipere omnia, quę illi possidebant in prędam, quia de hostibus victis pręda obtinetur. Quod autem fieret tanta seuitas in vrbibus Israelitarum idolatrarum erat in detestationem criminis, quia idolatria est maximum crimen. Etiam quia Deus volebat nimis punire istud delictum, ne aliqui ad illud assuefierent. Dauid autem accipiebat nunc aurum, & argentum de Gentilibus idolatris, ideo non obstabat illud, quin applicari posset Domino, & etiam vsibus humanis.

Ad tertiam dicendum, quòd non licebat accipere de manu idolatrarū aliqua munera ad cultum Dei, si illa munera essent ad sacrificandum, scilicet, animalia, vel panes, quę immediatè ponerentur in sacrificio, quia ista reputabantur tunc corrupta, & contaminata, & de hoc intelligitur Leuit. vigesimosecundo. De manu alienigenæ, non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit. Nam non solum hoc, sed etiam non licebat ipsis Gentilibus introire in Sanctuarium Domini: Ezechielis quadragesimoquarto. & Actuum vigesimoprimo. licebat tamen Gentilibus offerre aurum, & argentum, & quamcunque rem, quæ per se non poneretur in sacrificio, sed vt ex illa emerentur sacrificia, vel fabricaretur aliquid in templo. Sic patet de Seleuco rege Celesfytiæ, qui dabat de redditibus suis omnes expensas necessarias in sacrificijs, vt patet secundo Machabęo. tertio. Sic etiam rex Artaxerses faciebat, dans de ęrario suo vsque ad talenta centum argenti, & centum battos vini, & centum battos olei, & centum choros frumenti, & omne quod pertinebat ad ritum Dei, primo Esdrę 7.

A Quod cū audisset Tou rex Hemath percussisse videlicet Dauid omnem exercitum Adarezer regis Soba, misit Adoram filium suum ad regem Dauid, vt postularet ab eo pacem, & congratularetur ei, eo quòd percussisset, & expugnasset Adarezer, aduersarius quippe erat Tou Adarezer.

Quod cum audisset. Ponebatur supra bellum, quod habuit Dauid cum Adarezer, hic ponitur exultatio, quam habuerunt quidam hostes Adarezer, quia victus est, & dicitur: Quod cum audisset Tou rex Hemath. Scilicet, audiuit iste Tou, quòd Dauid vicerat Adarezer. Erat iste Tou rex in Syria: nam Syria
B est magna prouincia, & in ea sunt multi reges, quorum hic ponuntur tres, scilicet, Adarezer, & Tou, & Syrus Damascenus, qui vocabatur Benadad. Et isti dominabantur in diuersis partibus eius, scilicet, Adarezer in Soba, & Tou in Hemath, quæ erat quędam ciuitas magna, & Metropolis regni. Benadad autem in Damasco.

Percussisse videlicet Dauid omnem exercitum Adarezer regis Soba. Istud audiuit Tou videlicet, quòd Adarezer victus fuerat, & Dauid occiderat omnem exercitum eius. Et patet hoc, quia supra dicitur, quòd cepit mille quadrigas eius, & septem millia equites, & viginti millia peditum, & omnes istos occidit, nec refertur habuisse Adarezer maiorem exerci-
C tum.

Misit Adoram filium suum ad regem Dauid. Iste Adoram erat primogenitus Tou, & misit eum pater suus ad Dauid, vt peteret pacem, & multas diuitias tulit iste Adoram ad Dauid, sicut dicitur secundo Regum octauo, scilicet. Et in manu eius erant vasa argētea, & aurea, & ęrea, quæ, & ipsa sanctificauit rex Dauid Domino, cum argento, & auro, quę sanctificauerat de vniuersis gentibus, quas subegerat. Sciēdum autem, quòd ista historia ponitur secundo Regum octauo. Et tamen aliqua ponuntur ibi, quę subticentur hic, sicut est istud de muneribus, quæ tulit Adoram filius Tou ad Dauid, & alia eorum, quæ
D ponuntur sunt mutata. Nam ibi dicitur, & posuit Dauid pręsidium Damasci, hic autem dicitur. Et posuit milites in Damasco, eadem sententia est. Etiā dicitur hic, quòd tulit Dauid Pharetras aureas, quas habuerant serui Adarezer. Et significatur ibi plus quàm hic, quia ponuntur ibi torques aureę, quę erāt ornamenta colli, scilicet, circuli positi in collo, scilicet, facti de auro. Et istos portabant serui Adarezer ad ornatum, & excellentiam magnam, eo quòd erāt familiarissimi regi. Dicitur etiam quòd habebant arma aurea, scilicet, Pharetras, quæ nominantur hic, & alia arma, de quibus non fit mentio. Etiam ista nomina vrbium Adarezer sunt mutata, quia hic vocantur Tebath, & Echin, ibi autem vocantur Bethe, & Beroth. Etiam filius Tou regis, qui vocatur hic Adoram, vocatur ibi Ioram, & hoc fortè erat,
E quia vrbes erant binomię, vel quia liber Regum fuit scriptus a Jeremia, vt declaratum est in Prologo super istum librum. Et fortè inter tempus vtriusque mutata sunt nomina istarum vrbium. De filio autem regis Tou, dicēdum est, quòd erat binomius, & sic ponitur hic vnum nomen eius, & ibi aliud, sicut fit de multis alijs, s. de Iacob, & Esau, & [illegible], & Petro, qui in varijs locis Scripturę diuersa nomina habent, vt sæpe dictum est.

Vt postularet ab eo pacem. Dicit.n. Iosephus 8. Ant. qt. quia iste Tou erat propinquus terrę Adarezer, & ti-

muit fortè, quòd sicut Dauid destruxerat exercitum F
Adarezer, ita destrueret regnum suum, misit ergo filium suum ad petendum pacem a Dauid, & obtulit ei munera m[illegible]ta, vt placaret ipsum. *Et congratularetur ei eo, quòd expugnasset, & percussisset Adarezer.* Magnas.n. gratias agebat Tou ipsi Dauid, qui expugnauerat Adarezer, quia in hoc contulerat ei magnum beneficium.

Aduersarius quippe Tou erat Adarezer. Redditur causa quare Tou fertur congratulari Dauid de occisione Adarezer, scilicet, quia Tou erat hostis Adarezer, & erant inter eos bella, nunc autem debellato Adarezer cessaret pugna inter eos, eo quòd Adarezer non habebat iam aliquem exercitum, quo vteretur ad
bellum cōtra Tou, quia Dauid occiderat totum exer G
citum eius, vt patet in litera. Erāt autem inter eos inimicitię, quia erant reges confines, & confines solent sibi inuicem nocere propter multa scandala, quæ accidunt in communicatione, & patet hoc, quia Tou erat rex vrbis Hemath, vt patet in litera, & Adarezer erat rex Soba, quę est in regione Hemath, vt etiam patet in litera. Ideo habebant magnam occasionem hostilitatis.

An peccauerit Tou gaudens in occisione exercitus Adarezer. Quæst. XXV.

QVAERITVR An peccauit Tou, quia gauisus est de occisione exercitus Adarezer, & cōgra-
tulatus est Dauid propter hoc. Aliquis dicet, H
quòd sic, quia gaudere de morte alicuius est gaudere de malo. Gaudium tamen de malo semper est peccatum, ideo non reperitur in eo magis, & minus, & medium, sed semper est malum, sic ait Aristo. Ethic.2. Vbi dicit, quòd quædam sunt, quę mox nominata malitia sunt conuoluta. Et ponit exemplum, sicut gaudium de malo. Item Cato ait.

Morte repentina noli gaudere malorum.

Et sic contra mores est, quòd aliquis gaudeat de morte alterius. Respondendum est, quòd iste Rex
Tou poterat hic licite gaudere, quia ipse non gaude- I
bat de morte hostis sui, quia non erat mortuus, sed gaudebat de exercitus sui destructione, nec gaudebat hic directè de destructione exercitus, sed de vtilitate, quę proueniebat ei exercitu perdito. Nam quādiu Adarezer habebat exercitum, non erat in pace Tou, quòd Adarezer, qui erat hostis suus persequebatur eum, sed quilibet naturaliter desiderat quietem suam, & licitum est illam desiderare. Ideo licebat ei gaudere de destructione exercitus Adarezer: non inquantum per hoc proueniebat malum ipsi Adarezer, sed inquantum per hoc ipse acquirebat quietem, quam aliàs non videbatur posse habere.

Sed & omnia vasa aurea, & argentea, & ęnea consecrauit Dauid rex Domino cum argento, & auro, quod tulerat ex vniuersis
gentibus tam de Idumęa, & Moab, & filijs K
Ammon, quâm de Philisthiim, & Amalec. Abisai verò filius Saruię percussit Edom in valle Salinarum decem, & octo millia, & constituit in Edom præsidium, vt seruiret Idumæa Dauid. Saluauitque Dominus Dauid in cunctis, ad quæ perrexerat.

Sed & omnia vasa ænea, aurea, & argentea consecrauit rex Dauid Domino. Intelligitur de omnibus vasis, quæ obtulit ipsi Dauid Adoram filius Tou. Nam multa dedit ei, vt patet 2. Reg.8. Et omnia illa consecrauit Dauid Domino, scilicet, vouit, quòd illa essent ad cultum eius pro ædificatione templi, & valorum. Nam ipse parauit omnes impensas in auro, argento ferro, & ęre pro Sanctuario, vt patet infra 22.

Cum argento, & auro quod tulerat ex vniuersis gentibus. Idest, etiam cōsecrauerat argentum, & aurum quod acceperat de omnibus gentibus, contra quas pugnauerat. Nam intentio Dauid fuit semper exaltare cultum Dei quantum posset, & ad hoc cogitauit ei facere templum, & ob hoc omnes diuitias, quas acquirebat in bellis seruabat pro ędificatione templi, ipse autem viuebat de redditibus regni sui, qui magis erāt ei sufficientes ad sustentandū eum; & superabūdandū.

Tam de Idumæa, & Moab, & filijs Ammon. De omnibus autem istis gentibus acquisiuit Dauid diuitias magnas, quia contra omnes illas fecit bella, contra Idumęos autem fecit bellum, quando subiecit sibi Idumęos in tributarios, & constituit præsidium in Ebdō, vt seruiret Idumęa Dauid ꝫ.in litera, Occiderat enim tunc Abisai seruus Dauid decem, & octo millia Idumæorum, vt patet in litera, & 2.Reg.8. Misit quoque Dauid Ioab ad Idumęam, & occidit omnes masculos terrę Ebdon, vt patet 2.Reg.11. Pugnauit aūt Dauid contra Moabitas ante hoc, quando mensus est duos funiculos in terra Moab vnum ad occidendum, & alium ad viuificādum. 2.Reg.8. Et fecit tunc sibi Idumęos tributarios. Pugnauit autem cōtra Ammonitas quando Ioab, & Abisai iuerunt ad pugnandum contra filios Ammon pro iniuria, quam susceperant filij Dauid infra 20. & 2. Reg.1.

Quàm de Philisthijm, & Amalec. Pugnauit Dauid ꝯ Philisthinos sępissime. Nam priusquam esset rex, & viueret cum Saule occidit multos Philisthinos, quia ipse faciebat omnia bella Israelitarum cōtra Philisthinos. 1.Reg.18. & 19. Et deinde cum fugeret a facie Saulis ēt pugnauit ꝯ Philisthinos, q diripiebant areas vrbis Ceilę. 1.Reg.13. Postquam aūt factus est rex super totum Israel, pugnauit bis ꝯ Philisthinos in principio regni supra 14. Deinde habuit aliquantam quietem, & rursus redijt ad bellandū contra Philisthinos, & tunc abstulit frenum tributi de manu eorum 2.Regum 8. Et abstulit vrbē Geth cum filiabus suis supra in litera. Et in istis bellis egit magnas prędas in Philisthinis. Pugnauit etiam contra Amalecitas, & istud fuit antequam esset rex, scilicet, quando erat in terra Philisthinorum. Nam quando erat in acie cum Philisthinis contra Saulem, venerunt Amalecitę, & prędati sunt vrbem Siceleg, in qua erant vxores Dauid, & virorum suorum, & omnia bona eius, & succēderūt eam. Ipse autem veniens inuenta vrbe succensa persecutus est Amalecitas, & occidit oēs pręter quadringentos qui euaserunt in camelis. Cepitque prędam magnam 1.Reg.30. *Abisai verò filius Saruię.* Iste Abisai erat frater Ioab principis militię Dauid, habebat namque Dauid duas sorores, scilicet, Abigail, & Saruiam, habuit Sauruia tres filios, scilicet, Ioab, Abisai, & Asael. Abigail autem habuit vnum filium, scilicet, Amasan supra 2. Et iste Abisai frater Ioab fuit strenuus vir in bellis, & ipse erat princeps exercitus interdum cum Ioab, sicut patet secundo Regum decimo, & sequenti cap. & nunc fecit eum Dauid principem exercitus ꝯ Idumęos, vt patet in litera & 2.Reg.8. Erat.n. vir aīosus: nam ipse solus descendit cum Dauid in castra Saulis, vbi erant tria millia virorum, & voluit percutere Saulem lancea, primo Regum 26. Ipse quoque fuit primus inter triginta viros fortes

fortes Dauid, secundo Regum vigesimotertio. & supra vndecimo. & ipse fuit princeps inter illos viros, qui venerunt ad Dauid, quando erat in Præsidio, & dixit, tui sumus o Dauid, & tecum fili Isai, supra duodecimo. Ipse quoque liberauit semel Dauid a morte, quando quidam gigas Philisthinus nitebatur occidere Dauid deficientem iam viribus. secundo Regum vigesimoprimo.

Percussit Edom in valle Salinarum. Idest, pugnauit cõtra Idumæos, & percussit eos in valle Salinarum. i. in quadam valle vbi erat Sal. Erat enim Dauid intentus multis bellis simul, & non poterat ire ad omnia. Ideo misit Abisai principẽ belli ꝯtra Idumęos. *Decem & octo millia.* Istos occidit, & reliqui fugati sunt.

Et constituit in Edom præsidium. Idest, posuit milites in Idumæa ad custodiendum fortalicia eius, vt terra non rebellaret Dauid.

Vt seruiret Idumæa Dauid. Idest, vt seruiret ei sub tributo. Nam volebat Dauid facere omnes istas gentes tributarias, sic dicitur, secundo Regum octauo. Et posuit in Idumęa custodes statuitque præsidium, & facta est vniuersa Idumęa seruiens Dauid.

Saluauitque Dominus Dauid in cunctis, ad quæ perrexerat. Idest, seruauit eum a periculis in omnibus bellis, quæ fecit. Istud dicitur, quia Dauid fecit hic multa bella contra multas gentes fortes, & in nullo eorum victus est, nec perdidit exercitum, nec passus est quicquam mali. Istud autem non poterat esse, nisi Deus specialiter cooperaretur ei. Ideo dicitur, quòd saluauit eum Dominus in cunctis, ad quæ perrexerat.

De modo consecrationis circa ea, quæ consecrauit Dauid Domino. *Quæst. XXVI.*

QVAERITVR Circa id quod dicitur hic, ꝙ consecrauit Dauid Domino totum aurum & argentum, quod habuit de gentibus, contra quas pugnabat, quomodo fiebat ista cõsecratio, & an licebat Dauid vti rebus istis cõsecratis. Respondendum est, quòd in ista cõsecratione nõ fiebat aliqua cęremonia, sed solum vouebat quis aliquam rem Deo, & per hoc dicebatur ei consecrata, sic patet Leui. vlti. vbi agitur de istis votis, & consecrationibus. Sic Dauid intendens ædificare templum Domino, congregabat aurum, & argentum, & alias materias pro ista ædificatione, & vouebat omnia hęc dare Deo, ꝙ per hoc dicebantur esse cõsecrata. Cùm autem quęritur an licebat Dauid vti istis ad aliquem vsum postquam consecrabat illa Deo. Dicendum est ꝙ aut ista applicabantur immediatè vsibus diuinis, aut non. Si applicabantur, non licebat Dauid transferre illa ad alios vsus, vtpote si de isto auro, vel argẽto fierent aliqua vasa ad ministrandum coram Domino, quia postquam semel ministraretur in eis coram Domino, non licebat cuiquam hominum reducere illa ad vsus suos. Si autem non applicabantur illico ad cultum Dei, licebat Dauid applicare illa ad vsus suos, dum tamen non alienaret ea, vt manerent semper pro Domino. Considerandum pro hoc per hoc quòd aliquis aliquam rem vouebat Domino ab dicabat a se proprietatem eius, & transferebat illam in Deum, siue in Sanctuarium. Et quia alienare non pertinet nisi ad habẽtem proprietatem, cum per alienationem tradatur proprietas, & non posset quis trãsferre in alterum quod nõ habet in se formaliter, vel virtualiter, ideo cum quis aliquã re consecrabat Deo, non poterat illam postea alienare, nisi fortè esset aliqua res, quę posset commutari, vel redimi. Nam Leuitici vlti. erant taxata precia rerum, vt siquis voueret templum, vel rem suam erat taxatum quantum debeA ret dare, & dando illud manebat homo liber, & res sua. Et hoc verum est, nisi voueretur animal immolaticium, quia illud non poterat commutari pro meliori, vel peiori, & si commutaretur de facto vtrunque cedebat in ius Dei, aurum autem, & argentum erãt ipsęmet pecunię, & in eis non erat aliquid redimendum, & ideo postquam Dauid vouerat aurum, & argentum pro templo Domini, non videtur, ꝙ poterat commutari, & ꝯñr non poterat Dauid alienare aliqd istorum, quæ vouebat Dño. Sciendum tñ, ꝙ in re est duplex ius. s. proprietas, & possessio, & vnum non dependet ex alio. Et sic potest aliquis habere vnum nõ habendo aliud. Ex proprietate enim pendet posse alienare: ex possessione pendet vsus rei. Ideo quamquam vouens abdicabat a se proprietatem, tñ non abdicabat possessionem. Ideo licet non posB set alienare, poterat vti re ad voluntatem suam. Si autem quis abdicaret a se vtrunque ius. s. possessionẽ, & proprietatem, nihil habebat in re. Ideo nec poterat alienare illam, nec vti ea ad aliquid. Istud autem erat si quis voueret rem Dño, & immediate trãsferret eã in possessionem cultus diuini. s. vt ex illa fieret aliqd sacrum. s. vas ad ministrandum. Nam tunc cum nihil haberet in re illa nihil competebat ei de ea. Sciẽdum tñ, ꝙ nõ transferebatur res aliqua consecrata Deo in possessionem cultus eius per hoc, ꝙ poneretur in Sãctuario, sed per hoc, ꝙ applicaretur alicui ministrationi sacræ, sic patet de gladio Goliath, quem Dauid cõsecrauit Dño, & positum est in Sanctuario: nam erat inuolutum pallio post ephod. Et tamen petente DaC uid gladium aliquem ad necessitatem suam cum nullũ haberet, dedit ei Achimelech summus Sacerdos gladium Goliath, primo Regum 21. Ita nunc si Dauid consecrasset Dño istud aurum, & argentum, & posuisset illud in Sanctuario, si non fierent aliqua vasa sacra de eo semper poterat Dauid vti illo. Nã multa alia deposita erant in templo in auro, & argento, tamen non efficiebantur sacra, sed reddebantur dñis suis cum illa peterent, sicut patet de illo deposito, quod seruabatur in templo. 2. Machab. 3. Dauid tamen non transtulit istud aurum, & argentum in tẽplum, sed ipse tenebat penes se, & tenuit vsque ad mortem, & tunc dedit omnia illa Salomoni, vt ex D eis ędificaret templum Dñi. Ideo poterat vti interim eis ad voluntatem suam, dum tamen per vsum istarũ rerum non minueretur earum valor.

De veritate aliquorum verborum, quæ habentur hic, scilicet, quod Dauid consecrauit Domino &c. *Quæst. XXVII.*

QVAERITVR Vlterius quomodo dicitur hic ꝙ Dauid consecrauit Dño oẽ aurum, & argentum, quod habuit a filijs Moab, & Ammon, & Edom. Philisthim, & Amalec, quia in hoc p̃supponuntur aliqua, quę non videntur esse vera. Nã Dauid nondum pugnauerat contra Ammonitas qñ factum est istud quod dicitur hic, sed istud bellum postea fuit, vt patet infra 20. & 2. Regum 10. & 12. ẽt E Dauid non pugnauit contra Ammonitas, sed Abisai, & Ioab. 2. Regum 10. & 12. Item pręsupponitur, quòd Dauid pugnauit contra Idumęos, & tñ vr̃, ꝙ non pugnauerit, quia Abisai pugnauerit ꝯ eos, vt patet hic. Item pręsupponitur, quod Dauid consecrauit totum aurum, & argentum, quod congregauit de omnibus regionibus, quę noĩant̃ hic pro templo Dñi ędificando. Et tñ saltem non vr̃ hoc verum de eo, quod congregauit pugnando ꝯ Amalecitas, quia illud factum est antequam Dauid esset rex super aliquod regnum scilicet, quando erat in terra Philisthinorum, & pugnauit ꝯ Amalecitas, qui succẽderant vrbem Siceleg

 Dd 4 1. Reg.

1.Reg.30. Et tamen Dauid nondum habebat intentionem ædificandi templum Domino, sed paulo ei ante hoc aduenerat.s.postquam fuit rex Israel. Nam ipse dixit qñ cepit hoc cogitare: Ecce ego habito in domo cedrina: arca aũt Dñi sub pellibus est, præcedẽ. cap.& tñ Dauid non habebat domum cedrinam vsquequo Hiram rex Tyri misit ei artifices, & ligna cedrina ad ædificandum domum supra 14. Et illud fuit postquam factus est rex super totum Israel.

Rñdendum est, quòd Dauid congregauit de omnibus his gentibus aurum multum, & argentum, & æs, quia sæpe pugnauit contra istas gentes, & omnia hæc, quæ in bellis lucratus est, consecrauit Deo pro ædificatione templi, quia ipse sufficienter poterat sustineri de redditibus regni sui. Ad primum in contrarium respondendum, quòd verum est, quòd quando facta sunt bella cõtra Syriam, de quibus hic maxime agitur, nondum facta fuerant bella contra Ammonitas, sed postea fuerunt, vt patet infra 20. & 2.Reg.12. Et tamen hic non tenetur ordo naturalis narrando semper, sed aliquando fit anticipatio, & recapitulatio, vt teneatur ordo artificialis, & dicantur interdum simul ea, quę non facta fuerunt simul, vt declaretur id, quod conuenit historię. Istud autem potuit fieri faciliter, quia ista nõ fuerunt scripta illico, vt facta sunt, sed Esdras scripsit hæc multo tempore, scilicet, plus quàm per quadringẽtos annos postquam facta sunt. Et sic sciebat omnia antequam quidquam scriberet, & poterat prępонere, vel postponere quodcunque ipse vellet. Ad secundum dicendum, quòd falsum presupponitur in arguendo. Nam dicendo pugnauit personaliter contra Ammonitas, verum est enim quòd a principio bellum ꝯ Ammonitas, & contra Syros adiutores eorum inceptum est per Ioab, & Abisai duos duces belli, vt secundo Regum decimo, & duodecimo. Et tamen quando iam prope erat, vt caperetur ciuitas Ammonitarum, Ioab vocauit Dauid, vt veniret ad bellum, & caperet vrbem ne victoria attribueretur ipsi Ioab. secundo Regum duodecimo. & infra 20. Dato tamen quòd non pugnasset contra Ammonitas Dauid, sed Ioab, dicebatur pugnare ipse Dauid, eo quòd ex mandato Dauid pugnabat Ioab, & ille dicitur aliquid agere cuius mandato illud fit, cum autem dicitur, quòd non pugnauit Dauid contra Idumæos, sed Abisai. Dicendum, quòd dubiũ est, & declarabitur infra in quadam questione. Dato tamen, quòd non pugnasset Dauid, sed Abisai, quia ille pugnabat nomine Dauid, dicebatur pugnare Dauid. Aliter autem adhuc poterat responderi, quòd hoc non præsupponitur, quòd Dauid pugnauit contra istas gentes, sed solum dicitur, quòd congregauit aurum, & argentum de istis gentibus. Poterat tamen congregare aurum, & argentum de istis gentibus non pugnando personaliter, sed mittendo pugnatores, & pars predę acceptę proueniret Dauid. Ad tertium dicendum, quòd Dauid congregauit aurum, & argentum de omnibus istis gentibus, & totum illud consecrauit Domino pro fabricatione tẽpli, & ipse pugnauit contra Amalecitas sepe, quando erat in terra Philisthinorum, & faciebat quotidie prędas, & bella, primo Regum 27. Etiam pugnauit iterum contra eos, quãdo ipsi succenderunt Siceleg, eodem lib. cap.30. Et aurum, & argentum inde congregatum consecrauit Domino ad ædificationem templi. Non est tamen intelligendum, quòd consecrauerit illico, vt pugnauit contra istas gentes Amalecitarum, sed reseruauit sibi argentum illud & aurum, & postea quando incidit ei voluntas ædificandi templum Domini, consecrauit ei aurum, & argentum quod acquisiuit de Amalecitis cum auro, & argen-

F to, quod acquisiuit de alijs gentibus: nam non fuit consecratio, & acquisitio simul. Credendum etiam est, quòd Dauid non solum consecrauit Domino istud aurum, & argentum, quod acquisiuit in bellis, sed etiam multum de auro, & argento, quod ipse acquisiuit de redditibus regni sui. Nam Dauid habebat magnum regnum, ex quo proueniebant ei multi redditus, & etiam ipse erat vir nimis intentus circa opera agriculturæ, vt patet infra 27. Et ex his multa acquirebat, quę poterat Domino consecrare ad ędificandum templum.

An fuerit licitum consecrare Domino aurum, & argentum acceptum Amalecitis. *Quæst. XXVIII.*

G QVAERITVR Vlterius an licuit Dauid aurum & argentum accipere de Amalecitis, & consecrare illud Domino. Aliquis dicet, quòd non, quia Deus subiecerat interdicto omnia, q̃ erãt in terra Amalecitarum. Iussit enim quòd omnia viuentia occiderentur vsque ad pecora, & nihil concupiscerent Israelitę de illis, quæ erant in terra Amalec, sed omnia destruerent, 1.Regum 15. Nulli tamen licebat accipere aliquid de terra, vel ciuitate supposita anathemati. Aliquis respondebit, quòd verum est, ꝙ non licebat Dauid accipere aliquid de illis, quæ erant in terra Amalec pro seipso, & tamen licebat accipere illud ad consecrandum Domino. Sic patet de anathemate Iericho, in quo nulli Israelitarum licuit acci-
H pere quicquam de præda. Et ille, qui cepit regulam auream lapidatus est Iosue 7. Et tamen aurum, & argentum, & æs, & ferrum posita sunt in thesauris Domini Iosue 6. sic posset facere Dauid. Sed dicendum est, quòd hoc non stat, quia in terra Amalecitarum magnum anathema fuit positum, sicut ponebatur in ciuitatibus Israelitarum idolatrarum, scilicet, quia ibi non licebat aliquid accipi pro Deo, vel ad vsum Israelitarum, sed omnia cremanda erant cum vrbe: Deuterono.13. hoc apparet, quia Saul occisis Amalecitis seruauit multa pecora ad offerẽdũ Deo, & tamẽ displicuit nimis Deo de hoc, & propter istud
I priuatus est regno, vt patet primo Reg. 15. Ideo etiã nec liceret Dauid ex hac parte pro Deo accipere aurum, & argentum de terra Amalec. Secundo patet, quia sic non liceret Dauid aliquid accipere pro seipso de terra Amalecitarum, & tamen accepit multa, quia quando ipse erat in terra Philisthinorum cum Achis rege Geth sæpe introibat in terrã Amalecitarum, & prædabatur in ea, & faciebat stragem nimiam primo Regum vigesimoseptimo. Et tamen non peccauit Dauid, vt probatum est ibidem.

Respondendum, quòd licuit Dauid accipere de terra Amalecitarum, quidquid posset, tam pro se, quàm ad consecrandum Deo. Quod patet, quia cuicunque licet occidere, & prædari hostem suum, quando est iustum bellum, nisi lex specialiter in casu illo aliud determinet, & tamen Amalecitæ erant
K hostes Dauid, & totius Israel, & lex non obligabat eum ad aliquem modum determinatum habendum contra eos. Ideo poterat prædari, & facere quodcũque vellet. Cum autem obijcitur, quòd non licebat aliquid accipi de terra Amalecitarum, sed omnia delere, dicẽdum, quòd illud fuit pręceptum personale, quod soli Sauli datum est, & eis qui cum eo erant. Ideo alij non obligabantur ad hoc. Etiam fuit aliud pręceptum tpale, quia datum fuit pro certo tempore.i.pro illo quo Deus misit Saulem ad pugnãdũ Amalecitas: ideo si ante hoc voluisset Saul pugnare contra Amalecitas, vel post hoc, cum iam semel peccauisset, non obligabatur omnia delere, sed licebat ei prædari

prædari quidquid posset. Hoc autem patet, quia istud præceptum datum fuit solum pro illa vice, vt colligitur ex verbis primo Regū 15. & sic non obligabat alijs temporibus. Sed aliquis objiciet, quòd, hoc non obstante, obligaretur Dauid non accipere quidquam de terra Amalecitarum, quia licet istud præceptum fuerit personale, aliud fuit generale ad totum Israel: Deuteronom. 25. Et per illud obligaretur Dauid ad nihil accipiendum de terra Amalec, quia nomen gētis illius delendum erat, & non tantum prędari contra illam gentem. Respondendum dupliciter vno modo, quòd illud præceptum fuit datum ad totum Israel simul, vt erat populus, & non ad personas priuatas, vt erant priuatæ: Dauid autem, quando pugnabat contra Amalecitas: primo Reg. 27. & 30. erat persona priuata, quia nondum erat rex saltem quantum ad possessionem. Ideo non obligabatur quantum ad illud præceptum. Secundo dicendum est, & melius, quòd siue Dauid esset persona priuata, siue rex, poterat prædari de terra Amalecitarum, quia illud præceptum solum obligabat Israelitas ad delendum Amalecitas, & non ad aliquid aliud, poterant autem deleri occidendo ipsos, & prædando. Quòd autem præceptum fuerit Sauli, quòd ipse demoliretur terram Amalec, & nihil concupisceret de terra illa, sed omnia destrueret, fuit modus specialis agendi impositus, & ideo non obligabat Dauid nec aliquem alium.

De quibusdam verbis, quæ habentur hic, & 2. Reg. cap 8. quòd Abisai occidit, &c. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius circa hoc, quòd hic dicitur, quòd Abisai occidit de Moabitis decem, & octo millia virorum, & 2. Regum 8. vbi ponitur ista historia, dicitur, quòd Dauid cum reuerteretur capta Syria fecit sibi nomen in valle Salinarum cęsis duodecim millibus, & in hoc est magna diuersitas. Primo quia hic videtur, quòd Abisai pugnauerit contra Idumęos, & ibi, quòd pugnauerit Dauid. Secundo quia est differentia in loco: nam hic dicitur in valle Salinarum, & ibi dicitur in Gebelem. Tertio quia est differētia in summa occisorum, quia hic ponuntur decem, & octo millia, & ibi ponūtur duę summæ, scilicet, duodecim millia in valle Salinarum, & viginti tria millia in Gebelem. Respondet hic Nicolaus, quòd bellum istud, & illud idem est, & tamen est differentia, quia hic nominatur Abisai, & ibi Dauid. Dicit autem, quòd secundum veritatem Abisai fecit istud bellum, & tamen attribuitur Dauid, quia ipse erat rex, & Abisai erat seruus eius, vel quia Abisai fecit hoc præcepto Dauid, & illud agere dicimur, quòd alijs facere iubemus. Sed dicendum, quod hoc non sufficit, quia solum tollit vnam difficultatem, scilicet, de diuersitate bellatoris, sed alias duas de diuersitate summę, & loci non tollit. Dicendum est, quòd illud, quod dicitur 2. Regum 8. scilicet, quod fecit sibi Dauid nomen in valle Salinarum occisis duodecim millibus, potest intelligi multipliciter, vno modo, quod Dauid nō pugnauit contra Idumęos, sed Abisai loco eius, & quando dicitur, quod fecit sibi nomē in valle Salinarum, intelligitur, quod erexit ibi fornicem triumphalem, & fecit ibi figurari aliqua gesta sua, & quia ille fornix retinebat memoriam gestorum Dauid, dicebatur nomen eius, idest fama sua. Et cum dicitur occisis duodecim millibus, non est intelligendum, quòd occidit illa duodecim millia in valle Salinarum, sed quòd occidit alibi, & venit per vallem Salinarum, quæ est in terra Idumęę, fecitque sibi nomen ibi, scilicet, erigendo fornicem

A trumphalem. Secundo modo potest intelligi, quòd Dauid fecit sibi nomen, idest, fornicem triumphalē, vel famam acquisiuit in valle Salinarum occisis duodecim millibus, scilicet, in ipsa valle, & tamem dicemus, quòd vallis Salinarum ista non erat in Idumęa. Et sic differt ab illa, in qua Abisai occidit decem, & octo millia, quæ erant in Idumęa. Et istud satis verisimile est: nam multæ sunt valles Salinarum, quia vbicunque fit Sal vocatur vallis Salinæ, quia communiter Sal fit in vallibus, ꝓpter aquas ex quibus fit, quæ in vallibus sunt. Tertio modo potest dici, quòd Dauid fecit sibi nomen in valle Salinarum, occidendo ibi duodecim millia virorum. Et quòd vallis Salinarum sit in terra Edom, & quòd in eadem valle
B Abisai occiderit decem, & octo millia virorum. Et sic dicetur, quòd fecerint duo bella in terra Edō vnū Dauid, & alterum Abisai, & vnum ponitur hic, & alterum. 2. Reg. 8. Quartò potest dici, quòd Dauid fecit nomen in valle Salinarum, idest, acquisiuit famam occidendo duodecim millia, sed ista non fuerunt occisa per ipsum, sed per Abisai, quia tamen erat ille seruus Dauid, & fecit ex mandato eius dicebatur ipse fecisse. Ponuntur tamen hic decem, & octo millia, & 2. Reg. 8. duodecim millia, quia ibi ponitur minor summa, & hic suppletur, & tamen eadem res fuit ista, & illa, quis tamen istorum modorum sit verior posset dici, quòd tertius, de hoc tamen magis declaratū est. 2. Reg. 8. de viginti tribus millibus occisis in Ge-
C belem non est aliquod argumentum contra prædicta eo, quòd istud fuit quoddam bellum factum speciale in Gebelem, in quo Dauid occidit viginti tria millia virorum, & fecit sibi nomen, & istud nullo modo pertinet ad Abisai, & tamen an Gebelem sit in terra Idumęæ, vel extra non apparet.

An iustum fuerit, quòd Dauid subijceret sibi Idumæos. Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius an Dauid potuit licite subijcere sibi Idumæos in tributarios.

Respondendum est, quòd sic, quia ipse ha-
D buit iustam causam pugnandi cōtra illos: erant enim Idumæi confines terræ Israel: nam ex parte Meridiana terra Edom tangit terram Israel: Num. 34. & Iosue 15. & regna vicina interdum sibi inferunt molestias, & habent causas pugnandi mutuo, quando tamen aliquis habet iustum bellum contra aliquam gentem, potest occidere, & prædari, & subijcere in seruitutem, vel in tributum, aut facere quidquid voluerit, nisi a lege diffiniatur certus modus in illo casu, sic autem fuit in bello contra Idumęos: nam non obligabatur Dauid ad certum modum agendi ex lege, ideo poterat facere, quod vellet: non enim erant Idumæi de stirpe Chananęorum ad hoc, quòd Dauid obligaretur occidere omnes, & nulli parcere, sed erant cognati Israelitarum, & vocantur fratres eorū
E Deuteronom. 23. scilicet. Non abominaberis Idumęum, quia frater tuus est. Et istud erat, quia Israelitæ, & Idumæi descenderunt a duobus fratribus, scilicet, Israelitæ a Iacob, & Idumæi ab Esau, vt colligitur Genes. 25. Cum dicitur, quod duæ gentes erant in vtero Rebeccę, scilicet, duo pueri, a quibus deriuarentur duæ gentes. Fecit autem Dauid bellum contra Idumæos in campo, & superauit illos, ideo poterat occidere eos, si vellet, vel subijcere tributo, quia lex, quæ habetur Deuteronom. 20. de offerendo pacem, solum intelligitur quando pugnatur contra vrbem, & non quando pugnatur in campo, vt patet ibidem, fecit autem Dauid magnam stragem in terra Idumęorum, quia occidit omne masculinum eius, vt patet

patet 2.Reg.10.fecit tamen Dauid vnum speciale in
terra Edõ, scilicet, quòd fecit sepeliri omnes, quos
occiderat eodem capitu.& non faciebat hoc quando
pugnabat contra alias gentes. Istud quod fecit nunc
Dauid, prænunciatum fuerat ex multis temporibus
ante hoc, scilicet, antequam nascerentur conditores
istorum populorum, scilicet, Israelitici, & Idumęi.
Nam quando Rebecca gestabat in vtero Esau, & Ia-
cob, collidebantur paruuli, & consuluit Dominum
super hoc,& ille ait, quòd duę gentes erant in vtero
eius,& duo populi diuiderentur ex ventre, & maior
minori seruiret: Gen.25. Maior autem erat Esau, qui
prius natus est, quamquàm in eadem hora nati fue-
rint Iacob,& Esau eodem capitu.& populus Idumęo
rum descendens ab Esau seruiuit nunc minori, scili-
cet, populo Israelitarum. Etiam Gen.27. in benedi-
ctione Esau dixit ei Isaac pater suus: viues in gladio,&
fratri tuo seruies, & ista seruitus fuit nunc soluendo
tributa.

De seruitute, quam habuerunt Idumæi.
Quæst. XXXI.

QVAERITVR Vlterius de ista seruitute tri-
butorum, quam imposuit nunc Dauid su-
per Idumęos, quanto tempore manserit,
vel quomodo se habuerit.

Respondendum est, quòd Dauid subiecit sibi Idu-
mæos in tributarios in illis bellis,& Etiam Moabitas,
& Syros,& alias gentes, vt patet hic in litera in 2.Re.
8. Tributum autem impositum super Syros pauco
tempore mansit, saltem non videtur mansisse post
mortem Dauid, eo quòd Syri erant multi, & poten-
tes, & non possent reges successores Dauid defende-
re semper iura tributorum, quæ Dauid acquisiuisset in
terra illa: de tributis tamen impositis super Idumęos,
& Moabitas, dicendum, quòd multo tempore man-
serunt, etiam post mortem Dauid: nam successores
eius habuerunt istas gentes sibi in tributarias. Salo-
mon enim successit Dauid, & in tempore eius tam
Moabitæ, quàm Idumęi soluerunt tributa solita, quia
Salomon erat valde potens,& manebant Idumęi, &
Moabitæ valde confracti ex oppressionibus, quas fe-
cerat Dauid: ideo non potuerunt tempore Salomo-
nis rebellare: verum est tamen, quòd Idumęi volue-
runt aliquo modo rebellare: nam quidam Idumęus
de semine regio nomine Adad fugit in Aegyptum,
quando Dauid occidit omnẽ masculum in terra Idu-
męæ,& mansit ibi semper dum viueret Dauid, quo
mortuo audiuit hoc Adad in Aegypto, & voluit re-
gredi in Idumęam.& iste concitauit aliquo modo po
pulum Idumęorum contra Salomonem, & in sene-
ctute sua Deus suscitauit sibi illum in hostem pro-
pter peccata eius,& faciebat ille aliquas prædas,& of-
fensiones in terra Israel: tamen non potuit penitus au
ferre, quin Idumęi seruirẽt Salomoni sub tributo: po
stea successit Roboam filius Salomonis in regno, &
tempore huius etiam manebãt Moabitæ, & Idumęi
tributarij Israelitarum: & tamen diuisum fuit regnũ
in diebus eius, quando ipse constituendus erat in re-
gem in Sichem. 3.Reg.12.& duę tribus manserunt
ei, scilicet, Iuda,& Beniamin, & decem acceperunt in
regem Ieroboam,& tũc etiam diuisę fuerint istę duæ
gẽtes tributarię, scilicet, Moabitę,& Idumęi: nã Moa-
bitæ manserunt tributarij regis Israel, qui regnabat
super decem tribus, & Idumęi manserunt tributarij
regis Iuda, qui regnabat super duas tribus, & hoc fa-
ctum est ex conuentione, scilicet, quia isti duo re-
ges diuiso regno conuenerunt inter se, quòd diuide-
rent tributarios, vel forte factum est hoc viribus, quia

F Idumęi sunt coniuncti sortis Iudę in latere Meridia-
no,& orientali aliqualiter, vt colligitũ Iosue.15. Moabi
tę aũt sunt ꝯiũcti terrę duarũ tribuũ, & dimidię, quę
est vltra Iordanẽ, & pertinebat ad regem Israel: ideo
rex Iuda defendit sibi Idumęos in tributarios, & rex
Israel defendit Moabitas: manserunt autem Moabitæ
tributarij regum Israel multo tempore, scilicet, vsque
ad regem Ochoziam filium Achab, vt patet 4. Reg.
primo, scilicet, tempore Ieroboam primi regis Israel:
post diuisionem regni,& tempore Madab filij eius,&
Baasa, & Ela, & Zamri, & Amri,& Acab, qui fuerũt
septem reges: de quibus habetur.3.Reg.a.12.capitu.
vsque ad vlti. Mortuo autem Achab præuaricatus est
Moab in Israel.4.Reg.primo, idest violauit fidẽ, quã
G dederat de soluendo semper tributa, & quia Achab
erat rex potens tempore eius, nunquam ausi fuerunt
Moabitæ negare tributa, sed mortuo eo,& succedẽte
filio suo Ochozia illico negauerunt eod. cap. Erant
autem magna tributa, quæ quolibet anno rex Moab
dabat regi Israel, scilicet, quolibet anno dabat sibi cẽ-
tum millia agnorum,& centum millia arietum cum
velleribus suis, vt patet 4.Reg.3. Ochozias autem fi-
lius Achab cuius tempore negauerunt Moabitæ tri
buta, regnauit modico tempore, scilicet, duobus
annis solum, & fuit vir iners, ideo non potuit re-
ducere Moabitas ad soluendum tributa, quæ solue-
bant tempore patris sui: successit autem ei frater su'
Ioram.4.Reg.primo,& ille fecit bellum contra Moa
H bitas: nam vocauit ad se Iosaphat regem Iuda, & etiã
regem Ebdon,& omnes tres reges iuerunt contra,&
pugnauerunt, occideruntque plurimos: deinde cum
rex Moab non potens se defendere clausus esset in
vna vrbe, immolauit filium suum primogenitum su-
per muros in conspectu exercitus Israelitarum præ
angustia, quod videntes tres reges moti sunt compas
sione, quòd ad tantam calamitatẽ deductus esset rex
ille miserabilis, vt filium suum primogenitum super
muros in conspectu exercitus Israelitarum prę angu-
stia immolare cogeretur: recesserunt soluentes obsi-
dionem,& sic manserunt Moabitæ in rebellione illa
non soluentes tributa regi Israel; nec vnquam postea
leguntur soluisse. Idumęi autem soluebant tributa
I semper regi Iuda toto tempore, quo soluerunt Moa-
bitę regi Israel, scilicet, tempore Roboam qui fuit pri
mus rex Iuda post diuisionem regni, & tẽpore Abiæ
filij eius,& Asa,& Iosaphat: nã tempore Iosaphat tan
tum pertinebat dispositio regni Idumęę ad eum, ꝙ
dicebatur non esse aliquis rex in Ebdon.3.Reg.vlti.&
tamen erat, vt patet 4.Reg.3. sed postea tempore Io-
ram filij eius recesserunt Idumæi ne seruirent regi Iu-
da sub tributis 4. Reg.8. Et hoc fuit, quia Ioram fuit
valde malus, quia fuit deditus idolatrię, ambulauit
enim in vijs Achab regis Israel, ideo nõ solum rebel-
lauerunt Idumęi, qui non erant de regno suo, sed ẽt
ciuitas Lobna, quę erat in sorte Iudę recessit ne eẽt
sub rege Iuda.4.Regum 8.& sequenti lib.cap.21. Et
tunc impletum est quod dixit Isaac in benedictione
K Esau.s.In gladio viues,& fratri tuo seruies, tempus au-
tem veniet, quo excuties iugum eius de ceruicibus
tuis.Gen.27. & istud fuit nunc quando recesserunt,
ne soluerent tributa sub Ioram. Postea autem rex
Amasias, qui regnauit in Iuda pugnauit contra Idu-
męos,& superauit eos atque occidit plurimos, tamẽ
non legitur, quòd subiecerit sibi illos in tributarios:
De hoc 4.Reg.14.& sequenti lib.capit.15.manserunt
autem Idumęi subiecti tributis regibus Iuda quasi cẽ-
tum,& sexaginta annis: nam Dauid pauco tempore
postquam regnare cępit super totum Israel fecit ista
bella,& subiecit sibi Idumęos, & Moabitas in tributa
rios. Regnauit autem Dauid triginta,& tribus annis
super

super totum Israel. 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & infra 29. & post ipsum Salomon quadraginta annis. 3. Regū 11. deinde Roboā decē, & septē annis. eod. lib. ca. 14. Postea Abiu tribus annis eod. lib. cap. 15. & deinde Asa quadraginta vno annis eod. cap. Deinde Iosaphat viginti quinque annis eo. lib. c. vlt. Et isti sunt anni cētum quinquaginta, & nouem, in diebus autem Iorā filij Iosaphat recessit Idumæa a solutione tributorū. 4. Reg. 8. Moabitę autem quasi per totum istud tempus soluerunt tributa regibus Iuda: nam non poterāt deficere viginti anni. Quod patet, quia mortuo Iosaphat in principio regni Ioram filij sui subtraxerunt se Moabitæ ab Israel, & tamen non regnauit Iosaphat nisi viginti, & quinque annis: ergo non poterant esse adhuc viginti anni inter vnam subtractionem, & aliā. Patet hoc. 3. Re. vlti. vbi dicitur, quòd regnauit viginti quinque annis Iosaphat, & tamen Iosaphat vixit multo tempore in regno Iudæ dum regnaret Achab in Israel. Quod patet, quia sępe descendit Iosaphat ad Achab in Samariam, & iuit cum eo ad bellum contra Benadad regem Syrię. 3. Reg. vlti. & sequenti lib. c. 13. & 18. & in hoc transirent saltem plures, quàm quinque anni. Et tamen Moabitæ manserunt semper soluētes tributa regibus Israel q̄diu vixit Achab, & post mortem eius recesserunt ab Israel, vt patet 4. Reg. primo videtur, quòd iam regnauerat Iosaphat super Iudam plusquam quinque, vel sex annis, quando subtraxerunt se Moabitæ ab Israel, & isti demantur de vigintiquinque annis, quibus regnauit Iosaphat: non manebunt viginti anni, quibus se prius subtraxerunt Moabitæ a solutione tributorum facienda regibus Israel, quàm Idumæi a solutione facienda regibus Iuda, & sic manserunt Moabitæ ad minus quasi annis centum, & quadraginta soluentes tributa regibus Israel, & istud habuit exordium a Dauid in istis bellis, de quibus hic.

Regnauit ergo Dauid super vniuersum Israel, & faciebat iudicium atque iustitiam cuncto populo suo. Porro Ioab filius Saruiæ erat super exercitum, & Iosaphat filius Abilud a commentarijs. Sadoc autē filius Achitob, & Abimelech filius Abiathar Sacerdotes, & Susa scriba. Banaias quoque filius Ioiadæ super legiones Cerethi, & Phelethi. Porro filij Dauid primi ad manum regis.

Regnauit ergo. Hic ponitur secundum principale huius cap. scilicet, regni Dauid ordinatio, & ponuntur officiales Dauid circa dispositionem regni, & primo dicitur de ipso in persona sua qualiter se haberet, deinde dicitur de officialibus suis, & dicitur.

Regnauit ergo Dauid super vniuersum Israel. Iam erat rex super totum Israel, quando ista faciebat, prius aūt regnauerat super solam tribum Iudæ septem annis, & dimidio 2. Reg. 5.

Et faciebat iudicium atque iustitiam cuncto populo. Erat Dauid valde iustus circa subditos: neminē enim grauabat, nec erat apud eum acceptio personarum, sed omnibus iustè iudicabat. Et dicitur, quòd faciebat iudicium, & iustitiam, quia iudicium est in discussione, iustitia autem in executione. Propriè autem loquendo iustitia est quidam habitus secudum quem iusti dicimur, & iuste operamur, vt patet 5. Ethi. in principio, & tamen hic accipitur vulgariter, sicut consueuimus dicere: iste operatur iustitiam, & ponuntur duo, scilicet, iudicium, & iustitia, quia vnum sine alio

A parum valet. Iudicium est quasi ius dicere, & istud est in discussione causarum inquirendo veritatem, & postea rectè sententiando, iustitia autem est quasi ius tueri, idest, defendere, & istud est in executione. Nam per executionem defendimus ius, quia parum prodest iura condere nisi sit, qui tueatur, vnum autem sine altero parum valet: nam siquis veritatem inquirit, & rectè sententiat, nunquam tamen exequatur sententiam, nihil tamen prodest, velut siquis panem famelico porrigat, & tamen non permittat ei eum comedere. Dauid autem vtrunque faciebat: ideo erat rex perfecte iustus, & non solum dicitur hic, quòd faciebat iudicium, & iustitiam: sed etiam, quòd faciebat hoc cuncto populo, & sic tā diuitibus, quàm pauperibus iura seruabat, & ista erat magna virtus: nam

B aliqui iudices iniquè propter munera diuitibus ius reddunt, sed pauperibus nunquam, sicut dicitur Esa. primo. Omnes diligunt munera, & sequuntur retributiones, & postea dicitur: causa viduæ non ingreditur ad eos, & pupillum non iudicant.

Porro Ioab filius Saruiæ erat super exercitum. Hic ponūtur officiales Dauid præcipui in gubernatione regni, & in domo sua, & primus est princeps militiæ, qui faciebat omnia bella, scilicet, Ioab filius Saruiæ: nam Saruia erat soror Dauid, peperitque tres filios viros clarissimos, scilicet, Ioab, Abisai, & Asael supra 2. Iste Ioab fuit vir valde excellens in bellis, industriosus nimis, & animosus: erat enim magni cordis, & faciebat

C omnia bella Dauid: vnde ipse acquisiuit principatū militiæ virtute bellica: nam quando pugnabat Dauid contra Iebusęos manentes in castro montis Sion in Ierusalem, proposuit præmiū, scilicet, quòd qui prius tangeret fistulas domatum, & percuteret Iebusęum fieret princeps belli, Ioab autē percussit primo Iebusæum, & tetigit fistulas domatū, & factus est princeps belli semper 2. Reg. 5. & supra 11. Iste seruauit in omnibus honorem Dauid: nam quando pugnabat contra Ammonitas longo tempore egit graue bellum, & cum iam capienda erat ciuitas regalis Ammonitarum, noluit Ioab, quòd sibi attribueretur tanta gloria, quòd subiecisset Ammonitas, ideo misit ad vocā

D dum Dauid, qui in regno suo quiescebat, vt veniret antequam caperetur ciuitas, vt attribueretur gloria sibi, & non Ioab, vt patet 2. Re. 12. In quo fuit magna probitas Ioab, & ostēdebatur, quòd verissimè diligebat Dauid. Erat tamen Ioab duri cordis, & ideo, q̄q̄ esset vtilis Dauid, tamen in multis offendit eum: erat quippe desiderator honoris, & inuidebat volentibus excellere eum, & quocunque modo, siue recte, siue per insidias conabatur delere competitores suos: sic enim fuit quando Abner princeps militiæ Isboseth tractabat cum Dauid, quomodo efficeretur rex totius Israel, putans Ioab, quòd si hoc eueniret Abner efficeretur princeps militiæ Dauid, & ipse perderet honorem suum, vocauit Abner pacificè, & cum fingeret, ꝙ vellet sibi loqui secretè, percussit eum in in-

E guine, & mortuus est per insidias: licet Ioab finxerit, quòd occidit eum in vindictam sanguinis fratris sui Asael 2. Reg. 3. Et tunc Dauid iratus est grauissimè contra Ioab, & maledixit ei: tamen non ausus fuit ei nocere propter potentiam Ioab, dicens: viri isti filij Saruiæ duri mihi sunt: eod. capitu. Iterum autem offendit eum grauius, quando occidit Absalom: nam cum esset bellum inter viros Dauid, & Absalom volentem regnare, erat Ioab princeps belli, & iussit Dauid, quod si caperetur Absalom nō occideretur, Ioab tamen occidit eum percutiendo ipsum tribus lanceis pendentem in arbore secundo Regum decimoocta-uo, propter quod doluit Dauid grauissimè, & nolebat videre viros suos. Dixit tamen ei Ioab, quod si non

exiret,

exiret, & salutaret pacificè viros suos, quòd omnes re cederent ab eo, & esset ei peius, quàm omnia mala, quæ euenerant ei a iuuentute sua. Timuit autem Dauid animositatem Ioab, & inuitus egressus est, & quamquàm acerrimè doleret, coactus est ostendere vultum hilarem, & loqui in gaudio viris suis secundo Regum 19. post hoc autem Dauid priuauit Ioab principatu militiæ, & tradidit illum Amasę filio sororis suæ Abigail, sed Ioab per insidias cum fingeret se velle osculari eum, percussit eum in inguine, & mortu⁹ est secundo Regum 20. & sic mansit Ioab semper in principatu militiæ etiam nolente Dauid, nec ausus est Dauid nocere ei in aliquo, quia non poterat propter magnam potentiam Ioab, & fratris sui Abisai, sed postea moriens iussit Salomoni filio suo, quòd occideret Ioab, & occidit eum in tabernaculo Domini 3. Regum secundo. Iste fuit exitus Ioab, & omnium probitatum, & bellorum clarissimorum, quæ egit,

Et Iosaphat filius Ahilud a commentarijs. Iste erat ali⁹ officialis: & est a commentarijs vna dictio, sicut acaliculis, licet videatur esse ablatiuus cum pręposítione. Aliqui putant, quòd iste Iosaphat erat relator negociorum regis, scilicet, quòd reducebat ei in memoriam negocia, quæ præponebātur, vel quæ incidebāt, vt expediret illa. Sic intelligit Rab. Salom. sed non potest stare secundum literam nostram, quia a commentarijs significat scriptorem, eo quòd commentarius est scriptor non idem, qui scribit, sed qui compilat multa ad hoc, quòd scribantur. Et idem dicitur commentum, idest, liber expositionis compilatus de pluribus ad declarandum aliquid vnū. Et sic dicendū, quòd iste Iosaphat erat chronographus Dauid: nam scribebat omnia gesta eius, & historiam regni, & fortè historias aliarum gentium, quæ erant tempore Dauid, sicut fecit Propheta Gad, qui scripsit librū chronicarum de omnibus regibus, & gentibus, qui fuerūt in orbe tempore Dauid, vt patet infra capitu. vlti. & istud significat nomen: nam iste erat a commētarijs, scilicet, quia commentabat, idest, compilabat omnia gesta Dauid, & regni sui in vnum: istud tenet Iosephus 8. Antiqui. dicens, quòd Dauid habuit Iosaphat filiū Achil ad conscriptiones gestoru m, idest, scriptorem historiarum.

Sadoc autem filius Achitob, & Achimelec filius Abiathar Sacerdotes. Isti duo erant Sacerdotes Dauid, scilicet, Sacerdotes magni: nam de minoribus Sacerdotibus nullus hic ponitur, sed illi erant valde multi, & hic solum ponuntur principes officiorum, vel dignitatum.

Et Susa scriba. Iste erat princeps scribarum in domo Dauid. Et non erat idem officium Iosaphat, & Susa: nam Iosaphat erat scriptor historiarum. Susa autem erat scriba, scilicet, princeps scribentium contractus, & negocia iudicialia: erat enim Susa prothonotarius regis. Iste Susa vocatur Saraias secundo Regum 8. nec est admirandum, quia erat binomius, sicut multi alij: nam filius regis Tou vocatur supra in litera Adoram, & secundo Regum octauo vocatur Ioram.

Banaias verò filius Iosade super legiones Celethi, & Phelethi. Idest Banaias fuit vir fortissimus secundi ternarij: ipse enim occidit duos leones terræ Moab, & occidit leonem alium in cisterna in diebus niuis cum solum haberet baculum in manu. Occidit etiam virum Aegyptium staturę gigantis armatum, cum ipse Banaias esset inermis, & arripuit, extorsitque lanceam de manu Aegyptij: & occidit eum lancea sua 2. Reg. 23. & supra 11. Istum dilexit nimis Dauid, & fecit eū sibi auricularium a secreto eod. capitu. & postea constituit eum principem super legiones Celethi, & Phe-
F lethi: de quibus infra dicetur. *Porro filij Dauid primi ad manum regis.* Scilicet, Dauid habuit multos principes, & officiales. Et tamen principes omnium, qui erant magis familiares regis ad manum eius, idest, qui semper erant coniuncti ei, erant filij sui.

An verum sit, quòd essent duo summi Sacerdotes. Quæst. XXXII.

QVAERITVR Circa id, quod dicebatur de Sacerdotibus Dauid, quomodo ponuntur hic duo Sacerdotes summi: nam summus Sacerdos vnus erat secundum legem.

Aliquis dicet, quòd isti non erant Sacerdotes ma-
G gni, sed de minoribus, quia non dicitur hic; quòd essent Sacerdotes magni Dauid, quod non potest stare: nam isti duo erant Sacerdotes summi, vt patet infra 24. Dicendum ergo, quòd Dauid habuit duos summos Sacerdotes simul. Et istud nunquam aliàs fuit, quia secundum legem iubebatur, quòd esset vnus summus Sacerdos. Accidit tamen, quòd nunc essent duo, & causa huius fuit, quia tempore Saulis erat summus Sacerdos, qui erat Achimelec, qui erat de progenie Heli summi Sacerdotis: primo Reg. 22. & filius huius fuit Abiathar. Saul autem indignatus contra Sacerdotes, quia videbantur fauere Dauid, occidit Achitob summum Sacerdotem, & alios octoginta, & quinque cum eo indutos ephod lineo, & deinde
H occidit omnes, qui erant in vrbe Nobe: tam viros, q̄ paruulos, & fęminas vsque ad iumenta, & tunc Abiathar filius Achimelec Sacerdotis magni fugit de interfectione ad Dauid eod. cap. mansitque semper cū eo, & exercebat officium Sacerdotis magni: nam induebatur ephod, & rationali, & consulebat Dominū sępe pro Dauid primo Reg. 23. & 30. Et tamen hoc non pertinebat nisi ad summum Sacerdotem, quia istę erant vestes solius summi Sacerdotis, vt patet Exod. 28. Cum autem occisus fuit Achimelec summus Sacerdos, & alij de progenie sua transtulit Saul tabernaculum Domini de Nobe in vrbem Gabaon, & cōstituit Sadoc in summum Sacerdotem, qui erat de alia progenie. s. Eleazari primogeniti Aaron: Achi-
I melec erat de progenie Ithamar filij minoris Aarō, & summum Sacerdotium pertinebat secundum legem ad progeniem Eleazari, quia ille erat primogenitus, fuerat tamen trāslatū tempore Heli ad ipsum, qui erat de stirpe Ithamar propter peccata Sacerdotū de stirpe Eleazari, vt declarat Iosophus 5. Antiqui. Cū autem regnum Dauid super Iudam, & regnum Isboseth super Israel erant diuisa, erat Sadoc Sacerdos in regno Isboseth, & Abiathar erat Sacerdos in regno Dauid, cum verò totum regnum traditum fuit Dauid, erant isti duo summi Sacerdotes in regno suo, & ipse nullum eorum voluit amouere. Et ratio fuit, quia Dauid noluit amouere Sadoc a summo Sacerdotio, eo quòd competebat ei secundum legem, cum esset de linea primogenitorum. Etiam secun-
K dum Prophetiam Dei competebat sibi, quia Deus prænunciauerat ipsi Heli summo Sacerdoti, quia propter peccata filiorum suorum, quia ipse noluit corrigere eos, auferretur Sacerdotium de domo sua, & Deus faceret sibi alium Sacerdotem in cuius domo maneret Sacerdotium in ęternum, & iste erat Sadoc, qui factus est Sacerdos magnus occiso Achimelec: ideo non ausus est Dauid amouere eum a summo Sacerdotio. Etiam non amouit Abiathar, quia erat filius summi Sacerdotis & exercuerat coram eo officium summi Sacerdotis consulendo sępe Dominū, & vtendo vestibus pontificalibus, etiam Dauid erat nimis obligatus ipsi Abiathar. Primo propter patrem

trem suum Achimelec, qui in tempore famis, & necessitatis magnæ dedit sibi panes, & gladium Goliath primo Regum vigesimoprimo. Etiam quia ipse Achimelec, & tota domus sua occisi fuerant propter Dauid, vnde dixit Dauid ad Abiathar: Ego sum reus omnium patris tui. primo Regum vigesimosecũdo. Secundo quia Abiathar fuit semper cum Dauid in omnibus laboribus eius, vt patet tertio Regum secundo. Ideo Dauid noluit priuare eum honore suo faciendo, quòd careret summo Sacerdotio, sed poti⁹ statuit, quod essent semper duo summi Sacerdotes, vnus de domo Eleazar, & alius de domo Ithamar. Qui enim erat de domo Ithamar, esset de filijs Abiathar, qui verò de domo Eleazar, esset de filijs Sadoc, vt patet infra vigesimoquarto. Et mansit istud viuente Dauid, postea autem regnãte Salomone Abiathar perdidit summum Sacerdotium, quia coniurauerat cum Adonia fouendo partes eius contra Salomonem, & cum propter hoc potuisset occidi licitè, noluit Salomon occidere eum propter labores, quos tolerauerat cum Dauid, sed priuauit eum summo Sacerdotio, & fecit ne veniret vnquam in Ierusalem ad templum, sed maneret in quadam villula sua nomine Anathot, & ex illo die perijt summum Sacerdotium de domo Ithamar, & redijt totaliter ad domum Eleazar in stirpe Sadoc, & fuit ipse solus Sacerdos magn⁹, ista omnia patent tertio Regum secundo. Et ob hoc vnctus fuit iterum Sadoc in summum Sacerdotem, quia nouiter acquirebat totum summum Sacerdotium, vt patet eodem cap. & infra vlti.

An verum fuerit Achimelec fuisse summum Sacerdotem. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Sadoc filius Achitob, & Achimelec filius Abiatar erant Sacerdotes Dauid: nam non erat Achimelec Sacerdos, sed Abiathar.

Aliquis dicet, quòd Abiathar erat binomius, sicut multi alij, vt patet supra in litera de Susa, qui vocatur Saraias secundo Regum octauo, & Adoram, qui vocatur ibi Ioram, & sic iste vocabatur aliquando Abimelec, & aliquando Abiathar. Sed dicendum, quòd hoc non stat propter duo. Primò quia si vocaretur hic Abimelec, & nihil aliud adderetur, poterat stare, & tamẽ dicitur, quòd Abimelec filius Abiathar erat Sacerdos, & sic non potest esse, quod iste Abimelec sit Abiathar, sed necesse est, quòd sit filius eius. Secundo patet, quia si iste Abimelec esset Abiathar, & mutaretur hic nomen, vocaret hic Achimelec, & alibi vocaretur Abiathar, & tamen non stat, sed in omnibus locis, in quibus fit mentio de istis Sacerdotibus ponuntur, sicut hic: nam sunt tria loca, scilicet, hic, & secundo Regum octauo, & infra vigesimoquarto. Non ergo dicetur, quod iste Abiathar erat binomius.

Aliquis autem dicet, quòd Abiathar erat iam mortuus, & ideo filius eius Achimelec factus est summus Sacerdos loco ipsius. Nam sic ordinabat Dauid, quod semper essent duo summi Sacerdotes, vnus de stirpe Eleazar, & alius de stirpe Ithamar infra vigesimoquarto. Sed hoc non stat, quia Abiathar vixit toto tempore, quo vixit Dauid: nam ipse fuit particeps cum Adonia ad constituendum eum in regem, quando Dauid erat propinquus morti tertio Regũ primo etiam post mortem Dauid ipse viuebat: nam Salomon priuauit eum, tunc summo Sacerdotio, & iussit manere in Anathot, tertio Regum secundo.

A Dicendum ergo, quòd Abiathar vixit semper quãdiu vixit Dauid, & fuerunt ipse, & Sadoc simul Sacerdotes magni. Et patet hoc primo, quia Salomon priuauit eum summo Sacerdotio post mortem Dauid, vt patet tertio Regum secundo, scilicet. Eiecit Salomon Abiathar, vt non esset Sacerdos Domini. Nõ poterat tamen eijci de summo Sacerdotio nisi ante hoc teneret illud. Secundo patet, quia secundo Regum vigesimo vbi ponuntur etiam officiales Dauid, sicut hic, & secundo Regum octauo dicitur: Sadoc verò, & Abiathar Sacerdotes. Et tamen manifestum est, quòd fuit post id, quod habetur secundo Regum octauo, vbi dicitur, quòd Sadoc, & Achimelec erant Sacerdotes: ergo videtur, quòd quando Achimelec filius Abiathar erat summus Sacerdos: etiam

B Abiathar erat. Dicendũ est ergo, quòd veritas huius fuit, quòd Abiathar, & Sadoc fuerunt summi Sacerdotes semper viuente Dauid, quia constitutum erat per Dauid, quòd essent semper duo summi Sacerdotes vnus de domo Eleazar, & alius de domo Ithamar, & quia Abiathar erat Sacerdos, proueniebat summũ Sacerdotium post mortem eius ad filium suũ Achimelec. Et ideo viuente eo aliquando ministrabat, & sic dicebatur Achimelec filius Abiathar summus Sacerdos, & aliquando ipse Abiathar, & fortè, vt communiter ministrabat Achimelec pro patre suo Abiathar, quia ille erat occupatus in negocijs alijs, sicut Heli summus Sacerdos habebat duos filios, & illi mi-

C nistrabant eo viuente in summo Sacerdotio primo Regum secundo. Et non solum iste Abiathar erat nunc summus Sacerdos cum Sadoc, sed etiam ipse erat præcipuus: vnde de eo solo dicit Iosephus octauo Antiqui. quòd erat summus Sacerdos inquiens: instituit autem de domo principem Sacerdotum Abiathar, qui eius amicus erat.

De cognatione Selethi, & Phelethi. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR Vlterius, quia dicitur supra, quod Banaias erat super Celethi, & Phelethi, qui erãt isti Celethi, & Phelethi.

D Aliqui putant, quòd isti erant aliqui magni iudices, & arguunt ex interpretationibus nominum, & istud vult tenere aliquo modo Rabi Salomon.

Dicendum tamen, quòd Celethi, & Phelethi nõ erant viri, sed erant legiones militum, sic enim patet secundo Regum decimoquinto, vbi dicitur, quòd legiones Celethi, & Phelethi ibant cum Dauid, quando egressus est de Ierusalem fugiens Absalom. Et dicendum, quòd erant istę legiones virorum electissimorum, qui semper propinqui erant Dauid, & erant custodes corporis eius: sic enim dicit Iosephus octauo Antiquita. quod dedit Banaię filio Ioiadæ custodiæ corporis sui principatum, & conueniebat Banaię

E iste principatus, quia erat vir fortissimus, & cui nimis confidebat Dauid. Nam fecerat eum auricularium a secreto. secundo Regum vigesimotertio, & octauo, & vndecimo.

De diuersitate, quæ habetur hic, & secundo Regum Capitu. octauo, circa filios Dauid. Quæst. XXXV.

QVAERITVR Vlterius quomodo dicitur hic, quod filij Dauid erãt primi ad manum regis: nam secundo Regum octauo vbi ponitur ista historia dicitur, quod filij Dauid erant Sacerdotes.

Respon-

Respondendum est, quòd filij Dauid non erant Sacerdotes, quia non erant de familia Sacerdotum: omnes enim Sacerdotes erant de familia Aaron de tribu Leui. Sic etiam dicit Apostolus ad Hebræ. septimo, quòd in tribu, de qua fuit Christus nihil locutus est Moyses, nec aliquis de illis præsto fuit altario. Nec est intelligendum, quòd ex aliqua dispensatione permitteretur filijs Dauid facere ministeria Sacerdotalia, & sic essent Sacerdotes in officio, quamquàm non in genere: nam circa hoc nullus poterat dispensare, quia Deus dixerat, quòd quicunque accedere vellet ad ministerium Sacerdotale præter filios Aaron occideretur. Numeri tertio. Etiam maior fuit rex Ozias, quàm filij Dauid, & tamen quando voluit offerre incensum Domino percussus est lepra: quarto Regum decimoquinto, & sequenti lib. capitu. vigesimosexto. Vocantur ergo filij Dauid Sacerdotes, idest, principes, quia Sacerdos non solum est nomen ministri diuini, sed etiam significat principem, & magnitudinem status, & quia filij Dauid erant maiores inter omnes principes, quos habebat Dauid, vocabantur Sacerdotes, & patet hoc, quia secundo Regum octauo, ponitur ista historia, & dicitur ibi, quòd filij Dauid erant Sacerdotes, hic autem vbi repetitur eadem, dicitur quòd erant primi ad manum regis: erant enim principes custodum corporis Dauid. Et hoc tenet Iosephus octauo, dicens: Seniores namque filij Dauid circa corpus, & eius custodiam erant.

CAP. XIX.

ACCIDIT autem, vt moreretur Naas rex filiorum Ammon, & regnaret Anon filius eius pro eo. Dixitque Dauid. Faciam misericordiam cum Anon filio Naas. Præstitit enim mihi pater eius gratiam. Misitque Dauid nuncios ad consolandum eum super mortem patris sui.

DICTO in præcedentibus de impedimento Dauid circa templi ędificationem propter bella, & consequenter de regni eius dilatatione, hic agitur de ingratorum oppressione. Nam Ammonitæ ingrati beneficio Dauid reddiderunt ei contumeliam pro honore. Et diuiditur in duo, quia primò agitur de sociorum punitione, secundo de ingratorum destructione sequenti capitu. Nam Syri voluerunt adiuuare Ammonitas, & Dauid pugnauit contra illos. de pugna contra Ammonitas pater sequenti capitu. Prima in duas, quia primò ponitur seruis Dauid inflicta contumelia: secundò insurgens ex hoc pugna, ibi.

Videntes autem. Prima in duas, quia primo ponitur Dauid gratia: secundò Ammonitarum contumelia, ibi. *Qui cum peruenissent.*

De continuatione ad præcedentia, & de connexione. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic sint continuata ad pręcedentia, & an fuerint facta immediate post illa, vel intercecto aliquanto tempore.

Respondendum est, quòd hic est ordo continuus, quia licet non appareat an ista sint post præcedentia,

F tamen semper tenendus est ordo literæ, nisi appareat aliunde, quòd alius sit ordo. Hic autem non appareret, quòd istud fuerit ante præcedentia. Ideo dicendum est, quòd fuerit post illa. Item patet hoc efficatius, quia licet non appareat ex ista litera, an ista sint post præcedentia, tamen apparet hoc secundo Regũ decimo, vbi ponitur ista historia, & dicitur ibi in principio literæ. Factum est autem post hæc, vt moreretur rex filiorum Ammon. Et refertur illud ad pręcedentia, & tamen ibi præcedunt omnia, quæ pręcedunt hic, quia idem ordo est hic, & ibi: ideo necesse est, quòd ista fuerint post præcedentia.

Ad secundum dicendum, quòd non apparet an modico tempore, vel multo fuerint ista post præcedentia.
G Sed videtur dicendum, quòd non fuerint multi anni, & etiam, quòd non fuerint aliqua facta notabilia Dauid inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti capitu. verum est tamen, quòd secundo Regum nono interponitur quædam historia inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti capitu. scilicet, de Miphiboseth filio Ionathę, & nepote Saulis, quomodo suscepit eum Dauid in gratiam, quia tamen ibi plene enarrata est, non curauit Esdras hic repetere aliquid de illa. Circa primum dicitur.

Accidit autem, vt moreretur Naas rex filiorum Ammon. Idest accidit post præcedẽtia, quòd moreretur Naas rex Ammonitarum. Iste Naas fuerat amicus Dauid, & propter hoc motus fuit ad benefaciendum filio eius.
H

Et regnaret filius eius pro eo. Iste vocabatur Anon, vt patet in litera, & erat iuuenis: ideo secutus fuit malũ consilium seruorum suorum, vt dehonoraret seruos Dauid.

Dixitque Dauid faciam misericordiam cum Anon filio Naas. Intendebat facere misericordiam cum isto Anon, idest, benefacere ei in omnibus in quibus posset, quia erat iuuenis, & nunc regnare incipiens, indigebatque auxilio Dauid, & pro principio beneficiorum suorum misit ad consolandũ eum de morte patris sui.

Præstitit enim pater eius mihi gratiam. Idest, quia pater suus benefecit mihi, ego volo benefacere filio.
I Erat enim Dauid vir gratissimus, & memor acceptorum beneficiorum, & quamquàm mortuus esset Naas, qui pręstiterat ei istud beneficium, nec speraret ab eo, nec a posteris suis alia, recordatus est benefacere Anon filio eius iuueni. Quæ autem gratia fuerit ista, quàm Naas præstitit Dauid infra dicetur in quadam quæstione.

Misitque Dauid nuncios ad consolandum eum super mortem patris sui. Mortuus erat Naas pater Anõ, & Dauid mittebat eum consolari forte, dicens: quòd licet mortuus esset pater suus, & ipse eẽt rex nouus, & iuuenis, non angustiaretur, quia ipse auxiliaretur ei in omnibus necessarijs, sed secundo Regum dicitur: Misit consolans eum super patris interitu. Idest super ipsa morte mittebat eum consolari, quia propter illam
K nimis angustiaretur Anon.

Quis fuerit iste Naas. Quæst. II.

QVAERITVR quis erat iste Naas rex filiorum Ammon, de quo hic dicitur. Aliqui volunt, quod sit ille Naas, de quo habetur primo Regum vndecimo, contra quem pugnauit Saul in principio regni sui, & deleuit totum exercitum eius atque dispersit, ita vt non manerent duo pariter. Sed dicet aliquis, quòd non potest stare, quia iste erat rex quando Saul incępit regnare: nam in principio regni eius accidit illud bellum, neque fecit aliquod aliud ille Saul

Saul ante illud: nondum enim dimiserat habitum rusticum, sed veniebat de agro sequens boues illa die, qua venerunt nuncij de Iabes Galaad significantes iniuriam, quam fecerat eis Naas rex Ammon primo Regum vndecimo. Regnauit autem Saul quadraginta annis. Act. decimotertio, & post mortem eius regnauerat Dauid super Iudam 7. annis, & dimidio. 2. Regum quinto. Et postea regnauerat super totum Israel ad minus plusquam quatuor annis, quia omnia, quæ fecit Dauid postquam factus fuit rex Israel habentur in isto libro a capitu. 11. vsque huc. & secundo Regum a quinto vsque ad 10. indigebant tribus, vel quatuor annis, & sic ad minus regnasset Naas 50. annis, quod aliquis non concederet fortè esse verum, quamquàm sit possibile: ideo dicet, quòd fuit alius Naas.

Respondendum est, quòd istud non obstat: nam non sequitur ex præcedentibus, quòd iste Naas tanto tempore regnasset: nam non est verum, quòd Saul regnauit quadraginta annis, & cum dicitur Actuum 13. quòd regnauit quadraginta annis, dicēdum quòd ibi computantur anni, quibus fuit Samuel iudex, & Saul rex, sicut est positio omnium doctorum sacræ Scripturæ, & patet hoc, quia ab exitu de Aegypto vsque ad ędificationem templi Salomonis fuerunt anni quadringenti, & octoginta 3. Regum octauo, & colligūtur illi ex summis particularibus temporum, sicut probauimus ibidem inducendo: & tamen in illis summis particularibus immediatè post quadraginta annos quibus iudicauit Heli summis Sacerdos, ponuntur quadraginta anni, quibus regnauit Saul, & non interponuntur aliqui anni Samuelis. Ideo necesse est, quòd intelligantur anni, quibus iudicauit Samuel in quadraginta annis Saulis. Iudicauit autem Samuel plusquam viginti annis, vt colligitur primo Regum 7 nam ibi exprimitur de viginti annis, qui transierunt sub eo in Israel: & tamen post illud ipse iudicauit aliquanto tempore, & etiam filij sui post eum antequam Saul eligeretur in regem, vt patet primo Regum 7. & octauo, & sic iudicauit Samuel fortè plusquam viginti duobus annis, & Saul regnaret 18. annis residuis. Istud consonat sententię Iosephi 6. Antiqui. dicentis regnasse Saul decem, & octo annis. Reliquos autem de quadraginta attribuit Samueli, & sic cum Naas regnaret in principio regni Saulis regnaret 18. annis viuente Saule: deinde mortuo Saule Dauid regnauit super Iuda septem annis, & dimidio, vt patet 2. Regum quinto, postea regnauit super Israel, & dum regnaret accidit mors Naas regis Ammō, sed vt supra dictum est omnia gesta Dauid, postquā regnauit super Israel vsque tunc, poterant esse in quatuor annis, & sic poterant esse a principio regni Saulis vsque ad mortem Naas anni quasi triginta, & istis satis verisimiliter viueret Naas in regno.

Dicendum ergo, quòd iste Naas fuit ille rex, contra quem pugnauit Saul primo Regum 11. vel fuit aliquis successor eius, qui etiam sic nominaretur. Magis tamen videtur dicendum, quòd fuerit Naas, qui pugnauit contra Saulem: nam sic melius recipet Dauid, & benefaceret ei propter inimicitias, quas habebat cū Saule, quàm aliàs cum esset Dauid hostis Saulis.

De origine Ammonitarum. *Quæst. III.*

QVAERITVR Vlterius, qui erant isti Ammonitæ quorum rex erat Naas.

Respondendum, quòd Ammonitæ, & Moabitæ fuerunt duo populi deriuati a duobus fratribus, scilicet, Ammon, & Moab: nam isti duo fuerunt filij Loth consobrini Abrahæ, quos suscepit

A ex duabus filiabus suis post destructionē Sodomę: maior enim filia peperit Moab, & interpretatur ex patre, scilicet, quia ex patre suo susceperat illum filium: minor peperit Ammon, & interpretatur filius populi mei, siue ex populo meo: ad significandum, quòd susceperat eum ab vno, qui erat de populo suo, idest, de cognatione sua, & isti posuit nomē honestius, quàm maior. multiplicati sunt autem postea isti duo iuuenes in prolem, & descenderunt ab eis duo populi, scilicet, Ammonitarum, & Moabitarum, vt patet Gen. 19. Isti nati sunt in terra Chanaan, & acceperunt ad habitandum loca propinqua terræ Chanaam, & habitauerunt simul, scilicet, Ammonitę in vna regione, & Moabitæ in alia, & tamen istæ duæ regiones se tan-
B gebant in lateribus, & erant ista duo regna apud Iordanem ad Orientalem partem eius, vt colligitur Nu. 34. & Deuteronom. 2. & tenuerunt olim isti duo populi totam terram coniunctam Iordani ex parte Oriētis, sed postea duo reges Amorrhæi, scilicet, Sehon, & Og acceperunt magnam partem illius de vtraque regione, vt patet. Num. 21. Postea autem Israelitæ pugnantes contra istos duos reges Amorrhęos acceperunt totam terram eorum, quæ olim fuerat Moabitarum, & Ammonitarum: Num. 21. & Deuteron. 2. & 3. & propter hoc postea plusquam per trecentos annos rex Ammonitarum, & Moabitarum repetiuit totam istam terram ab Israelitis, dum esset iudex in Israel Iephte Galaadites, & factum est bellum super
C hoc, fugatique sunt Ammonitæ, & Moabitæ, & mansit terra in possessione. Israelitarum, sicut prius Iud. 11. Ista est terra, quæ data fuit duabus tribubus, & dimidiæ vltra Iordanem: nam tota erat de regno Ammonitarum, & Moabitarū, vt patet Iosue 13. isti Ammonitę, & Moabitę fuerunt, per quorum terram introierunt Israelitæ in terrā Chanaam, q̄n rex Edom noluit concedere introitum eis per terram suam, vt colligitur. Num. 21. & Deuteronom. 2. Timuerunt tamen tunc Ammonitę, & Moabitæ Israelitas: ideo inuocauerunt Balaam ariolum de Mesopotamia, vt malediceret Israelitis, & morerentur, & non potuit maledicere, quia Deus impediebat linguam eius. Num. 22. &
D 23. & Deuteronom. 23. propter hoc autem insurrexit magna hostilitas Israelitarum contra Moabitas, & Ammonitas, & cū essent regiones eorū ꝯiunctę nullo intermedio, habebant inter se sæpe bella, & interdum poterant sibi benefacere.

Si fuit licitum, quòd Dauid mitteret consolatores ad Anon. *Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius an licuit Dauid mittere consolatores ad Anon regem Ammonitarum. Et videtur, quòd non, quia Deut. 23. dr̄, ꝙ Israelitæ non quærerent bonum Ammonitis, & Moabitis: nec haberent cum illis pacem vsque
E in sempiternum. Consolari tamen erat habere pacem, & promittere se fauorabilem in omnibus, quæ posset, ideo videbatur facere Dauid contra illam legem.

Respondendum, quòd Dauid non peccauit mittendo consolatores ad Anon regem Ammonitarū, sed potius laudabiliter egit: nam Dauid susceperat beneficium a patre eius Naas, & tamen nō rependerat ei aliquid pro illo, quia nō occurrerat; ideo manebat sēp naturaliter obligatus successoribus ad suis benefaciendum: voluit ergo consolari Anon filium eius, & per hoc promittebat se præstaturum fauorem ei in omnibus. Est autem magna virtus, ꝙ quis nō obliuiscatur susceptorū b̄nficiorū, potissime q̄n b̄nfactor nō sperat plura collaturus: aliq nāque reddūt vicem

pro

pro beneficijs susceptis,& hoc, quia sciunt, quòd per istam retributionem prouocabunt animos collatorũ ad plura conferendum,& tunc illa retributio non est virtutis, sed vtilitatis acquirendę modus, nec est laudabilis. Cum autem collator beneficij non speratur plura posse conferre, sed potius est taliter dispositus, vt egeat sibi semper conferre, vtpote si incidit in paupertatem, vel in alia infortunia, tunc virtuosa, & laudabilis retributio est, quia non propter aliquem quæstum, sed propter solam virtutem fit: sic enim fuit nunc in Dauid: nam Anon filius Naas erat iuuenis,& nouus in regno, egebatque auxilio cuiuscunque: Dauid autẽ erat rex potens, & gloriosus tunc inter omnes reges terræ, vt patet 2.Reg.7.& supra 17. Et sic non indigebat auxilio Anon nec aliorum regum vicinorum. Quòd ergo vellet consolari Anon solum erat propter virtutem, scilicet, quia nolebat obliuisci suscepti beneficij,& adhuc plus erat, quia istud beneficium non susceperat ab Anon, quem nunc volebat consolari, sed a patre eius: minus autem tenetur quis successoribus benefactoris sui, quàm ipsi benefactori inquantum successor non est eadem persona realiliter cum eo, cui succedit, sed quantum ad quandam iuris fictionem,& ad quãdam naturę identitatem. Et ob hoc etiam minus mouemur ad benefaciendum successoribus benefactorum nostrorum, quàm ipsismet benefactoribus, & sic Dauid laudabilis fuit in hoc, nec imputat ei sacra Scriptura ad peccatum. Cũ autem objicitur, quòd Israelitæ, nunquam deberent quærere bona, nec habere pacem cum Ammonitis, & Moabitis: potest responderi dupliciter, vno modo, quòd Moabitæ,& Ammonitę essent hostes Iudęorũ, & Iudęi nunquam procurarent habere pacem cum eis, nec benefacere sibi. Si tamen Ammonitæ,& Moabitæ prius benefacerent Israelitis, non prohibebãtur ipsi respondere eis in similibus beneficijs, sicut colligitur Deuterono.23. scilicet. Non facies cum eis pacem: nec quęres eis bona. Quęrere autem bona alicui est, quando quis quęrit quomodo benefaciat alteri, quando tñ respondet ei pro beneficio suscepto non dicitur quęrere ei bona, quia non est ab eo principiũ operationis. Et sic fuit nunc in Dauid, quia ipse non incępit benefacere Naas regi Ammonitatum, sed ille benefecit Dauid, ideo poterat Dauid, immo obligabatur, retribuere ei,& sic patet in litera, quia dicitur: Faciam mesericordiam cum Anon filio Naas: pręstitit enim pater eius mihi gratiam. Scilicet, pro gratia mihi pręstita benefaciam illi. Secundo potest dici,& melius, quòd Israelitis non prohibebatur benefacere Ammonitis,& Moabitis quantum ad omnia, & habere pacem cum eis, quia tunc non possent recipere aliquem de illis, qui vellet conuerti ad ritum Iudaicum,& tamen suscipiebant: nã Ruth fuit Moabitis,& accepta est in vxorem a Maalon filio Noemi, & postea a Booz,& de stirpe eius descendit Dauid, vt patet Ruth. tertio, & quarto, sed solum prohibebantur Israelitę concedere honorem Moabitis, & Ammonitis postquam conuerterentur ad Iudaismum, & etiam prohibebantur dare eis vxores de filiabus Hebręorum, & patet hoc Deuteronom.23. quia ibi ponitur de gentibus conuersis ad Iudaismum, qui deberent intrare in Ecclesiam Domini:& qui non. De Aegyptijs,& Idumęis dicitur, quòd intrabũt in quarta gñatione, de qbusdã alijs dr̃, ꝙ intrabunt in decima gñatione: de Moabitis aũt, & Ammonitis dr̃, ꝙ non intrabũt in Ecclesiam Domini, etiam post decimam generationem, nec in ęternum, & propter hoc dicitur: Non quæres eis bonum omnibus diebus vitæ tuæ vsque in sempiternum. Nam permittere alicui genti intrare in Ecclesiam Domini erat benefacerę

F ei,& quibusdam gentibus permittebatur illico intrare, scilicet, omnibus gẽtibus præter Chananæos, Idumæos Aegyptios, Moabitas,& Ammonitas, quibusdam permittebatur in quarta generatione, scilicet, Aegyptijs,& Idumæis, alijs verò nunquam permittebatur eo, quòd omnes occidendi erant, sicut erat de Chananęis. Et tamen si alicui Chananęorum licitè daretur vita, licebat etiam ei intrare in Ecclesiam Domini, sicut patet de Raab, quæ erat Chananęa cum esset de Iericho, & tamen accepta est in vxorem a principe totius tribus Iuda, scilicet, Salmon filio Naasson, vt patet Math. primo, & colligitur Iosue 6. Moabitæ autem,& Ammonitę non iubebantur a Deo occidi, sicut Chananęi eo, quòd Israelitæ accepturi erãt terram eorum in possessionem, sicut terram Chana-
G nęorum, Deuteronom. secundo, & tamen ipsi soli vetabantur in æternum introire in Ecclesiam Domini Deuteron.23. Est autem nõ introire in Ecclesiam Domini, non accipere vxorem de filiabus Hebręorum,& etiam non habere aliquem principatum inter Israelitas: nam congregatio Israelitarum vocatur Ecclesia Domini, idest, multitudo, vel cõgregatio Dei. Si autem acciperet aliquis vxorem de mulieribus illius congregationis, introibat in Ecclesiam Dei, quia semen suum efficiebatur pars Ecclesiæ Dei, cum semen suum esset de stirpe Hebræorum: etiam si quis acciperet aliquem principatum inter Israelitas, dicebatur introire in Ecclesiam Dei eo, quòd per
H istum principatum efficiebatur caput Ecclesiæ Dei, vt declaratum est Deuteronom. vigesimotertio. Ista duo non vetabantur alijs gentibus, & tamen vetabãtur Ammonitis,& Moabitis: ideo dicebãtur Israelitæ quantum ad hoc abominari Moabitas, & Ammonitas. Et dicitur, quòd non quærerent eis bonum omnibus diebus vitę suę vsque in sempiternum, idest, nunquam permitterent eos introire in Ecclesiam Domini: nam si Israelitis liceret aliquando quęrere bonum Moabitis, & Ammonitis, procurarent eis tunc omnem honorem, quem possent, & sic introducerent eos in Ecclesiam Domini, sicut faciebãt de alijs gentibus. Et tamen nunquam permittere debebant, quòd introirent in Ecclesiã Domini. Ideo dicitur, quòd non quęrent eis bona omnibus diebus
I vitæ suæ: alia tamen bona, quæ non erant introductio in Ecclesiam Domini, non prohibebantur Israelitæ facere Moabitis, & Ammonitis, & sic Dauid fecit nunc, quia solum volebat misereri Anon filio Naas præstando sibi fauorem: tamen non introducebat eum in Ecclesiã Domini, scilicet, dando sibi vxorem de filiabus Hebręorum vel constituendo eum principem in aliqua dignitate inter Hebręos. Sed objicietur, quòd non possit hoc stare, quia non solum prohibebantur Israelitæ, scilicet, introducere Moabitas, & Ammonitas in Ecclesiam Dei, sed etiam benefacere eis in alijs: nam dicitur Deuteronom. vigesimotertio. Non facies cum eis pacem. Et tamen facere pacem non erat introducere eos in Ecclesiã Domini.

K Respondendum, quòd hoc solum erat, quòd vetabãt,& tamen dictum est, quòd non facerent pacem Israelitę cum Moabitis & Ammonitis, quia per hoc perueniretur ad introducendum eos in Ecclesiam Dei.

Pro quo sciendum, ꝙ aliud est facere pacem ꝙ̃ habere pacem: habere enim pacem nihil est nisi cessare a bello, vel non pugnare: facere pacem est ponere fędera, vel conuentiones inter aliquas gentes. primum non erat vetitum Israelitis, quia alias obligarentur semper pugnare contra Moabitas, & Ammonitas, quod falsum est. Secundum erat illicitum: nam facere fędera pacis est, quando aliquę gentes volunt totaliter

totaliter redire in concordiã, & vt istud semper duret, miscent connubia: qa progenies inde surgens est vtrumque, & per illam conseruabitur pax: hoc aũt Deus volebat fieri in Moabitis, & Ammonitis, quia prohibitum erat recipi illos in Ecclesia Domini. Ideo dixit, nõ facies cum eis pacem, s. per quam veniretur ad introducendum Moabitas, & Ammonitas in Ecclesiam Domini, & sic non vetabantur Hebræi aliud bonum facere Moabitis, & Ammonitis, nisi introducere eos in Ecclesiam Dei, Dauid autem volens nunc consolari Anon regem Ammonitarum, nõ introducebat eũ in Ecclesiam Domini, ideo non erat ei illicitum hoc.

De gratia, quam præstitit Naas Rex Dauid regi. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, quæ fuit gratia, quã præstitit Naas rex Ammonitarum Dauid, pro qua nunc volebat Dauid benefacere filio eius. Respondet Rabbi Sa. & quidam alij Hebræi, ꝙ Dauid tulit patrem suum, & matrem ad regem Moab, quando fugiebat a facie Saulis, manebantq; cum eo, quandiu Dauid erat in præsidio cum viris suis. Rex autẽ Moab occidit patrem, & matrem Dauid, voluitque occidere eum, & viros eius, & tunc fugit ad Naas regem Ammonitarum, qui benigne suscepit eũ, & præstitit, quæ potuit ad consolationem eius. Quòd autem pater, & mater Dauid fuerint cum rege Moab, quandiu Dauid erat in præsidio terræ illius, verum est, quia Dauid reliquit illos apud regem Moab, eo quòd erant veteres, & non poterant cum eo, & viris suis discurrere hinc, & inde ad insultus bellicos, & prædas, vt patet 1. Regum 22. & tamen an rex Moab occiderit illos, & voluerit occidere Dauid non apparet, sed Hebræi confingunt hoc, quia nunquam post illud fit mentio de patre, & matre Dauid. Istud autem motiuum leuissimum est. Aliter potest dici, quòd cum Dauid magno tempore fugerit a facie Saulis, & descenderit in terrã Philisthinorum, & Moabitarum, etiam descenderit in terram Ammonitarum, quæ coniuncta erat terrę Israel, & ibi receptus fuerit benigne a Naas rege, & hoc satis verisimile est, quia Naas rex Ammonitarũ erat hostis Saulis propter victoriã, quam obtinuerat de eo, & dispersérat exercitum eius, ita vt nõ relinquerentur duo pariter, 1. Reg. 11. Dauid autem erat nũc hostis Saulis, & fugiebat a facie eius. Ideo credendum est, ꝙ reciperet eum Naas benigne, quia ambo erant nunc hostes Saulis, & sciebat Naas, quòd Dauid erat vir fortis, & bellicosus, qui poterat eum adiuuare contra Saulem, si opus esset, sicut quando Dauid descendit in terram Philisthinorum, & mansit cum Achis rege Geth, ipse duxit eum secum in bellum cõtra Saulem, sciens eum esse hostem eius, 1. Regum 29. & Dauid promisit ibi facere multa contra Saulem, 1. Regum 28. & propter ista beneficia, quæ tunc susceperat Dauid a Naas, voluit filio eius Anon benefacere.

Qui cum peruenissent in terram filiorum Ammon, vt consolarentur Anon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Anon: Tu forsitan putas, quòd Dauid honoris causa in patrem tuum miserit, qui consolarentur te, nec animaduertis, quòd vt explorent, & inuestigent, & scrutentur terram tuam, venerint ad te serui eius. Igitur Anon pueros Dauid decaluauit, & rasit, & præscidit tunicas eorum a natibus vsque ad pedes, & dimisit

A eos. Qui cum abijssent, & hoc mandassent Dauid, misit in occursum eorum: Grandem enim contumeliam sustinuerunt, & præcepit, vt manerent in Iericho, donec cresceret barba eorum, & tunc reuerterentur.

Qui cum peruenissent. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, viris Dauid inflicta contumelia, & dicit. *Qui cum peruenissent in terram filiorum Ammon.* Scilicet, In ciuitatem regalem in qua erat Rex, quę vocabatur Rabath: nam non erant consolaturi regem illico, vt introirent in terram Ammonitarum, sed cum peruenirent ad locum, in quo ipse erat. *Vt consolarentur*
B *Anon.* Idest, Vt dicerent ei verba consolatoria, quæ iusserat eis dicere Dauid. *Dixerunt principes filiorum Ammon ad Anon.* Isti erant principes regni, & consiliarij regis, qui assistebant ei ad consulendum in omnibus, quæ fieri deberent, potissime, quia Anon erat adhuc iuuenis, & nouus in regno, & nesciret quid oporteret fieri in singulis, nisi haberet consiliatores.

Tu putas forsitan, quòd Dauid honoris causa in patrem tuum miserit, qui consolarentur te. Istud dixerunt principes ad Anon, quia forte ille susceperat bono animo nuncios Dauid, & credebat verbis eorum, & hilari vultu tractabat eos, tanquàm nuncios amici patris sui, ideo principes dixerunt, quòd non putaret, quòd Dauid vellet honorare patrem eius Naas in hoc, sed magis
C mittebat Dauid nuncios ad explorandum terram.

Et non aduertis, quòd vt explorent, & vt inuestigent, & scrutentur terram tuam venerunt ad te serui eius. Quasi dicat, Non debes credere hoc, sed magis, quòd venerunt insidiose ad videndum terram tuam, vt destruant eam. Et ponitur explorare, inuestigare, & scrutari, & est multiplicatio in verbis, quia omnia ista idem signant, scilicet, quòd veniebant illi ad inuestigandum, quæ essent loca infirma terræ, per quæ possent Israelitæ introire, & capere vrbes, sic enim dixit Ioseph ad fratres suos fingens se ignotum, quando descenderunt in Aegyptum: Exploratores estis, & vt videatis infirmiora terræ venistis. Et iterum dixit: Immunita terræ huius considerare venistis, Genesis qua-
D dragesimosecundo.

Igitur Anon pueros Dauid decaluauit. Putauit rex insipiens verum esse, quod dixerant filij principis, & ideo voluit inferre istis nuncijs Dauid pœnam, tanquàm exploratoribus regni venientibus in dolo, & decaluauit eos, idest, abstulit omnes pilos capitis sui.

Et rasit. Scilicet, Totam barbam ipsorum, & istud erat contra consuetudinem illius temporis, ideo erat magna ignominia.

Et præscidit tunicas eorum a natibus vsque ad pedes. Vestes Hebręorum erãt longę pertingentes vsque ad pedes, & præscidit illas rex a natibus vsque ad pedes, faciens, quòd tota pars corporis, quæ erat a natibus vsque ad pedes esset discooperta. Et dicitur secundo Re-
E gum decimo. Præscidit vestes eorum medias vsque ad nates. Idest, Præscidit vestes eorum per medium, quia in natibus est quasi medietas staturæ hominis.

Et dimisit eos. Scilicet, Dimisit abire in terram suam eos sic delusos.

Qui cum abijssent. Scilicet, Recessissent de terra Ammonitarum. *Et mandassent Dauid.* Idest, Miserunt illud ad dicendum Dauid, vt ipse prouideret super hoc, & non accipitur hic mandare pro imperare, sed pro mittere ad dicendum, sic enim est modus loquendi quarundam gentium, & sic etiam sacra scriptura consueuit dicere, vt patet Genes. 45. Cum dixerunt filij Iacob ad eũ: Hæc mãdat tibi filius tuus Ioseph. Idest, Hęc mittit tibi ad dicendum, quia filius non iuberet patri,

sed potius rogaret, sic etiam dicitur Numeri 20. Hæc mandat tibi frater tuus Israel. Idest, Mittit tibi ad dicendum: nam ibi loquebātur Israelitæ ad Idumæos, & nō imperabant, sed potius orabant, ꝙ permitterentur transire per terram Idumæorum, vt patet ibidem. *Misit in occursum eorum.* Sciuit Dauid quanta contumelia eis fuerat inflicta, & noluit, quòd sic confusi intrarent in terram suam, sed voluit quòd manerent in aliquo loco semoti a communicatione hominum, quousque crescerent barbæ eorum, & possent honeste apparere coram alijs in terra Israel. *Et præcepit vt manerent in Iericho.* Ista est ciuitas in introitu terræ Chanaan ad Orientalem partem eius. Cuius muri miraculose corruerunt Israelitis lustrantibus vrbem, Iosue 6. *Donec crescerent barbæ eorum & tunc reuerterentur.* Scilicet, Postquàm cresceret barba, honeste poterant apparere coram alijs hominibus, & tunc reuersuri erant, & non prius.

De iudicio temerario principum filiorum Ammon. Quæst. VI.

QVAERITVR, quare putauerunt principes filiorum Ammon, ꝙ nuncij Dauid erant exploratores. Respondendum est, quòd multiplex motiuum habere poterant. Primum erat ex prudentia, quia ad prudentem pertinet cauere, & timere in illis, in quibus non est determinatus euentus, si possunt in malum exitum verti. Sic erat hic, quia dato, ꝙ nuncij Dauid bona verba referrent, poterat esse quòd malo animo venirent ad explorandum terram, vt traderetur in manu hostium, & istud ad quemlibet pertinet cogitare, quando videt homines extraneos in regno suo, nisi constet ei de intentione illorum. Sic fuit de Ioseph, qui videns fratres suos in Aegyptum, dixit eis: Exploratores estis, & infirmiora terræ videre venistis. Et sic non errabant principes Ammonitarum cogitando, quòd serui Dauid essent exploratores, sed errauerunt iudicando ex abrupto illos esse exploratores, & condemnando tanquàm exploratores, cū non constaret eis de veritate. Secundum erat speciale ex parte Ammonitarum, propter quod magis deberent suspicari exploratores venire in terram suam, quàm aliæ gentes, scilicet, qa habebant maiorem causam timendi: nam rex eorum erat nouus in regno, & iuuenis, & forte non bene erant dispositæ res terræ illius propter mortem regis Naas, qui pauloante hoc fuerat, ideo poterāt suspicari rationabiliter, quòd aliæ gentes insidiarentur eis tunc, quādo facilius erat eos debellare. Tertium erat ex parte Dauid, quia ipse erat vir bellicosus nimis, & subiecerat sibi in tributum omnes regiones, quæ erant in circuitu terræ Israel, scilicet, Moabitas, qui erant ad partem Orientalem, & Idumæos, qui erāt partim ad Orientem, & partim ad Meridiem, vt colligitur de ambobus, Numeri 34 & Deuteronom. 2. & 3. & Philisthinos, qui erant ad partem Meridianam, vt colligitur Iosue 13. & Syros, qui erant ad Aquilonarem partem, & sic non manebat aliqua gens de confinibus Israel, quæ nō esset subiecta Dauid in tributum, nisi Ammonitæ. poterant ergo verisimiliter præsumere, quòd Dauid vellet etiam eos subijcere sibi in tributarios, & ad hoc mitteret exploratores, vt viderent terram, & caperent eam. Quòd autem omnes gentes prædictas subiecisset sibi Dauid, patet 2. Regum 8. & præceden. cap. Quartum erat ex conditione Hebræorum, quia Hebræi erant infesti Moabitis, & Ammonitis propter duo. Primo propter legem, quia Deus iusserat Deuteronom. 23. Quòd Israelitæ nō facerent pacem cum Moabitis, & Ammonitis, nec quærerent eis bonum omnibus diebus vitę suæ. Secundo propter

F bella, quæ inciderant inter Ammonitas, & Israelitas, quando rex Ammon repetiuit terram, quam tenebant Israelitæ, & indixit eis bellum tempore Iephthe Galaditis iudicis Israel, Iudicum 11. & sic putabant nunc, quòd insidiarentur eis Hebræi sub colore pacis ad auferendum terram.

De quibusdam verbis, quæ dixerunt principes Anon. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius, quare dixerunt principes Anon regi: Putas, quòd Dauid honoris causa in patrem tuum miserit, qui te consolarentur? Et quare non dixerunt: putas, quòd causa ho-
G noris tui Dauid miserit, qui te cōsolarentur? Vel quòd dicerent absolute, putas quòd causa honoris miserit Dauid? Respondendum est, quòd hoc potuit esse propter multa. Primo, quia forte nuncij Dauid retulerunt in verbis cōsolatorijs, quòd Dauid recognoscens gratiam, quam susceperat a Naas patre suo, mittebat ad consolandum eum. Cum ergo propter patrem fieret consolatio filio, dicebatur fieri causa honoris Dauid in patrem Anon, & quia ista verba audierant principes Ammonitarum, retulerunt illa, sicut dixerant serui Dauid. Secundo potest dici, quòd principes Ammonitarum dixerunt hoc, dato quòd nihil de his retulissent serui Dauid, quia color veniendi ad Anon erat propter patrem eius: nam sciebant isti principes, quòd
H Naas rex Ammonitarū benefecerat Dauid. Et quòd nunc Dauid si vellet mittere exploratores sub colore aliquo, non haberet alium colorem, nisi quòd volebat consolari filium propter beneficia suscepta a patre, & sic retulerunt principes de honore patris. Tertio, quia dato, quòd principes nihil scirent de beneficio collato Dauid a Naas, nec serui Dauid illud referrent, mouerentur rationabiliter ad dicendum hoc, quia cum Dauid nunc benefaceret Anon, mittendo ad consolandum eum, non faceret istud sine causa, non tamen promeruerat aliquid Anon apud Dauid, quia erat iuuenis, & nunc nouiter acceperat statum regalem, ideo faceret istud propter patrem suum, & sic isti dixerunt.

I *An peccauerunt Anon, & serui eius decaluando seruos Dauid. Quæst. VIII.*

QVAERITVR vlterius, an Anon, & serui eius peccauerunt, decaluando seruos Dauid. Aliquis dicet, ꝙ non, quia rationabiliter præsumebant istos esse exploratores, vt declaratum est supra in prima quæstione istarum. Ideo rationabiliter pœnam exploratorū eis infligebant. Rñdendū est, ꝙ valde peccauerūt Anon, & serui sui faciendo hoc. Serui quippe Anō peccauerūt ꝯsulēdo hoc regi, ipse aūt Anō peccauit credēdo eis, & iubēdo fieri cū esset iniustū. Et patet hoc primo, qa Dauid intulit bella Ammonitis solū pp
K hoc, si tñ nō peccauissent Ammonitæ in hoc, bellū inflictū a Dauid esset iniustū, & tñ Dauid iuste pugnauit nunc, qa nō reprehenditur in aliquo loco scripturæ de isto bello, cum tñ ponantur peccata sua, 3. Regum 15. Ergo illi peccauerunt. Secundo patet, quia infra dicit: Videntes aūt filij Ammon, ꝙ iniuriā fecissent Dauid, &c. Si tñ iuste fecissent, hoc, nō fecissent iniuriā Dauid, qa nemini facit iniuriā, qui vtitur iure suo, ergo peccauerunt. Tertio patet, qa serui Dauid nihil mali egerāt, nec facere intendebant, & inflicta fuit eis pœna, tanquàm malefactoribus, ergo peccatum fuit. Quarto patet, quia serui Dauid veniebant ad benefaciendū Ammonitis, scilicet, ad offerendum regi eorum amicitiam, quam habebat Dauid ad ipsum, & ad offerēdum ei

ei fauorem Dauid in omnibus. Ipsi verò retribuerunt A pro hoc contumeliam cum deberent referre gratiarum actiones, ideo non solum peccauerunt, sed etiam aliquid inhumanum fecerunt, quia inhumanum est auxiliatorem expelli, idest, malum retribui auxiliatori, vt patet octauo Ethicorum. Ad rationem in contrarium dicitur, quòd Ammonitæ verisimiliter poterant suspicari, quòd serui Dauid essent exploratores, tamen non propter hoc sequitur, quòd iuste illis pœnam intulerint, cum illi non essent vere exploratores, sed consolatores Regis. Nec excusat eos suspitio in hoc, quia non potest præcedi ex qualibet præsumptione ad condemnandum aliquem, sed solum ex illa, quæ est violenta. Ista autem non erat violenta, nec etiam omnino probabilis, sed satis remota, B ideo non excusat eũ: dato, quòd Ammonitæ omnino crederent seruos Dauid esse exploratores, non debebant punire eos quousque constaret sibi, sed propter istum timorem iustum poterant eis iubere exire de regno, & quòd non ingrederentur in aliquas vrbes, ne viderent infirmiora terræ, & sic haberent remedium timoris sui, & nemini inferrent iniuriam. Nunc autem valde iniuste, & imprudenter fecerunt, quia non habita aliqua probatione qualicunque contra seruos Dauid punierunt eos.

De modo punitionis in seruos Dauid.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius cum Anon vellet punire seruos Dauid, quare potius rasit barbas eorum, & scidit vestimenta a natibus vsque ad pedes, & decalcauit eos, quàm faceret aliquid aliud. Respondendum est, quòd Anon volebat inferre contumeliam seruis Dauid, & putauit non posse alio modo melius inferre quã sic, eo quòd ista erat magna ignominia, ideo istud fecit eis: patet enim hoc, quia 2. Regum 10. Dicitur de istis: Erant enim viri confusi turpiter valde. Et hic dicitur grandem enim contumeliã sustinuerant: & patet hoc nam homines habent vestes principaliter ad operiendum verenda sic dicitur Ecclesiast. 29. Scilicet, Initium vitæ hominis panis, & aqua, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Nunc tamen reuelauit Anon pudenda istorum virorum scindens vestes eorum vsque ad nates, ideo erat magna ignominia. Etiam quia raderetur dimidia barba ipsorum erat confusio magna propter tria. Primum quia insolitum erat barbam radi, sed nutriebant viri comam, & barbam apud antiquos. Quod ergo raderetur barba alicui, erat quasi deficeret ei aliquid de illis, quæ erant de integritate naturæ. Secundum erat, quia isti viri passi fuerant aliquid contra legem suam. Nam Deus iusserat, quòd barbæ filiorum Israel non raderentur sic sicut nunc rasæ fuerant barbæ istorum, vt patet Leuiti. 19. Scilicet, Nec in rotundum attondebitis comam, nec radetis barbam. Quod tamen aliquis patiatur aliquid contra legem ignominia est, eo quòd viuere contra legem illam Iudæi reputabant ignominiam. Sic patet de filijs Israel, qui circuncidebantur, & gentiles non circuncidebantur, & putabant Iudæi ignominiosum esse, quod illi essent incircuncisi. Et dicebant eis hoc tanquam ignominiam. Sic dixerunt pater, & mater Samsonis ad eum, quare vis accipere vxorem de filiabus Philisthinorum, qui incircuncisi sunt? Iudic. 14. Et Ionathas filius Saulis dixit ad armigerum suum, Veni transeamus ad stationem incircuncisorum horum primo Regum 14. Quod ergo viri isti raderentur barbam contra legem, erat ignominia. Tertio patet, quia fecit Anon radi medietatem barbæ cuiuslibet il-

A lorum, & ista erat maior confusio: nam etiam inter illos, quibus est vsus radere barbam ignominia magna est siquis dimidium barbæ rasum solum habuerit. Et tamen isti rasi sunt in sola medietate barbæ, ideo valde erant confusi. Quod autem decaluarentur etiam erat magna confusio: nam quod fit contra vniuersalem morem, est quasi fiat contra naturam, & tamen contra morem omnium erat, & est, quòd viri decaluentur, ideo confusio erat illos decaluatos esse. Et sic quamquam aliter posset eis nocere, tamen sic magis illudebat eis, & contemptibiles reddebat quàm aliter, ideo fecit hoc.

De diuersitate in verbis, quæ habentur hic, & 2. Regum
B *cap. 10. circa iniuriam factam pueris Dauid.*
Quæst. X.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Anon decaluauit pueros Dauid, & rasit eos, & præscidit tunicas eorum a natibus vsque ad pedes, quia 2. Regum 10. Dicitur aliter, scilicet, Rasit dimidiam partem barbæ eorum, & præscidit vestes eorum medias vsque ad nates. Respondendum, quod ista idem sunt, & tamen secundum consuetudinem scripturæ, quando idem factum narratur in pluribus locis, alicubi plus ponitur, & alicubi minus, potissime quando vnus locus est ad declarationem alterius. Sic autem est in præsenti, quia iste C liber Paralipomenon est solum ad supplendum ea, quæ omissa sunt in alijs libris, & potissime in libris Regum, sicut significat nomen suum, scilicet, Paralipomenon, idest, de omissis, vel relictis. Et patet magis in Epistola Hieronymi ad Paulinum cap. 7. Et in prologo Galeato eiusdem, & sic 2. Regum 10. significantur duo, quæ fecit Anon pueris Dauid, scilicet, quod rasit barbam eorum, & quòd præscidit vestes, hic autem ponuntur tria: nam additur aliud, scilicet, quod decaluauit eos. Modus ergo fuit, quòd Anon fecit omnes pilos capitis istorum radi, deinde rasit medietatem barbæ eorum, & reliquit aliam medietatem, vt turpiores apparerent, deinde scidit vestes eorum per medium, scilicet, super nates. Et secundum D hoc concordatur litera ista, & illa: nam cum dicitur hic, quòd decaluauit eos, istud verum est, & suppletur hic, cum non fuerit positum 2. Regum 10. Cum autem dicitur, & rasit, intelligitur de rasione barbæ, & istud magis declaratur 2 Regum 10. quàm hic, nam dicitur rasitque dimidiam partem barbæ eorum. Et quamquam iste liber sit quasi expositiuus librorum Regum, tamen aliqua habentur ibi plenius quàm hic, quia ea, quæ ibi plene scripta sunt non repetuntur hic, nec expedit repeti. Cum autem dicitur hic præscidit tunicas eorum a natibus vsque ad pedes dicitur ibi, scidit vestes eorum medias vsque ad nates. Et est differentia, quia ibi dicitur vestes medias, & verum est, quia vestes istorum scidit per medium Anon: nam E medium staturæ hominis est super nates, & dicitur vestes medias, idest, per medium vestium, quia iste est modus loquendi, & dicitur hic vsque ad pedes, & ibi dicitur vsque ad nates, & idem est, quia potest accipi pars, quæ manebat cooperta de corpore facta ista abscisione, vel pars, quæ manebat nuda: si accipiatur pars operta, dicitur vsque ad nates, quia a capite vsque ad nates manebãt vestimenta operientia corpus, pars autem inferior erat nuda, & istud accipitur 2. Regum decimo. Cum dicitur, scidit vestes eorum medias vsque ad nates. Si autem accipiatur pars nuda erat a natibus vsque ad pedes. Et sic accipitur hic, cum dicitur, præscidit tunicas eorum a natibus vsque ad pedes.

Videntes autem filij Ammon, quòd iniuriam fecissent Dauid, tam Anon, quàm reliquus populus miserunt mille talenta argenti, vt conducerent sibi de Mesopotamia, & de Syria Maacha, & de Soba currus, & equites. Conduxeruntque trigintaduo millia curruum, & Regem Maacha cum populo eius. Qui cum venissent castrametati sunt è regione Medaba. Filij quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellũ. Quod cum audisset Dauid, misit Ioab, & omnem exercitum virorum fortium: egressique filij Ammon, direxerunt aciem iuxta portam ciuitatis; reges autem, qui ad auxilium eius venerãt, separatim in agro steterũt. Igitur Ioab intelligẽs bellum ex aduerso, & post tergum contra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israel, & perrexit contra Syrum. Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, & perrexerunt contra filios Ammon: Dixitque, si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi, si autẽ superauerint te filij Ammon, ero tibi in præsidium. Confortare, & agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus Dei nostri: Dominus autem quod in conspectu suo bonum est, faciat. Perrexit ergo Ioab, & populus, qui cum eo erat, contra Syrum ad prælium, & fugauit eos. Porro filij Ammon videntes, quòd fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius, & ingressi sunt ciuitatem, reuersusque est etiam Ioab in Ierusalem.

Videntes autem. Hic ponitur secundum principale huius capituli, i. consurgens pugna: nam propter contumeliam factam in seruis Dauid, facta fuit ista pugna, quæ habetur hic, & alia, quæ habetur sequenti cap. & diuiditur in duo, secundum quod fuerunt duo bella facta contra adiutores Ammonitarum. Primum a solis seruis Dauid: secundum ab ipso Dauid ibi, Videns autem Syrus. Circa primum dicitur. *Videntes autem filij Ammon, quòd iniuriam fecissent Dauid* Scilicet, Postquàm decaluauerunt seruos Dauid, & miserũt eos, cogitauerunt sup hoc, & viderunt, quod male fecerant, quod ista iniuria inflicta illis viris, fuerat inflicta Dauid, qui erat rex potens, & poterat nocere Ammonitis. *Tam Anon, quàm reliquus populus miserunt mille talenta argenti.* Potest referri hoc ad verbum præcedens, vel ad sequens: referendo ad præcedens est sensus, quòd tam Anon quàm populus suus viderunt, quod fecerant iniuriã Dauid: referendo ad sequens est sensus, quod tam populus quàm Anon miserunt ista mille talenta: viderunt enim Ammonitæ, quod fecerant iniuriam Dauid, & quod Dauid pugnaret contra eos, & ipsi non possent resistere ei, ideo conati sunt cõducere milites stipendiarios, vt adiuuarent eos, & ad hoc dederunt mille talenta argenti. *Vt conducerent de Mesopotamia, & Syria, Maacha, & de Soba.* Scilicet, De omnibus his regionibus, quæ erant pro-

F pinquæ terræ Ammon, conduxerunt milites, & dederũt eis ista mille talenta. Mesopotamia est regio quædã in Syria, quæ vocatur in Hebræo Aram Naaraim, i. Syria fluuiorũ, & est illa pars Syriæ, quæ est apud Euphratem: nã diuidit eã Euphrates. Syria accipitur hic pro alia parte Syriæ, quæ non est apud Euphratem, & vocatur Syria absolute, quia aliæ partes Syriæ habent nomina specialia. Maacha nõ est nomen regionis, sed viri: nã quidã rex vocabatur sic: Vel põt esse quod Maacha sit nomen regionis, & dicatur rex Maacha, i. rex illius regionis. Soba est nomen regionis, quæ est in Syria, vel est nomen vrbis. Quidquid autem sit Soba est in Syria in regione vrbis Hemath, vt patet præcedenti cap. vbi dr̃. Quòd Adarezer erat Rex Soba, regionis Hemath.
G Ab omnibus his ceperũt Ammonitæ currus, & equites. *Currus, & equites.* Currus est plaustrum habens quatuor equos armatos portantes ipsum, & in rotis eius sunt enses curuati in modum falcis. Ideo vocantur isti currus falcati, de quibus magis declaratum est præcedenti cap. Equites autem non sunt illi, qui pugnabant super currus, sed viri solis equis insidentes, & pugnantes. *Trigintaduo millia curruum.* Istos currus habuerunt Ammonitæ de omnibus regionibus supra positis. *Et Regem Maacha cum populo eius.* Idest, Etiam venit Rex Maacha cum populo suo ad adiuuandum Ammonitas. potest vocari Rex Maacha scilicet, quòd Maacha sit nomen eius, vel quòd sit nomen eius Regni. *Qui cum venissent, castrametati sunt è regione Meda-*
H *ba.* Scilicet, Omnes gentes istæ venerunt ad adiuuandum Ammonitas, & posuerunt castra sua è regione vrbis Medaba, scilicet, a fronte, vel contra vrbem Medaba, quasi irent ad pugnandum contra Medaba, quia contra illam direxerant vultum suum: est enim Medaba ciuitas quædam Ammonitarum, ad quam cõfugerunt quidam de vrbibus Moabitarum, & Ammonitarum, quando cepit eas Sehon Rex Hesebon, vt patet Numeri vigesimoprimo cap. Iugum ipsorum disperijt ab Hesebon, vsque Dabon; lapsi peruenerunt in Ophe, & vsque Medaba. Et in ista vrbe erat nunc Rex Ammonitarum, contra quem credebatur Dauid venturum ad pugnandum, ideo istę gentes posuerunt castra apud Medaba ad defendendum ibi regem
I ab hostibus. *Filij quoque Ammon congregati de vrbibus suis, venerunt ad bellum.* Ammonitæ erant pauci, & non poterant se defendere a Dauid, ideo congregauerunt exercitum magnum de omnibus istis gentibus, & etiã isti conuenerunt de omnibus ciuitatibus suis ad ciuitatem, in qua erat tunc Rex, & diuisus est exercitus in duas partes, scilicet, milites stipendiarij fuerunt in vna parte extra vrbem, & Ammonitæ fuerunt in alia parte apud portam vrbis, in qua erat Rex, sic colligitur 2. Regum 10. cum dicitur: Egressi sunt filij Ammon, & direxerunt aciem ante introitum portæ. Syrus autem, & Soba, & Rohob erant seorsum in campo. *Quod cum audisset Dauid.* Potest istud intelligi de contumelia inflicta viris suis, scilicet, quòd quando Dauid audiuit illam, fecit parari exercitum, & misit
K Ioab principem militiæ cum exercitu suo ad pugnandum contra Ammonitas, vel potest referri ad apparatum belli, quem fecerant Ammonitæ, scilicet, quòd congregauerunt milites de omnibus his nationibus, & posuerant eos apud vrbem Raab in campo. Et intelligendum est de apparatu belli, i. quod illo audito misit Dauid exercitum suum cum Ioab, nõ est tamen intelligendũ, quod omnia ista essent facta, quando Dauid misit exercitum suum, i. quod essent istæ gentes apud vrbẽ Medaba in campo, & Ammonitæ essent apud portam vrbis, quia quamquã istę gentes venirent de terra sua nõ dirigerent aciem quousq; viderent hostes. Sed est intelligendũ, quod Ammonitæ illico post contumeliã

inflictam

inflictam seruis Dauid, congregauerunt istas gentes in adiutorium suum, sed quia non poterant tot gentes de diuersis regnis congregari secrete, & in breui, sciuit Dauid quòd congregarentur antequàm essent congregati. Et interim fecit ipse congregari exercitum suum, & misit illum cum Ioab. Cum autem dicitur hic, quòd istę gentes erāt simul in campo, & Ammonitæ erant ad introitum portæ vrbis, debet referri ad sequentia, s. vt sciatur quomodo erat dispositus exercitus, quando venit Ioab ad pugnandum contra Ammonitas. Et dr̄ hoc potissime ad declarādum quomodo erāt duæ partes exercitus, & cōtra vnam pugnabat Ioab, & contra aliam Abisai, vt patet infra in litera. *Misit Ioab, & omnem exercitum virorum fortium.* Habebat enim Dauid electos iam viros fortes pro bellis, & ascripserat eos militiæ suæ, ita quòd quando oportuerit cōgregari illos ad arma cito congregarentur. *Egressique filij Ammon direxerunt aciem iuxta portam ciuitatis.* Subintelligendum est, quòd omnes filij Ammon de vrbibus suis cōuenerant in vrbe Medaba, in qua tunc erat rex, & manebant ibi expectando vsquequo venirent Hebræi ad pugnandum contra eos, milites autem stipendiarij erant simul in agro, & quando venit Ioab, egressi sunt Ammonitæ de vrbe, & ordinauerunt aciem suam, posuerūt eam iuxta introitum vrbis Medaba. *Reges autem, qui ad auxilium venerant separati, in agro steterunt.* Quatuor Reges erant, qui venerant in auxilium Ammonitarum, scilicet, Rex Syriæ, & Rex Mesopotamiæ, & Rex Maacha, & Rex Soba, vt patet supra in litera, & magis 2. Regum 10. Omnes isti steterunt separati ab Ammonitis, & fuerunt simul in agro distantes ab vrbe. *Igitur Ioab intelligens bellum ex aduerso, & post tergum contra se fieri.* Quando enim venit Ioab erant congregatæ istæ gentes, & posuerant in campo exercitum suum. Filij autem Ammon exeuntes de vrbe posuerant exercitum apud portam vrbis, & manebat locus medius, in quo necesse erat, quòd poneret Ioab exercitum suum si pugnare vellet contra aliquam de istis gentibus, & si introiret in medium, instaret sibi bellum a facie, & a tergo. Ideo dicitur, quòd vidit Ioab, quòd instabat sibi bellum ante, & post tergum. *Elegit viros fortissimos de vniuerso Israel.* Scilicet, De toto exercitu Israel elegit viros fortissimos, quot voluit, & accepit illos in partem suam. *Et perrexit contra Syrum.* Idest, Iuit ad pugnandum contra Syros. Omnes quatuor Reges, qui venerant in adiutorium Ammonitarum vocantur hic Syrus vno nomine, eo quòd omnes congregati erant in vno exercitu. Etiam quia omnes isti erant Syri quamquam essent de diuersis partibus Syriæ: nam Rex Maacha de Syria erat, & Rex Soba, quia Soba est de regione Hemath. Mesopotamia quoque Syria est: nam Mesopotamia vocatur in Hebræo Aran Naaraim, idest, Syria fluuiorum: contra omnes istos iuit ad pugnandū Ioab. *Reliquam autem partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui.* Scilicet, De toto exercitu, quem duxerat Ioab de terra Israel elegit viros fortes, quos voluit, & mansit minor pars, & infirmior exercitus, & istam tradidit Abisai fratri suo: fuit iste Abisai vir gloriosus in armis, vnde ipse ponitur primus in numero triginta virorū fortium Dauid, 2. Regum 13. & supra 11. & ipse fuit dux militię contra Idumęos, & occidit decem, & octo milla, præcedenti cap. & 2. Reg. 8. Ipse quoque eripuit Dauid a morte, cum quidā Philisthæus niteretur percutere eum deficiētem iam viribus: tradidit ergo Ioab ei partem exercitus, qa ipse erat bonus dux belli. Accepit autem Ioab maiorem partem exercitus, & fortiorem: minorē vero tradidit fratri suo, quia ipse pugnaturus erat cōtra quatuor reges Syrorum, qui habebāt magnum exercitum: Abisai autem contra Ammoni-

A tas, qui pauciores erant, & minores viribus, ideo accepit minorem partem. *Et perrexerunt contra filios Ammon.* Non intelligitur hoc de Ioab, & Abisai, quia Ioab non iuit contra filios Ammon, sed cōtra Syros, sed intelligitur de Abisai, & exercitu suo, s. qꝫ iuerunt contra Ammonitas. *Dixitque si vicerit me Syrus auxilio eris mihi.* Ioab dixit hoc ad Abisai, quia pugnaturi erant ꝯ duos exercitus, & poterat vnus eorum superari ab hostibus. Ideo dixit Ioab, qꝫ si ipse vinceret a Syris, veniret Abisai cum exercitu suo in auxilium eius, & si Ammonitæ præualerent contra Abisai, iret Ioab in auxilium eius. Et dicitur si vicerit me Syrus, i. si inceperit me vincere: nam postquàm totaliter victus esset, parum proderat auxiliari, eo quòd plurimi essent iam occisi,

B sed in principio victoriæ succurrendum erat parti incipiēti cadere. *Si autem superauerint te filij Ammon, ero tibi in præsidium.* Idest, Si inceperint præualere contra te, ero tibi in præsidium, idest, defensionem antequàm succumbas. *Confortare, & agamus viriliter.* Ioab erat vir animosus, & magis instructus in bellis: Abisai autem erat iunior, licet esset robustior. Et ob hoc Ioab confortabatur eum, vt non timeret, & quòd agerent ambo viriliter contra hostes, licet esset magnus exercitus eorum. *Pro populo nostro, & pro vrbibus Dei nostri.* Idest, Pugnemus fortiter pro gloria populi nostri, & ciuitatum nostrarum: nam si nō pugnarent nunc fortiter Ioab, & Abisai, esset magna confusio Israelitarum, quia sustinerent ignominiam suam, quam intu-

C lerant eis Ammonitę, & forte istę gentes, quæ congregatæ erant, irent contra Israelitas, vt prædarentur terram ipsorum, & caperent vrbes, putantes tunc, quòd non possent Israelitę resistere eis. Si autem fortiter pugnarent Ioab, & Abisai, obtinerent magnam gloriam, & auferrent ignominiam, quam intulerant eis Ammonitæ. Sed 2. Regum 10. dicitur: Et pugnemus pro ciuitate Dei nostri. Accipitur tamen ibi singulare pro plurali. Vel potest accipi ciuitas Dei specialiter pro illa ciuitate, in qua erat tabernaculum Domini: Sed primum est verius, quia hic dicitur pro vrbibus Dei nostri. Et sic omnes vrbes terræ Israel vocātur vrbes Dei, quia Deus illas dederat Israelitis, vel illa terra erat specialiter terra Dei, & sic vocabat ipse eam hæreditatem

D suam, Leuit. 25. Sic etiam 1. Regum 26. *Dominus autem, quòd in conspectu suo bonum est faciat.* Idest, Nos faciamus, quòd in potestate nostra est, scilicet, pugnare fortiter, deinde Deus faciat, quod voluerit de nobis, & bonum sibi visum fuerit, scilicet, dare nobis victoriam de hostibus, vel tradere nos in manus hostium: nam exitus belli non est in potestate hominum, siue pauci sint pugnantes, siue multi, sed in voluntate Dei, qui tradit victoriam, cui vult, sicut dixit Ionathas filius Saulis, non est differentia coram Deo cœli saluare in multitudine, vel in paucis, 1. Regum 14. Sic etiam dixit Iudas Machabæus: Melius est nos mori in bello, quàm videre mala gentis nostræ. Sicut autem fuerit voluntas in cœlo ita fiat, 1. Machabæorum 3. *Perre-*

E *xit ergo Ioab, & populus, qui cum eo erant contra Syrum ad prælium.* Scilicet, Iuit ad pugnandum contra quatuor Reges Syrorum, qui erant in vna acie. Et vocatur Syrus communi nomine, sicut supra dictum est. *Et fugauit eos.* Quamquam Syri essent multi, tamen viri Ioab erant viri animosi valde, quia elegerat fortiores de toto exercitu, & etiam erant amaro animo propter contumeliam susceptam. Syri autem non pugnabant pro seipsis, sed conducti pretio, ideo ad primos ictus belli fugerunt. Potissime, quia dato, quòd Syri voluissent resistere Ioab non potuissent, quia Deus adiuuabat eum specialiter nunc, cum foueret iustum bellum. *Porro filij Ammon.* Isti erant in alia acie, contra quos pugnabat Abisai.

Videntes quòd fugisset Syrus, ipsi quoque fugerunt Abisai fratrem eius. Idest, Viderunt Ammonitæ, quòd tota multitudo Syrorum fugerat a facie Ioab, ideo ipsi fugerunt a facie Abisai fratris eius; & causa huius fuit, quia Syri erant magnus exercitus valde, & fugati fuerant a Ioab, non ergo possent ipsi resistere Abisai, cum essent paruus exercitus. Secundo, quia fugatis Syris sciebant, quòd Ioab conuerteretur ad adiuuandum Abisai contra eos. Et tamen nunc non poterant resistere soli Abisai, a fortiori non possent resistere, quando pugnarent ambo contra eos. Tertio, quia exercitus Ioab erat fortior, quàm exercitus Abisai, vt patet in litera, cum Ioab elegerit fortiores de toto Israel, & sic pugnarent Ammonitæ, plusquàm contra duplam resistentiam, quàm prius, quod non possent tacere. Ideo ne subito veniens Ioab deleret eos, fugerunt a facie Abisai.

Et ingressi sunt ciuitatem. Posuerant Ammonitæ exercitum suum apud portam vrbis, vt patet supra in litera. Et quando voluerunt fugere, non potuit eis prouidere Abisai quin ingrederentur vrbem, & non ausi sunt Israelitæ ingredi in vrbem post eos, nec accedere ad illam, quia illi, qui erant super muros mitterent super eos tela, & saxa, sicut factum est apud istammet vrbem pugnante Ioab, quando occisus est Vrias Hethæus, 2. Regum 11.

Reuersusque est Ioab in Ierusalem. Scilicet, Ioab cum toto exercitu, & etiam cum Abisai fratre suo rediit in Ierusalem post victoriam: Dicitur tamen solum de Ioab, eo quòd ipse erat princeps maximus exercitus. Abisai autem erat constitutus ab eo pro ista vice. Reuersus est autem Ioab in Ierusalem, eo quòd ibi erat Dauid, qui semper manebat in vrbe illa, quæ erat metropolis Regni, & sic dicebatur regnare in Ierusalem, & non pugnauit nunc Ioab contra Ammonitas, quamquam soli essent destituti auxiliatoribus suis propter causas, quę ponũtur infra in quadam quæstione, sed post aliquantum tempus renouatum est bellum, vt patet in litera.

Quare in principio non viderunt filij Ammon iniuriam, quam fecerant Dauid. Quæst. XI.

QVAERITVR circa dicta, quomodo filij Ammon viderunt nunc quòd fecerant iniuriam Dauid, & non viderunt prius antequàm facerent. Respondendum est, quòd a principio Ammonitæ solum considerauerunt id, quod erat verisimile, scilicet, quòd serui Dauid essent exploratores, & solum iudicauerunt illud ad quod passio eos mouebat, scilicet, ad puniendum seruos Dauid. Postquàm autem fecerunt hoc, quia iam cessabat passio impellens eos ad vindictã, cęperunt cogitare id, quod iustum erat intelligere, scilicet, quòd isti erant serui Dauid. Et ideo iniuria inflicta illis infligebatur Dauid. Erat autem Dauid Rex potentissimus, ideo verisimile erat, quòd conaretur delere eos ad vindictam offensæ. Secundum erat, quia iuxta conditionem timentium accidit istis, quia timentes semper arguunt contra se, & concludunt id, quod deterius est. Audaces autem arguunt pro se, & concludunt semper id, quod bonum eis est. Sic fuit de istis Ammonitis, quia a principio erant audaces habentes iracundiam contra seruos Dauid, quos putabant exploratores, & concluserunt pro se, sicut passio inclinabat, scilicet, quòd punirent eos. Postquàm autem punierunt eos, & cessauit iracundia facta retributione, vt ait Aristoteles quarto Ethicorum, cap. de mansuetudine. facti sunt timidi, & inceperunt cogitare cõtra se, & concludere, & tunc putarent quòd Dauid bono animo misisset illos viros ad consolandũ Anon, & ipsi indiscrete, & iniuste confudissent eos. Ideo quòd Dauid iustissime moueretur ad delendum illos. Tertium erat, quia cogitarent ipsi se malefecisse, eo quòd punierant viros, de quibus nesciebant, an aliquid mali egissent. Quartum erat, quia dato, quòd ipsi cognoscerent certissime, quòd illi viri missi fuissent a Dauid in exploratores, non debuissent eos sic afficere contumelijs, quia non expediebat sibi propter duo. Primo, quia dato, quòd essent exploratores, tamen non veniebant occulte, vt exploratores, sed veniebant, vt ambasciatores regis Dauid ad consolandum regem Ammonitarum. Ambasciatores autem debent esse tuti etiam apud hostes suos, quia istud est de iure gentium, cum non possent alio modo gentes semel inter se discordantes in concordiam venire. Secundum erat, quia dato, quòd isti venirent occulte, quia tamen sciebant Ammonitæ, ꝙ mittebantur a Dauid etiam si essent exploratores, non deberent eos contumelijs afficere, quia per hoc mouerent Dauid ad indignationem, & faceret bellum contra eos, ipsi tñ non possent sustinere eum, cum esset rex potens, ex quo sequeretur destructio terræ eorum. Si autem dimitterent illos impunitos, non haberet Dauid causam pugnandi contra eos, & forte non pugnaret: melius ergo fuisset, quòd nõ tetigissent eos. Si autem timerent, quòd illis explorantibus terram, sequeretur inconueniens, s. ꝙ denunciarent postea Dauid infirmiora terræ, & quomodo illam capere posset, poterant hoc euitare excludendo illos de terra, nõ permittendo introire in vrbes, nullam tamen infligendo contumeliam.

De cæcitate Ammonitarum, quare post peccatum non petierunt veniam a Dauid. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, cum Ammonitę cognouissent se fecisse malum, quare non potius cognouerunt culpam suam, & petiuerunt veniam a Dauid, quàm quòd congregarent exercitum ad pugnandum contra ipsum. Nam cum Dauid esset clemens, forte acquiesceret precibus eorum, & nõ se quererentur ista bella. Respõdendum est, ꝙ Ammonitæ nõ petiuerunt veniam a Dauid propter multa. Primo, quia desperauerunt, ꝙ Dauid veniam daret, cum esset tam grauiter læsus. Secundo, quia videbatur eis quasi contra naturã esse hoc remittere. Nam si Ammonitæ fecissent iniuriam Dauid quolibet alio modo, erat remissibilis aliqualiter, quod tamen Dauid vellet benefacere eis, & pro beneficio ei contumeliam inferrent, erat irremissibile quasi apud homines: quia pro bono reddebatur malum. Sic peccatum in Spiritum sanctũ dr̃ irremissibile, quia illud solum est ꝯ bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto. Alia aũt peccata sunt ꝯ potestatẽ, quæ attribuitur patri, vel ꝯ sapientiã, q̃ attribuitur filio, & sunt remissibilia. De hoc tñ quid verum sit, & quomodo intelligatur irremissibile esse peccatum in Spiritum sanctum, declaratum est late Leuit. 5. Tertio, quia timebant Ammonitę maiora damna sustinere: putabant enim, ꝙ Dauid non remitteret tantã iniuriã, sed pugnaret ꝯ eos, & insuper nuncios eorum ad se euntes occideret, vel graui pœna afficeret, sicut ipsi affecerant seruos Dauid euntes pacifice. Quarto, quia credebant bellum esse ineuitabile, & si tractarent prius cum Dauid, quòd remitteret eis iniuriam, non decebat interim conducere milites stipendiarios ad bellum, quia si hoc sciret Dauid magis indignaretur, & non remitteret. Si autem cum tractarent pacem, non conducerent milites stipendiarios, forte Dauid non remitteret iniuriam, sed veniret contra eos in bellum, & ipsi essent destituti auxiliatoribus,

ribus, nec possent resistere Dauid. Ideo putauerunt melius esse, quòd mox vt intulerunt iniuriam Dauid, quærerent defensores contra eos. Quinto, quia forte moti fuerunt isti a Deo, ad hoc, quòd non solum pugnarentur ipsi, sed etiam Reges Syrorum cum eis: forte enim Reges Syrorum aliquid mali meruerant apud Deum, & volebat eis pœnam inferre: voluitque quòd Dauid esset minister eius. Et ad hoc dedit Ammonitis in corde, vt conducerent Syros in auxiliatores. Et sic vtrique occiderentur per Dauid, vel multa damna sustinerent.

An peccauerint Ammonitæ conducendo Reges Syrios contra Dauid. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, an peccauerunt Ammonitæ, conducendo istos Reges Syrorum contra Dauid, & dando eis mille talenta argenti. Respondendum est in pretio nulla est difficultas: nam si licuit Ammonitis habere auxiliatores cōtra Dauid, licuit etiam dare illis pecuniam, quia nemo tenebatur suis stipendijs militare, vt ait Apostolus 1. ad Corint. 4. An vero licuit eis auxiliatores quærere contra Dauid, est dubium. Et pro hoc cōsiderandum, ꝙ aut isti quærebant auxiliatores ad pugnandum contra Dauid, aut ad defendendum se de eo. Primo modo manifestum est, ꝙ peccabant, quia Ammonitæ non habebant aliquam iustam causam pugnandi contra Dauid, quia nō læserat eos, sed potius Dauid habebat causam iustissimam pugnandi cōtra illos, quia grauiter offenderunt eum. Ideo si pugnare vellent, esset bellum iniustissimum, quia iniuriæ addebatur iniuria. Et sic tam bellū, quàm omnia dependentia ex ipso, s. apparatus ad pugnandum, & etiam inde secuta, s. mors, vulneratio, & præda iniusta essent. Quidam tamen sic faciunt quia cum grauiter alios læserint cogitant, quomodo illos omnino occidant, vt non oporteat se cauere ab eis, sed expellant a se istam solicitudinem, & istud pessimum est. Hoc nō videntur voluisse Ammonitæ: nam quamquam congregauerunt exercitum magnum de Syria, non iuerunt in terram Israel ad pugnandum, sed manserunt in terra apud vrbem Medaba, expectando an veniret Dauid ad pugnandum cōtra eos, & ibi pugnauerunt contra Ioab, & Abisai, vt patet supra in litera. Si autem Ammonitæ conducerent gentes istas ad se defendendum: Dicendum, quòd poterat esse hoc dupliciter: vno modo, ꝙ quamquam peccauissent, vellēt tamen manere illæsi, nihil satisfaciendo Dauid pro iniuria suscepta, & ad hoc congregarent exercitum, vt, si Dauid vellet repetere satisfactionem, non posset propter multitudinem exercitus eorum. Secundo modo poterat esse hoc, quia Ammonitæ confiterentur peccatum suum, & peterent veniā, offerrentq; satisfactionem Dauid. Et si Dauid nollet recipere satisfactionē iustā in extimatione bonorum temporalium, poterāt ipsi congregare exercitum ad defendendum se a Dauid. Si primo modo Ammonitę congregarent exercitum ad se defendendum peccabant, quia ista defensio erat iniusta, cū non principaliter psona defenditur, sed peccatū, ne puniatur, nec pro eo satisfiat. Si secūdo modo, iuste Ammonitæ congregabant exercitū ad se defendendum, quia ibi non defendebatur peccatum, de quo parati erant reddere iustā satisfactionem, sed personæ quas iniuste Dauid vellet molestare. Et isto modo peccaret Dauid pugnando contra Ammonitas, qa inferret iniustum bellum cum ipsi offerrēt satisfactionem. Et sic iam non pugnaret pro peccato, sed pro desiderio vindictæ, & ista nō est iusta causa pugnæ. Dicendum autem est de Ammonitis, ꝙ voluerunt se defendere, & congregauerunt exercitum primo modo isto-

A rum, s. quia peccauerant, & nolebāt sustinere aliquam pœnā pro peccato, nec offerre satisfactionē, & ad hoc congregabāt exercitū, vt Dauid nō posset ab eis satisfactionem exigere. Et sic habuit iustā causam pugnādi, quia cum lęsus esset, non attulerunt ei Ammonitæ aliquam satisfactionem, sed potius conduxerunt contra eū exercitū. Ex hoc aūt pōt apparere, qñ aliquis iuste se defendit in bello, & qñ iustum bellum infert quis ad repetēdum iniurias: nam si quis defendat se ab aliquo, qui vult pugnare cōtra eum sine causa, manifestū est, ꝙ licet per omnem modum se defendere, & occidere, & prædari in bello, cum bellū ex parte sua iustū sit. Si autem qs defendere vult se ab alio, quem læsit, aut offert sibi satisfactionem iustam, ne pugnet ꝯ ipsum,

B aut non: si offert, & paratus est illico eam dare, peccat ille, qui mouet bellum contra eum quantumcunque iniuriam susceperit, & ille, qui se defendit iustum bellum fouet, & pōt licite occidere, & prædari. Nec obstat si aliquis dicat, ꝙ interdum tanta infligitur iniuria, ꝙ non potest de ea satisfieri, nisi per mortem eius, qui intulit: nam satisfactio non est consideranda, ſm magnitudinem delicti, ad hoc, ꝙ æquiparetur iniuriæ datæ, sed sufficit, ꝙ offeratur talis satisfactio, quam possit ipse qui iniuriam intulit sine corporis sui lesione sustinere, de quo magis immediate dicetur. Si autem ille, qui intulit iniuriam non offert se satisfacturum vere, & sine fraude; non pōt iuste se defendere ab aduersario, sed ille iuste aget cōtra eum repetendo satisfactio-

C nem per bellum, quam ille non vult reddere in pace. Et sic limitandum est illud dictum commune, s. ꝙ defensio omnibus licita est, & ꝙ vim vi repellere licet. Et quòd in istis duobus casibus. Primus quando ille, qui læditur nihil mali intulit. Secundus quando aliquid mali intulit, & tamē paratus est iustam satisfactionem præstare, alioquin vim vi repellere non licet. Considerandum autem est pro declaratione eorum, quæ dicta sunt de oblatione satisfactionis pro inflicto damno, vel iniuria, quia interdum aliter a iure offertur, & aliter a parte. Pro quo sciendum, ꝙ satisfactio, aut offertur pro solo damno, aut pro sola iniuria, aut pro iniuria cum damno. Si primo modo, semper satisfactio fieri debet ꝑ bona temporalia, quæ possidentur, vel quasi

D possidentur, quia damnum nunq̃ infligitur, nisi in rebus; dr̄ enim damnū, quasi diminutio rerū. Ideo per res debet satisfieri de illo, & in isto casu dicendū est, ꝙ eodem modo satisfit a iure, & a parte: quia vtrobiq; per æqualitatem dr̄ satisfactio fieri a iure, qñ quis lęsus est, & sententia iudicis satisfit a iure, & a parte; quia vtrobiq; per æqualitatem dr̄ satisfactio fieri a iure, qñ quis læsus est, & sententia iudicis satisfit ei: a parte aūt fit satisfactio qñ quis læsit alium, & ipse offert se satisfacturum ei de plano, & in vtroq; casu satisfactio fit reddendo æquale, vel si non pōt reddi æquale, saltem reddatur, quod est possibile vsque ad bonorum cessionem: Fallit tamen hoc, quia si interdum ius pro satisfactione damni non solum facit cessionem bonorum, sed

E etiam imponit aliam pœnam, quia inferens damnum fuit in crimine, imponet tota ista pœna, si iudicialiter satisfiat, & tñ si satisfactio offeratur a parte, nō obligat pars offerre satisfactionem maiorem, q̃ vsq; ad bonorū cessionē, & ꝙ plane satisfaciet si peruenerit ad pinguiorem fortunā iuxta formā, cap. Odoardus. de solutionibus. Si aūt aliquis offerat satisfactionem pro damno, & tñ non offerat eam æqualem damno, vel saltem quantā pōt offerre, sicut supra dictū est, si pugnauerit ꝯ eū aduersarius non pōt iuste se defendere per bellum. Ideo mors, vulneratio, & præda, & quæcunque aliqua bellica ex parte sua secuta iniusta sunt. Si autem satisfactio offerri debet pro sola iniuria, est differētia, qa interdum iniuria talis, & tanta parua est, vel talis est conditio

conditio personæ inferentis eam, vtpote si est religiosus, vel saltem clericus, vel talis est conditio personæ patientis, vtpote si est seruus, quòd de rigore iuris non debeat satisfieri in illa iniuria, nisi dando res possessas, vel aliquid de illis, & in isto casu debet satisfactio offerri eodem modo a iure, & a parte, vel a parte: nam a iure cogetur lædens soluere æstimationem iniuriæ integram, vel saltem quantum potest vsque ad bonorum cessionem, sicut supra dicebatur de satisfactione damni dati, & sic etiam debet satisfieri a parte, quando lędens sine iudice offert se læsis satisfacturū de plano: nam tenetur ad integram æstimationem, vel saltem ad possibilem, & si non offerat istam satisfactionem, & propter hoc contra eum pugnet ille, qui læsus est iustam causam defendendi se non habet, ideo quidqd sequatur in bello ex parte sua iustum est. Interdum aūt iniuria est talis, & tanta, vt pro ea de rigore iuris satisfieri debeat per corporalem punitionem inferentis, & tunc dicendū est, quòd aliter satisfactio de iure fit, & aliter a parte offerenda est: nam in iudicio satisfiet per corporalem penam, s. inferendo mortem pro morte, iuxta illud. Oculum pro oculo, dentem pro dente, liuorem pro liuorem, qualem quis plagam intulerit talem sustinere cogetur. Exo. 21. Et Leui. 24. Si autem satisfactio offeratur a parte, non tenetur offerre se occidendum, immo nec passurum mutilationem menbri, vel saltem fustigationem, vel aliam pœnam similem corporalem, dato quòd de iure pro tali iniuria occidi deberet. Et ratio huius est, quia peccaret ille, qui offerret talem satisfactionem: nā iste sponte moreretur, nullus tamen debet sponte mori, quia qui spōte moritur, non occiditur sed seipsum occidit. Secus autem est cum a iudice occiditur, quia tunc inuitus patitur, & non cooperatur aliquid ad mortem suam. Secundum est, quia iste, qui offerret talem satisfactionem inducet, & hostem suum ad peccandum, scilicet, quia faceret eum iudicem ad occidendum se. Et tamen in tali casu nulla lex nec ratio iurisdictionem tribuit. Tertium est, quia ille, qui talem satisfactionem offerret, sponte læderet communitatem, cuius erat pars, nam sicut ille, qui seipsum occidit, non facit sibi iniustum, quia volens est, sed communitati, cuius est pars, facit iniuriam, quia iniuste destruit quandam partem eius, vt patet 5. Ethi. circa finem. Et ob hoc communitas punit tales se occidentes, vtpote non sepeliendo eos, vel trahendo cadauera eorum per lutum, & puluerem, vt patet ibidem: ita iste, qui sponte se offerret hosti suo occidendum pro satisfactione læderet communitatem, peccat tamen quicunque communitatem lædit, quia agit contra maius bonum quā si læderet personam priuatam, cum bona communia sint amabiliora, & digniora bonis priuatis, vt patet primo Ethi. circa principium. Quarto patet, quia ille, qui huiusmodi satisfactionem offerret, interdum ageret contra priuilegium aliorum, & grauaret eos, & etiam ille, qui acceptaret talem satisfactionē, peccaret, quia infringeret priuilegium aliquorum, sic patet de illo clerico, qui peccauerat in terra illa, in qua consuetudo erat, quòd peccans sustineret certas percussiones baculorum, & ille, vt satisfaceret consuetudini, subiecit se istis percussuris. Et tunc respondetur, quòd illi laici, qui percusserunt eum, etiam si volentem inciderunt in canonem. Siquis suadente. Et excommunicati sunt, quia fecerunt cōtra priuilegium clericale, nam dato, quòd iste clericus inquantum erat persona priuata posset renunciare priuilegio introducto in fauorem suum, non poterat renunciare priuilegio introducto in fauorem totius ordinis clericalis. Et sic est istud, scilicet, quòd laicus non posset percutere clericum, de hoc patet extra de sententia excommu-

F nicationis cap. Contingit. Non ergo tenetur quis talem satisfactionem offerre hosti suo, etiam si grauissimam iniuriam intulisset, sed tenetur solum offerre ei satisfactionem, quæ fit præter læsionem corporis sui, & illa sufficit, vnde non tenetur pars offerre maiorem pro iniuria quàm pro damno, licet ius alio modo reddat satisfactionem. Et siquis talem satisfactionē obtulerit hosti suo, & ille non acceptauerit eam, quia non æqualis iniuriæ, & propter hoc pugnauerit contra iniuriantem, habet ille iustam causam defensionis, & faciet iustum bellum, & mors, vulneratio, præda, & quæcunque inde secuta ex parte eius, erunt iusta sicut in bello iusto. Si autem debeat offerri satisfactio pro iniuria, & damno, simul debet offerri, sicut supra
G dicebatur de ambobus diuisim, quia pro iniuria debet offerri, sicut pro iniuria, & pro damno tanquam pro damno, velut si iniuria, & damnum non prouenissent ex eodem actu, sed ex diuersis. Et ideo debet distingui, sicut supra distinguebatur, in satisfactionem damni per se, & iniuriæ per se.

Considerandum vlterius circa id, quod tangebatur hic, scilicet, quando licet læso pugnare contra lædentem pro iniuria, vel damno dato, & quando licet lędenti defendere se ab hoste pugnante contra eum. Et dicendum, quòd aut loquimur de læso mouente bellum, aut de lædente defendente se. Si primo modo, dicendum quòd aut læsus, & lædens habent aliquem iudicem communem, aut non. Si habent iudicem
H communem, nō licet læso mouere bellum contra lędentem p satisfactione iniuriæ, vel damni. Et nō oportet hic distingui an lędēs offerat satisfactionē, vel non, qa siue offerat illā, siue non, immo, quod plus est, dato q admonitus p partē satisfacere noluit, nō licet parti mouere bellum pro damno, vel iniuria: sed expectabit, quòd pars satisfaciat, vel a iudice satisfactionem petet; auctoritate tamen sua non licet bellum inducere hosti. Si autem lædens, & læsus non habent aliquem iudicem communem, siue sit iniuria, siue damnum datum, aut lædens offert satisfactionem talem, qualem pars parti offerre tenetur: etiam si non sit talis qualis per iudicem redderetur, aut nullam offert. Si primo modo, non potest læsus mouere bellum contra
I lædentem. Et si mouerit est iniustum, & mors, vulneratio, præda, & quæcunque inde secuta ex parte sua iniusta sunt. Si autem nullam satisfactionem offert debet læsus petere illam, & si reddere voluerit lædens, nō potest læsus mouere iustum bellum contra illum. Si autem noluerit reddere, vel non tantam, quantam debet, aut potest reddere, potest læsus indicere ei bellum. Et mors, liberatio, captiuitas, seruitus, præda, & quæcunque inde secuta ex parte istius iusta sunt. Si tamen non petiuerit satisfactionem læsus, & propter hoc quòd lædens non offert illam, bellum mouerit, iniustum est: quia debuerat petere prius satisfactionem. Et hoc verum est, nisi sciuerit, quòd lædens parat se ad resistendum læso, vt non reddat satisfactio-
K nem. Et potest pugnare contra eum, tanquàm contra expresse denegantem. Si aliquis dicet, quid si lædens, & læsus habent iudicem communem, & tamen ille non facit iustitiam læso, quamquam petat? an poterit mouere bellum? Dicendum, quòd debet petere coram iudice superiore, vt satisfaciat. Sed quid si ille superior etiam iustitiam non facit? Dicendum, quòd debet discurrere per omnes iudices medios vsque ad vltimum superiorem petendo satisfactionem. Sed quid si nec etiam ille superior iustitiam facit, cum non sit vltra remedium via iuris, an licebit mouere bellum? Dicendum, quòd quamquam forte sint aliqui modi, per quos potest quis sumere satisfactionem sine iudice, vtpote retinendo apud se aliquas res aduersarij

uersatij si prius illas habebat, etiam si non essent sibi obligatæ ex aliqua causa, vel clam auferendo illas sicut aliqui volunt, tamen mouere bellum pro damno, vel iniuria illata, quando iudex aliquis est non licet, & bellum inde secutum iniustum est, licet illa, quæ ablata fuerint vsque ad satisfactionem iniuriæ, vel damni non tenetur restituere ille, qui mouet bellum, cum aliàs illa essent sibi debita. Si autem loquamur quantum ad lædentem, qui se vult defendere a læso mouente bellum. Dicendum est sicut supra, quòd aut lædens, & læsus habent aliquem iudicem communem, aut non. Si nullum iudicem communem habent, dicendum, quòd aut lædens offert satisfactionem, aut non: si offert illam qualis debet offerri parti a parte, non potest iuste pugnare contra eum læsus. Et si pugnauerit habet lædens iustam defensionem, & mors, & vulneratio, & quæcunque damna in bello ex parte sua secuta iusta sunt. Si autem non offert satisfactionem, aut petit illam aduersarius, aut non, si non petit: aut ipse parat se ad defendendum contra hostem, & talem se exhibet, vt verisimiliter putet hostis læsus, quòd non vult satisfacere, aut nihil tale facit. Si primo modo, licitum est læso mouere bellum contra lædentem nulla præmissa requisitione, & tunc lædens non potest iuste se defendere, sed quæcunque secuta in bello ex parte sua iniusta sunt. Si autem nõ se exhibet talem, vt putetur verisimiliter velle satisfacere de iniuria, vel damno; non potest læsus mouere iustum bellum contra eum sine requisitione, & si mouerit habebit lædens iustam causam defensionis, & bellum ex parte sua erit iustum. Si autem lædens, & læsus habent iudicem communem, non est tunc distinguendum, an læsus offerat satisfactionem parti sine iudice, aut non, quia siue offerat, siue non offerat, immo dato, quòd expresse deneget, non potest mouere læsus bellum contra eum, & si mouerit habebit ipse iustam defensionem. Ratio huius est, quia sicut supra dictum est, nunquàm licet læso mouere bellum contra lædentem, quando habent iudicem communem, quia potius debet pati læsionem. Et sic si mouerit bellum, cum non habeat auctoritatem ad mouendum, illud est iniustum: & consequenter alius potest se de iure defendere. Et ideo iste est alius modus, in quo cuicunque licet vim vi repellere, scilicet, quando ipse, & hostis suus habent iudicem communem. Sciendum tamen est, quòd quando quis læsit alium, & petit læsus satisfactionem, & recusat lædens, & læsus mouet bellum, licet possit lædens se defendere, tamen peccat inquantum noluit satisfacere admonitus, & dedit occasionem hosti suo pugnandi contra se.

An peccauerit Dauid pugnans contra Ammonitas sine admonitione. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius an Dauid peccauit pugnando contra Ammonitas nunc, cum non monuerit eos. Aliquis dicet, quòd sic, quia cum Dauid esset læsus debebat petere satisfactionem iniuriæ priusquam moueret bellum. Et tamen non petiuit, sed misit exercitum suum contra Ammonitas. Respondendum, quòd Dauid non peccauit, cum non redarguatur de isto bello, vt declaratum est supra in quadam quæstione. Cum autem obijcitur, quòd debebat monere prius Ammonitas: responderi potest dupliciter, vno modo, quòd Dauid monuit eos, & tamen ipsi recusauerunt satisfacere, sed potius congregauerunt exercitum ad defendendum se a Dauid, vt non satisfacerent ei. Et dato, quòd non scriptum sit, hoc non obstat, quia multa facta sunt, quæ subti-
A centur in sacra scriptura propter breuitatem. Secundo modo potest dici, & melius, quòd Dauid non monuit Ammonitas, vt satisfaceret, quia non obligabatur admonere. Nam læsus ad hoc, quòd moueat iustum bellum contra lædentem, oportet quòd moneat eum vt satisfaciat, nisi appareat manifeste, quòd non vult satisfacere, vtpote si paret se ad pugnandum, quia tunc superflua est requisitio, vt declaratum est præcedenti quæst. Sic autem fuit nunc, quia Ammonitæ mox vt offenderunt Dauid, congregauerunt exercitum multum de Syria ad resistendum Dauid, vt non satisfacerent ei. Et cum audiuisset hoc Dauid, non curauit admonere, quia inutile erat, sed misit exercitum suum ad bellum contra eos, & patet hoc, quia
B in litera dicitur, quomodo Ammonitæ congregauerunt exercitum de Syria, & filij quoque Ammon de vrbibus suis congregati conuenerunt ad bellum. Et sequitur, quòd cum audisset Dauid, misit Ioab, & omnem exercitum virorum fortium. Et sic non erat necesse, quòd Dauid peteret satisfactionem ab Ammonitis, antequam pugnaret, vnde bellum suum iustum fuit contra eos, etiam non præmissa monitione.

Si licitum fuerit Syris in auxilium Ammonitarum venire. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius an licuit Syris venire in auxilium Ammonitarum contra Dauid. Aliquis dicet, quòd non, quia isti moti fue-
C runt ex causa iniusta ad bellum, scilicet, vt acquirerent pecuniam. Nam pro mille talentis argenti, quæ dederunt eis Ammonitæ, venerunt in bellum, vt patet supra in litera. Ita isti venerunt ad bellum desiderio prædandi, quia si præualerent contra Israelitas credebant se inde magnum lucrum in præda consecuturos. Respondendum, quòd ista non obstant, quin iuste possent moueri Ammonitæ ad pugnandum. Ad primum dicendum, quòd licebat eis venire ad bellum etiam propter solam pecuniam. Nam licitum est cuique locare operas suas, & acquirere victum vndecunque, dum tamen sit iustus modus acquirendi. Manifestum est tamen, quòd bellum iustum est aliquando,
D ideo licebit in bello iusto alicui locare operas suas, sicut locaret ad quemlibet alium laborem corporalem. Si ergo esset bellum iustum Ammonitarum contra Dauid, non tolleretur quin Syri iuste venirent in adiutorium Ammonitarum contra Dauid, quamquam propter pecuniam venirent. Ad secundum dicendum, quòd dato, quòd desiderio prædandi venirent Syri in adiutorium Ammonitarum, non peccarent. Et ratio est, quia sicut supra dictum est, licet cuique desiderare lucra quæcunque ad sustentationem vitæ, dum tamen illa iusta sint. Et tamen præda interdum iusta est, ideo licet alicui desiderare diuitem fieri de præda. Sic enim est in bello iusto, quia mors, vulneratio, seruitus, & quæcunque damna in-
E de secuta iusta sunt, ideo si iustum esset bellum Ammonitarum contra Dauid, licite poterant desiderare Syri spolia in bello illo, & propter illa sola poterant moueri iuste ad bellandum. Dicendum ergo, quòd in hoc solum attendendum erat, an Ammonitæ iustum bellum fouerent, vel non. Si iustum bellum fouerent, & Syri hoc crederent, poterant licite adiuuare eos pro mercede, vel desiderio spoliorum. Si autem fouerent Ammonitæ iniustum bellum, & hoc crederent Syri, peccarent adiuuando eos contra Dauid, & ita ipsi erant rei, & digni morte, sicut Ammonitæ, quia cooperabantur malum facientibus: ad Roman. 1. Si autem Ammonitæ fouerent iustum bellum, & Syri putarent, quòd erat iniustum: & deside-

rio mercedis mouerentur ad adiuuandum eos, peccabant, quia agebant contra conscientiam. Et omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam, & peccatum est, vt patet ad Roman. 14. Et de resti. spoliat. cap. Literas, & de præscrip. cap. quoniam omne. Si autem Ammonitæ fouerent iniustum bellum, & Syri putarent, quòd erat iustum, & propter hoc mouerentur ad adiuuandum eos, & aliàs non adiuuarent, etiam si magnas mercedes darent, non peccarent Syri, quia non agebant contra conscientiam. In hoc tamen nimis debebant cogitare an bellum esset iustum, vel iniustum. Nam ex leui cogitatione non debebant se exponere magno periculo, quale est in adiuuando ad bellum, cũ inde sequatur mors, & multa alia damna. Et si aliquando inciderit dubium an bellum iustum sit, vel iniustum, potius cessandum est ab illo. Nam in tali casu si quis pugnaret, & secundum veritatem illud bellum esset iniustum peccaret, & teneretur de omnibus malis, quæ acciderent in bello, quia in dubio voluit se exponere magno periculo, cũ per hoc det operam rei illicitæ, scilicet, exponendo se periculo. Et sic est in homicidijs casualibus, quia siquis dat operam rei illicitæ, & inde sequatur homicidium casu, dato quòd illud sit contra voluntatem suã, tenetur de eo. Si autem sit dubium, an bellum sit iustum, & secundum veritatem sit iustum, ille, qui se exponit ad pugnandum, peccat, eo quòd se immiscet magno periculo non certificatus an bene, vel male agat, & tamen id, quod inde acquiritur non oportet, quòd restituatur, quia iuste acquisitum est, nisi acquirens habeat conscientiam læsam, & non possit illam conformare, nec mutare, tenetur restituere id, quod accepit, ne ædificet ad gehennam faciendo contra cõscientiam. Ideo dicendum generaliter, quòd quicunque mouet bellum, vel adiuuat mouentem, si non est plene certificatus, quòd bellum iustum est, siue sit iustum siue iniustum, peccat mortaliter, quia exponit se periculo. De Syris autem nunc dicendum est, quòd peccauerunt adiuuando Ammonitas, quia Ammonitæ fouebant iniustum bellum, & Syri hoc sciebant, quia erat notorium, scilicet, quòd Dauid vellet pugnare contra Ammonitas, quia contumelijs affecerant seruos suos. Adiuuare ergo istos ne satisfactionem facerent pro peccato, & offensa inflicta Dauid, peccatum erat.

De illis, qui pro stipendio militant. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius circa statum militum stipendiariorum, an licitum sit alicui pro solis stipendijs adiuuare aliquando ad pugnandum, & occidere occurrentes hostes, & an isti stipendiarij si moriantur in bello, in bono statu decedant. Aliquis dicet, quòd illicitum est pro stipendijs adiuuare aliquem ad pugnandum, & occidere occurrentes hostes, cum isti stipendiarij si moriantur in bello in bono statu non decedant. Primo patet, quia isti habent voluntatẽ occidendi homines & hoc pro solis pecunijs, & tamen occidere homines pro pecunijs, iniustum est, ideo isti peccant. Secundo patet, quia occidere homines sine causa, iniustissimum est, sed isti nõ habent aliquam causam, quia illi, quos occidunt non sunt hostes eorum, nec nocuerunt eis in aliquo, sed propter sola stipendia occidunt eos, ideo peccant. Tertio patet, qa occidere hominem sine auctoritate peccatum est, & tamen isti non agunt ex aliqua auctoritate, quia non accipiunt auctoritatem a lege ad pugnãdum, cum illi contra quos pugnant non sint hostes sui. Et manifestum est, quòd si non susceperint stipendia nullam omnino causam haberent ad pugnan-

F dum. Stipendia tamen non sunt causa sufficiens ad hoc, quòd quis moueat bellum contra alium, ideo peccant mouendo bellum. Quarto patet, quia si illi morerentur in illo statu, morerentur cum desiderio occidendi homines, qui nihil sibi nocuerunt, & iste est status periculosus. Quòd tamen aliquis se exponat periculo animæ quando liberum est, si vult exponere se, vel non exponere, peccatum est, ideo malus est status istorum. Quinto patet, quia isti milites stipendiarij exponunt se periculo corporis in talibus bellis. Et hoc pro sola pecunia, vitam tamen periculo subijcere pro sola pecunia peccatum est, quia hic est magna deordinatio, scilicet, quòd maius bonum exponatur periculo pro minori bono. Sexto patet, quia milites sti-

G pendiarij nõ possunt facere veram pœnitentiam quãdiu manent in illo statu, si tamen ille status non esset cum peccato semper coniunctus, & secundum se malus, posset fieri pœnitentia in illo, ideo status malus est. Quod autem non possent stipendiarij veram pœnitentiam agere, patet per Gregor. & habetur in Decretis de pœniten. distinct. 2. cap. falsas, & 4. Senten. dictin. 16. Cum dicitur: Falsas pœnitentias dicimus, quæ non secundum auctoritates sanctorum pro qualitate criminum imponuntur: ideoque miles, vel negociator, vel alicui officio deditus, quod sine peccato exerceri non potest, si a culpis grauioribus irretitus, ad pœnitentiam venerit, vel qui bona alterius iniuste detinet, vel qui odium in corde gerit, recogno-

H scat se veram pœnitentiam non posse peragere, nisi negocium relinquat, vel officium deserat, & odium ex corde dimittat, & bona, quæ iniuste abstulit, restituat. Ecce qualiter dicitur, quod miles non potest agere veram pœnitentiam, nisi dimittat officium sicut ille, qui habet odium in corde, donec dimittat, & ille, qui detinet bona alterius, donec restituat, sed manifestum est, quòd ille, qui habet odium in corde semper est in peccato mortali, donec remittat, & qui detinet bona alterius donec restituat, ergo etiam, qui miles est, semper est in peccato, quousque officium deserat.

Respondendum est, quòd milites stipendiarij possunt tenere officium illud sine peccato, & tamen est

I satis periculosus status eorum. Prima pars patet, quia cuilibet homini licet facere pro acquirendo victu, & sustentatione quidquid voluerit, dum tamen non faciat aliquid iniustum. Et tamen milites stipendiarij põt interdum facere iustum. Ideo non est illicitũ milites stipendiarios vacare militiæ. Patet hoc, quia in bello iusto licitum est inferre mortem, & vulnera, & prædari, & quæcunque alia damna dare, sed milites stipendiarij possunt adiuuare ad bella iusta solum, ideo peccatũ possunt facere, quòd in officio suo nunquam peccatũ interueniat. Secundo patet, quia leges humanę priuilegiauerunt valde milites stipendiarios, in tantum, quòd filiusfamilias, qui non potest esse aliàs dominus alicuiis pecul ij, sit vere dominus, & habeat administrationem pecul ij castrensis, vel quasi castrensis. Vo-

K catur autem peculium castrense stipendium militis, vel quæcunque alia lucra militaria, quæ ex castris habentur. Si tamen talis status esset illicitus, iura humana non priuilegiassent tantum peculium castrense, quod ad milites stipendiarios maxime pertinet, ergo status iste licitus est. Tertio patet, quia manifestũ est, quòd si aliquis dominus habet bellum iustum cõtra quempiam, omnes familiares eius iuste pugnant contra illum, & tamen familiares manent cum aliquo propter lucra, & sustentationem, ergo similiter licebit stipendiarijs adiuuare aliquem ad bellum quando habuerit bellum iustum. Patet de Abrahãm contra quatuor reges, qui prædati fuerant terram Sodomorum,

rum, & ad illud bellum duxit secum omnes seruos A suos, scilicet, trecentos, & decem, & octo vernaculos: Genes. 14. Si tamen illi peccarent pugnando, non duxisset illos Abraham ad bellum: ergo videtur, quòd iuste pugnabant, quia Dominus suus fouebat iustum bellum. Quarto patet, quia cum quis habeat iustum bellum, si conuocat amicos suos, & alios notos, & quoscunque vt gratis adiuuent eum, de illis manifestum est, quòd iuste pugnant, nec aliquis dubitat de hoc, & tamen inter istos, & milites stipendiarios nulla est differentia, nisi quòd stipendiarij agunt pro mercede, & isti agunt gratis, & tamen adiuuare aliquem ad bellum pro mercede ex eo, quòd merces recipitur non est peccatum, cum liceat cuique operas suas locare, ergo licitus est status militum. Quinto patet, B quia hoc dato auferrētur omnia bella iusta: nam cum alicui inflicta est iniuria, ipse solus habet iustam causam pugnandi. Si autem non liceret militibus stipendiarijs propter stipendia militare, non haberet iste aliquos adiutores, vel rarò contingeret, quòd fieret aliquod bellum magnum, & haberet quis omnes adiuuantes gratis. Ideo si damnaremus statum militum stipendiariorum, damnaremus indirecte omnia bella, dicendo nullum esse iustum ex quacūque causa inferretur. Sed hoc est falsum, quia multa bella iusta esse dicimus, ideo non est cum peccato status militum stipendiariorum. Sexto patet, quia Apostolus approbauit istum statum, dicens, Nemo cogitur suis stipendijs militare. Et ex hoc probauit, quòd licebat præ- C dicatoribus accipere, & petere temporalia ab illis, quibus prædicabatur 1. ad Corinth. 9. Et tamen si non esset licitū pro stipendijs militare, non probaret Apostolus statum suum ex statu militari, ergo licitum est militare pro stipendio. Septimo patet, & magis clare, quia quando Beatus Ioannes Baptista erudiebat omnes status hominum qualiter viuere debebant, accesserūt ad eum milites stipendiarij, & dixerunt. Quid faciemus, & nos? & ait: Neminē concutiatis, neque calumniam faciatis. Lucæ 3. Et sic Beatus Ioannes approbauit statum militum. Quod patet ex duobus; primo quia dedit illis doctrinam ad viuendum in illo statu: si tamen esset status illicitus, non daret illis doctrinam ad manendum in illo, sed doctrina esset, quòd D desererent eū, sicut si aliquis latro petiuisset quomodo posset honeste viuere in illo statu, non daretur ei aliqua doctrina ad manendum in illo, sed diceretur, quòd desereret illud. Secundo patet, quia Beatus Ioānes posuit tria in doctrina militum, scilicet, neminem concutiatis, nec calumniam faciatis, & contenti estote stipendijs vestris. In quo innuit, quòd faciendo ista tria solum poterant bene viuere, nec oportebat, quod cauerent ab alijs, ad hoc, quòd iuste tractarent negotium militare. Secunda pars erat, quòd iste status erat valde periculosus, quod patet, quia accidunt in eo plura pericula, quam in alijs, vtpote quia illi, qui habent officium militare interdū pro stipendijs adiuuant in bellis iniustis, quia qui solum volunt patroci- E nari in bellis iustis, forte non haberent sufficientem victum. Sic est de aduocatis, quos videmus pauperes esse si in solis iustis causis patrocinium præstant. Secundum est, quia interdum putant se adiuuare in bello iusto, & est iniustum, & per hoc exponunt se graui periculo. Tertium est, quia quando milites peccant, grauius peccant quàm alij homines, eo quòd inferunt frequenter mortem, & vulnera multa, & prædas magnas agunt, depopulantur loca, & reddunt terram habitatam in solitudinem, nec est aliqua calamitas, quā manus militaris non inferat. In alijs autem officijs, quamquam quis peccet, tamen non peccat tam grauiter, eo quòd non potest tanta damna inferre, minus ergo periculosa cętera officia sunt. Quartum est, quia ex peccatis aliquando sequitur obligatio ad restituendum, & tamen in nullo officio est restitutio tam difficilis, sicut in bello, quia si quis gerat bellum iniustū, vel adiuuet in eo, tenetur ad omnia damna, quæ intulerit, & tamen vnus homo parui valoris potest vnam vrbem incendere, & facere, quòd pereant omnia, quæ in ea sunt, & in talibus esset impossibilis satisfactio per æqualitatem. Quintum est, quia illi, qui bella gerunt ad hoc, quòd interim consequantur optatum, oportet quòd diruant ecclesias, & male tractent loca sacra, & religiosis viris molestias inferant, quæ omnia culpabilia valde sunt. Sextum est, quia licet bellum sit iustum, non debent inferentes illud, infligere quæ potuerint, sed vsquequo subijciant sibi hostes, possunt facere quæcunque. Habita autem victoria non licet plura damna inferre quàm sufficiat ad satisfactionem iniuriæ vel damni dati, pro quo pugnatur. Et si plura inferantur, bellum iniustum est quantum ad illa, & tenentur facientes ad restitutionem, sicut si esset bellum omnino iniustum. Et tamen postquàm bellatores inceperint pugnare præ ira, quam conceperunt, vix possunt tenere modum, sed faciunt omnia mala, quæ possunt, ideo periculosum est talia agere. Septimum est, quia non debet quis adiuuare nisi in bello iusto. Et tamen difficile est discutere causas belli ad hoc, quòd sit iustum, vel iniustum, quia illud debet colligi ex multis circūstantijs particularibus, ideo periculosum est talibus ambiguitatibus se exponere. Octauum est, quia in bello est periculum mortis, & nisi quis sit liber ab omni vitio poterit ibi mori, & ponet se in periculo pereundi æternaliter. Et saltē istud periculum non est in alijs negotijs, quia licet aliqs peccet, non est ex hoc in periculo pereundi æternaliter, cum illud officium non ingerat mortem, sicut officium militare. Nonum est, quia in bello sunt multi motus, per quos prouocantur homines ad varias passiones. Et dato, quòd quis sit purus a crimine quando ingredi debet bellum, difficile est quin in bello committat aliquod peccatum, & est in periculo moriendi in illo. Decimum est, quia milites propter potentiam armorum superbiunt, & alios homines cōtemnunt, & sic multas violentias eis inferunt, vnde sunt proniores ad peccandum quàm cęteri. Vndecimum est, quia cum in bello sit præda, & occisio, assuescunt milites per frequentia bella viuere semper de rapina, & committere alios excessus, & ideo istum modum viuendi frequentant etiam, quando non sunt in bellis. Et quia ista mala erant valde communia in militibus, Beatus Ioannes Baptista instruens eos qualiter viuere deberent, admonuit cauere ab his, dicens. Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, contenti estote stipendijs vestris: Lucę tertio. Multa alia mala sunt, & pericula in officio militari propter quæ difficile est illud tractare sine peccato.

Considerandum tamen est, quòd cum sit possibile illud sine peccato agere, qui voluerit tenere istud officium, debet primo aduertere, vt nunquam patrocinium det nisi in bello iusto. Pro quo est considerandum, quòd aut bellum est manifeste iustum, aut manifeste iniustum, aut dubium. Si primo modo, potest miles stipendiarius cum Dei timore, præsupposita recta intentione, adiuuare in illo bello, vt inde mercedem consequetur ad sustentationem vitæ. Si autem bellum iniustum sit, nullo modo debet miles stipendiarius in illo adiuuare, etiam si magna stipendia ei dentur, dato quòd esset sibi quasi certum, quòd obtineret in illo bello. Si vero sit dubium, aut tunc creditur bellum esse iustum, aut iniustum, aut neutra pars tenetur, sed omnino est indeterminatum.

Si primo modo, vtpote si aliquid est de iure dubium,
& tamen asseritur ab illis, qui possunt de iure respon-
dere, quòd bellum sit iustum, possunt milites stipen-
diarij patrocinium præbere. Si autem credatur bel-
lum iniustum, peccarent patrocinium dando, quia
agerent contra conscientiam, dato quòd secundum
veritatem illud bellum esset iustum. Si autem om-
nino est dubium, etiam peccarent in tali bello adiu-
uando, quia etiam in illo fiunt multa damna, & quòd
aliquis vellet illa facere nesciens an iuste agat, pecca-
tum graue est, quia se exponit magno periculo.

Secundum est aduertendum, quòd cum istud offi-
cium est valde periculosum, non deberet quis illud
frequentare si alium modum quærendi victum habe-
re possit honeste, quia in alijs modis viuendi non sunt
tot pericula animæ, & corporis, sed interdum, quis
propter consuetudinem patriæ aut conditionem tem-
poris non inuenit alium modum quærendi victum,
vel forte, quia istud officium tenuit a iuuentute, &
non est circa alium modum viuendi expertus, & in-
structus, vel forte non posset iam honeste secundum
conditionem status sui viuere, deserto illo officio, tunc
cum Dei timore potest illud frequentare, aliàs tamen
si posset melius esset, illo deserto, aliud tenere.

Tertium est aduertendum, quòd ille qui vult tene-
re officium militare, non debet moueri ad hoc ex ali-
qua ferocitate naturæ, sicut quidam sunt naturaliter
inclinati ad effusionem sanguinis, & propter hoc, vt
habeant in quo se exerceãt iuxta suam passionem vo-
lunt exercere officium militare. Nam in istis pecca-
tum esset pugnare, sed debent moueri propter duo.
Primum est appetitus iustitiæ, scilicet, vt illi, qui iniu-
sta admiserunt, nec satisfacere volunt, per insultus
bellicos a suis iniquitatibus reprimantur. Secundum
est desiderium acquirendi cibum, & necessaria vitæ
honestæ, scilicet, per mercedem, quam ex militia
habent, quam forte non possent commode per alia
officia obtinere.

Quartum aduertendum est, quòd milites propter
assuetudinem in armis non prædentur, & inferant vio-
lentias in tempore pacis. Nam cum tempore pacis
milites nihil agendum habeant, & etiam pauca lu-
crentur, communiter volunt viuere de rapina, & fur-
to, & violentia, opprimendo alios, debent tamen
cauere ab istis, & contenti esse stipendijs suis, quæ
tempore pacis, & belli acquirunt. Hoc autem admo-
nebat valde Beatus Ioannes Baptista dicens. Nemi-
nem concutiatis, nec calumniam faciatis, contenti
estote stipendijs vestris: Luce 3.

Quintum aduertendum est, quòd fideliter se ha-
beant in bellis, quia sicut mercedem recipiunt, ita
fideliter præstent patrocinium exponendo se ad mor-
tem pro illis a quibus mercedem recipiunt, & facien-
do quidquid iustum est facere, secundum conditio-
nem belli, sicut pro seipsis facerent. Et in hoc pec-
cant milites stipendiarij sępissime, quia cum non pu-
gnent pro seipsis, sed pro mercede, sæpissime fu-
giunt ad primos ictus belli. Sic enim dixit Christus de
pastore mercenario, scilicet, mercenarius, & cuius
non sunt oues proprię, videt lupum venientem, &
dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues.
Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, &
non pertinet ad eum de ouibus: Ioan. decimo. Sic
etiam fuit nunc de istis militibus Syris, qui statim vt
viderunt pugnantem contra se Ioab, fugerunt, vt
patet 2. Regum 10. Scilicet, Iniuit itaque Ioab cer-
tamen contra Syros, qui statim fugerunt a facie eius.
Et quando sic faciunt milites stipendiarij, tenentur
ad omnia damna, & iniurias, quas sustinent illi, qui-
bus patrocinium præstant, occasione fugæ ipsorum,

F de quo magis declarabitur infra in quadam quæstione.

Sextum est aduertendum, quia milites stipendia-
rij, & etiam illi, quibus patrocinium præstant, de-
bent in bello iusto tenere istum modum, quòd vs-
quequo subijciant sibi hostes, vel cogant eos velle sa-
tisfacere, inferant omnia damna, quæ potuerint, per
quę putant, quòd facilius inclinabuntur hostes ad sa-
tisfaciendum, vel cessandum a bello, vel diminuen-
tur vires eorum. Postquàm autem coacti fuerint ho-
stes velle satisfacere, vel habita fuerit victoria, non
debent inferre aliqua damna nisi vsque ad satisfactio-
nem iniuriarum, vel damnorum datorum, & ad so-
lutionem expensarum factarum in bello, cum ipsi
fuerint occasio istius belli nolendo satisfacere, sicut
G in iudicialibus victus victori in expensis condemna-
tur, quia ipse præstitit causam litigandi. Si autem
præter hæc alia damna inferant, quantum ad hæc est
bellum iniustum, & tenentur facientes ad restitutio-
nem.

Septimum est aduertendum, quia milites in bel-
lis debent habere in magna reuerentia ecclesias, &
loca sacra, & personas religiosas, quamquam perti-
neant ad hostes, ne aliquod malum eis inferant, etiam
si inferendo damnum istis, putaretur bellum facilius
finiendum, quia potius è contrario accidit: nam quan-
do debita reuerentia exhibetur locis sacris, & mini-
stris Dei, impenditur Deo magnus cultus, quia pro-
pter eum specialiter istud fit. Et tunc Deus dirigit
H actiones illorum, qui sic eum honorant, & facilius
obtinent in bello quàm aliàs, quia in manu Domini
sunt omnia bella sicut dixit hic Ioab ad Abisai fratrem
suum. Deus quod bonum est in oculis suis faciat. Et
Iudas Machabæus dixit. Sicut fuerit voluntas in cœ-
lo, ita fiat, primo Macha. 3.

Octauum est aduertendum, quòd cum in bello iu-
sto pugnatur, antequam subijciantur hostes, licet pu-
gnatoribus inferre omnia damna, quæ potuerint, caue-
re tamen debent ab illis damnis, quæ possunt inflige-
re, per quæ non habetur facilior exitus belli: nam quæ-
dam damna infliguntur quibusdã personis, quæ etiam
si non infligerentur, finiretur bellum, & obtineretur
victoria, & tamen infligunt illa ex crudelitate, vel cu-
I piditate, & tali inferre peccatum est. Et potissime
cauendum est ab effusione sanguinis, quando sine il-
la effusione nihilominus obtineretur victoria. Mul-
ta quoque alia circa militarem exercitationem atten-
di possunt, vt iuste agatur, quæ quilibet potest cogi-
tando inuenire.

Ad rationes in contrarium respondendum est. Ad
primam, cum dicebatur, quòd milites stipendiarij ha-
bent voluntatem occidendi pro pecunijs, sed istud est
iniustum: dicendum, quòd iniustum est occidi homi-
nem, vt accipiantur pecuniæ eius, quia ad latrones,
& fures pertinet. Etiam iniustum est, quòd occida-
tur homo pro pecunijs, idest, quòd si quis non habue-
rit aliquam causam occidendi hominem, & quia pe-
K cunia ei offertur illum occidit, iniustum est, quia iste
accipit munera super innocentem, contra id quod ha-
betur Psalm. 13. Et tamen miles stipendiarius in casu,
in quo præstat patrocinium in bello iusto, non occi-
dit pro pecunia, sed pro causa iusta, quia eadem causa
est in principali cum præstatur fauor ad pugnandum,
& etiam in stipendiario, sed ille fouet bellum iustum,
ergo iste. Cum vero obijcitur, quòd iste non occide-
ret nisi pro pecunia, dicendum quòd in isto actu sunt
duæ causæ quantum ad stipendiarium militem, scili-
cet, vna excusatiua, & alia incitatiua. Causa excusa-
tiua est iniuria, vel damnum datum, pro quo bellum
iuste indicitur, & infligitur. Et in ista succedit stipen-
diarius propter adhæsionem ad illum, cui præstat pa-
trocinium

trocinium. Causa incitatiua est merces, quam suscipit. Et verum est, quòd ista non potest facere actum honestum, & excusabilem, & tamen nec reddit eum acceptabilem, quia licitum est cuique locare operas suas in officio iusto sicut est bellum iustum, potissime cum nemo cogatur suis stipendijs militare, sed mercedem licite petet ab eo cui patrocinium præstat, vt patet 1. ad Corin. 9.

Ad Secundum in contrarium cum dicitur, quòd occidere hominem sine causa iniustum est, & tamen in milite stipendiario nulla est causa.

Respondendum, quòd habet causam excusatiuam eandem, quam habet ille, cui patrocinium præstat. Nam succedit in ea inquantum efficitur vnum cum illo ad vnitatem actus, scilicet, belli infligendi. Et cum obijcitur, quòd si militi stipendiario non daretur merces, nullam haberet causam pugnandi, & tamen merces non facit actum licitum.

Dicendum, quòd præter mercedem non habet stipendiarius aliam causam incitatiuam, & tamen habet aliam causam excusatiuam, scilicet, iustitiam eius, cui patrocinium præstat, quam debet requirere priusquam offerat se præstaturum patrocinium, & alias non debet offerre, etiam si sit magnitudo mercedis.

Ad tertium quando dicitur, quòd occidere hominem sine auctoritate non licet, & tamen stipendiarij non habent auctoritatem a lege cum illi, contra quos pugnant non sint hostes sui: dicendum quòd in casu, in quo ille cui patrocinium præstat potest bellum indicere non prohibente lege auctoritatem habent.

Ad quartum cum dicitur, quòd si isti moriantur in bello, moriuntur cum proposito occidendi homines, qui sibi non nocuerunt, & istud est malum. Dicendum, quòd verum est, quod status militaris est periculosus nimis propter vndecim mala, quæ supra declarata sunt in eo esse, & multa alia, quæ non fuerunt dicta, sed non est periculum in hoc, quòd obijcitur, quia licet isti moriantur cum desiderio occidendi homines non est peccatum, quia cum liceat sibi occidere illos propter bellum iustum, quod fouent, a fortiori licebit desiderare illos occidere. Nec obstat, quòd illi nunquam sibi nocuerunt, quia nocuerunt illi cui patrocinium præstant, & per hoc videntur nocuisse ipsis, cum succedant in eadem causa, quam habet ille, cui patrocinium præstant. Etiam quia istud nihil aggrauat, quia licitum est nobis desiderare mortem alicuius, etiam si nobis nihil nocuerit, dum tamen secundum legem ille mortem mereatur.

Ad quintum cum dicitur, quòd milites stipendiarij exponunt se morti pro mercede, & ista est magna deordinatio, scilicet, exponere periculo maius bonum pro minori. Dicendum est, quòd iste status periculosus est, & melius esset, quòd quis alio modo victum acquireret quàm isto, & tamen quando quis non potest honeste tenere alium modum viuendi, licitum est sibi tenere istum.

Ad sextum tamen dicitur, quòd milites stipendiarij non possunt facere veram pœnitentiam, nisi dimittant illum statum. Dicendum quòd etiam non dimisso illo possunt vere pœnitere, cum non importet necessario peccatum mortale.

Ad auctoritatem Gregorij responderi potest tripliciter, vno modo, quòd ibi loquatur Gregorius non de bona vita solum, sed de bona, & secura, & tunc verum est, quod ad hoc, quòd aliquis secure viuat, dimittere debet officium militare propter pericula multa, quæ in eo esse supra enarratum est, & hoc debet imponi in pœnitentiam, non quidem per modum necessitatis, & præcepti, cum in isto officio possit quis iuste viuere, sed per modum consilij.

A

Secundo modo dicendum, quòd intelligit Gregorius, quòd tenetur miles deserere militiam, vt veram pœnitentiam agat, si ipse in militia exercet aliquem modum militandi, in quo semper est peccatum, vtpote patrocinium præstare in quocunque bello, vel prædari tam ab hostibus quàm ab eis, quibus auxiliatur. Nam tunc debet ei pœnitentia iniungi, quòd deserat officium illud quantum ad illum modum militandi.

Tertio modo potest dici, quòd istud intelligitur generaliter quandocunque quis habet aliquod officium, quod vix sine peccato exerceri potest, & in illo commisit valde grauia crimina, & est inclinatus ad

B

continuandum ea, quandiu manserit in illo officio, si confessor viderit, quòd est isti iam quasi impossibile recedere ab illo peccato retento officio, debet ei iniungere, quòd officium deserat, & ille tenetur obedire. Hoc autem satis facile est, quia in quibusdam propter magnam assuetudinem ad peccandũ sit quasi impossibile non peccare retento loco, vel officio, iuxta illud Ieremiæ decimotertio, scilicet, Si potest Aethiops mutare pellem suam, & pardus varietates suas, sic & vos poteritis bene operari, cum didiceritis malum. Et sic videtur intelligendum dictum Gregorij, quia non dicit solum, quòd militi venienti ad pœnitentiam iubendum sit, quòd deserat officium, sed hoc iubendum est si venerit culpis grauioribus

C

irretitus, cum ait. Ideoque miles, vel negociator vel alicui officio deditus, quod sine peccato exerceri non possit, si culpis grauioribus irretitus ad pœnitentiam venerit, recognoscat se veram pœnitentiam non posse peragere, nisi officium deserat, scilicet, si commisit culpas graues, & est inclinatus semper ad committendum similes, dum manserit in illo officio, tunc debet recognoscere se non posse veram pœnitentiam peragere, nisi deserat officium. Si tamen quis honeste vius fuerit officio militari sicut satis possibile est, non debet obligari ad dimittendum officium ad hoc, quod veram pœnitentiam peragat, quia illo retento potest peragere.

D

De diuersitate, quæ habetur in quibusdam verbis, quæ habentur hic, & 2. Regum cap. 10. circa viros conductos.
Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Ammonitæ cõduxerunt currus, & equites de Mesopotamia, & Syria Maacha, & de Soba, quia secundo Regum decimo, vbi ponitur ista historia dicitur, quòd conduxerunt Syrum Rohob, & Syrum Soba, & a rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim millia.

Aliquis respondebit, quòd isti, qui ponuntur hic, & ibi non sunt ijdem, saltem aliqui eorum, sed liber iste potuit eum per modum suppletionis, quia sic est,

E

modus visitatus, quod ea, quæ omittuntur in libris Regum, supplentur hic.

Sed dicendum, quod hoc non stat, quia ibi ponuntur quatuor principes, & hic totidem, & etiam tot viri ponuntur hic conducti sicut ibi. Ideo necesse est, quòd isti, & illi sint ijdem principes. Et dicendum, quòd ijdem sunt, tamen aliqui eorum nominantur alijs nominibus, quia cum dicitur hic, quòd conduxerunt Syrum Rohob, est Rohob nomen regionis in Syria apud terram Israel, & rex terræ Rohob vocatur hic Syrus. De hoc patet Numeri 13. vbi dicitur, quòd exploratores Israelitarum peruenerunt de Cadesbarne vsque ad terram Rohob, scilicet, quia illa est in latere Aquilonari terræ Israel, & est principium

terræ Syriæ. Est autem ciuitas Hemath apud istam F
regionem, vel ciuitatem Rohob, vt patet eodem capitulo, & Numeri trigesimoquarto. Ponitur etiam hic Rex Maacha, sicut tertio Regum decimo, & potest accipi Maacha pro nomine Regni, vel Regis: Ponitur etiam hic Soba, sicut dicitur secundo Regum decimo, Syrus Soba, idest, quòd Rex Syrus de terra Soba venit ad istum bellum: Iste erat Adarezer Rex, quia ipse erat Rex in terra Soba, quæ est in Syria regionis Hemath, vt patet præcedenti capitulo. manet ergo Mesopotamia, quæ ponitur hic, & non ponitur secundo Regum decimo. Sed intelligendum est, quòd Istob, de quo dicitur ibidem, quòd conduxerunt ab eo duodecim millia virorum, erat ex Mesopotamia, & hic fuit positum nomen Regni, scilicet, Mesopotamia. Ibi autem nomen Regis, scilicet, Istob, & sic multotiens, quando ponuntur eædem personæ, vel eadem res in diuersis locis scripturæ, non ponuntur sub eisdem nominibus.

De discordia in verbis, quæ habentur hic; & secundo Regum decimo, circa multitudinem curruum.
Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd cõduxerunt trigintaduo millia curruum ab istis Regibus, quia secundo Regum decimo, vbi ponitur ista historia dicitur aliter, scilicet, quòd conduxerunt viginti millia peditum a Syro Rohob, & Syro Soba, & duodecim millia ab Istob, & a Rege Maacha mille viros.

Respondet Nicolaus, quòd hic dicitur, quòd conduxerunt triginta duo millia curruum, idest, triginta duo millia virorum, existentium in curribus, quia licet non essent tot currus, erant tamen tot viri, quia in quolibet curru erant multi viri. Etiam dicit, quòd istud non est sic penitus intelligendum, quia ista triginta duo millia virorum non erant in curribus omnes, quia etiam computantur habere pedites, vt patet comparando istam summam illi, quæ habetur secundo Regum decimo, scilicet, quòd sint triginta duo millia curruum, idest, triginta duo millia virorum cum curribus, & ista summa ponitur ibi, scilicet, quòd conduxerunt Ammonitæ a Syro Rohob, & Soba, viginti millia peditum, & ab Istob conduxerunt duodecim millia. Secundo modo potest dici, quòd fuerint secundum veritatem triginta duo millia curruum, & tamen omissi fuerunt illi, secundo Regum decimo, & supplentur hic, & pedites, qui ibi ponuntur subticentur hic. Et iste modus satis est conueniens, quia multa alia subticentur hic, quæ habentur ibi, & è contrario, vt patet comparando ea, quæ habentur hic, & præcedenti capitulo, ad ea, quæ habentur secundo Regum octauo, & decimo. Quilibet tamen istorum modorum habet aliquid difficultatis. Primus enim non videtur conuenire, quia nimis videtur abusiuum, quòd triginta duo millia virorum, & potissime peditum, vocentur triginta duo millia curruum, & tamen sic vocarentur hic. Secundus modus videtur aliqualiter difficilis, quia ponunt triginta duo millia currũ, & non videtur quomodo tanta summa curruum potuerit congregari vltra nongentos currus, sicut patet de Iabin Rege Chanaan, quem scriptura dicit potentissimum. Et probat hoc dicens, quòd habebat nongentos currus falcatos, vt patet Iudicum quarto, & etiam Adarezer, quando erat in tota potentia sua, & pugnauit contra Dauid, habebat solum mille currus, vt patet precedenti capitulo, & secundo Regum octauo. Item patet hoc, quia nimis videtur dissimile vero, quod secundo Regum decimo, solum computa-
F rentur triginta duo millia curruum, quia maior apparatus belli erat in triginta duobus millibus curruum, quàm in quingentis millibus virorum, immo plusquàm in sexcentis millibus, eo quòd currus sunt magnorum sumptuum, & facilius est aliter habere centum millia virorum, quàm mille currus, sicut patet de Iabin Rege Chanaan, cuius exercitus erat quasi innumerabilis, & tamen solum habebat nongentos currus falcatos, Iudicum quarto. Dicendum est, quòd non est inconueniens, quòd conuenirent in isto bello triginta duo millia curruum, quia in alijs bellis adhuc maior apparatus fuit; sicut quando pugnauerunt Philisthini prima vice contra Saulem: nam habuerunt in exercitu suo triginta millia curruum, & sex-
G centa millia equitum, & reliquum vulgus peditum innumerabile, sicut arena, quæ est in litore maris plurima; primo Regum decimotertio. Dicendum tamen videtur, quòd secundum veritatem non fuerint nunc triginta duo millia curruum in isto exercitu Syrorum, & hoc, quia non videtur quomodo isti Reges possent habere tantam multitudinem, quia hic erant quatuor Reges, & vnus eorum, scilicet, Maacha non cõputatur in ista summa currũ aliquid posuisse, sed dicitur, quòd erant triginta duo millia curruum, & Rex Maacha cum populo suo, præter hoc Rex Soba, scilicet, Adarezer, qui erat vnus de tribus residuis, non habebat aliquos currus, nec exercitum, quem nunc daret, quia mille currus, quos habuerat, & totum exercitum eius deleuit, & occidit Dauid, vt pa-
H tet præcedenti capitulo, & secundo Regum octauo. Item patet, quia Adarezer licet esset destructus, erat adhuc potentior alijs Regibus, quia isti tres Reges in hoc bello fuerunt sub Adarezer, vt patet infra in litera. Ideo videtur, quòd potentia eorum adhuc parua erat, & sic non poterant pertingere ad triginta duo millia curruum. Item patet hoc efficacius, quia dato, quòd potuissent isti Reges habere tantam multitudinem curruum, tamen secundo Regum decimo, exprimitur quantum quilibet eorum dederit pro isto bello, scilicet, Syrus Rohob, & Syrus Soba viginti millia peditum, & Istob Rex Mesopotamiæ duodecim millia: non ergo intelligendum videtur, quòd subti-
I cuerit ibi scriptura tantam multitudinem exercitus, quia illud quod expressum est, non est decima pars, nec vicesima in apparatu bellico de triginta duobus millibus curruum. Si ergo fuisset ibi expressa magna summa, & hic aliquid adderetur, erat verisimile. & tamen quòd non fuerit ibi expressa saltem pars vicesima exercitus, non est verisimile: potissime cum scriptura diligenter ponat ibi numeros, scilicet, quantum quilibet Rex dederit nunc de exercitu. Item patet hoc potius, quia ista summa concordat cum illa, quæ habetur secundo Regum decimo, accipiendo currus pro viris. Nam hic ponuntur triginta duo millia curruum, & ibi ponuntur triginta duo millia virorum, scilicet, viginti millia, quæ dedit Syrus Soba, & Syrus Rohob,
K & duodecim millia, quæ dedit Istob Rex Mesopotamiæ. Cum autem dicitur, quòd abusiuum est, quòd accipiantur triginta duo millia curruum pro triginta duobus millibus virorum. Dicendum, quòd non accipitur hic currus pro viro, quia ista erat improprietas abusiua loquendi, sed dicuntur triginta duo millia curruum, idest, triginta duo millia de curribus, scilicet, quod veniebant triginta duo millia cum curribus. Pro quo sciendum, quòd in isto exercitu Syrorum fuerunt aliqui currus, quorum nõ ponitur numerus, & fuerunt etiam pedites, & equites, & computando equites, & pedites, & viros existentes in curribus erant triginta duo millia, & hoc concordat literæ, secundo Regum decimo, vbi ponũtur triginta duo millia virorum,

rum, & nihil dicitur de curribus. Patet ētiam hic aliqualiter, quia dicitur, quòd conduxerunt currus, & equites de his regionibus triginta duo millia curruum. Si autem triginta duo millia curruum essent solum ipsi currus: subticeretur numerus equitum. Et tamen expressum fuerat, quòd conduxerant currus, & equites, ergo oportet, quòd in illo numero triginta duorum millium intelligantur equites, & pedites, & viri existentes in curribus.

De differentia, quæ habetur hic, & 2. Regum cap. 10. Circa multitudinem populi, qui venerunt cum Maacha.
Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd venit rex Maacha cum populo suo, quia 2. Regum 10. Dicitur, quòd venit cum mille viris. Respondendum, quòd in isto exercitu Syrorum fuerunt quatuor reges, scilicet, Syrus Rohob, Syrus Soba, & Istob rex Mesopotamiæ, & rex Maacha, & tres illorum dederunt illam summam, quæ habetur hic, scilicet, triginta duo millia curruū, idest, virorum cum curribus, quod patet, quia 2. Regum 10. Dicitur, quòd Syrus Rohob, & Syrus Soba dederunt viginti millia, & Istob rex Mesopotamiæ dedit duodecim millia. Rex autem Maacha dedit paruum exercitum, s. solum mille viros, ideo non computatur in summa aliorum, & cum dicitur hic, quòd venit cum populo suo. Et ibi dicitur, quòd venit cum mille viris, intelligendum est, quòd iste rex Maacha erat regulus, & non poterat congregare nisi mille viros, & congregando illos congregabat totum populum suum, ideo dicitur hic, quod venit cum populo suo toto 2. Regum 10. Dicitur quòd venit cum mille viris, quasi idem sit venire cum toto populo, vel cum mille viris.

An Ammonitæ peccauerint in faciendo defensionem.
Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius an Ammonitæ peccauerunt nunc defendendo se a Dauid. Respondendum est, quòd peccauerunt, quia ista est regula communis, quòd si mouens bellum fouet iustum bellum, defendens se habet iniustam defensionem, & è contrario si defendens se iuste se defendit, mouens bellum fouet iniustum bellum. Potest autem istud fallere interdum, sed rarissime, sicut declaratum est Iosue 22. De Israelitis, & Chananæis: nam Israelitæ iuste pugnabant contra Chananæos, & Chananæi iuste se defendebant ab Israelitis. Hic tamen non potuit hoc accidere, quia illud fiebat ex quadam ignorantia inuincibili diuini mandati, vel promissionis factæ Israelitis, de qua non constabat Chananæis, ideo iustissimam causam habebant defendendi terram suam, potissime quia Israelitæ non solum conabantur ad eruendum terram de manu Chananeorum, sed etiam ad occidendum omnes Chananæos, quia Deus iusserat, quòd nulli eorum parcerent Deuter. 2. Chananæis autem licitum erat pugnare pro defensione corporum suorum. Hoc autem nihil tale erat, quia causa, pro qua pugnabatur manifesta erat, sed Dauid fouebat iustum bellum, vt supra dictum est, ergo Ammonitæ habebant iniustam defensionem. Secundo patet hoc, quia quando aliquis læsit alterum, si non habet cum eo iudicem communem, & ille paratus ad defendendum a læso, ne possit ab eo satisfactionem petere, fouet iniustam defensionem, & potest læsus nulla monitione indicere ei iustum bellum, vt probatum est supra in quadam quæstione. Sed sic fuit de Ammonitis, quia ipsi læserunt nimis

A Dauid, & nulla satisfactione oblata congregauerunt exercitum magnum ad resistendum ei, ne posset satisfactionem petere. Ideo poterat Dauid iustum bellum mouere contra eos, & consequenter ipsi non habebāt iustam defensionem, quia oportebat, quòd mox vt intulerunt iniuriam Dauid, obtulissent satisfactionem condignam, vel saltem essent parati reddere illam, quando Dauid peteret, & non pararent se ad bellum contra illum, & tunc Dauid non poterat mouere iustum bellum contra eos, nisi prius peteret satisfactionem, & illi eam negarent petenti.

De diuisione exercitus Ammonitarum in duas partes.
Quæst. XXI.

B QVAERITVR vlterius quare Ammonitæ diuiserunt exercitum in duas partes, & quare fecerunt, quòd omnes milites stipendiarij essent in vna acie, & omnes Ammonitæ in alia. Ad primum dicendū, quòd Ammonitæ fecerunt hoc, vt cautius pugnarent, & vt magis impedirent hostes suos in pugnādo: nam disposuerunt exercitum taliter, quòd vna pars erat in agro, & alia pars erat apud portam vrbis. Et si Israelitæ vellent pugnare contra aliquam istarum partiū, necesse erat, vt intrarent in medium acierum, & tunc haberent bellum ab anteriori, & a tergo, & impedirentur nimis in pugnando, vnde quando Ioab vidit istam dispositionem exercitus, miratus est, &
C mutauit dispositionem belli, quam ipse intendebat facere. Nam ipse intendebat, quòd ipse cum toto exercitu pugnaret versus eandem partem. Et videns hoc accepit vnam partem exercitus sui fortiorem, & aliam tradidit fratri suo Abisai, vt ipse pugnaret cōtra Syros, & Abisai contra Ammonitas, & sic essent duæ acies contra duas, & ambæ acies Israelitarum erant in medio duarum acierum hostilium, & vna respiciebat versus vrbem, scilicet, Abisai acies. Et alia versus agrum, scilicet, acies Ioab. Et isto modo non haberent Israelitæ aliquos hostes a tergo, sicut intenderant facere Ammonitæ, vt dispergerent faciliter Israelitas. Ad secundum dicendum, quòd omnes Syri fuerunt in vna
D acie, & omnes Ammonitæ in alia, quia licet Ammonitæ conduxissent Syros mille talentis argenti, non bene confidebant eis, timentes forte, quòd pro maiori pretio, quod acciperent ab Hebræis colluderent cum eis, & verterentur contra Ammonitas. Voluerūt ergo Ammonitæ procul esse ab eis, vt si aliquam fraudem molirentur, non possent sibi nocere.

De diuersitate locorum, vbi erant exercitus Ammonitarum.
Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd Syri, & Ammonitę deberent diuidi in duas acies, quare acies Syrorum posita est in agro, & acies Ammonitarum apud portam vrbis.

E Respondendum, quòd propter multa. Primum erat, quia volebant Ammonitæ, quòd duæ acies pugnarent contra Israelitas, & quia ipsi erant pauciores quàm Syri, voluerunt accipere locum faciliorem ad pugnandum, & forte propter vrbis defensionem facilius erat paucos pugnare apud portam vrbis quàm multos pugnare in campo. Elegerunt ergo Ammonitæ pugnare apud vrbem. Et patet hoc, quia in muris, & turribus vrbis erat magna multitudo Ammonitarum, qui exinde sagittis, & fundis, & iaculis pugnabant, & propter illos non auderent Israelitæ appropinquare muris: sicut patet 2. Regum 11. Quando mortuus est Vrias in isto bello contra Ammonitas, eo quòd accessit circa muros vrbis. Et Dauid

uid increpuit super hoc Ioab, dicens. Quare accessistis ad murum vt præliaremini, an ignorabatis, quòd multa desuper ex muro tela mittantur? quis percussit Abimelech Ierobaal? Nonne mulier misit super eum fragmentum molæ de muro, & interfecit eum in Thebes? eodem cap. Et cum propter hoc Israelitæ non auderent accedere circa muros, manerent securi Ammonitæ qui pugnabant iuxta portam vrbis. Secundum erat, quia vt dictum est præcedenti quæstione, Ammonitæ non plene confidebant de Syris, quos conduxerant, timentes, quòd colluderent cum Hebræis. Noluerunt ergo ponere eos apud portam vrbis, quia forte introirent subito in vrbem, & occuparent eam, traderentque Israelitis, vt fierent amici eorum, vel forte ipsi prædarentur eam, & vellent pro se accipere. Posuerunt ergo eos in agro, vt non possent in vrbem introire, dato quòd aliquod malum molirentur. Tertium erat, quia Ammonitæ volebant pro se securitatem potiusquam pro militibus stipendiarijs, & quia poterat esse, quòd Israelitæ præualerent contra eos, voluerunt esse apud portam vrbis, vt si opus esset ingrederentur in eam, & ibi se defenderent. Quartum erat, quia volebant Ammonitæ, quòd Syri stipendiarij sui pugnarent fortiter, exponentes se ad omnia pericula, & propter hoc noluerunt eis dare aliquem locũ refugij, vt desperantes de refugio acuerent animos suos ad fortiter pugnandum. Si autem essent apud portam vrbis, & scirent, quòd poterant introire in eã, quando vellent, remissius pugnarent, & ex minori difficultate mouerentur ad fugiendum, & introeundum in vrbem.

De fuga Syrorum a facie Ioab, an peccauerint. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius an Syri peccauerunt fugientes a facie Ioab, cum essent stipendiarij Ammonitarum. Aliquis dicet, quòd non peccauerunt, quia egerunt quod potuerunt, sed Ioab præualuit contra eos. Dicendum videtur, quòd non restiterunt Syri Israelitis quantum deberent, quia in primo ictu belli fugerunt, vt patet 2. Regum 10. Scilicet, Iniuit itaque Ioab certamen contra Syrum, qui statim fugit a facie eius. Et milites stipendiarij tenentur fideliter pugnare pro illis, a quibus mercedem accipiunt, & hoc propter duo. Primo quia mercedẽ accipiunt pro labore, & si non fideliter agunt, indigni sunt mercede. Secundo quia illi, qui conduxerũt eos confidunt eis, & ponunt salutem, & statum suum in manibus eorum, ideo si non fideliter agerent, grauiter peccarent. Et ad hoc debent milites stipendiarij aduertere. Primo ne colludant, quia ista est grauissima iniquitas eorum. Secundo ne remisse aliquid agant, sed toto conatu, sicut si bellum ipsorum esset. Tertio vt non quocunque timore fugiant, sed exponant se morti, & quibuscunque terribilibus pro salute illorum a quibus mercedem accipiunt. Et hoc secundum conditionem belli, quia non oportet, quòd omnibus terribilibus se exponant. Nec etiam est vituperabile si interdum fugiant, quia etiam ad virum fortem pertinet interdum fugere, vel magis cedere, scilicet, quando moriendum erat necessario nullam consequendo vtilitatem. Si autem propter fraudem, vel negligentiã, aut irrationabilẽ fugam militum stipendiariorum aliqua damna sequantur eis, quibus patrocinium præstant, tenentur ad satisfactionem illorum. Et ista est vna de causis, quare periculosus est status militum, quia interdum fugiunt non existente timore rationabili, & tenebuntur ad immensa damna, quæ inde sequuntur. De Syris autem dici posset,

F quòd ipsi fuerunt in aliqua culpa, quia non sustinuerunt timorem debitum, sed statim in primo belli impetu fugerunt 2. Regum 10. Potest etiam dici, quòd non fuerint in culpa, quia forte tantus fuit timor, quẽ incussit eis Ioab fortiter pugnando, quòd non potuerunt stare ante faciem eius, & istud videtur rationabilius, quia non erat verisimile, quòd Syri facerent aliquam fraudem colludendo cum Israelitis, quia erant hostes illorum, cum Adarezer, qui erat vnus de istis regibus Syris, superatus fuisset a Dauid, & destructus fuisset totus exercitus eius, vt patet præcedenti cap. & 2. Regum 8. Et propter hoc conaretur quantum posset contra Israelitas. Secundo patet, quia postquàm nunc Syri victi sunt a Ioab, ipsi congregauerunt rursus exercitus ad pugnandum contra Ioab, & non fit mentio,
G quòd Ammonitæ rursus darent eis mercedem sicut prius, non ergo colluserant cum Iudæis. Sed videtur, quòd maxime dolerent, quòd superati fuerant a Ioab, & propter hoc rursus congregauerunt exercitum cõtra eum.

Quare Ioab non pugnauit contra Ammonitas vsque ad deletionem. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius cum nunc Ioab superauisset Syros, & Ammonitas simul, & manerent Ammonitæ destituti auxilijs, cur non pugnabant cõtra eos vsque ad deletionem, quia facilius nũc
H erat pugnare contra illos quàm prius. Respondendũ est, quòd Ioab noluit pugnare nunc contra Ammonitas propter multa. Primo quia difficilius erat nunc pugnare contra illos quàm prius, quia prius Ammonitæ erant in campo, & ibi faciliter, & in breui fugaretur vnus exercitus, vel alius, nunc tamen Ammonitæ, quia non habebant auxiliatores, non auderent exire in campum, sed manerent intra vrbem, & difficile erat Israelitis pugnare contra eos sic propter duo. Primo quia non auderent accedere ad muros, eo q̃ desuper multæ sagittæ, lapides, & tela mittebantur, & multi Israelitarum perierunt simul quando accesserũt iuxta muros vrbis Ammonitarum, cum mortuus est Vrias 2. Regum 11. Secundo quia bellum quod fit cõtra manentes in vrbibus est diuturnum propter defen-
I sionem murorum, & non poterat Ioab etiam si viriliter pugnaret, delere faciliter Ammonitas vrbe clausos, sicut disperierat Syros, & Ammonitas in campo manentes. Secundo principale erat, quia Ioab fecerat iam bellũ, quod ei iusserat Dauid, & nesciebat q̃d post hoc vellet Dauid, ideo non ausus est bellum restaurare inconsulto Dauid, sed rediit in Ierusalem. Tertium erat, quia forte ad restaurandum bellum, oportebit fieri aliquos apparatus de nouo, vel accipi maiorem partem exercitus, rediit ergo in Ierusalem ad faciendũ illos apparatus. Et sic postea fuit, nam ad bellum sequens non venit Ioab sicut prius, sed Dauid collegit totum exercitum suum, & venit ad pugnandum contra Syros, vt patet infra in litera.

K Videns autem Syrus, quòd cecidisset coram Israel, misit nuncios, & adduxit Syrum, qui erat trans fluuium. Sophach aũt princeps militiæ Adarezer erat dux eorum, quod cũ annunciatum esset Dauid, cõgregauit vniuersum Israel, & transiuit Iordanẽ, irruitq; in eos, & direxit ex aduerso aciẽ illis cõtra pugnãtibus. Fugit aũt Syrus Israel, & interfecit Dauid de Syris septẽ millia curruum, &

& quadraginta millia peditum, & Sophach exercitus principem. Videntes autem serui Adarezer se ab Israel esse superatos, trasfugerunt ad Dauid, & seruierunt ei: noluitque vltra Syria auxilium prębere filijs Ammon.

Videns autem. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet pugna, quę facta fuit à Dauid, quia pręcedens pugna fuerat facta à Ioab, & dicitur. *Videns autem Syrus, quòd cecidisset coram Israel.* Idest quatuor reges Syrorum, qui fuerant in bello pręcedenti, viderunt, ꝙ ceciderant coram Israel, idest non potuerunt sustinere Israelitas pugnantes contra se. *Misit nuncios.* Scilicet ad ducendum plus de exercitu, quia credebant isti quatuor reges, quòd si solum haberent exercitum, quem prius habebat, non possent resistere Israelitis. *Et adduxit Syrum qui erat trans fluuium.* Isti erant Syri habitantes vltra fluuium Euphratrem ad partem aquilonarem. Et vocatur hic Euphrates fluuius absolutè non expresso nomine proprio, eo quòd per excellentiam erat ipse fluuius in terra illa: nam in terra Chanaan, & Syria non erat aliquis fluuius tam ingens, sicut Euphrates. Ipse enim est vnus de quatuor fluminibus paradisi: Genesis secundo. Et sępe vocatur in scriptura fluuius absolutè. Sic patet Exodi vigesimotertio, scilicet: Ponam terminos vestros à mari Rubro vsque ad mare Palęsthinorum, & à deserto vsque ad fluuium. Et non exprimitur quis fluuius erat, sed intelligitur Euphrates, quia ipse erat terminus terræ Chanaan: Genesis decimoquinto, scilicet: Semini tuo dabo terram hanc. Scilicet à fluuio Aegypti vsque ad fluuium magnum Euphratem. Sic ēt dicitur Psal. 71. Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. Idest ab Euphrate vsque ad desertum, vbi erat terminus terræ. Considerandum autem pro hoc, quòd Euphrates est terminus aquilonaris terræ Chanaan, Genesis decimoquinto. Non tamen tangit Euphrates in toto latere aquilonari terræ Chanaan, sed in quadam parte eius, & in alia parte ad meridiem eius est quędã pars Syrię. Reliqua autem Syria est ad aquilonem. Et sic diuidit Euphrates Syriam. Isti autem quatuor reges pro maiori parte erant de terra Syrię ad meridianam partem Euphratis iuxta terram Chanaan. Nunc autem miserunt ad vocandum Syros habitãtes vltra fluuium, scilicet ad aquilonarem partem Euphratis, qui erant remotiores à terra Chanaan. *Sophach autem princeps militiæ Adarezer erat dux eorum.* Iste Adarezer erat vnus de quatuor regibus Syrorum, qui in superiori bello adiuuerant Ammonitas, & ipse pręcipue instituit, quòd vocarentur Syri, qui erant vltra Euphratem ad restaurandum bellum contra Israel. Et Sophach dux militię istius duxit omnes illos Syros, qui erant vltra fluuium ad locum belli. *Quod cum annunciatum esset Dauid.* Scilicet, quòd Syri rursus congregarent exercitum contra eum. *Congregauit vniuersum Israel.* Voluit ipse ire ad bellum contra Syros, & ad hoc congregauit exercitum copiosum, scilicet omnes de Israel, sicut congregauerant Syri multum exercitum. Et non est intelligendum, quòd Dauid congregasset totum Israel, ita quòd nullus maneret, sed congregauit multos. Et iste est modus loquendi scripturæ.

Et transiuit Iordanem. Erant enim isti reges Syrorum congregati apud vrbem, in qua erat rex Ammonitarum, & illuc iuit Dauid, & irruit super eos, & ex hoc patet, quòd terra Ammonitarum, in qua fa-

A ctum est nunc istud bellum, erat orientalis respectu terræ Chanaan, quia Iordanis erat terminus orientalis terræ Chanaan: Numeri trigesimoquarto. Et tamen Dauid ad eundum contra Ammonitas transiuit Iordanem. Ideo terra Ammon ad orientem erat.

Item patet hoc, quia terra duorum tribuum, & dimidiæ erat orientalis ad terram Chanaan: Numeri trigesimosecundo, & Iosue primo. Et tamen terra illa, & omnes vrbes eius fuerant quondam pars regni Moab, & Ammon, vt patet Iosue decimotertio. Et colligitur Numeri vigesimoprimo, & Iudic. vndecimo. Ideo terra Ammonitarum erat ad orientem terræ Chanaan.

Et irruit in eos. Scilicet subito Dauid mouit bellum
B contra Syros congregatos, & hoc est irruere, scilicet cum impetu agere, & ex inopinato.

Et direxit ex aduerso aciem illis contra pugnantibus. Scilicet direxit aciem suam Dauid contra Syros, & illi ex opposito etiam acies suas direxerunt, & non fuit hic talis ordinatio belli sicut prius contra Ioab, quia diuisus fuit exercitus in duas partes, ita vt haberet Ioab hostes ab anteriori, & à tergo supra in litera.

Fugit autem Syrus Israel. Idest omnes Syri, qui nunc congregati erant fugerunt à facie Dauid.

Et interfecit Dauid de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum. Ista fuit summa interfectorum, & non ponitur similis hic, & secundo Reg. decimo. Sed de hoc infra declarabitur in quadam quæstione: nam hic ponuntur septem millia curruum, & ibi po-
C nuntur septingenti.

Et Sophach exercitus principem. Iste Sophach erat princeps omnium Syrorum, qui venerant de vltra flumen: & percussus est in bello, & statim mortuus est secundo Regum decimo.

Videntes autem serui Adarezer se ab Israel esse superatos. Hoc viderunt in duabus pugnis. Nam prima vice superati sunt à Ioab, nunc verò superati sunt à Dauid. isti serui Adarezer erant, qui venerant vltra flumen: nam ibi dominabatur Adarezer. Et non solum isti, sed etiam reges, qui in bello priori pugnauerant viderunt se victos, & ob hoc noluerunt vltra adiuuare Ammonitas, nec sequi intentionem Adarezer.

Transfugerunt ad Dauid, & seruierunt ei. Non est in-
D telligendum, quòd transirent de terra sua ad habitandum in terra, vel vbi erat Dauid, sed mutauerunt dominium manendo in terra sua, quia iam noluerunt esse subditi Adarezer, sed Dauid. Et seruiebant ei dando tributa.

Noluitque vltra Syria auxilium præbere filijs Ammon. Scilicet, quia viderunt se bis superatos desperauerũt se posse vltra pugnare contra Dauid, ideo timuerunt præstare auxilium Ammonitis, & ob hoc Ammonitę faciliter capti fuerunt postea à Dauid non habentes auxiliatores, vt patet seq. c. & 2. Reg. 12.

Quis fuerit iste Syrus, de quo habetur hic.
Quæst. XXV.

E QVAERITVR quis est iste Syrus, de quo dicitur hic, quod videns Syrus, quòd cecidisset coram Israel, adduxit Syrum, qui erat trans fluuium. Responderi potest dupliciter. vno modo, quòd iste Syrus erat totus exercitus quatuor regum Syrorum, qui nunc pugnauerant contra Ioab. Et patet, quia sic dicitur supra, perrexit Ioab contra Syrum. Et iterum, si vicerit me Syrus, auxilio mihi eris. Et tñ Ioab pugnauit cõtra omnes quatuor reges Syrorum, quia tamẽ omnes quatuor faciebant vnum exercitum, vocabantur Syrus vno nomine. Alio modo potest dici, quòd Syrus erat hic rex Adare-

zer. Ipse.n.misit pro istis Syris, qui erant vltra fluuiū. Et ista est veritas, quia 2. Reg. 10. dr̄: Misit Adarezer, & adduxit Syros, qui erant trans fluuium. Et misit pro eis solus Adarezer, quia erant serui eius habitantes in terra sua. Et ista fuit causa, quare Sophach princeps militiæ Adarezer fuit princeps Syrorum.

De diuersitate, quæ habetur hic, & 2. Reg. c. 10. circa principem militiæ exercitus. *Quæst.* XXVI.

QVAERITVR vlterius quō dicitur hic, quòd Sophach princeps militiæ Adarezer fuit dux eorum, quia 2. Reg. 10. dicitur Sobach. Respondebit aliquis, ꝙ fuerunt duo principes militiæ Adarezer. Et de vno ponitur hic, & de alio ibi, & hoc non potest stare, quia eadem res narratur hic, & ibi, ideo necesse est, quòd iste princeps militię, de quo hic dicitur, & ille, de quo ibi sint idem. Dicendum ergo, quòd idem vir erat, & tamen vocatur hic Sophach, & ibi Sobach, quia erat binomius, sicut multi alij habent, qui interdum duo, & plura nomina habent, sic patet præcedenti capit. de Adoram qui vocatur ibi Ioram. Sic etiam de Iacob, & Esau, & de Beato Petro, qui multa nomina habent.

De Syris, qui fuerunt in secundo bello contra Dauid. *Quæst.* XXVII.

QVAERITVR vlterius de isto bello secundo Syrorum contra Israelitas, qui Syri fuerunt in eo, & vbi factum est. Respondendum, quòd dupliciter dicitur de hoc, vno modo, ꝙ quatuor reges, qui erant in bello pręcedenti, videntes, ꝙ fugati fuissent à facie Israel, & ꝙ non potuissent resistere ei cum tam paruo exercitu, miserunt pro Syris, qui erant vltra flumen, & etiam illi venerunt, & nunc omnes simul pugnauerunt contra Israelitas. Et sm̄ hoc dici debet, ꝙ isti quatuor reges Syrorum, quamquam fugerunt à facie Israel, non abierunt in Syriā, sed manserunt in terra Ammon, & miserunt inde ad vocandum Syros, qui erant vltra flumen. Secundo potest dici, ꝙ isti quatuor reges Syrorum, qui fuerant in priori bello, non pugnauerunt iterum contra Dauid, & viros suos, sed abierunt in Syriam, nec curauerūt prętare auxilium Ammonitis. Vnus autem ipsorum scilicet Adarezer dolens, quòd superati essent ab Israelitis, misit pro Syris, qui erant vltra fluuium, quòd venirent ad pugnandum contra Dauid, & in isto bello non fuit Adarezer nec alij tres reges, qui fuerant in præcedenti bello, sed solus exercitus, qui venit de vltra fluuium. Et ob hoc fuit princeps eorum Sophach princeps militiæ Adarezer, & non aliquis de regibus, vt patet in litera, & secundo Regum decimo. Quilibet modus istorum est satis verisimilis. De primo patet, quia ponitur hic magnus exercitus nimis, scilicet septem millia curruum, & quadraginta millia peditum, qui in bello mortui sunt, & insuper fugerunt quinquaginta, & octo millia virorum à facie Israelitarum, vt patet secundo Reg. decimo. Et tamen non erat verisimile, ꝙ tantum exercitum haberet solus Sophach princeps militię Adarezer de Syris, qui erant vltra flumen, sed magis videtur, quòd exercitus quatuor regum cum illo, qui venit de vltra flumen fecerunt istam summam. Secundo patet, quia hic, & secundo Regum decimo, dicitur quomodo fugerunt Syri ista vice à facie Israel, & sequitur: Videntes autem vniuersi reges, qui erant in præsidio Adarezer victos se ab Israel, expauerunt, & fugerunt. Et sic videtur, quòd illi quatuor reges, qui fuerant in bello præcedenti, fuerunt etiam nunc in isto bello,

F De secundo modo patet, quia solus rex Adarezer misit pro istis Syris, qui erant vltra flumen ad pugnandum iterum contra Israel. Si tamen omnes isti quatuor reges mansissent in terra Ammon ad faciendū iterum bellum, omnes misissent pro militibus in terram suam. De hoc secundo Reg. 10. vbi dicitur de Adarezer, ꝙ misit, & non de alijs. Secundo patet, quia ille, qui adduxit istos milites de vltra flumen, fuit Sophach princeps militię Adarezer, si tñ omnes isti reges misissent pro militibus, quilibet haberet vnū ducem militię, qui duceret exercitum de terra sua, ergo solus Adarezer misit. Tertio patet, & efficacius, quia dicitur, ꝙ pugnauerunt Syri contra Israel, & occisus est Sophach princeps militię, vt patet hic, & 2. Regū

G 10. Et sic Sobach fuit princeps militię in isto bello facto nunc contra Dauid. Sed si isti supradicti quatuor reges, qui fuerant in pręcedenti bello, fuissent nunc in sequenti, non fuisset Sobach princeps militię, sed aliquis de regibus, saltem ipse Adarezer, cuius seruus erat Sobach, & tamen fuit Sobach princeps militiæ: ergo non fuit in isto bello Adarezer, nec aliquis de tribus regibus alijs. Hoc autem videtur verisimilius, licet vtrunque possit sustineri, & sic dicetur, quòd quatuor reges, qui superiori bello victi fuerant ab Israelitis, fugerunt in terram Syrię, & tres illorum non curauerunt post hęc de Ammonitis. Rex autem Adarezer doluit, quòd succubuisset coram Israel, & hoc

H quia ipse erat potentior inter omnes istos quatuor reges, & magis dolebat de confusione sua, quam quilibet aliorum: etiam quia Adarezer erat hostis Dauid, cum Dauid deleuisset totum exercitum eius, vt patet pręcedenti c, & 2. Reg. 8. Ideo desiderabat Adarezer adhuc pugnare contra Dauid, si posset superare exercitum eius, & reparare aliquid de damnis, quæ susceperat à Dauid, & ob hoc venerunt Syri de terra sua de vltra flumen, & ipse non iuit nunc ad istud bellum, sed misit Sobach principem exercitus sui cum omnibus Syris. Et isti venerunt in terram Ammonitarum, non quidem ad vrbem, in qua prius fuerat bellum, quia illa erat Medaba, vt patet supra in litera, sed ad vrbem Helā, vt patet 2. Reg. 10. & ibi inuenit

I Dauid Syros cum principe eorum Sobach. Et non fuit ibi aliquis de quatuor regibus, qui fuerunt in pręcedenti bello, sed vr̄ ꝙ fuerint ibi alij reges, qui erant subiecti Adarezer, & princeps eorum fuit Sobach, quamquam non esset rex, sed ille erat princeps totius militię Adarezer. Ad primam rationem, quę probabat alium modum, s. si solus Sobach cum Syris, qui erant vltra flumen venissent, non congregatus fuisset tantus exercitus sicut hic ponitur. Dicendum vr̄ ꝙ totus exercitus, quem habuit Adarezer in pręcedenti bello fuit hic, licet non fuerit hic Adarezer, nec aliquis de alijs tribus regibus: & insuper congregauit Sobach omnem exercitum Syrorum, qui erant vltra

K flumen in terra Adarezer, & venerunt multi reges, qui erāt subiecti Adarezer in isto exercitu, & ob hoc fuit valde magnus, quamquam non essent hic illi quatuor reges, qui fuerant præcedenti bello. Ad secundum cum dicitur, quòd reges, qui erant in pręsidio Adarezer, videntes se victos fugerunt ab Israel, & seruierunt Dauid, ergo in isto exercitu fuerunt reges quatuor qui fuerant in priori bello. Dicendum quòd verum est, quòd in isto bello fuerunt aliqui reges, & victi sunt ab Israelitis, tamen non fuerunt aliqui de illis quatuor regibus, qui fuerant in præcedenti bello, sed quando Adarezer fecit vocari Syros, qui erant trans flumen in terra sua, venerunt multi reges, cum illis, quia multi reguli subiecti erant Adarezer, & isti pugnauerunt nunc contra Dauid, & victi sunt, fugeruntque

runtque coram Israel. Et patet, ꝙ ista sit intentio Iſrę, A
quia 2.Reg.10.dr̄: Videntes vniuersi reges, qui erant in pręsidio Adarezer victos se ab Israel expauerunt, & fugerunt. Ergo isti reges, qui nunc fugerunt, erāt de seruis Adarezer, & non erant illi quatuor reges, qui fuerant in pręcedenti bello, quia illi non erant serui Adarezer, eo quòd de quolibet eorum dicitur quantum exercitum dederit pro bello 2.Reg.10. Et tamen si fuissent serui Adarezer, ipse Adarezer diceretur dedisse totum illum exercitum. Item patet hoc magis, quia 2 Regum 10. dicitur: Videntes reges, qui erant in præsidio Adarezer se victos ab Israel fugerunt. Et hic in litera dicitur: Videntes autem serui Adarezer se ab Israel esse superatos transfugerunt ad Dauid. Et sic pro eodem ponitur, quòd fugerint ser- B
ui Adarezer, vel reges, qui erant in præsidio Adarezer. Et tamen reges, qui fuerunt in præcedenti bello, non erant serui Adarezer: ergo non erant illi, qui fuerant in hoc bello, sed alij reges, qui erant serui Adarezer.

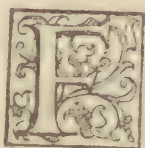
De diuersitate, quæ habetur hic, & 2. Regum capit. 10. circa multitudinem curruum occisam à Dauid.

Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Dauid occidit septem millia curruum de Syris, quia secundo Reg.10. dicitur, quòd occidit se- C
ptingentos currus. Respondet Nicolaus, quòd solum fuerunt septingenti currus, sicut dicitur 2. Regū decimo. Et tamen in quolibet istorum curruum erāt decem viri, & sic in septingentis curribus erant septem millia virorum, sicut accipiebatur supra, quòd fuerint trigintaduo millia curruum in primo bello Syrorum contra Ioab, & tamen solum erant trigintaduo millia virorum sicut declaratum est supra in litera, & apparet secūdo Reg. decimo. Sed istud quod dicit Nicolaus, quòd in quolibet curru essent decem viri non videtur verisimile, quia etiam si sint congregati viri in curru non possunt capi decem viri armati in vno curru, aut vix capi possunt, quantomagis, quia D
illi, qui ibant in curribus ibant ad pugnandum, & habebant se taliter vt expeditè pugnarent, & vnus non impediret alium mittere lanceas, vel curuare balistas, aut facere alia, quæ requiruntur ad bellum. Secundo patet, quia dato, quòd in curribus possent capi decem viri, si essent currus valde magni, tamen equi non possent onerare tantum pondus, cum viri isti essent armati, & deberent habere multa iacula, & alia genera armorum in curribus ad pugnandum: non ergo videtur, quòd possent esse sub quolibet curru decem viri. Dicendum ergo aliter, scilicet quòd erāt septem millia curruum in isto bello secundo. Et tamen solum exprimuntur septingenti secundo Regū decimo, & hic exprimuntur omnes, & hoc quia forte soli septingenti erant currus electi. Alij autem erāt E
minoris valoris. Et ideo septingenti currus electi fuerunt positi sub numero secundo Regum decimo. Alij autem non. Sic autem factum est Exodi decimoquarto, quando Pharao persecutus est Israelitas exeuntes de Aegypto: nam dicitur, quòd tulit sexcentos currus electos, & quidquid in Aegyptum curruum fuit. Et sic alij currus non electi non ponuntur sub certo numero, sicut currus electi, hic tamen, quia supplentur ea, quæ minus habentur in libris Regum, ponuntur omnes currus tam electi, quam non electi. Et sic interdum ponuntur hic aliqua, quæ non habentur in libris Regum, & interdum ponuntur ibi aliqua, quæ non habentur hic. Sic patet in isto bello; nam ponuntur hic septem millia curruum, & ibi

subticentur cum non ponantur nisi septingenti, & è contrario subticentur hic quinquagintaocto millia virorum, quæ in isto bello fugerunt à facie Israelitarum, & subticentur hic.

CAP. XX.

ACTVM est autem post anni circulum, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere, congregauit Ioab exercitum, & robur militiæ, & vastauit terram filiorum Ammon: perrexitque, & obsedit Rabba. Porro Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam.

DESCRIPTA in præcedentibus pugnatione sociorum Ammonitarum, s. Syrorum, hic agitur de pugnatione ipsorum Ammonitarum. Nam totum bellum, quod factū est in pręcedentibus, principaliter fuit contra Syros, qui erant adiutores Ammonitarum. Nam illi bis victi fuerant ab Israelitis. Ammonitę autem solum semel, vt patet præced. cap. & 2.Reg.10. Hic autem solum ponitur destructio Ammonitarum, quia cum iā non haberent auxiliatores faciliter destructi sunt. Et diuiditur in duas partes, scilicet in partem principalē, & in incidentalem. Prima est de destructione Ammonitarum. Secunda de numero bellorum Dauid, ibi. *Post hæc initum est.*

De ordine ad præcedentia, & si ista immediate fuerint post illa.

Quæst. I.

QVAERITVR circa primū, an ea, quę hn̄tur hic sint cōtinuata ad pręcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tp̄e. Rn̄dendum ad primum ꝙ hic est ordo continuus. Nam pręced. c. dictū est de principio bellorū Dauid ꝯ Ammonitas. Hic aūt dr̄ ē de bello vltimo, in quo destructi sunt Ammonitę. Igō necesse est, ꝙ ea, quę hn̄tur hic fuerint facta post præcedentia. Ad secundum dicendū, ꝙ inter ea, q̄ hn̄tur hic, & pręced. c. paruum tp̄s intercidit, s. non vnus annus cōplet᷒: nā duo bella, quę hn̄tur pręced. c. fuerūt facta vno anno. Et istud qđ hētur hic fuit factum in principio seq. anni. Q: patet, quia dr̄ hic, factum est post anni circulū eo tp̄e, quo solent reges ad bella ꝓcedere. Et sic non transierat annus plenus. Circa primum dr̄. *Factum est autem post anni circulum.* Idest ea, quę hn̄tur hic acciderūt post circulum anni, s. ꝙ finito anno, in quo facta sunt pręcedentia in principio anni sequentis inceperunt fieri, q̄ hn̄tur hic. Annus dr̄ hēre circulum, eo ꝙ annus voluit in circulo, ideo necesse est omne tempus habere circulum, potissimè, quando est completum, sicut annus: nam secus est de mense, & de hebdomada, quæ non causantur ex integris reuolutionibus cęli. Dies autem, & annus sunt duo circuli, quia fiunt per integras reuolutiones, sed magis annus facit integram reuolutionem, quàm dies, quia annus facit integram reuolutionem, secundùm motum primi mobilis, qui est motus diurnus, & secundùm motum cęli solis, qui est motus contra firmamentum. Dies autem facit integram reuolutionem quantum ad motum primi mobilis, sed nō quātum ad motum circuli solis, quia semper declinat, vel eleuat in circulo suo ad Aquilonē, & Austrum, vsque ad

ad finem anni cum reditur de puncto ad punctum. *Et tempore, quo solent reges ad bella procedere.* Scilicet in principio veris. Tunc enim solent incipi bella propter temperiem temporis ad manendum in campo, & etiam quia tunc sunt pascua sufficientia iumentis in agro. Erat enim inceptum bellum cum Ammonitis ex anno præcedenti, & nunc rursus congregauit Dauid exercitum ad finiendum illud. *Congregauit Ioab exercitum, & robur militiæ.* Ioab erat princeps militæ Dauid, & ad eum pertinebat congregare exercitum, & etiam robur militiæ. Quid autem sit istud robur militiæ infra dicetur in quadam quæstione. *Et vastauit terram filiorum Ammon.* Scilicet segetes, & vineas destruxit, & succidit arbores, quia istud est, quod solent facere hostes in terram hostilem, vel intelligitur, ꝙ ambulauit Ioab per multa loca terræ Ammon, & destruxit illa, & postea veniens obsedit vrbem Rabba, in qua erat rex, sed primum verius est, quia destructio aliarum vrbium facta est per Dauid, postquam cepit ciuitatem Rabba, sic patet infra in litera, & 2. Reg. 12. *Perrexitque, & obsedit Rabba.* Ioab voluit obsidere vrbem Rabba, & ad hoc prius vastauit regionem in circuitu ad hoc, quòd non haberent Ammonitę vnde prouiderent sibi, & sic facilius caperentur. *Porro Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam.* Significatur in hoc, quòd Dauid non fuerit ad istud bellum, sed Ioab, & ideo quando percussa est ciuitas Rabba à Ioab, manebat Dauid in Ierusalē, sed hoc non est verum, quia Dauid cepit vrbem Rabba, & destruxit eam 2. Reg. 12. de quo declarabitur infra in quadam quæstione.

De circulatione anni quando congregatus fuit exercitus Dauid contra regem Ammonitarum. Quæst. II.

Quaeritur circa id, quod dicitur supra quis anni circulus fuit quando Dauid congregauit exercitum ꝯ Ammonitas, de quo hic dicitur. Rn̄dendum est, ꝙ anno pręcedenti Dauid cępit pugnare contra Ammonitas, pugnauitq; contra eos, & adiutores eorum Syros, fecitque duo bella, in quibus mansit toto vere, & ęstate. Adueniente autē hyeme, quia non erat congruum tempus bellis, & in principio sequentis anni voluit restaurare bellum, & congregauit exercitum, ideo dicitur, qn̄ solent reges ad bella procedere, quia in principio illius temporis Dauid congregauit exercitum, vt superesset sibi tp̄s illo anno ad finiendum sibi bellum ꝯ Ammonitas. Et est istud in principio veris. Dicitur aūt post anni circulum, vocatur circulus anni principium suum, quia tunc annus redit de puncto ad punctum, & principiū anni s̄m Hebręos coincidit cum tempore, quo solēt reges ad bella procedere. Nam istud est in principio veris. Et tūc incipit annus s̄m Hebræos. Incipit enim semper annus eorū circa ęquinoctium vernale pauloante medietatem mensis Martij, vel paulopost. De quo declaratum est Exod. 12. & Leu. 23. Et tunc omnia virere incipiunt, potissime in terra Chanaan, vbi istud erat, quia illa est partim in tertio, & partim in quarto climate, ideo est calidior, quam ista regio, quæ est in quinto climate.

Considerādum etiam, quòd eo tempore, quo ista fiebant per Ioab, commisit Dauid adulterium cum Bethsabee, vt patet secundo Reg. 11. & 21. Et colligitur infra in litera, & tamen non ponitur hic illa historia, quia latè posita fuit ibidem, & ob hoc cum pręcedēti c. ponatur historia, quę habetur 2. Reg. 10. Et hic deberet poni historia, quæ habetur secundo Regum duodecimo in fine capituli, de hoc tamen magis declarabitur infra in quadam quæstione.

F *De causa congregationis exercitus Dauid contra Ammonitas, Quæst. III.*

Quaeritur vlterius ad quid Dauid congregauit nūc exercitum contra Ammonitas, & an habuerit nunc iustum bellum contra eos. Respondendum est, ꝙ Dauid cęperat pugnare contra Ammonitas. Et tamē quia Syri adiuuerunt eos, nondum potuerat contra eos pręualere, ita vt caperet vrbes eorum, quia bella pręcedentia magis fuerant contra Syros, q̃ contra Ammonitas, & de illis occiderat Dauid omnem illam multitudinem, quę habetur pręced. cap. Et nullos adhuc legitur occidisse de Ammonitis: vt ergo illi non manerent impuniti, ꝯ quos Dauid directius intēdebat pugnare, restaurauit
G nunc bellum contra eos. Cum aūt quęritur an istud fuerit bellum iustum. Dicendum, ꝙ qn̄ quis pro irrogatis iniurijs, vel damnis datis fouet iustum bellum ꝯ aliquam gentem, non licet ei plura damna inferre, q̃ quousque subijciat sibi gentem illam ad satisfaciendum sibi, vel ipse inferat eis tot damna, vt per hoc satisfiat sibi de iniurijs, & damnis datis, & de expensis factis in illis bellis ad obtinendum satisfactionem. Cum autem obtinuerit istud, debet cessari à bellis, alioquin bellum, quod postea sequitur, iniustum est, quòd sine causa factum est, & tenetur faciens resarcire omnia damna, quæ intulerit. Dauid autem habebat iustam causam pugnandi cōtra Ammonitas pro iniuria inflicta seruis suis pręcedenti cap. Et quousq;
H satisfieret sibi pro illa offensa foueret iustum bellū. Si autem Dauid in priori bello habuisset satisfactionem de Ammonitis, non posset licite mouere aliud bellum contra eos. Si tamen nullam, vel non plenam satisfactionem obtinuisset, licebat ei mouere contra illos vnum, vel multa bella, quousque satisfactionem plenam consequeretur, sed in priori bello nullam satisfactionem Dauid consecutus fuerat de Ammonitis, sed solum de Syris, ideo licebat ei adhuc mouere bellum contra Ammonitas. Patet hoc, quia Ammonitę offenderant Dauid irrogando iniuriam seruis suis. Syri aūt offenderant eum adiuuando Ammonitas hostes suos, ideo de vtroq; satisfactio capiēda erat. De Syris verò ceperat Dauid aliqualem satis-
I factionem, quia in duobus bellis deleuerat magnam multitudinem eorum: nam in primo bello multi corum ceciderunt, quamquam non ponatur numerus ipsorū. In scdo aūt perierunt septē millia curruum, & 40. millia peditum, & fugerūt quinquaginta octo millia virorum, vt patet pręced. cap. & 2. Reg. 10. De Ammonitis autem nullam satisfactionem habuerat, quia nullos adhuc occidisse legitur, ideo restabat ei seu per iustum bellum contra illos, quousq; deleret eos, vel integre sibi satisfacerent de iniuria inflicta seruis suis, & de damnis, & expensis factis in omnibus istis bellis, quia ipsi fuerunt occasio illorum.

De robore militiæ, quid erat. Quæst. IIII.

K Quaeritur vlterius quid est, quod vocatur hic robur militiæ. Respondendum est, quòd istud erat aliquid magnum. Nam sępe fit mentio de illo, sic patet tertio Regum primo. Cum dicitur: Celethi, & Phelethi, & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. Dicendum ergo est vno modo, q' robur exercitus vocatur multitudo militum, pp quā exercitus dr̄ esse fortis, & sic qn̄ aliquis populus crescit ad magnam multitudinem, dr̄ roborari. Et sic patet Exod. primo, cum dicitur: Filij Israel creuerunt, & quasi germinātes multiplicati sunt, ac roborati nimis, impleuerunt terram. Alio modo potest vocari robur

robur exercitus aliqua pars exercitus fortior, quamq̃ sit minor, & istud vr̃ verisimilius. Et tunc putant aliq̃, ꝙ legiones Celethi, & Phelethi erant robur exercitus Dauid, eo ꝙ isti erant fortissimi milites, & erant custodes corporis Dauid, vt ait Iosephus 7. Antiquit. Sed istud non stat, quia Celethi, & Phelethi, & robur exercitus Dauid differunt, vt patet 3. Reg. primo, cũ dicitur: Sadoc vero, & Banaias, & Nathan Propheta, & Celethi, & Phelethi, & robur exercitus Dauid non erat cum Adonia. Videtur ergo dicendum, ꝙ robur exercitus Dauid erant viri fortes eius, qui separati erãt à reliquo exercitu, habebat enim Dauid duos ternarios virorum fortissimorum, quorum aliqui interdũ pugnauerunt soli contra vnum exercitum. Et præter istos habebat triginta alios viros fortes minus, q̃ primos, & tamen erant fortiores reliquis de exercitu, de quibus secũdo Regum 23. & supra vndecimo. Isti conuenienter vocabantur robur exercitus Dauid, eo ꝙ isti soli trigintasex viri valebant forte plusquã totus reliquus exercitus Dauid.

De ciuitate Rabba, quam obsedit Ioab. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, quæ erat ciuitas ista Rabba, de qua hic dicitur, & quare potius obsedit eam Ioab, quam aliquam aliam. Respondendum est, quòd ista erat ciuitas, in qua tunc erat rex Ammon. Pro quo sciẽdum, ꝙ qñ in prima vice iuit ad pugnandum contra Ammonitas, iuit ad vrbem Medaba, quia rex Ammon erat tunc in ea, & Syri adiutores Ammonitarum posuerant castra sua circa eam, & ẽt omnes Ammonitæ conuenerant ad illam ad defendendum ibi regem, vt patet præced. c. Postea autem recessit rex Ammon de illa vrbe, & venit in illam vrbem Rabba, ideo quãdo Ioab iuit in ista secunda vice ad pugnandum ꝯ eum, obsedit vrbẽ Rabba. Est autem Rabba quędam ciuitas magna, & famosior in tota terra Ammonitarum. Ideo vocatur ciuitas regia quasi ipsa sit sedes regni, vt patet 2. Reg. 12. In ista ciuitate erat lectus ferreus regis Og. Erat. n. Og, de stirpe gigantium, magnitudo erat excellens super magnitudinem aliorum, & habebat quendam lectum ferreum qui mansit in vrbe Rabba filiorum Ammon ad demonstrandum magnitudinem suam, vt patet Deut. 3. scilicet: Solus quippe Og rex Basam reliquerat de stirpe gigantum, monstratur lectus eius ferreus, qui est in Rabba filiorum Ammon nouem cubitos hñs longitudinis, & quatuor latitudinis ad mensuram cubiti virilis. Ista etiam ciuitas erat posita inter duo flumina circundantia muros. Ideo vocabatur ciuitas aquarum, sic patet secundo Regum 12. scilicet; Capienda est ciuitas aquarum, scilicet Rabba, vt patet ibidem.

An Dauid percusserit Rabba, vel Ioab. Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius qũo dicitur hic, ꝙ Dauid manebat in Ierusalem, qñ Ioab percussit Rabba, & destruxit eam, quia non vr̃, ꝙ manserit ibi, sed ipse iuit ad bellum, & destruxit vrbem, vt patet 2. Reg. 12. Respondendum, quòd habitis duobus bellis contra Syros, de quibus præcedenti c. voluit Dauid, quòd pugnaretur contra Ammonitas, & ad hoc congregauit exercitum in principio anni, & misit Ioab cum eo. Ipse autem non intendebat ire ad bellum, sed mansit in Ierusalem. Ioab autem pugnauit magno tempore contra Rabba, & dũ hæc agerentur Dauid manebat in Ierusalem. & accidit tunc peccatum eius cum Bethsabee. Nam quadã die cum esset in palatio suo vidit eam lauantem se in solario domus suę. Et concupiuit, & duci fecit, & etiã tunc accidit mors Vrię, quia Dauid misit ad Ioab, vt poneret eum contra Ammonitas in loco periculoso. De isto peccato Dauid, & de pęnitentia eius pro eo habetur latè 2. Reg. 11. & 12. Et ideo scriptura nihil hic replicuit. Quòd autem isto tẽpore acciderit peccatum hoc, patet quia 2. Reg. 11. ponitur id, quod hic, scilicet: Factum est post anni circulum, eo tempore, quo solent reges ad bella procedere. Et sequitur ibi de congregatione exercitus, & quomodo Ioab iuerit in terram Ammon, & tunc dicitur: Dauid autẽ mansit in Ierusalem dum hæc agerentur, accidit vt surgeret Dauid de strato suo post meridiem, viditque mulierem, se lauantem ex aduerso, & inde sequitur tota historia de adulterio Dauid, & Bethsabee. Scriptura autem tetigit hic principium historię, & reliqua omisit, vt intelligatur, quòd historia sit historia, quę iam enarrata fuit 2. Reg. 11.

Quare Dauid potius iuit ad bellum contra Syros, quam contra Ammonitas. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quare Dauid non iuit nũc ad istud bellum cum iuerit ad bellum præcedens contra Syros adiutores Ammonitarum. Respondendum, ꝙ Dauid habebat Ioab principem militię, qui erat animosus, & prudens valde circa bella, & cum ipse duceret exercitum, non erat opus, ꝙ Dauid iret ad bellum, nisi interdum propter aliquã causam spãlem. Ideo in principio bellorum contra Ammonitas, Dauid non iuit illuc, sed misit Ioab cũ exercitu, vt patet præced. capit. & 2. Reg. 10. Postea autem in secundo bello, videns Dauid, ꝙ congregatus erat maior exercitus Syrorum, q̃ prius, & ꝙ bellum difficilius pararetur, congregauit ẽt ipse maiorẽ exercitũ de toto Israel, & iuit ad pugnandum ꝯ illos præced. c. Nunc aũt iam Syri erant subiecti Dauid, quia illi, qui erant serui Adarezer, & adiuuabant eum, videntes se victos esse à Dauid bis, & iam non posse resistere ei, fecerunt pacem cum eo, & seruierunt sibi in tributis, & desierunt auxilium pręstare Ammonitis præced. c. & 2. Reg. 10. Hoc vidẽs Dauid, & sciens, ꝙ nullos defensores habebant Ammonitę, credidit, ꝙ faciliter poterant expugnari, ideo misit illuc solum Ioab cum exercitu, & ipse mansit in Ierusalem. Pugnauit autẽ Ioab magno tempore contra Rabba vrbem filiorum Ammon quousq; iam erat in promptum, vt caperet. Et quia ex hoc magna gl'ia acquireret Ioab, nolens ipse, ꝙ ista gloria ascriberetur nomini suo, sed Dauid, misit ad vocandum eum, dicens: Capienda est vrbs aquarum. Nunc ergo congrega reliq̃ partem populi, & obside ciuitatem, & cape eam, ne cum à me fuerit vastata, nomini meo ascribatur victoria. Tunc Dauid congregato exercitu iuit, & cepit vrbem vastauitque eam, vt patet 2. Reg. 12. & si qñ dicitur hic: Porro Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam. Non est sic punctuanda litera, vt tota vadat sub vno contextu. Sed fient duæ sententię sic, s. porro Dauid manebat in Ierusalem, quando Ioab percussit Rabba, idest quando pugnauit contra eam cogens eam ad deditionem: nã in continuis bellis multos Ammonitas occidebat, & sequitur alia clausula, scilicet & destruxit eam, non quidem Ioab, sed Dauid, quia subintelligenda est in medio historia illa, quę habetur 2. Reg. 12. vel potest aliter intelligi, ꝙ Dauid manebat in Ierusalem dum Ioab percussit Rabba, s. occidendo multos de illis in bello, & destruxit eam, idest incepit destruere: nam iam in promptu erat, ꝙ destrueretur, quando Ioab misit ad vocãdum Dauid:

Dauid: nam dixit ei: Capienda est vrbs aquarum .i. in promptum est, ꝙ capiatur, vel pōt intelligi, ꝙ Ioab ꝑcussit eam, & destruxit attēdendo causalitatem, quia sm veritatem Ioab fecerat omnia, quę sufficiebāt ad destruendum ciuitatem Rabba, & potuisset eā iā capere, si voluisset, & tñ vt nō ascriberetur gloria nomini suo, sed potius Dauid, misit ad vocandum Dauid, ideo Dauid cepit vrbem magis in voce q̄ in re, sed realiter, & sm causam Ioab cepit illam, & destruxit. Et hoc considerauit hic Esdras dicens, ꝙ Ioab percussit vrbem, & destruxit dum maneret Dauid in Ierusalē, quia dum ipse maneret ibi, Ioab pręstitit causam ad omnia hęc, & potuisset eam destruere dum manebat ibi Dauid. Et iste fortè est conuenientior sensus, quam praecedentes.

Tulit autem Dauid coronam Melchon de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentum, & preciosissimas gemmas, fecitq; sibi inde diadema, manubias quoque vrbis plurimas tulit. Populum autem, qui erat in ea, eduxit, & fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur, & contererentur. Sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorum Ammon, & reuersus est cum omni populo suo in Ierusalem.

Tulit autem Dauid coronam Melchon de capite eius. Melchon erat idolum Ammonitarum, & colebatur in vrbe Rabath, & propter magnum honorem positum fuit super caput eius diadema regale, & illud abstulit Dauid pro se. de isto Melchon quid sit, magis infra dicetur in quadam quaestione.

Et inuenit in eo auri pondo talentum. Erat enim ista corona auri ponderis, & valoris. Nam habebat vnum talentum de auro. Est enim talentum magnum pondus: nam de vno talento auri factum fuit candelabrum Sanctuarij, quod fecit Moyses cum omnibus vasis suis. Et tamen candelabrum erat aliquid magnum, vt patet intuenti figuram eius, & multitudinem partium suarum, sicut habetur Exod. vigesimoquinto. Et sic ista corona erat valde magna, & tamen facta est tanti ponderis propter honorem illius idoli, vel si facta est pro rege, fuit magis ad honorem, & ad admirationem, quàm vt rex vteretur ea.

Et preciosissimas gemmas. Idest etiam in illa corona erant lapides preciosi multorum generum. Et illi erant forte maioris valoris, quàm aurum.

Fecitque sibi inde diadema. Idest noluit Dauid tenere illam coronam in tali figura, vel cum tanto pondere, ideo resoluit eam, & fecit sibi inde diadema regale.

Manubias quoque vrbis plurimas attulit. Idest etiam cepit multa alia spolia de vrbe, & tamen nominatur specialiter illa corona Melchon, quia forte fuit maioris valoris, quam reliqua spolia, & vocantur spolia manubię, quia manibus accipiuntur. Dicuntur enim manubiae à manu, & brios, quod est mensura. Et ideo aliquando manubię accipiuntur pro quibusdam ornamentis brachiorum, quae facta sunt ad mensuram ipsorum. Hic autem pro spolijs accipiuntur, quia manibus tenentur.

Populum autem, qui erat in ea, eduxit. Postquam posita est captio vrbis, ponitur pęna inflicta habitatoribus vrbis, quae fuit satis grauis, & ad infligendam illam

F eduxit populum de vrbe. *Et fecit super eos tribulas, & trahas, & ferrata carpenta transire.* Acerrime occidit illos. Extrudebat enim eos in terra, & faciebat super eos transire tribulas, trahas, & carpenta ferrata, vt sic lacerarentur carnes eorum. Tribula vocatur instrumentum rusticum ad terendum fruges in area, & est factum de tabulis, sed in parte inferiori habet lapides acutissimos ad comminuendum paleas. Et vocatur tribula à terendo, quia omnia conterit. Nam officium suum est tritutare, idest multum terere. Et vocantur aliquando istę tribulę plaustra, sicut dicitur Amos primo, scilicet: Quia triturauerunt in plaustris ferreis Galaad. Traha genus est cruciatus. Et sunt instrumenta quaedam ferrea facta ad lacerandum, &
G rumpendum, & dicuntur trahae à traho trahis, quia extendunt, vel rumpunt trahendo. Carpenta ferrata sunt quadrigae habentes rotas ferratas, & istas faciebat transire Dauid super Ammonitas, vt lacerarentur carnes eorum, vel potest accipi carpentum pro aliquo genere cruciatus. Et dicitur carpentum à carpo, quia carpit, idest rumpit, vel scindit.

Ita vt dissecarentur, & contererentur. Scilicet ista genera cruciatuum lacerabant, & comminuebant carnes Ammonitarum. Nam dissecare est lacerare quasi in diuersa secare, & ista instrumenta faciebant ista duo. Nam cum essent ferrea, & acuta, & haberent aliquid curuitatis, carpebant, idest lacerabant carnes.
H Cum autem essent magni ponderis sicut sunt carpenta ferrata, comminuebant carnes, & ossa eorum, sed secundo Regum duodecimo, ponuntur alia genera tormentorum, quia dicitur: Populum eius adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta, diuisitque cultris, & transduxit in typo laterum. Et aliqua illorum concordant cum istis, & aliqua non. Et ideo credendum est, quòd tam ista genera tormentorum, scilicet quae exprimuntur hic, quàm illa, quae exprimuntur ibi fuerunt super Ammonitas inducta, & tamen hic supplentur illa, quae omissa fuerunt ibi. Cum autem dicitur, quòd serrauit eos, potest intelligi per hoc, quod dicitur hic, quòd fecit transire super
I eos trahas, quia serra est traha, quia trahit, & trahendo scindit, vel dicitur traha, quia trahit, idest rumpit, vel lacerat. Cum autem dicitur, & circumegit super eos ferrata carpenta, coincidit cum eo quod dicitur hic, scilicet fecit transire super eos ferrata carpenta. Cum autem dicitur, diuisitque cultris, non habet hic aliquid simile, quia non potest intelligi per tribulas, cum tribula, & gladius nimis differant, & tamen iam non manet aliquid aliud per quod intelligatur, cum dicitur. Et transduxit in typo laterum, aliqui intelligunt, quòd posuit eos in fornace in qua coquebantur lateres, sed non consonat litera huic sensui. Nam typus non potest significare fornacem. Et etiam quia dicit, & transduxit eos in typo. Et tamen si intelligeretur de clibano non diceretur, & transduxit, sed diceretur, & posuit eos in typo laterum. Intelligendum
K est ergo, quòd Dauid fecit, quòd traherentur Ammonitę super multitudinem laterum ad rumpēdum carnes eorum. Et lateres sunt durissimi, & asperi propter magnam decoctionem, ideo quando sunt prominentes, & trahitur quis super illos, magis rumpuntur carnes eius, quam si trahatur super lapides. Aliquis dicet, quòd ista genera tormentorum, quae habentur hic, & secundo Regum duodecimo, sunt penitus eadem, & tamen nos nescimus ea concordare, sed ponuntur per diuersa nomina hic, & ibi. Dicendum, quòd falsum est, quia necesse est in aliquo differre. Nam hic ponuntur solum tria genera cruciatuum, & ibi ponuntur quatuor, quia hic dicitur, quòd fecit transire super eos tribulos,

los, & trahas, & ferrata carpentaria. Ibi autem dici-
tur, quòd serrauit eos & circumegit super illos ferra-
ta carpentaria, diuisitque cultris, & transduxit in ty-
po laterum. Ideo necesse est saltem, quòd vnum il-
lorum, quę ponuntur ibi, omnino differat ab his, quæ
ponuntur hic. Et sic credendum est de omnibus
alijs, nisi de carpentis ferratis, quæ coincidunt hic, &
ibi. *Sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorum Ammon.* Idest
ista genera tormentorum exercuit Dauid prius in
Rabba, vbi erat nunc rex Ammon. Deinde cepit re-
liquas vrbes Ammonitarum, & in omnib9 illis exer-
cuit ista tormenta.

Et reuersus est cum omni populo suo in Ierusalem. Et re-
uersus est cum omni populo suo, ad significandum,
quòd in isto bello Dauid contra Ammonitas nullus
de seruis Dauid perierit, eo ꝙ iam vrbs erat in prom-
ptum, vt caperetur, quādo Dauid vocatus à Ioab iuit
ad capiendum illam.

Quis nam erat iste Melchon. *Quæst. VIII.*

QVAERITVR circa prędicta, quis fuerit iste Mel
chon, de quo dicitur, ꝙ Dauid accepit coro-
nam de capite eius? Respondendum est, ꝙ in hoc est
dubium propter ęquiuocationem nominis hebraici.
Nam in Hebręo ponitur hic Melchon, siue Melchā,
& significat duo. Nam pōt esse nomen idoli, & est ꝓ-
prium, vel potest significare regem. Nam Melech in
Hebręo significat regem, & Melchon, siue Melcham
interpretatur rex eorum. Et sic pōt intelligi, ꝙ Dauid
accepit coronam Melchon, i. illius idoli, vel coronam
Melchol, i. regis eorum, s. quòd quando cepit vrbem,
cepit ēt coronam de capite regis ipsorum, & in hoc
variauerunt scriptores. Nam Iosephus 7. Antiq. dicit
fuisse coronam regis inquiens: Ipse verò tulit coronā
regis Ammonitarum habentem pondus auri talen-
tum, & lapides preciosos, & in medio sui sardonicē, q̃
sp Dauid gestabat in capite. Alij aūt scriptores dicunt
fuisse coronam idoli. Sic ait historia Scho. s. tulit dia-
dema de capite Melchon, qui sonat rex eorum, &
erat idolum Ammonitarum, & erant in diademate
eius gemmę preciosę, quod conflauit Dauid, & con-
formauit ex eo sibi diadema in medio gemmarū sta-
tuens sardonicem. Propter hoc ēt ipsemet Hier. coa D
ctus est aliqualiter variare: nā 2. Reg. 12. vbi ponitur
ista historia, dixit: Et tulit diadema Melchon regis eo-
rum de capite eius, & Hieron. addit illud: nam in He-
bręo solum dicitur ibi, & tulit diadema Melchon. Et
tñ quia Hier. intendebat, ꝙ erat nomen regis, addidit
ad declarationem istud. s. regis eorum. Hic aūt voluit
intelligere Hier. ꝙ Melchon esset nomen idoli, ideo
posuit solum, quod habebatur in Hebręo, s. tulit Da-
uid coronam Melchon de capite eius. Dicendum au-
tem, ꝙ quamquam possit teneri vtrunque sine cōtra-
dictione, tñ magis vr̄ consonare literę, & veritati, ꝙ
sit Melchon nomen idoli, q̃ quod significet regem
eorum. Primo patet, quia dr̄ tulit diadema Melchon
de capite eius. Ex quo apparet, ꝙ quando Dauid cepit E
istam coronam erat tunc in capite Melchon: Et ta-
men non potest intelligi de rege, quia quando ciuitas
caperetur, & essent Ammonitę in tāto periculo mor
tis, non est verisimile, ꝙ rex esset in apparatu, ita vt ha
beret coronam tanti precij in capite, sed magis fuge-
ret, & lateret ne caperet̄ à Dauid. Ideo videtur, quòd
erat Melchon idolum. Et erat ista corona in capite
eius posita ad magnum honorem suum. Et reperit
illam ibi Dauid, & accepit de capite eius. Secundo pa-
tet, quia dicitur, ꝙ habebat talentum auri, & gemmas
preciosas. Et tñ nullus rex teneret in capite coronam
tanti ponderis, sic esset in capite idoli, in quo poterat

A esse maius pondus. Et patet hoc, quia talentum erat
magnum pondus, quia de vno talento factum est to-
tum candelabrum Sanctuarij cum vasis suis, & tñ ha-
bebat multas partes, & multa vasa in quibus infunde-
retur oleum, & sphęrulas, & calamos, & lilia, vt patet
Exod. 15. Aliquis autem dicet, quòd ex hoc non ap-
paret, quia licet apud Hebręos talentum esset magni
ponderis, tamen apud alias gentes fortè erat minoris
ponderis, sicut nunc accidit mensuras, & pondera va-
riari secundùm diuersitatem regionum. Dicendum,
quòd hoc non stat, quia iste liber scribebatur in He-
bręo, & à viro Hebręo, & ad notificandum historiā
istam Hebręis. Ideo ponerent talentum tale, qualē
erat apud Hebręos, & non quale apud alias gentes. si
B aliqua differentia erat. Item si non accepisset hic scri-
ptura talentum sicut accipiebatur inter Hebręos, no-
minasset regionem illam secundùm cuius consuetu-
dinem accipiebat talentum, & tamen non nomina-
uit aliquid. Ideo intellexit de talento quod erat apud
Hebręos, quia aliquando esset hic magna confusio,
& nesciretur quanti ponderis erat talentum, & nihil
notificaretur per hoc potius, quam si non poneretur
talentum, vel aliud nomen ponderis. Erat ergo talen-
tum istud, quod accipiebatur apud Hebręos, & sic es-
set corona illa magni ponderis, & nō esset apta, vt te-
neretur in capite Regis. Tertio patet, quia si acci-
piatur Melchon pro rege, litera nostra secundo Reg.
12. non poterit stare, quia dicitur ibi, & tulit diadema
C Melchon regis eorum de capite eius. Manifestum
est tamen, quòd rex Ammonitarum, qui nunc erat
non vocabatur Melchon, sed Anon, vt patet præce-
denti cap. & secūdo Reg. 10. Ipse enim intulit iniuriā
seruis Dauid, & propter eum facta sunt ista bella. Cū
autem objicitur, quòd Hieronym. voluerit 2. Reg. 12.
ꝙ ista corona esset regis, dicens: Tulit diadema Mel-
chon regis eorum, potest multipliciter intelligi. Vno
modo, quòd non ponatur hic regis eorum ad signifi-
candum, quòd Melchon erat rex, sed ad declarādam
interpretationem, scilicet Melchon regis eorum, i.
quòd Melchon interpretetur rex eorum. Secundo
modo potest dici, quòd dicitur rex eorum, idest quòd
ista corona erat regis Ammonitarum, quia licet nunc
esset in capite idoli Melchō, rex Ammonitarum de-
derat eam illi. Tertio modo potest intelligi, quòd ista
corona erat regis ipsorum, scilicet quòd illud idolum
vocabatur rex Ammonitarum, eo ꝙ Ammonitę ha-
bebant eum pro maximo Deorum.

De idolo Melchon. *Quæst. IX.*

QVAERITVR vlterius de isto idolo Mel-
chon quid erat. Respondendum est, quòd
Ammonitę, & Moabitę habebant multos
Deos, & tamen inter eos habebant pręci-
puum: nam Moabitę habebant Chamos in Deum,
vt patet Num. & Iud. 11. Ammonitę autem habebāt
Melchon, & iste Melchon putabatur Deus magnæ
virtutis apud Ammonitas, & ob hoc in honorem
magnum eius posita fuit ei corona de auro habens
talentum auri, & gemmas preciosas, vt patet in litera.
Et istud idolum vocatur aliquando Melchon, & ali-
quando Moloch. Quod vocatur Melchon patet hic,
& 2. Reg. 11. & 4. Reg. 23. Quòd autem vocetur Mo-
loch, patet 3. Reg. 11. Cum dicitur: Et Moloch Ido-
lum Ammonitarū. Quòd aūt idem sit Melchon, &
Moloch, patet quia 3. Reg. 11. Dicit̄, ꝙ Salomon fecit
templū Moloch idolo filiorū Ammon in mōte, qui
est ꝯ Ierusalem, & 4. Reg. 23. dicitur, ꝙ destruxit Iosias
templum, quod fecerat Salomō Deo Ammonitarū.
Idola tñ interdum habent multa nomina sicut viri.

Sciendum autem, ꝙ Salomon accepit mulieres mul
tas de varijs regionibus, & quia accepit filiam regis
Ammonitarum in vxorem inter alias, & inductus est
per eam ad sacrificandum Melchon Deo Ammo-
nitarum, & etiam fabricauit ei templum in monte
Oliueti, qui est ꝯ Ierusalem 3. Reg. 11. Et istud templũ
postea destructum est à Iosia cum alijs tẽplis idolorũ,
quę fabricauerat Salomon 4. Reg. 23. Et habebat̃ iste
Moloch Deus in magna reputatione nõ solum apud
Ammonitas sed etiam apud alias gentes, & etiã apud
Iudęos. Nam offerebãt sibi multi filios suos per ignẽ,
scilicet, quòd cremabãtur in manibus idoli Moloch.
Et per hoc dicebant sacerdotes Moloch tales pueros
translatos esse ad Deos super æthera, & quòd Deus
Moloch benefaceret nimis patribus eorum prospe-
rando eos in omnibus, quia obtulerũt sibi filios suos.
De cęremonijs autem istius oblationis declaratum
est Leuit. 18. & 19. & quarto Regum 13. Huic idolo
consuetudo erat inter Hebręos, quòd multi offerrẽt
filios suos, & erat apud Ierusalem quędam vallis, in
qua fiebat ista consecratio, & oblatio, mansitque tem
pore omnium regum Iuda vsque ad Iosiam qui de-
struxit templum, & vetuit fieri tales oblationes quar-
to Reg. vigesimotertio, s. Contaminauit quoq; Tho-
phet, quod est in valle filij Ennon, vt nemo consecra-
ret filium suum aut filiam per ignem Moloch. Deus
ẽt vetuerat nimis istã crudelem oblationem: Leu. 18.
& 20. scilicet: Si quis dederit de semine suo idolo Mo
loch morte moriatur, populus terræ lapidabit illum.
Et tamen hoc non obstante credebãt Israelitę se pro-
sperari, si offerrent filios suos Moloch, & si colerent
alia idola potius, quam Deum, vt patet Ier. 44. Ideo
semper offerebant ei filios suos vsque ad tempora Io-
się regis, qui oẽm idolatriã abstulit de terra 4. Reg. 23.

De impositione coronæ Melchon in capite Dauid an peccauerit,
Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Dauid ac-
cipiendo coronam Melchon, & imponendo
sibi. Aliquis dicet, quòd sic, quia tenebatur eã
cremare, & redigere in puluerem ne veni
ret in vsus humanos, vt patet Deut. 7. s. Sculptilia eorũ
igne combures, non concupisces argentum, & aurũ,
de quibus facta sunt, nec assumes ex eis tibi quicquã.
Et tamen Dauid accipiebat coronam, ergo peccabat.
Aliquis respondebit, quòd Dauid non poterat accipe
re coronam illam, vt vteretur ea in figura illa, in qua
erat. Et tamen si conflaret aurum illud, poterat sibi li-
citè facere inde coronam, & sic fecit. Nam dicitur
hic in litera, quòd de corona Melchon fecit sibi dia-
dema Dauid, & istud erat per conflationem auri. Sed
dicendum, quòd hoc non stat, quia hoc modo fieret
fraus legi, & liceret Israelitis accipere aurum, & argen
tum de quibus facta erant idola aduersus Syros. Et ta-
men scriptura vetuit hoc dicens Deut. 7. Sculptilia
eorũ igne cõbures, nec concupisces aurũ, & argentũ,
de quibus facta sunt. Qui tamen conflaret aurum, &
argentum, de q̃bus erãt idola ad vsus suos, cõcupisce-
ret aurum, & acciperet illud pro se: ideo non licebat
illud conflare & accipere, nec etiam sine conflatione:
ideo ista conflatio nihil profecit Dauid ad excusan-
dum eum. Aliter respondet Nicolaus, scilicet quòd
illa lex de cremando Sculptilia, & non accipiendo
aurum, & argentum de quibus erant, solum intelli-
gitur de idolis terræ Chanaan, & non de alijs genti-
bus, & tamen Melchon erat idolum Ammonitarũ,
& in terra ipsorum. Ipsi vero non erant Chananæi.
Ideo poterat Dauid licitè accipere coronam Mel-
chon, & etiam aurum, & argentum, de quibus essent
F facta idola. Respondendum est, quòd verum est,
quòd Deuteronomij septimo, vbi ponitur ista regu-
la, scriptura loquebatur de Chananęis, & tamen non
debet intelligi, quod dicitur de idolis, solum de idolis
terræ Chanaan. Ratio huius est, quia licet aliquę com
municationes vetarentur Hebręis cum Chananæis,
quæ non vetantur cum alijs gentibus sicut contrahe-
re matrimonia, & facere pacem, vt patet Exod. 24. Et
Deuteronomij septimo. Tamen id, quod pertinet ad
cultum idolorum, commune erat quantum ad idola
Chananæorum, & aliarum gentium, quia non magis
Deus vetabat Israelitis colere idola Chananæorum,
quam aliarum gentium. Et tamen, quòd non acci-
perent Israelitę idola pro seipsis, sed cremarent illa, &
G quòd non concupiscerent argentum, & aurum, de
quibus erant facta, erat vt per hoc non inducerentur
ad colendum idola, & tamen ita inducerentur acci-
piendo idola aliarum gentium sicut Chananæorum,
vel accipiendo aurum, & argentum, de quibus facta
erant, sicut patet de rege Amasia, qui pugnauit con-
tra Idumęos, qui nõ sunt Chananęi, & accepit Deos
eorum in bello. Retinuitque illos sibi, quia pulchri
erant, & inductus fuit ad colendum, coluitque illos,
vt patet sequenti libro capit. 25. Ideo non magis ob-
seruanda erat illa regula in dijs Chananęorum, quam
in dijs aliarum gentium. Secundo patet hoc, quia Da
H uid qui erat vir valde deicola obseruauit illam legem
in dijs omnium gentium: Ideo non solum intellige-
batur de dijs Chananęorum, sed etiam aliarum gen-
tium. Responderi potest ergo dupliciter. Vno mo-
do, ꝙ illa lex solum habet locum in auro, & argento,
de quibus facta erant idola, cùm dicatur ibi non con-
cupisces aurum, & argentum, de quibus facta sunt, &
etiam habebit locum in vasis ministrationis illorum,
quia per vasa inducutur homines ad cęremonias ido
lorum. Et tamen si aliqua ornamenta, quæ erant
aliorum virorum, vel mulierum, essent eis circum-
posita liceret Israelitis accipere illa. Et hoc patet ex
duobus. Primo ex ipsa lege, quia dicitur non concu-
pisces aurum, & argentum de quibus facta sunt, &
I non dixit de auro & argento, quod esset eis circum-
positum per modum ornamenti. Secundo patet ex
ratione motiua legis, quia propter hoc lex data est,
scilicet ne cum Israelitę acciperent ista mouerentur
ad colendum idola, & tamen non mouerentur ad co
lendum ea nisi habendo statuas ipsorum, vel figuras,
vel vasa, vel cultus ipsorum, quia per hęc desiderarẽt
scire, quomodo ministrabat̃ idolis in illis vasis. Orna-
menta autem, quæ aliàs pertinebant ad viros, vel mu-
lieres, non poterant mouere ad idolatriam, ideo non
vetarentur Israelitę accipere illa. Secundo modo po-
test responderi, scilicet quòd ista corona non erat ido
li, quia non fuerat facta pro Melchon, ita vt esset or-
namentum eius, quod sibi semper manere deberet,
K sed erat corona regis Ammonitarum. Et ipse propter
honorem posuerat eam super caput Melchon: lice-
bat ergo Dauid accipere illam.

De controuersia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & secun
do Reg. cap. 12. circa coronam Melchon.
Quæst. X.

QVAERITVR vlterius circa istam coronã Mel
chon, qũo potest stare id, quod hic dicitur, &
2. Reg. 12. quia vñr repugnare: nam ibi dicitur
quòd Dauid tulit diadema Melchon de ca-
pite eius, & impositum est super caput Dauid. Hic au
tem dicitur, quòd de illa corona Melchon fecit Da-
uid sibi diadema, & sic ibi innuitur, quòd diadema il-
lud quale habebat Melchon, imposuit sibi Dauid.
Hic

Hic aũt significatur, ꝙ Dauid resoluit illud, & non posuit super caput suum, sed de illo factum est aliquod diadema pro Dauid. Responderi potest dupliciter.

Vno modo, quòd quando Dauid accepit diadema de capite Melchon, imposuit illud super caput suum ad videndum qualiter sibi coaptaretur, & tamen videns, quòd erat magni ponderis, vel quòd non decebat illud gestare in tali figura, fecit aurũ illius resolui in conflatorio, & fecit sibi diadema alterius figuræ, & minoris quãtitatis de illo. Primum istorum significatur 2. Regum 12. s. impositio coronç Melchon in illa forma, in qua erat super caput Dauid. Secundum significatur hic, s. fabricatio alterius coronç pro Dauid de illa corona, quam habebat Melchon.

Secundo mõ potest dici, quòd Dauid accepit diadema Melchon, & nihil fecit in eo, s. nõ supposuit capiti suo in illa forma, in qua erat, sed redegit in massam, & fabricauit inde aliam coronam, & hoc significatur tam hic, quam 2. Reg. 12. Hic tamen significatur clare, ibi autem dicitur, quòd diadema illud impositum est super caput Dauid, scilicet non in figura illa in qua erat, sed in alia redigẽdo illud prius in massam.

De modo captionis vrbis Rabba. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius quis modus fuit captionis vrbis Rabba, in qua erat rex Ammon.

Respondendum, quòd Dauid misit illuc Ioab principem militiæ suç, ille autem considerans qualiter cito capi posset ciuitas, procurauit, vt Ammonitæ non possent ducere necessaria de aliquo loco, & ad hoc vastauit totam regionem in circuitu, s. delendo terrç nascentia. Et post hoc obsedit ciuitatem tanquam illo expleto in breui ciuitas traderetur, hoc significatur supra in litera, cum dicitur: Congregauit Ioab exercitũ, & vastauit terram filiorum Ammon. Perrexitque & obsedit ciuitatem Rabba. Erat autem magna angustia ciborum, & aquarum in ciuitate. Nam licet multæ aquç essent in circuitu non permittebat eis Ioab bibere de illis, ideo ex modico puteo omnes bibebãt. Sic ait Iosephus 7. Antiquitatum, s. Porro Ioab Ammonitas obsessione fortiter affligebat, aquam auferens eis, & rerum cçterarum vbertatem, multumque cogebat eos cibi, & potus inopia laborare. Ex modico namque puteo bibebant aquam omnes. Et licet esset eis fontis auxilium, ne tamen deficeret non eo largius vtebantur. In hac autem angustia fuerũt Ammonitç longo tẽpore, & interim facta sunt multa bella inter eos, & Ioab. Et tunc occubuit Vrias percussus ab Ammonitis industria Dauid 2. Reg. 11. Et post hçc cum Ammonitæ essent diu afflicti, nec iam tolerabile esset malum, sed oportebat eos se tradere: sciens hoc Ioab scripsit ad Dauid, vt veniret, & caperet vrbẽ, quia in breui erat, vt caperetur, ne si ipse caperet eam nomini suo ascriberetur victoria. Venit autem Dauid cepitque vrbem, & spolia multa, & affecit populum vrbis variis tormentis, deinde discurrens per totã terram Ammonitarum cepit vrbes, & similiter habitatores earum puniuit. An vero Dauid occiderit Anon regem Ammonitarum, non apparet. Satis tamen videtur dicendum, quòd sic, quia cum ipse occideret alios Ammonitas pro iniuria inflicta seruis suis, a fortiori occidere deberet regẽ, qui fuerat tota causa mali huius, vnde dicitur a plurimis, quod Dauid occidit Anon regem tunc, & tradidit regnum Ammonitarũ fratri suo nomine Sobi, & ob hoc aliquanto tempore post illud, cum Dauid fugeret a facie filii sui Absalom ille Sobi Ammonites filius Naas regis de vrbe
A Rabba obtulit munera multa Dauid, vt patet secũdo Regum decimoseptimo.

De crudelitate, quam fecit Dauid contra Ammonitas, an peccauerit. Quęst. XII.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Dauid faciẽdo tantam crudelitatem contra Ammonitas, s. faciendo super eos transire carpenta ferrata, & tribulos, & trahas, & diuidendo eos cultris, & ducendo in typo laterum, vt patet hic, & 2. Reg. 12.

Aliquis dicet, ꝙ peccauit, quia satis erat sibi, ꝙ occideret illos, & prędaretur terram eorum. Responden-
B dum est, ꝙ Dauid non peccauit faciendo hoc. Nam non redarguitur de isto bello, vel seueritate, quia non ponitur inter peccata sua. 3. Reg. 15. Et dicunt quidã, quòd licuit sibi facere hoc ad exemplum aliorum, ne alii reges, vel gentes vicinç auderent postea similia facere contra Dauid.

Dicendum tamen est, quòd verum est, quòd causa motiua Dauid ad tantam seueritatem exercendam fuit, vt aliis esset in exemplum. Sicut declaratum est 2. Reg. 12. Et tamen causa excusatiua eius non fuit illud. Nam si Ammonitæ non merebantur tales cruciatus, non licebat Dauid ad relinquendum istud exemplum inferre eis tanta mala, quia hoc modo pro mini-
C mo peccato liceret infligi maximam pęnam, vt si iudex vellet aliquem semel mentientem atrocissima morte occidere, vt daretur exemplum aliis non mentiendi. Manifestum est enim quia istud esset iniustum valde, quia non daretur tũc maior pęna pro minimo delicto quam pro maximo.

Ideo dicendum, quòd quãdo tales seueritates exercentur super aliquos, vt maneant in exemplum aliorum, ad hoc, quòd iuste infligantur, oportet quòd qui patiuntur eas mereantur illas, & tamen forte iudices aliqualiter temperarent rigorem, & darẽt minorem pęnam quam merebantur, nisi vt talia facta maneant in exemplum, & sic mouentur ad non miserendum, sed inferendum totam seueritatem, quæ de iure in-
D ferri potest. Ita fuit hic, quia Ammonitæ merebantur totam istam seueritatem sibi infligi. Dauid tamẽ minuisset aliquid de illa, nisi quia timuit, quòd aliæ gentes sequerentur factum Ammonitarum, vt ergo maneret perpetuus timor omnibus talia committẽtibus inflixit Ammonitis totam seueritatem, quam merebantur. Sed tunc dicetur quomodo potuit esse, quòd mererentur Ammonitæ tantam seueritatem cũ non nimis offendissent.

Respondendum est, quòd totum hoc meruerunt, quia iniuria, quam Ammonitç intulerunt, nõ fuit solum iniuria seruorum suorum, sed directius erat iniuria eius, cum facta esset ambasciatoribus suis. Iniuria autem non accipitur ex re, quòd sit magna, vel parua, sed ex persona cui infligitur. Et ob hoc dicit philoso-
E phus 5. Ethi. Contra passum non est simplex iustum, quia si rex percutiat rusticum non est repercutiẽdus, quia maior valde iniuria ei irrogaretur quam ipse retulerat. Et si rusticus percusserit regem, nõ solum est repercutiendus, sed etiam occidendus. Dauid tamen erat rex gloriosissimus inter omnes reges terræ tempore suo, vt colligitur supra 17. & 2. Reg. 7. Ideo iniuria esset valde magna propter dignitatem eius. Secũdo patet, quia ista iniuria fuit facta quasi contra naturam, eo quòd Dauid volebat benefacere Ammonitis consolando regem eorum, & ipsi retribuerunt ei contumeliam pro gratia. Ideo ista iniuria erat valde maior quam si aliàs fuisset inflicta, & sic merebantur magnam seueritatem. Tertio patet, quia non solum Ammonitæ intulerunt iniuriam Dauid deludendo

seruos

seruos suos, sed etiam cogendo eum ter ad pugnan-
dum. Nam pugnauit contra Syros adiutores Ammo
nitarum, & nunc tertio pugnauit contra ipsos Am-
monitas, in quo erat magna iniuria, & magna dāna,
coactusque est Dauid multa expēdere in his, pro qui-
bus Ammonitę multa mala merebātur a Dauid pati.

De Ammonitis occisis a Dauid in alijs vrbibus quam in Rabba circa crudelitatem. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, an Dauid occiderit in
quibuslibet vrbibus Ammonitas eo modo,
quo fecerat in Rabba per varia tormenta.
Aliquis dicet, quòd sic, quia dicitur hic, po-
pulum autem qui erat in ea eduxit, & fecit super eos
tribulos, & trahas, & ferrata carpenta trāsire, ita vt de-
siccarentur, & contererentur, & sequitur, & sic fecit
cunctis vrbibus filiorum Ammon. Respondendum,
ꝙ non est putandum, ꝙ Dauid occiderit totum po-
pulum vrbis Rabba per ista tormenta, ita vt nullum
relinqueret, & etiam, ꝙ in aliis vrbibus Ammonita-
rum sic faceret, quia tunc sequeretur desolatio to-
tius terrę Ammō, nec maneret aliqua posteritas Am
monitarū, sed falsum est, quia Ammonitæ post hoc
fuerunt populus, sicut prius, & non solum hoc, sed
etiam aliqui cognati regis Ammon, & fratres eius su
per fuerūt post hoc bellum: nam Sobi filius Naas re-
gis Ammonites de vrbe Rabba superfuit, qui postea
fuit amicus Dauid, & obtulit ei munera, quando fu-
giebat a facie Absalonis, & transiuit Iordanem veniēs
circa terram Ammonitarum. 2. Reg. 17. Sed intelligē-
dum est, ꝙ Dauid occidit illos, qui fuerunt causa iniu
rię seruis suis, s. Principes qui consuluerant hoc regi
Anon, & cognationem suam, & alios, qui fauebant
eis circa hoc. Et quia in vrbe Rabba quæ erat regalis
erant plurimi, qui fauerant in hoc, & fuerant origo
istorum bellorum, occidit ibi Dauid multos. In aliis
autem vrbibus pauciores occidit. In qualibet tamen
occidit aliquos, quia in qualibet erāt aliqui fautores,
quibus placuerat de iniuria inflicta seruis Dauid, &
fuerant occasio bellorum contra Dauid, vt non satis-
fieret ei pro iniuria inflicta. Et ideo quamquā Dauid
intulerit istam pęnam Ammonitis non occidit om-
nes, sed mansit populus Ammonitarum, sicut prius,
& habuerunt etiam Ammonitę reges post hoc. Vn-
de nō solum de aliis Ammonitis multi superfuerūt,
sed etiam de cognatione Anon regis, qui hoc malū
fecerat, manserunt aliqui illęsi: nam sibi frater eius fi-
lius Naas regis mansit, & fuit postea amicus Dauid,
vt supra dictum est.

Post hæc initum est bellum in Gazer ad-
uersum Philisthæos, in quo percussit Sobo-
chai Vsathites, Saphai de genere Raphaim,
& humiliauit eos. Aliud quoque bellum ge-
stum est aduersus Philisthæos, in quo percus
sit Adeodatus filius Salt⁹ Bethlehemites fra-
trem Goliath Gethæi, cuius hastæ lignum
erat quasi liciatorium texentium. Sed &
aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit ho-
mo longissimus senos habens digitos, id-
est simul viginti quatuor, qui & ipse de Ra-
pha fuerat stirpe generatus. Hic blasphe-
mauit Israel, & percussit eum Ionathan
F filius Samaa fratris Dauid. Hi sunt fi-
lij Rapha in Geth, qui ceciderunt in manu
Dauid, & seruorum eius.

Post hæc. Hic ponitur secundum huius capituli,
scilicet pars incidentalis, & ponuntur tria bella, quæ
fecit Dauid, & dicitur. *Post hæc initum est bellum in Ga-
zer.* Scilicet post euersionem terrę Ammonitarum:
Est enim Gazer quædam ciuitas in terra Chanaan in
sorte Ephraim, in qua erant Chananæi, quos permi-
serunt Israelitę manere in terra, vt seruirent sub tribu
to: Iosue 16. & Iud. primo, manseruntq. ibi vsque ad
tempus Salomonis. Nam tunc ascendit Pharao rex
Aegypti socer Salomonis, & accepit vrbem Gazer
G occisis Chananæis, deditque illam in dotem filię suæ
tertio Reg. 9. Sed an Gazer, de qua hic dicitur, sit illa,
vel alius locus, non apparet. Nam secundo Reg. 21.
vbi ponitur ista historia, quòd istud bellum accidit
in Gab, & sic est locus binomius. *Aduersus Philisthæos.*
Ista tria bella, quæ habentur hic fuerunt facta contra
Philistheos, vt patet ex litera. Nam omnes isti tres gi-
gantes, qui occisi fuerunt in istis tribus bellis, erāt Phi
listhini, & erant de vrbe Geth, quę est terra Philisthi-
norum. *In quo percussit Subochai Vsatites Saphai.* Iste
Subochai erat vnus de triginta viris fortibus Dauid,
& ponitur in catalogo virorum fortium secundo
Reg. 23. & supra 11. Et vocatur Vsatites, idest de vrbe
nomine Vsath, sicut dicitur secundo Reg. 11. scilicet:
H Tunc percussit Subochai de Vsathi. Iste Suphai, qui
fuit hic percussus vocatur Seph, vel Sephi secundo
Reg. 21. Vbi ponitur ista historia, & tales mutationes
nominum per additionem, vel subtractionem, vel al-
terationem sępe in Hebręo frequentatę sunt, vt decla
ratum fuit supra. *De generatione Raphaim.* Idest de ge-
nere gigantum intelligitur de Suphai percusso, & nō
de Subothai percutiente, quia in istis tribus bellis oc-
cisi fuerunt tres gigantes. *Et humiliauit eos.* Scilicet
Philisthini humiliati sunt in isto bello videntes, quòd
mortuus fuisset fortissimus eorum, scilicet Sophai gi
gas. Sic dicitur primo Reg. 17. quando Dauid occidit
Goliath: Vidētes Philisthini, quòd mortuus esset for
tissimus eorum, fugerunt. *Aliud quoque bellum gestum*
I *est aduersus Philisthæos.* Etiam istud fuit bellum Dauid:
nam ad omnia hęc bella ipse ibat nisi postquam cona
tus est percutere eum Iahin de Nob gigas deficientē
viribus, & liberauit eum Abisai frater Ioab. Tunc iu-
rauerunt viri Dauid dicentes. Iam non egredieris no-
biscum in bellum, ne extinguas lucernam Israel. Et
ideo an Dauid venerit ad ista bella, ꝗa posteriora sunt
dubium videtur, & declarabitur inf. in quadam quæ-
stione. *In quo percussit Adeodatus.* Adeodatus est nomē
viri, nam quidam summi pontifices sic vocati sunt.
Sic vocatus est etiam quidam filius Beati Augustini,
quem suscepit antequam cōuerteretur ad veritatem
fidei. *Filius saltus Bethlehemites.* Iste vir erat Bethlehe-
mites, idest de vrbe Bethlehem, & erat filius saltus, sic
K enim vocabatur, quia in saltu forte fuerat nutritus, vel
ibi conuersabatur inter pastores, & secundo Reg. 21.
vocatur etiam polymitarius, & subticetur hic, & dici-
tur polymitarius, idest faciens vestes polymitas. Vo-
catur enim polymita vestis varię tincturæ, & sunt ve-
stes preciosę: sic enim Iacob fecerat filio suo polymi-
tam vestem: Gen. 37. Quia diligebat eum nimis. Et
dicitur polymita à polis, quod est pluralitas. & mitos,
quod est gutta quasi multitudo guttarum, siue varie-
tas tincturarum. *Fratrem Goliath Gethæi.* Goliath Ge-
thęus fuerat occisus à Dauid primo Reg. 17. Et nunc
fuit occisus frater eius ab isto polymitario Bethlehe-
mita. *Cuius hastæ, & lignum erat quasi liciatorium texentium.*
Istud

Istud ponitur ad significandum vires istius gigantis, A
& poterat vti hasta tanti ponderis.liciatorium texentium est quodam lignum grossum,& rotundum, qđ vocatur axis telæ, & in eo voluitur, & cōplicatur totum,quod texitur. Et semper est istud lignum grossum. Sic dicit̄ de Goliath Getheo,ꝙ hastile hastę eius erat quasi liciatorium texentium. Ipsum autem ferrū hastę eius sexcentos siclos habebat ferri 1.Reg.17.

Sed & aliud bellum accidit in Geth. Istud fuit tertium bellum, & est quartum in ordine.2. Reg.21. Et istud non fuit vbi alia, quia alia duo pręcedētia quæ ponūtur hic fuerunt in Geth, vt patet 2.Reg.21.siue in Gazer,quod idem est, vt dicitur hic, & istud vltimū fuit in Geth: est enim Geth ciuitas, vna de quinque metropolibus Philisthinorum, quę ponuntur 1. Reg.6. B
In ista ciuitate regnabat Achis, cū quo māsit Dauid quatuor mensibus,cum fugeret a facie Saulis 1.Reg. 27.Ista ciuitas postea fuit capta ꝑ Dauid de manibus Philisthinorum, postquam Dauid regnare cępit sup totum Israel,vt patet supra 18.

In quo fuit homo longissimus. Iste erat gigas,& quamquam essent alii duo gigātes,qui mortui sunt in prioribus bellis, tamē iste erat maioris staturę quā cęteri.

Habens digitos senos, Iste erat gigas,& erat monstruosus,quia habebat digitos senos,s.in qualibet manu digitos sex.

Idest simul viginti, & quatuor. Non habuit istam mōstruositatem specialiter in aliqua manuum,vel pede, C
sed in vtraque manu, & in vtroque pede. Ideo habebat vigintiquatuor digitos cum cęteri homines habeant solum viginti. *Qui & ipse fuerat de Rapha stirpe generatus*. Idest etiam iste fuit de stirpe Rapha, sicut alii gigantes pręcedentes, qui occisi sunt in superioribus bellis. Nam omnes quatuor isti gigantes, qui ponuntur partim hic, & magis 2. Reg.21. fuerunt de stirpe Arapha,vt patet hic,& ibidem.

Hic blasphemauit Israel Scilicet maledixit Israelitis,s. imprecando super eos aliqua mala, vel forte dixit, ꝙ erant viri prauæ probitatis, & ꝙ forte non auderent pugnare ꝯ eum, sic fuit de Goliath Getheo, ꝯ quem pugnauit Dauid. Nam anteq̄ pugnaret cum illo ve- D
niebat per quadraginta dies quotidie ad castra Israelitarum petens si esset aliquis, qui auderet congredi cū eo singulari certamine, & quia nullus audebat deludebat Israelitas,& blasphemabat eos 1.Reg.17.

Et percussit eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Scilicet occidit eum Ionathan filius fratris Dauid,q erat vir valde fortis. Iste Semaa pater Ionathan erat frater Dauid,& erat tertius de fratribus Dauid, vt patet primo Reg.16.& s̄.2. Fuit autem iste Ionathan vir fortis nimis, & fuit vnus de viris fortibus Dauid,vt aliq putant, quia in catalogo virorum fortium Dauid ponitur Ionathan 2.Reg.23.& supra 11.Sed non est verū, quia non est ille Ionathan iste, qui occidit gigantem, q iste erat filius Semaa fratris Dauid, & ob hoc erat Bethlehemites cum pater suus, & tota cognatio essēt E
de Bethlehem.Ille autem erat filius Saga,& erat Ararites,vt patet supra 11: *Hi sunt filij Rapha in Geth*. Scilicet isti tres gigantes,qui occisi sunt in superioribus bellis. Et alius quartus, qui occisus fuit per Abisai fratrem Ioab,de quo 2.Reg.21.Fuerunt filii Rapha, siue Arapha, & de stirpe illius, & dicitur in Geth primo in vrbe Geth,quia omnes ibi nati sunt.

Qui ceciderunt in manu Dauid, & seruorum eius. Idest occisi fuerunt isti gigantes per manum Dauid,& seruorum suorum,idest in bellis,quæ fecerūt Dauid, & serui sui. De quo dicetur infra quęstione vltima.

De istis tribus bellis contra Philisthæos, cur hic ponuntur. Quæst. XIIII.

QVAERITVR quare posuit hic scriptura ista tria bella,cum nihil attineant ad superiora,nec continuatur in hoc historia.

Respondendum est,ꝙ hic texebatur historia secūdi libri Regum, quæ incepit enarrari supra c.11. Et fuit aliqualiter continuata. Nunc autem facit hic Esdras magnam intercisionem: nam sequendo ordinē secundi libri Regum, oportebat de multis aliis dici, quia ea, quæ habentur supra in litera habentur 2. Re. 12.s.de bello Dauid contra Ammonitas, deinde sequebatur historia de defloratione Thamar,& morte Amnon primogeniti Dauid 2.Reg.13.Deinde exiliū Absalom,qui occidit eum eod.lib.c.14. Postea coniuratio Absalom cum populo contra Dauid,& fuga Dauid de Ierusalem, & bellum Absalom,& mors ipsius eod.lib.c.15.& 16.& 17.& 18. Deinde reductio Dauid ad regnandum,sicut prius,& reditus in Ierusalem cap.decimonono. Postea dissensio facta, & recessus populi ad Dauid propter Sibbam filium bochri.c.20. Deinde fames, & occisio filiorum Saulis per Dauid ad petitionem Gabaonitarum cap.21. Et ibidem ponuntur ista bella gigantum,quæ ponuntur hic. Omnia autem illa latissime ibi enarrata fuerant, ideo non curauit Esdras repetere ea hic, sed repetunt̄ bella, in quibus occisi sunt isti gigantes. Sed dicetur quare fuerunt hic repetita ista bella, quia etiam ista posita fuerunt ibi satis latè:immo(quod plus est) latius fuerunt ibi posita quam hic: Nam 2. Reg.21.Posita fuerunt quatuor bella gigantum, & hic subticetur primum illorum,quod pręcipuum fuit, s. in quo Iabin de Nob conatus fuit occidere Dauid.

Respondendum est, quòd verum est, quòd ibi latè posita fuerunt ista bella, & tamen Esdras voluit illa repetere, quia multa interdum repetit in istis duobus libris, in quibus nihil addit ad id, quod habetur in libris Regum. Et tamen,quia fuerunt facta notabiliora inter cętera gesta Dauid,repetunt̄ ea, sic fuit de bellis istis. Nam ista fuerunt valde notabilia propter gigantes,qui occisi fuerunt in illis. Erant enim isti viri famosi labore,& corporis magnitudine.

Quare Esdras non posuit hic occisionem omnium gigantium. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius cum Esdras repetiuerit hic bella,in quibus occisi sunt gigantes, quare omisit vnum illorum. Nam quatuor fuerunt, vt patet 2.Reg.21. Respondent Hebrei, & Nicolaus,ꝙ istud factum est propter honorem Dauid. Nam in illo bello Iabin de Nob gigas, conatus est occidere Dauid,& occidisset eum deficiētem iam viribus, & nisi succurrisset ei Abisai frater Ioab, & quia non est honor Dauid istud dici de eo, dicūt quòd subticuit Esdras. Sed istud non est satis verisimile,quia etiam si ipse subticeret iam expresserat illud Ieremias 2. Reg.21. Et non poterat celari. Item si propter honorem Dauid decēs esset istud celari, non solum subticuisset illud Esdras, sed etiam Ieremias. Ideo dicendum est, quòd nō fuit propter hoc, sed magis, quia non curauit Esdras exprimere illud,sicut de multis aliis facit, quia quando enarrat hic historias,quę habentur in 2. Reg. omittit aliquid,sicut patet de obsidione, & captione Rabba vrbis Ammonitarum,quæ ponitur hic,& 2. Reg.12. Et tamē aliqua subticētur hic,quæ ponuntur ibi, nec tamen fit istud propter honorem Dauid,quia maior honor eius fuisset,quòd exprimeretur illud.

An ista tria bella contra Philisthæos fuerint immediate post destructionem Ammonitarum. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ post hęc initum est bellum. In quo innuit, ꝙ ista tria bella gigantum fuerunt facta post bella Ammonitarum. Et Nicolaus ponit hoc pro difficili, nec soluit, & dicit, quòd non fuerunt omnia ista tria bella post bella Ammonitarum, quia saltem vnũ bellum istorum, in quo mortuus est Goliath Gethęus, fuit post pręcedentia, quia illud fuit primum bellum Dauid. Ad hoc posset responderi dupliciter. Vno modo tenendo intentionem Nicolai, & quorũdam, scilicet, quòd hic enarretur bellum in quo mortuus est Goliath Gethæus per Dauid. Dicetur, quòd quando dicitur initum est bellum, non oportet, quòd extendatur ad omnia sequẽtia, sed solum ad id, super quod immediate cadit, & illud est bellũ, in quo Subochoa occidit Suphai.

G Et de isto dicetur, quòd fuit post bella contra Ammonitas. Bellum tamen, in quo occisus est Goliath, quod est hic secundum in ordine nõ sequitur, quòd fuerit post bella Ammonitarum, nec est magnũ argumentum si arguatur ex ordine literæ, quia interdũ fit anticipatio, & recapitulatio, & non seruatur semper ordo naturalis.

H Secundo modo, & verius dicendum est, ꝙ omnia ista tria bella, quæ habẽt hic fuerunt post bella Ammonitarum, & sic ordo est continuus in litera. & cũ obiicitur de occisione Goliath in aliquo istorum bellorum, dicitur quòd illud fuit antequam Dauid esset rex viuente Saule, omnia autem ista facta sunt postq̃ Dauid erat rex super Israel, vt magis declarabitur infra in quadam quæstione.

De discordia, quæ habetur in quibusdam verbis positis hic, & secundo Reg. ca. 21. s. de quo genere erat Suphai gigas. Quæst. XVII.

I QVAERITVR vlterius quomodo dr̃ hic, ꝙ iste Suphai gigas erat de genere Raphaim, quia postea dicitur, quòd erat de genere Rapha. Et 2. Reg. 21. dicitur, ꝙ erat de genere Arapha.

Aliquis dicet, ꝙ omnia ista idem sunt, sed fit aliqua mutatio in nominibus, addendo, subtrahẽdo, vel alterando, sicut fit in multis aliis. Rñdendum est, ꝙ istud non est verum, quantum ad omnia. Pro quo sciendũ, ꝙ Rapha apud Hebræos est nomen appellatiuũ, & significat gigantes. Sic patet Deut. 3. cum dicitur. Solus quippe Og restiterat de stirpe gigantum. Et tamẽ Iosue 12. & 13. dicitur, ꝙ Og restiterat de reliquis Rapha, & sic est Raphaim, & gigas. Omnes autẽ isti tres erant gigantes, & de stirpe gigãtum. Ideo dicitur hic, quòd Sephi erat de stirpe Raphaim.

K Rapha, & Arepha est nomen proprium, & nõ apparet, an sit nomen viri, vel mulieris, & in Hebræo dr̃ Orpa, vbi nos dicimus Arapha: Putant autem Hebræi, ꝙ sit nomen fęminæ, de qua nati sunt oẽs isti gigantes, s. de stirpe eius, & volunt, ꝙ etiam fuerit mater Goliath Gethęi, & ẽt dicunt, ꝙ ista est Orpha, de qua habẽt Ruth primo. q̃ fuit vxor Cheliõ filii Noemi. Etiã dicũt, ꝙ Goliath Gethęus pmissus est a Deo quadraginta diebus blasphemare cõtra Israel. 1. Reg. 17. propter meritum matris suæ Orpha, quia ipsa comitata est quadraginta passibus Noemi redeuntem in terram Israel.

Etiã dicunt, ꝙ Goliath fuit filius vnius hoĩs, & centũ canũ. De quibus satis dictũ est, & improbata fuerunt. 1. Reg. 17. Et falsum est, quòd ista Arapha sit Orpha, de qua Ruth primo, q̃a ista fuit de stirpe Moabitarum. Nam Noemi dixit ad eã, & ad Ruth: Reuertimini filię Moabitę. Ruth primo. Ista autem Arapha fuit de stirpe Philisthinorum de vrbe Geth, vt patet hic, & 2. Reg. 21. Decipiuntur tamen Hebręi ex similitudine literarum, quia vtraque vocatur in Hebręo Orpa. Dicendum ergo quòd dubium manet, an sit Arapha nomen viri, vel fęminæ, & verisimilius est, quòd sit nomen viri, quia progenies magis nominatur per lineam virorum, quam mulierum. Quidquid tamen sit, dicendum quòd Rapha, & Arapha idem sunt, sed in Hebręo sępe consueta est mutatio nominis per subtractionem, & additionem, sicut patet de Aram, qui aliquando vocatur Aram, & aliquando Ram. Nam supra 2. vocatur Ram. & Matth. primo vocatur Aram.

De audacia Philisthinorum contra Dauid in mouendo bellum. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius qũo Philisthini ausi sunt nunc mouere bellum contra Dauid. Nã mouerũt ista tria bella, de quibus hic dicitur, cum Deus posuisset iam pauorem in corde eorum, ne auderent pugnare ꝯ eum, vt patet supra 14. Rñderi põt vno modo, ꝙ forte ista bella non facta sunt à Philisthinis contra Dauid, sed Dauid fecit illa ꝯ Philisthinos. Et ideo quamuis ipsi timerent valde Dauid, & non auderent mouere bellum ꝯ ipsum, tñ saltem defenderent se ab eo, qñ ipse inferret eis bellum. Alio modo potest dici, ꝙ Philisthini mouerint ista bella ꝯ Dauid, vel saltem aliqua illorum, & hoc verum est. Nam 2. Reg. 21. ponitur ista met historia, & dr̃: Factum est autem rursum consilium Philisthinorum aduersum Israel. Et sic Philisthini mouebãt ista bella. Et cum obijcitur, ꝙ Deus incusserat eis timorem, ne auderent iam pugnare ꝯ Dauid. Verum est pro illo tempore, quo illa dicta sunt. Nam tũc pugnauerant bis Philisthijm contra Dauid, & victi fuerant in vtroque bello faciliter. Ideo credentes se iam non posse præualere contra Dauid, non ausi fuerunt mouere tertium bellum contra eum. Et tamen post aliquantum tempus cęperunt rursus confidere de viribus suis, propter istos viros fortissimos gigãtes, quos secum habebant, & pugnauerunt contra Dauid.

An in isto bello secundo contra Philisthæos fuerit occisus Goliath Gethæus à Dauid. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius de isto bello secundo, quod hic ponitur, in quo dicitur, ꝙ percussit Adeodatus fratrem Goliath Gethæi an fuerit bellum, in quo Dauid occidit Goliath Gethæum, de quo primo Reg. 17. Rñdendum, ꝙ Nicolaus vult, ꝙ istud fuerit bellum Dauid cõtra Goliath. Et ꝙ ponitur hic inter cętera. Ideo vult historia Scholastica dicens, ꝙ Dauid vocatur hic quatuor nominibus in occisione Goliath, scilicet Adeodatus, & filius saltus, & polymitarius, & Bethlehemites. Dicit, quòd vocatur Adeodatus, quia fuit datus A deo ad liberationem Israelitarum de manu hostium. Dicit, quòd vocatur filius saltus, quia nutritus est in saltu in pascuis, & inde sumptus est ad regnum. Vocatur polymitarius, quia mater eius fuit de genere Beseleel polymitarij, qui fecit cortinas templi, & vestes sacerdorales opere polymitario: Exod. 26. & 28. Vel dicitur polymitarius, idest variatus colorum, quia multis modis diuinum cultum ampliauit. Sed dicendum est, quòd non potest stare. Non enim fuit istud bellum Dauid contra Goliath. Primo patet, quia hic ponit historia bellorum Dauid, & seruorum suorum contra Philisthęos.

stheos. Et tamen bellum in quo mortuus est Goliath nō fuit de bellis Dauid, & seruorum suorum, sed fuit de bellis Saulis, quia tunc Dauid non erat rex, nec habebat aliquam dignitatem, sed Saul erat rex, & ipse faciebat bellum illud. Quod autem omnia ista bella fuerint Dauid, & in diebus suis postquam ipse fuit rex, patet, quia in fine literę dicitur, quòd isti gigantes nati sunt de Rapha in Geth, & ceciderunt in manu Dauid, & seruorum suorum, ergo Dauid habebat seruos tunc, & non habebat illos quādo occidit Goliath Getheum, quia tunc erat vir simplex, qui missus fuerat de pascuis a patre suo ad visitandum fratres suos, qui erant in bello. 1. Reg. 17.

Secundo patet, quia scriptura voluit hic continuare ordinem temporum, & posuit bella Philisthinorum, quæ facta sunt post bella Ammonitarum. Nam dicitur in litera post hæc initum est bellum in Gazer aduersus Philistheos. Et tamen bella Ammonitarum facta sunt postquam Dauid erat rex super totū Israel, vt patet hic ex ordine literæ, cū de constitutione eius in regem Israel dictum fuit supra 11. Ideo bella ista cōtra Philisthinos facta sunt postquam Dauid factus est rex, & sic non fuit in eis bellum Goliath. Et confirmatur hoc, quia manifestum est, quòd saltem primum bellum istorum cōtra Philisthinos fuit factum post bella contra Ammonitas, cum dicatur hic. Post hęc initum est bellum, ideo necesse est, quòd etiam bellum, in quo dicitur hic de Goliath, fuerit etiā post bella Ammonitarum, nisi forte aliquis dixerit, quòd nō est ordo continuus in litera. Et tamen hoc nō stat, quia 2. Reg. 21. vbi ponuntur ista bella, dicitur fuisse tertium bellum illud, in quo dicitur hic de Goliath, & secundum illud, quod ponitur hic primum. Et primum quod ibi ponitur subticetur hic. Et sic necesse est, quòd bellum Goliath, de quo hic dicitur fuerit in ordine post bellum, quod ponitur hic primum cōtra Philisthinos, & consequenter fuerit post bellum Ammonitarum.

Tertio patet, quia nullo modo videtur hoc consonare rationi, quia supra a c. 11. vsque ad finem istius libri tangit Scriptura gesta Dauid postquam fuit rex Israel, & si inquirantur omnia singillatim non inuenietur aliquod de his, quæ fecerit Dauid antequam esset rex Israel, quomodo ergo interponetur hic illud, qđ fecit antequam esset rex Israel, & Iuda, & fere in principio annorum suorum? Idem argumentum est ex ordine secūdi libri Regum, vbi ponitur ista historia 21. cap. Et tamen in toto secundo Regum solum ponūtur gesta Dauid post mortem Saulis, postquā factus est Dauid rex Iuda, nec reperitur interpositum aliqđ aliud. Quomodo ergo interponeretur etiā ibi istud bellum Goliath, quod fecit Dauid, antequam esset rex?

Quarto patet, quia litera non consonat ei. nam dicit hic, quòd Adeodatus polymitarius interfecit istū. Si tamen iste esset Goliath, quem interfecit Dauid, diceretur manifeste, quòd Dauid illum interfecit, nec conueniunt ei ista nomina, s. Adeodatus: nam Adeodatus est hic nomen proprium, & Dauid non vocatur sic: nec conuenit, quod dicit historia scholastica, scilicet, quòd vocat Adeodatus, s. quia fuit A deo ad adiutorium Israelitarum: nam in natiuitate eius pater, & mater nesciebant, ꝙ Dauid aliquando perueniret ad ea, quæ peruenit, nec etiam pręsumebant hoc aliquo modo, cum ipsi nollent eum vocare, quando Samuel inquirebat vngendum in regem inter filios Isai. 1. Reg. 16. Etiam quia si istud fuisset nomen Dauid, aliquando vocaretur illo in sacra Scriptura, & tamen in nullo loco reperietur, vbi agitur de Dauid, ꝙ vocetur Adeodatus. Item nō conuenit, quia vocatur polymitarius, & tamen Dauid nō erat polymitarius. Et quod dicunt, quòd mater eius erat de stirpe Beseleel polymitarii, videtur esse aliquid cōfictum, quòd propter hoc vocetur polymitarius, quia multi alii ante eum de stirpe ista vocarentur polymitarii.

Quinto patet, & efficacius, quia dicitur hic, quòd in isto bello Adeodatus occidit fratrē Goliath Gethęi, tamen manifestum est, quòd Dauid non occidit fratrem Goliath, sed ipsum Goliath Gethęum 1. Reg. 17. Dicendum ergo est, quòd non fuit istud bellum, in quo Dauid occidit Goliath, sed fuit quoddā aliud bellum, quod fecit Dauid contra Philisthinos in senectute sua, cum esset rex Israel, & in eo quidam de viris suis fortissimus occidit fratrē Goliath Gethęi. Eratque ille vir Bethlehemites, & vocabatur Adeodatus, & polymitarius, quia forte habebat officium polymitarii. Et filius saltus, quia forte nutritus fuerat in saltu. Et tunc non est aliquod inconueniens contra literam de omnibus supra assignatis, qa erit tunc cōtinuata ista litera cum pręcedenti, s. ꝙ ista bella, in quibus mortui sunt gigantes fuerunt post bella Ammonitarum.

Item patet hoc auctoritate Iosephi 7. Antiq. qui ponit ista quatuor bella, in quibus occisi sunt gigantes, qui habentur hic, & 2. Reg. 21. Et de isto bello, in quo occisus est frater Goliath, dicit quòd quidam vir fortissimus nomine Ephron de cognatione Dauid, apparuit hic gloriosior omnibus aliis. & sic iste Adeodatus non erat Dauid, sed quidam alius nomine Ephrō de cognatione Dauid. Hebręi tamen, & multi de nostris mouentur ad dicendum, quòd fuerit istud bellū Dauid cōtra Goliath propter duo. Primo quia fit hic mentio de Goliath. Secundo quia dicit, quòd lignum lanceę eius erat, sicut liciatorium texentium. Et sic dicitur de Goliath primo Reg. decimoseptimo. Sed ista non obstant.

De primo patet, quia non dicitur hic, quòd in isto bello fuerit occisus Goliath Gethęus, sed frater Goliath Gethęi. Dauid tamen non occidit fratrem Goliath, sed ipsum Goliath Gethęum.

De secundo patet, quia istud. s. portare lignum lanceę, sicut liciatorium texentium, non pertinebat ad solum Goliath, sed etiam ad quemlibet virum fortissimum, & tamen omnes isti quatuor occisi hic. Et 2. Reg. 22. erant gigantes, & viri robustissimi. Ideo poterat quilibet illorum portare lignum lanceę, sicut liciatorium texentium.

Sed adhuc obijcietur, quòd iste, de quo hic dicitur, fuerit Goliath Gethęus, quia 2. Reg. 21. ponitur ista historia, & dicitur, quòd Adeodatus percussit Goliath Gethæum. Ideo istud erit bellum Dauid. Dicendum, quòd istud declarabitur sequenti quæstione.

An verum sit, quòd Adeodatus percussit fratrem Goliath Gethęi. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ Adeodatus percussit fratrem Goliath Gethęi. Respondet Nicolaus, ꝙ ista litera dupliciter se habet, vno modo occidit fratrem Goliath Gethæum, & dicit, ꝙ tunc est sensus, ꝙ Dauid occidit Goliath Gethæum fratrem, s. istorum gigātum, de quibus hic dicitur. Nam omnes fuerunt filii Arapha. Alio modo dicit, ꝙ quædā litera habet fratrem Goliath Gethęi, & tunc dicit, ꝙ est sensus, ꝙ Dauid inter alios viros, iniquos, & gentiles, sicut erat Goliath Gethęus occidit ignorāter fratrem, id est fratrem suum, & propter hoc dicit secundum Hebręos, quod fuit prohibitus ędificare templum Domino. Primus istorum sensuū non tenet, quia non est talis litera in Biblijs nostris, scili-

scilicet percussit fratrem Goliath Gethæum, sed fratrem Goliath Gethæi.

Secundo patet, quia dato, quòd staret illa litera nō staret sensus Nicolai: nam cum frater sit nomen relatiuum, oportet quòd adiungatur ei id, ad quod refertur, & tamen intelligendo, sicut Nicolaus intelligit, non adiunguntur ei nomina illorum gigantum, qui erant fratres Goliath. Sed magis ista litera significaret, quòd Adeodatus occidit quendam Gethæū fratrem Goliath. Secunda expositio non stat, quia non videtur hoc aliquo modo significare, quod Adeodatus, siue Dauid, vt ipse intelligit, occiderit fratrē suū, sed fratrem Goliath Gethæi. Et etiam quod dicunt, quòd propter hoc Dauid prohibitus est ędificare tēplum domino: Ridiculum est, ꝙ pro nulla effusione sanguinis prohibitus est, sed propter bella multa, quibus erat occupatus, vt satis declaratum fuit. 3. Reg. 5. Sed Nicolaus vult dare istum sensum, quia pręsupponit, quòd istud bellum fecerit Dauid. Et tamen de Dauid nō habetur, quòd occiderit fratrem Goliath, sed ipsum Goliath Gethæum. 1. Reg. 17. Ideo nolunt exponere istam literam plane, sicut iacet, s. ꝙ occidit fratrem Goliath Gethæi, sed quòd Dauid occidit fratrē suiipsius, sicut occidebat Gethęos, & alios gentiles, quod omnino est contra rationem, & contra sententiam literę, potissime quia istud bellum, quod habetur hic est illud, quod habetur 2. Reg. 21. Nam ibi ponuntur quatuor bella, quorum hic ponuntur tria. Et tamen ibi non potest intelligi, quòd Dauid occiderit fratrem suiipsius, cum dicatur, quòd Adeodatus percussit Goliath Gethęum. Ideo necesse est exponi istā literam aliter, quàm Nicolaus exponit.

Et dicendum, quòd vera litera est, sicut communiter habetur in Biblijs nostris, s. in quo Adeodatus percussit fratrem Goliath Gethęi.

Et intelligendum est, quòd Goliath Gethæus erat gigas, quem Dauid occidit antequam esset rex. 1. Re. 17. Et habebat alium fratrem paruulum tunc, q post aliquanta tempora factus est vir gigas, sicut Goliath, & etiam ipse vocabatur Goliath. Et quando Dauid erat iam senex rex super Israel, iste erat vir fortis, sicut frater suus Goliath, & venit cum aliis Philisthinis ad pugnandum cōtra Israelitas, & occisus est a quodam viro fortissimo Dauid, qui vocabatur Adeodatus polymitarius.

An bellum Dauid, quod habetur hic, & secundo Regum vigesimoprimo sint vnum, & idem.

Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, an istud bellum, quod habetur hic de Goliath fratre sit idem cum illo, quod habetur 2. Reg. 21. Aliquis vellet negare esse idem, quia hic dicitur, quòd Adeodatus percussit fratrem Goliath Gethæi: Et ibi dicitur, quòd percussit Goliath Gethęum, sed nō possumus negare, quia hic dicit, quòd Adeodatus filius saltus polymitarius Bethlehemites occidit istum fratrem Goliath, & ibi dicit, ꝙ Adeodatus filius saltus polymitarius Bethlehemites occidit Goliath, ergo eadem persona erat occisa hic, & ibi. Quia dicitur hic, quòd lignum hastę huius erat quasi liciatorium texentium. Et idem dicitur ibidem.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd non sit idem bellū, quia licet persona occidens sit eadem, tamen fuerunt duo bella, & in uno occidit Goliath Gethæum, de quo ibi, & in alio fratrem Goliath Gethæi, de quo hic.

Sed istud nō stat, qa eadē historia omnino est, quæ
F habetur 2. Reg. 21. & quę habetur hic. Ideo necesse est, ꝙ idem sit bellum, quod legitur hic, & ibi fecisse Adeodatus. Secundo patet, & efficacius, ꝙ si fuissent duo bella, & in vno eorum occidisset Goliath Gethęum, quia iste Adeodatus non fuisset Dauid, vt declaratum est quæstione penultima ante hoc, & tamē falsum est, quia Dauid occidit Goliath Gethæum, primo Reg. 17. Ideo Adeodatus nō occidit Goliath Gethæum, & fratrem eius. Rn̄dendum est, ꝙ idem omnino bellum est, quod habetur hic, & 2. Reg. 21. Et cum ponitur hic frater Goliath Gethęi, & ibi Goliath Gethæus, dicendum, ꝙ Goliath Gethęus, quem occidit Dauid fuit gigas magnus, & habuit fratrem paruulum qui forte nondum erat natus, qn̄ ipse occi-
G sus est à Dauid, ideo parentes illius propter desideriū eius, qui erat vir fortissimus, fratrem eius postea natū vocauerunt nomine suo, s. Goliath. Sic. n. sępe fit tempore nr̄o, s. ꝙ patres filijs sibi nascentibus imponunt nomina filiorum mortuorum propter desiderium illorū, vt videantur isti repręsentare personas ipsorum: Iste etiam frater Goliath vocabatur Gethęus, s. de vrbe Geth, de qua fuerat frater suus. Iste qn̄ factus est vir fortis iam senescēte Dauid forte ad vltionem sanguinis fratris sui processit ad bellum cum alijs Philisthinis contra Dauid, & ibi occisus est ab isto viro fortissimo Dauid, qui vocabatur Adeodatus, & sic consonat ista litera cum ea, quę habetur 2. Reg. 21. Quia
H hic dr̄, ꝙ percussit fratrem Goliath Gethæi, quem occidit Dauid: 2. Reg. 21. dicitur, ꝙ ꝑcussit Goliath Gethęum, quia iste gigas licet non esset ille Goliath, quē occidit Dauid, sed frater ipsius, vocabatur tn̄ Goliath Gethęus sicut ille ꝑꝑ causam dictā, & sic est ęquiuocatio in nomine potissime in nominibus proprijs, qa multi vocant̄ eodē noīe, & istę sīlitudines faciunt errare Hebręos, & multos de nr̄is non valentes facere dissimilitudinem, & distinguere inter talia.

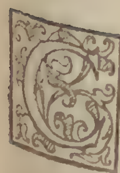
Quare hic dicitur gigantes cecidisse in manu Dauid, & suorum seruorum. *Quæst.* XXII.

I QVAERITVR vlterius quare dr̄ hic, ꝙ isti gigantes, de quibus in litera, ceciderunt in manu Dauid, & seruorum suorum. Rn̄deri potest sm̄ Nicolaum, & Historiam Scho. & alios, qui tenent, ꝙ agat hic de bello Dauid ꝯ Goliath, ꝙ dr̄ istud ad significandum, ꝙ quidam gigantes istorum ceciderunt per manum Dauid, & alij per manum seruorum suorū. Nā Goliath, de quo hic dr̄ sm̄ ipsos occisus fuit à Dauid. Alij aūt tres gigātes, de quibus hic, & 2. Reg. 21. occisi fuerant per manum seruorum suorum, quia tres viri fortissimi occiderunt illos, vt patet hic, & ibidē. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia non agitur hic de bello Dauid ꝯ Goliath, vt declaratum est sup. in quadam quęst. & sic Dauid non occidit aliquem istorum quatuor gigantū, de quibus hic, & 2. Reg. 21. Sed viri sui occiderunt illos, vt patet ex lr̄a. Ideo dicendum, ꝙ ista
K lr̄a non est legenda copulatiuè, sed copulatim, vel de copulato extremo. Nam si legāt copulatiuè, intelligetur ꝙ sint duę clausulæ, s. ꝙ hi gigantes, i. aliqui eorū ceciderunt per manum Dauid. Et hi, i. quidam eorū occisi fuerunt per manum seruorum suorum. Et sic prima pars copulatiuę esset falsa. Accipendo autem, ꝙ sit de copulato extremo, non habet partes, sed totum legitur sub vna clausula, s. quòd ceciderunt isti gigantes per manum Dauid, & seruorum suorum. Nā si ceciderunt per manum seruorum Dauid, verum erit, quòd ceciderunt per manum Dauid, & seruorū suorum. Dicitur tamen per manum Dauid, & seruorum suorum, idest quòd ceciderunt isti gigantes in bello facto per Dauid, & seruos suos contra Philisthinos,

sthinos, & hoc verum est, quia licet isti gigantes occiderentur a quibusdam seruis Dauid, & non ab ipso Dauid, nec ab aliis, tamẽ occidebãtur in bello, quia fiebat simul a Dauid, & seruis suis, & non faciebat illud Dauid per se, nec etiam serui eius, sed tunc dicetur, ꝙ ad hoc oportebat, ꝙ Dauid descẽderet ad omnia ista bella, in quibus occisi sunt gigantes, & tamen falsum est, quia solum iuit ad primum eorum, s. in quo occisus est Iesba de Nob, vt patet 2. Reg. 21. & in ipso bello conatus est gigas ille occidere Dauid deficientem iam viribus, & iurauerunt tunc serui sui, ꝙ non descẽderet vltra cum eis ad bellũ, & sic videtur, ꝙ ipse non interfuerit aliis tribus bellis posterioribus, in quibus tres gigantes occisi sunt.

Dicendum est, ꝙ verum est, ꝙ Dauid nõ interfuit illis bellis, & tamen dicantur isti gigantes cecidisse in manu eius, & seruorum suorum, eo ꝙ omnia bella, q̃ fiebant viuente Dauid fiebant iubente eo, ideo videbatur ipse omnibus interesse, & ipse cum suis dicebatur occidere omnes illos, qui in talibus bellis occidebantur per seruos suos.

CAP. XXI.

ONSVRREXIT autem Sathã contra Israel, & incitauit Dauid, vt numeraret Israel. Dixitque Dauid ad Ioab, & principes populi. Ite & numerate Israel a Bersabee vsque Dan, & afferte mihi numerum, vt sciam. Responditque Ioab. Augeat dominus populum suũ centuplum quam sunt. Nonne domine mi rex omnes serui tui sunt? Quare hoc quærit Dominus meus, quod in peccatum reputetur Israeli? Sed sermo regis magis præualuit.

DESCRIPTO in prẹcedentibus de impedimento Dauid ad ẹdificandum templũ Domini propter hostium debellationem: Hic agitur de impedimentis eius propter humanam elationem. Nam propter elationem fecit numerare populum, propter quod sequuta est punitio in populo. Et diuiditur in tria, quia primo ponitur Dauid iussio, secundo Ioab executio, ibi. *Egressusque est*. Tertio diuina punitio, ibi. *Displicuit autem Deo*.

De continuatione ad præcedentia, & si ista fuerint immediate post illa. *Quæst. I.*

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habẽtur hic sint continuata ad prẹcedentia, & an fuerũt facta immediate post illa, vel interiecto aliquanto tẽpore. Ad primum dicendum, ꝙ hic est ordo continuus, quia prẹced. c. ponuntur quẹdam bella Dauid. Hic autem agitur de numeratione populi, postquam non fecit Dauid aliquod bellum, quia iam erat in senectute magna, & etiam habebat pacem ab hostibus. Et iste ordo ponitur in secundo lib. Reg. quia ea quæ habentur prẹced. c. ponuntur ibi, s. c. 21. Et ea, quæ ponuntur hic, ponuntur ibi c. 24. Ad secundum dicendum, ꝙ inter ea, quẹ habentur prẹced. c. & hic, fuit aliquantum tempus, tamen non apparet quantum, nec est hic idem ordo, qui ponĩt in 2. Reg. Nam ibi post bella posita prẹced. c. quæ habentur ibi c. 21. Sequitur

A quidam Psalm. Dauid, s. Diligam te Domine capi. 22. & ille est ordo continuus secũdum Iosephum sept. Antiq. Nam dicit, ꝙ postquam Dauid cessauit a bellis conuertit se ad faciendum cantica in Deum, cum iam pace altissima frueretur, & hymnos vario metro composuit, alios quidem trimetros, & alios quidem pentametros diuersaque faciens organa. Docuit, vt Leuitæ in illis dicerent hymnos Deo per diem sabbathorum, & alias solennitates. Interponitur etiam ibi ca. 23. Catalogus virorum fortium Dauid, sed ille iam positus fuit hic supra 11. de Psal. Dauid, qui ibi interponitur non curauit Esdras, sicut multa alia omittit hic, quæ habentur ibi. Circa primum dicitur.

B *Consurrexit autem Sathan contra Israel*. Idest surrexit Sathan ad vexandum Israelitas, desiderans ꝙ puniretur, & fecit, quod sequitur.

Et incitauit Dauid, vt numeraret Israel. Istud fuit per modũ tentationis, quia stimulabat cor Dauid faciẽs, ꝙ desideraret numerare populum, licet illud, nec esset vtile sibi, nec honestum.

Dixitque ad Ioab, & ad principes populi. Voluit, ꝙ isti exequerentur numerationem populi. Et 2. Regum 24. Solum dr̃. ꝙ iusserit hoc Dauid ipsi Ioab. Hic aũt dr̃, ꝙ etiam iussit aliis principibus, & istud verum est, quia solus Ioab non posset exequi istam numerationem in breui, sed oportebat, ꝙ multi alii adiuuarent

C eum, qui discurrerent per loca varia ad faciendũ particulares numerationes, ex quibus colligeretur summa totalis. Et tñ, quia Ioab erat princeps omnium expressum fuit solum de ipso 2. Reg. 24.

Ite & numerate Israel. Non erant numerandi omnes, qui erant in Israel, sed solum viri fortes, qui poterunt exire ad bellum, qui vocantur hic educentes gladiũ, & pugnatores, vt patet infra in litera.

A Bersabee vsque Dan. Isti sunt duo termini terræ Israel maxime distantes, intra quos includitur tota terra Israel. Et ponitur vnus eorum ad meridiem, s. Bersabee, & alius ad Aquilonem, s. Dan. Et sic sẹpe quando significatur tota terra Israel, ponuntur isti duo termini, vt patet 1. Reg. 3. s. Cognouit vniuersus Israel a

D Dan vsque Bersabee, ꝙ Samuel esset propheta Domini. Simile patet 2. Reg. 17. & 24. & 3. Reg. 4. & in multis aliis locis. Est enim Bersabee quẹdam ciuitas in terra Philisthinorum, in qua moratus fuit Abraham, & ẹdificauit nemus quando fuit incola terræ Philisthinorum. Gen. 21. Ibi etiam moratus est Isaac. Gene. 26. Et vocatur locus iste Bersabee, idest puteus iuramenti. Vel puteus septẽ, s. quia Isaac, & Abimelec rex Gerarẹ iurauerunt super quodam puteo, quẽ fodit Isaac in vrbe illa, vocatur puteus septem, quia Isaac dedit septem agnas Abimelech regi Gerarẹ in signum, ꝙ ille puteus pacificè pertineret ad eum, & Abimelech suscipiens illas de manu Isaac, confiteretur puteum illũ pertinere pleno iure ad Isaac, & si aliquod ius ipse habebat in puteo cedebat illud, vel donabat ipsi Isaac.

E Gen. 26. Est. n. Bersabee apud Geraram vrbem Philisthinorum. Ideo aliquãdo ponitur Gerara terminus terræ Chanaã, vt patet Gen. 10. Et aliqñ Bersabee, vt patet hic. Dan est quædam ciuitas in extremo lateris Aquilonaris terrẹ Israel, quẹ ptinebat ad tribum Dã. Et vocabat̃ ista ciuitas prius Lais, vel Lesen, & postea filii Dan accipientes eam de manu Amorrhẹorum, vocauerunt illam Dan a noĩe patris sui, vel Lesendã, vt patet Iosue 19. & Iudi. 18. De mõ aũt, quo capta est ista ciuitas habet̃ latè Iud. 18. Et vocata fuit postea ista ciuitas Paneas, & postea Cẹsarea Philippi, apud quã Christus quẹsiuit a discipulis suis, quem dicunt hoĩes esse filium hominis Matth. 16. Apud istam vrbẽ sunt duo fontes, de quibus nascitur Iordanis, de quo magis dictum est Iosue 19.

Et

Et afferte mihi numerum, vt sciam. Idest desidero scire numerum totius populi mei. Ideo offerte mihi illũ. *Respondítque Ioab*. Videbat Ioab, ꝙ ex ista numeratione sequeret̃ aliqua plaga a Deo, ideo volebat persuadere regi, ne populum numeraret. *Augeat dominus populum suum centuplum quam sunt*. Scilicet Deus augeat populum Israel, qui est populus suus centuplum quam nunc est. Ista verba dixit Ioab ad tollendum auguriũ. Nam aliqui insistentes superstitionibus nõ audẽt numerare res suas, timẽtes, ꝙ si numerauerint illas, iam nunquam augebuntur, ideo ad tollendum istud augurium, ne putaretur, ꝙ populus nunquam erat iam multiplicandus, quia numerabatur, dixit Ioab, augeat dominus populum suum centuplum quam sunt. Et 2. Reg. 24. dicitur. Augeat dominus Deus tuus ad populum quantum nunc est, iterumque centuplicet in conspectu domini mei regis. Et hic significatur minor multitudo quam ibi in duplo, eo ꝙ dicitur ibi. Augeat Deus ad populum quantum nunc est, iterũque centuplicet. Hic autem solum dr̃ de centuplicatione, & similes modi loquendi sunt in Scriptura. Sic enim quando Moyses voluit dicere Israelitis, ꝙ erant multi Deuter. 1. dicens. Non possum solus sustinere vos, quia dominus Deus noster multiplicauit vos, & estis hodie, sicut stellæ cęli plurimi. Ne putarent Israelitæ qui erant superstitiosi, esse in hoc augurium, ne multiplicarentur addidit, dicens. Dominus Deus patrum vestrorum addat ad hunc numerũ multa millia, & benedicat vobis.

Nonne Domine mi rex omnes serui tui sunt? Ista est vna ratio Ioab ad suadendum, ꝙ non numeraretur populus, quasi dicat Domine mi rex, si totus iste populus non esset populus tuus, sed solum quædam pars eius, iustũ esset, ꝙ velles numerare illos, vt scires quot sunt serui tui, & quot alieni, ne quisquam tibi illos subtraheret. Et tamen quia omnes serui tui sunt, superfluũ est, quod illos numeres.

Quare hoc quærit dominus meus, quod in peccatum reputetur Israel? Ista est alia ratio ad persuadendum, s. ꝙ Dauid non deberet velle numerare populum, quia istud imputaretur Israelitis in peccatum, idest punirentur pro eo. Et tamen ipse cauere debebat quantum poterat damnum populi, nõ ergo deberet illum numerare.

Sed sermo regis magis præualuit. Scilicet Ioab bene suaderet, vt non numeraretur populus, magis valuit sermo regis semper dicentis, quòd numeraretur. Et cũ Ioab vidit intentionem regis obstinatam in hoc, propter reuerentiam eius noluit plus redarguere factum suum, sed cessauit persuadere, & executus est mandatum regis.

Quomodo Satan surrexit contra Israel.

Quæst. II.

QVAERITVR vlterius, quare Satan dicitur, ꝙ consurrexit contra Israel: nam ipse insurgit cõtra hominem ad inducendum ipsum ad peccatum, vt per hoc offendat Deum, & ęternaliter puniatur. Hic tamen non peccauit Israel, quia populus non insit fieri istam numerationem, sed potius inuitus sustinuit illam cum Ioab, & alii principes exercitus restiterunt in hoc satis Dauid, vt patet hic, & magis secundo Regum vigesimoquarto.

Ideo non videtur, quòd Satan consurrexit contra Israel, sed magis consurrexit contra Dauid, quia Dauid peccauit in ista numeratione, & non populus. Responderi potest dupliciter.

Vno modo, ꝙ vere consurrexit hic Satan contra
F Dauid, quia incitauit eum ad peccandum, quod dia-
bolus semper intendit, & non consurrexit contra po-
pulum, quia non induxit populum ad peccandum.
Dicitur tñ consurrexisse ꝯ populum, eo quòd istud
peccatum, quod fecit Dauid consurgente Satã con-
tra eum, venit in pęnam populi tanq̃ si Satã consur-
rexisset ꝯ populum ad infligendum ei istam pęnã, &
iste est verè sensus literę. Scd̃o modo põt dici, ꝙ Satã
insurrexit nunc contra Israel, quia intentio sua fuit
insurgendi nunc contra populum non ad inducen-
dum aliquam culpam, sed ad inducendum pęnam
nobis, quia ista est conditio impiorum inuidorũ. Ideo
conatur inferre hominibus quęcunque mala potue-
rit. Et quia malum est duplex, s. culpę, & pęnæ, aliquã
G do conatur inducere hominem ad culpam, & aliquã
do, vt incidat in pęnam. Culpa tñ maius malum est, q̃
pęna propter duo. Primo quia per culpam qualiscun
que, & quantacunque offendit homo Deum, per pę
nam autem non offendit, cum pęna sit inuoluntaria,
& potius sit emendatio offensę diuinæ. Secundo quia
per culpam meretur homo pęnam æternam, vbi pu-
nietur in æternum cum diabolo, & Angelis eius:
Matthęi vigesimoquinto. Per pęnam autem, quam
hic patimur, nullum malum meremur, sed potius de
malis, quæ meruimus, satisfacimus, ideo quia maius
malum est culpa, quam pęna, potius conatur diabo-
lus inducere hominem in culpam, quam facere vt
H temporaliter puniatur, & tamen quando non potest
vnum, saltem vult aliud, vt iuxta conditionem inui-
dorum habeat semper aliquod malum, de quo lęte-
tur. Et quia difficile erat inducere totum populum
Israel ad peccandum, consurrexit ergo contra Dauid
solum ad peccandum ipsum inducendo, & contra
populum insurrexit procurando, vt puniretur pec-
cante Dauid, & sic rectè dicitur: Consurrexisse con-
tra Israel Satan.

De controuersia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & secundo Reg. c. 24. circa Satan. *Quæst.* III.

I QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ
Satan consurrexit contra Israel. Quia 2. Reg. 24.
dicitur, ꝙ addidit furor Domini irasci contra Israel,
& ista videntur esse diuersa.

Respondendum est, ꝙ s̃m veritatem, Satan con-
surrexit contra Dauid, & contra Israel, sicut hic dr̃. Et
tamen idem est, ꝙ Satan consurrexerit contra Israel,
& ꝙ furor Dñi addiderit irasci contra Israel, sed vnũ
ponitur tanquam effectus, & aliud tanquam cã. Pro
quo sciendum, quòd diabolus cum sit inuidus sem-
per conatur inducere homines ad quodcunque ma-
lum, vt declaratum est pręcedenti quęstione, & sem-
per homines tentaret, & induceret eos ad malum, ni-
si à Deo compesceretur facere hoc, & istud est per
K operationem Angeli boni, qui cõtinuè custodit quẽ-
libet hominem, & est datus ei in specialem defensio-
nem. De quo declarat Magister 2. Sent. distinct. 11.
Quando autem permittit tentare hominem, vel in-
ferre ei aliqua mala, illico illud facit. Sic patet Iob
primo, de ipso Iob, de quo dixit Deus ad Satan: Nun-
quid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit
similis ei in terra? Et ait Satan nunquid frustra Iob
timet Dominum? nonne vallasti eum atque domum
eius, & vniuersam substantiam per circuitum? quasi
dicat, vallasti eum protegendo quasi quodam muro,
vt ego non possim tangere ea? Et sequitur: Sed ex-
tende paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ
possidet, & dixit Deus ad Satan: Ecce vniuersa, quæ
habet in manu tua sunt, tantum ne extendas manum
tuam

tuam in eum. Et sic dedit Deus potestatem diabolo solum ad nocendum ei in rebus suis. Ideo non potuit nocere diabolus ei nisi in rebus. Et iterum dedit ei potestatem, vt noceret ei in corpore, & tunc nocuit, eodem capitulo. Istę autem permissiones, quas fecit Deus, vt aliqui puniantur, vel tententur, interdum fiūt propter bonum eorum, qui tentantur, sicut fuit in Iob, vt ait Augustin. & Hieronym. & declarat Magister quarto Sententia. distinct. decimaquinta. Interdum autem Deus permittit aliquem tentari, vel puniri propter peccata prętérita. Et tunc Deus dicitur illud facere propter iram, quia quandocunque aliquod malum nobis infligit ad punitionem, & vindictam pro peccatis prętéritis, dicimus nobis eum iratum, & quia nunc Deus permittebat, quòd Satan tentaret Dauid, & peccaret, & populus propter hoc puniretur, dicebatur furor Domini irasci contra Israel, idest, dicitur irasci contra Israelitas, quia furor non potest irasci, sed est, quo homo irascitur formaliter. Et sic furor Dei fuit causa tentationis Satan: non quidem positiua, sicut absentia nautę est causa naufragij, vt ait Aristot. secundo Physic. Et ob hoc ponitur causa secundo Regum vigesimoquarto. Scilicet, quòd addidit furor Domini irasci contra Israel. Et hic ponitur effectus sequens ex illa, scilicet, quòd Satan consurrexit contra Israel, & quia ille modus loquendi erat aliqualiter obscurus, Esdras declarauit eum hic, dicens: Consurrexit Satan contra Israel. Et dicitur ibi, & addidit furor Domini irasci, scilicet, quia alijs vicibus iratus fuerat Deus contra Israel. Et paulo ante hoc quando intulerat famem per tres annos secundo Regum vigesimoprimo, & nunc iterum irascebatur, ideo dicebatur addidit, scilicet, hoc super alias vices.

Quomodo tentabat Satan Dauid.

Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius cum furor Domini irasceretur contra Israel, quomodo tentabat nunc Satan Dauid, quia in hoc non irascebatur Deus Israelitis, sed magis ipsi Dauid permittendo, quòd peccaret.

Respondere potest dupliciter: vno modo, quòd Dauid permissus fuit hic peccare propter populum suū, scilicet, quòd Israelitę peccauerant, & vt ipsi punirentur Deus permisit Dauid peccare, quem non permisisset aliàs, nisi ex peccato eius sequeretur pęna populi, & sic permittendo peccare Dauid, irascebatur Deus contra Israel. Sic enim ait Gregor. in Moralibus, quòd sępe secundum merita subditorum disponitur vita rectorum. Etiam aliquando Deus irascitur principibus propter populos. Sic patet de Moyse principe Israelitarum, qui dixit ad Israelitas. Iratus est mihi Dominus propter vos, nec exaudiuit me. Deuteronomij tertio. Sed dicendum est, quòd iste modus quamquam videatur aliqualiter coloratus, non est omnino verus, scilicet, quòd Deus non erat permissurus, quòd aliàs peccaret Dauid, sed quia volebat punire populum propter peccata eorum, permisit, quòd peccaret Dauid: nam ista magna iniuria esset, quòd maius damnum sequeretur in Dauid, qui permittebatur peccare, quàm in populo. Quod patet, quia pęna, quæ infligebatur populo erat temporalis, pęna autem, quæ infligenda erat Dauid pro hoc peccato erat ęterna. Item per hoc, quod populus puniebatur temporaliter, non offendebat Deum. Dauid autem

A per hoc, quod permittebatur peccare, offendebat Deum: ideo maior iniuria, vel dannum erat ei, quòd permitteretur peccare solum propter populum, quàm damnum quod infligebatur populo in hoc, quod puniebatur temporaliter. Et sic non est verisimile, quòd Deus propter sola peccata populi permitteret ipsum Dauid peccare nunc destituendo eum auxilio suo, quem aliàs non destitueret, nisi propter populum. Et sic videtur, quòd cùm nunc Dauid permissus fuerit a Deo peccare, non fuerit hoc propter sola peccata populi, sed magis propter peccata ipsius, quia aliquid saltem leue committeret ipse Dauid, propter quod mereretur destitui auxilio diuino quantum ad aliquem actum, & permitti peccare. Cùm autem probatur positio ista per id, quod dicit Gregorius, quòd sępe secundum merita subdi-
B torum ordinatur, vel disponitur vita rectorum.

Dicendum, quòd non intelligitur, quòd Deus faciat rectores alicuius populi peccare, vel permittat ipsos peccare. Et tamen tunc permittuntur propter subditos, sed est sensus, quòd Deus disponit vitam rectorum secundum merita subditorum, idest, dat illis talem rectorem, qualem ipsi merentur, scilicet, quòd si mali sunt, dat eis malum rectorem. Et patet, quòd iste sit sensus, quia Grego. dicit istud in Moralibus super illud Iob trigesimoquarto. Scilicet, qui facit regnare hyprocritam propter peccata populi, & tamen ibi significatur, quòd si populus est malus, Deus dat eis regem, qui sit hyprocrita: non quidem, quod faciat eum hyprocritam, vel permit-
C tat eum fieri hypocritam propter sola peccata populi, sed quòd illum, qui aliàs erat hypocrita ex voluntate sua, Deus fecit esse regem super populum malum, vt puniat illum iuxta peccata sua. Cùm autem obijcitur de Moyse, quòd ipse dixit ad Israelitas. Iratus est mihi Dominus propter vos, nec exaudire voluit.

Dicendum, quòd ibi Deus non induxit nec permisit Moysem peccare propter populum, sed Moyses volebat increpare populum, & videns malitiam illorum, tanto zelo iracundiæ inualuit, quòd non prouocauit populum ad laudandum Deum pro aqua, quam dedit eis de petra in Chadesbarne,
D sed magis durissimè increpuit populum, dicens: Attendite rebelles. Et ibi peccauit Moyses, propter quod Deus non permisit eum intrare in terram Chanaam. Numeri vigesimo, & vigesimoseptimo. Et Deuteronomij trigesimosecundo. Et sic Deus non iratus est sibi propter populum, scilicet, puniendo eum, vel inducendo ipsum ad peccandum, vel permittendo, quòd peccaret: Sed populus fuit occasio turbationis Moysi, in qua peccauit, & propter istud peccatum Deus non exaudiuit preces eius, nec misertus est sibi. Ideo dicitur, quòd propter populum Deus iratus fuit sibi, & non exaudiuit eum.

Secundo ergo modo dicendum est, scilicet, quòd Deus permisit nunc Dauid peccare, quia ip-
E se meruerat hoc propter aliqua peccata, quæ prius fecerat. Et tamen quia ista permissio redundauit in damnum Israelitarum, dicitur permisisse eum propter populum peccare, & fortè dato, quòd Dauid mereretur aliàs permitti a Deo, quòd peccaret, & ipse misereretur ei, nolletque ipsum permittere: tamen propter peccata populi, vt nunc punirentur per peccatum Dauid, permisit Deus ipsum peccare.

De modo persuasionis Satan erga Dauid.
Quæst. V.

QVAERITVR vlterius quis fuit modus, quo Satan persuasit nunc Dauid, vt numeraret populum.

Responderi potest vno modo, scilicet, quòd apparuit Satan ipsi Dauid in figura, vel effigie humana, sicut solent apparere Angeli Dei. Nam sæpe Angeli Dei apparent in hac forma, sicut fuit de Angelo apparente Gedeoni, quem putabat esse hominem, & quando ascendit in fumo cum sacrificio cognoscens illum esse Angelum timuit. Iudicũ sexto. Sic etiam fuit de Angelo, qui apparuit patri, & matri Samsonis, & putabant esse illum virum. Iudic. decimotertio. Sic etiam fuit de Raphaele Angelo, qui duxit Tobiam per multa terrę spacia in forma viri, & post multum tempus cognitus est esse Angelus, vt patet Tobię a capitu. quinto vsque ad decimũquartũ. Dęmon autem iste modo se potest transfigurare, vt appareat vir, vel vt appareat Angelus. Sic enim dicit Apostolus secunda ad Corinthi. vndecima, scilicet: nam & ipse Satanas sępe se transfigurat in Angelum lucis, & in ista forma poterat loqui ad Dauid dicens ei, quòd numeraret populum. Secundo modo poterat fieri hoc, quòd Satan non appareret ipsi Dauid in aliqua effigie, sed solum, quòd tentaret eum stimulando cor eius ad hoc, quòd numeraret populum, sicut diabolus solet nos tentare non apparendo nobis, vel loquendo, sed ostendendo aliquod obiectum delectabile, vel concupiscibile: aut mouendo phantasiam, vt aliquid appareat nobis bonum, vel malum, vel concitando sanguinem, aut choleram, vel alios humores in corpore, vt per hoc suscitetur aliqua passio, scilicet, libido, vel ira, aut quęcunque cupiditas. De primo modo, quòd potuerit esse hic, apparet, quia dicitur hic, quod consurrexit Satan contra Israel, & incitauit Dauid, vt numeraret populum, & ista incitatio poterat esse duobus modis dictis.

Dicendum tamen est, quòd licet vterque modus fuerit possibilis, & aliquando contingens: tamen hic non fuit nisi secundus. Quod patet, quia si Satan apparuisset Dauid, & loqueretur ei, intellexisset Dauid aliquam fraudem esse, quia ille, qui appareret, aut esset Angelus bonus, aut malus: non videbatur, quòd esset bonus, quia ille non veniret, nisi ad nunciandum aliquid valde bonum. Numeratio autem populi non erat aliquid tale, sed potius videbatur esse malum: potissimè cum non haberet aliquam causam: ideo suspicaretur malum Dauid, & non moueretur faciliter. Cum autem Satan moueret cor eius solum, & non appareret extra, nec loqueretur, non haberet Dauid causam suspicandi, quia non videretur istud esse ab aliquo alio, sed a seipso videretur moueri, & sic non crederet se decipi, sicut si appareret ei Satan. Secundò patet, quia si appareret ei Satan, & diceret numera populum, aut crederet Dauid illum esse Satan, aut Angelum bonum. Si putaret illum esse Satan, certum est, quòd nollet numerare populum suadente eo, quia diabolus semper incitat hominem ad malum. Si autem putaret eum Angelum bonum esse, crederet se obligatum esse ad numerandum populum, sicut ille iubebat, quia Angeli boni non veniunt ad nos nisi a Deo mittantur, quia omnes sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem habent ęternæ salutis, Ad Hebræ. primo. Et tunc quando Ioab,

F & principes militiæ suaderent Dauid, vt non numeraret populum, & dicerent ei esse malum, Dauid responderet, quòd potius erat bonum, & necessarium, eo quòd Deus iusserat ei hoc per Angelum suum, & sic desisterent illi dissuadere, & tamen Dauid nihil respõdit defendendo pręceptum suum, sed solum instanter iubebat, quòd numeraretur populus: ideo videtur, quòd non apparuerat ei Satan, sed solum stimulauerat cor eius. Tertiò patet, quia si Satan apparuisset Dauid, & ille credidisset eum esse Angelum bonum bona fide deciperetur circa hoc credens ei, & ideo non diceret postea, peccaui, sed quando Deus ei reuelauit per Prophetam Gad tria genera pœnarum, ipse conquereretur de

G Deo, dicens, quòd ille deceperat eum mittens Angelum suum, qui induxerat eum ad hoc, sicut semel Ieremias conquerebatur de Deo, quia non sic euenerat, sicut putabat Ieremias in eo, quod sibi Deus præceperat: cum dicit conquerens seduxisti me Domine, & seductus sum, fortior me fuisti, & inualuisti, factus sum in derisum tota die. Ierem. vigesimo. Et tamen Dauid cognouit peccatum suũ, & nihil conquestus est, sed magis accusauit seipsum dicens, quòd Deus auerteret iram suam a populo, & conuerteret super eum, vt patet infra in litera, & secundo Regum vigesimoquarto. Ideo non apparuerat ei Satan, sed solum tentauit stimulando cor eius, sicut dixit beatus Petrus ad Ananiam: Cur tentauit Satanas cor tuum mentiri te

H Spiritui sancto, & fraudari de precio agri? Actuum quinto.

De desiderio Dauid in numerando populum.
Quæstio. VI.

QVAERITVR vlterius quare Dauid desiderauit numerare populum, cum nulla videretur in hoc ei esse vtilitas.

Aliquis fortè dicet, quòd motus fuit Dauid ex quadam cupiditate, scilicet, quia faciebat,

I quòd quilibet de numeratis solueret certam summam, & sic colligebatur magna summa pecuniæ Dauid numerando populum.

Dicendum, quòd hoc non stat, quia Dauid non lucratus fuit ex hoc aliquid, quia non vexabat populum tributis, sed potius erat liberalis erogando multa populo: potissimè quia si aliquid consequi deberet Dauid ex hoc, sciret illud Ioab, quando iubebatur sibi, vt numeraret populum, & ideo non diceret ipsi Dauid, quare vellet numerare populum, quia iam sciret causam. Et tamen ipse Ioab significauit in verbis suis, quòd Dauid non haberet aliquam causam ad numerandum populum, cũ dixit: nunquid non omnes, Domine mi rex, serui tui sunt? Quasi dicat, non habes aliquam causam numerandi eos, cum omnes sint tui. Item patet,

K quia si Dauid intenderet consequi aliquam vtilitatem ex ista numeratione, quando dixit ad Ioab, quòd numeraret populum expressisset hoc ei: & tamen solum dixit: ite & numerate Israel, & afferte mihi numerum, vt sciam, quasi intentio sua solum esset ad sciendum summam populi, & non ad aliquid aliud.

Dicendum ergo, quòd duplex causa fuit hic ad hoc, quòd Dauid numeraret populum, scilicet, vna fuit impulsiua, & alia finalis, & vna erat cognita Dauid, & altera ignota. Causa impulsiua fuit hic Satan, qui stimulauit cor Dauid ad hoc, quòd numeraret populũ, & per hoc ipse peccaret, & populus, & ita

& ita desiderabat istam numerationem ex magno desiderio, sicut si aliqua magna vtilitas, vel honor ex hoc sibi prouenire deberet. Causa finalis erat quędam delectatio pertinens ad inanem gloriam. Volebat enim Dauid totam summam populi sui scire, quia sciebat illum esse magnum, vt cognita particulariter, & distinctè illa summa, extolleretur, & gauderet de tanta multitudine sibi subiecta: nam in hoc est gloria Regum, quòd habeant magnos populos sibi subiectos. Sic patet Prouerbiorum vigesimoquarto, scilicet. In multitudine populi dignitas regis, & in paucitate plebis ignominia principis. Et cum cogitant reges intra se tantam multitudinem sibi subiectam, gloriantur in hoc, & complacent sibipsis, vt patet Sapient. sexto, scilicet. Audite reges, & intelligite, præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in tribubus nationum. Ex ista causa sciebat se Dauid moueri ad numerandum populum, & non cogitabat causam impulsiuam, scilicet, dæmonis tentationem, quæ magis eum mouebat: nam si solum fuisset istud desiderium in Dauid dęmone non cooperante, ad hoc non fuisset motus faciliter, vel nullo modo ad numerandum populum, quia tamen Deus destituerat eum nunc, & Satan consurrexerat contra eum, suadebat cor eius nimium ad numerandum populum.

De modo numerationis populi. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quomodo numeratus fuit nunc populus, scilicet, de quibus tribubus fiebat numeratio, & qui erant, qui numerabantur.

Respondendum, quòd Dauid volebat, quòd omnes tribus numerarentur, tam duodecim tribus laicorum, quàm tribus Leuitica, quia omnes isti erant subiecti sibi: nam in veteri testamento non erat distinctio iurisdictionum, sed tam laici, quàm Sacerdotes, & Leuitę erant subiecti regi, & ipse iudicabat de Sacerdotibus in ciuilibus, & criminalibus, & condemnabat eos ad mortem, si deliquissent, sicut laicos, sicut fuit satis declaratum tertio Regum secundo. Et ibi satis colligitur ex litera. Et tamen Ioab non numerauit omnes tribus, quia dimisit tribum Beniamin, & Leui, vt patet infra in litera, & aliæ tribubus solum numeratæ sunt. De his autem tribus dicendum, quòd non omnes numerabantur, quia fœminæ nunquam numerabantur, eo quod illę non erant ad bellandum, nec ad alios actus politicos, propter quos fieret numeratio: item non numerabantur paruuli, quia intentio Dauid erat scire numerum bellatorum regni sui, ideo numerandi erant viri in tali ætate, in qua iam essent potentes ad bellum, sic significatur infra in litera. Cùm dicitur: Et inuentus est numerus mille millia, & centum millia virorum educentium gladium. Et sic dicendum, quòd numerati sunt viri a viginti annis, & supra, quia in illa ætate iam incipiunt homines esse potentes ad bellum, & etiam esse animosi propter motum cholerę, & ardorem ætatis, & sic fiebant omnes alię numerationes Israelitarum: nam in principio secundi anni ab exitu de Aegypto numeratus est populus in deserto Sinai a viginti annis, & supra. Numeri primo. Item etiam anno quadragesimo ab exitu de Aegypto numeratus est populus in campestribus Moab super Iordanem, Numeri vigesimosexto. Sciendum etiam quòd Dauid iubens numerari Israel non dedit aliquam formam quantum ad illos, qui numerandi erant, sed solum dixit: Ite & numerate Israel, & hoc fuit, quia secundum legem erat iam datus certus modus numerandi. Ideo intelligebatur, quòd deberet Ioab numerare iuxta illam formam. numerabantur autem homines per capita, ideo non poterat numerari, qui non habebat caput, nec transierat ad numerum populi, quia scilicet, ille, qui ante hoc non erat tamquam vnus de populo, non poterat nunc numerari: transibant tamen omnes ad numerum secundum legem a viginti annis, & supra, scilicet, quando quis complebat annum vigesimum, offerebat dimidium siclum, & per hoc transibat ad numerum, scilicet, quia ante hoc non computabatur tamquam vnus de populo, nec fiebat mentio de eo, ac si non esset: tunc verò incipiebat esse vnus de populo, & faciebat numerum cum cęteris, & sic nunc solum numerati fuerunt illi, qui erant a viginti annis, & supra.

Si enumeratio incæpit a vigesimo anno exclusiue. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd non computaretur aliquis nisi excederet annum vigesimum, an omnes excedentes annum vigesimum computarentur. Aliquis dicet, quòd non. Primò, quia intentio Dauid erat computare viros bellatores regni sui. Et tamen, sicut quidam non possunt esse bellatores propter defectum ætatis, ita alij non sunt bellatores propter excessum, scilicet, qui senio confecti sunt: ideo sicut minores vigesimo non computantur, ita, & maiores quàm viri, scilicet, senio confecti non computabuntur. Secundo patet, quia dicitur hic in litera inuentus est numerus mille millia, & centum millia virorum educentium gladium, & tamen senio confecti non possunt educere gladium, ideo non computantur illi.

Respondendum videtur, quòd omnes maiores vigesimo quantęcunque ætatis essent computabantur. Et ratio huius est, quia in modo communi computandi computabantur omnes, qui transierant ad numerum, & tamen licet illi, qui erant minores vigesimo propter defectum ætatis non transirent ad numerum, nullus proptèr multitudinem ætatis excludebatur a numero. Sic patet Exodi trigesimo, vbi ponitur forma de transeuntibus ad numerum, & dicitur: Qui habetur in numero a viginti annis, & supra dabit precium. Et sic posuit terminum ad excludendam paruitatem ætatis: tamen nullum posuit ad excludendum magnitudinem. Alioquin posuisset duos numeros annorum. Et tamen solum dixit a viginti annis, & supra. Item patet hoc, quia sic obseruabatur in omnibus numerationibus, quas faciebant Israelitę, quia numerabantur omnes a viginti annis, & supra, vt patet Numeri primo, & vigesimosexto. Si autem diceretur, quòd ibi non fuerunt numerati omnes, qui erant supra viginti annos quantumcunque essent senes, sequeretur magnum inconueniens, scilicet, quòd multi de illis, qui computati sunt in deserto introiuissent in terram Chanaan. Pro quo sciendum, quòd quando Israelitæ erant in Chadesbarne, & murmurauerunt, Deus dixit, quòd nemo illorum, qui numerati erant a viginti annis, & supra, introiret in terram Chanaan. Si ergo esset aliquis terminus propter magnitudinem ætatis, vtpote octoginta, vel nonaginta anni, in quo iam Israelitæ non numerarentur, essent multi de illis viris, qui essent supra illam ætatem, quando data est ista maledictio, & illi non prohibe-

gentur introire in terram Chanaam, & sic multi introiuissent, & tamen falsum est, quia soli duo viri, scilicet, Iosue, & Caleb ingressi sunt in terram Chanaam de omnibus illis, qui erant a viginti annis, & supra in deserto, quando posita est maledictio, vt patet Numeri vigesimosexto, ergo videtur, quòd omnes, qui supra viginti annos quantęcunque ętatis essent senes. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd intentio Dauid nō fuit nunc scire numerum virorum bellatorū, scilicet, qui erant potentes ad bellandum, nec impediebantur propter ætatem, vel ægritudinem, aut aliàs, quia tunc oporteret etiam dicere, quòd ab ista summa subtraherentur omnes, qui erant actualiter infirmi. Et propter hoc non poterant pugnare, quod nemo concedet, sed intentio Dauid fuit hic scire numerum populi sui. Nam dixit ite, & numerate Israel, & tamen nomine populi intelligūtur omnes, qui iam transierunt ad numerum cuiuscunque ætatis sint: ergo omnes fuerunt computati etiam senio confecti. Ad secundam dicendum, quòd quãquàm dicitur hic, inuentus est numerus mille millia, & centum millia virorum educentium gladium, non excluduntur propter hoc senes ab isto numero, quia non vocantur educentes gladium illi solum, qui actualiter erant potentes ad educendum gladiū, sed omnes illi, qui tunc erant potentes, vel aliquando fuerant potentes ad hoc, & hoc conueniebat omnibus, qui erant a viginti annis, & supra, quantumcūque essent senio confecti, & patet hoc per simile, quia Numeri primo, dicitur: Tolle summam filiorum Israel a viginti annis, & supra omnium virorum fortium procedentium ad bellum. Et tamen ibi fuerunt computati omnes, qui erant a viginti annis, & supra, etiam si essent senio confecti, vt supra probatum est.

Egressusque est Ioab, & circuiuit vniuersum Israel, & reuersus est Ierusalē: Deditq; Dauid numerum eorum, quos ircuierat, & inuentus est omnis numerus Israel, mille millia, & centum millia virorum educentium gladium. De Iuda autem quadraginta septuaginta millia bellatorum. Nam Leui, & Beniamin non numerauit, eo quòd inuitus exequeretur regis imperium.

Egressusque est. Hic ponitur secundum huius capit. scilicet, præcepti executio, quia postquam vidit Ioab, quòd Dauid obstinato animo persistebat in in hac sententia, quòd numeraretur populus, noluit contendere cum eo, sed obediuit, & dicitur.

Egressusque est Ioab. Scilicet, de Ierusalem, vbi erat cum Dauid ad discurrendum per totam terram Israel.

Et circuiuit vniuersum Israel. Ipse, & principes exercitus, qui erant cum eo circuiuerunt totam terram Israel ad numerandum populum. Istud ponitur latius secundo Regum vigesimoquarto. & Esdras subticuit illud hic. Nam dicitur, quòd Ioab, & principes exercitus exeuntes de Ierusalem transierunt Iordanem, & venerunt in Aroer, & transierunt per terram Galaad vsque ad syluestria Dan. Et venerunt iuxta Sidonem, & prope mœnia Tyri, redierunt in Bethsabee ad Meridiem terræ Iuda, & demde venerunt in Ierusalem post nouem menses, & viginti dies postquam recesserant a rege, & significatur in istis forma circūeundi terram Israel, quam habuit Ioab: nam ipse incępit in parte Meridiana, scilicet, apud Ierusalem, & iuit ad Orientem transeundo Iordanem vsque ad Aroer, qui est locus maximè Orientalis in tota terra Israel, vt colligitur Iosue decimotertio, & secundo Regum vigesimoquarto. Et inde venit per partem Aquilonarem, scilicet, per syluestria terræ Dan. Et postea ad partem Occidentalem, scilicet, iuxta Sidonem, & mœnia Tyri: & deinde versus partem Meridianam ad vrbem Bethsabee, & inde rediit in Ierusalem, de qua exierat faciens circulum perfectum. De quo magis declaratum est secundo Regum vigesimoquarto.

Et reuersus est in Ierusalem. Est Ierusalem Metropolis regni Israel. Ibi manebat semper Dauid, & ad ipsum locum rediit Ioab finita numeratione.

Deditque Dauid numerum eorum, quos circuerat. Idest, dedit illi numerum illorum, quos circuneundo numerauerat, quia omnes scribebantur in libris Ioab.

Et inuentus est omnis numerus Israel mille millia, & centum millia virorum educentium gladium. Idest, de toto Israel inuentus est iste numerus. vocatur totus Israel vndecim tribus, quia tribus Iuda per se computabatur, & dicitur educentium gladium, idest, omnes isti erant iam in ętate, in qua poterant educere gladium, vel aliquando eduxerant, scilicet, quia erant vltra vigesimum annum: non tamen erant omnes actualiter dispositi ad educendum gladium, ita quòd omnes tunc haberent vires, quia multi erant iam senio confecti, vt declaratum est præcedenti quæstione.

De Iuda autem trecenta, & septuaginta millia pugnatorum. Scilicet, de sola tribu Iuda erant isti pugnatores, licet plures ponantur, secundo Regum vigesimoquarto, vt infra declarabitur in quadam quæstione.

Nam Leui, & Beniamin non numerauit. Istud ponitur hic ad excusandum paucitatem numeri, quia diceret aliquis quomodo tam paucus numerus fuit de omnibus tribubus Israel.

Respondet, quòd non fuerunt numeratę omnes tribus. Nam tribus Beniamin, & Leui non fuerunt numeratæ, de quibus poterat colligi satis magna summa.

Eo quòd inuitus exequeretur regis imperium. Idest, Ioab contra voluntatem suam numerabat populum ad mandatum regis: ideo non plenè numerabat, quia quod quisque inuitus agit, nunquam perfectè explet.

An Ioab numerans populum peccauerit propter imperium Dauid.

Quæst. IX.

Quaeritur circa prędicta, an Ioab peccauit exequendo imperium Dauid de numeratione populi. Aliquis dicet, quòd sic, quia Dauid iubebat hic ipsi Ioab malum facere, & non tenetur subditus obedire Domino, quandocunque malum iusserit, quia per obedientiam eius repugnaret Deo, cui magis tenetur. Aliquis fortè dicet, quòd Ioab nesciebat istud esse malum, ideo non peccabat obediendo regi. Dicetur tamen quòd non stat, quia ipse sciebat malum esse: nam dixit ad Dauid: Quare hoc quærit Dominus meus, quòd in peccatum reputetur Israel, vt patet supra in litera:

in litera: ideo peccatum esse sciebat. Respondendum, quòd Ioab nihil peccauit in hoc, aut valde modicum. Pro quo sciendum, quòd in eis, quæ iubentur a Dñis, vel pręlatis, quędam sunt manifestè bona, & alia manifestè mala, & alia dubia. Si sint manifestè bona, iustissimum est eis obedire, quia etiam præter auctoritatem iubendi sola ratio deberet mouere ad talia exequendum. Si autem sint manifestè mala, & in omnem euentum mala, non est obediendum eis, quia iam non habent auctoritatem mandandi, quia omnis potestas a Deo est, & ordinata est. Ad Roma. tertio. Inquantum ergo recedit a Deo iubendo contrarium pro illo actu desinit esse potestas, & non est sibi obediendum, sicut si non esset in potestate constitutus, sed persona priuata: non tamen ex hoc incidendum est in errorem quorundam credentium, quòd quando dominus, & potissimè prælatus Ecclesiasticus est in peccato mortali, nullam habeat iurisdictionem, nec obediēdum sibi sit, & quod deterius est, non solum auferūt eis potestatem iurisdictionis, sed etiam characteris dicentes, quòd Sacerdos in mortali constitutus conficere non possit. Ista enim absurda sunt: nam de pertinentibus ad characterem, sicut est conficere, dicēdum quòd propter nullum peccatum mortale quantumcunque graue, & notorium possit impediri executio de facto, quin verè consecret talis Sacerdos, & non solum hoc, sed etiam si sit ab Ecclesia pręcisus, vt hęreticus, schismaticus, excommunicatus, interdictus, suspensus, & quicunque similis, dato quòd sit solemniter degradatus, quod est grauissium: nam etiam in talibus manet character, qui per Ecclesiam tolli non potest, quamquàm Papa conaretur hoc facere, cum sit character aliquid sacrum indelebile menti nostræ a Deo impressum. De actu iurisdictionis secus est, quia potestas iurisdictionis non est tam inhærens, sicut character. Ideo actus iurisdictionis potest facilius impediri: nam cum quæcunque iurisdictio conferatur ab Ecclesia, potest Ecclesia illam tollere in casu rationabili, & a iure determinato. Et tamen propter hoc non est dicendum, quòd propter peccatum mortale quilibet pręlatus careat iurisdictione, ita quòd sibi mandanti non sit obediendum, quia semper obediendum est licet sit in peccato mortali, etiam si sit notorium quousque per sententiam priuetur iurisdictione, vel suspendatur ab vsu eius, vel sit tale peccatum, in quo incidens ipso iure sit priuatus executione iurisdictionis, sed solum hoc faciendum est, quòd non obediatur in eis, quę malè iusserit. Si autem ea, quæ iubentur sunt dubia, etiam dato quòd magis suspicemur illa mala esse quàm bona, obediendum est pręlato propter auctoritatem iurisdictionis, & in hoc multum operatur potestas mandandi, & est vnum speciale, quia si quis auctoritate sua, & voluntate faceret aliquid, de quo dubitaret an bonum, vel malum esset, & magis suspicaretur esse malum quàm bonum, peccaret mortaliter exponendo se periculo, & aliquando faciendo contra conscientiam, & tamen si iubente prælato fecerit quod dubium est, etiam si magis credatur malum esse quàm bonum nihil peccat, sed magis meretur quàm si propter scrupulum nollet obedire. Sic autem fuit nunc in Ioab, quia Dauid iussit ei aliquid quod erat dubium, an esset bonum, vel malum, & magis putabatur esse malum, quàm bonum, quia nulla causa videbatur, quare fieret: propter auctoritatem tamen Dauid debuit Ioab obedire. Et quando obijcitur, quòd Ioab sciebat istud esse malum, ideo non debebat obedire, dicendum quod non sciebat illud esse malum, sed suspicabatur, eo quod numeratio populi non habebat hic aliquam

Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

A causam, & non erat fieri consueta sine causa, ideo dubitabat Ioab, quia tamen ad timentem pertinet semper deteriora suspicari, loquebatur Ioab ad Dauid in hoc tamquam esset manifestè malum, licet esset sibi dubium dicens. Quare hoc quærit Dominus meus quòd in peccatum reputetur Israel? Quia tamen Dauid erat Propheta, & vir deicola, dubitabat Ioab an fortè Deus dixisset hoc Dauid, vel moueretur aliqua inspiratione eius, vel saltem haberet aliquam causam secretam, quam noluisset ei exprimere. Alio modo ad hoc dici potest, quòd dato, quòd Ioab sciret istud esse malum, si tamen paruum malum erat, poterat illud facere, vt non repugnaret Dauid: nam Ioab erat princeps militię, & maior in toto regno post Dauid, & cum Dauid haberet nunc mentem obstinatam ad hoc, quòd numeraretur populus, si non obe- B diret ei Ioab, sequeretur necessario schisma, & magnum scandalum in regno, pro quo euitando poterat permitti illud malum paruum. Ista est sententia quorundam, sed non est satis iusta: nam propter scādalum recedendum est a veritate doctrinę, & disciplinę, sed non a veritate vitæ, & sic si Ioab fuisset iudex, vel Dominus, potuisset permittere aliquid peccatum fieri non puniendo illud, vel differendo punitionem ad tempus, vt non sequeretur tantum scandalum, & tamen quòd ipse committeret aliquod peccatum, etiam si minimum esset, dum tamen esset mortale, nullo modo fieri licebat pro euitatione maximi scandali, etiam si totum regnum Israel perire deberet: & de hoc intelligitur illa regula, scilicet, vtilius scanda- C lum nasci permittitur, quàm veritas relinquatur, scilicet, veritas vitę. extra de regulis iuris. capitulo. Qui scandalizauerit. Sic erat in Ioab, quia si peccatum erat numerari populum: cum nunc Ioab deberet illud exequi, faceret contra veritatem vitę, quę non est relinquenda propter scandalum. Ideo dicendum, sicut prius, scilicet, quòd dubitauit Ioab, & propter hoc non peccauit exequendo mandatum, vel si fuit peccatum, quòd fuit leue.

De quibusdam verbis, quæ dixit Ioab ad Dauid, scilicet. Quare Dominus meus quærit hoc, &c. Quæst. X.

D QVAERITVR vlterius, quomodo dixit Ioab ad Dauid, quare Dominus meus quærit hoc, quod in peccatum reputetur Israel: nam ista numeratio non erat reputanda Israelitis in peccatum, quia ipsi non faciebant illam, sed Dauid, & illi inuiti patiebantur.

Responderi potest vno modo, quòd Ioab intelligebat, quòd reputaretur in peccatum ipsi Dauid, & tamen propter auctoritatem eius noluit dicere, quòd reputaretur in peccatum ei, sed populo. Et tamen Dauid intelligeret per ista verba Ioab, quòd ipse dicebat, quòd imputaretur ei in peccatum. Aliter potest dici, quòd Dauid peccabat in hoc, & tamen Ioab putabat peccatum esse puniendum pro- E pter peccatum regis: ideo non locutus est de peccato Dauid, sed de pœna populi, dicens, quòd in peccatum reputetur Israel, idest, reputetur in pœnam peccati, scilicet, quòd ita dabitur pœna populo pro hoc, sicut si peccaret.

Alio modo etiam potest dici, quòd Ioab putabat, quòd populus puniretur, quia numerabatur contra legem. Nam Deus dixit, quòd quando tollenda esset summa populi, acciperetur dimidium sicli a quolibet, & non esset plaga disperdens, quasi dicat, si non solueretur precium, esset plaga disperdens, & tamen Dauid iubebat numerari populum non soluto

precio, ideo timebat Ioab, quòd esset plaga in populum, & sic reputaretur ei in peccatum.

De punitione populi. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius cum in ista numeratione populi solum peccauerit Dauid, quomodo puniebatur populus. Aliqui dicunt, quòd fortè populus consenserat sibi in hac numeratione, & ob hoc puniebatur. Sed istud non stat propter quinque. Primò, quia si propter consensum, vel fauorem præstitum regi ad hoc aliquis puniretur, potius deberet puniri ipse, qui principaliter mouebat istud, & operabatur, scilicet, Dauid, & tamen ipse non punitus est, non ergo puniebatur populus, quasi in hoc consensisset regi. Secundò patet, quia non cadebat in populum iste consensus, vel fauor: nam consentire, vel fauere eis, quę rex facere vult pertinet ad principes, & consiliarios suos, qui sunt in curia eius, & tractant facta regni. Ad rusticos autem, & agricultores, qui per diuersa loca morantur ad colendum terram, non pertinet hoc, quia ipsi nihil sciunt de negotijs regis. Et tamen hic plurimi, qui fuerunt occisi fuerunt de popularibus, qui erant extra Ierusalem; nam cum extenderet Angelus manum suam super Ierusalem, Deus iussit illi cessare, vt patet infra in litera. Ideo videtur, quòd non propter consensum, & fauorem pręstitum circa istam numerationem puniebatur populus, quia sic soli principes morerentur. Tertiò patet, quia omnes principes exercitus repugnauerunt Dauid super ista numeratione, vt patet supra in litera. Et capiebat rex consilium cum illis: quomodo ergo verisimile erat, quòd populares, quibus nihil pertinebat defectus regis fauerent ei in hoc. Quartò patet, quia non petebatur in hoc consensus populi, quomodo ergo consentiret, vel faueret? Non enim poterat esse iste consensus, nisi quòd placeret eis de ista numeratione, quam rex faciebat, & tamen non est verisimile, quòd placeret eis, nisi esset in eorum vtilitate, quod falsum est, quia potius patiebantur damnum, cum ad istam numerationem faciendam oporteret principes discurrere per omnia loca terræ Israel, & in hoc aliqualiter grauarent eos, apud quos manerent, potissimè quia istud erat aliquid insolitū, & homines non gaudent quando vident circa se fieri aliqua insolita. Quintò patet, quia Dauid dixit ad Deum: Ego sum, qui peccaui: isti oues sunt, quid fecerunt? vertatur, obsecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei, vt patet infra in litera: & secundo Regum vigesimoquarto. Et sic Dauid dicit, quòd populus nihil mali meruerat in hoc, sed solum ipse, & domus patris sui, ergo populus non pręstiterat fauorem ad hoc, quòd fieret numeratio. Aliquis dicet aliter, scilicet, ꝙ populus punitus est solum propter peccatum regis, dato quòd nihil peccasset in hoc, aut in alio. Sed dicendum, quòd ista sententia est dura, nec est vera: nam nullus punitur nisi propter peccatum, quod aliquo modo est suum. Et quādo dicitur communiter, quòd rex punitur pro peccato populi, est sensus, quòd rex in aliquo peccauit, & populus consensit ei in peccato illo, fauendo, vel cooperando, vel quod minus est si rex peccauit, & populus potens prohibere eum non prohibuit, peccauit. Et istud peccatum non est peccatum regis, sed populi: nam peccatum regis est inquantum facit: peccatum autem populi inquantum fauet, vel saltem non prohibet, & sic quando punitus fuerit tūc populus, non punietur pro peccato regis, sed pro peccato suo. Dicitur tamen puniri pro peccato regis, quia illud peccatum ortum habuit a rege. Sic

F etiam interdum populus peccat, & rex cum posset corrigere, non corrigit, & quia ad eum pertinet corrigere, Deus requirit hoc de manu eius, iuxta illud Ezechie. tertio. & trigesimosecundo. Et sic peccat, & punitur pro ista omissione, sicut mortuus fuit Heli, quia omisit castigare filios suos, vt patet 1. Regum quarto. Et tunc verè punitur rex, vel prelatus pro peccatis suis, scilicet, pro omissione. Dicitur tamen puniri pro peccatis populi, quia peccatum illud regis, vel prelati ortum habuit a peccato populi, scilicet, quia prælatus non omisisset nisi populus commisisset. Alius modus est, quo dicitur puniri populus pro peccato regis, & rex pro peccato populi, scilicet, quia aliquando rex peccauit grauiter, & etiam populus peccauit, & meretur infligi sibi pe-

G stem: Deus tamen parceret populo, vel differret pœnam eius ad alterum tempus, nisi propter peccata regis, scilicet, quia rex grauiter peccauit, & vult, ꝙ grauiter puniatur dolendo nimis, quòd videat populum suum perire. In hoc casu populus pro peccato suo punitur, quia præsupponitur, quod meruerit, & tamen non puniretur tunc, nisi rex peccauisset, vt ipse simul puniretur, & in hoc casu non præsupponitur, quòd populus fauerit regi in aliquo peccato, vel non prohibuerit eum, cùm possit, sed solum propter peccatum regis punitur populus eo tempore, quo aliàs non puniretur, & sic differt iste casus nimis a præcedenti. Aliquis autem dicet, quòd istud est iniustum, quòd populus, qui nullo modo

H peccauit cum rege, puniatur propter peccata eius.

Dicendum, quòd populus non punitur hic pro peccato regis, sed pro suo. Et tamen subtrahit ei Deus beneficium diuturnæ expectationis, quod aliàs impenderet, nisi obstarent peccata regis, quòd autem aliquis noceat alteri peccatum est, quod tamen non benefaciat, & in casu, in quo non obligatur, non facit ei iniuriam. Et sic est hic de Deo. Interdum autem est sic de populo, scilicet, quòd populus peccauit grauiter, & etiam rex. Et meretur rex incidere in calamitatem propter peccata sua, & tamen Deus non infligeret ei pœnam totam,

I quam meretur, vel saltem illam differret, nisi pro peccatis populi. Et sic rex pro peccato suo punitur: & tamen pro peccato populi subtrahitur ei beneficium diuturnæ expectationis, quod aliàs non subtraheretur. Istis modis dicitur populus puniri pro rege, & rex pro populo. Quòd tamen aliquando rex non peccauerit in se, nec etiam populo permisit peccare, & puniuerit peccata eorum quantum potuerit, & tamen puniatur pro peccatis populi falsum est, nec Deus vnquam talem pœnam intulit. Sic etiam quòd populus non peccauerit in se, nec regi peccanti fauerit, sed eum quantum potuerit ne peccaret impediuerit: & tamen puniatur pro peccatis regis, falsum est. Ideo etiam falsum est, quod populus non peccauerit hic aliquo modo, & solum propter peccata regis punitus fue-

K rit.

Dicendum ergo est, quòd populus non peccauerat circa numerationem, quia non pertinuerat eam fieri, nec fauerat in illa: fecerat tamen multa alia peccata, propter quæ merebatur istam plagam, quæ nunc inflicta est: & tamen Deus non dedisset eam nunc nisi numeratus fuisset populus, & sic beneficium diuturnæ expectationis Deus subtraxit nunc populo propter peccatum Dauid, sed non puniuit propter peccatum regis aliquo modo, sed propter suum.

Quare

Quare populus, & non Dauid fuerit punitus a Deo. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius cum populus non peccauerit in numeratione ista, & Dauid peccauerit, quare saltem Dauid non punitus est, sicut populus. Nam ipse non fuit punitus peste, nec etiam cognatio sua, vt colligitur in litera ex verbis Dauid, scilicet. Conuertatur manus tua super me, & super domum patris mei. Responderi potest vno modo, quòd Dauid meruit magnam pœnam pro numeratione ista, & tamen doluit nimis, quòd offendisset Deum, & merito contritionis remissum est peccatũ. Sic enim fuit quando Dauid adulteratus est cum Bethsabee, & occidi fecit Vriam. Nam Propheta Nathan declarauit ei magnum peccatum suum. Et tunc dixit Dauid peccaui Domine, & Nathan illico respondit: Dominus quoque transtulit peccatum tuum non morieris. 2. Regum 12. Secundo modo potest dici, quòd Dauid punitus fuit pro isto peccato, & tamen non fuit punitus immediatè in peste illa, quę inflicta est, sed Deus distulit pœnam eius ad alia tempora. Solet enim Deus longo tempore expectare peccantes, quia ideo expectat nos Deus, vt misereatur nostri. Isai. 30. peccata autem populi, pro quibus nunc venit ista pestis, fortè erant iam ex multis temporibus, & non satisfecerat populus pro illis. Ideo Deus noluit diutius expectare, sed intulit pœnam. Peccatum autem Dauid erat nouum, & Deus distulit pœnam ad aliud tempus. Tertiò modo potest dici, quòd Danid punitus fuit nunc pro isto peccato, & fuit pœna in duobus. Primò, quia populus iste peribat. Nam licet pestis in populo esset pœna ipsius populi, tamen etiam erat pœna Dauid, licet nõ tam directè, cum populus sit aliquid regis, sicut inter dum Deus infligit homini in pœnam peccati, quod occidit filios eius, & dolor susceptus ex illa morte filiorum est pœna peccati. Sicut si ipsi patri irrogaretur aliqua pœna in corpore suo. Sic erat nunc, quia populus erat ipsius regis, & totum bonum regis est populus, quia excellentia principantis est secundum excellentiam subiectorum, vt patet primo Politic. cap. 3. Sed nunc multi de subditis Dauid excellentibus moriebantur, & per hoc minuebatur honor suus & potestas, ideo puniebantur. Item quia sicut dicitur Prouerbi. decimoquarto. In multitudine populi est dignitas regis, & in paucitate plebis est ignominia principis. Sed nunc populus Dauid minuebatur, ideo minuebatur gloria sua, & efficiebatur ignominiosus, & sic erat pœna. Secunda pœna fuit passio, quam tolerauit Dauid in corpore suo: nam videns Angelum Domini euaginatum gladium habentem, fuit nimis territus, ita quòd non potuit ire ad templũ Domini infra. Et dicunt, quòd ex eo tempore tãtus terror eum inuasit, quòd immutatũ est corpus eius, & infrigidatum ita, quòd calefieri nõ posset licet operiretur vestibus, & propter hoc quęsita est adolescentula virgo, quę cubaret in sinu Dauid, & calefaceret eum. tertio Regum primo. Dicendum autem, quòd secũdum veritatem Dauid merebatur mori propter istam numerationem populi, & ipse mortuus fuisset principaliter in ista peste nisi propter duo. Primò, quia doluit nimis de peccato, & orauit sibi remitti, vt patet infra in litera, scilicet. Peccaui nimis, vt hoc facerem, obsecro, aufer impietatem serui tui, quia insipiẽter egi. Secundum fuit propter nimiam charitatẽ, quam Dauid habuit cum populo in conditionibus pœnę sibi oblatis. Nam dabatur ei optio in tribus, scilicet, quòd septem annis famis esset, vel tres menses sterilitatis, & fugæ, aut tribus diebus pestilentia,

A secundo Regum vigesimoquarto. Si autem elegisset Dauid famem non pateretur, quia ipse posset habere fruges pro toto tempore. Si autem persecutionem hostium, etiam non pateretur, quia habebat fortissimos custodes, sed damnum erat in exercitu. Elegit tamen pestem, in qua poterat ipse primus perire, & quia in hoc habuit magnam charitatem cum populo, & ordinatum affectum, meruit nimis, & non percussit eum Deus peste. Non tamen propter hoc remisit totam pœnam peccati, sed transtulit eam. Sic enim factum est quãdo Dauid occidit Vriam, & adulteratus est cum Bethsabee: nam ipse pro hoc a Deo occidendus erat, doluit tamen nimis, & dixit: Peccaui Domino. Illico autem Nathan dixit ei: Dominus quoque transtulit peccatum tuum non morieris, secundo Regum duodecimo. Ecce non dixit Dominus

B remisit peccatum tuum, sed transtulit, quamquàm doluisset Dauid. Et translatio fuit, vt puniretur in eo, in quo deliquerat. Ipse autem deliquerat in duobus, scilicet, in homicidio, & adulterio. Pro adulterio datum est, quòd moreretur paruulus natus de adulterio, Pro homicidio datum est, quòd non exiret gladius de domo Dauid, eodem capitu. sicut factum est, quia postea tres filij eius occisi sunt gladio, idest, Amon, secundo Regum decimotertio, & Absalon, secundo Regum decimooctauo. & Adonias, tertio Regum secundo. Sic fuit hic, quia Deus transtulit pœnam istius peccati, & puniuit ipsum Dauid in eo, in quo peccauerat. Ipse autem peccauerat in quadam elatione de multitudine populi, & pro-

C pter hoc numerabat illum, vt gloriaretur considerata tanta summa. Deus autem puniuit eum minuendo de summa populi septuaginta millia virorum, qui perierunt peste, infra in litera. Et quia Dauid ex ista gloriatione consolaretur nimis, & lętaretur, Deus dedit ei afflictionem in corpore suo vsque ad mortẽ, scilicet, quòd infrigidaretur corpus suum, & cum operiretur vestibus non calefieret, vt supra dictum est.

Quomodo peccauerit Dauid numerando populum. Quæst. XIII.

D QVAERITVR vlterius, in quo peccauit nunc Dauid numerando populum.

Respondet Iosephus septimo Antiquita. & plurimi Hebręorum, quòd peccatum fuit, quia numeratus est populus, & non fuit collecta summa pecuniæ. Lex enim iubebat, quòd cum tolleretur summa filiorum Israel, quilibet daret dimidium sicli, & non esset plaga disperdens in populo. Ex quo innuitur, quòd si tolleretur summa, & non pecunia, quòd esset plaga disperdens in populo. Exo. trigesimo. Et motiuum suum ad dicendum istud est, quia vident, quòd secuta fuit plaga in populo numerato post istam numerationem. Sed dicendum est, quòd non fuit in hoc peccatum suum principaliter, sed magis in elatione, quia ipse voluit numerare po-

E pulum propter elationem, vt gloriaretur de tanta multitudine populi. Ideo dato, quòd colligeret summam pecunię ab omnibus numeratis, sequeretur plaga, quia iniustè mouebatur ad numerandum.

Dicendum igitur, quòd peccatum Dauid fuit in inani gloria, quam voluit habere de magna summa populi. Et etiam peccauit, quia cum numeraret populum, dato quòd indebitè numerabat, saltem debuisset summam pecuniæ colligere.

Si plaga secuta est in populo propter numerationem, vel quia non tolleretur pecunia in numeratione. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius si Dauid collegisset istam summam a populo numerando illos, an sequeretur pestis. Et an propter hoc, ꝙ non tolleretur pecunia in numeratione populi, deberet semper sequi plaga.

Respondendum est, ꝙ ad hoc, ꝙ populus posset iustè numerari, non solum requirebatur, quòd colligeretur pecunia de numeratis, sed etiam quòd esset aliqua causa iusta ad numerandum, quia aliàs si aliquis princeps numeraret populum pro causa illicita, vt pro inani gloria, vel aliqua vtilitate indebita, quam inde consequeretur, & daret pecuniam Deo secundum legem, & propter hoc non veniret plaga, sequeretur, quòd Deus permitteret alicui peccare, dum tamen daret pecuniam Sanctuario. Et sic etiam possent principes inter Hebręos committere quæcunq; mala numerando populum, & tamen non punirentur de illis propter pecuniam, quam darent Deo, quod absurdum est. Dicendum ergo, quòd illa lex: Exo. trigesimo, intelligitur in casu, in quo licitè posset populus numerari. Nam sæpe populus numerandus erat ad multas necessitates, vt ad bella, & ad similia. Et tunc dato, quòd esset causa iusta numerandi, si nõ solueretur certa summa. s. dimidium sicli a quolibet, esset plaga in populo. Dicendum etiam est, ꝙ interdum aliquis rex vellet numerare populum sine causa, vel ex causa non honesta, & colligeret pecuniã a populo, peccaret dupliciter, scilicet, contra Deum, & populum. Contra Deum quidem, quia ex causa iniusta populum numerabat. Contra populum autem, quia cogebat populares ad soluendum pecuniã indebitè. Nam populus dabat pecuniam, & sic non erat necesse numerari illum. Cogebat rex populum sine causa dare pecuniam, & teneretur ei ad restitutionem, & ista fortè fuit causa quare Dauid non iussit nunc, quòd Ioab colligeret dimidium siclum a quolibet numerato, scilicet, quia sine aliqua causa, & vtilitate populi faciebat illum nunc numerari solum, vt ipse gauderet de magnitudine summæ: ideo iniustũ ei visum est, quòd cogeret populum ad soluendum tantam summam pecuniæ sine causa, & sic non iussit. Cum autem quęritur, si populus numeraretur, & non solueretur summa pecunię, an semper deberet sequi plaga.

Respondendum, quòd in numeratione si aliqua culpa esset ex parte populi, non est dubium, quin sequeretur plaga. Si tamen est culpa solum ex parte regis iubentis numerari, non puniretur populus. Pro quo sciendum, quòd aut numeraretur populus ex causa iusta, aut sine causa, vel ex causa inhonesta. Si primo modo, aut populus recusaret dare pecuniã, aut rex non peteret illam, vel nollet recipere. si rex non peteret, aut recipere nollet, licet populus non solueret, non sequeretur plaga in populo, quia non peccabat populus, sed rex. Si autem populus recusaret dare pecuniam, puniretur populus. Et in hoc casu intelligitur Exodi trigesimo, scilicet, quòd esset plaga disperdens in populo, si non daret quilibet de numeratis dimidium sicli. Si autem populus numeraretur sine causa, vel ex causa iusta, videtur quòd non obligaretur ad soluẽdam pecuniam, dato quòd peteretur, quia tunc sequeretur, quòd lex obligaret populum ad sustinendum omnes fraudes, & calumnias, quas vellet facere princeps. Nam sæpe aliquis rex vellet numerare populum propter aliquam vtilitatem, quam inde consequeretur. Et si quilibet vi-

F ce teneretur populus soluere pecuniam, posset rex,
sic spoliare populum occasione legis, quod absurdum est, ideo non tenetur soluere dimidium sicli, licet numerarentur, & non punirentur propter hoc.

De discordia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & secundo Regum cap. vigesimoquarto, circa multitudinem numeratorum. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius quomdo dicitur hic, ꝙ inuentus est de Israel numerus mille millia, & centum millia virorum, quia 2. Regum 24. dicitur, quòd inuenti sunt octingenta millia virorum.

Respondent quidam Hebręi, quòd Ioab faciebat
G inuitus istam numerationem, ideo volebat afferre re-
gi paruam summam, & ad hoc fecit duas summas, sci
licet, vnam paruam, & aliam maiorem, & illam par-
uam volebat offerre Ioab Dauid. Et si fortè irasce-
retur offerret ei maiorem, & summa parua istarum
ponitur 2. Regum 24. & summa magna ponitur hic.
Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia si Ioab pro-
pter hoc, quòd inuitus faciebat, aliquid minus bene
faceret in ista numeratione: Istud esset quantum ad
releuationem laboris sui. s. quòd non totum populũ
numeraret, sicut dicitur supra in litera, quòd tribum
Beniamin, & Leui noluit numerare, eo quòd inuitus
exequebatur regis imperium, quòd tamen faceret
duas summas non pertinebat ad releuationem labo-
H ris, ideo non erat verisimile, quòd hoc faceret. Secun
dò patet, quia non erat verisimile, quòd Ioab daret
summam minorem Dauid. Et postea si irasceretur
daret ei maiorem, quia tunc magis irasceretur Dauid
ipsi Ioab videns, quòd voluisset ei illudere. Tertiò
patet hoc, & efficacius, quia tam hoc quod habetur
hic quàm 2. Reg. 24 fuit regi Dauid exhibitum. Nã
vtrobique dicitur, quòd Ioab dedit ipsi Dauid istum
numerum. Aliquis dicet aliter. s. quòd ponitur hic
summa omnium tribuum: & tamen 2. Regum 24
non ponitur summa tribus Beniamin, & Leui cum
alijs tribubus, & istud in quo excedit ista summa ad
I illam, est propter Leui, & Beniamin.
Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia tribus
Beniamin, & Leui non fuerunt numeratę, vt patet
hic. Ideo summa earum non fuit posita hic, nec
secundo Regum vigesimoquarto. Sed aliquis dicet,
quòd dato quòd Ioab non numerasset istas duas tri-
bus, nec dedisset illas regi: tamen Esdras, qui scri-
psit librum istum sciebat spiritu Prophetico quanta
erat tunc summa illarũ duarũ tribuũ, & adiũxit eã cũ
summa aliarum tribũ, quę numeratę fuerant a Ioab,
& sic faciunt istam summam, quæ habetur hic.
Dicendum, quòd adhuc istud non potest stare,
quia hic solum ponitur summa de alijs tribubus præ-
ter Beniamin, & Leui, quia dicitur, quòd ista sum-
ma, quę habetur hic dedit Ioab ipsi Dauid. Ideo
non fuit ei data summa Beniamin, & Leui, sed alia-
K rum tribuum. Dicendum ergo, quòd discordan-
tia istarum summarum est propter hoc, quòd Ioab
numerauit omnes tribus Israel pręter Leui, & Be-
niamin, quæ perueniebant ad istam summam, quę
habetur hic, & dedit eam Dauid in libro, in quo
scripserat, & non dedit illam, quę habetur secun-
do Regum vigesimoquarto. Postea autem Da-
uid elatus ex tanta multitudine populi iussit illam
scribi in libris historiarum suarum per summas parti
culares, & quia incępit plaga Dñi ꝯ popolũ, dũ scribe
rentur istę summę in libris regis non fuerunt scriptę
omnes summę particulares, ex qbus posset eligi ista
summa, quæ habetur hic, sed poterat colligi ex illis illa sum-

la summa, quę habetur 2. Reg. 24. Et ideo Ieremias, quando scripsit libros regum, secutus est libros fastorum regis, qui aliàs vocantur libri verborum dierum regum Iuda, qui sępe allegantur in libris regum, & posuit solum illam summam, quam potuit colligere ex eis, & est illa, quæ habetur 2. Reg. 24. Esdras autem non curauit sequi illam summam, sed posuit summã totalem, quam collegit Ioab, & posuit illam hic. Istud colligitur infra 27. cũ dicitur: Ioab filius Saruiæ cęperat numerare, nec compleuit, quia super hoc ira irruerat in Israel, & iccirco numerus eorum, qui fuerant recẽsiti non est relatus in fastos regis Dauid. De hoc autem magis declaratum est 2. Reg. 24. in quadam quęstione.

De discordia, quæ habetur hic, & secundo Regum capitu. vigesimoquarto circa numerum in tribu Iuda.

Quæst. XVI.

Quaeritur vlterius, quomodo ponitur hic minor summa in tribu Iuda, quàm secũdo Reg. 24. quia ibi ponuntur quingenta millia, & hic solum trecenta millia, & septingenta. Et istud est contra consuetudinem istius libri, quia iste liber est ad supplendum ea, quæ omissa fuerunt in libris regum, & ideo debet poni hic maior summa, quàm ibi, sicut patet in summa tribuum Israel, quia ponuntur hic mille millia, & centum millia. Et ibi ponuntur solum octingenta millia, nec possumus negare quin fuerint quingenta millia, cùm Scriptura ibi expresserit illud. Nam possumus dicere fuisse maiorem summam, quàm exprimatur in sacra Scriptura, quia per hoc non repugnamus ei, & tamen dicere fuisse minorem, quàm exprimitur, est negare Scripturam. Aliquis dicet, quòd hic est minor summa tribus Iuda, quàm ibi, quia ibi ponitur tota summa, quæ collecta est, & hic subtrahuntur omnes illi, qui mortui sunt in ista peste. Sed istud non stat, quia dato, quòd omnes, qui mortui sunt in ista peste, essent de tribu Iuda, quod falsum est: non deficeret tanta summa, quia solum perierunt septuaginta millia, vt patet infra in litera, & secundo Reg. 24. Et tamẽ de tribu Iuda deficiunt hic centum, & triginta millia, quia hic ponuntur trecenta, & septuaginta millia, & 2. Reg. 21. ponuntur quingenta millia. Secundò patet, quia tota summa numeratorum de tribu Iuda, & de alijs tribubus fuit oblata Dauid antequã inciperet pestis. Ideo non poterat detrahi de aliqua summa illarum numerus morientium in peste. Et tamen illa summa, quæ habetur hic, fuit exhibita regi, vt patet in litera. Ideo non fuit aliquid subtractum de ista summa 2. Reg. 24. quia etiam ibi dicitur, quòd illa summa fuit data Dauid. Dici potest, quòd verum est, quòd de tribu Iuda fuerunt quingenta millia, sicut habetur secundo Reg. 24. hic tamen omisit Esdras quandam partem illius summæ. Sic enim intendum sit in isto libro, quia narrantur ea, quæ habentur in libris regum, & ponuntur maiores numeri hic, q̃ ibi. Sic patet supra 19. in bello Dauid contra Syros. Nam subticentur ibi quingenta octo millia virorum fugientium de bello, quæ expressa fuerant secundo Reg. 10. ita forte factum est hic. Istud satis posset tolerari, sed quia non apparet aliqua causa, quare Esdras diminuerit istum numerum, non satisfacit. Nam nimis differt, quòd Esdras subticeret hic aliquem numerum, qui habetur in libris regum nihil exprimendo de illo, & aliud est, quòd ponat numerum, qui ibi ponitur, & tamen in minori summa. Nam primum potest fieri sine causa aliqua speciali, eo quòd ea, quæ subticẽtur hic, fuerunt posita in libris Regum. Secũ-

A dum temen non potest fieri sine causa, quia saltem poneret Esdras numerum, qui habebatur in libris Regum. Dicendum ergo videtur, quòd Esdras subticuit istum numerum hic ex causa. Nam secundum veritatem summa tribus Iuda oblata regi fuit quingẽtorum millium, sicut dicitur 2. Reg. 24. & illud erat computando omnes viros de tribu Iuda a viginti annis, & supra tam existentes in ministerijs regis, quàm manentes in locis suis per sortem tribus Iuda: hic autem computati fuerũt omnes, qui erant in tribu Iuda demptis illis, qui erant in ministerio regis. Pro quo sciendum, quòd cum Dauid rex esset de tribu Iuda, ferè omnes seruitores sui, qui cum eo erant continuè in curia, & alij, qui erant per diuersa loca ministrando

B in officijs sibi datis a rege erant de tribu Iuda, & isti erant centum, & triginta millia, & erant iam scripti in libris regis propter officia regalia, quæ administrabant, & sic non oportebat eos numerari denuo. Ioab tamen quando tulit summam, & dedit eam Dauid, non solum dedit de illis, qui erant per diuersa loca nõ administrantes aliqua officia regalia, sed etiam de illis, qui iam numerati erant, & administrabant officia regis. Esdras tamen non curauit hic ponere illos, qui erant assignati officijs regis, quia illi iam numerati erant, sed posuit summam illorum, qui non numerati fuerant. Et ideo deficiunt hic centum, & triginta millia de illa summa, quæ habetur secundo Reg. 24. De hoc etiam dictum est ibi magis in quadam quæ-

C stione.

De multitudine virorum tribus Iuda, & paucitate aliarum tribuum. Quæst. XVII.

Quaeritur vlterius quomodo fuit tanta summa virorum de tribu Iuda, & tam pauca summæ aliarum tribuum. Nam tribus Iuda habuit hic ferè tantum, sicut sex tribus de alijs quia tribus Iuda habuit quingenta millia, & aliæ tribus simul sumptę habuerunt solum mille millia, & centum millia.

Respondendum est, ꝙ hoc poterat prouenire ex

D multis simul collectis. Primũ quia non accepta fuit hic summa de omnibus tribubus. Nã duę tribus. s. Beniamin, & Leui fuerunt omissæ. Non. n. computauit eas Ioab, quia inuitus exequebat̃ imperiũ Dauid, vt patet. s. in litera. Secundũ erat, q̃a tribus Iuda semper fuerat maior alijs tribubus, vt patet in duabus numeraitonibus, quæ factę sunt in deserto. s. in monte Sinai, & in cãpestribus Moab. Nu. 1. & 26. Habebat. n. tribus Iuda vltra septuagĩta millia. Et quędã tribus erãt, ad quas tribus Iuda erat tripla, & plus, eo ꝙ quędã non excedebãt viginti duo millia virorũ, sicut fuit de tribu Simeon: Nu. 26. Tertiũ erat, q̃a contingit quasdã ꝓgenies aliquo tp̃e esse multiplicatas, & alio tempore diminui, sicut patet de tribu Simeon. Nam in prima numeratione eius, quæ fuit in deserto Sinai anno 2.

E ab exitu de Aegypto fuerunt quinquaginta nouem millia, & trecenti, & postea anno quadragesimo ab exitu de Aegypto in cõputatione facta in cãpestribus Moab, vbi debebat esse maior multitudo filiorum Simeon, q̃ prius, fuerunt solum viginti duo millia, & ducenti viri: Num. 26. Ita fortè contigit nunc, ꝙ tribus Iuda esset multiplicata valde, & alię tribus essent diminutæ, & sic perueniret tribus Iuda ad tantam summam, & aliæ tribus ad tam paruam. Quartum erat, & pręcipuum ex accidenti temporis, in quo fiebat numeratio. Nam poterat numerari nunc vna tribus, in qua non essent hodie centum millia virorum, & vsque ad duos menses essent ducenta millia virorum in ea, quod patet, quia in istis numerationibus solum

ſolum ponebantur illi, qui erant a viginti annis, & ſupra. Et illi, qui non habebãt completum viceſimum annum etiam ſi ſolum deficeret eis vnus menſis non computabantur. Et de iſtis, qui erant in anno decimonono, & nondũ compleuerant viceſimum, poterant eſſe centum millia in vna tribu, & non computaretur aliquis eorum. Et ſi poſt vnum menſem, vel duos fieret computatio, omnes iſti perueniſſent iam ad annum viceſimum, & eſſent centnm millia virorum in illa tribu plus nunc, quàm prius. Et iſto modo potuerat eſſe, quòd ſi numeratio iſta facta fuerat per vnum, vel duos menſes prius, non fuerant trecenta millia virorũ in tribu Iuda, & potuerat eſſe, quòd ſi fuerat facta iſta numeratio poſt hoc per duos menſes, fuerant in omnibus tribubus Iſrael pluſquam bis mille millia virorum. Et ſic non eſt admirandum de tanta multitudine tribus Iudæ, nec de tanta paucitate aliarum tribuum.

De quibus tribubus intelligatur per hoc nomen Iſrael. Quæſt. XVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo computatur hic Iſrael, ideſt, quæ tribus intelliguntnr nomine totius Iſrael.

Reſpondendum eſt, quòd a principio nomine totius Iſrael intelligebantur omnes deſcendentes di ſtirpe Iacob de quacunque tribu eſſent, etiã ſi eſſent de tribu Leui. Poſtea autem Deus voluit ſeparare tribũ Leui ad miniſtrãdum ſibi, & iuſſit, quòd non conputarentur Leuitæ cum alijs tribubus Iſrael, vt patet Num. primo, ſed ſumma Leuitarum tollebatur per ſe per alium modum: Num. 3. & 26. Verum eſt tamen, quòd aliquando nomine totius Iſrael intelligebatur tribus Leui, & aliquando non. De quo ſatis declaratum eſt ſupra 12. in quadam quæſtione. Manebant autem duodecim tribus, quæ intelligebantur nomine Iſrael, inter quas erat præcipua tribus Iuda. Et iſta cępit poſtea per ſe computari, & tunc manſerunt vndecim tribus, quę intelligebantur communiter nomine Iſrael. Sed in hoc conſiderandum, quòd aliquando computabatur tribus Iuda per ſe, quia diuiſa erat ab alijs tribubus, & aliquando computabatur per ſe, quamquàm non eſſet diuiſa. De ſecundo patet, quia tempore Saulis non erat tribus Iuda diſtincta ab alijs tribubus, & tamen per ſe computabatur, & ſic patet in bello Saulis contra Ammonitas. Nam dicitur, quòd fuerunt filiorum Iſrael trecenta millia virorum, & de Iuda triginta millia. Et in bello Saulis contra Amalecitas dicitur, quòd recenſuit eos quaſi agnos ducenta millia peditum de Iſrael, & decẽ millia virorum Iuda: primo Reg. 15. & 11. Sic fuit nũc, quia quando Dauid erat rex ſuper totum Iſrael, tribus Iuda non erat diuiſa ab alijs, & tamen computatur hic per ſe: quòd autem tribus Iuda eſſet diuiſa ab alijs, & per ſe computaretur fuit bis. Primo tempore, quo cępit regnare Dauid ſuper Iudam mortuo Saule. Nam tunc erat tribus Iuda vnum regnum per ſe, & alię tribus vndecim vnum regnum, & tunc nomine totius Iſrael intelligebantur vndecim tribus. Deinde regnum fuit reunitum tempore Dauid, & omnes duodecim tribus erant vnum regnum, & poterant intelligi nomine Iſrael. Et durauit hoc tempore Dauid, & Salomonis, deinde deuiſum eſt regnum tempore Roboam filij Salomonis, manſeruntque cum eo duę tribus, ſcilicet, Iuda, & Beniamin, & aliæ decem tribus datę ſunt Ieroboam regi, vt patet tertio Regum 11. & 12. Et tunc nomine Iſrael ſolum intelligebantur decem tribus, & iſtud durauit ſemper poſtea, vſquequo viri de regno Iſrael tranſlati ſunt in

F Aſſyrios per Salmanaſar regem, & manſit ſolum regnum Iuda, vt patet quarto Regum 17. Quando autem tribus Iuda per ſe nominabatur, & non erat diuiſa ab alijs tribubus, intelligebantur nomine Iſrael ſemper vndecim tribus eo, quòd ipſa ſola tribus per ſe nominabatur. Et ſic fuit hic, quia nunc regnum Iſrael erat vnum, & tamen nominata fuit p̱ ſe tribus Iuda, ideo intelligabantur vndecim tribus nomine Iſrael.

Quare tribus Iuda per ſe numerabatur. Quæſt. XIX.

QVAERITVR vlteriùs cũ tribus Iuda eſſet vna de tribubus Iſrael quare per ſe numerabatur, & condiſtinguebatur contra Iſrael. Non enim poteſt dici, quòd erat de tribu Iuda, ſicut de tribu Leui, quia
G tribus Leui licet eſſet vna de tribubus Iſrael: tñ non computabatur cum alijs tribubus, quia omnes de illa tribu applicabantur diuinis myſterijs: Num. primo. De tribu tamen Iuda nemo applicabatur mininiſtrationi Sanctuarij, quia omnes erant pure laici. Sic ait Apoſtolus ad Hebrę. 7. quòd in tribu Iuda, de qua Chriſtus, & Dauid fuerunt nemo altario præſto fuit nec locutus fuit Moyſes quidquam de Sacerdotio in tribu illa. Dicendum eſt, quòd tribus Iuda pars erat populi Iſrael cępit tamen per ſe computari, tamquã eſſet alius Iſrael, & hoc fuit propter duo. Primo propter multitudinem. Secundo propter dignitatem. De primo patet, quia iſta tribus fuit ſemper maior,
H q̃ quælibet alia de tribubus Iſrael, vt patet in duabus numerationibus, quæ factę ſunt in deſerto: Num. primo, & 26. Nam in vtraque excedit tribus Iuda ad omnes alias tribus, & erat pluſquam tripla ad quaidam tribus, vt patet comparando eam ad tribum Simeon: Num. 26. Sic etiam fuit ſemper maior multitudine alijs, vnde in iſta numeratione nõ ſolum fuit maior, quàm quælibet alia, ſed etiam fuit maior, quàm quinque de tribubus Iſrael. Nam in tribu Iuda fuerũt quingenta millia virorum ſecundo Regum. vigeſimoquarto. Et in alijs tribubus ſimul ſumptis mille millia, & centum millia virorum ſupra in litera. Ideo non erat iuſtum computari tribum Iuda tamquam vnã de alijs tribubus Iſrael, ſed computabatur ipſa diſtincta ab omnibus alijs tribubus. Secundum fuit pro-
I pter dignitatem, quia iſta tribus erat dignior alijs. Et primo, quia de iſta tribu credebatur venturum eſſe Meſſiam, vt colligitur in benedictione Iacob: Gen. quadrageſimonono. Secundò, quia Iacob laudauerat iſtam tribum magis, quàm alias dicendo principes, & reges futuros de illa: eod. cap. cum dicitur: Iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Et propter hoc in deſerto trib⁹ Iuda fuit magis honorata, quàm aliæ. Nam caſtrametabatur prima inter omnes, ſcilicet, in plaga orientali, & ipſa habebat primum vexillum: Numeri ſecundo. Nam quando procedendum erat, ipſa præcedebat alias in itinere: Numeri decimo. Etiam princeps tribus Iuda fuit primus, qui obtu-
K lit munera ſua in die dedicationis tabernaculi, ante principes aliarum tribuum, Numeri 7. Tertiò, quia Deus voluit magis honorare iſtam tribũ quàm alias conſtituendo de ea duces populi. Nam mortuo loſue quæſierunt Iſraelitę, quis eorum primus aſcenderet contra Chanaam. Et reſpondit Deus Iudas ſit dux veſter, Iudic. primo. Iterum etiam quando pugnare volebant omnes Iſraelitæ cõtra tribum Beniamin, cõſuluerunt Dominum in Silo, dicentes: Quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Beniamin? Et reſpondit Deus: Iudas ſit dux veſter. Iudi. vigeſimo. Propter hoc autem tempore Saulis regis tribus Iuda erat magis honorata, quam alię tribus,

tribus,etiã magis,quàm tribus Beniamin, licet Saul eſſet de tribu Beniamin: primo Regum nono. Nam tribus Iuda per ſe computabatur tunc, vt patet in bello contra Ammonitas: primo Regum. 11. & in bello Saulis contra Amalecitas: primo Regum. decimo quinto. Et non computabatur per ſe tribus Beniamin,nec aliqua alia. Quartò,quia de iſta tribu venerũt ſemper reges poſtea, cum Deus promiſerit Dauid, quòd regnum filiorum ſuorum ſtabiliretur in ſempiternum, vt patet ſecundo Regum. 7. & ſupra 17. & Pſalmi 88. & 131. Iſtud autem erat nunc tempore Dauid,qui erat de tribu Iuda. Ideo computanda erat per ſe tribus Iuda.

Quare tribus Beniamin, & Leui non fuerunt numeratæ. Quæſt. XX.

QVAERITVR vlterius quare Ioab non cõputauit nunc tribum Beniamin,& Leui. Reſpondet Nicolaus,quòd hoc fecit, vt ſi Dauid de eo conquereretur, vel iraſceretur,poſſet ſe excuſare potius, quàm ſi omiſiſſet computare aliquam de alijs tribubus. Excuſatio autem quantum ad tribum Leui erat,quia Leuitæ non computabantur,ſicut Iſraelitæ,eo quòd alij computabantur a viginti annis, & ſupra Exod. 30. Leuitæ autem computabantur ab vno menſe,& ſupra Num. tertio, & 26. Quãtum ad tribum Beniamin dicit, quòd erat excuſatio,quòd non computauerat illam, quia erat valde parua in multitudine, ita vt de ea fieri mentio non deberet. Et hoc, quia omnes de tribu iſta perierant,quando pugnauerunt Iſraelitæ contra viros Gabaa,præter ſexcentos, qui euaſerunt in petra Remõ. Iudi. 20. & 21. Sed iſtę excuſationes non ſunt ſatis rationabiles. De tribu Leui patet,quia Dauid iubebat nunc numerari omnes Iſraelitas inquantum erant pars populi Iſrael,& quantum ad hoc non poterat aliquis computari, niſi qui tranſiret ad nomen, & numerum. Et iſtud erat a viginti annis, & ſupra Exo. 30. Et commune erat tam Leuitis, quàm alijs Iſraelitis. Ideo cum deberent computari nunc Leuitæ tãquàm habentes nomen in populo,computarentur a viginti annis,& ſupra. Et ideo non eſſet aliqua difficultas in computando de tribu Beniamin. Patet adhuc manifeſtius,quia tribus Beniamin ſatis magna erat nunc: nec obſtat,quòd fuerit ferè tota deleta, quando pugnatum eſt contra viros Gabaa,quia multi anni tranſierant ex illo tempore vſque nunc,ſcilicet,quaſi quadringenti,in quo tempore poterat multiplicari tribus Beniamin,vt eſſet maior,quàm trib' Iuda nũc: quod patet,quia Iſraelitæ, quando introierunt in Aegyptũ erant ſolum ſeptuaginta animę computando viros, & paruulos: Exod. primo. Et manſerunt in Aegypto ſolum ducentis,& quadringinta annis ferè, vt declaratum eſt eod. capitu. & Geneſ. decimoquinto. Et creuerunt tantum,quòd in exitu de Aegypto erant ſexcenta millia peditum præter paruulos: Exod. 12. Filij tamen Beniamin,qui euaſerunt deſtructionem in petra Remõ fuerunt ſexcenti viri potentes gignere, & datæ ſunt eis vxores: Iudi. 21. Et habuerunt duplum tempus,ſcilicet,quaſi quadringentos annos,qui ab illo tempore vſque nunc fluxerant. Et ideo poterant eſſe vltra ſexcenta millia virorum. Et ſic non eſt verũ, quòd poſſet Ioab excuſare ſe,quòd non computaſſet illam tribum, quia pauciſſimi erant in ea, de quibus non erat curandum. Patet præſuppoſitum,quòd ab exitu de Aegypto vſque ad ędificationem templi Salomonis fuerunt anni quadringenti,& octoginta tertio Regum 6. de quibus ſubtrahantur quadraginta anni,quibus manſerunt Iſraelitæ in deſerto, & viginti,& ſeptem anni, vel quaſi, quibus Ioſue vixit poſtquam introiuit in terram Chanaam, vt ait Ioſephus quinto. Antiqui, Et duo, vel tres anni, vel pauci, quib' viueret Dauid poſt iſtam numerationẽ, vt declaratũ eſt tertio Reg. primo,& quatuor anni, quibus regnauit Salomon antequam fundaret templum tertio Regum. 6. manebunt quaſi quadringenti,& decem anni, Et hoc pręſupponendo, quòd ille caſus de viris Gabaa,qui accidit Beniamitis, cum alijs tribubus, fuerit illico poſt mortem Ioſue antequam eſſent aliqui iudices in Iſrael, vt probatum eſt Iudi. dicimonono, & 21. Sic etiam tenet Ioſephus quinto Antiquit. Illi tamen,qui dicunt,quòd tribus Beniamin habebat paucos viros tempore iſtius computationis,decipiuntur, quia putant,quòd iſte caſus fuit poſt tempora omniũ Iudicum pauco tempore ante reges. Et motiuũ eſt ex ordine literæ, quia iſte caſus ponitur vltimus in libro Iudi. non ergo tenent iſtæ excuſationes Nicolai.

Dicendum ergo videtur, quòd Ioab non computauit tribum Beniamin,& Leui, quia inuitus exequebatur imperium Dauid, vt patet ſupra in litera. Ideo ſi potuiſſet,non numeraſſet aliquam tribum, quia tamen neceſſe erat fieri numerationem,ſi potuiſſet numeraſſet ſolum quatuor, vel quinque tribus, & omiſiſſet alias,quia tamen Dauid cognoſceret iſtam fraudem,non auſus eſt Ioab omittere tot tribus, ſed omiſit duas. Quare tamẽ magis omiſerit iſtas,quàm alias, fortè non fuit aliqua cauſa ſpecialis, ſed quia ſic venit in mentem ipſi Ioab. Ita enim potuiſſet omittere quaſcunque alias duas, quãquàm de tribu Leui poſſet dari aliqua cauſa,ſcilicet,quòd difficilius erat computari iſtam tribum,quàm aliam quamcunque, quia Leuitæ non habitabant in aliqua vna regione congregati, ſicut quælibet alia tribus habebat ſortem ſuam, ſed erant diſperſi per totum Iſrael, quia quælibet tribus dabat eis aliquas vrbes in quibus habitarent, ſcilicet,quadraginta octo, vt patet Nu. 35. Quare autem datæ fuerint de qualibet tribu: patet Ioſue 21. & ſ. 6. ideo oportet diſcurrere per omnes tribus ad computandum tribum Leui.

An Dauid præceperit Ioab,quòd tribus Leui etiam numeraretur Quæſt. XXI.

QVAERITVR vlterius an Dauid iuſſit, vel noluit, quòd in iſta computatione numeraretur tribus Leui cum alijs. Et dato,quòd iſta numeratio populi fieret ex iuſta cauſa,an deberet tribus Leui computari cum alijs tribubus.

Ad primum dicendum,quòd intentio Dauid fuit, vel fortè iuſſit expreſſe,quòd tribus Leui computaretur nunc cum alijs tribubus, quod patet, quia dicitur ſupra in litera, quòd Ioab non computauit tribum Leui,& Beniamin, eo quòd inuitus exequeretur regis imperium. Si tamen Dauid non iuſſiſſet, quòd computaretur nunc tribus Leui, vel non eſſet iſta intentio eius, fruſtra diceretur, quòd non computauerat Ioab tribum Leui, & Beniamin. Voluit ergo Dauid, quòd computaretur nunc tribus Leui, quia volebat ſcire numerum omnium ſubditorum ſuorum, & tamen Leuitę, & Sacerdotes, ita erant ſubditi regi, ſicut laici, vt declaratum eſt ſupra in quadam quęſtione.

Ad ſecundum dicendum, quòd ſi fieret computatio ex cauſa iuſta differebat ad quid illa fieręt. Nam quædam erant in quibus Leuitæ reputabantur vna tribus Iſraelitarum, & quantum ad hoc computabantur cum alijs tribubus. Alia autem erant,in quibus Leuitæ non reputabantur cum cęteris tribubus. Et quantum ad hoc non computabantur Leuitæ

cum

cum cęteris tribubus. Quæ autem erant illa, in quibus reputabantur, vt vna tribus, & quæ erant, in quibus non reputabantur, declaratum est supra 12. capi. in quadam quæstione, vnde si computaretur hic populus ad eundum ad bellum, vel ad soluendum tributum, aut ad alia onera, vel negocia temporalia, non cõputarẽtur Leuitæ inter alias tribus. Si autem computarentur ad aliquid, quod pertinebat ad cultum Dei, computarentur Leuitæ cum cęteris tribubus.

Displicuit autem Deo, quod iussum erat, & percussit Israel. Dixitque Dauid ad Deũ. Peccaui nimis, vt hoc facerem. Obsecro, aufer iniquitatem serui tui, quia insipienter egi. Et locutus est Dominus ad Gad videntem Dauid, dicens. Vade, & loquere ad Dauid, & dic ei. Hæc dicit Dominus. Trium tibi optionem do, vnum quod volueris elige, vt faciam tibi. Cumque venisset Gad ad Dauid, dixit ei. Hæc dicit Dominus. Elige quod volueris: aut tribus annis pestilentiam, aut tribus mensibus te fugere hostes tuos, & gladium eorum non posse euadere: aut tribus diebus gladium Domini in mortem versari in terra, & Angelum Domini interficere in vniuersis finibus Israel. Nunc igitur vidę quid respondeam ei, qui misit me. Et dixit Dauid ad Gad. Ex omni parte me angustiæ premunt. Sed melius mihi est, vt incidam in manus Domini, quia multæ sunt miserationes eius, quám in manus hominum.

Displicuit autem. Hic ponitur tertium huius capit. in quo ponitur diuina punitio, & diuiditur in tria, quia primo ponitur pœnæ electio. Secundò eius executio ibi. *Misit ergo Dominus*. Tertiò eius ablatio ibi. *Angelus autem*. Circa primum dicitur.

Displicuit autem Deo, quod iusserat. Idest displicuit Deo numeratio populi, quam iusserat fieri Dauid: nã fecerat eam ex elatione, quæ Deo displicet.

Et percussit Israel. Scilicet, pestilentia, vt patet infra. Et ponitur istud hic per anticipationem; nam nondũ missa fuerat aliqua pęna quousque Deus dedit optionem Dauid super hoc, vt patet infra. Aliqui tamen putant, quòd fuit ista quædam pœna inflicta antequã daretur Dauid optio. De hoc tñ, quod sit verum declarabitur sequenti quęstione.

Dixitque Dauid ad Deum, peccaui nimis, vt hoc facerem. Idest peccaui nimis faciendo hoc: in quo autem Dauid cognouerit nunc se peccasse, cùm prius putaret se bene agere, declarabitur infra 2. quæstione.

Obsecro, aufer impietatem serui tui. Idest rogo, quòd dimittas peccatum meum, & intelligitur hoc tam de culpa, q̃ de pęna. De culpa quidem, ne Dauid ęternaliter puniretur. De pęna autem, scilicet, ne inferretur pęna temporalis pro hoc crimine. & quãquàm istud nomen impietas magis significet culpam quàm pęnam, Dauid potius orabat hic pro dimissione pęnæ, q̃ culpę. Nã de dimissione culpę cert⁹ erat, eo q̄ necesse est, q̄ Deus remittat homini culpam qñcunque ingemuerit pro peccato. De pęna tamen erat dubium, an

F sibi vellet remittere illam, ideo pro hac instabat oran-
do. *Quia insipienter egi*. Idest nimis stultè egi nume-
rando populum, & sic Dauid confitebatur culpam
suam, & hoc est primum, quod requiritur ad hoc, q̄
oratio nostra accepta a Deo sit iuxta illud: iustus in
principio sermonis accusator est sui.
Et locutus est Dominus ad Gad videntem Dauid, dicens.
Acceptauit Dominus orationem Dauid. Ideo misit
ei Prophetã nomine Gad, qui proponeret ei tria ge-
nera pęnarum, & eligeret Dauid, quod vellet. Voca-
tur Gad videns, idest, Propheta, quia Prophetę vide-
bant ea, quæ alij non videbant, scilicet, futuros euen-
tus, vt ait Hiero. in Epistola ad Paulinum: & istud no-
men erat antiquum inter Hebræos, scilicet, quòd illi,
G qui postea vocati sunt Prophetę vocabantur a princi-
pio videntes: sic dicitur primo Re. 9. c. Olim in Israel
sic loquebatur vnusquisque vadens consulere Dñm:
venite eamus ad videntem. Qui enim Propheta dici-
tur hodie, vocabatur olim videns.
Hæc dicit Dominus trium tibi optionem do. In hoc facie-
bat Deus aliquã gratiam Dauid, quia dabat ei optio-
nem inter pęnas: & istud proficiebat ei in duobus. Pri-
mò, quia posset eligere, quam reputaret minorem
omnium trium pęnarum. Secundò, quia cum cade-
ret aliquo modo sub electione, videretur minor pę-
na, quia difficilius fit homini, quod omnino inuitus
patitur, quàm quod aliquo modo voluntariè. *Elige
vnum, quod volueris, vt faciam tibi*. Licet esset libertas
H quãtum ad eligendum vnum de tribus, tamen non
erat libertas simpliciter in eligendo, quia nõ poterat
nihil eligere istorum, sed cogebatur aliquid de illis ac
cipere. *Cumque venisset Gad ad Dauid, dixit ei*. Erat Pro-
pheta Gad in Ierusalem, vbi erat Dauid: ergo cadem
die, qua sibi Deus reuelauit hoc retulit ipse illud Da-
uid. *Hæc dicit Dominus. Elige quod volueris*. Scilicet, de
istis tribus. *Aut tribus annis pestilentiam*. Scilicet, q̄
per totam terram Israel esset pestilentia per tres an-
nos, licet non esset valde magna. sed 2. Reg. 24. dicit:
Aut septem annis veniet tibi famis in terram tuã, &
non dicitur pestis, sed ista differentia infra in quadam
quæstione declarabitur. *Aut tribus mensibus fugere te
hostes tuos*. Dauid erat consuetus ante hoc semper
I vincere hostes, & fugare illos. Si autem nunc fugare-
tur ab eis erat sibi magnum dedecus. Et sic duo mala
incidebant Dauid in hoc. Primum erat damnum ma-
gnum exercitus, & terræ suæ. s. quòd occiderentur
multi de illa ab hostibus, quia non solum Dauid fuge-
ret a facie hostium, sed etiam non posset euitare, quin
multi de suis occiderentur ab hostibus. Nam sic dici-
tur hic tribus mensibus fugere te hostes, & gladium
eorum non posse euadere. Secundum erat dedecus
magnum Dauid, & regni sui. Nã ante hoc erat Dauid
rex gloriosus inter omnes reges terræ, quia fecerat
bella magnifica, & superauerat omnes gentes, contra
quas pugnauerat, eo quòd Deus adiuuabat eum in
omnibus, ad quæ perrexerat supra 18. & etiam incus-
serat pauorem eius omnibus gentibus, vt nullus au-
K deret pugnare contra eum supra 14. Quia autem nũc
fugaretur semper ab hostibus, erat magnũ dedecus
sibi, & regno.
Et gladium eorum non posse euadere. Istud erat diffici-
lius, quia si viri Dauid fugarentur ab hostibus, & ta-
men possent se tueri intra męnia vrbium, esset tolera-
bile malum, & tamen nullo modo possent se defen-
dere etiam intra vrbes, & sic occiderentur multi de
exercitu Dauid.
*Aut tribus diebus gladium Domini, & mortem versari in
terra.* Ista erat plaga pestis, sicut cõiter putatur, & ta-
men vocabatur gladius Domini, quia non erat sic
pestis, quę solet communiter accidere, sed sicut ali-
quid

quid. quod specialiter fiebat a Deo, ideo erat maior, quàm aliæ pestes. *Et Angelum Domini interficere in vniuersis finibus Israel.* Angelus erat, qui intulit istam plagam. Nam Dauid vidit eum habentem gladium euaginatum, & contremuit. Et etiam Hornam Iebosęus, & filij sui viderunt eum, & fugientes absconderunt se in domo infra in litera. Et dicitur in vniuersis finibus Israel, quia in toto Israel fuit ista pestis. Et credẽdũ est nullum fuisse locum, in quo aliqui non occiderentur. *Nunc ergo vide quid respondeam ei, qui misit me.* Hoc dicebat Gad, vt Dauid cito deliberaret, & eligeret. Nam cum omnia ista essent mala, fortè Dauid morari vellet multo tempore deliberando, vt posset euadere electionẽ inter illa: ideo Gad instituit, quòd cito deliberaret, vt ipse posset illico responsum dare Deo, qui misit eum ad ipsum.

Et dixit Dauid ad Gad, ex omni parte angustiæ me premunt. Scilicet non video aliquid istorum, quod cũ desiderio eligam, quia quodcunque elegero angustia & labor est.

Sed melius mihi est, vt incidam in manus Domini. Idest melius mihi est eligere pestem trium dierum, per quod incido in manus Domini, quàm aliquid de alijs tribus. *Quia multæ sunt miserationes eius.* Idest vtilius est incidere in manus Domini, quia multæ miserationes eius sunt, & forte ipse diminuet pęnam, vel cum misericordia illã infliget, quàm incidere in manus hominum, in quibus nulla misericordia est.

Quàm in manus hominum. Scilicet, hostium: nam vna de tribus pęnis erat, quòd tribus mensibus fugeret Dauid a facie hostium, & non posset euadere gladium eorum, & istam dixit sibi non esse bonam. De istis pęnis declarabitur infra in quæstionibus.

De percussione, quam Deus dedit Israel.
Quæst. XXII.

Qvaeritvr circa hoc, quod dicitur supra, scilicet, quòd percussit Deus Israel, quæ percussio erat illa, an erat pestis, quæ postea secuta est, vel aliqua alia pęna. Quidam dicũt, quòd postquam Dauid numerauit populum, & data est ei summa, Deus incępit punire populum immittẽdo pestem, vel aliam pęnam quãcunque, quod cum vidisset Dauid cognouit, quod pro peccato numerationis populi euenerat ista plaga, ideo doluit cognoscens peccatum suum, & dixit: Peccaui nimis, vt hoc agerem. Et tunc misit Deus Prophetã Gad ad ipsum portãtem tres conditiones pęnæ. Elegitque Dauid pestem, & secuta est. Et secundum hoc fuerunt duę pęnæ pro peccato isto, vna antequam Dauid cognosceret se peccasse, & alia postquam cognouit, & doluit. Et etiam dicunt isti, quòd quando Deus intulit primam pęnam intendebat punire populum quantũ promeruerat, & etiam occidere ipsum Dauid, qui peccauerat, quia nondum doluerat de peccato. Postea tamen cognouit Dauid peccatum, & fleuit, & Deus mutauit sententiam, & modum punitionis dans Dauid, quòd eligeret in tribus pęnis. Istud satis conuenit ordini literæ istius, quia primo dicitur hic, quòd Deus percussit Israel, deinde quòd Dauid cognouit peccatum, & postea data est electio de tribus pęnis. Alius modus dicendi est, quòd non fuit data alia pęna præter pestem, de qua infra habetur. Et illa non fuit antequam Dauid cognosceret peccatum suum, sed postea, quando proposita fuit ei electio de tribus pęnis. Et cum dicitur hic, quòd percussit Deus Israel, dicunt quod dicitur per anticipationem, quia multa ponuntur in scriptura per anticipationem, & recapitulationem. Vterque modus istorum posset satis tolerari: sed secundus est verus, quia dato primo modo fuisset modus cognoscendi Dauid peccatum suum per pęnam inflictam, & tamen non cognouit per pęnam, sed per stimulum cordis, vt sequẽti quæstione declarabitur. Secundo patet, quia cum supra ponitur, quòd Deus percussit Israel, non dicitur quis modus plagæ fuerit, & tñ si fuisset illa percussio distincta a peste, quã postea Dauid elegit, poneretur, quæ pęna fuisset: quia tamen Scriptura intendebat, quòd vtraque erat eadem, supra nihil declarauit de modo pęnę, sed postea declarat. Tertiò patet ex eo, quod habetur 2. Reg. 24. quia ibi ponitur ista historia, quę hic, & tamen nihil exprimitur ibi de illa percussione Dei, quę supra ponitur, antequã Dauid cognosceret peccatum suum, sed de illa solum peste, quam elegit Dauid, ideo videt, quòd nulla alia fuerit, sed quod istud ponatur hic per anticipationem.

De cognitione peccati Dauid. Quæst. XXIII.

Qvaeritvr vlterius cum Dauid putauisset a principio bene agere, iubendo populũ numerari, quomodo cognouit postea, quòd male egisset.

Responsio ista pendet ex præcedenti quæstione. Nam quidam putant, quòd Deus inflixit pęnam populo antequam Dauid cognosceret peccasse se, & postea cognouit, & deinde data est electio de tribus pęnis. Et secundum hoc dicetur, quòd Dauid cognouit se peccasse per pęnam, quam Deus cępit infligere, eo quòd Exod. 30. dicitur, quòd quando numeraretur populus, si solueret quilibet dimidium siclum, non esset plaga disperdens in populo. Ex quo innuitur, quòd si non solueretur istud precium, quòd esset plaga in populo. Et quia non fuerat solutum istud precium, & videbat nunc Dauid plagam in populo, manifestè cogitaret, quòd ista euenerant pp numerationem populi, & sic cognosceret peccatum suũ, & doleret. Iste modus conueniens esset, sed præsupponeretur, quòd aliqua pœna fuisset inflicta populo, antequam Dauid cognosceret peccatum suum, & tamen falsum est, quia nulla talis pęna fuit, vt declaratum est præcedenti quæstione. Item patet, quia alius modus cognoscendi peccatum istud ponitur 2. Reg. 24. Dicendum ergo, quòd Dauid potuit cognoscere peccatum istud dupliciter, vno modo per viam communem, scilicet, cessante passione, alio modo per quendam stimulum a Deo datum ad hoc cognoscendũ. De primo patet, quia quando passio insurgit in homine iudicat bonum esse id, ad quod passio inclinat, licet malum sit, & postquam passio cessauerit cum relinquatur homo sibiipsi, incipit iudicare malum, quod fecerat. Ista est conditio incontinentium, scilicet, quòd antequam passio insurgat iudicant malum esse fornicari, inebriari, crapulari: adueniente autem passione iudicant ista bona esse, & eligunt illa: cessante autem passione, iudicant mala esse, quæ fecerunt, & dolent, vt declarat Aristot. 7. Ethi. Ideo dicit, quòd continens est egressiuus ab opinione, & pęnitiuus. Ita poterat esse in Dauid, quia per dęmonis instigationẽ, qui consurrexit contra Dauid, & Israel, vt patet supra in litera. Fuit in corde Dauid quoddam desiderium magnum numerandi populum, & non erat illud, sicut desiderium insurgens a ratione, sed sicut desiderium passionale. Et ob hoc quandiu Satan instigabat Dauid, habebat Dauid iudicium de numeratione, quod bona esset. Consummato autẽ peccato, cessauit passio, quia Satan iam non instigabat eum, sicut prius ad numerandum populum, & tunc relictus Dauid sibiipsi, cognouit se peccasse. Secundus modus

est

est per stimulum a Deo datum ad cognoscendum
F hoc. Verum est enim, quòd Deus omni tēpore pulsat cor hominis monendo illud ad bonum, & vt malũ fugiat. Et ideo dicitur Deus semper stare ad ostium cordis nostri. Apocal. tertio, scilicet. Ecce sto ad ostiũ, & pulso, si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad illum, & cęnabo cum illo, & ipse mecum. Et iste est modus, quo homines conuertuntur ad bonum, quia aliàs impossibile erat hominem conuerti per seipsum, sicut dixit Christus Io. decimoquinto. Sine me nihil potestis facere. Istam tamen pulsationem Dei non semper audit homo, quia aliàs nunquam peccaret, sed quando fortis est mouet hominem, ita vt interdum videatur eum inuitum trahere, & tunc vocatur stimulus Dei. Et sic contingit,
G quòd homines, qui peccauerunt, & nesciunt se peccasse, vel non considerant, moueantur a Deo pulsante cor eorum per somnium, vel in vigilia, vt cognoscant peccatum suum, & doleant, vt patet Iob. trigesimotertio, scilicet. Per somnium in visione nocturna, qñ irruit sopor sup homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina, vt auertat hominem ab his, quæ fecit, & liberet eum de superbia, eruens animam eius a corruptione, & vitam illius, vt non transeat in gladium. Vterque modus esse poterat nunc in Dauid. Et tamen dicendum, quòd fuit secundus, scilicet, stimulus Dei, sicut patet secundo Regum. vigesimoquarto. Nam data summa populi ipsi Dauid sequitur. Percussit au-
H tem cor Dauid eum postquam numeratus est populus, & dixit ad Dominum: Peccaui valde in hoc facto, sed precor, vt transferas iniquitatem serui tui. Et sic fuit cognitio peccati per cordis percussionem, & ista percussio nihil est, nisi quidam motus cordis nostri, qui a Deo fit. Quod patet, quia non dicitur percussit Dauid cor suum, sed percussit cor Dauid eum, & sic ab alio motus est. Ista percussio facta est a Deo in Dauid per noctem, sicut dicit Iob in pręalegata auctoritate, quod patet, quia postquā cor Dauid pcussit eũ sequit: surrexit itaque Dauid mane, & sermo Domini factus est ad Gad: ergo videtur, quòd nocte prę cedente Deus percusserat cor Dauid, & ideo surrexit sequenti die diluculo, vt quęreret remedium in
I hoc. Sic etiam sępe percutiebat Deus cor Dauid prohibendo eum, ne faceret malum, sicut quando latebat in spelunca cum viris suis, & introiuit illuc Saul solus ad purgandum aluum, absciditque Dauid particulam chlamidis eius, & habuit intentionem occidē di eum, & Deus illico mouit cor eius percutiendo, ne occideret Saulem, vt patet primo Regum vigesimoquarto, scilicet. Surrexit Dauid, & pręcidit oram chlamidis Saul silenter: post hæc percussit cor suum Dauid, eo quòd abcidisset orā chlamidis Saul: dixitque ad viros suos. Propitius sit mihi Dominus ne mittam manum meam in eum, quia Christus Domini est. Et sic quamquàm intenderet consilio seruorum suorum hoc facere, quia tamen Deus percussit cor eius, dixit quòd iam non occideret Saulem.
K

Quis erat iste Propheta Gad. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius quis erat iste Gad, qui nunc venit ad Dauid.

Respondendum est, quòd tempore Dauid erant multi Prophetæ, & principaliter duo, scilicet, Nathan, & Gad. Istud fuit postquam Dauid cępit esse rex. Nam antequam esset rex alius erat Propheta principalior, scilicet, Samuel, ipse tamen mortuus fuerat dum Saul persequeretur Dauid primo Regum vigesimoquinto. Nunc autem isti duo erant præcipui, & erant familiares Dauid, reuelabantque ei illa, quæ Deus volebat cognita esse Dauid. Nam vt Nathan reuelauit Dauid de regno suo perpetuando, & de filio suo Salomone nascituro, & ędificaturo templum secundo Regum septimo, & supra decimoseptimo. Reuelauerat etiam pœnam, quam inflicturus erat ei pro peccato occisionis Vriæ, & adulterij cum Bethsabee, secundo Regum duodecimo. Propheta etiam Gad reuelabat etiam aliqua: Nam reuelauit nunc istas tres conditiones pęnarum, & postea reuelauit modum, quo cessaret plaga sacrificando Domino, vt patet infra in litera. Etiam reuelauit Dauid, quòd non maneret in præsidio, scilicet, qñ Dauid a facie Saulis fugiēs iuit in terrā Moab, manebat in præsidio. Et venit ad eum Propheta Gad dicens, quòd non maneret in præsidio, sed iret in terram Iuda: primo Regum vigesimosecundo. Non fuit tamen tam familiaris Gad ipsi Dauid, sicut Nathan. Nam omnia secreta sua reuelabat Dauid ipsi Nathan, vt declaratum fuit supra decimoseptimo in quadam quæstione: etiam in sacra Scriptura celebrior est Nathan, quàm Gad, quia in catologo patrum in Ecclesiastico ponuntur laudes Nathan, & non fit mentio aliqua de Gad, vt patet Ecclesiastico quadragesimosexto.

Propter quam causam misit Deus Gad Propetam ad Dauid. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius ad quid Deus misit Prophetam ad Dauid, quia ipse erat Propheta, & poterat scire omnia, quæ Gad reuelaret ei.

Respondendum, quòd Prophetæ non omnia sciunt, sed solum illa, quæ eis declarantur a Deo, & illa nesciunt omni tempore, sed eo tempore solum, quo illustrantur, & ideo contingit alio tempore, quòd Prophetæ sint, sicut viri simplices, & nesciant respondere ad ea, quæ interrogantur, sicut Moyses bis interrogatus fuit, & nesciuit respondere quousque retulit quæstionem Deo, scilicet, semel a filiabus Salphaad. Nume. vigesimoseptimo. Et iterum a filijs Manasse. Nume. trigesimosexto. Sic etiam Ieremias quærebat a Domino an Israelitæ deberent descendere in Aegyptum, & nesciuit respondere vsq; post decē dies: Ierem. quadragesimosecundo. Et Daniel interdum dubitabat super aliquo, & per tres hebdomadas orabat, & ieiunabat, vt reuelaretur ei, & tunc reuelabatur, Daniel decimo: & sic Dauid, quamquàm esset Propheta, poterat ignorare aliquid, & Deus reuelaret ei illud per alium Propheram. Sed obijcietur, quòd Prophetæ omnia sciunt, quia Lucę septimo, Pharisęus, qui inuitauerat Christum videns, quòd Magdalena tangeret pedes eius, dixit intra se. Hic si esset Propheta sciret vtique quæ, & qualis est mulier, quæ tangit eum, quia peccatrix est. Et sic præsupponebat, quòd Prophetæ deberent scire omnia, alioquin non bene argüeret, potissimè quia non solum præsupponebat, quòd Propheta debet scire omnia, quę exteriora sunt, sed etiam ea, quæ sunt in corde hominis, scilicet, peccata, quia dixit sciret, quæ & qualis esset mulier, quæ tangit eum. Dicendum est, quòd Prophetæ non sciunt omnia. Et ad dictum istius potest tripliciter responderi. Vno modo, quòd iste Pharisæus non bene cognoscebat conditiones Prophetarum: nam Prophetæ non sciunt omnia. Simile patet de Eliseo, qui habuit duplicatum spiritum Eliç, quarto Regum secundo. Et sic fuit famosissimus Prophetarum tempore suo. Et tamen quando venit ad eum mulier Sunamitis, & procubuit ad pedes eius, nesciebat quid illa quęreret.

quarto Regum. quarto. Nam dixit ad puerum suum. Dimitte illam, quia anima eius in amaritudine est, & Dominus celauit a me, nec indicauit mihi. Secundo modo potest dici, quòd iste pharisęus sciebat, quòd Prophetæ nesciebant omnia, & tamen, quia ipse, & alij Pharisęi inuidebant Christum, & eum exosum habebant, quia reuelabat malitiam eorum, offuscabat intellectus eorum in iudicando circa Christum, eo quod

Ira impedit animum, ne possit cernere verum.

Vt ait Cato. Sic etiam est de libidine, quia passio illa facit errare incontinentes iudicando in particulari, vt ait Aristo. septimo. Ethi. Sic etiam est de inuidia, & de omnibus alijs passionibus. Et ista fuit vna de causis, quare Pharisęi non cognouerunt Christum faciliter, sicut cognosci poterat ex operibus suis. Tertiò potest dici, quòd iste Pharisęus bene locutus est, eo quòd ipse non intelligebat de quocunque Propheta, sed excellentissimo Prophetarum, scilicet, Messia. Nam erat in populo quęstio, an Christus esset Messias, vt colligitur Ioan. septimo, scilicet. De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant: Christus cum venerit nunquid plura signa faciet quàm hic facit? Alij autem dubitabant cum dicitur ibidem. Nunquid verè cognouerunt principes, quia hic est Christus? sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit, nemo sciet vnde sit. Et magis patet Ioan. decimo cum dixerunt Iudęi ad Christum. Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palam. De Messia tamen pręsupponebatur, quòd sciret secreta cordium, & ideo non iudicaret homines per ea, quæ exterius audiuntur, & videntur, sed per ea, quæ in corde haberent, vt patet Isa. vndecimo, scilicet. Non secundum visionem oculorum iudicabit: nec secundum auditum aurium arguet, sed iudicabit in iustitia pauperes. Qui tamen iustè iudicat, & non iudicat per ea, quæ videntur, neque per ea, quę audiuntur, necesse est, quòd iudicet per ea, quæ in corde sunt, quia nullus alius modus est ad iudicandum iustè, & sic præsupponebatur, quòd Messias sciret secreta cordis, & ille est vnus locus efficacissimus ad probandum contra Hebræos, quòd Messias futurus erat verus Deus: bene ergo arguebat Pharisęus, quòd si Christus nō cognoscebat, quæ & qualis erat Magdalena non erat Messias. Et ob hoc ipse respondit ad cogitationes eius, ostendendo per hoc se esse Messiam, quia non solum sciebat, quæ, & qualis erat illa mulier, sed etiam sciebat, quid cogitabat pharisęus in corde suo: Prophetę autem alij non erant tales, sicut Messias, ideo multa ignorabant: ideo Dauid quāquàm esset Propheta poterat ignorare aliquid, quod reuelaretur ei per Prophetam Gad.

Quare Deus non reuelauit punitionem Dauid, sicut Prophetæ. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius dato, quòd Dauid posset aliquid ignorare, quod per alterum Prophetam posset ei reuelari, quare non reuelatum est potius ipsi Dauid quàm alteri Prophetæ. Nam etiam Gad Propheta, qui reuelauit ista Dauid, ne sciebat illa, nisi Deus reuelasset illa ei, vt patet in litera, ita ergo reuelare posset ipsi Dauid.

Respondeti potest ad hoc multipliciter: primo quod Dauid non erat talis Propheta, cui istud reuelaretur. Pro quo sciendum, quod duplices erant Prophetæ. Quidam erant Prophetæ propriè dicti, scilicet, quibus reuelabantur secreta aliqua per Deum. Alij autem erant Prophetæ largè dicti, qui solum faciebant cantica de laudibus diuinis, etiam si nunquā

A Deus reuelaret aliquid eis, vel tangeret corda ipsorum. Sic patet de omnibus Leuitis, quia omnes cantores Leuitarum dicebantur Prophetare in organis, & citharis, & Psalterijs infra vigesimoquinto. Et quidam docebant alios in ista Prophetia. Et tamen Propheta propriè dictus non potest ab aliquo homine doceri circa actum Prophetandi, nec ipse potest alios docere, cum Prophetia solum sit quædam illustratio mentis humanę facta a Deo supernaturaliter raptim transiens, per quam eleuatur homo ad intelligendum illa, quę aliàs intelligere non poterat. Dauid autem non erat Propheta primo modo, scilicet, quòd Deus ei reuelaret aliqua secreta, sed solum erat Propheta, quia faciebat cantica diuinæ laudis, & in

B hoc excessit alios Prophetas, quia plures Psalmos, & cantica fecit quàm omnes alij Prophetæ simul sumpti. Et ideo quando Dauid comparatur ad Moysen, & ad alios Prophetas, scilicet, an fuerit excellentior Prophetarum, est comparatio ęquiuoca, quia ipse non erat Propheta, sicut alij. Ideo si intelligatur an ipse erat excellentior alijs Prophetis, idest, quòd plura secreta ei reuelata sint quàm alijs, vel pluries Deus locutus fuerit ei quàm alijs, non erit ipse excellentissimus Prophetarum, sed minimus omnium, quia nihil ei Deus reuelauit hoc modo, vel saltem non apparet tam manifestè, sicut de quolibet alio, quorum scripta habemus: sed erat excellentissimus Prophetarum secundi modi, scilicet, facientium cantica diuinæ laudis, quia nullus tot Psalmos, & cantica

C fecit, sicut ipse. Et sic dicendum, quòd quamquàm esset Propheta, quia tamen erat de Prophetis secundi modi, non fiebat ei aliqua reuelatio. Ideo si aliquid Deus vellet ei reuelare, debebat ei reuelare per alterum, qui esset de Prophetis primi modi, & sic erat Gad. Ideo per eum reuelauit Deus istud Dauid. Confirmatur istud, quia quandocunque Dauid aliquid volebat scire a Domino, non consulebat eum per seipsum, sed alius consulebat loco eius. Sic patet quando erat Dauid in Ceila, quia bis consuluit pro eo Dominum Abiatar Sacerdos: primo Regum vigesimotertio. Et iterum consuluit pro eo Domi-

D num in Siceleg super Amalecitis: primo Regum trigesimo. Et iterum Achimelec Sacerdos consuluit pro eo Dominum, quando dedit ei panes, & gladium Goliath: primo Regum vigesimoprimo. Si tamen Dauid Propheta esset primi modi, non consuleret Dominum per alterum, sed per se, sicut Ieremias oratione sua petiuit à Domino responsum an deberent descendere Israelitæ in Aegyptum: Ierem. quadragesimosecundo, & Daniel oratione sua petebat a Domino interpretationem in dubijs, vt patet Danielis decimo, quando etiam Deus volebat aliquid reuelare Dauid, non reuelabat ei per seipsum, sed per alterum reuelauit. Bis enim reuelauit ei secreta per Nathan, vt patet supra decimoseptimo, &

E secundo Regum septimo, & duodecimo. Bis etiam reuelauit ei secreta per Gad, vt patet hic, & primo Regum vigesimosecundo, & secundo Regum vigesimoquarto. Secundò potest dici, quòd Deus non reuelauit Dauid istud per seipsum, sed per alterum ad maiorem confusionem eius, & humiliationem, scilicet, quòd ipse peccauerat, & non erat dignum, quòd pro illa vice Deus daret ei tantam dignitatem, vt per ipsum reuelaretur ei id, quod Deus volebat facere, sed magis, quod reuelaretur ei per alterum, tāquam ipse iam perdidisset istam dignitatem. Et patet hoc, quia quamquam Dauid nunc viderit Angelum percutientem, & locutus fuerit ad eum, vt conuerteret manum suam super ipsum, non respondit ei quidquam Angelus, sed præcepit Prophetæ Gad, vt

diceret

diceret Dauid, quòd construeret altare, vt patet infra in litera. Et istud erat quasi regula: non solum in Prophetis secundi modi, quibus Deus nihil reuelabat, sed etiã in Prophetis primi modi, qbus Deus solebat loqui, quòd quando ipsi peccarent non reuelaret eis Deus mala, quæ ventura erant ipsis per seipsos, sed per alios. Sic enim fuit de illo Propheta, quem Deus misit ad prænunciandum mala contra altare Bethel, & pręcipit ei Deus, qnòd non comederet, nec biberet in loco illo, & seductus comedit. Et tunc reuelauit Deus alteri Prophetæ, qui sedux erat eum, quòd non inferretur cadauer suum in sepulchrum patrum suorum, tertio Regum decimotertio, & tamen melior Propheta erat ille, qui peccauerat quàm alius, per quem reuelatum est ei hoc: cum ille esset idolatra, & pessimus, vt patet ibidem, sed quia peccauit, debuit quantum ad hoc carere officio Prophetæ. Tertio factum est hoc, vt ista res magis nota fieret. Nam si Deus reuelasset hoc ipsi Dauid, elegisset plagam, quam voluisset, & nesciret populus an Deus dedisset Dauid istam electionem de tribus plagis. Et quia vtile erat, quòd populus sciret hoc, non reuelatum est Dauid per se, sed per alterum.

De electione Dauid circa istas tres plagas. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius quare Deus dedit Dauid electionem de istis tribus plagis.

Respondendum, quòd Dauid merabatur occidi pro numeratione populi, & ipse etiam populus nimis affligendus erat pro alijs peccatis, quæ commiserat. Et si Dauid non doluisset de peccato isto, Deus inflixisset pęnam quam voluisset, & occideret Dauid, nec dedisset ei electionem super hoc, quia tamen Dauid doluit nimis, promeruit, quòd Deus remitteret partem pęnæ populo, & etiam, quòd daretur sibi electio circa pœnam, quam ipse vellet infligi populo.

An Dauid peccasset nolens eligere aliquam istarum trium pœnarum. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quid si Dauid noluisset eligere aliquam pęnam istarum quid fieret, & an peccauisset.

Respondendum est, quòd Deus dabat optionem Dauid de istis tribus pęnis, volens ei benefacere, vt minus malum eligeret, & si Dauid nollet eligere, priuaret se beneficio, quòd Deus ei impendebat. Et tunc Deus infligeret pęnam, quam vellet, & credendum est, quòd infligeret pestem, sicut postea inflicta est per electionem Dauid, & tamen maior esset quam fuit, eo quòd Dauid nunc rogauit nimis Dominum super hoc. Et tamen si nollet vti beneficio sibi a Deo concesso, Deus infligeret tantum rigorem quantum aliàs infligere intendebat. Cum autem quæritur an Dauid peccaret nolendo eligere. Dicendum, quòd aut faceret hoc nolendo vti beneficio sibi a Deo concesso, aut quia dubitabat, quæ pœna esset grauior, & volebat se magis submittere dispositioni diuinæ, quia Deus melius sciebat, quid expediret sibi quàm ipsemet. Si primo modo dicendum est, quòd Dauid peccaret, quia quidam modus contemptus erat, quòd nollet Dauid vti beneficio à Deo concesso, cum potius deberet agere magnas gratiarum actiones, & cum magno desiderio amplecti illud, & Deus indignaretur valde super hoc. Sic enim fuit quando Achaz rex Iuda timebat, quòd rex Syrię, & Israel venirent coniurati contra ipsum,

F & delerent eum. Misit enim Deus Isaiam ad eum dicens, quòd non timeret, quia non fieret istud, & ad hoc dixit ei Isaias. Pete tibi signum a Domino Deo tuo in profundum inferni, siue in excelsum supra, idest, pete aliquod signum ad hoc, quòd certificeris verum esse quod Deus tibi dixit. Et dixit Achaz non petam, & non tentabo Dominum. Et sic noluit vti beneficio sibi a Deo concesso, propter quod Deus iratus est, vnde subdit, & dixit Isaias. Audite ergo domus Dauid, nunquid parum est vobis molestos esse hominibus, quia molesti estis, & Deo meo? Isaia septimo. Quasi dicat, molesti estis ei in hoc, quòd contemnitis beneficium eius. Si autem Dauid nollet eligere propter secundum, non peccaret, quia committeret se dispositioni diuinę, eo
G quòd ipse melius sciebat quid minus graue erat, & vtilius Dauid, sicut dicitur Matthæ. septimo. Pater vester cęlestis scit quid expedit vobis. Melius tamen fuit, quòd Dauid eligeret: cum Deus daret ei electionem inter ista tria. Nam si non expediret ipsi Dauid eligere, non proposuisset ei Deus, quòd eligeret.

De controuersia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & secundo Regum cap. vigesimoquarto, circa electionem pœnarum.

Quæst. XXIX.

H QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic. Elige quod volueris, aut tribus annis pestilentiam, &c. quia secundo Regum vigesimoquarto, dicitur: Aut septem annis veniet tibi fames in terram tuam, & non ponitur ibi pestilentia.

Aliquis respondebit, quòd Deus proposuit Dauid omnia ista, scilicet, famem, pestem, hostes, & Angelum percutientem, & secundo Regum vigesimoquarto, ponuntur omnia præter pestem. Ideò cum iste liber sit suppletiuus eorum, quę habentur minus in libris Regum, suppleuit hic Esdras pestilentiam, & omisit famem septem annorum, quæ posita fuerat ibi.

I Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia secundum hoc essent quatuor, inter quę Deus daret optionem Dauid, & tamen hoc falsum est, quia solum erant tria, cum dicat hic litera: Trium tibi optionem do. Et etiam secundo Regum vigesimoquarto, dicitur: Trium tibi optio dabitur. Ideo necesse est, quòd dicamus solum fuisse tria. Et sic non exprimitur hic aliqua plaga, quam subticuerit Scriptura, secundo Regum vigesimoquarto.

Aliquis ergo dicet, quòd solum fuerunt tres plagæ, & tamen coincidunt. Nam pestilentia, quæ ponitur hic erat eadem cum fame, quę ponitur secundo Regum vigesimoquarto. Sed fames vocatur pestilentia, eo quòd pascitur, idest, destruit homines. Et hoc patet ex quibusdam libris. Nam
K quædam Bibliæ habent hic, aut tribus annis pestilentiam famis. Et faciunt idem esse pestilentiam & famem. Et sic Scriptura nominauit hic istam plagam pestilentiam, & secundo Regum vigesimoquarto, vocauit eam famem.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia si fames, de qua ibi, & pestilentia, de qua hic, essent eadem plaga: duratio vtriusque esset eadem, & tamen hic dicitur, aut tribus annis pestilentiam, & secundo Regum vigesimoquarto, dicitur: Aut septem annis veniet tibi fames. ergo non erat eadem plaga.

Respon-

Respondendum quòd secundum veritatem prima plaga erat fames septem annorum, & pestilentia trium annorum non erat aliqua de istis plagis, vnde scriptores non faciunt mentionem de ista pestilentia trium annorum, sicut patet per Iosephum septimo Antiquitatum, & Historiam scholasticam, & alios scriptores, quia tamen litera ista posuit hic tres annos pestilentiȩ. Dicendum quòd plaga prima, quā Deus posuit, erat fames septem annorum. Ex illa tamen sequi debebat pestis. Nam licet communiter pestis non sequatur ex sterilitate, sed ex saturitate, quia pestis à pastu dicitur: Tamen in illis septem annis non solum futura erat sterilitas terrȩ, sed etiam terrȩ nascentia futura erant rubiginosa, & pestifera, propter aerem corruptum, & sic indisponerent corpora humana. Vnde in quatuor primis annis famis indisponerentur corpora per malitiam ciborum, ita quòd in tribus annis sequentibus eiusdem famis multi perirent morbo victualium corruptorum. Et illa talis esset pestilētia trium annorum, & sic fames esset tanquam causa, & pestilentia, tanquam effectus eius, & ideo pertinent ad vnam plagā. Et quia principaliter ipsa fames erat plaga, ponitur secundo Reg. 24. Fames septem annorum. Et quia pestilentia secutura erat ex illa fame, noluit Esdras subticere illam, sed dixit, aut tribus annis pestilentiam.

Si fames euenisset, an hoc fuisset naturaliter, vel supernaturaliter.

Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius, si Deus infligere voluisset septem annorum famem, sicut proposuerat in vna de plagis, quomodo hoc eueniret: an naturaliter, an supernaturaliter; & an in vna prouinciā. s. solum terræ Israel, vel in omnibus alijs terris coniunctis.

Respondebit aliquis, quòd non eueniret naturaliter ista fames: nam si naturaliter ventura esset venisset realiter, quia ea quæ naturaliter se habent, vniformiter se habent, & non mutantur propter merita, vel demerita humana. Dicendum est, quod poterat euenire ista fames naturaliter, vel supernaturaliter. Primum patet, quia naturaliter euenire, poterat intelligi dupliciter: vno modo naturaliter, idest naturalibus instrumentis, alio modo naturaliter, idest per naturȩ cursum nulla alia causa exterius adiuuante, vel mouente aliter, quam consueuit mouere. Accipiendo primo modo, intelligitur quòd fames infligeretur instrumētis naturæ, scilicet mediantibus corporibus cœlestibus, quæ sunt instrumenta omnis generationis, quæ fit in terra, sicut dicit Aristotel. primo de Generatione, & corruptione, scilicet. Quod sol discurrens per circulum obliquum est causa omnis generationis, & corruptionis, quæ fit in terra. Et secundo Physicorum dicitur: Quod sol & homo generant hominem. Accipiendo sic, poterat adhuc fieri dupliciter ista fames. Vno modo, quod Deus faceret, quòd planetæ, & astra, quæ causant naturaliter famem, concurrerent in certo aspectu, & radiatione super terram Chanaan, certo tempore anni, & causarent famem naturaliter. Alio modo, quod quamquam non conuenirent super terram Chanaan, tales planetæ, & astra in coniunctione, vel alio aspectu, sed venirent illa astra. quæ alias secundum cursum naturæ ventura erant, & postea venerunt, quæ non causant naturaliter famem, quod Deus mutaret efficaciam illorum, & causarent famem. Accipiendo primo modo erat aliquid naturale, & aliquid supernaturale. Naturale erat, ꝙ il-

A la astra posita in tali aspectu tali tēpore causarent fa-
mem. Super naturalȩ autem erat, ꝙ illa astra venirēt
ad talem coniunctionem, vel aspectū, ad quē aliàs vē-
tura non erant, nec venerunt. Et istud poterat fieri à
Deo, dato quòd planetȩ mouerentur velocius per
circulos suos, quam aliàs, vel tardarent magis. Nam
quibusdam velocius currentibus, & alijs magis solito
tardantibus fieret quȩcunque coniunctio, vel aspe-
ctus, quem vellet ille, qui faceret astra velocius, vel
tardius solito currere. Et sic factum est aliàs, s. quādo
Deus fecit stare solē ad p̄ces Iosue, vt patet Iosue 10.
Sic etiam, qn̄ retrocessit sol per decem lineas tēpore
B Sedeciȩ regis 4. Reg. 20. & tunc retrocesserunt oēs
cœli, & tempore Iosue steterunt oēs stante sole, vt
declaratū est eisdē capitulis. Et tunc iste effectus esset
aliquo modo naturalis, & aliquo mō supernaturalis,
quia partim erat causa naturalis, & partim supernatu-
ralis. Aliquis dicet, ꝙ esset naturalis simpliciter. Nam
si aliquis homo ȩgrotaret, & Deus educeret aliquam
herbam de extremis partibus terrȩ, quȩ naturaliter
haberet virtutem curandi illum morbum, & non in-
ueniretur in illa terra, in quo erat ȩgrotus: non dice-
retur ista curatio supernaturalis, sed naturalis, quia
Deus solum applicuerat herbam illam. Illa autem ha-
bebat naturaliter virtutem curandi morbum. Sic au-
C tem esset hic, quia corpora cȩlestia in tali, vel tali ha-
bitudine virtutem habent naturaliter causandi famē,
vel saturitatem. Solum ergo erat, quòd Deus moue-
ret illa corpora, vt essent in illa dispositione coniun-
ctionis, vel aspectus, in qua possent causare famem,
sicut qui applicaret ȩgroto herbam, quȩ naturaliter
haberet virtutem curandi. Dicendum quòd non est
simile, quòd Deus applicaret herbam ȩgroto, & ꝙ
moueret corpora cȩlestia ad talem aspectum, in quo
causarent famem. Nam licet illa herba, quā Deus ap-
plicaret ȩgrotanti, non esset in terra illa, in qua erat
ȩgrotans, nec poterat pro tunc applicari ȩgroto: ta-
men poterat aliàs adduci per omnem hominem, vel
saltem erat adducibilis in quacunque parte terrarum
esset. Secus tamen erat de motu corporum cȩlestiū
ad talem, vel talem aspectum, quia non poterat illud
D fieri per homines, sed per Deum. Ideo illud erat mi-
raculū, & illud non. Sed dicet, ꝙ licet non posset fieri
talis motus corporum cȩlestium per hominem po-
terat fieri per angelos. Operationes tamen angelicȩ
non sunt miraculosȩ, sed naturales, quia solius Dei
operatio est miraculosa. Dicendum adhuc, ꝙ erat ista
operatio aliqualiter miraculosa, quia licet àngeli mo-
ueant corpora cȩlestia, tamen non possunt ipsi mo-
uere in quacunque velocitate voluerint, quia deter-
minata est potentia eorū, & nō possunt, vt ait Aristo.
12. Meta. mouere velocius, quā mouent, & sic causa-
tur vniformitas motus, & licet fortè secundum veri-
tatem possent moueri in maiore velocitate, quam
mouent, tn̄ non possunt mouere in quocunque gra-
du velocitatis, quia hoc pertinet ad potentiā infinitā,
E & forte talis erat velocitas, quȩ requirebatur ad hoc,
quòd corpora cȩlestia conuenirent quolibet anno il-
lorum septem in aspectu, vt causarēt famem, prȩsup-
posita habitudine, in qua nunc erant. Ideo videtur,
quod erat operatio miraculosa, sed dicetur, quòd nō
requirebatur ad hoc, quòd fieret motus in magna ve-
locitate, sed quòd quȩdam corpora cȩlestia starent,
& alia mouerentur, & sic fieret coniunctio, vel aspe-
ctus quicunque sine velocitate magna motus.

Dicēdum, ꝙ hoc verum est, & ꝙ poterat fieri hoc per angelos, si Deus permitteret eis facere contra cursum communē naturȩ, & sic non erat hoc pure miraculum. Dicēdum tn̄, ꝙ erat ex magna parte operatio miraculosa, & magis miraculosa, quam naturalis.

Alius modus erat ad hoc faciendum, q Deus nō moueret corpora cęlestia, aliter quam ipsa mouere debebant, sed daret eis virtutem causandi sterilitatem, quā aliàs naturaliter non causarent. Et tunc dicendum, quòd operatio esset aliquo modo miraculosa, & aliquo modo naturalis. Nam quòd Deus daret stellis virtutem causandi famem, quæ aliàs causarent saturitatem, supernaturale erat, quòd tamen ipsæ stellæ susceptā in seruitute illa a Deo causarent famem, naturale erat, sicut animam creari, & corpori vniri miraculum est. Operationes tamen, quas postea habet anima vnita corpori naturales sunt. Dicendum tamen, quòd ambo isti modi sunt partim naturales, & partim supernaturales. Et tamen magis supernaturalis est iste secundus quam primus, quod patet, quia in primo nihil fiebat supernaturaliter, nisi quòd mouerentur corpora cęlestia tali motu, quali non mouerentur aliàs, & istud poterat fieri per angelos. In secundo modo debebant fieri duo, scilicet, quòd auferretur stellis virtus influendi, quam prius habebant, & daretur eis alia virtus. Istud autem facerent angeli. Nam istud est sicut facere corpora cœlestia de nouo. Angeli tamen non sunt creatores, nec concreatores, nec possunt mutare aliquas naturales virtutes, & operationes rerum. Istis duobus modis poterat Deus causare famem illic septem annis, & esset illa naturalis aliqualiter propter aliquam operationem naturæ, quæ ibi esset. Secundus modus principalis erat, quòd esset ista fames naturalis, idest per communem cursum naturæ, ita q aliqua causa exterior non concurreret mouendo, vel adiuuando aliter quam facere solebat. Et isto modo non moueret Deus corpora cœlestia aliter quam ipsa mouebantur illo tempore, vt conuenirent ad aliquem aspectum, in quo causaretur fames, nec etiam daret eis virtutem ad causandum famem, quam aliter naturaliter non causarent, & isto modo dicendū, quod non poterat induci fames illis temporibus, quia tunc etiam non peccante Dauid euenisset, & tamen non euenit. Non tamen propter hoc debet aliquis negare, quin aliquādo fames purè naturaliter eueniat pp peccata, immo nunquam potest naturaliter venire, quin pp peccata eueniat, quia aliàs Deus infligeret hominibus aliquam pœnam, quam nō mererent, nec esset pro peccatis. Et hoc falsum est, quia sic tolleret prouidentia Dei, secundum quam omnia iustè gubernantur. Causa autem quare fames non poterat nunc isto modo naturaliter induci erat, quia Deus ab æterno præsciuerat istam famem non esse futuram, & Dauid non electurum esse famem, sed pestem. Ideo non ordinauerat sic corpora cęlestia, vt naturaliter illo tpe concurrerent ad causandum famem. Alius modus erat, & præcipuus, q causaretur ista fames purè supernaturaliter. Et de hoc non est dubitandum, quin fieri poterat, & tūc fieret multiplicitas, sicut Deus vellet. s. tollendo pluuias, q̃ naturaliter venturæ essent, vel reddendo terram inhabilem ad producendum segetes, sicut dicitur Psal. 106. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim: terram fructiferam in salsuginem a malitia habitātium in ea. Poterat etiam hoc fieri si crescerent terræ nascentia, & Deus mitteret locustas, vel bestias ad deuorandum omnia, ita vt nihil colligerent inde Iudæi, vel mitteret hostes, qui omnia illa deuastarent. De istis modis patet Leuit. 26. scilicet. Visitabo vos velociter in egestate, & ardore, qui conficiat oculos vestros, & consumat animas vestras: frustra seretis sementem, quæ ab hostibus deuorabitur. Ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hostibus vestris, & subijciemini his, qui oderunt vos, fugietis, nemine persequente. Si autem nec sic obedieritis mihi, addam correptiones vestras septuplum

F propter peccata vestra, & conteram superbiam duritiæ vestræ, daboque cęlum vobis desuper sicut ferrū, & terram ęneam, consumetur incassum labor vester, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt. Sic etiam dicitur Deutero. 28. s. Sit cęlum quod super te est ęneum, & terra, quā calcas ferrea, det dñs imbrem terræ tuæ puluerem, & de cęlo cadat super te cinis donec conteraris. Multi alii modi esse poterant, per quos Deus supernaturaliter causaret famem in istis septem annis.

Si fames euenisset, an fuisset super omnes terras. Quæst. XXXI.

G QVAERITVR vlterius, si euenissent isti septem anni famis, an esset ista fames super omnes terras, vel solum super terram Israel.

Respondendum, quòd esset solum super terram Israel. Ratio huius est, quia ista famis infligebatur ꝑ peccato Dauid, & populi sui, sed in hoc nullus peccauerat, nisi Israelitæ. Ideo ipsi soli punirentur, nisi forte aliqua alia terra peccauisset in alio crimine. Et Deus, qui iudex est omnium hominum, vellet punire habitatores terræ illius, poterat facere istam famē esse communem Israelitis, & illi genti. Declaratur istud, quia aut ista fames eueniret supernaturaliter, aut purè naturaliter, aut partim naturaliter, & partim supernaturaliter.

H Si primo modo manifestum est, q poterat venire sup Israelitas gentes, eo q poterat Deus pcutere illam terram non percutiendo aliā, sicut pōt pcutere vnū hoīem non nocendo alteri, sicut fuit in isto angelo pcutiente, q occidebat quosdā de Israel, & alios nō, vt patet in litera. Sic etiam fuit in angelo percutiente, q solum percutiebat primogenitos, Exo. 12. Si aūt secundo modo, s. purè naturaliter, dicēdum, q poterat esse ista fames in vna terra, & q non esset in alia, quia sic videmus in omnibus accidentibus naturalibus, vt in fame, peste, frigore, & calore. Nam in quibusdam regionibus sunt, & non in alijs. Immo quod plus est, dicendum, quòd si ista fames eueniret naturaliter, non

I poterat euenire simul in omnibus terris, & etiam, q non potest esse aliquis effectus naturalis idem in toto orbe. Ratio huius est, quia oēs generationes, & corruptiones in terra fiunt per motum solis, & aliarum stellarū in circulo obliquo, i. in Zodiacho, vt ait Arist. primo de generatione, & corruptione. Et corpora cęli non operātur solum per motum suum, sed principaliter per aspectum, & radiationem, & accessum, vel recessum secundum latitudinem ad aliq̄ regionē, sed impossibile est, q corpora cęlestia in aliquo vno tempore habeant eūdem aspectum, & appropinquationem ad omnes partes mundi. Iō impossibile est, q aliquis effectus naturalis sit possibilis simul in tota terra. Et sic dicendum de diluuio in diebus Noe, q non euenit naturaliter, sed Deus fecit rumpi fontes

K abyssi magni, & apuit catharactas cęli, Gen. 7. in quo significatur, quod opere Dei venerit diluuium, & non naturaliter. Diluuia autem particularia possunt euenire naturaliter, sicut fuit diluuium Ogigis regis in Thessalia, & diluuium Deucalionis, & Pyrræ, de quo Ouidius primo Meta. Nam ista solū fuerunt in Grecia, & in insulis vicinis. De hoc Aug. 18. de ciu. Dei, & Isidorus 13. Etymolog. Si aūt tertio mō partim naturaliter, & partim supernaturaliter eueniret ista fames, poterat euenire vno de illis duobus modis positis præc. question. s. q Deus moueret corpora cęlestia, vt conuenirent ad talem coniunctionem, vel aspectum stellę, quod causarent famem naturaliter, vel q non mouerent corpora cęlestia aliter, quam ipsa mouebantur,

bantur, sed daret eis virtutes causandi famem, quam naturaliter non causarent aliàs. Si primo modo non solum poterat esse ista fames in vna terra, ita quòd nõ esset in alia, sed etiam necesse erat, quòd non esset in omnibus cũ fieret ope stellarũ. Et tñ impossibile est, ꝙ stellę habeant eundē aspectum, & accessum simul ad oẽs terras. Si aũt secundo mõ idem dicendum, quia mutaretur virtus stellarum, vt causarent famē, ꝗ aliàs non naturaliter causarent. Et tamen istę stellę quarũ mutaretur virtus, non poterant habere eundem aspectum, & accessum ad omnes terras simul, ergo non poterat causari fames in omnibus terris, sed in sola terra Chanaan, vel in paucis sibi vicinis.

Quomodo fuisset inflicta Israelitis plaga ista famis.
Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius cum ista fames futura esset solũ in terra Israel, & nõ in alijs locis vicinis: qũo infligebat̃ à Deo in plagã, quia poterant Israelitę hr̃e sufficiens sibi sustentamentum de terris vicinis.

Rñdendum est vno modo, ꝙ dato, ꝙ terrę coniũctę Israelitis non percuterentur fame, esset magna angustia Israelitis, quòd de regionibus vicinarum terrarum sustentationem habituri essent, & multi perirent prę inopia. Secundo, quia non solum eueniret eis dãnum propter raritatem, & valorem magnum ciborũ, sed etiam, quia Deus indisponeret terram ad germi- C nandum, & si iacerent semina non proficerent, & hoc modo ante septem annos periret tota substantia Israelitarum. Sic factum est de Aegyptijs, qui habuerunt per septem annos grauissimam famem, ita quòd terra nihil germinabat, & ante annum sextum coacti sunt vendere omnia, quę possidebant, & seipsos facere seruos regis, Gen. 47. Tertio modo, ꝙ adhuc sequeretur maius nocumentum, scilicet quia non solum haberent cum magna caristia, sed etiam non possent illos habere, quia gentes, quę erant in circuitu Israelitarum erant hostes eorum, & Deus efferaret magis nunc illas gentes contra Israelitas in pęnam eorum, & sic non darent eis cibos, vnde affligerentur ni- D mis.

De positione duarum plagarum, quæ videntur esse eadem.
Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius qũo ponunt̃ hic duę plagę, quę videntur esse eadem. Nã prima est hic, quòd tribus annis veniret pestilentia super Israel. Secũda, quòd veniret mors tribus diebus, & gladius Domini. Et tamen ista mors erat pestilentia, quia Dauid elegit istam tertiam. Et tamen dr̃ in litera, quòd misit dominus pestilentiam in Israel.

Respondendum est, quòd istę duę plagę non coincidunt. Et quando dicitur, quòd ambę sunt pestilē- E tia, dicendum ꝙ ꝗquã in nomine conueniunt, differunt tamen in re, quia alius modus mortis erat in illis tribus annis pestilentię, quàm in tribus diebus. Et patet ista differentia. Primo quia non est idem nomen: nam prima plaga vocatur pestilentia simpliciter. Secũda autem vocatur gladius Domini, & mors, & angelus percutiēs, vt patet in litera. Secũdo patet, quia si eadem plaga esset penitus, poneretur ęquale tempus pro vtraque. Et tamen pro vna ponuntur tres anni, & pro alia tres dies, ideo valde differebant in grauitate. Tertio dicendum, quòd differebant, quia pestilentia, quę ponitur tanquã tertia plaga erat per se plaga. Illa tamen pestilentia, quę ponitur hic tanquam

A prima, non erat per se plaga, sed erat effectus alterius plagę. Nam plaga principalis erat fames septē annorum, & ex illa secuta esset plaga pestis per tres annos, sicut declaratum fuit supra in quadam quæstione.

Quomodo hostes venirent contra Dauid.
Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo venirēt hostes per tres menses contra Dauid si illã plagam acceptasset. Nam nunc omnes gētes, quę erãt per circuitum timebant Israe- B litas, eo quòd Dauid subiecerat sibi fere omnes illas gentes in tributarias, vt colligitur supra decimooctauo. Et hoc pręcipuè, quia Deus incusserat timorē Dauid omnibus istis gentibus, vt patet supra 14. Et sic tã in breui, scilicet in tribus mensibus non videtur quomodo auderent insurgere contra Dauid, vt tantum malum ei inferrent, quòd compararetur alijs duabus plagis.

Respondendum est, quòd verum est, quòd nunc omnes istę gentes subiectę erant Israelitis, nec auderent quantum ex se ęrat insurgere contra Dauid, & tñ istud fieri deberet opere Dei, qa omnes istę plagę miraculosè venturę erant: fieret autem sic, ꝙ Deus confortaret corda gētium vicinarum contra Israelitas, & immitteret eis odium, vel procuraret illud, vt ipsi desiderarent valde pugnare contra Dauid, ita ꝙ nihil magis desideraret, quam pugnare. Et tunc Deus diceret suscitare hostes Israelitis. Sic enim fuit de Adad Idumęo, quem Deus suscitauit in hostem Salomoni in senectute sua 3. Regum 11. Et hoc satis apparet, quia ille Adad erat cum rege Aegypti, & audito, ꝙ mortuus esset Dauid, & Ioab, incidit ei magnum desiderium veniendi in terram suam, vt pugnaret contra Salomonem. Et erat desiderium illud magnum, sed nesciebat a quo esset: vnde Pharao rex Aegypti dixit ei: Quid deficit tibi, vt quęras ire ad terram tuam? & ille dixit: Nulla re indigeo, sed obsecro, vt dimittas me. eodem capitu. Et sic nesciuit respondere Adad quare vellet redire in terram suam, sed solũ dixit: Obsecro, vt dimittas me. Sic etiam sępe dicebat Deus suscitare hostes Israelitis, sicut tempore Iudicum, quando peccabant Israelitę, dicebatur, quòd Deus cõfortabat cõtra eos, vel suscitabat hostes, vt patet Iudicum 3. scilicet. Qui cõfortauit aduersum eos Eglon regē Moab, & copulauit ei filios Amon, & Amalec. Et sic Deus poterat nunc concitare animos omnium gentium, quę erant in circuitu terrę Israel, vt pugnarent cõtra Dauid vno anno in istis tribus mensibus, & inferrent ei magna damna.

Quomodo non potuisset Dauid effugere gladium inimicorum.
Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur non posset effugere gladium hostium in istis tribus mēsibus, quia videtur, quòd faciliter effugere poterat. Nam si Dauid nesciret, quòd ista plaga sibi infligenda esset, procederet confidēter contra hostes, sicut prius consueuerat facere, & tunc Deus fortificaret hostes, & pręualerent contra eum. Et tamen cum iam Deus diceret ei, quòd non posset se defendere ab hostibus, dato quòd illi venirent ad inuadendum terram eius, non exiret contra eos, sed maneret in aliquo loco forti, sicut in Ierusalem, & ibi maneret in obsidione, potissime cum istud tempus esset paruum, scilicet trium mensium.

Responderi potest vno modo, quòd Dauid posset

euadere si clauderet se in locis fortibus. Et tamen tunc F
hostes deuastarent totam terram per circuitũ,& non
posset Dauid defendere illam. Et hoc erat non pos-
se effugere gladium eorum. Secundo modo potest
dici, quòd non posset effugere gladium, idest percus-
sionem realem in se, vel in exercitu suo. Nam non
intelligitur, quòd non posset effugere gladium eorũ,
scilicet ipsemet Dauid, scilicet, quòd exercitus suus,
vel viri de regno suo non possent effugere. Et hoc ve
rum erat, quia non poterant omnes Israelitæ cohibe-
ri intra castra vrbium suarum, ita quòd nemo exiret
in istis tribus mensibus. Et tunc hostes irruerent sup
eos,& opprimerent illos. Et istud est, quod Deus intẽ-
debat. Cum autem secundo quæritur quomodo in
tam pauco tempore possent hostes infligere Israeli- G
tis tanta damna, vt compararentur aliis duabus pla-
gis, dicendum quòd hoc poterat fieri faciliter. Nam
in ista peste perierunt nunc septuaginta millia virorũ,
vt patet infra in litera. Et tamen hostes poterant occi-
dere plures, quam septuaginta millia in tribus mensi-
bus, eo quòd Deus confortaret hostes contra Dauid.
Nam sicut solebat confortare Dauid, & alios Israeli-
tas contra hostes suos, ita confortaret nunc hostes cõ
tra Dauid,& omnibus aliis modis, quibus solebat ad-
iuuare miraculose cum contra hostes, de quibus su-
pra cap. decimoquarto, adiuuaret hostes contra eum
in pęnam delicti. Et sic non est dubium, ꝙ in tribus
mensibus possent occidere plusquã septuaginta mil- H
lia virorum, immo in vna die, & insuper deuastarent
totam terram destruendo terrę nascentia,& succidẽ-
do arbores, & sic redderent eam inhabilem ad fructi-
ficandum, vnde non solum esset occisio hostilis, sed
etiam fames sequeretur.

Quomodo cessaret ista percussio post tres menses,
Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius si istam plagam hostium
elegisset Dauid si semel suscitarentur isti ho
stes contra eum, & opprimerent ipsum tam
fortiter, quomodo postea cessarent post tres menses:
cum ista plaga deberet solum per tres menses durare, I
& ipsi cum semel pręualerent contra Dauid, semper
vellent contra eum pugnare.

Respondendum est, quòd multipliciter fieri pote-
rat. Vno modo, quod Deus daret hostibus Dauid de-
siderium non pugnandi contra ipsum. Nam sicut bel
la istorum trium mensium inceperunt per hoc, quòd
hostes Dauid incitati fuerant a Deo ad pugnandum
contra ipsum, cum aliàs non desiderarent istud, ita e-
tiam immitteret eis desiderium, non pugnandi iam
contra Dauid. Et hoc facile est, quia sicut dicitur Pro-
uerbiorum capitulo vigesimoprimo, Cor regis est in
manu Domini, & quocunque voluerit vertet illud,
Ideo ad quamcunque passionem voluerit conuertet
illud. Secundo poterat hoc fieri per hoc, quòd Deus
incuteret iam timorem hostibus Dauid. Nam ante K
hoc ipse confortauerat eos contra Dauid, cum prius
non auderet pugnare contra ipsum. Ideo finito isto
tempore ipse incuteret illis timorem, vt iam non au-
derent pugnare contra ipsum: Nam sic incusserat a
principio, quando Dauid pugnabat contra istas gen-
tes supra capitulo vigesimoquarto. Nam dicit. Quod
dedit Deus pauorem eius super omnes gentes. Ter-
tio modo poterat hoc fieri dando hostibus Dauid a-
liam occupationem maiorem, propter quam dimit-
terent bellum contra Dauid, vt prouiderent in illa.
Sic fuit quando Senacherib erat apud Ierusalem, &
volebat pugnare contra illam. Nam timuit Ezechias,
& orauit Dominum super hoc, & ille respondit: No-
li timere a facie sermonum, quos audisti, quibus blas-
phemauerunt pueri regis Assyriorum me, ecce ego
immittam ei spiritum,& audiet nuncium,& reuerte-
tur in terram suam, & deiiciam cum gladio in terra
sua. Et dicitur: Immittam ei spiritum, idest ponam in
corde eius desiderium, vel scrupulum ad redeundum
vt dimittat Ierusalem. Et sic factum est, quia audiuit,
quòd rex Aethiopum egressus fuerat ad pugnandum
contra ipsum. Et dimisit Ierusalem, vt expugnaret cũ,
quarto Regum, capitulo decimonono. Quarto mo-
do poterat hoc fieri per hoc, quòd hostes Dauid sen-
tirent iam non posse pręualere contra Dauid. Et fie-
ret sic, quia Dauid sciret per Dei certificationẽ, quòd
ista plaga hostium duratura erat solum per tres men-
ses, in quibus ipse non auderet pugnare contra hostes G
in campo, & post tres menses sciret se liberatum ab
illa plaga. Ideo si hostes venirent auderet pugnare cũ
illis. Ipsi autem hostes nescirent an iam Dauid posset
resistere eis: immo potius putarent, quòd non posset,
quia ipsi nescirent istud euenisse Dauid ex plaga Dei
data sibi ad tempus, sed ex accidenti, vel alias. Ideo cõ
fidenter pugnarent contra ipsum, & tunc Dauid præ-
ualeret contra eos, sicut prius antequam ista plaga in-
fligeretur ei, & hoc fortè fieret bis, vel ter. Et cum
iam hostes viderent se non posse præualere contra
eum, sicut prius cessarent a bellis: sic factum est a prin
cipio regni Dauid super Israel. Nam scientes Philisthi
ni eum in regem vnctum, congregati venerunt con- H
tra ipsum,& dispersit eos faciliter. Iterum etiam cre-
dentes, quòd possent pręualere, congregauerunt ma-
iorem multitudinem contra eum, & etiam dispersi,
& occisi fuerunt, secundo Regum quinto, & supra
14. Et tunc non ausi fuerunt amplius pugnare con-
tra Dauid.

An Deus iustè concitaret hostes contra Dauid.
Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius an Deus iustè ageret
concitando hostes contra Dauid. i. dando
odium Dauid in corde eorum, & incitan-
do, vt venirent ad pugnandum contra I
eum.

Aliquis dicet, ꝙ malum erat, quia non poterat fieri
istud sine magno odio, ꝙ conciperent hostes contra
Dauid,& odisse peccatum est. Ideo cum Deus esset
causa istius odii, malum faceret.

Respondendum, quod Deus non faceret malum
in hoc. Nam quod Deus iubeat ministris suis, vt exe-
quatur iustitiam, non est iniustum. Ita Deus mo-
uebat hostes Dauid, tanquam ministros suos contra
Dauid,& Israëlitas, ideo bonum faciebat. Sic dicitur
Sapient. capitulo quinto. Armabit creaturam ad vl-
tionem inimicorum, & pugnabit cum eo orbis ter-
ræ contra insensatos. Ipsi tamen hostes Dauid for-
tè non intelligerent se moueri a Deo, sed a seipsis,
vel ex aliqua alia causa mouerentur secundum iudi- K
cium suum, & propter illam conciperent odium Da-
uid: etiam si Deus non immitteret illud cordibus ip-
sorum. Fieret enim sic, quòd Deus suscitaret ali-
quam causam belli inter Dauid, & hostes, quæ prius
non erat, & daret eis animositatem ad pugnandum,
ex quibus ipsi conciperent odium contra Dauid, &
desiderium pugnandi. Nam fortè ante hoc non es-
set aliqua causa nimis mouens inter Dauid, & ho-
stes suos ad pugnandum. Et ideo hostes non pugna-
bant: etiam dato, quod desiderarent pugnare formi-
darent, quia Deus dederat pauorem Dauid super om
nes gentes, supra capitulo decimoquarto. Nunc aufer
ret Deus istum timorẽ de cordibus hostiũ,& ipsi sen-
tientes

tientes se confortatos pugnarent. Quod tamen Deus daret causam inter Israelitas, & hostes, propter quam pugnarent, & istud pertinebat ad pœnam, & non ad culpam, iustum erat. Quòd etiam confortaret hostes ad pugnandum, iustum erat, sicut inde ministris suis det armamenta, vt præualeant in executione iustitiæ contra iniquos. Sic etiam dicitur Abachuc primo de Nabuchodonosor: Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, vt corriperes fundasti eum, idest, ideo dedisti illi fortitudinem, quia volebas facere eum ministrum iustitiæ tuæ contra Iudæos. Non ergo erat in istis aliquod malum.

An peccarent hostes pugnando contra Dauid.
Quæst. XXXVIII.

QVAERITVR vlterius an hostes Dauid, qui pugnarent contra eum in istis tribus mensibus, peccarent.

Respondendum est, quòd fortè haberent causam iustam ad pugnandum, vt si nunc aliqua insurgeret, & tunc haberent iustum bellum. Credendum est tamē, quòd bellum eorum esset iniustum in totum, vel pro maiori parte. Nam nunc Deus solum Israelitis pęnā, & non culpam infligeret. Quòd tamen hostes fouerent iustum bellum contra Israelitas, pertinebat ad culpam, & non ad pœnam, & ante hoc non habebāt iustam causam pugnandi, ideo etiam nec haberent nunc. Sed aliquis dicet, quòd haberent iustum bellū, quia Israelitæ peccauerant, & illud peccatum erat dignum ista pęna, ideo iustè isti infligerent illam.

Item patet, quia isti mouebantur a Deo ad hoc: & tamen qui agunt spiritu Dei, non peccant, quodcūq; fecerint, quia non sunt sub lege. Et ita erat de istis, qa Deus mouebat illos, ideo non peccabant. Nam in eis erat iusta causa pœnæ infligendæ, & etiam auctoritas ad infligendum; cum Deus faceret eos ministros suos in hoc.

Respondendum est, quòd peccarent hostes Dauid in isto bello, quia ipsi non haberent aliquam causam ad pugnandum. Et etiam quia concessis victoriis a Deo abuterentur, vertendo illas in magnam crudelitatem, nam quando isti præualerent contra Iudæos, deberent existimare, quòd Deus Israelitarum tradebat eos in manus ipsorum, cum ante hoc non possent se defendere ab eis, quando Deus ipsorum adiuuabat eos, & tamen habitis istis victoriis gentiles non dabant gloriam Deo Israel, sod diis suis. Sic patet de Philisthinis, quibus multas plagas inflixerat Samson, & Deus tradidit illum in manus eorum. Ipsi tamen attribuerunt gloriam istam Deo suo Dagon, nam conuenerunt ad templum eius, & fecerunt epulas magnificas, & laudabant Deum Dagon dicentes: Tradidit Deus inimicum nostrum Samson in. manus nostras. Iudic. capitulo decimosexto. Sic etiam fuit de Saule, quem Deus propter peccata sua reprobauerat, & tradebat occidendum Philisthinis, primo Regum vigesimooctauo, & supra decimo. Et tamen Philisthini gloriam victoriæ illius attribuerūt diis suis, ideo fecerunt, quòd caput Saulis circunferretur per omnia templa idolorum, & postea poneretur ad perpetuam rei memoriam in templo Dagon, & arma illius posita fuerunt in templo Astaroth ad laudem istorū Deorum, significando, quòd eis dedissent ipsi victoriam, vt patet supra decimo, & primo Regum vltimo. Et propter hoc Deus traderet postea illos in alias calamitates, & forte in manus Dauid, vt paterentur pro malo, quod in ipsis bellis fecissent. Cum autem arguitur, quod istud bellum hostium contra Dauid erat propter peccatum, ideo iustum erat.

A Dicendum est, quòd peccauerant Israelitæ, & meruerant maiora mala, quàm forte infligeretur eis per verba hostilia, & tamen non licebat hostibus pro illo peccato pugnare contra Dauid, quia illud peccatum erat contra Deum solum, & non offenderat Dauid hostes suos, etiam si grauius peccasset contra Deum pro hoc. Item cum dicitur, quòd Deus mouebat Philisthinos, & alias gentes ad hoc. Dicendum, quòd hoc non iustificabat bellum ipsorum, quia licet Deus moueret eos, nō putabant ipsi se moueri a Deo, & sic bellum erat tanquam personarum, & sine aliqua causa factum. Ideo erat iniustum, nam ipsi non putabant se
B a Deo moueri, nec etiam facere hoc propter aliqua peccata Israelitarum, sed desiderabant facere propter vtilitatem suam, nec etiam se ministros Dei in isto, sic patet de Senacherib, quem Deus misit contra Iudæos, & confortauit eum contra eos propter peccata illorum, & tamen putabat sic, sed quòd a seipso erat tota ista fortitudo. Ideo Deus puniuit eum, quamquam esset minister suus. Sic patet Isaiæ, capitulo decimo, scilicet. Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorum indignatio mea contra populum furoris mei, mandabo illi, vt auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationē, quasi lutum platearum. Ille autem non sic arbitrabitur, licet ad conterendum erit cor eius. Dixit enim
C in fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorum, & principes eorum deprædatus sum, & detraxi quasi puteus in sublime residentes, & inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum. Et tunc sequitur pœna eius, scilicet: Nunquid gloriabitur securis contra eum, qui secat in ea, aut exaltabitur serra contra eum, a quo trahitur, &c. Sic etiam fuit de Nabuchodonosor, quem Deus fortificauit, & vocauit ad puniendū Hebræos, ipse tamen non putauit, quòd Deus adiuuaret eum ad hoc, sed quòd in fortitudine sua faciebat hæc, de quo Isa. capitulo quinto, & septimo. Abachuc primo. Et postea isti duo reges traditi sunt in magnas calamitates, vt patet de Senacherib, qui occisus est a filiis, postquam exercitus suus destructus
D fuerat ab angelo, quarto Regum, capitulo decimonono. Nabuchodonosor autem factus, vt bestia, ambulauit cum bestiis agri, & comedit fęnum, sicut bos certo tempore, quousque cognouit se peccasse. Et tunc restitutus est in regnum. Dan. 4. Ita fieret de hostibus Dauid si nunc pugnarent cōtra eum, quia abuterentur potestate sibi a Deo tradita, exercentes magnas crudelitates, ideo ipsi traderentur postea in magnam pęnam, & forte in manus Dauid.

Quæ fuerit ista plaga mortis.
Quæst. XXXIX.

QVAERITVR vlterius de ista plaga mortis, quā Dauid elegit, quæ plaga erat, an esset pestis,
E vel quid. Aliquis dicet, ꝙ non erat pestis, quia tunc coinciderent duæ plagæ. s. illa, quæ ponitur hic prima, & est pestilentia trium annorum, & ista tertia, quam elegit Dauid.

Dicendum, quòd ista nō erat pestis eo modo, quo solemus accipere pestē pro corruptione in nobis causata ex corruptione aeris. Nā talis pestis licet sit morbus satis repentinus, tamen non poterat peruenire ad tantam celeritatem, sicut fuit in ista plaga, vt infra declarabitur. Potest tamen vocari pestis generaliter, eo quòd subito homines rapiebat, & sic vocatur hic, nā dicitur, quòd misit Deus pestilentiam in Israel. Sic etiam dicitur. 2. Regum 24. Aut tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Et iterum. Immisitque Dominus pesti-

pestilentiam in Israel. Aliquis autem dicet, ꝙ nõ erat F morbus ista pestis, sed magis erat mors violenta, quæ fit per vulnera, quod patet, quia angelus domini hñs gladium euaginatum percutiebat istos, qui moriebãtur. Respondendum, ꝙ non erat mors violenta, quia angelus non infligebat vulnera, ita ꝙ trucidaret homines, quia tũc nullo modo vocaretur pestis, sed magis hostilitas, vel bellum Domini, nec etiam angelus Domini habebat gladium ad percutiendum, sed appa ruit cum illo gladio euaginato ad terrendum, de quo infra declarabitur in quadam quæstione. Veritas autẽ erat, ꝙ mors ista erat magis per morbum, quam per vulnera, vel violentiam aliquam.

Sed tunc manet dubium, an fieret ista mors per aliquam corruptionem aeris, ex qua sequereẽ corruptio G in corporibus humanis, & subito morerenẽ, vel aliàs. Dicendũ videtur, ꝙ non esset ista mors ex corruptione aeris, quia non videtur, ꝙ aer tantum corrũpi posset, sed subito interficeret homines, nisi forte mutaretur a tota sua qualitate, nam in pestibus, quæ aliàs eueniunt, quamquam homines quasi subito morianẽ, postquam apparet in eis ille morbus: tamen non fit illa corruptio subito, sed ex multis diebus aer corrupt⁹ est, & non sentitur, & alterat paulatim corpora huma na, & etiam non sentitur, quousque illa sint iã nimis malè disposita, quia paruę alterationes non sentiũtur in nobis propter commissionem nostrã ad alios act⁹, nam magis sentiuntur in bestiis, & auibus, sicut patet de cornicibus, quæ clamant ante pluuias, quia sentiũt H corpora sua immutari ab aere iam humefacto, corpora etiam nostra immutantur ab illo aere, & fiunt teneriora, & nos non sentimus, sed sentiunt illud pulices, & mordent nos grauius aliquanto tempore ante pluuiam, quia caro nostra est iam magis tenera, q̃ prius. Ideo stimulus eorum potest magis infigi carni, quam prius, & reddunt eam magis rubeam propter sanguinem quem exhauriunt. Etiam quia propter teneritudinem est corpus facilius passibile, & perspicacius sentit, sicut homo magis dolet de percussione, quam asinus propter diuersam carnis teneritudinem. Nõ fuit tamen sic tempore Dauid: nam quando ipse elegit istam pestem, non erat aer dispositus ad aliquam corruptionem, & in ipsa die de mane vsque ad horã prãdii perierunt septuaginta millia virorum, vt declarabi I tur sequenti quæstione. Ideo in tam pauco tempore non poterat tantum corrumpi aer, quin omnino exiret extra totam suam naturalem dispositionem. Secundo patet, quia si tanta corruptio fuisset in aere, nõ potuisset fieri, quando etiam corrumperentur terræ nascentiaa, & etiam morerentur pecora. Et sic non solum esset pestis in hominibus, sed etiam alia plaga terræ nascentium. Nihil tamen tale fuit, sed solum plaga in hominibus. Ideo non fuit hoc per corruptio nem aeris. Tertio patet, quia si per aeris corruptionẽ fuisset istud, cum tantum esset aer corruptus, & subito corruptus, vt in tribus, vel quatuor horis occideren K tur septuaginta millia virorum, nullus homo posset tam corruptioni resistere, ideo morerentur non solum illi, sed etiam omnes, qui essent in terra Israel. In aliis autem pestibus nõ moriuntur omnes homines, eo quòd aer non est tam corruptus, vt valeat inficere omnes, sed aliqui sibi resistunt, & tamen aer nunc esset tam corruptus ad hoc, quòd posset inferre tam subitam mortem, quòd nullus posset ei resistere, & tamen multi non perierunt, ideo videtur, quòd non fuerit per aerem corruptum.

Cornix cur futurã pluuiã prædicat.

Sed dicendum est, quòd ista plaga fuit particularis, & non per aliquid commune, scilicet non erat aer, vel aliquid aliud naturale commune omnibus, quod inficeret eos, sed fuit plaga particularis, ita quòd angelus Domini quemlibet particulariter percutiebat, & moriebatur. Et hoc patet, quia Deus dixit: Aut tribus diebus gladium Domini, & mortem versari in terram, & angelum Domini interficere in omnibus finibus Israel. Si tamen ista esset pestis per aerem corruptum, angelus Domini nihil faceret, sed ille, qui inficeretur ab aere moreretur. Ideo videtur, quòd plaga particulariter ab angelo infligebatur cuilibet, sicut si ipse percuteret quemlibet gladio. Modus autem percussionis poterat esse, quòd angelus apponeret cuilibet aliquid pestiferum, quo apposito illico moreretur, vt po te si applicaret illud angelus ad cor. Nam angeli subtrant corpora nostra, & poterant aliqua venenosa applicare cordibus, per quæ in ictu oculi omnes homines morerentur. Sic enim fuit in percussione primogenitorum Aegypti, nam omnes occisi sunt eadẽ nocte, & omnes in media nocte, & nullus alius occidebatur nisi ipsi, quod nõ poterat fieri si esset per corruptionem aeris, vel per aliquam plagam naturalem communem, sed erat per particularem percussionẽ, & sic significatur Exod. 12. vbi dicitur, quòd angelus transibat de domo in domum, & percutiebat primogenitos. Sic etiam fuit in destructione exercitus Senacherib, nam in vna nocte perierunt centum octoginta quinque millia insensibiliter, ita ꝙ illi qui erãt apud alios, non sentiebant eos percuti & mori, vnde illi, q̃ non percussi sunt surrexerunt mane, & viderũt socios suos mortuos apud se, quorum mortem per noctem non senserant cum infligeretur. 4. Re. 29. & Isa. 27. de ista morte dicit Ioseph. 7. Antiq. Moriebantur nõ vno modo, vt facile languor potuisset agnosci, sed mors quidem inerat multis languorum occasionibus: alius enim super alium moriebatur, & latenter imminens malum velociter ferebat interitum. Alii siquidem peribant cum vehementibus doloribus, & amaro gemitu animam relinquebant. Alii vero ipsis passionib⁹ marcescebant, ita vt neque curam exhibere corporibus prȩualerent, sed præ dolore deficerent. Alii autem repentinis tenebris eorum conatus abripientibus suffocati protinus expirabant. Alii super mortuos, quos sepeliebant ipsi quoque moriebantur imperfectas relinquentes pariter sepulturas.

De duratione pestis. *Quæst. XL.*

Quaeritur vlterius de ista plaga pestis, quandiu durauit. Aliquis dicet, quòd tribus diebus, quia Deus dixerat: Aut tribus dieb⁹ mortem, & gladium Domini versari in vniuersis finibus Israel. Dicendum tamen, ꝙ non tantum durauit, sed vt dicitur, solum durauit per tres, vel quatuor horas. s. incipiente die vsque ad horam prandii, vel sacrificii, nam Iosephus 7. Antiqu. dicit: Incipiente itaque pestifero languore eos ab hora matutina perimere, vsque ad horam prandii consummati sunt septuaginta millia. Alii dicunt, quòd durauit vsque ad horam, qua solet offerri sacrificium. Et istud est in mane, sicut dicitur, quarto Regum tertio. s. Factum est igitur mane, quando sacrificium offerri solet, &c. Et sic duraret modico tempore plaga ista. Sed obijcietur, quia 2. Regum 24. dicitur: Immisit Dominus pestilentiam in Israel de mane vsque ad tempus constitutum. Et tamen tempus constitutum erat trium dierum, ideo tanto tempore durauit. Dicendum est, quòd non durauit illis tribus diebus. Quod patet, quia dicitur: Immisit Dominus pestilentiã in Israel de mane vsque ad tempus constitutum. Mane autem est pars diei, & refertur ad alteram partem eiusdem diei, & ideo si pestis durasset per tres dies, non diceretur de mane vsque ad tempus constitutum, sed diceretur

a primo

à primo die vſque ad tempus conſtitutum: Secundo
patet, quia dicitur ibidem: Immiſit dominus peſtilẽ-
tiam in Iſrael de mane. Et poſtea ſequitur: Venit autẽ
Gad ad Dauid in die illa, & iuſſit ei, ꝙ faceret altare in
area Hornam Iebuſęi, & cohibita eſt plaga. Ergo vi-
det, ꝙ in ipſa die, in qua plaga inflicta eſt ceſſabat. Iſta
eſt poſitio communis, ſcilicet ꝙ non durauerit iſta
plaga per vnam diem, & quando obijcitur. ꝙ dicitur
vſque ad tempus conſtitutum, dicit Ioſephus, quòd
intelligitur vſque ad tẽpus prandij: tunc enim ceſſa-
uit, ſed iſtud non recipitur, quia in ſacra ſcriptura tem-
pus prandij non eſt aliquod tempus conſtitutum, er-
go non poteſt intelligi de illo tempore, & ſic dicunt,
quòd intelligatur de tempore ſacrificij, quia erat tẽ-
pus conſtitutum ad offerendum ſacrificium. Nam dr̃
4. Regum 3. Factum eſt ergo mane, quando ſacrificiũ
offerri ſolet. Et ab aurora vſque ad illud tempus fuit
iſta plaga. Dicendum eſt, quod iſta eſt communis po-
ſitio, ſcilicet quòd nõ durauerit plaga per vnum diẽ,
& ob hoc poſſet ſuſtineri iſta poſitio, ſicut ſupradictũ
eſt, magis tamen videtur dicendum, ꝙ durauerit iſta
peſtis per tres dies, & patet hoc, quia 2. Regum 24. dr̃.
quòd immiſit dominus peſtilentiam de mane vſque
ad tempus conſtitutum. Sed tempus trium dierum
conſtitutum erat ad inferendum iſtam plagam, vt pa-
tet in litera, ergo tãto tempore durauit. Nec obſtat,
quod dicitur, ſ. ꝙ tempus conſtitutum vocetur tem-
pus, quo ſacrificium offertur, quia iſtud nullo modo
eſt ad propoſitum, eo ꝙ Deus nihil loquebatur ibi
de ſacrificio. Secundo patet, quia ſi intelligeretur de
ſacrificio: cum de hoc non fuiſſet facta aliqua mentio,
ſed eſſet impertinens, exprimeretur, ꝙ durauit vſque
ad tempus conſtitutum pro ſacrificio, ſicut dicitur 4.
Reg. 3. in alio facto impertinenti, factũ eſt igitur ma-
ne, eo tempore quo ſacrificium offerri ſolet, & tamẽ
nihil expreſſum eſt hic, ergo non intelligitur de tem-
pore illo. Tertio patet, quia ſi intelligatur de tempo-
re conſtituto ad ſacrificium poterit intelligi, quòd du
rauerit modicum, vel quòd durauit vſque ad ſolis oc-
caſum, nam ſacrificium matutinum offerebatur in au
rora, ſacrificium autem veſpertinum in occaſu ſolis,
& cum non exprimatur de quo ſacrificio intelligere-
tur, poterit intelligi de tempore conſtituto pro ſacri-
ficio veſpertino. Quarto patet, quia dato, quòd intelli-
gatur de ſacrificio matutino, non poſſet ſtare, quia
tunc nihil duraret iſta peſtis, eo quòd dicitur, quòd im
miſit Dominus peſtilentiam in Iſrael de mane vſque
ad tempus conſtitutum. Et tamen ſacrificium matu-
tinum fiebat diluculo oriente Sole, vt declaratum eſt
Leui. 6. Et etiam colligitur 4. Reg. 3. ſcilicet factum
eſt ergo mane, quando ſacrificium offerri ſolet, & ſic
vtrunque fiebat in mane, vnde non eſſet aliqua diſtan
tia inter principium illis peſtis, & finem, quod falſum
eſt, quia dicitur de mane vſque ad tempus conſtitu-
tum. Quinto patet, quia iſti dicunt, quòd non pote-
rat intelligi de hora prandii, ſicut dixit Ioſephus, eo ꝙ
non erat tempus conſtitutum in lege, ſed de tempore
ſacrificii, quia erat tempus conſtitutum in lege. Ex ea-
dem ratione dici poterit, quòd durauit iſta peſtis per
ſeptem dies, eo quod ſeptem dies erant tempus con-
ſtitutum ad comedendum azima, & ad ſeruandum
feſtum tabernaculorum. Leuitic. 23. & ad faciendum
quaſdam purificationes ab immunditiis. Leu. 15. Sa-
tis ergo vr̃ irrationabiliter dictum, ꝙ tempus conſti-
tutum eſſet hic tempus ſacrificii. Secundo patet ad
principale. ſ. ꝙ durauerit iſta plaga per tres dies, q̃a hic
dr̃: Aut tribus diebus gladium Domini. Et poſtea qñ
ſubditur de executione eius: non dicitur quantum du
rauerit, ergo præſupponitur, quòd durauit iſtis tribus
diebus, alioquin exprimeretur tempus, quo durauit.

A Ad rationem primam pro iſta parte dicendum, quòd
dicitur immiſit Dominus peſtilentiam de mane vſq;
ad tempus conſtitutum, id eſt vſque ad tres dies, & ta-
men dicitur de mane, vt ſignificetur, ꝙ ab aurora pri-
mi diei cępit iſta plaga, & durauit vſque ad diem ter-
tium: vel dicitur de mane, id eſt in mane illius diei,
quo Dauid elegit peſtem, cępit peſtis. Ad ſecundam
rationem, cum dicitur, venit Gad ad Dauid in die
illa. Dicendum, quòd non intelligitur de illa die, in
qua cępit peſtis, ſed de illa die, in qua Dauid vidit an-
gelum habentem gladium euaginatum, vt colligitur
ibi ex litera. Et iſta erat dies tertia peſtis: nam angelus
Domini cępit percutere Iſraelitas, & percuſſit prius
in omnibus finibus Iſrael, deinde venit in Ieruſalem,
B & duobus diebus primis percuſſerat alia loca extra
Ieruſalem, & in die tertio apparuit in Ieruſalem eua-
ginatum gladium habens, & illa die venit Gad ad Da
uid. Iſtud ſatis colligitur ex litera. 2. Reg. 24. quia dici-
tur: Immiſit Dominus peſtilentiam in Iſrael de mane
vſque ad tempus conſtitutum, & mortui ſunt ex po-
pulo a Dan vſque Berſabee ſeptuaginta millia. Et ſe-
quitur: Cumque extendiſſet angelus Domini manũ
ſuper Ieruſalẽ, vt diſperderet eam miſertus eſt domi-
nus. Et ſic prius fuit peſtilentia in toto Iſrael, deinde
in Ieruſalem die tertio, & durauit vſque ad tẽpus con
ſtitutum, i. per tres dies.

De diſcordia, quæ habetur circa tempus peſtis, & verba Dei. Quæſt. XLI.

C QVAERITVR vlterius dato quòd iſta plaga non
duraſſet, niſi ab aurora vſque ad tempus pran-
dii, vel vſque ad tempus ſacrificii ſecundum
poſitionem communem, quam etiam nos aliquan-
do referimus ſequẽdo aliorum poſitionem, quomo-
do ſtaret, quòd Deus dixit, ſcilicet, quod tribus dieb⁹
veniret peſtilentia ſuper Iſrael. Reſponderi poteſt,
quòd Deus diffinierat occidere certam ſummam vi-
rorum nunc pro iſto peccato. Et dicebat, quòd in tri-
bus diebus occideret illos, ne tamen Iſraelitæ, tandiu
vexarentur voluit illos viros occidere in tribus, vel
D quatuor horis, & ſic nihil diminutum eſt de pœna,
id eſt de numero occidendorum, ſed de tempore oc-
ciſionis, & ſic fiet in eis, qui fuerint in purgatorio cir-
ca diem iudicii, nam poſt diem iudicii, non durabit
pœna purgatorii, ſed omnes erunt in vita æterna, qui
aliàs in purgatorio erant. Aliqui tamen morientur
tribus, vel quatuor diebus ante diem iudicii in chari-
tate, quorum ſatisfactio, quæ reſtat agenda, require-
bat decẽ, vel viginti annos fortè, & neceſſe eſt, quòd
illi in illis tribus, vel quatuor diebus tolerent tantam
pœnam intenſiuè, ſicut toleraturi erant in viginti an-
nis extenſiuè. Sed tunc dicet aliquis, cum Deus non
benefaceret in hoc Iſraelitis, ad quid mutaret tem-
pus a ſe conſtitutum, cum tantum paſſuri eſſent
E in tribus, vel quatuor horis, ſicut in tribus die-
bus?

Dicendum, quòd hoc beneficium aliquod erat Iſ-
raelitis, quia cum eſſet illa plaga duriſſima, ſi per tres
dies duraret, eſſent per illos tres dies ſemper cum ma
gno timore, q̃a quilibet de ſeipſo timeret, ꝙ in illa pe-
ſte occidendus eſſet. Etiam cum duraret magno tp̃e,
putarent Iſraelitę adhuc plures occidi, q̃ occiſi eſſent,
& ex hoc nimis anxiarent: cũ aũt nunc in tribus, vel
quatuor horis finiret plaga, eſſent liberati a timore in
breui, & hoc erat eis magnũ beneficiũ. Secundo mõ
poſſet dici, ꝙ Deus ꝓpoſuerat occidere certã ſummã
Iſraelitarum in tribus diebus, quia ſic exigebat eorum
culpa, poſtea tñ miſertus eſt ipſorũ, & occidit paucio-
res, & ſolũ in tribus, vel quatuor horis. Et cum obijci-

tur, ꝙ Deus dixisset pestem duraturam per tres dies, F
potest dici, quòd hoc non fuit secundum Dei diffini-
tionem, sed magis secundum comminationem, si-
cut exigebant merita Israelitarum. Postea autem,
quia mutata fuerunt illa merita, eo quòd doluerunt
Israelitę nimis de peccatis suis, mutata fuit pręnūcia-
tio Dei, nam prophetię comminationis, & promissio-
nis sępe mutantur mutatis meritis illorum, ad quos
diriguntur Iere.8.

Quare potius elegit Dauid pestem.
Quæst. XLII.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid elegit
pestem, & non aliam plagam. Respondet G
Iosephus, & ferè omnes alij scriptores, ꝙ
istud fecit Dauid, vt nō excluderet a se par-
tem pęnę istius; nam si elegisset famē septē annorum,
ipse non pateretur, quia haberet cibos pro se de alijs
regionibus pro toto illo tempore, sed paterētur pau-
peres de regno suo. Si autem elegisset venire super se
hostes, ipse posset defendi ī locis munitissimis: potissi-
me, quia habebat custodes corporis sui viros fortissi-
mos. Damnum autem esset in exercitu. Pestis autem
communis morbus est regibus, & subditis: ideo ele-
git istam plagam, vt ipse, qui principaliter peccauerat
cum cęteris puniri posset. Ista est positio communis,
& secundum hoc Dauid nimis meruit, eo quòd vo-
luit pęnam transferre in se, quam aliàs totam popu- H
lus pateretur, Causa tamen non fuit ista, vt colligitur
Vide q.46 in litera, & vt infra declarabitur in quadā quęstione.

Quare non elegit Dauid famem, sicut pestem.
Quæst. XLIII.

QVAERITVR vlterius quare Dauid nō ele-
git famem septem annorum, quia videt,
quòd in hoc posset magis prouideri, quam
in peste, quam elegit. Respondendum, ꝙ
nō elegit famē, quia visa est sibi importabilis. Primo
quia terra non posset aliquid germinare, quamquam
coleretur, iō oporteret, ꝙ ducerēt cibus de regioni-
bus extraneorum, & ad hoc fierent sumptus infiniti,
quos non possent tolerare Israelitę. Secundū erat, qa I
dato, ꝙ Israelitę ferrent cibos de alijs regionibus, &
seminarent in terra sua, vt aliquid colligerent: nihil
inde haberent, & sic perderent semina: vnde faciliter
exhaurirentur substantię eorum, & non haberēt vn-
de cibos emerēt. Tertio patet, quia si haberent vnde
emerent, forte nō darentur sibi cibi venales, eo ꝙ oēs
gentes, quę erant per circuitum terrę Israel erant ho-
stes ipsorum Israelitarum, & contra omnes pugnauit
Dauid, & subiecerat sibi in tributū, vt patet supra 18.
ideo illi videntes Israelitas in angustia famis, nollent
eis succurrere, vt morerentur, & ipsi liberarentur à
tributis, & possiderent terram eorum. Quarto, quia
necesse erat Israelitas effici seruos gentium vicinarū, K
vel oēs perire fame: nā cū ista fames duraret per septē
annos, non haberent pecunias ad emendū tanto tpe
cibaria: nā sic factū est in Aegypto, cū esset fames va-
lida: vendiderunt.n. Aegyptii pecora sua, & oīa mobi-
lia, & postea domos, & agros, & postea seipsos vendi-
derunt regi, vt daret eis cibos, & tñ non potuerūt ha-
bere sufficientiā ꝑ septem annis famis, vt patet, Gen.
47 à fortiori fieret nunc: nam ibi clementer tractabat
Aegyptios, & pro precio competenti dabat eis cibos:
nunc tamē cum Israelitę habituri essent illos de ma-
nu hostium, pro magno precio haberent, & in breui
cogerentur hostibus vendere omnia, quę erant in re-
gno Israel, & facere se seruos illorum. Quinto quia

F necesse erat, quòd Israelitę perderent regnum, & tra-
deretur in manus hostium, quia cum tanto tpe fames
oppressura esset terram Israel, non valerent se susten-
tare Israelitę in illa, & fugerent ad terras alias, vbi
possent viuere, & tunc hostes introirent in terram Is-
rael, & occuparent omnia loca munita, nec esset re-
gressus postea Israelitis, & sic periret regnum, & gēs
Israel eēt dispersa per oēs nationes, nec esset postea
vnus populus, sicut prius. Sexto quia data fame seque-
batur hostilitas. Nam cum tandiu Israelitę premerē-
tur fame, non haberent apparatum ad bellum, cum
ad bellum requirantur magni sumptus, & multa vi-
ctualia, & ideo hostes irruerent super eos, & faciliter
terram ipsorum destruerent, quia saltem fame coge-
G rent eos ad deditionem. Ideo nullo modo visum
fuit Dauid tolerabile, quòd eligeret famem septem
annorum.

Quare potius elegit pestem, quam plagam hostium.
Quæst. XLIIII.

QVAERITVR vlterius quare non elegit plagam
hostium per tres menses. Respondendū, quòd
hoc visum est Dauid durissimum. Primo quia nescie-
bat ipse quantum malum possent inferre hostes in il-
lo tempore. Nam si Deus adiuuaret illos contra Is-
rael, sicut solebat adiuuare Israelitas cōtra eos, in bre-
ui possent deleri Israelitę. Nam Dauid adiutus à Deo
H subiecit sibi omnes gentes, quæ erant in circuitu ter-
rę Israel, s. Philisthinos, Idumęos, Moabitas, Ammo-
nitas, Syros, vt patet supra 18. & 2. Re.8. & potuisset
delere istas gentes si voluisset, ita vt nullus maneret.
Nā in terra Idumæorū occidit Dauid omne masculi-
nū 2 Re. In terra Moabitarum fecit duos funiculos.
Nam coęquauit Moab terræ, & fecit vnum funiculū
de Moabitis ad occidendum, & alium ad viuificandū
2. Re.8. In terra Ammonitarum cepit omnes vrbes,
& fecit super Ammonitas tribulas, & trahas, & car-
penta ferrata, & diuisit eos cultris, traxitque in typo
laterum 2, Regum 12. & præcedenti. A fortiori ergo
omnes istę gentes congregatę, & adiutæ à Deo po-
terant facile delere Israelitas. Secundo quia dato, ꝙ
I Deus tantum malum inferret in peste, sicut hostes in
persecutione, tamen cum magna clementia, & beni-
gnitate inferret illam pœnam, hostes autem cum ma-
gna seueritate sumentes per hoc vindictam de om-
nibus malis, quæ passi fuissent ab Israelitis. Tertio qa
de malis, quæ Deus permitteret hostibus Dauid fa-
cere, nihil ipsi remitterent, sed conarentur si possent
plura mala inferre, q̃ Deus permittebat, nec moueretur
vlla misericordia, Deus autem de malis, quæ determinasset fa-
re posset, immo etiam de illis, quæ determinasset fa-
cere Israelitis, aliquid tolleret misericordia motus, si-
cut dicitur 2. Re. 24 & infra in lr̄a, quod cum exten-
disset angelus Dn̄i manum ꝯ Ierusalem, vt percuteret
K eam, misertus est dn̄s super afflictione, & dixit ange-
lo percutienti, sufficiat nunc, contrahe manum tuā.
Et hoc est, quod principalius considerauit Dauid in
electione plagæ, vt patet in litera, scilicet. Ex omni
parte angustiæ me premunt, sed melius mihi est, vt
incidam in manus Domini, quia multæ sunt misera-
tiones eius, quam in manus hominum. Quarto cæ-
teris paribus illa pœna intolerabilior esset, quā quæ-
libet alia, nam magis vellet homo pati à viro ignoto
aliq̃ magnā, pęnā, q̃ ab hoste suo minorem, pp hoc, ꝙ
qui patit, dolet nimis, eo ꝙ subiicit̄ illi, quē maximè
habet exosum. Etiam quia scit, quòd ille valde gau-
det de malo suo, & potissimè erat hoc in Dauid.
Nam ipse habebat omnes gentes vicinas sibi subie-
ctas

ctas in tributum, ꝙ ergo nunc ipse subijceretur illis, erat sibi magna ignominia, & dolor, & volebat pati, potius quodcunque aliud.

Quæ istarum trium plagarum erat simpliciter peior. Quæst. XLV.

QVAERITVR de istis tribus plagis, quę erat simpliciter peior. Dicendum, quòd aut ista comparatio fit præsupposito, quòd sciretur summa occidẽdorum in peste. s. 70. millium, aut nescito hoc. Accipiendo primo modo, manifestum est, quòd pestis erat minus mala, quia consideratis inconuenientibus datis de fame, & de hostibus in duabus quęstionibus præcedentibus, in qualibet earum sequerentur plura mala Israelitis, quam occisio septuaginta milliũ virorum in tanto populo. Si autem nesciretur summa occidendorum, dicendum quòd per quamlibet istarum plagarum poterat verisimiliter perire totus Israel. De hostibus, & fame declaratum est in duabus quæstionibus præcedentibus. De peste autẽ satis manifestum est, quòd in illis tribus diebus poterat totus Israel perire, immo in vna die, sicut angelus domini occidit in vna nocte centum octogintaquinque millia Assyriorum de exercitu Senacherib. 4. Regum 19. & Isa. 27. & tamen hoc dato adhuc ista plaga minor erat, quam quæcunque alia, eo quòd isti facilius morerentur, & non cum diuturnis doloribus, sicut fieret in fame, & hostilitate, nam in qualibet earum totus populus poterat perire, vt declaratum est. Et si dicatur, quòd erat dubium an in aliis plagis periret totus populus, etiam dicetur, quòd dubium erat an periret in peste, & ideo in hoc erat ęqualis conditio omnium plagarum. Item facilius erat homini ad tolerandum, quòd a Deo per seipsum puniretur, quàm quòd mediantibus hostibus, & terræ sterilitate puniretur, sicut tolerabilius est alicui seruo, quòd a domino suo sustineat alapam, quam quòd dominus suus iubeat alteri seruo, vt eum alapa percutiat. Pestis ergo minor erat aliis plagis, & istam approbauit Dauid, dicens: Melius est, vt incidam in manus domini; Tolerabilior est. n. ista plaga, quam aliæ.

Manet autem dubium de plaga hostium, & famis, quæ istarum esset peior. Dicendum est, quòd ꝑ quãlibet earum poterat totus populus Israel destrui, vt declaratum est in duabus quæstionibus præcedentibus, & quantum ad hoc erant ęquales, sed aliquis dicet, quòd melius erat plagam hostium sustinere, quã famis: sic diffiniuit Ieremias Thren. 4. Melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame: quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terrę. Dicendum est, quod peior erat plaga hostium, quam famis, quod patet primo, quia Dauid nullam magis refugit, quã plagam hostium, vt patet hic 2. Regum 24. s. Melius est, vt incidam in manus domini, in quo multę miserationes sunt, quam in manus hominum. Et hoc erat incidere in manus hostium. Secundo patet, quia ꝑ vtrãq; plagam poterant perire omnes Israelitę, & tamẽ si perirent fame, non oporteret, quòd subiicerentur hostib[9]. Si autem morerentur in manu hostium, traderentur illis, & in hoc esset maior pęna, quia morerentur, & subiicerentur, & tamen morientes fame morerentur in toto honore suo. Tertio patet, quia tolerabilius est homini, quod percutiatur a Deo, quam quòd percutiatur ab alio homine, sicut tolerabilius est homini, ꝙ percutiatur a domino suo, quam a subdito suo, vel æquali, & tamen si percuterentur fame Israelitę percutiebantur a Deo. Si autem fugerent hostes, percuterentur ab hominibus, ideo minus esset tolerabile. Quarto patet, quia gentes, quæ erant circuitu Israelitarum non scirent, quia istæ plagæ infligebantur eis a Deo propter peccatum, & ideo si fames opprimeret Hebręos, crederent gentes vicinæ, quòd hoc naturaliter veniebat. Si autem fugarentur ab hostibus, non crederẽt, quòd Deus hoc faciebat, sed quòd ipsi propter suam ignominiam fugiebant, & quòd iam nihil retinebant de probitate priori, vnde nimis inhonorabiles haberentur, quod non fieret si fame opprimerentur. Ad illud, quod dicit Ieremias. s. melius fuit occisis gladio, quam interfectis fame, potest tripliciter intelligi: vno modo, quòd melius fuit eis. i. minora tormenta sustinuerunt, nam qui fame moritur multis diebus anxiatur, & resoluitur, qui autem ab hostibus occiditur subito perit, & hoc intellexit Ieremias dans causam dicti sui. s. quia isti extabuerunt consumpti a sterilitate terræ. i. qui moriuntur fame tabescũt, idest putrescunt, vel desiccantur antequam moriantˉ, & iste est locus cruciatus, qui nõ accidit occisis ab hoste. Secundo modo potest intelligi, quòd melius est occisis gladio, quam interfectis fame. s. quantũ ad seipsos, & tamen nõ quantum ad communitatem, cuius isti partes sunt, nam quòd moriantur aliqui fame a Deo inflicta, nullum dedecus est, quòd tamen occidantur ab hostibus, & subiiciantur eis dedecus est. Tertio modo potest dici, quòd differt an fames sit inflicta a Deo, siue naturaliter eueniat, vel causetur propter obsidionem: nam primo modo nullum est dedecus famem patienti, quia non est in potestate hominis, quid Deus agere velit, vel offerre per operationes naturæ: pati tamen famem in obsidione potest eẽ dedecus, vt si obsessi patiuntur famem, quia non audent exire ad pugnandum cum hostibus. Ieremias autem loquitur de fame, quæ euenit propter obsidionẽ, & sic erat illa, quã tunc passi fuerant Iudęi a Chaldeis obsidentibus vrbem, & deterius est sic mori fame, q̃ perire gladio pugnando: fames tamen, de qua hic dr̃ erat a Deo inflicta supernaturaliter, ideo nullum dedecus erat illam tolerare.

Quare Dauid potius elegit pestem. Quæst. XLVI.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid secundum veritatem elegit pestem, & non aliã plagam. Dicendum, ꝙ sicut fuit declaratum supra in quadam quæst, fecit hoc ꝑꝑ populum, vt multi putãt, Vide q. 42 quod falsum est. Dicendum. n. ꝙ Dauid non considerauit hic, nisi vtilitatem. s. quę plaga esset minor & illã voluit. Putauit aũt pestem esse minorem, ideo illã elegit. Sic patet ex litera. s. Angustię me premunt ex omni parte, sed melius mihi est, vt incidam in manus domini, in quo multæ misericordię sunt, q̃ in manus hominum. Si tñ Dauid elegisset pestem, vt ista plaga eẽt cõis sibi, & omnibus, non allegasset istam rõ. ẽ. s. melius est mihi, vt incidã in manus dñi, quia nihil ad ꝓpositum faceret. Itẽ non est verisimile, ꝙ si Dauid credidisset aliquã de aliis plagis esse minorem, q̃ ista, ꝙ eligeret istam, quia in hoc videretur peccare, & imprudenter agere, eligens id quod magis nociuũ erat populo. Nec obstat, ꝙ Dauid vellet istam plagam, eo ꝙ erat communis sibi, & aliis: nam licet propter hoc vellet eam aliquo modo, tñ nõ erat ista causa principalis volendi, sed quia erat ista plaga minor aliis.

De tempore inæquali dato istis plagis. Qõ. XLVII.

QVAERITVR vlterius, quare Deus dedit istis plagis tempora tam inæqualia. s. septem annos pro fame, & tres menses pro hostibus, & tres dies pro peste. Dicendum est, ꝙ peccatum vnum

erat,

erat, pro quo istę pęnę insligebantur. Ideo oportebat, F
quòd omnes essent aliquo modo ęquales, quia tamē
erant inęquales in intensione, non debebat eis dari
ęquale tempus durationis, quia sic essent totaliter in-
ęquales, sed id, quod vna excedebat aliam per inten-
tionem, debebat suppleri in alia per extēsionem, sicut
flagellari, & comburi, inęquales pęnę sunt, sed pote-
runt ęquari ratione temporis, vt si vnus sit in igne p
quartam partem horę, & alius flagelletur per tres ho-
ras, sic erat hic: nam pestis est grauior, quam hostes
absolutè, & hostes, quam fames, ideo ad hoc, ꝙ ęqua-
rentur, dati fuerūt septem anni pro fame, & tres mē-
ses pro hostibus, & tres dies pro peste, quia tantum
malum insligeretur in tribus diebus pestis, sicut in tri-
bus mensibus hostilitatis, & in septem annis famis. G

Si peccaret Dauid eligendo aliam plagam, quam pestem. Quæst. XLVIII.

QVAERITVR vlterius, an Dauid peccaret si eligeret aliam plagam, nisi pestem. Aliq dicunt, quòd sic, quia in alijs plagis Dauid poterat esse liber à malo. In peste autem erat morbus communis sibi, & alijs. Ideo quòd vellet talem plagam, in qua non esset sibi periculum, sed populo, cum tamen non peccasset populus, sed ipse, peccatum erat. Respondendum est, quòd cum Deus daret optionem Dauid non peccaret ipse vtendo iure H
suo alioquin diceretur, quòd Deus instigaret aliquē ad peccandum, & tamen dedit Deus optionem Dauid in istis tribus. Ideo poterat quodcunque illorum vellet eligere licitè: illi autem, qui credunt, quòd Dauid eligeret pestem, quia erat sibi, & alijs communis, vt ipse posset puniri, putant quòd peccasset, si nō elegisset illam, & tamen isti adhuc errāt in fundamēto, quia putant, quòd Dauid elegit pestem propter hoc, & tamen non elegit eam, nisi quia putabat esse minorem plagam, quam duas alias, vt patet in litera, & declaratum est supra in quadam quęstione.

De quibusdam verbis, quæ dixit Dauid, scilicet melius est, vt incidam, &c. Quæst. XLIX.

QVAERITVR vlterius quomodo dixit hic Dauid melius est, vt incidam in manus domini, eo quòd omnes tres insligebantur à Deo. Dicendum quòd verum est, quòd p quamlibet earum incidebat Dauid in manum domini: tamen differt, quia poterat incidere in manū Dei quātum ad ordinationem. Omnes istę tres plagę erāt à Deo, quia ipse disposuerat, quòd veniret quęcūque earum eligeretur à Dauid, & tamen quantum ad executionem non pertinebant omnes ad Deum, sicut patet de plaga hostium, quia licet esset ipse moturus eos ad pugnandum contra Dauid, & non Deus: sic etiam erat de fame, quia illa causaretur opere corporum cęlestium, vel locustarum, aut aliorum anima- K
lium destruentium terrę nascentia, vel per modos similes, & in omnibus istis executio non fieret p Deū, sed per aliquos ministrantes aliquo mō naturales. In peste autē executio erat per Deū, eo ꝙ angelus suus percutiebat, vt patet in litera. Ideo in sola peste dicebatur Dauid incidere in manus dñi, in alijs autem nō, sed in manus hominum, vel aliarum rerum.

Quare dixit Dauid melius est mihi incidere in manus domini. Quæst. L.

QVAERITVR vlterius quomodo Dauid posita electione de istis tribus plagis, cum dixit melius mihi est incidere in manus domini, quam in manus
hominum, quia per hoc nō sufficienter comprehen-
dit omnes tres plagas, sed duas, scilicet pestem p ma-
nus domini, & hostes per manus hominum. Aliquis
dicet, quòd per manus domini intelliguntur duę pla-
gę, scilicet pestis, & fames, eo quòd vtraque inflige-
batur à Deo hominibus nō ministrantibus, sed istud
non stat, quia tunc cum Dauid diceret. Melius mihi
est, vt incidam in manus Domini. Non significaretur
distincte, quam pœnā istarum vellet Dauid, scilicet
pestem, an famem, & tamen per hoc significauit se
ęligere pestem, ideo non significantur duę plagę per
hoc. Aliter ergo dici potest dupliciter: vno modo, ꝙ
intellexit Dauid duas plagas dicendo, quam vt incidā
in manus domini. Et manifestum est, quia vtraq; pla-
ga, scilicet hostilitas, & fames per homines infligerē-
tur: de hostilitate manifestum est: de fame autem di-
cēdū, quòd poterat infligi per homines, vtpote si ho-
stes vastarent terrę nascentia: nam istud erat positum
Israelitis in maledictionem, quando mali erant, scili-
cet. Frustra seretis sementem, quæ ab hostibus deuo-
rabitur. Leui. 26. Vel dato, quòd fames veniret opere
corporum cęlestium, homines poterant adiuuare ad
istam famem, scilicet quia necessarium erat, quòd Is-
raelitæ non habentes cibaria in terra sua emerent à
gentibus vicinis, & sic erat in potestate vicinorum vi-
ta Israelitarum, scilicet an vellent dare eis segetes, &
alia necessaria, vel non, & per hoc incidebant in ma-
nus hominum, quia vita sua erat in manu illorum. Se-
cundo potest dici, quòd Dauid nullam plagam habe-
bat magis exosam, quam hostilitatem, & nullam ma-
gis acceptabat, quam pestem. Ideo vtranque nomina-
uit, vnam eligens, & aliam maximè respuens, scilicet
Melius est mihi, vt incidam in manus Domini, quam
in manus hominum. Aliam autem, quam nec maxi-
me exosam habebat, nec maxime acceptabat, subti-
cuit. Sed adhuc primus modus istorum est conue-
nientior.

Misit ergo Dominus pestilentiam in Is-
rael, & occiderunt de Israel septuaginta mil-
I lia virorum. Misit quoque angelum in Ieru-
salem, vt percuteret eam. Cumque percute-
retur vidit Dominus, & misertus est sup ma-
gnitudinem mali, & imperauit angelo, qui
percutiebat: Sufficit, iam cesset manus tua.
Porro angelus Domini stabat iuxta aream
Hornam Iebusęi, leuansque Dauid oculos
suos, vidit angelum Domini stantem inter
cęlum, & terram, & euaginatum gladiū in
manu eius, & versum contra Ierusalem, &
ceciderunt tam ipse, quam maiores natu ve-
stiti cilicijs proni in terram. Dixitque Dauid
ad Deum: Nonne ego sum, qui iussi, vt nu-
meraretur populus? Ego qui peccaui: ego
qui malum feci: Iste grex quid commeruit?
Domine Deus meus vertatur, obsecro, ma-
nus tua in me, & in domum patris mei, po-
pulus autem tuus non percutiatur.

Misit ergo. Hic ponitur secundum huius partis, s. pestilentię immissio, & dicitur. *Immisit ergo dominus pestilentiam in Israel.* Scilicet in omnes terminos Israel, vt

vt patet infra: nam non erat aliquis locus, in quo non essent aliqui percussi, & non erat ista pestilentia verè, sicut aliæ ex corruptione aeris, sed per angelum Domini, sicut declaratum fuit supra in quadã quęstione.
A

Et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum. Accipitur hic Israel pro omnibus duodecim tribubus: nam non distinguitur hic tribus Iuda ab alijs tribubus, sicut distinguebatur supra in summa numerationis, quia tunc non moreretur aliquis de tribu Iuda: Sed non videtur hoc verisimile, quia ita peccauerant viri de ista tribu, sicut de alia. An inter ista septuaginta millia virorum computētur aliquę fęminę, vel paruuli, declarabitur in sequenti quæstione.

Misitque angelum in Ierusalem. Scilicet prius percussit angelus in omnibus alijs locis terrę Israel, quam in Ierusalem, & ad vltimum venit illuc ad percutiendum aliquos in ea. Quare autem ad vltimum venerit in Ierusalem, & non potius à principio, cum ibi essent maxime peccatores, scilicet rex, infra dicetur.
B

Cumque percuteretur. Incepit angelus percutere in Ierusalem, & percussit aliquos. *Vidit dominus, & misertus est.* Modus loquendi est largus, nam Deus non videt, nec etiam miseretur, videre autē est passio animalis perfecti habentis oculos, Deus autem animal non est. Ideo videre non potest, sicut nec anima separata videt: Etiam non miseretur, quia misericordia est quędam passio, qua condolemus miseris: in Deo tñ nulla passio est, ideo nec misericordia. Scriptura tñ loquitur modo humano attribuens passiones: nam cum aliquis nostrum liberat alium a miseria, dicitur ei misereri, & quia Deus liberauit Ierusalem ab angelo percutiente, dicitur misertus ei. Et quia nullus nostrum alteri miseretur, nisi miserias eius viderit: ad hoc, quod Deus misereretur Ierusalem, oportebat, ꝙ videret, ideo dicitur vidit, sed ista visio Dei non est, nisi intelligere, quia etiam nos dicimur videre aliquid cum intelligimus illud. Misereri autem Dei fuit sua dispositio immutabilis, qua ab ęterno disposuerat liberare Ierusalem ab angelo percutiente, vt tamē ista intelligantur, exprimit illa scriptura per verba significantia humanas passiones.
C

Super magnitudinem mali. Idest erat iam magnū malum, quia perierant septuaginta millia virorum, ideo iussit cessare. *Et imperauit angelo, qui percutiebat, sufficit, iam cesset manus tua.* Iste erat angelus, qui habebat gladium euaginatum, & percusserat in omnibus locis, & nunc iubetur cessare. *Porro angelus domini stabat iuxta aream Hornam Iebusæi.* Iste Hornam erat quidam Iebusęus, qui manserat in Ierusalem, de quo infra dicet, & morabatur in parte superiori vrbis, scilicet in castro montis Sion, vbi erat palatium Dauid. Et in area istius fuit postea constitutum templum domini per Salomonem. Et angelus domini apparuit in illa area, vt Dauid videret eum, quia ipse prope erat.
D

Leuansque Dauid oculos suos vidit angelū domini stantem inter cælum, & terram. Angelus erat in aere eleuatus, & Dauid cum non respiceret in altum, non videbat eū, cum autem leuauit oculos vidit eum. Et dicitur inter cælum, & terram, idest in aere medio, i. ꝙ non erant pedes eius in terra. Quare autem sic erat infra dicetur. *Et euaginatum gladium in manu eius.* Habebat enim figuram gladij, & erat euaginatus ad significandum, ꝙ adhuc persistebat in occisione. *Et versum contra Ierusalem.* Potest intelligi de angelo, qui erat versus cōtra Ierusalem, scilicet quod vultus eius erat contra Ierusalem ad significandum, quòd volebat occidere aliquos in Ierusalem, vel intelligitur de gladio, quòd ille erat contra Ierusalem, & idem significatur per versum me.
E

Et ceciderunt tam ipse, quam maiores natu vestiti cilicijs proni in terram. Scilicet viso angelo in habitu tam horribili, ceciderunt in terram, & tamen an fuerit hoc ex timore, vel ex reuerentia declarabitur infra, & dr̄ vestiti cilicijs, quia faciebant pęnitentiam pro peccato, vt Deus aduerteret iram suam ab eis. Sic enim quando Deus immiserat hostes cōtra Ioram regem, & erat obsessus in Samaria, & fames valida in vrbe, ita vt mulieres comederent filios suos. Indutus erat rex cilicio, & totus populus vidit cilicium, quod erat ad carnem eius 4. Regum 6.

Dixitque Dauid ad Deum. Scilicet ista, quę sequuntur: & dixit ea per modum orationis. *Nonne ego sum, qui iussi, vt numeraretur populus?* Q. d. ista pęna datur pro numeratione populi. Ego tamen feci, quòd numeraretē, ideo super me vertenda est. *Ego, qui peccaui, ego qui malum feci.* Repetitio sententię est ad exaggerandū. Nā totum intelligitur de peccato numerationis populi. Et competit ista exaggeratio hominibus passionatis. siue per gaudiū, siue per iram, aut dolorem, vel aliàs. Et sic Dauid erat nunc in magno dolore, quia videbat populum perire per manū angeli, & ad expressionem desiderij sui magni repetebat sententiam.

Iste grex quid commeruit. Quasi dicat isti, qui percutiuntur, sunt greges mei, qui diriguntur ad mandatū, & voluntatem meam: ideo peccatum non est in illis, sed in me. *Domine Deus meus vertatur, obsecro, manus tua in me.* Idest dic angelo tuo percutienti, quòd conuertat manum suam super me ad percutiendum me.

Et in domo patris mei. Idest etiam percutiatur cognatio mea, quę est domus patris mei.

Populus autem tuus non percutiatur. Idest populus iste, qui est tuus, & nihil meruit non percutiatur pro peccato meo. Putabat enim Dauid, ꝙ pro peccato numerationis occiderētur, sed falsum erat, quia occidebantur pro peccatis suis, quæ alias fecerant.

Si in occisione septuaginta millia virorum intelliguntur mulieres, & paruuli. Quæst. LI.

QVAERITVR circa prędicta de septuaginta millibus virorum, de quibus hic dr̄: an nomine illorum intelligātur aliquę fęminę, & paruuli, vel quomodo intelligendū est de istis, quia in tali occisione verisimile est, ꝙ perirent fęminę, & paruuli cum viris. Aliquis dicet, quòd ista pestis solum fuit in viris, & ratio est, quia fuit pro peccato numerationis, & tamen, nec nunc fuerūt numeratę feminę, & paruuli, sed soli viri, ideo in eis esset solum pęna, & sic nullus paruulus, nec fęmina perijt. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia aut isti occiderentur, eo quòd numerati fuerant, vel quia peccauerant in numeratione. Si primo modo, manifestū est, quòd non solum septuaginta millia, sed omnes de populo perirent, quia omnes numerati fuerant, vel quia peccauerant in numeratione. Si secundo modo manifestum est, ꝙ non solum septuaginta millia, sed omnes de populo perirent, quia omnes numerati fuerant, & tamen non perierunt, ideo non fiebat propter hoc. Itē patet, quia poterat populus numerare, ita quòd nihil peccaret, vt si rex numeraret eos inuitos: manifestum est, autem tunc, ꝙ non punirentur pro hac numeratione, quia iniustissimè fieret. Si autem pro peccato numerationis, etiam non punirentur isti, sed solum illi, qui peccauerant inducendo, vel consentiendo, aut fauendo, quòd populus numeraretur, & tamē Dauid peccauit in hoc maxime, & si aliqs fuit esset de principibus, & consiliarijs eius, & tamen isti, qui percutiebantur erant populares extra Ierusalem. Et illi, qui in hoc aliquo modo fauerant, vel potuerant fauisse, nō percussi sunt, s. nec Dauid, nec principes, aut cōsiliarij eius,

eius, quia isti omnes erant in Ierusalē, & ibi fuit parua F plaga, ergo non fuit pro peccato numerationis. Secūdo patet, quia dato, ꝙ esset pro peccato numerationis, occiderentur aliqui paruuli, quia licet illi nō peccassent, occiderentur pro peccatis patrum suorum. Aliquis ergo dicet, ꝙ fuerunt occisi multi paruuli, & fœminę in ista peste, & intelliguntur noīe virorū, s. ꝙ oēs isti percussi essent septuaginta millia, & quidam essent viri, & quidam paruuli, & quędam fœminę: nominantur tñ viri, quia digniores erant. sed dicendū, ꝙ istud non stat, quia litera dicit septuaginta millia virorum, iō oportet oēs istos septuaginta millia iudicare esse viros, & si voluisset scriptura in ista summa intelligere viros paruulos, & fœminas non dixisset septuaginta millia virorum, sed septuaginta millia animarū G sic patet primo Macha. 2. Cum dr̄ de illis, qui occisi sunt, qa nolebant se defendere in sabbathis, s. & occisi sunt ipsi, & vxores eorum, & pecora, & filii vsque ad mille animas hominum, quia noīe animę intelligit̄ omne viuens, iō non diceretur septuaginta millia virorum, sed animarum: dici pōt ergo duobus modis: vno mō, ꝙ ista pestis non fuit pro peccato numerationis, sicut supra declaratū est in quadam qōne, sed pro aliis peccatis populi, & quia in istis solum peccauerant viri, iō soli viri occisi. Secundo mō pōt dici, ꝙ hic occisi fuerunt viri paruuli, & fœminę licet plures viri fuerint, q̄ paruuli, & fœminę simul. Scriptura tñ solū dixit de viris ꝑꝑ duo. Primo qa consuetudo scriptu H rę est nunquam ponere numerum fœminarum, nec paruulorum, quia nō nominant̄, nisi qui transeunt ad numerū & nomen, fœminę tñ, & paruuli nunq̄ transeunt ad numerum, & nomen, sed solum, quę sunt à viginti annis, &c. s. Exo. 30. iō non ponit̄ summa mulierum, nec paruulorū: sic patet Exo. 12. in exitu de Aegypto dr̄, quòd fuerunt ferè sexcenta millia peditū absque paruulis, & mulieribus, & cum eis erat vulgus promiscuum multū. Certū est aūt, ꝙ paruuli, & mulieres maiorem summā facerent, quam viri, & tñ nulla summa illorū ponit̄, nec includunt̄ sub numero sexcentorū milliū. Secūdo poterat fieri, ꝙ licet in ista peste aliq paruuli, & fœminę perirent, fuerunt tñ pauci. Iō nō curauit scriptura aliqd exprimere de illis, sed de solis viris, qui fuerunt septuaginta millia.

Si percussi fuerint aliqui ab angelo in Ierusalem, & si intelliguntur in numero septuaginta millium virorum. Quæst. LII.

QVAERITVR vlterius an aliqui fuerint percussi ab angelo in Ierusalem, & si fuerint aliq an includant̄ in summa septuaginta millia virorū. Quidam dñt ad primū, ꝙ non fuerunt percussi aliq in Ierusalē, quia 2. Re. 24. dr̄. Cumque extendisset manū angelus Dñi super Ierusalem, vt disperderet eam, misertus est dñs super afflictione, & dixit angelo, sufficit nunc, cōtine manum tuam. Ergo videtur, ꝙ nullū adhuc percusserat, sed extendebat manum ad percutiendū qñ Deus ei dixit hoc. Et tñ illico cessauit angelus Deo iubente. Iō nullus percussus est. Secundo patet, quia summa occisorū fuit septuaginta milliū. Et isti occisi fuerant, antequā angelus veniret in Ierusalē, vt patet ex lr̄a, s. Misit Dñs pestilētiā in Israel, & ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum. Et sequit̄: Misitq; angelū in Ierusalem, vt pcuteret eā. Et sic iā fuerant occisi septuaginta millia, qñ venit Angelus in Ierusalem, sed nulla alia summa virorum ponit̄ de occisis, ergo nulli occisi sunt in Ierusalē. Rñdendū, ꝙ aliqui occisi fuerūt in Ierusalem, sicut in aliis vrbibus Israel, sed forte pauciores. Et patet, quia dicitur: Misit angelum in Ierusalem, vt percuteret eam. Cumque percuteretur vidit dominus, & misertus est. Ergo iam percutiebatur, quando Deus misertus est, vnde necesse erat, quòd aliqui perirent. Item patet 2. Reg. 24. quia dicitur, quòd Deus dixit angelo percutienti populū: Sufficit: contine manum tuam. Ergo videtur, quòd tunc percutiebat populum. Ad primum in contrariū dicendum, quòd verum est, quòd quando Deus misertus est, extendebat angelus manum ad percutiendum populum, tamen nō incipiebat tunc, sed aliquos iam percusserat, & extendebat manum ad continuādum percussionem. Ad secundum dicendum, quòd summa occisorum fuit septuaginta millia, & aliqui putant, quòd solum fuerit ista summa de occisis in aliis vrbibus extra Ierusalem, quod concordat ordini literę, & quòd occisi in Ierusalem non exprimantur, sed dicendum est, & melius, quòd ista summa septuaginta millium virorum fuit de occisis tam in Ierusalem, quàm in aliis vrbibus, quia aliàs non videret bene positum, cum scriptura intēderet hic ponere summam omnium occisorum in ista plaga, & subiiceret occisos in Ierusalem, sed omnes includuntur sub ista summa, & quando obiicitur, quia dicitur: Et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorum. Et postea sequitur. Misit angelum in Ierusalem, vt percuteret eam. Ergo iam erant occisi omnes isti. Dicendum, ꝙ est anticipatio, nam sępe ponuntur aliqua per anticipationem, & recapitulationem in scriptura, & patet, quia dicitur: Ceciderunt de Israel septuaginta millia. Et cum nomine Israel intelliguntur omnes vrbes hebręorum, quia non distinguitur hic Iuda ab Israel.

De discordia, quæ habetur in quibusdam verbis, scilicet quòd Deus miserit angelum ad percutiēdum, & quòd iuberet ei ne percuteret. Quæst. LIII.

QVAERITVR vlterius quomodo Deus misit angelum in Ierusalem ad percutiendum eam, cum ipse iuberet ei, quòd non percuteret, vt patet in litera. Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd Deus intendebat occidere aliquos in Ierusalem, sicut postea factum est. Et ad I occidendum illos misit angelū, quo facto, cū angelus nesciret an plures deberet occidere, extendebat adhuc manum ad percutiendum, & tunc Deus dixit, sufficit nunc, contrahe iam manum tuam, scilicet qa iam erat expleta executio sententię suę. Secundo potest dici, ꝙ scriptura loquatur hic modo humano. Interdum enim homines irati iubent aliqua mala inferre aliis, & cum videant illa inferri si magna sunt, mouentur misericordia, & iubent cessare, quamquam prius intenderent, quod tota punitio inferretur. Sic nunc scriptura fingit eum tanquam iratum contra Ierusalem, & mittentem angelum, vt destrueret eam totaliter, sicut dicitur 2. Regum 24. quia angelus ex- K tenderet manum, vt disperderet Ierusalem. Incępit autem angelus hoc facere, & percussit aliquos, & tūc Deus videns magnitudinem plagę misertus est, & iussit angelo cessare, licet videretur prius intendere, & misisse angelum ad hoc, quòd totus Israel destrueretur.

De missione angeli ad percutiendum prius Israel, quam Ierusalem. Quæst. LIIII.

QVAERITVR vlterius quare Deus prius misit angelum ad percutiendum in aliis vrbibus Israel, quā in Ierusalē, quia potius debebat Incipere in Ierusalē, cum ibi essent maximi peccatores, scilicet Dauid, q iusserat numerari

rari populum, & alij consiliarij eius. Rñdendum est, ꝙ hoc factum est, vt non impediretur id, quod Deus ordinauerat de percussione populi, nam statuerat, ꝙ aliqui perirent de alijs vrbibus, & alij de Ierusalē. Si tñ inciperet plaga in Ierusalem, impediret ne alia loca percuterentur, iõ debuit incipere in aliis: patet hoc, quia si plaga incepisset in Ierusalem, & vidisset Dauid angelum percutientē, sicut nunc vidit, aut oraret pro cessatione, & diceret ista verba, quę nunc dixit, s. ego sum, qui peccaui, &c. aut, nec oraret, nec aliquid diceret. Si oraret, aut Deus exaudiret orationem eius, aut non. Si exaudiret orationem eius, cessaret plaga à populo. Et sic nullus pcuteret in alijs vrbibus Israel, quod erat contra dispositionem Dei volentis occidere illos, quos occidit. Si aũt non exaudiret orationem suã, sed percuteret, non videret aliqs modus cessationis, quia cessatio fuit nunc p orationē Dauid, & sic extenderetur pestis plusquã nunc extensa fuit, eo ꝙ meritis Dauid, s. oratione sua deuota cessauit. Si autem Dauid non oraret pcuteret populus. Et tñ etiã tũc nõ videret aliqs modus cessationis eius, cũ nunc cessauerit orãte. Ad hoc ergo, ꝙ Deus pcuteret illos, quos intendebat, & tñ nõ respueret orationē Dauid, & daret terminus plagę, non videbatur alius modus conueniẽs, nisi iste, s. ꝙ pcuterent pri⁹ alię ciuitates, & ꝗa ibi nullus esset cuius meritis, & oratione Deus cessaret, non sisteret pestis, & cum postea pcuteret Ierusalem, & videret illud Dauid, oratione eius cessaret. Secundo patet, quia intentio Dei erat, ꝙ plaga cessaret faciendo sibi sacrificium in area Hornã Iebusęi, vt populus crederet illũ locũ esse Deo valde acceptum, vt haberet venerabilis: cum pp sacrificium ibi factum cessaret pestis, & istud erat, quia Deus volebat, ꝙ in area illa fieret postea templum p Salomonē, in quo esset tota deuotio populi, & ministratio cultus diuini, & vt anteq̃ fieret locus ille haberetur in magna reputatione tanq̃ sanctus, voluit eum decorare isto dono, s. ꝙ cessaret pestis facto ibi sacrificio. Si aũt plaga incepisset in Ierusalem, vel fieret sacrificium in area illa, vel non: si fieret sacrificium in ea, cessaret pestis, quod erat ꝯ intẽtionem Dei volentis percutere, quos percussit. Si aũt non cessaret, non haberet locus ille venerabilior alijs ad constituendum ibi templum, & tñ Deus hoc intendebat, ideo vel non fieret ibi sacrificiũ pro cessatione, vel si fieret, cessaret plaga. Si aũt non fieret ibi aliquod sacrificium, non haberet modus ad reddendum locum illũ venerabilē, sicut Deus facere intendebat. Iõ aut simul fierent duo, q̃ Deus intendebat, scilicet quòd occiderent illi, quos volebat, & quòd redderetur locus areę venerabilis, non videbatur alius modus, nisi quòd inciperet pestis in alijs vrbibus, & finiretur in Ierusalem facto sacrificio in area. Sed aliquis dicet, quòd poterat fieri aliter, scilicet quod inciperet pestis in Ierusalem, & quòd occiderentur omnes, quos Deus volebat occidi, & postea in alijs vrbibus, & deinde fieret sacrificium in area, & cessaret pestis in toto Israel. Dicẽdum quod iste modus non erat conueniens, quia iam cessasset plaga in Ierusalem, & sic non videretur cessasse propter sacrificium factum in area, & cum Ierosolymitę viderent iam pestem cessasse ibi, quamquam fieret sacrificium in area, & propter hoc cessaret pestis in aliis locis Israel: non esset ista manifesta probatio, sicut fuit quando pestis erat in Ierusalem, & facto sacrificio in area cessauit ibi, & sic non fuit alius modus conueniens ad faciendum hoc, nisi iste, quòd postremo percuteretur Ierusalem.

A *De modo imperandi angelo, ne percuteret Ierusalem. Quæst. LV.*

QVAERITVR vlterius cum dicatur hic, ꝙ imperauit Deus angelo percutienti, dicens cesset iam manus tua. Quis modus fuit iste imperandi, & dicendi. Respondendum, ꝙ non fuit istud per aliquam locutionem realem inter Deum, & Angelum. Et hoc propter duo. Primo quia Deus non poterat loqui. Secundo quia angelus non poterat audire, etiam si Deus sibi loqueretur. Primũ patet, quia locutio non potest fieri sine organis naturalibus, vel fabricatis. Deus autem non habet natura-
B lia organa sibi coniuncta, quia non est animal: etiam non habet illa fabricata per artem, sicut angeli fabricant, quando volunt apparere nobis, vel loqui, quia Deus non potest induere tale corpus formatum de aere ad hoc, ꝙ loquatur, & operetur per illud, quia ista non possunt fieri sine motu: Deus autem non potest habere operationem cum motu, quia esse, & operari in Deo sunt idem, quia est purus actus, & esse summe simplex: etiam competit sibi hoc ex conditione ęternitatis, quia ęternitas dicit simultatē essendi, quia est interminabilis vitę simul tota, & perfecta possessio: & tñ essentia Dei non est in motu, iõ nec operatio sua põt esse cum motu: loqui tñ non potest fieri sine motu, quia locutio formaliter includit suc-
C cessionem: nam in locutione est saltem vna oratio, & ista est minima locutionum. In oratione aũt sunt termini, & quilibet terminus habet literas, & syllabas, & ista nõ possunt proferri, vtpote in ista dictione dñs, necessario pręcedit ista syllaba, Do, ad illam syllabam, Mi, & illa ad aliam syllabam, Nus, & si istę tres syllabę non haberēt aliquem ordinem pręcessionis, nõ esset iste terminus dominus, quia non magis inciperet in, Do, quam in, mi, nec magis finiretur in, nus, quam in Do. Et sic destrueretur terminus. Includit ergo formaliter locutio successionē, sed impossibile est Deũ loqui. Aliquis dicet, quòd quamquam in Deo operãte non sit successio, erit in opere suo, iuxta illud Boetij de Consola. lib. 3. Metro. 9. Stabilisque manēs das
D cuncta moueri. Dicendum, quòd non stat, quia verũ est, quòd in opere Dei potest esse successio, scilicet in re operata, non tamen in opere, idest in operatione, vel actu. Causa huius est, quia res operata postquam producta est, habet in se esse per quod manet, & operatur successiuè, & illa conditio successionis suę non est à Deo, sed à conditione esse sibi traditi. Secus autem est in operatione Dei, quia operatio est in se aliquid dependens, & non habet esse, nisi id quod datur ab ea, à quo fit, & sic non est operatio, nisi quandiu operans operatur: si ergo operatio in successione est, necessario est, quòd operans in successione illam producat. Alioquin detur oppositum, scilicet quòd agens in instanti produceret, & tamen operatio ipsa consi-
E steret in successione tantum, sequeretur, ꝙ operatio pro toto ille esse, quod habebat in successione à nullo dependebat, nec causabatur ab aliquo, eo quòd operans totum esse, quod dedit, tribuit in instãti, & tamē istud absurdum est, quia operatio non est, nisi ab operante, nec illa mouet, nisi quandiu ille operatur. Sed aliquis dicet fortè, quòd Deus tradidit operationi totum esse in instanti, & tam illa non potuit suscipere illud in instanti, sed suscipit per successionem: sed hoc non stat, quia operatio, quę in successione est, semper habet aliam, & aliam partem. Et pars, quę est nunc differt realiter ab illa, quę est prius, nec differunt ex alio, nisi ex ordine pręcessionis, quia si vna non pręcederet aliam, omnes essent idem. Ideo quamquam diceretur de vna parte operationis, quòd operãs dedit

illud

illud esse in instāti: tamē non posset hoc dici de aliis, quę sequuntur, & differunt realiter à prima, quia si omnes illas causasset in instanti, non differrent realiter, sicut iste annus, & pręcedēs differunt realiter, & tamen si iste non præcederet illum, nec subsequeretur, sed essent omnino simul, essent penitus idem annus: ita ergo est de operatione, ꝙ si perducerentur omnes partes eius in instanti, essent oēs idem, non potest ergo Deus facere operationem aliquam, quę includat successionem, & ista est causa, quare omnes operationes, quę sunt propriè diuinę sunt in instāti, vt creatio, & suscitatio mortuorum, & illuminatio cęcorum, & sĩles, s. qa non p̃t ipse operari in successione. Secūdū erat, qa dato, ꝙ Deus loqui posset angelo nō audiret, sed locutio solum est ad hoc, ꝙ audiat, qa aliàs inutilis est, sicut color coram cęco, iō nō loqueret̃, ꝙ non posset angelus audire. Patet quia audire est actus organicus, qui fit mediante potentia auditiua, & sic pertinet ad animal, cum istę sint potentię sensitiuę: angelus tamen non est animal, ideo non potest audire. Sed obijcietur, quia licet naturaliter non habeat angelus organum auditus: potest illud sibi fabricare de corpore aereo, sicut etiam angeli non habēt naturaliter organum locutiuum, & tamen sumunt corpus de aere, & loquuntur, sicut patet de tribus angelis, qui venerunt ad Abraham. Gen. 18, Et de multis aliis. Dicendum est, quòd angeli non possunt audire, quamquam possunt loqui. Ratio huius est, quia loqui est agere, & audire est pati. Consistit enim loq in quadam formatione vocis articulatę, & potest fieri istud per artem datis organis sufficientibus: nam in organis musicis fiunt soni, sed non sunt articulati, eo quòd illa organa sunt imperfecta, quia requiritur in eis aliquid aliud, in quo specialius subtilietur aer, & collidatur, & tamen si reperiantur organa perfecta, poterit in eis per artificium formari vox articulata. Aliquis dicet, quòd istud non stat, quia licet causare sonum naturaliter fiat ex percussione, tamen articulare illum est specialis conditio rei animatę. Dicendum, quòd hoc falsum est, quia multę res animatę sunt, quę non possunt articulare voces, sicut omnia animalia pręter hominem, & tamen si conditio animę esset articulare vocē: in quibusdam brutis posset fieri articulatio. Ideo necesse est, quòd proueniat hoc ex conditione organorum, scilicet quòd homo haberet talia organa, in quibus naturaliter articulatur vox, & non fit propter discretionem hominis, qa tunc posset homo aliquando formare sonos non articulatos, sed hoc impossibile est, nisi fortè aperuerit guttur, & os, vt non collidatur aer in palato, nec in dentibus. Item patet hoc, quia si in hominibus deficiat aliquis de dentibus anterioribus, non possunt plenè articulare voces: nam multæ literæ sunt quæ nullo modo proferri possunt, ideo prouenit ex conditione organi: nam si ex conditione animę veniret, omni tēpore ęqualiter homo articularet. Et ideo, ꝙ in brutis non fiat articulatio vocis, cā est, qa organa sunt dissimilia organis humanis, sicut in asinis, & equis, in quibus sunt magna ora, & oblonga, ideo exsufflatur aer non perfectè collisus, quòd tamen requirebatur ad articulationem. Si ergo fiant aliqua organa talia, qualia sunt organa humana per partem poterunt in illis fieri voces articulatę, sed angeli faciliter possunt talia organa fabricare de aere, eo quòd aer est materia obediens cuicunque impressioni, & alterationi, & angeli sunt magni artifices, qui poterunt fabricare illa totaliter configurata organis humanis, ideo facile est, ꝙ per artem fiat locutio in organo non humano, & sic erit locutio, & non ab animali: de auditione autem est impossibile, quia audire est passio sensitiua, & de-

F terminat sibi formam, quę sit principium sentiendi, scilicet potentiam auditiuam, ideo vbi non fuerit potentia auditiua impossibile est esse auditionem, sicut si sit homo mortuus, est ibi organum largè, quia tamen nō est potentia auditiua, nō audit. Ita est de angelis, quia licet assumant corpora de aere, in quibus sit figura aurium, non est ibi potentia auditiua, quia ista solum est in animali, ideo non poterit angelus in corpore assumpto audire. Idē etiam est de videre, & odorare, & alijs sensationibus, quia nullam potest habere, vnde licet angelus in corpore assumpto appareat alicui homini, angelus tamen non videt hominem, nec audit vocem eius. Sed tunc diceretur: ad qd habet ista organa, vel similitudinem organorum? Di-

G cendum, quòd propter tria: primo quia angelus vult apparere homini, & videri: ideo oportet, vt sumat aliquod corpus, quia aliàs, cùm sit spiritus, non videbit, & quia cum appareat in corpore vult assumere formam decentem, non est tamen aliqua magis decens, quam quòd in forma humana appareat. Ideo fabricat sibi omnia organa, licet illis non vtatur. Secundo quia licet angelus in corpore assumpto non vtat omnibus organis, vtitur tamen quibusdam, scilicet locutiuis, operatiuis, & motiuis, scilicet ore, pedibus, & manibus. Tertio quia licet angeli non audiant, nec videant, tamen quando apparent hominibus, volunt eis ostendere, quòd vident, & audiunt, vt credant homines, quòd voces eorum audiuntur ab eis, & ipsi vi-

H dentur, quia aliàs non loquerentur ad eos cum crederent sibi non posse responderi, quia angeli non intelligerent quid ipsi dicerent, nec viderent, an essent eis pręsentes. Non ergo vident angeli, nec audiunt potius, quam si non assumerent corpus, & tamen sciūt, quis sibi pręsens est, & quantum homo procul est ab eo, sicut si hominem viderent, etiam intelligunt quid homo loquatur, sicut si audirent vocem eius. Apparet ergo, quòd cùm angelus non audiat vocē, Deus non loqueretur sibi dato, quòd loqui posset, cùm per alium modum posset ei indicare quid intenderet. Cū autem dicitur hic, quod Deus imperauit angelo dicens: Sufficit iam. Potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd ista non esset locutio realis, sed esset aliquid vice locutionis, sicut nos per locutionem exprimi-

I mus ea, quę mente gerimus. Quia sunt ea, quę in voce sunt, earum, quę in anima passionum notę. Primo Periher. Ita Deus poterat notificare angelo per quendam alium modum, id quod intendebat, & illa notificatio vocaretur locutio, quia idem operabat, quòd locutio. Alio modo potest dici, quod Deus nihil imperauit angelo in voce, vel in alio signo, quia iam angelus sciebat quid facere debebat. Ad significandum tamen modum cessationis pestis scriptura finxit Deū tanquam iubentem angelo percutere, & Deum pręsentem esse illi percussioni. Et quia angelus cōtinuabat semper plagam, & Deus volebat, quod cessaret, oportebat, quod iuberet ei, quòd cessaret, & ideo in-

K troducitur hic Deus iubens angelo cessare.

Quomodo intelligantur aliqua verba, quæ hic habentur scilicet. Cesset iam manus tua. Quæst. LVI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic. Cesset iam manus tua, quia angelus non habet manum, nec operatur per illam. Aliqs dicet, quòd verum est, quòd non habet manum tanquam partem substantię suę: & tamen quando corpus de aere format, habet in eo manus, & alias partes organicas, vel similes organis. Nunc autem angelus sumpserat corpus, quia Dauid vidit eum inter cęlum, & terram, vt patet in litera. Etiam videtur, quòd operabatur

rabatur manibus, quia habebat gladium euaginatum in manu versum contra Ierusalem. Dicendum tamē est, ꝙ licet angelus haberet manum, & in ea gladium: non operabatur manu, nec gladio. De gladio patet, quia non trucidabat homines, sed moriebantur magis per modum morbi, quam vulneris: non etiā operabatur manu, quia sicut declaratum est supra in quadam quęstione, ista mors fiebat per hoc, ꝙ angelus applicabat aliquid valde venenosum cordibus istorū, qui percutiebantur: quo tacto corde subito moriebatur homo, & sic subintrabat angelus corpora humana, & applicabat illud pestiferum cordi, & tamen non poterat angelus in illo corpore assumpto subintrare corpora humana, ideo non operabatur manu sua in plaga, quam inferebat. Sed dicendum est, ꝙ Deus dixit ei cesset iam manus tua, idest neminem occidas: nam manus est organum operatiuum, ideo oēs operationes nostrę attribuuntur ei, etiā si ipsa non faciat, sicut sępe dicitur. Deus locutus est per manum Moysi. Vt patet Nu. 9. & tamen non poterat loqui p̄ manum eius, sed per os: sic etiam consueuimus dicere istud negocium expedietur per manus meas, & tamen sępe dicimus hoc de negocijs, quę non indigēt aliqua manuali operatione, sed solo verbo. Aliter potest dici, ꝙ hoc dictum est ad continuandum modū loquendi, quem iam introduxerat scriptura, & vt correspondeant verba rebus, quę exterius apparebant, & tamen angelus percutiens apparuit euaginatum gladium habens. In quo significabatur, quod percutiebat gladio, licet non esset sic in re, & ad hoc, vt significaretur cessatio debebat ei dici: cessa iam percutere, vel cesset iam manus tua.

De apparitione angeli. Quæst. LVII.

QVAERITVR vlterius quare angelus iste percutiens apparuit iuxta aream Iebusæi. Responderi potest tripliciter, vno modo, ꝙ factū est, vt oēs viri de Ierusalē viderent angelum: nam area Hornam erat in castro mōtis Siō, & illud erat pars excelsior vrbis, & cum ibi esset, poterat videri ab omnibus, qui erant in vrbe. Si autē esset in alio loco inferiori non videretur. Secundo modo p̄t dici, ꝙ factum est propter Dauid, vt videret illum: nam Dauid erat in castro montis Sion, quia ibi erat habitatio eius, & angelus volebat se ostendere illi, vt oraret pro cessatione plagę. Ideo apparuit circa locū, in quo erat Dauid, & sic dicitur, ꝙ leuans Dauid oculos suos, vidit eum, & ceciderunt tam ipse, quam maiores natu proni in terram: si autem appareret in alia parte vrbis non videret eum Dauid. Tertio qa Deus volebat, ꝙ cessaret nunc plaga per sacrificium, quod fieret in area Hornam, & ad hoc fecit, ꝙ appareret angelus ibi, vt videretur habere vultū ad percutiendū, s. quia vultus eius erat contra Ierusalem, & gladius euaginatus, & ꝙ propter sacrificium, quod fieret in loco ipso, cessaret illico plaga, & haberetur locus ille venerabilis, & Deo acceptus.

Si angelus percutiens apparuit in Ierusalem habens gladium. Quæst. LVIII.

QVAERITVR vlterius quare angelus apparuit nunc in Ierusalem, & an in alijs locis, in quibus percutiebat, apparebat sicut hic habens gladium euaginatum. Respondendum est, ꝙ apparuit nunc in Ierusalem ad hoc, quod cessaret plaga: nam Deus volebat, quod cessaret oratione Dauid, scilicet cum ipse accusaret seipsum, dicens: Ego sum, qui peccaui isti oues sunt & 2. Regum

A 24. & tamen Dauid non moueretur ex tanto feruore ad faciendum orationem istam, nisi videret angelū. Quod patet, quia antequam appareret iste angelus inceperat pestis, & Dauid affligebat se propter hoc, nā ipse, & seniores erant vestiti cilicijs, quando apparuit angelus, vt patet in litera, & tamen nondum fecerat Dauid illam orationem, s. Ego sum, qui peccaui, &c. propter quam Deus fecit cessare plagam, ideo expediebat, ꝙ angelus appareret etiam in vultu terribili nunc ipsi Dauid. Secundum erat ad infligendum pęnam Dauid, nam videns istum angelum timore magno conterritus est, ita vt non posset ire ad templum Domini, vt patet infra in litera, & ex hoc causata est
B in eo infrigidatio carnis, ita ꝙ licet operiretur vestibus, non calefieret, quousque quęsita est ei adolescentula virgo, quę calefaceret eum cubans in sinu eius, vt patet 3. Regum primo. Et nō fuisset ista pęna inflicta Dauid, nisi appareret ei angelus, & tamen Deus volebat ei inferre istam pęnam pro numeratione populi. Ideo oportebat, quòd appareret angelus habens gladium euaginatum.

Si angelus percutiens apparuit in alijs vrbibus habens gladiū euaginatum. Quæst. LIX.

QVAERITVR de alio, scilicet an apparebat an-
C gelus sic cum gladio euaginato in vrbibus alijs, in quibus percutiebat. Rñdēdum est, ꝙ nō, qa nō erat aliqua necessitas ex parte plagę, eo ꝙ angelus nō percutiebat gladio, nec manu, sed subintratione in corpore apponendo aliquid pestiferum cordi, & hoc nō poterat facere in corpore illo assumpto, quia propter magnitudinem non caperetur intra corpora humana. Etiam nō erat aliqua causa quare appareret in alijs locis, sicut in Ierusalem, quia ibi apparuit propter Dauid, & vt cessaret pestis, & tamen in alijs locis nō erat cessatura, quousque percuteretur Ierusalem. Etiam dicendum, ꝙ in Ierusalem non apparuit angelus cum gladio euaginato, quando cępit percutere vrbē, quia tunc non apparebat, & percutiebat, postquam autem
D nullus percutiendus erat, apparuit angelus in vultu terribili, quasi vellet disperdere vrbem, & hoc, vt rogaretur Deus, ne disperderet eam. Sic enim cōsueuit Deus facere, quando vult rogari à nobis, ne aliquod malum inferat, ostendit se terribilem, quasi velit infligere, & tamen non vult, sic enim fuit, quando Israelitę fecerunt vitulū, & adorauerūt, dixit Deus ad Moysen: Cerno ꝙ populus iste durę ceruicis est: dimitte me, delebo eos faciamque te in gentem magnam, Exo. 32. Sic etiam Nu. 14. manifestum est autē, ꝙ tūc Deus non intendebat delere Israelitas, quia si intendisset, non potuisset impediri. Et dicebat ad Moysen. Dimitte me, delebo eos. Quasi Moyses teneret eum violenter, ne posset illos delere, sed Moyses non tenebat eum, nec poterat. Dicebat tamen istud Deus
E ad significandum exterius, quod haberet magnum desiderium delēdi Israelitas, vt quanto tempore maius desiderium delendi illos ostenderet, tanto magis moueretur ad orandum pro illis, ne delerentur, & Deus meritis orationis suę non deleret illos. Sic fuit nūc in Ierusalē apparente angelo, quia volebat Deus nimis rogari. Ideo magnā ferocitatē angelus ostēdit,

De apparitione angeli inter cælum, & terram. Quæst. LX.

QVAERITVR vlterius quare angelus apparuit inter cœlum, & terram, sicut dicitur in litera: nam non poterat apparere in terra, cum appareret in forma humana. Dicendum quod factum est propter duo.

duo. Primo vt videretur ab omnibus, qui erant in vr- F be: nam propter hoc apparuerat in area Hornam, vt dictum est supra in quadam quęstione, scilicet quòd erat locus ille sublimior totius vrbis, & posset inde videri ab omnibus, & tamen hoc non sufficiebat, quia si esset in area Hornam in terra, quamquam esset ille locus sublimior vrbis, illi, qui essent in parte inferiori, non viderēt eum obstantibus ędificijs intermedijs, vt autem ista non obstarent, apparuit in aere in sublimi, scilicet inter cœlum, & terram. Secundo fuit hoc, & principalius, vt cognosceretur esse angelus: nam ille apparebat in effigie humana, & si in terra videretur nesciretur, an esset angelus, vel homo. Ideo vt sciretur, quòd erat angelus apparuit in aere: nam cum videretur in aere pendens, manifestum erat, ꝙ G non erat homo. Sed aliquis dicet, quòd etiam si non esset eleuatus in aere, appareret, quòd erat angelus ex habitudine vultus, quia nō appareret talis, sicut vultus humanus. Dicendum est, quod ex isto nō cognosceretur sufficienter, quia Raphael angelus fuit multo tempore cum Tobia, & non cognouit, quòd erat angelus, sed putauit eum semper hominem, quousque euanuit, vt patet Tobię 5. cap. vsque ad 14. Si autem videretur in aere cognosceretur esse angelus, quia ꝑ hoc soliti erant Hebręi cognoscere angelos, de quibus prius dubitabant. Sic patet de Gedeone, cui apparuit angelus, quem putabat virum, & inuitauit eum ad cibum, & cum posuisset cibos super petram, tetigit eos angelus virga, & cremati sunt: ascenditque angelus ab eo, & tunc intellexit, quòd erat angelus domini: Iud. 6. Sic etiā fuit de angelo, qui apparuit patri, & matri Samsonis: nam non cognouerunt eum esse angelum, quousque ascendit cum flamma altaris Iudi. 13. Sed dicetur, ꝙ poterat cognosci iste angelus, ēt si esset in terra, per gladium euaginatum, quem habebat, quia veniebat ad percutiendum populum. Dicēdum, quòd etiam per hoc non cognoscetur, quia sic fuit, quando Ioab erat in agro Iericho: nam reperit angelum Domini in agro habentem gladium euaginatum, & nesciens an esset angelus dixit ei: Noster es an aduersariorum? Et ille ait, nequaquam, sed sum princeps exercitus domini, & nunc venio: & per hoc cognouit Iosue, quòd erat angelus, & adorauit eum, ideo non sufficiebat ad cognitionem istius angeli, ꝙ haberet gladium, nisi in aere esset.

Propter quā causam angelus habebat gladium in manu. Quæst. LXI.

QVAERITVR vlterius ad quid angelus habebat gladium in manu, quando apparuit Dauid. Aliquis dicet, quòd cum iste esset angelus percutiens populum habebat gladium ad percutiendum. Sed dicendum est, quòd nō stat, quia qui moriebantur non percutiebantur gladio, sed morbo quodam, qui erat sicut pestis, ita ꝙ nō apparebat in eis aliquod vulnus, sed moriebātur, quasi illęsi. Aliquis ergo dicet, quòd erat iste gladius ad terrendum. Et dicendum est, quòd apparuit angelus cū gladio, propter duo. Primo ad significādum id, quod faciebat, nam veniebat iste angelus ad percutiendum populum, & si non haberet aliquod insignium per quod cognosceretur, putaretur, quòd veniebat ad aliquid aliud, vt ergo sciretur, quòd veniebat ad percutiendum populum, habuit gladium in manu, quod erat insignium occisionis: sic etiam alij angeli veniētes ad aliqua ministeria exercendi apud nos, ostenderunt interdum insignia illius ministerij. Sic fuit de illo angelo, qui apparuit Iosue in agro Iericho, nam ille veniebat, vt liberaret Israelitas, & adiuuaret eos contra Chananęos tanquam princeps exercitus. Sicut ipse dixit, quòd non erat de Israelitis, nec de Chananęis, sed erat princeps exercitus domini, & ad significādum illud habuit gladiū euaginatū in manu, quia tunc erat tps belli Ios. 5. & ꝑ hoc signābat actualē defensione Israelitarū, ꝙ ipse exercere dēbat. Sic ēt i isto angelo erat necessariū insigniū, vt cognosceret̄, ꝙ veniebat ad ꝑcutiendū ppłm, quia al's licet cognosceret ꝙ erat angelus, & veneraret̄ a Dauid, tñ non fecisset Dauid illā orōnē. s. Ego sum, qui peccaui. Nec affligeret tm̄ in corde suo ad hoc ꝙ Deꝰ exaudiret eū. Oportuit ergo, ꝙ appareret angelus cū gladio. Scd̄m erat, qa Deus volebat nunc punire Dauid infligendo ei timorē grauissimū, ita vt infrigidarētur ossa eius, & maneret in ægritudine, vsque ad mortem, vt declaratum est. s. in quadam quęst. & tñ si angelus ille appareret Dauid, nec incideret in istam plagam, ideo oportuit ꝙ appareret in vultu terribili, & cum gladio euaginato, quia sic maximè terreret ipsum Dauid.

De gladio, quem habebat angelus. Quæst. LXII.

QVAERITVR vlterius de isto gladio angeli, qualis erat, vel de quo erat. Rñdendū est, ꝙ nō erat ferreus, quia si eēt ferreus esset ad aliq̄ operationē, qa al's frustra erat assumere eū, & tñ gladius iste, quē nūc assumpsit angelus nō fuit ad aliq̄ operationē, qa nihil scindendū erat, sed ad signādū qd angelus vellet facere, & ad terrendū, vt declaratum est ꝑce. q. iō nō eēt ferreus. Scd̄o patet, qa angelus debuit hr̄e gladiū ꝯdecentē sibi, eo ꝙ res tunc est bñ ordinata, qñ oīa, q̄ sunt H in illa inter se ꝯueniunt, & ēt ꝯueniunt fini suo, & tñ angelus iste assumpserat corpus non verū de carne & ossibus, sed solū apparens. s. de aere. Iō decebat gladiū esse de aere, & non ferreū, qa corpori phantastico nō coaptat̄ gladius verus. Dicendū ergo, ꝙ erat iste gladiꝰ de aere taliter fabricatus, vt oīno appareret ferreus, sic ēt erat corpus angeli, nā erat de aere, & tñ videbat verū corpus humanū, & istud est, qa figura poterat fabricari ab angelis talis q̄ualis est figura humana, & istud facile est. Sed difficultas est in colore, cū in corpore humano sint diuersi modi, & gradus coloris, & alij ēt in vestibus eius, q̄uo oēs isti poterant inueniri in corpore aereo, & dicēdum est, ꝙ istud fit ꝑ magnā subtilitatē angelicā, & ꝑ cognitionē naturaliū secretorū, nā colores causant̄ ex mixtione elementorū, & I s̄m diuersam mixtionē ipsorū sunt variæ spēs, & gradus colorū. Angeli aūt sciunt diuersimode ꝯdensare aerē, vt ex illa diuersa ꝯdensatione causet̄ diuersitas coloris, sicut ex diuersa mixtione elemētorū, & hoc maxime fit in aere, qa nullū elementū est tā passibile ad recipiendū diuersas impressiones, sicut aer.

Q̄uo angelus haberet gladium contra Ierusalem. Quæst. LXIII.

QVAERITVR vlterius q̄uo dr̄ hic, ꝙ angelus hēbat gladiū versum ꝯ Ierłm, nā istud signat, ꝙ erat extra Ierłm, qa existendo in illa non poterat hr̄e gladiū versū ad eā, & tñ iste angelus erat in Ierłm, qa K erat in area Hornā Iebusęi, & illa est in castro montis Sion, vbi postea fabricatum est templum, & tñ castrū illud intra vrbem erat, quia Dauid habitabat in eo. Dicendum est, ꝙ ista area erat in castro montis Sion, qđ vocatur ciuitas Dauid 2. Reg. 5. & supra 11. & est istud castrū in vrbe: est tñ ad quoddam latus vrbis iuxta muros eius, & ex alia parte est tota ciuitas, velut si castrum esset ad meridiem, & tota ciuitas ad septentrionē, vel è contrario, & sic angelus existens nunc in castro montis Sion, habebat vultum contra partem illam, in qua erat tota habitatio vrbis. Ideo dicebatur habere vultū contra Ierusalem non quidem contra vrbem, sed contra habitationem vrbis.

De ciliciis, quibus induti erant rex, & seniores Ierusalem. *Quæst.* LXIIII.

QVAERITVR vlterius qūo dicitur hic, ꝙ quando apparuit angelus cecidit Dauid, & seniores, qui erant cum eo vestiti ciliciis: vnde vr̄, ꝙ antequam veniret angelus ad vrbem erant vestiti ciliciis, & tunc est dubium ad quid vestiebantur ciliciis, cum nōdum appareret aliqua plaga. Responderi potest vno modo ꝙ ex eo tempore quo Dauid cognouit se peccasse: timens ꝙ Deus infligeret ei aliquam pęnam grauē induit se cilicio, vt Deus misereretur eius, nec inferret super eum totam indignationem suam, & sic manebant adhuc vestiti ciliciis quousque scirent, qd Deus faceret de eis. Secundo modo potest dici, ꝙ plaga pestis durauit tribus diebus, sicut Deus cōstituit, vt patet in litera, & Deus incepit illam inferre mox, vt Dauid elegit eam, licet non incepit in Ierl̄m, sed in aliis vrbibus, & ex tunc Dauid indutus est cilicio, & alii seniores Ierusalem, qui cum eo erant, vt Deus misereretur eis, & alleuiaret pęnam, quā dixerat se inflicturum. Et non solum Dauid indutus erat cilicio, sed ēt seniores, qa fortè Dauid hoc iusserat pp afflictionē istā magnā, vt oēs pęniterent: sic.n. fecerunt Niniuitæ, nā audientes, ꝙ Niniue subuertēda esset post quadraginta dies crediderunt, & prædicauerunt ieiuniū, & vestiti sunt saccis a maiori vsq; ad minorē, & rex indutus est sacco, sedit in cinere, & clamauit, & dixit: hoīes & iumēta, boues, & pecora non gustent quidquā, nec pascant & aquam non bibant, & operiantur saccis hoīes, & iumenta, & clament ad Deū in fortitudine. Sic etiā fecit Ioram rex Israel, qñ erat fames valida in Samaria pp obsidionem, nā indutus cilicio ambulabat super murum, & populus vidit ciliciū, qđ erat ad carnem eius. 4.Reg.6. Tertio p̄t dici, ꝙ Deus, & senes inceperāt indui ciliciis, postq̄ angelus incepit percutere Ierl̄m: nā licet nunc angelus apparuerit in area Hornā, tñ ante hoc percutiebat vrbem, & ex tunc isti erāt induti saccis, sed modus pręcedens melior est.

Propter quam causam ceciderunt rex, & seniores videntes angelum. *Quæst.* LXV.

QVAERITVR vlterius, cum Dauid, & seniores, qui nunc erant cum eo ceciderunt viso angelo percutiente, an ceciderint pp reuerentiam, vel pp timorem. Aliquis dicet, ꝙ manifestum est fuisse pp timorem, nam si pp reuerentiam fuisset, non diceret, ꝙ cecidissent, sed ꝙ se inclinassent: Dicendum, quòd istud non probat, quia vbicunque in sacra scriptura dr̄ de aliquo, ꝙ inclinat se coram alio in reuerentiam, dr̄ ꝙ cadit pronus in terram, vt patet sæpissime in Genesi, & in libris Regum, & tñ ibi reuerentia est, & non timor. Dicēdum tñ, ꝙ poterat intelligi vtroque modo istud esse factū, nā angelus mittebatur a Deo, & fortè pp reuerentiā inclinarent se Dauid, & senes corā eo, nam in veteri testō angeli adorabātur cum magna reuerentia: sic.n. Iosue videns angelum humiliauit se in terram, & adorauit eum in agro Iericho, & ad maiorē reuerentiam abstulit calciamenta de pedibus suis. Iosue 5. Vel poterat esse ex timore, quia videntes angelum in vultu terribili, & cum gladio euaginato caderent in terram: & dicendum ꝙ ista est veritas: nam ꝓpter maximum timorem Dauid, non se potuit sustinere, sed cecidit in terram, & non solum hoc, sed etiā ex tunc inflicta est sibi magna infrigidatio corporis, quæ durauit in eo per totam vitam. Et colligitur hoc quia dicitur infra in litera: Et non ꝓualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deū: nimio enim fuerat timore perterritus videns gladium angeli domini. Si ergo propter hoc non potuerat ire ad altare, etiā propter hoc non posset se tenere, sed fuit istud causa, vt caderet in terram.

De locutione Dauid, ad quem, & qūo. *Quæst.* LXVI.

QVAERITVR vlterius ad quem loquebatur hic Dauid cum dicit, dixitque Dauid ad Deum, & qūo loquebatur ad ipsum. Respondendum, ꝙ aliqui putant, ꝙ loquebatur Dauid ad angelum percutientem, & tunc est conueniens locutio, quia Dauid videbat hic angelum, non poterat loqui ei, & istud vr̄ hic consonare literæ, quia dicitur: dixit Dauid ad dñm, ego sum, qui peccaui: dñe Deus meus vertatur, obsecro, manus tua in me. Et tñ manifestum est, ꝙ ille, q percutiebat non erat Deus, sed angelus. Ideo vr̄, ꝙ ad angelum loquebatur. Sed tunc dicet, qūo poterit hoc stare, quia dr̄: dixit ad Deum. Respondendum est, ꝙ istud non obstat, quia angelus sæpe vocatur Deus in veteri testō: sic patet qñ rubus visus est ardere, & nō cremabat. Exod.3. quia ibi locutus est Deus de medio ignis, vt ibi dr̄, & tñ ille verè non erat Deus, sed angel⁹, sicut dixit beatus Stephanus, & hr̄ Act.7. Sic etiā fuit de illo, qui dedit legem Israelitis in monte Sinai: nam vocabat se Deum dicens. Ego sum dñs Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. Exod.20. & tamen iste erat angelus, quia ad Gal.3. dr̄, ꝙ lex data est Moysi p angelos. Sed adhuc dicendum, ꝙ hoc non obstante iste, ad quem locutus fuit Dauid, erat Deus, & non angelus, quod patet, quia 2. Re.24. dr̄: dixitque Dauid ad dñm cum vidisset angelum cędentem populum, ergo angelus cędens populum non erat ille Deus, ad quē loquebatur Dauid. Cum autem obiicitur, quia infra in litera dicitur: Domine Deus meus vertatur, obsecro manus tua. Et hoc videtur intelligi de angelo. Dicendum est, ꝙ in hoc loquebatur Dauid ad Deum, & tamen dixit vertatur manus tua. i. manus angeli tui, qa ipse est nunc, quasi manus tua, eo ꝙ loco tui populum percutit.

An Dauid peccauit petens a domino, vt conuerteretur manus sua in ipsum. *Quæst.* LXVII.

QVAERITVR vlterius, an Dauid peccauit per hoc, quòd dixit hic, scilicet conuertatur manus tua in me, & in domum patris mei. Aliquis dicet, quòd peccauit, quia Dauid rogauit hic pro morte sua. Nullus tamen debet desiderare mortem, ideo peccauit. Secundo patet, quia Dauid dixit: Conuertatur manus tua super domum patris mei. Et sic orauit, ꝙ occiderentur aliqui de cognatis suis, & tamē peccatum est desiderare mortem alicuius.

Respondendum est, quòd non peccauit nunc Dauid, sed potius meruit, quia per ista, quæ nūc dixit, Dominus misertus est, & fecit, quòd cessaret pestis, iubens quòd construeretur altare in area Hornam. Et patet hoc, quia Dauid accusabat se hic, & excusabat alios, & istud pertinet ad virum iustum, nam iustus in principio sermonis accusator est sui: non ergo peccauit. Ad primum in contrarium dicendum, quòd desiderare mortem absolutè peccatum est, & tñ desiderare eam sub aliqua conditione, si iusta est, non est peccatum, vtpote ꝙ aliquis magis vellet mori, si mortem meruit, quam ꝙ alius, qui nihil meruit, moriatur pro eo, vel ꝙ ēt ei sustineat aliquod malum. Sic autē erat nunc, quia populus non peccauerat in numeratione, nec merebatur mortem, sicut putabat Dauid. ipse autem meruerat, quia numerauerat cū sine cā. Si igit potuisset Dauid euadere populo non moriente, nō elegisset mortem, & si eligeret eam peccaret, dato ꝙ mereretur ipsam, & tñ quia populus occidebat, & credebat

bat ipse, ꝙ non poterat cessare plaga, nisi occideretur ipse, vel aliqui de domo patris sui, voluit tamen ꝙ potius ipse occideretur, quam populus periret. Et in hoc iustum voluit, quia iustius erat ipsum mori, quam populum iuxta suam extimationem. Ad secundum dicẽdum, ꝙ Dauid non poterat eligere mortem propinquorum suorum simpliciter, quamquam illa iusta esset, sed solum inquantum erat pęnalis sibi. Pro quo sciendum, ꝙ Dauid putabat pro isto peccato numerationis inferri plagã, & in hoc principaliter ipse peccauerat, quia iusserat, & fortè aliq de cognatione sua consenserant in hoc, quo dato poterat eligere mortẽ propinquorum dupliciter, vno modo inquantũ erat iusta, & hoc sub conditione. s. si pro isto peccato aliqui occidendi erant, rogabant Deum, ꝙ occiderentur aliqui de cognatione sua potius quam alii, eo ꝙ isti magis peccauerant, quam alii de populo. Alio modo poterat eligi ista mors, tanquam nociua sibi, quia Dauid peccauerat, & pro hoc volebat carere omni bono in pęnam peccati, & infligi sibi quamcunque pęnam possibilem, & quia mors sua erat sibi maximè pœnalis, eligebat, vt ipse moreretur. Et quia mors cognatorum suorum erat sibi magis pęnalis, quã mors quorumcunque aliorum de populo, eligebat potius illos mori, quam ꝙ alii morerentur de populo, vt in hoc ipse puniretur. Simpliciter tñ non eligeret mortẽ istorum. Alio modo pt dici, ꝙ Dauid dixit istud ex magnitudine doloris, non tñ ꝙ sic intenderet, nam non intendebat, ꝙ moreretur ipse, & cognati sui, sed multa dicunt homines præ dolore, quæ simpl'r nõ eligũt.

F

G

H

De quibusdam verbis dictis a Dauid. i. Ego sum, qui peccaui, &c. Quæst. LXVIII.

QVAERITVR vlterius qũo dixit hic Dauid. Ego sum, qui peccaui; iste aũt grex qd meruit? Nam populus puniebatur nunc ꝓ peccato suo, vt declaratum est supra in quadã quæstione. Ideo aliquid meruerat, vt puniretur potius quam ipse Dauid. Aliquis dicet, ꝙ Dauid dicebat hoc ex humilitate, quia humiles recognoscunt se peccasse in illis ẽt, in quibus non peccauerunt, vt patet in c. Consilium, de obseruatione ieiunii. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, sed potius dicebat hoc Dauid, qa ita credebat esse. Nam ipse numerauerat populũ, & in hoc nemo videbatur peccare, nisi ipse, & credebat, ꝙ pro hoc infligebatur ista plaga, & erat ad istud motiuum conueniens. s. quia qñ Dauid numerauit populũ, illico Deus misit ad eum prophetam Gad ferentẽ tres conditiones pęnæ, & sic non credebat aliquẽ dignum esse pęna ista, nisi seipsum. & verum est, ꝙ peccatum Dauid fuit occasio istius pęnę, & tñ populus puniebat̃ ꝓ peccatis suis, sicut declaratum est supra: Dauid tamen nesciebat hoc, sed credebat populũ pro pctõ eius puniri, ideo dicebat. Iste grex quid commeruit?

I

Angelus autem Domini pręcepit Gad, vt diceret Dauid, vt ascenderet, extrueretque altare Domino Deo in area Hornam Iebusæi. Ascendit ergo Dauid iuxta sermonem Gad, quem locutus ei fuerat ex nomine Domini, Porro Hornam cum suspexisset, & vidisset angelum, quatuorque filij eius cum eo, absconderunt se. Nam eo tempore terebat in area triticum, Igitur cum veniret Dauid ad Hornam, conspexit eum Hornam, & processit ei obuiam de area, & adorauit eũ pronus in terram. Dixitque ei Dauid. Da mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare Domino, ita vt quantum valet argenti accipias, & cesset plaga a populo. Dixit autem Hornã ad Dauid: tolle & faciat dñs meus rex quodcunque ei placet, sed & boues do in holocaustum, & tribulas in ligno, & triticum in sacrificium, omnia libens præbeo. Dixitq; ei rex Dauid. Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet, neque enim tibi auferre debeo, & sic offerre domino holocausta gratuita. Dedit ergo Dauid Hornam pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos, & ædificauit ibi altare Domino, obtulitque holocausta, & pacifica, & inuocauit Deum, & exaudiuit eum in igne de cœlo super altare holocausti.

K

Angelus aũt. Hic ponit̃ tertiũ huius partis. s. pęnę reuelatio, q̃ facta est ædificato altari in area Hornã, & dñ. *Angelus autem Domini præcepit Gad vt diceret Dauid.* Hic reuelatus est modus liberationis, & reuelauit eũ angelus, ꝓphetæ Gad, vt ipse reuelaret eum Dauid. An iste angelus fuerit angelus percutiens, vel aliquis alius nõ apparet. *Vt ascenderet, struer etque altare Domino in area Hornam Iebusæi.* Dẽbat Dauid ascendere, quia area Hornã, in qua ꝯstruendũ erat altare, erat in parte superiori castri mõtis Sion, & domus Dauid erat in parte inferiori castri. *Ascendit ergo Dauid iuxta sermonem Gad.* i. ascendit illico ad areã, sicut dixit Gad. *Quem locutus fuerat ex sermone Domini.* i. sermo Gad fuit ex sermone Dñi, qa ipse, si Gad ꝑceptũ est, vt ꝑciperet Dauid, & sic fecit ipse, & vocat̃ sermo Dñi sermo angeli. Nã angelus locut̃ fuerat ad Gad, quia angeli in veteri testõ aliqñ vocant̃ Deus, vt dictũ est. s̃. i quadã q̃one, vel erat sermo Dei, quia licet angelus dixisset ipsi Gad: prius tñ Deus dixerat angelo. *Porro Hornã cum suspexisset, & vidisset angelum.* s. angelũ ꝑcutientem. Iste angelus apparuerat in area Hornã, & illa erat apud domũ eius, vñ ipse vidit angelũ cũ gladio euaginato eo tp̃e, quo vidit eũ Dauid. Et tñ primi qui viderunt fuerunt Hornã, & filii, quia ipsi tunc erãt in area. in qua apparuit angelus. *Quatuorq; filij eius cum eo absconderunt se.* Hẽbat Hornã quatuor filios in area terentes fruges, q cũ vidissent angelũ in aere cũ gladio euaginato, fugientes abscõderunt se in domo. *Nam eo tempore terebat in area triticum.* Declarat̃ quo Hornã, & filii sui viderint angelũ ꝑcutiẽtẽ. s. qa ille apparuit in area, in qua ꝯtigit tunc Hornã, & filios suos terere triticũ: erat. n. fortè finis mensis Maij, vel principiũ Iunii, qa eo tp̃e colligit̃ triticũ in terra Chanaã, eo ꝙ illa regio calidior est, q̃ ista: cũ illa sit partim i tertio climate, & ista sit circa finẽ quinti. *Igitur cum veniret Dauid ad Hornam.* Veniebat ad eũ, vt emeret areã qa Deus iusserat in illa sacrificiũ fieri, & ad hoc oportebat, ꝙ ꝯcederet Hornã. *Conspexit eum Hornam, & processit ei obuiam de area.* Qñ angelus ꝑcutiens apparuit, erat Hornã in area, vt patet. s. & fugit ipse, & filii sui, absconderũtq; se in domo. Postea euanuit angelus ꝑcutiens, & excluso timore rediit Hornã ad areã, & sic qñ Dauid venit ad eũ, erat rursus terẽdo triticũ i area. *Et adorauit eum pronus in terram.* Humiliauit se Hornã corã Dauid, eo ꝙ rex erat, & dixit ei, qd cãe est, vt veniat Dñs meus rex ad seruũ suum? 2. Reg. 24. & illud subiicitur hic.

Dixitque

Dixitque ei Dauid da mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare. Totam areã volebat ædificare, vt totus locus in circuitu eẽt iã sacer. *Ita vt quantum valet argenti accipias.* i. Cũ ista cõditione, vt accipiat in argento tantũ quantũ valet: forte enim moneta, qua vtebantur tunc Hebręi, erat tota de argento. *Dixit autem Ornam ad Dauid, tolle, & faciat Dominus meus rex quodcunque ei placet.* Per hoc significabat Ornam se velle dare sine pretio areã quãquam Dauid petiuisset eã, vt daret pretiũ, & est hic mutatio personę, quia dr̃ tolle, & faciat Dñs meus rex, quod placet ei, quia vtrunq; deberet esse in secũda persona, vel vtrunq; in tertia. *Sed & boues in holocaustum, & tribulas in ligna.* Erat Ornam in hoc nimis liberalis, qa Dauid solũ petiuerat ab eo aream. Ipse aũt offerebat ei boues, & tribulas: boues erant ad holocaustũ, & tribulæ erant in ligna, i. vt cremarentur, & fieret ignis pro holocausto. *Et triticum in sacrificium.* i. triticum, quod excussum est in area volo præbere in sacrificiũ, i. vt fiant ex eo libamenta, q̃ requirũtur in holocaustis, vt declarabitur infra in quadã qõne. *Omnia libens præbeo.* Idest, Oĩa ista do gratis, i. nolo pretiũ: Vel libens prębeo, i. nõ facio hoc ꝑꝑ verecundiã illectus præsentia regis, sed libenter istud facio. Et sic Ornam ex magna liberalitate volebat dare cõplementũ pro sacrificio. Sed 2. Reg. 24. dr̃: Habes boues in holocaustũ, & plaustrum, & iuga boum in vsum lignorũ. Plaustrũ enim est quadriga. Et dr̃ plaustrum a plaudendo, quia facit quendã sonitũ qñ mouetur, vel põt accipi pro tribula, sicut hic dr̃. Nam tribula est instrumentũ planũ de tabulis, habens infixos lapides acutissimos in parte inferiori ad terendũ segetes, & dr̃ tribula a terendo, & vtrunq; conuenit lr̃æ: Nã poterat ibi esse plaustrũ, i. currus, quia segetes portantur ad areã in curru, manebatq́; ibi currus: Vel accipitur pro tribula, quia sic aliqñ accipitur in scriptura, vt patet Amos 1. Super tribus sceleribus Damasci, & super quatuor nõ cõuertam eum, eo ꝙ triturauerunt in plaustris ferreis Galaad. Et tñ ad triturandũ nõ cõuenit plaustrũ, s. currus, sed tribula. Ideo accipitur ibi pro tribula: etiam ponuntur ibi iuga boum, quæ nõ ponuntur hic: eo ꝙ boues habebant iuga ad trahendũ tribulã super segetes: & hic exprimitur triticũ, quod nõ ponitur ibi, quia iste liber est suppletiuus librorũ regũ, & illa, quæ subticent ibi exprimuntur hic, & multa, quæ hic subticentur exprimũtur ibi, quia nõ curauit Esdras oĩa repetere hic, sed potius voluit illa, quæ ibi omissa fuerant supplere hic. *Dixitque ei Dauid, nequaquam ita fiet.* Scilicet, Non recipiam aream sine pretio, sicut tu offers. *Sed argentum dabo, quantum valet.* Idest, Dabo iustã æstimationem in pecunia de argento. *Neque enim tibi auferre debeo, & sic offerre Domino holocausta gratuita.* Idest, Non est iustum, ꝙ ego sic accipiam sine pretio, & offerã Domino holocausta gratuita, i. quæ nihil constant, sed gratis data sunt, quia sic Deus non acceptaret illa. *Dedit ergo Dauid Ornam pro loco siclos auri iustissimi ponderis sexcentos.* Quia nolebat accipere sine pretio, coactus est Ornam accipere pretium, scilicet, sexcentos siclos de auro. Et tamen 2. Reg. 24. dicitur quinquaginta siclis. Sed quomodo hoc stet infra dicetur. *Et ædificauit ibi altare Domino.* Scilicet, De lapidibus, vel de terra. *Obtulitque holocausta & pacifica.* Duo genera sacrificiorum sunt, quæ nunc obtulit Dauid, de quibus infra dicet quare oblata sunt. *Et inuocauit Deum.* Scilicet, Rogauit, vt dimitteret pœnam peccati, & cessaret plaga a populo: vel inuocauit Deum rogando, quod ostenderet signum, vt sciretur quod plagam relaxaturus esset, & acceptaret sacrificium. *Et exaudiuit eum in igne de cælo super altare holocausti.* Idest, Exaudiuit eum mittendo ignem de cœlo super holocaustum eius. Nam per hoc apparebat, quod exaudiebat eum, quia approbabat sacrificiũ suum mittendo ignem de cœlo ad cremandum illud.

A

De Angelo, qui apparuit Prophetæ Gad.
Quæst. LXIX.

QVAERITVR de isto Angelo, qui apparuit Prophetæ Gad, & dixit ei, quòd Dauid fabricaret altare in area Ornam Iebusæi, an fuerit Angelus percutiens, vel aliquis alius. Respondendum, quòd non apparet. Quidam tamen dicunt, quòd non potuerit esse Angelus percutiens, eo quòd ille adhuc apparebat in area Ornam Iebusæi, & mansit ibi vsque quo Dauid obtulit holocaustum in altari, quod fecerat in area Ornam, quod patet, quia dicitur in litera, quòd Dauid obtulit holocausta, & pacifica super altare istud, & exaudiuit illum Deus, præcepitque Angelo
B percutienti, vt conuerteret gladium suum in vaginam. Et sequitur protinus videns Dauid, quòd exaudisset eum Dominus in area Ornam, immolauit ibi victimas. Ergo videtur, quòd prius Dauid construxit ibi altare, & sacrificium: fecitque quòd Angelus conuerteret gladium in vaginam. Et tamen ipse apparuerat in area Ornam gladio euaginato. Ergo videtur, quòd nondum disparuerat vsque post oblationem sacrificij, & cognouit per hoc Dauid se exauditum esse. Dicendum tamen videtur, quòd Angelus percutiens non semper fuit in area Ornam cum gladio euaginato, quousque Dauid obtulit ibi sacrificium: Quod patet, quia quãdo Angelus apparuit in area Ornam, erat ibi Ornam, & quatuor filij sui. Et cum vidissent eum
C absconderunt se fugientes supra in litera. Et tamen quando postea Dauid venit ad Ornam, vt emeret ab eo aream, erat iterum Ornam terẽdo triticum in area, vt patet in litera. Si tamen ibi adhuc maneret Angelus, nõ ausus fuisset Ornam redire in area propter vultum terribilem Angeli, & gladij: & tamen redijt, ideo videtur, quòd non erat nunc ibi Angelus. Et sic dicendum videtur, quòd apparuit Angelus in area aliquanto tempore, ita vt videretur a toto populo. Postea autem disparuit. Et forte percussit post istud aliquos de populo. Et cum disparuit venit ad Gad. Dixitque ei, quòd pestis cessatura erat si ædificaretur altare in area Ornam. Cum autem obijcitur, quòd Dauid prius obtulit holocaustum in area Ornam, quàm An-
D gelus conuerteret gladium in vaginam, & dispareret. Dicendum, quòd non est attendendum ad ordinem literæ in hoc, quia licet post sacrificium Dauid dicatur, quòd Deus iussit Angelo conuertere gladium in vaginam, non est tenendum, quòd tunc dixerit, sed prius, quia sæpe fit anticipatio, vel recapitulatio in scriptura. Et sic supra fiebat, quantum ad numerum occisorum in plaga ista, quæ ponitur antequàm occiderentur viri de Ierusalem. Et tamen etiam illi fuerunt de numero istorum septuaginta millium, vt declaratum est supra in quadam quæstione. Et cum dicitur, quòd protinus Dauid videns, quòd exaudisset Dominus in area Ornam, obtulit ibi victimas. Nam dicitur protinus, idest, immediate. Et tamen an-
E te istud ponitur immediate in litera, quòd præcepit Deus Angelo, vt conuerteret gladium in vaginam, & conuertit. Dicendum, quòd non refertur illud ad conuersionem gladij in vaginam, sed ad aliud quod præcedit, scilicet, exaudiuit eum Dominus in igne de cęlo in altari holocausti, & patet quòd referatur ad hoc, quia litera dicit videns Dauid, quòd exaudisset eum Dominus. Et tamen ista exauditio non fuit in hoc, quòd Angelus conuerteret gladium in vaginam: sed in hoc, quòd daretur ignis de cœlo, quod patet, quia dicitur inuocauit Deum, & exaudiuit eum in igne de cœlo: ideo non refertur ad Angelum, nec apparet ex hoc, quòd tunc cõuerterit Angelus gladium in vaginam. Aliter potest dici, ꝙ verum est, ꝙ Angelus

lus percutiens non mansit in area Ornam, vsquequo F ædificauit altare Dauid, sed recessit inde. Et tamen apparebat per vrbem cum gladio euaginato, & non reduxit illum in vaginam, quousque ædificatum est altare, & oblata fuerunt ibi holocausta. Et sic stabunt omnia, scilicet, quòd Ornam, & filij sui latuerunt quando viderunt Angelum in area sua. Postea tamen disparuit inde, vel recessit, & tunc ipsi exclusо timore redierunt ad aream, quia non erat iam ibi Angelus, qui terreret eos. Et sic Dauid quando ascendit ad Ornam, inuenit eum in area iam nihil timentem, & tamen Angelus apparebat adhuc discurrens per alias partes vrbis, cum gladio euaginato. Et cum Dauid obtulisset sacrificiũ, iussit Deus Angelo, quòd conuerteret gladium in vaginam, & conuertit. Et G tunc disparuit. Et sic credidit Dauid se exauditum fuisse, quia per hoc dabatur ei signum, quòd plaga cessaret, cum Angelus conuertisset gladium in vaginam. Tertio modo potest dici, quòd Angelus percutiens apparuit in area Ornam. Et postmodum disparuit, ita quòd nec apparebat in area, nec in vrbe. Et istud erat, quando Dauid ascendit ad emendum aream Ornam. Et propter hoc etiam Ornam, qui prius latuerat viso Angelo, redierat iam ad aream. Et cum dicitur, quòd obtulit Dauid holocausta, & pacifica, & quòd præcepit Deus tunc Angelo conuertere gladium in vaginam. Non intelligitur de conuersione gladij apparentis, ita quòd videretur coram toto populo conuertere gladium in vaginam, sed in- H telligitur de cessatione pestis, scilicet, quòd Deus iussit Angelo, quòd iam cessaret percutere. Et per hoc mittere videbatur gladium in vaginam, eo quòd putabatur a popularibus, quòd ille gladius esset, quo percutiebantur, qui moriebantur. Sic exponitur secundo Regum vigesimoquarto, Cum dicitur, quòd postquàm Dauid fabricauit altare, & obtulit holocausta repropitiatus est Dominus terræ, & cohibita est plaga ab Israel. Et sic ponitur pro eodem cessatio plagæ, & conuersio gladij in vaginam. Et sic quocunque modo istorum trium dicatur, apparet, quòd Angelus percutiens non stetit cum gladio euaginato in area Ornam Iebusæi, in qua apparuerat, vsquequo Dauid obtulit holocaustum, sed antequàm illuc ascẽ- I deret, disparuerat, vel recesserat inde. Et tamen ex hoc nondum apparet, quod quærebatur, scilicet, an Angelus percutiens fuerit, qui reuelauit istud Prophetæ Gad. Et dicendum, quòd satis ipse potuit reuelare, eo quòd non semper stetit in area Ornam, vsquequo fieret sacrificium. Et tamen an reuelauerit ipse non apparet. Satis tamen videtur dicendum, quòd ipse reuelauit hoc, quia hic fiebat sæpe mentio de Angelo percutiente. Et postea dicitur: Angelus autem Domini præcepit Gad, &c. Ideo videtur, quòd referatur ad Angelum, de quo supra fit sermo, scilicet, ad percutiendum.

De Angelo percutiente, si erat bonus, vel dæmon. Quæst. LXX.

QVAERITVR vlterius, an iste Angelus percutiens fuerit bonus, vel fuerit dæmon. Respondendum, quòd vtrumque esse poterat, quia punitio bonorum, & malorum hominum indifferenter exercetur per Angelos bonos, & malos. Interdum enim Angeli mali percutiunt malos, & interdum percutiunt bonos. Et etiam Angeli boni interdum percutiunt bonos, & interdum malos. De malis Angelis, quòd percutiant bonos, patet, quia Iob erat vir bonus simplex, & rectus timens Deum, & recedens a malo. Et Deus laudauit eum, quòd non esset similis sibi in terra. Et tamen iste percussus est a Satan, vt patet Iob 1. Quòd autem mali Angeli malos puniant, patet in Angelis, qui intulerunt plagas Aegyptijs. Nam illi erant mali, vt patet Psal. 77. scilicet, Misit in eos iram suam immissiones per Angelos malos. Sic etiam mali interdum vexantur a dæmonibus, sicut est in arreptitijs. Quòd autem Angeli boni puniant interdum malos, patet de Angelis, qui euerterunt vrbem Sodomorum. Nam duo Angeli boni erant, vt patet Genesis decimonono. Aliquando autem boni Angeli percutiunt bonos, eo quòd datur eis potestas super illos ad aliqualem emendationem ipsorum, vt puniantur. Et de hoc non sunt tam manifesta exempla, sed istud fuit hic. Et ideo non obstat quantum ad prædicta, quòd Angelus bonus, vel malus esset iste percutiens, quia vtrumque esse poterat. Videtur tamen dicendum, quòd fuerit Angelus bonus. Nam dicitur in litera: Porro Angelus Domini stabat iuxta aream Ornam. Et iterum dicitur: Leuans Dauid oculos suos vidit Angelum Domini inter cœlum, & terram. Et tamen si esset Angelus malus, non vocaretur Angelus Domini, quia dæmones non vocantur Angeli Domini absolute, sed Angeli Domini mali, nec etiam vocantur Angeli absolute in scriptura; & sic etiam vocatur iste Angelus Domini sæpe ibidem.

Quare Deus præcepit fieri altare in area Ornam Iebusæi. Quæst. LXXI.

QVAERITVR vlterius quare Deus iussit, quòd fieret altare in area Ornam Iebusæi, vt cessaret pestis. Respondendum vno modo, quòd Deus fecit hoc ad reddendum locum illum venerabilem. Nam populus erat nunc in maximo periculo, quia putabant, quòd Angelus Domini vellet percutere omnes, & liberati fuerunt per sacrificium factum in area illa. Ideo locus ille haberetur ab eis valde venerabilis, quia per eum placabatur Deus ab ira sua. Et istud fuit, quia Deus volebat, quòd in loco illo ædificaretur postea templum per Salomonem. Et istud debebat esse valde venerabile, eo quòd omnes cæremoniæ cultus diuini ibi fieri debebant, & totus populus illuc confluere. Et quia non esset tantæ venera- I tionis, nisi aliquod signum diuinæ acceptionis esset in loco illo, voluit Deus, quòd antequàm templum fieret, ipse locus per se esset venerabilis. Non poterat autem esse magis venerabilis, quàm quòd Deus amouisset tantam plagam a populo propter sacrificium ibi factum. Sed aliquis dicet, quod non fuit in ista area Ornam templum Domini ædificatum per Salomonem, quia sequenti libro, cap. 3. dicitur: Cœpit Salomon ædificare templum Domini in monte Moria. Et tamen area Ornam erat in castro montis Sion in Ierusalem, vbi habitabat ipse Dauid. Ideo videtur, quod non fuit in area Ornam.

Respondendum, quòd ædificatum fuit templum K in area Ornam. Quod patet, quia postquam Dauid obtulit hic holocaustum dixit: Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel, sequenti capitulo: ergo ipse prænunciabat, quòd locus ille areæ, in quo nunc Dauid offerebat, futura esset domus Dei, & ibi offerretur a toto Israel holocaustum.

Secundo patet, quia sequenti libro, capitulo tertio dicitur: Cœpit Salomon ædificare domum Domini in Ierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco, quem parauerat Dauid in area Ornam Iebusæi. Cum autem obijcitur, quòd mons Moria fuit locus ædificationis, & non area Ornam. Dicendum, quòd idem locus est: nam mons Sion est intra Ierusalem, &

pars

pars excelsior est vrbis, ideo ibi erat castrum, & ha- A
bitabat ibi Dauid. Et in parte superiori erat area Ornam, & ibi ædificatum est templum, & mons Moria est idem, quod mons Sion. Ideo sequenti libro, capitu. tertio dicitur, quòd area Ornam erat in monte Moria. Dicendum etiam, quòd in ista area Ornam multo tempore ante hoc Abraham obtulit Isaac filium suum in holocaustum, quando aries datus est ei a Deo, vt immolaretur loco eius, sic ait Iosephus septimo Antiquitatum. Et hoc patet, quia oblatio Abrahæ fuit in monte Moria. Nam Genesis vigesimosecundo dicitur, quòd præcepit Deus Abrahæ, vt iret in terram visionis. Et in Hebræo dicitur ibi in terram Moria, quia Moria potest esse nomen proprium montis, vel nomen commune pro regione. B
Et litera nostra accepit ibi tanquàm nomen commune, & tamen est nomen montis, sed non differt in hoc, quia idem est dici in monte Moria, vel in monte visionis, cum vtrumque sit idem. Et tamen sequenti libro, cap. tertio dicitur, quòd cępit Salomon ædificare templum in monte Moria. Ideo videtur, quòd idem sit mons, in quo oblatus est Isaac, & in quo Salomon ædificauit templum. Secundo dicunt aliqui, quòd fuit factum sacrificium in area Ornam, vt videtur colligi infra in litera, scilicet, tabernaculum Domini, quod fecerat Moyses erat ea tempestate in Gabaon, & non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum. Nimio enim fuerat timore perterritus. Et tamen quid in hoc verum sit, ibi declarabitur C
in quadam quæstione.

De controuersia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & 2. Regum, cap. 24. de Ornam Iebusæo.
Quæst. LXXII.

QVAERITVR vlterius de isto Ornam Iebusæo, quomodo vocatur hic Ornam, quia secundo Regum vigesimoquarto, vocatur Areuna. Aliquis dicet, quòd non sunt idem vir Ornam, & Areuna. Et tamen hoc non stat, quia eadem historia ponitur hic, & ibi: & hic dicitur, quòd Ornam Iebusæus vendidit aream ad ædificandum altare, & ibi dicitur, quod vendidit illam Areuna. Necesse est D
enim, quod eadem persona sit, quia istud idem negocium est, & solam semel factum. Aliquis autem dicet, quòd eadem persona est, & tamen erat iste homo binomius. Et sic vocatur aliquando Ornam, & aliquando Areuna, sicut multi alij homines binomij sunt, & trinomij, vt patet sæpe in scriptura. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Areuna, & Ornam non sunt duo nomina, sed vnum, sed est mutatio formæ. Sæpe enim in Hebræo mutantur nomina per additionem, vel subtractionem, vel alterationem, de additione patet, quia aliquis vocatur Phalti, & aliquando Phaltiel. Nam primo Regum 25. dicitur, quòd Michol data est in vxorem Phalti filio Lais: & tamen 2. Regum 3. dicitur Phaltiel. Sic etiam vocatur aliquis E
aliquando Gessur, & aliquando Gessuri, vt patet primo Regum 27. & 2. Regum 3. & 14. Aliquando fit mutatio per subtractionē, sicut in isto nomine Aram, quia quidam de genealogia Christi vocatur Aram, Matthæi primo. Et aliquando vocatur Ram, vt patet supra 2. Per alterationem aūt mutatur nomen, quādo nec additur, nec subtrahitur ad easdē syllabas, vel literas, sed mutantur aliquæ literæ, vel syllabæ, ita quod maneat similitudo nominis prioris. Sic autem est hic Ornam, & Areuna. Ideo dicendum est, quod non erat binomius. Sed idem nomen est hic, & ibi, est tamen mutatum per alterationem quandam literarum, & syllabarum.

Quis erat iste Ornam Iebusæus. *Quæst.* LXXIII.

QVAERITVR vlterius, de isto Ornam Iebusæo quis erat, & quomodo Dauid communicabat cum eo. Nam si erat Iebusæus, non videbatur licita communicatio Dauid cum eo. Dici potest dupliciter, vno modo, quòd iste Ornam erat de genere Iudæorum. Et tamen vocatur Iebusæus, quia forte aliquando moratus est in terra Iebusæorum, vel fecit aliquid mirabile contra eos, & accepit nomen ab eis. Vtrumque est satis conueniens: de primo patet, quia Obededom, in cuius domo fuit arca, vocatur Gethæus, vt patet secundo Regum sexto, & supra 13. & 15. Et tamen ille erat Leuita, vt declaratum est supra 15. Nam ipse erat vnus de ianitoribus inter Leuitas, vt patet ibi, & supra 6. Et tamen Gethæi sunt Philisthini de vrbe Geth. Obededom autem vocatur Gethæus, quia cum Dauid habitauit in Geth, & etiam alij sexcenti viri, qui erant Iudæi, & cognati Dauid, & descenderunt cum eo in terram Philisthinorum, vocantur Gethei, secundo Regum decimoquinto, scilicet, quia cum Dauid habitauerant in terra Philisthinorum in vrbe Geth: de secundo patet, quia Scipio Romanus vocatur Scipio, & Africanus, eo quòd contra Africam pugnauit, & subiecit illam Romanis. Et sic vtroque modo poterat iste Ornam vocari Iebusæus, quamquam esset de stirpe Iudæorum. Et tunc non est aliqua difficultas, quomodo Dauid communicaret cum eo, quia cum esset Iudęus, licita erat communicatio eius. Alij autem dicunt, quòd erat iste Ornam Iebusæus, scilicet, vere de stirpe Iebusæorum. Sunt enim Iebusæi quidam populus de septem populis Chananæorum, vt patet Deuteronom. septimo, & Iosue tertio. Et sic mansisset Ornam de genere Iebusæorum in Ierusalem. Et hoc videtur dicendum, scilicet, quòd cum Dauid cepisset castrum montis Sion, reliquit istum de Iebusæis. Nam Iebusæi tenebant castrum montis Sion, antequàm Dauid efficeretur Rex super totum Israel. Et cum factus esset Rex, perrexit illuc ad capiēdum castrum, & cepit secundo Regum quinto, & supra 11. Et ibi dicitur, quòd Iebusæi tenebant castrum: tunc Dauid relinqueret istum Ornam, quia placuisset ei ex aliqua causa, & ille viuebat vsque nunc. Et hoc etiam colligitur, quia iste Ornam habebat aream in castro montis Sion, super ipsum montem. Nam sequenti libro, cap. 3. dicitur, quòd cępit Salomon ædificare domum Domini in monte Moria in loco, quem parauerat Dauid in area Ornam. Et sic ipsa area erat in monte: Iebusæi autem habitabant in castro illius montis, antequàm Dauid caperet castrum. Et sic videtur, quòd iste Ornam cum cæteris Iebusæis ibi habitaret. Et cum postea pepercisset ei Dauid, ne occideretur, reliquit sibi domum suam, & aream, & alia, quæ habebat in ipso monte: hoc idem tenet Iosephus 7. Antiquitat. dicens: Erat autem Ornam genere quidem Iebusæus, Dauid autem præcipuus amicus: & propterea nihil mali ei fecit, quando ciuitatem deuastauit. Cum autem arguit, quòd Dauid non poterat licite communicare cum isto Iebusæo, quia Israelitæ tenebantur occidere omnes Chananæos, de quibus erāt Iebusæi, nec poterant eis misereri, Deuter. 20. Respondendum est, quòd de lege communi omnes Chananæi occidendi erant. Et tamen interdum propter aliquam specialem causam poterant reseruari, & honorari inter Israelitas. Sic enim fuit de Raab Ierichontina, quæ erat Chananæa, cum esset de vrbe Iericho, quę erat Chananæorum, vt patet Iosue 6. Et tamen ipsa saluata est ab Israelitis, & tota cognatio sua propter eam, eo quod exploratores Israelitarum custodiuit, vt patet Iosue 2. & 6. Sic etiam poterat esse, quod iste Ornam

Iebusæus impendisset aliquod beneficium Dauid, vel Israelitis, propter quod cum caperent castrum, & occiderent alios Israelitas, permitterent eum viuere, vel poterat esse, quòd iste Ornam erat aliquis princeps inter Iebusæos, qui erant in Ierusalem, & quando Dauid cepit castrum, forte interueniret aliquod pactum inter eum, & Ornam, quòd permitteret ei viuere, & habere omnia bona sua. Et forte fecit hoc Dauid, vt facilius posset habere castrum montis Sion. Et sic non esset illicitum dimittere Ornam viuere, quamquam esset Iebusæus. Et hoc magis tenendum est.

Cur Dauid emere voluit aream Ornam. Quæst. LXXIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo Dauid voluit nunc emere aream Ornam ad sacrificandum ibi, quia etiam si non emeret, nec donaretur sibi, poterat offerre ibi. Nam Dauid volebat nunc aream Ornam, quia Deus iusserat, quòd offerretur sibi in ea ad hoc, quòd cessaret pestis. Istud autem solum semel fieri debebat. Ideo pro illa vice, non oportebat, quòd area emeretur, nec donaretur, sed solum concederetur vsus eius pro illa vice. Aliquis dicet, quòd Dauid voluit emere aream, eo quòd non solum volebat illam pro ista vice, sed etiam vt fieret ibi templum Domini per Salomonem, & ad hoc oportebat, quòd emeretur, vel donaretur. Dicendum est, quòd hoc non stat, quia licet postea in ista area templum factum sit per Salomonem, tamen Dauid nunc quando voluit offerre in illa, nesciebat an futurum esset ibi templum, quia nesciebat aliquam dignitatem illius loci, nec etiam ipse obtulisset ibi, nisi quia præceptum est sibi. Postea tamen cum obtulisset, & vidisset, quòd Deus exaudiret eum mittendo ignem super sacrificium, obtulit rursus victimas. Et sciuit locum illum esse sanctum, & Deo acceptum, quia exaudiuerat eum. Et tunc Dauid dixit: Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel. Et sic non emit Dauid aream ea intentione, vt ibi fabricaretur templum, sed quia volebat ibi offerre sacrificium pro cessatione plagæ. Ideo dicendum, quòd Dauid solum intendebat offerre ibi sacrificium semel pro cessatione plagæ, si tamen non emeret illam aream, sed gratis sibi concederetur pro illa vice, rediret postea in vsus humanos, quia postea Ornam tereret ibi triticum, sicut prius. Et hoc nō videbatur honestum, quia si Deus exaudiret eum in loco illo faciendo, quòd cessaret pestis, debebat haberi locus ille in magna veneratione pro tanto beneficio. Et tamen si rursus ad vsus humanos rediret, nulla esset veneratio eius. Ideo decebat, vt fieret locus ille sacer, & iam non rediret in vsus profanos. Et ad hoc oportebat, quòd emeretur, vel donaretur, quia necesse erat, quod proprietas auferretur ipsi Ornam, cum locus ille sacer iam esset Deo dicatus, & non posset ab homine possideri.

Quare gratis offerebat Ornam Dauid non solum aream, sed etiam multa alia. Quæst. LXXV.

QVAERITVR vlterius, cum Dauid peteret ab Ornam, quòd daret ei aream suam pro pecunia, quare offerebat gratis non solum aream, sed etiam boues, & plaustra, & tribulas, & iuga boum, & triticum.

Responderi potest, quòd Ornam voluit videri nimis liberalis propter regem, quia ipse erat amicus Dauid præcipuus, vt ait Iosephus septimo Antiqui-

F tatum. Nuncautem videns tantam clementiam Re-
gis, inclinatus est ad dandum omnia hæc. Vidit
enim, quòd Dauid cum esset Rex, poterat accipe-
re aream istam, non petendo eam ab Ornam, & ta-
men humiliauit se ad petendum eam. Ideo credi-
dit Ornam, quòd nimis honorasset eum in hoc, &
voluit ipse rependere beneficium pro hoc honore,
scilicet, quòd non solum illa, quæ Rex petebat cum
pecunia, daret ei sine pretio, sed etiam multa alia, quæ
ipse non petiuerat. Et patet hoc, quia non solum
de facto, sed etiam de iure poterat Dauid nunc ac-
cipere aream Ornam non petendo eam, dum tamen
daret pretium pro ipsa, quia Deus iusserat, quòd in
illa area sibi sacrificaretur, ideo tenebantur Israeli-
G tæ illam aream habere pro sacrificio eius. Et sic dato,
quòd nollet Ornam dare illam, Israelitæ poterant il-
lam accipere ab illo inuito.

Secundo patet, quia expediebat toti populo, quòd
in illa area offerretur sacrificium Domino, quia aliàs
non poterat cessare plaga. Ideo si nollet dare aream,
repugnaret in hoc bono publico maximo, & vellet
quòd periret populus. Ideo non solum poterant Is-
raelitæ accipere ab eo aream, sed etiam tanquàm ho-
stem publicæ salutis poterant illum occidere, & sic
cum teneretur Ornam dare aream in hoc casu, non
erat necesse, quòd peteretur ab eo, quia non erat in
potestate sua non dare, sed erat satis, quòd daretur
sibi iustum pretium pro illa, & auferretur sibi etiam
H non requisito: a fortiori ergo Dauid posset facere,
scilicet, tollere aream dando pretium, etiam si il-
lam non peteret: inclinauit tamen se ad petendum,
ideo ex hoc merebatur aliquid apud Ornam, vt ille
sibi pro hoc rependeret. Item Dauid iuit nunc ad
Ornam ad petendum aream: & in hoc maxime ho-
norauit eum. Nam dato, quòd Dauid vellet aream
accipere prius petendo, tamen non oportebat, quòd
ipse iret ad Ornam ad petendum eam, sed satis erat,
quòd mitteret aliquem seruum suum illuc, vt eme-
ret eam, vel quòd mitteret ad vocandum Ornam.
Et Dauid loqueretur ei super hoc. iuit tamen ipse
Dauid ad Ornam existentem in area: ideo nimis ho-
norauit eum, de quo miratus est Ornam, & dixit:
I Quid causæ est, vt veniat Dominus meus Rex ad ser-
uum suum, secundo Regum vigesimoquarto. Et
propter hoc Ornam vellet rependere Regi, quod pos-
set pro tanto honore, & hoc fecit offerendo sibi
aream, boues, triticum, & plaustra, quæ Dauid non
petebat. Alio modo potest dici, quod Ornam fecit
hoc propter Deum. Nam videbat plagam, quæ ver-
sabatur in populo. Et Dauid dixit, quod volebat
emere aream, vt faciendo ibi sacrificium cessaret pe-
stis, sicut Deus dixerat. Ideo vt in hoc exhiberet Deo
quoddam obsequium, voluit nimis liberalis esse in
dando ea, quæ habebat, scilicet, aream, boues, plaustra,
& triticum, quod erat in area.

K *Propter quam causam offerebat Ornam multa, quæ a Dauid non petebantur. Quæst. LXXVI.*

QVAERITVR vlterius, dato quòd offerret Ornam ista propter Deum, vel propter Regem, ad quid tamen offerebat omnia hæc, quæ non petebantur?

Responderi potest vno modo, quòd Ornam offerebat omnia hæc in sacrificium. Nam sciebat, quòd Dauid peteret aream ad faciendum in ea sacrificium Domino. Et ad sacrificium requirebantur multa. Ideo Ornam ex magna liberalitate voluit dare omnia requisita. Requiritur enim primo, in sacrificio locus, in quo fiat, & ad hoc Ornam dedit aream, vt ibi

ibi fabricaretur altare. Secundo requiruntur carnes, quæ debebant offerri in altari ad cremandum. Et ad hoc dedit Ornam boues. Tertio requiritur ignis, in quo crementur holocaustum. Et ad hoc dedit iuga boum, & plaustra, & tribulas. Requiritur quarto libamentum quod offertur cum carnibus sacrificij, scilicet simila. Et ad hoc dedit Ornam triticum, quod erat in area. Ista patent ex litera: Sed, & boues in holocaustum do, & tribulas in ligna, & triticum in sacrificium, omnia libens præbeo. Idem patet secundo Regum vigesimoquarto. Sed dicendum, quòd istud non stat omnino, quia si Ornam voluisset dare omnia necessaria pro sacrificio Domini, plura adhuc dare debuisset. Quod patet, quia in holocaustis pacificis semper ponuntur libamenta, vt patet Numeri decimoquinto. Sunt autem libamenta, vinum, & oleum, simila, sal, & thus, & omnia ista quinque debent necessario poni, vt patet Numeri decimoquinto. Ornam tamen non obtulit hic, nisi vnum de libamentis, scilicet, triticum pro simila. Oleum autem, & vinum, & sal, & thus, non obtulit, ideo non intendebat dare omnia necessaria ad sacrificium. Sed dicendum videtur, quòd Ornam obtulit omnia hæc ad ostendendum magnam liberalitatem. Nam ponit aream solam Dauid, & Ornam obtulit sibi aream, & omnia, quæ in illa erant. Non erant autem aliqua alia, quæ in area donari possent, nisi hæc, scilicet, boues, qui terebant triticum, & ipse tribulæ, quibus terebatur. Et iuga boum, quibus vnigebantur ad portandum tribulas, & plaustra, in quibus portatæ fuerant segetes de agris, & ipsum triticum, quod in area terebatur. Omnia autem hæc gratis concedebat Ornam.

De modo offerendi triticum in sacrificio.
Quæst. LXXVII.

QVAERITVR vlterius, quomodo offerebatur triticum in sacrificium. Nam sacrificium videtur fieri de animalibus, & non de tritico. Respondendum, quòd sacrificium secundum modum largum nostrum dicitur esse occisio animalis in reuerentiam Dei ad cremandum in altari. Scriptura autem aliquando vtitur isto modo loquendi generali. Et tamen accipiendo proprie sacrificium, non est de animalibus, sed de vino, oleo, & pane, & similibus. Sic accipitur Numeri: Anima si obtulerit sacrificium de simila, & tamen simila farina est. Et ibi multa genera panum dicunt offerri in sacrificium. Sic etiam accipitur sæpe Numeri vigesimooctauo, & vigesimonono, vbi sacrificium est ipsum libamentum. Pro quo considerandum, quòd in oblationibus holocaustorum, & aliarum victimarum principale, quod offerebatur erat animal, vt cremarentur carnes eius in altari. Et ipsum animal vocatur hostia, vel victima, & non sacrificium. Sunt autem alia quasi accessoria per modum condimenti in istis oblationibus. Et ista vocantur libamenta, vel libamina. Sicut fit in cibis, quia aliquid ponitur proprie, vt cibus. Alia autem ponuntur, vt condimenta, & incitatiua saporis. Sic autem in oblationibus ipsę carnes animalis erant tanquàm cibus, & libamenta erant tanquàm condimentum. Erant enim libamenta quinque, scilicet, simila, vinum, oleum, sal, & thus, quæ apponebantur in omni holocausto, & hostia pacifica, Numeri decimoquinto. Et ista vocantur sacrificia. Et licet istud nomen conueniat omnibus libamentis simul, magis tamen conuenit similę. Ideo interdum ponuntur ista simul, scilicet, sacrificium, & libamenta. Sicut patet Numeri vigesimooctauo, & vigesimonono, cum dicitur, quod offerebantur holocausta cum sacrificio, & libamini-

A bus suis. Ideo ergo patet distincta esse ista, scilicet, sacrificium, & libamen. Et vocabitur ibi sacrificium sola simila, & libamina vocabuntur alia quatuor, scilicet, oleum, vinum, sal, & thus. Et sic dixit Ornam, quòd offerebat triticum in sacrificium, eo quòd de illo poterat fieri simila, quæ erat sacrificium.

Quomodo offerebat Ornam triticum in sacrificium.
Quæst. LXXVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Ornam offerebat triticum in sacrificium, idest, libamentum, quia inter libamenta non ponitur triticum, nec offerebatur aliquando, sed simila, quæ erat B farina delicata, Numeri 15. Hic autem Ornam non offerebat farinam, sed triticum, quod in area habebat. Ideo non poterat dari in libamentum. Aliquis diceret, quòd poterat offerri triticum. Nam Leuitici 23. ponitur similis oblatio, scilicet, de spicis habentibus grana. Respondendum, quòd non potest hoc stare. Primo, quia illa oblatio spicarum non erat aliquid, quod quotidie fieri posset, sed solum fiebat semel in anno in festo Azymorum, Leuit. 23. Et non erat nunc illud festum, quia illud est die decimaquinta, vel decimasexta mensis primi, Leuit. 23. Et est ille mẽsis Martius apud nos. Et tamen nunc quando Ornam obtulit triticum erat finis mensis Maij, vel principium Iunij, cum iam collectum esset triticum de areis. Secundo C patet, quia dato, quòd nunc esset tempus faciendi illam oblationem, tamen nõ poterat fieri in Ierusalem, eo quòd ista erat de oblationibus, cum esset statuta in lege, & nulla talium poterat fieri extra Sanctuarium Domini, quod erat nunc in Gabaon, vt probatum est supra 16 in quadam quæstione. Et tamen Ornam offerebat istud triticum in Ierusalem. Tertio patet, quia illa oblatio fiebat de spicis, Leuitici 23. & tamen Ornam non offerebat spicas, sed triticum, quod excusserat in area. Nam tunc terebat spicas, vt patet in litera. Quarto patet, quia dato, quòd aliquis diceret, quòd haberet Ornam aliquas spicas, quæ nondum essent contritæ, non potest stare, quòd oblatio illa fiebat de spicis virentibus, Leuitici vigesimotertio. Istę D tamen spicæ non erant virentes, sed aridæ, cum iam tererentur in area. Quinto patet, quia illa oblatio spicarum non fiebat de spicis tritici, sed de spicis hordei, Leuitici 23. Nam de tritico non dabantur primitiæ Domino in spicis, sed in panibus, quia dabant de quolibet homine duo panes de tritico nouo in festo Penthecostes, siue Hebdomadarum, eodem cap. Nõ ergo poterat intelligi, quod offerretur sic triticum. Sed dicendũ est, quod Ornam offerebat triticum in sacrificiũ, non quidem quod ipsum triticum esset sacrificium, i. libamentũ, sed vt eo fieret farina, quę esset sacrificium, & ita intendebat Ornam, quod pro multis diebus offerebat ipse sacrificium, quia de tritico illo fieret multa farina, quæ sufficeret pro sacrificio multorum dierum.

E

Quomodo Ornam offerebat in sacrificio boues, & triticum, &c. Quæst. LXXIX.

QVAERITVR vlterius quomodo offerebat nũc Ornam boues, & triticum in sacrificio. Et quomodo istud acceptauit Dauid, quia non licebat accipi talia pro sacrificio, eo quòd Ornam erat Gentilis, & Deus iusserat nõ accipi aliquã oblationem ad sacrificandum de manu Gentilium, Leuitici vigesimosecundo, scilicet, De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro: & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt oĩa, non suscipietis ea. Erat tamẽ Ornam Gentilis, quia erat Iebusæus, ideo

non licebat de manu eius accipi talia sacrificia. Ali- F
quis respondebit, quòd licitum erat accipi sacrificia
ista de manu Ornam, quia ipse de genere Iudæorum
erat, dato quòd vocetur Iebusæus, quia vocatur sic, eo
quod erat conuersatus aliquo tempore in terra Iebu-
sæorum, vel fecerat aliqua bella contra Iebusæos.
Dicendum quòd qui tenent istam positionem, pos-
sunt respondere, sicut dictum est. Et tamen ista posi-
tio est aliqualiter falsa, quia videtur, quòd erat de ge-
nere Iebusæorum, sicut tenet Iosephus 7. Antiquita-
tum. Et declaratum fuit supra in quadam quæstione.
Aliquis ergo dicet aliter, quod verum est, quòd Ornã
erat de genere Iebusæorum, & quòd non licebat de
manu eius accipere sacrificium. Et sic etiam factum
est, quia licet ipse offerret illa, Dauid non suscepit ea,
ne appareret de area. Et de ipsa non est dubium quin
posset accipi de manu eius, eo quòd non erat res sacri-
ficanda. Nam solum vetabantur Israëlitæ recipere de
manu gentilium ea, quæ ponenda erant in sacrificio
sicut animalia, & simila, & vinum, & sal, & oleum,
& thus, quæ erant libamenta sacrificiorum: pecuniam
tamen ad emendum aliquid pertinens ad sacrificium
poterant accipere. Et sic erat area, quia non erat ali-
quid sacrificandum. Ideo poterat accipi de manu Gen
tilis, vt declaratum est Leuitici vigesimotertio. Sed
dicendum, quòd hoc non stat, quia non solum Dauid
accepit aream de manu Ornam, sed etiam boues pro
sacrificio, vt patet secundo Regum vigesimoquarto,
scilicet, Emit ergo Dauid aream, & boues argenti si-
clis quinquaginta. Et cum dicitur, quòd hic non fit
mentio, nisi de sola area, nihil obstat, quia quamquam
hic omittatur, exprimitur secundo Regum vigesimo-
quarto. Et locus ab auctoritate negatiue non tenet.
Dicendũ ergo, quòd Dauid accepit id, quod offerebat
Ornam, scilicet, aream, & boues, & tamen non eo mo
do, quo ipse offerebat, quia ille volebat dare gratis, &
Dauid accepit pro pretio. Et cum obijcitur, quòd de
manu Gentilis non poterat accipi aliquid ad sacrificã-
dum. Dicendum, quòd verum est si ipse offerret il-
lud. Et tamen bene poterat emi farina, vinum, oleum,
& animalia a Gentilibus, quæ ipsi Israelitæ offerrent
Domino in sacrificium. Sic colligitur Leuitici vige-
simosecundo, s. De manu alienigenæ non offeretis pa-
nes Deo vestro, & quidquid dare voluerit. Ergo so-
lum intelligitur de his, quæ ipse dare vellet offerendo,
sed non de his, quæ emerentur ab eo. Nunc autem
Dauid non accepit de manu Ornam boues gratis ad
immolandum, sed emit illos, ideo poterat illos offer-
re in sacrificium. Patet hoc, quia 2. Regum 24. Dici-
tur Emit ergo Dauid aream, & boues, argenti siclis
quinquaginta. Licuit ergo istud facere Dauid licet
esset Ornam gentilis.

Quare Dauid voluit emere, & non accipere gratis aream, boues &c. Quæst. LXXX.

QVAERITVR vlterius quare Dauid noluit acci-
pere gratis de manu Ornam aream, boues, &
alia, quæ dabat, sed voluit emere: nam cum
Ornam esset amicus Dauid sicut ait Iosephus 7. An-
tiquitatum, alia maiora forte daret aliàs Ornam ipsi
Dauid, & sic peteret ea Dauid de manu eius: ita ergo
nunc poterat accipere ista, & offerre Domino, & offe-
rendo ea, non offerret rem alienam, sed propriam.
Dicendum est, quod Dauid fecit hoc propter multa.
Primo quia sacrificium offerendum erat nunc pro re-
missione peccati, vt relaxaretur pestis. Et tamen Da-
uid peccauerat in hoc principaliter. Ideo pro eo sacri-
ficium offerendum erat. Si tamen acciperet aream,
& boues, & alia de manu Ornam sine precio, videre-
tur illa offerre Ornam, & non Dauid. Et sic videre-
tur sacrificium fieri pro Ornam, & non pro Dauid.
Voluit ergo Dauid emere boues, & aream, & omnia
alia, quæ pertinebant ad sacrificium, vt videretur pro
eo offerri, & non pro aliquo alio. Secundo factũ est hoc,
quia Dauid peccauerat, & pœna ei erat infligenda.
Erat autem pœna quædam licet parua, quòd offerret
sacrificium pro relaxatione istius pestis, dando expen-
sas, quæ fierent in eius factione. Et ideo noluit acci-
pere aream, & boues gratis, quia tunc non sentiret ali-
quam pœnam in relaxatione pestis. Istud est, quod
dixit Dauid ad Ornam: Nec enim auferre tibi debeo,
& offerre Domino holocausta gratuita, idest, non est
bonum, quòd ego accipiam a te ista, quæ offers. Et
G sic offeram ego illa Domino, quia essent holocausta
gratuita, idest, quæ mihi nihil constarent. Et sic non
sentirem aliquam pœnam, & Deus non acceptaret ta-
lia. Tertio fuit hoc, quia Ornam erat Iebusæus, & nõ
poterat accipi aliquid ad sacrificandum de manu eius
Leuiti. 22. Et vt declaratum est præcedenti quæst. vo-
luit ergo Dauid emere omnia hæc, vt istud opus non
esset Ornam, & prohiberetur recipi, sed offerretur de
manu Dauid, & non prohiberetur, duæ tamen causæ
præcedentes sunt efficaciores. Nam ista tertia poterat
euitari, scilicet, quòd quamquam Ornam daret gratis
aream, & boues, susciperentur in sacrificium. Nam
si Ornam offerret illa Domino, non susciperentur,
quia erat gentilis. Si tamen ipse daret ea Dauid gratis,
H poterat ea postea Dauid offerre Domino, & tunc nõ
reciperentur de manu alienigenæ, sed de manu He-
bræi. Item patet, quia Dauid non fecit mentionem in
excusatione sua de hoc, quòd Ornam esset gentilis, sed
de duabus causis præcedentibus, scilicet, quòd nolebat
accipere illa gratis, vnde dixit: Nec enim tibi auferre
debeo, & sic offerre Domino holocausta gratuita. Et
quamquã ista vera sint, tamen adhuc posset dici, quòd
licet Ornam esset de genere Iebusæorum, tamen iam
erat cõuersus ad ritum Iudaicum postquàm destructi
erant alij Iebusæi, qui erant in Ierusalem, & sic pote-
rant iam accipi oblationes de manu eius sicut de ma-
nu aliorum Israelitarum, qui descendebant de stirpe
Iacob. Et istud satis verisimile est, quia non videtur,
I quòd Ornã permitteretur viuere inter Israelitas, po-
tissime in loco sancto, s. in Ierusalem, nisi iam esset cõ-
uersus ad ritum Iudaicũ. Et tamen si aliquis nollet cõ-
cedere istud, sed asserat, quòd manebat Ornã in gẽtilitate,
poterit respõderi tribus modis sicut supra dicebatur.

De discordia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & 2. Regum cap. 24. circa pretium. Quæst. LXXXI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd
Dauid dedit sexcentos siclos Ornam, quia 2.
Regum 24. Dicitur, quòd dedit quinqua-
ginta. Aliqui respondent, quod Dauid emit ab Or-
nam aream, & boues, plaustra, & triticum, & omnia,
K quæ habebat Ornam in area, & pro omnibus illis de-
dit sexcentos siclos: pro area tamen sola dedit qnqua-
ginta. Et sic ponitur hic pretium datum pro sola area.
Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia potius est per
contrarium. Nam istos sexcentos siclos, de quibus
hic dicitur dedit Dauid pro sola area. Nam dicitur in
litera: Dedit ergo Dauid Ornam pro loco siclos auri
iustissimi ponderis sexcentos siclos. Et 2. Regum 24.
Dicitur: Emit ergo Dauid aream, & boues, argenti
siclis quinquaginta. Dicendum ergo aliter, quòd Da-
uid emit aream, & boues, & dedit pro eis quinqua-
ginta siclos. Erat tamen differentia in siclis, quia qui-
dam sicli erant magni valoris, alij autem minoris. Et
tunc poterant quinquaginta sicli tantum valere, sicut
sexcenti.

sexcenti. Et hoc potest stare dupliciter, vno modo, quòd tam hic, quàm secundo Regum vigesimoquarto, ponatur pretium datum pro bobus, & area: & tunc dicetur, quòd quinquaginta sicli erāt magni, & æquiualebant sexcentis siclis paruis, de quibus hic dicitur. Alio modo potest dici, quòd hic ponatur solum pretium datum pro area, quia dicitur: Dedit Dauid Ornam pro loco siclos auri sexcentos. Et secundo Regum vigesimoquarto, ponatur pretium datum pro area, & pro bobus. Et tunc dicetur, quòd sexcenti non erant tanti valoris, sicut quinquaginta, qui habentur ibi, eo quòd ibi dicitur, quòd illi dati sunt pro bobus, & area.

De controuersia, quæ habetur in quibusdam verbis, circa pretium, scilicet, an dederit siclos, vel argentum. B
Quæst. LXXXII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd dedit Dauid sexcētos siclos auri Ornam pro loco, quia supra dicitur, quòd dedit argentum, scilicet, Da mihi locum areæ tuæ, ita vt quantum valet, argentum accipias. Et iterum dicitur: Nequaquam ita fiet, sed argentum dabo quantum valet. Aliquis dicet, quòd Dauid dixit se daturum argentum Ornam, & tamen forte illi non placuit, sed forte potius voluit accipere aurum, ideo dedit ei siclos de auro, licet promisisset de argento. Sed dicendum, quòd hoc etiam non stat, quia secundo Regum C vigesimoquarto dicitur: Emit Dauid aream, & boues argenti siclis quinquaginta. Ideo siclos dedit de argento, & non de auro.

Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd isti sicli secundum veritatem fuerunt de auro, & tamen promittebat Dauid argentum, non quidem accipiendo argentum pro metallo illo, sed pro omni pecunia, quia consuetum est apud alias certas nationes monetam de quocunque metallo sic vocari argentum. Et istum modum secuta est hic sacra scriptura. Et sic dicitur secundo Regum vigesimoquarto, Quòd dedit pro loco, & pro bobus quinquaginta siclos argenti. Et tamen erant de auro. Alio modo potest dici, quòd verum est, quòd non potuerunt dari ipsi Ornam sexcenti sicli de auro, & quinquaginta sicli de argento, D quia vtrunque significat perfectam solutionem. Ideo vel erant isti sicli quinquaginta de argento, vel dati fuerunt sexcenti sicli de auro. Erant enim duplices sicli, scilicet, quidam de argento, & quidam de auro. Sicli de argento erant maiores nimis in magnitudine, & valore. Sicli autem de auro erant parui, & æquiualebant quinquaginta sicli de argento sexcentis siclis de auro. Scriptura autem non curauit insistere in hoc, vt declararetur, in qua specie monetæ facta est solutio, quia hoc modicum differebat, sed solum curauit declarare valorem, & quia eiusdem valoris erant sexcenti sicli de auro, & quinquaginta sicli de argento, vna litera posuit quinquaginta siclos de argento, E & alia sexcentos de auro.

De sacrificio facto a Dauid. Quæst. LXXXIII.

QVAERITVR vlterius, quia hic dicitur, quòd obtulerit Dauid holocausta, & hostias pacificas, quæ sacrificia erant ista.

Respondendum, quòd tria erant genera sacrificiorum in lege, scilicet, holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato, vt patet per totum Leuiticum: Holocaustum erat sacrificium, quod fiebat solum ad honorem Dei, & non ad aliquam vtilitatem humanam. Et in isto omnes carnes cremabantur in altari, A & non cedebat aliqua pars earum offerenti, vel sacerdoti. Sed quidquid erat in animali præter pellem, & fimum, totum comburebatur in altari, Leuitici primo. Pellis autem dabatur sacerdoti immolanti, quasi in mercedem laboris pro sacrificio, quod faciebat, vt patet Leuitici septimo. Hostia pacifica erat sacrificium, quod offerebatur pro pace, & hoc dupliciter, scilicet, quando aliquis volebat aliquid impetrare a Domino, & non poterat illud impetrare, nisi Deus esset sibi placatus, offerebat sacrificium. Et illud vocabatur pacificum, quia erat ad pacificādum sibi Deum, vt concederet quod ipse petebat. Et istud etiam vocatur sacrificium votiuum, Leuitici septimo, & decimonono. Alio modo fiebat sacrificium pacificum pro gratiarum actione, scilicet, quando quis susceperat aliquod beneficium a Deo, quia illud non poterat suscipere, nisi Deus pacificatus fuisset sibi, offerebat sacrificium pacificum pro illa pace, idest, placatione, quam Deus habuerat cum illo, quando dedit sibi illud beneficium. De ritu sacrificiorum pacificorum habetur Leuitici tertio, & septimo, & decimonono.

Tertium erat sacrificium pro peccato. Et istud erat assignatum, vt offerrent Israelitæ quando peccarent, scilicet, si peccaret totus populus, vel si peccaret summus sacerdos, vel princeps terræ, vel aliqua persona priuata, quia pro quolibet erat assignatus certus modus sacrificij, vt patet de singulis Leuiti. 4. De cæremonijs autem sacrificiorum pro peccato habetur Leuiti. 4. & 5. & 6. Et Numeri 5. Non est tamen intelligendū, quòd Israelitæ pro quolibet peccato debebant offerre sacrificium, sed in certis casibus, & maxime quando erat peccatum per ignorantiam in omissione alicuius cæremoniæ legis, vt declaratum est Leuiti. 4. & Numeri 15. In quadam quæstione. Hic autem oblata sunt prima duo genera istorum sacrificiorum, scilicet, holocaustum, & hostia pacifica.

De causa oblationis duorum generum sacrificiorum.
Quæst. LXXXIIII.

QVAERITVR vlterius quare oblata sunt nunc ista duo genera sacrificiorū. Respondendum est vno modo, quòd Deus iussit offerri sibi sacrificium nunc, vt patet in litera. Et forte expressit, quòd ista duo genera sacrificiorum sibi offerrentur, ideo oblata sunt. Secūdo potest dici, quòd Dauid obtulit ista duo, quia conueniebant intentioni suæ in præsenti. De holocausto patet: nam holocaustum ad solum Dei honorem offertur, & non ad aliquam vtilitatem humanam, sicut declaratum est præcedenti quæstione: sed Dauid potissime intendebat honorare Deum in isto facto: Ideo principaliter obtulit holocaustum. De hostia pacifica, dicendum, quòd conueniebat in præsenti, quia hostia pacifica offertur ad obtinendum aliquid vel in gratiarum actiones pro aliquo beneficio obtento, vt declaratum est præcedenti quæstione. Et tamen hic offerebatur sacrificium ad hoc, quòd cessaret plaga. Conueniens autem erat, quòd offerretur pacificum sacrificium potiusquàm aliquod aliud. Vel potest intelligi, quòd offerebatur sacrificium pro gratiarum actione. Nam iam certificauerat Propheta ipsum Dauid, quòd cessaret pestis, & offerebatur sacrificium. Ideo erat quasi gratiarum actio pro illa cessatione. Et tamen pro gratiarum actionibus non offerebatur aliquod sacrificium nisi pacificum, quia sacrificium pacificum distinguitur per hostiam votiuam, & pro gratiarum actionibus: Leuit. 7. Conueniebant ergo nunc ista duo genera sacrificiorum.

De causa quare Dauid non offerebat sacrificium pro peccato. Quæst. LXXXV.

QVAERITVR vlterius, quare non offerebat hic sacrificium pro peccato, quia illud videbatur maxime conuenire in præsenti. Nam Dauid peccauerat numerando populum, & pro hoc fuerat inflicta plaga, & nunc tollenda erat per sacrificium, ideo videtur, quòd debebat offerri sacrificium pro peccato. Respondendum est, quòd sacrificium poterat esse pro peccato dupliciter, vno modo, quòd esset pro peccato, idest, quòd haberet tales cæremonias, quales habet illud genus sacrificij, quod vocatur pro peccato. Alio modo, quòd sit pro peccato, idest,
G quòd proficiat ad remissionem peccatorum. Accipiēdo secundo modo dicendum est, quòd omnia sacrificia sunt pro peccato, quia siue holocaustum, siue hostia pacifica proficiunt ad remissionem peccati. Sic patet de holocausto: Leuiti. primo, scilicet, Ponet manus super caput hostiæ, & acceptabilis erit atque in expiationē eius proficiens. Expiatio tamen est a peccatis, ideo holocaustum proficiebat ad remissionem peccatorum. Et hoc modo dicendum est, quòd nunc oblatum est pro Dauid sacrificium pro peccato, quia oblatum est holocaustum, & hostia pacifica. Et ista duo proficiebant ad remissionem peccati, cum Dauid illa deuote offerret. Accipiendo primo modo dicendum, quòd non fuit hic oblatum sacrificium pro peccato, quia illud non offerebatur pro omni peccato,
H sed solum pro quibusdam. Nam pro peccatis pertinentibus ad proximum fiebat interdum oblatio pro peccatis, vt patet Leuiti. 5. Et Numeri 5. In peccatis tamen, quæ erant contra Deum, non fiebat oblatio pro omnibus nisi pro illis, quæ erant per ignorantiam, & omissionem aliquarum cæremoniarum. Quando tamen quis scienter peccabat cōtra Deum per superbiam non expiabatur peccatum illud per sacrificia, sed per contractionem, vt patet Numeri 15. Et ibi declaratum est. Dauid autem nunc peccauerat per superbiam, scilicet, per quandam elationem faciendo numerari populum: ideo nullum sacrificium pro peccato debebat offerri pro hoc peccato. Et sic non obtulit nisi holocausta, & sic pacifica sacrificia.

Quomodo per ignem exauditus fuerit a Deo Dauid. Quæst. LXXXVI.

QVAERITVR vlterius quomodo Deus exaudiuit nunc ipsum Dauid per ignem, & quomodo ostendebat per illum ignem, quod Deus exaudierat Dauid. Respondendum est, quod modus fuit, quia Dauid fecit animalia occidi, & poni carnes eorum super altare. Et cum non appositus esset aliquis ignis, Deus misit de cœlo ignem, & cremauit illa sacrificia. Dicebatur autem Deus per hoc exaudisse Dauid dupliciter, vno modo, quia forte Dauid orauerat Deum, vt ostenderet ei aliquod signum mirabile, per quod videret, quod pestis cessatura erat. Et Deus misit ad hoc ignem super sacrificiū. Ideo exaudiebat ipsum Dauid dando signum, quod ipse petebat. Secundo modo potest intelligi, quod Dauid petiuit, vt cessaret pestis. Et propter hanc cessationem offerebat nūc sacrificium, & Deus exaudiuit eum in igne, idest, ostendit per ignem, quod acceptauerat orationem suam. Nam si non acceptasset eam, non misisset ignem de cœlo in quo decorabat, & honorabat sacrificium Dauid. Etiam fuit sic die prima, qua cœpit Aaron ministrare postquàm cōsecratus est in pontificem. Nam positis carnibus super altare, venit ignis de cœlo, & cremauit sacrificium. Est autem
F ignis signum valde conueniens ad ostensionem deitatis. Nam per ignem intellexerunt Israelitæ, quis erat verus Deus. Cum enim contentio esset an Baal esset Deus, vel ille, qui dicebatur Deus Israel, conuentū fuit inter Eliam, & Prophetas Baal, quia ille Deus, qui exaudiret cultores suos mittendo ignem super sacrificium, haberetur verus Deus. Et tunc venit ignis super sacrificium Eliæ, & habitus fuit Deus Israel tanquam verus Deus Israel 3. Regum 18. Sic etiam Elias cognitus fuit, quòd erat homo Dei per ignem. Nam quinquagenarius dixit ad Eliam: Homo Dei descende de monte. Et dixit Elias, si homo Dei sum, descendat ignis de cœlo, & consumet te, & quinquaginta duos 4. Regū primo. Et tunc descendit ignis de cœlo bis super duos quinquagenarios. Et iudicatum est Eliā esse hominem Dei. Et sic in præsenti cognitum est Deum acceptare sacrificia Dauid per ignem, quem misit super illa, sicut sacrificia Aaron: Leuiti. 6. Et Ecclesiasti. 46. Interdum etiam fiebat sic ad ostensionem diuinæ virtutis, vt patet 2. Macha. 2. De igne, qui ascendit de petra, & cremauit sacrificia. Sic etiam sacrificium Gedeonis igne cœlesti crematum est, Iudi. 6. Et sacrificium patris, & matris Samsonis, Iudi. 13.

Præcepitque Dominus Angelo, & conuertit gladium suum in vaginam. Protinus ergo Dauid videns, quòd exaudisset eum Dominus in area Ornam Iebusæi, immolauit
H ibi victimas. Tabernaculum autem Domini, quod fecerat Moyses in deserto, & altare holocaustorum ea tempestate erat in excelso Gabaon, & non præualuit Dauid ire ad altare, vt ibi obsecraret Deum. Nimio enim fuerat timore perterritus, videns gladium Angeli Domini.

Præcepitque Dominus Angelo, & conuertit gladium suum in vaginam. Scilicet, Cum ista fierent, iussit Deus Angelo percutienti, qui habebat gladium euaginatum,
I quòd conuerteret eum in vaginam. Et potest intelligi dupliciter, vno modo, scilicet, quòd vere conuerterit Angelus gladium in vaginam. Alio modo per similitudinem. Accipiendo primo modo potest intelligi dupliciter, vno modo, quod Deus iusserit Angelo percutienti, quod conuerteret gladium in vaginam. Et tamen, quod non fuerit tunc quando Dauid obtulit sacrificium, sed prius. Nam apparuit Angelus in area Ornam. Et postea disparuit antequam Dauid veniret ad offerendum sacrificium, quia aliàs non rediisset Ornam ad aream, nec fuisset in ea, quando venit ad eum Dauid, vt emeret aream. Quod patet, quia quando Angelus apparuit a principio in area Ornam, videns eum Ornam, & filij sui fugerunt, & absconderunt se. Et tamen postea rediit Ornam ad areā,
K quia quando venit Dauid ad emendū aream erat Ornam in ea, vt patet supra in litera. Et sic iam disparuerat Angelus percutiens, quia aliàs non ausus fuisset Ornam redire ad aream, & tunc forte quando recessit Angelus de area misit gladium in vaginam. Et sic deberet poni ante hoc, tamen est ordo mutatus. Secundo modo potest dici, quòd Angelus percutiens nō reduxerat gladium in vaginam, quousque oblatum fuit sacrificium Dauid. Et tamen non erat tunc in area, sed discurrebat per alias partes vrbis, & finito sacrificio reclusit gladium in vaginam, vt significaretur cessatio pestis: accipiendo ista verba per similitudinē, est sensus, quod Angelus reduxit gladium in vaginā, idest,

Ideſt, ceſſauit a percuſſione. Nam per gladium, quem Angelus habebat euaginatum, ſignificabatur, quòd peſtis verſabatur. Cum autem reduceretur, ſignificaretur, quòd ceſſabat. Ideo dicitur, quòd reduxit gladium in vaginam, ideſt, ceſſauit percutere. Potius tamen intelligenda ſit iſta litera ſecundum veritatem. Nam Angelus videbatur habere gladium in manu a Deo, ita viſus eſt realiter mittere illum in vaginam. *Protinus ergo videns Dauid, quòd exaudiuit eum Dominus.* Ideſt, Illico videns Dauid, quòd Deus exaudiuerat eũ. Poteſt hoc referri ad literã præcedentem, ſcilicet, præcepit Dominus Angelo, & conuertit gladium in vaginam, ſcilicet, quòd per hoc, quòd Angelus conuertit gladium in vaginam, cognouit illico Dauid, quòd Deus exaudiuerat eum, ſcilicet, quòd ceſſauerat peſtis, vel poteſt referri ad id, quod prius dicitur. Exaudiuit eum Dominus in igne de cœlo. Et ſic dicit hic, quòd protinus vidit Dauid, quòd Deus exaudiſſe eum, ſcilicet, protinus, vt venit ignis de cœlo. Et iſtud verius eſt, quia ſupra dicitur, quod in hoc exaudiuit eum Dominus. *In aream Ornam Iebuſæi immolauit ibi victimas.* Ideſt, Vidit, quòd Deus exaudiuit eum mittendo ignẽ de cœlo in aream Ornam Iebuſæi. Et quia in alijs locis non faciebat hæc Deus, credidit Dauid, quòd iſtud eueniſſet propter ſanctitatem loci, ſcilicet, quia Deus acceptabat magis illum locum quàm alia loca. Ideo voluit frequentare ſacrificium ibi, vt ſępe exaudiretur. Et iſtæ victimæ fuerunt poſt illas, quæ oblatæ fuerunt pro liberatione a peſte. Et in illis primis victimis exaudiuit Deus Dauid dando ignem de cœlo. *Tabernaculum autem Domini quod fecerat Moyſes in deſerto.* Vult excuſare hic ſcriptura ipſum Dauid de immolatione facta in area Ornam Iebuſæi. Nam Leuiti. 17. dicitur, quòd nemo offerret ſacrificium niſi ſuper altare holocauſtorum ad oſtium tabernaculi. Iſtud tabernaculum tamen erat tunc in Gabaon: ideo tenebatur Dauid ire illuc ad offerendum ſacrificium. Et tamen obtulit in area Ornam. Et ſic videbatur egiſſe contra legem. Excuſat autem eum ſcriptura, quòd fecit hoc propter timorem. Et dicitur tabernaculum Domini, quod fecerat Moyſes, ſcilicet, quia ad mandatũ Moyſi factum fuerat iſtud tabernaculum in deſerto per artifices, vt patet Exo. 31. & 36. Quia tamen ipſe iubebat dicebatur facere. *Et altare holocauſtorum.* Duo altaria erant in templo, ſcilicet, altare holocauſtorum, & thymiamatum. Altare holocauſtorum erat de lignis ſetim opertum laminis æneis, & in illo fiebant omnia ſacrificia. Altare thymiamatis erat de lignis ſetim, & opertum laminis aureis, Exo. 30. Et in iſto nunquã offerebatur aliquod ſacrificiũ, ſed cremabatᷣ thymiama mane, & veſpere, Exo. 30. Et nõ fit hic mẽtio niſi de altari holocauſtorũ, quãquã ẽt verum erat, ꝙ altare thymiamatũ erat in Gabaon. Sed noĩatio altaris thymiamatũ non faciebat ad propoſitũ, eo ꝙ hic ſcriptura volebat ſignificare ſacrificium debere fieri in Gabaon. Et tamen ſacrificium fiebat in altare holocauſtorum, & nunquam in altari thymiamatum: Exo. 30. Ideo non oportebat nominari hic altare thymiamatum. *Ea tempeſtate erat in excelſo Gabaon.* Ideſt, Eo tempore erant tabernaculum, & altare in Gabaon. Nam tempeſtas a tempore dicitur. Gabaon erat ciuitas in ſorte Beniamin Ioſue 18. Et ibi erat tempore Dauid ſanctuarium. Nam tempore Saulis erat in vrbe Nobe, primo Regũ 21. & 22. Occidit autem Saul omnes ſacerdotes, & habitatores Nobe propter Dauid, primo Regum 22. Et tunc tranſlatum eſt ſanctuarium in Gabaon. Nam cum Saul eſſet de tribu Beniamin, voluit honorare illam, & tranſtulit ſanctuarium in vrbẽ de terra Beniamin, vel in Gabaon, & manſit ibi toto tempore Saulis. Poſtea etiam regnante Dauid erat ibi tabernaculum, & nunquam illud abſtulit Dauid, ſed potius miſit illuc Sadoc ſacerdotem magnum cum alijs ſacerdotibus, & Leuitis, vt miniſtrarent ibi ſupra 16. Et ſic nunc circa mortẽ Dauid manebat ibi tabernaculum. Manſit etiam poſt mortem eius ibi. Nam regnante Salomone antequam ædificaret templum, erat tabernaculum in Gabaon. Et iuit illuc Salomon, obtulitque ibi mille hoſtias Deo, vt patet 3. Regum 3. Et ſequenti libro cap. primo. *Et non præualuit Dauid ire ad altare.* Ideſt, Non potuit Dauid ire ad altare holocauſtorum, quod erat in Gabaon, vt offerret ibi ſacrificium. *Vt ibi obſecraret Deum.* Ideſt, Vt rogaret Deum ibi pro ceſſatione peſtis, & pro hoc offerret ſacrificium. Nam in Gabaon ire deberet ad hoc, quòd faceret orationẽ iſtam, & offerret ibi ſacrificium, eo quòd erat ibi tabernaculum Domini, quod fecerat Moyſes. Et illuc ſecundum legem tenebatur ire quilibet offerens, Nam Salomon illuc iuit quãdo obtulit mille hoſtias, & petiuit ſapientiam a Deo, vt patet 3. Regum 3. Et ſequenti lib. cap. primo. *Nimio enim fuerat timore perterritus videns gladium Angeli Domini.* Iſta eſt cauſa excuſatiua Dauid. Nam ad offerendum tenebatur ire in Gabaon cum eſſet ibi altare Domini, niſi aliqua cauſa interciderer excuſans eum. Et iſta fuit, quia non potuit illuc ire propter nimium timorem, quem paſſus eſt quando vidit gladium Angeli percutientis. Nam cecidit ipſe tunc in terram, & omnes ſeniores, qui erant cum eo, vt patet ſupra in litera.

An Dauid peccauerit offerens ſacrificium extra templum. Quæſt. LXXXVII.

QVAERITVR cum Dauid obtulerit hic ſacrificium ſępe in area Ornam Iebuſæi, & erat illę extra templum, ſi peccauerit. Reſpondẽdum, quòd non peccauit. Nam licet ſecundũ legem oblatio ſacrificij fieri deberet ſemper in loco ſanctuarij, tamen aliquãdo recipiebat diſpenſationem. Et ita fuit hic. Quod patet, quia aut quæritur de ſacrificio, quod fecit Dauid in iſta area ad hoc, quòd ceſſaret peſtis, aut alijs ſacrificijs, quæ poſtea fecit. Si de primo, manifeſtum eſt, quòd non peccauit, quia Deus iuſſit illud fieri. Nam Propheta Gad venit ad Dauid, & dixit, quòd offerret ſacrificium in area Ornam ſupra in litera. Si autem quæritur de ſacrificijs, quæ poſtea fecit ibi Dauid. Dicendum ꝙ non peccauit, eo quòd iam ſciebat locum illum acceptum eſſe Deo ad ſacrificandum, quod patet ex litera, cum dicitur: Videns Dauid, quòd exaudiſſet eum Dominus in area Ornam, immolauit ibi victimas. Item demonſtratum eſt ei per Deum, quòd iſte locus futurus eſſet templi, & ipſe ſacrificare debebat Deo. Nam publice illud dixit Dauid, vt patet ſequenti cap. ſcilicet, Hæc eſt domus Dei, & hoc eſt altare in holocauſtum Iſrael. Item patet ſequenti lib. cap. 3. Cum dicitur, quòd Salomon cępit ædificare templum Domino in monte Moria in area Ornam Iebuſæi in loco, qui monſtratus fuerat Dauid. Non ergo peccabat Dauid offerendo ibi.

De victimis, quas obtulit Dauid Deo videns ſe eſſe exauditum. Quæſt. LXXXIX.

QVAERITVR vlterius quæ victimæ fuerũt iſtę, quas obtulit Dauid in area Ornam quando vidit ſe exauditum a Deo. Reſponderi poteſt dupliciter vno modo, quòd illæ fuerunt victimæ, quas obtulit Dauid ſępe in area Ornam poſt ceſſationem peſtis. Et hoc conuenit literæ, ſcilicet, Videns Dauid, quòd exaudiſſet eum Deus in area Ornam, obtulit ibi victimas, ſcilicet, exaudiuerat Deus ipſum Dauid,

Dauid, quando primo sacrificauit ibi orando pro cessatione pestis, & misit Deus ignem de cœlo super holocaustum eius, in quo Dauid vidit se exauditum, vt patet in litera, scilicet, Exaudiuit eum Dominus in igne de cœlo super altare holocausti. hoc videns Dauid obtulit postea multa sacrificia in loco ipso, credens per hoc, quòd locus ille erat acceptus Deo ad sacrificandum ibi: cum exaudisset ibi eum. Nam si non esset acceptus ei, non decorasset locum illum tanto miraculo, mittemdo ignem de cœlo super sacrificium, quod offerebatur ibi. vel Dauid obtulit multa alia sacrificia ibi videns se exauditum, scilicet, credidit, quòd sicut Deus exaudiuerat eum ibi orantem, & sacrificantem pro cessatione pestis, ita exaudiret in quibuscunque alijs, pro quibus ibi oraret.

Alio modo dicunt quidam, quòd intelligitur de sacrificio, quod obtulit Dauid pro cessatione pestis. Et quòd post hæc non obtulerit ibi alia. Et tunc dicetur, quòd videns, quòd exaudisset eum Deus obtulit victimas ibi, scilicet, exaudiuit eum iubendo Angelo percutienti, quòd mitteret gladium in vaginam, per quod significabatur pestem cessare. Et hoc erat, quod petebat Dauid.

Dicendum tamen, quòd primus modus est verior. Primo quia dicitur, quòd videns Dauid se exauditum obtulit victimas in area Ornam. Exauditio tamen Dauid non fuit in hoc, quòd Angelus percutiens mitteret gladium in vaginam, sed in hoc, quòd Deus misit ignem de cœlo super holocaustum eius, quia sic dicitur in litera, scilicet, Et exaudiuit eum in ignem de cœlo super altare holocausti. Et tamen quando ista exauditio fuit, iam Dauid obtulerat sacrificium, quia ignis de cœlo non venit nisi super carnes sacrificij positas in altari. Ergo oportet, quòd post oblationem illam, & cessationem pestis fuerint oblationes illæ victimarum, de quibus hic dicitur.

Secundo patet, quia ista exauditio ponitur tanquam allicitiuum ad hoc, quòd Dauid offerret victimam in area Ornam. Et tamen non potuit hoc esse respectu primæ oblationis, quæ facta est pro cessatione pestis, quia illam Dauid obtulit etiam si non exaudiret eum Deus, quia non offerebat nisi pro mandato Domini, scilicet, quia Propheta Gad dixit ei, quòd offerret in area Ornam. Ideo dato, quòd non exaudiuisset eum, vel exauditurus esset, offerret ibi ad obediendum mandato Dei. Et tamen istę victimę, de quibus hic dicitur, non fuerunt ex necessitate, sed solum Dauid inclinatus est ad offerendum eas, quia exaudiuerat eum Deus in area illa, ergo non erat ista oblatio prima pro cessatione pestis, sed aliæ victimæ, quas Dauid postea obtulit ex deuotione.

Tertio patet, & adhuc efficacius, quia dicitur in litera. Videns Dauid, quòd exaudisset eum Dominus in area Ornam Iebusæi obtulit victimas ibi. Et sic videtur, quòd exauditio ista propter quam Dauid obtulit victimas fuit in area Ornam Iebusæi. Et tamen, quòd Deus exaudiret Dauid iubendo Angelo mittere gladium in vaginam, non fuit in area Ornam, ideo oportet intelligi de sacrificio facto pro cessatione pestis in area Ornam, in quo Deus misit ignem de cœlo super carnes existentes in altari, & istud verum est.

Quare reprehenditur Salomon, quòd in excelsis obtulerit sacrificium, cum pater suus Dauid etiam extra sanctuarium obtulerit sacrificium. Quæst. XC.

QVAERITVR vlterius cum Dauid sepe obtulerit sacrificium in area Ornam, quod erat offerre extra Sanctuarium, cur Salomon

F increpatur, quòd obtulerit in excelsis extra sanctuarium? Nam 3. Regum dicitur, quòd Salomon sequebatur viam Dauid in omnibus, excepto, quòd in excelsis immolabat, & succendebat thymiama.

Respondendum est, quòd Dauid obtulit sacrificium extra sanctuarium in duobus locis, scilicet, in area Ornam Iebusæi, & coram arca, scilicet, quando portabatur de domo Obededom in domum suam. Et postea cum esset in domo sua, vt patet supra 15. & 16. Et tamen in his non peccauit Dauid. Nam immolari coram arca vbicunque illa esset, licitum erat, eo quod in ea repræsentabatur maxime præsentia Dei, quã in aliquo de vasis totius sanctuarij, de quo declaratum est supra 15. & 16. In area Ornam non peccauit

G offerendo, eo quòd Deus iussit ibi offerri, & approbauit locum, vt esset ibi locus sacrificij pro toto Israel. De Salomone autem secus erat, quia ipse offerebat holocaustum in multis locis, antequam fieret templum: nam erant constituta multa altaria per terram Israel, in quibus populus immolabat, cum nondum esset factum templum, vt patet 3. Regum 3. Scilicet, Attamen populus immolabat in excelsis, non enim ædificatum erat templum nomini Domini vsque in diem illam. Et sic Salomon offerebat in illis altaribus, in quibus populus offerebat, & tamen non erat aliqua excusatio pro istis altaribus ad hoc, quòd offerentes ibi non peccarent, sicut erat excusatio pro oblatione facta in area Ornam, & coram arca. Ideo Da-

H uid non culpatur aliquo modo, quòd obtulerit extra sanctuarium, & Salomon culpatur.

De excusatione Dauid ad quid ponitur. Quæst. XCI.

QVAERITVR vlterius ad quid ponitur hic ista excusatio Dauid, scilicet, quòd non potuit ire ad offerendum Domino sacrificium in Gabaon, vbi erat altare, quia nimio fuerat timore perterritus videns gladium Angeli Domini.

Respondet Nicolaus, quòd hoc non fuit ad excusandum illam primam oblationem, quam Dauid obtulit pro cessatione pestis, quia illa erat necessaria propter mandatum Dei, & non poterat peccare facien-

I do illam, sed potius peccaret, si non offerret ibi, sed iret ad offerendum in Gabaon, sed intelligitur de alijs sacrificijs, quæ Dauid postea obtulit in area Ornam, & potuisset ire ad offerendum illa in Gabaon, vbi erat sanctuarium Domini.

Sed dicendum, quòd hoc non videtur stare, quia tunc non stat ista causa assignata in litera, scilicet, quòd non potuit ire ad offerendum Domino in Gabaon, eo quòd fuerat nimio timore perterritus. Nam dato, quòd Dauid incidisset ex isto timore in aliquam passionem corporis, scilicet, infrigidationem membrorum sicut asseritur, tamen potuisset ire in Gabaon, quia sicut potuisset ire in aream Ornam equitando,

K vel aliàs, ita posset ire in Gabaon, ideo non est excusatio. Item patet, quia ista causa non videtur dari, nisi pro eo tempore, quo Dauid erat in timore, scilicet, quandiu vidit Angelum percutientem. Nam dicitur. Nimio enim fuerat timore perterritus. Et tamen iste timor non durabat in Dauid post cessationem pestis, quia iam Angelus percutiens recesserat, & nihil periculi erat, ideo videtur, quòd non intelligatur de oblationibus, quas fecit Dauid in area Ornam post cessationem pestis.

Sed dicendum videtur, quòd hoc potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd intelligatur de sacrificio quod Dauid potuisset agere, & non fecit, vel quod debuisset rationabiliter agere, scilicet, quando

Dauid

Dauid vidit Angelum percutientem, significabatur enim in hoc, quòd Deus volebat populum disperdere, & ad euitandum hoc rationabile fuerat, quòd Dauid iuisset ad orandum, & sacrificandum Domino in Gabaon, & tamen non iuit. Et hoc fuit, quia quando ipse vidit Angelum, ipse iuisset, sed tanto fuit timore perterritus, quòd non potuit ire. Et hoc potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd propter timorem non potuit ire, scilicet, quia timor fecit membra eius pro tunc quasi paralytica, & contracta, ita quod moueri non poterat.

Alio modo potest intelligi, quòd non potuit ire, scilicet, quòd non ausus est. Nam timuit, quòd si exiret de vrbe ad eundum in Gabaon, Angelus percuteret eum, vel forte, & melius timuit, quod, dum ipse iret in Gabaon ad orandum Domino, tota ciuitas percuteretur ab Angelo, cum ostendisset se in vultu tam terribili. Ideo propter timorem Angeli, scilicet, ne percuteret vrbem, dum ipse ibat in Gabaon, non potuit illuc ire, scilicet, putauit, quòd non poterat ire conuenienter, sed credidit, quod breuiori remedio opus erat. Et ob hoc orauit Dominum in Ierusalem, & non iuit in Gabaon.

Secundus modus erat, quòd intelligatur de oblatione illa, quam fecit Dauid in area Ornam pro cessatione pestis, scilicet, quòd Deus iussit illam fieri ibi. Et tamen vna de causis, propter quas fieri iussit, fuit, quia Dauid non erat tunc dispositus ad eundum in Gabaon propter magnum timorem, quem conceperat ex visione Angeli. Primus tamen modus dicendi melior est, scilicet, quòd non potuerit Dauid ire, idest, nò putauit esse expediens ire illuc propter timorem Angeli, scilicet, ne interim deleret vrbem.

An licitum erat populo post finem pestis offerre sacrificia in area Ornam Iebusæi. Quæst. XCII.

QVAERITVR vlterius an licuit populo offerre sacrificia in area Ornam, postquam Dauid obtulit ibi, & cessauit pestis. Aliquis dicet, quòd sic, nam iste locus erat iam Deo acceptus ad sacrificandum, eo quod Deus exaudiuerat ibi Dauid: ideo videbat, quòd pro sacrificijs quorumcunque de populo esset iam locus aptus.

Secundo patet, quia Deus iussit Dauid, quòd offerret ibi sacrificium: ideo licitum erat offerri sacrificium ibi.

Tertio patet, & efficacius, quia non solum pro Dauid, sed etiam pro toto populo erat locus ille aptus ad sacrificandum, quia Dauid dixit. Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel, vt patet sequenti cap. ideo toti Israel licebat ibi offerre holocaustum, & alia genera sacrificiorum.

Respondendum est, quòd non satis apparet an liceret ibi offerre sacrificium popularibus. Et tamen dato, quod liceret offerre non erat licitum offerre ibi omnia genera sacrificiorum, sed solum quædam. Pro quo sciendum, quòd quædam erant sacrificia de necessitate legis, & alia erant purè spontanea. Illa quæ erant de necessitate, nullo modo licebat ibi offerri. Nam sic erat coram arca, quia licebat coram illa offerre sacrificium. Et tamen sacrificium necessitatis non licebat ibi offerre, vt declaratum est supra 16. In quadam quæstione. De sacrificijs autem spontaneis an liceret offerri ea in area Ornam non apparet, ideo potest teneri vtrumque. Qui autem tenere voluerit, quod non liceret ea ibi offerre, respondebit ad rationes in contrarium.

Ad Primam cum dicitur, quòd per hoc, quòd Deus exaudiuit Dauid in loco isto dando ignem de cœlo,
A ostendit locum istum aptum esse ad offerendum sacrificia. Dicendum, quòd non constat ex hoc, quia licet ex hoc appareat, quòd pro illa vice fuerit locus ille aptus ad offerendum sacrificia, eo quod Deus ibi exaudiuit tunc Dauid, tamen non apparet, quòd pro alijs vicibus faceret locum illum licitum ad offerendum in eo, cum staret regula generalis, quòd nullus offerre deberet, nisi ad ostium tabernaculi super altare holocaustorum: Leuiti. 17. Et Iosue 22.

Ad secundum dicendum, quòd Deus iussit Dauid nunc offerre sacrificium in area Ornam. Et per hoc erat locus ille sibi licitus ad offerendum, non tamen apparet an alijs esset licitus, quia istud mandatum fuit personale, & temporale, scilicet, datum fuit Dauid.
B Et talia mandata non obligant alias personas, ad quas non dirigantur, nec etiam per tales dispensationes relaxant generaliter omnes obseruationes legis.

Ad tertium dicendum, quòd illa verba Dauid, scilicet, Hæc est domus Domini, & hoc est altare in holocaustum Israel. Possunt intelligi dupliciter. Vno modo de præsenti, scilicet, iste locus est iam altare in holocaustum pro omnibus Israelitis.

Alio modo hæc est domus, & hoc est altare, idest, in isto loco ædificabitur domus, & altare in sacrificium Israel. Et sic præfiguraretur templum, quo Salomon in loco illo ædificaturus erat. Intelligendo primo modo, licitum erat Israelitis offerre ibi sacrificium: intelligendo secundo modo non significa-
C tur, quòd erat licitum.

Qui autem tenere voluerit, quòd licitum erat Israelitis offerre ibi sacrificium, tenebit tres rationes supra positas. Et insuper, quia non solum Dauid obtulit illa vice, qua Deus iussit sacrificium in area, sed etiam postea, Deo non iubente, obtulit victimas. Nam dicitur, quòd videns, quòd Deus exaudiuerat eum in area Ornam, obtulit ibi victimas, & tamen Dauid non peccauit in hoc, nec increpatur, ideo licuit sibi offerre post cessationem pestis sine præcepto aliquo Dei. Et sic etiam liceret popularibus offerre in loco illo ex eodem motiuo, ex quo offerebat Dauid, cum Deus non iussisset Dauid hoc facere. Et sic satis potest teneri, quòd licebat popularibus offerre
D in area Ornam sacrificia, quæ non erant necessaria secundum legem. Sacrificia autem necessaria tenebantur offerre in Gabaon, vbi tunc erat tabernaculum Domini, quousque Salomon ædificaret templum, quia tunc translata fuerunt quæ erant in Gabaon in templum Salomonis, & non licuit amplius offerri in Gabaon, sed omnes tenebantur offerri in templo Salomonis.

CAP. XXII.

DIXITQVE Dauid, Hæc est do-
E mus Dei, & hoc altare in holocaustum Israel. Et præcepit, vt congregarentur omnes proselyti de terra Israel, & constituit ex eis latomos ad cædendos lapides, & poliendos, vt ædificaretur domus Dei. Ferrum quoque plurimum ad clauos ianuarum, & ad commissuras atque iuncturas præparauit Dauid, & æris pondus innumerabile. Ligna quoque cedrina non poterant æstimari, quæ Sidonij, & Tyrij deportauerunt

tauerunt

tauerunt ad Dauid. Et dixit Dauid, Salomon filius meus puer paruulus est, & delicatus: domus autem, quam ædificare volo Domino, talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur. Præparabo ergo ei necessaria. Et ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit impensas.

Posita in præcedentibus deuotione Dauid circa templi ædificationem, hic ponitur eius deuotio circa materiæ præparationem. Nam voluit Dauid ædificare templum Domino, & prohibitus est ab eo. Ideo ne omnino frustraretur desiderio suo, voluit materiam præparare, vt Salomon ex illa ædificaret templum Domino. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur materiæ præparatio. Secundo Salomonis ad ædificandum exhortatio, ibi. *Vocauitque Salomonem.*

An hic sit ordo continuus ad præcedentia, & si ista fuerint post illa pauco tempore. *Quæst. Prima.*

Quaeritur circa primum an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, & an pauco tempore post illa fuerint facta vel multo. Ad primum dicendum, quòd est continuatus ordo. Nam supra ponebatur de desiderio Dauid ad ædificandum templum Domino, & de bellis, per quæ impeditus fuit ædificare, hic autem ponitur de materiæ præparatione. Et hoc fecit Dauid in fine dierum suorum. Nam toto tempore præcedenti fuit occupatus circa bella, & non potuit templum ædificare, nec congregare aliquam materiam. Nunc autem in senectute cessauit a bellis, eo quòd omnes gentes erãt sibi subiectæ per circuitum. Et sic potuit congregare materiam. Sic enim continuat istam historiam Iosephus 7. Antiquitatum dicens, quòd postquàm exauditus est in area Ornam, & declaratum est sibi, quòd ibi futurum erat templum, iussit numerari colonos, & instituit quosdam lapidum cæsores, & alios portatores. Ad secundum dicendum, ꝙ inter istud, & præcedentia modicum tempus, vel quasi nullum fuit, eo ꝙ quando Dauid obtulit holocaustum in area Ornam, declaratum est sibi, ꝙ ibi ædificandum erat templum Dño, & illico iussit parari materiam. Et sic videtur litera continuare istam historiam, dicens: Dixit Dauid hæc est domus Dei, & altare in holocaustum Israel. Et præcepit, vt congregarẽtur omnes proselyti ex Israël, & constituit ex eis latomos ad cædendum lapides. Et sic videtur, ꝙ modicum vel nullum tempus interciderit inter ista, & præcedentia, sed eadem historia continuata est. Circa primum dicitur. *Dixitque Dauid.* Scilicet, Quando obtulit sacrificium in area Ornam. *Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel.* Refert se ad ea, quæ habentur in præcedenti cap. scilicet, in isto loco, in quo nũc offero sacrificium, erit domus Dei, i. ædificabitur templum per filium meum Salomonem. Et hic ẽt ædificabitur altare in holocaustum Israel, i. ædificabitur altare, in quo totus Israel offerat omnia sacrificia sua. Et sic factum est, quia postea ędificato ibi tẽplo Salomonis fuit ibi altare, in quo Israelitæ offerebant omnia sacrificia sua, & non licebat alibi offerre. *Et præcepit, vt congregarentur omnes proselyti de Israel.* Quia Dauid cognouerat templum ædificandũ esse in area Ornam per Salomonem filium suum. Et ipse erat adhuc tener, & non poterat vacare tanto labori, s. vt congregaret tantam materiam necessariam pro tanto opere, voluit ergo adiuuare eũ præparando

F materiam, vt ipse minus laboraret postea ædificando templum. Sic dicitur infra in litera. Ista autem materia erat in lignis, & lapidibus: ideo Dauid congregauit operarios ad ligna cædenda, & lapides. Et ad hoc fecit Dauid congregari omnes proselytos de Israel. Vocantur autem proselyti conuersi de gentilitate ad iudaismum, & multi erant huiusmodi inter Israelitas. Et omnes istos fecit Dauid laborare in hoc opere. Et dicuntur proprie proselyti peregrini, vel exules, & conuenit istis conuersis de gentilitate. Nam vocantur peregrini, & exules, eo quòd relicta terra sua, & dijs patrum suorum, venerunt ad manendum inter Hebræos, & tenendum ritum eorum. Et ob hoc vocantur isti semper in lege peregrini, & aduenæ, vt patet

G Exo. 12. Et in multis alijs locis. *Et constituit ex eis latomos ad cædendos lapides, & poliendos.* Scilicet, De istis proselytis fecit Dauid quosdã esse latomos. Est enim latomus qui operatur aliquid circa lapides. Et erãt isti duplices artifices, q.a quidam erant ad cędendum lapides rudes de lapidicina. Alij aũt erant ad poliendum illos, & quadrandum postq̃ essent scisi, & ducti de lapidicina. *Vt ædificaretur domus Domini.* Scilicet, Erant isti lapides ad ædificandũ ex eis templum Dño quod postea Salomon ædificauit. *Ferrum quoque plurimum.* Scilicet, ædificauit Dauid multum ferrum pro opere templi, s. quia ad multa necessarium erat, vt patet in litera. Et ista fuit causa quare in Iericho qñ ciuitas fuit subiecta anathemati, iustum est, ꝙ aurum, & argentum, æs,

H & ferrum non conseruarentur in thesauris Dñi, vt patet Iosue 6. *Ad claues ianuarum.* In templo Salomonis, q multæ ianuæ erant, vt patet ex modo fabricationis, q ponitur 3. Reg. 6. Et ideo pro illis erãt necessarij claui. *Et ad commissuras, & coniuncturas præparauit Dauid æris pondus innumerabile.* Etiam ferrum istud erat ad coniuncturas lignorum, s. ad commissuras, s. qñ lignum iungendum est ligno, oportet ibi esse clauum, multæ tamen erant trabes, & ligna in templo Salomonis, quæ coniungi debebant, ideo necessarij erant claui. Erant ẽt ad cõmissuras secundũ, ꝙ fit in ianuis. Nam tabulæ ianuarum cõiunguntur inter se, & in earum in castraturis ponuntur claui, vt inuicem se teneant tabulæ, ne disiungatur vna ab altera. Etiam erat pondus innu-

I merabile æris, quia magis erat necessarium æs templo Salomonis q̃ ferrum. Nam de ære fieri debebant vasa multa pro altari, etiam ipsum altare debebat operiri laminis æneis. Et vasa eius erant magna, sicut mare æneum, quod capiebat duo millia bathos de aqua, 3. Reg. 7. Et etiam luteres, & sedes eorum, & multa alia vasa erant ænea, & requirebat multitudo æris pro illis, de istis vasis patet 3. Reg. 7. Vbi multa eorum nominantur. Habuit aũt Dauid istud æs de Syria de ciuitatibus regis Adarezer, quando pugnauit contra eum, vt patet 2. Reg. 8. Et supra 18. *Ligna quoque cedrina non poterant æstimari.* In templo Domini non leguntur posita alia ligna nisi cedrina, & abiegna, vt colligitur 3. Regum 5. Et sequenti libro cap. 2. Eo quòd ista erãt

K ligna pretiosa. Et adhuc de istis plura fuerunt cedrina, quam abiegna, vnde hic solum fit mentio de lignis cedrinis. Congregauit autem Dauid tot ligna cedrina, quòd non poterat æstimari numerus ipsorum, quia opus Dauid quod intendebat facere, erat valde magnum, & indigebat multa materia.

Quæ Sidonij, & Tyrij deportauerunt ad Dauid. Scilicet, omnia ista ligna, quæ congregauit Dauid pro ædificatione templi, fuerunt portata per Sidonios, & Tyrios. Isti enim erant de terra regis Hiram, qui in Tyro regnabat super Tyrum, & Sidonem, & in terra eius erat mons Libanus, de quo cedri, & abietes scindebantur. Ideo ipsi Tyrij, & Sidonij sciderunt ligna, & portauerunt ad Dauid. *Et dixit Dauid: Salomon filius meus*

meus puer paruulus est. Hic ponitur causa quare Dauid
preparauit totam istam materiam ad edificandum,
licet non esset per eum templum edificandum, scili-
cet quòd Salomon, qui successurus erat Dauid, erat
puer paruulus, & templũ, quod erat edificaturus, erat
magni laboris, & exigens multam materiam, ad quã
non posset sufficienter laborare Salomõ propter eta-
tis teneritudinem. Ideo voluit adiuuare eum cõgre
gando materiam. *Et delicatus*. Idest nutritus in deli-
cijs. Et propter hoc erat minus aptus ad labores, quia
nutriti in delicijs grauius ferunt quodcunque malũ
sibi superueniens, quam nutriti in laboribus, eo quòd
ab assuetis non fit passio propter similitudinem cau-
satam. Et tamen actio semper causatur à contrarietate-
te, vt patet 5.Phy. *Domus autem, quam ædificare volo do-
mino*. Idest quam volo, ꝙ edificet meus filius Salo-
mon. Nam ipse Dauid nolebat iam edificare domũ
Domino, eo ꝙ sciebat se prohibitum esse à Deo edi-
ficare. *Talis esse debet, vt in cunctis regionibus nominetur*. i.
debet esse talis, vt mereat nominari in omnibus gen-
tibus. Et ad hoc requirebatur magnitudo operis, &
pulchritudo, & preciositas: aliàs enim non esset fa-
mosa. Et ad hoc requirebantur multe materie, & ma-
gni valoris. Nam si solum debuisset Salomon edifi-
care aliquam paruam domum, dato quòd esset puer,
sufficiens esset ad congregandum expensas, nec req-
reretur, ꝙ Dauid congregaret ei materiam, quia ta-
men Salomon erat paruulus, & opus istud erat valde
magnũ, requirebatur, ꝙ Dauid adiuuaret Salomonẽ
congregando ei materias. *Præparabo ergo ei necessaria*.
Quia ipse fortè non erit sufficiens ad congregandum
omnes materias, & edificandum domum, saltem er-
go preparabo ei materiam, vt minus laborare habeat.
*Et ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit
impensas*. Idest propter paruitatem Salomonis, & ma-
gnitudinem operis, congregauit Dauid omnes expẽ-
sas necessarias, & non est intelligendum, ꝙ congre-
gauerit omnes, sed quasdam. Nam postea alias cõgre-
gauit Salomon, vt patet 3.Regum 5.

*De quibusdam verbis dictis à Dauid, scilicet hæc est domus
Dei, &c. Quæst. II.*

QVAERITVR circa ea, que dicuntur hic, s.
quomodo Dauid dixit hec est domus Dei,
& hoc est altare in holocaustum Israel, sci-
licet quomodo sciebat hoc Dauid. Aliqs
dicet, quòd Dauid dixit hoc ex quadam presumptio-
ne. Nam cum Deus exaudiuisset eum in loco illo dã-
do ignem de cœlo, putauit, quòd ille erat locus, quẽ
Deus eligebat: cum hoc, quòd fieret sibi templum
ibi. Istud autem apparet aliqualiter rationabile. Nam
ante hoc Deus habebat tabernaculum, quod fecerat
Moyses, & non erat illud aliqualiter manens, sed mu-
tabatur de loco ad locum, quia nondum Deus elege-
rat sibi aliquem locum, in quo maneret tabernacu-
lum suum firmum, sicut ipse dixit ad Dauid, quan-
do proponebat Dauid edificare ei templum, vt patet
2.Regum 7. & supra 17. Cum autem Dauid potuit
colligere per duo signa, quòd Deus eligeret illum lo-
cum, vt edificaretur templum. Primum erat, quia ip-
se iussit ei sacrificare in loco illo, & nõ iubebat in alijs
locis. Ideo apparebat, quòd ille locus erat sibi acce-
ptus. Secundum erat, quia Deus ostendit in loco illo
signum, quod non ostendit in alijs: nam super sacrifi-
cium, quod ibi fiebat, misit ignem de cœlo, quod
specialiter pertinet ad acceptionem Dei, & non fie-
bat hoc in alijs locis, in quibus offerebat Dauid. Ideo
crederet, quòd locum illum Deus eligebat speciali-
ter, vt fieret hoc templum ibi: secundo modo potest

A dici, quòd factum est hoc per reuelationem pro-
phete Gad. Nam ipse dixit Dauid, quòd offerret sa-
crificium in area Hornam ad hoc, quòd cessaret pe-
stis. Ideo credendum est edificari templum. Et istud
tenet Iosephus septimo Antiquitatum dicens: Vidẽs
rex orationem suam exauditam à Deo, & sacrificiũ
susceptum, decreuit, vt ille locus area populi vocare-
tur, quam vocem opportunè tunc pro templo ibi
edificando premisit. Deus enim misso ad eum ꝓphe-
ta dixit: templum illic filium eius esse facturum, qui
succederet in regno. Tertio potest dici, quòd istud
fuit demonstratum Dauid per vocem angeli, vel per
aliquod aliud signum ei datum de cœlo. Et huic satis
B conuenit, quod habetur sequenti lib. capi. tertio, scili-
cet. Cepit Salomon ædificare domum domini in Ie-
rusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat
Dauid patri eius in loco, quem preparauerat Dauid in
area Hornam Iebusei. Quocunque autem modo ac-
cipiatur dicendum est, quòd Dauid non dicebat hoc
ex aliqua leui imaginatione, sed quia per certitudi-
nem sciebat, quòd ibi edificandum esset templum.

*Quare significauit Dauid templum esse futurum per hæc
verba: hæc est domus Dei, quam per aliquid aliud.
Quæst. III.*

C QVAERITVR vlterius cum Dauid vellet si-
gnificare hic futurum esse templum, qua-
re potius significauit hoc dicendo, hec est
domus Dei, & hoc est altare, quam nomi-
nando aliquid aliud de eis, quæ futura erant in tem-
plo, cum in eo multa vasa futura essent, scilicet arca,
& altare thymiamatum, & alia. Aliqui dicunt, quòd
hoc factum est, quia altare holocaustorum erat vas
dignissimum in Sanctuario, & voluit illud potius no-
minare Dauid, quam aliquod aliud. Dicendum, quòd
non stat, quia si hoc intendisset, potius dixisset, hæc
est domus Dei, & locus arce, quia arca erat vas di-
gnissimum inter omnia vasa Sanctuarii. Nam super
illam specialiter representabatur præsentia Dei spe-
D cialius, quam super aliquod vas Sanctuarij. Et ideo
ipsa ponebatur in loco secretiori, & honorabiliori,
quam alia vasa Sanctuarii. Et tamen non expressit de
illa, ideo nec expressit de altari propter dignitatem
suam. Dicendum quòd factum est hoc propter duo.
Primo quia volebat hic Dauid significare locum Sã-
ctuarii, & in Sanctuario erant vasa pertinentia ad di-
uinum cultum, & inter illa, quædam erant intra ip-
sum Sanctuarium, alia vero extra. Intra ipsum erant
omnia præter altare holocaustorum, scilicet arca, &
mensa propitiationis, & candelabrum, & alia vasa.
Extra Sanctuarium autem solum altare holocausto-
rum erat, quod ponebatur extra, quia ibi cremabant
carnes animalium. Et si esset intra Sãctuarium, flam-
ma inde consurgens cremaret aliquid, aut saltem fu-
E mus denigraret pulchritudinem Sãctuarii. Ideo quã-
do Moyses fecit tabernaculum, omnia vasa posuit in-
tra illud. Solum autem altare holocaustorum posuit
foris in atrio ad ostium tabernaculi, vt colligitur Exo.
vigesimoseptimo. Sic autem Salomon, cum nunc
faceret templum, omnia vasa sacra positurus erat
intra illud. Solum autem altare holocaustorum po-
siturus erat extra templum, ne fumus inde consur-
gens offuscaret totam pulchritudinem domus. Et
sic non debuit exprimi aliquod vas, nisi altare holo-
caustorum, quia nomine domus Domini intellige-
bantur omnia vasa sacra, quæ intra illam ponenda
erant. Altare autem holocaustorum non poterat in-
telligi nomine domus eo, quod non erat intra do-
mum, ideo nõ debuit exprimi aliquod vas, nisi altare
holo-

holocaustorum. Secundo potest dici, quòd istud factum est, quia Dauid volebat reddere causam eorū, quæ fecit nunc. Nam nunc ipse obtulit sacrificium in area Hornam. Et per hoc videbatur agere contra legem, quæ vetabat offerri in aliquo loco præterquā in Sanctuario, & vt appareret, quòd Dauid iustè hoc fecerat dixit, quòd in isto loco erat domus Dei, & altare holocaustorum, idest ibi ędificari debebant. Et sic ille, qui nunc offerret ibi sacrificium non peccabat, eo quòd ibi erat domus Dei, & altare holocaustorum. Si autem Dauid fecisset ibi aliquam aliam ministrationem, quę non fieret in altari holocaustorū, sed in alio de vasis Sanctuarij: non solum nominasset ibi Dauid locum domus, sed etiam illius vasis: vtpote si esset candelabrum, vel mensa propositionis, aut altare thymiamatis. In nullo tamen fuit nunc ministratio, nisi in altari, eo quòd Dauid obtulit sacrificia in area Hornam, ideo non debuit nominari aliud vas, nisi altare holocaustorum.

Quare fuerunt omnes proselyti propter istud opus congregati. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius quare Dauid ad istud opus fecit congregare omnes proselytos de Israel.

Respōdendum est, quòd ista opera, quæ Dauid iubebat hic fieri erant opera grossa, & magni laboris, scilicet lapides cędere, & polire illos. Et sic debebant committi hominibus minimę dignitatis, sed inter Israelitas illi, qui nouiter conuertebantur erant minoris dignitatis, quam alii, qui erant de genere Iudæorum: ideo non fuerunt alii assignati ad ista opera, nisi proselyti, qui erant conuersi ad Iudaismum. Dicunt autem doctores nostri, quòd per hoc significabatur, quòd gentiles ędificaturi erant Ecclesiam, scilicet illi, qui conuerterentur de eis, sicut nunc conuersi de gentilitate parauerunt materias pro tempore Salomonis. Sed ista ratio mystica est. Nam secūdum veritatem non erat ista causa, quę mouebat Dauid ad iubendum proselytis facere istud, sed solum, quia ipsi erant minoris dignitatis, quam Israelitę, qui erant de stirpe Iacob. Et dicit Nicolaus, quòd ita fuit de istis, sicut de Gabaonitis, qui erāt Chananæi, & positi fuerunt, vt ministrarent in templo domini ad portandū aquas, & ligna, vt patet Iosue 9. Sed non erat idē, quia Gabaonitę erant serui, eo quòd obligati erāt ad mortem, cum essent Chananæi, & deceperunt Israelitas dicentes se esse de partibus longinquis. Comperta autem fraude, cum vellent Israelitæ occidere illos, Iosue misertus illorum, & propter iuramentum præstitum, mutauit mortem in ęternam seruitutem: qui tamen conuertebantur nunc de gentilitate erant liberi. Ideo nō obligabantur isti ad opera hæc potiusquā Israelitæ, nec etiam Dauid cogebat eos ad hæc, sed pro mercede laborabant, vocauit tamen eos potius Dauid, quàm alios ad istud opus, quia ipsi erant minoris dignitatis, quàm Israelitæ.

De controuersia, quæ habetur hic, & tertio Regum capi. 5. in quibusdam verbis circa latomos. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Dauid constituit latomos ad cædendū lapides, & poliendum, quia 3. Regum 5. dicit, quòd Salomō posuit istos latomos, scilicet octoginta millia latomorum in montem absque præpositis, qui præerant singulis operibus numero trium millium.

F Respondendum est, quòd aliqui volunt, quòd isti latomi, quos posuit hic Dauid erant illi, quos posuit Salomon, de quibus habetur tertio Regum 5. Et hoc tenet Iosephus septimo Antiquitatum. Idem dicens, quòd isti latomi erant octoginta millia, sicut ponitur tertio Regum 5. Dicendum tamen, quòd non sunt ijdem, quia illi fuerunt positi per Salomonem, & isti fuerunt positi per Dauid. Sed dicendum est, quòd Dauid voluit parare materias necessarias pro templo domini, & ad hoc fecit, quòd multi lapides, & ligna pararentur, quia istę erant materię magis necessariæ, & magis communes. Et ad hoc constituit, quòd essent latomi in monte, & etiam scisores lignorum. Mortuo autem Dauid, Salomon volens ædificare templum
G Domino, putauit nō sufficere ad eius ædificationem materias, quas parauerat Dauid, ideo ipse rursus fecit cędi lapides, & ligna. Et ad hoc misit latomos in mōtem, & illi erant octoginta millia absque præpositis operum, tertio Regum 5. Quòd autem fuerint latomi, quos posuit Dauid non apparet: Iosephus autem vult, quòd fuerint nunc octoginta millia, sicut habetur tertio Regum 5. Et hoc fortè, quia putauit, quòd illi latomi quos Dauid habebat cum viueret, fuerunt etiam postea per Salomonem destinati ad istud opus. Et sic vtrobique erant octoginta millia latomorum.

De controuersia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & 3. Reg. c. 5. circa apparatum lapidum, & lignorum.
H *Quæst. VI.*

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Dauid faciebat cædi lapides, & poliri ad ædificādam domum domini. Nam tertio Regum 5. dicit, quòd Biblij parauerunt ligna, & lapides ad ædificandum domum.

Respondent quidam, quòd isti Biblii erant quidam latomi de istis proselytis. Et isti erant subtiliores cæteris latomis, & tradita est eis cura poliendorum lapidum. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia Biblii erant gentiles, & pertinebant ad terram regis Hiram, scilicet ad regnum Tyri, & Sidonis. Et ideo isti erant ministri in nauibus Tyriorum, & in supellectilibus ipsorū, vt patet Ezechiæ 27. scilicet. Senes Biblii,
I & prudentes habuerunt nautas ad ministerium variæ supellectilis tuæ. Alio modo posset dici, quòd proselyti poliebant lapides, s. quadrando eos, & complanādo. Et tamen aliæ figurationes subtiliores, quæ factæ sunt in ipsis lapidibus, fiebant per Biblios. Sed istud non stat, quia in lapidibus non fiebant aliæ figurationes, nisi quòd poliebantur, & quadrabantur. Nam statuas non licebat Iudęis facere, potissime in opere tēpli, quia ab illo loco maxime debebat excludi omnis imago, & statua, ne Israelitæ inducerentur ad colendū idola: vnde propter hoc iussum erat, quòd altare fieret de terra, & non de lapidibus, eo quòd de terra non poterant fieri statuæ, quia terra propter siccitatem dissoluitur, sicut fierent de lapidibus. Et si fieret altare de la-
K pidibus non debebant tangi ferro: Exo. 20. scilicet, vt non fieret in eis aliqua statua. Item patet hoc, quia dato, quòd aliquæ figuræ fierent in lapidibus tam figurationes, quam parationes lapidum fierent per Biblios, quia 3. Regum 5. dicitur, quòd Biblii parauerunt lapides ad ædificandum domum. Et tamen nomine parationis intelliguntur omnia, quæ fiebant in lapidibus. Biblii ergo parauerunt, & poliuerunt lapides. Dicendum ergo, quòd latomi, quos Dauid instituit hic cędebant lapides rudes de lapidicina, & ipsi poliuerunt illos, & Biblii nihil fecerunt hic. Quòd autem dicitur tertio Regum 5. quòd Biblij parauerunt lapides, intelligendū est de paratione tēpore Salomonis,

Nam

Nam Dauid volens omnes materias parare pro ædificatione templi, fecit cędi lapides, & ligna. Et ista cęsa sunt per proselytos, & non fuerunt ibi Sidonii, nec alii gentiles cędentes. Salomon autem postea fecit parari plures materias. Et tunc posuit de Israelitis multos scisores lapidum, quia tamen viri de regno Tyri erant in ista arte paratiores, curā lapidum poliendorum commisit Salomon Biblijs, qui erant de terra Sidoniorum, & non Israelitis.

Quare Dauid fecit cædi ligna, & lapides propter domum Domini. *Quæst. VII.*

QVAERITVR vlterius, quomō Dauid fecit hic cędi lapides, & ligna ad ędificandum domum Domino. Nam ad ipsum non pertinebat ædificare illam, quia erat prohibitus.

Aliquis dicet, ꝙ hoc faciebat Dauid intentione ędificandi domum Domino, eo ꝙ tunc non erat a Deo prohibitus ędificare, sed postea prohibitus est.

Sed dicendum est, ꝙ non stat, quia Dauid non ædificauit aliquid, nec cępit facere aliquem apparatum antequā esse prohibitus, quod patet, quia mox, vt incidit sibi cogitatio de ædificādo templum Domino, locutus est illud ad Nathan, & in ipsa nocte apparuit Deus prophetę Nathan, & misit illum ad Dauid prohibendo ędificare sibi templum, vt patet 2. Reg. 7. & supra 17. Secundo patet, quia quando Dauid fecit id, quod habetur hic, erat prohibitus ędificare templum Domino, quia istud fuit postquam Dauid obtulit sacrificium in area Ornam. Nam ibi cognouit, quòd in loco ipso ædificandum erat templum Domino, vt patet supra in litera. Et tunc iussit parari omnes istas materias, vt patet ex ordine literæ, & supra in quadam q̄stione. Et tamen Dauid multo tempore ante hoc ꝓhibitus fuerat ædificare templum Domino. Nam ꝓhibitio fuit pauco tempore postquam Dauid constitutus est in regem super Israel, vt declaratum est, secundo Reg. 7. oblatio tamen in area Ornam fuit pauco tempore ante mortem Dauid, cum esset iam valde senex, vt declaratum est pręced. c. & 2. Regum 24. Ideo magno tempore prohibitus fuerat Dauid ante hoc ædificare templum. Dicendum ergo, ꝙ Dauid fecit parari lapides, & ligna ad ædificandam domū Domini, non quidem ad hoc, quòd ipse ędificaret eam, quia iam erat prohibitus, sed ad hoc, quòd Salomon filius suus ędificaret eam ex his materiis. Sic patet supra in litera. Nam dixit Dauid, quod Salomō erat tener, & puer, & domus quam ipse ædificare intendebat, esse talis debebat, quod nominaretur per vniuersam terram, ideo parauit ei impensas necessarias, quia credebat, quòd ille non sufficeret ad hoc, vel quòd multum laboraret in congregando istam materiā.

De præparatione ferri propter clauos portarum, & alias materias. *Quæst. VIII.*

QVAERITVR vlterius quomodo Dauid præparauit hic ferrum ad clauos portarum, & alias materias ad singulos vsus suos, quia poterat esse, quod Salomon non ędificaret templum Domini, eo modo quo Dauid putabat. Et sic ista materialia, quæ ipse congregabat, non proficerent.

Aliquis dicet, quòd Dauid cōceperat in corde suo quomodo deberet ędificare templum. Et pro hoc congregauit materiam competentem, & postea cum prohibitus esset ędificare, dedit filio suo formā, quā ipse cognouerat, vt iuxta eam ipse operaretur. Et sic materialia, quæ congregauerat Dauid, proficerēt Salomoni.

A Sed dicetur, quòd adhuc istud non sufficit, quia dato, quòd Dauid dedisset Salomoni certam formā ædificandi domum Domini, videretur fortè alius modus melior, & poterat sequi illum. Et sic materialia, quæ Dauid congregauerat, non erant sibi vtilia. Poterat autem licitè hoc facere Salomon, quia non obligabatur sequi consilium patris sui per omnem modum, si sibi aliquid melius videbatur. Et sic etiam videtur Salomon aliquid declinasse ab intentione Dauid. Nam putabat Dauid se congregasse sufficientes materias pro ædificatione templi, & tamen Salomon fecit postea multo plures congregari tam in lapidibus, quàm in lignis, vt patet tertio Re-
B gum quinto.

Dicendum ergo aliter, quòd Dauid congregauit omnes istas materias, de quibus hic dicitur, & non poterant esse inutiles ad ędificationem templi futuram per Salomonem, eo quòd Dauid dederat certam formam Salomoni de numero domorum, & magnitudine eorum, & de figuris, & quantitatibus omnium vasorum, & illam formam tenebatur sequi Salomō, eo quòd illa data fuerat a Deo, vt patet infra vigesimooctauo: vbi Dauid enarrat omnia vasa, quę fieri debebant in Sanctuario, & materias eorum, & postea subdit: Omnia, inquit, venerant scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris.
C Salomon autem tenebatur sequi formam, quā Deus tradiderat in hoc, & iuxta illam Dauid congregauerat materias. Ideo non poterant istæ materiæ, quas nunc Dauid congregauit, esse inutiles pro ędificatione, quam faceret Salomon.

De Sidonijs, & Tyrijs quomodo, & quando portauerunt ligna cedrina. *Quæst. IX.*

QVAERITVR vlterius quando, & quomodo portauerunt Sidonij, & Tyrij, ad Dauid ista ligna cedrina, de quibus hic dicitur.

Quidam respondent, quòd portauerunt illa, quando Hiram misit ligna cedrina ad Dauid. Nā
D quando factus est Dauid rex super totum Israel Hirā rex Tyri misit ad eum artifices, & ligna cedrina supra 14. Et tunc portarent ei ista ligna. Sed dicendum videtur, ꝙ hoc non stat, quia illa ligna non fuerunt portata ad ædificandum templum, sed ad ędificandā domum Dauid, vt patet ibidem, & 2. Reg. 5. Aliquis autem dicet, ꝙ artifices Hirā tulerunt ligna multa ad ędificandum domum Dauid, & superfuerunt ex eis multa, quæ reseruauit Dauid ad ædificationem templi. Sed dicendum, ꝙ istud non stat, quia cum illa ligna portarentur ad ędificationem solius domus: non poterant superesse tot, vt sufficerent ad ędificationē tēpli: potissimè, quia hic dicitur, ꝙ ligna cedrina non poterant extimari, quæ Sidonij, & Tyrij deportauerunt ad Dauid: ideo oportet, ꝙ alio tempore ista
E portauerint. Item patet, quia Dauid nunquam fecit pręparationem aliquam in istis materijs grossis pro templo Domini vsquequo sciuit locum eius, scilicet, in area Ornam Iebusei. Nam vt patet supra in litera, postquam Dauid dixit, hęc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel, congregauit proselytos, vt cęderent lapides. Ita etiam intelligendum est, quòd tunc fecit cędi ligna. Dicitur igitur ꝙ aliquos apparatus fecit Dauid pro templo Domini, antequam sacrificaret in area Ornā, & aliquos postea fecit, & aliquos etiam antequam prohiberetur ædificare templum Domini, & sic fuerunt tria tempora, in quibus Dauid congregabat materialia. Primum fuit a principio regni Dauid, & prius vsque ad tēpus, quo voluit ædificare templum, & prohibitus est.

Secundum fuit tempus ex quo prohibitus est vsqueque sacrificauit Dauid in area Ornam. Tertium fuit ex quo sacrificauit Dauid in area Ornam vsque ad mortem suam. De primis duobus temporibus, patet 2. Reg. 8. & supra 18. s. Sed omnia vasa ęnea, & aurea, & argentea consecrauit rex Dauid Domino cum argento, & auro, quod tulerat ex vniuersis gentibus tam de Idumęa, & Moab quam de filiis Ammon, & Philisthijm, & Amalec. Manifestum est tamen, ꝙ omnia ista bella fecerat Dauid antequam offerret sacrificium in area Ornam Iebusęi, vt patet ex ordine libri tam hic quam in secundo Regum. Quod autem aliquæ comparationes istarum fuerint antequam Dauid prohiberetur ædificare templum patet, quia dicitur, quòd aurum, quod habuit de Amalecitis consecrauit Domino. Et tamen pugna Dauid contra Amalecitas fuit antequam Dauid esset rex tam super Iudam quã super Israel, scilicet quando Amalecitæ succenderunt Siceleg redeunte Dauid de bello, in quo mortuus est Saul. Nam tunc fecit magnam prędam in Amalecitis primo Reg. 30. Et postea factus est rex super Iudam, & de Iuda super Israel. Consecratio ergo auri, & argenti de pręda Amalecitarum, pertinet ad primum tempus. Omnia autem alia, quæ congregauit Dauid, de terra Syriæ, & Ammonitis, & Moabitis, Idumæis, & Philisthinis pertinent ad secundum tẽpus pro maiori parte, quia illa facta sunt postquam ꝓhibitus est Dauid ędificare. Nam prohibitio habetur 2. Reg. 7. & supra 17. Et ista bella habentur 2. Reg. 8. & supra 18. & fuerunt etiam omnia antequam offerret in area Ornam, quia istud fuit in senectute Dauid, & post hoc non legitur aliqua bella fecisse.

Sciendum tamen, quòd differenter Dauid congregabat materias pro templo in istis tribus tẽporibus. Nam in primo, & secundo tempore solum congregauit materias illas, quæ non poterant perire propter diuturnitatem temporis, & quę non possent esse inutiles quæcunq; forma ædificationis mutaretur, & istud erat in auro, & argento, & vasis æneis, & sic 2. Reg. 8. & supra 18. vbi ponuntur ea, quæ consecrauit Dauid de bellis solum ponuntur vasa ænea, & aurea, & argẽtea, quia nihil de alijs materijs congregabat. Et istæ materiæ erant vtiles ad templi ędificationem quęcũque figura, vel quantitas daretur ei. Alia erant materialia, quæ non proficiebant secundum omnem formam, s. quia poterant proficere fabricando templum vno modo, & non prodessent fabricando alio modo, & sic erant lapides, & ligna. Ideo ista non congregauit Dauid vsque ad tertium tempus, s. postquam obtulit sacrificium in area Ornam, & sic nunc Dauid faciebat lapides parari, & ligna, quæ proficiebant ad ędificationem certo modo faciendam. Considerandũ aũt est, ꝙ factum fuit hoc modo, s. Dauid cognouit, ꝙ templum ædificandum esset in area Ornam, vt patet supra in litera. Et tunc disposuit se ad congregandum lapides, & ligna, & collegit proselytos ex omni Israel, misitque illos ad cędendum lapides, & poliendum, misit etiam ad cędendum ligna, quia tamen inter Israelitas non erat aliquis, qui sciret ligna cędere, sicut Tyrii, & Sidonii, misit Dauid ad Hiram, vt faceret sibi cędi ligna cedrina in monte Libano. Patet hoc, quia sic dixit Salomon ad regem Hiram. Non est in populo meo vir, qui nouerit ligna cędere, sicut Sidonii 3. Reg. 5. Et ex hoc credẽdum est, ꝙ Salomõ habuit modum conueniendi cum Hiram rege Tyri, ꝙ serui sui cęderent ligna, & deportarent ea de Libano eod. c. Et apparet hoc, quia quando Salomon locutus est ad Hiram petẽdo ab eo ligna cedrina, & abiegna dixit. Tu scis, quia voluntatis patris mei fuit ædificare templum Domino, sed nõ valuit propter bel-

F la imminentia. Et sic Hiram cognosceret istam volũtatem Dauid, s. quòd Dauid mitteret ei ad dicẽdum, quòd serui eius cęderent sibi ligna in Libano. Etiam credendum est, quòd Dauid daret regi Hiram sustẽtationem in hordeo, vino, & oleo, & tritico pro domo sua, sicut dabat ei Salomon tertio Reg. 5. Esdras tamen nõ curauit hic exprimere, quia putauit, quòd poterat hoc intelligi per id, quod dictum erat de conuentione Salomonis cum Hiram eodem cap. De modo autem portationis credendum est, ꝙ ista ligna portata fuerint per mare, s. quòd Sidonij cęderent ea in Libano, & deponerent inde ad mare, & componerẽtur in ratibus portarenturque in Iopem, quę erat ciuitas in litore maris, non multum distans à Ierusalẽ, & inde in curribus, vel per alia artificia portarẽtur
G in Ierusalem sicut portata fuerunt ligna, quę fecit Salomon cędi in Libano, vt patet seq. lib. c. 2. & 3. Reg. 5.

De lignis, & lapidibus, quos congregabat Dauid pro templo. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius quomodo Dauid potuit etiam nunc congregare materiam istam lignorum, & lapidum, quia cum nesciret de forma, & quantitate templi, & conditione materiarum, quas fortè Deus vellet poni in tẽplo, poterant esse oĩa ista, quę nunc congregabat inutilia ad ędificationem, vel nõ tam vtilia quantum ipse putat. Et rñdendum est, ꝙ verum est, ꝙ si Dauid nesciuisset
H figuram, & quantitatẽ, & conditionẽ materiarũ, quæ ponendę erant in ędificatione tẽpli, nõ potuisset cõuenienter congregare materias istas, qa fortè Deus vellet, ꝙ fieret de talib⁹ materijs, vtpote fortè nollet, ꝙ fieret de lignis cedrinis, & abiegnis, sed de aliquibus alijs. Sic. n. pro fabricatione arcę, & altariũ, & parietum templi in deserto, elegit Deus, ꝙ fieret de lignis setim: Exod. 25. & 26. & 27. Sic ẽt poterat nunc ꝙ nollet Deus fieri parietes templi, de lapidibus, sed de terra simplici, vel de lateribus, vel si fieret de lapidibus, esset certa species lapidis, vel nõ polirentur lapides. Sic. n. fuit de altari, quod Deus iubebat facere Israelitis, s. ꝙ non esset de lapidibus, nec de alia materia, sed de terra. Et si de lapidibus fieret, ꝙ non polirentur
I lapides, nec tangerentur ferro Exod. 20. Si autem Dauid, non cognita voluntate Dei super his pararet istas materias, poterat errare nimis, & perdere omnes expensas, & labores, vtpote si Deus nollet sibi fieri templum de lapidibus politis. Et tñ Dauid omnes lapides poliri fecerat. vel si nollet fieri templum de lignis cedrinis, & abiegnis. Et tñ omnia ligna, quę congregauerat Dauid, erant cedrina, & abiegna. Dicendum ergo, ꝙ Deus reuelauit Dauid de quibus materijs, & qualiter fabricatis vellet ędificari templum, etiã dedit sibi quantitatem, & figuram omnium partium tẽpli, & figuram oĩum valorum pro ministratione templi. Sic patet inf. 28. vbi Dauid enarrat oĩa, quę in templo fieri debebant, & post subdit: Oĩa inquit venerũt
K ad me scripta manu Dei, vt intelligerẽ vniuersa opera exemplaris. Et tunc Dauid posset intrepide congregare materias pro templo, nec erraret in aliquo. Dicendum etiam est, quod illa scriptura facta manu Dei venit ad Dauid antequam inciperet congregare istas materias. Modus autem fuit, scilicet quòd quando Dauid obtulit sacrificium in area Ornam Deus sibi reuelauit, quòd in loco illo futurum erat templum, vt patet supra in litera, & sequenti lib. capit. 3. Et propter hoc dixit Dauid tunc: Hęc est domus Dei, & altare in holocaustum in Israel. supra in litera. Et ista ostensio loci facta est Dauid per aliquem angelũ, vel per aliquod aliud signũ de cęlo datum, vt probatum est

est supra in quadā quæstione, & tunc venit aliqua scriptura de cęlo, in qua erant scripta omnia prędicta.

Ideo dixit Dauid, ꝙ omnia venerant ad eum scripta de manu Domini. Tunc autem Dauid congregaret materiam conuenientem ædificationi, & sic quāquam postea non ędificaret ipse, sed Salomon, non fierent materiæ congregatæ inutiles. Vnum autem erat, in quo poterat errari; s. multitudo, & paucitas materiæ, quia quamquam cognosceret Dauid speciem materiarum congregandarum; & quantitatem ædificii, nesciret quantum de lapidibus, & lignis requirebatur pro illa ædificatione, & in hoc errauit. Nam putauit se congregasse sufficientem materiam in lapidibus, & lignis, vt colligitur ex litera, quia dixit, quòd parauerat omnia necessaria, tamen non collegit, quia multa ligna, & lapides Salomon postea collegit pro eodem ædificio, vt patet seq. lib. ca. 2. & 3. Reg. 5.

De congregatione istorum lignorum, & lapidum facta in senectute. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid ante hoc non congregauerat istas materias, & collegit eas in senectute.

Aliquis dicet, quòd Dauid prohibitus erat facere hoc, ideo vsque nunc non fecit.

Dicendum, ꝙ non stat, quia Dauid solum prohibitus fuit, sed non fuit prohibitus congregare materias pro alio, vt ædificaret, vt patet infra in litera. Nam dicit, ꝙ voluerat ipse ædificare templum Domino, & prohibitus fuerat. Ideo congregauerat impensas pro filio suo Salomone. Item si illa prohibitio ædificādi, quæ habetur 2. Reg. 7. & supra 17. extenderetur ad congregationem materiarum, etiam nunc non licuisset Dauid congregare materias, quia nunquam fuit absolutus ab hac prohibitione, vt patet hic. Tertio patet, quia Dauid ante hoc etiam congregabat materiā pro ędificatione templi. Nam omne aurum, & argētum, & vasa ęnea, quæ Dauid habere potuit de oībus gentibus, contra quas pugnauit, consecrauit Domino, vt patet 2. Reg. 8. & supra 18. Et declaratum est supra in quadam qōne. Dicendū ergo, ꝙ duplices erant materiæ, quas Dauid congregauit pro ædificatione templi. Quædam erant, quæ non poterant esse inutiles, dato ꝙ mutaretur forma ædificationis, vel quantitas, vel figura faciendorum, sicut aurum, & argentū, & alia metalla. Aliæ erant materiæ, quæ poterant esse inutiles, vel minus aptæ mutata forma ædificationis, sicut lapides, & ligna.

De primis dicendum, quòd non solum Dauid cōgregauit illa nunc postquam obtulit in area Ornam, sed magis congregauerat illa ante hoc, s. in omnibus bellis, quæ fecerat Dauid, vt patet 2. Re. 8. & supra 18. accipiendo de materiis. Secundo modo dicendum, quod nō congregauit eas vsque post oblationem in area Ornam, & hoc fuit propter duo. Primo propter occupationem in bellis. Nam toto tempore ante hoc fuerat Dauid occupatus bellis, & non potuerat congregare tales materias, quia requirebatur cessatio ab omnibus laboribus ad faciendum hoc.

Patet istud, quia in opere cędendorum lignorum, & lapidum, oportebat esse plusquam cētum millia virorum. Nam in solis latomis erant octoginta millia virorum, quando Salomon ædificauit templum Domino, & multi alii cędentes ligna, & multi prępositi istorum, vt patet tertio Regum quinto, & sequenti libro cap. secundo. Non poterat aūt Dauid dare tot millia hominum ad istud opus si vacaret bellis. Et ista fuit causa, quare Deus noluit, quòd Dauid

A ædificaret templum, scilicet quia erat nimis occupatus bellis tertio Reg. 5. Alias autem materias, scilicet aurum, & argentum, & vasa ænea colligere poterat Dauid tempore bellorum, immo potius isto tempore, quam alio colligeret, eo quòd ista omnia erant de prædis quas Dauid faciebat de diuersis gentibus, vt patet secundo Reg. 8. & supra 18. secunda causa erat propter incertitudinem circa speciem materiarum. Nam si Dauid ante hoc cōgregasset lapides, & ligna, poterat errare, quia fortè Deus nollet fieri sibi templum de illa specie lignorum, quæ Dauid congregasset, vel fortè nollet fieri templum de lapidibus, sed de terra, vel de lateribus, vel si de lapidibus fortè non de lapidibus politis, sed de rudibus, sicut declaratum est
B supra in quadam quæstione. Et sic non debuit Dauid congregare lapides, & ligna tempore pręterito, sed solum postquam obtulit in area Ornan, eo quòd tūc venit ad eum quædam scriptura facta manu Dei, in qua certificatus est de pertinentibus ad ædificationē templi tam ad materias, quam ad figuram, vt patet infra vigesimooctauo. Et tunc potuit Dauid congregare securè materias istas. Alias autem materias Dauid congregauerat ante hoc, scilicet aurum, & argentum, & vasa ænea; eo quòd in istis non poterat errare, quia quicunque modus fabricationis esset proficerent semper aurum, & argentum, & vasa ænea.

An Dauid ante mortem suam omnia necessaria præparauit pro templo. Quæst. XII.

C

QVAERITVR vlterius quia dicitur infra, quòd Dauid pręparauit ante mortem suam omnia necessaria pro ædificatione templi. Nam videtur, quod non parauit omnia necessaria. Nam Salomon multo plura congregauit post mortem Dauid, vt patet sequenti libro capit. 2. & tertio Reg. 5. Si tamen Dauid congregasset omnia nihil Salomon postea congregaret de materialibus. Respondendum est, quòd Dauid congregauit pro tēplo Domini omnia, quæ putauit esse necessaria tam in auro, & argento, quàm sub lapidibus, & lignis. Postea tamen visum est tempore Salomonis non sufficere illa, & fecit multo plura congregari. Nam in hoc po-
D terat Dauid errare; quia licet sciret magnitudinem operis, & figuram, & omnia alia, non sciret determinatè quanta materialia requirebantur pro istis, quia etiam ipsi artifices nescirent dicere. Et congregauit ipse illa, quæ putauit necessaria. Deinde inchoata magnitudine operis visum est plura esse necessaria. Secundo modo potest dici, quòd Dauid congregauit omnia necessaria pro templo Domini in lapidibus, & lignis, vel quasi, nec Salomon eguit pluribus, fecit tamen Salomon congregari multa alia, eo quòd non solum ipse ædificaturus erat domum Domini, sed ēt alias domos regias pro se, scilicet domum suam, & domum filiæ Pharaonis, & domum saltus Libani, de quibus tertio Regū septimo, & fuerunt magnæ ex-
E pensæ factæ in istis. Nam tredecim annis Salomon fuit in ædificando istas domos, & templum Domini ædificauit septem annis tertio Regum sexto, & septimo. Ideo pro illis domibus requirebantur multæ materiæ lapidum, & lignorum sicut pro templo Domini, & omnes materias attulit Salomon de monte Libano de terra regis Hiram tertio Regū nono, Dauid autem solum congregauit expensas pro domo Domini. Ideo oportuit, quod Salomon multo plures adhuc postea congregaret, de quibus tertio Regum quinto, & seq. lib. cap. 2.

De tempore quando hæc verba fuerunt dicta a Dauid, scilicet Salomon filius meus, &c. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quod tempus erat, qñ Dauid dixit istud, quod habetur hic, s. Salomō filius meus puer paruus, & delicatus est, parabo ergo ei omnia necessaria. Aliquis dicet, ꝙ ista dicta sunt qñ Dauid obtulit sacrificium in area Ornam. Et ꝙ simul fuerint dicta ista, & pręcedentia, s. Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel.

Dicendum est, ꝙ hoc non stat, quia qñ Dauid dixit istud, certificatus erat, ꝙ Salomō regnaturus erat. Et istud diuulgatum erat principibus Dauid. Nam vt patet in litera, ipse dixit, ꝙ Deus dixerat Salomō regnaturum, & ædificaturum templum, ideo iussit, ꝙ omnes principes adiuuarent eum. Et cum istud non erat certificatum, quando Dauid obtulit sacrificium in area Ornan, quia tunc Dauid erat sanus, & poterat p se moueri, cum ipse ascenderit ad aream Ornan ad emendam eam, & sacrificandum ibi. pręced. ca. Et tamen qñ notificatum est omnibus principibus Dauid Salomon regnaturum fore, erat iam Dauid in ægritudine, de qua mortuus est, & continue iacebat in lecto. Quod patet, quia Dauid in senectute sua infrigidatus est, ita vt licet operiretur vestibus non calefieret. Et tunc cum appareret propinquus morti, cępit Adonias filius eius cogitare de successione regni, & peruenit vsque ad hoc, ꝙ publicè fecit se vngi in regem. Et tamen hoc ignorabat Dauid, quia iacebat semper in lecto, & tunc Nathan propheta cōquestus est, ꝙ Adonias vnctus esset in regem, & tamen dixit, veruntamen Domine mi rex oculi totius Israel ad te sunt, vt dicas eis quis debeat sedere post te in throno tuo, & sic videtur, ꝙ adhuc tunc nesciebant Israelitæ quem vellet Dauid post se regnare. Et tunc Dauid fecit Salomonem vngi, & extunc cognitum est, quòd Salomon regnaturus esset. De quo 3. Reg. 1.

Dicendum ergo est, ꝙ ista verba Dauid dicta fuerunt postquam Salomon vnctus fuit in regem viuente Dauid, quia aliàs principes nō cognouissent, an Salomon successurus esset in regno, & ædificaturus tēplum esset. Dauid tamen loquebatur eis tanquam scientibus hoc, vt patet ex hoc, & ideo dicendum est, ꝙ istud factum est pauco tpe ante mortem Dauid, qñ iam erat Dauid in lecto semper, & cum operiretur vestibus non poterat calefieri 3. Reg. 1. Et tunc fecit vocari oēs principes regni sui, & denunciauit eis de paratione istarum materiarum, & orauit, vt filium suū Salomonem adiuuarent in ædificatione templi, & iā ante hoc multo tpe fuerat facta numeratio populi, & sacrificium in area Ornam. Cum autem obiicitur, ꝙ ista verba Dauid, & illa, quæ habentur supra. s. Hæc est domus Dei, & altare in holocaustum Israel, fuerint simul dicta.

Dicendum, ꝙ falsum est. Nam illa dicta sunt mox, vt Dauid obtulit sacrificium in area Ornam. Et tunc Deus misit de cęlo scripturam omnium, quæ fabricāda erant in templo, & cępit congregare illa. Et cum magno tpe congregasset, iam omnibus paratis, vt sibi videbatur, vocauit Salomonem, & principes Israel, & dixit eis, ꝙ iam parauerat omnia necessaria pro ędificatione templi, & hortatus est Salomonē ad opus, & principes ad adiuuandum eum, & necesse fuit magnum tempus fuisse inter oblationem in area Ornā, & ista verba, quia tunc Dauid nondum cępit congregare materias lignorum, & lapidum, vt patet in litera. Et quando Dauid locutus est ista ad Salomonem, parauerat omnia necessaria, vt patet in litera.

F *De ætate Salomonis, quando Dauid dixit de tēpore Salomonis, Quæst.* XIIII.

QVAERITVR vlterius de ętate Salomonis tempore, quo ista dicta sunt.

Aliqui dicunt, quòd erat Salomon solum duodecim annorū. Ideo Dauid dixit. Salomon filius meus puer paruus, & delicatus est. Etiam isti dicunt alibi, ꝙ Salomon quando accepit sapientiā a Deo, erat duodecim annorum, eo quòd ipse vocauit se puerū 3. Reg. 3. Sed hoc non conuenit, quia necesse est plusquam duos, vel tres annos intercidisse inter ista, & illa. Nam istud factum est saltem aliquanto tempore ante mortem Dauid. Et extunc cępit regnare Salomon, & regnauerat iam tribus annis, vel quasi, quando sapientiam petiuit a Deo, vt probatum est 3. Reg. 3. Ergo si nunc erat duodecim annorum, quando sapientiam peteret, esset iam saltem annorum quindecim.

G

Dicendum ergo, ꝙ Salomon erat nunc plusquam duodecim annorum, s. decem, & sex, vel decem, & septem annorum, & quando sapientiam petiuit, erat annorum viginti, vel quasi, vt declaratū est 3. Reg. 3. Cum aūt dr̄ hic, & ibi, ꝙ Salomon erat puer, & paruulus, & delicatus, erat verum dupliciter. Vno modo quantum ad ętatem. Nam etiam si esset quindecim annorum, vel viginti puer erat, vel puer vocatur. Alio modo vocatur puer comparando ad opus, s. quia cōsiderata magnitudine operis, quę nunc fieri debebat, & magnitudine regni, qđ nunc gubernaturus erat, puer erat respectu istorum, quia non sufficiebat ipse ex seipso ad faciendum aliquid istorum, nisi Deus ei sapientiam dedisset, & multi eū in hoc opere adiuuarent. Et quia Dauid volebat dare causam quare congregauerat impensas pro ædificatione Sanctuarii, vt hortaret principes, ꝙ adiuuarent Salomonem in ædificatione, nominauit eum puerum quasi ex seipso insufficientem ad hoc, nisi adiuuaretur.

H

Vocauitque Salomonem filium suum,
& præcepit ei, vt ædificaret domum Domi-
I no Deo Israel. Dixitque Dauid ad Salomo-
nem. Fili mi, voluntatis meæ fuit, vt ędifica-
rem domum nomini Domini Dei mei, sed
factus est sermo Domini ad me, dicēs: Mul-
tum sanguinem effudisti, & plurima bella
bellasti. nō poteris ędificare domū noī meo,
tāto effuso sanguine corā me. Filius q nasce-
tur tibi, erit vir quietissimus: faciā. n. cū requi-
escere ab oībus inimicis suis p circuitū, & ob
hāc causam pacificus vocabitur, & pacē, &
K ociū dabo in Israel cunctis diebus eius, ipse
ædificabit domū noī meo, & ipse erit mihi
in filium, & ego ero illi in patrem, firmabo-
que solium regni eius super Israel in æternū.

Vocauitque. Hic ponitur secundum huius c. s. Salomonis ad ædificandum exhortatio. Et primo ponitur causa exhortandi, secundo ipsa exhortatio, ibi. *Nunc ergo fili mi*. Intelligendum est, quòd Dauid iā cōgregauerat impensas omnes, quæ sibi necessariæ videbantur pro ædificatione. Et putabat se morti propinquum, ideo voluit disponere de omnibus, quæ ad ipsum ptinebant. Et ad hoc vocauit oēs principes regni sui, & Salomonē filium suum, & corā eis hortatus est eū, vt ædificaret tēplū Domino, & hortatus est princi-

principes, vt adiuuarent eum in ędificando. *Et præcepit ei, vt ædificaret domũ domino Deo Israel.* Subintelligẽdũ est, ꝙ Dauid dedit ei formam ędificationis, quę venerat ad eum scripta manu Domini, vt patet infra 28.

Dixitque Dauid ad Salomonem. Ponitur hic preambulum in ædificatione, vt Salomon non recuset istum laborem, quia diceret Salomon patri suo Dauid, quare iniungebat ei istum laborem cum ipse subiuisset illum. Nam melius potuisset Dauid ædificare templũ, cum esset vir maturus, & habens omnia necessaria, q̃ Salomon, qui erat puer, & delicatus. Dauid excusat se dicens quòd voluisset subire istum laborẽ, sed Deus non permisit.

Fili mi voluntatis meæ fuit ædificare domum nomini Dei mei. Idest ego desideraui hoc nimis, & proposueram hoc facere. Et dixit nomini Dei, & non dixit ædificare domum Deo, quia si dixisset domum Deo, intelligebatur, ꝙ ædificabat illam, vt Deus habitaret in ea, Deus tamen non habitat in domibus manufactis, sed dixit nomini Domini, idest voluit fabricare templũ, vel domum, in qua inuocaretur nomen Domini. Sic enim dixit Salomon in principio ordinis sui ædificato iam templo 3. Reg. 8. & seq. lib. c. 6 quòd non fecerat illam domum Deo, vt ipse habitaret in ea, quia cęlum, & cęli cęlorum non possunt capere eum, quanto magis domus illa ædificata, sed ædificauit eam, vt exaudirentur in ea orationes seruorum suorum.

Sed factus est ad me sermo Domini. Scilicet in quo prohibitus sum ædificare, & iste sermo habetur supra 17. & 2. Regum 7.

Dicens multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti. Ista fuit causa prohibitionis, s. quia Dauid in bellis erat assuetus, & sicut ante hoc semper erat in bellis, & in effusione sanguinis: Ita etiam post hoc futurus erat in multo pluribus bellis. Ideo non poterat ædificare templum Domino.

Non poteris ædificare domum nomini meo. Idest non habebis tempus ocii ad ædificandum domum nomini meo, cum fueris occupatus tot bellis. *Tanto effuso sanguine coram me.* Idest cum tantum sanguinem effuderis in bello, & adhuc effusurus es continuo, nõ poteris vacare ędificationi. Ista litera videtur dicere, ꝙ Dauid prohibitus fuerit ędificare templum Domino ꝑꝑ effusionem sanguinis, idest ꝑꝑ quãdam irregularitatem cãtam ab effusione sanguinis. Et ex hoc plurimi de doctoribus nostris etiam de sanctis putãt, ꝙ habuerit principium in veteri testamento irregularitas causata ex homicidio, cum Dauid prohibitus fuerit ædificare templum Domino propter effusum sanguinẽ. Sed istud falsum est, vt declarabitur infra in quadam quæstione. Et dr̃ tanto effuso sanguine coram me, idest ego video, ꝙ tantum sanguinem effudisti, & effusurus es, ideo non conuenit, ꝙ ego permittam tibi istum laborẽ ędificandi domũ mihi, quia non poteris vacare huic ędificationi. *Filius qui nascetur tibi erit vir quietissimus.* Hic subditur causa, quare Salomoni conueniret ista ædificatio, & non Dauid, s. qa Dauid nullam quietem habebat, cũ esset semper occupatus bellis, Salomon aũt habiturus erat magnẽ quietẽ, & sic poterat ædificare tẽplum Dño. & dr̃ filius, qui nascet, q̃ quñ ista verba dicta sunt Dauid, nondũ natus fuerat Salomõ, vt infra declarabit̃ in quadã quæstione, & dr̃ erit vir quietissimus, quia non poterat esse aliquis rex magis quietus, quàm Salomon, cum non fuerint aliqua bella quadraginta annis, quibus regnauit. Sic dicitur in litera, & pacem, & ocium dabo in Israel cunctis diebus eius. Hoc autem non fuit tempore Dauid, qui semper fuit occupatus bellis, nisi in extremo senectutis suę. *Faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum.* Idest faciam,

A quòd habeat pacem cum omnibus hominibus habitantibus in circuitu terrę Israel, qui sunt inimici sui. Omnia enim regna, quę sunt in circuitu terrę Israel habebant inimicitiam ad Israelitas, cuius causa declarabitur infra in quadam quęstione. *Et ob hanc causam pacificus vocabitur.* Idest quia tanta erit pax in diebus eius, quanta nũquam fuit in tempore alicuius de pręcedentibus regibus, nec futura erat tempore alicuius successoris, vocabatur pacificus. Ista est causa, quare vocatus est Salomon: nam Salomon interpretatur pacificus, & sic impositum fuit sibi istud nomen in natiuitate propter pacem futuram tempore suo. *Et pacem, & ocium dabo in Israel cunctis diebus eius.* Pax erat diebus Salomonis, quia nõ hẽbant Israelitę aliquem, cũ

B quo pugnarent. Erat aũt ocium, qñ non hẽbant Israelitę aliquam occupationem. Nam tpe Dauid erãt ip' occupati in bellis. Nunc aũt tpe Salomonis, quia non hẽbant aliq̃ bella, erat eis magnum ocium, & habitabat vnusquisque sub ficu sua, & sub vite sua, vt patet 3. Reg. 4. Fuit aũt datum istud ocium tpe Salomonis, vt ipse hẽret opportunitatem ędificandi tẽplum, quia si occupatus fuisset bellis sicut Dauid ex eadem causa impediret̃ ędificare tẽplũ Dño. *Ipse ædificabit templum nomini meo.* Scilicet quia ipse hẽbit quietẽ, erit sibi opportunitas ędificandi, & ędificabit templũ ad inuocationem nominis mei.

C *Et ipse erit mihi in filium, & ego ero ei in patrem.* Scilicet diligam eum sicut si ipse esset filius meus, & benefaciam sibi in omnibus, & ipse poterit recurrere confidenter ad me, sicut ad patrem in singulis, & ego benefaciam in omnibus, quæ petierit, sicut si essem pater eius.

Firmaboq; solium regni eius super Israel in æternum. Idest faciam, ꝙ regnum suum non mutetur, sicut regnum quoddam, s. ꝙ ipsi regnauerunt, & non posteri sui, vt fuit in Saule, sed faceret Deus, ꝙ regnaret Salomon, & ẽt ꝙ posteri sui succederẽt ei vsq; in æternum. Quomodo aũt regnum Salomonis fuerit æternum, cum videatur aliqñ cessasse, & diminutum fuisse tempore filij eius Roboam, declaratũ est satis sup. 17. & 2. Reg.

D 7. in quibusdam quęstionibus. Et hoc loco apparet contra Augustinum, & alios doctores nostros, qui volunt illa verba dicta 2. Reg. 7. s. Ego ero ei in patrẽ, & ipse erit mihi in filium. Intelligi solum de Christo, & non conuenire Salomoni. De quo etiam infra dicetur in quadam quæstione.

Cur Dauid locutus est ista verba nunc filio suo Salomoni. Quæst. XV.

QVAERITVR circa prędicta quare Dauid vocauit nunc Salomonem, & locutus est ei hæc. Respondendum, quòd Dauid erat iam in extremo senectutis suæ, & putabat se in breui moriturũ, & disponebat de omnibus negocijs, quo-

E rum dispositio pertinebat ad ipsum, ne per mortem suam sequerentur aliquæ intricationes, & dubia. disposuerat autem de vno & maximo, s. quis regnaturus esset de filijs suis post eum, assignauitq; Salomonem, & fecit eum vngi in regem, dum viueret tertio Reg. primo. Et iam factũ fuerat illud quando Dauid voluit facere ea, quę habentur hic, vt declaratum est supra in quadam quæst. Erat autem aliud negocium magnum Dauid, s. de ędificatione templi, pro qua ipse parauerat omnia necessaria, vt patet supra in litera. Aedificatio autem futura erat per Salomonem, sicut Deus iusserat, ideo nunc voluit Dauid denunciare ei istam ędificationem, vt post mortẽ suã illã inchoaret. Et ad hoc, vt magis istud imprimeretur menti Salomonis, vocauit eum coram principibus regni Israel,

rael. Nam congregauerat eos ad hoc,& ad ordinandum alia pertinentia ad cultum Dei, vt patet seq.c. & vsque ad 27. Alia causa fuit, quia etiam voluit hortari principes, vt adiuuarent Salomonem in ędificatione, vt patet infra in litera. Et omnia ista poterant fieri simul conuocatis principibus,& Salomone,& erat melius sic fieri quàm aliter, quia Salomon in conspectu principum magis aduerteret ad verba Dauid quā eis absentibus, eo ꝙ mortuo Dauid si Salomon non faceret, quæ iusserat ei Dauid, principes, qui interfuerant huic iussioni, possent increpare Salomonem, quod nō fieret si eis absentibus locutus fuisset Dauid ad Salomonem. Etiam erat hoc conueniens ex parte principum: nam Dauid hortatus est eos nunc, vt adiuuarent Salomonem in ędificatione templi, & ipsi concesserūt coram Salomone increpare eos, ꝙ non egissent ea, quæ promiserant coram Dauid,& non posset eos increpare si ista exhortatio ad principes facta fuisset absente Salomone, quia sic non posset increpare eos, licet fallerent fidem datam Dauid.

An Salomon tenebatur ædificare templum domino propter verba Dauid, Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, cum Dauid hortatus est Salomonem, vt ędificaret templum Domino, an tenebatur ad illud.

Aliquis dicet, ꝙ nō tenebatur, quia nemo tenetur ad opus supererogationis, nisi aliquo modo se obligauerit tacitè, vel expressè, ædificare autem templum Domino erat opus supererogationis, cum non esset præceptum in lege, ꝙ quis ędificaret templum Domino. Ideo non tenebatur Salomon. Item non videtur, ꝙ tenebatur ex pręcepto patris, quia non videtur, ꝙ filius teneatur subire omnes labores, quos sibi pater imposuerit, quia aliàs sequerentur inconueniētia.

Respondendum est, ꝙ Salomon tenebatur ad mādatum Dauid ædificare templum Dño, eo ꝙ Dauid probabat mandatum suum habere causam ex mādato Dei, s. quia Deus iusserat, ꝙ filius, q nasciturus erat ipsi Dauid, & successurus in regnum, ędificaret templum Dño, vt patet in litera. Tenebatur autem Salomon credere patri suo dicenti hoc propter reuerentiam paternam. Etiam quia erat Dauid vir sanctus, etiam quia congregauerat expensas pro ædificatione, & dabat eas Salomoni. Non erat autem verisimile, quòd Dauid ista faceret, nisi Deus ei dixisset de filio suo, ꝙ ædificaturus esset templum. Item & efficacius patet, quia si Salomō nollet credere patri suo Dauid in hoc, poterat probare istud per Nathan prophetam, qui adhuc viuebat, vt patet 3. Reg. 1. Ille enim fuit, qui reuelauit Dauid ex parte Dei, ꝙ Salomon regnaturus esset, & ædificaturus templum 2. Reg. 7. & supra 17. Item patet, quia ista duo erant annexa, s. succedere in regnum,& ędificare templum, & tñ Salomon acceptabat successionem in regno, ideo tenebatur acceptare ædificationem templi, quæ coniuncta erat. Dicendum ergo, ꝙ Salomon tenebatur ędificare templum Dño, Dauid dicente ei hoc. Ad primam rationem in ꝯrium dicendum, ꝙ verum est, ꝙ nemo tenetur ad opera supererogationis. Et tamen ædificatio templi respectu Salomonis non erat opus supererogationis, sed cadebat sub pręcepto, cum Deus iussisset, ꝙ qui succederet Dauid in regno ædificaret tēplum. Ad 2m dicendum, ꝙ verum est, quòd nō tenebatur Salomon ad omnia, quæ mandare posset ei Dauid, quia posset Dauid iubere aliquid inhonestū, vel difficillimum, quòd non debebat, vel non tenebatur subire Salomon, & tñ istud onus tenebatur suscipere, quia Dauid mandabat hoc non a seipso, sed ex parte

F Dei. Item dato, ꝙ Deus non mandasset, tenebatur Salomon obedire Dauid in hoc, quia istud erat aliquod honestum, & facile ipsi Salomoni, cum Dauid parasset ei omnes impensas necessarias, vt putabatur pro ædificatione, vt patet supra in litera: etiā dabat sibi adiutores multos, s. omnes principes Israelitarum, vt patet infra in litera, & sic sine magno labore poterat exequi hoc. Itē patet magis, quia in potestate Dauid erat eligere sibi successorem, & eligebat Salomonē, qui erat minor inter fratres suos, cum potius conueniret regnum Adoniæ, qui erat maior. Ideo pro isto beneficio maximo, quod Dauid faciebat Salomoni,

G tenebatur ipse subire istud onus, & quodcūque aliud maius si Dauid illud imponeret, non dubitauit tamē Salomon subire illud, quia erat coniunctum iuri regnando.

De effusione sanguinis, propter quam prohibebatur Dauid ædificare templum. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius circa ea, quæ dicunt hic, s. ꝙ Dauid non poterat ędificare domum Domino, eo ꝙ effuderat multum sanguinem coram eo, quis erat iste sanguis, quem effudit, & quomodo propter istum prohibebatur ædificare templum.

Respondent Hebræi, & Nicolaus cū eis, quòd Da-

H uid effudit sanguinem impiè, s. fuit causa effusionis, & etiam fudit aliquem per se, & dicunt, quod hoc fuit in sacerdotibus Nobe, qui occisi sunt propter Dauid. Nam cum visus fuisset Dauid loqui cum Abimelec sacerdote quando fugit a facie Saulis, credidit Saul, quòd coniurassent sacerdotes ꝯ eum, & fecit occidere omnes sacerdotes vrbis Nobe, & etiam omnes habitantes in vrbe, & Dauid fuit causa omnium istorū. Sic etiam ipse dixit ad Abiathar filium Achimelec. Reus ego sum omnium animarum patris tui, sciebā in die illa, quòd cum esset ibi Doeg Idumęus, procul-dubio annunciaret Saul. primo Regum 22.

Etiam dicunt, quòd pro sanguine Vriæ, quem fecit Dauid iniustè occidi fuit hoc, de quo 2. Reg. vndecimo. Etiā quia multos alios viros innocentes de aliis familiis occidi fecit, quorum aliqui erant de stirpe

I Moysę. Ideo dicunt, quòd dicitur seq.c. Moysi quoque hominis Dei filii enumerati sunt.

Sed dicendum est, quòd sanguis, quem hic Dauid dicitur fudisse non est sanguis istorum, qui dicti sunt, nam erat sanguis effusus in bello, cum dicatur hic. Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti. Et tamen isti, de quibus Hebræi dicunt, non fuerūt occisi in bello. Item nō potest intelligi hic de sanguine sacerdotum, quia Dauid non effudit sanguinem illorum, nec fuit causa. Et si aliquo modo peccauit, fuit culpa leuis, vt declaratum est primo Reg. 22. in quadam quæstione. Et dato, quòd Dauid peccasset, tamē ipse non effudit sanguinem illorum. Hic autem dicitur de effusione sanguinis realiter facta a Dauid.

Item non est verum, quod dicunt, quòd Dauid oc-

K ciderit multos alios viros iustos. Et quod quidā erant de stirpe Moysi: nam peccasset Dauid in illis: nō peccauit tamen Dauid in aliqua occisione, nisi in morte Vriæ Hethęi, vt patet 3 Reg. 15. Ideo nullum alium iniustè occidit. Item quod dicunt sequenti.c. s. Moysi quoque hominis Dei filii annumerati sunt. Nihil agit ad propositum, quia ibi non significatur aliqua occisio virorum de stirpe Moysi, sed numerantur inter Leuitas. Item dato, ꝙ Dauid peccasset in occisione istorum, non prohiberetur propter hoc ędificare templum si nihil aliud esset, vt declarabitur sequenti quæstione.

si

Si propter effuſionem ſanguinis principaliter prohibitus ſit Dauid ædificare templum. Quæſt. XVIII.

QVAERITVR vlterius, an Dauid prohibitus eſt ędificare templum primò propter ſanguinem, quem effudit. Reſpondēt omnes doctores noſtri ēt ſancti, ꝙ prohibitus eſt Dauid ędificare propter irregularitatem ſequentem ex occiſione, quia multum ſanguinem effuderat. Et ex hoc dicunt irregularitates noui teſtamenti habuiſſe locum, ſcilicet quia in veteri teſtamento irregularis erat, qui ſanguinem effudiſſet. Et prohibebatur à ſacris, ſ. ab ędificatione tēpli. Rñdendum eſt, ꝙ Dauid non fuit prohibitus ędificare templum Dño propter ſanguinem, quem fudit. Quod patet, quia aut Dauid prohiberetur ędificare propter peccatum effuſionis ſanguinis, aut propter irregularitatem ſequentem ex effuſione ſanguinis. Non propter primum, quia Dauid occidit omnes iuſte, quos occidit, ſ. faciendo bella Domini. & non ſolum non peccabat, immo merebatur faciendo illa. Et hoc verum eſt, niſi in occiſione Vrię, in qua peccauit, & tamen non prohibetur hic ędificare propter mortem Vrię, ſed propter ſanguinem effuſum in bello, quia dicitur: Multum ſanguinem effudiſti, multa bella bellaſti, non poteris ædificare templum nomini meo. Oportet ergo, quòd intelligatur non de culpa, ſed de irregularitate cōtracta ex effuſione ſanguinis, quæ irregularitas cauſatur etiam ex homicidio iuſto, ſicut patet in iudicibus ferentibus iuſtas ſententias capitales: nam irregulares ſunt. Sed dicendum, ꝙ adhuc iſto modo non prohibetur Dauid propter irregularitatem ædificare. Nam in veteri teſtamento non erat aliqua irregularitas. Primo patet, quia ſi irregularitas eſſet, maximè iſta conſiſteret circa ſacerdotes, ſcilicet, quòd poſſent effici irregulares propter aliquos actus, & ipſi tenerentur abſtinere ab aliquibus officijs propter irregularitatem potius, quam alij, ſicut in nouo teſtamento, ſi laicus incurrat irregularitatem, non arcetur ab aliquo officio, vel actu, quem prius habebat, ſed ſolum interdicitur ſibi ne ordinetur, ſacerdos tamen ſi incurrat irregularitatem, priuatur officio celebrandi, & quocunque alio ſacro. Et tamen in veteri teſtamento ſacerdotes non prohibebantur ab aliqua adminiſtratione propter occiſionem, ſed potius ſacerdotes erant bellatores. Nam Iudas Machabæus erat ſummus ſacerdos, & poſt eum frater ſuus Ionathas, & deinde Simon, & omnes iſti erant maximè bellatores, & occiderunt plurimos de Gentilibus, & tamen poſt iſtas occiſiones iſti Machabæi faciebant ſacrificia, & omnia miniſteria ſacerdotalia, vt patet de Ionatha, qui induit ſe ſtola ſancta, & celebrauit officia ſacerdotalia poſt multa bella. Sic etiam Simon frater eius, & Iudas, vt patet ſępe ex proceſſu primi, & ſecundi Machabæorū. Et tamen ſi propter effuſionem ſanguinis ſequeretur irregularitas, quilibet iſtorum debuiſſet priuari ſummo ſacerdotio, vel non debuiſſent aſſumi in ſummos ſacerdotes, quia quilibet eorum antequam aſſumeretur in ſummum ſacerdotem ſecerat multa bella: à fortiori ergo Dauid, qui erat laicus non incurreret irregularitatem propter effuſionem ſanguinis, nec ex hoc prohiberetur ędificare templum Domino, ſi ſacerdotes effundentes ſanguinem non prohibebantur miniſtrare.

Secundo patet, & efficacius, quia non ſolum propter effuſionem ſanguinis non efficiebatur aliquis irregularis, & priuabatur ab adminiſtratione ſacrorū, ſed potius quidam meruerunt à Deo effici ſummi ſacerdotes propter effuſionem ſanguinis. Sic patet de Phinees filio Eleazari ſummi ſacerdotis, qui occi-

A dit Zambri coeuntē cum Madianitide. & promiſit ei Deus propter hoc ſummum ſacerdotiū in ſempiternum. Nume. 25. Tertio patet, quia Mathathias ſacerdos erat vir iuſtus, & tñ admonuit filios ſuos pugnare, & occidere gētiles, & filii ſui erāt ſacerdotes, vt patet primo Macha. 2. Quarto patet, quia ſępe ſacerdotes faciebant bella tempore Machabæorum, & quadam die multi ipſorum perierunt incaute bellando, vt patet primo Macha. 5. ſ. In die illa ceciderunt ſacerdotes in bello, dum volūt fortiter facere. Quinto patet, quia ſi aliqua irregularitas contraheretur in veteri teſtamento, potius debebat homo per illam prohiberi ab officio digniori quàm a minori, & tamen non

B prohibebātur ſacerdotes propter effuſionem ſanguinis miniſtrare in ſacrificiis, & in omnibus aliis, quę faciebant in templo Domini, a fortiori ergo non prohiberetur quis ædificare templum propter effuſionē ſanguinis, quia minus erat ędificare templum quàm miniſtrare in illo. Sexto patet, quia dato, quòd obſeruaretur irregularitas in veteri teſtamento, ſcilicet, ꝙ inciderent homines in illam propter effuſionem ſanguinis, non prohiberentur propter hoc ędificare templum, quia ędificare templum nō eſt aliquod officiū ſacrum, quo priuetur quis per irregularitatem. Septimo patet, quia nunc ſeruatur irregularitas ſtrictiſſime, eo quòd multis modis incurritur in irregularita-

C tem.

Et tamen dato, quòd aliquis milleſies incurreret irregularitatem, nō vetaretur propter hoc facere Eccleſiam: ideo nec vetaretur Dauid, nunc fabricare templum Domino propter ſanguinem, quem effudiſſet.

Octauo patet, quia Dauid non fuit prohibitus cōgregare omnes impenſas neceſſarias pro ędificatione templi. Nam congregauit illas, & reliquit Salomoni, ergo nec prohibitus eſt propter effuſionem ſanguinis ędificare templum. Quod patet, quia ędificare tēplum poteſt dupliciter intelligi, ſ. vel manualiter agere, vel expenſas ad agendum dare. Dauid autem non debebat fabricare aliquid manualiter, nec etiam fabri-

D cauit Salomon. Ideo ſi prohiberetur ędificare, ſolum prohiberetur dare expenſas pro ædificatione, quia nihil aliud erat in ædificando, niſi iſta duo: non fuit tamen impeditus Dauid a Deo congregare omnia neceſſaria pro ædificatione templi, nam congregauit illa, vt patet hic. Ideo non erat Dauid vere prohibitus ædificare, ſed ſolum denunciabat ei Deus, ꝙ non poſſet ædificare, quia non habebat opportunitatem, eo ꝙ erat occupatus multis bellis. Nono patet, qa ſi Dauid fuiſſet prohibitus ædificare templum propter irregularitatem cauſatā ex effuſione ſanguinis, etiam fuiſſet Salomon prohibitus: nam ipſe incurrit hanc irregularitatem faciendo, ꝙ occideretur frater ſuus Adonias. Etiam ꝙ occideretur Ioab 3. Reg. 2. Immo quod plus eſt, magis irregularis fuiſſet Salomon quā

E Dauid, quia Salomon fecit occidi Ioab in tabernaculo apud altare 3. Reg. 2. Dauid autem nullum occidit intra Sanctuarium, & tñ non fuit prohibitus Salomō pp hoc, ergo nec Dauid. Decimo patet, quia Salomō futurus erat rex, & ſic erat iudex ſupremus in regno, & pertinebat ad eū punire malefactores, in quo neceſſe erat, ꝙ incurreret irregularitatē, qa multos occideret, & ſic Deus non imponeret ei onus faciendi templum cum ſciret, ꝙ neceſſario ille incurrere deberet irregularitatem, & tñ impoſuit. Ideo videtur, ꝙ irregularitas, quam incurreret Salomon iubendo occidi quoſcunque reos non impediret eum ab ædificatione templi, & ſic eſſet de Dauid.

Vndecimo patet, qa ſi p effuſionē ſanguinis cāret irregularitas in veteri teſtamento, non magis cauſa-

getur per multa homicidia, quam per vnum, & non magis per homicidia facta in bello quam per effusionem sanguinis alias. Et tamen Deus non dixit hic de effusione sanguinis, quam faciebat Dauid occidendo viros iniquos, qui erant in regno suo, quia certum est, quòd multos occidit, vt patet 2. Regum. 1. De iuuene Amalecita, & ibidem c. 4. De latronibus occidentibus Isboseth, & 21. de filijs, & posteris Saulis, quos occidit propter Gabaonitas, sed solū de sanguine effuso in bello.

Ideo videtur, ꝙ non prohibebatur Dauid ædificare templum Domino propter aliquam irregularitatem causatam ex effusione sanguinis, sed propter occupationem magnam, quam habebat in effundendo sanguinem in bello.

G Duodecimo patet, quia Salomon dedit causam regi Hiram, quare pater suus Dauid non ędificasset templum domino, & non dixit, ꝙ hoc fuerat propter impedimentum bellorum 3. Reg. 5. f. Tu scis voluntatē Dauid patris mei, & ꝙ non potuerit ædificare domū Domini propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigium pedum eius. Et sic videtur, ꝙ Dauid propter sola bella, quæ imminebant in circuitu, non poterat ędificare templum, & tamen postquam cessarent bella poterat ędificare, cū dicatur, donec daret Dominus eos sub vestigio pedū eius, quasi diceret, tunc ędificaret, ergo non prohibebatur propter effusionē sanguinis, quia si propter hoc prohiberetur, etiam si nullum bellum gessisset Dauid, non posset ędificare templum cum multos occidisset tanquam iudex.

H Decimotertio patet, quia Dauid prohibitus fuit, & Salomon non, & redditur causa quare non prohibitus fuerit Salomon. Et dicitur, ꝙ fuit hęc, quia erat in quiete, & habebat opportunitatem ad ędificandum, vt patet in litera, s. Filius, qui nascetur tibi erit vir quietissimus: faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis in circuitu, & pacem, & ociū dabo in Israel cunctis diebus eius. Et sequitur. Ipse ædificabit domū nomini meo. Cum ergo Salomō probaretur esse cōueniens ad ędificandum templum solum ex hoc, ꝙ habiturus erat quietem, Dauid solum prohiberetur ędificare, quia nullam habebat pacem. Alioquin si Dauid esset inhabilis ad ędificandum templum propter effusionem sanguinis, approbaretur Salomon ad ędificandum, eo ꝙ nullum sanguinem effusurus esset, & sic non diceretur. Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus, & ipse ędificabit mihi templum.

Sed diceretur filius, qui nascetur tibi nullum sanguinem effundet. Et tamen non dicitur, nisi de quiete, ergo Dauid non fuit prohibitus ædificare templum Domino, nisi quia in diebus eius non erat quies.

K Dicendum ergo est, ꝙ Dauid non verè fuit prohibitus a Deo ædificare templum, sed solum denunciatum est ei, quòd in diebus suis non poterat ędificari templum, eo quòd erat occupatus bellis, & requirebat istud opus magnam vacationē ab alijs laboribus. Vel si velimus dicere Dauid fuisse prohibitum, fuit ista prohibitio, quia non poterat ipse vacare ædificationi propter bella. Et istud sonāt omnia loca, in quibus agitur de habilitatione Salomonis, & inhabilitatione Dauid ad ędificādum. Sic enim dicitur 3. Reg. 5. f. Nunc autem requiem dedit Deus meus mihi per circuitum, & non est Satan, nec occursus malus, quāobrem cogito ędificare templum nomini Domini. Item patet Eccle. 47. f. Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet domum in nomine suo. Sola ergo occupatio Dauid circa bella fecit eum inhabilem ad ædificandum, & sola

F magna quies Salomonis habilitauit eum ad ędificandum.

Cum autem obijcitur ex litera ista, quæ videtur dicere contrarium, scilicet. Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo tanto effuso sanguine coram me.

Dicēdum, quòd intelligitur solum de occupatione circa bella, scilicet multum sanguinem effudisti, idest multum sanguinē effundere consuetus es in bello, quia multa bella facis, & ob hoc non poteris habere opportunitatem ad ędificandum templum mihi, quia ad hoc requiritur magnum ocium, & tunc semper es occupatus bellis. Et dicitur, non poteris ędificare domum effuso tanto sanguine coram me, idest, quia effudisti vsque nunc multum sanguinem coram me, scilicet vidi, quòd fecisti multa bella, & video, quòd multa alia facturus es, ideo non poteris ædificare templum. Quòd aūt iste sit sensus literæ, patet: quia dicitur, multa bella bellasti. Et sic prohibitio est propter bellum, & non propter sanguinem, etiam quia immediatè in litera quando habilitatur Salomon ad ædificandum domum Domino dicitur. Filius, qui nascetur tibi erit vir quietissimus, ipse ędificabit mihi domum.

Et sic videtur, quòd propter quietem fuit Salomō habilis ad ędificandum. Et Dauid, quia semper fuit in inquiete, non fuit habilis ad ædificandum. Litera tamen turbat quosdam, quia videtur in se granis, eo ꝙ loquitur de pręterito, s. multum sanguinem effudisti, ex quo videtur in superficie, quòd Dauid impediebatur ędificare domum Domino propter effusionem sanguinis, & tamen necesse est literam istam intelligi cum suppletione propter omnia supra assignata.

De causa quare Dauid non ædificauit templum Domino, dum erat in quiete. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius dato, quòd Dauid non ædificauit templum Domino tempore pręterito propter occupationem in bellis, nunc tamen cum esset in quiete, nec habiturus esset aliqua bella, quare

I non ędificauit templum domino.

Respondendum est, quòd Dauid non ausus est ędificare templum Domino, quia Deus dixerat ei, non poteris ædificare domum nomini meo, & nesciebat, an ista prohibitio cessaret, ideo non audebat ædificare, ne ageret contra voluntatem Dei. Deus autem nolebat ei dicere, quod ędificaret, quia Dauid non erat nunc promptus ad hoc, quia toto tempore fuit Dauid occupatus bellis vsque ad numerationem populi, vt colligitur ex processu istius libri, & secundi Regū. Post numerationem autem Dauid incidit in ęgritudinem: nam corpus eius infrigidatum est, & cum operiretur vestibus non calefiebat, vt patet tertio Regum primo. Et sic si Dauid inciperet istud opus non posset consummare illud propter ęgritudinē. Etiam quia modico tempore vixit post hoc, & si aliquid fieret viuente Dauid, non fieret tam diligenter, nec tam curiose, sicut volebat Dauid, cum ipse non posset interesse propter continuam ægritudinem. Nam semper erat in lecto, ipse tamen volebat, quòd illa domus fieret tam curiose, vt in omnibus regnis nominaretur, vt patet in litera. Non ergo fuit conueniens, quòd fieret aliquid tempore Dauid.

Quæri-

Quare simpliciter prohibitus est Dauid ædificare templum Domino. Quæst. XX.

A

QVAERITVR vlterius quare Deus prohibuit ipsi Dauid simpliciter ædificare sibi dicens: Non poteris ædificare templum nomini meo. Quia cum prohiberet ędificare eum propter bella, potuisset dicere, nunc non potes ædificare templum Domino, quia multa bella tibi imminent. Et tamen quando vacauerit tibi, ędifica si volueris.

Respondendum, quòd Dauid erat vir valde deicola, & postquam fuit rex desiderauit facere templum Domino: toto tamen tempore septem annorum, & dimidij, quibus regnauit super Iudam secundo Reg. quinto, & tertio Reg. secundo, Non habuit aliquam opportunitatem ædificandi, ideo non curauit: nam erat bellum quotidianum inter eum, & Isboseth regem Israel secundo Reg. tertio, scilicet: Facta est longa concertatio inter domum Dauid, & domum Saulis. Postquam autem factus est rex super Israel, habuit bella cum Iebuseis in Ierusalem, & postea bis pugnauit contra Philisthinos secundo Reg. quinto, & supra 14. Hoc tempore non poterat ædificare templum Domino, nec curabat. Postea verò videntes hostes fortitudinem Dauid, cessauerunt inquietare eum. Incusserat enim Dominus pauorem Dauid super omnes gentes supra 14. Et tunc putans Dauid, quòd nulla bella iam habiturus esset, quia omnes gentes timebant ipsum, cogitauit ædificare templum Domino, & dixit illud ad Nathan. Tunc Deus respondit, quòd nō poterat ædificare templum, quia multum sanguinem effundebat. Videbat enim Deus bella multa, quæ imminebant Dauid, & postea venerunt. Ideo sciens, quòd non haberet aliquam opportunitatem ædificandi, dixit ei simpliciter non poteris ędificare, & non erat conueniens, quòd Deus diceret Dauid, nunc non potes ędificare propter bella superuenientia, sed quando potueris ædifica, si volueris, quia sequerentur ex hoc inconuenientia, scilicet quando Dauid cessaret ab aliquo bello, & non videret aliud sibi imminere, inciperet ædificare, & tamen superueniret rursus aliud bellum, quod Dauid ignorabat, & perirent sumptus, & labores habiti in ædificando, & sic depauperaretur Dauid, & non prosperaretur in eo quod incipiebat.

B

C

D

Item sequeretur aliud inconueniēs, quòd per hoc esset minus dispositus ad bellandum. Nam ad hoc, quòd Dauid deberet ędificare, prius congregaturus erat materiam lapidum, & lignorum, & ad istud requirebatur magna occupatio. Nam deberent dari plusquam centum millia virorum ad scindendum lapides, & ligna, & ad portandum, quia in sola scissione lapidū de lapidicina pręter artifices habebat octoginta millia operariorum tertio Regum quinto. Et si immineret aliquod bellum, essent omnes viri robusti, vel plurimi eorum occupati circa ista opera, non posset Dauid parare se cito ad bellum. Videns ergo Deus, quod toto tempore Dauid futura erant bella ita, vt paucum tempus esset intra bellum, & bellum, dixit ei simpliciter: Non poteris ædificare templum nomini meo. ne aliquando Dauid credens se habere opportunitatem ędificandi inciperet ædificare, & postea periret, quod ędificauerat. Nunc autem habens pacem quandam post bella Philisthinorum putauit se habiturum semper pacem, & volebat ædificare templum Domino. Et tamen Dominus prohibuit eum sciens, quòd in breui multa bella sibi instarent secundo Reg. septimo. Et supra 17. Nunc autem in senectute cum iam nulla bella habiturus esset, ostendit ei locum Deus templi, & dedit sibi descriptionem illius, cępitque Dauid cōgregare materias necessarias ad ædificandum, eo quia iam non erat impediendus bellis.

E

Quare Salomon non incœpit ædificare templum viuente Dauid, scilicet in fine suæ vitæ. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, cum Dauid prohibitus esset ędificare domum Domino, cur saltē Salomon non ædificabat eam in diebus Dauid, non quidem in priori tempore vitæ, quia tunc, cum esset Dauid occupatus bellis, etiam Salomon non posset ædificare, sed in fine vitæ Dauid numerato populo, quando congregabat materias ad ędificationem: poterat enim Salomon incipere ędificationem templi.

Respondendum, quòd non fuit hoc propter multa.

Primò quia Dauid non audebat facere istud, quia putaret se agere contra mandatum Dei. Nam viuente Dauid Salomon erat sub manu eius, & nihil poterat facere Salomon, quin illud diceretur facere Dauid iubendo, vel approbando, quia aliàs poterat illud prohibere, cum Salomonis cura pertineret ad eum. Et tamen Dauid erat prohibitus ędificare, ideo non poterat Salomon ędificare viuente Dauid.

Secundò patet, quia Salomon non erat dispositus tunc ad hoc, quia erat valde puer. Nam quando accepit sapientiam à Deo, erat puer, vt sequenti libro capit. primo, & tertio Reg. tertio. Et tamen illud fuit plus quasi per tres annos post ea, quę habentur hic, vt declaratum est tertio Reg. 2. in quadam quæstione. Ergo à fortiori nunc esset valde puer, ita vt non sufficeret ad disponendum tantum opus.

Tertiò patet, quia si Salomon inciperet ędificare viuente Dauid, oporteret, quòd moriente illo desisteret per multa tempora quousque confirmaret regnū suum, confirmando omnes illos, qui erant sibi contrarij, scilicet Adoniā, & Ioab, & Semei tertio Reg. secūdo. Et in hoc tempore periret opus, quòd interceptum erat, nec poterat si vellet Salomon vacare operi nondum regno suo bene pacato. Ideo non expediebat, quòd viuente Dauid inciperet Salomon ędificare. Ista namque fuit vna de causis propter quas Salomon non ędificauit templum immediatè vt cęperat regnare, sed in quarto anno regni sui cępit ędificare, vt patet 3. Reg. 6.

Quartò non conueniebat, quia istud opus erat magnum, & Salomon non sufficiebat facere illud solo iudicio suo, sed requirebatur maior industria. Et istā haberet Salomon, quando Deus daret sibi sapientiā, & vsque nunc non dederat, ideo non expediebat, vt ędificaret, & sic quamquam Salomon cępit regnare non cępit illico ędificare, sed prius data est sibi sapiētia, & tunc ædificauit, vt patet tertio Regum tertio, & sexto. Sed aliquis dicet: Salomon nesciebat sibi sapientiam dandam esse à Deo, quia istud venit ex Dei munere. Quid ergo expectaret ad ędificandum?

Dicendum, quod Salomon nesciebat sapientiam sibi dādam esse à Deo, quamquam desideraret illam nimis, ideo non expectaret, quòd Deus sibi daret sapientiam, & ędificaret, sed pacato regno suo cum veniret ad ętatem maturam aliqualiter, in qua bene iudicaret de his, inciperet ędificare.

De causa odij, & inimicitiæ, quam habebant Israelitis omnes gentes, quæ erant per circuitum. Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius quomodo omnes gentes, quę erant per circuitum terrę Israel inimicabantur Israelitis, vt litera dicit.

Dicendum, quòd terra Chanaan non poterat habere gentes aliquas vicinas nisi ad vnum de quatuor lateribus, & in omnibus illis erãt hostes. Nã in latere aquilonis terræ Chanaan est Syria, quę extenditur ab occidente vsque ad orientẽ, vnde Hemath, quę est in terra Syrię, vt patet supra 18. est terminus aquilonaris in terra Chanaan, vt patet Num. 34. Ad latus occidentale est mare Mediterraneum, & totum illud latus clauditur mari: Num. 34. Ad latus meridianum erat terra Philisthinorum, & partim terra Idumęorum Iosue 15. & Numeri 34. Ad orientem erat terra Moabitarum, & Ammonitarum: Moabitę cõtra Meridiem, & Ammonitę contra Septentrionẽ, quia ista duo regna perueniebant circa Iordanem, & ibi est pars orientalis terrę Chanaan: Num. 34. In omnibus istis partibus habebant Israelitę hostes. Nam Syri, qui erant ad Aquilonem erant hostes Israelitarum, quia Dauid pugnauerat contra Syros Damascenos, & contra Adarezer regem Soba, qui etiam erant in Syria, & subiecerat terras aliorum in tributum, vt patet secundo Reg. 8. & 10. & supra 18. & 19. A parte meridiana habebant Israelitę Philisthinos in hostes, quia Dauid pugnauerat sępe contra illos, & subiecerat eos tributo, acceperatq; ciuitates de terra ipsorũ, vt patet secundo Reg. 8. & supra 18. Ab oriente habebant Israelitę hostes, scilicet Moabitas, & Ammonitas. Nam Dauid pugnauerat contra Ammonitas, & coęquauerat eos terrę, feceratque de eis vnum funiculum ad occidendum, & alium ad viuificandum secundo Reg. 8. & supra 18. Ammonitas etiam valde oppresserat Dauid. Nam ceperat eorum ciuitates, & diuersis tormentis affecerat eos, scilicet faciendo super eos transire ferrata carpẽta, & trahas, & tribulas, & diuidendo eos cultris, vt patet secundo Reg. 12. & supra 20. Ab Occidente autem erat mare Mediterraneum, & ibi non erant aliqui hostes, Philisthini tamẽ tenebant quandam partem occidentis, licet pręcipuè tenerent latus meridianum: sicut etiam Syri erant in latere aquilonari Israel. Et tamen quędam pars Syrię erat in latere orientali, vt patet Isa. 9. scilicet: Eleuauit super eos hostes Syriam ab Oriente, & Philisthijm ab occidente, & deuorabunt Israel toto ore. Et sic ex omnibus partibus Israelitę habebãt hostes, & omnes isti quieuerunt tempore Salomonis.

Quomodo tempore Salomonis hostes Israelitarum fuerunt in quiete. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius quomodo Deus fecit quiescere omnes hostes Israelitarum, qui erãt tempore Salomonis.

Respondendum est, quòd poterant vno modo quiescere ex oppressione pręterita, scilicet Dauid tempore suo oppressit omnes gentes, quæ erant in circuitu terrę Israel diuersis cladibus, ita vt subijceret eas in seruitutem, vt declaratum est pręcedenti questione. Ideo non audebant nunc insurgere contra Salomonem, quia confractę erant vires earum.

Secundò erat propter eminentiam potestatis, & diuitiarum Salomonis. Nam fuit Salomon potentior in rebus pertinẽtibus ad militiam, quam Dauid, quia habuit quadraginta millia pręsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium 3. Reg. 4.

F Putabant autem gentes per circuitum, quòd Salomon erat vir magni cordis, sicut Dauid pater suus, & cum haberet tantam potentiam, & apparatum bellicum, nulla gens audebat insurgere contra eum nisi Deus specialiter incitasset aliquos, sicut fuit Adad Idumęus de genere suo, & Razon, qui factus est princeps latronum in Damasco. Deus enim suscitauit istos duos contra Salomonem in senectute sua, vt patet tertio Reg. 11. Nulli autem alij ausi sunt insurgere contra ipsum.

Tertiò & principaliter, quia Deus dabat istud in cordibus gentium, quòd non auderent insurgere cõtra Salomonem, & dato, quòd nullos viros Salomõ haberet, posset istud fieri: nam sic incussit Deus ti-
G morem omnibus ciuitatibus, quę erant in circuitu Sichem, ne insurgerent contra Iacob, qui nullius potestatis erat, & non sunt ausę persequi eum fugientẽ: Genesis 35.

Quartò poterat fieri, quòd Deus poneret istis gentibus tempore Salomonis aliquas difficultates, in quibus occuparentur, ad quos aduertentes non possent pugnare contra Israelitas. Alij modi multi poterant esse, quibus Deus moueret corda istarum gentium; vt non pugnarent contra Hebręos, quia cor hominis est in manu Domini, & quocunque voluerit vertet illud: Prouerb. 21.

H *De nomine Salomonis, quòd vocaretur pacificus. Quæst. XXIIII.*

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Salomon vocaretur pacificus, propter pacem magnam, quę futura erat tempore suo.

Aliquis dicet, quòd istud intelligitur, quòd cum in diebus Salomonis videretur tanta pax quanta non fuerat in tempore alicuius de pręcedentibus regibus vocaretur pacificus. Sed hoc non stat, quia pacificus non accipitur hic, vt nomen commune, sed vt proprium, quia in Hebręo Salomon ponitur, vbi nos di-
I cimus pacificus, ideo oportet, quòd sit nomen proprium, & est sensus, quòd propter pacem, quę futura erat tempore Salomonis, ponebatur sibi hoc nomen. Sed tunc dicetur quomodo sciretur, quòd ista pax futura erat tempore suo ad hoc, quòd imponeretur sibi istud nomen, quia forte ille qui imponeret sibi nomen nesciret, an ista pax futura esset.

Respondendum est, quòd Salomoni impositum est istud nomen per prophetam. Nam antequam nasceretur reuelauerat Deus per Nathan Prophetá qualis futurus esset, & etiam nomen suum indicauit, scilicet, quòd vocaretur Salomon. Ideo quando natus est impositum fuit sibi hoc nomen. Sed tunc est dubium quomodo Dauid sciret, quis erat ille filius eius, cui hoc competeret. Nam postquam istud di-
K xit Nathan, nati sunt multi filij Dauid. Nam Bethsabee, quę erat mater Salomonis legitur habuisse quatuor filios ex Dauid, & inter illos fuit vltimus Salomon, vt patet supra 3. Nathan tamen non dixit primus filius, qui nascetur tibi, secundus vel tertius. Ideo cum nondum designauerit quis esset, non cognosceret Dauid quis erat cui nomen Salomonis imponeret. Aliquis dicet, quòd cognitum fuit hoc ex tempore, quo dixit istud Nathan, scilicet, quod fortè post istam reuelationem natus est illico Salomon. Et ideo intelligebat, secundùm modum loquendi Nathan. Sed dicendum, quòd non stat, quia non fuit natus Salomõ mox post istam propheriã, sed multi alij prius. Nam Salomõ fuit filius Dauid, & Bethsabee Matth. primo, & secundo Reg. 12. Et quando Nathan reuelauit

lauit istud, nõdum acceperat Dauid Bethsabee in vxorem. Nam ista reuelatio ponitur 2.Reg.7. Et adulterium Dauid cum Bethsabee ponitur 2.Reg.11. Et natus est ex adulterio quidam puer, qui mortuus est secundo Reg.12. Et postea autem nati sunt quatuor alij cum iam esset Bethsabee vxor Dauid. Et istorum quatuor fuit vltimus Salomon supra 3. Ideo non poterat cognosci isto modo. Dicendum ergo videtur, quòd Nathan Propheta, qui reuelauit Dauid de illo filio nascituro, dixit ei quando nasceretur, & imposuit ei nomen. Non quidem, quòd quando dixit istam prophetiam, dixerit ei quòd tertius, vel quart⁹ filius suus esset iste, qui regnaturus erat, sed solum dixit, quòd regnaturus erat, & declarauit nomen eius, & subticuit. Postea vero adueniente tempore, quo natus est Salomon, Nathan prophetauit ad ponendum ei nomen ex parte Dei, & vocauit eum Idida, idest amabilis Domino. Mater autem eius Bethsabee vocauit eum Salomon secundo Regum 12. Et tunc semper manet dubium, cum Nathan non posuerit ei istud nomen, sed Bethsabee illud posuerit antequam veniret Nathan, quomodo impositum est. Videtur dicendũ, quòd ipsa Bethsabee nihil sciebat, sed velut à casu imposuit ei istud nomen, Deus tamen mouit eam ad imponendum illud, & sic non fuit erratum in nomine, quia Deus mouit matrem ad nominandum illum filium sic, & neminem prius vocauerat Salomonem.

De quibusdam verbis dictis, scilicet ego ero ei in patrem, &c. de quo intelligantur. *Quæst.* XXV. C

QVAERITVR vlterius circa hoc, quod hic dicitur, scilicet ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: An intelligatur istud de Christo, vel de Salomone. Respondet Augustinus in libro de ciuitate Dei, & plurimi de doctoribus nostris, quòd non intelligitur de Salomone, sed de Christo, quia ille est verus filius Dei. Et sic dicunt, quòd quędam alia, quę ponuntur hic, & secundo Regum 7. & supra 17. scilicet: Firmabo regnum eius in ęternum. & alia, intelliguntur de Christo, quia regnũ Salomonis non fuit firmatum in ęternum. Dicendũ est, quòd ista intelliguntur de Salomone ad literam. Et patet ex hoc loco. Nam si solum ponerentur ista verba secundo Reg.7. & supra 17. Posset dubitari, an de Christo, vel de Salomone intelligerẽtur, eo quòd ibi non dicitur de quo filio Dauid intelligatur. Christus autem est filius Dauid sicut Salomon. Ideo poterat intelligi de eo sub nomine filij Dauid sicut de Salomone. Sed hic apparet, quòd istud intelligatur de Salomone, quia Dauid vocauit hic Salomonem, & locutus est ad eum ista, asserẽs, quòd ipse erat de quo locutus fuerat, ideo ipse debebat ędificare templum. Et in hoc non est aliquod dubium. Sed tunc dicet aliquis, quòd cum intelligantur de Salomone ad literam, non possunt intelligi de Christo. Sed dicendum, quòd falsum est. Nam etiam de Christo oportet illa intelligi, quia ad Hebręos primo Apostolus ponit ista verba dicens: Et rursum: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Non potest tamen accipi ibi in sensu mystico, quia scriptura nunquam arguit nisi in sensu literali, vt ait Dionysius in epistola ad Polycarpum, scilicet: Mystica Theologia non arguit. Idest non sumit Theologia argumenta ex mystico sensu.

Opin. D. Aug. non probatur.

D

Dicendum ergo quòd litera aliquãdo habet duos sensus, quorum ambo sunt literales. Sed vnum intendit scriptura principalius, quam alium, sic patet de illo, quod habetur Exodi duodecimo, scilicet: Os non comminuetis ex eo. Et accipitur ibi de agno

E

A Paschali in sensu literali, & etiam in sensu literali intelligitur de Christo, cuius crura non erant frangenda in cruce, nec aliquod de ossibus eius. Et patet, quia sic arguit Beatus Ioannes 19. capitulo, scilicet: Ad Iesum autem cum venissent, non fregerunt crura eius. Et subdit: Vt impleretur quod dictum est, os non comminuetis ex eo. Et tamen si non esset ille sensus literalis illius scripturę, non diceretur scriptura impleri sic, cum sensus mysticus non sit aliquid certum, nec est ille sensus, quem intendit scriptura. Ideo cum impletur id, quod mysticè significatur, nõ dicitur scriptura impleri, eo quòd possumus ponere quemcunque sensum mysticum voluerimus scripturæ.

B

An verum sit, quòd tempore Salomonis fuit ocium, & pax in Israel. *Quæst.* XXVI.

QVAERITVR vlterius quómodo est verum, quod dicitur hic, scilicet, quòd Deus daret pacem, & ocium in Israel cunctis diebus Salomonis. Nam non fuit semper pax, quia duos hostes habuit Salomon, qui inquietabãt terram eius, scilicet Adad Idumęus de genere regio, & Razon in Damasco, tertio Reg. vndecimo.

Dicendum est, quòd Salomon habuit pacem omnibus diebus suis, sicut hic dicitur. Et tertio Reg. 4. dicitur: Habitabat Iuda, & Israel absque vllo timore, vnusquisque sub vite sua, & sub ficu sua à Dan vsque ad Bethsabee, cunctis diebus Salomonis. Potest tamen intelligi dupliciter: vno modo, quòd omnibus diebus Salomonis, scilicet quibus bene vixit, fuit pax in Israel. Et verum est, quòd tunc nullos omnino hostes habuit Salomon: nam Adad, & Razon non insurrexerunt contra Salomonem nisi postquam peccauit, vt patet tertio Reg. 11. Tunc enim suscitauit istos duos, vt aliquo modo affligerent Salomonem, & minuerent gloriam regni eius. Alio modo potest intelligi, quòd omnibus diebus quibus vixit Salomon, est pax. Et cum obijcitur, quòd Adad, & Razon fuerunt hostes eius.

Dicendum, quòd non fit mentio de illis, quia illi modicum hostilitatis tribuerunt, vel parum perturbauerunt pacem Israel, & hoc, quia fortè modico tẽpore durauit ista hostilitas, scilicet quia pauco tempore ante mortem Salomonis isti surrexerunt, vel dato quòd multo tempore aduersarentur, potestas eorum parua erat, & modicum nocere poterant.

Nunc ergo fili mi sit Dominus tecum, & prosperare, & ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te, detque tibi Dominus prudentiam, & sensum, vt regere possis Israel, & custodire legem Domini Dei tui. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata, & iudicia, quæ pręcepit Dominus Moysi, vt doceret Israel. Confortare, & viriliter age, ne timeas, neque paueas. Ecce ego in paupertate mea pręparaui impensas domus Domini auri talenta centum millia, & argenti mille millia talentorum, æris vero, & ferri non est pondus, vincitur enim numerus magnitudine. Ligna, & lapides præparaui ad vniuersa impendia. Habes

bes

bes quoque plurimos artifices latomos, & cementarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus, prudentissimos in auro, & argento, in ære, & ferro, cuius non est numerus. Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum.

Nunc ergo. Hic ponitur secundum huius partis, s. Dauid ad Salomonem facta exhortatio. Et diuiditur in duo, quia primo posuit Dauid exhortationem ad Salomonem filium suum. Secundo ad congregationem omnium principum, ibi. *Præcepit ergo Dauid*. Circa primum dicitur. *Nunc ergo fili mi sit Dominus tecum*. Idest quia sic est, ꝙ Deus voluit, quòd tu ędificares templum, & necesse est, ꝙ ędifices: Dñs sit tecũ, i. adiuuet ipse te in oĩbus. *Et prosperare*. Idest rogo Deũ ꝙ prosperetis, s. ꝙ in omnibus, quę inceperis eueniat tibi finis optatus. *Et ædifica domum Domino Deo tuo, sicut locutus est de te*. Idest Deus dixit de te antequam nascéreris, ꝙ tu ędificares ei templum, ideo conare ad ędificandum, quia obligatus es. *Det quoque tibi Dominus prudentiam, & sensum, vt regere posses Israel*. Duo magna facturus erat Salomon, s. quòd ędificaret domũ Dño, & ꝙ gubernaret populum. In primo requirebãt substantia ne propter occupationem longi tẽporis desisteret Dauid ab opere. Secundo requirebat magnam prudentiam, s. gubernare tantam multitudinem populi. Ideo Dauid orauit hic Deum, vt daret prudentiam Salomoni, quia aliàs populus periret in manu eius sicut factum est in manu Roboã filij sui, qui ꝑꝑ stultitiam, & cõsilium iuuenum perdidit fere totum regnum 3. Reg. 12. Et dixit prudentiam, & sensum, licet ista duo pro eodem accipiantur: nam ad gubernãdum regnum non requiritur nisi prudentia. Põt tñ accipi prudentia pro habitu regulatiuo eorum, quæ pertinent ad oĩa agibilia humana, vt ait Arist. 6. Eth. Sensus autem accipietur pro viuacitate ingenij ad iudicandum subtiliter de qualibet re, & discernendum, & istud pertinet tam ad practica, quã ad speculatiua. *Custodire legem Domini Dei tui*. Idest det tibi iudicium bonum, vt legem intelligas, & det tibi rectam inclinationẽ, vt desideres facere, quę in ea scripta sunt, quia nihil prodest, quòd Deus det homini perspicacẽ intellectum ad discernendum, & non det ei voluntatẽ bonam ad desiderandum obseruare legem eius. Ideo in oratione nostra maxime petere debemus, ꝙ Deus inclinet voluntatem nostram ad colendum eum. Sic dicitur Psal. 118. s. Inclina cor meum Deus in testimonia tua. Idest inclina illud ad hoc, ꝙ desideret obseruare legem tuam. Sic etiam Salomon in oratione suã dixit. Sit quoque cor nostrum perfectum cum Dño Deo nostro, vt ambulemus in decretis eius, idest fac, quòd inclinetur cor nostrum perfecte ad ambulandum in pręceptis Dei. Et ob hoc interdum conqueruntur aliqui de Deo, quòd non inclinat cor eorum ad illum, vt patet Isa. 63. scilicet: Tu Domine pater noster, redemptor noster à sęculo nomen tuum, quare errare nos fecisti Domine de vijs tuis, & indurasti cor nostrum ne sequeremur te? *Tunc enim proficere poteris si custodieris mandata & iudicia*. Idest nunquam poteris ꝓsperari in negocijs tuis, nisi quãdo custodieris legem Dñi, aliàs aũt oĩa venient tibi aduersa. Et ponuntur mandata, & iudicia ad comprehendendum per hæc omnia, quę sunt in lege. *Quæ præcepit Dominus Moysi, vt doceret filios Israel*. Idest non debes aliud obseruare nisi ea, quę pręcepit Dñs Moysi. Nam omnia, quę in lege sunt, tradita fuerũt Moysi à Deo, & ipse postea tradidit illa populo. Et sciendum, ꝙ Deus non dedit legẽ

F Moysi, sed Angeli fuerunt, qui loquebantur oĩa hæc
ad Moysem, & scribebant illa sicut dicit Apostolus
ad Gal. 3. ꝙ lex data est in manus mediatoris per Angelos. Et tñ Angelus in veteri testamẽto vocat̃ Deus. *Confortare viriliter age*. Refertur ad oĩa supradicta, s. cõfortare ad sustinẽdum totum laborem in diuturnitate ędificationis tẽpli, & ad sustinendũ laborẽ in regẽdo populum tantę multitudinis. *Et age viriliter*. i. fortiter, & intrepide in oĩbus non succumbendo laboribus propter mollitiem sicut fęmina, sed sustinendo illos, licet sint duri sicut vir. *Ne timeas neque paueas*. Idest quamquam magnitudo rerum tibi agenda committatur, non deficias in aĩo tuo, sed semper habeas animũ robustum oĩa sustinentem. Et ponuntur timere, & pauere, q̃ ad idem pertinent: nam ambo significãt
G timorem, sed pauere significat maiorem timorem, q̃ sit timere, & nullus gradus istius timoris debebat esse in Salomone: vel referuntur ista ad duo, quę Salomõ facere debebat, s. ędificare templum, & gubernare populũ. Et dr̃. Ne timeas, s. laborem, qui est in diuturnitate ędificationis templi, neq; paueas difficultatẽ, & laborem, quę est in gubernando tñ populum. *Ecce ego in paupertaticula mea*. Conuertit se Dauid ad diminuendum difficultatem ędificationis tẽpli. Nã dicebat hic, ꝙ non paueret Salomon propter difficultatem ędificationis templi, & regiminis populi, & quia tanta requirebatur ad ędificationem tẽpli, ꝙ Salomon haberet grauissimum oĩa illa colligere, Dauid diminuit laborem istum, oñdens ꝙ maxima pars laboris transierat.
H Requiruntur.n. ad ędificationem magnam tria, s. expensę, & artifices, & vires in confidendo, vel tollendo quandam partem curarũ circa ędificationem, & in his tribus prouiderat Dauid Salomoni, ostendẽs primo, ꝙ relinquebat ei sufficiẽtem materiam, Scḋo dando artifices oĩum generum artificij Salomonis. Tertiò hortando principes, vt adiuuarẽt eum. De primo dicit, ꝙ ipse in paupertaticula sua, i. in paruitate, & paupertate pecuniarũ parauit oẽs impensas pro ędificatione, s. licet esset pauper parauit omnia hęc, & vocatur paupertaticula parua paupertas, & est hic ista diminutio ꝯ naturam aliorum nominum diminutiuorum, quia ibi diminutiuum semper significat rem suam cum quadam minoratione: minoratio ergo in
I paupertate est multiplicatio in diuitijs, s. qui minus pauper est magis diues est. Ideo melius est habere paruam paupertatem, q̃ magnam, & tñ Dauid ad significandũ magnitudinem paruitatis suę dixit: Ego in paupertaticula mea. Et est diminutio impropria, quia refertur diminutio hic ad diuitias, & non ad paupertatem. *Præparaui impensas domus Domini*. Idest paraui oẽs materias necessarias pro impensis, & non solum ad ponendum in opere ędificationis, sed ẽt ad dandũ artificibus, quia quędam pars istorum talentorum auri, & argenti esset in expensas artificũ. *Millia talentorum*. Magna diuitiarum magnitudo est, nec potuit Dauid tantam copiam habere de regno suo, sed collegit ista toto tempore, quo fuit in bellis, congregando omne
K aurum, & argẽtum, quod reperit in omnibus regnis, quæ sibi subijciebat. Sic dicitur 2. Reg. 8. & supra 18. i. Sed & vasa omnia ęnea, & argentea consecrauit Domino, cum auro, & argento, quod tulerat de vniuersis gentibus, tam de Idumęa, & Moab, & filiis Ammon, q̃ de Philisthijm, & Amalec. *Æris verò & ferri non est pondus*. Idest ferrum, & ęs relinquo tibi multũ & non relinquo in pondere certo, sicut aurum, & argentum. Non est sensus, ꝙ tantum erat ferrum, & æs quod non poterat ponderari, Dauid tamen propter multitudinem suam non fecit illud ponderari. Aurũ aũt, & argentum, quamquam multum esset posuit in pondere certo, eo ꝙ maioris valoris erat. *Vincitur enim nunc*.

numerus magnitudine. Idest ferrum. Et non sunt in pondere certo, quia tanta est multitudo, ꝙ non potest habere numerum, & sic maior est magnitudo numerabilis, quam ipse numerus, qui eam debeat denominare, s. quia ad tantum numerum perueniret, ꝙ excederet numeros à nobis visitatos. *Ligna, & lapides præparaui ad vniuersa impendia.* Idest etiam paraui ligna, & lapides ad vniuersa impendia, idest ad vniuersas expensas necessaria. Nam ligna tulerant sibi Tyrij, & Sidonij de Libano, vt patet supra, s. Ligna quoque cedrina non poterant ęstimari, quę Sidonij, & Tyrij deportauerūt ad Dauid. Et tamen plura adhuc fuerunt necessaria, quia Dauid non potuit scire determinatè pro tanto opere, quanta essent ligna necessaria, & lapides, sed collegit, quot putauit necessaria, postea autem Salomon congregauit multo plura ligna tertio Reg. 5. Lapides autem habuit Dauid mittendo latomos in mōtem de proselytis Israel supra in litera. *Habes quoque plurimos artifices.* Istud erat secundum necessarium pro ędificatione tēpli, & Dauid collegerat artifices multos de terra Israel, & magis de terris vicinis, quia ad quædam opera istorum Israelitę erant indocti. Sic enim fuit in scissione lignorum. Nam Sidonij, & Tyrij sciderunt ea, eo quòd non erat in Israel quisquam sciens scindere ligna doctè. Sic enim dixit Salomon ad regem Hiran, s. Tu scis, quòd in populo meo non sit vir, qui nouerit ligna cędere sicut Sidonij. tertio Reg. 5. Et sic de quibusdam alijs artificijs, & ob hoc princeps omnium artificum in opere templi fuit quidam nomine Hiran de Tiro, quem misit rex Hiran ad Salomonem, vt in omnibus operibus pręesset. Sic patet sequenti libro cap. 2. *Latomos, & cementarios.* Latomi sunt artifices lapidum, s. illi, qui cędunt eos rudes de lapidicina, vel qui eos poliunt. Cementarij vocantur fabricatores parietum, qui sciunt de lapidibus, vel aliàs parietes facere. Et vocantur cementarij à cemento, quia cementum est lutum, vel calx, qua lapides compaginantur, & sic dicitur, ꝙ ędificantes turrem Babylonis habuerunt lateres pro lapidibus, & bitumen pro cemento, idest loco calcis ad cōpaginandum lateres: Genes. 11. Aliqui accipiunt cementarios, idest ponētes fundamentum domorum, quia putant cementum esse fundamentum, sicut accipitur in vulgari, sed errant, quia puerilis modus loquendi est iste. *Artifices quoque lignorum.* Etiam habes multos de istis. Et erant quidam istorum ad cędendum ligna in Libano, alij verò ad parandum ea qualia esse deberent in opere. *Et omnium artium.* Multæ alię artes erant necessarię pro opere templi pręter dictas, & omnes illę erant in artificibus, quos congregauerat Dauid. *Ad faciendum opus prudentissimos.* Idest omnes isti artifices erant periti, quia Dauid elegerat viros peritos, eo quòd opus erat excellens. Et vocantur prudentissimi impropriè. Nam prudentia est habitus directiuus eorum, quę pertinent ad totam vitam, scilicet in agibilibus, per quę homo bonus, vel malus efficitur. Ideo prudentia virtus est 6. Eth. Ars autem habitus factiuus est, & differunt nimis à prudentia, ideo artifex sapiens non vocatur prudentissimus, sed peritissimus, vel sapientissimus, quia sapientia est virtus artis sexto Eth. Et sic vocamus aliquem sapientem statuificum. Scriptura tamen interdum non obseruat proprietatem terminorum. Sic accipitur Exodi trigesimoprimo. Vbi significatur peritia in arte illorum, quos Deus designauerat ad fabricandum tabernaculum vbi dicitur: Ecce vocaui Beseleel filium Vri filij Vr de tribu Iuda. Et impleui eum spiritu Dei, & sapientia, & intelligentia, & scientia in omni opere. Et tamen certum est, quod isti sunt habitus speculatiui, & non factiui, accipiuntur tamen pro

A arte perfecta. *In auro, & argento, & ferro.* In omnibus istis metallis erat necessaria ars in templo. Nam de ferro fiebant claui ianuarum, de ęre fiebant vasa altaris holocaustorum, de argento, & auro fiebant laminę ad operiendum parietes templi, & etiam fiebant quędam vasa de auro, & argento. *Cuius non est numerus.* Scilicet tot sunt artifices, quos iam designaui ad istud opus, quòd non est numerus eorum. *Surge igitur, & fac, & erit Dominus tecum.* Idest habes omnia necessaria ad ędificandum, ideo nihil requiritur nisi executio, & sic surge, & fac, idest incipe iam facere, scilicet quando regnaueris post mortem meam, quia viuente Dauid nihil agere debebat ne videretur ipse B Dauid agere, vt declaratum est sup. in quadam quæstione. *Et Dominus erit tecum.* Scilicet postquam tu apposueris animum tuum ad faciendum opus, si in aliquo indigeas adiutore, Dominus erit tecum ad te adiuuandum.

Quare non postulabat à Deo Dauid prudentiam pro filio suo, vt sciret ædificare templum. Quæst. XXVII.

QVAERITVR circa prędicta cum Dauid supra imprecaretur bona Salomoni, & oraret, vt Deus daret sibi prudētiam ad gubernandum regnum, quare etiam nō petebat C illam dari sibi pro ędificatione templi. Nam duo opera magna facturus erat Salomon, s. templum ędificaturus, & regnum gubernaturus, & in vtroq; erat magnus labor. Ideo sicut requirebatur prudentia pro gubernatione, & petiuit eam Dauid, ita debuisset petere pro ędificatione templi. Dicendum, ꝙ ad ędificationem templi non requirebatur in Salomone magna prudentia, quia iam erant congregatę materię, & artifices qui deberent opus excogitare. Nec etiam Salomon debebat laborare excogitando aliquem modum subtilem ędificationis, quia iam erat forma data, quam non licebat transgredi, s. quia omnia venerant scripta manu Dei ad Dauid, vt patet infra 28. Nō D ergo requirebatur in Salomone pro ędificatione templi, nisi cōstantia in opere, ita vt non affligeretur propter diuturnitatem, & desisteret ab eo. Pro gubernatione autē regni secus erat, quia nihil est, quod maiorem prudentiam requirat, nec sufficit prudētia vnius viri, sed multorum simul prudentium, & solertia requiritur, & ob hoc Dauid pro tota regni gubernatione petiuit prudentiam. Sic etiam ipse Salomon post mortem Dauid, quando petiuit à Deo sapientiam, siue prudentiam, solum petiuit prudentiam pro regimine populi, vt patet tertio Reg. 3. s. Tu Domine fecisti regnare seruū tuum pro Dauid patre meo. Ego autem sum puer paruus, & ignorans egressum, & introitum meum, & seruus tuus in medio populi est, quem elegisti populi infiniti qui enumerari, & suppu E tari nō potest prę multitudine: dabis ergo seruo tuo cor docile, vt iudicare possit populum tuū, & discernere inter malum, & bonum. Si aūt aliqua prudentia inquirebatur circa prouisionem aliquorū in ista ędificatione, erat pauca in comparatione ad prudentiam requisitam pro gubernatione populi, ideo solum petiuit Dauid prudentiam pro gubernatione.

De quibusdam verbis dictis à Dauid ad filium suum s. tūc enim proficere poteris, &c. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quō dicitur hic. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata, & iudicia Dei, quia non solum homines dicuntur proficere in operibus suis custodiendo mandata, sed

etiam

etiam quędam non custodiendo magis prosperãtur. F Rñdent quidam, ꝙ intelligitur de profectu, qui est in virtute, quia tunc proficit homo in virtute cum custodit legem Dei, & aliàs non. Sic etiam dicitur Iosue 1. Custodias, & facias omnia, quę scripta sunt in lege, tunc diriges viam tuam, & intelliges eam. Sed obijcietur, quia si hoc intenderet Dauid, non diceret tunc proficere poteris, si custodieris mandata, sed diceret tunc certissimè proficies. Rñdendum, ꝙ verum est, ꝙ custodiens legem necesse proficit in virtute, & tñ dixit Dauid, tunc poteris proficere, idest tunc proficies, & nõ poteris proficere aliàs, & sic exponetur negatiuè. Alio modo potest dici, ꝙ intelligitur de profectu, & prosperatione in negocijs nostris, s. ꝙ tunc homo proficiet in negocijs suis, & Deus diriget eum ad consequendum omnia, quę intendit si custodit legem. Quod patet, quia Deus proposuit multa bona obseruatoribus legis, & ꝙ auferret ab eis omne malum, & proposuit multa mala pro non obseruãtibus legem, vt patet Leu. 26. & Deut. 28. Interdum tamen illi, qui mali sunt prosperantur saltem quantum ad aliquod tẽpus, & de hoc est querela magna, & antiqua. Sic enim conqueritur Ieremias cap. 12. Quare via impiorum prosperatur, & bene est omnibus, qui præuaricantur, & inique agunt, plantasti eos, & radicem miserunt, proficiunt, & faciunt fructum. Prope es tu ori eorum, & longe impij viuunt, & subleuati sunt confortatiq; diuitijs, domus eorum securę sunt, & pacatę, & non est virga Dei super illos, bos eorum concepit, & non abortiuit, vaca peperit, & non est priuata fętu suo. Egrediuntur quasi gentes paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus. Dicendum est, quòd aliquando impij prosperantur per alios impios, vt vnus impius puniat alium iuxta illud Iob 34. scilicet: Qui facit regnare hypocritã propter peccata populi, scilicet quia populus malus est, Deus facit, quòd hypocrita, idest vir malus simulans se esse bonum regnet super illos, & puniat eos. Quidquid tamen sit, si impij aliquando prosperantur non est ꝓsperitas eius diuturna, sicut dicitur Iob vigesimo, scilicet: Hoc scio à principio ex quo positus est homo super terram, quòd laus impiorum breuis sit, & gaudium hypocritę ad instar puncti. Si ascenderit in cęlum superbia eius, & caput eius nubes tetigerit, quasi sterquilinium perdetur, & qui viderant eum dicent, vbi est? velut somnium auolans non inuenietur, transiet quasi visio nocturna: oculus qui eum viderat nõ videbit, nec vltra intuebitur eum locus suus, filij eius atterentur egestate, & manus illius reddent ei dolorem suum. Panis eius in vtero illius vertetur in fel aspidum, diuitias quas deuorauit euomet, & de ventre illius extrahet illas Deus. Ipse quoque Iob, qui conquerebatur de prosperitate malorum, dixit illam breuem esse subdens: Tenent tympanum, & citharam, & gaudent ad sonitum organi, ducunt in bonũ dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Quoties lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio. Erunt sicut paleę ante faciem venti, & sicut fauilla, quam turbo dispergit. Deus seruabit filijs illius dolorem patris, videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore omnipotentis bibet. Iob vigesimoprimo. Dicendum tamen, quòd licet prosperatio impiorum sępe accidat, rarius accidebat inter Hebręos, quam inter alias gentes. Et hoc erat propter duo. Primò quia erant viri imperfecti, & modicę fidei, & Deus promiserat obseruatoribus legis bona multa, & violatoribus multa mala cõminatus est. Si ergo viderent Hebræi, quòd obseruatores legis non prosperabantur, sed violatores, putarent nullum Deum esse, vel non curarent de negocijs eorum, & sic non colerent ipsum. Nam etiam cum Deus benefaceret obseruatoribus legis, dicebant Israelitę, quòd nihil proficiebat colere Deum, vt patet Malach. tertio, scilicet Inualuerunt super me verba vestra, & dixistis. Vanus est qui seruit Domino. Et quod emolumentum, quod custodiuimus pręcepta eius? Et quia ambulauimus tristes coram Domino? ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ędificati sunt facientes impietatem. Tentauerũt Deum, & salui facti sunt. Si ergo ista dicebant Israelitę cum viderent modicum prosperare malos, multo peiora dixissent si boni opprimerentur & gau-

Quare impij prosperantur.

G derent pessimi. Secundum erat, quia Israelitę erant adhuc carnales, & obseruabant legem Dei propter promissiones bonorum temporalium, & nõ propter aliqua bona æterna, quia illa non intelligebant. Si aũt ista temporalia auferrerentur eis, putarent nullã mercedem esse laboris sui. Ideo non colerent Deum, & sic erat quasi regulare inter Israelitas, ꝙ omnes obseruatores legis prosperarenẽ in omnibus negocijs suis. Sic dicitur Deut. 12. & 16. scilicet: Lętaberis in omnibus, ad quę manum miseris. Idest habebis finem lętum, & optatum in omnibus, quę inceperis, scilicet obseruando legem sicut ibi dicitur. Nunc autem tẽpore noui testamenti, cum sint viri perfectiores, & non expectemus mercedem laboris nostri in tempo-

H rali iucunditate, sed in æterna (cum potius quidam nostrum fugiant omnia terrena bona) non scandalizamur, quòd obseruatores legis opprimantur, & violatores eius prosperentur.

De mandatis, & iudicijs, quæ Salomon seruare debebat. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, quę erant mandata, & iudicia, quæ dixit hic Dauid, quòd seruaret Salomon. Rñdendum est, quòd iussit ei seruare omnia mandata legis Moysi, distinguebantur autem mandata legis in tres modos, in moralia, cęremonialia, siue legalia, & iudicialia. Moralia sunt pręcepta, quę naturaliter habent vigorem etiam si à Deo non sint data verbaliter, sic est de

I pręceptis decalogi, & alijs similibus, quę ex iure naturali insunt, & etiam gentes, quę legem non habẽt naturaliter illa obseruãt, vt patet ad Rom. 2. De istis pauca exprimuntur in lege Moysi, quia quilibet illa cognoscit per se, quia dato, quòd non exprimantur obligant. Cęremonialia sunt pręcepta quędam introducta in cęremonijs cultus diuini, & ad ritum viuendi, & non habent ista aliquam rationem naturalem, vel motiuum in intellectu nostro, cur obseruentur, sed pendet obseruatio eorum, & obligatio solum ex mãdato eius, qui imposuit illa. Et ideo vocantur legalia, scilicet quia ex sola legis positione efficaciam habent obligandi. Iudicialia sunt pręcepta data ad iudicandum in negocijs foralibus. Et per ista dirigitur homo in comparatione ad hominem, ita vt nõ

K noceat ei, nec pręiudicet. Ista habent aliqualem rationem plusquam cęremonialia. Et tamen non sunt omnino pręcepta naturalia, quia cum sint de rebus multum particularibus, & naturale iudicium est de vniuersalibus, quæ magis determinatè se habent in essendo, non est de illis obligatio naturalis, sed de voluntate humana cum aliquali motiuo rationis imponuntur. De moralibus præceptis habetur Exodi vigesimo. Et Deuteronomij quinto, vbi est decalogus. Et Leuit. decimonono, vbi sunt multa similia. De iudicialibus habetur: Exod. 21. & 22. & 23. & Deuter. 23. & 24. & 25. Et in aliquibus alijs locis. De cęremonialibus habetur per totum Leuiticum, & etiam Deute-

Deuteronomij duodecimo, vsque ad decimũnonũ. Sunt autem ista tria genera præceptorum diffusa per omnes quatuor libros Moysi incipiendo ab Exodo. Nam in Genesi nullum pręceptum est, cum solum contineatur ibi nuda historia temporis illius, in quo lex non fuerat data, omnia autem ista alia pręcepta intelliguntur hic per duo, scilicet per mandata, & iudicia. Nam iudicia sunt præcepta iudicialia. Mandata autem sunt tam moralia, quam cęremonialia.

Præcepit quoque Dauid cunctis principibus Israel, vt adiuuarent Salomonem filium suum. Cernitis, inquiens, quòd Dominus Deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos vestros in manus vestras, & subiecta sit terra coram Domino, & coram populo eius. Præbete igitur corda vestra, & animas vestras, vt quæratis Dominum Deum vestrum, & consurgite, & ædificate Sanctuarium Domino Deo, vt introducatur arca fęderis, & vasa Domino consecrata in domum, quæ ædificatur nomini Domini.

Pracepit ergo. Hic ponitur exhortatio facta ad multitudinem principum: Nam hortatus est eos, vt adiuuarent Salomonem in ædificando. Et dicitur. *Precepit ergo Dauid cunctis principibus Israel*. Congregauit Dauid omnes principes Israel, & locutus est eis nunc de ædificatione templi. *Vt adiuuarent Salomonem*. Scilicet vt susciperent in se partem solicitudinis cum Salomone, quia magnum opus erat. *Cernitis, inquiens, quòd Dominus Deus vester vobiscum sit*. Istud est allicitiuum ad hoc, quòd principes simul cum Salomone ædificarent templum: Nam poterant dicere excusando se, quòd non poterant ædificare templum propter bella, & impedimenta hostium. Dauid autem tollit hæc dicens: Cernitis, quòd Dominus Deus vester vobiscum sit, idest vos videtis, quòd Deus vos adiuuat reprimendo omnes hostes, & dando quietem magnam. Ideo non debetis ponere aliquam excusationem quin ædificetis.

Et dederit vobis requiem per circuitum. Scilicet quia nulla de gentibus habitãtibus in circuitu terræ Israel pugnabat nunc contra Israelitas.

Et tradiderit omnes inimicos in manu vestra. Idest dedit vobis victoriam de istis, ita quòd poteratis occidere omnes illos si voluissetis.

Et subiecta sit terra coram Domino, & coram populo eius. Idest tota terra circunstantium subiecta est vobis sub tributo. Nam Syri, Ammonitæ, Moabitæ, Idumęi, & Philisthini, qui habitabant in circuitu terræ Israel erant subiecti Israel sub tributo, vt patet secundo Regum octauo, & supra decimooctauo, Et dicitur. Terra subiecta coram Domino, & coram populo, quia Deus Israel erat specialiter rex Israelitarum, vt declarabitur infra in quadam quæst.

Præbete ergo corda vestra, & animas vestras, vt quæratis Dominum Deum vestrum. Ad duo hortabatur Dauid Israelitas, scilicet quod seruarent legem Domini, & quòd ædificarent templum. De primo dicit, præbete corda vestra, & animas vestras, vt quæratis Deum vestrũ, idest, vt custodiatis legem eius. Nam nihil est quærere Deum nisi ambulare per viam suam ad inue-

A niendum eum. Via autem Domini est lex sua, quia per nullum alium modũ potest inueniri nisi per obseruationem legis. Et iste est modus vsitatus loquendi in veteri testamento. Sic patet sequenti libro capitulo decimoquinto, scilicet: Intrauit Asa ad corroborandum fędus, vt quærerent Dominum Deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua. Si quis autem, inquit, non quæsierit Dominum Deũ Israel moriatur à minimo vsque ad maximum, à viro vsque ad mulierem. Et dicitur hic præbete corda vestra, & animas vestras, & accipitur cor pro voluntate, quia cor est ad desiderandum. Anima autem est ad intelligendum ex modo vulgari. vel potest accipi cor pro parte affectiua passionali, & anima pro

B parte rationali, & est sensus, quòd homo debet quærere Deum subijciendo se totum, scilicet tam desideria rationalia, quam affectiones suas passionales, regulando illas, secundùm legem Dei.

Et consurgite, & ædificate Sanctuarium Domino Deo. Cõsurgere dicuntur, non quòd ante hoc sederent, sed quòd ante hoc non operabantur, & post hoc operaturi erant in ædificatione templi.

Vt introducatur arca fœderis. Scilicet causa ædificandi est vt introducatur arca fęderis in domum, quę ędificatur Domino. Nam non erat honeste vsque nũc, sed exigebat locum honorabiliorem, & istum haberet, quando introduceretur in sancta Sanctorum

C facto templo.

Et vasa Domino consecrata. Etiam introducenda erant in Sanctuarium vasa alia consecrata ad ministerium Domini, sed quæ erant ista, & ad quem locum introducebantur, dicetur infra in quadam quæst.

In domum, quæ ædificatur nomini Domini. Idest in domum, quę ędificabitur, quia nondum cęperat ędificari, vel quę ędificatur, idest quæ proponit ędificari nomini Domini, idest ad hoc, quod inuocetur nomen Domini in illa.

De ædificatione templi, an tenebantur principes adiuuare Salomonem. Quæst. XXX.

D

QVAERITVR vlterius, an principes tenebantur adiuuare Salomonem ad ędificandum tẽplum. Dicendum, quòd aut quęritur de obligatione aliqua, quam ipsi aliàs haberent, vel de obligatione, quę causabatur ex pręcepto. Si primo modo accipiatur, non erãt obligati principes ad adiuuandum Salomonem, quia solum Deus dixerat de Salomone, quòd ędificaret ei templum secundo Regum septimo, & supra 17. Accipiendo secundo modo dicendũ, quòd obligabantur principes ad adiuuandum Salomonem ex pręcepto regis, quia istud erat opus valde licitum, & tenebantur obedire regi iubenti hoc, & quęcunque alia licita. Ideo Dauid non locutus fuit hic per modum exhortationis, sed

E per modum pręcepti. Nam dicitur, quòd præcepit Dauid cunctis principibus, quòd adiuuarent Salomonem.

De congregatione principum per Dauid facta. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius ad quid Dauid congregauerat istos principes.

Respondendum, quòd Dauid conuocauit eos ad disponendum cum eis de aliquibus rebus arduis, mouebat autem Dauid ad hoc ex duobus.

Primò quia non erant aliqua bella nunc, per quæ impediretur. Nam tempore pręcedenti Dauid erat

occu-

occupatus bellis, & non poterat vacare negocijs regni, & cultus diuini, nunc autem cessauerat à bellis, quia omnes per circuitum erant subditi, & vt patet supra in litera. Ideo habebat opportunitatem ad tractandum de his negocijs.

Secundò quia Dauid erat propinquus morti. Et quia negocia ista spectabant ad eum, voluit cum magna celeritate de illis disponere. Erat autem vnum negocium de statu regni post mortem Dauid. Nam iam fecerant, Dauid viuente, vngi Salomonem in regem, vt patet Regum tertio capitulo primo, & vt declaratum est supra in quadam quæstione. Nunc autem debebat recordari aliqua de modo se habendi principes ad Salomonem postquam regnaret: Ideo congregauit illos. Secundum erat ędificatio templi, quam non potuerat facere Dauid, & incumbebat Salomoni. Voluit autem Dauid, quòd principes adiuuarent Salomonem, quia puer tener erat. Et ad hoc conuocauit eos pręsente Salomone. Et coram illo promitterent, quòd eum adiuuarent, vt postea non possent negare mortuo Dauid. Et hoc apparet in litera. Tertium, & pręcipuum erat, ordinatio cultus diuini quantum ad ministerium sacerdotis, & Leuitarum, qualiter illi ministrare deberent per tempora sua, & vices. Et hoc ordinauit Dauid ante mortem, vt patet sequenti capitulo, & vsque ad vicesimum. Et in hoc principes conuenerunt cum eo, vt patet sequenti capitulo, scilicet: Igitur Dauid senex, & plenus dierum constituit Salomonem filium suum super Israel regem, & congregauit omnes principes Israel. Et sequitur ibi de ordinatione Leuitarum.

De istis principibus qui erant. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius qui principes erant isti. Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd erant principes tribuum, & familiarum: alio modo, ꝙ erant principes exercitus, vel aliqui instituti à rege, vt pręessent in aliquibus dignitatibus. De primo patet. Nā in qualibet tribu erat vnus princeps, & in qualibet familia alius princeps tribuū. Veniebant per successionem originis, s. illi, qui descendebāt à patribus, & auctoribus tribuum semper per lineam primogenitorum erant principes tribuum. Et in qualibet tribu non poterat esse nisi vnus de his, eo ꝙ vnicus erat qui ab eodem tempore descenderet semper per lineam primogenitorum, & ipse est primogenitus. Sic etiam in familijs erant principes descendentes ab auctoribus illarum familiarum per lineam primogenitorum. Isti principes tribuum erant honoratissimi in toto populo. Nam quando dedicatum est tabernaculum Moysi in deserto, isti duodecim principes obtulerunt munera sua per duodecim dies Num. 7. Et in computando populum isti ponebantur tanquam capita, vt patet Num. 1. forte istos principes tribuum, & familiarum, & cum eis principes Leuitarum congregauit nunc Dauid. De secundo patet, quia Dauid habebat exercitum magnum. Et constituerat principes super illum. Et isti habebantur tanquam maximi in populo. Et dicendum est, ꝙ isti principes exercitus conuenerant nunc. An verò cum eis etiam conuenerint principes tribuum, & familiarum, non apparet, patet hoc infra 25. scilicet Dauid, & magistratus exercitus segregauerunt in ministerio filios Asaph. Et sic principes exercitus erant, qui cum Dauid ordinabant cultum diuinum, Et ipsi etiam nunc essent qui conuenerant, quando Dauid exhortatus est eos, vt adiuuarent Salomonem.

F *An verum sit, et quomodo Deus traderet omnes inimicos Israel in manus eorum. Quæst. XXXIII.*

QVAERITVR vlterius quomodo erat verum, quòd Deus traderet omnes inimicos Israelitarum in manus eorum, & subiecta erat terra eis. Respondendum est, quòd omnes gentes, quæ habitabant in circuitu Israelitarum erant ei subiectæ, & non habebant aliquas alias in hostes. Ideo omnes hostes earum sibi subiecti erant. Nam non potest aliqua gens habere in hostes, nisi populos illos cum quibus aliquo modo communicat, quia in non communicantibus non possunt inferri damna, quæ sunt causa bellorum, Israelitæ autem non com-
G municabant nisi cum gentibus illis, quæ erant in circuitu terræ ipsorum. Et illas habebant in hostes. Omnes tamen ipsos sibi subiecerant, quod patet quia Israelitę non habebant gentes aliquas in circuitu suo nisi ad quatuor latera, scilicet Syros habebant ex parte aquilonari, & aliquo modo ex parte Orientis, vt patet Isaię sexto, Moabitas, & Ammonitas habebant ex parte Orientis, Idumęos autem, & Philisthinos ex parte Meridiei, licet etiam Philisthini aliquo modo erant ex parte Occidentis. Hęc omnia probata sunt supra in quadam quæstione. Omnes istę gentes subiectę fuerant Dauid in bellis, vt patet secundo Regum octauo, & supra 18. Et subiectę fuerant taliter
H Dauid, quòd potuisset illas omnino delere, si voluisset, patet de Moabitis, quia coęquauit Dauid Moabitas terrę, & fecit duos funiculos vnum ad viuificandum, & aliud ad occidendum 2. Reg. 8. Et si fecisset vtrunque ad occidendum, occidisset omnes Moabitas, quia omnes erant distincti per illos duos funiculos: & tamen misericordia motus nō occidit. De Ammonitis patet, quia Dauid cepit vrbem regiam Ammonitarum, & omnes alias, & ipsos diuersis tormentis affecit, faciens transire super eos carpenta ferrata, & tribulas, & trahas, & diuidens cultris 2. Reg. 12. & sup. 20. Et sic cum omnes ciuitates illorum ceperit, poterat omnes occidere. De Idumęis patet. Nam fecit Dauid magna bella in Idumęa, subiecitq; sibi eā
I in tributum, & occidit omne masculum in Idumęa, vt patet 2. Reg. 8. & 3. Reg. 11. De Syris patet, quia Dauid occidit omnem exercitum regis Adarezer. Et subiecit sibi in tributarios omnes Syros damascenos secundo Reg. octauo, & supra 18. De Philisthinis patet: nam abstulit frenum tributi de manu eorum, & accepit vrbem Geth, vt patet ibidem. Subiectis autem istis nationibus, nulla erat residua natio de hostibus Israelitarum, quæ non esset subiecta illis, quia nulla alia gens erat in circuitu terrę Israelitarum, quę posset cum illis habere hostilitatem.

De quibusdam verbis dictis à Dauid, scilicet, quòd Deus subiecerat omnes hostes suos, an verum sit.
K *Quæst. XXXIIII.*

QVAERITVR vlterius quomodo dicit hic Dauid, quòd Deus subiecerat iā omnes hostes suos per circuitum eius, quia viderunt, quòd non fuerunt subiecti tempore Dauid, sed tempore Salomonis subiecti fuerunt, vt patet tertio Regum nono. Et sequenti libro capitulo octauo. scilicet: Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hetheis, & Amorrhęis, & Pherezęis, & Heuęis, & Iebuseis, qui non erant de stirpe Israel, de filijs eorū, & de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios.

Item patet hoc Ecclesiast. quadragesimoseptimo, scilicet: Salomō imperauit in diebus pacis, cui ...

cit Deus omnes hostes, vt cõderet domum in nomine suo. Et sic non fuerunt subiecti omnes isti hostes tempore Dauid, sed tempore Salomonis.

Respondendum est, quòd omnes isti hostes Israelitarum subiecti fuerãt tempore Dauid, quia ipse pugnando omnes superauit, sicut colligitur hic, & etiã ipse Salomon confessus est 3. Reg. 5. f. Tu scis voluntatem Dauid patris mei, & quòd non potuerit ædificare domũ nomini Domini propter bella imminentia per circuitum, donec daret Dominus eos sub vestigio pedum eius. Ergo dederat eos sub pedibus eius. Ad rationem in contrarium responderi potest dupliciter: vno modo, quòd Dauid subiecit sibi omnes hostes Israelitarum, qui erant in circuitu terræ Chanaan, & Salomon nullos subiecit. Nam in circuitu erant Syri, Ammonitæ, Moabitæ, Idumæi, Amalecitę, & omnes istos subiugauerat sibi Dauid. Salomon autem non subiugauit quemquam de extraneis a terra Israel, sed solum de Chananæis habitantibus in terra Israel, vt patet tertio Regum nono, & sequenti lib. capitu. octauo, scilicet. Omnem populũ, qui derelictus fuerat de Hethæis, & Amorrhæis, & Pherezæis, & Heuçis, & Iebusæis, q nõ erant de stirpe Israel de filijs eorum, & de posteris subiugauit Salomon in tributarios. Et ista responsio consonat literę, quia dicitur hic dederit vobis dominus requiem p circuitum, idest dedit quietem ab omnibus inimicis, qui erant in circuitu terrę Israel. Secundo potest dici, quòd Dauid subiugauerat omnes, qui pugnabant contra Israelitas faciendo bellum cõtra eos. Salomõ autem subiugauit sibi Chananæos, non quidem pugnando contra eos, sed fecit sibi illos tributarios sine bello. Et sic viuente Dauid erat iam pax perfecta in terra Israel ab omnibus inimicis suis. Et tamen non erant omnes Chananæi subiecti tributo. Salomon autem fecit sibi tributarios illos, quos Dauid non fecerat tributarios, nec tamen per hoc non fuit aliqua pars acquisita de nouo, quæ prius nõ esset tpe Dauid.

Quomodo intelliguntur hæc verba dicta a Dauid, terram subiectam esse coram Domino, & populo. Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius quomodo dixit hic Dauid, quòd terra erat subiecta coram Domino, & coram populo eius. Nam semper terra subiecta fuit Domino. Non autem accipietur hic subiecta esse quantum ad potestatem, ita quòd Deus faciat quidquid voluerit in terra illa. Nam isto modo manifestum est, quòd terra tota subiecta est Deo, & semper fuit, quia Deus siue in cęlo, siue in terra, facit semper quæ vult. Si autem accipiatur subiectam esse, idest, sponte subiecti ad obediẽdum Deo, non est sic verum, quòd erant subiecti hostes Israelitarum Deo, quia Gentiles non colebãt Deum Israel, nec subijciebant se legi eius.

Respondendum est ad euidentiam huius, quòd Deus, qui est generalis princeps omnium, vt patet Apocalyp. primo. scilicet. Dominus dominantium, princeps omnium Regum terrę. Erat specialiter rex Israelitarum, & princeps eorum, sicut vnus homo est rex vnius regni, vt colligitur primo Regum octauo, cum Samuel doleret, quòd Israelitæ petiuissent regem, dixit Deus: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Manifestum est autem, quòd accipitur ibi regnare particulariter. Nam si Scriptura loqueretur de regno large dicto, non diceret Deus, quod Israelitæ petendo regem abijciebant Deum, ne regnaret super eos, quia etiam omnes aliæ gentes habebant reges, & tamen Deus dicebatur

A tur regnare super illas, quia est rex omnium regum terræ, Apocalyp. primo. Intellexit ergo de regno particulariter sumpto. Nam cum quis est rex vnius regni, si alius accipitur in regem, non manet ille primus iam rex. Sic erat de Deo, quia cum ipse, posito hoc in regem, dicat se abiectum ne regnet, prius regnabat specialiter. Et propter hoc aliqui boni inter Israelitas nolebãt effici reges, quamquam populus hoc vellet, eo quòd putabant per hoc se præiudicare Deo, qui specialiter habebat dominium, & regimen Israelitarum. Sic patet de Gedeone iudice Israel. Iudicum octauo. Cui dixerunt Israelitæ: Dominare tu nobis, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberasti nos de manu Madian. Et ille ait: Non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis Dominus B Deus. Si tamen Deus dominaret generaliter non auferebatur dominium Dei generale, & tamen putauit, quòd per dominium suum auferebatur dominium Dei, cum dixerit: Non dominabor ego vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur vobis dominus Deus. Hoc præsupposito, erat Deus inter Israelitas tamquam rex particularis illius politiæ: ideo cum populus sit in regente, & regnum in rege, quodcunque malum inferretur Israelitis videbatur Deo inferri. Et quodcunque bonum accideret eis videbatur Deo euenire, quia erat rex Israel. Et sic hostes Israelitarum erant hostes Dei, & amici Israelitarum erant amici Dei. Sic enim ipse dixit Exodi vigesimotertio, scilicet: Si au C dieris vocem eius, & feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Et quia nunc omnes istę gentes, quæ prius erant hostes Israelitarum, nunc subiectæ erant eis, dicebantur omnes subiecti fuisse Deo, non quidem tamquam Deo, vel gubernatori generali, sed tamquam regi specialiter Israel.

Ad rationem in contrarium cum dicitur, quòd erant subiecti sibi ex necessitate, sicut aliæ gentes, aut sponte ad colendum eum.

Dicendum, quòd non est sufficiens diuisio, quia subijci Deo, sicut subijciuntur, & omnes gentes, est subijci sibi tamquam gubernatori generali. Subij D ci autem sibi ad colendum Deum est subijci, sicut Deo. Isti autem non fuerunt subiecti nunc Deo tamquam gubernatori, nec tamquam Deo, sed sicut regi Israel.

De vasis consecratis, quæ ponenda erant in domum Domini. Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius, quæ vasa erant ista consecrata, quæ inferenda erant in domum Domini, & in quibus locis ponenda erant.

Respondendum, & primò, quòd in templo Salomonis fuerunt eadem vasa in figura, & officio, quæ erant in Tabernaculo facto per Moysen: fuerunt tamen multiplicata, & quædam eorum acce E perunt maiorem quantitatem, vt declaratum est tertio Regum septimo. Ideo dicendum est de vasis templi Salomonis, sicut de vasis templi Domini, quod fecit Moyses. In Tabernaculo enim Moysi erant sex vasa principalia, & cum illis erant alia accessoria, quæ erant subministratiua ipsorum. Primo erat Arca, in qua erant tabulæ legis. Et vocatur Arca fœderis. Ista ponebatur in loco secretiori totius Tabernaculi, scilicet, in Sancta sanctorum. Secundum erat altare thymiamatis, in quo offerebatur quotidie bis thymiama mane, & vespere Exodi trigesimo. Et illud ponebatur

batur in prima parte Tabernaculi ante velum sancti F
sanctorum.eod.cap. Tertium erat candelabrum, in quo erant septem lucernæ, & erat in eadem prima parte Tabernaculi ad Meridiem Exo.26.Quartũ erat mensa propositionis,quę ponebatur cum panibus,& thure,& multis vasis aureis,& argenteis.in prima parte Tabernaculi in parte Aquilonari. Exo.26. Quintũ erat altare holocaustorum factum de lignis setim opertum laminis aureis,in quo cremabantur omnia sacrificia,& ponebantur ad ostium Tabernaculi extra illud in atrio,ne flamma inde consurgens cremaret cortinas. Aut saltem fumus inde ascendens eas inficeret,de quo Exo.27.& 29.& Leuit.1. Sextũ erat labrum ęneum,in quo erat aqua,vt lauarentur Sacer
dotes,quando introibant ad ministrandum. Nam ibi G
lauabant manus,& pedes. Eratque istud vas in atrio Tabernaculi. Exo.30. Alia vasa erant minuta, quæ subseruiebant istis. Et vasa candelabri.s.emunctoria, & illa, in quibus ponebantur, quæ emuncta erant. Exo.25.Etiam vasa mensæ propositionis, & altaris holocaustorum.Exo.25.& 27. Et illa seruientia vasa erant coniuncta vasis principalibus. De omnibus his vasis dicendum est, quòd erant in templo Salomonis,quamquàm essent plura, quàm in Tabernaculo, quod fecit Moyses, quia quędam alia nominantur 3. Regum 7. Primum vas istorum.s.Arca fœderis erat eadem in templo Salomonis,& in Tabernaculo Moysi. Et ideo dixit hic Dauid, vt introducatur Arca,scilicet, Arca fęderis, quæ prius erat in alijs locis,
introduceretur tunc in templum Salomonis, & nũc H
introducenda erat ista in Sancta sanctorum. Nam tẽplum Salomonis erat diuisum in duas partes secundum longitudinem,scilicet, in domum interiorem, scilicet,& exteriorem. Domus interior erat minor, & ista erat Sancta sanctorum,eratque ibi Arca in medio domus, & apud parietem erant duo Cherubim de lignis oliuarum,vt patet.3.Regum 6. Secundum vas erat altare thymiamatis, & istud fuit positum in prima parte templi ante parietem Sancti sanctorum, sicut in Tabernaculo Moysi. Erat autem velum Sancti sanctorum: ideo illi, qui ingrediebantur ad ponẽ
dum thymiama introibant intra Sanctuarium, vt pa- I
tet de Zacharia patre beati Ioannis: Lucæ primo. Tertium erat candelabrum, in quo erant septem lucernæ, & nunc erant in templo Salomonis duo candelabra, vt patet infra vigesimooctauo. & ista posita fuerunt etiam in templo in prima parte eius ante Sãcta sanctorum, sicut Moyses posuit candelabrum in Tabernaculo suo. Exo.vigesimonono.Quartum erat vas,scilicet, mensa prępositionis, quæ erat in eodem loco,in quo in Tabernaculo Moysi. Quintum erat altare holocaustorum, & istud erat extra templum Salomonis in atrio Sacerdotum,quod non erat opertum tecto, sed vallatum parietibus, quia si esset intra templum, fumus consurgens de sacrificijs inficeret totam pulchritudinem templi. Et cum altari erant multa alia vasa pertinentia ad illud, scilicet, mare
æneum, in quo lauabantur Sacerdotes, & luteres K
etiam cum sedibus suis, in quibus erat aqua ad abluẽdum carnes sacrificiorum. Omnia hæc erant in atrio Sacerdotum extra templum Salomonis, de quibus tertio Regum septimo. Sextum vas erat labrum æneum in Tabernaculo Moysi, & loco huius erat in templo Salomonis, scilicet, in atrio eius mare æneum. De quo nunc dictum est: omnia ista vasa erant consecrata Domino, scilicet, dedicata ad hoc, quòd ministraretur Deo in illis, & etiam erant consecrata, quia vngebantur oleo sacro, quod vocatur oleum vnctionis, de quo Exo,13.

CAP. XXIII.

IGITVR Dauid senex, & plenus dierum regem cõstituit Salomonem filium suum super Israel,& congregauit omnes principes Israel, & Sacerdotes atque Leuitas. Numeratique sunt Leuitæ a viginti annis, & supra, & inuenti sunt triginta octo millia virorũ. Et ex his electi sunt, & distribuit in ministerium domus Domini vigintiquatuor millia: præpositorum autem, & iudicum sex millia. Porro quatuor millia ianitores, & totidem psaltes canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum.

DESCRIPTA in pręcedentibus deuotione Dauid circa templi ædificationem, hic ponitur eius deuotio circa diuini cultus augmentationem, fuit enim augmentatus cultus diuinus per hoc, quòd Dauid ordinauit Sacerdotes, & Leuitas in ministerijs suis secundum tempora sua,& vices,& diuiditur in duo, quia primo ponitur ordinatio Leuitarum, & Sacerdotum ad diuinum obsequium. Secundò ponitur ordinatio principum Israel ad regis ministerium infra 27. Prima in duas, quia primo ponitur Leuitarum diuisio in generali. Secundo magis in speciali sequenti capitu. Prima in duas, quia primo ponitur de ministerio Leuitarum quædam ordinatio. Secundo subditur eius ratio ibi. (Dixit enim Dauid requiem.) Prima in duas, quia primo ponitur Leuitarum numeratio, & per officia ordinatio. Secundo ponitur familiarum Leuiticarum distributio, ibi. *Et distribuit eos.*

An hic sit ordo continuus ad præcedentia,& si ista immediatè sint post illa. *Quæst. I.*

QVAERITVR circa primum an ea, quę habentur hic habent ordinem continuatum ad pręcedentia. Et an fuerint facta immediatè post illa. Ad primum dicendum, quòd referẽdo ea,quę habentur pręcedenti cap.ad aliqua,quę habentur hic:non est ordo continuus,vt patet quia dicitur hic in principio, quòd Dauid constituit Salomonem filium suum regem super Israel. Et tamen Salomon constitutus erat in regem, quando facta sunt ea,quæ habentur pręcedenti cap. quia, vt ibi probatũ est in quadam quęstione,Salomon erat rex, quando Dauid iubebat principibus, quòd adiuuarent eũ ad ędificandum templum.Nam aliàs, si non esset cognitum,ꝙ Salomon regnaturus eẽt post Dauid,nõ diceret Dauid principibus,ꝙ adiuuarent eum ad ędificandum templum,quia ipse non ędificaret templũ, sed ille, qui succederet Dauid in regno, non fuit tamen cognitum,ꝙ Dauid vellet vngere Salomonem in regem quousque vnctus est. Nam illa die,qua Adonias fecit se vngi in regem viuente Dauid, populus erat turbatus,quia nesciebat an vellet hoc Dauid,& nunciatum est ei. Et tunc iussit, ꝙ Salomon vngeretur in regẽ,& vnctus est. Et sic eadẽ die cognouit populus,ꝙ vellet Dauid Salomonẽ vngi in regẽ, & vnctus est,& ĩn hic agit de vnctione Salomonis, & qñ facta sunt, quæ habentur pręcedenti cap. sciebatur de Salomone, quòd futurus erat rex post Dauid: ergo illud

illud fuit ante illa. Quantum ad alia, quæ habentur A hic satis videtur esse ordo continuatus, quia ista facta sunt in extremitate vitæ Dauid, cum dicatur in litera, quòd erat valde senex, quando fecit ista. Cum autem quæritur an inter ista, & præcedentia fuerit aliqua tēporis distantia.

Dicendum, quòd non, sed videtur, quòd fuerint facta in eodem tempore, scilicet, quòd Dauid congregauerit principes ad omnia ista simul, & quando fecerunt id quod habetur præcedenti capit. fecerunt id, quod habetur hic, & vsque ad finem libri.

Circa primum dicitur. *Igitur Dauid senex, & plenus dierum.* Scilicet, quando fecit Dauid id, quod habetur hic erat valde senex, & ideo vocatur plenus dierum. Nam non sufficit dicere, quòd erat senex, sed additum est, quòd erat plenus dierum.

B *Regem constituit Salomonem filium suum.* Bis Salomon vnctus est in regem, scilicet, semel viuente patre suo Dauid, & iterum post mortem eius. De prima vnctione patet tertio Regum primo. De secunda patet infra 29. Et fuit constitutio ista in regem propter cōtentionem: non enim curasset Dauid constituere Salomonem in regem, dum ipse viuebat, nisi propter Adoniam, quia ille, inconsulto Dauid, fecerat se vngi in regem tertio Regum primo. Et quia si non vngeretur Salomon post mortem Dauid, fortè post mortem eius impediretur ab alijs fratribus suis, quia quilibet vellet esse rex. Ideo fecit eum Dauid vngi, vt populus obediret ei, dum ipse viueret, & post mortem suam maneret in eadem obedientia.

C *Super Israel.* Idest, super totum Israel, scilicet, super duodecim tribus, quæ intelliguntur nomine Israel, quia hic non distinguitur Iuda ab Israel, sicut supra duodecimo.

Et congregauit omnes principes Israel. Scilicet, omnes principes tribuum, & familiarū, vel omnes principes exercitus, quia sic dicitur, 25. c. Dauid, & magistratus exercitus segregauerūt in ministerium filios Asaph. *Et Sacerdotes atque Leuitas.* Leuitæ sunt minores in gradu, Sacerdotes autem sunt maiores, quāquam sint de eadem tribu, & omnes istos vocauit Dauid ad ordinandum de cultu Dei.

D *Numeratique sunt Leuitæ a viginti annis, & supra.* Volebat Dauid ordinare Leuitas per vices suas, & tempora ad ministrandum. Ideo oportebat, quòd prius numeraret illos, vt sciret quot de illis dēbat ponere in qualibet sorte, & non numerabantur hic Leuitę ab vno mense, & supra, sicut Numeri tertio, sed a viginti annis, & supra cuius causa declarabitur infra in quadam quęstione.

Et inuenta sunt triginta octo millia virorum. Computādo omnes familias Leuitarum, scilicet, Caathitas, Gersonitas, & Meraritas, non fuerunt plures inuenti, & per istos diuisa fuerunt officia Leuitica.

E *Ex his electi sunt, & distributi in ministerium domus Domini viginti quatuor millia.* Posita fuit numeratio Leuitarum, vt omnes numerati applicarentur postea aliquibus officijs, & de istis accepti sunt vigintiquatuor millia pro ministerio domus, idest, vt seruirent Sacerdotibus in ministerio templi in omnibus, quæ illi iuberent, & fuit ista maxima pars Leuitarum, quia illud ministerium, ad quod assumebantur erat magnę occupationis. *Præpositorum autem, & iudicum sex millia.* Præpositi sunt, qui pręponuntur alicui dignitati, vel officio, & aliqui putant prępositos esse distinctos a iudicibus, sed non sunt, quia iudices vocantur præpositi, eo quia præponuntur illis, in quos iurisdictionē exercent, de quo infra dicetur.

Porro quatuor millia ianitorum. Isti ianitores obseruabant ianuas Sanctuarij, & erant dispositi per omnes quatuor ventos cęli, vt patet supra 9. Pro quo sciendum, ꝙ templum Salomonis habebat solum vnam portam, scilicet, in latere Orientali. In omnibus alijs partibus erat clausum. Et illa porta non custodiebatur a Leuitis, sed a Sacerdotibus. Atrium autē, quod erat in circuitu templi habebat portas ad quatuor vētos cęli, scilicet, ad Orientem, Occidentem, Meridiē, & Aquilonem, & in qualibet porta istarum erant aliqui custodientes illam, vt infra declarabitur in quadam quæstione. *Et totidem psaltes.* Idest, quatuor millia cantorum: sic enim dicitur quarto Regum tertio, vocate mihi psaltem, idest, adducite cantorem.

Canentes Domino in organis, quæ fecerat ad canendum. Scilicet, isti quatuor millia Leuitæ canebant in organis, quę fecerat Dauid. Nam fecerat Acharam psalteria, & nabla, & cymbala, & tympana, & choros, & alia similia instrumenta, vt ait Iosephus 7. Antiquitatum: erat enim Dauid peritus valde in canticis diuinę laudis, & fecit cantica multa, quę Leuitę canerent, & organa musica, in quibus canerent.

De intentione Dauid circa Sacerdotes, & Leuitas. Quæst. II.

QVAERITVR quæ fuit intentio Dauid ordinando hic Sacerdotes, & Leuitas in diuinum ministeriū. Considerandum ad hoc, ꝙ Dauid voluit ordinare totum cultum diuinum, vt debitè se haberet, & ad hoc fecit prius numerari Sacerdotes, & Leuitas, vt postea assignaret eos certis officijs. Et primo fecit hoc de Sacerdotibus. Nam erant duæ familiæ Sacerdotales descendētes a duobus filijs Aaron, scilicet, vna ab Eleazaro, & alia ab Ithamar, & in qualibet istarū erat vnus summus Sacerdos, qui pręerat omnibus de illa familia Eleazari, & Achimelec filius Abiathar de familia Ithamar: sequenti cap. Reliqui aūt Sacerdotes erant minores, & diuisi fuerunt omnes per vigintiquatuor sortes, vel partes, quarum quælibet habebat certum nomen, & in familia Eleazari, quæ erat magna, fuerunt decem, & sex sortes, & in familia Ithamar, quæ erat minor, fuerunt octo sortes, sequenti capit. Et Sacerdotes istarum sortium ministrabant per diuersa tempora secundum ordinem sortium suarum, vt declarabitur sequenti cap. manebant autem tres familiæ Leuitarum, scilicet, Caathitæ, Meraritæ, & Gersonitæ, & diuisi fuerunt etiam isti per officia sua, quia quidam facti sunt ianitores, alij cantores, alij thesaurarij, vt patet infra vigesimoquinto, & vigesimosexto. fuerunt etiam rursus isti diuisi per sortes, quia cantores diuisi fuerūt per vigintiquatuor sortes infra vigesimoquinto. Ianitores etiam & thesaurarij per alios modos sortium, de quibus magis ibi declarabitur: ista fuit ordinatio Sacerdotum, & Leuitarum, quæ nunc facta est per Dauid, & principes. Causa autem motiua ad faciēdum ordinationem istam fuit duplex, prima fuit, quia priori tempore erant Sacerdotes, & Leuitę deordinati, eo quòd non erant certi, qui deberent ministrare, nec erant eis assignata certa tempora, sed erat aliqualis confusio inter ministrantes, & erat maior labor, nec ministrabatur tam debitè. Nunc autem Dauid voluit reducere omnia ad ordinem, scilicet, diuidendo omnes Sacerdotes in sortes certas, & eodem modo Leuitas, & assignando illis sortibus tempora certa ad ministrandum, & sic ministrarent debitè temporibus suis, nec impediret vnus alium. Secunda causa erat propter mutationem modi ministrandi. Nam vsque nunc fuerant Sacerdotes ministrantes in diuersis locis, vbi erat Sanctuarium. Nam mutabatur de loco ad locum, nunc autē mā ſurū erat semper

semper in Ierusalem. Ideo oportebat dari alium modum ministrandi. Nam iam non essent diuisi Sacerdotes per diuersa loca, scilicet, quidam ministrantes coram Arca, & alij in Tabernaculo, sicut erat ante hoc, vt patet supra 16.

De ordine dato a Dauid Sacerdotibus, & Leuitis in ministerio. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius cum Dauid nunc dederit ordinem conuenientem in ministerio Sacerdotum, & Leuitarum, quare iste ordo non fuit datus a principio a Deo in deserto, quando data est lex, vel saltem postquam fuit Sanctuarium in terra Chanaan.

Respondendum, quòd hoc fuit propter duo. Primo, quia Deus preuiderat, quòd Sanctuarium in terra Chanaan non mansurum esset firmum in eodem loco, sed aliquando esset in vno loco, & aliquando in alio, quousque Deus eligeret sibi locum, in quo maneret semper. Et tamen ante tempora Dauid non elegerat aliquem locum, in quo maneret, sed tunc elegit Ierusalem, vt dicitur sequenti lib. capitu. sexto, ordinatio autem ista Sacerdotum, & Leuitarum quędam hic conueniebat manente Sanctuario in eodem loco, sicut iam futurum erat. Ideo tempore præcedenti, quando Sanctuarium sępe mutabatur, non cōueniebat iste ordo. Nam fuit mutatum istud Sanctuarium de Sylo in vrbem Nobe, & de vrbe Nobe in Gabaon, & de Gabaon in Ierusalem, vt declaratū est primo Regum septimo. Secundum erat, quia antequam esset templum Salomonis, Sanctuarium, & Arca erant diuisa, quia magno tempore mansit Arca fœderis extra Tabernaculum, quia post educta est de Sylo, & captiuata a Philisthinis, primo Regum quarto, & quinto. Nec reducta fuit ad Sanctuarium vsquequo ędificatum est templum Salomonis, & tunc posita est in illo, vt patet tertio Regum octauo, & sequenti lib. cap. 6. Et sic quandiu fuit Tabernaculum Domini in Nobe, & postea in Gabaon, fuit Arca ab eo disiuncta, & mansit in domo Aminadab in Cariathiarim supra decimotertio, & primo Regum septimo. Et postea in domo Obededom Leuitę, & deinde in Ierusalem in domo Dauid, vt patet secundo Regum sexto, & supra decimotertio, & decimoquinto. Erant ergo isto tempore quidam Sacerdotes, & Leuitę ministrantes coram Arca in Ierusalē, & alij ministrabant in Tabernaculo in Gabaon, vt patet supra decimosexto. ordinatio tamen Leuitarum, & Sacerdotum, quę facta est hic non poterat conuenire illi tempori, in quo ministraretur in diuersis locis, eo quòd omnes Sacerdotes erant hic diuisi per vigintiquatuor sortes, sequenti capit. Et Leuitæ cantores per totidem infra 25. Et vna sors debebat ministrare post aliam. Si tamen ministrarent in diuersis locis, diuiderentur sortes, & non maneret iam idem ordo. Ideo non potuit dari iste ordo, nec aliquis alius Sacerdotibus, & Leuitis a principio ad hoc, quòd duraret omni tempore, quia ille ordo, qui daretur, si conueniret tempori, in quo Tabernaculū, & Arca erant diuisa, & mutabantur de loco ad locū, non conueniret tempori, in quo ambo essent in eodem loco permanentes: nulla ergo lex data est ante hoc. Nunc verò cum templum ędificaretur in Ierusalem, & ibi semper mansurum esset Sanctuarium, poterat dari lex vna, quæ iam conueniret omni tempori, quia omni tempori manendum erat in eodem loco.

F *De auctoritate Dauid ad statuendum istum ordinem. Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius an Dauid habuit auctoritatem ad statuendum modum, quem tenere deberent Sacerdotes, & Leuitæ in cultu Dei. Aliquis dicet, quòd sic, quia licet Dauid non haberet istam auctoritatem, tamen totus Israel poterat hoc scire, hoc autem fecit Dauid, quia congregauit omnes principes Israel, & Sacerdotes, & Leuitas, qui repręsentabant totum populum. Et totus populus poterat hoc facere. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia populus poterat disponere de illis, quæ pertinebant ad gubernationem suiipsius, sed non de
G illis, quæ pertinebant ad cultum Dei, quia nesciebant an tales cęremonię Deo placerent. Item patet hoc efficacius, quia Deuteronom. duodecimo, dicitur, quod præcipio tibi hoc tantum facito Domino Deo tuo, nec addas quidquam, nec minuas. sed ordinando isto modo, qui habetur hic, multa addebantur ad cultum Dei, quę prius non fuerant, ideo non licebat hoc omnibus Israelitis etiam simul sumptis facere. Aliquis dicet, quòd licebat hoc facere Dauid, ex eo quòd erat Propheta, & Prophetę sciunt voluntatem Dei: & sic credere, quòd Dauid sciebat istam ordinationem Deo placere. Sed dicendum, quòd adhuc istud non stat, quia istud est verum de illis Prophetis, qui erant Prophetę primi modi, quibus Deus consueuerat loqui, & reuelare aliqua occulta.
H Secus autem de Prophetis secundi modi, qui solum faciebant cantica diuinę laudis, & Deus nihil sibi reuelabat; & sic erat de Dauid, vt declaratum est supra vigesimoprimo, in quadam quęstione. Ideo non crederetur ex hoc, quòd Deus sibi reuelaret, q̄a non consueuerat ei reuelare futura.

Dicendum, quòd licuit Dauid, & populo facere istam ordinationem, quia faciebant auctoritate Dei. Vnde non faciebant ipsi, sed magis promulgabāt ordinationem a Deo factam, & est modus, scilicet, quòd Deus faceret istam ordinationem, & mitteret eam ad Dauid scriptam de cœlo. Et postea Dauid
I promulgaret eam cum omnibus de Israel: sic enim fuit de forma ędificationis templi. Nam Deus misit sibi totam figuram templi, & partium suarum, & nomina materiarum, de quibus singula fieri debebant, vt patet infra 28. vbi cum Dauid retulerit Salomoni nomina vasorum, & materiarum eorum, subdit: Omnia hæc venerunt ad me scripta manu Domini, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Ita credendum est de ista ordinatione. Nam Deus misit figuram templi, & partium suarum ipsi Dauid, quia poterat dubitare circa illam. Sed ita etiam poterat dubitare circa ordinationem Sacerdotum, & Leuitarū, ideo credendū est, ꝙ de cœlo sibi hęc scripta miserit.

De ætate Dauid, quando hæc ordinauit. Quæst. V.

K QVAERITVR vlterius quantę ętatis erat Dauid, quando fecit hęc, quę habentur hic: cum litera dicat, quòd erat senex, & plenus dierum. Aliquis dicet, quòd erat in magna ætate, vtpote nonaginta, vel centum annorum, quia hic significatur magna longęuitas, cum non solum dicatur, quòd erat senex, sed etiam plenus dierum. Dicendum est, quòd Dauid non poterat esse septuaginta annorum, quando fecit hæc, quod patet, quia Dauid erat triginta annorū, q̄n constitutus est rex super Iudam, vt patet 2. Regum 5. Regnauit autem postea quadraginta annis, scilicet, septem annis, & dimidio in Hebron, & triginta, & tribus in Ierusalē, vt patet 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & infra 29. Ideo

29. Ideo solum peruenit ad septuaginta annos. Et A tamen dicebatur esse senex, & habere plurimos annos ætatis, vel plenus dierum, sic etiam dicitur 3. Regum 1. Et tamen Dauid tunc erat eiusdem ætatis cuius nunc dicitur: tamen senex, & plenus dierum, eo ꝙ in isto paruo tẽpore Dauid peruenerat ad magnã senectutẽ: Nam senectus dicit corporis defectionẽ, quando iam omnes vires languent, & sic erat in Dauid: nam tantum fuerat debilitatus, quòd cum operiretur vestibus non calefiebat, sed oportuit, quòd quęreretur sibi adolescentula, quæ cubaret in sinu eius, & calefaceret eum. 3. Regum primo, potest autem vocari plenus dierum dupliciter, vno modo, quia quãquàm non vixisset multis diebus, tamen in illo tempore fecit opera multorum, qui autem pauca facit, dicitur paucis diebus viuere, etiam si multis annis vixerit. Qui autem nullum bonum facit quantumcũque B vixerit dicitur nunquam vixisse, & qui multa bona explet etiam si pauco tempore vixerit, dicitur longissimo tempore vixisse, sic dicitur Sapien. 4. de viro sancto. s. consummatus in breui expleuit tempora multa. Idest vir consummatus, vel perfectus in virtute in breui expleuit tempora multa. i. viuendo breui tempore vixit multis temporibus, eo ꝙ in pauco tempore expleuit opera multorum annorum. Sic fuit de Dauid, qui opera multa, & magnifica fecit, plura quàm fecerint omnes successores sui simul sumpti: ideo dicetur vixisse maiori tempore quàm omnes illi, & cõsequenter erat plenus dierum. Secundo modo potest intelligi, quòd Dauid erat plenus dierum, idest, habebat plenitudinem ætatis, quia quando quis accedit ad C illam ætatem, ad quam rationabiliter homines accedere possunt cum plenitudine iudicij sui, dicuntur esse pleni dierum, sic erat de Dauid. Nam vixit septuaginta annis, & ista est mensura vitę humanę, cum bona corporis habitudine, quia post hoc non est vita, sed dolor, sicut dixit ipse Dauid, & habetur Psal. 89. s. Anni nostri, sicut aranea meditabuntur, dies annorũ nostrorũ in ipsis septuaginta annis. Si autem in potẽtatibus octoginta annorum, amplius labor, & dolor. Sed ipse vixit septuaginta: ideo plenus dierum erat.

De anno determinato quando Dauid hæc ordinauit. Quæst. VI.

D QVAERITVR vlterius, in quo anno determinate Dauid fecit istas ordinationes, quæ habentur hic. Quidam respondent, quòd fecit in illo anno, quo adduxit Arcam de domo Obededom in domum suam, & patet hoc, quia tunc ordinauit de ministratione Sacerdotum, & Leuitarum supra 16.

Dicendum, quòd non stat propter tria, primò, quia Dauid isto tempore, quo hęc fecit erat valde senex, & plenus dierum, & tamen tunc non erat senex, quia illud fuit quasi in principio regni sui, vt supra, vt declaratum est secundo Regum sexto, & supra decimo tertio, vixit tamen Dauid postquam cępit regnare super Israel triginta & tribus annis, vt patet secundo Regum quinto. & tertio Regum secundo, & solum E vixerat septuaginta annis, vt declaratum est præcedẽti quęstione. Erat ergo Dauid tunc non in senectute, sed in medio ætatis. Secundò patet, quia Dauid prius constituit Salomonem in regem, quam faceret ordinationes istas de Sacerdotibus, & Leuitis, vt patet supra in litera. Salomon tamen non fuerat vnctus in regem, quando Dauid duxit Arcam de domo Obededom in domum suam: immo nec erat tunc natus, quod patet, nam Salomõ natus est de Dauid, & Bethsabee. 2. Reg. 12. & tamen quando Dauid duxit Arcã in domum suam, nondum acceperat Bethsabee in

A vxorem. Nam de translatione Arcæ habetur. 2. Re. 6. Et de adulterio cum Bethsabee habetur. 2. Reg. 11. Et postea natus est vnus paruulus de Bethsabee ex adulterio, qui mortuus est. 2. Reg. 12. Et postea nati sunt quatuor successiue, quorum vltimus fuit Salomon, vt patet supra 3. Ideo multo tempore post trãslationem Arcę in domum Dauid, natus est Salomõ, & consequenter non fuerunt ista facta, quando portata est Arca in domum Dauid. Confirmatur istud, quia Dauid quando mortuus est paruulus genitus ex adulterio cum Bethsabee, introiuit ad orandum coram Dño in domum, in qua erat Arca in Palatio suo, vt patet 2. Reg. 12. Et sic portata erat Arca tunc in domum Dauid, & tamen Salomon nondum natus fuerat, sed post illum paruulum nati sunt tres alij de Bethsabee, & quartus Salomon supra 3. Ideo iam erat B Arca in domum Dauid. Tertiò patet, quia ordinatio quam fecit Dauid de Sacerdotibus, & Leuitis, quando translata est Arca in domum suam, fuit solum distinguendo Sacerdotes, & Leuitas. s. qui ministrare deberent coram Arca in Ierusalem, & qui ministrare deberent in Gabaon. s. Sadoc summum Sacerdotem, & quosdam Sacerdotes, & Leuitas cum eo, & alios fecit manere coram Arca in Ierusalẽ, scilicet, Asaph, & socios eius supra 16. nunc autem Dauid ordinauit statum Sacerdotum, & Leuitarum ministrantium in eodem loco, quia diuisit eos per sortes, & vna succedebat alteri in ministrando, vsquequo omnes ministrarent, & tunc ministrabat prima. Ideo non poterat ista ordinatio conuenire illi tempori: immo ista fuit C vna de causis, quare non potuit ista ordinatio fieri ante hoc, nec decuit, quod Deus illam fecisset prius, vt declaratum est supra in quadam quęstione.

Dicendum ergo, ꝙ Dauid constituit Salomonem regem circa finem vitæ suæ, & post hoc ordinauit ea, quæ habentur hic, fuitque istud anno vltimo vitæ eius. Quod patet, quia infra 16. dicitur, quòd Dauid ordinauit omnia hæc anno quadragentesimo regni eius, & tamen non regnauit nisi quadraginta annis. 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2.

Propter quid Sacerdotes principes, & Leuitæ congregati sunt ad Dauid. Quæst. VII.

D QVAERITVR vlterius ad quid Dauid congregauit nunc omnes principes Israel, & Sacerdotes, atque Leuitas.

Dicendum, ꝙ propter multa. Primò propter ędificationem templi, quia volebat Dauid oẽs illos exhortari de ędificatione, ꝙ filium suum Salomonem adiuuarent, vt patet pręcedenti cap. cum dicitur. Quòd pręcepit omnibus principibus, vt adiuuarent eum. Secundum erat ad concordandum aliqua de statu regis Salomonis cum populo: nam nouiter fuerat vnctus in regem, & reges nouiter vncti solent facere aliquas concordias, vel pacta cum populis suis, & illa vocantur leges regni: sic enim fuit quando vnctus est Saul in regem. Nam Samuel scripsit legem E regni, & publicauit coram populo, & posuit illam coram Domino, vt patet 1. Reg. 10. Ad faciendum tales concordias requirebatur totum, vel aliqui repręsentantes totum regnum, & isti fuerunt oẽs principes, & Sacerdotes, & Leuitę, & propter hoc intelligendũ est, ꝙ non solum fuerunt hic principes exercitus, sed etiam principes tribuum, & familiarum, quia isti cõuenientius repręsentabant oẽs tribus, & familias quarum erant, quàm principes exercitus, qui curam gerebant exercitus. Tertium erat propter illas ordinationes Leuitarum, quæ nunc factæ fuerunt. Sed aliquis dicet, quod non erat necesse ad hoc vocari

totum populum, vel principes reprçsentantes totum populum, eo quòd non tribuebant aliquam auctoritatem in ista lege, sed facta fuerat a Deo, vt supra dictum est. Respondendum, ꝙ aut dicetur istam ordinationem a Deo fuisse datam, aut ab hominibus factam. Si erat a Deo data, requirebatur, ꝙ omnes de Israel conuenirent ad publicationem illius, vt susciperent illam, & obedirent sibi. Sic etiam in publicatione legis Moysi totus populus prçsens fuit: Exo. 19. Et Deus fecerat omnes illos purificari, & prçsentes esse, vt patet ibidem. Etiam in confirmatione legis omnes fuerunt prçsentes, & responderunt se acceptare legem: Exo. 24. Et postea in maledictionibus non obseruantium legem, & in benedictionibus obseruantium fuit totus populus prçsens. Et erant sex tribus ad vnam partem, & sex ad aliam, vt patet Deuteronom. vigesimoseptimo. Ita autem hic cum reciperetur lex nouiter data a Deo, omnes prçsentes esse debebant. Item requirebatur prçsentia istius legis. Nam Leuitę, & Sacerdotes numerandi erant ad hoc quòd distribuerentur per sortes, & ministeria, ꝙ non fierent sine numeratione, & ad numerationem debebant esse prçsentes ipsi Leuitę, qui numerabantur, & etiam ipsi principes, qui numerabant præsentes esse debebant, etiam debebant postea Leuitę diuidi. Et ad diuisionem istam, & assignationem officiorum conuenire deberent principes loco totius populi. Si autem data est lex ista ab hominibus: manifestum est, quòd requirebatur præsentia totius populi, vel aliquorum reprçsentantium populum, vt legem facerent, potissimè cum esset ista circa cultum Dei, & requirebatur maior prudentia, & maturitas circa illam.

Propter quam causam Leuitæ fuerunt numerati.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius ad quid fuerunt nunc numerati Leuitæ.

Respondendum est, quòd nunc Leuitæ, & Sacerdotes diuidendi erant per officia, & sortes. Et ad hoc requirebatur numeratio. Nam vt sortes fierent æquales, vel quasi, oportebat, quòd sciretur quot erant Leuitæ, & Sacerdotes, & ponerētur in vnaquaque sorte, quod oportunum erat poni: aliàs nulla sors potest statui, nec etiam sciretur quot sortes fieri deberent. Et qui Leuitæ essent de ista, vel de illa sorte. Sed dicetur, quare ergo non fuerunt numerati Sacerdotes, quia etiam ipsi per sortes diuidendi erant?

Dicendum, quòd illi numerati fuerunt, & tamen summa eorum non ponitur hic, eo quòd Sacerdotes erant distincti a Leuitis, & de eorum diuisionibus, & sortibus habetur sequenti cap. Et ibi etiam non ponitur numerus eorum, sed ponuntur sortes, & dicitur, quòd illi numerati fuerant ad faciendum istas sortes.

De numeratione Leuitarum a viginti annis supra.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius quomodo numerati fuerunt hic Leuitę a viginti annis, & supra, quia Leuitę non solent computari hoc modo, sed Deus iubebat illos computari ab vno mense, & supra, vt patet Num. 3.

Respondendum, quòd Leuitę computantur multipliciter. Aliquando ad commutandum illos pro primogenitis popularium. Aliquando ad ministrādum in officijs suis, & aliquando ad cessandum ab officijs.

F Primo modo computabantur Leuitę ab vno mense, & supra, sic patet Nume. 3. Nam ibi iussit Deus cōputari Leuitas ad hoc, quòd darentur pro primogenitis omnium popularium. Nam primogeniti de popularibus obligati erant Deo, quia liberauerat eos ab Angelo percutienti in Aegypto, quia tamen abiecerat Deus omnes tribus prçter Leuiticam quātum ad hoc, quòd sibi ministrarent: accepit Leuitas loco primogenitorum aliarum tribuum. Et quia primogeniti quando offerebantur Domino, offerebantur intra mensem, vel quasi, scilicet, quando purificabatur mater offerebatur filius in templo, & dabatur precium constitutum pro eo, sicut fecit Domina nostra de Christo: Lucę secundo. Accipi ergo debebant Leuitę in computationem ab vno mense, &
G supra, quia commutabantur pro primogenitis, qui in illa ętate dabantur Deo. Secundo modo fiebat cōputatio Leuitarum ad ministrandum, & tunc computabantur interdum a triginta annis, & supra. Et interdum a viginti quinque annis. Istud autem fiebat, quia in principio ministrationis dabantur Leuitis leuiora ministeria, & postea dabantur grauiora, & sic a uigintiquinque annis vsque ad triginta habebant leuia officia, & a triginta annis, & supra hēbant grauiora, vel, vt alij volunt, in primis quinque annis non ministrabant, sed addiscebāt officium ministrandi: in annis sequentibus ministrabant: ideo Nume. quarto, computantur Leuitę a triginta annis, & supra. & Numeri 8. computantur a viginti quinque annis. Tertio
H modo computabantur Leuitę ad cessandum a ministerio, & tunc computabantur a quinquaginta annis, & supra. Nam tunc cessabant ministrare, & efficiebantur custodes vasorum: Numeri 8. hic non debuit teneri primus modus, quia non computabantur Leuitę nunc ad commutandum eos pro primogenitis Israelitarum, sed ad ministrandum: ideo non computantur ab vno mense, & supra. Sed obijcietur, quòd interdum Leuitæ non numerabantur ad commutandum eos pro primogenitis Israelitarum, & tamen cōputantur ab vno mense, & supra, vt patet Numeri vigesimosexto. Et non potest dici, quòd ibi dantur in
I commutationes pro primogenitis aliarum tribuū, quia illa commutatio iam facta erat in Gabaon ab exitu de Aegypto in deserto Synai, quando tota tribus Leui data est Deo loco primogenitorum aliarū tribuum. Et non poterant dari pluries, quia quod semel datum est in solutionem, non potest dari iterum ad satisfaciendum de alio debito, quia quod meum est ex vna causa, ex altera causa effici meum non potest, nisi desinat esse meum. Computatio tamen facta Numeri vigesimosexto, fuit anno quadragesimo ab exitu de Aegypto, quando iam erant Israelitę apud terram Chanaan iuxta Iordanem, vt patet ibidem: etiam ibi declaratum est. Ideo interdum numerabantur Leuitæ ab vno mense, & supra. Et non pro commutatione.

Dicendum, quòd Leuitę aliquando computaban-
K tur ab vno mense, & supra. Et non in commutationem, sicut ibi, & non computabantur ad ministrandum, sed solum ad sciendum summam, & tunc non differebat, in qua ętate computaretur: si tamen cōputarentur ad ministrandum, computarentur in ętatę, in qua possent ministrare, sed non possunt ab vno mense, & supra ministrare: saltem ergo ab anno vicesimo computarentur, & quia hic computabantur Leuitę ad distribuendum eos per officia, non debebant computari ab vno mense, & supra, sed in maiori ætate, & sic computati sunt a viginti annis, & supra.

De

De computatione Leuitarum, quare non est facta secundum legem. *Quæst. X.*

QVAERITVR vlterius dato, quòd non deberent computari Leuitæ hic ab vno mense, & supra: tamen quare saltem non computabantur, sicut in lege, scilicet, a vigintiquinque annis, & supra, vel a triginta annis, & supra, vt patet Numeri 4. & 8.

Respondendum, quòd duo fuerunt propter quæ variatus fuit iste modus computandi a modo priori. Primum est, quia quando data est lex, & etiam toto tempore præcedenti, pauci ministri sufficiebant pro cultu Dei, eo quòd non fiebat solenniter, sicut factus est postea ædificato templo Salomonis. Ideo sufficiebat prius accipi ministros a triginta annis, & supra: facto tamen templo per Salomonem, fuit cultus diuinus in magna solennitate, & requirebantur multi ministri, & si acciperentur omnes a triginta annis, & supra, non inuenirentur tot, quot erant necessarij. Ideo oportuit accipere ministros in minori ętate, vt plures inuenirentur, & sic accepti sunt a viginti annis, & supra. Secundum, & pręcipuum erat propter mutationem ministrationum. Nam antequam fieret templum Salomonis erant ministrationes Leuitarum graues, scilicet, quia debebant portare Sanctuarium, & omnia vasa eius de loco ad locum, cum non esset Sanctuarium manens: & ad ista officia requirebatur robur virile, & sic computabantur Leuitæ a triginta annis, & supra: Numeri quarto, vel a vigintiquinque annis, & supra pro alijs minoribus ministrationibus: Numeri 8. Nunc autem facto templo Salomonis Leuitæ non portaturi erant Tabernaculum, nec vasa eius de loco ad locum, eo quòd iam mansurum erat Sanctuarium Domini firmum in Ierusalem, & sic reliquę ministrationes Leuitarum essent leues, pro quibus sufficeret Leuitas esse a viginti annis, & supra. Et sic statutum est, & istam causam expressit Dauid pro ista ordinatione, scilicet. Requiem dedit Dominus Israel populo suo, & habitationem in Ierusalem vsque in æternum, nec erit officij Leuitarum, vt vltra portent Tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministrandum. Iuxta præcepta quoque Dauid nouissima supputabitur numerus filiorum Leuitarum a viginti annis, & supra, & ista fuit vna causa, & potissima, quare non potuit ista ordinatio Sacerdotum, & Leuitarum, quę nunc facta est fieri a principio, eo quòd ministeria, quæ tunc erant, nunc cessabant esse, & mutatis rebus, de quibus est lex, oportet mutari legem, vel cessare illam.

In qua ætate computabantur Leuitæ. *Quæst. X.*

QVAERITVR vlterius cum Leuitæ computarentur hic a viginti annis, & supra, an computarētur omnes quantumcunque senes, vel solum vsque ad aliquam ætatem. Quidam dicunt, quòd solum computabantur a viginti annis vsque ad quinquaginta, quia hic computabantur Leuitæ ad ministrandum, & tamen in anno quinquagesimo cessabant Leuitæ ministrare, vt patet Numeri 8.

Respondendum est, quòd Leuitę computabātur hic ab anno vicesimo, & supra in quacunque ætate essent. Et ratio est, quia hic computabantur ad ministrandum, & istę ministrationes, quę iam competebant Leuitis erant leues, cum non deberent portare aliqua onera, & sic in quacunque ętate poterant illas exercere. Cum autem dicitur Num. 8. quod Leuitæ in anno quinquagesimo cessabant ministrare,

A non dicitur, quòd cessarent simpliciter a ministratione, sed solum cessabant a portatione onerum, & ista erant difficilia, & tamen habebant alias ministrationes leues. s. custodire vasa sacra, & alia, quæ eis commendabantur: Num. 8. s. Cumque quinquagesimum annum ætatis impleuerint, seruire cessabunt, eruntq; ministri fratrum suorum in Tabernaculo fœderis, vt custodiant, quę sibi fuerint commendata, opera autē ipsa non facient. Scilicet, opera grauiora, & tamen nunc iam cessauerant omnia opera grauia. s. portatio onerum. Ideo poterant ministrare Leuitæ etiā post annum quinquagesimum vsque ad mortem, & sic numerati fuerunt hic. Ideo dicitur hic a viginti annis, & supra, & nō præfinitur aliquod tempus postea.

De multitudine virorum, scilicet, triginta octo millia.
B *Quæst. XI.*

QVAERITVR vlterius de ista summa triginta octo millium virorum: an fuerit pro omnibus Sacerdotibus, & Leuitis, vel solū de Leuitis. Aliquis dicet, quòd solum fuit summa Leuitarum, quia solum dicitur hic numerati sunt Leuitæ.

Dicendum est, quòd hoc non obstat, quia Leuita aliquando est nomen officij, & aliquando nomen progeniei. Primo modo distinguuntur Sacerdotes a Leuitis, qui erant Sacerdotes superiores in gradu. Secundo modo non distinguebantur Leuitæ, & Sacerdotes, quia omnes erant de tribu Leui, & sic patet
C de Aaron, qui erat summus Sacerdos, & tamen ipse vocabatur Leuita, vt patet Exodi quarto. s. Aaron frater tuus Leuites scio, quòd eloquens sit. Et sic poterāt accipi hic Leuitę pro nomine stirpis, & nō officij.

Dicendum, quòd verum est, quòd poterant intelligi Sacerdotes nomine Leuitarum, & tamen non intelliguntur hic nomine eorum, sed tota ista summa est Leuitarū, quod patet, quia Leuitę, & Sacerdotes fuerunt distincti per diuersa officia, & non pertinebant vllo modo officia Sacerdotum ad officia Leuitarum, vnde de Leuitis ponitur hic, & de Sacerdotibus sequenti cap. Et sic non intelligerentur Sacerdotes sub ista summa. Secundo patet, & efficacius, quia
D hic est summa triginta octo millia virorum, & omnes isti acceperunt officia Leuitica, vt patet in litera, scilicet. Vigintiquatuor millia eorum fuerunt pro ministerio domus, & sexmillia iudicum, & quatuor millia ianitorum, & totidem cantorum, quæ sunt simul triginta octo millia: omnes tamen isti erant Leuitæ, quia ad Sacerdotes non pertinebant tales ministrationes, sed illę, quę fiebant in altari, & sacrificijs cum accessorijs, vt patet infra in litera. soli ergo Leuitæ fuerunt isti. Et tamen computati fuerunt hic omnes tres familiæ Leuitarum, & postea fit distinctio earum.

De Leuitis distributis in ministerium domus.
Quæst. XII.

E QVAERITVR vlterius, qui erant isti Leuitę, qui distributi sunt in ministerium domus. Et quod erat istud ministerium, quod faciebant isti vigintiquatuor millia virorum. Quidam dicunt, ꝙ istud ministerium erat Sacerdotale, quia propriè Sacerdotes erāt, qui ministrabant in domo Dñi, & sic volunt quòd vigintiquatuor millia erant de Sacerdotibus. Et tunc dicetur, quòd nomine Leuitarum intelliguntur hic Sacerdotes, sed istud improbatum est pręcedenti quęstione: ideo dicendum, quòd erant Leuitę. Nicolaus tñ dicit, ꝙ istud ministerium domus erat adiu-

uare Sacerdotes in excoriatione animaliũ pro sacrifi F
cijs, & similibus, quæ eis iubebantur. Sed dicen-
dum, quòd hoc non stat, quia Sacerdotes habebant
officium istud, & non pertinebat ad Leuitas, sicut
nec sacrificare, & facere alia ministeria altaris, nisi
in casu necessitatis magnę, quando non erant Sacer-
dotes, qui sufficerent ad excoriãdum animalia, & in-
stabant multa sacrificia facienda, poterant eos adiu-
uare Leuitæ. Sic enim factum est tempore Ezechię
regis. Nam tempore Achaz patris sui fuerat totus
populus in idolatria, & cessauerat ministerium do-
mus Domini: ideo tempore Ezechię, quando vo-
luit restituere diuinum cultum, erant paucissimi Sa-
cerdotes, & multæ hostię oblatæ sunt propter solē-
nitatem, & deuotionem populi tunc redeuntis ad G
cultum Dei, & quia pauci Sacerdotes erant, nec po-
terant facere omnes cęremonias sacrificiorum, ad-
iuuarunt eos Leuitę ad excoriandum animalia, vt pa
tet sequenti lib. cap. 29. s. Sacerdotes verò pauci erant,
nec poterant sufficere, vt pelles holocaustorum de-
traherent, vnde & Leuitę fratres eorum adiuue-
runt eos, donec impleretur opus. Nunc autem po-
nebatur lex de ministrando: ideo non daretur Leui-
tis in officium, quòd ministrarent adiuuando Sacer-
dotes ad excoriandum animalia, quia aliàs non cõpe
teret eis propter necessitatem, sed ex lege, & tamen
ex necessitate solum competebat, vt declaratum est,
Leuitis istud officium. Dicendum autem quòd non
apparet, quòd ministeriũ domus Domini esset istud H
quod habebant nunc Leuitæ. Nam vltra ministe-
ria, quę ponuntur in litera, scilicet, esse iudices, & can
tores, & ianitores, & prępositos, non reperiuntur ali-
qua alia in Scriptura. Sed aliquis dicet, quòd aliud
erat ministerium Leuitarum, scilicet, quia quidam
erant thesaurarij, vt patet infra 26. Sed dicendum,
quòd hoc non stat, quia thesaurarij, & ianitores per-
tinebãt ad idem officium. Et ideo de quatuor milli-
bus ianitoribus, qui ponuntur hic, erant quidam ia-
nitores, & alij thesaurarij, vt colligitur infra vigesimo
sexto, potissimè, quia dato, quòd ianitores, & the-
saurarij essent distincti, tamen non ponerentur vi- I
gintiquatuor millia de thesaurarijs, quia pauci requi
rebantur ad illam ministrationem.

Dicendum ergo, quòd istud ministerium domus
Domini erat quasi officium extraordinarium, scili-
cet, quòd non erat vnum officium, sed multa, scili-
cet, obedire Sacerdotibus in omnibus, quę iuberent
subseruiendo eis ad ministeria sua: pertinebat enim
ad Sacerdotes offerre sacrificia principaliter, & pro
istis sacrificijs erant multa necessaria, scilicet, anima-
lia, & libamenta, scilicet, farina, vinum, oleum, sal, &
thus, & etiam ligna multa, & aqua ad lauandum ho-
stias, & vt lauarentur ipsi Sacerdotes, quando mini-
strarent. & quamquàm Sacerdotes vterentur istis fa
ciendo sacrificia, tamen parare illa, & ducere ad tē-
plum, & offerre ipsis Sacerdotibus non pertinebat
ad Sacerdotes, sed ad ministros inferiores, scilicet, K
ad Leuitas. Et quia occupationes istę erant multæ
plusquam in alijs officijs Leuitarum, assignati fue-
rant vigintiquatuor millia Leuitarum pro ista mini-
stratione, & in alijs officijs erant pauciores, scilicet,
de cantoribus, ianitoribus, præpositis, & iudicibus:
sic etiam in Ecclesia fit. Nam Sacerdos solus conse-
crat in pane, & vino. Et tamen præsentare sibi pa-
nem, & vinum ad consecrandum, & portare vasa
ad hoc, & lumen, & librum, & ornare altare, ad
alios ministros inferiores pertinet, scilicet, ad diaco-
num, subdiaconum, & Acolitum, vt ait Magister
quarto Sententia. distinct. vigesimaquarta. Et in De
cretis distinct. vigesimaprima, cap. cleros. Et distinct,
vigesimaquinta, cap. perlectis. Et quia istud ministe-
rium Leuitarum, in quo subseruiebant Sacerdoti-
bus non erat vnum, sed multa, non habet vnum no-
men speciale, sicut ministerium ianitorum, & can-
torum, sed vocatur generaliter ministerium domus
Domini quàm ministerium aliorum Leuitarum, eo
quòd alij non subseruiebant Sacerdotibus, sed habe-
bant ministeria sua deter minata, vt cantores, & iani
tores, & quia Sacerdotes ministrabant magis pro-
priè in domo Domini, quàm Leuitæ, & isti Leuitę
subseruiebant Sacerdotibus, dicebantur isti habere
ministerium domus Domini.

De officio præpositurę. *Quæst. XIII.*

QVAERITVR vlterius de Leuitis, qui erant prę-
positi, & iudices, scilicet, quod officium erat
prępositura, & quorum erant iudices isti Le
uitę. Aliqui volunt, quòd prępositi differant a iudi
cibus, & tunc dicentur prępositi in aliquo officio
speciali quod hic non nominatur, & posset dici, quod
isti erant thesaurarij, & vocarentur prępositi, quia
prępponebantur thesauris domus Domini, & sic vo-
cantur infra vigesimosexto.

Dicendum tamen videtur, quòd præpositi, & iu-
dices non differebant, sed ipsi iudices vocabantur prę
positi, quia prępponebantur illis, in quos exercebant
iurisdictionem, & patet hoc, quia si officium præ-
positurę esset per se distinctum ab officio iudicum:
poneretur per se summa iudicum, & per se summa
præpositorum: & tamen ponitur eadem summa pro
vtrisque, scilicet, sex millia virorum, quod non fit
in alijs. s. in ianitoribus, & cãtoribus: ergo non distin-
guũtur iudices, & prępositi. De iudicibus autē dubiũ
est quorum erant iudices isti Leuitæ.

Respondendum est, quòd erant iudices Israelita-
rum. Pro quo considerandum est, quòd Israelitę ha
bebant duos modos iudicum, quidam erant iudices
maiores, de quibus nõ appellabantur, & isti erant se-
ptuaginta, quorum maximus erat summus Sacerdos,
& erant semper in vno loco, & vocabatur domus
consilij, vel domus iudicum, & licet omnes essent
iudices ad deliberandum quid deberet iudicari: in
causis tamen vnus eorum sententiam proferebat,
scilicet, solus summus Sacerdos, & a sententia il-
lius non poterat appellari, & siquis repugnaret occi
debatur, Deuteronom. 17. Isti duces condemnaue-
runt Christum ad mortem, vt ait Iosephus 18. Anti-
qui. Et ob hoc in passione sępe dicitur, quòd prin-
ceps Sacerdotum, & seniores faciebant aliquid con-
tra Christum, vel loquebantur, & vocantur seniores
illi septuaginta iudices, qui erant sub summo Sacer-
dote, & ob hoc vocabantur seniores, quia successerãt
septuaginta senioribus, quos Deus dedit Moysi in
deserto in socios, & coadiutores quantum ad regimē
populi, vt patet Num. 11. Et sicut Moyses erat maior
omnibus illis septuaginta, ita summus Sacerdos erat
maior inter istos septuaginta seniores: infra istos
erant alij iudices minores per singula loca Israel, &
iudicabant causas minores, appellabaturque de
eis ad domum iudicij, vel consilij, scilicet, ad se-
ptuaginta seniores, & isti iudices erant oriundi de lo-
cis illis, in quibus iudicabant, & quia isti non erant
tam periti in lege, dabantur cuilibet iudici duo Leui
tę tamquam assessores, vt ait Iosephus 4. Antiquita.
Et erat hoc, quia Sacerdotes, & Leuitę nouerant
bene legem, & non populares, sed potius ab illis quę-
rere debebant, vt patet Malach. secundo, scilicet. La-
bia Sacerdotis custodient scientiam, & legem exqui-
rent de ore eius, quia Angelus Domini exercituũ est.
De

De hoc etiam patet infra 26. scilicet. Isaaritis vero præerat Chonenias, & filij eius ad opera forinsecus super Israel, vt docerent eos atque iudicarent. Sic etiam patet sequenti lib. cap. 19. scilicet. Constituit Iosaphat in Ierusalem Leuitas, & Sacerdotes, & principes familiarum ex Israel, vt iudicium, & causam Domini iudicarent habitatoribus eius. Et sic Leuitæ erant iudices super Israel, & isti sex millia virorum Leuitarum separati fuerant, vt distribuerentur per omnia loca Israel in iudices.

De numero ianitorum. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius de ianitoribus quomodo ponuntur quatuor millia ianitorum, quia videtur, quòd superfluum erat poni tã tam multitudinem ianitorum, cum vnica esset domus cuius ianuas deberẽt custodire. Respondendum est, quòd ad sciendum hoc, oportet considerare de officio ianitorum, qualiter, scilicet, erant distributi, & quæ officia habebant, & dicendum est, ꝙ ianitores non custodiebant aliam domum nisi templum Salomonis. Sciendum tamen est, quòd templũ Salomonis propriè dictum erat quædam domus habens in logitudine duplum quàm in latitudine, & erat clausa parietibus, & tecto, intra quam erat arca fęderis, & omnia vasa præter altare holocaustorum cum vasis suis, vt declaratũ est præcedenti cap. in quadam quęstione, & istud templum habebat vnicam ianuam exteriorem, quæ erat in latere orientali. Ex omnibus autem alijs lateribus clausum erat: istam ianuam non custodiebant Leuitæ, qui vocantur hic ianitores, sed Sacerdotes, eo quòd intra templum nullus Leuitarum introibat, sed soli Sacerdotes, & ipsi custodiebant ipsam ianuam, erat autem in circuitu templi quidam murus magnę capacitatis, ambiens totum templum in circuitu, & intra illum murum, & templum caperetur multitudo hominum innumerabilis, & illud spacium vocabatur atrium templi. Erat autem illud spacium ad hoc, quòd Israelitæ venientes ad orationem manerent ibi. Nam nemo introibat in templum, quia non solum eis, sed etiam nec Leuitis licebat introire illuc. Istud atrium habebat in circuitu suo quatuor portas ad quatuor ventos, scilicet, ad Orientem, Occidentem, Aquilonem, & Meridiem. Et in istis erant ianitores custodientes, officium autem eorum erat, quòd custodirent ne quis accederet ad locum indebitum, vel si aliquis esset immundus non permitterent eum intrare ad locum, in quo erant mundi. Item siquis impediebat orationem, vel diuina officia expellebatur ab eis, & ad istos pertinebat eijcere animalia bruta, ne introirent in Sanctuarium habebant etiam ianitores aliud officium, quia intra atrium templi in circuitu parietum templi, erant quædam domus paruæ, quæ vocabantur exedræ, & illas custodiebant ianitores. De istis etiam accipiebantur thesaurarij: nam templum habebat thesauros multos in auro, & argento, & vasis preciosis, & vestibus Sacerdotalibus atque Leuiticis. Et custodiebantur omnia hæc in exedris sub manu Leuitarum, qui erant ianitores. Considerandum etiam, quòd isti ianitores non erant semper simul omnes actualiter custodiendo templum, & thesauros eius, sed aliquibus eorum commissa erat cura thesaurorum. Et isti diuidebantur per sortes, & quędam sors custodiebat vno tempore, & alia alio tempore. Alij autem, qui erant ianitores diuisi erant per quatuor sortes propter quatuor portas, quæ erant in atrio templi, & quælibet sors illarum diuidebatur per alias sortes minores, & vna pars custodie-

A bat vno tempore, & alia alio, ita quòd semper erant aliqui custodientes, & aliqui quiescentes. Sciendum autem, quòd isti, qui non custodiebant, ibant ad ciuitates, in quibus morabantur, & ibi manebant illo tempore, quo non ministrabant, & cum aduenisset tempus ministerij ipsorum, veniebant in Ierusalem, & ministrabant, de quo magis declarabitur sequenti quæstione. De modo istorum ianitorum patet supra nono, cum dicitur. Per quatuor ventos erant ostiarij, idest, ad Orientem, & ad Oocidentem, ad Aqilonem, & ad Austrum. Sed obijcietur, quia ibi dicitur, quòd omnes hi electi erant in ostiarios per portas ducentos, & duodecim. Dicendum, quòd istę erant portæ exedrarum, portæ tamen B atrij, quæ erant exteriores, quatuor erant, scilicet, ad quatuor ventos cęli: patet etiam de hoc infra vegesimosexto vbi dicitur, quòd Leuitæ ianitores fecerunt inter se quatuor sortes ad custodiendum in quatuor portis, & erant pauci Leuitæ, scilicet, ad Orientem erant sex Leuitæ, & ad alias portas erant quatuor, & hoc erat per diem, per noctem autem plures erant, sed de his magis declarabitur ibidem.

De ministrationibus Secerdotum. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius circa habitudinem Sacerdotum, & Leuitarum in ministrationibus C suis, scilicet, cum quidam eorum ministrabant quid faciebant alij, vtpote de Sacerdotibus, qui erant diuisi in quadraginta quatuor sortes, & vna sors ministrabat vno tempore, & alia alio, & nunquam duæ sortes simul ministrabant, sic etiam Leuitę cantores diuisi erant per totidem sortes infra vigesimoquinto. Et nunquam simul ministrabant duę sortes. Dicendum est, quòd Sacerdotes, & Leuitæ non habitabant omnes in Ierusalem, vbi erat Sãctuarium, sed habebant quadraginta octo ciuitates in quibus habitabant, erant dispersi per totam terram Israel per singulas tribus: Numer. trigesimoquinto, & Iosue vigesimoprimo. Et quando Leuitæ, vel Sa- D cerdotes ministraturi erant, veniebant in Ierusalem, & manebant ibi toto tempore ministrationis, in quibusdam domibus, quæ vocãtur exedræ, & erant intra ambitum atrij, scilicet, inter atrium, & templum. Ministrabat autem quælibet sors Sacerdotum, vel Leuitarum per vnam hebdomadam, qua finita alia sors sequens veniebat ad ministrandum, & illi, qui ministrauerant præcedenti hebdomada, redibant in vrbes suas, & manebant ibi quandiu non ministrabant. Istud colligitur quarto Regũ 11. scilicet. Tertia pars vestrum introeat sabbatho, & obseruet excubias domus regis. Et iterum dicitur. Assumẽtes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbathum cũ his, qui egrediebantur ex sabbatho. Idest, quædam pars Sacerdotum, & Leuitarum veniebat ad ministrandum die E sabbathi, & alia pars cessabat ministrare die sabbathi. Sic etiam dicitur sequenti lib. capit. vigesimosecundo, scilicet. Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum Sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorum erit in portis. Idem patet supra nono, & magis clarè, scilicet. Fratres eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbathis suis de tempore ad tempus. Postquam autem aliqui cessabant ministrare, ibant in terram suam, & manebant in vrbibus, si tamen aliquis Leuitarum, vel Sacerdotum vellet semper manere in ciuitate, in qua erat Sanctuarium, vt semper ministraret per sortem, dabatur ei pars prouentuum, scilicet, de his, quæ proueniebant alijs Sacerdotibus, & Leuitis ministrantibus, vt patet Deute. 18. Et iste modus

dus erat se habendi Leuitarum, & Sacerdotum temporibus, quibus non ministrabant.

De multitudine cantorum. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius circa cantores, de quibus hic dicitur, quomodo erant tot cantores, scilicet, quatuor millia in domo Domini. Respondendum, quòd erant quatuor millia cantorum, qui non ministrabant in eodem tempore, sed erant distincti per vigintiquatuor sortes, infra 25. & quęlibet sors ministrabat vna hebdomada, sicut supra dicebatur de ianitoribus, & alijs Leuitis, & Sacerdotibus, & finita ministratione redibat ista sors in terram suam, & succedebat alia, & sic per oēs vigintiquatuor sortes, & tunc prima sors redibat ad ministrandum. Officium istorum cantorum erat, quòd quidam cantarent in voce, & alij cum organis musicis, & illi, qui canebant in organis musicis, erant distincti, quia quidam canebant in quibusdam organis, & alij in alijs, sicut dicitur supra 15. Quòd Heman, & Asaph in cymbalis concrepabant, & Zacharias, & Oziel in nablis arcana cantabant. Et isti Leuitæ cantabant quotidie in mane, & in vespere, scilicet, tempore, quo fiebant sacrificia, scilicet, quia offerebatur sacrificium matutinum in aurora, & vespertinum in sero, & illo tempore cantabant Leuitæ, vt solennius fieret sacrificium, etiam in Sabbathis, & kalendis, & alijs festiuitatibus cantabant solennius, de hoc infra in litera. Et habebant isti Leuitæ organa, quæ fecerat eis Dauid, in quibus cantabant, vt patet supra in litera. Nam Dauid erat sapiens nimis in canticis, & ordinauerat multa cantica, quæ dicerent Leuitæ, & dederat eis instrumenta, in quibus cantarent.

Et distribuit eos Dauid per vices filiorum Leui, Gerson videlicet, & Caath, & Merari. Filij Gerson, Leedam, & Semei. Filii Leedā principes Iahiel, & Zetham, & Ioel, tres. Filij Semei. Salomit, Osihel, & Aram, tres: isti principes familiarum Leedam. Porro filij Semei. Lehet, & Ziza, & Iaus, & Baria, isti filij Semei quatuor. Erat autem Leheth prior. Ziza secundus. Porro Iaus, & Baria non habuerunt plurimos filios, & iccirco in vna familia vnaq́ue domo computati sunt. Filij Caath: Amram, & Isaar, Hebron, et Oziel quatuor. Filij Amram: Aaron, et Moyses. Separatusque est Aaron, vt ministraret in Sancto sanctorum, ipse, et filij eius in sempiternum, et adoleret incensum Domino secundum ritum suum, ac benediceret nomini eius in perpetuum. Moysi quoque hominis Dei filij annumerati sunt in tribu Leui. Filij Moysi, Gerson, et Eliezer: filij Gerson. Subuel primus. Fuerunt autem filij Eliezer Rohobia primus, et non erant Eliezer filij alij. Porro filij Rohobia multiplicati sunt nimis. Filij Isaar Salomith primus. Filij Hebron, Ieriau primus, Amarias secundus, Ia-

F ziel tertius, Iecmaam quartus. Filij Ozihel. Micha primus, Iesia secundus. Filij Merari Moholi, et Musi. Filij Moholi Eleazar, et Cis. Mortuus est autem Eleazar, et non habuit filios, sed filias, acceperuntque eas filij Cis fratres earū. Filij Musi. Moholi, et Eder, et Ierimuth tres. Hi filij Leui in cognationibus, & familijs suis principes per vices, & numerum capitum singulorum, qui faciebant opera ministerij domus Domini a viginti
G annis, et supra.

Et distribuit eos Dauid per vices filiorum Leui. Idest omnes suprapositos, scilicet, triginta octo millia virorū, distinxit Dauid per vices filiorum Leui, idest, per officia Leuitica, quia omnibus istis dedit officia, sicut supra habetur.

Gerson, videlicet, & Caath, & Merari. Isti sunt tres filij Leui, & sunt principes trium familiarū Leuiticarum, & dicitur, quòd omnes isti suprapositi diuisi fuerunt per vices, idest, per familias filiorum Leui, scilicet, per tres familias nominata a tribus filijs Leui, fuit facta diuisio Leuitarum. Prima enim diuisio Leuitarum est per tres familias, & deinde quælibet illarum
H diuiditur per alias minores familias, sicut infra dicetur. *Ex Gerson, Leedam, & Semei.* Gerson fuit princeps vnius familię, & filij eius fuerunt Leedam, & Semei, & isti fuerunt prępositi super thesauros templi infra 26. Iste Leedam vocatur alio nomine Lobni. vnde Num. 3. dicitur, quòd habuit Gerson duos filios, scilicet, Lobni, & Semei, a quibus descenderunt duæ familiæ, scilicet, Lobnitica, & Semeitica. Iste Semei non est ille, qui maledixit Dauid, quando fugiebat a facie Absalonis 2. Reg. 16. quia ille erat de tribu Beniamin, vt ibi declaratum est. Iste autem erat de tribu Leui: etiam iste fuit multo tempore ante illum, quia iste fuit nepos Leui, & sic mortuus est in Aegypto, ille autem fuit tempore Dauid, cum maledixerit
I ei, & postea occisus est per Salomonem 3. Reg. 2.

Filij Leedam principes Iehiel, & Letha, & Ioel, tres. Continuatur hic progenies: nam Leedam habuit tres filios, qui nominantur hic, & fuerunt principes, & nominantur alio modo infra 26. Possunt autem vocari isti principes, scilicet, familiarum particularium, vel principes thesaurorum. Nam isti fuerunt de thesaurarijs templi, vt patet infra 26. Et etiam fuerunt principes familiarum particularium sub familia Gerson, sic dicitur ibi, scilicet, de Leedam principem familiarum, Leedam; Gerson, Iahiel, & mutantur nomina istorum, quia illi, qui vocantur hic Ioel, & Zetam vocantur ibi Iersoni, & Ledan. Nec est hoc mirum, quia multi viri sunt binomij, & trinomij, & qui vocatur hic Iahiel, vocatur ibi Iehiel per additionem lite-
K rę, eo quòd in nominibus Hebræis sæpe fit additio, & subtractio literarum, sicut declaratum est supra 21. in quadam quæstione. Iste Ioel non est Ioel Propheta, quia ille fuit filius Phanuel, vt patet Ioelis primo etiam ille fuit multo tempore ante illum, quia ille fuit tempore regis Oziæ, vt probatum est quarto Re. 15. & iste fuit, quando Israelitæ erant in Agypto, vel paulo post exitum.

Filij Semei. Continuauit Scriptura narrationem progeniei Gerson per Leedam filium eius: hic ponitur progenies per alterum filium, scilicet, Semei.

Salomith, & Oziel, & Aram tres. Isti tres fuerunt filij Semei. Salomith aliquando est nomen viri, sicut hic, & ali-

& aliquando nomen fœminę, sicut habetur Leui.24. A Nã Salomith erat mater illius viri, qui blasphemauit nomẽ Domini in deserto,& lapidatus est. Iste Oziel non est ille, a quo nominatur familia Ozielitarum Num.3, quia ille fuit de familia Caath. Et iste est de familia Gerson. Iste Aram non est ille, de quo habetur Mat. primo, & est in genelogia Saluatoris. Nam ille est de tribu Iuda,& iste est de tribu Leui.

Isti principes familiarum Leedam. Idest omnes supradicti sunt principes familiarum descendentium a Leedam, & in hoc est dubium, quomodo istę sint familiæ Leedam, quia videntur esse familię Semei, quidam earum tenent, quòd non sint omnes familiæ Leedam. Sed quid in hoc sit verum, dicetur infra in quadam quæstione. B

Porro filij Semei Leheth, & Ziza, & Iaus, & Baria. Iste Semei est filius Gerson,& non ille, qui supra ponitur licet quidam contrarium putent. Ideo positis principibus familiarum descendentium a Leedam, ponuntur hic familiæ descendentes a Semei, & ponuntur quatuor filij Semei, qui putantur nominasse quatuor familias, & de istis tangitur infra 26.

Isti filij Semei quatuor. Scilicet, fuerunt filij eius immediati,& non descendẽtes ab eo per successionem, scilicet, filij,& nepotes. *Erat autem Leheth prior, & Ziza secundus.* Hic ponitur ordo natiuitatis istorum: fuerant enim isti principes duarum familiarum.

Porro Iaus, & Baria non habuerunt plurimos filios. Isti sunt alij duo filij Semei,& primi duo, scilicet, Leheth, C & Ziza habuerunt multos filios, & quilibet eorum nominauit vnam familiam, sed Iaus, & Baria habuerunt paucos filios. *Et iccirco in vna familia vnaque domo computati sunt.* Scilicet, si habuissent multos filios, scilicet, quilibet eorum nominasset vnam familiam, quia tamen erant pauci non potuerunt nominare duas familias, sed ambo nominauerunt vnam. Et dicitur in vna familia,& in vna domo, quia pro eodem accipiũtur hic. Ista tria sunt nomina progenierum, scilicet, tribus familia, & domus. Tribus est quędam congregatio magna multorum descendentium ex eodem capite, & sic duodecim filij Iacob ponuntur duodecim capita tribuum,& multitudo descendens a quolibet eorum vocatur tribus. D Deinde diuiditur tribus per familias. Nam ille a quo denominabatur aliqua tribus habebat filios, & a quolibet illorum poterat nominari vna familia, vnde familiæ sunt cognationes magis particulares sub eadem tribu, quælibet enim tribus habet duas, vel tres familias aut plures, quæ autem istæ sint, patet Num.26. Vbi ponuntur nominatim omnes,& sub quibus tribubus sint. Deinde sunt aliæ cognationes magis particulares, quæ vocantur domus,& quælibet familia habet multas domos, quę sunt cognationes maximè particulares, & iam post illas non sunt aliæ cognationes,& sic quando diuidebatur totus Israel, primo diuidebatur per duodecim tribus, deinde quælibet tribus per familias suas,& postea familia quælibet per domos, & quælibet domus E per viros,& ibi erat status. Sic patet Iosue 7. vbi Deus iussit, quòd inquireretur, qui furatus fuerat de anathemate,& applicatæ sunt omnes tribus Israel, & inuenta est tribus Iuda peccasse, & illa diuisa est per familias, & inuenta est familia Zare, & illa diuisa est per domos,& inuenta est domus Zabdi, & illa diuisa est per viros,& inuentus est Achor. Hic autem accipitur familia non pro ipsa familia, quæ subijcitur immediate tribui, sed pro alia magis particulari, & illa iam est domus. Nam familia propriè dicta erat hic familia Gerson, eo quòd ipse erat filius Leui, a quo nominabatur tribus, filij ergo Gerson non poterant iam nominare alias familias, sed domos, & ideo familia,& domus idem est hic, & ob hoc litera posuit vtrũque pro eodem.

Filij Caath: Amram, Isaar, Hebron & Oziel quatuor. Posita fuit supra deriuatio familiæ Gersonitarum, hic ponitur deriuatio familiæ Chaathitarum. Nam Caath fuit vnus de filijs Leui,& ista est familia nobilior, eo quòd de ea nati sunt Leuitæ Sacerdotes, vt infra declarabitur, & ponuntur quatuor filij Caath, a quibus nominatę sunt quatuor familiæ particulares, scilicet, Amramitæ, Ozielitæ, Hebronitę,& Isaaritæ: Num. 3. Aliqui libri habent hic Chebron, vbi dicimus Hebron,& istud procedit ex conditione Græci idiomatis, quia vbi nos ponimus literam, h, ponunt ipsi literam Chi,& illa durius sonat. Ideo dicitur Chebron, & non Hebron. Sic etiam dicitur Aram, siue Haram pro Syria sępe in sacra Scriptura, vt patet Genes. 11. & tamen in Gręco scribitur Charan, & sic scribitur Actuum 7. quia ille liber translatus fuit de Gręco, & seruata fuit in latino conditio literarum, quæ erant in Gręco.

Filij Amram, Aaron, & Moyses. Hic prosequitur Scriptura progeniẽ illorum quatuor filiorũ Chaath, & primo ponitur progenies Amram, qui fuit primus eorum,& fuerunt duo filij Amram Moyses,& Aarõ, & etiam Maria soror Moysi, vt colligitur Exo.2.& 6. Et tamen non curauit hic Scriptura ponere Mariã, eo quòd progenies eius non erat hic computanda, quia filij nunquam nominantur de progenie matris, sed patris, eo quòd fœmina transit in familiam viri,& potuit esse, quòd acciperet Maria aliquem in virum, qui non esset de Leuitis,& progenie sua,& non pertineret ad tribum Leui, sed ad aliam, de qua esset vir suus, & ponitur Aaron ante Moysen, quia Aaron erat trium annorum quando natus est Moyses, vt colligitur Exo.7.& Num.33. Nam Moyses erat annorum octoginta in anno, quo exierunt Israelitæ de Aegypto,& Aaron erat octoginta,& trium, & ambo mortui sunt eodem anno, scilicet, anno quadragesimo ab exitu de Aegypto,& erat tunc Aaron centum viginti trium annorum Num.33. Et Moyses erat annorum centum, & viginti Deuteronom.34. etiam ponitur Aaron ante Moysen, quia de Aaron descenderunt omnes Sacerdotes, & ipse fuit summus Sacerdos. De Moyse autem descenderunt aliqui Leuitæ, vt patet infra in litera.

Separatus est Aaron, vt ministraret in Sancta sanctorum. Istud ponitur hic ad significandũ distinctionem officij Moysi,& Aaron. Nam cum isti essent fratres, debebant habere eandem ministrationem, sicut fit in alijs familijs,& tamen Aaron separatus fuit ad hoc, ꝙ haberet ministeriũ Sacerdotale: Moyses autem, & filij sui habuerunt solum ministerium Leuiticum, quod erat minoris gradus,& ponitur hic, vt ministraret in Sancta sanctorum, idest, in Sanctuario, quod erat valde Sanctum. Nam non accipitur Sancta sanctorum pro illa domo secretissima tabernaculi, in qua erat arca fœderis. Nam tunc non diceretur, quòd ministrabunt ibi Aaron, & filij eius: nam solus summus Sacerdos introibat in Sancta sanctorum quando erat dies propitiationis semel in anno, & alias nunquam, vt patet Leui. decimosexto,& ad Hebrę nono. Filij autem Aaron, qui erant minores Sacerdotes non introibant in Sancta sanctorum. Et tamen hic dicitur, quod ministrabant. Ibi ergo non accipitur pro illa domo, sed pro Sanctuario generaliter. Item patet, quia dicitur, vt ministraret in Sancta sanctorum. Et tamen accipiendo Sancta sanctorum pro illa domo non erat ibi aliqua ministratio. Nam nunquam introibat quisquam illuc, nisi semel in anno ipse summus Sacerdos,& tunc nõ ministrabat,

sed

sed solum introibat ad orandum pro populo ferens F
sanguinem, & prunas: Leui. decimosexto, & ad Hebræ. nono, ergo accipitur pro reliquo Sanctuario, in quo ministratio erat Sacerdotum.

Ipsi, & filij eius in sempiternum. Idest data est eis ista ministratio, vt in ęternum duraret. Nam nunquam fuit mutata de progenie Aaron ad aliam progeniem, sed quandiu mansit status Iudaicus, tandiu ministrauerunt Aaron, & filij sui, & hoc facit ministrationem esse sempiternam.

Et adoleret incensum Domino secundum ritum suum. Istud erat aliud ministerium Aaron, & filiorum suorum, scilicet, adolere incensum, idest, cremare. Nam quotidie vnus de Sacerdotibus cremabat bis incensum
super altare thymiamatum mane, & vespere: Exo. 30. G
Et pertinebat hoc tam ad Sacerdotem magnum, quàm ad minores, & dicitur secundum ritum suum, idest, secundum ritum sibi traditum ad faciendum hoc, quia in hoc erant datæ cęremoniæ in lege, & in cęteris Sacerdotalibus officijs, quas obseruabant Sacerdotes quando ministrabant.

Et benediceret nomini eius in perpetuum. Scilicet, in officijs Sacerdotalibus, quæ faciebant Aaron, & filij sui benedicebant Deo, quia ista erant officia sacra, vel dicitur, quòd benedicebant nomini Domini, idest, benedicebant populo in nomine Domini. Nam Deus iusserat, quòd Sacerdotes benedicerent populo, & dederat eis formam ad benedicendum, quæ habetur
Nume. sexto, scilicet. Sic benedicetis filijs Israel, & H
dicetis eis. Benedicat tibi Dominus, & custodiat te: ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. & sequitur. Inuocabunt nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eis. Et dicitur, quòd ista benedictio debebat esse in perpetuũ, idest, quòd Aaron, & filij sui semper haberent istud officiũ benedicendi, quia erat Sacerdotale, & ministratio Sacerdotalis nunquam fuit tradita alteri familiæ, sed mansit semper in filijs Aaron.

Moysi quoque hominis Dei filij annumerati sunt in tribu Leui. Idest filij Moysi non habuerunt aliquam aliam dignitatem, nisi quòd numerati sunt inter Leuitas, & in hoc non habebant aliquam super alios Leuitas di-
gnitatem, & dicitur hoc, quia cũ Moyses fuerit Pro- I
pheta maximus, & princeps populi, & ipse ordinauerit omnia ministeria Sacerdotalia, & Leuitica, videtur quòd ipse, & filij sui deberent habere aliquam maiorem dignitatem quàm cęteri, & dicitur, quòd non habuerunt aliquid super cęteros, sed solum fuerunt computati in tribu Leui. & vocatur Moyses homo Dei, quia specialiter fuit Deo deditus, & Deus erat sibi valde familiaris: ideo loquebatur ei omnia, quæ dicere debebat filijs Israel, & quandocunque Moyses vellet interrogare Deum super aliquo dubio, introibat in Sancta sanctorum, & audiebat ibi vocem Domini loquentis ad se de propitiatorio super arcam inter duos Cherubim: Num. 7.

Filij Moysi. Describitur hic progenies Moysi, & K
omittitur progenies Aaron, quia ab illo deriuata est progenies Sacerdotalis, & illa describitur sequenti c. & ibi diuiditur per officia sua. *Gerson, & Eliezer.* Nõ est iste Gerson filius Leui cuius progenies supra ponitur, sed Gerson filius Moysi. istum habuit Moyses de Sephora filia sacerdotis Madian, & vocauit eum Gerson, quod interpretatur peregrinus, vel aduena, quia quando eum genuit erat peregrinus, fugerat enim de Aegypto, in quo natus fuerat, a facie Pharaonis, & manebat in terra Madian, custodiens omnes oues Iethro Sacerdotis, & ibi genuit istum filiũ: Exodi secundo.

Et Eliezer. Iste est secundus filius Moysi, & non legitur habuisse alios, & quando Moyses de terra Madian redibat in Aegyptũ mandato Domini, erat incircũcisus Eliezer, & propter hoc Angelus Domini voluit occidere Moysen, quod videns Sephora vxor eius tulit lapidem acutissimum, & scidit præputium filij sui: Exod. quarto.

Filij Gerson, Subuel primus. Ponitur deriuatio progeniei istorum filiorum Moysi, & filius Gerson fuit Subuel, & dicitur, quòd fuit primus, quia licet hic nõ ponantur alij filij Gerson, tamen alios habuit, & non nominauit aliquis familiam nisi iste primus, ideo alij subticentur. Ne tamen putaretur, quòd nullos alios habuisset Gerson, dicitur quòd fuit Subuel primus, & de isto dicitur, quòd fuit præpositus thesauri, vt patet infra 26. c. Subuel filius Gerson filij Moysi præpositus thesauri. An vero iste Subuel fuerit nepos Moysi, vel magis distans ab eo per lineam descendentium declarabitur. ꝫ. 26. *Fuerunt autem filij Eliezer Roboia primus.* Idest primogenitus, & non dicitur hic primus tanquam habuerit alios filios, quia nullum habuit, vt dicitur hic, sed etiam hoc existente, iste erat primogenitus, & nominauit familiam.

Et non erant Eliezer filij alij. Scilicet, non habuit Eliezer alios filios. Ideo sub eo non fuit nisi vna familia, vel domus. *Porro filij Roboia multiplicati sunt nimis.* Licet habuerit vnicum filium. s. Roboia: tamen iste genuit multos, & sic familia Eliezer fuit magna valde.

Filij Isaar Salomith primus. Hic omittitur progenies Amram, qui erat primus Caath, & transit Scriptura ad numerandum familiam descendentem ab Isaar, qui fuit secundus filius Caath, vt patet. s. habuit aũt Isaar filios multos, sed nõ nominantur hic nisi vnus. s. Salomith, & causa est, quia fortè iste solus nominauit familiam, & non est iste Salomith, de quo habẽt 8. & putant aliqui, quòd iste Salomith sit Chore. Nã Chore fuit filius Isaar: Nu. 16. Et istud est satis rationabile, quia filij Chore nominantur valde inter Leuitas, vt patet. ꝫ. 26. s. diuisiones ianitorũ, & de Choritis etiã nominantur inter facientes Psalmos. Ideo verisimile est, quòd nominaretur pater eorum, ne familia sua esset incognita, & tamen constat Choritas esse filios Isaar. Ideo videtur, quòd Chore sit Salomith, per quẽ deriuata est hic familia Isaar. Et vocatur Salomith primus, quia ipse fuit primogenitus Isaar, & datos quòd multos alios filios haberet, non nominauit alius familiam nisi iste. *Filij Hebron, Ierian primus.* Hic ponitur progenies tertij filij Caath. s. Hebron, & aliquãdo est Hebron nomen viri, & aliquãdo nomen loci, hic accipitur pro viro, & tamen interdum est nomen loci. s. ciuitatis, in qua regnauit Dauid septem annis, & dimidio 2. Reg. 5. Et est in sorte Iudæ: Iosue 15.

Amarias secundus. Non est iste Amarias, qui ponitũ supra 6. quia ille fuit de progenie summorum Sacerdotum, iste autem fuit de progenie Leuitarum.

Iaziel tertius Iecmaam quartus. Quatuor fuerunt filij Hebron, & a quolibet nominata est vna familia. Ideo ponuntur hic omnes quatuor. *Filij Oziel Micha primus, & Iesias secundus.* Iste Oziel est quartus filius Caath, vt patet supra, & habuit duos filios, a quibus nominatæ sunt duæ domus, vel familiæ particulares. Iste Micha non est ille, de quo habetur 2. Reg. 9. quia ille erat filius Miphiboseth, & nepos Ionathæ filij Saulis, & sic erat de progenie Beniamin. Iste autem erat de progenie Leuitarum. *Filij Merari: Moholi, & Musi.* Hic ponitur tertia familia principalis Leuitarum. s. Meraritarum. Nam Merari fuit tertius filius Leui, vt patet supra, & fuerunt suprapositæ aliæ duæ familiæ, scilicet, Gersonitarum, & Caathitarum, hic autem ponitur tertia. Et habuit Merari duos filios, scilicet,

Moholi,

Moholi,& Musi,a quibus deriuatæ sunt duę familiæ particulares,scilicet,Moholitarum, & Musitarum,vt patet Num.3.

Filij Moholi Eleazar,& Cis. Nominantur etiam filij Moholi,quia ab eo descenderunt duæ familiæ particulares nominatæ per duos filios eius, & iste Eleazar non est filius Aaron, de quo sequenti capitu. quia fuit de progenie Merari,& iste Cis non fuit pater Saulis,de quo primo Regum nono,& secundo Regum 21.quia ille fuit de stirpe Beniamin.

Mortuus est autem Eleazar,& non habuit filios sed filias. Ponitur istud ad ostendendum,quòd ab isto Eleazar non potuit iam deriuari alia familia,eo quòd non habuit filios, a quibus diriuaretur, & per quos continuaretur.

Acceperuntque eas filij Cis fratres earum. Scilicet, acceperunt eas in vxores,quia inter Hebræos illi, qui erāt de eadem tribu & familia,cōtrahebant,& potissimè, quando moriebatur aliquis sine filijs maribus, quia filiæ eius accipi debebant a cognatis suis, sicut fuit de filiabus Salphaad,quæ acceperunt maritos de cognatione sua,iubente Deo,quia pater earum non habuerat filios:Num.36.Et vocantur hic filij Cis fratres istarum,idest,propinqui. Nam non erant fratres,sed patrueles,scilicet,filij patrui istarum puellarum.

Filij Musi,Moholi,& Eder,& Ierimuth,tres. Musi erat secundus filius Merari, & ponuntur hic tres filij eius, a quibus nominatę sunt tres familiæ, & primus est Moholi,sed non est iste Moholi filius Merari,quia ille est patruus istius,scilicet,frater patris sui Musi, scilicet.Ierimuth,aliquando est nomen vrbis, & aliquando nomen viri,hic accipitur pro viro, & Iosue ponitur pro vrbe. Nam de illa erat vnus de quinque regibus,quos occidit Iosue in die, qua stetit Sol, vt patet ibidem.

Hi filij Leui in cognationibus suis,& familijs suis. Referetur ad omnia pręcedentia,scilicet,quòd omnes supra nominati fuerunt principes familiarum,& cognationum in tribu Leui.Cognatio est nomen generale ad tribum, familiam & domum, familia autem est nomen speciale cognationis, scilicet, quia est cognatio minor quàm tribus, & ponitur hic cognatio pro domo,scilicet,quòd omnes isti supra positi erant principes familiarum,& cognationum, scilicet, quia aliqui eorum erant principes familiarum, aliqui principes domorum, quę erant minores,quàm familię.

Principes per vices,& numerum capitum singulorum. Idest omnes isti erant principes per vices, idest per sortes,vel per familias, sic accipitur supra in litera,scilicet,& distribuit eos per vices filiorum Leui,Gerson, Caath,& Merari,idest,distribuit eos per familias Gerson,& Caath,& Merari,quia istæ sunt tres familię Leuitarum,dicitur etiam, quòd erant principes per numerum capitum singulorum, scilicet, sub quolibet istorum erat certus numerus capitum,idest,virorum, qa quælibet familia,vel domus cōtinet aliquos viros.

Qui faciebant opera ministerij domus Domini. Scilicet, isti supra nominati erāt principes omnium illorum, qui faciebant opera ministerij,idest, quorumcunque qui ministrationem habebant in domo Domini, siue essent cantores,siue ianitores,iudices, & thesaurarij,& in quacunque alia ministratione. Nam omnes includebantur sub principibus istis,eo quòd non erāt alię familiæ, vel cognationes in tribu Leui nisi istę supra assignatæ.

A viginti annis,& supra. Scilicet,omnes isti Leuitæ computabantur a viginti annis,& supra, quia ante viginti annos non ministrabant nec transibant ad numerum.

A *De diuisionibus Leuitarum. Quæst. XVII.*

QVAERITVR circa prædicta de diuisionibus istorum Leuitarum. Et dicendum est, quòd Leuitę sunt sub vna tribu, eo quòd Leui nominauit vnam tribum,cum esset filius Iacob, sicut quilibet de alijs filijs eius, quāquàm Leuitę non acceperūt hęreditatem, sicut aliæ tribus, & ideo interdum non computantur Leuitæ tanquā vna de duodecim tribubus Israel,de quo declaratū est supra 12.in quadam quæstione. Habuit autem Leui tres filios,scilicet,Gerson, Caath, & Merari, a quibus nominatę sunt tres familiæ principales Leuitarum. Gerson autem habuit filios duos,scilicet, Semei, &
B Lobni,& ab istis nominatæ sunt aliæ duæ minores familiæ,scilicet,Lobnitica,& Semeithica:Nume.3. Et vnus istorum.s.Lobni vocatur hic Leedam, vt supra declaratum est. Ab istis deriuatę fuerunt postea alię magis particulares,vt patet hic in litera. Et tamen de istis pauca mentio fit in Scriptura. Secūdus filius erat Merari,a quo nominata est familia Meraritarum, & habuit iste duos filios,scilicet,Moholi,& Musi, a quibus nominantur duæ familię,scilicet,Moholitica, & Musitica: Numeri tertio. Alius filius erat Caath, & iste habuit quatuor filios,scilicet, Amram, Isaar, Hebron, & Oziel, a quibus nominatę sunt quatuor familiæ particulares sub familia Caathitarum.habuit autem Amram primus istorum duos filios, scilicet,
C Aaron,& Moysen.Aaron enim non mansit in ministerio Leuitico, sed separauit eum Deus, & omnes filios suos,vt ministrarent in officio Sacerdotali. Ideo Aaronitæ non computantur inter Leuitas. Mansit autem Moyses filius Amram in gradu Leuitico, quia non habuerunt filij sui aliam dignitatem, nisi quòd essent Leuitæ, sicut dicitur in litera, scilicet, Moysi quoque hominis Dei filij annumerati sunt inter filios Leui,& sic soli filij Moysi vocantur de familia Amramitarum. Alij tres filij Caath, scilicet, Isaar, Hebron, & Oziel nominauerunt tres familias particulares,scilicet, Isaaritarum,Hebronitarum,& Ozielitarum,& sic istæ quatuor familiæ particulares include-
D bantur sub familia Caathitarum,sic dicitur Nume.3. familia Caath habebat sub se populos Amramitas, Hebronitas,Isaaritas,& Ozielitas: isto modo diuidebatur tota tribus Leui.

Quare tam pauci hic nominantur de filijs Leui. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius de istis,qui nominantur hic de filijs Leui, quomodo tam pauci nominantur.Nam incipit Scriptura continuare progeniem alicuius,& omittit illam,sicut patet supra in multis,nec potest dici, quòd non nominantur plures,quia non fuerunt plures descendentes de Leui, quia hic ponitur, quòd erant triginta octo millia
E Leuitarum,& tamen hic non computantur per enarrationem progeniei ipsorum nisi pauci, qui non accedunt ad quinquaginta. Aliquis dicet, quòd ponuntur isti soli, quia isti erant viri excellentes temporibus, quibus factę sunt istę diuisiones Leuitarum, & non curauit Scriptura de alijs.

Sed dicendum, quòd non stat, quia isti, qui ponuntur hic, non fuerunt tempore istarum diuisionum, eo quòd istę diuisiones factę sunt tempore Dauid, & tamen nullus istorum poterat esse tempore Dauid, quia hic computantur descendentes a Leui per diuersos filios suos, & ad plus nunquam computatur nisi vsque ad quatuor, vel quinque generationes a Leui,nullus tamen istorum poterat esse tunc, quia

quia quatuor, vel quinque generationes durarent ad plus per annos quadringentos,& tamen a Leui vſque ad Dauid fuerunt plures quàm ſeptingenti anni, quod patet,quia ab exitu de Aegypto vſque ad fundationem templi Salomonis fuerunt anni quadringenti,& octoginta tertio Regum ſexto, & ab introitu in Aegyptum vſque ad exitum fuerunt anni ducenti,& quindecim, vt probatum eſt Geneſ.decimoquinto. Et antequam intraret Leui in Aegyptum erat annorum quadraginta, vel quaſi, vt probatum eſt Geneſ. quadrageſimoſexto. Et iſti anni ſimul ſumpti efficiunt annos ſeptingentos,& triginta, & quinque: de quibus debent ſubtrahi quatuor anni,qui tranſierant fere de regno Salomonis,quando fundatum eſt templum tertio Regum octauo. Nam in vltimo anno regni Dauid facta eſt illa computatio: manebunt ergo anni ſeptingenti, & triginta vnus a natiuitate Leui vſque ad iſtam diſtributionem Leuitarum,& ideo in tanto tempore fuerēt plures quàm ſeptem, vel octo generationes, & tamen incipiendo a Leui non peruenitur hic ad plus niſi ad quatuor, vel quinque generationes,ergo non potuit eſſe aliquis iſtorum tempore Dauid. Sed dicendum eſt, quòd iſti nominantur hic,& non alij, eo quòd ipſi fuerunt principes familiarum,& domorum in tribu Leui, & nulli alij,& quia familiæ, & domus nominantur ab illis qui, ſunt primi in cognatione aliqua, ſolum nominatæ fuerunt hic familiæ,& domus a filijs,& nepotibus,& pro nepotibus Leui,& ſic quot viri nominantur hic, tot fuerunt familiæ, & domus deſcendentium a Leui. Patet hoc ſupra in litera, quia numeratis omnibus iſtis dicitur. Hi filij Leui in cognationibus ſuis, & familijs principes. Ideſt, omnes iſti erant principes familiarum,& cognationum, & refertur ad omnes præcedentes,& iſta eſt cauſa quare cum incipiat numerare progeniem aliquam Leuitarum, cito ceſſat numeratis duobus,vel tribus deſcendētibus,eo quòd non fuerunt plures per illam lineam qui nominarent familias, & domos. Sed cęteri deſcendentes includuntur ſub iſtarum familijs,& domibus.

Si Semei fuerit filius Gerſon. Quæſt. XIX.

QVAERITVR vlterius quando ſupra dicitur filij Semei, Salomith,& Oziel: an ille Semei ſit filius Gerſon,vel ſit de deſcendentibus ab eo. Aliqui putant,quòd cum Gerſon habuerit duos filios, ſcilicet,Leedā, & Semei,& dicāt illico: filij Leedā principes Iahiel,& Zethā,& Ioel tres filij Semei Salomith, & Oziel,& ſic volunt, quòd Leedam, & ille Semei fuerint fratres, & poſtquam ponuntur tres filij Leedam,ponuntur alij filij Semei fratris ſui. Sed dicendum,quòd non ſtat,quia cum dicitur filij Semei, Salomith,Oziel, & Aram, ſequitur: iſti principes familiarum Leedam: ergo videtur,quòd Semei, Salomith,Oziel, & Aram fuerint principes familiarum de ſtirpe Leedam. Secundo patet, quia poſtquam dicitur: Iſti principes familiarum Leedam: ſequitur cognatio Semei,& dicit. Porro filij Semei, & Leeth, & Ziza, & Iaus,& Baria,ſi tamen Semei,de quo ſupra ponebatur eſſet filius Gerſon & frater Leedā,non repeteretur hic, & diceretur. Porro filij Semei. Ideo tota cognatio præcedens erat Leedam,& ille Semei, de quo ſupra dicebatur non erat frater Leedam. Tertio patet,quia poſtquam dicitur, Porro filij Semei, & Leeth,Ziza, Iaus,& Baria: ſeqtur iſti filij Semei,quatuor. Si tamen Semei, de quo ſupra dicitur eſſet idem cum iſto,& eſſet frater Leedam,non diceretur iſti filij Semei quatuor, ſed diceretur, iſti filij Semei

F ſeptem, quia quatuor filij ponuntur iſtius Semei,& tres filij alterius Semei,de quo ſupra dicitur.

Dicendum ergo, quòd ille Semei, qui ponitur prius in litera,non fuit frater Leedam, & filius Gerſon,ſed ille Semei,qui poſtea ponitur, & ille,qui primus fuit de familia Leedam. Sed motiuum errandi eſt,quia non ponitur quis fuerit pater eius. Sed dicendum videtur, quòd ille Semei primus fuerit filius Ioel,eo quòd Ioel ponit̄ immediate ante ipſum, & interdum Scriptura ſic ponit nomina aliquorum, ſubticendo quis fuerit pater eorum, eo quòd innuit,quòd præcedens ſit pater ſequentis, vt declaratum eſt ſupra quarto,& quinto. Vel poteſt intelligi, quòd iſte Semei erat idem, quòd Ioel, ſed erat bino-
G mius,ſicut multi alij in Scriptura, vt patet ſupra de Leedam, qui vocatur alio nomine Lobni,ſcilicet, Nume.tertio,vt declaratum eſt ſupra in litera, & ſic cum litera vocaſſet eum prius Ioel, poſtea vocauit Semei.

De ſeparatione Aaron. Quæſt. XX.

QVAERITVR vlterius cum dicatur hic, quòd ſeparatus eſt Aaron, vt miniſtraret in Sancta ſanctorum, quæ ſeparatio fuit iſta, & quare ſeparatus eſt Aaron potius quàm aliquis alius.

Reſpondendum eſt, quòd Deus volebat habere
H miniſtros,qui colerent eum inter filios Iſrael,faciendo ſpecialiter cęremonias cultus eius: nam licet totus populus deberet eum colere, tamen quia non poterant omnes occupari faciendos cęremonias,aſſignari debebant aliqui,qui ſpecialiter haberent iſtud officium, & hoc facere debebant illi, qui eſſent magis obligati Deo, ſed nullus erat inter Iſraelitas magis obligatus Deo, quàm primogeniti, eo quòd ipſe liberauerat oēs primogenitos Iſraelitarū in Aegypto ab Angelo pcutiēte primogenitos Aegyptiorū,& ex illo die oēs primogeniti Iſraelitarum pertinuerunt ad Deum ſpecialiter, ſic enim ipſe dicit, ſcilicet. Meū eſt omne primogenitum in terra Iſrael, ex die, qua eduxi Iſrael de Aegypto. Num.tertio,& octauo,&
I ſic Deus accepturus erat in miniſtros ſuos omnes primogenitos Iſraelitarum: ipſe tamen habuit exoſas omnes tribus Iſrael propter vituli fabricationem, & adorationem; quia omnes peccauerunt in illa pręter Leuitas,quia nihil peccauerūt in ea, vel minus quàm cęteri, & etiam ipſi adiuuerunt Moyſen ad puniendum deliquentes: nam cum Moyſes vidiſſet populum peccaſſe dixit. Qui Domini eſt, iungatur mihi. Ideſt quicùnque habet zelum Dei veniat ad me, & congregati fuerunt tunc omnes Leuitæ cum Moyſe, & occiderunt de populo quaſi vigintitria millia hominum, vt patet Exod. trigeſimoſecundo, & tunc Deus elegit tribum Leui ad miniſtrandum ſibi, quia ipſa ſola zelauit cultum Domini,& propter hoc fuerant miniſtri Dei de ſola tribu Leui, ſic patet Exod. trigeſimoprimo. Cum dixit Moyſes ad Leuitas poſt
K occiſionem idolatrarum. Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino vniuſquiſque in filio, & fratre ſuo, vt detur vobis benedictio, ideſt, vt ipſe benedicat vobis dando poteſtatem miniſtrandi ſibi: Moyſes quoque in benedictionibus Iſraelitarum Deuteron. laudat Leuitas tanquam immunes ab idolatria, & quia occiderunt idolatras, cùm dicitur. Qui dixit patri ſuo,& matri ſuæ neſcio vos, & fratribus ſuis ignoro illos,& neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt. Elegit Deus propter hoc tribum Leui ad miniſtrandum ſibi excludendo omnes alias, & ſic iuſſit, quòd non computa-

computarentur Leuitæ cum alijs de populo, sed per se tolleretur summa eorum, & ipsi soli ministrarent Nume. primo. Siquis autem accederet cum eis administrandum occideretur, & tunc elegit Deus tamquam principem ministrorum suorum Aaron, & filios suos, & istis tradidit omnem curam de ministratione sibi facienda, quia tamen ipsi pauci erant, & non poterant soli sufficere ad faciendum omnium ministrationem necessariam, dedit illis Deus adiutores, & ad hoc fecit, quòd tota alia tribus Leui vltra Aaron, & filios suos traderetur in potestate Aaron, & filiorum suorum, vt ad mandatum eius ministrarent in omnibus necessarijs pro cultu Dei: Num. tertio. Primogeniti autem tenebantur facere istam ministrationem, & seruire Aaron, & filijs suis ministrantibus; quia cum Deus repulerat omnes tribus a ministratione sua; fecit, quòd Leuitæ reliqui adiuuarent Aaron, & filios in ministrando, & propter hoc totus populus obtulit Leuitas ipsi Aaron, & filijs suis pro seipsis, scilicet, quia ipsi tenebantur ministrare, & erant inhabiles: ideo dabant pro seipsis alios seruientes, & quia aliqui de primogenitis Israelitarũ non potuerunt hoc modo redimi, dederunt pro seipsis precium, scilicet, fecit Deus, quòd darentur Leuitę pro primogenitis Israelitarum, & quia plures erant primogeniti Israelitarum quàm Leuitę, fecit Deus, quod pro illis primogenitis, qui supererant solueretur precium, scilicet, pro quolibet quinque sicli, vt patet Nume. tertio, & dati fuerunt isti sicli Leuitis, eo quòd ipsi ministrabant loco primogenitorum Israelitarum. Et iste fuit modus, quo tribus sola Leui ministrauit, & quòd separatus est Aaron, scilicet, quia ipse principaliter separatus est, & quòd ipsi, & filijs suis tradita fuit ministratio. Alij autem Leuitæ non fuerũt principales ministri, sed dati sunt in adiutores, & seruientes ipsi Aaron. Hic tamen accipitur segregatio Aaron aliter, scilicet, quòd segregatus est ab alijs Leuitis: nam erat Aaron de progenie Leuitarũ, & videbatur, quòd deberet habere idem officium, quod reliqui, & tamen habuit ipse specialem ministrationem, quia ipse separatus est ad hoc, quòd ministraret in Sacerdotio. Reliqui autem de tribu Leui ministrabant in minoribus officijs.

De ministratione Aaron. Quæst. XXI.

Quaeritur vlterius de ministratione Aaron, & filiorum quid competebat eis. Nam dicitur, quòd ministrauit Aaron in Sancta sanctorum, & ad adolendum incensum.

Respondendũ est, quòd ministrationes Sacerdotales principales erant multę. Prima erat introire in Sancta sanctorũ ad orandũ cum sanguine, & thymiamate, & non competebat hoc cuilibet Sacerdoti, sed soli summo Sacerdoti semel in anno in die propitiationis Leui. dicimosexto, & ad Hebræ. nono, intrabant tamen interdum minores Sacerdotes in Sancta sanctorum, scilicet, quando mouenda erãt castra de loco ad locum, & velabatur arca, vt portaretur a Leuitis, vt patet Numeri, sed tunc licebat minoribus Sacerdotibus introire, quia non apparebat tunc gloria Domini super arcam in propitiatorio, sicut alijs temporibus, vt declaratum est Numeri. Secunda ministratio erat offerre thymiama super altare thymiamatũ, erat enim altare istud opertum auro intra tabernaculum intra apud Sancta sanctorum, & quotidie vnus de Sacerdotibus introibat bis ad cremandum in eo thymiama, scilicet, mane, & vespere: Exod. trigesimo. Tertia ministratio erat parare lucernas candelabri: erat enim candelabrum de auro habens septem lucernas, & erat illud intra tabernaculum ad partem Meridianam eius Exo. 26. & Aarõ, vel filij sui introire debebant quotidie bis ad disponendum lucernas, vt bene arderent, & fiebat in mane, & vespere, scilicet, quando cremabatur thymiama. Ideo idem Sacerdos faciebat vtrumque: Exod. trigesimo, & istæ duæ ministrationes pertinebant tam ad Sacerdotem magnum, quàm ad minores. De apparatione lucernarũ patet Exo. vigesimoseptimo: nam dixit Deus. Collocabunt lucernam Aaron, & filij eius de thymiamate. Patet ergo, quòd idem Sacerdos faciebat vtrumque: Exod. trigesimo. Et tamen Sacerdotes minores poterant incędere, & disponere lucernas, ergo etiam ipsi poterant cremare thymiama. Quarta ministratio erat ponere panes in mensa propositionis: erat enim mensa propositionis de lignis setim operta laminis aureis. Exod. vigesimoquinto. Et erat intra tabernaculum ad latus Aquilonare eius: Exod. vigesimosexto. Et super istam erant semper duodecim panes magni in memoriam duodecim tribuum Israel, & ponebantur isti panes in sabbatho: sequenti autem sabbatho tollebantur, & ponebantur alij recentes, & sic fiebat per omnia sabbatha, vt patet Leui. vigesimoquarto. Et hoc pertinebat tam ad Aaron quàm ad filios eius, & ideo ipsi comedebant illos eod. capitu. Quinta ministratio erat immolare animalia in omni genere sacrificiorum, scilicet, holocaustis, hostijs pacificis, & pro peccato: nã nulli licebat facere sacrificia, nisi esset Sacerdos, & istud pertinebat ad omnes Sacerdotes: nam quidam faciebant sacrificia vno tempore, & alij alio, sicut sortes eis eueniebant, vt patet sequenti capitu. Sexta ministratio erat cremare vitulam ruffam, quæ non erat in sacrificium, vt probatum est Nume. decimonono in quadam quæstione. Et tamen non licebat hoc facere nisi Sacerdoti, quia Eleazar filius Aaron faciebat istud eod. c. Septima ministratio erat iudicare de leprosis qñ erant mundi, & quando immundi, & facere circa eos ritum purificationis: nam ad solum Sacerdotẽ hoc pertinebat, vt patet Leui. 13. & 14. Ideo Christus dixit leprosis, qui petebant ab eo sanari. Ite ostendite vos Sacerdotibus. Lucę 17. Istę erant principales ministrationes Sacerdotum. Alię erant minus principales. s. accessorię ad istas, sicut in sacrificijs requirebantur libamenta. s. farina, vinum, oleum, & simila, & paratio istorum libamentorum pertinebat ad Sacerdotes, vt patet infra in litera, scilicet, Sacerdotes autem super panes propositionis, & ad similę sacrificium, ad lagana, & azyma, & sartaginem, & ad feruẽtem similam. Etiam pertinebat ad Sacerdotes conficere thymiama ex aromatibus, & oleum vnctionis, vt patet supra 9. s. Filij autẽ Sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant. Sic ẽt erat de quibusdam alijs ministrationibus accessorijs ad præcedẽtes, quas soli Sacerdotes faciebant. Hic aũt ponunt in generali ministrationes istę, quia dicitur separatus est Aarõ, & filij eius, vt ministrarent in Sancta sanctorum, & per ministrationem in Sancta sanctorum intelligunt omnes ministrationes, quę erant in Sanctuario, & exprimitur in speciali ministratio illa, quæ erat in altare thymiamatis.

De differentia inter Moysen, & filios suos, & Aaron, & filios suos. Quæst. XXII.

Quaeritur vlterius quare Moyses, & filij sui solum fuerunt positi inter Leuitas, & Aaron, & filij sui fuerunt positi in maiori ministerio. s. vt ministrarent in Sacerdotio. Nam videtur, quòd rationabilius

tionabilius erat Moysen, & filios suos exaltari, quàm F
Aaron,quia Moyses erat vir sanctus, cui Deus loquebatur ,& ipse laudauit eum super oẽs Israelitas, dicẽs. Siquis fuerit inter vos Propheta Domini in visione apparebo ei,vel per somnium loquar ad illum,at non talis seruus meus Moyses,qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei palam ,& nõ p ęnigmata,& figuras Dominũ videt.vt patet Nu.12. Etiam ipse Moyses non peccauit contra Dominum. Aaron autem peccauit, quia ipse fabricauit vitulum aureum ad adorandum : Exo.32 . & Deus fuit iratus nimis ɔ̃ Aaron,& delere voluit eum: Moyses tamen orauit pro ipso,vt non deleretur. Deut.9.

Respondendum est,quòd non est dubium , quin Moyses potius merebatũ effici summus Sacerdos, & G ꝙ filij sui essent in maiori dignitate,quàm Aaron , & filij sui . Et tamen dicet aliquis,quòd hoc factũ est,qa dignitates istę debebant dari primogenitis , sicut postea succedebant primogeniti in summo Sacerdotio, & in alijs dignitatibus.

Sed dicendum,quòd istud est nimis dubium, quia oportet ad hoc præsupponi , ꝙ Caath fuerit primogenitus Leui ad hoc,quòd Aaron , qui erat filius eius haberet summum Sacerdotium potius quàm aliquis alius de familia Gersonitarum,vel Meraritarum,& tamen magis videtur,quòd fuerit Gerson primogenitus Leui:eo quòd ipse præponitur semper alijs duobus filijs Leui, vt patet hic in litera , & tunc Leedam, qui erat primogenitus Gerson debebat habere sum- H mum Sacerdotium , & non Aaron, sed non factum est sic:ideo videtur , quòd non fuerit propter primogenituram. Nam dato , ꝙ Deus vellet,ꝙ primogeniti haberent istas dignitates, sicut postea fuit per modũ successionis:tñ a principio,cum adhuc nulla lex erat, poterat dari summum Sacerdotium alicui non primogenito, & postea statueretur , ꝙ primogeniti descendentes per lineam illius haberent summum Sacerdotium , & sic Moyses posset habere summum Sacerdotium , quamquàm non esset primogenitus, & deinde cęteri primogeniti.

Dicendum ergo , ꝙ non fuit propter hoc,sed noluit Deus dare summum Sacerdotium Moysi,vt tolleretur scandalum , & vt lex per eum data reciperet: I nam si Moyses attribueret sibi summum Sacerdotiũ, & filijs suis, putarent multi de populo , quòd Moyses faciebat oĩa hæc,vt acquireret sibi magnum honorẽ, & diuitias,& posteris suis inter Israelitas,& sic minus crederetur ei,& multi non assentirent eis , quæ ab eo dicebantur,sed putarent, quòd ipse fingeret oĩa hęc, & ꝙ Deus loquebatur cum eo,vt acquireret honorẽ, & diuitias , habebant Israelitæ ad hoc aliquale motiuum:nam Deus loquebatur in secreto Moysi,& nesciebãt ipsi quid loqueretur , vel an loqueretur ei aliquid , habito ergo aliquali adminiculo exterius ad istam præsumptionem, crederẽt quòd Deus nihil ei loquebatur,ad tollendum ergo istam præsumptionẽ, noluit Deus dare Moysi summum Sacerdotium,nec facere eum aliquo modo Sacerdotem , sed simplicem Leuitam.

Confirmatur illud,quia Moyses non erat summus Sacerdos:nec habebat aliq̃ dignitatem Sacerdotalẽ, & tñ præsumebant ɔ̃ eum aliquo modo Israelitæ , ꝙ faceret oĩa ad se extollendum: vnde,& Chore,& multi alij de Israel dixerunt ad Moysen, & Aaron : Sufficiat nobis , quia oĩs multitudo sanctorum est , & in ipsis est Dñs,cur eleuamini super populum Dñi:Nu. 16.a fortiori ergo si Moyses accepisset sibi summum Sacerdotium,vel aliam dignitatem pro se, & posteris suis, habuissent Israelitę occasionẽ suspicandi ɔ̃ eũ: Deus tñ nolebat aliq̃ suspitionem in hoc nasci, quia esset nimis in detrimentũ legis datæ a Deo per Moysen.s.quia dubitaretur an Moyses a Deo susceperat legem illam,quã dabat populo, ideo non fuit ɔueniẽs, ꝙ daretur summum Sacerdotium Moysi.

Sed dicet aliquis,daretur saltẽ filijs suis post ipsum, & sic tolleretur suspitio . Dicendum,ꝙ idem inconueniens erat,si daretur filijs Moysi, quod ipsi Moysi: nam idem vult pr̃ pro filijs, quòd pro seipso: ideo in acquirendo aliquid pro filijs ita suspectus est , sicut si pro seipso deberet acquirere , & sic maneret semper ratio præsumptionis.Item patet, quia Moyses pro se ipso non egebat summo Sacerdotio , quia ipse dum viuebat erat maior in populo , cũ summus Sacerdos, & omnes alij ad vocem eius deberent dirigi, sed solũ vellet summum Sacerdotium , vel quemcunque aliũ honorẽ pro posteris suis , & sic relinquẽdo illis summum Sacerdotium,q̃q̃ ipse viuens non haberet illud, esset semper cã præsumptionis ɔ̃ ipsum.non ergo decuit,ꝙ Deus daret summum Sacerdotiũ Moysi, vel alicui de posteris eius,sed ꝙ manerent in statu simplici,ita ꝙ nullus posset eis inuidere:nec suspicari quidq̃ contra ipsos:decuit ergo,ꝙ daretur potius summum Sacerdotium Aaron, & posteris eius.

Dixit enim Dauid : Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, & habitationem Ierusalem vsque in æternum , nec erit
H officij Leuitarum, vt vltra portent tabernaculum , & omnia vasa eius ad ministrandũ.
Iuxta præcepta quoque Dauid nouissima supputabitur numerus filiorum Leui a viginti annis,& supra,& erunt sub manu filiorum Aaron in cultum domus Domini in vestibulis,& in exedris, & in loco purificationis,& in Sãctuario,& in vniuersis operibus ministerij templi Domini. Sacerdotes autẽ super panes propositionis , & ad similæ sacrificium,& ad lagana,& azyma,& sartagi-
I nem,& ad torrendum,& super omne pondus atque mensuram . Leuitæ verò , vt stent mane ad confitendum , & canendum Domino,similiterque ad vesperam tam in oblationem holocaustorum Domini quàm in sabbathis,& Kalendis,& solẽnitatibus reliquis,iuxta numerum,et cæremonias vniuscuiusq; rei iugiter coram Domino, et custodiant obseruationes tabernaculi fœderis, et ritum sanctuarij , et obseruationem filiorũ
K Aarõ fratrũ suorũ,vt ministrẽt ĩ domo Dñi.

Dixit.n.Dauid . Hic ponit.s̃.positę ordinationis rõ.i. qa.s̃.dcm̃ fuerat.s.ꝙ cõputarent Leuitę a viginti annis,& s̃.hic ponit rõ quare hoc fieret, & ẽt addunt q̃dã de dr̃ia ministrationis Leuitarũ , & Sacerdotũ, & dr̃. *Dixit.n.Dauid:Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo*. Scilicet p̄cedẽtibus tp̄ibus Leuitę cõputabant ad ministrandũ a triginta annis,& s̃.Nũc aũt cõputabunt a viginti annis,& s̃.eo ꝙ fiebat illud,qa ministrationes Leuitarũ p̄cedentibus tp̄ibus erant graues.s.in portãdo onera,& nõ sufficiebãt ad illa, nisi viri maturę ętatis.s.a triginta annis,& s̃. Iõ in illa ętate incipiebãt ministrare: Nume.4. Nũc aũt quia Deus dederat requiem

requiem Israelitis, s. quia mansurum erat tabernaculum semper in eodem loco, non oportebat, q̃ essent ministri in tanta ætate, s. in anno tricesimo, sed sufficiebat, q̃ essent a viginti annis, & supra, quia leuia ministeria habituri erãt, & dicitur: Requiem dedit Deus populo suo Israel. Scilicet, q̃ iam non turbabitur ab hostibus, sicut dr̃ 2. Regum 7. & supra 17. Vel dedit ei requiem, s. q̃ nõ oportet, q̃ moueat iam Sanctuarium de loco ad locum, sicut prius. *Et habitationem in Ierusalem vsque in æternum.* Idest, Deus dedit habitationẽ pro se, & Sanctuario suo in Ierusalem vsque in æternum, & non oportebit, q̃ iam moueatur de loco ad locum, & portentur vasa Sãctuarij a Leuitis. *Nec erit officij Leuitarum, vt vltra portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad ministrandum.* Idest, Ante hoc officium Leuitarũ erat, q̃ portarent Sãctuarium Domini de loco ad locum, & etiam vasa eius, & etiam cum iam non erit mutandum, nunquàm habebũt hoc in officium: & ponitur hic tabernaculum, tam pro tabernaculo, q̃ pro atrio eius, quia tabernaculum est domus facta de tabulis in circuitu, & supra velata cortinis, & alijs velamentis. Atrium autem erat quoddam spatium clausum velis, & columnis in circuitu tabernaculi, & a Leuitis portabantur illæ columnæ, & vela, sicut omnes partes tabernaculi: & tamen tabernaculum sæpe accipitur pro toto Sanctuario, omnia autem vasa eius etiã portabantur a Leuitis, s. arca, & altare thymiamatum, & altare holocaustorum, & candelabrũ, & mensa propositionis, & labrum æneum cum vasculis istorum, vt patet Numeri. *Iuxta præcepta Dauid nouissima supputabitur numerus filiorum Israel a viginti annis, & supra.* Idest, Propter hoc præcepta Dauid nouissima, i. vltimæ ordinationes factæ a Dauid, fuerunt q̃ Leuitæ computarentur a viginti annis, & supra. Et vocantur illa præcepta Dauid, non quod ipse præcepit, sed quod ipse promulgauerit, quia præceptum a Deo datum est, & venit ista lex de cœlo ad Dauid, sicut figura tabernaculi, & tota fabricatio venit ad eũ scripta manu Dei, infra 28. Vocantur autem ista præcepta Dauid nouissima, quia anno quadragesimo regni sui fuerunt data. Nam ista ordinatio, & numeratio factæ sunt tunc, vt patet infra 26. & ille erat annus vltimus vitæ, & regni Dauid, quia solum regnauit quadraginta annis, vt patet 2. Regum 5. & 3. Regum 2. Et post hoc nihil ordinauit de pertinentibus ad statum regni, vel ad cultum Dei, sed illico mortuus est. *Et erant sub manu filiorum Aaron.* Scilicet, Omnes Leuitæ, qui computabantur a viginti annis, & supra erãt sub potestate Aaron, & filiorum suorum, quia tota ministratio cultus diuini tradita est Aaron, & filijs suis, sed cum ipsi non sufficerent ad explendum omnes cæremonias, reliqui Leuitæ dati sunt eis, vt subseruientes, & manebãt semper ad præceptum Aaron, Numeri 3. & 18. Et ob hoc populus obtulit omnes Leuitas Aaron, & filijs suis in donum, Numeri 3. *In cultum domus Domini.* Intelliguntur per hoc omnia ministeria Leuitica, scilicet, cantorum, ianitorum, iudicum propositorum, vt patet supra in litera. Et dicuntur omnia esse in cultum, idest, seruitium, vel ornatum domus Domini, quia omnia ista officia erant ad hoc, q̃ Leuitæ subseruirent sacerdotibus per illa in templo. *In vestibulis, & in exedris.* Ponuntur hic loca in quibus ministrabant Leuitæ, & primus est vestibulum. Dicitur autem vestibulum, scilicet, a vestibus; s. locus in quo vestes conseruantur, vel locus, in quo homines vestiuntur, & tamen ex vsu loquẽdi, vestibulum dicitur aliquod spatium ante domos, & sic dicitur vestibulum portæ, idest, aliquod spatium, quod est ante portam domus, ita nũc vocabatur vestibulum spatium, quod erat inter templum, & murum exteriorem atrij. Et sic dici-

A tur totum clausum intra murum atrij vestibulum, & diuersæ partes istius atrij vocabantur diuersa vestibulã. Et sic dicitur inter vestibulum, & altare plorabant sacerdotes, idest, inter altare holocaustorum, & portam templi. Nam ibi erat quoddam spatium, quod vocabatur vestibulum, & ibi sacerdotes plorabant. In istis autem vestibulis Leuitæ faciebant diuersa ministeria pertinentia ad sacrificia, & alias ministrationes sacerdotales, scilicet, disponendo materias ad præceptum sacerdotum. Exedræ dicuntur esse quædam domus in circuitu templi Salomonis per latera eius, & erant paruulæ domus existentes intra murum atrij, & illç erant ad custodiendum ibi thesauros templi, & vestes etiam, ad hoc quòd manerent ibi sacerdotes, & Leuitæ tempore, quo ministrabant: nam sacerdotes, & Leuitæ non morabantur omnes in loco Sanctuarij, sed dispersi per totam terram Israel in quadragintaocto ciuitatibus, Numeri trigesimoquinto, & Iosue vigesimoprimo. Quando autem veniebant in Ierusalem ad ministrandum, dabantur eis domus, in quibus manerent intra ambitum atrij, & istç vocantur exedræ, de hoc patet supra 9. cum dicitur: Quòd Leuitæ, & ianitores per gyrum templi morabantur in custodijs suis, vt cum tempus fuisset ipsi in mane aperirent fores. Et sic manebant intra atrium, vt clauderent, & aperirent. Cantores etiam manebãt intra atrium in istis exedris toto tempore, quo ministrabant per diem, & per noctem ad
C ministrandum semper, vt patet supra 9. scilicet, Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, ita vt die, & nocte iugiter in suo ministerio deseruirent. In istis exedris ministrabant Leuitæ, quia ibi custodiebant thesauros templi, vt patet infra vigesimosexto. & faciebant quidquid aliud iuberent eis ibi sacerdotes. *Et in loco purificationis.* Idest, Ministrabant in loco purificationis. De isto loco est dubium quid erat, & potest intelligi vno modo, quòd vocabatur locus purificationis, scilicet, in quo purificabantur sacerdotes, & etiam carnes sacrificiorum: erat enim quoddam vas magnum æneum rotundum in figuram hemispherij, capiens duo millia bathos de aqua, idest, duo mil-
D lia amphoras, & vocabatur mare æneum: mare quidem, quia cõtinebat multitudinem aquæ: æneum autem, quia erat factum de ære, & ibi sacerdotes lauabant pedes, & manus, quando ministrare debebant, sicut fiebat in labro æneo in tabernaculo Moysi, Exodi trigesimo. Erant etiam luteres multi ænei in modum amphorarum, & erant locati super sedes æneas pulchras, de quarum figura, & opere patet 3. Regum 7. Et in istis luteribus erat aqua ad abluendum leuiter carnes sacrificiorum, vt declaratum est ibidem. Omnia ista vasa erant ad purificationem, scilicet, sacerdotum, & sacrificiorum, & Leuitæ ministrabant in istis, scilicet, replendo illa vasa aqua recenti, & auferendo aquam veterem, quando esset immunda.
E Non est tamen intelligendum, quòd Leuitæ portarent istam aquam de loco suo, sed Gabaonitæ, qui erant Chananei cõuersi ad ritũ Iudaicum erant astricti huic ministerio: nam ex eo q̃ fefellerũt Israelitas, condemnauerunt eos Israelitæ ad çternã seruitutem, scilicet, vt portarent aquas, & ligna pro templo Domini, vbicunque esset, Iosue 9. Sed Gabaonitis non licebat introire ad loca sacra, s. ad atrium sacerdotum, vbi erant ista vasa, scilicet, mare æneum, & luteres, vt declaratum est, 3. Regum 7. & 4. Regum 16. Ideo Leuitæ acciperent ab eis aquam, quando illi accederent ad Sanctuarium, & introducerent ad loca vasorum: idem esset de lignis pro sacrificijs, ideo ministrabant Leuitæ in loco purificationis. Alio modo potest intelligi

intelligi locus purificationis, s. ꝙ essent aliquæ hydriæ paratæ in Sanctuario, in quibus deberent purificari immundi immunditia legali, & ad purificationem illam, tam ponendo aquam in vasis, quàm faciendo cæremonias purificationis seruirent Leuitæ. Simile patet Ioan. 2. cum dicitur, ꝙ erat Iesus in Chana Galilææ, quando voluit conuertere aquam in vinum, & fecit impleri sex hydrias, & dicitur: Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Et sic erant hydriæ secundum purificationem Iudæorum, i. sẽm conditionem purificationis, quia consuetudo erat, ꝙ purificarentur, & ita forte erant multæ hydriæ positæ in atrio templi ad purificationem Israelitarum, in quibus ministrarent Leuitæ, sed primum melius est, quia purificatio secunda magis videbatur sæcularis, quàm sacra, s. ꝙ quilibet posset facere illam: nam in quolibet loco Iudæorum erant tales hydriæ positæ, & sic Chana Galilææ, quamquam esset viculus paruus, tamen erant ibi hydriæ ad purificationem Iudæorum, & in Sanctuario omnes Leuitæ ministrantes vbicunque ministrarent in Sanctuario, quia nunquàm ministratio aliqua diuina fiebat extra templum, & atrium eius. Dicebantur tamen illi Leuitæ ministrare in Sanctuario, qui ministrabant in loco magis sacro, sicut cantores, qui ibant ad atrium sacerdotum, vt ibi canerent, quando fiebat sacrificium mane, & vespere: *Et in vniuersis operibus ministerij templi Domini*. Idest, Etiam ministrabant in omnibus operibus, quæ fiebant in templo Domini, in quibus esset necessaria ministratio ipsorum, & per hoc tanguntur omnia ministeria Leuitarum: nam Leuitarum quidam erant cantores, alij ianitores, alij thesaurarij, alij iudices, & præfecti, & alij qui ministrabant generaliter in omnibus, in quibus sacerdotes indigebant ministerio eorum. Cantores significantur hic per ministerium, quod fiebat in Sanctuario, idest, in atrio sacerdotum cantando. Ianitores significantur per ministerium, quod fiebat in vestibulis. Ianitores autem manebant in vestibulis, idest, apud portas, & locus apud portam vocatur vestibulum. Thesaurarij significantur per ministrantes in exedris, eo quòd thesauri seruabantur in exedris. Illi autem, qui ministrabant quoddam generale ministerium, erant illi, qui ministrabant in loco purificationis. Præpositi autem, & iudices erant, qui seruiebant ad omnia alia opera domus Domini, scilicet, erudiendo Israelitas, & iudicando eos, quod pertinet ad domus Domini ministerium. *Sacerdotes autem super panes propositionis*. Ponuntur hic aliqua de ministerio sacerdotum.

Sed aliquis dicet; quomodo ponuntur hic aliqua pertinentia ad sacerdotes, quia hic agitur de sacerdotibus, & officijs eorum, sed sequenti cap. ponuntur distributiones ipsorum.

Respondendum est, quòd non ponitur hic principaliter ad declarandum quid pertineat ad ministerium sacerdotum, sed ponitur ad tollendum dubiũ: nam dictum fuerat hic de Leuitis, quòd ministrabant in omne ministerium domus Domini seruiendo sacerdotibus, putaretur etiam, quòd ipsi conficerent panes propositionis, & frigerent similã in sartagine, & facerent omnia similia, quæ pertinebant ad disponendum materiam sacrificiorum, ideo dicitur, quòd non, sed sacerdotes faciebant hoc: ipsi enim accipiebant a filijs Israel similam, & formabant inde istos panes. De cæremonia autem circa istos panes, & quare ponebantur coram Domino, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et ad similæ sacrificium*. Idest, Etiam sacerdotes disponebãt sacrificium, quod

F fiebat de simila, idest, libamen. Considerandum autem est, quòd sacrificium accipitur dupliciter, vno modo large secundum nostrum modum loquendi, & vocatur sacrificium animalis, quod immolatur, & sic dicimus esse tria genera sacrificiorum, s. holocaustum, hostiam pacificam, & pro peccato. Alio modo accipitur proprie pro libamento, & est libamen, vel libamentum aliquid quasi accessorium ad sacrificiũ, sicut condimentum ad cibos, & sunt quinque libamenta, s. simila, vinum, oleum, sal, & thus, vt colligitur Leuitici 2. & Numeri 15. Et ista vocantur sacrificium, & ipsum animal immolatum vocatur victima, vel hostia, & tamen adhuc omnia ista quinque libamenta non vocantur simul sacrificium, sed sola simi-

G la, & sic dicitur Numeri 28. & 29. Quòd offerebantur carnes victimarum cum libamentis suis, & sacrificio. Et sic distinguitur libamentum a sacrificio, quia libamentum ponitur, & etiam sacrificium erit ipsa simila, sic dicitur Leuit. 2. s. Anima cum obtulerit oblationem sacrificij. Hic autem dicebantur esse sacerdotes ad sacrificium similæ, idest, ad dispositionem farinæ pro sacrificio coquendo illam in clibano, vel in sartagine, vel in craticula secundum diuersos modos, qui ponuntur Leuitici 2. Quomodo tamen, & qñ ista simila parabatur a sacerdotibus, dicetur infra in quadam quæstione. *Et ad lagana*. Idest, Etiam sacerdotes habebant officium faciendi lagana. Nam in sacrificijs offerebant lagana: fiebant autem lagana de

H simila cocta in clibano, & postea perfundebãt oleo, & vocantur lagana oleo lita, vt patet Leuitici 2. & 7. Ad quid autem proficiebant ista lagana, & in quibus sacrificijs ponerentur, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et azyma*. Idest, Ad conficiendum panes azymos, quia isti necessarij erãt pro quibusdam sacrificijs, s. in hostijs pacificis, vt patet Leuit. 7. *Et ad feruentem similam*. Istud etiam erat officium sacerdotum, & vocatur simila frixa in sartagine. Nam prius ponebatur aliqua pasta massæ in aqua, sicut nos lagana facimus, & particulæ massæ ponebantur in sartagine in oleo feruenti, & illa vocatur simila feruens: multoties autem ponebantur ista lagana, vel simila feruens in sacrificijs, de quo Leuitici secundo, & septi-

I mo, & infra dicetur.

Et super omne pondus, atque mensuram. Idest, Etiam sacerdotes habebant curam de omnibus, quæ constituebantur in pondere, & mensura, & pertinebant ad Deum. Istud intelligitur de libamentis, vel quasi: quorum quædam consistebant in pondere, & alia in mensura: nam vinum, oleum, & simila, dabantur in mensura certa pro libamentis, secundum differentiã animalium, quæ offerebantur: nam siquis offerret agnum anniculum in holocaustum, dabat duas decimas similæ, & tertiam partem hin de oleo, & tertiam partem hin de vino. Si autẽ offerretur aries, vel ouis, dabatur cum eo vnam decimam similæ, & quartam hin de vino, & quartam partem de oleo. Si autem of-

K ferretur bos, dabantur tres decimæ de simila, & medietas hin de oleo, & medietas hin de vino, Numeri decimoquinto. Omnia ista consistebant in mensura, & sacerdotes soli habebant curam de istis libamentis. Alia etiam erant quasi libamenta, scilicet, illa, quæ dabantur in purificatione leprosorum; & fluentium semine, de quibus Leuitici decimoquarto, & decimoquinto. In pondere autem consistebat moneta de auro, & de argento, quæ debebant dari aliquando sacerdotibus, sicut qñ quis læserat alterũ, & ille mortuus erat, nec relinquebat hæredem, vel non sciebat ad quem pertineret res illa, in qua læserat alterum, tenebatur dare eam sacerdotibus, vt patet Numeri: Etiã qñ quis vouebat se Dño, vel aliquam aliam rem, erat statutum

statutum pretium, quod deberet dari sacerdotibus, & redimebatur res illa, quæ voto oblata fuerat. Ista pretia singularum rerum ponuntur Leuit. vlti. Et de omnibus istis Leuitæ habebant curam, quia ipsi suscipiebant hæc: ideo istud non vr̄ conuenire intentioni literæ, quia istud non erat onus, sed emolumentum, hic tamen de officijs, & ministrationibus agitur. Ideo dicendum, ꝙ intelligitur de confectione thymiamatis, & olei vnctionis: nā thymiama conficiebatur de multis aromatibus siccis, & cōtusis, atq; redactis in puluerem minutissimum, & oīa ista aromata erant in pondere certo. Quæ autē essent, & in quanto tepore, patet Exo. 30. Sic etiā oleum vnctionis cōficiebatur ex multis aromatibus, & rebus liquidis sumptis in pondere certo: de qua confectione Exo. 30. Facere istas confectiones pertinebat ad solos sacerdotes, vt patet sup. 9. scilicet, Filij autem sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant, & quātum ad hoc dicebantur præesse oībus, in quibus attendebatur mēsura, & pondus. *Leuitæ vero*. Posita fuerunt quædam ministeria sacerdotū, de quibus poterat verisimiliter dubitari, an pertinerent ad Leuitas, hic agitur de ministerijs Leuitarū explicando aliquid de eis. *Vt stent mane ad confitendum, & canendum Domino.* Idest, Ad officium Leuitarum pertinebat stare diluculo ante Dñm ad confitendum, & laudandum ipsum, & ad cantandum, s. cantica laudis: istud erat officium cantorum, qui erant quatuor millia, vt patet supra, & stabant quolibet mane cantando, s. qñ fiebat holocaustum matutinum, quod erat iuge. *Similiter, & ad vesperam.* Idest, Etiam erant ad Solis occasum cantando coram Domino, quādo offerebatur sacrificiū vespertinum, quod incipiebat in occasu Solis, & durabat per totā noctem. De modo aūt ministerij cantorum dicetur infra in quadam qōne. *Tam in oblationem holocaustorum Domini.* Idest, Leuitæ canebant, quando offerebatur holocausta Domini: dicuntur holocausta Dñi ad differentiā aliorum holocaustorū: nā holocausta ordinaria, quæ fiebāt ex necessitate ad cultum Dei, vocantur holocausta Dñi, & ista erant duo, s. sacrificium matutinum, & vespertinum. Sacrificia aūt holocaustorū oblata ex deuotione a popularibus non vocabantur holocausta Dei, sed plebis, & in illis duobus holocaustis, s. matutino, & vespertino assistebant semper Leuitæ canentes. *Quàm in sabbathis, & calendis.* Idest, Etiam Leuitæ cantabant in diebus Sabbathorū, & Calendarum, dies Sabbathorum non accipiuntur, sicut aliqui volunt, pro quolibet die, sed solum pro septima die, quæ erat celebrior inter Iudæos. dies Calendarum erat principium mensis apud Hebræos.

Pro quo considerandum, ꝙ dies Calendarum erat magnæ solennitatis nomine, & cæremonia, infra dicetur in quadam quæstione. *Et in solemnitatibus reliquis.* Præter Sabbathum, & Calendas erant quinque solennitates, s. festum Azymorum, & Phase, quod durabat per septem dies, & incipiebat die decimaquarta mensis primi, s. Martij, & festum Penthecostes, siue festum Hebdomadarum, s. quia fiebat per septem hebdomadas post diem primum Azymorum, & festum Clangoris, quod erat prima die mensis septimi, s. Septembris, & durabat vna die solum, sicut festum Penthecostes, & festum Propitiationis, siue Expiationis, quod fiebat die decima mensis Septembris, & durabat vna dies, & festum Tabernaculorū, quod fiebat die quartadecima Septembris vsque ad vicesimumsecundum diem eiusdem mensis: hæc omnia habentur Leuitici quadragesimotertio, & Numeri vigesimooctauo, & vigesimonono. In his diebus Leuitæ cantabant solenniter, quia erant magnæ festiuitates. *Iuxta numerum, & cæremonias vniuscuiusque rei.* Idest, Leuitæ cantores cantabant in omnibus his diebus, & faciebant omnia secundum numerum, scilicet, quòd erant pro singulis solennitatibus designata eis certa cantica, & in quibusdam solennitatibus plura cantica dicere debebāt, quàm in alijs diebus, & hoc est dicere iuxta numerū, idest, cantare iuxta numerum canticorum assignatorum cuicunque diei, complendo illum numerum. Et dicitur iuxta cæremonias vniuscuiusque rei, quia præter differentiam in numero canticorum erat differentia in modo cantandi, & in cæremonijs apparatus ad cantandum, quia aliqua die induebantur vestibus pretiosioribus ad cantandum, quàm alia. Et in hoc tenet Ecclesia modum veteris Testamenti, quia pro quolibet die habet diuersitatem aliquam in officio diuino, & plura vno die dicuntur, quàm alio, etiam differentia est in cæremonijs, quia ministri Ecclesiæ non induuntur omnibus diebus eisdem vestibus ad diuinum ministerium. *Iugiter coram Domino.* Idest, Leuitæ cantores debebant manere iugiter coram Domino, idest, omni die, quia quolibet die cantabant in sacrificio matutino, & vespertino. Et dicitur iugiter, idest, omni tempore, s. tam per diem q̄ per noctem. Et etiā istud veniebat, quia Leuitæ cantores tam per diem, q̄ per noctem manebant in Sanctuario, eo ꝙ per noctem ministrabāt, sicut per diem, sicut dicitur supra 9. s. Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarū, qui in exedris morabantur, ita vt die, noctéq; iugiter in suo ministerio deseruirent. Erat autem necessarium ministerium cantorum per noctem, quia cantabant tempore holocausti matutini, & vespertini quotidie, vt patet in litera, & tamen sacrificium vespertinum fiebat per totam noctem, vt patet Leuitici 6. Ideo Leuitæ cantores per noctem manere debebant in Sanctuario. *Et custodiant obseruationem tabernaculi fœderis.* Idest, Custodiant ea, quæ obseruare debent ad cultum tabernaculi fœderis. Vocatur tabernaculum fœderis, quia in eo seruabatur arca fœderis, & illa vocatur arca fœderis, quia in ea erant tabulæ legis, super quam fuerat factum fœdus inter Deum, & Israelitas, vt obseruarent eam, Exodi vigesimoquarto, & dicitur vt custodiant obseruationes tabernaculi. Et propter hoc debent manere Leuitæ cantores iugiter coram Domino, vt sint semper sic obseruando quid iubeatur eis de pertinentibus ad tabernaculum fœderis, scilicet, ad quamcunque ministrationem, quam iuberent eis facere sacerdotes.

Et ritum Sanctuarij. Idem est ritus Sanctuarii, & tabernaculum, & est repetitio sententię, vel potest intelligi distinctio, scilicet, quia tabernaculum significat solum templum, Sanctuarium autem significat tam templum, quàm atrium eius, Leuitæ autem significāt aliquid pertinens ad tabernaculum, s. disponebant oleum, vinum, & farinam, quæ requirebantur pro ministratione quadam intra templum: nam intra templum erat mensa propositionis, in qua ponebantur panes, habere autem curam de simila ad conficiendū illos panes pertinebat ad Leuitas, vt patet supra 9. cū dicitur: Quòd Leuitæ ianitores, qui habebant credita vtensilia Sanctuarij præerant similæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. Etiam in candelabro, quod erat intra templum ministrabant: ponendo oleum, & in altari thymiamatum, quod etiam erat interius ministrabant, cremando quotidie thymiama, & tamen Leuitæ habebant curam de oleo, & thymiamate, supra 9. Et quantum ad hoc seruiebant in ritum tabernaculi, idest, templi: omnes autem aliæ ministrationes eorum erant in atrio templi, scilicet, ministratio cantorum, & ianitorum, & thesaurariorum, & in hoc obseruabant ritum Sanctuarij, idest, cæremonias requisitas in Sāctuario, qa Sanctuarium accipitur tam pro tēplo q̄ pro atrio, scilicet, pro omnibus

omnibus locis, in quibus aliqua ministratio cultus diuini fiebat. F *Et obseruationem filiorum Aaron fratrum suorum.* Etiam debent manere Leuitæ semper in Sanctuario, vt custodiant obseruationem filiorum Aaron, idest, vt attendant quid iubent eis obseruare filij Aaron, scilicet, sacerdotes: nam sacerdotibus tradita est ministratio cultus diuini, Leuitis autem reliquis non tradita est directè ministratio aliqua sacra, sed ipsi dati sunt sacerdotibus in seruitores, vt facerent qdquid illi iuberent, Numeri 3. & 18. & dicitur.

Fratrum suorum. Quia Leuitæ erant fratres sacerdotum, eo quòd erant de eadem tribu, & erant de eadem familia: nam sacerdotes erant de familia Caathitarum, & de ista erant multi alij Leuitæ, scilicet, Isaaritæ, Ozielitæ, & Hebronitæ, vt patet Numeri 3. G Etiam sub familia Caathitarum erat quædam alia familia minor, scilicet, Amramitarum, & de illa erant sacerdotes, & etiam quidam Leuitæ: nam Aaron, & Moyses erant filij Amram, & posteri amborum vocati sunt Amramitæ. Posteri tamen Moysi manserunt inter Leuitas simplices, vt patet supra, scilicet, Moysi quoque hominis Dei filij annumerati sunt in tribu Leui. Posteri autem Aaron habuerunt sacerdotium, & non manserunt inter Leuitas, & sic Leuitæ, & sacerdotes erant tres. *Vt ministrent in domo Domini.* Idest, Ad mandatum sacerdotum debent esse semper præsto ministrare in domo Domini, scilicet, in atrio templi, quia siue templum, siue atrium vocatur domus Dñi, sic enim vocauit Christus ipsum atrium, H quãdo exclusit vendentes, & ementes de illo, dicens: Domus mea, domus orationis vocabitur, vos autem fecistis illam speluncam latronum, vt patet Numeri vigesimoprimo, & Ioan. 2. Et quamquam dicatur ibi de templo, non intelligitur nisi de atrio, quia aliàs nō essent ibi mensę nummulariorum, & boues, & cathedrę vendentium columbas. Nam non solum ista non introducebantur in templum, sed etiam nullus hominum introibat illuc, nisi quotidie vnus sacerdos, qui introibat ad cremandum thymiama, & disponendum lucernas in candelabro, cæteri autem tam sacerdotes, quàm Leuitæ, & laici foris manebant, expectantes quando ille finiret ministrationem, sicut patet de Zacharia patre Beati Ioannis, qui solus introiuit ad ponendum incensum, I & apparuit ibi Angelus, populus autem totus expectabat foris, Lucæ 1.

De quibusdam verbis dictis a Dauid, scilicet, quòd Deus dederat Ierusalem in habitationem æternam. Quæst. XXIII.

QVAERITVR circa supradicta cum Dauid ad probandum, quod deberent Leuitæ computari a viginti annis, & supra dixerit, quòd Deus dederat Ierusalem in habitationem æternam, quomodo sciebat istud: nam Sanctuarium fuerat in alijs locis, & sæpe mutatum fuerat, ita poterat esse nunc, postquàm poneretur in Ierusalem.

K Dicendum, quòd Dauid sciebat, quòd semper mãsurum erat Sanctuarium in Ierusalem: nam aliàs non iussisset Salomoni ædificare templum, quia esset totus labor inutilis: nam aliquando manebat Sanctuarium in aliquo loco pauco tempore, sicut in Nobe, & in Gabaon: nam in Nobe solum mãsit tempore, quo fuerunt Samuel, & Saul: nam Samuel ministrauerat Domino in Sanctuario in Silo, 1. Reg. 2. & 3. Et postea viuente Saule, qui fuit simul cum Samuele, erat Sanctuarium in Nobe, 1. Regum 21. Et tamen viuente Saule translatum est in Gabaon, scilicet, quando ipse Saul occidit sacerdotes, & habitatores Nobe, 1. Regum 22. Postea etiam pauco tempore mansit in Gabaon, scilicet, toto tempore, quo regnauit Dauid, & tempore illo, quo Salomon ędificauit templum: nam illo ædificato ibi posita est arca, & omnia vasa sacra, & cessauit esse Sanctuarium in Gabaon. Si ergo tam pauco tempore in Ierusalem esse contingeret, fierent inutiles infinitæ expensæ, & immensi labores, quos Salomon tolerauerat, & populus suus in ædificatione templi. nō ergo iuberet Dauid ædificari templum in aliquo loco, nec pararet tantas expensas, nisi sciret mansurum esse Sanctuarium semper.

Sed tunc manet dubium, quando, & quomodo Dauid sciuerit, quòd deberet manere semper Sanctuarium in Ierusalem.

Quidam dicunt, quòd fuit hoc quando obtulit in area Ornam, eo quòd tunc dixit: Hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel. Idest, hic fiet domus Dei, & altare, & verisimile est, quod Deus tūc reuelauerit ei, quòd in loco illo mansurum esset templum in æternum, de quo dixit: Hæc est domus Dei, præcedenti cap. Sicut tūc reuelauit ei totam figuram ædificationis, quam misit ei de cœlo scriptā, infra 28. Alio modo potest dici, & melius, quòd Dauid cognouerit istud multo ante hoc. Nam ipse congregabat expensas, scilicet, aurum, & argentum, & multa alia ad consecrandū Domino pro ædificatione templi, 2. Regum 8. & supra 18. Et illa bella fuerunt multo tempore antequàm Dauid offerret in area Ornam. Et tamē non cōgregaret Dauid expensas ad fabricandum templum, nisi sciret, quòd alicubi mansurum erat templum in æternum, ergo tempore illo sciebat. Et est dicendum, quòd sciuit Dauid templum futurum esse in Ierusalem, quãdo voluit ipse ædificare templum Domino, & prohibitus est ab eo per Nathan Prophetam: nam tunc dixit Deus Dauid illa verba, quæ Salomon refert sequenti libro, capit. sexto, scilicet, Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod locutus est patri meo compleuit modo dicens: A die qua eduxi populum meum de Aegypto non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. Et sequitur ibi, quòd Deus dixit Dauid, quòd non ædificaret templum, sed filius suus Salomon, & Salomon dixit istud nunc esse completum, ergo ista verba dicta sunt ad Dauid, quando prohibitus est ædificare templum, 2. Regum 7. & supra 17. Vnde ibi ponuntur verba aliquo modo similia istis. Et ob hoc ex tunc cum magno desiderio congregabat Dauid materiam pro ædificatione.

Quomodo accepit Deus Ierusalem in habitationem æternam. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo fuit verum, quòd Deus accepit Ierusalem in habitationē æternam. Nam non accepit, sed mutatum est Sanctuarium, quia iam non est ibi.

Dicendum est, quòd non accipitur proprie æternū hic, cum dicitur, quòd in æternum mansurum esset ibi Sanctuarium, sed vocatur æternum: quia multo tempore durat, sic enim interdum vocatur æternum illud, quod manet minus, quàm per quinquaginta annos, sicut erat de seruis, quorum aures perforabantur, quia dicitur de illis, quòd manebant serui vsque in æternum, & tamen non durabat seruitus, nisi vsque ad iobelæum, Leuit. 25. & fiebat iobelæus de quinquaginta in quinquaginta annos, vt patet ibidem. Dicendum tamen, ꝙ licet aliquando accipiatur sic æternū, tamen hic non accipitur sic, quia si Dauid intēdisset, ꝙ mansurum erat Sanctuarium in Ierusalem solum per quinquaginta annos, non parasset aliquas expensas ad fabri-

fabricandum templum, potissime cum tantis laboribus,& sumptibus.

Aliquis dicet,ꝙ debet intelligi,ꝙ Sanctuariũ mansurum erat in æternum in Ierusalem,& vere sic complendum erat. Et tñ propter peccata Israelitarum impeditum est, nã semel per Chaldæos propter peccata Iudæorũ crematũ est,& iterum ꝑ Romanos,sic enim dicebatur 2.Reg.17. in qu.busdã qõnibus de regno filiorum Salomonis,& de quiete populi Israel,qui præmittebantur durare in æternum, s. ꝙ vere durasset in æternum,i.vsq; ad finem sæculi,nisi peccassent Iudæi, & dato ꝙ Christus venisset, & esset lex noua, mansissent semper priuilegia Hebręorum,& fœdera Dei cũ eis,& regnarent semꝑ filij Salomonis,& maneret populus Israel in terra Chanaan, nec turbaretur ab hostibus. Dicendum autem est,quòd hoc non stat,quia licet veniente Christo, si Iudæi non peccassent, maneret regnum in posteris Salomonis, & quies populi Israel in terra Chanaan, tamen non mansisset templum in statu suo, nec ministrationes, quæ in illo fiebant: nam Christus daturus erat legem nouam, per quam mutarentur omnes cæremoniæ legis veteris, & sic iam non maneret cultus ille, qui fiebat in templo, nec idem status sacerdotum, & Leuitarum, sed coleretur Deus in omni loco, sicut nunc vbicunque construuntur Ecclesiæ, ex quo necesse erat, quòd periret status Sanctuarij Ierosolymitani, poterat autem esse vna de Ecclesijs excellentioribus totius orbis, tamen non secundum statum priorem, tota tamen fabricatio eius facta est secundum conuenientiam illius status, ideo non maneret nomen Domini ibi in æternum ad intentionem illã, qua Deus faciebat ædificari illud. Dicendum ergo aliter,scilicet, quòd mansurum erat Sanctuarium in æternum in Ierusalem,scilicet,toto tempore, quo duraret Iudaicus status:nam si durasset status Iudaicus in æternum,mãsisset templum istud in statu suo in æternum, perijt tamen status Iudaicus, & sic etiam templum istud in statu suo perijt, tamen status Iudaicus,& sic etiã templũ Domini perijt. Non tamen propter hoc tollitur, quin dicatur in æternum mansisse, quia sic dicimus legem alicuius politiæ esse æternam, quia datur cum intentione durandi semper. Si autem pereat politia, perijt etiam lex, & tamen non propter hoc desinit vocari lex æterna, quia non cessauit ipsa, vt alia introduceretur, sed cessauit politia, qua cessante impossibile est manere legem.

Quomodo hæc verba,scilicet,Deus Dominus Israel requiem dedit populo suo sequantur ex prædictis. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius, cum Dauid vellet hic probare Leuitas numerandos esse a viginti annis, & supra, quia iam non haberent ministeria grauia, sicut prius, ad quid dixit: Requiem dedit Dominus Deus Israel populo suo, quia istud videbatur esse impertinens:nam quòd habitatio Dei in Ierusalem futura esset in æternũ, faciebat aliquid ad hoc, quòd minuerentur labores Leuitarum, tamen quod Deus daret requiem Israelitis, nihil attinebat ad ministerium Leuitarum.

Respõderi potest quadrupliciter, vno modo,ꝙ Dauid posuit istud,tanq̃ coniunctum ad id,per quod minuebatur labor Leuitarum: nam tollebatur labor eorum,quia habitatio Domini erat in Ierusalem in ęternum, & Deus dedit ista duo simul, s. ꝙ habitatio sua eẽt in Ierusalem, & ꝙ populus habiturus esset requiẽ ab hostibus, ideo posuit vtrunque Dauid, licet vnum esset impertinens.Secundo modo põt dici,ꝙ requies populi faciebat aliqd ad istud ministeriũ, & est idẽ re-
A quies populi, quod habitatio Dei in Ierusalẽ in æternum,s. Deus dedit requiem populo suo.Idest,dedit sibi cessationem mouendi tabernaculũ de loco ad locũ,quia ante hoc totus populus laborabat in mouendo tabernaculum de vno loco ad alterum: nam licet laici nulla onera portarent de rebus Sanctuarij,sed soli Leuitæ, tñ aderant portationi ad solennizandum eam,sicut factum est in portatione arcę de Cariathiarim in domum Obededom, 2. Reg. 6. & supra 13. & in alia portatione eius de domo Obededom in domum Dauid,2.Reg.6. & supra 15. Nã cõgregatus est totus Israel,& factæ sunt magnæ expensæ,& solennitas, nunc autẽ Deus dederat requiem Israelitis ab isto labore, quia iam nunc congregari debebant ad mu-
B tandum Sãctuarium de vno loco ad alterum. Tertio potest dici, ꝙ hoc dictum est propter legem, quã hic volebat dare Dauid, s. ꝙ nunc poterat conuenienter dari.& non prius: nam toto tempore præcedenti populus fuerat in aduersitate hostili, & non poterat vacare ordinationi cultus diuini.Nũc autem quia Deus dederat requiem Israelitis, poterant insistere ordinationi cultus diuini,sicut nunc facere incipiebant.

Quarto potest dici,quòd ista lex dabatur nunc conuenienter,quia Deus dederat requiem Israelitis:nam temporibus præcedentibus,etiam si fuisset data, non potuisset obseruari propter bella, eo quòd hic nominabatur, ꝙ Leuitæ, & sacerdotes ministrarent per vices suas,& sortes, & tñ temporibus bellorum Leuitæ
C occupati,vel impediti propter bella, quæ forte irruebant super loca,in quibus ipsi habitabant, nõ possent venire ad ministrandum temporibus suis, & sic non seruaretur lex ista. Nunc autẽ, quia Deus dederat requiem Israelitis, & semper mansuri erant in quiete, nõ impedirentur Leuitæ,& sacerdotes ministrare tpibus suis, iõ poterat ista lex conuenienter hẽre locum.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd non erat officium Leuitarum vltra portare tabernaculum. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur,ꝙ nõ erat vltra officium Leuitarum, vt portent tabernaculum. In hoc innuitur, quòd ante hoc
D erat officium suum portare tabernaculum. Pro respõsione est sciendum, ꝙ Leuitis non fuit datum in lege a principio,nisi vnum officium,quod proprie vocaretur officium, s. portare onera Sanctuarij, etiam excubabant in circuitu Sanctuarij, tñ istud non vocabatur opus ipsorum,vt patet Nume.8.cum dicitur,ꝙ Leuitæ,qui erant vltra quinquagesimum annũ non debebãt facere opera,sed solũ custodire vasa q̃ sibi cõmendarent ab alijs Leuitis,datæ sunt autem istæ duæ occupationes, vel ministeria Leuitis, quia Deus ordinauit officia eorum solum ſm statum,quem habituri erant in deserto. Et tñ ibi non poterant facere,nisi duo,s.custodire tabernaculũ, & portare illud, eo quòd in deserto non offerebantur sacrificia, nec fiebant aliæ cæ-
E remoniæ legis,quia non habebant Israelitæ opportunitatem propter motum,nec etiã habebant materias sacrificiorũ,s.carnes,& similã,vinum, oleum, & thus, cum irent per locum desertum,in quo nõ erat hominũ habitatio,Deut.8. Etiã non erant obligati Israelitæ in deserto ad aliquã istarũ cæremoniarum, sed solum postq̃ trãsirent in terram Chanaan, vt colligitur Deuter.12. Postea aũt facere tenebantur, & sic Leuitæ nihil facerent in deserto,nisi portare Sãctuarium,& custodire. Pro custodia autem Deus statuerat, quod Leuitæ excubarent in circuitu tabernaculi per quatuor latera eius. Nam tabernaculum quadratum erat, & erat modus, quia ad latus Orientale vbi erat introitus, custodiebant sacerdotes, & cum eis Moyses,

& filij sui, ad Occidentem custodiebat familia Gersonitarum, ad Meridiem familia Caathitarum, ad Aquilonem vero familia Meraritarum, Numeri 3. & sic solum erant tres familiæ Leuiticæ, & vna sacerdotalis, & istę excubabant per totum circuitum tabernaculi. Officium autem secundum quòd proprie vocabatur officium, erat portare Sanctuariũ, & vasa eius, & hoc erat sic dispositũ: nã in tota tribu Leui erant solũ tres familiæ primæ Leuitarũ, & vna familia sacerdotalis: sacerdotes enim nulla onera portabant, quia ministerium eorum erat dignius, s. ministrare in Sanctuario, vt in sacrificijs, & in alijs, de quibus dictum est supra in quadã quæstione: manebat ergo officium portandi in tribus familijs Leuitarum, & in istis erant diuisa omnia onera totius tabernaculi, & vasorum suorum: nam familia Caathitarum portabat vasa Sanctuarij, & non aliquam partem eius, s. arcam fœderis, & altare thymiamatum, etiam candelabrum, & mensam propositionis, & altare holocaustorum, & labrum æneum, & hęc omnia cum vasculis suis, quę erant sibi annexa. Gersonitæ autẽ, & Meraritæ portabant omnes partes tabernaculi, & atrij, & erant istæ duplices, s. quędam duræ, vt tabulata, & columnæ, & quędã molles, s. operimenta, & vela. Partes aũt duras portabant Meraritæ, s. omnia tabulata, quibus claudebatur Sãctuarium in tribus lateribus, & columnas atrij, & tabernaculi, & bases earũ. Partes autem molles portabant Gersonitæ, s. cortinæ, quibus operiebatur tabernaculũ, & operimentum de sagis, & operimentum de pellibus arietum rubricatis, & operimentum de pellibus iacynthinis, quæ oĩa operiebant tabernaculum, Exo. 26. Portabant ẽt tentoriũ, quod pendebat ad fores tabernaculi, & velũ quod erat ante Sancta sanctorũ, & vela quibus circundabatur totum atriũ, de quibus omnibus Numeri 3. Erat tñ differentia, quia Caathitæ, qui portabant vasa Sãctuarij, ferebant ea in humeris, Gersonitæ autẽ, & Meraritæ, qui portabant partes Sanctuarij grauiores, portabãt eas in plaustris, Nume. 7. De modo aũt, quo Caathitæ portabant onera sua, quomodo illa prius inuoluebantur paleis, & disponebantur per sacerdotes, anteq̃ tangerent illa Leuitæ Caathitę, quia aliàs morerentur si tangerẽt illa, anteq̃ disponerentur a sacerdotibus, patet Num. 4. Nõ legitur ibi aliquod aliud ministerium traditũ esse Leuitis, nec habuerunt aliud in deserto. Postq̃ autem fuerunt in terra Chanaan, habuerunt Leuitæ aliqua ministeria in Sanctuario, in quibus ministrabant per tẽpora, & si aliquis vellet semper ministrare poterat, vt patet Deuter. 18. Et tamen ista ministeria non erant determinata in aliquo loco legis: principale ministerium Leuitarum fuerat portare Sanctuarium, & vasa eius, & nunc dixit Dauid, quòd nõ esset vltra officium Leuitarum, ꝙ portent tabernaculum, & sic tollebatur officium eorum principale, & grauius, & loco huius introducta sunt multa alia, quę non erant prius, vel saltem non erant distincta, scilicet, quòd quidam Leuitæ essent cantores, alij ianitores, alij thesaurarij, alij iudices præpositi, alij seruientes in diuersis locis, siue ministerijs templi, vt patet supra in litera.

De subiectione Leuitarum sub manu Aaron.
Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius quia dicitur hic, quòd Leuitæ erant sub manu Aaron, & filiorũ eius, qualis erat ista ordinatio, vel qualiter subijciuntur sibi.

Respondendum est, quòd Leuitæ erant subiecti sacerdotibus ad ministrandum, in omnibus, quæ iuberent sacerdotes. Nam ministratio in omnibus pertinentibus ad cultum diuinum tradita fuit Aaron,

F & filijs suis, & nihil traditum fuit Leuitis, sed quia sacerdotes per se non sufficiebant ad faciendum omnes ministrationes, dati sunt eis Leuitæ in adiutores, & seruitores, ideo oblati sunt Aaron, & filijs eius, tanquã munus, sic patet Nume. 3. Applica tribum Leui, & fac stare in conspectu Aaron sacerdotis, vt ministrent ei, & excubent, & obseruent quidquid ad cultum pertinet multitudinis coram tabernaculo testimonij, & custodiant vasa tabernaculi seruiẽtes in ministerio eius, dabisq; dono Leuitas Aaron, & filijs eius, quibus traditi sunt a filijs Israel: Aaron autem, & filios eius constitues super cultum sacerdotij. Et sic Aaron, & filij sui constituebantur ad ministrandum, & Leuitæ ad seruiendum eis. Ordo autem seruiendi erat, quod
G ipsi Leuitæ habebant inter se principes suos, scilicet, quælibet familia vnum principem de ipsa familia, & deinde familia cum principe suo subijciebatur alicui sacerdoti ad cuius præceptum apparabantur Leuitæ, sic enim factum est tempore Moysi in deserto: nam familiæ Leuitarum erant tres, scilicet, Caathitarum, Gersonitarum, & Meraritarum: familia Caathitarum habebat in principem Elisapham filiũ Oziel, qui erat de ipsamet familia. Gersonitæ habebant in principem Eliasaphat de ipsa familia: Meraritæ habebat in principem Suriel de ipsa familia. Et rursus familia Gersonitarum, & familia Meraritarum habebant Ithamar filium Aaron in principem, & familia Caathitarum habebat Eleazar filium Aaron in principem, &
H rursus omnes tres familiæ Leuitarum cum principibus suis, & etiam ipse Ithamar princeps duarum familiarum, subijciebantur Eleazar filio Aaron, vt patet de his omnibus Numeri 3. & 4. Ita fuit postea in omnibus temporibus, quòd quælibet familia Leuitarum haberet vnum principem de ipsa. Et tamen superessent aliqui sacerdotes, qui præessent Leuitis, & haberent curam de præcipiendo eis id, quod agere deberent, & sic erat nunc, & ideo dicebantur esse sub manu Aaron, & filiorum suorum, & non est intelligendum, quòd quidquid sacerdotes vellent iubere Leuitis, tenerentur illi exequi, quia tunc tenerentur cantores seruire in officio ianitorum, & ianitores in officio thesaurariorum, & iudicum, quod falsum est,
I sed est sensus, quòd erant officia iam determinata pro Leuitis, quia quidam erant cantores, alij ianitores, alij iudices, & præpositi, & isti in suis officijs seruiebant ad mandatum Leuitarum, sed non poterant eis iubere, vt ministrarent in alijs officijs.

Quid erant isti panes propositionis.
Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, cum dicatur hic, quòd erãt sacerdotes super panes propositionis, qui panes erant isti, & ad quid offerebantur.

Respondendum est, quòd Deus iusserat fieri vnam mensam de lignis setim, opertam laminis aureis, quæ
K vocabatur mensa propositionis, quia in ea ponendi erant panes propositionis, Exodi vigesimoquinto. Isti panes fiebant a sacerdotibus, sic scilicet: accipiebant ab Israelitis farinam delicatam, quæ vocabatur simila, & faciebant ex ea duodecim panes, quorum quilibet habebat duas decimas ephi, et erat magna quantitas panis, ita quòd non possent duo homines comedere vnum panem illorum in vna die, quod patet, quia gomor est decima pars ephi, Exodi decimosexto. Et quilibet panis istorum habebat duas decimas, idest, duo gomor. Et tamen vnum gomor sufficiebat homini, ad cibum in vna die. Nam solum dabatur vnum gomor de manna quolibet die Israelitis in deserto, pro toto

toto die, ergo panis habens duas decimas, scilicet, de simila sufficeret pro duobus hominibus vna die, de gomor quod dabatur cuilibet Israelitæ in vna die, habetur Exodi decimosexto. Conficiebantur autem isti panes a solis sacerdotibus, & ipsi coquebant eos, & fiebat hoc in singulis sabbathis, scilicet, quod ponerentur in sabbatho duodecim panes super mensa propositionis, & manebant ibi per septem dies, sequenti autem sabbatho tollebantur, & ponebantur alij duodecim recentes, vt patet Leuitici vigesimoquarto, & 1. Regum 21. Isti panes erant sacri, & non licebat alicui comedere de illis, nisi sacerdotibus, vt patet Matth. 12. & Marci 2. Et tamen in necessitate famis poterant dari laicis, si essent mundi, maxime a mulieribus, vnde quando Dauid erat in necessitate famis, & petiuit ab Achimelec sacerdote summo, noluit ei dare, quousque dixit, quòd illi qui veniebant cum eo, mundi erāt ab heri, & nudiustertius, 1. Regum 21. & Matth. 12. & Marci 2. Isti panes vocantur ab Hebræis panes facierum, & a nobis vocantur panes propositionis, & dicit Rabbi Sa. quòd vocantur panes facierum, quia habebant vtranque faciem similem, i. ex vtraque parte habebant faciem, eo ꝙ non erant, sicut factæ a nobis hostiæ. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat: nam illi panes erāt cocti in clibano, eo ꝙ coquere aliquid in vasis ferreis non conuenit cuicunque cibo, sed solum cibo leuissimo, sicut est de hostia, quæ est delicata. Et tamen isti panes erant magni, & grossi, eo quòd quilibet habebat duas decimas de simila, & sic nunquàm possent coqui in massis, quia potius exurerentur, quam coquerentur, sed vocātur panes facierum, i. panes faciei, eo quod ponebantur coram facie Domini, sed in Hebræo ponitur plurale pro singulari, & sæpe mutantur numeri, & ob hoc dicuntur apud nos panes propositionis, quia proponūtur, s. coram Domino: nam Deus specialiter dicebatur esse in Sācta sanctorum. Et quod ibi super arcam inter Cherubim audiebatur vox eius, vt patet Numeri 7. Isti autem panes erant super mensam propositionis, quæ erat intra tabernaculum ante Sancta sanctorum, ideo cum ibi essent dicebantur esse coram Deo. Ratio autem quare isti panes ponebantur coram Deo, erat in memoria omnium Israelitarum, ideo erant duodecim panes in memoriam duodecim tribuum Israel, Leuitici 24. vt semper videretur oblatio eorum esse coram Domino, & per hoc Deus recordaretur ipsorum, sicut magis declaratum est ibidem in quadam quæstione.

An sacerdotes conficiebant panes propositionis. *Quæst.* XXIX.

QVAERITVR vlterius circa confectionem istorum panum propositionis: nam dicitur hic, ꝙ sacerdotes conficiebant illos, & videtur quod non conficerent ipsi, sed Leuitæ, quia supra 9. dicitur, scilicet, Porro de filijs Caath erant super panes propositionis, vt semper nouos per singula sabbatha prepararent. Secundo patet, quia dicitur ibi: Qui habebant vtensilia Sanctuarij, præerant similæ, et vino, et oleo, et thuri, et aromatibus. Filij tamen Caath erant Leuitæ, quia ista erat vna familia Leuitarum, Numeri 3. Ergo ipsi conficiebant panes propositionis per singula sabbatha. Etiam Leuitæ præerant vtensilibus Sāctuarij, cum ipsi essent thesaurarii, vt patet infra 26. Et tamen ipsi præerant similæ, de qua fiebant panes propositionis, ideo non pertinebat ad sacerdotes, sed ad ipsos conficere panes.

Respondendum est, quòd isti panes propositionis erant valde sacri, et etiam solis Leuitis pertinebat comedere, et cōficere illos. De comestione declaratum

A est præcedenti q̄stione, de confectione patet hic, quia dicitur, ꝙ sacerdotes super panes propositionis erant.

Respondendum est ad rationem in contrariū, s. primam, ꝙ Leuitæ non conficiebant panes. Et cum dī, ꝙ filij Caath erāt super panes propositionis, pōt intelligi dupliciter, vno modo, ꝙ isti filij Caath sint sacerdotes: nam de familia Caath erant sacerdotes: nam sacerdotes erant filij Aaron, & Aaron erat filius Amram filius Caath, Numeri 3. Et sic possunt ibi intelligi per filios Caath sacerdotes. Secūdo potest dici, ꝙ Caathitæ vocentur ibi Leuitæ. Et tñ dī, ꝙ erant super panes propositionis, vt semper nouos per singula sabbatha præpararent, & non est sensus, ꝙ ipsi debebant facere illos panes, sed habebant curam ad hoc, ꝙ illi fierent, & dabant

B sacerdotes similam quolibet sabbatho, vt facerent inde panes, & isto modo tam sacerdotes, quam Leuitæ erant super panes propositionis, scilicet, sacerdotes ad conficiendum illos, & Leuitæ solum ad parandum materiam. Ad secundam cum dicitur, ꝙ Leuitæ præerant similæ, vino, & oleo: & tamen ex simila fiebant panes: dicendum, ꝙ verum est, ꝙ præerant similæ, & alijs: custodiendo illa, & congregando, vt tempore debito seruirent ad ministeria sacerdotalia. Ipsi tamen nihil cōficiebant ex simila, & ex alijs, quod patet, quia etiam Leuitæ præerant aromatibus, vt patet supra 9. Et tamen ipsi nihil cōficiebant ex aromatibus, sed soli sacerdotes, vt patet ibidem, s. Filij aūt sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant. Ita esset

C de confectione panum propositionis.

Quomodo, & quando a sacerdotibus offerebatur sacrificium similæ. *Quæst.* XXX.

QVAERITVR vlterius de sacrificio similæ, quod etiam pertinebat ad sacerdotes, vt patet hic, quando offerebatur, vel quomodo sacerdotes habebant curam de illo. Dicendum est, quod supra declaratum fuit de sacrificio simile, quod erat vnum de libamentis, & visum est, quæ sunt libamenta. Nunc autem considerandum est, quòd libamenta sunt quasi quædam condimenta, vel accessoria ad victimas, non tamen dabātur in omnibus generibus sacrificiorum.

D Pro quo sciendum, ꝙ tria erant genera sacrificiorū, s. holocaustum, hostia pacifica, & pro peccato, vt patet per totum Leuiticum: de cæremonijs istorū diximus supra 21. in quadam quæstione: In sacrificio autem holocausti, & hostiæ pacificæ offerebantur omnia quinque libamenta: in sacrificio autem pro peccato nō offerebātur, vt patet Nume. 15. & ibi fuit data cā de hoc.

Considerandum ēt vlterius, ꝙ q̄dam erant sacrificia ordinaria, s. quæ necesse offerenda erant, & in temporibus determinatis, & ista erāt cōstituta a lege: alia aūt erant sacrificia spontanea, vel saltem accidentia: ita ꝙ non erant ordinaria. Sacrificia prima erant illa, quæ quotidie offerebantur, s. holocaustum matutinum, & vespertinum: Etiam in sabbathis erāt ordinata alia sa-

E crificia vltra holocaustum matutinum, & vespertinū: etiam in diebus Calendarum, & in festo Azymorum, & Penthecostes, & in festo Clangoris, & in festo Propitiationis, & in festo Tabernaculorum: quorum sacrificia determinata habētur Nume. 28. & 29. Pro istis prouidebatur de expensis Sāctuarij tā ad emendū immolāda, quam etiam vinum, & oleum, & similam, & thus, & sal, pro libamentis. Et interdum aliqui reges deuoti etiā de Gentilibus dabant omnes expensas necessarias, sicut fuit de Seleuco Rege Asiæ, vt patet 2. Machab. 3. Vel fiebat, vt ipsi reges, & principes locum summo honore ducerent, & templum maximis muneribus lustrarent, ita vt Seleucus Asiæ Rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus, ad ministerium

rium sacristarum pertinentes, sic etiam fuit de Arta- F
xerse rege Persarum, qui dabat tam pro animalibus
emendis, quàm pro ipsis libamentis omnia necessaria,
vt patet primo Esdræ 7. Scilicet, Ego Artaxerses rex
statui atque decreui omnibus custodibus arcę publicę,
qui sunt trans flumē, vt quodcunque petierit a vobis
Esdras sacerdos scriba legis Dei cœli, absque mora
detis vsque ad argenti talenta centum, & vsque ad
vini batos centum, & vsque ad frumenti coros centum,
& vsque ad batos olei centum, sal vero absque
mensura, omne quod ad ritum Dei cœli pertinet tribuatur
diligenter in domo Dei, ne forte irascatur contra
regnum regis, & filiorum eius. Cum autem dabantur
ista omnia, ad sacerdotes pertinebat disponere
illa pro sacrificijs, scilicet, quòd conspergerent si- G
milam oleo, vel frigerent eam in sartagine, vel coquerent
in clibano siue craticula, iuxta diuersum ritum
sacrificiorum: Leuiti. 2. Et tamen istud solum erat pro
sacrificijs suprapositis, quæ erant ordinaria, & soluebantur
de expensis sanctuarij, in sacrificijs autem spontaneis,
siue factis accidentaliter, scilicet, quæ a populo
offerebantur, non soli parabant sacerdotes similam,
nec alia libamenta, sed ipsi offerentes conspergebant
oleo, vel coquebant in clibano, vel craticula,
aut frigebant in sartagine, & sic ducebant ad sanctuarium,
vt colligitur Leuiti. 2.

Sed obijcietur, quòd non pertinebat ad sacerdotes
parare similam, sed ad Leuitas, quia supra 9. Dicitur
quòd illi, qui præerant vtensilibus sanctuarij præ- H
erant similæ, vino, & oleo. Et tamen illi erant Leuitæ,
quia Leuitæ sunt illi, qui præsunt vtensilibus templi,
scilicet, thesaurarij, vt patet infra 26.

Respondendū est, q̄ sacerdotes parabant similā pro
sacrificio sicut hic dicitur, Leuitæ autem solum custodiebant
illam, qui erant thesaurarij, & omnia, quæ
custodire debebant ad vsum sacrorum erant sub ptāte
Leuitarum, & custodiebant illa in exedris, quæ erant
in atrio templi. Vti tamen illis rebus in ministerio pertinebat
ad sacerdotes, sic erat de simila, quia Leuitæ
præerant illi custodiendo eam, vt patet supra 9. Et tamen
sacerdotes debebant accipere de ea quantum determinatum
erat pro quolibet sacrificio, & tunc conspergebant
oleo, & afferebant, sicut colligitur Leui. 2. I

Quomodo sacerdotes se habebant circa lagana azyma. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius cum dicatur hic, quòd sacerdotes præerant ad lagana, et azyma, et sartaginem, et ad similam feruentem, quomodo disponebant de illis, et in quibus sacrificijs.

Respondendum est, quòd in lege cautum erat de sacrificijs, quomodo fierent, & quædam sacrificia fiebant de animalibus cum libamentis suis, & quia ista erant aliqualiū sumptuum, & non poterant pauperes frequentare illa, dabantur alia sacrificia minorū sumptuum, i. q̄ possent offerre de pane solo, & sic consti- K
tuit Deus quatuor genera sacrificiorum de pane, & quædam erant de sola farina non cocta, nec cōmixta aqua de simila. Secundum erat sacrificiū de panibus coctis in clibano, & isti panes debebant esse sine fermento, & conspergebātur oleo, postquàm cocti erāt, & offerebantur sacerdoti. Tertium erat sacrificium de panibus coctis in craticula, qui etiam erant sine fermento, & conspergebantur oleo postquàm erant cocti, & cum istis offerebantur oleo linita, & etiam cum sacrificio de clibano. Quartum sacrificium erat de sartagine, quando simila conspersa aqua frigebatur in oleo in sartagine, & non fiebat in modum laganarum nostrarum rotundarum, sed in modum pastę longę secundum latitudinem sartaginis, & postquàm nimis frigeretur, ita vt esset panis durus, frangebatur in partes minutas, & conspergebatur iterum oleo, & sic offerebatur, de his omnibus Leuiti. 2. Ista erant sacrificia pauperum quando per se offerebantur sine carnibus animalium, interdum autem offerebantur ista sacrificia de pane cum carnibus animalium, & dabantur in modum libaminum. Sic enim erat in omnibus holocaustis, & hostijs pacificis: nam offerebatur saltem simila conspersa oleo, vt patet Numeri 15. Interdum autem offerebantur multa sacrificia de pane, sicut in hostijs pacificis, quæ erant pro gratiarum actione, in quibus offerebantur omnia ista, vt patet Leuiti. 7. Scilicet, Si pro gratiarum actione fuerit oblatio, offerent panes absque fermento conspersos oleo, & lagana azyma vncta oleo coctamque similam, & colyridas olei admixtione conspersas. Sic etiam sępe sacerdotes offerebant hostias pacificas, sicut exigebant cæremoniæ ciuitatum, vt patet Numeri 28. et 29. Et tunc necesse erat, quòd sacerdotes pararent ista omnia, scilicet, similam, et panes coctos in clibano, & ea, quæ frigebantur in sartagine, & etiam illa, quę in craticula, & istud ponitur hic, & in istis intelliguntur omnia quatuor genera sacrificiorum de panibus, quæ habentur Leuiti. 2. Nam cum dicitur hic ad similæ sacrificium, quod fiebat de simila sola non cocta, nec frixa in sartagine, nec commixta aqua, sed solum conspergebatur oleo, & offerebatur: per lagana, intelligebatur sacrificium tertium, quod fiebat in craticula, & tamen etiam cum sacrificio secundo, quod erat de clibano, offerebantur lagana oleo linita: Leuiti. 2. Per azyma intelligitur secundum genus sacrificij, quod erat de panibus coctis in clibano, & illi panes erant azymi: nam res nulla fermentata poterat Deo offerri, eo quòd Deus vetuerat fermentum, & mel offerri in sacrificio suo: Leuiti. 2. Per sartaginem, & similam feruentem intelligitur quartum genus sacrificij, scilicet, quod fiebat in sartagine, & illud vocabatur simila feruens, eo quòd in oleo feruenti coquebatur ad ministrandum, & in omnibus sacerdotes erant constituti. Sed obijcietur, quòd frigere aliquid in sartagine ad Leuitas pertinebat, & non ad sacerdotes, quia supra 9. Dicitur: Mathathias Leuites primogenitus solum Coritæ præfectus erat eorum, quæ in sartagine frigebantur.

Respondendum, quòd Leuitæ non frigebant aliquid istorum, sed sacerdotes, vt patet hic in litera. Et ad illud dicendum, quòd Coritæ, qui erant Leuitæ præerant illis, quæ frigebantur in sartagine, non quòd ipsi aliquid frigerent, sed quòd conseruabant omnia illa, quæ frigi debebant: nam Coritæ erant thesaurarij, & ianitores infra 26. Ideo custodire debebant quidquid pertinebat ad ritum ministeriorū sanctuarij. Et specialiter habebāt sibi cōmissam similam, & oleum, ad frigendum inde aliquid pro sacrificijs. Ipsi tamen nihil frigebant: sicut Leuitæ præerant aromatibus, vt patet supra 9. Et tamen ipsi nihil conficiebant ex aromatibus, sed filij sacerdotum vnguenta ex aromatibus conficiebant, vt patet ibidem.

De cæremonijs cantorum. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius: circa Leuitas cātores, de quibus dr̄ hic, q̄ debebant stare quotidie ad laudandū Dominum, & q̄ iugiter starent in sanctuario, quomodo se habebant in cæremonijs suis.

Respondendum est, quòd cantores erant quatuor millia, vt patet supra in litera, et erant diuisi per viginti quatuor sortes, vel partes, infra vigesimoquinto. Et

Et ministrabant successiue illę sortes, scilicet, quęlibet A vna hebdomada vsque ad vltimam. Et deinde redibat prima ad ministrandum, & illi Leuitæ, qui erant de sorte, qui actualiter ministrabant, manebant in Sanctuario, & habebant domos intra atrium templi ad manendum, quæ vocantur exedræ, & ibi manebant per noctem, & diem. In die enim ministrabant tempore sacrificiorum, & in nocte etiam quando fiebant sacrificia, & ob hoc non poterant morari per noctem extra atrium templi, sic patet supra 9. scilicet, Hi sunt principes cantorum per familias Leuitarum, qui in exedris morabantur, ita vt die, & nocte iugiter suo ministerio deseruirent.

Pro hoc autem considerandum, ꝙ officium istorum erat cantare laudes Dei in Sanctuario, & cantabant eas, quando fiebant sacrificia ordinaria. In sacrificijs autem spontaneis, vel factis ex accidenti non cantabant Leuitæ. Erant autem sacrificia spontanea, & accidentalia quæcunque a populo offerebantur, & ista multa erant quotidie, tamen Leuitæ non canebant, cum fiebant sacrificia ordinaria erant illa, quæ statuta erant a lege pro certis diebus, & soluebantur de expensis Sanctuarij. Et ista erant quotidie duo, scilicet, holocaustum matutinum, & vespertinum, & in istis duobus canebant Leuitæ: matutinum fiebat in ortu Solis ante omnia alia sacrificia: de cuius ritu declaratum est Leuitici sexto: Sacrificium vespertinum fiebat in occasu Solis, fiebat enim tunc cremari, & durabat per totam noctem, Leuitici sexto, scilicet, Hæc C est lex holocausti, cremabitur in altari tota nocte vsque mane. Hoc autem erat, quia particulæ holocausti non ponebantur simul, sed successiue cremabantur, ita vt duraret vsque ad auroram, & manebat ibi sacerdos, qui faciebat sacrificium tota nocte, etiam canebant dum fieret istud sacrificium per noctem, vt patet in litera, scilicet, Leuitæ vero, vt stent mane ad confitendum, & canendum Domino, similiter ad vesperam in oblatione holocaustorum Domini. Idest, in holocausto matutino, & vespertino. Et ob hoc necesse erat, quòd Leuitæ haberent domos extra Sanctuarium ad manendum. Erant alia sacrificia ordinaria, scilicet, quæ offerebantur in sabbathis: nam propter solennitatem diei duplicabantur sacrificia, scilicet, vt fierent quatuor holocausta, de hoc Numeri D vigesimoquarto. Etiam erant multa sacrificia ordinaria in festiuitatibus Calendarum, & multa in festo Clangoris, & etiam in festo Propitiationis, & plurima in festo Tabernaculorum, Numeri vigesimooctauo, & vigesimonono. In omnibus his sacrificijs Leuitæ intererant canendo, vt colligitur in litera cum dicitur. Vt stent ad confitendum Domino mane, & vespere, tam in oblationem holocaustorum Domini, scilicet, matutini, & vespertini, quàm in sabbathis, & Calendis, et solennitatibus: et nomine solennitatum intelliguntur hic illæ, quæ semel tantum in anno eueniebant, scilicet, festum Azymorum, et Penthecostes, et festum Clangoris, et festum Propitiationis, et E festum Tabernaculorum.

Considerandum etiam, quòd in his diebus Leuitæ obseruabant differentiam in canendo. Et hoc quantum ad duo. Primo, quantum ad numerum canticorum, quia in quibusdam solennitatibus dicebant quædam cantica, et in alijs alia, et plura in vno die, quàm in alio. Secundum erat quantum ad diuersum ritum, et cæremonias apparatus ipsorum cantorum, quia in quibusdam diebus induebantur solennius, quàm in alijs, et ista duo tanguntur in litera cum dicitur. Iuxta numerum, et cæremonias vniuscuiusque, idest, cantores cantabant iuxta numerum, s. canticorum vniuscuiusque rei, idest, vniuscuiusque diei, vel solennitatis.

De festiuitate Calendarum. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius circa Calendas, de quibus hic dicitur, quòd festum erat. Respondendum est, quòd istud erat vnum festum in principio cuiuslibet mensis, scilicet, prima dies mensis cuiusque apud Hebræos erat venerabilis, & in ea offerebantur plura sacrificia, & libamenta, quàm in diebus profestis, & quàm in sabbathis. Quot autem libamenta essent, & quæ sacrificia, patet Numeri vigesimooctauo: Hebræi enim non incipiunt menses, sicut nos, qui habemus primordia mensium certa, sed incipit mensis apud eos in die coniunctionis Lunæ cum Sole, & vna lunatio apud eos facit vnum mensem, & ob hoc ipsi habent in anno nostro vnum annum, & quasi dimidium mensem, eo quòd in quolibet anno nostro sunt duodecim lunationes, & plusquàm vndecim dies tertiædecimæ lunationis, & ob hoc etiam ipsi aliquo anno habent duodecim lunationes, & aliquo anno tredecim, & sunt inter eos anni inæquales. sed quidquid sit semper in die prima lunationis, incipiunt menses, & est ibi solennitas eorum, & vocatur ista solennitas Calendarum, vel Neomenia, vt patet Psal. 80. scilicet, Buccinate in Neomenia tuba insigni die solennitatis vestræ. Sic etiam dicitur Isaiæ 1. Neomeniam, & sabbathum, & festiuitates alias non feram. Vocantur autem proprie Neomenia festum istud a neos, quod est nouum, & mene, quod est defectus, quasi nouus defectus Lunæ, scilicet, quia in coniunctione deficit lumen Lunæ, & vocatur nouus defectus dies ille, in quo coniunctio est, quia tunc maxime deficit Luna lumine. Nomen autem Calendarum non est proprium, sed est per similitudinem ad menses nostros, quia prima dies cuiuslibet mensis nostri est Calendarum. Ideo Hieronymus vocauit principium mensis Hebræorum Calendas, & sic vocatur sæpe, vt patet Numeri 28. & 1. Regum 20. & 4. Reg. 4. & Isaiæ 1. Erat ista magna solennitas, & iubebat Deus in ea clangi buccinis sacris in signum lætitiæ, vt patet Numeri 10. & etiam Psal. 8. dicitur: Buccinate in Neomenia tuba insigni die solennitatis vestræ.

Cur in Calendis celebrabatur id festum. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR autem quare in Calendis fiebat festum? Dicendum est, quia omnis immutatio, quæ fit in istis inferioribus est per opus Lunæ, & aliorum planetarum, sicut dicit Aristoteles primo Meteor. scilicet, Oportet mundum hunc inferiorem continuari superioribus lationibus. Idest, motibus corporum cœlestium, scilicet, quia virtus istius mundi est ex illo mundo superiori, & quia præcipue apparet mutatio ista ex opere Lunæ, voluit Deus, vt quidam dicunt, in primordiis mensium sibi offerri sacrificium, quia tunc est coniunctio Lunæ cum Sole, per quam ista inferiora vegetãtur: sed non videtur esse causa conueniens, quia si propter hoc fieret, incitaret Deus quodammodo Iudæos ad honorandum, vel timendum illam, credens potestatem eius in istis inferioribus, cum propter eius operationem, & potestatem in istis inferioribus fieret sacrificium in lunatione qualibet, sed istud nimis erat contra intentionem Dei, qui intendebat potius abstrahere Hebræos a cultu, & timore stellarum, intantum quòd iubebat eis, ne aspicerent Solem, & Lunam, & alia astra, ne deciperentur videndo illa, & colerent tanquam Deos, Deuteronom. 4. scilicet, Caue ne forte eleuatis oculis ad cœlum videas Solem, aut Lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas, quæ creauit

tuit Dominus Deus tuus in ministerium cunctis genti- F
bus. De timore autem stellarum patet Isaiæ 10. Sci-
licet, Iuxta vias gentium nolite discere, et a signis
cœli nolite metuere, quæ timent gentes, quia leges
populorum vanæ sunt. Quomodo ergo Deus incita-
ret per istum modum Hebræos ad honorandum Lu-
nam, & timendum eam? non est enim verisimile.
Item non stat istud, quia si fieret hoc propter opera-
tionem Lunæ in istis inferioribus, potius Deus sta-
tuisset aliquam solennitatem, vel multas ad signifi-
cādum operationes magnas Solis in istis inferioribus,
quia multo maiores sunt operationes solis in istis in-
ferioribus tam in efficiendo, quàm in significando
quàm operationes Lunæ; & omnium aliorum pla-
netarum. Patet hoc, quia Aristo. primo de genera- G
tione, & corruptione dicit, quòd secundū accessum,
& recessum Solis in circulo obliquo, idest, in zodiaco
ad nos fiunt generationes omnes, & corruptiones in
terra, & sic nominatur sol causa omnium istorum tan-
quam nullum aliud astrum esset aliquo modo causa.
Patet etiam secundo Physicorum, scilicet, Sol, et
homo generant hominem. Et non attribuit virtu-
tem actiuam in generatione humana alijs planetis,
sic etiam tertio de Anima dicit allegans auctoritatem
Homeri, scilicet, talis est intellectus humanus, qua-
lem in die ducit pater deorum, & virorum, scilicet,
sol vt erat intentio Homeri, idest, talis est intellectus
humanus, qualem eum efficit Sol in die, scilicet, in
die natiuitatis nostræ, qui sol est pater deorum, & viro- H
rum, & sic posuit solem esse causam vniuersalem om-
nium rerum, & etiam ipsorum deorum. De Luna
autem nihil dicitur in omnibus his, ideo potius debe-
ret fieri festum aliquod pro his, quæ operatur Sol in
istis inferioribus, quàm pro his, quæ operatur Luna,
& tamen nō fit aliud festum ad significandum opera-
tionem solis in istis inferioribus, ergo nec fit festum
Calendarum ad significandum operationem Lunæ.

Dicendum ergo, quòd festum Calendarum fiebat
propter tria. Primo ad mouendum Israelitas ad dan-
dum Deo gratias de beneficijs, quæ recipiebant ab
eo in quolibet tempore, et quia in principijs mensium
erat quoddam principium temporis tam secundum
humanam existimationem, quia distinguimus tēpus I
per menses, quàm secundum distinctionem natura-
lium operationum, quia in principijs lunationū sem-
per fit aliqua mutatio temporis, licet interdum a ven-
tis non sentiatur. Secundum erat, quia cum Deus
vellet aliqua festa facere in principijs aliquorū tempo-
rum, vt homines ei gratias referrent pro beneficijs su-
sceptis in illo tpe, non poterat esse tempus magis con-
ueniens, q̄ in principijs lunationum, eo ꝙ hic haberēt
minimam causam idolatrandi, nam si fieret aliqua fe-
stiuitas aliquo tpe propter operationem solis cum sol
omni tēpore sit in fulgore, et magnitudine, et figura
æqualis mouerentur Israelitæ ad colendum eum per
istum honorem quem impendebant illo tpe. In Luna
aūt cum fieret festum in die coniunctionis, non erat K
incitatiuum ad idolatrandum, eo ꝙ tunc Luna deficit
lumine, nec videtur ab aliquo, corpora tñ cęlestia per
pulchritudinem suam mouebant quosdam de Israeli-
tis, sic patet Sapien. 13. cap. Solem, et Lunam recto-
res orbis terrarum putauerunt quorū specie delectati
Deos putauerunt. Sic etiā dr̄ Deute. 4. Scilicet, Caue,
ne eleuatis oculis in cęlum, vt videas Solem, et Lunā,
aut cætera astra, & errore deceptus adores ea, & co-
las. Tertium erat, & præcipuum ad tollendū Israeli-
tis occasionem idolatrandi, nam nimis mouebantur
Israelitæ, & aliæ gentes ad colendum Lunam, & vo-
cabant eā Reginam cęli, & offerebant ei placentas, &
quia Luna renouatur in nouilunio, & incipit nūc cre-
scere lumen suū, offerebant ei tunc Israelitæ munera:
vt ergo illud, qđ oblaturi erant dęmoni, & Lunę offer-
rent sibi, statuit Deus festiuitatem Calendarum in sin-
gulis exordijs mensiū, vt tunc multa sacrificia, & cære-
moniæ fierent ad honorem ipsius, & per istum modū
venirent in desuetudinem cultus, quem Israelitę facie-
bant Lunæ. Quod autem Israelitæ nimis afficerentur
ad colendum Lunam patet, quia Ieremias increpauit
totum populum super hoc, & responderunt sibi mu-
lieres publice, ꝙ etiam si Deus vetaret, non cessarent
colere Lunam: Iere. 44. Cum dicitur: Sermonem,
quem locutus es ad nos in nomine Domini, non au-
diemus ex te, sed faciemus omne verbum, quod egre-
dietur de ore nostro, vt sacrificemus Reginæ cœli, &
libemus ei libamina sicut nos, & patres nostri, & reges
nostri fecerunt in vrbibus Iuda, & in plateis Ierusalē,
& saturati sumus panibus, & bene nobis erat, malūq;
nō vidimus. Ex eo aūt tpe, quo cessauimus sacrificare
Reginæ cœli, & libare ei libamina, indigemus omni-
bus, & gladio, & fame consumpti sumus. Quod autē
Deus faceret sibi fieri solennitatem tempore illo, quo
solebant munera offerri Lunæ, vt cessaret cultus eius
per desuetudinem, est verisimile, quia simile fuit de
omnibus sacrificijs legis, quia sicut omnes doctores
cōsentiunt, & valde bene, causa potissima, quare Deus
dedit tot genera sacrificiorum, & cæremoniarum in
lege fuit, quòd quamquam illa in se non proficerent,
impedirentur per hæc Hebræi ad cultū dæmonum, cū
assuefierent colere Deum, & offerrēt sibi id, quod alias Ratio institutionis festi candelarum.
dæmonibus oblaturi erant. Sic etiam factum est in
Ecclesia de festo candelarum in principio Februarij;
nam apud gentiles consuetudo erat quolibet anno in
principio Februarij festum facere Dijs infernalibus, &
animabus mortuorum, ne terrerent homines apparē-
do eis, & per noctem ambulabant in circuitu vrbis cū
multitudine candelarum, & quia difficile erat in Ec-
clesia tolli istum ritum gentilem, prouidit Ecclesia,
quòd aliquo modo iste ritus seruaretur, & ad hoc
statuit festum candelarum in die purificationis Vir-
ginis, & tamen nunc non fit ad intentionem prio-
rem, quia gentiles faciebant hoc in honorem deo-
rum infernalium: nos autem facimus in honorem
Virginis. Ista fuit causa quare ille mensis, in quo fie-
bat istud festum, vocatur Februarius quod interpreta-
tur purgatorius, vel purificatorius: nam Februa, &
Februarum significant purificationes, vt ait Ouidius
2. Fastorum.

Ipse sacerdotem iactantem Februa vidi.

Idest, purificationes. Purificabatur enim tunc terra
animabus mortuorū, quia credebant Gentiles, quòd
Dij infernales, & animæ soluto corpore, quæ vocan-
tur lemures, & solent apparere hominibus ad terren-
dum eos, redibant tunc in infernum, quia placaban-
tur per istum honorem, qui eis impendebatur quoli-
bet anno in ista die prima Februarij, & continuaba-
tur semper ista festiuitas.

CAP. XXIIII.

ORRO filijs Aaron hæ partitio-
nes erant. Filij Aaron: Nadab,
& Abiu, & Eleazar, & Ithamar.
Mortui sunt autem Nadab, &
Abiu ante patrem suum absque liberis,
sacerdotioque functus est Eleazar, & Itha-
mar.

De-

DEscripta in præcedentibus ordinatione Leuitarum in generali, hic agitur de ordinatione earum in particulari. Et diuiditur in tria, quia primo ponitur ordinatio eorum quantum ad sacerdotes, & doctores. Secundo quantum ad cantores sequenti cap. Tertio quantum ad sacristas, & ianitores infra 26. Prima in duas, quia primo agitur de ordinatione sacerdotum. Secundo de ordinatione doctorum, ibi. *Porro filiorum Leui.*

An hic sit ordo continuus ad præcedentia, & fuerint immediate post illa. Quæst. Prima.

QVAERITVR circa primum an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, & fuerint facta sic immediate post illa, vel interiecto aliquanto tempore.

Respondendũ, quòd hic non narrantur aliqua gesta historica, inter quæ proprie possit considerari ordo successionis, sed narratur ordinatio sacerdotum, & Leuitarum. Et dicendum est, quòd satis apparet istud debere fuisse post præcedentia, eo quòd ibi saltem in principio præcedentis capituli agitur de numeratione Leuitarum, & congregatione principum ad faciendum istam ordinationem. Et non oportebat, quòd fieret congregatio principum antequam numerarentur aliqui, siue sacerdotes, siue Leuitæ, poterat tamen esse ordo mutatus quantum ad quandam numerationem Leuitarum, quæ habetur præcedenti cap. C scilicet, quòd forte prius sacerdotes numerarentur, & disponerentur per vices suas quàm Leuitę numerarentur, & tamen ordini rationis magis conuenit ordo qui habetur in litera quàm alius, eo quòd præcedenti capitu. nondum ponitur aliquod ministerium Leuitarum in particulari, sed omnia ponuntur sequẽti capitu. & infra 26. Hic tamen agitur de ordinatione sacerdotum in particulari. Ideo dicendum videtur, quod fuerit istud post illud. Cum autem quæritur an fuerit istud immediate post præcedẽtia, vel interiecto aliquanto tempore.

Dicendum videtur, quòd fuerit immediate post præcedentia, quia Dauid cum principibus suis quando congregati fuerunt anno quadragesimo regni Dauid, ordinauerunt totum statum sacerdotum, & Leui- D tarum, nec cessauerunt quousque omnia ordinauerunt, & sic in eodem tempore facta sunt omnia, quæ habentur a capitulo præcedenti vsque ad finem libri istius. Circa primum dicitur. *Porro filijs Aaron hæ partitiones erunt.* Idest, Inter sacerdotes, qui erant filij Aaron erunt istæ partitiones, idest, sortes, quæ sequuntur, forte enim propter dignitatem sacerdotum prius determinata sunt ea, quæ pertinebant ad eos, quã quæ ad Leuitas, & est ista sententia dependens ex præcedentibus, s. porro filiis Aaron, hæ partitiones erunt, idest, supra dictum, s. de sacerdotibus, & Leuitis, & officijs eorum in generali, & tamen partitiones eorũ in speciali istæ sunt. *Filij Aaron Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar.* Ponuntur hic filij Aaron omnes, quos habuit siue mortui, siue qui superfuerant, eo quòd volebat scriptura declarare partitiones sacerdotum, & oportebat, quòd omnes sacerdotes quicunque erant, in isto numero comprehenderentur, & quia Aaron fuit pater omnium sacerdotum, oportuit, quòd nunciarentur omnes filij eius, vt sciretur descendentes ab eis. *Mortui sunt autem Nadab, & Abiu ante patrem suum.* Posuit quatuor filios Aaron, & hic excludit duos, eo quod illi mortui sunt nõ habentes filios, scilicet, Nadab, & Abiu, & mortui sunt ante patrem, idest, priusquam moreretur Aaron, scilicet, quando inceperunt sacrificare, prima die ministrationis eorum. Quanto autẽ

A tempore ante patrẽ suum mortui sint, & ex qua causa declarabitur infra in quæstionibus. *Absque liberis.* Idest, non reliquerunt aliquos filios, quia iuuenes erant, quando mortui sunt, & ista est causa quare ponuntur hic, vt intelligatur, quòd tota successio sacerdotum fuit per curam Eleazar, & Ithamar, eo quòd Nadab, & Abiu nullos filios habuerunt. In Hebræo dicitur: Et filij non ipsis. Idest non erant filij eis tempore, quo mortui sunt, & idem est. *Sacerdotioque functus est Eleazar, & Ithamar.* Ministrauerunt in officio sacerdotali.

De intentione scripturæ. Quæst. II.

B QVAERITVR circa ea, quæ habentur hic, quæ intentio sit scripturæ hic. Respondendum est, quòd intentio est diuidere sacerdotes per partes suas, ad hoc, quòd essent certæ partes, quæ determinatis temporibus ministrarent, & voluit facere scriptura totam progeniem sacerdotalem quasi vnum cumulum, vt ille postea diuidatur in partes, & quia non poterant comprehendi omnes de progenie sacerdotali nisi poneretur caput sacerdotum, & lineæ descendentes ab eo: Ponitur hic Aaron qui fuit pater omnium, quia ante eum non erat ordo sacerdotalis in veteri Testamento, & ab eo deriuati sunt omnes sacerdotes, & ponuntur etiam omnes filij eius, vt sciatũ quomodo descenderunt omnes sacerdotes per C lineas illorum, & quæ sortes sacerdotum descenderunt a quolibet filio Aaron, & quia duo primi filij Aaron non habuerunt filios, excluduntur illi, & manent Eleazar, & Ithamar, a quibus descenderunt omnes sacerdotes, & progenies istorum diuisa est per omnes sacerdotes, quæ habentur hic. Prima autem diuisio fuit per duas domos, scilicet, isti duo filij Aaron fecerunt duas familias particulares, & sicut in familijs aliarum tribuum semper ponitur princeps familiæ cuiuslibet, ita in istis familijs ponuntur duo principes, qui erant duo summi sacerdotes, scilicet, Sadoc de linea Eleazar, & Achimelec de linea Ithamar. Deinde quælibet familia istarum subdiuisa est ei, quia familia Ithamar erat minor valde quàm familia Elea- D zar, omissa est familia Ithamar per octo partes, & familia Eleazar per decem, & sex, & isti fuerunt vigintiquatuor sortes sacerdotum, qui ministrabant semper coram Domino, scilicet, quilibet tempore suo per successionem, de quo magis infra dicetur.

Quare scriptura ponit hic omnes filios Aaron. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius quare ponuntur hic omnes filij Aaron, & quare dicitur, quòd duo illorum mortui sunt absque liberis. Respondendum, quòd scriptura intendebat colligere hic summam omnium sacerdotum ad hoc, quod diuideret eos per partes suas, & quia nullus relinquendus E erat extra istas portiones, necesse erat, quòd colligeretur summa omnium nullo omisso, istud autem non poterat esse nisi ponerentur omnes descendentes ab Aaron, quia ipse fuit pater omnium sacerdotum, & quia deriuatio facta est per filios suos immediatos, oportuit, quòd ponerentur omnes filij, & quia duo filij Aaron, scilicet, Nadab, et Abiu non habuerunt filios, non pertinebant ipsi ad istam numerationem, si tamen non ponerentur hic, aliquis dubitaret quomodo colligeretur hic tota summa sacerdotum, quia sciret, quod habuit Aaron quatuor filios, et tamen duo illorum non ponuntur hic, nec aliqui descendentes ab eis, ponuntur ergo hic, vt non dubitetur

de eis, & tamen excluduntur illico, scilicet, quia non
habuerunt filios aliquos, per quos continuaretur pro-
genies sacerdotalis. Et cum dicitur, quòd mortui
sunt ante patrem suum, nihil facit nisi id, quod subdi-
tur, scilicet, absque liberis: nam siue isti morerentur
antequam moreretur Aaron, siue postea, dum tamen
non relinquerent liberos, non pertinebāt ipsi ad istam
summam sacerdotum, quæ diuidenda erat per vigin-
tiquatuor partes, & sic mortui fuissent relinquentes
filios, siue morerentur ante patrem suum, siue post,
semper computarentur, eo quòd per filios eorum
extenderetur progenies sacerdotalis, & multi de illis
includerentur nunc in istis sortibus. Dicitur tamen,
quia mortui sunt ante patrem suum, ad significandum
veritatem historiæ, quia sic fuit, quòd morerentur
isti antequam Aaron, & satis magno tempore, vt infra
declarabitur. Vel ponitur ad dandum causam dicto-
rum, quia dicitur hic, quòd mortui sunt absque libe-
ris. Redditur causa quomodo hoc potuit esse, scili-
cet, quia mortui sunt in iuuentute, cum nondum
forte acceperant vxorem, nam ante patrem suum
mortui sunt.

De causa quare Eleazar, & Ithamar non suscitauerunt semen fratrum eorum. *Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius cum Nadab, & Abiu
essent primogeniti Aaron respectu Eleazar, &
Ithamar, quare non suscitauerunt semen
eorum fratres sui Eleazar, & Ithamar: nam secun-
dum legem Deute. 25. frater minor tenebatur suscita-
re semen fratris maioris, si moriebatur absque libe-
ris. Ad euidentiam huius considerandum est, quòd
Nadab erat primogenitus Aaron, quia ipsi habuerunt
talem ordinem in natiuitate qualis ponitur hic in lite-
ra, & hoc patet, quia vbicunque ponuntur habent
istum ordinem, sic etiam patet Numeri 3. Et ob hoc
Nadab, & Abiu erant digniores alijs fratribus suis, &
in populo habebant aliquem honorem, quem non
habebant Eleazar, & Ithamar: nam quando Moyses
debuit ascendere in montem ad accipiendum tabulas
legis, iussit Deus ire cum eo honoratissimos de po-
pulo, scilicet, septuaginta seniores, & Nadab, & Abiu:
Exo. 24. Et non ponitur ibi de Eleazar, & Ithamar, &
sic isti duo erant maiores. Cum autem quæritur, qua-
re Eleazar, & Ithamar non suscitauerunt semen isto-
rum duorum.

Dicendum, quòd non tenebantur secundum le-
gem suscitare semen amborum, sed alterius ip-
sorum, scilicet, primogeniti, & erat primogenitus
Nadab, ideo de illo solo manet dubium, in quo mo-
do non suscitauit semen illius Eleazar, vel Ithamar,
& dicendum est, quòd non suscitauit aliquis istorum
semen Nadab. Primo quia forte lex ista non erat da-
ta tempore, quo mortui sunt Nadab, & Abiu, & sic
non poterant obligari ad eam. Patet hoc, quia Na-
dab, & Abiu mortui sunt anno secundo ab exitu de
Aegypto, vt infra declarabitur, & tamen lex de susci-
tatione seminis data est anno quadragesimo ab exitu
de Aegypto, quando erat iam Moyses propinquus
morti, quod patet, quia ista lex habetur Deute. 25.
Et non in alio libro legis, & tamen omnia, quæ ha-
bentur in libro illo dixit Moyses Israelitis anno qua-
dragesimo ab exitu de Aegypto mense vndecimo, &
incepit dicere prima die mensis, vt patet Deut. primo.
Et sic lex de suscitatione seminis data est post mor-
tem Nadab, & Abiu annis quasi triginta, & octo, vel
quasi, vnde non obligabantur Eleazar, & Ithamar
suscitare semen Nadab fratris eorum.

Secundo potest dici, quòd hoc factum est, quia
F forte ista lex non habebat locum in duodecim tribu-
bus Israel, quia non in tribu Leuitarum. Et ratio di-
uersitatis erat, quia aliæ tribus habebant possessiones,
per quas cognoscerentur ipsę progenies, & ob hoc
iusserat Deus, quòd non transiret hæreditas de tribu
in tribum, ne confunderetur distributio sortium, sed
manerent tribus, & familiæ distinctæ, sicut Deus
distinxerat eas, Numeri vltimo. In tribu Leuitarum
non erāt possessiones, quia non habebant agros Leui-
tæ nec alia prædia, sed solas vrbes ad habitandum: Nu-
meri 35. Et Iosue 21. Ideo in ista tribu non differebat,
quòd iungeretur alijs per matrimonium, quia non
poterat ibi fieri confusio sortium. Sic erat de suscita-
tione seminis: nam illa fiebat, vt manerent defuncti
G in familia sua, & esset aliquis, qui succederet defuncto
in possessione sua, ne cogeretur transire ad aliam fa-
miliam, & sic fieret paulatim confusio sortium, susci-
tando autem semen defuncti semper manerent eędē
familiæ, quæ prius, eo quòd illi, qui nascebantur
per suscitationem seminis, erant de familia defuncti,
& censebatur verus filius eius, in tribu tamen Leui,
cùm non essent possessiones, per quas cognosceren-
tur progenies, non poterant transire de vna familia
in alteram, ideo etiam videtur, quòd non oportebat
inter Leuitas fieri seminis suscitationem, & patet si-
mile per id, quod habetur Ruth 4. Nam Booz, qui
voluit suscitare semen Maalon accipiendo vxorem
eius habuit cum illa totam possessionem Maalon,
H sed inter Leuitas non poterat istud esse, quia non
habebant possessionem, per quam cognoscerentur
progenies.

Tertio potest dici, quòd dato, quòd lex de suscita-
tione seminis fuisset facta, quando mortui sunt Na-
dab, & Abiu, & haberet locum in Leuitis, sicut in
alijs tribubus, non poterat nunc suscitari semen Na-
dab, quia forte non habebat, nec habuerat vxorem,
nam erat satis iuuenis, & forte nondum illam acce-
perat. Sciendum tamen, quòd moriente fratre pri-
mogenito, non tenebantur fratres minores suscita-
re semen eius, nisi cum relinquebat vxorem, & non
filios. Sic patet Deuter. 25. Cum dicitur: Quando
habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque li-
I beris mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alte-
ri, sed accipiet eam frater eius. Et sic quando non
haberet vxorem, scilicet, quia nunquam acceperat
eam, vel si acceperat, & mortua erat, priusquàm mo-
reretur vir, non tenebantur fratres minores suscitare
semen maioris. Et ratio est, quia tunc non diceren-
tur suscitare semen fratris sui maioris, sed semen
suum, quando tamen manebat vxor defuncti, id,
quod ex ea nascebatur, videbatur esse ipsius defuncti,
& sic erat quasi quædam suscitatio, & identitas semi-
nis, per quandam fictionem legis. Si tamen non ha-
buisset aliquam vxorem moriens, & frater eius acci-
peret aliquam, de qua gigneret, nullo modo po-
terat fingi, filios inde genitos pertinere ad defun-
K ctum, quia non habebant cum eo aliquam conue-
nientiam, vel identitatem.

Quarto potest dici, quòd forte Nadab, & Abiu
habuerunt filios aliquando, & tamen illi mortui sunt,
antequam morerentur patres eorum, & sic mortui
sunt absque liberis. Sed dicendum, quòd iste mo-
dus non est conueniens, quia tunc si non darentur
superiores solutiones, tenerentur Eleazar, & Itha-
mar suscitare semen Nadab, si vxorem haberet, de
qua suscitari posset. Ideo superiores tres modi tenen-
di sunt, vel aliquis eorum.

De morte Nadab, & Abiu quando mortui sunt. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, quomodo mortui ſunt Nadab, & Abiu, de quibus dicitur, quòd mortui ſunt ante patrem, & quanto tempore mortui ſunt ante illum.

Dicendum eſt, quòd mortui ſunt ambo in deſerto Sinai prima die, qua inceperunt miniſtrare poſt conſecrationem ſuam in ſacerdotes. Pro quo ſciendum, quòd anno primo ab exitu de Aegypto menſe tertio venerunt Iſraelitæ in deſertum Sinai, & ibi data eſt lex. Exo. 19. Poſtea autem aſcendit Moyſes in montem pro tabulis legis: Exo. 24. Et ibi dixit ſibi Deus, de modo ædificandi Sanctuarium ſibi. Exo. 25. Vſque ad 32. Fuit autem in eodem anno conſtitutum Sanctuarium. Exo. 35. Vſque ad finem. Ita quòd in principio anni ſequentis, ſcilicet, prima die menſis primi eiuſdem anni, Sanctuarium totum completum erat, & erectum eſt, & omnia vaſa eius locata ſunt in eo. Exo. 40. Tunc conſecrauit Moyſes omnia vaſa Sanctuarij, vngendo illa oleo vnctionis, vt colligitur Exo. 40. Et Numeri 7. Et ibi declaratum eſt. Et etiam in principio eiuſdem anni Aaron, & filij ſui conſecrati ſunt in ſacerdotes, & hoc fuit menſe primo anni ſecundi: nam in menſe ſecundo eiuſdem anni primo die menſis, cępit numerari totus populus Iſrael per tribus ſuas, & ordinatus eſt quantum ad modum procedendi, & caſtrametandi. Numeri primo, & 2. & durauit iſta numeratio vſque ad diem viceſimum mẽſis eiuſdem, & ipſo die receſſerunt Iſraelitæ de monte Sinai. Numeri 10. Fuerunt tamen ſacerdotes conſecrati in monte Sinai, vt colligitur Numeri 3. ideo oportet, quòd primo menſe anni 2. Conſecrarentur, & hoc in principio menſis, vt magis declaratum eſt Leuiti. 8. Et Numeri 7. Durauit autem conſecratio ſacerdotum per dies 7. Vt patet Leuiti. 8. Et in illis ſeptem diebus nõ miniſtrauerunt ſacerdotes, quia nondum erat finita eorum conſecratio, ſed cęperunt miniſtrare die 8. Vt patet Leuiti. 9. Et tunc congregatus eſt totus populus ad ſolennitatem nouæ miniſtrationis, et Aaron miniſtrauit principaliter, filij autem eius ſubminiſtrabant ei, & tunc Nadab, & Abiu errantes in miniſterio, quia acceperunt ignem alienum, combuſti ſunt a Domino. Leuiti. 10. & ſic mortui ſunt in principio anni ſecundi ab exitu de Aegypto: Aaron autem pater eorum mortuus eſt anno quadrageſimo ab exitu de Aegypto menſe 5. Die prima menſis, vt patet Numeri 33. Et ſic fuerunt quaſi triginta octo anni, & dimidium inter mortem Nadab, & Abiu, & patris eorum Aaron.

Propter quid mortui ſunt Nadab, & Abiu. Quæſt. VI.

QVAERITVR vlterius, quare mortui ſunt Nadab, & Abiu, & qualiter. Reſpondendum, quòd die prima poſt conſecrationẽ ſuam, quæ erat dies octaua a principio conſecrationis inceperunt miniſtrare Aaron, & filij ſui, & quia Aaron erat pontifex, ipſe principaliter miniſtrauit, filij autem ſui ſubminiſtrabant ei. Et quia Nadab, & Abiu erant maiores filij Aaron, commiſſæ fuerunt eis principales miniſtrationes, & propter hoc habuerunt ipſi occaſionem errandi, & occiſi ſunt, ſed Eleazar, & Ithamar, cum eſſent minores, habuerunt illa die minimas miniſtrationes, in quibus non errauerunt: ideo ipſi non combuſti ſunt cum fratribus ſuis. Fuit autem modus, quia quolibet die tenebantur ſacerdotes cremare thymiama ſuper altare thymiamatis, quod erat

A in tabernaculo, & etiam diſponere lucernas candelabri, vt patet Exo. 27. & 30. Et Leuiti. 24. Acceperunt autem Nadab, & Abiu duo thuribula, quæ debebant implere prunis, vt introirent in tabernaculum, & ponerent ſuper altare thymiamatum, & ſuper prunas ponerent thymiamata. Debebant autem accipere prunas iſtas de altari holocauſtorum, quia ille erat ignis ſacer, & errauerunt, quia acceperunt prunas de alio igne non ſacro, qui erat in atrio tabernaculi, & cùm vellent introire in tabernaculum ad ponendum thuribula ſuper altare thymiamatũ, egreſſus eſt ignis de altari holocauſtorum, quod erat apud portam tabernaculi, vt patet Leuiti. 10. & combuſſit illos, corrueruntque mortui coram altari holocauſtorum, vt
B colligitur Leuiti. 10. Flamma autem iſta, quæ combuſſit Nadab, & Abiu egreſſa eſt miraculoſe de altari, quia prius non ſolebat egredi: ideo dicitur, quòd ignis egreſſus a Domino combuſſit illos. Leuiti. 10. Etiam dicitur ibi, quòd Deus ſuſcitauit illud incendium, & non fuerunt combuſti Nadab, & Abiu, ſicut illi, qui cremantur igne: nam flamma tetigit eos ſubito, & non cremauit corpora eorum, nec etiam veſtes, ſed fuerunt integri, vt colligitur Leuiti. 10. & ſic illa mors fuit potius voluntate Dei, quàm actione ignis, quia non ſufficiebat illa flamma egrediens de altari, ad occidendum eos ſubito, ſicut factum eſt. Vel dato, quòd ſufficeret, ſaltem non fuiſſent ſic occiſi: nam prius cremarentur veſtimenta eorum, &
C aliquæ partes carnis, & tamen nec veſtes eorum crematæ ſunt, nec aliquid de carne, vt colligitur Leuiti. 10. Occaſio autem mortis eorum, ſicut quidam dicunt fuit, quia erant ebrij, & neſciebant præ vini turbatione quid agere deberent, & ſic acceperunt de igne nõ ſacro, cùm accipere debuiſſent de igne ſacro, qui erat in altari holocauſtorum. Sed iſtud non ſtat, vt declaratum eſt Leuiti. 10.

Dicendum ergo eſt, quòd iſti erant noui in miniſtratione, eo quòd nunquam ante hoc miniſtrauerant, cum eſſet illa prima dies miniſtrationis, vt colligitur Leuiti. 8. & 9. & 10. Simul ſumptis, & declaratum eſt præcedenti quæſtione, & propter inexperientiam turbati ſunt, potiſſime quia erant coram tota multitudi-
D ne Iſrael, vt colligitur Leuiti. 9. & ſic errauerunt aſſumendo de igne non ſacro, & combuſti ſunt. De his autem, & etiam de effectu Nadab, & Abiu, ſcilicet, an perierunt æternaliter, cum videantur mortui in peccato mortali, declaratum eſt ſatis Leuiti. 10.

Quomodo intelligantur iſta verba: Functus eſt ſacerdotio Eleazar, & Ithamar. Quæſt. VII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic: Functus eſt ſacerdotio Eleazar, & Ithamar: nã videtur, quòd hoc non ſtet, quia aut accipitur hic de functione ſacerdotij minoris, vel de ſummo ſacerdotio. Si autem de minori, videtur ſuperfluè dictũ,
E quia non ſolum iſti duo functi ſunt ſacerdotio, ſed etiã Nadab, & Abiu, quia illi miniſtrauerũt corã Aaron, & miniſtrando mortui ſunt. Leui. 10. Si autem accipiatur de ſummo ſacerdotio, non eſt verum, ꝙ Eleazar, & Ithamar functi ſunt ſacerdotio, qa Eleazar fuit ſummus ſacerdos poſt Aaron patrem ſuum. Nu. 20. Ithamar autem nunq̃ fuit ſummus ſacerdos. Aliquis dicet, ꝙ intelligitur iſtud de ſummo ſacerdotio. Et verum eſt, ꝙ Eleazar, & Ithamar miniſtrauerunt in ſummo ſacerdotio, quia multi fuerunt ſummi ſacerdotes de ſtirpe Eleazar, & multi etiam de ſtirpe Ithamar: nã Heli ſummus ſacerdos, & Phinees filius eius, & Achitob filius Phinees, & Achimelec filius Achitob, & Abiathar filius Achimelec fuerunt ſacerdotes, & erãt de

de stirpe Ithamar, vt patet ex eis, quæ declarata sunt 3. Regum 2. Patet etiam, quia Achimelec de quo hic dicitur, erat filius Abiathar, vt patet in litera, & erat de stirpe Ithamar, & tamen Abiathar erat summus sacerdos, & pater eius Achimelec, vt patet primo Regum 21. & 22. ideo fuerunt summi sacerdotes aliqui de stirpe Ithamar.

Dicendum est, quòd hoc non stat, quia hic dicitur. Functus est Eleazar, & Ithamar sacerdotio, & oportet intelligi de eis, qui ministrauerunt personaliter, & tamen manifestum est, quòd Ithamar nunquam ministrauit personaliter in summo sacerdotio, sed post Aaron ministrauit Eleazar filius eius. Numeri 20. & post Eleazar ministrauit filius eius Phinees, quia ipsi promissum fuit sacerdotiũ, & filijs eius in sempiternum. Numeri 25. nunquã ergo ministrauit Ithamar. Quòd autem intelligatur de ministratione personali, patet Numeri 3. Cum dicitur: Mortui sunt Nadab, & Abiu, cum offerrent ignem alienum in conspectu Domini in monte Sinai, absque liberis: functique sunt sacerdotio Eleazar, & Ithamar coram Aaron patre suo. oportet ergo, quòd ipsi ministrauerint personaliter, & non intelligatur de posteris eorum, quia illi nunquam ministrauerunt coram Aaron, sed prius mortuus est ille, quàm ministrarent posteri ipsorum in summo sacerdotio. Debet ergo intelligi de ministratione in minori sacerdotio, & istam habuerunt Eleazar, & Ithamar viuente Aaron, quia subministrabant ei, mortuis Nadab, & Abiu. Cum autem obijcitur, quòd hoc superflue dictum est, quia non solum isti, sed etiã Nadab, & Abiu ministrauerunt coram Aaron. Dici potest vno modo, quòd non ministrauerunt: nam in principio ministrationis suæ mortui sunt, nec expleuerunt aliquam ministrationem, eo quòd incipiebant offerre thymiama, & cum accepissent ignem alienum antequam ponerent thuribula in altari, occisi sunt, nũquam ergo ministrasse dicuntur, quia nullam ministrationem compleuerunt.

Alio modo potest intelligi, quòd functi sunt sacerdotio Ithamar, & Eleazar, scilicet, post mortem Nadab, & Abiu: nam si Nadab, & Abiu superuixissent, illi principaliter subministrassent Aaron patri suo, sicut nunc inceperant, quia illa die qua mortui sunt principalis ministratio eis tradita est, & non legitur aliquid de ministratione Eleazar, & Ithamar illa die, quia tamen mortui sunt Nadab, & Abiu, functi sunt sacerdotio Eleazar, & Ithamar coram Domino.

Et diuisit eos Dauid, idest, Sadoc de filijs Eleazari, & Achimelec de filijs Ithamar secundum vices suas, & ministerium. Inuentique sunt multo plures filij Eleazar in principibus viris, quàm filij Ithamar. Diuisit autem eis, hoc est filijs Eleazar principes per familias sexdecim, & filijs Ithamar per familias, & domos suas octo. Porro diuisit vtrasque inter se familias sortibus: erant enim principes Sãctuarij, & principes domus Dei, tam de filijs Eleazar, quàm de filijs Ithamar. Descripsitque eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites, coram rege, & principibus, & Sadoc sacerdote, & Achimelec filio Abiathar, principibus quoq; familiarum sacerdotaliũ, & Leuitarũ, vnã domũ, quę cęteris præ-

F erat Eleazar, & alteram domum, quæ sub se habebat cæteros, Ithamar. Exiuit autem sors prima Ioiarib, secunda Iedei, tertia Harim, quarta Seorim, quinta Melchia, sexta Maiman, septima Accos, octaua Abia, nona Iesua, decima Sechenia, vndecima Eliasib, duodecima Iacim, tredecima Hoppha, decimaquarta Isbaal, decimaquinta Belga, decimasexta Emmer, decimaseptima Hezir, decimaoctaua Aphses, decimanona Pheteia,

G vicesima Hezechiel, vicesimaprima Iachin, vicesimasecunda Gamul, vicesimatertia Dalaiau, vicesimaquarta Maaziau. Hæ vices eorum secundum ministeria sua, vt ingrediantur domum Dei, & iuxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum, sicut præceperat Dominus Deus Israel.

Et diuisit eos Dauid. Refertur ad Eleazar, & Ithamar, scilicet, isti erant duo filij residui Aaron, a quibus descenderunt omnes sacerdotes. Et dicitur, quòd diuisit eos Dauid, scilicet, voluit, quòd ab Eleazar, & sacerdotes de

H Ithamar descenderent duæ familiæ, & sacerdotibus de familia Ithamar, non essent mixti sacerdotibus de familia Eleazar. Et sic fuerunt hic duæ diuisiones sacerdotum. Prima fuit, quia diuisa fuit tota progenies Aaron per duas familias deriuatas a duobus filijs suis, scilicet, Eleazar, & Ithamar. Secunda diuisio fuit, quia postea quælibet istarum familiarum subdiuisa est in partes aliquas, scilicet, familia Ithamar in octo sortes, & familia Eleazar in decem, & sex, & sic fuerunt viginti, & quatuor sortes sacerdotum, quæ ministrabant.

Idest, Sadoc de filijs Eleazar. Ponit modum diuisionis primæ, scilicet, quia diuisa est tota congregatio sacerdotum per domum Eleazar, & domum Itha-

I mar, & quia ad hoc, quòd quælibet istarum esset vna congregatio, vel domus, requirebatur vnitas principis, ideo posuit vnum principem, scilicet, Sadoc super omnes qui erant de domo Eleazar, & alium super omnes qui erant de domo Ithamar. Iste Sadoc erat summus sacerdos Dauid: nam ipse, & Abiathar erant simul summi sacerdotes, vt patet 2. Regum 8. & 20. Et supra 18. licet ibi de filio Abiathar dicatur. Iste Sadoc vnxit Salomonem in regem, 3. Reg. primo de quo magis dicetur in quadam quæstione. *Et Achimelec de filijs Ithamar.* Iste erat princeps inter omnes sacerdotes de domo Ithamar, & erat filius Abiathar summi sacerdotis, vt patet in litera. Et constitutus est nunc in principem, quamquam pater suus viueret.

K *Secundum vices suas, & ministerium.* Idest, diuisi sunt secundum familias suas, idest, s'm ministerium. Nam vices accipiuntur hic pro familijs sicut dicitur præcedenti cap. Distribuit eos Dauid per vices filiorũ Leui: Gerson, Caath, & Merari, i. per familias, quia Gerson Caath, & Merari tres familiæ sunt Leuitarum. Et est sensus, quod diuisit istos per vices, i. fecit eos principes duarum familiarum. Et diuisit eos per ministerium: idest, fecit, quòd in diuersis temporibus ministrarent. Nam quælibet de vigintiquatuor sortibus ministrabat tempore suo, & differebat ab alia per tempus ministrationis, a fortiori ergo distinguerentur Sadoc, & Achimelec per tempora ministrationum, cùm vnus esset princeps octo sortium, & alius princeps decem &

& sex sortium, vt patet in litera. *Inuentique sunt multo plures filij Eleazar in principibus viris, quàm filij Ithamar.* Scilicet, Ad hoc, quòd fierent istæ sortes, oportuit numerari omnes sacerdotes, & numerata est per se domus Eleazar, & per se domus Ithamar, & inuenti sunt multo plures viri in domo Eleazar. Et dicitur in principibus viris, idest, plures viri, qui essent principes cognationum particularium reperti sunt in domo Eleazar, quàm in domo Ithamar, nam cum multo plures essent viri de domo Eleazar, etiam plures cognationes particulares erant ibi, & quælibet illarum habebat vnum virum principem.

Diuisit autem eis, hoc est filij Eleazar principes per familias decem, & sex. Idest, Domum Eleazar, quæ iam separata erat a domo Ithamar, diuisit Dauid per decē, & sex familias, vel sortes, quarum quælibet erat vna congregatio sacerdotum sub vno principe particulari: nam sicut domus Ithamar, & Eleazar habebant duos principes, ita quælibet istarum sortium, quæ erant sub Ithamar, & Eleazar habebat vnum principem particularem, ita enim est de tribubus, & familijs: nam quælibet tribus habet vnum principem, & sub qualibet tribu sunt multæ familiæ, & quælibet etiam illarum habet vnum principem, vt colligitur Numeri primo, & secundo. *Et filijs Ithamar per familias, & domos octo.* Idest, Dedit Dauid octo principes in domo Ithamar, & diuisit totam illam domum in octo partes, siue in octo sortes, & cuilibet præerat vnus princeps de ipsa domo Ithamar. *Porro diuisit vtrasque inter familias sortibus.* Idest, Postquàm Dauid numerauit omnes de domo Ithamar, & Eleazar, & diuisit quamlibet domum in certas partes, posuit sortes super illas partes, & istæ sortes non erant ad diuidendum, quia iam diuisæ erant istæ partes, sed erant ad distinguendum, quæ esset prima, & quæ secunda, & sic de alijs. Nam istæ vigintiquatuor sortes ministrabant diuersis temporibus, scilicet, prima in primo tempore, & secunda post illam, & sic de alijs. & quia in hoc erat quidam honor, scilicet, qui primo ministrarent, determinatum est per sortes, vt cui prima sors eueniret, esset prima in ministrando, & cui secūda, esset secunda. In Hebræo habetur. Diuiserunt eos sortibus istos cum istis. Idest, Diuisi fuerunt per sortes filij Ithamar, & filij Eleazar, & dicitur istos cū illis, idest, diuiserunt istos ad illos. Et hoc significat litera nostra, dicens, diuisit vtrasque inter se familias.

Erant enim principes Sanctuarij, & principes Dei, tam de filijs Eleazar quam de filijs Ithamar. Idest, De vtraque domo, i. Eleazar, & Ithamar erant principes in Sanctuario: nam de domo Eleazar erat summus princeps Sadoc, & de domo Ithamar erat summus princeps Achimelec. Et præter istos in omnibus sortibus erāt aliqui principes, ideo erāt decem, & sex principes de domo Eleazar, & octo de domo Ithamar. Et isti vocantur principes Sanctuarij, quia præerant in his, quæ pertinebant ad Sanctuariū. Vocantur autem principes Dei, i. principes in ministerijs diuinis, quia ipsi erāt principes super omnes sacerdotes ministrantes, & cōsequenter super omnes Leuitas, quia Leuitæ subiecti erant Aaron, & filijs eius, vt patet præcedenti cap. & Numeri 3. & 18. *Descripsitque eos Semeias filius Nathanael scriba Leuites.* Scilicet, Postquàm domus Eleazar, & Ithamar diuisæ sunt per partes, & positæ fuerūt sortes, quæ esset prima, & quæ secunda, & sic de cæteris, descriptæ fuerunt omnes istæ sortes, vt sciretur, quæ erat prima, & quæ secunda, & sic de alijs. Etiam vt sciretur, qui & quot Leuitæ erant in qualibet sorte, & quis erat princeps in qualibet earum, & mansit istud in scriptura publica ad perpetuam rei memoriam, & distinctionem istarum sortium. Semeia autem Leuites scripsit istam numerationem. Et putant aliqui, quòd iste sit Semeias Propheta, qui venit ad Roboam filium Salomonis, quando pugnare volebat contra decem tribus Israel propter diuisionem regni, & ipse etiam scripsit omnia gesta Roboā, vt patet sequenti libro cap. 12. Hoc autem non apparet, sed satis poterat esse: nam Semeias, qui nunc viuebat, poterat viuere etiam toto tempore Salomonis, & Roboam, ad hoc, quòd scriberet omnia gesta Roboam: Nam istud factum est anno quadragesimo regni Dauid infra 26. & ille erat vltimus annus regni eius, vt patet infra 29. Regnauit autem postea Salomon annis quadraginta 3. Regū 11. & deinde Roboam annis decem, & septem, 3. Regum 14. Qui sunt anni quinquaginta septem, & satis poterat viuere toto hoc tempore Semeia post istam descriptionem. Magis tamen videtur, quòd fuerit ille Semeias alius ab isto, quia de isto non habetur, quòd fuerit Propheta: ille autem erat Propheta. videtur ergo dicendum, quòd iste erat Leuita quidam simplex.

Coram rege, & principibus. Idest, Ista descriptio facta est præsente rege Dauid, & principibus regni sui, quos congregauerat ad faciendum istam ordinationem, vel tradendum eam executioni. *Et Sadoc sacerdote, & Achimelec filio Abiathar.* Idest, Etiam isti duo erant præsentes. Et ponuntur isti, quia erant principes sacerdotum. Vocatur Sadoc sacerdos, idest, summus sacerdos: nam ipse, & Achimelec erant nunc summi sacerdotes, & principes duarum domorum, scilicet, sacerdotalium, scilicet Ithamar, & Eleazar. Et de Achimelec non ponitur, quòd erat sacerdos, sed solum, quòd erat filius Abiathar, quia ostendendo, quòd erat filius Abiathar, significatur, quòd erat summus sacerdos, cum ipse Abiathar fuisset summus sacerdos. Et etiam supra 18. ponitur de isto Abiathar, quòd erat summus sacerdos, scilicet, quòd ipse, & Sadoc erant sacerdotes Dauid, idest, summi sacerdotes.

Principibus quoque familiarum sacerdotalium, & Leuiticarum vnam domum quæ cæteris præerat Eleazar. Idest, Etiā diuisit, vel assignauit principibus familiarum sacerdotalium, & Leuiticarum domum Eleazar, quæ cæteris præerat, idest, quæ erat excellentior omnibus: nā domus Eleazar erat excellentior, quàm domus Ithamar. *Et alteram domum, quæ sub se habebat cæteros Ithamar.* Idest, Etiam assignauit Dauid aliam domū, quæ præerat omnibus alijs sacerdotibus, & Leuitis, quibus nō præerat domus Eleazar. Ista litera est difficilis, quia ponitur hic, quæ cæteris præerat, & iterum dicitur, quæ sub se cæteras habebat, & refertur ad duas domos, & tamen videtur, quòd hoc non potest conuenire nisi vni: nam necesse est, quòd vna domus sacerdotum præesset quibusdam, & alia præesset cæteris, quibus non præerat prima, eo quòd solum erant duæ domus sacerdotales, quia tamen de vtraque dicitur, quòd habebat cæteras sub se, vel quòd præerat cæteris, est difficile. Aliqui dicunt, quòd debet intelligi sic, scilicet, vnam domum Eleazar, quæ præerat cæteris, idest, quæ erat excellentior, quamquam non præesset omnibus, comprehendendo illos sub se, quia quidam comprehendebantur sub domo Ithamar. Et cum dicitur. Et alteram domum, quæ sub se habebat cæteros. Intelligitur de compræhensione, scilicet, quòd omnes, qui non compræhendebantur sub domo Eleazar, compræhendebantur sub domo Ithamar. Sed ista expositio non stat. Primo quòd dicitur, quòd domus Ithamar præerat, idest, erat excellentior cæteris, scilicet, domibus, & tamen non erant plures domus sacerdotales, ad quas compararetur

pararetur domus Eleazar, cum essent solum duæ domus, scilicet, Eleazar, & Ithamar. Si autem dicas, quòd comparetur ad domos minores, quia erant vigintiquatuor domus sacerdotales.

Dicendum, quòd non stat, quia tunc domus Eleazar non esset vna domus, sed decem, & sex, eo quòd decem, & sex sortes includebantur sub domo Eleazar, vt patet supra in litera. Secundo patet, quia acciperetur hic præesse prima vice, idest, excellentiorem esse, & tamen non stat, quòd secunda vice accipitur pro comprehendere, cum dicatur, vnam domum, quæ sub se habebat cæteros, ergo prima vice accipitur præesse pro continere, & non pro excellere. Dicendum ergo, quòd tota difficultas est, quia accipitur hic cæteris, idest, nullis, prima vice, & secunda vice accipitur proprie, s. vnam domum, quæ cæteris præerat, idest, quæ multos de sacerdotibus, & Leuitis sub se habebat, & ista erat domus Eleazar. Et alteram domū, quæ sub se cæteras habebat, scilicet, domus Ithamar, quæ habebat sub se omnes, quos non habebat domus Eleazar. Vel potest accipi cæteris, idest, omnibus, & est sensus, quòd domus Eleazar præerat omnibus, & tamen domus Ithamar præerat cęteris, quibus non præerat domus Eleazar. Sed quomodo hoc possit stare, quòd ista videntur repugnare? Considerandum est, quòd omnes sacerdotes diuisi erant in duas partes inæquales, & vna erat domus Eleazar, & alia domus Ithamar, domus autem Eleazar non præerat sacerdotibus de domo Ithamar, præerat tamen Leuitis, quibus præerat Ithamar. Hoc autem, quia quando Leuitæ distincti fuerunt per tres familias, scilicet, Caath, Gerson, Merari, erant tres principes istarum familiarum de ipsismet familijs, & tamen super illos principes adhuc fuerunt positi sacerdotes in principes, scilicet, quòd familia Caathitarum cum principe suo subesset Eleazaro filio Aaron. Numeri 4. & familia Gersonitarum, & Meraritarum subesset Ithamar filio Aaron, eodē cap. Et rursus oēs tres familiæ Leuitarum cum principibus suis, & etiam ipse Ithamar, qui præerat duabus familijs, subessent Eleazaro filio Aaron. Numeri 3. Et iste erat alius ordo, quàm ille, per quem duæ familiæ subijciebantur Ithamar, & vna familia Eleazaro. Et istum sensum voluit hic sequi Hieronymus, eo quòd in litera dicitur, principibus familiarum sacerdotalium, & Leuiticarum, & tunc saluatur hoc in Leuitis, sed non in sacerdotibus, scilicet, vnam familiam, quæ præerat omnibus, idest, omnibus Leuitis, & hoc per vnum modum subordinationis. Et alteram domum, quæ habebat sub se cæteros, i. comprehendebat sub se omnes, quos non comprehendebat familia Ithamar, & hoc per alium modum ordinationis. Istud apparet, comparando Archiepiscopum ad Episcopos suffraganeos suos: nam comparando eum ad archiepiscopatum suū distincta subiectio est Archiepiscopi, & episcoporum, quia illi, qui subijciuntur episcopis, nō subijciuntur Archiepiscopis, & e conuerso. Comparando tamen Archiepiscopum ad episcopos, subijciuntur ei omnes. Et est iste alius modus subordinationis, primus tamen modus magis conuenit proposito, scilicet, quod quidam sacerdotes, & Leuitæ comprehendebantur sub domo Eleazar, & cæteri sub domo Ithamar. Et hoc significat litera Hebraica, scilicet, Principibus patrum sacerdotum, & Leuitarum domui patris vnus comprehensus Eleazaro, & comprehensus ipsi Ithamar. Idest, in principibus patrum, i. cognationum sacerdotum, & Leuitarum vnus erat comprehensus sub Eleazaro, & alius erat comprehensus sub Ithamar, scilicet, quidam erant sub domo Eleazar de sacerdotibus, & Leuitis, &

F alij erant sub domo Ithamar. Et ponitur bis comprehensus, & comprehensus, ad significandum multitudinem, scilicet, quòd omnes, qui non erant sub Eleazar, erant sub Ithamar.

Exiuit autem sors prima Ioiarib, secunda Iedei, tertia Harim, quarta Seorim, quinta Melchia, sexta Maiman, septima Accos. Hic ponuntur vigintiquatuor sortes sacerdotum, qui fuerunt de sacerdotibus domus Eleazar, & Ithamar, & prima sors fuit Ioiarib, idest, nominata a quodam principe, qui vocabatur Ioiarib, & sic erat de omnibus alijs sortibus, quia quælibet earum nominatur ab aliquo principe. *Octaua Abia, nona Iesua, decima Sechenia, vndecima Eliasib, duodecima Iacim, tertiadecima Hoppha, quartadecima Isbaal, quintadecima Belga, sextadecima Emmer, septimadecima Hezir,* G *octauadecima Aphses, nonadecima Pheteia, vicesima Hezechiel, vicesimaprima Iachin, vicesimasecunda Gamul, vicesimatertia Dalaiau, vicesimaquarta Maaziau.* Idest, Sors octaua erat nominata a principe Abia. De ista sorte fuit Zacharias pater Beati Ioannis Baptistæ, vt patet Lucæ primo cap. Fuit sacerdos nomine Zacharias de vice Abia.

Hæ vices eorum secundum ministeria sua. Idest, Istæ sunt sortes sacerdotum distinctæ per vices suas, quia vna sors ministrare debebat vno tempore, & alia alio. Et dicitur secundum ministeria sua, idest, secundum tempus ministrationis, quasi dicat, secundum, quod sunt hic ordinatæ istæ sortes, quia prima est ante tertiam. Ita erat ordo in temporibus ministrandi. In H Hebræo dicitur. Isti sunt numerati sui. Idest, Istæ sunt suæ numerationes, scilicet, quòd sicut habentur hic in ordine ministrationis, ita se habent in ordine ministrationis per tempus.

Vt ingrediantur domum Domini. Idest, Istud totum est ad hoc, quòd istæ diuersæ vices sacerdotum ingrediātur domum Domini ad ministrandum: nam tota ministratio sacerdotalis, & Leuitica erat in domo Domini, idest, in templo, quia non licebat alibi fieri cæremonias cultus diuini, vt patet Leuiti. 17. Et Deute. 12.

Et iuxta ritum suum. Idest, Cæremonias suas. In Hebræo dicitur: Secundum iudicia sua. Idest, quòd ministrent secundum, quòd iudicatum est de eis per I legem, quòd debeant ministrare.

Sub manu Aaron patris sui. Scilicet, Quamquam sacerdotes sint primo diuisi per duas domos, scilicet, Eleazar, & Ithamar, & postea per vigintiquatuor sortes, tamen omnes isti erant sub manu Aaron, idest sub manu tenentis locum Aaron: nam Aaron non viuebat isto tempore, cum defunctus fuisset ante hoc quadringētis, & triginta, & septem annis ferè. Quod patet, quia ab exitu de Aegypto vsque ad fundationem templi Salomonis fluxerunt anni quadringenti, & octoginta, vt patet 3. Regum 6. De quibus subtrahanē quasi quadraginta anni ab exitu de Aegypto vsq; ad mortem Aaron: nam mortuus est anno quadragesimo ab exitu de Aegypto mense quinto, K die prima mensis. Numeri 33. subtrahantur etiam tres anni, qui fluxerant de regno Salomonis, quando fundatum est templum: nam in principio quarti anni regni sui fundatum est, vt patet 3. Regum 6. Manebunt anni quadringenti, & triginta, & septem ferè inter mortem Aaron, & istam numerationem: nam facta est ista numeratio anno vltimo regni Dauid, scilicet, quadragesimo, vt patet infra 26. Non ergo poterant sacerdotes ministrare nunc sub manu Aaron, sed ministrabant sub habente locum eius, & iste erat summus sacerdos, eo quòd Aaron, cū vixit, erat summus sacerdos. *Sicut præcepit Dominus Deus Israel.* scilicet, quòd omnes tam sacerdotes, quàm Leuitæ essent sub manu Aaron, vt patet Numeri 18.

De

De Sadoc summo sacerdote. Quæst. VIII.

A

QVAERITVR circa prædicta de Sadoc, de quo supra dicitur, quis erat ille. Respondendum, ꝙ iile erat summus sacerdos de stirpe Eleazar, ad quem directè pertinebat summum sacerdotium, & iste est, de quo Deus locutus est. 1. Reg. 2. f. Quod suscitaret sibi sacerdotem fidelem, & ædificaret ei domum fidelem, ambularetque coram Christo suo omnibus diebus, Idest esset in præsentia regis Salomonis, qui erat Christus. i, vnctus a Domino in regem. Postea autem regnante Saule erant adhuc sacerdotes de domo Ithamar, & erat tunc Achimelech summus sacerdos, 1. Reg. 21. Dauid aũt habuit aliquam familiaritatem cum illo, iõ Saul putans, ꝙ Achimelech, & sacerdotes de cognatione sua coniurauerant cum Dauid contra eum, occidit Achimelech, & alios sacerdotes de stirpe sua, & omnes habitatores vrbis Nobe, vt patet 1. Re. 21. & 22. tunc cessauit sacerdotium summũ de domo Ithamar, quia Saul fecit sacerdotem summum de domo Eleazar, & iste fuit Sadoc, ministrauitque vsque ad mortem Saulis, & postquam mortuus est Saul, ministrauit in terra Israel septem annis, & dimidio regnãte Isboseth filio Saulis super vndecim tribus, cum regnaret Dauid in Hebrõ super solium tribus Iudę. Postea autem mortuo Isboseth, cum totus Israel accepit Dauid in regem super se, venit Sadoc cum cęteris Israelitis ad vngendum Dauid in regem. Et de hoc dicunt intelligi, quod habetur supra 12. f. ꝙ Sadoc puer egregiæ indolis, & domus patris eius venerunt ad vngendum Dauid. Quidquid autem sit cõstat, ꝙ Sadoc fuit postea summus sacerdos Dauid, vt patet 2. Re. 8. & 20. & supra 18. Et quando Dauid tulit arcam de domo Obededom in domum suam, & constituit ibi sacerdotes, & Leuitas, iussit Sadoc ire ad ministrandũ ad tabernaculum Domini in Gabaon, & cum eo sacerdotes multos, & Leuitas, patet supra 16. Iste vixit vsque ad mortem Dauid, & cũ esset iam propinquus morti, & Adonias filius Dauid fecerat se vngi in regẽ Abiathar summus sacerdos fouebat partes Adoniæ, Sadoc tamen noluit tenere cum eo, ideo quando iussit Dauid eodem die vngi Salomonem in regem, Sadoc sacerdos vnxit eum, vt patet 3. Regum 1. Et ob hoc Salomon habuit postea sibi valde familiarẽ Sadoc sacerdotem, vt patet infra 29. & 3. Regum secundo. Et postea descenderunt semper summi sacerdotes de stirpe eius.

De Achimelech summo sacerdote. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, quis erat iste Achimelech, de quo hic dicitur. Aliquis dicet, quòd iste fuit summus sacerdos, de quo habet primo Reg. 21. & 22. Sed hoc non stat, quia iste summus sacerdos Achimelech fuit tempore Dauid circa finẽ vitæ eius, quia tunc constituit eum esse summum sacerdotem, & tamen ille Achimelech, de quo 1. Reg. 21. & 22. fuit tempore Saulis, & occisus est per eum, vt patet ibidem. Ideo non est idem Abimelech. Item patet, quia iste Achimelech, de quo hic dicitur, est filius Abiathar, vt patet in litera, & tamen ille, de quo habetur 1. Re. 22. fuit filius Achitob, vt patet ibidem. Dicẽdum ergo, ꝙ non est idem, sed iste Achimelech est filius Abiathar. s. illius Abiathar, qui fuit summus sacerdos Dauid cum Sadoc, vt patet 2. Regum 20. Et iste positus est loco eius, vt patet, quia dicitur hic, ꝙ erat filius Abiathar.

De Abiathar summo sacerdote. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius de Abiathar, de quo hic dicitur, quis erat. Respondẽdum, ꝙ iste fuit Abiathar filius Achimelech summi sacerdotis: nam tẽpore Saulis summi sacerdotes erant de stirpe Ithamar, & postea Achimelech, qui erat tpe Saulis erat de hac stirpe. Saul aũt putauit ꝙ coniurauerat cum Dauid ɔ̃ eũ, & occidit ipsum, & omnes sacerdotes, qui erãt in vrbe Nobe primo Re. 22. Tunc Abiathar filius Achimelech summi sacerdotis fugit de occisione, & venit ad Dauid, qui tunc

B

profugus erat à facie Saulis, afferẽs secum rationale, & Ephod eodem capitu. Et quia erat filius summi sacerdotis, suscepit eum Dauid in summum sacerdotẽ, & exercebat officium eius: nam ad summum sacerdotem solum pertinet indui rationale, & Ephod, & consulere Dominum in illo. Exo. 28. Abiathar tamẽ sępe consuluit Dominũ pro Dauid, vt patet 1 Reg. 23. vbi bis consuluit, & iterum consuluit, quando Dauid volebat persequi Amalecitas primo Re. 30. Postquã aũt Dauid factus est rex super Iudã, tenuit etiã Abiathar in summũ sacerdotẽ, & erat ille summus sacerdos in regno Iuda, sicut erat tunc summus sacerdos Sadoc in terra Israel. Postquã aũt Dauid factus est rex super totum Israel mansit ẽt Abiathar summus sacer

C

dos Dauid, vt patet 2. Reg. 20. Diligebat aũt eũ nimis Dauid, Primo, quia habebat magnam obligationẽ ad patrem suum, nam pater ejus, & tota domus eius perierant pp Dauid, nam putauit Saul, ꝙ ipse, & alii sacerdotes coniurauerant cum Dauid, & occidit eum, vñ dixit Dauid: Reus sum ego oĩum aĩarum patris tui: Idest ego sum obligatus pro oĩbus aĩabus, q̃ periert de domo patris tui. 1. Reg. 22. ideo dixit ei: Mane mecum, ne timeas, siquis quęsierit aĩam tuam, quęret & aĩam meam, mecumque seruaberis. Secundum erat, quia sustinuit cum eo oẽs labores, nam in oĩbus periculis, in quibus fuit Dauid, fuit cum eo Abiathar. Sic dixit Salomon ad eum, vt patet 3. Reg. 2. f. Vir sanguinis es, sed hodie non te occidam, quia portasti arcam Dei coram Dauid patre meo, & sustinuisti laborẽ in

D

omnibus, in quibus laborauit pater meus. Vixit autẽ Abiathar, vsque ad mortem Dauid, & etiam postea: nam instante morte Dauid, cũ Adonias vellet regnare, fouebat partes eius iste Abiathar, vt patet 3. Reg. 1. & ob hoc Salomon habuit eum exosum, & post mortem Dauid priuauit eum summo sacerdotio, vt patet tertio Regum secundo, & hoc quia fouerat partes Adoniæ, ad hoc quòd vngeretur, & etiam postquam vnctus est Salomon, & mortuus est Dauid, tractabat Abiathar cum Adonia contra Salomonem, vt colligitur ibidem, & sic priuauit eum sacerdotio, & condemnauit eum, vt nũquam veniret in Ierusalem, sed maneret semper in Anathot, vbi habebat agros suos, vt patet eod. c.

E

De modo quo fuerit constitutus in summum sacerdotem Achimelech. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, qũo nunc constitutus est in summum sacerdotem, vel principem familiæ Ithamar, Achimelech filius Abiathar, & non ipse Abiathar, cum viueret. Aliquis dicet, quòd Abiathar mortuus erat, & cum ipse fuisset summus sacerdos, constitutus est filius eius Achimelech summus sacerdos. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Abiathar viuebat adhuc, nam toto tempore quo Dauid vixit, etiam vixit Abiathar, & etiam post mortem eius. Nã cum regnaret Salomon post mortem Dauid, viuebat Abiathar, & priuauit eũ summo sacerdotio Salomõ,

vt patet tertio Re.2. Aliter dicet aliquis. s. quòd Abiathar viuebat nunc, & tamen non fuit constitutus in principem sacerdotum ipse, sed filius eius, eo ꝙ peccauerat fouendo partes Adoniæ contra Salomonē, Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia Abiathar nō fuit priuatus sacerdotio viuendo Dauid, sed a Salomone priuatus est.3.Regum 2. Item patet, quia non solum toto tempore Dauid fuit Abiathar sacerdos, sed etiam tempore Salomonis aliquanto tempore, vt patet tertio Regum quarto, Item patet, quia si tempore Dauid priuatus fuisset Abiathar summo sacerdotio, tūc completum fuisset illud, quod dictum fuit ɔ̄ domū Heli in Silo, de quo 1.Reg.2. & tamen illud completum est, quando Salomon amouit Abiathar de summo sacerdotio 3.Regū 2, vt ibi dr: ergo non priuatus fuit tempore Dauid. Dicēdum igitur est, ꝙ Abiathar viuebat, qn̄ facta est ista ordinatio, & erat tūc summus sacerdos, filius tamen eius Achimelech ministrabat in summo sacerdotio, eo ꝙ forte erat occupatus iste Abiathar circa multa, vel nō poterat ministrare propter aliquam ægritudinem. Nam sic quādo Heli erat summus sacerdos, quia caligauerant oculi eius, nec poterat videre, ministrabat Phinees filius eius pro eo in summo sacerdotio, vt patet primo Reg.2. & sic ait Josephus quinto Antiquitatum, vnde non ex nunc, sed ex multo tempore ante Achimelech ministrabat pro patre suo Abiathar, & ob hoc interdum vocatur ipse summus sacerdos, vt patet secundo Reg. octauo & supra 18. vbi ponūtur Sadoc, & Achimelech filius Abiathar sacerdotes Dauid, scilicet summi sacerdotes eius. Aliqui autem dicunt, quòd iste Achimelech est Abiathar, & tamen vocatur Achimelech, quia habebat duo nomina, sicut multi in Sacra scriptura habent sæpe multa nomina. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia tunc necesse esset, quòd iste non esset filius Abiathar, & tamen hic dicitur, quòd iste Achimelech erat filius Abiathar: ergo non erat idem cum Abiathar. Itē si esset iste Abiathar, esset pr̄ eius Achimelech, vt patet primo Regum 22. & tamen vocatur filius Abiathar, ideo non potest stare, sed tenendū est, quod supra dicebatur.

De summo sacerdotio, quomodo se habuit ante Dauid, & tempore eius. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius circa summum sacerdotium, cum hic ponantur duo principes, qūo se habuit summū sacerdotiū, añ hoc, & qūo Dauid instituit nunc duos summos sacerdotes.

Respondendum est, quòd Deus a principio dedit totum ministerium sacerdotale Aaron, & filijs eius, & ipsum Aaron fecit pontificē, & filios eius minores vt patet Exod. vigesimooctauo, & erat vnus summus sacerdos, & successit ei Eleazar filius eius, & postea Phinees nepos suus, & semper in his erat vnicus summus sacerdos. Cum autem habuissent summum sacerdotium quatuor, vel quinque de stirpe Eleazar, deteriorati sunt nimis: ita quod iudicio Dei, & voluntate populi ablatum est ei summum sacerdotium, & tunc Heli, qui erat de stirpe Ithamar assumptus est in summum sacerdotem, & in iudicem, & promisit ei Deus, quòd maneret sacerdotium in æternum in domo sua. Postea tamen cum declinasset Heli ad senectutem, ministrabant pro eo filii eius, qui multa scelera faciebant coeuntes cum mulieribus, quæ manebāt ad ostiū tabernaculi, & detrahebant hoīes a sacrificio, Heli autem cum audisset omnia mala, quæ faciebant filii sui, non castigauit eos, ideo Deus denunciauit ei per prophetam, ꝙ quamquam promiserat ei, quòd sacerdotiū maneret in æternum in domo sua, ꝙ iam

F non maneret pp peccata filiorum suorū, sed ipse suscitaret sibi sacerdotem fidelem, & ædificaret ei domum fidelem. 1. Regum 2. veruntamen ministrauit tunc Heli in summo sacerdotio, & ipso viuente ministrauit etiam filius eius Phinees, & postea Achias, vt quidam volunt, de quo 1. Reg. 14. Deinde Achitob, postea Achimelech, & iste erat summus sacerdos tēpore Saulis, quando erat tabernaculum in Nobe, primo Reg.21. Et quia putauit Saul, ꝙ ille coniurauerat cum Dauid contra eum, occidit ipsum, & oēs sacerdotes, qui erant cum eo, & viros Nobe vsque ad pecora, 1.Reg,22. Tunc Saul non permisit, ꝙ aliquis de stirpe Ithamar, de qua fuerat Achimelech fieret summ⁹ sacerdos, sed Sadoc, qui erat de domo Eleazar assum- G ptus est in summum sacerdotium, & tunc rediit sacerdotium in domum Eleazar, quod iam a multis diebus perierat de domo illa, Fuit autem iste Sadoc sacerdos summus toto tēpore, quo vixit Saul, nam interim non ausus est Abiathar filius Achimelech summi sacerdotis redire in terram, ad accipiendum summum sacerdotium, sed fugiebat cum Dauid a facie Saulis. Mortuo autem Saule, successit ei Isboseth filius eius super vndecim tribus Israel, & regnauit quasi septem annis, & dimidio, dum regnaret Dauid in Hebron, & tunc iste Sadoc erat sacerdos summus in tabernaculo Domini, quod translatum fuerat in Gabaon. Cum autem mortuo Isboseth totus Israel acce- H pit Dauid in regem, venit Sadoc ad Dauid, & tunc inceperunt esse duo summi sacerdotes, scilicet, quia induebantur rationali, & Ephod, sicut summus sacerdos, & consulebant Dominum, vt patet primo Regū 23. & 30. Postea etiam cum Dauid regnaret super Iudam, erat iste sibi summus sacerdos, & cum venit Sadoc neutrum priuauit summo sacerdotio, sed manserunt ambo, & sic fuit toto tempore Dauid. Mortuo autem ipso, priuatus est Abiathar summo sacerdotio per Salomonem, tertio Regum secundo, & tunc māsit solus Sadoc summus sacerdos, & post ipsum de stirpe sua fuerunt summi sacerdotes, & semper erat vnicus summus sacerdos, & durauit hoc vsque ad tēpus Christi, & vsque ad destructionem Ierusalem per Ro- I manos, quando perijt summum sacerdotium, & totus status Iudaicus: solum ergo fuerunt duo summi sacerdotes tempore Dauid.

De causa quare Dauid voluit, quòd essent duo summi sacerdotes. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid voluit, ꝙ essent duo summi sacerdotes, cum istud videretur contra legem. Aliqui dicunt, quòd non erant duo summi sacerdotes, sed vnicus, & isti duo principes nō erant summi sacerdotes, sed alter eorum, qui erat de familia Eleazar, erat summus sacerdos, & ipse faciebat officia summi sacerdotis, & ipse solus habebat redditus, qui assignantur sibi Numer. capitu. decimo- K octauo. De hoc tamen, an verum sit, in alia quæstione dicetur. Nunc autem dicendum videtur, ꝙ Dauid fecit, vel saltem esse permisit duos summos sacerdotes. Causa huius fuit, quia Abiathar fuit fili⁹ Achimelech summi sacerdotis, & ministrauit multo tpe in summo sacerdotio, fugiente Dauid a facie Saulis, & ēt postq̄ regnauit in Hebron super Iudam. propter hoc ergo Dauid non audebat priuare Abiathar: ēt dato ꝙ posset eum iurisdictione priuare, non priuaret, quia obligabatur ei nimis pp patrem suum, & etiam propter multos labores, quos tolerauerat cum eo, vt declaratum est supra in quadam quæstione. Etiam nō audebat Dauid priuare Sadoc summo sacerdotio, quia ille consecutus fuerat illud prænunciatione prophetica: nam

nam Deus dixerat contra Heli, ꝙ priuaret domum eius honore sacerdotii, & suscitaret sibi sacerdotem fidelem, primo Regum secundo, & istud intelligebatur de Sadoc, nam omnia completa erant, sicut Deus sibi prædixerat, ideo crederet Dauid, ꝙ egisset cõtra voluntatem Dei, & prænunciationem suam, priuando Sadoc summo sacerdotio, & sic nunc permisit, ꝙ ambo manerent in summo sacerdotio, & manserunt toto tempore suo.

An Dauid fecit contra legem statuens nunc, quòd essent duo summi sacerdotes.
Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, quare Dauid statuit nunc, quòd essent duo summi sacerdotes de cætero, & an in hoc faciebat contra legem, & qũo potuit in isto dispensari. Aliqs dicet, quòd non erat contra legem, quòd fierent duo summi sacerdotes, quia lex non statuerat de vno vel de multis. Dici potest, quòd aliquo modo erat contra legem, quia in lege solum vngebatur vnus summus sacerdos, nam mortuo Aaron solus Eleazar factus est summus sacerdos. Num.20. põst eum etiam Phinees filius eius solus erat summus sacerdos, & semper fuit sic vsque ad tempus Dauid, volebat ergo lex, quòd esset vnicus summus sacerdos. Aliquis dicet, quòd secũdum consuetudinem legis fiebat vnicus summus, & tñ non prohibebatur fieri plures, & sic Dauid fecit plures. Dicendum, ꝙ aliquo modo erat etiam ꝯ legem, quia lex dicit, ꝙ summus sacerdos debebat esse maximus inter fratres suos. Leu 21. & tamen esse maximũ vni soli conuenit, sicut esse primogenitũ inter fratres. Item dicitur, ꝙ ille, qui successurus erat iure patri suo in summo sacerdotio, debebat indui veste pontificali. Exo.29. & Leu.6. & 8. hoc autem vni conuenit. Itẽ Nume.18. assignantur redditus summi sacerdotis, & tamen vni .s. summo sacerdoti dicuntur dandi esse illi redditus, si antẽ plures summi sacerdotes essent, pluribus darentur isti redditus, ideo intentio legis erat, ꝙ vnicus esset summus sacerdos. Et sic dicẽdum, quòd aliquo modo erat contra legem, ꝙ essent duo summi sacerdotes, & sic nunc factum est. Dici tamen potest, quòd hoc non est admirandum, quia Dauid nũc mutauit totam ordinationem sacerdotum, & Leuitarũ, quæ prius erat, & statuit nouam, vt patet præcedenti cap. ideo poterat etiam circa summum sacerdotium ordinare, faciendo duos summos sacerdotes de duabus familijs sacerdotalibus. Sed objcietur, quòd antequam Dauid haberet a Deo istam potestatem ordinandi circa sacerdotes, & Leuitas, erant duo summi sacerdotes, nam toto tempore quo regnauit Dauid in Iuda, & Israel, erant simul sacerdotes Sadoc, & Abiathar, vt declaratum est in duabus præcedentibus quæstionibus. Dicendum, quòd Dauid tunc non instituit duos summos sacerdotes esse, sed tolerauit illos, nam Sadoc factus fuerat sacerdos tempore Saulis, & videbatur ei ius quæsitum diuina prænunciatione, quæ habetur primo Regum secundo. Abiathar etiam videbatur habere ius ex successione, quia erat filius summi sacerdotis Achimelech. Dauid autem non videbat, quomodo posset istis auferre ius suum, & credidit fortè, quòd volũtate Dei acciderat, quòd fierent duo summi sacerdotes, ideo non ausus est alicui eorum auferre summum sacerdotium. Sed aliqs dicet, quòd licet Dauid non auderet hoc facere dum isti viuebant, tamen post mortem eorum poterat ordinare, ꝙ esset vnicus summus sacerdos, quia tũc ablata erat ista difficultas. Dicendum, ꝙ non stat, quia eadem ratio esset in filijs: proueniebat .n. summũ sacer-

A dotium per successionẽ, vt patet Exod.29. & Leu.6. si ergo aliquis habuisset ius in summo sacerdotio, ẽt filius eius haberet ius ad illud, ideo non posset auferre Dauid, vel non auderet auferre sacerdotiũ filijs istorum, maxime aũt, quia voluntate Dei facta est ista ordinatio de duobus summis sacerdotibus, sicut de omnibus alijs, quę pertinent ad sacerdotes, & Leuitas, de quibus Dauid supra ordinauit.

Per quem duorum summorum sacerdotum poterat fieri ministerium diei propitiationis.
Quæst. XV.

B QVAERITVR vlterius, cum essent duo summi sacerdotes, vt præsupponitur, quomodo poterat fieri ministerium diei propitiationis .s. per quem eorum fieret, nam die illa nõ licebat alicui introire in Sancta sanctorum, nec facere alia sacrificia, nisi summo sacerdoti, vt patet Leu.16. & ad Hebr. nono. De cęteris autem ministerijs, quæ fiebant per annum, non est dubium, eo ꝙ illa poterant fieri per sacerdotes minores.

Respondendum est, quòd cum essent duo summi sacerdotes, ambo haberent potestatem ęqualem. ideo cuilibet eorum conueniret officium summi sacerdotis, & illud pertinebat ad summum sacerdotium. ideo dicendum videtur, quòd ille in cuius vice contingeret istud festum, ministraret faciendo cęremonias illius. Pro quo sciendum, quòd sicut habetur supra in litera, sacerdotes fuerunt diuisi per vigintiquatuor partes, vel sortes, & erant decem, & sex sortes de domo Eleazar, & octo de domo Ithamar. Cũ vero ministrarẽt, qui erant de decem, & sex sortibus Eleazar, pertinebat officium summi sacerdotis ad Sadoc, qui erat princeps in domo Eleazar, cum vero ministraret aliqua de octo sortibus domus Ithamar, pertinebat officium summi sacerdotis ad Achimelech, qui erat princeps de domo Ithamar, & isto modo quamquã ambo essent summi sacerdotes, ministerium suum esset determinatum per tempora. Nicolaus dicit, quòd hoc nõ stat, quia dato isto mutaretur quolibet anno summus sacerdos, & sępe tempore Dauid fieret ista mutatio. Sed dicit, quòd non legitur hoc factum in toto veteri testamento, ideo dicit, quòd isti duo non erant duo summi sacerdotes, sed erant duo principes super duas familias sacerdotales, vnus tamen eorum solus erat summus sacerdos .s. Sadoc, qui erat de stirpe Eleazar, & ob hoc omnia ministeria summi sacerdotis per illum exercebantur. Dicẽdum tamen est, quòd dicta Nicolai non multum stant. Cũ enim dicit, quod sequeretur, quòd quolibet anno fieret mutatio summi sacerdotis. Dicendum, quòd non sequitur, q̃a isti duo erant summi sacerdotes, & quandiu ipsi viuerent, non fierent alii summi sacerdotes, & sic non mutarentur aliquando, sed solum succederent eis aliqui per mortem, sed erat mutatio officij, & ista non solum fieret semel in anno, sed pluries .s. quàdocunque ministrarent, qui erant de domo Eleazar, pertinebat officium summi sacerdotis ad Sadoc, qui erat de stirpe Eleazar. Cum autem transiret ministratio ad aliquam de sortibus Ithamar, pertinebat ministratio in summo sacerdotio ad Achimelech, qui erat de stirpe Ithamar, & sic fieret mutatio plusquam quater, vel quinquies in anno, quia necesse erat toties vel pluries mutari ministrationem de domo Ithamar in domum Eleazar, & econuerso. Cum autem dicit, quòd sequeretur, quòd multis annis tempore Dauid factum fuisset hoc. Dicendum, quòd hoc non stat, nam nunquam fieret ista mutatio, quia per istã ordinationem ministratum est, postquam fuit Sanctuariũ in

in templo Salomonis, vt declarabitur infra in quadã
quęstione, sed tempore Dauid nõ fuit hoc, sed postea
viuente Salomone, ideo nunquam fuit facta ista mu-
tatio tempore Dauid. Item dato, quòd incepisset ob-
seruari ista ordinatio illico, vt facta est, nõ fuisset quo-
libet anno facta mutatio viuente Dauid, quia per hoc
importatur, quòd multis annis hoc fieret, & saltem
duobus, vel tribus, & tamen falsum est, quòd Dauid
ordinauit istud anno quadragesimo regni sui, vt pa-
tet infra 26. Et ille fuit vltimus annus regni Dauid, qa
solum regnauit quadraginta annis, vt patet infra 29.
ideo non fieret ista mutatio quolibet anno tempore
Dauid. Sed fortè aliquis dicet, quòd argumentũ Ni-
colai procedit quantum ad tempus, quod fuit ante
istam ordinationem, nam viuente Dauid semper fue-
runt isti duo summi sacerdotes. s. Sadoc, & Abiathar.
Ideo si ambo essent verè summi sacerdotes, sequere-
tur, quòd quolibet anno ista mutatio ministerii non
fieri debebat, nisi post istam ordinationem de viginti-
quatuor sortibus sacerdotum. s. quòd quando mini-
strarent aliqui de sortibus Ithamar, haberet officium
summi sacerdotis ille, qui erat de stirpe Ithamar, scili-
cet Abiathar, siue Achimelech filius eius. Cum autẽ
ministrarent aliqui de sortibus Eleazar, haberet offi-
cium summi sacerdotis princeps, qui erat de domo
Eleazar, scilicet Sadoc, & tamen ista ordinatio non fa
cta est ante quadragesimum annũ regni Dauid, ideo
ante hoc non sequebatur mutatio ista ministrationis
in summo sacerdotio. Quis autem modus fuerit inter
Abiathar, & Sadoc quantum ad administrationẽ sum
mi sacerdotii toto tempore Dauid, declarabitur infra
in quadam quęstione. Cum autem dicit, quòd talis
mutatio non legitur facta in veteri testamento.

Dicendum vno modo, quòd verum est, quòd non
fiebat aliqua mutatio vigore illius ordinationis factæ
per Dauid, eo quòd ista non durauit, quia tempore
Salomonis ablata est, & nunquam fuit tradita execu-
tioni, vt infra declarabitur in quadam quæstione. Ali-
ter potest dici, quòd in veteri testamento fiebant istæ
mutationes, nam interdum sacerdotes summi priua-
bantur, & instituebantur alii, & cępit hoc fieri tempo
re Machabæorum, quãdo quidam Iudæi propter am-
bitionem emebant summum sacerdotium a regibus
Siriæ, & illi propter auaritiam priuabant quosdam
summo sacerdotio, & dabant illud aliis, qui maiora
precia dabant, vt patet de Menelao, & Iasone, & An-
dronico, & Onia, quorum suscitata sunt magna scan-
dala in populo Iudęorum, propter mutationem, & ve
nalitatem sacerdotii, vt patet 2. Machabęorum quar-
to. Etiam tempore Christi, & ante ipsum sacerdotia
vendebantur propter auaritiam Romanorum, & e-
rat iam eorum auaritia maior, quàm regum Asiæ, &
ob hoc sacerdotia summa annalia esse constituerunt,
vt quolibet anno reciperent pensionem ab illo, qui
instituendus esset in sacerdotem summum. Sic dicit
Ioann. 11. de Caipha, qui erat pontifex anni illius. Ex
quo innuitur, ꝙ anno præcedenti non fuerat ponti-
fex, nec etiam anno sequenti futurus erat: aliàs non di
ceretur pontifex anni illius, sed diceretur absolutè, ꝙ
erat pontifex.

*An verum esset, quòd isti duo, scilicet Sadoc, & Abia-
thar non essent summi sacerdotes.*
Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius circa vltimum dictũ
Nicolai. s. quòd isti duo principes non es-
sent summi sacerdotes, sed solum essent
principes duarum familiarum sacerdota-
lium, & alter eorum, s. Sadoc esset summus sacerdos.
F In hoc est dubium, an verum sit. Si quis autem consi-
deret solum in superficie, videbitur satis stare, ꝙ isti es-
sent duo summi sacerdotes, vel ꝙ essent duo princi-
pes solum familiarum, & alter eorum esset summus
sacerdos.

Dicendum tamen est, quòd ambo erant summi sa-
cerdotes. Et patet primo, quia dicitur hic. Erant autẽ
principes Sanctuarii, & principes Dei, tã de filiis Elea-
zar, quàm de filiis Ithamar. Ecce ꝙ ęquauit illos, sed
manifestum est, ꝙ aliquis istorum erat summus sacer
dos: nam de Sadoc nullus dubitat: ideo ambo essent
summi sacerdotes, quia ambo vocantur principes Sã-
ctuarii, & principes Dei. Item quia isti accipiuntur
pro eodẽ in scriptura. s. princeps sacerdotum, & sum-
G mus sacerdos, & tamen ambo erant hic principes sa-
cerdotum, vt patet in litera, ideo ambo erant summi
sacerdotes. Tertio patet, quia si non essent isti duo
summi sacerdotes, necesse esset, quòd iam ablatum
esset summum sacerdotium de domo Heli, qui erat
de filiis Ithamar: nam ante hoc summi sacerdotes e-
rant de filiis Heli, postquam ipse Heli cępit esse sum-
mus sacerdos, & semper mansit summum sacerdotiũ
in domo ista, quousque priuatus est aliquis de domo
ista summo sacerdotio, sicut Deus prænunciauerat 1.
Reg. 2. s. quòd Deus suscitaret sibi sacerdotem fidelẽ,
& tunc cessaret sacerdotiũ summum de domo Heli,
istud tamen nondum erat completum, quia 3. Re. 2.
dicitur, quòd quando Salomon priuauit Abiathar sa-
cerdotio, impletus est sermo Domini, quem locutus
H est super domum Heli in Silo: ergo adhuc manebat
summum sacerdotium in domo Heli, & sic iste Achi
melech filius Abiathar erat sacerdos magnus. Quar-
to patet, quia tertio Regum secundo, dicitur, quod
Salomon eiecit Abiathar, vt non esset sacerdos Do-
mini, & tunc aut intelligetur de summo sacerdotio,
aut de minori, non potest intelligi de minori sacerdo
tio. quia tunc sequeretur, quod omnes de posteritate
Abiathar eiecti sint de sacerdotio, ita vt iam nullus ex
illis ministraret in templo Domini, sed hoc falsum
est, quia adhuc posteri Heli erant sacerdotes, & reci-
piebantur in ministerio sacerdotali, etiam si impletũ
esset contra illos, quod Deus prænunciauerat de do-
mo Heli, vt patet primo Regum, capitulo secundo,
I scilicet. Futurum est, vt quidquid remãserit in domo
tua, dicat: Dimitte me obsecro, ad vnam partem sa-
cerdotalem, vt comedam buccellam panis. Si tamen
non essent isti tunc sacerdotes minores, non recipe-
rentur in partem sacerdotalem: ergo manebant ad-
huc in minori sacerdotio, & sic nondum erant priua-
ti summo sacerdotio, sed priuati fuerunt per Salomo-
nem, quando eiecit Abiathar. Quinto patet, quia De⁹
quando prædixit mala contra domũ Heli, dixit quòd
suscitaret sibi sacerdotem fidelem, in quo innuebatur
quòd pęna, quæ danda erat domui Heli, erat quòd tol
leretur de ea summum sacerdotium, cum suscitan-
dus esset sacerdos fidelis. Si autem auferendum esset
etiam sacerdotium minus, ita vt nullus de illa stirpe
K maneret in sacerdotio aliquo, non significaretur per
hoc, quòd Deus suscitaret sacerdotem fidelem, quia
illud solum intelligitur de summo sacerdotio, qui e-
rat vnus, & tamen non additur aliquid ibi ad signifi-
candum ablationem sacerdotii minoris: ergo solum
sacerdotium magnũ auferendum erat de domo He-
li. Sed quęcunque pęna fuerit ista, impleta est tẽpore
Salomonis, vt patet 3. Reg. 2. ergo tunc priuata est do-
mus Heli summo sacerdotio, & consequenter fuerũt
summi sacerdotes semper de ista domo viuente Da-
uid. s. ista ordinatio, de qua hic facta est mentio p Da-
uid. Ergo manebat adhuc sũmũ sacerdotiũ ipsi Abia-
thar, & ꝯsequenter erant duo summi sacerdotes. s. Sa-
doc,

doc, & ipse Abiathar, vel filius eius Achimelech, & sic isti duo principes, de quibus hic dicitur, erant principes sacerdotum, & ambo summi sacerdotes.

De modo quo se habebant summi sacerdotes in die propitiationis. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, cum tempore Dauid essent summi sacerdotes. s. Abiathar, & Sadoc, quomodo se habebant circa administrationem summi sacerdotii. Non est autem difficultas aliqua, nisi in administratione, quæ fiebat die propitiationis, quia die illa ingrediebatur summus sacerdos in Sancta sanctorum, Leuitic. 16. & B ad Hebræ. nono, & hoc ad ipsum solum pertinebat, ministrationes autem, quæ fiebant aliis diebus, poterant fieri per sacerdotem magnum, vel per minores.

Dicendum est autem, quòd non coincidebant Sadoch, & Abiathar in ista ministratione. Pro quo considerandum, quòd Sadoch, & Abiathar inceperunt esse summi sacerdotes in eodem tempore, nam Achimelech pater Abiathar erat summus sacerdos tēpore Saulis, & occidit illum Saul, vt patet primo Regū, capitulo vigesimosecundo. Tunc enim Saul instituit Sadoc in summum sacerdotem, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum. Et Abiathar etiam cępit vti officio summi sacerdotis, quia induebatur Ephod, & rationali, & consulebat Dominum, quod non pertinebat ad aliquem, nisi ad summum sacerdotem, vt patet C Exod. capitulo vigesimo octauo, & primo Regum capitulo vigesimotertio, & trigesimo. Eo tamen tempore, quo Dauid fuit profugus a facie Saulis, nō exercebat Abiathar aliud ministerium summi sacerdotis, nisi consulere Dominum, nec etiam poterat vti alio, eo quòd ibat cum Dauid ad terram Philisthinorum, & Moab, & ad alias regiones extra terram Israel in quibus nō licebat fieri aliquam cęremoniam legalem. De Sadoc autem dicendum est, ꝙ cum ipse eēt summus sacerdos, & esset in loco sanctuarii. s. in Gabaon, ad quem locum transtulerat Saul tabernaculū, deleta vrbe Nobe, in qua prius erat, faciebat omnes ministrationes summi sacerdotis, & introibat in San- D cta sanctorum, quandiu vixit Saul. Quo mortuo, successit ei Isboseth filius suus, & tempore huius etiam ministrauit Sadoc, vt summus sacerdos in Gabaon, quia vndecim tribus manebant tunc, sub obedientia Isboseth, in cuius regno erat Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini. Postea autem mortuo Isboseth, cum Sadoc venit ad Dauid, quando electus est in regem super totum Israel, manet dubium. Nam toto tempore præcedenti manifestum est, ꝙ Abiathar, licet esset summus sacerdos, non potuit ministrare in die propitiationis, introeundo in Sancta Sanctorum, quia Sancta sanctorū erat in tabernaculo, & Abiathar toto præcedenti tempore non auderet ire ad locum E tabernaculi, eo quòd erat in regno Israel, vbi dominabatur Isboseth, qui erat hostis Dauid, & consequēter ipsius Abiathar, sed toto illo tempore ministrauit Sadoc. De tempore autem sequenti qn̄ Abiathar, & Sadoc erant cum Dauid, est dubium quis eorum ministraret: satis tamen videtur dicendum, ꝙ solus Sadoc ministraret in hoc. Quod patet, quia cum Dauid quasi in principio regni sui super totum Israel portasset arcam Domini de Chariathiarim in Ierusalem, iussit ꝙ Sadoc cum multis aliis sacerdotibus, & Leuitis, ministrarent in Gabaon in tabernaculo Domini, & cæteri manerent in Ierusalem ad ministrandum coram arca, supra capitulo decimosexto. Ille tamen summus sacerdos, qui esset in tabernaculo posset celebrare festum expiationis. Ideo videtur, ꝙ solus Sadoc mini-

A strauit in toto hoc tempore Dauid. Postquam tamen facta est ista ordinatio de diuisione sacerdotum per vigintiquatuor sortes, & per duos summos sacerdotes, aliter ministrandum erat, scilicet secundum mutationem sortium de domo Ithamar in domum Eleazar, & econtra, vt supra dictum est in quęstione decimaquinta.

De principio obseruationis istarum ordinationum. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius de ista ordinatione quam faciebat nunc Dauid, quantum ad sacerdotes, & Leuitas, quando debebat incidi obseruari. Aliquis dicet, quòd mox, vt facta est. nam ista ordinatio non concernebat aliquod tempus, in quo obseruaretur, & non prius, & erat nūc opportunitas ad seruandum illam: ideo nunc obseruanda erat.

Respondendum est, quòd non erat incipienda seruari vsque ad templum Salomonis completum. Et patet primo ex ratione Dauid pręcedenti capitulo. s. Requiem dedit Deus populo suo, & habitationem in Ierusalem vsque in ęternum. Et ob hoc dicit, quòd ordinandum erat de cultu Dei aliter quam prius, & tamen manifestum est, ꝙ nondum erat habitatio Dei in Ierusalem, vsquequo esset ędificatum templū Salomonis, ideo vsque tunc non poterat obseruari ista C ordinatio. Secundo patet. quia pręcedenti cap. dicitur de Leuitis, quomodo ministraturi erant manentes in exedris per circuitum templi, & infra 26. dicitur, quomodo Leuitę ianitores ministrare debebant, manendo in vestibulis portarum per quatuor ventos cęli: manifestum est tamen, ꝙ nihil istarum poterat fieri, quousque ędificatum esset templū Salomonis, quia exedrę, & vestibula, & omnia hęc erant in templo Salomonis, ideo tempore Dauid non potuit hoc obseruari. Tertio patet, quia ista lex erat ad ministrandum in vno loco. s. ꝙ omnes Leuitæ, & omnes sacerdotes in eodem loco ministrarent: nam propter hoc diuidebantur sacerdotes per vigintiquatuor sortes, & Leui- D tę cantores per totidem. s. vt vna ministraret post aliā. vt colligitur supra in litera. Nūc autem tempore Dauid non ministrabant omnes sacerdotes, nec Leuitæ in eodem loco, quia quidam ministrabant in Gabaō, vbi erat tabernaculum Domini, alii vero ministrabāt coram arca in Ierusalem, quia sic ordinauerat eos Dauid, supra 16. & tamen arca, & tabernaculum nunquā fuerunt coniuncta vsque post ædificationem templi Salomonis, quia tunc arca, & omnia vasa sacra introducta fuerunt illuc, vt patet 3. Regum 8. & sequenti libro, cap. 6. Non ergo fuit ista ordinatio obseruata, vsque post ędificationem templi Salomonis, sed toto tempore Dauid, & etiam Salomonis vsque ad annū vndecimum regni sui, quando consummatum est tē- E plum, mā sit illa ordinatio sacerdotum, & Leuitarum, quam fecerat Dauid, s. quòd quędam pars eorum ministraret in Gabaon, & alia ministraret coram arca Domini in Ierusalem.

De duratione sacerdotum, & Leuitarum facta a Dauid. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius de ista ordinatione sacerdotum, & Leuitarum, quam nunc fecit Dauid, quanto tempore durauit.

Respondendum est, quòd aut quęritur de ordinatione sacerdotum maiorum, aut de sacerdotibus minoribus, & Leuitis. De ordinatione sacerdotum maiorum, quam fecit, s. vt essent duo summi sacerdotes,

F Dicendum, quòd non mansit aliquo tempore, nec cœpit aliquando obseruari. Quod patet, quia Dauid instituit, quòd essent duo summi sacerdotes, scilicet Sadoc, de stirpe Eleazar, & Achimelech filius Abiathar de stirpe Ithamar. Erat tamen nūc sacerdos summus ipse Abiathar, cum viueret, licet dicatur hic de Achimelech filio eius, quòd erat princeps sacerdotum domus Ithamar, nam pater, & filius erant summi sacerdotes, & ambo computabantur pro vno summo sacerdote, quia erant de vna domo, & ordinatio ista debebat incipi obseruari post ędificationem templi Salomonis, vt declaratum est pręcedenti quęstione. Et tamen Abiathar priuatus est summo sacerdotio ante illud tempus, ideo nunquam incepit ista ordinatio obseruari quantum ad istam particulam. Patet hoc, quia Salomon priuauit Abiathar summo sacerdotio in principio regni sui, antequam inciperet ædificare templum, nam de priuatione ipsius Abiathar patet tertio Regum secundo, de principio autem ædificationis templi habetur tertio Regum sexto, Et tamen postquam eiectus est Abiathar de summo sacerdotio, nunquam fuit aliquis de stirpe eius summus sacerdos, sed Sadoch, & illi, qui erant de stirpe sua, fuerunt summi sacerdotes, vt colligitur supra 6. & ibi declaratum est. Ideo nunquam cępit obseruari ordinatio ista, quãtum ad hanc particulam de duobus summis sacerdotibus.

G

Dicendum tamen, quòd licet Abiathar, & Achimelech filius eius non manserint in summo sacerdotio, tamen non ablatum est, quin de progenie Abiathar esset semper vnus princeps super totam domum Ithamar. Nam nunc duo principes constituti sunt super istas duas domos, scilicet Sadoc, & Achimelech, & tamen non ablata est distinctio istarum domorū, quia semper fuerunt istæ domus duæ, & manserunt sortes earum distinctæ, sicut immediatè declarabitur. Ideo etiam manerent duo principes istarum domorum, quia alias non videretur, quomodo istæ essent duę domus: mansit ergo de stirpe Abiathar vnus princeps pro sacerdotibus domus Ithamar, ille tamē nunquam fuit iam summus sacerdos, sed solus princeps de domo Eleazar erat summus sacerdos. Si autem quæritur de sacerdotibus minoribus, & Leuitis, an manserint in ista ordinatione, & quanto tempore manserunt.

H

Dicendum est, quòd semper mansit ista ordinatio: Nam hic fuerunt institutę vigintiquatuor sortes sacerdotum, ad ministrandum coram Domino per diuersa tempora, & istę semper manserunt vsque ad destructionem Ierusalem per Romanos, quando omnino periit status Iudaicus. Quod patet, quia tempore Christi obseruabatur hoc, nam Lucę primo dicitur, quòd Zacharias erat sacerdos de vice Abia, & tamen ista ponitur hic octaua in ordine sortium. Item dicitur Lucę primo. Factum est cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suę, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit, vt incensum poneret. Ergo adhuc illo tempore erat consuetudo, ꝙ ministraretur secundum vices, & sortes sacerdotium. De Leuitis autem dicendum est, ꝙ semper mansit ordinatio eorum, cum non appareat, ꝙ mutata fuerit, nec etiam apparet aliqua ratio mutationis, sicut apparet de mutatione duorum summorum sacerdotum.

De ordine inter se circa summos duos sacerdotes. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, si mansissent isti duo summi sacerdotes, sicut Dauid ordinauerat, qualiter se haberent inter se,

Respondendum, quòd habitudo istorum potest considerari quantum ad ministrationem in summo sacerdotio, vel quantum ad superioritatem respectu sacerdotum minorum. Capiendo de primo dicendum, quòd ministraturi erant per vices suas, scilicet, quòd quando aliqui de sortibus domus Eleazar ministrarent, pertineret officium summi sacerdotis ad Sadoc, qui erat de domo Eleazar. Cum autem ministraret aliqua sors de domo Ithamar, pertineret officiū summi sacerdotis ad Achimelech, qui erat de domo Ithamar, sicut declaratum est supra in quadam quæstione. Et in hoc non erat aliqua difficultas. Secunda habitudo erat quantum ad redditus: nam summus sacerdos habebat magnos redditus, scilicet decimā partem decimarum, quæ erat centesima pars fructuū terrę Israel. Omnes enim decimę in veteri testamento proueniebant Leuitis integraliter. Sacerdotes autem nihil percipiebant de illis, sed habebant alia iura, de quibus sustentarentur, vt patet Nume. capitulo decimo octauo. Postquam autem Leuitę sus cipiebant decimas, tenebantur dare decimam partem illarum summo sacerdoti, eodem capitulo. Nunc autem cum isti redditus essent assignati in lege vni homini, erat dubium, quomodo se haberent percipiendo illos.

Et satis videtur dicendum, quòd perciperent eos æqualiter, quia ambo erant æqualiter summi sacerdotes, tam qui erat de stirpe Eleazar, quàm sacerdos de domo Ithamar, eo quòd ministrabat pluries: nam erant decem, & sex sortes de domo Eleazar, & octo de domo Ithamar, vt patet in litera. Et quidquid tamen ministrabat aliqua sors de domo Eleazar, pertinebat summum sacerdotium ad Achimelech, diplo ergo tempore ministrabat sacerdos de domo Eleazar, quam sacerdos de domo Ithamar, & sic forte haberet duplos redditus, in hoc tamen nihil nobis refert, siue per medium, siue aliàs diuideret: constat tamen, quòd inter eos diuiderentur redditus, cum ambo essent summi sacerdotes. Tertia habitudo erat quantum ad superioritatem istorum respectu minorum sacerdotum.

I Et dicendum, quòd isti poterant dupliciter considerari. Vno modo in quantum principes duarum familiarum sacerdotalium. Alio modo inquãtum summi sacerdotes. Accipiendo primo modo, habebant isti distinctos principatus, & subditi vnius, non erant subditi alterius: nam vnus erat princeps omnium sacerdotum, de domo Ithamar, & ad imperium eius illi regebantur, & nihil poterat imperare eis princeps domus Eleazar. Sic etiam Sadoc princeps sacerdotum de domo Eleazar, præerat omnibus de illa domo, & illi non subiiciebantur Achimelech principi domus Ithamar. Secundo modo considerantur isti, vt summi sacerdotes: nam dato quod semper essent summi sacerdotes ambo, tamen considerabantur, vt summi sacerdotes eo tempore, quo ministrabant in summo sacerdotio.

K

Et tunc dicendum, quòd omnes de vtraque familia subiiciebantur ei, qui pro tempore exercebat officium summi sacerdotis, & si aliquid occurreret faciendū, quod pertinebat ad oēs sacerdotes, vel ad plures ipsorum, ad illum, qui tunc exercebat officium summi sacerdotis, pertinebat in hoc iubere. Sic.n. colligitur in litera: nam postquam ponuntur illę duę familię sacerdotales, & principes earum, subditur, ꝙ oēs ingredientur iuxta ritum suū sub manu Aaron patris eorum. s. sub manu illius, qui exerceret summi sacerdotiū, quia ille hēret locū Aaron in eo, ꝙ eēt summus sacerdos, sicut Aarō, & nō poterat īteligi de ipso Aarō quãtū ad īram, quia ille iam multis annis mortuus fuerat.

fuerat.s.quadringentis triginta & septem, vt declaratum est supra in expositione literæ.

De ordine successionis istorum sacerdotum.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius circa sacerdotũ successionem, cum nunc isti duo sacerdotes summi instituti fuissent a Dauid, quid fieret eis mortuis, an succederet eis quisquã, vel si acciperetur per electionem, & dato ꝙ esset successio, an succederet vnus, vel multi.

Respondendum est, quòd in veteri testamẽto summum sacerdotium, & aliæ dignitates, tam ecclesiasticæ, quàm seculares erãt per successionem. Et de summis sacerdotibus patet manifestè Exo. 29. & Leuit. 6. scilicet. Offeret eam sacerdos qui patri iure successerit. Et agitur ibi de summo sacerdote: & iterum dicitur: Septem diebus vtetur illa, qui pontifex pro eo fuerit constitutus de filiis eius. Non erat ergo electio in summis sacerdotibus, sed successio, quia filius succedebat patri, & cum essent plures filii, primogenitus succedebat, quia primogenitis præueniebant dignitates paternæ in veteri testamento, sicut nunc in multis fieri solet: immo vbicunque successio est in dignitate, vel honore, si non est aliquid diuisibile, solus primogenitus succedit. Si autem summus sacerdos non habebat filium, succedebat ille, qui erat magis propinquus ex parte patris, nam cognati matris non succedebant, eo quòd ratione matris nulla fiebat successio in veteri testamento, sed ratione patris, vel aui materni, vt colligitur Numer. capitulo vigesimoseptimo, & ibi declaratum est, & apparet illud, quia cum summum sacerdotium veniret per successionẽ, erat obseruanda in illo eadem lex, quę in successionibus bonorum, sed in successione bonorum nõ stantibus filiis, succedebant patrui, & deinde alii propinqui, Numer. capitulo vigesimoseptimo, ita ergo esset in summo sacerdotio. Sed dicetur: Quid si aliquis summus sacerdos reliquerit filios paruulos, qui non possent ministrare, quid fieret, an illi succederent in summo sacerdotio, vel aliquis alius?

Dicendum, quòd succedebat vnus de filiis summi sacerdotis morientis, & tamen quia non poterant illi ministrare, ministrabat aliquis de propinquis eorum, sic enim factum est sępe, vt ait Iosephus, vndecimo Antiquitatum. Immo interdum illi, qui ministrabant pro paruulis, efficiebantur summi sacerdotes, & non deuoluebatur vltra sacerdotium summum ad paruulos filios sacerdotis morientis, quousque discederet ille, qui cœperat ꝓ eis ministraret, vt ait ibidẽ Ioseph᷒. Cum autem quæritur, morientibus istis, an succederet vnicus, vel multi summi sacerdotes. Dicendum, ꝙ Dauid instituerat nunc duos summos sacerdotes, & si mansisset ordinatio illius, fuissent semper duo summi sacerdotes. s. vnus de stirpe Eleazar, & alius de stirpe Ithamar.

De sortibus sacerdotum, quæ hic ponuntur.
Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius circa sortes vigintiquatuor sacerdotum, quæ hic ponuntur, quæ sortes erant istę & quomodo fiebant.

Respondendum est, quòd Dauid voluit cultum diuinum ampliare, & constito sibi de voluntate Dei, fecit istam ordinationem, vt sacerdotes melius, & ordinabilius possent ministrare, & cum maiori solennitate. Et ad hoc cum essent duæ familiæ sacerdo-

A tum, scilicet Ithamar, & Eleazar, posuit in qualibet earum vnum principem, qui erat summus sacerdos, & diuisit quamlibet familiam in partes: familia enim Eleazar erat magna, & diuisa est in decem, & sex partes, siue sortes. Familia autem Ithamar, quia minor erat, diuisa est in octo partes. Et voluit Dauid, quòd istæ vigintiquatuor partes, vel diuisiones sacerdotum ministrarent per vigintiquatuor tempora distincta: ita quòd quando ministraret vna pars, non ministraret alia. Et ad hoc, quòd erat aliqualis causa ęmulationis propter differentiam honoris, scilicet cui parti daretur, quòd prius ministraret, fecit Dauid, quòd di-

B rimeretur hoc sorte, & positæ fuerunt sortes pro omnibus familiis, ad sciendum, quæ deberet esse prima, & quæ secunda, & quæ tertia, & sic vsque ad vicesimamquartam, & per sortes exiit, quæ esset prima, & quæ secunda, & sic de cæteris. Ideo vocantur istæ partes sacerdotum sortes: non quidem, quòd per sortem fieret diuisio, quia Dauid posuit in qualibet parte istarum diuisionũ tot Leuitas, quot voluit, & illos quos voluit, sed solum de ordine istarum partium sacerdotum ad ministrandum determinatum est sorte, & ex hoc prouenit ꝙ istæ diuisiones sacerdotum vocarent vigintiquatuor sortes.

C *Quomodo fuit hic Dauid vsus sorte.*
Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Dauid vsus fuit hic sorte circa diuisionem sacerdotum, & Leuitarum, quia sors non videtur licita, potissimè circa res sacras: hic tamen agebatur de ministratione, & ordine ministrandi: ista tamen sacra sunt. Aliquis dicet, quòd non fuit vsus sortis, sed vocantur vigintiquatuor sortes sacerdotum, idest vigintiquatuor partes, quia pro eodem consueuerunt accipi ista.

Sed dicendum, quòd non stat, quia tam in diuisione sacerdotum, quàm Leuitarum fuit hic sors. Et patet hoc, quia dicitur supra in litera. Porro diuisit vtrasque inter se familias sortibus. Item infra in litera di-

D citur: Miserunt & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron. Item dicitur iterum: Tam minores, quàm maiores omnes sors ęqualiter diuidebat. Ergo sors erat hic. Et non solum nunc in ordinatione istarum partium sacerdotum erat sors, sed etiam determinata iam aliqua parte sacerdotum, quæ esset prima, vel secunda in ordine, adhuc inter ipsos sacerdotes de illa parte diuidebatur sorte, quis ministrare deberet, vt patet Lucę primo, de Zacharia patre beati Ioannis Baptistę, de quo dicitur: Factum est autem cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suę, sorte exiit, vt incensum poneret. Ergo per sortem fiebat ministratio.

Dicendum est, quòd sors est duplex consultoria, & diuisoria. Et sors diuisoria non est tam illicita, sicut cõ-

E sultoria. De istis tamen quando liceat eis vti, & quid sint declaratum est satis latè Numeri capitulo vigesimonono, & trigesimotertio. Nunc autem dicendum, quòd licet nobis non esset licitum fortè circa talia sortibus vti, tamen Iudęis multa licita erant, quæ non licent nobis, & hoc propter imperfectionem eorum, ideo Deus dedit eis, quòd terram Chanaan sorte diuiderent Iosue. Etiam circa spiritualia concedebat eis Deus sortem, nam in die propitiationis debebant offerre duos hircos, vnum in caprum emissariũ, & alium Domino ad immolandum, & ponebatur sors, quis illorum esset caper emissarius, & quis offerretur Domino. Leuitic. capitulo decimosexto. Ita ergo nunc a fortiori permitteretur sacerdoti-

 bus

bus ponere inter se sortes, ad sciendum, quæ pars eorum deberet esse prima, & quæ secunda, & sic de cæteris. Nam ista sors diuisoria erat, cum dicatur hic. Diuisit eos sortibus. Sortes tñ diuisoriæ non sunt, tam illicitæ, sicut sortes consultoriæ, potissime, quia istud erat ad tollendum magnam contentionem, & ęmulationem, quæ aliàs oriretur inter Iudęos, quibuslibet volentibus præcedere alios. F

Quomodo fiebat diuisio per sortes. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius circa istas sortes sacerdotum. s. quando facta est diuisio, & ponebant aliqui sacerdotes in vna parte, & alii in alia, quomodo fiebat hoc, s. an istæ partes essent ęquales, vel inęquales, & an assumebantur per familias, vel aliàs. G

Respondendum est, quòd duplex modus poterat esse ad faciendum hoc. Vnus est, quòd consideraret Dauid prius numerum omnium sacerdotum, tam in domo Eleazar, quam in domo Ithamar, & vellet diuidere omnes illos in vigintiquatuor partes ęquales, & tunc sciret quot sacerdotes proueniebant vnicuique parti, & inciperet diuidere domum Eleazar, & reperirent in illa tot sacerdotes, vt facerent decem, & sex diuisiones, vel partes de istis, & diuideretur domus Eleazar, & inuenirentur in illa tot sacerdotes, quot sufficerent ad octo diuisiones, & fierēt in ea tot, & sic essent plures duplo in familia Eleazar, quam Ithamar. H Alio modo poterat fieri, quòd istæ diuisiones non forent diuidendo totam summam sacerdotum in vigintiquatuor partes æquales, sed fieret hoc per cognationes. s. quòd quælibet cognatio particularis sub familia Eleazar esset vna sors, & quęlibet cognatio sub familia Ithamar esset alia sors, siue istæ familiæ essent æquales in numero personarum, siue non. Aliqui volunt, quòd modus secundus istorum fuerit in hac diuisione, quia dicitur supra in litera. Inuenti sunt multo plures filii Eleazar in principibus viris, quam filii Ithamar, & ibi subditur, quòd in familia Eleazar fuerunt decem, & sex sortes, & in familia Ithamar octo, I & sic videtur, quòd fuerit ista diuisio facta per capita familiarum, & quia erant plures vni principes cognationum in domo Eleazar, quàm in domo Ithamar, fuerunt plures sortes in domo Eleazar. Secundo patet, quia dicitur in litera; diuisit filiis Eleazar principes per familias decem, & sex, & filiis Ithamar per familias, & domos octo. Ergo videtur, quòd principes familiarum faciebant diuisiones esse multas, vel paucas, secundum quòd multi, vel pauci erant in ipsis familiis. In contrarium videtur, quòd primus modus fuerit. s. quòd diuisa fuerit tota multitudo sacerdotū, & partes ęquales. Et patet hoc, quia dicitur infra in litera. Miserunt sortes, tam maiores, quam minores: omnis sors æqualiter diuidebat. Ergo per æqualitatem fiebat diuisio istarum partium sacerdotaliū. K Respondendum est, quòd in ista diuisione considerata fuit æqualitas, sicut dicitur in primo modo. s. quòd diuiderentur sacerdotes per partes ęquales, & tot essent in vna sorte, sicut in alia, & tamen attendebatur hoc, quòd sacerdotes, qui erant de domo Ithamar, non miscerētur cum sacerdotibus de domo Eleazar, ita vt omnes facerent vnam sortem, sed quælibet domus habebat sortes suas impermixtas. Considerabatur etiam ista æqualitas in numero, ita quòd non attendebatur, quòd aliqui sacerdotes essent maioris status, vel dignitatis, aut sapientiæ, sed solum considerabatur ęqualitas numeri. Sic patet in litera cum dicitur. Tam maiores, quàm minores sorte ęqualiter diuidebantur. Patet etiam sequenti cap. cum dicitur: Miserunt sortes per vices suas: ex hoc tam maior, quàm minor, doctus pariter, & indoctus. Et ratio huius erat, quia istæ partes sacerdotum fiebant nunc ad ministrādum, & tamen ministratio erat æqualis pro qualibet earum, s. in tempore æquali, & etiam officia æqualia, ideo æquales numero esse debebant ministri in qualibet sorte, quia aliàs grauarentur illi, quorum sors minor esset. Sciendum tamen, quòd a principio considerata est æqualitas numeri in istis sortibus: postea tamen procedente tempore, dato quòd plures essent in vna sorte, quàm in alia, non dissoluebantur sortes priores, nec reducebantur ad æqualitatem, quia aliàs quotidie oporteret fieri in eis mutationem, quod inconueniens est. Et ideo contingebat quasdam sortes aliquando fieri magnas in multitudine personarum, & aliquando paruas, & tamen propter hoc non mutabantur, nec minuebantur incumbentia illis. Sciendum etiam, quòd non attendebantur hic cognationes particulares. s. quòd esset quælibet pars istarū vna cognatio. Sed contingebat interdum vnam cognationem particularem, si magna erat, diuidi in tres, vel quatuor partes, & cōtingebat interdum duas, vel tres cognationes particulares, quia paruæ erāt effici vnam partem de istis, & obseruaretur ęqualitas numeri.

Sciendum tamen, quòd in qualibet istarum sortiū ponebatur vnus princeps, & ille, qui semel erat princeps illius partis, faciebat semper partem a se denominari.

Ad rationem primam in contrarium dicendum, ꝙ verum est, quòd plures viri principes familiarum inuenti sunt in familia Eleazar, quàm Ithamar, & tamē non fuit ista causa, quare plures partes essent in domo Eleazar, quàm Ithamar, sed quia in duplo erant plures viri in familia Eleazar, quàm Ithamar. Dicitur autem de pluribus principibus familiarum Eleazar, scilicet, quia sicut erant plures principes familiarum, ita etiam plures viri erant in familia ipsa, quam in familia Ithamar, & propter hoc fuerunt plures partes, vel sortes sacerdotum.

Ad secundam cum dicitur: Diuisit filiis Eleazar principes per familias, non vocātur hic familię cognationes particulares, quæ essent ante istam diuisionē, sed quando facta est ista diuisio, quælibet sors vocabatur iam familia, quia omnes coniuncti de vna sorte dicebantur, iam pertinere ad vnam familiam, & omnes descendentes de illis dicebantur esse eiusdem familię, & principes constituti super quamlibet istarum sortium vocabantur principes familiarum, non est ītā sensus, ꝙ prius essent familiæ, & quot illę erant, tot fierent nunc partes in ista diuisione.

Quomodo ordinabantur sortes sacerdotum ad ministrandum. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius de istis sortibus sacerdotum, quomodo ordinabantur ad ministrandum. Aliquis dicet, quòd istæ ministrabant per successionem, & factę sunt ad hoc, quòd omnes implerent vnum annum ministrationis. s. ꝙ quælibet sors ministraret per medium mēsem, & cum essent duodecim menses, vigintiquatuor sortes complerent annum.

Dicendum tamen, quòd hoc non stat, sed ministratio fiebat per vnam hebdomadam, scilicet, quòd quęlibet sors istarum ministrabat vna hebdomada, incipiendo a sabbato in sabbatum, & sic in vigintiquatuor hebdomadis, scilicet in medio anno complebatur ministratio omnium, & tunc redibat prima ad ministrandum in principio mensis septimi, & deinde secun-

secunda, & sic omnes per successionem, & in fine anni iterum complebatur ministratio, & sic fiebat circulus, & ministrabat quælibet istarum partium sacerdotalium bis in anno, & incipiebat ministratio cuiuslibet partis in sabbato, & finiebatur sequenti sabbato, & veniebat tunc pars sequens ad ministrandum. Sic patet quarto Regum capit. 11. cum dicitur: Et assumētes singuli viros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum his, qui egrediebantur à sabbato. Idest quędam pars sacerdotum ingrediebatur in templum die sabbati ad ministrandum, & alia pars cessabat in sabbato, & egrediebatur iam de ministratione sua. Sic etiam dicitur sequenti lib. cap. 23. scilicet. Tertia pars vestrū, qui veniunt ad sabbatum, scilicet quòd in die sabbati veniebant de locis suis ad ministrandum. Et erat modus, quòd isti sacerdotes de vigintiquatuor sortibus, quæ ministrabant in Sanctuario, non habitabant omnes in Sanctuario, sed erant dispersi per totam terrā Israel in quadraginta octo ciuitatibus, quę dabantur sacerdotibus, & Leuitis. Num. 35. & Iosue 21. Et quādo tempus erat ministrandi, veniebant omnes de vna sorte in loco Sanctuarij, licet essent de diuersis vrbibus, & die sabbati incipiebat ministrare, scilicet in die veneris ad noctem, quia tunc incipiebat sabbatum: sic patet supra 9. cùm dicitur: Tres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in sabbatis suis de tempore ad tempus. Scilicet manebant in locis suis per medium annum, quo quęlibet sors quiescebat, & expleto illo tempore, veniebat ad ministrandum in Sanctuario in sabbato, scilicet quia tunc incipiebat. Sciendum etiam, quòd tota illa hebdomada, qua sacerdotes ministrabant, manebant intra atrium tēpli in exedris, quę erant in circuitu templi, & istud erat propter duo: primum erat, vt essent pręsto ad ministrandum omni tempore opportuno, sicut dicitur supra 9. de Leuitis, Quòd principes cantorum in exedris morabantur: ita vt die, & nocte iugiter suo ministerio deseruirēt. Sacerdotes autem ministraturi erāt tam per diem, quam per noctem, eo quòd sacrificiū matutinum fiebat per noctem, & alia sacrificia spontanea fiebant per diem. In nocte autem fiebat sacrificium vespertinum: nam incipiebat in occasu solis. & durabat per totam noctem, vsque ad auroram, vt patet Leui. 6. cap. Hęc est lex holocausti: Cremabitur tota nocte vsque mane. Secundum erat propter mūditiam, quia ad hoc, quòd ministrarent sacerdotes, requirebatur, quòd non haberent aliquam immunditiam legalem, & ista maximè contrahebatur cum mulieribus, & ideo non permittebatur vxoribus sacerdotū venire ad Sanctuarium in loco vbi erant sacerdotes toto tempore, quo illi ministrabant, vt non haberent occasionem trangendi eas: nam sic polluerētur, & nō possent ministrare. Expletis autem diebus ministrationis, sacerdotes redibant ad loca sua, & tūc licebat eis tangere vxores, & versari circa quęcunque alia: etiam si polluerentur in aliquibus legalibus immūditijs. Sic fuit de beato Ioanne, cuius pater Zacharias stans in templo ministrando, accepit reuelationē ab angelo de filio sibi nascituro, & tamen non cognouit vxorem, quousque finiti sunt dies ministrationis suę, vt patet Lucę primo, scilicet. Et factum est, vt impleti sunt dies officij eius, abiit in domum suam. Post hos autem dies concepit Elisabeth vxor eius, & occultabat se mēsibus quinque. Toto autem tempore, quo non ministrabant sacerdotes, manebant in locis extra vrbem Sanctuarij, & versabantur circa curam rerum suarum: non quidem in agricultura, quia sacerdotes, & Leuitę non habebant agros, quos colerent, cum Deus iussisset, quod vrbes, quę dabantur sacerdotibus, & Leuitis, non haberent territorium, nisi

A suburbana quędam ad alenda pecora in eis. Nume. 35. & Iosue 21. Et ibi dicitur, quòd ciuitas Hebrō data est sacerdotibus, & agri eius dati sunt Caleb filio Iephone: vacabant ergo sacerdotes circa curam pecorum, vel circa alia nō pertinentia ad agriculturam.

De modo ministrationis *Quæst.* XXVI.

QVAERITVR vlterius de modo ministrationis, scilicet dato, quòd aliqua sors sacerdotum ministrare deberet actualiter, qualiter se habebant sacerdotes illius in ministrando. Pro hoc sciendum, ꝙ illi sacerdotes, quibus competebat ministrare aliquo tempore, faciebāt omnes ministrationes necessarias. B erant autem ministrationes, facere sacrificium, parare lucernas candelabri, & ponere panes in mēsa propositionis, & cremare thymiama super altare thymiamatum. Illi autem habebant secum redditus, qa sacerdotes, qui offerebant sacrificia, habebāt aliquas partes de illis, vtpote in holocausto, sacerdos, ꝙ faciebat holocaustum habebat pellem animalis. Leui. 7. & sacerdos, qui faciebat sacrificium pacificum, habebat inde pectusculum, & armum dextrum, vt patet Leui. 7. Sic etiam de sacrificio pro peccato cōsequebatur sacerdos partes carnium. Leui. 6. Et de libaminibus, scilicet de simila, vino, & oleo, habebat sacerdos partem. Leui. 2. & 6. De ministratione autem, quę erat ponendo panes propositionis in mensa, & C parando lucernas in candelabro, & cremādo thimiama in altari, non apparet, quam partem consequebāt sacerdos, & tamen credendum est, quòd aliquos redditus consequeretur pro hoc. Et propter istud quilibet de sacerdotibus illius partis, quę ministratura erat, vellet facere istas ministrationes, vt consequeretur inde vtilitatem. In hoc autem esset contentio, cum omnes decertarēt pro vtilitate: ideo datus fuit ad hoc modus, scilicet ꝙ per sortem fierent istę ministrationes. Et erat sic, quòd inter omnes sacerdotes de illa parte, quę ministrabat, ponebatur sors, & cui eueniret sors, ministraturus erat, & ei proueniebant omnia iura illius ministrationis, & sic tollebatur contentio: D Sic patet Lucę primo cum dicitur: Factum est cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suę, secundum consuetudinem sacerdotij, sorte exijt, vt incensum poneret. Ecce qualiter illi sacerdotes, qui erant de vice Abia, de qua erat Zacharias, ministrabāt tunc, & tamen per sortem euenit ipsi Zacharię, quòd ministraret ponendo incensum. Et dicitur, quod hoc erat secundum consuetudinem sacerdotii, ergo videtur, quòd consuetudo erat inter sacerdotes, quòd sorte dirimeretur, quis ministraret. Alij autem dicunt, ꝙ ponebantur sortes, vt sciretur, qui ministraturi erant: tamen non ponebantur in fauorem ipsorum, quibus proueniebant, sed in onus, scilicet quòd omnia, quæ proueniebant sacerdotibus illo tempore, quo mini- E strabant illi, qui erant de vna parte, diuiderentur inter omnes sacerdotes, qui erant de illa parte, & hoc secūdum ęqualitatem, & tamen, quia ministratio non poterat fieri per omnes, sorte dirimebatur, quis ministraret. Et sic ministrare non erat fauor, sed onus, qa nihil magis consequebantur ministrantes, quam nō ministrantes de redditibus, & iuribus sanctuarij. Vterque modus potest stare. Primus tamen conuenietior est eo quod lex iubebat, quòd facienti sacrificia darētur illi prouentus, qui veniebant de sacrificijs, ad hoc ergo, quòd seruaretur lex ponebatur modus, quòd p sortem dirimeretur, quis ministrare deberet. Aliquis tamen dicet, quòd iste modus est nimis inconueniēs. quia tunc aliquis sacerdos esset, qui nullos vnquam haberet redditus & periret fame, eo ꝙ nunquam sibi

sorte

sorte proueniret, quòd ministraret, & sic nihil conse- F
queretur de iuribus sacerdotalibus. Dicendum ergo,
quòd, vel diuidebantur redditus æqualiter, & postea
sorte dirimebatur, quis ministraret: ita ꝙ ministrans
nihil magis haberet, quam cęteri non ministrantes,
sicut dicebat secūdus modus, vel dabitur aliquis alius
modus, per quem prouideretur omnibus sacerdoti-
bus ministrantibus, & non ministrantibus. Ad hoc
dicendum est, quòd fiebat inter sacerdotes veteris te-
stamenti, sicut nūc fit in beneficijs ecclesiasticis: sunt
enim aliqui fructus beneficiorum, qui vocantur por-
tio grossa, & dantur ęqualiter pręsentibus in officio
diuino, & non præsentibus. Alij autem sunt fructus, q
vocantur quotidianæ distributiones, & solis præsenti-
bus dantur, & qui pluribus horis intersunt, lucran-
tur plus de istis distributionibus: ita erat inter sacer-
dotes, quòd essent aliqui redditus, siue iura sacerdo-
talia, qui ęqualiter diuiderentur inter omnes illos, q
erant de illa vice, ad quam pertinebat ministrare, &
isti diuidebantur ęqualiter per omnes illos, & inde
cōsequebātur aliqualem sustentationem. Pręter hęc
autem erant quidam redditus, qui assignabantur mi-
nistrantibus, & pro qualibet ministratione assignabāt
certum quid, & quia illud quilibet sacerdos consequi
vellet, propter hoc desideraret ministrare, sorte diri-
mebatur, quis ministrare deberet, vt consequeretur
vtilitatem illam, quę assignabatur ministrantibus. Iste
modus conuenit primo modo supra assignato, & etiā
competit legi, quę iubebat dari sacerdotibus offerē-
tibus sacrificia aliquas partes de ipsis sacrificijs, vt su-
pra dictum est.

De modo ponendi sortes. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, quis modus fuit po-
nendi sortes, ad hoc, quòd sciretur, quę pars
istarum debebat esse prima, & quę secun-
da, & sic de cæteris.

Respondendum, quòd hoc poterat fieri multipli-
citer, sicut multipliciter ponuntur sortes diuisorię.
Credendum tamen est, quòd fuerunt positę per in-
scriptionem cartularum, scilicet quòd scriberentur
vigintiquatuor cedulę & in vna diceretur prima, & in
alia secunda, & sic de cęteris, & ponerentur omnes il-
lę in aliquo inuolucro. Et tunc vnus de qualibet ista-
rum diuisionum mitteret manum in illud inuolu-
crum, & si cartula, quam educeret, haberet primam,
esset illa sors prima. Et si in litera diceretur vicesima,
esset sors vicesima, & sic omnes mitterent manum,
& sciretur de qualibet diuisione, cuius ordinis esset in
sortem, quam extraheret. Iste fuit modus, quo positę
fuerunt sortes ad habendum possessiones tribuum,
scilicet quòd distinctæ fuerunt terrę illę, quæ dandæ
erāt cuilibet tribui, & factę sunt tot cedulæ, quot erāt
tribus, & quęlibet tribus misit manum ad inuolucrū,
& litera, quam eduxit, significauit, quam partem ter-
ræ habitura esset illa tribus, sicut declaratum est Io-
sue 19. Et iste modus sortium conuenit sacræ Scri- K
pturę, quia dicitur Prouer. 16. Sortes mittuntur in si-
num, sed à Domino temperantur: mitti autem in si-
num est poni in aliquo inuolucro, vt quilibet dedu-
cat sortem vnam.

Quare Deus permittebat Israelitas vti sortibus. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo Deus permit-
tebat, quòd Israelitæ vterentur sortibus in istis
rebus, quæ erant aliqualis præiudicij: nam per sortem
poterat euenire minori maior dignitas, & è cōtrario,
quod iniustum est: nam magnum bonum nō est per-
mittēdum fortunæ. Ista est causa, quam reddit Aristo.
primo Ethi. ad probandum felicitatem non esse à
fortuna, scilicet quia maximum bonum non est per-
mittendum fortunæ, sed rationi attribuendum. Dici
potest, quòd hic modicum præiudicium vertebatur,
quia non quærebatur aliquod ius ministrando. In cæ-
teris autem æquales erant istæ partes sacerdotum, sci-
licet æquales redditus suscipiebant, & æquales admi-
nistrationes exercebant. Aliter dicendum, & melius,
quòd aliquale præiudicium vertebatur in hoc eo, ꝙ
quælibet de istis partibus Israelitarum volebat esse
prior in ministrando, cum aliquis honor esset in hoc,
& tamen dico, quòd esset maioris præiudicij, res ista
G dirimeretur sorte, sic enim erat de quibusdam alijs
magnis, scilicet in diuisione possessionum pro singu-
lis tribubus: nā per sortem diuidebatur, vt patet Nu.
26. & 34. Et poterat prouenire aliqua parua possessio
per sortem, & è cōtrario. Sed dicendum, ꝙ Deus vo-
lebat per sortē dirimi, eo quòd ipse mouebat sortes,
& faciebat, quòd cuilibet proueniret, id quod sibi cō-
petebat rationabiliter, vtpote si inter istas partes sacer
dotum erat aliqua cæteris dignior, Deus faciebat, ꝙ
sors prima occurreret illi, quando mitteret manum
in inuolucrum, & illi parti, quæ erat minus digna in-
ter cæteras, faceret, quòd occurreret sors vicesima-
quarta, quia moueret Deus manum missam in inuo-
lucrum ad illam sortem, quæ cōueniebat ei. Sicut dr
Prouer. 16. scilicet. Sortes in sinum mittuntur, sed a
H Domino temperantur. Idest ipse mouet eas ad hoc, ꝙ
eueniant, sicut ipse vult. Et patet hoc in diuisione
possessionum per tribus Israel: nam Deus dixerat, ꝙ
pluribus daretur maior, & paucioribus minor. Num.
26. Et tamen ibidem iussit, quòd omnia sorte dirime-
rentur. si tamen sors libera esset, posset euenire maior
pars terræ minori tribui, & è contrario: fiebat ergo
hoc modo, quòd Israelitæ diuiserūt terram in tot par-
tes, quot erant tribus, & quia tribus inter se erant in-
æquales, fecerunt sortes inæquales secundum portio-
nem excessus tribuum, & postea positæ fuerunt sor-
tes in inuolucro, & Deus faciebat, quòd maiori tribui
proueniret maior sors, & minori minor. Et cuilibet
illa, quæ ei conueniebat, & sic Israelitæ dabant maio-
I rem partem terræ pluribus, & minorem partem pau-
cioribus, & omnia sorte diuidebantur.

De nominibus portionum. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius de nominibus istarū
portionum: nam primo vocatur Ioiarib, &
sic de cæteris. Est dubium, quæ nomina
sint ista.

Respondendum est, quòd ista nomina sunt prin-
cipium ipsarum sortium Pro quo considerandum, ꝙ
quando diuisa est tota domus Ithamar in octo par-
tes, & tota domus Eleazar in decem, & sex, positus
fuit super quamlibet partem istarum vnus princeps,
K qui non erat princeps omnium, tanquam princeps
cognationis, sed tanquam princeps constitutus in ali-
qua multitudine, & a nomine illius vocabatur pars,
& quia princeps primæ sortis vocatus est Ioiarib, ipsa
sors vocatur Ioiarib, & sic de omnibus alijs. Isti autem
fuerunt principes temporibus suis, & tamen nomina
eorum manserunt semper in sortibus illis. Sic patet
de sorte octaua, quæ vocatur Abia, nam semper vo-
cata fuit sic, quia etiam tempore Christi vocabatur
sic, vnde Lucę primo dicitur, quod Zacharias erat sa-
cerdos de vice Abia. Sciendum etiam, quòd filij isto-
rum principum, qui nunc erant, fuerunt postea etiam
principes istarum sortium per successionem, ita ꝙ illi
qui

qui deſcendebāt ab iſtis per lineam primogenitorū, eſſent rectores totius ſortis, & dicerentur cæteri eſſe de familia ipſorum. Sic enim fuit de ſacerdotibus, & Leuitis: nam Aaron, & filij ſui fuerunt conſtituti in ſacerdotes, & illi qui deſcenderunt poſtea ab Aaron per lineam primogenitorum, fuerunt ſemper principes omnium ſacerdotum.

De iſtis ſortibus, quomodo permanſerunt impermixtæ. Quæſt. XXX.

QVAERITVR vlterius de iſtis ſortibus ſacerdotum, quomodo potuerūt poſtea obſeruari impermixtę, ita quòd illi de vna ſorte non permiſcerētur viris de alia ſorte.

Dicendum eſt, quòd modus fuit, quia nunc quando diuiſi fuerunt ſacerdotes per partes, deſcripti fuerunt, qui, & quot erant ſacerdotes cuiuslibet ſortis, & poſitum eſt hoc in ſcriptura publica, ad perpetuam rei memoriam, ſicut dicitur ſupra in litera: Deſcripſit eos Semeias filius Nathanael ſcriba Leuites coram rege. Poſtea autem omnes geniti ab illis, qui erant de vna ſorte, erant etiam de ipſa ſorte, & licet à principio eſſent ſortes ęquales, poſtea fiebant inęquales ſecundum, quòd quędam progenies multiplicantur, & alię minuuntur: ſcribebantur autem progenies iſtorum, ſcilicet quòd nati ab aliquo ſcribebatur nomen eius, & aui, & proaui, & ſic de omnibus, aſcendendo vſque ad illum, qui fuit, quando facta eſt iſta diuiſio, & tunc recurrebatur ad ſcripturā publicam, & ſciebatur origo cuiuslibet: iſtas genealogias diligēter ſeruabāt Iudęi in ſcriptis, & quidam eorum etiam nunc ſeruant genealogias ex antiquiſſimis temporibus, & quando dubitabatur de progenie alicuius, recurrebatur ad illas genealogias, & per illas ſciebatur: intantum autem obſeruabātur iſtę genealogię, quòd tempore Chriſti, qui fuit longè poſt Dauid, ſciebantur iſtæ genealogię: nam de Zacharia dicitur: Quòd erat de vice Abiæ. Et ſi aliquis ſacerdos non poterat oſtendere de qua familia ſacerdotali erat, vel de qua ſorte, non recipiebat inter reliquos ad miniſtrādum: ſic enim fuit tempore Eſdræ: nam multi de Leuitis, & ſacerdotibus in reditu de Babylone perdiderant genealogias ſuas in captiuitate, & non potuerunt oſtendere progenies ſuas, & ſeparati fuerunt à reliquis, ſicut refert ſe feciſſe Eſdras, ex timore huius quilibet ſeruabat diligenter genealogiam ſuam, vt non excluderetur a miniſtrando, & perderet omnes redditus.

Porro filiorum Leui, qui reliqui fuerant, de filijs Amrā erat Subael, & de filiis Subael Iehedeia. De filijs quoque Rohobię princeps Ieſias: Iſaari vero filius Salemoth: filiuſq; Salemoth Iahath, filiuſque eius Ieriau primus, Amarias ſecundus, Iaeziel tertius, Iehamaā quartus. Filius Oziel, Micha, filius Micha, Samir. Frater Micha Ieſia, filiuſque Ieſiæ Zacharias. Filij Merari, Moholi, & Muſi. Filius Oziau, Benno. Filius quoque Merari. Oziau, & Soan, & Zacchur, & Hebri. Porro Moholi filius Eleazar, qui non habebat liberos. Filius vero Cis, Ierameel. Filij Muſi, Moholi, Eder, & Ierimoth. Iſti filij Leui ſecundum domos familiarum ſuarum. Miſeruntque, &

A ipſi ſortes cōtra fratres ſuos filios Aaron corā Dauid rege, & Sadoc, & Achimelech, & principibus familiarū ſacerdotalium, & Leuiticarum, tā maiores, quam minores omnes ſors ęqualiter diuidebat.

Porro. Hic ponitur ſecundum huius c. ſcilicet de doctoribus, nam præcedentes erāt ſacerdotes, iſti autem ſunt Leuitæ, & a multis putantur eſſe doctores: nullum tamē ponitur hic officium eorum, ſed quod ſit officium ipſorum infra declarabitur in quadā quæ-
B ſtione, & dicitur,

Porro filiorum Leui, qui reliqui fuerant. Hic ſequitur diuiſio filiorum, qui reliqui fuerant, id eſt qui ſupererāt vltra ſacerdotes: nam ſupra poſita fuit diuiſio ſacerdotum, & illi erant de tribu Leui, ideo quædam pars tribus Leui iam diſtributa erat per officia ſua, manebat autem reliqua ſumma Leuitarum diuidenda.

Pro quo ſciēdum, quòd tota tribus Leui habebat tres familias, ſcilicet Gerſonitas, Meraritas, Caathitas. Familia Caathitarū diuidebatur in quatuor domos, ſcilicet Amranitas, Iſaaritas, Ozielitas, Ebronitas. Domus Amram diuidebatur in duos viros, ſcilicet Moyſen, & Aaron. De his omnibus Nume. 3. De Aaron venerunt ſacerdotes, & illi erant iam deſcripti per
C officia ſua: manebant ergo duæ familiæ integræ deſcribendę, ſcilicet Gerſonitarum, & Meraritarum. Et de familia Caathitarum manebant tres domos, ſcilicet Ozielitarum, Ebronitarum, Iſaaritarum, & quædam pars Amranitarum, ſcilicet omnes filii Moyſi. Et de omnibus his dicendum eſt, & dicitur de eis hic, & in duobus capitulis ſequentibus.

De filijs Amram erat Subael. Iſte Amram erat pater Aaron, & Moyſi. Exo. 6. Et dicit Subael de filiis Amram, non quòd eſſet filius eius, ſed de filijs eius, ſcilicet pronepos eius: nā Amram genuit Moyſen, & Moyſes genuit Gerſon, Gerſon autem genuit Subael. Patet præcedenti cap. & infra 26. Et ponitur hic iſte Su-
D bael de Amranitis, quia erat vnus de principibus theſaurorum tēpli, ſicut dicitur infra 26. ſcilicet Subael filius Gerſon filii Moyſi præpoſitus theſauri.

Et filij Subael Iehedeia. Non eſt iſte Iehedeia ille, de quo dicitur ſupra in litera, a quo denominatur ſecunda ſors ſacerdotum, quia ille fuit ſacerdos, iſte autem Leuita, ſed de iſto Iehedeia infra habetur.

De filijs quoque Rohobiæ princeps Ieſias. De iſto Rohobia non dicitur hic cuius filius erat, & tamen dicendum eſt, quòd eſt de filiis Amram, ſcilicet filius Eliazer, & nepos Moyſi, qui vocatur Roboia præcedenti cap. Et habuit iſte Rohobias filios multos, vt dicitur ibidem: tamen hic non nominatur, niſi Ieſias, quia iſte erat princeps, ſed in qua dignitate, vel officio eēt princeps, non habetur hic: infra autem declarabitur
E in quadam quæſtione.

Iſaari vero filius Salemoth. Aliqui putant, ꝙ Iſaari eſt nomen proprium viri, & tamen eſt nomen poſſeſſiuum, vel denominatiuū ab Iſaar, eſt enim Iſaar vnus de quatuor filiis Caath, & eſt nepos Leui. Nume. 3. & ab eo nominatur familia Iſaaritarum. Hic autem dicitur Iſaari, id eſt de Iſaaritis erat Salemoth. Iſte Salemoth vocatur Salomith, mutatis quibuſdam literis: & eſt filius Iſaar, vt patet præcedenti cap. ſcilicet filii Iſaar Salomith.

Primus filius Salemoth Iaath. Iſte etiam fuit princeps in cognatione ſua, ideo nominatur hic. *Filius quoque Hebron Ieriam Amarias ſecundus, Iagiel tertius, Iethmoam quartus.* Iſte Hebron eſt vnus de filiis Caath, a quo nominatur vna de quatuor familiis particularibus

Caath,

Caath, scilicet Hebronitarum, & habet iste quatuor filios, qui nominãtur hic, & fuerunt principes, & etiã nominantur precedenti cap.

Filius Oziel Micha. Iste Oziel est quartus filius Caath, & nominatur ab eo familia Ozielitarum. Iste Micha etiam fuit princeps alicuius domus, ideo nominatur. Et non est iste Micha, de quo habetur 2. Regum 9. quia ille erat filius Miphiboseth nepos Ionathę filij Saulis. Iste autem est de stirpe Leuitarum.

Filius Micha Samir. Iste Samir fuit princeps, & non ponitur precedẽti c. sed hic additur. *Frater Micha Iesia.* Iste Iesia erat filius Oziel, & frater Micha. Fuit autem Micha primogenitus, & Iesias secundus: sic dicitur precedẽti c. scilicet Filij Oziel Micha primogenitus, & Iesias secundus. *Filij Merari Moholi, & Musi.* Omnes
G supra numerati pertinebant ad familiam Caathitarũ: hic ponitur de familia Meraritarum, quę erat secunda de familijs Leuiticis: Sola autẽ familia Gersonitarum subticetur: Hic erant isti duo Moholi, & Musi filij Merari, & ab eis nominatę sunt duę familię particulares, scilicet Moholitarum, & Musitarum, sub familia Meraritarum, vt patet Nu. tertio.

Filius Iozian Benon. De isto Iozian non dr̃ cuius filius sit. Aliqui putant, ꝙ sit filius Merari, & volunt, ꝙ Iozian, & Ozian sint idem: nam infra dicitur. Filius quoque Merari Ozian, & tamẽ aliquando in hebręo additur litera, vel subtrahitur. Sed dicendum, ꝙ non est idem, quia si essent idem, non repeteretur imme-
H diatè, vt diceretur filijs quoque Merari Ozian. Sed dicendum videtur, ꝙ iste Iozian sit filius Moholi, & non ponitur hic pater eius, quia ante hoc ponitur, & sępe sic facit scriptura. Et cum dicitur hic Benon: intelligunt quidam Hebræi, quòd sit nomen commune, quia Benon interpretatur filius eius. Sed hoc non stat, quia si accipietur hic, vt commune, dicetur sic filius Iozian filij Bennis, & istud non est aliquid intelligibile. Etiam quia non poneretur quis esset filius Iozian, & tamen scriptura intendit ponere filium eius. Decipiuntur tamen, quia Benon consueuit accipi in Hebręo pro filo eius: sępe tamen est in Hebræo idem nomen proprium, & commune, sicut in multis alijs apparet, & quia Hieronymus vidit, ꝙ non poterat hic
I accipi pro communi, posuit illud tanquam nomen proprium: sic etiam facit Iudi. vbi dicit: Vt filius patrui eius. Et in Hebręo habetur filius Dodo, & Dodo est nomẽ commune significans patruũ eius, & etiã potest esse propriũ, & Hebræi acceperunt, vt propriũ: Hieronymus aũt, vt commune, quia non cõueniebat literę, si esset proprium. *Filius quoque Merari Ozian, & Soan, & Zacchur, & Hebri* Isti quatuor dicũtur filii Merari, & tamẽ an sint filij Merari immediati, vel an sint de filiis eius descendentes infra declarabĩt in quadam quęstione. Iste Zacchur non est ille, de quo hr̃ sequẽti cap. quia ille est filius Asaph: iste aũt filius Merari. Etiam Hebri est aliqñ nomen propriũ in Hebręo, sicut hic, & aliqñ nomen commune, & significat Hebrum: nam vbi litera nostra ponit Hebrũ in Hebręo
K ponitur Hebri, siue Heuri. *Porro Moholi filius Eleazar non habebat liberos.* Aliqui errant in ista litera, putãtes, ꝙ Moholi sit filius Eleazar, & tamen falsum est, quia Eleazar est filius Moholi, vt patet præcedenti capi. s. filii Moholi Eleazar, & Cis. Etiam quia Moholi non poterat esse filius Eleazar, cum sit filius Merari. Iste Eleazar habebat filias, & non filios, vt dicitur præced. c. ideo filij Cis acceperunt eas in vxores, eo ꝙ Cis erat frater Eleazar, & illi, qui erant de eadem cognatione, matrimonia contrahebant inter Hebræos.

Filius vero Cis Ierameel. De isto Cis non dicitur hic cuius filius sit, & tamen est filius Moholi, vt patet pręcedenti ca. & non curauit hic repetere Esdras, cũ supra posuisset. *Filij Musi Moholi, & Eder, & Ierimoth.* Isti sunt filii Musi. Sed dicet aliquis, quomodo Moholi est filius Musi, cum sit frater eius, quia supra dicitur. Filij Merari Moholi, & Musi.

Dicendum, ꝙ idem nomen sæpe competit pluribus, sicut fit inter nos, & sic hic fuit idẽ nomen istius & patrui eius, vnde Moholi erat filius Musi, & alius Moholi erat frater Musi. Ierimoth, qui ponitur hic, aliquando est nomen viri, & aliquando nomen vrbis, hic accipitur pro viro, pro vrbe autem accipitur Iosue 10. Nam rex de vrbe Ierimoth fuit vnus de illis quinque regibus, qui latuerunt in spelunca, & quos occidit Iosue in die, quo stetit sol.

Isti filij Leui. Refertur ad istos immediatè dictos, & non ad sacerdotes supra positos, licet illi essent de filiis Leui. Isti tamen erant pure Leuitæ, sacerdotes autem habebant aliquid honoris, & ministrationis vltra Leuitas. *Secundum domos familiarum suarum.* Idest isti erant distincti per familias, & domos cum omnibus ferè familijs Leuitarum, sicut hic enumeratũ est.

Miseruntque, & ipsi sortes contra fratres suos filios Aaron. Idest isti Leuitæ, qui erant præter filios Aaron, miserunt inter se sortes: nam diuisi fuerunt per sortes suas ad ministeria sua, sicut filii Aaron fratres eorum, idest qui erant de cognatione ipsorum, nam tam Leuitæ, quàm sacerdotes erant de tribu Leui. Et dicitur contra fratres suos, idest sicut fratres sui, & est modus loquendi improprius, aliqñ tñ vtimur eo in vulgari, & vtuntur eo potissime Hebræi.

Coram rege Dauid, & Sadoc, & Achimelech, & principibus familiarum sacerdotalium, & Leuitarum. Sortes fuerunt positæ coram istis, eo ꝙ isti faciebãt diuisiones, s. Dauid principaliter. quia erat rex, & habebat auctoritatem a Deo ad faciendum ista, deinde erant Sadoc, & Achimelech, quia isti duo erant summi sacerdotes, vt patet supra in litera. Erant ętiam ibi principes familiarum sacerdotalium, & Leuitarum. Principes familiarum sacerdotalium erant illi vigintiquatuor viri a quibus denominantur vigintiquatuor sortes sacerdotum. De principibus autem familiarum Leuiticarum infra dicetur in quadam quæstione.

Tam maiores, quam minores omnes sors ęqualiter diuidebat. Iste fuit modus sortium, s. ꝙ diuiderentur Leuitæ per partes æquales, ita vt tot Leuitæ essent in vna diuisione, sicut in alia. Et dato, ꝙ aliqui essent excellentiores aliis, non attendebatur ad hoc, vt maioritas dignitatis suppleret defectum numeri, sed maiores & minores æquales erant in ista diuisione, ideo dicitur, quòd tã maiores, quàm minores sors æqualiter diuidebat.

Quod officium erat Leuitarum. *Quæst.* XXXI.

QVAERITVR circa prædicta de istis Leuitis, q ponuntur hic, quòd officium habebant, nam nullum officium eis assignatur.

Aliqui volunt dicere, ꝙ isti essent doctores populi, & sic tenet Nicolaus. Istud autem posset colligi aliqualiter sic, quia officia Leuitarum erant ista, s. ꝙ quidam erant cantores, alij ianitores, alij thesaurarij, alij iudices, & præfecti, alij seruientes ad diuersum ministerium domus Domini, vt patet præcedenti ca. & tñ de cantoribus ianitoribus, & thesaurariis habet sequenti. c. & infra 26. ergo videtur, ꝙ isti erant iudices, eo ꝙ illi supererant de omnibus ministrantibus.

Sed istud non stat, quia necesse est, ꝙ aliqui istorũ haberent alia ministeria præter pręposituram, & iudicaturam, nam aliqui erant thesaurarij, vt patet infra 26. Hic. n. ponitur Subael de filijs Amram, & tñ ille ponitur infra 26. præpositus thesaurorum. Etiam necesse ęst, ꝙ aliqui istorum essent ianitores, & alij cantores,

tores, vt poſtea dicetur. Alij dicunt, ꝙ iſti erant; qui ſeruiebant ad diuerſum miniſterium domus: nā præcedenti c. inter cętera officia Leuitica dicitur, ꝙ quidam erāt, qui ſeruiebant in miniſterium domus Domini, & de his erant plures Leuitæ, quàm de omnibus alijs officijs: nam erāt vigintiquatuor millia, & tñ de alijs officijs erant pauciores, ſcilicet de cantoribus quatuor millia, & de ianitoribus totidem, & de iudicibus ſex millia. Iſtud autem conuenit in propoſito, eo ꝙ iſti Leuitæ, qui computantur hic, erant de multis familijs, vt patet in litera. Sed dicēdum, ꝙ hoc nō ſtat, quia iſti Leuitę, qui cōputātur hic erant de multis familijs, vt patet in litera: nam Leuitæ, q miniſtrabant in miniſterio domus Domini, differebant à cātoribus, iudicibus, ianitoribus, & theſaurarijs, vt patet pręcedenti c. Et tñ de iſtis Leuitis, qui ponuntur hic, quidam cantores erant, & quidam ianitores, & quidam theſaurarij, & alij iudices. De cantoribus patet, quia omnes erant de progenie Heman, & Aſaph, & Idithum, & iſtis tres erant de tribus familiis Leuitarū, ſ. Caath, Gerſon, & Merari, vt patet ſupra 6. & hic agitur de progenię Caath, & Merari, quātum ad omnes familias ſuas particulares, ideo in iſtis includunt cantores. De ianitoribus patet, quia ianitores erant de ſtirpe Core, vt patet infra 26 Et tamen Core erat filius Iſaar: Nume. 16. & de progenie Iſaar agitur hic, ideo ianitores includuntur in iſtis. De theſaurariis patet, quia infra 26. dr̄, ꝙ Subael filius Gerſon filij Moyſi erat præpoſitus theſauri: & tamen iſte Subael ponit̄ hic, ergo etiam ponuntur hic theſaurarij. De propoſitis, & iudicibus patet, quia infra 26. dicitur, quòd de Iſaaritis, & Hebronitis, erant principes ad iudicandū Iſrael, & docendum, & tamen de Hebronitis, & Iſaaritis agitur hic in litera: ergo non differunt iſti à iudicibus, & præpoſitis.

Dicendum ergo eſt, ꝙ hic non ponuntur Leuitæ ſpecialiter pertinentes ad aliquod miniſteriū, ſed ponuntur oēs Leuitæ, qui poſtea diuiduntur ꝑ miniſteria ſua. Et patet hoc, quia ſicut ꝓbatū eſt, de iſtis, qui ponunt hic, erant aliqui ianitores, alii cantores, & alii theſaurarij, alii iudices, & pręfecti. Si tñ pertinerēt iſti ad aliquod officiū ſpeciale, ſolū cōpeteret eis vnū de illis miniſteriis, ergo non pertinēt iſti ad aliquod ſpeciale officium. Secundo patet, quia ponūntur hic Leuitę de omnibus familiis Leuitarū, tā de Caathitis, q̄ de Meraritis: ſi tñ eſſet aliquod vnū miniſteriū, non aſſignarentur oēs familię ad illud. Sed obiiciet, qa ſi hic intentio literę eſſet ponere oēs Leuitas, nō determinando aliquod officium eorum, ponerentur oēs familię Leuitarum, & tñ nihil agitur hic de familia Gerſonitarum, cū nullus eorum nominet̄: ergo vr̄, ꝙ non eſt intentio literę numerare hic oēs Leuitas, ſed ponere illos, qui pertinebant ad aliquod ſpāle miniſterium. Dicendum, ꝙ intentio literæ eſt enarrare oēs Leuitas, qui pertinebant ad quodcunque miniſteriū. Et tamen nihil dixit de Gerſonitis, eo quòd de illis ſatis dixerat in pręcedentibus.

Propter quam cauſam fuerunt poſiti iſti Leuitæ a David. Quæſt. XXXII.

QVAERITVR vlterius, ad quid poſiti fuerūt hic iſti Leuitæ, cum per hoc non determinetur aliquod miniſterium ipſorum, & tamen ſcriptura intēdit enarrare miniſteria Leuitarum.

Dicendum eſt, quòd ſcriptura voluit aſſignare hic omnia miniſteria ſacerdotum, & Leuitarum: Poſuit autem prius de ſacerdotibus miniſteria, & ſortes: nūc autem incipit ponere de Leuitis, & ad hoc pręmittit aliquid cōmune, ſcilicet, quę ſunt familię Leuitarū:

A deinde incipit declarare officia eorum in particulari.

Pro quo ſciendum, ꝙ ſacerdotes, & Leuitæ ſunt de eadem tribu Leui, & diuiditur iſta tribus in tres familias, ſcilicet Caathitarum, Gerſonitarum, Meraritarū. Deinde familia Caathitarum diuidit̄ in quatuor familias particulares, ſcilicet Amranitarum, Iſaaritarū, Hebronitarum, & Ozielitarum, vt patet Nu. 3. Familia autem Amranitarum habebat duo capita, ſcilicet Aaron, & Moyſen. De Aaron venerunt omnes ſacerdotes, quorum ſortes, & officia determinantur ſupra. Manet autem nunc, ꝙ determinetur de officiis omnium Leuitarum, & ſunt iſti, qui ſunt in duabus fami-
B liis integris Gerſonitarum, & Caathitarum, & in tribus familiis particularibus ſub Caath, ſ. Hebronitis, Ozielitis, & Iſaaritis, & quadam parte familię Amranitarum, ſ. de filiis Moyſi. Ideo omnes iſtos copulat hic in ſumma ſcriptura, vt ſciatur, ꝙ ipſi ſunt, quorū officia ponuntur ſequenti c. & infra 26. & eſt conueniens modus, ſ. vt prius ponantur illi, qui diuidendi ſunt per ſortes, & officia, vt ſciatur, qui ſunt: deinde ponantur officia eorum.

Sed aliquis dicet, ꝙ hoc non erat neceſſe, quia pręcedenti c. enarrata fuit tota iſta progenies Leuitarum.

Dicendum, ꝙ hic enarratur iterum ad addendum: nā ibi ponebatur tota progenies Leuitarū ad hoc, ꝙ
C ſciretur, quot erant de eis in quolibet officio Leuitico, ideo dicitur ibi, ꝙ erant quatuor millia ianitorū, & totidem cantorum, & ſex millia iudicum, & vigintiquatuor millia de aliis, qui ſeruiebant ad diuerſa miniſteria domus Domini: hic autem ſcriptura voluit ponere aliam cōditionem circa officia Leuitarum, ſ. quomodo per ſortes diuidebantur, & qualiter ponebantur ſortes, ideo repetiuit illos inter quos debebāt eſſe iſtę ſortes, & miniſteria. Alia cauſa fuit, quia præcedenti cap. poſita fuerat tota progenies tribus Leui, tam in ſacerdotibus, quam Leuitis, eo ꝙ actura erat ſcriptura de officiis vtrorumque, nunc autem expletis officiis ſacerdotum ſolum actura eſt de officiis Leuitarum, ideo repetit hic progeniem Leuitarū, magis in ſpeciali, quam præcedenti c. Alia cauſa fuit, quia licet præcedenti capitulo poſita fuerit progenies Le-
D uitarum, tamen interpoſitum eſt de officijs ſacerdotum, & ſortibus eorum, & nunc incipit agere de officiis Leuitarum, & propter illam interpoſitionem ſacerdotum dubitaret aliquis, qui erāt iſti Leuitę, quorum miniſteria erant enarranda, ideo rurſus ponunt̄ hic. Alia cauſa fuit, quia licet progenies Leuitarum poſita fuit præcedenti ca. tamen aliqui adduntur hic, qui non ponuntur ibi, ſicut cum dicitur. Filius quoq; Merari, Oziam, & Soan, & Zacchur, & Hebri, & non ponuntur præcedenti c. Etiam ponitur hic Ieremeel filius Cis, & quidam alii, qui non habentur ibi, & propter tales additiones faciendas ſępe ſcriptura repetit, quod dixerat, eo ꝙ tales additiones fieri non poſſent, niſi repetendo aliquid. Sic enim patet de libro iſto reſpectu librorum regum, quia multa repetūtur hic,
E quę iam habebantur ibi, tamen repetuntur, vt addātur eis alia, quæ ibi non habebantur.

Qui fuerint filij Merari. Quæſt. XXXIII.

QVAERITVR vlterius, cum dicitur ſupra in litera filius quoque Merari, Ozian, & Soan, & Zacchur, & Hebri, an illi ſint filii Merari, a quo nominatur familia Meraritarū, vel ſint de deſcendentibus ab eo, ſicut interdū nepotes, & pnepotes alicuius vocantur filii eius. Aliqs dicet, ꝙ non ſunt iſti filii Merari, qa ſ. ponuntur filii Merari. Moholi, & Muſi, ſi tamen iſti eſſent filii Merari, ponerentur cum illis, ideo vr̄, ꝙ ſint de deſcēdentibus à filijs

filijs eius. Secundo patet, quia Nu. 3. ponuntur etiam F
filii Merari, & ponuntur Moholi, & Musi solū. Rñdēdum, ꝙ vtrunque istorum potest stare: nam si dicamus, ꝙ isti sunt de descendentibus à Merari, satis cōuenit, ꝙ vocentur filii eius, quia multotiès fit sic in scriptura: Magis tñ vr̄ dicendum, ꝙ isti erant filii Merari, eo ꝙ dicitur hic. Filius quoque Merari, Ozian, & Soan, & dependet ex pręcedenti, quia supra dictū fuerat. Filii Merari Moholi, & Musi, & interpositū fuit ibi de quodam nepote Merari, cum dr̄. Filius Oziau Benon, & postea dr̄. Filius quoque Merari Ozian, i. sicut dictum est, ꝙ Moholi, & Musi erant filii Merari, ita etiam Oziau, & illi, qui sequūtur sunt filii Merari. Si autem non essent filii Merari, sed descendentes à G
filiis eius, non diceretur, Filius quoque Merari, quia istud facit copulationem ad pręcedens, sed diceretur solum filius Merari. Secundo patet, quia scriptura nūquam est trahenda extra significatum proprium terminorum, nisi propter aliquam necessitatem, scilicet quia terminis stantibus in sua significatione, sequeretur falsitas, vel aliquod inconueniens, dicendo, ꝙ sint filii eius immediati, & non descendentes à filiis eius: ideo tenendum est, quòd sint filii sui. Tertio patet, & efficacius, quia si acciperentur ibi filii pro descendentibus, & non pro filiis, cum tamen omnes, qui ponuntur ab illo versu filii Merari, sint descendentes ab eo, vt patet in litera, de omnibus diceretur, ꝙ erant filii Merari, & tamen non dicitur, sed ponuntur nomina H
patrum, & auorum, ita vt cognoscatur, quomodo descendunt de Merari, & de istis specialiter dr̄, ꝙ erant filii Merari, ergo Oziau, Soan, Zacchur, & Hebri, erāt verè filii Merari, & non filii descendentium ab eo.

Ad primam rationem in contrarium cum dicit, ꝙ supra ponuntur filii Merari, s. Moholi, & Musi, & si isti essent filii eius, ponerentur cum illis, & tamen nō ponuntur. Dicendum, ꝙ isti sex erant filii Merari, & tamen duo primi, s. Moholi, & Musi ponuntur per se, eo, ꝙ ab alijs descenderūt duę familię particulares, s. Moholithica, & Musitica, vt patet Nu. 3. ab istis autē quatuor, s. Oziau, Soan, Zacchur, & Hebri nullę familię descenderunt, sed ipsi computati sunt sub familijs fratrum suorum Moholi, & Musi, ideo per se ponuntur. Et ista est causa, quare licet in multis locis fiat mētio de filijs Merari, non ponuntur, nisi Moholi, & Musi, quia scriptura intēdit semper nominare principes in aliquibus progeniebus potius, quam alios. I

Ad secūdum cum dr̄, ꝙ Nume. 3. vbi ponunt̄ filij Merari solum ponuntur Moholi, & Musi. Dicendū, ꝙ causa fuit, quia ibi scriptura intendebat diuidere totam tribū Leui per familias principales, & minus principales, non solū noīauit ibi illos Leuitas, à qbus familię descenderunt, sed de Moholi, & Musi descēderūt duę familię Leuiticę sub Merari, & de alijs quatuor nulla familia descendit, iō non noīant̄ ibi. Quòd aūt ista fuerit ibi intentio scripturę patet, quia dicit, ꝙ Leui habuit tres filios, s. Caath, Gerson, Merari, eo ꝙ K
de istis descenderunt tres familię principales in tribu Leui, s. Caathitarum, Gersonitarū, & Meraritarum: de Caath dr̄, ꝙ habuit quatuor filios, s. Amrā, Hebrō, Oziel, & Isaar, & ab his dr̄, ꝙ descenderunt quatuor familię, cū sequitur cognatio Caath habebit populos Amranitas, & Isaaritas, & Hebronitas, & Ozielitas. Et sequitur ibi: Hę sunt familię Caathitarum: ponunt̄ duo filij Gerson, s. Lobni, & Semei, eo ꝙ ibi legitur. De Gerson fuere familię duę, s. Lobnithica, & Semeitica: ponuntur etiam duo filii Merari, scilicet Moholi, & Musi, & postea dicitur de Merari. Erant populi Moholitę, & Musitę, & vocant̄ duo populi, i. duę familię. Isti aūt quatuor nullā familiā ɔstituerunt sub familia Meraritarum, ideo non ponuntur ibi, nec alibi, sed solū hic eo, ꝙ fuerunt principes in sortibus Leuitarum, vt in litera declarabitur.

Quare scriptura non ponit hic totam progeniem Leuitarum. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius, cū enarrantur hic isti Leuitę, quare ponūtur isti soli: nam si scriptura intenderet enarrare progeniem totam Leuitarū, oporteret, ꝙ multos alios poneret. Si aūt nihil intēdit, superfluum est numerare tot, potissimè, quia nō vr̄ cā, quare potius numerentur isti, q̄ alij. Rñdendum est. ꝙ non intendit scriptura enarrare hic totam progeniē Leui, ita ꝙ ponerentur nomina singulorum Leuitarum, quia istud esset superfluū, sed tāgit hic progeniē Leuitarum propter officia, quę postea distribuuntur per Leuitas, & in distributione ista per singulas partes Leuitarum ɔstituti fuerunt principes, qa ad vnitatem alicuius congregationis reqritur vnitas principis. Et nominati fuerunt hic principes istarum partium, vel sortiū, ita ꝙ oēs, qui ponuntur hic, fuerunt principes non quidem immediatè, sed quia ab eis descenderunt cognationes illę, quę postea distributę sunt per sortes, vel principes illarum cognationū, nec ponitur hic aliqs, nisi qui aliquo mō princeps fuerit.

Sed obiicietur de illis quatuor filijs Merari, q. s. ponebant̄, s. Oziau, Soan, Zacchur, & Hebri, nā diximus de illis, ꝙ non descenderūt ab eis aliquę familię, sed cum Moholi, & Musi, & alijs. Rñdendum est, ꝙ isti quatuor fuerunt principes familiarum, sicut Moholi, & Musi, & alij, q descendebant immediatè à capitibus tribuum. Alij aūt non fuerunt principes familiarum, sed aliquarum domorum nimis particularium, de qbus non fit aliàs mentio in scriptura. Nunc aūt fit mentio, qa ponuntur hic partes Leuitarum per quas diuisi sunt oēs Leuitę, tam magni, quam parui, vñ & in hac diuisione oportuit esse aliquas domos nimis particulares tribus Leui, quę aliàs non noīant̄, eo ꝙ non sunt familię. Vel pōt dici, ꝙ isti quatuor nō fuerunt principes aliquarū familiarū, nec ēt domorum paruarū fuerunt tñ ab eis descendentes aliq de istis principibus, qui postea constituti sunt capita sortium, vel partium Leuitarum.

De istis sortibus, quæ fuerunt. Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius de istis sortibus, q ponūtur hic, cum dicat̄, quòd miserunt sortes, quæ sortes fuerunt, & inter quos missę sunt, qa nō dr̄ hic de aliquibus, ꝙ miserunt sortes. Rñdēdū, ꝙ istę sortes sunt illę, quę ponunt̄ sequenti c. & .j. 26 nā hic agitur de Leuitis in generali. s. ponendo summā principum suorum, & familiarum, & non ponit̄ particulariter aliquid, iō etiā ponitur in generali, ꝙ miserint sortes, & non dr̄, qui fuerunt, q miserunt, vel qualiter miserunt, aut quibus tales, vel tales sortes ceciderunt. Fuerunt aūt istę sortes, quę hñtur infra, s. cātorum, ianitorum, & thesaurariorum, & pp hoc apparet, ꝙ nō agatur hic de Leuitis alicuius officij in particulari, quia si sic ageretur, ponerentur ēt sortes eorū particulariter, sicut supra ponebatur de sacerdotibus, & sic ponitur sequenti cap. de sortibus cantorum, & non quia istę sortes, quę ponuntur hic in generali, non fuerunt eędem, sed quædam fuerunt pro cantoribus, & alię pro ianitoribus, non fuerunt eodem modo positę, sed sortes cantorum fuerunt viginti quatuor, vt illi ministrarent per viginti quatuor tempora: sortes autem ianitorum fuerunt quatuor, quia ianitores obseruabant ianuas templi, scilicet atrij exterioris, & illę erant quatuor: iō Leuitę custodientes eas fuerunt diuisi

diuisi per quatuor sortes, vt patet sequenti capitulo, A & infra 26.

De modo ponendi sortes, Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius de modo ponendi istas sortes. Respondendum, ꝙ sortes Leuitarum factę sunt, sicut sortes sacerdotũ, vtpote de sortibus cantorum: voluit.n. Dauid diuidere cantores per vigintiquatuor partes, & ad hoc mandauit totam multitudinem cantorũ, & diuisit eam per vigintiquatuor partes ęquales, non cõsiderando dignitatem, vel statum quorundam super alios, sed siue doct⁹, siue indoctus, maior, & minor eodem modo computabantur, vt patet sequenti c. B Factis istis diuisionibus, positi fuerunt principes in eis, ita ꝙ in qualibet esset vnus princeps, à quo nominarẽt tunc illa diuisio, & etiam semper, sicut patet sequẽti c. de omnibus sortibus nominatis à filijs Asaph, & Heman, & Idithum, & nomina ipsorum filiorũ istorum trium sunt postea nomina sortium, vt patet ibi in litera. Hoc facto, erant partes vigintiquatuor cantorum. Et tamen nondum erat diffinitum, quę esset prima in ministrando, & quę secunda, & sic de ceteris, & hoc sorte diffinitum est, scilicet positę fuerunt sortes, & cui illarũ partium prouenit prima sors, fuit prima in ministrando, & sic de ceteris vsque ad vltimam. Idem modus fuit de ianitoribus: erãt enim quatuor millia ianitorum, vt patet pręceden. c. & illi diuisi sunt in quatuor partes ęquales, scilicet in qualibet C mille viri, & dati fuerunt principes eis de ipsis partibus, & tunc fuerunt proiectę sortes, quę pars illarum custodiret portam orientalem, & quę occidentalem, & sic de meridiana, & aquilonari.

De principibus Leuitarum, Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius, qui fuerunt isti principes Leuitarum, de quibus hic dicitur, ꝙ diuisio facta est, & sortes positę corã Dauid, & Achimelech, & Sadoc, & coram principibus sacerdotum, & Leuitarum.

Respondendum, ꝙ principes Leuitarum erant duplices. Quodã erant principes familiarum, alij erant principes sortium, siue partium, quę nunc constitutę sunt: De primis patet, quia tribus Leui fuit diuisa per tres familias principales, s. Caath, Gerson, & Merari, & quęlibet istarũ habebat vnum principem: deinde quęlibet earum diuisa est per alias familias: nam familia Caath diuisa est ꝑ Amranitas, Ozielitas, Hebronitas, Isaaritas, vt patet Nu. 3. Familia Merari diuisa est per duas, scilicet per familiam Moholitarum, & Musitarum. Familia Gerson diuisa est ꝑ alias duas, scilicet per Lobniticam, & Semeiticam. Nume. 3. Quęlibet autem istarum familiarum, tam magnarũ, quam paruarum habebat vnum principem, & semꝑ manebãt isti principes, nam mortuo vno succedebat ei primogenitus suus, & sic per lineam primogenitorum erat semper extensio, & descensus aliorũ principum, & sic quando factę sunt istę diuisiones, & positę fuerunt sortes, poterant esse præsentes omnes principes istarum familiarum Leuiticarum nominatarũ supra. Accipiendo secundo modo, vocantur principes Leuitarum illi, qui nũc fuerunt constituti in principes super omnes diuisiones factas, nam omnes Leuitę diuisi fuerunt nunc per partes, siue essent cantores, siue ianitores, siue in quocunque officio, & omnibus partibus dati sunt principes, & sic non erat aliquis Leuita, qui nunc nõ esset sub aliquo de illis principibus, & coram istis potuerunt poni sortes, & sic diceretur, quòd positę fuerũt coram principibus omnium Leuitarum.

Sed obiicietur, quòd non potuerunt poni coram istis principibus, eo quòd non erant factæ adhuc istæ diuisiones, cum nunc sorte positę fuerint pro illis.

Respõdendum, quòd prius fuerunt factæ istæ partes Leuitarum, & positi principes earum, quam mitterentur sortes, nam prius diuisi sunt Leuitæ per partes suas, & cuilibet parti datus est vnus princeps, & postea fuerunt positæ sortes ad sciendum, quæ pars esset prima, & quę secunda, & ideo, quando sortes positæ sunt, iam erant principes istarum diuisionum, videtur tamẽ magis intelligendum esse de principibus B familiarum sacerdotalium, & Leuiticarum, & istud magis potest teneri, sed non differt, quòd istud, vel aliud teneatur, quia familia potest accipi large hic pro vna congregatione diuisa ab alia per sortem.

CAP. XXV.

GITVR Dauid, & magistratus exercitus segregauerunt in ministerium filios Asaph, & Heman, & Idithum, qui prophetarẽt in citharis, & psalterijs, & cymbalis secundum C numerum suum dedicato sibi officio seruientes.

IN præcedentibus acto de Leuitis in generali, hic agitur de eis in speciali, determinando officia ipsorum. Et diuiditur in quatuor, quia primo agit̃ de cantoribus, Secundo de ianitoribus. Tertio de thesaurorum custodibus. Quarto de præpositis, & iudicibus. De primo habetur hic, & de omnibus aliis tribus habetur sequẽti capitu. Prima in duas, quia primo ponuntur cantores in generali, scilicet, qui fuerũt principes ipsorum. Secundo ponuntur in particulari D distinctę vigintiquatuor sortes ipsorum, ibi.

Miserunt sortes. Prima potest diuidi in tres partes, secundum ꝙ fuerunt tres principes, à quibus descenderunt omnes cantores, & principes eorum, scilicet Asaph, Idithum, & Heman, & primo agitur de principibus ortis ab Asaph, secundo de principibns Idithum, ibi. *Porro Idithum.* Tertio de principibus Heman, ibi. *Heman quoque filij.*

De continuatione, & an ista fuerint immediatè post illa. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an hic sit continuus ordo ad ea, quæ habentur pręcedẽti c. & an fuerint ista immediatè post illa. E

Respondendum, ꝙ continuitas, vel discontinuitas ordinis potest cõsiderari quantũ ad illa, quæ sunt historica, eo ꝙ ibi est ordo gestorum secundum tẽpus, & dependet vnum ex alio, ita vt cognoscatur, qñ continuatur ordo, vel quando non. Hic autem ponuntur diuisiones sacerdotum, & Leuitarũ, & non constat, quæ earum fuerit facta prius. Tenendus tamen est ordo literæ in hoc, quia quandocunque nõ apparet aliquid, propter quod debeamus recedere ab ordine literæ, nunquam recedendum est ab eo, maxime, quia hic est ordo rationis, sacerdotes.n. digniores erant Leuitis, ideoque credẽdũ est, ꝙ prius numerarent̃ ipsi, ꝗ Leuitæ, & tñ præcedenti c. accipit̃ de sortibus sacerdotum, iõ conuenienter ponit hic de ordine

dine Leuitarum. Item quia præcedenti c. agitur de F
Leuitis in generali, ponendo omnes familias eorū, & non determinando officia: hic autem ponitur de Leuitis in particulari, distinguendo officia eorum, & sortes: iste autem conueniens ordo est.

Cum autem queritur, an ista fuerint facta immediatè post illa, vel interciderit aliquantum tempus. Dicendum, q omnia ista facta fuerunt simul. s. anno quadragesimo regni Dauid, vt patet infrà in litera, sequenti cap. Et quando Dauid congregauit principes ad ordinandum cultum diuinum, simul ordinauit de omnibus, scilicet de sacerdotibus, & Leuitis.

Circa primum dicitur. *Igitur Dauid, & magistratus exercitus.* Isti fuerunt ad cultum diuinum, & vocant̄ magistratus exercitus, scilicet principes, vel magistri G
militū, quia magistratus est nomen generale ad omnem dignitatem, & preeminentiam: potissimè, vbi cō stituto in preeminentia committitur aliquid gubernandum, quod ad prudentiam pertinet, quia ibi est propriè magisterium. Congregauit autē Dauid omnes principes militum, quia isti erant in regno suo excellentiores, & cum eis tractauit de ista ordinatione cultus diuini. Et ex hoc patet, quòd illi principes, de quibus dicitur precedēti cap. scilicet quòd Dauid cōgregauit omnes principes Israel, & sacerdotes, & Leuitas, fuerunt principes exercitus, quamquam etiā intelligendum est, cum illis fuisse principes tribuum, & familiarū. *Segregauerunt in ministerio.* Idest ad ministrādum. Istud est ministerium cantandi, de quo imme- H
diatè dicitur, quia ad alia ministeria, scilicet ad custodiam ianuarum, & thesaurorum, & ad iudicandum Israel, alij Leuitę segregati fuerunt, vt patet sequenti capitulo. *Filios Asaph, Heman, & Idithum.* Isti tres erant principes cantorum, & semper fuerunt principes ante istam distinctionem, vt patet in portatione arcę: vbi fuerunt positi isti tres in primo ordine cantorum, vt patet supra decimoquinto de quibus magis infra dicetur in quadam quęstione. Filii autē istorum fuerūt principes nunc in vigintiquatuor sortibus cantorum, vt patet infra in litera. Ideo dicitur, quod congregati fuerunt nunc in ministerio. *Qui prophetarent.* Idest cātarent, quia prophetia non accipitur hic propriè, sed pro cantu, vt infra dicetur, & patet ex litera sequenti.

Scilicet in citharis, & psalterijs, & cymbalis. Nullum ta- I
men officium potest fieri in istis, nisi pulsare, & cantare, ideo prophetia istorum nihil erat, nisi pulsare, & cantare. Quid autem cithara, & psalterium sint, manifestum est: potissimè de psalterio. Cithara autem instrumentum antiquissimum est, & est simile psalterio, preterquam in hoc, quòd vnum resonat à parte inferiori, & aliud à parte superiori: Cymbala nō sunt campanæ, sed erāt quædam organa musica, quæ manibus tenebantur, & pulsabantur ad cōsonantem melodiam. Et vt ait Iosephus septimo Antiquitatū. Cymbala sunt instrumenta ærea lata, & taliter cōcaua, quæ manibus inter se concutiuntur, ita quod vnum tene- K
tur vna manu, & alterum altera, & sic sonitum reddunt, quæ etiam instrumenta vsque hodie apud eos sunt.

Secundum numerum suum dedicato sibi officio seruientes. Idest isti filii Asaph, Heman, & Idithum, ministrabāt in officio sibi dedicato, scilicet in officio cantorum, quod erat sibi assignatum. Et dicitur secundum numerum suum, idest quilibet de filijs istorum ministrabat cum numero Leuitarum sibi assignato in cātando, nam cuilibet eorum assignabantur duodecim de filijs, & fratribus suis, qui cum eo cantarent, vt patet infra in litera.

De necessitate cantorum in domo Domini.
Quæst. II.

QVAERITVR circa prædicta de officio cantorum, ad quid erant necessarij cantores in domo Domini.

Respondendum, quòd Dauid volebat augumētare cultum diuinum, & ad hoc, quòd homo totaliter colat Deum oportet, quòd ex totis viribus suis colat ipsum, sicut dicitur Deuter. 6. & Matth. 22. scilicet. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & tota anima tua, & tota mente tua, & tota fortitudine tua. In qua voluit Deus includere omnes vires nostras, per quas ipsum colere possumus, ideo quamuis
G quā fide, & spe, & charitate principaliter colat̄ Deus, vt ait Augustinus in Encheridion, tamē nulla virtus, vel potentia debet esset in nobis, quæ ad colendum Deum non cōnuertatur, ita quòd actus eius in aliquo sibi seruiat, & quia virtus vocatiua est in nobis quædam potentia, conuerti debuit ad cultum Dei. Istud autem est orando, & laudando, & canendo, ideo debuerunt esse aliqui ministri Dei cantores. Item sicut potentiæ nostrę naturales debēt reduci ad cultū Dei, ita habitus facientes illas debent redigi in ministeriū eius, sed habitus musicus perficit potentiam vocatiuam, formando armoniam in vocibus, & istud pertinet ad cantores, ideo debuerunt esse aliqui ministri Dei, qui per habitum musicum Deum colerent, cantando coram eo. Item ad cultum diuinum non solū
H seruit desiderium cordis nostri, quo Deus principaliter colit̄, sed etiam quædam exteriores cæremoniæ, per quas designatur affectio nostra in cultum Dei, & etiam ostenditur magnitudo eius, quem colimus, sic est de sacrificijs, quæ sunt cæremoniæ Deo exhibitæ, & circa quas versabatur magna occupatio ministrorum veteris testamenti: magis tamen acceptum est Deo, q laudetur, q̃ q fiant sibi sacrificia, ideo cum fuerint constituti in veteri testamento sacerdotes ad faciendum sacrificia, debuerunt etiam constitui Leuitæ ad canēdum laudes diuinas. De acceptatione Dei maiori in laude, quam in sacrificio, patet Psalmo 50. scilicet. Nā accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos, quoniam meę sunt feræ syluarum,
I iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi, meus est enim orbis terræ, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo? Et sequitur ibi. Immola Deo sacrificium laudis, & redde Altissimo vota tua. Et inuoca me in die tribulationis, eruam te, & honorificabis me. Et iterum ibi. Sacrificium laudis honorificabit me, & illic iter, quo ostendam illi salutare Dei. Magis ergo accepta est laus Deo, quā aliqua alia exterior cæremonia, ideo tanquam de principalibus ministris Dei debuerunt poni cantores.

K *De vtilitate ministerij cantorum.* *Quæst.* III.

QVAERITVR vlterius, ad quid proficiebat ministerium cantorum in templo, & quando.

Respōdendum, q cantores erant distincti per vices suas, vt omni tempore aliqui eorum ministrarent in templo, & erant distincti quantū ad modum canendi, quia quidam canebant in sola voce, alij autem in organis musicis, & illorum quidam canebant in quibusdam organis, & alij in alijs, sicut dicitur supra 15. quòd Heman, Asaph, & Ethan in cymbalis æneis concrepabant. Zacharias, & Oziel, & alij in nablis arcana cantabant. Mathathias, & alij in citharis pro octaua canebant. Etiam istis commissum

erat,

erat,quòd facerent Psalmos diuinę laudis,& quidam A
eorum, qui sapientiores erant faciebant ista cantica. Alij verò canebant illa, quę sibi à sapientibus tradebantur, & isti sapientes præerant alijs,sicut dicitur supra decimoquinto,de Chonenia,quòd erat princeps prophetię ad pręcinendum melodiam, & subditur causa, scilicet: Erat enim valde sapiens. Isti cantabant determinatis temporibus, scilicet dum fiebant sacrificia, quę erant necessitatis, & ordinaria in templo Domini.

Pro quo sciendum, quòd sacrificia erant non ordinaria, scilicet illa, quę à populo offerebantur sponte, vel ex necessitate, quia tamen non offerebantur temporibus certis,non erant ordinaria. Sacrificia autem ordinaria erant illa, quę offerebantur de expensis tē- B
pli,& erant assignati certi dies ad illa facienda. De his autem erat sacrificium iuge,quod fiebat quotidie bis in aurora, & vespere, ideo vocabatur sacrificium matutinum,& vespertinum. Erant etiam alia, quę offerebantur in solēnitatibus,& in sabbathis: nam præter sacrificia quotidiana erant multa alia, quę offerebantur in sabbathis,& festiuitatibus. Erant autem festiuitates istę, scilicet festum azymorum die quartadecima mensis primi,idest Martij,& festum Pentecostes, siue Hebdomadarum, quod fiebat post quinquaginta dies à festo azymorum, & festum Clangoris, die prima mensis septimi, scilicet Septembris, & festum C
Propitiationis, die decima mēsis eiusdem, & festum Tabernaculorum, die quartadecima mēsis eiusdem, & durabat vsque ad vicesimūsecundum diem eiusdē mensis: & festum Kalendarum, quod fiebat primo die cuiuslibet mensis,de his omnibus patet Leuit.23. Quæ autem sacrificia offerrentur ordinariè omnibus his diebus,habetur Numeri 28. & 29. In omnibus his sacrificijs cantores assistebant, & dum fierent, cantabant hic Leuitę,vnde in sacrificio matutino aderant, & cantabant aliquos Psalmos,dum fierent. Deinde si fiebant aliqua sacrificia extraordinaria,non tenebātur tunc Leuitę cantare. In sacrificio autem vespertino etiam aderant, & propter hoc necesse erat, quod cantores manerent per noctem intra clausuram tem- D
pli,eo quod sacrificium vespertinum incipiebat in occasu solis, & durabat per totam noctem, vt patet Leuit.sexto, scilicet: Hęc est lex holocausti. Tota nocte in altari cremabitur. Ideo tota nocte Leuitę assistebant canendo. De hoc patet supra nono,cum dicitur. Principes cantorum per familias Leuitarū in exedris morabantur, ita vt die, & nocte iugiter suo ministerio deseruirent. Erat autem differentia in canendo, quia in solennitatibus, & sabbathis Leuitę dicebant cantica solenniora, & cum maiori apparatu vestium, quàm in quotidianis sacrificijs, & sicut differebant solennitates, ita etiam in quibusdam plura cantica, quàm in alijs dicebant, & cum maiori solennitate, & etiam, quia illa pertinerent ad intentionem illius festiuitatis, vtpote, quando erat festum Phasę, & azy- E
morum, cantabant Leuitę de liberatione Israelitarum de Aegypto, ad cuius memoriam factum est illud festum: Exod.duodecimo, & Deuteronomij decimosexto. Et cum erat festum Tabernaculorum, cantabant Leuitę de transitu Israelitarum per desertum quadraginta annis, & quomodo ibi habitauerint in tabernaculis factis de arboribus, non habendo domos, quia ad memoriam huius facta est illa festiuitas, sicut dicitur Leuit. vigesimotertio, scilicet: Vt sciant filij Israel, quod in tabernaculis habitare fecerim patres eorum, cum educerem eos de Aegypto. Et sic de omnibus alijs solennitatibus, quæ factæ fuerant propter aliquas causas speciales, & Leuitæ canere debebant aliquid, quod pertineret ad causam, &

intentionem illarum solennitatum, declaratum est Leuit.23. De his omnibus patet supra 23. cum dicitur: Leuitę stent mane ad confitendum Domino, similiter ad vesperam, tam in oblationem holocaustorum Domini, quam in sabbathis, & Kalendis,& solennitatibus reliquis iuxta numerum, & cęremonias vniuscuiusque. Et dicit in mane, & in vespere in oblatione holocaustorum, scilicet in holocausto matutino,& vespertino,quę fiebant quotidie, & vnum erat in mane,alterum erat in vespere. Dicitur etiam in sabbathis, & Kalendis, quia in istis diebus offerebantur plura sacrificia ordinariè,quam in diebus profestis, vt patet Num.28. Et in omnibus illis cantabant Leuitæ. Dicitur etiam in festiuitatibus, scilicet azymorum, Pentecostes, Clangoris, Propitiationis,& Tabernaculorum, de quibus supra dictum est: nam in omnibus his fiebant plura sacrificia,quam in pręcedentibus,vt patet Num.28.& 29. Et dicitur iuxta numerum, scilicet iuxta numerum canticorum, quia plura cantica in vna festiuitate dicebantur, quam in alia. Dicitur etiam iuxta cęremonias vniuscuiusque rei, idest cantica ista erant conuenientia intentioni cuiuslibet festiuitatis,sicut nūnc in ecclesia fit, quia diuinum officiū fit concorditer ad intentionem illius festi, quod tunc est. Istud erat officium, in quo omni tempore Leuitæ se exercebant.

De concordia cantorum, & Leuitarum in suis operibus.
Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius circa cantores Leuitas, quomodo se poterant habere concorditer in opere suo, & quomodo tanta multitudo poterat canere in templo: nam erant quatuormillia cantorum, vt patet supra 23.

Respondendum est, quòd quatuormillia virorum fuerūnt assignati in cantores, & tamen non ministrabant omnes isti simul, sed erant distincti per vigintiquatuor partes, quę vocantur sortes infra in litera. Et quęlibet pars ministrabat suo tēpore, ideo non erant multi cantores ministrando simul: nam non erant ducenti in qualibet sorte, vt patet diuidēdo quatuormillia per vigintiquatuor partes, & isti forte non ministrabant simul, sed aliqui in vno sacrificio, & alij in alio, vt labor eorum leuior esset, potissime in sacrificio vespertino, quia durabat tota nocte, vt patet Leu. sexto, & erant ibi canendo semper Leuitę. Certum est tamen, quòd non possent ijdem Leuitę manere tota nocte canendo in templo, sed mutarentur per vices, & ad hoc oportebat,quòd multi essent. In solennitatibus autem omnes, qui de vna sorte erant, conuenirent, vt cum maiori celebritate solennitas fieret.

De citharis, psalterijs, & alijs organis.
Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, dato quòd Leuitæ canere deberent coram Domino in solennitatibus, ad quid erant citharę, & psalteria, & alia organa, quę ab eis pulsabantur.

Respondendum,quod ista erant propter duo. Primò propter laudem Dei: nam homo debet colere Deum, secundum vires suas, ideo in omnibus illis, in quibus potuerit eum colere, debet colere, & quidquid inter homines bonum, & honorabile reputatur, attribuatur cultui diuino: sic enim dicit Malach. c.1.q Israelitę offerrent Deo id, quod offerrēt principi suo, & illud qd acceptaret princeps de manu eorū, acceptaret Deus, alia aūt nō: sed cantus

in organis musicis inter homines reputatur ad quandam delectationem, sicut dicitur Ecclesiast. quadragesimonono, scilicet: Memoria Iosiæ dulcis sicut mel in ore, & musica in conuiuio vini.reputatur etiã ad honorem, & ob hoc coram principibus magnis canitur in varijs organis: decuit ergo applicari organa ad Dei cultum. Secundum fuit ad excitandum deuotionem, quia officium diuinum fit ad laudem Dei, & ad excitandum in amorem eius illos,qui tepidi sunt. Quidam tamen homines mouentur nimis per melodiam in voce, & alij per melodiam in organis musicis, ideo vtrumque conueniens fuit esse in Dei ministerio. Patet hoc per Arist. octauo Politicorum, vbi loquens de institutione morum iuuenũ, dicit, quòd non modicum differt, quòd iuuenes assuescant ad tales, vel tales melodias, quia prouocant diuersas passiones, scilicet quædam amorem, quædam iram, quædam dissolutionem, vel lasciuiam. Alij autem suspensionem mentis ad considerandum aliquid. Sic etiam de instrumentis musicis, quòd differunt in causandis passionibus, secundùm quòd quædam sunt habentia flatum longum, & alia breuem, & quædam habent spiramina minuta, & alia non. Pro hoc ergo conueniens fuit vti in diuino ministerio saltem illis organis musicis, quæ mouerent mentem nostram ad quandam considerationem, & sic ab antiquo fuit semper intentio sanctorum, quòd Deus laudaretur in organis musicis, quæ mouerent mentem nostram ad quandam cõsiderationem, maximè fuit hoc in Dauid, qui in portatione arcę fecit congregari organa omnium generum, vt patet supra secundo Regum sexto, & decimoquinto, scilicet Dauid, & omnis Israel ludebant coram Domino in omnibus lignis fabrefactis, & in citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis. Item ipse hortatur, Psalm. vltimo, quòd laudemus Deum in omni genere organorum, inquiens: Laudate Dominum in voce tubę, laudate eum in psalterio, & cithara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in chordis, & organo, laudate eum in cymbalis bene sonantibus. & sic Deus laudandus est in instrumentis musicis, & illa nimis proficiunt ad vsum cultus eius.

De principibus cantorum. *Quæst. VI.*

QVAERITVR vlterius de istis tribus viris, qui ponuntur hic principes cantorum, scilicet Asaph, & Heman, & Iditum, qui erant.

Respondendum est, quòd isti erant tres viri Leuitæ excellentes in sapientia tempore Dauid, & erant ante hoc semper cantores, licet non ordinatum esset de cultu Dei, sed nunc ordinatum est per Dauid. De sapientia istorum patet tertio Regum quarto. nam isti comparantur Salomoni in sapientia: cum enim ibi dicitur: Quod Salomon excedebat omnes homines in sapientia, & subditur specialiter de istis. Quod etiam erat sapientior Ethan Ezraithe, & Heman, & Galgal, & Dorda filijs Mohol. Ex quo apparent valde sapientes, quia alias nominatis omnibus hominibus, non oporteret nominari illos in speciali. Et tamen ibi ponitur Heman, qui est vnus de istis, & Ethan, qui putatur etiam vnus de istis esse: nam creditur, quòd ipse sit Iditum, & etiam putatur à quibusdam, quòd Galgal est Asaph, & sic omnes isti tres, qui ponuntur hic, erant sapientissimi tempore suo. Item isti præcedebant omnes Leuitas in sapientia, & ob hoc constituti sunt temporibus suis cantores: nam antequam fieret ista ordinatio cantorum, & aliorum ministrorum, erant ipsi cantores, & principes omnium cantorum, vt patet supra sexto,

F cum dicitur: Quod Heman erat princeps omnium cãtorum de familia Caathitarum, Asaph autem erat princeps omnium cantorum de familia Gerson, Ethan erat princeps omnium cantorũ de familia Merari. Postea etiam cum portaretur arca de domo Obededom ad domum Dauid, isti tres fuerunt principes omnium cantorum primi ordinis, vbi erant cantores excellentiores, & omnes tres in cymbalis ęneis concrepabant, vt patet supra decimoquinto. Etiam postquam Dauid diuisit sacerdotes, & Leuitas, vt quidã ministrarent coram arca in Ierusalem, & alij ministrarent in Gabaon in Sanctuarium Domini, fecit, quòd Asaph esset princeps omnium cantorum, vnde dicitur: In illa die constituit Dauid Asaph principem ad confitendum Domino. Etiam Heman factus est
G princeps laudantium Dominum in Gabaon, vt patet ibidem. Nunc autem ponuntur principes omnium cantorum, eo quòd erant sapientiores, & ab eis deriuati sunt cęteri cantores. Habentur autem aliqui Psalmi istorum: nam Heman aliquos Psalmos fecit, Asaph etiam multos, & Ethan multos, vt declaratũ est supra decimosexto, in quadam quæstione. & propter sapientiam solam habebantur isti in magna reuerentia tempore Dauid, & erant iuxta regem, vt patet infra in litera.

Quare diuisio cantorum non fuit facta per principes ipsorum.
Quæst. VII.

H QVAERITVR vlterius, cum isti tres viri essent principes cantorum, & essent sapientiores reliquis, cur non fuit diuisio facta cãtorum per eos, sed per filios suos, quia dicitur in litera, quòd segregati sunt in ministerium filij Heman, & Ethan, & Iditum, & non dicitur, quòd Heman, & Ethan, & Iditum segregati sunt.

Aliquis dicet, quòd istud fuit, quia isti tres fuerant temporibus suis cantores excellentes, & tamen iam mortui erant, ideo applicabantur filij sui, & non ipsi.

Sed dicendum, quòd non stat, quia isti adhuc viuebant, & dicitur de eis, quòd erãt apud regem, quia de filijs Asaph dicitur, quòd erant sub manu patris sui Asaph apud regem. De Heman, & Ethan, quòd
I viuerent patet, quia tertio Regum quarto, comparatur Salomon eis in sapientia: ergo adhuc viuebant, quando Salomon regnabat.

Sed dicendum est, quòd diuisio cantorum facta est per filios istorum trium, & non per ipsos tres, quamquam isti tres viuerent, & etiam isti vocarentur principes cantorum. Et hoc, quia diuisi fuerunt nunc cantores per sortes vigintiquatuor, & quęlibet illarum nominata est ab vno de filijs istorum trium, vt patet infra in litera, ideo diuisio non potuit fieri per istos tres, sed per filios eorum. Si tamen fuissent diuisi Leuitę cantores per tres sortes, fuisset vna sors illorum Heman, & alia Asaph, & alia Iditum, sed non factum est. Et tamen dato, ꝙ essent vigintiquatuor
K sortes, isti tres viri fuerunt illis temporibus principes omnium illarum: nã Asaph erat princeps super omnes sortes Leuitarum denominatas a filijs eius, & Heman super omnes sortes denominatas à filijs suis, & Ethan similiter, sicut erat de sortibus sacerdotum, quia Sadoc, qui erat princeps in domo Eleazar, erat princeps super omnes decem, & sex familias de domo Eleazar, & Achimelec, qui erat princeps in domo Ithamar, erat princeps super omnes octo familias domus Ithamar, præced. cap.

Quare

Quare Leuitæ non fuerunt diuisi per tres sortes, sicut tres erant principes cantorum. Quæst. VIII. A

QVAERITVR vlterius, cũ Heman, Asaph, & Iditum, essent tres principes maximi inter Leuitas cantores, cur non fuerunt diuisi Leuitę per tres sortes, ad hoc, quòd isti tres essent principes in illis sortibus: nam quilibet habebat filios, qui facerent vnam sortem, & essent illę sortes omnino inter se diuisę.

Dicendum, quòd nõ fuit hoc factum pp quatuor. Primò quia Dauid intendebat facere partes cantorum ęquales, scilicet vt tot ministrarent in vna sicut in alia, sicut dicitur infra in litera, Quòd miserunt sortes ex ęquo, tam maior, quam minor, doctus pariter, & indoctus, & præcedenti capitulo dicitur, quòd tam maiores, quam minoris sors ęqualiter diuidebat, & erat hoc ne grauarentur ministrãtes, quia ministrationes erant æquales, & si plures ministrarēt in vna parte, quam in alia, grauarentur illi, qui pauciores erant, si tamen diuiderentur cantores per istas tres partes, essent valde inęquales, quia familia Heman erat valde magna, cùm haberet quatuordecim filios. Familia Asaph erat valde parua, quia solùm habebat quatuor filios. Familia autem Iditum erat etiam parua, quia solùm habebat Iditum sex filios, ideo non debuit diuidi tota summa cantorũ per istas tres familias.

Secundum fuit, quia si diuideretur per istas familias, essent multi ministrãtes in qualibet earum: nam essent plusquam mille viri, esse tamen tot cantores simul superfluum erat, quia tanta multitudo non poterat conuenienter simul ministrare, cùm autem esset minor multitudo conuenientius fieret, & sic fuit facta diuisio per vigintiquatuor sortes: nam in qualibet earum non essent ducenti viri, & isti poterant ministrare conuenienter, & satis solenniter.

Tertium fuit, quia Dauid volebat inquantum poterat releuare Leuitas à laboribus ministrandi, ideo faciebat multas sortes, vt cuilibet earum raro accideret ministrare, & sic erat, factis vigintiquatuor sortibus: nam cùm quælibet ministraret per vnam hebdomadam, illa, quę nunc ministrabat, non ministrabat iterum vsque ad dimidium annum, scilicet vsque ad vigintiquatuor hebdomadas. Si tamen diuiderentur omnes cantores per tres sortes, oporteret, quòd elapsis duabus hebdomadis, sors, quæ nunc ministrauerat, iterum ministraret, & istud erat difficile, quia cum Leuitę habitárent dispersi per totam terram Israel, non possent venire interdum ad ministrandum ita cito, sed eundo, & redeundo, expenderent tempus illud, & sic oportebat eos totum tempus expendere in eundo, & redeundo de loco Sanctuarij, & nunquam quiescerēt in terra sua, & istud erat inconueniens, ideo debuit dari maior numerus sortium, scilicet vigintiquatuor, sicut nunc datus est, ad hoc, quod ministrarent cantores de medio anno in medium annũ, & haberent locũ quiescendi in terra sua.

Quartum fuit ad concordandum sortes cantorum cum sortibus sacerdotum: erant enim diuisi sacerdotes per vigintiquatuor sortes, vt patet præcedenti capitulo, factæ sunt ergo vigintiquatuor sortes cantorum, vt prima sors cantorum esset cum prima sorte sacerdotum, & sic quando vna earum ministrare deberet, alia etiam ministraret cum illa, & esset ministerium conuenientius, quam cùm sortes Leuitarũ permutarentur cum sortibus sacerdotum. Non ergo debuit fieri distinctio cantorum per tres familias Heman, & Asaph, & Iditum, sed per vigintiquatuor sortes denominatas à filijs eorum.

De qua familia erant isti cantores. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, de qua familia erant isti cantores de familijs Leuiticis. Respondendum, quòd familiæ Leuiticę principales erant tres, scilicet Caathitarum, Gersonitarum, Meraritarum, & istę subdiuidebantur in alias, quia familia Caath habebat sub se quatuor, scilicet Amranitas, Isaaritas, Ozielitas, Hebronitas. Familia Gerson habebat duas sub se, scilicet Lobniticam, & Semeiticam. Familia Merari habebat alias duas, scilicet Moholiticam, & Musiticam, vt patet Numeri tertio.

Dicendum tamen est, quòd cantores non fuerunt B de aliqua familia istarum in generali, vel speciali, sed fuerunt de omnibus familijs, scilicet quidam erant de Gersonitis, alij de Meraritis.

Pro quo sciendum, quòd omnes cantores diuisi fuerunt in vigintiquatuor sortes, & quatuordecim illarum erant de familia Caathitarum, scilicet illę, quæ nominabantur à quatuordecim filijs Heman. Et sex familiæ, vel sortes cantorum erant de familia Merari, & quæ erant descendentes à sex filijs Iditum; & quatuor sortes reliquæ cantorum erant de familia Meraritarum, scilicet descendentes à quatuor filijs Asaph. Et patet hoc, quia omnes isti cantores descenderunt de Heman, Asaph, & Iditum, eo quòd filij e- C ius segregati fuerunt ad istud ministerium, vt patet supra in litera. Heman tamen erat de familia Caath, & Asaph de familia Gerson supra sexto, Iditum autē erat de familia Merari.

Et hoc, quia præsupponitur, ꝙ Iditum esset idem, quòd Ethan, vt Nicolaus vult, & multi alij. Et satis verisimile est, quia supra sexto, ponuntur isti tres principes cantorum, scilicet Heman, Asaph, & Ethan, & etiam supra decimoquinto, ponuntur isti tres fuisse principes cantorum, scilicet duo illorum, Heman, & Asaph: ergo videtur, quòd tertius ipsorum, scilicet Iditum sit Ethan, qui alias solet poni tertius inter eos, & tamen Ethan est de stirpe Meraritarum, ideo sex familię, vel cantores sorte descendentes ab Iditum, D erant de familia Merari, & sic non erant omnes cantores de eadem familia.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet quòd prophetabant cantores in cymbalis, & citharis. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ isti cantores prophetabant in cymbalis, & citharis. Rñdet Rab. Sa. & Hebręi, ꝙ dicebãtur prophetare, eo ꝙ quando incipiebant cantare, cadebat super eos spiritus propheticus, & prophetabant. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, non enim possunt isti dici prophetare, quasi cognoscerent aliqua futura, & essent veraciter prophetę, sed accipitur prophetare pro can- E tare, & illi, qui cantabant specialiter aliquas laudes Dei, prophetabant. Sic autem erat de istis, qui cantabant Psalmos ad laudem Dei, & in hoc prophetabant. Patet hoc primò, quia isti dicebantur prophetare in cymbalis, & citharis, & tamen prophetia propriè dicta non est nisi in quadam immutatione intellectus, sm quam eleuatur intellect⁹ prophetę supernaturaliter ad intelligendum ea, quę aliàs non poterat intelligere, isti tamen dicebantur prophetare in citharis, & cymbalis, sed in citharis nihil fit nisi cantare, & pulsare: ergo non prophetabant propriè, sed solùm cantabant.

Secundò patet, quia prophetæ propriè dicti non sunt intelligentes, vel sapientes, nisi inquan-

tum à Deo immutantur, & quandiu durat illa immutatio, eleuantur ad intelligendum, & aliàs nihil magis intelligunt, quàm cęteri homines, sicut patet de Moyse, qui erat maximus prophetarũ, vt patet Deut. vlt. Et tamen Iethro socer suus ordinauit totum populum Iudaicum ostendens, ꝙ Moyses labore stulto consumeretur, & Moyses nesciebat ordinare populum, vt patet Exod. 18. Etiam sępe Moyses interrogabatur, & nesciebat rñdere, quousque quęreret à Deo super illo dubio, vt patet Num. 27. & 36. Isti tñ cantores erant sapientes, quia Heman, & Ethan, qui erant duo principes cantorum comparantur Salomoni in sapientia, vt patet 3. Reg. 8. Etiam dicitur inf. ꝙ erant de istis cantoribus ducenti, & octoginta doctores, vt patet inf. in litera, ideo non erat prophetæ.

Tertiò patet, quia quantum ad spũm propheticũ nemo potest erudiri ab alio, sed solùm à Deo erudiũtur prophetę, qui tangit corda eorum, vt patet secũda Petr. 1. s. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirante, locuti sunt sancti Dei homines. Et tamen inter istos cantores aliqui erudiebantur ab alijs in canendo, vt patet infra in litera, cùm dicitur, quòd erant ducenti, & octoginta & octo doctores, qui erudiebant canticum Domini: ergo isti non erant prophetę.

Quartò patet, quia inter prophetas non potest dici vnus magis eruditus, quàm alius, eo ꝙ omnes eodem spiritu prophetant, nec ipsi quicquam sciũt, nisi quod spiritus eis reuelat, & tñ istos cantores quidam dicebantur esse docti, & alij indocti, vt patet infra in litera, s. Miserunt sortes per vices suas ex ęquo, tam maior, quam minor, doctus pariter, & indoctus. Ergo non erant prophetæ.

Quintò patet, quia si isti cantores essent prophetæ, non constituerentur inter eos aliqui tanquam principes, eo ꝙ erant magis sapientes, & tñ nunc quidam pręponebantur alijs, quia sapientiores erant, ideo nõ erant isti prophetę. Patet hoc, quia supra 15. dicitur: Quòd Chonenias erat princeps prophetię ad pręcinendam melodiã. Et subditur causa, s. Erat enim valde sapiens. Ideo non erant isti prophetę. Sed dicendum est, ꝙ erant sapientes sapientia humana principaliter, & non in sacra scriptura, & in arte oratoria, & in musicis, vt scirent diuinæ laudis cantica facere, & in hoc quidam erant sapientiores alijs, sicut contingit in omnibus scientijs humanitus acquisitis, & ob hoc inter istos, quidam erant doctores aliorum, vnde ducentioctoginta, & octo erant doctores, & isti nominantur hic pręcipui inter cantores, & de alijs multis vsque ad quatuor millia non fit mentio, sicut infra declarabitur. Dicebantur autem isti prophetare propter duo.

Primum quia canebant aliqua pertinentia ad laudem Dei. Et quia prophetia à Deo est, aliquo modo ista cantica pertinere videbantur ad prophetiam, & sic qui canebant circa alia, non dicebantur esse prophetæ, licet cantarent aliqua excellentia in laudem humanam, vel alicuius alterius rei.

Secundum erat, quia isti canebant ea, quę alijs hominibus communiter non erant nota, eo quod isti sapientes erant, cum aliqui eorum comparentur Salomoni, & sapientes possunt dicere aliqua, quę reliquis hominibus communiter non erant nota, & quãtum ad hoc conueniebant multum cum conditione verorum prophetarum: nam viri prophetæ dicebant illa, quæ futura erant, & omnibus hominibus incognita erant, iuxta illud: Annunciate nobis, quæ ventura sunt in futurum, & dicemus, quia dij estis vos: Isa. quadragesimoprimo. Isti autem, quia sapientes erant, dicebant aliqua, quę quamquam essent nota

F ex principijs naturę, vel scientia humana, tamen pluribus hominum incognita erant, & sic si aliqui dicãt quędam incognita hominibus, dato quòd diabolus eis illa reuelet, immo moueat eos ad dicendum hoc, sicut est in arreptitijs, dicuntur prophetare, sicut patet primo Reg. 18. de Saule, cum dicitur: Quòd spiritus Dei malus inuasit Saul, & prophetabat in medio domus suę. Et tamen Saul à spiritu malo tenebatur, & prophetare dicebatur. A fortiori ergo isti dicerẽtur prophetare, qui aliqua occulta dicebãt spiritu sciẽtifico, multi tamen decipiuntur in hoc per similitudinem nominis, putantes istos esse prophetas.

G De filijs Asaph, Zacchur, & Ioseph, &
Nathania, & Asarela, filij Asaph, sub manu
Asaph prophetantes iuxta regem. Porro Idi-
thum, filij Idithũ, Godolias, Sori, Ieseias, &
Hazabias, & Mathathias, sex sub manu pa
tris sui Idithum, qui in cithara prophetabãt
super confitentes, & laudantes Dominum.
Heman quoque filij Heman, Bocciau, Ma-
thaniau, Oziel, Subuel, & Ierimoth, Hana
H nias, Aanani, Eliatha, Geldelthi, & Ro-
memthiezer, & Iesbacassa, Mellothi, Othir,
Mahazioth. Omnes isti filij Heman, Vi-
dentes regis in sermonibus Dei, vt exaltaret
cornu, deditque Deus Hemã filios quatuor-
decim, & filias tres. Vniuersi sub manu pa-
tris sui ad cãtandum in templo Domini di-
stributi erant in cymbalis, & psalterijs, &
citharis in ministeria domus Domini iuxta
regem, Asaph videlicet, & Idithum, & He-
I man. Fuit autem numerus eorum cum fra-
tribus suis, qui erudiebant canticum Domi
ni, cuncti doctores, ducentioctogintaocto.

De filijs Asaph. Positi fuerunt tres principes maximi Leuitarum cantorum, scilicet Asaph, Heman, & Idithum. Hic autem ponuntur principes particulares, scilicet filij ipsorum, à quibus denominatę sunt vigintiquatuor sortes cantorum, & ponuntur primo filij Asaph, qui fuerunt quatuor.

Et sciendum, quòd omnes isti, qui nominantur hic, iterum nominantur infra, quando ponitur numerus sortium, eo quòd quilibet eorum fuit princeps vnius sortis. *Zacchur.* Iste est primus filius Asaph, & ab isto nominata est tertia sors cantorũ inf. in litera.
K *Et Ioseph.* Ab isto nominata est prima sors, vt patet in litera. *Et Nathania.* Ab isto nominata est sors nona, vel secũdùm alios sors quinta, & istud verius. *Et Asarela.* Ab isto nominata est sors septima. Istas quatuor sortes nominauerunt filij Asaph, qui est primus princeps cantorum. *Filij Asaph sub manu Asaph prophetantes.* Postquam positi sunt quatuor filij Asaph, qui fuerunt quatuor sortium, quia aliquis dubitaret, quomodo se haberent istę sortes, vel an alicui subordinarentur, dicitur, ꝙ filij Asaph, idest isti quatuor, & sortes eius subiectæ erãt sub manu Asaph, qui erat vnus de tribus maximis principibus cantorum. *Prophetantes iuxta regem.* Idest isti canebant circa regem Dauid, & prophetare idem est, quod canere: *De filijs Idithum* erant alij, qui sequuntur.

Porro

Porro Iditum filij. Hic ponuntur ſex filij Iditum, qui fuerunt principes ſex ſortium Leuitarum.

Iditum. Iſte Iditum eſt filius Iditum, quia eodẽ nomine vocati ſunt pater & filius, ſicut cõtingit in multis alijs, & ab iſto nominata eſt vna de ſortibus cantorum, vt patet inf.

Godolias. Ab iſto nominata eſt alia ſors, ſ. ſecunda.

Sori. Ab iſto nominata eſt alia ſors, quę dicitur Iſari, ſcilicet quarta.

Ieſias. Ab iſto nominata eſt alia ſors, quam aliqui putant eſſe octauam, quę dicitur eſſe Ieſaię.

Et Hazabias. Ab iſto nominata eſt alia ſors, ſ. duodecima, & vocatur Haaſabię, quia aliquando additur litera, vel ſubtrahitur.

Et Mathathias. Ab iſto noĩatur ſors quartadecima.

Sub manu patris ſui Iditum. Scilicet iſti tres filij Iditũ, & omnes de ſortibus ſibi ſubiectis, erant ſub manu Iditum, qui erat vnus de tribus primis principibus cantorum.

Qui in cithara prophetabant ſuper confitentes, & laudantes Dominum. Scilicet Iditum cantabat in cithara ſuper confitentes, & laudantes Dominum, quia multi erãt laudantes Dominum in voce, & ſuper omnes iſtos erat Iditum, qui in cithara canebat laudes Domini. In Hebręo habetur: Super confeſſiones Domini. Et idem eſt, ſed melius dictum eſt ſuper confitẽtes, quia Iditum non præerat confeſſionibus, ideſt laudibus, ſed confitentibus Dominum.

Heman quoque filij. Hic ponuntur filij Heman, qui erat tertius princeps cantorum, & habuit quatuordecim filios principes ſortium cantorum.

Heman. Idem eſt in nomine cum patre, ſicut in multis alijs fit, & tñ habendus eſt pro vno de filijs Heman, alioquin non eſſent quatuordecim filij Heman, & tñ tot ponũtur, vt patet in litera, & ab iſto nominata eſt vna ſors cantorum inf. in litera.

Bocciau. Ab iſto nominatur ſexta ſors cantorum.

Mathaniau. Ab iſto nominatur ſors nona.

Oziel. Iſte non eſt vnus de filijs Caath de qbus Nu. 3. & ſupra 23. Sed eſt de Leuitis filijs Heman, & à quibuſdam creditur, ꝙ iſte eſt, qui vocatur Ezrael, à quo nominatur ſors vndecima. *Subuel*. Ab iſto nominatur ſors decimaoctaua. *Eliatha*. Ab iſto nominatur ſors vi- D cesimaſecunda, & vocatur ibi Goddolathi. *Et Romemthiezer*. Ab iſto vocatur ſors viceſimaquarta. Aliqui errant in iſto nomine diuidẽtes illud, vt Romemthi ſit vnum nomen, & Ezer aliud, & tñ neceſſe eſt, ꝙ ſit vnum nomẽ, quia aliàs oporteret poni quindecim filios Heman, vt patet, computando omnes qui ponuntur in litera, & tñ quatuordecim ſunt, vt litera dicit. Item patet hoc, quia infra ponitur, ꝙ ſors vigeſimaquarta erat Romemthiezer, & tamen ſors non nominatur niſi ab vno principe, vt apparet in omnib⁹ alijs. Item quia dicitur ibi, filijs, & fratribus eius, & tamen ſi Romemthiezer eſſent duę dictiones, diceretur, filijs, & fratrib⁹ eorum. In quibuſdam tñ libris Hebraicis iſta dictio diuiſa eſt, ſed ẽt iſti corrupti ſunt quantum ad hoc, ſicut libri noſtri, nec eſt mirãdum, quod E interdum dicamus libros Hebręorum corruptos eſſe, immo ꝙ interdum ſit vniuerſalis corruptio, ſicut apparet Ioſue vigeſimoſecundo, vbi ponuntur duo verſus in Biblia noſtra, qui non ſunt in Hebręo, nec iam reperiuntur in aliqua Biblia eorum, & Rab. Dauid Kimhi dicit, illos duos verſus deficere, & quòd ipſe inuenit illos in quibuſdam libris antiquiſſimis. Communiter tamen veriores ſunt libri Hebręi, quã Latini, vt ait Hieronymus ĩ prologo ſuper Geneſim, qui incipit Deſiderij mei. *Et Ieſbacaſſa*. Ab hoc nominata eſt ſors decimaſeptima, & vocatur ibi Ieſbacaſſa infra in litera. *Mellothi*. Ab hoc nominatur ſors de- A cimanona. *Othir*. Ab iſto nominatur ſors viceſimaprima. *Mahazioth*. Ab iſto nominatur ſors viceſimatertia, quę in litera noſtra vocatur Oziuth, & tamen debet nominari: Mahazioth. Sicut patet hic, & habetur in Hebręo. *Omnes iſti filij Heman*. Scilicet omnes iſti quatuordecim. *Videntes regis in ſermonibus Dei*. Ideſt iſte Heman erat Propheta regis Dauid. Et vt non intelligatur, quòd erat Propheta propriè loquendo, ſcilicet cui Deus reuelaret aliqua ſecreta, ſubditur in ſermonibus Dei, ideſt, quòd non erat propheta, niſi ad cantadum ſermones Dei, ſcilicet laudes eius. Et ſi aliquis vellet intelligere, quòd erat propriè propheta, B cui reuelabantur futura, exponet in ſermonibus Dei, ideſt quòd erat propheta, cui reuelabantur ſermones Dei, ſed non poteſt ſtare, quia litera ſequens declarat illud, ſcilicet. *Vt exaltaret cornu*. Ideſt Heman erat propheta, ideſt ad exaltandum magnitudinem Dei, laudando ipſum, prophetę tamen propriè dicti nõ ſunt ad laudandum Deum, ſed ad reuelandum ſecreta, & accipitur cornu pro peccato, vel honore iuxta illud Pſal. 75. Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iuſti. Ideſt deſtruetur poteſtas peccatorum, & exaltabitur poteſtas bonorum. Et Pſal. 131. ſcilicet: Illuc producam cornu Dauid. Ideſt extendam poteſtatem eius. Et eſt ſenſus, quòd officiũ Heman erat ſpecialiter componere aliqua cantica C continentia laudem diuinam, & in his exaltabat cornu, ideſt poteſtatem Dei, non quidem exaltando illam, quia non poteſt magis exaltari, cùm ſit in infinitum exaltata, ſed ad oſtendendum illam eſſe exaltatam, quod fit per cantica laudis, cũ laudando Deũ, quaſdam perfectiones eius oſtendimus, quæ multis ignotę erant. Quidam intelligunt, vt exaltaret cornu, ideſt cornu regni Dauid, ſcilicet quòd ideo cantabat, vt Deus propter merita laudis eius exaltaret regnum Dauid. Alij intelligunt, quòd erat ad exaltandum laudes regni Meſſię, & ſic erat prophetia regis, ſcilicet regis Meſſiæ, loquendo de regno ſuo futuro, & de laudibus eius. Sed iſta ſunt nimis extra propoſitum, & ſic tenendus eſt primus ſenſus, ſcilicet, quòd erat cantus iſtius ad exaltandum cornu, ideſt poteſtatem Dei.

D *Deditque Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres*. Dicitur hoc, quia Heman habuit plures filios, quam alij principes cantorum, & ſic videtur, quòd Deus ſpecialiter ſibi dederat illos, & non dicitur hoc de alijs. In Hebręo dicitur: Et tres filios. Vbi nos dicimus, & tres filias. Sed dicendum, quòd illud prouenit ex barbarie idiomatis Hebræi, in quo interdum uariantur numeri, & perſonę, & genera, contra omnem proprietatem loquendi. Sed debet poni, & tres filias, ſicut dicit litera noſtra, quia aliàs ſtultum erat dici, dedit ei Deus quatuordecim filios, & tres filios, ſed diceretur, dedit ei decem, & ſeptem filios.

Itẽ ſi iſti tres eſſent maſculi, ab iſtis nominatę fuiſſent tres ſortes, ſicut à quolibet alio de fratribus eorum, & etiam de filijs Aſaph, & Iditum nominatur E vna ſors, & ſic eſſent vigintiſeptem ſortes. Sunt tamen vigintiquatuor ſolùm, vt patet in litera. In multis autem alijs ponuntur in Hebręo fęminæ pro maſculis, & econuerſo.

Vniuerſi ſub manu patris ſui. Scilicet tam filij, quam filię, & ſortes ab eis nominatę erant ſub manu patris ſui Heman, quia ille erat vnus de principalibus cantoribus, vt patet ſupra in litera, quia ponitur vnus de tribus.

Ad cantandum in templo Domini diſtributi erant. Intelligitur tam de maſculis, quã de fęminis: omnes. n. cantabant in templo, de quo magis declarabitur infra in quadam quęſt. Et dr̃, diſtributi erant, i. diuiſi, quia oẽs

isti filij Heman erant diuisi per sortes, & nominatæ F fuerant ab eis quatuordecim sortes, & ministrabant per diuersa tempora, sicut statutum erat, quòd vna sors post aliam ministraret. Et dicitur, in templo Domini, idest in atrio: nam Leuitę non introibant in templum Salomonis, nec quisquã hominum nisi sacerdotes, quorum vnus quotidie introibat ad ponendum incensum in altari thymiamatum, & ad disponendum lucernas in candelabro, de quo magis declaratum est supra vigesimotertio. Consueuit tamen atrium vocari templum, quia totum inclusum sub muro atrij vocatur generaliter templum.

In cymbalis, & psalterijs, & citharis. Ista tria instrumenta musica habebant filij Heman ad canendum, G & quidam canebant voce, alij verò in musicis instrumentis. Quæ autem sint, & qualia ista instrumenta supra dictum est.

In ministeria domus Domini. Idest isti filij Heman seruiebant ad diuersa ministeria domus Domini, scilicet in cantando: nam nullum aliud ministerium habebant isti cantores, quia tamen canebant diuersimode in diuersis temporibus, sicut dicitur supra vigesimotertio, scilicet secundùm numerum, & cęremonias vniuscuiusque rei, dicebantur habere diuersa ministeria.

Iuxta regem. Idest erant iuxta regem Dauid canendo. In Hebręo dicitur: Super manus regis. Et idem est, quod apud regem, H quia non poterat intelligi, quòd super manus regis cantarent, sed per hoc significatur, secundùm modum loquendi hebraicum, quædam propinquitas loci.

Asaph videlicet, & Iditum, & Heman. Est sententia incompleta, quia deficit verbum. Et est sensus, quòd isti tres fuerunt principes omnium cantorum, licet sub istis essent alij vigintiquatuor principes de filijs suis, à quibus nominantur vigintiquatuor sortes.

Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis. Istud non refertur ad tres immediatè positos, scilicet Heman, Iditum, & Asaph, sed ad filios eorum. Quod patet quia dicitur, quòd isti cum fratribus suis fuerunt ducentioctogintaocto doctores, & tamen hoc non cõuenit nisi filijs istorum, I quia isti erant vigintiquatuor, & cum quolibet erant vndecim, & ipse principalis erat duodecimus, & duodecies vigintiquatuor complent ducentos octogintaocto, & non conuenit hoc Asaph Heman, & Iditum cum fratribus eorum.

Qui erudiebant canticum Domini. Scilicet isti filij Asaph Heman, & Iditum, erudiebant canticum Domini, scilicet quia ipsi, & fratres eorum erant viri periti circa sacram scripturam, & circa naturam rerum, vt scirent inde materias accipere, in quibus laudarent Deum, & etiam in arte Oratoria erant periti ad ornatè dicendum ea, quę vellent de Deo dicere, erant etiã periti in musicis, vt scirent cantica in pulchra harmonia resonare, & isti Leuitę erudiebant alios minus K peritos circa canticum diuinę laudis.

Cuncti doctores, ducentioctogintaocto. Scilicet omnes filij Asaph, & fratres eorum, qui erant ducentioctogintaocto, erant cantores circa diuina in laudem, & erant doctores, quia erudiebant minus peritos circa hoc. In Hebręo habetur: Quilibet intelligens, vbi nos dicimus cuncti doctores, sed idem est.

Quare hic fit mentio de filijs Asaph Heman, & Iditum. Quæst. XI.

QVAERITVR circa ea, quę dicta sunt supra de istis filijs Asaph Heman, & Iditum, quare nominantur hic, exprimendo tam particulariter nomina singulorum.

Respondendum, quòd Dauid voluit ordinare Leuitas cantores per vices suas, vt ministrarent in diuersis temporibus, secundùm successionem, & sine labore.

Ad hoc autem posuit primò tres principes, qui erant cantores peritissimi, scilicet Heman, Asaph, & Iditum. Et quantum ad hoc diuisit omnes cantores in tres partes, & quia non erat opportunum facere solùm tres partes propter causas assignatas in quadã quæstione, subdiuisit quamlibet partem istarum, scilicet faciendo tot sortes, quot erant filij istorum triũ principum: & quia Asaph habuit quatuor filios, habuit quatuor sortes, Iditum habuit sex filios, & totidem sortes, Heman habuit quatuordecim filios, & totidem sortes, & quia à quolibet filiorum istorum trium principum, scilicet Asaph, Heman, & Iditum nominata fuit vna sors Leuitarum, vt patet infra in litera, rationabile fuit eos hic exprimi, quia sicut pręsuppositum fuit præcedenti capitulo, & supra vigesimotertio, nominantur hic soli principes, tam in sacerdotibus, quam in Leuitis. Talis autem diuisio facta est inter sacerdotes: nam primo diuisi sunt per duas domos, scilicet Eleazar, & Ithamar, & dati fuerunt duo principes istarum, scilicet Sadoc, & Achimelech, deinde quęlibet istarum domorum subdiuisa est, scilicet domus Eleazar per decem, & sex sortes, & domus Ithamar per octo, & sic fuerunt vigintiquatuor sortes sacerdotum, & in qualibet earum fuit vnus princeps, à quo denominaretur illa sors, vt patet pręcedenti cap.

De rege circa quem filij Asaph erant prophetantes, & quando. Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicitur hic, quòd filij Asaph erant prophetantes iuxta regem, de quo rege intelligitur, & quando fuit hoc completum.

Aliquis dicet, quòd hoc fuit in templo Salomonis. Sed hoc non stat, quia Dauid nunquam vidit templum illud, cùm factum fuerit post tempus suũ, ideo non poterant ibi canere isti Leuitę iuxta regem, nisi forte aliquis dicat, quòd intelligitur hoc de Salomone.

Sed istud non videtur, quia Salomon non fuit vir deicola, qui humiliaret cor suum ad seruiendum Domino, ita vt caneret cum Leuitis, vel saltem esset cum eis quando canerent, sed intelligendum est de Dauid, qui fuit deicola, & humiliabat se ad omnia ista. Quod patet in portatione arcę: nam ipse deposuit vestes regales, & indutus erat solùm tunica byssina, & saltabat coram arca totis viribus, atque canebat in organis, ita vt despiceret eum Michol filia Saulis vxor sua, vt patet supra decimoquinto, & secundo Reg. sexto.

Et tunc dicendum est, quòd Asaph, & filij sui cantabant iuxta regem Dauid, scilicet antequam esset ędificatum templum Salomonis, & hoc dum erat arca in Ierusalem in domo Dauid, quia tunc cantabant Leuitę coram illa quotidie, & Dauid fecerat Asaph principem, ad confitendum Domino coram arca, mansitque ipse, & filij sui coram illa in Ierusalem, cęteris Leuitis missis in Gabaon ad templum Domini, vt patet supra decimosexto.

Et tunc verisimile est, quòd sępe Dauid ex deuotione adiungeret se Asaph, & filijs eius canentibus.

pe

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd Deus dedit Hemã quatuordecim filios. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quare dicitur hic. Dedit Deus Heman quatuordecim filios. Aliquis dicet, ꝙ hoc dicitur quodam modo generali, s. quòd omnia bona à Deo sunt, habere autem filios est vnum de bonis, ideo filij à Deo sunt, & sic dicit hic scriptura de Heman, quia Deus dedit ei istos filios. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia hoc modo diceretur de Iditum, & de Asaph, qui etiam habuerunt filios, & tamen non dicitur de eis, quòd Deus dedit eis filios, ideo alia causa specialis fuit. Et dicendum est, quòd istud dicitur specialiter de Heman, eo ꝙ ipse habuit plures filios, quam alij: B nam Asaph habuit quatuor filios, & Heman habuit quatuordecim filios, & tres filias, & licet filij, siue multi, siue pauci sint, à Deo dantur, quia tamen hic fuit magna multitudo filiorum, specialius videtur, quòd fuerit aliquod beneficium Dei circa Heman, dando ei filios, quàm circa alios, & ob hoc exprimitur de eo, quod Deus dedit filios, & dare filios pertinet ad Deum aliqualiter, plusquam dare alia bona temporalia, eo quòd licet naturaliter filij gigni possint, tamen interdum nisi Deus direxerit hominem ad tempus in quo gignere potest, vt conueniat cum vxore, non gignet. De hoc autem satis declaratum est in distinct. decimatertia, in quadam quæstione. C Et sic arbitratus est Iacob, ad quem dixerat Rachel vxor sua, Da mihi liberos, alioquin moriar. Ipse respondit. Nunquid pro Deo ego sum, qui priuaui te fructu ventris tui? quasi dicat, ad solum Deũ pertinet dare filios, & priuare hominem illis: Genesis trigesimo. Quod tamen diceretur hoc specialiter in Heman, quia multos filios habuit. Patet hoc, quia sic etiam dicitur de Obededom, qui habuit plures filios, quam alij ianitores, & numerantur octo filij eius principes ianitorum, & subditur. Quia benedixit illi Dominus, idest, ideo habuit tot filios, quia Deus benedixit ei specialiter dando tot, vt patet sequenti capitulo. D

An etiam fœminæ cantabant in templo. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur de filijs Heman, quòd habuit quatuordecim filios, & tres filias, & omnes isti erant distributi per ministeria Domini, cantando in templo, an verum sit, quòd etiam fęminæ cantabant, vel soli viri.

Respondendum est, quòd tam filij, quam filię Heman canebant coram Domino, eo quòd erant filiæ eius eruditę circa canticum Domini, sicut filij, & hoc litera significat: nam postquam dicit, quòd Deus dedit Heman filios quatuordecim, & filias tres, sequitur. E Vniuersi sub manu patris sui, ad cantandum in templo Domini distributi erant: ergo tam filij, quam filię cantabant.

Sed obijcietur, quomodo fęminæ canere poterãt, ministrando in officio Leuitico, quia videtur, quòd nõ pertinebat ad eas exercere tale officium, nec pręsentes esse cum viris in templo.

Dicendum est, secundùm quosdam, quòd hoc licitum erat: nam sicut apud Gentiles fiebat, scilicet, ꝙ fęminæ essent sacerdotes: nam in templo Apollinis, quod erat magnę venerationis in toto orbe in insula Delphos, erat fęmina virgo sacerdos, & per illam dabantur responsa diuina, vt ait Lucanus lib.3.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia non erat A talis ritus cęremoniarũ apud Iudęos qualis apud Gentiles, sed potius Deus volebat, quòd ritus suos omnino differrent à ritu Gentilico, ne haberent occasionem incidendi in idolatriam: sic enim patet Deuter. 12. cùm dicitur: Caue quando disperdiderit Dominus Deus tuus gentes à facie tua, ad quas ingredieris possidendas, & possederis eas, atq; habitaueris in terra earum: caue ne imiteris eas, postquam te fuerint introeunte subuersę, & requiras cęremonias earum, dicens. Sicut coluerunt gentes istę Deos suos, ita & ego colam. Non facies similiter Domino Deo tuo. Ideo non bene arguitur ex similitudine ritus Gentilium.

Sed dicendum est, quòd licebat fęminis filijs cantorum coram Domino cantare, quia non erat prohi- B bitum eis intrare templum, cum omnes viri, & fęminæ de Israel intrarent in illud. Sed etiam specialiter apparet de fęminis, quia quędam fęminæ nocte, & die manebãt in templo, sicut patet de Anna filia Phanuel de tribu Aser, quę die, & nocte manebat in templo ieiunijs, & orationibus vacans, vt patet Luc. secundo. Ministerium etiam cantandi, & laudandi Dominum, cùm non esset aliquod de ministerijs sacris, sicut erant officia sacerdotalia, nõ legitur prohibitum fęminis, potissimè quia alia maiora cõcedebat Deus fęminis in veteri testamento, scilicet esse prophetis- C sas: nam per hoc reuelabat secreta per illas, sic patet de Anna matre Samuelis primo Regum secũdo. Sic etiam de Olda prophetissa, quę erat in secunda clausura Ierusalem diebus regis Ozię, & ad eã misit rex, vt consuleret Dominum super libro, qui in templo inuentus fuerat, & ipsa respondit ea, quæ postea euenerunt, vt patet quarto Reg. vigesimosecundo. Et nõ solum mulieres erant prophetissę, ita quòd Deus per eas reuelaret secreta futurorum, sed etiam erant prophetissę, faciendo cantica diuinę laudis: sic enim fuit de Anna matre Samuelis, quę fuit prophetissa, & fecit illud canticum, quod incipit: Exultauit cor meũ primo Regum secundo. Sic etiam Anna prophetissa filia Phanuel, quę manebat in templo die ac nocte D faciebat cantica diuinę laudis: nam ipsa incepit confiteri Domino tempore, quo vidit Christum duci in templum, & poni in manibus Simeon, vt patet Lucę secundo. Sic etiam Maria soror Moysi prophetissa cantauit diuinę laudis canticum, cum omnibus fęminis Israelitarum, postquam liberati sunt de mari Rubro Israelitæ, & extincti sunt Aegyptij in aquis, vt patet Exod. 15. Ita nunc filię Heman essent prophetissę, & facerent cantica diuinę laudis, quę canerent corã Domino sicut fratres sui filij Heman.

Quare non fuit denominata vna familia, a qualibet filiarum Heman. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, cùm filiæ Heman can- E tarent in templo Domini, sicut filij, & à singulo filiorum nominata est vna familia cantorum, quare etiam non nominata fuit vna sors, vel familia à qualibet filiarum eius; nam etiam ipsę cantabant.

Dicendum, quòd hoc factum est propter duo. Primò propter dignitatem: nam quilibet istorum principum fortium præerat multis cantoribus, qui sub eo erant, scilicet quasi ducentis, fęminæ tamen non competit dominari viro, nec docere ipsum propter indignitatem suam, sed dominari pertinet ad virum: sic .n. dicit Apostolus prima ad Timo. 2. c. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere aũt mulierem nõ permitto, nec dñari in virum, sed esse in silentio. Et dat ibi duas causas, quare vir

debeat præesse naturaliter, & nõ fęmina. Prima est pp
prioritatem originis, cum dicit: Adam enim primũ
formatus est, deinde Eua. Secunda est propter per-
fectionem iudicij, quia vir naturaliter est iudicij perfe
ctioris, & sanioris: nam in prima tentatione, s. diaboli
in Paradiso, mulier decepta est, & vir non, cùm dicit:
Et Adam non est seductus, mulier autem seducta in
prçuaricatione fuit. Non ergo erat dignum, quòd
mulier esset princeps vnius sortis, & subijcerentur si-
bi viri illius sortis. Secundum est, quia non poterat vl-
lo modo fęmina esse princeps, quia postquam consti-
tuebatur aliquis princeps super aliquam sortem, de-
scendentes in illa sorte dicebantur de progenie illius,
fęmina tñ nõ potest habere progeniem, quia cùm fę-
mina accipiatur a viro, transit in cognationẽ eius, &
filij illius fęminæ non dicuntur de cognatione eius,
sed de cognatione patris, & sic sors, quæ nominare-
tur ab aliqua de filiabus Heman, postea transiret in
alteram progeniem, & nominaretur ab illo principe,
qui accepisset illam feminam in vxorem, quia iã co-
gnatio pertineret ad illum, & non ad fęminam: de-
buit tamen semper manere idem principatus, & co-
gnatio in eodem, ideo non debuit ab aliqua istarum
fęminarum nominari aliqua cognatio.

Iuxta quem regem filij Heman canebant. *Quæst. XVI.*

QVAERITVR vlterius, quo dicitur hic de filijs
Heman, ꝙ canebant iuxta regem, & de quo
rege intelligatur. Aliquis dicet, ꝙ intelligetur
de rege Dauid, sicut dicebatur supra in quæ-
stione de filijs Asaph, quomodo canerent iuxta regẽ
Dauid, s. quando erat arca in Ierusalem, ꝙ ipse aderat
eis cantantibus.

Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia istud pertinet
ad filios Asaph, sed non ad filios Heman, quia in illa
computatione Leuitarum, & sacerdotum, & distri-
butione, quam fecit Dauid, quando portata est arca,
fecit ꝙ Asaph, & filij sui ministrarent coram arca in
Ierusalem, & ꝙ Heman, & filij sui irent ad ministran-
dum in Gabaon in tabernaculo Dñi, vt patet sup. 16.
& sic non poterant ministrare coram rege filij He-
man sicut filij Asaph. Aliquis dicet aliter, s. quòd istud
intelligitur de tempore Salomonis, s. ꝙ isti cantarent
iuxta regem Salomonem in templo. Sed dicendum,
ꝙ hoc non stat, sicut probatum est in quæstione de fi-
lijs Asaph, eo quod Salomon non fuit ita vir deicola,
qui se humiliaret ad standum cum Leuitis, quando
canerent, sicut Dauid. Dicendum ergo, ꝙ istud in-
telligitur de rege Dauid, scilicet, quòd aliquando fi-
lij Heman cecinerunt cantica diuinæ laudis: nam li-
cet missi fuerint in Gabaon, tamen ante hoc manse-
runt aliquo tempore coram arca Dñi in Ierusalem,
& tunc canebant apud Dauid. Etiam potest intelligi
de tempore portationis arcç, s. ꝙ filij Heman canta-
bant tunc, & forte erant apud regem Dauid.

Miseruntq; sortes per vices suas ex æquo
tam maior, quam minor, doctus pariter, &
indoctus. Egressaq; est sors prima Ioseph,
qui erat de Asaph. Secunda Godoliæ, ipsi &
filijs eius, & fratribus eius duodecim. Tertia
Zachur, filijs & fratribus eius duodecim.
Quarta Isari, filijs & fratribus eiꝰ duodecim.
Quinta Nathaniæ, filijs & fratribꝰ eius duo-
decim. Sexta Bocciau, filijs & fratribus eius
duodecim. Septima Isreela, filijs & fratribus
F eius duodecim. Octaua Iesaiæ, filijs & fratri-
bus eius duodecim. Nona Mathaniæ, filijs
& fratribus eius duodecim. Decima Semeię,
filijs & fratribus eius duodecim. Vndecima
Azareel, filijs & frĩbus eius duodecim. Duo-
decima Hasabiæ, filijs & fratribus eius duo-
decim. Tertiadecima Subael, filijs & fratri-
bus eius duodecim. Quartadecima Matha-
thiæ, filijs & fratribus eiꝰ duodecim. Quin-
G tadecima Ierimoth, filijs & fratribꝰ eius duo-
decim. Sextadecima Hananię, filijs et fratri-
bus eius duodecim. Septimadecima Iesbac-
cassæ, filijs et fratribus eius duodecim. Octa
uadecima Hanani, filijs et fratribus eiꝰ duo-
decim. Nonadecima Mellothi, filijs et fratri
bus eius duodecim. Vicesima Eliatha, filijs
et fratribus eius duodecim. Vicesimaprima
Othir, filijs et fratribus eius duodecim. Vice
simasecunda Goddolathi, filijs et fratribus
H eius duodecim. Vicesimatertia Mahazioth,
filijs et fratribus eius duodecim. Vicesima-
quarta Romemthiezer, filijs et fratribus
eius duodecim.

Miseruntque sortes. Hic ponitur secundum huius
partis, scilicet vigintiquatuor sortes cantorum, quæ
positæ fuerunt ad ordinandum ipsos cantores per
tempora debita in officijs suis, & dicitur.

Miseruntque sortes per vices suas. Idest per partes
iam factas: nam constitutæ erant vigintiquatuor par
tes Leuitarum ad canendum, & nunc positę fuerunt
sortes super omnes illas partes, scilicet quę prius mi-
nistraret, & quę posterius. Et vocantur istę partes vi-
I ces, eo quòd per vices, idest per successiones mini-
strabant.

*Ex æquo tam maior, quam minor, doctus pariter, & indo-
ctus.* Idest istę diuisiones, super quas positę fuerunt
sortes, factæ sunt per ęqualitatem, scilicet, quòd tot
viri erant in vna sorte, sicut in alia, & non attendeba-
tur dignitas aliquorum, ita quòd dignitas quorun-
dam prçponderaretur numero alterius, sed omnes
tam maiores, quam minores erãt ęquales in diuisio-
ne ista, quia tot ponebantur de istis, sicut de illis. Et ã
non aspiciebatur, quòd illi, qui sapientiores essent
cęteris, præualerent numero aliorum, sed docti, &
indocti ęquales erant in ista diuisione: erant enim
quidam docti, scilicet nimis sapientes circa artem
faciendi cantica diuinæ laudis, & proferendi illa, eo
K quòd sapientia ista erat humana, & poterat abun-
dantius esse in quibusdam, quam in alijs, & ideo illi,
qui sapientes erant erudiebant alios, vnde supra dici-
tur, quod erant ducentioctogintaocto doctores, qui
erudiebant canticum Domini. In Hebrço dicitur.
Tam magister, quam discipulus, vbi dicitur in lite-
ra nostra, doctus pariter, & indoctus, & idem est,
quia magister doctus est, discipulus autem indoctus.
Potest intelligi alio modo ista litera, quod sortes mis-
sę fuerunt ęqualiter, idest, quòd in hoc omnes can-
tores fuerunt ęquales, quia miserunt sortes: nam
sors facit ęqualitatem in eo, quòd ita potest euenire
paruo, sicut magno, indocto, sicut docto. Et vide-
batur,

batur, quòd non deberet ſic fieri, quia illa pars, in qua erāt viri digniores, & ſapientiores, debebat eſſe prius, & ſic ſecundum ordinem dignitatis nunc nō immiſſæ fuerunt ſortes, & in hoc fuerunt æquales magni, & parui, docti, & indocti: nam ſors prima poterat accidere illis, q̄ eſſent minoris dignitatis, & iſte eſt ſenſus literæ verus.

Egreſſa eſt ſors prima Ioſeph. Ideſt ſors prima cecidit ſuper illam partem cātorum, in qua erat princeps Ioſeph: nam omnes iſtæ ſortes nominantur a principibus ſuis. *Qui erat de Aſaph*. Scilicet Ioſeph erat filius Aſaph, & erat ſecundus de filiis, vt patet ſupra in litera. Et ponitur iſtud ad indicandum quòd omnes iſti principes ſortiū fuerūt filij Aſaph, Heman, & Idithū, & princeps primæ partis fuit de filijs Aſaph. *Secunda Godoliæ*. Iſte Godolias fuit ſecundus filius Idithum, vt patet ſupra in litera.

Ipſi, & filijs eius, & fratribus eius duodecim. Iſtud dicitur de qualibet ſorte, vt patet diſcurrendo per literā, & eſt ſenſus, quòd princeps ſortis cuiuslibet habebat ſecum vndecim de filijs, & fratribus ſuis, & ipſe erat duodecimus, & illa ſors proueniebat omnibus duodecim ſimul. An plures eſſent in qualibet ſorte, quā duodecim, & quomō poterat accidere, quòd in qualibet ſorte eſſent duodecim filij, & fratres declarabitur infra in quęſtionibus. Et quia dicīt hic de duodecim filijs, & fratribus, exponēdum eſt in qualibet ſorte, ſicut nunc expoſitum eſt.

Tertia Zachur. Iſte Zachur erat primus filius Aſaph, & accidit ei tertia ſors: erat enim princeps in illa.

Quarta Iſari. Iſte Iſari eſt, qui vocatur Sori ſupra in litera, & eſt tertius filius Idithum, ſed aliquādo mutātur literæ in nominibus Hebræis, addendo, vel ſubtrahendo, vel alterando.

Quinta Nathaniæ. Iſte eſt tertius filius Aſaph, & accidit ei ſors quinta. *Sexta Bocciau*. Iſte eſt ſecundus filius Heman ſupra in litera. *Septima Aſarela*. Aliqui libri habent Iſreola, & tamen vocatur Aſarela ſupra in litera. Et eſt quartus filius Aſaph.

Octaua Ieſaiæ. Iſte Ieſaias vocatur ſupra Ieſias, & eſt quartus filius Idithum.

Nona Mathaniæ. Differunt Mathania, & Nathania, quia Nathania eſt tertius filius Aſaph, Mathania eſt tertius filius Heman, & ſic iſta ſors nona habuit in principem filium tertium Heman.

Decima Semeiæ: Iſte Semeias non reperitur inter filios Aſaph, Heman, & Idithum ſub iſto nomine, ſed oportet, quòd accipiatur ſub alio nomine mutato, qa ſępe fit ſic in Hebræo, quòd idem homo habet multa nomina. Et ſic iſte potuit vocari Semeias, & aliquo alio nomine. Manent autem duo nomina inter filios Aſaph, Heman, & Idithum, quę non ponuntur hic nominando principes ſortium, ſ. Idithum, & Heman, quia Idithum erat primus filius Heman. Et tamen totidem ſortes ponuntur hic quot erant filii Heman, Aſaph, & Idithum ſimul, & omnium aliorum. Ponūtur hic nomina in principibus ſortium præterquam illorum duorum. Ideo oportet, quòd iſte Semeias ſit vnus de illis duobus, ſ. primus filius Heman, vel primus filius Idithum.

Vndecima Azazeel. Nomen iſtius Azazeel non reperitur ſic ſupra, ſed eſt aliqualiter mutatum, & vocatur Ozeel, & eſt quartus filius Heman ſupra in litera.

Duodecima Haſabiæ. Iſte vocatur Sabias ſupra in litera, & eſt quintus filius Idithum, ſubtrahitur tamen litera de principio, vel additur hic: ſic enim fit in iſto nomine Aram. Aliquādo vocatur Aram, vt patet Ruth quarto. & Math. 1. Et aliquando vocatur Ram ſupra tertio.

Tertiadecima Subael. Iſte vocatur Subael, & eſt quin-

A tus filius Heman ſupra in litera.

Quartadecima Mathathiæ. Iſte eſt filius ſextus Idithū, & non eſt iſte Mathathias pater Machabæorum, de quo primo Machab. 2. quia ille fuit ſacerdos, iſte Leuita: nam filij eius fuerunt ſummi ſacerdotes, ſ. Iudas, Ionathas, & Simon, vt patet per totum diſcurſum libri Machabęorum primi. Et ipſe Mathathias vocauit Phinees patrē ſuum, & tamen ipſe Phinees fuit ſummus ſacerdos 1. Mach. 2. Etiam iſte Mathathias fuit multo tempore ante illum, quia iſte fuit tempore Dauid, quando poſitæ fuerunt iſtę ſortes. Ille autem fuit poſt captiuitatem Babylonis multo tempore, ſ. quando fuerunt Machabæi, quod fuit per annos centum, & quinquaginta ante Chriſti natiuitatē, de quo de-

B clarabitur in principio libri Machabæorum.

Quintadecima Ierimoth. Iſte Ierimoth fuit filius ſextus Heman, & aliquando eſt nomen vrbis, ſicut ſupra declaratum eſt.

Sextadecima Hananiæ. Iſte fuit filius ſeptimus Hemā ſupra in litera. *Septimadecima Ieſbacaſſe*. Iſte vocatur Ieſbocaſſa ſupra in litera, quia aliquando variantur nomina in quibuſdam literis, vt ſępe dictum eſt. Et eſt filius vndecimus Heman.

Octauadecima Hanani. Iſte Hanani non ponitur ſupra inter filios Heman, Aſaph, & Idithum, niſi forte aliqs dicat, q̄ iſte Hanani eſt, qui vocatur Hanania, & eſt filius ſeptimus Heman ſupra in litera. Sed hoc nō ſtat, quia ille Hananias eſt, a quo nominatur ſors ſextade-

C cima, & iſte Hanani eſt a quo nominatur ſors decima octaua.

Ideo oportet, quòd ſit alius ab illo, & tamen non reperitur ſupra nomen eius, ideo oportet, q̄ accipiatˉ, q̄ ſit vnus de illis duobus, ſ. Idithum, vel Heman, de quibus ſupra dicebatur, quia vnus eorum eſt primus filius Heman, & alius eſt primus filius Idithum. Et non reperiuntur hic in principibus ſortiū. Ideo oportet, q̄ iſte Hanani ſit aliquis de illis duobus, ſ. Heman, vel Idithum.

Nonadecima Mellothi. Iſte eſt filius duodecimus Heman, vt patet ſupra in litera. *Viceſima Eliatha*. Iſte eſt octauus filius Heman, vt patet ſupra in litera.

Viceſimaprima Othir. Iſte eſt filius tredecimus Hemā ſupra in litera.

D *Viceſimaſecunda Godolathi*. Iſte eſt filius nonus Heman. Et vocatur ſupra Godolthi, hic autem mutatur aliqualiter nomen, & vocatur Godolathi, quia ſępe fit iſta additio, vel ſubtractio, vt ſupradictum eſt.

Viceſimatertia Mahaziotb. Iſte vocatˉ in Hebręo Maziuth. Et ſic vocatur ſupra in litera, ſ. in Mazioth, & tamen hic videtur eſſe litera ſubtracta, & forte per imperitiam librariorum. Eſt autem iſte filius quartuſdecimus, & vltimus Heman, vt patet ſupra in litera.

Viceſimaquarta Romemthiezer. Iſte eſt filius decimus Heman, vt patet ſupra in litera. Et aliqui diuidūt iſtud nomen putantes eſſe duo nomina, ſed errant, ſicut ſupra probatum eſt.

E *Quare fuerunt ſolum vigintiquatuor partes cantorum. Quæſt. XVII.*

QVAERITVR circa iſtas partes cantorum, quare fuerunt vigintiquatuor, & non fuerunt plures, nec pauciores.

Reſpondendum eſt, quòd non debuerunt eſſe iſtę partes duæ, vel tres ſolum, vel paucę. Primo quia eſſet magna multitudo miniſtrantium in qualibet parte, quia omnes de vna ſorte iſtarum debebant miniſtrare vno tempore, & de alia ſorte alio tempore. Et cum Leuitæ cantores eſſent quatuor millia, vt patet ſupra 23. In qualibet parte iſtarum eſſent mille Leuitę, vel plures,

plures,& ſic eſſet magna multitudo miniſtrantium, & inutilis, quia non poſſent omnes ſimul miniſtrare. Secundo patet, quia Dauid volebat releuare Leuitas a laboribus inquantum poterat. Si autem eſſent ſolũ tres, vel quatuor ſortes,cum quibus earum miniſtraret per vnam Hebdomadam, vt declaratum eſt præcedenti cap.teneretur quælibet iſtarum expleta hebdomada miniſtrationis ſuæ,iterum per duas, vel tres hebdomadas redire ad miniſtrandum. Et iſtud eſſet intolerabile Leuitis: nam habitabant diſperſi per totam terrã Iſrael in quadragintaocto ciuitatibus, quæ datæ erant eis de omnibus tribubus,Nume.35. & Ioſue 21. & ſupra 6. Et cum aliquę illarum vrbium diſtarent nimis a loco Sanctuarii occuparẽt Leuitæ totum tempus eundo,& redeundo,& miniſtrando, & nunquam poſſent quieſcere in terra ſua, quod erat valde inordinatum. Nunc autem cum eſſent vigintiquatuor ſortes,& quęlibet miniſtraret per hebdomadam,quieſcebat quælibet ſors vigintitribus hebdomadis,quæ complent quaſi medium annum. Et ſic non eſſet difficile poſt illud tp̃s quietis in patriam redire ad miniſtrandũ.Non decuit etiam, quòd fierent valde multæ partes cantorum vtpote centum,vel ducentæ,quia tunc in qualibet ſorte eſſent ſolum viginti cantores, & iſti non ſufficiebant ad ſolenniter cantandum in Sanctuario Domini, quia cum eſſet Sanctuarium tantæ magnitudinis, & gloriæ,& eſſet vnicum in tota terra Iſrael,decebat eſſe multos cantores ibi,vt ſolenniter fierent officia Sanctuarii. Item quia ſicut ſupra declaratum eſt, nõ miniſtrabant ſimul in quacunque miniſtratione, ſed aliqui cantabant tempore vnius ſacrificii, & aliqui tempore alterius etiam per noctem, cum ſemper cantare deberent in holocauſto veſpertino,quod per totam noctem fiebat,nõ poterant iidem cantores ſemper cõtinuare, ideo mutabantur. & tamen ſi iſta diuiſio fieret in viginti cantoribus, qui eſſent in eadem ſorte, ſequeretur quòd miniſtrarent pauciſſimi qualibet vice, ideo decuit ſic fieri. Nunc autem cum eſſent vigintiquatuor ſortes, in qualibet earum erant centum ſexaginta, & ſex cãtores, & iſti poterant ſolenniter miniſtrare. Et dato, quòd diuiderentur in duas,vel tres partes, adhuc ſolenniter cantarent, quia in qualibet earum multi Leuitę manerent. Secundo non conueniebat hoc, quia ſi fierent tot partes vtpotè ducentę,cum qualibet illarum miniſtraret vna hebdomada, illa pars, quæ nunc miniſtraret,non miniſtraret iterum vſque poſt ducentas hebdomadas, quæ complent quatuor annos, vel quaſi. Sed ſatis videbatur abſurdum, quòd ille Leuita, qui nunc miniſtraret, non miniſtraret iterum vſque poſt quatuor annos,quia ſic deſuefierent a miniſtratione, & redderentur quaſi laici propter moram, quam contraxerant in miniſtrando. Diuiſis autem cantoribus per vigintiquatuor ſortes, ſicut nunc,quilibet Leuita poſtquam ſemel miniſtraret, tenebatur iterum miniſtrare poſt dimidium annum, quia vigintiquatuor hebdomadę ſunt quaſi dimidium annum. Et iſtud erat tempus conueniens ad quieſcendum, & ad redeundum ad miniſtrandum, & ſic non debuerunt fieri multæ ſortes Leuitarum, neque valde paucæ, ſed medio modo, & ſic fuit,quod fierent vigintiquatuor ſortes.

Iſtæ tamen ſunt cauſæ in vniuerſali, quia poterat dici, quòd fierent vigintiduæ ſortes, vel viginti, & quinque. Et vtrunque erat valde conueniens, nec inducebatur aliquod de inconuenientibus ſupra aſſignatis.

Cauſa ergo quare præciſè fuerunt vigintiquatuor ſortes, & non plures, nec pauciores, ſunt duæ. Prima eſt, quia iſtę partes cantorum fuerunt diuiſæ
F per principes ſingulos, ſcilicet, quòd in qualibet ſorte erat vnus princeps. Iſti autem conuenienter accepti ſunt de filijs Aſaph,Heman, & Iditum, eo quòd illi erant tres maximi, & ſapientiſſimi principes cantorum, filij tamen iſtorum fuerunt vigintiquatuor ſolum, ſcilicet quatuor filij Aſaph, ſex filij Iditum, & quatuordecim filij Heman, vt patet ſupra in litera, ideo non debuerunt eſſe plures neque pauciores, q̃ vigintiquatuor ſortes.Secunda cauſa eſt,& pręcipua, quia Dauid voluit ordinare Leuitas cũ ſacerdotibus, vt ſe haberent ordinate miniſtrando, & quòd cantores miniſtrabant quando ſacerdotes faciebant ſacrificia, & erant diuiſi ſacerdotes per vigintiquatuor ſor-
G tes, vt patet pręcedenti cap. Diuiſi fuerunt etiam cantores per vigintiquatuor ſortes, vt cantores de prima ſorte miniſtrarent cum ſacerdotibus primę ſortis,& ſic de alijs, & cum illis ſacerdotibus,cum quibus nũc miniſtrarent aliqui Leuitę, deberent etiam miniſtrare in ęternum, & ſic ſciret quilibet Leuita, cum quo ſacerdote ſemper miniſtraturus eſſet, & ſic melius miniſtrarent, quia conuenirent inter ſe propter magnam conuerſationem, quam ſi mutarentur, ita ꝙ Leuitę vnius ſortis miniſtrarent nunc cum quibuſdã ſacerdotibus, & alia vice cum alijs. Si tamen ſortes Leuitarum eſſent plures, vel pauciores, quam vigintiquatuor, cum ſortes ſacerdotum eſſent vigintiqua-
H tuor,neceſſe erat,quòd ſi prima ſors cantorum miniſtraret nunc cum prima ſorte ſacerdotum, miniſtraret iterum cum vigeſimaquarta ſorte ſacerdotũ, vel cum ſecunda ſorte, debuerunt ergo eſſe ſortes cantorum vigintiquatuor pręciſè.

De modo ponendi illas ſortes. *Quæſt. XVIII.*

QVAERITVR vlterius quis modus fuit ponẽdi illas ſortes inter cantores. Dicendum,quòd fuit talis ſicut ille, qui obſeruatus eſt in ſortibus ſacerdotum, ſcilicet: Accepti ſunt primo quatuor millia de Leuitis, quia tot erant cantores ſupra 23. & iſti erãt de omnibus tribus familijs Leuita-
I rum, ſcilicet quidam de Gerſonitis, alij de Caathitis,alij de Meraritis, & diuiſi fuerunt per partes ęquales vigintiquatuor, & ſic in qualibet parte erant centum ſexaginta & ſex, & fuit in qualibet parte iſtarum vnus princeps, à quo denominaretur illa pars, qui aſſumpti ſunt de dignioribus, & ſapientioribus inter omnes, & quia nulli tales reperti ſunt quales filij Heman, Hethan, & Iditum, fuerunt ipſi vigintiquatuor conſtituti principes iſtarum ſortium. Nunc autẽ manebat dubium, quę ſors deberet aliam pręcedere in miniſtrando, & quia ſuper hoc poterat eſſe contentio,& cauſę ęmulationis, fuerunt poſitę ſortes vigintiquatuor pro iſtis vigintiquatuor partibus cantorũ. Et cui primo ſors eueniret, erat prima in miniſtrando,& ſic de cęteris. Modus autem ponẽdi ſortes fuit,
K quòd ſcriberentur vigintiquatuor cedulę,& in vna eſſet prima,& in alia ſecunda,& ſic de cęteris,& mitterentur omnes in inuolucro,& vigintiquatuor principes cantorum mitterent manus in inuolucrũ,& ſors, quam quilibet traheret eſſet ſua, ſcilicet miniſtraret in illo loco,quem ſors ei daret.

De permiſſione ſortium inter partes cantorum. Quæſt. XIX.

QVAERITVR vlterius quomodo Deus permittebat,quòd ponerẽtur ſortes inter partes cantorum ad aſſignandum,quę pars deberet prius miniſtrare, & quę poſtea, q̃a ſic poſſet euenire ſors prima viris, qui erant minoris dignitatis,

tatis, & minus doctis, sicut in litera dicitur, quòd miserũt sortes ex æquo, maior & minor, doctus pariter, & indoctus, & tamen istud erat inconueniens, quia viri docti debebant habere primas sortes, quæ erant maioris dignitatis, ideo non debebat dirimi hoc sorte, sed magis per electionem, considerando merita, ita, vt illi qui præcedebant alios meritis, haberent sortes primas, quæ essent maioris dignitatis.

Respondendum, quod Deus fecit hoc ad tollendã dissensionem, quia dato, quòd iustum erat digniores præcedere, tamen erat scandalum disputare quis esset dignior, quia iudicando de vno, quòd esset dignior alio, ille supprimebatur aliqualiter, cum quilibet reputet se nullo alio minus dignum, & ex hoc sequerentur odia, quæ Deus voluit euitare, ideo voluit, quod per sortes dirimeretur quæ pars deberet præcedere, & q̃ subsequi, & tunc si sors permitteretur libera, posset euenire, quòd illi qui erant minus digni haberent primam sortem, quod erat inconueniens, ideo quomõ ponerentur sortes, Deus cõuertabat eas taliter, quod illi proueniret sors prima, qui dignior erat, & sic per ordinem dignitatis prouenirent omnes, vnde nihil magis erat, quod istæ partes per electionem secundũ dignitatem ordinarentur, s. quæ esset prima, & quæ secunda, & sic de alijs, quam quòd per sortem acciperentur. Cum Deus cuilibet daret talem sortem, qualem ipse merebatur, & tunc tollebatur scandalum, quia nullus iudicabatur ex hoc dignior alio, cum soleat sors incerta prouenire. Quod autẽ Deus sortes istas mutaret, vt quilibet haberet, quam mereretur, patet quia habetur Prouerb. 16. c. Sortes in sinum mittuntur, sed a Domino temperantur.

De modo circa istas sortes. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius quis modus fuit nunc circa istas sortes, scilicet, an filii Asaph præcederẽt filios Heman, & Idithum, vel qualiter se haberent inter se in ordine præcessionis.

Respondendum est, quòd non habitus fuit hic aliquis ordo certus, s. quòd sortes filiorum Asaph præcederent alias, vel sortes Heman præcederent, vel sortes Idithum, sed fuerunt mixtæ, quod patet, quia prima sors fuit Ioseph, qui erat filius secundus Asaph, & secunda sors fuit Godoliæ, qui erat secundus filius Idithum. Tertia sors fuit Zachur, qui erat primus filius Asaph, & sic de alijs, fuerunt enim istæ sortes inter se permixtæ. Et ratio huius fuit, quia istæ sortes nõ fuerunt ordinatæ aliquo ministerio humano, quia tunc datus fuisset certus ordo in illis, scilicet, quòd præcederent isti, vel illi, vel quod essent mixti secundum aliquam certam habitudinem, & tamen nõ fuit aliquid tale, eo quod sorte hoc euenit, & voluntate Dei, qui ordinauit quis esset prior, & quis posterior in omnibus istis, vnde contigit quandam esse permixtionem inter istas sortes, sicut in illis, quæ accidũt pure a fortuna, de quibus nullam causam dare possumus, quare sic eueniant.

Quomodo in qualibet sorte erant solum duodecim. Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo in diuisione istarum sortium dicitur, quòd in qualibet sorte erant duodecim computando ipsum principem, sortis, & filios, & fratres suos: nam necesse est, quod plures essent in qualibet sorte, eo quod diuidebatur tota multitudo cantorum per vigintiquatuor partes, & tamen erant isti quatuor millia, vt patet supra 23. ideo oportebat, q̃ in qualibet sorte essent plures

A quam duodecim: nam necesse erat esse saltem centũ sexaginta.

Dicendum est, quòd intentio scripturæ est exprimere sex nomina digniorum, & facere mentionem de illis, de alijs vero non curat, nisi in generali, ideo q̃quam Leuitæ cantores essent quatuor millia, & verũ est, quod in qualibet sorte oportebat esse saltem centum sexagintasex, tamen scriptura solum curauit de viris dignioribus, & sapientioribus. Et de istis erant in qualibet sorte duodecim cum ipso principe sortis, ideo de istis solum facta est mentio.

Pro quo sciendum, quòd in tota multitudine quatuor millium Leuitarum, Asaph, Heman, & Idithũ fuerunt tres principes præcipui, & sapientissimi: filii
B quoque sui sapientes erant nimis, ideo constituti fuerunt principes vigintiquatuor sortiũ, & quia filii istorum habebant alios filios sapientes, & alios de cognatione sua, qui etiam erant sapientes, nominati fuerũt isti sapientes, & de istis erant in qualibet sorte duodecim, & de istis fit hic mentio. Cæteri autem erant minus docti, de quibus scriptura non curauit facere tam diligentem mentionem. Et patet hoc, quia supra in litera dicitur, q̃ fuit numerus filiorum Asaph Heman, & Idithum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini, cuncti doctores ducenti octogintaocto. Et isti sunt, qui ponuntur in omnibus sortibus, s. in qualibet sorte duodecim: nam diuidendo ducentos
C octogintaocto per viginti quatuor partes, proueniunt cuilibet duodecim, & isti erant doctores aliorũ, s. qui erudiebant canticum Domini, ideo illi soli nominati fuerunt hic, cæteri autem erant indocti, nec erant de cognatione Asaph, Heman, & Idithum, ideo de illis non curatur, & tamen intelligẽdum est, quòd illi etiam fuerunt in istis sortibus. nam maior pars cuiuslibet sortis erat de indoctis, cum solum ponantur hic in qualibet sorte duodecim, & tamẽ necesse est, quod in qualibet sorte essent centum sexagintasex viri, & minus, quod patet ex diuisione dicta.

Sed obijcietur, quòd cum cãtores essent quatuor millia, diuidendo illos per sortes vigintiquatuor, nõ poterant esse æquales, quia in qualibet earum si pone
D rentur centum sexagintasex, superarent decẽ, & sex. Si autem in qualibet ponantur centum sexagintaseptem, deficient octo.

Responderi potest, q̃ quamquam istæ sortes essent æquales, licet in aliqua esset vnus vir plusquã in alijs, non ꝓpter hoc iudicaretur inæqualitas in tanta summa, & sic in quibusdam sortibus essent centum sexagintasex viri, in alijs autem essent centum sexaginta, & septem, vel põt dici, q̃ quamquam dicatur, q̃ erãt quatuor millia cantorum, forte non erant tot præcise, sed aliqui superabãt, vel deficiebant, & sic essent sortes æquales, sed in hoc non est facẽda difficultas.

An verum sit, quod in qualibet sorte essent solum duodecim doctores. Quæst. XXII.

E QVAERITVR vlterius, cum hic dicatur de qualibet sorte cantorum, quod erant in ea duodecim cum filijs, & fratribus suis, & isti duodecim erãt doctores, quomodo poterat esse, quòd in qualibet essent duodecim, quia aliqua sors earum poterat habere plures quam duodecim de istis doctoribus, & alia posset habere pauciores, potissime, cum dicatur de filijs, & fratribus, & difficile sit, quod omnes istæ cognationes essent æquales in filijs, & fratribus, cum interdum vna superet aliam.

Respondendum est, quod illa litera potest intelligi dupliciter, vno modo, quod in qualibet sorte essent duodecim doctores, qui erant præcipui. Cum

isti

isti essent filij, & fratres eorum quorũ numerus non ponitur. Et tunc poterat faciliter fieri, quòd essent in qualibet sorte duodecim viri sapientes: nam plures esse poterant, sed acciperētur solum duodecim quasi principes post primum principem ipsius sortis, & tunc est sensus, quòd in qualibet sorte erant duodecim viri sapientes cum ipso principe sortis, & isti non essent de filiis, & fratribus eius, sed de quibuscunque de illa sorte. Et cum dicitur de filijs, & fratribus eius, non includuntur isti in numero duodenario, sed superadduntur, s. quòd princeps sortis cuiuslibet habebat secum duodecim sapientes, & insuper habebat filios, & fratres suos, idest multos alios de eadem cognatione, quorum non est numerus. Secundo modo potest intelligi, ꝙ isti filij, & fratres essent principes cuiuslibet sortis, ita quòd dicatur, quòd princeps sortis cuiuslibet habebat duodecim viros sapientes, qui erant filij, & fratres eius: & tunc non intelligentur alij, nisi isti duodecim in litera, & tũc stat dubium, scilicet quomõ quilibet princeps habebat duodecim filios, & fratres sapientes, quia cõtingeret, ꝙ alius haberet plures, & aliquis pauciores.

Dicendum est, ꝙ vere isti duodecim erant filij, & fratres cuiuslibet principis, sicut litera manifeste innuit. Et habebat pręcise quilibet princeps duodecim de istis computando ipsum principem in eis, & patet hoc, quia supra ponendo filios Asaph Heman, & Idithum, & progeniem, quæ deriuata erat ab eis, quãdo facta est ista distributio sortiũ simul ducenti octogintaocto, vt patet supra in litera, s. Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticũ Domini, cuncti doctores ducenti octogintaocto. Et tamen istis diuisis per vigintiquatuor prouenient ducenti cuilibet parti, & isti erant duodecim, qui ponũtur hic in qualibet sorte.

Et dicendũ, quòd forte quilibet princeps alicuius sortis habebat plures quam duodecim filios, & fratres, & tamen de istis accipiebantur solum viri docti, & accidit, quòd in qualibet sorte istarum essent duodecim sapientes filij, & fratres ipsius principis sortis. Et antequam mitterentur sortes, cum diuiderentur partes cantorum per ęqualitatem, positi fuerunt duodecim cum principe cuiuslibet sortis de filijs, & fratribus eius, idest de cognatis suis, & hoc non erat difficile ordinare, quia voluntate humana factum est, & non sorte.

De quantitate temporis circa ministrationem. Quæst. XXIII.

Quaeritur vlterius circa tempus ministrationis cuiuslibet sortis Leuiticę, s. quanto tẽpore ministrabat quilibet.

Respondendum, quòd quilibet ministrabat per vnam hebdomadam. Quod patet, quia vigintiquatuor sortes erant cantorum, sicut sacerdotum, & vna sors cãtorum ministrabat simul cum vna sorte sacerdotum, vt supra in quadam quæstione declaratum est, & tamen quælibet sors sacerdotum ministrabat vna hebdomada, vt patet quarto Regum, & declaratum est supra in quadam quæstione, ergo etiam cantorum sors quælibet ministrabat vna hebdomada.

Secũdo patet, quia seq. lib. c. 23. dicitur. Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbathum sacerdotum, & Leuitarum, & ianitorũ erit in portis, ergo cãtores exibant in sabbatho de ministratione, & alij cãtores incipiebant in sabbatho ad ministrandũ, & fuit istud tp̃s conueniens ad ministrandum: nã sortes Leuitarũ, & sacerdotum, quę ministrabant, erant vigintiquatuor. Si ergo esset tp̃s ministrandi magnum, vtputa per mẽsem, vel plus, postquam vnus Leuita semel ministraret, non rediret iterum ad ministrandum vsq; ad annos duos, sed vigintiquatuor menses pro vigintiquatuor sortibus annos duos complent. Istud autem erat inconueniens, eo quòd magno tempore quilibet Leuita cessaret à ministratione, & per hoc desuefieret ab illa, & redderetur iam tanquam laicus ineptus ad ministrandum: debuit ergo esse minus tempus, quã hebdomadę vnius, vtpote quòd ministraret quęlibet sors per vnum, vel duos dies, quia tunc sequerentur duo inconuenientia. Primum est, quòd grauarentur Leuitę in ministrando: nam cum vnus Leuita ministraret nunc, oporteret, ꝙ iterum ministraret post vigintiquatuor dies, vel post quadragintaocto, & tamẽ istud erat paruum tempus ad quietem: nam habitabant aliqui Leuitę in extremitate terrę Israel, & cum venirent, & redirent, occuparentur in hoc quasi per totum illud tempus, quo quiescere deberent, vel si quiescerẽt aliquod tempus, illud esset paruum, & sic non conuenienter se haberent in ministrando, quia maior pars temporis eorum esset eundo, & redeundo de Sanctuario: non ergo fuit conueniens minus tempus dari ad ministrandum, quam vnam hebdomadam: nam tunc cum essent vigintiquatuor sortes, quiesceret quęlibet sors per dimidium annum ferè, & postea ministraret, & sic nullum esset inconueniẽs, scilicet quia nec desuefierent à ministratione, nec ẽt expenderent totum tempus eundo, & redeundo. Secundum inconueniens est ministrando solum vno die, vel duobus, quia propter frequentissimam mutationem ministrorum, non teneretur modus conueniens in agendis, quod satis videmus in mutationibus frequentibus aliarum rerum. Hebdomada autẽ vna erat tempus conueniens, & non fieret frequens mutatio si quilibet ministraret per septẽ dies, & erat istud tempus conueniens, eo quòd erat quasi pręcisum: nam hebdomada incipiebat in sabbatho, quod erat magnum festum Hebręorum, & à festo in festũ claudebatur vnum tempus per se, quasi separatum ab alijs partibus temporis. Poterat autem fieri hoc per duas, vel tres hebdomadas, quòd extenderetur ministratio cuiuslibet sortis Leuitarum, sed sequerentur inconuenientia supradicta.

CAP. XXVI.

Divisiones aũt ianitorũ de Coritis Meselemia filius Core, de filijs Asaph. Filij Meselemiæ, Zacharias primogenitus, Iadiel secũdus, Zabadias tertius, Iathanael quartus, Aelã quintus, Iohãnam sextus, Elioenai septimus. Filij autẽ Obededõ, Semeias primogenitus, Iozabad secundus, Ioaha tertius, Sachar quartus, Nathanahel quintus, Ammihel sextus, Issachar septimus, Phollati octauus, quia benedixit illi Dominus, Semeię autem filio eius nati sunt filij, pręfecti familiarum suarum: erant enim viri fortissimi. filij ergo Semeiæ Othni, & Raphael, & Obed, Elzabad, & fratres eius viri fortissimi, Eliu quoq; & Samachias. Omnes

Omnes hi de filijs Obededom ipsi, & filij, & fratres eorum fortissimi ad ministrandū sexagintaduo de Obededom. Porro Meselamię filij, & fratres eorum robustissimi decē, & octo. De Bosa autem, idest de filijs Merari, Semri princeps (Non enim habuerat primogenitum, & iccirco posuerat eum pater eius in principem) Helcias secundus. Tabelias tertius, Zacharias quartus. Omnes hi filij, & fratres Hosa, tredecim. Hi diuisi sunt ī ianitores, vt semper principes custodiarū, sicut, & fratres eorum ministrarent in domo Domini. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & paruis, & magnis per familias suas in vnamquamque portarum. Cecidit ergo sors oriētalis Selemiæ. Porrò Zachariæ filio eius, viro prudentissimo, & erudito sortitò obtigit plaga Septentrionalis. Obededom vero, & filijs eius ad Austrum, in qua parte domus erat seniorum concilium. Sephim, & Bosa ad occidentem iuxta portam, quæ ducit ad viam ascensionis, custodia contra custodiam. Ad Orientem vero Leuitæ sex, & ad Aqui-lonē quatuor per diem, atque ad Meridiem, similiter in die quatuor, & vbi erat concilium bini, & bini. In cellulis quoque ianitorum ad Occidētem, quatuor in via, biniq́ue per cellulas. Ad Septentrionem vero, & Meridiē, quaterni per dies singulos mutabātur, & ad basilicam concilij ad occidentem bini, habentes subiectos alios in via biniq́ue per cellulas. Hę sunt diuisiones ianitorum filiorum Core, & Merari.

Dicto in pręcedentibns de officio, & sortibus cantorū, hic agitur de officio, & sortibus aliorum ministrorū, & diuiditur in tria, quia primo agitur de officio ianitorū. Secundo de officio thesaurorum, ibi. *Porrò Achias.* Tertio de officio iudicum, & præpositorum, ibi. *Isaaritis vero.*

De continuatione ad præcedentia, & si ista immediate fuerint
E *post illa. Quæst. I.*

Quæritur circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta immediatè post pręcedentia. Et an sit ordo continuus inter hęc, & illa.

Respondendum, ꝙ in istis non potest apparere, an sit ordo continuus, vel non, eo quòd non sunt partes historiæ eiusdem, sed sunt alia gesta per se distincta, ita quod non dependet vnum ex alio, & sic poterat fieri, quod habetur supra ante hoc, vel istud fieret ante illud.

Credendum tamen est, ꝙ iste sit ordo conueniēs, qui habetur in litera. Et hoc, quia nunquam recedendū est ab ordine literæ, nisi appareat aliqua causa hu-
A ius: hic autem nulla causa apparet, quare dicamus ordinem esse mutatum, ideo tenendum est, ꝙ sit ordo continuus. Item patet, quia iste est ordo conueniens rationi secundum dignitatem: nam verisimile est, ꝙ prius distinguerentur officia, & sortes sacerdotum, ꝗ Leuitarum, eo ꝙ sacerdotes erant digniores, & sic ēt fieret de Leuitis: nam inter eos erant cantores, & ianitores, & uidebantur esse digniores inter cęteros ipsi cantores, quia ministerium eorum erat magis sacrum quam ministeria aliorum, eo ꝙ aliorum quidā ministrabant obseruando portas, alii vero custodiendo thesauros. Alii autem ad opera forinsecus Israel, s. quæ non erant in Sanctuario, vt patet infra in litera. Cantores autem ministrabant dicendo laudes diui-
B nas, quando sacerdotes faciebant sacrificia, & sic isti magis appropinquabant, & participabant in cęremoniis sacerdotum, quæ erant sacrę quam alij ministri, ideo verisimile est, quòd prius ordinaretur de cātoribus, quam de alijs Leuitis. Cum autem quæritur, an fuerit istud immediate post pręcedentia.

Dicendum, quòd nullum tempus intercidit inter pręcedētia, & ista, quia postquam Dauid, & principes inceperunt ordinare cultum diuinum, tam in sacerdotibus, quam in Leuitis, nō cessauerunt quousque compleuerunt: nam anno quadragesimo regni Dauid inceptum est istud opus, vt patet infra in litera, &
C necesse est, quòd in ipso anno finiretur, quia cum mortuus est Dauid, cū non regnauerit nisi annis quadraginta, vt patet infra vlti. Et 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. nō ergo fuit tempus aliquod inter istas ordinationes ministrorum, sed finita vna incipiebat alia fieri. Circa primum dicitur. *Diuisiones autem ianitorum.* Scilicet Sortes vel diuisiones ianitorum sunt istæ, quæ sequuntur.

De Coritis Meselemia filius Core de filijs Asaph. Ianitores fuerunt de stirpe Core, & de stirpe Merari, vt patet infra in litera. Et de nulla alia familia, s. hæ sunt diuisiones ianitorum filiorum Core, & Merari. Iste Core erat filius Asaph, & tamen, an iste Asaph sit ille, q erat vnus de tribus principibus cantorum, & an iste Core sit ille, qui contra Moysen, & Aarō surrexit in
D deserto, vel aliquis alius, declarabitur infra in quadā quæstione.

Filij Meselemiæ Zacharias primogenitus. Iste Miselemia fuit tempore istius diuisionis ianitorum, & filii eius fuerunt principes in hac diuisione, s. ꝙ sub eis erant alii ianitores, sicut sub filijs Asaph, Heman, & Idithū erant alij cātores, vt patet præced. c. iste Zacharias nō est pater beati Ioannis Baptistæ, eo quòd ille fuit sacerdos de vice Abia, iste autem fuit Leuita de ianitoribus, vt patet hic, & Lucæ 1. Item iste Zacharias fuit multo tempore ante patrem beati Ioannis, quia ille fuit tempore Christi, iste autem tempore Dauid. Itē non fuit iste Zacharias Propheta, quia ille fuit post captiuitatem Babylonis, vt patet Zacha. 1. Et 1. Esdræ 5. iste autem fuit multo tempore ante captiuitatem Ba-
E bylonis, s. tempore Dauid. Item ille vocatur Zacharias filius Barachiæ, iste autem filius Meselemiæ, vt patet hic, & Zachariæ 1. Nec fuit iste Zacharias, de quo Christus dixit Matth. 23. quòd occiderant eum Iudęi inter templum, & altare, quia ille erat Zacharias filius Ioiada sacerdotis magni, vt patet seq. lib. c. 24. & illud fuit post hoc plusquam ducentis annis, s. tempore regis Ioas.

Sadiel secundus, Zabadias tertius, Nathanael quartus, Abilam quintus, Ioanam sextus, Elioenai septimus. Nominat hic litera omnes filios Meselemiæ. Et hoc, quia isti fuerant septem principes in diuisione ianitorum.

Filij autem Obededom. Ista est alia stirps ianitorū, nam venerant ianitores de Obededom, & ex hoc apparet, quòd

quòd Obededom erat de filijs Merari, vel de Cori- F
tis, quia de nulla alia stirpe fuerant ianitores, vt patet infra in litera. De isto Obededom, an fuerit ille, in cuius domo posita fuit arca, de quo secũdo Reg. 6. & supra 13. & 15. vel aliquis alius, declarabitur infra in quadam quęstione.

Semeias primogenitus, Iozabad secundus, Iohaa tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Amihel sextus, Issachar septimus, Phollati octauus. Iste Semeias fuit etiam princeps ianitorum, & non solum fuit ipse princeps, sed etiam ab eo principes deriuati fuerunt, vt patet infra. Iste Semeias non est, de quo habetur pręced. c. a quo fuit nominata sors decima sacerdotum, quia ille fuit sacerdos, iste autem Leuita. Et nominantur hic octo G
filij Obededom, quia omnes isti fuerunt principes ianitorum.

Quia benedixit illi Dominus. Refertur ad octo filios Obededom, quorum nomina ponuntur in litera, s. ꝗ habuit Obededom istos octo filios, eo quòd benedixit ei Dominus multiplicando eum in prole, sicut dicitur pręced. ca. quòd Deus dedit Heman filios quatuordecim, & filias tres, s. ex aliqua gratia speciali dedit ei tot filios, quod non faciebat in alijs. Et ponitur hic Issachar filius septimus Obededom, non est tamen iste Issachar a quo denominata est vna de duodecim tribubus Israel, quia ille fuit filius Iacob, iste autem fuit multo tempore post illum, & fuit filius Obe H
dedom.

Semeiæ autem filio eius. Scilicet primogenito Obededom, vt patet supra. *Nati sunt filij præfecti familiarum suarum.* Scilicet iste Semeias habuit filios, qui fuerunt principes familiarum, idest sortium ianitorum, & fuit speciale in isto Semeia, quia non solum ipse de filijs Obededom fuit princeps alicuius familiæ, sicut quilibet de fratribus suis, sed etiam habuit ipse filios principes familiarum, & accipiũtur familiæ hic pro sortibus, sicut accipiebantur pręceden. cap. & supra 24. Erat enim vnus princeps in qualibet sorte, & ille vocabatur princeps familiæ, quia tota multitudo ei subiecta dicebatur esse vna familia, licet non esset de eadem stirpe. I

Erant enim viri fortissimi. Idest filij Semeiæ erant viri fortissimi, & propter hoc apti ad ministrandum in officio ianitorum, & ista fuit causa, quare filij Semeię essent principes, sicut pater suus.

Filij ergo Semeiæ. Quia dictum fuerat, quòd filij Semeiæ erant principes familiarum ponuntur hic nomina eorum.

Othin, & Raphael, & Obediel, & Zabad. Quatuor filij Semeiæ ponuntur, quia fuerunt quatuor principes de filijs eius super ianitores, habuit tamẽ ipse plures filios, vt infra dicetur.

Et fratres eius viri fortissimi. Isti erant illi octo, qui ponuntur supra filij Obededom, quorum primus erat Semeias, de quo hic dicitur, & alij sex erant fratres K
eius, & de istis dicitur hic, quòd erant viri fortissimi, s. apti ad ministrandum in officio ianitorum.

Eliu quoque, & Samathias. Isti duo etiam erant filij Semeia, quia dicitur Eliu quoque, & tamen non erant isti principes, sicut fratres sui quatuor supradicti, ideo non coniunguntur eis, vt infra declarabitur in quadã quæstione.

Omnes hi de filijs Obededom. Scilicet omnes isti, qui nominati sunt supra ab illo versu, filij autem Obededom sunt filij Obededom, s. descendentes ab eo: nam quidam sunt filij, & alij nepotes.

Ipsi, & filij, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum. Scilicet filij Obededom fratres eorum, idest cognati erant viri omnes fortissimi ad ministrandum in officio ianitorum.

Sexagintaduo de Obededom. Idest omnes isti erant sexagintaduo, qui erant de stirpe Obededom, scilicet filij, & nepotes. *Porro Meselemiæ.* Hic ponitur alia progenies particularis Ianitorum: nam sicut patet infra in litera solę fuerunt familię, de quibus descenderunt Ianitores, scilicet familia Merari, & Core. Diuiditur tamen familia Core in duos primos principes, scilicet Meselemiam, & Obededom, posuit autem supra scriptura filios Meselemię septem, qui fuerunt principes Ianitorum, deinde posuit totam cognationem Obededom, quę continebat septuagintaduos viros. Hic autem redit iterum ad cognationem Meselemię, vt ponat summam virorum, qui fuerũt principes de cognatione sua. *Filij, & fratres robustissimi decem & octo.* Omnes de cognatione Meselemię, qui habuerunt aliquem principem inter ianitores fuerunt decem, & octo, & de istis fuerunt decẽ filij Meselemiæ, quorum nomina ponũtur supra, vndecim autem de fratribus Meselamię, & omnes isti vocantur viri robustissimi, quia erant fortes ad ministrandum sicut exigebat officium Ianitorum ad claudendum, & aperiendum portas, quæ magnę erant, & ad arcendũ impetum quorumcunque intrare volentium, ad quos non pertineret intrare. *De Hosa autem idest de filijs Merari Semri princeps.* Hic ponitur alia familia principalis de qua erant ianitores, scilicet de filijs Merari, & dicitur de Hosa, idest ab illo viro, q sic nominatus est, & erat de filijs Merari descenderant omnes isti, qui sequuntur. Aliqui dubitabant in hoc, an Hosa sit nomen proprium viri, vel sit nomen commune significans stirpem, & est sensus de stirpe Merari Semri princeps: nam litera hebraica videtur hoc significare. De hoc tamen dicetur infra in quadam quęstione. *Non enim habuerat primogenitum, & iccirco posuerat eum pater suus in principem.* Redditur causa quare Semri fuit princeps ianitorum de stirpe Merari, cum nõ pertineret ad eũ esse principem cum non erat primogenitus, & dicitur, quòd fuit princeps in defectum, quia non habebat pater suus primogenitum, ideo factus est ipse princeps. Sed quomodo poterat esse, quòd non haberet pater suus primogenitum, quia non existente alio filio ipse esset primogenitus, declarabitur infra in quadam quæstione. *Helcias secundus.* Ponuntur hic tres fratres Semri, qui erant minores eo, ideo dicitur Helcias secundus. *Tabelias tertius, Zacharias quartus.* Scilicet istum ordinem habebant in natiuitate respectu Semri fratris eorum, licet ille non esset primogenitus patris sui Hosa, vt dicitur in litera. *Omnes hi filij, & fratres Hosa tredecim.* Scilicet isti nominati cum alijs fratribus eorum erant tredecim, & omnes erant de cognatione Hosa. Quatuor enim erant filij eius, & nouem erãt de fratribus eius. *Hi diuisi sunt in ianitores.* Illud refertur ad omnes supra positos, tam de filijs Meselemię, quã Obededom, & filijs Merari: nam omnes diuisi fuerunt in ianitores, scilicet fuerunt factæ partes ianitorum, & in quadam erant certi ianitores, & in alia totidem, vt sic ministrarent per successiones & vices, sicut ministrabant sortes sacerdotum, & Leuitarum, vt patet pręcedenti cap. & supra 24. *Et semper principes custodiarum sicut, & fratres eorum ministrarent in domo Domini.* Vocatur princeps custodiarum princeps ianitorum, quia ianitores sunt custodię, eo quòd custodiebant introitum atrij, ne quis introiret ad loca, ad quæ non licebat ei accedere, & est sensus, quòd tam principes ianitorum, quam fratres eorum, idest cęteri sibi subiecti, qui vocantur fratres eorum, eo quòd erant de cognatione eadem ministrarent semper in domo Domini in aperiendo portas, & claudendo, & obseruando introitum: nam istud solum erat ministerium ianitorum in domo Domini, & dicitur vt semper mini-

ministrarent, quod intelligitur dupliciter, vno modo quantum ad aliquos Leuitas indeterminatè, & sic verum est, quòd semper aliqui Leuitę ministrabant, q[uonia]m nullum erat tempus, in quo aliqui ianitores non ministrarent in domo Domini, licet non semper ijdem.

Alio modo potest intelligi de eisdem ianitoribus, scilicet, quòd ijdem ministrabant semper, idest omnibus temporibus sibi statutis: nam ordinatæ erant vices, per quas ministrarent ianitores temporibus suis, & ministrando tunc dicebantur ministrare omni tēpore, sicut dicitur: Nūquam psalterium cadat de manu tua, scilicet horis competentibus, vt exponitur in Decretis. de conse. distin. 5. cap. Nunquam. & sic si aliquis habeat psalterium in manu horis omnibus cōpetentibus, dicitur nunquam cadere de manu eius. & ponitur hic istud ad tollendum quandam fraudē, vel insolentiam, quam poterant facere principes ianitorum in ministrando inferioribus suis, & nunquam per se ministrarent, hic autem dicitur, quòd statutū est in diuisione sortium, quòd tam principes ianitorum, quam fratres eorum, idest subditi ministrarent semper, & sic non possent principes se excusare cōmittendo ministrationem alijs subditis, sed ipsi tenebantur personaliter ministrare, & residere, & hoc, vt honorabilius exerceretur ministerium Domini.

Missæ sunt ergo sortes ex æquo paruis, & magnis. Idest sortes positæ fuerant inter omnes ianitores tā inter magnos quam paruos, & potest intelligi dupliciter, vno modo: quod diuisio facta est equaliter antequam ponerentur sortes, s. quòd a principio omnes ianitores, qui erant quatuor millia diuisi fuerunt per partes æquales, ad hoc, quòd ministrarent in officio suo, & ista diuisio fiebat ex æquo, s. considerando æqualitatem numeri, & non attendebatur, an esset aliquis dignior alio, maior vel minor in statu, sed sola numeri equalitas, & facta ista diuisione per equalia missę sunt sortes.

Secundo modo potest intelligi de sortium positione, & non de diuisione facienda, s. quòd postquā diuisę sunt partes, non fuerunt ordinatæ per electionem, s. quod illa pars ianitorum, quæ erat dignior haberet portam excellentiorem, & haberet primam ministrationem, & sic de omnibus alijs secundum ordinem dignitatis.

Dicitur tamen, quòd nō fuit factum sic, sed quòd positæ fuerunt sortes, & in hoc maiores, & minores fuerūt facti equales, quia sors omnia equat, eo quòd ita potest prouenire ministratio prima excellentior per sortem alicui paruo, sicut magno. Et quia si nō diceretur de sortibus missis, crederetur quòd secundum dignitatem dabantur istę ministrationes, s. quis haberet primam, & quis secundam, & sic de alijs, ideo dicitur, quod missæ fuerunt sortes ad faciendam istam distributionem, & hoc tam inter magnos quam inter paruos.

Per familias suas. Idest per partes. Vocatur hic familia vna pars ianitorum segregata ad ministrandū certo tempore: nam sicut supradictum est, tota multitudo ianitorum diuisa est per partes æquales, quarum non ponitur numerus, & qui erant in qualibet parte earum dicebatur esse de eadem familia, licet non essent, quia familia quædam multitudo est descendentium ab vno.

In vnaquaque portarum. Potest intelligi dupliciter, Vno modo, quod sortes ianitorum missæ fuerunt in vnamquamque portarum, idest pro vnaquaque porta, scilicet erant quatuor portæ in domo Domini, & missæ fuerunt quibus ianitoribus eueniret vna porta, & quibus alia. Alio modo potest intelligi, quòd sor-A tes fuerunt missę in vnamquamque portarum, idest inter Leuitas, qui erāt in vna quaque porta missę fuerunt sortes, & est sensus, quòd primo sorte diuisum est, quibus ianitoribus eueniret pars Orientalis, & q[ui]bus pars occidētalis, & sic de alijs portis, & postea inter ianitores eiusdem portæ etiam ponebantur sortes, s. qui primo ministrarent, & qui posterius: nā fuerunt diuisę ministrationes in qualibet porta per vices, vt non semper ministrarent ijdem ianitores. De quo magis declarabitur infra in quadam quæstione. Primus tamen sensus est, quem sequitur hic litera.

Accidit ergo sors Orientalis Selemiæ. Quatuor erāt porB tæ in atrio templi, s. ad orientem, ad occidentem, ad Meridiem, & ad Aquilonem, per quatuor ventos cęli, vt dicitur hic, & supra 9. & positæ fuerunt hic sortes per omnes portas, & orientalis cecidit Selemiæ: Erat enim porta orientalis dignior inter cęteras, eo quòd illa erat in directo introitus templi: nam habebat templum vnicam portam, s. ad orientem. In alijs autem lateribus erat clausum. Atrium vero templi, quod erat in circuitu eius habebat quatuor portas, & porta orientalis atrij erat contra portam templi oriētalem, & propter hoc illa solennior erat. Erat etiam alia causa potior ad hoc, s. quia atrium sacerdotum, & altare holocaustorum, quod erat in illo, erant ad partem orientalem iuxta portam templi, & sic intrabat C directè per portam oriētalem atrij ad altare holocaustorum, & atrium sacerdotum, & quia ibi erat locus orationis propter duo prædicta, maior concursus populi erat per portam orientalem quam per alias, vnde illa dignior erat, & pulchrior in opere. Euenit autem Selemiæ per sortem, qui erat quidam princeps ianitorum de familia Coritarum, vt patet supra in litera.

Porro Zachariæ filius eius viro prudentissimo sorte obtigit plaga Septentrionalis. Ista erat secunda porta, s. ad Septētrionem, & data est per sortem Zachariæ filio Selemiæ, & in hoc fuit specialiter, quia in nullis alijs ianitoribus accidit, quòd pater, & filius haberēt duas portas, licet cōtingeret, quòd pater, & filius essent simul principes ianitorum in eadem porta, sicut est de omnibus supra nominatis, quia omnes illi erāt principes D ianitorum, vt colligitur ex litera. Et dicitur viro prudētissimo, quia ista fuit causa, quod iste poneretur tāquam caput vnius sortis ad habendum vnam portā de quatuor portis templi. In Hebreo dicitur.

Zachariæ filio eius consiliario in intellectu. Vbi nos dicimus viro prudētissimo, & idē est, quia vocatur consiliarius in intellectu, idest consiliarius habens magnū intellectum. Et idem est, quia opus consilij pertinet ad prudentiam, cum prudentia sit habitus practicus, qui pertinet ad consiliarium, quia consiliarius non est sapiens, nec sciens, nec intelligens, sed prudens, eo quod sapientia est habitus speculatiuus de cōclusionibus circa causas altissimas. Scientia est habitus cōclusionum demonstratarum circa res, quæ non sunt altissimæ, vt circa naturalia, & Mathematica. IntelleE ctus est habitus speculatiuus principiorum, & sic omnes tres sunt habitus speculatiui, prudentia autem est habitus practicus, quia est habitus cum recta ratione actiuus. De his omnibus patet 6. Ethic. Consulere autem non est speculari, ideo magis propriè dixit litera nostra, s. viro prudentissimo, quam in Hebræo cū dicitur, consiliario in intellectu, siue, consiliario intelligenti.

Obededom vero, & filijs eius ad Austrum. Scilicet porta australis cecidit in sortē Obededom, & filijs eius, & etiam fratribus suis, qui erāt simul sexaginta duo, vt patet supra in litera.

In qua parte domus erat seniorum consilium. Scilicet in parte australi domus Domini erat consilium seniorum, s. quia ad partem Meridianam atrij erat aliqua domus magna, in qua erat consilium seniorum, ideo diligenter obseruandum erat in parte illa, nequis intraret ad locum, in quo seniores consilium tenebant. Qui autem essent isti seniores, & quod erat istud consilium declarabitur infra in quadam quęstione.

Sephim, & Hosa ad occidentem. Isti erant duo principes ianitorum, quibus euenit sorte porta occidentalis, & erant isti de progenie Merari. Nam principes, qui tenebant alias tres portas erant de progenie Coritarum. Nam Meselemia, qui erat de Coritis tenebat portam orientalem, & filius eius Zacharias, q etiam erat Corita tenebat partem Septentrionalem Obededom vero qui erat etiam de Coritis, licet non de stirpe Meselemiæ, tenebat portam australem. Manebat autem vnica porta, s. occidentalis, ideo necesse erat, quòd teneretur illa a filijs Merari, eo quòd filij Merari erant ianitores, vt patet infra in litera, & si nō tenerent illi portam occidentalem, nullam portam tenerent, nec haberent officium ianitorum. Sed tunc est dubium, quomodo dicitur, quòd Sephim, & Hosa erant principes, qui tenebant portam occidentalē, & tamen isti nō erant principes de illis, qui supra nominati sunt esse de stirpe Merari, quia solū positi fuerunt ibi quatuor principes, de quibus non sunt isti duo.

Iuxta portam, quæ ducit ad viam ascensionis. Idest isti duo custodiebant iuxta portam occidentalem; per quam ibatur ad viam ascensionis, s. quòd ex parte occidentali, ex qua erat ista porta, erat ascensio ad templum, quia locus ille erat arduus. Et directè in Hebræo dicitur.

Iuxta portam, quæ ducit ad viam holocausti. Ista autem differentia prouenit ex ęquiuocatione nominis Hebraici, quod potest significare holocaustum, vel gradum, vel ascensionem, & tamen est aliqualis differētia, quia olla in Hebræo significat holocaustum, & alla significat ascensionē, & facile est in istis fieri transitum, vel transmutationem, Hebræi autem intelligunt, quòd accipitur hic pro holocausto, sed Hieronymus accepit pro ascensione, eo quòd non conuenit, quòd accipiatur pro holocausto, quia holocaustū fiebat in altari holocaustorum, & tamen agitur hic de porta occidentali, quæ erat opposita, per quā non ascendebatur ad altare holocaustorum, ideo melius accipitur hic ascensio quam holocaustum, quia forte per portam occidentalem erat ascensus difficilior, ꝓpter asperitatem collis, & nō erat sic ex alijs partibus atrij, ideo porta occidentalis vocabatur porta contra viam ascensionis.

Custodia contra custodiam. Istud refertur ad omnia ꝑcedentia, scilicet, quòd ordinatio istorum ianitorum erat custodia contra custodiam, idest ex opposito latere: nam custodia orientalis erat ex opposito contra custodiam Aquilonarem, ideo in omnibus istis erat custodia contra custodiam.

Ad orientem vero Leuitæ sex. Idest ad portam orientalem custodiebant semper sex Leuitæ, attendendo ne quis introiret in Sanctuarium, cui illicitum esset illuc introire, & in ista porta custodiebant plures Leuitæ quam in alia, eo quòd ista erat principalior, sicut supra declaratum est.

Et ad Aquilonem quatuor per diem. Pauciores erant ianitores in porta Aquilonari quā in orientali, & etiam in omnibus alijs ex causa supradicta, & dr̄ quatuor ꝑ diem, quod potest dupliciter intelligi, vno modo, ꝙ ista ordinatio ianitorum, s. quòd custodirēt sex in porta orientali, & quatuor in occidentali intelligitur per

F diem, non per noctem; eo quòd erat maius periculum, plures custodiebant ad quamlibet portam. Aliter potest intelligi, quòd dicitur hoc ad significandū, quòd officium ianitorum solum erat per diem, nam per noctem non custodiebant, eo ꝙ per diem erant portę apertę, & oportebat esse custodem, per noctē autem erant clausę portę, & non erat necesse, quòd aliquis custodiret, sed quid istorum verum sit, infra dicetur. *Ad meridiem similiter in die quatuor*. Scilicet ad portam meridianam, quam custodiebat Obededom etiam erant quatuor, sed quomodo intelligatur, quot erant per diem, supra declaratum est. *Et vbi erat consilium bini, & bini*. Erat ad portam meridianam domus, in qua fiebat consilium intra ipsum a-
G trium, & ad portam illius bini erant custodes, scilicet præter custodes, qui erant ad portam meridianam atrij: nam domus ista erat intra atrium ad portam meridianam, & obseruata porta meridiana videretur fortè aliquibus, quòd nō erat necessaria custodia aliqua ad portam domus consilij seniorum, & tamen necessaria erat, quia intra atrium erant multi Israelitę tam laici, quā Leuitę, qui poterant intrare licitè in atriū, & non poterant licitè intrare in domum cōsilij, ideo oportebat poni custodes ad portam consilij pro illis, qui erant intra atrium, ne illuc introirent, & erant bini, & bini ad istam portam, scilicet per successionem, quia semper erant in custodiendo, & cessantibus il-
H lis duobus custodiebant alij duo, & sic semper erant bini, & bini. *In cellulis quoque ianitorum ad occidentem quatuor*. Idest in quibusdam cellulis, quę erant ad partem occidentis in latere occidentali templi vbi manebant ianitores erant semper quatuor custodes, quia in illis erant aliqui thesauri. *In via bini per cellulas*. Idest in latere meridiano, & in latere aquilonari, quæ erant duę viæ veniendi ab occidente in orientem vbi erat porta templi, & altare holocaustorum, & atrium sacerdotum, erant cellulę coniunctæ parietibus templi, & in qualibet istarum erant duo ianitores.

Pro hoc sciendum, quòd sicut declaratum est tertio Regum sexto, fabricato templo Salomonis ędificatę fuerunt cellulę per circuitum templi in tribus
I lateribus, scilicet meridiano, occidentali, aquilonari, & istæ cellulę vocantur exedrę, vt patet supra nono, & infra vigesimooctauo. Et in istis morabantur omnes ministri Sanctuarij eo tempore, quo ministrabāt tam sacerdotes, quam Leuitę, etiam in illis custodiebantur vasa Sanctuarij, & vestes, ideo ponebantur ianitores in illis, vt conseruarent thesauros, & præter istos erant alij prępositi thesaurorum, qui habebant in sua administratione omnia vasa, & vestes templi. De distinctione autem ministerij istorum à ministerio ianitorum infra declarabitur in quadam quæstione. In Hebręo dicitur. *Vbi erant congregati*. Vbi nos dicimus, vbi erat consilium, & idem est. Etiam in He-
K bręo habetur. *Paruath* Vbi nos dicimus per cellulas ianitorum, & multi Hebręi putant illud esse nomen proprium, sed est nomen commune significans exedrā, quia nihil aliud in templo custodiebatur nisi porticatrij, & exedrę, in quibus erant thesauri. *Hæ sunt diuisiones ianitorum*. Refertur ad omnia præcedentia, quia omnes partes, & diuisiones ianitorum continentur in his, quæ supra posita sunt.

Filiorum Core, & Merari. Scilicet omnes ianitores erant de istis duabus familijs, scilicet Core, & Merari, vt patet ex his, quę supra dicta sunt: de alijs autem familijs nulli erant ianitores.

De

De necessitate officij ianitorum. *Quæst. II.*

QVAERITVR circa supradicta de officio ianitorum ad quid erat necessarium illud in templo.

Respondendum est, quòd ianitores erant necessarij in templo, sicut alij ministri. Pro quo sciẽdum est, quòd istud ministerium semper pertinuit ad Leuitas, & Sacerdotes ante ædificationem templi Salomonis, & post ædificationem de tempore, quod prius fuit patet: nam Deus instituit in deserto, quando fabricatum est Tabernaculum, quòd populares non accederent ad Sanctuarium, sed Leuitæ excubarent in circuitu illius, & quòd si aliquis de popularibus accederet, irasceretur Deus super totum populum: Numeri primo. Et ob hoc ordinauit Leuitas secundum familias suas, vt excubarent in circuitu tabernaculi custodientes. Erant autem quatuor latera Tabernaculi quæ custodienda erant, & familię Leuitarum erant tres, scilicet, Caathitarum, Meraritarum, & Gersonitarum. familia Caathitarum diuisa est in duas, quia quędam pars eius Sacerdotalis, & alię partes eius erant Leuiticę. Pars ergo illa, quę erat Sacerdotalis, scilicet, Aaron, & filij sui, & etiam Moyses cum eis custodiebant partem Orientalem Sanctuarij, per quam erat introitus. Reliqua familia Caathitarum custodiebat ad partem Meridianam Tabernaculi, familia autem Meraritarum custodiebat ad partem Septentrionalem. Familia autem Gersonitarum custodiebat ad partem Occidentalem: Numeri 3. Istud erat quando pocedebant Israelitæ per desertum. Postquam autem fuerunt in terra Chanaan, etiam custodiebant Sãctuarium, & tamen non custodiebant omnes Leuitæ, & Sacerdotes, sicut prius, sed aliqui specialiter deputabantur in custodes: nunc autem templo Salomonis constructo, cum illud esset opus fortissimum, nõ oportebat custodiri nisi introitum, ideo secundum numerum portarum ponebantur custodes: erant autem quatuor portæ atrij templi, & in illis oportebat assignari custodes, erant etiam paruę domus intra atrium, in quibus seruabantur thesauri, & illę vocantur exedrę. & illę etiam custodiendę erant, & pro omnibus his assignabantur custodes, vt apparet hic in litera: nam pro quatuor portis ponuntur custodes, & pro domo consilij, & etiam pro exedris, in quibus erant thesauri. Nam in qualibet ponebantur duo custodes, & quatuor in illa, in qua manebant ianitores, nunc tamen non fiebat, sicut a principio, quia prius erat custodia communis Sacerdotibus, & Leuitis, nunc autem soli Leuitæ custodiebant.

An solum Leuitæ seruabant portas atrij. *Quæst. III.*

QVAERITVR vlterius an ad solos Leuitas ptineret seruare portas atrij, vel ad aliquos alios, vtpote ad laicos, vel fęminas.

Respondendum, quòd ad solos Leuitas pertinebat: nam hic ponuntur officia ianitorum, & distribuuntur custodes per omnes portas, & tamen non ponuntur in eis nisi Leuitę: ideo videtur, quòd istud ministerium non pertinebat nisi ad Leuitas. Aliquis obijciet, quòd pertinebat etiam ad fœminas: nã fœminę excubabant ad ostium Tabernaculi, sicut colligitur Exo. trigesimooctauo. Cum dicitur. *Fecit labrum æneum cum base sua de speculis mulierum, quæ excubabant in ostio Tabernaculi.* Sic etiam colligitur primo Regum secundo cum dicitur de filijs Heli, quòd dormiebant cum mulieribus, quæ obseruabant ad ostium Tabernaculi.

Dicendum, quòd ad mulieres, & ad viros laicos

A non pertinebat custodire Sanctuarium, quia custodire erat ministerium, & nulla ministratio competebat alicui laico in Sanctuario, Numeri primo: & si aliquis conaretur se immiscere istis ministrationibus, occidendus erat, vt patet ibidem, & Numeri tertio, & decimooctauo.

Dicendum tamen, quòd licebat laicis, & mulieribus manere intra atrium Tabernaculi per noctem, & diem, & quandocunque vellent orare, & sic ex deuotione multi viri, & fęminę manebant semper in Sanctuario. Sic patet de Anna filia Phanuelis de tribu Aser, quę manebat in templo ĩ oratione diebus, & noctibus inde non recedens, vt patet Luc. 2. Sic etiam intel- B ligitur Exodi trigesimooctauo. s. quòd mulieres quędam excubabant ad ostium Tabernaculi, & illę dederunt specula ad faciendum labrum ęneum: Solę enim mulieres, quę erant nimis deuotæ manebant in atrio Tabernaculi orantes die, & nocte, & illę ex deuotione multa dabant Sanctuario, vnde illæ dederũt specula sua ęnea, vt ex eis fabricaretur labrum, in quo lauarentur Sacerdotes. Sic etiam tempore Heli summi Sacerdotis, scilicet, quòd quędam mulieres ex deuotione dormiebant per noctem in templo ad ostium Tabernaculi, & Sacerdotes filij Heli solicitabant eas, & fornicabantur cum illis. Ista consuetudo seruata est toto tempore quo durauit status Iudęorum: de C principio patet Exo. trigesimooctauo, quia illud fuit tempore Moysi, quando cępit fabricari Tabernaculum. De fine status Iudaici patet, quia tempore Christi cessauit, scilicet, paulo post mortem eius, & tamen tunc aliquę mulieres adhuc manebant in Sanctuario, sicut dictum est de Anna Lucę 2. De tempore autem medio patet. s. de tempore, quo fuit Heli: nam tunc mulieres excubabant ad ostium Tabernaculi, vt patet primo Reg. 2. Illę tamen mulieres non obseruabant templum, nec erat eis tradita aliqua cura, sed poterant manere in Sanctuario, Leuitę autem erant, quibus traditum erat custodire portas, & excludere indignos, & recipere quos iudicarent recipiendos. Ista autem erat quędam potestas, quę non committebatur alicui, nisi Leuitis, & sic mulieres, & laici nihil cu- D stodiebant.

An ianitores atrij custodiebant portam templi. *Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius circa ianitores, an isti custodirent portam templi, sicut custodiebant portas atrij. Aliquis dicet, quòd isti Leuitæ ianitores custodiebant portas atrij, & Tabernaculi: nam officium custodiendi non legitur alicui commissum nisi istis Leuitis ianitoribus, quorum progenies ponuntur hic. Sed custodire portas templi erat de officio Leuitarum: ideo oportebat, quòd pertineret ad Leuitas cum non legatur alijs commissum. Item patet, quia supra nono dicitur. Porro Zacharias filius Mesela- E mię ianitor portę Tabernaculi Domini. Et tamen ille Zacharias videtur esse Leuita, ideo dicendum, quòd custodia illius portæ pertinebat etiam ad Leuitas.

Respondendum est, quòd custodia portæ templi non pertinebat ad Leuitas ianitores, sed ad Sacerdotes, & patet hoc primo ex similitudine, quia sic fuit a principio, quando institutum est officium custodiendi Sanctuarium, s. Leuitæ custodiebãt per omnia tria latera Tabernaculi, in quibus nõ erat introitus. Sacerdotes autem custodiebant in loco illo, in quo erat porta. s. in latere Orientali Nu. 3. Ita ergo videtur nunc: nã templum Salomonis non habebat aliquam portam nisi in latere Orientali, licet atriũ haberet portas quatuor per circuitũ. ideo videtur, quòd illa porta nõ cu-

ſtodiretur niſi a Sacerdotibus, licet aliæ cuſtodirentur a Leuitis. Secundò patet, quia hic ponitur determinatè officium ianitorum, & diſtinguuntur per vices ſuas, & aſſignantur eis officia, & tamen non aſſignatur niſi, quòd cuſtodiant quatuor portas atrij per circuitum, & etiam exedras, quæ erant intra atriū, vt patet ſupra in litera. Si tamen deberent cuſtodire portam, etiam illa committeretur eis, ideo non cuſtodiebant illam. Cum autem obijcitur, ꝙ cuſtodire erat officium ianitorum, & non legitur datum aliquibus alijs, ideo credendum eſt, quòd committeretur Leuitis: dicendum, quòd ſub vniuerſalitate cuſtodiendi portas intelligebatur commiſſa porta templi, eo quòd illa erat ſpecialior, & magis ſacra quàm portæ exteriores atrij, eo quòd ad templum non introibat quiſquam niſi Sacerdos. In atrium autem templi poterat quilibet introire. Ad hoc tamen, quòd Leuitæ aperirent portam templi, oportebat, quòd aliquo modo introirent in templum quod nequaquā licebat, ideo ſolis Sacerdotibus committi hoc debebat. & cum dicitur, quòd non legitur hoc commiſſum alijs niſi Leuitis.

Dicendum, quòd licet non legatur hic expreſsè, intelligendum eſt per ſimile, cùm tempore Moyſi Sacerdotibus committeretur cuſtodire portam Tabernaculi, & non Leuitis Num. 3. Ad ſecundum cū dicitur ſupra, quòd Zacharias filius Meſelamię erat ianitor portę Tabernaculi. Aliqui putant, quod iſte eſt Zacharias filius Meſelemiæ, de quo ſupra in litera, & ille erat ianitor de Leuitis filijs Core. Sed dicendum, quod non ſtat: primò, quia iſte Zacharias, de quo hic dicitur, cuſtodiebat portam Septentrionalē atrij, vt patet hic: ille autem cuſtodiebat portam Tabernaculi. Item iſte Zacharias fuit tempore Dauid, quando inſtitutus fuit iſte ordo miniſtrorum, & tamen ea, quę habentur ſupra nono, fuerunt poſt captiuitatem Babylonis, vt ibi declaratum eſt, & ſic nō erat idem Zacharias: ideo poteſt dici, quòd ille Zacharias non erat de Leuitis, ſed de Sacerdotibus, cum ibi non appareat, quod eſſet de Leuitis. Si autem aliquis dicat, quòd eſſet Leuita, dicetur, quòd non accipitur propriè porta Tabernaculi pro porta vnica, quæ erat in templo Salomonis propriè dicto, ſed accipitur pro porta Orientali atrij, quę erat porta Tabernaculi large ſumpti, eo quòd illa erat pręcipua inter omnes quatuor portas atrij, vt ſupra declaratum eſt.

De qua ſtirpe Leuitarum erant ianitores. Quæſt. V.

QVAERITVR vlterius de ianitoribus, de qua ſtirpe Leuitarum erant.

Reſpondendum, quòd non erant de aliqua vna ſtirpe, ſed de duabus: nam inter Leuitas erant tres familię. ſ. Caathitarum, Gerſonitarū, Meraritarū, Numeri tertio. Erant autem quidam ianitores de familia Merari. Alij autem de filijs Core, & tamen dubium eſt de iſtis propter Core, & Aſaph, de quibus dicitur, quòd deſcendebant a Leui, an eſſent de familia Caathitarum, vel Gerſonitarum: nam ſi accipiatur Core pro illo, qui fuit in ſeditione contra Moyſen, & Aarō, erāt ianitores de familia Caath, quia Core erat filius Iſaar filij Caath Numeri 16. Si autem accipiatur Aſaph pro illo, de quo habetur pręcedenti capit. erunt iſti ianitores de ſtirpe Gerſonitarum, quia Aſaph erat de familia Gerſon, vt patet ſupra textu. Sed de hoc infra dicetur in quadam quęſtione. Illi autem, qui erant de familia Merari deſcēderunt a quodam viro nomine Hoſa, qui habuit filios quatuor, & fratres nouem, & fuerunt ſimul

F tredecim principes ianitorum de iſta familia Merari: multi autem alij fuerunt de eadem, qui non nominantur. Filij autem Core habuerunt duo capita, ſcilicet, Meſelemiam, & Obededom: habuit Meſelemias filios ſeptem, quorum nomina ponuntur in litera: habuit etiam fratres vndecim, qui ſimul fuerūt ianitorum principes, & ſic dicitur, quòd fuerunt decem, & octo de filijs, & fratribus Meſelemię. Obededom autem habuit filios octo de filijs, & fratribus Meſelemiæ, & filius eius primus habuit alios, & omnes filij, & fratres Obededom fuerunt ſexaginta duo, qui fuerunt principes inter ianitores, An verò de alijs familijs Leuitarum fuerint alij ianitores ſubiecti iſtis principibus Coritarum, & Meraritarum non ap-
G paret, ſed ſatis poteſt dici, quòd de iſtis ſolis familijs, de quibus fuerunt principes ianitorum fuerunt etiā cęteri ianitores.

De paucitate ianitorum, quæ hic ponitur. Quæſt. VI.

QVAERITVR vlterius circa ianitores, quomodo ponitur hic ſumma eorum tam parua, cū ſint quatuor millia ianitores, vt patet ſup. 23. hic tamen non ponuntur vltra centum: nam dicitur, quòd omnes filij, & fratres Obededom fuerunt ſexagintaduo, filij, & fratres Meſelamiæ fuerunt decem, & octo: filij, & fratres Hoſa de ſtirpe Merari fuerunt tredecim, vt patet in litera de omnibus, & iſti ſunt nonaginta, & tres ſolum.

H Reſpondendum eſt, quòd ianitores fuerunt quatuor millia, vt patet ſupra vigeſimotertio, hic autem non ponuntur niſi principes, & adhuc poſitę fuerūt duę familię. ſ. Meraritarum, & Coritarum, de quibus fuerunt omnes iſti principes, & aſſignantur in eis principes nonaginta, & tres, ſub iſtis autem erant omnes alij ianitores, quorum nomina non ponuntur, eo ꝙ Scriptura non curat exprimere nomina niſi virorum principalium, ſic enim fuit pręcedenti cap. de cantoribus: nam quatuor millia cantorum erant ſupra vigeſimotertio, & tamen ponuntur pręcedenti cap. ſolū ducenti octoginta octo. ſ. in qualibet de vigintiqua-
I tuor ſortibus ponuntur duodecim, eo quòd iſti erāt doctores aliorum, vt patet ibidem. De modo autem, quo iſti ſubordinati fuerunt alijs, & qualiter diuidebantur miniſtrationes eorum infra declarabitur.

Quomodo fuerunt factæ ſortes ianitorum. Quæſt. VII.

QVAERITVR vlterius circa ſortes ianitorum qualiter factę fuerunt.

Reſpondendum, quòd primò quatuor millia ianitorum diuiſi ſunt in quinque partes, ſcilicet, vna, vt cuſtodiret portam Orientalem, alia Occidentalem, alia Meridionalem, alia Aquilonarem, alia cuſtodiebat exedras. Iſtæ partes non erant æqua-
K les: nam plures Leuitæ cuſtodiebant portam Orientalem quàm aliam quamlibet, quia in illa erant ſex, & in qualibet aliarum quatuor, vt patet in litera: In cuſtodia exedrarum erant plures quàm in qualibet portarum, eo quòd in qualibet exedra erant duo ianitores, & in cellula ianitorum erant quatuor, vt patet in litera, & ſic oportuit partes Leuitarum eſſe diuiſas, ſed facta eſt diuiſio iam per principes, ſcilicet, conſtituti fuerunt quatuor principes, Meſelemia, & Zacharias, & Obededom, & Hoſa, qui erant de ſtirpe Merari, & per iſtas tamquam per quatuor capita poſita fuit ſors per quatuor partes atrij, & Meſelemiæ exijt ſors portæ Orientalis, Zachariæ aūt filio

filio eius exijt porta Septentrionalis: Obededom verò porta Meridiana, Hosa autem, & Sephim porta Occidentalis. Postquam autem prouenerunt istis portæ prædictæ, quia porta Orientalis requirebat plures custodes, positi fuerunt plures in familia, vel parte Meselemię, principes autem aliarum trium portarum habebant æqualem laborem, ideo assignatę fuerunt eis partes æquales ministrorum: De ianitoribus autem exedrarum non legitur, quòd positæ fuerint sortes pro illis, quia fortè exedrę licet requirerent plures custodes, quia multæ erant, tamen erat accessoria custodia earum ianitoribus quatuor portarum, & tunc solum essent quatuor partes Leuitarum, sicut supra ponuntur quatuor principes. Vel fortè fuerunt quinque partes, sicut supra dicebatur, & pars quinta, quę fuit ad custodiam exedrarum, erat maior, & non posuit sortes cum alijs quatuor partib⁹, qbus prouenerũt quatuor portę. Post hæc aũt illi ianitores, quibus q̃libet porta custodienda prouenerat, diuisi sunt in partes ęquales ad hoc, quòd ministrarent per diuersa tempora, & quia labor idem erat, fuerunt omnes partes ęquales, & inter istas partes secundæ diuisionis fuerunt positę sortes, ad sciendum, quæ pars debebat pręcedere aliam in ministrãdo, sicut factum est de sortibus positis per vigintiquatuor partes Sacerdotum, & per vigintiquatuor partes cantorum pręcedenti capit. & supra vigesimoquarto. Et de ista secunda diuisione non fuit hic clarè mentio facta in litera, & tamen oportet illam subintelligi.

De diuersitate sortium inter ianitores, cantores, & Sacerdotes. *Quæst.* VIII.

QVAERITVR vlterius quare non fuit facta talis diuisio, & modus sortium inter Leuitas ianitores, sicut inter Leuitas cantores, & inter Sacerdotes.

Respondendum, quòd diuisio facta inter ianitores differebat a diuisione facta inter Sacerdotes, & cantores in multis. Primò, quia diuisio facta inter Sacerdotes, & cantores fit per æqualitatem: diuisio autem inter ianitores fuit per partes inęquales, quia plures custodiebant vnam portam quàm aliam, vt probatum est pręcedenti quæstione. Secundum fuit, quia inter cantores, & Sacerdotes factæ fuerũt vigintiquatuor sortes pręcedenti cap. & supra vigesimoquarto. Inter ianitores autem non fuerunt tot partes pręcise, quia quatuor solum expresè leguntur, & multæ aliæ fuerunt. Tertium est, quia inter cantores, & Sacerdotes fuit vnica diuisio facta, quia in prima sui diuisione fuerunt diuisi in vigintiquatuor sortes, vt patet præcedenti cap. & supra vigesimoquarto, ianitores autem diuisi fuerunt bis, quia primo diuisi sunt in quatuor partes, vel quinque, & positæ fuerũt sortes pro custodia quatuor portarum atrij. Deinde ianitores cuiuslibet portæ diuisi fuerunt inter sex sortes ad hoc, quòd ministrarent in eadem porta custodiendo per diuersa tempora, vt declaratum est supra. Ratio autem primę differentiæ est, quia Sacerdotes, & cantores diuisi fuerunt per partes ęquales, eo quod ministraturi erant in eodem officio penitus, sed solũ differebant, q̃a quidam ministrabant ante alios: non ergo debuit esse maior numerus in vna sorte, quam in alia, cum labor ęqualis debeat esse omnibus. Patet hoc, quia Sacerdotes habebant officia determinata, quæ declarata sunt supra vigesimotertio, in quadam quæstione, & omnia illa habebant Sacerdotes quicunque ministrarent temporibus suis, & tamen illa erant ęqualia cum temporeæ; ideo partes Sacerdotum ministrantium diuersis temporibus debuerunt esse ęquales. Idem est in cãtoribus: nam officium cantorum erat temporibus determinatis cantare coram Domino, dum fierent sacrificia, & ista tempora canendi, & etiam cantica determinata erant: ideo nihil magis laborabant quidam cantores, quàm alij, vnde debuerunt habere partes ęquales in ministrando, secus autem fuit de ianitoribus, quia non ministrabant ianitores in eodẽ officio succedendo sibi, sed quidam ianitores tenebant portam Orientalem, & ad eos nunquam pertinebat tenere portam Occidentalem, & sic de alijs. Etiam quidam ianitores custodiebant exedras, qui nunquam custodiebant aliquam de portis atrij, & quia erat labor inæqualis, cum custodia cuiusdam portæ esset difficilior quàm custodia alterius, erant plures Leuitæ in vna porta quàm in alia, & sic fuit de porta Orientali: nam illa erat principalior, & ob hoc sex Leuitæ erant custodiendo semper illam, quęlibet autem aliarum custodiebatur a quatuor Leuitis, vt patet in litera. Sic etiam erat de exedra, quia custodia exedrarum erat minoris laboris, quàm portarum atrij: ideo duę Leuitę solum custodiebant quamlibet exedram: fuit tamen quędam ęqualitas in ipsis secundis diuisionibus, scilicet, quia in qualibet porta Leuitæ, quibus illa euenerat custodienda, diuidebantur ad hoc, quòd per diuersa tempora custodirent, & illi diuidebantur per partes æquales, quia idem labor erat omnium, & sic etiam factum est in custodia exedrarum. Ratio secũdæ differentiæ erat, quia Sacerdotes, & cantores habebant vnicam ministrationem, & poterant in illa diuidi per quotcunque partes vellent: hic autem in ianitoribus nõ erat idem ministerium, cum essent diuersæ portę custodiendę: ideo prima diuisio sua fuit per numerum portarum, & sic fuerunt factæ quatuor diuisiones. Tertia differentia erat, quòd inter Sacerdotes, & cantores erat vnica diuisio: inter ianitores fuerunt duæ. Ratio huius fuit, quia ianitores, & cantores vnicum habebant officium, & id, in quo ministrabant pręcedentes, erat, in quo ministrabant subsequentes, nec erat aliqua differentia nisi in tempore, & tamen inter ianitores non erat idẽtitas ministerij, quia quidam ministrabant in vna porta, & alij ministrabant in alia: ideo oportuit, quòd primo diuiderentur ianitores per numerum ministeriorum suorum: deinde illi, quibus proueniebat idem ministerium, diuiderentur inter se ad ministrandum secundum successionem temporum in eodem. Prima diuisio fuit inquantum positæ fuerunt quatuor sortes pro quatuor portis, & Leuitæ, quibus ceciderãt istę portæ custodierunt semper illas, nec mutauerũt aliquod ministerium succedendi sibi, & in hoc erãt dissimiles cantoribus, & Sacerdotibus. Alia diuisio fuit, scilicet, quòd illi, quibus prouenerat vna porta, vel vna ministratio inter se posuerũt sortes postea pro diuerso tempore ministrationis, scilicet, vt quędam pars ipsorum ministraret prius, & alia ministraret posterius, & istę partes fuerunt inter se ęquales, sicut partes Sacerdotum, & cantorum.

Alph. Tost. in lib. I. Paralip.

De Core, & Asaph quis fuerint. *Quæst.* IX.

QVAERITVR vlterius cum dicitur hic, quòd ianitores quidam fuerunt filij Core, & quidam de filijs Asaph, quis fuit iste Core, & quis fuit Asaph. Aliqui putant, quòd iste Core sit ille, qui submersus est propter seditionem, quam fecit cõtra Moysen, & Aaron in deserto: Num. 16. & 26. Et putant, quòd iste

Asaph sit ille, de quo habetur præcedē.cap.sed istud non stat,quia Core fuit valde antiquior q̄ Asaph, eo q̄ Core fuit in exitu de Aegypto, & mortuus est in deserto Num.16.&26. Asaph autem, de quo præcedenti cap. fuit quidam Leuita princeps cantorum tēpore Dauid:nam ipse Asaph fuit in portatione Arcæ de domo Obededom in domum Dauid supra 15.Ipse etiam constitutus fuit a Dauid in principē cantorū manentium coram Arca in Ierusalem supra 16. Ideo non potuit ille Asaph esse pater istius Core. Secūdò patet,quia Core,& Asaph erant de diuersis stirpibus: nam Asaph erat de familia Gersonitarum,vt patet supra 6.Core autem erat de familia Caathitarum:nam Core erat filius Isaar,& Isaar erat filius Caath Num. 16. Ideo non potest stare, q̄ ille Core sit filius istius Asaph. Alij dicunt, quòd iste Core, de quo hic dicitur non sit Core,de quo habetur Num.16 qui etiam fuit in seditione contra Moysem,sed q̄ fuit quidam vir tempore Dauid,& erat filius Asaph,& iste Asaph fuerit ille,de quo habetur præced.cap. & hoc videtur satis stare, quòd ille Asaph fuit tempore Dauid, & sic etiam filij eius,qui essent tempore istius diuisionis conuenienter effici poterant ianitores. Sed dicendū est,quòd hoc non stat primo, quia Asaph, & filij sui facti fuerunt cantores, vt patet præced. cap. sed officium cantorum, & ianitorum erant distincta: Ideo non poterant esse filij Asaph ianitores. Secundò patet,quia præcedenti cap.numerati fuerunt omnes filij Asaph,& dr̄, quod omnes isti,& filij, & fratres eorū erudiebant canticum Domini,& ibi distinguuntur p̄ eos sortes cantorum: ideo non potuerunt aliqui de filijs illius Asaph esse ianitores, & sic iste Core non erat filius illius Asaph, de quo dr̄ precedenti capitu. Sed dicendum videtur, quòd iste Core fuit ille, qui seditionem fecit contra Moysem, & Aaron in deserto filij tamen eius non consenserūt malitiæ paternę, ideo quamquàm pater submersus est,filij non fuerūt submersi,sed potius supernaturaliter liberati sunt, vt patet Num. vigesimosexto.i.Grande miraculum in Israel factum est,vt Core pereunte filij eius non perirent. Et propter bonam affectionem,quam tunc habuerunt,non solum liberati fuerunt tunc, sed etiam postea honorati fuerunt inter Leuitas accipientes officia multa:nam aliqui istorum præerant libamentis, i. his,quę frigebantur in sartagine, vt patet supra nono. Etiam facti sunt ianitores de illis, sic patet hic. Sed tunc manet dubium, quomodo ille Core esset filius Asaph, quia erat filius Isaar,vt patet Numeri decimosexto. Aliquis dicet, quòd Isaar erat binomius, & aliquando vocabatur Isaar, & aliquando Asaph. Ista responsio est aliqualiter colorata, & tñ nō est vera prorsus: nam Asaph non erat pater Core,nec litera significat illud hic, quia dicitur Meselemia filius Core de filijs Asaph,& non dixit filij Asaph:nam si dixisset Meselemia filius Core filij Asaph, necesse erat intelligi,quòd iste Core esset filius Asaph, & tamen dicitur filius Core de filijs Asaph, quia referri potest ad Meselemiam, scilicet, quòd erat filius Core, nō quidem immediatus,sed filius, idest,de genere eius, sicut quilibet Hebręus vocatur filius Abrahæ, vel Iacob, scilicet, quia de progenie illius descendit. Et dicendum est, quòd iste Core erat filius Isaar de stirpe Caathitarum,& ipse fuit pater istorum ianitorum. Postea autem de filijs eius tempore Dauid erat quidam, qui vocabatur Asaph, & non erat ille Asaph, qui erat princeps cantorum, de quo præceden.cap. Et iste habuit filiū noīe Meselemia,& ab isto descēderunt ianitores,de quibus hic dicitur: vnde Asaph, de quo hic dicitur, non erat pater Core, sed potius erat de progenie eius, & iste Asaph fuit ianitor tempo-

F re Dauid, quando Arca erat in Ierusalem: nam ipse & Obededom, de quo hic dicitur, custodiebant eā, vt patet supra decimosexto: fortè autem tempore istius diuisionis mortuus erat ille Asaph, ideo non fuit positus tamquam caput ianitorum,sed filius eius Meselemia.

Cur nominantur hic isti,& non omnes ianitores. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius de istis ianitoribus,qui nominantur hic,quare Scriptura nominauit eos. Nam si intendebat nominare omnes ianitores,plures nominare debuisset, cum illi
G essent quatuor millia, vt patet supra vigesimotertio. Si autem non intendebat nominare omnes frustra erat nominare tot, quot hic nominauit.

Respondendum est,quòd Scriptura non intendebat nominare omnes ianitores personaliter, sed volebat nominare principes eorum, quia frustra erat nominare omnes, & ad hoc distinxit duas progenies ianitorum, scilicet, vnam de Meraritis, & aliam de Coritis, Progenies Coritarum diuisa est in duas partes,quia Meselemia fuit princeps vnius partis,& Obededom fuit princeps alterius, familia autem Merari non diuisa est, sed fuit vnus princeps potissimus in illa, scilicet, Sechri, de quibus patet in litera. Sed obijcietur, quòd non fuerunt nominati isti,eo quòd erant principes, quia non solum fuerunt isti princi-
H pes, sed etiam multi alij: nam de stirpe Meselemiæ fuerunt decem,& octo, & de stirpe Obededom fuerunt sexagintaduo,vt patet in litera, & non ponūtur nomina omnium istorum, sed paucorum, & tamen isti principes erant, vt declaratum fuit supra in quadam quæstione.

Dicendum, quòd omnes isti quatuor, quorum nomina exprimuntur, & etiam illi quorum non exprimuntur nomina,sed ponitur summa eorum,fuerunt principes, & tamē differentia erat inter principes,quia quidam erant principes maiores alij minores, illi qui maiores erant,exprimuntur nominatim
I in litera propter excellentiam suam. Alij autem, qui erant minores principes non exprimuntur nominatim, sed ponitur summa eorum, scilicet,quot fuerunt tot, vel tot de qualibet stirpe. Omnes tamen principes sunt, quia si diceremus non fuisse omnes principes, non posset dari aliqua causa quare posita fuisset summa istorum, vel nomina eorum: cum non ponantur nomina omnium, nec etiam summa, quia tota summa, quæ colligitur hic etiam non expressis nominibus,prouenit solū ad nonaginta tres, vt declaratum est supra in quadam quæstione.

De expressione nominum filiorum Semeiæ filij Obededom, & non aliorum filiorum. Quæst. XI.

K QVAERITVR vlterius quare cum ponatur hic Obededom, & filij eius octo nominatim, exprimuntur etiam nomina filiorum Semeiæ primogeniti sui, & nō exprimuntur nōia aliorum,vt patet in litera. Aliqui dicunt, q̄ hoc factū est, quia Semeias primogenitus Obededom habuit filios,& alij fratres sui nō habuerunt filios,ideo nō ponuntur nomina filiorum aliquorum nisi istorum,qui erant filij Semeię.Sed obijcietur,quia filij Obededō & descendentes ab eo fuerunt sexagintaduo in ista diuisione, vt patet in litera. Si tamen solus Semeias primogenitus Obededom habuisset filios, non potuissent filij Obededō peruenire ad sexagintaduos, quia solum ponuntur hic octo filij Obededō nominatim,

natim, & ponuntur filij Semeiæ ſex. Si ergo alij filij Obededom non habuiſſent filios, non peruenirent ad ſexagintaduos, ſed ad quatuordecim, oportet ergo, ꝙ alij habuerint filios. Sed reſpondebitur, quòd alij non habuerunt filios, & tamen peruenerunt ad ſeptuagintaduos nō ſoli filij Obededom, ſed filij, & fratres eius, vt colligitur in litera, quia dicitur ipſi, & filij, & fratres eorum fortiſſimi ad miniſtrandum ſexagintaduo de Obededom.

Dicendum tamen, ꝙ hoc non ſtat, quia iſti ſexagintaduo erant filij Obededon, & nullus erat, qui ab eo non deſcenderet de omnibus iſtis, quod patet, quia litera dicit: Omnes hi de filijs Obededom fortiſſimi ad miniſtrandū, ſexagintaduo. Et cum dr̄, quod intelligit̄ de filijs, & fratribus: dicendum, quòd non refertur ad fratres Obededom, ſed ad fratres filiorum ſuorum hic nominatorum, qui omnes ſunt filij Obededom, & litera exponitur hic, ſcilicet, omnes hi de filijs Obededom, ſcilicet, omnes iſti ſexagintaduo, & ſequitur: Ipſi & filij, & fratres eorum ſexagintaduo de Obededom, ideſt, iſti nominati, & alij fratres eorum filij Obededō non nominati; & filij omnium iſtorum erant ſexagintaduo ſimul, & erant omnes de Obededom; ideſt, de ſtirpe Obededom. Item patet, ꝙ non omiſſi fuerint nominari alij filij fratrum Semeiæ tamquam illi nullos filios habuerint: nam cum Meſelemia habuit ſeptem filios, nullius illorum nominantur filij, & tamen certum eſt, ꝙ illi habebant filios aliquos, quia aliàs nō poſſet peruenire familia Meſelemiæ ad decē, & octo, ſicut peruenit infra in litera.

Dicendum ergo, quòd nominantur filij Semeiæ primogeniti Obededom, & non filij fratrum ſuorum, eo quòd iſti erant digniores: fratres tamen ſui habuerunt filios aliquos: Fuit tamen differentia, quia filij fratrum Semeiæ principes fuerunt, cum fuerit de illis ſexagintaduobus de ſtirpe Obededom, qui in litera ponuntur, & omnes illi fuerunt principes; & tamen inter principes erant quidam excellentiores alijs, vt pote, quia quidam habebant aliquos principes minores ſibi ſubordinatos, illi autem, qui erant maximi principes nominantur, & iſti erant octo filij Obededom, & ſeptem filij Meſelemię: fuerunt etiam quatuor filij Semeiæ primogeniti Obededom. Cęteri autem filij filiorum Obededom, & ipſius Semeiæ, qui in litera non nominantur, fuerunt principes minores, ideo de iſtis ſolum fit expreſſa mentio.

De filijs Semeiæ, quare per ſe ponuntur quatuor, & poſtea duo. Quæſt. XII.

QVAERITVR vlterius quare cum ponātur filij Semeiæ ponuntur quatuor per ſe, deinde ponuntur duo, ſcilicet, Heli, & Samathias. Aliquis dicet, quòd illi primi quatuor fuerunt filij Semeiæ: Eliu autem, & Samathias non fuerunt filij eius, & ideo non ponuntur ſimul cum alijs quatuor. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia ſi non eſſent filij Semeię: non apparet cuius eſſent filij, eo ꝙ non ponitur ibi aliquis alius, cuius poſſent eſſe filij. Secundo patet, & efficacius, quia poſtquam poſiti fuerunt quatuor filij Semeiæ dicitur, & fratres eius viri fortiſſimi, Eliu quoque, & Samathias, & ſic eſt ibi copulatio, & copulatur ad præcedens, ſcilicet, quod Eliu, & Samathias etiam erant filij Semeiæ, ſicut quatuor prius poſiti.

Dicendum ergo, quòd iſti duo erant filij Semeiæ, & tamen non nominantur ſimul cum alijs fratribus ſuis, eo quòd alij erant principes maximi, & iſti non: ſic habetur ſupra vigeſimoquarto, ſcilicet, filij Merari Moholi, & Muſi, & ſequitur filius Ioziau Benon. Deinde dicitur filius quoque Merari Oziau, & Soan, & Zachur, & Ebri, & ſic omnes illi ſex ſunt filij Merari, & tamen primi duo ponuntur per ſe, & facta interpoſitione quadam dicitur de alijs quatuor, ꝙ erāt filij Merari, & cauſa huius fuit, vt ibi declaratum eſt, quia duo primi nominauerunt familias, ſcilicet, Moholitarum, & Muſitarum, & alij quatuor nullam familiam nominauerunt. ita fuit hic, quia quatuor primi filij Semeię, qui nominantur fuerūt maximi principes, & alij non, quia tamen cum filij Semeię nominarentur, putaret aliquis, quòd omnes filij illius eēnt de maximis principibus, ideo poſiti fuerunt quatuor ꝑ ſe, & duo ꝑ ſe, vt ſic appareret, ꝙ inter eos erat dr̄ia, cum ſimul non ponerentur. Sed obijcietur, quòd nō poſſit ſtare, quia omnes iſti, qui nominantur hic, & etiam filij, & fratres eorum, quorum nomina non ponuntur, ſed ſolum ſumma, erant principes, vt declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione, ideo iſti duo filij Semeię, ſcilicet, Samathias, & Eliu erant principes, & haberentur vt principes, dato ꝙ nomina eorum non ponerentur hic.

Reſpondendum eſt, ꝙ verum eſt, ꝙ omnes iſti filij Semeię erant principes, ſiue quatuor primi; ſiue duo vltimi, & tamen erant inæquales, quia ſicut dictum eſt præcedenti quęſtione, quidam erant principes maximi, qui habebant ſibi ſubordinatos alios principes minores. Alij erant principes minores, qui nullos ſibi ſubordinatos habebant, Semeias autem habuit quatuor filios, quorum nomina ponūtur hic primo, qui fuerunt de maximis principibus, putaret ergo aliquis, quòd omnes filij Semeiæ eſſent de magnis principibus, ideo poſiti fuerunt quatuor primi per ſe, quia illi erant de magnis principibus, & duo ſecundi ponuntur per ſe, quia de principibus minoribus erant.

Quare non omnes filij Semeiæ fuerunt magni principes, ſed ſolum quatuor. Quæſt. XIII.

QVAERITVR vlterius cum eſſet differentia inter principes ianitorum, quia quidam erant de magnis principibus, & alij de minoribus, & ſubordinatis ſibi, quare potius quatuor filij Semeiæ fuerunt facti principes magni quàm alij fratres ſui, & quàm filij aliorum fratrum ſuorum.

Reſpondendum, ꝙ hoc fuit ꝑꝑ excellentiam ipſorum. ſ. quia erant viri magis apti ad miniſtrandum q̄ cęteri, & hoc ſignificatur in litera: nam cùm dicitur: Semeię filio Obededom nati ſunt filij pręfecti familiarum ſuarum. Et ſubditur cauſa. ſ. Erant enim fortiſſimi. Et ꝑꝑ iſtam excellentiam dari debuit eis maior principatus q̄ alijs. Sed obijcietur, quia non ſolum illi fuerunt viri fortiſſimi, ſed omnes ſexagintaduo de familia Obededom: nam dr̄ in litera. Omnes hi de filijs Obededō ipſi, & filij, & fratres eorum viri fortiſſimi ad miniſtrādum. Et tn̄ non erant oēs iſti ſexagintaduo principes maximi, quia non nominantur oēs in litera, ſed ſoli quatuordecim. ſ. octo filij Obededō, & ſex filij Semeię primogeniti Obededom, & adhuc non erant oēs illi de maximis principibus, quia duo vltimi filij Semeię non erant principes maximi, vt declaratum eſt pręcedenti qōne. Rn̄dendum eſt, ꝙ ꝑꝑ excellentem aptitudinem ad miſtrandum potius in iſtis filijs Semeiæ, q̄ in alijs fuit facta dr̄ia, & traditus eis maior principatus. Et iſta aptitudo ad miniſtrandum ſignificatur noīe fortitudinis. Et cū dr̄ de oībus alijs, quod erant viri fortiſſimi, reſpondendum eſt, ꝙ iſti ſuperlatiui accipiuntur hic largè: nam vocantur viri fortiſſimi oēs, qui aliquo modo ſunt fortes. Sic enim patet Num. 1. vbi computātur omnes Iſraelitę,

& de omnibus dicitur, quod erant viri fortissimi, & tamen si F
proprie acciperetur ille superlatiuus, nō propriè posset conuenire omnibus de populo, quia nullus erat, ad quem compararentur in ista fortitudine, sed quilibet, qui potest educere gladium vocatur fortissimus. Et pro eodem accipiuntur ibi viri fortissimi, & educentes gladium, vt patet ibidem, & etiam 2. Regum vlti. & supra 21. Erant alijs fortiores, & illi, qui erant nimis excellentes, erant principes maximi, alij verò principes minores erant, sic fuit de istis filijs Semeiæ: nam ipsi erant aptissimi ad ministrandum inter omnes ianitores, ideo eis commissus est maximus principatus. Alij autem licet vocentur fortissimi, non erant tam fortes: ideò minor principatus eis commissus est. Sic enim factum est de Zacharia
G
filio Meselamię: nam habuit aliquid excellens inter cęteros, nam inter alios ianitores pater, & filius semper custodiebant portam, & tamen Meselemia habuit per sortem portam Orientalem, & filius eius Zacharias habuit portam Septentrionalem, & hoc quia dicitur, quòd erat vir prudentissimus, vt patet infra in litera, & de hoc magis declarabitur infra in quadam quęstione.

De Obededom quis erat. *Quæst. XIIII.*

Qvaeritvr vlterius de isto Obededom, qui ponitur hic ianitor quis erat, & an esset ille ianitor, de quo supra decimosexto.

Respondendum, quòd communiter tenet,
H
quod iste Obdedom sit ille, in cuius domo Arca posita est, quando Dauid volebat eam portare in domum suam, & impeditus est propter mortem Oza. 2. Reg. 6. & supra 13. & 15. Istud est satis conueniens. Primo quia iste Obededom erat Leuita, cum esset de ianitoribus. Et ille etiam fuerit Leuita, cum arca tradita fuerit ei in custodiam, quæ non traderetur homini laico custodienda, vt declaratum est supra 15. Secūdo, quia illi Obdedom conueniebat ministerium ianitorum, de quo hic agitur: nam ianitores custodiūt ea, quæ sunt in Sanctuario, ita iste Obededom custodi
I
uit Arcam in domo sua: ideo cum tunc custodierit, etiam competebat ei nunc maximè, quòd custodiret templum committendo sibi vnam de portis. Tertio patet, quia ille Obededom postea a Dauid cōstitutus est ianitor Arcæ, vt patet supra 16. s. quando mansit Arca in Israel in domo Dauid, commissa est custodia Arcę Obededom, & Asaph, non ergo debuit nūc priuari in ministerio isto, & quia non poterat iam Obededom custodire Arcam, eo quòd illa poneretur in Sancta sanctorum postquam fabricaretur templum Salomonis, & ibi non erat opus, quòd ab aliquo custodiretur, saltem debuit sibi committi alia custodia, & sic tradita est porta Meridiana custodienda. Quartò patet, & efficacius, quia postquam ponuntur filij Obededom dicitur, quia benedixit illi Dominus, & tamen Obededom, in cuius domo fuit Arca posita
K
ad custodiendum, fuit ille, cui benedixit Dominus, vt patet 2. Reg. 6. & supra 13. s. Benedixit Dominus Obededom, & domui eius.

De benedictione, qua benedictus fuit a Domino Obededom. *Quæst. XV.*

Qvaeritvr vlterius, quæ benedictio fuit ista, de qua hic dicitur, quòd benedixit Dominus Obededom.

Respondendum, quòd ista benedictio fuit duplex, scilicet, quædam in persona Obededom, & alia in rebus eius, quod significatur in litera 2. Reg. 6. & supra 13. s. Benedixit Dominus Obededom, & domui eius. Benedictio in persona fuit, quia Deus dedit ipsi Obededom, incolumitatem corporis, & robur, & totalē bonam habitudinem. Benedictio autem in rebus fuit, quia Deus multiplicauit bona Obededom prosperando eum in omnibus, quę ageret, sicut fuit de Ioseph, cum quo Deus erat, & dirigebat omnia, quę fiebant per manum eius. Genes. trigesimonono. Hic tamen dicēdum est, quòd ista benedictio fuit in multiplicatione prolis. Quod patet, quia in litera dicitur, quòd habuit Obededom octo filios, & sequitur tūc, quia benedixit illi Dominus, ergo videtur, quòd Obededom benedictus fuit a Deo in prole, dando quòd filij eius multiplicarentur. Et licet arguatur, quòd non benedictus fuerit in hoc, quia non poterat apparere in tribus mensibus an Deus benedicebat Obededom in prole, eo quòd in tribus mensibus non poterant gigni filij multi ab Obededom, qui intra eosdem menses nascerentur, & tamen solum mansit Arca tribus mensibus in domo Obededom, & in illis tribus mensibus cognitum est, quòd benedixisset Deus Obededom, vt patet 2. Regum 6. & supra 13. ergo nō erat istud, in quo benedicebatur. Dicendum, quòd Obededom fuit benedictus in multis. s. in persona, & in rebus, nō tamen apparuit benedictio in illis tribus mensibus in omnibus, sed in quibusdam rebus, nec oportebat, quòd appareret benedictio in persona. Apparuit tamen postea, quia fortè prius non potuit gignere, & postea genuit multos filios.

De comparatione benedictionis Obededom factaa Deo. *Quæst. XVI.*

Qvaeritvr vlterius de ista benedictione Obededom ad gignendum filios, quomodo facta est, scilicet, qualiter Deus cooperatus est ei in generatione filiorum.

Respondendum, quòd multis modis potest Deus adiuuare aliquem ad concipiendum, & gignendum, scilicet, Primus modus est, quia interdum aliqui, habentes vir, & fœmina sunt potentes gignere, & habent semen dispositum, & tamen non conueniunt carnaliter in tali tempore, in quo semen vtriusque conueniens sit generationi, sicut sit communiter, quia viri, & fœminæ potentes gignere, & concipere nō semper gignunt, & concipiunt, quando coeunt, quod solum prouenit ex indispositione seminis pro illo tempore, quòd autem Deus inclinat aliquos ad hoc, quòd conueniant in illo tempore, in quo semen eorum dispositum est ad gignendum, est adiuuare eos supernaturaliter ad generationem. Secundus modus est, quòd interdum semen patris, & matris est omnino indispositum ad generationem, & quocunque tempore conuenerint carnaliter nunquam gignent, sicut est in sterilibus si vterque sterilis est, vel si saltem fœmina est sterilis, & sic mater Samuelis concepit supernaturaliter, eo quòd erat sterilis primo Regum primo, sic etiam mater Samsonis: Iudicum decimotertio, sic etiam mater beati Ioannis Baptistę Lucę primo. Tertius modus est, quando deficit semen, siue masculinum, siue fœminum: nam non potest naturaliter generatio fieri sine semine, si tunc Deus suppleat id, quod deficit ex parte alicuius istorum, dando illi semen, quod naturaliter non habebat, adiuuat ad conceptionem: sic enim fuit in conceptione Isaac: nam Sara mater illius iam non habebat menstrua, quæ sunt materia fętus. Genes. decimooctauo. Cum dicitur: Erant ambo senes, & prouectę ætatis, desieranque Saræ fieri muliebria. Semen quoque Abrahę iā erat emortuū, & tamen

& tamen per fidem accepit virtutem ad conceptionem: ad Roma. 4. Et ad Hebrę. 11. Quartus modus est, quandocunque deficit omnino dispositio ad concipiendum: nam fit conceptio ex commixtione seminis masculini cum fœminino, & digeritur tunc menstruũ muliebre calore seminis masculini, & est ibi semen masculinum actiuum, & formatiuum, si Deus suppleat vicem seminis masculini, faciendo, quòd ex solo semine fœminino fiat generatio. Iste modus est omnino supernaturalis, & maior alijs, & solũ fuit in Christi conceptione, nam in omnibus alijs est semen masculinum digerens menstruum muliebre, etiam si illud supernaturaliter adiuuetur, & tamen in isto non est semen masculinum, ideo id quod sic concipitur dicitur concipi per Spiritum sanctum, in alijs autem modis dato, quòd virtus quædam a Deo sit, tamen conceptio dicitur fieri humanitus, & non per Spiritum sanctum. De istis modis magis declaratum est quarto Regum quarto, & Iudicum decimotertio in quibusdam quæstionibus.

Dicendum nunc, quòd quolibet istorum modorũ poterat Deus multiplicare Obededom in prole, nisi quarto, quia ille nunquam conuenit alicui nisi virgini. Item dato, quòd aliquis diceret, quòd Deus voluisset facere istam gratiam Obededom, non poterat fieri in proposito, eo quòd tunc non benediceret Dominus ipsi Obededom in prole, quia ipse nihil ageret ad istam conceptionem, sed vxor sua conciperet sine semine virili, & tunc inde geniti non essent filij Obededom, sed solum essent filij vxoris suæ, & gratia fiebat vxori, & non viro: nunc tamen multiplicabat Deus Obededom in prole, & non vxorem suã, ideo necesse est, ꝙ per alium modum Deus nunc adiuuaret Obededom ad multiplicationem prolis. Quis autem aliorum modorum fuerit, non apparet, ideo possumus quemlibet eorum applicare ad propositum.

An Hosa sit nomen proprium, de quo hic dicitur. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius cum dicitur hic de Hosa. i. de filijs Merari Sechri prĩceps, quomodo accipitur ibi Hosa. Aliqui dicunt, ꝙ Hosa non est nomen proprium viri, sed est nomen commune significans progeniem. Patet hoc primo ex litera Hebraica, in qua dicitur, Vlhoza, quod idem est, quod de progenie. Secundo patet hoc ex litera, quæ idem videtur significare dicens, De Hosa autem, idest, de filijs Merari, Sechri princeps. Cum ergo ponatur ibi expositio, necesse est, quòd Hosa sit nomen commune.

Respondendum est, ꝙ Hosa est nomen proprium viri. Primo patet, quia dicitur hic de Hosa. i. de filijs Merari Sechri princeps. Elcias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus. Et sic ponuntur hic quatuor filij, sed non ponerentur filij nisi poneretur pater eorum, & non est hic aliquod nomen viri, qui sit pater istorum, nisi Hosa: ideo Hosa est nomen viri. Secũdò patet, & efficacius, quia in litera dicitur: Omnes hi filij, & fratres Hosa tredecim: necesse est ergo, quòd sit ibi nomen viri, quia aliàs non haberet filios, & fratres. Aequiuocatio autem nominis Hebręi causat istam ambiguitatem.

Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd quamquàm (Vlhoza) possit significare in Hebręo id, quod de genere, & tamen non hic est genus, quia Hoza est æquiuocum, & aliquando est nomen proprium, & aliquando nomen appellatiuum, sicut in multis alijs dictionibus Hebręis apparet.

A Ad secundum cum dicitur, quòd litera nostra accipitur in isto sensu, quod patet per expositionem.

Dicendum, ꝙ non est expositio, sed est sensus suppletio: nam deberet dici de Hosa Merari, Sechri princeps, & istud erat obscurum, ideo litera nostra suppleuit illud, dicens: de Hosa, idest, de filijs Merari Sechri princeps, idest, Sechri princeps fuit natus de Hosa, q̃ erat de filijs Merari, & ista adiectio ponitur in litera, vt non putetur, ꝙ isti, qui descenderunt de Hosa fuerunt de stirpe Coritarum, sicut alij ianitores, de quibus supra ponitur.

Si Hosa habuerit primogenitum. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ Sechri fuit princeps de filijs Hosa, & ꝙ pater
B habuit eum in principem, eo ꝙ non habebat primogenitum: nam videtur, ꝙ hoc non potest stare, quia nullus potest esse, qui aliquem filium habeat, qn̄ habeat primogenitum: nam aut ille genuit multos filios, aut vnicum. Si vnicum ille primogenitus est, si autem plures, primus illorum est primogenitus, & dato, ꝙ ille, qui primo natus est, obierit, q̃ manserit primus post eũ primogenitus est, quousq; perueniatur ad minimum, & tamen Hosa habebat nunc quatuor filios, vt patet in litera, ergo primogenitum habebat. Respondent quidam, ꝙ habebat Hosa primogenitum, & erat iste Sechri, & tamen erat indignus ista dignitate, ideo reputatur tamquam non esset primogenitus, sed istud non stat, quia repugnat literæ,
C nam si esset Sechri primogenitus, & quia indignus non vocaretur primogenitus, non daretur ei, ꝙ esset princeps, & tñ datum est ei, ꝙ esset princeps in ianitoribus familię Merari, ergo non erat indignus primogenitura. Alij dicunt, ꝙ iste Sechri non fuit primogenitus, sed minor fortè de fratribus suis, habebat fortè Hosa primogenitum, quia fortè tñ nõ fuerat dignus principatu constitutus est Sechri in principem, qui non erat primogenitus, & istud tenet Nico. & sic dicit fuisse de Salomone, qui fuit minor de filijs Dauid, & quando constitutus est in principem post Dauid, vt patet infra 28. & 29. Sed dicendum, ꝙ hoc nõ stat, quia in litera significatur, ꝙ fuit Sechri maior fratrũ
D suorum ordine natiuitatis: nam dr̄, ꝙ Sechri fuit princeps Elcias secũdus, Tabelias tertius, Zacharias quartus, ergo conueniebat ei esse primogenitum ex ordine natiuitatis, siue habuisset ante eum Hosa pr̄ suus alium filium, siue non: nam si alium habuisset, saltem nunc non erat: cum inter omnes filios Hosa, qui nũc ponuntur, fuerit prior natiuitate Sechri.

Dicendum ergo est, quòd Sechri erat primogenitus quantum ad fratres suos, qui nunc stabant, eo quòd ipse erat maior illis ordine natiuitatis, & tamen habuerat pater suus Hosa alium filium ante illũ, & ille mortuus fuerat, & sic gaudebat Sechri iure primogenituræ, & hoc significat litera, quæ ponit eum priorem alijs fratribus, & sic non deberet dici, quòd pater suus non habebat primogenitum,
E quia ipse erat primogenitus, sed ponitur istud ad tollendum dubium, quod aliquis diceret, quomodo Sechri fuit princeps in ianitoribus de stirpe Merari, cum non esset primogenitus, & principatus competebat primogenito.

Respondet litera, quòd factum est, quia non habebat Hosa primogenitum, scilicet, eo tempore, quo facta fuit diuisio ianitorum non habuit Hosa primogenitum, quia mortuus erat, ideo constituit in principem Sechri filium suum, qui primogenitus erat respectu omnium, qui manebant.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd sortes missæ fuerint ex æquo. *Quæst.* XIX.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd sortes missę fuerunt ex ęquo magnis, & paruis, cum non fuerint ianitores diuisi p̃ æqualitatem, quia plures erant in porta Oriẽtali, quàm in alijs, & plures in cellula ianitorũ, quàm in alijs, vt patet in litera. Dicendum, quòd sortes fuisse missas per ęqualitatem, potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd fuerunt ianitores diuisi per partes æquales, & postea fuerunt sortes positæ super ipsas partes ęquales. Alio modo potest accipi, quòd fuerunt diuisi ianitores non æqualiter secundum numerum, & insuper in quibusdam partibus eorũ erant quidam digniores alijs, & tamen sortes missę fuerũt ex ęquo, quia ad iudicãdũ de illis partibus cui proueniret porta Orientalis, & cui Occidentalis, & sic de alijs, non determinatum est per electionem, sed forte diuisum est, sortes autem omnia æquant, quia siue maiores, siue minores possunt eisdem sortibus compręhendi, & minus dignus potest interdum habere primam sortem, ideo in hoc fuerunt sortes ex æquo positæ. Accipiendo secundo modo, non est dubiũ quin fuerunt sortes hic positę ex æquo, quia diuisæ fuerunt principes quatuor, vt ponerentur super eos sortes, cui scilicet, proueniret porta Orientalis, & cui Occidentalis, & sic de alijs, & isti principes non erant ęquales in virtute, & dignitate, fuerunt tamen æquales inquantum per sortem diuisum est, quis haberet deberet portam Orientalem, & quis portas alias. Accipiendo primo modo dicendum, ꝙ fuerunt factę duæ diuisiones inter ianitores, & bis positæ fuerunt sortes. Prima diuisio fuit, quia distributi fuerunt ianitores, vt quidam essent pro vna porta, alij pro alia, & alij obseruarent exedras, vt patet supra in litera, & ista diuisio fuit inęqualis, quia plures ianitores assignati sunt pro porta Oriẽtali, quàm pro alijs: nam Orientalem portam custodiebant semper sex Leuitę, & quamlibet aliarum custodiebant semper Leuitę quatuor, vt patet in litera, sic etiam fuit de custodia exedrarum, quia plures Leuitæ erant in vna exedra quàm in alia, vt etiam patet in litera. Secunda diuisio fuit, quæ facta est inter ministros cuiuslibet portæ, & exedræ. Nam alligati fuerunt certi ianitores pro qualibet porta, & exedra, quibus cura erat in perpetuum custodire portam illam, & exedram, & tamen, vt non manerent semper ibidem custodiendo diuidebantur inter se, vt quidam custodirent vno tempore alij alio. Et isti fuerunt diuisi per æqualitatem, eo quòd ministerium erat idem. & accipiendo sic, verum est, quòd missę sunt sortes ex æquo, quia super istas partes sic diuisas missæ fuerunt sortes, vt sciretur, quæ prius ministrare deberet custodiendo eandem portam, & quæ posterius.

Primus tamen sensus est, quòd litera intendit, scilicet, quòd sortes fuerunt missæ æqualiter, id est, omnes erant æquales magni, & parui inquantum per sortes diuisa fuerunt eis ministeria.

An in nocte custodiebant ianitores in portis atrij. *Quæst.* XX.

QVAERITVR vlterius an ianitores per noctẽ custodiebant in portis atrij, & exedrarum.

Respondendum, quòd dubium videtur quibusdam, eo quòd in litera dicitur, quòd sex Leuitę custodiebant portam per diem, & quatuor portam Meridianam per diem. Dicendo autem, quòd per diem significatur aliquid ad differen-

F tiam noctis, scilicet, quòd per noctem non erant solum sex Leuitę in porta Orientali, sed plures, & sic de alijs, & hoc esset propter timores nocturnos, quia magis necessaria est custodia cuicunque rei per noctem, quàm per diem.

Respondendum videtur, quòd Leuitæ non custodiebant per noctem portas. Et ratio huius est, quia per diem erat necessaria custodia, eo quòd portę erant patentes, vt posset ingredi quicunque. Per noctem autem, quia nemo intrare poterat, sed per diem, egebant custodia ne intraret aliquis, cui illicitum esset. Item patet, quia cum hic tradatur modus ministrandi ianitorum, si aliqui ministrarent per noctem, exprimeretur quot essent illi, sicut ex-
G primitur per diem quot erant in qualibet porta, & tamen non exprimitur aliquid de nocte, ergo videtur, quòd non custodiebant per noctem.

Sed dicendum est, quòd omnes ianitores, qui ministrabant eo tempore, quo sors eis eueniebat, dormiebant per noctem in templo, scilicet, intra murum atrij in exedris, quę deputatę erant, vt manerent ibi omnes Sacerdotes, & Leuitę ministrantes tempore suę ministrationis, & istud erat, quia portæ atrij claudendæ erant in sero, & aperiendæ in aurora, & ideo oportebat, quòd ianitores manerent intra, & hoc patet supra nono, scilicet, His quaterius, & hoc patet supra nono, scilicet, His quatuor Leuitis creditus erat numerus ianitorum: per gyrum quoque templi morabantur in custodijs suis, vt cum tempus fuisset ipsi mane aperirent fores. Cũ
H autem dicitur, quòd ex litera significatur, quòd per noctem aliqui custodiebant.

Dicendum, quòd non significatur, sed potius significatur, quòd per diem custodiebant Leuitę portas, & per noctem non, cum determinetur aliquis modus, secundum quem ministrarent. Et cum dicitur, quòd per noctem erat magis necessaria custodia.

Dicendum, quòd falsum est, quia non erat necessaria, cum per noctem essent clausę ianuę, & necessaria, cum per noctem essent clausę ianuę, & nemo introire posset propter altitudinem muri templi, vt colligitur sequenti lib. cap. tertio: manebant tamen ianitores interius in exedris, & custodiebant
I thesauros.

De modo ianitorum in custodiendo ianuas. *Quæst.* XXI.

QVAERITVR vlterius, quem modum habebãt Leuitę ianitores custodiẽdo ianuas: an ministrarent ijdem semper, vel succederent sibi per vices.

Aliquis dicet, ꝙ non est dubium, qui in Leuitę ianitores per diuersa tp̃a succederent sibi in ministrãdo, quia ita factum est de cãtoribus, & Sacerdotibus, qui per sortes diuisi fuerunt, & vna sors eorum ministrabat vno tp̃e, & alia alio, vt patet pręcedẽ. cap. & s̃. 24. Et tñ inter ianitores positę fuerãt sortes, vt patet hic, ergo ẽt ipsi succedebant sibi in ministrando. Dicẽdũ, ꝙ ex litera nõ apparet, nec probatur ex istis sortibus, q̃a
K ꝙ Leuitæ ianitores ministrarent per successionẽ, quia istę sortes, quę habentur in litera, non fuerunt ad distinguendum tp̃a ministrationis, sed ipsa ministeria: nam fuerunt positę, vt sciret quibus p̃uenire debebat porta Oriẽtalis, & cui Occidẽtalis, & sic de alijs, & tñ nõ ponit, ꝙ illi, quibus prouenit porta Orientalis, diuisi fuerint in multas partes, ad hoc, ꝙ p̃ diuersa tp̃a ministrarẽt in illa, vel an ijdem manerent semper custodiendo eandẽ portã. Dicẽdũ tñ, ꝙ fuerunt factę diuisiones inter ianitores. s. postquã quibusdam proue-nit porta Oriẽtalis, illi inter se diuisi sunt in plures partes, vt vna pars ministraret vno tempore, & alia alio. Et patet hoc, quia si non fierent istę diuisiones, oporteret,

oporteret, quòd iſti ianitores manerent tota vita ſua cuſtodientes, & nunquam irent ad vrbes ſuas, ſed hoc inconueniens erat, quòd daretur eis labor ſine quiete, potiſſimè quia contrarium fiebat in omnibus alijs Leuitis, & Sacerdotibus: nam erant diuiſi per ſortes, & quilibet miniſtrabat ſuo tempore ſupra 24. Sic etiã cantores erant diuiſi per ſortes vigintiquatuor, & tẽporibus ſuis miniſtrabant, non ergo præiudicaretur magis ianitoribus cogendo eos omni tempore miniſtrare. Secundò patet, quia ſupra 9. dicitur. Ianitores in porta regis ad orientem obſeruabant per uices ſuas de filijs Leui. Ergo ianitores cuſtodientes portam Orientalem mutabantur per vices. Item dicitur poſtea. Hi ſunt Choritę cuſtodes veſtibulorum per vices cuſtodientes introitum. Item dicitur. Omnes hi electi in oſtiarios in oſtijs domus Domini, & in tabernaculo vicibus ſuis. Item patet magis clare, quia dicitur ibi: Fratres eorum in viculis morabantur, & veniebant in ſabbathis ſuis de tempore vſque ad tempus. Oportet ergo, quòd præter diuiſionem ianitorum, quæ ponitur in litera, ſubintelligatur alia, & tamen illam non poſuit litera, quia ſubintelligabat, nam manifeſtum erat, quòd ſicut omnes alij miniſtri Dei mutabantur per vices, & tempora, ita & ianitores mutarentur.

De durationa miniſtrationis cuiuslibet partis ianitorum.
Quæſt. XXII.

QVAERITVR vlterius quanto tempore durabat miniſtratio cuiuslibet partis ianitorũ dato, quòd illa mutaretur per tempora.

Reſpondendum, quòd duratio miniſtrationis illius erat, ſicut aliorum miniſteriorum Leuiticorum, & Sacerdotalium, quælibet enim ſors Sacerdotalis miniſtrabat vna hebdomada, qua completa miniſtrabat ſors ſequens, ita etiam erat de ſortibus cãtorum: nam miniſtrabant per hebdomadas, ſicut Sacerdotes, vt declaratum eſt pręce. capitu. & ſupra 24. in quibuſdam quæſtionibus de ianitoribus: idem dicendum eſt ad hoc, quòd omnes miniſtri templi inciperent miniſtrare in ſabbatho, & complerent miniſtrationem ſequenti Sabbatho. Sciendum tamen, quod ianitores, ſicut cęteri Sacerdotes, & Leuitæ erãt diſtincti per vices ſuas, & cognitum erat tẽpus, quo quilibet deberet miniſtrare, & habitabant ianitores illi per varias vrbes, & viculos terræ Iſrael, & cum veniret tempus miniſtrationis alicuius ſortis ianitorum veniebant de locis ſuis in locum Sanctuarij illi, qui erant de illa ſorte, & manebant ibi de ſabbatho vſque ad ſabbathum, & poſtea redibant in loca ſua, & ſuccedebat alia ſors in miniſtrando, & ſimul fiebat hoc in omnibus ianitoribus, ſcilicet, in cuſtodientibus portam Orientalem, & alias tres, & in cuſtodientibus exedras. Pro quo ſciendum, quòd cuilibet portæ, & cuilibet exedræ fuerunt a principio aſſignati certi cuſtodes, & illi diuiſi fuerunt per partes, & ſortes, & quęlibet pars miniſtrabat vna hebdomada, & ſic omnes ianitores eodem die complebant miniſtrationem ſuam, & alij noui eodem die incipiebant cuſtodire exedras, & omnes portas, & cuſtodiebant vſque ad ſequens ſabbathum. De hoc patet ſupra 9. ſcilicet. Per quatuor ventos erant oſtiarij, ad Orientem, ad Occidentem, ad Aquilonem, ad Auſtrum: fratres autem eorum in viculis morabantur, & veniebant in ſabbathis ſuis de tempore vſque ad tempus. Ideſt in quolibet ſabbatho veniebant aliqui noui cuſtodes, & veniebant de tempore vſque ad tempus, quia quęlibet ſors ianitorum ſciebat, ſi nunc compleret miniſtrationem vſquę ad quot hebdomadas iterum miniſtrare deberet, nam erant certę ſortes miniſtrantium pro qualibet ianua, & exedra, ſicut erant certę ſortes cantorum, & Sacerdotum. patet etiam hoc ſequen. lib. cap. 23. cum dicitur. Tertia pars veſtrum, qui veniunt ad ſabbathum, Sacerdotum, Leuitarum, & ianitorum erit in porta. Ergo videtur, quòd etiam ianitores veniebant in quolibet ſabbatho ad miniſtrãdum, & finiebant in ſabbatho miniſtrationem ſuam, ſicut cantores, & Sacerdotes.

De multitudine ſortium ianitorum pro qualibet porta.
Quæſt. XXIII.

QVAERITVR vlterius quot erant ſortes ianitorum pro qualibet porta, & exedra: nam ſupra probatum eſt, quòd ianitores, qui cuſtodiebant eandem portam, vel eandem exedram, non ſemper cuſtodiebant illam, ſed mutabantur per vices. Eſt ergo dubium, quot ſortes ianitorum erant pro qualibet porta.

Reſpondendum, quòd hic erant ſortes in qualibet porta, & in qualibet exedra, & tot erant ſortes pro vna porta, ſicut pro alia, licet non eſſent tot ianitores ſimul pro vna porta, ſicut pro alia, & ratio huius eſt, quia mutabantur ianitores per quęlibet ſabbatha, vt declaratum eſt pręcedenti quæſtione. Et vt venirent ſemper ijdem ianitores pro eodem tempore, oportebat tot eſſe in vna porta ſortes, ſicut in alia: nam ſi forte in vna porta eſſent quinque ſortes ianitorum, & in alia eſſent quatuor, complerent miniſtrationem ſuam illi in quinque hebdomadis, & iſti in quatuor, & ſi inciperẽt nũc ſimul miniſtrare prima ſors vnius portæ, cum prima ſorte alterius, non explerent ſimul miniſtrationem, ſed prima ſors vnius portę miniſtraret poſtea cum quinta ſorte alterius portę, & ſic eſſet de miniſtratione cuſtodientium exedras. Iſtud autẽ non erat, quia mutarentur miniſtri, & non conuenirent inter ſe propter diuerſitatẽ conuerſationis, ideo debuerunt eſſe tot ſortes ianitorum in vna porta, ſicut in alia, & in vna exedra, ſicut in alia, & quando miniſtraret prima ſors vnius portæ miniſtraret prima ſors omnium aliarum, & omnium exedrarum: & qñ quarta ſors vnius portæ miniſtraret, etiam miniſtraret quarta ſors omnium aliarum portarum, & exedrarum, & ſic de cęteris, & hoc modo eſſent ſemper ijdẽ ianitores, qui cuſtodirent eodem tempore tam in portis, quàm in exedris: ſic enim fuit de cantoribus, & Sacerdotibus: nam ſicut factæ ſunt vigintiquatuor ſortes Sacerdotum ſupra vigeſimoquarto ita factę ſunt vigintiquatuor ſortes cantorum præcedenti ca. vt prima ſors cantorum miniſtraret cum prima ſorte Sacerdotum, & ſecunda cum ſecunda. Et ſic de alijs, ita vt illi Sacerdotes, qui nunc miniſtrauerant cum quibuſdam cantoribus, quandocũque miniſtrarent, miniſtrarent cum ipſis, quod non fuiſſet, ſi plures fuiſſent ſortes Sacerdotum, quàm cantorum, vel ècontrario: quot autem fuerint ſortes ianitorum in qualibet porta, non apparet, ſed cum probatum fuerit, quòd plures ſunt, & non ſemper ijdem miniſtrabant, non videtur alius numerus conuenientior, q̃ ꝙ dicamus fuiſſe vigintiquatuor ſortes ianitorũ in qualibet porta, & in qualibet exedra. Et hoc patet, quia de cantoribus factę ſunt vigintiquatuor partes, vt conuenirent cantores cum Sacerdotibus, ſcilicet, vt ijdẽ, qui ſemel ſimul miniſtrauerant, quandocunque miniſtrarent, ſimul miniſtrarent, ſed ita requirebatur cõcordia, & conformitas inter ianitores ad Sacerdotes, & ad cantores, ſicut requirebatur concordia, & conuenientia inter Sacerdotes, & cantores, & non poterat hoc fieri niſi ianitores cuiuslibet portę, & exedrę,

haberent

haberent etiam vigintiquatuor ſortes,ſicut cantores, & Sacerdotes,quod aliàs contingeret ianitores, qui nunc miniſtrabant cum prima ſorte ſacerdotum, & cantorum,& ſecunda cum ſecunda,& ſic de alijs, ita vt nunquam miniſtrarent in aliquo tempore de ianitoribus,cantoribus, Sacerdotibus, niſi qui iterum ſimul miniſtrauerant, & quocunque tempore ſimul miniſtrabant.Secundò patet hoc,quia ſacra Scriptura aſſerit, quòd ianitores miniſtrabant per vices,ſicut cantores,& Sacerdotes, & tamen non ponitur hic, nec alibi in ſacra Scriptura quot erant ſortes ianitorũ Sacerdotum ſibi in miniſtrando in qualibet porta,& inqualibet exedra,ideo oportet,quòd intelligatur tot eſſe ſortes,& vices ianitorum,quot erant Sacerdotũ, & cantorum,cum de iſtis expreſſerit,& de illis non: ſacra autem Scriptura breuiloqua eſt,& in eis quę ſine expreſſione intelligi poſſunt exprimere nihil curat. Tertio patet, quia cum neceſſe ſit dari multas ſortes ianitorum in qualibet porta,& exedra,cum nõ ſit vnica ſors,vel pars,vt probatum eſt, non poterant eſſe paucæ partes,vt duę vel tres,nec etiam valde multę,vt centum,vel plures. De primo patet, quia ſi ſolum eſſent duæ, vel tres ſortes, ſequerentur duo inconuenientia. Primum eſſet, quòd in qualibet ſorte eſſent multi ianitores, cum omnes ianitores eſſent quatuor millia, & tamen tanta multitudo ſuperflua erat ad miniſtrandum ſimul. Etiam patet, quia non miniſtrabat tanta multitudo ſimul: nam in porta Orientali atrij, quæ erat principalis, erant ſolum ſex Leuitæ, in qualibet autem aliarum trium erant quatuor ianitores ſolum, & in qualibet exedra duo præter exedram ianitorum, in qua erant quatuor, vt patet in litera. Oportet ergo multas ſortes eſſe, ad hoc, quòd tam pauci ſolum miniſtrarent ſimul in qualibet porta,& exedra. Secundum inconueniens eſt,quia ſi eſſent duæ,vel tres ſortes ianitorum ſolum in qualibet porta,oporteret, quòd illi nunquam haberent quietem, quia datis duabus ſortibus cum quęlibet miniſtraret vna hebdomada quieſceret ſolum altera hebdomada. Si autem eſſent tres ſortes ianitorum in qualibet porta,oporteret,quòd illi nunquã haberent quietem,quia datis duabus ſortibus, cum quęlibet miniſtraret vna hebdomada,quieſceret ſolũ altera hebdomada. Si autem eſſent tres, quælibet quieſceret duabus hebdomadis. Et iſtud erat incõueniens:nam Leuitæ habitabant diſperſi per terram Iſrael in quadragintaocto vrbibus, quæ eis erãt datæ: Num.trigeſimoquinto.& Ioſue vigeſimoprimo. Et ſic aliqui Leuitæ habitabant circa extremitatẽ terræ Iſrael. Et illi eundo, & redeundo ad templum morarentur pluſquam quindecim diebus,& ſic nũquam poſſent in terra ſua quieſcere, quia vix poſſent completa miniſtratione ſua ire in terram ſuam, & redire nihil morando ibi,quouſque rediret alia miniſtratio. Iſtud autem eſſet valde inordinatum, ideo oportebat eſſe plures ſortes,ita vt haberent maius tempus,quod eſſet conueniens ad quieſcendum in terra ſua, & diſponendum de rebus familiaribus. Si autem eſſent valde multę ſortes ianitorum, vtpote centum, vel plures,ſequerentur alia duo inconuenientia. Primũ eſſet,quòd non poſſent, in qualibet ſorte eſſe duo, vel tres Leuitæ: nam omnes ianitores erant vigintiquatuor millia,vt patet ſupra vigeſimotertio, qui diuidebantur primò per quatuor portas, & per multas exedras. Si ergo quælibet pars iſtarum diuideretur poſtea in centum partes,vix prouenirent cuilibet parti duo Leuitæ:nam exedræ erant multæ, & per totũ circuitum templi in tribus lateribus ſuis,in quibus eſſet locus pro omnibus apparamentis templi,& etiam locus ad manendum pro omnibus miniſtris Sacer-

F dotum,cantorum,ianitorum eo tempore quo miniſtrarent,& tamen neceſſe eſt ſaltem ſex ianitores eſſe in qualibet ſorte portæ Orientalis,& quatuor in qualibet ſorte cuiuſcunque alterius portę, cum tot miniſtrarent omni tempore, vt patet in litera, ergo non fuerunt tot ſortes ianitorum,ſcilicet,tantum,vel plures in qualibet porta, & exedra. Secundum inconueniens eſt,quia ſi tot ſortes eſſent,cum quælibet ſors miniſtraret vna hebdomada, vt probatum eſt pręcedenti quæſtione, illi ianitores,qui nunc miniſtrarent, non miniſtrarent vſque ad centum hebdomadas,quæ complent duos annos. Et tamen iſtud erat inconueniens, quia in tanto tempore deſueſierent Leuitæ a miniſtratione ſacra, & redderentur
G quaſi purè laici. Quartò patet hoc ſupra nono cum dicitur de ianitoribus:Fratres eorum in viculis morabantur,& veniebant in ſabbathis ſuis de tempore ad tempus. In quo ſignificatur aliquanta longitudo tẽporis,ergo non erant paucæ ſortes, vt quidam exiſtimant,ſed multæ,ſcilicet,vigintiquatuor,ſic erant ſortes ianitorum,& cantorum.

De quibuſdam verbis hic dictis, ſcilicet, quòd ſex ianitores cuſtodiebant ad Orientalem portam.&c. Quæſt. XXIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd cuſtodiebant ianitores ſex ad portã Orie-
H talem quotidie,& quatuor ad quamlibet aliarum portarũ,quia videtur,quòd multo plures deberent cuſtodire ſimul,eo quòd illi, qui erant de vna ſorte, ſimul cuſtodiebant,ſed multo plures videntur, quòd eſſent de vna ſorte, ideo plures deberent cuſtodire ſimul. Reſpondebit aliquis, quòd multi erant in qualibet ſorte,& tamen non cuſtodiebant omnes ſimul, ſed cum quęlibet ſors miniſtraret vna hebdomada,vt ſupra probatum eſt,fortè quędam pars illius ſortis miniſtraret vno die,& alia pars alio die,& ſic eẽnt pauci miniſtrantes ſimul, vel forte mutabantur ianitores per diuerſas partes diei, vt quidam miniſtrarent vno tempore diei,& alij alio, & tamen ſemper erant ſex in porta Orientali,& quatuor in qualibet aliarum, &
I duo in qualibet exedrarum. Alio modo poteſt dici, & melius, quòd omnes, qui erant de vna ſorte miniſtrabant ſimul cuſtodiendo portas, & tamen diuidendi erant quatuor millia ianitorum per quatuor partes, & per multas exedras, quæ fortè erant plures, quàm quadraginta, & poſtea diuidendo quamlibet partem iſtarum per vigintiquatuor ſortes, eſſent in qualibet ſorte ſolum iſti, qui miniſtrabant, ſcilicet, in porta Orientali ſex, in qualibet alia quatuor, & in qualibet exedra duo: præter exedram ianitorum,in qua erant quatuor,vt patet in litera, & hoc forte conſiderauerunt Dauid, & principes antequam diuiderent totam multitudinem quatuor millium ianitorum per partes, quot prouenirẽt cuilibet ſorti,& commenſurauerunt, vt prouenirent plures
K portæ Oriẽtali,quia principalior erat. Et ſic factũ eſt, quòd prouenirent illi portæ ſex in qualibet ſorte, & cuilibet alteri portæ quatuor in qualibet ſorte. Iſtud autem intelligendum eſt fuiſſe a principio diuiſionis iſtius,quando erant præciſe quatuor millia ianitorũ. Nam poſtea facta diuiſione partium per ſortes, aliæ quę partes illarum multiplicabantur in prole, & aliæ minuebantur,& ideo forte in porta Orientali,in qua nunc cuſtodiebant ſex aliquando cuſtodirent ſoli quatuor, vtpote ſi efficeretur minor familia, vel ſors,& aliqñ cuſtodirent plures,quàm decem, ſi familia cuſtodiens multiplicaretur.Hic autem ponit ſolũ de ſtatu illo qui, cõpetebat a principio qñ facta eſt diuiſio

quatuor

quatuor millia ianitorum per partes, & sortes, quia A tunc præcisè erant tot, sed postea variatum est.

De Zacharia filio Selemiæ, qui habuit portam Orientalem. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius quomodo Zacharias filius Selemiæ accepit portam Orietalem. Nam nō fuit factum hoc in alijs ianitoribus, scilicet, ꝙ pater acciperet vnā portam custodiendam, & filius acciperet aliam, & sic fuit speciale. Respondendum secundum quosdam, ꝙ non fuit hic aliquid speciale, quia diuisio ista facta est per sortes, & sorte prouenit Selemię porta Orientalis, & Zacharię filio eius porta Septentrionalis, vt patet in litera. B Sors tñ oīa ęquat, quia ita poterat prouenire cuicunque alteri, sicut Zacharię, cum sorte res dirimeretur, & sic dr̄ in litera: Missę sunt sortes ex ęquo magnis, & paruis. Ideo non fuit aliquid speciale, quòd porta Orientalis proueniret patri, & porta Septētrionalis filio, cum etiam potuisset esse, ꝙ non ulli eorū aliqua porta istarum proueniret. Dicendum est, ꝙ aliquid speciale fuit, & ratio ista non stat. Nam licet non sit speciale, ꝙ alicui sors proueniat, tñ ꝙ ponatur ipse ad hoc, quòd ei proueniat, speciale est. Nam solum erant quatuor portę, & non poterant prouenire nisi quatuor principibus, ideo non poterant poni sortes nisi pro quatuor, quia si ponerentur sortes pro pluribus, aliqui essent, quibus nihil posset prouenire per C sortem, cum quatuor solum essent, quæ sorte dirimēda erant, cum ergo essent quatuor millia ianitorū, ꝙ de istis acciperentur quatuor, ad hoc, ꝙ sortes ponerētur super eos, speciale erat, quia isti nō accipiebant̄ sorte, sed eligabant̄, vt sortes ponerent̄ sup eos. Et tūc speciale etiam fuit, ꝙ duo de istis principibus essent Selemias, & filius eius Zacharias, quia in alijs non fuit factum sic. Non enim fuerunt aliquj duo pater, & filius, qui haberent duas portas atrij nisi isti. Nam licet Semeias filius Obededom habuerit aliquid speciale inter fratres suos: s. ꝙ ab eo descenderūt principes maximi, & non ab aliquo fratrum suorum, vt declaratum est. s. in quadam quæstione, & colligitur aliqualiter in litera, D quia nomina filiorum suorum exprimuntur, & non nomina filiorum fratrum suorū: tñ ipse nō fuit princeps alicuius portæ, sed pater suus Obededom fuit princeps portę Meridionalis, & sub eo oēs filij sui, ipse tñ Semeias nō fuit princeps. Dicendū aūt, ꝙ istud spāliter fuit in Zacharia pp duo primū erat, quia ipse erat vir excellens. Nā dr̄ in litera, ꝙ erat vir prudētissimus, & tñ prudentissimis committēda est ministratio, quia prudentia est, quæ dirigit in agibilibus, vt patet 6. Ethi. Ideo iustum fuit, ꝙ committeret huic porta vna, potius q̃ cuiquam alteri filio alicuius principis, eo ꝙ ipse erat aptior ad ministrandū, q̃ filius aliorum principum. Secundū est, quia ipse erat primogenitus, & primogenitis debent̄ semper maiora, sicut dicitur Gen. 29. s. Rubē primogenitus meus, E tu fortitudo mea, prior in donis, maior in imperior. Sic fuit in Semeia filio Obededom, qui etiam inter fratres suos habuit excellentiam, scilicet, quod filij sui essent de principibus magnis, & filij fratrum suorum non, & hoc etiam propter duo. Primo propter excellentiam ad ministrandum: nam dicitur, quòd filij eius erāt viri fortissimi, & ob hoc magis aptum erat, quòd ipsi essent principes, quàm quod alij filij fratrū eius. Secundum erat, quia Semeia erat primogenitus Obededom, vt patet in litera, & debebat ipse excellere alios propter primogenituram.

De consilio seniorum, quid erat. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius quid erat consilium seniorum, de quo dicitur hic in litera, scilicet, quòd Obededom custodiebat portam Australem, in qua porta erat consilium seniorum.

Respondendum est, quòd erat quædam domus magna, in qua conueniebant seniores ad consilium. Et ista vocabatur domus consilij, vel iudicij. Isti aūt seniores erant septuaginta iudices, qui conueniebant cum summo Sacerdote, & diffiniebant oēs causas arduas Israelitarum. Pro quo sciendum, ꝙ a principio cum Moyses eduxisset Israelitas de Aegypto, ipse so- B lus regebat populū, & iudicabat in omnibus causis. Fiebat autem ei iste labor intolerabilis, nec poterat illum explere, vnde Iethro socer eius dixit ei: Stulto labore cōsumeris tu, & populus, qui tecum est, supra vires tuas negocium est, solus illud complere non poteris, sed accipe consilium meum, & erit Dominus tecum. Et tunc ad consilium Iethro diuisit populum per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, qui causas populi minores audiebant, & quæ maiora erant remittebant ad Moysem: Exodi decimooctauo. Sed adhuc non erat sufficienter prouisum populo, & Moysi per hoc, quòd non poterat Moyses in omnibus grauibus causis prouidere: ideo conquestus est Deo petens, quòd occideret ipsum: ne tam C amaram vitam pati cogeretur: Numeri vndecimo. Deus autem voluit ei prouidere, & congregauit septuaginta seniores, quibus dedit spiritum Propheticum, vt adiuuarent Moysem in rebus arduis. Et sic mansit prouisum sufficienter Moysi, & populo. Durauit autem iste ordo septuaginta seniorum, & decanorum, quinquagenariorum, & centurionum, & tribunorum toto tempore, quo manserunt Israelitæ in deserto. Postquam autem intrauerunt in terram Chanaan, non potuit manere iste ordo iudicum, quia iste ordo non cōueniebat vni multitudini, quæ diuideretur per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos. Et tamen postquam Israelitæ fuerunt in terra D Chanaan habitauerunt diuisi per loca & non poterāt conuenienter diuidi isto modo, ideo datus est alius ordo Iudicum, s. erant quidam iudices minores, qui iudicabant in causis minoribus, & a quibus poterat appellari ad alios. Alij erant iudices maximi, a quibus appellari non poterat, sed ad eos deuoluebantur omnes causę per appellationem. Et causæ maximę directè, & sine appellatione pertinebant ad iudicium ipsorum. Primus ordo iudicum erat, ꝙ in quolibet loco Israel constituerentur certi iudices secundum multitudinem, vel paruitatem populi, & isti erant oriundi de ipso loco, & erant laici, quia tñ non erant periti in lege, cum studium legis pertineret solum ad Sacerdotes, & Leuitas, dabantur cuilibet iudici duo assessores Leuitæ ad quorum consilium iudex diffiniret cau- E sas. Et isti non erant iudices, nec proferebant sententias, sed laicus ille cui assidebant erat iudex. Ita erat in omnibus locis Israel, vt ait Iose. 4. Anti. Secundus ordo erat iudicum. s. maximorum, qui causas maximas tractabant, & isti erant septuaginta seniores, quorum primus erat summus Sacerdos, erantque semper isti congregati in loco, in quo erat Sanctuarium. Ad officium istorum pertinebat, quòd diffinirent in omnibus causis, quę a minoribus iudicibus deuoluebantur ad eos per appellationem, & ab eis non poterat appellari. Nam summus Sacerdos erat princeps istorū iudicum, & ab eo non erat appellatio. Nam si quis non staret sententiæ eius occidendus erat: Deute. 17. Etiam causæ magnæ directè pertinebāt ad istos sine

aliqua

aliqua deuolutione,quia iudices, qui erant constituti per loca singula non iudicabãt in causis arduis. Et ratio huius fuit,quia iudices minores,qui iudicabant per singula loca,successerant loco decanorum, quinquagenariorum,centurionum, qui erant in deserto sub Moyse: illi tamen solum iudicabant in causis paruis, vt patet Exo.18.& Deut.1.Ideo isti etiam iudicabant solum de causis paruis: septuaginta aũt seniores, & summus Sacerdos,qui nunc erant, successerant loco Moysi,& septuaginta seniorum, qui fuerant in deserto,sed ad Moysen oẽs causę magnæ directè veniebãt, & causę paruæ per appellationem,vt patet Exo.18.& Deut.1.ex declaratis ibi, & aliqualiter colligitur ex litera. Ideo ad istos pertinebat iudicare in omnibus causis grauibus sine deuolutione per appellationem, & in causis quibuscunque per ius per appellationem illas deuoluendo.Considerandũ autem,ꝙ isti septuaginta seniores non iudicabant, sed magis erant tamquam assessores.Solus autem summus Sacerdos, vel ille,quem ipse poneret loco sui iudicabat. Et illi consulebant ei,& deliberabant quid ille iudicare deberet. Sic enim colligitur Deut.17.cum ponitur summus Sacerdos iudicans,vel aliquis iudex loco eius:nam dicitur: Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio,qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo,& decreto iudicis,morietur homo ille. Possunt tamen vocari largè iudices omnes illi septuaginta seniores, & etiam dicebant proferre sententiam, eo quòd deliberabant quid sententiandum esset. Et sic vocant ibidem.s.Venies ad Sacerdotes Leuitici generis,& ad iudicem,qui fuerit illo tempore, & quæres ab eis,qui iudicabunt tibi veritatem,& facies quodcunque dixerint,sequerisque sententiam eorum. Nec tamen ex hoc aliquis putare debet, omnes istos propriè esse iudices, quia litera repugnat cum dicit, venies ad Sacerdotes Leuitici generis,& ad iudicem,qui fuerit illo tempore,si tamen omnes illi essent iudices non diceretur,& ad iudicem,qui fuerit illo tempore.Item quia dicitur:Qui superbierit nolens obedire Sacerdotis imperio,& decreto iudicis.Sciendum autẽ, quòd isti septuaginta seniores erant de Sacerdotibus,& nullus laicus erat inter eos nec Leuita,vt colligitur Deute.17.vbi agitur de istis iudicibus, scilicet. Si difficile, & ambiguum iudicium apud te esse perspexeris, venies ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit illo tempore, qui iudicabunt tibi veritatẽ, & facies quodcunque dixerint.Ergo Sacerdotes erãt omnes isti seniores. Sciendum etiam, quòd omnes isti erant semper congregati in loco Sanctuarij, vbicunque Sanctuarium esset. Et erat ibi domus vna,in qua conueniebant ad iudicandum. Et si mutabatur Sanctuarium de loco ad locum,etiam mutabatur domus consilij.Patet de hoc Deuteronom. decimoseptimo,cum dicitur: Si difficile, & ambiguum iudicium apud te esse perspexeris, surge, & ascende ad locum,quẽ elegerit Dominus Deus tuus, veniesque ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem, qui fuerit,& iudicabunt tibi veritatem, & facies quæcunque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus. Locus autem,quem Dominus eligebat, erat locus Sanctuarij:ideo in illo loco erat semper domus seniorum.Et quia nunc fabricatum est templũ Salomonis in Ierusalem,& ibi semper manere debebat,facta est quædam domus, in qua congregarẽtur, & ista erat ad portam Meridianam Sãctuarij in atrio, vbi erat custos Obededom. Et istam portam semper custodiebant quatuor Leuitæ, & pręter istos erant duo Leuitæ custodientes portam domus consilij, & ista est domus,vel consilium seniorum, de quo hic agitur. Durauit autem iste ordo iudicum toto tem-

F pore,quo mansit status iudaicus. Nam etiam tempore Christi erant isti septuaginta seniores, & habebant istud officium,& per sententiam eorum Christus occisus est:de quo Matth.27.scilicet.Mane autem facto omnes principes Sacerdotũ, & seniores populi inierunt consilium aduersus Iesum, vt eum morti traderent.Et ibi sæpe dicitur de senioribus,& Sacerdotum principibus.Et isti faciebant consilium sępe,& loquebantur multa contra Christum,vt patet ex omnibus Euangelistis.

Porro Achias erat super thesauros domus
Domini,& vasa sanctorum. Filij quoque
Dan filij Gerson.De Ledam principes fami-
G liarum:Ledam, & Gersonni Iehieli.Filij Ie-
hieli Zatham, & Ioel fratres eius super the-
sauros domus Domini Amramitis, & Isaa-
ritis,& Hebronitis,& Ozielitis. Subael autẽ
filius Gerson filij Moysi præpositus thesau-
ris, frater quoque eius Eliezer, cuius filius
Raabia, & huius filius Isaias, & huius filius
Iruã,huius quoque filius Zechri, & huius fi-
lius Selemith. Ipse Selemith,& fratres eius
super thesauros sanctorum, quæ sanctifica-
H uit Dauid rex, & principes familiarum, &
tribuni,& centuriones, & duces exercitus,
de bellis, & manubijs præliorum,quæ conse-
crauerat ad instaurationem, & supellectilẽ
templi Domini.Hæc autẽ vniuersa sanctifi-
cauit Samuel vidẽs,& Saul filius Cis, & Ab-
ner filius Ner, & Ioab filius Saruię, om-
nesque sanctificauerant ea per manum Se-
lemith,& fratrum eius.Isaaritis verò præerat
Conenias,& filij eius ad opera forinsecus su-
I per Israel ad docendum,& iudicandum eos.
Porro de Hebronitis Asabias, & fratres eius
viri fortissimi mille semptingenti præerant
Israeliti, trans Iordanem contra Occidentẽ,
in cunctis operibus Domini, & in ministe-
rium regis.Hebronitarum aũt princeps fuit
Ieria secundum familias,& cognationes eo-
rum.Quadragesimo anno regni Dauid re-
censiti sunt,& inuenti sunt viri fortissimi in
Gazer Galaad fratresque eius Robustioris
ætatis duo millia septingenti principes fami-
K liarum.Præposuit aũt eos Dauid rex Rubeni-
tis,& Gadditis, & dimidiæ tribui Manasse
in omne ministerium Dei,& regis.

Porro Achias. Hic ponitur secundum huius c.scilicet.de thesaurarijs,& dr̃. *Porro Achias erat super thesauros domus Domini*. Idest iste erat pręposiius, & custos principalis oĩum thesaurorũ domus Dñi, ac vasa sanctorũ.i.erat custos sup oĩa vasa sacrata, in quibus ministrabãt,in Hebræo dr̃. *Super thesauros faustorum*. Vbi nos dicimus super vasa sanctorum,& idem est L[illegible] tñ nostra dixit super vasa sanctorum ad faciem[illegible] qua[illegible]

qualem differentiam, ne replicaretur idem. Pro quo sciendum, quòd nomine thesaurorum domus Domini, comprehendebantur omnia vasa, in quibus ministrabatur, & totum aurum, & argentum, quod erat in massa, & etiam lapides preciosi, & vestes sacrę Sacerdotum ad ministrandum in illis Domino, sicut aliqua vasa, & vestes, & aliqua alia erant non consecrata. De primis patet, quia non poterant ministrari Domino in aliquo vasæ, vel veste, nisi consecrata esset vestis, & vas. Nam Moyses vnxit totum tabernaculũ, & omnia vasa eius, & vestes Sacerdotales oleo vnctionis, & per hoc cõsecrauit illa, vt patet Exo. 31. & erat istud oleum sacrum factum ex multis aromatibus, & rebus liquidis, & sumptis in determinato pondere, de cuius confectione patet Exo. 30. Ita nunc omnia vasa, in quibus ministrabatur, etiam vestes cõsecrarentur. Erant aliæ vestes quarum non erat vsus in ministratione, nec erant consecratę. Et aliqua vasa, quæ fiebant, vel fortè offerebantur pro ministerio templi, & tamen nondum ministrabatur in eis. Erat etiam argentum, & aurũ in massa, & lapides preciosi. Et ista etiam non erant consecrata: illa, quæ erant cõsecrata vocabantur vasa sanctorum, idest, vasa sancta, scilicet, sanctificata per consecrationem, vel vocabantur vasa sanctorum, idest, quia vsus illorum erat in ministerio sacro. Alia autem, quæ non erant consecrata vocabantur thesauri, quia thesauros nominat diuitias, & non aliquem vsum. Vasa autem nominant aliquam ministrationem, & ad distinctionem istam, dictum est hic super thesauros Domini, & super vasa sanctorum. *Filij Ledam filij Gerson.* Ponuntur etiam hic alij principes thesaurariorum; scilicet, Ledam, q̃ erat filius Gerson. Iste Gerson fuit filius Leui. Nam Leui habuit tres filios, scilicet, Caath, Gerson, Merari: Num. 3. & supra 23. Et habuit Gerson duos filios. s. Lobni, & Semei, a quibus nominatæ sunt duæ familię, scilicet, Lobnitica, & Semeitica: Num. 3. Et ille, qui vocatur Lobni vocatur alio nomine Lerdam, vt patet hic, & supra 23.

De Ledam principes familiarum, Ledam, Gerson, Iehieli. Narratur progenies Gersonitarum, quia fuerunt aliqui thesaurarij de illa, & dicitur, quòd Gerson fuit pater Lerdam, & Lerdam pater alterius Lerdam, & Gerson, & Iehiel, isti tres descenderunt de Lerdam, & fuerunt principes in familia Gersonitarum, a quibus thesaurarij descenderunt.

Filij Iehieli Zatham, & Ioel fratres. Iehieli, qui erat pater istorum duorum, scilicet, Zathã, & Ioel erat filius Lerdam, & isti duo fuerunt principes thesaurariorũ de Gersonitis.

Super thesauros domus Domini. Hic accipiuntur largè thesauri, tam pro vasis sacris quàm non sacris.

Amramitis, & Isaaritis, & Hebronitis, & Ozielitis Idest isti suprapositi, & qui sequuntur, fuerũt positi principes de Amramitis, & Isaaritis, & Hebronitis, & Ozielitis, vt aliqui putant. Sed iste sensus est falsus, quia isti, qui supra ponuntur non sunt de Amramitis, nec de Ozielitis, sed solum de Gersonitis, qui pertinent ad aliam familiam, sed sensus est, quòd isti, qui sequunt̃ ex illo versu: Subael autem filius Gerson sunt de Amramitis, Isaaritis, Hebronitis, & Ozielitis. Pro quo sciendũ, quòd Leui habuit tres filios, scilicet, Caath, Gerson, & Merari, & ab istis nominatę fuerunt tres familię principales in tribu Leui. Sub istis autem fuerunt aliæ familię particulares minores, scilicet, familia Caath diuisa est in quatuor, scilicet, in Amramitas, Isaaritas, Hebronitas, Ozielitas. Familia Gerson diuisa est in duas, scilicet, in Semeitica, & Lobniticam: Familia Merari diuisa est ĩ duas, scilicet, in Moholitas, & Musitas, vt patet Num. tertio: hic autem intendit si-

A gnificare Scriptura de quibus familijs Leuitarum fuerunt thesaurarij, & dicitur, quòd fuerunt de duabus, scilicet, de familia Gerson, & Caath. De familia autẽ Merari nulli leguntur fuisse. Voluit ergo significare Scriptura, quòd qui erãt de familia Gersonitarum, & qui de familia Caathitarum. Et dicitur, quòd de familia Gerson fuerunt Zatham, & Ioel duo fratres super thesauros domus Domini. Et ad significandum, ꝙ isti sunt de familia Gerson, ponitur progenies, & dicitur, quòd filius Gerson fuit Lerdam, & filij Lerdam fuerunt tres, scilicet, Lerdam, Gerson, Iehieli, & filij Iehieli fuerunt Zatham, & Ioel. Et isti fuerunt super thesauros domus Domini. Isti duo leguntur principes thesaurariorum de familia Gerson. Deinde dicit̃,
B qui erant thesaurarij de familia Caath. Et dicitur, ꝙ de Amramitis, Isaaritis, Hebronitis, & Ozielitibus fuerunt isti, qui sequuntur in litera. Et ponuntur istę quatuor familię particulares loco vnius familiæ, scilicet, Caath, & non est sensus, quòd de omnibus istis familijs fuerunt aliqui thesaurarij. Nam de Isaaritis, & Hebronitis, & Ozielitibus nulli fuerunt thesaurarij cum solum ponantur infra thesaurarij de filijs Moysi. Et tamen filij Moysi erant solum de familia Amramitarum, cum Amram genuerit Moysem, & Aaron, vt patet supra 23. & Exod. 6. Sed ponuntur omnes istę quatuor familiæ ad significãdum, quòd de omnibus istis non fuerunt alij thesaurarij, nisi isti, qui exprimũtur infra, qui solum fuerunt de familia Amramitarũ,
C & tamen ponuntur etiam Isaaritæ, Hebronitæ, Ozielitæ ad significandum, quòd de illis non fuissent alij thesaurarij.

Subael autem filius Gerson filij Moysi præpositus thesauri. Iste Subael ponitur princeps thesaurariorum de filijs Caath, & erat Subael filius Gerson, & nepos Moysi. Habuit enim Moyses duos filios, scilicet, Gerson, & Eliezer, quos genuit in terra Madian de Sephora filia Iethro Sacerdotis Madian: Exod. secundo. Et de filijs Moysi erant nunc thesaurarij, & non est iste Gerson filius Leui. Nam duplex est Gerson immo multiplex, vnus est filius Leui a quo nominata est familia Gersonitarum. Alius est Gerson filius Moysi, a quo
D non fuit nominata aliqua familia, & de isto dicitur hic. Interpretatur autem Gerson peregrinus, vel aduena. Et imposuit ei Moyses istud nomen, eo quòd q̃n genuit ipsum, erat extra terrã suam, vt patet Exo. 2. scilicet. Peperit ei filium, quem vocauit Gerson, dicens. Aduena fui in terra aliena.

Fratres quoque eius Eliezer. Idest etiam fratres istius Subael fuerunt principes thesaurorum. Et dicitur fratres quoque eius Eliezer, idest, fratres istius Subael, qui erant filij Eliezer, & accipiuntur fratres largè, idest, cognati. Nam non erant filij Eliezer fratres Subael, eo quòd Subael erat filius Gerson, & alij erant filij Eliezer. Erant tamen de eadem cognatione, quia erant filij duorum fratrum.

Cuius filius Rabia. Eliezer fuit secundus filius Moy-
E si, nec legitur habuisse alios filios, & vocauit istum secundum Eliezer, quod interpretatur Deus meus adiutor meus. Et imposuit istud nomen ei, quia Deus tuus eripuerat eum de manu Pharaonis, vt occideret eum, quando nunciatũ est ei, quòd occidisset Aegyptium, & sepeliuisset illum in sabulo. De hoc patet Exod. secundo, scilicet. Alterum quoque peperit quem vocauit Eliezer, dicens: Deus patris mei adiutor meus, eripuit me de manu Pharaonis. Iste Eliezer genuit filium nomine Rabia.

Et huius filius Isaias. Scilicet, Isaias fuit filius Rabia. Non est iste Isaias propheta, quia ille fuit multo tempore post istum. Nam iste fuit pronepos Moysi, & Isaias Propheta fuit tempore Ozię regis, & Ioathã, &

Achaz,

Achaz, & Ezechię regum Iuda, vt patet Isaię primo. F Etiam iste Isaias fuit filius Rabia, & ille fuit filius Amos, vt patet Isaię primo.

Et huius filius Ioram. Scilicet, filius Isaiæ. Non est iste Ioram rex Israel, quem occidit Iheu, & regnauit pro eo, vt patet quarto Regum nono, nec etiam fuit Ioram rex Iuda, de quo quarto Regum octauo, & sequenti lib. capitu. 11. quia iste fuit multo tempore ante illos. Etiam iste fuit Leuita, illi autem laici, cum essent reges.

Huius quoque filius Zechri. Scilicet, filius Ioram. *Et huius filius Selemith*. Iste fuit propter quem enarratur tota ista generatio. Nam alij non fuerunt principes thesaurariorum, quia mortui sunt ante Dauid. Et tamen positi fuerunt ad demõstrandum quomodo iste Selemith descendit de stirpe Moysi. G

Ipse Selemith, & fratres eius super thesauros sanctificatos. Scilicet, iste fuit princeps super thesauros sanctificatos Domino: hic vocantur thesauri, & non vasa, eo quòd accipitur pro illis, quę offerebãtur Domino, & ponebantur in Sanctuario, & per hoc sanctificabantur. Nam illi, qui capiebant aliquid in bello, offerebant aliquid Domino de illo, & quod offerebatur dicebatur sanctificari, quia transibat iam in proprietatem Dei, & Sanctuarij, de quo infra declarabitur in quadam quæstione. Et sic iste Selemith non erat custos vasorum sacrorum, in quibus quotidię ministrabatur: nec etiam vestium sacrarum, quibus induebantur Sacerdotes, sed erat custos thesaurorũ H pertinentium ad Deum, qui tamen non erant redacti in vasa, sed erat aurum, & argentum rude ad huc in massa, & alia metalla, quæ poterant proficere in ministerium cultus Domini, quia omnia genera metallorum ponebantur in thesauris Domini. Nam de auro, & argento, ęre, & ferro, patet Iosue sexto. Et tamen ęs est nomen generale ad multa metalla. Iste Selemith ponitur hic eoden modo bis, & tamen in Hebræo nõ ponitur sic, quia prima vice vocat Salmith, secunda vice vocatur Salmoth, sed idem est. Nam in Hebræo consueta est fieri ista mutatio literarum, & syllabarum in nominibus, vt sępe dictum est, de quo supra 23. Et erat iste Selemith, & fratres eius, idest, cognati sui principes thesaurorum. I

Quæ sanctificauit Dauid rex. Non pręerat iste Selemith vasis sacris, in quibus fiebat ministerium quotidianum, sed auro, & argento, & alijs metallis, quę offerebantur, & reponebantur in thesauris Domini, & dicitur.

Quæ sanctificauit Dauid. Idest, quę obtulit. Nam qui offerebat dicebatur sanctificare, quia per oblationẽ rex oblata efficiebatur sancta, quia iam non pertinebat ad hominem, sed ad Deum, qui sanctus est, vel cuius omnia sancta sunt.

Et principes familiarum, & tribuni, & centuriones & duces exercitus. Scilicet, non solum Dauid obtulit ea, quæ erant in thesauris Domini, sed etiam principes tribuum, & tribuni, & centuriones. Principes tribuum erant duodecim, quia in qualibet tribu erat K vnus princeps, & cũ essent magni viri offerebãt aurũ, & argentũ Dño. Tribunus vocat, qui præest mille viris. Centurio aũt, qui præest centũ viris, & pręter istos etiam quicũque principes exercitus, qui erant potentes, obtulerunt aliquid in thesauris Dñi, & oĩa illa seruabantur per Selemith, & fratres eius. *De bellis, & manubijs præliorum*. Idest omnia ista, quæ consecrata fuerant Domino, accepta fuerunt in bellis, & erant de manubijs, idest, spolijs. Manubium enim dr̃, quod manu includitur, vel capitur. Et dicitur de manus, & bios quòd est mensura quasi mensura manus, & inde dicitur manubium capulum gladij, idest, pars illa, per

F quam capitur, & tenetur. *Quæ consecrauerant*. Idest, obtulerant, & per istam oblationem sacra efficiebantur.

Ad instaurationem. Idest ad reędificationem templi Domini. Nam postquam ędificatum erat templum Domini, opus erat, quòd aliquando repararet, quia propter vetustatem multa peribant. Et ad reparationem illorum necessaria erat pecunia. Ista reparatio legitur bis facta in templo Salomonis antequam destrueretur per Caldęos. Prima vice facta est tempore regis Ioas, qui fecit colligi pecuniam ab vniuerso Israel ad sartatecta templi, de quo 4. Reg. 12. & sequenti lib. capitu. 24. Secunda vice facta est tempore regis Iosiæ, quando inuentus est liber in domo Domini, de qua habetur 4. Reg. 22. sequenti lib. capitu. 34. Ad istã G instantiam necessaria erat pecunia, & propter hoc Dauid, & principes obtulerunt multa in thesauris Domini.

Et supellectilem templi Domini. Idest, etiam necessarium erat habere pecuniam pro supellectilibus, & pro illis oblata est. Vocantur supellectilia hic large omnia, quæ erant necessaria in templo ad aliquem vsum, sicut omnia vasa, & etiam vestes sacrę, & pecunia solum erat necessaria in templo pro istis duobus, scilicet, pro reparatione ędificiorum, & pro supellectilibus. Erat etiam necessaria pecunia ad sumptus quotidianos, scilicet, pro sacrificijs, & expensis, quæ fiebant in alijs cęremonijs, & etiam pro istis fiebant H oblationes quotidianæ, & collectę, quæ fiebant in quibusdam festiuitatibus in vltimis diebus, qui vocãtur cętus, & collectæ, vt patet Leui. 23. & Deuter. 16. Ideo principaliter erãt pecunię necessarie ad ista duo.

Hæc autem vniuersa sanctificauit Samuel videns. Idest, omnia, quę consecrata fuerant, & posita nunc in thesauris templi, fuerunt consecrata per Samuelem, & per istos, qui sequuntur. & vocatur Samuel videns, idest, Propheta, quia qui nunc vocatur Propheta, vocabatur olim videns, vt patet primo Regum nono, & vocabantur Prophetę videntes, quia videbant ea, quę alij non videbãt, vt exponit Hiero. in Epistola ad Paulinum.

Et Saul filius Cis. Iste fuit primus rex Israel, & consecrauit multa spolia Domino de illis, quæ acceperat I in bellis: nam multa bella fecit.

Et Abner filius Ner. Iste erat princeps militię Saulis: primo Reguum decimoquarto. Et erat primus post regem, ideo fuit nimis diues, potissimè, quia cũ esset princeps belli, multa spolia accipiebat in bello, quæ consecrabat Domino.

Et Ioab filius Saruiæ. Iste fuit princeps militię Dauid vir laudabilis nimis, qui propter probitatem adeptus est principatum militię, scilicet, quia primus percussit Iebusęos, scilicet, in castro montis Sion, & tetigit fistulas domatum secundo Regum 5. & supra 11. Iste est filius Saruię: nam Saruia est mater eius, & est soror Dauid, vt patet supra 2. c. Tres autem fuerũt filij eius viri clarissimi s. Ioab, Abisai, & Asael. Et quia K Ioab erat princeps militię Dauid, poterat habere de bellis plura spolia quàm alij serui Dauid, ideo ipse plura consecrauit Domino, & ponitur hic specialiter de eo.

Omnes, qui sanctificauerunt ea per manũ Selemith, & fratrum eius. Idest omnes isti, qui consecrauerunt aliquid Domino, consecrauerunt illud per manum Selemith, idest, dederunt illud Selemith, & fratribus eius tanquam thesaurarijs Domini, & illud tradere erat ꝯsecrare. Fratres aũt. i. cognati Selemith: erãt. n. principes thesaurorũ, sed ipse Selemith erat pręcipuus inter oẽs. *Isaaritis verò*. Hic ponit tertiũ huius c. in quo agit de prępositis. Istud enim erat vnũ de officijs Leuitarum

uitarum, vt patet supra 23. & fuerunt isti, qui sequunt iudices, & prępositi, & dicitur.

Isaaritis verò præerat Conenias. Isti constituebantur ad iudicandum in Israel, & ponebatur vnus princeps eorum, scilicet, Conenias, quia in quolibet officio, vbi erat multitudo, ponuntur aliqui principes, quia sine principibus est multitudo inordinata. Erant autē isti iudices Isaaritæ, qui erant de stirpe Caath. Pro quo sciendum, quòd tres erant familiæ Leuitarum, vt supra dictum est, scilicet, Caath, quę diuidebatur in quatuor familias particulares, scilicet, Amramitarum, Isaaritarum, Hebronitarum, Ozielitarum, vt patet Num. 3. Et de secunda familia istarum, scilicet, Isaaritarum erant plurimi istorum iudicum, & princeps eorum erat Conenias, de isto autem Conenia an sit ille, qui erat princeps cantorum in portatione arcę, de quo habetur supra 15. infra declarabitur in quadam quæstione.

Et filij eius. Etiam filij Coneniæ erant principes, sed pater eorum erat princeps maior.

Ad opera forinsecus super Israel. Scilicet, in hoc differebant isti Leuitæ ab alijs, quia omnes alij, scilicet, cantores, & ianitores habebant officia in Sanctuario. Iudices autem, de quibus hic dr̄ habebant opera forinsecus, quia erant super diuersas partes terrę Israel ad docendum indoctos, & ad iudicandum in causis.

Ad docendum, & ad iudicandum eos. Discurrebant. n. Leuitæ per diuersas partes terrę Israel, prędicando legem, vt iustè verêtur illi, qui indocti erant, sicut nūc prædicatores discurrunt, & etiam constituebantur iudices in singulis locis tamquam assessores, de quo magis infra declarabitur in quadam quæstione.

Porro de Hebronitis Asabias, & fratres eius. Ista erat alia familia particularis Leuitarum, de qua erant etiā iudices, & erant isti de familia Caathitarum. Nam diuidebatur illa familia per quatuor, quarum vna erat familia Hebronitarum, & inter iudices, & doctores de familia ista, erat princeps Asabias, & filij eius.

Viri fortissimi mille septingenti. Non intelligitur istud de Asabia, & filijs eius, quia nō poterant illi esse tot, sed intelligitur de Hebronitis. i. q̄ de tota familia Hebronitarum erant mille septingenti Leuitę constituti in isto ministerio iudicandi, & docendi. *Præerant Israeli*. Refertur ad oēs mille, & septingentos Leuitas: nam pręerant Israelitis cum essent iudices eorū, & haberent alia officia, vel dignitates, secundū quas exercebant potestatem super Israelitas.

Trans Iordanem contra Occidentem. Dicitur hoc, vt sciatur, quę terra Israel tradita erat ista, in qua docerent, & iudicarēt. Erat autem diuisa tota terra in duas partes, licet non ęquales. Vna pars terrę Israel erat ad Orientem Iordanis: alia erat ad Occidentem. Et in parte Orientali, quæ vocatur terra duorum regum Amorrhęorum habitauerunt duę tribus, & dimidia Deuteronom. 2. & 3. & Iosue 12. & 13. In parte autem Occidentali habitauerunt reliquę nouem tribus, & dimidia. Isti autem Hebronitæ pręerant Israelitis habitantibus ad Occidentalem partem, vbi erat maior pars terrę Israel.

In cunctis operibus Domini. Idest exercebant in regione illa omnia opera, quę pertinebant ad Deum, sicut docere, & iudicare, & alia, de quibus dicetur in quadā quæstione. *Et in ministerium regi*. Idest etiam seruiebant regi isti Leuitę in regionibus illis, quia fortè exercebant iurisdictionem illius, vel colligebant redditus suos, aut faciebant alia similia pertinentia ad ministerium regis.

Hebronitarum autem princeps fuit Ieria. Non fuit iste solus princeps, quia etiam Asabias, & filij eius fuerūt principes in familia Hebronitarum, vt patet supra,

A sed iste fuit alius princeps. *Secundū familias, & cognationes eorum*. Ista familia Hebronitarum nō erat de principalibus familijs Leuitarum, sed erat quędam pars familiæ Caathitarum: ideo ipsa non poterat habere sub se familias, & agnationes, sed accipiuntur familię nimis largè pro quibuscunque domibus, & cognationibus particularibus. Et hoc mō familia Hebronitarum fortè est diuisa in multas familias particulares, & ponuntur hic familię, & cognationes pro eodem, sed cognatio est nomen magis generale, & conuenit tam familiæ quàm domui. *Quadragesimo anno regni Dauid recensiti sunt*. Scilicet, oēs istę numerationes Leuitarum, & ordinationes Sacerdotum factę sunt anno quadragesimo regni Dauid, & iste fuit annus B vltimus vitę eius. Nam solum regnauit Dauid quadraginta annis. 3̄. 29. & 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. Et iam propinquus morti fecit oēs istas ordinationes. Sic. n. dr̄. s̄. 23. q̄ Dauid senex, & plenus dierum constituit regem Salomonem, & vocauit principes Israel, & Sacerdotes, & Leuitas ad ordinandum ea, quę habent hic. Et hoc tempore Dauid fecit istam ordinationem, quia prioribus temporibus vacabat bellis, & non poterat facere aliquid horum, nunc autem finitis illis circa finem vitę potuit vacare ordinationi cultus diuini. Item cum Dauid videret se cito moriturum, noluit relinquere aliquid inordinatum, & ad hoc ordinauit aliquid de cultu Dei, & de ędificatione templi Dei, & de constitutione Salomonis in regem, de C quibus declaratum est. s̄. 22. & 23. in quibusdam quęstionibus. *Et inuenti sunt viri fortissimi in Iazer Galaad*. Scilicet, istę Leuitę, qui supra numerati sunt, & erant viri fortissimi, & erant in Iazer Galaad. Est enim terra Galaad quędam regio ad Orientalē partem Iordanis, & vocatur a monte Galaad. Nam terra, quę est in circuitu illius mōtis vocat̄ terra Galaad. Ille mōs vocatus fuit sic a Iacob: nam in eo comprehendit Laban Iacob fugientem, & postea pepigerunt fędus, & in testimonium ęternum illius fœderis, posuerunt quendam aceruum lapidum. Et tunc vocatus est mons ille Galaad quod interpretatur cumulus testis, vel aceruus testimonij, vt patet Gen. 31. In terra coniun D cta illi monti est ciuitas Iazer, & in ista reperti sunt isti Leuitę Hebronitę, qui nunc fuerunt computati.

Fratresque eius. Scilicet Ieria. Nam dicitur supra, quòd Ieria erat princeps Hebronitarum, & hic ponūtur fratres eius, idest, viri de cognatione sua: accipiendo cognationem large. Nam accipiendo illam prout descendit ab aliquo principio immediato, vel propinquo, non poterant esse tot viri nunc de cognatione Ierię. s. duomillia, & septingenti, sed vocantur fratres eius, sicut interdum omnes, qui sunt de eadem familia, vel tribu, vocantur fratres.

Robustioris ætatis. Idest, viri fortes, qui iam poterāt pugnare, & facere quęcunque alia opera dura. Istud autem dicitur ad tollendum dubium, quia hic dici-E tur, quòd isti Leuitę numerati sunt, & tamen consuetudo Leuitarum erat, quòd numerarentur ab vno mense, & supra, vt patet Nume. 3. & 26. Ita crederetur nunc, quòd numerati fuerant isti ab vno mense, & supra. Ideo dicitur, quòd omnes isti erant robustioris ętatis, idest, viri fortes, scilicet, iam vltra annum vicesimum.

Duo millia septingenti principes familiarum. Omnes isti erant principes familiarum, scilicet, Israelitarum, & non familiarum suarum. Nam non poterant esse tot familiæ intra familiam Hebronitarum. Nam familia Hebronitarum erat quędam pars familiæ Caathitarum. Qūo ergo poterant esse in ea duomillia, & septingentæ familię? Nam vix poterant esse tot viri potissimè, quia dicitur, q̄ omnes erāt fratres Ierię, idest,

de

de familia eius, vel cognatione. Quomodo ergo poterant esse omnes isti principes diuersarum familiarum? Sed intelligendum est, quod erant principes familiarum virorum Israel, non tamquam capita familiarum, sed tamquam habentes iurisdictionem aliquã super omnes istas familias Israelitarum, cum constituti essent iudices, & doctores. Vel potest intelligi de familijs Leuitarum, scilicet, quòd isti erant principes familiarum, idest principes in familijs suis, non quidẽ, quòd quilibet eorum esset princeps vnius familię, sed quòd quilibet eorum in familia sua erat princeps, idest, vir, de quo fiebat mentio, idest, dato quòd solum essent duæ familię omnium istorum, adhuc illi possent esse principes familiarum per istum modum. Et iste secundus sensus magis conuenit literę, quia aliàs litera ista coincideret cum sequenti.

Præposuit autem eos Dauid rex in omne ministerium Dei, & regis Rubenitis, & Gaditis, & dimidiæ tribui Manasse. Scilicet, isti duomilia, & septingenti, qui erant in Iazer Galaad, prępositi fuerunt a Dauid super Rubenitas, & Gaditas, & dimidiam tribum Manasse. Istę duę tribus, & dimidia habitabant vltra Iordanem ad Orientalem partem eius, vt patet Num. 32. & Iosue primo petiueruntque istę duę tribus, & dimidia terram istam. Nam quando Moyses, & Israelitę ceperunt terram istam de manu duorum regum Amorrhęorum, videntes duę tribus, & dimidia, quòd terra Galaad, & quasi tota terra istorum duorum regum erat valde pascualis, & ipsi habebant infinitam substantiam in pecoribus, petiuerunt terram illam a Moyse, & a filijs Israel in possessionem, licet nullam aliam terram Israelitę obtinuissent, & concessa est eis, iurauerunt tamen prius, quòd irent cum alijs Israelitis vltra Iordanem ad pugnandum contra Chananęos: nec redirent in terram suam, quousque obtinerent pacificè Israelitæ terram de manibus Chananęorum, & sic factum est, vt patet Num. 32. & iuerunt postea de duabus tribubus, & dimidia quadraginta millia virorum armati, & transierunt Iordanem cum cęteris Israelitis: Iosue primo, & quarto. Et non redierunt in terram suam vsque post longa tempora, quando iam Israelitę pacificè tenebant terram, quam possederant Chananęi: Iosue vigesimosecundo. Isti Leuitę erant de terra Galaad de vrbe Iazer: ideo prępositi fuerunt duabus tribubus, & dimidię: in quarum terra habitabãt, & præerant isti pro ministerio Dei, & regis, scilicet, aliqua ministeria Dei erãt necessaria in terra illa, quæ fiebant extra templum, & ista exercebantur per istos Leuitas. Et vult Nicolaus, quòd istud erat, quia in terra illa quędam vineę, & agri donati fuerant templo Domini, & curam de illis habebant isti Leuitę, sed de hoc infra dicetur. Ministerium autem regis erat, quia rex committebat aliqua negocia eis expedienda in terra illa.

De necessitate thesaurariorum. Quæst. XXVII.

QVAERITVR primo circa thesaurarios, de quibus supra dictum est, ad quid erat necessarium ministerium eorum in templo.

Respondendum, quòd valde erat necessarium. primo quia in templo Domini fiebant quotidie ministrationes Sacerdotales, & Leuiticę, & istę requirebant vestes, & vasa. Nam Sacerdotes ministrabãt in vasis sacris aureis, & argenteis, scilicet, in acetabulis, Ciathis, phialis, mortariolis, & thuribulis, & ista erant vasa libaminum, de quibus Exo. vigesimoquinto: ista autem seruari debebant in templo: ideo pro his necessarij erant thesaurarij. Etiam Sacerdotes induebantur vestibus sacris ad ministrandum. Nam

F Exod. vigesimooctauo ponuntur vestes summi Sacerdotis, & vestes minorum Sacerdotum; & sine his non ministrabant, & istę custodiri debebant in templo, quia non vtebantur Sacerdotes eis extra sacra ministeria, vt patet Leui. sexto de Sacerdote, qui exuebat vestes sacras, quibus indutus erat, quando educebat cineres de altari extra templum, & pro istis erant etiam necessarij custodes; sic etiam erat de vestibus Leuitarum. Nam licet non haberent Leuitę vestes sacras, habebant tamen quasdam stolas albas, quibus induebantur, quando ministrabant. Nam Salomon fecit eis multas de his, quando ędificauit templum, vt ait Iose. octauo. Antiquita. & etiam istę custodiebantur per aliquos, qui erant thesaurarij. Item multa offerebantur in templo Domini in auro, & argento, &

G alijs donarijs, quę per ipsos thesaurarios custodienda erant, sicut Dauid consecrauit, & Saul, & multi alij, de quibus habetur in litera, consecrauerunt Domino thesauros magnos quos acceperant de bellis. & isti traditi sunt custodiendi Selemith, & fratribus eius, qui erant thesaurarij, vt patet in litera. Insuper consuetum erat in quibusdam diebus congregari populum, & fieri collectam. Istud enim erat die octaua festiuitatis Tabernaculorum, & vocatur dies ille cętus, & collectæ. Leui. vigesimotertio, & Deuteronom. decimosexto, scilicet. Quia in die illa congregabatur cętus populi. Et de omnibus illis colligebatur pecunia pro expensis necessarijs, & ad sacrificia, & alias cęremonias templi. & fiebat hoc conuenienter in festi-

H uitate Tabernaculorum, quia in illa festiuitate tenebantur conuenire omnes masculi Israel in locum Sãctuarij, vt patet Exod. vigesimotertio, & trigesimoquarto, & Deuteronom. decimosexto. Et sic omnes de Israel dabant aliquid tunc pro illis expensis, & custodiebantur omnia hæc per thesaurarios, ideo officium illorum ad istud, & ad multa alia necessarium erat in templo Domini.

An officium thesaurariorum distinctum esset ab officio ianitorum. Quæst. XXVIII.

I QVAERITVR vlterius de officio thesaurariorum an distinctum esset ab officio ianitorum. Aliquis dicet, quòd non, quia ianitores custodire habebant portas, & non solum portas templi, sed etiam portas exedrarum, in quibus erant thesaurarij: ideo videtur, quòd nihil relinquebatur thesaurarijs custodiendum vltra id, quod custodiebant Leuitę. Et cõfirmatur hoc, quia thesauri domus Domini custodiebantur in exedris, quę erant in circuitu templi: omnes tamen exedræ custodiebantur a ianitoribus, quia in quibusdam erant duo ianitores, pręterquam in quadam exedra, quę vocabatur ianitorum, in qua erant quatuor, vt patet supra in litera. Ergo istis custodientibus non erat necessarium ministerium thesaurariorum, & si aliqui erant thesaurarij, essent ijdem cum ianitoribus, sed differrent secundum rationem.

K Nam essent ianitores inquantum ianuas custodiebant, & essent thesaurarij inquãtum in illis domibus, quas custodiebant, erant thesauri.

Respondendum est, quod officium ianitorum, & thesaurariorũ habebat magnam similitudinẽ, inquantũ vtrique custodiebant, & tamẽ differebant. Primo patet, quia nõ erant ijdem ianitores, & thesaurarij: nam ianitores fuerunt positi de duabus progeniebus, s. de Coritis, & de filijs Merari. Et postea filij Core diuisi fuerunt in duo capita, scilicet, in Melelemiam, & Obededom, & de illis fuerunt omnes ianitores, vt patet. s. in litera. Thesaurarij autẽ nõ fuerunt de istis, sed quidam fuerunt de familia Gerson: & est secunda familia

ſamilia Leuitarum. Et alij fuerunt de Amramitis, quæ eſt pars familiæ Caathitarum: nam fuerunt de filijs Moyſi. Quidam autem deſcenderunt a filio eius Gerſon, & alij a filio eius Eliezer, vt patet in litera: ergo non erant ijdem ianitores, & theſaurarij, cum progenies eorum differrent ſaltem quantum ad multos, quia dato, quòd aliqui de non expreſſis coinciderent in familia cum ianitoribus, non erat inconueniens.

Secundo patet, quia ſupra 9. dicitur: His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum. Et ſequitur: De horum genere erant ſuper vaſa miniſterij, ideſt, etiam de genere ianitorum erant aliqui, qui præpoſiti erant vaſis miniſterij, & ſic non erant ipſi ianitores præpoſiti vaſis, ita quòd ipſi eſſent theſaurarij, ſed de genere eorum erant theſaurarij.

Sciendum tamen, quòd inter ianitores, & theſaurarios erat ſimilitudo officij pluſquàm inter alios Leuitas, eo quòd vtrique erant cuſtodes, & propter hoc in aſſignatione theſaurariorum, & ianitorum non fuerunt poſitæ diuerſæ ſummæ. Nam ſupra 23. ponuntur officia Leuitarum in generali, & dicitur quot erant ianitores in quolibet, & dicitur, quòd ianitores erant quatuor millia, & cantores totidem, & iudices ſex millia, & qui ſeruiebant ad alia miniſteria domus Domini vigintiquatuor millia. De theſaurarijs autem non ponitur ſumma, quia intelliguntur illi per ianitores, ſicut infra dicetur, ideo ſimilitudo erat: & ex hoc habuerunt aliqui occaſionem errandi, erat tamen officium diſtinctum, nam ianitores ſolum cuſtodiebant ianuas, & non habebant aliam adminiſtrationem: theſaurarij autem cuſtodiebant vaſa ſacra, & alios theſauros, & adminiſtrabant omnia hæc. Item ad theſaurarios pertinebat, quòd ipſi quotidie eſſent præſto ad dandum ſacerdotibus vaſa illa ſacra, & veſtes cum quibus miniſtrarent, completa autem miniſtratione ipſi erant parati ad recipiendum illa, & recludebant ea in armarijs ſuis ne aliquid perderetur. Sic enim patet ſupra, ſcilicet, De eorum genere erant ſuper vaſa miniſterij. ad numerum enim efferebantur vaſa, & inferebantur, ſcilicet, theſaurarij dabant vaſa ſacerdotibus ad miniſtrandum; quando inferebant ea in armarijs ſuis, & poſtea recipiebant ea ſecundum eundem numerum, quomodo inferebant ea in armarium, ad quod cuſtodirentur. Ianitores autem nihil horum conſiderabãt. Item ad theſaurarios pertinebat, quòd ipſi cuſtodirent ſimilam, vinum, & oleum, & thus, & ſal, pro libamentis ſacrificiorum. Nam quotidie fiebant ſacrificia in templo, quæ erant de ſacrificijs neceſſitatis, & in illis ponebantur libamenta, ſicut patet Numeri 15. & 28. & 29. Et iſta libamenta erant, quæ dicta ſunt, vt patet Numeri 15. Et iſta ſeruare debebant theſaurarij, vt qualibet die ſacerdotibus darent quantum opus eſſet de illis, vt patet ſupra 9. Scilicet, De ipſis, qui credita habebant vtenſilia ſanctuarij, præerant ſimilæ, & vino, & oleo, & thuri, & aromatibus. Et tamen de his nihil curabant ianitores, ideo diſtincti erant.

Sciendum etiam, quòd ſicut ſupra dicebatur, theſauri Domini erant duplices. Quidam erant in rebus ſacris vtpote in veſtibus, & vaſis, quorum miniſtratio quotidiana erat. Alij erant theſauri non ſacri, ſcilicet, quantum ad aurum, & argentum, & lapides pretioſos, & alia quæ offerebantur Domino, & tamen vſus illarum rerum non erat ad miniſtrandum Domino, eo quod non erant illę res ſacrę. Quantum ad primos theſauros, oportebat eſſe theſaurarios quotidie ſollicitos, quia cum fieret quotidie miniſtratio, tradebant quotidie vaſa, & veſtes ſacerdo-
A tibus, & completa miniſtratione recipiebant veſtes, & vaſa ab eis, & ſicut dabant per numerum, ita recipiebãt ad numerum, vt patet ſupra 9. Circa alios theſauros Sanctuarij nõ erat ſibi laborandum, eo quòd non accipiebantur illi ad aliquam miniſtrationem, ſed ſolum cuſtodiebant eos in armarijs. Et ſi aliquando opus erat fieri aliquam reſtaurationem in templo eorum, quæ corruebant, vel ſi opus erat emere aliqua vaſa, vel alia ſupellectilia ad miniſtrationem, de illis theſauris emebantur: etiam ſi aliquando opus erat, quòd emerentur animalia ad ſacrificia, vel ſimilam, vinum, oleum, ſal, & thus, emebantur de illis pecunijs, quæ erant in theſauris, ſi nullæ aliæ eſſent in theſauris, vel alibi, & in hoc ſolum expen-
B debantur illæ pecuniæ, ſed præcipue expendebantur in reparatione, & emptione ſupellectilium, ſicut dicitur ſupra in litera, quòd Dauid, & principes familiarum conſeruauerunt Domino iſtos theſauros ad inſtaurationem, & ſupellectilem templi Domini, ſcilicet, ad faciendam inſtaurationem, & ad emendam ſupellectilem. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd quamquam ianitores cuſtodirent ianuas templi, & exedrarum, & etiam theſaurarij aliquid cuſtodirent; tamen theſaurarij non cuſtodiebant ianuas, ſicut ianitores, ſed theſauros, & ianitores non cuſtodiebant theſauros, nec miniſtrabant in eis, ſed theſaurarij. Ad confirmationem dicitur, quòd theſauri erant in exedris templi, & ta-
C men ianitores cuſtodiebant omnes exedras, vt patet ſupra in litera. Dicendum, quòd ianitores cuſtodiebant portas exedrarum, ne aliquis introiret in exedras, qui poſſet aliquid capere, & tamen ipſi non habebant armaria theſaurorum ſub adminiſtratione ſua, & cura, nec aperiebant illa, & claudebant, ſed hoc pertinebat ad theſaurarios, qui vaſa iſta dabant ſacerdotibus ad numerum, & recipiebant ab eis, vt patet ſupra nono.

Quare non fuerunt poſiti theſaurarij in numero miniſtrorum templi. *Quæſt.* XXIX.

D QVAERITVR vlterius, quare theſaurarij non fuerunt nominati, vel poſiti in numero, quando fuit poſita ſumma quorumlibet miniſtrorum templi. Nam ſupra 23. ponitur numerus iſtorum, ſcilicet, quòd erant quatuor millia cantorum, & totidem ianitorum, & ſex millia iudicum, & vigintiquatuor millia eorum, qui miniſterium domus Domini faciebant, inter quos nõ ponuntur theſaurarij. Aliquis dicet, ꝙ forte omiſit ibi ſcriptura de theſaurarijs, eo quòd dictura erat hic de illis. Nam interdum omittit aliqua, & poſtea illa ſupplet. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia ſumma omnium Leuitarum erat triginta octo millia, vt patet ſupra 23. De quibus fuerunt quatuor millia cantorum, totidem ianitorum, & ſex millia iudicum, & viginti-
E quatuor millia de illis, qui diſtributi erant in miniſterium domus Dñi, qui ſimul complent triginta octo millia. Ideo cum theſaurarij eſſent de Leuitis, neceſſe eſt, vt includantur ſub aliqua parte iſtarum, alioquin eſſent cõtra ſummam Leuitarum, ideo neceſſe eſt, ꝙ intelligantur nomina alicuius partis illarũ. Aliqui dicunt, ꝙ theſaurarij noĩati fuerunt hic, quia iſti ſunt, q vocantur diſtributi in miniſterium domus Domini: nam iſti miniſtrabãt in rebus pertinentibus ad officia ſacra, & veſtes adminiſtrationi, & recipiendo illa a ſacerdotibus Sed dicẽdũ, ꝙ hoc nõ ſtat, qa illi q diſtributi erãt in miniſteriũ domus Dñi, erãt plures, q̃ oẽs alij officiales ſimul, ſ. vigintiquatuor millia, nulli tñ erant miniſtri templi, q pauciores eſſe deberent, quàm the-

ſaurarij, eo quòd miniſtratio eorum non erat diuiſa in multas res, ſicut miniſtratio ianitorum diuiſa erat per multas ianuarum portas, & templi, & exedrarum, nec requirebat multos ſimul, ſicut miniſtratio cantorum, ideo eſſent pauci, ideo non ſolum non eſſent viginti quatuor millia, ſicut illi, qui diſtributi erant in miniſterium domus Domini, ſed forte nõ eſſent mille. Alij ergo dicunt, quòd theſaurarij includuntur nomine præpoſitorum, ſed hoc non poteſt ſtare, quia hoc poteſt intelligi dupliciter. Vno modo, quòd præpoſiti, & theſaurarij ſint idem. Alio modo, quòd non ſint idem, & tamen ſub illa ſumma præpoſitorum, & iudicum, includantur etiam theſaurarij. Primum non ſtat: nam præpoſiti miniſtrabant in illis, quæ erãt extra templum: nam quidam miniſtrabãt ad partem Orientalem Iordanis, & alij ad partem Occidẽtalem. Et dicitur, quòd iſti erant præpoſiti ad opera forinſecus Iſrael. Miniſterium tamen theſaurariorum non erat extra templũ, ſed in templo: ergo non ſunt idem præpoſiti, & theſaurarij. Quòd autem non includantur ſub ſumma eorum, patet quia non includerentur quidam officiales ſub aliorum ſumma, niſi eſſent ſimiles, ita vt veriſimiliter intelligi poſſent quidam per alios. Et tamen non eſt aliqua ſimilitudo inter præpoſitos, & theſaurarios, cum theſaurarij miniſtrent in templo, & præpoſiti extra, ideo non poterit intelligi per præpoſitos. Dicendum ergo eſt, quòd intelligitur ſumma theſaurariorum per ſummam ianitorum. Erat enim ſumma ianitorum quatuor millia, ſupra 23. Et intelligendum eſt, quòd non eſſent omnes ianitores, ſed quidam illorum eſſent theſaurarij. Pauci tamen erãt theſaurarij, eo quòd officium iſtud exigebat minorem numerum, quàm alia, vt ſupra declaratum eſt: vnde ſub illa ſumma poterant eſſe ianitores, quotquot ſufficerent pro domo Domini, & etiam theſaurarij. Cauſa autem intelligendi theſaurarios ſub nomine ianitorum fuit, quia theſaurarij large vocantur ianitores, & magna ſimilitudo eſt in officio ipſorum, potius quàm inter officia aliorũ Leuitarum, & ponuntur quaſi pro eiſdem theſaurarij, & ianitores, vt patet ſupra 9. ſcilicet, His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erant ſup exedras, & theſauros domus Domini. Ecce qualiter ponitur, quòd ad ianitores pertinebant theſauri, & ſic accipiuntur pro eodem. Item dicitur ibi de ianitoribus, Quòd per gyrum templi morabantur in cuſtodijs ſuis, vt cum tempus fuiſſet mane aperirent fores. Et ſequitur: De eorum genere erant ſuper vaſa miniſterij. Ergo vel theſaurarij erant ijdem cum ianitoribus, vel ſaltem erant de genere eorum, ideſt, pertinebant omnes ad vnam ſummam, & ſic intelligentur theſaurarij nomine ianitorum, & non aliorum Leuitarum, & propter hoc non curauit ſcriptura, ſupra 23. ponere ſummam theſaurariorum per ſe, quia illi includebantur in ſumma ianitorum.

An Ledan, & filij eius fuerint theſaurarij.
Quæſt. XXX.

QVAERITVR vlterius de iſtis, qui nominantur in litera, ſcilicet, Ledan, & filij eius an fuerint theſaurarij, & quare ponuntur hic. Aliquis dicet, quòd obſeruatur hic conſuetudo ſcripturæ. Semper enim ſcriptura in iſtis diuiſionibus officialium nominat illos, qui principes erant, & de cæteris non curat: ideo cum nominentur hic iſti, videtur quòd erant principes theſaurorum, & nunc non eſt dubitatio, niſi de illis, qui ponuntur ab illo verſu: Porro Achias, vſque ad illum verſum, Amramitis, & Iſaaritis, & Hebronitis, quia de ſequentibus alia dubi-

F tatio eſt. Et dicendum, quòd hic ponuntur multi, ſcilicet, Ledan filius Gerſon, & tres filij Ledan, ſ. alius Ledan, & Gerſon, & Iehieli, & etiam ponuntur duo filij Iehieli, ſ. Zatham, & Ioel. De omnibus primis nõ eſt dubium, niſi de Zatham, & Ioel, quia de iſtis dicitur, quòd erant ſuper theſauros domus Domini. De alijs autem certum eſt, quòd non poterant eſſe principes theſaurorum in iſta diuiſione officialium, quæ facta eſt per Dauid. Nam Gerſon pater Ledan, qui ponitur hic, primus fuit filius Leui, a quo nominata eſt familia Gerſonitarum, ſupra 23. & Numeri 3. Iſte autem mortuus eſt ante tempora Dauid pluſquàm per quingentos annos. Nam in Aegypto mortuus eſt, quia omnes, qui ingreſſi ſunt in Aegyptum cum

G Iacob, mortui ſunt antequàm inſurgeret perſecutio Aegyptiorum contra Hebræos, vt patet Exodi 1. Et tamen Gerſon filius Leui fuit vnus de introeuntibus in terram Aegypti cum Iacob, vt patet Geneſ. 46. Ergo ipſe mortuus eſt ante exitum de Aegypto. De Ledan filio Gerſon, & de tribus filijs Ledan nepotibus Gerſon, manifeſtum eſt, quòd non poterant viuere tempore, quo facta eſt diuiſio iſta per Dauid. Nam ad plus Gerſon gigneret filium ſuum Ledan anno nonageſimo, vel cẽteſimo vitæ ſuæ, quia vltra illud tempus nemo erat aptus ad gignendum. Et Ledan gigneret tres filios ſuos ante centeſimum annum vitæ ſuæ, & illi ad plus viuerent centum viginti annis, quia vita humana non extendebatur ad plus illo tempore,

H eſſent autem iſti trecenti anni, vel trecenti viginti ad plus, & tamen a principio vitæ Gerſon vſque ad tempus, quo facta eſt diuiſio iſta, fuerunt anni quaſi ſeptingenti, quod patet, quia ab exitu de Aegypto vſque ad fundationem templi Salomonis fuerunt anni quadringenti, & octoginta, 3. Regum 6. Et ab introitu Iacob in Aegyptum vſque ad exitum Iſraelitarum in deſertum fuerunt anni ducenti, & quindecim, vt probatum eſt late Geneſ. 15. & Exodi primo, & ſecundo. Qui ſimul ſunt anni ſeptingenti demptis quinque: Gerſon tamen eſſet quinque annorum, vel plus quando introiuit in Aegyptũ, eo quòd iam nati erant tres filij Leui, ſcilicet, Gerſon, Caath, Merari, & omnes tres deſcenderunt in Aegyptum, Geneſ. 46. De

I quibus creditur Gerſon primogenitus, quia ponitur primus in ordine literæ, & ſic eſſent ſeptingenti anni completi a natiuitate Gerſon vſque ad fundationem templi Salomonis. De quibus ſubtrahantur quaſi quatuor anni, quia fundatio templi facta eſt in principio anni quarti regni Salomonis, tertio Regum 6. Iſta autem ordinatio facta eſt anno quadrageſimo regni Dauid, vt patet in litera, & in illo anno mortuus eſt Dauid, quia non regnauit, niſi quadraginta annis, infra vigeſimonono. Ergo iſtam ordinationem miniſtrorum, & fundationem templi Salomonis fuerunt ad plus quatuor anni, qui ſubtrahendi ſunt de ſupradictis ſeptingentis annis, ſic manent a natiuitate Gerſon vſque ad tempus, quo facta eſt iſta

K ordinatio, anni ſeptingenti fere, anni tamen, vſque ad quos poterat extendi vita Gerſon, ſimul cum vita Ledan filij ſui, & ad vitam trium nepotum ſuorum erant trecenti, & viginti, vt ſupra probatum eſt, qui ſubtrahantur de ſeptingentis: manebunt ergo ad minus trecenti, & octoginta anni poſt mortem omnium illorum vſque ad tempus iſtius ordinationis. Sed de his non eſt curandum, quia litera non vocat illos theſaurarios, ſed ſolum ponit illos ad continuandum per illos ſtirpem theſaurariorum, oſtendendo quomodo deſcenderunt theſaurarij quidam de ſtirpe Gerſon filij Leui. Sed dubium eſt de Zatham, & Ioel filijs Iehieli, & pronepotibus Gerſon: de qbus dr̃ hic, ꝙ erant ambo fratres, & erant ſuper theſauros domus

domus Domini. Nam de istis insistendum est, quomodo potuerint ipsi esse thesaurarij, quando facta est ista distributio officialium. Et videtur dicendum, ꝙ nullo modo potuerint viuere tempore istius distributionis. Nam pater eorum Iehieli filius Ledan mortuus est ad minus trecentis, & octoginta annis antequam fieret ista distributio: oporteret ergo, quòd isti viuerent ad minus istis trecentis, & octoginta annis: ad hoc, quòd possent esse tempore istius diuisionis, sed hoc esse non poterat, quia nullus homo tantum vixit post Abraham, sed vita hominis erat ad plus centum, & viginti annorum, vel quasi.

Dicendum ergo, quòd ista litera potest stare dupliciter: vno modo, quòd iste Zathan, & Ioel non fuerunt tempore istius diuisionis: nec aliquando fuerunt principes thesaurorum, sed quòd ab ipsis descenderant aliqui, qui fuerunt principes thesaurariorum tẽpore Dauid. Alio modo potest dici, quòd isti fuerunt thesaurarij tempore Dauid, & tamen omittuntur aliquæ generationes in medio, sicut interdum scriptura sacra solet aliquos omittere, vt infra dicetur: primus tamen modus non multum conuenit: Primo quia hoc modo non magis diceretur de istis duobus, scilicet, Zathan, & Ioel, quòd erant super thesauros domus Domini, quàm de Gerson, & Ledan, & alij de quorum stirpe isti descendebant. Nam si de istis descendebant principes thesaurorum, ergo etiam de patre, & proauis istorum etiam descendebant illi principes, & tamen dicitur de istis duobus, quòd erant super thesauros domus Domini, & non de alijs prædecessoribus eorum. ergo videtur, quòd isti pars personaliter erant thesaurarij, & non aliqui descendentes de stirpe eorum. Secundo patet, quia litera non potest conuenire huic sensui, quia dicitur, quòd Zathan, & Ioel fratres erant super thesauros domus Domini. Istud autẽ significat, quòd ipsi naturaliter essent super thesauros constituti, & non quòd descenderent ab eis aliqui principes thesaurariorum, quia tunc alio modo loqueretur scriptura. Secundus ergo modus tenendus est, s. quòd aliquæ generationes intermediæ omittantur, quia interdum scriptura non curat enarrãdo genealogias omnia media numerare. Sic enim patet in genealogia Christi. Nã omittuntur aliqui reges. Cum enim dr̃ Ioran genuit Oziam: omittuntur ibi tres reges. Nam Ioran non genuit Oziã, sed Ochoziam, qui successit ei in regno 4 Reg. 8. Et sequenti lib. cap. 21. & 22. Ochozias genuit Ioas 4. Reg. 11. & seq lib. cap. 23. Ioas autem genuit Amasiam 4. Reg. 14. Et seq. lib. cap. 25. Amasias autem genuit Oziam 4. Reg. 15. Et seq. lib. cap. 26. Et tamen Matth. primo vbi ponitur genealogia Christi dicitur, Ioran genuit Oziam, & omittuntur isti tres intermedij. Ita ergo hic poterant omitti tres vel quatuor generationes intermediæ, & sic isti Zathan, & Ioel poterant esse tempore Dauid principes thesaurariorum.

An tempore Dauid Subuel, de quo hic fit mentio, erat præpositus thesauri. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius cum dicitur hic Subuel filius Gerson filij Moysi erat præpositus thesauri, an fuerit iste Subuel tempore Dauid, ita quòd esset thesaurarius per se. Et dicendum videtur, quòd non, quia iste Subuel fuit filius Gerson, & Gerson fuit filius Moysi. Non poterat ergo viuere hoc tempore: Quod patet, quia Moyses genuit Gerson in terra Madian, Exodi 2. Et quando Deus apparuit Moysi in rubo, & iussit ei, quod iret ad denunciandum Israelitis, quod exituri essent de

A Aegypto, duxit secum Moyses Gerson, & Eliezer duos filios suos in Aegyptum, Exodi 4. & sic natus est Gerson ante exitum de Aegypto, & vsque ad istam diuisionem officialium fuerunt anni quadringenti octoginta, demptis quatuor, vt probatum est præcedenti quæstione, non poterat tamen viuere tanto tempore filius Gerson, quia dato quòd Gerson gigneret Subuel anno centesimo vitæ suæ, quod non videbatur possibile, vel saltem erat difficile, & viueret postea Subuel ad plus centum, & viginti annis, non possit extendi vita sua, nisi vsque ad ducentos, & viginti annos post exitum de Aegypto, & tamen fuit ista diuisio officialium quadringentis, & octoginta annis post exitum de Aegypto, vt dictum est: B de quibus subtrahantur ducenti, & viginti anni, manebunt ergo ad minus ducenti, & sexaginta anni, quibus mortuus fuit Subuel ante diuisionem istam. Dici ergo potest dupliciter, sicut in præcedenti quæstione. Vno modo, quòd iste Subuel fuit præpositus thesauri, idest, ꝙ descenderunt ab eo aliqui præpositi. Alio modo, ꝙ istemet Subuel fuerit tempore Dauid, & factus sit præpositus thesaurorum. Dicet tamen aliquis ꝙ tenendus sit secundus modus, scilicet, quòd fuerit Subuel tempore Dauid, & hoc poterit esse dicendo, ꝙ omissæ fuerunt aliquæ generationes intermediæ, sicut dicebatur præced. quæstione, & istud videbatur satis rationabile, & tamen videtur obstare quod habetur supra, scilicet, Filij Moysi Gerson, filij Gerson C Subuel primus. Et sic videtur, quòd ipse Subuel fuerit vere filius immediatus Gerson, & primogenitus eius, cum dicatur quòd Subuel est primus filius Gerson. Ideo tenendus est hic primus modus, scilicet, ꝙ Subuel non potuit esse tempore Dauid, nec fuit ipse thesaurarius in templo, sed descenderunt ab eo aliqui, qui fuerunt thesaurarij, & vocatur ipse Subuel præpositus thesauri, scilicet, quia de stirpe sua descenderunt præpositi.

An alij thesaurarij fuerint tempore Dauid. Quæst. XXXII.

D QVAERITVR vlterius circa alios thesaurarios, qui ponuntur in illo versu: Fratres quoque eius Eliezer. Et in versu sequenti, an illi fuerint tempore Dauid, & constituti fuerint thesaurarij, vel quomodo intelligendum sit. Respondendum est ꝙ ibi ponuntur multi. Et non fuit aliquis de illis præpositus thesaurorum, nisi vltimus, s. Selemith. Intentio tamẽ scripturæ est declarare, quomodo de stirpe Moysi descenderũt thesaurarij: & primus illorum fuit Selemith per lineam Eliezer filij Moysi. Et ad ostendendum quomodo iste Selemith descendebat de stirpe Moysi, positæ fuerũt hic omnes generationes intermediæ, & cum peruenitur ad Selemith, dicitur ipse Selemith, & fratres eius super thesauros sanctorum. Et in istis non est dubium quin Selemith po- E tuit esse tempore Dauid, quia hic ponuntur sex generationes ab Eliezer vsq; ad Selemith. Eliezer autem filius Moysi natus est pauco tempore ante exitum de Aegypto, & tamen quando Moyses veniebat de terra Madian in Aegyptum ad educendum inde Israelitas, circuncidit Eliezer, & filium suum in via, vt patet Exo. 4. Et tamen ab exitu de Aegypto vsque ad istam diuisionem officiorum, siue vsque ad fundationem templi, quæ fuit quatuor annis post istam diuisionem, fuerunt anni quadringenti, & octoginta, tertio Regum sexto. Et tamen sex generationes bene poterant durare per istos annos, ideo Selemith poterat esse tempore istius ordinationis. Et sic dicendum est, quòd cõstitutus fuerit in principem thesaurariorum

per Dauid, Et sic etiam dicitur in litera, quòd per manus eius sanctificata sunt ea, quæ reposita fuerunt in thesauris Domini, quod non poterat esse, nisi ipse viueret tempore Dauid.

Cuius progeniei inter Leuitas essent thesaurarij. Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius de qua progenie erant thesaurarij inter Leuitas. Dicendum, quòd tres erant familiæ Leuitarum descendentes a tribus filijs Leui, scilicet, Gerson, Caath, Merari. Et de aliqua istarum, vel de multis essent thesaurarij, & dicendum quod fuerunt de duabus familijs, scilicet, de Gersonitis, & Caathitis, & de Gersonitis fuerunt duo principes thesaurorum, siue tres, scilicet, Zatham, Ioel, & Achias, & de istis agitur ab illo versu: Porro Achias, vsque ad versum, qui incipit: Amramitis, & Isaaritis. In quo intendit scriptura ostendere, quòd fuerunt illi duo thesaurarij, scilicet, Zatham, & Ioel de stirpe Gerson. Et dicitur quòd Gerson genuit Ledam, & Ledam genuit alium Ledam, & Gerson, & Iehieli, & Iehieli genuit Zatham, & Ioel, qui fuerunt super thesauros domus Domini. De Achia non apparet de qua stirpe erat, sed credendum est, quòd erat de stirpe Gersonitarum, eo quòd ponitur cum Gersonitis. De familia Caathitarum fuerunt etiam alij thesaurarij. Pro quo sciendum, quòd ista familia diuisa erat in quatuor familias partiales, scilicet, Amramitas, Isaaritas, Hebronitas, & Ozielitas, Numeri 3. Et ad significandum, quòd de familia Caath erant aliqui thesaurarij, nominatæ fuerunt hic istę quatuor familiæ cum dicitur. Amramitis, Isaaritis, Hebronitis, & Ozielitis, idest, de istis familijs fuerunt thesaurarij, qui sequuntur, & vt declaratum est supra in litera non fuerunt thesaurarij de omnibus istis quatuor familijs partialibus, sed solum de familia Amramitarum. Nam soli filij Moysi fuerunt thesaurarij de familia Caathitarum: & tamē Moyses filius Amram erat, supra 23. Pro hoc autem sciendum, quòd Moyses habuit duos filios, scilicet, Gerson, & Eliezer, Exodi 2. & ab vtroque descenderunt aliqui thesaurarij. Et quia Gerson erat primus, ponitur primo de eo, scilicet, quòd Subuel filius Gerson erat præpositus thesauri. De Eliezer dicitur, quod descendit ab eo Selemith, & ponitur ibi progenies eius, & fuit ipse Selemith thesaurarius cum alijs fratribus suis, qui erant sibi contemporanei.

De principibus tribuum. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius cum dicatur hic, quòd principes tribuum, & centuriones, & cæteri consecrauerunt istos thesauros Domino, qui sunt isti principes tribuum. Respondendum est, quòd aliqui existimant istos principes tribuum esse per constitutionem, alij per progeniem. Primo modo, quòd dicamus, ꝙ quilibet rex constituebat, quos volebat in principes super tribus, & quia tribus erant duodecim, ꝙ cōstitueret solum duodecim principes, & tamen constituere istos, vel illos esset in voluntate sua. Secundo modo intelligitur, quòd essent isti principes tribuum per progeniem, i. ꝙ in qualibet tribu competeret vni ex deriuatione progeniei, quòd esset princeps in illa tribu, & iste modus est verus, an tamē possit stare primus modus, vel secundus declarabitur sequen. cap. in quadam quæstione. Nunc aūt primus modus tenendus est, & dicēdum est, ꝙ filii duodecim Iacob nominauerunt duodecim tribus, & ab illis de-

F scenderunt alij Israelitæ: considerabatur tamen quis veniebat directe per lineā primogenitorū a capite tribus, & ille erat princeps tribus. Iste autē erat semper vnicus, quia sicut vnus homo non potest habere, nisi vnum primogenitum, ita in vna tribu non poterat esse nisi vnus, qui descenderet semper per lineam primogenitorum, & ille erat dignior cæteris de tota tribu. Nam sicut inter filios eiusdem viri primogenitus est dignior, & est princeps, sicut dicitur Genesis quadragesimonono. Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, prior in donis, maior imperio. Ita in tota tribu primogenitus respectu totius tribus erit dignior omnibus de tribu, sed ita erat de illo, qui descendebat a capite tribus semper per lineam primogenitorum, ideo ille erat primogenitus in tota tribu,
G & princeps eius, & semper necesse erat esse vnum talem, & impossibile erat multos esse simul, & sic in qualibet tribu erat semper vnicus princeps, & veniebat per progeniem. Erant autem isti principes duodecim, sicut erant duodecim tribus. Erant viri isti digniores in toto Israel præter regem, & filios eius, & aliquos nimis sibi familiares: Patet hoc quia in deserto quando dedicatum est templum, isti principes obtulerunt in duodecim diebus continuis munera sua, quilibet princeps vna die, vt patet Numeri septimo, & non fit mentio de oblatione aliorum popularium, tanquàm isti omnibus digniores essent. Isti autem principes erant diuites, ideo dicitur de eis hic,
H quòd ipsi consecrauerunt, idest, obtulerunt multa in thesauris Domini, ad instaurationem templi, & ad emenda supellectilia. Patet hoc ex oblationibus, quas fecerunt isti duodecim principes in dedicatione Sanctuarij Moysi in deserto. Nam quilibet obtulit vnum acceptabulum argentum centum, & triginta siclorum, & vnam phialam argenteam septuaginta siclorum, & vnum mortariolum aureum decem siclorum, & vnum bouem, & vnum agnum, & vnum arietem, & vnum hircum, & rursus duos boues, & quinque arietes, & quinque hircos, & agnos anniculos quinque, Numeri 7.

De tribunis, & centurionibus de quibus fit mentio in litera. Quæst. XXXV.

I QVAERITVR vlterius de istis centurionibus, & tribunis, de quibus hic dicitur, quod sanctificauerunt multa in thesauris Domini, qui erant. Aliqui dicunt, quòd isti erant centuriones, & tribuni, qui constituti fuerunt in deserto, scilicet, successores eorum. Nam cum Moyses eduxisset Israelitas de Aegypto, ipse solus regebat populum, & ipse solus iudicabat in omnibus caussis. Et cum essent caussæ innumerabiles propter tātam multitudinem populi non poterat Moyses expedire illas, & tota die occupabatur circa eas, cum autem Iethro socer suus venit ad eum, dixit ei: Stulto labore consumeris tu, & populus, qui tecum est: vltra vires tuas negocium est, solus illud non poteris
K sustinere, sed audi verba mea, atque consilia, & erit Dominus tecum: esto tu populo in his, quæ ad Deū pertinent, & constitue ex populo tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore, quidquid autem maius fuerit, referant ad te, & ipsi minora tantum iudicent, Exodi 18. & sic factum est. Nam constituit Moyses de populo omnes istos principes, qui iudicabant populum, & quando moriebatur vnus, succedebat alius, & sic mansit ille ordo in populo, & sic nunc putatur, quòd semper manserūt illi iudices per successionē, vnde nunc essent decani, centuriones, & tribuni,

tribuni, & isti essent de quibus hic dicitur, quod obtulerunt in thesauris Domini multa. Sed dicendum est, quòd non stat, quia ille ordo non mansit in populo semper, sed solum fuit inter Israelitas eo tempore, quo manserunt in deserto. Ratio huius fuit, quia diuisio ista totius populi per decanos, centuriones, & quinquagenarios, & tribunos, non pertinet nisi ad multitudinem, quæ est vna, & potest diuidi in quotcunque partes. Et sic erat de Israelitis dum manebant in deserto, quia tota multitudo erat vna, & poterat diuidi per tribunos, centuriones &c. Postquàm tamen fuerunt Israelitæ in terra Chanaan, non erat vna multitudo simpliciter sicut prius, eo quòd erant Israelitæ dispersi per loca, & quilibet locus per se deberet diuidi in ista genera principatus, quod fieri non poterat. Nam aliquis locus esset, in quo solum essent nongenti viri, & in ipso non posset esse tribunus aliquis, eo quòd tribunus est super mille viros. Etiam aliquis locus esset paruus, in quo essent solum nonaginta viri, & ibi non poterat esse aliquis centurio, quia centurio solum est super centum viros, & sic daretur, quòd interdum essent nouem centuriones nō subiecti alicui tribuno, & quinquagenarij non subiecti alicui centurioni, & sic decani non subiecti quinquagenario. Et tamen istud est inconueniens, quia semper debebant esse quinque decani sub vno quinquagenario, & duo quinquagenarij sub vno centurione, & decem centuriones sub vno tribuno, & omnes tribuni sub principe summo, sicut erant sub Moyse in deserto. Et tamen existentibus Israelitis in terra Chanaan, non poterat hoc fieri, ergo non fuit hic seruatus iste ordo iudicum, sed mutatus est sicut fuit supra declaratum in quadam quæstione. Nam loco istorum positi fuerunt iudices minores in singulis, & loco Moysi, & septuaginta seniores cum eo, qui vocabantur domus consilij, vt ibi declaratum est.

Dicendum ergo, quòd isti tribuni, & centuriones non erant de illis principibus, qui constituti fuerunt in deserto, ita quòd succederent eis, sed fuerūt principes belli: nam in bello requiritur maximus ordo, & consistit iste ordo in eo, quòd sit certus numerus principum, & illi sint sibi subordinati, quousque perueniatur ad vnum. Et sub principibus particularibus sciatur quot sunt subditi, vt quilibet sciat in bello cui principi subiectus est, & iussionem illius solius attendat. Etiam quilibet princeps sciat in bello, quot habet sibi subiectos, vt sciat quibus imperare debeat, & ad hoc fit diuisio in bellis per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos. Sic enim factum est in bello quod fecerunt serui Dauid contra Absalonem, vt patet 2. Regum 18. Scilicet. Igitur considerato Dauid populo suo, constituit super eos tribunos, & centuriones. Et sic intelligendū est hic, quòd isti tribuni, & centuriones erant constituti pro bellis. Nam Dauid habebat totum exercitum suum ordinatum, vt si aliquando opus esset, ꝙ pugnaret esset paratus exercitus, vt patet seq. cap. & de isto exercitu erāt tribuni, & centuriones, & nō successerunt illis tribunis, & centurionibus, q fuerunt in deserto constituti per Moysem. Sed tunc obijcietur, ꝙ intelligendo sic esset supfluum istud. Nam dr̄ in litera: Tribuni, & centuriones. Et sequitur: Et duces exercitus. Et tamen intelligendo sic isti centuriones, & tribuni erant duces exercitus, ergo oportet accipi alio modo tribunos, & centuriones.

Dicendum quòd isti tribuni, & centuriones erāt isti duces exercitus, & tamen hic non vocantur duces exercitus, nisi ipsi, qui maximi erant, s. primi super alios in bello. Et isti erant plusq̄ tribuni, & centurio-

A nes. Nam diuiserat Dauid exercitum suum per duodecim turmas, & in qualibet erant vigintiquatuor millia virorum, vt patet sequenti capitu. & cuiuslibet erat vnus princeps. Ille autem preerat vigintiquatuor millibus virorum, & sic duces exercitus qui erant primi duces, semper erant plusquàm tribuni. Sic etiam patet de bello, quod fecerunt serui Dauid contra Absalom. Nam diuisit Dauid totum populum per tribunos, & centuriones, & postremo diuisit illum per tres partes, & fecit tres principes. Manifestum est autem, quòd quilibet istorum trium principum erat plus, quàm tribunus, quia aliàs non oportebat diuidi totum populum in tres partes, postquàm diuisus erat in tribunos, & centuriones, & tamen diuisus
B est, vt patet 2. Regum decimooctauo. Ergo videtur, quòd duces maximi exercitus erāt semper plusquàm tribuni, ideo litera accepit hic duces belli pro maximis ducibus, qui distinguuntur a tribunis, & centurionibus.

De modo consecrandi aliquid Domino. Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius, quomodo consecrabantur Domino ea, quæ habentur hic, cum dicatur, quòd Dauid, & alij principes cōsecrauerunt ista Domino. Respondendum est, quòd consecrare nihil est, nisi sacrum efficere, quælibet au-
C tem res per hoc, quòd transit specialiter in ius Dei sacra dicitur, quia Deo qui sanctus est applicatur. Ideo ad hoc, quòd aliqua res consecretur eo modo quo loquitur hic scriptura, non requiritur, nisi quòd transeat in ius Dei. Transit autem res in ius Dei per hoc, quòd ei donatur. Nam donatio inter homines transfert titulum, & constituit dominium ei, cui donatur. Ita ergo respectu Dei, cum aliqua res donabatur ei, transibat in proprietatem eius, siue Sanctuarij sui, ideo tunc dicebatur consecrari, vel sanctificari. Nam idem est vtrunque, quia sanctificari res dicitur, quia sancta efficitur. Et tunc sancta efficitur, cum Deo, qui sanctus est applicatur. Idem etiam est consecrari, i. sacrum fieri, vel sacris vniri. Et tamē per hoc, ꝙ aliquid
D Deo datur vnitur rei sacræ, ideo dr̄ consecrari. Hoc ēt apparet in voto: nam quandocunque aliquid Deo vouebatur dicebatur sanctificari, vel consecrari, vt patet Leuit vlti. s. Homo si vouerit domū suā, & sanctificauerit, s. si sanctificauerit eam per votū. Etiam dr̄ ibi: Si agrū possessionis suæ vouerit, & consecrauerit Domino. Ergo per votum consecrabatur, & sanctificabatur res, & tamen votum erat donatio quædam: ergo per donationem solam consecrabatur res, nec requirebatur aliqua alia cæremonia. Aliqui autem putāt, ꝙ obseruatur in hoc cæremonia aliqua, quia dicitur hic, ꝙ omnia ista consecrauit, vel sanctificauit Samuel videns: etiam dicitur sanctificauerunt eam per manum Selemith, & tamen Selemith erat Leuita, & Samuel
E erat Leuita, & Propheta: ergo aliquas cæremonias obseruarent, cum per manus eorum sanctificarentur ista. Respondendum, ꝙ nulla cæremonia obseruata est, sed solum donatio facta est, & cum dr̄, ꝙ Samuel sanctificauit ista, intelligitur, ꝙ obtulit ea, patet q̄a dr̄, ꝙ Samuel, & Dauid, & Saul, & Abner, & Ioab sanctificauerunt ista. Nam omnes isti præter Samuelem erant laici, & non poterant facere aliquam cæremoniam sacram, ergo in sacrificando nulla erat cæremonia, sed sola donatio. Cum autem dicitur, ꝙ per manū Selemith fuerunt consecrata, non est sensus, quòd ipse fecerit circa hoc aliquam cæremoniam, sed solum cōsecrata sunt per manum eius, i. data sunt sub manu eius, vt custodiret illa, eo ꝙ ipse erat thesaurarius, &

ad ipsum pertinebat custodia istarum rerum oblatarum. Et patet ꝙ non fuit aliqua ceremonia, quia si aliqua fuisset nō fieret per ipsum, sed per laicos, cum dicat litera: Omnes sanctificauerunt ea per manus Semith, & fratrū eius. Et per omnes intelliguntur ibi Saul, Dauid, Samuel, Ioab, & Abner: isti tamen nō poterant facere aliquam cæremoniam sacrā, quia erant laici. Si tamen volumus, ꝙ esset aliqua cæremonia in ista consecratione, solum esset in quibusdam verbis, quæ diceret ipse offerens, & in alijs, quæ diceret Leuita, vel sacerdos suscipiens, sicut nunc quando laici offerunt in ecclesia, sacerdos suscipiens dicit, centuplum accipias, & vitam æternam possideas. Inter Hebræos autem sic erat, ꝙ quando veniebant ad offerendum primitias, primo profitebantur causam, propter quam veniebant, siue offerebant, vt patet Deuter. 26. scilicet, Tolles primitias de cunctis frugibus tuis, & pones eas in cartallo, pergesque ad locum, quem Dominus Deus tuus, vt ibi inuocetur nomen eius, elegerit: accedesq; ad sacerdotem, qui fuerit in diebus illis, & dices ad eum, profiteor hodie corā Domino Deo tuo, ꝙ ingressus sum in terram, pro qua iurauit patribus nostris, vt daret eam nobis, suscipiensq; sacerdos cartallum de manu tua ponat ante altare. Et tunc laicus offerens dicebat verba sua ad Deum dicens: Syrus persequebatur patrem meum, qui descendit in Aegyptum, & ibi peregrinatus est in paucissimo numero, creuitque in gentem magnam, ac robustam, & infinitæ multitudinis, afflixeruntque nos Aegyptij imponentes onera grauia, & clamauimus ad Deum patrum nostrorum, qui exaudiuit nos, & respexit humilitatem nostram, & labores, atque angustias, & eduxit nos de Aegypto in manu forti, & in brachio extento, in ingenti pauore, in signis, atque portentis, & introduxit ad locum istum, & tradidit nobis terram lacte, atque melle manantem, & iccirco nunc offero primitias frugum terræ, quam Dominus Deus dedit mihi. Sacerdos autem quando recipiebat talem oblationem, & hostias benedicebat offerenti in quadam forma, quam Deus dederat ad benedicendum, scilicet, Benedicat tibi Dominus, & custodiat te, ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui, conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem, Numeri 6. Ista verba forte poterant dici tam ex parte offerentis, quàm ex parte recipientis in ista consecratione thesaurorum Domini, sed nulla alia cæremonia fieret. Est autem dubium de istis rebus consecratis Domino, an postquàm consecratæ erant, poterant redire aliquo modo ad vsus humanos; & quando poterant redire, de quo declaratum est supra 18. in quadam quæstione.

Si licitum erat de rapina aliquid consecrare Domino. Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius cum dicitur hic, quòd ista, quæ consecrata fuerunt Domino, erant de bellis, quomodo licebat ea, quæ erant de rapina Domino consecrari, cum dicatur, quòd Deus non vult sacrificium de rapina.

Respondendum est, quòd licitum fuit consecrari Domino ista quamquam de bellis: nam quando bellum est iustum, licita est præda, & occisio, sed de rebus suis licitum est homini offerre. Et in bello iusto quidquid capitur, efficitur ipsius capientis, quia iuste accipit, ideo de illo offerre potest. Et est regula generalis, quòd quandocunque aliquis accipit rem, & transit in dominium eius, licite potest facere de ea oblationem, nisi in acquirendo fuerit peccatū, licet transiret in dominium acquirentis, propter

F hoc enim vsurario non licet offerre de pecunia quæsita ex vsura, quia non efficit illam suam, sed tenetur ad restitutionem. Sic etiam de fure, & raptore, & simoni[illegible], & quocunque acquirente aliquid ex iniusto contractu, quia non licet sibi offerre, cum non sit suum. Dixi tamen, quòd quamquam efficiat suum id quod acquirit si peccat in acquirendo, non potest offerre de illo. Et sic est de meretrice, cuius oblationes non accipiuntur ab ecclesia, quia licet ipsa efficiat suum id, quod acquisiuit ex meretricio, ita vt non teneatur ad restitutionem, tamen quia peccauit acquirendo, si Ecclesia reciperet oblationes eius, videretur approbare lucrum illius, ideo non recipit Ecclesia oblationes eius, vt sic erubescat, & redeat ad bonum.
G Et sic etiam in lege iussum erat, Deuteronom. 23. scilicet, Non offeres mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quidquid illud est, quod voueris, quia abominatio est vtrunque apud Dominum Deum tuum. Ipsa tamen meretrix quantum est ex se offerre posset, quia pecunia acquisita ex meretricio sua est, & non tenetur restituere alicui illam. Deus tamen non vult recipere propter causam dictam; potest autem meretrix licite facere eleemosynam de pecunia acquisita ex meretricio, & meretur, nec refutanda est, quia recipiendo eleemosynam a meretrice, non approbatur factum suum, sicut recipiendo oblationem, quia tunc ecclesia approbat factum eius, eleemosyna autem in releuationem miseriæ datur.
H In bello autem iusto transit id, quod accipitur in dominium accipientis, & non est aliqua turpitudo, vel peccatum in acquirendo, ideo licitum est offerre Deo pecuniam in bello acquisitam, immo valde meritorium est, quia per hoc protestantur omnes, quòd victoriæ illæ, quas obtinuerunt, fuerunt Deo volente, & faciente. Et ob hoc illi, qui vincebant in bello, dabant aliqua munera templo, & relinquebant ibi aliqua insignia in memoriam æternam illius victoriæ. Et sic sciret, quòd Deus traderet illam victoriam vincentibus. Sic fecit Dauid quando Goliath Philisthæum occidit. Nam gladium eius, quo eum occidit, posuit in tabernaculo Domini, & erat apud Ephod, vt patet 1. Reg. 21. Sic etiā fuit in multis
I alijs, Deus quoq; iubebat furari, & rapere ad offerendum sibi, sicut factum est in Aegypto. Nā iussit Israelitis, ꝙ peterēt ab Aegyptijs vasa, & vestes commodatas, quādo exirent. Et petebant tanq̃ redditūri essent, & tamen non habebat animum redeundi in Aegyptum, nec dādi vestes, & vasa dominis suis. Et hoc faciebat Deus, vt haberent inde Israelitę multum aurū, & argentum, quod postea expenderent in fabricādo Sanctuarium, & vasa eius. Et sic factum est, quia omnes Israelitæ habentes aurū, & argentum, & lapides pretiosos, dederunt oīa hæc pro Sanctuario Domini, vt patet Exodi. Licitum ergo erat offerre Israelitis id, quod furati fuerant, cum Deus eos incitasset ad furādum, Exo. 3. Et sic quandocunq; haberent iustam cau-
K sam rapiendi, ex illa rapina poterāt offerre Domino.

De discordia, quæ apparet in quibusdam verbis hic positis circa res consecratas Domino, a quibus, scilicet, fuerint consecratæ. Quæst. XXXVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd consecrauerunt ista Domino Dauid, & principes familiarum, cum postea dicatur: Hæc vniuersa sanctificauit Samuel videns, & Saul, & Dauid, & Abner, & Ioab filius Saruiæ.

Respondendum est, quòd omnia ista, quæ nunc consecrata sunt, fuerunt consecrata per omnes, qui nominantur hic, & non per aliquos eorum, solum. Et

A Et tamen agitur hic de consecratione illa, idest, de repositione thesaurorum sub manu Selemith thesaurarij. Istud autem factum est, quãdo Dauid fecit istam diuisionem officialium, quæ habetur hic. Et tunc traditi sunt isti Selemith omnes thesauri, qui consecrati fuerunt per omnes priores. Et incepit hoc in Samuele, & quia thesauri, qui ex tunc oblati fuerant, manebant adhuc, traditi fuerunt omnes ipsi Selemith, & nominantur hic omnes illi, qui particulas aliquas istorum thesaurorum dederunt. Et isti fuerunt Samuel, Saul, Dauid, Abner, & Ioab, & principes tribuum, & familiarum, & duces belli. Quia tamen Dauid, & principes, qui cum eo erant, obtulerunt maximam partem istorum thesaurorum, & in comparatione eorum, quæ ipse, & principes dede- B runt, nihil erat id, quod dederãt priores, scilicet, Saul, Samuel, Abner, & Ioab, dicitur de Dauid, quòd Dauid, & principes familiarum sanctificauerunt hæc, quia ipsi principaliter istud egerunt. De ista oblatione Dauid, & principum patet infra 29.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd Samuel, Saul, & Dauid consecrauerunt in thesauris Domini.
Quæst. XXXIX.

QVAERITVR vlterius quomodo potest stare, quod dicitur hic, scilicet, ꝙ Samuel, & Saul, & Dauid consecrauerunt in thesauris Domini ea, quæ habentur hic. Nam nunquàm potuerunt con- C currere isti ad sanctificandum aliquid, eo quòd quando Saul viuebat, Samuel non poterat aliquid sanctificare, eo quòd mortuus est Saul eo tempore, quo Dauid erat profugus a facie Saulis, patet primo Regum 25. Et tunc nihil habebat Dauid, quia erat pauper, & mendicus. Etiam dato, quòd aliquid haberet, non posset conuenire cũ Samuele, & Saule ad consecrandum illud, eo quòd postquàm Dauid incepit aliquid habere, erat iam exosus Sauli, & conabatur eum occidere. Et dato, quòd aliquo tempore ante istud odium Dauid bene se haberet ad Saulem, & possent ambo concurrere consecrando aliquid, tamen non poterat Samuel concurrere cum eis, eo quòd postquam Dauid vnctus est in regem in secreto a Samuele, nunq̃ D Samuel vidit Saulem, immo antequàm vngeretur in regem, scilicet, ex die illa, qua peccauit Saul in facto Amalecitarum, prænunciauit Samuel regnum scindendum ab eo, primo Regum 15. Et dicitur ibi, quòd non vidit amplius Samuel Saulem vsq; ad diem mortis suæ, & tamen isto tempore nondum Dauid steterat cum Saule, sed postea vocatus est ab eo, vt patet 1. Regum 16. Ergo nunquàm potuerunt cõcurrere isti tres ad consecrandum aliquid Domino. Respondendum est, ꝙ error est in præsupposito. Nam litera ista non significat, quòd omnes isti conuenerunt in consecratione aliqua, quia istud esset, si consecratio ista thesaurorum esset aliqua cæremonia, quæ debuisset fieri per omnes istos simul, sed non erat istud conse- E crare, sed offerre. Et obtulit quilibet istorum tempore suo, & quod voluit. Et sic Samuel consecrauit per se aliquid Domino tempore suo, & postea alij.

An Samuel consecrauit aliquos thesauros Domino.
Quæst. XL.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Samuel consecrauit aliquos thesauros Domino: nam Samuel non erat diues potissime quia hic dicitur, quod isti thesauri erant de manubijs præliorum, & tamen Samuel non fecit bella cum esset Propheta Domini.

Respondendum est, quòd Samuel consecrauit aliquos thesauros Domino, quos in bellis obtinuit. Nam Samuel non solum erat Propheta, sed etiam iudex, ipse enim fuit vltimus iudicum Israel, quia eo viuente incepit status Regum. Nam ipse vnxit Saulem in Regem, vt patet primo Regum decimo. Ipse autem fuit iudex a Deo datus Israelitis ad liberandum eos ab hostibus, 1. Regum 12. Quilibet autem de iudicibus tempore suo erat princeps super totum Israel, & ipse faciebat bella pro toto populo, sicut Rex, vnde Samuel cum fuerit iudex super totum Israel plusquàm viginti annis, vt colligitur primo Regum 7. Fecit aliqua bella, in quibus acquisiuit spolia, quæ consecrauit in thesauris Domini, sicut patet de illo bello, quod fecit contra Philisthinos, quando erat Samuel iudicans totum Israel in Masphath. Et venerant Philisthini ad pugnandum contra Israel, intonuitque Deus de cœlo terrore magno super Philisthijm, & exterruit eos, & cæsi sunt a filijs Israel. Et erat tunc Samuel princeps. Potuit ergo in illo bello acquirere diuitias magnas. Nam non solum accepit spolia, sed etiam extorsit de manibus Philisthinorum omnes ciuitates, quas acceperant ab Israelitis ab Acaron vsque Geth, primo Regum 7. Alia etiam bella forte fecit, de quibus poterat habere spolia, & consecrare Domino.

An alij consecrauerint Domino thesauros ante Samuelem, & Dauid.
Quæst. XLI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd omnes isti thesauri, qui consecrati fuerant, oblati fuerunt per Samuelem, & Saulem, &c. Et non ponuntur aliqui antè istos, qui consecrauerint aliquos thesauros Domino. Et tamen videtur, ꝙ multi alij cõsecrauerint Domino thesauros. Nam in bello, quod habuerunt Israelitæ contra Madianitas, consecrata sunt multa Domino. Nam principes exercitus, tribuni, & centuriones, abstulerunt omne aurum, & argentum, quod habere potuerunt in terra Madian, & tradiderunt illud thesaurarijs templi, eo ꝙ nullus ipsorum, nec de subditis suis perierat in bello, Numeri 31. Sic etiam fuit postea in destructione vrbis Iericho. Nam omne aurum, & argentum, & vasa ænea, & ferrum, quę in vrbe reperta sunt, posita fuerunt in thesauris Domini, Iosue 6. Sic etiam credendum est de omnibus alijs bellis, quæ facerent Israelitæ, in quibus obtinerent, quòd offerrẽt aliquid de prędа pro thesauris Domini, eo quòd Deus liberabat eos ab hostibus. Nam ista fuit causa, quare Israelitæ in bello, quod fecerunt contra Madianitas, obtulerunt Domino omne aurum, & argentum, quod inde habuerũt, s. quia nullus de Israelitis in bello perierat, Nume. 31. Et sic multa iam oblata fuissent in thesauris Dñi ante tempora Samuelis. Respondendum est, ꝙ concedendum est multa oblata fuisse ab Israelitis ante Samuelem, sed de illis non fuit hic facta mentio, quod potest esse propter duo. Primo quia illa, quæ oblata fuerãt ante Samuelem, erant parua in comparatione eorum, quæ a Samuele, & post eum oblata sunt, ideo non facta est mentio de prioribus. Sic enim dictum est supra in quadam quæstione, s. ꝙ quamquã ista oblata fuerint a Samuele, Saule, Dauid, Abner, & Ioab tamen prius dicebat, quòd omnia ista consecrauit Dauid, & principes familiarum. Et sic non fiebat mentio de Samuele, & Saule, eo quòd oblatio illorũ in comparatione oblationis Dauid erat quasi nulla. Secundo potest dici, ꝙ non facta est mentio de oblationibus factis ante Samuelem, eo quòd omnia, quæ prius oblata fuerãt, iam expensa erant. Nunc asit solũ

manebant ea, quę oblata fuerant ex tempore Samuelis. Et istud secūdum est verum: nam manifestum est, ꝙ oblatio illa, quę facta est ab omnibus principibus in bello Madian, qui obtulerant omne aurum, & argentum quod inuētum fuerat in terra Madian, maior eēt quàm oblatio, quam fecit Samuel, vel quam fecit Ioab, vel Abner. Et tamen fit hic mentio de istis, & non de illa. Ergo dicendum est, ꝙ fuit, quia omnia, q̄ oblata fuerunt prius, erant expensa. Et illa, quæ oblata fuerant ex tempore Samuelis, manebant adhuc, & istud est verisimile satis, Nam in templo Domini erat necessitas reparationis, & etiam ad emendum omnia supellectilia pro ministratione sacra, sicut dicitur supra in litera. Et sic omnia illa, quæ oblata fuerant ab antiquo vsque ad tempus Samuelis consumpta essent in expensis Sanctuarij. Illa autem, quæ oblata fuissent ex tempore Samuelis, manerent. Et quia nunc agebatur de illis, quæ data fuerant Selemith thesaurario in custodiam, solum dictum est de illis, quæ adhuc manebant in thesauris templi. Et ista erant, quæ oblata fuerant ex tempore Samuelis.

Quomodo Saul consecrauit aliqua Domino.
Quæst. XLII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quod Saul consecrauit aliqua Domino. Et quomodo potuit consecrare, quia non leguntur aliquæ diuitiæ eius, sicut Dauid, vel Salomonis, sed potius ipse etiam postquàm erat rex, vacabat operi agriculturæ, veniens post boues de agro, vt patet primo Regum vndecimo. Aliquis dicet, quòd Saul obtinuit magnas diuitias in bello contra Amalecitas, cum prædatus fuerit totam terram eorum. Et de illis poterat ipse offerre Domino multa. Sic enim videtur ipse respondisse Samueli, primo Regum decimoquinto, quando dixit, quòd erat vox quam audiebat, & ait Saul, quòd erat vox gregum, qui de terra Amalec portati fuerant, vt offerrentur Domino. Dicendum est, quòd non obtulit Domino Saul de illis diuitijs in thesauros, nec de gregibus in sacrificia, quia Samuel prohibuit dicens, illud nō placere Deo, eo quòd erat Saul Deo inobediens, inducendo aliquid de terra Amalec, cum Deus vetuisset. Et quia peccauerat in acquirendo, Deus non reciperet oblationem de illis rebus. potissime quia tota terra Amalecitarum cum omnibus rebus, quæ inerant, subiecta fuerat anathemati, sicut ciuitates idolatrarū, de quibus Deuteronom. 13. Et tamen de tali anathemate non licebat aliquid Deo offerre, nec ipse acceptabat illud, sed omnia cremanda, & destruenda erant, non ergo consecrauit Domino diuitias habitas de Amalecitis. Sed dicendum est, quòd Saul fecit multa bella contra hostes, præter bellum Amalecitarum, in quibus iuste se habuit, & potuit prædam accipere, & de illa poterat offerre Domino. Patet hoc 1. Regum 14. vbi ponuntur gentes, contra quas pugnauit Saul, cōfirmato regno super Israel, pugnabat per circuitum contra inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philisthæos & quocunque se verterat, superabat. Cum ergo in omnibus istis bellis Saul obtineret victoriam, poterat congregare multos thesauros ad offerendum Domino.

Quomodo Dauid consecrauit Domino thesauros.
Quæst. XLIII.

QVAERITVR vlterius de Dauid, quando consecrauit Domino thesauros aliquos. Respondendū, quòd Dauid fuit, qui inter omnes plus

F obtulit, immo ipse solus plura obtulit, quàm omnes simul: nam ipse obtulit expensas pro tota ædificatione templi in lapidibus, & lignis, in auro, & argento, vt patet supra 22. Congregauit autem Dauid hoc de multis bellis. Nam cum esset Dauid vir deicola, habuit intentionem semper congregandi diuitias multas, vt ædificaret Domino templum, & omnia, quæ de bellis acquirebat, Domino applicabat, consecrando illa, vt conseruarentur pro ædificatione futura templi. Et istud fecit Dauid a principio bellorum suorum, scilicet, antequàm esset rex. Et postea semper continuauit hoc, sic patet 2. Regum 8. & supra 18. scilicet, Et omnia vasa ænea, & aurea consecrauit Domino cum argento, & auro, quod tulerat ex vniG uersis gentibus tam de Idumæa, & Moab, & filijs Ammon, quàm de Philisthijm, & Amalec, & de his omnibus parauit Dauid expensas, quas putauit esse necessarias pro templo ædificando. Et insuper obtulit multum aurum, & argentum, quod sibi residuum erat, vt poneretur illud in thesauris Domini ad faciendum vasa, & alias necessitates, de quo supra 22. & infra 29.

An idem erat officium iudicum & præpositorum.
Quæst. XLIIII.

QVAERITVR vlterius circa iudices, & præpositos, de quibus hic agitur, an haberent idem officium. Respondendum est, quòd officium H iudicum, & præpositorum simile erat, & a multis putantur esse idem iudices, & præpositi. Et tamen in aliquo differunt, verum est, ꝙ possunt vocari idem, sicut diximus supra 23. in quadam quæstione, quia iudices sunt præpositi, eo ꝙ præsunt omnibus illis, super quos iurisdictionem exercent. Et tamen aliquid pertinebat ad iudices, quod non ad præpositos. Istud autem patet primo, quia dicitur de iudicibus, ꝙ constituti erant ad docendum, & ad iudicandum. De præpositis autem dicitur, ꝙ erant præpositi aliquibus gentibus ad exercendum ibi ministeria aliqua Dei, & regis, vt patet in litera. Secundo patet, quia distinguuntur prępositi, & iudices quantum ad familias, quia de iudicibus dicitur, ꝙ erant Isaaritæ: de præpositis autē dr̄, ꝙ I erant de Hebronitis. Tertio patet, quia de iudicibus dr̄, ꝙ erant cōstituti ad opera Dei forinsecus super Israel ad docendum, & iudicandum. Et nō constituitur eis aliqua certa regio, sed totus Israel. Et tn̄ præpositi distinguuntur per regiones, eo ꝙ quedā pars ipsorum præerat vltra Iordanem ad Orientem, alia aūt præerat vltra Iordanem ad Occidentem. Si aūt iudices, & prępositi essent omnino idē, nō maneret aliqua regio, in qua iudices exercerent officiū suū, cū tota terra Israel diuisa esset in duas partes, & distributa esset per duos præpositorum, vt patet in litera. Et tamen iudices adhuc habebant officiū suū super Israel, dato ꝙ præpositi in omni loco exercerent officium suū, ideo distinctum erat officium iudicū ab officio præpositorum. K Sunt tamen iudices, & præpositi aliquo modo idem propter similitudinē magnā officij. Et aliqn̄ dicimus illos esse idem, sicut etiā scriptura accipit pro eodem thesaurarios, & ianitores, & tn̄ non sunt oīno idem, vt declaratū est supra in quadā q̄one. Et tn̄ propter illam identitatem aliqualem, quā habent, ponuntur sub eadem summa. Nam nō ponitur alia summa iudicum, & alia præpositorum. Sed pro vtrisque ponuntur sex millia, supra 23. Sic etiam est de ianitoribus, & thesaurarijs. Nam eadem summa ponitur thesaurariorum, & ianitorum, scilicet, quatuor millia, vt patet ibidem, & tamen non ponuntur ianitores, & cantores sub eadem summa, eo quòd non habent isti inter se identitatem officij, nec similitudinem aliquam.

De

De numero iudicum, & præpositorum. Quæst. XLV.

QVAERITVR vlterius quot erant iudices, & quot præpositi. Aliquis dicet, quòd istorum duorum posita fuit vna summa supra 23. Scilicet, sex millia. Et non apparet postea quot de istis fuerint iudices, & quot præpositi. Sed credendũ est, quòd fieret diuisio inter istos. Et illud officium, in quo essent plures necessarij, haberet plures. Aliud autem haberet paucos, qui residui essent de summa. Sic enim fuit de ianitoribus, & thesaurarijs, quia pro vtrique posita est eadem summa quatuor millium. Et quia pro ianitoribus erant multi necessarij, fuit maxima pars illius summæ distributa in ianitores. Pauci autem residui distributi fuerũt in thesaurarios. Et de neutris constat quot essent.

Dicendum tamen est hic, quòd certa summa fuit iudicum, & certa summa præpositorum: nam omnes simul fuerunt sex millia, vt patet supra 23. & de præpositis fuerunt quatuor millia, & quadringenti: de iudicibus autem fuerunt mille, & sexcenti residui. Quod patet, quia præpositi fuerunt diuisi in duas partes, quidam ad orientem Iordanis, & alij ad occidentem. Ad orientem fuerunt duomillia septingenti. ad occidentem autem mille, & septingenti, vt patet in litera, qui simul sunt quatuor millia, & quadringenti. Residui autem sunt mille, & sexcenti, Et isti erant iudices. Et ob hoc non ponitur hic summa iudicum, quia posita summa præpositorum constabat quot erant iudices, cum præpositi, & iudices simul constituant summam sex millium.

De officio iudicum Leuitarum. Quæst. XLVI.

QVAERITVR vlterius quod officium erat istorum iudicum Leuitarum, de quibus hic dicitur. Respondent Hebræi, quòd isti iudices constituti erant ad operandum in cæsione lapidum, & lignorum pro ædificatione templi. Et assumunt ex hoc, quia dicitur in litera, quod isti præerant ad opera forinsecus super Israel. Opera autem, quę fiebant super Israel forinsecus, erant præparationes materiarum pro ædificatione templi. Et in hoc dicunt Hebræi, quòd præerant isti Leuitæ, & hic docebant Israelitas qualiter scire deberent.

Sed dicendum, quod non stat primo, quia ædificatio templi durauit pauco tempore. Hic autem distinguebantur officia sacerdotum, & Leuitarum, quæ semper duratura erat. Ideo non constituebantur hic aliqui Leuitę, vt præessent cæsoribus lapidum, & lignorum, quia tunc expleta ista ædificatione, non maneret istis Leuitis aliquod officium, quod est inconueniens, quia omnes Leuitę assignabantur sub certis officijs, quia aliàs non deberent recipere redditus templi.

Secundo patet, quia non stat, quòd Leuitæ docerent alios Israelitas ad cædendum lapides, & ligna, quia ipsi nesciebant illa cædere, sicut dixit Salomon ad regem Hiram: Tu scis, quòd in populo meo nõ sit vir, qui nouit ligna cędere, sicut Sidonij 3. Reg. 5. Non ergo poterant Leuitæ alios docere.

Tertio patet, quia quamquam pro ædificatione templi fuerint necessaria plura ligna, & lapides quã Dauid parauerit: tamen ipse putabat, quòd sufficientes expensas parauerat pro ædificatione, sicut ipse dixit supra 21. Scilicet, Ego præparaui impensas domus Domini. Et iterum dicitur. Et ob hanc causam ante mortem suam omnes præparauit impensas, non ad cędendum lapides, & ligna pro templo Domini.

A Quarto patet, quia quando ædificatum est templũ Domini per Salomonem, tunc non constituit ipse aliquos Leuitas, vt essent magistri eorum, qui ligna cędebant, sed petiuit a rege Hiram, ꝙ Sidonij cæderẽt illa, eo ꝙ non erat in Israel vir, qui sciret ligna cædere, sicut Sidonij. Hebræi autem serui Salomonis cædebant ligna secundum doctrinam Sidoniorum: magistri autem potissimi in cæsione lignorum, & lapidum fuerunt quidam Sidonij, qui vocabantur Biblij: vt patet 3. Regum 5. Scilicet, Porro Biblij præparauerunt ligna, & lapides ad ædificandum domũ. Motiuum autem Hebræorum, scilicet, quia dicitur, ꝙ isti Leuitæ erant ad opera forinsecus Israel ad docendum Israelitas in eis, nullum est, quia dicebantur isti præ-
B esse ad opera extrinsecus, eo quòd omnes alij sacerdotes, & Leuitæ cantores, ianitores, & thesaurarij, habebant ministeria sua in templo. Iudices autem, & præpositi habebant ministeria extra templum, scilicet, per varia loca Israel iudicando, & docendo in singulis, sed ad nullum opus manuale præerant.

Dicendum ergo, quòd isti Leuitæ iudices erant ad docendum, & iudicandum Israelitas. Et tamen potest dupliciter intelligi, vno modo, quòd essent per modum assessorum. Alio modo, quòd essent per modum prædicatorum. Pro quo sciendum sicut declaratum est supra in quadam quæstione, Israelitæ habebant iudices per singula loca, qui erant de singulis habitatoribus locorum, & erant laici. Quia tamẽ
C laici non erant tam instructi in lege, vt scirent iudicare in omni causa, dabantur cuilibet iudici duo Leuitę assessores, vt ait Iosephus 4. Antiquitatum. Et sic poterat esse, quòd isti iudices Leuitæ, de quibus hic dicitur essent assessores omnium iudicum Israel. Et vocarentur ipsi iudices, quia iudicantibus assistebant, & eorum consilio formabantur sententiæ.

Alio modo potest intelligi, quòd isti Leuitæ erant per modum prædicatorum, quia discurrebant, scilicet, per diuersa loca Israel, & prædicabant Israelitis legem, & erudiebant eos circa omnia dubia. Nam inter Israelitas erant magis necessarij prædicatores, quã nunc in Ecclesia, eo quòd tunc erat vnicum templũ, in quo fierent cæremoniæ legis, & non licebat alibi
D fieri illas. Ideo illi, qui habitabant in alijs diuersis locis propter desuetudinem cæremoniarum legis: erant valde indocti: oportebat ergo, quòd aliqui discurrerent inter illos, vt erudirent eos circa cæremonias legis, & quid tenere deberent, & quid euitare, & ad hoc Dauid constitueret nunc istos Leuitas. Et licet verum sit, quod in singulis locis Israel erãt Leuitæ assessores iudicum laicorum, sicut ait Iosephus 4. Antiqui. tamen magis videtur dicendum, ꝙ isti Leuitæ cõstituerentur ad prædicandũ in Israel, & ad declarandũ veritatem legis, quã ad assistendum iudicibus laicis in causis formalibus. Vocantur autẽ isti Leuitæ iudices, & doctores: doctores quidem, quia ipsi prædicabant populo, & docebant quid populus facere deberet: iudices autem, quia ipsi iudicabant in
E omni causa, quæ pertinebat ad cæremonias legis, & ad aliqua dubia de fide. Et quod ipsi determinabant, firmum erat. Sic enim constituit eos rex Iosaphat doctores, & iudices, vt patet sequenti libro, cap. 19. Scilicet, constituit Iosaphat Leuitas, & sacerdotes, vt iudicium, & causam Domini iudicarent, dicens: Sic agetis in timore Dei fideliter, & in corde perfecto, omnem causam, quæ venerit ad vos fratrum vestrorũ qui habitãt in vrbibus suis inter cognationem, & cognationem, vbicunque quæstio est de lege, de mandato, de cæremonijs, de iustificationibus, ostendite eis, vt non peccent in domum, & ne veniat super vos ira, & super fratres vestros.

De

De officio præpositorum. *Quæst. XLVII.*

QVAERITVR vlterius de præpositis, qui ponuntur hic, quod erat officium illorum. Respondet Nicolaus, quòd præficiebant vltra Iordanem quidam, & alij circa, quia in regionibus illis erant donatæ vineæ, & aliæ possessiones templo Domini. Et isti Leuitæ gerebant curam illarum possessionum in regionibus illis.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia templum Domini non poterat habere aliquam possessionem immobilem de his, quas offerrent Israelitæ. Vnde si aliquis vineam, aut agrum, aut domum suam voueret Domino poterat redimere illam dato certo pretio. Et si nollet, qui vouerat eam redimere, ipsam vendebat alteri, vt patet Leuiti. vltimo. Et sic non poterat templum habere aliquas possessiones immobiles, sed quæcunque offerrentur cogebantur vendere. Et sic non haberent Leuitæ curam de aliquibus possessionibus, quæ pertinerent ad templum. Item patet hoc, quia Deus noluit, quòd Leuitæ haberent agros, & vineas in vrbibus suis, sed solum habebant agros, & suburbana ad alenda pecora, vt patet Numeri 35. Et Iosue 22. Et istud erat, vt non occuparentur sacerdotes, & Leuitæ circa agriculturam, sed vacarent diuinis ministerijs: quomodo ergo assignaretur multis ipsorum, vt haberent solum curam de agris, & vineis, & nullum aliud esset officium ipsorum? Non est ergo hoc verisimile.

Dicendum ergo, quòd isti præpositi ordinabantur ad aliqua ministeria necessaria pro Sanctuario, quæ tamen fiebant extra Sanctuarium in diuersis partibus Israel. Et dicendum, quòd multa ministeria pertinentia ad Deum fiebant extra sanctuarium, de quibus vnum erat prædicare, & iudicare in causis pertinentibus ad Deum. Et istud erat determinatum pro Leuitis, qui vocabantur iudices, & doctores. Omnia autem alia ministeria extra templum quæcunque erant vel occurrere poterant, erant pertinentia ad præpositos. Et sic erat colligere pecuniam de transeuntibus ad numerum. Nam quilibet transiens ad numerum soluebat dimidium siclum: Exo. 30. Et transibat quilibet ad numerum in anno 20. Et tunc tenebatur dare dimidium siclum, & quia in quolibet loco quolibet anno essent aliqui, qui transirẽt ad numerum, Leuitæ discurrebant per omnia loca Israel quolibet anno, & colligebant omnem pecuniam, quæ dari debebat ab ipsis trãseuntibus ad numerum. Sic enim patet sequenti lib. cap. 24. Congregauit rex Ioas Leuitas, & sacerdotes, & dixit eis. egredimini ad ciuitates Iuda, & colligite pecuniam de vniuerso Israel ad sartatecta templi per singulos annos festinatoque hoc facite. Et postea subditur quomodo rex increpuit summum sacerdotem super hoc dicens: Quare non fuit tibi curæ, vt cogeres Leuitas inferre de Iuda, & Ierusalem pecuniam, quæ constituta est a Moyse? Aliquando etiam si erat aliqua necessitas Sanctuarij, & oportebat colligi aliquam pecuniam in eleemosynam de toto Israel, isti Leuitæ mittebantur per totam terram ad colligendum eam. Sic patet de restauratione templi, quæ facta est tempore Iosię. Nam Leuitæ, qui erant præpositi, & etiam aliqui de ianitoribus cum eis discurrerunt per totam terram Iuda, & Beniamin, & per vrbes Israel: collegeruntque pecuniam, quam duxerunt in templum Domini, vt fieret inde reparatio, vt patet sequenti lib. cap. 24. Alia autem similia onera occurrebant, quæ pertinebant ad ministeriũ Domini per diuersa loca Israel. Et ista debebant expediri per præpositos. Et quia officium istorum erat extra Sanctuarium per totam ter-

F ram Israel, diuisa fuit terra inter illos, scilicet, vt quidam præpositi haberent curam de illis, quæ pertinebant ad ministerium istud in terra vltra Iordanem, & alij de his, quæ pertinerent ad istud officium in terra citra Iordanem. Et sic ponit hic litera diuisionem istam. Dicitur etiam, quòd isti præpositi exercebant omnia, quæ pertinebant ad ministerium regis, in quo dubium est. Nam videtur, quòd non conueniens istud fieret, quia Leuitæ erant ministri Dei, & pertinebant ad eos officia sacra, quomodo ergo implicarentur ipsi in negotijs regis, potissime cum ipsi sustentarentur de redditibus sanctuarij, & non erat æquum, quòd sanctuarium daret redditus pro ministris regis, quia sic Sanctuarium subijceretur ad opera

G regis?

Dicendum est, quòd non est sensus, quòd isti præpositi administrarent aliqua negotia regis, quæ essent purè laicalia, quia sic esset magna deordinatio in hoc, sed erant aliqua ministeria regis, quæ aliquo modo pertinebant ad Deum. Et quantum ad illa constituti erant aliqui Leuitæ, qui administrarent illa, non inquantum pertinebant ad regem, sed inquantum pertinebant ad Deum. Sic enim erat cura sacrificiorum offerendorum. Nam reges, qui deuoti erant inter Iudæos, dabant maximam partem sumptuum necessariorum pro sacrificijs templi. Et ad hoc assignarent in multis locis terræ suæ redditus aliquos pro pecoribus immolãdis, & pro simila, vino, & oleo,

H thure, & sale, quæ necessaria erant pro sacrificijs Domini. Et ad procurandum illos redditus per diuersa loca, vt adducerentur in Sanctuariũ animalia, & alia necessaria pro sacrificijs, habebant curam isti præpositi per diuersa loca terræ Israel, & administrando ista negotia, dicebantur gerere negotia regis, eo quòd rex dabat istos redditus Sanctuario. Istud autem est verisimile. Nam etiam reges gentiles hoc faciebant pro Sanctuario Domini, a fortiori credendum est, quòd reges Iudæi deuoti hoc facerent. Patet hoc de Seleuco rege Asiæ, qui erat gentilis, & dicitur secundo Macha. 3. Fiebat vt ipsi reges, & principes locũ summo honore ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent, ita vt Seleucus Asiæ rex de redditibus

I suis præstaret omnes sumptus ad ministerium sacrificiorum pertinentes. Sic etiam erat de rege Artaxerse, qui erat rex Medorum, & Persarum, & dabat omnes impensas sacrificiorum Sanctuario, vt patet primo Esdræ 7. Scilicet, Ego Artaxerses rex statui, atque decreui omnibus custodibus Arcæ publicæ, qui sunt trans Flumen, vt quodcunque petierit a vobis Esdras sacerdos, scriba legis Dei cœli, absque mora detis, vsque ad argenti talenta centum, & vsque ad vini batos centum, & vsque ad frumenti coros centũ, & vsque ad batos olei centum, Sal vero absque mensura: omne quod ad ritum Dei cœli pertinet tribuatur diligenter in domo Dei: ne forte irascatur contra regnum regis, & filiorum eius. Cum ergo gen-

K tiles istas expensas darent, verisimilius est, quòd reges Iudæi deuote offerrent ista. Et credendum est, quod cum Dauid esset vir deicola, & sciret, quòd regnum custodiretur in filijs suis in æternum si obseruarent mãdata Dei, Psal. 131. Si custodierint filij tui testamẽtum meũ, & testimonia mea hæc quæ docebo eos, & filij eorum vsq; in sæculũ sæculi sedebũt super sedem tuã, doceret eos quomodo deuoti essent circa Deũ, & ipse inciperet dare ea, quæ necessaria erant pro expensis tẽpli, & pro sacrificijs, & daret ea, dum viueret volens etiã, quòd Salomon teneret istũ modũ, quãdo regnaret. Et sic veniret in cõsuetudinem, & quasi in ius, & debitũ oĩbus posteris suis regnantibus. Et sic nunc instituit quosdã præpositos de Leuitis, qui curã haberent

rent de omnibus negotiis congregandorum reddituũ
regalium pro sumptibus sanctuarij. Sic etiam fuit
de Iosaphat, qui fuit rex deuotus de posteritate Da-
uid, qui constituit aliquos Leuitas, qui essent super
officia sua, vt patet sequenti lib. cap. 19. Scilicet, Por-
ro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Iuda,
super ea opera erit, quæ ad regis officium pertinent.
Poterat etiam esse, quòd aliqua iurisdictio regis erat,
quam ipse committebat ipsis Leuitis ad ministran-
dum, sed quod dictum est supra, melius est.

De tempore istarum ordinationum. Quæst. XLVIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic,
quòd anno quadragesimo regni Dauid, factę
fuerunt istę ordinationes, & diuisiones.
Nam videtur, quòd multo prius factæ fuerint. Nam
supra 9. Dicitur de istis ordinationibns, & potissime
de ostiarijs. Omnes hi electi in ostiarios, quos con-
stituerunt Dauid, & Samuel videns. Et tamen Sa-
muel mortuus fuit antequam Dauid esset rex super
Iudam, & Israel. Nam eo tempore, quo fugiebat
Dauid a facie Saulis: mortuus est Samuel, primo Re-
gum 25. Ergo ista ordinatio non fuit facta anno qua-
dragesimo regni Dauid, sed potius antequam ipse
esset rex. Itē patet hoc, quia in ista diuisione officialiũ
factus est Selemith thesaurarius, vt patet in litera. Et
tamen per manum eius consecrata sunt Dño omnia,
quæ habentur in litera, & tamen consecrauit ea Sa-
muel, & Saul, cum dicatur. Hæc autem vniuersa
sanctificauit Samuel vidēs & Saul filius Cis, & Abner
filius Ner, & Ioab filius Saruiæ. Et sequitur: Omnes
hi sanctificauerunt ea, per manum Selemith, & fra-
trem eius. Ergo Selemith erat thesaurarius tempore
Samuelis, & Saulis, sed istud fuit antequam Dauid
esset rex super aliquod regnum, ergo non fuit ista di-
stributio facta anno quadragesimo regni Dauid, sed
antequam ipse regnaret.

Respondendum, quòd fuit facta etiam ista ordi-
natio anno quadragesimo regni Dauid, sicut dicitur
in litera, & non fuit facta tempore Samuelis nec Sau-
lis. Patet etiam hoc, quia quando facta est ista diui-
sio, inceperunt Leuitæ ministrare a viginti annis, &
supra, vt patet supra 23. Et tamen Dauid fuit primus,
qui mutauit ætatem Leuitarum, quia ante ipsum mi-
nistrabant Leuitæ ab anno tricesimo vsque ad quin-
quagesimum. Ipse autem dixit: Requiem dedit Do-
minus Israel populo suo, & habitationem in Ierusalē
vsque in sempiternum. Nec erit officij Leuitarum,
vt vltra portent tabernaculum, & omnia vasa eius ad
ministrādum: iuxta præcepta quoque Dauid nouissi-
ma supputabitur numerus filiorum Israel a viginti
annis, & supra. Ergo Dauid in fine dierum suorum
fecit istam mutationem, & extunc fuit ordinatum
de omnibus ministris Sanctuarij. Cum autem dici-
tur, quod Dauid, & Samuel ordinauerunt de ostia-
riis supra 9. potest responderi dupliciter, vno modo,
quod Samuel vnxerit Dauid in regem iussu Dei, pri-
mo Regum 16. Et sciebat ex hoc eum regnaturum
super totum Israel. Et quia videbat, ꝙ Deus accepta-
uerat eum, vt per ipsum augmentaretur cultus eius,
instruxit Samuel aliqualiter ipsum Dauid, quid face-
ret, qñ esset constitutus in regem, & tunc potuit ei di-
cere de ista ordinatione ministrorum, qualiter face-
ret eam, & sic dr̄, ꝙ Samuel, & Dauid ordinauerunt
ianitores, s. Samuel ordinauit eos, instruendo Dauid
qualiter se deberet habere, & Dauid ordinauit eos
exequendo id, quod sibi dixerat Samuel. Alio modo
potest intelligi, quòd Samuel, qui erat Propheta, &
iudex super totum Israel, habebat magnam potesta-

A tem in populo, & ob hoc habebat opportunitatem
ordinandi quod vellet: incepit ergo ordinare aliquid
de cultu diuino, & instituit aliquos ianitores, & the-
saurarios, tñ nō compleuit istam ordinationem, Saul
autem postea non curauit de illa. Ideo Dauid de nouo
ordinauit omnia anno quadragesimo regni sui, &
fuerũt thesaurarij, & ianitores tempore Dauid, aliqui
constituti fuerunt prius thesaurarij, & ianitores tem-
pore Samuelis, & istud magis consonat veritati, &
literæ supra 9. Cum dicatur, ꝙ Samuel, & Dauid con-
stituerunt illos in ianitores. Constituere autem non
dicit promouere, vel incitare aliquem ad hoc, quòd
constituat. Sed realiter, & de facto ordinare aliquid.
Patet etiam hoc, quia si intelligeretur primo modo, s.
B ꝙ Samuel constituerat illos in ianitores, idest, quòd
ad Samuelis consilium Dauid ordinasset illos, non di-
ceretur hoc magis de ianitoribus, quàm de officiali-
bus alijs, quia de omnibus admoneret Samuel ipsum
Dauid, & tamen solum dicitur de ianitoribus, quòd
Samuel, & Dauid instituerunt illos. Ergo tenendus
est secundus modus, s. ꝙ Samuel prius ordinauerit
aliquid de ianitoribus, deinde Dauid anno quadrage-
simo regni sui compleuerit omnium ministrorum
ordinationem. Ad secundum dicendum, ꝙ etiam
potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd per ma-
num Selemith consecrata fuerunt Domino omnia,
quæ a Samuele, Saule, & Abner consecrata fuere, &
tamen ista consecratio nunquam fuerit facta nisi die-
C bus Dauid anno quadragesimo regni sui. Et intelli-
gitur sic, s. quòd Samuel, Saul, & Abner in diebus suis
obtulerunt thesauros aliquos pro templo Domini, &
illi manserunt inconsumpti vsque ad annum quadra-
gesimum regni Dauid, & tunc cum Dauid ordinaret
thesaurarios omnium Selemith principem, tradidit
in manu eius omnes istos thesauros, qui oblati fuerāt
per omnes istos antiquos ex tempore Samuelis, & sic
dicetur, quod omnes isti consecrauerunt Domino
thesauros per manum Selemith, scilicet, quòd the-
sauri ab eis consecrati fuerũt custoditi per Selemith,
& tamen non fuit hoc a principio, sed tempore Da-
uid. Secundo modo potest intelligi, quòd iste Sele-
mith erat thesaurarius ex tempore Samuelis. Et etiā
D fuit thesaurarius ex tempore Saulis, scilicet, quia Sa-
muel constituisset eum in thesaurarium. Et tunc Sa-
muel tempore suo potuisset cōsecrare thesauros Do-
mino per manus Selemith, quia ipse tunc esse thesau-
rarius, & sic etiam Saul, & Abner consecrarent tem-
poribus suis thesauros per manum Selemith, eo quod
ipse temporibus eorum erat thesaurarius. Nunc au-
tem quando Dauid constituit ministros Dei in omni-
bus officijs, fecit etiam, quod Selemith esset thesau-
rarius, sicut erat prius, & sic omnes poterant per ma-
num eius consecrare Domino thesauros. Et iste sen-
sus magis conuenit literæ, quia dr̄: Omnes hi sancti-
ficauerũt ea p̄ manus Selemith. Et tñ si deberet intel-
ligi, ꝙ tp̄e Dauid iste nouiter cōstitutus est in thesau-
E rariũ, non diceret, ꝙ oēs isti sanctificauerant thesau-
ros p̄ manum eius. Sed diceret, ꝙ oēs thesauri, quos
isti obtulerũt, fuerũt sanctificati p̄ manũ eius: magna
enim differentia est in hoc. Nam primũ significat, ꝙ
Selemith erat thesaurarius tp̄e cuiuslibet istorum, s.
Samuelis, Saulis, Abner, & Ioab. Et ꝙ qlibet tradebat
in manu Selemith ea, q̄ cònsecrabat. Secundum aũt
significat, ꝙ omnia, q̄ isti obtulerunt fuerunt tradita
ad custodiendũ Selemith, siue fuerint tradita tp̄e, quo
illi obtulerũt ea, siue post. Sed obijciet̄ ꝯ hoc, qa Sele-
mith nō poterat esse thesaurarius tp̄e Samuelis, eo ꝙ
Samuel nō ordinauit aliquos ministros Dei, nisi iani-
tores, quia de istis solum dr̄ supra 9. Selemith aũt the-
saurarius erat: Ideo non fuit tunc ordinatus, sed tp̄e
Dauid,

David. Dicendum quòd Selemith erat thesaurarius ex tpe Samuelis, & fuit vsq; ad tempus Dauid. Et tñ dr̄, ꝙ Samuel solum instituit tēpore suo ianitores. Dicendum ꝙ verum est, tñ ianitores, & thesaurarij pertinebant ad simile officiū. Ideo vocabant thesaurarij ianitores. Et sic Samuel non solum constituit ianitores, sed ēt thesaurarios. Et patet hoc, quia supra 9. Vbi dicit̄, ꝙ Dauid, & Samuel constituerunt ostiarios dicit̄: His quatuor Leuitis creditus erat omnis numerus ianitorum, & erant super exedras, & thesauros domus Domini. Et sic ianitores dicebantur esse super thesauros, & tamen esse super thesauros pertinet ad solos thesaurarios, ergo ianitores erant thesaurarij. Et iste sensus tenendus est.

CAP. XXVII.

FILII autem Israel secundū numerum suum principes familiarum, tribuni, & centuriones, & præfecti, qui ministrabant regi iuxta turmas suas, ingredientes, & egredientes per singulos menses in anno, vigintiquatuor millibus singuli præerant. Primæ turmę in primo mense Iesboam præerat filius Zabdiel, & sub eo vigintiquatuor millia. De filijs Phares, princeps cunctorum principum in exercitu mense primo. Secundi mensis habebat turmam Dudia Ahohites, & post se alter nomine Macelloth, qui regebat partē exercitus vigintiquatuor millium. Dux quoque turmæ tertiæ in mense tertio erat Banaias filius Ioiadę sacerdotis, & in diuisione sua vigintiquatuor millia. Ipse est Banaias fortissimus inter triginta, & super triginta. Præerat autem turmæ ipsius Amizadab filius eius. Quartus, mense quarto Asahel frater Ioab, & Zabadias filius eius post eum, & in turma eius vigintiquatuor millia. Quintus mense quinto princeps Samaoth Iezerites, & in turma eius vigintiquatuor millia. Sextus, mense sexto, Hira filius Acces Thecuites, & in turma eius vigintiquatuor millia. Septimus, mense septimo, Helles Phallonites de filijs Ephraim, & in turma eius vigintiquatuor milla. Octauus, mense octauo, Sobochai Viathites de stirpe Zarai, & ī turma eius vigintiquatuor millia. Nonus mēse nono Abiezer Anathotites de filijs Iemini, & in turma eius vigintiquatuor millia. Decimus, mense decimo, Marai, & ipse Nethophatites de stirpe Zarahi, & in turma eius vigintiquatuor millia. Vndecimus mense vndecimo Banaias Pharato-
F nites de filijs Ephraim, & in turma eius vigintiquatuor millia. Duodecimus, mense duodecimo, Boldai Netophatites de stirpe Gothoniel, & in turma eius vigintiquatuor millia.

DESCRIPTA in præcedentibus ordinatione populi ministrorum ad Deum, hic agitur de ordinatione populi ad regem. Et iste ordo est conueniens, quia Deus super omnia timendus est, & post eum super oēs hoīes honorandus est rex. Istum ordinem ostendit Beatus Petrus, vt patet prima Petri cap. 2. s. Deum timete, & regem honorificate. Et sic post
G Deum posuit regem. Sic factum est hic. Ordinatio aūt regis ad populum suum est in tribus, s. circa bella, & circa regimen populi, & circa habitudinem suæ familiæ. Ideo diuiditur in tria, qa primo agitur de principibus exercituum, secundo de principibus populorum, ibi. *Porro tribubus*. Tertio de principibus rerum familiarū, s. possessionū, ibi. *Super thesauros autem.*

De continuatione ad præcedentia. *Quæst. I.*

QVAERITVR circa primum an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, & fuerunt facta immediate post illa. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia tenendus est semper ordo literæ, qñ nō ap-
H paret manifeste, ꝙ alius fuerit ordo, quàm ille qui habetur in litera. Sed dicendum est, ꝙ hic est mutatio ordinis, quia ea, quæ habentur hic non fuerunt facta immediate post præcedentia, sed multo tēpore ante illa. Nam ista, quæ habentur præcedenti cap. & in omnibus alijs de ordinatione Leuitarum, fuerunt facta anno quadragesimo regni Dauid præcedenti cap. Et ipse fuit annus vltimus vitæ Dauid, cum non regnauerit nisi quadraginta annis, vt patet infra 29. & 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. Et tamen ea, quæ habentur hic, tangunt ordinationem regni Dauid, s. qualiter se habebat ipse Dauid, qñ rex erat respectu populi, & respectu familiæ suæ. Ideo ista fuerunt ante illa. Itē patet, qa hic ponunt̄ aliqua, q̄ fuerunt quasi in medio tem-
I poris regni Dauid, s. ꝙ Achithophel esset consiliarius Dauid, vt patet infra in litera. Et tñ Achithophel mortuus est, qñ pugnauit Absalom ꝯ patrem suum. Nam erat Achithophel cōsiliarius Dauid, & cōuersus fuerat ad Absalom, qa habebat Dauid exosum. Et cū pugnaturus esset Absalō ꝯ Dauid, dedit ꝯsilium Achithophel de modo pugnandi, & non fuit receptū cōsiliū eius (licet vtile esset, qa dissipauit illud Dñs p insipientiam Chusi Arachitæ. Videns aūt Achithophel, ꝙ non susceptū esset consiliū eius, suspendit se laqueo 2. Re. 17. Manifestū est tñ, ꝙ istud fuit multo tpe ante mortē Dauid, cū multa de eo postea narrarent, vt patet 2. Re. cap. 17. Vsq; ad finem libri, & in principio tertij libri Re. Et tñ de isto Achithophel dr̄ hic de tpe,
K quo erat cōsiliarius Dauid, ergo ista, q̄ habent̄ hic fuerunt multo tpe ante illa, q̄ habent̄ cap. præcedenti. Itē patet, qa ista facta fuerūt in principio regni Dauid. Nā in principibus istis, q erant sup duodecim turmas, ponit̄ quartus Asahel frater Ioab, & tñ manifestū est, ꝙ Asahel mortuus est in principio regni Dauid. Nam qñ erat contentio inter Dauid regnantem super Iudam, & Isboseth regnantem super Israel, occisus est Asahel ab Abner, vt patet 2. Regum 2. Et tamen illud fuit quasi in principio regni Dauid super Iudam, ergo ista, quæ habentur hic fuerunt multo tempore ante ea, quæ habentur præcedenti cap. Et est hic mutatio ordinis sicut sępe fit in scriptura per anticipationem, & recapitulationem.

Quare

Quare hic ponuntur iſta. *Quæſt. 11.*

QVÆRITVR vlterius cum iſta, quæ habentur hic fuerint facta multo tempore ante illa; quæ habentur ſupra quare ponuntur hic. Reſpondet Nicolaus, quòd poſita fuerunt hic, vt Salomon ex hoc addiſceret qualem ordinem tenere deberet in regno poſtquàm ipſe regnaret. Nam tenuit Salomon iſtum ordinem, quem tenebat Dauid, ſcilicet, habuit duodecim præpoſitos in domo ſua, vt patet 3. Regum. Sed iſtud non ſtat, quia Salomon non poterat addiſcere ex hoc, quia iſta ſcripta fuerunt per Eſdram multo tempore poſtquàm facta ſunt, ſ. poſt captiuitatem Babylonis, vt probatum eſt in prologo libri iſtius. Salomon autem fuit per multos dies, ſ. pluſquam per quingentos ante hoc, ideo nõ poterat addiſcere ex his, quæ habẽtur hic potiſſime, quia dato, quod Salomon potuiſſet legere ea, quæ habentur in hoc libro, ſcilicet, ꝙ fuiſſent ſcripta tempore eius, tamen nõ addiſceret ex hoc regimen quod habebat Dauid in regnó, ſed magis ſciret aliud per conſuetudinem, quia toto tempore Dauid fuerat iſtud regimen. Dicendum videtur, ꝙ ſcriptura non poſuit hic iſtam ordinationem, quam habuit Dauid in regno ſuo propter hoc, ſed quia volebat ſcriptura exprimere modũ regiminis Dauid in aliquo loco, quia erat modus conueniens, & non fuit aliquis locus magis aptus, quàm iſte, ideo fuit hic facta iſta expreſſio. Patet hoc, quia in præcedentibus habitum eſt de ordinationibus miniſtrorum Dei propter ſimilitudinem, ergo immediate poni debuit hic de regimine, & habitudine Dauid ad populum. Multa etiam ſimilia fiunt, ſ. ꝙ introducuntur aliqua in quibuſdam locis propter ſimilitudinem materiæ, quæ aliàs non faciebãt ad propoſitum. circa primum dr̃. *Filij autem Iſrael ſecundum numerum ſuum.* Ideſt, Filij Iſrael, qui miniſtrabant Dauid in numero certo, ſunt iſti, qui ſequuntur, & dr̃ ſm numerum ſuum, quia in omnibus iſtis erat determinatio numeri, vt patet in principibus tribuum, & rerum familiarum. *Principes familiarum tribuni, & centuriones, & præfecti.* Ideſt, Omnes, qui miniſtrabant Dauid de filijs Iſrael, ſiue principes familiarum, ſiue tribuni ſiue centuriones, ſiue præfecti ſunt omnes iſti, qui ſequuntur q.d. non erant plures miniſtri Dauid in quocunque genere principum, & miniſtrorum, ꝗ iſti. qui ſequuntur principes familiarum, dicuntur principes cognationũ ſ. principes tribuũ, & aliarũ cognationũ minorum, tribuni vocantur principantes ſuper mille, centuriones vocantur principes ſuper centum: præfecti vocantur alij præſidentes in quibuſdam alijs generibus principatuũ, ſ. illi, qui præerant diuerſis operibus, & poſſeſſionibus regis, vt patet infra in litera. Nam præfectus dicit̃ a præficiendo, & quicunque præficitur alicui officio, vel dignitati, aut adminiſtrationi præfectus dr̃. *Qui miniſtrabant regi iuxta turmas ſuas.* Intelligitur hoc de ſolis principibus duodecim turmarum, qui habentur infra. Et vocatur turma multitudo aliqua magna. Et hic eſt turma quælibet viginti quatuor millium virorum. Et dicit̃, ꝙ iſti principes turmarum miniſtrabant, ſ. aſtando ſemper regi, cuſtodiendo corpus eius, vt ſi superueniret aliquod bellum ſubito poſſent defendere regem. Et dr̃ habendo turmam ſuam in quolibet menſe. *Ingredientes, & egredientes per ſingulos menſes in anno.* Scilicet, In quolibet menſe miniſtrabat vnus princeps. *Vigintiquatuor millibus ſinguli præerant.* Scilicet, Quilibet iſtorum principum præerant vigintiquatuor millibus. In Hebræo dicitur. *Qui miniſtrabant regi in omni re diuiſionum veniens, & exiens.* Idem ſenſus eſt, qui in litera noſtra. Et tamen eſt in modo barbarico poſitus, ſci-

A licet, iſti principes miniſtrabant regi in omni re diuiſionum, ideſt, in omnibus diuiſionibus ſuis, ſcilicet, ſecundum omnes turmas ſuas, quæ diuiſæ erant. Et dicitur ingrediens, & exiens, ideſt, in quolibet menſe ingrediebatur vna turma ad miniſtrandum, & ceſſabat alia. Et dicitur in Hebræo. *Diuiſio vna vigintiquatuor millia.* Vbi litera noſtra dicit: Vigintiquatuor millibus ſinguli præerant. Et idem eſt, ſcilicet, diuiſio vna, ſcilicet, vigintiquatuor millia, ideſt, quælibet diuiſio ſiue turma habebat vigintiquatuor millia virorum. *Primæ turmæ in primo menſe Ieſboan præerat filius Zabdiel.* Quælibet turma habebat vigintiquatuor millia ſub vno principe, & miniſtrabant iſtæ turmæ per menſes, ſcilicet, In primo menſe anni, mini-

B ſtrabat prima turma. Et ſic de alijs. Præerat autem Ieſboan primæ turmæ. Et iſte Ieſboan erat fortiſſimus vir inter omnes viros Dauid, vt aliqui putant, ſcilicet, primus de primo ternario virorum fortiſſimorum, vt patet ſupra 11. Et tamen falſum eſt, quia ille vocabatur Ieſboan filius Athemoni. Iſte autem vocabatur Ieſboan filius Zabdiel, vt patet ſupra 11. Et hic. *Et ſub eo vigintiquatuor millia.* Iſtud generale erat ad quemlibet principem turmæ, ꝙ præeſſet vigintiquatuor millibus virorum. *De filijs Phares, princeps cunctorum principum in exercitu menſe primo.* Ideſt primus princeps, qui in primo menſe miniſtrabat coram Dauid, erat de filijs Phares. Iſte erat princeps omnium principum, ſcilicet, non ſolum præerat vigintiqua-

C tuor millibus virorum, qui erant in turma ſua, ſed etiam præerat omnibus alijs principibus. Et hoc, qa erat de filijs Phares, & iſta familia erat nobilior in familijs tribus Iuda. Pro quo ſciendum, ꝙ in tribu Iuda erant familiæ quinque ſcilicet Seleitarum, Phareſitarum, Zare tarum, Emulitarum, Heſronitarum: Nu. 26. De familia Phares veniebat Dauid, vt patet Ruth. 4. Ideo princeps, qui erat de familia Phareſitarum, erat maior alijs principibus, & præerat eis, eo ꝙ Dauid erat de ſtirpe Phares, & voluit, ꝙ princeps iſte, qui præerat de ſtirpe Phares, eſſet dignior alijs, habendo poteſtatem aliquam ſuper principes alios, & propter hoc datum eſt ſibi, ꝙ miniſtraret menſe primo. *Secundi menſis habebat turmam Dudai Achoites.* Iſte

D erat princeps ſecundi menſis, & vocatur Achoites a loco, qui dicitur Achoi. *Et poſt ſe alter nomine Macelloth.* Scilicet, In iſta ſecunda turma princeps maior Dudai Achoites. Et infra ipſum erat alius princeps minor, qui regebat quandam partem exercitus. Cur autem ponatur hic de iſto principe ſecundo in iſta turma, cum etiam multi alii eſſent principes in ea, infra declarabitur in quadam quæſtione.

Qui regebat partem exercitus vigintiquatuor millium. Nõ regebat iſte Macelloth partem exercitus vigintiquatuor millium auctoritate ſua, quia tunc princeps huius turmæ, ſcilicet, Dudai Achoites non præeſſet vigintiquatuor millibus virorum, cum Macelloth præeſſet cuidam parti iſtius exercitus. Et non ſubordi-

E naretur ipſi Dudai Achoites, ſed intelligendum eſt, quod iſte Macelloth erat princeps conſtitutus ſub alio. Et auctoritate illius regebat quandã partẽ exercitus. *Dux quoque turmæ tertiæ in menſe tertio, erat Banaias filius Ioiadæ ſacerdotis.* Iſte Banaias erat vir notabilis, qui nimis diligebat Dauid, & erat vnus de viris fortibus eius, vt patet in litera. Erat autem ipſe de genere ſacerdotali.

Et in diuiſione ſua vigintiquatuor millia. Scilicet, In turma ſua, quia omnes erant æquales turmæ. *Ipſe eſt fortiſſimus Banaias inter triginta, & ſuper triginta.* Scilicet, iſte Banaias erat vir fortis, erat enim iſte de ſecundo ternario virorum fortiſſimorum, vt patet 2. Regum 23. & ſupra 11. Et dicitur, quod erat ſuper triginta,

ginta, quia triginta erant viri fortes communes, præter duos ternarios virorum fortissimorum, & super omnes istos erat Banaias, cum ipse esset de ternario secundo. Quomodo tamen ipse esset inter triginta fortes, cum esset de ternario secundo, dubium est, de quo infra declarabitur in quadam quæstione.

Præerat autem turmæ ipsius Amizadab filius eius. Scilicet, Banaias erat princeps istius turmæ tertiæ, & tamē sub eo erat filius eius qui præerat toti turmæ paternæ, sicut in secunda turma erat Macelloth, qui præerat cuidam parti exercitus ipsius turmæ: sub principe turmæ, vt patet supra in litera. *Quartus mense quarto Asahel frater Ioab.* Iste Asahel erat princeps in mense quarto, & erat ipse frater Ioab, & Abisai. Nam Saruia soror Dauid habuit istos tres filios, s. Abisai, Ioab, & Asahel, vt patet supra 2. Iste Asahel occisus est in bello quando pugnabant viri Dauid contra viros Isboseth super contentione regni. Et tunc Abner occidit Asahelem 2. Regum 2. Ex hoc patet, quòd ista ordinatio seruitorum Dauid, quæ habetur hic, fuit a principio regni Dauid, eo quòd Asahel, qui erat princeps vnius turmæ, mortuus fuit in principio regni Dauid super Iudam. *Et Zabadias filius eius post eum.* Iste Zabadias præerat etiam toti turmæ paternæ ex commissione eius, sicut erat in turma tertia, & in secunda. *Et in turma eius vigintiquatuor millia.* Istud erat commune in omnibus turmis. In Hebræo habetur: Super partem eius: vbicunque litera nostra dicit, & in turma eius, & idem est, quia turma cuiuslibet principis erat pars ei commissa. *Quintus, mense quinto, princeps Samaoth Iezarites, & in turma eius vigintiquatuor millia.* Vocatur Iezarites a loco, quia ciuitas sua dicebatur Iezaar.

Sextus, mense sexto, Hiram filius Acces Thecuites, & in turma eius vigintiquatuor millia. Iste erat vnus de viris fortibus Dauid, vt patet supra 11. & 2. Regum 23. Et vocatur Thecuites de vrbe Thecua. De ista vrbe erat mulier illa prudens, quam duxit Ioab coram Dauid, vt peteret cū quadam figura veniam exilij Absalom 2. Regum 14. De regione istius vrbis erat Amos Propheta. Nam dicitur, quòd Amos fuit in pastoralibus Thecuæ, vt patet Amos primo.

Septimus mense septimo Helles Halonites. Iste etiā fuit de triginta viris fortibus Dauid, vt patet supra 11. & 2. Regum 23. Et vocatur Phalonites ab vrbe Phaloni.

De filijs Ephraim, & in turma eius vigintiquatuor millia. Dicitur hoc ad differentiam aliorum, qui putantur esse de tribu Iuda. Et tamen iste, quamquam esset princeps Dauid, erat de filijs Ephraim, qui erant hostes Dauid, cum essent subditi Isboseth. *Octauus, mense octauo, Sobochai Asothites de stirpe Sarai & in turma eius vigintiquatuor millia.* Iste octauus princeps erat de triginta viris fortibus Dauid. Et vocatur interdum Sebochai Vsathites, sed idem est. Iste fuit, qui occidit gigantem in bello secundo, quod ponitur 2. Reg. 21. Et erat ille gigas de stirpe Arapha, de quo supra 20. *Nonus mense nono, Abiezer Anathotites.* Vocatur sic ab vrbe Anathot, quæ est iuxta Ierusalem. Et est in sorte Beniamin, & fuit data sacerdotibus inter alias quadraginta octo vrbes, vt patet Iosue 22. De ista vrbe fuit Ieremias, qui sacerdos erat, & vocatur de sacerdotibus, qui erant in vrbe Anathot, vt patet Iere. primo.

De filijs Iemini, & in turma eius vigintiquatuor millia. Idest, De stirpe Beniamin. Nam Iemini pro Beniamin accipitur, de quo infra dicetur in quadam quæstione. *Decimus mense decimo Marai, & ipse Nethophatites.* Iste erat de triginta viris fortibus Dauid, vt patet 3. Regum 23. Et supra 11. Et vocatur Nethophathites, ab vrbe Nethophati.

De stirpe Sarai, & in turma eius vigintiquatuor millia.

F De ista stirpe etiam erat alius princeps octauus, scilicet Sobochai Asothites, vt patet supra in litera.

Vndecimus mense vndecimo Banaas Pharathonites. Banaas nō est Banaias, qa Banaias erat princeps tertiæ turmæ, vt patet supra in litera. Et vocatur Pharathonites a quadam vrbe nomine Pharaton in terra Ephraim, de ista vrbe fuit vnus de iudicibus, scilicet, Abdon Pharathonites. Et dicitur, quòd mortuus est, & sepultus in Pharathon terræ Ephraim.

De filijs Ephraim, & in turma eius vigintiquatuor millia. Etiam iste princeps vndecimus erat de filijs Ephraim, sicut princeps septimus.

Duodecimus mense duodecimo Oldai Nethophatites de stirpe Gothoniel, & in turma eius vigintiquatuor millia. Iste erat

G princeps vltimus de vrbe Nethophati, sicut, & quidam alij principes, vt patet supra in litera.

De duodecim principibus turmarum
Quest. III.

QVAERITVR circa ea, quæ dicta sunt quomodo se habebant isti duodecim principes turmarum, vel ad quid Dauid habebat illos. Aliquis dicet, quòd Dauid ordinauerat totum exercitum suum, & diuiserat eum per duodecim partes sub duodecim principibus, & hic nominantur isti principes. Sed tunc dicetur ad quid ponitur hic de quolibet istorum principum, quòd vno mense erat

H vnus princeps, & alio mense alius? Nam istud non pertinet ad numerationem exercitus, quia solum intenderet scriptura numerare exercitum, & numerare principes.

Dicendum ergo, quòd non ponuntur hic isti principes solum ad numerandum exercitum Dauid, sed ad ministrandum ei, assistendo sibi de regno suo certam partem exercitus, & ascripserat militiæ omnes illos, itaque officium istorum non erat nisi militare. Et Dauid diuiserat totum istum exercitum per duodecim partes, & in qualibet earum erant vigintiquatuor millia de istis. Et istud erat propter honorem regalem, & principaliter propter incursus bellicos. Nam Dauid erat in medio hostium, & facie-

I bat multa bella, vnde periculum erat semper sibi, nisi se diligenter obseruaret. Nam interdum insurgebant hostes subito contra eum, vt patet de duabus vicibus, quibus Philisthini insurrexerunt contra Dauid, quando nouiter factus est rex Israel, vt patet 2. Regum 5. Et supra 14. Et si tunc non habuisset Dauid congregatum exercitum, non potuisset se defendere ab hostibus. Expediebat ergo sibi, vt semper haberet secum viros bellatores. Et ideo habebat semper vigintiquatuor millia. Et si occurreret aliquod periculum, congregabat reliquam partem exercitus, scilicet, alios vndecim principes cum turmis suis, qui faciebant ducenta octoginta octo millia virorum, quia omnes isti erant ascripti militiæ. Et vt isti non

K grauarentur nimis assistendo, Dauid faciebat, quod quolibet mense assisteret sibi vnus princeps cum vigintiquatuor millibus virorum, & sequenti mense erant alij vigintiquatuor millia virorum cum principe suo, & sic quælibet turma seruiebat vno mense, & quiescebat vndecim mensibus. Sic erat de sacerdotibus, & cantoribus, qui erant diuisi in vigintiquatuor partibus, & quælibet pars seruiebat vna hebdomada, & quiescebat viginti tribus hebdomadibus, vt patet supra 24. & 25. tempus autem istarum turmarum erat maius, quia seruiebat quilibet princeps vno mense.

De distributione duodecim principum in anno, in quo erant tredecim menses. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius cum hic diuisus esset totus exercitus per duodecim principes, & quilibet princeps cum turma sua ministraret vno mense, quid fieret in anno, in quo erant tredecim menses, quia Hebræi computabant, & etiam nunc computant annos lunares. Nam faciunt menses per lunationes, & non computant sicut nos. Et quia in quolibet anno solari superant vndecim dies, & aliquid plus ad annum lunarem, oportebat, quòd in paucis annis, variarent Hebræi principia annorum suorum, vtpote si in isto anno inciperent Hebræi annum suum in principio anni nostri, finiretur annus suus vndecim diebus ante finem Decembris, & alio anno finiretur annus suus viginti duobus diebus ante finem Decembris, scilicet, nona die Decembris, & alio anno finiretur annus suus in Nouembri nostro, scilicet, in vicesima octaua die Nouembris. Et sic retrocederet principium anni sui per annũ nostrum, ita quòd si nunc incipiebat annus suus in Ianuario, vsque ad aliquot annos inciperet in Augusto, & postea in Aprili, & sic variaretur. hoc tamen erat inconueniens non solum quantum ad conditionem temporis quia principium, & medium, & aliæ partes anni sui non essent semper eiusdem cõplexionis, vel quasi, sicut est in nostro anno, sed erat maius inconueniens, scilicet, quia facerent contra legem. Nam Deus iusserat, quòd semper in primo mense quartadecima die mensis celebrarent Phase, & tunc debebat esse principium frugis hordeaceæ. Nam in principio dierum azymorũ debebat colligi manipulus de spicis hordei virentibus, & offerri coram Domino, vt patet Leuit. 23. Si autem mutaretur principium anni, ita ꝙ aliqñ esset in Augusto, & aliqñ in Decembri, non possent Hebræi offerre spicas virentes in festo azymorum. Ideo oportuit, ꝙ semper tenerent Hebræi modum, vt inciperet annus eorum in Martio, quia ibi erat principium messis hordeaceæ in terra Chanaan. Etiã hoc fiebat ad figurandum exitum de Aegypto, & tamen exitus ille fuit in mense Martii, qñ incipiebat tempus messis: Exodi 12. Ideo vt retineretur significatio illius exitus in festo azymorum, quod fiebat, oportebat vt fieret semper tempore frugum nouarum, & inciperet tunc mensis primus. Et patet hoc, quia Deus iubebat, ꝙ omnes Israelitæ facerent Phase die quartadecima mensis primi. Et siquis impeditus propter immunditiam, vel viam erat, tenebatur facere Phase mense secundo die quartadecima, & tamen si in illo mense etiam quis esset impeditus, vt facere Phase, nõ poterat iam facere illud in alio mense, eo ꝙ multum distabat illud a tempore, quo fuerat exitus de Aegypto. Item patet, quia Exo. 12. Dixit Deus, ꝙ ille mensis, in quo exierant de Aegypto, esset primus in mensibus anni, & tamen non poterat esse primus semper si Hebræi semper sequerentur annos lunares. Et ob hoc aliqñ faciebant duodecim menses in anno, & aliquando tredecim, & sic æquabant annos lunares cũ solaribus, ita vt semper principium anni ipsorũ esset in Martio paulo ante medietatem eius, vel paulopost medietatem, & sic veniret annus tredecim mensiũ, in quo ista ordinatio duodecim principum non haberet locum. Respondendum est, ꝙ multis modis poterat prouideri in hoc, vno modo, ꝙ princeps quilibet seruiret vno mense, & quando essent tredecim menses, ille princeps, qui debebat seruire mense primo anni, seruiret mense tertiodecimo. Et princeps, qui secundo mense seruiturus erat, mense primo seruiret. Iste modus posset stare, & tamen videbitur sequi inconueniens, quia tunc ille princeps, qui seruiret, primo mense, seruiret aliqñ quarto mense, vel quinto, & sic totus ordo esset mutatus. Alio modo posset dici, ꝙ in illo anno princeps duodecimus seruiebat mẽsibus duobus. Et sic primus princeps ministrabat mense primo sicut in anno duodecim mensium.

Alio modo potest dici, & melius, quòd in illo anno seruiret quilibet princeps plusquàm vno mense, s. vt tredecim menses diuiderentur per duodecim partes. Et sic non fieret aliqua mutatio in ministrando.

De ministratione cuiuslibet principis per mensem. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius quare isti principes ministrabant per menses. Et cur non ministrabant in minori tempore, vel maiori. Nam aliquis dicet, quòd potius debuissent ministrare per hebdomadam sicut sacerdotes, & cantores ministrabant per hebdomadas de sabbatho in sabbathum, vt patet 4. Regum 11. Et sequenti lib. cap. 23. Dicendũ est, quòd non fuit conueniens, ꝙ in maiori vel minori tempore ministrarent. Nam si ministrarent in minori tempore, vt puta per vnam hebdomadam, aut diuiderentur in plures partes isti principes, aut non. Si diuiderentur in plures partes, vtpote quòd essent triginta, vel quadraginta partes ministrorum, essent pauciores in qualibet parte. Nam nunc erant duodecim partes, & in qualibet erãt vigintiquatuor millia virorum. Si autem diuiderentur per triginta sex partes, in qualibet earum essent solum octo millia virorum, & sic quanto plures essent partes, tanto magis minueretur exercitus, & tamen Dauid indigebat magno exercitu secum, vt ipse posset se defendere ab hostibus, si incurrerent in ipsum: ideo non expediebat esse tot partes exercitus. Si aũt solum essent duodecim partes, & seruiret quælibet vna hebdomada, sequeretur inconueniens, scilicet, quòd finitis tribus mensibus, teneretur quilibet princeps redire ad ministrandum, postquàm semel ministrauerat. Dicendũ ergo, quòd non debebat esse minus tempus ad ministrandum quàm vnius mensis. Etiam non erat conueniens esse maius tempus, quia tunc grauarẽtur nimis ministrantes, vtpote si quilibet princeps ministraret duobus, vel tribus mensibus. Istud autem fuit tẽpus conueniens ad ministrandum, quia poterat quilibet ministrans sine grauamine tanto tempore ministrare, & etiam Dauid haberet semper præsentem sibi sufficientem exercitum ad resistendum hostibus.

De duodecim principibus turmarum Dauid. Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius de istis duodecim principibus turmarum Dauid, an essent de duodecim tribubus, scilicet, singuli de tribu sua, vel erant omnes de tribu Iuda, vel quomodo se habebant. Aliquis dicet, quòd isti duodecim principes erant de duodecim tribubus, & apparet hoc, quia erant duodecim principes, si autem essent plures, vel pauciores, non putaretur, quòd essent de singulis tribubus, quia tunc erant tot quot erant tribus, videtur ergo, quòd singuli de tribubus singulis assumerentur. Sed aliquis obijciet, quòd non stat, quia infra ponuntur principes super omnes duodecim tribus, & accipiuntur ibi singuli principes de singulis tribubus, non ergo ponerentur hic isti duodecim principes, de duodecim tribubus, sed alio modo.

Dicendum quòd hoc non obstat, quia quamquã illi, qui infra ponuntur, essent principes de singulis tribubus,

tribubus, non tñ eodem modo, quo illi, quia isti duodecim erant principes exercitus. Et sic poterant esse singuli principes capita ipsius exercitus assumpti de aliqua tribu, ita ꝙ totus iste exercitus ducentorū octogintaocto millium esset de omnibus tribubus æqualiter, s. de qualibet tribu vigintiquatuor millia virorū, & acciperet de illa tribu, de qua erat iste exercitus, vnus princeps ipsius exercitus. Et sic essent principes de duodecim tribubus, & non esset quilibet istorū princeps absolute vnius tribus, sed solum assumptus pro exercitu. Illi aūt, qui essent principes absolute ipsarū tribuum essent maiores, & essent illi, de quibus habetur infra. Et sic satis posset stare, ꝙ de duodecim tribubus essent isti duodecim principes. Sed dicendum, ꝙ hoc non obstante, non poterant esse isti principes de duodecim tribubus, sicut supra dicebatur. Primo patet, quia tunc de qualibet tribu haberet Dauid vigintiquatuormillia virorum, & de illa haberet vnū principem, & tamen hoc non stat, quia Dauid habuit istā ordinationem in principio regni sui super Iudam, & tamen tunc non erant sibi subiectæ duodecim tribus Israel. Apparet hoc, quia Asahel frater Ioab fuit vnus de istis duodecim principibus: Et ipse mortuus est in bello, quando pugnabant serui Dauid contra seruos Isboseth, & tunc inceperat Dauid esse rex super solam tribum Iudę, de quo 2. Regum 2. & tunc sola tribus Iudæ erat sibi subiecta: ideo non poterat Dauid habere duodecim principes de duodecim tribubus, & de qualibet parte exercitus.

Secundo patet, quia de eadem tribu erant hic duo principes, ergo non poterant esse duodecim principes de singulis tribubus. Nam hic dicitur de principe septimo, & de principe vndecimo, quòd erant de filijs Ephraim: ideo saltem vna tribus esset, de qua non posset esse princeps aliquis.

Tertio patet, quia hic dicitur de Banaia, quòd erat vnus de principibus, & ille erat de filijs Leui cū esset sacerdos, tribus tamen Leuitarum non computatur de duodecim tribubus Israel, qa præter eā sunt duodecim: iō non erāt isti principes de duodecim tribubus.

Quarto patet, quia saltem de tribu Iuda erant duo principes. Nam princeps primi mensis erat de filijs Phares, qui sunt in tribu Iuda. Nam familia Phares est vna de quinq; familijs tribus Iuda, vt patet Nu. 26. Et ponit alius princeps de tribu Iuda, s. quartus Asahel frater Ioab, ergo saltem erant duo principes de tribu Iuda.

Quinto patet, qa alij duo principes s. princeps octauus, & decimus erant de eadem tribu. Nam ambo erant de stirpe Zarai, vt patet in litera. Alij ergo dicunt, ꝙ non erant isti duodecim principes de duodecim tribubus, sed omnes erant de tribu Iuda. Et causa huius erat, quia qñ Dauid habebat istam ordinationem, non erat rex nisi super Iudam, & aliæ vndecim tribus erāt sub manu Isboseth regis Israel, ergo oēs principes essent, & totus iste exercitus de tribu Iuda. Sed dicendum, ꝙ etiam hoc non stat, quia licet verū sit, ꝙ Dauid habuerit istam ordinationem in principio regni sui super Iudam, tamen aliqui principes istarum non erant de tribu Iuda. Et patet primo, quia princeps tertius erat Banaias filius Ioiadæ sacerdotis, & iste nō erat de tribu Iuda, sed de tribu Leui. Secundo patet, quia princeps nonus, & vndecimus erant de stirpe Ephraim, vt patet in litera, ergo non erāt oēs de tribu Iuda. Tertio quia princeps nonus erat de stirpe Gemini, i. de stirpe Beniamin, ergo non erāt omnes de eadem tribu. Quarto quia dicitur de primo principe, qui erat de familia Phares, & ideo ipse erat princeps principum s. pp dignitatē illius familię. Si tñ oēs isti duodecim principes essent de tribu Iuda:

F plurimi ipsorum essent de familia Phares, eo quòd Dauid erat de illa familia. Et sic non fieret tanta mētio de familia Phares. ergo videtur, quòd pauci essent principes de tribu Iuda.

Sed de alijs tribubus erant plures. Respondendū est, quòd isti principes non erant omnes de tribu Iuda, nec etiam erāt de singulis tribubus. Ratio huius fuit, quia Dauid quando habuit istam ordinationem in regno, erat rex solum super Iudam, & non poterat habere principes de omnibus tribubus, nec exercitū de illis. Nam si habuisset omnes duodecim tribus in potestate sua, sicut habuit postea, quando factus est rex super totum Israel, constituisset de qualibet tribu vnum principem, & acciperet de illa partem exer-
G citus ad honorandam ipsam tribum, & tamen non potuit: iō plurimos istorum tribunorū fecit de tribu Iuda. Sciendum tamen, quòd Dauid quando erat rex super solam tribum Iudæ, habebat sub regno suo magnam partem Leuitarum, qui habitabant in aliquibus vrbibus terræ Iudæ, sicut habitabant in vrbibus aliarum tribuum, & isti tenebant cum Dauid. Etiam quamquam Dauid solum regnaret super Iudā multi de alijs tribubus confluebant ad eum. Nam antequam Dauid esset rex, cum adhuc viueret Saul, & esset Dauid profugus a facie eius in deserto, multi de tribu Beniamin, & Gad, & Manasse, & de alijs tribubus venerunt in adiutorium eius supra 12. Et postquàm Dauid factus est Rex super Iudā, cum quotidie prosperaretur pugnando contra domum Isbo-
H seth, & ipse Isboseth quotidie esset inferior, vt patet 2 Regum 3. multi viri de tribubus subiectis ipsi Isboseth veniebant ad Dauid, & sic habebat ipse Dauid de omnibus tribubus aliquas particulas saltē aliquos viros, & sic poterat constituere de illis aliquos in principes. Et dato, quòd de alijs tribubus non venirent ad Dauid magni exercitus, sed aliqui viri, qui fuerant magni Domini in tribubus suis, & tunc paucos viros secum adducerent, licet non posset de illis constitui aliqua turma istarum, quæ esset vigintiquatuor millium, tamen propter honorem ipsorum; quia ipsi gratis venerant ad adiuuandum Dauid, constituit aliquos eorum in principes, & tamen illæ turmæ, de quibus constituebantur erant de tribu Iuda.

I Et sciendum est, quòd inter istos principes est regula, quòd omnes illi, quorum non nominantur progenies, sunt de tribu Iuda. Ratio huius est, quia Dauid non habebat aliam tribum nisi istam, quādo fecit istam ordinationem: ideo putaretur, ꝙ omnes principes erant de illa tribu. Et ad tollendum istud dubiū, si aliquis princeps constitueretur de aliqua tribu quā de Iuda, narraretur progenies. Et de istis fuerunt quatuor principes, s. tertius, qui fuit Banaias filius Ioiadę de stirpe sacerdotum, & septimus qui fuit de stirpe Ephraim, & nonus, qui fuit de stirpe Iemini, i. Beniamin, & vndecimus, qui fuit de filijs Ephraim. Isti enim soli nominātur de quibus tribubus essent alij aūt non.

K *De principibus centurionibus &c.* *Quæst. VII.*

QVAERITVR vlterius de istis principibus familiarū, & centurionibus, & tribunis, & præfectis, qui erant. Responderi potest vno modo, quòd hic nominantur in generali omnes principes isti, qui habentur infra in litera. Ponuntur autem hic tria genera principum. Quidam sunt principes tribuum, alij sunt principes bellorum, alij thesaurorum. Principes bellorum sunt centuriones, & tribuni, principes familiarum sunt principes tribuū, quia large nominantur familiæ ipsæ tribus, principes thesaurorum sunt præfecti, quia quicunque præficitur,

citur, vel præponitur alicui officio, præfectus dicitur. Et iste modus est conueniens, & tamen aliqualiter repugnat literę inquantum dicitur, quòd omnes isti principes ministrabant coram rege per menses. Et tamen non erat aliquis, qui ministraret per menses nisi isti duodecim principes turmarum: nam principes tribuum non ministrabāt per menses, nec aliquādo, quia non habebant aliquod officium coram rege. Principes autem thesaurorum non ministrabant per menses, sed omni tempore ministrabant in officijs suis.

Dicendum ergo videtur, quòd omnes isti sunt principes duodecim turmarum, & tñ nominātur hic diuersis nominibus. Nam vocantur principes familiarum, idest, multitudinū, quęlibet enim turma erat vna multitudo, & vocabatur largè vna familia: vocabantur centuriones, & isti ministrabant qualiber hebdomada, mense quolibet in turma sua. Præfecti autem vocantur quidam principes magni in qualibet turma, qui subijciebantur immediatè ipsis primis principibus turmarum, vt patet in litera. Nam aliqui regebant exercitum in singulis turmis loco ipsorum principum turmarum: & isti erant maiores, q̃ tribuni, & centuriones. Et vocantur præfecti, quia loco primorum principum præficiebantur. Alias autem non poterat dici quasi fieret prius, scilicet, quòd principes familiarum sint principes tribuum, & præfecti sint principes turmarum, & tribuni, & centuriones sint principes thesaurorum. Sic colligitur præcedenti cap. cùm dicitur: Conuocauit Dauid principes tribuum, & prępositos turmarum, tribunos quoque, & centuriones, qui pręerant substātię, & possessionibus regis. Si autem accipiatur secundo modo, dicitur quòd tribuni, & centuriones erant aliqui principes belli constituti super aliquos bellatores, & erant sub principibus turmarum, quia illi erant maiores principes. Et ad hoc, quòd esset tanta multitudo ordinata, scilicet, vigintiquatuor millium, oportebat, ꝙ non subijcerentur omnes vni immediatè, sed quòd haberet multos principes subordinatos, & cuilibet principi subijcerentur pauci immediatè, & ad hoc fierent decani, quinquagenarij, centuriones, & tribuni, qui subordinatè pręessent isti multitudini, scilicet, quilibet decanus decem viris, & quilibet quinquagenarius quinque decanis, & quilibet centurio decem decanis. Et deinde princeps totius turmę pręesset vigintiquatuor tribunis. Et per istum modum esset ordinata tota multitudo in qualibet turma.

Quare princeps principum erat de familia Phares. Quæst. VIII.

Quaeritur vlterius, quomodo dicitur de principe primæ turmę, quòd ille erat princeps principum, & erat de familia Phares, scilicet, quòd ex hoc, quòd erat de familia Phares esset princeps omnium principum aliarum turmarum. Aliquis dicet, quòd ista familia Phares erat dignior inter alias familias tribus Iudę. Nam quinque erant familię in tribu ista. s. famliarū Selaitarū, Zaraitarum, Hesronitarum, Hamulitarum, Pharesitarū: Num. 26. Et de familia Phares erat Dauid, quia descē debat directè de progenie eius, vt patet Ruth. 4. & Matth. 1. Et ob hoc fecit Dauid principem, qui erat de turma Phares, quòd esset dignior alijs. Ita ꝙ pręesset cęteris principibus. Sed dicendum, ꝙ hoc nō stat, quia de familia Phares non fuit vnicus princeps turmę, sed principes turmarum multarum. Quod patet, quia omnes istę turmę, & principes earum erant de tribu Iuda, pręter quatuor. s. pręter principem tertiæ, & septimę, & nonę, & vndecimę: de tribu Ephraim princeps nonę: de stirpe Beniamin cęteri: octo principes de tribu Iuda, vt declaratum est supra in quadam qōne. Cum ergo essent solum quinque familię in tribu Iuda: Num. 26. & octo principes turmarum, & familia Phares esset pręcipua inter alias familias tribus Iuda, fierent saltē duo principes de illa. Ideo si pp esse de familia Phares cōpeteret vni eorum esse principē oīum principū, cōpeteret ēt alteri. Sed adhuc poterit dici, ꝙ fortè nō erant duo principes de illa familia, sed vnicus, qa nō apparēt, ꝙ eēnt de illa duo principes. Iō vnicus princeps de illa posset habere istam dignitatē, ꝙ pręesset oībus. Sed dicēdum, ꝙ de ista familia Phares erant saltem duo principes. Nam princeps primæ turmæ erat de familia Phares, vt patet in litera, princeps ēt quartę familię erat ēt de eadem turma. Nam erat Asahel frater Ioab, & tñ ille de familia Phares erat, quia Ioab, & Asahel erant filij Saruię sororis Dauid, vt patet supra 2. Et Dauid erat de familia Phares, vt patet Ruth 4. & Math. 1. ergo ēt Asahel princeps quartę turmę erat de familia Phares. Et ille non erat princeps oīum principum. Dicendum, ꝙ verū est, ꝙ familia Phares erat honorabilior cęteris familijs de tribu Iuda, cum esset Dauid de illa, & tñ non pp hoc solum princeps primæ turmę erat princeps omnium principum, sed quia erat princeps primę turmę. Nam aliquis de istis principibus præficiendus erat omnibus principibus turmarum. Et hoc debuit conuenire honorabiliori principi. Et iste fuit princeps primę familiæ: cum illa habeat excellētiam primitatis inter alias: ideo ille pręfectus est cęteris, & ad hoc aliqd adiuuit, ꝙ esset de progenie Phares, quia fortè non fuisset data ista præeminentia alicui principi de alijs familijs, & tamen non fuit sola causa pręeminentię istius, quia erat de stirpe Phares, vt dictum est.

Quare subiecit Dauid principes omnium turmarum sub principe primæ turmæ. Quæst. IX.

Quaeritur vlterius, quare Dauid voluit subijcere principes omnium turmarū principi primę turmæ.

Respondendum est, quòd Dauid voluit habere principatum optimum. Est autem principatum optimum Monarchia, scilicet, quando omnes subordinantur vni, vt ait Aristo. 12. Metaph. Et ita voluit Dauid facere in istis turmis. Minimus enim principatus erat decanatus, & præerat quilibet decanus decem viris, & super decanos erant quinquagenarij, & quilibet præerat quinque decanis: & super quinquagenarios erant centuriones, & quilibet centurio præerat duobus quinquagenarijs: super centuriones erant tribuni, & quilibet tribunus præerat decem centurionibus: super tribunos erat princeps turmæ, & præerat quilibet vigintiquatuor centurionibus, eo quòd in qualibet turma erant vigintiquatuor millia virorum, vt patet in litera. Erant isti duodecim principes turmarum, & non subijciebantur alicui immediatè: ideo fecit Dauid, quòd subijcerentur vni. Et sicut subijciendi erant alicui alteri, qui non esset de ipsis, ita subijcerentur, & melius vni ipsorum: ideo subiecit Dauid omnes illos principi primæ turmæ, & non fuit ille subiectus alicui immediatè nisi Dauid. Sic enim fuit de ordinatione Leuitarum. Nam erant tres familiæ Leuitarum, Caathitarum, scilicet, Meraritarū, & Gersonitarum, & quęlibet earum habuit vnū principem de ipsamet familia: deinde duę familię Meraritarum, & Gersonitarum, subiectę fuerunt cum principibus suis ipsi Ithamar Sacerdoti filio Aaron,

Et familia Caathitarum subiecta fuit ipsi Eleazaro filio Aaron. Et postea omnes tres familiæ simul, & omnis princeps earum, & Ithamar princeps duarum familiarũ simul, subiecti fuerunt Eleazaro filio Aaron; de his omnibus patet Numeri 3. & 4.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd Macelloth regebat quandam partem exercitus. *Quæst. X.*

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd in secunda turma Macelloth regebat quandam partem exercitus, cum totus exercitus illius turmæ subditus esset principi turmæ. Aliquis dicet, ꝙ istud ponitur, quia in secunda turma nō solum erat ille, qui erat princeps primus, sed etiam alius princeps subordinatus sibi, ideo expressum est de eo, ꝙ regebat quandam partem exercitus. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia non erat speciale hoc in ista turma, quia in oībus alijs erant aliqui principes subordinati: Etiam non erat speciale, quantũ ad istam turmā in isto Macelloth, qui regebat quandam partem exercitus, eo ꝙ multi alij principes subordinati erant in ipsa turma. Nam erant ibi vigintiquatuor tribuni, & ducenti quadraginta centuriones, & quadringenti, & octoginta quinquagenarij, & plurimi decani, scilicet, quatuor millia, & quadringenti, eo ꝙ diuidebatur quælibet turma per principes istos sibi subordinatos, sicut declaratum est præcedenti quæstione. Etiam quia dicitur in litera, ꝙ hic erant principes familiarũ, & tribuni, & centuriones, & præfecti, q ministrabant Dauid per menses. Distinguendo tñ turmam quamlibet per centuriones, & tribunos, necesse erat multos esse in qualibet: Ideo non erat speciale, qa iste Macelloth regebat quandam partem exercitus in secunda turma, quia multi alij regebant partem exercitus in ista turma, & in alijs. Sed ponitur istud, qa iste Macelloth erat plusquàm tribunus. Nam manifestũ erat, ꝙ in qualibet turma erāt multi decani, quinquagenarij, & centuriones, & tribuni: ideo de istis non oportebat, quòd exprimerentur nomina. Et tamen, quia non erant regulariter aliqui principes maiores, quàm tribuni, si aliqui interdum essent in aliqua istarum turmarum, conueniens erat nominari illos. Iste autem Macelloth erat in secunda turma, & non erat princeps ipsius, nec etiam erat tribunus solum, sed forte habebat in potestate sua quatuor millia, vel qnque millia virorum. Ideo cōueniens fuit, vt diceretur de eo, ꝙ regebat quandam partem exercitus. Sciendũ aũt, ꝙ fere in omnibus turmis erat istud, ꝙ ipsi principes turmarum haberent sub se aliquos, qui regerent exercitum, & tamen illi erant dupliciter, quia interdũ cōmittebatur eis solum quædam pars exercitus, & sic fuit de isto Macelloth, qui in secunda turma erat sub ipso principe turmæ, & regebat quandā partem exercitus. Interdum autem aliquis erat sub ipso principe turmæ, & regebat loco eius totā turmā, qa committebant illud sibi principes turmæ, forte ad releuationem laboris sui, vel vt illo occupato ipse regeret turmam, & sic est hic de multis. Nam Amizadab filius Banaiæ præerat turmæ eius loco ipsius, & sic de alijs, vt patet in litera, & tamen propter hoc non erant multi principes æquales in eadem turma, quia aliqui erant principes iure suo. Alij vero ex commissione principum maiorum.

De stirpe Iemini. *Quæst. XI.*

QVAERITVR vlterius, quæ stirps erat ista, de qua dicitur in litera, quòd princeps nonus erat de stirpe Iemini. Aliqui legunt Gemini, & putant, quòd Gemini sit nomen appellatiuum, & vocetur homo Geminus, qui habet vires duplicatas, vel geminatas, & ita iste princeps nonus erat de stirpe alicuius viri fortissimi. Ideo vocatur de stirpe Gemini, vel forte vocatur Geminus, idest, vtraque manu vtens. Sic enim aliqui viri sunt Gemini, idest, ambidextri. Et hoc efficit virum fortissimum, quia est nimis aptus ad bella, sicut duo viri. Sic enim ait Aristoteles secundo Politicorum in fine, recitando legem politiæ Platonicæ, quòd conari debent viri in politia fieri amphidextri per exercitationem: Sed istud non stat, quia in multis locis ponitur ista progenies. Sic enim patet Iudicum 3. De vno iudice, de quo dicitur, quòd erat de stirpe Gemini. Sic etiam Esther 11. dicitur de Mardochæo, quòd erat de stirpe Gemini, & 3. Regum 2. dicitur de Semei, quòd erat de stirpe Gemini. Oportet ergo, ꝙ accipiatur vt nomen proprium alicuius viri, qa aliàs non poneretur in tot locis de diuersis viris, ꝙ erant de stirpe Gemini: qa non contingeret tot esse de patribus ambidextris. Itē dato, ꝙ cōtingeret istud, scriptura nō poneret talem connotationē progeniei: quia per hoc non significatur distincte aliqua progenies, cũ a casu sit istũ, vel illum fieri ambidextrum, aut esse robustũ. Item patet, quia istud procedit ex errore aliquorũ Latinorũ, qui putant, istud nomen esse adiectiuũ, & appellatiuũ, & tñ falsum est, quia Hieron. non posuit eũ hic, tanꝗ genitiuum huius noīs Geminus, a, um, sed tanꝗ nomen propriũ Hebrēũ, quia in Hebrēo habetur Iemini, sed quia idioma Latinum non suscipit talē prolationem posuit Hiero. Gemini pro Iemini. Et sic oportet dici, ꝙ sit nomen propriũ. Et dicendũ est, ꝙ sit nomen Beniamin, quia Beniamin vocatus est a patre suo Beniamin, i. filius dextræ, cum vocatus fuisset a matre sua Benoni, i. filius doloris mei, Genes. 35. Et aliqñ tollitur quędam pars istius noīs, s. ben, quod significat filium, & vocatur Iamin, siue Iemini, quod interpretatur dextra, siue dextra eius. Et quia hoc competit ipsi Beniamin, vocatur ipse Iemini, & sic in multis locis accipitur Beniamin, & Iemini, siue Gemini pro eodem, & ita accipitur hic.

Quare de filijs Beniamin, & Ephraim constituit Dauid principes turmarum. *Quæst. XII.*

QVAERITVR vlterius quomodo Dauid cōstituebat aliquos in principes turmarum de filijs Beniamin, & Ephraim, quia isti erant hostes sui. Nam Dauid quando habuit istam ordinationem, erat rex solũ super Iudā, & Isboseth filius Saulis erat rex super vndecim tribus, & erat quotidiana pugna inter vtrunque regem, 2. Regum 2. & 3. Oportebat ergo, quòd filij Ephraim, & Beniamin, qui erāt de subditis Isboseth essent hostes Dauid. Respondendum, quòd Dauid cōstituit istos in principes, quia non dubitabat de fide eorum. Etiam vt honoribus collatis inuitaret animos eorum ad se diligendum. Pro quo sciendum, quòd quando Dauid erat profugus a facie Saulis per desertum terræ Iuda, & per alia regna terræ Israel, multi de Israelitis videntes, quòd foueret iustam causam, & Saul inique persequeretur eum, ēt ꝙ Deus in omnibus adiuuaret eum, veniebant ad ipsum, & non solũ de tribu Iuda, de qua ipse Dauid erat, sed etiā de alijs tribubus, s. de Beniamin, & Ephraim, & Manasse, & Gad: & fere de omnibus tribubus, vt patet supra 12. Et aliquādo Dauid dubitabat de fide istorũ venientium ad ipsum, & hortabatur eos quasi coniurando, vt declararent qua intentione veniebant ad ipsum, an vt nocerēt, vel vt prodessent. Sic patet eodem capitu. cum venerunt multi de Beniamin ad Dauid, & ipse occurrens eis, ait: Si pacifice venistis ad me, vt

vt auxiliemini mihi, cor meum iungatur vobis: si au A temi insidiamini mihi pro aduersarijs meis, cum ego iniquitatem in manibus non habeam, videat Deus patrum nostrorum, & iudicet. Et tunc Abisai princeps illorum, qui veniebant ad Dauid, ait: tui sumus, o Dauid, & tecum fili Isai, pax tibi, & pax adiutoribus tuis. Cum autem Dauid susciperet istos iam confidebat de fide illorum, ideo non dubitabat constituere eos principes. Sic enim dicitur ibidem postquam Abisai dixit, pax tibi, quòd suscepit illos Dauid, & constituit principes turmæ, ita postea cum Dauid factus esset rex super Iudam, manebãt cum eo isti viri, qui ad eũ confugerant, quando fugiebat a facie Saulis, ideo cõstituit eos principes turmarum, quia iam non dubitabat de fide illorum, cum in multis bellis expertus fuisset eorum fidelitatem, vnde non solum constituit eos principes turmarum, sed etiam custodes corporis sui: nam isti principes erant præsentes regi semp, B quilibet cum turma sua vno mense.

Porro tribubus præerant in Israel Rubenitis, dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis, dux Saphathias filius Maacha: Leuitis, Asabias filius Camuel: Aaronitis, Sadoc, Iuda, Eliu, frater Dauid, Issachar, Amri filius Michael. Zabulonitis Iesmaias filius Abdiæ, Nephtalitibus, Ierimoth filius Ozrihel: filijs Ephraim, Osee filius Ozaziu: dimidiæ C tribui Manasse, Ioel filius Phadaiæ, & dimidiæ tribui Manasse in Galaad, Iaddo filius Zachariæ: Beniamin autem Iasiel filius Abner, Dan verò Ezrihel filius Ierohan. Hi principes filiorum Israel. Noluit autem Dauid numerare eos a viginti annis inferi⁹, quia dixerat Dominus, vt multiplicaret Israel quasi stellas cœli. Ioab filius Saruiæ cœperat numerare, nec compleuit, quia super hoc ira Dei irruerat in Israel, & iccirco numerus D eorum, qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis Dauid.

Porro tribubus. Hic ponitur secundum huius cap. s. de principibus popularium, & dicitur.

Porro tribubus Israel præerant. Scilicet, suprapositi fuerunt principes turmarum, qui præerant exercitui, hic ponuntur principes tribuum, & dicitur, quòd tribubus Israel præerant isti, qui sequuntur.

Rubenitis dux Eliezer, filius Zechri: Simeonitis dux Saphathias filius Maacha. Ista erat prima tribus secundum ordinem natiuitatis, & ponitur hic prima. Raro tamen seruatur iste ordo: nam hic omnino seruabatur E ordo natiuitatis: in alijs autem locis interdũ nõ seruabatur ordo natiuitatis. s. vt ponantur digniores ante reliquos. s. Iudas, Ephraim, Beniamin, & sic de alijs, quamquàm non essent priores natiuitate. Interdum autem obseruatur ordo vexillorum. s. vt ponantur simul omnes, qui erãt sub vno vexillo. s. tres principes. Et deinde alij tres, qui erant sub alio vexillo. Et tamen non erat iste ordo natiuitatis, nec etiam ordo dignitatis, vt patet in ordinatione vexillorum, quę habetur Num. 2. Et secundum istum ordinem obtulerũt principes oblationes suas per dies duodecim.

Leuitis Asabias filius Camuel. Non accipiuntur hic Leuitæ pro tota tribu Leui, sed vt Leuita signat officium. Nam distinguuntur hic Leuitę a Sacerdotibus: & tamen Leuitæ, & Sacerdotes de eadem tribu erant. s. de Leui. Pro quo sciendum, quòd Leui habuit tres filios. s. Caath, Gerson, Merari: & ab istis nominatę sunt tres familię. s. Caathitarum, Meraritarum, Gersonitarum. familia Caathitarum fuit diuisa in quatuor familias minores, quia Caath habuit quatuor filios. s. Amram, Isaar, Hebron, Oziel: Amram genuit Moysen, & Aaron, & ab Aaron descenderunt Sacerdotes, qui vocantur Aaronitæ: a Moyse autem descenderunt Leuitæ simplices, sicut dicitur supra vigesimotertio, s. Moysi hominis Dei filij computati sunt in tribu Leui, idest, non habuerunt aliam dignitatem, nisi quòd computati fuerunt inter Leuitas. Et ista nulla dignitas erat, quia cuilibet Leuitę hoc conueniebat. Pars ergo familię Amramitarum, & aliæ tres familiæ Caathitarum. s. Isaaritarum, Hebronitarum, & Ozielitarum, & duæ familiæ principales Leuitarum. s. Meraritæ, & Gersonitæ, pertinuerunt simul ad Leuitas simplices. Sola autem particula quædam familię Caathitarum. s. filij Aaaron, pertinuerunt ad Sacerdotes, & hic ponuntur Leuitę pro Leuitis simplicibus. Quod patet, quia distinguuntur ab Aaronitis, vt habetur in litera. De isto Asabia principe Leuitarum infra in litera dicetur, quis erat.

Aaronitis Sadoc. Idest, Sacerdotibus præerat Sadoc, vocantur Sacerdotes Aaronites, eo quòd omnes erant de filijs Aaron, & Deus iusserat, quòd nemo auderet accedere ad ministrandum in officio Sacerdotali nisi filij Aaaron, alioquin occideretur: Numeri tertio, & decimosexto, & decimooctauo. Iste Sadoc, qui erat princeps Aaronitarum, erat summus Sacerdos, & est ille, qui ponitur princeps in familia Eleazar, vt patet supra vigesimoquarto.

Iuda, Eliu, frater Dauid. Idest, princeps tribus Iuda erat Eliu, frater Dauid. Est autem iste Eliu primus frater Dauid, qui vocatur Eliab primo Regum vigesimosexto, & supra secundo. Iste erat magnus statura, & pulcher. Ideo quando præsentauit eum Abisai pater suus Samueli, vt vngeret eum in regem: considerans Samuel staturam, & pulchritudinem eius, putauit, quòd ille erat, quem Deus volebat vngi in Regem, & dixit: Nunc coram Domino est Christus eius. Et Dominus dixit ad Samuelem. Non respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius, quia abieci eum. Et vocatur iste Eliu, Elial. Sed aliquãdo mutatur litera, vel syllaba in nominibus Hebraicis, sicut sępe dictum est. *Isaaritis, Amri filius Michael.* Iste Amri non est ille, de quo habetur 3. Regum 16. Ille fuit rex Israel, & fuit pater Achab regis pessimi, & fuit multo tempore post istum Amri, quia iste Amri fuit tempore Dauid, quia erat tũc princeps vnius tribus. Ille autem fuit multo tempore post. s. qñ regnabat Asa super Iudam, vt patet 3. Reg. 15.

Nephtalitibus Ierimuth filius Ozrihel, filijs Ephraim, Osee filius Ozaziu. Idest, viris de tribu Nephtalim præerat Ierimuth. Aliquando est Ierimuth nomen viri, & aliquando nomen vrbis, hic autem accipitur pro viro, & etiam supra 25. quamquàm nõ est idem Ierimuth iste, de quo habetur hic, & ille, de quo ibi. Aliquãdo accipitur pro vrbe, sic patet Iosue 12. Nam vnus de illis quinque regibus, quos occidit Iosue latentes in spelunca, fuit rex vrbis Ierimuth, vt patet ibidem.

Dimidiæ tribus Manasse. In qualibet aliarum tribuum ponitur vnicus princeps pręterquam in tribu Manasse, & in tribu Leui. Nã tribus Manasse erat diuisa in duas partes, qa medietas eius habitabat vltra Iordanẽ in terra Galaad, & alia medietas citra Iordanem. Et in

qualibet istarum medietatum erat vnus princeps, sic F
etiam erat in tribu Leui, quia erat diuisa illa tribus per Leuitas,& Aaronitas,vt patet supra in litera. *Ioel filius Phadaiæ.* Non est iste Ioel ille, qui ponitur in ordine secundus Prophetarum minorum, quia ille fuit multo tempore post istum:iste fuit tempore Dauid regis, & ille fuit tempore Oziæ,quãdo etiam fuit Propheta Oziæ, vt patet in quodam prologo Hieronymi super Ioelem. Etiam iste Ioel erat filius Phadaiæ, & ille erat filius Phatuel, vt patet Ioelis 1. Et iste Ioel erat princeps dimidiæ tribus, quæ habitabat trans Iordanem. *Dimidiæ tribus Manasse in Galaad, & Iaddo filius Zachariæ.* Ista dimidia tribus habitabat in Galaad vltra Iordanẽ ad Oriẽtem,& habebat alium principem, scilicet, Iadeo filium Zachariæ. Et habitabat ista dimidia tribus G
Manasse in Galaad, idest, in medietate terræ Galaad, Nam Galaad est nomen montis, qui sic nominatus est a Iacob,cuius causa posita est præceden.cap. & habetur Genesis 31. Et terra tota circunstans montem istum vocabatur terra Galaad, & erat diuisa in duas medietates, quarum vna data est filijs Ruben,& Gad. Alia vero data est dimidiæ tribui Manasse, vt patet Deuteronom.3. *Beniamin autem Iasihel filius Abner.* In tribu Beniamin præerat Iasihel filius Abner. Aliqui putant, quòd iste Abner erat ille, qui erat princeps militiæ Isboseth,2.Regum 2.& 3.Et prius fuerat princeps militiæ Saulis,1.Regum 14.& 26. Sed istud non satis videtur stare,quia Abner erat hostis Dauid.Nam cum ipse esset princeps exercitus Isboseth pugnabat H
contra viros Dauid,& ipse fuit qui occidit Asahelem fratrem Ioab filium sororis Dauid, 2. Regum 2. Et erat ille Asahel vnus de principibus turmarum, scilicet, quartus, vt patet supra in litera. Ideo non videtur,quòd filius Abner esset princeps tribus Beniamin tempore Dauid.Sed dicendum,quòd hoc non multũ obstat, quia si isti principes tribuũ essent per constitutionem,& voluntatẽ Dauid,esset hoc verisimile:& si isti erãt per progeniem,vt declarabitur infra in quadã quæstione: ideo licet esset hostis Dauid, poterat esse princeps in tribu Beniamin, non tñ constat adhuc, an esset ille Abner,vel aliquis alius,quia manifestum est, ꝙ multi vocantur eodem noĩe propter paucitatẽ nominũ,& multitudinem virorum. *Dan vero Azriel filius Ieroan.* Idest,princeps tribus Dan erat Azriel. Et I
iste vocatur in Hebręo Oziel:facilis enim mutatio est vnius in alterũ. Hic enim non obseruatur ordo in istis tribus quantũ ad natiuitatem,licet obseruetur a principio, quia Dan non fuit vltimus in ordine natiuitatis inter filios Iacob, sed ipse Beniamin, vt patet Gen.29. & 30.& 35. *Hi principes filiorum Israel.* Scilicet, isti nominati erant principes tribuum duodecim filiorum Israel. *Noluit autem Dauid numerare eos a viginti annis inferius.* Istud intelligitur de subditis istorum principũ, vel principum turmarum, quos noluit Dauid numerare a viginti annis, & inferius, sed numerauit supra viginti annos. *Quia dixerat Dominus, vt multiplicaret Israel quasi stellas cœli.* Idest, Noluit numerare consti- K
tutos intra viginti annos, eo quòd erant multi, sicut stellæ cœli. Nam Deus dixerat, quòd multiplicaret eos,sicut stellas cœli. In Hebræo habetur: Non recepit numerum eorum a viginti annis, & infra. Vbi litera nostra dicit noluit numerare eos, &c. Et idem est. *Ioab filius Saruiæ cœperat numerare.* Istud fuit alio tempore, scilicet, in fine regni Dauid super Israel circa mortem suam: nam tunc iussit numerari totum populum,vt patet 2.Regum 24.& supra 21. *Nec compleuit.* Scilicet,Non compleuit numerationem in omnibus tribubus, scilicet, licet ipse incepisset computare a viginti annis, & supra. *Quia super hoc ira Dei irruerat in Israel.* Scilicet, Ioab, qui inceperat numerationem populi, non compleuit illam, quia plaga Domini incepit, antequàm finiretur numeratio. Et ob hoc dimisit numerationem incompletam. *Et iccirco numerus eorum, qui fuerant recensiti, non est relatus in fastos regis Dauid.* Scilicet, Quia irruerat ira Dei super Israel, non fuerunt scripti in libro Dauid omnes, qui numerati fuerant. Et vocantur fasti, libri de fastis, & scribebantur ibi gesta regni, & numerus militum, & in illo libro poni debebat summa numeratorum, & tamen non fuerunt omnes ibi scripti. Aliquando vocantur fasti, quasi festi, scilicet, libri de festis: & sic vocatur liber fastorum Ouidij, in quo ipse scripsit de omnibus festis, quæ erant apud Romanos, discurrendo per singulos menses, sicut fit in Calendarijs nostris, & illorum festorum ponit cæremonias, & causas, & stellas, quæ illis diebus oriuntur ortu eliaco. De istis autem dicetur magis infra in quæstionibus.

De ordine duodecim principum. *Quæst. XIII.*

QVAERITVR circa istos principes duodecim tribuum, quomodo se habeant, vel qualiter constituebantur. Et dici potest dupliciter, vno modo quòd isti principes præerant duodecim tribubus, & constituebantur a Dauid. Et sic accipiebat ille quos volebat, vt essent principes. Alio modo potest intelligi, quòd fieret istud per deriuationem progeniei, scilicet, quòd ille, qui descenderet semper de progenie principis, esset princeps, & ad hoc considerabatur quis erat ille, qui descendebat a capite tribus semper per lineam primogenitorum, & ille erat princeps illius tribus, & iste semper erat vnicus. Nam sicut impossibile est eiusdem viri esse multos primogenitos, ita impossibile est in eadem tribu esse multos, qui descenderent semper per lineam primogenitorum, & ipsi essent primogeniti, sed vnicus dabitur, & ille erit primogenitus respectu totius tribus. Nunc aliqui dicunt,quòd necesse est istos principes tribuum habere se secundo modo,s.per progeniem,quia si essent primo modo, s. per constitutionem,& voluntatem Dauid,non differrent isti a principibus turmarum duodecim. Et tamẽ differunt, quia supra ponũtur principes duodecim tribuum. Sed dicendum,ꝙ hoc non obstat,quia quamquam essent vtrique principes constituti per voluntatem Dauid,& non per progeniem, tñ differrent, quia principes turmarum nõ erant principes tribuum, sed erant cõstituti super aliquas partes exercitus,vt custodirent corpus Dauid per mẽses, & essent parati ad bellum. Principes aũt tribuũ præerant ipsis tribubus totaliter,s.qlibet princeps vni tribui,& nõ erat hoc quãtum ad ordinationem bellicam,nec ad aliquam ministrationẽ faciendã, sed solũ,vt daretur ordo maioritatis,& minoritatis in ipsis tribubus,& esset aliqs,q posset conuenire totam tribum, & iubere alia conueniẽtia multitudini tribus, quod non fieret, nisi aliqs præesset ipsi tribui. Sed dicendum,ꝙ adhuc isto non obstante isti principes non constituebantur per voluntatem Dauid,sed erant illi principes, qbus istud competebat ex progenie. Et patet hoc in multis. Nã in tribu Iuda erat princeps Eliu frater Dauid. Et manifestum est, ꝙ isti competebat ex progenie, eo ꝙ familia Phares erat prima inter omnes familias tribus Iuda, & ꝙ Phares fuit primus filius eius ex Thamar nuru sua,& post eum exiuit Zaram: vnde vocatus est ille Phares, idest,rumpens, vel diuidens, quia propter eum diuisa est maceria,Genes.38. Et quamquam Sela filius Iudæ natus fuerit ante Phares, tamẽ quia erat de alia vxore, respectu cuius erat vltimus inter tres fratres, & Phares

res fuit primus respectu matris suę, computatus est ip se in primogenitum. Alia etiam causa fuit, & pręcipua. s. quia Thamar, ex qua Iudas genuit Phares, & Zarã fuit vxor Her primogeniti Iudę, qui mortuus est absque liberis, & suscepit illam etiam frater suus ad suscitandum semen priori fratri, & etiam mortuus est sine liberis, & Sela tertius filius Iudę suscepturus erat eam, ad suscitãdum semen fratri suo, & tñ Iudas timens ne ille moreretur, sicut alij duo non ausus est dare eum illi in virum: si tñ dedisset, & genuisset aliquos filios: primogenitus eius non computaretur filius Sela, sed filius Her primogeniti Iudę cuius semen suscitaturus erat Sela. Quia ista erat regula in suscitatione seminis, vt patet Deut. 25. Postea autem per errorem Iudas cognouit Thamar nurum suam, & genuit ex ea Phares, & Zaram, & isti reputati fuerũt qua si filij Her primogeniti sui cũ acciperet vxorem eius. Et tñ si Phares, & Zaram fuissent filij Her primogeniti Iudę semper descenderet princeps tribus Iuda per familiam Phares, quia iste descendebat directè per lineam primogenitorum per ipsum Phares. De stirpe autem ista descendebat Dauid, vt patet Ruth 4. & Matth. 1. & tñ inter filios Isai non erat Dauid primogenitus, sed vltimus: Ideo non competebat ei esse principem tribus, sed fratri suo Eliu, siue Eliab, quia ille erat primogenitus Isai, vt patet primo Re. 16. & supra. Et sic etiam fuit de Sadoc, qui erat princeps inter Aaronitas. Ita ergo credendum est de omnibus aliis principibus, quòd essent per deriuationẽ progeniei, & non per aliquam constitutionem Dauid. Ponũtur autem hic nomina istorum principum, quia contigit regnante Dauid istos esse principes in tribubus, & tamen an fuerint principes quando regnabat Dauid super Iudam, vel quando super Israel, vel vtroque tẽpore non apparet.

Quare fuerunt positi duo principes in tribu Leui. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius quare cum tribus Leui fuit vnica, positi fuerunt hic duo principes.

Respondedum est, quòd Scriptura posuit hic principes omnium tribuum. In tribu autẽ Leui sic erat, scilicet, ꝙ licet esset vna tribus secundum veritatem, quia omnes descendebant ab eodem capite, scilicet, a Leui. s. Leuitæ, siue Aaronitæ, tñ erant tanquam duę tribus, eo ꝙ omnino habebant officia distincta, & non poterant habere aliquem vnum principem immediatum. Nam Leuitæ habebant officia minora: Aaronitę autem habebant officia Sacerdotalia. Et nõ licebat Leuitis accedere ad officia Aaronitarum, alioquin morerentur, vt patet Nume. 3. & 16. & 18. Ideo positi fuerunt principes diuersi in istis familijs. Nam in familia Leuitarum fuit Asabias: in familia autem Aaronitarum Sadoc. Quid autem contineatur nomine Leuitarum, & quid nomine Aaronitarum, declaratum est supra in litera, quia Leuitæ habent omnes familias tribus Leui præter quandam particulam familiæ Caathitarum, quæ pertinebat ad Aaronitas, & tñ hoc non obstante, omnes Leuitæ erant subiecti Sacerdotibus. Nam erant tres familię Leuitarũ, & duę illarum. s. Meraritarum, & Gersonitarum. erãt subditę Ithamar filio Aaron, & tertia familia. s. Caathitarum erat subdita Elezaro filio Aarõ: Nu. 3. & 4. Et postea omnes isti erant subiecti tam Leuitę quàm Sacerdotes ipsi Aaron summo Sacerdoti, vt colligit Num. 3. Hic tñ ponuntur solum principes distincti, qui erant vltimi in istis duabus familijs. Et non ponitur subordinatio inter ipsos.

A *De Asabia, qui erat princeps Leuitarum. Quæst. XV.*

QVAERITVR vlterius, quis erat iste Asabias, de quo dicitur hic, quòd erat princeps Leuitarum.

Dicendum, quòd erat ille, de quo dicitur pręcedenti cap. quòd erat princeps Hebronitarum, & conuenit sibi, quia erat de familia Caathitarum, eo quòd erat de Hebronitis, & Hebronitę erant filii Caath, quia Caath habuit quatuor filios, scilicet, Amram, Hebron, Isaar, & Oziel. De familia autem Caathitarum erat princeps Aaronitarum, quia ista familia erat dignior ceteris familijs Leuitarũ, & erat de Amramitis. B Asabias autem erat de principibus Leuitarum, & erat de Hebronitis, qui erant etiam de stirpe Caath, & post Amramitas principatus pertinebat ad Hebronitas, & propter hoc iste Asabias ponitur tamquam princeps maior præpositorum, de quibus habetur præcedenti cap.

Quomodo Asabias erat princeps omnium Leuitarum. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius quomodo ponitur hic Asabias tamquam princeps omnium Leuitarum pręter Aaronitas. Nam nõ subiiciebantur Leuitæ vni principi inter ipsos, cui subijciantur omnes vltimatè, sed diuersos princi-C pes habent. Quod patet, quia Nume. tertio ponuntur tres familiæ Leuitarum. s. Caathitarum, Meraritarum, Gersonitarum, & in qualibet earum erat vnus princeps de ipsa familia. Nam familia Caathitarum habebat Elisapham in principem. Gersonitę habebant Eliasaph, Meraritæ habebant Abiahiel, & non subijciebantur isti postea alicui principi Leuitæ, sed subijciebantur Sacerdotibus. Nam duæ familiæ istarum, scilicet, Gerson, & Merari erant subditę ipsi Ithamar filio Aaron. Familia autem Caathitarum erat subdita Eleazaro filio Aaron, vt patet Numeri tertio, & quarto. Ideo non ponebatur aliquis Leuita princeps super omnes Leuitas.

D Respondendum est, quòd omnes Leuitæ ordinabantur dupliciter: vno modo inquantum erant ministri Dei: alio modo inquantum erant quidam populus. Primo modo erat ordinatio suprapposita, scilicet, quòd subiicerentur tres familię tribus principibus Leuitarum, & illi tres non subiicerentur alicui vni, sed subijcerentur Sacerdotibus. Accipiendo secundo modo erat vnus princeps Leuitarum super omnes Leuitas: quia aliàs non facerent Leuitæ vnũ populum distinctum contra Aaronitas, quia populus non est vnus, nisi habeat vnicum principem saltem vltimatum, & ad hoc cùm Leuitæ, & Aaronitæ facerent duos populos, oportebat quòd quilibet isto E rum populorum haberet vnum principem vltimũ, & sic positus est Asabias. Et dicendum, quòd quantum ad istum modum non fuit subiectus cętus Leuitarum Sacerdotibus, sicut supra dicebatur, scilicet, duæ familiæ vni filio Aaron, & alia familia alteri, quia cum Aaronitæ, & Leuitæ iudicarentur duo populi, oportebat, quòd haberent principes disperatos. quia si esset princeps vnius populi subditus principi alterius, non essent iam duo populi, sed vnus. Hic autem ponuntur Leuitæ, & Aaronitæ: non inquantum sunt ministri Dei, sed inquantum sunt duo populi. Ideo ponitur Asabias tamquam princeps Leuitarum.

De Sadoc, qui erat princeps Aaronitarum.
Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic de Sadoc, ꝙ erat princeps Aaronitarũ, & quomodo nõ cõpetebat hoc ipsi Achimelec, quia ẽt ille erat princeps sacerdotũ, vt patet supra 24. Respondendum est, ꝙ isti principes, qui ponuntur hic sunt per progeniem, s. quia descendunt per lineam primogenitorum. Habuit aũt Aaron quatuor filios, s. Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, duo autẽ primi occisi sunt a Domino, cum offerrent ignem alienum die prima ministrationis suæ in sacerdotio, supra 24. & Leuit. 10. & Numeri 3. Manserunt autẽ duo, scilicet, Eleazar, & Ithamar, qui sacerdotio functi sunt corã Aaron, vt patet ibidem, & istorum erat primogenitus Eleazar, vnde & ipse factus est summus sacerdos moriente Aaron, Nume. 20. Ideo per lineam illius, quę erat per lineam primogenitorum descendere debebant principes sacerdotum. Sadoc autem erat de domo Eleazar, & Achimelec erat de domo Ithamar, vt patet supra 24. Ideo ad Sadoc pertinebat esse principem Aaronitarum, & non ad Achimelec, licet esset princeps sacerdotum.

Quare hic ponitur vnicus princeps Aaronitarum.
Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo scriptura posuit hic vnicum principem Aaronitarũ, cum essent duo. Nam duæ erant domus sacerdotum, s. vna Eleazar, & alia Ithamar, & habebant duos principes, s. Sadoc de domo Eleazar, & Achimelec de domo Ithamar, ideo debebant poni isti duo in principes, & non vnicus eorum. Dicendum est, ꝙ considerantur sacerdotes dupliciter. Vno modo inquantum sunt ministri Dei. Alio modo inquantum sunt quidam populus. Primo modo sacerdotes habebant duas domos, s. Eleazar, & Ithamar, quæ distinctæ erant per ministeria sua, & in vna parte earum erant decem, & sex familiæ, & in alia erant octo. Et istæ familiæ seruiebant per vices suas, & quælibet domus istarum habebat vnum principem in isto diuino cultu, & postea subiectæ erant ambæ domus illi, qui erat summus sacerdos. Nam vno tempore gerebat summum sacerdotium Sadoc, & alio tempore Achimelec, & in illo tempore, quo erat vnus eorum summus sacerdos, erant ei subiectæ ambæ domus quantum ad ministerium diuinum, vt declaratum est supra 24. in quadam quæstione. Accipiendo secundo modo, prout Aaronitæ erant vnus populus non erant duo principes duarum domorum, sed vnicus, quia vnitas populi non permittit pluralitatem principum. Debebat ergo aliquis istorum duorum, s. Sadoc, vel Achimelec esse summus sacerdos, & princeps, nec filius eius Achimelec, eo ꝙ Sadoc erat de stirpe Ithamar. Et tamen Ithamar non erat de stirpe Aaron, sed Eleazar. Sadoc autem erat de filijs Eleazar, vt patet supra 24. Ideo ad Sadoc pertinebat esse principem.

Quomodo Leuitæ, & Aaronitæ fuerunt positi inter reliquos Israelitas. *Quæst.* XIX.

QVAERITVR vlterius, quomodo positi fuerunt hic Leuitæ, & Aaronitæ inter reliquos Israelitas, quia hic intendebat scriptura ponere principes omnium tribuum, Leuitæ tamen non faciunt vnam tribum, nec computantur inter duodecim tribus Israel, quia Deus iussit, quòd non poneretur summa Leuitarum cum Israelitis, Numeri primo.

F Respondendum, quòd scriptura voluit ostendere totum statum Israelitarum tempore Dauid, & ad hoc ostendit primo statum bellatorum, ponendo duodecim principes turmarum, & in fine ponit statum familiarum Dauid, s. principum possessionum eius, & in medio ponit statum omnium popularium. Et quia nomine populi intelligebantur principaliter duodecim tribus, ponũtur hic principes omnium tribuum, Leuitæ autem licet non essent de tribubus Israel, erãt tamen quædam pars populi. Ideo oportuit ponere statum ipsorum, & positi fuerũt duo principes ipsorum, scilicet, Asabias, & Sadoc, eo quòd differebant Leuitæ ab Aaronitis, & ponuntur isti hic, inquantum habebant habitudinem ad Dauid. Nam omnes, siue populares, siue Leuitæ, erant subiecti ipsi Dauid, quia in

G veteri Testamento nõ erat distinctio iurisdictionum, scilicet, ꝙ quædam esset ecclesiastica, vel sacerdotalis, & alia sæcularis, sed omnes Israelitæ tam sacerdotes, & Leuitæ quàm laici erant subiecti regi, & ipse iudicabat in causis eorum ciuilibus, & criminalibus, & poterant sacerdotes occidere, & inferre quamcunque pœnam corporalem pro delicto, vt declaratum est, 3. Regum 2. in quadam quæstione, & ibi colligitur in litera. Debuerunt ergo poni principes Aaronitarũ, & Leuitarum hic, inquantum erant subiecti regi, sicut principes omnium tribuum.

Quare in tribu Manasse ponuntur duo iudices.
Quæst. XX.

H QVAERITVR vlterius, quare ponuntur hic duo principes in tribu Manasse, scilicet, vnus in dimidia tribu, & alius in alia dimidia tribu, cum quælibet alia dimidia habeat vnicum principem. Respondendum, quòd istud factum est propter diuisionem in tribus: nam tribus Manasse diuisa est in duas partes, & nulla alia diuisa est. Ideo pro qualibet medietate positus est vnus princeps. Sed dicetur, quòd dato quòd essent duæ partes, poterat esse vnus princeps earum, quia istæ duæ medietates descendebant ab eodem capite, scilicet, Manasse, & respectu illius vnicus erat, qui descendebat ab ipso per lineam primogenitorum. Dicendum, quòd verum est, quòd vni-

I cus poterat esse princeps istarum duarum partium tribus Manasse, & tamen non fuit conueniens, quia isti principes tribuum erant exercentes quandam potestatem super totam tribum, & ad ipsos pertinebat congregare omnes de tribu, vel iubere alia, quæ pertinerent ad ipsam tribum. Tribus autem Manasse erat diuisa, quia quædam pars eius habitabat vltra Iordanem in terra Galaad, & alia distanter inde citra Iordanem ad Occidentem, ideo non conuenienter vnus princeps præesset vtrique medietati, quia esset tunc diuisa iurisdictio sua, & miscerentur aliquo modo iurisdictiones principum, & licet posset hoc fieri, sicut nunc, idem dominus habet loca in diuersis partibus

K terræ mixta locis aliorum dominorum, tamen non conuenienter fieret, sicut etiam nunc multa inconuenientia sequũtur ex talibus mixtionibus dominij, potissime tũc, quia omnes alij principes tribuum habebant totũ territoriũ suum simul, iste aũt princeps Manasse haberet territorium suũ diuisum in duas partes multum distantes, non ergo fuit conueniens. Et sic positi fuerunt duo principes in tribu Manasse.

De diuisione tribus Manasse. *Quæst.* XXI.

QVAERITVR vlterius, quare diuisa est tribus Manasse, & quare potius ista, quàm aliqua alia. Quidam dicunt, quòd hoc fuit necesse ex conditione terrę

terrę Israel. nam tota illa diuisa est in duas partes. Quędam est vltra Iordanem ad orientem, & alia citra Iordanem ad occidentem. In parte autem, quę erat ad orientem Iordanis, poterant capi duę tribus, & dimidia, & non plures, & si ponerentur ibi duę prȩiudicaretur alijs habitantibus citra Iordanem, quia daretur eis proportionaliter minus de terra, quam habitantibus vltra Iordanem. Si autem ponerentur ibi tres tribus non caperentur conuenienter, quia haberent paucum de terra. Ideo conueniens fuit diuidi vnam tribum, vt medietas eius habitaret in terra vltra Iordanem, & alia medietas in terra citra Iordanem.

Sed dicendum, quòd istud non concludit propter duo. Primo quia non apparet, quòd tanta esset paruitas terrę vltra Iordanem, quòd non caperentur ibi tres tribus, vel quòd tanta esset magnitudo, quod si daretur duabus tribubus solis, prȩiudicaretur habitãtibus circa Iordanem, quia ista terra non diuisa est per sortem, nec per ęqualitatem, sicut terra citra Iordanem, sed duę tribus, & dimidia petiuerunt eam, siue esset magna, siue parua, vt infra dicetur, & potius videtur dicendum, quòd illa terra erat parua, intantum quòd etiam duabus tribubus non sufficeret secundũ proportionem terrę, quę relinquebatur citra Iordanem. Nam ad orientem Iordanis solum erat terra duorum Regum Amorrhęorum, & tamen ad occidentẽ erat tanta terra, quòd in ea habitabant plures, quam quinquaginta reges. Quod patet, quia Israelitę occiderunt triginta, & vnum regem de habitantibus citra Iordanem, Iosue decimosecundo. Et manebant adhuc quinque reges Philisthinorum, & terra multorum aliorum Regum, quę non capta erat tempore Iosue, vt patet Iosue decimotertio. Non ergo oportebat, quòd diuideretur aliqua tribus: ad hoc, quòd duę tribus, & dimidia habitarent vltra Iordanem.

Secundo, quia dato, quod probaretur ex istis necessitas diuisionis alicuius tribus non probabat potius de tribu Manasse, quam de quacunque alia.

Dicendum ergo, quod tribus Manasse diuisa est potius, quam quęcunque alia, quia duę tribus, scilicet Ruben, & Gad petiuerunt terram, quæ erat vltra Iordanem, vt concederetur eis ad habitandum, & cum eis voluit dimidia tribus Manasse habitare ĩ terra illa. Ratio autem petẽdi fuit, quia duę tribus, scilicet Gad, & Ruben habebant plura pecora, quam omnes aliæ tribus. Nam dicitur, quòd erat illis in pecoribus, & iumentis infinita substãtia: Numeri trigesimosecundo. Cum autem Israelitę viuente Moyse ceperunt terram duorum Regum Amorrhęorum, quę erant ad orientem Iordanis, viderunt duę tribus, quod illa terra erat nimis pascualis, & propter hoc conueniebat officio eorum, petiuerunt illam à Moyse. Et quia dimidia tribus Manasse habebat pecora multa, sicut tribus Ruben, & Gad, petiuit eandem terram cum illis duabus tribubus. Alia autem medietas tribus Manasses non habuit pecora multa, ideo non petiuit ibi habitationem sibi dari. Sic etiam fuit de alijs tribubus, quod nulla fuit, quę haberet multa pecora, sicut tribus Ruben, & Gad. Ideo nulla alia, nec pars alicuius petiuit habitare vltra Iordanẽ cum tribu Gad, & Ruben, nisi dimidia tribus Manasse.

Quare in tribu Manasse erant duo principes.
Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius, quomodo poterant esse duo principes in tribu Manasse, nam sicut declaratum est supra in quadam quæstione, omnes isti principes tribuum erant descendentes à capite tribuum per lineam primoge-

A nitorum. Impossibile erat tamen, quòd in eadem tribu essent duo, vel plures descendentes à capite eiusdẽ tribus per lineam primogenitorum, quia sicut respectu eiusdem viri non est, nisi vnicus primogenitus, ita respectu totius tribus non potest esse, nisi vnicus, qui descendat semper a capite tribus per lineam primogenitorum, & sic in tribu Manasse vnicus esset princeps.

Respondendum, quòd si tribus Manasse consideretur tanquam vnica, non poterat habere plures principes, quia vnicus esset descendens per lineam primogenitorum, & tamen considerando tribum Manasse,
B vt duas tribus, poterant esse duo principes in illa. Pro quo sciendum, quòd in tribu Manasse erant multę familię, scilicet octo, vt patet Numeri, capitulo vigesimosexto. Inter quas erat familia Machir prȩcipua, eo quòd Machir erat primogenitus Manasse. Et per istã familiã deriuabantur principes huius tribus, eo quòd hic erat linea primogenitorum descendentium à capite tribus. In alijs autem familijs non poterant esse principes Manasse. Cum tamẽ diuisa est tribus in duas medietates, fuerunt in vna quatuor familię, & in alia totidem, & quia in vna parte earum erat familia Machiritarum, in illa esset princeps tribus, qui descenderet per lineam primogenitorum, & tamen iste non vocaretur princeps totius tribus, sed solius medieta-
C tis tribus Manasse. In alia parte erant quatuor familię alię, & ibi non poterat esse princeps aliquis, qui descẽderet per lineam primogenitorũ à capite tribus, sed quia illę quatuor familię descendebant à quatuor filijs, vel nepotibus principis tribus. Et illi, qui erant capita familiarum, non habebant ęqualem attinentiam ad caput tribus, sed aliqui accedebant magis ad primogenitum, & alij minus: acciperetur princeps de illa familia, cuius princeps magis accederet ad caput tribus per attinentiam primogeniti. Et acciperetur princeps illius familię tanquam si esset caput, vel primogenitus ipsius principis tribus, & per istum modum possent esse multi principes in eadem tribu, scilicet in quot partes diuideretur ipsa tribus.

D

Quare Dauid fecit numerare Israelitas.
Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Dauid voluit numerare Israelitas à viginti annis, & infra. Et ad quod propositum est istud.

Dicendum est, quòd posuerat hic scriptura principes turmarum, sub quibus erat magnus exercitus, scilicet duocentorum octoginta octo millium virorum: positi fuerant etiam principes tribuum, & sub istis erat totus populus per partes diuisus, & vt sciretur, quot erant sub quolibet principe, numerati fuerunt Israelitę omnes. Sed numerus iste fuit à viginti
E annis, & supra. Et noluit numerare Dauid eos, qui erant infra viginti annos, eo quòd ordinabatur hic populus sub principibus suis, & non poterant ordinari, nisi viri, quia paruuli non sunt apti ad aliquod opus, in quo debeat eis prȩesse aliquis princeps, & oporteat eos numerari, sed numerarentur viri, & transeunt ad nomen, & ad numerum. Isti autem sunt à viginti annis, & supra, vt patet Exodi capitulo trigesimo, ergo non debebant numerari, qui erant infra viginti annos. Et propter hoc positum est hic, scilicet vt nõ putaret aliquis in ista numeratione fuisse etiam illos, qui erant infra viginti annos,

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd Dauid voluit numerare Israelitas. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Dauid voluit numerare Israelitas infra viginti annos, quia Deus dixerat, ꝙ multiplicaret eos, sicut stellas cœli, quia nō videtur istud ad propositum. Aliqui volunt exponere per modum superstitionis. Nam quidam putāt, quòd quando aliqua res numeratur, nunquam vltra crescit; ideo multi timent numerare res suas, cum etiam non audeant vocare eas multas, qa credunt, quod etiā nunquam augebuntur. Et istum modum tenent quidam Hebræi, ideo dicunt, quòd quando Deuteronom. primo, dixit Moyses ad Israelitas, Estis hodie sicut stellæ cœli plurimæ, ne putarent Israelitæ, quòd ex hoc sequeretur, quòd nunquam multiplicarentur, addidit: Deus addat ad hunc numerum multa millia. Sic etiā dicunt, quòd intellexit Ioab. s. quando Dauid voluit numerare populum, timuit Ioab, quòd nunquam vltra multiplicaretur populus, ideo dixit: Augeat dominus populum suum centuplum, quam sunt, supra 21. & 2. Regum 24. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia ista numeratio nihil facit ad hoc, quòd populus augeatur, vel non augeatur, sed istæ sunt superstitiones, sicut multæ aliæ, quas Hebræi tenent. Dicitur tamen hoc ad excusandam numerationem. s. Dauid voluit numerare illos, qui erant infra viginti annos, eo ꝙ Deus dixerat, quòd multiplicaret Israelitas, sicut stellas cœli, quasi dicat, quia Deus promiserat tantā multiplicationem in Israelitis, quòd essent innumerabiles, sicut stellæ cœli, ideo esset tanta multitudo in paruulis, quòd vix essent numerabiles, ideo sufficiebat, ꝙ numerarentur illi, qui erant a viginti annis, & supra. Sed adhuc causa principalis, quare non fuerūt numerati, qui erant infra viginti annos, fuit, quia isti numerabantur, eo quòd erant ordinati sub principibus suis, & tamen istud non competit, nisi viris, eo quòd paruuli ad nihil vtiles sunt, & tamen viri transeuntes ad numerū sunt vltra 20. annos. Exod. 30. infra 20. annos non erant aliqui computandi.

Quare Ioab incæpit numerare, & non compleuit, Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Ioab incępit computare, nec compleuit, & quando fuit factum hoc, & ad quod propositū ponitur hic.

Dicendum, quòd istud fuit, quādo Dauid iussit numerari populum. Nam tunc Ioab executus fuit præceptum Dauid, vt patet supra 21. & 2. Regum 24. Et nō potest intelligi de alio tempore, quia ponuntur hic aliqua, quæ acciderunt. s. quòd Ioab numerauit istū populum. Etiam quòd tunc Deus percusserit populum propter istam numerationem cum dicatur hic, quòd ira super hoc irruerat in Israel. Et etiam tunc fuit ista plaga. Etiam quia dicitur hic, quòd numerus eorum, qui fuerunt recensiti nō est relatus in fastos regis Dauid, & istud consonat eis, quæ habentur supra 21. De discordantia summarum, quæ habetur ibi, & ibi declaratum est. Sed tunc dicetur, quomodo istud est ad propositum, quia ista numeratio, & ordinatio, de qua hic dicitur fuit in principio regni Dauid, vt declaratum est supra in quadam quæstione, & tamen numeratio, quam fecit Ioab fuit circa finem vitæ Dauid. Nam postea non leguntur aliqua bella Dauid, vt patet secundo Regum. Vbi ponitur ista numeratio, & postea in principio tertii Regum, ponitur de morte eius,

F Dicendū, quòd verum est, quòd inter ista fuit multum tempus, & tamen introducitur hic ad propositū historiæ. Nam dicebatur hic de ordinatione, & numeratione Israelitarum sub principibus suis, & dicitur, ꝙ noluit numerare Dauid eos infra viginti annos, & exprimit vna causa. s. quia Deus promiserat, quòd multiplicaret eos, sicut stellas cœli, & subintelligitur alia causa, scilicet, quòd voluit numerare eos, quia timuit quòd peccaret Dauid, & probat hoc scriptura a fortiori. Nam Dauid numerauit Israelitas supra viginti annos, & in hoc peccauit, atque punitus est populus, quia plaga irruit super Israel, ideo a fortiori puniret, si numeret Israelitas infra viginti annos, quia ad hoc minorem causam haberet, quam ad numerandum,
G supra viginti annos. Et propter hoc introducuntur et quæ habentur hic, scilicet, ꝙ numerus eorum, qui recensiti fuerunt non est relatus in fastos regis, nā omnia ista sunt incidentalia respectu historiæ, quæ habetur hic.

Quare non est relatus in fastos regis numerus eorum, qui fuerunt hic recensiti. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius quare dicitur hic, quòd numerus eorum, qui fuerunt recensiti non est relatus in fastos regis. Respondet Nicolaus dupliciter. Vno modo, quòd
H istud factum numerationis non fuit ad honorem Dauid, sed ad vituperationem, ideo non fuit scriptum in libro, in quo scribebantur gesta eius. Secundo modo dicitur, quòd Ioab fecit duas summas numeratorum, vnam maiorem, & aliam minorem, vt ostenderet Dauid minorem. s. ne gloriaretur nimis. Et si forte irasceretur, ostenderet ei maiorem summam. Dicit Nicolaus, quod prima positio non est rationabilis, eo quòd in libris gestorum Regum non debent scribi solum prospera facta eorum, sed etiam turpia facta, & calamitates ipsorum. Ideo Iosephus redarguit quendam Nicolaum scribentem historiam Herodis, eo quòd tesolum prospera eius facta scripsit. Dicit ergo, quòd neunenda est positio secunda. Sed dicendum, quòd neu-
I tra tenenda est. De prima patet, quia si fortè scriptura intenderet occultare istud turpe factum Dauid, vel alii libri, qui de eo scripti erant, non solum subticerent numerum eorum, qui fuerant recensiti, sed potius subticerent ipsam numerationem, quia non erat peccatum in summa numeratorū, sed in numeratione, & tamen exprimitur numeratio, & solum dicitur de summa numeratorum, quòd non fuit expressa in fastis, siue libris regis Dauid, ergo non fuit ad istum finem omissa. Secunda etiam positio non tenet, quia nullo modo erat verisimile, quòd Ioab faceret duas summas inęquales, & vellet ostendere minorem Dauid, & postea si irasceretur ostenderet ei maiorem, quia si semel ostenderet ei minorem summam, non auderet postea ostendere maiorem summam, quia
K ex hoc magis irascerēt Dauid putans, quòd voluisset sibi illudere Ioab. Dicendum ergo, quòd sensus literę est, quòd numerus eorum, qui fuerunt recensiti, non est relatus in fastos regis, scilicet nulli de illis, qui numerati fuerunt, scripti fuerunt in fastis, quasi dicat omnia gesta regni scribebantur in fastis, eo quòd fasti sunt libri, in quibus scribuntur historię. Et ista numeratio scribenda erat in eis, quia tamen secuta fuit plaga in populo antequam compleretur numeratio, prę magnitudine tristitię non curauit Dauid facere, quòd scriberetur ista summa numerationis, nec etiā historia de numeratione in libro historiarum regni, & tamen Ieremias propheta hoc nō obstante scripsit hoc in fine secundi Regum, & etiam Esdras scripsit illud

illud hic, quia etiam in illis proficiebat ad doctrinam, & emēdationem posterorum scriptura illa. Alio modo potest intelligi, quòd summa eorum, qui recensiti sunt, non est relata in fastos regis, scilicet quòd nō fuit regi tota summa exhibita, sed præsentata est ei aliqua pars summę; litera tamen ista magis intelligitur, quòd non fuerit scripta ista summa in lib. historiarū, quam quòd non fuerit regi præsentata. Sic etiam dicitur in Hebræo. Et non ascendit numerus in numerum verborum dierum regis Dauid. Idest non fuit posita summa istorum numeratorum in numero verborum, idest in libro in quo tractatur de verbis, & gestis regis Dauid. Sed tunc obiiciet aliquis, quia liber verborum dierum est liber Paralipomenon. Et tamen in isto ponitur summa numeratorum, vt patet supra 21. Dicendum est, quòd iste liber apud nos non vocatur, nisi Paralip. quod interpretatur omissorum, vel relictorum, scilicet quia de omissis, vel relictis in libris Regum agit. Apud Hebræos autem vocatur Diurehaiamim, quod interpretatur verba dierū, vt ait Hierony. in Prologo super istum librum, qui incipit. Si septuaginta Interpretum. Et verum est, ꝙ est liber verborum dierum, idest tractans de gestis, quæ facta sunt in aliquibus diebus, sed istud non est speciale, quia cuilibet libro historiarum competit, cum in quolibet tali enarrentur ea, quę facta sunt in diebus. Liber tamen verborum dierum regis Dauid non est iste, quia aliàs non allegaretur hic. Etiam libri verborum dierum, Israel non coincidunt cum isto libro, eo quòd sępe allegantur in isto, & idem liber non allegaret seipsum. Quis autem fuerit liber ille verborum Regum Iuda, & quis liber verborum dierum Regum Israel declaratum est in Prologo libri huius, & 3. Regum 14 Potissimè, quia liber verborum dierum regis Dauid, non fuit liber verborum dierum Regum Iuda, nec liber verborum dierum Regum Israel, sed quidam liber specialis in quo scripta sunt omnia gesta Dauid. Et ideo litera nostra magis propriè dixit dicendo, quòd numerus recensitorum, non est relatus in fastos regis, quam litera hebraica, quæ dixit in verba dierum regis Dauid, sed ad idem redit.

De quibusdam verbis hic dictis, quòd Ioab inceperat & non compleuit. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ Ioab inceperat, & non compleuit.

Respondendum, quòd hoc potest dupliciter intelligi: vno modo de numeratione populi, alio modo de scriptura facienda in fastis regis: accipiendo primo modo est sensus, quòd Ioab inceperat computare populum Israel, & non compleuit computationem, eo quòd ira Dei iam inceperat super populum, & non ausus est Ioab vltra numerare. Et istud verum est, qui non numerauit Ioab omnes tribus Israelitarum. Nā tribum Beniamin, & Leui non numerauit, vt patet supra 21. & dicitur ibi, quòd hoc factum est, quia inuitus sequebatur regis imperium. Sed etiam intelligendum est, quòd fecerit hoc, quia iam ira Dei inceperat irruere super Israel, sicut dicitur in litera. Alio modo potest intelligi de scriptura facienda in fastis regis, scilicet quod postquam Ioab numerruit populum, licet non totum, incepit ponere summam numeratorum in fastis regis, quia tamen antequam ipse compleret, incepit plaga in populo, non curauit Ioab implere numerum, siue summam. Sed dicetur quomodo Ioab inciperet ponere summam, & non poneret totam propter plagam incipientem, quia istud poterat intelligi si forte summa ista esset aliquid longum, quod in multis diebus scribi deberet, sicut vnus

A liber, & tamen poterat ista summa scribi in vno verbo, scilicet quòd diceretur, quòd erant mille millia, & sexcenta millia ex toto Israel. & Iuda, ideo nō bene stat, quòd dicamus Ioab incepisse scribere summam in fastis, & non compleuisse. Respondendum, quòd forte summa numeratorum non erat sic scribenda in fastis, sed particulatim, ita ꝙ de qualibet tribu diceretur quot erant, & de qualibet vrbe, & loco, & ad hoc requirebatur magna scriptura. Et sic poterat incipi, & nō compleri. Sed adhuc modus primus magis cōueniens est, scilicet quòd Ioab cępit numerare populum, & tamen non compleuit, eo quòd iam insurrexerat plaga, & tunc magis significabatur, quòd summa recensitorum non fuit aliquo modo scripta in fastis

B regis Dauid, quamquam fuerit inchoata, & non consummata.

• Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel. His autem thesauris, qui erāt in vrbibus, & in vicis, & in turribus.

Super thesauros. Hic ponitur tertium huius capitul. scilicet de principibus rerum familiarum, & diuiditur in duo, quia primo ponitur de ministris possessionum regis. & thesaurariis. Secūdo agitur de consiliariis ibi. *Ionathan autem.* Circa primum dicitur.

Super thesauros autem regis fuit Azmoth filius Adiel.

C Duplices erant thesauri regis. Quidam erant in Ierusalem, vbi Dauid semper manebat postquam factus est rex super totum Israel, vel in Hebron, vbi Dauid semper manebat, quando erat rex super Iudam. Et isti thesauri erant ad quotidianas expensas regis, & super istos pręerat Azmoth. Alii thesauri erant dispersi per singula loca terrę Israel, & istis pręerat, vt patet in litera. Iste Azmoth vocatur in Hebręo Azmaueth, & idem est.

His autem thesauris qui erant in vrbibus Hic ponuntur alii thesauri, qui erant dispersi, & erant per singulas vrbes terrę Israel.

Et in vicis, & turribus. Vicus vocatur aliqua cōgre-

D gatio domorum, non habens murū, quas congregationes nos rura vocamus, largè scriptura tamē vocat eas vicos vel villas, & etiam in illis vicis Dauid habebat aliquos thesauros, & etiam in turribus. Et accipiendę sunt istę turres, quę sunt in campo, sicut sæpe sunt aliquę turres in multis locis, vbi non est alia habitatio, & potissimè circa extremitates regnorum, quia tales turres fiunt ad speculandum inde loca hostilia, & ad sciendum si hostes intrauerint, vel in refugium cōtra hostes eis, qui de regione sunt. Et in multis talibus Dauid habebat thesauros aliquos congregatos. In Hebręo habetur. Et thesauris in campo. Et non ponitur in Latino. Non curauit enim Hierony. ponere illud, eo quòd putauit sufficienter intelligi

E per vicos, & vrbes, & turres: Nam certum est, quòd thesauri non essent in aliquo loco sine habitatione, & sine humana custodia. Vbicunque tamen habitatio sit, intelligitur per ista tria, scilicet per vrbes, & vicos, & turres, quia etiam si sit vnica domus in campo, si fortis non est, ita vt possit vocari turris, vocabitur vicus largè, aut viculus. Nō ergo fuit necesse expressis vrbibus, vicis, & turribus, exprimi thesauros in campo, quia nullus alius esset locus thesaurorum. credidit tamen Hierony. quòd ex conditione literę Hebraicę forte factum est, quia illa interdum superabundat debito, & interdum minor est in verbis, quam oporteat ad exprimendam sententiam, quam intendit.

De thesauris, qui erant in vrbibus vicis, & turribus.
Quæst. XXVIII.

QVAERITVR qui erant isti thesauri in vrbibus vicis, & turribus. Responderi potest dupliciter. Vno modo isti thesauri erãt de his, quæ colligebantur ex redditibus Dauid. Cum enim Dauid esset rex super totum Israel, & prius super totum Iudam, habebat in quolibet loco terrę Israel aliquos redditus competentes sibi iure regio, sicut sunt tributa, & alię impositiones. Nam omnes Israelitę soluebant tributum regi, & non excusabantur ibi aliqui tanquam generosi, vel nobiles, quod colligitur primo Regum 17. quando positum est edictum in exercitu Saulis, quòd quicunque auderet pugnare contra Goliath, & percuteret eum acciperet filiam regis in vxorem, & fieret domus patris eius libera à tributo in Israel. Si tamen essent aliqui Israelitę liberi a tributis, non poneretur sic istud edictum, quia talibus non prestabatur per hoc aliquod beneficium, sed pro illis poneret aliquod loco immunitatis, & tributi, & tamẽ nihil aliud positum est, ergo videtur, quòd omnes Israelitę erant subiecti tributis. Ista autem tributa colligebantur in quolibet loco, & reponebantur ibi quousque Dauid egeret illis, & mitteret pro eis. Et sic in quolibet loco, & vico, erat aliquis thesaurarius, qui colligebat ista tributa, & conseruabat ibi, & postea reddebat rationem de illis maiori thesaurario Dauid, qui erat super thesauros Dauid, qui erant in Ierusalẽ. Alio modo potest intelligi, quòd Dauid vacabat nimis circa agriculturam. Nam habebat per omnia loca agros, & vineas, & oues, & boues, & oliueta, & alia genera possessionum, de quibus percipiebat fructus, & colligebantur isti fructus per singula loca, & pecunię eorum dabantur aliquibus thesaurarijs particularibus, qui tenebant illas: vsquequo thesaurarius magnus, qui erat in Ierusalem mitteret pro illis ad necessitatem expensarum Dauid. Primus tamen modus conuenientior est, eo quòd non distinguerentur sic thesaurarij, qui erant per singulas vrbes, & vicos, & turres ab illis, qui erant in armentis, & alijs possessionibus, & tamen in litera distinguuntur, ergo accipiendi sunt alio modo thesaurarij, scilicet quòd isti sint, qui colligebant per singula loca tributa, & iura regis.

Pręsidebat Ionathan filius Ozię. Operi autem rustico, & agricolis, qui exercebant terram præerat Ezri filius Chelub, vinearũque cultoribus Semeias Romathites, cellis autem vinarijs Zabdias Aphonites. Nam super oliueta, et ficeta, qui erant in campestribus Balanan Gederites, super apothecas autem olei, Ioas. Porro armentis, quę pascebantur in Sarona præpositus fuit Setrai Saronites, et super boues in vallibus Saphat filius Adli, super camelos vero Vbil Ismahelites, et super asinos Iadias Meronathites, super oues quoque Iazim Agaręus. Omnes hi principes substantiæ regis Dauid. Ionathan autem patruus Dauid consiliarius vir prudens, et literatus ipse, et Iahiel filius Achamoni erant cum filijs regis. Achitophel etiam consiliarius regis, et Chusi Arachites amicus regis.

F Post Achitophel fuit Ioiada filius Banaiæ, et Abiathar. Princeps autẽ exercitus regis erat Ioab.

Præsidebat Ionathan filius Ozię. Non est iste Ozias rex, quia multo tempore fuit post Dauid. *Operi autem rustico, & agricolis, qui exercebant terram præerat Ezri filius Chelub.* Vocatur opus rusticum, quod in ruribus fit. Rura autem dicuntur agri, qui seminantur, & intelliguntur nomine ruris, vel agrorum. Vineæ autem aliquę arbores. ideo ponitur hic vnus thesaurarius, vel œconomus pro opere rustico, & alius pro vineis. Iste pręerat agricolis, qui exercebant terram iubendo eis quid facerent.

G *Vinearumque cultoribus Semeias Romathites.* Habebat enim Dauid vineas per multa loca terrę Israel, & ponebat œconomum generalem pro omnibus, & iste fuit Semeias Romathites, idest de vrbe Roma.

Cellis autem vinarijs. Alius præerat vineis ad hoc, ꝙ colligeretur, & alius vino, postquam seruatum erat in doleis, & alijs vasis, & iste habebat curam transmittẽdi ad regem pro necessitate expensarum de vino. Sic etiam, qui pręerat tritico, & hordeo habebat eandem curam.

H *Zabadias Aphonites.* Non est iste Zabadias, de quo habetur supra in litera, quia ille erat filius Atael, & regebat quintam turmam exercitus pro patre suo, & vocatur Aphonites ab vrbe sua. In Hebræo autẽ vocatur Suphonites, sed facilis est mutatio.

Nam super olineta, & ficeta, quæ erant in campestribus Balanan Gaderites. Dauid habebat curam de oliuetis, & ficetis, quia istę arbores abundant nimis in terra Chanaan. Et ad colendum ficeta, & oliueta, prepositus erat Balanan. *Super apothecas autem olei Ioas.* Apotheca est locus, in quo reponuntur, & conseruantur aliqua, siue vinum, siue oleum, siue frumẽtum, aut quæcunque alia, & dicuntur apothecæ ab apos, quod est re, & thesis, quod est positio, quasi repositio, quia in illis reponuntur quæcunque volumus conseruare, & vocantur etiam ista promptuaria, sicut dicitur in Psal.
I 142. scilicet. Promptuaria eorum plena, & superabundãtia ex hoc in illud, idest erãt plena frumẽto, vel alijs rebus. Et cũ non caperent illa, quę conseruabantur, superabundabant, & cadebant ex vno promptuario in aliud. Sciendum autem, quòd isti pręfecti officiorum regis, interdum nominantur nominibus vrbium suarum, & interdum non, hoc autem fiebat ad differentiam, quia in quibusdam per ista nomina locorum fiebat differentia ab alijs, qui vocabantur eisdem nominibus. In quibusdã autem nõ erat necessaria differentia, ideo non ponebantur nomina vrbium, de quibus erant. Vocatur autem Balanan, de quo supra dicitũ Gaderites ab vrbe Gadu, vel Gader, quę est quædam ciuitas in sorte Iudę, Iosue 15. Et etiam illa est vna de
K ciuitatibus regalibus. Quarum reges occiderunt Israelitę cum Iosue principe suo, vt patet Iosue 12.

Porro armentis, quæ pascebantur in Saronam, præpositus fuit Setrai Saronites. Dauid habebat multa armenta, & illa pascebantur in Sarona, eo quòd terra illa erat pascualis, & putant aliqui Iudęi, quòd Sarona sit nomen commune, significans campum, licet habeat aliquam similitudinem cum nomine significante campum: tamen multum differt. necesse est ergo accipi Sarona pro ciuitate. Et patet hoc, quia dicitur hic, quòd præerat istis armentis Setrai Saronites. Si tamen Sarona esset nomen commune significans campum, nõ formaretur inde aliquod nomen denominatiuum locale, sicut hic dicitur Saronites, & in Hebræo etiam sic ponitur.

Et

Et super boues in vallibus Saphat. Dauid habebat multos boues, non ad colendum terram, sed vt impinguarentur ad cibum, & vocantur isti boues pascuales, erant autem isti in vallibus, eo quòd in vallibus erat maior abundantia pascuorum, etiam quia in vallibus est maior copia aquarum, quam alibi, boues autem talibus pascuis egent, & dicitur specialius de bobus, qui pascebantur in vallibus, quia multos alios boues habebat Dauid, qui erant ad agriculturam, & isti non pascebantur in vallibus in aliquo loco determinato, sed erant in illis locis, in quibus erat agricultura. Isti autẽ boues, de quibus hic dicitur erant pascuales, vt impinguarentur in cibos regis, & familiæ suæ. Ideo in vallibus, scilicet in locis valde pascualibus pascebãtur. Sic enim dicitur de illis septem bobus, quos vidit Pharao in somnis, ad significandum vbertatem septem annorum. Nam dicitur de eis, quòd pascebãtur in locis palustribus, eo quòd in locis palustribus sunt pascua conuenientia bobus: prępositus boũ erat Saphat, & non est iste pater Elisęi. Nam iste Elisęus est filius Saphat, vt patet 3. Regum 19. & 4. Regum 3. Iste autem Saphat fuit multo tempore ante illum, eo quòd ille fuit tempore Iosaphat regis Iuda, & Acab regis Israel, qui fuit multo tempore post Dauid, vt patet computando tempora intermedia regni.

Super camelos vero Vbil Ismahelites. Habebat Dauid multos camelos, quia in terra Chanaan multi sunt, & in regionibus illis propinquis. Et super illos pręposuerat Vsbil Ismahelitem, eo quòd Ismahelitę erant periti circa camelos, cum ipsi maximè abundent in possessione camelorum.

Cur positus fuit Vsbil gentilis princeps camelorum. Quæst. XXIX.

QVAERITVR quomodo Dauid habebat Vbil Ismahelitem principem camelorum, quia Ismahelitę erant gentiles. Responderi potest dupliciter. Vno modo, quòd iste Vbil vocabatur Ismahelites, non quòd esset de progenie Ismahelitarum, quia erat de progenie Iudæorum, sed quia conuersatus fuerat aliquanto tempore in terra Ismahelitarum, vel quia fecerat aliqua gesta magnifica in terra ipsorũ, sicut vocatur Obededom Gethęus in cuius domo posita est arca in custodia. Et tamen manifestum est, quòd ille non erat Gethęus, sed de vrbe Geth, quia tunc esset Philisthinus. sed erat Leuita, vt patet 2. Regum 6. & supra 13. & 15. Et ibi declaratũ est in quibusdam quæstionibus. Alio modo potest dici, quòd iste Vbil erat Ismahelites de origine Ismahelitarum, & tamen erat conuersus ad Iudaismum, sicut multi de alijs gentibus conuertebantur. Et postea Dauid pręficeret eum camelis, eo quòd in regione Ismahelitarum erant multi cameli, & uiri regionis illius sunt periti circa curã eorum. Et cum de omnibus gentibus præterquam de Chananæis reciperentur omnes, qui vellent conuerti ad Iudaismum, potissimè reciperentur de Ismahelitis, quòd illi concordabant in progenie cum Hebræis. Nam Hebræi sunt de ꝓgenie Abrahę. Et Ismaheli erat filius Abrahę. Descenderunt tamen Hebræi ad Abraham per Isaac, & non per Ismahel, quia Deus dixerat, Isaac vocabitur tibi semen. Gene. 21. Propter istam ergo cognationem familiarius reciperẽt Israelitę Ismahelitas ad ritum Iudaicum, quam alias gentes.

Super asinos Iadias Meronathites. In Hebræo dicitur super asinas, sed nõ accipitur specialiter pro asinabus, eo quòd greges erant, vel armenta magna asinorum, in quibus non solum erant fęmellę, sed etiam masculi, ideo debet intelligi per asinos, & non per asinas,

A quia masculinum concipit fœmininum, & non è cõuerso. Ponitur tamen femininum ex cõditione idiomatis Hebraici, in quo non obseruatur proprietas loquendi.

Super oues vero Iaza Agarenus. Nomine ouium intelliguntur hic caprę, quia non solum Dauid habebat oues, sed etiam capras, & omnia genera pecorum, & uocatũ Agarenus iste Iaza, idest Ismahelita. Idem enim est: nam Ismahelitę vocãtur a patre suo Ismahel: Agareni autem vocantur ab Agar matre Ismahelis, sed eodem genere est.

Omnes hi principes substantiæ regis Dauid. Scilicet om-
B nes isti supra nominati, erant præpositi substantię regis Dauid, idest possessionum eius. Et ponitur totus iste ordo famulorum ad significandum, quam prudẽter se habuerit Dauid tam circa subditos suos, quam circa familiam. Et fuit Dauid deditus nimis agriculturę plusquam alij reges, & sic fuit de rege Ozia, vt dicitur sequenti lib. cap. 26. scilicet: Effudit cisternas plurimas, eo quòd haberet multa pecora, tam in cãpestribus, quã in heremi vastitate, vineas quoque habuit, & vinitores in montibus, & in carmelo. Et subditur. Erat quippe homo agriculturę deditus.

De statu principum substantiarum Dauid.
C *Quæst. XXX.*

QVAERITVR circa istos principes substantię Dauid, quales erant, scilicet an magno statu, vel paruo, & quomodo se habebant. Dicendum, quòd Dauid habebat multa genera possessionum, sicut supra in litera positum est. Et habebat colonos, & procuratores, vel dispensatores circa illa. Et ad hoc pręficiebat Dauid in quolibet genere possessionis vnum, qui pręesset omnibus alijs habentibus similem curam, sicut patet de vineis, & de agris. Nam vnicus pręerat hic omnibus agris Dauid, & vnicus omnibus vineis. Manifestum est autẽ, quòd Dauid haberet vineas in multis locis, & agros, & in quolibet loco esset vnus œconomus, qui adhuc pręesset agricolis, & vinitoribus, ita etiam erat de ha-
D bentibus curam super greges, & armenta. Ideo necesse erat, quòd ille, qui vltimo pręerat omnibus de eodem officio, esset vir potens, & sic omnes isti principes erant potentes nimium. Nam aliqui erant tribuni, & aliqui centuriones, vt patet sequenti capitulo, scilicet. Congregauit Dauid omnes tribunos, & centuriones, qui pręerant substantię, & possessionibus regis. ergo omnes illi erant tribuni, vel centuriones, & nemo illorum erat minor, quam cẽturio in dignitate, & potestate. De alijs autem minoribus œconomis substantiæ regis, qui erant sub istis, scriptura non curauit facere mentionem, quia non erant illi magnæ dignitatis.

Ionathan autem. Hic ponitur secundum huus partis, scilicet de consiliarijs regis. Et dicitur.

E *Ionathan autem patruus Dauid consiliarius.* Iste Ionathã erat patruus Dauid, & erat consiliarius eius. Tũ quia erat vir prudens valde, sicut dicitur in litera, & talibus conuenit dare consilium, quia consiliũ non est actus sapientię, vel alicuius habitus speculatiui. Sed actus prudentię, qui est habitus practicus: tunc quia iste Ionathan erat de progenie Dauid cum esset patruus eius, & magis confidendum ei erat, quam alteri, qui esset de progenie Dauid. Et non est iste Ionathan ille, qui ponitur supra, quia ille fuit princeps thesaurorũ, qui erant in vrbibus. Iste autem erat consiliarius regis.

Vir prudens, & literatus. Prudens erat quantum ad agibilia, quia prudentia est habitus dirigens agibilia. Et etiam acutus, & sapiens circa speculabilia, ideo

vocatur literatus, quia sapientes solemus vocare lite- F
ratos, eo ꝙ studium eorum in literis est: In Hebræo
ponitur Zopher, vbi nos dicimus literatus, & signifi-
cat librarium, sed ad idem pertinet, quia viri literati in
libris habent studium. *Ipse, & Iahiel filius Achemoni erant*
cum filijs regis. Isti duo erant cum filijs regis, idest ha-
bebat filios regis Dauid in custodiã, eo ꝙ isti erant vi-
ri valde prudentes, vt erudirẽt eos, sicut decebat eru-
diri filios regis, quia filij Regũ debent aliqualiter esse
instructi circa omnia genera studiorum, quę decet
habere viros liberos, & honorabiles, & quia isti duo
erant viri literati, poterant erudire cõuenienter filios
regis. vel potest intelligi, ꝙ isti erant cum filijs regis, s.
ꝙ illi, qui erant magis familiares regi erant filij sui,
sicut dicitur supra 18. s. Porro filij Dauid primi ad ma G
num regis. In isto autem gradu familiaritatis ad re-
gem erant isti duo viri prænominati hic, s. Ionathã, &
Iahiel, eo ꝙ erant viri literati, & prudentes, & cognati
Dauid. Cęteri autem erant in minori gradu familiari-
tatis ad Dauid. Et iste Iahiel erat frater, vt putatur, il-
lius primi viri fortissimi inter viros fortes Dauid. Ille
enim fuit Iesbaam, & fuit filius Achamoni, vt patet
supra 11. Et tamen an ille fuerit alius Achaamoni, q̃
iste, de quo hic dicitur non apparet. Nam multi eodẽ
nomine vocabantur, sicut nunc. *Achitophel etiam con-*
siliarius regis. Iste erat prudens consiliarius nimis, si-
cut infra dicetur in quadam quæstione de eo.

Et Chusi Arachites amicus regis. Iste Chusi vocabatur H
amicus regis, idest valde familiaris ei, & hoc requirĩt
inter amicos, quia in amicis requirĩt ęqualitas, vt patet
8. Ethi. Etiam actus eorũ est conuiuere, idest cõuer-
sari, & tñ hoc non fit sine familiaritate nimia, vt patet
9. Ethi. De isto Chusi infra dicetur in quadam quæ-
stione. *Post Achitophel fuit Ioiada filius Benaiæ, & Abia-*
thar. Isti duo fuerunt consiliarij Dauid, & fuerũt post
Achitophel, quia ille erat dignior inter omnes consi-
liarios regis, eo ꝙ consilium suum erat tanquam cõ-
silium angeli in diebus illis. 2. Reg. 16. Et post illũ fue-
runt isti duo cõsiliarij. Iste Ioiada filius Banaiæ. Et erat
Banaias vir fortissimus de secundo ternario virorum
fortissimorum Dauid, primo Regum 23. & supra 11.
& erat ille Banaias sup legiones Celethi, & Phelethi,
2. Regum 8. & 20. & supra 18. Et quia diligebant eum I
nimis, Dauid fecit eum auricularium à secreto, siue
posuit eũ ad auriculam suam. 3. Regũ 23. & supra 11.
Filium quoque eius Ioiadam fecit consiliarium suũ
propter patrem, & erat Ioiada filius Banaiæ, qui voca-
batur propter auum suum, qui ẽt vocabatur Ioiada,
vt patet supra in litera, & iste Banaias princeps tertiæ
turmæ supra in litera. Abiathar de quo hic dicĩt erat
summus sacerdos, & consiliarius Dauid, de quo infra
dicetur.

Princeps autem exercitus eius erat Ioab. Iste Ioab erat
princeps totius exercitus. Nam sub eo erant princi-
pes minores, inter quos erat diuisus exercitus, iste
Ioab erat princeps, quia obtinuerat istud probitate
sua. Nam quando pugnabat Dauid contra Iebusæos
in Ierusalem, proposuit præmium, scilicet quòd qui- K
cunque percuteret Iebusæos in primis, & tangeret
fistulas domatum, efficeretur dux belli, & Ioab te-
tigit fistulas domatum ante alios, ideo factus est prin-
ceps exercitus, secundo Regum quinto, & supra vn-
decimo. Fuit iste Ioab filius Saruiæ sororis Dauid, &
habuit alios duos fratres viuos clarissimos, scilicet
Abisai, & Asael supra secundo capitulo, de quibus in
toto secundo Regum, & in libro isto multa ha-
bentur.

De Ionatha consiliario. *Quæst.* XXXI.

QVAERITVR de illo Ionathan, de quo su-
pra dicitur, ꝙ erat consiliarius Dauid pru-
dẽs, & vir literatus, qui erat. Aliqui dicũt, ꝙ
iste erat ille, qui dedit consilium Amnon
primogenito Dauid qualiter defloraret sororẽ suam
Thamar. 2. Reg. 13. Et hoc, quia ibi dicitur, ꝙ ille erat
amicus Amnon filio Dauid. Et hic dr̃, ꝙ iste Ionathã
erat cũ filijs regis. Et sic verisimile est, ꝙ esset amicus
Amnon primogeniti Dauid, & posset ei consulere,
quod hr̃ 2. Reg. 13. Item, quod dicitur hic, quòd iste
erat vir prudens, & literatus, & secundo Regum de-
cimotertio, quòd erat vir prudens valde. Dicendum
tamen, ꝙ non est iste, de quo ibi habetur, quod patet
primo, quia iste vocatur Ionathan, & ille vocatur Io-
nadab, vt patet ibidem. Secundo patet, quia iste erat
patruus Dauid, s. frater patris Dauid. Erat.n. Isai pater
Dauid, & pater Isai erat Obed. Iste habuit duos filios,
scilicet Isai primogenitum, & Ionathã minorẽ. Et iste
Ionathan erat nunc vir antiquus, & doctor filiorum
Dauid. Ille tamen Ionadab, de quo 2. Reg. 13. fuit fi-
lius Semaa fratris Dauid, vt patet ibidem, vnde iste Io-
nathan erat patruus Dauid, & Dauid erat patruus il-
lius Ionadad, de quo ibidem, & sic isti differunt. fuit
iste Ionathan vir magnæ auctoritatis, ideo traditi sunt
ei filij regis in custodiam. Ille autem Ionadab, de quo
2. Regum 13. licet fuerit prudens, tamen non fuit tã-
tæ auctoritatis, sed expendebat prudenriam suam cir-
ca desideria iuuenilia: vnde instruxit Amnon primo-
genitum Dauid facere rem turpissimam, & scelera-
tissimam, scilicet quòd sororem suam defloraret.

De Achitophel consiliario. *Quæst.* XXXII.

QVAERITVR vlterius de Achitophel, qui
ponitur hic consiliarius Dauid quis erat.
Respondendum, ꝙ iste Achitophel fuit
de tribu Iuda de vrbe Gelo, vnde vocatur
ipse Achitophel Gelonites. 2. Reg. 23. Est enim ciui-
tas Gelo in sorte Iuda, vt patet Iosue 15. Habuit autẽ
iste quendam filium nomine Eliam, qui fuit vnus de
triginta viris fortibus Dauid, vt patet 2. Regũ 23. Iste
Achitophel fuit vir prudentissimus, & accepit eum
Dauid in cõsiliarium, & ipse erat primus de consilia-
rijs eius. Ideo dicitur hic, ꝙ Achitophel erat consilia-
rius regis, & post Achitophel fuerũt Ioiada filius Ba-
naiæ, & Abiathar. Nec obstat, ꝙ dicatur, ꝙ Ionathan
erat consiliarius, & erat prior, quia Ionathan non erat
solum consiliarius, sed potius erat nutritor, & erudi-
tor filiorum regis, Achitophel autem solum erat cõ-
siliarius. Et inter pure cõsiliarios ipse erat primus. Hoc
autem erat, quia consilia sua erant certissima. Nam
verbum eius habebatur in diebus suis, sicut consiliũ
angeli Dei, vt patet 2. Regum sexto. Fuit autem iste
Achitophel magno tempore consiliarius Dauid, &
postea declinauit ab eo ad Absalom, & consulebat ei
contra Dauid ad excludendum illum de regno. Cau-
sa autem quare declinauit à Dauid ad Absalom puta-
tur esse, quia Dauid fornicatus est cum Bethsabee, &
occidit virum eius Vriam Hethæũ. Erat enim Bethsa-
bee filia Eliam, vt patet secundo Regum 11. Et Eliam
erat filius Achitophel, secundo Regum vigesimoter-
tio. In hoc ergo magna iniuria inflicta est Achito-
phel, scilicet quia neptis eius per adulterium violẽter
cognita est, & vir eius occisus est: habuit semper exo-
sum ipsum Dauid, & oblata opportunitate, scilicet
quando Absalom voluit insurgere contra Dauid, pu-
tans Achitophel, quòd sic posset vindicare iniuriam
suam, adhęsit Absalom, & consulebat ei contra Da-
uid

uid. Ipse enim fuit, qui dedit consilium Absalom, vt poneret in platea tentorium, & ibi coram toto populo cognosceret decem concubinas patris sui, vt sic populus putaret, quòd iam Absalom non posset reconciliari patri suo, eo quòd fędauerat eum, cognoscendo concubinas eius, & sic omnes animarentur ad adiuuandum Absalonem contra Dauid toto corde, vt patet secundo Regum 16. Iste etiam dedit aliud consiliũ, scilicet ꝙ illa die, qua fugit Dauid de Ierusalem, ipsemet Achitophel acciperet duodecim millia virorum electorum de Israel, & persequeretur Dauid fugientem, & illa nocte percuteret eum secundo Regum 17. Et istud consilium erat vtile ad propositum suum, sed Deus dissipauit illud per verba Chusi Arachitę. Et videns Achitophel, quòd consilium suum non fuisset receptũ, recessit de curia Absalonis, & disposita domo sua secretè se suspendit eodem capitu: Causa autẽ quare se suspendit, ponitur esse duplex. Prima est, quia Achitophel erat vir prudentissimus, & ex hoc gloriabatur, & recipiebatur semper consilium eius, nec audiebatur aliquis contra ipsum. Nunc autem Chusi Arachites dixit, quòd male cõsuluerat Achitophel hac vice, & dedit ipse aliud consilium, quod secundum veritatem erat stultitia, & totus populus applausit ei, dicens melius est consilium Chusi, quam consilium Achitophel vice hac: erubuit autem nimis Achitophel, & doluit, sciens, quod consilium suum esset vtile, & consilium Chusi erat insania, & illud repertum fuisset, & Chusi laudatus à populo, elegit potius mori, quam viuere. Ideo laqueo se suspendit. Secunda causa est, quia Achitophel sciebat, quòd si illa nocte Dauid non caperetur, nec destrueretur exercitus suus, sed fugeret vltra Iordanem, & cõgregaret exercitum contra Absalonem, & haberet auxiliatores multos, ideo periret Absalom, & totus populus suus. Et quia Chusi sic consulebat faciendum esse, vidit necessario, quòd periret populus, & quia si Dauid superaret Absalõ, & caperet ipsum Achitophel, afficeret eum varijs tormentis, & tandem amarissima morte conficeret, voluit leuiori morte perire, ideo seipsum laqueo suspendit, & ista est causa potior, quam prima.

De Chusi amico regis, Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius quis erat iste Chusi Arachites, de quo hic dicitur, quòd erat amicus regis.

Respondendum, quòd iste fuit vir magnę dignitatis tempore Dauid, & erat potens, & quãdo fugit Dauid de Ierusalem à facie Absalonis, ipse occurrit ei in monte oliuarum scissa veste, & capite pleno puluere, volebatque comitari Dauid fugientem. Dixitque Dauid si veneris mecum eris mihi oneri. Si autem in ciuitatem reuerteris, & dixeris ad Absalonem seruus tuus sum, dissipabis consilium Achitophel secundo Regum 15. Et tunc reuersus est Chusi in Ierusalem ad Absalom, & quia ante hoc Achitophel, & Chusi erant socij, & consiliarij Dauid, iussit Absalom, quòd ambo inirent consilium quid faceret deberet Absalõ. Et tunc Achitophel dedit consilium, quòd illa nocte, ipse cum duodecim millibus virorum insequeretur Dauid, & percuteret eum, quia lassus erat, & solutis manibus. Chusi autem dixit non esse bonum consilium, quod dederat Achitophel illa vice, quia si cõtra Dauid iret aliquis in illa nocte, cum viri Dauid essent amari, sicut vrsa raptis catulis, poterãt perire omnes, qui erant ex parte Absalom, ideo melius erat, quòd expectaretur per aliquot dies quousque congregaret totus Israel, & tunc venirent super Dauid in quocũ-

A que loco esset, & non posset euadere. Et ista erat insania, sicut postea apparuit. Et consilium Achitophel erat optimum, sicut dicitur secũdo Regum decimoseptimo: totus populus tamen laudauit consiliũ Chusi, eo quòd Deus infatuauerat omnes Israelitas, qui erant cum Absalom, vt crederent bonum consilium esse, quòd dabat ipse Chusi, & caderent in manus Dauid. Orauerat autem Dauid dominum supra. Nam quando audiuit, quòd Achitophel erat in conuocatione cum Absalone timuit nimis, & orauit dominũ, dicens: Infatua, quęso, domine cõsilium Achitophel secundo Regum decimoquinto. Et Deus exaudiuit
B eum. Non quidem infatuando cõsilium Achitophel, quia bonum, & vtile erat secundo Regum decimoseptimo, sed infatuando omnes, qui erant cum Absalone, ita vt putarent Achitophel male dixisse, & consilium Chusi esse optimum: mansit autem postea iste Chusi Arachites semper in magno statu coram Dauid. Nam vocabatur amicus eius, vel socius, quod significat quandam æqualitatem.

De Abiathar. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius de Abiathar, de quo hic dicitur, quis erat.

Respondendum, quòd iste erat filius Achi-
C melech summi sacerdotis: erat enim Achimelec summus sacerdos, quando templum Domini erat in Nobe primo Regum vigesimoprimo. Nam ibi erat ipse Achimelec, quando dedit panes Dauid, & gladium Goliath: Postea Saul credens, quòd Achimelec, & alij sacerdotes, qui erant cum eo, essent in coniuratione cum Dauid contra se occidit omnes istos, & deleuit vrbem Nobe, 1. Regum vigesimosecundo. Et tunc Abiathar filius Achimelec summi sacerdotis fugit de medio eorum, qui occidebantur, ferens secum rationale, & Ephod, quę sunt vestimenta summi sacerdotis. Exod. vigesimooctauo. Et venit ad Dauid, qui tunc profugus erat a facie Saulis, credens quòd apud eum inueniret aliquod remedium, quia
D propter eum perierat pater suus Achimelec, & tota domus eius. Suscepitque eum Dauid gratis, dicens sibi: Reus ego sum omnium animarum patris tui mane mecum, & mecum seruaberis, Si quis quæsierit animam meam, queret & animam tuam primo Regum vigesimosecundo. Mansit autem tunc Abiathar cum Dauid, & fuit cum eo profugus per desertum, & descendit cum ipso in terrã Philisthinorum, fuitque cum eo in omnibus laboribus. Sic enim dixit Salomon ad Abiathar. Vir mortis es, sed hodie non te interficiam, quia portasti arcam coram patre meo Dauid, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus ille sustinuit tertio Regum secundo. Et cum esset filius summi sacerdotis, & proueniret ei summum sacerdotiũ ex progenie, accepit eũ Dauid in officio sum-
E mi sacerdotis, vnde ipse cõsulebat dominum pro Dauid. Nam consuluit bis in Ceila, & bis in Siceleg primo Regum vigesimotertio, & trigesimo. Nam induebatur Ephod, & non pertinebat ad aliquem sic indui, nisi ad summum sacerdotem, cum rationale, & Ephod vestes essent summi sacerdotis Exod. vigesimooctauo. Ideo postquam Dauid factus est rex super Iudam, tenuit illum Abiathar in summum sacerdotem. Erat tamen apud Israelitas tunc summus sacerdos Sadoc, qui ministrabat in templo domini in Gabaon, & cõstitutus fuerat post mortem Achimelec, qui occisus fuerat in Nobe, quia tamen viri de regno Iuda, & de regno Israel discordabant tunc, cum esset continuum bellum inter eos vsque ad mortem Isboset, vt patet Regum secundo, & capitulo tertio, non

poterant

poterant viri de regno Iuda secure ire ad templum Domini in Gabaon, quod erat in terra Israel, scilicet in tribu Beniamin, ideo faciebant sacrificia in Hebrō, & ibi erat Abiathar tanquam summus sacerdos in regno Iudæ. Et ex hoc factum est, quòd dato, quòd Dauid esset postea rex super totum Israel, & possent viri Iuda offerre sacrificia in loco Sanctuarij, habebant tamen adhuc consuetudinem offerendi in Hebron. Et propter hoc, quando Absalom voluit facere coniurationem contra Dauid, dixit ei, quòd volebat ire ad offerendum sacrificia Domino in Hebron, secundo Regum decimoquinto. Postquam autem Dauid factus est rex super totū Israel habuit duos summos sacerdotes simul, scilicet Sadoc, & Abiathar, secundo Regum vigesimo. De modo autem, quo isti se habuerunt in ministrando cum ambo essent summi sacerdotes, declaratum est supra vigesimoquarto, in quibusdam quęstionibus: habuit autem Dauid istū Abiathar nimis sibi familiarem, quia fecit eum sibi consiliarium, vt patet hic, & propter hoc tātum erat Abiathar occupatus circa opera regis, & familiaritatē suam, quod parum vacabat officio summi sacerdotis, ideo filius eius Achimelec loco eius fungebatur sacerdotio, & ob hoc, quamquam Abiathar viueret, Achimelec filius eius, & Sadoc vocabantur summi sacerdotes Dauid, secundo Regum 8. & supra decimooctauo, & quando ordinati sunt sacerdotes, & positi fuerunt duo principes duarum domorum sacerdotalium. Sadoc fuit vnus, & Achimelec alius supra vigesimoquarto, & tamen tunc viuebat Abiathar, vt ibi declaratum est. Vixit iste Abiathar etiā post mortem Dauid cum regnaret Salomon, & viuendo Dauid circa mortem eius, cum Adonias eleuaretur, & diceret, ergo regnabo, Abiathar fouit partem eius, tertio Regum primo, & propter hoc Salomon habuit eum exosum, & cum iam mortuus esset Dauid, & regnaret Salomon, adhuc Adonias conabatur regnū obtinere. Et quia iste Abiathar adhuc fauebat sibi, deposuit eum Salomon de summo sacerdotio, & misit ipsum in exilium in vrbem Anathot, vt nunquam rediret in templum Domini in Ierusalem, nec in Gabaon. Mansitque ibi vsque ad mortem suam, & ex die illa priuati sunt posteri Heli summo sacerdotio. In quorū domo ante hoc fuerat summum sacerdotiū, tertio Regum secundo, & māsit postea semper summum sacerdotium in domo Sadoc, & non fuerunt postea duo summi sacerdotes simul, sicut tempore Dauid Sadoc, & Abiathar, sed vnicus semper de progenie Sadoc.

CAP. XXVIII.

ONVOCAVIT igitur Dauid omnes principes Israel, duces tribuū, & præpositos turmarum, qui ministrabant regi, tribunos quoque, & centuriones, & qui præerant substantiæ, & possessionibus regis: filiosque suos cum eunuchis, & potētes, & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem, & cętera.

DESCRIPTA in pręcedentibus Dauid deuotione circa ampliationem cultus diuini in ordinatione Leuitarum, & sacerdotum, hic agitur de eius deuotione circa templi ędificationem, & potissime in pręparatione necessa- F riorum, & diuiditur in tria, quia primo incitat populum totum ad Salomonis obedientiam: secundo imponit ipsi Salomoni ędificandi curam, ibi.

Tu autem Salomon. Tertio tradit ipsi Salomoni exēplar & materiam ad omnia efficienda, ibi. *Dedit autem Dauid Salomoni.*

De ordine ad præcedentia.
Quæst. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quę habentur hic, habeant ordinem continuatū ad pręcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tem- G pore.

Respondendum, quòd non apparet, an sit hic ordo continuus, vel non, quia ista non sunt partes eiusdem historię, ita vt possimus dicere manifestè, quòd ista fuerunt post pręcedentia, vel è conuerso. Dici tamen potest rationabiliter, quòd hic sit ordo continuus ad præcedentia, eo quòd semper est standum ordini litterę quandocunque nō apparet aliqua ratio, propter quam debeamus recedere ab eo, & quia hic non apparet aliqua causa, satis videtur standum huic ordini. Et dicendum est, quod Dauid in fine vitę suę ordinare voluit cultum Dei, & ordinauit sacerdotum, & Leuitarum. Postea expletis omnibus, hortatus est Salomonem, & totum populum ad ędificationem H templi Domini, & ad vltimum ipse Dauid, & omnes principes populi obtulerunt munera magna pro ędificatione templi, sicut patet sequenti cap. Cum autem quęritur an inter ista præcedentia fuerit aliquod tempus, vel fuerint ista facta immediate post illa. Dicendum, quòd siue ista fuerint post illa, siue illa post ista, non fuit tempus magnum inter hæc, & illa, sed quasi simul facta sunt. Nam Dauid in extremo senectutis suę conuocauit principes populi, Sacerdotes, & Leuitas ad ordinandum cultum Dei, vt patet supra vigesimotertio. Et tunc etiam admonuit Salomonem, vt ędificaret templum domino, & totum populum, vt adiuuaret eum, & istud factum est hic, & post I hoc omnes principes congregati obtulerunt munera magna pro ędificatione templi, & facta sunt sacrificia multa, & vnctus est Salomon secundo in regem, & iste est finis huius primi libri, ex quo etiam ostendi potest, quod ista fuerunt post præcedentia, vt declarabitur in prima quęstione sequentis capituli.

Circa primum dicitur. *Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israel.* Scilicet conuocauit eos, vt exhortaretur ipsos, vt adiuuarent Salomonem in opere templi. Etiam vt offerrent munera pro ędificatione templi, sicut habetur præcedenti capitulo. Et accipiuntur hic principes generaliter: non pro aliquo modo principum, quia postea ponuntur in speciali principes omnium modorum. Vnde nō vocantur principes Israel, K sicut aliqui putant, idest principes duodecim tribuū Israel, quia immediate illi exprimuntur, cum dicatur duces tribuum, sed vocantur principes Israel, principes omnium modorum Israel.

Duces tribuum. Hic ponuntur in speciali principes. Et primo ponuntur duces tribuum, idest principes duodecim tribuum. Non enim vocantur duces proprie, quia duces pertinent ad bellum, principes autem tribuum non præficiebantur tribubus ad bellum, sed generaliter ad omnia, quæ necessaria erant ad ordinationem ipsarum tribuum. De modo autem quo isti principes tribuum essent in singulis tribubus per progeniem, declaratum est præcedenti capitulo, & supra vigesimosexto, in quibusdam quęstionibus.

Et

Et præpositos turmarum. Isti erant duodecim princi-
pes constituti super duodecim turmas. Erant enim
in qualibet turma vigintiquatuor millia virorum, &
super illos viros erat vnus princeps. Nomina autem
istorum principum ponuntur præcedenti capitulo, &
vocabantur præpositi, quia præponebantur à Dauid
super turmas.

Qui ministrabant regi. Scilicet isti principes turma-
rum ministrabant regi Dauid custodiendo corpus
eius. Et quilibet istorum ministrabat vno mense, &
tunc succedebat princeps sequens in ministratione,
& ita per duodecim menses ministrabãt omnes duo-
decim principes turmarum.

Tribunos quoque, & centuriones. Vocantur tribuni, qui
præsunt mille viris. Centuriones vero, qui præsunt B
viris centum.

Qui præerant substantiæ, & possessionibus regis. Isti erant
omnes illi principes qui ponũtur in fine præcedentis
capituli, qui erant constituti super possessiones regis,
& ponitur hic substãtia, & possessio ad significandum
tam bona mobilia, quam immobilia: nam quidam
præerant immobilibus bonis, sicut qui præerant operi
rustico, & vineis, & ficetis, & oliuetis, & cellis vinarijs,
& similibus. Alij præsunt bonis mobilibus, sicut illi,
qui præerant bobus, & ouibus, & asinis, & camelis, &
thesauris, & similibus. Bona autem immobilia signifi-
cantur nomine possessionum: bona autem mobilia
significantur nomine substantiæ, eo quòd substantia
est nomẽ generale, tam ad mobilia, quam ad immo-
bilia. Dicit autem Nicolaus, quòd isti, qui præerant C
possessionibus regis, & substantiæ, erant tribuni, & cẽ-
turiones, scilicet erant de illis tribunis, & centurio-
nibus, qui subiecti erant principibus turmarum, & ha-
bebant sub se multos tribunos, & centuriones, & qui
libet princeps turmæ habebat viginti quatuor millia
sub se, & erat diuisa tota illa multitudo per tribu-
nos, centuriones, quinquagenarios, & decanos: ideo
necesse erat, vt in qualibet turma essent multi tribuni,
& centuriones, & quinquagenarij, & tamen dicendũ
est, quòd isti centuriones, & tribuni, qui præerant sub-
stantiæ regis, non erant sub principibus turmarum.
Causa huius est, quia isti habebant curam de admini- D
stratione substantiæ regis, & ista cura erat semper sibi
commissa. Si autem essent subiecti principibus tur-
marum, oporteret quòd quolibet mense irent aliqui
ipsorum ad ministrandum coram rege, quia quælibet
turma ministrabat vno mense, vt patet præcedenti ca-
pitulo. Et tunc impedirentur isti tribuni, & centurio-
nes curam agere de substantia regis, quod non est cõ-
ueniens. Ideo dicendum videtur, quòd isti centurio-
nes, & tribuni, de quibus hic dicitur, non erant subie-
cti principibus turmarum.

Filios quoque suos. Scilicet vocauit Dauid filios suos,
scilicet ad illam congregationem. Cuius ratio infra
ponetur. Habebat enim multos filios Dauid, sicut po- E
nitur in litera.

Cum eunuchis. Idest etiam vocauit eunuchos. Pro-
prie eunuchus est castratus: tamen accipitur multi-
pliciter, sicut Christus dixit Matth. decimonono, sci-
licet quidam sunt eunuchi, scilicet, qui tales ex vtero
nati sunt: alij ab hominibus facti sunt eunuchi: alij ve-
ro se eunuchizauerunt propter regnum cœlorum, &
isti sunt meliores, sed non omnibus datum est, vt ibi
dicitur. Hic autem eunuchi accipiuntur pro castratis,
qui ab hominibus facti sunt. Nam apud antiquos
erat consuetudo, quòd castrarentur aliqui viri, quan-
do erant paruuli, vt traderentur eis reginæ, & magnæ
dominæ custodiendæ, quia non dubitaretur de illis
propter impotentiam naturalẽ, & tales solebant re-
ges habere apud se, & habebantur in honore. Alio

A modo potest accipi eunuchus, sicut multi accipiunt
pro principe familiari, & ita videtur accipi Esther
primo cum dicitur de eunuchis, qui videbant faciem
regis, & sic erant illi in magno honore. Et tamen ma-
gis videtur, quòd etiam ibi accipiantur eunuchi pro
castratis, eo quòd rex iussit, quòd adducerent reginã
ad se, & sic committebat reginam eunuchis, & non
alijs viris. Nicolaus autem dicit, quòd isti erant eunu-
chi, idest castrati non corpore, sed mente, eo quòd de-
sideria sua taliter abstulerũt, quasi castrando se, vt nõ
seruirent passionibus, sed rationi, ideo istis commit-
tebantur filij regis custodiendi, & erudiendi, vt eos in
morum castitate custodirent. Sed quidquid sit, non
multum refert. Magis tamen videtur, quòd isti sint
castrati, sicut primo dictum est, & dicetur tunc, quòd
istis commissa erat custodia vxorum, & concubina-
rum Dauid: Sed obijcietur, quòd non essent inter Iu-
dæos tales, quia ista erat quædam impietas, & infra
respondebitur in quadam quæstione.

Et potentes, & robustissimos quosque in exercitu Ierusalem.
Scilicet vocauit Dauid omnes, scilicet potentes, qui
sub se habebat multos viros, & robustissimos, scilicet
fortes viribus, & intelligetur de triginta viris fortibus
Dauid, & de sex, qui erãt in duobus ternarijs fortissi-
morum, secundo Regum vigesimotertio, & supra
vndecimo. Et omnes isti erant in exercitu Ierusalem,
idest in exercitu, quem congregauerat Dauid in Ie-
rusalem, quia totam istam multitudinem conuoca-
uerat illuc Dauid ad faciendum ea, quæ habentur
infra.

De tempore congregationis istorum.
Quæst. II.

QVAERITVR quando Dauid congregauit om-
nes istos, de quibus dicitur hic, quòd con-
uocauit eos. Aliquis dicet, quod istud fuit
aliquanto tempore post ordinationem cultus diuini
supra factam: nam Dauid cõgregauerat omnes prin-
cipes Israel, & sacerdotes, & Leuitas supra vigesimo-
tertio. Et tunc ordinauerunt modum ministrandi sa-
D cerdotum, & Leuitarum, quo expleto recesserũt sin-
guli ad loca sua, & post aliquantũ tempus Dauid vo-
luit facere ea, quæ habentur hic, & sequenti capit. Et
tunc congregauit omnes istos, de quibus hic dicitur.
Et ex hoc etiam est motiuum quorũdam, quòd ista,
quæ habentur hic, & quæ habentur in præcedentibus,
non fuerunt facta simul, sed per aliquantam tempo-
ris interpolationem, quia aliàs non vocarentur hic
principes ad ea, q̃ hñt hic cum vocati essent, & cõgre-
gati ad ordinandum de statu sacerdotum, & Leuita-
tum, nisi post illam ordinationem recessissent ad loca
sua singuli. Et post aliquantum tempus Dauid conuo-
caret eos. Ad hoc dicendum est, quòd ea, quæ haben-
tur hic, aut comparantur ad ea, quæ habentur præce-
E denti capitulo, vt ad illa, quæ habentur supra a capitu-
lo vigesimotertio vsque ad vigesimũ septimũ. Si pri-
mo modo dicẽdum, quòd non fuerunt ista facta im-
mediate post præcedentia, quia multa tempora inter-
ciderunt inter hæc, & illa. Nam illa, quæ habentur
præcedenti capitu. facta sunt in principio regni Dauid
super Iudam, vt ibi probatum est in quadam quæstio-
ne. Ista autem facta sunt in fine vitæ Dauid, ne præ-
supponatur hic, quod Salomon iam erat vnctus in
regem, & sequenti capitulo dicatur de vnctione se-
cunda Salomonis, & tamẽ illud fuit in fine vitæ Da-
uid. Nam vnctio eius prima fuit circa finem vitæ Da-
uid, cum esset Dauid in ægritudine ista, de qua mor-
tuus est, s. quòd cũ operiretur vestibus, non calefiebat 3.
Reg. 1. Ergo fuit magnum tempus inter hæc, & illa.

Si

Si autem comparentur ista ad illa, quę habētur supra F
23. vsque ad 27. de ordinatione sacerdotum, & Leui-
tarum dicendum, ꝙ ista fuerunt immediate post illa.
Quod patet, quia ista facta sunt in fine vitę Dauid, s.
anno quadragesimo regni eius supra 26. & non vixit
Dauid, nisi illo anno, quia non regnauit quadraginta
annis, vt patet sequenti c. Si ergo non fierent ista im-
mediate post illa, fortè non posset postea Dauid face-
re ista: cum in isto anno mortuus fuerit. Item non vi-
detur verisimile, ꝙ facta ordinatione de sacerdotibus,
& Leuitis Dauid vellet prorogare istud, quod habet̄
hic ad aliud tempus, eo ꝙ ipse videbat mortem sibi
imminere propter magnam senectutem, & ęgritu-
dinem, & si nunc non compleret istud, nesciebat an
postea haberet locum faciendi hęc: etiam quia Da- G
uid habebat nunc magnam opportunitatem ad istud,
cum essent congregati principes, quos congregaue-
rat ad faciendum ordinationem sacerdotum, & Le-
uitarum, & simul poterat facere illud non expectan-
do aliud tempus, vt cum difficultate, & expensis con-
gregarentur omnes isti principes.

De vocatione istorum principum.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius cum ista fuerunt fa-
cta immediate post illa, quare vocati fue-
runt nunc principes, quia non oportebat
vocari aliquos, cum pręsentes essent. H
Respōdendum, ꝙ Dauid nō vocauit aliquos prin-
cipes ad faciendum, quod habetur hic, eo quòd iam
isti pręsentes erāt, cum interfuissent ordini commu-
ni supra dicto. Dicitur tñ, ꝙ conuocauit Dauid istos
principes, vt intelligatur, ꝙ interfuerunt principes
isti ordinationi, & fuit hic propter tria: Primo quia li-
cet ista, quę habentur hic, & quæ habentur supra de
ordinatione sacerdotum, & Leuitarum fuerint facta
simul: tamen pertinent ad diuersas materias, quia illa
erant de ordinatione ministrorum, & ista erāt de ędi-
ficatione templi, ideo dubitaret̄ an illa, quæ interfue-
rant præcedenti ordinationi interfuissent istis, quæ
habentur hic, ideo repetit scriptura, quòd Dauid vo-
cauerat istos principes, non quidem, quòd de nouo I
eos prius ad ordinationem Leuitarum, & sacerdotū
faciendam. Et tunc simul vocati sunt ad ista, quæ ha-
bentur hic. Secundum, & efficacius est, quia licet ista,
quæ habentur hic, & ordinatio sacerdotum, & Leui-
tarum fuerint facta simul: tamen ea quæ habentur
hic, & quæ habentur præcedenti capitulo non fuerūt
simul facta, sed illa fuerunt, quasi quadraginta annis
ante ista, scilicet illa in principio regni Dauid, & ista in
fine. Et tamen regnauit Dauid 40. annis, vt patet se-
quenti capitulo, quia non erat continuatio inter ista,
& pręcedentia, licet manifestum esset, quòd princi-
pes interfuissent ordinationi sacerdotum, & Leuita-
rum, cum non essent ista, & illa continuata, sed fieret
interpositio, dubitaretur, qui principes fuissent hic,
ideo scriptura posuit vocationem eorum tanquam K
de nouo ad hoc vocati fuissent. Tertium fuit, quia da-
to, quòd ista, & illa, quæ habentur supra de ordina-
tione sacerdotum, & Leuitarum essent simul, & ni-
hil interponeretur, tamen adhuc dubitaretur, an illi
principes, qui fuerunt in priori ordinatione essent in
ista, vel recessissent. Ideo ponitur hic vocatio tan-
quā nouiter facta fuisset, vt sciatur per hoc, qui princi-
pes erant hic, quando fuerunt facta, quæ habentur
hic.

Propter, quam causam vocati fuerunt isti principes.
Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius ad quid fuerunt vocati
isti principes, qui habentur hic.
Respondendum, ꝙ ad multa. Primo ad ex-
hortandum eos: nā Dauid hortatus est totū
populū, ꝙ custodirent mandata Dei, & quærerent eū
in toto corde suo, vt possiderent terram bonam, & re-
linquerent eam filijs suis post se in sempiternum, vt
patet in litera. Ad istam autem exhortationem princi-
pes erant maximè necessarij, eo ꝙ ex voluntate illorū
pendet regimen populi, & si illi voluerint, ꝙ lex Dei
obseruetur, nō poterit vulgus repugnare. Si autē prin
cipes noluerint illam obseruare, voluntas plebis ni-
hil proderit: ideo necesse erat principes exhortari, vt
ipsi consentirent. Secundum erat, quia Dauid volebat
hortari illos, vt adiuuarent Salomonem in ædificatio-
ne templi. Nam tradidit Dauid hic Salomoni exēplar
omnium, quę facturus erat. Et quia ipse adhuc erat
tener, & non sufficiens ad tantum laborem, vt patet
supra 22. & sequēti cap. hortatus est principes, vt adiu-
uarent eum in isto opere. Ista autem exhortatio fie-
bat conuenientius nunc coram Salomone, quam ali-
ter; ad hoc, ꝙ principes coram eo profiterentur, ꝙ ip-
sum adiuuarent, & postea non possent negare. Tertiū
erat, ad hoc, ꝙ isti principes offerrent nunc munera, p
ædificatione templi. Nam Dauid obtulit nunc ma-
gna dona pro ista ædificatione, vt patet sequenti capi.
Et principes videntes Dauid offerre, etiam multa ob-
tulerunt, vt patet ibidem. Quartum fuit ad hoc, ꝙ Sa-
lomon vngeretur secunda vice in regem, nam iterū
vnctus fuerat, & quia illud fuit aliqualiter in conten-
tione, & discordātia populi, fecit Dauid, vt iterum vn-
geretur Salomon ex concordia omnium de regno,
vt patet sequenti capi.

De vocatione filiorum Dauid in ista congregatione.
Quæst. V.

QVAERITVR vlterius ad quid vocauit tunc Da-
uid filios suos in ista congregatione.
Dicendum quòd hoc fuit propter mul-
ta. Primo quia filij Dauid erant multi, sicut dicitur in-
fra in litera, & erant viri honorabiliores in toto regno
cum essent filij regis, sicut dicitur supra decimoocta-
uo, scilicet. Porro filij Dauid primi ad manum regis.
Ideo non erat conueniens, quòd fieret aliqua cōgre-
gatio virorum honorabilium de regno in qua tracta-
retur aliquid pertinens ad statum, & honorem regni,
in qua principaliter non interessent filij Dauid. Secun-
dum erat propter exhortationem, quia Dauid voluit
exhortari omnes de regno, vt quærerent dominum
in toto corde tuo. Et quia ista exhortatio principali-
ter fieri debebat viris potentibus, & principibus, quia
in potestate eorum erat cogere reliquos ad istam ob-
seruationem: ideo debuit principaliter vocare Dauid
filios suos, quia ipsi erant potentiores in regno, & po-
terant reliquos inducere ad aliquid, quod vellent po-
tissime, quia cum status regni conseruandus esset per
cultum Dei, principaliter pertinebat hoc ad filios Da-
uid, quia ipsi regnaturi erant, & non aliquis alius. Et
propter peccata eorum potius periret regnum, quam
propter popularium peccata. Etiam propter merita
eorum magis conseruaretur regnum, quam propter
merita subditorum, ipsi ergo principaliter debebant
admoneri. Tertium erat, quia fuerat facta ista cōgre-
gatio, vt Dauid hortaretur totum populum ad hoc,
quòd adiuuarent Salomonem in opere templi, &

tamen principaliter adiuuare poterant alij filij regis, eo quòd illi erant potentiores in regno, & non solum ipsi adiuuarent, sed propter eos multi alij adiuuarent, ideo ipsi debuerunt magis exhortari, quòd adiuuarent quam reliqui.

Quartum fuit, quòd offerrent munera pro ædificatione templi: nam cęteri principes congregati fuerũt ad hoc, & obtulerunt. Magis autem poterant hoc filij regis facere quam reliqui, cum illi essent ditiores.

Quintum, & principalius erat, quia voluit Dauid, ꝙ nunc Salomon vngeretur secũdo, quia vnctus fuerat prius cum aliquali contentione: nam Adonias vnctus fuerat ante Salomonem nesciente Dauid, & sic non interuenit totus populus vnctioni illi, vt ergo maneret pacificum regnum Salomonis ex consensu omnium de populo, fuit conueniens iterum vngi eũ. Et quia non erat aliquis, cui maius pręiudicium generaretur ex hoc, quã filijs Dauid, cum nullus haberet ius ad regnum, nisi ipsi, conuenientius erat, quòd ipsi vacarentur, quam quòd cęteri, vt de consensu eorum fieret talis vnctio, & per hoc abrenunciarent iuri suo si aliquod habebant ad regnum, & sic omnia fierent pacificè. Debuerunt igitur vocari principalius filij Dauid, quam alius de principibus.

De Eunuchis, de quibus hic dicitur. Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius circa istos eunuchos, de quibus hic dicitur, quomodo poterat esse, ꝙ inter Israelitas essent aliqui eunuchi. Nam Deus prohibebat castrari animalia, a fortiori ergo prohiberet castrari homines. De hoc patet Leuitici vigesimosecundo.

Aliquis dicet, quòd Deus ibi solum prohibuit de animalibus brutis: nam agitur de sacrificio, & dicitur, quòd animalia habentia testiculos abscisos non offerentur. Et sequitur: In terra vestra hoc omnino non facietis. Et sic in animalibus brutis prohibetur castratio, sed non in hominibus.

Dicendum, quòd etiam in hominibus prohibita erat castratio.

Primo quia Deus vetuit hoc in animalibus, eo ꝙ tollebatur in eis perfectio naturæ, a fortiori ergo in hominibus obseruaretur istud, quia maior reuerentia debetur naturæ humanæ quam brutis.

Secundo patet, quia etiam litera illa potest intelligi de hominibus cum dicatur. Et hoc in terra vestra omnino non facietis. Si autem dixisset non facietis solum, poterat intelligi de pecoribus, quia tamen dicitur non facietis omnino, ergo per omnem modum prohibita erat castratio, nec permitteretur in hominibus, sicut nec in brutis.

Aliter potest dici, quòd eunuchi accipiuntur tripliciter, scilicet quidam sunt eunuchi, qui ab hominibus castrati sunt, alij autem tales nati sunt, scilicet, quia non habent organa generatiua: alij habent illa incompleta, vel nullo modo possunt gignere, vtpote, quia sunt naturaliter frigidi. Alij autem se eunuchizaverũt propter regnum cęlorum, sicut dixit Christus Matth. decimonono. Potest autem accipi eunuchus secundo, & tertio modo, & tunc non erit contra legem, quæ solum loquitur de castratione facta ab hominibus, & sic non est inconueniens.

Sed dicendum, quòd istud non est conuenienter dictum, quia accipere sic eunuchos est sensus mysticus, & per Metaphoram, quia eunuchus significat eum proprie, qui ab hominibus castratus est, potissime quia scriptura non loquitur hic in materia mo-

A rali in qua possint fieri Metaphoræ, sicut in prophetijs, & in Euangelijs, sed loquitur historicè. Et in historijs semper accipiuntur termini proprie, nisi aliquãdo transeatur de historia ad Metaphoram, sicut Iudicum nono, de lignis vngentibus super se regem, & quarto Regum decimoquarto, de cardo Libani, & cedro inter se loquentibus: sed hic nulla introducitur Metaphora, ergo accipietur eunuchus proprie pro castrato ab hominibus, Item patet, quia si acciperetur eunuchus pro illis, qui se castrauerunt propter regnum cęlorum, vel pro illis, qui naturaliter sunt impotentes ad gignendum, non posset sciri, qui sunt eunuchi, cum istud secretum sit. Ideo non diceret scriptura, quòd vocati sunt eunuchi cum cęteris prin

B cipibus, quia nesciretur, qui erant eunuchi, & sic nõ possent vocari, & tamen vocati sunt, ergo accipiuntur eunuchi pro castratis, ideo quòd isti poterant cognosci esse eunuchi.

Dicendum ergo, quòd hic accipiuntur proprie eunuchi. Et cum dicitur, quòd inter Israelitas non licebat aliquem castrari, siue hominem, siue animal brutum.

Dicendum, quòd verum est, & tamen isti castrati, quos habebat Dauid, non erant de genere Hebræorum, sed erant gentiles, quos Dauid potuerat emere de alijs nationibus, sicut erat de omnibus seruis. Sic dicitur Leuitici vigesimoquinto, scilicet. Serui, & an

C cillæ erũt vobis de nationibus, quæ in circuitu vestro sunt. Vel poterat esse, quòd Dauid acceperit istos in bello. Nam multa bella fecerat contra gentiles, in q̃bus poterant accipi multi de eunuchis. Et istud est verum, & quia isti eunuchi erant in magna familiaritate apud regem Dauid, & apud alios reges propter reginas, & magnas dominas quas custodiebãt, erant diuites, & vocati fuerunt ad istam congregationem. Nam omnes viri alicuius dignitatis, & status vocati sunt cum populo ad hoc.

Cumque surrexisset rex, & stetisset, ait: Audite me fratres mei, & populus meus. Co

D gitaui, vt ędificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis Domini, & scabellum pedum Domini Dei nostri, & ad ædificandũ omnia præparaui. Deus autem dixit mihi. Non ædificabis domum nomini meo, eo quòd sis vir bellator, & sanguinem fuderis.

Cumque surrexisset rex, & stetisset. Quando fuerunt omnes isti cõgregati, & Dauid voluit loqui eis, surrexit de loco, in quo erat, & stetit, vt melius loqueretur, & audiretur a populo.

E *Audite me fratres mei, & populus meus.* Quosdam vocauit hic Dauid fratres, scilicet constitutos in dignitate: alios autem vocauit populum. Voluit enim Dauid honorare principes, & filios suos, & vocauit eos fratres, quod est nomen ęqualitatis, minores autem qui conuenerant ad istam congregationem, vocantur populus, & reddit Dauid eos attentos in hoc, dicens:

Audite me: cogitaui, vt ædificarem domum. Istud cogitauit Dauid a principio. Erat enim Dauid vir deicola desiderans colere Deum nimis, & semper desiderauit fabricare ei templum. In principio autem regni sui super totum Israel, cessantibus bellis Philisthinorum, putauit se habere opportunita-

tunitatem ad faciendum, & dixit illud ad Nathan prophetam. Deus autem prohibuit tunc Dauid 2. Re. 7. & supra 17. In Hebrço dicitur,

Ego cum corde meo ad ædificandum domum. Idest ego cogitabam in corde meo ædificare domum, & idē est,

In qua requiesceret arca fœderis Domini. Arca fœderis erat vas sanctissimum in toto templo, quia super illā audiebatur vox respondens ad omnia, quæ quçrebātur, Numeri septimo. Ideo dicebatur Deum habitare in medio duorum Cherubim, quia inter alas illorū audiebatur vox, & putabatur esse Dei, licet esset cuiusdam Angeli, & ob hoc pro arca fiebat principaliter domus Sācti sanctorum, quia in illa parte templi, vel tabernaculi ponebatur arca, eo quòd illa secretis-
G sima vocatur arca fœderis, quia erant in ea tabulç legis, pro cuius obseruatione initum est fœdus inter Deum, & Israelitas: Exod. decimonono, & vigesimoquarto, & dicebatur, quiescere arca Dei ibi, quando maneret in domo illa.

Et scabellum pedum Dei nostri. Scabellum dicitur esse paruum scānum, & est id, quod substernitur pedibus. Et istud competit arcç, quia Deus dicebatur sedere super arcam, siue super Cherubim, qui erant super arcam, vt patet 2. Reg. 6. vt infra declarabitur in quadā quçstione, & accipitur hic pro eodem arca, & scabellum pedum Dei.

H *Et ad ædificandum omnia præparaui.* Scilicet antequam prohiberer ædificare, prçparaueram omnia. Vel nunc prçparaui iam omnia, licet prohibitus sim ædificare. Sed quid istorum verum sit, infra declarabitur in quadam quçstione.

Deus autem dixit mihi non ædificabis domum nomini meo, Scilicet tu non ædificabis. ista prohibitio fuit facta quando Dauid dixit ad Nathan prophetam, quòd volebat ædificare domum Domino, secundo Regum septimo, & supra decimoseptimo. Istud dixit Dauid ad respondendum obiectioni, quæ fieri posset. Nam aliquis diceret quomodo tu hortaris nos, quòd adiuuemus Salomonem ad ædificandum templum, cum tu potius debuisses tempore tuo ædificare illud, cum
I haberes opportunitatem ad illud ædificandum.

Respondet Dauid, quòd non fecit hoc, quia prohibitus est, alioquin non hortaretur nunc Salomonē, quòd ipse faceret.

Eo quòd sis vir bellator. Idest assuetus bellis, & propter assuetudinem pugnandi non poteris vacare ædificationi templi, quæ requirit magnam pacem.

Et sanguinem fuderis. Idest fudisti sanguinem vsque huc, & etiam ulterius fusurus es. Ideo non poteris vacare ædificationi. Nam sanguis effusus in præterito non impediuisset eum ab ædificatione templi, nisi postea effusurus esset. Ex hoc aliqualiter apparet in superficie literç, quòd Dauid prohibitus fuerit ædificare tēplum Domino propter sanguinem, quem fuderat in bellis, sed falsum est, sicut declaratum est latissime su-
K pra 22. in quadam quæstione.

Quare Dauid surrexit cum vellet loqui populo suo.
Quæst. VII.

QVAERITVR quomodo dicitur hic, quòd Dauid quando voluit loqui populo suo surrexit, & stetit.

Aliqui dicunt, quòd istud erat, quia quando Dauid locutus est hçc, erat in tabernaculo Domini, vbi posuerat arcam in domo sua, & erat ibi quidam gradus eleuatus super quem Dauid solebat reclinari ad orandum, & super illum stetit nunc, vt videretur, & audiretur a toto populo.

Alij dicunt, quòd istud fuit, quia quando Dauid fe-
F cit istam exhortationē, iacebat in lecto, quia çgrotabat, & vt cōpetētius loq posset, surrexit, & stetit in lecto. Prima positio istarum habet aliquam similitudinem, ex eo, quòd fecit Salomon: nam quando Salomon completo templo introduxit arcam, & orauit, locutusque est coram toto populo, stetit super quandam basim çneam, sic patet sequenti libro cap. sexto, scilicet. Si quidem fecerat Salomon basim çneam, & posuerat eam in medio basilicç habentē quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & quinque altitudinis, stetitque super eam. Sic putāt de Dauid, quòd fecerit, & tamen non constat.

Secunda positio est vera, quia quando Dauid locu-
G tus est ista, iam non poterat pedibus suis ambulare, nec stare, quia iam çgrotabat illo languore, quo mortuus est. Nam Dauid infrigidatus est intantum, ꝙ cū operiretur vestibus non calefiebat, ideo quçsita est ei iuuencula, quç dormiret in sinu eius, & calefaceret eum 3. Reg. 1. Iacebat autem post hçc Dauid semper in lecto, & ibi ministrabat ei illa iuuencula, vt patet ibidem, vnde quādo Adonias fecit se vngi in regem nesciente Dauid relatum est ei, iussitque quòd illico Salomon vngeretur, & factum est. Et tamen ad omnia hçc nō surrexit Dauid de lecto, licet esset magna turbatio populi eodem capitu. Et tamen ista, quç habentur hic, & supra a capi. vigesimotertio, vsque huc
H facta fuerunt post vnctionem Salomonis in regem, vt patet supra vigesimotertio, ergo quando ista facta sunt, iam çgrotabat Dauid, nec poterat surgere de lecto. Quod autem dicitur hic, quòd surrexit, & stetit, intelligendum est, quòd venientibus istis principibus Dauid aliqualiter se erexit in lecto, vt melius posset loqui eis, & istud fuit surgere, & stare.

De quibusdam verbis dictis a Dauid, scilicet vellem domum facere, vt arca fœderis in ea requiesceret.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Dauid dixit, quòd volebat facere domum in qua requiesce-
I ret arca fœderis.

Respondendum, ꝙ duo fuerunt motiua Dauid ad faciendum domum istā, primum fuit, quia arca Domini, quæ erat vas principalius, & sacratissimum in toto tabernaculo non habebat locum decentem sibi, volebat ergo Dauid ædificare ei domum preciosissimam, & istud motiuum expressit ipse Nathan prophetæ, quando voluit çdificare templū, dicens. Ecce ego habito in domo cedrina, arca autem Dñi sub pellibus est supra 17. quasi dicat Inhonestum est, quod ego habeam domum pulchriorē quam arca Dei, & tamen ego habito in domo cedrina, & arca Dñi sub pellibus est, idest in tentorio pellium iacyntinarum. Secundum motiuum erat, quia ante hoc tabernaculum Dñi erat in motu: nam non erat aliquis locus, in
K quo determinate esset, sed mouebāt de loco ad locū, eo, ꝙ nō hēbat adhuc arca Dñi, & alia vasa Sanctuarij aliq̄ domum manentem, in qua essent, sed solū habebant ipsum tabernaculum Moysi, quod fecerat in deserto, & istud erat portatile. Si autē aliqua domus fieret ipsi arcç Domini, & vasis Sanctuarij in quibus decenter manerent, non mutarentur iam de loco ad locum, sed manerent illi in sempiternum, ideo desiderabat Dauid facere templum Domino, vt arca iam requiesceret, s. ꝙ nō moueretur de loco ad locū, sicut prius. Et sic innuit Deus ipsi Dauid, quando voluit çdificare templū, & prohibuit eum, s. Nunquid a principio locutus sum alicui Israel, quare non çdificasti mihi domum cedrinam, & iterum. Non çdificabis mihi domum ad habitandum, nec enim mansi in do-

mo

mo ex eo tempore, quo eduxi Israel de Aegypto vsque ad diem hunc, sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens cum filiis Israel, quasi dicat, si domus fuisset ædificata Deo, non mutaret semper loca tabernaculi, sed ex eo, quòd non mansit in domo, sed in tentorio, mutabat semper loca tabernaculi, & hoc, quod dicit ibi Deus intelligitur de arca. Nam dicit non mansi in domo, sed fui mutans loca tabernaculi, & in tentorio manens, & tamen non competit hoc Deo, quia Deus, nec in tẽtorio manet, nec loca mutat, sed arca mutabat locum, & manet in tentorio, ideo quod Deus dixit ibi de seipso, s. non ædificabis mihi domum 2. Reg. 7. & supra 17. Dauid dicit hic de Deo, s. cogitaui ædificare domum, in qua requiesceret arca Domini.

Quid erat scabellum pedum Dei. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, quod erat scabellum pedum Dei, & quomodo poterat ædificari domus pro isto scabello.

Respondendum est, ꝙ scabellum dicitur esse parua sedes, vel scannum, in quo pedes ponuntur, & non competit hoc Deo, cum sit purus spiritus, quia Ioannis quarto dicitur: Deus spiritus est, & qui debent eũ adorare, oportet in spiritu adorare. Ideo non habet sedem, nec scabellum. Scriptura tamen, quia vult Deum significare simplicibus, vt aliquid de eo intelligant, cum non possunt aliquid intelligere, nisi modo corporali, significat Deum per modum corporis, quamquam nunquam dicat visam fuisse aliquam similitudinem Dei, ne inducerentur Israelitæ ad figurandum aliquam talem imaginem, vel statuam, & sic peccarent. Quia tamen in Sancta sanctorum erat locus obscurus, in quo nihil poterat videri ad hoc, ꝙ Israelitæ nõ inducerentur ad idolatriam, dicit scriptura ibi Deum esse, & ponit modo corporali dando sibi sedem, & scabellum pedum. Ratio autem ponendi hoc, cum secundum rem non sit, fuit duplex. Prima fuit ad significandum Israelitis præsentiam Dei sui. Nam si non significaretur sic, quòd Deus Israel erat inter cultores suos, putarent Israelitę, quòd erat longe ab eis, & consequenter, quòd non posset eis auxiliari, quia non putabant auxilium posse pręstari, nisi per pręsentialitatem, & quia non poterant Israelitæ intelligere alium modum pręsentialitatis, nisi secundum quandam corporeitatem, significauit Deum habere corpus, & scabellum, non tamen expressit qualis esset figura corporis Dei, vt Israelitę non mouerentur ad fabricandum similitudinem aliquam, vel imaginem Deut. 4. cum dixit Moyses. Nullam similitudinẽ vidistis in Oreb, in die, qua locutus est Dominus de medio ignis, ne forte decepti faciatis aliquam imaginem, aut sculptam similitudinem. Necesse tamen fuit in Israelitis dicere, ꝙ Deus erat sibi pręsens. Nam in hoc laudauit Moyses Israelitas super alias gentes eod. c. Quæ est gens tam inclyta, & natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut adest Deus cunctis obsecrationibus nostris? Et quia non potuit alius modus p̄sentialitatis significare Iudæis rudibus, significata est præsentialitas per modum corporeitatis. Et quia in quocunque loco alio diceretur Deus esse per istum modum, videretur ab Israelitis aliquid, quod ipsi putarent esse corpus Dei, vel partem eius, & ex hoc errarent. Dixit scriptura Deum esse intra Sancta sanctorum, eo quod ibi erat locus obscurus vndique clausus, & non erat ibi aliqua lucerna. Nec licebat illuc alicui intrare, nisi summo sacerdoti semel in anno in

A die propitiationis, & tunc ferebat in manu sua thuribulum plenum prunis, & aromatibus, vt vapor grossus inde consurgens repleret domum, & obnubilaret oculos summi sacerdotis, ne putaret se aliquid videre de ipsa deitate, quę dicebatur esse super arcam causa patet, quia Leuit. 16. dicitur quòd non intraret summus sacerdos omni tempore in sancta sanctorũ, eo quòd Deus appareret super oraculum, idest super propitiatorium arcę, ideo subdidit, quòd quando intraret, ferret secum prunas, & aromata, vt repleretur domus fumo, & nihil videre posset. Secunda causa fuit, quia in sancta sanctorum audiebatur vox loquentis. Nam quandocunque intrabat Moyses in sancta sanctorum ad consulendum dominum super aliquo
B dubio, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio Numeri 7. Et ille loquens dicitur in scriptura esse Deus, ideo fingi debebat Deum habere quandã pręsentialitatem in sancta sanctorum. Et quia ista non poterat signari nisi per modum corporis, sicut supra dictum est, debuit poni Deo sedes, & scabellum.

De scabello, & vbi erat. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, cum scriptura debuerit ponere Deo scabellũ pedum, quid erat istud scabellum, vel vbi.

Aliquis dicet, quòd Deus significatur
C per modum alicuius maximi, & replentis omnia iuxta illud: Ierem. vigesimotertio, scilicet: Cęlum, & terram ego impleo, dicit Dominus. Et sic conuenit ei: nam si corpus ei debet attribui, conueniens est, quòd attribuatur maximum, secundùm magnitudinem virtutis, & secundùm istum modum Deus dicitur esse in cęlo, & in terra, & habere sedem in cęlo, & scabellum pedum in terra. Sic dicitur in Psalmo: Dominus in cęlo sedes eius. Et melius habetur Matthæi quinto, cum dixit Christus: Nolite iurare per cęlum, quia sedes Dei est, nec per terram, quia scabellum pedum eius est. Sed iste modus non conuenit in præsenti, quia tunc non magis esset scabellum pedum Dei in sancta sanctorum, quam in alio loco,
D cum potius tota terra esset scabellum pedum Dei.

Sed dicendum, quòd Deus aliquando signatur per modum minoris corporeitatis, sicut Isai. sexto, quando vidit Isaias Dominum sedentem in solio excelso: & seraphim velabant solium Dei in circuitu. Nam tunc non significabatur Deus tanquam replens cęlum, & terram.

Nam dicitur, quòd ea, quæ sub ipso erant, replebant templum, ergo ipse non replebat templum, nec erat ibi. Etiam dicitur, quòd plena erat omnis terra gloria eius, ergo non ipse, sed gloria eius erat replens terram. sic etiam in visione Ezechielis, visus est Deus sub minori corporeitate. Nam apparuit similitudo quatuor animalium, & etiam aliquid loco Dei, tamen illud non replebat terram, & cęlum, vt patet
E Ezech. primo, & 2. & 10.

Sic ergo poterat hic significari Deus per modum minoris corporeitatis, ita vt posset scabellum pedum eius esse in sancta sanctorum, vel saltem in templo. Et sic Dauid fabricando templum dicebat se fabricare scabellum pedum Dei.

Sed dicendum est, quòd specialiter istud scabellum pedum Dei non erat nisi in sancta sanctorum, eo quòd ibi dicebatur Deus esse, quia erat locus obscurus, & in quocunque alio loco videri posset: & non solum erat in sancta sanctorum, sed erat specialiter super arcam. Sic enim dicitur secundo Regum sexto, quòd Deus sedebat super Cherubim, & tamen Cherubim sunt super arcam, nunc

autem dato hoc est duplex modus assignandi communis scabellum pedum Dei secundum figurationē arcę. Nam dicit Nicolaus, quòd propitiatorium arcę ponitur sedes Dei. Ideo secundum, quòd variè ponitur propitiatorium, ita variatur scabellum. Quidā enim putant, quòd sit propitiatorium quædam tabula aurea, quæ teneatur manibus duorum Cherubim, & super illam dicebatur Deus sedere, & tunc scabellum pedum Dei esset in coopertorio arcę, & fabricādo illud coopertorium, dicebatur fabricare scabellū pedum Dei. Alij putant, quòd propitiatorium erat ipsum coopertorium arcæ, & tunc sedes Dei esset in coopertorio arcæ, & scabellum pedum eius esset in pauimento ante arcam. & quia videtur quibusdam, quòd inconuenienter assignetur scabellum pedum Dei super terram, tenent primum modum, s. quòd coopertorium arcæ non sit propitiatorium, sed quædam tabula, quæ tenebatur manibus Cherubim.

Dicendum tamen, quòd ille modus non est verus, Nam præsupponit falsum, scilicet, quòd propitiatorium non esset coopertorium arcę, cum scriptura ponens arcę fabricationem non ponat aliquod coopertorium arcæ, nisi ipsum propitiatorium. Etiam quia ipsum propitiatorium, & arca erant eiusdem magnitudinis: Exodi vigesimoquinto, & trigesimosexto. Et tamen istud impossibile erat, si ista tabula, quæ esset propitiatorium, teneretur manibus Cherubim. De hoc declaratum est magis Exodi trigesimosexto, & ibi probatum est.

Dato tamen, quòd dicamus propitiatorium esse coopertorium arcæ, non dicemus, quòd scabellum pedum Dei esset in terra, non quidem quasi incōueniens sit poni scabellum pedum Dei in terra, cum Matth. quinto, dicatur, quòd terra scabellum pedum Dei est, sed quia in pręsenti non conuenit, quòd ponatur scabellum in terra.

Primo quia si poneretur scabellum pedum Dei in terra, poneretur sedes esse propitiatorium, & falsum est, quia tunc Deus non sederet super Cherubim, sed infra, quia duo Cherubim erant eleuati super arcam, cum ipsi producerentur de propitiatorio opere malleatorio, & tamen Deus dicebatur sedere super Cherubim, vt patet secundo Regum sexto, & Psalmo 79. scilicet. Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim. Sederet ergo Deus super alas Cherubim saltem, & sic pedes eius essent super propitiatorium arcę, alioquin sedes Dei esset sub pedibus Cherubim, cum pedes Cherubim essent in propitiatorio, & sedes Dei esset ipsum propitiatorium.

Secundo patet, quia Dauid dixit hic, quòd volebat ędificare scabellum pedum Dei. Et tamen si esset sedes in propitiatorio, & scabellum in pauimento, non ędificaret Dauid scabellum pedum Dei, quia pauimentum non ædificatur.

Ideo dicendum est, quòd istud scabellum esset ꝓpitiatorium, in quo diceretur esse sedes pedum Dei, & sedes eius esset super alas Cherubim.

De quibusdam verbis hic dictis a Dauid, scilicet omnia præparaui ad ædificandum. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit hic Dauid, & ad ædificandum omnia pręparaui, quia videtur, ꝙ non præparauerat Dauid omnia necessaria ad ædificationem, quando dixit ista verba: nā dixit illa quando cogitauit ędificare domum Domino, & prohibitus est 2. Re. 7. & supra 17. Respōdendum, ꝙ ista verba possunt referri ad duo tempora. Vno mō referuntur ad tempus, quo Dauid voluit ędificare tēplum, & prohibitus est, qđ aliqualiter consonat literę

F cū dicatur hic. Cogitaui ædificare domum, in qua requiesceret arca, & ad ędificandum omnia præparaui. Et sequitur: Dominus dixit mihi, non ædificabis domum nomini meo. Et sic prius parauerat ipse omnia, quàm Deus diceret ei non ædificabis nomini meo.

Alio modo potest intelligi, quòd ista verba non facta fuerint antequam prohiberetur Dauid ædificare templum, sed postea, scilicet nūc, & verum est, quòd nunc iam omnia parauerat, & accipiendo isto modo, dicendum quòd Dauid interposuit nunc ista verba hic, scilicet. Ad ędificandum omnia præparaui. Nam a principio solum cogitauerat ædificare domum Domino, & Deus prohibuit eum. Nunc autem, quia Dauid referebat prohibitionē illam, interposuit hic

G quomodo ad ædificandum domum parauerat omnia, scilicet nō antequam prohiberetur, sed post quā prohibitus est, quia postea congregauit lapides, & ligna, vt patet supra 22. & ibi declaratum est. Si autem teneatur primum dicemus, quòd Dauid præparauerat omnia necessaria antequam prohiberetur ædificare: nam necessaria pro templo erant duplicia: quædā immediata, scilicet quæ per se ipsa ingrederentur ędificationem templi, sicut lapides, & ligna, & alia materialia. Alia erant necessaria mediate, scilicet, quia mediantibus illis haberentur alia necessaria omnia, & sic pecunia est totum, quod necessarium est, quia qui pecuniam habet, totum habet: nam pecuniæ omnia obediunt, sicut dicitur Ecclesiast. 10. Nam Dauid

H congregauerat omnia necessaria.

Secūdo modo antequam prohiberetur ædificare, quia congregauerat aurum, & argētum multum in bellis, quæ habuerat contra gentes, quæ erant in circuitu terræ suæ, & per illa poterat emere omnia materialia necessaria pro templo Domini. Omnia autē ista consecrauerat iam Dauid ad ædificationem templi Dñi, vt patet 2. Reg. & supra 18. Accipiendo iam oīa necessaria secūdo modo, non congregauerat Dauid omnia ista, qñ prohibitus est ædificare templum, sed postea cnogregauit illa. Nam postquam in area Ornam Iebusęi Deus acceptauit sacrificium, quod fecit Dauid, & exaudiuit ipsum: sciuit Dauid, ꝙ ibi futurus esset locus Sanctuarij, & ex tunc cępit congre-

I gare materiam necessariam lapidum, & lignorum, vt colligitur supra 22. & ibi declaratum est. Alio tñ modo conuenientior est, s. ꝙ ista verba nunc dixerit Dauid significando, ꝙ pręparauisset oēs expensas pro tēplo ædificando, non quidem anteq̄ prohiberetur ædificare, sed postea pręparauit. Interposuit autem istud hic ad tollendum difficultatē, quia cum Dauid nunc hortaretur Salomonem, vt ædificaret templū, & Israelitas, vt adiuuarent eum, excusarent se forte ꝑꝑ difficultatem expensarū. Ideo Dauid dixit oīa pręparaui ad ędificandū, quasi dicat non ponatis difficultatē in hoc, quia oīa sunt parata, & nō restat, nisi ędificatio.

An Dauid præparauit omnia necessaria pro ædificatione
K *templi. Quæst. XII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo Dauid dixit nunc, quod omnia necessaria pręparauerat pro ędificatione, quia etiam accipiendo, quod istud intelligatur pro tempore, in quo nunc Dauid loquebatur, non erat verum, quòd Dauid pręparasset omnia, quia multas expensas, & magnas fecit Salomon in ædificatione templi, quia lapides, & ligna portauit de Libano, vt patet tertio Reg. 5. & seq. lib. cap. 1. & 2. Respondet Nicolaus, quòd Dauid dixit, se pręparasse omnia, idest aliqua de omnibus, nō tamē [illegible] pręparauerat oīa. Sed iste modus loquendi [illegible]

tum conuenit, quia tunc etiam si sola duo ligna, vel lapides pro ędificatione templi portasset, diceretur preparasse omnia, idest aliqua de omnibus, sed istud nihil est.

Potest ergo responderi dupliciter. Primo modo, quòd accipiuntur omnia pro valde multis, vel quasi omnibus, & sic consueuit scriptura dicere omnes pro multis, quia etiam sic nos vulgariter loquimur. Aliter potest dici, & melius, quòd Dauid congregauerat omnia, scilicet, quòd ipse putabat se omnia congregasse, ita quòd nihil deficeret de necessarijs pro tanta ædificatione, & tamen in hoc errauit Dauid, quia putauit se habere omnia necessaria, & non habebat, & hoc non erat admirandum, quia in tāta operis magnitudine, non posset aliquis determinatè dicere quanta erat materia necessaria, putauit igitur Dauid se congregasse materiam sufficientē pro ædificatione templi, quia aliàs congregasset semper vsquequo crederet se habere omnia necessaria, & tamen non congregauit plura cū posset, ideo credidit se iam habere omnia necessaria pro templo ædificando. Salomon autem incipiens ædificare, credidit non esse sufficientem materiam, ideo congregauit multoplura ligna, & lapides, & etiam aurum, & argentum, & tamen illa, quæ congregauit postea Salomon, non solū fuerunt pro ædificatione templi, sed etiam pro ædificatione domorum suarum: nam tres domos mirabiles ædificauit, scilicet domum saltus Libani, & domum suam, & domum filiæ Pharaonis, vt patet tertio Regum septimo, & pro illis erat multa materia necessaria.

B

C

Sed & elegit Dominus Deus Israel me de vniuersa domo patris mei, vt essem rex super Israel in sempiternum. De Iuda enim elegit principes. Porro de domo Iuda domum patris mei, & de filijs patris mei placuit ei, vt me eligeret regem super cunctum Israel. Sed & de filijs meis, filios enim mihi multos dedit Dominus, elegit Salomonem filium meum, vt sederet in Throno regni Domini super Israel.

D

Sed elegit Dominus Deus Israel me de vniuersa domo patris mei. Scilicet elegit me, vt essem rex. Et dicitur de vniuersa domo patris mei, idest de tota familia: nam habuit pater Dauid filios octo, vt colligitur primo Regum 16. & 17. & supra 2. Et de omnibus illis Deus elegit Dauid, vt esset rex, quamquam ipse esset minimus fratrum suorum.

Vt essem rex super Israel in sempiternum. Scilicet vt essem rex super totum Israel. Nam licet Dauid regnauerit prius super totam tribum Iudæ, tamen Deus nō elegerat eum, vt esset rex super totam tribum Iudæ, sed super tribum Israel, ideo postquam regnauisset aliquanto tempore super tribum Iuda, fecit Deus, vt mortuo Isboseth acciperetur in regem super totum Israel. & dicitur in sempiternum, ad differentiam Saulis, quia Deus elegerat etiam Saulem in regem super totum Israel, & regnauit ante Dauid, tamē non elegit eū, vt regnaret in sempiternū, ideo de ipso Dauid dr, q regnaturus esset in sempiternum, quia Deus non auferret eum a facie sua, sicut abstulerat Saulem, vt patet 2. Regum 7. & supra 17. *De Iuda enim elegit principes.* Idest Deus fecit, quòd essent principes de tribu Iuda. Et non sunt isti principes reges, quia postea

E

A

dicitur de regibus, scilicet quòd de domo patris Dauid fuerunt electi, sed vocantur principes alij potentes in populo, minores, quàm reges. Quomodo autē fuerint isti principes, declarabitur infra in quadā quęstione. *Porro de domo Iuda domum patris mei.* Idest totā tribum Iudam elegit Deus, vt essent principes de illa, & in comparatione ad alias tribus, ista erat tribus principum, & tamen adhuc in ipsa tribu Iuda erant multæ domus, & non erant principes de omnibus illis, sed elegit Deus domum Isai patris Dauid, vt de illa nascerentur reges.

Et de filijs patris mei placuit, vt me eligeret Regem super cunctum Israel. Scilicet, quamquam elegit Deus domum patris mei, vt de illa nascerentur principes, non tamen elegit totam domū illam, quia non elegit omnes filios Isai; nam præsentato Samuele primogenito eorum, scilicet Eliab, dixit Samuel ad Deum: Nunquid coram Domino est Christus eius? Et dixit Deus, non aspicias vultum eius, nec altitudinē staturæ eius, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. primo Reg. 16. sed elegit Deus solum Dauid de filijs patris sui, vt ab eo deriuarentur Regis. Et dicitur placuit ei, vt me eligeret, quasi dicat, non fuit ista electio ex meritis meis, sed ex voluntate Dei, quia ego nihil tale merueram, Deus tamen voluit mihi hanc gratiam facere, & ideo proprie est gratia, quia non est ex meritis. *Sed & de filijs meis.* Quasi dicat, licet elegit me, non elegit omnes filios meos, quia non poterunt omnes esse reges, nec filij eorum, sed aliquis ipsorum, ideo vnus electus est, scilicet Salomon. *Multos enim filios dedit mihi Dominus.* Istud dicit Dauid ad declarationem dicti pręcedētis, quia supra dixerat, quòd de filijs suis elegerat Deus vnum, in quo innuebat, q habebat multos filios, ideo expressit illud hic, dicens: Multos enim dedit mihi Dominus. Et dicit, quòd Deus dedit sibi illos, quia omnia bona hominis à Deo sunt, & specialiter filij: nam Deus dat filios, cui vult. Sic patet Genesis trigesimo, cum dixit Rachel ad Iacob: Da mihi liberos, alioquin moriar, & dixit Iacob, nunquid pro Deo ego sum, qui priuaui te fructu ventris tui? quasi dicat, ad solum Deum pertinet dare filios, & priuare hominem illis.

Elegit Salomonem filium meum. Iste erat de minoribus filijs, & tamen Deus elegit eum. Erat enim Adonias maior illo, qui fecit se vngere in regem tertio Regū primo. Et tamen Dauid fecit illum reuocare, & quòd Salomon vngeretur, vt patet ibidem.

Vt sederet in throno regni Domini super Israel. Scilicet, vt sederet in throno regali, & vocatur thronus regni Domini, quia regnum Israel specialiter pertinebat ad Dominum, eo quòd omnes populi colebant idola, Deus autem elegerat Israelitas in populum sibi peculiarem: Exod. decimonono, & Deuteronomij septimo, & proprie vocatur regnum Domini, sicut infra dicetur.

Quare fuerunt posita à Dauid hæc verba hic posita. Quæst. XIII.

QVAERITVR circa ista quare Dauid allegauit hic omnia ista, quia non videntur agere ad propositum, scilicet quòd Deus elegisset principes de Iuda, & ipsum elegisset in regem. Respondendum, quòd intentio Dauid erat hic hortari Salomonem, q ædificaret templum Dñi, & hortari totum populum, q adiuuarent eum ad ędificandum, & quia diceret aliquis, qūo Salomon ædificare debet templum, quia nescitur, an voluntas Dei sit, q ipse tēplū ędificet, & sic populus non inclinaret ad adiuuandum eum. Ideo Dauid vult hic ostendere,

re, quòd Deus iussit Salomoni ędificare templum, & hoc inducit demonstrando etiã quomodo Deus elegit Salomonem in regem, quia opus ædificationis templi nõ imponeretur alicui, nisi esset princeps super totum Israel, sicut erat rex, & ad hoc inducit hic Dauid per verba longa, quomodò Deus elegit Salomonem in regem, dicens: Primo quòd inter omnes tribus Israel electa fuit tribus Iuda, vt de ea essent principes, & de tribu Iuda fuit electa domus patris Dauid, & de domo illa fuit electus solus Dauid, & de filijs Dauid fuit electus solus Salomon, & sic tota tribus Iuda resoluitur in Salomonem.

De ratione facta a Dauid circa electionem principis,
Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, cũ Dauid faciat hic istã longam deductionem electionis principũ vsque ad Salomonem, quare non induxit postea istam electionem Dei, quia etiam de filijs Salomonis, & posteris eius, non fuerunt omnes reges, sed quidam eorum.

Respondẽdum, quòd hoc factum est propter multa. Primo quia ad propositum Dauid non faciebat electio posterorum: nam intendebat hic Dauid probare, quòd Deus elegisset Salomonem ad regnandum, & ad ędificandum templum, & hoc, vt hortaretur ipsum ædificare, & totum populum adiuuare eum. Et quia hoc non pertinebat ad posteros Salomonis, sed ad ipsum solum, fuit necesse induci de pcedentibus Salomonem. Et cum perueniretur ad ipsum non erat opus, quòd extenderetur vltra ista enarratio. Secundo, quia fortè Dauid nesciebat de posteris Salomonis, qui electi essent a Deo, vt regnarent: nam de Salomone Deus reuelauerat ipsi Dauid, ꝙ regnaturus esset super Israel, vt patet 2. Re. & supra 17. de posteris autem eius nominatim nihil dixerat, iõ Dauid nihil sciret, qui de posteris Salomonis regnaturi essent: potissime, quia tunc nullos posteros habebat Salomon. Tertio, quia dato, ꝙ Deus reuelasset de posteris Salomonis, qui regnaturi essent, tamen quia quando Dauid istud dixit, Salomon non habebat aliquos filios, quia erat puer tener, vt patet seq. c.

Et dato, ꝙ Dauid nominaret illos, cũ populus non videret aliquos eorum, cum nondum essent, nihil pficiebat ista nominatio. Quarto quia non fuit necesse nominari electionem istam in aliquibus posteris Salomonis, quia ista electio Dei solum ponitur ad tollendum dubium, & tamen in posteris Salomonis iã erat ablatum dubium, ideo non oportebat nominari illos. Et patet hoc, quia de tribubus Israel dubium erat, quam vellet Deus accipere, vt ex ea nascerentur principes, ideo dicitur, ꝙ de Iuda elegit principes. Et quia non poterant omnes viri istius tribus esse principes, oportuit, vt de aliqua progenie speciali istius tribus essent reges, & ad hoc electa est domus Isai. Et quia Isai habebat octo filios, & dubium erat quẽ eorum Deus, vellet regnare, dicitur ꝙ elegit Deus Dauid. Habuit etiam Dauid filios multos, & nondum erat determinatum, ad quem eorum pertineret regnum, ideo ponitur, quòd electus est Salomon de oĩbus filiis Dauid. Et quia dicitur, ꝙ elegit Deus Salomonem, & filios eius, vt regnarent in ęternum 2. Re. 7. & supra 17. iam non est dubium, quòd regnum mansurum esset semper in progenie Salomonis, & non poterat iam alia progenies eligi ad regnandum, ideo quia sublatum erat dubium, non oportebat, ꝙ iam diceretur vlterius de aliis, qui eligerentur ad regnandum. & ista, & prima sunt causę ad hoc.

F *Quomodo intelligantur hæc verba, scilicet quòd Deus elegerat Dauid ad regnandum in sempiternum.*
Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius quomodo dicit hic Dauid, quòd Deus elegerat eum ad regnandum in sempiternum, quia Dauid non regnauit in sempiternum cum mortuus fuerit.

Dicendũ est, quòd Dauid dicitur regnasse in sempiternum, non in se, sed in sua progenie. Nam regnãtibus posteris Dauid dicebat̃ ipse regnare, eo quod viuente filio dicitur pater eius non esse mortuus, ãquam mortuus sit, vt patet Ecclesiastici 30. Mortuus
G est pater eius, & quasi non est mortuus: reliquit enim filium similem sibi. Sed tunc dicetur quomodo filij Dauid regnaturi erant in ęternum? nam regnum eorum non durauit semper, cum nunc non duret.

Responderi potest vno modo, quòd filij Dauid regnaturi erant in æternum, scilicet vsque ad finem sęculi, nisi peccarent, quia tamen peccauerunt, mutatũ est regnum eorum, & traditum est alteri genti, quia regnum transfertur a gente in gentem propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diuersos dolos: Ecclesi. 10.

Secundo potest dici, quòd regnum filiorum Dauid erat in sempiternum, idest vsque ad magnum tẽ-
H pus. Nam in scriptura non accipitur sempiternum, p eo, quod semper durat, sed sępe pro eo, quod durat longo tempore. Nam interdum sempiternum vocatur, quod durat minus quam quinquaginta annis. Nã ille, qui erat seruus vsque ad Iobelæum dicebatur seruus æternus. Exo. 21. & Deut. 15. Et tamen Iobelęus fiebat de quinquaginta in quinquaginta annos Leui. 25. Et tunc tollebatur omnis seruitus, & debitum, vt patet ibidem, ergo æternum est, quod etiam modico tempore durat. Sic autem fuit de regno filiorum Dauid: nam saltem vsque ad captiuitatem Babylonis regnauerunt sine dubio. Postea autẽ aliqui dicunt eos regnasse vsque ad tempus Christi, sed istud non est tã manifestum, & tamẽ dato, quòd solum regnauerint vsque ad captiuitatem Babylonis, regnauerunt plusquam quadringẽtis annis. Et istud tempus potest vo-
I cari sempiternum. Tertio modo potest dici, ꝙ vere fuit regnum filiorum Dauid in sempiternum, quia Christus venit de semine Dauid, & dicitur suscepisse regnum Dauid, & tamen Christus regnat in æternum. Nam regnum Ecclesiæ est regnum Christi, & isti regno alterum non succedet, vt patet Danie. 2. Et Christus dicitur habere regnum, vt patet Iere. 23. Ideo regnum filiorum Dauid est in ęternum.

Quomodo principes de Iuda fuerint electi a Deo.
Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd Deus elegit principes de Iuda, & qui fuerunt isti principes, & quomodo accepti fuerunt.
K Responderi potest dupliciter, vno modo, quòd isti fuerunt reges, & sic dicetur, quòd Dauid, & Salomon, & posteri sui fuerunt isti principes. Et isto modo dicetur, quòd hic ponitur de principibus Iuda, quia Dauid vult incipere electionem Salomonis ex fundamento, scilicet Deus voluit eligere aliquos principes de tribubus Israel. Et inter omnes tribus elegit tribum Iuda, & de tribu Iuda domum Isai, & de domo Isai ipsum Dauid, & de filiis Dauid Salomonem. In comparatione ergo ad alias tribus dicitur, quòd elegit Deus principes de Iuda, scilicet elegit reges de ista tribu, & non de alia.

Secun-

Secundo modo potest intelligi, quòd isti fuerunt aliq principes assumpti de tribu Iuda, qui præfuerunt in populo, licet non essent reges.

Et dicendum, quòd antequam reges essent de tribu Iuda, fuerunt principes aliqui in ista tribu, quia ista erat dignior alijs tribubus. Vnde in exitu de Aegypto, cum numeratus est totus populus, & diuisæ sunt duodecim tribus per quatuor vexilla, primum vexillum traditum est tribui Iuda, & locus dignior in castrametando, & principium in progrediendo, vt patet Num.2. & 10. princeps etiam tribus Iuda erat honorabilior alijs principibus. Vnde ipse obtulit primus in dedicatione templi inter omnes principes tribuum, vt patet Num.7. etiam post introitum Israelitarum in terram Chanaan, mortuo Iosue, cum quærerent Israelitæ quis de omnibus tribubus ascenderet prius ad pugnandum contra Chananæos, respondit Deus, Iudas ascendet. Iudi.1. Etiam cum incepit status Iudicum mortuo Iosue, primus Iudicum fuit Othoniel de tribu Iuda, vt patet Iudicum 3. Item qñ fuit bellum vndecim tribuum Israel contra Beniamitas, propter viros Gabaa, quæsierunt Israelitæ quis esset dux in exercitu eorum contra filios Beniamin. Et respondit Deus, Iudas erit dux vester. Iudi.20. & sic fuerunt semper in tribu Iuda viri, qui haberent honorem super totum populum Israel, & essent principes, etiã ante reges. Et de his potest intelligi, quòd Deus elegit principes de Iuda. Dicit Nico. & Hebræi, quòd in transitu maris rubri, cum omnes tribus formidarent transire, tribus Iuda transiuit ante omnes, & tũc promeruit principatum, & regnũ super alias tribus. De hoc autem, an verum sit declaratum est Exo. decimoquarto.

Dicendum tamen est, quòd siue viri Iuda transierint ante alias tribus per mare rubrum, siue non: non promeruit tribus Iuda ex hoc, sed quia Deus præordinauerat hoc, & denunciauit illud per Iacob benedicentem filijs suis in morte. 1. Iuda te laudabunt fratres tui. Scilicet tanquam principem. Et postea sequitur. Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius donec veniat, qui mittendus est. Et sic significauit, quòd regnum futurum erat in tribu Iuda.

De filijs Dauid. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, de filijs Dauid, cum dicat, quod habuit multos filios, qui fuerunt isti. Respondendum, quod Dauid nõ habuit aliquos filios vsquequo esset vnctus in regẽ super Iudam, cum iam esset triginta annorum secundo Regum quinto. Ideo scriptura solum dicit eum habuisse filios in Hebron, & in Ierusalem, scilicet, quia in Hebron regnauit septem annis, & dimidio, quando erat rex super Iudam, & in Ierusalem regnauit triginta tribus annis, habuit aũt in Hebrõ filios sex de sex vxoribus, vt patet secundo Regum tertio. Postea autem in Ierusalem factus rex super totum Israel, accepit vxores alias, & concubinas, ex quibus nati sunt filij vndecim, vt habetur secundo Regum quinto, vel magis tredecim, vt patet supra tertio, & sic fuerunt filij Dauid decem & nouem, & isti fuerũt masculi: nam de fœminis non fit mentio, nisi de Thamar, quamquam verisimile est, quod habuerit alias filias, sed scriptura fecit mentionem solum de Thamar propter causam specialem, scilicet, quia propter eam orta est magna discordia, & occisio in filios Dauid, scilicet, quia deflorata est per fratrẽ suũ Amon 2. Reg.13. Et isti omnes fuerunt filij vxorum Dauid. Nam ex concubinis suscepit alios filios, quos scriptura non nominat propter indignationẽ ipsorũ

A sicut dicitur supra primo: Omnes hi filij Dauid absq; liberis concubinarum. Et sic Dauid habebat multos filios tam vxorum, quam concubinarum, & nullum illorum Deus elegit, nisi Salomonem.

An Salomon fuerit electus à Deo. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ Deus elegit Salomonem, vt esset rex.

Aliqui dicunt, quòd non fuit ista aliqua electio facta à Deo, sed solum à Dauid, dicit tamen Dauid, quòd Deus elegit eum in regem, eo quòd Dauid elegit Salomonem habebat potestatem à Deo ad eligen B dum, ideo cum ipse eligeret eum in regẽ, dicebatur Deus illum eligere. Et hoc probant, quia si Deus elegisset Salomonem expresse, non vnxisset populus Adoniam in regem, & tamen vnxit 3. Reg.1. Item quãdo populus vnxit Adoniam, venit Nathan Propheta ad Dauid, dicens: Oculi totius Israel ad te sunt, vt ostẽdas eis quis sedere debeat super thronum tuum post te. Si tamen Deus determinasset de Salomone, quòd futurus esset rex, non quæreretur determinatio ista à Dauid, & tamẽ totus populus expectabat determinationem Dauid. Ergo nõ elegerat Deus Salomonem in regem antequã nasceretur, & hoc reuelauit Deus Dauid per Nathan prophetam, quando voluit ędifi C care templum, & Deus prohibuit eum dicens, quòd non ędificaret, quia filius nasciturus de eo, post eum ędificaret illud secundo Reg. 7. & supra 17. Et sic dicitur hic in litera, scilicet: Dixitque Deus mihi, Salomon filius tuus ędificabit domum meam, & altaria mea, ipsum enim elegi mihi in filium, & firmabo regnum eius. Ista electio notificata fuit Dauid nunc, & fuit istud aliquanto tempore ante natiuitatem Salomonis, quod patet, quia factum est istud, quando Dauid voluit ędificare templum Domino 2. Reg.7. Et tũc erat in pace ab omnibus hostibus per circuitum, vt patet eod. cap. postea aut fecit multa bella, scilicet contra Philisthinos, ita vt caperet aliquas vrbes de terra eorum, & contra Moab, ita vt coęquaret Moabitas D terrę, & faceret de eis duos funiculos vnum ad occidendum, & alterum ad ędificandum, & contra Idumæos, ita vt interficeret omne masculinum in terra Idumęæ, & subijceret sibi terram tributo, & contra Ammonitas, & contra Siros & regẽ Adarezer, vt patet secundo Regum octauo, & decimo, & supra 18. & 20. Et cum faceret vltimum bellum istorum, scilicet contra Ammonitas, & Dauid quiesceret in Ierusalem, eunte Ioab ad pugnandum, adulteratus est tunc Dauid, cum Bethsabee, vt patet secundo Regũ vndecimo, & postea accepit illam in vxorem, & genuit ex ea paruulum, qui mortuus est secundo Regũ duodecimo. Deinde genuit quatuor filios, quorum vltimus fuit Salomon, vt patet supra tertio. Dum au E tem fierent omnia hæc transiret aliquãtum tempus, ideo multo tempore ante natiuitatẽ Salomonis fuit denunciatum de eo, quòd Deus elegerat ipsum. Postea autem in natiuitate sua adhuc apparuit aliqualiter Deus elegisse eum. Nam misit Nathan prophetã, & imposuit ei nomen Idida, idest amabilis Domino, cum mater sua vocasset eum Salomonem 2. Reg.12.

An Israel erat regnum Domini. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius, quomodo dr̃, ꝙ Salomon sederet super thronum regni Domini. Dicendum, quod regnum Israel vocatur regnum Domini, eo quòd specialiter regnum Israelitarum pertinebat ad Deum, & hoc tam ex parte populi, quam ex parte terræ.

De populo patet, quia quando Israelitæ susceperunt legem, Deus dixit, ꝙ susciperet eos in populum peculiarem, & in regnum sacerdotale. Exo. 19. & Deut. 7. & 26. Ex parte terræ patet, quia terra Chanaan in qua habitabant Israelitę, dicebatur specialiter pertinete ad Deum, eo quòd terram illam redemerat de manu hostium. Nam ipse per virtutem suam, & miraculum exclusit Chananæos de terra, & introduxit Hebræos, ideo non erat illa terra Iudęorũ, sed Dei, sicut si ipse fuisset homo, qui pugnando liberasset terrã de manu hostium. Ideo Deus posuerat legem Israelitis, quòd nõ venderent possessiones immobiles iure ꝑpetuo, sicut faciebant, & faciunt aliæ gentes, vt patet Leui. 25. s. Terra quoque non vẽdetur iure perpetuo, quia mea est, & vos coloni mei estis, s. quia terra non erat simpliciter Israelitarum, sed Dei, ideo potuit imponere eis legem circa terram, s. quòd non venderẽt eam iure perpetuo. Et ob hoc etiam ista terra vocatᷓ hęreditas Dei, quia habebat eam tanquam hęreditatẽ suam sibi propriam. Et ob hoc cum Dauid excluderetur de terra Israel, dicebatur quòd expellebatur de hęreditate Domini, vt patet 1. Reg. 26. Vocabatur autem regnum Israel regnum Dei, quia Deus specialiter regnabat, & dominabatur generali dominio super ipsos Israelitas. Nam super omnes gentes Deus dominabatur generali dominio, super ipsos autem Israelitas specialiter dominabatur. Ideo aliqui viri boni de Israelitis non audebant accipere dominium ẽt sibi oblatũ a populo, ne viderentur in hoc aliquo modo pręiudicare Deo dominanti. Sic enim fuit de Gedeone, ad quem dixit populus, dominare tu nobis, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberasti nos de manu Madian. Et respondit Gedeon, nõ dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur Dominus Deus. Iudi. 8. Si tamen Deus non dominaretur specialiter super Israelitas, quamquam dominaretur Gedeon, non tolleretur dominium Dei generale, & tamen putauit Gedeon, quòd si ipse dominaretur super Israelitas, non dominaretur Deus.

Ideo intelligebat, quòd Deus dominabatur modo speciali. Sic etiam patet 1. Reg. 8. Cum doleret Samuel, quòd Israelitæ peterent regem, dixit Deus ad Samuelem. Non te abiecerunt, sed me, vt regnem super eos. Et sic videtur, ꝙ per hoc, quòd Israelitę acciperent aliquem in regem excludebatur regnũ Dei in eis, & tamen non fieret hoc, nisi Deus dominaretur specialiter inter Israelitas, sicut homo, qui dominatur alicui genti, ideo specialiter regnum Israelitarum erat regnum Dei. Et super solium huius regni sedit Salomon.

Dixitque mihi; Salomon filius tuus ædificabit domum meam, & atria mea. Ipsum enim elegi mihi in filiũ, & ego ero ei in patrem, & firmabo regnum eius vsque in ęternum, si perseuerauerit facere pręcepta mea, & iudicia, sicut, & hodie. Nunc ergo coram vniuerso cętu Israel audiente Deo nostro custodite, & perquirite cuncta mandata Domini Dei nostri, vt possideatis terram bonã, & relinquatis eam filijs vestris post vos vsque in sempiternum.

Dixitque mihi, Salomon filius tuus ædificabit domum meã. Non dixit Deus ad Dauid, Salomon filius tuus, &c. Sed filius qui nascetur tibi, & non expressit nomen il-

F lius 2. Reg. 7. & supra 17. quia tamen postea manifestatum fuit, quòd ille erat Salomon, dixit Dauid Salomon filius tuus, &c. Et dicitur ædificabit domum meam, s. templum.

Et altaria mea. In templo erant duo altaria, vnum quod vocatur altare holocaustorum, & erat æneum seq. lib. ca. 4. Et in isto fiebant omnia sacrificia, & erat extra templum propriè dictum, in atrio eius, quod erat atrium sacerdotum. Aliud erat altare thymiamatum, quod erat de lignis Setim, & opertum laminis aureis: Exod. 30. Istud erat intra templum coram Sancta sanctorum, & in isto quotidie cremabatur thymiama, & in hoc cremauit incensum Zacharias pa-
G ter beati Ioannis Baptistæ, quando intrauit solus in templum, & totus populus expectabat eum foris Lucę 1. In Hebręo dicit. Et atria mea. Vbi nos dicimus. Et altaria mea. Aliqui putãt, ꝙ hoc procedit ex ęquiuocatione nominis, sicut sępe fit in Hebræo, & tamẽ falsum est, quia multum differunt ista nomina, quia pro atrijs dicitur Haceroth, & pro altaribus dicitur Bezmihoth, licet dicẽdum est, quòd litera nostra est hic corrupta per imperitiam librariorum propter similitudinem literarum: nã facile erat dicere altaria, vbi dicebatur atria, & ista est sententia magis conueniens, quia domus, & atria erant duæ partes distinctę Sanctuarij. Nam domus vocabatur ipsum templum,
H quod erat parietibus clausum, & tecto, atria vocãtur quædam spacia in circuitu templi, quæ erant clausa muris, & tamen non habebant tectum, & in istis conueniebant viri, & fęminæ ad orandum. Si autem diceretur de altaribus, non conuenienter distingueretur domus contra altaria, eo quòd domus erat pars Sanctuarii, & altaria non, sed erant quædam supellectilia. Ideo dicendum est, quòd litera nostra corrupta est hic vitio librariorum.

Ipsum enim elegi mihi in filium. Scilicet in filium adoptiuum, nam filius naturalis Dei patris, vnicus est, scilicet verbum diuinum, siue Christus, & non est solus Salomon filius adoptiuus Dei, sed omnes homines sunt filii Dei, quia omnes dicunt: Pater noster, qui es in cęlis, & sic Christus nobis dicere iussit, & tamen non iussisset, nisi verum esset, quòd
I omnes homines essent filij Dei. Sic etiam Apostolus dicit ad Romanos octauo. quòd accepimus spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba pater. Dicebatur tamen Salomon filius Dei, quia specialiter adoptauerat eum, scilicet volendo ei facere specialia bona, qualia non faciebat alijs hominibus.

Et ego ero ei in patrem. Idest ego diligam eum, & benefaciam sibi, sicut pater filio, & ipse poterit recurrere ad me confidenter, sicut filius ad patrem. Ista auctoritas etiam intelligitur ad literam de Christo, sicut inducit etiam Apostolus ad Hebræ. primo, & non est ille sensus allegoricus, quia argumen-
K tum nunquam est assumendum in sacra Scriptura ex aliquo sensu mystico, sed solum ex literali, & ex hoc errant aliqui putantes, quòd de Salomone non intelligatur, cum de Christo intelligatur.

Dicendum ergo, quòd potest scriptura habere duos sensus literales, vnum magis principalem, & alium minus. Et sic potest intelligi idem de Salomone, vt de Christo, & de vtroque in sensu literali. Sic etiam patet de illo dicto. Os nõ comminuetis ex eo. Nam intelligitur ad literam de agno Paschali, cuius ossa comminui non debebant Exod. 12. & sic obseruabant Iudęi ad literam, & obligabantur obseruare. Intelligitur etiam de Christo, scilicet quòd in morte eius non erant ossa ipsius confringenda, vnde in die mortis eius, venerunt milites ad latrones, qui erant fixi

fixi erant cum eo, & fregerunt crura ipſorum, ne manerent viuentes in cruce die ſabbathi.

Ad Chriſtum autem cum veniſſent vidẽtes, quòd ſpiraſſet, non fregerunt crura eius. Et dicit Beatus Ioãnes, quòd hoc factum eſt, vt compleretur illa ſcriptura, quæ dicit: Os non comminuetis ex eo. ergo videt, quòd in ſenſu literali intelligebatur de Chriſto, quia alioquin non diceretur ſcriptura compleri per hoc, quòd oſſa Chriſti non frangerentur, quia nulla ſcriptura poteſt compleri, niſi in ſenſu literali, eo quòd alij ſenſus non ſunt ſcripturę ipſius, ſed à nobis fabricati,

Et firmabo regnum eius vſque in æternum. Scilicet regnum eius, & filiorum ſuorum, quia ipſe Salomon non poterat regnare in ęternum, & debet hoc intelligi, ſicut ſupra declaratum eſt in quadam quæſtione. B

Si perſeuerauerit facere præcepta mea, & iudicia mea. Ex hoc patet, quod iſta promiſſio fiebat cum conditione, ideo ſi non compleretur conditio, non confirmaretur regnum Salomonis in æternum, ſed an hoc verum ſit, declarabitur infra in quadam quæſtione. Et dicitur pręcepta mea, & iudicia mea, ad includendũ omnia genera pręceptorum. Sunt enim tria genera præceptorum, ſcilicet moralia, iudicialia, & cęremonialia. Moralia ſunt, quę continentur in decalogo, & alia, quę naturaliter habent aliquam obligationẽ, vel rationem debiti, dato quòd non ſcribantur nec dentur ab aliquo legiſlatore. Cęremonialia ſunt illa, quæ continent cęremonias cultus diuini, & quãtum ad modum viuendi hominum, & pendent iſta ex voluntate legiſlatoris, & non ex aliqua naturali obligatione. Iudicialia ſunt illa, quæ continent modum ſe habendi hominem in conuerſatione ad hoc, quòd vnus nõ lędat alterum, & ſi lęſerit qualiter puniatur, & iſta ſunt, per quę iudicatur in negocijs foralibus. Moralia, & cęremonialia intelliguntur hic nomine pręceptorum, & iudicialia nomine ſuo exprimũtur. Omnia autem hęc debebat Salomon obſeruare, ad hoc, quod regnum ſuum confirmaretur in poſteris. C

Sicut eſt hodie. Ideſt ſi Salomon, & filij eius cuſtodierint pręcepta mea, & non offenderint me pluſquã hodie, ideſt ſicut nunc offendunt, confirmabo regnũ eorum, alioquin non. Sic eſt in prophetijs promiſſorijs, & comminatorijs, quia attenditur ſtatus illorum, quibus fit promiſſio, & comminatio, Nam ſi manent in eodem ſtatu, in quo erant quando fit prophetia, non mutatur prophetia. Si autem ipſi mutantur, prophetia quoque mutabitur. Sicut colligitur hic, & Ierem. 18. D

Nunc ergo coram vniuerſo cætu Iſrael. Pręmiſit ſupra Dauid, quomodo Salomon ędificaturus eſſet templum ex mandato Dei hic autem hortatur ipſum, & populum ad cuſtodiendum legem Dei, & poſtea ad ędificationem templi, vt patet infra in litera, & dixit nunc corã vniuerſo cętu Iſrael, ideſt ego hortor vos, & ſingulos veſtrum coram toto Iſrael, quod cuſtodiatis legem Domini. F

Audiente Domino Deo veſtro. Ideſt Deus noſter audit omnia iſta verba, quæ ego loquor vobis, & ipſe erit teſtis, quomodo vos exhortatus fuerit Deus. ſecundum veritatem non audit nos, audire tamen poteſt ſicut infra declarabitur in quadam quęſtione: ſed dixit hoc Dauid ad incutiendum timorem.

Cuſtodite, & perquirite cuncta mandata Domini Dei veſtri. Ideſt obſeruate totam legem. Et dicitur perquirite, ſcilicet ſolicite cogitate, quę ſunt mandata legis, vt non erretis in aliquo eorum. Nam vir beatus in lege Domini meditatur die ac nocte: Pſal. primo. Sic iuſſit Deus Iſraelitis, quod meditarentur ſemper in lege, vt patet Deuter. 6. ſcilicet: Erunt verba hęc, quę

A ego pręcipio tibi in corde tuo, & narrabis ea filijs tuis, & meditaberis ſedẽs in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens. Dixit etiam cuſtodite, ſcilicet poſtquam inueneritis; quę ſunt præcepta Domini, ſcilicet cuſtodiatis ea in toto corde veſtro, vt poſſideatis terrã bonam, ſcilicet terram Chanaan, quę vocatur terra bona. Nam in ſcriptura dicitur ſępe de illa, quòd erat fluens lacte, & melle. Et dicitur vt poſſideatis, quaſi dicat, ſi non cuſtoditis pręcepta Dei non poteritis poſſidere terram iſtam: nam immittet Deus contra vos hoſtes, qui captiuos ducẽt vos in terram alienam: Leuit. 26. & Deut. 28. & ſic factum eſt poſtquam iam Iſraelitę multũ peccauerunt. Nam fecit Deus tranſduci decem tribus in Aſſyrios, & nunquam inde redierunt quarto Reg. 17. Et duæ tribus regni Iuda ductę fuerunt in Babylonem quarto Reg. vlt. Manſerunt ibi ſeptuaginta annis, vt patet ſeq. lib. cap. vlt, Ideo hortabatur nũc Dauid Iſraelitas, quòd obſeruarent mandata Dei, ſi volebant poſſidere terram.

Et relinquatis eam filijs veſtris poſt vos vſque in ſempiternum. Quaſi dicat, ſi vos cuſtoditis mandata Dei, non ſolum manebitis ſecuri in terra, ſed etiã propter vos Deus faciet, quòd filij veſtri maneant ſecuri. Nam patres poſſunt mereri pro filijs, & demereri, cũ Deus dicat, quòd ipſe punit peccata patrum in filios vſque in tertiam, & quartam generationem, & quòd ſeruat miſericordiam ſuam diligentibus ſe vſq; in mille generationes: Exod. 34. & Deut. 7.

An Salomon obligabatur ædificare templum Domini.
Quæſt. XX.

QVAERITVR circa ea, quæ dicta ſunt hic de Salomone, an obligaretur ędificare templũ Domini,

Reſpondendum eſt, quòd obligabatur Salomon ędificare propter multa.

Primò quia Deus iuſſerat illi, quòd ędificaret, vt patet hic, ſcilicet Salomõ filius tuus ædificabit domum meam, & altaria mea,

Secundò quia Dauid iuſſit ei hoc, vt patet hic, & ſeq. cap. & ſup. 22. & potiſſimè tenebatur ad hoc, quia non erat iſtud opus difficile, cum Dauid pręparaſſet omnes impenſas, vel quaſi, pro omni ędificatione, & ſic nihil manebat ei niſi ſolicitudo aliqua circa ędificationem.

Aliquis tamen dicet, quòd non obligabatur Salomon ad hoc, quia obligatio aliqua ſi eſſet hic, eſſet ex mandato Dei, & tamen non conſtabat Salomoni de iſto mandato, ideo non tenebatur ad aliquid.

Dicendum, quòd de iſto mandato conſtabat ex dicto Dauid. Nam ipſe referebat, quòd Deus ſibi ſic dixerat, & tamen cum Dauid eſſet vir tantę dignitatis, & nimium deicola, non erat vllatenus veriſimile, quòd talia fingeret, potiſſimè quia Dauid fecerat omnes expenſas pro ędificatione, quæ erant quaſi ineſtimabiles, vt patet ſup. 22. & tamen non erat veriſimile, quod iſte inutiliter iſta vellet deſponere, & tamen inutiliter ageret, & peccaret ſi mentiretur, dicens Deum iuſſiſſe, quòd Salomon ędificaret templum, ſi nihil iuſſiſſet,

Item patet efficacius, quia dato, quòd Salomon vellet negare iſtud à Deo dictum fuiſſe, poterat probari per Nathan Prophetam. Nam per illum Deus reuelauerat iſta Dauid ſecundo Reg. 7. & ſupra 17. Et ille Nathan venit ad imponendum nomen Salomoni ex parte Dei ſecundo Reg. 12. & tamen iſte Nathan adhuc viuebat. Nam ipſe, & Sadoc ſacerdos, vnxerunt Salomonem in regem tertio Reg. primo,

Item

ftem Salomon istud nullo modo negaret. Nam si-
mul erat, quòd Salomon ędificaret tēplum, & quòd
regnaret post Dauid. Si ergo diceret se non ędifica-
turum templum, diceret etiam se non regnaturum,
cum ista essent connexa, vt ergo Salomon non vide-
retur abrenunciare regno, non recusaret onus ędifi-
candi templum, etiam si grauius esset, vnde in hoc
nullam difficultatem ostendit Salomon.

Quando obligabatur Salomon incipere ædificationem templi.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, cum obligaretur Salo
mon ędificare templum, quando obligaba-
tur incipere.

Respondendum, quòd non obligabatur
G Salomon incipere ędificationem viuente Dauid: nā
Deus dixerat, quòd filius Dauid, qui regnaturus esset
post eum ędificaret templum, ergo non tenebatur
ędificare, quousque regnaret post Dauid, & dato, ꝙ
Salomon inciperet regnare viuente Dauid sup. 23. &
seq. cap. & tertio Reg. primo, tamen nondum regna-
bat post Dauid quousque moreretur Dauid, & non
solum nō obligabatur Salomon incipere ędificatio-
nem viuente Dauid, sed etiam nō licebat ipsi Dauid
permittere Salomoni, quòd viuente eo inciperet ędi-
ficare, sicut declaratum est supra 22. in quadam quæ-
stione.

Sed tenebatur Salomon ędificare postquam inci-
H peret regnare mortuo Dauid. Sed tunc est dubium,
an immediatè post mortem Dauid teneretur inci-
pere.

Dicendum est, quòd ista obligatio Salomonis ad
ędificandum templum erat quoddam debitum: in
debitis autem distinguitur, quia aut debetur cū præ-
finitione temporis, aut non: si primo modo, pro illo
tempore deberetur quod pręfinitum est. Si autem
non est pręfinitum tēpus ad soluēdum immediatè vt
contrahitur debitum, tenetur soluere ipse, qui debet,
saltem quando potuerit, ita erat de Salomone. Nam
non fuerat ei assignatum aliquod tempus, in quo de-
beret ędificare, sed solum dictum est, quòd ędificaret
post mortem Dauid, ideo tenebatur quanto citius
I posset post mortem Dauid incipere istam ędificatio-
nem, & sic fecit Salomon. Nam illico vt factus est
rex non habuit opportunitatem ad ędificandum, eo
quòd nondum erat cōsumatum regnum suum, quia
adhuc habebat hostes, scilicet ad minus fratrem suū,
qui moliebatur subtrahere regnum, etiam Ioab, &
Abiathar, & alij viri potentes in regno erant hostes
sui secretè, & istos prius ipse occidit, vt patet tertio
Reg. secundo, quo facto, regnum eius confirmatum
est, vt patet tertio Reg. 3. & tūc ipse Salomon habuit
aliquam opportunitatem ędificandi, & sic in princi-
pio quarti anni regni sui incepit ędificare, vt patet ter-
tio Reg. 6.

An fuerit conditionalis promissio de confirmatione regni facta
K *à Deo.* *Quæst.* XXII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic,
firmabo regnum si perseuerauerit facere mā-
data mea, sicut est hodie. Ex quo innuitur, ꝙ
ista promissio de confirmatione regni fuit cō
ditionalis, s. si Salomon non peccaret, & tamen vide-
tur, quod hoc non stat, quia etiam si Salomon, & filij
eius peccarent, Deus non ablaturus erat regnum eis,
quia Deus fecit differentiam inter Dauid, & Saulem
dicens, quòd non auferret filios Dauid à facie sua, si-
cut abstulerat Saulem, & tamen manifestū est, quòd

F regnum Saulis perijt de domo eius propter peccatū,
& principaliter propter illam inobedientiam, quam
fecit, quando pugnauit contra Amalecitas primo Re
gum 15. & 28. & sup. 10. & si non peccasset Saul, mā-
sisset regnum eius in ęternū, vt patet primo Reg. 13.
Cum dixit Samuel ad Saulem: Stulte egisti, quę pręce-
pit tibi, nec custodisti mandata Dei tui, quod si non
fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuū
super Israel in sempiternum, sed nequaquam regnū
tuum vltra consurget. Ergo aliqua excellentia esset
in filijs Dauid ad Saulem, scilicet quòd licet peccarēt
filij Dauid, non auferret eis Deus regnum, quia alio-
quin non esset differentia inter Saulem, & filios Da-
uid, quod falsum est, cum Deus dixerit, quòd non au-
ferret filios Dauid à facie sua sicut abstulerat Saulem
G secundo Reg. 7. & sup. 17.

Secundò patet, quia ibidem dixit Deus: Qui si ini-
què aliquid gesserit, arguam eum, in virga virorum,
& in plagis filiorum hominum, misericordiam autē
meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saule. Ergo
siue peccarent filij Dauid, siue non peccarent.

Dicendum ergo est, quòd verum est, quod regnū
erat promissum filijs Dauid sine conditione, & in omni
casu mansurum erat apud eos. Quod autem dici-
tur hic, si perseuerauerit facere mandata mea. Potest
referri ista conditio ad perpetuitatem regni simplici-
ter, scilicet quòd si filij Dauid non peccarent, Deus
faceret, quòd regnum ipsorum maneret vsq; in ęter-
num, scilicet vsque ad finem sęculi, & istud verū est:
H Nam si Salomon nunquam peccasset, nec filij eius,
non est dubium quin regnum eorum mansisset vsq;
hodie. Si autem filij Dauid peccarent regnum eo-
rum maneret in ęternum non simpliciter, idest vsq;
ad finem sęculi, sed maneret ī ęternum, idest magno
tempore, & sic factum est, quia mansit vsque ad capti-
uitatem Babylonis, quod fuit tempus plusquam qua-
dringentorum annorum, & tamen filij Dauid sępe
peccauerant, & Deus non auferebat eis regnum,
quia duraturum erat in ęternum, idest per longum
tempus, siue peccarent, siue non. Secundo modo po-
test dici, quòd ista conditio non refertur ad permanē-
tiam regni, sed ad integritatem, & diminutionem,
quasi dicat, siue filij Dauid peccarent, siue non, regnū
I eorum maneret in ęternum, & tamen si non pecca-
rent regnum ipsorum maneret integrum, scilicet su-
per totum Israel sicut tempore Dauid, & Salomonis,
quia tamen peccauerunt, diminutum fuit regnum
eorum: nam cum pręessent duodecim tribubus, solū
manserunt eis duę, tertio Reg. 11. & 12.

Tertiò modo potest referri ad prosperitatem re-
gnandi, scilicet, quòd si filij Dauid non peccarent,
nulla eis accideret aduersitas, sed Deus daret istis om-
nia bona sicut filijs, sicut hic dicitur: Ipsum elegi mi-
hi in filium, & ego ero ei in patrem. Si autem pec-
carent filij Dauid, quamquam regnum non auferre-
tur eis, venirent multę aduersitates super eos, sicut
factum est. Nam sępe ab hostibus premebantur, vt
K patet ex discursu tertij, & quarti Regum, & sequen-
tis libri.

An solus Salomon obligabatur obseruare legem.
Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, cum dicitur hic, ꝙ
Deus confirmaret regnum Salomonis in
ęternum, si perseueraret Salomon in cu-
stodia legis, an hoc erat verum, intelligen-
do de solo Salomone, vel requirebatur, quod etiam
filij eius obseruarent legem.

Aliquis dicet, quòd solum requirebatur de Salo-
mone,

mone. Nam litera dicit hic de ipso solo, si perseuerauerit facere pręcepta mea.

Item satis est hoc rationabile, quòd etiam si filij Salomonis peccarent, dum tamen non peccaret Salomon, regnum ipsorum esset cōfirmatum, quia interdum Deus benefacit omnibus posteris alicuius propter eum, licet illi mali sint, eo quòd Deus obseruat misericordiam vsque in mille generationes diligentibus eum, idest propter aliquem, qui diligit Deum, Deus miserebitur eius vsque in mille generationes.

Item patet hoc in Abraham, quia propter merita eius induxit Deus omnia bona, quæ promisit posteris suis, vt patet Gen. 18. scilicet: Scio, quòd pręcepturus sit filijs suis, & domui suę post se, vt custodiāt viam Domini, & faciant iustitiam, & iudicium, vt adducat Dominus propter Abraham omnia, quæ locutus est ad eum. Sic ergo propter Salomonem si bonus esset, etiam si filij sui mali essent, non erat inconueniens, quòd filij eius confirmarentur in regno in æternum.

Respondendum, quòd nō erat inconueniens propter sola merita Salomonis, si nunquam peccaret cōfirmari filios eius, sicut propter Dauid cōfirmati fuerunt, ita vt maneret regnum eorum semper in domo ipsorum, & tamen omnes ferè mali fuerunt pręter Ezechiam, & Iosiam: nam dicitur pręter Dauid Ezechiam, & Iosiam omnes reges peccatum commiserunt Ecclesiast. 49. & tamen loquendo de ista confirmatione regni, quæ habetur hic, scilicet quòd nō diminueretur regnum, & quòd posteri Dauid semper prosperarentur, & quòd maneret regnum vsque ad finem sęculi, non erat confirmandum regnum, si solus Salomon custodiret legem, sed oportebat etiā, quòd omnes posteri sui hoc facerent.

Sic patet Psalm. 131. Si custodierint filij tui testamentum meum, & testimonia mea hęc, quæ docebo eos, & filij eorum vsque in sęculum sęculi, sedebunt super sedem tuam. Ergo filij filiorum Salomonis debebant custodire hoc, alioquin non confirmaretur regnum. Cum autem dicitur hic, si perseuerauerit facere pręcepta mea, sicut est hodie, non intelligitur de Salomone solo, sed de eo, & filijs eius, intelliguntur tamen filij sui in persona eius, sicut dicitur, quòd cōfirmaretur regnum Salomonis in ęternum, & tamen regnum eius in persona non erat confirmādum in ęternum, cum ipse non posset semper viuere, sed intelligebatur regnum eius, quod erat in eo, & in posteris suis.

Propter quid admonuit Isrąelitas Dauid, vt legem Domini custodirent. Quæst: XXIIII.

QVAERITVR vlterius ad quid Dauid admonuit hic Israelitas, quòd custodirent legē Domini. Respondendum est, quòd hoc fecit propter duo. Primò quia consuetudo erat sanctorum patrum, ꝙ quando morituri essent congregarēt eos, qui erant de progenie sua, vel qui erant sub potestate sua, & hortarentur eos ad bonum, & consolarēntur. Sic fuit de Iacob, qui moriens vocauit filios suos, & admonuit eos seruare legem Dei, & benedixit eis: Genes. 44. Sic etiam Ioseph moriens vocauit fratres suos, & consolatus est eos dicens: Visitabit vos Dominus, & ascendere faciet de loco isto: Genes. vlt. Sicut etiam Moyses moriturus vocauit omnes Israelitas, & hortatus est eos obseruare legem susceptam, prænuncians eis mala, quæ ventura erant, si non obseruarent legem, & benedixit eis atque mortuus est: Deuteronomij 31. & 32. & 33. Sic etiam fuit de Iosue, qui pauloante mortem suam congregauit om-

A nes principes Israel, & maximam partem populi, & hortatus est de obseruatione legis, deditque illis multa documenta, & sic mortuus est Iosue 23. & 24. Sic etiam fuit de Samuele, qui in senectute sua congregato Israel, admonuit omnes obseruare legem, & ostendit mirabilia coram eis primo Reg. 12. Sic ergo Dauid, qui erat vir valde excellens atque deicola, iam proximus morti voluit totum populum admonere ad legis custodiam, vt patet hic. Causa autem quare sancti patres faciebant istas admonitiones in morte, erat duplex. Prima quia non poterant postea admonere, admonebant ergo quandiu poterant, & sic etiā propinqui morti admonebant, vt nullo tempore viderentur fuisse negligentes. Secunda quia tunc verba

B eorum maximè reciperentur, quia erant verba vltima, & viuentes maximè afficiuntur tunc ad moriētes, quam cum viuerent, eo quòd tunc recedunt ab eis, & res magis diligitur per absentiam, quam per pręsentiam. Etiam quia verba moriētium sunt maioris auctoritatis, eo quòd non est pręsumendum contra constitutos in tali articulo, quòd aliquo modo dicant contra conscientiam, ideo quilibet eis credere debet, & sic erat Dauid morti vicinus, ideo melius audiret eum populus, quam prius.

Secundò quia Dauid volebat exhortari hic Israelitas, vt ędificarent templum Domino, & quia ędificatio illa nihil proderat si Israelitę non custodirent le-

C gem Dei, admonuit eos prius de custodia legis. Nam templum non fiebat nisi ad orandum, & exercēdum ibi cęremonias legis, si autem Israelitę non obseruarent cęremonias istas, templum erat inutile, ideo principalius erat, quòd legem custodirent, quam quòd templum ędificarent.

Tertiò ad tollendam pręsumptionem aliquorum Israelitarum: nam si ędificarent templum, putarent quòd iam licitum erat eis facere quodcunque vellēt, Nam licet peccarent, Deus non puniret eos, quia habebāt templum Dei, & arcam secum. Dauid autem hortatur, quòd custodiant legem, innuens quòd templum, & arca non liberarent Israelitas à malo, sed po-

D tius perirent ipsi, & templum suum si legem non custodirent. Sic patet tertio Reg. 9. Nam templo ędificato apparuit Deus Salomoni dicens, quòd si ipse, & posteri sui seruarent legem Dei in æternum, sederēt super thronum regni, & ipse aperiret oculos suos super templum. Si autem auerterentur Israelitę à lege eius, auferret eos de superficie terrę, & proijceret tēplum, quod sanctificauerat sibi. Essetque in prouerbium, & in fabulam. Et omnis, qui transiret, stuperet, sibillaret, & diceret, quare fecit Deus sic terræ huic, & domui huic, & responderetur, quòd dereliquerunt Deum patrum suorum, qui ęduxit eos de Aegypto.

De quibusdam verbis dictis à Dauid. Quæst. XXV.

E

QVAERITVR vlterius quare Dauid dixit nunc coram vniuerso Israel, audiente Deo nostro custodite mandata Domini. Respōdendum, quòd Dauid exhortabatur Israelitas ad custodiam legis, & si non custodirent pręnunciabat eis mala, scilicet, quòd non possiderent terrā, & vt magis incuteret eis timorem, & faceret ipsos sollicitos, inuocauit Deum in testem dicēs, quòd Deus audiebat verba ista, quę nunc loquebatur Dauid ad Israelitas, vt postea non possent negare se fuisse admonitos circa hoc. Ista erat consuetudo sanctorum patrum, qui exhortabantur populum, scilicet inuocare testes exhortationis suę. Sic fuit de Moyse, quando moriturus admonuit Israelitas legem obseruare,

&

& fecit contra eos canticum, in quo denunciauit mala, quæ futura erant eis, si non custodirent legem, & in principio cantici inuocauit cęlum, & terram in testes, dicens: Audite cęli, quę loquor, audiat terra verba oris mei. Deut. 32. Et inuocauit cęlum, & terram, quia isti sunt semper testes manentes, quales necessarij erant pro omni tempore futuro, vt testimonium redderent contra Iudęos. Sic etiam fuit de Iosue, qui admonuit Israelitas obseruare legem, & fecit cum eis pactum, & totum populum inuocauit in testimoniũ, dicens: Testes vos estis, quòd elegeritis vobis Dominum, vt seruiatis ei. Et vt istud testimonium magis duraret, posuit lapidem sub quercum, quę erat in Sãctuario Domini, vt ille lapis esset testis, vt patet Iosue vltimo, scilicet: Tulit lapidem grandem, posuitque eum subter quercum, quę erat in Sanctuario Domini, & dixit ad omnem populum, en lapis iste erit vobis in testimonium, quòd audieritis omnia verba Domini. Vt patet Iosue vltimo, sic etiam fuit de Samuele: nam ipse hortatus est Israelitas ad custodiam legis, & ad ostendẽdum, quòd peccauissent in petendo regem, & etiam si in futurum peccarent, Deus puniret illos, inuocauit Deum in testem, faciẽs quòd ad orationem suam illico audirentur magna tonitrua, & venerunt pluuię, cum non esset illud tempus pluuiale, vt patet primo Reg. 12. f. nunquid non messis tritici est hodie? inuocabo Dominum, & dabit voces, & pluuias. Et scietis, quòd grande malum feceritis vobis petendo regem. Et clamauit Samuel, & dedit Dominus voces, & pluuias. Et timuit populus Deum. Ita nunc, vt populus timeret, & sequeretur istam exhortationem, inuocauit Dauid Deum in testem dicens, quòd ista dicebantur audiente Domino Deo, tamen non audiebat, sed Israelitę timerent, quòd cum Deus audiret ista, ad quę vocatus fuisset in testem, si non sequerentur exhortationem illam, puniret eos valde.

An Deus audiebat verba Dauid. Et qui modus intelligendi sit Angelorum. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius, qũo dicitur hic, quòd Deus audiebat ista, & an verum sit. Rñdendum, quòd Deus nihil audit, nec videt, nec gustat, nec loquitur, nec odorem sentit. Ratio huius est, quia audire non fit sine potentia auditiua, & illa est in organo. Habere autem potentiã auditiuam non pertinet nisi ad animal, Deus autem non est animal. Patet hoc, quia potentia auditiua est sensitiua: esse autem sensitiuum pertinet ad sola animalia. Nam corpus animatum sensibile, i. sensitiuum dicit animal. Deus autem non est animal, cum non sit aliquid corporeum, sed purus spiritus, vt patet Io. quarto. Item potentia sensitiua est in organo, organũ autem est pars materialis, in Deo autem non est aliquid materiale, quia materia dicit potentialitatem, & imperfectionem, ideo non est potentia organica in Deo. Item potentia auditiua, & aliæ sensitiuę sunt passiuæ, & non immutantur nisi ab obiecto. Ponere autem in Deo aliquid passiuũ, secundùm quod Deus patiatur ab aliqua re creata, & potissimè à rebus accidentalibus, absurdum valde est. Item potentię sensitiuæ sunt in nobis, vt perficiamur ab obiecto, quia per illas patiendo ab obiecto suscipim⁹ aliquid quod aliàs non sentiremus, nec iudicaremus de illo, & tamen Deus non potest perfici ab aliquo extrinseco, cum ipse sit summe perfectus, & perficiat omnia alia, ergo non habet potentiam organicam. Item patet, quia potentię organicę sunt in hominibus, quia intellectus eorum est imperfectus, nec potest intelligere nisi pręsupposito phantasmate, sicut dicit Arist. 3. de

F Anima, quòd oportet intelligentem phantasmata speculari. Et iterum: Sicut se habent colores ad visum, ita se habent phantasmata ad intellectum, & tamen oculus non videt sine colore: ergo nec intellectus sine phantasmate: non possunt ergo phantasmata haberi, nisi per potentias organicas accipientes species, quę transeant ad phantasiam: ergo necessarię sunt potentię organicę ad hoc, quòd intelligamus, & ob hoc dicitur, quòd nihil est in intellectu, quin prius fuerit in sensu. In Angelis tamen, quia perfectus est intellectus eorum non indigent phantasmate, nec habent potentias organicas, sed per solum intellectum sufficienter iudicant, à fortiori ergo in Deo, qui per-

G fectior est, non erunt necessarię potentię organicę ꝓpter phantasmata accipienda, cum sine phantasmatibus intelligat. Et sic dicendum est, quod Deus non videt, nec audit, nec gustat, nec odorat, nec habet aliquem actum istorum, eo quòd isti facerent magnam imperfectionem in Deo. Sacra tamen scriptura dicit Deum audire, & videre, & habere alios actus similes, quia vult cõdescendere modo intelligendi simpliciũ hominum. Nam si negarentur ista de Deo, non possent intelligere vulgares, quomodo Deus intelligat, quę nos agimus, si nõ videt, nec audit, nec habet [illegible] actum sensitiuum, cum ipsi non possent intelligere, nisi pręsupposito actu sentiendi. Vt ergo omnes pos-

H sent aliquid cogitare de Deo, & non negaretur ab eo perfectio magna, scilicet intelligere omnia, quę nos facimus, concedit scriptura, ꝙ Deus videat, & audiat, istud tamen pro simplicibus concedit, pro viris autẽ sapientibus contrarium asserit, ꝙ Deus spiritus est, & eos qui eum adorant, oportet in spiritu adorare, Io. 4. quia tamen sapientia non est dicenda, nisi inter intelligentes, iuxta illud primę ad Corinth. 2. f. Sapientiam loquimur inter perfectos, & plures de hominibus imperfecti sunt, & rudes, potius scriptura vtitur modo loquendi grosso de Deo, scilicet quòd Deus audiat, & videat, quam quòd vocet eum purum spiritum. Et potissimè est hoc in toto veteri testamento, quia omnia illa dicebantur viris rudibus.

I Tu autem Salomon fili mi scito Deum patris tui, et serui ei corde perfecto, et aĩo voluntario. Omnia enim corda scrutatur Dñs, et vniuersas mentium cogitationes intelligit. Si quęsieris eum, inuenies, si autem dereliqueris eum, proijciet te in æternum. Nunc ergo, quia elegit te Dominus, vt ædificares domum Sanctuarij, confortare, et perfice.

Tu autem Salomon. Hic ponitur secundum huius c. in quo Dauid imponit Salomoni ædificandi curam, & dicitur. *Tu autem Salomon fili mi.* Hortatus fuerat Da-

K uid in generali omnes Israelitas. Hic hortatur in speciali ipsum Salomonem. Et hortatur in duobus, primò vt legem Dei obseruet. Secundò vt templum ędificet. & debuit Salomon exhortari in speciali propter multa, vt infra dicetur. *Scito Deum patris tui.* Idest Deum Israel, qui est Deus patris tui. *Et serui ei corde perfecto.* Idest obserua mandata eius in toto corde tuo. *Et animo voluntario.* Idest non colas eum, quasi violenter propter timorem pęnæ. Sed magis voluntariè etiam si te nunquam puniturus esset. Et potest intelligi per hoc totus cultus, quem homo Deo potest impendere. Nam duæ sunt potentię operatiuę [illegible] humanę, s. intellectus, & voluntas, vt patet sexto Eth. Nã sensus nullius operationis humanę elicitiuus est: ideo hortatur Dauid Salomonem, vt perfectas duas opera-

operationes colat Deum, s. corde perfecto, idest per totum intellectum, per quem colimus Deum habendo rectitudinem fidei, & animo voluntario, s. per totam voluntatem. Vel potest dici corde perfecto, idest totaliter, quia non sufficit, φ aliquis colat Deum nisi eum sic perfecte colat. Nam aliqui colebant Deum, & cum hoc colebant idola, sed istum cultum Deus non acceptat, sicut erat de Samaritanis, de quibus dicitur, φ Deum cęli timebant, sed nihilominus Deos suos colebant 4. Reg. 17. Istud Deus abominatur, ideo hortatur, quòd qui eum colere debet, fugiat cultum idolorum, & superstitiones quascunq; pertinentes ad idola, sicut patet Deut. 18. Vbi Deus vetuit auguria, diuinationes, incantationes, somnia, & omnia similia, quia ista obseruabant gentiles, & postea dicit perfectus esto cum Dño Deo tuo, i. totaliter adhęre ei, & non declines ad aliquam istarum superstitionū volens inde aliquid consequi. Sic.n. dixit Samuel ad Israelitas in toto corde vestro reuertimini ad Dñm, auferte Deos alienos de medio vestri, & preparate corda vestra Dño, & seruite ei soli, & sic non conuertebantur in toto corde ad Dominum, licet colerent eum nisi dimitterent idola, quæ colebant. *Omnia enim corda scrutatur Dominus.* Istud posuit Dauid ad tollendū quoddam dubium, quia forte diceret Salomon, vel aliquis alius: Ego colam Dominum obseruando mādata eius ad literam, & tamen an bono corde, vel malo agam nihil attinet ad eum. Dicit Dauid, quòd multum attinet: nam non sufficit obseruare legem Dei, nisi cor perfectum habeatur ad ipsum, & animus voluntarius, quia Deus scrutatur omnia corda, & videt an recta sint erga eum, vel non. Et si non sint recta dato, quòd operationes exteriores bonę sint, punitionem infert. *Et vniuersas mentium cogitationes, intelligit.* Scilicet nihil bonum aut malum, quod nos cogitauerimus potest latere Deum, ideo non solum retribuet homini, secundum opera sua, sed etiam, secundùm cogitationes suas. *Si quæsieris eum inuenies.* Dicitur homo quęrere Deum non localiter, quia in nullo loco est, vel si in aliquo est, in omnibus est. Sed quęritur Deus à nobis spiritualiter, scilicet quando volumus conformare voluntatem nostram voluntati suæ, & istud est obseruando legem eius, quia ipse vult, quòd lex sua obseruetur. Et qui quęrit Deum obseruando legem, inuenit eum, scilicet in beatitudine, quam preparauit diligentibus se; vel inuenit eum in pręsenti benefaciendo sibi, quia Deus clementior est circa illos, qui eum colunt, licet interdum eos puniri patiatur ad maiorem eorum gratiam. Dauid autem loquitur hic de inuentione Dei ad hoc, quòd benefaciat homini temporaliter, scilicet quòd si Salomon coleret Deū prosperaret regnum eius, & sic inueniret ipsum. *Si autem dereliqueris illum.* Scilicet non custodiendo legem eius, vel declināndo ad idola. *Proijciet te in æternum.* Idest nocebit tibi inferendo malum, quod duret in æternum, scilicet delendo te, & stirpem tuam. *Nunc ergo quia elegit te Dominus.* Electio ista fuit multo tempore antequam nasceretur Salomon, cum pręnunciatum est de natiuitate eius, & regno per Nathā prophetam secundo Reg. 7. & supra 17. Et iterum ista electio apparuit quando nato Salomone Deus misit Nathan prophetam, vt imponeret ei nomen, & vocauit eum Idida, idest amabilis Domino 2. Reg. 12. *Vt ędificares domum Sanctuarij.* Scilicet noluit, quòd ego ędificarem, quamquam ego desiderassem, sed elegit te vt ædificares. Causa huius electionis non fuit quasi Salomon melior futurus esset, quam Dauid, ideo ędificatio de manu sua acceptabilior esset, quam de manu Dauid, quia melior fuit Dauid valde, & pp merita Dauid habuit Salomō quidquid habuit, sed quia Da-

A uid fuit semper occupatus bellis, & non poterat vacare ædificationi templi, & Deus daturus erat pacē magnam omnibus diebus Salomonis, elegit potius Salomonem ad ędificandum, quam Dauid, vt patet supra 22. & Ecclesi. 48. & dr: Vt ędificares domum Sanctuarij s. totum Sanctuarium. Nam accipitur hic domus large tam pro ipso templo, quod erat parietibus, & tecto opertum, quam pro atrijs, quę erant in circuitu, quę solum habebāt parietes, & non tectum, vt declaratum est 3. Reg. 7. Et erant ista atria quatuor, vt patet ibidem. *Confortare & perfice.* Idest quamquam opus istud magnum videatur non paueas propter hoc, sed confortare in corde tuo ad ędificandum, & perfice
B quia Deus dabit tibi opportunitatem perficiendi.

Quare Dauid admonuit hic Salomonem.
Quæst. XXVII.

QVAERITVR circa dicta quare Dauid admonuit hic Salomonē. Nā in eo quod admonuit totum populum erat ipse admonitus, cum ipse esset quędam pars Israelitarū, & tamen omnes Israelitas admonuerat Dauid, vt patet in litera. Aliquis forte dicet, φ Dauid hortatus fuerat totum populum ad custodiam legis absente Salomone: nunc autem, quia ipse venit debuit ipse quoq;
C moneri.

Sed dicendum, quòd non stat, quia in ista congregatione etiam Salomon erat cum alijs, eo quòd Dauid fecerat congregari omnes principes Israel, & cum eis filios suos, vt patet sup. in litera: esset ergo ibi Salomon, cum alijs filijs regis. Sed dicendum est, quòd Salomon debuit admoneri specialiter, nec erat conueniens, quòd ei cū toto populo fieret vnica admonitio. Pro quo sciendum, quòd Salomon fuit hic admonitus de duobus: primum fuit de custodia legis, scilicet vt quęreret Deum in corde perfecto, & animo voluntario, & istud erat principium. Secundū erat de ędificatione templi, & de isto dictum est, te elegit Deus vt ędificares domum Sanctuarij; confor-
D tare, & perfice. Debuit autem Salomō specialiter exhortari propter multa. Primo quia quamquam totus populus deberet habere aliqualem curam de ędificatione templi, Salomon tamen pręcipuam habiturus erat, quia ipse curam habebat, & populus solum debebat eum adiuuare, & obedire in omnibus, quę iuberet, vt patet infra in litera. Debuit ergo ad ipsum tāquam ad principalem fieri specialis exhortatio. Secūdum fuit propter dignitatem Salomonis, quia ipse iā erat vnctus in regem supra 23. Et nunc iterum vnctus est seq. c. tanta ergo veneratio ei soli dari debebat sicut toti populo. Tertium erat, quia exhortatio pręcedens facta fuerat ad totum populum, Salomon autē non erat pars populi, eo quòd rector politię non est
E pars eius, sed est super politiam, & Deus non est pars vniuersitatis rerum, sed est super totam vniuersitatē, vt patet 12. Meta. Ad hoc ergo quòd Salomon esset admonitus, oportebat ei fieri specialem admonitionem. Quartum erat, quia admonitio facta ad populū de obseruantia legis pendebat tota ex Salomone. Nam cum Salomon futurus esset rex post mortem Dauid, ex voluntate eius pendebat ordinatio populi. Ideo si ipse vellet, φ populus obseruaret legem, omnes hoc facerent saltem propter timorem: debebat ergo Salomon specialiter exhortari, quia exhortatio ad eum facta erat vtilior, quam quæ fiebat ad totum populum.

De quibusdam verbis hic dictis à Dauid ad Salomonem, scilicet, scito Deum, &c. *Quæst.* XXVIII.

QVAERITVR vlterius quare dixit hic Dauid ad Salomonem: Scito Deum patris tui, quia Deus Dauid erat Deus omnium Israelitarum, ideo vr̃, ꝙ deberet dici: Scito Deum absolutè, vel scito Deum Israel. Rñdendum, ꝙ Deus vnus erat totius orbis, & Israelitarum, quamquam gentiles non colebant illũ tanquam Deũ, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & putantes se esse sapientes, stulti facti sunt, ita vt colerent similitudinem volucrum, & reptilium, & quadrupedum, vt patet ad Ro.1. Inter Israelitas aũt habebatur ille ab oĩbus in Deũ, qui erat verus Deus, ideo idem erat Deus Dauid, & totius populi: scriptura tñ vtitur isto modo loquẽdi, quia interdum vocat Deũ aliquarum personarum priuatarum, sic patet Deut. 26. vbi ille, qui offerebat primitias debebat dicere sacerdoti cui offerebat: Profiteor hodie corã Dño Deo tuo. Sic ẽt Saul dixit ad Samuelem: Accepit populus meliores greges, & armẽta de terra Amalec, vt offerrentur Dño Deo tuo: reliqua aũt occidimus. 1. Reg. 15. Isti modi loquendi introducuntur aliqñ ad significandum singularitatem aliquam Dei ad personas, sicut Deut. 26. laicus dicebat sacerdoti profiteor hodie coram Dño Deo tuo, s. quia Deus erat familiarior sacerdotibus, quam laicis, eo ꝙ illi ministrabant ei. Sic ẽt Saul dixit ad Samuelem, vt offerrentur Dño Deo tuo, s. quia Deus erat familiarior Samueli, cum esset propheta, cui loquebatur Deus, quam alijs de populo. Hic tñ non fuit iste modus, quia Dauid non diceret aliquid ad laudẽ sui ipsius, & tñ si ipse diceret Deũ patris tui, s. qui familiaris est sibi, laudaret seipsum dicendo se Deo familiarem, ideo nõ est intelligendum hoc modo. Sed dicẽdum, ꝙ Dauid dixit istud ad mouendum magis affectionem Salomonis erga Deum. Nam filij solent affici magis ad ea, quę sequuntur patres sui, & sua progenies, quam ad ea, quę sequuntur alij. Ideo dixit: Scito Deum patris tui, q. d. saltem ex hoc, ꝙ iste Deus Israel fuit Deus patris tui, deberes eũ sequi, ẽt si non essent alię causę nimis vrgentes. Et ponitur hoc, quia est magna grauitas, & peccatum, ꝙ filij recedant à Deo patrum suorum. Et ꝑp hoc, qñ aliquando Deus conquerebatur de Israelitis, ꝙ colerent idola, non solũ dicebat, ꝙ dereliquerant se, sed potius dicebat, ꝙ dereliquerant Deum patrum suorum, & hoc dicebatur ad significandum maiorem grauitatẽ peccati, sic dr̃ 3. Reg. 9. ꝙ si Israelitę non obseruarent legem Dei Deus faceret, ꝙ templum destrueretur, & esset in fabulam, & prouerbium, & qui transirent sibilarent, & dicerent: Quare Dñs fecit sic terræ huic? Et rñderetur, quia dereliquerũt Deũ suũ, q eduxit patres suos de Aegypto. & sic est in alijs locis scripturæ.

Dedit autẽ Dauid Salomoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, & cęnaculi, & cubiculorũ in abditis, & domus propitiationis, necnon & oĩum, quę cogitauerat atriorum, & exedrarum per circuitum in thesauros dom⁹ Dñi, & in thesauros sanctorum, diuisionumq́; sacerdotaliũ, & Leuiticarum oĩa opera domus Dñi, & in vniuersa vasa ministerij templi Dñi, aurum in pondere per singula vasa ministerij, argẽti quoq; põdus pro vasorum, & operum diuersitate, sed & in candelabra aurea, & ad

E lucernas, aurum pro mensura vniuscuiusq; candelabri, & lucernarum similiter, & in candelabra argentea, & in lucernas eorum pro diuersitate mensuræ pondus argenti traditi. Aurum quoq; dedit in mensas propositionis pro diuersitate mensarũ, similiter & argẽtum in alias mensas argenteas. Ad fuscinulas quoq;, & phialas, & thuribula ex auro purissimo, & leunculos aureos pro qualitate men-

G suræ pondus distribuit in leunculũ, & leunculum. Similiter, & in leones argenteos diuersum argenti pondus separauit. Altari aũt, in quo adolebatur incensum, aurum purissimũ dedit, & vt ex ipso fieret similitudo quadrigę Cherubim extendentium alas, & velátium arcam fęderis Domini. Oĩa inquit venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exẽplaris. Dixit quoque Dauid Salomoni filio suo. Viriliter age,

H & confortare, & fac, ne timeas, & ne paueas. Dominus .n. Deus meus tecum erit, et non dimittet te, nec derelinquet, donec perficias oẽ opus ministerij domus Domini. Ecce diuisiones sacerdotum, et Leuitarum in omne ministerium domus Domini assistunt tibi, et parati sunt, et nouerunt tam principes, quam populus omnia præcepta tua.

Dedit autem. Hic ponitur tertium huius cap. In quo tradidit Dauid Salomoni exemplar, & materiam ad oĩa efficienda. *Et dicitur: Dedit autem Dauid Salomoni filio suo descriptionem.* Postquam Dauid admonuit Salomonem, vt custodiret legem, & ędificaret templum Dñi

I dedit ei descriptionem oĩum, quę facturus erat, i. nc ĩa omnium rerum, & partes, & figuræ, quę futurę erant in ędificatione templi, & vasorum suorum dedit Dauid Salomoni. *Porticus, & templi.* Ponuntur in spãli ista quorũ figuram Dauid dedit Salomoni. Vocatur hic templum strictè sola domus, in qua erãt vasa sacra, s. altare thymiamatis, & candelabra, & mensa propositionis. Nam ista erat domus clausa parietibus, & operta tecto, de quo magis in f. declarabitur. Porticus autẽ vocatur quoddam palatium, quod erat ante portam templi. Pro quo sciendum, ꝙ templum erat quadrãgulum, s. latera duo, s. meridianum, & aquilonare erãt longiora, q̃ alia duo, s. orientale, & occidentale. & erat vnica porta in toto templo, s. in latere orientali, & super portam istam pẽdebat quędam pars tecti, vt illud

K spatium defenderetur ab imbribus. Erant autem ibi duę columnę pulcherrimę æneę, quarum opus variũ erat, de quibus patet 3. Reg. 7. Et ista pars, quę erat ante portam vocabatur porticus ab ipsa porta, & figurã illius tradidit Dauid specialiter Salomoni, quia multa in porticu illa fieri deberent. Erat aũt ista porticus magna, s. ſm totam latitudinẽ parietis orientalis templi, vnde habebat in longitudine cubitos viginti. & in latitudine cubitos decem, vt patet 3. Reg. 6. Erat autem ista porticus inter portam templi, & atrium sacerdotum, tamen ad istam porticũ accedebant, vnde Christus ambulabat semel per istam porticum, & Iudæi circun-

circundederunt eum dicentes. Si tu es Christus dic A
nobis palam: Io. 10. *Et cellariorum*. De istis cellarijs est dubium quid erant, aliqui putant, quòd erant ista cellaria sub pauimento templi, s. quòd pauimẽtum templi erat in plano. Et sub illo erant aliquæ domus subterraneę, quæ vocantur celaria, eo quòd celabantur ibi aliqua. Et dicunt, quòd istę domus erant ad occultandum ibi aromata, eo quòd istę confectiones melius reseruantur in loco frigido, quam in calido, eo ꝙ frigus constringit, & non permittit resolutionem, nec alterationem. Calidum autem resoluit, & alterat. Alij autem dicunt, ꝙ ista cellaria erant domus factæ in secundo tecto templi. Nam paries templi erat in valde magna altitudine, habebat. n. cubitos centum, & viginti, sicut dicitur seq. lib. capit. 3. Et tamen domus B
non erat vnica sine aliqua interpositione. Sed diuidebatur ista altitudo in tres domos, siue in tria pauimenta, & altitudo primę domus erat solum triginta cubitorum tertio Reg. sexto, manebant ergo nonaginta cubiti pro alijs duabus domibus, vel diuisionibus. Et prima istarum, quę erat inferior, vocatur templum, & erat deaurata. Ibiq; erat sancta sanctorum, & alia pars anterior, in qua erant vasa sacra, s. altare thymiamatum, & mensa propositionis, & cãdelabrum. Duæ autem domus superiores non vocabantur templum, nec fiebat in eis aliqua ministratio sacra, sed solum custodiebantur aliqua pertinentia ad templum. Et secunda pars istorum trium vocabatur cellarium, vel C
domus cellariorum, eo quòd illa erat diuisa in multas particulas, secundùm latitudinem, & longitudinẽ, & non secundùm altitudinem. Et quęlibet pars illarum vocabatur cellarium, vel domus cellariorum, eo quod illa erat diuisa in multas particulas, secundùm latitudinem, & longitudinem, & non secundùm altitudinem. Et quęlibet pars illarum vocatur cellariũ. Ad quid autem essent ista cellaria, declarabitur infra in quadam quęstione. *Et cœnaculi*. Cęnaculum istud etiam dubium est quid sit. Dicitur enim proprie cęnaculum à cęnando. Est autem cęnare commune ad omnem cibum quocunque tempore sumatur, & sic vocatur cęnaculum locus dispositus ad sumendũ D
ibi cibos, & tamen secundum consuetudinem Latinorum cęnaculum vocatur quęcunque domus magna. Nam in templo non erat aliquod cęnaculum, scilicet in quo cęnaretur. Ideo dicendum, quod cęnaculum erat pars suprema templi. Nam sicut supra declaratum est, templum diuidebatur secundùm altitudinem in tres domos, inferior illarum vocabatur templum, media autem vocabatur domus cellariorum, suprema autem vocabatur cęnaculum, eo quòd illa erat aliqua domus lata, quę non erat occupata varijs rebus absconditis, sicut domus cellariorum. Alii putãt, quòd cellaria erant aliquę domus paruę in circuitu templi per latera, in quibus aliquid custodiebatur, & cęnaculum etiam esset alia domus extra tẽplum ad aliquem vsum, sed istud non est conuenienter dictum, quia omnia, quę erant extra templum po- E
nuntur infra cum dicitur, necnõ omnium atriorum, & exedrarum per circuitum domus Domini, ergo videtur quod ea, quę dicũtur hic, s. cellarium, & cęnaculum erant intra templum, sicut supra declaratum est. *Et cubiculorum in abditis*. De istis cubiculis dicunt quidam, quod erãt quædam domus extra templum per circuitum, in quibus dormiebant ianitores, & thesaurarij, & alij ministri templi, sed istud non videtur stare. Primo quia omnia, quę ponuntur hic, vidẽtur esse intra parietes templi, cùm infra ponantur ea, quę erant extra, cum dicitur necnon omnium atriorum, & exedrarum per circuitum domus Domini. Secundò patet, quia dicitur cubiculorum in abditis, idest in locis absconditis, & tamẽ si istę domus essent extra templum, non videretur esse in locis absconditis. Ideo videtur dicendum, quòd ista cubicula erant intra templum, & fortè subterranea, in quibus reseruarentur aliqua, sicut aromata, & alię confectiones ad faciendum inde thymiama, vt adoleretur in altari, & ad faciendum oleum vnctionis, quo vngebantur summi sacerdotes, & reges, & vestes sacerdotales, & vasa sacra. De aromatibus autem, & alijs necessarijs ad istam confectionem, patet Exod. 30. Vel fortè erãt in istis cubiculis aliqui sacerdotes, eo tempore, quo ministrabant, vt ibi manerent promptiores ad ministrandum, vel fortè ista cubicula erant in domibus superioribus templi, s. in domo cellariorũ, vel in cęnaculo. Quidquid autem sit, potius videtur, quòd ista cubicula erãt intra templum, quàm exterius propter rationes suprapositas. *Et domus propitiationis*. Ista erat domus sancti sanctorum. Et vocatur domus propitiationis, quia ibi erat arca, & propitiatorium, quod erat super illam. Nam propitiatorium est opertorium arcę, vel vocatur domus propitiationis, quia ibi fiebat propitiatio, idest remissio peccatorũ. Pro quo sciendum, ꝙ semel in anno die decima Septembris erat festum propitiationis, quod vocabatur festum propitiationis, & expiationis: propitiationis quidem, quia Deus illa die propitiabatur peccatis Israelitarũ: expiationis autem, quia peccata Israelitarum expiebantur, idest mundabantur illa die: fiebat enim emundatio sic, s. quòd summus sacerdos immolabat vnum hircum pro peccato, & alia animalia, & introducebat in crateris sanguinem in sancta sanctorum, & aspergebat contra arcam, & tunc Deus propitiabatur peccatis Israelitarum, vt patet Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Et sic sancta sanctorum vocabatur domus propitiationis, quia propitiabatur Dominus peccatis Israelitarũ per aspersionem sanguinis factam ibi. Ista domus erat intra templum, quod sñm longitudinem diuisum erat in duas partes, & pars anterior erat in longitudine maior quam domus interior, quia domus anterior habebat quadraginta cubitos, & domus interior viginti, domus anterior vocabatur sanctum, & ibi erat altare thymiamatum, & candelabrum, & mẽsa propositionis, & sacerdotes minores introibant quotidie in domum istam ad faciendum ibi ministeria, domus autẽ interior erat sancta sanctorum, in qua erat arca fœderis, & ista vocatur domus propitiationis, in quam nullus intrabat nisi summus sacerdos semel in anno ad Hebr. 9. *Necnon omnium, quæ cogitauerat*. Idest nõ solum dedit Dauid Salomoni descriptionem prędictorum, sed etiam omnium aliorum, quę cogitauerat pro ędificatione templi, in Hebręo dicitur. *Omnia, quæ fuerunt in spiritu suo*. Et idem est, quia ea, quę homo cogitat; in spiritu suo sunt. *Atriorum, & exedrarum per circuitum*. Etiam dedit sibi descriptionem atriorum, & exedrarum. Atria enim erant in circuitu templi. Pro quo sciendum, quòd templum erat domus clausa parietibus, & tecto, & in circuitu illius erat quidam murus claudens totum templum; & inter murum illum, & parietes templi erant magna spacia, & illa vocantur atria. Erant enim quatuor atria, scilicet quatuor partes in illo spatio diuisę ante portam templi. Vnum erat atrium sacerdotum, in quo erat altare holocaustorum, & sacerdotes faciebant ibi sacrificia, & alias cęremonias. Secundum erat atrium virorum mundorum. Tertium erat atrium mulierum mundarum. Quartum erat atrium virorum immundorum, & mulierum immundarum, & gentilium. De quibus declaratum est tertio Reg. septimo. Exedrę vocantur quędam domus, quę erant in circuitu templi coniunctæ lateribus eius. Pro quo sciẽdum, quòd templum erat

erat quadrangulum, & habebat vnicam portam, scilicet in latere orientali. Et in illo erat porticus, scilicet spatium magnum longitudinis viginti cubitorum, & latitudinis decem, vt patet tertio Reg. 6. In alijs autem lateribus erat clausum templum, scilicet quòd iuxta latera erant domus, quę vocantur exedrę, & in istis erat thesaurum templi, vt dicitur hic in litera, etiam ibi manebant sacerdotes, & Leuitæ omnium officiorum eo tempore, quo ministrabant, vt patet supra nono. Et omnium istarum tradidit Dauid descriptionē Salomoni. *In thesauros domus Domini, & in thesauros sanctorum*. Idest istę exedrę erant pro thesauris domus Domini. Istud. n. erat principale, & tamen pręter hoc etiam erāt ibi Leuitę, & sacerdotes eo tempore, quo ministrabant. Et dicitur in thesauros domus Domini, & thesauros sanctorum, quia in templo Domini quidam erant thesauri sacri, & alij non erant thesauri sacri. Vasa, quę sanctificata erant ad ministrandum in eis, quia ista consecrata erant oleo vnctionis dicebantur sancta. Nam quando fabricatum fuit tabernaculum, Moyses aspersit oleo vnctionis ipsum Sanctuarium, & vasa eius: Exod. 31. sic necesse erat nunc, ꝙ omnia vasa in quibus ministrabatur, essent sanctificata. Sic etiam erat de vestibus sanctis, in quibus ministrabant sacerdotes. Et omnia ista vocabantur thesauri sanctorum, idest rerum sanctificatarum. Alij erant thesauri non sanctificati, vt aurum, & argētum in massa, & alia, quę offerebantur, & non erant redacta in vasa sacra nec in vestes, & isti vocabantur thesauri domus Domini, quasi dicat, nihil aliud sanctum habebant, nisi quia erant thesauri domus Domini, & tamen consecrati non erant, & vtrique thesauri erant in exedris, quia isti custodiebantur à Leuitis thesaurarijs. In hebręo dicitur. *Ambulacra in circuitu*. Vbi nos dicimus exedras per circuitum, & idem est, quia istę exedrę erant per totum circuitum templi pręterquam in latere orientali, quia ibi nullæ exedrę erant, sed sola porticus, & sic si qui vellet ambulare per circuitum templi deberet ambulare per circuitum exedrarum. *Diuisionumque sacerdotalium, & Leuiticarum*. Idest dedit Dauid Salomoni descriptionem diuisionum sacerdotalium, & Leuiticarum. Istę diuisiones sunt, quę habentur supra 24. & 25. & 26. Nam fuerunt positę sortes vigintiquatuor inter sacerdotes ad ministrādum per vices suas inter Leuitas. Etiā inter cātores positę fuerunt totidem sortes 25. inter ianitores autem, & thesaurarios positæ fuerunt alię sortes sup. 26. & omnes istas dedit Dauid Salomoni in scripto, scilicet qui Leuitę erant in vna sorte, & qui in alia, & sic de sacerdotibus, vt maneret semper distinctio sortium, quę facta erat. Ex hoc apparet, quòd ista facta sunt post illa, quæ habentur supra de ordinationibus sacerdotum, & Leuitarum, quia aliàs non potuisset dare nunc Dauid Salomoni istam descriptionem.

In omnia opera domus Domini. Intelligitur de sacerdotibus, & Leuitis, scilicet qnòd diuisiones eorum erant ad omnia opera domus Domini, idest ad hoc, quòd ministrarent in omnibus operibus Sanctuarij, quia omnes ministrationes Sanctuarij erant distributę per istam sortem sacerdotum, & Leuitarum.

Et in vniuersa vasa ministerij templi Domini. Idest dedit descriptionem pro omnibus vasis Sanctuarij, scilicet quot vasa futura erant, & cuius figuræ, & quantum de auro, & argento expendi debebat in quolibet eorum.

Aurum in pondere per singula vasa ministerij. Idest determinauit Dauid ipsi Salomoni in singulis vasis ministrationis quantum de auro ponēdum erat in quolibet, & non intelligitur de omnibus vasis, quia non erant omnia vasa templi aurea, sed intelligitur de illis

F vasis, quæ debebant esse aurea, quòd determinauit
de illis quantum de auro ponendum esset in quolibet.

Argenti quoque pondus pro vasorum, & operum diuersitate. Idest in vasis argenteis Dauid designauit Salomo-
ni quantum in quolibet eorum de argento ponendū
erat, secundùm diuersitatem operum, ad quę erant
vasa. Nam quandam ministrationem requirebant
maiora vasa, quam alia, & secundùm hoc ponebatur
in eis magis, vel minus de argento, erant autem ista
vasa ad libamenta. Nam vinum, oleum, & simila, &
sal, & thus, quę erant libamenta requirebant multa
vasa, in quibus tenerentur, & portarentur ad altare,
ideo Exod. vigesimoquinto, vbi ponitur de istis vasis
aureis, & argenteis, dicitur quòd erant ad liba fundē-
G da, idest ad ponenda libamina sacrificiorum. Etiam
requirebantur vasa pro candelabris, & mensa propo-
sitionis, & multis alijs ministrationibus. Et omnia
ista erant de auro, vel argento. Nam ænea pauca va-
sa erant nisi illa, in quibus ponebantur prunę, & cine-
res altaris. Et cum quibus mouebantur prunę, & li-
gna, quæ erant in altari. Ista enim erant ænea, vt pa-
tet Exod. 17. *Sed & ad candelabra aurea, & ad lucernas ea-
rum*. Candelabrum erat in templo de auro, & etiam
de argento. Pro quo sciendum, quòd in tabernacu-
lo Moysi, quod factum est in deserto, iussit Deus fieri
vnicum candelabrum. Cuius figura ponitur Exod.
25. & istud erat de auro. Et erat in anteriori parte
tabernaculi, quę vocabatur sancta ad partē meridia-
H nam ante velum sancti sanctorum: Exod. 26. Nunc
autem in templo Salomonis erant multa cādelabra,
eo quòd templum istud erat valde maius, & solen-
nius, quam tabernaculum Moysi, vnde erant in eo
multo plura vasa, quam in tabernaculo Moysi. Nam
tertio Reg. 7. ponuntur decem candelabra, quinque
ad latus meridianum, & quinque ad latus aquilona-
re. Et dicitur hic, quòd datum erat aurum, ad cande-
labra aurea, secundùm mensuram candelabrorum.
Etiam datum est aurum pro lucernis. Nam lucer-
næ non erant factæ de cęra, vel de adipe, cum in San-
ctuario nihil tale cremaretur, sed solum oleum. Vo-
cantur autem hic lucernæ vascula parua de auro, in
quibus ponebatur oleum, & quia in quolibet cande-
I labro erant multa talia vascula, dabatur aurum pro
candelabris, & pro lucernis.

Aurum pro mensura vniuscuiusque candelabri, & lucernarum. Idest dedit Dauid pro omnibus candelabris au-
reis aurum quantum necessarium erat, & pro lucer-
nis earum distribuendo vnicuique secundùm mensu-
ram suam, scilicet quòd non erant omnia candela-
bra æqualia, quia aliqua essent pręcipua inter alia, &
illa essent maiora.

Similiter & in candelabris argenteis, & lucernis eorum.
Multa erant candelabra quædam de auro, & quędā
de argento propter magnam solennitatem, & hono-
rem templi, & ista etiam erant inęqualia, vnde in qui-
busdam ponebatur magis de argento, quam in alijs.
K *Pro diuersitate mensuræ*. Scilicet non erant omnia can-
delabra ęqualia, ideo secundum diuersitatem men-
suræ ipsorum dabatur magis, vel minus de argento.
In Hebręo dicitur.

In seruitium candelabri, & candelabri. Vbi nos dici-
mus pro diuersitate mensuræ, & idem est. Nam di-
cebatur esse argentum in seruitium candelabri, &
candelabri, idest ad necessitatem cuiuslibet candela-
bri. Et dicitur candelabri, & candelabri, quia vnum
erat maius, & aliud minus, & secundùm diuersitatē
mensuræ dabatur magis, vel minus de auro, & argen-
to. *Pondus argenti tradidit*. Potest intelligi dupliciter:
vno modo, quòd Dauid dedit pondus argēti, scilicet
pro

pro omnibus istis candelabris dedit tantum de argẽto,& de auro quantum necessarium erat pro eis. Aliter potest intelligi, quòd dedit pondus argenti, idest, designauit, scilicet, quantum de auro, & argento deberet poni in quolibet candelabro, & tamen ꝙ ipse non dederit istud argentum. Sed quid istorum verius sit, declarabitur infra in quadam quæstione.

Aurum quoque dedit in mensa propositionis. Idest, dedit aurum quantum necesse erat ad hoc, ꝙ haberet mensa propositionis. Pro hoc autem considerandũ est, ꝙ vocabatur mensa propositionis quædam mensa, in qua erant panes propositionis. Erant autem isti panes duodecim magni, qui fiebant quolibet sabbatho a Sacerdotibus sine fermento, & ponebantur super mensam illam, & manebant ibi septem diebus vsque ad aliud sabbatum, & tunc tollebantur a Sacerdotibus, & ponebantur alij duodecim recentes, & illos oblatos comedebãt soli Sacerdotes. Isti panes ponebantur in templo super mensam in memoriam duodecim tribuum Israel, & quia proponebantur panes ibi, vocabatur ista mensa propositionis. De his declaratum est satis supra 25. in quibusdam quæstionibus. Ista mensa propositionis non erat de auro, sed de lignis setim, & tamen erat operta laminis aureis propter decorem, & habebat labrum aureum, & in illo coronulas, vt patet Exo. 25. Et dedit Dauid aurum pro ista mensa.

Pro diuersitate mensuræ. Idest, quantum necessariũ erat secundum mensuram ipsius mensæ, quia mensa erat certę quantitatis, & secundum illam dabatur aurum sufficiens.

Similiter & argentum in alias mensas argenteas. Præter mensam propositionis erant aliæ mensæ, & illę erant argenteę. Nam mensa propositionis debuit esse preciosior alijs, eo ꝙ ista pertinebat ad principalem ministrationem. Alię autem erant ad alias ministrationes minus principales, nec fit mentio in vasis Tabernaculi Moysi, nisi de mensa propositionis. Hic autem ponuntur multę mensę argenteæ pręter mensam ꝓpositionis, quæ erat aurea. Et sciendum ꝙ istud factũ est propter maiorem solennitatem, & honorem templi, & maiorem necessitatem q̃ in Tabernaculo Moysi: vnde multa alia vasa erant in templo, quæ non fuerunt in Tabernaculo. Erat enim in Tabernaculo vnicum candelabrum. Exo. 25. & ponebatur illud in latere Meridiano Tabernaculi ante Sancta sanctorum. Exo. 26. Et tamen in templo Salomonis erant decem candelabra, vt patet 3. Regum 6. Ita erat de istis mensis, & erãt ad ponendum super eas vasa aurea, & argẽtea. Nam Sacerdotes egebant multis vasis aureis, & argenteis ad ministrandum coram Domino intra tẽplum, & ista ponebantur super mensas argenteas, vt essent in loco mundo, & honorabili, & vocantur mẽsę argenteę, idest, opertæ laminis argẽteis. In Hebręo habetur. *Et auro pondus pro mensis, & ordo mensæ, & mensæ*. Vbi nos dicimus aurum quoque dedit in mensam ꝓpositionis pro diuersitate mensuræ. Similiter, & argentum in alias mensas argenteas. Et ad idem redit. Nam dicitur, & auro pondus pro mensis, scilicet, ꝙ Dauid dederat ad certum pondus de auro pro mensis, quia pro mensa propositionis dedit certam quãtitatem auri, & pro alijs mensis certam quantitatem argenti. Et dicitur: & ordo mensæ, & mensæ, idest, ordo magnitudinis erat inter mensam, & mensam, & secundum hoc dabantur partes inæquales de auro, & argento pro mensis.

Ad fuscinulas quoque, & phialas. Etiam dedit Dauid aurum pro istis vasculis. Erant enim ista vasa candelabrorum. Dubitant enim aliqui, quæ erant istæ fuscinulæ, & Putant quidam, quod essent instrumen-

A ta ad mouendum carnes in olla, sicut dicitur 2. Reg. 2. quòd puer Sacerdotis habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in ollam caldariã, & tollebat sibi de carnibus quidquid leuabat fuscinula. Sunt autem fuscinulę isto modo instrumenta altaris holocaustorum, eo quòd quædam partes carnium, quæ cremabantur in altari coquebantur in ollis, caldarijs, & lebetibus, vt comederent inde Sacerdotes, & etiam offerentes, quia illę erant carnes sacræ. Sic ponitur Exodi vigesimoseptimo, facies in vsus eius lebetes ad suscipiendum cineres, & forcipes atque fuscinulas, & loquitur ibi de altari holocau B storum: hic tamen non potest accipi sic, quia istæ fuscinulæ erant de auro purissimo, vt patet in litera, & tamen vasa altaris holocaustorum non erant de auro, sed ænea, vt patet Exodi vigesimoseptimo, scilicet, omnia vasa eius ex ære fabricabis. Sed dicẽdum est, quòd istæ fuscinulæ erant vasa cãdelabrorum, qa candelabra erant de auro: inter quæ erant fuscinulę, quædam instrumenta, in quibus lychnum combustũ ponebatur, ne faceret immundum ipsum templum si spargeretur per varias partes eius, & cum collectus esset multus cinis lychnorum in istis vasculis ponebatur extra templum. Et vocantur ista vasa fuscinulæ, de fuscus a. um, quia erat fusca, idest, nigra propter C nigredinem lychnorum, quæ ponebantur in eis, & ponuntur inter vasa tertio Regum septimo, scilicet. Lucernas desuper aureas, & forcipes aureas, & hydrias, & fuscinulas, & phialas. Forcipes vocabãtur instrumenta, quibus tollebatur lychnum combustũ, vt lucerna arderet, & non caderet in oleum, quia redderet eum immundum. Sic etiam forcipes erant instrumenta altaris holocaustorum, vt patet Exodi vigesimoseptimo, & tamen illę forcipes erant æneæ, & istę erant aureę. Hydriæ erant vasa magna de auro, in quibus obseruabatur oleum ad ponendum in lucernis candelabrorum. Phialę erant vasa minora, in quibus accipiebatur oleum de hydrijs ad ponendum in lucernis, & ponuntur ista vasa tam hic quàm 3. Reg. 7. inter vasa candelabrorum.

D *Et thuribula ex auro purissimo*. Thuribula erant vasa, in quibus seruabatur thus. Et ista erant pro altari thymiamatum, quia in illo cremabatur thus. Quid erat thuribulũ.

Et leunculos aureos. Fecit etiam leunculos de auro, vt ista litera significat, & tamen non videtur ad quid essent isti leunculi, quia in Sanctuario non erat vsus leunculorum, cum non essent vasa ad ministrandum, ideo fortè fuit hic variatio literę nostræ ex æquiuocatione nominis Hebraici, sicut infra dicetur in quadam quæstione.

Pro qualitate mensuræ distribuit pondus in leunculum, & leunculum. Idest, erant multi leunculi aurei inæquales, & pro quolibet eorum dedit certam quantitatem auri secundum magnitudinem suam. *Similiter, & in leones argenteos diuersum pondus argenti separauit*. Erant etiã E leones argentei, qui verè erant vasa, & non leones, quamquàm litera nostra vocet eos leones, & pro quolibet eorum diuersum pondus argenti dedit secundum magnitudinem suam.

Altari quoque, in quo adolebant incensum aurum purissimum dedit. Duo altaria erant in Sanctuario, vnum erat altare holocaustorum, scilicet, in quo fiebant oĩa sacrificia, & illud erat æneũ, & erat extra templum in atrio eius. Aliud erat altare thymiamatis, & illud erat paruum, & de lignis setim, opertum tamen erat laminis aureis, ideo dicebatur esse de auro purissimo. s. quia laminę illę, quibus operiebatur, erant de auro purissimo, & in isto altari cremabatur quotidie thymiama bis, scilicet, in aurora, & vespere, quando disponebantur lucernæ in candelabris, vt patet Exo. trigesimo.

Quid sint fuscinulæ.

Vt ex ipso fieret similitudo quadrigæ Cherubim extendentium alas, & velantium Arcam fœderis Domini. Idest istud aurum fuit ad hoc, quòd fieret quędam similitudo quadrigæ de Cherubim, qui extenderent alas vnus contra alterum, & ostenderent similitudinem quadrigæ. Sed dubium est, quomodo ponatur hic istud, quia quadriga Cherubim non erat pro altari thymiamatum, sed pro Arca fœderis, de qua non agit hic, sed hoc declarabitur infra in quadam quęstione.

Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me. Conclusit hic Dauid cum Salomone postquam dixit ei omnia, quę facturus erat in templo, vt omnia venerunt ad me scripta manu Domini: hoc dixit, vt Salomon non mutaret aliquid istorum, quæ Deus iusserat fieri.

Vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Idest, non poteram intelligere omnia opera exemplaris, idest, templi exemplati. s. quod fabricandum erat, nisi per singula scriberentur omnia hęc, ideo scripta fuerunt omnia, & sic potui intelligere. Alio modo potest accipi, quòd hoc factum est, vt intelligeret Dauid omnia opera exemplaris, scilicet, quia ostensa fuit sibi figura, quæ erat exemplar templi, quod fabricandum erat. Ex illo exemplari Dauid non poterat plenè intelligere omnia opera, nisi poneretur sibi in scriptura, ideo preter exemplar sibi ostensum fuit etiam scriptura data sibi, quæ contineret omnia hæc. In Hebreo dicitur.

Totum in scriptura manus Domini super me fuit commemoratum opus ædificationis. Vbi litera nostra dicit. *Omnia, inquit, venerunt scripta, &c.* Et idem est, quia dicitur, totum in scriptura manus Domini, idest, totum quod dictum est venit ad me scriptum de manu Domini, sicut dixit litera nostra. Et dicitur commemoratum est super me opus ædificationis, idest, venit ista scriptura ad me, vt commemorarem, idest, intelligerem opus ædificationis. Et istud est quod dicit litera nostra, scilicet, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris.

Dixitque Dauid filio suo. Postquam posuit Dauid omnia opera, quæ facturus erat Salomon in templo dixit iterum ad eum per modum admonitionis, quòd confortaretur ad faciendum hęc. Nam ante hoc admonuerat eum ædificare templum, vt patet supra in litera. Postea vero posuit ea, quę fieri debebant in templo: nunc autem redit iterum ad eum admonendum, vt multitudo operum ei ostensorum non terreat ipsum.

Viriliter age, & confortare. Quasi dicat, ad fœminā pertinet cuicunque labori succumbere, & formidare. Viri autem debent in omnibus fortiter agere, & confortari ad subeundum labores.

Ne timeas, & ne paueas. Scilicet, quamquàm sit ista magnitudo operis per te expedienda non timeas tantum laborem, quia poteris complere illum. Timere, & pauere idem sunt, & tamen vnum significat maiorem mutationem cordis, quàm aliud, scilicet, pauere plusquam timere.

Dominus Deus meus tecum erit. Scilicet, adiuuabit te ad faciendum hęc, & sine magno labore poteris illa complere.

Et non dimittet te, nec derelinquet donec perficias omne opus ministerij domus. Idest, non cessabit te adiuuare quousque compleas omnia hęc, ideo de adiutorio illius confidens non timeas laboris magnitudinem. Et cum dicitur: non dimittet, nec derelinquet, pro eodem ponitur. Et tamen derelinquere peius est, q̃ dimittere, quia derelinquere sonat omnino dimittere inauxiliatum, dimittere autem solum significat cessare ab adiutorio, siue illud sit iam necessarium, si-

F ue non, & sic dimissio Dei aliquando potest esse nō mala, & tamen nemo dicitur derelictus nisi malè. Et cum dicitur, donec perficias omne opus ministerij, non est, quòd postquam Salomon perficeret tēplū, φ Deus derelinqueret eum, quia ista dictio, donec solum ponitur hic, vt inducat negationem, & non vt aliquid affirmet. s. φ Deus non dimitteret eum quandiu ędificaret, & tamen an postea dimitteret eum nō significaretur ex litera, sic est in multis alijs locis, vt patet Psalm. 109. s. Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. Vbi loquitur pater ad filium. Sede a dextris meis. Et tamen non est sensus, φ solum deberet Christus sedere ad dexteram patris quousque poneret inimicos sub pedibus eius, quia semper sedet ad dexteram suam. Sic
G etiam habetur Matth. 1. Ioseph accepit Mariam coniugem suam, & non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Et tamen manifestum est, quòd postquam ipsa peperit Christum non fuit cognita a Ioseph, sed solum significat Scriptura, quòd non cognita fuerit antequam Christum gigneret, & tamen an postea cognita fuerit Scriptura non significat ibi.

Ecce diuisiones Sacerdotum, & Leuitarum. Postquam posuit Dauid laborem quem suscepturus erat Salomon, ponit hic adiutores eius, & dicit, quòd Sacerdotes, & Leuitę adiuuarent eum in omnibus istis operibus ministerij. Et vocantur diuisiones Sacerdotum, & Leuitarum illę, quę factæ sunt supra 24. &
H 25. & 26. Nam diuisi fuerunt Sacerdotes per viginti quatuor sortes, vt ministrarent diuersis temporibus supra vigesimoquarto. Leuitæ quoque cantores diuisi fuerunt per totidem sortes supra vigesimoquinto. Ianitores etiam, & thesaurarij, & iudices, & pręfecti diuisi fuerunt per ministeria sua, & omnes isti adiutori erant Salomonem.

In omne opus ministerij domus Domini. Ista litera potest legi dupliciter: vno modo cum pręcedenti, alio modo cum sequenti. s. cum illo verbo assistent tibi. Accipiendo primo modo est sensus diuisionis Sacerdotum, & Leuitarum in omne opus ministe-
I rij. i. diuisiones Sacerdotum, & Leuitarum, quæ sunt factę ad omne opus ministerij domus Domini. s. omne ministerium, quod fiebat in domo Domini fiebat per istos Sacerdotes, & Leuitas, qui erant diuisi in sortes. Nam quædam diuisiones erant pro Sacerdotibus, aliæ pro cantoribus, alię pro ianitoribus, thesaurarijs, & pręfectis atque iudicibus. Nam omnia ista officia erant distincta per sortes. Accipiendo secundo modo est sensus, φ diuisiones Sacerdotum, & Leuitarum assisterent Salomoni ad omne opus ministerij domus Domini. s. φ laborarent circa omnem fabricationem, quę fieri deberet in domo Domini, & adiuuarēt Salomonem in ea. Primus tn̄ est sensus literę. s. φ Sacerdotes, & Leuitę, q erant ordinati. s. pro ministerijs domus Domini. Nam ædificatio, quæ fieret in templo Salomonis non vocabatur ministerium do-
K mus Dn̄i, sed illę ministrationes sacrę, quę fuerunt postquam factum esset templum, nominabantur ministeria domus Dn̄i, & isti Sacerdotes, & Leuitę assistebant Salomoni adiuuando eum circa ordinationem eorum, quę fieri debebant in templo: nam ipsi manibus suis non laborabant in opere templi.

Et parati sunt. Idest, ex nunc parati sunt ad faciendū omnia, quę iusseris eis circa istam ędificationem.

Et nouerunt tam principes quàm populus facere omnia præcepta tua. Hic dat in adiutores Salomoni omnes principes populi, & ipsum populum, scilicet, quod omnes facerent mandata eius. Nam nunc congregati erant principes, & populus, & Dauid admonuerat

nuerat eos, vt adiuuarent Salomonem in opere templi, & ipsi prompti erant hoc facere.

Quomodo Dauid dedit descriptionem Salomoni porticus, & templi. Quæst. I.

QVAERITVR vlterius circa illud quod supra dicebatur, quòd Dauid dedit Salomoni descriptionem porticus, & templi, & omniū aliorū, quomodo potuit ei dare istam descriptionem? Respondendum est, ꝙ per cogitationem. Et istud consonat literæ, quia dr: Dedit Salomoni descriptionē porticus, & templi, necnon omnium, quę cogitauerat atriorum, & exedrarum, ergo per cogitationem Dauid ista facta sunt.

Dicendum tamen est, quòd hoc non stat, quia non auderet Dauid ex corde suo fabricare templum Dño sic, vel sic, qa nesciret, an illud placeret Deo. Sed fuit hoc per reuelationem Dei, vt ipsi Iudęi intelligerent, ꝙ omnia, quæ fierent in templo essent Deo accepta. Oportuit, ꝙ Deus declararet qualiter volebat illa fieri: Et ad hoc declarauit primo, in quo loco sibi templum fabricare deberet. Et ad hoc ostendit aream Ornam Iebusęi, & hoc fuit mittendo ignem de cœlo super sacrificia, quæ obtulit Dauid ibi supra 21. Et nunc intellexit Dauid, ꝙ Deus volebat ibi sibi fabricari templum, & ait: Hæc est domus Dei, & altare in holocaustum Israel supra 22. Declarauit etiam Deus qualiter fabricari deberet templum, & singulas partes eius atq; vasa, & istud dedit in scripto ipsi Dauid, vt patet supra in litera. s. & omnia venerunt ad me scripta de manu Dei, vt intelligerem omnia opera exemplaris.

Sciendum autem, ꝙ ista descriptio data est Salomoni ita ꝙ primo scriptę fuerunt omnes partes Sanctuarij, & vasa eius, vt nihil omitteretur. Etiam fuit descripta magnitudo cuiuscunque istorum, ne erraretur circa magnitudinem debitam. Etiam fuit dictum, de qua materia quodlibet istorum esse deberet, & credēdum est, ꝙ figuræ istarum rerum fuerint descriptæ, ne Salomon haberet occasionem errandi in his, & per istam descriptionem sic completam fabricandum erat totū opus Sanctuarij.

De opere templi. Quęst. II.

QVAERITVR vlterius circa ea, quæ ponuntur hic de opere templi. Et sciendum, ꝙ hic ponuntur aliquæ partes templi, & aliqua vasa, & in omnibus his consideranda est figura. Et primo pro aliquali declaratione eorum, quæ dicuntur hic, ponetur in breui figura totius templi cum atrijs suis, deinde ponebat figuram aliquorū vasorum, de quibus hic dicitur, quamquàm non inferātur hic figurę istarum figurarum, quia de his habitum est, tertio Regum sexto, & septimo. Et ibi videantur.

Descriptio templi. Circa primum sciendum, quòd templum Domini large dictum diuisum est in duas partes principales, scilicet, in templum, & in atrium. Templum erat domus habens quatuor latera, & tectum. Atrium erat quoddam magnum spacium clausum muro in circuitu templi, ita quòd templum includebatur intra illum murum, & inter murum, & latera templi ex omni parte erant magna spacia, quæ vocabantur atria. De templo primo dicendum, quòd erat domus quadrangula, ita quòd duo latera, scilicet, Meridionale, & Aquilonare erant longiora, quàm Oriētale, & Occidentale, ideo longitudo erat ab Oriente in Occidentem, & latitudo a Meridie in Aquilonem. Erat autem longitudo sexaginta cubitorum, & latitudo viginti, & altitudo erat centum, & viginti cu-

A bitorum, vt patet sequēti lib. capitulo tertio, & tertio Regum sexto, & sic erat facta ista domus in altitudine. Diuidebatur in tres partes, ita quòd essent tria pauimenta, & altitudo primę domus, quæ habebat pauimētum in plano super terram erat triginta cubitorum, tertio Regum sexto. Et ista vocatur templum, & propter hoc de ista sola fit mentio ibi. De alijs autem duabus superioribus raro fit mētio in scriptura, eo quòd in illis nō fiebat aliqua ministratio sancta, & istæ tres domus erant æquales secundum longitudinem, solum autem differebąt per altitudinem. Prima domus inferior, quę erat templum, erat diuisa in

B duas partes secundum longitudinem, quæ erat ab Oriente in Occidentem sexaginta cubitorum, & diuidebatur per vnum parietem intermedium. Incipiebat autem domus prima a parte Oriētali vbi erat porta templi, quę vnica erat, & habebat ista domus quadraginta cubitos longitudinis, & ista vocabatur sancta, in qua erat altare thymiamatis, & candelabra aurea, & argentea, & mensa propositionis, & alia vasa ad ministrandum: in istam domum introibant quotidie Sacerdotes ad cremandum thymiama, & disponendum lucernas in candelabris, & ad ponendum panes propositionis in mensa. Secunda domus erat in parte Occidentali templi habens viginti cubitos in longitudine, & tantumdem in latitudine, &

C ista erat Sancta sanctorum, in qua erat Arca fœderis, & duo Cherubim de lignis oliuarum, & habebāt quilibet decem cubitos in longitudine alarum. Erant autem istę domus factæ de lapidibus, & tamen erant opertę lignis cedrinis, & desuper laminis aureis tam in pauimento, quàm in parietibus, & tecto. In parietibus autem erant fenestræ obliquæ, vt templum non esset obscurum: ista enim est figura templi quātum ad domum inferiorem, quæ vocatur templum. Manent autem duæ domus superiores, & vna erat super aliam, & de istis non habetur in Scriptura certitudo mensuræ. Constat autem, quòd habebant ambę simul in altitudine nonaginta cubitos, quia tota altitudo parietum templi erat centum viginti cubitorum sequenti lib. cap. tertio, & domus inferior iuxta

D terram erat altitudinis cubitorum triginta tertio Regum sexto, ergo duæ superiores haberent nonaginta cubitos altitudinis, & tamen an essent ęquales altitudine, vel non, non apparet. Quidam enim putāt, quòd domus superior habebat in altitudine cubitos sexaginta, quia sequenti libri capitulo tertio dicitur: Longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta, sed isti errāt, quia longitudo omnium istarum trium domorum eadem erat, & considerabatur per planum, ideo potest dici, quòd istæ duæ domus erant æquales in altitudine, ita quòd quælibet haberet quadragintaquinque cubitos. Prima istarum duarum vocabatur domus cellariorum, quæ ponitur hic in litera, eo quòd ibi erant multa spacia separata, in quibus reponebantur multa pertinentia

E ad templum, de quibus infra dicetur. Domus suprema vocabatur cęnaculum, quia erat domus spaciosa non habens diuisiones multas ad recondendum aliquid, sicut domus cellariorum. Istæ duæ domus habebant pauimenta de trabibus, quæ extendebantur a latere Meridiano in Aquilonare, & transibant per parietes templi, & prominebant extra parietes templi, & vtraque quinque cubitis, & super illa capita trabum fiebant tabulata in circuitu templi per tria latera. Nam tectum primę domus inferioris, quę erat triginta cubitorum altitudine, habebat trabes pro fundamento, quæ prominebant per latus Meridianum, Aquilonare, & Occidentale, & super illas fiebat primum tabulatum extra

parietes templi. Super trabes secundæ domus fiebat
similiter secundum tabulatum, & super trabes tertiæ
domus tertium tabulatū, & sic de omnibus istis erat
idem modus, & erant ista tabulata in circuitu totius
templi, nisi in latere Orientali, eo quòd ibi erat porti
cus, & non pendebāt super ea aliqua tabulata, ne tol-
lerent pulchritudinem porticus. Erant autem facta
ista tabulata ad fortitudinem, & defensionem do-
mus, quia ista erant propugnacula si hostes venirent
ad pugnandum contra templum, poterat inde defen
di: in istis autem duabus domibus superioribus quid
erat, non apparet, & tamen de hoc magis infra dice
tur. In suprema parte parietum templi erant mœnia
pulchra, & vites quasi aureæ, de quibus magis di-
ctum est tertio Regum sexto. Ista pertinent ad figu
ram templi. Extra templum erant atria, & erat qui-
dam murus in circuitu totius templi claudens ma-
gna spacia inter se, & parietes templi, & ista spacia
vocabantur atria. Sciendum autem, quòd intra
istum murum iuxta latera templi per totum circui-
tum eius, erant quędam domus paruę coniunctæ tri
bus lateribus templi, scilicet, Meridiano, Occiden-
tali, Aquilonari. Et istę non permittebant quem-
quam accedere ad illa latera templi, in latere autem
Orientali non erant aliquæ domus, quia ibi erat ia-
nua templi, & porticus, & istę domus vocabantur
exedræ, in quibus seruabantur thesauri Sanctuarij,
& etiam manebant ibi Sacerdotes, & Leuitæ eo tem
pore, quo ministrabant. Nam ministri non dormie-
bant extra templum, eo quòd tam per noctē quàm
per diem ministrabant, vt patet supra nono, in par-
te autem Orientali templi erat maius spacium intra
murum atrij, & templum, quàm in alijs partibus,
& ibi erant atria. Nam distincta erant quatuor atria

De distinctione atriorum.

intra illum murum. Vnum erat atrium Sacerdotū,
quod erat circa portam templi, & ibi Sacerdotes mi
nistrabant. Nam ibi erat altare holocaustorum, &
omnia vasa eius, & fiebant omnia sacrificia. Erat
aliud atrium laicorum, qui erant mundi, & tertium
atrium mulierum mundarum, & quartum atrium
virorum immundorum, & mulierum immunda-
rum, & gentilium. Ista quatuor atria erant quatuor
spacia diuisa parietibus intermediis, & non habebāt
tectum, & ad ista loca conueniebant viri, & fœmi-
næ ad orationem, & ad audiendum verbum Dei, &
erant ad partem Orientalem templi, eo quòd ibi
erat porta, & ab illa parte orabant contra partem Oc-
cidentalem, in qua erat Sancta sanctorum. Omnia
ista atria, & exedrę claudebantur vno muro altissi-
mo, in quo erant portæ quatuor per quatuor ven-
tos cœli, scilicet, ad Orientem, Occidentem, Me-
ridiem, & Austtum, & in istis quatuor portis custo
diebant ianitores templi, vt patet supra nono, & vi-
gesimosexto. Ista erāt in breui figura templi, & atrij:
secundum erat de figura vasorum. Et dicendum,
quòd in templo erant principalia vasa ista, scilicet,
altare holocaustorum, altare thymiamatum, Arca
fœderis, mensa propositionis, & candelabrum.
Reliqua autem erant vasa, quæ subseruiebant istis,
scilicet, quędam pro altari holocaustorum, & quę-
dam pro candelabro, & sic de cęteris. Figura autem
altaris holocaustorum fuit in Tabernaculo Moysi,
secundum quòd habetur Exodi vigesimoseptimo.
Sed in templo aliqualiter mutatum est. Nam altare
quod fecit Moyses erat de lignis setim, & opertum la
minis æneis: Exodi vigesimoseptimo. Altare au-
tem, quod fecit Salomon erat totum ęneum, & erat
maius, scilicet, cubitorum viginti in longitudine, &
totidem in latitudine, & decem in altitudine, vt pa-
tet sequenti lib. cap. quarto. Figura altaris thymiama-
F tum in Tabernaculo Moysi fuit, sicut habetur Exo-
di trigesimo. In templo autem Salomonis non legi
tur fuisse alterius figuræ, ideo credendum est, quod
eiusdem figuræ fuerit, sola autem materia mutata
est, & magnitudo. De materia autem patet, quia
altare thymiamatum, quod fecit Moyses erat de li-
gnis setim: Exodi trigesimo. Et altare thymiamatis
in templo Salomonis erat vestitum cedro tertio Re-
gum sexto. Etiam credendum est, quòd esset ma-
ius quantitate, eo quòd in templo Salomonis om-
nia vasa fiebant maiora. Cuius causa declarata est
ibi. Arca non erat alterius figurę in templo Salomo-
nis, quàm in Tabernaculo Moysi, quia eadem Arca
numero erat, nec fuit postea facta alia quamquàm
G ista perierit. Figura mensę propositionis, quæ erat
in Tabernaculo Moysi habetur Exo. trigesimoquin-
to, & non legitur fuisse alterius figurę illa, quę fuit
in templo Salomonis, ideo credendum est, quòd
fuerit eiusdem figurę, esset tamen maior in quantita
te. Nam nunc Dauid dedit multum aurum pro illa.
Et erant pręter illam, alię mensæ argenteę in templo,
vt patet supra in litera. Figura autem candelabri erat
in Tabernaculo Moysi, quæ habetur Exodi vigesi-
moquinto, & non legitur alia fuisse figura in cande-
labris templi Salomonis, ideo eiusdem figuræ essent,
fuit tamen vnicum candelabrum in Tabernaculo
Moysi in latere Meridiano Tabernaculi: Exodi vi-
gesimoquinto, & vigesimosexto. In templo autem
Salomonis fuerunt multa candelabra, quia decem
H ponuntur tertio Regum septimo, quorum quinque
erant ad latus Meridianum, & quinque ad Aquilo-
nare. Ista erant vasa principalia, sed præter hęc erāt
alia vasa minus principalia, scilicet, vasa altaris holo-
caustorum, quæ multa erant, & erat vnum quod
subseruiebat omnibus alijs, scilicet, labrum ęneum,
in quo lauabantur Sacerdotes, quod fuit in Taberna
culo Moysi: Exodi trigesimo, & antequam Sacer-
dotes ministrarent lauabant ibi manus, & pedes Exo
di trigesimo, & loco huius erat in templo Salomo-
nis quoddam vas magnum in modum hemisphęrij,
quod vocabatur mare ęneum. Et erat super duode-
I cim boues æneos. De cuius fabricatura patet 3. Regū
septimo. Erant etiam alia vasa, quę vocabātur lute-
res, quæ erant plena aqua ad abluendum carnes sacri-
ficiorum. Et erant decem luteres: habebat autem
quilibet luter sedem pulchram ęneam, de quarum
figura, & magnitudine habetur 3. Regum 7. Erant
etiam alia vasa altaris holocaustorum. s. lebetes, & fu
scinulę, & forcipes, & ignium receptacula, vt patet
Exodi vigesimoseptimo. Lebetes erant quędam va
sa ęnea ampla aliqualiter concaua, in quibus recipie-
bantur cineres de altari. Nam in altari holocaustorū
cremabantur multa ligna, & carnes animalium, & fie
bant multi cineres, & illa efferebantur de templo a
Sacerdotibus in istis lebetibus, vt patet Exo. 27. Fusci-
nulæ erant instrumenta, quibus carnes in olla mouen
tur, & contrahuntur, vt patet 2. Reg. 2. Et istę erant
K propter carnes sacrificiorum, quę coquebantur in
atrio templi. Nam quędam partes carnium coquebā-
tur, & aliæ cremabantur in altari. Forcipes erant te-
naculę, scilicet, quædam instrumenta fabrorum, qui-
bus ferrum tenetur quando est ignitum. Et istę erāt
necessariæ in Sanctuario, ad hoc, quòd Sacerdotes
mouerent carbones, & ligna in altari ne manibus tā
gerent ignem. Sic patet Isa. 6. cùm dr̄, ꝙ vnus de Sera
phim tulit calculum de altari forcipe, & tetigit labia
Isaiæ, & sic vr̄, ꝙ forcipes erant ad tenendum calcu-
los, idest, carbones. Ignium receptacula erant quædā
instrumenta lata, & concaua, in quibus tolleban-
tur prunæ de altari holocaustorum, & poneban-
tur

tur super altare thymiamatum, & desuper fundebatur thymiama, & cremabatur, ideo ista vasa vocantur aliquando thuribula, quia in eis cremabatur thus. Omnia ista vasa erant de ęre. De his patet Exodi 27. Altare thymiamatum nulla vasa habebat nisi thuribula, & mortariola. Thuribula erāt ad conseruandum thus, & alia, quæ cremabantur in altari. Mortariola autem erant ad conterendum in eis thus, & alia aromata. Nam thymiama quod cremabatur in altari, erat compositum ex multis speciebus duris. Et illę terebātur in mortario vsque ad puluerem minutissimum. De compositione huius patet Exodi trigesimo. Figura autem istorum satis est nota. Et ponuntur ista duo genera vasorum simul tertio Regum septimo, eo quòd pertinebant ambo ad idem, scilicet, ad altare thymiamatum. Arca fœderis non habebat aliquod vas ad ministerium suum, quia non fiebat aliqua ministratio circa ipsam nisi semel in anno in die propitiationis, quando introibat summus Sacerdos in Sancta sanctorum, & aspergebat sanguinem contra propitiatorium, & ferebat illum sanguinem in quadam cratera, quæ pertinebat ad vasa altaris holocaustorum, cum ille sanguis esset de sacrificijs, ferebat etiam secum aromata in quodam thuribulo super prunas, vt fumus grossus inde consurgens Sacerdotis oculos obumbraret, ne posset aliquid videre de his, quæ erant in Sancta sanctorum. Leuit. 16. Et istud thuribulū pertinebat ad vasa altaris thymiamatum, quia in eo cremabatur thymiama. Mensa propositionis non habebat aliqua vasa ad ministeriū suum, eo quòd in illa nihil fiebat, nisi quòd ponebantur duodecim panes propositionis super eam, & pro istis panibus ad tenendum illos in mensa non requirebantur aliqua vasa aurea, vel argentea. Candelabrū habebat aliqua vasa, scilicet, hydrias, in quibus continebatur oleum ad fundendū in lucernas candelabri. Figura autem istarum erat hydriarum nostrarum. De quibus patet tertio Regum septimo. Habebat etiam phialas, quæ erant quædam vasa parua aurea, quibus extrahebatur oleū de hydrijs ad ponendum in lucernarijs candelabrorum. Habebat autem forcipes aureos, qui erant ad tollendum lychnum ne coinquinaret illud. Habebat etiam fuscinulas, quę erant vasa parua, in quibus cinis lychnorum combustorum ponebatur, vt non coinquinaretur Templum effuso cinere nigro per Templum, & postea ille cinis a Sacerdotibus ferebatur extra templum: figura istorum satis nota est secundum conuenientiam ministerij, ad quod erant. De his patet supra in litera, vbi ponuntur fuscinulę, & phialę. Et tertio Regum septimo, ponuntur hydrię, forcipes, fuscinulæ, & phialę, & ista significantur Exodi vigesimoquinto, cùm de vasis candelabri dicitur. Emunctoria quoque, & vbi quæ emuncta sunt, extinguantur, fiant de auro mundissimo. Erant etiam alia vasa aurea, & argentea, scilicet, acetabula, phialę, thuribula, & cyathi. Et ista vasa ponebantur in mensa propositionis. Exodi vigesimoquinto. Non tamen erant vasa ad ministerium ipsius mensæ, sed erant ad ministerium altaris holocaustorum, cum dicatur ibi, quòd erant ad liba fundenda, & tamen liba, siue libamina pertinebant ad sacrificia, & ponebantur in altari holocaustorum, quia tamen ista erant de auro, & argento, & omnia alia vasa altaris holocaustorum erant ænea. Exodi vigesimoseptimo, non ponebantur ista simul cum alijs vasis: ideo ponuntur aliquæ, quæ non sunt vasa altaris. Hæc de figura vasorum templi dicta sunt.

A *An Dauid dedit aurum, & argentum pro singulis vasis, Quæst. III.*

QVAERITVR vlterius de isto auro, & argēto vasorum, an Dauid dederat illud Salomoni pro singulis vasis.
Respondendum, quòd Dauid dedit Salo
moni numerum, & figuram omnium vasorum, quæ
in templo fabricanda erant, & assignauit pro singulis
quantitatem debitam auri, & argenti, & istud aurum
& argētum dedit Salomoni, vt patet s̄. in litera. s. De
dit aurū in pōdere per singula vasa ministerij. Argēti
B quoq; pōdus pro vasorū diuersitate. Et sępe dr̄ hoc. s.
ꝙ dedit aurū ad candelabra aurea, & argētū ad cāde
labra argentea, & ad mensam propositionis, & alias
mensas: nihilominus tamen dicit, quòd Dauid non
dedit Salomoni aurum, & argentum pro omnibus
his, sed solum assignauit quantum de auro, vel de ar
gento deberet poni in quolibet vase. Sed dicēdum,
quòd hoc non stat, quia literæ manifestè dicit, & sępe
quòd Dauid dedit aurum, & argentum pro omnibus
his. Item sequenti ca. dicitur: Ego totis viribus meis
præparaui impensas domus Dei. Aurum ad vasa au
rea, & argētum ad vasa argentea: ergo pro omnibus
vasis, quæ nominauerat dedit aurum, & argentum.
C Item patet, quia Dauid dicit, quòd pręparauit omnes
impensas necessarias pro templo Domini. sequenti
cap. & supra 22. Si tamen non dedisset totum aurum,
& argentum necessarium pro istis vasis, non dedisset
omnes impensas, ergo dedit totum aurum, & argen-
tum necessarium pro his vasis. Sed aliquis dicet, ꝙ
quamquàm Dauid dicat se dedisse omnes impensas,
tamen non dedit omnes, quia non potuit scire quot
erant necessaria pro ista magnitudine ædificij: ideo
Salomon plurima ligna, & lapides, tulit pro ædifica-
tione templi vltra ligna, & lapides, quos tulerat Da-
uid, vt patet 3. Reg. 5.
Dicendum, ꝙ hoc non stat, quia Dauid potuit er-
rare circa lapides, & ligna templi, eo quòd nullus ho-
minum determinate scire poterat, quot lapides, & li-
D gna requirebantur pro tanta ædificatione: ideo quā-
quàm putaret Dauid se habere ligna, & lapides ad
sufficientiam, non habuit: secus tamen erat de au-
ro, & argento pro istis vasis, quia erat determinatū.
Nam Dauid determinauit quantum aurum, vel ar-
gentum deberet poni in quolibet vase, vt patet supra
in litera: ideo non posset errare, sed sciret, an argē-
tum, & aurum, quod ipse habebat, sufficeret ad ista va
sa, & tamen ipse dixit, quòd parauerat omnes im-
pensas pro domo Domini, & aurum ad vasa aurea, &
argentum ad vasa argentea: ergo ipse dedit aurum,
& argentum. Nam sicut Salomon tulit multos la-
pides, & ligna de terra regis Hiram ad ædificationem
templi post mortem Dauid tertio Regum quinto.
Ita acceperit multum de auro a rege Hiram ad ean-
dem ædificationem, vt patet tertio Regum nono. s.
E Hiram rege Tyri prębente Salomoni ligna cedrina,
& abiena, & aurum iuxta omne, quod opus habue-
rat. Et postea dicitur, quòd dedit Hiram regi Salo-
moni centū, & viginti talenta auri: ergo aurū, & ar-
gētū quod dederat Dauid ꝑ istis vasis nō sufficiebat.
Respondendum, quòd aurum, & argentum,
quod dedit Dauid, sufficit pro istis vasis, & tamen
illud aurum, & argentum, quod dedit rex Hi-
ram Salomoni non fuit pro ædificatione templi,
sed pro ædificatione domorum suarum. Nam fe-
cit Salomon tres domos, scilicet, domum suam,
& domum filiæ Pharaonis, & domum saltus Liba-
ni, vt declaratum est tertio Regum septimo, & pro
istis necessarium est multum aurum, & argētū, quia

erant preciosissimę, vt patet ibidem, & istud aurum fortè reciperet Salomon ab Hiram, sed non pro templo Domini. Aliter pōt dici, ꝙ aliquod aurum recepit Salomon ab Hirā pro ædificatione templi, nō quidem pro vasis, sed pro deauratione parietum, tecti, & pauimenti: nam tota domus tēpli erat interius operta laminis aureis in tecto, parietibus, & pauimento. 3. Regum 6. & ratio differentię est. Nam pro vasis est argentum, & aurum determinatum, & Dauid nō poterat errare circa aurum, & argentum necessarium in vasis, eo quòd pondus illorum erat determinatū, & tamen ad faciendum laminas aureas, vt operirentur inde parietes templi, & tectum, & pauimentum non poterat sciri quantitas auri, & in hoc fortè erraret Dauid, & esset aliquod aurum necessarium pro istis laminis vltra id, quod dederat Dauid, & istud acciperet Salomon ab Hirā. Sed ad hoc dicēdum, quòd veritas fuit, quòd Dauid dedit aurum, & argentum necessarium pro toto templo, & etiam superabundans. Nam factis vasis templi, & tota ędificatione adhuc superfuit aliquod aurum, & argētum de eo quod dederat Dauid, vt patet 3. Regum 7. l. Et perfecit Salomō omne opus quod faciebat in domo Domini, & intulit, quæ sanctificauerat Dauid pater suus argentum, & aurum, & vasa: reposuitque in thesauris domus Domini, & sic aliquod argentum, & aurum, quod non fuerat expensum in vasis de eo, quod dederat Dauid, mansit consummatis omnibus operibus templi.

An verum sit, quòd multa erant candelabra, & mensæ in templo Domini. *Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd erant multa candelabra, & multę mēsæ in templo Domini. Nam Deus vnicum candelabrū fieri iusserat in Tabernaculo Moysi, vnicam etiam mensam propositionis, vt patet Exodi vigesimoquinto, & tamen ea, quæ facta sunt in templo Salomonis fuerunt ad imaginem eorum, quæ facta sunt in Tabernaculo Moysi: ergo non debebat esse hic nisi vnica mensa, & vnicum candelabrum.

Dicendum est, quòd in tabernaculo Moysi aliqua iussa sunt fieri non taxando, quando plura fieri quin plura fieri possent, & tamen iussit Deus solum illa fieri, ne obligaret Iudęos ad multas expensas, ideo iussit fieri vnum candelabrum, & vnicam mensam, & tamen si ipsi voluissent facere multa candelabra, & multas mensas non peccauissent. Sic enim patet de duabus tubis argenteis, quas Deus iussit Moysi facere in monte Sinai: Numeri decimo. Et tamen factę sunt plures, quia septem erant. Nam quando introierunt Israelitę in terram Chanaan, septem tubas de istis habebant, quibus clangebant septem Sacerdotes quando corruerunt muri Iericho. Iosue 6. Sic fuit nunc, quia cum Israelitę scirent se non obligatos esse ad faciendum solum vnum candelabrum, & vnicam mensam, fecerunt multa candelabra, & multas mensas, cum ipsi diuites essent, & possent facere hoc. Secunda causa erat, quia Tabernaculum Moysi fuit minus in quantitate quàm templum Salomonis plusquam in duplo, ideo debuerunt plura vasa, & maiora esse in templo Salomonis, quàm in Tabernaculo Moysi. Tertium erat, quia Tabernaculum Moysi erat portatile, & omnia vasa eius portabantur humeris hominum, vt ergo non grauarentur Leuitę portando illa non debuerunt esse magna, nec multa. Quartum fuit, & pręcipuum, quia omnia ista facta sunt ex mandato Dei. Nam Dauid dicit, ꝙ

F omnia venerunt ad eum scripta manu Dei, supra in
litera, quamquàm ergo ista non fuissent in Taberna-
culo Moysi, debebant nunc esse in magno numero,
quia Deus volebat iam mutare ordinem illum, qui
fuerat in Tabernaculo Moysi circa mensas. Conside
randum, ꝙ vnica mensa propositionis fuit in Taber-
naculo Moysi: Exodi 25. Et etiam nunc vnica fuit, &
in illa ponebantur duodecim panes: fuerunt tamen
pręter istam alię mensę argenteę, & istę fuerunt ad
supplendum necessitatem mensę propositionis. Nā
Deus iusserat, quòd in mensa propositionis poneren-
tur panes duodecim. Nam etiam in illa ponebantur
aliqua vasa aurea, & argentea, scilicet, acetabula, &
thuribula, & phialę, & cyathi: Exodi 25. Et ista va-
sa non pertinebant ad mensam propositionis, sed ad
G altare holocaustorum, cum dicatur ibi, quòd erāt ad
liba fundenda. quia tamen non erat alia mensa, super
quam ponerentur, ponebantur ibi: nunc autem, quia
poterant fieri aliæ mensę cum abundaret argentum
factę sunt aliæ mensæ argenteę præter mensam pro-
positionis, & in istis solum ponebantur vasa, & iam in
mensa propositionis non ponebantur vasa, sicut fie-
bat in mensa propositionis, quæ erat in Tabernaculo
Moysi. De candelabris autem dicendum, ꝙ vnicum
candelabrum erat in Tabernaculo Moysi: Exodi 25.
& illud erat in latere Meridiano tabernaculi: Exo. 26.
nunc autem in templo Salomonis erant multa can-
delabra: Nam decem candelabra aurea erant in pri-
ma parte templi apud mensam propositionis, quinq;
H ad dexteram eius, & quinque ad sinistram 3. Reg. 7.
Sed obijcietur, quia hic dicitur, ꝙ erant quędam can-
delabra aurea, & q̄dā argētea, & tñ. 3. Reg. 7. oīa decē
candelabra ponunt aurea. Rñdēdū. ꝙ erant multa cā
delabra, de quibus decem erant aurea, quinq; ad vnū
latus mensæ propositionis, & alia quinque ad aliud la
tus, & de istis solum fit mentio 3. Reg. 7. De argēteis
autem candelabris nihil ibi dicitur, sed ponuntur hic.
Et simile est de mensis. Nam vna mensa propositio-
nis erat de auro, & multæ aliæ, in quibus ponebantur
vasa, erant de argēto, vt patet hic, & tamen ibi non fit
mentio nisi de vnica mensa aurea.
I

De leunculis aureis, & argenteis. *Quæst. V.*

QVAERITVR vlterius quō dicitur hic, ꝙ de-
dit Dauid aurum pro leunculis aureis, & argen
tum pro leunculis argenteis, & qui leunculi fuerunt
isti. Aliqui dicunt, ꝙ isti fuerunt leunculi, qui erant in
in throno Salomonis. Nam ipse fecit thronum ni-
mis preciosum in domo, in qua iudicabat. Et erant
leones in illo throno, vt patet tertio Regum septi-
mo. Dicendū tamen, quòd hoc non stat. Primò,
quia hic agitur de vasis pertinentibus ad Sanctua-
rium, vt patet in litera, & tamen leunculi, qui erant
in throno Salomonis non erant pertinentes ad do-
mum Domini. Secundò patet, quia si isti leones
essent illi, quos fecit Salomon in throno suo, agere-
K tur hic de alijs partibus throni, & tamen hic solum
dicitur de leonibus. Ideo non intelligitur de illis.
Item non potest intelligi de illis, quia isti leones, de
quibus hic dicitur erant argentei, & aurei. Et tamen
leones, qui erant in throno Salomonis, erant ebur-
nei, cum totus thronus esset eburneus, vt patet ter-
tio Regum decimo, ergo non erant illi. Item pa-
tet, quia Dauid dedit aurum, & argentum pro istis
leonibus, & tamen ipse non dedisset aurum, nec ar-
gentum pro ædificatione domus Salomonis, quia
solum ipse attendebat ad cultū Dei. Alij aūt dicunt,
quòd isti leones erant, qui ponebantur in mari ęneo.
Nam dicebantur esse ibi leones, & boues, & Che-
rubim.

rubim. 3. Reg. 7. Item poterat dici, ꝙ erant isti leones, qui ponebantur in sedibus luterum. eod. cap. Sed dicendum, ꝙ non stat, primo, quia leones, qui erant in sedibus luterum erant sculpti, & non per se formati tanquam statua. Idem de leonibus, qui erant in mari ęneo. Et tamen isti leones erant per se facti, & distincti de auro, & argento, ideo non erant illi. Secundò patet, ꝙ dato, ꝙ illi leones essent per se facti, sicut isti, tamen erant de ære, cum mare, cuius partes erant esset ęneum, & sedes luterum essent æneę. Et tamen isti leones, de quibus hic dicitur, erant aurei, & argentei, vt patet in litera, ergo non erant isti ijdem cũ alijs.

Dicendum ergo est, quòd non possunt assignari aliqui leones in toto Sanctuario, qui fierent de auro, & argẽto. Sed istud procedit ex errore literę propter equiuocationem nominis Hebraici, quod potest significare leonem, & vas vinarium, vel aquarium. Nã ponitur hic, Quephir. Et aliquando accipitur pro leone, & aliquando pro vase. Est tamen differentia in literis, quia quando accipitur pro leone ponitur cum litera Iod. Et quãdo pro vase, ponitur cum litera Vau: quia tamen magis solet poni in Hebręo capor pro vase, quàm Quephir, transtulit Hieron. leonem, & fuit in hoc facilis error. Dicemus ergo, ꝙ isti, qui vocantͣ hic leones erant quedã vasa aurea, & argentea ad fundẽda libamina, sicut acceptabula, phialæ, & cyathi.

De quadriga Cherubim. Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, ꝙ dedit aurum ad faciendum similitudinem quadrigæ Cherubim. Et vbi erat ista quadriga Cherubim. Aliquis dicet, ꝙ erat ista quadriga quam faciebant Cherubim, qui erant super Arcã. Nam in altari thymiamatum nõ leguntur fuisse Cherubim, nec in alia parte templi nisi super Arcam. Secundò patet, quia dicitur hic similitudo quadrigæ Cherubim extendentium alas, & velantium Arcam fœderis: ergo de Cherubim, qui erant super Arcam fœderis intelligitur.

Dicendum, quòd non potest stare, sed intelligitur necessario de aliquibus Cherubim, qui essent in altari thymiamatum. Et patet primò, quia hic nihil agitur de Arca fœderis, sed de altari thymiamatum: ideo ibi erant isti Cherubim. Secundò patet, quia dr̃ hic, quia Dauid dedit aurum altari thymiamatum, ex quo fieret similitudo quadrigę Cherubim: ergo non potest intelligi nisi, quòd isti Cherubim erant in altari thymiamatum, & istud aurum, ex quo facta est similitudo Cherubim datum est altari. Tertiò patet, quia dicitur hic ex quo fieret similitudo quadrigæ Cherubim extendentium alas super Arcam fęderis: ergo non intelligebatur de ipsis Cherubim, qui erant super Arcam, sed de alijs, qui erant ad similitudinem ipsorum. Et isti essent in altari thymiamatum, sicut hic dicitur. Quartò patet, quia in Arca fœderis Salomon non fecit aliquam quadrigam Cherubim, eo quod vel intelligetur de illis Cherubim, qui erant super Arcam, vel de alijs magnis, quos fecit Salomõ. non de primis, quia isti facti fuerant per Moysen. Nam eadem Arca fœderis fuit in templo Salomonis, quæ fuerat in Tabernaculo Moysi, & non fuit ædificata aliqua de nouo. Quod patet, quia Arca fœderis, quę fuit capta ta Philisthinis de templo Silo primo Regum quarto, & quinto, fuit ducta in domum Aminadab in Gabaa Chariathiarim. primo Regum septimo, & inde per Dauid ducta est in domum Obededom secundo Regum sexto, & supra decimo tertio, & postea portata est in domũ Dauid secundo Regum sexto, & supra decimoquinto, & deinde portata est in templum Salomonis tertio Regum octauo, & sequenti lib. cap. 5. ergo eadem Arca numero fuit, & tamen Moyses fecerat in ista duos Cherubim de auro, velãtes Arcam Exodi vigesimoquinto. Ideo non poterat Salomon facere alios Cherubim in ipsa Arca. Si autem intelligatur de duobus Cherubim magnis, quos fecit Salomon tertio Regum sexto, & sequenti lib. cap. 3. non potest stare, quia illi duo erãt de lignis oliuarum, vt patet ibidem, & tamen isti erãt de auro, vt patet hic. Ideo dicendum, quòd isti Cherubim non erant in Arca, sed in altari thymiamatũ: sed tunc maneret dubium, quomodo isti Cherubim erunt in illo altari cum dicatur hic, quòd erat similitudo quadrigæ Cherubim.

Dicẽdum, ꝙ quadriga dr̃ a numero quatuor, & sic vocamus quadrigam currum, qui trahitur a quatuor equis, & quadriga Cherubim dr̃ vnio quatuor Cherubim; hic tamen non debent poni quatuor Cherubim, sed duo. Quod patet, quia dicitur, ꝙ hic erat similitudo quadrigę Cherubim velantium arcam, & tamen duo soli Cherubim velabant Arcam, vt patet Exo. vigesimoquinto, & trigesimosexto, & cum dicitur hic quadriga non debet argui ex proprietate nominis, quia non ponitur hic quadriga nisi large pro curru, & sic patet in Hebręo, vbi dicitur similitudo currus Cherubim. Sed tunc de istis duobus Cherurubim est dubium, quomodo erant in altari thymiamatum an facti opere statuario, vel sculpti, & aliqualiter prominentes in parietibus altaris. Nam poterat esse, quòd in quolibet latere altaris eẽnt duo Cherubim sculpti, qui extenderent alas contra se, & ex illa similitudine causarẽt figura currus, & non est istud inconueniens, nec admirandum, quia in multis alijs rebus templi erant Cherubim ad decorem. Nam in mari ęneo erant leones, & boues, & Cherubim sculpti 3. Regum 7. & vasibus luterum erant Cherubim, & leones, & palmæ quasi per modum statuę. eodem ca. ita ergo in altari thymiamatum posset fieri in quolibet latere vna similitudo quadrigæ Cherubim. Alio modo potest dici, quòd isti Cherubim erant duo in extremitatibus duorum laterum altaris. Pro quo sciendum, quòd altare thymiamatum erat habens vnum cubitum in longitudine, & alterum in latitudine, & duos cubitos in altitudine: Exo. trigesimo. Et non constat an aliud altare maius factum fuerit postea in templo Salomonis, & credendum est, quòd sic, s. ꝙ vel factum fuerit aliud maius, vel istud præexistens fuit dilatatum, quia tertio Regum tertio, dicitur, ꝙ vestiuit Salomon altare thymiamatum cedro. Tunc duo latera istius altaris distarent magis a se, q̃ alia duo. Et in lateribus oppositis maximè distantibus fierent duo Cherubim, quorum pedes essent in ipsis lateribus, & extenderet vnus alas contra alteiũ, & extremitas alarum vnius tangeret extremitatem alarum alterius, & sic clauderent intra se etiam totam magnitudinem altaris, & ista extensio alarum faceret similitudinem currus. Iste modus est, quem significat litera, quod patet primo, quia dicitur hic, quòd Dauid dedit aurum pro altari thymiamatum, vt ex eo fieret similitudo quadrigæ Cherubim. Si ñ Cherubim essent sculpti in lateribus altaris, non oportebat dari aurum, nec poterant ad istam scupturam quadrigæ, quia ista sculptura fieret per cauationem in lateribus altaris, quæ iam existebant. Secundò patet, & efficacius, quia dr̃ hic similitudo quadrigę Cherubim extendentium alas, & velantium Arcam, & ñ illi Cherubim, qui velabant Arcam erant facti opere statuario in extremitatibus Arcę in duobus laterib⁹, & extendebant ꝯ se alas, sicut velabãt eã: ergo Cherubim facti in altari thymiamatum non erãt sculpti, sed facti

facti opere statuario in lateribus altaris, & extendẽtes alas q̃ se ad velandum altare, & ad hoc oportuit dari aurum, vt ex ipso fieret ista similitudo Cherubim, & quãtũ ad hoc simile esset in altari thymiamatũ, & in arca fœderis. Istud habuit plus altare thymiamatũ in templo Salomonis quàm in Tabernaculo Moysi, qa in Tabernaculo Moysi altare non habebat aliquos Cherubim, in templo autem habuit, & ratio huius fuit quia in templo Salomonis voluit Deus, quòd esset maior pulchritudo, quàm in Tabernaculo Moysi & patet hoc ex multis vasis. Nam in multis erant Cherubim, & leones, & boues, & palmæ in templo Salomonis, & tamen in tabernaculo Moysi non erãt Cherubim facta opere statuario nisi in arca fœderis.

Quomodo hæc omnia scripta manu Dei venerunt ad Dauid. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius cum dicitur hic, ꝙ omnia venerũt scripta manu Dei ad Dauid, quomodo factum est hoc. Aliqui dicunt, quòd non venit aliqua scriptura ad ipsum Dauid, sed Samuel propheta reuelauit sibi ex parte Dei, quæ erant illa, quæ fabricanda erant in templo. Sed dicendum, quòd hoc nõ stat. Primò quia Dauid dixit hæc omnia venerunt ad me scripta manu Domini. Hoc tamen non potest adduci ad hoc, ꝙ sit reuelatio prophetica, sed necesse est, quòd fuerit aliqua scriptura, ideo nõ fuit reuelatio facta per Samuelem, sed Scriptura venit de Cęlo. Secũdò patet, quia motiuũ istorum est valde leue. Nam isti putant, quòd Samuel reuelauerit omnia ista Dauid, quia supra 9. dicitur, quòd Samuel, & Dauid ordinauerunt sortes ianitorum, & thesaurariorũ, qa istud fuit impossibile, vt declaratum fuit supra 26. Sed solum fuit, quòd Samuel tempore suo fecit quandam ordinationem ianitorum, & Danid tempore suo compleuit illam, ambo tamen simul nihil fecerunt, ita quantũ ad hoc non fuit aliqua reuelatio facta Dauid per Samuelem, quia non communicabat Dauid cum Samuele, sed potius fugiebat ab eo, ne daret occasionem Sauli suspicandi q̃ Samuelem, sicut suspicatus est cõtra Achimelech, & Sacerdotes, & occidit illos primo Re.21. & 22. Dicendum ergo est, ꝙ ista fuit verè aliqua scriptura, quæ venit ad Dauid de Cęlo, siue in lapidibus, siue in membranis, siue alia materia. sic enim fuerunt tabulæ legis scriptæ opere Dei: Exo. 32. Et dicendũ videtur, quòd ista Scriptura continebat duo. s. scripturam, & figuram, ita vt describerentur omnes partes templi, & atriorum, & omnia vasa, & de qua materia essent singula, & quanti ponderis, & magnitudinis, & de modo fabricationis, & præter hoc poneretur cuiuslibet rei vna figura depicta, vel totius templi, & omnium rerum, quæ erant in eo. Ista duo videbantur necessaria: nam figura omnium istorum, quę oculis videretur erat necessaria, eo quòd licet essent omnia ista scripta, si non videretur figura eorum in quibusdam, fortè non bene conciperetur, sicut nos circa quædam illarum dubitamus. Vt ergo nullus esset error in opere debuit apparere figura omnium istarum rerum, vt melius iudicaretur de eis: pręter figuram etiam fuit necessaria scriptura, quia in scriptura poterant poni aliqua documenta de materia, & quantitate, & pondere quarumlibet rerum, & de modo fabricationis, quæ non poterant cognosci visa sola figura rei. Hic etiam videtur vtrunque significari cum dicit scripta manu Dei significatur scriptura omnium istorum, cum autem subditur, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris: innuitur, ꝙ fuit ostensa aliqua figura omnium istorum ipsi Dauid, & illa vocabatur exẽ-

F plar, quia ad similitudinem illius fabricandum erat templum, & quia Dauid per illud solum exemplar non poterat intelligere omnia, quæ fieri debebant in tẽplo, ideo Deus dedit ei in scriptis omnia, vt posset intelligere per scripturam omnia opera exemplaris, quæ non poterat intelligere per ipsum exemplar. Sic etiam factum est quando Moyses debuit ędificare Tabernaculum. Nam ostendit ei Deus figuram totius Tabernaculi, vt non erraret, & etiam dedit sibi similitudinem omnium vasorum ostendens figurã ipsorum, vt patet Exo.25. s. faciam mihi Sanctuarium iuxta omnium similitudinẽ Tabernaculi, quod ostendam tibi, & omnium vasorum in cultu eius. Sic facietis illud, & iterum dicitur: Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte mostratum est, & sic

G esset hic exemplar ostensum Dauid, sicut hic.

An verum sit, quòd hæc omnia scripta fuerint manu Dei. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd omnia ista erant scripta manu Dei: an verum sit, quòd manu Dei scripta erant, vel qualiter. Dicendum, ꝙ non oportet dicere, ꝙ erant scripta manu Dei, quamquàm dicatur istud. Nam multa dicuntur facta a Deo, & tamen facta sunt ab Angelis: sic patet Exo.3. cum dicitur, ꝙ Deus locutus est Moysi in rubo ardenti, & tamen non erat ille Deus, sed An-

H gelus, vt patet Act.7. sic etiam fuit de eo, quod habetur Exo.20. nam dicitur, ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & tamen ille, qui loquebatur ista, & dabat Legem, non erat Deus, sed Angelus, vt patet ad Gala.3. s. lex data est in manu mediatoris ordinata per Angelos: ita poterat nunc intelligi, ꝙ ista scriptura fuisset facta ab Angelis, quãquàm dicatur facta a Deo. Aliqua tamen sunt, quæ dicuntur facta a Deo, quæ non solum non facta fuerunt ab eo, sed etiam non potuerunt fieri, sicut ꝙ Deus loqueretur, vel faceret alia, quæ pertinẽt ad motum, nã talia non cadunt in Deum, in quo nullus motus esse potest, sed fiunt per Angelos, licet dicantur a Deo facta. Istud autem potetar fieri per Deum, & per Angelos. De Angelis manifestum est, quia poterat aliquis

I Angelus assumere corpus, & in illo facere operationes corporales. s. sculpere, & scribere, & quęcunque alia: poterat etiam fieri per Deum, & tamen tunc nõ est ista scriptura fabricata, sed creata. Nam si fabricaretur, fieret per successionem, Deus autem non potest operari per successionem cum totum suum esse sit simul. Ideo dicendum est, quòd ista scriptura poterat fieri tam per Angelos, quàm per Deum, & sic dicitur, quòd facta est per Deum, vt non recedatur a litera cum possit stare. Sic etiam dicitur Exo.32. quòd tabulæ legis factę, & scriptæ fuerunt opere Dei, & digito Dei. Et idem patet Exo.31. & tunc oportet dici, ꝙ scriptura esset creata, materia tamen, in qua erat scriptura poterat esse creata, vel naturaliter subsistens.

K *De diuisionibus Sacerdotum, & Leuitarum. Quæst. IX.*

QVAERITVR vlterius de istis diuisionibus Sacerdotum, & Leuitarum, quæ ponũtur hic, q̃ñ factæ fuerunt, & quando cęperunt ministrare. Dicendum ad primum, quòd factæ fuerunt ante hoc per Dauid. Nam ipse anno vltimo regni, & vitæ suæ. s. quadragesimo congregauit principes populi, & Sacerdotes, & Leuitas, & fecit istam ordinationem, vt patet supra 22. & 26. postea verò locutus est ad Salomonem, & ad totum populum de fabricatione templi, & tunc dixit Salomoni, quòd diuisiones Sacerdotum,

Sacerdotum, & Leuitarum adiuuarent eum ad omnia opera, vt patet hic. Ad secundum dicunt quidam, quòd incęperunt Sacerdotes, & Leuitæ diuisi per sortes suas ministrare secum illas tempore Dauid illico, vt facta est ista ordinatio. Sed dicendum, quòd non stat, quia ista ordinatio facta est, vt haberent eã Sacerdotes, & Leuitę in templo Salomonis: ideo antequam fieret nunquam ministrarent secundum eã, & tamen non erat factum templum viuente Dauid, ideo in vita eius nunquam ministrauerunt istę sortes Sacerdotum, & Leuitarum. Secundo patet, quia ista ordinatio non conueniebat nisi Sacerdotibus, & Leuitis ministrantibus in eodem loco, & tamen dum viuebat Dauid non poterant ministrare in eodem loco, ideo non ministrarent tempore Dauid. Patet hoc, quia ista ministratio fiebat secundum successionem, quia vna sors ministrabat post aliam. s. per vices suas. vt patet supra 9. & 24. & 25. Et tamen non potuit hoc fieri tempore Dauid, quia quædam pars Sacerdotũ, & Leuitarum ministrabat in Tabernaculo Domini in Gabaon. Et alia pars ministrabat coram arca in domo Dauid in Ierusalem: ideo non fuit tempore Dauid ista ministratio incępta. Item dicendum, quòd non incohata est in principio regni Salomonis. Nam tunc eadẽ causa erat, quę in tempore Dauid. s. quòd non erat vnicus locus ad ministrandum. Nam in principio regni Salomonis, non erat factum templũ, quia incępit illud fabricare anno quarto regni sui, & consummatum est anno vndecimo, vt patet 3. Reg. 6. & sequenti lib. cap. 6. in toto ergo isto tempore erat Tabernaculum Domini in Gabaon, & arca in domo Dauid, & ministrabant ibi Sacerdotes, & Leuitę diuisi, sicut tempore Dauid. Quòd patet, quia toto tempore, quo nondum erat ędificatum templum Salomonis manebat Tabernaculum Domini in Gabaon, vnde Salomon iuit ad offerendum, holocausta in Gabaon postquam ipse regnauerat aliquanto tempore, vt patet tertio Regum tertio, & sequenti lib. cap. primo, & postea completo templo Salomonis fecit Salomon omnia vasa, quę erant in Tabernaculo in Gabaon, portari inde in templum, quod ipse ædificauerat, vt patet tertio Regum octauo, & sequenti lib. ca. 5. Arcam autem fecit Salomon tunc afferri de domo Dauid, & poni in eodem templo, vt patet ibidẽ, ideo vsque ad vndecimum annum regni Salomonis cum consummatum est templum, nondum cęperãt Sacerdotes, & Leuitæ ministrare per sortes suas. Dicet tamen aliquis, quòd illico, vt templum consummatum est cęperunt Sacerdotes, & Leuitæ ministrare per sortes suas, eo quòd iam erat vnicus locus, in quo ministrarent, & poterant successiuè ministrare. Sed dicendum, quòd non cęperunt illico ministrare, quia qñ introducta fuit arca in Sanctuarium Salomonis tunc ministrauerunt Sacerdotes, & Leuitę, & tñ nondum ministrabant per sortes suas, sed omnes permixtim, sicut dr̃ seqenti lib. c. 5. s. omnes Sacerdotes, qui ibi potuerunt inueniri sanctificati sunt, nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat, & sic quantum ad executionem, nondum erat diuisio facta, sed omnes mixtim ministrabant. Sed dicendum, quod aliquanto tempore post Salomon fecit, quod illę sortes Sacerdotum, & Leuitarum inciperent ad ministrandum per vices suas, vt patet seq. lib. c. 8. s. Et ꝯstituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia Sacerdotum in ministerijs suis, & Leuitas in ordine suo, vt ministrarent coram Sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei, & ianitores in diuisionibus suis per portam, & portam. Et durauit postea ista ministratio sic per sortes, & vices vsque ad captiuitatem Iudęorum per Romanos.

A Nam tempore Christi adhuc durabat, quia dicitur Lucę primo, q̃ Zacharias pater beati Ioan. erat de vice Abia, & ministrauit in ordine vicis suę offerens incẽsum Domino. Durabant ergo tunc istę vices. Nam sors Abia erat octaua inter sortes Sacerdotales, vt patet supra 24. Et de illa erat Zacharias.

CAP. XXIX.

LOCVTVSQVE est Dauid rex ad
omnem Ecclesiam, Salomonem
B filium meum vnum elegit Domi
nus adhuc puerum, & tenellum:
opus enim grande est: neque enim homini
præparatur habitatio, sed Deo. Ego enim
totis viribus meis præparaui impensas do-
mus dñi Dei mei, aurũ ad vasa aurea, & argẽ
tũ in argentea, æs in ænea, ferrũ in ferrea, li
gna ad lignea, lapides onychinos, & quasi
stibinos, & diuersorum colorum, omnem-
que pretiosum lapidem, & marmor pariũ
C abundantissime, & super hæc, quæ obtuli
in domum Dei mei, de peculio meo aurũ, &
argentum do in templo Dei mei, exceptis
his, quæ prę paraui in ædem sanctam tria
millia talenta auri de auro ophir, & septem
millia talentorum argenti probatissimi ad
deaurandos parietes templi, & vbicunque
opus est aurum de auro, & vbicũque opus
est argentum de argento. Opera fiant per
manus artificum, & siquis sponte offert
D impleat manum suã hodie, & offerat, quod
voluerit Domino. Polliciti sunt itaque prin-
cipes familiarum, & proceres tribuũ Israel.
Tribuni quoque, & centuriones, & princi-
pes principum possessionum regis dederũt-
que in opera domus Domini auri talenta
quinque millia, & solidos decem millia, ar-
genti talenta decem millia, & æris talenta
decem, & octo millia: ferri quoque centum
millia talentorum. Et apud quemcũque in-
uenti sunt lapides, dederunt in thesauros do
E mus Domini per manum Iehiel Gersonitis.
Lętatusque est populus cũ vota sponte pro-
mitterẽt, quia corde toto offerebãt ea Dño.

DESCRIPTA in pręcedentibus ad ędificãdum templum Dauid exhortatione, hic agitur de eius, & populi oblatione, Et diuiditur in quatuor. Quia primo ponitur Dauid, & principum oblatio. Secundo ipsius Dauid gratiarum actio, ibi.

Sed, & Dauid rex. Tertiò Salomonis vnctio, ibi. *Et vnxerunt secundo.* Quartò ipsius Dauid fęlix consummatio, ibi. *Igitur Dauid filius Isai.*

De continuatione ad præcedentia. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quę habentur hic habeant ordinem continuatum ad pręcedentia,& an fuerint facta immediatè post illa,vel interiecto aliquanto tempore.

Respondendum ad primum, quòd ista facta sunt post præcedentia. Nam supra agebatur de congregatione principum,quos Dauid exhortatus est ad ędificationem templi cum Salomone. Hic autem agitur de oblatione ipsa,quam fecerunt Dauid, & principes pro ipso templo ædificando. Ideo videt̃, quòd prius fuerit illud,quàm istud, eo quòd prius Dauid exhortaretur principes,vt templum ędificarent, quàm,ꝙ ipsi offerrent aliquid pro templo ędificando. Secundò patet,quia hic ponitur de vnctione secunda Salomonis,& de morte Dauid, in qua consummata sunt omnia opera eius.Ideo necesse est, quòd ista fuerint post omnia præcedentia,in quibus agebatur de gestis Dauid. Et non solum factum est istud post ea, quæ habentur supra immediatè,sed etiam, quę habentur supra a cap.23.vsque ad 27. de diuisionibus Sacerdotum,& Leuitarum.Nam ista facta sunt ante pręcedẽtia,& illa facta sunt ante diuisiones ipsas, ideo etiam ista facta sunt ante diuisiones Sacerdotum,& Leuitarum,& patet hoc, quia pręcedenti cap.dixit Dauid: Ecce diuisiones Sacerdotum,& Leuitarum in omne opus ministerij domus Domini assistent tibi: ergo iam factæ erant.

Ad secundum dicendum, quòd fuerunt ista facta immediatè post præcedentia.Nam Dauid congregauerat principes,& hortat⁹ fuerat eos, quòd adiuuarẽt Salomonem ad ædificandum templum Domino,& hic continuauit locutionem illam dicens, quòd Salomon erat paruulus,& tener:ideo egebat adiutorio ad ędificandum,& pręparationem expensarum. Et de illa pręparatione agitur hic. Nam ponitur oblatio principum,& Dauid.

Quando fuerit facta diuisio Sacerdotum, & Leuitarum. Quæst. II.

QVAERITVR vlterius incidentaliter ad declarationem eorum,quę habentur pręcedenti ca. & supra 24.& 25.& 26. De diuisione sortium Sacerdotum,& Leuitarum, quando fuit facta ista diuisio,an fuerit facta per Salomonem post mortem Dauid,vel per ipsum Dauid.Potest dici vno modo,quòd fuerit facta per Dauid. Alij dicunt,quòd nõ fuerit facta per Dauid,sed per Salomonem: allegant, quod habetur pręcedenti cap.scilicet,quòd dedit Dauid Salomoni inter cętera, quę in templo fabricanda erant diuisionum Sacerdotalium, & Leuiticarum Scripturam,& tamen alia non erant facta,sed fieri debebant per Salomonem, ergo etiam non erant diuisiones istę factæ Sacerdotum,& Leuitarum, sed Dauid dedit Salomoni in scriptis modum, quem deberet tenere. Item patet quia sequenti lib.capitu.5.dicitur, nec adhuc illo tempore vices, & ministeriorũ ordo inter eos diuisus erat, & tamen ibi agitur de introductione arcę in templum Salomonis, ergo nondum erat facta diuisio Sacerdotum, & Leuitarum, sed postea facta est per Salomonem.Item patet, quia sequenti lib.cap.octauo dicitur.& constituit Salomõ iuxta dispõnem Dauid patris sui officia Sacerdotum in ministerijs suis,& Leuitas in ordine suo, ergo Dauid non constituit istas diuisiones Sacerdotum, & Leuitarum.Quòd patet,quia Dauid congregauit Sacerdotes,& Leuitas,& principes populi, & coram eis diuisit Sacerdotes in vigintiquatuor partes, & posuit

F sortes pro illis,quæ esset prima,& quæ secunda; & sic de alijs vsque ad vigintiquatuor,& scriptę fuerunt illę sortes per tabellionem regis, vt manerent ad perpetuam memoriam supra 24.Sic factum est de vigintiquatuor sortibus cantorum.Sic etiam de sortibus ianitorum,& thesaurariorum supra 26.Item patet, q̃a supra 26.dicitur,ꝙ istę diuisiones factę sunt anno quadragesimo regni Dauid, ergo viuente eo factę sunt. Item patet,quia pręcedenti cap.dixit Dauid ad Salomonem.Ecce diuisiones Sacerdotum,& Leuitarum assistent tibi,& paratæ sunt facere mandata tua. Si tñ nõdũ eẽnt factę diuisiones istę tpę Dauid, sed postea p Salomonem nõ possent assistere ipsi Salomoni adiuuando eum in opere templi, ergo iam factę erant
G tempore Dauid.Item cum dicitur,ꝙ Dauid dedit Salomoni istas diuisiones,non quidem factas,sed vt ipse faceret eas,non stat,quia supra 24 dr̃, ꝙ Dauid fecit vigintiquatuor partes Sacerdotum, & posuit vigintiquatuor sortes,& nominantur illi quibus sortes prouenerunt. Hoc tñ non poterat esse nisi fuissent factę istę diuisiones tempore Dauid: simile hr̃ supra 25.de sortibus cantorum. Nam nominantur illi principes quibus ceciderunt singulæ sortes, ergo de facto erat iam ista diuisio inter Leuitas,& Sacerdotes, quando viuebat Dauid. Item quia supra 26.de assignatione ianitorum,thesaurariorum,iudicum, & præpositoriũ, dicitur quòd facta est anno quadragesimo regni Dauid,ergo tunc realiter fuerunt Sacerdotes,& Leuitæ
H diuisi.Ad rationem primam in contrarium cum dicitur,quòd Dauid dedit Salomoni Scripturam diuisionum Sacerdotalium,& Leuitarum.

Dicendum,quòd non dedit illam ad hoc, quòd Salomon faceret diuisiones, quia non poterat dari hoc in scriptis si nondum essent factę diuisiones,quia nesciretur,quæ essent partes Sacerdotum, & Leuitarum cum nulla esset facta diuisio, sed dicitur,quòd dedit Dauid Salomoni Scripturam diuisionum Sacerdotalium,& Leuiticarum, quia Dauid fecit diuisiones istas,& vt non confunderentur per obliuionẽ fecit eas describi per tabellionem supra vigesimoquarto. Et istam Scripturam dedit Dauid Salomoni, vt maneret memoria istarum diuisionum. Po-
I stea etiam, vt Salomon poneret eas in executione, quia licet tempore Dauid fuerint factę istę diuisiones non cęperunt ministrarę tempore eius Sacerdotes, & Leuitæ per vices suas, sed hoc fuit factum postea tempore Salomonis, vt declaratum est præcedenti capitu.in quadam quęstione.

Ad secundã cum dicitur sequenti lib.capitu.quinto,quòd nondum erat ordo mininisteriorum diuisus inter Sacerdotes, & Leuitas tempore Salomonis.

Dicendum,quòd hoc intelligitur non de diuisione, sed de executione diuisionis. Nam quòd tunc esset facta diuisio patet,quia Dauid dixit ad Salomonem,ecce diuisiones Sacerdotum, & Leuitarum as-
K sistent tibi, & parati sunt facere omnia mandata tua, & tamen non poterat hoc fieri, quantum ad ędificationem templi,si nondum essent sortes diuisę tempore Dauid, quia litera illa loquitur de introductione arcæ in templum Salomonis iam ædificatum, & si tunc non esset ordo Sacerdotum, & Leuitarum, tunc non possent adiuuare Salomonem in opere templi,& tamen Dauid dixit, quòd adiuuarent Salomonem in opere templi: ergo tempore Dauid erant factę istę diuisiones: sed dicitur sequenti lib. capitu. quinto, quòd nondum erat ordo Sacerdotum,& Leuitarum diuisus, scilicet, quia nondum fuerat posita in executione diuisio illa, eo quòd nondum ministrabant Sacerdotes per vices suas, sed omnes

omnes simul, & iste est sensus literæ. Nam dicitur ibi de portatione arcæ in templo omnes Sacerdotes ministrauerunt mixtim, eo quòd nondum erat tunc diuisus ordo Sacerdotum, & Leuitarum.i.quantum ad executionem, quia nondum ministrabant per vices suas, sed omnes simul, sicut dicitur ibidem. Ad tertiam cum dicitur sequenti lib.capitu.quarto. Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia Sacerdotum, & Leuitarum.

Dicendum, quòd non fuerunt de nouo constituta officia illa per Salomonem, sed Dauid constituerat illa, quia tamen tempore suo non ministrauerunt Sacerdotes, & Leuitę secundum sortes suas, sed tempore Salomonis fuit hoc factum, dicitur ipse constituit, & patet, quo iste sit sensus literę, quia dicitur. Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia Sacerdotum: ex quo apparet, quod non disposuit hoc Salomon, sed Dauid disposuit: ideo Salomon nihil egit nisi tradere executioni id, quod pater suus ordinauerat.i.facere, quòd Sacerdotes, & Leuitę ministrarent secundum vices suas. Circa primum dicitur.

Locutusque est Dauid rex ad omnem Ecclesiam. Idest locutus est Dauid ad omnem multitudinem populi cōgregati: vocatur enim Ecclesia multitudo, vel congregatio, vel concilium, & sic accipitur sępe in veteri testamento. Sic patet Deuteronom. vigesimotertio. Sic etiam accipit Aristo. secundo Politicorum. cap. de politia Calcedoniorum, quòd Calcedonij non faciunt Ecclesiam, idest, non congregant concilium. Et vocatur hic Ecclesia tota multitudo, quam congregauerat Dauid de principibus, & alijs ad hortandū eos, vt adiuuarent Salomonem in ędificatione templi, & ad hoc, quòd offerrent Domino aliquid pro ipsa ędificatione.

Salomonem filium meum vnum elegit Deus. Intendit hic Dauid dicere quomodo ipse pręparauit expensas pro ędificatione templi. Et vult hortari reliquos de populo ad offerendum aliquid pro isto opere: ideo inducit necessitatem pręparationis istarum expensarū. Et ad hoc dicit, quod Salomon electus est a Domino ad ædificandū templum, qui erat adhuc paruulus, & non sufficiebat ad faciendum omnia hęc, nisi adiuuaretur. Et ad hoc Dauid dedit ei maximum auxilium, scilicet, quòd præparauit ei impensas necessarias, & dicitur filium meum vnum: non quod ipse esset vnicus, quia multos filios habebat Dauid, sed ex aliqua causa speciali, de qua dicetur in quadam quæstione.

Adhuc puerulum, & tenellum. Ista est causa quare debebat adiuuari Salomon ad ędificationem templi.s. quia propter teneritudinem ætatis non posset ipse omnia agere, & sic fuit necesse, quod pararentur ei saltem expensę, sicut fecit hic Dauid. non erat tamen valde puer Salomon, quando Dauid loquebatur ista, vt declarabitur infra in quadam quæstione.

Opus enim grande est. Ista enim est causa. Nam dato, quod Salomon esset puer tener, si opus istud eēt leue, non oporteret, quod adiuuaretur ad illud, quia tamen erat opus grauissimum, egebat multis adiutorijs.

Nec enim homini præparatur habitatio, sed Deo. Istud est probatio pręcedentis dicti, scilicet, quod opus istud erat magnum, & patet, quia non pręparatur homini habitatio, sed Deo, & tamen Deo habitatio nimis sumptuosa paranda est: In Hebræo dicitur.

Non enim homini fortitudo, siue arx sed Deo. Et idem est, scilicet, ista domus, quæ est quoddam castrum non paratur homini, sed Deo. Erat enim templum Salomonis fortalitium quoddam, quia erat factum per modum turris, cum altitudo eius esset cubitorū centum, & viginti, & latitudo cubitorum viginti, longitudo autem cubitorum sexaginta: sequenti lib. cap. 3. Et vocatur aliquando in scriptura turris nebulosa, vel turris gregis.

A

B

C

D

E

Ego autem totis viribus meis præparaui impensas domus Dei nostri. Hic concludit Dauid, quod volebat.s. ꝙ oportebat parari expensas pro ædificatione templi.s. quia Salomō erat puer paruulus, & nō poterat hæc facere, nisi adiuuaretur. Et dicitur: Ego totis viribus meis, quasi dicat, ego non possem nec aliquis hominum parare omnes impensas pro Sanctuario Domini, sicut dignum erat parari Deo habitationem, & tñ feci iuxta vires meas. Nam quantum Dauid potuit congregare de auro, & argento per oēs regiones, cōtra quas pugnauit, tantum consecrauit Domino pro ędificatione templi, vt patet 2. Regum octauo, & supra decimooctauo.

Aurum in vasa aurea, & argentum in argentea. Declarat Dauid quid est, quod parauit pro ędificatione tēpli. Et primo posuit aurum, & argentum, ęs, & ferrū pro vasis. Pro quo sciendum, ꝙ Dauid dedit Salomoni numerū vasorum, quę facturus erat in domo Dñi, & quantitatem eorum, & pondus, & assignauit pro quolibet eorum certam materiam, vt patet pręcedēti cap. Et istud dr̄ hic.s. ꝙ dedit aurū pro vasis aureis, & argentum pro argenteis, & sic de alijs.

Aes in ænea, ferrum in ferrea, lignum ad lignea. Idest, dedit æs pro vasis ęneis, & ferrum pro ferreis. Quòd autem fuerint vasa ferrea, vel lignea in domo Domini non apparet, licet appareat de argenteis, aureis, & æneis, sed declarabitur infra in quadam quæstione.

In Hebræo dicitur. *Aurum ad aurum, argētum ad argentum ferrum ad ferrum ligna ad ligna*. Et idem est.s. aurū, ad aurum, idest, aurum ad vasa aurea, & sic de cęteris. Est tñ modus loquendi obscurus, & alienus a nobis: litera aūt nostra clarius hoc dixit. *Lapides onychinos* Iste lapis vocatū onyx, quod interpretatū in gręco vnguis, quia factus est ad colorē vnguis humani, & inde deriuatur onychinus. multos de istis lapidibus dedit Dauid ad necessitatem templi. *Et stibinos*. Vocant lapides stibini habentes colorem stibij. Est enim stibiū quidam succus, vel vnguētum, quo mulieres oculos, & supercilia tingunt, vt pulchrę videantur. Sic.n. dr̄ 4. Reg. 9. ꝙ Gezabel depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput. sunt aūt multi lapides pretiosi huius coloris, ideo vocantur stibini. *Et diuersorum colorum*. Diuersificantur inter se lapides preciosi per colorem, & vnum de illis, quæ faciunt precium lapidibus, est coloris gratitudo. *Omnem preciosum lapidem*. Idest de omnibus generibus lapidum preciosorum. Nam non potuit Dauid congregare oēs lapides preciosos, qui erāt in orbe, sed de speciebus oīum lapidum congregauit oēs, idest, aliquos. *Et marmoreum abundantissime*. Idest, lapidem marmoreum dedit ad abundantiam. non cōputatur marmor inter lapides preciosos, quia communius est, & de marmoribus congregauerat Dauid multam materiam ad faciendum pauimentum domus, & parietes eius, & maximè pro atrijs templi, vbi apparere debebant lapides: cum non essent operti lignis, & laminis aureis, sicut intra templum.

Et super hæc, quæ obtuli in domum Dei mei. Idest, ista oīa ego obtuli iam, & tñ super ista ego offero alia pro eodem templo. *De peculio meo aurum, & argentum do in templum Dei mei*. Idest omnia, quę supra dedi erant extranea.s. non de peculio meo. Ista autem, q̄ habentur infra in litera, sunt de peculio meo. sed quomodo Dauid offerret quędam de peculio suo, & quædam non de peculio, & quid erat illud peculium declarabitur in quadam quæstione. *Exceptis his, quæ præparaui in ædem sanctam*. Quasi dicat, ista quę nūc offero sunt pręter illa, q̄ præparaui in ędē sanctā.i. ad ędificādū domū sanctam,

ſanctam, quaſi dicat, Ego dedit ſufficiens aurum, & argentum pro vaſis, & alias expenſas pro Sanctuario, & nunc do inſuper iſta, quę ſequuntur.

Tria millia talenta auri. Aurum Ophir erat precioſiſſimum. Erat Ophir quędam inſula, in qua dicuntur eſſe montes aurei, & mittebat ad illam Salomon per ſingulos tres annos ſemel; & inde adducebatur ſibi multum de auro, vt patet 3. Reg. 9. & ſeq. lib. c. 9. Dauid autem habuerat de iſto auro Ophir tria millia talenta, quæ dedit pro Sanctuario.

Talentorum argenti probatiſſimi ſeptem millia talenta de auro probatiſſimo. Ideſt, erant iſta ſeptem millia talenta de argento probatiſſimo, ita quòd non reperiebatur melius argentum.

Ad deaurandos parietes templi. Refertur ſimul ad argentum, & aurum, quia argentum ſolum non poterat eſſe ad deaurandos parietes: ſed quomodo argẽtum erat ad parietes deaurandos, cum eſſent operti laminis aureis, declarabitur infra in quadam quæſtione.

Et vbicunque opus eſt aurum de auro, & vbicunque opus eſt argentum, argenti opera fiant. Ideſt, dedit Dauid ſufficientiam de argento, & auro, ita quòd vbicũque erat aurum neceſſarium poterat poni, & vbi erat argentum neceſſarium etiam erat copia eius. Sed quomodo ſcietur, quando erat opus auro, & quãdo opus argento?

Dicendum, quòd hoc ſciebatur per regulam, quæ venerat a Deo, quia omnia iſta venerant ſcripta manu Dei ad Dauid, & ibi colligebatur, quæ vaſa deberent eſſe argentea, & quę aurea, & quanti ponderis, & qualis figurę. Et ex ipſa poterat colligi vbi erat neceſſarium aurum, & vbi argentum.

Per manus artificum. Iſti erant artifices, quos Dauid antequam moreretur congregauerat pro iſto opere templi, vt Salomon poſtea non laboraret congregando illos, vt patet ſupra 22. & tamen pręter iſtos congregauit Salomon alios. Et poſtea miſit ad regem Hiram pro alijs, vnde dixit rex Hiram, quòd artifices quos ipſe mittebat, & artifices Salomonis, & Dauid facerent omnia opera templi ſequenti lib. capitu. ſecundo.

Et ſiquis ſponte offert. Ideſt ſi aliquis vult ſponte offerre. pręmiſit enim Dauid quid eſt, quia ipſe obtulerat, & quid eſt, quod offerebat, vt incitaret alios ad offerendum, ideo poſtquam dixit quid obtulerat admonuit alios dicens ſiquis erat, qui vellet ſponte offerre aliquid. *Impleat manum ſuam hodie.* Ideſt ponat aliquid in manu ad offerendum. Implere enim, vel complere pertinet ad cęremoniam conſecrationis Sacerdotum: vnde manus Sacerdotum dicebantur compleri, ideſt, conſecrari. Et aliquando ponit litera compleri, & aliqñ conſecrari, vt patet Exo. 29. & Leui. 8. & iſta impletio erat per hoc, quod accipiebant iſti aliquid in manu, & offerebant illud, ſic accipitur ſequenti lib. c. 13. vbi ponitur initiare. i. conſecrare pro complere, vbi eſt eadem hiſtoria, & dicitur quicũque venerit, & initiauerit manum ſuam in tauro, & bobus, & in arietibus ſeptem, fit Sacerdos eorum, qui non ſunt dij. & iſti offerendo aliquid dicebãt complere. i. conſecrare manum ſuam, eo ꝙ id, quod dabãt Deo ꝯſecrabatur, & etiam manus, qua illud dabãt ꝯſecrabatur. *Et offerat, quod voluerit Domino.* Quaſi dicat, nemo cogit quẽquam ad certam q̃titatem, ſed q-libet offerat quantum voluerit, quia Deus reciperet quidquid offeratur. *Pollicitique ſunt principes familiarum.* Ponuntur hic principes, qui obtulerunt aliquid Dño, & dr̃ ꝙ polliciti ſunt. i. promiſerunt, & realiter dederunt. vocãtur principes familiarum aliqui q erãt principes in familijs quarumlibet tribuum; nam, in

F qualibet tribu erant tres, vel quatuor familię, vel plures, vt patet Num. 26. vbi ponuntur oẽs familię quarũlibet tribuum nominatim, & ſuper quamlibet tribum erat vnus princeps, ita in qualibet familia tribus erat alius princeps. Hic tñ dicendum videtur, ꝙ accipiantur principes familiarum pro principibus turmarum, eo ꝙ quælibet turma vocabatur vna familia, & iſtud rationabilius eſt, quia aliàs non ponerentur principes familiarum ante principes tribuũ. Item q̃a ſi non intelligerentur principes turmarum per principes familiarum, eſſent principes turmarum omiſſi hic, & tñ hoc non conuenit, quia precedendi. c. ponitur, ꝙ iſti fuerint vocati ad iſtam congregationem, & ipſi offerrent cum eſſent diuites. Ideo accipiuntur

G iſti pro principibus turmarum. Item patet, quia hic ponuntur omnes principes, qui habentur pręcedenti capi. præter principes turmarum, & ibi ponuntur omnes, qui ponuntur hic pręter principes familiarum, et go ad concordandum iſtam literam cum illa, oportet quòd illi, qui vocantur hic principes familiarum ſint illi, qui vocantur ibi principes turmarum.

Et proceres tribuum. Ideſt, principes omnium tribuũ. Erant enim duodecim tribus, & habebãt duodecim principes, & per iſtas intelliguntur etiam principes familiarum, qui erant ſub principibus tribuum, & vocantur proceres quaſi procedentes dignitate, & potentia alios excedant.

Tribuum quoque, & centuriones. Iſti erant tribuni, ſub

H principibus turmarum. Nã turmę erãt duodecim, & in qualibet erat vnus princeps habens ſub ſe viginti-quatuor millia virorum, & cum eſſent diſtincti illi per tribunos, centuriones, & quinquagenarios, oportebat quòd eſſent in qualibet turma viginti quatuor tribuni, & multi cẽturiones, & plurimi quinquagenarij, & decani, & iſti etiam venerunt ad offerendum nunc. Aliqui putant, quòd iſti centuriones, & tribuni erant illi, qui pręerant poſſeſſionibus regis. Nam ſic dicitur pręcedenti capitu. quòd vocati fuerunt tribuni, & centuriones, qui pręerant ſubſtantię, & poſſeſſionibus regis. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat, quia hic ponuntur iſti tanquam diſtincti, quia dicitur tribuni quoque, & centuriones, & principes principum poſſeſſionum regis, ergo non ſunt ijdem.

I Dicendum igitur, quòd iſti principes poſſeſſionũ regis erant tribuni, & centuriones, ſicut dicitur pręcedenti cap. & tamen non erant iſti tribuni, & centuriones, de quibus hic dicitur: nam tribuni, & centuriones erant duplices, quidam erant ſub principibus turmarum, alij autem erant œconomi poſſeſſionum regis. Primi illorum ſunt, qui vocantur hic centuriones, & tribuni, ſecundi ſunt, qui vocantur centuriones, & tribuni pręcedenti cap.

Et principes principum poſſeſſionum regis. Iſti principes erant, qui ponuntur ſupra 27. & illi habebant curam de omnibus poſſeſſionibus regis, ſicut hic dr̃. Et dr̃ principes principum ad ſignificandum, ꝙ quælibet de illis poſſeſſionibus regis, quæ habentur. s. 27. habebat multos principes ſubordinatos, cuius cã ibi declarata eſt, & illi, qui nominantur ibi erant principes ſupremi in illis poſſeſſionibus, nam de alijs minoribus principibus non fit ibi mentio, nec etiam hic cum ſolum agitur de illis, qui erant pręcipui in toto populo. *Dederuntque in opera domus Domini.* Scilicet, dederunt iſta quæ ſequuntur. Et fuit iſta oblatio omnium principum. Nam non ponitur hic de quolibet eorum, quid obtulerit, eo ꝙ oblatio cuiuslibet eorũ parua, oblatio aũt oĩum ſimul erat magna, & q̃a oblatio Dauid ſola fuit valde magna, illa ſpecialiter exprimitur, & dr̃, ꝙ dederunt hęc in opera domus Dñi. ad ędificandum, vel ad faciẽdum varia opera in tẽplo,

& ponitur

A & ponitur hoc, quia non dederunt specialiter istud pro aliquo opere, cum Dauid iam dedisset sufficiẽter materiam pro oĩbus vasis templi Domini, vt patet. s. in litera. Ideo darent isti principes pro alijs operibus, quę non essent certa, sed necessarium esset, quod expenderetur ista summa. *Auri talenta quinque millia, & solidos decem millia.* De solidis istis quanti valoris essent, vel ponderis non apparet cum monetę varient quotidie in pondere, & figura, sed fortè isti solidi erant sicli, qui erant nimis vsitati inter Iudęos, & erant aliqui sicli de auro, & aliqui de argento, vt patet 2. Reg. 24. Vbi ponuntur sicli de argento, & s̃. 21. Vbi ponuntur sicli de auro, & isti offerrentur ab istis principibus, quia non legimus aliam monetam inter Iudæos, quæ esset aliquanti valoris. *Decem millia argenti talenta.* De argento obtulerunt duplum, & tñ hic non obtulerunt aliquos solidos.

Et æris talenta decem, & octo millia. Necessarium erat æs in templo ad fabricandũ multa vasa, vt infra dicetur in quadam quęstione, & satis apparet tertio Regũ septimo. Et sequenti lib. capitu. quarto. In Hebræo dicitur. Aeris mille millia, & octo millia talentorũ, & sic pro mille millibus ponit litera nostra decem millia, sed forte istud fuit, quia pro mille millibus ponitur in Hebręo vnum nomen, & illud potuit ęquiuocare ad significandum mille millia, vel decem millia.

Ferri quoque centum millia talentorum. Erat etiam necessarium ferrum in templo, cùm dicatur supra in litera, quòd erant in templo vasa ferrea.

Et apud quemcunque inuenti sunt lapides. Scilicet, qui habebant lapides preciosos dabant illos pro opere templi. Erant enim nunc Israelitę nimis deuoti ad offerendum Domino, ideo omnes, qui habebant lapides preciosos dabãt illos gratis. Sic etiam factum est in fabricatione Tabernaculi Moysi: nam omnes, qui habebant lapides preciosos, & argentum, & aurum dederunt illud in ædificatione Tabernaculi: Exo. trigesimoquinto.

Dederunt in thesaurum domus Domini. Scilicet, vt seruarentur in thesauris templi quousque essent necessarij ad aliquod opus.

Per manum Iehiel Gersonites. Idest, dederunt illos Iehiel, qui erat de stirpe Gerson, & ille seruauit eos, quia erat thesaurarius templi. De isto Iehiel quis erat, dicetur infra in quadam quęstione.

Lætatusque est populus cum vota sponte promitterent. Scilicet, quando isti principes dabant ista, quę habentur supra, & promittebant illa, lętabantur nimis: & ponitur hoc ad significandum, quòd ista oblatio erat Deo accepta. Nam Deus diligit hilarem datorem, vt patet secundo ad Corin. nono. Et dicitur etiam ad significandum id, quod est contra conditionem multorum. Nã naturaliter propter ipsam naturæ curuitatem, & desiderium ad conseruationem suijpsius natura gaudet in hoc, quòd accipit, & tristatur in dando, quia quod datur deficit, & dando videtur perdere. Istud tamen est contra rationem, ideo plurimi hominum sequentes solam naturę inclinationem tristantur nimis cum dant, & non dãt nisi quasi ex necessitate, ideo cum isti omnes darẽt cum lętitia, ponitur istud hic tãquam speciale. s. quod totus populus lætaretur cum vota promittebat. *Quia corde toto offerebant ea Domino.* Ista est causa pręcedẽtis dicti, scilicet, ideo lætabantur, quia toto corde agebant id, quod habetur hic, & cum aliquis agat ex desiderio gaudet. Cum vero agit contra inclinationem suam, tristatur, & omnibus istis Deus dederat desiderium ad dandum ista, quæ offerebant, ideo gaudebant nimis.

Quare Salomon dicitur filius vnus. Quæst. II.

QVAERITVR circa prædicta, cùm dicatur hic: Deus elegit Salomonem filium meum vnum, cur dicitur vnus.

Respondent quidam, quòd vnus erat, idest, vnicus siue solus, quia nullum alium habebat Dauid. Sed dicendum, quòd non stat, quia Dauid habuit multos filios, sicut dicitur præcedenti cap. s. filios enim multos dedit mihi Dominus. Alij dicunt, quòd verum est, quòd Dauid habuerat multos filios, & tamen omnes mortui fuerant pręter Salomonem, & sic erat ille iam vnicus.

B Dicendum, quod falsum est, quia Dauid adhuc habebat alios filios. Nam die, qua vnctus est Salomon in regem, fuit ante eum vnctus Adonias frater eius, vt patet 3. Regum primo. Et iste Adonias vixit etiam post mortem Dauid. Nam Salomon frater suus occidit eum tertio Regum secundo: etiam die ista, qua Salomon secunda vice vnctus est, fuit multitudo fratrum eius in ista vnctione, vt patet infra in litera. s. vniuersi principes, & potentes, & cuncti filij regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni regi. Alij autem dicunt, quòd Salomon vocatur vnus filius Dauid, idest, primus. Sic enim dicitur Genes. primo, factum est vespere, & mane dies vnus, idest, primus. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Dauid habuit multos alios filios ante Salomonem, C quia Salomon genitus est postquam Dauid erat Rex super totum Israel, & erat in Ierusalem, vt patet secundo Regum 11. & duodecimo. Et tamen antequam Dauid regnaret super totum Israel, cum esset rex super Iudã in Hebron genuit filios sex secundo Regũ tertio. Et post istos genuit alios filios in Ierusalem, inter quos fuit Salomon secundo Regum quinto, & supra tertio. Alij dicunt aliter. s. quod Salomõ fuit vnus, idest, primus filius respectu suę matris, licet non respectu patris, ideo ipse vocat se vnigenitum coram matre sua, vt patet Prouer. 4. s. Nã, & ego filius fui patris mei tenellus, & vnigenitus coram matre mea. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia alius natus fui ante D Salomonẽ de Bethsabee matre eius, qui mortuus est, & ille fuit primus: nam ille fuit, quem concepit Bethsabee ex coitu adulterino cum Dauid 2. Regum cap. 2. Salomon postea natus est, vt patet eod. cap. Ad hoc respondent aliqui, quòd quamquam natus fuerit aliquis ante Salomonem, quia tñ ille mortuus est mox, vt natus fuit, censetur non fuisse natus, ideo tamquam ille non fuisset natus, iudicatur Salomon vnigenitus coram matre sua. Sic respondet Hierony. & habetur sic in iure extra de ver. signi. cap. Nam, & ego. Sed dicendum, quòd adhuc non stat, quia licet non obstante illo paruulo, qui natus est, & mortuus, posset Salomon dici vnigenitus, & primogenitus respectu matris suę: tamen alij fuerunt pręter paruulum mortuũ nati de matre Salomonis, & ex Dauid ante ipsum Sa- E lomonem, vt patet supra 3. vbi ponunt filij Dauid ex Bethsabee quatuor, quorũ vltimus fuit Salomõ, & sic nõ potuit Salomõ esse vnigenitus respectu matris suę. Itẽ dato, quod esset vnigenitus respectu matris Dauid nõ vocaret eũ primogenitũ, quia nõ erat primogenitus respectu [illegible] ipse tñ de se loquebatur, dicẽs, Deus elegit Salomonẽ filiũ meũ vnũ. Dicẽdũ ergo est, quod intelligitur Deus elegit Salomonẽ filiũ meũ vnũ. i. ipsum solũ. q. d. licet multos filios habuerim tñ nõ elegit aliũ, nisi istũ ad oĩa opa. s. ad regnãdũ, & ad ędificãdũ tẽplũ, & sic erat in hoc vnicus. Aliter põt ẽt dici elegit filiũ meũ vnũ. i. singulariter eũ elegit, quia minimus erat inter omnes, ideo fuit modus specialis electionis, quòd ipse eligeretur omissis alijs.

De

An verum sit, quòd Salomon erat nunc paruulus, & tenellus. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius quomodo dicit hic, quòd erat Salomon paruulus, & tenellus nunc, quando Dauid loquebatur. Aliquis dicet, quòd Salomon erat nunc iuuenis, & non paruulus nec tenellus, & cum dicitur, quòd elegit eũ adhuc paruulum, & tenellum, referẽdum est ad tempus electionis diuinę, vel publicationis. s. quòd tunc Salomon erat paruulus, & tener. Sed dicẽdum, quòd hoc non stat, quia quando Salomonis electio notificata est, nõ solum non erat Salomõ paruulus, immo nondum erat natus, nec fuit natus illico, sed post aliquanta tempora, quod patet, quia Deus dixit filius, qui nascetur tibi, & reuelauit ei hoc, quando Dauid voluit ędificare templum, vt patet 2. Reg. 7. & supra decimoseptimo. Et postea Dauid fecit multa bella. s. contra Philistinos, ita vt caperet vrbes eorum, & contra Moabitas, ita vt deleret totam terram ipsorum, & faceret duos funiculos ex eis vnum ad occidendum, alium ad viuificandum, & contra Idumæos, ita vt occideret omne masculinum in terra ipsorum, & subijceret totam Idumęam in tributum, vt patet secundo Regum octauo, & tertio Regũ. 11. & supra decimooctauo. Et contra Syros Damascenos, & contra regẽ Adarezer, & contra Ammonitas, vt patet secundo Regum octauo, & 10. & decimooctauo, & decimosexto. Et post illa bella cum iterum pugnaret Dauid contra Ammonitas, misissetque ad bellum Ioab, & ipse mansisset in Ierusalem vidit tunc Bethsabee quadam die lauantem se, & adulteratus est cum ea secũdo Regum 11. & tunc genitus est paruulus, qui postea mortuus est paulopost natiuitatem secundo Regum duodecimo. Deinde genuit Dauid ex Bethsabee quatuor, quorum vltimus fuit Salomon, vt patet supra. Ideo inter hęc magnum tempus incideret. Et sic non est verum, quòd quando Deus elegit Salomonem erat paruulus, & tener, sed referendum est necessario ad tempus, quo loquebatur Dauid ista. Aliqui ergo dicunt, quòd verum est, quòd Salomon erat tener, quia erat paruæ ætatis valde. s. nondum decem annorum. Et patet, quia dicunt, quòd quando Deus dedit sapientiam Salomoni erat duodecim annorum, cum ipse vocauerit se puerum paruulum, vt patet 3. Reg. 3. & sequenti lib. cap. 1. Et tamen sapientia fuit data Salomoni priusquam cępit regnare, vt probatum est 3. Regum 3. in quadam quæstione, ergo nunc vix esset nouem annorum, cum nondum mortuus esset pater suus Dauid. Sed dicendum, quòd hoc falsum est, quia Salomon erat nunc maioris ætatis. Quod patet, quia quãdo Dauid erat propinquus morti, cõmendauit Salomoni, quòd occideret Ioab, & Semei per aliquem modum excogitatum, dixit ei. Facias iuxta sapientiam tuam, & non deduces caniciẽ eius pacificè ad inferos. Ecce dixit eum habere sapientiam, idest, prudentiam, & tamen nondum susceperat illam a Deo, quia istud fuit post mortem Dauid, ergo videtur, ꝙ qñ Dauid ista loquebat̃ Salomoni, erat Salomon aliqualiter iuuenis, ita vt posset habere prudẽtiam aliqualem naturaliter, & sic non esset nouem annorum tñ, quia in tam parua ętate nulla est prudẽtia. Item dixit Dauid ibi ad Salomonem, vir sapiens es, & scies quid facies ei, ergo viuente Dauid Salomõ erat aliqualiter vir, & tñ non posset vocari vir, & sapiens, idest, prudens, nisi esset iam in aliquanta ętate: ergo non erat tam paruæ ętatis. Dicendum igitur, ꝙ qñ Dauid loquebatur ista, esset Salomon decem, & septem, vel decem, & octo annorum. In qua ętate incipit homo habere aliqualiter prudentiam, potissi-
E mè si est naturaliter ingeniosus. Et qñ acciperet sapiẽtiam a Deo esset plus q̃ viginti annorum. Vocatur tñ paruulus, & tenellus, non absolutè, sed respectu tanti operis. s. propter regnum magnum, quod regere debebat, & pp magnitudinem operum templi, quę facturus erat. Et tunc verum est, ꝙ si esset vigintiquinque annorum erat tener respectu omnium istorum.

De auro, & ferro congregato a Dauid. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius quomod dr̃ hic, ꝙ congregauit, vel dedit aurum ad vasa aurea, & ferrum ad ferrea, cum non appareat aliqua vasa fuisse ferrea in templo Dñi. Dicendum est, ꝙ hic ponuntur quinque materię. s. aurum, argentum,
G æs, ferrum, & lignum, & omnes istę erant necessarię in domo Domini. De auro manifestum est, ꝙ ad multa erat necessarium: nam ex eo deaurata est tota domus Sancti sanctorum, & tota domus exterior, quæ vocabatur templum, & ipsę portæ templi 3. Reg. 6. Et ipsa mensa propositionis de auro facta est, & decem candelabra, & thuribula, & mortariola, & forcipes, & phialę, & hydrię, & multa alia genera vasorum ad fundẽdum libamina, vt patet præcedenti cap. & sequenti lib. cap. 4. & 2. Regum. 7. Argentum quoque necessarium erat ad multa vasa: nam multę mensę de argento factę sunt, & multa candelabra, & multa de alijs vasis. Nam de quibuscunque generibus vasorum fiebãt
H aliqua de auro, fiebant etiam aliqua de argento, vt colligit̃ ꝓced. & sequẽ. lib. c. 4. De ære quoq; multa fabricata sunt in templo. Nam altare holocaustorum, quod erat viginti cubitorum longitudine, & viginti latitudine, & decem altitudine, erat totum æneum se quen. lib. capitu. 4. mare quoque, in quo lauabantur Sacerdotes, & duodecim boues, super quos erat, ęneum erat, & tamen erat magnæ quantitatis ipsum mare: nam capiebat duo millia batos de aqua. vt patet 3. Regum septimo, & sequenti lib. ca. quarto. Decem quoque luteres magni, in quibus erat aqua ad abluendum carnes sacrificiorum, capiebatque quilibet batos quadraginta, erant ęnei, & etiam sedes ipsorum, quę erant magnæ quantitatis tertio Regum septimo, & sequenti lib. cap. quarto. Erant quoque
I multa alia vasa de ęre. Nam generaliter omnia vasa altaris holocaustorum erant ęnea, vt patet Exo. 27. & tot vasa erant ęnea, ꝙ non erat pondus ipsorum determinatum, vt patet 3. Reg. 7. & seq. lib. c. 4. De vasis autem ferreis non apparet, quæ illa essent, vel ad quod ministerium proficerent in domo Dñi. Et quidam dicunt, ꝙ nulla vasa erant in templo de ferro, nec erat aliqua ministratio, quæ cum illis fieret. Sic enim patet ex eis, quę facta sunt in Tabernaculo Moysi, quia templum Salomonis fuit ad similitudinem eorum, quæ fuerunt in Tabernaculo Moysi, cum vnum successerit alteri, & tñ cum Deus iussit Israelitis in determinatum offerre ea, quæ necessaria ad Tabernaculi ędificationem, posuit aurum, & argentum, & æs, sed ferrum
K non posuit: Exo. 25. sic etiam qñ ponit̃, quid est, quod attulerũt Israelitę, p Tabernaculo Moysi, ponunt̃ aurum, & argentũ, & ęs, & multa alia, & tñ ferrum non ponitur Exo. 35. Dicendum, ꝙ ferrum necessariũ erat in domo Dñi, non solum in templo Salomonis, sed etiam in Tabernaculo Moysi. Nã aliquis posset dicere, ꝙ licet templum Salomonis fuerit simile Tabernaculo Moysi: tñ multa fuerunt in templo Salomonis, quę non fuerunt in Tabernaculo Moysi. Ideo poterat esse ferrum necessarium in templo Salomonis, & non in Tabernaculo Moysi. Sed etiam hoc non stat, quia qñ introierunt Israelitę in terram Chanaan, & acceperunt de illa primam vrbem Iericho, iussit

Iosue

A Iosue ex parte Dei, ꝙ totum aurum, & argentum, æs, & ferrum quę reperirentur in vrbem ponerentur in thesauris Domini. Iosue 6. Si ꝰn̄ non esset necessarium ferrum in Tabernaculo Moysi non iussisset Deus poni ferrum in thesauris eius; ideo necessarium erat. Dicendum ergo, ꝙ tam in Tabernaculo Moysi, quàm in templo Salomonis fuit ferrum necessariũ, cum dicatur hic, quòd erant vasa ferrea in templo. Et tñ dicendum, ꝙ non erat ferrum ad aliquam sacram ministrationem, sicut vasa aurea, & argẽtea, & ęnea. Nam nulla vasa de ferro erant, quæ proficerent ad ministrationem aliquam sacram, sicut erant aurea, vel argentea, sed erat ferrum ad multas necessitates templi, quia ad hoc, ꝙ cęderentur lapides, & ligna pro tẽplo ędificando, innumerabilia instrumenta ferrea ne- B cessaria erant. Etiam ędificato templo, cum quotidie portaretur multitudo lignorum pro sacrificijs, & fierent multa alia huiusmodi in templo, necessaria erant multa instrumenta ferrea. Et ista vocantur vasa generaliter secundum conditionem Hebraici idiomatis: in quo vocantur vasa omnia supellectilia, vel quæcũque proficiunt ad aliquem vsum. Nam arma bellica vocantur vasa, etiam instrumenta musica vocantur vasa, sicut dicitur Psalmus 70. Confitebor tibi in vasis Psalmi, idest, in psalerio, & in alijs organis musicis. Sic etiam indumenta, & quæcunque alia supellectilia vocantur vasa. Sic dicitur Zacha. vndecimo, sume tibi vasa pastoris stulti, & vocantur ibi vasa baculus, & pera, & funda, & alia pertinentia ad pastorem. Cùm C autem obijcitur, quòd in Tabernaculo Moysi non fit mentio de ferro, dicendum, quòd nihil sequitur ex hoc: nam manifestum est, quòd Deus non iussit offerri ligna pro Tabernaculo, & tamen oblata fuerunt, vt aliqui volunt, sed istud falsum est, quia ligna iussit Deus offerri inter cętera Exod. vigesimoquinto, tamen alia sunt, de quibus non fit mentio, & data fuerunt, quia in sacra scriptura multa omittuntur, quæ facta sunt, potissimè, quia locus ab auctoritate non tenet negatiuè: fuit tamen in templo Moysi necessitas instrumentorum ferri ad fabricandum, sicut in templo Salomonis, licet non fuit tanta, ideo specialiter fit hic mentio de oblatione ferri. De va- D sis etiam ligneis est idem dubium, quia non reperitur in toto templo aliquod vas, quod esset de ligno ad aliquam ministrationem sacram: nam vasa lignea minoris vtilitatis sunt, quàm vasa metallica, vtpote plumbea, stannea, & ferrea, a fortiori ergo non reciperentur lignea. Sed dicendum, quòd in templo erat magna necessitas lignorum ad ędificationem, ideo Dauid congregauerat innumerabilia ligna, vt patet supra vigesimosecundo. Et postea etiam Salomon fecit multo plura portari de Libano: vt patet tertio Regum quinto, & sequenti libri capitu. secundo, & ista vocantur vasa large. Nam sicut supradictum est omnia supellectilia, vel pertinentia ad quemcunque vsum vocantur Hebraicè vasa, ideo omnia ista ligna necessaria ad ędificationẽ vocaren- E tur vasa, vel forte ęrant aliqua lignea instrumenta facta ad aliquam operationem, siue antequam fabricaretur templum Domini, siue postquam fabricatum est. Nam certum est, quòd multa essent de his, vt plaustra, & similia, quæ sunt ad portandum aliquid de necessarijs pro templo.

De lapidibus preciosis ad quid dedit eos Dauid. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius ad quid Dauid dedit lapides istos preciosos, de quibus hic dicitur, scilicet, onichinos, & stybinos, & diuersorum colorum. Etiam dicitur, quòd principes quicunque habebant lapides preciosos, dederunt illos in thesauros domus Domini.

Dicendum, quòd hic ponitur lapis marmoreus, & multi alij lapides, & de marmore manifestum est, quòd erat necessarium ad ędificationem templi pro pauimento, & parietibus, & præcipue pro atrijs templi vbi apparere debebant ipsi lapides. De lapidibus preciosis non apparet in templo, in quo expenderentur, quia non dicit de aliquo opere, ꝙ ponerentur in eo lapides preciosi, sicut dicitur, quòd ponebatur aurum, & argentum, & alia metalla.

Dicendum tamen est, quòd lapides isti erant necessarij ad vestes summi Sacerdotis. Nam inter alias vestes pontificis erant duæ, scilicet, rationale, & ephod, quę habebant lapides preciosos. Nam in ephod erant duo onichini super duos humeros Sacerdotis, qui habebant super se sculpta nomina duodecim tribuum Israel, scilicet, sex in vno onichino, & sex in alio: Exod. vigesimooctauo rationale autem habebat duodecim lapides preciosos diuersarum specierum, in quatuor ordinibus, vel versibus, & in quolibet lapide erat nomen vnius de tribubus Israel eodem cap. Pro his autem vestimentis necessarij erãt multi lapides. Salomon tamen fecit multas vestes pontificales, & Sacerdotum minorum, ideo ibi necessarij lapides isti. De hoc Iosephus octauo Antiquitatum ait: Stolas autem Sacerdotales pontificibus cum his, quę pendebant ad pedes, & super humerales, & rationales cum gemmis mille, sed pro mille vestibus pontificis erant necessarij multi lapides preciosi, scilicet, quatuordecim millia, quia in qualibet veste erant quatuordecim, scilicet, duo in ephod, & duodecim in rationali, & ista duo computabantur in vna veste, quia erant ligata vitta iacynthina. Exod. vigesimooctauo. poterant quoque lapides preciosi inseri in sculpturis templi, quia parietes Sancti sanctorum, & templi exterioris erant operti laminis aureis variarum figurarum, & illis fortè essent intermixti aliqui lapides preciosi ad decorem, & potissime fortè fieret hoc in porta exteriori domus, vbi magna pulchritudo erat, vt patet tertio Regum sexto.

An verum sit, quòd Dauid obtulerit aurum de peculio suo. Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius, cum dicatur hic, quòd Dauid obtulit de peculio suo aurum, & argentum pręter illa, quæ prius obtulerat, quomodo est verum, quòd aliqua obtulerit de peculio suo, & aliqua non de peculio, & quę differentia fuerit inter ista oblata.

Respondendum, quòd Dauid a principio cùm esset vir deicola desiderauit ędificare Domino templum, & ad hoc congregabat diuitias magnas, vnde omnia, quæ acquirebat de bellis in auro, & argento, & ære conseruabat Domino pro illa ædificatione, nec sumebat aliquid de his, quæ acquirebat nisi ea, quæ necessaria erant sibi tunc ad sumptus, reliqua conseruabat. De hoc patet secundo Regum octauo, & supra decimooctauo, scilicet, omnia vasa ęnea, & argentea consecrauit rex Dauid Domino cum auro, & argento, quod tulerat ex vniuersis gentibus tam de Idumæa, & Moab, & filijs Ammon, quàm de Philistijm, & Amalec. Omnia hæc consecrauerat Dauid Domino pro templo futuro multo tempore ante hoc. Nunc autem obtulit aurum, & argentum, & æs, & lapides preciosos de redditibus regni sui, & de his, quæ ipse acquirebat de fructibus facultatum suarum. Nam Dauid habuit

multas

multas possessiones, vt patet supra vigesimoseptimo.
De quarum fructibus poterat congregare magnam
pecuniam, & redditus regni sui erant valde magni, &
de his etiam colligebat pecunias multas, de quibus
fiebant sumptus domus Dauid valde magni, & super
abundabat pecunia multa in thesauris eius, & de ista
obtulit nunc Dauid tria millia talentorum auri, &
septem millia talentorum argenti, vt patet in litera,
& dicitur obtulisse ista nunc de peculio suo, & illa,
quæ prius obtulit non dixit esse de peculio, eo quòd
illa erant de bellis, & non colligebat illa Dauid de red
ditibus regni sui, nec de fructibus possessionum sua-
rum, sed mox, vt acquirebat illa ex bellis consecrabat
Domino, & sic nunquam videbantur fuisse in pecu-
lio eius: alia autem erant de peculio, quia erant de red
ditibus eius, & Dauid expressit istam differentiam. s.
ꝙ nunc conferebat de peculio suo ad significandum,
ꝙ plus erat istud quàm id, quod prius fecerat. Nam
ea, quæ Dauid acquirebat de bellis sine magna diffi-
cultate acquirebat, & multa simul accipiebat, & ista
videbatur Deus sibi dare, & sic erat, quia Deus serua-
bat eum ad quæ pergebat, & dabat ei victorias magni
ficas. Cum ergo Deus dedisset ei ista: non videbatur
aliquid magnum, ꝙ ipse illa offerret Deo, secus au-
tem erat de redditibus regni, & de illis, quæ habebat
Dauid de fructibus possessionum suarum. Nam ista
habebat alio modo, & minutatim, & possidebat ea
multo tempore, ideo offerre ea sibi videbatur diffici-
lius, cum illa essent iam quasi incorporata sibi quàm
dare illa, quę acquirebat de bellis, quę nunquam ipse
possidebat, sed illico, vt accipiebat offerebat Domi-
no etiam dando ea, quæ in bellis acquirebat Domi-
no; & erant ista tamquam non necessaria cum essent
per accidens. Illa autem, quę Dauid habebat de reddi-
tibus suis erant necessaria, eo ꝙ erant sibi ordinaria:
ideo dare de peculio suo erat sibi grauius quàm dare
de eo, quod per accidens erat. Et vt ex hoc incitaret
alios ad dandum de eo, quod possidebant dixit, ꝙ ipse
dabat de peculio suo ea, quę nunc offerebat.

De veritate in quibusdam verbis hic dictis, scilicet, quòd Dauid dedit septem millia talentorum argenti ad deaurandos parietes. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius quomodo dixit hic
Dauid, ꝙ dabat septem millia talentorum ar-
genti ad deaurandos parietes templi. Nam
argentum non erat ad deaurandum, sed ad ar
gentandum. Aliqui dicunt, ꝙ accipitur large deau-
rare pro argentare. Sed dicendum, quòd non stat,
quia templum erat interius opertum laminis aureis
tertio Regum sexto, & sequenti lib. capitu. tertio: er-
go non erat argentatum. Aliquis dicet, quòd do-
mus Sancti sanctorum, quę erat preciosior erat inte-
rius vestita auro in parietibus, tecto, & pauimento.
Domus autem exterior templi erat operta laminis
argenteis, quia illa non erat tantæ venerationis. Sed
dicendum, quod non stat, quia tam domus Sancti san
ctorum quàm domus exterior erant opertę laminis
aureis, vt patet tertio Regum sexto. s. porro oracu-
lum, idest, Sancta sanctorum habebat viginti cubitos
longitudinis, & operuit illud atque vestiuit auro pu-
rissimo. Et sequitur domum quoque ante oraculũ
operuit auro purissimo, & affixit laminas clauis au-
reis. Sic etiam patet sequenti lib. capitu. tertio. Erat
ergo vtraque domus deaurata.

Dicendum est, quòd ista talenta argenti fuerunt
ad deaurandum templum, scilicet, tam Sancta sancto-
rum quàm domum exteriorem templi. Modus ta-
men erat, quòd laminę fiebant de argento, & operie-

F bantur auro, vt non expenderetur tantum de auro, &
sic argentum erat ad deaurandum, quia laminæ de
argento deaurabantur. Sed obijcietur, quia istud au-
rum, quo operiebantur parietes Sancti sanctorum, &
templi erat purissimũ, vt patet tertio Regum sexto,
& sequenti lib. capitu. tertio, sed operuit, & vestiuit
oraculum auro purissimo, domum quoque ante ora-
culum operuit auro purissimo.

Dicendum est, quòd vocabatur aurum purissimũ
non, quòd tota lamina esset de auro, sed quòd aurũ
quo illa deaurabatur erat purissimum, & hoc verum
est, quia de auro puriori acciperetur ad deaurandum,
vt magis fulgeret, & tunc verum est, quòd tota do-
mus erat operta auro, quia super laminas argenti au-
G rum erat, & sic vltimum operimentum templi inte-
rius erat de auro.

Quis erat iste Iehiel, de quo hic dicitur. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius de isto Iehiel, de quo
hic dicitur, quòd per manus eius data sunt in
thesauros Domini omnia hęc, quis erat.

Respondẽdum in litera, quòd iste erat Ger-
sonites, idest, de familia Gerson. Erat enim familia
Gersonitarum vna de tribus familijs Leuitarum. s.
Caathitarum, Gersonitarum, Meraritarum. Pro quo
sciendum, ꝙ erat iste Iehiel thesaurarius domus Do-
mini. Erant autem thesaurarij de duabus familijs Le-
H uitarum. s. Caathitarum, & Gersonitarum, de Mera-
ritis autem nulli erant, quia illi occupabantur in alijs
officijs. De Caathitis autem erant thesaurarij viri de
progenie Moysi descẽdentes de duobus filijs suis Ger
son, & Eliezer, vt patet supra vigesimosexto: de fami-
lia autem Gersonitarum erant alij thesaurarij, qui po-
nuntur ibi, & dicunt quidam, quòd iste Iehiel est ille,
qui ponitur supra vigesimosexto esse de filijs Ledã,
& Gerson, & istud tenet Nico. & multi alij. Hoc au-
tem conuenit sibi, quia vocatur hic Gersonites, idest,
de familia Gerson, & ille Iehiel de quo supra vigesi-
mosexto erat etiam de familia Gerson. Sed dicẽdum,
quòd non constat adhuc an esset iste Iehiel de stirpe
Gersonitarum, quia licet vocetur hic Gersonites nõ
I ex hoc concluditur. Nam Gersonites dicitur de
Gerson. Erat autem duplex Gerson, scilicet, vnus fi-
lius Leui, a quo nominata est familia Gersonitarum,
& alius Gerson filius Moysi. Exodi secundo. Poterat
autem iste Iehiel esse Gersonites, idest, de stirpe Ger-
son filij Moysi, & sic esset de stirpe Caathitarum, &
non esset ille Iehiel, de quo habetur supra 26. Sed ad-
huc dato, quòd iste Iehiel esset Gersonites, idest, de
familia Gerson filij Leui non sequitur, quòd esset il-
le, de quo habetũ supra vigesimosexto, immo potius
videtur, quòd non poterat esse ille, quia ille Gerson,
quo supra 26. fuit filius Ledam, & Ledam fuit filius
Gerson, ideo non potuit esse tempore Dauid ille Ie-
hiel, sed multo ante moreretur.

Dicendum est, quòd iste Iehiel fuit de stirpe Ger-
K son, cum vocetur Gersonites, & istud est nomen fa-
miliæ. A Gerson tamen filio Moysi non fuit nomina
ta aliqua familia, & verisimilius est, ꝙ sit ille Iehiel, de
quo supra 26. q̃ aliquis alius. Et cũ obijcitũ, ꝙ fuit filius
Ledã, & Ledam fuit filius Gerson filij Leui. Ideo
multo tempore prius mortuus est. Dicendum, ꝙ ibi
non continuantur generationes, sed manent aliquæ
progenies intermediæ. Nam cum dicitur, ꝙ de Le-
dam fuerunt principes familiarum Ledam Gerson,
& Iehiel. Dicendum, quòd isti non fuerunt filij Le-
dam, sed descendentes ab eo, & fortè erant pronepo-
tes, vel trinepotes, & sic potuerunt esse tempore
Dauid.

An

An omnia hæc fuerint consecrata per manum Iehiel. Quæst. IX.

QVAERITVR ulterius de isto Iehiel quomodo dicitur hic, quòd per manum istius consecrata fuerunt omnia ista in thesauris Domini, quia supra 26. dicitur, quòd omnia consecrabantur per manum Selemith. Aliquis dicet, quòd Selemith fuit thesaurarius, & tamen fuit ante Iehiel, & tempore suo cōsecrabantur omnes thesauri per manum Selemith. Postea autem superuenit Iehiel mortuo Selemith, & per manum eius consecrati fuerunt omnes thesauri, qui nunc ablati fuerunt. Dicendum, quod hoc non stat, quia Selemith, & iste Iehiel fuerunt eodem tempore. Nam per manum Selemith consecrati fuerunt omnes thesauri, quos obtulit Dauid, Saul, & Samuele, vt patet supra 26. & fuit etiam ille Selemith tempore istius diuisionis thesaurorum, quæ facta est per Dauid anno quadragesimo regni sui, & tunc facta est ista oblatio, quæ habetur hic, ideo viuebat Selemith, quando consecrata sunt ista per manum Iehiel. Sed dicendum est, quòd multi erant principes thesaurariorum, & quibusdam committebantur quidam thesauri, & alij alijs, & sic Selemith custodiuit omnes thesauros, de quibus dicitur supra 26. & Iehiel omnes, de quibus dicitur hic. Pro quo sciendum, quòd thesauri, qui offerebantur Domino erant duplices, quidam erant acquisiti de bellis, alij autem offerebantur de peculio proprio. primi tradebantur ipsi Selemith, & secundi dabantur custodiendi ipsi Iehiel. Thesauri autem, de quibus supra 26. dicitur erant de bellis. Nam Samuel, & Saul, & Dauid, & alij principes offerebant multa Domino de his, quæ acquirebant de bello, & omnia illa consecrabātur, & custodiebantur per manum Selemith, supra 26. Isti autem thesauri, qui oblati fuerunt, nunc erant de peculio proprio, sicut dixit Dauid supra in littera, scilicet, super hæc obtuli de peculio meo aurum, & argentum Deo, ideo custodiebantur isti thesauri per alium, scilicet, per Iehiel.

Sed & Dauid Rex lætatus est gaudio magno, & benedixit Domino coram vniuersa multitudine, & ait: Benedictus es Domine Deus Israel patris nostri ab æterno in æternum. Tua es Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus. Cuncta enim quæ in cœlo sunt, & in terra tua sunt: tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes, tuæ diuitiæ, et tua est gloria, tu dominaris omnium. In manu tua virtus, et potentia, in manu tua magnitudo, et imperium omnium. Nunc igitur Deus noster confitemur tibi, et laudamus nomen tuum inclytum. Quis ego, et quis populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, et quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Peregrini enim sumus coram te, et aduenæ, sicut omnes patres nostri. Dies nostri quasi vmbra super terram, et nulla est mora.

A *Sed & Dauid.* Hic ponitur secundum huius cap. scilicet, ipsius Dauid gratiarum actio, nam postquàm Dauid obtulit munera Deo, & omnes principes pro opere templi, lætatus est valde Dauid, & gratias Deo egit, & dicitur. *Sed & Dauid Rex lætatus est.* Scilicet, Non solum lætatus fuit populus cum vota offerret, sicut supra dicitur, sed etiam lætatus fuit Dauid nimis videns, quòd totus populus gratis offerret.

Gaudio magnò. Erat gaudium magnum Dauid, quia gaudebat de bono suo, & de bono aliorum: nam Dauid obtulerat sponte, ideo de oblatione sua gaudebat, sicut dicitur supra de populo, quòd lætatus est, cum vota sponte promitteret, quia toto corde offerebant ea Domino: Lætatus fuit etiam de bono populi,
B quia vidit Dauid, quòd totus populus offerebat, & gratis faciebat istud, & lætabatur, gaudebat ipse de gaudio populi, ideo necesse erat, quòd gaudium suum esset magnum. Sic enim est gaudium magnum eorum, qui sunt in vita æterna, quia non solum gaudent de bono suo, sed etiam de bono aliorum. Quilibet enim gaudet de bono singulorum, & quantum ad hoc gaudium omnium est æquale, quia quilibet gaudet de bono suo, & aliorum, etiam ipsius Christi, vt ait August. 22. de ciuitate Dei, & Magister 4. Sentent. 29. *Et benedixit Dominus coram multitudine.* Scilicet, Propter multitudinem gaudij benedixit Domino laudando eum, & dicendo ista, quæ sequuntur. *Benedictus es Dominus Deus.* Idest, Nomen
C tuum est benedictum ab omnibus. Vel benedictus es, idest, bonus, & laudabilis. *Deus patris nostri.* Idest, Patrum nostrorum. Dicet aliquis quis erat iste pater? Dici potest vno modo, quòd iste erat Abraham, vel Moyses, vel aliquis de istis patribus antiquis, & tamen non apparet, quis eorum potius sit. Ideo dicendum, quòd hoc potest accipi dupliciter: vno modo, quòd accipiatur singulare pro plurali, vt dicatur Deus patris nostri, idest, patrum nostrorum, quia sæpe accipitur sic in Hebræo, vbi mutantur numeri. Aliter potest dici, quòd erat iste vnus pater, & erat Abraham: nam iste fuit pater simpliciter omnium Hebræorum, quia est prima origo eorum. Alij autem patres Hebræorum, scilicet, Isaac, & Iacob, &
D patres duodecim tribuum non erant patres simpliciter, eo quòd isti habuerunt originem ex alio patre, scilicet, ex Abraham. Ipse autem Abraham ex nullo originem traxit, qui vocaretur Hebræorum pater, ideo ipse vocaretur simpliciter pater. *Ab æterno in æternum.* Idest, Sine principio, & sine fine; quia sicut Deus non cœpit esse, nec finiet, ita nec benedictio sua incœpit, nec finietur. *Tua est Domine magnificentia.* Idest, Ad te pertinet magnificentia quædā virtus, ſm quā dirigiritur homo circa magnitudinē expensarū, vt patet 4. Ethic. Nā liberalitas est virtus, ſm quam homo bene se habet circa moderatas expēsas. Magnificentia aūt est circa maximas, quæ nō sunt quotidianæ, & istud conuenit Deo, quia ipse est, qui plurima
E dat, cū nullum bonum sit, quod ipse non dederit. Aliter accipitur magnificentia large pro magnitudine, & sic Deo competit magnificentia, i. magnitudo in virtute. *Et gloria, & potestas.* Gloria est clara cognitio cum laude, & pertinet ad nominis celebritatem, sine famam, & hoc Deo competit, quia ipse est maxime famosus, cum nomen suū sit diuulgatum per omnem terram. Potestas etiam ei competit, quia ipse est omnipotens. *Atque victoria, & tibi laus.* Scilicet, Deo cōuenit victoria, quia ipse est Dominus exercituum, qui dat victoriam cui vult. Laus etiam competit Deo, quia ipse laudabilis super omnia: nam laus est sermo explicans magnitudinem. Deus autem maior est omnibus rebus, ideo ei competit maxime laus.

Quid sit gloria.

Cuncta enim quæ in cœlo sunt, & in terra tua sunt. Scilicet, Deus est Dominus omnium rerum siue in cœlo siue in terra sint. In cœlo enim sunt ipsi Angeli, & Deus est Dominus eorum, quia ipsi sunt ministri eius obedientes ad omnia, quæ iubet eis, vt patet ad Hebræos primo, scilicet, Sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. In terra autem sunt omnia creata, quia nomine terræ intelliguntur omnia elementa, & etiam omnia ista Dei sunt.

Tuum Domine regnum. Idest, Omne regnum pertinet ad te, nec est aliquis, qui sit vere rex nisi tu, eo quòd tu es rex Regum, & Dominus dominantium, & princeps omnium Regum terræ. Apoc. primo. Etiam ipse Deus facit, quòd alij regnent, & tribuit potestatem, quibus vult. Sic enim ipse dicit, per me reges regnant, & iudices iusta discernunt. Prouer. 7. Ipse etiam dat regnum, cui vult, & aufert cui vult, sicut dixit Angelus ad Nabucodonosor, quando superbiuit, scilicet, septem tempora mutabuntur super te, donec cognoscas, quòd altissimus dominatur in regno hominum, & cuicunque voluerit dabit illud. Sic enim declarauit Daniel verba Angeli ad Nabuchodonosor dicta, vt patet Danielis 4. & 5. Ipse quoque dat interdum regnum viris malis propter iniquitatem populi cui regnant, vt patet Iob 34. Scilicet, qui facit regnare hypocritam propter peccata populi.

Tu es super omnes principes. Idest, potestas tua est maior quàm omnium principum. *Tuæ diuitiæ, & tua est gloria.* Idest, Omnes diuitiæ pertinent ad te, & etiam tota gloria: de diuitijs patet, quia nemo est diues nisi Deus, qui omnia possidet, siue in cœlo, siue in terra: etiam est diues, quia Deus efficit diuites eos, qui diuites sunt: nam ipse dat omnia omnibus, & sic dicit Apostolus, quòd est diues in omnes, qui inuocant eum. *Tu dominaris omnium.* Idest, Omnium hominum, vel omnium rerum.

Quòd Deus nõ habet aliqua mẽbra.

In manu tua virtus, & potentia. Est modus loquendi humanus: nam Deus non habet manum, nec aliqua membra, cum sit incorporeus, sed dicitur in manu eius virtus, & potentia, quia tamen in homine manus est organum operatiuum, omnia quæ homo potest dicuntur esse in manu eius, ita quæ potest Deus dicũtur esse in manu eius, & accipiuntur pro eodem virtus, & potentia, quia virtus est quoddam robur ad operandum, & idem est potentia. Possunt tamen differre aliqualiter, scilicet, quia potentia significat quamlibet potentiam, virtus autem significat vltimum de potentia sicut ait Aristo. *In manu tua magnitudo, & imperium omnium.* Replicat enim Dauid eandem sententiam. Iste enim modus est eorum, qui sunt passionati circa aliquid siue per desiderium, siue per iram: nam cum non sufficiat eorum affectioni semel eandem rem dicere, sepe repetunt licet per alia verba. Et dicitur in manu tua magnitudo, scilicet, virtutis, vel potentię, & imperium omnium, scilicet, Deus imperat omnibus rebus sicut supradictum est, scilicet, tu dominaris omnium. *Nunc ergo Deus noster.* Posuit supra ea, propter quæ Deus erat laudabilis, & laudauit ipsum, nunc autem applicat se descendendo ad propositum suum. De ista oblatione, quã fecerunt Israelitæ Deo pro templo ædificando. *Confitemur tibi, & laudamus nomen tuum inclytum.* Confiteri, & laudare idem est, sed vocatur confiteri laudare inquantum laudando confitemur, idest, asserimus magnitudinem Dei, & ea, quæ de ipso vera sunt. & dicitur nomen Dei inclytum, idest, famosum: nam est famosum nomẽ Dei super omnia nomina, quia omnes homines Deum inuocant, sicut enim dicuntur homines inclyti, qui famosi sunt, *Quis ego, & quis po-*

F *pulus tuus, vt possimus tibi hæc vniuersa promittere?* Tollit hic inanem gloriam, & præsumptionem. Nam putaret aliquis, quòd Iudæi gloriabantur, eo quòd Deo tanta dederant, & ipsi confitentur se nihil dedisse, cum dicit Dauid, quis ego, & quis populus tuus? quasi dicat Ego, & populus tuus Israel non sumus tanti valoris, vt possimus aliquid tibi dare, quia istud esset, si nos haberemus aliquid, quòd non esset tuum, & dare vellemus, nihil tamen habemus, quod tuum non sit: ideo tibi nihil dare possumus, nec etiam promittere, quia promissio fit de eo, quod in potestate hominis est, sed nulla istorum bonorum sunt in potestate nostra, cum tua sunt, ergo nihil promittere possumus. *Tua enim sunt omnia.* Hic probat quod dixit, scilicet,

G quòd Israelitæ non possint dare aliquid Deo, quia nihil habent quod non sit Dei.

Et quæ de manu tua accepimus dedimus tibi. Scilicet, Omnia ista bona, quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Et nihil istorum est quod prius non accepissemus, ideo nos non donauimus simpliciter tibi, sed reddidimus commodatum, velut, si Deus commodasset nobis omnia ista, quæ habemus, teneremur ei reddere. Et quando redderemus non teneretur nobis ad gratiarum actiones, sicut in omnibus reddẽtibus commodatum. Et ista est causa, quare Deus non teneretur nobis gratias agere: quamquam multa bona faciamus propter eum, eo quòd ad omnia tenemur, vel saltem faciendo illa non satisfacimus

H pro bonis ab eo susceptis: ideo dixit Christus Lucę 17. Cum feceritis omnia, quæ præcepta sunt, dicite: Serui inutiles sumus, quæ facere debebamus fecimus.

Peregrini enim sumus coram te, & aduenæ. Probat quod dixit, scilicet, quod nihil istorum, quæ dederant Israelitæ Deo, erat suum, sed Dei, eo quòd ipsi erant peregrini, & aduenæ. Et inducitur sic, scilicet, aliquis diceret, quomodo Israelitæ non poterant dare aliquid Deo, nam ipsi habebant terram, quam possidebant, & fructus illius erant ipsorum, & de illis poterant dare Deo. Respondent ipsi, quòd non poterant, quia terra non erat ipsorum, sed Dei, & ipsi erant peregrini, & aduenæ. Nam Deus introduxit Israelitas in terram Chanaan miraculosè delendo Chananæos,

I ideo terra erat ipsius, & non illorum, quia ipse acceperat eam de manu hostium, & Israelitæ non erant domini terræ, sed coloni eius, & aduenæ in ea, habitantes in ipsa ex permissione Dei, ideo non licebat eis facere quidquid vellent de terra, vendendo, vel alienando, sic enim patet Leui. 25. Vbi Deus vetuit venditionem perpetuam, dicens: Terra quoq; non vendetur iure perpetuo, quia mea est, & vos coloni mei estis. Et sic dicebant Israelitæ aduenæ, & peregrini, quia sicut aduenæ, & peregrini nihil habẽt in terra, in qua sunt aduenæ, & peregrini: ita nec Israelitæ habebant quidquam in terra, in qua morabantur. *Sicut omnes patres nostri.* Scilicet, Omnes patres nostri, qui fuerũt ante nos, fuerunt peregrini in terra ista, quia nihil ha-

K buerunt de ea, ita & nos. Sic enim dixit Dauid in alio loco: Aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut oẽs patres mei. Psal. 38. *Dies nostri quasi vmbra super terram.* Supra declarauit vnam peregrinationem respectu terræ Chanaan, scilicet, quòd Israelitæ erant peregrini in ea, eo quòd nihil habebant in ipsa. Hic autem declarat aliam peregrinationem respectu totius terræ, quia vbicunque homo sit, peregrinus est. Et causa est, quia peregrinus est, qui transit, & non est mansurus semper in loco. Et sic est de omnibus hominibus in terra. Modico enim tempore mansuri sunt, quia dies sui transeunt sicut vmbra, quæ est aliquid non habens vestigium. Nam aliæ res sunt aliquid, vmbra tamen nihil est, nisi priuatio entitatis.

entitatis. Ita dies nostri videntur esse tanquam nihil, & pertranseunt. Alius modus adhuc peregrinationis est in omnibus hominibus viuentibus, scilicet, quòd quandiu viuunt, peregrinantur a Domino, secunda ad Corin. 5. Sed de ista peregrinatione Dauid nihil locutus est, quia ista non pertinet nisi ad viros perfectiores noui testamenti, in veteri autem testamento non sentiebant viri istam peregrinationem nisi aliqui speciales, sicut patres Sanctissimi. Ideo de alijs duabus solum locutus est hic Dauid.

Et nulla est mora. Idest, Non est mora in viuendo. Nam vita nostra est sicut punctus, vel instans. Nam licet aliquis vixerit multis annis, illi sunt quasi nihil comparando ad durationem ęternam Dei, vel ad durationem animæ nostræ post mortem. Sic patet Psal. 89. Quia mille anni in oculis tuis sicut dies hesterna, quæ pertransijt. In Hebræo dicitur.

Et nulla est expectatio. Idest, Non expectatur homo viuere aliquanto tempore, sed illico vt viuere incipit, vita eius prescinditur, sicut dicebat rex Ezechias. Præcisa est velut a texente vita mea: dum adhuc ordirer, succidit me, de mane vsque ad vesperam finies me. Isaiæ 38.

Domine Deus noster omnis hæc copia quam parauimus, vt ædificaretur domus nomini sancto tuo, de manu tua est. Repetit sententiam suprapositam, scilicet, Domine Deus nihil nos tibi dedimus, quia licet videamur multa dedisse, scilicet, totam istam copiam, quam parauimus, vt ædificaretur templum, nihil tibi dedimus, quia omnia ista tua sunt, & quod tuum est, nemo tibi donare potest.

Tua sunt omnia. Scilicet, Nos accepimus illa de manu tua, cum nos non possimus aliquod bonum habere quod tu non dederis illud: ideo omnia sunt de manu tua. Intelligitur enim manus Dei ipsa eius liberalitas, per quam nobis omnia abundanter tribuit.

Scio Deus, quòd probes corda. Ponit Dauid, quæ vtilitas fuerit in dando omnia ista. Nam cum ipse dixerit, quòd nihil istorum erat suum, sed omnia erant Dei, diceret aliquis, quid ergo proficiebat, vel in quo merebatur Dauid, & alij Israelitæ dando ista cum darent Deo id, quod suum erat. Respondet Dauid, quòd meritum est saltem in bona voluntate, eo quòd Deus probat corda, idest, non attendit ea, quæ exterius donantur, sed considerat cor hominis, & illud approbat, & laudat si rectum est erga Deum.

Et simplicitatem diligas. Simplex vocatur, quod vnum est, & simplicitas cordis est vnitas intentionis, scilicet, quòd non habet secum compositionem, vt siquis agat aliquid propter Deum, & propter ipsum solum moueatur, dicitur agere simplici corde, quia vnitas finis, & intentionis ibi est. Qui autem agit aliquid quod bonum est, & videtur agere propter Deum, & tamen agit propter inanem gloriam, vel agit aliqualiter propter Deum, aliqualiter propter lucrum, vel alium finem, non agit simplici corde, sed duplici, & Deus odit istam duplicationem. Israelitæ autem obtulerunt nunc simplici corde, quia propter solum Deum obtulerunt: ideo ista oblatio esset ei accepta.

Vnde, & ego in simplicitate cordis mei lætus obtuli vniuersa hæc. Concludit quomodo placuit Deo ista oblatio, scilicet, quia Deus diligit simplicitatem cordis. Et ita Dauid dicit de seipso, quòd in simplicitate cordis, & cum magna lætitia obtulit Domino vniuersa hæc, & dicitur vniuersa hæc, scilicet, tria millia talentorum auri de Ophir, & septem millia talentorum argenti, quæ nunc obtulerat supra in litera, & ante hoc obtulerat multo plura de his, quæ acceperat in bellis, vt patet 2. Regum 8. & supra 19. Scilicet,

A Sed, & omnia vasa ænea, aurea, & argentea consecrauit rex Dauid Domino cum argento, & auro quod tulerat ex vniuersis gentibus tā de Idumęa, & Moab, & filijs Ammon, quàm de Philisthiim, & Amalec.

Et populum tuum, qui hic repertus est. Dicitur qui hic repertus est, quia non venerat totus populus ad istam congregationem, sed principes soli vocati fuerunt, vt patet præcedenti cap. & ipsi soli dicuntur hic obtulisse. Si autem cum eis fuerint aliqui de populo, non apparet, & sic parua pars populi fuit hic reperta in ista oblatione. *Vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria*. Scilicet, Non solum ego obtuli cum gaudio, sed etiam vidi, quòd totus populus, qui obtulit hic donaria cum gaudio obtulit: ideo illi meruerunt, quòd tu
B Deus acceptares cordis illorum simplicitatem.

An res sint verè hominis. Et quomodo fuerit introductus dominij modus; item quomodo Deus proprie sit omnium rerum dominus. *Quæst. X.*

QVAERITVR circa ea, quæ dicta sunt, scilicet, tua sunt omnia, an verum sit quòd homines sint domini aliquarum rerum, & sint vere suæ.

Aliquis dicet, quòd non, quia non potest eadem res esse duorum insolidum, nisi possideant pro indiuiso omnia, & tamen solius Dei sunt omnia, vt patet supra, s. tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus,
C pimus, tibi dedimus. Item patet, quia Augustinus volens probare proprium nullius esse aliquid de iure diuino ait: Domini est terra, & plenitudo eius, quasi dicat ipsius Dei sunt omnia, & nihil est nostrum, & habetur in Decretis dist. 8. cap. quo iure. Respondendum, quòd si quæritur an omnia Dei sunt. Concedēdum, quòd omnia sunt propria Dei, eo quòd ipse omnia condidit, & gubernat, & a nullo illa accepit, sed potius quicunque habet aliquid istorum, ab eo illud accipit, & sic Deus proprijssime est dominus omniū rerum. Si autem quæratur de homine, an aliquid sit proprium homini, ita quòd sint domini aliquarum rerum possessarum. Dicendum, quòd consideratur hoc dupliciter, s. vel in comparatione hominis ad ho-
D minem, vel in comparatione hominis ad Deum. Si primo modo, aliquid est proprium, & homo est vere dn̄s rerum possessarum. Si autē secūdo modo, homo est dn̄s, sed non tam proprie. Et similitudo est huius in multis, quia aliquid est, quod vocatur proprium, & etiam commune, sicut priuilegium alicuius ordinis, vel vniuersitatis est commune respectu omnium, qui sunt de illo ordine, vel vniuersitate, quia oēs in illo participant, & tn̄ est proprium respectu aliorum, q non sunt de eadem vniuersitate, vel ordine. Ita comparando hominem ad Deum nō erit homini aliquid proprium vere nisi large, & comparando homines inter se, erit eis aliquid proprium. Si consideretur homo respectu hominis dicitur esse vere dominus alicuius
E rei, quia ita vnus est dominus vnius rei, quòd nullus alius hominum est dominus illius. Et hoc sufficit ad esse verum dominum. De modo tamen causandi istud dominium est dubium, quia quidam putant, ꝙ causatur solum ex iure positiuo, & quòd de iure naturali nihil est proprium. Et sic videtur innui in allegato cap. quo iure. Sed dicendum, quòd diuisio dominiorum etiam est de iure naturali, idest, erat tempore legis naturę, quando nulla lex erat nisi lex naturæ. Et patet hoc, quia duo primi filij Adæ, scilicet, Cain, & Abel fuerunt in exordio sęculi, cum nulla adhuc lex per hominem posita erat, nec consuetudo introducta. Et tamen isti inceperunt habere proprium, quia Cain habebat agros, & colligebat inde

 fruges

fruges,& Abel habebat pecora. Et dicitur, quòd Cain obtulit Domino de frugibus suis, & Abel de primogenitis pecorum suorum, Genes.4. Ergo sine lege positiua erat dominium. Dicendum ergo, quòd modus introducendi dominium, fuit per solam occupationem rei. Nam Deus creauerat omnia ad seruitium hominis, sicut innuitur Genes.2. Cum Deus duxerit omnia animantia coram Adam, vt imponeret eis nomina secundum voluntatem suam. Nam non duxisset illa, nisi homo haberet aliquod dominiũ super ea, & posset illa nominare, sicut vellet. Sic etiam patet cum Deus dixit Genes.1.& 9. Crescite, & multiplicamini, & replete terram, & dominamini piscibus maris, & volatilibus terræ. Ecce ergo Deus dimisit homini libertatem dominandi omnibus rebus. Cum ergo omnes res essent sine domino licebat cuilibet occupare quam vellet. Et per solam occupationem efficeretur homo dominus ipsarum rerum, quas occuparet, sicut nunc quando est aliqua res, quæ in nullius bonis est, primo occupanti conceditur. Verum est tamen, quòd ex iure humano inuenti sunt plures modi titulorum ad causandum dominium, scilicet, ex emptione, & venditione, ex donatione, ex hæreditaria successione, ex præscriptione, & sic de alijs. Constituit etiam modos, per quos perderetur dominium. Origo tamen dominij non fuit ex iure positiuo, sed in lege naturæ fuit, & habuit ortum ex Dei permissione. Nam omnes res erant Dei, & si ipse non permitteret dato, quòd homo occuparet eas non efficeretur dominus, sed detentor, & vsurpator, permisit tamen quòd homo acciperet illas. Ideo habuit ibi locum, scilicet, quòd res quasi derelicta, vel quę in nullius bonis est, efficiatur occupantis. Et cum dicitur, quòd de iure naturæ omnia sunt communia, intelligitur dupliciter ista propositio. Vno modo negatiue. Alio modo positiue. Primo modo est sensus, quòd de iure naturali omnia sunt communia, idest, ius naturale non dedit diuisionem bonorum, nec titulos lucratiuos, & distinctionem dominiorum. Secundo modo est sensus, quòd de iure naturali omnia sunt communia, idest, ius naturale præcipit, quòd omnia sint communia. Primus sensus est verus, & quem intendit ista propositio. Nam verum est, quòd de iure naturali non sunt aliqui tituli, ita quòd ius naturale introduxerit illos, vel fecerit bona esse distincta, sicut fecit postea ius positiuum, quod introduxit multos titulos lucratiuos, & etiam constituit modum perdendi dominium, & tamen dato quòd dominium non introduceretur de mandato iuris naturalis, poterat introduci ex voluntate humana, & Dei permissione, non prohibente iure naturali, & sic factum est. Nam per occupationem gregum factam ab ipso Abel constitutus est dominus eorum, & per occupationem agrorum factã a Cain, factus est dominus ipsorum, & sic de omnibus posteris eorum. Secundus sensus est falsus, quia non est aliqua regula iuris naturalis, quæ vetet dominium. Nam si dominium esset prohibitum de iure naturali, non posset introduci per ius humanum, nec per aliquam consuetudinem. Nam contra ius naturale non potest præscribi, nec aliquid statui, etiam si per quinque millia annorum seruaretur contraria consuetudo, quia illa potius vocaretur corruptela, quàm consuetudo, cum tanto grauiora sint peccata, quanto longiori tempore in vsum venerint, extra de consuetud. cap. vltimo. Et tamen dominia non sunt illicita, nec reprobat illa lex euangelica, sed potius præsupponit; ergo dominia, & distinctio bonorum non sunt contra ius naturale.

Si autem quæratur de homine in comparatione

F ad Deum, an homo sit dominus. Dicendum est, quòd non est homo tam proprie dominus, sicut comparando hominem ad hominem, & tamen aliquo modo est dominus. Aliquis dicet, quòd ita se habet homo in rebus illis, quarum est dominus respectu Dei, sicut se habet homo respectu regis sui, quia licet quis sit dominus rerum suarum, tamen rex habet iurisdictionem super bona illius. Sed dicẽdum, quòd hoc non stat, quia rex licet habeat iurisdictionem super bona mea non est dominus illorum, nec habet potestatem super illa, nisi secundum legem, ideo non potest illa alienare, vel a me tollere, me inuito, nisi propter delictum. De Deo autem secus, quia ipse est dominus rerum nostrarum magis, quàm

G nosipsi, & potest de ipsis facere quidquid voluerit. Habet ergo maiorem potestatem sup bona nostra, q̃ rex.

Dicendum est, quòd Deus est Dominus omnium rerum proprie, quia ipse omnia condidit, & non accepit illa ab alio, & tamen nos sumus domini istarum rerum ex permissione eius. Et quantum ad hoc habemus quendam modum administratorum, qui habent plenam, & liberam facultatem administrandi. Vnde possumus illa donare, & quidquid voluerimus de illis facere, dum tamen non faciamus contra legem. Et iste est quidam modus dominij, & patet hoc quia Deus dixit Israelitis, quòd non possent vendere possessiones aliquas in terra Chanaan iure perpetuo, Leuitici vigesimoquinto, scilicet, Terra quo

H que non vendetur iure perpetuo, quia mea est, & vos coloni mei estis. Et hoc dixit Deus, quia ipse acceperat terram illam de manu Chananæorum, expellendo illos miraculosè de illa, & propter hoc specialiter pertinebat ad ipsum, & imponebat legem Hebræis, quòd non venderent eam iure perpetuo. Et sic innuitur, quòd aliæ terræ quas Deus non tradiderat sic aliquibus gentibus, non pertinebant tam specialiter ad Deum. Ideo homines habitantes in illis, essent magis domini illarum terrarum respectu Dei, quàm Israelitæ, sed Israelitæ erant tanquàm coloni respectu Dei: ergo homines aliarum terrarum essent aliquo modo tanquàm domini.

Ad primam rationem in contrarium dicendum,

I quòd verum est, quòd omnia sunt Dei, quia ipse magis proprie est dominus omnium rerum, quàm homo dominus ipsarum rerũ, quas possidet: & tñ relinquitur homini quoddam dominiũ etiã respectu Dei.

Ad secundam cũ dicebatur, q̃ de iure naturali, vel diuino dñi est terra, & plenitudo eius. Dicendũ, q̃ non tollitur ex hoc quin homo respectu Dei sit dñs rerum, quas possidet, quia licet Deus sit Dñs oĩum rerum, cum illo dominio põt stare aliud dominium humanum, quia non sunt ambo eiusdem modi, non tñ staret si esset simile dominiũ vtriusq;. Sic etiã dr, q̃ Deus est rex omniũ regum terræ, Apocal.1. & supra in litera dr. Tua est magnitudo, & imperium omniũ. Et tñ nõ tollitur ex hoc, quin aliqui homines sint reges, co

K q̃ aliter regnat Deus sup hoĩes, & aliter homo sup hominem. Ideo stat regnum vtriusque simul super eosdem homines, homines tñ non regnant eodem modo. Ideo non possunt duo regnare super eosdem homines in solidum, & sic propter dissimilitudinem dominij Deus est Dñs rerum, & etiã homines sunt Dñi.

Si possimus aliquid dare Deo. *Quæst. XI.*

QVAERITVR vlterius cum omnia, quæ nos habemus ipsius Dei sint, quid nos meremur dando aliquid Deo, vel an possimus aliquid dare. Respondendum, quòd sicut declaratum est præcedenti quæstione, homo est dñs rerum, quas possidet

ſidet aliquo modo etiam reſpectu Dei, ideo eo modo quo Dominus eſt, poteſt aliquid dare, & merebitur dando. Sed conſiderandum eſt ad maiorem declarationem, quòd in illis, quę nos facimus propter Deum vel damus ſibi, eſt diuerſitas. Nam quædam pertinent ad actus noſtros, alia pertinent ad erogationem rerum poſſeſſarum. De primo patet, vt quòd aliquis credat omnia, quæ fidei ſunt, quod pertinet ad intellectum, & quòd diligat eum nimis, & deſideret ipſum colere, & velit etiam, quòd ab alijs colatur, quod pertinet ad voluntatem, etiam ſubeat aliquos labores corporales, ſicut in ieiunijs, vigilijs, frigore, & nuditate, & ardore per æſtum, & in alijs generibus afflictionum, & operum laudabilium, quæ tamen non ſunt in erogando aliquid de rebus poſſeſſis. Secundum eſt cum homo erogat Deo aliquid, vel propter Deum de ipſis, quæ poſſidet. Accipiendo primo modo homo poteſt mereri dupliciter. Primo propter ſimplicitatem voluntatis, ſcilicet, ſi bona intentione vult aliquid agere, Deus acceptat illam intentionem, ſicut dixit hic Dauid, ſcilicet, Scio Deus, quòd probes corda, & ſimplicitatem diligas. Vnde dato, quod non ſequatur effectus poſt bonam volitionem, ſed impediatur aliquo modo executio, Deus acceptat voluntatem noſtram. Sic fuit de Dauid, qui voluit ædificare templum Domino, & prohibitus eſt, & tamen acceptauit Deus volūtatem illius, & meruit nimis Dauid per hoc, vt patet ſequēti lib. cap. 6. ſ. dixit Dominus ad Dauid, quia fuit voluntas tua, vt ædificares domū nomini meo, bene quidem feciſti habere huiuſcemodi voluntatem, ſed nec tu ędificabis domum, ſed filius q̄ egredietur de lumbis tuis. Secundum eſt, quia homo eſt dñs iſtorum actuum. Nihil enim magis eſt in poteſtate hominis, quàm actus voluntatis, & alij actus noſtri dependent ex volūtate, quæ ſuperat omnibus: dicitur homo dominus illorum, & ſic poteſt offerre illos Deo, quia etiā reſpectu Dei homo eſt dominus actus voluntatis ſuæ, nō tamen eſt ita dñs, quin poſſit Deus mutare voluntatem eius quocūq; voluerit, vel facere, q̄ nihil velit, ſicut dr̄ Prouer. 21. Sicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Dñi, & quocunq; voluerit, vertet illud. Quia tñ voluntas non eſt directe cogibilis, de quo magis declaratū eſt, 3. Re. 12. Manet homini dñium ſup actus ſuos. Et iſta eſt cauſa, quare Deus in oībus operibus noſtris magis attendit voluntatē noſtrā, q̄ aliquid aliud, ſ. quia tunc homini datur gratiarū actio, qñ dat aliquid de ſuo, & tñ nihil eſt, magis ipſius hoīs, q̄ actus voluntatis. Ideo non pōt homo offerre Deo aliqd acceptabilius, q̄ cū ei actū voluntatis ſuæ offert. Si autē quæritur de ſecundo, ſ. cū homo erogat aliquid de rebus poſſeſſis dicendū, q̄ illud pōt fieri dupliciter, quia aut homo erogabit aliquid Deo, aut erogabit quippiam alicui propter Deum. Erogare Deo eſt, quod datur a nobis, & non prouenit ad vtilitatem proximi, ſicut ſiquis det pecuniam ad ædificandū Eccleſiā, vel ad aliqua ornamenta eccleſiaſtica, vel ſiquis daret in veteri Teſtamento aliqua animalia ad faciendum ſacrificia. Nam iſta ſoli Deo dantur. Alia ſunt, quæ dantur alicui propter Deum, vt ſi quis det eleemoſynam pauperi. Primo modo meretur homo dupliciter: primo ex voluntate, ſ. quia ex bona voluntate homo offert. Secundo meretur ex ipſa re quā dat, quia homo etiam reſpectu Dei eſt dominus aliqualiter rerum, quas poſſidet. Ideo poteſt donare, & transferre ius illud quod habet. Et patet hoc, quia Deus non cogit hominem ad ea, quæ poſſidet ſibi dandum, intantum, quod etiam ſi non det non peccat. Et ſic ſi dat liberum eſt ſibi dare, & propter hoc gratiam meretur, quia de ſuo dedit cum non obligaretur. Iſtę tamen res, quę dantur in ſe Deo non profi-

A ciunt, quia Deus bonorum noſtrorum non indiget, ſed ſolum proficiunt in duobus. Primo inquantum a bona voluntate dantur. Secundo inquantum ad honorem Dei proficiunt. Primum iſtorum cōſiderauit ſolum Dauid dicens. Scio Deus, quod probes corda, & ſimplicitatem diligas, vnde ego in ſimplicitate cordis mei obtuli vniuerſa hæc, ſupra in litera. Et nō cōſiderauit Dauid aliā vtilitatem, vel meritum ex iſta datione. Secundum eſt inquantum ex iſta oblatione ſequitur honor Dei. Nam cum aliquis offert Deo ſacrificium, vel ædificat Eccleſiā propter eum, innuit Deū eſſe honorabilem, quia aliàs non faceret aliquid propter ipſum. Nam videretur perdere omnia. Et ob hoc magis gaudet Deus in actibus noſtris ſpiritualibus, B quàm in erogatione bonorum noſtrorum, quam ei facimus, quod patet de ſacrificio. Pſal. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos. Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cœli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero non dicam tibi, meus eſt enim orbis terræ, plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum: aut ſanguinem hircorum potabo? Et ſequitur: Immola Deo ſacrificium laudis: & redde altiſſimo vota tua. Inuoca me in die tribulationis, & eruam te, & honorificabis me. Et iterum dicitur: Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter, quo oſtendam illi ſalutare Dei. Et non ſolum pla- C cent Deo magis opera ſpiritualia, quæ fiunt ad ipſum, quàm erogatio bonorum exteriorum, ſed etiā plus placent ei bona, quæ fiunt proximis, quàm erogatio rerum noſtrarum poſſeſſarum, quæ fit ei, vt patet Oſeæ 6. Quia miſericordiam volui, & non ſacrificium, & ſcientiam Dei plus, quam holocauſta. Obedientia ergo magis laudatur, quam holocauſta, vt patet 1. Regum 15. Et tamen dato, quòd adhuc iſta bona, quæ Deo damus ſecundum ſe non proficęrent, ita quòd totaliter eſſent ſua, tamen ex voluntate eius proficiunt, ſcilicet, quia ipſe imputat nobis ad meritum, licet iſta ſecundum ſe non eſſent meritoria illorum bonorum, quæ Deus nobis dat. Ipſe enim acceptat opera noſtra plus, quàm ipſa valeant, vt pa- D tet ad Rom. 8. ſ. Non ſunt condignę paſſiones huius mundi ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Si autem quæratur de bonis, quæ nos erogamus proximis propter Deum. Dicendum, quòd meremur in eis dupliciter. Primo quia ex bona voluntate agimus, & ipſa eſt præcipuum omnis meriti. Secundo ex ipſo opere. Nam ibi dat homo de ſuo, quia licet reſpectu Dei nō ſit homo dominus rerum, quas poſſidet, tamē reſpectu hominum proprie dominus eſt, ſicut probatum eſt præcedenti quæſtione. Acceptatur ergo opus ſuum, quia de ſuo dat.

Domine Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael patrum noſtrorum cuſtodi in æternum E hanc voluntatem cordis eorum, & ſemper in venerationem tui mens iſta permaneat. Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, vt cuſtodiat mandata tua, & teſtimonia tua, & cæremonias tuas, & faciat vniuerſa, & ædificet ædem cuius impenſas paraui. Præcepit autem Dauid vniuerſæ Eccleſiæ. Benedicite Domino Deo noſtro. Et benedixit omnis Eccleſia Domino Deo patrum ſuorum, & inclinauerunt ſe, & adorauerunt

Deum, & deinde Regem. Immolaueruntque victimas Domino, & obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus suis, & vniuerso ritu abundantissime in omnem Israel. Et comederunt, & biberunt coram Domino in die illo cum grandi lætitia: Et vnxerunt secundo Salomonem filium Dauid. Vnxerunt autem eum Domino in principem, & Sadoc in pontificem. Seditque Salomon super solium Domini in regem pro Dauid patre suo, & cunctis placuit, & paruit illi omnis Israel. Sed & vniuersi principes, & potentes, & cuncti filij Regis Dauid dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni Regi. Magnificauit ergo Dominus Salomonem super omnem Israel, & dedit illi gloriam Regni, qualem nullus habuit ante eum Rex Israel. Igitur Dauid filius Isai regnauit super vniuersum Israel, & dies quibus regnauit super Israel, fuerunt quadraginta anni. In Hebron regnauit septem annis, & in Ierusalem annis triginta tribus, & mortuus est in senectute bona plenus dierum, & diuitijs, & gloria: & regnauit Salomon filius eius pro eo. Gesta autem Dauid Regis priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel videntis, & in libro Nathan Prophetæ, atque in volumine Gad videntis: vniuersique Regni eius fortitudines, & temporum, quæ transierunt sub eo, siue in Israel, siue in cunctis regnis terrarum.

Domine Deus Abraham, & Isaac, & Israel patrum nostrorum. Deus Israel erat Deus omnium, & maxime ipsorum Hebræorũ. Et tamen vocatur hic Deus Abrahã, & Isaac, & Iacob propter duo. Primo propter manifestationem, scilicet, quia istis primo manifestatus est. Nam ante Abraham omnes gentes declinauerãt in varios errores, & ipsi Abraham primo Deus manifestatus est, & ex ipso cœpit populus Iudaicus esse populus Dei, & post ipsum manifestatus est filio suo Isaac, & nepoti suo Iacob, vt colligitur ex processu libri Genesis. Secundo patet, quia isti fuerunt patres præcipui populi Hebraici, ex quibus descenderunt Hebræi, sed cum alij fuerint etiam præcipui in populo, quare non fuerunt illi nominati, infra dicetur in quadam quæstione. Et vocatur hic Israel ipse Iacob. Nam prius vocabatur Iacob, & postea vocatus est Israel ab Angelo, quãdo luctabatur cum eo, Genes. 32. Et iterum à Deo confirmata est ista mutatio, Gen. 35. Ideo interdum vocatur Iacob interdum Israel. *Custodi in æternum hanc voluntatem cordis eorum.* Viderat enim Dauid, quòd totus populus obtulerat sponte munera, & erant omnes prompti ad cultum Dei. Et quia si semper haberent istam voluntatem colerent eum, & Deus benefaceret eis: Et ista voluntas non poterat perseuerare in Israelitis, nisi Deus hoc faceret: Ideo

F orauit Dauid, vt Deus conseruaret istam voluntatem populi sui in æternum. *Et semper in venerationem tui mens ista permaneat.* Idest, Rogo, quòd semper habeant talem mentem, qualem nunc habent ad venerationem nominis tui, quasi dicat, nunc nimis deuoti sunt erga te. *Salomoni quoque filio meo da cor perfectum.* Orauit pro toto populo in generali, quòd Deus daret illis intentionem rectam erga se, nunc orat in speciali pro Salomone, vt Deus Dei ei cor perfectum, idest, integrum, scilicet, quòd totaliter dirigatur ad mandata Dei. Aliqui enim sunt qui aliquo modo volunt colere Deum, & aliquo modo inclinantur ad idola, & isti non habent cor perfectum, idest, totum cum Deo, & Deus abominatur tales, nec recipit eorum

G obsequia. Sic etiam dixit Samuel ad totum populum Israel in Masphath, scilicet, si in toto corde vestro conuertimini ad Dominum, abijcite de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astharoth, 3. Regũ 7. quasi dicat, quòd aliter non cõuertebantur ad Deum in toto corde, nisi abijcerent Deos alienos, & seruirent ei soli. sic etiam Elias increpuit totum populum Israel, dicens, si Dominus est Deus, sequimini illum, si autem Baal est Deus, sequimini illum, quousque claudicatis in duas partes? 3. Regum 18. quasi dicat, Non est bonum aliquãdo colere vnum Deum, & aliquando alterum, sed colite vnum ipsorum tãtum, qui verus Deus fuerit. Sic faciebãt Samaritæ, qui Deũ cęli timebant, & tñ Deos suos colebant, 3. Regum 17. Et

H hoc timebat Dauid de Salomone. Ideo dixit da ei cor perfectum. *Vt custodiat mandata tua, & testimonia tua, & cæremonias tuas.* Tria sunt genera mandatorum in veteri Testamento, scilicet, moralia, cæremonialia, & iudicialia. Moralia sunt illa, quorum obligatio pendet ex natura, dato quòd non esset aliqua lex posita, sicut sunt præcepta decalogi, & quædam alia, quæ ex ratione naturali insurgunt. Cæremonialia sunt præcepta quædam de cæremonijs obseruandis circa cultum diuinum, & ista sunt præcepta pure positiua, quia non habent aliquam obligationem ex natura, siue dictamine rationis, sed solum ex voluntate legislatoris. Alia sunt iudicialia, scilicet, illa, per quæ homines diriguntur inter se in communicationibus suis, & ista iudicant circa actiones forales. Et

I ista etiam pendent ex voluntate legislatoris, licet magis habeant de naturali dictamine, quàm præcepta cæremonialia. Et hic possent intelligi ista tria per tria, quæ ponuntur in litera, scilicet, moralia per mandata, & cæremonialia per cæremonias, & iudicialia per testimonia. Et vocabuntur illa testimonialia, quia testificatus est Deus Israelitis, quòd illa seruarent. Quia tamen testimonia non multum conueniunt præceptis iudicialibus, dicemus, quòd per testimonia intelliguntur hic quædam præcepta, siue cæremonialia, siue moralia, per quæ Deus testificabatur, idest, probabat aliquid de eis, quæ fecerat. Et de istis dicetur infra in quadam quæstione. *Et faciat*

K *vniuersa.* Custodire mandata, non est illa facere, sed diligenter attendere, ad ipsa, quæ sunt, & qualia, vt postea faciamus ea, & post istam custoditionem sequitur mandatorum executio. Et sunt ista duo necessaria: nam nemo potest mandata exequi, nisi custodiat illa, idest, recogitet, etiam si non exequatur illa, etiã si recogitet nihil prodest, quia in moralibus intelligere nõ est propter se, sed propter operari. Sic ait Aristoteles 2. Ethicorum, scilicet. Non addiscimus, vt sciamus, sed vt boni efficiamur. Sic etiam dicitur Psal. 102. scilicet, Et misericordia eius super eos, qui memores sunt mandatorum illius ad faciendũ ea. Vnde non dixit solũ, q̃ misericordia Dei est super illos, q̃ memores sunt mandatorum eius, quia illud non sufficit,

Triplex genus mãdatorũ in veteri testamento.

sufficit, sed addidit ad faciendum ea. *Et ædificet ædem.* Scilicet, Templum Domini. In Hebræo habetur. Et ædificet castrum, & idem est, quia templum Domini erat per modum castri, siue turris. Nam erat altitudo sua maior, quàm longitudo, & latitudo, s. altitudo cubitorum cētum, & viginti, & latitudo cubitorum viginti, & longitudo cubitorũ sexaginta, seq. lib. cap. 3. Et sic vocatur templum turris aliquãdo in scriptura, s. turris nebulosa, vel turris gregis. *Cuius impensas paraui.* Dicit hoc Dauid, quia ipse parauerat iam omnes impensas necessarias secundum iudicium suum. Et si Salomon non ædificaret templum Dei esset inutilis illa paratio expensarum, ideo orabat Deum, vt Salomon ædificaret templum illud, ne expensæ essent inutiles. *Præcepit autem Dauid vniuersæ ecclesiæ.* Huc usq; durat benedictio Dauid ad Dominum, hic autem iubet ipse, quòd totus populus benedicat. Et dicitur, quòd præcepit vniuersæ Ecclesiæ, idest, toti populo, quia Ecclesia significat congregationem, vt dictum est in principio capituli. *Benedicite Domino Deo nostro.* Scilicet, Omnes laudate eum, quia laudabilis est. Est enim benedicere bona dicere, & sic, quando laudamus aliquem, cũ de eo bona proferamus, dicimur ei benedicere. Sed aliquãdo benedictio est bonorum largitio, & sic Deus dr̃ benedicere homini, quando ei bona confert. Et sic ẽt vnus homo dat alteri benedictionem, qñ ei dat aliquod munus, siue benedictionẽ. *Et benedixit omnis ecclesia Domino Deo patrum suorum.* Idest, tota multitudo benedixit Deo laudando ipsum. Quid aũt illi dixerint laudando non ponitur, quia forte quilibet diceret secundum intentionem suã, & nõ dicerent omnes idem. Ideo scriptura nõ curauit dicere, quid illi dixerint. *Et inclinauerunt se, & adorauerunt Deum deinde regem.* Postquàm benedixerunt Deo, inclinauerunt se omnes ad adorandum Deum, & postea conuersi sunt omnes ad regem, & adorauerunt ipsum, idest, exhibuerunt ei quandam reuerentiam, sicut exhibetur homini. Reuerentia autem exhibita Deo fuit adoratio latriæ. *Immolaueruntque victimas Domino.* Oblatio victimarum pertinebat ad quandam reuerentiam, quia non exhibetur alicui sacrificium, nisi Deo, ideo non solum significatur in hoc honor, sed etiam maximus honor. Est enim victima nomen generale ad omnia sacrificia, quia sunt tria genera sacrificiorum, scilicet, holocaustum, hostia pacifica, & victima pro peccato. De cæremonijs autem, quæ fiebant in quibuslibet istorum sacrificiorum, habetur Leuitici 1. & 3. & 4. & 6. *Et obtulerunt holocausta die sequenti.* Non est sensus, quòd in ipsa die, in qua Dauid dixit ista oblatæ fuerint victimæ, & sequenti die offerrentur holocausta, quia eodem die victimæ, & holocausta oblata sunt, cum idem sint victimæ, & holocausta, sed dicitur quòd immolauerunt victimas, & non assignat tempus, cum ponitur immediate tempus, scilicet, quòd sequenti die obtulerunt ista holocausta. Nam ipsa die, qua Dauid locutus est populo ista, quæ supra habentur erat forte sero, & non potuerunt post hæc immolari holocausta, sed sequenti die immolata sunt. *Tauros mille, & arietes mille, & agnos mille.* Ponitur summa animalium oblatorum. Nam de quocunque genere mille oblata sunt. *Cum libaminibus suis.* Libamina sunt quædam accessoria ad sacrificia, & sunt quinque, scilicet, simila, oleum, vinum, sal, & thus, vt patet Leuitici secundo, & Numeri decimoquinto. Et offerebantur ista in mensura certa, scilicet, plura cum maioribus sacrificijs, & pauciora cum minoribus. Et ista libamenta ponebantur semper in holocaustis, & hostijs pacificis. In hostijs autem pro peccato non ponebantur victimæ, vt patet Numeri decimoquinto.

A *Et vniuerso ritu.* Scilicet, Seruatus fuit in victimis istis totus ritus, idest, omnes cæremoniæ, quæ secundum legem seruandæ erant. *Abundantissime.* Idest, Libamenta, & omnia requisita ad illa sacrificia data sunt abundantissime. *In omnem Israel.* Idest, Ista sacrificia facta abundantissime fuerunt pro toto Israel. Vel est sensus, quòd oblata sunt sacrificia, & libamenta, quæ sufficerent in cibum pro toto Israel, scilicet, pro omnibus illis, qui præsentes erant in congregatione illa, & repræsentabant totum Israel. Nam isti comederunt de sacrificijs istis, vt patet in litera. *Et comederunt, & biberunt coram Domino in die illa.* Scilicet, In die illa, in qua obtulerunt sacrificia, comederunt, & biberunt de sacrificijs illis. Et
B dicitur, quòd comederunt coram Domino, scilicet, coram altari, vbi oblata fuerunt sacrificia, quia ibi existentes dicebantur esse coram Domino.

Cum grandi lætitia. Scilicet, Omnes Israelitæ gauisi sunt nimis de oblatione illa, & de omnibus, quæ facta fuerunt. Ideo comedebant de sacrificijs cum lætitia.

Quare dicitur hic potius Abraham, Isaac, &c. quàm aliorum. Quæst. XII.

QVÆRITVR circa prædicta, quare potius dicitur hic Deus Abraham, & Isaac, & Israel, idest, Iacob, quàm aliorum: nam multi
C alij fuerant inter Hebræos clarissimi, sicut Moyses, & Iosue, & Samuel.

Dicendum, quòd vna causa fuit, quia isti fuerunt primi patres populi. Nam licet alij fuerint patres Hebræorum, tamen isti fuerunt primi simpliciter. Ideo attribuitur eis honor primitatis. Et patet, quia dicitur hic Deus patrum nostrorum, & sic tanquàm patres, & primi ponuntur hic ante alios. Alia causa fuit, quia licet alij essent patres Hebræorum, tamen debuerunt poni isti tres, eo quòd in istis colligitur totum genus Hebræorum, s. quilibet istorũ fuit pater omnium Hebræorum, quod nõ competit alicui alteri de posteris. Nam duodecim filij Iacob fuerunt capita duodecim tribuum Israel. Et tñ sub nullo filiorũ Iacob cõprehē-
D ditur totus Israel. Et sic nullus erat pater omnium Israelitarũ, ita q̃ oẽs possent eum vocare patrem, & tñ hi erant principes omnium tribuum Israel, & multi alij de ipsis tribubus. Ideo non poterant vocare patrem aliquem principem alicuius tribus, vt Iudam, vel Zabulon, vel aliquem alium, quia si esset pater respectu quorundam non esset pater respectu omnium. Abraham autem erat pater omnium Hebræorum, & Isaac pater omnium, & etiam Iacob, quia nullus Hebræus erat, qui non esset de stirpe alicuius istorum. Et tamen accipiendo quemcunq; inferiorem, vel posteriorem ad Iacob nõ esset ille pater omnium Hebræorum, quia nullus de filijs Iacob fuit pater omnium, & sic non potuerunt nominari aliqui nisi isti,
E quia nullus ante istos fuit pater Hebręorum, eo quòd electio populi Dei cępit in Abraham. Nullus autem post istos nominari debuit, quia nullus fuit pater omnium Hebræorum. Ideo isti soli nominati sunt, quia quemlibet istorum poterat totus populus vocare patrem. Modus autem, quo quilibet istorum erat pater Hebræorum fuit, quia Abraham, qui primus fuit, erat pater non solum Hebræorũ, sed ẽt aliarum gentiũ: nã ipse genuit Ismahelem de Agar, a qua descenderunt Ismahelitę, qui vocantur Agareni, & non sunt de stirpe Hebræorum. Habuit etiã Ceturam in vxorem, ex qua genuit multos filios, a quibus nominatæ sunt multæ gentes, Genes 25. Nam a quodam eorũ noĩati fuerunt Madianitæ, qui non sunt de stirpe Hebræorũ,

De Sara autem genuit Isaac, a quo descenderunt Hebræi. Ipse tamen Isaac non solum fuit pater Hebræorum, sed etiam quarundam aliarum gentium. Nam genuit Isaac gemellos, scilicet, Iacob, & Esau. Ab Esau descenderunt Amalecitæ, & Idumæi. Nam Idumæi vocati sunt ab ipso Esau, qui vocatur Edom, Amalecitæ vocati sunt a quodam nomine Amalec nepote Esau Genes. 35. De Iacob autem descenderunt Hebræi. Et sic Abraham, & Isaac fuerunt patres Hebræorum omnium, sed non solum ipsorum Hebræorum. Iacob autem fuit pater omnium Hebræorum, quia ipse habuit duodecim filios a quibus descenderunt duodecim tribus Israel. Et ipse fuit pater omnium Hebræorum, & solum ipsorum Hebreorum, quia a quolibet filiorum suorum descendit aliqua progenies Hebræorum.

De quibusdam verbis hic dictis a Dauid, quòd Deus, scilicet, conseruaret istam voluntatem &c. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius ad quid dixit hic Dauid ad Deum, quòd conseruaret istam voluntatem, quam nunc habebat semper in Israelitis, cum in potestate hominis sit actus voluntatis. Respondendum, quòd istud dixit Dauid, quia habere voluntatem istam semper, non erat in potestate hominis. Nam licet voluntas non possit cogi ad aliquid faciẽdum, & habeat libertatem, vt moueatur in quodcunque, tamen cum propter peccatum sit in nobis quædam difficultas ad bonum, non possumus aliquod bonum velle, nisi Deus conuertat nos, ad volendum illud nos mouendo. Et non solum accidit nobis hoc propter peccatum, sed etiam si nunquam peccauissemus nõ posset homo aliquod bonum velle, nisi Deo mouente ipsum, quia cum Deus sit causa prima, necesse est, quòd ad omnem actionem concurrat coagendo causis particularibus. Et sic etiam concurret ad actum voluntatis. Item patet, quia si voluntas moueret se ad actum suum, & non moueretur ab aliquo alio, esset ipsa causa prima, quia nulla causa est, quæ moueat non mota, nisi prima. Voluntas tamen nostra non est causa prima. Ideo ipsa mouetur ab aliquo alio in actu suo, & non potest moueri, nisi illo concurrente. Patet etiam istud Ioan. 15. Cum dixit Christus. Sine me nihil potestis facere, idest, nullum opus meritorium potestis agere, nisi ego mouear vos ad illud, & tamen velle bonum est opus meritorium, immo nullum est magis meritorium quàm velle, quia a voluntate dependet omne meritum, cum ibi sit libertas. Ideo non poterit aliquis bonum velle nisi a Deo moueatur, & tamen si esset solum in potestate Dei mouere voluntatem nostram ad bonum, non videretur homo culpabilis, si non vellet bonum, quia non posset, cùm Deus non moueret ipsum. Ideo vt non attribuatur aliqua culpa Deo, ipse semper mouet voluntatem nostram. Nam est quædam gratia pulsatiua, scilicet, quidam motus, secundum quem Deus semper pulsat cor nostrum inclinando ad bonum, & in potestate nostra est consentire illi motui, vel non. Si enim consentimus, volumus bonum, si autem nõ consentimus, inclinamur in malum. Ideo quando non volumus bonum culpabiles sumus, cum sit in potestate nostra omni tempore velle bonum Deo mouente cor nostrum. Sic enim patet Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso: siquis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, introibo ad illum, & cenabo cum illo, & ipse mecum. Et intelligitur hoc de ostio cordis. Ideo homo libertatem habet ad bonum volendum semper. Et tamen est diuersitas in

F hoc, quia licet Deus pulset cor nostrum, interdum pulsat tam remisse, quòd non mouemur ex illa pulsatione. Interdum autem pulsat violentius, & mouemur ab eo, ideo orandũ est ad Deum, vt ipse moueat cor nostrum ad bonum, immo nulla oratio est tam conueniens homini, sicut ista, scilicet, quòd moueat cor suum ad diligendum ipsum. Sic enim dicitur, Psalmo 118. Scilicet, Inclina cor meum Deus in testimonia tua, idest, inclina illud ad custodiendum legem tuam. Sic etiam Dauid orauit hic Dominum, dicens: Domine custodi in æternum hanc voluntatem eorum, vt semper in venerationem tui nominis mens ista permaneat. Sicut etiam Salomon orauit Dominum, vt inclinaret cor suum, & omnium de

G populo ad custodiendum legem eius, vt patet 3. Regum 8. Sit Deus noster nobiscum, & inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs eius. Ipse quoque Deus interdum optat, vt homines habeant semper talẽ voluntatem, qualem interdum habent ad colendum eum, sicut patet Deuteronom. 5. Cum dixerunt Israelitæ, quòd facerent omnia, quæ Deus iuberet. Et Deus ait: Bene omnia sunt locuti, quis det talem eos habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea? Valde ergo orandum est ad Dominum, vt det nobis voluntatem bonam ad semper diligendum eum, quia si ipse non dat, non poterimus illam habere. Et propter hoc dicitur Deus interdum indurare nos, vel inducere in

H errorem, scilicet, quia non mouet efficaciter voluntatem nostram ad colendum eum. Sic dicitur Isaiæ 63. Domine pater noster, quare errare nos fecisti de vijs tuis, & indurasti cor nostrum ne sequeremur te? Rectè ergo Dauid orauit Dominum, vt continuaret istam voluntatem in populo, & in Salomone.

De quibusdam verbis dictis a Dauid pro filio suo. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius cum Dauid orasset hic Dominum, vt continuaret istam voluntatem in populo, quare postea subdidit: Salomoni quoque filio meo da cor perfectum, quia orando pro toto Israel orabat pro Salomone, cum ipse esset quæ-

I dam pars Israel.

Aliquis dicet, quòd hoc fecit Dauid propter specialem affectionem. Nam specialiter diligebat Salomonem, quia erat filius suus: ideo orauit pro eo specialiter.

Sed dicendum, quòd non stat, quia Dauid multos alios filios habebat, vt patet infra in litera. Et si ista fuisset causa, etiam pro alijs orasset expresse.

Sed dicendum est, quòd hoc fecit propter multa. Primum fuit propter dignitatem Salomonis, quia ipse erat rex iam semel vnctus, & ipse solus erat tantæ dignitatis, sicut totus populus: ideo debuit pro ipso orare Dauid specialiter, sicut pro toto populo. Se-

K cundum fuit, quia Salomon non erat pars Israel, quia erat rex: ideo non erat pars populi, sed super totum populum; sicut rector vniuersi non est pars vniuersitatis, sed super totam vniuersitatem rerum, vt colligitur 12. Metaphysicæ.

Tertium fuit, quia totum, quod orauerat Dauid pro populo, pendebat ex Salomone: nam ipse futurus erat rex post Dauid, & ex voluntate eius regeretur populus, & si ipse vellet inducere populum ad colendum Deum, saltem timore pœnæ cogeret omnes ad obseruantiam legis. Si autem Salomon non haberet rectam intentionem ad Deum, daret, nihil profito, ꝙ populus inclinaret ad colendũ ipsum, nihil profi- ceret, q. ꝓpter regẽ omnia impedirent, sicut postea factum

ctum est. Nam Salomon fecit templa multa idolis propter amorem vxorum suarum, & ex illis populus accepit occasionem ad colendum idola. 3. Regum 11. Et quia ista templa erant in monte Oliueti, vocatus fuit mons ille mons offensionis, scilicet, quia populus offensus est ex templis illis, & incitatus est ad cultum idolorum, vt patet 4. Regum 23. & 3. Regum 11. Et propter hoc post mortem Salomonis tempore Roboam filij eius fuerunt omnes de regno Iuda impliciti idolatria, vt patet 3. Regum 14. & 15. Quartum fuit, quia Dauid volebat hic orare aliquid sponte pro Salomone, scilicet, quòd Deus daret ei voluntatem ædificandi templum, vt patet in litera. Et istud non erat oraturus pro aliquo de populo, ideo specialiter debuit orare pro Salomone.

Ex cuius expensis fuerunt oblata tot animalia. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius cum hic oblata fuerint tot animalia, scilicet, tria millia, & multa libamenta cum eis, de cuius expensis ista offerrentur.

Aliquis dicet, quòd offerebantur de expensis Sanctuarij, sicut offerebantur quotidie sacrificia de reditibus ipsis Sanctuarij. Sed dicendum, quòd hoc non stat. Primo quia non fiebant ista sacrificia in Sanctuario: nam Sanctuarium erat in Gabaon tempore Dauid, vt patet supra 16. & 21. Ista autem sacrificia offerebantur in Ierusalem, quia ibi erant nunc omnes isti principes cum Dauid, vt patet præcedenti capitu. ideo non fierent de expensis Sanctuarij.

Secundo patet, quia dato, quòd ista sacrificia fierent in Gabaon, vbi erat Sanctuarium, non fierent de expensis eius. Quia de expensis Sanctuarij fiebant sacrificia, quæ erant ordinaria. Alia autem, quæ erant accidentalia, fiebant a volentibus aliquid offerre. Sacrificia autem ordinaria erant quotidie duo agni anniculi in holocaustum, vnus in mane, & alius in vespere, & in Sabbathis duplicabantur. In solennitatibus autem, scilicet, Calendis, Phase, Pentecostes, die Clangoris, & Propitiationis, & Tabernaculorum fiebant alia sacrificia, quæ habentur expresse Numeri 28. & 29. Vltra illa autem nihil erat ordinarium, nec offerendum de expensis templi. Et tamen tot sacrificia, quot hic ponuntur, non pertinebant ordinarie ad solennitatem alicuius diei, vt patet Nu. 28. & 29. Ideo non fuerant ista oblata de expensis templi. Sed dicendum est, quòd oblata sunt de expensis Dauid, vel populi, vel vtrorumque simul, potius tamen credendum est, quòd oblata fuerint de expensis Dauid, quia ipse congregauerat nunc istam multitudinem ad exhortandum illam, ideo ipse faceret etiam sumptus sacrificiorum. Nam sic quando vocauit populum ad arcæ portationẽ ipse obtulit sacrificia omnia, & dedit cibos toti populo, vt patet 2. Regum 6. Et supra 16. Sic etiam Salomon quando congregauit totum populum ad dedicationem templi ipse obtulit sacrificia multa, vt patet 3. Regum 8. Et sequenti libro, capitu. 6. Et istud verisimilius est, quia nunc Dauid daturus erat cibos toti populo congregato, quia ipse congregauerat eum. Ideo offerret sacrificia, vt de carnibus illorum cibaretur populus, & faceret duo bona simul.

Vbi fuerunt facta ista sacrificia. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, vbi obtulerunt nunc Israelitæ sacrificia ista. Aliquis dicet, quod obtulerunt ea in Sanctuario Domini in

A Gabaon, quia ibi erat illo tempore, & etiam postquàm cœpit Salomon regnare, fuit ibi aliquanto tempore, cum Salomon iuerit illuc ad offerendum Domino holocausta, mortuo Dauid, tertio Regum tertio, & sequenti libro, cap. 1. Et non erat alius locus secundum legem, in quo posset sacrificium fieri, nisi Sanctuarium, vt patet Leuit. 17. & Deuteronom. 12. & Iosue 22. Sed dicendum, quòd non stat, quia Dauid erat nunc in Ierusalem cum tota ista multitudine, vt patet præcedenti cap. Ideo non fierent ista sacrificia in Gabaon. Aliquis dicet, quòd facta sunt ista sacrificia in area Ornam Iebusæi, eo quòd locus ille erat iam determinatus pro sacrificijs, quia quando Dauid obtulit ibi sacrificium pro cessatione pe-
B stis, & venit ignis de cœlo super altare, supra vigesimoprimo, sciuit Dauid, quòd ille erat locus ad offerendum sacrificia, vt ait: Hæc est domus Dei, & altare in holocausta pro Israel, supra vigesimosecundo. Et tamen istud fuerat ante hoc aliquanto tempore, cum istud, quod habetur hic fuerit factum in fine vitæ Dauid. Ideo poterat nunc Dauid offerre ibi sacrificia. Dicendum, quòd istud non apparet. Nam locus ille non fuit sanctificatus pro sacrificijs mox, vt venit ignis de cœlo super illum, quia istud fuit solum ad significandum acceptationem illius loci pro vna vice. Postea autem non debebat ibi offerri sacrificium, quousque fieret ibi templum per Salomonem. Et istud significauit Dauid, dicens:
C Hæc est domus Dei, & altare ad holocaustum Israel, idest, hic fabricabit domum Dei, & altare pro holocaustis ponetur. Nunc ergo non sacrificaret ibi Dauid, & hoc colligitur aliqualiter, quia post mortem Dauid Salomon in principio regni sui laudatur de omnibus, nisi quòd offerebat sacrificia in excelsis, idest, in altaribus, quæ erant extra Sanctuarium, vt patet tertio Regum tertio. Area tamen Ornam Iebusæi erat extra Sanctuarium, cum nunc esset Sanctuarium in Gabaon. Ideo non offerret ibi Dauid.

Dicendum igitur, quòd Dauid obtulit ista sacrificia in Ierusalem coram arca fœderis. Nam erat nunc arca in Ierusalem in domo Dauid, postquàm ducta
D est de domo Obededom, secundo Regum sexto, & supra decimoquinto. Et mansit ibi vsque post ædificationem templi: nam tunc ducta est de domo Dauid, & introducta in templum Salomonis, vt patet 3. Regum octauo, & sequenti libro, cap. 5. Coram ista arca licebat offerre sacrificia. Nam quando portata est de domo Obededom in domum Dauid, oblata fuerunt coram ea multa sacrificia, vt patet secundo Regum 6. & supra decimoquinto. Nam post quoslibet sex passus offerebantur animalia multa, vt patet ibidem, & offerebantur etiam quotidie sacrificia coram arca. Nam Dauid constituerat sacerdotes, & Leuitas, qui ministrarent coram illa, & alios sacerdotes, & Leuitas constituit in Gabaon, vt ministrarent ibi,
E quia erat ibi tabernaculum Domini, supra decimosexto. Et sic nunc offerrentur ista sacrificia omnia coram arca, quia ibi erat locus licitus, & intra Ierusalem, vbi nunc erat Dauid. Et cum ibi offerrentur, dicebantur offerri coram Domino, eo quòd Deus specialiter erat in arca, vt dicetur sequenti quæstione. Cum autem obijcitur, quòd non licebat offerre sacrificia, nisi in Sanctuario: dicendum, quòd de lege communi verum erat, & tamen specialiter licuit offerre sacrificia coram arca, vt probatum est supra 16. Et oblata sunt, vbicunque illa esset. Nam quando portata est de terra Philisthinorũ, & venit in agros Bethsames, coram ea oblatæ sunt victimę multæ, 1. Reg. 6. Et cum portaretur de domo Obededom in domum

David offerebantur coram ea sacrificia per viam, secundo Regum sexto, & supra decimoquinto. Et postquàm locata est in domo Dauid sub tentorio, quod parauerat ei, oblata fuerunt sacrificia coram ipsa, vt patet supra decimosexto. Ita ergo nunc liceret offerre ibi, & ibi Dauid offerret omnia hæc.

De veritate aliquorum verborum, quæ hic dicuntur, scilicet, quòd populus comedit, &c. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius quomodo dicitur hic, quòd populus Israel comedit, & bibit nunc coram Domino.

Aliquis dicet, quòd hoc fuit, quia vbicunque homo sit, coram Domino est, cum Deus sit vbique. Ideo vbicunque comederent Israelitæ, necessario comedebant coram Domino. Dicendum tamen, quòd non stat, quia tunc non esset aliquid speciale, quia non solum nunc comederent Israelitæ coram Domino, sed quandocunque comederent, coram Domino comederent; & omnia alia facerent, & sic scriptura non curaret nunc dicere, quòd comedebant coram Domino, quia accipiendo isto modo manifestum erat. Nam scriptura non curat replicare ea, quæ notissima sunt.

Dicendum ergo, quòd Israelitæ dicebantur comedere nunc coram Domino, quia comedebant in aliquo loco, in quo Deus specialiter erat. Et istud erat in tabernaculo illo, in quo erat arca. Nam ibi facta sunt sacrificia ista, quæ habentur in litera, & comedit populus de sacrificijs ibi. Nam ista erat lex sacrificiorum pacificorum, quòd quædam pars eorum cremaretur in altari, scilicet, adipes, & renes, & cauda interdum, & quedam pars sacerdotibus proueniret, scilicet, pectusculum, & armus dexter, & reliquæ carnes prouenirent offerentibus, Leuit. 3. & 7. Et illę partes, quæ proueniebant offerentibus comedebantur ab eis in Sanctuario, & ibi coquebantur, vt colligitur primo Regum secundo. Et sic dicebantur tunc offerentes comedere coram Domino, quia comedebant in Sanctuario, vbi specialiter Deus erat. Ita nunc dicebantur comedere coram Domino, idest, coram arca. Nam quia dandum est, quòd plurima istorum sacrificiorum essent pacifica, & multæ carnes ipsorum prouenirent Dauid offerenti, ipse autem daret illas populo, quia quilibet offerens, poterat inuitare quoscunque vellet ad comedendum de carnibus sacrificiorum, quæ ipse obtulerat, dum tamen illi essent mundi, vt colligitur Deuteronom. duodecimo, vbi Deus iubet, quòd quando Israelitæ facerent sacrificia, & comederent coram Domino inuitarent Leuitas, & peregrinos, & alios pauperes ad comedendum. Dicebantur autem comedere omnes coram Domino nunc, quia coram arca comedebant, & tamen ibi repræsentabatur Deus specialiter. Nam in Sanctuario, & qualibet parte Sanctuarij repræsentabatur Deus. Nihil tamen erat, in quo manifestius repræsentaretur, quàm in arca: nam ibi repręsentabatur Deus: nam audiebatur Deus loquens, & respondens ad dubia. Quandocunque enim Moyses dubitabat in aliquo, ingrediebatur in Sancta sanctorum, & audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio super arcam, Numeri 7. Et istud non fiebat in alia parte Sanctuarij. Ideo qui erat coram arca erat specialissime coram Deo. Et sic Israelitæ dicebant, quòd Deus sedebat super arcam inter Cherubim, & nō dicebatur sedere in alio loco Sanctuarij, 2. Regum 8. & Psal. 79. Recte ergo populus comedebat nunc coram Domino, cum comederent coram arca, scilicet, in domo illa, in qua erat arca. *Et vnxerunt.* Hic ponitur 3.

F huius cap. scilicet, Salomonis vnctio, & dicitur. *Et vnxerunt secundo Salomonem filium Dauid.* Scilicet, Iterum vnctus fuerat Salomon in regem, & tamen nunc secundo vnctus est propter causas, quæ ponentur infra in quadam quæstione. *Vnxerunt autem Domino in principem.* Idest, Vnxerunt Salomonem in principem, idest, in regem Domino, idest, ad seruitium Domini, quia colebatur Deus in hoc, quòd vngeretur Salomon in regem. *Et Sadoc in pontificem.* Iste est Sadoc, de quo dictum est supra 24. quòd erat princeps sacerdotum de domo Eleazar, & nunc factus est pontifex, idest, summus sacerdos, de quo infra declarabitur. *Seditque Salomon super solium Domini in regem.* Idest, Postquam Salomon vnctus est secunda vice in regem, sedit super solium Domini, idest, super thronum regni, qui vocatur solium Domini, eo quòd specialiter pertinebat ad Deum regnum Israel, vt declaratum est præcedenti cap. in quadam quæstione. *Pro Dauid patre suo.* Idest, Factus est rex loco Dauid patris sui. *Et cunctis placuit.* Scilicet, Omnes Israelitæ lætati sunt, quòd Salomon constitueretur in regem. In Hebræo dicitur. *Et profuit.* Scilicet, Profuit, quòd Salomon ista secunda vice vngeretur in regem, scilicet, quia nunc consenserunt, & omnes Israelitæ, quod prius non fecerant. *Et paruit illi omnis Israel.* Scilicet, Obediuerunt ei tanquam regi omnes de populo Israel. *Sed & vniuersi principes, & potentes.* Dixerat de popularibus, quòd subiecti fuerant Salomoni, hic exprimitur specialiter de potentibus, & principibus regni, quòd subiecti fuerunt ipsi Salomoni. *Et cuncti filij regis.* Habebat enim Dauid multos filios, sicut dicitur præcedenti cap. Et plurimi illorum adhuc viuebant, & omnes illi obediuerunt Salomoni. Et sic etiam Adonias, qui prius restiterat Salomoni, consensit nunc eius vnctioni. *Dederunt manum.* Idest, Dederunt adiutorium ad hoc, quòd Salomon vngeretur. Vel dederunt manum, idest, consenserunt, quòd vngeretur. *Et subiecti fuerunt regi Salomoni.* Scilicet, Sponte se subiecerunt, & tanquam regi. Nam licet inquantum fratres essent æquales, tamen inquantum Salomon erat rex, & illi non, fuerunt minores ipso, & subditi ei.

I *Magnificauit ergo Dominus Salomonem super omnem Israel.* Scilicet, Fecit eum maiorem, quàm totum Israel, eo quòd ipse erat rex totius Israel. Vel dicitur magnificatus super Israel, quia Deus confirmauit regnum eius, & fecit eum nimis potentem.

Et dedit illi gloriam regni. Idest, Magnam excellentiam, & honorem in regno. *Qualem nullus habuit ante eum rex Israel.* Scilicet, Nullus de Regibus præcedentibus fuit tam honorabilis, & tam inclytus, & potens, & diues, & sapiens, sicut infra dicetur in quadam quæstione.

De prima vice vnctionis Salomonis. Quæst. XVIII.

K QVAERITVR cum hic dicatur, quòd vnctus est Salomon secundo in regem, quando vnctus fuit prima vice.

Dicendum, quod Salomon fuit vnctus bis, & aliqui putant quod ter. Prima vice vnctus fuit viuente Dauid cum iam ægrotaret. Cuius causa fuit vnctio Adoniæ fratris sui in regem. Nam Dauid inciderat in quandam ægritudinem magnam, scilicet, quòd totum corpus suum erat infrigidatum. Ita quòd licet operiretur vestibus, non calefiebat. Vnde quæsita est ei adolescentula, quæ calefaceret eum. Et tunc Adonias filius Dauid insurrexit, dicens: Ego regnabo, & fecit se vngi in regem, cōsentientibus sibi multis

tis principibus,& magna parte populi. Habuit autem Adonias multa incentiua ad faciendũ hoc. Primum erat, quia ipse erat primogenitus inter superstites filios Dauid. Nam Amnon,& Absalon mortui fuerunt 2. Regum 13.& 18. Et tamen post Absalonem in ordine natiuitatis sequebatur Adonias, vt patet 3. Regũ 1. Putauit ergo ex iure primogenituræ sibi prouenire. Secundum erat, quia Adonias diligebatur nimis a patre suo Dauid,& credebat, ꝙ non daret alteri regnũ,& intantum superbiuit præsumens de ista dilectione, ꝙ non solum putauit, quòd regnum sibi proueniebat, sed etiam viuẽte Dauid voluit sibi regnum accipere. Vnde fecit sibi currum, & quinquaginta viros, qui præcederent eum,& iste erat habitus regalis, & super hoc dicebat Adonias, ego regnabo, & tamen Dauid cum diligeret eum non increpuit ipsum 3. Regum 1. cap. Tertium motiuum fuit ęgritudo Dauid, quia cũ nimis egrotaret nec surgeret de lecto,& putaret eum iam Adonias morti propinquum, credidit, quòd non posset in hoc prouidere, etiam si vellet cõtrarium facere. Ideo ausus est facere istud. Quartum fuit magnus fauor, quem habebat Adonias, quia cum eo erat Ioab princeps militiæ Dauid, & Abiathar summus sacerdos,& multi alij principes, vt patet 3. Regũ 1. Ideo fauore eorum fultus putauit, quòd nullus ei posset resistere. Ideo publicè fecit se vngi in regem viuente Dauid 3. Regum 1. Et tunc vnctus est Salomon iubẽte Dauid eodem die, & ista fuit prima vnctio. Post hoc transiuit aliquantum tempus,& facta est ordinatio sacerdotum, & Leuitarum secundum officia sua, & postea congregauit Dauid totam multitudinem principum,& hortatus est eos de custodia legis, & de templi ædificatione. Obtulerunt postea munera, quæ habentur hic. Deinde obtulerunt sacrificia. Et ad vltimum vnxerunt Salomonem in regem. Quod autem fuerit iste ordo, patet, quia supra 23. Dicitur, quòd Dauid senex, & plenus dierum constituit Salomonẽ in regem,& postea sequitur ibi in eodem capitulo, & in omnibus sequentibus vsque ad vicesimum septimũ de ordinatione sacerdotum, & Leuitarum. Hic autem ponitur vnctio secunda Salomonis. Ideo illa, quæ ponitur supra 23. fuit prima. Et inter illam, & istam acciderunt omnia, quæ habentur in medio. Dicendum etiam, quòd non fuit magnum tempus inter istam,& illam. Aliqui autem putant, quòd Salomon vnctus fuerat tertia vice post mortem Dauid, sed de illa nõ apparet. Non est tamen inconueniens, quod fuerit tertia vnctio.

Quare bis fuerit vnctus Salomon in regem. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius quomodo Salomon vnctus est bis, quia sufficiebat eum semel vngi. Nam vnctio erat cõsecrari aliquem in regem,& per hoc videbatur dari sibi titulus regni, sufficiebat tamen semel dari titulum, immo non poterat sępe dari, quia quod meum est ex vna causa, ex altera meum esse non potest, nisi desierit esse meum. Et tamen postquam semel Salomon vnctus est, & acquisiuit regnum, illud nunquam perdidit. Ideo non poterat pluries vngi. Aliquis dicet, quòd vnctus est Salomon pluries, quia consuetudo erat, quòd reges sępe vngerentur. Sic patet de Saule, qui saltem bis vnctus est. Nam primo vnctus est per Samuelem 1. Regum 10. Et iterum vnctus est in Galgala a toto populo 1. Regum 11. Sic etiam fuit de Dauid, qui ter vnctus est. Primo per Samuelem in domo patris sui in Bethlehem 1. Regum 16. Secundo per populum Iuda, quando factus est rex super Iudam 2. Regum

A 2. Tertio per totum Israel, quãdo factus est rex super totum Israel 2. Regum 5. Et supra 11. Dicendum, quòd non erat consuetudo, quòd reges pluries vngerentur, sicut nec sacerdotes pluries consecrantur. Et ratio est, quia in sacerdotibus, & alijs ministris per vnicam consecrationem acquiritur character, vel ordo, ita etiam in regibus per vnicam vnctionem acquiritur titulus regni. Ideo non vngitur idem rex pluries. Et sic apparet, quia in toto veteri testamento non reperiretur de aliquo rege, quòd vnctus fuerit pluries nisi de ipsis tribus, scilicet, de Saule, Dauid, & Salomone. Causa autem specialis fuit in istis, vt pluries vngerentur, quæ declarabitur sequenti quæstione. In alijs autem non accidebat eadem causa, ideo B semel vngebantur. Et sic fuit in Salomone. Nam ad acquirendum titulum regni suffecit ei vnctio prima. Fuit tamen secundo vnctus propter aliquam causam, de qua dicetur sequenti quæstione.

De causa vnctionum Salomonis. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, quæ fuit causa, vt Salomon sępe vngeretur. Aliquis dicet, quòd fuit eadem causa quæ in Saule, & Dauid qui vncti sunt pluries, vt dictum est præcedenti quæstione.

Dicendum, quòd non fuit, quia illi vncti fuerunt ex alijs causis, quæ nullo modo conuenerunt Salomoni. Patet de Saule: nam fuit vnctus Saul bis. Pri- C ma vice per Samuelem 1. Regum 10. Et secunda vice per totum populum eodem libro, cap. 11. Et ratio huius fuit, quia prima vice vnctus fuit Saul in secreto. Nullus enim vidit aut sciuit vnctionem illam. Vnde cum iret puer quidam cũ Saule iussit Samuel, quod ille puer præcederet, ne videret quomodo vngeretur Saul 1. Regum 10. Postea autem factus est rex publicè. Ideo rationabile fuit, quòd iterum vngeretur. Quia aliàs non putaret populus eum esse vnctum in regem. Debuit ergo vngi iterum. Et vnctus est in Galgala 1. Regum 11. In Dauid etiam fuit alia causa. Nam prima vice vnctus est Dauid secrete in domo patris sui per Samuelem. Nec ausus est manifestare Samuel ad quid veniret in Bethlehem, sed D potius finxit aliam causam, vt patet 1. Regum 16. Secunda vice vnctus est Dauid publicè super tribum Iuda, & ista secunda vnctio erat necessaria, quia prima fuerat occulta. Tertio vnctus est in regem super totum Israel 2. Regum 5. Et supra 11. Et fuit ista vnctio manifesta, tamen non suffecit secunda, eo quòd illa vice fuit vnctus Dauid rex super solam tribum Iuda. Illa autem tertia vice vnctus est super totum Israel. Et sicut si aliquis rex successiue efficeretur rex diuersorum regnorum, oportebat eum pluries vngi: Ita cum Dauid factus fuerit primo rex super Iuda, deinde super totum Israel, vngi debebat pluries. In Salomone autem non fuit eadem causa, quæ in Saule, scilicet, quòd prima vnctio esset occulta, secunda mani- E festa, quia vtraque facta est publicè. De prima patet 3. Regum 1. Nam totus populus, vel maior pars duxit eum in Gion super mulam Dauid, & ibi vnctus est in regem. Secunda etiam vnctio publica fuit, quia interfuit ibi totus populus, & filij regis, vt patet in litera. Non fuit etiam ibi causa, quæ in Dauid. Nam Dauid vnctus est super Iudam, & deinde super totum Israel. Et quia ista erant duo regna, conueniens fuit bis vngi Dauid in regem. Salomon autem fuit vnctus vtraque vice super totum Israel: ideo non erat eadem causa, quæ in Dauid. Sed dicendum est, quòd Salomon vnctus fuit bis propter discordiam. Nam prima vice vnctus est in discordia, eo quòd Adonias vnctus fuerat in regem a multis principibus, & a quadam

dum parte populi. Et Salomon vnctus fuit tunc ab alijs, Quia ergo volebat Dauid relinquere statum Salomoni securum, voluit quòd vngeretur iterum. Nam si moreretur Dauid, & non esset Salomon vnctus nisi prima vice, cum illa vnctio facta fuisset in discordia, Adonias posset ex sua vnctione putare, quòd aliquod ius sibi erat quæsitum, cum vtraque facta fuisset in discordia. Et cum haberet Adonias magnũ fauorem, quæsito isto colore, posset contra Salomonem procedere post mortem Dauid, & fieret bellum inter filios eius. Ideo voluit viuens concordare filiorum suorum discordantes intentiones. Potissime quia cum fuissent multi principes in vnctione Adoniæ, vt patet 3. Regum 1. & illi non consenserant in vnctione Salomonis, possent post mortem Dauid rebellare contra Salomonem non accipiendo eum in regem. Conueniens ergo fuit fieri aliam vnctionem. Secundum fuit, quia voluit Dauid, quòd Salomon constitueretur rex cum magno honore. In prima vice tamen non fuerat vnctus cum tanto honore, sicut decebat, cum esset vnctio in discordia. Ideo nunc debuit vngi iterum in concordia, & honoraretur nimis cum omnes consentirent. Tertium fuit, quia in vnctione prima Salomonis fuerunt multi de principibus contrarii, qui fauebant Adoniæ. Ideo oportebat eos reconciliari Salomoni, vt reciperent eum in regem. Et quia nunquam conuenientius poterat fieri istud quam nunc, eo quòd nunc erant congregati omnes principes de regno ad oblationem, quæ habetur supra: ideo nunc debuit secundo vngi, & ista etiam est causa, quare vnctus fuit viuente Dauid, quia regulariter non debebat vngi aliquis in regem, nisi post mortem prædecessoris. Et sic intendebat facere Dauid, scilicet, designare quis de filijs suis succederet ei, vt post mortem eius vngeretur, quia tamen vidit istam discordiam, fecit vngi Salomonem se viuente.

An Salomon poterat vngi viuente Dauid.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo Salomon poterat vngi viuente Dauid, quia tunc aliquo tempore essent duo reges simul super totum Israel. Dicendum, quòd vnctus est Salomon viuente Dauid ex causa supra dicta. Et tamen non sequebatur aliquod inconueniens ex illa vnctione, scilicet, quia nec sequeretur, quòd essent duo reges, nec etiam, quòd Dauid renunciaret regno, ita vt viuens desineret esse rex. Dicet ergo aliquis, quòd Salomon vnctus est in regem, & tamen ex ista vnctione non acquirebat titulum regni, sed solum erat quædam designatio, vt post mortem Dauid certum esset, quis deberet succedere in regno: & sic viuente Dauid ipse solus esset rex.

Dicendum, quòd non stat, quia si ista esset solum quædam designatio successoris, nõ curaret Dauid facere Salomonem vngi in regem, sed nominaret eum in successorem sibi, & tamen fecit eũ vngi in regem. Ideo videtur, quòd ista vnctio conferebat maius ius quàm nominatio, scilicet, quòd faceret Salomonem esse regem. Secundo patet, quia Salomon fecit nunc aliquos actus regis, scilicet sedit super thronum regni. Et istud pertinet ad possessionem, vel quasi possessionem iuris regni. Nam nemo sedere debet in solio regni, nisi qui rex est. Etiam principes, & totus populus sub eo fuerunt nunc Salomoni, & obediuerũt ei, vt patet in litera. Et tamen istud non pertinet nisi ad regem. Ideo Salomon habet titulum regni per istam vnctionem. Dicendum est, quod Salomon

F acquisiuit nunc titulum regni per istam vnctionem, & fuit verus rex, sicut Dauid, & poterat facere omnes actus regis. Cum autem obijcitur, quòd essent duo reges simul super totum Israel, & non poterant duo insolidum esse reges eiusdem regni.

Dicendum, quod Dauid erat rex, & fuit quamdiu vixit ad ministrationem regni. Salomon autem factus est rex. Ideo poterat administrare. Et tamen non factus est rex, vt administraret tunc, sed mortuo Dauid. Ideo non sequebatur aliquod inconueniens, quia licet duo essent reges, vnicus tamen cenrebatur, eo quòd vnus administrabat solum, & alius non fuerat factus ad administrandum. Et sic quantum ad ius regni Dauid, & Salomon erant æquales. Et tamẽ

G quantum ad administrationem Salomon erat quasi non esset rex. Fuit autem hoc factum, quia si Dauid solum nominasset Salomonem successorem suum, non propter hoc erat ille rex, sed habebat ius ad regnandum. Oportebat tamen ad hoc, quòd esset rex; quòd postea vngeretur, & constitueretur in regem. Istud autem poterat impediri, ideo poterat fieri, quòd Salomon non esset rex. Et quia Dauid volebat, quòd nullum dubium maneret post mortẽ eius, fecit quòd Salomon vngeretur in regem, vt post mortem eius nihil restaret agendum, cum iam Salomon esset factus rex, & omnes recepissent eum, & incepisset possidere, vel quasi possidere ius regni. Et sic non possent iam contra eum aliquid obijcere. Et non potuit hoc

H per aliquem alium modum fieri, nisi constitueretur in regem, ideo viuente Dauid constitutus est.

An Adonias peccauerit surgens contra Salomonem.
Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius cum Salomon fuerit hic receptus in regem per omnes Israel, an peccauerit Adonias insurgendo contra Salomonem, vt vsurparet regnum, & Ioab, & Abiathar fauendo ei, & an peccauerit Salomon occidendo Adoniam, & Ioab. Pro hoc sciendum, quòd Adonias, & Ioab, & Abiathar bis fuerunt contra Salomonem. Primo quando fecerunt, quòd vngeretur Adonias in regem, 3. Regum 1. Ius tamen regni pertinebat ad

I Salomonem. Iterum autem postquàm Salomon vnctus est in regem, & mortuus est Dauid, conabatur Adonias subtrahere regnum per fraudem, sicut dixit ipse Salomon, 3. Regum 2. Et tunc fauebant ei Ioab, & Abiathar, vt patet ibidem. De prima insurrectione istorum contra Salomonem, quæ habetur 3. Regum 1. Non quæritur hic, eo quòd non erat tunc Salomon vnctus in regem, nec constabat, an esset ipse regnaturus. Ideo licet Adonias faceret se vngi in regem, non videbatur facere contra Salomonem, sed potius cõtra alios filios Dauid, qui erant maiores quã Salomon. Et videbatur eis potius competere ius regni, quam Salomoni. Sed quæritur de secunda vice, quòd fuit postquàm Salomon vnctus est in regem.

K Et respondendum ad hoc, quòd Abiathar insurgendo contra Salomonem causa est, quia isti sciebant, quòd Salomoni competebat ius regni ex diuina electione. Nam Dauid testificatus est, quòd Deus elegerat illum, vt patet supra in litera. Et tenebantur sibi credere, cum non haberet ipse maiorem causam diligendi Salomonem, quàm aliquem de alijs filijs, præsertim cum alij essent maiores. Etiam quia ipse Dauid diligebat nimis Adoniam, vt patet 3. Regum 1. Etiam quia dato, quòd negare vellent alij filij Dauid Salomonem esse electum a Deo in regem, poterat hoc probare Dauid testimonio Prophetæ Nathã, qui nunciauerat istam electionem diuinam ipsi Dauid

uid 2. Regum 7. & 12. Et supra 17. Et tenebantur credere filij Dauid Prophetæ, quia si opus esset ille ostēderet aliquod signum ad probandum ea, quæ dicebat sicut consuetudo erat alijs Prophetis Deutero. 13. Secundo probant, quia Dauid elegerat Salomonem, vt esset rex de omnibus filijs suis. Erat tamen in potestate patris aliquid de hoc, scilicet, præponere non primogenitum ipsi primogenito quantum ad ius regni, licet non quantum ad alias successiones communes. Sic enim patet de Roboam filio Salomonis, qui habuit multos filios. Et licet Abia non esset primogenitus eius, constituit eum principem omnium filiorum suorum, & fecit illum esse regem, vt patet sequenti libro, cap. 12. Dauid tamen elegerat Salomonem, & iusserat eum vngi in regem, & bis vnctus est. Postea autem Salomoni repugnauit ipse Adonias, & Ioab, & Abiathar. Nam fecerunt contra illum, vt vsurparet sibi regnum, vt patet 3. Regum 2. Ideo peccabant. Tertio patet, quia isti susceperant iam Salomonem in regem. Nam in ista secunda vice omnes filij regis, & omnes principes populi receperunt Salomonem, & obediuerunt ei, vt patet in litera. Quòd ergo postea repugnarent, peccatum erat, fecerunt tamen hoc, quia viuente Dauid timebat Adonias rebellare contra præceptum eius, quia non solum priuaretur iure regni, sed etiam forte omnibus alijs bonis, & forte occideretur. Ioab quoque, & Abiathar non ausi sunt rebellare cōtra Dauid, quia totus populus sequebatur ipsum. Ideo cum viderent, quòd voluntas Dauid esset, quòd Salomon constitueretur in regem obediuerunt, & receperunt illum in regem, tenentes in corde intentionem rebellandi cōtra eum data sibi opportunitate post mortem Dauid. Et sic facere moliebantur, nisi Salomon præuenisset eos occidendo Adoniam, & Ioab 3. Regum 2.

An Salomon peccauit occidendo Adoniam, & alios surgentes contra ipsum. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius an peccauit Salomon occidendo istos, quia insurrexerunt contra eum, cum recepissent eum in regem.

Respondendum, quòd secus est de Ioab, quàm de Adonia. Nam licet ambo communicauerint in hoc, quòd surrexerint contra Salomonem, tamen Ioab erat reus mortis ex alia causa. Nam Dauid iusserat Salomoni, quòd occideret Ioab, & posuit ad hoc multas causas 3. Regum 2. Et dato, quòd non surrexisset contra Salomonem, occideret eum iuste Salomon. De Adonia autem secus est, quia ille non erat reus mortis ex alia causa, nisi forte ex illa esset. Et dicendum est, quòd si quæratur de prima insurrectione, scilicet, quando Adonias fecit se vngi in regem: Dicendum, quòd non peccauit, quia tunc nesciebat Adonias an præiudicabat Salomoni, eo quòd nondū ille vnctus fuerat in regem. Nam apparebat an ius regni competebat ei, quia erant alij maiores eo, ad quos prius deuolueret ius regnādi quàm ad Salomonem dato, quòd Adonias non regnaret, & sic videbatur, ꝙ Salomon erat electus a Deo, & præiudicabat ei Adonias faciendo se vngi in regem. Dicetur, quòd forte nesciebat Adonias an Salomon a Deo electus esset, & sic non putabat se agere contra ius eius. Si autem quæratur de secunda insurrectione dicendum, quòd peccauit Adonias, quia iam vnctus fuerat Salomon in regem bis, & ipse Adonias susceperat nūc Salomonem in regem, cum dicitur, ꝙ omnes filij regis obediuerunt Salomoni, & dederunt ei manum. Ideo poterat Salomon pro ista secunda insurrectione iuste occidere Adoniam, pro prima autem non, quia non

A peccauit, vt supra dictum est. Et dato, quòd peccasset, Salomon pepercit ei: nā postquàm Adonias sciuit vnctum esse Salomonem in regem, fugit ad tabernaculum Domini, & tenuit cornu altaris, & dixit, non egrediar hinc nisi iuret rex Salomon, quòd non occidat me 3. Regum 1. Et tunc Salomon dixit, si fuerit vir bonus, non cadet, nec vnus capillus eius in terrā, sin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur. Etiam nunc omnes filij regis receperūt Salomonem in regem, & verisimile est, quòd Dauid concordaret eos, scilicet, quòd Salomon remitteret si habebat cōtra fratres suos, & fratres eius obedirent sibi. Et post istam concordiam Salomon non posset licite aliquid innouare occidendo Adoniam, nisi aliqua causa na-

B sceretur. Et sic Salomon occidit Adoniam non pro prima insurrectione, sed pro secunda, quia cauillose volebat vsurpare regnum petēdo Abisag in vxorem, quæ erat in sinu Dauid, quando viuebat 3. Regum 2.

De vnctione Sadoc in pontificem. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius quomodo vnctus est in pontificem nunc Sadoc. Nam ipse ante hoc erat pontifex, scilicet, quia duo erant pontifices simul, Achimelec filius Abiathar, & Sadoc, vt patet supra 24. Et ibi declaratum est.

Aliquis dicet, quòd ante hoc erant duo pontifices, & tamē nunc priuatus est Abiathar pontificatu, quia

C fouerat partes Adoniæ cū primo vnctus est in regem.

Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Abiathar non fuit priuatus summo sacerdotio tempore Dauid, sed tempore Salomonis post mortem Dauid. Ipse enim eiecit eum, ne esset summus sacerdos 3. Regū 2.

Secundo patet, quia Sadoc non fuit nunc vnctus pro eiectione Abiathar, quia istud factum est multo postea, scilicet, postquàm Salomō occidit Adoniam, & Ioab, priuauit Abiathar sacerdotio. & loco eius fecit, quòd vngeretur in pontificem Sadoc, vt patet 3. Regum 2. Ergo vsque ad tempus illud non vnctus est Sadoc loco Abiathar. Et tamen ista vnctio fuit ante illam, scilicet, viuente Dauid. Ergo non fuit pro eiectione Abiathar, sed pro aliquo alio.

D Aliquis dicet, quòd fuit facta ista vnctio, eo quòd ante hoc nullus erat pontifex, scilicet, Sadoc, non erat pontifex, nec Abiathar, nec Achimelec, sed solum erant duo principes summi sacerdotum in duabus domibus, Achimelec in domo Ithamar, & Sadoc in domo Eleazar: ideo vnctus est nunc Sadoc in summum sacerdotem, vt aliquis haberet dignitatē istam.

Dicendum, quòd hoc non stat, quia isti duo scilicet, Sadoc, & Achimelec erant summi sacerdotes, & principes duarum familiarum, sicut declaratum est supra 24. in quadam quæstione.

Sed dicendum est, quòd Sadoc vnctus est nunc in pontificem, & iterum mortuo Dauid vnctus est in pontificem. Causa autem vnctionis istius fuit, quia

E Sadoc fuerat summus sacerdos tēpore Saulis occiso Achimelec patre Abiathar. Et postea redeunte toto regno Israel ad manum Dauid, fuit princeps sacerdotum sub Dauid, & tamen forte nunquam fuerunt seruatæ cæremoniæ vnctionis in ipso Sadoc. Et nunc Dauid fecit, quòd vngeretur. Iterum autem vnctus est Sadoc in pontificem pro Abiathar, quando ille eiectus est, vt patet 3. Regum 2. Et ex hoc etiam patet, quòd Abiathar, & Sadoc erant simul summi sacerdotes tempore Dauid. Nam nunc Sadoc vnctus est in summum sacerdotē, & iterum eiecto Abiathar vnctus est loco illius istemet Sadoc. Ideo erat Abiathar summus sacerdos, quia aliàs non vngeretur loco eius Sadoc.

De

De quibusdam verbis, quæ habentur hic, scilicet, Vnxerunt Salomonem Domino in principem. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius cur dicitur hic, quòd vnxerūt Salomonem Domino in principem, & Sadoc in pontificem, quia ponitur hic per modum acquisitionis Domino, cum non dicatur absolutæ, quòd vnxerunt Salomonem in principem, & Sadoc in pontificem, sed superadditur ibi Deo siue Domino.

Respondendum, quòd istud ponitur per modum cuiusdam acquisitionis, quasi ex ista vnctione aliquid Deo acquisitum fuerit. Pro quo sciendum, ꝙ vnctio Salomonis fuit facta quasi ad vtilitatem Dei, vel propter Deum propter duo. Primo quia fiebat obediendo electioni eius. Nam secundum iura primogenituræ ius regnandi non pertinebat ad Salomonem, cū esset minimus filiorum Dauid, sed prius ad omnes alios. Et tñ, quia Deus elegerat eum, totus populus voluit, quòd vngeretur. Secundum fuit, quia Salomon, quasi dedicabatur Deo ad fabricandum ei domum, quod non posset facere, nisi esset rex, ideo populus vngens eum in regem, vnxit eum Domino, scilicet, ad cultum Domini, & Sadoc in pontificem, qa vnctus est in summum sacerdotem, & summus sacerdos ministrabat in officijs cultus diuini. Nam ad solum summum sacerdotem pertinebat introire in Sācta sanctorum, & expiare pro peccato populi in die propitiationis, vt patet Leui. 16. Et ad Hebræ. 9.

De gloria magna, quam habuit Salomon. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius, quæ fuit gloria ista magna, quā habuit Salomon, scilicet, in quo fuit, & quomodo fuit gloriosior omnibus regibus Israel, qui fuerunt ante eum. Respondendū, ꝙ gloria Salomonis fuit in multis. Primum fuit in diuitijs, scilicet, quia nullus fuit ditior eo inter reges sicut patet ex auro, & argento, quod ipse habebat quolibet anno varijs modis 3. Reg. 10. Et sequenti lib. cap. 9. ita ꝙ in diebus eius argentum nullius valoris reputabatur, sed dedit multitudinem argenti in Ierusalem quasi lapidum, & multitudinem cedrorum, sicut sicomororū, quæ nascuntur in syluestribus, vt patet seqūēti lib. cap. 1. & 9. Secundum fuit in sapientia, quia nullus rex fuit tam sapiens, sicut ipse. Nam excedebat oēs homines in sapientia, s. Orientales, & Aegyptios vt patet 3. Re. 3. & 4. Tertium fuit in magnitudine pacis. Nā nullus rex fuit in Iuda nec in Ierusalem, cuius tempore tāta pax esset, vnde vocatus est vir quietissimus supra 22. Etiam ab ista pace accepit nomen. Nam vocatus est Salomon, i. pacificus eodem cap. Dicitur ēt, ꝙ excessit oēs reges Israel, qui ante eum fuerunt. Isti enim fuerunt tres, s. Saul, Isboseth, & Dauid. Nā nulli alij præcesserant Salomonem. Nam primus fuit Saul 1. Reg. 9. & 10. Et successit Isboseth filius eius 2. Reg 2. Et post ipsum fuit Dauid eodem lib. cap. 5. Et post Dauid fuit Salomon, vt patet hic. De istis manifestum est, ꝙ Salomon præcesserit eos: Nam in diuitijs præcessit Saulem, quia Saul fuit pauper, nec in tempore eius fuit multitudo diuitiarum, sed rusticane viuebat. De sapientia manifestum est, ꝙ Saul non fuit sapiens, licet bis prophetauerit 1. Reg. 10. & 19. De pace manifestum est, quia omnibus diebus Saulis erat bellum potens contra Philisthinos 1. Reg. 14. Et tamen toto tpe Salomonis fuit pax supra 22. & 3. Reg. 4. Etiam apparatu regio, & bellico excessit Salomon Saulem, quia Saul non legitur habuisse currus, & equites, Salomon autē habuit quadraginta millia præsepia equo- F rum currilium, & duodecim millia equestrium 3. Re. 4. Præcessit ēt Salomon Isboseth, quia Isboseth pauper fuit, & infelix toto tpe, quo regnauit. Nam non habuit nisi vndecim tribus Israel minores: Dauid aūt habebat tribū Iuda, quæ erat maxima. Et ēt illas vndecim tribus non plene habebat ipse, quia multi viri de illis tribubus recesserunt ab Isboseth, & adherebāt ipsi Dauid, vt colligitur 2. Reg. 3. Et supra 12. Etiam Isboseth non fuit sapiens, sed vir simplex, & inutilis. Etiam in pace excessit eum, quia tpe Isboseth semper fuerunt bella, quandiu enim regnauit erat concertatio longa inter domū eius, & domum Dauid 2. Regū 3. Etiā apparatus bellicus nullus erat apud Isboseth, & etiam erat maximus apud Salomonē. De Dauid etiā patet, fuit enim Dauid valde diues, quia ex multis bel- G lis acquisiuit multas diuitias, quas obtulit pro ædificatione templi 2. Reg. 8. Et supra 18. Salomon autem multo plures habuit, ita vt diuitiæ Dauid in comparatione diuitiarum Salomonis, potius essent paupertas, quā diuitiæ, vnde Dauid vocauit se pauperem, dicens, ego autē in paupertaticula mea præparaui impensis domus Dñi. Fuit etiam Salomon sapientior quā Dauid, quia Dauid non legitur fuisse sapiens, nisi in canticis faciendis. Salomon aūt fuit sapiens circa omnia naturalia, vt patet 3. Reg. 4. Fuit etiam maior pax in diebus Salomonis quàm Dauid: nam tempore Dauid fuerunt multa bella, vt patet per totum discursum secundi Regum: tempore autem Salomonis fuit quasi H si semper pax. Vnde Dauid propter hoc prohibitus est ædificare templum, s. quia erat vir sanguinum assuetus semper bellis, & non poterat vacare ædificationi templi supra 22. cap. & præcedenti cap. Fuit etiam maior apparatus regius ipsi Salomoni quàm Dauid in equis, & curribus, quia Dauid non legitur habuisse nisi centum currus, quos seruauit de victoria, quam habuit contra Syros 2. Reg. 8. Et supra 18. Salomon autem habuit quadraginta millia, præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, 3. Regum 4. Etiam habuit Salomon arma aurea, s. scuta de auro purissimo ducenta, & trecentas peltas, & ducentas hastas, omnia hæc de auro purissimo, 3. Reg. 10. & sequenti lib. cap. 9. Dauid autem nihil tale habuit. Excessit etiā illum in gloria ædificiorum, quia fecit Sa- I lomon domum sibi, & domum filie Pharaonis, & domum saltus Libani, quarum opus erat mirabile. vt patet 3. Reg. 7. Excessit etiam Salomon ipsum Dauid in gloria throni, quia fecit sibi thronum eburneū, qualis non fuit in omnibus regnis; vt patet 3. Reg. 10 & sequenti lib. cap. 9. Et dicendum, ꝙ non solum Salomon excessit reges Israel, qui fuerunt ante eum in gloria, sed etiam omnes reges, qui post eum fuerunt, & etiam omnes homines. Quod patet, quia Christus quando voluit probare, ꝙ pulchritudo naturalis erat maior quàm quæcunque pulchritudo artificialis, posuit exemplum de solo Salomone, dicens: Considerate lilia agri, quomodo crescunt non laborant ne- K que nent, dico autem vobis quoniā nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut vnum ex istis. Si tamen aliquis homo fuisset gloriosior Salomone in apparatu vestium, & in similibus, potius debuisset Christus allegare de illo, qa aliàs argumentū suum nō teneret. Nam dato, ꝙ Salomon in omni gloria sua nō esset indutus, sicut vnū de lilijs, tamen forte alius homo, qui esset gloriosior Salomone, esset speciosior, q̄ vnū de lilijs in apparatu suo. Patet aūt istud magis: nā si sapientiā attendamus Salomon excessit oēs hoīes, vt patet 3. Reg. 3. s. Dedi tibi cor sapiēs, & intelligens intantū, vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit. idē patet 3. Reg. 4. De diuitijs ēt dicendū, ꝙ Salomon non solū excessit reges Israel, sed etiā omnes

Matth. 6.

omnes reges orbis, qui ante ipsum fuerunt 3. Regum 3. Scilicet, dedi tibi diuitias, & gloriam, vt nemo similis tui fuerit in regibus cunctis retro diebus, & vocauit ibi gloriam apparatum regalem, scilicet, multitudinē equorum, & armorum, & apparatum domorum, & similia, in quibus Salomon excessit omnes reges præcedentes. *Igitur Dauid*. Hic ponitur quartum huius cap. s. Dauid fęlix consummatio, & dicitur. *Igitur Dauid filius Isai regnauit super vniuersum Israel*. Hic ponitur finis omnium gestorum Dauid: ideo dicitur quanto tēpore regnauit, & vocatur filius Isai, quia pater suus aliquando vocatur Isai: aliquando Iesse. De Isai patet sæpe in libris Regum, & in istis duobus, de Iesse patet Matth. 1. Et Esa. 11. *Dies, quibus regnauit super Israel, fuerunt quadraginta anni*. Fuerunt quadraginta, & dimidius, & tamen de illo non curatur: nam septem annis, & dimidio regnauit super Iudam in Hebron, 2. Reg. 5. Et supra 3. Et ille medius annus subticetur hic, & 3. Reg. 2. quare autem hoc fuit, declaratum est, 2. Reg. 5. in quadam quæstione. *In Hebron regnauit septem annis*. Scilicet, Septem, & dimidio. Isti fuerunt quibus regnauit super solam tribum Iudæ, 2. Reg. 5. Nā Hebron est ciuitas præcipua in tota sorte Iudæ. Ideo Dauid fecerat eam sedem regni. Ista vocatur alio modo Cariatharbe, & alio modo Mambre, vt patet Iosue 14. Et Genes. 23. In ista vrbe sepultus est Adam pater noster Iosue 14. Ibi etiam Abraham, Isaac, & Iacob, & tres vxores eorū, s. Sara, Rebecca, & Lia sepulti sunt. Genes. 49. *In Ierusalem triginta tribus*. Isti fuerunt anni, quibus regnauit super totum Israel. Nam tunc fecit Ierusalem esse metropolim regni, quia illa erat ciuitas præcipua in toto Israel. *Et mortuus est in senectute bona*. Vocatur bona senectus, quia fuit vir laudabilis, & etiā in senectute sua non desistit virtutem sectari. Etiam, quia in senectute sua prospere vixit, sicut in iuuentute. Nam in pace, & omnimoda prosperitate, & gloria regni clausit diem extremum. *Plenus dierum*. Scilicet, Quia multorum annorū erat quando mortuus est. Quot autem erant infra in quadā quæstione declarabitur. *Et diuitijs & gloria, quando mortuus est*. Nā erat diues ex spolijs, q̄ acceperat in multis bellis. Erat autem gloriosus propter magnificas victorias, & multas, quas habuerat, & multas gentes, quas sibi subiecerat. Nam omnia regna, quæ erant in circuitu, erant sibi tributaria, vt colligitur, 2. Reg. 8. Et supra 18. *Regnauitque Salomon filius eius pro eo*. Scilicet, Successit in regno. Illud etiam pertinet ad prosperitatē Dauid: nam qn̄ moritur aliquis, & reliquit sibi filium heredē videtur non mortuus, vt patet Eccl. 30. Scilicet, Mortuus est pater eius, & non est mortuus, reliquit enim filium similem sibi. Cum autē aliquis est, qui habet bona, & nō habet hæredem, cui relinquat, videtur infœlix. Ideo ad complementum totius gloriæ Dauid subditur, ꝙ regnauit Salomon filius eius pro eo. *Gesta autem Dauid regis priora, & nouissima*. Ista est prima remissio, quæ habetur in hoc libro. Et postq̄ Esdras posuit ea, quæ pertinebant ad Dauid, cum non posuerit ea plene remittit ad locum in quo plene habentur, s. ad alios libros. In Hebræo dicitur verba Dauid, vbi nos dicimus gesta. Et sic fit sępe in Hebræo. Sic enim dicitur, 2. Reg. 1. Quod est verbum, quod factum est in castris, i. quæ est res, quæ accidit. *Priora & nouissima*. Idest, Prima, & vltima. Per quæ significantur omnia gesta eius describendo illa specialiter. *Scripta sunt in libro Samuel videntis*. Vocatur Samuel videns, i. Propheta, & ipse scripsit librum de gestis Dauid, de quo quis sit infra dicetur in quadam quæstione. *Et in libro Nathan Prophetæ*. Iste Nathan est Propheta contemporaneus Dauid, qui denunciauit ei, ꝙ nō ædificaret templum, & de regno Salomonis post ipsum, & de ædifi-

A catione templi, 2. Reg. 7. Et supra 17. Iste ēt denunciauit pœnam futuram pro adulterio cum Bethsabee. Et imposuit nomen Salomoni nascenti Idida, i. amabilis Domino, 2. Reg. 12. Et ipse vnxit Salomonem in regem prima vice cum Sadoc sacerdote, 3. Regum 1. *Atque in volumine Gad videntis*. Iste Gad fuit videns, i. Propheta, quia Prophetæ vocabantur videntes olim 1. Reg. 9. Iste fuit contemporaneus Dauid, & alij duo Nathan, & Samuel: ideo scripserunt gesta eius. Iste Gad fuit, q venit ad Dauid, dum fugeret a facie Saulis, & esset in præsidio terræ Moab, dixitque: noli manere in præsidio, sed vade in terrā Iuda 1. Reg. 22. Iste etiam Gad denunciauit Dauid pœnam infligendam pro numeratione populi, offerendo ei optionem triū.
B Ipse etiā ostendit ei, quid offerre deberet in area Ornam Iebusæi ad hoc, ꝙ cessaret plaga, 2. Reg. 24. Et supra 21. *Vniuersique regni eius fortitudines*. Idest, in volumine Gad scriptæ fuerunt omnes fortitudines regni Dauid, i. omnia opera fortia, & laudabilia, quæ fecit quandiu regnauit. *Et temporum quæ transierunt sub eo siue in Israel siue in cunctis regnis terrarum*. Iste Gad scripsit nimis latè laudes Dauid, & propter ipsum non solum scripsit gesta eius, sed etiam omnia, quæ facta sunt in vniuersis regionibus viuēte Dauid siue in terra Israel, siue in omnibus alijs regnis terrarum.

De multitudine annorum, quando mortuus est Dauid.
Quæst. XXVII.

C QVAERITVR quomodo dicitur hic, ꝙ Dauid mortuus est in senectute bona, & plenus dierum. Et quot annorū erat quando mortuus est. Aliquis dicet, ꝙ Dauid esset annorum centum, vel saltem nonaginta, quia hic significatur maxima senectus eius, cum dicatur, ꝙ mortuus est in senectute bona plenus dierum, & ꝙ habebat ætatis annos plurimos, vt patet in litera, & supra 23. & 3. Reg. 1. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia Dauid quādo mortuus est habebat solum annos septuaginta, quod patet, quia Dauid quando factus est rex super Iudā erat annorum triginta, vt patet, 2. Reg. 5. Regnauit autē annis quadraginta, s. septē in Hebron, & triginta tri-
D bus in Ierusalem, vt patet in litera, ideo annorum septuaginta solum esset quando moreretur. Cum autē dicitur, ꝙ mortuus est in senectute, istud planum est, quia etiam si Dauid non haberet annos multos, esset senex, eo ꝙ iam defecerat in eo tota virtus naturalis, in tantum, ꝙ ossa eius infrigidata fuerant, & cum operiretur vestibus non calefiebat quousque quæsierunt ei iuuenculam, quæ calefaceret eum, 3. Regum 1. Et tamen senectus dicit debilitationem naturæ tendentis ad non esse: ideo bene competebat Dauid, ꝙ esset senex. Sed cum dicitur, ꝙ erat plenus dierum, vel ꝙ habebat ætatis annos plurimos est difficultas, cum solum esset septuaginta annorum. Potest responderi dupliciter, vno modo, ꝙ Dauid erat multorum, s. ꝙ
E fecerat gesta multa magnifica, quæ ab alijs in multis fieri non possent. Et ille, qui facit opera multorum dierum, dicitur viuere multo tempore, qui autem facit opera paucorum dierum, dato quòd viuat multis diebus, dicitur vixisse pauco tempore. Et sic aliquis vir multorum annorum dicitur paucis annis vixisse, & è conuerso, sic dicitur Sapientiæ 4. Consummatus in breui expleuit tempora multa, idest, in paucis diebus dicitur explere, vel viuere multum tempus.

Alio modo potest dici, quòd Dauid erat multorū annorum, quia licet apud antiquos parua vita erat septuaginta annorum, tamen tempore Dauid satis erat magna, potissime in principibus, quorum vita breuis est. Omnis enim potentatus vita breuis, Eccle. 10.

Et

Et non solum vixit Dauid tempore, quo poterant viuere principes, sed etiā tempore, quo quilibet alius homo viuere poterat in bona dispositione, vt patet Psal. 89. Anni nostri sicut aranea meditabuntur, dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis.

Cur hic dicitur: Gesta priora, & posteriora Dauid.
Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius cur dicitur hic gesta Dauid priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel, & Nathan, & Gad. Respondendū, quòd intētio Esdræ fuit in isto libro supplere aliqua, quæ defuerant in libris Regum, & sic fecit. Et tamen cùm inceperit enarrare aliquam historiam non enarrat omnia, quæ gesta sunt ab illo, cuius narratur historia, quia non sunt necessaria omnia ad integritatem sacræ scripturæ, & quia cum ipse cessauerit prosequi historiam inceptam, putaret aliquis, φ nihil plus fecisset ille, de quo sermo fit, ideo tollit dubium, remittendo ad alia loca, in quibus plene habetur historia, quam ipse non enarrat. Et cum hic cessauerit iam prosequi historiam Dauid, nequis putaret, φ non fuissent plura gesta Dauid, remittit ad alios libros, in qbus sunt ista, & sunt tres libri, s. liber Samuelis Prophetæ, & liber Gad, & liber Nathan. Isti enim tres scripserunt gesta Dauid, quia fuerunt contemporanei sibi. Sic enim erat de alijs regibus, φ si erat aliquis rex gloriosus omnes scriptores temporis sui scribebant gesta illius, & quia isti tres erant præcipui, & Prophetæ tempore Dauid, isti tres scripserunt tempore eius gesta sua. Istum modum habet Esdras in describendo gesta omnium Regum sequentium: nā cum finierit historiam cuiuslibet, remittit ad aliquem librum pro reliqua parte historiæ, vt patet in discursu sequentis libri enarrando de singulis regibus. Ista autem fuit prima remissio, quæ facta est in toto isto libro. Et causa huius est, quia remissiones nunquam fiunt nisi completis historijs. Et tamen hucusque nō compleuerat Esdras historiam de aliquo rege, cùm totus iste liber primus pertineat ad gesta Dauid. ideo non fuit facta remissio aliqua ante hoc. In libro autem sequēti multæ fiunt remissiones, eo φ ibi de multis regibus agitur, & multorum finiuntur historiæ.

De libro Samuelis, quis fuerit iste liber.
Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, quis est iste liber Samuelis Prophetæ, de quo hic dicitur, φ scripta sunt in eo gesta priora, & nouissima Dauid. Quidam putant, φ fuerit iste Samuel Propheta, eo φ fuerit tempore Dauid. Nam ipse vnxit Dauid in regem prima vice, vt patet 1. Reg. 16. Et sic diligebat eum nimis. Ideo verisimile est, φ describeret gesta illius. Sed videtur, φ hoc non stat, quia dicitur hic, φ in libro Samuelis descripta sunt opera priora, & nouissima ipsius Dauid, & tamen Samuel non potuit scribere opera nouissima Dauid, eo φ Samuel mortuus est multo tempore ante Dauid: immo non potuit Samuel scribere aliqua gesta regni Dauid, sed solum quandam partem persecutionis, quam tolerauit a Saule. Nam Saul persecutus est Dauid tempore Samuelis, & dum fugeret Dauid a facie Saulis mortuus est Samuel, 1. Reg. 25. Et postea adhuc magno tempore fuit profugus Dauid a facie Saulis, & coactus est fugere in terram Philisthinorū, mansitque ibi vsque ad mortem Saulis, 1. Reg. 27. Et vsque ad finem libri. Postea autem Dauid factus est rex mortuo Saule, & regnauit primo super Iudam, deinde super totū Israel,

F & nihil istorum potuit videre Samuel: ideo non potuit scribere gesta priora, & nouissima Dauid.

Aliquis dicet, φ verum est, quòd Samuel non potuit scribere omnia gesta Dauid, quia nō vidit finem suum, potuit tamen scribere per modum prophetiæ, quæ futura erant sicut Prophetæ scripserunt multa de futuris, & sic Deus potuit reuelare omnia gesta Dauid ipsi Samueli, & scribere ea antequam moreretur.

Sed dicendum, quòd hoc non conuenit, quia in illo libro Samuelis, vt hic innuit Esdras, erant diligenter scripta omnia gesta Dauid priora, & nouissima, Deus tamen non consueuit per modum prophetiæ reuelare alicui gesta omnia alicuius, sed solum reuelat aliqua, quæ sunt necessaria ad aliquem finem, nō G ergo erat conueniens dicere, quòd omnia gesta Dauid reuelarētur Samueli Prophetæ, quia de nullo alio tale factum est. Secundo patet, quia dato, φ omnia gesta Dauid reuelata fuissent Samueli, & ipse scripsisset ea, non scriberet ea per modum historiæ, sed per modum prophetiæ. Et sic essent obscura, quia modus propheticus est grauis, & non remitteret Esdras ad librum illum, sed ad librum historiarum, qui intelligi posset plane quid erat quod deerat huic historię.

Quidam dicunt, φ iste liber Samuelis sit scriptus ab aliquo alio Propheta, qui vocaretur Samuel, & non fuerit ille Samuel, qui vnxit Dauid in regem, sed postea, & viderit omnia gesta Dauid, & mortem eius. Et ille poterat scribere opera priora, & nouissima. Sed H dicendum, φ istud non est satis verisimile, eo φ non fuit alius Propheta Samuel, nisi ille, qui vnxit Dauid in regem, de quo legimus in scriptura. Et non est cōueniens fingere aliquid, in quo scriptura verificetur, quod nō reperiatur in ea, potissime cum reperitur in ea aliquid, in quo verificari possit. Ideo dicendū est, φ iste liber Samuelis, de quo hic dicitur, est liber primus, & secundus Regum, & in illo continentur gesta priora, & nouissima Dauid, quia ibi ponuntur omnia gesta sua antequam esset rex, & postquàm fuit rex. Nam ea, quæ fecit, & passus est antequā esset rex, habentur 1. Reg. a cap. 16. Vsque ad finem libri. Ea autem, quæ fecit postquàm fuit rex, habentur in toto 2. Reg. præter mortem Dauid, quæ habetur in principio 3. Reg. & sic in illis duobus libris Samuelis, s. 1. I & 2. Reg. habentur omnia gesta Dauid. Et dixit hic Esdras, φ ibi sunt priora, & nouissima gesta Dauid ad differentiam istius libri, quia hic ponitur historia magna de gestis Dauid, & tamen non ponuntur priora, & nouissima. Nam non ponitur hic aliquid de eis, quæ Dauid fecit, & passus est antequam regnaret super Iudam. Etiā nihil de eis, quæ fecit postquam regnauit super Iudam, & quæ habentur in 2. Reg. vsque ad quintum cap. Sed incipit hic historia de regno Dauid super totum Israel, vt patet supra 11. Sed aliquis obijciet, φ illi duo libri Reg. non sint liber Samuelis, quia Samuel non potuit scribere illos, eo φ agitur ibi de morte sua, & de multis aliis, quæ acciderunt post mortem suam. Dicendum, φ iste vocatur liber Sa- K muelis sicut omnes Iudæi eum appellant. Sic ait Hiero. in prologo Galeato super libros Regum, qui incipit: Viginti duas literas. Et motiuum Hebræorum ad vocandum illum librum Samuelis est ex isto loco, quia dicitur hic, φ in libro Samuelis scripta sunt opera priora, & nouissima Dauid. Et tamen istud cōpetit duobus primis libris Regum. Aliqui ergo putant, quòd licet illi duo libri nō fuerint scripti per Samuelem, vocantur tamen liber Samuelis, quia ipse incæpit scribere librum illum, & scripsit aliquid, s. vsque ad mortem suam. Et illud continuauit Dauid scribere, & intitulauit librū a nomine Samuelis. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia aliqua reperiun-

tur

tur in 1. Reg. scripta ante mortem Samuelis, quę nō potuerunt scribi per Samuelem. Quod patet, quia 1. Reg. 9. Dicitur quomodo Saul, & puer eius ierūt ad Samuelem, vt consulerent eum sup̄ asinas, quas quærebant. Et dr̄, olim in Israel sic loquebatur vnusquisq; vadens consulere Deum, venite eamus ad videntem, q enim Propheta dicit̄ hodie, vocabatur olim videns. Ecce qualiter quādo Saul, & puer eius ierunt ad cōsulendum Samuelem, dicebatur eamus ad videntem, & tempore quo scriptus fuit ille liber, non dicebatur sic, sed potius erat tempus antiquum illud respectu tēporis, in quo scribebatur liber cum dicitur. Qui enim Propheta dicitur hodie, vocabatur olim vidēs. Et sic dicēdum, ꝙ nullam partem illius scripsit Samuel, nec Dauid, sed per Ieremiam Prophetā scriptus fuerit liber ille, vt declaratum est in prologo 3. Reg. in quadā quæstione. Sed tunc dicetur, quomodo vocatur iste liber Samuelis, quia non est vnus liber sed duo? Respondendum, ꝙ apud nos liber ille diuisus est in duos. Cuius causa posita est in prolo. 2. Reg. & tn̄ apud Hebræos vnicus liber est, vt ait Hieronymus in prologo Galeato, & sic vocauit eum Esdras hic librū Samuelis.

De libris Nathan, & Gad. *Quæst.* XXX.

QVAERITVR vlterius qui fuerunt isti libri Nathan, & Gad, de quibus hic fit mentio, & quomodo potuit Gad scribere gesta, quę fuerunt in omnibus regnis terrarum tempore Dauid.

Respondendū, ꝙ Nathan, & Gad fuerunt duo Prophetæ contemporanei ipsi Dauid, & valde familiares ei, & denunciauerūt sibi multa ex parte Dei, vt supra in litera declaratum est. Ideo ad laudē Dei, qui adiuuabat Dauid in omnibus operibus suis, & ad laudem Dauid, & eruditionem posterorū scripserunt isti duo gesta Dauid. Libri tamen istorum non reperiuntur, nec sunt in tota sacra scriptura: nam Esdras non reparauit eos, fuerunt enim combusti per Chaldæos, quādo capta est Ierusalem, & Esdras qui reparauit postea totam legem, non scripsit aliquem illorum, & sic est de multis alijs libris, de quibus fit mentio in seq. lib. s. liber Semeiæ Prophetæ, & liber Addo, & multi alij libri sicut liber Ahiæ Silonitis, vt patet seq. lib. cap. 9. Sic etiam liber verborum dierum Regum Iuda, & liber verborum dierum Regum Israel, qui sępe allegātur in seq. lib. & 3. & 4. Reg. Ista est positio communis, & recitat eam Nicolaus, tamen non est vera, quia si libri isti fuissent combusti, & nō reparati per Esdrā non allegaret ipse eos, allegat tamen illos, vt illa, quæ hic deficiunt requirerentur in illis. Ideo supererant tempore Esdræ incombusti. Sed dicendum, ꝙ isti libri non manent, quia non fuerunt positi in canone sacræ scripturæ. Ideo licet tempore Esdræ multi de his essent, nō fuerunt postea scripti, & sic perierunt, sicut multa alia scripta virorū sapientū perierunt, qa nemo fuit, qui transferret ea, vel non continuata est translatio illorum vsque ad posteros tēporum nostrorum.

Quomodo Gad potuit scribere gesta tempore Dauid. *Quæst.* XXXI.

QVAERITVR vlterius de Gad, quomodo potuit scribere gesta, quæ fuerunt in vniuersis regnis tempore Dauid. Respondet Nico. ꝙ non intelligitur de omnibus regnis terræ, sed solum de illis, qui erāt in circuitu terræ Israel, quæ erat subiecta Dauid: nam ipse subiecerat sibi Philisthinos, Moabitas, Idumæos, Ammonitas, & Syros, vt patet 2. Reg. 8. & 10. & 12. & supra 18. & 19. Et istę erant gentes, quæ erant in circuitu terræ Israel, & quia ad describēdum

A gesta Dauid debebant scribi gesta regni eius tempore suo, & omnia ista regna erant sub potestate Dauid, debuerunt scribi omnia gesta notabilia, quæ acciderunt in istis regnis quandiu vixit Dauid. Istud aliqualiter conuenit, quia tamen dr̄ hic, ꝙ scripsit Gad gesta, & fortitudines, quæ transierunt in omnibus regnis terrarū tempore Dauid, magis videt̄ dicendū, ꝙ iste Gad vere scripserit gesta omnium regnorū terræ, vel saltē plurimorū, de quibus habetur notitia. Sed obijcietur, quomodo poterat Gad scribere gesta omniū regnorum? Nam difficile erat, ꝙ ipse sciret quid fiebat in omnibus regnis terræ. Dicendū ꝙ poterat hoc Gad scire dupliciter: vno modo per modum historici, sicut multi alij scripserunt historias generales omnium gē-

B tium. Et sic Gad poterat addiscere ex scriptis aliorū, quia in singulis regnis erāt aliqui scriptores, q scribebant gesta ipsorū Regū, & regnorum. Et per scripta illorū poterat Gad scire historias, & scribere hebraice. Alio modo poterat hoc scire prophetice. Nam ipse erat Propheta, vt patet hic. Et posset prophetice cognoscere omnia hæc. Et iste secundus modus videtur qbusdā verior ꝓpter duo. Primo quia modo prophetico poterat cognoscere omnia ista faciliter, & vere, sed modo historico difficile erat cognosci gesta omnium regnorum. Causa est, qa si Propheta Gad fuisset multo tempore post Dauid, ita vt in omnibus regnis terrarū essent iam scriptę historię temporis Dauid, poterat Gad ex illis addiscere gesta tēporū, & tn̄ Gad fuit

C cōtemporaneus Dauid, & quasi tantæ ætatis, sicut Dauid, nam anteq̄ regnaret Dauid, s. cum fugeret a facie Saulis, iuit ad eum Gad dicens, ꝙ non maneret in præsidio, sed iret in terram Iuda 1. Reg. 22. Et tūc nō erat Dauid triginta annorū, qa anno, quo factus est rex, erat triginta annorum 2. Reg. 5. Ideo esset Gad coætaneus Dauid, vel forte plurium annorum, & sic non viueret multo tempore post mortē Dauid. Vnde non poterat in tam breui colligere ex scriptis aliorum historias omnium regnorum, quæ fuerunt tp̄e Dauid. Cognosceret ergo prophetice. Secundo patet, quia si Gad nō scripsisset ꝓphetice, sed sicut historicus nō essent certa ea, quæ scriberet, qa homo pōt errare potissime circa narrationem particularium, quæ nimis varie se

D habent, quorum veritas vix sciri potest. Et sic non essent magnę auctoritatis scripta illa, quia potuerūt esse falsa. Et sic non allegarentur in sacra scriptura, & tn̄ allegantur hic: ideo scriptura sacra approbat ea tanq̄ vera. Dicendum, ꝙ debet teneri vnum de duobus, s. ꝙ scripta fuerunt ista prophetice, vel ꝙ Gad nō scripserat gesta omnium regnorū, sed notabilium, quorū fama per totam terram extendebatur, & illarum poterat Gad scribere gesta, quia per famam, vel p enarrationem eorum, qui interfuerunt, vel per scripta aliorum posset scire historias illarum gentium. Sed tunc obijciet, quomodo poterat allegari in scriptura talis liber cuius auctoritas parua esset, nec cōstaret an esset verax in omnibus? Respondéri potest dupliciter, vno

E modo, ꝙ ad hoc, ꝙ aliqua scriptura allegetur in sacra scriptura, necesse est, ꝙ sit tantæ auctoritatis, sicut scriptura sacra, si inducitur per modum probationis: si autem inducitur per modum remissionis non oportet, ꝙ sit magnæ auctoritatis illa scriptura. Sic enim fuit in præsenti, quia non inducitur hic liber Gad per modum probationis, ita vt aliquod affirmatum in sacra scriptura probari debeat per librum illum, sed solum fit remissio ad eum pro illis, quæ desunt hic. Quod si aliquis voluerit residua gesta, quæ non habentur hic inquirere, in libris illis inueniet. Et ratio est huius, qa quando allegatur per modum probationis, non est magis verum id, quod probatur, quam id, per quod probatur, & tamen in remissione non fit aliqua probatio:

batio: ideo non est necesse, quod scriptura illa, quæ allegatur, sit alicuius auctoritatis. Aliter potest dici, quod quamquam Gad non scripsit prophetice librum illum, tamen Esdras, qui allegauit eum, & scripsit prophetice libros istos, sciuit prophetice, quòd ea, quę cõtinebantur in libro Gad, erant vera. Et sic de alijs libris, qui allegantur hic, ideo secure poterant allegari.

Quare non fuerunt in canone sacræ scripturæ isti libri. Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius, quare isti libri non fuerunt in canone sacræ scripturæ positi, scilicet, libri Nathan, & Gad, & libri Addo Prophetæ, & liber Semeiæ, & liber Ahiæ Silonitæ, de quibus fit mentio in isto libro. Aliquis dicet, quòd istud est, quia sacra scriptura continet veritatem firmissimam, & quòd est maioris auctoritatis, quàm cæteræ scripturæ: & tamen ista scripta non erant tantę auctoritatis, ideo non debebant poni in sacra scriptura. Dicendum, quòd non stat, quia omnia ista erant scripta prophetice, & a Prophetis, quia scriptores fuerunt Prophetæ, vt patet hic de Samuele, & Gad, & Nathã, & de Semeia, & Addo, & Ahia, patet sequenti libro, cap. 9. Ideo tam solidę auctoritatis erant libri illi, sicut liber iste scriptus ab Esdra. Sed dicendum, quod non debuerunt scribi, vel poni libri illi in canone sacræ scripturæ propter duo. Primo, quia esset replicare idem sæpe. Nã gesta Dauid continerentur in libris Samuelis, & eadem in libro Nathan, & eadem in volumine Gad, & istud erat superfluum, ideo sufficiebat poni in vno libro plene. Et quia liber Samuelis, s. duo primi libri Regum, qui vocatur liber Samuelis, vt patet per Hieronymum in prologo Galeato, continebat plenè historiam Dauid, nõ fuit positus in canone scripturæ liber Nathan, nec liber Gad. Eadẽ causa fuit de libris Semeiæ, & Addo, & Ahiæ, quia isti scripserunt gesta Salomonis, sequenti lib. cap. 9. Et ista sufficienter scripta erant in libris Regum, s. in tertio: ideo nõ fuerunt necessarij illi in canone scripturæ.

Sed tunc dicetur cum ea, quæ habentur in hoc libro, habeãtur etiam in libris Regum, cur iste fuit positus in canone sacræ scripturæ? Dicendum, quod fuit positus iste ad suppletionem eorum, quæ deficiebant in

F libris Regũ, & in multis alijs libris. Necessitas autem huius libri fuit magna in scriptura, quia ad multa dubia tollenda prodest, vt ait Hieronymus in Epistola ad Paulinum, & in prologo Galeato, & declaratum est magis in quibusdam quæstionibus in prologo huius libri. Secũdum erat, quia isti libri, scilicet, Nathan, & Gad, & aliorum continebant curiosè omnia gesta Dauid, & istud non conueniebat sacræ scripturę, quia non intendit scriptura sacra principaliter laudare aliquem hominem, sicut faciunt historici, sed omnia sunt ad laudem Dei, & ad instructionem nostrã, ideo nihil poni debet in ea, quod non pertineat ad Dei laudem, sicut victoriæ mirabiles, quas dabat Dauid, vel pœnæ horribiles, quas infligebat hostibus, vel aliqua, G quæ pertineant ad instructionem nostram, sicut dicit Apostolus, secunda ad Timoth. 3. Scilicet, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. Sed aliqua sunt in historijs, quæ non applicantur ad aliquid istorum. Ideo quañdo scriptura sacra enarrat aliquid historicum, non scribit omnia gesta particulariter, sed solum illa, quæ fuerunt præcipua, & sic fit in libris Regum, & in isto libro. Et propter hoc fit sæpe remissio ad alios libros tam hic, quàm ibi, scilicet, quia in illis plene ponuntur istæ historiæ. Tertia causa, & præcipua ex parte libri Gad fuit, quia nõ debuit poni liber ille inter libros sa-H cræ scripturæ, eo quod ille erat curiosè scriptus, & continebat multa, quæ nõ pertinebant ad intentionem sacræ scripturæ, s. quia ibi erant scripta gesta omnium regnorum, & regũ tempore Dauid, vt patet in litera.

Longum, & varijs ambagibus implicitum primũ Paralipomenon librum, iuxta concessas nobis desuper vires explanando transegimus, in quo multa difficilia sæpissime currebant. In ipsis vero, & in toto opere, an recte, vel secus, vt debuit, actum est, arbitrij nostri non est iudicare: lectoribus enim cura ista relicta sit, quos beneuolos scriptorum meorum interpretatores esse desidero, & charitatiuos emendatores, vbi emendationem dignam esse censuerint. Nihil enim me perfectum egisse arbitror, cum hucusque, inuentionibus nihil perfectum esse, eruditissimorum ingenijs comprobatum sit.

Expositionis literalis Alphonsi Tostati in Primum Librum Paralipomenon Finis.

REGISTRVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z, Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sf Tt Vu.

Omnes sunt Quaterniones, præter Vu, qui sunt Quinterniones.

VENETIIS, Ex Typographia Dominici Nicolini.

M D X C V I.

ALPHONSI TOSTATI HISPANI,

EPISCOPI ABVLENSIS,

PHILOSOPHI, THEOLOGI,
Ac Pontificij Iuris, Cæsareique consultissimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritissimi,

Commentaria in Secundam Partem Paralipomenon:

Mendis nunc sanè quàm plurimis diligenter expurgata.

CVM INDICE COPIOSISSIMO.

Ad PHILIPPVM II. Catholicum & Inuictissimum Hispaniarum, & Indiarum Regem.

VENETIIS, M D X C V I.
Apud Io. Baptistam, & Io. Bernardum Sessam, fratres.

ALPHONSI TOSTATI
Episcopi Abulensis
COMMENTARIORVM IN LIBRVM SECVNDVM PARALIPOMENON.

PRAEFATIO.

PLVRIMAS continentem ambiguitates, & amplissimas diuagationes, syluamq; Hebraicorum nominum Primum Librum Paralipomenon magnis cum laboribus hucusque, Deo donante, exponendo transegimus. Quare veluti graui fœnore liberati, consequens est, vt ad secundum eiusdem Paralipomenon Librum manum mittamus, pro cuius proœmiali prælibatione aliqua dubia expedienda sunt.

De ordine Librorum Paralipomenon. *Quæst. Prima.*

QVÆRITVR primò de ordine istorum Librorum duorum, an sit inter eos ordo cõtinuum, vel sit aliqua anticipatio, vel recapitulatio. Et an ista, quæ habentur hic, fuerint facta immediatè post præcedentia. Dicendum, ꝙ hic est ordo continuus, quia præcedēti Libro actum est de solis gestis Dauid, & in eius morte liber consummatus est. In isto autem agitur de regno Salomonis, & aliorum, qui regnauerunt post ipsum: ideo ordo continuus est. Ad secundum dicendum, quòd ista, quæ habentur hic fuerunt facta non immediatè post præcedentia, sed interiecto aliquanto tempore. Pro quo sciendum, quòd viuente Dauid, vnctus est Salomon bis in regē. Primò quando ægrotabat Dauid, & Adonias se fecit vngi in regem, iussit eadem die Dauid, vt vngeretur Salomon 3. Reg. 1. & post aliquantum tempus facta ordinatione sacerdotum, & Leuitarum, fecit congregari principes regni, & filios suos quando obtulerunt munera pro ædificatione templi: & fecit Dauid vngi Salomonem secundò in regem, vt patet præcedenti lib. capit. vlti. Post hæc mortuus est Dauid, & cùm pertransisset aliquantum tempus Adonias conabatur per cautillationem vsurpare regnum Salomonis, petendo Abisag in vxorem: & fecit illum Salomonem eadem die occidi 3 Reg. 2. Et post hoc iussit occidi Ioab, qui erat particeps eiusdem coniurationis: & cùm fugisset ad templum Domini, & tenuisset altare, fecit eum ibi occidi Salomon eod. cap. Consecratus est autem postea in Pontificem Sadoc, & eiectus est Abiathar: occisus est Semei post tres annos a principio regni Salomonis, eod. cap. Et post hæc confirmatum est regnum Salomonis occisis omnibus hostibus suis, & impedientibus eum: accepitque vxorem filiam Pharaonis regis Aegypti 3. Reg. 3. Et post hęc ascendit in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini ad orandum, eod. cap. & de ista ascensione in Gabaon incipit historia huius secundi libri, vt patet in principio literæ.

Salomon bis vnctus in regem.

teræ. Et sic omnia ista, quæ narrata sunt, omittuntur hic inter finem præcedentis libri, & princi-pium huius, & habentur 3. Reg. 1. & 2. Fuit igitur ad minus tempus trium annorum interea, quę habentur in fine præcedentis libri, & principium huius: quia regnum Salomonis non fuit confirmatum, nec ascendit ipse in Gabaon vsquequo iam transierant de regno suo tres anni, vt probatũ est 3. Reg. Et sic non fuerunt immediate ista post illa, quæ habentur in fine præcedentis libri.

Quantum tempus intercesserit interea, quę facta sunt in priori libri, & quę facta sunt in isto.

De diuisione istorum Librorum. Quæst. II.

QVÆRITVR vlterius, quare liber iste diuisus est in duos libros: nam apud Hebræos vnicus liber est. Respondendũ, ꝙ Hebræi habent istum tanquã vnicum librũ, qui vocatur apud eos Dibrehaiamim i. verba dierum, vt ait Iero. in Prologo Galeato, & in pri. Prologo super istum librum, qui incipit: Si septuaginta & tñ nos diuisimus illum in duos libros, quia etiã apud Hebręos multi alij sunt libri in vno volumine, qui apud nos diuiduntur: sicut patet de libris Reg. Nam Hebræi habent illos in duobus voluminibus, s. librũ Samuelis, & Malachim. j. Reg. Nos autem diuisimus illos in quatuor, vt patet per Ierony. in Prologo Galeato Sic ẽt Græci illos diuisos habent: & ipsos imitatur Ecclesia Latinorum in diuisione, & ordine. Causa aũt diuisionis fuit magnitudo voluminis, s. si totus Liber Paralip. esset vnicus, esset magnus, quia ẽt duo libri sunt satis magni, ideo diuiserunt illum in duas partes. Etiam ad hoc conferebat diuersitas materiæ. Nam oĩa, quæ supra habentur pertinebant ad Dauid: quæ aũt sequuntur pertinent ad alios: ideo conueniens fuit, vt diuideretur liber. Cùm aũt deberet diuidi liber, rationabilius fuit diuidi per locũ istum, quã per aliũ, sicut declarabitur seq. quæst. Apud Latinos aũt causa ꝓcipua diuisionis libri istius fuit imitatio Græcorum. Nã ipsi diuiserunt eum in duas partes, & Latini curauerunt sequi Græcos in diuisionibus librorum, & ordinatione eorũ, quia in hoc fuerũt rõnabiliter se habentes. Causa aũt motiua Græcorũ ad diuidendũ præcipuè vr̃ fuisse magnitudo voluminis, qa nõ cõsueuerunt tã magnos libros fieri.

Ratio diuisionis libri Parali. apud Græcos.

Cur non fuerit diuisus Liber Paralipomenon in quatuor libros. Quæst. III.

QVÆRITVR vlterius, cùm iste liber Paralip. diuisus fuerit, quare non fuit diuisus in quatuor libros. Nam debuisset diuidi in quatuor, quia in libro Paralip. tractantur oĩa illa, quæ habentur in libris Reg. & tñ illi diuisi fuerũt per quatuor libros, ideo etiam iste diuidi debuisset. Rñdendum, ꝙ non debuit diuidi in quatuor partes ꝑꝑ multa. Primò ex diuisionis Hebraicæ dissimilitudine. Nam nos diuidimus Lib. Reg. in quatuor partes, qui apud Hebræos in duas diuisus est, quia quædam pars vocatur liber Samuelis, & alia Malachim i. liber Reg. Iste tñ liber Paralip. siue Dibrehaiamim apud Hebræos vnicus est: ideo non debuit diuidi apud nos in tot partes, sicut liber Reg. Secunda causa est propter magnitudinẽ voluminis. Nam liber iste apud Græcos in duas partes diuisus est propter magnitudinem suam: Liber aũt totus Regum est valde maior quàm iste, ideo non debuit iste propter magnitudinem in tot partes sicut ille diuidi. Et patet hoc, quia multa continentur in libris Reg quæ non sunt in Paralip. Nam liber primus Reg. est maior oĩum quatuor. Et tñ nihil eorum, quæ continentur in illo tractatur in libro Paralip. Etiam quia alia gesta, quæ continentur in secundo, tertio, & quarto libris Reg. plenius continentur ibi quã hic, cùm iste liber solùm sit introductus ad supplendum quædam, quæ non habebantur plenè in lib. Reg. Item in libris Reg. ponitur mixtim historia Reg. Iuda, & Israel. In hoc aũt continetur sola historia Reg. Iuda: ideo necesse est, ꝙ sit minor liber Paralip. Tertia causa fuit, & præcipua, quia dato ꝙ liber iste deberet diuidi in quatuor partes paruulas, non esset locus, per quem conuenienter diuideretur: quod patet consideranti diuisionem quatuor librorũ Reg. Nam primus liber Reg. conuenienter diuiditur ab aliis: quia ille continet tempus solius regni Saulis. Secundus autem diuiditur à tertio, & quarto: quia secundus continet historiam solius temporis Dauid, & sequentes continent historias Reg sequentium. Tertius diuiditur à quarto, quia tertius continet statum regni Iuda, & Israel quandiu floruit. Quartus autem describit statum eorundem regnorum, quando vtrunque corruere cœpit, vt declaratum est in prologo quarti Reg. Liber autem Paralip. non p[illegible]

Rõ diuisionis lib. Regum.

...uidi, quia non ponuntur hic gesta Saulis, quæ pertinent ad primum lib. Reg. Etiam non poni... tanta enarratio calamitatum, & prosperitatum regnorum Iudæ, & Israel, vt distinguātur li... duo per calamitatem, & prosperitatem. Item dato q, vellemus distinguere lib. Paralip. in mul... partes, primus liber nō debebat diuidi: quia totus ille est de gestis Dauid, vel de factis tempore ... præter quædā pambula posita in principio libri, q̄ per se librū cōplere nequeunt. Et sic debebat ... vnicus liber, sicut liber secūd⁹ regū est vnicus; qa totus agit de gestis Dauid, & de factis tpe eius. ... aūt secundus diuidendus erat in multas partes, si fortè eū diuidere vellemus. Sed nō pōt fieri, qa ... sunt loca conuenientia, per quæ eū diuidere possimus saltē in tres partes: qa ea, q̄ continentur ... isto loco vsq; ad finē libri continentur in tertio, & quarto Reg. Et sic ad plus diuidi debebat in ... libros iste. Sed non potest conueuientet, quia non continentur tot, & tanta in isto libro sicut ... illis duobus. Etiam illud, in quo fit sectio libri tertij, & quarti Reg. s. in historia Ochoziæ, & præ... aricatione regis Moab, non continetur in isto libro, quia in Paralip. non agitur de statu regni Iuda, ... Israel: sicut in libris Reg. sed solū de statu regni Iudā. Non ergo debuit diuidi liber Paralip. in ... quatuor partes, sicut liber Reg. sed sufficit diuidi illum in duas. s. q, prima pars contineret historiam Dauid, & eorum, quę erant tempore suo. Secunda autem contineret particulas historiarū oīum re... Iuda sequentium. & sic factum est hic. Vnde in fine præcedentis libri dictum est de morte Da...: hic autem incipit de regno Salomonis, & continuantur historiæ aliorum regum Iuda.

Quare non fuit positus iste liber vt historia. *Quæst.* IIII.

QVÆRITVR vlterius, cùm Liber Paralip. sit suppletiuus eorum, quæ omittuntur in aliis libris, & potissimè in libris Reg. vt innuit Ierony. in epistola ad Paulinum capi. 7. & in prologo Galeato, & in libris Reg. ponitur historia Regū Iuda, & Israel, vnde debebat poni vt historia, vel suppletiones aliquæ circa historiam Regum Israel, cur non ponitur. Aliquis dicet, quòd et ponuntur suppletiones circa historias regum Israel, quod patet, quia infra 18. ponitur historia de bello Achab contra Ramoth Galaad: & inf. 2. poitur historia de nauibus Ochozię regis Israel fractis in Asiongaber: & inf. 12. ponitur historia de Iehu rege Israel occidēte Ochoziam regem Iuda, & sic de multis alijs. Nam inf. 25. ponitur bellū Ioas regis Israel cum Amasia: & infra 28. de rege Israele contra Achaz regem Iudæ. Dicendum tñ, q, istę non sunt suppletiones particularum omissarum in historiis regū Israel, quod patet. Primò quia istæ particulæ historiarū non ponuntur inquantum sunt partes historiarum regū Israel, sed inquantum pertinent ad reges Iuda: nā aliquando erāt aliqua facta, vel bella, quæ tractabantur inter reges Iuda, & Israel, & tunc illa pertinebant ad reges Iuda: & recitantur hic tanq̄ pertinentia ad reges Iuda. Et patet hoc, quòd in oībus, quæ in isto libro enarrantur de pertinentibus ad reges Israel, reperietur ēt, q, pertinent ad reges Iuda. Patet in primo de bello Achaz, qd habetur inf. 18. nam non ponitur, nisi quia in illo bello fuit cū Achab ipse Iosaphat rex Israel, quē Deus miraculosè liberauit in bello. Item inf. 13. ponitur bellum Ierobōā regis primi Israel, eo q, illud gestum est cū Abia rege Iuda, vt patet ibidē. Item inf. 20. ponitur de fractione nauium Ochoziæ in Asiongaber, quia cū eis quoq; fractę sunt naues Iosaphat regis Iuda, eo q, voluit cōicare homini impio. Item inf. 22. ponitur de factis Iehu, quia ipse occidit Ochoziā regem Iuda: quod patet, quia nihil ponitur ibi de gestis eius, nisi hoc, licet multa fuerint, vt patet 4. Reg. 9. & 10. Itē inf. 25. ponitur de bello Ioas regis Israel: quia illud gestum est cū Amasia rege Iudæ, vt patet ibidē. Itē inf. 28. ponitur de rege Israel, & de Israelitis pugnantibus, quia illi nocuerunt valde regno Iuda tēpore Achaz regis Iuda, vt patet ibidē. Non ergo ponuntur hic istæ particulæ historiarum tanquā pertinentes ad reges Israel: sed tanq̄ pertinentes ad reges Iuda. Et signū est, quia aliàs ponerentur aliquę aliæ particulę historiarum regum Israel, quæ nullo mō pertinerēt ad reges iuda. ... tñ nullę tales ponuntur. Secundò patet, quia si ponerentur in hoc libro suppletiones historiarum regni Israel, sicut regni Iudæ, ponerētur multę, & in multis locis, cū multę sint illæ historię: & ... non ponuntur, nisi rarissimę: & in paucis locis, & paruę: ergo non fuit intētio scriptoris libri ... facere suppletiones illas. Confirmatur hoc, quia in libris Reg. postquam diuisum est regnum ... Israel, & Iuda, vt patet 3. Reg. 11. texitur historia vtriusq; regni in ipso libro, & in toto

quarto Reg. & tanta diuagatio, & occupatio est circa historias regni Israel. Et interdum maior, vt patet discurrendo illos duos libros. In libro tamen isto respectiuè nihil tangitur de suppletione historiarum regũ Israel, ideo non intendit auctor hoc facere. Aliquis dicet, ꝙ facit in isto libro scriptor suppletionem historiarum regum Israel: & tñ pauca posuit de illis, eo ꝙ pauca deficiebãt de illis historiis, quæ supplenda essent. De historiis aũt regum Iuda deerant multa, & facta est magna suppletio. Dicendũ ꝙ non stat, quia manifestum est, ꝙ in historiis regũ Israel multa defecerunt, quę non habentur hic: quod patet 3. Reg. 14. & 15. & 16. vbi sæpe remittimur pro eis, quæ dimissa sunt ad librum Sermonum dierum regum Israel: & tñ nihil de illis dicitur hic, cũ ibi agatur de Nadab filio Ieroboam: & de Baasa, & Ela, & Zambri, & Amri, de quibus nihil tangitur in libro isto: & generaliter consuetum est in 3. & 4. lib. Reg. vt cùm finitur narratio de aliquo rege Iuda, remittitur pro residuis ad librum dierum regum Iuda: & finita narratione de aliquo rege Israel: remittitur ad librum sermonum dierum regum Israel: & tñ nõ ponitur hic de quolibet rege Israel aliquid ad hoc, quòd ponantur omnes suppletiones historiæ regũ Israel: ergo non ponuntur omnes suppletiones historiarum regũ Israel: & sic non intendit scriptor ponere illas. Dicendum igitur, quòd in isto libro voluit ponere Esdras suppletiones historiarum regũ Iuda, & nihil tangere de regibus Israel, nisi inquantum historiæ aliquæ regum Israel pertinebant ad reges Iuda: sicut supra declaratum est. Et ratio huius est, quia iste liber non fuit introductus in sacra scriptura de intentione principali, sed solũ ad bene esse. s. ad supplendum quædã omissa, sine quibus non satis intelligeretur sacra scriptura, sed maneret aliqua ambiguitas. Istas autem suppletiones non curauit facere Esdras, nisi in rebus dignioribus, & magis necessariis. Est autẽ historia regum Iuda dignior, & magis necessaria. Nam iste est liber sacræ scripturæ, & ponit historias populi Dei. Regnum aũt Iuda erat populus Dei, & quamquam aliqui declinarent ad idola, ma nsit tñ semper ibi cultus veri Dei. Regnum aũt Israel omnino declinauit ad idolatriam, & translati sunt omnes in Assyrios: vnde nec fuerunt postea populus Dei, & sic Esdras non curauit supplere historias pertinentes ad reges Israel, quia illi iam non pertinebant ad populum Dei, ita vt de illis aliquid scriptura sacra dicere deberet. Sed dicetur, cur in lib. Reg. posita fuit historia regũ Israel sicut regũ Iuda: cũ Esdras hic de illa nihil repetere velit? Rñdendum, ꝙ hoc fuit propter duo. Primũ fuit, quia tempore, quo scribebantur libri Reg. vt aliqui volunt, erant Israelitæ pertinentes aliqualiter ad populũ Dei, s. quædam pars decisa de populo Dei, quæ redire poterat ad cæremonias, & cõuersiones populi Dei, & tñ tempore Esdræ scribentis librum istum post captiuitatem Babylonis non erat Israel populus Dei, nec erat vlla spes de conuersione, ergo non curauit Esdras scribere aliquid de Israelitis. Ista ratio videtur quibusdam conueniens. Et tñ non cõuenit, quia fuit scriptus liber Regũ per Ieremiam, qui fuit tempore captiuitatis Babylonis, vt probatum est in prologo supra tertium Regũ, & tũc non erant Israelitæ populus Dei, nec erat de illis vlla spes, quia iam erant translati in Assyrios nunquã redituri, sicut prædixerat Osee propheta. Secunda est, & melior. s. ꝙ conueniens fuit describi in libris Regũ historiã regum Israel, & populi Dei, quia licèt non fuerunt populus Dei tempore quo liber scribebatur: tñ aliquando fuerunt s. antequam diuideretur regnum, cùm esset vnus populus. Vnde conueniens erat ꝙ describeretur historia regum Israel: quia fuerunt aliquando vnus populus Iuda & Israel. Ideo vt non putaretur semper vnus populus, debuit describi diuisio: & ne crederetur, quòd postea redirent ad vnitatem, conueniens fuit, quòd describeretur status, & processus regni Israel vsquequo ducti sunt Israelitæ in Assyrios nunquam redituri. Et sic factum est, vt patet in 3. & 4. Reg. vsque ad 17. cap. 4. vbi agitur de translatione eorũ: & illud sufficiens fuit ne ignoraretur status illius populi. Iste autem liber non fuit introductus ad sciẽdum aliquid de nouo, sed ad plenè sciendum, auferẽdo oẽm ambiguitatẽ per suppletionẽ defectuum. Et tñ non erat opus haberi tam exactissimam cognitionẽ de regno Israel: ideo non fuit conueniens hic iterari aliquid, & suppleri de statu illius regni. Status autem regni Iuda erat magis necessarius quàm istud regnum fuit, cùm esset populus Dei: ideo circa statum eius debuit fieri suppletio omissarum historiarum: & sic factum est hic.

2. causa, & melior.

ALPHONSI

ALPHONSI TOSTATI Episcopi Abulensis IN LIBRVM SECVNDVM PARALIPOMENON COMMENTARIA.

CAPITVLVM PRIMVM.

ONFORTATVS est ergo Salomon filius Dauid in regno suo, & Dominus erat cum eo, & magnificauit eum in excelsum. Præcepitque Salomon vniuerso Israeli, tribunis, & centurionibus, & ducibus, & iudicibus omnis Israel, & principibus familiarum: & abiit cum vniuersa multitudine in excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis Domini, quod fecit Moyses famulus Dei in solitudine. Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locum, quem præparauerat ei, & vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem. Altare quoque æneum, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Vri filij Hur, ibi erat coram tabernaculo Domini, quod & requisiuit Salomon, & omnis Ecclesia. Ascenditque Salomon ad altare æneum coram tabernaculo fœderis Domini, & obtulit in eo mille hostias.

Confortatus. Hic incipit secundus liber Paralipomenon, in quo Esdras scriptor eius repetit, & supplet omissa in libro tertio, & quarto Regum, quantum ad illa, quæ pertinent ad reges Iuda, nullam faciendo mentionem de regibus Israel, sicut declaratum est

A supra in prologo. Et agitur hic de gestis multorum regum, quorum primus est Salomon. Et secundùm hoc liber iste prima sui diuisione diuiditur in duas partes, quia primò ponuntur Salomonis gesta. Secundò Roboam filij eius, & successoris facta infra decimo ca. Prima diuidit in duas, quia primò ponitur de operib' Salomonis erga Deum, secundò de operibus eius circa seipsum, infra 8. Nam regnum confirmatur, & beatitudo temporalis, si ea particula boni, quæ nobis cõmunicatur, Deo ascribamus, & secundùm eam ipsum colere nitamur. Sic fuit de Salomone, quia in principio regni sui occupauit se circa opera cultus diuini fabricando templum: deinde ad ea, quæ ad honorem, & vtilitatem suam pertinebant conuersus est. Prima

Qũo regnum cõfirmetur.

B in duas, quià cũ Salomon intromittat se de ædificatione, & ad hoc sunt aliqua præsupposita necessaria. Primò ponitur id quod est præcedens apparitio. Secũdò ipsa fabricatio, infra 3. vbi iam incipit ædfiicare. Prima adhuc in duas, secũdùm, quòd sunt duæ dispositiones necessariæ, vna remota, & præueniens, & alia coniuncta, & consequens. Prima est prudentia in regente ad hoc, quòd sciat disponere quid est, quod in opere fabricari debet. Et quid est necessarium ad fabricationẽ. Secundum est collectio ipsarum materiarum, & artificum necessariorum ad opus. Primum ponitur hic, vbi agitur de sapientia data Salomoni in somniis, secũdùm quam ipse sciuit disponere omnia, quæ fieri debebant in templo. Secundum est in sequenti capitulo,

Sapientia ĩ somniis Salomoni data.

C vbi ponitur congregatio materiæ, & artificum. Prima in duas: quia primò ponitur Salomoni facta reuelatio. Secundò reuelationis executio: ibi. *Congregauitque.* Nã promisit Deus Salomoni in somniis, quòd quia sapiẽtiam petiuerat, daret etiam illi diuitias, & potentiam: ideo ponitur hic de multitudine diuitiarum, quas congregauit. Prima adhuc in duas, quia primò ponitur apparatio ad reuelationem. Secundò ipsa reuelatio ibi. *Ecce autem in ipsa nocte.* Circa primum dicitur. *Confortatus est ergo Salomon filius Dauid in regno suo.* Istud est continuatio ad finem præcedentis libri, quia ibi dictum est, quòd viuente Dauid Salomon constitut' est in regem. Hic autem dicitur, quòd confortatus

est in regno suo, scilicet subiecit illud sibi totum. Et omnes faciebant voluntatem eius. Istud autem commune est omnibus regibus, quia quando nouiter constituuntur reges non sunt adhuc confortati in regno: quia non sunt adhuc oĩa plenè eis subiecta, vel non disponuntur omnia per manum suam: & cùm omnia reduxerint ad manum suam, & omnes subditi eis obediunt, dicuntur confortati in regno: ita fuit de Salomone. Sed per quid fuit ista confortatio, dicetur infra in quadam sequenti quæstione. Et notatur in hoc tempus, in quo factum est quod habetur hic. Nam hic habetur de sapientia data Salomoni à Deo in somniis. Et ponitur tempus quando factum est, scilicet quando erat iam Salomon confortatus in regno. Quanto autem tempore durauerit antequam esset confirmatus in regno, & daretur sibi sapientia ista: declarabitur infra in secunda quæstione. *Et dominus erat cum eo*. Scilicet dirigendo omnia negocia eius prosperè: quia quidquid inciperet, prospere eueniebat. Etiam potest intelligi, quòd dominus erat cum eo quantum ad gratiam gratum facientem. Nam in principio regni sui fuit valde bonus, & non declinauit à viis Dauid patris sui, tertio Regum tertio capitu. & necessario esset tunc in gratia: in senectute autem deprauatum est cor eius per mulieres. 3. Re. 11. Et sic dñs erat cũ eo, quia in charitate erat. Quomodo autem apparebat Deum esse cum Salomone magis declarabitur infra in tertia quæstione. *Et magnificauit eum in excelsum*. Idest, dedit ei excellentiam magnam. Ista fuit in sapientia, diuitiis, & potentia, de qua declarabitur infra in quadam quæstione. *Præcepitque*. Præcedentia ponuntur per modum pręambuli ad ea, quæ infra sequuntur de actibus Salomonis, quia illa significant statum Salomonis: & tempus quo facta sunt, quæ sequuntur. Et apponitur hic apparatio ad reuelationem faciendam Salomoni. Illa autem fuit in Gabaon, quando in somniis data est ei sapientia. Et ad hoc præmittitur apparatus, scilicet, quomodo Salomon iuerit in Gabaon, & ad quid iuerit, scilicet ad offerendum Domino sacrificium. Et cur iuerit, scilicet, quia erat ibi altare, quod fecit Moyses, in quo secundùm legem offerri debebant sacrificia. Et dicitur. *Præcepitque Salomon vniuerso Israel*. Scilicet, pręcepit omnibus, vt se pararent ad ascendendum cum eo in Gabaon. An verò fuerit totus Israel, vel aliqua pars in Gabaon cum Salomone infra dicetur in quadam quæstione. *Tribunis, & centurionibus*. Istud ponitur expositiuè, & non per modum copulationis: quia vniuersus Israel, & tribuni, & centuriones non differunt, cùm tribuni, & centuriones sint quædam partes totius Israel. Sed ponitur totus Israel ad comprehendendum communitatem, deinde explicatur magis particulariter, qui erant isti, qui iuerunt in Gabaon cum Salomone. Vocantur tribuni principes super mille viros: centuriones principes super centum. Qui autem erant isti infra declarabitur. *Et ducibus*. Isti erant principes militiæ: qui erant parati ad bellum, quando opus esset pugnare. Vel fortè isti erant duces, qui seruiebant Salomoni per duodecim menses, sicut infra declarabitur. *Omnis Israel*. Supra ponebatur vniuersus populus Israel. Hic ponitur omnis Israel. Et tamen est differentia, quia supra ponebatur pro toto Israel in generali includendo tam principes quàm subditos, & ipsum vulgus. Et ob hoc postea ponuntur species principum, scilicet tribuni, & centuriones, & iudices, & principes familiarum. Hic autem ponitur rursus, & omnis Israel. Et capitur specialiter pro vulgo, vt distinguatur à principibus, quia iam omnes principes positi erat. *Et principibus familiarum*. Quælibet enim familia habebat vnum

Quo tempore reges oẽs in regno suo confortati dicantur

Quæst. 4.

Quæst. 5.

F principem in Israel. Et isti principes erant viri honorati, quia erant maximi in ipsis familiis. Vnde non intelliguntur nomine vulgi. De ijs autem infra magis declarabitur. *Et abijt cum vniuersa multitudine*. Scilicet, Salomon habuit in comitatu suo eando in Gabaon totam istam multitudinem. Et vocatur tota multitudo intelligendo tam principes quàm vulgares, cùm omnes supra positi fuerint. *In excelsum Gabaon*. Idest in vrbem Gabaon, quæ vocatur excelsum, quia ibi erat altare Domini, & offerebantur sacrificia. Aliqui errant in hoc putantes, quòd vocetur excelsum Gabaon, quia erat ciuitas posita in loco excelso, scilicet in montibus. Sed falsum est, quia vocatur excelsum, quia erat ibi altare. Nam omnia loca, in

Excelsa q̃ sint.

G quibus erant altaria vocantur excelsa. Sic patet de regibus Iuda, qui boni erant: nam dicitur de illis, quod erant boni, & tamen excelsa non abstulerunt, sed adhuc immolabat populus in excelsis: vt patet de rege Asa. tertio Regum decimo quinto, & de Amasia quarto Regum decimoquarto, & de Ozia quarto Regum decimo quinto. Et de aliis dicitur, quòd abstulerunt excelsa, sicut de Ezechia rege, & de Iosia quarto Regum decimo octauo, & vigesimo tertio, & infra trigesimo, & trigesimo quarto. Manifestum est tamen, quòd ibi non possunt accipi excelsa pro locis excelsis, scilicet collibus, & montibus, quia illa excelsa non poterant auferri, nec auferenda erant: & tamen laudantur quidam reges, quia abstulerunt excelsa, &

H alij vituperantur, quia non ea abstulerunt. Ergo non sunt excelsa ipsi montes, sed altaria, in quibus adolebatur incensum, & fiebant sacrificia. Et hoc patet ex prædictis locis: quia cùm dicitur de aliquo rege, quòd excelsa non abstulit, Sequitur: sed adhuc populus immolabat, & adolebat in excelsis. Et sic erat Gabaon excelsum, quia ibi immolabatur, cùm esset ibi altare Domini. Et patet hoc clarius tertio Regum tertio, vbi ponitur historia istius cap. & dicitur: Abiit quippe in Gabaon, vt immolaret ibi: illud quippe erat excelsum maximum, scilicet illud erat excelsum maximę venerationis, quia erat ibi templum Domini. Erat autem Gabaon quædã ciuitas in sorte Beniamin, vt patet Iosue 18. Et ibi erat piscina, & ager fortium,

I in quo vigintiquatuor viri fortissimi mutuis vulneribus concidere, secundo Regum secundo capitulo. *Vbi erat tabernaculum fœderis Dei*. Istud erat tabernaculum portatile, quod de vno loco ad alterum portabatur: & factum fuit istud in deserto, & durauit vsus eius vsque ad fabricationem tabernaculi, siue templi Salomonis. Considerandum autem circa hoc, quòd tabernaculum accipitur hic largè pro tabernaculo, et atrio: quia tabernaculũ, & atriũ distincta sunt, vt colligitur Exo. 27. cũ tabernaculum sit intra atrium. Est autẽ tabernaculum quædam domus portatilis quadrangula, scilicet triginta cubitorum longitudine, & decem cubitorum latitudine, & erat facta de tabulis in tribus lateribus, scilicet Meridiano Aquilonari, &

Descriptio tabernaculi.

K Occidentali. Ante autem Orientale latus erat porta, & operiebatur quodam tentorio, quod trahebatur ante fores ad ingrediendum, & postea claudebatur extendendo illud tentorium. Et tectum illius tabernaculi habebat quatuor operimenta, scilicet de cortiuis factis vario opere, et de sagis cilicinis, et de pellibus arietum rubricatis: et de pellibus hyacinthinis. Exod. vigesimo sexto. Intra istud tabernaculũ erant vasa sacra, in quibus ministrabatur, scilicet candelabrum, et mensa propositionis, et altare thymiamatum, et arca fœderis, et extra tabernaculum ad portam eius erat altare holocaustorum, in quo cremabantur carnes, vel adipes sacrificiorum. Et ibi erat etiam labrum æneum. Istud autem tabernaculum

offe-

portabatur de loco ad locum, qualidocunque moue- A bantur filij Israel per desertum. Etiam postquam intrauerunt in terram Chanaan mouebatur de loco ad locum, quia nondum Deus determinauerat sibi locum, in quo firmiter maneret tabernaculum suum. Vnde prius fuit in Silo, deinde in Nobe, postea in Gabaon, deinde in Ierusalem: vt declaratum fuit primo Regum septimo. Et nunc erat in Gabaon, quando cœpit regnare Salomon, et sic iuit illuc ad offerendum ibi sacrificia. Vocatur autem istud tabernaculum fœderis. Et vocatur arca fœderis, quia in illa custodiebantur tabulæ legis, scilicet decalogi, super cuius obseruatione fuerat factum fœdus inter Deum & populum, vt patet Exodi 19. & 24. *Quod fecerat Moyses.* Idest iusserat fieri: nam ipse non fa- B bricauit, sed iussit artificibus, quòd facerent. Quod patet, quia Deus elegit duos artifices, qui fecerunt omnia opera tabernaculi, scilicet Beselehel, & Ooliab. Exod. trigesimoprimo, & trigesimoquinto, & trigesimosexto. Poterat tamen adhuc ipse dici facere illud, quia dirigebat artifices in fabricando, quia ipse dicebat eis quid facere deberent, & ipse acceperat a Deo in monte exemplar iuxta quod facere deberet. Vnde dixit ei Deus: inspice, & fac iuxta exemplar, quod tibi in monte monstratum est, Exodi uigesimo quinto capit. *Famulus Dei.* Vocatur famulus Dei per excellentiam, quoniam ipse tempore suo fuit magis acceptus Deo, quam omnes alij, vt patet Nume. 12. scilicet: at non talis Moyses seruus meus, qui in tota C domo mea fidelissimus est: facie ad faciem loquor ei, & non per ænigmata, & figuras Deum videt: & sic vocat homo Dei sæpe in Sacra scriptura, vt patet Iosue primo. & Malach. quarto. *In solitudine.* Fabricatus est tabernaculum istud in deserto, quia Moyses non fuit nisi in deserto: nam Moyses exiuit de Aegypto cum Hebræis, & antequam inde exiret, nihil factum est pertinens ad cultum Dei, cùm nondum populus accepisset legem, nec esset factus specialiter populus Dei. De deserto aũt non exiuit Moyses, sed anno quadragesimo ab exitu de Aegypto mortuus est in solitudine, & non permissum est sibi, quòd introiret in terram Chanaan trans Iordanem, vt patet Deutero. tertio, & trigesimo primo, & trigesimo quarto, & D Numer. 27. & sic quidquid fecit Moyses necesse est, quòd in deserto fieret. Factum fuit autem istud in deserto Sinai: nam ibi factum est quidquid pertinebat ad cultum Dei. Factum est autem anno primo ab exitu de Aegypto. Quod patet, quia anno primo ab exitu de Aegypto mense tertio prima die mensis venerunt Israelitæ in desertum Sinai, Exod. decimo nono, & ibi post tres dies, vt colligitur ex litera, vel post sex, vt alij volunt, data fuit lex, vt patet ibidem. Et post paucum tẽpus, confirmata lege, Moyses ascendit in montis cacumen ad Deum: & stetit ibi cum eo quadraginta diebus, & totidem noctibus: accepitque tabulas legis, & fregit illas. Exod. vigesimo quarto, & trigesimo secundo: & rursus ascendit ad Deum, & ste- E tit cum eo alijs quadraginta diebus, & totidem noctibus, deditque ei alias tabulas ad instar primarum, Exod. 34. & Deutero. 9 & tunc etiam dixit ei de fabricatione tabernaculi, & aliorum vasorũ suorum: sicut Exod. a. cap. 25. vsque ad 33. & cùm descendit Moyses secunda vice de monte incepit cum diligentia fabricare opus sanctuarij, Exod. 34. & 35. & fuit istud opus finitum ante finem eiusdem anni, vel saltem in fine eiusdem. Nam prima die anni secundi ab exitu de Aegypto erectum est tabernaculum, & posita fuerũt omnia vasa in locis suis, vt patet Exod. vltimo. Vnde fabricatio eius in pauco tempore consummata est, scilicet,

Vbi data fuerit lex Moysi, & quo tẽpore.

non in septem mensibus, vel quasi, vt declaratum est Exod. 19. & 24. *Arcam autem Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim.* Erat arca Dei in Cariathiarim, & Dauid adduxit eam inde in Ierusalem, sicut declarabitur infra in quadam quæstione. Vocatur arca Dei ad differentiam aliarum arcarum, quæ non erant sanctuarij. Vel vocatur arca Dei specialiter, quia specialiter pertinebat ad Deum: & hoc quia erat ibi fœdus Dei qđ Deus fecerat cum Israelitis de obseruanda lege, vt supra dictum est. Etiam specialis, quia in illa arca erat Deus magis quã in aliquo alio loco sanctuarij. Nam super arcæ opertorium, quod vocabatur propitiatoriũ, erat inter alas duorum Cherubim Deus sedens secundùm opinionem Iudæorum. Et sic dicitur, sedere super Cherubim, 2. Reg. 5. & Psalm. 79. & patet per hoc: q̃a ibi audiebatur vox loquentis, & respondentis ad oĩa inquisita: & ille respondens putabatur esse Deus, licèt non erat. Quod patet Num. 7. ꝙ cũ Moyses dubitaret de aliquo, & vellet habere responsum introibat in sancta sanctorum, & audiebat vocem loquentis ad se de super propitiatorio inter alas Cherubim. Erat tamen Angelus ille, qui loquebatur: sicut ibi probatum est, quia Deus loqui non potest: & ob hoc putabatur arca esse diuina res, & erat in maiori veneratione quàm aliquid aliud de toto sanctuario. Et etiam erat in loco magis occulto, quia ipsa sola erat intra sancta sanctorũ post velum. Reliqua autem vasa erat in parte anteriori, & exteriori tabernaculi, vt colligitur Exod. 26. & sic rectè vocatur arca Dei. Est autem Cariathiarim ciuitas quædam in sorte Iudæ: Iosue 15. ca. *In locum quem parauerat ei.* Dauid desiderans Dei cultum augere, voluit transferre arcam Dei, quæ erat in Cariathiarim ad aliũ locum honorabiliorem: & parauit ei locum in Ierusalem. *Vbi fixerat illi tabernaculum, hoc est in Ierusalem.* Habebat Dauid domus pulchras cedrinas in Ierusalẽ, vt patet præcedenti libro capitulo 17. Quandam autẽ illarum separauit, & ibi posuit tabernaculum de pellibus hyacinthinis, vbi poneret arcã: & ibi mansit multo tempore, vt patet præcedenti libro capitu. 15. & 16. *Altare autem æneum, quod fabricatus fuerat Beselcel filius Vri filij Hur, ibi erat.* Scilicet, in Gabaon, quò iuit Salomon nunc, erat altare æneum, quod fecerat Beseleel. Iste fuit præcipuus artifex in opere sanctuarij in deserto. Eum enim elegit dominus, & repleuit prudentia, & sapientia artis, sicut dicitur Exo. 32. & ei cõmissum est totum opus cum socio Ooliab. *Coram tabernaculo Domini.* Scilicet, altare istud erat coram tabernaculo: idest ante fores eius, quia non introducebatur in illud: cuius causa ponetur infra in quadam quæstione. Vocatur æneum, non quòd totum esset de ęre, quia parietes eius de lignis setim erant, Exod. 27. Sed erat opertum laminis æneis opere reticulato, vt patet ibidem. *Quod requisiuit Salomon, & omnis Ecclesia.* Scilicet, ad requirendum istud altare venerat Salomon, & tota Ecclesia, siue multitudo Iudæorum. Nam motiuum Salomonis veniendi in Gabaon fuit ad offerendum sacrificium in altari illo. *Ascenditque Salomon ad altare æneum.* Scilicet, ascendit ad appropinquandum altari, vt offerret sacrificia. Non tamen faciebat ipse cæremonias sacrificiorum in altari: quia hoc ad solos sacerdotes pertinebat, sed offerebat illis animalia, quæ ipsi immolare deberent. *Coram tabernaculo fœderis Domini.* Scilicet, quod ante portam tabernaculi erat ad latus Aquilonare, vt colligitur Leu. primo cap. *Et obtulit in eo mille hostias.* Idest, obtulit mille animalia, vt ibi cremarentur carnes vel saltem adipes eorum. De istis animalibus, quod genus sacrificij factum fuerit, scilicet, an holocaustũ, vel hostia pacifica, vel pro peccato, declarabitur infra in quadam quæstione.

Deus loq non pot.

I. f. 2 q. 15

Quomodo confortatus sit Salomon in regno suo.
Quæst. I.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo Salomon confortatus est in regno suo: vel quid est quod fecit per quod confortabatur in regno. Dicendum, quòd pacificare regnum ad hoc, quòd totum sit sub potestate regis, & nullus ei repugnet est confortari. Istud autem non conuenit regibus à principio, quia non habent omnia ad plenum sub manu sua, nisi procedente tempore. Cùm autem oĩa hæc reducta fuerunt ad manum Salomonis, dictus est ipse confortatus in regno. Pro quo sciendum, quòd ante mortem Dauid cùm iam esset senex, erat quædā
G contentio inter filios quis regnaret. Adonias autem erat maior cęteris, & pulcher atq; valde dilectus à Dauid, & fecerat sibi currum, & equites, dicebatque, ego regnabo. Dauid autem licèt videret insolentiam huius non corripuit eum, quia tenerè eũ diligebat. Postquam autem Dauid erat in lecto, & videbatur morti propinquus: Adonias, nesciente Dauid, fecit se vngi in regem habēs secum multos fautores, scilicet Ioab principē militiæ, & Abiathar sacerdotem summum. Cognito autem hoc Dauid, fecit eadem die vngi Salomonem in regem. tertio Regum primo. Et quia ista vnctio fuerat facta in discordia, ne post mortem Dauid oriretur controuersia inter filios suos: & Adonias prætenderet se habere ius ex vnctione sua concorda-
H uit Dauid omnes filios suos, vt obedirent Salomoni: & omnes principes regni sui induxit ad hoc. Quo facto fecit Salomonem vngi altera vice. Et factum est hoc viuente Dauid, vt patet præcedēti lib. cap. vltimo. Sed adhuc hoc facto non mansit plenè pacificum regnum in manu Salomonis. Nam Adonias cum Ioab, & Abiathar tractabat quomodo posset Salomonem expellere de regno, & ad hoc petiuit Abisag adolescentulam Dauid in vxorem: Tertiò Regum 2. Et tunc Salomon fecit occidi Adoniam fratrem suum, tanquam insidiantem sibi. Ioab quoque principem militie fecit occidi, & Abiathar sacerdotem fautorem A-
I doniæ exilio tradidit, iubens, vt maneret semper in Anathoth: & nunquam rediret ad curiam regis, eodem capitu. Et tunc exclusis insidiatoribus suis, confortatū est regnum in manu eius, quia iam non manebat aliquis, qui ei repugnaret. Istud autem factum erat quando Salomon ascendit in Gabaon. Ideo dicitur, quòd confortatum est regnum in manu Salomonis.

Quo tempore iuit Salomon in Gabaon.
Quæst. II.

QVAERITVR vlterius, quo tempore iuit Salomō in Gabaon, de quo hic dicitur, scilicet quo anno, vel tempore regni sui. Dicendum, ꝙ factum est postquam confirmauit sibi regnum, occidendo aduersarios suos. Et fuit hoc antequam inciperet ædi-
K ficare templum. Patet hoc ex ordine literæ hic. Nam prius ponitur hic confortatio regni: deinde quomodo iuerit in Gabaon: postea infra 3. incipitur ædificatio templi. Et patet etiam magis ex ordine literæ tertii Regum: quia à principio vsque ad tertium capit. ponitur confirmatio regni, delendo aduersarios: in capit. tertio ponitur, quòd iuerit Salomon in Gabaon. & in sexto ponitur de ædificatione templi. Dicendū autem, quòd fuit hoc in tertio anno regni Salomonis, vel in quarti anni principio. Quod patet, quia tertio Regum tertio ponitur, quòd confirmato regno iuit Salomon in Gabaon, & confirmatio non fuit
F vsque post tres annos finitos: ideo finito tertio anno fuit istud. Patet hoc, quia confirmatio regni Salomonis fuit postquam occidit omnes aduersantes sibi, & patri suo Dauid, scilicet Adoniam, Ioab, & Semei. Fuit tamen occisus Semei tribus annis post principium regni Salomonis. Nam Salomon in principio regni sui dixit Semei, quòd non exiret de Ierusalem, & post tres annos fugerunt serui Semei in Geth, & iuit vt reduceret eos: & tunc Salomon occidit eum, quia fecit contra mandatum suum, tertio Regum secundo. Et sic ad minus tres anni erant elapsi, antequam confirmatū esset regnū Salomonis, & post confirmationē istam Salomon iuit in Gabaon, vt hic dicitur. Aliquis autem dicet, quòd licèt patet, quòd fuerit istud post confirmationem regni, tamen non apparet, an paruo tempore, vel magno post confirmationem regni fuerit istud: & sic poterat esse, quòd anno decimo, vel duodecimo regni Salomonis fuerit istud. Dicendum, quòd non stat; sed illico post confirmationem regni fuerit. quod patet, quia fuit istud antequam inciperet ædificatio templi, vt patet ex ordine literæ hic, & tertio Reg. à principio vsque ad sexto capi. Et tamen cœpit ædificatio templi in principio anni quarti regni Salomonis, vt patet tertio Regum sexto. Ergo in principio anni quarti ipsius fuit hoc. In isto aūt libro omittuntur omnia, quæ habentur tertio Regum 1. & 2. eo quòd ibi plenè posita sunt, & nō oportebat illa repeti. & sic factum est de multis aliis, quæ non tanguntur in hoc libro, & ponuntur in 3. & 4. Regum.

Quomodo dominus erat cum Salomone.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Dominus erat cum Salomone, & per quid cognoscebatur, quòd dominus erat cum eo. Dicendum, quòd potest intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ erat cum eo gratificando eum: sic dicitur esse Deus cum omnibus illis, qui sunt in charitate acceptando opera eorum. Alio modo est Deus cum aliquo diri-
I gendo opera eius ad prosperum euentum. Primò modo potest dici, quòd erat Dominus cum Salomone: scilicet per gratiam. Nam siquis est in charitate, Deus est in eo. Iuxta illud prima Ioan. 4. scilicet: Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et non solùm est Deus in eo, imò etiam est idem cum Deo, vt patet secunda ad Corint. sexto. Qui diligit Deum vnus spiritus est cum eo. Salomon autem erat isto tempore in charitate, ideo erat Deus cum eo. Patet hoc, quia Salomon a principio fuit à Deo dilectus vsquequo peruersum est cor suum per mulieres: nam antequam nasceretur Deus dilexerat eum dicens: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, secundo Regum septimo, & præcedenti lib. ca decimo septimo. Et in natiuitate sua ostendit, quòd diligebat eum: nam cum mater sua imposuisset ei nomen Salomon, misit Deus Nathan prophetam ad ponendum ei aliud nomen: vocauitque eum Ididadest amabilis domino, & subditur ibi causa. s. eo quòd diligeret eum Deus, secundo Regum duodecimo. Deinde semper fuit vir laudabilis. Nam postquam factus est rex, vsquequo cōfirmatum est regnum in manu eius, non peccauerat: quia tertio Regum tertio dicitur: Dilexit Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patri sui. Erat ergo in charitate, cùm Deum diligeret. Et si nunc Deus erat cum eo. Iste modus est verus, & satis cōueniens, sed nō est iste, quem

Quō Deꝰ est cum illis qui sūt in charitate.

quem intedit litera, quia hic agitur de confortatione regni, quæ erat bonum temporale, ideo quòd Deus esset cum eo debet intelligi secundùm relationem ad bona temporalia. Et dicendum quòd Deus dicitur esse cum aliquo, quando facit eum prosperari in omnibus actibus suis: nam bona ista temporalia, & quę cunque prosperitas, licèt absolutè parua: si bona sunt, a Deo tamen sunt. Et quia non potest homo illa habere sine diuina dispositione: quando alicui ista abundanter eueniunt, dicitur ille Deum habere placatum, & Deus esse cũ eo. Et potissimè homines dicunt Deũ esse cum aliquo, quando prosperitas sua euenit sine labore: & in magna quantitate, quia tunc non possum⁹ illud attribuere humanę industrię vel labori, quia nõ perueniunt ad tantum: ideo oportet reduci in aliquã causam superiorẽ, scilicet in Deum. Et sic volunt ꝙ Deus det illa bona specialiter quę sic homini eueniũt. Et ista fuit intentio popularium ab antiquo, sic patet de Abimelech rege Geraræ, & Philisthinis: qui viderunt Isaac subito multiplicatum in diuitiis: & putauerunt Deum esse cum eo, dicentes: vidimus Deum esse tecum, ideo diximus sit pactum & iuramentum inter nos, ne noceas nobis, sicut nec nos quidquam tuorum attigimus: Genesis 26. Patet etiam de Ioseph, in cuius manu negocia prosperabantur: & propter hoc Dominus suus putauit Deum esse cum eo. Genesis 39. scilicet. Fuitque Dominus cum eo, & erat vir in cũctis prosperè agens, habitabatque in domo Domini sui, qui optimè nouerat Deum esse cum eo: & omnia, quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius. De Salomone autẽ sic fuit in exordio regni: nam incipiebat res magnas, & difficiles, & omnes ei prosperè eueniebant. Habebat namque Adoniam fratrem suum, & Ioab principem militię, & Abiathar sacerdotem insidiatores suos ad expellendum eum de regno, qui erant viri potentes: & tamen ipse eos occidit, & cæteros sibi pacificauit 3. Reg. 2. Et hęc faciliter fecit nihil mali passus, ideo Deus erat cum eo. Et istud est quod intendit litera. Etiam Salomon in breui tẽpore ad magnas diuitias, potestatem, sapientiam, & terrena bona ac tẽporalia peruenit, ad quæ alij sic peruenire nõ possent, ideo Deus erat cum eo.

Nihil bonum, neque ex temporalibus homo habere pt absque diuina dispositione.

Quid erat illud, in quo Deus magnificauit Salomon. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicitur hic, quòd Deus magnificauit Salomonem in excelsum: quid erat istud, in quo illum magnificauit. Aliqui respondent quòd fuerunt diuitiæ. Nam Salomon peruenit ad tantas diuitias, vt nullus regum, qui fuerant ante eum tot diuitias habuisset, tertio Reg. 3. etiam magnificatus est in gloria throni sui, & ędificiorum, & ministrorum: & totius apparatus domestici. Nullus enim regum talem apparatum habuit: vnde regina Saba videns ordinem ministrorum Salomonis: & omnia, quæ erant in domo sua, admirata est, nec iam habebat spiritum: tertio Reg. 9. Et quia superauit etiam alios hoĩes sapientia, quia nullus tã sapiens fuit ante eum, nec post eũ 3. Reg. 3. et. 4. Etiam magnificatus est in latitudinem cordis: sicut dicitur 3. Reg. 4. Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, sicut arenam, quæ est in littore maris. In omnibus iis magnificatus est super alios homines. Sed obiicietur, quòd non intelligatur de hoc, quia licièt Salomon habuerit omnia bona, tamen non habuerat aliquod istorum in excellẽtia hoc tempore, antequam iret Salomon in Gabaon: & ta-

A men tũc Salomon nõ peruenerat ad magnas diuitias, quia istas obtinuit Salomon mittendo in Ophir, & in Tharsis, et ad alias insulas, vt patet 3. Reg. 10. et infra 9. Et istud non faciebat Salomon adhuc, quia nunc incipiebat regnare, cũ nũc confortaretur regnum eius. Eodem modo apparet de gloria sua quia gloria euenit Salomoni ex duobus: scilicet ex sapientia, et ex diuitiis, vt colligitur tertio Regum decimo: nam maxima gloria sua erat in ordinatione rei familiaris, et istud ad prudentiam pertinet. Et tamen Salomõ nondum habuerat diuitias in abundantia, vt supra dictum est. Etiã nondum habuerat sapientiam, vt mox dicetur: ideo non erat magnificatus in gloria. Etiam non erat magnificatus in sapientia, quia non collata fuerat sibi à
B Deo, quia collata est quando iuit in Gabaon, vt patet infra in litera, & tertio Regum tertio. Responderi potest dupliciter: vno modo, quòd Salomon magnificatus fuerit in excelsum per omnia ista, quæ nominata sunt. Et cùm obiicitur, quòd nondum Salomon ista habuerat, concedendum est. Ponitur tamen hic per anticipationem, quia hic agitur de statu Salomonis, qui respicit totum tempus eius, & postea dicitur de gestis ipsius. Et sępe in scriptura fit talis anticipatio, & recapitulatio. Alio modo potest intelligi, quòd Salomon magnificatus esset non per aliquid istorum, sed solùm per confirmationem regni. Nam cùm non esset regnum confirmatum, non erat Salomon magnæ gloriæ, nec potestatis. Cùm autem fuit con-
C firmatum, fuit ipse potens, & exaltatus nimis super omnes de regno suo. Primus tamen sensus conuenientior est.

Quomodo iuit Salomon cum vniuersa multitudine Israel in Gabaon. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur, ꝙ Salomon iuit cum vniuersa multitudine Israel in Gabaon. Nam non videtur verisimile, quòd ad eundum in Gabaon haberet secum totam multitudinem Israel comitantem. Aliquis dicet, quòd Salomon secum tulit multitudinem totam ad honorem festiuitatis, quam facere volebat: nam obtulit mille
D hostias, vt patet in litera. Et vt melius, & solennius fieret ista festiuitas, habuit secum totam multitudinẽ. Dicendum tamen, quòd hoc non est intelligendum, quòd omnino totam multitudinem Israel duxerit secum Salomon, ita quòd nullus maneret in aliquo loco certo in Israel, sed irent omnes cum Salomone, quia tanta multitudo erat superuacua, nec posset commodè illuc ire: quia necesse erat, quòd aliquis tantæ multitudini ministraret, & alia erant negocia, vel opera, quo amitti non poterant, ita vt omnes irent cum Salomone. Sed dicendum, quòd Salomon vocauit de toto Israel viros excellentiores, vtpote tribunos, centuriones, duces, & iudices, & de reliquo populo magnã multitudinem, & ferendo secum istos diceba
E tur ferre totam multitudinem, quia in scriptura iste terminus totus, vel omnis: non tenent vim suam, ita quod faciant distributionem pro omnibus partibus integralibus, vel subiectis, sed accipiuntur pro multis. Et interdum minor pars vocatur omnis, scilicet, minor pars populi totus populus. Istud autem prouenit ex modo loquẽdi popularium, qui nõ seruant istas distributiones, & sacra scriptura sequitur modum loquendi vulgarium. Causa autem, quare Salomon tantam multitudinem secum tulit, non videtur fuisse ad honorem regalem, quia ipse tanta multitudine semper constipatus incederet, sed fuit ex causa speciali. scilicet voluit facere festiuitatem magnã in Gabaõ.

Causa quare Salomõ tulit secũ tantã multitudinem in Gabaõ.

Et

Et q̄a festiuitas maxime solēnizatur ex præsentia mul-
titudinis. Nam vbi pauci sunt etiam si multæ ceremo-
niæ teneantur non est magna solennitas: voluit habere
secum magnam multitudinem, & honorabilem, sci-
licet quæ erat præcipua in Israel. Quòd autem volue
rit facere festiuitatē, patet quia obtulit mille hostias,
& tamen ista erat oblatio valde excellens, ideo nō erat
quotidiana, sed specialis pertinens ad magnam festiui
tatem. Patet etiam: quia Salomon cùm haberet locū
offerendi Domino in Ierusalem coram arca, vbi Da-
uid pater suus faciebat sacrificia, noluit ibi offerre nūc,
sed iuit in Gabaon ad offerendum. Item patet, quia
istud semel tantùm esse factum legitur. Et tamen si
non esset opus magnæ festiuitatis sæpe fieret. Voluit
ergo facere Solomon aliquam magnam solennitatē
in Gabaon, & ad hoc secum tulit totam istam multi-
tudinem. Sic enim fecit Dauid quando voluit facere
solennitatem magnam in portatione arcæ cùm porta-
uit eam de Cariathiarim in domum Obededom, siue
de domo Obededom in domum suam. Nam congre
gauit tunc totum Israel, vt patet secundo Regum
sexto, & præcedenti libro cap. decimotertio, & deci-
moquinto. Causa autem quare Salomon faceret
istam solennitatem magnam, & offerret tam Magni-
ficas hostias videtur fuisse ad reddendum Deo gratias
de collato beneficio. Nam in principio regni sui erat
in quadam anxietate propter magnos insidiatores,
quos habebat. Deus autem dederat iam omnes sub
pedibus eius, & pacificauerat regnum sibi: ideo pro
tanto beneficio volebat gratias agere, & obtulit mille
hostias. Ista causa, licèt non exprimatur in litera: col-
ligitur tamen ex ordine eius, quia supra dicitur, quòd
confirmatum fuit regnum in manu Salomonis, &
subditur quòd iuerit in Gabaon illico: ideo videtur, ꝙ
propter illud factum fuerit: cū idem ordo ponatur hic
et 3. Reg. cap.

De tribunis, & centurionibus, qui erant cum Salomone. Quæst. VI.

QVÆRITVR vlterius, de istis tribunis, &
centurionibus, qui iuerunt cum Salomone, qui
erant. Aliqui volunt, quòd erant isti de successorib'
illorum tribunorum, & centurionum, qui constituti
sunt in deserto propter consilium Iethro Exodi 18. Et
postea putant, quòd isti habuerunt successores alios,
& durauit ille ordo vsque ad tempus Salomonis. Sed
dicendum, quòd hoc non stat. Primò quia ille ordo
non potuit durare postquam Israelitæ cæperunt habi-
tare in terram Chanaan distincti per loca, sicut in de-
serto, quia in deserto erat totus populus vna multitu-
do, quæ poterat conuenienter diuidi per tribunos, cen
turiones, quinquagenarios, & decanos. Postquam
autem fuerunt in terra Chanaan distincti per loca nō
poterat fieri ista diuisio, quia in aliquibus locis essent
decani qui non haberent quinquagenarium, eo quòd
non erant quinque decani, & alibi essent centuriones
non habentes tribunum, & sic de cæteris, ideo nō mā
sit iste ordo. Secundò patet, quia hic ponuntur cen-
turiones, & tribuni, deinde iudices: & tamen centu
riones & tribuni, qui erant in deserto, & constituti fue
runt per Moysen erant iudices, vt patet Exod. 18.
et Deut. 1. Et isti non erāt iudices, cùm ponantur iudi-
ces ab eis distincti, ergo non erant de illis tribunis, et
centurionibus. Tertiò patet, quia illi centuriones, et
tribuni positi fuerant ad iudicandum, vt dictum est,
et tamen non manserunt iudices in terra Chanaan in
F populo Israel, quales erant in deserto, sed mutatus
fuit ordo eorum, vt ait Iosephus 4. Antiquita. ideo nō
manserunt aliqui successores illorum centurionum,
& tribunorum post introitum in terrā Chanaan. Dicē
dum ergo, quod isti centuriones & tribuni erant prin
cipes exercitus non quidem principes maximi, sed alij
minores. Pro quo sciendū, ꝙ ad hoc quòd esset ordi-
natus exercitus Dauid, ipse diuiserat illum per partes
ponendo quamlibet partē sub duce suo immediato,
vt scirent omnes, cui deberent obedire, & non esset
multitudo deordinata. Et sic diuidebat exercitum per
decanos, tribunos, & centuriones: & quilibet istorū
habebat curam de subiectis sibi, & illi solum principē
suum respiciebant. Sic patet 2. Reg. 18: quando Da-
G uid instruxit bellum contra filium suum Absalon.
Nam diuisit populum per tribunos, centuriones: &
deinde totam multitudinem sic diuisam dedit sub ma
nu trium maximorum principum, vt patet ibidem.
Hunc modum habebat Salomon filius eius: ideo ha-
bebat centuriones, tribunos, & quinquagenarios, qui
erāt principes pro tēpore belli & tn̄ sēp manebāt in
isto principatu, licèt non esset bellū, & isti principes cō
stituebantur etiam super aliqua officia regis: sicut Da
uid habebat principes substantiæ suæ, scilicet œcono-
mos præcedenti Lib. capi. 27. Et illi erant tribuni, &
centuriones: eo. Lib. cap. 18. Istos autem vocauit nūc
Salomon ad eundum in Gabaon, quia erant viri ho-
norabiles.

Diuisio exercitus Dauid.

H

Qui erant isti duces. Quæst. VII.

QVÆRITVR vlterius, de ducibus, de quib'
hic dicitur, qui erant. Aliquis dicet, quòd isti
erant centuriones, & tribuni, qui præerant partibus
exercitus, vt declaratum est præcedenti quæstione.
Sed dicetur quòd non stat, quia hic distinguuntur du-
ces, et tribuni, & centuriones, quia primò ponunt cē
turiones, & tribuni, et deinde duces. Ailqnis dicet ꝙ
erant isti duces duodecim viri qui prouidebāt domui
Salomonis quantum ad omnia necessaria per duode-
I cim menses anni, et quilibet prouidebat vno mense.
Habebat autem quilibet istorum certam partem ter-
ræ sibi subiectam, de qua colligebat redditus Regis,
& de illis prouidebat domui regis vno mense, de
quibus patet tertio Regum quarto. Et iste modus
satis conueniens est. Alio modo potest dici, quòd isti
duces erant duodecim principes turmarum. Pro quo
sciendum, quòd Dauid habebat duodecim principes
turmarum suarū, per quos erat tota multitudo distin-
ctè subiecta, et sub quolibet eorum erant vigintiqua-
tuor millia virorum, & ministrabat quilibet istorum
vno mense coram rege manendo semper in curia, vt
patet præcedenti libro vigesimo septimo capitu. Ita
credendum est de Salomone, cùm gloria regni sui nō
K esset minor quàm gloria regni Dauid, imò maior,
quòd ipse haberet istos duodecim principes turmarū,
& isti vocarentur duces. Alio modo potest intelligi,
quòd isti essent principes belli. Ita quòd Salomon
aliquos viros assignasset, vt eēnt principes bellorum,
vt isti essent magnæ potestatis. Sed aliquis obijciet,
quòd non stet, quia supra ponebantur tribuni, & cen-
turiones: & isti erant principes exercitus, cū per eos
distinctus esset exercitus, vt supra declaratum est.
Dicendū, quòd non stat, quia illi erant principes exer
citus, sed non principes summi, vnde non propriè vo
cantur duces: sic patet 2. Regum 18. in bello, quod fe-
cerunt serui Dauid contra Absalon: nam Dauid di-

u.iii

misit totum populum per centuriones, & tribunos, et postea tradidit totum populum in manu trium ducum. Et sic centuriones, et tribuni non vocantur ibi duces. Ita poterant nunc esse duces belli, et non essent centuriones, nec tribuni, et ratio est, quia erant maiores quàm centuriones, et tribuni, cùm tribuni solùm præsint mille viris, et tales duces præerant magnæ multitudini.

De iudicibus, de quibus hic habetur.
Quæst. VIII.

Quõ inceperint iudices in Israel.

QVAERITVR vlterius, de iudicibus de quibus hic dicitur, qui erant. Respondendum quòd iudices in Israel cęperunt hoc modo. Nam antequã Israelitæ exirent de Aegypto non erat vnus populus, sed erant serui Aeyptiorum, & non habebant per se iudices tanquam distinctus populus. Vel si aliquos iudices habebant, illi erant positi ab Aegyptiis. Cùm autem exierunt Israelitæ de Aegypto, venerũt in libertatem, & tunc cœperunt esse populus. Et quia Moyses fuit tunc ductor eorum, & princeps in exitu de Aegypto, ipse etiam solus erat iudex. Et quia popul⁹ erat valde multus erant causæ multæ, nec poterat eas diffinire Moyses: vnde sedebat Moyses ad iudicandũ à mane vsque ad vesperam: & tamen non poterat explere diffinitionem causarum. Cùm autem venit ei⁹ socer Iethro sacerdos Madian, viditque eum sic affligi, ait: stulto labore cõsumeris tu & populus, qui tecũ est: supra vires tuas negocium est, solus non poteris illud sustinere: & tunc consuluit ei, quòd acciperet alios coniudices, faciẽdo quòd distingueret totum populum per decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & illi iudicarent in rebus paruis, & Moyses in rebus magnis, & in illis, quæ ad Deũ pertinebãt: & etiam quòd deuoluerentur ad eum quęcunque causæ per appellationem. Exod. 18. Fuit autem facta ista ordinatio Iudicum anno primo ab exitu de Aegypto in principio anni, scilicet, quando venerunt Israelitæ mense tertio in desertum Sinai, vt declaratum est eodem capit. Deinde mansit iste ordo Iudicum. Sed adhuc non sufficit hoc Moysi, quia causæ graues vrgebant eum: ita vt solus non posset illas sustinere. Et cùm oraret Deum, quòd occideret eum, vel solueret de hoc labore, dedit ei Deus septuaginta seniores cõsocios, qui haberẽt spiritum propheticum, & adiuuarẽt Moysen in causis arduis, & factum est istud in sepulchris concupiscentiæ: Numeri. 11. Et fuit anno secundo ab exitu de Aægypto. Nam vsque ad Cadesbarne peruenerunt Israelitæ illo secundo anno, vt declaratũ est Num. 13. & 33. & durauit iste ordo septuaginta seniorum cum quinquagenariis, decanis, centurionib⁹ & tribunis vsque ad introitum terrę Chanaan: & cùm moriebatur quispiam istorum, subrogabatur alius loco eius. Cùm autem Israelitæ cæperunt habitare distinctè per loca terræ Chanaan, cessauit ordo centurionum, tribunorum, quinquagenariorum, & decanorum: vt probatum est supra in quadam quęstione, quia nõ poterat ibi competenter seruari iste ordo. Mansit autem ordo septuaginta seniorum, quos instituerat Moyses, & fuerunt tunc duo ordines Iudicum. Quidam iudices fuerunt magni, ad quos causæ vltimate deuoluebantur. Alij autem erant iudices minores distincti per singula loca. De iudicibus minoribus dicendũ, quòd in quolibet loco erant constituti aliqui iudices oriundi de ipso loco secundùm exigentiam loci multi, vel pauci. Et quia isti erant laici, qui non erant multum diditi studio legis, & consequenter non erant nimis introducti circa leges forales, dabantur Leuitę in assessores, scilicet cuilibet iu-

Ordo septuaginta seniorum.

Minores iudices.

A dici duo Leuitę, vt ait Iosephus quarto antiquitatum. Et hoc verisimile est, quia ad iudicium Leuitarum pendebat totus status populi, vt patet infra trigesimoquinto. scilicet Leuitis quoque ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur. Et infra decimonono Sacerdotibus, & Leuitis commissa est cura iudicandi a Rege Iosaphat. Isti iudices minores iudicabant in omnibus causis tam ciuilibus, quàm criminalibus: & tamen per appellationem deuoluebantur causæ ad alios iudices maiores. Isti namque iudices minores successerant loco decanorum, quinquagenariorum, centurionũ, & tribunorum. Loco ãt Moysi, & septuaginta seniorũ successerũt aliis iudices, qui vocabantur domus iudicij, vel consilij: & vocaban B tur seniores. Erant autẽ isti septuaginta iudices, qui creduntur esse de sacerdotibus, & Leuitis, vel, vt aliqui volunt, erant de laicis: & princeps eorum erat summus sacerdos, sicut Moyses erat princeps septuaginta seniorũ in deserto: & isti omnes conueniebant ad cõcilium celebrandum, & audiẽdum causas in quadam domo, quæ erat in templo Salomonis: scilicet in atrio eius ad latus meridianũ. Sic dicitur pręcedenti Lib. ca. 26. scilicet, quòd domus seniorum, & concilij erat ad austrum: & erant Leuitæ custodes eius. Omnes isti seniores erant iudices: sed non omnes sententiabant, sed solus sacerdos, vel ille, qui tenebat locum eius: & alij concordabant, vt colligitur Deuterono. 17. Et si quis non obediret illi sententiæ, occidebatur: nec erat C vltra appellandum. Iste ordo iudicum mansit sẽper: vsquequo Ierusalem destructa est per Romanos post mortẽ Christi: nam Christus ab isto ordine iudicum morti condemnatus est. Sic dicit Iosephus 18. Antiquitatum: & patet apud omnes Euangelistas, qui dicunt Christum præsentatum coram Caipha, & senioribus: & quomodo illi loquebantur cõtra Christum. Isti autẽ iudices de secundo ordine erant viri potentes & honorabiles in toto Israel, ideo istos saltẽ nunc conuocauerat Salomon ad eundum in Gabaon.

Oẽs seniores iudices iudicabant, sed nõ sententiabant.

De principibus familiarum, de quibus hic habetur.
Quæst. IX.

D

QVAERITVR vlterius, qui erant isti principes familiarum, de quibus hic dicitur. Et dicendum quòd familia accipitur dupliciter, aliquando largè, & aliquando strictè. Largè vocatur familia quæcunque cognatio; & sic tribus vocatur familia. Aliquando accipitur familia pro quadam cognatione, quę est sub tribu, & est minor aliqualiter quã tribus, & sic quælibet tribus diuiditur per certas familias, vt infra dicetur. Accipiendo primo modo dicendum, ꝙ principes familiarum erant duodecim, & in qualibet erat vnus princeps. Isti principes erant ſm ordinẽ natiuitatis, scilicet quòd illi, qui descendebant directè à capite tribus per lineam primogenitorum esset prin- E ceps, & iste semper erat vnicus in qualibet tribu, quia impossibile erat multos simul primogenitos esse, & descendisse semper per lineam primogenitorum a capite eiusdem tribus, vel familiæ: vt patet intuenti: cùm non possint eiusdem hominis esse multi primogeniti. Isti autem principes tribuum erant viri honorabiles nimis, nam in toto populo non erant alii honorabiliores. Quod patet, nam in exitu de Aegypto quando dedicatum est tabernaculum isti principes obtulerunt munera sua per duodecim dies, scilicet quilibet vno die, & de reliquo populo non fit mentio aliqua, quod obtulerit, vt patet Nume. 7. cap. Accipiendo familiam strictè dicendum, quòd multi erant principes familiarum, quia multæ erant familiæ.

Familia dupliciter accipitur.

Principes qui erant ſ. ordinẽ natiuitatis

Nam

Nam sub qualibet tribu erant duæ, vel tres, aut plures tribus, & nomina istarum familiarum, & quot, & quæ erant sub qualibet tribu habetur Numeri 26. Istę autē familiæ nominabantur à filijs, vel nepotis illorum, à quibus nominabatur tribus. vtpote a Iuda filio Iacob nominata fuit vna tribus, & sub ista tribu fuerunt quinque familiæ. Nam habuit Iudas quinque filios, scilicet Her, Onan, Sella, Phares, & Zaram. Her, & Onā mortui sunt sine semine, Gen. trigesimo octauo. Manseruut tres, & ab eo nominate sunt tres familię, s. Pharesitarum Zareitarum, Sellaitarum. Habuit autem Iudas duos nepotes, scilicet Esron & Amul filios Phares: & ab illis nominatæ sunt aliæ duę familæ. s. Esronitarum: & Amulitarum Et de his Numeri. 26 capi. Sic de qualibet alia tribu ponuntur ibi familiæ eius: & deriuātur istę à capitib⁹ immediatis sub capitibus tribuū. In qualibet āt istarū familiarum erat vnus princeps, & isti principes deriuātur per lineas primogenitorū à capitib⁹ familiarum, sicut supra dixim⁹ de principibus tribuū. Et nunc dicendum, ꝙ principes familiarū possūt hic accipi vtroque modo. Et tamen, quia principes tribuum erāt honorabiliores, quā principes omnium familiarum, verisimilius erat ꝙ principes tribuum venissent cum Salomone in Gabaon q̄ principes familiarū. Ideo dicendum, ꝙ vel accipientur principes familiarū pro solis principibus tribuū: vel pro principibus tribuū & familiarum simul extendendo nomen familiæ ad omnem cognationem. Quod autem accipiatur pro solis principibus familiarum non est inconueniens, quia non omitterentur principes tribuum.

Quare nunc Salomon iuit in Gabaon.
Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, quare Salomon iuit nunc in Gabaon ad offerendū ibi. Aliquis dicet, ꝙ iam ad hoc supra responsum est, scilicet, ꝙ iuit ad faciendam solēnitatē pro beneficio suscepto de confirmatione regni in manu eius. Dicendum ꝙ hoc non sufficit, quia si vellet Salomon facere solennitatem, poterat facere istam in Ierusalem: imò excellentius, quia Ierusalem erat gloriosior vrbs q̄ Gabaon. Etiam si vellet Deo gratias reddere pro suscepto beneficio, poterat etiā sacrificia facere in Ierusalē, quæ faciebat in Gabaon. Dicēdū ꝙ voluit ire Salomon in Gabaon, quia volebat offerre sacrificium: sicut litera innuit, ꝙ Salomon, & totus populus requisiuerūt altare Domini, quod erat in Gabaon, & ascendit Salomon ad offerendum in eo. Cùm autem dicitur, ꝙ poterat offerre sacrificia in Ierusalam, sicut in Gabaon. Dicendum ꝙ non poterat ita licitè offerre, sicut in Gabaon. Pro quo sciendum, ꝙ Deus iusserat Le. 17. & Deute. 12. ꝙ sacrificia non fierent in aliquo loco, nisi sup altare holocaustorum ad ostiū tabernaculi: & si quis foris immolaret, esset reus ac si sanguinem effudisset: & cū nunc esset sanctuarium Domini in Gabaon, & ibi esset altare, non licebat in aliis locis offerre; & quando qs offerret in aliis locis, licèt Deo immolaret, & ex deuotione ageret, peccaret tanq̄ transgressor legis. Ideo cùm nunc Salomō vellet Deo pro beneficio suscepto gratiarū actiones reddere, voluit sacrificare ī loco Deo accepto, & sic venit in Gabaon: & si aliquando Salomon in aliis locis offerebat, licèt bono animo faceret, repræhensibilis erat. Sic enim dicitur 3. Re. 3. ꝙ dilexit Salomon dn̄m ambulās in præceptis Dauid patris sui, excepto, ꝙ in excelsis immolabat, & adolebat incensum. Ista responsio est satis rationabilis: sed adhuc non stat, quia poterat licitè offerre Salomon in Ie-

F rusalem coram arca. Nam manebat in Ierusalem in
domo Dauid, vbi ipse posuerat eam: sicut in litera pa
ret. Et ibi Dauid immolabat holocausta, & totus Israel
coram arca, vt patet præcedenti Lib. cap. 16. & ibi de-
claratum est: quòd licitum erat coram arca immolari,
non ergo venit ad immolandum in Gabaon, tanquā
in quocunque alio loco immolare peccatum esset.
Dici potest dupliciter: uno modo, ꝙ licèt licitum es-
set corā arca immolare: tamē magis licitū erat, et me-
ritorium coram tabernaculo super altare holocausto
rum, quia offerre super altare holocaustorum erat re
gulare, cùm ex legis præcepto fieret: offerre autem co
ram arca existente extra scūarium erat extraordina-
rium. Melius ergo erat offerre super altare holocau-
G storum. Istud videtur innui. 3. Regum 3. cùm dicitur
de Salomone, quòd iuerit in Gabaon ad offerendum.
Nam signatur, quòd in illo bene egerit: & offerēdo
in aliis locis male faciebat, vel non tam bene, cū dica-
tur, quòd dilexit Salomon dominū ambulans in præ-
ceptis Dauid patris sui, excepto quòd in excelsis im-
molabat. Secundò potest dici, & fortè melius, quòd
licèt Salomoni liceret immolare in Ierusalem corā
arca, tamē ex voto immolauit in tabernaculo Gabaō.
Quia ad maiorem deuotionem interdum vouent ho-
mines ire ad aliqua loca non consueta: sic enim Ab-
salom vouit offerre domino in Hebron, cùm esset in
Gessur. Et licèt postea esset in Ierusalem, vbi licitè
offerre poterat, dixit Dauid patri suo, ꝙ daret ei licen-
H tiam eundi in Hebron ad sacrificandum, quia vouerat
hoc 2. Regum 5. Ita ergo nunc de Salomone credi po
test, ꝙ ipse vouerit facere sacrificia in Gabaon, ideo
illuc iuerit.

Ad maiorem deuotionem interdum vouēt hoīes ire ad aliquam loca inassueta.

De quibusdam verbis hic dictis, scilicet quòd Dauid duxerat arcam &c. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, quare dicitur hic, quòd
Dauid duxerat Arcam de Cariathiarim in Ierusa
lem in locum, quem pręparauerat, quia istud non
videtur ad propositum. Nam hic dicitur de Salomo-
ne eunte in Gabaon, & causa eundi fuit, quia erat ibi
tabernaculum Domini. Extraneum autem erat ad
I hoc, quòd Arca esset in Ierusalem: ideo non videtur
quare ponatur hic. Respondendum quòd potest poni
vno modo ad tollendum dubium. Nam diceret ali-
quis ad quid ibat Salomō ad offerendum in Gabaon,
quia cùm in Ierusalem esset arca Domini, coram illa
poterat licitè immolari, & non oporteret ire in alium
locum, ideo forte aliquis putaret, quòd etiam arca Do
mini translata esset in Gabaon, sicut tabernaculum,
& sic non esset iam licitum offerre in Ierusalem: cū ibi
non esset tabernaculum nec arca. Dixit ergo scriptura,
quòd licet esset tabernaculum in Gabaon, erat arca in
Ierusalem. Secundò potest dici, ꝙ hoc dictum est ad
tollēdum aliud dubium, quòd oriebatur ex pręcepto
legis: nam Deus iusserat arcam poni in tabernaculo in
K tra sancta sanctorum, & ibi manere, Exo. 26. Num. 7.
& Leui. 16. & ad Hebræ 9. vbicunque ergo diceretur
esse arca putaretur esse tabernaculum: & vbicunque
esse tabernaculū putaretur esse arca: & quia dicebatur
quòd erat tabernaculum in Gabaon, putaretur etiam,
quòd ibi erat arca, & iam non esset licitum offerre in
Ierusalē. Vel cùm diceretur, ꝙ erat arca in Ierusalē, pu
taretur etiam ibi esse tabernaculum, & sic non habe-
ret causam Salomon eundi in Gabaon: ideo declara-
uit scriptura qūo ista essēt separata, s. tabernaculum in
Gabaon, & arca in Ierusalem. Et propter hoc poni-
tur hic limitatio circa vtrunque. Nam dicitur quòd
erat arca in Ierusalem in loco, quem ei præparaue-
rat Dauid, scilicet in tabernaculo, quod fixerat,
vt

vt nō putetur, quòd illud tabernaculum, in quo erat, esset tabernaculum Domini, quod fecerat Moyses. Et cum dicitur, quòd iuit Salomō in Gabaon ad tabernaculum Domini, dixit in tabernaculum, quod fecerat Moyses famul⁹ Dei in solitudine, ne putaretur, ꝙ istud tabernaculū esset aliud factum voluntate humana in Gabaon ad colendū ibi, quia tūc Salomon nō haberet causam eundi in Gabaon ad offerendum holocausta.

Quomodo Dauid portauerit arcam Dei de Cariathiarim in domum suam. Quæst. XII.

QVEARITVR vlterius, qūo Dauid portauit arcam Dei de Cariathiarim in domū suam: & quomodo tabernaculum, & arca erant disiuncta. Respondendum, ꝙ ad intelligentiam huius præsupponēdum est, scilicet ꝙ arca, & tabernaculū semper debebant esse simul. Nam Deus iusserat, ꝙ arca esset intra sancta sanctorum, & ibi custodiretur in loco secretissimo: Exo. 26. & ibi māsit à principio constructionis suę. Nam cum Moyses construxit tabernaculum, prima die, qua erexit illud, s. prima die anni secundi ab exitu de Aegypto posuit arcam post velum, quod erat locus sancti sanctorum: Exo vlti. & ibi manebat semper nisi quando mouenda erāt castra Israelitarum de loco ad locum, & tunc quælibet pars sanctuarij per se portabatur, & vasa etiam per se, & cùm hoc fieri deberet introibat sacerdos magnus, & minores in sancta sanctorum, & velabant arcam, tradebantq; eam velatā Leuitis ad portandum, & cùm portata esset ad locū in quo castra figenda essent, erigebatur sanctuarium & ponebatur arca in sancta sanctorum: & tunc Sacerdotes velamina auferebant, & manebat nuda, & sedebat tunc gloria Domini super illā inter alas Cherubim ad loquendum, & respondendum de dubiis, q̄ inquireret Moyses, vt patet Nume. 4. & 7. postea autem erat ibi, quousque iterum castra mouenda forent: & isto modo se habuit arca toto tempore quadraginta annorum, quibus Israelitæ manserunt in deserto. Cùm aūt introierunt in terram Chanaan, māsit arca in Galgalis longo tempore, ut declaratum est Iosue. 10. Fuit autē ista prima mansio, quam habuerunt Israelitæ post introitum iu terram Chanaan, & transitum Iordanis, & ibi cessauit manna, quod Israelitæ per quadraginta annos comederant, & cæperunt comedere de frugibus terrę. Ibi etiam celebrauerūt phase, & circuncisi sūt omnes Hebręi, qui in deserto nō fuerunt circuncisi: et posuerūt ibi duodecim lapides, quos tulerant de Iordane in memoriā æternam; vt patet Iosue 4. & 5. Māsit autem ibi arca longo tempore, & rarò ab illo loco mouebatur, quia castra manebant in Galgalis, licèt Israelitæ pugnatores irent ad pugnandum per diuersa loca terræ Chanaan. Cùm autem Israelitę accepissent iam multa loca de terra Chanaā, in quibus habitarēt, venerunt, vt figerent tabernaculum Domini in vrbe Silo. Iosue. 18. Et est illa apud Sichem in sorte tribus Ephraim, vt patet Iud. 21. Et mansit ibi tabernaculum cum arca, & omnibus vasis suis vsque ad tempus Heli summi sacerdotis. Nam tunc cùm pugnarent Israelitæ contra Philisthinos, fecerunt, ꝙ portaretur arca Dei ad castra, vt adiuuaret Israelitas: quam portauerunt duo viri pessimi filii Heli sacerdotis magni: & inito certamine terga vertit Israel, & cæsus est a Philisthinis, perieruntque triginta millia virorum die illa, & capta est arca Dei a Philisthinis inter alia spolia belli. 1. Re. 4. Tunc mansit tabernaculū sine arca, nec vnquā postea reducta est ad illud, quia istud nunquam factum est, vsquequo ędificatum est templum Salomonis, & illuc portata est arca; tamē iam cessauerat vsus tabernaculi Moysi. Pro quo sciendū, quòd isto

A medio tempore arca, & tabernaculum Moysi mutata sunt per diuersa loca, licèt vnum non esset cum altero, & fuit istud tempus annorum fere nonagintaduorum. Quod patet, quia quando arca capta est a Philisthinis audito illo mortuus est Heli sacerdos, & iudex correns de sella sua primo Regum 4. post eum fuit iudex Samuel cuius tempora computantur simul cū temporibus Saulis, quia coinciderunt cum eis in aliquo: & attribuūtur omnia ista tempora Sauli, scilicet 40. anni, vt patet Actum 13. Post Saulem regnauit Dauid aliis quadraginta annis, & sunt octoginta: post Dauid regnauit Salomon, qui ędificare cępit templum anno quarto regni sui, & finiuit āno vndecimo. 3. Re. 6. & sic sunt simul anni nonaginta vnus, vel duo: tot B enim fuerunt anni, quibus mansit arca extra sanctuarium: nam illico vt consummatum est templum Salomonis, introducta est illuc arca, vt patet. 3. Regum 8. & infra 5. Nunc autem considerandum est, in quibus locis stetit isto medio tempore arca, & in quibus stetit tabernaculū Moysi. Et primo de arca. Dicendū quòd arca cùm capta est in bello à Philisthinis, portata est in Azotum vrbem eorum, & posita est in templo Dagon 1. Regū, 5. Et cùm mansisset ibi nocte prima, inuentus est Dagon Deus Philisthinorū iacere ad pedes arcæ. Sequenti autem die sacerdotes restituerunt Dagon in locum suum, & tamen ipsa nocte secunda repertus est Dagon fractis palmis, & pedibus truncus totus iacere in limine portæ. Tunc cognoscentes vir C tutes Dei Philisthini ipsi noluerunt, quòd maneret arca Dei in templo Dagon in Azoto, & transtulerunt eam ad aliam vrbem: inflixerat autem plagam Deus Philisthinis, scilicet ꝙ prominebant extales corū, siue intestina, quasi rupto ventre; & mures innumerabiles ebulliebant de terra, mordebantque Philisthinos in extalibus, et moriebantur plurimi. Ista autem plaga sequebatur in quacūque vrbe Philisthinorum, in quā introducebatur arca, et cessabat in illa, de qua portabatur. Ideo cùm portaretur in vrbem Acharon, clamauerunt Acharonitæ in cœlum, dicentes: Adduxerunt ad nos arcam Dei, vt interficiat nos, et populum nostrum. Et sic nulla ciuitas, vel locus Philisthinorū volebat recipere arcā in se timore mortis. Gethæi aūt D qui inter cæteros Philisthinos animosiores fuerunt ad tolerandam plagam: consilio inito fecerunt sibi sedes pelliceas, scilicet, fęmoralia, vt mures non possent eos mordere. Sed nec istud profuit, quia cum necesse esset emittere stercora mures corrodebant intestina, et quanto magis ipsi se muniebant, tanto acrior erat plaga, quia non naturaliter, sed a Deo infligebatur. De his omnibus, 1. Reg. 5. in his angustiis, et plaga durissima manserunt Philisthini septem mensibus. Et cùm iam esset intolerabile malum: consilio habito deliberauerunt mittere Philisthini Arcam in terram Israel, et pro peccato suo obtulerunt ei quinque mures aureos, et quinque figuras annorum, scilicet, Posteriorum suorum, vt cessaret ab eis plaga. Et ad ca- E piendam experientiam an ista plaga venisset à Deo Israel, vel naturaliter accidisset: dixerunt sacerdotes, et diuini Philisthinorum, quòd acciperent duas, vaccas fœtas, et vitulos earum recludentes domi vnirent eas ad plaustrum, superimponerentque Arcam Domini. Et si illæ vaccæ directè procederent in terram Israel nullo dirigente eas; scirent certissimè, quòd Deus Israel percusserat eos: si autem non procederent directè, non remitterent Arcam: quia crederе deberēt quòd ista plaga naturaliter euenisset. Quod factum est, et imposita arca super plaustrum, vaccæ fœtę ibant mugientes, et tn̄ nullo dirigente ibant per viā terræ Israel in vrbē Bethsames. Satrapę autē Philisthinorum, vt viderent euentum rei, sequebantur plaustrum,

Vbi stetetit arca antequam in templum salomonis adduceretur.

strum, quousque venirent vaccæ in agrum Bethsames vbi erant Bethsamitę metentes triticū, qui recepe runt arcam cum gaudio magno: quod videntes satrapæ Philisthinorum, iam certi, ꝙ Deus Israel percussisset eos, reuersi sunt in terram suam. Bethsamitę autē fecerunt festum magnum recepta arca, quæ septem mensibus perdita extiterat: & immolauerunt vaccas portantes plaustrum: & ipsum plaustrū succenderunt: sed cùm incautè, & irreuerenter se habuissent circa arcam. s. quia viderunt eam nudam, vel aperuerunt illā, vt quidam volunt: mortui sunt quinquaginta millia de Bethsamitis: & septuaginta viri de plebe. De his oībus 1. Reg. 6. quod videntes Bethsamitæ conquesti sunt, & noluerunt tenere apud se arcam Dei, dicentes: Quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius? & ad quem ascendet à nobis? Miseruntque nuncios ad viros vrbis Cariathiarim, quæ est in sorte Iuda, dicentes, ꝙ venirent pro arca Dei, quam reduxerunt Philisthini: & illi venientes portauerunt eam in Cariathiarim, & intulerunt eam in domum Aminadab sacerdotis, qui habitabat in Gabaa, siue Colle vrbis Cariathiarim: & sanctificauerunt filium eius Eleazarum ad custodiendum. De his patet 1. Reg. 7. Mansit autem arca in Cariathiarim longo tempore, scilicet plusquam quadraginta octo annis: vsquequo regnauit Dauid super totum Israel: nam cùm esset Dauid Rex super totum Israel, conuocauit totum populum, vt ducerent arcam de domo Aminadab de Gabaa, siue Cariathiarim, vt patet 2. Reg. 6. & præcedenti libro cap. 13. Istud fuit tempus ad minus quadraginta octo annis, vel quasi. Quod patet, quia toto tempore Samuelis, & Saulis mansit arca in Cariathiarim detractis septem mensibus, quibus mansit in terra Philisthinorum, vt supra declaratum est. Fuit tamen tempus Samuelis, & Saulis simul quadraginta annorum Act. 13. Deinde Dauid regnauit mortuo Saule super Iudam septem annis, & dimidio 2. Reg. 5. Postea factus est rex super totum Israel: & tamen non immediatè iuit pro arca domini, quia prius pugnauit, & cępit castrum montis Sion qđ tenebatur à Iebuseis, & interiecto aliquo tempore iuit in Gabaa, siue Cariathiarim, vt patet 2. Reg. 5. & 6. Et sic transiret forte vnus annus postquam factus est rex, ideo saltem essent quadraginta octo anni, quibus mansit arca in Cariathiarim: deinde Dauid cogitauit eam inde transferre, quia quandiu ibi manebat, non erat in loco honorabili, nec fiebāt coram ea aliquæ ministrationes: sed solum custodiebatur: vt patet ex declaratis secundo Reg. 6. & præcedēti lib. c. 13. & 15. Voluit autem eam transferre Dauid in domum suam in Ierusalem, vt ibi maneret honorabiliter, & conuocauit ad hoc totum Israel, & tollentes arcam de Cariathiarim de domo Aminadab imposuerunt eam plaustro nouo, & cùm portaretur in via, & boues calcitrassent, videbatur arca casura: Oza autem filius Aminadab, qui dirigebat plaustrum tetigit arcā ad tenendum eā, & percussus est a Deo, & mortuus est, et tunc impeditum est opus, quia contristatus Dauid de morte Oza noluit transferre arcam in domum suam, timens ꝙ ibi sequeretur similis plaga posuitque eam in domo Obededom Leuitæ, vel sacerdotis, vt alij dicūt, & mansit ibi tribus mensibus: benedixit autem Deus domui Obededom propter arcam, & multiplicat⁹ est nimis, quod audiens Dauid voluit transferre arcam in domū suam, putās quòd sic etiam benediceret Deus domui eius, & congregauit ad hoc totum Israel, & cùm magna solennitate transtulit arcam de domo Obededō in castrum montis Sion in domum Sion. Erat autem domus Obededom in Ierusalem, & etiam domus Dauid, & cū portaretur arca per sex passus sistebāt, & immolabantur septem tauri, & septem arietes: & sic

F erat post alios sex passus quousq; perueniretur ad domum Dauid, vt patet 2. Regum 6. & præcedenti lib. c. 15. Quamdiu autem mansit arca in domo Obededō nulla ministratio fiebat coram ea, sed solùm custodiebatur. Cùm autem posita est in domo Dauid, cantabant quotidie coram ea Leuitę, et sacerdotes offerebant sacrificia: manebantque coram illa sacerdotes, & Leuitæ secundum ministeria, & ordines suos, vt patet precedenti lib. ca. 16. Mansit autem arca in domo Dauid annis quasi quadraginta et quatuor. Quod patet, quia arca translata est illuc circa principium regni Dauid super totum Israel. Regnauit autem Dauid super totum Israel annis triginta tribus, secundo Regū 5. et 3. Reg. 2. & præcedenti lib. cap. 1. Mansit etiam arca ibidem, vsquequo templum Salomonis cōsummatum est: et fuit anno vndecimo regni Salomonis, tertio Regum 7. Nam de domo Dauid translata est arca in templum Salomonis 3. Regum 6. & infra 5. Quod autem dum regnaret Salomō maneret adhuc arca in domo Dauid patet hic in litera, cū dicatur, quòd erat tabernaculum domini in Gabaon, & arca erat in loco, quem parauerat ei Dauid. Fuerunt ergo quadraginta quatuor anni, vel quasi, quibus mansit arca domini in domo Dauid: deinde postquam in templum Salomonis portata est, mansit ibi vsque ad captiuitatem Babilonicam. Nam tunc accepit eam Hieremias de templo, & occultauit in sepulchro Moysi 2. Machabæ. 2. Iste fuit status arcæ toto tempore, quod de ipsa sciri potest ex sacra scriptura. Nunc reuertendum est ad dicendum de templo, siue tabernaculo Moysi, in quibus locis fuerit, et quo tempore: iam enim declaratum est, quòd tabernaculum fixum fuit in Silo à principio Iosue 18. Et mansit ibi vsque ad mortem Heli summi sacerdotis, quando capta est arca, ut patet 1. Regum 4. Postea autem non apparet tam manifestè sicut de arca, per quæ loca mutatum fuerit. Ideo Nicolaus, & multi dicunt, quòd tabernaculum mutatū est de Silo, et ductum in Masphath: et postea in Galgalam: deinde in Nobe, et sic per alia loca. Sed istę sunt opiniones erroneæ, quarum motiua, et reprobationes latæ posuimus primo Reg. 7. Ad veritatem ergo dicendum, quòd postquā arca capta est à Philisthinis, non mãsit tabernaculum magno tempore in Silo. Causa autem mutationis de loco ipso, et quanto tēpore post captiuationē arcę inde mutatum fuerit, non apparet. Quod autem mutatum fuerit patet, quia reperitur postea fuisse in Nobe, et in aliis locis. Et patet hoc Psalm. 77. scilicet. Et repulit tabernaculum Silo, et tentorium quod elegit inter homines. De Silo mutatum est in vrbem Nobe. Est autem ciuitas Nobe in terra duarum tribuum, et dimidiæ ad Orientalem partem Iordanis, vbi habitauerāt duo reges Amorrhæi. Vocabatur autem prius ista ciuitas Canath: Nu. 33. et fuit ibi tempore Saulis. Nam quando Dauid fugiebat à facie Saulis venit in vrbem Nobe, vbi erat tabernaculum Domini, et accepit ibi gladium Goliath, et dedit ei Achimelech sacerdos magnus panes sanctificatos ad comedendum, qui erant coram domino 1. Reg. 21. et Matthæi 12. Mutatum fuit autem postea ibi tabernaculum quando Saul occidit sacerdotes Nobe, et omnes habitatores vrbis vsque ad pecora, et ipsā vrbem, primo Reg. 22. Non constat autem quanto tēpore mansit tabernaculum ibi: nec etiam dicitur, ad quem locum inde translatum fuerit, sed quia reperimus, quòd postea fuerit in Gabaon, vt patet hic. dicimus, quòd de Nobe translatum fuerit in Gabaon. Est autem verisimile, quòd Saul delens vrbem Nobe transferret inde tabernaculum in Gabaaon pp duo. Primò quia reperitur, quòd fuerit tabernaculū in Gabaon postquam fuit in Nobe: cùm nunc tempore Salomo-

Quot annis arca manserit in domo Dauid.

Quot annis regnauerit Dauid supra totum Israel.

De tabernaculo in quibus locis fuit: & quo tempore.

Ex Nobe tabernaculum translatum in Gabaon.

lomonis, ibi esset & etiam tẽpore Dauid, vt illico fuerit, & sic creditur, quòd illico fuerit illuc translatum. Secũdò patet, quia Saul erat de tribu Beniamin 1. Re. 9. ideo credendum quòd potius vellet transferre tabernaculum ad aliquem locum de tribu Beniamin, vt honoraret illam tribum, quàm ad locum alterius tribus. Sic autem erat de Gabaon, quia erat ciuitas terræ Beniamin: vt patet Iosue. 18. ergo illuc credendum est quòd fecerit Saul transferri tabernaculum deleta vrbe Nobe. Mansit autem tabernaculum in Gabaon tempore Dauid, & tempore Salomonis. De tempore Dauid patet, quia cùm cœpisset Dauid regnare super totum Israel, & transtulisset arcam in domum suam, constituit quosdam sacerdotes, & Leuitas coram arca in Ierusalẽ, & alios sacerdotes, & Leuitas remisit in Gabaon ad tabernaculum Domini, vt ibi ministrarẽt: vt patet pręcedenti lib. 16. cap. & sic in principio regni Dauid super totum Israel erat iam tabernaculum Domini in Gabaon: ẽt quãdo Dauid numerauit populũ & venit Angelus inferens plagam circa finem regni Dauid, erat tabernaculum Domini in Gabaon, eodem Lib. cap. 21. Postea autem regnante Salomone anteq̃ ædificatum esset templum, etiam erat tabernaculum in Gabaon: vnde iuit illuc ad offerendum sacrificia, vt patet 3. Re. 3. & hic. Mansit autem tabernaculum in Gabaon ad minus qnquaginta duobus annis, vel quasi. Quòd patet, quia Saul illico vt deleuit vrbem Nobe transtulit tabernaculum in Gabaon. Istud autem fuit ad minus vno anno antequam moreretur Saul: quod patet considerando omnia gesta, quæ habentur 1. Reg. a capit. 22. vsque ad finem, quæ satis requirunt vnum annum ad hoc quòd fierent. De regno Dauid assumantur quadraginta anni; quibus regnauit super Iudam, & Israel 2. Reg. 5. & 3. Re. 2 etiam assumantur vndecim anni de regno Salomonis, quia 11. anno cõpletum est templum. 3. Reg. 6. & tunc ea, quæ erãt in tabernaculo Moysi & ipsũ tabernaculum portata sunt in templum Salomonis, vt patet supra, & 3. Reg. 8. & isti sunt anni quinquagintaduo. Iste fuit status tabernaculi Moysi toto tpe, quo durauit. Nam consũmato tẽplo Salomonis cessauit vsus tabernaculi Moysi, cũ tabernaculũ Moysi solũ esset ad necessitatẽ pro tẽpore illo, quo volebat Deus sibi fieri tabernaculum stans. Quare autem Deus noluit, quòd à principio fieret sibi tabernaculum stans, sed portatile: declaratum est pręcedenti Lib. capitu. decimo tertio, & 15. & 16. Et quia nunc non erat ædificatum tẽplum Salomonis nec ichoatum erat, manebat vsus tabernaculi Moysi, & in illo debebãt fieri oẽs cęremonię legis, & non coram arca: vt probatũ est precedenti Lib. cap. 16. in quadam quæstione. Et sic Salomon iuit nunc ad offerendum corã Domino in Gabaon.

Consummato templo Salomonis cessauit vsus tabernaculi Moysi.

Quare hic mentio fit specialis de altari. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quare fit hic mentio specialis de altari, & quare erat illud coram tabernaculo, & non intra. Ad primum dicendum, q̃ fit de altari mentio specialis, licèt multa alia vasa essent in tabernaculo, de quibus non fit mentio. Et causa est, quia Salomon ibat nunc ad offerendum Domino in Gabaon, vt patet in litera: & tamen oblatio sacrificiorum non debebat fieri in aliquo vase sanctuarij, nisi in altari holocaustorum, ideo debuit fieri mentio specialis de ipso. Sed dicet aliquis, quòd dicendo esse tabernaculum in Gabaon intelligebatur, q̃ erat ibi altare. Dicendũ quòd non intelligitur necessario hoc, quia poterat separari tabernaculũ ab altari, & è conuerso. Nam magis erat vas intraneum sctũario ipsa ar-

A ca fœderis quàm altare, quia arca fœderis erat intra sancta sanctorum in loco secretissimo, altare autem holocaustorum erat extra tabernaculum in atrio eius, vt patet hic, & magis Exo. 26. & 25. & tamen arca erat nunc separata à tabernaculo: quia tabernaculum erat in Gabaon, & arca in Ierusalem: vt patet in litera. Ergo a fortiori poterat esse separatum altare a tabernaculo. Et sic dicendo esse tabernaculum fœderis in Gabaon, non intelligebatur ibi esse altare: vnde oportuit exprimi. Et non solùm expressum est de altari, quod erat ibi, sed dixit altare æneum quod fabricatus fuerat Beseleel. Istę determinationes erant necessariæ vel saltem conuenientes. De prima patet, quia si non diceret altare ęneum, esset dubiũ de quo altari dicebatur.

B Pro quo sciendum quòd erant duo altaria in sanctuario, vnum vocabatur altare holocaustorum, quia offerebantur in eo sacrificia, & licèt vocetur altare holocaustorum specialiter, omnia genera sacrificiorum offerebantur ibi, scilicet holocausta, hostiæ pacificæ, & victimæ pro peccato: quia tñ holocausta erant digniora inter omnia genera sacrificiorũ, vocatur altare holocaustorum. Istud erat factũ de lignis setim, & opertum laminis æneis in modum retis, de cuius quantitate, & figura patet Exo. 27. Aliud erat altare tymiamatum, scilicet in quo cremabatu incensum quotidie: & istud erat minoris quantitatis, quàm altare holocaustorum: erat autem de lignis setim, & opertum laminis aureis. Exo. 30. cap. Et sic ista duo altaria cogno-

In sãctuario erant duo altaria.

C scebãtur esse distincta per hoc, quòd vnum vocabatur altare æneum, & aliud altare aureum. Cùm autem dicitur quòd Beseleel fabricatus est istud altare: non ponitur ad differentiam altaris holocaustorum, & thymiamatum, quia vtrunque altare, imò totum opus sanctuarij fecit Beseleel. Exo. 31. ca. Sed ponitur istud ad differentiam aliorum altarium, quæ Israelitæ poterant fabricare. Nam poterant Israelitæ fabricare aliqđ altare æneum ad cultum Dei, & ponerent illud in sanctuario: sic enim fecit Salomon. Nam constructo tẽplo fecit etiam aliud altare ęneum magnum nimis, vt patet infra 4. & 3. Reg. 7. Etiam Achaz rex fecit aliud altare æneum præter altare Salomonis ad similitudinem altaris Damasci: & illud posuit in atrio templi 4.

D Reg. 16. & infra 28. & 29. Quamquam ergo diceretur de altari æneo, non appareret an esset istud altare, quod Deus iusserat fieri: ideo dicitur quod fabricatus fuerat Beseleel. Nam altare quod fecit Beseleel fuit illud, quod iussit fieri Deus per Moysen: cùm ipse fecerit totum opus sanctuari, vt patet Exo. 31.

Quare altare æneum erat coram tabernaculo Domini. Quæst. XIIII.

QVAERITVR secundò. s. quare altare æneum siue holocaustorum erat corã tabernaculo Domini, & non intus. Respondendum, q̃ ad euidentiam huius considerandum est, q̃ erant in sanctuario mul-

E ta vasa siue supellectilia, & pręcipua erãt ista. s. arca fœderis, altare thymiamatum, candelabrum, mensa ꝓpositionis cum vasculis suis aureis, & argenteis, altare holocaustorum cum vasculis suis, labrum æneum. De his patet Exo. 25. & 27. & 30. Nume. tertio, & quarto. Quędam autem istorũ erant interius: & alia extra tabernaculum in atrio eius: nam intra tabernaculũ erat arca, candelabrum, mensa propositionis, altare thymiamatum. Altare holocaustorum, & labrum ęneũ erant foris. Ratio huius est, quia tabernaculum erat quædam domus de tabulis in tribus lateribus operta quatuor operimentis: Exod. 26. & supra declaratum est. Et erat ista domus, vt essent in ea vasa sacræ ministrationis: ideo qía illa, quæ commodè, vel honestè

Tabernaculum qđ erat.

ibi

ibi esse poterant, fuerunt ibi. Erat enim arca interius in loco occultissimo, scilicet in sancta sanctorum: quia arca reputabatur vas sanctissimum totius sanctuarij. Erant etiam alia vasa ibi, sed non intra sancta sanctorũ sed in parte prima tabernaculi, quæ vocatur sanctũ. Erat enim ibi altare thymiamatum, in quo thymiama cremabatur: & honestum erat istud altare esse interius, quod erat aureum. Etiam quia non fiebat in eo aliqua ministratio, quæ obesset pulchritudini sanctuarij. Erat etiam ibi candelabrum aureum, & istud nõ solùm ibi honeste erat: imò ad necessitatem pertinebat, vt esset aliquod lumen intra sanctuarium ad hoc ꝙ ministrantes viderent. Erat etiam ibi mensa propositionis in qua erant panes duodecim, & vasa aurea & argentea: & ministratio, quæ fiebat in hoc, non oberat honestati, & pulchritudini sanctuarii. Erat autem labrum æneum extra tabernaculum. Et ratio huius est propter duo. Primò propter ministerium, scilicet, q̃a lauabantur ibi sacerdotes manus, & pedes ad deponẽdum sordes, & non conueniebat hoc honestati sanctuarij, vt intus fieret. Secundum erat propter necessitatem, quia lauari debebant sacerdotes antequã ministrarent, & tangerent aliquas res sacras, vt patet Exo. 30. Si tamẽ esset labrum ęneum intra tabernaculum, prius tangerẽt sacerdotes res sacras, quàm lauarẽtur, cùm necesse esset introire in tabernaculum prius. Itẽ non conueniebat: quia ad locum sacratissimum non debebat aliquis intrare, nisi lotus. Si tamẽ esset labrũ æneum in tabernaculo, necesse erat, quòd ad locum sacrum ingrederetur quis non lotus, quod non conueniebat. Item ad omnem ministrationem requirebãt quòd ministrans esset lotus, Exod. 30. & tamen ministrationes plurimæ fiebant in atrio tabernaculi, scilicet omnia sacrificia, quæ fiebant in altari holocaustorum, ideo oporteret, quòd sacerdos, qui deberet ministrare in parte exteriori minus sacra, intraret prius in tabernaculum, quòd erat pars magis sacra, quod nimis est præposterum. Positum est ergo labrum æneum in atrio tabernaculi foris. Altare quoque holocaustorum exterius positum est in atrio propter duo, scilicet, quia ministerium non erat valde honestum, cum cremarẽtur in altari carnes, & adipes, & esset ibi ignis, & cinis, & ligna multa: talis autem ministratio non debet esse in loco mundissimo. Secundò propter impedimentum quod altare afferret tabernaculo. Nam non poterat esse interius, quin tabernaculum destrueret, vel denigraret. Et ratio est, quia altitudo tabernaculi erant solùm cubitorum decem. Exo. 26. & operturę tabernaculi erant pulchrę cortinę, vt patet ibidem. Altare autem erat altitudinis cubitorum trium Exo. 27. & super illud erat magnus ignis, cùm ibi cremarentur carnes, & adipes omnium sacrificiorum: Necesse erat ergo, quòd flamma ad tantam magnitudinem carniũ exurẽdam eleuaretur per septem, vel plus, & cremaret operimenta tabernaculi: & dato, quòd non tantũ eleuaretur, saltem fumus crassus inde exalaret: q̃a erat fumus de carnibus, & adipibus crematis, & ille fum᷒ inficeret omnia operimenta tabernaculi, & totam pulchritudinem auferret, quod non decebat: ideo nullo modo potuit, nec debuit esse altare holocaustorũ intra tabernaculum, sed extra erat in atrio tabernaculi. Erat autem atrium quoddam spacium logitudine cubitorum centum in latere Meridiano, & Aquilonari, & latitudine quinquaginta in latere Occidentali, & Orientali, intra quod erat tabernaculũ, quod erat minoris magnitudinis, & istud atrium non habebat tectum, sed solùm parietes, scilicet columnas quinq; cubitorum altitudine, & pendebant in circuitu illarum vela de bysso retorta: & in isto atrio erat altare holocaustorum, & labrum ęneum propter causas dictas:

Labrum æneum erat extra tabernaculũ: & rõ huius.

Altare holocaustorum exterius positum erat.

Atrium tabernaculi q̃d erat.

F erat tamen altare holocaustorum circa tabarnaculum ad ostium eius ad partem Aquilonarem tabernaculi, Leui. 1. & per totum librum.

In quo genere sacrificij erant istæ hostiæ; quas hic Salomon obtulit. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, cùm Salomon obtulerit mille hostias in altari in Gabaõ, in quo genere sacrificij erant istæ hostiæ. Dicendum, quòd tria erant genera sacrificiorum, scilicet holocaustum, hostia pacifica, hostia pro peccato: quarum differentię ex finibus, & cæremonijs patent Leui. 1. & 3. & 4. & 7. Nam holocaustum ad Dei laudem principaliter, vel so-
G lùm est, & in eo totæ carnes animalis, & adipes cremãtur: Leui. 1. Hostia pacifica est ad gratiarum actiones pro suscepto beneficio: vel ad impetrandum aliquid. Nam vocatur hostia pacifica à pace, siue à pacificãdo, quia hominem Deo pacificat: vel dicitur, quia homo Deo pacificatus existit. Nam duplex est, scilicet votiua, & ad gratiarum actiones: votiua est, quæ quasi pro voto, vel ex voto redditur ad aliquid obtinendum: nõ potest autem quis obtinere aliquid, nisi Deus illud cõcesserit, cùm ipse sit dispensator omnium bonorum: Deus tamen nihil dabit homini, nisi ei placatus sit, cũ nihil agat inuitus: ideo cũ aliquid volumus impetrare, oportet quòd prius Deum nobis pacificemus quã petamus, & ad pacificandum id, quod offerebatur, vo-
H cabatur hostia pacifica. Etiam siquis bona obtinuit, non potuit ea habere nisi Deo sibi placato: & pro ista placatione siue pacificatione, si Deo gratiarum actiones impendimus, sacrificia illa pacifica appellantur: quia pro pace, quam Deus cum nobis habuit, concedendo rem, quàm volebamus, sunt. De ista distinctione patet Leui. 7. In hostia pacifica regulariter soli adipes cremantur: licèt interdum cremetur cauda, & renes: Leu. 3. & 7. Hostia pro peccato est, quæ fiebat specialiter ex mandato legis ad expiationem alicuius peccati, & erant multi modi eius Leui. 4. De cæremoniis autẽ eius, & causis, pro quibus offerrebatur, patet Leu. 2. & 6. & Num. 5. Nunc dicendum, quòd non apparet, quod genus sacrificiorum fecerit Salomon: cum
I solùm dicatur, quòd obtulit mille hostias: & hostia est nomen generale ad omnia sacrificia. Dicendum tamen videtur, quòd nõ essent hostiæ pro peccato, quia iste non dabant apud Iudæos, nisi pro peccato aliquo determinato secundùm legem: & erant sacrificia necessitatis: ista autem fuerunt sacrificia spõtanea, ideo non fuerunt pro peccato. Nam si essent sacrificia necessaria pro peccato, solùm offerretur vnum hyrcum, quia cùm princeps terrę delinquebat, offerrebat hyrcum. Leui. 4. Et dato quòd Salomon propter magnã solennitatem vellet offerre aliqua sacrificia pro peccato inter alia, saltem tamen non essent multa: sicut patet de duodecim principibus tribuum, qui obtulerunt solennem oblationem in dedicatione templi, & de
K omni genere sacrificiorum obtulerunt: vt patet Numeri septimo. Et sic fuerunt ibi sacrificia pro peccato, & sic Salomon forte ad solennitatem istius tantæ oblationis poterat offerre aliqua sacrificia pro peccato: & tamen non essent multa. Dicendum ergo videtur, quod aliqua sacrificia istorum essent holocausta, & alia pacifica. De primis patet, quia holocausta erant sacrificia principalia ad laudem, & honorẽ Dei: vt declaratum est supra, & quia ista solennitas Deo fiebat, credendum est, quòd aliqua holocausta fuerunt oblata, & tamen credendum est, quod maxima pars holocaustorum istorum esset pacifica: quod patet. Primò, quia sic facilius erat offerri ista sacrificia quàm alia. Nam si omnia hæc essent holocausta, oporteret

cremari

Triplex genus sacrificiorum.

Duplex hostia pacifica.

cremari carnes omnium animalium, & adipes simul, vt patet Leuitici primo. Cùm autem hic mille hostiæ oblatæ fuerunt, difficile erat tot carnes, & adipes cremari in vno altari. De hostijs autem pacificis non erat difficultas ista, quia solùm cremabantur adipes, nisi in quibusdam, in quibus etiam cauda, & renes cremabantur: & sic facilius cremarentur mille hostiæ pacificæ, quàm centum holocausta. Secundò patet, quia cùm Salomon secum ferret tantam multitudinem, vt hic dicitur, & daturus esset cibos eis, prouideret eo modo quo posset eis abundare, & istud fieret faciendo hostias pacificas, quia in eis non cremantur, nisi adipes, carnes autem, partim proueniunt offerentibus, & partim sacerdotibus facientibus cœremonias sacrificiorum: & sic totus populus poterat cibari de carnibus istarum mille hostiarum. Si autem essent holocausta omnia, nihil inde proueniret sacerdotibus, nec offerentibus, sed omnia cremarentur: ideo verisimilius est, quòd Salomon offerret nunc hostias pacificas, quàm holocausta. Tertiò patet ex causa motiua Salomonis ad offerendum: nam sicut supra declaratum est in quadam quæstione: Salomon obtulit istas mille hostias in gratiarum actionem pro cōfortatione in regno. Hostiæ tamen pro gratiarum actionibus pacificæ sunt. Quia duplex est hostia pacifica, scilicet, votiua, & ad gratiarum actiones: Leuitici septimo: ideo credendum est, quòd omnes istæ hostiæ, vel plurimæ illarum erant pro gratiarum actionibus, & pacificæ: aliquæ autem essent holocausta, & fortè aliquæ essent pro peccato.

Quomodo potuerunt cremari tot hostiæ in vno altari.
Quæstio XVI.

QVAERITVR vlterius, quomodo istæ hostiæ tot potuerūt cremari in altari holocaustorum. Aliquis dicet, quòd fuerunt hostiæ istæ crematę in multis altaribus: & sic potuerunt cito, & faciliter cremari: sic enim factum est, quando Salomō dedicauit templum, quod fecerat: & obtulit hostias multas. Nam altare non poterat sustinere carnes, & adipes sacrificiorum: ideo Salomon sanctificauit medietatem ante altare, vt etiam ibi in pauimento cremarentur sacrificia, vt patet infra septimo, & 3. Regum octauo. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Salomon venit nunc in Gabaon, vt offerret in altari holocaustorum: quomodo ergo offerret in alijs altaribus? Item quia dicitur hic, quod Salomon, & omnis populus requisiuit altare holocaustorum. Si autem in alijs offerret altaribus, non requirerent istud altare specialiter. Item patet clarius, quia dicitur in litera, quòd ascendit Salomon ad altare æneum, & obtulit in eo mille hostias: ergo omnes istę mille hostię oblatę fuerunt in altari holocaustorum, & mille in alijs altarib᷑. Aliter dicet aliquis, scilicet, quòd in altari holocaustorum æneo fuerunt omnes istę hostię oblatę: & tamen potuerunt offerri faciliter, quia multis diebus crematę sunt. Sed dicetur, quòd non stat, quia videtur, quòd vnica die facta fuerit ista oblatio, quia dicitur hic, quod obtulit mille hostias, & sequitur: ecce in prima nocte apparuit ei Dominus: ergo vnica dies fuit, in qua obtulit, & in nocte sequenti facta est ista apparitio. Dicendum videtur, ꝙ Salomon non stetit multis diebus in Gabaon offerrendo sacrificia: & tamen satis potest stare, quòd aliquibus diebus ibi manserit, in quibus offerri potuerint tot hostiæ, & cùm dicitur, quod vnica die stetit, quia dicitur ecce in prima nocte. Dicendum, quòd non fuit dies vnica oblationis, & tamen nox, de qua hic dicitur, refertur ad vnum diem, scilicet, ad illum, in quo consumata est oblatio, cum iam rediturus esset Salomon de Gabaon in Ierusalem, scilicet, quòd in diebus p̄cedentibus Salomon obtulerat hostias, & in noctibus illorum dierum non apparuit Deus Salomoni. In nocte autem vltimi diei expletis sacrificijs omnibus, apparuit Deus Salomoni, & de hoc intelligitur: ecce in prima nocte. Aliter etiam dicet quis, quòd faciliter poterāt tot hostiæ pauco tempore offerri, & cremari, scilicet, quia sicut declaratum est præcedenti quæstione: istæ hostiæ non erant holocausta, sed hostiæ pacificæ: & in hostijs pacificis soli adipes cremantur regulariter, & facile erat in magno igne cremari adipes mille animalium. Si autem deberent esse holocausta omnia ista, difficile erat cremari in breui: eo quòd in holocausto carnes totæ ipsius animalis cremantur.

A

B

Ecce autem in ipsa nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, vt dem tibi. Dixitq́; Salomon Deo: Tu fecisti cum Dauid patre meo misericordiam magnam, & constituisti me regem pro eo. Nunc ergo Domine Deus impleatur sermo tuus, quem pollicitus es Dauid patri meo. Tu enim me fecisti regem super populum tuum multū, qui tam numerabilis est, quàm puluis terrę:
C da mihi sapientiam, & intelligētiam, vt ingrediar, & egrediar corā populo tuo. Quis enim potest hunc populum tuum dignè, q̄ tam grandis est, iudicare? Dixit autem Deus ad Salomonē: Quia hoc magis placuit cordi tuo, & non postulasti diuitias, & substantiam, & gloriam, neque animas eorum, q̄ te oderant, sed nec dies vitæ plurimos, petisti autem sapientiam, & scientiam, vt iudicare possis populum meū, super quē constitui te regem, sapientia, & scientia data sunt tibi.
D Diuitias aūt, & substantiā, & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in regibus, nec ante, nec post te fuerit similis tui. Venit ergo Salomō ab excelso Gabaon in Ierusalem corā tabernaculo fœderis, & regnauit super Israel.

Ecce autem. Hic ponit̄ Salomoni facta reuelatio, p̄ q̄ sibi data est sapiētia. Et dicit̄. *Ecce aūt ipsa nocte apparuit ei Deus.* s. qn̄ cōsumata sunt sacrificia, & rediturus erat Salomō ī Ierusalē. Apparuit Deus Salom. manēti adhuc in Gabaō. *Dicēs, postula qđ vis, vt dem tibi.* Apparuit Salo. in imaginaria visione, ꝙ Deus erat sibi p̄ns, & dicebat
E ei: postula qđ vis, vt dem tibi: & tñ nullus ei apparebat. *Dixitq́; Salomō, tu fecisti cū Dauid patre meo mīcordiā magnā.* Salomō voluit repetere, sicut Deus ei dicebat, ꝙ aliqd eligeret. Et ipse prius voluit gratiarū actiones reddere pro susceptis, vt prōpitius Deus ei cōcederet nūc, quod peteret: misericordia magna fuit cū Dauid, quia Deus fecit eū regē, cū esset pastor: & de alijs beneficiis ab eo susceptis infra dicetur in quadā quæst. *Et constituisti me regē p̄ eo.* Hoc dicebat Salomō, q̄a iā erat cōfirmatus in regno, & sciebat, ꝙ Deus fecerat eū regnare. Nam anteq̄ nasceret̄ p̄dixerat de eo Deus, ꝙ regnaret. *Nunc igitur Dn̄e Deus impleatur sermo tuus, quē pollicitus es Dauid patri meo.* s. tu fecisti p̄ricipiū magni boni, q̄a cōstituisti me regē p̄ patre meo: ideo oro, ꝙ cōpleas, qđ p̄misisti.

Istud est, ꝙ Deus faceret, ꝙ posteri Dauid regnarēt in
eternū. Et multa alia ꝓmisit Deus Dauid, q̃ orauit im-
pleri Salomō. Sed dicetur quō est ad propositū istorū,
q̃ sequūtur, qa istud ponitur hic tanq̄ præambulum ad
sequentia. Et tñ, ꝙ oēs posteri Dauid tenerent regnū,
nō erat ad propositū petitionis Salomonis de sapiētia.
Ideo dicendū, ꝙ intelligitur aliud. s. Deus dixit Dauid
de Salomone, ꝙ ipse acciperet eum in filium, & Salo-
mon teneret eum in patrem 2. Regum 7. & præce-
denti lib. 17. & 22. & 28. Hoc autem innuebat, quòd
Deus tātum diligeret Salomonem, quòd prosperaret
eum in omnibus negocijs, & quòd consentiret omni
bus petitionibus eius. Sed nunc petebat Salomon sa-
pientiam ad gubernandum regnum. Ideo Deus cō-
descendere deberet ei in hoc, iuxta id quod promise-
rat Dauid. *Tu enim me fecisti regem super populum tuum*
multum. Præambulum est ad petēdum, scilicet, quòd
cùm Salomon esset rex magni populi, nihil erat sibi
magis necessarium, quàm habere sapientiam ad gu-
bernandum illum: ideo petebat eam. Vocauit autem
populum Hebræorum populum Dei specialiter, quia
licèt omnes gentes sint ipsius Dei, tamen specialiter
Israelitæ pertinent ad Deum: ipse enim tenebat eos
tūc populum peculiarem, vt patet Exo. 19. & Deu. 7. s.
Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactū me-
um, eritis mihi in peculium de cūctis populis. Mea est
enim omnis terra, & vos eritis mihi regnum sacerdo-
tale, & gens sancta. *Qui tam innumerabilis est, quàm puluis*
terræ. Idest, sicut nemo poterat dinumerare puluerē
terræ; ita nemo posset populum Israel numerare.
Et istud erat, quòd Deus promiserat Abrahæ, scilicet,
quòd siquis posset numerare puluerē terræ, & semen
illius numerare posset. Quare autem comparetur
semen Israel pulueri, & stellis: declarabitur infra in
quadam quæstione. *Da mihi sapientiam, & intelligentiam.*
Accipiuntur hic isti termini impropriè. Nam id quod
Salomon egerat, & quod petebat, erat prudentia, quia
ad dirigendum omnes actiones vitæ est prudentia, vt
patet 6. Ethic. cap. de prudentia. Alij autem habitus
intellectus non erant necessarij Salomoni ad hoc, nec
ipse peteret illos. Pro quo sciendum, quòd sicut de-
Habitus ĩtellectus sunt septē. clarat Aristot. 6. Etic. circa primum. Habitus intelle-
ctus in generali sunt quinque, scilicet, scientia, sapien-
tia, intellectus, prudentia, ars. Alij etiam duo habitus
sunt, scilicet, fides, & opinio: tamen de ijs non curauit
Aristo. De opinione patet, quòd non est habitus per-
fectus, cùm ipsa sit cum formidine. Quilibet autem
istorum habituum est cum certitudine, & non diffe-
runt scientia & opinio nisi secundùm ꝙ perfectum,
& imperfectum, & sic per scientiam, & sapientiam
intelligitur opinio, quæ est quidam habitus deficiens
circa prædicta. De fide dicendum, quòd minus per-
tinet ad intellectum, quàm opinio. Nam si fides cer-
ta sit: tamen certitudo sua non est per viam intelle-
ctus, sed voluntatis, quia voluntas iubet intellectui,
quò assentiat propositionibus, quæ ponuntur in sacra
scriptura, licèt illarum probationes nullas videat.
Opinio autem quasdam rationes habet ex intellectu
solo, licèt illæ non sint tam firmæ, sicut rationes scien-
tificæ. De ijs ergo habitibus non curauit tractare
Aristot. 6. Ethic. vbi solùm voluit agere de habitibus
perfectis. Isti autem habitus differunt inter se, quia
quidam in intellectu speculatiuo, scilicet, sapientia,
scientia, intellectus. Et alij duo non, scilicet, pruden-
tia, & ars. Primi tres distinguuntur, quia duo illorum
sunt habitus conclusionum, scilicet, sapientia, & scien
tia, & vnus est habitus principiorū, scilicet, intellectus.
Nam principia speculabilium, scilicet, propositiones
per se notas cognoscimus, & habemus habitum, se-
cundùm quem illas mente retinemus, & eximus in

F considerationem illarum faciliter cum volumus. Et
vocatur iste habitus principiorum intellectus, quia
circa principia non est discursus. Sed simul compre-
henduntur, quasi naturaliter, sicut intellectus dicit po
tentiam naturalem, & non discursum aliquem eius;
Scientia est habitus conclusionum, sicut sapientia.
Differunt tamen, quia sapientia est de rebus altissimis. Sapientia, & scientia quō differunt.
Scientia autem de inferioribus: vel sapiētia est de qua-
cunque re, est tamē per altissimas causas, per quas res
cognosci potest. Scientia autem est per causas infe-
riores, vt declaratur 6. Ethic. Isti tres sunt habitus spe-
culatiui, quia solùm sunt ad considerandum. Alij duo
sunt habitus non speculatiui, scilicet, prudentia, & ars,
& est prudentia habitus practicus, quia de agibilibus
G est. Vnde vocatur habitus cum recta ratione actiu⁹.
Ars vero est habitus factiuus, & vterque habitus est in
parte non speculatiua. Nunc autem Salomon non
egebat scientia, sapientia, nec intellectu, quia isti sunt
habitus speculatiui. Ipse autem volebat versari circa
agibilia, scilicet, regendo populum. Ideo habitus
practici soli erant necessarij sibi. Prudentia verò, &
ars sunt practici saltem large. Et non erat ars sibi ne-
cessaria, eo quòd ars factiua est, & pertinet ad solos ar-
tifices. Salomon autem non erat futurus artifex, sed
erat sibi necessaria prudentia, quia ipsa sola erat ad di-
rectionem agibilium. Ideo per sapientiam, & intel- Nomine scientiæ, & sapiētiæ ĩtelligitur ars.
ligentiam debet hic intelligi sola prudentia. Sicut
interdum pro sola arte ponitur scientia, & sapientia,
H & intelligentia, vt patet Exo. 31. scilicet impleui Bese-
leel spiritu Dei scientia, & sapientia, & intelligentia
in omni tempore: & tamen nihil habuit Beseleel,
nisi habitum artis, quia ea, quæ facturus erat in tem-
plo ad artem pertinebant: vel cùm dicitur hic, quòd
petiuit Salomon sapientiam, vocabitur sapientia ipsa
prudentia altissima. Nam sicut sapientia differt à
scientia, quia sapientia est per altissimas causas, & sciē-
tia non. Ita circa prudentiam reperietur sapientia,
quia prudentia est habitus directiuus circa agibilia
cum recta ratione, & est circa agibilia, non simplici-
ter. Si per causam altissimam inuestiget, dicetur ha-
bere sapientiam circa prudentialia. Nec est iste mo-
dus inconueniens loquendi. Nam sicut circa artem
I sapientia inuenitur: ita circa prudentiam. De arte
manifestum est 6. Ethic. cap. de sapientia, vbi sapientia
vocatur virtus artis, & Phidias vocatur latomus, &
Policletum dicimus sapientem statuificum. Magis
differt sapientia ab arte, quàm à prudentia: & tamen
reperitur circa illa, in quibus est ars. Ergo etiam re-
perietur sapientia circa prudentiam, scilicet, quòd vir-
tus prudentiæ sit sapientia, idest, excellentissimum in
prudentia sit sapientia. Intelligentia autem potest
accipi pro acumine intellectus, scilicet, quòd prom-
ptus sit intellectus ad acutè iudicandum de quolibet
sibi occurrente. *Vt ingrediar coram populo tuo, & egrediar.*
Idest, vt dirigam populum in omnibus agendis. Est
modus loquendi ingredi, & egredi ad signandum
K omnia agenda. Sic dicitur Numeri vigesimo septi-
mo, & Iosue septimo, quòd ad mandatū eius ingrede-
rentur, & egrederentur omnes filij Israel, idest, face-
rent omnia, quæ ipse iuberet. Sic etiam primo Re-
gum octauo de Dauid, quòd filij Israel diligebant val-
de Dauid, quia ipse egrediebatur, & ingrediebatur
coram eis, scilicet, dirigebat eos in omnibus. *Quis enim*
potest hunc populum tuum, qui tam grandis est, dignè iudicare? Opinio ridicula Hebræorum.
Quasi dicat: nullus quamtumcumque sit prudens po
terit hunc populum tuum Israeli dignè regere, cùm
sit tam magnus. Hebræi dicunt ex hoc, quòd siquis
iudicaret inter Gentiles iniustè non peccabat morta-
liter: & tamen si inter Iudæos iniustè iudicaret,
peccabat. Istud autem valde ridiculum est: quia apud

quamcunque gentem cōtingit iuſtè,& iniuſtè agere. Sic dicitur Act.10. Non eſt acceptor perſonarū Deus, ſed in omni gente, qui facit iuſtitiam, acceptus eſt illi. Item, ſi iniuſtè iudicare inter Gentiles non eſſet peccatum, nullum peccatum eſſet inter Gentiles: quod patet, quia omnia genera malorum poteſt facere iudex in officio ſuo,& tamē Gentiles accuſantur in ſcriptura de multis peccatis,vt Ge.25. & Leui.18.& Deu. 18.ergo peccatum erat iniuſtè iudicare. Confirmatur hoc,quia iudex eſt talis operationis, quòd eſt reducēs diſtortum ad rectitudinem,vt patet 5. Ethic.& tamen error in regula maior eſt,quàm in regulato, cùm regula errante,errabunt omnia regulata.Ideo cùm peccata aliqua eſſent inter Gētiles, neceſſe erat, quòd illa maiora eſſent in iudicibus.Nec eſt motiuum aliquod ad hoc ex iſta litera, quia non ſignatur quidquam de Gentilibus. Sed ſolùm ſignat, quòd erat difficile,ꝙ quis digne iudicaret populum Iſrael,eo quòd erat magnus,& requirebatur multa prudentia. Ideo Salomō petiuit ſapientiam,& intelligentiam ad regendū illū. *Dixit autem Deus ad Salomonem.* Petiuit ſupra Salomon, & nunc reſpondet Deus. Non tamen eſt intelligendum,quòd Deus verè reſponderit Salomoni, ſed fuit viſio imaginaria, de qua infra dicetur. *Quia hoc magis placuit cordi tuo.* Scilicet, quia magis placuit tibi petere ſapientiam,quàm aliquod aliud. *Et non poſtulaſti diuitias,& ſubſtantiam.* Iſtud eſt quod maximè inter homines reputatur,ſcilicet,diuitem eſſe: eo quòd pecuniæ obediunt omnia,vt patet Eccleſ. 10. Ideo ponitur ante omnia. Nam ſecundùm opinionem communē hominum iſtud eſt, quod maximè videbatur petiturus Salomon. Et vocantur hic diuitiæ ipſæ pecuniȩ, & alia bona mobilia: Subſtantia vocantur ipſa bona immobilia,& vtrumque videbatur petendum. *Et gloriam.* Eſt gloria ad famam pertinens, ſcilicet nominis cęlebritas conſurgens ex magno apparatu rerum, vel aliquorum bonorum, vel vocatur gloria ipſa magnus veſtitus. Sicut Salomon dicebatur glorioſus, quia erat pulchrè veſtitus,vt colligitur Matth. 6. ſcilicet: Conſiderate lilia agri,quia Salomō in omni gloria ſua non eſt ita indutus,ſicut vnum ex illis:& ſic gloriam in apparatu poſuit.*Nec animas eorum,qui te oderant.* Iſtud etiam erat valde deſiderabile ſecundùm opinionem humanā, ſcilicet, quod traderetur in manus hominis hoſtis eius,& inter antiquos ponebāt iſtud tanquam beneficio, & reputabatur maximum bonum. Vnde quando cognati Rebeccæ imprecabātur ei bona recedenti,dixerunt: Soror noſtra es,creſcas in millia,& poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum: Gen.24. & non ſolum vulgares ponebant iſtud in benedictionem,ſed etiam Deus. Nam quando benedixit Abrahę propter obedientiam magnā dixit ei, multiplicabo ſemen tuum, ſicut arenam, quæ eſt in littore maris,& poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum tuorum:Gen.22.cap.& ſic erat iſtud valde appetibile. *Sed nec dies vitæ plurimos petiſti.* Ideſt,etiam non petiuiſti longam vitam. Iſtud enim deſiderabile valde eſt, quia eſſe eſt tota perfectio tanquam ſubiectum illius,& vita eſt eſſe, quia viuere viuentibus eſt eſſe: ideo omnes vitam longam deſiderant,niſi aliqui per accidens propter tędia occurrentia in ſenectute,& alia incommoda non deſiderent longam vitā. *Petiſti autem ſapientiam, & ſcientiam.* Accipitur large ſapientia,& ſcientia pro prudentia, vt ſupra dictum eſt, quod patet: quia petiuit ſapientiam, & ſcientiam ad adiudicandum populum,& tamen ſapientia,& ſcientia non ſunt ad iudicādum in cauſis,ſed ſolùm ad ſpeculandum. *Vt iudicare poſſis populum meum.* Scilicet,dirigere iubendo quid agere debeat, & rectè in dubijs, & controuerſijs eorum diffiniendo. *Super omnes con-*

A *ſtitui te regem.* Scilicet, ego ſpecialiter te conſtitui, licèt ſecundùm viam humanam alijs deberetur regnū, quia erant maiores. *Sapientia, & ſcientia data ſunt tibi.* Quaſi dicat, quia rectè petiſti non curans de eis, quæ alios homines allicere ſolent,ſed de eo qd̄ honeſtum erat, dabitur tibi quod petiſti, & omnia alia bona: & dicitur ſapientia, & ſcientia data ſunt tibi, ideſt, nunc data ſunt. Nam in illa nocte Deus dedit Salomoni ſapientiam. Et non accipitur hic ſapientia, & ſcientia,ſicut ſupra accipiebatur pro prudentia. Hic autem accipitur propriè. Nam licèt Salomon petiuerit ſolā prudentiam, quæ neceſſaria erat ad regimen populi, Deus dedit ſibi cognitionem ſpeculabilium omniū, in quibus eſt ſapientia,& ſcientia.Nam diſſeruit de cedro
B vſque ad Iſopum, qui egreditur de pariete, & de omnibus volucribus, & piſcibus, vt patet 3.Reg.4. Et iſta ſunt ſpeculabilia. Data eſt ſibi etiam prudentia circa iudicia,& cauſas forenſes,quæ manifeſtata eſt in ambigua quæſtione duarum mulierum meretricum, vt patet 3.Reg.3.& fuit ille caſus pauco tempore poſt quam ei ſapientia data eſt,vt colligitur ibidem. *Diuitias autem,& ſubſtantiam,& gloriam dabo tibi.* Illud quod erat magis neceſſarium, datum eſt immediatè. Alia autem poſtea data ſunt: licèt de hoc adhuc infra dicetur. Dedit autem poſtea Deus Salomoni diuitias, quia habuit aurum, & argentum multum, & alia iocalia precioſa: habuit etiam ſubſtantiam,ideſt,res immobiles magni valoris, ſcilicet, ædificia precioſa, &
C alias poſſeſſiones. Gloriam etiam poſtea habuit. Nam nullus regum talem apparatum habuit in throno, in vtenſilibus domus vniuerſis, & in cęteris pertinentibus ad cultum regium. *Ita vt nullus in regibus, nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui.* Tanta erat Salomonis excellentia, quòd nullus regum, nec aliorum hominum erat æqualis ei. Sed hoc refertur ad ſolam ſapientiam. Nam in gloria,& diuitijs ſecus eſt. Quia alij fuerunt glorioſiores, & alij ditiores: de quo infra dicetur. *Venit ergo Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalem.* Iſta reuelatio facta Salomoni in ſomnijs, facta eſt in Gabaon,& inde illa habita redijt in Ieruſalem, quia iā erāt expleta ſacrificia. *Coram tabernaculo fœderis.* Ideſt, & ſtetit in Ieruſalem coram tabernaculo. Iſta litera
D dupliciter intelligitur ſecundùm quoſdam. Nam quidam volunt intelligere de tabernaculo quod erat in Ieruſalem, ſcilicet, venit Salomon de Gabaon in Ieruſalem corā tabernaculo, ideſt, ſtetit in Ieruſalem coram tabernaculo. Nam tabernaculum erat in Ieruſalem,quod fecerat Dauid vbi nunc erat arca, vt patet in litera,& coram illo poterat ſtare Salomon. Sed obijcietur, quòd non ſtet, quia dicitur coram tabernaculo fœderis. Et tamen tabernaculum, quod erat in Ieruſalem non erat tabernaculum fœderis, quia illud factum eſt per Moyſen: iſtud autem factum eſt à Dauid. Reſpondebitur, quòd tabernaculum fęderis vocabatur, quia intra illud erat fœdus, & quia fœdus erat in arca, & arca erat nunc in Ieruſalem in taberna-
E culo, quod parauerat ei Dauid,diceretur illud tabernaculum fœderis. Dicendum,quòd hoc non obſtante adhuc non ſtat, quia licèt in tabernaculo quod fecerat Dauid, eſſet nunc arca, non vocabatur tabernaculum fœderis,ſed tabernaculum quod fecerat Moyſes vocabatur tabernaculum fœderis, licèt ibi non eſſet arca,vt patet infra in litera.ſ.ꝙ in Gabaō erat tabernaculū fęderis,qd̄ fecerat Moyſes in deſerto. Ideo dicendum, quòd iſtud tabernaculum, de quo hic dicitur erat tabernaculum,quod erat in Gabaon. Et cùm dicitur,venit Salomon ab excelſo Gabaon in Ieruſalē corā tabernaculo fęderis.i.venit in Ieruſalē de Gabaō, vbi ſteterat coram tabernaculo fœderis. *Et regnauit ſuper Iſrael.* Etiam ante hoc regnabat ſuper Iſrael:

ſed ponitur hoc ad ſignandum, quòd poſt hoc non fuit facta mutatio in regno, ſed regnauit ſicut prius: vel dicitur hoc ad ſignandum mutationem quãdam, quia Salomon erat iam quaſi alius rex, quia ante hoc erat iuuenis tam ętate, quàm ſenſu. Nunc autem erat nimis mutatus circa prudentiam, ideo videbatur alter rex, & iam regnabat alio modo, quàm prius.

De veritate quorundam verborum hic dictorũ, ſcilicet, tu me fe ciſti regem, &c. Quæſt. XVII.

QVAERITVR circa prædicta, cùm dixit Salomon: tu me feciſti regem ſuper Iſrael; quomodo erat hoc verum: & dato quòd eſſet verum, quo modo ſciebat illud Salomon. Dicendum, ꝙ Salomõ factus fuerat rex à Deo multipliciter. Primò generaliter, quia Salomon erat conſtitutus in magna poteſtate: & tamen poteſtas à Deo eſt. Ideo Deus conſtituerat eum in regem. Patet hoc ad Rom. 13. Omnis poteſtas à Deo eſt. Secundò patet magis ſpecialiter in regnatiuo principatu. Nam Deus dat regnum quibuſcunque regibus, ſicut dicitur prouer. 8. Per me reges regnant. Et non ſolùm boni reges à Deo accipiunt regnum, ſed etiam mali non regnant, niſi Deo agente: ſed illud non propter merita regẽtis, ſed propter demerita ſubditorum. Sic enim dicitur Iob 34. Qui facit regnare hypocritam propter peccata populi. Tertiò patet hoc ex communi regula, ſcilicet, omne bonum deſcendens eſt à patre luminum: Iacob 1. Et tamen regnum bonum quoddam eſt, ideo cuicunq; committitur, à Deo committitur. Quartò patet ſpecialiter quantum ad Salomonem, quia Deus fecit, ꝙ haberet regnum iſtud, quod aliàs non erat habiturus. Et patet primò ex electione, quia antequam naſceretur elegit eum dicens, quòd cõfirmaret regnum eius, vt eſſet ei in filium, & ipſe eſſet ei in patrem 2. Reg. 7. & præcedenti lib. cap. 17. Item, quia pręnominauit eũ, dicens, quòd vocaretur Salomon præced. lib. 22. cap. Item, quia dixit, ꝙ daret pacem in diebus eius, eo. cap. Item (& quod plus eſt,) quia erant alij maiores Salomone filij Dauid, ſcilicet, Adonias, & alij, & cùm ipſe eſſet minimus Deus fecit, quòd regnaret. Cognouit autem Salomon, ꝙ Deus conſtituerat eum in regem ex multis. Primò, quia ipſe prænominauerat eum in regem antequam naſceretur 2. Reg. 7. & præcedenti lib. cap. 7. & 22. & 28. Secundò, quia, quãdo natus eſt, fecit ei nomen imponi Idida. i. dilectus à dño 2. Re. 13. Tertiò, qa pater ſuus, & Nathan Propheta teſtati ſunt, quia Deus elegerat eum: & ideo licèt Dauid haberet alios filios maiores, iuſſit, quòd iſte regnaret, allegans, quòd iſta eſſet voluntas Dei, vt patet præced. lib. 22. & 28. & 29. c. Quartò cognoſcebat hoc ex proſperatione negociorum ſuorum. Nam poſtquam factus eſt rex, habebat magnos inſidiatores ad tollẽdum ei regnũ. ſ. Adoniam, & Ioab principem militia, & Abiathar ſummum ſacerdotem, & faciliter occidit illos, & exilio tradidit Abiathar, & in ceteris proſperatus eſt, quamquã eſſent negocia ardua faciliter illa expediens, vt patet 3. Reg. 2. Vnde dicitur hic, quòd Deus erat cũ eo. ſ. adiuuando eum in omnibus. Ideo ſatis cognoſcebat Salomon, quòd Deus conſtituerat eum in regem.

Quare Deus in nocte apparuit Salomoni. Quæſtio XVIII.

QVAERITVR vlterius, quare dicitur hic, ꝙ in nocte apparuit Dominus Salomoni, & non fuit hoc factum per diem. Reſpondendum, ꝙ Deus voluit Salomoni dare ſapientiam, & prudẽtiam ad regendum regnum. Et iſta ſapientia poterat dari quo-

F cunque tempore, ſiue per diem, ſiue per noctem, ſiue dormiret Salomon, ſiue vigilaret, quia in hoc intellectus erat tanquam patiens reſpectu Dei cauſantis, vel imprimentis in eo cognitionem, & ad receptionem iſtam non requirebatur aliqua diſpoſitio ex parte intellectus, & organorum. Nam ſi intellectus noſter deberet aliquid operari, cùm operatio ſua ſit, præſupposito actu organorum, non poſſet operari, niſi exiſtente operatione organica. Ideo non poſſet operari omni tempore, ſed ſolùm tempore determinato: ſic eſt de conſideratione, quæ eſt operatio, quæ non fit in quocunue tempore: vtpotè, non in ſomnijs. Sic etiã eſſet de immutatione intellectus paſſiuè. Nam non poſſet immutari per ſpecies rerum ſenſibilium, niſi
G eſſet diſpoſitio ex parte organorum. Iſtud autem eſt verum in naturali immutatione, quia agentia naturalia non agunt, niſi præſuppoſita diſpoſitione patientis 3. de Anima. ſ. Actus actiuorum ſunt in patiente diſpoſito: reſpectu tamẽ actionis Dei quælibet res eſt in potentia obedientiali: & ad hoc non requiritur aliqua diſpoſitio media. Sicut Deus poteſt facere de corpore hominis aurum non inducendo diſpoſitiones medias, quia eſt corpus humanũ ad hoc in potentia obedientiali. Natura autem nõ poteſt hoc facere propter limitationem virtutis. Non ergo erat neceſſe, ꝙ per noctem fieret iſta ſapiẽtię apprehenſio, cũ poſſet fieri per diem. Voluit tñ Deus facere per noctẽ, quia magis expediebat. Cauſa eſt, quia Deus volebat imprimere
H Salomoni ſapientiã, & ꝙ ipſe cognoſceret ſibi à Deo impreſſam, quia aliàs non tantum moueretur ad laudãdum Deum ꝓ ſuſcepto beneficio. Si autem per diẽ fieret, non cognoſceret Salomon iſtud, vel non conuenienter cognoſceret: ideo per noctem fieri debuit. Patet hoc, quia ſi per diem fieret, aut appareret Salomoni aliquid extra, ſiue in voce, aut effigie, vel non: ſi nil appareret, eſſet inconueniens, quia non ſentiret Salomon datam ſibi fuiſſe ſapiẽtiam à Deo ſpecialiter, cũ impreſſio ſapientiæ in mente non eſſet aliquid ſenſibile. Et dato, quòd ex effectu magnę ſapientię ſibi impreſſę ſubitò ſciret Salomon ſibi iſtud à Deo factum: tamen non moueretur tantum in Deum, ſicut concipiendo verba iſta, q̃ dicuntur fuiſſe in reuelatione per
I noctem. Si autem aliquod ſignum ſenſibile eſſet, per quod Salomon cognoſceret ſapiẽtiam ſibi traditam: dum rñ non eſſet in ſomnijs: non eſſet ille modus conueniens, vt declarabitur, ergo non debuit fieri niſi per noctem in ſomnijs. Pro quo ſciendũ, ꝙ ſex modis poterat Salomon ſcire ſe accepiſſe ſapiẽtiam à Deo. Primus eſt per apparitionem aliquam ſibi factã: ita quòd aliquis angelus in aſſumpta effigie appareret, & loqueretur ei, & diceret ei: Deus dedit tibi ſapientiam: vel oſtenderet ei in aliquo ſigno, vtpotè pręſentaret ei aliquem librum, & diceret ei comede illum: & comeſto eo videretur ſibi, ꝙ eſſet ſapiens: & videbatur iſte modus ſatis conueniens, quia cùm in libro contineantur ea de quibus eſt ſcientia, per comeſtionem libri con-
K uenienter ſignificabãt, ꝙ dabatur alicui cognitio multorum, q̃ in libro continebantur. Sic enim fuit de Beato Ioanne Euangeliſta, cui cùm Deus vellet reuelare futura, & oſtendere, ꝙ dabat ei cognitionem illorum: iuſſit, ꝙ acciperet librum de manu angeli ſtantis ſuper mare, & ille ait: Accipe librũ, & deuora, & faciet amaricare ventrem tuum: ſed in ore tuo dulcis erit ſicut mel, & accepi librum de manu angeli, & deuoraui, & ecce in ore meo dulcis tanquam mel, & cùm deuoraſſem, amaricatus eſt venter meus. Et quod liber iſte daretur ad ſignificandum, quòd dabatur ei cognitio futurorum, patet ex ſequẽtibus, quia dicto de libri deuoratione, ſequitur: Et ait mihi: oportet te iterũ ꝓphetare populis, & gẽtibus, & linguis, & regib⁹ multis.

Cur Deus dedit Salomoni ſapientiã nocte, nõ die.

Quõ Beatus Ioãnes à Deo habuit cognitionem futurorum.

Sic

Sic etiam cùm Deus signare vellet, quòd dabat Ezechieli cognitionem propheticam eorum, quæ dicturus erat contra Israelitas, apparuit ei manus volumine implicitum, & ait: fili hominis comede quodcunque tibi do. Venter tuus comedet, & viscera tua complebuntur volumine hoc: & comedi illud: & factum est tanquam mel dulce, Ezech. 2. & 3. Secundus modus erat, quòd appareret aliqua vox Salomoni loquens ad eum, & nihil videret: & illa vox diceret: ecce Deus repleuit te sapientia. Esset autem ista vox angeli, sicut sæpe angeli loquebantur, & nihil videbatur: sic fuit in rubo Exo. 3. & in datione legis Exo. 20. & Deu. 4. & 5. Tertius modus erat, quòd Deus indicaret hoc Salomoni per aliquem Prophetam, scilicet, quòd Nathan, vel Gad, vel alij Prophetę, qui erant tempore Salomonis, vt patet 3. Reg. 1. & infra 9. venirent ad Salomonem ex parte Dei, & dicerent. Ecce repleui te sapientia, & per dicta illorum certificaretur Salomō de opere Dei. Quartus modus erat per solam immutationem intellectus, scilicet, quòd Deus tangeret spiritualiter, & insensibiliter intellectum Salomonis, & imprimeret ei habitus scientificos, quos vellet. Sic etiam tangebat Deus interdum corda prophetarum per vigiliā, & non facta aliqua immutatione exteriori intelligebant. Sic factum est de Eliseo, super quem facta est manus Domini cùm caueret psaltes. Nam non potuit ibi esse alius modus reuelationis propheticæ, vt declaratum est 3. Reg. 8. Et adhuc specialius, & insensibilius poterat exprimi Salomoni sapientia per istum modum, quàm Prophetis aliquid reuelari: & ratio est, quia id quod imprimebatur Salomoni erat habitus, & habitus non habet actum, nisi cùm habens illum voluerit exire in actu. Et sic impresso habitu scientifico Salomonis, cùm non intelligeret actualiter tunc per illum habitum non sentiret in se aliquā immutationē, & nesciret an aliquid ei imprimebatur, vel saltem nesciret quomodo imprimebatur. In prophetis autem cùm fiebat reuelatio secundùm solam immutationem intellectus, non imprimebatur aliquis habitus, sed actus transiens, vt probatum est Num. 11. & 4. Reg. 3. & actus intellectus sentitur: ideo prophetæ sentirēt impressionem illam cognitionis, qa actualiter intelliguntur per id, qđ sibi imprimitur. Et tunc quando imprimitur: Salomon non actualiter intelligeret tunc, quando imprimeretur ei sapientia, qa non erat actus, sed habitus: ideo minus sentiretur. Quintus modus erat si ad imprimendum istos habitus cognitiuos Salomon raperetur in ecstasim. Sic enim fit in prophetis interdum, & in illis, qui debent ardua cognoscere. Nam rapiuntur, vt non videantur esse in corpore: & ista est ecstasis. Sic patet de Beato Paulo 2. Corin. 12. Vnde dicit se raptum vsque ad tertium cœlum, & nescit, an in corpore, vel extra corpus. Sextus modus poterat esse per somnium in visione imaginaria, sicut factum est. Nam tali modo solent etiā prophetæ immutari, vt patet Num. 12. s. siquis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Dicendū nunc, quòd licèt videantur possibiles omnes isti modi, nō erat aliquis ita conueniens, sicut primus, & sextus: & tamen sextus est adhuc conuenientior, quàm primus. Patet de secundo modo: nam primus modus est conuenientior illo: eo quòd secundus est in sola voce: primus autem est in voce, & apparitione angeli, & ostensione signi exterioris. s. datione libri ad deuorandum. De sexto, ꝙ sit conuenientior, patet, qa in illo possunt dici oīa verba, q̄ ponuntur hic, in quibus ostendebatur Salomōis affectio, & Dei benignitas erga ipsum, quæ non poterant ostendi. Si solùm vox, q̄ audiret Salomō diceret ei, ecce Deus repleuit te sapientia. De tertio pa-

A tet, quòd sit primus conuenientior. Nam propheta hoc modo indicaret istud Salomoni. Et primo modo indicabat illud angelus, & tamē verba angelorum habebantur in maiori auctoritate, & reuerentia, quàm verba prophetarum. Etiam, quia prophetia solùm denunciaret ex parte Dei illud. s. repleui te sapientia. Angelus autem illud denunciaret, & posset ostendere librum, & dare eum Salomoni ad deuorandum, in quo nimis ostendebatur, quòd ei daretur sapientia. Quòd autem sextus sit conuenientior: etiam patet, qa in illo videbatur Deus loqui, vt patet hic in litera. Et tamen in tertio modo loquebatur propheta. Item, qa in sexto modo dicta fuerunt plura, quàm poterant dici per prophetam, & responderi per Salomonem,
B de quo adhuc magis declarabitur. De quarto modo manifestum est, quòd erat minus conuenientior, quā primus, & sextus: eo ꝙ in illo nihil erat sensibile, per quod ostenderetur collatio sapientiæ. Vnde non erat aliquis modus minus conueniens. Nam in omnibus alijs erat collatio sapiētiæ, & aliquod signum exterius per quod cognosceret, & in hoc modo solū erat collatio sapientiæ, sed non erat aliquod signum per quod sentiretur. De quinto modo dicendum, ꝙ non conuenit in præsēti, quia ecstasis fit propter necessitatem, scilicet, quando intellectus noster debet aliquid intelligere, ad quod non sufficit intelligere, nisi anima se totam conuerterit in illud intelligibile, & quia quādiu aīa manet occupata officijs corporis, nōdum se totam
C conuertit ad actum intelligendi, oportet circa talem intellectionem animam extrahi ab officijs corporalibus, & tunc patitur ecstasim homo, quia videtur corpus mortuum vegetatione vitali carens. Sic fuit in Beato Paulo, quia eleuatus est ad videndam diuinam essentiam, cùm dicat se vidisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. Et quia non poterat illa intelligere, nisi anima totaliter occupata circa illa, & deserente vegetationem corporis deseruit ad tempus. Et sic apparuit corpus Beati Pauli tanquam mortuū: vnde & ipse nesciebat an mortuus esset tunc, vel viuens cum spiritus in actu suo solutus esset ab officijs suis. Iste modus non fuit hic conueniens propter duo. Primò, quia istud est, quandocunque debet
D eleuari intellectus ad intelligendum aliquid nimis altum, quod non potest intelligere, nisi patiatur: & tamen in impressione scientiæ facta Salomoni non fuit aliquis actus intelligendi, sed solùm impressio habituum: ideo nō requirebatur aliqua ecstasis, potissimè quia erat hic intellectus Salomonis solùm passiuus respectu istius impressionis, & ad passionem, quę causatur ex parte Dei non oportet præexistere aliquam dispositionem in materia, vel in quocunque patiente. Ecstasis tamen dispositio quædā est ad hoc, quòd anima intelligat quod aliter intelligere non poterat, ideo non requirebatur hic. Secundum est, quia dato, quòd hic non imprimeretur aliquis habitus, sed actus intelligendi, sicut imprimebatur prophetis, non opor-
E tebat, quòd esset Salomon in ecstasi, quia ecstasis non est pro quocunque actu intelligendi, sed solùm ꝓ actu intelligendi circa rem excellentissimam, sicut circa diuinam essentiam clarè cognoscendum, vt fuit in Beato Paulo: et patet de alijs ꝓphetis, qui nō rapiebātur in ecstasim, eo ꝙ non eleuabant ad cognoscendā diuinā essentiā. Sed minora quædam. Ita ergo de Salomone. Nam cognitio sibi impressa fuit de rebus naturalibꝰ, et moralibus mathematicis, et ciuilibꝰ, vt declaratum est 3. Re. 3. Omnia ista cognoscuntur naturaliter, ideo non oportebat esse ecstasim ad hoc: et sic nō cōueniebat iste modus. Manent autē primus, et sextus modus, quorum vterque satis cōueniens videbatur: et tñ magis conueniens fuit sextus: quod patet, quia si primus

Quō eleuatus sit Beatꝰ Paulus [illegible] dam [illegible] n[illegible]m essentiam.

modus esset, ille, qui loqueretur, esset angelus, & cognosceretur iste angelus: & in modo sexto putabatur esse Deus. Nam sic dicit litera, quòd Deus apparuit Salomoni per noctem, & locutus est: in maiori autem reuerentia, & certitudine tenentur verba Dei quàm angeli, ideo conuenientior modus erat sextus. Sed dicetur, quòd etiam poterat dicere ille, qui appareret, quòd erat Deus: licèt esset angelus, sicut sæpe in scriptura dicitur, quòd loquens est Deus: & tamen Deus loqui non potest. Et tunc haberentur in tanta veneratione, & certitudine verba huius apparentis, sicut verba Dei loquentis per noctem. Dicendum, ꝙ non stat, quia ista erat regula inter Hebræos, quòd qñ aliquis loquebatur, & apparebat: nõ vocabatur Deus, sed Angelus. Si autem loqueretur, & non appareret vocaretur Deus. Fundamentum huius, quia Deus, nec poterat apparere, nec lòqui: vt probatum est Exo. 25. & in alijs locis: & tamen angeli apparebant, & loquebantur, & interdum loquebantur, & non apparebant. Et tamen quando apparebant, & loquebantur vocabantur angeli, & quando loquebantur, & non videbantur vocabantur Deus: patet hoc de angelo apparente Agar. Nam apparuit ostendendo posteriora sua, & locutus est, & vocatur angelus: Gen. 16. Et etiam vocantur tres angeli, qui venerunt ad Abrahã: vocantur angeli, quia apparuerunt, & locuti sunt, Genesis 18. Idem de duobus angelis eũtibus Sodomam ad domum Loth: Gen. 19. Idem de angelo apparente in loco flentium: Iudi. 2. De angelo apparente Gedeoni: Iudi. 6. Et de angelo apparente patri, & matri Samsonis: Iudi. 16. Cùm autem loquebatur, & non apparebat, vocabatur Deus, vt patet de apparente in rubo, qui vocauit se Deum: Exo. 3. & de angelo dante legem in deserto Sinai, qui dixit: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & vterque istorum vocauit se Deum: Exo. 3. & 20. & ambo erãt angeli. De loquente in rubo patet Actu. 3. vbi Beatus Stephanus dicit, quòd angelus locutus est Moysi in rubo. De dante legem patet ad Gala. 3. scilicet: Lex data est in manu mediatoris ordinata per angelos: & neuter istorum videbatur. Nam in rubo nihil videbatur, nisi ignis: & tamen audita est vox loquentis, & in datione legis non apparuit aliquis, vt patet Deutero. 4. Ratio differentiæ est, quia lex nolebat, quòd appareret, quòd Deus habebat aliquam figurã, quia si putaretur, quòd haberet aliquam figuram, fieret similis, & homines idolatrarent, & quia quando apparebant angeli in assumpta effigie videbatur hominibus aliqua corporalis effigies, quæ poterat figurari, si illi vocarentur Deus, fieret figura illorum. Cùm autem solùm audiebatur vox non visa aliqua figura, non erat periculum aliquod, quia non poterat figura aliqua fieri: ideo illi angeli vocabantur Deus. Istud motiuum patet ex eo quod habetur Deuter. 4. de datione legis, cùm dicitur: Custodite sollicite animas vestras, nullam figuram vidistis in die, qua locutus est dominus in Horeb de medio ignis, nè fortè decepti faceretis vobis figuram masculi, aut fœminæ, volucrũ, &c. Sic ergo nunc si primus modus esset, ille qui appareret non posset vocare se Deum, sed Angelum. Et in sexto modo ille qui loquebatur dicebatur Deus: ideo conuenientior erat sextus modus. Item patet, quia si esset primus modus, non diceret Salomon verba ista, quæ dicitur hic dixisse, nec etiam Deus responderet ei. Sed solùm ostenderetur Salomoni, quòd dabatur ei sapientia. Istud autẽ non erat conueniens, quia per ista verba Salomonis, & Dei respõdentis est nobis magna doctrina moralis circa ea, quæ desiderare debemus, & quid Deus vult, quod desideremus. Et quomodo pro recto desiderio non solùm conce-

Ratio qua innitebantur maiores in cognoscédo an De' loqueretur, aut angelus.

F dat, quod desideratur, sed etiam alia, quæ non desiderantur, ista autem doctrina non debuit omitti: ideo non debuit esse alius modus, nisi sextus. Sed dicet aliquis, quòd poterant omnia ista verba dici in secundo modo, scilicet, quòd aliqua vox audiretur ex parte Dei, quæ diceret ista Salomoni. Respondendum, quòd non fuit conueniens. Primò, quia fortè Deus noluit talem vocem ostendere Salomoni, vtpotè, si non iudicauit eum dignum esse audire talem vocem. Vel melius dicendum est, quòd si illa vox audiretur, fortè Salomon non petiuisset ista, quæ petiuit hic. Nam secundùm veritatem Salomon nihil petiuit, cùm esset in somniis, nec Deus ei quidquam dixit. Sed omnia hæc fuerunt in visione imaginaria, vt de-
G clarabitur infra in quadam quæstione. Si autem esset in vigilia fortè angelo dicente ad Salomonem, quòd peteret aliquid aliud, non interciderent talia verba, ideo fuit conueniens, quòd per noctem fieret ista reuelatio. Alia causa est, quia eruditio quam Deus facit in homine, conuenientius fit per noctem, eo quòd tunc homo cessat ab omnibus exterioribus: & tunc solet Deus mouere hominem ad intelligendum. Sic dicitur Iob 33. Scilicet per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo. Tunc aperit Deus aures virorum, & erudiẽs eos instruit disciplina, vt auertat hominem ab ijs, quæ fecit, & liberet eum de superbia. Sed nunc Salomon instruendus erat dando sibi sapiẽtiam, ideo
H conueniẽtius fuit per noctẽ fieri istam apparitionem.

Si Deus, vel Angelus locutus est Salomoni.
Quæstio XIX.

QVAERITVR vlterius, quis fuit iste, qui locutus est nũc Salomoni, scilicet, Deus, vel angelus. Respondendum, quòd scriptura dicit Deum fuisse, & tamen angeli vocantur sæpe Deus, vt patet de angelo apparente in rubo ardente, qui vocauit se Deum: Exo. 3. & tamen erat angelus Actu. 7. & de datore legis. Nam vocauit se Deum: Exo. 20. & erat angelus, ad Gala. 3. Ideo licèt dicatur, quòd erat Deus, poterat esse, quòd esset angelus. Vnde non est manifestum an angelus, vel Deus esset. Aliquis dicet, quòd om-
I nino erat angelus. Nam Deus, nec videre, nec audire, nec loqui potest: iste tamen locutus est ad Salomonem, ideo non erat Deus, sed Angelus. Dicendum, quòd non stat, quia si fuisset vera locutio, staret argumentum istud: & tamen non erat locutio aliqua, sed imaginariè conceptum est, vt declarabitur sequenti quæstione; ideo cùm non esset ibi locutio, poterat competere tam angelo, quàm Deo. Dicendũ, quòd ista fuit immutatio phantastica qualis fit in somniis, & ista potest fieri per Deum, & Angelum. De Deo manifestũ est, quòd Deus potest facere quidquid nos possumus cogitare, & etiã plus, nisi illud imperfectionem aliquam includat, sicut moueri, & quia in locu-
K tione motus est, et successio quædam in Deo non est. Formare tamen in phantasia alicuius imaginem non inducit motum aliquem necessariò, ideo poterat fieri à Deo, vel ab Angelo: de Angelo, quòd posset facere manifestum est, ꝙ materia corporalis subiecta est angelis, vt possint illam transmutare, sicut apparet in multis exemplis, et declaratum est Exo. 7. Ideo varias dispositiones in organis capitis nostri inducere possunt, magis tamen credendum est, quòd Deus fecerit, quia quando scriptura saluari potest conuenienter in suis terminis, saluanda est potius, quàm trahatur ad sensum alienum: et tamen hic dicitur, quod Deus locutus est Salomoni, per qđ significat̃ immutatio facta in phantasia sua, ideo dicendũ est, ꝙ Deus hoc fecerit. Item,

Angeli se per vocauit Deus.

Deus facere potest quidquid à nobis imaginari potest.

Item, quia hic agitur de sapientia collata Salomoni, q̃ in intellectu est: nõ potest tñ aliqs angelus imprimere habitus scientificos intellectui nostro, ideo oportet, ꝙ Deus illud egerit licèt, immutationem phantasię posset angelus facere secũdùm quam videretur Deus apparere. Ideo dicendum necessariò, quòd Deus fuit ille, qui ibi operatus est: & sic conuenienter dicitur, ꝙ Deus apparuerit Salomoni, & non angelus.

Si Salomon petiuit aliquid à Deo. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, an Deus locutus est Salomoni ꝑ noctẽ, & an Salomon petiuit aliquid. Dicet aliquis, ꝙ sic: quia hic, & 3. Reg. 3. dr̃, qũo Deus apparuit Salomoni ꝑ noctẽ, & dixit ei: postula qđ vis. B Dicendũ, ꝙ Salomõ nõ petiuit sapientiam à Deo, nec aliqd aliud: qa dormiebat, vt patet 3. Reg. vbi ponitur totum hoc. Et postea dr̃. Euigilauit Salomõ, & intellexit, ꝙ esset somniũ: & tñ ꝑ somniũ non loquit̃ qs, ergo nõ petebat ipse sapientiã. Sed obijcietur, ꝙ in somnijs poterat loq, sicut aliq loquuntur ea, q̃ cogitauerũt per diem. Sed non stat, qa dato, ꝙ Salomõ posset loqui in somnio: tñ saltẽ non posset respõdere, quia somnians loquitur interdum ex forti impressione, q̃ habet: & tñ non intelligit, quod loquit̃, nec putat se loqui. Ad respondendũ aũt necessaria est intellectio eorũ, q̃ alius ꝓponit, quia nõ põt fieri in vigilantibus: ideo Salomõ non poterat loq, sicut hic dicitur, nec aliquid locutus est. Cùm autẽ dicitur, an Deus locutus est Salomoni. C Respondendũ, ꝙ Deus non locutus est, qa nec loq poterat, sicut supra dictũ est. Nec ẽt angelus locutus est. Nam licèt angelus loqui posset, non est dicendum, ꝙ locutus fuerit Salomoni: quia locutio nõ debet dirigi nisi ad intelligentẽ, & tamen Salomon dormiens non poterat intelligere, nec audire vocem angeli, nisi euigilaret, ergo non locutus est ei angelus. Sed dicẽdum, quòd omnia ista fuerũt ꝑ quandã visionẽ imaginariã. Deus .n. formauit in phantasia Salomonis dormiẽtis figuras omnium istarum rerum, quas visus est sibi videre, & audire, & videbat̃ sibi, ꝙ Deus apparebat ei in figura alicuius viri valde reuerendi. Nam aliàs sine figura non poterat Deus videri visione imaginaria, & videbatur sibi, quòd Deus loquebatur ad eum, dicens: D Postula quod vis: & tunc Salomoni videbatur, quòd dicebat, quòd erat puer, & habebat magnum regnũ ad gubernandum, quòd daret ei Deus sapiẽtiam, idest prudentiam, qua posset illud gubernare. Et tunc videbatur ei, quod respondebat sibi ille vir habens locũ Dei: quia nõ petisti diuitias, nec animas inimicorum tuorum, nec dies vitæ plurimos, sed sapientiam, data est tibi sapientia, ita vt nullus ante te, nec post te similis tui fuerit. Sed obijcietur, quòd non fuerit istud in visione imaginaria. Sed Salomon verè petierit sapiẽtiam. Primò, quia vt innuitur ex litera hic: & 3. Reg. 3. petitio Salomonis placuit Deo valde, quia petiuit sapientiam: si tamen nihil petiuisset, non placeret Deo, quòd nihil erat: ergo aliquid petiuit. Item, quia dixit litera, ꝙ Deus dixit: quia non petisti diuitias, nec gloriã, nec animas eorũ, qui te oderunt, nec dies vitę plurimos, sed sapientiam: si tamen non petiuisset aliquid non magis petiuisset sapientiam, quam dies plurimos vitæ, vel aliquid aliud. Et cùm dicitur postulasse hoc, & non illud, ergo petitio ista fuit realis. Tertiò patet, quia Deus dixit, quod illa etiam, quæ non petiuerat dederat ei, scilicet gloriam, & diuitias, ergo aliquid petiuerat, & aliquid non petiuerat. Dicendum, sicut prius: quia Salomon nihil petiuit cùm esset in somnis, sed videbatur sibi petere. Ad primum, cùm dicitur, quòd petitio Salomonis Deo placuit. Dicendum, quod nõ placuit, cùm nulla esset, sed dicitur placuisse, quia videbatur Salomoni, quòd ille vir, qui ei apparebat imaginariè gaudebat de petitione sua, sicut videbatur ei, quòd petebat, & tamen nihil petebat. Ad secundum dicendum, quòd Salomon non petiuit diuitias, nec gloriam, nec animas inimicorum suorũ, nec sapientiam, cùm nihil petiuerit: sed videbatur sibi, quòd petiuerat solam sapientiam: & tunc respondebat sibi ille, qui astabat ei loco Dei, sicut ei videbat̃, quòd non petiuerat diuitias, nec gloriam, sed sapientiam, & tamen secundùm veritatem nullus ei apparebat, nec loquebatur. Ad tertium dicendũ, quòd Deus non dixit Salomoni, quòd daret sibi ea, quæ non petiuerat, sed videbatur ei, quòd Deus sibi dicebat dabo tibi sapientiam, quam postulasti: & etiam, quę non po- B stulasti. Totum autem erat somnium, & ipse Salomon cognouit postea, quòd nõ petiuerat quidquam, nec Deus sibi apparuerat, nec locutus fuerat, cùm dicatur 3. Reg. 3. quòd euigilauit Salomon, & intellexit, quòd esset somnium.

An Deus locutus est cum Salo.

Responsio [illegible]

Si Salomon fuit locupletior, & gloriosior alijs regibus sęculi. Quæstio XXI.

QVAERITVR vlterius, cũ dicatur hic, quòd Deus dedit Salomoni diuitias, & gloriam, quas non postulauit, ita vt nullus in regibus ante eum, nec post eum similis ei fuerit: an verum fuerit, quòd Salomon fuerit locupletior, & gloriosior omnibus C regibus sęculi. Aliquis dicet, quòd non intelligitur istud de diuitijs, & gloria, sed solùm de sapientia, quia nullus de regibus ante eum, nec post eum similis ei esset, & tamen in diuitijs, & gloria multi fuerunt eo maiores. Sed dicetur, quòd de diuitijs, & gloria dicitur hic, & non de sapientia, ideo in illis excessit Salomon omnes reges. Dicendum, quòd diuitiæ Salomonis fuerũt valde magnæ, vt patet tertio Reg. 10. & infra 9. Et non erat tempore suo aliquis rex ei æqualis in diuitijs: sic etiam de gloria: & tamen non fuit maior, quàm omnes reges ante eum, & post eum, quod patet, quia Alexander subiecit sibi totum orbem ferè. Manifestum est autem, quòd maior erat gloria illius, quàm Salomonis, quia Salomon non possedit nisi D terram Chanaan: etiam Alexander locupletior esset: quia cùm esset dominus vniuersi orbis, plures diuitias haberet, cùm omnia haberet. Etiam patet de Iulio Cœsare, & Octauiano, & Pompeio, qui quasi erant domini totius orbis. Potissimè de Octauiano, qui posuit edictum, vt scriberetur vniuersus orbis: & quilibet, qui numerabatur profitebatur se subiectum Romanis, & soluebat tributum certum: Luc. 2. Non ergo potuit Salomon æquiparari istis. Ideo dicendum, quòd ditior fuit Salomon, & locupletior, quàm omnes reges, qui fuerant ante eum in quibuscunque regnis essent: sed non fuit ditior, & gloriosior omnibus, qui post eum fuerunt: Causa fuit, quia ante Salomonem sęculum adhuc rude fuerat. Et reges magni nõ E fuerant, qui congregauissent diuitias multas, nec haberent magnam gloriam ex diuitijs, vel potentia, vel ex rebus gestis: ideo Salomon potuit faciliter superaret eos. Et tamen reges fuerunt post eum, qui superauerunt illius sęculi cõditionem, & fuerunt ditiores, & gloriosiores, quàm Salomon. De sapientia autem indifferenter dicendum, quod nullus de regibus ante eum, nec post eum fuit ei æqualis: & in hoc fuit speciale in eo. Istud patet 3. Reg. 3. cùm dicitur: Dedi tibi cor sapiens intantum: vt nullus ante te similis tui fuerit, nec post te surrecturus sit: sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi: diuitias, & gloriam, vt nemo similis tui fuerit in regibus cunctis retro diebus. Ideo solum excessit reges præteritos in gloria, & diuitijs.

Futuros autem non excessit. Ista est veritas, quæ communiter tenetur, & quam consueuimus asserere. Et tamen adhuc litera ista videtur manifestè dicere, quòd Salomon excesserit in diuitijs, & gloria omnes reges, qui ante eum, & post eum futuri erant. Si autem dicamus, quòd referatur ad sapientiam solam, videbitur esse extorsio sensus: quia non dicitur hic de sapientia, sed de diuitijs, & gloria. De sapientia autem supra ponebatur. Item, quia si istud intelligeretur de sapientia, sequeretur, quòd quãtum ad diuitias, & gloriam non compararetur hic alicui, cùm nõ referretur hic ista comparatio, nisi quantum ad sapientiam: & sic frustra exprimeretur de diuitijs, & gloria. Ideo dicendum, quòd comparetur regibus, qui præcesserũt, & futuris quantum ad diuitias, & gloriam. Dici potest vno modo: quia licèt 3. Reg. 3. cap. solùm dicatur in diuitijs, & gloria excelluisse reges, qui fuerant ante ipsum: tamẽ in veritate excelluit etiam futuros, sicut hic innuit Esdras: sed non intelligitur de omnibus regibus quarumcunque gẽtium: sed solùm de regibus Israelitarum, quorum rex erat Salomon: & tunc verum est: nam manifestum est, quòd Salomon locupletior fuit, quàm omnes reges Iuda, & Israel, qui post eum fuerunt: non enim fuerunt reges valde diuites, nec gloriosi, vt patet ex toto processu tertij, & quarti libri regum: & sic non stabit obiectio de Alexandro, & Romanis: quia licèt illi fuerint ditiores, & gloriosiores Salomone, non erant Iudæi, sed Gentilium reges, de quibus litera non intelligitur. Aliter potest intelligi, quia Salomon fuerit gloriosior, & ditior omnibus regibus terræ quarumcunque gentium, & tamen tunc est æquiuocatio in gloria, & diuitijs. Et primo de diuitijs: nam diuitiæ possunt accipi vno modo pro re, quæ possidetur, siue mobili, siue immobili, & sic non fuit Salomon ditior omnibus regibus: qa Alexander, qui fuit princeps totius orbis plures possessiones immobiles habebat, quàm Salomon. Si autem accipiantur diuitiæ pro sola moneta, & auro, atque argento, & alijs mobilibus preciosis, potest dici, quòd cõgregauerit Salomon plures diuitias, quàm oẽs reges. Nam licèt alij essent domini magnorum regnorum: tamen non acquisierant tot pecunias, sicut Salomon: & hoc satis verisimile est, quia licèt magna regna haberent, & magnos redditus consequerentur, expendebant illos propter multitudinem famulorum, & sic nullus simul tot pecunias, & res preciosas habuerit sicut Salomon. De gloria dicendum, quòd potest vno modo accipi pro nominis cœlebritate, idest fama: & istud est quod propriè significat nomine, & sic nõ fuit maior gloria Salomonis, quàm omnium regum, qa maior fuit gloria, idest fama Alexandri, nam per totũ orbem cognitus est, cùm totius orbis dominus esset: Etiam necesse est, quòd Octauianus esset famosior, & gloriosior Salomone, quia dominus fuit totius orbis, & sic omnes homines eum per famam cognouerũt, cùm ipse fecerit totum orbem numerari, & singulos homines in ciuitatibus suis profiteri se subditos Romanis, & soluere tributum quoddam in signum professionis, & recognitionis dominij. Salomon autem non habuit tempore suo aliquid, per quod maximè cognosceretur, quàm per sapientiam, ideo non potuit fama sua tantum dilatari. Alio modo accipitur gloria pro magnitudine status insurgente ex magnitudine diuitiarum, vel potentiæ: & sic dicendum, ꝙ adhuc Salomon non excedebat illos reges futuros in gloria, quia cùm alij fuerint maiores in potestate, quàm Salomon, sicut Alexander, & Octauianus, illi etiam essent gloriosiores. Aliter potest accipi gloria pro apparatu ornatus vestium, & mensarum, & omnium rerum domesticarum. Et fortè in hoc excessit Salo-
F mon omnes reges, qui eum secuti sunt. Nam nimis gloriosus fuit in vestibus, & throno: quia 3. Re. 10. & infra 9. dr̃, ꝙ non fuit talis thronus in omnibus regnis terræ: etiam in apparatu vasorum mensæ, & apparatu ministrorum fuit magna gloria, ita vt expauesceret regina Sabba, nec iam haberet sensum, infra 9. & tertio Reg. 10. Et istud est satis verisimile, quia quando Christus voluit ostendere, ꝙ ornatus herbarum erat maior quàm ille, quem homines in vestibus suis artificialiter inducunt: dixit de lilijs agri, ꝙ licèt non laborent, Salomon in omni gloria sua, non erat indutus sicut vnum de illis. Si tamen non esset Salomon gloriosior omnibus regibus, non esset argumentum ibi conueniens, quia licèt nõ esset Salomon indutus pulchrius, quàm
G vnum de lilijs, tamen vnus de alijs hominibus, qui fuerunt gloriosiores, fortè esset vestitus pulchrius quàm vnum de lilijs. Et sic innuit, ꝙ gloriosior fuerit Salomon omnibus regibus sæculi. Nisi fortè dicere velis, ꝙ Christus, quia erat Iudæus, voluit ponere exemplum de regibus Iudęis: quorum status erat solùm cognitus Iudæis, & non status aliorum regum terræ. Vtraque ergo istarum solutionum stare potest, sed securior est prima expositio, s. quòd fuerit Salomon gloriosior omnibus regibus præteritis, & futuris: tamen solùm intelligitur de Iudæis. Multa alia dubia occurrunt circa sapientiam traditam Salomoni, & circa modum tradendi, s. quantum ad quid fuerit sapientia Salomonis maior quàm aliorum hominum. Item cùm Deus
H voluerit dare sapientiam Salomoni petenti, ad quid voluit immittere istud somnium, in quo videbatur Salomoni, ꝙ petebat sapientiam, & quòd Deus ei respõdebat. An Salomon fuerit sapientior domina nostra Virgine: an fuerit sapientior quàm Adam: an sapientior Apostolis: an sapientior Moyse, & alijs Prophetis. An sit sapientior Angelis, & dęmonibus: an sapientior Philosophis: quæ est sapientia quam Salomon accepit à Deo. An spiritum Propheticum: an omnes artes liberales: an omnes scientias naturales: an Œconomicam, Ethicam, Politicam, & iura humana. An Theologiam, an Poeticam, an Necromantiam, & alias artes prohibitas: & sic de omnibus alijs. Item cum Salamon solùm petiuisset sapientiam ad gubernandum regnũ, quæ erat prudentia: ad quid Deus ei dedit scientias spe-
I culatiuas, s. naturales, & alias. An sapientia data Salomoni à Deo posset obliuioni tradi, & multa alia in ijs dubijs pulchra, & naturaliter dicta, quæ declarauimus 3. Regum 3. & 4. Et ibi requirantur circa materiam istam.

Congregauitque sibi currus, & equites, & facti sunt ei mille quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & fecit eos esse in vrbibus quadrigarum, & cum rege in Ierusalem. Præbuitque rex
K argentum, & aurum in Ierusalem quasi lapides, & cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna. Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & de Coa à negociatoribus regis, qui ibant, & emebant pretio quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta: similiter de vniuersis regnis Cethæorum, & a regibus Syriæ emptio celebrabatur.

Congregauit. Hic ponitur vltimum huius cap.s.reuelationis executio. Reuelauerat Deus Salomoni per somnium,quòd dederat ei sapientiam, & quòd daturus esset gloriam,& diuitias multas. Hic autem ponitur executio illius,scilicet de magnitudine Salomonis in gloria,& diuitijs. Et dicitur. *Congregauit Salomon sibi currus, & equites, & facti sunt sibi mille, & quadringenti currus,& duodecim millia equitum*. Ista pertinent ad apparatum regium, & iste est apparatus, necessitatis, scilicet apparatio bellica ad inuadendum,& defendendū, sine qua apparatione nullus Rex potēs est. Et maxima necessitas erat in curribus,& equis, hominibus armatis. Et dicitur,quia habuit Salomon mille,& quadringentos currus, & mille equites. Currus isti non sunt onerarij, sed bellici, qui vocantur currus falcati, vel curr⁹ ferrei,quorum quilibet habebat quatuor equos: vt colligitur infra in litera, & infra 9. & 3. Regum 10. Erant autem isti currus in rotis habentes enses curuatos in modum falcis ad rapiendum quidquid obuium esset. Ideo vocabantur falcati, s. à falcibus: & super quemlibet erat vnus homo armatus habens tela, lanceas, & alia genera armorum missilium ad mittendū contra hostes, & alius homo erat in temone dirigēdo equos flectendo hinc, & inde:& ille non pugnabat, sed erat auriga: & quando mouebātur isti currus omnes hostes obuij fugiebant timentes enses falcatos,qui impetu curruum lacerarent quidquid obuium haberent. Iste modus curruum ad pugnandum valde in pretio fuit apud antiquos: sed nunc in dissuetudinem abiit,eo quòd non conueniunt isti currus nisi locis valde planis. Habuit tamen Salomon tot curus:sed alibi dicitur,quòd plures habuit, sicut infra declarabitur in quadam quæstione. Erant autem mille, & quadringenti currus: equi quinque millia, & sexcenti dando cuilibet currui equos quatuor, & præter currus istos erant equites duodecim millia,vt patet in litera. Et isti non pugnabant in curribus, sed insidentes equis sicut nunc. *Et fecit eos esse in vrbibus quadrigarum*. Salomon habebat multos currus,& equos: & isti non erant sibi semper necessarii, sed solùm pro tempore belli, ideo vt non facerent superfluos,& inordinatos sumptus,nō habebat omnes secum in curia in Ierusalem: sed diuiserat eos in partes,& posuerat in diuersis vrbibus regni sui,vt ibi alerentur commendans eos ministris suis, & paucos illorum tenebat secum semper in curia ad ostentandum gloriam suam,& statum regium. Et istę vrbes in quibus erant currus, & equi: vocantur vrbes quadrigarum,idest in quibus erant equi,qui portabant quadrigas: vel equi qui faciebant quadrigas, quia quatuor equi faciebant vnam quadrigam: vt patet infra in litera: & curam istorum equorū habebant duodecim præpositi Salomonis: vt patet 3. Regum 4. capitulo. *Et cum rege in Ierusalem*. Scilicet, aliqui de istis curribus & equis,& equitibus erant in Ierusalem cum Salomone. Non enim mutabat Salamon loca ad manendum, sicut mutant reges nostri:sed erat semper in Ierusalē, sicut erat Dauid pater suus: eo ꝙ ibi erat sedes regni. Et ibi tenebat semper quosdam de curribus,& equitibus. *Præbuitque rex argentum & aurum in Ierusalem quasi lapides*. Hic agitur de diuitijs Salomonis, quia præcedentia pertinebant ad apparatum regis. Habere autem argentum,& aurum multum, sicut lapides, pertinet ad multitudinem diuitiarum, & non est intelligendum, quod tanta esset multitudo argenti, & auri sicut lapidum,quia omnes reges terræ congregati non haberēt tantas diuitias. Sed est figura locutio,quæ vocatur cyperbaton, & est transcensus veri ex modo loquendi cum intentione signandi aliquid verum magnæ excellentiæ:sic dicitur: Astra ferit clangor. Et illud. *Auream*

A *Fœmineus perstringit sydera clamor*.

Alexandreidis lib. 3. Et quia Salomon habebat multum aurum,& argentum quasi sine comparatione ad alios reges,qui prçcesserant,& secuti sunt,habuit locū ista locutio. *Et cedros quasi sycomoros, quæ nascuntur in campestribus multitudine magna*. Istam multitudinem cedrorum adduxit in Ierusalem in diebus suis, sicut erat multitudo sycomorum,& sic non videbantur iam cedri preciosiores sycomoris. Et tamen sycomori sunt arbores,quę maximè abūdant in terra Chanaan,quia in campestribus nullo colente nascebatur multitudo maxima sycomororum: Vocantur sycomori ficus fatuæ,quas nos vulgariter vocamus caprificos,& ista arbor non producit fructus vtiles,quia ficus sui non sunt

B ad esum,sed in quibusdam terris proficiunt ad impregnationem, & meliorationem aliarum arborum bonarum. Erant autem isti sycomori per totam terram Israel in campestribus:& sic cùm Christus prædicaret in campo, quidam paruus nomine Zachæus, non potens Christum videre propter staturæ paruitatem, ascendit in sycomorum,& inde audiebat verbum domini, & cum illo pransus est Christus die illa dicens: Zachæe festinans descende in domum tuam, quia tecum oportet me hodie manere:& conuertit illum ad bonum,cùm esset publicanus: Lucæ 19. capit. Etiam intelligenda est ista locutio sicut prior per cyperbatō, quia nullo modo poterat Salomon tot cedros portare in Ierusalem:sicut erāt sycomori in campestribus, sed

C erant multæ cedri. Nam in comparatione ad cedros, quas dederunt reges priores in Ierusalem, & quas postea dederunt, tanta erat multitudo cedrorum, sicut sycomororū, sicut alii reges paucas, aut nullas cedros in Ierusalem tulerunt. *Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & Coa*. Dictum fuit supra de multitudine equorum,quos habebat Salomon, s. mille, & quadringentos currus habuit,& duodecim milla equitum. Et dubitaret aliquis quomodo Salomon poterat tot equos habere in terra Chanaan: ideo ponitur modus, quo Salomō habebat istos equos: de aliis regionibus, s. de Aegypto,& de Coa. Aegyptus est magna regio, & est duplex Aegyptus, s. superior, & inferior. Et est terra copiosa in terræ nascentibus, licèt raro ibi pluat:

D Nilus tamen fluuius, qui est vnus de fluuijs Paradisi terrestris,irrigat totam Aegyptum,tum quia terra valde plana est, tum quia bis in anno inundat nimis Nilus, & per alueos diuisus decurrit per totam terram Aegypti totamque fęcundat, vt ait latè Solinus in Polistor. cap. de Aegypto, & declaratum est de hoc satis latè Exod. 24. In terra ista multi equi nascebantur, & mercatores afferrebant inde equos Salomoni. Etiam adducebant de insula Coa. Est enim Coa vna de Cycladibus insulis, quæ positæ sunt in mari Mediterraneo. Et specialiter insula illa abundat in equis, de quo magis dictum est 3. Regum 10. Isti autem equi adducebantur de Coa, quia Salomon mittens ad diuersas insulas terrę, s. in Tharsis, in Ophir, & in alias, afferebat

E inde ea, quæ preciosa erant in regionibus illis. Et sic poterant adducere equos de Coa: vel fiebat hoc per mercatores, s. mercatores terræ Israel, vel aliarum regionum, qui scientes, quòd Salomon valde diligebat equos cupiens congregare illorum nimiam multitudinem,adducebant ei multos de Aegypto, & Coa, & alijs insulis. In Hebræo habetur, Michue, vbi nos dicimus de Coa,& est Michue, duæ dictiones facientes vnam per compositionem,& in simplicitate sonat quędam vocalis, quæ non sonat in compositione, scilicet mi,& Cheue,& mi est prępositio,& significat de. Cheue accipitur pro Choa, quia eędem sunt literæ: licèt videatur quædam differentia inter Cheue,& Coa, sicut scribitur hic: & 3. Regum 10. quia ibi ponitur Coa,cū

Aleph.

Aleph. Hic ponitur Cheue cum Het. Et sic Hebræi dicunt, quod est nomen appellatiuum significans congregationem, & intelligunt Michue, idest de congregatione. Sed istud non stat, quia dato, quod hic sit mutata litera: & 3. Regum 10. constat, quod eadem dictio esse debet. Nam hic, & ibi eadem historia ponitur, & eadem verba, s. Adducebantur equi de Aegypto, & Coa: ideo mutatio ista literæ vnius facilis fuit fieri, & fortè factũ est ex errore, vel fortè mutata eadem litera signat id quod prius. Nec obstat, quod Cheue in Hebręo sit nomẽ commune, & signet congregationem, quia aliquando eadem dictio accipitur pro nomine proprio communi. Item non est conueniens sensus, quod Salomoni adducebantur equi de Aegypto, & de congregatione: quia nihil istud signat, quod inter se conueniat: sed cũ Aegyptus sit proprium regionis. Hebræi tamen, quia sunt nimis ignari circa historias, & loca orbis, errant plerunque circa talia. *A negotiatoribus regis, qui ibant, & emebant*. Scilicet, Salomon habebat negotiatores ministros suos, quos mittebat ad diuersas regiones, vt emerent ea, quę preciosa in regionibus illis inuenirent. *Quadrigam equorum sexcentis argenteis, & equum centum quinquaginta*. Ponitur pretium quo constabant equi, quos Salomon emebat, & aliqui errant circa hoc putantes, quòd quadriga sit plaustrum, & pro quolibet plaustro darentur sexcenti sicli, & pro quolibet equo centum, & quinquaginta. Sed falsum est, quia quadriga accipitur hic pro quatuor equis simul, & vocatur quadriga, quia quatuor vniebantur ad trahendum plaustrum. Pro quo sciendum, quod plaustrum, vel currus est nomen signans ipsum vehiculum. Imponuntur autem alia nomina ad signãdum numerum equorum trahentium vehiculum. Et sic vocabatur biga plaustrum, quod à duobus equis trahitur, & dicitur de bis, & ago agis: quia à duobus agitur, idest mouetur. Triga vocatur currus, quæ trahitur a trib⁹ equis. Quadriga currus tractus à quatuor equis: ista differẽtia nominum seruatur apud scriptores, & auctores doctissimos: vnde Gentiles dederunt soli quadrigam, quæ est quatuor equorum, s. Eoum: Aethoum: Pyroum: Philogæum: vt ait Hebrardus: licèt Ouidius 2. Meta. alia nomina istis equis imponat, & dantur equi quatuor propter quatuor conditiones solis, vel quatuor partes diei, quæ fiunt motu solis. Lunæ datur biga, s. duo equi propter duas qualitates Lunæ, s. humidum, & frigidum, & sic dicit Seneca Tragędia quarta, cuius titulus est Hyppolitus, metro tertio, quod incipit.

Biga. Triga. Quadriga

Diua non miti generata ponto. Et ait.

Discit nocturnas agitare bigas.

Scilicet, didicit mouere bigas nocturnas, idest mouere currum Lunæ, qui vocatur biga. Et hoc, quia fingitur, quod Luna amans Endimionem pastorem solitos cursus agere destitit, vel oblita est, & tunc Sol suppleuit defectus eius, dirigendo bigas nocturnas, quæ pertinebant ad Lunam. Ita ergo vocatur hic quadriga quatuor equi, & ipsi quatuor equi simul constabant sexcentis siclis. Et patet hoc, quia dicitur, quòd quadriga constabat sexcentis siclis, & equus centum & quinquaginta: qui est quarta pars pretij, & sic quatuor equi simul constabant sexcentis siclis, & vocantur quadriga. Quòd autem non possit accipi quadriga pro plaustro, patet primò: quia non est verisimile, quòd plaustrum valeret tantum, sicut quatuor equi: & tamen dicitur, quòd quadriga constabat sexcentis siclis, & equus centum quinquaginta siclis, & tamen vnus equus nisi sit valde malus constat plusquam currus. Si autem velis dicere, quòd isti currus erant valde preciosi, & poterat fieri currus, qui valeret plusquam quatuor equi. Dicendum, quòd verum est, quòd posset fieri, licèt hoc non constet, nec sit satis verisimile, quòd tales

F currus essent, quos habebat Salomon: & tamen istud non est vllo modo credendum: nã si diceretur de aliquo curru, quem Salomon voluisset facere specialem pro se, quòd esset tanti valoris. Quòd tamen omnes currus, qui adducebantur de Aegypto, & Coa essent huius valoris, non est concedendum, nec verisimile. Secundò patet hoc, & firmius, quia nõ est verisimile, quòd Salomon emeret plaustra in Aegypto, & in insula Coa, & faceret illa portari in terra Chanaã. Nam in terra Salomonis poterãt fieri quotcunque plaustra ille vellet, cùm ibi essent ligna preciosissima, scilicet, de Libano, & artifices multi, tam inter Hebræos, quã Tyros, eo quòd illi fabricauerant templum Salomonis: quomodo ergo vellet Salomõ emere plaustra extra terram suam, & adducere illa per mare faciendo tã magnas expensas? Non est enim verisimile. Ideo dicendum, quòd vocatur quadriga coniunctio quatuor equorum, & illi constabant sexcentis siclis. *Similiter de vniuersis regnis Cethæorum*. Idest sub tali precio emebant mercatores aliàs negotiatores Salomonis equos de omnibus regnis Cethæorum. Cethæi, & Hethæi idem sunt: & aliquando vocantur Hethæi, & aliquando Cethæi: sic dicitur Ezec. 16. Mater tua Cethæa. Aliqui putant, quòd Cethæi vocentur habitantes in insula Cethim, de qua dicitur: Transite ad insulas Cethim: & in Cedar mittite: Iere. 2. cap. Et tamen non stat, quia in Hebræo tale nomen ponitur pro Hetheis, sicut pro Cethæis, sed litera nostra facit differentiam. Item patet, quia Cethæi sint Hethæi: quia Ezech. 16. dicitur: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Cethæa. Amorrhæi autem sunt Chananæi, scilicet vnus de septem populis Chananæorum. Ideo etiam Cethæi erunt Chananæi: & coincideret cum Hethæis. Item patet, quia non conuenit, quòd intelligatur de insula Cethim, quòd illa longe est à Ierusalem: ideo Ieremias tanquam mittens ad gentes longinquas dixit: Transite ad insulas Cethim, & in Cedar quoque mittite. Et tamen Cethæi, de quibus hic dicitur erant propinqui terræ Salomonis. Quod patet, quia prius posuit litera terras longinquas, de quibus adducebantur equi Salomoni, scilicet, de Coa, & de Aegypto. Deinde voluit ponere terras propinquas, & dixit de terra Syriæ, & Cethæorum. Et tamen terra Syriæ est coniuncta terræ Israel in latere suo aquilonari. Nam inter terram Syriæ, & Israel nullum regnum medium est: sed vrbes terræ Syriæ, scilicet Emath, & aliæ ponuntur in latere aquilonari terræ Israel tanquã limes, vt patet Num. 34. cap. Ideo terra etiam Cethæorum erit propinqua terræ Israel, & consequenter erit terra Hethæorum, quæ erat Chananęorum, qui intra Israel habitabant, de quibus infra declarabitur in quadam quæstione. *Et à regibus Syriæ emptio celebrabatur*. Idest etiam secundùm hanc formam celebrabatur emptio à regibus Syriæ, idest de regibus, scilicet, quòd negotiatores Salomonis emebant equos à regibus Syriæ secundùm hanc formam, scilicet quadrigam sexcẽtis syclis, & quemlibet equum centum, & quinquaginta syclis: in Hebræo dicitur. *Expectationem accipiebant pro precio*. Vbi nos dicimus, qui ibãt, & emebant precio: sed ista non esset sententia, sed quã ponit litera nostra. Procedit autem hoc ex barbarie, & æquiuocatione Hebraici sermonis. Et hoc solùm quantum ad nomen expectationis: quia alia duo bene consonant literæ nostræ.

G

H

I

K

De misericordia, quam Deus fecerat Dauid.
Quæstio XXII.

QVAERITVR circa id, quod supra dicebatur, scilicet, quòd fecerat Deus magnam misericordiam

cordiam Dauid, quæ fuit iſta magna miſericordia. Dicendum, quòd in multis apparuit miſericordia Dei magna erga Dauid. Primò, & principalius. quòd cùm Dauid non eſſet de genere regis, & eſſent multi de genere illo, ad quos pertinebat regnum Iſrael. Et quia Dauid erat paſtor ouium, fecit Deus illum regẽ mittens Samuelem Prophetam ad vngendum eum primo Reg. 16. Secundum fuit, quia cùm Deus vellet priuare ſemen Saulis iure regni, potius conueniebat alijs filijs Iſai quàm Dauid, eo quòd Dauid erat minimus omnium. Et regnum ad primogenitos pertinebat, & ſic Samuel putauit, ꝙ maior inter filios Iſai erat vngendus in regem, & Deus dixit ei, non reſpicias vultum eius, nec altitudinem ſtaturæ eius, quia ego abieci eum: primo Regum 16. & elegit poſtea minimum fratrum, ſ. ipſum Dauid, qui cuſtodiebat greges, eo. ca. Tertium erat, quia Dauid antequam acciperetur in regem fecit multa bella, & in omnibus proſperatus eſt, occidebatque multos de Philiſthinis, & de alijs gentibus: primo Regum 18. & 19. & 23. 27. Quartum fuit, quia Dauid fuit in magnis periculis cum Saule. Nam bis conatus eſt eum configere lancea cum pariete, & caſſo vulnere Dauid fugiebat illæſus: primo Regum 18. & 19. Etiam Saul ſemel per noctem fecit circundari domum eius ab apparitoribus, vt eum ducerent ad occidendum: primo Regum 19. Deus tamen eripuit eum per manum Michol vxoris ſuæ. Item etiam cùm fugiſſet ad Samuelem in Aioth Ramatha, miſit ter nuncios Saul ad ligandum Dauid, & omnes coacti ſunt Prophetare, & poſtremò cũ iuiſſet illuc ipſe Saul coactus eſt Prophetare nudus tota nocte & die corã Samuele. Dauid autem fugiens ſaluatus eſt, eo. capi. Item etiam in deſerto Saul cum tribus millibus virorũ cingebat Dauid, & viros ſuos in modum coronæ in deſerto Ciph, & iam deſperabat Dauid poſſe euadere, miſitque Deus nuntium ad Saulem dicentem, Philiſthini infuderunt ſe ſuper terram. Et tunc coactus eſt Saul dimittere obſidionem, vt obui' iret Philiſthinis, & ſic liberatus eſt Dauid apud petram, quam poſtea vocauerunt petram diuidentem: primo Regum 23. Quintò, quia non ſolùm Deus liberauit ſemper Dauid de manu Saulis, ſed etiam interdum tradebat Saulem in manus Dauid, vt non occideret eum, licèt poſſet, ſed miſereretur, & ſic appareret iuſtitia, & innocentia eius, & iniquitas Saulis, in tantum quòd ipſe Saul vidẽs hoc, clamaret Dauid eſſe iuſtum, & ſe eſſe impium: primo Regum 24. Et fuit hoc bis. Primò cùm Dauid lateret in montibus Engadi, & Saul inquireret eũ, accidit ꝙ intraret Saul ad purgandum aluum in quandam ſpeluncam, in qua latebant Dauid, & viri ſui, & ſuaſerunt viri eius ſibi, quòd occideret Saulem. Acceſſit autem ſilenter Dauid ad Saulem, & amputauit oram clamidis eius, & tũc potuiſſet eum occidere, ſed noluit: & oſtendit ei foris poſtea oram clamidis, quam abſciderat innuens, quòd potuiſſet occidere illum, ſed noluit: & tũc cum lachrimis clamauit Saul eſſe Dauid iuſtiorem ſe: primo Regum 24. Iterum inquirebat eum in deſerto Ciph, & cum per noctem dormiret Saul, & omnes, qui erant in caſtris eius, deſcendit Dauid ad caſtra Saulis, & accepit lanceam, quæ erat ad caput Saulis, & ſcyphum aquæ, noluitque eum occidere cùm poſſet. Et poſtea longè ſtans, clamauit oſtendens, quod potuiſſet occidere Saulem, & noluit: primo Regum 26. Sextum fuit, quia cùm fugiſſet Dauid à facie Saulis in terram Philiſthinorum, dedit Deus gratiam coram Achis rege Geth, licèt eſſet hoſtis eius, & donauit ei vnam ciuitatem in terra ſua, ſ. Siceleg: confidebatque omnia de illo, & adiuuabat ipſum: vt patet primo Regum 27. & 29. Septimum beneficium fuit, quia mortuo Saule Deus fecit, quòd Dauid haberet poſſeſ-

A ſionem regni ſuper Iudam, & cùm eſſet bellum continuum inter domum Dauid, & domum Saulis, proſperabatur ſemper domus Dauid. vt patet 2. Regum 2. & 3. Octauum fuit, quòd mortuo Isboſeth filio Saulis, fecit Deus, quòd totus Iſrael cõueniret vno animo ad accipiendum Dauid in regem 2. Regum 5. & præcedenti lib. cap. 11. Nonum fuit, quia Dauid egit poſtea multa bella, ſ. cum Philiſthinis, Moabitis, Amonitis, Idumæis, Syris, & alijs gentibus, & omnes ſuperabat, & redigebat ſibi in tributarios 2. Regum 5. & 8. & 10. & 12. & præcedenti lib. cap. 14. & 17. & 18. & 19. & 20. Decimum beneficium fuit, non ſolùm poſt eum in æternum 2. Regum 7. et præcedenti lib. 17. Et iſtud fuit valde magnum beneficium, quia propter Dauid
B multis promittebatur regnum. Vndecimum beneficium fuit, quòd Deus liberauit Dauid de manu Abſalonis filij ſui, & ſubditorum ſuorum coniurantium contra eum, & cùm ipſe paucos haberet ſecum, conuertit in fugam omnes adiutores Abſalonis, & ipſe Abſalon occiſus eſt 2. Reg. 14. Iſta omnia, & multa alia particularia beneficia fecerat Deus Dauid antequam regnaret Salomon, ex quibus apparebat, quòd Deus feciſſet magnam miſericordiam Dauid. Duodecimũ fuit, quòd fecit Deus poſt mortem Dauid. Nam præuaricati ſunt filij eius, ſ. Salomon, Roboan, & ferè oẽs ſequentes, merebanturq; priuari regno, & tamen propter Dauid non fuerunt priuati, vt non extingueretur lucerna Dauid, vt patet 3. Regum 11. & 15. & infra. Et
C in alijs locis: magnam ergo miſericordiam fecit Deus cum Dauid.

Si Deus prius dedit Salomoni ſapientiam, quam diuitias honorem, &c. *Quæſt.* XXIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Deus vellet dare Salomoni ſapientiam, quam videbatur petiuiſſe, & diuitias, & gloriam quas non petiuerat, an prius dedit ſapientiam dicens: Sapientia, & ſcientia tibi data ſunt, & non dedit illico honorem, gloriam, et diuitias: ſed reſeruauit, vt poſtea daret: vt patet in litera. Dicendum, quòd hic ſunt duo dubia: primum eſt cur il-
D lico ſapientia data eſt Salomoni. Secundò cur non fuerunt datæ diuitiæ Salomoni illico, ſed multo poſt. Dicendum ad primum, quòd ſapientia data eſt illico propter multa. Primò, quia ſapientia erat neceſſaria Salomoni illico. Nam ipſe erat iam rex magni populi, et non erat ſufficiens ad gubernandum illum ex ſeipſo, niſi Deus ei ſapientiam daret, ideo Deus volens ei prouidere in neceſſarijs, dedit illico ſapientiam. Etiam factum eſt hoc propter templi ædificationem: nam non poterat Salomon ædificare templum domino apparando tanta neceſſaria, niſi eſſet vir prudens, et quia Deus volebat, et diſpoſuerat, quòd Salomon ædificaret ſibi templum: ſecundo Regum ſeptimo, et præcedenti libr. 17. et 22. et 28. et 29. capitu.
E voluit ei dare ſapientiam ad omnia neceſſaria in templo ſimul cum gubernatione regni. Secundùm erat, quia Salomon videbatur petiuiſſe ſapientiam, et non aliquid aliorum: ideo iuſtius erat ſibi dari prius ſapientiam quàm aliquid aliorum. Tertium erat propter modum dandi, quia ſapientia non poterat dari Salomoni à Deo, niſi per infuſionem, et quod infunditur ſimul datur, ideo non requirebat temporis ſucceſſionem ad hoc, quòd Salomon illam à Deo acciperet. Secus autem erat de honore, gloria, et diuitijs, et ſubſtantia, quia per alium modum dari poterat: ideo non fuerunt ſimul data.

Cur

Cur non fuerint simul data Salamoni alia bona.

Quæst. XXIIII.

SECVNDVM dubium erat, cur non fuerint simul data alia bona, s. honor, gloria, & diuitiæ. Et dicendum, ꝙ propter multa sicut supra tangebatur. Primum fuit, quia ista non fuerunt tam necessaria Salomoni, sicut sapientia, quia sapientia erat necessaria ad ædificationem templi parando necessaria, & iubendo quid deberet fieri. Erat etiam magis necessaria pro gubernatione regni. Diuitiæ autem, gloria, honor, & substantia non erant tam necessaria ad hoc, ꝙ Salomon solùm habēs honorem, gloriam, & diuitias, sicut nunc habebat, poterat ædificare templum domino, & gubernare regnum. Secundum erat, quia Salomon videbatur petiuisse sapientiam, & nō honorem, diuitias, & gloriam: ideo prius sibi responderi debebat in eo, quod petiuerat quàm in eo, quod non petiuerat. Tertium erat propter modum dandi, quia non poterant ista simul dari, sicut sapiētia, quæ per infusionem erat, & simul dabatur honor: gloria, & diuitiæ, non erant per infusionem, ideo nō conueniebat illas simul dari: sed successiuè: patet hoc primo de honore. Nam honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, vt colligitur primo Ethico. Ideo non poterat dari Salomoni à Deo subitò: cùm non sit honor áliquid absolutum, sed est honor magis in honorante quàm in honorato: primo Ethic. Non poterat ego Deus dare Salomoni honorem, nisi mouendo corda aliorum ad honorādum eum, & etiam requirebatur, ꝙ aliquid appareret esse in Salomone, quod esset meritorium honoris, & istud fieri debebat successiuè, s. quòd Deus daret Salomoni sapientiam, propter quam maximè honorandus erat. Daret etiam sibi alia bona, quibus mouerentur corda subditorum ad honorandum eū: & sic honor non poterat à Deo sibi infundi illa nocte sicut sapiētia sibi infusa est, & colligitur hoc, quia cum Deus dedisset Salomoni sapientiam, apparuerunt corā eo duæ mulieres litigantes super re nimis difficili, & ambigua, & Salomon cognouit veritatem ambiguæ rei modo subtili: ideo populus cognoscens sapientiam regis timuit eum valde, & honorauit 3. Regum tertio. Sic etiam patet quantum ad omnes gentes, quia cùm cognitum est Salomonem esse sapientissimum, venit ad eum regina Sabba de finibus terræ audire sapientiā eius ferens multa munera 3. Regum 10. & Matth. 12. & infra 9. Et de omnibus regnis, & terris veniebant multi ad audiendam sapientiam eius, & dabant ei munera, & honorabant eum 3. Regum 4. Iste autem honor non potuit sibi subitò dari à Deo, sed oportebat, ꝙ successiuè ei daretur per modum assignatum supra. De gloria dicendum est eodem modo, quia si gloria vocetur celebritas nominis: non poterat ei dari illa nocte, sed oportebat, ꝙ Deus daret ei aliquid per quod fama eius dilataretur per multas gentes, s. daret ei victorias magnificas de hostibus, per quas omnes gentes eū agnoscerent: sicut fuit de Dauid, cui Deus contulit magnificas victorias, & sic nomen eius, & terror fuit super omnes gentes, vt patet præcedenti libro cap. 14. Ita in Salomone fuit sapientia, licèt non fuerint victoriæ magnificę, cùm bella nulla gesserit, & cognouerūt omnes gentes famam eius, & de finibus terræ ad audiendam eius sapientiam veniebant 3. Reg. 4. & 10. & infra 9. cap. De diuitijs dicendum, ꝙ potuit Deus ei dare diuitias subitò, s. ponendo illa nocte in domo eius infinitum argentum, & aurum, & gēmas, multaque alia preciosa: & tamen non fuit modus iste conueniēs ad honorem Salomonis, nec Dei dantis ei pecuniam: quia si subitò ei daretur, putaretur, ꝙ magicè, & à dæ-

F monibus accepisset hæc: & tunc potius haberetur suspectus de societate dæmonum quàm gloriam acquireret de Dei beneficio, potissimè, quia Salomon per prudentiam sibi datam, & prosperitatem euentus in omnibus, quæ ageret, poterant in breui multiplicari suæ diuitiæ, sicut factum est: vt patet tertio Regum 10. & infra 9. Et sic putabatur, ꝙ à Deo ista essent, cùm inspicerent prosperari omnia negotia in manu eius, & sic sapientia debuit dari Salomoni illico. Alia autem debuerunt dari successiuè.

De discordia, quæ habetur in quibusdam verbis hic, & infra positis circa multitudinem equorum.

Quæst. XXV.

G

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur, ꝙ Salomō habuerit equos multos, s. mille, & quadringentos currus, & duodecim milla equitum, quomodo potest stare: quia infra 9. dicitur, ꝙ habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & duodecim millia equitum: & 3. Regum 4. simile ponitur. Respondendum, ꝙ circa curruum, & equitum Salomonis numerum est dissonantia. Pro quo sciendum, ꝙ ista materia ponitur in quatuor locis, s. hic: & infra 9. & 3. Regum 4. & 10. Et duo loca istorum concordant inter se, & alia duo inter se, & discordant duo à duob. Nam hic, & 3. Regum 10. ponitur eadem summa, s.
H mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum, & infra 9. & 3. Regum 4. ponitur alia summa, scilicet quadraginta millia equorum currillium, & duodecim millia equitum. Non est ergo dubium aliquod circa equites: quia in omnibus quatuor locis ponuntur duodecim millia: sed est dubium circa numerum curruum. Aliqui respondēt, ꝙ non est aliqua diuersitas in hoc, licèt videatur diuersitas: quia ponitur ista materia in multis locis, & in quibusdam ponitur summa maior, & in quibusdam minor. Et istud non videtur inconueniens: quia sæpè fit hoc in scriptura. Dicendum, ꝙ hoc non stat, quia si fortè poneretur ista summa in duobus locis solùm, & vnus variaret ab alio, posset credi, ꝙ in vno loco poneretur tota summa, et
I in alio non, & tamen ponitur in quatuor locis, & duo loca inter se conueniunt, & discordant ab alijs duobus locis, et sic non fierent tot repetitiones sub eodem tenore, nisi esset aliquod misteriū. Secundò patet, quia vr̄, ꝙ ista summa, quæ ponitur hic, et 3. Reg. 10. s. mille, et quadringenti equi sint maxima summa, et numerus præcisus. Nam hic ad signandum gloriam Salomonis dicitur, ꝙ congregauit Salomon mille, et quadringentos currus. Ergo non erant plures, quia aliàs diceretur, ꝙ erant plures. Alij dicunt, ꝙ verum est, ꝙ Salomon habuit quadraginta millia prȩsepia equorum currilīū, sicut dicitur 3. Reg. 4. Et tamen nō habuit quadraginta millia equorum, sed solùm quinq; millia, et sexcentos, qui complebant currus mille, et quadringentos.
K Sed dicendum, ꝙ istud non stat propter duo: primò quia ponitur 3. Reg. 4. ad signandum gloriam Salomonis, ꝙ erant quadraginta millia præscripta equorū currilium. Si tn̄ haberet Salomon præsepia, et non equos, nulla esset laus gloriæ eius, ergo habebat quadraginta millia equorum, sicut habebat quadraginta millia præsepia equorum. Secundò patet, ꝙ non potest stare hoc: nam infra 9. determinatur istud dubium, cùm dr̄, ꝙ habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis. Ergo non solùm erant præsepia quadraginta millia, sed etiam equi, qui erant in præsepibus erant quadraginta millia. Nicolaus autem dicit, ꝙ verum est, quòd habuit Salomon quadraginta millia equorum: sed Et tamen non erant omnes isti equi Salomonis: quin-

quinque millia,& ſexcenti erant Salomonis,& iſti cō-plebant currus mille, & quadringentos. Alij autem equi, ſ. trigintaquatuor millia, & quadraginta equi equi erant ſubditorum ſuorum, & ſic Salomon ſolùm habebat mille & quadringentos currus: licèt haberet quadraginta millia equorum. Dicendum, ꝙ non ſtat, primò, quia iſtud ponitur ad ſignādum magis diuitias Salomonis. Et tamen, ꝙ ſubditi Salomonis habeant iſtos equos non erat in diuitijs Salomonis. Ideo non eſt ſic intelligendum. Secundò patet, quia dicitur, ꝙ Salomon habebat quadraginta millia præſepia equorum currilium: & infra 9. dicitur, ꝙ habebat quadraginta millia equorum in ſtabulis ſuis: ergo erant omnes iſti equi Salomonis. Dicendum ergo erat, ꝙ Salomon habuit quadraginta millia equorum: cùm non poſſimus negare, & iſti erant ſui. Sed dicunt aliqui, ꝙ non erant omnes iſti pro curribus, ſed ſolùm quinque millia, & ſexcēti, qui complebant currus mille, & quadringentos. Alij autem erant ad equitandum, ſed non ad currus. Dicendum tamen, quòd iſtud non ſtat, quia tunc omnes reliqui, ſ. trigintaquatuor millia equorū, & ſexcenti eſſent ad equitādū, & diceretur Salomonē habere quinque millia, & ſexcentos equos curriles, & triginta & quatuor millia, & quadringentos equites, & tamen dicitur, ꝙ habuit Salomon mille, & quadringentos currus: & ſolùm duodecim millia equitum, vt patet hic, & 3. Regum 10. Ergo non erant tot equi ad equitandum ſine curribus. Item patet clarius: quia 3. Reg. 4. dicitur, ꝙ habuit Salamon quadraginta millia equorum currilium: ergo non ſolùm equi curriles cōplebant mille & quadringentos currus, ſed complebant decem millia currum, dando cuilibet currui quatuor equos. Dicendum ergo, ꝙ Salomon habebat equos curriles, ideſt conſuetos ducere currum, vel qui erant ad portandum currum quadraginta millia. Et tamen ſolùm habebat currus mille, & quadringentos. Et cauſa huius erat, quia licèt poſſent iſti equi currules complere decem millia curruum: tamen volebat habere Salomon niſi mille, & quadringentos currus. Primò, quia (vt aliqui dicunt) erat difficilè habere currus: eo ꝙ currus adducebantur de Aegypto, & Coa, & facilius poterat Salomon habere equos quàm currus: iſta licèt allegatur à quibuſdam tanquam cauſa, nō eſt cauſa, eo ꝙ falſum præſupponitur, ſ. ꝙ emerentur currus de Aegypto, & Coa: nam non emebantur currus: ſed quadrigę, vt patet hic: & 3. Regum 10. & quadriga ſignat quatuor equos, & non plauſtrum, vt ſupra declaratum eſt. Secundò, quia dato, ꝙ Salomon poſſet habere plauſtra plura quàm equos, noluit: quia nō expediebat. Nam ſatis erat ad pugnandum habere tot currus, & non augere multitudinem infinitam. Tertiò, quia volebat hoc Salomon ad auferrendum laborem equorum. Nam ſi eſſent decem millia currum, ſicut erant quadraginta millia equorum, non eſſent aliqui ad mutandum eos per currus. Nunc autem cùm eſſent ſolùm mille, & quadringenti currus, quibus ſufficiebant quinque millia, & ſexcenti equi, omnes alij, ſcilicet trigintaquatuor millia, & quadringenti quieſcebant, & erant ad mutandum eos per currus faciendo, vt quieſcerent, qui laborauerunt. Aliter poteſt dici, quod Salomon habebat quadraginta millia equorum, & currus decem millia iuxta numerum equorum dando currui quatuor equos. Et tamen inter iſtos erant quinque millia, & ſexcenti equi electi, qui faciebant currus mille, & quadringentos electos. Alij autem equi nō erant electi: ſed communes. Ideo, & currus erant communes: vel mediocres: & ſic 3. Regum 4. & infra 9. ponuntur omnes equi, ſiue electi, ſiue non. Hic autem, & 3. Regum 10. ponuntur ſoli currus, & equi electi: ideo ponuntur pauciores. Simi-

A lis modus loquendi eſt Exod. 14. cùm dicitur de Pharaone perſequente Iſraelitas fugientes de Aegypto: ſcilicet, quòd accepit ſecum ſexcentos currus electos, & quidquid in Aegypto curruum fuit, & vterque iſtorum modorum reſpondendi eſt ſatis conueniens. Alij dicunt aliter, ſcilicet, quòd Salomon habuit quadraginta millia equorum currilium, ſcilicet ad trahendum currus, & habuit decem millia curruum. Et tamen, quando ſcriptum fuit hoc nondum habebat tot currus quot habebat equos, ſed poſtea fortè compleuit numerum. Dicendum, quòd hoc non ſtat, quia quando ſcriptus fuit, iſte liber, mortuus erat Salomon, & multo tempore ante mortuus fuerat pluſquam quadringentis annis, cùm ſcripſerit Eſdras iſtum li-
B brum poſt captiuitatem Babylonis, cùm de reditu de captiuitate Babylonis fiat mentio in iſto libro, infra vltimo cap. Ideo tenenda eſt aliqua duarum præcedentium ſolutionum.

Quomodo Salomon habuit tot currus, & equos: & ſi in hoc peccauit. Quæſt. XXVI.

QVAERITVR vlterius, quomodo Salomon habuit tot currus, & equos, & equites: an peccauit in hoc. Et videtur, quòd ſic, quia iſtud videbatur eſſe contra legem: Deuteron. decimo ſeptimo, cùm dicitur de rege, quòd non multiplicabit ſibi cur-
C rus, & equites, & tamen habebat Salomon valde magnam multitudinem, ſcilicet quadraginta millia equorum, & currilium, & duodecim millia equitum 3. Regum quarto, & infra nono: quantam multitudinem non habuerunt alij reges, ergo peccauit. Secundò patet, quia Iſraelitæ quando in bello accipiebant currus, & equites iubebantur ſubneruare equos, et cremare currus: Ioſue 11. Et hoc, vt non haberent currus, ergo à fortiori prohiberentur acquirere: quia grauius eſt, quòd quis compellatur perdere, quod acquiſiuit, quàm quòd prohibeatur non acquirere. Et tamen Salomon acquirebat hic, cùm emeret currus, & equos ad multitudinem: ergo non licebat ei. Dicet aliquis, quòd peccauit Salomon, nec oportet, ꝙ
D eum defendamus cùm non ſit de patribus approbatis, quos à peccato immunes credimus: potiſſimè quia conſtat, quòd Salomon peccauit grauiſſimè, & propter eius peccata regnum ſuum diuiſum eſt, & non peruenit integrum ad filium ſuum, vt patet ſecundo Regum vndecimo. Sed dicendum, quòd Salomon non peccauit in hoc: & oportet enim excuſari, quia Salomon in principio regni ſui fuit bonus, & non peccabat, niſi in vno, in quo vel peccabat, vel ſaltem non erat perfectę virtutis, vt patet tertio Regum tertio. Dilexit Salomon dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui, excepto, quòd in excelſis immolabat: ergo vſque ad illud tempus non peccabat in aliquo alio. Manſit autem Salomon in hoc ſtatu vſque
E ad conſumationem templi, quod fuit anno vndecimo regni ſui, tertio Regum ſexto. Nam cùm completo templo orauit ad dominum pro multis. Reſpondit, Deus, quòd ſi ambularet in vijs eius, ſicut ambulabat Dauid pater eius, & ſicut ambulauerat ipſemet vſque ad diem illum: faceret quæ petiuerat. Et ſic videtur, quòd vſque ad diem illum non peccauerat, tertio Regum octauo, & infra ſexto, & non fuit aliquid reprehenſibile inuentum in Salomone vſque ad ſenectutem ſuam, cùm mulieres peruerterunt eum, & cor eius, tertio Regum vndecimo. Et tamen peruerſio illa non fuit ad habendum multitudinem equorum, ſed ad accipiendum mulieres alienæ gentis contra legem: & ad colendum Deos earum: & conſtruendum

dum eis templa, vt patet ibidem. Et tamen ante illud
multiplicauerat sibi Salomon currus, & equites, vt
colligitur ex ordine tertij libri Regum vsque ad vnde-
cimum capitu. & ex ordine huius libri vsque ad nonũ
capitulũ: ideo dicendum videtur, quòd Salomon non
peccauit in multitudine equorum, & curruum quam
congregauit. Ad primam rationem in contrarium
Ad primã rõnem in contrariũ dicitur. dicendum, quòd non prohibebantur reges absolutè
multiplicare sibi currus, & equos absolutè, vt in omni
casu: sed solùm prohibebatur hoc facere, si facerẽt ad
ad oppprimendum subditos magnæ potentiæ: sic pa-
tet Deuter. decimo nono, scilicet. Non multiplicabit
sibi currus, & equites: nec reducet populum in Aegy-
ptum equitatus numero subleuatus. Salomon ta-
men in principio regni sui, cùm esset innocens à cri-
mine non multiplicabat currus, & equos ad opprimẽ-
dum populum: sed solùm ad ostendendam magnifi-
centiam regiam, licèt postea oppresserit populum im-
ponendo tributa grauia: vnde mortuo Salomone cùm
regnaturus esset Roboã filius eius, petiuit populus ab
eo dicens: Imminue de onere grauissimo, quod posuit
pater tuus super nos, & seruiemus tibi, 3. Regum 12.
& infra 10. Ergo Salomon imposuerat magnum iu-
gum: quia aliàs non vocauissent illud iugum grauissi-
mum. Ad secundum cùm dicitur, quòd Israelitæ iu-
Ad ſm. bebantur cremare currus quos caperent in bellis, &
subuernare equos. Dicendum, quòd non fuit præ-
ceptum datum Israelitis, quòd quandocunque cape-
rent currus in bello subneruarent equos, & cremarent
currus: sed fuit datum mandatum specialiter Iosue:
nam in alijs bellis licebat totam prædam exercitui di-
uidere, & sic diuidenda erat. Deuter. vigesimo, & Io-
sue 8. Sed cùm Iosue pugnaturus fuit contra reges
multos Chananæorum, apud aquas Meron, iussit ei
Deus specialiter, quòd currus hostium cremaret, &
equos subneruaret: Iosue vndecimo. Alijs autem Is-
raelitis non fuit datum istud præceptum. Nam quan-
do Dauid pugnauit contra Soba regem, scilicet, Ada-
zerer cœpit multos currus eius, & omnes cremauit:
& subuernauit equos reseruando sibi currus centum,
2. Regum 8. et præcedenti libro capitu. 18. Et tamen
si præceptum esset vniuersale de cremando currus, &
subneruando equos, non reseruasset Dauid sibi vnum
de equis, cùm esset legis obseruantissimus. Ergo non
erat generale præceptum. Item si hoc iuberetur Is-
raelitis ad hanc intentionem, vt Israelitæ non haberẽt
currus, & equites, non prohibuisset Deus regibus Is-
raelitarum solùm multiplicationem equorum, & cur-
ruum, sed etiam vniuersaliter prohibuisset habere cur-
rus, & equos. Solùm tamen prohibita est multiplica-
tio curruum, & equorum: Deuter. decimo septimo.
Ergo licitum erat eis habere currus, & equites. Item
dicendum erat, quòd respectu Iosue non extendeba-
tur ad semper, sed solùm pro illa vice. Nam ante illud
in alijs bellis iusserat Deus, quòd tota præda diuidere-
tur exercitui: Iosue 8. Ideo si in illis bellis contigisset
capi currus, & equos, diuisa fuisset præda exercitui tam
curruum, quàm equorum,

De causa, propter quam Salomon voluit habere tantam multitudinem equorum, & curruum.

Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, ad quid Salomon vo-
luit habere currus, & equos in maiori multitu-
dine quàm alij reges ante eum habuerant, & post eum
habuerunt: cùm iste esset apparatus bellicus, & Salo-
mon nulla bella gesserat. Dicet aliquis, quòd Salo-
mon nulla bella habuit. Et tamen nesciebat se habere

F bella: ideo iustum erat, ꝙ haberet apparatum belli-
cum ad resistendum hostibus, & in inuadendum eos,
si opus esset. Quòd autem non fuerint bella tempo-
re suo, per accidens fuit. Sed dicendum, quòd non
stat, quia certum erat, quòd in diebus Salomonis non
erant futura bella, quia ante natiuitatem eius Deus
prædixerat, quòd non essent bella in diebus eius, vt
posset ædificare templum domino, vt patet præceden-
ti libro cap. 22. scilicet: Filius qui nascetur tibi, erit vir
quietissimus: faciam enim eum requiescere ab om-
nibus inimicis suis per circuitum. Et ob hanc causam
pacificus vocabatur: & pacem, & ocium dabo in Israel
cunctis diebus eius. Item patet hoc, quia Salomon
putabat, quòd etiam in diebus suis non surgerent bel-
G la. Nam Dauid non permissus fuerat ædificare tem-
plum Domino propter bella, quæ fuerant tempore
suo. Et ædificatio templi requirebat magnam requiẽ
à bellis. Ipse tamen dixit, quòd volebat ædificare tem-
plum Domino. dicens, quòd nullus erat, qui posset in-
surgere, & impedire opus. Ergo credebat, quòd in
diebus eius non erant futura bella. Patet hoc, 3. Re-
gum 5. scilicet. Tu scis voluntatem Dauid patris mei,
& quòd non potuerat ædificare templum Domino
propter bella imminentia per circuitum, donec daret
eos Dominus sub vestigio pedis eius. Nunc autem
requiem dedit Dominus meus mihi per circuitum,
& non est satan, nec occursus malus, quamobrem
cogito ædificare domum nomini Domini. Ergo pu-
H tabat Salomon, quòd non erant futura bella tempore
suo. Dici potest, quòd licèt Deus dixit, quòd daret
pacem, & ocium in diebus eius: sed intelligitur, quòd
in diebus eius non essent tot bella: sicut diebus aliorũ
regum, & sic adhuc propter bella si aliqua insurgerẽt,
etiam si rara essent, conueniens erat, quòd Salomon
haberet currus, & equos, & apparatum bellicum.
Secundò potest dici, quòd fuit hoc ad terrorem ho-
stium, quia fortè Deus prædixerat, ꝙ in diebus Salo-
monis esset pax, eo ꝙ hostes timentes magnam potẽ-
tiam Salomonis non auderent insurgere contra ip-
sum. Nam viderent tantum apparatum bellicum Sa-
lomonis in curribus, & equis, & equitibus quantum
nullus regum contemporaneorum habebat: ideo oẽs
I timerent insurgere contra eum putantes, ꝙ si Dauid
pater suus cum valde minori apparatu subiecisset sibi
omnes gentes, quæ erant in circuitu, facilius hoc face-
ret Salomon, qui multo maiorem habebat apparatũ.
Si autem Salomon sciret, ꝙ non essent tempore eius
bella, nullum apparatũ bellicum haberet, scientes hoc
vicinæ gentes faciliter contra eum insurgere auderent
tanquam contra inermem. Non ergo debuit esse sine
apparatu. Tertiò potest dici, ꝙ factum est ad ostenta-
tionem honoris regalis: nam in magnitudine apparat⁹
exterioris ostenditur regalis Maiestas, & quia Deus vo
lebat, ꝙ Salomõ esset gloriosior omnibus regibus, qui
eum præcesserant, & futuri erant: conueniebat, ꝙ Sa-
lomon tam in equis, & curribus, quàm in omnib⁹ alijs
K extrinsecis haberet magnum apparatum, & potissimè
debuit hoc esse in equis, & currib⁹, quia nihil est, quod
magis regi ꝯueniat quàm potentia. Et tamen in mul-
titudine curruum, & equitum ostenditur potentia po
tius quàm in alijs rebus, ideo conueniens fuit, ꝙ Salo-
mon haberet multos currus, & equites. Quartò pote-
rat hoc esse ad honorem populi Dei, & ipsius Dei: nã
Israelitæ erant populus Dei specialiter, vt patet Exod.
19. & Deuter. 7. Et sic honor istius populi erat specia-
liter honor Dei, & quia honor regis est honor populi,
cùm Salomon honoraret statum regalem per magni-
tudinem exterioris apparatus: honorabat statum po-
puli Dei, & consequenter honorabat Deum, cuius
erat populus, quia cæteræ gentes videntes, ꝙ Israelitæ
tan-

tantum prosperabantur, ꝙ suus rex esset in tanta excellentia, crederent, ꝙ hoc proueniebat à Deo ipsorũ: & laudarent illum: sic patet Psal. 243. vbi enarratis prosperitatibus Israelitarum sequitur: Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt: & benedictus dominus Deus eius: scilicet, quia talia eis contulit. Quintò poterat esse hoc ad expendendum conuenienter pecunias. Erat enim Salomon diues nimis in argento, & auro: vt patet hic, & infra 9. & 3. Reg. 10. Ista autem non proficerent ad gloriam suam, nisi expenderentur: quia pecuniæ nunquam fulgent, nisi cùm expenduntur: ideo Salomon expendere debebat in aliquibus pertinẽtibus ad virtutem, & honorem. Pertinebat autem ad virtutem ædificatio templi, in qua Salomon faciebat magnas expensas. Ad honorem autem pertinebat apparatus domesticus in ministris, cibis, potibus, ientaculis, vestibus, & reliquis necessarijs, vel opportunis: & in habitu exteriori: sed inter hæc fulgere faciunt hominem potentem multitudo militum, equitum, & curruum, & cuiuscunque generis armaturę. Fuit ergo conueniens, ꝙ Salomon haberet currus multos, & equites. Confirmatur hoc, quia sic Salomon fecit sibi ducentas hastas de auro, & trecenta scuta de auro, & ducentas peltas similes, infra 9. & 3. Regum 10. Et tamen ista non proficiebant ad bellum, nec ad aliquid aliud, nisi ad solam ostentationem gloriæ. Vnde Salomon quando exibat de palatio suo, faciebat portari coram se illa scuta aurea, quæ percussa sole fulgebant, & omnia, quæ in circuitu erant, aurea reddere videbantur, tertio Regum 14.

Fulget cũ expẽditur pecunia.

Si Salomon peccaret in habendo tantam multitudinem auri.

Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, an Salamon peccabat habendo tantam multitudinem auri, & argenti, sicut hic dicitur. Aliquis dicet ꝙ sic, quia Deut. 17. dicitur, quòd rex non multiplicabit sibi immensa auri pondera: sed Salomon habebat immensa auri pondera ex modo loquendi, cùm dicatur hic, ꝙ præbuit Salomon in Ierusalem aurum, & argentum, quasi lapides. Nam non poterat esse in maiori abundantia. Ergo peccabat. Dicendum, ꝙ non est concedendum, ꝙ Salomon peccaret in hoc: nam sicut probatum est supra penultima quæstione. Non est dicendum, quòd Salomon peccauerit antequam cor eius fuerit peruersum per mulieres. Et tamen quando habuit aurum, & argentum multum, de quo hic dicitur, nondum peruersum fuerat cor eius, quia illud factum est in senectute, vt patet 3. Regum 11. Ergo habendo istud aurum, & argentum non peccauit. Item patet hoc, quia Salomon habebat diuitias istas ad bonum finem, scilicet ad ædificationem templi domino, & palatum sibi, vnde non solùm expendebat ea, quæ habebat, sed etiam recipiebat commodatum ab alijs, sicut fuit de centum, & viginti talentis, quæ recepit ab Hiram rege Tyri, 3. Regum 9. Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ Deus non vetuit regibus Israel habere immensa pondera auri, & argenti tanquam per se malum esset, sed quia ex hoc malum sequebatur: nam pecuniæ in se malæ non sunt, licet potius earum vsus est necessarius, & sine illis ciuitas non conseruatur: multitudo tamen earum mala est per accidens, & ista accidentia multa esse possunt. nam interdum malum est alicui habere pecunias multas, quia propter eas non est securus, qui aliàs securus esset, sicut dixit Iuuenalis.

Diuitiæ [illegible]

Cantabat vacuus coram latrone viator:

Et Boetius: Tu, qui gladium cunctaque pertimescis, si callem vitæ huius vacuus viator intrasses, nudus coram latrone cantares. Ita de Consolat. prosa 2. sic Aristo. 2. Politic. dicit, quòd ciuitatem non decet omnino pauperem esse, ne impotens sit præ egestate resistere inuadentibus, nec debet valde diues esse, ne diuitiarum magnitudine multos contra se moueat ad pugnandum: sed debet medium tenere ciuitas: ita vt nec paupertate indefensa maneat, nec diuitiarum excellentia contra se hostes concitet. Alio modo per accidens diuitiæ malæ sunt in magna quantitate; inquantum necesse est, quòd illi, qui eas abundanter habere volunt, incidant multa mala, scilicet aggrediendo modos illicitos turpis lucri: sic ait Apostolus prima ad Timo. 6. Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & desideria multa, & inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Ista erat causa quare inter Hebræos Deus vetuerat regibus habere diuitias multas, scilicet, quia si scirent sibi licitum esse multa auri pondera habere, desiderio obtinendi illa spoliarent, & opprimerent subditos imponendo onera grauia. Cùm autem scirent sibi illicitum esse habere multa pondera auri, & argenti, non grauarent nimis subditos: quia ad sustentationem suam sine illorum magno grauamine habere poterant de redditibus suis, vel de moderatis tributis. In Salomone autem cessabat ista causa, quia à principio regni sui fuit valde bonus, & pecuniam congregabat non ad hoc, quòd ditaretur, sed vt inde haberet ad ædificandum templum Domini. In senectute autem sua, cùm deprauatum est cor eius circa Deum recedendo à cultu eius, ita etiam deprauatum est circa subditos imponendo eis grauia onera tributorum, vt colligitur tertio Regum 12. cùm dixerunt Israelitæ ad Roboam filium Salomonis, quando eum constituturi erant in regem, scilicet: Imminue paulisper de iugo grauissimo, quod imposuit nobis pater tuus, & seruiemus tibi. Sic etiam infra 10. Et sic iugum graue posuerat Salomon, & in hoc peccabat: & sic non est dubium, quin in senectute in congregatione auri, & argenti peccaret: quia iam non recta intentione nec debito modo faciebat: & tamen à principio cùm Salomon cõgregauit diuitias magnas, de quibus hic dicitur, non peccauit.

De Cethæis de quibus hic agitur.

Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, de istis Cethæis de quibus dicitur hic, ꝙ emebant ab eis negociatores Salomonis equos, qui erant. Aliqui dicunt, ꝙ erant gentes habitantes in insulis Cethim, & tamen dicendum, ꝙ falsum est, sicut declaratum fuit supra in litera: sed erant gentes de populis Chananæorum. Nam septem erant populi Chananæorum, scilicet Chananæi, Iebusæi, Heuæi, Hethæi: Pherezei, Gergesæi, Amorrhæi, vt patet Deuter. 7. & Iosuę 3. vnus istorum populorum erat Hethæus. Accipiuntur autem Hethei dupliciter, vno modo pro populo illo speciali, qui erat vnus de septem populis Chananæorum. Alio modo pro omnibus populis Chananæorum: sicut interdum fit de Amorrheis: hic autem vocantur Hethei omnes populi Chananæorum, & ab ijs Salamon poterat emere equos, ab istis gentibus, quia iam istæ gentes erant deletæ, cùm Dauid deleuisset omnes Chananæos, & sic subdidisset totam terram suo imperio. Dicendum, ꝙ à tẽpe Iosue inceperunt deleri populi septem Chananæorum, sed non fuerunt prorsus deleti: quia fuit magna eorum pars residua, de qua Iosue 13. & manserunt propter multas causas, vt patet Iudi. 3. &

isti paulisper muniti sunt de terra Israel, nam pugnabant Israelitæ contra eos, & diuersis temporibus multos occiderunt, & cepetũt loca ipsorum, scilicet, postquam distributa est terra Chanaan per sortes quęlibet tribus deleuit aliquos Chananæos de sorte sua, & accepit loca illorum, Iudi. 1. & 15. & 16. & 17. Postea etiã tempore iudicum capta sunt aliqua loca ipsorũ Chananæorum, & nouissimè temporibus regum, maximè Dauid multa loca Chananæorũ, scilicet Philisthinorum, qui erant Chananæi capta sunt, vt patet 2. Re. 8. & præcedenti lib. 18. nondum tamen erant capta omnia loca, nec deleti ipsi Chananæi, nec etiam conuersi ad Iudaismum cùm hoc nõ permitteret lex, sed iubebat, quòd non sinerẽtur viuere, sed occiderentur in ore gladij: Deut. 20. & tamen tempore Salomonis erant aliqui de istis. Nam Pharao rex Aegypti, cuius filiam Salomon acceperat in vxorem ascendit de Aegypto in terram Israel, & pugnauit contra vrbem Gazer, quæ erat in tribu Ephraim, quæ tenebatur adhuc per Chananæos, & incendit illam, occiditque habitatores eius, & dedit vrbem in dotem filiæ suæ 3. Reg. 9. & infra 8. Ideo sic dicẽdum de multis alijs Chananęis, qui adhuc manebãt in terra Israel in regionibus, quas tenuerant ab initio. Istos autẽ non deleuit Salomon, nec Dauid pater eius, quia terra quam tenebant magna erat, & non possent illam replere Israelitæ: & tamen non permisit manere istos liberos in terra, sed subiecit eos tributo, & erant adhuc residui aliqui de omnibus septem populis Chananæorum, scilicet, de Chananæis, Pherrezæis, &c. vt patet 3. Reg. 9. & infra 8. s. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hethæis, Amorrhæis, Pherezæis, Heuæis, & Iebusæis, qui non erant de filijs Israel, & posteris eorum, quos non interfecerunt, subiugauit Salomon in tributarios vsq; in diem hãc. Manebant autem isti populi pacifici sub dominio regis Salomonis cùm soluerent ei tributa, & ab istis emebant negotiatores Salomonis equos.

De causa quare fuerunt hic quædam verba dicta, scilicet, de multitudine curruum, & equorum, &c.
Quæstio XXX.

QVAERITVR vlterius, cùm hic ageretur de sapientia data Salomoni, & de ædificatione tẽpli, ad quid fuit interpositum de multitudine curruũ, & equorum, & ꝙ præbuit aurum, & argentum quasi cedros, & lapides quasi sycomores, quæ nascuntur in campestribus. Nam non videtur ista pertinere ad materiam, de qua hic agitur. Dicendum, ꝙ propter duo factum est, primo propter præcedentia, vt conueniret illis: nam supra dicebatur, quòd Deus apparuerat Salomoni per noctem, & reuelauerat ei, quòd dederat sibi sapientiam, & quòd postea daret gloriam, honorem, & diuitias, ita vt nullus regum ei similis foret. Conueniens ergo fuit illico agi de diuitijs eius, & gloria, vt sciretur quomodo Deus compleuisset id, quod dixerat: & sic interponit hic de multitudine curruũ, & equorum Salomonis, quòd per hoc innuitur potestas eius magna, & gloria: nam potestas magna erat, quòd tot bellatores equites, & tot curr⁹ haberet, quot nũquam habuerat aliquis de præcedentibus regibus: etiam ad gloriam magnam pertinebat, quia iste apparatus copiosus equorum, & curruũ Salomonem gloriosum reddebat. Etiam ad diuitias eius ostentandas pertinebat, quia nullus poterat tot equos, & currus habere, nisi valde diues esset, etiam de diuitijs eius specialiter agitur inquantum dicitur, quòd præbuit argentũ, & aurum: quasi lapides in Ierusalem: nullæ tamen poterant esse maiores diuitiæ, quàm istę, ideo conuenienter istud hic interpositum est. Secundum fuit propter

F sequentia. Nam infra agitur de ædificatione, quæ non
poterat fieri sine expensis immensis, & specialiter erat
necessarium multum aurum, & argentum pro vasis
sacræ ministrationis, vt colligitur præced. lib. 28. cap.
ideo necesse erat, quòd ad hanc ædificationem Salo-
mon haberet aurum, & argentum multũ, & ad signi-
ficandum multitudinem istã dicitur, quòd fuit argen-
tum, & aurum multũ, sicut lapides. Item ad ædifica-
tionem istam erãt necessaria ligna multa, & præcipuè
cedrina, quia cùm ista essent præciosiora alijs lignis de
istis potius ædificatum est templum Domini: vnde
quando Salomon misit in Libanum pro lignis ad ædi
ficationem templi, solùm misit pro lignis cedrinis, &
abiegnis 3. Reg. 5. & seq. c. Et ad hoc conueniens fuit,
G quòd diceretur hic de multitudine istorum lignorũ,
quam dedit Salomõ in Ierusalem, scilicet, quòd dedit
cedros, quasi sycomores. Considerandum, quòd ista
multitudo cedrorum, quam Salomon in Ierusalẽ prę-
buit fuit præcipuè ad ædificationem templi Domini:
& tamen non solùm fuit ad ædificationem istam, sed
etiam ad alia ædificia, quia Salomon ædificauit tria
palatia magna, scilicet, domum saltus Libani, quę erat
armamẽtariũ regis, quæ facta est opere pulcherrimo,
vt patet 3. Reg. 7. & domum filiæ Pharaonis, vt patet
ibidem, & domum sibi. Pro his autem eguit multis li-
gnis cedrinis, ideo necesse fuit, ꝙ ipse prębe, et in Ieru-
salem copiam cedrorum, sicut sycomorum.

H *Quomodo erat verum, quòd multitudo diuitiarum erat, sicut multitudo lapidum.*
Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius, cũ dicatur hic de mul-
titudine diuitiarũ Salomonis. s. de equis, & curri-
bus, & de argẽto, & auro multo, sicut lapides, quõ fuit
istud. Aliqs dicet, ꝙ fuit talis ordo tẽporis, sicut habeẽ
in litera. s. quòd pruis data fuerit Salomoni sapiẽtia, &
deinde habuerit diuitias istas magnas, & postea ædifi-
caret templum: & hoc propter duo: primò, quia nun-
quam est recedendũ ab ordine literę, nisi qñ ɔstiterit,
ꝙ nõ fuerit talis ordo, qualis in litera signat: & tñ nũc
non constat, ꝙ non fuerit iste ordo: cũ ergo litera talẽ
I ordinem innuat, standum videtur illi. Secundò patet,
qa ad ędificationẽ templi requirebant pecunię multę,
sicut declaratũ est pręced. quęst. & ideo positũ fuit hic
de multitudine diuitiarũ Salomonis: quia nõ poterat
templũ ędificare, nisi multas haberet diuitias: ergo vi-
detur, ꝙ totam illã multitudinẽ diuitiarũ, de qua dicit
hic, habuerit Salomon anteq̃ ędificaret templũ, & cõ-
sequenter fuerit talis ordo temporis, qualis signatur in
litera. Respondendũ, ꝙ Salomon non potuit habere
istam multitudinẽ diuitiarũ s̃m ordinem, q ponit hic,
scilicet, vt prius haberet sapientiã, & deinde diuitias, &
postea inciperet ędificare templũ: qđ patet, qa sapiẽtia
data fuit Salomoni in fine anni tertij regni sui, vel in
principio quarti, vt ꝑbatũ est supra in quadã quęst. etiã
K declaratum est 3. Reg. 3. in quadam quæst. Incepit aũt
ædificare templum illico. Nam in principio quarti
anni, scilicet mense secundo cœpit ædificare illud, vt
patet 3. Reg. 6. Ideo inter sapiẽtiæ collationem, & fun-
dationem templi modicum, vel quasi nullum temp⁹
intercidit: & sic non potest stare ordo literę. Aliquis
dicet, quòd dato, quòd non haberet Salomon diuitias
istas ante ædificationem templi: & post collationem
sapientiæ: habebat tamen illas ante sapientiam col-
latam, & sic haberet Salomon diuitias multas ad æ-
dificationem sempli. Dicendum, quòd non stat
propter multa: quia si haberet tantam diuitiarum
copiam, aut illas habuisset hæreditariè à patre suo
Dauid, aut acquisiuisset postquam factus est rex.
Non

Nō primo modo, quia Dauid non reliquit Salomoni thesauros tam copiosos, ita vt præberet in Ierusalem aurum, & argentum quasi lapides. Nam ipse Dauid non fuit tam diues, vt posset præbere argentum, & aurum quasi lapides. Item quia Dauid non dedit Salomoni aurum, & argentum nisi in certo pondere ad vasa aurea, & argentea. præced. lib. 28. & pecunias in auro, & argento, quæ sufficere possent ad reliquas expensas 2. lib. cap. 22. & 29. Tantæ autem diuitiæ quantas Salomō hic habuisse dicitur, excedunt numerum, ideo non habuit illas Salomon à Dauid, præsertim cùm Dauid vocauerit se pauperem, dicens. Ego autē in paupertate mea paraui impensas in ædem Dei mei, præcedenti lib 22. cap. Et tamen habens aurum, & argentum sicut lapides in multitudine nō poterat se pauperem appellare. Si autem dicatur secundo modo, s. quòd Salomon habuit istas magnas diuitias postquā factus est rex, non stat. Primò: quia ipse paruo tempore adhuc regnauerat quando cœpit ædificare templum, scilicet annis tribus, & ferè duobus mensibus. 3. Regum 6. sed in tam breui tempore non poterat Salomon congregare tantas diuitias. Secundò patet, quia isto tempore Salomon non poterat vacare lucris magnis, eo quòd nondum confirmatum erat regnum in manu Salomonis, sed habebat insidiatores adhuc, qui conabantur eum de regno expellere, scilicet Adoniā fratem suum, & Ioab principem militiæ: & Abiathar summum sacerdotem: & toto tempore laborauerat confirmando regnum, & occidendo istos, scilicet duos, & tradendo exilio Abiathar summum sacerdotem 3. Regum 2. & in fine trium annorum cùm confirmatum esset iam regnum in manu Salomonis, dedit ei Deus sapientiam, vt colligitur hic: & 3. Regum 3. & ex declaratis vtrobique, ideo in tempore isto nō poterat ditari Salomon, sed potius expenderet ea, quę habebat, quia negotia talia hoc expetunt. Tertiò patet ex dispositione Salomonis, quia Salomon erat adhuc iuuenis valde. Nam vocauit se puerum nescientem exitum suum, & introitum 3. Regum 3. etiam nondum Deus ei sapientiam dederat, ideo non poterat habere modos exquisitos ad hoc, quod in tam breui tempore tantum ditaretur. Quartò patet, quia Salomon ditatus est ex auro, quod apportabatur ei de Ophir, & de Tharsis, & aliis insulis, & aliis negotiationibus; vt patet 3. Regum 9. & 10. & infra 9. Et tamen istæ negotiationes fuerunt post ædificationem templi: vt declarabitur infra, ideo non habuit diuitias istas Salomon vsque post consumatum templum. Quintò patet, & efficatius, quia manifestum est, quòd ista fuit maxima abundantia diuitiarum Salomonis, scilicet quod præberet aurum, & argētum quasi lapides. Nō enim poterant esse maiores diuitiæ: nec Salomō alibi legitur maiores habuisse. Et tamen manifestum est, ꝙ Salomon non habuit maximum cumulum diuitiarum suarum in principio regni sui, sed continuæ crescebat, cùm negotiaretur cum multis gentibus mittendo ad insulas distantes. Ergo non peruenit Salomon ad istam magnitudinem diuitiarum in principio regni sui, sed multo post: fortè post medietatem temporis regni sui, & istud esset post ædificationem templi. Nam tēplum consummatū est anno vndecimo regni Salomonis 3. Regum 6. & regnauit Salomō annis quadraginta 3. Regum 11. Sexto patet, quia si Salomon habuisset totas istas diuitias ante templi ædificationē ipse haberet sufficientē pecuniam ad expensas ædificationis, & tamen non habebat. Sed Hiram rex Tyri ei dabat argentum, & aurum. & omnia alia, quibus indigebat. Deditque ei talenta centum & viginti de auro 3. Regum 9. Ergo nondum habebat Salomon istas diuitias. Dicendum est quòd Salomō

A non habuit diuitias, quæ habentur hic, ante ædificationem templi, & consequenter ordo literæ nōn est tenendus, sed cùm scriptura vellet agere de Salomonis diuitiis, posuit hic maximas diuitias eius, quas vnquā habuerit: & istæ fuerunt, quòd habere taurum, & argentum quasi lapides, quia non poterat esse maior copia diuitiarum, & quòd cedros præbuerit quasi sycomores. Sed dicendum quòd diuitias istas habuit Salomon ante mortem suam aliquanto tempore: fortè post medium temporis regni sui, & patet hoc, quia Salomon acquirebat diuitias ex multis. Primò de redditibus sui regni, & istud erat determinatum, vt patet 3. Regum 10. scilicet. Erat autem pondus auri, quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcentorū

Deci. dub.

Vnde Salomon tā magnam auri & argenti vim habuerit.

B sexaginta sex talentorum, excepto eo quod afferebāt viri, qui super vectigalia erant, & negotiatores, vniuersique scuta vendentes, & omnes reges Arabiæ, ducesque terræ. Manifestum est tamen, quòd in pauco tempore non possent isti redditus facere magnū cumulum auri, & argenti sicut in multis annis. Secundò erant redditus siue lucra Salomonis ex muneribus, qui apportabantur ab iis, qui veniebant ad audiēdam sapientiā eius 3. Regum 10. scilicet Magnificatus est Salomon super omnes reges terræ diuitiis, & sapientia: & vniuersa terra desiderabat videre vultum Salomonis, vt audiret sapientiam eius, & singuli deferebant ei munera vasa argentea & aurea, vestes & arma bellica, aromata, & equos, & mulos per annos singulos.

C Sapientia tamen non fuit data ante templi ædificationem, nisi pauco tempore idest duobus, vel tribus mensibus, sicut declaratum est supra in quadam quæstione, & 3. Regum 3. Ideo ante ædificationem templi nihil poterat habere de ijs muneribus. Tertiò erant lucra Salomonis ex negociationibus: nam multas negociationes exercebat siue in terra propinqua terræ suæ siue in insulis distantibus. Nam mittebat in Ophir, & ferebat inde aurū, et ēt in Tharsis, & inde aurū, & argētum ferebat, & multa alia. Maximè autem diuitiæ Salomonis in auro, & argento fuerūt in negotiationibus, quas habebat mittendo in Ophir, & Tharsis: quod patet 3. Reg. 10. & infra 9. scilicet. Non reputabatur argētum alicuius præcii in diebus Salomonis,

D quia classis regis cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde argentum, & aurū, & dentes elephantorum, & simias, & pauones, & tamen non fiebat redditus euntium in Tharsis, nisi semel in tribus annis, vt patet ex dictis. Ergo non poterat esse diues Salomon in argento, & auro in principio regni sui. Sed postquam multis annis regnasset, fortè plusquam viginti. De equorum etiam multitudine dicendum esset, qnòd non habuit Salomon totam istam multitudinem in principio regni sui, sed cum regnasset multo tempore, quia equus habebat Salomon per negotiationem, & munera. De muneribus patet, quia 3. Reg. x. & infra. a. cap. dicitur quòd omnis terra desiderabat videre vultum Salomonis, vt

E audiret sapientiam eius, & singuli deferebant ei munera, vasa aurea, & argentea, vestes, & arma bellica, aromata, equos, & mulos per annos singulos. Isti equi dabantur Salomoni ab audientibus sapientiam eius: et tamen Salomon non habuit sapientiam ante ædificationē templi, nisi per duos menses, aut parum plus, ergo nō poterat habere istam multitudinē equorū: nisi post ędificationem tēpli. Etiā patet de negotiatiōe, quia Salomō emebat equos de Aegypto, et Coa et Syria, et regnis Hethęorū, et tū non negotiaretur Salomo nad emēdā tātā equorū multitudinē, nisi qn̄ eēt valde diues: ergo nō emeert eos ī pricipio regni sui, quia tunc non erat diues: vt supra declaratum est. Ad rationem primā in contrarium dicendum, quod nō

C est

est recedendum ab ordine literę, nisi cùm apparet causa ad hoc. Hic tamen apparet causa, quia non poterat Salomon istas diuitias habere in principio regni sui antequam haberet sapientiam, & antequam inciperet ædificare templum. Et hoc etiam colligitur ex litera, nam istud quod dicitur hic, quòd Salomon præbuit aurum, & argentum in Ierusalem quasi lapides, ponitur etiam infra 9. & 3. Regum 10 post ædificationem templi: impossibile est tamen vtrobique seruari ordinem temporis secundùm literam, quia hic ponitur ante ædificationem templi: & ibi post ædificationem: ideo stabitur illi cui ratio magis consentit. Et tamen probatum est multis rationibus, quòd Salomon non poterat habere diuitias istas antequam haberet sapientiam, nec antequam fundaret templum: ideo tenebitur, quòd multo tempore post ædificationem templi G peruenit ad istam multitudinem curruum & equorū, & ad istam magnitudinem diuitiarum. De multitudine autem cedrorum dicendum, quòd præbuit illam Salomon quādo ædificauit templum Domini, & tria palatia sibi, de quibus supra dictum est. Et dicetur sequenti cap. in principio. Nam pro templo Domini fuerunt nimis necessaria ligna cedrina, & postea pro ædificatione atriorum Salomonis. Vnde prius Salomon præbuit cedros in Ierusalem quasi sycomoros, quàm præberet aurum, & argentum quasi lapides, & haberet istam summam equorum, & curruum: vt patet ex dictis, cùm illa fuerint multo tempore post ędificationem templi. Ad secundum dicendum, quòd H verum est quòd ad ædificationem temli requirebantur multæ pecuniæ: & ligna cedrina, & tamen nondum Salomon peruenerat ad tantam multitudinem auri & argenti, & cedrorum, vt patet ex dictis. Habebat tamē Salomon expensas pro ędificatione templi, quia Dauid reliquerat omnes impensas, quas putabat necessarias, vt patet præcedēti lib. 22. cap. scilicet: Ego in paupertate mea paraui impensas in ædem Dei mei. Etiam dimisit aurum, & argentū determinatum pro singulis vasis aureis, & argenteis secundùm pondera, & magnitudinem singulorum. e. lib. cap. 28. Et sic dato quòd Salomon non haberet tunc istas diuitias, poterat ædificare templum Domino de expensis, quas reliquerat Dauid. Et si aliquid deficiebat, dabat illud I Hiram rex Tyri Salomoni: vnde centum, & viginti talenta auri ei dedit 3. Regū 9. & infra 8. Etiam dicendum, quòd ligna cedrina, licèt fuerint in Ierusalem in magna copia ad ædificandum templum Domino: tamen nondum peruenerant ad tantam copiam, vt reputarentur sicut sycomori, quousque Salomon ædificauit tria palatia sibi. Tunc enim completa fuit ista abundantia cedrorum. Alia ratio poterat haberi in contrarium ex dictis præcedenti quæstione, scilicet quòd positum fuit hic de diuitiis Salomonis post reuelationem, quam suscepit a Deo, eo quòd in illa reuelatione dictum fuit ei, quòd sapientia data erat sibi, & quòd diuitiæ darentur sibi quantas nullus regum ante eum habuerat, nec post eum habiturus foret. Et K vt comprobaretur visio, dictum est hic immediatè de diuitiis eius. Dicendum, quòd iste ordo non est naturalis, scilicet secundùm continuationem historiæ, sed artificialis, ita q̃ rationi valde conuenit, scilicet quòd Deus promiserat Salomoni tātas diuitias, quantas nullus regum habuerat, nec habiturus esset, ideo licèt immediatè non haberet illas, conueniens erat immediatè poni, quòd illas habuerit: vt videret quomodo ista promissio completa erat. Et sic factum est: & ob hoc bis ponitur in hoc libro, & 3. Regum, de istis diuitiis Salomonis, scilicet hic & infra 9. & 3. Regum 4. & 10. Ponuntur enim hic, & 3. Regum 4, post ipsam dationem sapientię immediatè: vt videret quòd pro-

F missio Dei non fuit irrita. Et quia promissio fuit de diuitiis, & gloria, & honore, ponitur hic, & 3. Regū 4. de multitudine equorum, & curuum Salomonis, & de magnitudine diuitiarū in auro & argento: quæ tamen non fuerunt ista acquisita mox post sapientiæ collationem, sed multo tempore post ædificationem templi. Ponuntur iterum scilicet infra 9. & 3. Regū 10. post ędificationem ipsam templi, vt sciatur quòd ille fuerit ordo temporis in acquirendo.

CAPITVLVM II.

DECREVIT autem Salomon ædificare domum nomini Domini, & palatium sibi. Et numerauit septuaginta millia virorum portantium humeris: & octoginta millia, qui cęderent lapides in montibus, præpositosque eorum tria millia, sexcentos. Misit quoque ad Hiram regem Tyri dicens: Sicut egisti cum Dauid patre meo, & misisti ei ligna cedrina, vt ædificaret sibi domum, in qua & habitauit: sic fac mecum, vt ædificem domū nomini Domini Dei mei, vt consecrem eam ad adolendum incensum coram illo, & fumigandi aromata, & ad propositionem panum sempiternam: & ad holocaustomata mane, & vespere, sabbathis quoque, & Neomeniis, & solennitatibus Domini Dei nostri in sempiternum, quæ mandata sunt Israeli. Domus enim quam ædificare cupio, magna est. Magnus est enim Deus noster super omnes Deos. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? Si cœlum, & cęli cęlorū capere eum nequeūt, quantus ego sum, vt possim ædificare ei domum? Sed ad hoc tantum, vt adoleatur incensum coram illo.

Decreuit. Dicto in pręcedentibus de pręambulis quibusdam remotis ad templi ędificationem, hic agitur de ędificatione. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur ad ędificationem apparatio. Secundò ipsa ędificatio sequenti cap. Tertiò ędificati templi dedicatio infra quinto. Prima diuiditur in duas: quia primò ponitur circa istam apparationē conueniens ordinatio. Secundò ponitur ordinationis executio, ibi. *Numerauit igitur Salomon*. Prima in duas, quia primò ponitur Salomonis supplicatio. Secundò regis Hiram condescensio: ibi. *Dixit autem Hyram*.

An hic sit ordo continuus ad præcedentia, & cæt.
Quæst. Prima.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habētur hic sint continuata ad præcedentia, & an fuerint immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tpe. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus respectu eorum, quæ habentur præcedenti capi. Licèt non est respectu omnium, quæ habentur ibi. Pro quo sciendum, quòd præcedenti cap: continentur duo. Primum est de reuelatione facta Salomoni, & sapientia ei collata. Secundum est de diuitiis eius, & gloria in equis, curribus, auro, & argento. Quātum ad primum dicendum est, quòd continuus ordo est inter ista & præcedentia. Nam ędificatio templi, de qua hic incipitur, fuit post sapientiam collatam Salomoni, vt declaratum est præcedenti cap. in quadam quæstione: & 3. Regum tertio. Quantum ad secundum dicendum, quòd non est continuus ordo, quia Salomon prius ædificauit templum quàm haberet diuitias istas magnas, de quibus præcedenti cap. vt declaratum est ibidem in vltima quæstione. Ad secundum dicendum, quòd quantum ad aliquid sit ordo continuus, & quātum ad aliquid non: quærendum est an fuerint ista post præcedentia immediatè, vel interiectis aliquanto tempore quantum ad illa, in quibus est ordo continuus, scilicet quantum ad primum. Et dicendum, quòd ista fuerunt immediatè post illa, vel forte fuerunt simul. Nā sicut probatum est præcedenti capitu. sapientia data fuit Salomoni in fine anni tertij regni sui, vel in principio quarti. Et tamen ædificatio templi cępit in principio anni quarti regni Salomonis, vt patet tertio Regum sexto, scilicet mense secundo anni eiusdem, ideo inter ædificationem templi & dationem sapiētiæ paucum tempus intercedit: vel fortè fuerunt quasi simul. Et quia hic agitur de apparatu ad ædificationem, scilicet de lignis cedrinis, quæ Salomon fecit adduci de libano ad ędificādum templum, necesse est, quòd istud fuerit quasi eo tempore, quo sapientia data est, quia prius esset apparatus ad ædificationem quàm ipsa ædificatio. Circa primum dicitur. *Decreuit Salomou ædificare domum nomini Domini*. Idest iudicauit, & determinauit in corde suo, quòd ædificaret templū Domino. Obligatus erat Salomon ad ædificandū domū Domino: quia Deus iusserat secundo Regum septimo, & præced. lib. cap. vigesimo septimo, & vigesimo secundo, & vigesimo octauo, & ipse Salomon istud onus super se susceperat, cùm sæpe Dauid hortatus esset eū ad hoc, vt patet præcedenti lib. 22. & 28. capitu. & sic circa hoc non erat deliberandum Salomoni an ædificaret, vel non ædificaret: quia de necessariis non est cōsilium, nec deliberatio, sed de contingentibus per nos agibilibus, vt patet tertio Ethicorum capitu. de Consilio, & electione: sed decreuit Salomon circa tempus ædificandi, quia iudicauit, quod tali tempore habebat oportunitatem ad ædificandum, & erat conueniens, quod ædificaret, & tali tempore non. In Hebræo dicitur. *Dixit Salomon ædificare domum Domini*. Et idem est: quia dicere in corde nihil est, nisi determinare, & istud conuenienter signatur per istud verbum decreuit, & dicitur, Nomini Domini, quasi dicat, ista domus non ædificabatur Deo, quasi Deus in ea habitaturus esset, sed ædificabatur nomini Domini, idest ad hoc, quod inuocaretur in ea nomen domini. Nam cum cœlum, & cęli cęlorum Deum capere non sufficiant, non poterit eum capere aliqua domus lutea manu hominum facta, sed fiebat dom⁹ nomini Domini, vt inuocaretur nomen Domini in illa, & conueniret populus ad inuocandum Deum, & orādum in ipsa. Ista verba dixit Salomon in oratione

A sua dedicato templo, tertio Regum octauo, & infra sexto. *Et palatium sibi*. Idest, etiam decreuit ædificare palatium sibi. Non solùm fecit vnum palatium, sed tria, vt infra declarabitur in quadam quæstione. Istud fuit per voluntatem, quia non obligabatur Salomon sibi ædificare palatium. Et dicitur hic, quòd decreuit sibi ædificare palatium ad sciendum intentionem sequentium. Nam infra dicitur, quòd Salomon petiuit ab Hiram rege Thyri ligna cedrina, & declaratur hic ad quid petebat illa, scilicet ad ædificandum templum Domino, & domum sibi. *Et numerauit septuaginta millia virorum portantium humeris*. Idest, ad faciendum opus istud necesse erat, quòd aliqui viri portarent onera. Et ad hoc elegit Salomon
B septuaginta millia virorum. Isti viri non erant de Israelitis, sed de proselytis: vt declarabitur infra in quadam quæstione. Isti autem portabant lapides, quos alij cędebant, vel aliquid aliud oportunum: vt declarabitur infra. *Et octoginta millia, qui cęderent lapides in montibus*. Erant necessarij lapides ad ędificandum templum Domini: quia parietes de lapidibus fiebant, ideo oportebat, quòd essent multi lapidum cęsores: & isti erāt in montibus, quia ibi erant lapidicinę. Sciendum autem, quòd hic aliqualiter peruertitur ordo, quia de istis portantibus onera, & lapidum cæsoribus in fine cap. infra agitur: & istud pertinet ad executionem operis. Hic autem in principio agitur de apparatu ad hoc; scilicet de præcibus Solomonis ad Hi-
C ram super lignis cedrinis. *Præpositosque eorum tria millia, & sexcentos*. Idest super lapidum cęsores, & portitores erant prepositi, qui iuberent artificibus, & operariis quid deberent agere, & quando. Et super istos centum, & quinquaginta millia cæsores, & portitores lapidum fuerunt prępositi tria millia, & sexcenti. *Misit quoque ad Hiram regem Tyri dicens*. Non solùm egebat Salomon lapidibus pro ędificatione templi, & domibus suis, sed etiam lignis cedrinis, & abiegnis. Lapides autem habebat in regno suo. Ideo pro illorum cęsura, & portatione nullum extraneum requisiuit. Ligna autem non habebat Salomon in regno suo, vel non conuenienter poterant ibi scindi, ideo misit ad Hiram regem Tyri, cuius terra erat mons Li-
D banus secundùm magnam partem, & viri de regno eius erant edocti circa lignorum cęsionem, vt ille mitteret ei ligna. Iste Hiram erat amicus Salomonis, cū prius fuisset amicus Dauid patris sui, ideo misit ad eum confidens de eius amicitia. Tyrus ciuitas famosissima est in littore maris Mediterranei, quæ quondam fuit domina mercatorum. Et tantum diuitiis affluebat, vt rex eius Deum se appellaret, dicens: quòd in cathedra Dei sedit in corde maris: Ezechi. vigesimo sexto. Gloriā autem ciuitatis huius, & frequentiam populorum, & nationum venientium ad ciuitatem istam, latè ponit Ezechiel contra eam loquēs, vt patet Ezechiel vigesimo septimo, de ciuitate ista magis declaratum est Iosue decimo nono. Est au-
E tem ciuitas ista de terra Chanaan: vt declaratum est tertio Regum quinto, in quadam quæstione. Vocabatur Hiram rex Tyri: non quod solùm dominaretur in ciuitate ista, sed quia ista ciuitas erat caput regni: quod patet, quia Hiram erat etiam rex Sidonis, quæ est alia ciuitas famosa circa mare. Vnde dixit Salomon ad Hiram, quod in toto populo Israel nemo erat, qui ligna sciret scindere sicut Sidonij. Et concluditur ibi, quod Sidonij ex mandato Hiram ligna sciderunt. Et sic erant de regno Hiram, tertio Regum quinto. Erat tamen Tyrus ciuitas celebrior quàm Sidon, quę postea per Alexandrum magnum destructa est: & facta est siccatio sagenarum, sicut dixerat Ezec. Rursus aūt populata est, & mansit populatio eius vsq;

Origenes in Tyro sepultus.

post Christum. Nam Origenes doctor eximius, qui inter Christianos tempore suo floruit, est ibi sepultus. An verò ciuitas illa hucusque permaneat, certam fidem non habemus. *Sicut egisti cum Dauid patre meo.* Scilicet sicut te habuisti amicabiliter ad Dauid patrem meum, ita te habeas amicabiliter mecum. *Et misisti ei ligna cedrina, vt ædificaret sibi domum.* Hiram sciens Dauid regnare super totum Israel, misit ad eum multa ligna cedrina, & artifices, vt ædificarent domum in qua Dauid habitaret: vt patet 2. Reg. 5. & præcedenti libro 14. cap. *In qua & habitauit.* Scilicet, fabricata est Dauid domus de lignis cedrinis, & habitauit in ea. Nam ipse Dauid dixit: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus est. præcedenti libro 17. *Et sic fac mecum.* Scilicet quòd mittas mihi ligna cedrina Non volebat nec petebat Salomon, quòd omnino faceret Hiram cum eo sicut egerat cum Dauid. Nam non poterat sic agere: Hiram namque cum Dauid magis gratiosè se habuit quàm cum Salomone: nam cùm sciret Hiram quòd regnabat Dauid super totum Israel, nesciente Dauid, vt ipse captaret amicitiam eius, misit ligna cedrina ei quotquot putabat sufficere ad fabricandum domum, & artifices etiam de terra sua, vt nihil Dauid laborare deberet, nihil exponere fabricādo domum: vt patet 2. Reg. 5. & præcedenti lib. 14. ca. Et tamen iam in Salomone nō poterat hoc esse, cùm ipse Salomon prius petiuisset quàm Hiram incitaretur ad dādum sibi hæc. Et dato quòd posset hoc fieri, Salomon illud non peteret, quia nollet ipse quòd Hiram suis expensis mitteret ligna sibi, & artifices sicut miserat Dauid, sed solùm petebat, vt Hiram dignaretur iubere seruis suis, quòd cæderent ligna quibus Salomon egeret simul cum seruis Salomonis. Et ipse Salomon satisfaceret pro labore, & sumptibus: sicut patet infra in litera. In Hebræo dicitur. *Septuaginta millia virorum oneris.* Vbi nos dicimus septuaginta millia virorum portantium humeris. Et idem est. Litera tamen nostra magis clara est quàm Hebrēa, cùm illa sequatur proprietatem idiomatis quàm barbarici: Nostra autem sequatur congruitatem sententiæ in sermone Latino. Item in Hebræo dicitur. *Octoginta millia virorum cædentem in monte.* Vbi litera nostra dicit octoginta millia virorum, qui cæderent lapides in montibus. Et eadem sententia est. Litera tamen nostra exponit sensum barbaricum Hebraici idiomatis, in quo nō seruantur numeri, nec personæ inter suppositum, & appositum, nec genera & numeri: & aliæ conuenientiæ adiectiuorum, & substantiuorum; antecedētium, & relatiuorum. Ideo cùm deberet dici octoginta millia virorum cædentium, vel qui cæderent: dicitur cædentem, vel cædentis in singulari, quæ est magna barbaries locutionis. Et istud consuetum est in Hebræo: nam sic dicitur Isa. 19. vbi litera nostra dicit: Tradam Aegyptum in manus dominorum crudelium. Dicitur in Hebrēo, In manus dominorum crudelis, scilicet adonim caseth: nam adonim est pluralis numeri, & significat dominos. Et caseth est singularis numeri, & significat durum, vel crudelem: quia si esset pluralis numeri deberet dici adonim casim. Sic etiam est in relatiuis: nam interdum anteeedens est pluralis numeri, & relatiuū est singulare: vt Iosue 2. dicitur de Raab, quòd accepit duos exploratores Hebræorum, & abscondit eum: & deberet dici, abscondit eos: sicut dicit litera nostra. In multis alijs locis sunt similes locutiones, quia Hebraicum idioma est quasi barbaricum. Et ita hic deberēt poni cæsores lapidum pluraliter, & ponitur singulariter, & non ponitur in Hebræo an isti cæderent lapides, vel quid cæderent: posuit tamen litera, quòd erant lapides, quia constat, quòd isti non erant lignorum cæsores, cū de his infra dicatur: Et ligna non

E cæderentur in terra Israel, sed in Libano in regno regis Hiram. Etiam colligitur infra in litera, vbi dicitur de istis, quòd cædebant lapides. & 3. Regum 5. idem ponitur. Etiam sciendum, quòd Hiram non scribitur sic hic apud Hebræos, sicut in alijs locis, quia hic non dicitur Hiram, sed Huram: quia scribitur cum Vau, & in alijs locis scribitur cum Iod: & tamen istud non differt, quia constat quòd idem vir est: de quo hic agitur, & in alijs locis. *Vt ædificem domum nomini Dei mei.* Scilicet, da mihi ligna cedrina de terra tua, ad ædificandū ex illis domum nomini Domini: idest in qua inuocetur & colatur. In Hebræo dicitur (Ecce ego ædificans domum nomini Dei) Idem est. Sed debet poni litera per modum constructionis, sicut dicitur in litera nostra scilicet: Vt ædificem, & litera nostra emendat modum incomptum loquendi, qui est in Hebræo. *Et consecrem eā ad adolendum incensum coram illo.* Scilicet, ista domus consecrabitur, idest dedicabitur ad istos vsus, qui sequuntur, & non ad aliquas ministrationes humanas.

G Adolere incēsum potest intelligi dupliciter. Vno modo pro crematione thymiamatis, quod quotidiè cremabatur bis, scilicet mane, & vespere, vt patet Exo. 30. Alio modo potest intelligi pro crematione sacrificiorum in altari holocaustorum. Et licèt primus modus magis videatur consonare voci: tamen coincident tūc duo, scilicet adolere incensum, & fumigare aromata. Ideo videtur dicendum, quòd primum tenēdum est, scilicet pro crematione sacrificiorum in altari. Et vocabatur quodlibet sacrificium incensum: quia incendebantur carnes eius, vel adipes in altari. Et maximè

H conuenit hoc holocaustis, quæ tota incendebantur: sicut signat nomen suum. Incensum erat coram Domino, quando in altari holocaustorum quod erat extra templum in atrio eius cremabantur carnes sacrificiorum. *Et ad fumiganda aromata.* Idest ad emittendum fumum de aromatibus, ista sunt thymiamata. Pro quo sciendum, quòd Deus iusserit fieri quandam compositionem arte pigmentaria de rebus aridis, & erant species multæ. Primæ erant aromata, & deinde multæ aliæ: & accipiebantur in certo pondere, & proportione, & terebantur simul in mortario: ita vt comminuerentur vsque ad puluerem minutissimum: & ista compositio vocabatur thymiama: Exo. 30. vbi dicetur modus conficiendi. Et de isto thymiamate ponebatur

I quotidiè in altari thymiamatum, & cremabatur ibi bis. Et quia ibi emittebatur fumus gratissimus, dicitur quòd fumigabantur aromata, idest thymiamata: non sola aromata non fumigabantur cùm essent quædam pars in compositione thymiamatis: Exo. 30. De modo faciendi istas cæremonias infra dicetur in quadam quæstione. *Et ad propositionem panum sempiternam.* Etiam istud templum erit ad hoc, quòd proponantur ibi panes in æternum, scilicet in mensa propositionis. Pro quo sciendum, quòd erat in templo quædam mensa aurea, quæ vocabatur mensa propositionis, eo quòd ibi ponebantur panes: & erant in ea semper duodecim panes coram Domino. De modo autem, & cæ-

K remonia istorum panum, & causa declarabitur infra in quadam quæstione. *Et holocaustomata mane, & vespere.* Idest etiam domus ista Dei esset ad offerendum in ea quotidiè holocaustomata, idest holocausta mane, & vespere. Erat in templo sacrificium iuge, idest quotidianum, quod offerebatur bis in die, & erant duo holocausta, scilicet vnus agnus anniculus in aurora, & alius vespere. Et quia nullo die omittenda erant sacrificia ista quæcunq; causa vrgeret, vocabantur iuge sacrificium. *Sabbathis quoq;, & Neomenijs, & solennitatibus.* Idest non solùm ad offerendum sacrificium iuge, quod erat mane, & vespere, & offerebatur omnibus diebus, sed etiam ad offerenda quædam sacrificia specialia,

lia, quæ offerrebantur præter istud sacrificium iuge. Et offerebantur hæc in sabbathis, et neomeniis, et aliis solennitatibus. Pro quo sciendum, quòd apud Iudęos erant duplices dies, sicut apud nos, scilicet solennes, & profesti. Dies profesti erant, in quibus non vacabatur à laboribus: nec etiam fiebant aliquæ cæremoniæ speciales circa cultum Dei. Et in quolibet istorū dierū solum offerebatur ordinariè sacrificium iuge. Et istud intelligitur cum dicitur supra ad holocaustomata mane, & vespere. In diebus solennibus offerebatur sacrificium iuge, & insuper alia sacrificia specialia ad solennitatem dierum illorum. Solennitates autem istæ erāt duplices: quædam erant, quæ semel tantum in anno accidebant. Aliæ erant, quæ replicabantur: illæ, quæ replicabantur erant duplices: quia quædam replicabantur qualibet hebdomada. Et istæ erant sabbatha. Alia replicabantur quolibet mense, & istæ erant Neomeniæ, & istæ non vocantur hic solennitates, quia replicantur, sed exprimuntur nominibus suis. Aliæ erant, quæ non replicabantur. Et istæ erant quinque, scilicet festum Phase, Pentecostes, & Clangoris, Propositionis, & Tabernaculorū, siue Scenophegiæ: in qualibet istarum offerebantur specialia sacrificia. De istis festiuitatibus, & causis earum, & cæremoniis declarabitur infra in quadam quæstione. *In sempiternum.* Scilicet, cæremoniæ istę nominatæ fient in ęternum in domo, quam ædificare intendo. Istud dicebat Salomon, quia non erat iam mutandum tabernaculum domini, & Arca de loco ad locum: sed in Ierusalem manere debebat in ęternum, de quo infra dicetur in quadam quęstione. *Quæ mandata sunt Israel.* Scilicet omnes istæ cæremoniæ supra enarratæ mandatæ fuerunt Israelitis à Deo, vt semper illas frequentarēt, & quotidiè facerent, vt patet in locis allegatis de qualibet illarum: de thymiamate cremando, Exo. 30. de panibus propositionis de sabbatho in sabbathum: Leuit. 24. De holocaustis quotidianis mane, & vespere: Num. 28. De cæremoniis sabbathorum, Neomeniarum, & selennitatum, Num. 28. & 29. *Domus autem, quam ædificare cupio magna est.* Idest magna debet esse. Nam non erat magna, cùm nondum esset. Sed magna esse debebat, & magna esse proponebatur. Istud dixit Salomon ad declarandum Hiram quantum peteret. Nam si solum diceret, quod volebat ædificare domum Domini, putaret Hiram, quòd fortè esset parua, & pauca materia sufficeret: vt ergo intelligeret, ꝙ multa ligna, & lapides requirebantur, dixit, quòd domus ista valdè magna esse debebat. *Magnus enim Deus noster super omnes Deos.* Reddit causam quare domus ista magna esse debebat, scilicet quia ædificabat Deo, qui erat magnus super omnes Deos. Ideo domus sua debebat esse maior, quàm domus aliorum Deorum. Sic dixit Salomon præcedenti libro capitu. vigesimonono, cùm daret causam quare tantæ impensæ dabātur in domum Domini, ait: opus enim grande est, nec enim homini paratur habitatio, sed Deo. In Hebræo dicitur. *Ad ordinationem quotidianam.* Vbi nos dicimus ad propositionem panum sempiternam. Et vocatur illa propositio panum, quia proponuntur scilicet coram Deo in mensa. Et vocatur ordinatio: quia panes illi ordinabantur super mensam, eo quòd seni contra senes ponebantur: Leuit. 24. capitu. Dixit autem litera nostra sempiternam vbi Hebraica dixit quotidianā, & est melior sensus. Nam manifestum est, quòd panes in mensa propositionis non ponebantur, nec ordinabantur quotidiè, sed ponebātur duodecim panes quolibet sabbatho: & manebant ibi vsque ad aliud sabbathum, quo mutabantur, vt ponerentur alij recētes: vt patet Leuiti. vigesimo quarto. Et cùm dicitur sempiternam, signatur quòd ista propositio panum

A debebat durare vsque in æternū, licèt non fieret quotidiè. Cùm tamen vocatur in Hebræo quotidiana, debet referri ad permansionem panum in mensa, scilicet ꝙ quotidie manebāt ibi, quia omni tempore erāt ibi: non tamen quotidie mutabantur. Item in Hebræo dicitur. *Istud super Israel.* Vbi dicit litera nostra, quę mandata fuerunt Israel. Et idem est, quia quod mandabatur Israelitis erat super eos, scilicet obligando eos ad agendū. Et dicitur domus, quàm ædifico. Vbi litera nostra dicit: domus, quam ædificare cupio. Et in hoc litera nostra exposuit Hebraicam, quia nō ædificabat adhuc Salomon domum domini, quando istud loquebatur, sed intendebat ædificare habita materia lignorum, & lapidum. *Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei*
B *dignam domum?* Idest, quis poterit ædificare ei domum conuenientem secundùm excellentiam suam? quasi dicat, nullus hominum quia honor Dei est infinitus, & nullus hominum meretur, vel potest aliquid ad infinitum honorem pertinens facere. *Si cœlum, & cœli cœlorum eum capere non queunt, quantus ego sum, vt possim ei ædificare domum?* Quasi dicat, cœlum non potest continere Deum, capiendo eum: à fortiori ego, qui sum homuntio, non potero ei domum ædificare. De modo quo cœlum non potest capere Deum infra declarabitur: cum Deus videatur esse in quibuslibet rebus. *Sed ad hoc tantum adoleatur incensum coram eo.* Quasi dicat, nō est intelligendum quòd ego velim facere domum, in qua Deus capiatur: quia istud impossibile est, cùm cœ- Quæst. 18.
C lum eum non capiat: sed solùm facio domum, vt adoleatur ei incensum in ea. Quomodo autem hic dicat litera, quòd ad hoc solum, vt adoleatur incensum domus ista facta est, cum supra ponantur multæ cæremoniæ, ad quas fieri debebat, infra declarabitur in quadam quæstione. Quęst. 13. 14. &c.

De palatio quòd Salomon decreuit ædificare.
Quæstio II.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo dicitur hic, quòd decreuit Salomon ædificare domū
D Domino, & palatium sibi, & quod aut quale palatium erat istud, quod ædificare intendebat. Dicendum, quòd circa ædificationem domus Dei, quòd Salomon non decreuit ædificare tanquam super hoc deliberasset, quia Salomon erat obligatus ex præcepto Dei, & Dauid patris sui ædificare templum Domino. 2. Reg. septimo. & præcedenti lib. decimoseptimo. & 22. & 28. Sed deliberatio fuit de modo ædificandi, & de tempore, & de materia quærenda, & decreuit Salomon petere materiam ab Hiram. Circa palatium quod Salomon decreuit sibi ædificare, dicendum, quòd non fuit vnicum palatium, sed tria: vocatur tamen palatium sibi, inquantum erat distinctum à domo, quæ ædificatur Deo. Ideo siue esset vna domus,
E siue multæ diceretur palatium sibi. Erant autem tres domus, scilicet palatium quod fecit Salomon, vt ipse moraretur in eo cum vxoribus suis, & palatium, quod fecit filiæ Pharaonis, & domus saltus Libani. Quia essent istæ tres colligitur. 3. Reg. 7. & ibi declaratum est. Causa quare fecit Salomon domum filiæ Pharaonis fuit, quia Salomon habebat vxores multas: nam erant ei vxores quasi reginæ septingentæ, & concubinæ trecentæ. tertio Regum septimo. Et inter illas erat dignior filia Pharaonis, quia illam primo acceperat: & fortè quia erat maioris dignitatis propter patrem suum, qui erat potentissimus rex, ideo honorabat eam Salomon inter cęteras, quasi esset vnica vxor. Sicut colligitur Cantic. sexto. Sexaginta sunt reginæ,

& octoginta concubinæ, & adolescentularum nō est numerus: vnica est columba mea, perfecta mea: vnica est matri suæ, electa genetrici suę. Et ibi quantum ad literam agitur de filia Pharaonis, quæ excedebat reliquas uxores. Salomon ergò voluit honorare eam in hoc, quòd ei solùm fecit domum, vbi maneret cum familia sua. Ipse autem Salomon cum aliis vxoribus, & concubinis manebant in alia domo, & ista est domus secunda, de qua dicitur tertio Regum tertio, quòd edificauit Salomon sibi domum. Tertia domus erat, quæ vocabatur saltus Libani, in qua erat armamentarium regis. Istius autem domus pulchritudo super alias domos, & fabricatura huius ponitur tertio Regum septimo. Aliarum autem non ponitur figura. De gloria autem domus huius, & partibus eius, & officijs, vel vsibus, ad quos erat, declaratum est ibidem. Istę domus fuerunt magnę, & magnorum sumptuum in ędificando, moratusque est Salomon ædificando eas maiori tempore, quàm ædificando templum. Nam templum ædificauit in septem annis, tertio Regum sexto. Domum autem suā, scilicet omnes tres domos ædificauit annis tresdecim, vt patet eodem lib. 7. Et pro istis domibus accepit Salomon ligna cedrina, & abiegna ab Hiram, quæ simul cæsa sunt cum lignis pro domo domini. Et ob hoc dicitur hic, quòd decreuit Salomon ædificare domum domini, & palatium sibi, quasi dicat, materia, quæ infra petitur ab Hiram, erat tam pro domo Dei, quàm pro palatio regis.

Si Salomon peccauerit ædificando sibi palatium. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, ad quid Salomon voluit ædificare sibi palatium, cùm iam haberet palatium, & an peccauerit in hoc. Aliquis dicet, quòd sic, quòd expendere pecuniam in aliquid superuacuū peccatum est. Et tamen superuacuum erat Salomoni ædificare palatium sibi, quia habebat iam palatium, & satis speciosum. Nam Dauid habebat domum cedrinam pulchram, quam fecerant ei artifices Hiram, secundo Regum quinto. Et præcedenti libro cap. decimo quarto. Et ipse Dauid laudabat eam tanquam esset maior, quàm ipse mereretur. Cùm dixit: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus est: præcedenti lib. decimo septimo capitu. sufficiebat ergo Salomoni habitare in domo illa, & non ædificaret alia palatia. Aliquis dicet, quòd Salomon licitè ædificauit palatium sibi, quia fecit hoc ad honorem Dei, scilicet ne vxor sua maneret in domo Dauid, eo quòd sanctificata fuerat, quia ibi steterat arca, vt patet infra 8. Et sic fecit ei domum. Dicendum, quòd licitè poterat morari filia Pharaonis, & quæcunque alię mulieres in domo Dauid, licèt stetisset ibi arca, vt declaratum est tertio Regum nono, in quadam quæstione, & etiam dicetur infra 8. & sic non oportebat aliam domum ædificari: & dato quòd licuisset aliam domum ædificari pro filia Pharaonis ad maiorem honestatem, ad quid tres domus ædificatæ sunt? vt declaratum est præcedenti quęstione. Dicendum est, ꝙ

Determi. Salomon ædificando istas tres domos, non peccauit, etiam si plures ædificasset: nam ædificare secundùm se non est malum, nisi ad malum finem fiat, vel de rebus malè acquisitis. Nec etiam erat prohibitum ædificare domos multas, & pulchras. Vnde non solùm Salomoni erat licitum, sed etiam quibuscunque aliis regibus ædificare multas domos. Nam quædam erāt prohibita regibus inter Israelitas, scilicet multiplicare equos, & currus, & augere pondera immensa auri, & argenti, Deuter. 17. Inter hæc autem ædificia pulchra

F non erant interdicta regibus, ideo licebat eam ædificare: potissimè autē licitum erat hoc Salomoni: quia Deus promiserat ei dare gloriā, & diuitias super omnes reges, qui ante eum fuerant, & qui post eum futuri erant. Et tamen gloria apparet in magnitudine, & pulchritudine ædificiorum, & cæteris apparatibus exterioribus: ergo licitum erat Salomoni facere palatia quotcunque vellet, & quantęcunque magnitudinis, & pulchritudinis. Item patet, quia ad magnificum pertinet expendere abundantissimè in iis, quæ fiunt semel per vitam, vel rarò. Et in iis, quę semel facta semper manent: sicut in contractu matrimonij, in domus constructione, in sepulchro faciendo, & similibus: vt patet quarto Ethi. cap. de magnificentia. Sed Salomon

G erat magnificus, & Deus volebat, quòd esset magnificus, quia ipse dederat ei hunc habitum, vel inclinationem: vt patet tertio Regum quarto Dedit Salomoni sapientiam, & latitudinem cordis, sicut arenam, quę est in litore maris, scilicet magnam latitudinem cordis. Et tamen latitudo cordis est magnificentia, secundùm quam non dubitat quis magna expendere in eis, quæ oportet. Ergo licitum erat Salomoni facere pulchra, & magna ædificia. Item patet: quia ad magnificum pertinet habere res aliquas magni valoris, & expensarum, & paruorum redditūum, quæ solùm proficiant ad ostendendum magnitudinem illam, vt patet quarto Ethic. scilicet de magnanimitate. Et tamen Salomon erat magnanimus: ideo ad eum

H pertinebat habere talia: & huiusmodi sunt palatia ad habitandum pulchra, quia nullorum redditūum sunt, cū non sunt locanda, ideo ad Salomonem pertinebat ædificare palatia. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non peccauit Salomon ędificādo palatia, quia Salomon non legitur peccasse vsquequo mulieres peruerterunt cor eius ad idolatriam 3. Reg. 2. Et tamen ante hoc ipse habebat palatia tria facta, de quibus 3. Reg. 7. Ergo non peccauerat construendo illa. Et cū dicitur, quòd expendere pecuniam superuacuè peccatum est. Et tamen Salomon faciebat huiusmodi, ergo & cęt. Dicendum quòd verum est, quòd expendere superuacue pecuniam in quolibet homine est peccatum, & tamen qui expendit illam ad aliquod opus virtutis qualecunque illud sit, non expendit superuacuè.

I De Salomone sic dicendum, quòd licèt haberet domum, in qua habitaret, & construeret alia palatia, nō faciebat superuacuè: quia opus magnificentiæ, & magnanimitatis erat, quæ sunt virtutes excellētes 4. Ethi. Etiam faciebat ad gloriam regni sui, et Deus volebat, quòd ipse esset gloriosior alijs regibus, ergo etiam vellet, quòd faceret plura, et maiora ędificia q̃ alii reges.

Quare Salomon numerauit operarios cum Dauid cōstituerit eos. Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd Salomon numerauit operarios, scilicet septuaginta millia portātium onera, & octoginta millia, qui

K cęderent lapides. Nam Dauid collegerat iam omnes operarios, qui necessarij erant ad opus istud: ideo non oportebat quòd Salomō alios numeraret operarios: patet quòd Dauid constituerit operarios, quia pręcedenti cap. 22. dicitur quòd præcepit Dauid, quòd congregarentur omnes proselyti de terra Israel, et constituit ex eis latomos ad cędendos lapides in montibus, et poliendos, vt ædificaretur domus Domini. Aliquis dicet, ꝙ Dauid artifices numerauit ad cędēdos lapides, Instā. et tū non ad portanda onera humeris suis. Nam pręcedenti capitu. vigesimo secundo solùm dicitur de latomis, et illi sunt lapidum cęsores. Dicendū ꝙ hoc nō stat, quia licèt ibi dicatur solū de cęsorib⁹, intelligēdū

etiam

etiam est de portantibus onera, quia integrum opus constituit Dauid, ita vt non deesset Salomon aliquid nisi velle,& ponere animum, & si mihi ad opus: quod patet eodem capi. Nam cùm enarrasset Dauid omnia necessaria in opere iam esse ab eo parata, ait: Surge ergo,& fac, & erit Dñs tecum. Si tamen deessent portitores onerum non esset opus completum. Ideo dicendum, ꝙ Dauid etiam constituit portitores onerũ. Dicendum, ꝙ verum est, ꝙ Dauid viuens instituit cęsores lapidum, & portitores, quos haberet Salomon ad opera, & illos eosdem Salomon postea accepit ad opus hoc, vt patet infra in litera, scilicet cum iis artificibus, quos mecum habeo in Iudæa, quos præparauit pater meus Dauid: ergo artifices istos lapidum, quos nunc Salomon, habebat instituerat Dauid. Salomon tamen fecit nouam numerationem istorum artificũ propter multa. Primò, quia Dauid numerauerat istos artifices viuens, & non inceperant tunc facere opera, ita vt continuaretur vsque ad tempus, quo nũc Salomon cœpit ædificare templum, sed manserunt quiescentes toto tempore intermedio. Nunc autem cum opus incohandum esset tempore Salomonis, nouiter operarios istos numerauit Salomon, & destinauit eos ad opera sua. Secundum fuit, quia Dauid numerauit proselytos, qui erant tempore suo, & eos astrinxit vel assignauit huic operi cedendorum polien dorum, portandorumque lapidum. Et tamen post illam numerationem vsque ad tempus, quo Salomon inchoauit opus istud creuerunt proselyti, quia multo plures conuersi sunt ad Iudaismum. Etiam aliqui de iis, qui iam conuersi erant non erant tempore Dauid apti ad labores istos propter paruitatem, & teneritudinem ætatis. Et postea tempore Salomonis qñ incohatum est opus, erant apti: & sic debuerunt à Salomone iterum numerari: & inuenirentur multo plures. Considerandum aũt, ꝙ in ijs operariis, qui lapides cędebant, & portabant humeris, nullus erat de progenie Israelitarum, sed omnes erant de conuersis ad Iudaismum, & de filijs eorum, & vocantur isti proselyti, idest aduenæ, quia de alieno cultu veniebant ad cultum veri Dei. Et de terra gentilium veniebant ad habitandum inter Iudæos. Et patet hoc, quia tam in numeratione, quam fecit Dauid, quã in ea quam fecit Salomon, dicitur quòd erãt proselyti oẽs: de numeratione Dauid patet præced. lib. 22. capit. s. præcepit Dauid, vt congregarentur omnes proselyti de terra Israel: & constituit ex eis latomos ad cædendum lapides. De numeratione, quam fecit Salomon, patet infra in litera, s. numerauit Salomon oẽs viros proselytos, qui erãt in terra Israel. Quare autem soli proselyti ad hoc opus assumpti sunt: & quam habitudinem tenebant inter Israelitas declarabitur infra in quadam quæstione.

De illa additione, quæ hic ponitur in quibusdam verbis, Scilicet. In qua, & habitauit.
Quæst. v.

QVAERITVR vlterius, cùm Salomon loquatur ad Hiram regem Thyri, suadens ei, quòd det sibi ligna cedrina, sicut dedit Dauid patri eius ad ædificandam domum: quare dicitur: in qua & habitauit? quia ista additio videtur superuacua. Nam nihil addit ad intentum Salomonis, quòd Dauid habitasset in domo aliqua alias illa, quã ædificauerunt ei artifices Hiram de cedris. Dicendũ, ꝙ non ponitur sine mysterio illa particula, & proficit ad duo, quæ Salomon petebat hic ab Hiram. Primum erat, quod daret sibi ligna cedrina, & alia pro domo Dei ædificanda. Secundum erat, quòd daret sibi etiam pro palatio quod sibi volebat ædificare. quantum ad primum proficiebat,

A scilicet, quòd si domus de cedris constructa fuit Dauid, & habitauit in ea, dignius erat, quòd construeretur Deo domus de cedris. Istam eandem rationem fecit Dauid contra se, putans se male agere, si non construeret templum Domino, cùm ait ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in domo cedrina, & arca Dei sub pellibus est, præcedenti lib. 17. ca. quasi dicat, iniustum est, quòd ego habitem in domo cedrina, & arca Dei non habeat domum cedrinam, vel preciosiorem si fieri potest, sed quòd habitet sub tẽtorio de pellibus. Istum etiam modũ arguendi Deus habet contra Iudæos: nam volebat quòd talia darentur ei qualia magnis dominis: nam ipse est maior omnibus dominis, scilicet rex regum, et dominus domi-
B nantium, qui solus habitat lucem inaccessibilem. Prima ad Thimoth. sexto. Ideo vult, quòd si aliqua sunt, quę oblata magnis principibus non placẽt eis, non offerrantur duci suo: vt patet Malach. primo, vbi cõqueritur Deus de sacerdotibus, qui contemnebant sacrificia, dicens: Vos ò sacerdotes, qui despicitis nomen meum, & dicitis, in quo despeximus nomen tuum? Offertis super altare meum panem pollutum, & dicitis: in quo polluimus te? in eo quòd dicitis, mensa Domini despecta est. Nõne si offertis claudum ad immolandum, malum est, offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut susceperit faciem tuam: quasi dicat, sicut quando offertis munera ista despecta ducibus, & magnis dominis non acceptant illa, ita nec ego acceptabo. Et sic
C vult Deus, quòd talia sibi offerantur, qualia principibus magnis offeruntur. Et tamen principes, & reges volunt habitare in domibus cedrinis: ergo Deo fabricanda erat domus cedrina. Secundò proficiebat hoc ad materiam, quam petebat Salomon, vt ædificaret inde palatium sibi. s. quia pater eius habitauerat in domo cedrina, quia nõ indignior patre suo, sed poti⁹ magnificandus erat in gloria diuitiis, & honore super eũ & super omnes reges, sicut Deus de eo prædixerat pręcedenti capit. & tertio Regum tertio. Rectè ergo dictum est, quòd Dauid habitauerit in domo cedrina.

De quibusdam cæremonijs hic positis, quæ debebant fieri in domo, quam intendebat ædificare Salomon.
D *Quæst. VI.*

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic de cæremoniis, quæ deberent fieri in domo, quam intendebat Salomon ædificare, scilicet quòd adoleretur incensum, & suffumigarentur aromata, & proponerentur panes: & offerentur holocausta mane & vespere, quõ fieri debebant cæremoniæ istæ. Respondẽdum, quòd prima cęremonia erat suffumigare aromata, vel adolere incensum. Pro quo sciendum, quòd Deus iusserat fieri duo altaria in sanctuario suo. Vnũ erat aureũ, aliud ęneum. De æneo postea dicetur. De altari aureo dicendum, ꝙ erat factum quadratum de tabula lignorum setim intus vacuum, vt esset portati-
E le habens duos cubitus altitudinis & vnum cubitum latitudinis, & alterum longitudinis. Et erat totum opertum laminis aureis, ideo vocabatur altare aureum. Istud erat positum intra tabernaculum Moysi in prima tabernaculi parte ante velum sancti sanctorum, & quotidie in eo cremabatur thymiama bis mane & vespere, Exod. trigesimo. Modus autem erat, quòd sacerdos induebatur vestibus sacris, & capiebat vnum vas de illis, quæ vocantur ignium receptacula: Exo. 27. vel alio nomine vocantur thuribula, eo ꝙ postea ponebatur in eis thus, & implebat illud vas prunis, quas sumebat de altari holocaustorum. Nam in altari holocaustorum erat ignis perpetuus, qui nunquam extinguebatur, cùm sacerdotes supponerẽt ei tempestiue ligna

Mod⁹ cremandi thymiama.

ligna Leu.6. Illud altare erat extra tabernaculū in atrio eius, & sumptis inde prunis sacerdos ī thuribulo ęneo introibat in tabernaculum, & ponebat thymiama super prunas, & vas sic plenum prunis & thiamate ponebat super altare thymiamatum, & cremabatur ibi thymiama: emittebatque odorem suauissimū. Ignis autem ad cremandum istud thymiama semper assumebatur de altari holocaustorum. Et si quis assumerèt de alio igne ad ponendum in thuribulis, peccabat, & moriebatur. Sic enim mortui sunt duo filij Aaron prima die, qua ministrauerunt. Nam acceperunt ignē alienum in thuribulis, & egressus ignis de altari holocaustorum cremauit illos: non lędendo vestes, nec corpora, sed ipsos occidendo. Leuit. 10. Cùm autem ponerentur ista thuribula plena prunis & thymiamate super altare aureum, sacerdos qui ponebat, manebat intra tabernaculum coram altari donec totum thymiama cremaretur: & tunc tollebat thuribulum de altari, & exibat de tabernaculo ad atrium, vbi erat populus. & alij ministrantes, & ponebat thuribulum in loco suo cum aliis vasis altaris holocaustorū. Iste modus obseruabatur etiam in vespere, cùm quotidie fieret bis, & quandiu sacerdos maneret interius dum cremabatur thymiama, populus erat foris expectans eum quousque exiret. Sic patet de Zacharia patre Beati Ioannis Baptistæ: nam sorte exijt, vt offerret incensum, & introiuit in templum Salomonis, & mansit ibi, dū cremaretur incensum, apparuitque ibi Angelus, qui denunciauit sibi, ꝙ gigneret filium, & quia dubitauit factus est mutus Luc. primo. Et dicitur ibi, quòd erat populus foris expectans eū, scilicet ipse erat intra templum, & populus totus erat foris in atrio templi, & expectabant quousque ille exiret completo iam ministerio. Iste idem modus obseruabatur in ista cæremonia in templo Salomonis, ꝗ in tabernaculo Moysi. Nam etiam in templo Salomonis altare holocaustorum, de quo sumebantur prunæ pro thuribulo, erat extra tabernaculum in atrio eius, altare autem thymiamatum erat in templo ante sancta sanctorum. Quod patet, quia Zacharias, quando obtulit incensum dicitur, ꝙ intrauit ad offerrendum, & populus expectabat eum foris. Vocabatur istud altare aureum, quia auro opertum erat. Vocabatur altare thymiamatum, quia in eo quotidie bis thymiama cremabatur. Istud thymiama erat cōfectum de multis speciebus aridis sumptis in pondere debito, & proportione: & omnia contundebantur in mortario, quousque redigerentur in puluerem minutissimum. Exo. 30. Causa autē, quare offerrebatur thymiama, dicetur sequenti quæstione. Ista ministratio erat quotidiana, & non augebatur, nec diminuebatur sicut sacrificia. Nam quotidie offerrebantur duo holocausta, scilicet mane, & vespere, quæ vocantur iuge sacrificium, & in festiuitatibus offerrebantur plura, Num. 28. & 29. in thymiamate tamē quod cremabatur, idem ritus erat, quia quotidie cremabatur solùm bis, nec addebatur, nec minuebatur: Exod. trigesimo.

Quō thymiama cō ficiebatur.

Quare quotidie cremabatur incensum bis. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius de causa, quare quotidie cremabatur incensum bis, scilicet thymiama. Dicunt quidam, quòd hoc erat ad extinguendum fętorem, qui insurgebat excrematione sacrificiorum. Nam in atrio tabernaculi quotidie fiebant sacrificia, & in altari holocaustorum cremabantur illorum adipes, vel carnes. Ex carnibus autem combustis, vel adipibus grauis odor exhalat: & ad extinguendum illum fœtorem cremabantur thymiamata, quæ erant

F suauissimi odoris, sed istud non stat. Primò quia (vt plerique asserunt) ex carnibus et adipibus crematis in altari non insurgebat aliquis fętor Deo faciente hoc miraculosè, & sic dicūt de multis aliis miraculis, quę asserunt fieri circa sacrificia. Secundò patet, quia dato quòd insurgeret fętor ex crematione ista, nō poterat auferri iste fętor per ista thymiamata, quæ cremabantur, quia tantus erat fœtor, quòd oportebat immensa thymiamata cremari ad hoc, quòd mitigaretur, vel non sentiretur: & debebat esse tam excessiuus odor aromatum ad tollendum omnem fętorē combustionis, quòd fortè corrumperet sensum. Tertiò patet, quia si thymiamata ista cremarentur ad tollendum fętorem ex crematione carnium, & adipum consurgentem: necesse erat, quòd cremarentur toties thymiamata, quoties fiebant sacrificia. Et tamen licèt regulariter quolibet die fieret duo holocausta, scilicet mane, & vespere Nu. 28. tamen in festiuitatibus fiebant multo plura, & per accidens ex deuotione populi fiebant multa, ita vt interdum contingeret fieri mille sacrificia vna die, sicut dicitur præcedenti ca. quòd Salomon obtulit mille hostias in Gabaon. Oportebat ergo sæpe tunc thymiama in die cremari. Et tamen solùm bis quotidie cremabatur thymiama: Exod. 30. Ergo non cremabatur ad tollendum istum fœtorem. Quartò patet, quia aliqui dies erant, in quibus solùm offerebātur duo aīalia solū mane, & vespere, & aliqui in quibus multa simul, ita vt altare nō posset simul sustinere, & carnes, & adipes hostiarū 3. Re. 8. & infra 7. sicut fuit in dedicatione templi. Ideo cùm tunc necesse esset grauissimum exhalari vaporem, oportebat plura de thymiamate apponi, quàm alijs diebus. Et tamen nō iubebatur vno die plus poni, quàm alio: ergo non fiebat ad tollendum fętorem combustionis. Quintò patet, quia si fieret ad tollendum istum fœtorem, cremaretur thymiama in loco exteriori, scilicet in atrio tabernaculi, vbi erat altare holocaustorum, in quo cremabantur sacrificia. Et tamen cremabatur in tabernaculo, vbi nullus hominum erat, nisi sacerdos, qui introibat ad cremandum illud. Ergo non fiebat ad tollendum fętorem, quia ibi nulli afferrebant fętorem. Dicendum ergo, quòd ista crematio thymiamatis fiebat ad solum honorem Dei. Nam Deus volebat, ꝙ afferrentur, vel apponerentur sibi ea, quæ apponebantur principibus, & magnis dominis: Vt patet Malach. primo, scilicet, si offeratis claudum, & languidum, nōne malum est? offerri illud duci tuo, & si placuerit ei: & acceperit faciem tuam: quasi dicat id, quod non accipit dux humanus non vult accipere Deus. Et quia odoramenta apponere pertinet ad delicias dominorum, & magnum honorem, ideo Deus volebat, quòd etiam sibi apponerentur, & etiam si non odoraret illa. Sic enim erat de sacrificiis, nā nihil Deo deferrebat, quòd offerretur ei animal claudum, vel sanum. Et tamen irascebatur, quando offerrebantur ei aīalia clauda, & languida, quasi per hoc contemneretur. Quod autem fieret ad honorē, patet quia Deus voluit, quòd thymiama fieret sibi ex multis speciebus in commixtione certa, iubens ne quis hominum auderet tali cōpositione vti odorando illam, vel facere ad dandam eam alieno: sub pęna mortis: Exo. 30. cap. Item fiebat hoc, vt non videretur Deus Israel minoris auctoritatis, quàm dij gentium. Nam illi non erant Dij: et tamen omnibus illis offerebatur thus ad odorādum, vel in honorem, ergo Deo Israel dandum erat thus, & thymiama compositum. Alia causa erat, quia licèt Deus Israel non odoraret, cū non esset animal, tamen scriptura fingit eum tanquam odorantem. Sicut patet Gen. 8. quando Noe exiens de arca obtulit sacrificium de omnibus animantibus, dicitur, quòd odoratus

tus est dominus odorem suauitatis. Sic etiam sæpe dicitur in Leuitico, quòd adeps sacrificiorum dabat domino odorem suauissimum: ideo conueniens erat apponi ei res boni odoris: cùm putetur, vel fingatur odorare. Causa tamen potissima fuit propter honorem.

De cæremonijs panum propositionis.
Quæst. VIII.

QVÆRITVR vlterius, circa ceremoniam propositionis panũ, de qua hic dicitur. Respõdendũ ꝙ in tabernaculo Moysi erat vna mensa aurea, s. de lignis setim opertam laminis aureis, cuius fabricatura ponitur Exo. 25. Ista erat in tabernaculo in prima parte eius, quæ vocatur Sanctum, vel Sanctuariũ: & erat ad latus aquilonare illius, Exo. 26. Super illam autem proponebantur duodecim panes, quorum quilibet continebat duas decimas de farina. Erant isti panes in duobus versibus siue lineis, scilicet sex panes in vna linea, & totidem in alia, Le. 24. Isti panes conficiebantur à sacerdotibus: & non licebat alicui mulieri formare aliquem panem istorum, nec etiam laicis, sed laici dabant farinam Leuitis, & quidam Leuita custodiebat illam in Thesauris sctuarii: & cum opus esset quòd formarentur panes, sacerdos petebat farinam a Leuita, & formabat inde panes duodecim, vt colligit pręce. lib. 9. & 23. c. Isti panes fiebant quolibet sabbatho, & coquebantur tunc, & recentes ponebantur super mẽsam vsque ad aliud sabbathum. Et tunc fiebãt alij duodecim panes, & recentes ponebantur super mensam ablatis prioribus duodecim, Leu. 24. & iste ritus duraturus erat in sempiternum per singula sabbathorum: cùm ablati essent comedebant illos sacerdotes, nec licebat aliis, siue laicis, siue Leuitis comedere de eis 1. Reg. 21. cap. & Mat. 12. Si quis tñ esset in necessitate famis, licebat ei comedere de illis, ẽt si esset laicus, dũ tamen esset mũdus à contactu mulierũ: hoc patet de Achimelech sacerdote, qui licèt vidisset Dauid constitutũ in necessitate famis, noluit dare ei de panibus propositionis quousq; sciuit, an pueri essent mundi, & maximè a mulieribus, & respondit Dauid: Et quidẽ si de mulieribus agitur continuimus ab heri. & nudiustertius, & vasa puerorum sancta sunt: & tunc dedit eis Achimelec panes, primo Regu. 21. proueniebant autem isti panes sacerdotibus ministrantibus in mercedẽ ministerii: sicut de sacrificiis proueniebat eis certa pars. Nam de holocausto proueniebat sacerdotibus offerentibus pellis, Leui. 6. de hostia pacifica proueniebat pectusculum, & armus dexter, Leu. 7. de sacrificio pro peccato, & pro delicto proueniebant alia iura de quibus tangitur Leui. 5. & 6. cap. & tamen voluit Deus aliquid speciale esse in panibus propõnis: nam licet carnes sacrificiorum prouenirent sacerdotibus, licebat filiis, & filiabus, & vxoribus comedere de illis, Leu. 10. De panibus autem propositionis soli sacerdotes comedebant, primo Regum 2. & Matthęi. 12.

Quare vocabantur panes propositionis.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, quare vocabantur isti panes propositionis. Respondendum quod in Hebræo vocantur panes facierum: & dicit Rabbi Salomon, quod vocantur sic, quia ex vtraque parte habebant faciem, scilicet, non erant sicut panes cocti in clibano, quia illi ex vna parte habent faciem, scilicet ex illa, qua non sedent in terra. Ex alia autem non habent faciem, sed denigrantur, & contrahunt crustã. De iis autem dicit Rabbi Salomon, quòd coquebãtur

A in vasis ferreis, sicut coquuntur hostiæ: & ex nulla parte denigrabantur, sed vtrinque facies erat. Istud tamẽ nõ stat, quia panes propõnis erat magni, cùm quilibet contineret duas decimas, & tamẽ decima est satis magna mensura, scilicet, quantum potest in die vnus homo comedere, quod patet in mensuratione manna: nam Deus iubebat, quòd in deserto cuilibet daretur pro tota die vnum gomor de manna. Exo. 16. & ibi dr̃, ꝙ Gomor est decima pars Ephi. Et sic quilibet panis istorum continebat duas decimas, siue duo Gomor, Leui. 24. & erat sufficiens ad cibum duobus hominibus pro vno die toto: non ergo poterat talis panis coqui intra vasa de ferro, vel de ære, quia propter suam grossitiem non posset digeri, & coqui medulla

B illius, sed solæ extremitates. Et si deberet medulla coqui, necesse erat, quòd extremitates comburerentur. Non poterant ergo isti panes coqui, nisi in clibano. Vocantur autem panes propositionis, vel facierum, quia coram facie Domini ponebantur. Erat enim mensa propositionis intra tabernaculum ante velum Sancti Sanctorum, et in Sancta Sanctorum iudicabatur esse Deus, quia ibi respondebat, & audiebatur vox super arcam in propiciatorio, inter alas cherubim: Nu. 7. Et cùm panes isti essent ante sancta sanctorum dicebantur esse ante Deum, quia quidquid erat ante sancta sanctorum dicebatur esse ante faciem Domini. Et deberent vocari panes faciei: vocantur tamen pluraliter panes facierum, quia in Hebræo mutantur nume- *Determinatio.*

C ri, & personę, genera, & omnia accidentia partium orationis propter barbariem idiomatis. Litera autem nostra conuenientius ad sẽsum istum vocauit istos panes propõnis, vbi litera Habraica dicit panes facierum, scilicet quia proponebantur, idest in mensa ponebantur coram Domino.

Quare isti panes ponebantur in sanctuario & cęt.
Quæst. X

QVAERITVR vlterius de causa, quare isti panes ponebãt in sanctuario sup mensã, & quare erant duodecim, & quare mutabantur de sabbatho in sabbathum: et sic de aliis cæremoniis. Respondendũ

D quòd ponebantur isti panes coram domino propter multa: primo ad honorem. Nã panis est de rebus maxime necessariis, ideo est magnæ reputationis. Ponebatur ergo coram domino, vt intelligatur quòd eũ honoram⁹ ponendo coram ipso id, quod in omnibus preciosissimũ habemus: sic enim erat de thymiamate, quod cremabatur: nam Deus non odorabat illud, cum non esset animal: et tamen cremabatur quotidie coram eo ad honorem ipsius: sic etiam de animalibus quæ quotidie ĩmolabantur: nam non proficiebat hoc Deo, et tamen iubebat illud fieri, quia erat honor suus. Secunda causa erat ad reddẽdum gratiarum actiones, scilicet, Deus dedit panem nobis, et quidquid etiam quo nutrimur, et conseruamur, et pro hoc tenemur ei

E ad magnas gratiarũ actiones. Et sic sicut de fructibus terrę, quos nobis Deus concedit decimas, et primitias tribuimus in recognitionem beneficii: ita conueniens erat quòd aliqui panes manerẽt coram Domino, qui testarentur recognitionem beneficii suscepti, scilicet quod nos de manu eius illos susceperamus. Et isto modo per ea, quę a Deo recipimus dando ei aliquid de illis, gratias agimus de toto qđ ipse nobis dedit: sic patet præcedenti lib. cap. 29. cũ Dauid offerret Deo munera, ait: Quis ego sum? et quis populus meus, vt possimus hæc vniuersa promittere? tua sunt omnia Domine, et quæ de manu tua accepimus dedimus tibi. Tertia causa est ad petendum conseruationem fructuum terræ, scilicet quòd cùm panes coram Domino

mino pominus erramus tacitè quòd panem, qui est principiū vitæ nostræ nobis tribuat, et eum, quē semel terræ concesserit ab importunitatibus conseruet: quia nihil nasci prodest nisi ad horrea reducatur, et recondatur. Et ista oratio pro pane dando, atque seruando est valde conueniens, quia inter cætera, quę Christus nos in oratione petere docuit ait: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Rectè ergo conuenit quòd panes ponerentur corā Domino. Alia cerimonia erat, quod ponerentur isti panes duodecim sēper. Ratio enim erat huius ad signandum illos, pro quib9 offerebantur: nam Hebræi offerebant eos, & totus Israel per duodecim tribus diuidebatur: ideo ad signandum eos debebant duodecim panes offerri, & sic dicitur Leui. 24. quòd isti panes manerent coram Domino in memoriam semper pro duodecim filiis, vel tribus Israel. Sciendum autem quòd isti panes erant æquales, quia quilibet continebat duas decimas. Leui. 24. & hoc quia offerebant Domino pro duodecim tribubus Israel. Et si aliquis esset maior alio, putaretur quòd aliqua tribus apud Deum erat maior quàm alia. Etiam daretur occasio æmulationis, & hoc Deus auferre voluit, ideo fecit quòd essent æquales panes, sic etiam fuit de oblatione principū duodecim tribuum in dedicatione templi. Nam per duodecim dies obtulerunt oblationes, & quantū vnus obtulit tantum alius, scilicet tot animalia & talia, & ad idem genus sacrificii etiam talia vasa aurea, & argentea, & æqualis pōderis: vt patet Num. 7. & hoc vt tolleretur omnis ęmulatio, & contentio de prælatione in alterutrum. Et nō solùm seruabatur hoc inter tribus, sed etiam inter ꝑsonas. Nam Deus iussit quòd quando quis esset viginti annorum, & transiret ad numerum, quòd solueret dimidium sicli. Et diues non adderet ad dimidium sicli, & pauper non diminueret. Et hoc erat, quia istud prætium dabatur pro animabus numeratorum: & si daretur prętium inæquale, putarent quidam se magis pertinere ad Deum quàm alii: & hoc Deus noluit Exo. 30. cap. Alia cæremonia erat, quòd isti panes ponerentur in mensa propositionis, quæ erat ad latus Aqlonare tabernaculi Exo. 26. Causa huius est, quia per tabernaculum signabatur totus orbis, vt declaratum est ibidem. & Exo 28. Et quia pars meridiana orbis nō est habitata, sed perpetuis caloribus tenetur, & aquę maris illam operiunt, non sunt ibi fruges. Et quia panes propositionis sunt in repræsentationem, terræ nascentium, & pręcipuè segetum, de quibus viuimus, & istę sunt ad partem aquilonarem orbis, in quo nos habitamus, ideo debuit mensa propositionis poni in latere aquilonari tabernaculi. Ex eadem ratione candelabrum positum est in parte meridiana, de quo agetur inf. in quadā qōne. Alia cæremonia erat, ꝙ panes isti ponebantur seni contra senos in duobus ordinibus. Et huius non est alia causa nisi pulchritudo, & conseruatio panum: Poterant nāq; isti panes esse superpositi, & occuparetur modicum spacium mensę: & tamen nō conueniebat ad conseruationem ipsorum, quia sic facilius mucosi efficerentur. Erat ergo quilibet panis per se, & quia erant duodecim panes magni si ponerētur sigillatim, & tamē omnes in vno ordine, oporteret mensam esse longam nimis, debuerunt poni in duobus ordinibus, seu cōtra senos, scilicet sex in vna linea, & sex in alia. Etiam erat hoc propter pulchritudinem, & de quibusdam istorum causa dari non potest. Sic enim in rationali erant duodecim lapides pręciosi, in quibus erant sculpta nomina duodecim filiorum Israel, & erant illi lapides in quatuor ordinibus. Exod. 28. Alia cæremonia erat, quòd isti panes manerent per septem dies coram Domino, & in sabbatho sequenti mutabantur, & ponerentur alii recentes. Causa hui9

F erat, quia Deus volebat, quòd semper manerent corā
eo duodecim panes, & tamen non poterant semper
manere iidem panes, quia corrumperentur vetustate,
ideo mutandi erant, & ponendi alij recentes: vt sic per
mutationem semper manerent aliqui panes coram
Domino. Causa autem quare mutabantur post sep-
tem dies, scilicet de sabbatho in sabbathum, fuit vt pa
nes quando tollerentur de mēsaa essent adhuc apti ad
cibum: : si tamen manerent multis diebus indurarentur
tur valde: nec proficerent ad cibum. Post septem au-
tem dies satis essent conuenientes ad cibos. Si tamen
quæratur, cur potius post septem dies q̃ post sex, vel
quinque: dicendum quòd quædam sunt quorum so-
la voluntas causa est, et potissima est istud in taxatio-
G nibus terminorum: sicut fit in iurib9, scilicet dātur de-
cem dies ad appellandum, non potest dari causa qua-
re potius dentur decem quàm vndecim, vel nouem.
Sed est voluntas causa. Potest autem dici, ꝙ dati fue-
runt septem dies hic ad mutandum panes, vt fierent
mutationes istæ de sabbatho in sabbathum. Nam cū
ista positio panum in mensa coram Domino esset qui
dam cultus eius, et non debebat fieri quotidie, potius
fieri debebat in die solenni quàm aliis diebus. Si aūt
fieret post quatuor, vel quinque dies pauciores septē,
vel plures non fieret de sabbatho in sabbathum. Fuit
ergo conuenientius sic, quàm aliter fieri. Nā sic etiam
fiebat in sacrificiis, scilicet quòd licèt quotidie sacrifi-
cia offerrentur, tamen in sabbathis plura offerreban-
H tur quàm in diebus profestis. Alia cæremonia erat,
ꝙ isti panes à sacerdotibus formarentur, & non tange-
rent illos mulieres, nec laici. Causa est sanctitas pa-
num. Nam Deus voluit, quòd isti panes essent magnę
sanctitatis, & quanto aliquid sanctius erat, tanto à pau
cioribus tangi, & videri debebant: sic patet de arca,
quę erat sanctior inter omnia vasa sanctuarij: ideo nō
debebat videri nuda, nec etiam à Leuitis: & siquis vi-
deret eam nudam moriebatur, Num. 4. Et sic mortui
sunt Bethsamitę videntes eam 1. Re. 6. ita cùm panes
propositionis essent sanctissimi, non debebant forma-
ri a mulieribus, vel à laicis, sed sacerdotes ipsi accipien-
tes farinam ab Israelitis debebant illos formare. Leui.
24. Alia cęremonia est, quòd farinam istam darent fi-
I lii Israel, scilicet laici. Causa huius est, vt videretur
pro quo offerebantur isti panes. Nam isti panes erant
coram Domino, et si fierent de farina sacerdotum
viderentur solùm poni pro animabus eorum, et tamē
Deus volebat, quòd essent in memoria duodecim tri-
buum Israel, Leu. 24. ergo debebant esse de farina lai
corum. Alia cęremonia erat quòd acciperent panes
istos sacerdotes, qui tollebant illos de mensa, et illi co-
mederent eos. Causa est vt darentur in mercedē mi-
nistrationis: quia sacerdotes, et Leuitæ erant ministri
Dei, et Deus prouidere debebat eis de redditibus suis:
vnde dixit eis, quòd non acciperent possessionem cū
laicis, quia ipse erat pars, et hæreditas eorum: Nu. 18. et
Deu. 18. et ponitᷣ hoc in litera Iosue 13. scilicet ꝙ Deus
K erat pars eorum, idest sacrificia, et oblationes, et alia
iura sanctuarij erant pars eorum. Iura autem sacerdo-
tum, et Leuitarum ponuntur Nu. 18. et inter illa erat
istud, ꝙ pertinerent panes propositionis ad illos. Alia
cæremonia erat, ꝙ de istis panibus non comederent
alij, nisi sacerdotes, vt patet primo Reg. 21. et Matth.
12. Causa huius erat magna sanctitas istorum panum.
Nam Deus voluit, ꝙ reputarētur isti panes ualde sacri:
et ad hoc fecit, ꝙ solis sacerdotibus licerer de eis come
dere, et non laicis, nec filiab9, et vxoribus sacerdotum,
nec ēt Leuitis. Pro quo sciendum, ꝙ inter Hebręos ci-
bi qui erant ꝑmissi laicis ad esum erant quintuplices.
Quidam erant quos licebat comedere cuicunque siue
mundus, siue immundus esset, et isti erant cibi com-
munes

Cibi ad vsum laicorum permissi ad Hebræos.

munes, qui non erant aliquo mõ conſecrati. Secun-
di erant cibi, quos non licebat comedere, niſi mun-
dis:& tamen licebat cuicunque mundo comedere de
illis, ſiue eſſent maſculi, ſiue fœminę laici, leuitæ, vel.
ſacerdotes: & iſtę erant carnes hoſtiarum pacificarum
quantum ad partem, quæ proueniebat offerentibus.
Nam offerenti proueniebant totæ carnes animalis pa
cifici pręter pectuſculum, & armum dextrum, qui ce-
debant ſacerdoti, Leu. 7. & ad comedendum de carni
bus iſtis poterat offerens inuitare quoſcunque vellet,
dum tamen eſſent mundi. Sic enim Deus commen-
dauerat, quòd offerentes vocarent ſecum ad comedẽ
dum viduas, & pupillos, & quoſcunque pauperes, &
Leuitas, Deute. 12. & tamẽ neceſſe erat, quòd omnes
iſti eſſent mundi còm deberent tangere carnes ſacras:
etiam quia intrabant in locum ſacrum, ſcilicet in atriũ
tabernaculi, vel tẽpli ad comedendũ: cùm dicatur De.
12. &. 14. & 16. quòd epularentur coram Domino, ſci-
licet in ſanctuario. Tertij cibi erant, quos licebat co-
medere ſolis mundis: & tñ non oĩbus, ſed ſolũ ſacerdo
tibus, & filiis & filiabus ipſorum dum manerent in fa-
milia ſua: iſti erant cibi carnium prouenientium ſacer-
dotibus de hoſtiis pacificis. Nam comedebant tam ip
ſi quàm familiæ eorum: Leui. 10. & tamẽ alienis quã-
tuncunque eſſent mundi non licebat eis dare quidquã
de iſtis cibis; imò ſi ſacerdos haberet filiam, & mane-
ret in domo patris ſui, comedebat de cibo iſto. Si autẽ
illa daretur in vxorem alicui, qui non eſſet ſacerdos, nõ
licebat comedere de iſtis cibis viuente viro: mortuo
autem illo ſi rediret ad domum patris ſui, non habens
filios ex illo viro, poterat comedere de cibis ſacerdo-
talibus, ſicut cùm eſſet puella. Leu. 22. Quarti erant ci
bi, quos ſolis ſacerdotibus, & filiis eorum mundis lice
bat comedere, & tamen poterant comedere illos vbi
cunque vellent, & iſti erant panes propoſitionis. Nam
dicitur Matt. 2. quòd ſolis ſacerdotibus licebat come-
dere illos: ideo excludebantur omnes, qui non erant
ſacerdotes, ſcilicet filiæ, & vxores ſacerdotum: Filii ãt
ſacerdotum quantumcunque eſſent paruuli poterãt
comedere de iſtis panibus, dum tamen eſſent mundi,
eo quòd illi erant ſacerdotes. Nam non vocabantur
tunc ſacerdotes, ſicut nunc, per hoc quòd ordinem
accipiunt, vel miniſtrant, ſed ex eo, quòd aliquis erat
filius ſacerdotis erat ſacerdos, quia ſacerdotium pro-
ueniebant inter Hæbreos per progeniem, & ſi pater
erat ſacerdos, filius neceſſe erat ſacerdos: : nec poterat
euadere onus miniſtrandi, dato quòd vellet renũcia-
re iuri reddituum ſacerdotaliũ: & ſic paruulis, & ma-
gnis competebat comedere poſſe de cibis iſtis, licèt
acquirere nemo poterat, niſi qui miniſtrabat actua-
liter, vel aliquando cœperat miniſtrare. Quinti erant
cibi quos ſolis ſacerdotibus licebat comedere: tñ non
in oĩ loco, ſed ſolũ in loco ſacro: iſtæ erant carnes, quæ
proueniebãt de ſacrificio pro peccato. Nã ſoli maſculi
de ſtirpe ſacercotali ĩ loco mũdo comedebãt illas: Le.
6. & 10. Et iſta hoſtia reputabatur magis ſacra quàm
omnes alii cibi. Nam etiam in coquendo obſeruabãt
magna munditia cęremonialis, quæ non obſeruaba-
tur in aliis carnibus ſacrificiorũ, ſcilicet, quod ſi veſtis
aſpergeretur de ſanguine huius hoſtiæ, lauaretur in lo
co ſancto: & ſi coqueretur in vaſe fictili, frangendum
illud erat, ne applicaretur vnquam aliis vſibus: & ſi co
queretur in vaſe æneo, ſiue quocunque metallino, de
fricari debebat valde: Leuit. 6. Tota autẽ ſanctitas ma-
ior vel minor, quę erat in cibis iſtis, pendebat ex volun
tate legiſlatoris. Nam abſolutè non videtur eſſe cauſa
ſaltem in omnibus iſtis, quare quidam cibi eſſent aliis
ſanctiores. De panibus ergo propoſitionis dicendũ,
ꝙ nõ licebat comedere de illis, niſi ſolis ſacerdotibus
ꝑ magnã ſanctitatem ſuã, ꝗ Deꝰ voluit illis attribuere.

A *De diſpoſitione lucernarum in candelabro, vel ſanctuario.*
Quæſt. X.

QVAERITVR vlterius, de quadam alia cære-
monia ſanctuarij, quæ omiſſa fuit hic. Pro quo
ſciẽdum, ꝙ Salomon dicens, quòd volebat edificare
domum Domino, expreſſit quid fieri deberet in illa,
& poſuit tres cæremonias, ſcilicet adolere thymiama,
ponere panes propõnis in mẽſa, & offerre ſacrificia:
eſt tamẽ alia miniſtratio ſanctuarij pręter iſtas, ſcilicet
diſponere lucernas in candelabro. Ad cuius euiden-
tiam conſiderandum, quòd miniſtrationes ſanctuarii
fiebant in vaſis eius. Erant autem vaſa ſanctuarii præ-
cipua ſex, ſcilicet arca fœderis, altare thymiamatum,
B candelabrum, menſa propoſitionis, altare holocau-
ſtorum, labrum, ęneum. In duobus iſtorum nulla fie
bat miniſtratio, ideo manebant quatuor vaſa in qui-
bus fiebant quatuor miniſtrationes: patet hoc, quia in
arca fæderis non fiebat miniſtratio: ſed ipſa poneba-
tur intra ſancta ſanctorum, & ſemel in anno introibat
ſolus ſummus ſacerdos ferẽs ſecũ ſanguinem pro pec
cato, & vas thymiamatis, vt vapor groſſus inde exhalãs
non ſineret cum videre quidquam de ijs, quæ erant in
tra ſancta ſanctorum, ſcilicet de gloria Domini apparẽ
te inter alas Cherubim ſuper propitiatorium, Leu. 16.
& ad Hebrę. 9. & aſpergebat ſacerdos ſepties de ſan-
guine contra arcam.. Iſta autem non erat miniſtratio
in arca. Etiam in labro ęneo nõ fiebat aliqua miniſtra-
C tio, quia ſolùm lauabant ibi ſacerdotes pedes, & ma-
nus, cùm miniſtraturi eſſent, Exo. 30. & iſta non erat
miniſtratio, ſed diſpoſitio miniſtri ad quamlibet mi-
niſtrationem, quia nihil poterat facere in ſanctuario ſa
cerdos quin prius lauaretur. Exo. 30. Manent autem
quatuor vaſa ſanctuarii in quibus fiebant quatuor mi-
niſtrationes: ſcilicet, in altari thymiamatum mini-
ſtrabatur aliàs cremabatur quotidie thymiama, de
quo ſupra declaratum eſt in duabus quæſtionibus. In
iſto altari nulla alia cæremonia fiebat: nam nunquam
offerebatur ibi aliquod ſacrificium, nec cremebantur
adipes, aut ſanguis effundebatur ſuper illud: quia oĩa
hæc fiebant ſuper altare holocauſtorum: ſed ſolùm
ſemel in anno in die ꝓpitiationis ſacerdos magnus tin-
D gebat cornua eius ſanguine quando exibat de ſancta
ſanctorum: Exo. 30. In menſa propoſitionis fiebat ſe-
cunda miniſtratio, ſcilicet ponebantur panes, & ma-
nebant ibi: vt declaratum eſt ſupra in tribus quęſtio-
nibus. Tertia miniſtratio erat in altari holocauſtorũ,
ſcilicet quòd offerebantur omnia genera ſacrificiorũ
ibi, de quibus infra declarabitur in quadam quæſtione.
Quarta miniſtratio erat in candelabro, de qua dicitur
hic: & non erant plura vaſa, in quibus fierent. Circa
iſtam miniſtrationem, quæ erat in candelabro. Conſi
derandum quòd in tabernaculo Moyſi factum eſt vni
cum cãdelabrum de auro puriſſimo opere productili,
ſiue maleatorio, cuius frabicatura ſatis eſt difficilis, vt
patet Exo. 25. Habebat ãt in ſummitate ſeptẽ calamos,
E in quibus erant ſeptem vaſa, quæ vocantur lucernę, ſi-
ue lampades, quia in eis ponebatur oleum: & per no
ctem ardebãt, & etiam per diem, vt putatur, quia de
hoc dicetur infra. 13. in quadam quæſtione, & ſacer-
dos intrabat quotidie bis ad diſponendum lucernas cã
delabri, ſcilicet ad ponendum oleum, ſcilicet quan-
tum opus erat, & tollendum lychnum combuſtum.
Erant autem ibi vaſa ſubminiſtratoria candelabri, ſci-
licet emunctoria, ſiue forcipes, & vaſa plena aqua: in
quibus extinguebantur partes lychni, quæ emunctę
erant. Etiam infuſoria olei, quibus fundebatur oleũ in
lampades. Omnia hæc vaſa de auro: Exo. 24. Pone-
batur autem oleum puriſſimum in lucernis iſtis: Exo.
27. In templo autem Salomonis fuerunt multa cande
labra

labra aurea, scilicet decem, et vasa eorũ aurea multa. Et erant quinque candelabra ad latus meridianum tẽpli, & quinque ad latus aquilonare. Erant etiam cum eis alia candalabra argentea, quorum non ponitur numerus, vt patet 3. Regum 7. & pręcedenti lib. 24. Bis autem quotidie sacerdos disponebat lucernas candelabri, scilicet in mane, & vespere, quando intrabat ad cremandum thymiama: Exo. 30. In templo Salomonis idem modus ministrandi seruabatur. Solùm aũt differebat, quòd erant ibi multa candelabra. In tabernaculo autem Moysi vnicum erat candelabrum. Istud candelabrum in tabernaculo ponebatur in prima parte sanctuarii, scilicet non intra sancta sanctorũ, & erat ad latus meridianum eius: Exo. 26. Causa autem quare non fit mentio hic de ministratione ista in candelabro, fortè est, quia Salomon non curauit exponere omnia singilatim: quia satis erat quòd explicaret quasdam cæremonias ad quas necesse esset ædificare sanctuarium. Interdum tamen in similibus narrationibus omnes exprimuntur: sicut fuit de rege Abia loquente contra Ieroboã rege, & Israelitas, qui diuiserant regnum, & colebant idola, & inter viros Iuda colebatur verus Deus. & enarrauit ibi omnes cæremonias, inter quas posuit quòd sacerdotes quotidie accendebant lucernam candelabri, vt patet infra 13. Alia causa potest eẽ, scilicet quòd fortè Salomoni nõ videbatur ista differre à crematione thymiamatis in altari. Nam cum bis in die sacerdos cremare deberet thymiama in altari, eodem tẽpore bis locare debebat lucernas in candelabro: Exo. 30. Aliæ autem ministrationes non coincidebant in tempore, sicut istę duæ: ita vt fierent simul & idem, & quælibet aliarum per se expressa est. Istam autem subticuit Salomon.

De causis cæremoniarum, quæ fiebant in ministratione candelabri. *Quæst.* XI.

QVAERITVR de causis cæremoniarum, quæ fiebant in ministratione candelabri. Prima erat, quòd in tabernaculo Moysi erat candelabrum. Ratio autem huius est multiplex. Prima ad necessitatem sanctuarij. Nam cùm sanctuarium, scilicet tabernaculum esset domus ex tabulis, & operimentis cõstans: & non haberet fenestram in aliqua parte sua, necesse erat, quòd haberet candalebrum aliquod, quia aliàs nullum esset lumen intra sanctuarium, et cùm sacerdos intraret ad ministrandum in vespere, scilicet, vt poneret thymiama in altari holocaustorum, nihil videret: ideo aliquis modus cãdelabri erat necessarius. Secunda ratio est ad honorem: nam lumen valde honorat, & ob hoc etiam per diem lumen adhibemus in ministeriis diuinis. Patet hoc in celebratione Missarũ, nam nunquam Missa sine lumine celebranda est, etiã si meridie celebretur, & in loco patentissimo: ideo sacerdos sine lumine celebrans grauiter punitur: vt patet extra de celebratio. missa. cap. vltimo. Ita ergo ad honorem in veteri testamento debebat lumen adhiberi in tabernaculo, etiam si non esset necessarium. Tertia ratio erat, quia ꝑ tabernaculum signabatur totus orbis, vt declaratum fuit Exo. 26. & 28. & in vniuerso pars præcipua, & pulchrior sunt luminaria, scilicet sol, & luna, & ceteræ stellæ: ideo in sanctuario debebat esse lumen aliquod ad signandum luminaria vniuersi. Alia cæremonia erat, quòd candelabrum in templo Moysi esset vnicum. Causa huius fuit necessitas. Nam si candelabrum necessarium erat, saltem vnum erat necessarium. Et illud sufficiebat, ideo non fuerunt plura: patet hoc, quia totum sanctuarium diuidebatur. Prima diuisio erat in duas partes principales, Vna erat tabernaculum. Et alia atrium. Tabernaculũ erat domus quadrangula longitudine cubitorũ xxx. & latitudine cubitorũ x. & altitudine cubitorũ x. vt patet Exo. 26. Habebat autem tabulas in tribus lateribus, s. meridiano, aquilonari occidentali. In tertio autẽ nullus habebat tabulas, sed operiebatur quatuor operimentis, quorum quodlibet totũ tabernaculum operiebat. Primum erat de cortinis factis opere pulchro. Secundum de sagis cilicinis. Tertium de pellibus arietum rubricatis. Quartum de pellibus iacynthinis, & in latere oriẽtali non erant tabulę, sed quoddam tentorium quòd trahebatur ante fores, ita vt posset patere ingressus, vel claudi. De ijs omnibus Exo. 26. Alia pars erat atrium, & erat quoddam spacium in circuitu tabernaculi, cuius longitudo erat cubitorũ centum, scilicet ab oriente in occidente. Et latitudo erat quinquaginta cubitorum, scilicet à meridie in septemtrionem. Et in medio istius spatii erat tabernaculum. Erant autem quatuor latera atrij columnis de lignis Setim altitudine cubitorum quinque: & in illis pendebant vela de bysso retorta. Tertium autem nullũ habebat atriũ: de ijs patet Exo. 27. Pars ergo vna sanctuarij, scilicet atrium non egebat cãdelabro, quia erat prens soli, cùm non haberet tectum: etiam si poneretur ibi candelabrum, non posset lumen conseruari, quia pars illa omni vẽto peruia erat. Alia pars sanctuarii, scilicet, tabernaculum diuidebatur in duas partes quodam velo intermedio, & diuidente: nam vt dictum fuit supra, tabernaculum erat longitudine cubitorum triginta & latitudine decem. Diuidatur ergo secundùm longitudinem, & versus partem orientalem maneant viginti cubiti, & ad occidentem decẽ cubiti: & in medio vbi fit omissio ponatur quoddam velum pendens de quatuor columnis, quo vna pars ab alia appareat diuisa. Tunc illa pars, quæ est decem cubitorum ad occidentem vocatur Sancta sanctorum: Pars autem viginti cubitorum ad orientem vocatur sanctuarium sanctuariorum, vel sanctum, vt patet Exo. 26. In illa parte, quę vocatur Sancta sanctorum, solùm erat arca: in alia parte, erãt altare thymiamatis, & mensa propositionis, & candelabrum: & sic in Sãcta sanctorum non erat necessarium candelabrum aliquòd propter duo. Primò quia non fiebat ibi aliqua ministratio: nam nunquam intrabat illuc quisquam nisi semel in anno summus sacerdos in die ꝓpitiationis: Leui. 16. & ad Hebr. 9. & ad hoc non erat necessarium lumen. Secunda causa, præcipua erat, quia dato quòd esset ministrandum in sancta sanctorum, non poneretur ibi lumen. Sed potius Deus volebat, quòd locus ille esset obscurus: vnde quando semel in anno in die expiationis intrabat illuc summus sacerdos ad aspergendum sanguinem, ferre debebat secum vas plenum prunis, & aromate: vt fumus crassus surgens de aromate combusto obnubilaret oculos eius, ne posset videre aliqd de eo quod erat in ꝓpiciatorio inter alas Cherubim: Leuitici decimo sexto: & ad Hebrę. 9. Erat autem in propiciatorio gloria Domini, scilicet quidam angelus in corpore assumpto ad respondendum eis, quæ quærebantur. Et ob hoc cherubim extendebant alas suas super propiciatorium ita, ut inter illas latere posset corpus assumptum ab angelo, & non videretur quis erat ille, qui respondebat, sed reputaretur quòd Deus respondebat sine corpore existens, vt non fingeretur ei aliqua similitudo, quæ adoraretur. Non ergo debebat esse candelabrum, nec lumen aliquod intra Sancta sanctorum. Et sic solùm requirebatur lumẽ in prima parte tabernaculi, in qua sufficiebat vnum candelabrum, ideo sufficiebat in toto tabernaculo candelabrum vnum. Templum autẽ Salomonis diuidebatur eodem modo in duas partes principales, scilicet in atrium, & templum, & atrium non

Marginalia: Diuisio sanctuarij in duas partes. — Diuisio sanctuarij in duas partes.

Margin letters: F, G, H, I, K

non habebat tectum, sed parietes in gyro. Templum autem erat clausum parietibus, & tecto. Et in atrio nullum candelabrum erat: & nō erat opus quod esset, cùm pateret atrium luminaribus cæli In Sancta sanctorum intra templum etiam non requirebatur candelabrum aliquod nec ibi erat propter causam supra assignatam, scilicet ne videretur gloria Domini super propiciatorium. In prima parte templi erat candelabrum: & erant multa, scilicet decem candelabra aurea 3. Regum 7. Et multa candelabra argētea, quorum numerus ponitur præcedenti.lib. 28. Ratio autem quare ibi erant plura cādelabra quàm in tabernaculo Moysi, fuit vna propter magnitudinē templi; quia templum erat maius quàm tabernaculum. Nam prima pars templi, in qua erat candelabrum, erat longitudine quadraginta cubitorum, latitudine viginti, altitudine triginta, vt colligitur 3. Regum 6. Prima pars tñ tabernaculi, in qua erat candelabrum erat longitudine cubitorum viginti, & latitudine decem, & altitudine decem, vt declaratum fuit supra: plura ergo candelabra requirebantur in templo Salomonis. Secundum erat propter honorem, nam maioris honoris, & excellentię fuit templum Salomonis, quàm tabernaculum Moysi, eo quòd istud fuit factū à ditissimis, & ad manendum semper. Illud autem factum est a Iudęis pauperibus quod posset portari per viam, quousque Deus daret eis requiem. Alia cæremonia erat in candelabro, quod erat in tabernaculo Moysi, quòd erat ad partem meridianam templi: Exo. 26. Causa huius est, quia vt dictum fuit supra, per tabernaculum illud signabatur vniuersitas rerū, & in vniuerso sunt luminaria, quæ sunt pars pulchrior totius operis, ideo in tabernaculo debuit esset aliquid, quod signaret illa: & istud fuit candelabrum: & quia inter omnia luminaria mundi septem sunt præcipua, scilicet planetæ: quia illi declinant ad Septentrionem, & austrum, & per hoc immutant diuersimode aerem in diuersis regionibus, & sic sunt causa generationis, & corruptionis in omnibus terris: Sic ait Aristo. primo de Generatione, & corruptione, scilicet per accessum & recessum solis in circulo obliquo, causantur generationes, & corruptiones in terra. Alię autem stellę sunt fixę: & non declinant ad septētrionem, & meridiem, ideo non possunt tantū efficere ad immutationem generabilium, & corruptibilium: Vnde vita animantium ex planetis naturaliter pendet. Et propter hoc dies septē ipsis septē planetis ascribimus, ex eorū noībus illos appellantes. Et sic decens fuit, quòd in cādelabro essent septē calami, in quibus essent septem lucernæ, ad signandum septem planetas. Et erat ordo inter istos calamos, quia, vnus calamus erat stipes ipsius candelabri, & iste erat grossus, & super eum erat magna lampas. Ad latera istius stipitis erant sex calami, scilicet tres ex vna parte, & totidem ex alia, & isti erant minores, & lampades eorum minores: sic est inter planetas: nam in medio eorū est maximus planeta s. maximi corporis, & maximi luminis, s. sol. Nam infra solē sunt tres planetę, s. Luna, Mercurius, Venus. Et supra Solem totidem, scilicet Mars, Iuppiter, Saturnus: & nullus æquatur soli in magnitudine corporis, nec in puritate luminis. De candelabris autem tēpli Salomonis cuius figurę fuerint non scribitur, sed latis credendum est quòd fuerint figurę eiusdem cuius erat candelabrum tabernaculi Moysi: quia aliàs exprimeretur figura eorum. Ista est causa quare in tabernaculo Moysi erat candelabrum habens septem calamos. Alia autem ceremonia, de qua quærebatur, scilicet quare erat ex parte meridiana: causam istam habet, scilicet quòd respectu habitantium in terra luminaria mundi meridiana sunt. Pro quo sciendum,

A quòd primū cęlum, quod vocatur primum mobile, figitur super axem suum, qui transit per medium eius a polo in polum, scilicet a polo arctico in antarcticum, & super istum axem figitur totus orbis, & mouetur super polos istos. Istud autem cęlum diuiditur per quendam circulum maximum signatum in eo, qui vocatur æquinoctialis siue æquator diei, & ille circulus distat æqualiter ab vtroque polorum, scilicet ab vtroque nonaginta gradibus, quę est vna quarta circuli. Iste autem circulus æquinoctialis est medius in orbe ęqualiter distans a meridie, & septentrione, & illa, quæ sunt ad vnam partem eius dicuntur etiam ad Meridiem, quæ autem ad alteram partem dicuntur ad Septemptrionē. Omnes autem planetę discur-
B runt sic, quòd aliquando tendunt ad partem meridianam æquinoctialis declinādo ab ea p vigintiquatuor gradus, vel plus: & interdū ad partem Septentrionis quousque iterum declinēt per vigintiquatuor gradus ab ęquinoctiali, vel quasi. Et sic planetę non magis declinant ad meridiem quàm ad septentrionem, & tamen respectu habitantium in terra dicuntur planetę semper meridiani. Nam habitatio nostra in terra est nimis septentrionalis, ita quòd planetæ nunquam peruenire possunt ad Zenit capitum nostrorum: ideo siue sint ipsi meridiani, siue septentrionales, respectu nostri semper erunt meridiani. Rectè ergo in tabernaculo ponebatur candelabrum in parte meridiana eius. In templo Salomonis erant multa cādelabra. Nā
C saltem candelabra aurea erant decem, tertio Regum septimo, candelabra argentaria erant quædam, sed illorum non determinatur numerus præceden. lib. vigesimo octauo capitu. & istorum decem candelabrorum aureorum quinque ponebātur ad latus Aquilonis, & totidem ad latus meridianum: & intermedia erat via ad Sancta sanctorum. Hic autem potest considerari alia causa, scilicet necessitas luminis. Et quia tam necessarium erat lumen in vno latere, sicut in alio, tot candelabra ponuntur in vno latere sicut in altero. Altera causa poterat esse ex comparatione ad orbem signatum per templum & tabernaculum, scilicet quòd quinque candelabra essent ad meridiem, & quinque ad septentrionem, quia planetę tantum
D declinant in motu suo versus meridiem, sicut versus septemtrionē, vt declaratū est. Et inter ista candelabra est via media, quia inter declinationē planetarū ad Meridiē, & Septemtrionē est ęquinoctialis circulus diuidens Septētrionē, & Meridiē. Alia cæremonia erat in candelabro tabernaculi Moysi, scilicet quòd licèt esset tabernaculum pars meridiana, in qua erat cādelabrū, tamen inclinati erat lychini lucernarum versus Septentrionem ad lucendum: vt patet Exo. 26. Causa huius est vna ad necessitatem luminis, scilicet quia lumen erat necessarium versus latus oppositum, in quo non erat candelabrum. Nam candelabrum erat in latere meridiano, & si inclinaretur lumen eius versus meridiem non proficeret, quia inter candelabrum, &
E latus meridianum tabernaculi nihil erat pertinens ad aliquam ministrationem, & versus aquilonē erat mensa propositionis cum panibus, & vasis. Erat etiam altare thymiamatum. Et in ijs ministrandū erat: ideo lumē debebat inclinari contra aquilonem. Alia causa esse potest ex habitudine ad vniuersum. Nam licèt planetæ respectu nostri semper sint meridiani, vt dictum est: tamen radios suos versus nos dirigūt ad illuminandum, & immutandum aerem, & licèt etiam directè mittant radios ad terram sibi perpendiculariter suppositam, & ad meridianam sibi: nos tamen non conspicimus nisi radios ad nos emissos, & quantum ad hoc videtur totum lumen planetarum declinare a meridie in Septentrionem. Quod autem ista,

quę erant in sanctuario, & in vestibus sacerdotis debebant habere causas per habitudinem: & ea, quæ sunt in orbe, patet per id quod dicitur Sapien. 19. scilicet, quòd in veste Aaron totus orbis erat, & magnalia patrum.

Quare mane, & vespere offerebantur sacrificia holocaustorum.
Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, circa tertiam cęremoniam, quæ hic ponitur, scilicet quòd offerentur sacrificia holocaustorum mane, & vespere. Ad cuius euidentiam considerandum, quòd omnia sacrificia cuiuscunque generis, fiebant in altari æneo: nam vt dictum fuit supra in quadam quæstione, Duo erant altaria in sanctuario, scilicet aureum, & æneum: de altari aureo dictum est, quæ ministrationes in illo fierẽt: nam cremabatur ibi thymiama: de altari ęneo nunc dicendum, quòd istud erat altare factum de lignis setim quadratum, scilicet quinque cubitorum longitudine, & totidem latitudine. Altitudine autẽ trium cubitorum, & erat inane, & concauum, vt posset faciliter portari, & sic portabatur: patet de hoc Exod. vigesimo septimo. Erant autem latera huius altaris operta laminis æneis: partim propter pulchritudinem, & partim propter necessitatem, scilicet ne cremarentur tabulæ, nam istud altare semper erat plenum igne: Leuit. sexto. Erant autem laminæ istius altaris æneæ reticulatæ ad pulchritudinem, de quarum craticula satis variè asseritur, & declaratum est Exod. vigesimo septimo. Quando enim mouebantur castra de loco ad locum, portabatur istud altare in vectibus humeris Leuitarum: Num. quarto. Cùm autem locanda essent, ponebatur istud altare in sanctuario, & replebatur terra vsque ad summitatem quasi, & ponebantur ibi ligna, & desuper adipes, & carnes sacrificiorum, & sic erat altare illud: & cùm mouenda essent castra, euacuabatur terra, & portabatur altare, & hoc modo altare erat de terra, sicut De⁹ iusserat Exo. vigesimo, scilicet, altare de terra facietis mihi. Istud altare erat in atrio tabernaculi, & non introducebatur in sanctuarium. Causa huius erat immunditia quædam ministrationis, scilicet quia apud altare illud occidebantur animalia, & decoriabantur, & fundebatur sanguis eorum ad basim altaris: Leuit. primo, & tertio, & quarto. Et tamen immundum erat tale fieri in tabernaculo, quod erat magnæ pulchritudinis. In atrio autem, quod erat pars discooperta sanctuarij, & non tam sacra, nec tam præciosa poterat conuenienter fieri. Secundum erat, quia non poterat manere altare æneum in tabernaculo, nam cremaret illud: quod patet, quia in altari holocaustorum æneo erat semper magnus ignis ad cremandum multas carnes, & adipes sacrificiorũ, qui superponebantur. Tabernaculum autem erat paruæ altitudinis, scilicet decem cubitorum solùm, quanta erat altitudo tabularum eius: Exod. vigesimo sexto. Et sic flamma surgens de altari holocaustorum cremaret operimenta tabernaculi, quæ erant cortinæ, & saga cilicina, & pelles arietum, & iacynthinæ: Exod. vigesimo sexto. Item dato quòd non eleuaretur semper tantum flamma, vt cremare posset operimenta, saltem fumus grossus inde consurgens inficeret totam pulchritudinem tabernaculi: quia erat fumus iste crassissimus, & valde contagiosus, cùm esset de adipibus, & carnibus combustis. Nullo modo ergo intra tabernaculum esse debuit, sed in atrio eius foris circa ostium tabernaculi ad latus Aquilonare eius: Leuit. primo. Erat autem ignis perpetuus in isto altari. Nam sacerdos tenebatur semper nutrire illum, subiiciendo ligna per singulos dies: Leuit. sexto, & ibi fiebant omnia sacrificia, siue necessaria, siue spontanea. In templo Salomonis idem modus erat: nam erat altare holocaustorum æneum, in quo fiebant sacrificia. Erat tamen differentia, quia altare, quod erat in sanctuario Moysi erat de lignis setim, & opertum laminis æneis. Exo. vigesimo septimo. Altare autem quod erat in templo Salomonis erat totum æneum, tertio Regum septimo, & infra quarto. Ratio differentiæ est, quia altare Moysi erat portatile, scilicet mouendum erat de lo loco ad locum, & si esset totum æneum non esset portatile in tanta magnitudine, factum fuit ergo de lignis setim, & opertum fuit laminis ęneis,
G & sic portatile erat. Altare autem templi Salomonis, non erat mouendum de loco ad locum, ideo licèt esset magnum, & totum ęneum nihil impediebat. Secundum erat quia altare Moysi erat longitudine quinque cubitorum, & totidem latitudine, & trium altitudine. Altare autem Salomonis fuit longitudine viginti cubitorum, in latitudine totidem, & altitudine decem infra quarto. Ratio differentiæ fuit sicut supra. Nam altare Moysi dato quòd esset de tabulis setim, si esset cubitorum viginti in longitudine, & totidem in latitudine, non esset portatile humeris hominum: imò nec in plaustro, nisi quandocunque portandum foret soluerentur compages eius, quod erat inconueniens: ideo debuit esse minoris quanti-
H tatis, scilicet quinque cubitorum longitudine, & totidem latitudine: Exod. vigesimo septimo. Istud tamen altare Salomonis fuit etiã in atrio templi, & non in templo, sicut altare Moysi fuit in atrio, & non in tabernaculo. Ratio eadem fuit, scilicet propter immũditiam ministrationis, & propter flammam, & fumum, ne inficeret totam pulchritudinem templi, de quo magis dicetur infra quarto. Sacrificia autem, & & omnes cæremoniæ ita fiebant in altari Salomonis sicut in altari Moysi.

De cæremonijs, quę fiebant in altari ęneo.
Quæst. XIII.

I QVAERITVR vlterius, circa cęremonias, quę fiebant in altari isto æneo. Dicendum, quòd cremabantur ibi ea, quæ offerebantur, vel partes eorum. Oblationes autem erant duplices, scilicet quædam de animalibus: & alia de farina commixta aliis rebus. Nam Deus volebat dare pauperibus, & diuitibus facultatem offerendi, & quia pauperes non poterant offerre animalia propter magnitudinem valoris: dabant res parui valoris, de quibus possent offerre, scilicet ꝙ posset fieri oblatio de farina. Et erant quatuor modi oblationis de farina vel pane. Primus erat, ꝙ offerretur farina, & conspergeretur oleo: & tamen non coqueretur, & sic conspersa offerebatur sa-
K cerdoti, qui tollebat pugillum de ea, & totum thus quod cum ea offerebatur, & ponebat in altari ad cremandum. Reliquum autem cedebat in ius sacerdotum, ad hoc, quod ipsi comederent illud. Secundus modus erat, quod offerentur panes cocti de simila, & tunc erant panes azimi. Nam nunquam fermentum offerendum erat Deo. Et cum istis panibus offerebantur simul lagana oleo, liba: & panes azimi, qui offerebantur debebant conspergi etiam oleo, scilicet quòd farina, ex qua formabantur, commisceretur oleo. Tertius modus erat, quòd offerretur sacrificium coctum in sartagine, & ibi frigebatur, et tunc simila ponebatur in sartagine, et frigebatur in oleo, et postea diuidebatur minutatim, et rur-

Duplices erant oblationes.

Quatuor modi oblationis.

sus

ſus fundebatur ſuper eam oleum, et ſic offerebatur. Quartus modus erat, quòd offerretur ſacrificium factum in craticula. Et tunc ſimila coquebatur, vel aſſabatur in craticula, quæ conſperſa erat oleo, & tradebatur ſacerdoti. In omnibus iſtis quatuor modis oblationis accipiebat ſacerdos id, quod offerebatur, & vnum pugillum de illo, ſiue modicum ponebat in altari, vt cremaretur. Reliquum autem cedebat in ius ſacerdotum. De iſtis oblationibus Leuit. ſecundo. Quod autem cederent ſacerdotibus, & æqualiter, patet Leuit. ſexto. Erat autem generale in iſtis oblationibus, & quibuſcunque aliis, quòd nunquam in eis poneretur fermentum, nec mel: quia Deus iſta abhorrebat: & erat generale, quòd in quacunque oblatione poni deberet ſal: Leuit. ſecundo. Alia erant ſacrificia de carnibus. & iſta erant triplicia, ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pacificę, & victimæ pro peccato: holocauſta dicuntur, quia tota cremabantur. Cæremonia autem erat hæc, quia quando quis vellet animal offerre in holocauſtum, introducebat illud in atrium tabernaculi iuxta altare ad oſtium tabernaculi, & ibi illud præſentabat ſacerdotibus, & vnus eorum imponebat manus capiti animalis, ſi eſſet quadrupes, & accipiebat illud de manu offerentis: & tunc ſacerdos iugulabat animal illud. Nam non licebat hoc laicis, nec etiam Leuitis, ſed ſolis ſacerdotibus: & ſiquis vſurpare vellet aliquam de iſtis cæremoniis ſacrificiorum, quæ infra ponentur, occidendus erat. Numeri tertio, & decimo octauo. Sanguis autem animalis ſuſcipiebatur in quibuſdam vaſis æneis, quę vocabantur crateręs, ne flueret in terram, quando iugulabatur, & illum ſanguinem offerebant ſacerdotes alij aſtantes ſacerdoti, qui iugulauerat animal: & ille fundebat ſanguinem per circuitum altaris ad baſim eius: & tunc ipſemet ſacerdos, adiuuantibus eum aliis ſacerdotibus, decoriabat animal, & aperiebat, & euacuabat fimum de inteſtinis, lauabatque ipſa inteſtina, & diuidebat totum animal in fruſta, nihilque de illo auferebatur, niſi cornua, vngues, & pellis, & fimus: quia totæ carnes cum adipibus & inteſtinis omnibus lotus, & capite ac pedibus cremari debebāt in altari ſupponendo prius ligna: & ſic erat iſtud ſacrificium holocauſtum, ideſt totum incenſum: Leuitic. primò. Sola autem pellis animalis proueniebat ſacerdoti offerenti, ſiue facienti cæremonias iſtas: vt patet Leui. ſexto. Offerebantur autem in ſacrificio holocauſtorum interdum volucres, & interdum quadrupedia, & aliqualiter variabantur cęremonię in illis: ſicut patet Leuit. primo. Iſta erat cæremonia holocauſti. Cōſiderandum autem vnum generale circa omnia ſacrificia, ſcilicet quòd ſolùm fiebant ſacrificia de quinq; ſpeciebus animalium, ſcilicet de tribus quadrupedibus, & de duabus volucribus. Quadrupedes erant boues, oues, caprę. Volucres erant columbæ, & turtures, vt colligitur ex toto proceſſu Leuitici. Et non reperietur in toto veteri teſtamento poſt datam legem Moyſi, quòd alia animalia offerrentur. Et ad ſignandum hoc Deus iuſſit Abrahę, quando pepigit cum eo fędus de dando ſibi terram Chanaā, offerre omnia iſta genera animalium: Gen. decimo quinto. Innuens, quod poſteritas ſua, quæ poſſeſſura erat terram Chanaan, ſuper qua nunc fiebat fędus, viuere deberet in ſacrificiis, quæ fierent ſolùm de iſtis animalibus. Ante legem tamen datam fiebat oblatio de multis aliis ſpeciebus animalium. Nam de omnibus animalibus quę munda erant, & ad eſum licita, fiebat ſacrificiū: ſic patet de Noe exeunte de arca poſt diluuium: nam obtulit ſacrificium Deo de omnibus animalibus mundis: Gene. octauo. Et vocabantur animalia munda

A omnia illa, de quibus homines comedebant, vt colligitur Gene. 7. & 8. Aliud erat ſacrificiū pacificum: & vocantur pacifica a pace vel a pacificando: & iſta sūt duplicia, ſcilicet quædam ſunt votiua, alia ad gratiarum actiones. Votiua vocantur illa, quæ ad obtinendum aliquid dantur. Ad gratiarum actiones dicuntur illa, quæ dantur pro ſuſcepto beneficio: iſta diſtinctio ponitur Leuit. ſeptimo. Et cauſa nominis eſt: quia cùm Deus ſit cauſa prima omnium agens ꝑ intellectum, & voluntatem, & diſponit omnia, nihil bonum poſſumus adipiſci, niſi illo decernente. Nihil etiam pęnale nobis euenit, niſi Deo inferente. Amos tertio, ſcilicet. Nō eſt malum in ciuitate quod Dominus non fecerit. Et ſic nullus poterit bo-
B num aliquod obtinere, niſi Deo volente. Ideo quando aliquod bonum obtinemus, videtur nobis Deus pacificatus, quia illud nobis conferre voluit. Et ob hoc cū volumus aliquid obtinere, deſideramus nobis Deū placatum eſſe; vt concedat quòd petimus: & ſic ſacrificium pacificum votiuum offerimus. Si autem aliquid iam obtinuimus, fuit nobis Deus placatus, quia aliàs non potuiſſemus obtinere: & pro illa placatione pacificum ſacrificium offerimus, & vocatur ad gratiarum actiones, quia gratias facimus pro ſuſcepto beneficio. Iſtud ſacrificium poteſt fieri de omnibus generibus quadrupedum, de quibus fit holocauſtum, ſcilicet de bobus, ouibus, & capris. De volatilibus aūt non fit hoſtia pacifica, ſed ſolùm holocauſtum: Leu.
C primo. Et hoſtia pro peccato: Leui. 4. & 12. Non autem fit hoſtia pacifica. Et cauſa huius eſt, quia hoſtia pacifica erat diuidenda in multas partes, quarū quædā proueniebāt Deo, quædā offerēti, quędā ſacerdoti: vt colligit Leui. 3. & 7. Aues tñ non diuidebantur, & ſic iuſſit Deus Abrahę quando obtulit ſacrificium, cùm fieret fędus, quòd diuideret quadrupedes, & non volucres: Gen. 15. Cęremonia hoſtiæ pacificæ quantum ad multa cōſonat cum holocauſto, & in aliis differt. Nam volens offerre hoſtiam pacificā, ducebat animal ad atrium tabernaculi coram altari ad oſtium tabernaculi, & offerebat illud ſacerdotibus: ipſe autem ſacerdos ponebat manum ſuper caput animalis, accipiebatque illud de manu offerentis, & ipſe iugulabat ani-
D mal apud altare, ſuſcipiebaturque ſanguis in crateris, & fundebat ſacerdos in circuitu altaris ad baſim, & decoriabat animal, accipiebatque adipem totum, qui erat in interioribus animalis, & ſuper renunculos, cremabatque illum in altari, carnes autem manebant: Leuitic. tertio. Et ipſę carnes diuidebantur, quia ſacerdos, qui faciebat cęremonias iſtas ſacrificij, accipiebat pectuſculum, et armum dextrum. Reliquæ autem carnes offerenti proueniebāt Leui. ſeptimo. Iſte erat ritus hoſtię pacificę. Conſiderandum vnum generale, quod fiebat in omnibus holocauſtis, & hoſtiis pacificis. Nam cum carnibus animalium offerebantur libamenta: cum carnibus autem ſacrificij pro peccato non offerebantur: vt pa-
E tet Nume. decimo quinto. Erant autem libamenta quidam apparatus ſiue acceſſoria ad carnes ſacrificiorum: & erant quinque, ſcilicet ſimila, vinum, oleum, ſal, & thus: Nume. decimo quinto, et Leuiti. ſecundo. Erat autem differentia inter iſta; quia ſimila, vinum, et oleū ponebantur ſecundum certam menſuram, et conſiderabatur menſura ſecundùm magnitudinem animalis, quod offerebatur, ſcilicet plus cū boue, quàm cum ariete, et plus cum illo, quàm cum agno anniculo, vt patet Num. decimo quinto. Sal vero non ponebatur ſecundum certam menſuram, ſed quantum putaret offerens ſufficere ad condiendum cibum. Thus etiam non ponebatur in certa menſura,

Vnde dicitur ſacrificium pacificum, & ꝙ ſunt duplicia.

Cæremonia hoſtiæ pacificæ.

ra, sed quantum plus vellet offerens dare, quia totum
thus cremabatur in altari, siue paucum, siue multum
esset: quod non fiebat de aliis libamentis, quia quędã
pars eorum dabatur sacerdotibus: Leuit. secundo, et
sexto. In hostiis autem pacificis pręter libamenta
communia, quæ ponuntur Nume. decimo quinto,
ponebantur multa genera panum, scilicet azymorũ,
& aliorum non azymorum: & laganorum oleo litorum,
& frixæ similæ: de quibus patet Leui. septimo.
Et ob hoc communiter, quando in aliquo loco iubẽtur
sacrificia fieri: vel refertur, quòd facta fuerunt, dicitur
cum libamentis suis, & non determinatur, quæ
sunt illa libamenta: eo quòd præsupponitur, quæ sunt
libamenta conuenientia cuilibet sacrificio cognita essent:
cùm lex posuerit regulam de hoc Num. decimo
quinto. Aliud est sacrificium pro peccato, & istud
est vltimum genus sacrificiorum. Et istud habet plures
varietates in cæremoniis quàm holocaustum, &
hostia pacifica. Circa quod considerandum breuiter,
quòd sacrificiũ pro peccato non offerebatur pro quolibet
peccato, sed solùm pro quibusdam determinatis.
Nam non est intelligendum, quòd quandocũque
quis peccaret, & vellet offerre sacrificiũ pro remissione
peccati, quòd offerendo sacrificia remitteretur peccatum,
quia in peccato considerabatur culpa, & pęna.
De culpa dicendum, ꝙ non remittebatur per sacrificium,
nec per aliqua opera cæremonialia veteris testamẽti,
nec etiam noui, sed solũ per contritionem, sicut
dixit Ezechiel, quòd quacunq; hora peccator ingemisceret,
Deus non recordaretur peccati eius. Si autem
Consideretur quantum ad pęnam, Dicendum, quòd
adhuc sacrificia veteris testamenti non habebant efficatiam
aliquam ad remissionem, sed solũ fiebat remissio
ex deuotione offerentis sacrificia: & ista est cõmunis
differentia, quæ ponitur inter cæremonias veteris,
& sacramenta noui testamenti. Nam sacramenta noui
testamenti seipsis sunt promeritoria ad remissionẽ
pęnæ in illis, qui non ponant obicem. Sacramenta
autem, vel cæremoniæ veteres non proficiebant ad
remissionem pęnæ, nisi quis deuotè ageret. Et iam
ex deuotione meritum erat, & non ex sacrificiis: quãdo
tamen fiebant deuotè aliquid de remissione pœnæ
promerebantur, sicut colligitur primo Regum
tertio: cùm dixit Deus contra Heli summum sacerdotem,
& filios eius: Icirco iuraui Heli, & domui eiꝰ,
quòd non expietur iniquitas domus eius victimis &
muneribus vsque in ęternum. Cùm ergo Deus dixerit
de ista iniquitate, quòd non poterat expiari victimis,
& muneribus, videtur, quòd aliqua erat iniquitas,
quæ posset expiari muneribus, & victimis, alioquin
superuacuum esset talia dici. Sed sacrificia pro
peccato erant instituta secundùm legẽ pro certis peccatis,
& non proficiebant directè ad tollẽdum aliquid
de pœna, vel culpa: sed solùm ad obediendum legi,
& exequendum eam. Nam si non offeretur sacrificium
pro illo peccato, Deus infligeret pœnam peccanti.
Et tamen si offeretur sacrificium non merebatur
inde aliquid offerẽs. Et sic verè lex vetus erat onus,
quia magis erat onerosa, & obligatiua quàm vtilis. Sic
dixit Beatus Petrus Actu. decimo quinto, loquens de
cæremoniis veteris testamenti, scilicet: Hoc est onus,
quod nec nos, nec patres nostri ferre potuimus. Vtilitas
autem huius legis erat per quandam subiectionẽ
domare colla indomitorum virorum: vt assuefierent
ad legem perfectæ libertatis, quando postea daretur.
Stante hoc, considerandum vlterius, quòd istud sacrificium
erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato,
& aliud pro delicto; & ista differunt, quia delictũ,
& peccatum differunt. Vocatur peccatum in cõmis-

F sione alicuius mali. Vocatur delictum in omissionẽ
alicuius boni necessarii: vtpote si lex iubebat. quòd quis
tali tempore aliquid offerret, & illud non offerret, erat
delictum: quia omissio erat. Et sic de similibus. Si
lex autem iuberet, quòd non comederet carnes suillas,
& comederet eas quis erat, peccatum: quia erat ibi
commissio. Pro vtroque istorum erat offerẽdum sacrificium.
Sciendum tamen quòd non pro omnibus
omissionibus: nec pro omnibus commissionibus erat
offerendum sacrificium, sed pręcipuè pro cæremonialibus.
Et in iis, quæ erant per ignorantiam. Pro quo
intelligendum, quòd quædã erant peccata, vel delicta
contra præcepta cæremonialia, & alia erant contra
iudicialia, & alia contra moralia, ista peccata distinguũ-
G tur inter se sicut distinguuntur præcepta moralia, cæremonialia,
& iudicialia. Si autem quis peccaret, vel
omitteret contra cæremonialia, aut faciebat scienter
per superbiam contemnendo legem, vel non aspiciẽdo,
vel non intelligendo. Si sciendo & per superbiã,
non erat offerendum aliquod sacrificium pro tali peccato:
sic dicitur Num. decimo quinto, postquam ponuntur
sacrificia pro peccatis per ignorantiam, quòd
anima quę per superbiam peccauerit, peribit de populo
suo, quasi dicat non fiet pro illa aliquod sacrificium
sed peribit de populo. Nam si publicè in contẽptum
legis aliquid faciebat, lapidãda erat. Si autem occultè,
Deus eam deleret de populo infligendo ei pęnas nisi
reipisceret. Et tamen siue publicè, siue occultè peccatum
committeret, non erat pro eo sacrificium faciẽ-
H dum, sed sola contritio liberaret peccantem à culpa,
& fortè a pęna. Si autem committebatur peccatũ per
ignorantiam. s. non aduertẽdo ad id, quod fiebat, vel
si nesciebatur, quòd esset peccatum, siue esset peccatũ
in committendo, siue delictum omittendo: offerebatur
sacrificium siue pro delicto, siue pro peccato. Si
autem essent peccata contra præcepta iudicialia, scilicet
per quæ diriguntur in communicando proximis a
principio, aut peccatum committebatur voluntariè,
aut non, si voluntariè quis læderet proximum, non tenebatur
tunc offerre aliquod sacrificium, sed iudicialiter
puniendus erat peccans. Si tamen peccatum a principio
commissum erat inuoluntariè, postea veniebat
I alicui satisfaciendum, & dolebat de illo: tunc erat
sacrificium offerendum, & aliæ satisfactiones faciendæ:
vt infra declarabitur. Et patet hoc in casibus, qui
habentur Leuit. quinto, & Num. quinto. Si autem essent
pҫcepta moralia. s. præcepta decalogi, & similia, aut
pertinent ad Deum, aut ad proximum. Si ad proximũ,
dicendum est sicut in præceptis iudicialibus, quia vtraque
dirigunt hominem ad proximum. Si autem sũt
pertinentia ad Deum, sicut præcepta primę tabulæ. Dicendum,
quòd siue quis per superbiam scienter, siue
per ignorantiam committeret contra illa, non erat offerendum
sacrificium ad expiationem, sed sola cordis
contritio tollebat peccatũ. Et patet hoc. s. in cultu idolorum,
si quis coluisset idola, vel blasfemasset nomen
K Domini: nam si publicè aliquid istorũ ageret, lapidandus
erat. De idolatria patet, Deu. 17. De blasfemia patet
Leui. 24. Si autem occultè ageret, Deus puniret delinquentem
vel tolleretur peccatum per contritionẽ,
sed non erat offerendum sacrificium aliquod: quia lex
in tali casu non disposuerat aliqua sacrificia fieri. Considerãdum
aũt, quod cũ circa aliquas cæremonias per
ignorantiam aliqui peccauissent, consideranda erat
differentia personarum, & secũdũ hoc erat varius modus
sacrificiorum. Nã aut peccabat summus sacerdos,
aut totus populus, aut princeps terræ, aut aliqua alia persona
priuata. Si peccasset summus sacerdos per ignorantiam,
offerre debebat vnũ vitulum, & ipse portabat
illum

illum in atrium tabernaculi coram altari holocausto-A rum, & ipsemet sacerdos ibi iugulabat eum, & accipiebat de sanguine eius in vase aliquo, & introibat in tabernaculum, aspergebatque septies de sanguine illo contra velum Sancti Sanctorum, non introeundo in Sancta Sanctorum. Tingebat etiam cornua altaris thymiamatum sanguine illo. Reliquum autem sanguinem, qui residuus erat, fundebat ad basim altaris holocaustorum: aperiebat quoque vitulum, & adipem, & pinguedinem totam operientem renes, & vitalia educens ponebat in altari ad cremandum. Carnes autem animalis cum pelle, cornibus, & fimo cremabantur extra locum sanctuarij in loco immundo, vbi cineres effundebantur: Leuit. quarto. Si autem peccaret totus populus per ignorantiam alicuius cæ-B remoniæ, & postea cognosceret peccatum suum, vtpotè quòd violauerat aliquam obseruationem cæremonialem, offerre debebant vitulum, & ducebatur ad hostium tabernaculi. Tunc seniores populi ponebant manus super caput eius, & accipiebat illum sacerdos magnus de manu eorum, & occidebat apud altare holocaustorum inferens de sanguine eius in tabernaculum aspergebat septies contra velum, & tingebat cornua altaris thymiamatum, & deinde fiebat totum quod in oblatione pro peccato summi sacerdotis. Si autem peccaret per ignorantiam princeps terræ, cognosceretque postea peccatum suum, offerebat hircum coram altari holocaustorum, qui sacerdos quem cunque suscipiens occidebat, & tingebat de sanguine C eius quatuor cornua altaris holocaustorum, & reliquum fundebat ad basim: adipes autem, & totam pinguedinem operientem vitalia tollebat sacerdos cremabatque in altari. Ipsę autem carnes omnes proueniebant sacerdoti: Leuit. 6. Si autem peccaret per ignorantiam in cæremonialibus aliqua alia persona priuata, offerebat capram, & fiebant in illa omnes cæremoniæ, quæ fiebant in hirco, quem offerebat princeps pro peccato. De ijs omnibus Leuit. quarto. Ista omnia erant circa peccata, quæ accidunt in cæremonialibus. Circa peccata, quæ fiunt in proximum lædendo illum, tenebantur sæpe ad faciendum sacrificia peccantes. Et tamen sciendum, quòd si quis sponte peccaret contra proximum, tunc non poterat expiari D peccatum eius victimis, sed postea cùm doleret de peccato, & vellet satisfacere, recipiebatur sacrificium. Considerandum tamen, quòd aut quis peccabat contra proximum manifestè: ita vt testibus vinci posset, & tunc puniebatur iudicialiter, si læsus volebat accusare, & condemnare: fiebat enim per leges forales, quæ habentur Exod. vigesimo primo, & vigesimo secundo, & vigesimo tertio. Et in alijs locis, & tunc nullum sacrificium recipiebatur. Si autem peccatum absconditum esset, vel non posset illud læsus probare, tunc habebat locum sacrificium, scilicet, quod quando doleret quis, quòd offendisset proximum, debebat ei, vel hæredibus suis soluere totum in quo læserat, & insuper quintam partem, & offerebat domino arietem. E Etiam si quis inuenit rem proximi, & non restituit, & post aliquantum tempus dolens de peccato suo volebat satisfacere, tenebatur dare, quod inuenit, & insuper quintam partem, & offerebat domino arietem pro peccato. Et si non essent aliqui, qui reciperent illam satisfactionem, applicabatur sanctuario, & pertinebat sacerdotibus: Numeri quinto. Multi de ijs casibus ponuntur Leuit. quinto, & Numeri quinto. Si autem pro delicto offerebatur sacrificiũ, eadem lex erat, quæ de hostia pro peccato, scilicet, quòd vtraque pertinebat ad sacerdotem, qui eam offerebat, Leuit. sexto. Solum differebat in vno, scilicet, quòd hostia pro peccato, quando non cremabatur extra castra, tota pertinebat ad sacerdotes præter adipes. Hostia autem pro delicto tota pertinebat ad sacerdotem præter adipes, & caudam: Leuit. 6. Omnia autem ista genera sacrificiorum pertinebant ad altare holocaustorum. Aliud erat sacrificium, quod non erat in aliquo istorum trium generum, & non immolabatur in sanctuario, nec aliquo modo pertinebat ad altare holocaustorũ, scilicet, ꝙ vitula ruffa cremaretur ad faciendum inde cineres pro aqua lustrationis. Nam cremabatur extra castra in loco immundo, & non adducebatur in sanctuarium ad occidendum, nec ad effundendum, aut aspergendum sanguinem eius: sed solùm sacerdos, qui vitulam iugulabat in campo manens ibi asper gebat de sanguine eius contra locum, in quo erat porta tabernaculi. Cæremonię autem cremationis vitulæ ruffæ, & aquarum lustrationis habentur Numeri decimo nono capitulo. Ista sunt, quæ pertinent ad ritum sacrificiorum, de quibus habetur Leuit. cap. 1. vsque ad nonum, & in alijs locis.

Peccata in proximum quo expiabantur.

De cęremonijs, quę fiebant in altari.
Quæstio XIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm sciatur de generibus sacrificiorum, quæ offerebantur in altari holocaustorum, quæ erant cæremoniæ, quæ fiebant ibi, vel pro qua re offerebantur sacrificia, vel quando. Respondendum est, quòd sacrificiorum quædam erāt necessaria, quædam purè spontanea. Vocantur purè spontanea, quæ nullo vinculo obligationis offerre quis tenebatur, scilicet, nec lege iubente, nec intercidente voto. Et ista erant sacrificia, quæ fiebant ex sola deuotione ad Dei laudem, vel ad obtinendum aliquid, quod petimus, vel ad reddendum gratias pro receptis bonis. Et ista poterant esse holocausta, vel pacificæ hostiæ, vel pro peccato. Raro tamen offerebantur hostiæ pro peccato, nisi ex necessitate legis, cùm quis obligabatur pro aliquo peccato, vel delicto speciali: poterat tamen interdum offerri ad solennitatem oblationis, scilicet, vt offerens de omni genere sacrificiorum daret. Sicut fuit de principibus duodecim tribuum, qui in dedicatione tabernaculi Moysi obtulerunt Moysi solenniter vasa aurea, & argentea, & animalia, & quilibet illorum obtulit aliqua animalia pro peccato, vt patet ex Numeri septimo. Et tamen non erat illa oblatio pro aliquo peccato speciali, quia si inquirantur omnes leges de oblatione pro peccato, Leuit. quarto, & quinto, & sexto, & Numeri quinto, & in alijs locis, non reperietur aliqua, quæ iubeat talia, & tot animalia immolari, quæ, & quot ipsi tunc obtulerunt. Sed obtulerunt sacrificia pro peccato ad solennitatem oblationis, siue esset aliquod genus sacrificij, de quo aliquod non obtulissent. Ista autem sacrificia quæcunque essent, cùm spontanea essent, non habebant aliquid determinatum. Sed poterat quilibet offerre quocunque die vellet. Obligabantur tamen omnes, qui offerre vellent, offerre animalia sacerdotibus ad ostium tabernaculi. Nam si quis in alio loco offerret sacrificium aliquod, erat reus, sicut si humanum sanguinem effudisset: Leuit. decimo septimo, & Deutero. duodecimo. De istis autem sacrificijs multa fiebant quotidie ex deuotione populi. Et potissimè in solennitatibus quando multi ad templum confluebant. Sciendum tamen, quòd in omnibus sacrificijs considerabatur de animalibus, quòd essent munda, scilicet secundùm speciem, quia non poterant offerre de alia specie, nisi de bobus, ouibus, capris, columbis, & turturibus, vt supra decla-

Animalia, quæ in sacrificijs offerenda erant.

declaratum est. Etiam quòd animalia essent munda,
s. non habentia morbum aliquem, vel fœdicitatem:
etiam quòd essent immaculata, idest integra non
diminuta in aliquo membro, vel malo se habentia.
Nam si aliquod animal esset claudum, vel cæcum, vel
haberet caudam amputatam, vel aures, vel haberet te-
sticulos abscisos, aut fractos, vel quamlibet aliam mu-
tilationem haberet, non licebat illud offerre domino:
maximè in sacrificijs necessarijs. De ijs patet Leuit. 22.
Et si aliquando offerretur, Deus irascebatur super hoc
tanquam contemneretur, vt patet Malach. primo, sci-
licet. Si offeratis cæcum, aut languidum, nonne ma-
lum est? offer illud duci tuo, si placuerit ei, aut si acce-
perit faciem tuam. Quasi dicat, non placebit, nec ac-
ceptabit faciem tuam: ita nec ego faciam. De istis au-
tem sacrificijs spontaneis sacerdotes recipiebant iura
sua, nec erat differentia quantum ad hoc, an essent sa-
crificia spontanea, vel necessaria: quia æqualiter sacer-
dotibus iura proueniebant de vtrisque, sed solùm re-
spiciebatur, an essent holocausta, vel pacifica, vel pro
peccato. Nam si aliquod esset sacrificium holocau-
sti, siue esset necessarium, siue spontaneum, non pro-
ueniebat sacerdotibus nisi pellis Leuit. 6. Et sic erat
de hostijs pacificis, & pro peccato. Si autem erant sa-
crificia necessaria, erant duplicia, scilicet, quædam or-
dinaria, & alia accidentalia: ordinaria erant illa, quæ
determinatis temporibus, scilicet certis mensibus, vel
diebus offerenda erant: accidentalia erant, quæ licèt
essent necessaria, non determinabant sibi certum
diem. Ista autem accidentalia adhuc erant duplicia,
quia quædam erant omnino necessaria, ita quòd nul-
lo modo dependebant a voluntate, sicut sacrificia, quę
fiebant pro purificationibus, & similia. Alia erant,
quæ dependebant aliquo modo ex voluntate, sicut sa-
crificia per votum emissa. Nam ista a principio fue-
runt spontanea, facta autem promissione fuerunt ne-
cessaria. Et de istis votiuis dicendum, quòd siue ho-
locausta, siue pacifica, siue pro peccato essent, offe-
renda erant tempore suo, si votum limitauit tempus.
Si autem non limitauit, offerenda erant quàm citius
occurreret alicui opportunitas: quia qui tardabat red-
dere, peccabat, vt patet Deutero. 23. Si autem essent
necessaria non pendentia ex voluntate, erant multi-
plicia: nam quædam erant, quæ imponebantur a lege
in pœnam pro peccatis, siue contra proximum, siue
contra Deum. Et erant varia sacrificia secundùm va-
rietatem personarum peccantium, & peccatorum, vt
declaratum est præcedenti quæstione, & habetur Le-
uit. quarto, & quinto, & Numeri quinto. Alia erant
sacrificia ad inuestigandum peccatum, sicut erat illa
oblatio, quæ vocatur oblatio inuestigans zelotypiam.
Numeri quinto. Alia erant sacrificia non pro pecca-
to, sed ad purificationem aliquarum immunditiarum
legalium. Et sic siquis tangeret immunditiam ho-
minis, scilicet stercus, aut aliquam immunditiam, of-
ferebat sacrificium: vt patet Leuit. quinto, licèt de hoc
opinio est: vt ibi declaratum est. Etiam quando mu-
lier pareret masculum, vel fœminam: expletis quadra-
ginta diebus pro masculo, & octoginta pro fœmina,
offerebat mulier sacrificium, scilicet agnum annicu-
lum, vel par turturum. Leuit. 12. Etiam siquis incide-
ret in lepram, & postea purificaretur, offerre debebat
sacrificium: Leuit. 14. Etiam siquis pateretur fluxum
seminis, & post tempus cessaret, vel mulier pateretur
fluxum sanguinis extra tempora menstruorum, & ces
saret, offerre debebat: Leuit. 15. Item pro consecra-
tione summi sacerdotis, & sacerdotum minorum of-
ferebantur sacrificia: Exod. 29. & Leuit. 8. Et in con-
secratione Leuitarum etiam offerebantur sacrificia:
Numeri 8. In multis alijs offerebantur sacrificia ne-

F cessaria, & tamen erant accidentalia, quia non deter-
minabant prius. Si autem essent sacrificia ordinaria.
Dicendum, quòd quædam erant ordinaria aliàs quo-
tidiana, & alia non. Quotidiana autem erant duo, sci-
licet duo holocausta, quæ offerebantur quotidie: vnū
in mane, & aliud in vespere. Istud autem vocabatur
sacrificium iuge, quia iugiter fiebat. Cæremonia au-
tem istorum sacrificiorum erat, quòd sacerdotes de-
bebant habere de redditibus sanctuarij pro quolibet
duos agnos anniculos, idest, quòd essent minores vno
anno, & poterant esse octo diebus, & supra Leuit. vi-
gesimo secundo, & vnum istorum offerebant in ho-
locaustum in ortu solis, & alterum in occasu. Modus
autem pro holocausto matutino erat, quòd consuma-
G to sacrificio vespertino, quod durauerat tota nocte vs-
que ad auroram, sacerdos tollebat de altari omnia li-
gna, & ignem, & cinerem. Et cùm abstulisset ignem,
& cinerem mundabat totum altare, vt nihil inde de ci-
nere maneret. Ista autem ligna, & carbones ignitos
reducebat ad altare: cineres autem portabat extra
sanctuarium in lebete extra castra ad locum mun-
dum, & ibi cremabat illos, quousque reducerentur in
fauillam. Et cum tollebat sacerdos ligna, & cineres
de altari, erat indutus veste sacerdotali: cùm autem
efferebat eos de sanctuario exuebat vestes sacerdota-
les, vt non iret extra sanctuarium in veste sacerdotali,
& cum rediret sacerdos, ponebat ligna de nouo super
altare, ita vt perpetuaretur ibi ignis, & immolabat
H tunc vnum agnum anniculum in holocaustum, &
istud vocabatur holocaustum matutinum, quia in au-
rora offerebatur. Ante enim illud nullum offereba-
tur, sed post illud omnia, quæcunque offerenda erant
illa die, siue essent sacrificia necessaria, siue spontanea,
& durabat oblatio sacrificiorum vsque ad Meridiem.
De ijs Leuit. sexto. Holocaustum autem vesperti-
num immolabatur ad occasum solis, & cremabatur
tota nocte, scilicet durabat in cremari vsque ad auro-
ram. Nam licèt esset agnus anniculus, qui cito cre-
mari posset, diuidebat eum sacerdos in frusta, & po-
nebat frustatim super prunas, & sic paulisper crema-
batur per totam noctem vsque ad auroram. Et tunc
iterum sacerdos mundabat altare cinere, sicut supra
I dictum est, & inchoabat holocaustum matutinum.
De ijs Leuit. sexto. Scilicet, Hæc est lex holocaustis
cremabitur in altari tota nocte vsque mane. Alia
erant sacrificia non quotidiana, & tamen ordinaria, &
ista erant duplicia, quia quædam replicabantur sæpe
in anno, & alia semel tantum fiebant. Illa, quæ repli-
cabantur erant duplicia, scilicet quædam qualibet
hebdomada, & quædam quolibet mense. Prima
erant sacrificia Sabbathorum. Pro quo sciendum,
quòd tam in Sabbathis duplicabantur sacrificia, quàm
in diebus profestis. Nam quotidie offerebantur duo
agni anniculi pro holocausto matutino, & vesperti-
no. In Sabbathis autem offerebantur quatuor agni
anniculi, scilicet duo pro holocausto iugi. Et duo
K pro solennitate Sabbathi: Numeri decimo octauo.
Alia replicabantur semel in mense, scilicet prima die
mensis, & ista erant sacrificia Kalendarum, vel Neo-
meniarum: Numeri vigesimo octauo. Et tunc of-
ferebant sacrificium iuge, quod nunquam omitteba-
tur. Et si attenderet, quòd illa die esset Sabbathum,
offerebantur sacrificia Sabbathi, quæ erant duplica-
ta, & postea pro Kalendis offerebantur vituli duo,
aries vnus, & agni anniculi septem cum libamentis
suis. Alia erant sacrificia, quæ non replicabantur in
anno, & erant sacrificia quinque festiuitatum, Phase, s.
Pentecostes, dies Clangoris, dies Propiciationis, festū
Tabernaculorū. Festum Phase erat die quartodecimo
mensis primi ad vesperā, & fiebant multę cęremoniæ,
quædam

A quædam illarum pertinebant ad ſacerdotes, & quædam ad totum populum. Immolatio enim Phaſe pertinebat ad totum populum: nam in qualibet domo, vbi eſſent perſonæ ſufficientes ad comedendum agnum anniculum, debebat immolari ad veſperam, & illa nocte comedi cum lactucis agreſtibus, & alijs multis cæremonijs, quæ habentur Exod. 12. & Numeri 9. Sciendum tamen, ꝙ Phaſe non poterat ab Iſraelitis celebrari niſi in loco ſanctuarij, & ob hoc obligabantur omnes cæremoniæ ad ſanctuarium illa die, & ibi ad veſperam immolabatur agnus: Deuter. 16. Et hoc erat, quia iſte agnus paſchalis erat ſacrificium domini: Numeri 9. Et vocatur victima ſolennitatis: Exod. 34. Sacrificia tamen non erant offerrenda, niſi in ſanctuario: Leuit. 17. & Deutero. 12. B In ſanctuario autem immolabantur omnes agni anniculi, quos occidebant Iſraelitæ venientes ad ſolennitatem, & adipes eorum cremabantur in altari, vt colligitur Exod. trigeſimo quarto, carnes autem comedebantur a toto populo. Aliæ cæremoniæ, quæ fiebant a toto populo in eadem feſtiuitate, ſcilicet, quòd per ſeptem dies ſequentes comedebant azymos panes, & non licebat alicui tenere in domo panes fermentatos: Exod. duodecimo. Cæremoniæ aliæ fiebant a ſacerdotibus in feſtiuitate iſta. Et iſtę erant duplices, quædam erant in immolatione ſacrificiorum, & aliæ in oblatione primitiarum. De primitijs dicendum, quòd ſecunda die azymorum quæ erat decimaſexta menſis primi, metebatur vnus manipulus de ſpicis hordeacis adhuc virentibus, & C offerebatur coram domino: Leuit. 23. ante illum diem non licebat alicui mittere falcem in ſegetem: nec facere panes ex illa, nec pultes, nec polenta. Ex illa autem die licebat metere volentibus metere, eodem capitulo. Iſte manipulus torrebatur: quia ſpicæ erant adhuc virentes, & cremabantur ſquamæ granorum, manebantque munda ipſa grana, & illa ſic indurata igne conterebantur in modum farris, & fiebat inde quędam farina groſſa, ſuper quam fundebatur oleum, & ponebatur thus, & pugillum vnum illius ponebat ſacerdos in altari ad cremandum, & totum thus, reliquum perueniebat ſacerdoti: Leuit. ſecundo. Aliæ erant cæremoniæ ſacrificiorum in Phaſe. Pro quo D ſciendum, quòd in quolibet die Phaſe, & ſeptem ſequentium azymorum offerebatur domino ſacrificium iuge, & mane, & veſpere, & inſuper die illa, qua eueniebat Sabbathum offerebantur ſacrificia Sabbathi, & pro ſolennitate Phaſe offerebantur duo vituli, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi: Numeri vigeſimo octauo. Secundum erat feſtum Pentecoſtes, quod etiam vocatur Hebdomadarum, ſicut infra declarabitur in quadam quæſtione, & in iſto fiebant duplices cæremoniæ, quarta primitiarum, & aliæ ſacrificiorum. Primitiæ erant in feſto iſto, quod de qualibet domo Iſraelitarum offerrentur duo panes triticei domino, continentes duas decimas, eo quòd iam cæperat meſſis triticea, & poterant haberi noui panes de tritico: Leuit. vigeſimo tertio. E Cæremoniæ ſacrificiorum illa die erant, quòd offerretur ſacrificium iuge primò, quod nunquam omittebatur, deinde ſi accideret in Sabbatho, quòd etiam duplicaretur iuge ſacrificium propter Sabbathum, & poſtea offerebantur ſacrificia competentia illi diei, ſcilicet duo vituli, & vnus aries, & ſeptem agni anniculi: omnes in holocauſtum cum libamentis ſuis, & inſuper vnus hircus pro peccato, & iſte hircus etiam offerebatur in Kalendis, & in Phaſe: licèt de hoc ſupra non dixerimus. Tertium erat feſtum Clangoris, quod fiebat prima die menſis ſeptimi, & in illo ſola ſacrificia fiebant, ſcilicet, primò ſacrificium iuge, deinde ſi accideret in Sabbatho duplicabantur ſacrificia propter Sabbathum, &

Sacrificia Phaſe.

Sacrificia Pentecoſtes.

Sacrificia ... Clangoris.

A poſtea omnia ſacrificia competentia diei, Kalendarum, offerebantur etiam die iſto, cùm ſemper iſte dies eſſet in Kalendis Septembris: & nouiſſimè offerebantur ſacrificia competentia huic diei, ſcilicet vnus vitulus, & vnus aries, ſeptemque agni anniculi in holocauſtum, & hircus pro peccato cum libamentis ſuis: Numeri vigeſimo nono. Pro alijs feſtiuitatibus præcedentibus habetur Numeri 28. Quartum feſtum erat dies Propitiationis, vel Expiationis: cauſa nominum infra declarabitur in alia quæſtione. Et in hac die fiebant duplices cæremoniæ, ſcilicet, quædam à toto populo, & quædam a ſacerdotibus. A toto populo fiebat ieiunium generale, ſcilicet, quòd illo die affligebant animas ſuas, nihil comedendo tota die, B incipiendo ab occaſu ſolis nonæ diei vſque ad ſolis occaſum decimæ diei, & diſcalciati die illo incedebant, & nulla delectatione fruebantur, & ſiquis illa die non ſe affligeret, peribat de populo Iſrael: Leuit. 16. & 23. Cæremoniæ pertinentes ad ſacerdotes illa die erant duplices, quædam pertinentes ad Expiationis ritum. Et aliæ pertinentes ad ſolennitatem diei. Primæ iſtarum erant, quòd ſacerdos magnus iſta die ſub neceſſitate facturus erat cæremonias Expiationis, & iſtud erat ſpecialius quàm in toto anno. Nam nulla die anni obligabatur ſummus ſacerdos facere cæremonias niſi iſta die: Leuit. 16. & ad Hebræos 9. Ritus autem erat iſte, quòd ſummus ſacerdos indueretur illa die ſolùm veſtibus ſacerdotis minoris, ſcilicet fęminalibus C lineis, & tunica linea, & cidarim imponeret capiti, & offerret vnum arietem domino in holocauſtum: deinde vnum vitulum pro ſe, & tota domo ſua offerret pro peccato ſpecialiter, & in iſto vitulo fiebant cæremoniæ, quæ poſitæ fuerunt præcedenti quæſtione, & habetur Leuit. 4. ſcilicet, quòd aſpergeretur de ſanguine eius ſepties contra Sancta Sanctorum, & tingerentur cornua altaris thymiamatum, & reliquus ſanguis funderetur ad baſim altaris. Nunc autem non introibat ſacerdos magnus in tabernaculum illico, vt occidiſſet vitulum, ſed occidens eum ſanguinem illius, & educens pinguedinem vitalium, & adipes ad cremandum in altari, carnes cum pelle, cornibus, & fimo cremari faciebat extra caſtra: deinde tota multitudo Iſ- D raelitarum, quæ præſens erat offerebat duos hircos, ſcilicet aliquis de ſenioribus loco totius multitudinis offerebat illos, & ponebantur duæ ſortes ſuper illos, ſcilicet vna pro domino, & alia pro capro emiſſario, & cui eueniret ſors Domini offerebatur, & oſtendebatur pro peccato. Cui autem eueniebat ſors capri emiſſarij, ideſt, vt eſſet emiſſarius, mittebatur in deſertum. Prius tamen ſacerdos magnus confitebatur ſuper caput eius omnia peccata populi, & tunc erat homo paratus, qui portaret caprum illum in deſertum, & videbatur ille caper portare ſuper ſe omnia peccata populi, quæ ſacerdos magnus fuerat ei confeſſus, & dimittebat homo hircum illum in deſerto inter feras, qui nunquam redibat, ſed lacerabatur à feris, & E ſic putabant Iſraelitæ deleta eſſe peccata ſua. Vocatur autē iſte caper emiſſarius, quia mittebatur in deſertum: quo emiſſo per hominem ad hoc paratum, faciebat quod ſupra enarrauimus, ſcilicet occidebat vitulum pro peccato ſuo, & domus ſuæ, & hircum pro peccato totius populi, & de ſanguine illorum inferebat in tabernaculum, introibatque iſta die ſolùm in Sancta Sanctorum, & quando intrabat ferebat in vna manu crateram plenam ſanguine hirci, & vituli, quos immolabat, & in alia ferebat vnum thuribulum plenum prunis, & thimiamate multo, vt vapor craſſus inde exhalans operiret totam domum Sancti Sanctorum, & non poſſet videre ſacerdos magnus gloriam Dei latentem ſuper propitiatorium

inter alas Cherubim, vbi audiebatur vox loquentis, & aspergebat tunc sacerdos de sanguine illo septies contra propitiatorium, & orabat ibi, quærebatque aliquid à Deo super statu, vel peccatis populi, & respondebatur ei, & ob hoc iubebat Deus, ꝙ quando introiret summus sacerdos in Sancta Sanctorum, nullus hominum esset in tabernaculo exteriori, ne audiret Deū loquentem cum sacerdote magno intra Sancta Sanctorum. Expletis his egrediebatur sacerdos de Sancta Sanctorum ad partem exteriorem tabernaculi, vbi erat altare thymiamatum, & tingebat cornua illius sanguine hirci, & vituli, quem ferebat in cratera, & sic egrediebatur de tabernaculo ad atrium, vbi erat altare holocaustorum, & tunc tollebat de vitulo, quem pro peccato suo, & domus suæ immolauerat adipem, & totam pinguedinem vitalium ad cremandum in altari. De hirco autem quem immolauerat pro peccato populi idem faciebat, & vitulum faciebat cremari extra castra in loco immundo: ipsum autem hircum accipiebat in ius suum, vt ipse, & filij sui comederent carnes eius: Leuit. 10. Et hoc facto sacerdos exuebat se vestibus lineis, quas acceperat, & lauabat totam carnem suam. Et rursum accipiebat vestes suas, & vestes pontificales. Nam prius solùm habuerat vestes sacerdotis minoris, & hoc modo consumabantur cæremoniæ Expiationis. Sequebantur tunc cæremoniæ secundæ pertinentes ad solennitatem diei, & primò offerebatur agnus anniculus pro iugi sacrificio, qui an fortè oblatus esset antequam inciperent omnes cæremoniæ supra positæ non apparet. Deinde si accideret festum illud Sabbatho, offerebantur sacrificia duplicata pro Sabbatho, & postea sacrificia diei illius, quæ erant vnus vitulus, arietes septem, agni anniculi in holocaustum, & hircus pro peccato, cum libamentis suis: Num. 29.

Sacrificia festi Tabernaculorū seu Scenophegiæ.

Quintum & vltimum festum erat Tabernaculorum, siue Scenophegiæ: & istud durabat ꝑ octo dies, scilicet septem pertinebant ad solennitatem, & octauus erat cætus, & colectarum, Leuit. 23. & Deut. 16. Sacrificia autem fiebant hac die, primò sacrificium iuge, deinde sacrificium sabbathi in quacūque die istarum esset sabbathum: deinde sacrificium pertinens ad istū diem, scilicet tredecim vituli, duo arietes, quatuordecim agni anniculi in holocaustum cum libamentis suis, & hircus pro peccato. Istud erat prima die tabernaculorum, quæ erat dies quartadecima: die sequenti, & omnibus alijs vsque ad septimam huius solennitatis offerebantur sacrificia ista, & totis diebus duo arietes, & quatuordecim agni anniculi offerebantur, & in hoc erat æquale sacrificium septem dierum: sed diminuebatur quotidie vnus vitulus, scilicet prima die tredecim vituli, secundò duodecim, & sic consequenter quousque die septima offerrentur iam septem vituli: Num. 29. Circa omnes cæremonias sacrificiorum, & solennitatum plurima dubia possunt occurrere, quæ pro maiori parte declarata sunt in locis, vbi tractantur istæ materiæ, scilicet in locis, quæ allegantur: quia aliàs oporteret repeti totum Leuiticum.

De causis festiuitatum, quæ supra ponuntur.

Quæstio XV.

QVAERITVR vlterius, circa istas festiuitates supra positas de causis earum, & licèt plenius in locis proprijs dictum est, saltem sentētialiter aliquid hic tangetur. Et, vt declaratum est præcedenti quæstione, quædam festiuitates erant, quæ replicabantur, & aliæ non: quæ replicabantur erant duplices, scilicet, quędam qualibet hebdomada, sicut Sabbatha, alia quolibet mense semel, scilicet Kalendæ, alia non replicaban-

F tur, scilicet quinque, Phase, Pentecostes, Clangor, Expiatio, Tabernacula. Cōsiderandum est autem vnum commune circa omnia hæc, scilicet de obseruatione istorum festorum. Et dicendum, ꝙ omnia hæc erant festa vacatiua, ita ꝙ in eis operari non licebat præterquam de Kalendis, de quibus est aliquale dubium, an erat dies vacatiuus, an non: de quo tamen declarauimus Numeri vigesimo quarto, & primo Regum vigesimo, & quarto Regum octauo. De omnibus alijs dicitur, quòd non licebat in eis facere aliquod opus seruile; Leuit. vigesimo tertio, & Nume. 28. & 29. Erat tamen differentia: quia Sabbathum erat maioris obseruationis quàm omnia hæc festa. Nam de die Sabbathi dicitur, ꝙ nullum omnino opus in eo fieret, etiam ꝙ non accenderetur lumen in domibus

G Hebræorum: Exod. trigesimo primo, & trigesimo quinto. De alijs autem festiuitatibus dicitur, quòd non fieret in eis aliquod opus seruile: Leuit. vigesimo tertio, & Nume. 28. & 29. Differentia autem inter opus seruile prohibitum, & omne opus prohibitum est, ꝙ cum prohibeatur omne opus absolutè, non licebat succendere lumen ad parandum cibos, nec parare cibos aliquos, sed ex præcedenti die paratos comedere, vel cibos sine paratione manducare. Et cùm prohibebatur opus omne seruile, omnia opera erant prohibita præter ciborum apparationem, & omnia, quæ sunt accessoria ad hoc: vt patet Exod. duodecimo. Nam ibi agitur de Phase, de quo dicitur Leuit. vigesi-

H mo tertio, & Num. vigesimo octauo, quòd nullum opus seruile fieret in eo: & Exod. 12. dicitur, quòd nullum opus fieret in eo exceptis ijs, quæ ad cibum pertinent. Ergo de generalitate omnis operis solùm excipiebatur paratio ciborum ad hoc, quòd omne opus, & opus seruile coinciderent. Item patet, quia de Sabbatho dicitur Exod. 35. quòd non licebat succendi ignem in tabernaculis Hebræorum, & negabatur tunc omne opus. Ergo prohibendo omne opus prohibebatur paratio ciborum, & succensio ignis: prohibendo opus seruile prohibebantur omnia opera præter ciborum parationem, & accessoria ad hoc. Et sic in omnibus istis festiuitatibus licebat parare cibos. In Sabbatho autem non. Quæ autem vocen-

I tur opera seruilia, & an opera generatiuę potentiæ, & aliarum naturalium, & sensitiuarum sint seruilia, & quomodo in sola potentia, & organo motiuo reperiatur opus seruile, & cur, & omnia ferè, quæ pertinent ad cęremonias obseruationis istorum tam in nouo, quàm in veteri testamento, cùm plurimis dubijs declarata sunt latissimè Exod. 12. & ibi vide. Circa causas obseruationis, vel institutionis istarum festiuitatum, nunc considerandum est, & dicendum est, quòd quædam festa habuerunt causam institutionis, quæ solùm semel fuit, & ista festa non reputantur nisi semel in anno fiant. Alia habuerunt causam quæ iteratur, ideo ipsa festa iterantur. Primum autem festum est Sabbathum, & causa huius fuit, vt recordaretur homo

K creationis omnium rerum, & gratias Deo redderet de esse nobis communicato per creationem: quia istud est maximum bonum. Nam Deus creauit, & ornauit omnia sex diebus, & die septimo requieuit: ideo nos requiescere debebamus illo die ad memoriam quietis diei, quia cognita quiete cognoscebamus operationem præcedentem, cuius finis erat quies, & ista causa ponitur Gene. primo. Et etiam cùm præceptum de Sabbatho datum est Exod. vigesimo, & trigesimo primo, & Deuter. quinto: ponitur ista causa. Et valde rationabile fuit, quia festa celebrantur ad memoriam aliquorum beneficiorum susceptorū. Primum tamen, & maximum beneficium fuit creationis: quia per illud communicatum est nobis esse,

A esse, quod est totius boni fundamentum. Et sic etiam Sabbathum inter omnia festa primum positum est. Sed obijcietur, quia Sabbathum non debebat replicari, sed semel in anno replicari aliàs celebrari. Causa sua fuit semel, scilicet creatio rerum, ideo festum semel in anno fieri deberet. Dicendum, ꝙ causa remota, vel partialis celebrationis Sabbathi fuit semel tantùm, & tamen causa immediata, vel totalis replicatur. Quod patet, quia non solùm fuit causa ipsa creatio, sed quies diei septimi à creatione, & quia dies septimus replicatur qualibet hebdomada, debuit qualibet hebdomada celebrari istud festum. Alia etiam est causa: quia Deus voluit, quòd homines attenderent circa cultum eius, & redderent ei gratias pro susceptis beneficijs. Istud autem esse non poterat si omnes dies essent con-

Cur Sabbathū nō semel celebrabatur.

B cessi ad laborem, quia homo laboriosis operibus intricatus, circa Deum & gratiarum actiones considerare non valet: debuit ergo dari dies vacatiuus in qua homines cessantes ab omnibus occupationibus soli Deo libere intendere possent. Et ista dies debuit esse frequēter. Nam non conueniebat semel tantùm in anno fieri, quia in tanto tempore homo obliuisceretur beneficiorum Dei, & sic fuit conueniens, ꝙ fieret qualibet hebdomada. Ratio tamen quare potius fuit die septimo quàm alijs, fuit, quia die septima requieuit Deus ab omni opere creationis: ideo hac die aptius, & rationabilius fieri debuit. Circa festum Kalendarum considerandum, ꝙ vocatur Kalendarum, vel Neomeniæ, & nomen Kalendarum tractum est à modo loquen-

C di Gentilium, qui principia mensium Kalendas vocāt, & sic nos hodie tenemus in vsu. Hebræi autem non ponunt principia mensium determinata, ita vt vbi vno anno incipit mensis primus, vel secundus, ibi sequenti anno incipiat, sicut nos ponimus: nam tūc possent coincidere principia mensium Hebræorum cum mensium nostrorum Kalendis, & vocaremus conuenienter principia mensium suorum Kalendas: non est sic, quia ipsi habent menses lunares, & illi variantur. Nam si contingat, ꝙ mensis primus Hebræorum inciperet nunc prima die Martii, sequenti anno inciperet decimaseptima die, vel decimaoctaua Februarij: eo ꝙ numeri lunares sunt minores solaribus vndecim diebus. Non ergo propriè vocamus Kalendas festiuitates, quę

D sunt in exordijs mensium Hebrçorum, sed ex quadam appropriatione ad exordia mensium Latinorum. Vocantur alio modo Neomeniæ, & istud est nomen conueniens. Neomeniæ interpretatur nouus defectus Lunæ, a neos, quod est nouum, & mene, quod est defectus: quasi nouus defectus, scilicet luminis Lunæ. Nā tunc est noua luminatio, quando Luna deficit lumine introeundo sub radios eius, & sic vocatur interdum in scriptura: vt patet Psal. 80. Buccinate in Neomenia tuba in insigni die solennitatis vestræ. Etiam Isai. primo dicitur: Neomeniam, & Sabbathum, & alias festiuitates non feram: iniqui sunt cætus vestri. Quare autem in nouilunio fit festum, cùm per hoc videantur homines inclinari ad honorandum Lunam, & si deberet

Neomēia interpretatur nouus defectus Lunæ.

E fieri festum pro Luna, cur non potius pro Sole, cùm sit excellentior, & maiora bona per eum recipiamus, & si pro Luna debebat fieri festum, cur potius in nouilunio quàm alio tempore: quia potius videtur debere fieri in plenilunio, quia tunc ipsa pulchrior est: declaratum est latè præcedenti lib. c. 23. quæstione vltima. Circa festum Phase dicendum, ꝙ erant duæ festiuitates simul, scilicet, Phase, & Azimorū, sicut dicitur Leuit. 23. Mense primo quartadecima die mensis ad vesperum Phase Domini est, & die quintadecima solennitas est azymorum: habebant autem istæ duæ festiuitates duas causas distinctas. Nam Phase fiebat ad memoriam liberationis Israelitarum de Aegypto. Cùm

De festiuitate Phase

A enim Deus voluit educere de Aegypto Israelitas die quartadecima mensis primi, iussit, ꝙ in qualibet domo immolaretur vnus agnus, & de sanguine illius poneretur in portis, & superliminaribus & quando veniret illa nocte angelus percutiens ad occidendum primogenita Aegyptiorum, & discurreret per noctem per singulas domos, videretque sanguinem in portis, transiret domos illas, & iret ad alias, quæ non essent sanguine tinctę: ibique occideret primogenita. Et quia videns angelus sanguinem in portis non occidebat primogenita illius domus, & transibat ad aliam, vocabatur festum istud Phase, idest transitus: non quidē, ꝙ Israelitæ transierunt de Aegypto in terrā Chanaan, sicut quidam rudes opinantur, sed quia angelus per-

B cutiens transibat dimittens domos, quæ erant sanguine signatæ: etiam Phase, siue picea in Hebræo aliquo modo signatur claudum, quia picea est nomen claudum signans, & sic faciebat angelus percutiens: quia sicut claudus vno pede firmiter tempore nititur, & altero non, sed super baculum: ita angelus vnam domum percutiebat, & aliam in medio dimittebat. De causa tamē istius festiuitatis in alio sensu declarabitur sequenti quæstione. Alia erat festiuitas Azymorum, quæ incipiebat die quintadecima mensis primi, & durabat septem diebus continuis: Exod. 12. & Leuit. 23. & Deut. 16. in his diebus comedebant Israelitę panes azymos, & non debebat aliquid fermentatum apparere in domibus eorum, & vocabatur iste panis afflictio-

De festiuitate azymorum.

C nis: Deut. 16. Septem diebus comedetis panem afflictionis. & hoc quia erat iste panis insipidus, & grauis stomacho, nec sanitati corporis conueniens. Causa huius fuit memoria exitus de Aegypto cum magna celeritate. Nam Israelitæ exituri erant de Aegypto quintadecima die mensis primi, & cùm media nocte diei præcedentis percussisset angelus omne primogenitum in terra Aegypti, ita ꝙ non esset domus in tota Aegypto, in qua non iaceret aliquis mortuus: Exo. 12. surrexit Pharao media nocte, & compulit festinatò Israelitas recedere. Et cùm illi parassent massam ad formandos panes, & coquendos, vt haberent cibos in via, non potuit massa fermentari prementibus Aegyptijs, & festinato exire compellentibus, ideo massam azimā

D tulerunt ligantes eam in palijs, & postea in via coquebant de illa panes super ignem, & sic comedebant azymos. Ad memoriam ergo huius liberationis, & exitus de Aegypto, qui fuit in velocitate magna, & propere, quolibet anno septem diebus azyma comedebant: vt patet Deuter. 16. scilicet. Septem diebus comedes absque fermento afflictionis panem: quoniam in pauore egressus es de Aegypto, vt memineris diei egressionis tuæ de Aegypto omnibus diebus vitæ tuæ. Circa festum Pentecostes dicendum, ꝙ fiebat quinquaginta diebus post festum Phase: & vocatur festum Pentecostes, vel hebdomadarum: Leuit. 23. & Numeri 28. Et dicitur Pentecostes a quinquaginta diebus, a penta, quod est quinque, & coste, quod est de-

De festiuitate Pentecoste.

E cem: quasi quinque decies. Sic enim vocamus Pentecostem nostram solennitatem Spiritus Sancti missionem: quia est dies quinquagesimus post Pascha Resurrectionis Domini. Et vocatur festum Hebdomadarum, scilicet, septem Hebdomadarum: eo quòd computabantur septem Hebdomadæ ab illa die, qua manipulus spicarum virentium offerrebatur: quia illa dies erat tertia azymorum, & in fine illarum Hebdomadarum erat Pentecostes: & ad idem redit, quia septem Hebdomadæ faciunt dies quadraginta, & nouem, & dies sequens erat quinquagesimus, vel Pentecostes. Ista solennitas durabat vnica die, & offerrebantur in ea primitiæ panum triticeorum: Leuitic. vigesimo tertio, & ob hoc etiam vocabatur

festũ istud festum primitiarum Nu. vigesimo quarto. Causa autem huius solennitatis putatur à quibusdam fuisse datio legis, s. quia quinquaginta diebus post exitum de Aegypto data est lex, & tamen in hoc est contentio, quia vt declaratum est Exo. 19. potius videtur, ꝙ fuerit data die quadragesimoseptimo ab exitu de Aegypto. Tenendo autem, quòd die quinquagesimo data est lex, dicetur ꝙ ad honorem legis dationis ista solennitas fuerit introducta. Si autem dicatur, ꝙ fuit data lex die quadragesimoseptimo, dicetur, ꝙ fuit ista solennitas introducta ad honorem primitiarum, s. vt illa die Israelitæ darent primitias de messe triticea. Nã de qualibet domo dabantur duo panes triticei, quorũ quilibet continebat vnam decimam similæ, idest vnũ gomor, quod erat decima pars Ephi. Exo. 16. & ista videtur vera causa institutionis festiuitatis huius ꝓpter duo, vel tria. Primò, quia si propter dationem legis ista solennitas fieret, cùm datio legis fuerit aliquid famosum, fieret mentio, ꝙ propter illam fiebat: & tamẽ in nullo loco hoc tangitur, quamquam in multis de ista festiuitate agatur, ergo non instituta fuit propter hoc. Secundum est, quia oportet, ꝙ die quinquagesimo ab exitu de Aegypto fuisset legis datio, & tamen potius videtur, ꝙ fuerit die quadragesimoseptimo, vel quasi, vt probatum est Exod. 19. Tertiò, quia festiuitas ista accipit nomen à primitijs, & non accipit nomen à datione legis. Nam Num. 28. vocatur ista festiuitas primitiarum, vel primitiuorum: & in nullo loco vocatur festiuitas dationis legis: ergo propter primitiarum solutionem instituta est, & non propter datam legem. Quartò patet, quia in omnibus festiuitatibus quantum ad nomina sua, vel ad cæremonias aliquas signatur causa institutionis illarum, sicut patet de Phase: quia ex nomine signat, ꝙ fuit propter liberationem ab angelo percutiente in Aegypto, cùm Phase sit transitus. Etiam ex cęremonijs suis: nam immolatur agnus sicut immolatus fuit in Aegypto nocte illa, qua angelus percutiens transiens per domos Israelitarũ, & videns eas sanguine tinctas, neminẽ ibi percutiebat: sic etiam in festo Tabernaculorum. Nam apparatus frondium, & mansiunculæ factæ in loco patenti ostendunt, ꝙ fuerit pro habitatione Israelitarum in vmbraculis in deserto, & sic de alijs. Et tamen in festo Pentecostes nomẽ ipsum non signat dationem legis, cùm vocetur festum Pentecostes, vel Hebdomadarum. Sed potius vocabulum suum signat, ꝙ instituta est, pro solutione primitiarum, cùm vocetur festum primitiuorum. Num. 28. Dicendum ergo videtur, ꝙ instituta est ad solutionem primitiarum, quia tunc incipiebat messis triticea, & quia de tritico est præcipua sustentatio humana, iustum erat solennes primitias dari de illo. Et sic dabantur de qualibet domo duo panes duarum decimarum. De hordeo autem paruæ primitiæ dabantur, scilicet, vnus manipulus spicarum virentium de toto Israel: Leuit. 23. c. Circa festum Clangoris dicendum, ꝙ illud erat die prima mensis septimi, s. Septembris, cùm incipiant Hebræi menses in Lunatione Martij, & coincidebat festum Clangoris cum Kalendis, cùm prima dies cuiuslibet mensis esset dies Kalendarum, vel Neomenię. Causa autem huius festiuitatis magis occulta est, quàm aliarum, eo ꝙ sacra scriptura nihil tangit de hoc. Quidam autem dicunt, & communiter est positio Hebræorum, ꝙ ista festiuitas instituta fuit ad memoriam liberationis Isaac. Nam quando Deus dixit Abrahæ, ꝙ immolaret filium suum Isaac, & extendisset manum ad immolandũ, prohibitus est dicente angelo: Ne extendas manum tuam super puerum, & ostensus est tunc aries inter vepres, & illum immolauit Abraham: Gen. 22. c. Dicunt autem, ꝙ ad memoriam liberationis huius, & arietis, qui immolatus est ꝓ Isaac

De festo Clãgoris.

F fiebat festum istud Clangoris. Et ob hoc clangebatur
buccina arietina. Dicendum, ꝙ ista positio est nimis
remota à probabilitate. Primò, quia non videtur, ꝙ ꝓ
liberatione Isaac aliquid offerretur, eo ꝙ liberatio illa
non fuit beneficium datum toti populo Hebræorum,
sicut erant beneficia signata per alias festiuitates, s. per
Phase: Tabernacula, & Expiationem, si fuit beneficiũ
personale, & fuit antequã inciperent Israelitæ esse po-
pulus. Secundò patet, quia si ista festiuitas fuisset pro-
pter liberationem Isaac instituta signaret in nomine,
vel in aliquibus cæremonijs istud. Et tamen nõ signat.
Nam nomen suum signat buccinationem, s. clangor.
Et Hebræi vocant illam festiuitatem Corim. Nos au-
tem honestius vocamus eam festiuitatem Clangoris,
G vel buccinæ. In cæremonijs etiã nihil signatur de hoc:
quia die illa fiebat buccinatio in sanctuario. Et sic fit
nunc in synagogis Iudæorum vbicunque maneant.
Etiam fiunt sacrificia sicut in alijs solennitatibus, ista
autem nõ indicant liberationem Isaac. Dicendum er-
go videtur, ꝙ fuit ista festiuitas propter liberationem à
seruitute, quę inter Israelitas fiebat. Nam de septem in
septem annos celebrabatur annus remissionis, & qui-
libet Hebræus, qui erat seruus alterius, exibat liber an-
no illo: nisi fortè propter vxorem, & filios vellet ma-
nere in seruitute, quia tunc manebat vsq; ad Iobelęũ.
Exo. 21. & Deut. 15. etiam septimo anno fiebat remis-
sio omnium debitorum. Si quis enim mutuasset alte-
ri pecuniam, vel ea, quæ sub mutuo cadunt, & non pos
H set soluere, maneretque obligatus vsque ad septimum
annum liberabatur à debito anno septimo: Deut. 15.
Etiam fiebat liberatio in Iobelæo, qui erat annus quin-
quagesimus. Nam tunc omnes res venditæ redibant
ad primos possessores, & siquis erat seruus redibat in li
bertatem: Leuit. 25. & in anno Iobelęi ad prædicandũ
libertatem clangebatur buccina in omnibus finibus
Israel: & ad ostendendum illam libertatem, & congra
tulationẽ de ea, fiebat festum Clangoris, & hoc patet
ex duobus. Primò, quia in anno remissionis, s. Iobelæi
clangebatur buccina in vniuersa terra: Leuit. 25. sicut
clangebatur in festiuitate Clangoris. Secundò, quia
quando erat annus remissionis, & debebat buccinari
ad prædicandum libertatem: incipiebat buccinatio in
I die Clangoris, vt colligitur Leuit. 25. Sed dicetur, ꝙ
istud festum Clangoris solùm deberet fieri anno quin-
quagesimo, quando erat Iobelæus, & prædicabatur li-
bertas, & non quolibet anno, & tamen fiebat quolibet
anno, ideo videtur, ꝙ non fiebat propter hoc. Dicen-
dum, ꝙ propter illã libertatẽ, licèt non fieret quolibet
anno, tamen ad solennitatem illius libertatis, quę fieri
debebat anno quinquagesimo, quolibet anno fiebat
festum Clangoris, & clangebatur buccina eo tempo-
re, quo anno Iobelæi debebat incipi clangi buccina ad
prædicandum libertatem. Circa festum Expiationis
manet dubium de causa institutionis, & dicendum, ꝙ
istud festum erat die decima mẽsis septimi, s. Septem-
bris: & durabat vnica die, & illa die omnes Israelitæ af-
K fligebant se ieiunando, & abstinendo ab omni delecta
bili: Leuit. 16. & 23. Causa autem huius festiuitatis pa-
tet ex nomine: nam vocatur dies expiationis, vel propi-
tiationis. Et vocatur expiatio, quia expiabantur, idest
mundabantur omnia peccata Israelitarum: nam sicut
habetur Leuit. 16. & declaratum est præcedenti quæ-
stione, die illa offerrebantur inter alia duo hirci à toto
populo, & vnus hircus occidebatur pro peccato, alius
verò efficiebatur emissarius: nam summus sacerdos
confitebatur peccata totius populi super caput hirci, &
mittebat illum in desertum per hominem paratum
ad hoc, & dicebatur hircus portare omnia peccata po-
puli in solitudinem: eodem capit. ad remissionem au-
tem, vel emundationem fiebat festum Expiationis.
Voca-

De … expia[…]

Vocatur etiam festum propitiationis à propitiando, A idest miserendo: quia Deus miserabatur peccatis totius populi remittendo illa, & ponendo super hircum. Festum ergo istud erat valde necessarium, quia nihil est magis necessarium homini quàm remissio peccatorum, sine qua non potest habere vitam æternam, & ista remissio non fiebat in alia festiuitate, nisi in ista, ideo erat valde necessaria. De remissione autem peccatorum Israelitarum, an verè die illa fieret, & an proficeret ad aliquid confessio illa peccatorum, quæ fiebat super hircum, & cur fiebat si non proderat, & plurima alia dubia circa hoc, declaratum est latissimè Leuit. 16. Dicunt autem communiter Hebræi, ꝙ illa die sedet Deus ad iudicandum, & distribuit cuicumque homini, quid toto illo anno habiturus sit mali, vel boni: & propter hoc illa die se affligunt, vt Deus misereatur eorum, & bonam distributionem eis faciat. Vnde in tantam insaniam Iudæi quidam prorumpunt: quia cùm habeant aliquos filios, vel amicos charos, illa die fundunt super capita eorum sanguinem alicuius animalis, quasi ad obuiandum amaræ sorti, quā Deus illo anno illis distribuit, scilicet, quod in illo anno aliquis sanguis super eos venturus sit intelligatur de sanguine illius animalis, quem fundunt super capita charorum. Sed istud omni insania dementius est. Nunquid enim si Deus aliquid de nobis disponit, propter auguria nostra, & superstitiosas obseruationes mutabitur penitus? absurdum est. De hoc tamen latius declaratum est Leuit. 16. Dicendum autem, ꝙ die illa C non fiebat aliqua remissio peccatorum potius quàm alijs diebus, sed omni tempore fit remissio cùm peccator ad dominum conuertitur, iuxta illud Ezech. 18. Quacunque hora auerterit se impius ab iniustitia sua, iniquitatum eius non memor ero. Etiam confessio facta hirco non proficiebat. Sed Deus instituit festiuitatem propitiationis, quia vtilis erat. Nam Deus dicebat, ꝙ omnes illa die affligerentur, & per afflictionem, quæ erat potissima in dolore cordis, remitterentur verè peccata: non quidem virtute cęremoniarum, quæ fiebant in festiuitate illa, sed virtute contritionis. Et si id, quod Deus mandabat fieri, erat afflictio exterior, tamen per illam afflictionem assuefiebant ad afflictionem interiorem, in qua erat remissio peccatorum. Et quia in toto anno non erat aliquod festum D cuius cæremoniæ inclinarent ad contritionem, & remissionem peccatorum sicut festum istud, vocatur festum expiationis, vel propitiationis. Causa autem confessionis factæ super caput hirci non erat vtilitas aliqua, quæ sequebatur ex illa confessione, sed solùm figura quædam confessionis, quæ fieri debet in veteri testamento nouo: nam illa confessio talis erat, de qua manifestum erat, ꝙ secundùm se proficere non poterat: nam fiebat super caput hirci, quod videtur superstitiosum: cùm nec hircus virtutem absoluēdi habeat, nec intelligat, quod dicitur, nec dicens peccata coram illo erubescat. Item quia si confessio proficere deberet, debebant dici omnia peccata, tamen nunc non dicebantur omnia peccata populi, quia tunc sacerdos E moraretur dicendo illa plus quàm quatuor, vel quinque diebus, & tamen breuissimè expediebantur omnes cæremoniæ diei illius, quæ multæ erant, Leuit. 16. ideo pauca peccata confitebatur sacerdos. Item ad hoc necesse erat, ꝙ prius omnes de populo confiterentur sacerdoti omnia peccata sua, quàm ipse confiteretur illa super caput hirci, & tamen non fiebat in veteri testamento talis confessio: ideo non erat ista confessio super hircum ad aliquid proficiens, sed solùm erat quædam assuetudo ad confessionem, quæ fieret in nouo testamento, & significatio illius. Circa festum tabernaculorum, quod vltimum erat considerandum est, ꝙ vocatur festum tabernaculorum, & Scenophegiæ. Dicitur festum tabernaculorum, quia faciebant illa die Israelitæ quasdam mansiunculas extra tectum de ramis arborum, & manebant ibi: etiam accipiebant quosdam ramos arborum, & colligantes illos saltabāt cum eis ad indicandam magnam lętitiam, vt patet Leuit. 23. Vocatur Scenophegiæ à cenon, quod est vmbra, & Phagin, quod est comedere, quasi in vmbraculis comedere, scilicet, quia faciebant Israelitæ vmbracula de ramis arborum, & in illis comedebant diebus istius festiuitatis. Causa istius festiuitatis est, vt recordarentur Israelitę, ꝙ educti sunt à Deo de Aegypto, & ducti sunt per desertum quadraginta annis, & ibi manebant in vmbraculis de ramis arborum, & per hoc B recordarentur omnium beneficiorum, quæ receperant à Deo in deserto per quadraginta annos, quę multa fuerunt: vt patet discurrendo per libros Exo. & numerorum. De causis autem istarum festiuitatum, & cæremonijs earum agitur Leuit. 16. & 23. & Num. 28. & 29. Et ibi latius de qualibet earum dictum est: sed pro nunc sufficiant.

Si illa causa, quæ superius assignata fuit de festo Phase fuerit sola causa.
Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, cùm supra diceretur de festo Phase, & causa eius: an illa sola, quæ assignata est fuerit causa eius. Dicendum, quòd aliud est C loqui de illo, quod factum est in Aegypto, & aliud quod factum est postea in terra Chanaan in celebratione Phase. De illo, quod factum est in Aegypto, dicunt Hebræi, causam fuisse sicut litera videtur innuere, Exod. 12. scilicet, ꝙ Deus voluit, ꝙ angelus percuteret omnia primogenita Aegyptiorum, discurrendo per omnes domos ipsorum, & quia aliquæ domus Hebræorum erant inter domos Aegyptiorum, ne in illis quoque angelus percuteret primogenita, poni debuit signum in portis, vt viso illo, angelus recederet. Et ad hoc facit, ꝙ in qualibet domo occideretur agnus anniculus, & de sanguine eius linirentur portæ, & supliminaria, & illud signum effugeret angelum percutientem. Dicendum est, ꝙ Deus voluit, ꝙ Iudæi puD tarent, quòd ista esset causa istius præcepti, & tamen non erat: quod patet primò: quia angelus non poterat videre illud signum, ideo quod poneretur signum in portis non proficiebat. Patet, nam videre non potest nisi habens potentiam visiuam, quia aliàs includeret contradictionem, & tamen habere potentiam visiuā pertinet ad animal: Deus autem, & angelus non sunt animalia, cùm sint puri spiritus. Etiam potentia visiua non potest esse nisi in organo, & tamen in angelo non est organum, cùm sit incorporeus: ergo non habet visiuam potentiam, nec videt: sic probatum est latè Exo. 7. Secundò patet, quia dato, ꝙ angelus posset videre, non requirebatur ad hoc aliquod signum, quia E angelus sine aliquo signo sciebat, quę erat domus Aegyptij, & quę erat domus Hebræi, cùm angeli boni, & mali sciant omnia hæc, quæ inter nos fiunt. Tertiò patet, quia difficilius erat aliud, quod fecit iste angelus percutiens: nam non solùm percussi sunt masculi primogeniti Aegyptiorum, sed etiam omnia primogenita pecorum, & iumentorum: Exod. 11. & 12. & Numeri tertio: & tamen pecora, & iumenta erant in agris, & non erat ibi aliquod signum positum: ad sciendum, quæ essent pecora Israelitarum, & quæ Agyptiorum, & angelus percutiens percussit pecora Aegyptiorum, & non Iudæorum: ergo poterat sic cognoscere domos Aegyptiorum, & Hebræorum, licèt non essent aliqua signa posita. Quarto

Quartò patet, quia adhuc fuit aliud difficilius, quia inter pecora difficilimum est sciri, quę sunt primogenita. Si enim in aliquo grege sunt mille arietes, & omnes habēt vltra ætatem anni, nullus hominum potest cognoscere, qui sunt primogeniti, & qui secundogeniti: etiam si videret illos nasci, nisi insigneret eos, & tamen angelus percutiens sciuit, quæ erant pecora primogenita, vt occideret omnia primogenita Aegyptiorum, ergo poterat a fortiori scire, quæ erant domus Israelitarum, & Aegyptiorum, quia istud erat cognoscibilius, & sic non indigebant signo distinctiuo. Quintò patet, quia dato, ꝙ signum esset necessarium ad hoc, ꝙ angelus percutiens cognosceret domos Israelitarum, adhuc non oportebat, ꝙ occideretur aliquod animal, sed satis erat, ꝙ fieret aliqua figura ĩ qualibet porta, vel poneretur aliquid in porta, per quod cognoscerentur distinctè domus Hebræorum, & Aegyptiorum, & tamen iussit immolari agnum, ergo erat ad aliud. Sextò patet, quia dato ꝙ necessarium esset occidi aliquod animal, non oportebat, ꝙ occideretur agnus, sed satis erat occidi gallinam, vel pullum, & esset minor sumptus cuilibet domui Hebręorum, & de sanguine gallinæ, vel pulli ponerent superliminarium, & & portæ liniri, vt angelus cognosceret: multæ aliæ rationes huiusmodi poterant induci. Dicendum ergo, ꝙ Deus iussit, ꝙ occideretur iste agnus propter duo. Primò, quia Israelitæ erant rudes, & putabant, ꝙ angeli Dei videbant, & per sensibilia dirigebantur sicut homines: & sic per signa posita in portis poterant cognoscere. Secundum & principale fuit, quia Deus volebat signare, ꝙ nos liberandi eramus ab angelo percutiente per sanguinem Christi, scilicet, ꝙ sicut nulla domus euadebat mortem, nisi quæ esset sanguine linita: ita nullus homo saluari potest, nisi qui participat merita sanguinis Christi effusi: & ad hoc decuit immolari agnum, quia sicut Christus pro nobis occisus est, ita figurandum erat hoc in aliquo animali cuius sanguis funderetur, & ponendo aliquod signum in portis Israelitarum non conueniebat hoc ad signandum mortem Christi, per quam redimendi eramus. Etiam dato, ꝙ occideretur aliquod animal debebat illud esse masculinum, vt signaretur Christus occidēdus: etiam decebat magis, vt esset agnus quàm aliud animal propter maiorem conuenientiam suam: sic dixit Isaias ca. 53. Tanquam agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum. Et loquitur ibi clarissimè de morte Messiæ. Ideo Deus volebat signare mortem Messiæ per immolationem agni, & ꝙ sicut liberabantur Israelitæ habentes sanguinē agni in portis, ita nos liberaremur participantes fructum sanguinis Christi occisi, & sic sensus literalis est illius scripturæ mors Christi, sicut immolatio agni Paschalis, cùm Deus iubens hoc intenderet illud. Et ob hoc Euangelista Ioannes exposuit in sensu literali de Christo, quod habetur Exod. 12. Os non comminuetis ex eo: quod ibi dicitur de militibus Pilati, ꝙ fregerunt crura latronũ: ad Iesum autem cùm venissent, videntes eum mortuum, non fregerunt crura eius, & sequitur, vt impleretur scriptura, quæ dicit: Os non comminuetis ex eo: & tamen si non intelligeretur illud de Christo in sensu literali, non diceretur impleri scriptura per hoc. Et sic dicendum, ꝙ omnes cæremoniæ agni paschalis signabant conditiones mortis Christi, vel immolationis eius secundæ, quæ est, quandocunque eum sacramentaliter sumimus, sicut dixit Apostolus prima Corin. 11. scilicet, quotienscunque feceritis, mortem Domini annunciabitis, donec veniat. Applicatio autem istarum cæremoniarum facta est satis explicitè Exod. 12. Si autem loquamur de celebratione Phase, quam faciebant Iudæi quolibet anno, postquam erant in ter-

F ra Chanaan, dicendum, ꝙ fuit datum istud præceptum propter duo. Primò ad memoriam beneficij temporalis, scilicet, ꝙ Israelitæ liberati sunt in Aegypto ab angelo occidente primogenitos Aegyptiorum ponendo sanguinem agni in portis. Ideo conueniens fuit ad æternam memoriam huius rei, ꝙ quolibet anno illo tempore, quo Israelitæ exierant de Aegypto, immolaretur agnus ille memorialis. Secundùm fuit ad signandum agnum paschalem, qui sanguine suo à morte æterna nos redemit, & erat conueniens repræsentatiuum, quia eo tempore, quo agnus iste immolabatur: ipse Christus immolatus est: immolabatur namque agnus paschalis die quartadecima mensis primi ad vesperam. Et Christus immolatus est die quintadecima
G mensis eiusdem. Nam die præcedenti ad vesperam ipse comedit agnum paschalem cum discipulis suis, & erat tunc Phase, & dies quartadecima. Et sequenti die occisus est. Et erat tunc dies veneris, & erat dies tertia mensis Aprilis, & erat Christus tunc annorum triginta duorum completorum, & de anno trigesimo tertio suo fluxerunt menses tres, & decem dies: & erat tunc hora nonæ in vrbe Ierusalem. Et Luna quintadecima. In vrbe Toleti erat tunc meridies, & in vrbe ista Salamātina nondum erat meridies, sed deficiebat quasi septima pars horæ, quando benedictissimus Deus noster Dominus Iesus emisit spiritum. Hæc omnia astrologicis demonstrationibus patefient Ioan. 13. si Deus nobis illuc aliquando peruenire donauerit: eritque
H pulcherrima materia, & agetur ibi, an Christus præuenit manducare pascha ante diem statutum à lege, sicut dicunt Græci, ita vt in fermentato confecerit. Si autem loquamur de festo azymorum, dicendum ꝙ non habet aliam causam literalem nisi illam, quam præcedenti quæstione assignauimus, scilicet, vt recordarentur Israelitæ omnibus diebus vitæ suæ, ꝙ in pauore exierunt de Aegypto Deuter. 16. Aliqui autem volunt hoc exponere de immunditia mentis, ita vt nõ sit in ea fermentum nequitiæ: sicut dicit Apostolus prima Corin. 5. scilicet. Expurgate vetus fermentum, sicut estis noua conspersio. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus: itaque epulemur non in fermento veteri, nec in fermento malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis, & veritatis. Dicendum ta-
I men, ꝙ ille sensus moralis est. Nec potest sic vocari ille, qui habetur Ioa. 10. scilicet, Os non comminuetis ex eo: quia illud inducitur ad probandum, quòd crura Christi non erant frangenda, & tamen nihil probaretur, nisi intelligeretur ad literam de Christo, & sic de agno paschali fuit speciale ad signandum mortem Christi.

De quibusdam verbis hic dictis a Salomone circa domum Dei, comparando eam ad magnitudinem Dei.

Quæst. XVII.

K QVAERITVR vlterius, quomodo dicit hic Salomon, ꝙ domus quam cupiebat ædificare magna erat, quia Deus erat magnus: nam videtur, quòd etiam si Deus esset magnus, non deberet ex hoc ei ædificari domus magna. Nam si ædificaretur domus, in qua Deus habitaret, iustum erat, vt pro Deo, qui magnus erat magna domus ædificaretur: & tamen non fiebat, vt Deus in ea habitaret, sed solùm, vt inuocaretur in ea nomen eius, & fierent cæremoniæ ipsius: vt patet in litera. Respondendum, quòd verum est, ꝙ Salomon non ædificabat domum, in qua Deus moraretur, ita vt ibi caperetur, quia in nulla domo, siue magna, siue parua Deꝰ poterat morari, sed fecit domum, vt inuocaretur in ea nomen Domini. Sed dicendum, quòd sicut ad habitationem Dei, si Deus in aliqua domo

mo habitare posset requirebantur magna ædificia, & pulchra secundum Dei dignitatem: ita ad hoc, ꝙ aliqua domus esset, in qua specialiter inuocaretur nomē eius debebat illa esse magnæ pulchritudinis, & sumptuum. Sic patet de comparatione regis & imaginis ad imagines aliorum hominum. Nam licèt imago non sit res, cuius est imago: nam imago regis in honestiori, & excellentiori habitu pingi debet quàm alterius hominis: ita licèt Deus non habitet verè in aliqua domo, si inuocabatur ibi specialiter nomen eius tanquam ibi habitaret propter illam specialem habitudinem, quam ad Deum habet, de hoc esse maioris valde honoris quàm domus hominum. Item Deus vult honorari sicut honorantur principes, & magni viri. Sicut patet Malach. primo, scilicet, si offertis claudum, & cęcum, nonne malum est? offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut si acceperit faciem tuam. Quasi dicat, dux tuus non vult acceptare talia, nec ego acceptare volo. Et tamen omnia ædificia, & quæcunq; alia fiunt pro regibus, licèt ipsi non vtantur eis, ex eo, ꝙ vocantur regalia, debent esse excellentiora alijs. Ita ergo domus, quæ ædificabatur Deo specialiter: licèt non habitaret in ea, quia in nulla habitare poterat, debebat esse pulchrior, & sumptuosior alijs domibus. Item patet hoc, licèt non habitaret in ea, nec Deo proficeret: ex eo ꝙ Deo ædificabatur, debebat esse honorabilior domibus aliorum hominum, ac si Deus verè habitaret in ea. Sic patet de sacrificio, quod ei offerrebatur. Nam siquis offerret ei animal claudum, vel languidū Deus conquerebatur, vt patet Malachi. primo. scilicet si offeretis claudum, aut languidum nonne malum est? quasi dicat malū, & subdidit, offer illud duci tuo, & si placuerit ei, aut acceperit faciem tuam, quasi dicat non accipiet, & sic Deus nolebat accipere in oblatione, quod principes non acceptarent in cibum. Et tamen manifestum est, ꝙ Deus non comedebat de carnibus sacrificiorum. Sicut dicitur Psal. 29. Scilicet: non manducabo carnes taurorum, nec sanguinem hircorum potabo. Ita ergo, licèt Deus non habitaturus esset in domo, tam pulchram domum volebat, sicut si princeps maximus in ea habitaturus esset, imò pulchriorē, scilicet, sicut si ipse Deus verè habitaturus esset in domo illa. Item adhuc aliquo modo Deus habitabat in tali domo. Nam Deus habitabat dupliciter in loco, scilicet, vel generali modo, vel speciali. Si generali, vbique est, si autem speciali, erat ī domo quam ei ædificabat Salomon, & fuerat prius in tabernaculo, quod ædificauerat ei Moyses, & hæc specialitas erat quantum ad duo, scilicet quantum ad ea, quæ homines Deo offerebant, & quantum ad ea, quæ ibi Deus hominibus ostendebat. Quantum ad primum patet, ꝙ in loco illo homines Deo offerebant sacrificia, & non licebat in alio loco immolare sub pena mortis, Leuit. 17. & Deuter. 12. etiam in loco illo offerebatur quotidie incensum Domino, & cantabantur ibi laudes eius, & fiebant omnes cæremoniæ cultus diuini, quæ non fiebant in aliquo alio loco. Quantum ad secundum de illis, quæ Deus ostendebat hominibus in illo loco: dicendum est, ꝙ ibi ostendebat præsentiam suā esse specialiter quasi manendo corporaliter. Nam intra Sancta Sanctorum erat arca fęderis Domini, & in opertorio illius, quod vocatur propitiatorium, erant duo Cherubim extendentes alas suas contra se inuicem, & in medio manebat locus obscurus, in quo audiebatur vox respondens ad omnia dubia. Vnde quando Moyses dubitabat de aliquo, & volebat scire responsum, introibat in Sancta Sanctorum, & audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, vnde loquebatur ei: vt patet Num. 7. cap. Putabatur autem à Iudæis, quod esset Deus ille, qui loquebatur inter alas Cherubim: ideo dicebatur, quòd Deus sedebat super Cherubim: vt patet 2. Regum 5. & Psal. 79. Scilicet, super duos Cherubim aureos, qui erant in arca, & non super Cherubim, idest, super ordinem angelorum, qui vocantur Cherubim. Nam ille non est sensus literalis: non poterat autem esse specialiter repræsentatio, ideo rectè dicebatur, quòd Deus habitabat in domo illa eo modo, quo Deus poterat alicubi habitare, & sic debebat domus, quæ ædificabatur Deo esse valde pulchra, & sumptuosa, quia Deus cui ædificabatur erat magnus, & virtutis infinitæ.

Quid intendebat Salomon per illa verba, quòd vellet ædificare domum domino: nunquid Deus poterat capi in cęlo, vel in terra.

Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, circa hoc quod dixit hic Salomon, scilicet, quòd non erat putandum, quòd ipse vellet ædificare domum Domino, quia ille non poterat capi in cœlo & in terra, quid intendebat. Dicendum, ꝙ Salomon excusabat se, quia aliquis poterat increpare, vel redarguere eum, cùm diceret se velle ædificare domum Domino: quia per hoc innuebat, quòd Deus habitaret in aliqua domo, & caperetur ibi, & tamen Deus non capitur in aliquo loco, ideo nō potest habitare alicubi, & sic dixit Salomon, ꝙ cęlum, & cœli cœlorum non capiebant Deum: ideo nec ipse faciebat domum, in qua caperetur Deus, & dixit ꝙ cęlum, & cęli cęlorum non possunt capere Deum, i. in illo cęlo non capitur, & dixit de cęlo, quia cęlum est maximum corpus naturæ: cùm contineat intra se regionē elementalem. Et si in cęlo Deus non capitur, a fortiori non capietur in terra, nec in alia parte vniuersi. Dixit autem cęlum, & cęli cœlorum ad signandum multos cęlos, & dicuntur cęli cęlorum, idest, cęli continentes intra se alios cęlos per modum possessionis cuiusdam: & vocatur cęlum primum cęlum maximè coniunctū nobis, quod est cęlum Lunæ: apud quod est sphera ignis. Et istud est minimum, quia continetur ab alijs sicut circulus intra circulum, & istud cœlum non potest capere Deum. Et postea dicitur, nec cœli cœlorum, quasi dicat, non solùm non potest cęlum Lunæ capere Deum, sed etiam nec cęli cęlorum, scilicet, alij cęli maiores, qui intra se continent alios cęlos. Et ex hoc signatur magnitudo eorum. Sunt autem cœli decem, scilicet, cœlum Lunæ, Mercurij, Veneris, Solis, Martis, Iouis, Saturni, qui sunt cęli septem planetarum: & deinde firmamentum siue octaua sphęra, in qua sunt stellæ fixæ, & Zodiacus declinans, & mutabilis, & deinde nona sphæra, siue primum mobile, supra quod non est motus nec tempus. Deinde cęlum empyreum, quod est decimum, & non mouetur, solùmque proficit ad requiem beatorum spirituum, & ibi beata Trinitas se ostendit clarè purgatissimis mentibus. Alij ponunt vndecimum cęlum, quia inter cęlum nonum siue primum mobile, & cęlum empyreū ponunt cęlum crystallinum. Et verum est, ꝙ cęlum crystallinum est: tamen illud est octaua sphæra, quam vocamus firmamentum, & densitas illius orbis maior quàm aliorum orbium reddit colorem azurinum terminando visum, quod non faciunt alij orbes planetici propter minorem corporum densitatem.

positio de Cęlis.

De densitate cęli, & cur omnes non fuerunt sic.

Quæst. XIX.

QVAERITVR tunc, quare factum est aliquod cęlum tantę densitatis, vt videri posset, & quare non

non fuerunt sic omnes cęli, & quare potius datum est
hoc cęlo octauo, vel nono quàm alicui alteri. Ad pri-
mum dicendum, ꝙ decuit, quòd aliquod cęlum esset,
quod esset tantę densitatis, ita vt visum determinare
posset. Nam si nullum esset magnæ densitatis, nullū
terminaret visum. Et sic cùm respiceremus versus
cęlum, nihil videremus, deficeretque visus noster nul-
lum habens obiectum, quo immutaretur, & esset hoc
nimis diminuens pulchritudinem vniuersi: etiam non
cognosceretur esse cęlum aliquod, cùm non videre-
tur: nec posset probari ratione necessaria, & stellæ vi-
derentur tanquam aues volantes: essetque aliquid de-
ordinatum: nunc autem cùm sit vnum cęlum ita den-
sum, quòd visum determinat: apparet ꝙ omnes stellæ
in eo sint: nam licèt aliquæ stellæ sint multum inferio-
res cœlo octauo, quod est densum, quia tamen non
percipimus in medio aliquod corpus, quod videatur,
necesse est, ꝙ appareant stellæ esse coniunctæ illi cęlo,
sicut quando sunt duo colles inter se multum distan-
tes, vel duæ turres, & nos non videmus aliquid inter-
medium, apparent nobis illi duo colles, vel turres con-
iunctiq; licèt multum distent: vt patet ad sensum. Et
ratio est, quia sensus iudicat aliqua duo esse coniuncta
nisi habeat aliquid, per quod iudicet illa distare. Illud
autem est spatium, scilicet corpus, in quo est magnitu-
do. Quando ergo inter duo corpora visus non apprę-
hendit aliquod corpus medium, necesse est, ꝙ iudicet
illa esse coniuncta. Ita ergo, licèt Luna multum distet
ab octauo cęlo videtur in eo fixa, quia non compræ-
henditur aliquod corpus esse medium. Aliud incon-
ueniens erat, si non poneretur aliquod cœlum tantæ
densitatis, scilicet, ꝙ non fulgeret Sol tantum, eo ꝙ
lux sua est ex magna parte per reflexionem radiorum:
sicut videmus, ꝙ aliqui radij reflectantur in corpore
valde terso & lucido, fiunt radij multum maiores: &
nunc cùm Sol sit in vna parte cęli, radij sui diriguntur
ad omnes alias partes eiusdem, & propter densitatem
corporis cęli, quod est tersum & densum, aliqualiter
reflectuntur radij, & ad quamcunque partem homo
respiciat, videt orbem illuminatum magna luce. Si
autem non esset densitas aliqua, transirent radij, nec
reflecterētur, & non esset tāta lux. Differentia autem,
quæ esset inter visionem, quæ nunc fit, & quæ tunc fie-
ret, non potest compręhendi sensu, eo ꝙ nunquàm vi-
dimus cęlum sine illa reflexione. Capitur tamen ra-
tione, quia si videamus aquam, cùm reflectitur Sol in
ea, est lux eius magna: si autem videatur, quando non
reflectitur, lux eius est valde minor: ita fieret in vi-
sione nostra quotidiana. Item aliud inconueniens, s. ꝙ
quælibet nox esset obscurior quàm nunc est. Quod
patet, quia existente Sole sub hemisphærio nostro per
noctem radij eius tangunt hemisphærium nostrum,
& cùm sint partes densæ potentes reflectere lumen su-
sceptum, fit aliqualis illuminatio, quæ non fieret,
si non essent partes densæ potentes reflectere lu-
men. Aliud inconueniens esset, quia quantūcunque
distarent inter se stellæ, non sentiremus distantiam il-
larum versus Occidentem, Orientem, & Septemtrio-
nem, & Meridiem, sed putarem* omnes stellas simul
esse, quod patet: nam licèt stellæ fixæ altiores sint pla-
netis, & vnus planeta altior alio, quod demonstratiuè
ratione probamus, ad oculum tamen non sentimus
vnam stellam altiorem à terra esse, quàm aliam, sed
omnes iudicamus in eodem cęlo esse, & æqualiter di-
stare à nobis: & hoc quia non percipimus sensu ali-
quod corpus medium esse vsque ad illud cęlum, quod
densum est, & visum terminat, licèt multa corpora
sint. Ita posito, quòd vna stella esset in Oriente, & alia
versus Occidentem: non sentiretur distantia illarum,
quia non perciperetur corpus medium esse inter illas,
F per quod iudicarentur distare, cùm nullum corpus dē-
sum inter illas appareret. Item non cognosceremus,
an motus astrorum esset circularis, vel alterius figuræ.
Nam nunc scimus, & sensu percipimus, ꝙ circularis
sit, quia videmus cęlum circulare per quod stellæ mo-
uētur, & ex hoc scimus stellas circulariter ferri. Si autē
non videamus spatium, per quod mouentur stellæ cu-
ius figuræ sit, nesciemus de motu qualis sit. Multa alia
inconuenientia sequerentur, & ferè totus orbis esset
deordinatus si non fuisset aliquis circulus, vel orbis
densus, & terminans visum, qui clauderet in se corpo-
ra alia. Ad secundum cùm quæritur quare non fue-
runt omnes cęli sic densi, vt terminarent visum. Di-
cendum, ꝙ istud fuisset maius inconueniens. Nam
G data densitate tanta in quolibet corpore, non possent
stellæ superiores emittere lumē suum ad terram, quia
densitas corporum mediorum obstaret. Sunt namq;
diuersi cęli, & stellæ cuiusdam cęli sunt altiores stellis
aliorum cęlorum, & cœli intermedij auferrent, & in-
tercipe ent radios stellarum summarum. Cùm enim
sint octo cęli habentes stellas, scilicet, septem planetæ,
& octaua sphæra stellarum fixarum: si quodlibet cęlū
istorum esset ita densum, & aliquo modo colore infe-
ctum, vt terminaret visum sub ratione alicuius coloris,
stella Mercurij, quæ esset in secundo cęlo non posset
videri propter densitatem cęli Lunæ: & sic de stella
Veneris, Martis, Iouis, & Saturni. Et quanto aliquæ
stellæ magis distarent à terra, tanto impossibilius esset
H illas videre, eo ꝙ plura corpora densa interponerentur
in medio, & sic stellæ fixę, quę sunt in octauo cęlo nul
lo modo à nobis viderentur. Et si aliquis dicat, quòd
dato, quòd essent ista corpora media densa penetraret
lux stellarum, sicut patet de aqua, & vitro. Dicendum,
quòd non stat propter multa. Primò, quia ad hoc, ꝙ
aliquod corpus terminet visum, & non sit transparens
requiratur, quòd sit densum, & sit aliquo colore, vel
quasi colore infectum. Cùm autem alterum istorum
deficit, non est res terminata, nec perspicua. Aqua au-
tem densa est, licèt non valde: & tamen si sit pura, ma-
gis recedit à colore, quàm habeat determinatum co-
lorem: ideo non benè terminat visum: vitrum autem
si sit clarum, non est benè terminatiuum: si autem sit
I viride, rubeum, vel alterius coloris, terminatum cor-
pus est. De stellis autem dicendum, ꝙ magnitudo
densitatis, & congregatio luminis dat quendam mo-
dum coloris, ita vt determinatæ sint, & videri possint.
Corpora autem cęlorum non sunt tam densa, telle
Arist. primo, de Cęlo, & mundo. Stella est pars den- Stellarum natura.
sior sui orbis. Etiam est in stella multum lumen ag-
gregatum, quod vicem coloris alterius reddit, scilicet
albi, vel fului: cęli autem partes non sunt tam lucidæ,
vt magnitudo lucis colorem afficiat, vel quasi coloris
vicem ostendat: ideo licèt essent corpora cęlestia den-
sa, non terminarent benè visum. Cęlum autem, quod
videtur à nobis tantę densitatis est, & magnitudinis
luminis, quòd verum colorem habere videtur, quan-
K do orbis est serenus, scilicet colorem azurinum satis
intensum. Si autem aqua, vel vitrum colorem tam in-
tensum declinantem ad aliquam speciem coloris ha-
berent: essent corpora benè terminata, & per illa non
fieret trasparentia: & tamen per cęlos omnes fit tran-
sparentia luminis stellarum, ideo non debuerunt om-
nes cęli esse tantę densitatis, sicut vnum est. Secundū
est, quia si omnes cęli essent densi sicut vnum: non
transparerent sicut vitrum & aqua, propter suam gros
sitiem: nam licèt vitrum sit transparens, quia non est
densum, non erit hoc in quolibet vitro quantæcunq;
quantitatis, vt si obijciatur soli aliquod vitrum cuius
grossities sit viginti, vel triginta palmorum, non benè
viderentur radij stellarum per illud vitrum. Apparet
etiam

etiam hoc de aqua: nam aqua transparens est, & videtur res sub aqua, si pauca aqua est. Et tamen si sit altum pelagus, non videtur quod infra est: & locus obscurus redditur. Corpora tamen cœlorum sunt incomparabilis grossitiei, ideo si essent tā densa, & quodam colore infecta, vt visum terminare possent, cùm deberet transire radius solis per quatuor corpora istorum perueniens ad nos, non videretur, vel iā valde remissè videretur, quod falsum est. Tertium est, quia dato, quòd sit aliquod vitrum paruæ grossitiei, & etiā aqua, vel quodcunque aliud densum, poterit quidem videri sol, vel aliqua stella non obstante vitro: & tamē vltra vitrum nullam reflexionem facere potest, sed solùm est lux intentionalis vltra vitrum, & non realis. Idem in aqua fit, & tamen non obstantibus omnibus corporibus cœlorum intermediorum facit sol reflexiones super terram, & aquam, & peruenit ad nos nō solùm lux intentionalis, sed etiam realis: ideo corpora cœlorum intermedia non sunt ita densa, vt cœlum primum quod videtur, nec sicut aqua, & vitrum, nec tantum declinant ad lucem, vel colorem, sicut aqua, & vitrum. Quartum inconueniens esset, quia datis corporibus cœlorum intermedijs dēsis, & perspicuis, licèt aliqua lux stellarum ad nos peruenire posset panca quidem, & intentionalis: non posset tamen sol calefacere ista inferiora, quia calefactio, & immutatio fit per radium verum, & lucem primam, quæ reflecti potest. Lux autem intentionalis solùm immutat oculum, sed non alterat realiter aliquod corpus ad calorem, vel aliam qualitatem: non debuerunt esse omnia corpora cœlorum densa, & visibilia, sicut corpus vnius cęli visibilis. Ad tertium cùm quęrebatur quare potius cœlum octauum, vel nonum ponitur visibile, quàm aliquod aliud. Dicendum, quòd causa est, quia non debet poni aliquod cęlum tam densum, vt videatur si supra illud aliquæ stellæ sint. Quia tunc intercipietur nobis lumen illarum stellarum, vt non videamus eas, vt patet ex rationibus inductis. Stellę tamen sunt in quolibet cœlo vsque ad octauum inclusiuè. Ideo nullum infra octauum debet poni visibile, sed ponetur ipsum octauum visibile, vel nonum. Nam si ponatur octauum visibile, nihil impedit: eo quòd supra ipsum nō sunt nisi duo cœli, scilicet nonum quod est primum mobile, & cœlum empyreum. Nullum autem illorum habet stellas aliquas, ideo licèt intercipiatur nobis visus illorum non est inconueniens. Secus si aliquas stellas haberent. Primum autem mobile non ponitur ad aliud, nisi vt moueat omnes inferiores cęlos motu raptus. Hoc tamen efficere potest: etiā si non videatur. Ideo non fuit opus illud poni visibile. De cęlo empyreo à fortiori patet, quia illud nihil influit super nos, cùm nec stellas habeat, nec moueatur: ideo, quòd non videatur non est inconueniens. Si tamen dicatur octauum cęlum esse dēsum, & quasi colore azurino propter magnitudinem lucis infectū, oportet, quòd ponantur stellæ fixæ in superficie concaua eius: alioquin illę non videbuntur ex causis supra signatis. Si autem ponatur nonum cęlū esse densum, & visibile: tunc non est inconueniens aliquod, nec requiritur, quòd stellæ stent in superficie concaua cęli, sed etiam si sint in medio grossitiei cęli, vel circa superficiem connexam poterunt videri, ideo licèt communiter dicam' octauum cęlum esse visibile, vel crystallinum: rationabilius dici debet, quòd nonum cœlum sit crystallinum, quasi habens aquas gelidas, & visibiles: & istud etiā magis conſonat cuidam positioni communi theologiæ, scilicet, quòd octauum cœlum sit firmamentum: & tamen Genesis primo dicitur, quod firmamētum diuidit aquas ab aquis: ergo aquę crystallinę, quæ sunt substantia cœli, sunt vltra octauū

A cœlum. Et sic primum mobile, siue nonum cœlum erit crystallinum. Siquis tamen velit contrarium dicere, non insisto.

De quibusdam verbis hic dictis à Salomone, scilicet, quòd cœlum, & cœli cœlorum capere non poterant Deum. Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit Salomon, quòd cœlum, & cęli cęlorum non poterant capere Deum: nam videtur, quòd non solùm in cęlo, & terra capiatur: sed etiam in minoribus rebus, cùm Deus in qualibet re verè sit: & non potest esse in aliqua nisi capiatur in ea. Nam si Deus est in re, & tamen non capitur in ea, vel ibi totus est, vel secundùm partem est. Si totus est, capitur. Si autem secundùm partem, ergo Deus diuisibilis est diuisione quantitatiua, quod absurdum est. Si ergo Deus in aliqua re est, totus est, & capitur. Et si Deus in qualibet re non capitur, in nulla re est. Respondendum, quòd capi, & continere sunt termini notantes proprietates rerum locatarum secundùm proprias leges loci. Et sic Deus in nullo capitur, nec continetur, quia localis non est: nam nihil locatur, nisi corpus: Deus autem incorporeus est: & non solùm Deus non capitur, nec continetur in aliqua re, sed etiam, nec angeli, nec animæ, quia spiritus sunt, & communis conceptio est apud sapientes, spiritualia in loco non esse, vt ait Boetius in libro

C de Hebdomadibus. Alio modo potest accipi contineri, & capi non modo locali. Nam dato, quòd aliqua res non locetur in alia, dicemus eam esse in illa, sicut anima in corpore est, & tamē non locatur in corpore. Etiam angeli in vniuerso sunt, cùm non concedatur quòd sint extra vniuersum: & tamen non locantur, & dęmones specialiter in inferno sunt, qa ibi cruciantur, & tamen non locantur. Sic etiam Deus in rebus est, quia Deus in cęlo est, & in terra: & vbiq; eum esse dicimus, & nullibi est locus eius. Manet ergo nunc dubium, cùm Deus sit in rebus, & tamen sit indiuisibilis magnitudine, quia spiritus est, quomodo non capitur in qualibet re. Circa hoc sunt duo dicta. Primum, ꝙ Deus est tam paruus, vt ita dicam, quòd nul-

D la res est, in qua non sit. Secundum, quòd ita magnus est, quòd à nulla re contineatur. De primo patet, quia in quantitate cōtinua nihil est minus, quàm punctus, cùm sit indiuisibilis omni diuisibilitate, ideo punctus in qualibet quantitate capitur: & ita est de quolibet spirituali: nam spiritualia sunt indiuisibilia secundùm quantitatem, ideo nihil tam paruum est in quo spirituale quodlibet: imò omnia spiritualia contineri non possunt, vel ibi esse, & quia Deus est purissimus spirit', poterit manere in quacunque re quantuncunque parua, & omnia spiritualia simul in quacunque quantitate esse poterunt, cùm non occupent decem millia spirituum plusquam vnus spiritus: alioquin duo indiuisibilia essent maiora, quàm vnum indiuisibile, & sic

E ex indiuisibilibus fieret compositum diuisiblle, quod improbatur 6. Ethic. Si autē non sunt, vel non possunt esse omnia spiritualia in re vna: istud est propter diuersitatem, vel incomparabilitatem operationū: sed non propter occupationem maiorem multorum, quàm vnius: in qualibet ergo re Deus est, & non est secundùm partem, vt quidam imperiti putauerūt, sed totus in qualibet re, quia cùm Deus simplex, & indiuisibilis sit, vbicunque fuerit totus erit, quia non habet partē, & partem s'm quas hic sit & ibi, & non totus vbique. Et sic est regula de indiuisibilib', & simplicibus, quòd indiuisibile, & simplex vbicunq; est, totum est, vel ibi nullo modo est. Sed tunc insurgit dubium circa hoc, cùm vnum indiuisibile non sit maius alio, quomodo

vnum

vnum poterit esse in alio, quia id quod in altero est habet aliquo modo rationem minoris inquantum continetur: & si hoc datur, dicetur, quòd Deus, quia simplex est, in qualibet re diuisibili quantuncunque sit parua, erit: & tamen non erit in rebus indiuisibilibus, eo quòd nullum indiuisibile minus alio. Et sic dicetur, quòd Deus non est in puncto, nec in anima, nec in angelo: quod est inconueniens, & contra ea, quæ confitemur. Si autem dicat aliquis, quòd Deus est in istis omnibus tam diuisibilibus, quàm indiuisibilibus: eo quòd in rebus diuisibilibus est, cùm illę habeant rationem maioritatis in quantitate. In rebus indiuisibilibus erit, eo quòd dato, quòd esset Deus in rebus, sicut locatum in loco, adhuc posset esse in re indiuisibili, quia locus, & locatū æquantur, scilicet habent superficies ęquales, ideo cùm vnum indiuisibile non sit minus alio, poterit vnum esse in alio. Dicendum, quòd hoc modo non stat: nam tunc sequeretur, quòd non solùm Deus erat in anima, & angelo, & puncto: sed etiam punctus erat in deo, & anima, etiam in Deo, quia quodlibet istorum est indiuisibile: sicut ergo vnū indiuisibile est in altero, ita & alterum in altero, quia non habent rationem excessus abinuicem: & tamen falsum est, quia non cōfitemur angelum esse in Deo, sicut concedimus Deum esse in angelo, vel in anima. Ideo ratio ista non stat. Nam non dicimus, quòd esse angeli, vel animæ sit intra essentiam Dei: & tamen essentia Dei est intra essentiam animæ, & angeli, & cuiuscunque rei. Respondendum, quòd licèt punctus, anima, angelus, & Deus sint indiuisibilia, non sunt indiuisibilia eodem modo: nam punctus accedit magis ad quantitatem, quàm angelus, anima, & Deus. Punctus quippè ideo indiuisibilis est, quia partes nullas habet, & tamen pūctus in linea habet positionem: ideo astringit se punctus ad quantitatem inquantum illam sequitur, & sine illa positionem non habet, nec vllo modo est, sed in illa positionem habet. Angelus anima Deus indiuisibilia sunt, quia partes non habent, & tamen positionē non habent in quantitate, ideo simpliciora sunt, quia absolutiora sunt, quàm pūctus, ideo quantum ad istam maiorem simplicitatis possunt dici omnia ista esse in puncto, & punctus non erit in anima, & Deo, & angelo. Rursus angelus anima Deus indiuisibilia sunt, & simpliciora, & tamen est inter illa ordo maioris, & minoris simplicitatis. Nam sicut in corporibus se habet quantitas, ita in spiritibus simplicitas. In corporibus autem licèt omnia sint quanta, quædam tamen sunt maiora alijs, & minora continentur, & locantur à maioribus, & non è conuerso: ita in spiritibus: omnes enim sunt simplices, & tamē quidam simplicior est in alijs, ideo quidam in alijs esse poterunt, scilicet simpliciores in minus simplicibus. Nam quanto aliquid magis distat à ratione maximę simplicitatis, tanto magis appropinquat ad rationem magnitudinis in quantitate: sed magnum in quātitate continet paruum, ergo minus simplex intra se tenebit magis simplex, sed Deus simplicissimus est, alij autem spiritus non sunt purè simplices, ideo Deus poterit esse in quolibet spiritu, & nullus spiritus erit in Deo, scilicet, quòd essentia diuina sit intra terminos essentiæ animæ, vel angeli, & tamen non sit essentia angeli intra essentiam Dei. Ista est causa quare illabatur Deus animæ nostræ, & etiam angelis, scilicet, quia simplicior est: ideo erit essentia intra essentiam, sicut corpus paruum intra maius. Dæmones autem non illabuntur animæ, quia non excedunt eam tali simplicitate, vt intra eam esse possint. Vel fortè angelus, & dęmon non sunt simpliciores anima quantum ad essentiam, nec differunt simplicitate: sed, quia anima est pars speciei, ideo forma vniuersalis. Angelus autem,

Cur Deus possit esse in anima, & alijs spiritibus.

Dæmones cur in anima esse nō possint.

F &dæmon non sunt tanquam partes speciei, sed tan-
quam continentes totam speciei essentiam, & sic nō
sunt, sicut formę vniuersales: sed sicut supposita sub-
sistentia iuuatur perfecta. Non ergo illabetur ange-
lus, vel dęmon animæ: sed solus Deus illabetur om-
nibus, qui simplicior omnibus illis est. Secundum
dictum erat, quòd Deus est ita magnus, quòd à nulla
re contineri, vel comprehendi potest, vel nulla res est
ita magna, quòd Deum continere possit: patet istud:
quia dicimus Deum esse in cęlo, & in terra, & in quali
bet re. Si tamen aliqua res contineret, vel compre-
henderet Deum: ita esset in illa re, quòd non esset in
alia: ergo à nulla continetur, & comprehenditur.
Patet hoc tam in corporibus, quàm in spiritibus. Nam
G in corporibus, quia ipsa locantur: ita corpus in vno lo-
co est, quod nō est in alio, scilicet, quia totum corpus
continetur à loco suo, & comprehendit in spiritibus.
Patet, quia sic anima est in corpore, quòd non est ex-
tra corpus, vel alibi: etiam quando est soluta corpore
sic anima est in inferno, quòd non est alibi. Et sic etiā
de angelis: ita angelus est hic, quòd non est alibi. Si
ergo de Deo dicimus quòd ita est hic, quòd etiam est
alibi & in quocunque ente, non continebitur Deus,
nec comprehendetur ab aliquo. Sic enim dicitur
Iere. 23. Si occultari poterit vir, & ego non videbo eū,
nunquid non cęlum, & terram ego impleo, dicit do-
minus: quasi dicat, quia vbiq; sum vbicunque homo
se absconderit, ibi videbo eum. Sed manet dubium,
H quomodo potest De', cùm sit indiuisibilis, esse in vno
loco, ita quòd sit in alio: & quomodo angelus, & ani-
ma non sunt simul in multis cùm sint spiritus simpli-
ces, & indiuisibiles. Respondendum, quòd si Deus
propriè esset in loco, non posset esse in multis locis
simul: & tamen non est in loco, vt declaratum est su-
pra, quia non est quantus. Est tamen aliquid, ꝑ quod
res sit in vno, siue loco, siue non: licèt non sit quanta,
scilicet, si secūdùm naturam suam determinat sibi ali-
quid: ita est de puncto: nam punctus in nullo loco est,
quia partem non habet, nec aliqua superficie claudit:
& tamen ita est in vna parte lineæ, quòd in nulla alia
parte vniuersi est, nec etiam in alia parte lineę. Ita di-
cendum, quòd spiritualia licèt indiuisibilia sint, aliquo
modo possunt limitari ad eisēdum in vna re, ita quòd
I non extra illam. Sic est de anima, quod ipsa occupa-
tiuè in nulla parte corporis est, & tamē in corpore est,
& nō extra corpus, scilicet, per operationem, nam per
operationem formalem, quæ est dare esse humanum,
in qualibet parte corporis est, siue in ipso corpore, tan-
quam in quodam toto, quia toti corpori dat esse hu-
manum, & non est extra corpus, cùm nulli rei extra
corpus dat tale esse. Etiam quantum ad operationes
secundas, vt videre, audire, vegetare, nutriēdo, augmē-
tando, & sic de alijs in toto corpore est, quia quælibet
pars corporis recipit aliquam virtutem ab anima, &
non est anima extra corpus, quia nō facit istud anima
in aliqua re extra corpus. Quantum ad operationem
K intelligendi, & volendi: anima non magis operatur
in corpore, quam extra corpus, quia non operatur ali-
quid quod est in corpore, vel extra: sed per seipsam, &
per speciem, quæ in ipsa est. Et ex hoc commentator
habuit occasionem ponendi vnicum intellectum
agētem in omnibus hominibus: & vniri homini per
phantasmata, quod tamen à plurimis improbatū est.
De Deo autem dicendum, quòd essentia sua est sim-
plex, & non limitatur ad aliquid: ideo si in aliquo est,
in omnibus est. Sed adhuc manet dubium, nam de
anima clarum est cùm est in corpore, quod ibi totum
sit per operationes illas naturales, quas ibi exercet, &
alibi non exercet. Ponatur tamen anima soluto cor-
pore: tunc non informat aliquid, nec habet operatio-
nes

Quō De' possit esse simul i pluribus locis nō autem anima, & angelus cū sint spirit' simplices.

Cur Auer. poluerit vnitatem intellect'.

nes aliquas naturales, per quas limitetur ad esse in vna re magis, quã in alia, & quòd sit in aliqua re: ita quòd non sit extra illam: nam animæ solutæ à corpore nõ manet nisi intelligere, & velle. Et cùm isti actus non sint organo affixi, non limitat sibi anima certum locũ quantum ad istos, vel certam rem in qua sit. Nam ẽt dum anima in corpore est, non est in corpore magis, quàm extra corpus quantum ad actum intelligendi, & nolendi. Ideo à fortiori cùm fuerit corpore soluta, non limitabit aliquid in quo sit, vel maneat quantũ ad velle, & intelligere: & sic de angelo, & dæmone. Dicẽdum, quòd animæ solutæ corpore, & dęmones, & angeli determinant sibi loca per operationes, vel passiones: Nam animæ, quæ in pœnis inferni, vel purgatorij sunt, limitãt sibi locum in quo sint per pęnas, quas patiuntur: nam patiuntur ab illo igne determinato, qui est in inferno, ideo necesse est, quòd ibi animæ sint vbi ignis est. De dæmonibus idem cùm patiantur ab igne inferni, & alijs generibus cruciatuum. Sed de animabus non existentibus in inferno, & de angelis secus videtur. Ideo dicendum, quòd aliqui angeli habent operationes, sicut mouere corpora cęlestia, & illi per motum, quem faciunt determinant sibi loca, quia ibi sunt vbi motum faciunt. Etiam interdum operantur hic aliqua, & ibi sunt, vbi eorum operatio est, quia vniuntur rei per virtutem suam, quam applicant, & si virtus sua extendit se ad magnam quantitatem, dicũtur illi angeli esse in magno loco, & si paruę quantitati applicant virtutem, in paruo loco sunt. Idem de animabus, quæ interdum operantur aliquid, sicut mouendo licèt sint solutæ corpore. Ponatur tamen, quòd anima non operetur quidquam, nec angelus, sicut illi, qui solùm fruuntur æterna fęlicitate, in quo loco erunt illi, vel an determinabunt sibi locum secundùm hoc. Dicendum, quòd ad hoc non determinãt sibi locum, nam fœlicitas vitę æternę in intelligendo, & volendo est. Et quantum ad istos actus nõ est limitatio loci: nam nõ est limitatio ex parte actus, scilicet intellectionis, & volitionis, quia nõ sunt actus organici, qui determinent sibi certam materiam, nec etiam ex parte obiecti beatifici: nam Deus est obiectum beatificum, per cuius apprehensionem intelligendo, & volendo est vita æterna. Deus autem non determinat sibi locum, nec partem aliquam vniuersi: ideo ex parte eius non determinabit anima sibi aliquẽ locum ad gloriandum. Sed dicetur adhuc, auferatur omnis actus, & passio ab anima, & angelis, an erunt alicubi. Dicendum, quòd est dubium, & non videtur causa quare in aliquo loco, vel in aliqua re sint. Sed dicendum, quòd non sunt alicubi, nec etiam sunt in vniuerso, nisi fortè conuertas in affirmationem, scilicet, non sunt in vniuerso, idest, sunt extra vniuersum: nam istud falsum est, quia si alicubi essent potius essẽt in vniuerso, quàm exterius. De Deo autem dicendũ, quòd in omnibus rebus est, quia natura Dei est illimitata, & non est aliquid, per quod limitetur Deus ad essendum magis in vno loco, quàm in alio: & quod illimitatus est ad esse in aliquo, in omnibus est, vel in nullo. De angelis autem, & anima dictum est, & limitatur. Et ratio est, quia spiritus est in loco per operationem & applicationem virtutis ad locum, & quia virtus cuiuslibet spiritus est limitata præter virtutem Dei, non potest applicari toti vniuersitati rerum ad operandum illa, & quòd sic sit in omnibus, ideo applicabitur certi parti rerũ, & in illa operabitur, & sic erit in illa, quod non erit alibi: & istud est secundùm quod diffiniunt sibi loca spiritus. Potentia autem Dei est infinita, ideo extenditur ad vniuersitatem rerum, quia adhuc maior est potentia sua, quàm sit vniuersitas rerum, quæ limitata est. Ideo Deus vbique erit, quia ad omnia extenditur virtus sua. Et est Deus realiter in omnibus, quia omnia conseruat. Nam sicut cùm angelus applicat virtutem suam alicui loco, & ob hoc dicitur ibi esse, & ibi verè est: ita cùm Deus omnibus rebus virtutem suam applicet conseruando illas, in omnibus rebus erit. Et ista etiam est causa, quare non solùm dicimus, quòd Deus est in omnibus rebus, sed etiam, quòd est extra omnes res. Nam si Deus applicaret virtutem suam omnibus rebus, & per istam applicationem exhauriretur virtus Dei, scilicet, quòd non posset applicare pluribus rebus, si plures essent: esset Deus in toto vniuerso, & non extra: & tamẽ cùm Deus applicuerit virtutem suam omnibus rebus vniuersi, adhuc posset illam applicare infinitò pluribus rebus: si infinitò plures essent, cùm virtus infinita non exhauriatur applicando eam rebus finitis: ideo adhuc manet Deo virtus, quam posset applicare alijs rebus, & quantum ad hanc non capitur in vniuerso, sed est extra omnia. Sed dicetur, ponatur Deus seclusa omni operatione eius, an erit in omnibus rebus, vel si erit in aliqua. Dicendum, quòd impossibile est, quòd Deus non sit in rebus existẽtibus rebus, nam Deus est in re, quam conseruat, quia illa est operatio eius, & tamen quandiu res sunt Deus illas conseruat, quia illa est operatio eius, ideo Deus semper est in rebus. Sed dicetur, cesset Deus ab isto actu, quia ipse potest cessare à quocunque actu circa creaturas, cùm non necessitate, nec creatura ꝓduxerit creaturas, sed voluntate: tunc quæretur, an sit in rebus. Nam tunc non habet per quid sit in rebus. Dicendum, quòd iste casus est impossibilis: nã impossibile est, quòd maneant creaturę Deo cessante à conseruatione earum, quia creaturæ ex seipsis sunt non ens, & à Deo accipiunt, ꝙ sint ens. Si ergo Deus cessat ab eo quod facit, redibit res in seipsam. Et quia creaturæ ex seipsis sunt non ens, cessante conseruatione redibunt in nõ ens, ideo abstracto isto actu à Deo, non erũt creaturę: & sic Deus non erit in creaturis, sed in seipso. Cùm tamẽ illi fuerint, necesse est, quòd Deus in illis sit, quia nõ possunt esse, quin à Deo conseruentur, & quando conseruatæ fuerint Deus in eis erit. Sed ponatur pro possibili, quod est impossibile, scilicet, quòd res sint Deo non conseruante illas: tunc videretur dicendum, quòd Deus non esset in vniuerso, nec in aliqua creatura, sed esset in seipsõ. Hæc de localitate spirituum dicta sunt, & fortè magis dicetur de eis Iere. 23.

De quibusdam verbis hic dictis à Salomone, scilicet, quòd domus, quam ædificabat, erat vt tantùm adoleretur incensum in ea.

Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit Salomon, quòd domus ista, quã ædificabat, non erat ad hoc, quòd Deus habitasset, sed vt tantùm adoleretur incensum in ea coram Domino: nam ipse dixerat supra contrarium, scilicet, ædificabat domum ad suffumiganda aromata, & ad propositionem panum, & ad holocaustomata mane & vespere. Aliquis dicet, quòd ponitur hic tantùm, & debet subintelligi principaliter, scilicet, domus quam ędifico ad multa est, & tamen principaliter solùm est ad fumiganda aromata. Dicendum, quòd non stat, quia istud verum esset, si fortè principalis cœremonia, quæ erat in sanctuario esset adolere thymiama: & tamen falsum est, quia offerre sacrificia erat maior cœremonia, & magis frequentata: nam bis tantùm quotidie cremabatur thymiama coram Domino. Et tamen sacrificia multa fiebãt quotidie, quædam necessaria, & quædam spon-

spontanea, vt declaratum est supra in quibusdam quę-
stionibus. Dicendum, quòd ponitur hic tantùm val-
de impropriè, & debent subintelligi omnia, quæ po-
nuntur supra, scilicet, propositio panum, incensio lu-
cernarum, oblatio holocaustomatū, & crematio thy-
miamatis: nam ista sola erant ministeria sanctuarij, &
istis explicitis, poterat poni tantùm, scilicet, quòd ad
hoc tantùm erat domus, quam ipse ædificabat, vt ista
fierent, & tamen, quia omnia hæc supra fuerant po-
sita, replicando hic vnum illorum videbantur omnia
subintelligi.

Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro, purpura, coccino, & hyacintho: & qui sciat sculpere cœlaturas cum his artificibus, quos mecum habeo in Iudęa, & in Ierusalem, quos præparauit Dauid pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi, & arceuthina, & pinea de Libano: scio enim, quòd serui tui nouerint cędere ligna de Libano, & erunt serui mei cum seruis tuis, vt parentur mihi ligna plurima. Domus enim, quam cupio ædificare, magna est nimis, & inclyta. Præterea operarijs, qui cœsuri sunt ligna, seruis tuis dabo in cibaria tritici coros viginti millia, & hordei coros totidem, olei quoque sata viginti millia.

Mitte ergo mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro, & argento, & ære, & ferro. Petiuerat Salomon supra ab
Hiram, quòd daret ei ligna cedrina, nunc verò pete-
bat artifices, specialiter petebat vnum, qui esset magi-
ster omnium, qui sciret operari in auro, & argento,
scilicet, facere omnia opera, quæ fiunt de auro, & ar-
gento, & ære, & ferro. Omnes enim istæ materiæ ne-
cessariæ erant in domo Domini: quia aurum erat ad
vasa ministerij, & ad deaurandum tectum, & parietes,
& pauimentum totius templi in Sancta Sanctorum,
& extra, vt patet 3. Reg. 6. Etiam argentum erat pro
vasis argenteis, multa namque vasa de argento facta
sunt, præcedenti lib. 28. cap. Etiam erat argentum ad
deaurandum parietes templi eod. lib. 29. cap. scilicet,
accipiendo laminas argenti, & deaurando illas effigiē-
doque tabulis parietum templi, vt ibi declaratum est.
Aes necessarium erat ad altare ęneum faciendum, in-
fra 4. Etiam ad mare ęneum, & lebetes, & lateres, &
sedes eorum: & ad omnia alia vasa altaris holocausto-
rum, quæ de ære erant 3. Reg. 7. & infra 4. Ferrum ne-
cessarium erat pro ædificatione ad coniungendum
ligna, & multos alios vsus templi. *Purpura coccino, & hyacintho.* Istud erat ad faciendum vestes sacerdotales.
Volebat enim Salomō facere vestes sacerdoti magno,
Ex quo erant vestes sacerdotales. & minoribus sacerdotibus, atque Leuitis. Multas .n.
vestes fecit Salomō pro istis, quarum summam ponit
Iosephus 8. Antiqui. & aliquæ istarum erant de purpu-
ra, coccino, & bysso, & hyacintho. Est purpureus co-
lor rubeus declinans aliqualiter ad nigrum, sicut quā-
do color rubeus est super aliam tincturam. Coccinū
est color rubeus intensissimus. Et ex hoc solet vocari
sæpissimè in Exodo coccus bis tinctus: Exo. 25. & 35.

F & vocatur coccus à verme, de cuius sanguine color
intensissimè rubeus tingitur. Color hyacinthinus Color hyacinthinus.
est color cœlestis, & quædam herba, quæ hyacinthus
dicitur, & de illius nomine color iste appellatur: ex
hoc etiam appellantur pelles hyacinthinæ, quæ sunt
paratæ artificialiter, & tinctę colore hyacinthino, &
vocamus vulgariter pelles illas guadamōti: sic dicitur
Ezech. 24. Calciaui te hyacintho, idest de corio illarū
pellium hyacinthinarū, & est color azurinus, siue cœ-
lestis. De hoc infra dicetur in quadam quæstione.
Qui sciat sculpere cœlaturas. Sculpere, & cœlare idem
sunt, quia vtrumq; est cauare, & cauando figuras con-
uenientes reddere, & erat necessaria sculptura in tem-
plo, quia tabulæ sculpendæ erant, quæ in parietibus po-
G nendæ erant, vt super eas figerentur laminæ argenteę,
& aureæ. Cęlare autem aliquando accipitur pro pin-
gere: sic accipitur 2. Metamor. s.

Materiam superabat opus, nam Mulciber illic
Aequora cœlarat medias cingentia terras.

Idest, depinxerat, vt aliqui intelligūt. Sed melius est,
quòd intelligantur sculpere, quia Mulciber non pin-
gebat, sed sculpebat, quia ad Mulciberum pertinebat
opus fabrile. *Cùm his artificibus, quos mecum habeo in Iudęa, & Ierusalem.* Quasi dicat, multos artifices ego me-
cum habeo in Iudęa. s. in regno meo, quod vocatur
Iudęa à Iudęis, vel in Iudęa. i. in sorte tribus Iuda, quæ
propriè vocatur Iudęa. Etiam habebat secum in Ie-
H rusalem, quia de istis artificibus, quidam habitabant
dispersi per Iudęam, & alij in Ierusalem, vbi rex mo-
rabatur. *Quos præparauit Dauid pater meus.* Scilicet,
ante mortem suam Dauid parauit omnia necessaria
pro templo Domini ædificando tam lapides, & ligna,
quàm aurum, & argentum, & cęteras impensas: & ēt
artifices congregauit, vt Salomon nihil laborare de-
beret, sed solùm, quòd iuberet ædificari, præcedenti
lib. 22. cap. *Et ligna cedrina mitte mihi.* Supra petiuerat li-
gna cedrina, & hic iterum petit, ista erant in Libano
in terra regis Hiram, & erant ligna preciosissima. *Et arceuthina, & pinea.* Quæ autem ligna sint ista, & quo-
modo recepta fuerint in opere templi, cùm sola ligna
cedrina, & abiegna dicantur fuisse in templo 3. Reg. 5.
I declarabitur infra in quadam quæstione. *De Libano.*
Quia omnia ista ligna erant in Libano, & iste mons
erat in terra regis Hiram, licèt partim esset in terra re-
gis Salomonis. *Scio, quòd serui tui sciunt ligna cedere de Libano.* Non erat ista causa quare volebat Salomon,
quòd serui sui essent cum seruis Hiram cedēdo ligna:
nam dato, quòd serui Hiram scirent ligna cędere, si ēt
scirent serui Salomonis ligna cędere, non erat opus,
quòd serui Salomonis cęderent cum seruis Hiram,
sed quia serui Salomonis nesciebant ligna cędere, &
serui Hiram sciebant, opus erat, quòd serui Salomo-
nis essent cum illis, vt erudirentur ab eis. Sic patet 3.
Reg. 5. s. Tu scis, quod non est in populo meo, qui no-
uerit ligna scindere, sicut Sidonij. Erant autem Si-
K donij subditi Hiram regis, quia Sidon erat in regno
eius, ideo Hiram faceret, quòd Sidonii cęderent ligna
in Libano pro Salomone, & Iudæi essent cum eis in
monte, & erudirentur ab eis. *Et erunt serui mei cum seruis tuis.* Scilicet, obedientes præceptis illorum, quia Is-
raelitæ erant ignari huius artis, & facerent quod alij
præciperent. *Vt parentur mihi ligna plurima.* Scilicet,
non sint soli serui tui, nec soli serui mei, quia soli serui
mei nescirent ligna cędere, soli serui tui non suffice-
rent ad cędendum tot ligna, quot ego volo, quia plu-
rima ligna necessaria sunt: ideo omnes simul erunt.
Domus enim, quam cupio ædificare, magna est. Idest, magna
esse debet: nam nondum erat, ideo nec magna, nec
parua erat: sed solū erat in cōceptu, & ibi magna erat.

Ista

Ista est causa, quare debebant parari ligna plurima, scilicet, quia domus quã ædificabat magna factura erat, & indigebat multa materia. *Et nimis inclita.* Idest, debet esse famosa, scilicet, ꝙ tanta sit excellentia sua, ꝙ in omnibus regnis terrarum nominetur. Sic enim dixit Dauid prçcedenti lib. cap. 22. quòd parabat materiam multam, eo quòd debebat esse domus, quç ædificanda erat talis, quòd in omnibus regnis nominaretur. *Præterea operarijs, qui cæsuri sunt ligna seruis tuis dabo in cibaria.* Ponit Salomon partem mercedis pro labore, quem suscepturi erant Sidonij. Nam Salomon hortabatur Hiram, quòd daret ei ligna de Libano, & quòd serui sui cçderent illa, & nè ipse putaret, ꝙ Salomon volebat ista sine pretio sibi fieri, dixit, quòd daret seruis Hiram cibos, & nominat hic quid daturus esset
B eis. *Tritici coros viginti millia, & hordei totidem.* Corus nomen mensuræ est, & accipitur interdum pro mensura tam rerum liquidarum, quàm aridarum: & ponitur hic hordeum, quia non solùm dabat Salomon pabula seruis Hiram, sed etiam iumentis eorum, quibus hordeum necessarium erat, & subticetur 3. Re. 5. de hordeo, quia non erat cibus hominum, vel fortè, quia scriptura aliquid omittit in vna parte, quod supplet in alia. *Olei verò sata viginti millia.* Satum nomen mensuræ est rerum liquidarum, sicut hic accipitur. Interdum tamen satum est mẽsura rerum aridarum, sicut patet Gen. 18. scilicet: Dixit Abraham ad Sarã: Accelera, tria sata farinç commisce: sic mutantur nomina mensurarum, quia interdum mensuræ liquidorum accipiuntur pro mensuris aridorum. Hic ponitur in Hebrço de vino, scilicet viginti millia bathos vini, & omisit illud translator noster, vel fortè ipse transtulit, & postea imperitia librariorum deletum est, & patet hoc, quia postea fit mentiò de vino: nam dixit Hiram triticum, & hordeum, oleum, & vinum, quæ pollicitus es mitte seruis tuis, non tamen diceret ibi de vino inter cçtera, quæ Salomon pollicitus fuisset illa, nisi verè pollicitus fuisset.

Corus q[ui]d sit.

Quid sit satum.

Cur Salomon ab Hiram petiuit virum eruditum.
Quæstio XXI.

QVAERITVR circa ea, quæ habẽtur hic, quare Salomõ petiuit ab Hiram virum eruditum, qui sciret facere ea, quæ nominantur in litera: nam videntur, ꝙ non erat opus, eo ꝙ Dauid ante mortem suam parauerat omnes artifices necessarios ad istud opus, vt patet præcedenti lib. 22. scilicet, Habes tecum plurimos artifices latomos, & cementarios, artificesq; lignorum, & omnium artium ad faciẽdum opus prudentissimos in auro, & argento, ære, & ferro, cuius nõ est numerus. Responderi potest ꝙ licèt haberet Salomon multos artifices, voluit plures, quia opus erat magnum, & erant necessarij multi artifices adhuc multo plures, quàm cogitauerat Dauid. Aliter potest dici, & melius, ꝙ nõ misit Salomon pro pluribus artificibus, quasi deessent artifices in terra Israçl ad istud opus, quia tunc nõ solùm misisset Salomon pro vno artifice, sed pro multis, & tamen misit pro vnico dicens: Mitte mihi virum eruditum, qui nouerit operari &c. & postea laudatur iste vir missus, quod erat prudentissimus artifex infra in litera: & sic licèt Dauid parasset multos viros artifices eruditos ad opus istud: tamen diebus Salomonis erat ille Tyrius inter cæteros eruditissimus in regno Hiram: & misit pro illo Salomon. Vel fortè Dauid parauerat illum, vt inter cæteros esset artifex operum templi. Mansit tamen in regno Hiram, quousque fuit tempus inchoandi ædificationem templi: & tunc Salomon misit pro eo in regnum Tyri. Sed melius dicetur, ꝙ Dauid non cogitauerat de illo, vel saltem non

A disposuerat, ꝙ ille veniret ad ædificandum templum, cùm dicat hic Salomon, ꝙ mittat eum Hiram, vt sit cum artificibus, quos parauerat Dauid in Iudæa, & Ierusalem: sed Salomon cognoscens eum valdè eruditum circa artem istam, orauit quòd veniret de Tyro ad ædificationem hanc.

De quibusdam verbis hic dictis à Salomone, quòd mitteret Hira virum eruditum, & qui sciret, &c.
Quæstio XXII.

QVAERITVR vlterius cum dicitur hic, quòd mitteret Hiram virum eruditum, qui sciret operari in auro, argento, ære, & ferro, purpura, cocco,
B hyacintho: ad quid dicebat hoc. Respõdendum quòd necessitas auri, & argenti, æris, & ferri erat in templo, vt supra declaratum est. De purpura, cocco, & hyacintho dicendum, quòd etiam erant necessaria: & primò ad faciendum velum quod pendebat ante sancta sanctorum: nam licet sancta sanctorum haberet parietem claudentem, & portam: vt patet 3. Reg. 6. tamen ante parietem illum ponebatur quoddam velum, vt quidam putant; & dato, quòd non poneretur ante sancta sanctorum, saltem erat in templo, & pro textura istius erat necessarius artifex, qui sciret in his operari: nam velum illud factum est de purpura, & cocco, hyacintho, & bysso, & intermixti erant cherubim illi operi: vt patet sequenti cap. Etiam erat hoc necessariũ pro
C vestibus sacerdotum. Nam Salomon fecit vestes pro sacerdote magno, & minoribus, & Leuitis, quarũ summam ponit Iosephus 8. Antiquit. Et hæc erãt de ijs coloribus habentes partes. Pro quo sciendum, ꝙ vestes Leuitarum non erant determinatç in lege: nam Deus dedit formam vestium pro sacerdote magno, & minoribus Exo. 24. De Leuitis nihil dictum est. Habebãt tamen Leuitæ vestes, quibus vtebantur in ministerio Dei: licèt illæ non essent benedictæ, sicut vestes sacerdotales. Erant autem quædam vestes lineç, quæ vocabantur ephod. Sic patet de Samuele, qui erat Leuita, vt patet præcedenti lib. c. 6. Et ipse ministrabat coram Domino indutus ephod lineo. 1. Reg. 2. & 3. & ita alij Leuitæ ministrabant. De istis ephod dicit Iosephus 8. Quid sit Ephod.
D Antiquit. quòd fecit Salomon octoginta millia stolarum pro Leuitis. In istis non erat opus purpuræ, coccini, hyacinthiq;: sed de bysso fiebant, quia erant lineæ. De vestibus autem sacerdotum minorũ. Dicendum, ꝙ erant quatuor, scilicet fœminalia, & tunica, cingulum, & cidaris: fœminalia erãt de pertinentibus ad sanctuarium. Exo. 24. & ista linea erãt: Tunica erat longa tegens totum corpus, erat tamen stricta, & ista ẽt erat linea Cingulum erat de ligno ad stringendum tunicã lineam, ne laxa flueret. Cidaris erat quædam cucufa ad modum mitræ rotũdç, & erat linea. Omnia vestimenta sacerdotum minorum erãt linea. Exo. 28. & pro ijs non erat necessaria ista peritia texendi purpuram, coccum, & hyacinthum. De vestibus autem vel ornamen- Quid sit Cidaris.
E tis sacerdotis magni, dicendum ꝙ erant quinque, vel sex, secundùm Iosephum scilicet, cingulum, tunica tota hyacinthina, ephod, rationale, thiara, lamina aurea. Exo. 28. Cingulum erat aliud à cingulo sacerdotum minorum. Erat enim amplum latitudine digitorum quatuor textum de auro, & purpura, & cocco bis tincto, & hyacintho, & bysso retorta. Tunica autem erat tota hyacinthina habens tintinnabula, & malogranata in ora: & ista tota erat de hyacintho: ephod, & rationale erant de auro, purpura, & hyacintho, coccoq; bis tincto, & bysso retorta pulchra varietate composita. Thiara erat hyacinthina. Lamina autem de auro purissimo erat. De his vestibus latius quantum ad eorum fabrefacturam Exo. 28. Quantum ad istas erat necessa-

ria

ria textura in purpura, & cocco, & hyacintho. Fecit autem Salomon mille tunicas hyacinthinas, & mille thiaras, & mille Ephod, & mille rationalia pro summo sacerdote, scilicet, quòd mille apparatus integros summi sacerdotis fecit præter laminam auream. Nullam quippe fecit, quia lamina aurea quam fecerat Moyses in deserto, supererat tempore illo, & poterat semper manere, & cùm vnicus esset summus sacerdos, sufficiebat lamina illa. Et dicit etiam, quòd vsq; ad tempus suum superfuit: vt patet octauo Antiquit. Vestes autem istæ erant necessariæ, quia cùm essent de filis vetustate consumebantur, & oportebat nouas fieri. Etiam erat hoc ad honorem, quia cum esset templum magnificum, debebant ornamenta eius esse preciosa, & magni apparatus. Si tamen esset vnicus apparatus vestium summi sacerdotis, & quandocunq; vestiretur necesse esset illo vestiri, non esset aliquis honor, potissimè, quia summus sacerdos differentius indui debebat in magnis festiuitatibus, quàm in diebus profestis, ad quod multi apparatus necessarij erant.

De petitione Salomonis ab Hiram circa ligna cedrina, &c.
Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Salomon petiuit hic ab Hiram ligna cedrina ad ædificationem templi: nam Dauid fecerat totum apparatum lignorum necessariorum ad istud opus, vt patet præcedenti lib. 22. capit. scilicet. Ligna quoque cedrina non poterant extimari, quæ Sidonij, & Tyrij deportauerant ad Dauid. Item dicitur iterum, ligna quoque, & lapides prȩparaui ad vniuersa impendia. Aliqui dicunt, quòd verum est, quòd Dauid parauerat omnia ligna necessaria pro ȩdificatione templi. Nunc autem Salomon petiuit ligna ab Hiram, quia non solùm volebat ȩdificare templum Domino, sed etiam palatium sibi: sicut dicitur supra in litera. Decreuit Salomon ædificare domum Domino, & palatium sibi, scilicet tria palatia, & pro ædificatione illorum multis lignis egebat, & illa petiuit nunc ab Hiram. Dicendum, ꝙ non stat: quia Salomon petiuit ligna cedrina pro domo Domini: & licèt vellet etiam pro palatio suo, tamen nunc pro templo domini principalius volebat, vt ait supra in litera, scilicet: Vt parentur mihi ligna plurima: Domus enim quam ædificare cupio, magna est, & inclyta nimis: & loquitur de templo domini: dicens, quòd multa ligna erant necessaria, quia erat domus magna, & non potest intelligi de domo, siue palatio Salomonis: quia supra in litera dictum fuerat, domus quam ædificare cupio magna est: Magnus est enim Deus noster. Dicendum est ergo, quòd Salomon volebat nunc multitudinem lignorum tam pro templo Domini, quàm pro palatio suo: præcipuè tamen volebat pro domo Domini, & erant necessaria ista ligna. Et tunc dicet aliquis: quomodo Salomon parabat multa ligna, quia Dauid parauerat omnia necessaria. Dicet aliquis, quòd Dauid putauit ædificare templum minoris quantitatis, quàm Salomon postea ædificauit, & secundùm illam exigentiam parauit omnia ligna necessaria: quia tamen Salomon voluit illud facere maioris quantitatis, parauit plura ligna. Dicendum quòd non stat, quia Salomon non fecit maius, nec minus quàm a Dauid accepit: quia ab eo accepit mensuram omnium partium templi, & vasorum suorum, & quarumcunque rerum vsque ad pondera, & figuras: vt patet præcedenti lib. 28. cap. scilicet. Dedit Dauid Salomoni descriptionem porticus, & templi cellariorum, & cænaculi, & cubiculorum in abditis, & domus propitiationis, & omnium, quæ co- F gitauerat atriorum, & exedrarum, &c. Et postea sequitur. Omnia, inquit, venerunt scripta manu Domini ad me, vt intelligerem opera exemplaris: non ergo mutare Salomon debuit aliquid de eo, quod acceperat à patre suo descriptum: potissimè cùm ista descriptio venisset a Deo: ideo non quæreret plura ligna, quàm Dauid, quasi vellet facere templum maius quã Dauid. Sed dicendum, quòd Dauid collegit tot ligna, quot putauit sufficere ad ædificationem templi Domini, & tamen Salomon putauit ista non sufficere: quia circa talia, quæ sunt magna ædificia: nemo potest dicere præcisè quanta materia necessaria sit: potissimè quia Salomon volebat etiam congregare ligna pro ædificatione palatiorum suorum, & accipere illa, quæ G superessent de ædificatione templi: & sic simul petiuit ligna pro vtroq;, & petiuit plura pro templo quàm necessaria essent: quia licèt superessent, impenderentur in alteram ædificationem.

Dixit autem Hiram rex Tyri per literas, quas miserat Salomoni: Quia dilexit Dominus populum suum, iccirco te regnare fecit super eum. Et addidit dicens: Benedictus Dominus Deus Israel, qui fecit cœlum, & terram, qui dedit H Dauid regi filium sapientem, & eruditum, & sensatum, atque prudentem, vt ædificaret domum Domino, & palatium sibi. Misi ergo tibi virum prudentem, & scientissimum Hiram, patrem meum, filium mulieris de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius, qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro, & marmore, & lignis: in purpura quoque, & hyacintho, & bysso, & coccino, qui sciat I cœlare omnem sculpturam, & adinuenire prudenter quodcunque in opere necessarium est, cum artificibus tuis, & cum artificibus domini mei Dauid patris tui. Triticum ergo, & hordeum, & oleum, & vinum, quæ pollicitus es, domine mi, mitte seruis tuis: nos autem cædemus ligna de Libano, quot necessaria habueris, & applicabimus ea ratibus per mare in Iope: tuum autem erit transferre ea in K Ierusalem.

Dixit autem Hiram. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet, Hiram condescensio ad supplicationem Salomonis petentis ligna, & artifices. Et primò ponitur, quædam prælocutio Dei laudatiua. Secundò conclusio reuersiua, ibi. *Misi ergo tibi.* Circa primum dicitur. *Dixit autem Hiram rex Tyri per literas, quas miserat Salomoni.* Scilicet rescripsit Salomoni respondendo ad petita, & dixit hoc. *Quia dilexit Dominus populum suum, iccirco te regnare fecit.* Scilicet, quia Deus Israel diligebat Israelitas, dedit eis talem regem: in hoc laudatur Deus tanquam benè disponens regnum, scilicet, quia dedit regem prudẽtem populo, quem diligebat. Lau-

Laudatur etiam Salomon, quòd sit rex prudens: nam cùm Deus placatus Israelitis, & tanquam in magnum donum dedit eis Salomonem in regem, videtur, quòd Salomon erat rex laudabilis. *Et addidit dicens, benedictus Dominus Deus Israel.* Iterum laudat Hiram Deum Israel de bona dispositione regni Israel. *Qui fecit cęlum, & terram.* In hoc patet Hirã, quòd erat fidelis cùm diceret, quòd Deus Israel fecerat cęlum, & terram, quod credere non potest, nisi qui est vere catholicus, cũ istud sit vltra naturalem cognitionem. *Qui dedit Dauid regi filium sapientem atque eruditum, & sensatum atque prudentem.* Laudat Hiram fęlicitatem Dauid. s. quòd Dauid fuit fœlix, qui talem filiũ habuit, & Deus fuit benedictus, qui tantam fœlicitatem ei concedere voluit. Cognouit enim Hirã ex verbis Salomonis, quòd erat vir sensatus, & laudauit eum nimis per plura nomina: licèt omnia redeunt in idem. s. ad signandum eum sapientem esse. Sapiens tamen signat cognoscentem res altissimas, vt colligitur 6. Ethic. cap. De sapientia. Et sic de Salomone, qui habuit altissimam cognitionem inter omnes hoĩes circa omnes scientias, & speculationes, vt patet 3. Reg. 3. & declaratum fuit ibi in quadã quæstione. Eruditus est nomen generale, & signat quamcunque instructionem, quã quis habeat: siue circa speculabilia, siue circa practica, vel factibilia, quam ab alio didicerit. Istud autem non competebat Salomoni, quia habuerat sapientiam à Deo, & non docente homine. Et tamen adhuc potest aliquo modo applicari ei, quia Salomon antequam à Deo acciperet sapientiam erat vir prudens. Nam Dauid ante mortem suam dixit illi: vir sapiens es, & scies quid facies ei, tertio Reg. 2. Etiã licèt insidiatores in regno haberet mortuo Dauid antequam sibi daretur sapientia, prudenter se habuit erga illos, vt patet quando occidit Adoniam fratrem suum, quia petebat Abisac in vxorem, 3. Reg. quarto, & tunc fortè per eruditionem aliorum ipse instruebatur, & sic vocaretur eruditus. Vocatur sensatus, idest magni iudicij naturalis, & maturi: nam antequam Deus daret sapientiam Salomoni, ipse erat acuti ingenij, & sensatus naturaliter: & sic ipse dixit de se: Puer eram vtilis, & ingeniosus, & sortitus sum animam bonam: Sapientiæ oct. capitu. Vocatur prudens, quia in gerendis negotiis prudenter se habebat. Differt enim prudentia nimis à sapientia, quia sapientia circa speculabilia est. Prudentia autem ad agibilia, vt patet sexto Ethic. cap. De sapientia, & capi. De Prudentia. & contingit multos esse sapientes, vel saltem habere magnam cognitionem circa speculabilia, & tamen non esse prudentes, sic ait Arist. 6. Ethi. quòd facile est iuuenes effici mathematicos, & tamen non contingit eos esse prudentes. Salomon autem omnia hæc habebat, quia Deus non solũ sapientiam, sed ẽt prudentiam donauerat. Imò potius donauit prudentiam, quã sapientiam, quia istud magis consonabat petitioni Salomonis: nam licèt ipse petiuit habilitatem ad digne gubernandum regnum, ista tamen habilitatio non est in sapientia, sed in prudentia. *Qui ædificaret domum Domino.* Quasi dicat nullus de præcedentibus regibus Israel, nec iudicibus ædificauit templum Domino. Iste autem nititur illud ędificare magnificè: ideo prudens est. *Et palatium sibi.* Etiam alii reges non ædificauerant palatia, sed manserant vtcunque habitantes. Salomon autem voluit super illos magnificari ædificando palatia pulchra, & magnorum sumptuum. In Hebræo dicitur. *Domum pro regno suo.* Et idem est, quia palatium quod ædificabat sibi Salomon, erat domus pro omnibus regibus, qui descenderent de stirpe eius. *Misi ergo tibi.* Hic ponitur secundũ huius partis. s. cõclusio responsiua, in qua respondet petitioni Salomonis mittendo ei artificem, quem petiuerat, & ligna. Et dr.

Dixit Dauid de Salomone.

A *Misi ergo tibi uirum prudentem, & scientissimum.* Iste erat artifex, quem petiuit Salomon: quia erat excellens super omnes artifices Salomonis, & ei attribuuntur omnia opera templi, tertio Regũ 7. sicut Beseleel & Ooliab attribuuntur oĩa opera tabernaculi Moysi, Exod. trigesimo primo, & trigesimo sexto. Et sunt ista nomina impropria, quia non erat iste vir prudens, sed eruditus in omni arte fabricandi, & texendi: & ad hoc non extenditur prudentia, sed solùm ad dirigendum agibilia, & negotia humana, de quibus non erat ad propositum. Sciens vocatur, qui scientiam habet: et est scientia habitus speculatiuus, secundùm quem cognoscimus conclusiones demonstratiuas, vt patet sexto Ethic. ad nihil horum pertinet, et tamen de isto

B viro nihil commendatur hic, nisi quòd esset peritus in arte fabricandi, quia nihil aliud faceret ad propositum. In scriptura tamen non seruatur proprietas circa terminos istos, sed sequitur modum loquendi vulgariter, qui terminos confundit abusione quadam. *Hiram patrem meum.* Non erat pater regis, quia si esset pater eius non mitteretur ad fabricandum. Etiam ille regnaret, nam viuente patre non regnat filius, sed pater: sed vocauit eum patrem ex alia causa, de qua dicetur infra in quadam quæstione. *Filium mulieris de filiabus Dan.* Erat Dan vnus de filiis Iacob, à quo vna tribus nominata est, et de illa erat ista mulier, cuius filius erat iste artifex. *Cuius pater fuit Tyrius.* Licèt esset iste vir Tyrius, accepit vxorem de filiabus

C Israel, & habitauit in vrbe Tyri, ibique filius eius Hiram manebat sub potestate regis Tyri, qui eiusdem nominis erat cum illo. De hoc etiam, cuius filius fuerit, infra dicetur in quadam questione. *Qui nouerit operari in auro, & argento, ære, & ferro.* Exprimit illa, in quibus erat eruditus iste Hiram: & sunt illa, quæ petiuerat Salomon: & quia tot artes nouerat, & in eis erat excellens, vocatur scientissimus supra in litera. In Hebreo vocatur sciens. Nam cùm dicitur de aliquo, quòd est sciens, non signatur magna excellentia eius. Si autẽ dicitur sciens in intellectu, vel sciens intellectum, signatur excellentia magna. *Et marmore, & lignis.* Ista duo etiam erant necessaria pro templo, quia parietes eius de lapidibus construendi erant, & tectum de lignis.

D Salomon tamen non petiuit, quòd esset eruditus in marmore, sed quia Hirã rex Tyri vidit, quòd istud erat necessarium, dixit quòd etiam erat peritus in marmore, & lignis. Fortè autem Salomon non petiuit, quòd esset peritus in istis: sed solùm in illis, quę ipse supra expressit, eo quòd ipse habebat arttifices alios, qui erant valde periti in marmore, & lignis, sed in auro, & argento, & ferro, purpura, & coccino, hyacintho non habebat peritissimos, ideo petiuit peritissimum circa hæc. Vel potest dici, quòd Salomon petiuit etiã quòd esset sapiens in marmore, & lignis: tamen litera non expressit illud supra in petitione Salomonis, & expressit nunc in responsione regis Tyri. *In purpura quoque, & hyacintho, & bysso, & coccino.* Omnia hæc pe-

E tiuerat Salomon, & declaratum est quid ista essent, & ad quid essent ista necessaria in templo Domini. *Et qui sciat celare omnem sculpturam.* Idest sciet sculpere, quidquid sculpendum sit. Nam sculpturæ factæ sunt per cauationẽ, vel quodcunque opus cauatum quod non est solùm pictum. *Et adinuenire prudenter quidquid in opere necessarium est.* Istud est magnum in artificibus, et in quocunque habẽte habitum alicuius disciplinę, scilicet quòd artifices non solũ ea, quæ eis iubentur secundũ formam datam efficere queant, sed ẽt quòd de corde suo inquirant aliqua subtilia, quæ ab aliis non excogitata sunt. Sic etiam in habentibus speculatiuos habitus, quòd non solũ intelligant, quæ ab aliis tradita sũt, sed etiam ipsi inuenire de nouo alia, quæ aliis tradant.

In isto autem opere templi erat istud necessarium, quia cùm esset opus magnum, necesse erat aliqua excogitari ad illud explendum, quę non fuissent excogitata à iubente fieri opus, & istud faceret Hirā. *Cum artificibus tuis, & cum artificibus Domini mei Dauid patris tui.* Scilicet, iste erit cum artificibus tuis, & artificibus Dauid patris tui, vt omnes simul faciant opus. Dauid enim ante mortem suam elegerat artifices ad opus tēpli, vt non laboraret Salomon illos inquirendo. pręcedenti libro 22. cap. & alios nouiter Salomon congregauerat, & cū omnibus illis debebat iste Hirā operari. Vocauit rex Tyri Dauid dominum suum ad honorandum Salomonem filium eius. Etiam, quia Dauid fuerat amicus regis Tyri, & habebat eum iste rex tanq̄ dominum, quia erat potentior. Et cùm posset ei nocere expellendo illum de terra, & occupando regionē eius noluit. Et sic rex Tyri mittebat ad Dauid omnia, vel tanquam domino, vel tanquam amico. Nam misit ad eum artifices, & ligna cędrina ad ędificandum palatium ipsi Dauid. 3. Reg. 3. & præcedenti lib. 14. cap. *Triticum ergo, & hordeum.* Postquam rex Tyri obtulit se ad faciendum, quæ petebat Salomon: petiuit ab eo illa, quæ pollicitus fuerat dare ad sustentationem seruorum Hiram, dum fieret opus, scilicet, triticū, & alia. Et ponitur hic triticum. Supra autem ponebatur cibarius tritici, idest triticum quod erat cibarium, vel cibaria: triticum, idest cibum factum de tritico, scilicet, farinam, quia fortè dabat ei farinam iam molitam: nā in Hebræo dicitur, ibi. *Frumenta contrita.* Scilicet, farinā, quod illud signat: & sic farre contuso, vel cōtrito iam farina erat, & litera nostra vocauit cibaria tritici, & posuit litera Hebraica triticum in plurali, licèt sit contra modum loquendi cùm non detur in Latino plurale talibus nominibus. *Oleum, & vinum, quę pollicitus es.* Omnia ista promiserat Salomon se daturum cœsoribus lignorum supra in litera, & 3. Reg. 5. Erant namque Tyrij, & Sidonij non nimis abundantes in istis, q̄a terra illa est in monte Libano, & magis vacāt alijs ministerijs, quàm agriculturæ. In terra autem Salomonis erant magni agricolæ, & poterat Salomon prouidere Tyrijs, & Sidonijs, quamdiu vacarent operi sanctuarij. *Nos autem cędemus ligna de Libano, quotquot necessaria habueris.* Loquebatur Hiram in persona sua, tanquam ipse cœsurus esset ligna cum seruis suis. Sed certum est, quod non cœsurus erat cùm esset rex, sed transferrebat hoc in personam suam: eo quòd ipse habebat personam petentis remunerationem pro labore: & dixit quotquot necessaria habueris, quia dixerat Salomon, vt parentur mihi ligna plurima, nè putaret, quod rex Tyri volebat ei solū dare ligna certa, & fortè illa non sufficerent ad ædificationem templi: vt ergo Salomon nō sollicitaretur circa hoc, dixit ei rex Tyri, quòd daret sibi ligna quotquot vellet. *Et applicabimus ea ratibus per nauem in Iopem.* Non solùm obtulit se rex Tyri facturum, quod petebat Salomon, scilicet, quòd scinderent serui Hiram ligna in Libano ꝑ Salomone, sed etiam, quòd ea transferret per mare vsque Iopem.

Nominū circa dicta

Pro quo sciendum, ꝙ mons Libanus est in terra Tyri, & inde cęla ligna ponebantur in mari, & ducebantur in Iopem, de quo infra declarabit. *Tuum erit transferre ea in Ierusalem.* Idest, postquam serui mei posuerint ligna in portu in Iopem, dimittent ea ibi, & ad te pertinebit illa transferre in Ierusalem.

De quibusdam verbis dictis ab Hiram, scilicet, quòd Deus Israel creauerat Cœlum, & Terram.

Quęstio XXII.

QVAERITVR circa prædicta, cùm Hirā esset Gentilis, quomodo dixit, quòd Deus Israel creauerat Cœlum & Terram: quia istud credere nō pertinebat ad Gentiles, qui solùm credebant ea, quę naturaliter scire poterāt. Aliquis fortè dicet, quòd Hiram, & serui sui erant Hebręi. s. conuersi ad Iudaismum, & sic credebant omnia, quę credebant Hebręi. Sed dicēdum, quòd non stat, quia serui regis Hiram erant Chananęi, cùm tota illa terra esset Chananęorum, & non solùm tēpore Salomonis erant Tyrij, & Sidonij Chananęi, sed etiam tempore Christi: nam Christ⁹ semel prędicabat in finibus Tyri, & Sydonis, & mulier Chananęa de finibus illis egressa clamauit. Domine miserere mei: nam filia mea malè à dęmonio vexat̄: Mat. 15. & Mar. 7. ergo Tyrij, & Sidonij Chananęi erant.

Tyrij, & Sidonij erāt Chananęi

Aliter dicet aliquis, ꝙ sicut Gentiles poterant habere rectam fidem de Deo, ita fortè rex Tyri habuit: manens enim in sua Gentilitate cognouit hoc: patet hoc ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, possunt homines cognoscere Deum, & sequitur: ita vt inexcusabiles sint. Sic etiam patet de Atheniensibus, q̄ Gentiles erant, & Deum cognouerunt, & posuerunt aram Deo ignoto, concordauitque cum eis Paulus, ꝙ ille erat Deus, quem ipse prædicabat: & sic Deus, qui ex lege cognoscitur, & tollitur, poterat naturaliter cognosci. Dicendum, quòd non poterat rex Tyri cognoscere manens in Gētilitate ea, quę professus est. Nam duo confessus est, quorū neutrum naturaliter cognosci poterat. Primum est, quòd Deus creauerat cęlum, & terram. Secūdum, quòd Deus, qui hoc fecerat, erat Deus Hebræorum. De primo patet, quia omnes, qui Philosophati sunt consideranerūt circa hoc, & nullus potuit inuenire creatum esse sęculum: sed posuerunt æternitatem mundi, motus, motoris, materię, & generationis, vt colligitur 8. Physicorum. Et non solùm non potuerunt inuenire creationem, sed etiam dixerunt, quòd erat contra considerationem Philosophicam, vt ait Aristo. 1. Physic. cap. Scilicet: Sicut Phy. s. pręterit omnes Philosophātes ex nihilo aliquod fieri.

Creatio naturaliter cognosci nequit.

Nulla namq; ratio est, quę naturaliter inducat ad hoc, cùm omnes operationes naturæ fiant p̄supposita materia, quæ est subiectum alterationis. Non habebit naturalis vnde arguat materiam factam esse, q̄a si hoc voluerit dicere, vel præsupponere iam non arguet naturaliter, cùm non pręsupposita materia nō sit aliqua operatio naturalis, ideo pertinebit istud ad credere, sed non ad intelligere via naturali: quicunq; ergo conantur naturaliter probare creationem insipientes sunt: & sic rex Tyri, qui non fuit maior omnibus Philosophantibus, nō potuit cognoscere naturaliter sęculum creatum. Secundum erat. s. dato, quòd sęculum creatum esset, quòd illud creasset Deus Hebręorum: nam etiam istud erat nimis obscurum, quia apud Gentiles multi putabantur dij, & quęlibet gens putabat illum esse Deum, quem ipsa colebat: ideo dato, quòd via naturali cognosceretur vnicum esse Deum, & multitudinem, quæ colebatur, frustra, & falsam esse: non sciretur de illo vnico Deo, q̄ gens coleret illum, vel fortè an coleretur ab aliqua gente. Nā impossibile erat, quòd nulla eum gens coleret: determinare se ergo ad Deum Israel, ꝙ ille esset verus Deus, qui creasset cęlū, & terram super cognitionē Gentiliū erat. Cùm autē obijcitur, ꝙ Gentiles naturaliter Deum cognoscere potuerunt, dicente Apostolo. Dicendum est, quòd poterant cognoscere eum: sed non erat istud, q̄d de eo cognoscebant. Illud aūt q̄d de Deo cognoscere poterant erat istud. Primò, ꝙ idola non essent dij, & patet, q̄a Deus est, quo nihil melius excogitari pōt. Idolū aūt aliquid inanimatum est, & imperfectum, ideo nō est Deus. Item Deus non est ab homine, sed potius hō à Deo, cùm Deus ponatur rector vniuersi, & tñ idolū ab hoīe est, quia fabricatū ab hoīe est, ideo non est Deus.

Cogno-

Cognoscitur etiam naturaliter, ꝙ Deus vnus sit: nam multæ deitates non poterant esse simul, quia tunc aliqua earum non esset summum bonum, vel nulla earũ esset summum bonum, & tamen non est Deus, q non est summum bonum, ideo non sunt plures dij. Cognoscitur etiam naturaliter, quòd Deus est moderator vniuersi: quia omnia necesse est reduci ad vnam causam primam, quia aliàs vniuersum non esset vnũ, sed multa, cùm reduceretur ad diuersa principia, & tñ vnum est; ideo vnicus rector est. Istud probat Arist. 12. Metaphi. in fine. Cognoscitur etiam naturaliter, quòd Deus renumerator est, & punitor, gubernando vniuersum, quia aliàs tolleretur prouidẽtia, quam necesse est ponere in rebus, de qua nunc non est disputãdum: q̃dam etiam aliæ proprietates similes possunt cognosci de Deo: vtpotè, quòd est æternus: quòd tamen creauerit mundum non potest cognosci naturaliter. Ratio differentiæ est, quia ad probandum Deũ esse vnum, & æternum, & similia, habetur via ex naturali processu, sicut demõstrat Arist. 8. Physicorum. Aeternitatem motus, & motoris, & vnitatem rectoris vniuersi. 8. Physico. & tamen ad inducendum creationem non est aliqua via in rebus naturalibus, cùm creatio non præsupponat materiam: & tamen omnes operationes naturales materiam presupponũt: & hoc consonat dicto Apost. ad Rom. 1. Inuisibilia Dei per ea, quæ facta sunt à creatura mundi intellecta conspiciuntur. i. proprietates Dei inuisibilis cognoscũtur ab homine per ea, quæ facta sunt: ergo solum intelligitur de ipsis diuinis proprietatibus, & non de aliquo quod est ad extra. Creatio autem ad extra est, ideo non dicit illam esse cognitam per ea, quæ facta sunt. Item patet ex adiuncto, quia ibi dicitur, sempiterna quoque eius virtus, & deitas: & istę sunt Dei proprietates, vel attributa: ideo per inuisibilia Dei solum intelliguntur alia similia attributa. Item patet efficatius, quia dicitur, ꝙ omnia ista, quæ de Deo cognoscuntur: sciuntur per ea, quę facta sunt. i. per creaturas. Cùm ergo medium sciendi sit ipsa res facta: non poterit esse tanquam cõclusio, quia tunc non esset aliquid, per quod ipsa sciretur, vel sciret per seipsam, quod est impossibile. Ideo dato, quòd possibile esset naturaliter cognosci creationem rerum, tamen auctoritas Apostoli nullo modo poterat illud signare. Ad secundum cùm dicitur de Atheniensibus, quòd cognouerũt naturaliter Deum, & concordauerunt cum Paulo, & quòd ita poterat cognoscere illum rex Tyri. Dicendum, ꝙ non stat: quia Athenienses cognouerunt Deũ naturaliter, & tamen non cognouerunt, ꝙ creauerat seculum, sed potius negabant hoc, & irridebant Paulũ, quia prędicabat creationem, & mortuorum suscitationem: Act. 17. Et tñ, qui concedit creationem concedet resurrectionem, quia vtrumque procedit à potentia infinita, & nõ negatur propter aliud creatio, nisi quia non poterat fieri, nisi à potentia infinita, quæ non conceditur à Phylosophis. Cognouerunt tamen Athenienses hoc, ꝙ erat quidã Deus præter illos, qui colebantur, qui erat purus spiritus, & cęlicola, & eum rectorem vniuersi putabant, & primam causam omniũ atque in virtute excellentissimum: & tamen non cognoscebant eum plenè. Vnde cum Deũ ignotũ vocabant, & sic titulus arę eius erat: DEO IGNOTO. Si autem cognouissent Athenienses plene Deum illum tanq̃ creatorẽ oĩum; nullũ alium coluissent, quia scirent alios nõ esse Deos, & tñ colebant istum cum aliis Act. 17. ideo non cognoscebant eum Deum creatorem, sed suis quibusdam aliis perfectionibus minoribus. Et sic nec poterat rex Tyri cognoscere naturaliter Deum esse creatorem cęli, & terrę. Dicendũ autem, ꝙ hoc poterat dupliciter dici. Vno modo, quod rex Tyri diceret hoc ficte ad conci-

A liandum sibi Israelitas: nam Hebræi asserebant Deum suum esse creatorem cęli, et terrę: et hoc sciebant nationes, quę cõmunicabant eis, et quia Tyrij erant coniuncti terræ Israel, sciebãt hoc, & alias ceremonias Hebreorum, & quia volebat rex Tyri placatum habere Salomonem fortè, vt eum placaret, asserebat Deum esse Israel creatorem, quia in hoc nimis gaudebant Israelitæ cùm quis faueret intentioni eorum circa legẽ. Quòd autẽ rex Tyri vellet hoc facere, patet: qa erat regnum eius in terra Chanaan, vt infra declarabitur: & tota illa terra debita erat Hebræis, & pugnabant contra gentes habitantes in ea ad expellendas eas inde: & occupandum terram, vel ad subijciendas eas in tributum, & quia Hiram non erat rex potens, nec posset re-
B sistere Hebręis pugnantibus, volebat placare eos, vt nõ delerent terram eius, aut subijcerent eum, & seruos suos tributo, & sic quidquid scirent placere Iudæis facerent. Patet hoc tempore Dauid, nam cùm sciuit Hiram Dauid factum regem super totum Israel, misit ei artifices, & ligna cedrina, vt ędificarent ei domum 3. Reg. 5. & præced. lib. 14. cap. Etiam vocauit nunc Dauid dominum suum, & laudauit valde Salomonem, ideo satis verisimile erat, ꝙ diceret hoc fictè, vt placeret Salomoni. Alio modo potest dici, quòd hoc didicerat rex Tyri ab Hebręis, nam communicabant, & videns aliqua mirabilia, quæ fecerat Deus Hebræorum, credidit vera esse omnia, quæ illi asserebant de eo. s. ꝙ creauerat cęlum, & terram, & quòd fecerat alia mira-
C bilia: sic Gentiles crediderũt Deum Israel esse verum Deum, vt patet de Iethro socero Moysi, qui videns, ꝙ Deus liberauerat Israelitas de Aegypto per multa mirabilia, laudauit eum asserẽs esse Deum super omnes Deos. s. Benedictus Deus, qui eruit vos de manu Aegyptiorum, & de manu Pharaonis, nunc cognoui, qa magnus dominus super omnes Deos. Sic etiam fuit de Raab Iericontina, q̃ videns, quòd Deus diuiserat mare rubrum introeuntibus Israelitis, & ad vltimum siccauit fluenta Iordanis ad transitum ipsorum: dixit, quòd ipse erat Deus in cęlo, & in terra, & quòd nõ erat alius Deus præter ipsum. Ios. 2. cap. Multi etiam alij Gentiles audiebãt famam Dei Israel, & videbant aliqua de mirabilibus eius, credebantque in eum, et veniebãt ad
D adorandum eum in templum suum in Ierusalem, vt patet 3. Re. 8. et infra 7. A fortiori poterat esse de rege Tyri, qui habitabat in terra Chanaã, et poterat cognoscere omnes cęremonias, et fidem Hebręorum, et audito, vel potius viso aliquo miraculo magno facto per Deum Israel, crederet vera esse omnia, quę asserebant Israelitæ de illo. Nam non poterat alio modo scire, quòd Deus Israel creauerat cęlum, et terram: dato. n. quòd crederet rex Tyri Deum Israel esse Deum verũ, adhuc nesciret, an creauerat cœlum, et terram, quia non sequebatur: iste est verus Deus, ergo creauit cœlum, et terram. Nam omnes Philosophi, qui altè Philosophati sunt, cognouerunt vnum Deum: et tamen non cognouerunt creationem, sed potius negãt eam,
E et sic esse poterat de Deo Israel. Modus ergo fuit, ꝙ per aliqua miracula credidit rex Tyri Deum Israel esse verum, et solum Deum, et ex hoc inductus est ad credendum oĩa, quæ Israelitæ de Deo asserebant, et quia illi dicebant, quòd Deus eorũ sic creauerat cœlum, et terram, etiam illud credidit rex Tyri.

Si Salomon in habendo amicitiam cum rege Tyri peccauit.

Questio XXIII.

QVAERITVR vlterius, an Salomon peccauit habendo amicitiam cum rege Tyri, & dando ei cibaria, sicut habetur hic. Respondendum, quòd quantum ad ea, quæ faciebat Salomon cum Hiram

rege Tiri, non erat difficultas magna. Nam Salomon
emebat ab eo ligna cędrina, & conducebat operarios,
& ista non poterat habere aliunde, ideo non peccabat.
Patet hoc, quia Salomon obligabatur ædificare tem-
plum Domino tam ex mandato eius, quàm ex man-
dato Dauid, vt patet 2. Reg. 7. & præcedenti lib. 17. &
22. & 28. cap. & ad hoc egebat materia, scilicet lignis
cędrinis, qa alia ligna non erant ad hoc apta, & tamen
non poterat ista habere Salomon saltem optima, nisi
de terra Hiram, eo quòd mõs Libanus est in terra Ty-
ri, & Sidonis pro magna parte: potissimè vbi magnæ
cędri sunt. Etiam operarios ad cędendum cędros nõ
poterat habere Salomon de terra sua, quia non erat in
toto Israel vir, qui sciret ligna cędere, vt patet 3. Reg. 5.
scilicet: Tu scis. quòd non sit in populo meo vir, qui
sciret ligna cœdere, sicut Sidonij. Oportebat ergo,
quòd Salomon conueniret cum rege Tyri, & seruis
eius super lignis cędendis, & ad hoc dãda erat eis mer-
ces sua, & quia egebãt cibis, dedit eis triticum, vinum,
& oleum atque ordeum. Ideo in hoc non videbatur
aliquo modo peccare Salomon: etiam si rex Tyri es-
set Chananæus, vel, de quacunque progenie. Si au-
tem dicatur, quòd Salomon peccabat nunc in hac cõ-
municatione: peccauerat tamen, quia dimiserat eum,
& Tyrios, atque Sidonios in terra illa, cùm essent Cha
nanęi. Deus autem iusserat, quòd non permitteren-
tur Chananęi sub aliqua conditione viuere: sed occi-
derentur in ore gladij: Deut. 20. Dicendum, ꝙ adhuc
non probatur Tyrios, & Sidonios esse Chananæos: &
tamen dato, quòd essent Chananęi, non erat speciale
in eis, ꝙ permitterentur viuere, quia non solùm istos,
sed etiam multos alios Chananæos, Iebusæos, Amor-
rhæos, & de alijs populis Chananęorum permisit Sa-
lomon viuere, quia omnes Chananęi, qui non occisi
fuerãt tempore prædecessorum suorum, facti sunt tri-
butarij tempore Salomonis, & manserunt in terra, in-
fra 8. & tamen an in illo peccauerit, ibi declarabitur in
quadam quæstione. Sed dubium maius est de Dauid,
qui accipiebat ipsum regem Tyri in amicum, vt patet
3. Reg. 5. & recipiebat ab eo beneficia. Dicet aliquis,
quod nõ peccabat Dauid in hoc, quia iste Hiram erat
Hebreus, scilicet, conuersus ad Iudaismum, ideo non
erat illicitum communicare ei: & patet hoc, quia ipse
confessus est ea, quæ ad solos Hebræos confiteri perti-
nebat, scilicet, quod Deus Hebræorum creauerat cę-
lum, & terram, & istud non cognoscebatur vllatenus
via naturali, sed ex sola fide, quam tenebant Hebræi:
ideo conuersus ad Iudaismum erat. Dicendum, ꝙ nõ
est verisimile, quòd Hiram rex Tyri cõuersus esset ad
Iudaismum: nam si conuersus esset rex etiam conuer-
tisset terram suam ad Deum Israel, & tamen non con
uersa est, quia adhuc tempore Christi erant Gentiles
habitantes in terra illa, ideo cùm egressa esset mulier
de finibus illis, & petijsset à Christo, quòd sanaret filiã
eius, dixit: non sum missus, nisi ad oues, quę perierunt
domus Israel. Mat. 15. Si tamen essent viri de terra illa
conuersi, non faceret Christus differentiam inter Ty-
rios & Sidonios ad Israelitas. Secundo patet, quia re-
ges Tyri post hoc colebant idola, ideo non erat nunc
conuersus rex populo. Patet, nam Achab rex Israel
fuit multo tempore post Salomonem, vt patet ex pro-
cessu tertij regum, & tamen ille accepit in vxorem Ie-
zabel filiam regis Sidoniorum: & illa introduxit
cultum Baal in terra Israel, sicut colebant eum Sido-
nii, vt colligit. 3. Re. 16. ideo non erat conuersus adhuc
rex Tyriorum ad Iudaismum. Sed dicet aliquis, quòd
Hiram rex Tyri, & populus eius tempore suo colebãt
Deum Israel, & conuersus erat ad Iudaismum, & ta-
men post eum aliquanto tempore fortè Tyri, & Sido-
nij cum rege suo reuersi sunt ad antiquam idolatriã.

F Dicendum, quòd non stat, quia etiam tempore Salo-
monis colebant Sidonij, & Tyri idola. Nã 3. Reg. 11.
dicitur de Salomone, quòd ædificauit templum Astar
than deę Sidoniorum. Item patet 4. Reg. 23. ergo sem
per erant idolatrę. Idem patet, quia non solùm tem-
pore isto regum Iuda, & Israel essẽt Tyrii idolatrę, sed
etiam post reditum de Babylone erant idolatrę, vt pa-
tet 2. Macha. 4. vbi dicit. quòd summus sacerdos misit
quandam partem pecuniæ ad offerrendum in sacrifi-
cijs Herculis in vrbe Tyri: ergo colebant Tyrii adhuc
Herculem, & alia idola. Item patet ex verbis Hiram
regis Tyri, qui voluit facere differẽtiam inter Iudęos,
& Tyrios dicens: quòd Hiram artifex erat filius mu-
lieris viduę de tribu Dan, vel Nephtali, & ex patre Ty
G rio. Si autem Tyrij essent conuersi ad Iudaismum nõ
diceretur de eis aliquid tãquam de distinctis à Iudæis:
ergo non erant conuersi ad iudaismum, & non erat li-
citum Dauid ex hac parte contrahere amicitias cum
Hiram rege Tyri tanquam esset Iudęus, vel conuer-
sus ad iudaismum. Aliquis dicet, quòd verum est,
quòd Hiram, & omnes Tyrii erant Gentiles, & tamẽ
adhuc licebat eis amicari ipsi Dauid: eo quòd cõmu-
nicatio, & amicitia non erat vetita cum omnibus Gen
tilibus, sed solùm cum Chananæorum septem popu-
lis. Tyrii tamen non erant de stirpe Chananæorum:
ideo licebat cum eis communicare. Sed dicetur, ꝙ
hoc non stat, quia Tyrii habitabant in terra Chanaan,
cùm Tyrus, & Sidon essent pręcipuę vrbes in regno
H Hiram regis Tyri: & tamen istę erant in terra Chana-
nęorum, & fuerunt in diuisione sortium tribuum Is-
rael: nam in sorte Aser ponuntur Sidon, & Tyrus, Io-
sue 19. Sed contra, habitantes in terra Chanaan dato
quòd non essent Chananęi, habebant Israelitę iustam
causam pugnandi ad accipiendum terram de manu
ipsorum, ergo non debebant cum eis contrahere ami-
citias. Aliquis dicet, quòd licet Sidon, et Tyrus essent
in terminis terræ Chanaan, siue in terminis distribu-
tionis sortium: non essent partes sortium Israelitarũ,
sed ponuntur tanquam termini extrinseci. Dicen-
dum, quòd non stat, quia Tyrus, et Sidon sunt in litore
maris ad partem occidentalem terrę Chanaan, et ta-
men omnia loca maritima ibi sunt de terra Chanaan:
I & quòd terminus plagæ occidentalis ponitur mare
occidentale, scilicet, plaga occidentalis à mari magno
incipiet, & ipso fine claudetur Num. 24. & tamen Ty-
rus, & Sidon sunt in terra iuxta mare, ideo sunt de ter-
ra Chanaan. Item patet, quòd non solùm Tyri, & Si-
donij habitant in terra Chanaan, sed etiam sunt Cha-
nanęi: nam Math. 15. dicitur, quòd Christus prędica-
bat in partibus Tyri, & Sidonis, & mulier Chananæa
de finib⁹ illis egressa clamauit, domine miserere mei.
Ergo habitatores terrę illius Chananęi erant. Sed aliqs
fortè dicet, quòd illa mulier erat Chananęa habita-
batque in finibus Tyri, et Sidonis, tamen Tyri, & Si-
donij non erant Chananæi, sicut multi extranei veniũt
ad habitandum ad loca, & nationes extra suam origi-
K nem. Sed dicendum, quòd non stat, quia non erat
mulier illa aduena: ita quòd non esset Chananęa, &
aliunde venisset, & nunc habitaret in terra Tyri, & Si-
donis: sed erat de genere Tyrorum, & Sidoniorum:
nam Mar. 7. dicitur de ista muliere, quòd erat Sirophę
nissa genere, & sunt Phęnices, seu Sirophęnissę Tyrii,
& Sidonii: & tamen illa erat Chananęa, sicut dicitur
Mat. 15. ergo Tyri, et Sidonii sunt Chananęi quãtum
ad originem. Dicendũ tñ est, ꝙ fortè Hiram nõ erat de
genere Chananęorum, quia illi, qui condiderunt Ty-
rum, et Sidonem fuerunt Aegyptii. s. Phęnix, et Age-
nor, (vt quidam volunt,) qui pfecti de Thebis Aegy-
ptiorum istas vrbes condiderunt, et vocata est puincia
ista Phęnitia, vel Phęnix à Phęnice conditore vrbium.
Creden-

Credẽdum est autem, ꝙ reges istarum vrbium fuerint postea semper de progenie istorum conditorum propter dignitatem ipsorum, & sic Hiram, qui nunc erat rex Tyri esset de genere Aegyptiorum, & non Chananęorum: vnde licitè communicaret Dauid cum eo: & tunc dato, quòd habitatores eius regni essent Chananæi, permitteret illos Dauid viuere propter Hiram regem, vel fortè dato, quòd si Hiram esset Chananæus genere, licebat Dauid contrahere cum eo amicitias, vt si fortè ad tempus nõ poterat pręualere contra eũ, si vellet ipsum habere in hostem. Vel fortè, quia Hiram fecerat aliqua bona opera propter Dauid: ex quo nimis obligauerat eũ sibi: & tunc non solùm erat licitum Dauid, quòd nõ deleret Tyrios, & Sidonios, sed etiam, ꝙ benefaceret eis in recompensationẽ suscepti beneficij, sicut fuit de Raab Ierichontina, quę Chananęa erat: & tamen propter beneficium, quod pręstitit exploratoribus Iudęorum, ipsa cum tota progenie sua liberata est, & habuit locum inter Israelitas Ios. 2. & 6. & sic liceret Dauid amicitias contrahere cum Hiram, & ẽt Salomoni: potissimè cũ de hoc nõ redarguat̃ in sacra scriptura, nec ponatur inter peccata sua 3. Re. 15.

De quibusdam verbis hic dictis ab Hiram, scilicet, misi tibi virum prudentissimum, & cętera.

Quæstio XXIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicat hic Hiram rex Tyri, misi tibi virum prudẽtissimum Hiram patrem meum, quomodo possit hoc stare, quia non erat iste pater regis Tyri. Aliquis dicet, ꝙ verè erat pater eius, cùm litera asserat eum esse patrẽ illius, & non est obuiandum literę sacrę scripturę. Dicendum tñ, ꝙ nõ stat, quòd iste Hiram esset pater regis Tyri. Primò, quia nõ est verisimile, ꝙ pater regis esset artifex lignorum, & metallorum, & mitteretur ad fabricandum in templo. Secundò patet, quia si iste esset pater Hiram regis Tyri ipse esset rex, & non alius Hirã, quia viuente patre nõ regnat filius. Tertiò patet, quia si iste Hiram esset pater regis Tyri nõ diceret Hiram rex Tyri, misi tibi Hirã virum prudentissimũ, qa mittere pertinet ad iubentem, & filius non iubet patri, sed è cõuerso: ideo non erat iste Hiram pater regis. Quartò patet, quia dixit rex Tyri, misi tibi Hiram virum prudentissimũ filiũ mulieris de filiabus Dan: cuius pater Tyrius fuit. Et ponitur hoc ad notificandum progeniem istius Hirã artificis: & tñ si iste esset pater regis Tyri, non oporteret quod notificaretur vlterius eius progenies. Alij respõdent, ꝙ ista difficultas prouenit ex litera nostra, sed nõ ex litera Hebraica, quia in litera nostra dicitur Hirã patrem meum: in Hebręo tñ nõ magis dr̃ patrem meũ, quàm patrem mei, quia nõ sunt dictiones casuales in Hebręo, sed quędam habitudines, q̃ interdũ notificãt casus, & sic põt intelligi, ꝙ ponat̃ hic patris mei in genitiuo, & tunc esset sensus, misi tibi Hiram virum prudentissimũ patris mei. i. virum prudentissimũ, qui erat seruus patris mei, vel q erat sapiens ex tempore patris mei, & istud tenent multi de Hebręis, & Latinis. Sed istud non est tenendum ſm Latinos. Primò, qa licèt aliqualiter posset hoc colorari ſm literã Hebraicam: tñ ſm Latinam nõ potest colorari, cũ dicitur, misi tibi Hiram patrem meũ. Secũdò patet, qa ẽt ſm Hebręos sic intelligitur, & legitur cõiter, quia habitudo literę ĩ Hebræo hic magis signat accusatiuum, q̃ genitiuum, ideo non potest sic intelligi. Dicẽdum ergo, ꝙ Hiram rex Tyri vocauit istum Hirã patrem suũ propter ætatem, vel sapientiam: nam qui sapientia pręsunt aliorum sunt domini, & rectores: & non immerito patres vocari possunt, & quia iste Hiram erat sapientissimus inter omnes artifices, poterat rectè vocari pater regis.

Si Hiram fuit filius de filiabus Dauid. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius, quõ dicitur, ꝙ Hiram fuit filius de filiab⁹ Dã: cuius pater Tyrius fuit: nam 3. Reg. 7. dicitur, ꝙ fuit Hirã filius mulieris viduę de tribu Nephtali patre Tyrio: nã istę duę tribus erant distinctę, cùm Dan, & Nephtali essent duo filij Iacob ex Bala ancilla Rachelis, Gen. 30. cap. Dicẽdum, quòd ista mulier vidua cuius erat filius Hiram: poterat esse dupliciter de aliqua tribu. Primo modo quantum ad progeniem. Secundo quantum ad virum: nam quęlibet est de tribu illa, de qua progenitores sui sunt, sed in mulieribus est speciale: potissimè in veteri testamento, quia erant etiam de tribu virorum suorum: nam quælibet transibat in familiam viri sui, & filij de ea nati non dicebantur de progenie auorum eius, sed de progenie mariti. Et sic dicet aliquis, ꝙ ista mulier erat de vna progenie, vel tribu ex parte viri, & de alia progenie auorum suorum. Sed dicendum, quòd hoc non stat propter duo. Primò, quia non potest ista mulier nominari de aliqua tribu ex parte viri, eo quòd vir suus non erat de aliqua istarum duarum tribuum, scilicet: Dan, vel Nephtali: quia erat Tyrius, vt patet hic, & 3. Reg. 7. & tamen Tyri non erant de progenie Hebręorum. Secundò patet: quia dato, ꝙ maritus istius mulieris posset nominare mulierem de tribu sua, ita quòd esset de Israelitis: non poterat tamẽ in pręsenti eam nominare, eo quòd erat vidua, vt patet 3. Reg. 7. & quando mulier cõiugata est transit in familiam viri sui, quia alligata est legi eius, cùm autem moritur vir, desinit mulier esse de familia sua, cũ absoluatur à lege eius, sed ista erat mulier vidua, ideo non poterat nominari de aliqua tribu istarum à viro suo. Dicendũ ergo est, quòd ista mulier vocatur de tribu Dan, & de tribu Nephtali, & de vtraque nominatur ex parte progenitorum: nam potest quilibet nominari de progenie patris sui, vel matris suę, & quia pater vni⁹ potest esse de altera tribu, quàm mater eius: poterit quis de duabus tribubus nominari, & sic ista mulier mater Hiram erat fortè de tribu Dan ex parte patris, & de tribu Nephtali ex parte matris, vel è conuerso. De vna tamen tribu istarum dicebatur esse proprius ista mulier, quàm de altera. s. de illa, qua erat pater suus. Sed non appareret de qua tribu erat ex parte patris, vel de qua ex parte matris. Aliquis obijciet, ꝙ non potest stare, quia pręsupponitur, ꝙ esset pater de vna tribu, & mater de alia: & tñ ſm legẽ non poterat esse, quia Nu. 36. iubetur, ꝙ omnes viri acciperẽt vxores de tribubus suis, & oẽs fęminę viros de tribubus suis, & sic pater, & mater istius mulieris de eadẽ tribu essent. Dicendũ, ꝙ licèt regula generalis esset, ꝙ essent ambo de eadẽ tribu, interdum erãt de diuersis tribub⁹, vt patet in Dauid, q accepit Michol in vxorẽ, & erat Dauid de tribu Iuda, & Michol de tribu Beniamin, cũ esset filia Saulis, q erat de tribu Beniamin 1. Reg. 9. Et sic de multis alijs, de quibus declaratum est Nu. 36. & Iudi. 21. & ita factum est hic, ꝙ essent pater, & mater de duabus tribubus.

Numerauit igitur Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel post dinumerationem, quam dinumerauit Dauid pater eius, & inuenti sunt centum quinquaginta millia, & sexcenti. Fecitque ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia, qui lapides de montibus cęderent, tria autem millia, & sexcentos præpositos operum populi.

Numerauit ergo Salomon. Hic ponitur secundũ principale huius cap.s. Apparationis executio. Et dicitur. *Numerauit Salomon omnes viros proselytos, qui erant in terra Israel.* Scilicet, numerauit omnes aduenas, vt omnes seruirent in operibus templi cędendo lapides, & portando, & vocantur proselyti aduenæ.s. qui de Gentilitate conuersi erãt ad Iudaismum. *Post dinumerationem, quam numerauit Dauid pater eius.* Dauid enim volens relinquere omnia necessaria ad ædificationem templi, reliquit etiam artifices, & cęsores lapidum, atque portatores, & ad hoc numerauit omnes proselytos, quotquot erant tempore suo, præcedenti lib. 22. cap. *Et inuenti sunt centum quinquaginta millia sexcenti.* Istud intelligitur de viris robustis ad istud opus, nam non computarẽtur hic paruuli, nec senes, qui ad hoc inepti erãt, sed robusti, sicut erat de Leuitis, qui computabantur à triginta annis vsque ad quinquaginta. Nam citra tricesimum annum nullus Leuitarũ cogebatur ad onera subeũda: Num.4. Et cùm peruenisset quis ad quinquagesimum annũ, liberabatur ab oneribus, & solùm erat custos vasorum, quæ portabant alij Leuitæ. Nu.8. ita etiam fieret de istis proselytis, quia aliqui propter paruitatem ætatis non computarentur, & alij propter senectutem etiam ab isto numero excluderentur. *Fecitq́, ex eis septuaginta millia, qui humeris onera portarent.* Non erant isti ad portandum lapides, ita vt quidam cęderent lapides in montibus, & alij portarent eos in tẽpli locum, quia cùm essent lapides magni non sufficerent humeris portare: sed potius in curribus, vel alijs artificijs portabãt ista onera lapidum magnorum, ita tamen portabant onera humeris.s. aliqua alia onera minora lignorum, vel aliarum rerum. Et fortè interdum portabant lapides super humeros. Sed non est intelligendum, ꝙ portarẽt eos sic vsque in Ierusalem ad locum templi ædificãdi. *Et octoginta millia, qui lapides in montibus cæderent.* Erant multi lapides necessarij in opere templi, quia præcipua materia templi erat de duobus.s. de lapidibus, & lignis: & ob hoc in montibus, vbi erant lapidicinę, erant isti operarij, & cędebãt lapides, & dolabant eos: portabanturq́ue in Ierusalẽ. Sciendum autem, quòd lapides parabantur in montibus. Nam non solùm cędebantur, sed etiam quadrabantur, & poliebantur, & portabãtur sic in locum sanctuarij: eratque istud minoris oneris: & sic stat, quod dicitur, quòd cùm ędificaretur domus Domini serra, & omne ferramentum non sunt audita in domo Domini, scilicet, quia antequam lapides, & ligna portarẽtur in locum ædificationis parabantur. *Tria millia autem, & sexcentos præpositos operum.* Isti præpositi operũ dirigebant cęteros quid agere deberent, & imperabãt ne cęteri inordinatè mouerentur, & pigritarent in opere faciendo.

De numeratione operariorum. *Quæst. XXVI.*

QVAERITVR circa istam numerationẽ operariorum, de qua hic dicitur, an sit eadem cum illa, de qua habetur supra in litera, & de qua habetur 3. Reg. 5. Dicendum, quòd eadem sit cum illa, de qua supra in litera. Nam ibi dicitur, quòd numerati fuerunt omnes proselyti, & hic etiam. Item ponitur eadem summa, quia illic ponitur centũ, & quinquaginta millia cęsorum, & portatorum, & hic totidem. Etiam idem est ad quod destinantur. Ad quod etiam dicendum, quòd ista enumeratio est eadem cum illa, quæ habet 3. Reg. 5. nam ibi ponitur ista historia, quæ hic de Salomone & Hiram, cùm in libro isto repetantur ea, quæ in libris regum ponuntur, & ex aliqua parte suppleantur. Etiam, quia eadem summa ponitur ibi, quæ hic. Sed dicetur, quòd non sunt eędem istę tres

F numerationes, quia illa, quæ habetur in litera, videtur esse eadem cum illa, quam fecit Dauid. Nam dicitur postea, quòd Hiram mitteret Salomoni vnum artificẽ eruditum, quem haberet cum illis artificib⁹, quos habebat secum, quos Dauid pater suus parauerat, in quo innuitur, quòd non habebat plures, quàm eos, quos parauerat Dauid, & tamen de ista numeratione, quæ ponitur hic vltimo dicitur, quòd fecit eam Salomon post illam numerationem, quam fecit Dauid, ergo ista non erat eadem cum illa, quæ habetur supra in litera. Dicendum, quòd istę tres numerationes erant eadem numeratio, vt supra dictum est: cùm omnes tres dicantur factæ per Salomonem: & tamen Salomon semel tantùm numerauit proselytos.s. quãdo misit eos

G ad opera facienda: ideo omnia erant eadem numeratio: sed ponuntur sępe per anticipationem, & recapitulationem. Cùm autem obijcitur, quòd ista numeratio, quæ habetur hic fuerit post numerationem factam à Dauid, & illa, quę habetur supra in litera fuerit eadem cum illa, quam fecit Dauid. Dicendum, quòd verum est: quòd ista fuit post numerationem, quam fecit Dauid, & etiam omnes istæ tres, scilicet, duæ, quę habentur hic, & vna. 3. Reg. 5. fuerunt post numerationem factam à Dauid, eo quòd istę tres dato, quòd essent distinctę, factæ fuerunt tamen à Salomone, vt patet hic: & 3. Reg. 5. & illa facta est à Dauid, ideo necesse est istas fuisse post illam. Dicitur tamen hic, quòd fuit ista numeratio post illam, quę facta est per Dauid, *Ad obiectionem. Responsio.*

H vt non putetur, quòd Salomõ numerauit solùm illos, quos numerauit Dauid. Etiam, vt non putetur, quòd ista coincidit cum illa numeratione, quã fecit Dauid, de qua pręc. lib. 22. cap. Cùm autem dicitur, quòd illa, quę habetur supra in litera sit eadem cum illa, quã fecit Dauid: eo quòd Salomon non dicit se habere alios artifices, nisi quos parauerat Dauid. Dicendũ, quòd nõ stat, quia dato, quòd in numeratione facta per Dauid, & Salomonem essent ijdem numerati, distinguebantur adhuc istę numerationes, cùm vna facta esset ꝑ Salomonem, & alia per Dauid. Dicendum, quòd nõ est verum, quòd fuerint iidem in numeratione facta ꝑ Salomonem, vt declarabitur seq. quęst. Et cùm dixit Salomon, ꝙ habebat artifices, quos parauerat Dauid, & non facit mentionem de aliquibus aliis. Dicendũ,

I quòd satis poterat stare, ꝙ Salomon non haberet nũc plures artifices, quàm prius Dauid habuit, & tamẽ haberet plures cęsores lapidum, & portatores onerum, quia isti non computantur inter artifices, sed solùm ꝓselyti erant determinati ad istud opus, vt colligit hic, & etiam pręced. lib. 22. cap. Et poterat nunc Salomon habere plures, quàm habuerat Dauid pater su⁹. Et sic dicendum, quòd istę tres numerationes sunt eadem, & facta est à Salomone post mortem Dauid, quando incipiebat ædificare templum.

Quare Salomon rursus numerauit cæsores lapidum, quos nominauerat pater suus. *Quęst. XXVII.*

K QVAERITVR vlterius, cùm iam Dauid numerasset lapidum cęsores, & portatores onerũ, & assignauit illos ad opera sua quando Salomon ędificaret templum, ad quid Salomon rursus eos numerauit. Respondendum, quòd propter multa. Primò, quia incipiebat nunc opus, nam quando Dauid numerauit proselytos nondum incipiebat opus, sed manserunt in quiete sua vsquequo Salomon incepit ędificare, & quia tunc incipiebat opus, debebant tunc numerari, vt sciret Salomon quot erant isti proselyti, & qualiter eos in operibus suis distribueret, nam licèt essent septuaginta millia ad portandum onera, & octoginta millia ad cędendum lapides: tamen fortè non omnes cędebant

cedebant in eodem loco, nec de eodem genere lapidum: sic etiam de portatoribus onerum, quia onera erant multiplicia, & quidam ascriberentur quibusdã oneribus, & alij alijs: & ad hoc necesse erat sciri numerum omnium, vt sciretur qui, & quot cuilibet generi oneris applicandi erant. Secundum erat, quia isti proselyti ponebantur sub manu prępositorum, cùm dicatur hic, quòd erant tria millia, & sexcenti prępositi, & sub quolibet illorum certi debebant esse proselyti, vt quilibet sciret quot subditos haberet, & quibus deberet imperare: & ad hoc necesse erat numerari omnes illos. Sic etiam fit in bellis, quando debet diuidi totus exercitus per duces, prius numeratur, vt sub quolibet duce certi milites constituantur: sic fecit Dauid in bello contra Absalonem 2. Reg. 18. cap. Tertium erat, quia fortè Dauid non numerauit proselytos istos, sed solùm congregauit. Nam præcedenti lib. 22. cap. dicitur, quòd congregauit omnes proselytos, & constituit ex eis latomos, & portatores onerum: & non dicitur quot erant. Hic autem dicitur, quòd Salomon numerauit illos. Et satis verisimile est, quòd Dauid non numeraret illos, quia non erat tunc opus illos numerari. Nam Dauid non erat incohaturus ędificationem templi, cùm Deus vetuisset: sed Salomon inciperet, & ob hoc solùm parabat Dauid necessaria. Et quia inter cœtera necessaria erant etiam portatores onerum, & lapidum cęsores, assignauit proselytos ad istud opus, & quia non erant aliquid operaturi tempore Dauid, non erant constituendi sub prępositis tunc, nec erat necesse, quòd numerarentur: & hoc potissimè: quia totam vnam gentem, vel statum applicabat huic operi, scilicet, omnes proselytos: ideo satis erat, quòd ascriberet omnes illos huic operi, etiã si non numeraret illos: & sic innuitur prçc. lib. 22. cap. Quartum erat, quia sicut fuit intentio Dauid ascribere huic operi omnes proselytos, pręcedenti lib. 22. cap. ita etiam voluit Salomon. Et quia numeratio facta per Dauid fuit aliquot annis ante numerationem factam per Salomonem, essent plures proselyti tempore numerationis secundæ, quàm primæ: quia tempore primæ numerationis sub Dauid multi de proselytis essent infra ætatem conuenientem labori: tempore autem numerationis secundæ illi ijdem essent maturæ ætatis ad opus, & numerarentur: ideo debuit fieri numeratio secunda post Salomonem post dinumerationem, siue congregationem, quam fecit Dauid, & ista vltima est causa potissima.

De istis prępositis. *Quęst. XXVIII.*

QVAERITVR vlterius, de istis pͤpositis, quare soli proselyti ad istud opus segregati sunt. Aliqui respondent, quòd hoc fuit factum in ministerium ad signandum, quòd Gentiles Ecclesiam constructuri erant potius, quàm Iudęi: sic dicit Glo. ordinaria super tertium Regum, & super librum istum. Sed istud nõ stat, quia ista est ratio allegorica, & nõ literalis. Etiam, quia manifestum est, quod Salomon non sciebat an Ecclesia fabricanda esset a Gentilibus, vel Iudæis, cùm non haberet spiritum propheticum. Aliud ergo fuit quod ipsum mouit. Item patet, quia cùm non solùm Ecclesia signetur per templum Salomonis sed etiam per tabernaculum Moysi, debuerat etiam illud ędificari a Gentilibus: & tamen non factum est, quia artifices fuerunt Beselehel de tribu Iuda, & Ooliab de tribu Dan, & cum eis alij viri eruditi: Exo. 31. Et isti erãt Iudæi, cum tunc essent Iudæi impermixti Gentibus, quia erant in deserto. Et si dicas, quòd Aegyptij etiã erant cum eis, qui ascenderant, vt patet Exo. 12. & Nu. 11. Et isti poterant etiam adiuuare ad cõstructionem.

A Dicendum, quòd verum est, quòd erant ibi Aegyptij iam conuersi ad Iudaismum, & tamen non fit ibi aliqua mentio de eis, quòd ædificauerint, vel construxerint aliquid, sicut dicitur hic de proselytis: & tamen si esset ista intentio scripturę. s. vt signaretur, ꝙ de Gentilibus venturi erant qui Ecclesiam ædificarent: etiam fuisset facta expressa mentio de Aegyptijs conuersis, quòd illi ẽt adiuuassent ad constructionẽ tabernaculi Moysi. Aliquis dicet, ꝙ causa fuit ꝓpter honorẽ. s. vt Israelitę non implicarent laboribus istis: sed cõuersi ad Iudaismũ, qui erant minoris auctoritatis, facerẽt hoc. Dicendum, ꝙ non stat, nam ẽt Israelitę laborabant in operibus templi: quod patet, qa iudicio operariorum euntium in Libanũ ad cędẽdũ ligna erat de Israelitis: B vt patet 3. Reg. 5. de quo declarabitur magis seq. quest. vtriq; ergo laborabant. Dicendum tñ est, ꝙ factũ fuit hoc propter honorẽ Israelitarũ. Nam Israelitæ ex genere reputabantur maioris dignitatis, quã conuersi de Gentibus intantum, ꝙ conuersis de quibusdã gentibꝰ, nõ licebat accipere vxores de Israelitis: nec habere aliquam dignitatem, vel preeminentiã in populo: quod est nõ intrare in Ecclesiam Domini: vt patet Deut. 23. Et ob hoc voluerat Dauid, & ẽt Salomon imponere laborem totum istius ędificationis proselytis: quia tñ non potuerunt, eo ꝙ erant pauci ad istud opus: imposuit partẽ eius Israelitis, & aliqui de eis cedebant ligna in Libano. s. triginta millia de eis, & proselyti faciebãt alia opera. s. cędebant lapides: & portabant onera, vt pa- C tet 3. Reg. 5. Et patet hoc in duobus, quia licèt non possent proselyti oẽs labores subire: tñ fuerunt magis subiecti laboribus. Primò, quia omnes proselyti fuerunt subiecti laboribus cędendi lapides, & portandi onera: & tñ non fuerunt oẽs Israelitę subiecti laboribus, sed solùm triginta millia de eis. 3. Reg. 5. Qui in Libano ꝑ mensem vnum laborabant, & quiescebant duobus mensibus. Secundum erat, quia proselyti mancipati fuerunt grauioribus laboribus, quàm Israelitæ, scilicet portandi onera, & cędendi lapides, & Israelitæ solùm cędebant ligna in Libano, quod erat leuius.

Si inter istos proselytos computabantur triginta millia operariorum. *Quęst. XXIX.*

D QVAERITVR vlterius, an inter istos proselytos computabantur triginta millia operariorũ, de quibus dr̃ 3. Reg. 5. s. Aliquis dicet, ꝙ sic, qa omnes proselyti assignati fuerunt operibus, & Israelitæ erant milites, sed non vacabãt laboribus: sic patet 3 Reg. 9. s. Porro de filijs Israel non constituit seruire quenquã: sed erant principes exercitus. i. nõ constituit Salomõ, quòd aliquis de illis seruiret in operibus manualibus: sed soli Gentiles, & conuersi de Gentilitate seruiebãt. Dicendum autem, ꝙ Israelitę laborauerant in cõstructione templi, sicut proselyti. Nam Salomon congregauit omnes proselytos, qui erant centũ, & quinquaginta millia: & octoginta millia illorum cędebant la- E pides in montibus ad parietes, & pauimẽtum templi, & septuaginta millia eorum portabãt onera humeris: Omnia alia ministeria ędificationis fieri debebant per Israelitas, vel Gentiles. Sed manifestũ est, ꝙ preter ista erant alia. s. cędere ligna, & portare: ẽt parare illa, & postea construere templũ. Ad cęsionẽ aũt lignorũ elegit Salomon 30. millia de Israelitis: quorũ 10. millia semper cędebant ligna in Libano, & 20. millia quiescebant: & quęlibet decem millia cędebant vno mense ligna, & expleto illo redibant in domos suas, vt quiescerent: & succedebant alia decem millia alio mẽse, & alia decem millia tertio mense, & quarto mense redibãt prima decẽ millia: & sic quęlibet decẽ millia vno mense laborabant, & duobus mẽsibus quiescebant, 3. Reg. 5.

Ista autem triginta millia virorum non erant de proselytis, sed de progenie Israelitarum: quod patet primò, quia Salomon numerauit omnes proselytos, qui erant centum quinquaginta millia, & octoginta millia de illis cędebant lapides in montibus, & septuaginta millia portabant onera. Et tñ erant triginta millia ad cędendum ligna in Libano 3. Reg. 5. Nam dixit Salomon, quòd serui sui essent cum seruis Hiram in Libano ad cędendum ligna, ergo non erant isti triginta millia de proselytis. Secundò patet, quia hic in litera dicitur de omnibus istis, ꝙ erant proselyti, & 3. Reg. 5. dicitur de illis triginta millibus, quòd erant de omni Israel electi. Ergo erant de omnibus tribubus Israel, & consequenter erant isti pręter proselytos. Tertiò patet, quia istis assignantur diuersi modi se habendi in officijs suis. Nam de proselytis dicitur, ꝙ portabant quidam illorum onera, & alij cędebant lapides, & non dicitur, quòd quiescerent aliquo tẽpore. De triginta millibus autem, qui operabantur in Libano, dicitur, ꝙ quęlibet decem millia illorum vno mense operabantur, & duobus mensibus quiescebant. 3. Reg. 5. Ideo non erant illi de proselytis. Sic etiã multi alij fuerunt artifices in auro, argẽto, ferro, ęre, & alijs metallis, cocco, purpura, bysso, & hyacintho, quos artifices congregauerat Dauid, & Salomon postea, vt patet pręcedẽti lib. 22. cap. & supra in litera. Et isti non poterant esse de proselytis, cùm proselyti omnes diuisi essent per onerum portatores, & cęsores lapidum, vt patet in litera. Ideo oportebat, quòd essent de Hebręis.

De propositis operum. *Quęst.* XXX.

QVAERITVR vlterius, de prępositis operum, an de proselytis essent, vel de Israelitis, & ad qđ erant. Respondendum, quòd erant de proselytis, qa dicitur supra in litera, quòd erant centũ quinquaginta millia proselyti. Et tamen sola centum quinquaginta millia cędebant lapides, & portabant onera, vt patet in litera: ergo cęteri erant pręposit operum. Considerandum autem, quòd non poterant omnes esse isti ꝑpositi operum de proselytis. Nam omnes laborabãt pręter sexcentos portando onera, & cędendo lapides: & tamen pręposit erant tria millia, & sexcenti, vt patet in litera. Ideo dicendum necessariò, quòd aliqui de istis pręposit saltem erant de populo Israel: vnde dicunt quidam, quòd proselyti assumpti sunt ad faciendum opus, & nullus eorum pręsidebat operibus, qa non dabatur eis tanta dignitas: sed hoc commissum fuerat Israelitis: & isti sexcenti, qui erant vltra centũ, & quinquaginta millia non erant pręposit, sed fuerãt portatores onerum, vel cęsores lapidum, & non fit mentio de eis in summa. Sed dicitur, ꝙ erant octoginta millia cęsores lapidum, & septuaginta millia portantes onera, quia de paruo numero non fit mentio in tanta summa. Alij autẽ dicunt, quòd erant tria millia istorum pręposit orum de Israelitis, & sexcenti de proselytis: quodlibet istorum satis potest stare. Dicẽdum autem, ꝙ prima positio est vera. s. ꝙ isti ꝑpositi omnes tria millia, & sexcenti essent de proselytis. Isti autem, q putãt fuisse quosdam de Israelitis errant, qa non aduerterũt ad literam, quę ponit centum quinquaginta tria millia, & sexcentos. Et cùm octoginta millia cędebãt lapides, & septuaginta millia portabãt onera: Necesse erat ergo superabundare tria millia, & sexcentos proselytos, & isti erant pręposit operum. Ad secundum dicendum, quòd isti pręposit erant ad instigandum operarios, vt perficerent opus. Nam vbi nullus instat perit opus, & infideliter operarij agunt. Etiam erant isti operariorum pręposit ad ordinãdum quid singuli deberent agere. Oportebat enim, ꝙ aliqs iuberet eis,
F quid facerent, cũ non deberet qlibet facere, qđ vellet. Et ad hoc erant constituti certi pręposit, qui hoc dicerent, & isti dirigebant operarios in omnibus.

CAPITVLVM III.

T cępit Salomon æ-
dificare domum Do
mini in Ierusalem in
monte Moria, qui
demonstratus fuerat
G Dauid patri eius, in
loco, quem paraue-
rat Dauid in area Or
nam Iebusęi. Cępit autem ædificare men-
se secundo, anno quarto regni sui. Et hęc
sunt fundamenta, quæ fecit Salomon, vt
ædificaret domum Dei, longitudinis cubi-
tos in mensura prima sexaginta, latitudinis
cubitos viginti. Porticum verò ante fron-
tem, quæ tendebatur in longum iuxta men
H suram latitudinis domus cubitorum vigin-
ti. Porro altitudo centum viginti cubito-
rum erat. Et deaurauit eam intrinsecus
auro mundissimo. Domum quoque ma-
iorem texit tabulis ligneis abiegnis, & la-
minas auri obrizi affixit per totum. Sculp-
sitque in ea palmas, & quasi catenulas se
inuicem complectentes. Strauit quoq; pa-
uimentum templi preciosissimo marmore
decore multo. Porro aurum erat probatis-
I simum, de cuius laminis texit domum, &
trabes eius, & postes, & parietes, & ostia:
& cœlauit Cherubim in parietibus. Fecit
quoque domum Sancti Sanctorum, longi-
tudinem iuxta latitudinem domus cubito-
rum viginti, & latitudinem similiter viginti
cubitorum. Et laminis aureis texit eam
quasi talentis sexcentis: sed & clauos fecit
aureos, ita vt singuli claui siclos quinqua-
genos appenderent. Cęnacula quoque te-
K xit auro. Fecit etiam in domo Sancti San-
ctorum Cherubim duos opere statuario.

Et cœpit. Hic ponitur de templi ædificatione, cùm in pręcedentibus dictum sit de necessariorum pręparatione. Et diuiditur in duo. Quia primò ponitur ędificatio. Secundò ędificati templi dedicatio, infra 5. Prima in duas. Primò ponitur ædificatio templi, & Cherubim interiorum. Secundò ponitur fabricatio vasorum seq. cap. Prima in tres. Primò ponitur domus exterioris, & interioris ædificatio. Secundò Cherubim ligneorum fabricatio, ibi, *Fecit etiam in domo*. Tertiò columnarum apparatio, ibi. *Ante fores etiam*.

An hæc templi ædificatio continuetur ad præcedentia, & immediatè fuerit.
Quæst. I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus. Nam supra positum est de apparatione materiæ necessariæ ad ædificationem tẽpli, & talis ordo ponitur 3. Regum 5. & 6. Nam ibi, & cap. 6. ponitur de ædificatione templi, & cap. 5. ponitur apparatus, de quo habetur præcedenti cap. Ad secundum dicendum, quòd ista fuerunt facta immediatè post præcedentia, imò simul. Nam verum est, quòd aliquanto tempore prius cæpit operatio necessariorũ quàm inciperet ædificatio templi, de qua hic dicitur, cùm prius deberet magna pars materiæ esse parata quàm inciperet ędificatio, quia aliàs perturbaretur ordo, & impedirentur ædificantes ex defectu materiæ. Et tamen postea cùm adhuc continuaretur cęsio lapidum in montibus, & lignorum in Libano, fiebat opus templi. Et continuatum est hoc quousque videretur, quòd iam non erat necessaria materia pro ædificatione. Circa primum dicitur. *Et cępit ędificare Salomon templum, aliàs domum Domini in Ierusalem.* Scilicet, parata magna parte materiæ cępit ædificare in Ierusalem, scilicet intra vrbem. Nam in monte Sion fuit templum ædificatum, vt patet in litera. *In monte Moria.* Idest, in monte visionis, quia sic interpretatur in Hebręo. Quis sit iste mons, infra dicetur in quadam quæstione. *Qui demonstratus fuerat Dauid patri eius.* Scilicet, Deus ostenderat istum locum Dauid, vt ibi ædificaretur templũ. Et ponitur hoc ad ostendẽdam dignitatem loci illius, scilicet, quia non voluntatę humana locus ille fuerat electus ad faciendum ibi cæremonias diuinas, sed Deo iubente factum est. In quo apparet, quòd Deo locus iste acceptus erat. *In loco, quem parauerat Dauid.* Scilicet, Dauid parauerat, idest disposuerat locum illũ ad hoc, quòd fieret in eo templum. Et ista dispositio poterat esse dupliciter, vno modo iubendo Salomoni, quòd ibi ædificaretur templum. Alio modo aperiendo loca, in quibus deberent poni fundamenta domus. Primum tamen est verius, eo quòd aperire loca pro fundamentis est aliquid ædificare. Dauid tamen totaliter erat prohibitus ædificare templum Domino: præcedenti lib. 22. & 28. *In area Ornam Iebusęi.* Idest, ista area erat in Ierusalem in monte Sion, qui vocatur mons Moria, in parte suprema eius, & ibi templum ædificatum est. Vocabatur area Ornam: quia ibi triturabat Ornam Iebusæus segetes suas, quando angelus domini percutiebat Ierusalem peste. Et ibi etiam erat domus eius, secundo Regum 24. & pręcedenti lib. 21. cap. *Cępit autem ędificare mense secundo anno quarto regni sui.* Tres anni, & duo menses incompleti fluxerunt de regno Salomonis, quando cępit ędificare templũ. Et iste mensis secundus non erat secundus respectu anni, sed respectu anni regni Salomonis. Et sic non apparet, quod tempus anni erat siue quis mensis, quando fundatum est templum: non ædificauit autem Salomon templum ante tempus istud, quia non occurrerat sibi, vt declarabitur infra in quadam quæstione. *Et hęc sunt fundamenta, quę iecit Salomon, vt ędificaret domum Domini.* Scilicet ista, quæ sequuntur sunt fundamenta, scilicet quantum erat in longitudine, & latitudine. Nam quanti erant parietes isti, tantum erat fundamentum. *Longitudinis cubitos in mensura prima sexaginta.* Scilicet, longitudo domus erat sexaginta cubitorum. Illud intelligitur non compræhendendo atria templi: quia illa non erant pars aliqua templi,

Quæst. 7.

A sed spatia quædam magna in circuitu templi. Latitudo erat viginti cubitorum: altitudo erat centum, & viginti: vt patet in litera. Dubitatur quare vocatur ista mensura prima. Et dicit Nicolaus, quòd intelligitur de illa mensura quam Deus dedit Dauid omnia ista scripta, quæ fieri debebant in templo: vt patet præcedenti lib. 28. cap. scilicet. Omnia hæc venerunt ad me scripta manu Dei, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Postea Dauid dedit istam descriptionem Salomoni, vt per eam regeret se in omnibus, quę ageret ædificando templum, eodem capitulo, scilicet. Dedit Dauid descriptionem porticus, & templi, & cellariorum, &c. Et in illa prima descriptione, quam dedit Deus Dauid erat longitudo cubitorum sexaginta.

B Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia tunc non diceretur in mensura prima, sed in descriptione prima. Quia illa descriptio non erat mensura, sed descriptio data Dauid ad faciendum opus: & tamen dicitur in mensura prima. Item si hoc intelligeretur, non diceretur potius in mensura prima quàm secunda, quia sicut in descriptione prima data Dauid à Deo fuit longitudo cubitorum sexaginta: ita etiam in secunda descriptione, quam dedit Dauid Salomoni: cùm ipse dicat, quòd omnia illa, quæ dicit Salomoni, venerunt ad eũ scripta opere Dei, præcedenti lib. 28. cap. Et tamen dicitur specialiter in mensura prima. Item dato, quòd illa vocaretur mensura prima, non pertinebat ad propositum, quòd diceretur, quòd erat longitudo cubi-

C torum sexaginta in mensura prima, nec secunda: cùm nihil per hoc determinetur de his, quæ pertinent ad ædificationem templi. Sed dicendum, quòd vocatur mensura prima ipsa longitudo templi, nam habebat templum tres mensuras, scilicet. Longitudinem, latitudinem, profunditatem, siue altitudinem. Et longitudo fuit in templo prima mensura: quia primò constructi fuerunt parietes duo, scilicet. Aquilonaris, & Australis, qui erant parietes longitudinis, deinde Orientalis, & Occidentalis, qui erant parietes latitudinis. Et ista erat mensura secunda. Quòd autem erigerentur in sublime vsque ad totam altitudinem suam erat tertia mensura, quę vocatur altitudo. Si autem primò facti fuissent parietes latitudinis, scili-

D cet Orientalis, & Occidentalis, vocaretur latitudo mensura prima. *Latitudine verò cubitos viginti.* Scilicet, tota latitudo templi erat viginti cubitorum. Et ista erat ab Aquilone in meridiem, quasi ita erat longitudo parietis Orientalis, & Occidentalis. *Porticum verò ante frontem.* Scilicet, etiam fecit Salomon porticum ante frontem templi: vocatur frons pars Orientalis templi, quia illa est anterior, sicut in animali frons est pars anterior eius. Et erat ista porticus spatium quoddam ante portam templi, super quod pendebat tectũ quoddam ad magnitudinem porticus. Et non erat clausum muris per circuitum illud spatium. *Quę tendebatur in longum.* Idest, quæ extendebatur, scilicet, Porticus extendebatur in longum viginti cubitis.

E *Iuxta mensuram latitudinis domus cubitorum viginti latitudo domus.* Scilicet templi, erat cubitorum viginti, vt patet supra in litera. Et quanta erat latitudo templi tanta erat longitudo porticus. Ratio huius est, quia porticus templi erat ad portam templi in parte Orientali, & extendebatur ab Aquilone in Austrum, & q̃ta erat latitudo templi, s. cubitorum viginti, erat tanta longitudo porticus. Latitudò autem erat ab Oriente in Occidentem cubitorum decem, vt patet 3. Regum 6. Ad quid esset ista porticus, & cur potius in fronte templi, quam in alia parte: infra declarabitur in quadam quæstione. *Porro altitudo centum, & viginti cubitorum erat.* Et sic patet, quod ista domus erat potius facta in modum turris, quam domus: cum altitudo esset dupla

ad longitudinem, & sexcupla ad latitudinem: vt patet in litera. Quomodo autem erat altitudo cubitorum centum & viginti, cùm dicatur 3. Regum 6. quòd erat triginta cubitorum, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et deaurauit eam intrinsecus auro mundissimo.* Scilicet, totam domum templi, erat enim templum diuisum in duas domos, scilicet. Domum exteriorem, & interiorem. Et vtraque erat deaurata interius super parietes: vt toti parietes viderentur aurei. Exterius autem non apparebat aliquod aurum: sed lapides albi marmorei, de quibus constructum erat templum. Vocatur aurum mundissimum, quia non erat mixtũ argento, vel alteri metallo, vt redderetur impurum. *Domum quoque maiorem.* Erat templum diuisum in duas domos secundùm longitudinem: quarum prima erat maior, scilicet exterior, & interior erat minor. Pro quo sciendum, ꝙ totum templum secundùm longitudinẽ erat cubitorum sexaginta, & diuidebatur in duas partes pariete intermedio, & diuidente, & relinquebãtur ad vnam partem quadraginta cubiti, & ad aliam viginti. Nam ad partem orientalem erat domus maior cubitorum quadraginta longitudine, & viginti latitudine. Et domus interior occidentalis erat cubitorum viginti longitudine, & tantumdem latitudine. Et ista vocatur Sanctum Sanctorum. *Texit tabulis ligneis abiegnis.* Scilicet, parietes domus per circuitum operuit tabulis, & etiam pauimentum, vt in illis affigerentur laminæ aureæ, vt sic tota domus videretur aurea. Sunt abiegna ligna de abietibus, quæ sunt ligna pretiosa in terra Chanaan, & Syriæ. Et tamen pretiosiores erant cedri. Vnde has solas speties lignorum fecit portari Salomon de Libano, scilicet cedros, & abietes: cedris tamen magis vsus est quàm abietibus: eo ꝙ abietes pulchræ erant, & tamen non ita fortes sicut cedri. Ideo de cedris factæ sunt trabes templi, & quidquid pondus sustinere debebat. De abietibus autem factę sunt tabulæ ad operiendum parietes: eo quòd ibi non exigebat̃ fortitudo aliqua ligni: sed sola pulchritudo, & imputribilitas. *Et laminas auri obrizi affixit per totum.* Idest, per totum spatium opertum tabulis abiegnis affixit Salomon laminas auri obrizi, & hoc, vt non appareret aliquod lignum in tota domo: sed quidquid in ea esset aurum videretur. Extenuebat̃ aũt massa auri in laminas, & illæ affigebantur clauis super tabulas abiegnas. Vnde non erat color auri, vel folium auri, sicut pictores apponunt, quia illud facilè perire poterat: potissimè in pauimento, quod pedibus sacerdotum conculcandum erat: sed erant laminæ aureæ aliqualiter grossæ affixæ. Vocatur istud aurum obrizum, idest obradians: quia quando purum est, valde radiat. Sed obijcietur, quia 3. Regum 6. dicitur, ꝙ templum, quod erat ante oraculum, scilicet domus maior operiebatur tota cedro, & desuper laminis aureis: ita quòd nihil erat in domo illa, quod non auro tegeretur. Responderi potest vno modo, quòd ista domus tota erat operta tabulis tam in parietibus quàm in pauimento: sed pauimentum operiebatur tabulis abiegnis. Parietes autem cedrinis tabulis. Et hoc colligitur eodẽ cap. cùm dicitur: Igitur ædificauit Salomon domum, scilicet domum maiorem, vt colligitur in litera, & consumauit eam. Et ædificauit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis a pauimento domus vsque ad summitatem parietum, & texuit pauimentum domus tabulis abiegnis. Postea autem, cùm fiat iterum mentio ibi de domo ista maiori, dicitur, cedro omnis domus vestiebatur intrinsecus, quod intelligendum est quantum ad parietes, qui erat operti tabulis cedrinis. Hic autem, cùm dicitur, quòd domus erat operta tabulis abiegnis, debet intelligi de pauimento domus, & sic tolletur contrarietas apparens. Aliqui sol-

F uunt aliter dicentes, quòd cedri, & abietes accipiuntur
pro eodem in Hebræo, & ideo aliquando dicun-
tur tabulæ cedrinæ, & aliquando abiegnę. Et sic
etiam litera Latina sequuta est modum literę Hebrai
cæ vocans interdum cedrinas interdum abiegnas ta-
bulas, sed istud non conuenit, quia tunc non fieret ali-
quando differentia inter abiegnas, & cedrinas tabulas:
& tamen 3. Regum 6. dicitur, quòd parietes domus
templi operiebantur tabulis cebrinis, & pauimentum
operiebatur abiegnis, ideo tenendus est modus præ-
cedens. *Et sculpsit in ea palmas.* In ista domo maiori
fecit Salomon sculpi palmas. Et istæ erant in tabulis
parietum. Nam parietes, vt dicitur 3. Regum 6. erant
operti tabulis cedrinis, & in illis tabulis erant opere san
G ctuario sculptæ palmæ. Dicitur autem 3. Regum 6.
de ista domo maiori, quòd vestiebatur cedro habens
tornaturas suas, & iunctturas fabrefactas, & cælaturas
eminentes. Istæ celaturę non declarantur ibi, quæ
erant: sed postea dicitur, quòd erant palmæ, & Cheru-
bim: hic autem solùm dicitur de palmis: qualis autem
esset figura Cherubim infra dicetur. *Et quasi catenu-
las se inuicem complectentes.* Etiam in tabulis cedrinis e-
rant sculptæ cathenulę, quę complectebantur se inui-
cem: sicut fit in catenis ad tenendum homines. Nam
sunt circuli multi ferrei, & quilibet tenet alium, quia
intra illum est. Et per hoc fit longa catena. Ita erat
in tabulis, quia in qualibet erant aliqui circuli se com-
plectentes. Et videbantur circuli vnius tabulę conti-
H nere circulos alteriùs tabulę per continuationem quã-
dam, & sic fiebat quędam longa catena. In Hebręo
nõ ponitur se inuicem complectentes, nec etiam erat
nimis necessarium: sed litera nostra posuit illud ad de-
clarationem aliqualem, eo ꝙ dicendo catenulas di-
cebatur, ꝙ se inuicem continebant: cùm cathenę non
fiant, nisi per hoc, quòd vnus circulus alterum tenet.
Strauit quoque pauimentum templi pretiosissimo marmore.
Idest fecit pauimentum de marmore, sed sternere est
proprium vocabulum quantum ad ea, quę locantur
in plano sicut est pauimentum. Et vocatur hic tem-
plum tota domus tam exterior quàm interior. Nam
totum pauimentum opertum erat marmore. Scien-
dum tamen, quòd licèt istud marmor esset pretiosis-
I simum decore multum, non apparebat, quia superfi-
cies pauimenti marmorei tabulis abiegnis operta fuit.
Et super tabulas erant laminę aureę, vt videretur totũ
de auro: sic dicitur 3. Regum 6. ꝙ nullus lapis videri
poterat. Considerandum etiam, ꝙ cùm dicitur, ꝙ ce-
laturę palmarum, & Cherubim erant in parietibus,
istę non erant nisi in tabulis, vt infra declarabitur. *De-
core multo.* Scilicet, marmor pauimenti erat pretiosis-
simum multo decore. Nam sunt multę speties mar-
morum colore, & puritate distantium. In cęteris
autem marmoribus marmor parium magis laudatur,
& vocatur parium ab insula Paros, de qua sumitur, &
in qua abundantissimè gignitur. In Hebręo dicitur.
Operuit domum pretiosissimo marmore. Vbi litera nostra di-
K cit strauit pauimentum templi pretiosissimo marmo-
re, & in hoc litera nostra proprius loquitur iuxta Lati-
nam proprietatem: quia operire pertinet ad partem
superiorem domus, scilicet ad tectum, sterni autem
pertinet ad pauimentum. Et si diceretur, ꝙ domus
erat operta marmore intelligeretur, ꝙ habebat forni-
cem de marmore: & tamen falsum est: quia tectum
domus non erat de fornice, sed de trabibus: vt patet
hic, & magis 3. Regum 6. Ideo dici debuit, stratur pa-
uimentum domus. *Porro aurum erat probatissimum, de
cuius laminis texit domum.* Dixit supra Esdras, ꝙ operti
erant parietes tabulis, & super illas affixę erant laminę
aureę. De illo auro dicitur hic quale erat, scilicet, ꝙ
erat aurum probatissimum: idest purissimum non ha-

bens

bens mixtionem, vel impuritatem alterius metalli. Et dicitur, ꝙ texit domum, idest totam domum, scilicet templum interius, & exterius, siue Sancta Sanctorū, & domum exteriorem, & tegebatur tota auro tam in tecto quàm parietibus, & pauimento. Et tamen, cùm dixisset scriptura, ꝙ tota tegebatur, explicuit postea aliquas partes, & ostia. Non tamen est intelligendum, quòd aliæ partes præter istas non essent opertæ auro: nam totum operiebatur cùm nihil esset in tota domo, quod non auro tegeretur: vt patet 3. Regum 6. *Et trabes eius*. Istæ sunt trabes templi, quæ perueniebāt à pariete aquilonari in meridianum, & super eas ponebantur tabulæ tecti. Istæ trabes erant grossissimæ de cedro, & multæ ad sustinendum magnum pondus, & erant opertę laminis aureis. Erant autem istæ trabes tam in domo exteriori quàm in Sancta Sanctorum, & vtrobique erant auro opertæ. *Et postes*. Isti erant cedrini ad sustentandum trabes, vel fortè erant isti postes portarum, quicunque autem essent auro erant operti. *Et parietes*. Intelligitur de parietibus totius templi tam interioris domus, scilicet Sancti Sanctorum quàm exterioris, scilicet maioris. Nam toti parietes auro operiebantur, vt nihil esset in eis, quod non aurum videretur: vt patet 3. Regum 6. *Et ostia*. Erant ostia in domo exteriori, & interiori. Nam domus exterior habebat vnam portam in parte Orientali, & duæ ianuæ eius auro opertæ erant. Erat alia porta in Sancta Sanctorum a parte Orientali, & etiam ianuæ illius operiebantur auro. *Et cælauit Cherubim in parietibus*. Idest fecit in parietibus templi figuras Cherubim opere cęlatoris siue sculptoris. Etiam factæ erant palmæ: vt patet supra in litera. *Fecit quoque domum Sancti Sanctorū*. Hic ponitur de constructione secundæ domus, scilicet interioris, quæ vocatur Sanctum Sanctorum, in qua erat arca. *Longitudinem iuxta latitudinem domus cubitorum viginti*. Scilicet, fecit longitudinem domus Sancti Sanctorum viginti cubitorum quanta erat latitudo totius templi. Pro quo sciendum, ꝙ Sanctum Sanctorum erat domus quadrata ęqualis ex omni parte, scilicet longitudo sua cubitorum viginti, & latitudo totidem, vt colligitur ex litera. Et quia latitudo totius templi erat cubitorum viginti, tanta erat longitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo totius templi. Nam longitudo templi erat cubitorum sexaginta, latitudo viginti, altitudo centum viginti, vt patet supra in litera. Et sic tanta erat longitudo Sancti Sanctorū quanta latitudo templi, & tanta latitudo Sancti Sanctorum quanta latitudo templi, & tanta latitudo: quia id quod erat latitudo templi, scilicet à pariete Aquilonari in meridianum erat latitudo Sancti Sanctorum. *Et latitudinem similiter cubitorum viginti*. Istud necesse erat, quia latitudo templi erat viginti cubitorum, & Sanctum Sanctorum erat quædam domus intra templum distincta a domo exteriori, pariete intermedio, & ista distinctio erat secundùm longitudinem, & non secundum latitudinem, ideo licèt non maneret domui Sancti Sanctorum tota longitudo templi: manebat ei tota latitudo, & consequenter esset viginti cubitorum latitudine. *Et laminis aureis texit eam*. Scilicet, totam domum Sancti Sanctorum tam in tecto, quàm parietibus, & pauimento. *Quasi talentis sexcentis*. Scilicet, sexcenta talenta extenuata sunt in laminas ad tegendum totam domum Sancti Sanctorum. Erant autem istæ laminæ quadratæ ad regulam factæ: vt patet 3. Regum 6. Et hoc, vt coaptarentur inter se, ne maneret aliqua pars non operta auro, vel quòd non extenderetur alicubi vna lamina super aliam, ita vt videretur aliquod deforme, & inęquale. *Sed, & clauos fecit aureos*. Scilicet, ad figendum laminas super tabulas necessarij fuerunt claui. Et isti etiam erant aurei:

A vt totum opus de auro videretur. *Ita, vt singuli quinquagenos siclos appenderent*. Scilicet, erant isti claui facti in tali pondere, ꝙ quilibet eorum appendebat quinquaginta siclos. Est siclus moneta argentea, & interdum aurea, vt patet 2. Regum 24. Et præcedenti lib. 21. cap. Et est certi ponderis: scilicet, quia viginti obolos continet: vt patet Leuit. 27. & Numeri 3. & 18. Et erant isti sicli minoris valoris, quàm florenus de Aragonia. Nam vnus aries mediocris valebat siclos duos: Leuit. 5. Erant autem isti claui magni, & grossi cùm quilibet appenderet quinquagenos siclos, velut si esset vnus clauus ponderis triginta, vel quadraginta florenorum de Aragonia. *Cænacula quoque texit auro*. In hoc est dubium quid velit intelligi scriptura per cænacula,

B & aliqui intelligunt capita clauorum: nam in Hebræo dicitur. *Capita texit auro*. Vbi nos dicimus cænacula texit auro, & rectè posset hoc intelligi de capitibus clauorum, scilicet, quòd illa operta erant auro, vt totum appareret aurum si fortè claui non essent de auro, & tamen dicitur, quòd erant aurei, ideo non oportebat capita eorum auro operiri. Ideo Hieronymus transtulit cænacula, vbi litera Hebraica dicit capita. Et vocantur cęnacula duæ domus superiores templi. Pro quo sciendum, ꝙ altitudo templi erat centum & viginti cubitorum: vt patet supra in litera. Et erat diuisa per tres partes. Nam a pauimento vsque ad triginta cubitos altitudinis erat altitudo domus inferioris, quæ erat duplex, scilicet domus exterior, & Sanctum

C Sanctorum, & in illa altitudine erat primum tectum: deinde reliqua altitudo cubitorum nonaginta diuisa est per duas partes æquales, & in medio positum fuit tectum. Et deinde vsque ad summitatem parietum erat alia domus, & tertium tectum, & sic fuerunt tres domus secundùm altitudinem. Sicut etiam fit in domibus vulgaribus, in quibus interdum altitudo domus diuiditur in quatuor, vel in quinq;, aut plures domos. Et domus prima istarum, quę erat apud pauimentum vocabatur templum, in qua erant omnia, de quibus fit mentio tam hic quàm in libris Regum. De omnibus autem superioribus non fit mentio aliqua, eo ꝙ non fiebat in eis aliqua ministratio sacra. Et istæ domus vocantur hic cęnacula: sic etiam vocantur pręcedenti li-

D bro cap. 28. scilicet cęnacula, vel celaria, quod idem est, & de istis dicitur hic, ꝙ erant operta auro: quia fortè affixit tabulas in parietibus, & in illis laminas aureas, & sic ambę illæ domus superiores essent celatę auro ad magnam pulchritudinem. In Hebręo dicitur (peruaim) vbi litera nostra dicit probatissimum, s. aurum probatissimum, & Hebręi intelligunt, ꝙ peruaim est nomen alicuius regionis, de qua erat istud aurum, & fortè est verum, s. ꝙ aurum illius regionis purissimum erat: sicut dicitur Gen. 2. de auro regionis Heuilath, ꝙ aurum terrę illius optimum est. In Hebręo dicitur. *Parietes, & operturas*. Vbi litera nostra dicit trabes, & postes, & vocantur postes parietes: quia apud parietes sunt, & tenduntur in altū sicut parietes: operturę vo-

E cantur trabes, & hoc satis conuenit, quia trabes operiunt domum, cùm sint in tecto.

Templum Salomonis ad quid fuerit constructum.

Quæstio I.

QVAERITVR Circa prædicta, & primo circa ædificationem templi Salomonis ad quid constructum est: quia non videbatur necessarium, cùm esset tabernaculum Moysi, in quo possent fieri omnia, quæ fiebant in templo Salomonis. Dicendum, quòd Deus habebat Israelitas in populum peculiarem: Exo. 19. & Deut. 7. & dederat eis leges qualiter eum colerent,

rent, & qualiter inter se communicarent, quod non fecerat alijs gentibus: vt patet Psal. 147. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et quia cæremoniæ cultus diuini in aliquo loco determinato fieri debebant, & habere aliqua vasa determinata, quibus explerentur: voluit Deus facere quandam domum, in qua fierent, & ꝙ etiam fabricarentur certa vasa, quibus ministraretur in domo illa, & quia illico post dationem legis cęperunt Israelitæ esse populus Dei: vt patet Exod. 19. Debuerunt mox habere Israelitæ aliquid, in quo possent frequentare cæremonias cultus diuini. Et quia in deserto non poterat fieri domus stabilis ad colendum Deum, eo ꝙ non erant mansuri ibi semper Israelitæ: sed transituri in terram Chanaan: debuit fieri aliqua domus portatilis, quæ locatis castris posset extendi ad celebrandum cæremonias diuini cultus: sicut tentorium. Et depositis, vel motis castris posset deponi, & portari in via: & sic factum est tabernaculum per Moysem, quod partim de tabulis, & partim de pellibus, & alijs operimentis erat: vt patet Exo. 21. & 24. Et istud portabatur per desertum de loco in locum. Et cùm castra figenda essent, erigebatur tabernaculum. Cùm verò essent mutanda deponebatur, & portabatur a Leuitis: Num. 3. & 4. & 9. & sic factum est per quadraginta annos in deserto. Et postea cùm introierunt Israelitæ in terram Chanaã, mansit aliquanto tempore in Galgalis, vt colligitur Ios. 9. & 10. Deinde acquisita magna parte terræ Chanaan viuente Iosue locatum est in vrbe Silo: Iosue 18. & postea mutatum est per aliqua loca quousq; factũ est templum Salomonis, vt declaratum est præcedenti c. in quadam quæstione. In isto tabernaculo fiebant omnes cæremoniæ cultus diuini vsquequo factum est templum Salomonis. Et tamen non decuit, ꝙ istud semper maneret, sed ꝙ fieret aliquod templum, quale fecit Salomon, vt ibi honorabiliter Deo ministraretur. Causa autem fuit, quia locus in quo Deus ministraretur esse debebat pretiosius valde, s. plus quàm hominum habitationes, & tamen tabernaculum Moysi nõ erat locus valde honorabilis, ideo debuit fieri aliud tẽplum in quo ministraretur Deo. Patet istud: quia Dauid quando offerebat munera ad ædificandum domũ Domino, ostendens, ꝙ domus deberet esse valde pretiosa, & magni honoris ait: Opus enim grande est, nec enim homini paratur habitatio, sed Deo. Sic etiam Salomon dixit ad Hiram præcedenti c. s. domus, quam ædificare cupio magna est: magnus est enim Deus noster super omnes Deos. Quod autem tabernaculum factum per Moysem non esset locus conueniens honori magno Dei patet, quia erat parua domus, & erat facta de tabulis, & operimentis pellium. Et ista causa mouit Dauid ad volendum ædificare Domino templum: vt patet præcedenti libro c. 17. s. Ecce ego habito in domo cedrina, arca autem Dei sub pellibus est: quasi dicat inhonestum est, quia in maiori honore deberet esse arca Dei quàm aliquis homo: ideo deberet habere habitationem pulchriorem, & Deus a principio iussisset fieri templum pulchrum: sicut fuit templũ Salomonis, nisi astitisset necessitas mouendi de loco ad locum: potuit tunc, & debuit fieri templum, in quo coleretur Deus.

Quum templum istud fieri debuisset, cur non factum fuit ante Salomonis tempus.

Quæstio III.

QVAERITVR vlterius, dato ꝙ aliquando templum istud fieri debuisset, quare non factum est vsq; ad tempus Salomonis. Respondent quidam, s.

F Rabbi Moyses de Aegypto, & etiam Sanctus Tho. in prima secundæ, s. ꝙ non factum est templum a principio introitus Israelitarum in terram Chanaan propter timorem hostium, quia a principio hostes Iudæorum erant potentes. Et si Iudęi in aliquo loco ædificassent templum, hostes videntes, ꝙ tota spes Iudæorum erat in Deo suo, qui colebatur præcipuè in templo illo, cõuenissent ad destruendum templum illud: cùm autem tabernaculum erat portatile, mouebatur de loco ad locum, & si in vno loco non erat securum, esset in alio. Secunda causa, & potior est: quia templum, quod Deo fabricandum erat, debebat esse magnarum diuitiarũ, & pulchritudinis: vt videretur conuenire honori Dei, & quia a principio Iudæi erant pauperes, nec poterant

G construere ædificium tantorum sumptuum: non debuit fieri a principio: nec etiam tempore iudicũ, quia omnes iudices Israel erant pauperes: eo ꝙ potestas iudicum parua erat: cùm non possent imponere tributa, vt declaratum est in prologo super librum Iudicum in quadam quæstione, & etiam primo Regum 8. Primus etiam rex Israel, scilicet Saul, non potuit hoc facere, quia pauper fuit, & rusticano labori vacabat, primo Regum 11. Deinde Dauid fuit rex diues, quia fecit multa bella contra gentes, in quibus acquisiuit multũ aurum, & argentum, & alia pretiosa, quæ omnia consecrauit pro ædificatione templi 2. Regum 8. & præcedenti lib. 18. & postea cùm a Deo vetitus esset ædificare templum, præcedenti lib. 21. & 28. omnia, quæ cõ-

H gregauerat de bellis, & multa alia de redditibus regni sui, parauit in expensas ædificationis ipsi Salomoni, eodem lib. 22. & 28. & 29. cap. Salomon autem, qui ædificauit templum, fuit valde diues: quia Deus fecit eũ diuitem super omnes reges. 3. Regum 3. & pręcedenti c. ideo ipse conuenienter potuit ædificare templum, & non prædecessores sui. Tertia causa, & adhuc potissima fuit importunitas bellorum. Nam ædificatio templi exigebat magnum tempus. Salomon quippe licèt cum magna solicitudine ædificasset, non potuit consumare, nisi in septem annis. 3. Regum 6. a fortiori si fuissent bella. Nam secundum templum, quod ædificatum est post reditum de Babilone, non fuit tantæ glorię sicut templum Salomonis: ita vt illi, qui viderunt templum Salomonis, & postea viderũt illud rečdificatum, plorabant voce magna, vt patet Esdrę. c. 3.

I Et tamen illud templum reędificatum est annis quadraginta sex: vt patet Ioan. 2. Et hoc, quia aliqua impedimenta bellorum fuerunt illo tempore per Samaritanos. Nam media pars Iudęorum faciebat opus, & media pars tenebat arma: vt patet Nehemię 4. A fortiori ergo si templum Salomonis factum fuisset tempore bellorum, non potuisset consumari fortè in centum annis. Et patet hoc, quia ad opus templi requirebantur multi operarij. Nam cęsores lapidum, & portatores onerum pręter omnes alios artifices erant centum & quinquaginta millia, pręcedenti cap. & 3. Regum 5. non ergo sufficerent Hebręi dirigere ad bellum multitudinem, & tantam multitudinem ad ope-

K ra templi. Potissimè, quia operarij templi erant inermes, cùm solis laboribus vacarent. Et si hostes irruerent super Israelitas, necesse erat, quòd ab istis operibus cessarent, vel ꝙ ab eis trucidarentur, cùm essent inermes, vel haberent magnam multitudinem armatorũ defendentium operarios: sicut factum est in reędificatione templi, s. quia media pars Iudęorum tenebat lanceas, & alia arma, & alia dimidietas faciebat opus: Nehemię 4. cap. Item ad ędificationem istam erat necessaria multitudo expensarum. Ad bellum autem multę expensę requirebantur, & si omnia simul tractari deberent, non sufficeret aliqua diuitiarum copia: ideo fuit necessaria omnimoda tranquilitas tempore ędificationis

cationis templi. Et quia iſta pax non potuit haberi illico, vt Iſraelitę introierunt in terram Chanaan, cùm ipſi eſſent pauciores quàm Chananæi, non debuit ędificari templum a principio introitus Iſraelitarum in terram Chanaan. Ex eadem cauſa non debuit ædificari templum toto tempore iudicum, quia tunc erant bella: cùm non ſolùm pugnarent Iſraelitæ contra hoſtes, ſed etiam ipſi hoſtes premerent Iſraelitas: vt patet ex toto proceſſu libri Iudicum, ideo non debuit tẽpore iudicum ædificari templum. Eodem modo nõ debuit ędificari tempore Saulis primi regis Iſrael, quia licèt ipſe cęperit liberare Iſrael de manu Philiſthinorum, & aliarum gentium: tamen tota vita ſua fuit bellis implicitus, & in eis defunctus eſt a Philiſthinis occiſus. primo Regum vltimo. Gerebat autem bella contra Idumæos, Moabitas, Ammonitas, Siros, & Sidonios, Philiſthinos, & Amalecitas. primo Regum 4. Ideo non poterat vacare ædificationi templi. Tempore autem Dauid erant Iſraelitæ aliqualiter pacati, & tamen adhuc multa bella fecit: nam pugnauit cõtra Philiſthinos, Moabitas, Ammonitas Idumæos, & Siros, & contra domum Saulis 2. Regum 8. Et præcedenti lib. 18. c. & ab iſtis bellis non ceſſauit vſq; ad ſenectutem: ideo cùm putaret ſe quietum, & vellet ædificare templum domino 2. Regum 7. Deus dixit ei, ꝙ erat vir bellator, ſ. aſſuetus bellis, & adhuc pluribus aſſueturus erat, & ob hoc non poſſet ædificare templum Domino: præcedenti lib. 22. cap. & 28. cap. Salomon autem filius Dauid conuenienter potuit ædificare templum Domino: quia in diebus eius fuit magna pax. Nullum enim bellum tempore ſuo geſtum legitur. Quòd autem iſta fuerit cauſa, quare Salomon ędificare debuit domum Domini, & non aliquis alius, patet præcedenti lib. 22. cap. ſ. non poteris ędificare templum nomini meo tanto effuſo ſanguine coram me. Filius autem, qui naſcetur tibi, erit vir quietiſſimus. Nam requieſcere cum faciam ab omnibus inimicis ſuis per circuitum, & ob hanc cauſam pacificus vocabitur, & pacẽ, & otium dabo in Iſrael cunctis diebus eius. Ipſe enim ædificabit domum nomini meo. Sic etiam dicitur Eccleſ. 47. ſcilicet. Salomon imperabit in diebus pacis, & ſubiecit ſibi dominus hoſtes, vt ędificaret domum nomini ſuo: poſt Salomonem autem fieri non debuit, quia nunquam fuit aliquis rex ita pacificus, ſed potius tempore Roboam filij eius diuiſum eſt regnum in duo, & fuerunt poſtea multa bella inter vtroſque reges: vt patet ex proceſſu tertij, & quarti Regum. Et ſic non debuit templum ædificari ante tempus Salomonis, nec debuit expectari poſt eum, quòd alius ædificaret illud.

Cum ędificari debuit templum per Salomonem, cur ędificatum non fuit in principio dominij ſui.

Quęſt. IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm templum ædificari deberet per Salomonem, cur non ædificatũ eſt in principio regni ſui: ſed in principio anni quarti. Aliquis dicet, ꝙ hoc factum eſt: quia Salomon non habuit omnem apparatum, qui requirebatur ad iſtud opus in principio regni ſui. Requirebatur autem magnus apparatus ſecundum magnitudinem operis. Expectauit autem vſque ad quartum annum, quia vſque ad illud tempus non erat factus apparatus. Dicendum, ꝙ hoc non ſtat, quia Dauid reliquerat omnes impenſas neceſſarias pro ſanctuario ędificando tam in lignis, lapidibus, quàm in auro, argento, & alijs neceſſarijs: præcedenti lib. 22. cap. Et dato, ꝙ aliquid deeſſet: tamen potior pars expenſarum iam eſſet facta, & poſſet

A illico Salomon incohare opus mortuo Dauid, ſi aliud non obſtaret. Dicendum ergo, ꝙ impedimentum aliud fuit. Nam Salomon obligabatur ædificare templum tam præcepto Dei, quàm Dauid patris ſui 3. Regum 7. Et præcedenti lib. 17. & 22. & 28. Et quia Dauid parauerat ei materiam ad hoc, tenebatur in principio regni ſui incipere, niſi aliquid impediret. Fuit autem impeditus, quia habebat Salomon inſidiato res in regno, ſcilicet Adoniam fratrem ſuum, qui conabatur ei regnum auferre, & Ioab principem militiæ, & Abiathar ſummum ſacerdotem 3. Regum primo, & ſecundo. Et quouſque occidit Adoniam, & Ioab, & exilio tradidit Abiathar alioſque ſequaces ipſorum perdidit, nõ fuit confirmatum regnum in manu eius.
B Et poſt hoc dicitur, ꝙ confirmatum eſt regnum in manu Salomonis: patet hoc ex proceſſu tertii Regum. Nam primo, & ſecundo eodem capit. ponitur de iſtis inſidiatoribus Salomonis, & occiſione eorum, & 3. c. ſubiungitur: Confirmatumque eſt regnum in manu Salomonis. Et ante hoc non poterat Salomon ædificare templum, quia erat in bellis, ſcilicet habebat bella inteſtina, cum nondum haberet pacem cum ſubditis ſuis, ideo non debuit ędificare templum, quouſque confirmatum eſſet regnum in manu eius. Non fuit tamen confirmatum quouſque tranſierunt de regno Salomonis plus quàm tres anni, vt declaratum eſt ſupra primo capitu. in quadam quæſtione, ideo vſque ad quartum annum regni ſui, non potuit ædificationem
C incohare: nec obligabatur ad hoc cùm nondum occurriſſet ſibi opportunitas. Confirmato autem regno, cùm iam nihil obſtaret, ſi illico non inciperet ędificare erat negligens, & tunc peccaret.

Cum Salomonis templum ſuccederet in locum tabernaculi Moyſi, cur non ſeruauit in omnibus eius formam.

Quęſt. V.

QVAERITVR vlterius circa habitudinem templi Salomonis, quare non ſeruata fuit in omnibus forma tabernaculi Moyſi. Nam templum Salomonis ſuccedebat loco tabernaculi Moyſi, ideo vi-
D detur, ꝙ debebat ei ſimile eſſe in omnibus, & tamen non fuit, quia non erat eiuſdem menſurę in magnitudine. Etiam non fuerunt talia vaſa omnino. Reſpondendum, ꝙ templum Salomonis aliquo modo ſucceſſit tabernaculo Moyſi, & aliquo modo non. Nam dicitur ei ſucceſſiſſe inquantum miniſtrationes illę, quæ fuerunt in tabernaculo Moyſi, factę fuerunt poſtea in templo Salomonis. Et iſta erat ſucceſſio temporis. Tamen non erat omnimoda, & propria ſucceſſio: eo ꝙ tabernaculum Moyſi, & templum Salomonis, non erant in eodem genere artificanti ex conditione finis, ſed vnum erat tanquam perfectum, & aliud tanquam imperfectũ. Et ſicut naturaliter imperfectum ordinatur ad perfectum: ita neceſſe erat, ꝙ tabernaculum
E Moyſi ordinaretur ad templum Salomonis. Et ſicut natura incipit ab imperfecto tendendo ad perfectum, ita in arte fuit, ſ. ꝙ prius eſſet tabernaculum Moyſi, quod erat imperfectum, & poſtea fieret tabernaculũ ſiue templum Salomonis. Et quia perfectum, & imperfectum, licèt non differant omnino in ſpecie: tamẽ aliquid eſt in re perfecta, quod non eſt in imperfecta, oportet, ꝙ tabernaculum Moyſi in aliquo conueniret cum templo Salomonis: non tamen oportet, ꝙ conuenirent in omnibus. Et ſic fuit: nam templum Salomonis erat ſtabile, tabernaculum Moyſi erat mobile, & iſtud proueniebat ex imperfectione, ſ. quia tabernaculum Moyſi moueri debebat de loco ad locum propter mutationem Hebręorum, & propter perſecutio-

nes

nes hostiles: templum Salomonis non debebat esse mobile, cùm iam nulla necessitas esset ad mouendũ. Et sic cùm Dauid loqueretur de ædificatione futura templi in Ierusalem. Dixit Dauid requiem dedit Deus populo suo, & habitationem in Ierusalem vsque in æternum. Item differebant, quia templum Salomonis fuit maius mensura quàm tabernaculum Moysi & patet hoc, quia longitudo tabernaculi Moysi, fuit triginta cubitorum, & latitudo decem, & altitudo totidem: vt patet Exo. 26. Et tamen longitudo templi Salomonis fuit cubitorum sexaginta, latitudo cubitorũ viginti, altitudo centum & viginti, vt patet supra in litera. Causa fuit, quia templum Salomonis debebat esse honorabilius tabernaculo Moysi, & ob hoc debebat esse tantæ magnitudinis, quanta sufficeret ad faciẽdum illud honorabile, cùm nihil impediret: quia illud esset valde magnũ. De tabernaculo Moysi secus fuit, quia illud erat portatile cùm moueri deberet per viã. Et quia si esset valde magnum, sicut templum Salomonis, non esset portatile, factum est minoris quantitatis, vt portari posset. Templum autem Salomonis non erat portandum, ideo poterat fabricari in quantacunque magnitudine. Item erat differentia in vasis in magnitudine eorum, & in materia: nam altare holocaustorum in tabernaculo Moysi erat cubitorum quinque in longitudine, & totidem in latitudine, in altitudine autem cubitorum trium: Exo. 27. Altare autem holocaustorum templi Salomonis erat cubitorũ viginti in longitudine, & totidem in latitudine, & decem cubitorum in altitudine: sequenti cap. Causa erat, quia altare tabernaculi Moysi erat portatile, & si esset tantę magnitudinis efficeretur importatile: altare templi Salomonis nõ erat portandum de loco ad locum: ideo poterat construi in tanta magnitudine, quæ sufficeret ad capiendum hostias: ideo tantum factum est. Etiam altare Moysi erat de lignis setim opertum laminis æneis. Altare autem templi Salomonis erat totum æneum: Exo. 27. & sequenti c. Et hoc fuit, quia altare tabernaculi Moysi erat portandum de loco ad locum, & si esset totum æneum, esset tãti ponderis, quod importatile efficeretur. Altare templi Salomonis nõ erat mouendum de loco ad locum, ideo siue esset æneum, siue de quacunque alia materia graui nihil obstabat. Item erat differentia in numero vasorum, quia multo plura vasa erant in templo Salomonis, quàm in tabernaculo Moysi: nam in tabernaculo Moysi erat vnicum candelabrum: Exo. 26. In templo Salomonis erant decem candelabra aurea. 3. Regum 7. Et multa alia argentea, præcedenti lib. 28. cap. Item in tabernaculo Moysi erat vnica mensa propositionis aurea: in templo autem Salomonis erant multæ mensæ argenteæ, & aureæ: de tabernaculo Moysi: Exo. 25. & 26. De templo Salomonis: præcedenti lib. 28. cap. & 3. Reg. 7. Item erat quædam differentia in habitudine vasorum: nam in tabernaculo Moysi candelabrum erat ad partẽ meridianam tabernaculi: Exo. 26. In templo Salomonis quinque candelabra erant ad latus aquilonare, & totidem ad meridianum. 3. Regum 7. Causa autem istorum erat paupertas, & honor, q. Hebræi erant pauperes in exitu de Aegypto, quando fabricatum est tabernaculũ Moysi, ideo non poterant impendere multum aurum, & argentum ad faciendum inde multitudinem vasorum. Cùm autem fabricatum est templũ Salomonis, erant diuites valde, quia ipse Salomon erat ditissimus, & poterat impendere multum aurum, & argentum ad diuersa vasa. Alia causa fuit honor: nam tabernaculum Moysi, non erat aliquid perfectum, in quo Deo dari deberet tantus honor, quantum rationabile Dei erat ab hominibus: sed erat aliquid ordinatũ ad templum Salomonis, in quo suppleretur quidquid

F imperfectionis fuerat in tabernaculo Moysi. Ideo plura vasa, & maiora atque pulchriora esse debuerunt in templo Salomonis, quàm in tabernaculo Moysi. Et sic in quibusdam alijs differebant; in plurimis tamen conueniebant: quantum ad illa autem in quibus conueniebant, non oportet inquiri causam, sed solùm ad illa, in quibus disconueniebant.

Quare templum fuit potius fabricatum in Ierusalem, quàm in alia ciuitate Israel.

Quæstio VI.

G QVAERITVR vlterius, quare templum Salomonis potius fabricatum est in Ierusalem, quàm in alia vrbe terræ Israel. Dicendum, quòd hoc fuit ex mandato Dei. Nam Deus reuelauit Dauid, q templũ ædificandum sibi esset in Ierusalem in monte Moria, siue monte Sion. Et ostendit ei locum, vt patet in litera. Scilicet, cępit ædificare Salomon domum Domini in monte Moria in loco, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius in area Ornam Iebusæi. Et tamen non licebat transgredi voluntatem Dei: ideo debuit ædificari in Ierusalem. Sed dicetur quare potius Deus iussit ędificari templum in Ierusalem, quàm in alio loco? Respondet Rabbi Abra. Abben Ezra, super Exodum, q factum est hoc, quia locus illæ erat, magis dispositus ad recipiendum virtutem cœli, quàm alia loca terræ Israel. Sed iste errat nimis tam in fide, quàm in natura: nam templum constructum est, vt inuocaretur in eo nomen Domini, & exaudiret ibi Deus orationes supplicantium: vt patet 3. Regum 8. & infra 6. Et tamen ista non indigent aliqua virtute cęli deriuata: cùm virtus cęli, quæ naturaliter deriuatur in ista inferiora sit influxus corporalis, & talis influxus determinat locum, quia dependet a re materiali, & fit potius in vno loco, quàm in alio, eo q non respiciunt corpora celestia eodem aspectu omnes partes terræ, & sic necesse est meliorem cęli influentiam esse super quasdam regiones, quàm super alias, & tamen ad opus sanctuarij, & finem eius non erat necessaria aliqua talis deriuatio virtutis cęlestis: cùm solùm Deus deberet acceptare cultum, qui impẽdebatur ei in tali loco, & exaudire orationes, quæ in ipso loco fundebantur, & tamẽ

I istud est opus purę voluntatis: voluntas non solũ Dei, sed etiam nostra non mouetur motu naturali ex operatione alicuius corporis cœlestis, sed omnino est absoluta, quia est immaterialis: a fortiori ergo voluntas Dei nõ dependebit ab aliqua operatione cęlesti, ideo non magis arctabitur per virtutem cęlestem ad volendum remittere peccata, vel exaudire orationes in vno loco, quàm in alio. Item magnus error est, q quis dicat materialia posse agere super immaterialia, & tamẽ corpora cęlestia materialia sunt, & modo materiali, & diuisibili influunt: ideo influxus suus non se extendit ad intellectum, & voluntatem, quæ sunt potentiæ im-

K materiales, & tamẽ stante positione Rabbi Abra. Abben Ezra, diceremus, q virtus cęli, quæ influebatur super vrbem Ierusalem erat talis, quę determinabat voluntatem Dei ad volendum exaudire preces ibi fusas, & super alias vrbes non erat talis influentia cęli, quæ sic determinaret voluntatem Dei, ad exaudiendum preces ibi fusas, & acceptandum cultum ibi impensũ. Istud autem magnum inconueniens est: quia non solùm ponimus materialia habere actionem super immaterialia, sed etiam, quòd corpora cęlestia possint super Deum. Ideo dicendum, quod causa quare in Ierusalem ædificatum fuit templum, fuit voluntas Dei: scilicet elegit vnum locum, & non alium. Sic enim ipse dixit, vt patet infra 6. scilicet, a die, qua eduxi populum

Rab. Ab. Abben. Ezra refellitur.

lum meum de Aegypto, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea. Ratio autem quare Deus illam vrbem potius, quàm aliam elegit, fortè fuit, quia erat ciuitas regalis, & conueniebat magis honori Dei: nam cùm rex ſemper maneret in vrbe illa, neceſſe erat, ꝙ locus ille eſſet honorabilior, & magis frequentatus a turbis, quàm quælibet alia ciuitas, & ſic occaſione curiæ regalis frequentaretur magis cultus diuinus, quàm aliàs.

Quis fuit iſte mons Moria, in quo templum fuit constructum.

Quæstio VII.

QVAERITVR vlterius, quis fuit iſte mons Moria, in quo fabricatum eſt templum. Aliquis diceret, ꝙ eſt nomen proprium montis, ſicut dicitur mõs Galaad, mons Saron, & Sanir, & Selmõ, & erat aliquis mons in Ieruſalem, qui ſic vocaretur. Dicendum, ꝙ non ſtat, quia Moria apud Hebræos eſt nomen appellatiuum ſignans viſionem, & vocatur mons viſionis. Pro quo ſciendum, ꝙ templum fuit ædificatum in Ieruſalem in monte quodam, qui vocatur communiter mons Sion. Erat enim illa pars altior vrbis, & ibi erat caſtrum, quod cępit Dauid de manu Iebuſæorum. 2. Regum 5. & pręcedenti cap. 11. & in ipſo caſtro fabricatę ſunt domus cedrinę ipſi Dauid, & poſtea templũ conſtructum eſt ibi. Vocatus fuit etiam mons ille Moria, ideſt viſionis à quodam euentu, ſcilicet, quia Deus vidit ibi deuotionem Abrahæ volentis immolare filiũ ſuum Iſaac ad præceptum eius, & prouidit ei dando arietem, quem immolaret, & liberando a morte Iſaac. Sic patet Gen. 22. ſcilicet. Leuauit Abraham oculos, & vidit arietem hęrentem inter vepres cornibus, & aſſumens obtulit illum in holocauſtum pro filio, appellauitque nomen loci illius, Dominus videt. Vnde vſq; hodie dicitur, in monte Dominus videbit. Manſit ergo nomen montis illius mons viſionis, vel mons Moria in Hebræo, quod idem eſt. Iſte mons erat in Ieruſalem: nam eo tempore, quo Abraham obtulit arietẽ pro filio ſuo, non erat locus ille populatus, vel aliqua pars eius, & ibi Deus iuſſit, ꝙ offerretur ei Iſaac, & nũc ibi templum conſtructũ eſt, & vocatur nunc hic mõs Moria ad ſignificandum qualiter Deus acceptabat locum illum. Nam non ſolùm nunc, quando iuſſit templum ibi ædificari, acceptauit locum: ſed etiam prius acceptauerat.

Quare in area Ornam Iebuſæi fuit conſtructum templum.

Quæſt. VII.

QVAERITVR vlterius, quare in area Ornam Iebuſæi fuit conſtructum templum. Reſpondendum eſt, ꝙ area Ornam Iebuſæi erat in monte Moria, in quo Deus iuſſerat ædificari templum, & contigit ibi ædificari. Nam Iebuſæi habitabant in Ieruſalem in caſtro montis Sion, & Dauid cępit caſtrum illud excluſis Iebuſæis in principio regni ſui. 2. Regum 5. & præcedenti lib. cap. 11. Manſit autem quidam de eis nomine Ornam, qui erat amicus Dauid, & ille ſemper habitauit in caſtro illo, in quo prius morabatur, & ibi habebat aream, & area illa erat in vertice montis, in qua poſtea templum ædificatum eſt: & hoc fuit, quia Dauid emit illam aream dando ſexcentos ſiclos pro illa. 2. Regum 24. & præcedenti lib. 21. cap. Cauſa, quare empta eſt, fuit, quia quando Deus immiſit peſtem triũ dierum ſuper totum Iſrael propter peccatum Dauid, angelus Domini euaginato gladio apparuit in area

A Ornam Iebuſæi, & abſconderunt ſe Ornam, & filij eius domi, eodem cap. & tunc cùm vidiſſet Dauid angelũ tremuit, & ait. Ego ſum, qui peccaui, ego, qui impiè geſſi: iſti q oues ſunt, qd fecerunt? Conuertatur, obſecro, manus tua ſuper me, & ſuper domum patris mei. Et tunc Deus miſertus ſuper magnitudine mali ait: Sufficit, contine iam manum tuam: & venit Propheta Gad ad Dauid, dicens, ꝙ offerret ſacrificia Domino in area Ornam Iebuſæi, & ceſſaret plaga. Dauid autem emit aream, & boues, & tribulas, & plauſtrum, & triticum ad faciendum altare in area, & offerendum ibi ſacrificia, & cùm feciſſet, ceſſauit plaga: 2. Regum 24. & præced. li. 21. c. Propter hoc autem miraculum, ſ. quia exaudiuit Deus Dauid in area Ornam, apparuit, quòd
B locus ille erat Deo acceptus, & ibi templum ædificandum. Aliud etiam fuit miraculum, quia cùm Dauid poſuiſſet carnes ſacrificiorum ſuper altare, deſcendit ignis de cœlo, & conſumpſit ſacrificium, præcedenti lib. 21. cap. Iſtud autem erat ſignum magnæ acceptationis diuinę, cùm veniat ignis de cęlo, qui a ſolo Deo venire putatur, & per hoc in multis alijs probatur deitas, vel acceptatio deitatis: ſic patet quando Helias Propheta Dei diſputabat cum Prophetis Baal de vera deitate, & poſitum fuit iſtud ſignum ad cognoſcendum verum Deum, ſcilicet, ꝙ ille Deus, qui exaudiret cultores ſuos mittendo ignem de cęlo ſuper ſacrificia eorũ, haberetur vt verus Deus. Et in hoc apparuit Deum Iſrael eſſe verum Deum. 3. Regum 18. Sic etiam E-
C lias oſtendit ſe eſſe virum Dei in igne de cœlo miſſo. Nam cùm veniſſent ad eum primus quinquagenarius regis Ochozię, & dixiſſet, homo Dei deſcende de mõte, dixit Elias, ſi homo Dei ſum, deſcendat ignis de cęlo, & conſumat te, & quinquaginta tuos. Sic etiam fuit de ſecundo quingenario. 4. Regum primo. Sic etiam cognitum eſt, quòd ſacrificium Aaron acceptum fuit Deo prima die poſt conſecrationem ſuam, quando cępit miniſtrare. Nam deſcendit ignis de cęlo, & conſumpſit hoſtias. Leuit. 9. Quod videntes Iſraelitæ laudauerunt dominum ruentes in facies ſuas. Ideo propter iſtud etiam miraculum apparuit diuina acceptatio ſuper illam aream, & ædificatum fuit ibi tẽplum.

D

Quomodo fuit demonſtratus Dauid locus templi ædificandi in area Ornam.

Quæſt. VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo oſtenſus fuit Dauid locus templi ædificandi in area Ornam. Nam dicitur hic, ꝙ Salomon ædificauit templum in loco, qui monſtratus fuerat Dauid. Reſponderi poteſt, quòd hoc potuit fieri multipliciter. Vno modo per Prophetam, qui reuelaret hoc ipſi Dauid ex parte Dei. Et hoc erat ſatis veriſimile. Nam Deus iuſſit Prophetæ Gad dicere Dauid, ꝙ offerret ſacrificium in area Ornam ad hoc, ꝙ ceſſaret plaga, ſecundo Regum
E 24. & præcedenti lib. cap. 21. Et tunc ſatis eſt veriſimile, quòd fortè dixerit Gad ipſi Dauid, quòd templum ędificandum eſſet per ipſum Salomonem in loco illo. Secundo modo poterat hoc fieri, ꝙ Deus mitteret angelum ſuum ad reuelandum hoc Dauid. Tertio modo, ꝙ veniret a Deo in ſcriptis de cęlo, quis locus accipiendus eſſet ad ædificandum in eo templum. Et iſtud etiam eſt valde veriſimile. Nam ſic fuit de omnibus pertinentibus ad ædificationem, ſcilicet, quæ eſſet figura templi, & magnitudo, & materia, & quę, & quot, & qualia vaſa. Et ſic de omnibus alijs neceſſarijs in templo: ita vt nihil factum fuerit in templo, de quo Deus prius non reuelauerat Dauid, & hoc in ſcriptis: vt patet præcedenti lib. 28. cap. ſcilicet, poſtquam po-

nuntur

nuntur omnia, quæ in templo fieri debebant sequitur: Omnia, inquit, hæc venerũt ad me manu Dei scripta, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris, Ita igitur veniret in scriptis in quo loco ædificandum esset templum: Quarto modo, ꝙ Deus non reuelaret hoc Dauid verbo, vel scripto, sed aliquo signo ostensiuo voluntatis diuinæ. Et istud poterat esse, quia Deus iusserat, ꝙ offerretur ibi sacrificium in area Ornam Iebusæi, & cessaret plaga. Et cùm oblatum esset cessauit plaga. 2. Regum 24. & præcedenti lib. c. 21. Et in hoc manifestè ostensum est, ꝙ Deus acceptabat locum illum ad faciendum sibi sacrificia ibi. Et quia templum erat locus, in quo deberent sacrificia, & aliæ cęremoniæ cultus diuini fieri videbatur, ꝙ in area illa Deus vellet illud ædificari. Quinto modo poterat hoc manifestari Dauid per aliud signum, s. Deus misit ignem de cęlo super sacrificia Dauid, quæ fecerat in illa area Ornam, in quo erat manifestissimum signum diuinæ acceptationis, cùm istud non fieret, nisi Deo volente approbare illa, quæ faciebat in loco illo. Non poterat autem aliquis locus magis approbari, quàm ꝙ Deus mitteret ignem de cęlo super sacrificia, quę ibi fierent, ideo per hoc apparebat, ꝙ Deus vellet illum locum ad offerendum ibi sacrificia sibi. Et iste modus vltimus magis conuenit literæ, præcedenti lib. capi. 21. Nam dicitur, ꝙ Dauid obtulit sacrificia in area Ornam Iebusæi, & exaudiuit eum dominus in igne de cęlo, & videns, quòd Deus exaudisset eum in area Ornam, immolauit ibi victimas de cætero. Et dicitur, ꝙ dixit Dauid: hæc est domus Dei, & altare in holocaustum in Israel, eodem lib. 22. cap. scilicet. Illico, vt vidit venisse ignem de cęlo, putans ꝙ Deus elegisset sibi locum illum, vt semper offerretur sibi sacrificium ibi dixit: Hæc est domus Dei, idest in isto loco ædificanda est domus, & hic erit altare in holocaustum Israel, idest in quo totus Israel offerat holocaustum. Istud autem erat fabricando ibi templum Salomonis, ideo per istũ modum verisimile est, ꝙ Deus ostenderit Dauid templum ædificandum esse in area Ornam quàm per aliũ modum.

Quare figura templi fuit sexaginta cubitorum in longitudine: latitudo viginti, & altitudo centum, & viginti.

Quæstio IX.

QVAERITVR vlterius, quare fuit talis figura templi Salomoni, scilicet, quòd lõgitudo esset cubitorum sexaginta, & latitudo viginti, altitudo autẽ centum & viginti, vt patet in litera. Respondendum, quòd ista figura conueniebat tẽplo, scilicet, quòd longitudo esset tripla ad latitudinem, vt templum magis formam turris, quàm domus haberet. Et causa est, quia templum debuit esse fortalicium, vt esset domus defensabilis valde propter hostes. Etiam, quia ibi erãt thesauri multi, & non essent ibi securi, nisi esset dom9 fortis, sicut castrum: & sic vocabatur templum turris nebulosa, vel turris gregis, vt sępe loquũtur prophetæ, & potissimè Michęas. Et vocatur turris nebulosa ꝑpter altitudinem, quia attingebat nebulas, & nubes. Vel nebulosa propter nebulam surgentem de sacrificijs, quia ex crematione adipum, & carnium multarũ in sacrificijs surgebat fumus grossus tanquam nebula operiens templum factum in modum turris. Vocatur turris gregis, quia multi greges occidebantur ibi. Nam quotidie multa animalia occidebantur in templo in sacrificio. Fuit autem tanta altitudo, quia diuidenda erat domus secundùm altitudinem in tres domos, scilicet, inferiorem, quæ vocabatur templum, & duas superiores, quę vocabantur cęnacula, vel cellaria:

F & non fiebant ibi aliquæ ministrationes sacrę: sed custodiebantur thesauri aliqui templi, vel reponebantur arma ad defensionem domus, vel erant, vt ex eis possent pugnare sacerdotes tanquam de turri cõtra quoscunque inuadentes templum: & ad istam distinctionem trium domorum requirebatur magna altitudo, quæ fuit centum & viginti cubitorum. Erat etiam longitudo maior latitudine: causa fuit, quia templum sm longitudinem diuidendum erat in duas partes. s. in anteriorem, & posteriorem: anterior autem erat cubitorum quadraginta longitudine: posterior, vel interior erat cubitorum viginti: & vocabatur Sancta Sanctorum. Secundùm latitudinem nulla distinctio facienda erat: ideo minor requirebatur magnitudo

G in latitudine, quàm in longitudine. Sic etiam fuit aliqualiter in templo Moysi: nam tabernaculum illud erat longitudine cubitorum triginta, & latitudine decem, & altitudine decem: Exo. 26. Et latitudo, & longitudo se habent ibi in tali proportione, sicut in templo Salomonis, scilicet, longitudo tripla ad latitudinẽ. Causa est, quia etiam tabernaculum Moysi secũdùm longitudinem diuidebatur in duas partes, scilicet, in partem anteriorem, quæ vocabatur Sanctum, in qua erat mensa propositionis, candelabrum, altare thymiamatum: & in partem posteriorem, quæ erat Sãctum Sanctorum, vbi erat arca. Et pars anterior erat cubitorum viginti, pars posterior cubitorum decem: Exo. 26. Latitudo autem tabernaculi non diuidebatur ibi

H in aliquas partes, ideo debuit esse minor. Altitudo autem erat dissimilis altitudini templi Salomonis, quia ista erat sexcupla ad altitudinem, & ista erat latitudini æqualis. Causa fuit, quia templum Salomonis debuit esse fortalicium, ideo requirebatur, quòd esset altum ad modum turris: & poterat hoc fieri, cùm templum non esset aliquid portatile, sed ædificium magnum, factum de lapidibus. Tabernaculum autem Moysi erat ędificium portatile factum de tabulis, & pellibus, & cortinis, quod non poterat esse fortalicium: ideo frustra erat illud fieri valde altum. Item, quia si fieret valde altum esset magnum ædificium, & importabile, & tamen tabernaculum Moysi ædificium portatile esse debebat, vt moueretur motis castris.

I *Quæritur circa totam figuram, & habitudinem templi, & eorum, quę intus erant.*

Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, circa totam figuram templi, & habitudinem eorum, quæ intus erant, vt sciatur qualiter disposita erant illa, quę in templo erant. Dicendum, quòd templum Salomonis diuidebatur in duas partes principales, s. in partem exteriorẽ, quę vocabatur atrium, & in partem interiorem, quę propriè vocabatur templum. De parte exteriori non facit mentionem determinatam scriptura, sicut de parte interiori, quę vocatur templum. Et dicetur primò

K de parte interiori. Erat enim quędam domus facta ad modum turris aliqualiter, cuius longitudo erat ab Oriente in Occidentem cubitorum sexaginta: latitudo autẽ ab Austro in Aquilonem cubitorum viginti: altitudo autem erat cubitorum centum & viginti: vt patet supra in litera. Diuidebatur autem ista domus secundùm altitudinem in tres partes, & secundùm longitudinem in duas, & secundùm latitudinem non diuidebatur: habebat autem vnicam portam, scilicet in latere orientali. Diuisio autem secundùm altitudinem erat sic, ꝙ incipiendo a pauimento vsque ad triginta cubitos altitudinis erat vna domus, & ibi ponebatur primum tectum, & ista domus inferior vocabatur

tur templum, & de ista fit mentio in scriptura. Super illam erat secunda domus altitudinem habens cubitorum quadragintaquinque, & perueniebat vsque ad cubitos septuagintaquinq; altitudinis, & ibi erat secūdum tectum: Tertia domus erat quadragintaquinq; cubitorum altitudinis perueniens vsq; ad cubitos centum & viginti, quę erat sumitas templi, & ibi erat tertium tectum. Istæ duæ domus secundæ non vocantur templum, nec partes templi in scriptura, nec fit communiter mentio de eis, eo ꝙ non fiebat in eis aliqua administratio sacra: sed omnes administrationes istæ fiebant in domo inferiori, quæ vocabatur templum. Erant tñ istæ duæ domus superiores deauratæ interius sicut templum, licèt non in tanto decore, & pretiositate, & vocabantur cęnacula, de quibus in litera dr̄, ꝙ cęnacula texit auro, & in Hebræo vocantur capita: qa erant partes superiores templi, sicut caput est pars superior corporis, & istę partes erant non ad ministrationem aliquam sacram, sed ad custodiam thesaurorum vel ad defensionem templi: vt dictum est præcedenti quæstio. Considerandum autem, ꝙ quælibet istarum trium domorum cōtinebat totam longitudinem, & latitudinē templi, s. quælibet erat cubitorum sexaginta longitudine, & viginti latitudine: cùm solùm diuideretur hic altitudo templi, & non alia dimensio. Domus tñ inferior propè pauimentum, quæ erat cubitorum triginta in altitudine: vocabatur templum, in qua fiebant omnes ministrationes sacræ, & ista diuidebāt in duas partes f̄m longitudinem. Prima pars incipiebat ab Oriente versus Occidentem: eratque cubitorū quadraginta longitudine, & viginti latitudine, & vocabatur Sanctum. Secunda pars erat interior versus Occidentem vsq; ad parietem Occidentalem templi, eratq; cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine: vocabaturq; Sanctum sanctorum. In prima parte templi erant vasa, in quibus ministrabant quotidie sacerdotes, s. altare thymiamatis, in quo quotidie bis cremabatur thymiama, mane, & vespere: Exo. 30. & candelabra decem aurea, quinq; versus Aquilonē, & totidem versus Meridiem, & multa alia argentea. 3. Reg. 7. & præced. lib. c. 28. Et erant ibi multę mensę, quædam aureæ, & quædam argenteæ: præcedenti lib. c. 28. Vna autem istarum vocabatur mensa propositionis, in qua ponebantur duodecim panes ꝓpositionis, qui manebant coram domino per singulas hebdomadas, & mutabantur per singula Sabbatha, Leuit. 24. de omnibus his ministrationibus declaratum est pręced. c. in quibusdam quæstionibus. In istam primam partē tabernaculi quotidie intrabant sacerdotes ad ministrādum. ad Hebr. 9. s. saltem vnus ad cremandum bis quotidie thymiama, & disponendū lucernas candelabrorum, eo. tempore: Exo. 30. Secunda domus, s. interior, idest Sancta Sanctorum sequebatur post istam ad Occidentem, habebatque vnicam portam, & intrabatur ad eam per vnicam domum, s. per partem Orientalē suam. Erat autē domus ista omnino quadrata, s. viginti cubitorum longitudine, totidem latitudine, & totidē altitudine. In ea autem erat arca fœderis, quam fecerat Moyses posita in medio eius, & pro arca fuerat facta specialiter ista domus Sācti sanctorum, quia illa debebat esse in loco secretiori q̃ alia vasa sanctuarij. Erant etiam ibi duo magni Cherubim de lignis oliuarum, & erant operti laminis aureis: erantq; alæ eorū expansæ, sicut cum aues extendunt alas ad volandum. Erat autem longitudo alæ cuiuslibet Cherubim cubitorū quinq;, & sic alæ ipsorum duorum Cherubim extendebant per cubitos viginti, quæ erat tota latitudo domus Sancti sanctorū, erantq; dorsa Cherubim ad parietem Occidentalem domus, & facies eorum cōtra portam Sancti sanctorum ad Orientem, & perueniebant

Domus in [illegible]

A bant alæ eorum ab angulo in angulum, s. à Meridie in Septemtrionem. Nunc de materia domus dicendum est, s. erant parietes domus de lapidibus politis, quos Biblij parauerant. 3. Reg. 5. & erant multi lapides marmorei ad magnam pulchritudinem. Pauimētum aūt domus erat de pulchro marmore decore multo, vt patet supra in litera. Et tñ non apparebat lapis aliquis in parietibus, vel pauimento, quia tabulis operti erant: nam omnes parietes erant operti tabulis cedrinis. Pauimentum aūt opertum erat tabulis abiegnis, & tectū etiam opertum erat tabulis: nā tectū erat de trabibus cedrinis. Et ibi quoq; tabulę cedrinæ erant, quæ operiebant illud, & omnes istæ tabulæ tam tecti, parietū, & pauimenti laminis aureis operti erant, vt non videretur

B retur in tota domo interius nisi aurum: vnde videbāt tota domus interius quasi quædam massa auri. Erant etiam figuræ sculptę prominentes in parietibus, s. palmæ, & Cherubim ad pulchritudinē domus. Et istud cōmune erat domui interiori; s. Sancto sanctorum, & domui exteriori, quæ vocabatur Sāctum, vel templū: habebat aūt Sancta Sāctorū portam quandā pulchro opere factam, & domus exterior aliam portā in porta Orientali eius, de quarū pulchritudine, & fabricatura patet. 3. Reg. 6. ista est dispositio domus interius. Exterius aūt apparebant parietes templi de lapide albo, & pulchris marmoribus: ita vt delectaret opus oculos aspicientium: vnde cùm Christus esset in monte oliueti cum discipulis suis, & viderent inde templum: dixerunt

C runt quidam ad Christum, & etiā qñ egressi erant de templo: Magister aspice quales lapides, & quales structuræ, & respōdit Iesus: Videtis has magnas ædificationes? non relinquetur lapis super lapidem: qui non destruatur: Mar. 13. c. Considerandum autem, ꝙ a parte exteriori tēpli in parietibus erant tria tabulata: de quibus fit mentio. 3. Reg. 6. & erant facta hoc modo, s. ꝙ templum f̄m altitudinem diuidebatur in tres domos, vt declaratum est supra. Et altitudo primę erat a pauimento vsq; ad cubitos triginta, & ibi erat tectum. Illud autem erat de trabibus cedrinis grossissimis & lōgis. Veniebant autē a pariete Aquilonari ad Meridiē, & non solùm extendebantur per viginti cubitos, quę erat latitudo templi, sed etiam trāsibant per grossitiē

D vtriusq; parietis, & quęlibet trabes adhuc extendebāt ex vtraq; parte templi foris aliquantulum, sicut solet fieri in domibus nostris. Nam trabes progrediuntur extra parietes domorum aliquanto spatio, & super illa capita trabium positis tabulis fortibus cedrinis facta sunt quædam deambulatoria: & ne ambulantes per illa ruerent exterius facta sunt quædam tabulata erecta in modum parietum, & fuit primum istorum eleuatum a pauimento templi altitudine cubitorum triginta in tecto primę domus, & istud deambulatoriū continuabatur in circuitu totius templi præterquam in latere Orientali, eo ꝙ ibi erat porticus pulchra, & vt non tolleretur pulchritudo porticus, non fuit deambulatorium continuatum in illo latere, sed solum in

E latere Meridiano, Occidentali, & Aquilonari. Secundum deambulatorium, vel tabulatum factum est super capita trabium secundę domus, cuius altitudo erat a pauimento templi cubitorum 75. Tertium tabulatū erat sicut prima duo factum super capita trabiū tertię domus, cuius altitudo erat a pauimento templi cubitorum centum et viginti, et ista tabulata, vel deambulatoria erant tanquam propugnacula templi, quia ex locis illis poterat pugnari contra hostes foris existentes, ne auderent accedere ad templum. In parte suprema templi erāt menia pulchra, et alię figurę sicut esse solent in capitibus domorum magnarū. Ista est dispositio in breui templo Salomonis quantum ad partem illam, quę vocabatur templū propriè, et erat interior.

Templum ne miri fas erat intrare nisi sacerdotib⁹.

Ad istam partem nullus accedebat nisi sacerdos: nam etiam Leuitis non licebat illuc intrare. Erant namque duæ domus templi, vt dictum est supra, & in primã earum, quæ erat maior non licebat alicui intrare nisi sacerdotibus, qui quotidie introibant illuc ad ministrandum in altari thymiamatum, & candelabris: vt sup. declaratum est. In domum autem interiorem, quę vocabatur Sancta sanctorum, non licebat cuiquam intrare, nisi summo sacerdoti, & huic semel in anno in die ꝓpitiationis ad aspergendum sanguinem corã propitiatorio: ad Hebr. 9. & Leuit. 16. Exterior autem pars sanctuarij, quæ non propriè vocabatur templum, vocatur atrium, & illud erat quoddam spatium magnum per totum circuitum templi clausum muro vndique. Et istud atrium non habebat tectum, sed solùm parietes in circuitu templi, & ad istud atrium veniebãt laici viri, & fęminæ ad orandum, & ibi fiebant sacrificia. Et cũ essent in atrio isto, dicebãtur interdum esse in templo Salomonis, licèt non propriè, & sic Christus dr̃, ingressus in templum Salomonis, idest in atrium Matth. 21. & sæpe alibi. Nam ad partem interiorem, quæ vocabatur propriè templũ, & erat operta tecto non licebat Christo introire, nec permitteretur si voluisset: quia ipse non erat de genere sacerdotali: sed de tribu Iuda, in qua Moyses nihil de sacerdotio locut⁹ est ad Hebr. 7. Istud atrium cùm esset per circuitum totius templi habebat quatuor portas ad quatuor ventos, s. Orientẽ, Occidentem, Meridiem, & Austrum, præcedenti lib. c. 9. & supra 26. Et ad istas portas semper erant ianitores de Leuitis, qui custodiebant illas, ne intraret aliqs immundus, vel cui non liceret intrare. eo. c. De habitudine autem ipsorum Leuitarum ianitorum dictũ est, eo. c. Intra atrium istud erant domus quædam paruæ in circuitu templi coniunctę parietibus eius per totum circuitum suum, s. per tria latera, Meridianum, Occidentalé, & Aquilonare. In latere autem Orientali nõ erant aliquæ domunculæ, eo ꝙ ibi erat porta templi, & porticus. Istæ domus vocantur exedræ, vt patet præcedenti lib. c. 9. & 18. & in alijs locis, & istę erant ad custodiam thesaurorum templi. Nam Leuitę custodiebant in eis thesauros templi, potissimè vestes sacerdotum, & vasa necessaria ad ministrationem quotidianam: vt colligitur præced. lib. c. 9. & 26. Erãt etiam exedræ istę, vt manerent in eis sacerdotes, & Leuitæ, qui erant diuisi in partes, & sortes ad ministrandum domino, ordinatæ: præcedenti lib. 24. & 25. & 26. c. Et semper ministrabat vna pars sacerdotum, & cùm ea alia sors Leuitarum de quolibet officio. Durabat autem ministratio cuiuslibet sortis sacerdotum, & Leuitarũ vna hebdomada. Nam incipiebant ministrare Sabbatho, & sequenti Sabbatho complebant. Ideo quidam sacerdotes, & Leuitæ dicebantur intrare Sabbatho: vel venire ad Sabbathum. Alij autem exire Sabbatho. 4. Reg. 11. & infra 23. vt magis declaratum est: pręcedenti lib. 28. c. Isti autem sacerdotes, & Leuitæ quandiu ministrabant hebdomada sua, non reuertebant in domos suas, ne haberent occasionem tangendi carnaliter vxores suas, ideo nunquam recedebant de sanctuario nocte, & die. Et ob hoc erant illę exedrę, vt dormirent, & manerent in eis sacerdotes, & Leuitæ tempore ministrationis. Et istud patet præced. lib. c. 9. & 23. cùm dicitur, ꝙ sacerdotes, & Leuitæ manebant iugiter in sanctuario: vt die & nocte suo ministerio deseruirent. Erat etiam inter istas exedras quædam domus magna, quę vocabatur domus cõsilij ad partem Meridianam templi: pręcedenti lib. c. 26. Et ad illam conueniebant summus sacerdos, cùm septuaginta senioribus, qui erant iudices supremi Israel. Et ipsi iudices vocabantur domus iudicij, vel consilij, & ab istis Christus morte dãnatus est: vt ait Iosephus 18. Antiq. De quo satis decla-

Christo ñ licuit vnq̃ introire templum.

F ratum est pręcedenti lib. c. 26. in quadam quęstione.
Ista omnia erant ad latus Meridianum Occidentale, &
Aquilonare templi. Ad latus autem Orientale non
erant exedrę: sed erant porticus templi, & atria multa,
de quibus dicendum est. De porticu dicendum, ꝙ erat
quoddam spatium apud portam templi in longitudi-
ne cubitorum viginti: iuxta latitudinem templi, s. a
Meridie in Aquilonem, & latitudine cubitorum decẽ
ab Occidente in Oriente, & pendebat tectum quod-
dam de pariete templi operiens istud spatium, & erat
illud tectum longitudine cubitorum viginti, & latitu-
dine decem, vt dictum est. Et vocabatur istud spa-
tium porticus a porta templi, apud quam erat. Et erat
istud propter pulchritudinem, & necessitatem: vt in-
G fra declarabitur in quadam quęstione. In isto porticu
apud portam templi erant duę columnę ęneę rotun-
dę, & grossę vacuę interius, factę opere reticulato, &
habebãt ordines malogranatorũ, & retiaculorum o-
pere vario, & erant positę ad pulchritudinem: quarum
vna Ioachin, & altera Booz dicebatur: vt patet 3. Reg.
7. & sequenti c. per istam porticum templi licebat lai-
cis deambulare: dumtamen non introirent portam
templi. Et sic Christus legitur ambulasse interdum in
illa. Sic enim fuit quando facta sunt Encenia, & ambu-
labat Iesus in porticu templi Salomonis, & circunde-
derunt eum Iudęi, dicebantque: Quousque tollis ani-
mas nostras? si tu es Christus, dic nobis palam. & ibi
voluerunt eum lapidare, & tenere: sed ipse exiuit de
H manibus eorum. Ioan. 10. c. Erat etiam in ipsa parte O-
rientali atrij apud porticum atrium sacerdotum, &
magis versus Orientem erat atrium laicorum. Erat aũt
atrium sacerdotum quoddam spatium quadratum in
quo erant sacerdotes ad ministrandum in sacrificijs, &
habebat murum paruulum per quadrum paruę alti-
tudinis: ita vt solùm distingueretur locus ille a loco lai-
corum, & tamen non erat tantę altitudinis, vt laicis fo-
ris existentibus auferret visionem sacerdotum mini-
strantium. Erat autem murus illius atrij factus de pul-
chro marmore de tribus ordinib⁹ lapidum, & vno or-
dine lignorum cedri. 3. Reg. 6. c. In isto atrio erant sa-
cerdotes ministrantes in sacrificijs. Nam altare holo-
caustorum, in quo offerebantur omnia sacrificia non
I erat intra templũ ꝑꝑ ignem, & fumũ: sed in atrio sacer
dotũ, & sic poterant laici videre, qũo offerebantur sa-
crificia, & cùm aliquis laicus vellet offerre aliquod a-
nimal, vel aliam rem pro sacrificio ad ducebat illã vsq;
ue ad atriũ sacerdotũ, & ibi sacerdotes accipiebant de
manu eius, & ille nõ introibat in atriũ sacerdotũ: erat
etiã in isto atrio mare ęneum, in quo lauabantur sacer
dotes anteq̃ ministrarẽt: de cuius figura patet seq. c. &
3. Reg. 7. Erant etiam ibi luteres super bases suas, & in
illis continebatur aqua ad lauandum carnes sacrificio-
rum: de quorum figura patet. 3. Reg. 7. In isto atrio pu-
tant etiam quidam fuisse Leuitas: nam quando offere-
bantur sacrificia mane, & vespere, Leuitę canebant
laudes Dei, & psallebant in vasis musicis: pręcedenti
K lib. cap. 23. Et tamen siue essent in atrio sacerdotum,
siue apud illud, non determinauit scriptura sacra: quia
non curauit tam expresse ponere omnes cęremonias.
Erat etiam atrium laicorum ad Orientem atrij sacer-
dotum magis remotum à porta templi. Et istud di-
uidebatur in tria atria. Quoddam erat virorum mun-
dorum, aliud mulierum mundarum, aliud virorum, &
mulierum immundorum, & Gentilium: de quibus
latius declaratum est. 3. Reg. 6. Et in istis atrijs Israelitę
orabant, & audiebant prędicationem legis, & videbat
ministrationes sacerdotum, & Leuitarum, & non lice-
bat quibusdam introire in atriũ aliorum, scilicet mu-
lieribus non licebat intrare in atrium virorum, & Gen
tilibus non licebat introire in atrium Israelitarum.

Et

Et si quis introduceret Gentilem in illud atrium mori debebat. Sic patet de beato Paulo, qui erat laicus inter Iudæos, ſ. de tribu Beniamin. ad Gala. 1. & 2. & introiuit in atrium laicorum, & tñ, quia putabatur quoſdā Gentiles introduxiſſe illuc, accuſabatur ad mortē. Act. 21. Etiam Deꝰ redarguebat valde Iſraelitas, qui deſiderio pecuniarū introducebant Gentiles in partem illā ſanctuarij, ad q̄ ingredi non licebat: Ezechię 44. ſ. Sufficiebat vobis ſcelera domus Iſrael, eo ꝙ inducitis filios alienos incircunciſos corde, & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, & polluāt domum meam. Iſta de figura templi Salomonis breuiter dicta ſunt.

Quare dicitur hic, ꝙ altitudo templi erat cubitorum centum viginti: cùm dicatur, ꝙ erat cubitorum triginta.
Quæſt. XI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ altitudo templi erat cubitorum centū & viginti: cùm 3. Reg. 6. dicatur, ꝙ erat cubitorum triginta. Aliq rñdent, ꝙ iſtud procedit ex æquiuocatione. Nā templū habebat parietes, & tectum non habebat: & cùm dr̃. 3. Reg. 6. de altitudine intelligitur de altitudine parietū templi: hic autem dr̃ de altitudine parietū atrij: vel fortè è conuerſo, ꝙ altitudo parietum templi eſſet centū & viginti cubitorū, & altitudo parietū atrij eſſet cubitorum triginta. Et primū conſonat aliqualiter intentioni, & literæ Ioſephi 8. Antiq. Nam dicebat parietē atrij ſublimiſſimum eſſe. Dicendum tñ, ꝙ hoc nō ſtat, quia C neceſſe eſt, ꝙ intelligatur vtrunq; de altitudine tēpli, & non de atrio. Nam dr̃ hic, ꝙ erat longitudo cubitorū ſexaginta, & latitudo viginti, & idem dr̃. 3. Reg. 6. Et ſolùm differt in altitudine, ideo neceſſe eſt, ꝙ intelligatur vtrobiq; de eo. ſ. de templo, vel vtrobiq; de atrio, & non poteſt intelligi vnū iſtorū de atrio, & aliud de tēplo; quia cum templū eſſet intra atriū eſſet maioris lōgitudinis, & latitudinis q̄ templū, & tñ in vtroq; ponitur eadē lōgitudo, & latitudo, ideo vtrunq; intelligitur de tēplo. Si aūt dicatur, ꝙ vtrunq; intelligeretur de atrio, non tolleretur inconueniens prædictū, & ſequeretur aliud, ſ. ꝙ nō poneretur menſura tēpli in ſcriptura, qđ eſt abſurdum. Itē neceſſe eſt, ꝙ iſta ſit menſura tēpli, & non atrij: quia hic, & 3. Reg. 6. ponitur longitudo cubitorum ſexaginta, & poſtea diuiditur templū in duas D domos, ſ. maiorē cuius longitudo eſſet cubitorū quadraginta, & minorē, ſiue Sancta ſanctorū, cuius longitudo cubitorum viginti erat, vt patet ibidem, & hic, & ſic erant ſexaginta cubitorū longitudo ambarū domorum, & iſtæ erant duæ partes tēpli, cùm eſſent in tēplo, & non in atrio: iō iſtæ menſuræ erant tēpli, & nō atrij. Dicendū ergo, ꝙ hic, & 3. Reg. 6. ponitur ſolū mēſura tēpli. Dimenſiones: ūt atrij, non ponunt in aliquo loco ſcripturæ. Diuerſitas aūt ſtat in hoc, quia ſm veritatē altitudo templi Salomonis erat cubitorum cētū & viginti, vt eſſet domus altior q̄ longior, & latior ad modū turris, & tñ ſm altitudinē erat tēplū diuiſum in tres domos. Primæ domus altitudo erat a pauimento vſq; ad triginta cubitos, & ibi erat tectū de trabibus cedri- E nis. Secundæ domus altitudo à pauimento vſq; ad ſeptuaginta cubitos erat. Tertiæ domus erat altitudo à pauimento vſq; ad centū & viginti cubitos. Prima domus erat, in qua miniſtrabatur Deo, & erat diuiſa in duas domos, ſ. in Sancta ſanctorum, & in domum exteriorem, & ob hoc iſta ſola proprius vocabatur templum, & iſtius altitudo ſolùm ponitur. 3. Reg. 7. Et dr̃, ꝙ erat cubitorum triginta: quia illa domus incipiebat à pauimento, & eleuabatur vſque ad cubitos triginta: hic autem poſuit ſcriptura altitudinem totius templi: eo ꝙ in libro iſto ſupplentur ea, quæ minus habentur in libris Regum.

A *Porticus, quæ ante templum erat, qualis, & ad quid erat.*
Quæſt. XII.

QVAERITVR vlterius de porticu, quæ erat ante templum, quale erat, & ad quid erat. Reſpondendum, ꝙ templum erat quadrangulum, & in tribus lateribus ſuis, ſ. Meridiano, Occidentali, & Aquilonari erat valatum domibus hærentibus parietibus templi, quæ vocabantur exedræ. In latere autem Orientali non erant aliquæ domus, eo ꝙ ibi erat porta vnica templi. Et ante portam ipſam in parté ſua Orientali relinquebatur ſpatium, quoddam liberum, quod nec domibus occupabatur, nec atrio ſacerdotum, vel atrijs laicorum. Et iſtud ſpatiū porticus appellatur, quia ante por- B tam erat, & iſtud ſpatium erat ſm longitudinem ab Aquilone in Meridie cubitorum viginti ſm latitudinē templi. Et ſuper iſtud ſpatium dependebat tectum de ſummitate parietis templi, eratq; longitudo tecti cubitorum viginti, & latitudo decem. Et iſta erat magnitudo templi, & porticus. In iſta porticu erant duæ columnæ pulchræ, ſ. Booz, & Ioachin, de quarū pulchritudine patet. 3. Reg. 7. & infra in litera. Et per iſtā porticum poterant deambulare tam laici, quàm ſacerdotes ante portam templi colloquēdo de rebus vtilibus, in qua porticu ſæpe Chriſtus cum Phariſæis locutus eſt, & eum ibi lapidare voluerunt, Ioan. 10. Cauſa autē quare iſta porticus facta eſt, fuit duplex. Prima propter neceſſitatem: nam porta templi erat in parte Orientali eius. 3. Reg. 6. Et ſi pars illa occupata eſſet domibus exedrarum, vel atrijs: ſicut alia tria latera templi, nullibi eſſet porta, ideo neceſſe fuit, ꝙ aliqua pars ante templū eſſet libera, in qua eſſet porta, & illa pars vocaretur porticus. Vocabatur autem porticus pars iſta propter tectum pendens ſuper eam: nam ſi eſſet ante portam ſpatium liberum, & tamen non penderet tectum ſup illud, non vocaretur porticus: ideo magnitudo tecti vocabatur magnitudo porticus. Cauſa quare tectum illud erat, fuit ad duo. Primò ad defendendum pulchritudinem portæ ab imbribus. Nam erat porta templi operta laminis aureis: vt patet. 3. Reg. 6. Et ſi imbribus maderent ianuæ, periret aliquid pulchritudinis: ideo conueniens fuit tectum fieri. Secundum fuit propter D deambulantes per illam porticum. Nam confluebant Iudæi ad colloquendum in porticu, & ſi non eſſet operta tecto, propter importunitatem temporis, non poſſent ibi diu manere, ideo conueniens fuit tectum poni. Secunda cauſa porticus fuit pulchritudo templi: nam templum ex omni parte occupatum eſſet domibus, vel atrijs, dato ꝙ poſſet introiri in illud per anguſtum locum non eſſet pulcher ingreſſus, nec reputaretur conuenienter tanta pulchritudo portæ templi vndique clauſa impedimentis. Fuit etiam valde conueniens porticus illa, vt Hebræi, qui interdum non poſſent eſſe in atrijs templi propter importunitatem temporis confluerent ad porticum. Erant namque atria omnia diſcooperta ſolùm habentia in circuitu E murum, & cùm plueret, difficilè erat, ꝙ quis maneret in atrijs, & confluebant tunc ad porticum. Et ſic conueniebat hoc potiſſimè tempore hyemis, cùm accidunt iſtæ importunitates temporis. Sic colligitur Ioan. 10. cùm dicitur: Facta ſunt Encenia in Ieroſolymis, & hyems erat, & ambulabat Ieſus in templo Salomonis in porticu: ſcilicet, quia hyems erat, & ob hoc ex importunitate temporis non poterant Iudæi eſſe in atrijs templi, & confluxerunt omnes tam Chriſtus, quàm alij ad porticum. Et ſi iſto modo non exponas literam illam, non proderit ad quid particula illa, & hyems erat, & tamen ponitur ibi, vt reddatur cauſæ alicuius rei, vel dicti.

Domus inferior in duas diuisa, in interiorem, scilicet, & exteriorem, cur vna ipsarum erat maior altera.
Quest. XII.

QVAERITVR vlterius de templo Salomonis, s. de domo inferiori, quæ erat apud pauimentū, cur erat diuisa in duas domos. In exteriorem, s. & interiorem, & cur vna erat maior alia. Pro quo sciendū, ꝙ longitudo templi erat sexaginta cubitorum, & diuisa est ista longitudo in duas partes. Prima pars fuit cubitorum quadraginta a parte oriētali, & alia pars, vel domus erat viginti cubitorum longitudine a parte occidentali, & prima domus vocabatur Sanctum: secunda vocabatur Sanctum sanctorum. Causa aūt quare facta fuit diuisio, erat ꝑꝑ arcam fœderis, quia arca erat in sanctuario, & alia vasa sacra in quibus ministrare debebāt sacerdotes, s. mensa propositionis, altare thymiamatū, & candelabra. Et si templum nō esset diuisum in duas partes, vel domos, esset arca cum alijs vasis, & quandocunq; introiret sacerdos aliquis ad ministrandū in sanctuarium, videret arcam: sed istud non ꝯueniebat, ideo debuit fieri alia domus, in qua esset arca. Patet hoc, qa super arcam in propitiatorio eius erat gloria Domini. Nam quidā angelus in corpore assumpto latebat in ꝓpitiatorio inter alas Cherubim, & loquebatur rñdens ad ea, quæ inquirebantur. Hoc aūt non licebat videre alicui homini. Nā quicunq; videret moreretur. Vnde nec summo sacerdoti videre licebat. Et ob hoc, qñ introire debebat semel in anno in Sancta sanctorum in die propitiationis, debebat ferre secum prunas in vase, & thymiama superpositū, vt vapor grossus inde ꝯsurgens obnubilaret oculos eius, & nō posset videre gloriam Domini in propitiatorio. Leuit. 16. & ob hoc dr̄ ibi, ꝙ non introiret omni tp̄e summus sacerdos in sctā sctōrum: quia gloria Domini apparebat super ꝑpitiatorium, & moreretur: à fortiori si sacerdotes minores viderent gloriā Domini super arcam, morerētur. Introibāt tñ quotidie sacerdotes minores in sanctuarium ad ministrandum, ideo viderent arcam, & ꝯsequenter esset periculum. Debuit igitur esse arca in alia domo secretiori, in qua nō videretur, ne periculum esset videntibus. Sic erant duæ dom⁹, vna interior in qua erat arca, & alia exterior in qua erant alia vasa sacræ ministrationis. Istud idem fuit in tabernaculo Moysi, s. quia diuisum fuit in duas partes, idest in Sancta sanctorum, & in partem exteriorem, quæ vocatur Sanctum. Exo. 26. Quod autem ista distinctio fieret ꝑꝑ arcam patet, quia in domo interiori nō erat aliquid nisi arca. Nam in tabernaculo Moysi, non ponebatur in Sancta Sactorū, nisi arca: vt colligitur Exo. 26. In templo Salomonis in Sancto sanctorum, non erat nisi arca, & duo Cherubim de lignis oliuarum infra in litera. Et tñ si propter aliquid aliud facta fuisset distinctio ista domorum, poneretur aliquid aliud in Sancto sanctorum. Ex hoc ēt sequitur, ꝙ Sancta sanctorum debebat esse domus interior occidentalis: nam fiebat Sancta sanctorum, vt non videretur arca a quibuslibet sacerdotibus, & quolibet tempore. Si tñ domus exterior fuisset Sanctum Sanctorū, oporteret, ꝙ qñcunque introirent sacerdotes ad ministrandum in domum exteriorem, nō viderent arcam, & sic ꝯuenienter dispositum erat. Causa autem, quare fuit domus exterior maior quàm interior, fuit ꝑꝑ duo. Primò ꝑꝑ ministrationem maiorem: nam in domo exteriori erat altare thymiamatis, & candelabra multa, & mēsæ multæ, & in omnibus his ministrabatur: ideo necessaria erat magna domus, & tñ in Sancto Sanctorum nō erat nisi arca, & duo Cherubim de lignis oliuarum: vt patet infra in litera. Et nō fiebat ibi aliqua ministratio, ideo non erat opus, vt Sancta Sanctorum esset magna domus. Secundum erat ad pul-

F chritudinem: quia Deus volebat, vt appareret magna pulchritudo templi. Erat.n. interius totum opertum auro, & habens palmas atque Cherubim, & quia domus Sancti sanctorum, non videbatur ab aliquo, & domus exterior videbatur, debuit domus exterior esse magna, vt magna pulchritudo appareret, quia magnitudo attestabatur maioritati pulchritudinis extensiuè, & maioritati valoris.

Palmæ, & Cherubim in parietibus sculpti in quo erant sculpti.
Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius de palmis, & Cherubim sculptis in parietibus, in quo erant sculpti.
G Ratio dubij erat, quia in pariete erant tria. Primò erant lapides: nam toti parietes de lapidibus albis, & marmoreis quadratis erant politi ad regulam, & super illos erant tabulæ cedrinæ: ita vt nullus parietis lapis, vel pauimenti videretur, & super tabulas erant laminæ aureæ affixæ clauis, & sic poterant esse istæ figuræ Cherubim, & palmarum sculptæ in lapidibus, vel in tabulis, vel in laminis aureis. Si enim essent in lapidibus, oportebat, vt essent in tabulis, & laminis aureis. Si autem essent in tabulis essent etiam in laminis aureis. Si autem essent primò in tabulis, essent solùm in eis. Dicendum, ꝙ non erant figuræ in lapidibus, quia esset labor inutilis, s. ꝙ deberent figurari iterum in tabulis, &
H tabulæ deberent taliter excauari, ꝙ coaptarentur sculpturis lapidum, essetque labor inutilis: ideo videtur dicendum, ꝙ istæ sculpturæ factæ sunt in tabulis cedrinis, & laminæ aureæ taliter eis coaptabantur, ꝙ exprimebant imaginem sculpturę existentis in tabulis. Vel potest dici, ꝙ ista sculptura solùm facta est in laminis aureis existentibus lapidibus planis, & tabulis planis, & sculpebantur, vt redderent tales figuras, de quibus inde affigebantur tabulis per clauos.

Qualis erat figura Cherubim sculpti.
Quest. XIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicitur hic, ꝙ erāt Cherubim sculpti in parietibus, & palmæ, qualis
I erat figura Cherubim. Aliqui dicunt, ꝙ erant figuræ quarundam auium, quæ nunquam visæ fuerant hominibus. Et motiuum istorum erat, vt non inclinarentur Iudæi ad adorandum rem illam cuius illæ erant figurę. Et tamen istud non multum facit, quia dato, ꝙ nunq̄ tales aues visæ fuissent in orbe, adorarentur simulacra earum, & istud sufficiebat ad idolatrandum. Quòd tñ haberent figuram auium multi consonant, eo ꝙ habebant alas: vt patet de illis duobus Cherubim aureis, qui erant super arcam extendentes alas super propitiatorium: Exo. 25. Etiam de duobus Cherubim de lignis oliuarum, quos fecit Salomon, & posuit in Sancta sanctorum: vt patet infra in litera. Nā extendebat alas suas ab angulo domus in angulum. Dicendum tñ, ꝙ non
K habebant isti Cherubim figuram auium, sed hominū, licèt haberent alas: erat.n. talis figura eorum, qualis angelorum, quos nos pingimus, habentium quidem vultus humanos, & corpora, & alas volucrū ad signandū celeritatem motus sui veniendo ad nos de cęlis, licèt sm̄ veritatem non moueantur. Et patet hoc, quia isti Cherubim erant super pedes suos, & erant erecti habentes dorsa contra parietem Occidentalem domus, & vultus contra portam Orientalem: vt patet infra in litera. Ista tñ est habitudo corporis virilis, & non volucris, iō Cherubim erant, sicut viri. Secundò patet hoc ex similitudine Cherubim: nā Seraphim quilibet habebat alas sex, & cantabant dicentes sanctus, sanctus: Isa. 6.

Iſa. 6. Et tñ cantare pertinet ad illos, qui in forma virorũ ſunt, & non ad eos, qui in forma volucrum: eo ꝙ non poſſet in illis formari vox articulata, quæ pertinet ad cantum. Sicut ergo Seraphim erant alati, & in forma virili: ita Cherubim, licèt eſſent alati, eſſent in forma virorũ. Tertiò patet, quia Ezech. 10. dr̄, ꝙ vnus Cherubim accepit in manu ſua prunas, & dedit eas viro, qui indut⁹ erat lineis. Accipere tñ prunas in manu, & dare eas non ꝯuenit, niſi homini, vel habenti figurã hominis, ideo Cherubim erant ad formam hominis. Conſiderandum tñ pro veritate huius, ꝙ Cherubim in ſacra ſcriptura interdum accipitur generaliter, & interdum ſpecialiter. Generaliter vocatur Cherubim ſimilitudo cuiuſcunq; animalis: dum tñ habeat alas, ſiue naturaliter, ſiue fingantur. Et ſic boues vocantur Cherubim, & Aquilę, & alia animalia. Sic patet Ezech. 1. vbi ponitur viſio quatuor animalium alatorũ, & vnũ illorum erat vitulus, aliud erat Leo, tertium erat Aquila, quartũ erat Homo. Et iſta quatuor animalia rurſus vocat Ezechiel Cherubim: Ezech. 10. Quòd autẽ ſint iſta quatuor animalia patet, quia tales circũſtantiæ ponuntur ibi, ſicut in viſione illorum quatuor animaliũ, vt patet comparando ea, quæ habentur Ezech. 1. cum eis, quæ habentur c. 10. Secundò patet, quia dr̄ ibi, iſtud eſt animal, quod videram iuxta fluuium Chobar, id eſt iſta ſunt animalia, quia de multis loquitur, & tñ animalia, quæ vidit iuxta fluuium Chobar ſunt quatuor nominata: vt patet Ezech. 1. Tertiò patet efficacius; quia Ezech. 10. dr̄, ꝙ vidit Ezechiel quatuor Cherubim, & ponuntur ſimilitudines eorum, & dr̄, ꝙ facies vnius eorũ erat facies hominis, & facies alterius facies Leonis, & facies alterius facies Aquilæ, & facies alterius facies Cherub. Ecce qualiter iſta erant animalia diuerſarum ſpecierum, & tñ vocantur Cherubim cùm eſſent alata. Accipiẽdo autem propriè, & ſtrictè Cherubim, vocatur Cherub bos habens alas fictè: ſic patet Ezech. 10. Cùm. n. dixiſſet ſe vidiſſe quatuor Cherubim, & vellet ponere ſimilitudinem eorum, ait facies vna facies Cherub, & facies ſecunda facies hominis, & in tertio facies Leonis, & in quarto facies Aquilæ, & poſuit ibi tria animalia de illis, quæ viderat iuxta fluuium Chobar, ſ. Hominem, Leonem, & Aquilam. Deficiebat ergo quartum, ſ. vitulus, & de illo dixit, ꝙ facies eius erat facies Cherubim, ergo bos vocatͣ ſpecialiter Cherub. Conſiderandum tñ, ꝙ nec bos, nec aliud animal vocatur Cherubim, niſi ſm, ꝙ habet alas naturales, vel appoſitas. Quod patet, quia omnia iſta, quæ vocantur hic Cherubim habent alas, vt patet hic, & Ezech. 1. & 10. Item non vocantur iſta animalia Cherubim etiam ſi ſint alata, niſi ſm, ꝙ Deo aſſiſtunt, vel ſunt in picturis eius: quod patet, quia in ſcriptura nunquam ponitur nomẽ Cherubim vſquequo dr̄ de duobus Cherubim, qui erant ſuper arcam fęderis, & iſti dicebantur eſſe aſſiſtentes Deo, quia inter alas illorum cenſebatur eſſe Deus, cum audiretur vox reſpondentis ad quæſita de medio duorum Cherubim: Num. 7. Etiam dicebatur Deus ſedere ſuper iſtos Cherubim, vt patet 2. Reg. 6. ſ. Quòd in arca inuocatum eſt nomen Dei ſedentis ſuper Cherubim. Etiam illi, qui vocantur Cherubim Ezech. 10. vocantur ſic, quia erant in conſpectu Dei, vt patet ibidem. Iſti autem, qui erant de lignis oliuarũ, etiam erant coram Deo, quia in Sancta Sanctorum erant coram arca. Etiam Cherubim, qui ponebantur ſculpti in parietibus ſanctuarij erant ſculpti coram domino, & vocabantur Cherubim. Iſta tñ animalia tranſlata ad alios vſus, vel ad aliam materiam loquendi, nõ vocarentur Cherubim: quia Cherub nomen eſt pertinẽs ad diuina. Conſiderandum vlterius, ꝙ licèt multis modis poſſit accipi Cherub, ſiue largè, ſiue ſtrictè, non accipitur Cherub prout erat in arca, & in Sancto Sanctorum, niſi pro figura hominis, & patet hoc quãtum ad Cherubim, qui erant ſuper arcam: nam illi erant creati ſuper arcam, & extendebant alas contra ſe inuicem. Si tamen eſſet ſimilitudo bouis, vel Leonis, aut Aquilæ, vel aliarum rerum non poſſent conuenienter alas contra ſe extendere, vt patet intuẽti habitudinem iſtorum animaliũ. Item patet hoc de Cherubim duobus de lignis oliuarum: quia dr̄ de eis, ꝙ erant erecti ſuper pedes ſuos, & vultus erant contra portam, & dorſa contra parietem Sancti Sanctorum, & extendebantur alæ eorum, ita vt ala vnius tangeret alam alterius, & pertingerent ab angulo in angulum, vt patet infra in litera. Manifeſtum eſt autem, ꝙ non poterat talis habitudo eſſe alicuius animalis illati, niſi hominis, qui ſic rectus pedibus ſtare poſſit.

Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos opere ſtatuario, & texit eos auro. Alæ Cherubim viginti cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos quinque, & tangeret parietem domus, & altera quinque cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub. Similiter Cherub alterius ala, quinque habebat cubitos, & tangebat parietem, & ala eius altera quinque cubitorum, alam Cherub alterius contingebat. Igitur alæ vtriuſque Cherubim expanſæ erant, & extendebantur per cubitos viginti: ipſi autem ſtabant erectis pedibus, & facies eorum erant verſæ ad exteriorem domum. Fecit quoque velum ex hyacintho, purpura, cocco, & byſſo, & intexuit ei Cherubim.

Fecit etiam. Hic ponitur ſm huius c. ſ. Cherubim duorum fabricatio, quos fecit Salomon de lignis oliuarũ, & poſuit in Sancta ſanctorum. Et dicitur. *Fecit etiam in domo Sancti Sanctorum Cherubim duos.* Scilicet, pręter Cherubim ſculptos, qui erant in parietibus tẽpli, fecit alios duos Cherubim, qui eſſent in domo Sancti ſanctorũ, & illi non erant Cherubim, qui erant ſuper arcam, vt infra declarabitur in quadam quæſtione. *Opere ſtatuario.* Id eſt, fecit eos eſſe ſtatuas. Iſtud dicitur ad differentiam aliorum Cherubim, qui erant in parietibus, quia illi erant opere ſculptorio, & non ſtatuario. Pro quo ſciendum, ꝙ quælibet pars multipliciter poteſt fingi. Vno modo arte pictoria, & tunc eſt ſola ſuperficies, puta nõ oſtendens corpus. Alio modo poteſt fieri opere ſculptorio, ſ. quando eſt aliqua materia continua, & groſſa, & plana, & informis, & in aliqua parte ſuperficiei eius cauando fiat aliqua figura, quæ non ſit per ſe, ſed hæreat ipſi toti materię. Vocatur opus ſculptorium, & ſic erant facti Cherubim in parietibus templi, ſ. in tabulis cedrinis, vel in laminis aureis. Tertium opus eſt productile, qñ eſt aliqua materia dura obediens malleo, & malleando extenditur, & extendẽdo aliquam partem eius malleo redditur aliqua determinata figura, manẽte reliqua materia in altera figura, vel rudi, vocatur opus productile, id eſt factum per extenſionem malleatoriam: ſic enim fuit candelabrum tabernaculi Moyſi factum opere productili, id eſt extenſibili: nam de quodam talento auri rudi malleando facta eſt figura candelabri: Exo. 25. Item Cherubim, qui erant ſuper arcã

facti sunt opere productili, eo.c.s. de propitiatorio arcę
percutiendo malleo extremitates eius, & extenuando
eas facti sunt Cherubim. Quartum opus est statuariū,
& hoc quando de aliquo ligno dolando fit aliqua effi-
gies per se stans non alligata alicui parti alterius mate-
riæ, & vocatur statua a stando: quia stat per se talis effi-
gies. Isti autem Cherubim, qui erant in Sancta Sancto
rum erant facti opere statuario, quia erant de lignis oli
uarum, & erant per se stantes non tanquam partes al-
terius materiæ, & per hoc differunt isti Cherubim à
Cherubim, de quibus supra dicebatur: quia illi erant fa
cti opere sculptorio, & differūt ab illis Cherubim, qui
erant super arcam: quia illi erant facti opere producti-
li: ista sunt opera in lignis, & metallis. In pannis autem
cū aliqua effigies redditur potest dupliciter fieri. Vno
modo opere pictoris, s. cùm solùm in superficie panni
linitur color, & est effigies ex vna parte panni & nō ex
alia: aliud est opus plumarium, s. qn̄ fit effigies in pan-
no texendo, vel suendo, & tunc non supponitur color,
sed ex colore filorum texendo, vel suendo redditur il-
la effigies, & vocatur opus plumarium a pluma: quia
pluma acus est, & tale opus, vt communiter suēdo fit.
Et texit eos auro. Non dicitur de qua materia erant, &
ponitur hoc. 3. Reg. 6. s. ꝙ erant de lignis oliuarum, &
operti fuerunt laminis aureis, idest in toto sanctuario
interius nihil apparere debebat nisi aurum. *Alę Cheru-
bim viginti cubitis extendebantur*. Idest, alæ amborū Che-
rubim simul: coniungendo.n. extremitatem alæ vnius
alæ alterius perueniebant alæ eorum ad viginti cubi-
tos: talis.n. erat habitudo eorum in Sancta sanctorum,
& declaratur ex litera sequenti. *Scilicet, ita vt ala vna ha-
beret cubitos quinque*. Idest, ala quælibet habebat quinq;
cubitos, & sic quatuor alę duorum Cherubim apposi-
tæ per continuationem occupant viginti cubitos. Et
est intelligendum, ꝙ nulla ala haberet cubitos quinq;:
quia aliàs occuparēt Cherubim plusquam viginti cu-
bitos, & non caperentur intra sancta sanctorum. Quod
patet, quia quatuor alæ implent sic viginti cubitos, &
tamen corpora Cherubim occuparent aliquid: ideo
cùm extremitas alæ vnius Cherub applicaretur extre-
mitati alæ alterius, occuparent duo Cherubim plusq̄
viginti cubitos, & tamen latitudo Sancti sanctorum
erat viginti cubitorum. Et etiam dicitur, ꝙ solùm oc-
cupabant alæ Cherubim cubitos viginti, ideo compu-
tabatur ala quælibet cum quadam parte corporis, &
consequenter non erat aliqua ala Cherubim cubito-
rum quinq;. *Et tangeret parietem domus*. Ponitur hic ha-
bitudo istorum duorū Cherubim intra sancta sancto-
rum, s. quilibet habebat alas extensas in latum, & habe-
bat vultum ad partem Orientalem, & dorsum ad Oc-
cidentem, & tunc necesse erat, ꝙ ala vna extenderetur
ad Meridiem, & alia ad Aquilonem, & vna ala vnius
Cherubim tangeret parietem Aquilonarem, s. ala si-
nistra, & dextra ala eius extenderetur versus Austrum,
& pertingeret vsque ad decem cubitos: & ibi erat me-
dietas domus Sancti sanctorum. Et ala sinistra secundi
Cherubim tangeret extremitatem alæ dextræ primi
Cherubim, & ala dextra eius tangeret parietem Au-
stralem domus, & sic complerentur viginti cubiti. Et
erant isti duo Cherubim apud parietem Occidentalē
Sancti sanctorum, qui erat paries maximus Occiden-
talis totius templi. *Et alia quinque cubitos habens*. Scilicet,
ala dextra primi Cherubim, quæ extendebatur versus
Austrum, & dicitur quinque cubitos habens compu-
tando quādam partem corporis, eo ꝙ nulla alia per se
erat cubitorum quinque. *Alam tangeret alterius Cheru-
bim*. Scilicet, alam sinistram Cherubim secundi, qui
tangebat parietem Australem templi. *Similiter Cheru-
bim alterius ala*. Iste erat secundus Cherubim, qui erat
versus Aquilonem. *Quinque cubitos habebat*. Scilicet,

F quælibet alarum eius, quia æquales erant alæ compu-
tando alam prout includit quandam partem corpo-
ris, sicut supra dictum est. *Et tangebat parietem*. Scilicet,
Aquilonarem sancti sanctorum: quia ala alterius Che-
rubim, tangebat parietem Australem. *Et ala eius altera*.
Scilicet, ala dextra, nam ala sinistra istius Cherubim
tangebat parietem Septemtrionalem, & ala dextra
tangebat alam alterius Cherubim. *Quinque cubitorum*.
Quia quælibet ala totidem cubitorum erat computan
do quandam partem corporis cum illa, vt supra dictū
est. *Alam Cherubim contingebat*. Scilicet, alam sinistram
Cherubim, qui erat ad Meridiem. *Igitur alæ vtriusque
Cherubim expansę erant*. Scilicet, non habebant Cheru-
bim alas collectas, vel eleuatas in sublime, sed exten-
G sas in directum quantum poterant extendi. *Et exten-
debantur per viginti cubitos*. Scilicet, quatuor alæ duorum
Cherubim erant expansæ viginti cubitis, quia ala quæ-
libet cubitos quinque continebat, vt patet supra. *Ipsi
etiam stabant erectis pedibus*. Scilicet, Cherubim non se-
debant, nec iacebant in pauimento: sed stabant erecti
super pedes suos. Historia scholastica dicit, ꝙ isti Che- Expositio secundum historiam scholasticam.
rubim habebant habitudinem volentis ambulare, s. ꝙ
vnum pedem habebāt fixum in pauimento, & alium
curuatum quasi eleuatum ad ambulandum: sed hoc
non stat, quia non est conueniens habitudo ad ambu-
landum, ꝙ Cherubim haberent alas extensas quātum
poterant: sed colligerent eas in se. Item non stat, quia
ad ambulandum non poterat quilibet Cherub habere
H nisi vnum pedem erectum, siue curuatum, & tamen
intelligitur de vtroque pede: ideo non accipitur pedi-
bus erectis, idest eleuatis, sed erectis, idest rectis, scili-
cet, ꝙ pedes eorum erant recti, & non curuati: sicut fit
in sedentibus, vel iacentibus. Et sic dicitur in Hebræo,
quòd Cherubim erant super pedes suos, vbi nos dici-
mus, quòd pedes eorum erant erecti: sed esse super pe- Expositio vera.
des est stare, quia qui iacet, non est super pedes: nec
etiam qui sedet, sed qui stat. Sed iste modus, vel habi-
tudo conueniebat Cherubim: quia illa quatuor ani-
malia, quæ vidit Ezechiel, sic habebāt pedes rectos, sci-
licet stando, vt patet Ezechiel. primo, scilicet: Pedes eo
rum pedes recti: & ista quatuor animalia vocantur
Cherubim, vt patet Ezech. 10. *Et facies eorum versæ erant
I ad exteriorem domum*. Scilicet, vultus Cherubim erant
contra domum exteriorem, quæ erat Orientalis, &
maior. Et patet hoc, quia alę Cherubim erant exten-
sæ in sancto sanctorum, & perueniebant ab angulo
domus in angulum, vt patet in litera: ideo necesse erat,
ꝙ vultus eorum essent contra Occidentem, vel Orien
tem: cùm alę essent contra Meridiem, & Aquilonem.
Non tamen essent conuenienter vultus Cherubim
contra Occidentem, quia tunc essent conuersi ad pa-
rietem, & dorsus eorum essent versus arcam, quod
erat inconueniens: ideo oportebat, ꝙ vultus istorum
Cherubim esset contra Orientem, scilicet respicien-
do arcam, & tunc etiam respicerent domum exterio-
rem: nam totum templum diuisum erat in duas do-
K mos, scilicet interiorem, & exteriorem. Domus exte-
rior erat maior, & Orientalis: vbi erant vasa ministerij
sacerdotalis quotidiani. Domus interior erat domus
sancti sanctorum, vbi erat arca, & cùm haberent isti
Cherubim vultus contra Orientem necesse erat, ꝙ re-
spicerent domum exteriorem, quæ erat versus Orien-
tem. In Hebræo dicitur facies eorum versę erant ad
domum, & non dicitur ad exteriorem. Intelligitur
tamen necessariò de domo exteriori: quia templum
erat diuisum in solas duas domos, & erant Cherubim
in vna earum, s. in interiori: contra q̄ non poterant hr̄e
vultum versum cùm essent in ea, ideo haberent vultū
contra aliam, in qua non erant, & ista erat domus ex-
terior. Vnde litera nostra non solum transtulit literam
He-

Hebraicam, sed etiam suppleuit defectum eius. In quibusdam omnino colligitur necessariò sensus ex illis, quæ sunt in litera. *Fecit quoque velum*. Istud erat velum in sanctuario, quod vocatur velum templi: sed in qua parte erat infra declarabitur in quadam quæstione. Ex hyacintho, & purpura, & cocco, & bysso. Hyacinthus est flos quidam, & est etiam nomen viri, siue pueri, qui ludendo cum Apolline versus est in florem nominis sui, vt ait Ouidius 10. Metaph. & ex colore illius floris vocantur aliquæ pelles hyacinthinæ: quia tali colore tinctæ sunt: sicut dicitur de pellibus, quibus tegebatur tabernaculum Moysi: Exo. 26. Et aliquando corium sic tinctum vocatur hyacinthus: vt patet Ezech. 24. s. Calciaui te hyacintho, & indui te bicoloribus, s. feci tibi calceos de pelle, quę vocatur hyacinthus propter hanc tincturam. Aliquando panni, vel quæcunque alia vocantur hyacinthi, & sic patet hic, quia fila de lino tincta hoc colore vocantur hyacinthus; & ista contexebantur alijs filis alio colore tinctis, & sic dicitur velum fieri de hyacintho, & alijs. Purpura a colore dicitur, nam color quidam est rubeus declinans aliqualiter ad nigredinem, qui vocatur purpureus, & omnia tali colore tincta purpurea vocantur, & interdum fila, vel panni talis coloris purpura dicuntur, & sic accipitur hic: nam pro filis purpureis necesse est accipi. Coccus vocatur pannus, vel filum tinctum colore rubeo intensissimo, vt putant quidam vermem esse cuius sanguine tinguntur panni, & ille vocatur coccus: quod satis signatur in Hebræo: vbi ponitur tolad, quod est nomen vermis: sic etiam patet in litera nostra Isa. primo, scilicet. Si fuerint peccata vestra, vt coccinum quasi nix de albabuntur, & si fuerint rubra quasi vermiculus velut lana alba erunt, & ponitur ibi coccinum, & vermiculus pro eodem replicando eandem sententiam per alia verba: Quod sæpe fit in Prophetis, & maximè in Isa. Et sic verum est, ꝙ de sanguine illius vermiculi tingatur pannus, & non solùm de illo sanguine, sed etiam de quodam, qui colligitur de arboribus, & vocatur grana, & tincturę inde factæ sunt putissimæ, & valde intensę, & ab ista intensione ruboris vocantur coccinea: sic patet in auctoritate Isa. allegata, s. Si fuerint peccata vestra rubra quasi vermiculus, quasi dicat, maximus rubor est vermiculi. Sic etiā de coccino dicitur: Si fuerint peccata vestra quasi coccinum, quasi nix dealbabuntur: necesse est ergo, ꝙ significetur magna intensio coloris: cùm etiam in niue sit magna albedo intensa. Byssus est genus lini candidissimi, & fila illius lini erant mixta alijs filis ad contexendum velum, de istis filis texebantur vela, & vestes sanctuarij: vt patet Exo. 26. *Et intexuit ei Cherubim*. Scilicet, in velo illo texuit Cherubim. De figura Cherubim dictum est supra in quadam quæstione, s. ꝙ est figura animalis alicuius habentis alas, siue hominis, siue bouis, siue Leonis, vel Aquilæ: vt patet Ezech. 10. & vocantur Cherubim inquantum sunt in consortio Dei, s. in sanctuario, vbi Deus specialiter censetur stare.

Qui erant isti duo Cherubim.
Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, de istis Cherubim duobus de quibus hic dicitur, qui erant. Aliquis dicunt, ꝙ erant Cherubim existentes super arcam sedentes, qui extendentes alas velabant arcam: vt patet Exo. 25. & 37. & colligitur hoc, quia etiam isti Cherubim, de quibus dicitur hic erant in sancto sanctorum. Sed dicendum, ꝙ non stat. Primò, quia illi Cherubim, qui erant super arcam erant de auro, vt patet Exo. 25. & 37. Isti autem de quibus hic dicitur erant de lignis oliuarum: vt patet in litera. Secundò patet: quia illi Cheru-

A bim, qui erant super arcam erant facti opere productili, siue malleatorio: Exo. 25. & 37. Isti autem erant facti opere statuario, vt patet in litera, & tamen opus statuarium, & productile, siue malleatorium differunt vt declaratum fuit supra in litera. Tertiò patet, quia isti Cherubim erant multo maiores quàm illi, qui erant super arcam. Nam longitudo alarum ipsorum erat parua: quia duæ alę illorum simul non erant maiores duobus cubitis, & dimidio, quod patet, quia duo Cherubim erant in duabus extremitatibus propitiatorij, quod est opertorium arcæ. Et extendebat vnus alas suas contra alas alterius ad operiendum propitiatorium, ita ꝙ extremitas alæ vnius tangebat summitatem alæ alterius, & tamen tota longitudo propitiatorij erat cubitorum
B duorum, & semis: quia tanta erat longitudo arcæ, cuius erat opertorium ipsum propitiatorium: Exo. 25. & 37. Ideo alæ Cherubim paruæ erant, quia quælibet ꝯtineret ad plus vnum cubitum, & quartam partem cubiti. Alæ tamen Cherubim istorum, de quibus dicitur erant valde magnæ, s. quinque cubitorum, & extendebantur omnes quatuor alæ ipsorum cubitis viginti: vt patet in litera. Quartò patet: quia isti Cherubim, de quibus hic dicitur habebāt aliam positionē quàm illi, qui erant super arcam: quia ambo isti habebant vultus versos contra orientem ad domum exteriorem, vt patet in litera. Et tamen illi, qui erant super arcam habebant vultus super versos contra se inuicem, s. vnus habebat vultum contra Orientem, & alius contra Occi-
C dentē. Et respiciebat vnus alium, eo ꝙ vnus erat in vna extremitate oraculi, siue ꝓpitiatorij, & alter in altera, vt patet Exo. 25. & 37. Arca autem erat posita s'm longitudinem ab Oriente in Occidentē: cùm vectes eius tangerent portam, vel apparerent iuxta illam: 3. Reg. 8 & infra 5. Et t͞n porta Sancti sanctorum erat in latere suo orientali, cùm intraretur per domum exteriorem ad sancta sanctorum, & t͞n porta domus exterioris, & tota ipsa domus exterior erat Orientalis ad sancta sanctorum, vt colligitur. 3. Reg. 6. & supra in litera. Isti t͞n Cherubim, de quibus hic dicitur, non se extendebant, aliàs respiciebant, sed ambo respiciebant Orientem, iō non erant ijdem cum illis. Quintò patet: quia extensio aliarum istorum Cherubim, & illorum non erant ea-
D dem, nec similis: quia Cherubim, qui erant super arcā extendebant alas dirigendo eas contra anteriorem partem quasi volendo eas coniungere. Et ideo alæ vnius erant contra Orientem, & alæ alterius contra Occidētem. Et sic duæ alæ vnius tangebant duas alas alterius, & claudebatur quoddam spatium medium inter alas Cherubim ex vtraque parte, & t͞n alæ istorum Cherubim, de quibus hic dicitur extendebantur cōtra Aquilonem, & Austrum: nam vultus amborum erant ꝯtra Orientem, & alæ extensæ in latum, s. vnus extendebat alas, & tangebat ala dextra parietem Australē, & alius tangebat ala sinistra parietem Aquilonarē, & sic veniebant ab angulo in angulum alę ipsorum, vt patet hic in litera. Sextò differebant isti Cherubim inter se, quia il-
E li Cherubim, de quibus hic dicitur, erant super pauimentum sancti sanctorum iuxta parietem Occidentalem domus, & illi Cherubim: de quibus Exo. 25. & 37. erant super arcam positi productiles de extremitatib⁹ propitiatorij: vt patet ibidem: ideo non erant ijdem. Septimò patet, quia illi Cherubim, de quibus Exo. 25. & 37. fuerunt facti q͞n facta fuit arca in deserto iubente Moyse, cùm essent partes arcæ, & isti fuerunt facti iubente Salomone postea in templo, vt patet hic. Multę alię differentię sunt inter istos Cherubim, & illos: ideo non sunt ijdē: sed fuerunt isti quidam Cherubim nouiter facti per Salomonem de lignis oliuarum, & positi in sancta sanctorum, vt patet in litera.

Ad quid fuerunt facti isti Cherubim per Salomonem. Quæst. X I I I I.

QVAERITVR vlterius, ad quid fuerunt facti isti Cherubim de lignis oliuarum per Salomonem. Aliquis dicet, ꝙ causa fuit, quia templum Salamonis factum est ad imitationem tabernaculi Moysi, & quia illud tabernaculum habebat fortè tales duos Cherubim: conueniens fuit, ꝙ in templo Salomonis essent isti duo Cherubim. Dicendum, ꝙ non stat, quia in templo Salomonis erant isti Cherubim, sed in tabernaculo Moysi nunquam fuerunt: quia in Sancta Sanctorum solùm legitur fuisse arcam, quæ habebat super se duos Cherubim: sed præter istos non leguntur alij, vt patet Exo. 26. Sed dicendum, ꝙ isti Cherubim erant in Sancta Sanctorum ad signandum dignitatem Dei: nam Deus in cœlis comitatus est beatis spiritibus, qui sunt in nouem ordinibus angelorum, quorũ præcipui sunt in duobus supremis ordinibus, scilicet Seraphim, & Cherubim. Et ob hoc non potest aliquid dignius, & conuenientius pingi, vel fabricari ad consortiũ Dei in templo quàm Cherubim, & Seraphim. Et propter hoc in visione imaginaria Isaiæ, cùm vidit dominum in templo, & in circuitu eius vidit Seraphĩ, qui sex alis velabantur: Isa. 6. De Cherubim patet in visione imaginaria Ezech. nam vidit quatuor Cherubim: Ezech. 10. cap. & quia in templo Deus erat specialiter, conuenientius figuræ Cherubim fiebant sculptæ, vel statuæ quàm aliquæ aliȩ, & sic in multis locis erãt. Nam primò facti sunt duo Cherubim super arcam fȩderis de auro productiles, qui extendebant alas, & in medio alarum manebat locus clausus, in quo Deus esse putabatur: nam ibi audiebatur vox respondentis ad omnia quæsita, & putabatur esse vox Dei: erat tamen vox angeli: vt patet Numeri 7. Et super illos Cherubim Deus dicebatur aliquando esse: vt patet 2. Reg. 6. & Psal. 79. scilicet. Qui sedes super Cherubim manifestare coram Ephraim. Erant etiam Cherubim in parietibus templi sculpti: vt patet supra in litera. Erant etiam in vasis sanctuarij sculpti Cherubim, scilicet in sedibus luterum. 3. Regum 7. Erant etiam in velo templi: vt patet supra in litera, & ferè in omnibus operibus templi. Ita ergo fuit conueniens, ꝙ præter Cherubim, qui erant super arcam: essent etiam alij Cherubim in Sancta Sanctorum, & potius ibi esse debebant, quàm in alijs partibus templi, eo quòd magis repræsentabatur ibi Deus, quàm in alia parte propter arcam fȩderis, & propter vocem respondentis, quæ audiebatur super arcam. Cùm tamen essent duo Cherubim, & non plures facti per Salomonem, & cur de lignis oliuarum potius quàm de alia materia, non potest reddi causa, quia ista totaliter pendent à voluntate iubentis.

Velum ad quid erat, & in qua parte templi. Quæst. X V.

QVAERITVR vlterius de velo, de quo hic dicitur, ad quid erat, vel in qua parte templi erat. Respondet Nicolaus, & ferè omnes nostri doctores, ꝙ erat pendens ante Sancta Sanctorum, ne videretur
2. Ratio arca, & dicunt, ꝙ istud est de quo dicitur Matth. 27. ꝙ in passione Domini scissum est à summo vsque deorsum. Hoc autem non constat. Est autem motiuum eorum, licèt non exprimunt: quia templum Salomonis erat ad exemplum tabernaculi Moysi. Sed in tabernaculo Moysi velum quoddam pendebat ante arcam, & illud distinguebat Sancta Sanctorum a reliqua
1. Ratio. parte sanctuarij: Exod. 26. ita putauerunt, quòd esset in templo Salomonis. Alia causa erat, ꝙ id quod maximè occultandum erat in templo erat in Sancta Sanctorum, scilicet arca fȩderis, ideo velum poni debebat
F in parte illa ad maximè occultandum. Respondendum tamen, ꝙ velum istud non erat positum ante Sãcta Sanctorum ad portam eius ex parte exteriori, nec ex interiori. Pro quo sciendum, quod domus Sancti Sanctorum erat cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine, & distinguebatur a domo exteriori quodam pariete interiacente, & in illo erat porta quędam: vt patet 3. Regum 6. Nunc autem si esset velum istud ante Sancta Sanctorum poterat esse ex parte exteriori ante portam Sancti Sanctorum, ita vt videri nõ posset porta existentibus in templo, scilicet in domo exteriori. Vel poterat esse in parte interiori, vt videretur porta Sancti Sanctorum existentibus in templo, & tamen non posset videri, quòd erat intra Sancta San
G ctorum, licèt aperiretur porta eius. Neutro tamen istorum modorum esse poterat velum ante Sancta Sanctorum: quia 3. Regum 8. & infra 5. dicitur, quòd siquis esset circa portam Sancti Sanctorum, videre poterat vectes arcæ, quæ erat in Sancta Sanctorum, scilicet capita eorum, & si esset longè a porta non poterat illos videre. Si tamen esset velum positum ante sancta sanctorum, siue ex parte exteriori, siue ĩteriori nullus posset videre vectes arcȩ, quæ erat intra Sancta sanctorum, siue esset iuxta portam, siue longe ab ea, ergo non erat ibi velum pendens. Dicendum ergo, ꝙ velum istud erat ad portam exteriorem templi pendens ex parte interiori templi. Pro quo sciendum, ꝙ templum erat longum sexaginta cubitis, & latum viginti,
H & secundùm longitudinem diuidebatur in duas partes. Prima erat exterior maior, in qua erant omnia vasa sacræ ministrationis, & vocatur templum, vel oraculum. Et alia domus erat minor, quæ vocabatur sanctum sanctorum: vbi erat arca fȩderis. Domus exterior habebat vnicam portam in latere orientali, & velum pendebat ad portam illam ex parte interiori: nam portæ templi erant magnæ secundùm latitudinem parietis templi, & portȩ aperiebantur secundùm partem exteriorem, & apertis illis manebat velum pendens ex parte interiori secundùm totam portæ magnitudinẽ: ita vt non posset videri id, quod erat in templo etiam si aperiretur porta. Quod autem velum poneretur ad istam portam interiorem templi ratio est, quia velum
I poni debebat ad aliquam portam, eo ꝙ non erat necesse aliquid velari in templo, nisi quod videri poterat, vel per quod poterat videri, & non poterat videri aliquid nisi per portam: ideo ad portam aliquam ponendum erat. Erant tamen solùm duæ portæ in templo, scilicet vna in domo exteriori templi in parte orientali, & alia in sancta sanctorum, vt colligitur 3. Regum 6. In aliqua ergo istarum portarum ponendum erat velum: nõ tamen ponebatur in porta sancti sanctorum, vt quidam putauerunt, vt probatum est supra: ideo ponebatur in porta exteriori domus. Et patet hoc, nã ad portam sancti sanctorum non erat necessarium, quia domus illa claudebatur parietibus ex omni parte, & habebat etiam portam: ita vt non posset aliquid vi-
K deri intra sancta sanctorum, ideo non erat necessarium velum. Aliquis dicet, ꝙ erat necessarium velũ ad operiendum portam, quãdo quis intraret in sancta sanctorum, vt apertis portis non videretur aliquid corũ, quæ intus erant, pendente velo. Sed istud non stat, quia in sancta sanctorum nõ introibat aliquis, nisi summus sacerdos semel in anno in die propitiationis: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Et quando introibat summus sacerdos, non poterat quis videre aliquid corum, quæ erant in sancta sanctorum, etiam si non penderet velum ante portã, & maneret porta patens: quia quando introibat illuc summus sacerdos, nullus hominũ esse debebat in exteriori tabernaculo, siue sacerdos, siue Leuita: Leuit. 16. Et sic nihil videretur corũ, quȩ erãt in sancta sanctorũ:

poti-

potissimè, quia vt supra probatum est s͠m veritatē nō erat ibi velum, cùm vectes arcę existentis in Sancta Sāctorum apparerent existētibus foris: licèt esset clausa porta Sancti Sanctorum. Erat autem necessarium velum istud nimis, ꝙ penderet ad portam exteriorē templi, quia illa porta erat magna, & quando aperiebatur apparerent omnia vasa sacra, quæ erāt in prima domo sanctuarij, nisi pēderet aliquod velum: nam porta ista exterior debebat sępe aperiri, cùm quotidie bis deberet ingredi aliquis sacerdos ad cremādum thymiama coram Domino, & ad locandum lucernas in candelabro mane, & vespere: Exo. 30. cap. Porta autem exterior erat magna valde secundùm latitudinem parietis orientalis, scilicet cubitorum viginti, & oportebat, ꝙ aperta esset sępe. Et cùm aperiretur, necesse erat posse videri omnia, quæ erant intra templum: potissimè, quia laici, & quicunque Israelitæ erāt quasi semper ad portam templi in porticu eius, & ibi loquebantur de rebus pertinentibus ad legem. Vnde Christus licet esset laicus, in porticu illa templi Salomonis sępe erat cum Pharisęis disputando, & ibi dixerunt ei: Quousq; animas nostras tollis? si tu es Christus, dic nobis palā, & voluerunt eum lapidare, exiuitque de manibus eorum. Ioā. 10. cap. Et isti viderent ea, quæ erant in templo quandocunque aperiretur templum. Et patet, quia quando sacerdos introibat bis in die ad cremandum thymiama, & locandum lucernas, erat populus expectans ad portam exteriorem in porticu, vt colligitur Luc. 1. cùm dicitur de Zacharia patre Beati Ioānis Baptistæ, quòd sorte exijt, vt intraret ad cremandum incensum, & ingressus est templum, Populus autem erat foris eum expectans: & sic tunc poterant videre, quæ erant in sanctuario in prima domo, nisi penderet velum ad portam, quod auferret visum, dato ꝙ porta pateret. Si autem non penderet istud velum, & contingeret laicos, & Leuitas videre vasa sanctuarij, esset inconueniens magnum, scilicet, quia morerentur, eo quòd viderent vasa sacra nuda. Et qui sic illa videbant, moriebantur, nisi sacerdotes. Num. 4. Et ob hoc dixit Deus sacerdotibus, quòd cauerent ne morerentur Leuitę de stirpe Caath, qui portabāt vasa sacra humeris suis: & ad hoc iussit, quòd quando mouenda essent castra, & tabernaculum, non introirent Leuitę ad accipiendum vasa, quæ portarent: sed sacerdotes ingrederentur, & velarent ea, & velata traderent ea Leuitis, quia si viderent ea nuda morerentur: eod. capit. Ideo si porta esset patens templi, & non penderet velum ante illam, viderent laici ea, quæ erant in sanctuario, & morerentur: ideo manifestum est, quòd poneretur ad hoc aliquod remedium, scilicet, quod penderet aliquod velum ad portam templi ex parte interiori: nam porta habebat valuas, quæ voluebantur ad partem exteriorem templi, & illis patentibus manebat velum pendens in loco portarum à summo vsque deorsum. Et cùm aperirentur portę, etiam si omnes laici ibi essent, non poterant aliquid videre de his, quæ erat in sanctuario, & istud velum scissum est in passione Christi: de quo magis dicetur sequenti quæstione. E Et sic in sola ista porta exteriori erat velum, quia ibi solum erat necessarium, & in porta Sancti Sanctorū nō. Ad primam rationem, qua probabatur, quòd pēdebat ante Sancta Sanctorum, dicendum, quod verum est, quod in tabernaculo Moysi pendebat velum quoddā ante arcam: & tamen non erat sic in templo Salomonis. Ratio diuersitatis est, quia tabernaculum Moysi erat portatile: & non habebat parietes aliquos, sed solum quasdam tabulas in gyro, & operimenta, & vela tam de panno, quàm de pellibus, & ipsum tabernaculum quod in duas partes diuidebatur, scilicet in Sanctum, & in Sancta Sāctorum nō diuidebatur, nisi velo

Solutio Ad primam rationem.

A intermedio: nam erāt quatuor columnę de lignis Setim ante Sancta Sanctorum, & de illis pendebat vnum velum pulchrum ante arcam, & per istud solum diuidebatur domus, vel pars exterior ab interiori, vt patet Exo. 26. In templo autem Salomonis erant parietes, & distinguebatur domus Sancti Sanctorum ab exteriori domo pariete intermedio, ī quo erat porta, ideo non erat hic necessarium velum, sicut in tabernaculo Moysi ante Sancta Sanctorum. Item si propter hoc, quòd in tabernaculo Moysi erat velum pendens ante Sancta Sanctorum deberemus dicere, quòd istud velum, de quo hic dicitur pendebat ante Sancta Sanctorum: eodem modo dicere deberemus, quòd istud velum pendebat ad portam exteriorem templi, quia ēt B in tabernaculo Moysi erat quoddam velum pendens ante portam tabernaculi, quod interdum vocatur tentorium, Num. 4. & magis necessarium erat ibi, quàm ante Sancta Sanctorum ex causis supra positis. Ad secundum dicendum, quòd verū est, quòd id quod maximè in templo occultandū erat, erat Sancta Sāctorū: & tñ non sequitur, ꝙ ibi deberet pendere velum, quia dato quòd non penderet velum ante Sancta Sanctorum, erat maximè occultata arca, q̄ erat in Sancta Sanctorum: nam erat paries distinguens Sancta Sanctorū à domo exteriori, ita vt clausa porta Sancti Sāctorum etiam stantibus omnibus sacerdotibus in domo exteriori nihil videri posset de his, quę erant in Sancta Sanctorum, nisi capita vectium arcę. 3. Reg. 8. & infra 5. C Quod de industria factum creditur, quia aliàs poterāt obturari omnes tales rimulę. Et tamē si non penderet istud velum ad portā exteriorem templi, viderent laici vasa sacra, quę erant in prima parte templi, ideo ibi ponendum erat velum, & non ante Sancta Sanctorum.

Ad secundam rationem.

Quare in passione Domini velum scissum est: & ad quid factum est. Quæstio XVI.

QVAERITVR vlterius, de isto velo cùm dicatur Matth. 27. ꝙ velum templi scissum est, quō scissum est: & ad quid factum est. Dicendum, quòd moriente Domino totus mundus ei condoluit, qa iustum erat, vt conditori patienti tota machina condita D compateretur, vel saltem ostenderet scelus nequissimorum hominum in suum auctorem. Et ad hoc sol contra naturam orbis eclypsim in plenilunio passus ē: totum cęlum caligine obductum est per tres horas integras. s. à sexta vsque ad nonam, & cępit ista eclypsis in vrbe hac Salamantina ab hora tertia vsque ad meridiem. Petrę quoque scissę sunt, & monumenta aperta sunt, & tunc velum templi scissum est. De isto velo dicendum, ꝙ vnicum erat, & pendebat ad portam exteriorem templi Salomonis, vt pręced. quęst. dictū est: & patet, quia Mat. 27. dr̄. Velum tēpli scissum est, & nō dictum fuit quod erat istud velum, sed dictum est velum templi tanq̄ vnicum esset, & determinatū. Causa autem quare scissum est, vr̄ fuisse triplex. Prima, vt si- E gnaretur, ꝙ p mortē Christi reuelata erant oīa secreta cęlestia: nam ea, q̄ erant in templo occultabātur laicis, & Leuitis ante tempus illud. Christus aūt moriens reuelauit oīa: qa ex morte sua accepit lex noua vigorem, & exordium, in qua declarata fuerunt oīa occulta veteris testamenti: nam in veteri testamento erant in figura: In nouo aūt fuit nuda veritas. Sic patet ad Hebr. 10. s. vmbram futurorum bonorum lex continet. s. lex Moysi continebat vmbram futurorum bonorū. s. declarandorum in nouo testamento. Secunda causa fuit ad ostentandum, ꝙ per mortem Christi fuit patefacta ianua celi. Nam ante mortem Christi erat ianua vitæ æternę clausa, nec poterat quis introire illuc. Per mortem autē Christi aperta fuit, & potuerunt illuc intrare quicun-

Prima causa.

Secunda causa.

quicunque dispositi erant, & introierunt omnes Sancti patres, qui erant in sinu Abrahę. Debuit ergo dari aliquod signum in morte Christi ad ostendendum, ꝙ per mortem illam pateret vita æterna. Nullum autẽ conuenientius fuit, quàm ꝙ scinderetur velum templi, & viderentur vasa sacra, quæ erant in eo ab omnibus: quod patet, quia per templum conueniẽtius quã per aliquid aliud significabatur Cęlum Beatorum, eo quòd in templo specialius erat Deus, quàm in alijs locis, sicut declaratum est præced. cap. Et sic in cęlo Beatorum specialius est, quàm in alijs locis, eo quòd ibi se ostendit eis, & non alibi, ideo conuenienter signatur locus ille per templum. Item, quia in templo erant Cherubim multi sculpti in parietibus, & in vasis eius: & in alijs rebus, vt patet supra in litera: & tamen in sola vita ęterna sunt Cherubim, & Seraphim, & alij ordines angelorum: ideo per templum signatur vita æterna. Erat templum istud velatum, nè viderentur, quæ intus erant: sicut vita æterna clausa erat, nè cui liceret illuc introire: & velum scissum est, vt sic possent videri, quæ erant in templo, quia cęlum apertum est, vt iam possent illuc introire, qui dispositi essent ad

Tertia causa. hoc. Tertia causa fuit ad signandum, quòd lex vetus cessabat, & incipiebat nouum testamentum: nam in morte Christi cępit habere vigorem obligandi nouũ testamentum, & cœpit deficere vetus, de quo magis declaratum est in libro de quinque figuratis paradoxis ad illustrem reginam Castellæ: & ad signandum hoc conueniebat scissio veli templi à summo vsque deorsum: nam qnamdiu vetus testamentum manebat, debebat pendere istud velum ad portam exteriorem templi, vt non viderentur vasa sacra ab aliquibus, nisi à sacerdotibus, quia morerentur: Num. 4. Nunc autem Deus scindebat velum illud, & faciebat, quòd ea, quæ erant intra templum paterent omnibus, ideo innuebat, ꝙ iam nolebat manere priorem legem, qua cauebatur, quòd vasa sacra abscondita manerent. Sciendũ etiam, quòd velum templi non solùm scissum est, sed etiam scissum fuit à summo vsque deorsum, vt patet Matth. 27. Quia si fuisset scissum, & tamen non à summo vsque deorsum, maneret adhuc velum pendens propter cõtinuitatem illam, & sic per rupturam illam possent videri ab extra aliqua de illis, quæ erant in sanctuario, & tamen non omnia: quia ea, quæ essent versus latera domus, scilicet aquilonare, & australe non viderentur pendentibus adhuc partibus veli propter continuitatem, sed ea, quæ essent in medio templi viderentur. Christus tamen voluit, quòd omnia, quæ erant in templo viderentur, vt perfectè signaretur reuelatio secretorum legis, & perfecta apertio vitę ęternę, & totalis cessatio veteris testamenti: ideo debuit à summo vsque deorsum scindi, vt non maneret aliqua continuitas partium veli, sed vtraque pars caderet in terra versus duos parietes domus, scilicet aquilonarẽ, & australem: & sic manerent omnia reuelata.

Cur potius non apertę fuerunt portę templi, vel fractę valuæ, quàm velum templi, vt omnia paterent.
Quæstio XVII.

QVAERITVR vlterius, cùm Deus ad signandum ista, quæ dicta sunt præcedenti quæstione, voluerit quòd scinderetur velum templi, cur potius non fecit, quòd aperirentur portę templi, vel frangerentur valuę, & sic omnia paterent. Dicendum hoc fieri non debuit, nec potuit propter duo. Primò, quia ista scissio veli facta est inter horam sextam, & nonam quando Christus patiebatur, vt patet Matth. 27. & tũc ministrabatur in templo Salomonis, quia vsq; horam prandij semper erat hora sacrificiorum, & tunc erat

F apertum templum Salomonis, quia fortè sacerdos introierat ad cremandum thymiama, & disponendum lucernas in candelabris: & sic non poterant tunc miraculosè aperiri portæ templi cùm apertæ iam essent ad ministrandum. Quòd autem frangerentur non conueniebat ad aliquid, ideo non fuerunt ipsę apertę, nec fractę, sed velum, qnod pendebat scissum est. Secundum fuit, quia dato, quòd portę essent clausę: apertio illarum, vel fractio principaliter nihil proderat. Nam dato, quòd illę aperirentur, manebat post eas velum pendens, quod interciperet visum omnibus foris existentibus: ideo principaliter debuit velum scindi ad hoc, quòd viderentur, quæ erant intra templum in prima parte eius, & ideo dato, quòd essent clauiæ por-

G tæ templi, & miraculosè aperirentur, principaliter fieret mentio de scissione veli, & sic facta est.

Quare scissio veli potius fuit in die passionis Christi, quàm alijs diebus. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quare facta est ista scissio veli potius die passionis Christi inter horam sextam, & nonam, quàm alijs diebus, vel temporibus. Respondendum, quòd quocunq; tempore Deus scinderet illud velum conuenienter posset signari, quòd cessare debebat lex vetus, non potuit tamen conueniẽtius fieri, q̃ in die passionis Christi. Ratio prima est, quia plurima eorum, quæ tunc miraculosè facta sunt,

H fuerunt ad ostendendum, ꝙ tota orbis machina conditori suo compatiebatur. Et quia passio sua fuit die vna, & non alijs: debuit potius scissio ista veli fieri die illa. Secunda causa fuit, quia per istud velum signata fuit apertio vitę æternę, & apertio secretorum veteris testamenti, & cessatio legis veteris. Ista aũt tria sunt facta in passione Domini, & non ante, nec postea, ideo illa die velum scindi debuit. Tertia causa fuit: qa illa die conueniebat valde scindi velum templi. Nã istud velum scindebatur ad hoc, vt apparerent, quæ erant intra templũ, & viderentur ab omnibus. Sed istud non potuit ita fieri cõuenienter die aliqua, sicut die passionis Christi, ergo illa die scindi debuit. Patet hoc, quia illa die conuenerant plures de Israelitis, qui possent vi

I dere ea, quæ erant in templo scisso velo, quàm alijs diebus, ergo illa die fieri debuit: probatur hoc, quia Christus mortuus est die prima azymorum: nam Christus comedit agnum paschalem cum discipulis suis, & sequenti die mortuus est in cruce. Et agnus paschalis comedebatur die quartadecima mensis primi ad vesperum, quando erat Phase, & sequẽti die erat primus dies azymorum. Exo. 12. & Leui. 23. Ideo primus dies azymorum erat quando mortuus est. Ista autem dies erat valde solennis. Nam septem erant dies azymorum, & dies primus, & septimus erant venerabiliores. Exo. 12. Leui. 23. Num. 28. Sic in isto die essent omnes Israelitæ in Ierusalem. Nam ter in anno iubebat Deus oẽs masculos Israel apparere in sanctuario Dñi.

K Exo. 23. & 34 & Deut. 16. In festo azymornm, & Pentecoste, & Tabernaculorum. Et sic in isto die primo azymorum essent omnes Hebræi in Ierusalem, & possent videre scissionem veli, & ea, quę erant in templo. Ista autem fuit causa quare Iudæi semel deliberabant nõ occidere Christum in diebus azymorum, scilicet, quia totus populus erat in Ierusalem, & fieret tumultus super mortem Christi, vt patet Matth. 26. Non in die festo, nè fortè fieret tumultus in populo. Et tamẽ postea dispositione Dei mutatum est cõsilium Iudęorum, & mortuus, & occisus est Christus in die festo in Ierusalem, vt totus Israel pręsens esset morti eius, vt sic videret ꝓ oĩbus mortuus, vel vt peccatũ Israelitarũ grauius videret, quasi toto populo consentiẽte factũ esset.

Causa

Cur velũ templi inter sextam ... nam ... di- ... sum ... t.

Causa autem quare inter sextam, & nonam horam ruptum fuit velum templi fuit duplex. Prima, quia illa hora Christus pendebat in cruce, & tunc alia miracula facta sunt. s. terremotus, petrarum scissio, & monumentorum apertio, & eclypsis solaris. Ideo istud ẽt, quòd à causa supernaturali fiebat, eadem hora fieri debuit. Nam tunc Christus erat in grauissimo dolore vulnerum, & fuit sic quousque hora nona expirauit. Secunda causa fuit, quia illa hora maximè poterant videri ea, quæ erant in templo. Nam hoc tempore cùm esset prima dies azymorum, & propter magnitudinẽ festi conuenissent Israelitæ omnes ad templum, erant ibi intenti sacrificijs, & alijs cęremoniis legis, & scisso tunc velo omnes viderent ea, quæ erant in templo. Si autem fierent hæc per noctem, vel alio tempore, non viderent opus, qui in templo erant, & non consequeretur Deus plenè finem, quem intendebat.

Quomodo facta est scissio veli sine aliqua causa.
Quęstio XIX.

QVAERITVR vlterius, quomodo facta fuit scissio veli templi sine aliqua causa. Aliquis dicet, quòd fortassis facta est per terręmotum: nam eo tempore petrę scissę sunt, monumenta aperta sunt, & factus est terremotus ad scissionem petrarum, vt colligitur Mat. 27. Et Paulus Oros. 7. de Ormesta Mundi dicit, ꝙ quędam partes vrbium corruerunt, & cũ velum istud penderet ex duobus parietibus ad aperiẽdum totam aperturam portæ templi facto terremotu mouerentur parietes de quibus pendebat velum, & per tractum, & elongationem maiorem ipsorũ, quàm prius rumperetur velum. Dicendum, ꝙ hoc non stat, quia terręmotus non sufficit ad talem ruptionem, nisi fortè fuisset tantus, ꝙ parietes templi, de quibus pendebat velum corruerent, & tamen nunc non corruerunt parietes templi, nam nulla alia mutatio facta est in templo, nisi quòd velum scissum ẽ, nec alia legitur fuisse: ideo non potuit ex hoc scindi: Potissimè, quia dato, quod terręmotus iste fuisset magnus, non poterat scindi velum à summo vsque deorsum, sed solùm fieret aliquanta ruptura à parte superiori. Et tamen scissum est velum a summo vsque deorsum: ergo fuit ex alia causa. Dicendum ergo, ꝙ poterat hoc fieri tripliciter: vno modo à Deo subtrahendo virtutem suam. Nam omnia, quæ sunt, mouentur ꝑ hoc, quòd eis esse communicatur à Deo, & conseruatur. Et cum quælibet res creata ex se sit non ens, necesse est, quòd cùm Deus subtraxerit conseruationem, quam facit, res illæ pereant. Et sic Deus poterat desinere conseruare esse illarum partium, q̃ erant in medio veli à summo vsq; deorsum: & tunc consequenter duæ partes veli, quæ coniungebantur mediantibus illis desinerent esse copulatę: & sic videretur velum scissum à summo vsq; deorsum, & tamen non erat ista vera scissio. Secundo modo poterat hoc effici à Deo non subtrahendo aliquid, sed apponendo. s. ꝙ in instanti rũperetur pannus ille à summo vsq; deorsum: & sic est in creatione rerum, quia creatio fit ꝑ appositionem virtutis: & tñ est in instanti. Sciendum tamen isto modo, ꝙ scissio veli non inciperet à parte superiori, vt perueniret ad inferiorem, quia sic non fieret in instanti, sed successiuè: & tamen Deus nõ potest operari in successione, cùm esse suum sit simul totum, & in instanti. Ideo nõ ruptum fuit vnum filum priusquam alterum: sed omnia, quæ erant supra, & intra ęquè primo rupta sunt. Et ista non vocatur propriè scissio, quia scissio est ab vna parte in alteram continuata ruptio per successionẽ. Hic autem non fuit sic successio, ideo non esset scissio. Tertio modo poterat hoc fieri per angelos. s. ꝙ aliquis angelus rumperet illud velum à summo vsq; deorsũ: & hoc siue haberet gladium in manu, siue non, sicut dixit Daniel cuilibet duorum seniorũ, qui falsè contra Susannam sententiauerant, & testificati fuerãt. s. ecce angelus Domini accepta sentẽtia ab eo scindet te medium. Et alteri dixit: manet. n. angelus Domini gladiũ habens, vt secet te medium, & interficiat vos: Dan. 13. Multa similia faciũt angeli: nam vnus angelus occidit centum octoginta millia virorum vna nocte in castris Assyriorum. 4. Reg. 19. & Isa. 38. Iste modus vltimus verisimilior est, quia iste propriè vocat̃ scissio. Alij aũt duo non, cùm isti fiant per motum, alij duo non.

An scisso velo templi, cùm omnia, quę in illo erant, apparuerint, Israelitę videntes ea morerentur.
Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, cùm velum templi scissum est, & apparuerunt omnia, quæ erant in templo, an Israelitæ videntes illa morerentur. Nam videntes vasa sacra moriebantur, si essent nuda, sicut patet de Bethsamitis, qui viderunt arcam Domini, & mortui sunt quinquaginta millia, & septuagĩta 1. Re. 6. Dicendum, quòd nemo mortuus est: licèt multi viderunt vasa sacra rupto velo. Multi namque erant in tẽplo eo tempore, quo scissum est velum, & illi viderũt vasa sacra, & tñ non legitur, ꝙ aliquis mortuus fuerit. Legeretur tñ siquis tunc mortuus fuisset, sicut scribitur, quòd velum scissum est: ideo non fuit quisquam mortuus. Causa aũt ſm quosdã est, q̃a non moriebat̃ quis ẽt si videret vasa sacra, dum tñ non videret arcam nudam. Nam arca erat vas sacratissimũ sup alia, q̃ erãt in templo. Et sic erat in loco magis occulto. s. in Sancto Sanctorum. Reliqua aũt vasa sacra, & suppellectilia templi erant in domo exteriori templi. Et sic licèt viderent illa nunc Israelitæ scisso velo non morerentur: nam non viderunt arcam, sed alia vasa, quia arca erat in Sancta Sanctorum. Et licèt velum scinderetur non videbantur ea, quæ erãt in Sancta Sanctorum, sed solùm in domo exteriori: quia paries alius erat, qui distinguebat domum Sãcti Sanctorũ à domo exteriori. Et cùm obijcitur de Bethsamitis dicunt, ꝙ illud fuit, quia Bethsamitæ viderunt arcam 1. Reg. 6. Et non dicitur ibi de alijs vasis sacris. Dicendum, ꝙ hoc nõ stat, quia non solùm moriebantur vidẽtes arcam nudam, sed etiã videntes quæcunq; vasa sacra: ideo iussit Deus sacerdotibus, ꝙ non permitterent Leuitis Caathitis tangere vasa sacra nuda ad portandum illa, nec etiam accederent ad videndum illa, quia morerẽtur: sed ipsi sacerdotes velarent ea prius, & darẽtur Leuitis velata ad portandum: Num. 4. à fortiori ergo laici si viderent vasa sacra morerentur. Respondendum, ꝙ licèt viderint nunc Israelitæ vasa sacra, nemo illorum mortuus est, quia non moriebantur quicunq; videbãt ea nuda, sed solùm quando volebant ea videre propter curiositatem videndi aliquid pulchrum. Si tamen qs nihil attendens videret aliquod vas sacrum nudum nõ moriebatur, cùm non esset ibi curiositas: quia aliàs sequerentur magna inconuenientia. s. siquis sacerdos vellet alicui laico nocere, ostenderet ei subito aliquod de vasis sacris, & moreretur illico. Et tunc essent vasa sacra deteriora, quam illud Meduseum caput, quod à Poetis vulgatum est aspiciẽtes solitum in lapides vertere. Et patet hoc ex eis, quæ dicũtur Nu. 4. cap. s. Alij nulla curiositate videant, quæ sunt in sanctuario priusquam inuoluantur alioquin morientur. Nunc autem Israelitæ non viderunt aliqua curiositate ea, quæ erant in sanctuario, sed à casu scissum est velum templi, & viderunt vasa, quæ intus erant: quia non erat in potestate eorum non videre, quæ coram oculis ipsorum erãt

saltem

Dæmini natio.

saltem primo intuitu, sicut dicit Augustinus, non est in potestate nostra quibus visis tangamur. Item patet, quia Deus scidit nunc velum templi, vt Israelitę viderent ea, quæ intus erant: quomodo ergo occideret eos pro hac visione: non enim erat rationabile: ideo nemo nunc perijt, quia in hoc casu lex non obligabat eos, cùm Deus vellet, quòd viderent ista vasa sacra.

An scisso velo Israelitę tenebantur aliud facere, nè vasa viderentur, vel licebat iam eis vasa videre.

Quęstio. XXI.

QVAERITVR vlterius, de isto velo tēpli nunc scisso, an Israelitæ obligabantur aliud facere ad hoc, quòd vasa templi occulta essent, vel licebat eis iā videre vasa templi. Primò, quòd cùm Deus sciderit velum, innuebat, ꝙ Israelitæ viderent iam, quæ prius erant occulta, ideo non obligabantur ipsi occultare illa, quæ Deus reuelabat. Secundò patet, quia in passione Christi cessauit lex vetus, ideo iam non oportebat obseruari aliqua cęremonialia, & tamē quòd vasa sanctuarij occultarentur pendente velo ante illa erat cęremoniale, ideo iam non cadebat sub obligatione. Dicendum, quòd hic sunt duo. Primò an licebat Israelitis scisso velo aliud facere, vt manerent occulta vasa templi. Secundum erat, an obligabantur ad faciendum, dato quòd esset licitum. Ad primum dicendū, quòd non est dubium, quòd liceret Israelitis facere aliud velum: nā licèt Deus scidisset illud, licebat aliud facere. Sic enim patet de destructione templi per Chaldęos: quia Deus voluit, quòd desolaretur domus illa, & prædixit destructionem illam per Ieremiam, & alios Prophetas. Et, quod plus est, adiuuit Chaldęos ad destructionem. Nam ipse vocauit Nabuchodonosor, & Chaldæos de terra sua ad istam destructionē, vt patet Isa. 5. & 7. & dedit fortitudinem illis ad puniēdum Israelitas: Habacuc 1. Et tamen licuit Israelitis postea ędificare templum destructum, quod reędificatum est sub Zorobabel. Et illi, qui ædificabant, merebantur, vt colligitur ex 1. lib. Esdrę: & Aggęi 1. & 2. Item patet hoc, quia reficere velum scissum erat opus legis, cùm secundùm legem deberent vasa sanctuarij esse occulta. Facere autem opera legis semper fuit licitum, vsquequo vetita fuerunt: sed nōdum erant vetita: ergo licitum erat. Item patet, quia istud erat cœremoniale, quòd vasa occultarētur, & pręceptum erat in lege Num. 4. Si autem ista cœremonia erat illicita, omnes erant illicitæ, cùm ęquale esset de omnibus: & tamen manifestum est, quòd non erant omnes cęremonię illicitę, nec Iudęi hoc credebant: quia alioquin cessarent ab omnibus operibus legis, & non cessauerunt, sed manserūt semper in his etiam post mortem Christi quoúsque destructa est Ierusalem, & tota gens Iudęorum per Romanos. Et non solùm Iudæi frequentabant cœremonias legis, sed etiam Apostoli, & omnes conuersi ad Christum. Vnde ipsi ibant ad orandum in templum, vt patet de Petro & Ioanne, qui ibant hora nona ad orandum in templum, quando sanauerunt claudum ab vtero. Act. 3. Ideo non credebant Iudæi illicitam sibi hanc cœremoniam, nec aliquam aliam de legalibus, cùm nondum appareret aliquid, per quod deberent cessare à lege. De secundo dicendum, quòd Israelitæ obligabantur facere aliud velum ad occultandum vasa sacra scisso illo. Nam licèt Deus illud scidisset, non obstabat: quia sic etiam Deus fecerat, quòd destrueretur templum Salomonis per Chaldæos: & tamen obligabantur Israelitæ illud facere denuo. Quòd autem Deus illud voluisset destrui, & cooperatus fuisset ad hoc, probatum est su-

Prima ratio.

Secunda ratio.

F pra: quòd autem obligarentur Israelitę illud reficere, patet, quia Deus infligebat eis pœnas cùm pigritarent ędificare: nam cùm redierunt de Babylone Israelitę aliquot annis pigri fuerunt circa reędificationem templi, & Deus tunc puniuit eos in defectu terre nascentium: vt patet Aggęi 1. & 2. c. Populus iste dicit nondum venit tempus domus Domini ędificandę. Numquid tempus vobis est, vt habitetis in domibus laqueatis? & domus ista deserta. Et nunc hæc dicit Dominus: ponite corda vestra super vias vestras: seminastis multum, & intulistis parum: comedistis, & non estis saturati: bibistis, & non estis inebriati: operuistis vos, & nō estis calefacti: & qui mercedes congregauit, misit eas in sacculum pertusum: respexistis ad plus, & ecce fa-
G ctum est minus, & intulistis in domum, & exsufflaui illud. Quam ob causam dicit Dominus exercituum, quòd domus mea deserta est, & vos festinatis vnusquisque in domum suam: propter hoc prohibiti sunt cœli, nè darent rorem, & terra ne daret germen suū: & vocaui siccitatem super terram, & super mōtes, super triticum, & super vinum, super oleum, & quęcunque profert humus, & super homines, & super iumēta, & super omnem laborem manuum. Cùm ergo isti punirentur, quia pigritabantur ędificare templum destructum, tenebantur illud reędificare, & cito reædificare: & tamen illud fuerat destructum Deo cooperante. Ideo dato, vt apparet, quòd Deus scidisset nunc velum templi, tenebantur aliud facere, vt mane-
H rent vasa templi occulta. Item patet, quia aut Hebręi credebant totam legem cessasse, aut non: si tota cessauerat, & hoc credebant, peccabant faciendo aliquas cœremonias legis: & tamen non credebant Iudęi se peccare faciendo cęteras cœremonias legis: quia adhuc seruabant legem vsquequo Romani destruxerūt Ierusalem, & templum, & expulerunt inde omnes Iudæos. Et non solùm ipsi, sed etiam conuersi ad Christum, & Apostoli dubitabant, an seruandæ essent cœremoniæ legis. Et fuit contentio, & disputatio super hoc in quodam concilio Apostolorum. Act. 15. Et nō solùm hoc, sed etiam aliqui Apostoli obseruabant cęremonias legales: nam Paulus post hoc circuncidit Timotheum. Act. 16 qui etiam purificatus est in tem-
I plo iuxta ritum Iudęorum. Act. 21. Ergo non credebant iam cessasse omnes cœremonias legis, ita quòd non esset licitum illas obseruare. Si autem credebāt Iudęi manere adhuc legem, & obligare, tenebantur ad faciendum aliud velum, quia ista erat cœremonia legis, scilicet, quòd vasa sacra occulta manerent. Nu. 4. Et omnes cœremoniæ seruandæ erant, quamdiu lex seruanda erat. Et ita dicendum est, quòd Iudęi fecerint aliud velum, quia credebant adhuc legem obligare, cùm non viderent aliquid, per quod appareret legem debere cessare. Ideo tenebantur ad faciēdum aliud velum: & illud fecerunt cùm post hoc obseruauerint omnes cœremonias legales per quadraginta duos annos, qui fluxerunt à morte Christi vsque ad de-
K structionem Ierusalem per Romanos, & inter alias cęremonias erat ista vna. Ad primum in contrarium dicendum, quòd verum est, quòd Deus scindendo velum templi, voluit, quòd Israelitę viderent ea, q̄ erant in templo ad declarandum, & signandum ea, quæ dicta sunt supra in quadam quæstione. Et tamen non cōstabat ipsis ad quid Deus voluisset scindere velum: & dato ꝙ scirent, ꝙ Deus scidisset velum propter peccata sua, nō apparebat manifestè, ꝙ vetabat obseruare istam cęremoniam de occultatione vasorum: & tamē Deus expresse p legislatorē iusserat illā seruari. Nu. 4. Ideo ad hoc, ꝙ cessarent Israelitę ab illa, oportebat, ꝙ expresse per aliquem prophetam, vel per Deum audirent, ꝙ iam non erant obseruandæ cœremoniæ legis.

Solutio rationum ad primum.

Istud

Istud autem signum non expressè denotabat istud, ergo non cessaturi erant ab obseruatione istius cęremonię propter istud. Ad secundum cùm dicitur, quòd in passione Christi cessauit lex vetus, concedendum est: & consequenter non obligabant iam cęremonialia, nec etiam ista occultatio vasorum velo pendente, cũ esset vna de cęremonijs: & tamen Iudęis non constabat adhuc, nec habebãt aliquam rationabilem probationem, quòd cessassent omnes cęremonię legis, cùm etiam ipsum Christũ eas obseruasse tota vita vidissent. Ideo contra conscientiam agerent, si cessassent ab obseruatione alicuius illarum, & consequenter tantum obligabantur ipsi tunc, sicut ante Christi natiuitatem, quousq; eis constitit prædicatione, & miraculis Apostolorum non esse legem obseruandam: & sic obligabantur facere illud velum, & fecerunt illud.

Ante fores etiam templi duas columnas, quæ triginta & quinq; cubitos habebãt altitudinis. Porro capita earum quinque cubitorum: necnon & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarum. Malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit. Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi vnam à dextris, alteram à sinistris. Eam quę à dextris erat vocauit Ioachin, & quę ad leuã vocauit Booz.

Ante fores. Hic ponitur tertium huius cap. scilicet columnarum fabricatio. Erant enim duæ columnæ pulchræ ante templum ad portam, & de fabricatione earum dicitur hic, scilicet. *Ante fores etiam templi duas columnas*. Idest ante portam exteriorem templi: nam intra templum erat vna domus parua, quæ vocabatur Sanctum Sanctorum: & habebat portas. De istis tamen portis non intelligitur hic, quia illę non vocabantur portæ templi, sed portæ Sancti Sanctorum. Portę autem templi erant portæ exteriores, scilicet, vna porta habens duas valuas: & ante istas portas erant colũnę istæ, scilicet, in porticu templi. *Quæ triginta, & quinq; cubitos habebant altitudinis*. Scilicet, quęlibet columnarũ habebat totidem cubitos altitudinis: de latitudine, vel ambitu non dicitur hic. Erat tamen linea circularis ambiens grossitiem columnæ cubitorum duodecim. 3. Reg. 7. Propriè autem latitudo columnæ erat linea recta transuersalis trãsiens ab extremo in extremum, quæ erat cubitorum trium, & dimidij, vel quasi, secũdum regulam diametri, & circuli, scilicet, omni diametre triplicata cum septima parte sui circulum complet: sed 3. Reg. 7. dicitur, quòd altitudo columnę erat decem, & octo cubitorum, & ponitur hic triginta-quinque, quæ dissonantia tolletur infra in quadã quæstione. *Porro capita columnarum, quinque cubitorum*. Super quamlibet columnam erat positum capitellum, quod non continuabatur cum ipsa columna, sed erat superpositum: & in illo erant pulchræ varietates, & quodlibet istorum capitellorum erat cubitorum quinque altitudinis. Et tamen an ista altitudo computetur cum altitudine columnarum, scilicet, quòd intelligatur in totũ triginta & quinq; cubitis, quæ erat altitudo columnarum: declarabitur infra in quadam quæstione. *Necnon & quasi catenulas in oraculo*. Idest, fecit figuram catenularum in columnis sub capitibus columnarum. Et erant istæ catenulæ quasi catenulę, quæ erant in oraculo, scilicet Sancta Sanctorum: quomodo tamen catenulę essent in oraculo, declarabitur

A infra in quadam quæstione. Et dicitur quasi catenulas, quia non erant verę catenulę, sed apparebant fusiles, vel sculptæ quasi catenę: & non erant catenę cùm non essent aliquid separatum à columnis, sed pars columnæ cuiuslibet. *Et super posuit eas capitibus columnarũ*. Scilicet, istę catenæ non erant in capitellis columnarum, quæ erant distincta à columnis, sed in ipsis columnis in summitate ipsarum circa locum, in quo capitellum columnæ coaptabatur ipsi columnę, ita vt catenulæ coniungerentur capitibus columnarum: ita sępe fit in columnis, quas faciunt artifices nostri, scilicet, quòd aliqua capitella pulchra superponantur columnis: & in coniunctione capitelli cum columna sint aliquæ figuræ sculptę: vt non appareat cõiunctio B capitelli cum columna sint aliquæ figuræ stultæ: sed videatur vnum continuum. *Malogranata etiam centum, quæ catenulis interposuit*. Idest, erant etiam centum malogranata ænea interposita catenulis ad decorem. Plura autem erant malogranata, vt patet 3. Reg. 7. de quibus infra declarabitur in quadam quæst. *Ipsas quoque columnas posuit in vestibulo templi*. Idest, in porticu: quia sicut supra dicitur, erant columnæ istæ ante fores templi, & ante fores erat porticus. De isto vestibulo dicitur, quòd inter vestibulum & altare plorabant sacerdotes, scilicet, inter altare holocaustorum, quod erat extra templum in atrio eius: & vestibulum, scilicet, porticum templi, erat quidam locus medius in atrio sacerdotum, in quo sacerdotes orabant, & flebãt, C dicentes: Domine parce populo tuo. Et vocatur vestibulum ex vsu latinorum porticus cuiuscunque domus, scilicet, pars ante portam domus, quæ operta est tecto, sicut erat in templo: vbi erat tectum pendens ante fores templi, vt patet supra in litera. *Vnam à dextris, & aliam à sinistris*. Scilicet, porticus habebat in longitudine cubitos viginti, & ab Austro versus Aquilonem, & decem cubitos latitudinis ab occidente in orientem, vt patet supra in litera: & melius 3. Regum 6. Accipiebatur autem dextrum, & sinistrum à Meridie in Aquilonem. Et vna istarum columnarum erat in extremitate porticus, ad latus australe, & alia in latere aquilonari. *Et eam, quæ à dextris erat vocauit Ioachin, & quæ ad leuam Booz*. Istę columnę etiam famosę: ideo D imposuit eis nomina Salomon, scilicet, quòd vna vocaretur Ioachin, idest thalamus, & alia Booz, idest, robur: vt ait Iosephus 8. Antiquitatum. Et tamen tertio Regum 7. vbi ponuntur interpretationes eorum nominum secundum Ieronymum dicitur, quòd Ioachin interpretatur firmitas, & Booz interpretatur in robore: sed in hoc non multum est curandum: licèt satis coaptari possit interpretatio Ieronymi veritati: quia vtraque columna erat fortis, cùm latitudo cuiuslibet esset plusquam trium cubitorum, & dimidij, & linea ambiens circulariter grossitiem esset cubitorum duodecim. 3. Regum 12.

Ad quid erant factę columnę in vestibulo, & quomodo ponebantur ibi. Quęstio XXII. Quæst. 27

E QVAERITVR Circa id, quod in litera dicitur, quod columnæ istæ erant positæ in vestibulo ante fores, ad quid erant factæ istæ columnæ, & quomodo ponebantur ibi. Aliquis dicet, quòd istę colũnæ fuerunt ad sustentandum aliquod magnum pondus in sanctuario. Dicendum, quòd non stat: quia istæ columnæ non erant intra templum, ita vt posset aliquid suponi eis ad sustinendum illud, sed erant in porticu templi, cùm dicatur hic, quòd erant in vestibulo templi, & tamen extra templum non erat aliqd quod teneretur super columnas, quia atrium habebat parietes in circuitu: tectum tamen nullum habebat.

Solum

Solùm autem est dubium, si erant istæ columnæ positæ ad sustentandum porticum templi. Nam erat porticus templi tectum pendens ante fores templi longitudine cubitorum viginti ad partem aquilonarem, & australem: & latitudine cubitorum decem ab occidente in orientem. Et istud tectum poterat teneri super istas duas columnas: ideo quidam tenent, quòd erant columnæ ad tenendum tectum porticus. Et huic consonat, quia dicitur in litera, scilicet, quòd istæ columnæ erant in vestibulo templi, & ante fores: & super partem illam pendebat tectum. Etiam consonat huic, qa dicitur, quòd vna columna erat ad dextram, & alia erat ad sinistram, scilicet, in duabus extremitatibus porticus, vt sic melius sustentarent onus tecti. Aliqui dicunt in contrarium, quòd non fuerint istæ columnæ positæ ad sustinendum tectum porticus, nec aliquod pondus, sed ad pulchritudinem. Et ad istud facit, quòd non legitur aliquid superpositum istis columnis. Et tamen si aliquid superpositum fuisset, quod sustentarent, legeretur de illo, sicut legitur tam diligenter scripta fabricatio ipsarum columnarum. Dicendum est, quòd istæ columnæ non ponebantur ad sustentandum aliquod pondus, sed ad solam pulchritudinem: nam cùm porticus templi esset, in qua Israelitæ deambulabant ante portas templi colloquentes de his, quæ pertinebant ad legem: debebat esse ibi aliqua pulchritudo, quam mirarentur Israelitæ. Et sic portæ templi factæ fuerunt valde pulchræ, scilicet opertæ laminis aureis. Erant etiam istæ duæ columnæ, quarum magna erat pulchritudo, sicut hic dicitur sequenti cap. & magis 3. Regum 7. & Iere. 52. Prima ratio ad hoc est, quæ supra allegata est, scilicet, quia nihil legitur in templo ad quod proficerent istæ columnæ. Et tamen si ad aliquod pondus sustinendum fuissent factæ, diceretur, quod esset illud. Secundò colligitur hoc ex magna pulchritudine columnarum, quæ tam diligenter scribitur: in quo apparet, quòd finis earum solùm erat iste, scilicet, vt pulchritudinem ostenderent. Tertiò patet, quia si istę columnę essent ad sustinēdum tectum porticus, necesse erat, quòd esset altitudo columnarum tanta, sicut ipsius porticus à pauimento. Et tamen altitudo porticus erat cubitorum centum, vt patet supra in litera. Altitudo autem columnarum erat solùm trigintaquinque cubitorum: vt patet hic in litera: ergo non pertinebant vsque ad tectum ad sustentandum illud. Quartò patet, quia si istę columnæ essent ad sustinendum pondus, extremitates earum superiores essent planę: sicut patet de capitibus omnium columnarum ad hoc, quòd benè coaptetur pondus columnę: & tamen istę columnę habebant extremitates acutas, quia terminabātur in flore lilij, vt patet 3. Regum septimo. Et tamen super florem lilij acutum non benè sedet aliquod pondus, sed ad solam pulchritudinem. Quintò patet, quia secundùm quòd communiter tenetur, istæ columnę non erant solidę, sed vacuę: quia aliàs tantum pondus non posset moueri de vno loco ad alterum. Et tamen ad sustentandum pondus non conuenit columna vacua, sed solida: ideo non erant istę columnę ad sustentandum tectum, sed ad solam pulchritudinem ostendendam. Ad primum in contrarium dicendum, quòd non est probatio sufficiens: nam verum est, quòd ad hoc, quod istæ columnę sustentarent tectum porticus, debebant esse in loco, in quo erant, scilicet, in vestibulo: & tamen non sequitur, quòd cùm ibi essent, ponerentur ad sustentationem, sed magis ad pulchritudinem propter causas in contrarium dictas. Ad secundum eodem modo dicendum, quòd ad sustinendum tectum porticus vna columna esse debebat in vno latere porticus ad par-

Determinatio.

F tem dextram, & alia ad partem sinistram in alio latere, & tamen non sequitur, quòd erant ad sustentandum tectum, sed potius erant in tali situ ad maiorem pulchritudinem ostendendam.

Quæ fuerit magnitudo istarum columnarum, cùm diuersimodè de ipsarum magnitudine legatur.

Quæstio XXIII.

QVAERITVR vlterius de magnitudine istarum columnarum: nam ponuntur contraria hic, & sequenti cap. & 3. Reg. 7. quia hic dicitur, quòd altitudo columnę erat triginta cubitorum: & hic dicitur, quòd capita columnarum erant quinque cubitorum altitudinis, & 3. Reg. 7. dicitur, quòd erant capitella quatuor cubitorum. G Aliquis dicet, quòd ista non sunt contraria, quia alicubi ponitur maior numerus, quàm alibi: & tamen minor nō negat maiorem. Sed tenendum est tantum fuisse numerum, quātum ponitur vbi maior est. Dicendum, quòd hoc nō stat, quia si nulla alia causa esset ponendi alicubi magis alicubi minus, esset quædam insipientia numeros tam varios designare: quia sicut dicitur. 3. Reg. 7. quòd erat columna decem & octo cubitorum posset dici, quòd erat trium cubitorum, vel nullius: & tunc nulla esset ratio, nec sensus in scriptura, nec esset opus intelligibile. Ideo dicendum est, quòd isti numeri sunt præcisi, scilicet, quòd columna esset præcisè cubitorum trigintaquinque, sicut hic dicitur. H Et etiam esset pręcisè decem & octo cubitorum, sicut designatur tertio Reg. 18. Causa tamen, quare numeri variantur, & quomodo possint stare, quærenda est. Et dicendum, ꝙ columna quælibet istarum duarum componebatur ex quatuor partibus, scilicet, base, & stipite, capite, & capitello: & ista coniuncta efficiebant columnam: & istorum simul sumptorum altitudo erat cubitorum trigintaquinque: & sic accipitur hic altitudo columnæ. Partes columnę habebant diuersas magnitudines. Nam stipes columnę, qui propriè vocatur columna habebat decem & octo cubitos altitudinis: & sic accipitur altitudo columnę. 3. Reg. 7. Capitellum verò erat quinque cubitorum, vt patet hic, & 3. Reg. 7. I Basis autem erat altitudinis octo cubitorum, de qua non legitur hic, nec in libris regum, nec alibi quantæ fuerit altitudinis: necesse est tamen dici eam fuisse altitudinis cubitorum octo ad complendum triginta quinque cubitos, quos dicitur hic habuisse columna in altitudine cum altitudine aliarum partium: de qua expresse ponitur in litera. Sed obijcietur, quia hic dicitur, quòd caput columnę erat cubitorum quatuor. Dicendum, quòd quælibet columna super stipitem suum habebat duo capita superposita vnum super alterum, & vnum erat grossius altero. Illud verò quod erat in parte inferiori positum immediatum super columnam erat grossius altero, quod super illud erat. Et illud quod erat infra vocabatur caput, qa erat grossius, & erat minoris altitudinis, scilicet, cubitorum quatuor. K Quod verò erat superius erat minoris grossitiei, & maioris altitudinis, scilicet, quinque cubitorum: & ista vocabatur capitellum, quia erat minoris grossitiei. Ista differentia seruatur aliqualiter. 3. Reg. 7. Sed hic non seruatur, quia aliquando vocatur idem caput, & capitellum, vt patet in litera. Secundùm veritatem debet vocari capitellum, & non caput: sed in nomine non multum differt, cùm veritas cognoscat. Sed aliquis dicet, quòd distinguere capita, & capitella in qualibet columna ad complendum trigintaquinq; cubitos altitudinis in columna qualibet super decem & octo, quos dicitur habere. 3. Reg. 7. est fictitium, & videtur magis à nobis fictum propter necessitatem respondendi,

Columna ex quatuor constat.

dendi, quàm propter veritatem. Dicendum, quòd nõ stat, sed secundùm veritatem oportet poni in qualibet columna caput, & capitellũ. Primò patet ex eo quod habetur 3. Reg. 7. vbi dicitur, quòd caput colũnę erat cubitorum quatuor, & capitellum erat cubitorũ quinque. Si tamen idem esset caput, & capitellum, non poneretur mensura diuersa altitudinis ipsorum. Secundò patet, quia sequenti cap. fit mentio iterum de columnis: & dicitur, quòd posuit super columnas Epistilia, & capita. Ergo duo erant, quæ superponebãtur cuilibet columnæ. Vocantur Epistilia ipsa capita, quæ ponebantur immediatè super columnam ab epi quod est supra, & stolon, quod est longum, quasi super longitudinem columnę positum. Capita vocantur ipsa, quæ sunt capitella in summitate totius columnę, ideo oportet omnia hæc distingui in columna ex necessitate literæ. De base autem dicet aliquis, ꝙ est fictio, quia non reperitur scriptum de illa alicubi. Dicendum, quod non est fictio, quia manifestum est, quod quęlibet columna debet habere basim, cùm fundamẽtum columnæ semper latius esse debeat, quàm stipes columnæ, vt benè coaptetur pauimento: & vt non immergatur columna terræ propter suam acutiem, & illud latum super quod fundatur vocatur basis columnæ. De illa manifestum est, quòd aliquantę esset altitudinis: & quia nulla exprimitur, fuit conueniens, imò necessarium dici, quòd esset cubitorum octo: vt conueniret litera ista literæ, quæ habetur 3. Reg. 7. s. quia hic ponitur altitudo columnæ triginta-quinque cubitorum, & ibi decem & octo: & non possunt aliter concordari, nisi ponatur basis octo cubitorum: vt patet ex dictis supra.

Epistilia quid.

Quę fuerit magnitudo, figura, & situs columnarum.
Quęstio XXIIII.

QVAERITVR vlterius, circa magnitudinem, & figuram, & situm istarum columnarum. Et dicit Nicolaus, & historia scholastica, & multi alij, quòd in latere atrij sacerdotum erãt multæ columnæ paruæ ad pulchritudinem: & inter illas erant istæ duę magnæ: & ob hoc de illis fit mentio in speciali. Erat namq; atrium sacerdotum ante templum ad partem orientalem: & inter ipsum atrium, & parietem orientalem templi erat spacium medium, quod vocabatur porticus, vel vestibulum. Et sic cùm istę duæ columnæ essent in latere atrij sacerdotum, dicebantur esse in vestibulo templi. Et acceperunt nomina specialia istę duæ columnæ propter suam famosam pulchritudinẽ. Stipes autem columnæ cuiuslibet erat æqualis in latitudine, & ambitu in omnibus partibus, sicut est in lancea, & non terminabatur in acuto, ita quod in medio esset grossior. Erat autem ambitus cuiuslibet columnæ duodecim cubitorum. 3. Reg 7. & linea latitudinis secundùm regulam diametri, & circuli erat quasi cubitorum quatuor non completorum. Et isti stipites columnarum, secundùm quod volunt doctores nostri, non erant plani, sed baliculati in superficie habentes in circuitu canales cauationis quatuor digitorum, sicut fit in hastilibus tornorum, & lignorum quibus deprimitur, & eleuatur lapis premens vuas in torcularibus. Dicunt etiam, quod non erat quilibet stipes solidus per totum: quia tunc esset tanti ponderis, vt portari non posset. Sed erat stipes concauus interius, & grossities labiorum columnæ erat parum plus, quã quatuor digitorum, & tota alia densitas interior erat vacua. Istud est rationabiliter dictum: quia istę columnæ non erant factæ ad sustinendum aliquod pondus, sed ad pulchritudinem solam: vt declaratum est supra penultima quæstione: & tamen ad ostendendum

A dum pulchritudinem tantum proficiebat, quòd esset columna vacua, sicut solida: ideo esset vacua, vt inutiliter non expenderetur tanta moles ænea. Secundò & efficacius, quia si essent columnæ istę solidę nõ possent moueri de loco ad locum. Nam cùm quis considerauerit columnam decem & octo cubitorum lõgitudine, & in ambitu duodecim cubitorum, reperiet quòd talis columna si fuerit solida de ære, quòd nulla virtute hominum portari poterit de loco ad locum ꝑ magnam distantiam, & tamen columnæ istæ portatæ fuerũt de quodam campo apud Iericho in Ierusalem. Nam istas columnas, & omnia vasa ænea fudit Hiram apud Ierichο in terra argilosa apud Sarthan, vt patet 3. Reg. 3. & sequenti cap. Et tamen Ierichο distat à Ierusalem

B quasi per nouem leucas, vt patet in libro de Situ Terræ Sanctę. Ideo si columnę istę fuissent solidæ pœnitus non potuissent portari de loco ad locum, vt locarentur in Ierusalem ante fores templi: & tamen portatæ sunt, ideo erant inanes interius. Quælibet istarum columnarum locabatur super vnam basim, cuius latitudo erat maior, quàm columnæ, sicut fit in omnibus basibus columnarum lapidearum, vel metallinarum: cuius ambitus, vel latitudo quantum contineret, nec scriptum est, nec constare potest. Altitudo autem erat cubitorum octo, & licèt nõ scripta sit, tamen necesse est, quòd tanta fuerit, vt probatum est præcedenti quęstione. Super stipitem columnæ ponebatur caput eius quod erat altitudinis cubitorum

C quatuor 3. Reg. 7. & ista capita columnarum in parte illa, qua coniungebantur columnis erãt eiusdem magnitudinis cum eis: sed superius dilatabantur ad modum floris lilij, qui in parte inferiori acutus est, & supra dilatatur. Et super istam dilatationem, in qua terminabatur caput columnæ ponebatur capitellum. & inferior pars capitelli aptabatur capiti, ita vt essent eiusdem grossitiei, & viderentur esse idem caput columnę continuatum. Et post istam continuationem capitis, & capitelli aliquantulum supra in ipso capitello erat quædam dilatatio per modum circuli cuiusdam, & super illum circulum erant malogranata centum posita per gyrum per dictum circulum, & alia cẽtum infra dictum circulum posita eodẽ ordine, & ista erant

D dependentia, ita vt mouerentur, facta quidem de ære. Super istum circulum, & ducenta malogranata iam dicta erat quędam eleuatio ipsius capitelli, siue extensio strictior ascendens quasi vsque ad medium altitudinis capitelli, & diuidebatur in septẽ portiones ęquales per septem lineas circulares subtiles in circuitu columnę, siue capitelli: & erat quęlibet illarum perforata in circuitu subtili multis foraminibus secundùm varias figuras, sicut solet fieri in ostijs lanternarũ ęrearum, vt lumen appareat. Et quia tam stipites columnarum, quàm capita, & capitella erant interius vacua: lumen transiens per foramina illa circumquaq; ostendebat pulchritudinem illius operis. Super istas portiones propę medium capitelli erat alia dilatatio circu-

E laris omnino similis prędictę, & ibi erant centum malogranata sub circulo pendentia, & centum pendentia super circulum, & desuper erant alię septem portiones perforatę, sicut prędictę omnino, sed erant strictiores, quia capitellum semper stringebatur cõtinuè ascendendo, & terminabatur in cono stricto: & in summitate erat quidam flos ęneus, quasi lilij ad pulchritudinem, cuius figura tam secundùm Latinos, quàm Hebręos alia posita est 3. Reg. 7. in comentonis. Istę portiones supra positę vocantur retiacula: eodem capitulo, eo quod opus illud erat varijs foraminibus figuratum ad modum retis. Etiam vocabantur versus, quia erant continuę, & rectę istę portiones, sicut lineę versuum. Et sic vocantur septena versuum

retia-

retiacula, tertio Regum septimo. Et sic erant quatuordecim retiacula, siue quatuordecim versus retiaculorum: & erant quadringenta malogranata apud duos circulos capitelli, supra, & subtus pendentia.

Quis fuerit numerus malogranatorum, quæ erant in capitellis columnarum. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius, circa numerum malogranatorum, quæ erant in istis capitellis columnatorum, quia variè ponitur numerus iste. Nam hic dicitur, quòd erant malogranata centum, & sequenti capitulo, dicitur, quòd erant quadraginta: & hic ponuntur plura tertio Regum septimo, scilicet, ducenta, & etiam sequenti capitulo, dicitur, quòd erant septem retiacula. Ad primum dicendum, ꝙ hic, & sequenti capitulo, & tertio Regum septimo, concordat litera: licèt videatur dissonare hoc modo. Nam sequenti capitulo, litera nostra erat corrupta, quia vbi ponuntur quadraginta malogranata deberent poni quadringenta: & iste non fuit error Ieronymi: quia ipse transtulit quadringenta, sicut in Hebræo habetur, vt patet intuenti literam Hebraicam: sed errore librariorum factum est propter similitudinem nominis: & concordat literæ, quæ habetur tertio Regum septimo, vbi ponuntur ducenti ordines malogranatorum, & ducenti ordines continent ad minus quadringenta malogranata: quia in quolibet ordine sunt duo malogranata. Hic autem in litera dicitur, quòd erant malogranata centum mixta catenulis, quia vt declaratum est præcedenti quæstione duo circuli erant in capitello quolibet, & in quolibet circulo erant ducenta malogranata, scilicet, centum sub circulo pendentia, & centum supra circulum. Hic autem ponitur de centum malogranatis, qui erant in vna linea sub circulo, vel supra circulum, & intelliguntur alia trecenta malogranata, quæ erant in alijs tribus lineis eodem modo. Totum autem hoc colligitur tertio Regum septimo, vbi expleto opere columnarum recapitulantur quasi, quæ dicta sunt. Et dicitur: perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum super capitella columnarũ duos, & retiacula duo, vt operirent duos funiculos, qui erant super capita columnarum: & malogranata quadringenta in duobus retiaculis. Funiculi capitellorum vocantur arculi duo apud quos pendebant malogranata quadringenta, sub quolibet circulo centum, & totidem super illum: & alia ducenta apud alium circulum. Et sic dicit, quòd erant quadringenta malogranata in duobus retiaculis, idest, in quolibet capitello erant quadringenta malogranata in duobus retiaculis, idest, sub duobus retiaculis. Vocatur hic vnum retiaculum vna congregatio septem retiaculorum: & in quolibet capitello erant duo circuli, & in quolibet circulo ducẽta malogranata: & super circulum quemlibet septem retiacula. Ad aliud cùm dicitur, quòd sequenti capitulo, ponuntur duo retiacula, & tertio Regum septimo, septem retiacula. Dicendum, quod retiaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro versu continente figuram retis, vel foraminis. Alio modo pro ordine, vel congregatione retiaculorum. Accipiendo primo modo dicendum, quòd erant quatuordecim retiacula, quia erant quatuordecim portiones perforatæ ad modum retis: & quælibet vocabatur versus, vel retiaculum. Et ista quatuordecim retiacula, vel versus erant in duabus congregationibus: nam in vna erant septem versus, & in alia totidem: & hoc patet tertio Regum septimo, scilicet, septena versuum retiacula: & tamen septena ordinem signat, & non potest conuenire, nisi quatuordecim retiaculis ad minus, quia aliàs diceretur septem versuum retiacula, & non septena.

Retiaculũ dupliciter

F Accipiendo secundo modo erant duo retiacula, q̃a erant duę congregationes retiaculorũ: & in qualibet erant septem versus, & hoc accipitur sequenti capitulo: nam istud etiam accipitur tertio Regum septimo: nam prius ponuntur septena versuum retiacula, & postea cùm recapitulantur, quæ dicta fuerant subditur: perfecit columnas duas, & funiculos capitellorum super capita columnarum duos, & retiacula duo: ecce qualiter vocantur ibi duo retiacula solum, sicut sequenti, idest, duo ordines retiaculorum. Circa istas columnas, & capitella eorum manent adhuc duo, vel tria dubia, quæ declarabuntur sequenti capitulo, cùm agetur de capitellis, & epistilibus.

G

Quomodo potest stare, quòd fecit quasi catenulas in oraculo, & supposuit eas columnarum capitibus, cùm columnę in oraculo non essent.

Quęstio XXVII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd fecit quasi catenulas in oraculo, & supposuit eas capitibus columnarum, quomodo possit stare, quia manifestum est, quòd istæ columnæ quorum capitibus suppositæ erant catenulæ non erant in oraculo, idest, in Sancto Sanctorum, sed extra templum in porticu. Aliquis dicet, quòd fortè erant aliquæ columnæ in Sancta Sanctorum, quorum capitibus suppositę

H erant istæ catenulæ. Dicendum, quod non stat: quia in Sancta Sanctorum nullæ columnæ erant: quia ibi nihil erat, nisi arca fœderis, & duo Cherubim de lignis oliuarum, vt colligitur supra ĩ litera, & tertio Regum sexto, & septimo. De columnis autem nihil dicitur, nec erant vtiles ad aliquid. Item patet efficatius, quia dato, quòd columnę aliquę essent in Sancta Sanctorũ, tamen saltem non poterant esse istę, de quibus hic dicitur. Nam istę erant in porticu sanctuarij cùm dicatur ante fores templi duas columnas, & cętera. Et istę sunt quorum capitibus suppositæ erant catenulæ, vt patet hic. Ergo non poterant esse in Sancta Sanctorum. Aliqui de nostris respondent communiter, quòd istæ columnę catenularum non erant in Sancta

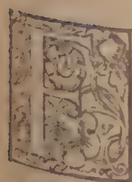
I Sanctorum: sed in porticu templi ante fores, & tamẽ ibi existentes dicebantur esse in oraculo. Nam oraculum propriè signat propiciatorium, quod est coopertorium arcę. Et vocatur sic, quia inde Deus respondebat in voce, et responsa vocaliter data vocantur oracula, quasi ore prolata. Et inde ampliat istud nomen, et vocatur interdum oraculum ipsa domus Sancti Sanctorum: vt patet 3. Reg. 6. vbi vocantur ostia oraculi ipsa ostia Sancti Sanctorũ. Et inde dicunt, ꝙ ẽt extenditur ad signãdũ domũ exteriorẽ tẽpli, in qua erãt vasa sacra ad ministrandũ, et intrabãt in illa quotidie sacerdotes. Et inde dicunt magis extendi nomẽ ad signandum porticũ tẽpli, qđ erat ante templũ. Et sic columnę existentes in porticu tẽpli dicebant esse in oraculo.

K Sed dicendũ, ꝙ iste modus loquẽdi nõ ꝯuenit, q̃a oraculum reperitur ꝑ ipso ꝓpiciatorio, vel ꝑ domo Sãcti Sanctorũ. Et tñ ꝑ domo exteriori, et ꝑ porticu non legitur poni; potissimè, q̃a p istum modũ ampliandi extẽderet oraculũ ad signãdũ ẽt illa, q̃ eẽnt extra sanctuarium in locis ꝓphanis: q̃a illa sunt coniuncta sanctuario, sicut dom⁹ exterior tẽpli vocaret oraculũ ꝓpter Sancta Sanctorum: et porticus templi ꝑ templũ, cui coniungitur. Dicendum igitur, ꝙ difficultas ista ꝓcedit, q̃a illa determinatio. s. in oraculo non refertur ad columnas, sed ad catenulas. Et est sensus, ꝙ istę catenulę, q̃ suppositæ fuerunt capitibus columnarum, erant quasi catenulæ, quæ erant in oraculo etiam in Sancta Sanctorum. Nam

Determinatio.

Nam domus sancti sanctorum erat de lapidibus, sicut domus exterior, & super lapides erant tabulæ cedrinę, & abiegnæ: & illę erant opertæ laminis aureis, & in tabulis, & laminis erat figura palmarum, & cherubim: supra in litera, & 3. Reg. 6. Etiam essent ibi aliæ figuræ, & inter illas erant figuræ catenularum, & ad modum illarum figurarum aliàs catenularum, erant etiã catenulæ sub capitibus columnarum: differebant tamẽ in materia, quia quidquid erat in columnis, erat de ære: cùm ipsę essent æneæ. Quæ autẽ erant in sancta sanctorum in superficie parietum pauimẽti, & tecti erant de auro purissimo, vt patet 3. Reg. 6.

CAPITVLVM IIII.

FECIT quoque altare æneum, viginti cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.

Fecit quoque. In præcedentibus dictum est de ædificatione templi. Hic agitur de vasis sacri ministerij: & diuiditur in duo, quia primò ponitur omnium vasorum fabricatio. Secundo quædam dictorum recollectio, ibi. *Fecitque Salomon omnia vasa*. Prima in duas, quia primò agitur de vasis atrij. Secundò de quibusdã vasis templi, nam quędam erãt vasa atrij, scilicet in parte exteriori, vt altare holocaustorum, luteres, & sedes luterum: & quædam vasa templi, vt candelabra mensæ, Hidriæ, & alia pro huius ministerijs. Secunda, ibi. *Fecit autem & candelabra*. De vasis atrij primò determinatur. Erant autem ista tria vel quatuor, scilicet altare holocaustorum: mare ęneum cum bobus, luteres cum sedibus suis: de mari patet ibi: Mare etiam fusile. De luteribus patet ibi. *Fecit quoque conchas*. Circa primum quæritur, an ea quæ habentur hic habeant ordinem continuatum ad pręcedentia. Et an facta fuerint quę habentur hic pauco tempore post pręcedentia vel multo. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continu⁹ secũdùm tempus, vel secundùm rõnem. Et dicitur hoc, quia templi ędificatio habetur pręcede. cap. Fuit autem eodem tempore ędificatio templi, & vasorum, & non constat, an ędificatum fuerit totum templum postquàm inciperet fabricatio vasorum, vel fuerit simul vtraque. Et potius credendum est, quòd fuerit simul vtraque saltem quãtum ad aliquod tempus: & tamen licèt fuerit secundùm tempus simul, secundum rationem erat prior ædificatio templi quàm vasorum constructio, cùm vasa deberent esse in templo ædificatò. Et licèt tempus fuerit idem, quia tamẽ res erãt distinctę, & nõ poterat dici simul vtrũque: dicidebuit pri⁹ de templi ędificatione per se, deinde de vasis. Ad secundum dicendum, quòd inter præcedentia, & hæc non fuit aliquod tempus medium, nam ędificato templo non cessatum est aliquanto tempore ab opere, & ꝙ postea contruerentur vasa, sed potius simul facta sunt ambo. Et tamen enarratur prius de fabricatione templi quàm vasorum propter causam dictam. Circa primum dicitur. *Fecit quoque altare æneum*. Istud erat altare holocaustorum quod fuit ęneum. s. totum de ęre. Nam altare thymiamatum altare aureum vocabatur: quia erat opertum laminis aureis super ligna setim. Exo. 30. Et variauit nunc Salomon à priori altari holocaustorum, quia illud erat de lignis setim opertis laminis æneis. Exo. 27. Istud autem fuit totum æneum, cuius causa ponetur infra in quadam q̃stione.

A *Viginti cubitorum longitudine*. Quadratũ erat altare quantum ad superficiẽ superiorem planã, & magnę quantitatis maioris quidem, quàm fuerit altare in tabernaculo Moysi, de quo dicetur infra in quadã quęstione. *Et decem cubitorum altitudinis*. Scilicet à pauimento vsq; ad superficiem suam superiorem planam, in qua ponebantur carnes sacrificiorum, erant decem cubiti. Et differt altare Moysi ab isto, quia illud erat in longitudine cubitorum quinque, & totidem latitudine, & altitudine cubitorum trium. Exo. 27. Istud autem quantum ad dimensionem excedit illud.

Altare holocaustorum ad quid erat.
Quæstio I.

B QVAERITVR Primò circa istud altare, ad quid erat. Respondendum, ꝙ in templo domini erant duo altaria ad sacras ministrationes. s. altare aureũ, & altare ęneũ Et ista duo fuerunt in tabernaculo Moysi. Exo. 27. & 30. Ista ẽt duo fuerunt in tẽplo Salomonis, cũ oẽs ministrationes, q̃ fiebãt in tabernaculo Moysi, fierẽt in tẽplo Salomonis, & adhuc plenius, & honorabilius quã in tabernaculo Moysi. Erant tñ ista duo altaria ad duas principales ministrationes sanctuarij, s. ad sacrificia, & ad cremãda thymiamata: ideo ambo essent in templo Salomonis. Istud autem altare, de quo hic, successit loco illius, de quo habetur Exo. 27. De altari autem thymiamatum nihil dicitur hic. Et tamen etiã fuit in tẽplo Salomonis, cũ ibi ministraretur quo-
C tidie in illo cremando thymiama. Maxime quia licèt non dicatur de illo tã expresse, sicut de isto altari ęneo, tamẽ aliquid dr̃, vt patet inf. in litera, s. fecit Salomon oĩa vasa domus dñi, altare aureum, & mensas. De isto altari ęneo dicendum, ꝙ erat ad sacrificia facienda in eo: nam ministratio sacra maximè frequentata in sanctuario erat offerre sacrificia, cũ sacrificia necessaria offerentur saltem quotidie bis, scilicet mane, & vespere, et sacrificia spontanea interdum offerebantur per totum diem, eo quòd erant tria genera sacrificiorum. s. holocausta: hostię pacificę: & victimæ pro peccato, de quibus latè declaratum est supra 2. in quibusdam quęstionibus, offerebantur oĩa in illo. Nec licebat cuiquã de Israelitis offerre sacrificia alibi, nisi sup altare illud:
D vt patet Leu. 17. alioquin reus erat tanquam si sanguinem effudisset: vocabatur tamen istud altare holocaustorum per excellentiam: quia holocausta erant excellentiora inter omnia sacrificia: & ista erãt, quæ maximè frequentabantur. De ceremonijs autem oĩum sacrificiorum tam necessariorum quàm spontaneorum quomodo fiebant declaratum est supra 2. cap. in quibusdam quęstionibus, & licèt istud altare esset ad offerendum ibi omnia sacrificia: interdum tanta erat multitudo sacrificiorum, quòd non poterant omnia capi in isto altari, et offerebantur in pauimento atrij, sicut quando factum est quando dedicatum est templum, vt patet infra 17.

E *In qua parte sanctuarij ponebatur istud altare.*
Quæst. II.

QVAERITVR Vlterius circa locum istius altaris sanctuarij, scilicet in qua parte sanctuarij ponebatur, & consequenter de omnibus alijs vasis scietur. Dicendum, ꝙ templum Salomonis factum fuit ad hoc, quòd essent ibi vasa sacræ ministrationis: & sic etiam factum est tabernaculum Moysi: & ob hoc omnia vasa sacra ibi esse debebant, nisi aliquod esset tale cuius ministratio obesset honestati, vel pulchritudini sanctuarij, quia tamen vasa, quę futura erant in templo non erant eiusdem honoris, fecit Salomon in sanctuario duas domos, s. domum exteriorem, & domum Sancti sanctorum. Sed in sancta sanctorũ nullũ

vas erat nisi arca fœderis: quia istud erat vas sacratissimum & maximæ reuerentię, eo quòd super propitiatorium, idest coopertorium arcæ audiebantur diuina responsa. Nume.7. Ibi autem erat loquens in forma corporis assumpti, & non erant digni mortales videre illam gloriam, vel secretum: ideo non debuit arca esse in parte illa templi, ad quam intrarent quotidie sacerdotes ad ministrandum, sed in loco magis occulto. Et ad hoc tam in tabernaculo Moysi quàm in templo Salomonis fuit separata domus sancti sanctorum a domo exteriori. Et in isto solùm erat arca. Omnia autem alia vasa erant exterius, & omnia hęc debebant esse in prima parte, vel domo templi nisi aliquid obstaret honestati templi. Fuerunt autem ista vasa principalia quinque cum aliis vasculis suis, scilicet altare thymiamatis, candelabra, mensa propositionis, altare holocaustorum, & mare ęneum, & quodlibet istorum habebat multa alia vascula subministrātia sibi, & ibi erant vascula vbi erat vas principale cui subministrabant. Primum istorum erat altare thymiamatum, & erat in templo: quod patet, quia quando Zacharias sacerdos pater Ioannis Baptistæ cùm debuit offerre incensum ingressus est templum: & totus populus erat foris eum expectans, Luc. primo ca. Erāt autem vascula huius altaris, scilicet thymiamataria, idest vasa in quibus cōseruabatur thymiama, vel in quibus cremabatur, & alia minuta vasa: & hæc erant intra templum apud altare thymiamatum. Secundum vas principale erat candelabrum. Et etiam erat intra templum, & erant multa candelabra quàm decem: vt patet infra in litera: & 3. Reg. 7. & præcedenti lib. 28. cap. & habebat candelabrum multa vasa. s. hidrias, in quibus seruabatur oleum ad cremandum in candelabris, & forfices ad tollendum lychnum, quæ vocantur interdum emunctoria: & vasa, in quibus extinguerent, quæ emuncta erant: Oīa hæc de auro erāt et in sanctuario erāt iuxta ipsa cādelabra, & sacerdos introibat quotidie bis mane & vespere ad locandū lucernas in cādelabris qñ intrabat ad cremandum thymiama in altari. Exo.30. cap. Tertium erat mensa propositionis, in qua erant panes propositionis: & ista erat intra templum, vt patet infra in litera: & non solū ista, sed etiam multæ alię mensę, super quas reponebantur, & vasa ad ministrandum in eis. Quartum vas erat altare holocaustorum siue æneum: & istud erat extra templū in atrio eius, in illo atrio quod vocabatur atrium sacerdotum. Causa huius fuit prima propter immunditiam sanguinis: nam quandocunque offerebantur sacrificia fundebatur sanguis animalium ad basim altaris, vel super parietes eius, & sic pauimentum in circuitu reddebatur immundum. In templo tamen pauimentum erat opertum laminis aureis, & parietes, & tectum, ita vt nihil videretur, nisi aurum 3. Reg. 6. Ideo inficeretur tota illa pulchritudo tanta sanguinis effusione. Secunda immunditia erat ex fumo exhalante, quia in altari holocaustorum cremabātur carnes, & adipes, & ex tali combustione exhalat grossissimus fumus, qui inficeret parietes domus, & tectum, oīaque fusca redderet per quotidianam exhalationē, & sic pulchritudo tēpli esset inutilis, quæ tāta erat, ꝙ tota domus operta esset auro. Tertium propter periculum, quia interdum fiebat tantus ignis in altari, ꝙ flamma eius ascenderet vsque ad tectum domus, & cremari posset. Patet hoc, quia magnitudo altaris erat viginti cubitorum in longum, & totidem in latum: & interdum tota illa magnitudo replebatur igne, & carnibus. Imò interdum non capiebatur ignis in altari, & hostiæ, & oportebat cremari carnes in pauimento, sicut factum est infra 7. Posset ergo tantus ignis flammam emittere vsque ad templi tectum, quia altitudo tecti tēpli erat cubitorum tri-

F ginta 3. Reg. 6. de quibus subtrahantur decem cubiti, quia erat altare cubitorum decem altitudine supra in litera: manebant decem cubiti, & per illos poterat eleuari flamma, & sic cremaret templum: & liquefaceret laminas auri, quæ erant in tecto, & parietibus. Quartum erat & potissimum, quia dato ꝙ Salomon voluisset ponere altare holocaustorum in tēplo non caperetur: nam longitudo altaris viginti cubitorū erat, & latitudo totidem, vt patet in litera. Latitudo tñ templi etiam erat solùm viginti cubitorum, ideo non caperetur altare in templo, sed necesse erat poni foris in atrio ei⁹, sic dicitur sepra primo, quòd altare æneum erat ante tabernaculum domini, s. extra ante portam eius, & non interius. Habebat autem istud altare mul-
G ta vasa in quibus subministrabatur ei: & quędam erant aurea, & quædam argentea, scilicet acetabula, cyathi, phialæ: & multa alia ad fundenda libamina. Exo.25. Et ista non erant apud altare ipsum in atrio, sed custodiebantur intra templum super mensas aureas, de quibus infra in litera, & 3. Reg. 7. vel potius custodiebant extra tēplum in exedris à Leuitis, qui erāt thesaurarij. Nam quidā de Leuitis thesaurarij erant, vt colligitur præcedenti lib. 26. ca. Alia erant vasa ęnea, quibus subministrabantur in eo ad ignem, & cineres, & carnes. s. lebetes, fuscinulæ, tridentes, ignium receptacula, forcipes & similia. Nam lebetes erant ad suscipiendos cineres: fuscinulæ ad mouendum carnes sacrificiorum in olla. Forcipes ad mouendum prunas in altari. Igniū
H receptacula ad ponendum in eis prunas, vt portarētur intra tabernacula ad ponendum, & cremandum super eas thymiama in altari thymiamatum: de his Exo. 27. omnia hęc vasa ænea erant 4. cap. et pendebant de cornibus altaris, vel custodiebantur apud illud. Et ista vasa nunquam introferebantur in templum, nec ponebantur in thesauris templi propter immunditiam eorum, cùm ministraretur ad res immundas cum eis. s. ad cinerem, prunas, et carnes coctas. Quintum vas pręcipuum erat marę ęneum, et luteres, quia in vtrisque continebatur aqua. De luteribus tamen dicendum est, ꝙ erant potius vasa subseruientia altari holocaustorum, eo ꝙ carnes sacrificiorum lauabantur in illis: vt patet infra in litera. Et etiam isti luteres debebant esse extra
I templum in atrio iuxta altare, cùm carnes offerendę lauarentur ibi, etiam quia immunda ministratio erat lotio istarum carnium propter sordes carnium, et non debebant tales ministrationes fieri in templo vbi erat plenissima munditia. De mari ęneo dicendum quòd soli sacerdotes lauabantur in eo cū ministraturi essent, sicut lauabantur in labro æneo, quod fecerat Moyses quādiu durauit tabernaculum Moysi. Exo.30. Et quia ministratio istius vasis erat generalis. s. quòd quandocunque ministrarent sacerdotes lauandi erant, nō debuit esse vas istud intra templum: quia tunc cogeretur sacerdos quilibet intrare templum, antequam lauaretur, et sic esset immundus quando intraret, quod nō decebat: patet ergo, quę vasa posita erant intra tem-
K plum, et quę non, et propter quam causam.

Quare istud altare factum est ęneum cùm prius esset de lignis setim. Quęst. III.

QVAERITVR vlterius circa istud altare, quare factum est nunc ęneum cùm prius esset de lignis sethim, Exo.27. Dicendum, quod altare, quod fecerat Moyses etiam vocabatur æneum: vt patet supra primo. Et tamen erat differentia inter istud, et illud quia altare qđ fabricauit Moyses fuit de lignis setim. s. quatuor latera eius, & desuper erat opertū laminis aureis ī modū retis, vel craticulæ. Exo. vigesimoseptimo. Istud

istud autem altare erat totum æneum. Nam in fabri-
catione huius non dicitur, nisi ꝙ fecit altare æneũ. Ra-
tio differentiæ est: quia altare æneum rectius erat quã
quod de lignis setim, & tñ propter necessitatẽ factum
est tẽpore Moysi de lignis setim. Nũc autem cessante
necessitate illa tempore Salomonis factum est altare
de ære. Quod aũt rectius esset de ære totum fieri quã
de lignis, patet ex duobus. Primò propter honorẽ. Nã
honorabilius erat altare fieri de ære Corintho lucenti
sicut aurum, quàm ꝙ fieret de lignis, quæ est materia
rudior, & minoris pretij. Secundò ex vtilitate: nã ma
gis, & securius conseruari poterat altare factum de ęre
quàm de lignis. In altari namq; isto erat semper ignis:
& interdum erat ignis valde magnus, ita vt vix excu-
sari posset interdum, quin cremaretur lignum. Cùm
autem esset totum de ære, nõ erat aliquod periculum
combustionis. Quod autem propter necessitatẽ factũ
fuerit tempore Moysi altare istud de lignis patet, quia
si fieret totũ de ęre, fieret importabile propter grauita
tẽ, cũ esset quinq; cubitorum longitudine, & totidem
latitudine, & altitudine trium cubitorum Exo. 27. Et
potissimè, quia portandum erat humeris hominũ. Nã
iusserat Deus, vt Chaathitæ, qui portabant vasa sacra,
portarent ea humeris, & non darẽtur eis plaustra, sicut
Gersonitis, & Meraritis, Nume. 7. & ob hoc factum est
altare totum de quatuor tabulis setim: & in superficie
tabularum erant affixæ laminæ æneæ. Et adhuc, vt nõ
essent tanti ponderis illæ laminæ perforatę fuerunt in
modũ retis, iõ dicebatur esse craticula super altare. s.
super tabulas altaris. Nunc autem cessauit necessitas
tempore Salomonis, quia iã non erat portandum san-
ctuarium de loco ad locum, sicut dixerat Dauid præ-
ced. lib. 23. cap. ideo poterat fieri altare totũ de ære vel
de quacũq; alia materia quantũcũque põderosa: quia
istud nihil obstabat ad aliquid, qđ fieri deberet ĩ altari.

Quę fuerit figura istius altaris.
Quęst. IIII.

QVAERITVR vlterius, circa figuram istius al-
taris. Dicendum, ꝙ superficies sua superior, in
qua erant sacrificiorum carnes, & ignis, erat quadrata
longitudine cubitorum viginti, & latitudine totidẽ.
Altitudo autem erat cubitorum decem, & in hoc de-
ficiebat illud corpus à plena quadratura, vt vocaretur
corpus regulare exacedron, sicut est taxillus. Figura
autem altaris prioris quod fecerat Moyses non erat ta
lis, nec proportionalis. Nã longitudo illius erat quin
que cubitorum, & latitudo totidem, altitudo aũt erat
trium cubitorum Exod. 27. cap. deficiebat etiam figu-
ra illius a figura istius, quia illud erat factum de qua-
tuor tabulis setim in quatuor lateribus in gyro: supra
aũt & infra non erat aliqua tabula: Causa huius erat
triplex, prima quia si poneretur aliqua tabula supra ẽt
si operiretur laminis aureis cremaretur, cũ semper es-
set magnus ignis in altari, & calefacta, & ignita lami-
na ænea calefieret, & cremaretur tabula. Secunda fuit,
quia istud altare erat vacuum interius: & cũ locandum
esset alicubi, implebatur terra vsque ad summum, &
in superficiæ terræ ponebantur prunæ, & carnes, & nõ
pertingebant ad parietes altaris, & sic non cremaban-
tur. Et cùm mouendum esset altare, euacuabatur ter
ra illa, & portabatur ipsum altare. Si autem esset alta-
re supra, & infra tabulis opertum sicut in lateribus, nõ
posset repleri terra & euacuari: ideo debuit supra, &
infra non habere tabulas, sed solũ in lateribus. Tertia
causa fuit propter grauitatem tollendam, quia si esset
opertum tabulis supra & infra, esset grauius ad portan
dum, presertim cùm portandum esset humeris homi
num: ideo cũ sufficerent quatuor tabulæ laterales, nõ

A debuit poni tabula aliqua superius, nec inferius. De al-
tari quod factum est nunc pro templo Salomonis, [...]
cus fuit, quia habuit quinque superficies, s. quatuor la-
terales, & vnam superiorem. Quatuor laterales erant
de ære de laminis grossis, sicut erat altare tabernaculi
Moysi de tabulis ligneis. Habebat etiam partem su-
periorem planam æneam, in qua ponebantur carnes
sacrificiorum, & ignis, & interius erat concauum istud
altare, quia nõ expediebat tantam molem solidam fa
cere de ęre, quia expenderetur magna copia ęris inuti
liter: sed in concauitate interiori erant lapides, quasi es-
set interius aliud altare factum quadratum ad formã
altaris ęnei, & incrustabatur vnum in altero sicut gla-
dius in vagina. Erant tamen lapides isti impoliti: quia
B Deus iusserat, quòd si fieret altare de lapidibus, non tã
gerentur ferro, quia alioquin contaminarentur, Exo.
20. Causa autem quare facta est superior ęnea, & non
mansit ibi superficies de terra fuit propter causas con-
trarias tribus superioribus, quę concurrerunt in altari
Moysi. Prima, quia non cremaretur ibi aliqua ta-
bula, etiam si operiretur pars superior ære, cũ non
esset ibi aliqua tabula, sicut ponenda erat in altari
Moysi: sed de ęre puro facta est superficies superior si
cut quatuor latera in gyro. Secunda fuit, quia altare
istud nõ erat mouendum de loco ad locum, imò nec
implendum terra, nec euacuandum, sed semper mã-
surum erat in eadẽ habitudine: ideo licèt haberet par-
tem superiorem opertam tabula ęnea, non obstabat si
C cut in altari Moysi, quod sępe implendum, & sępe eua
cuandum erat. Tertia causa, quia istud altare nõ erat
portandum in via, ideo quantęcunque grauitatis esset,
non obstabat, nec quid omittendũ erat in eo fieri pro-
pter grauitatem. In altari autem Moysi multa omit-
ti debuerũt propter grauitatem, ideo istud operiri de-
buit lamina ęnea pura.

Quomodo licuit istud fieri de ęre, & altare Moysi fieri de lignis setim, & operiri de laminis ęneis, & aliud laminis aureis.
Quęst. V.

QVAERITVR vlterius, quõ licuit fieri istud al-
tare de ære, & altare Moysi de lignis setim, & o-
D periri laminis ęneis, & aliud altare thymiamatum fie-
ri de lignis setim, & operiri laminis aureis, Exod. trige-
simo. Nam Deus iusserat, quòd si aliquod altare si-
bi fieri deberet, fieret de terra: vel si de lapidib⁹ fieret,
illi essent impoliti, quia si eleuaret gladius super lapi-
des, pollueret altare. Exod. 20. Dicendum quòd de al-
tari thymiamatum aliter respondẽdum est quàm de
altari holocaustorum. Nam lex illa intelligitur de al-
tari holocaustorum, in quo aliqua sacrificia offerebã-
tur, vt colligitur ibidem: altare autem thymiamatum
non erat pro sacrificiis, ideo poterat fieri de quacun-
que materia non obstante lege illa. De altari holocau
storum respondent quidam, ꝙ verum est, quòd nõ po
terat fieri nisi de terra, vel lapidibus impolitis, & sic di-
E cunt fuisse altare, quod fecit Moyses, & altare, quod fa
ctum est nunc in templo Salomonis. Nam altare Moy
si erat inane, & concauum. Exo. 27. & intra tabulas la-
terum replebatur terra, quando locandum erat, & ma
nebat semper sic, quousque mouerentur castra, & tũc
euacuabatur, & portabatur: vt declaratum est præcedẽ
ti quæstione: & sic altare illud erat de terra. De altari
isto Salomonis dicunt, quòd erat de lapidibus impo-
litis: qa licèt esset opertura ei⁹ de ęre supra, & ad latera:
tamen infra æs erant lapides, quasi esset aliud altare
de lapidibus: & sic diceretur, quòd illi lapides erant
impoliti: erãt tñ calce leuigati, vt superficies exterior
plana esset. Sic factum fuit de altari, quod iussit Deus
fieri in monte Ebal, quando confirmata est lex de[...]

ptus est ibi Deuteronomius, scilicet quòd fieret de lapidibus, quos ferrum non tetigerat, & quòd calce leuigarentur Deut. 27. & sic videbitur impletum præceptum illud, quòd fieret altare de terra vel de lapidibus impolitis. Aliter responderi potest, & melius, quòd non oportet dicere, quòd poneretur aliqua terra vel lapides in altaribus istis ad complendum præceptum illud, quia illud intelligitur quandocunque fieret altare aliquod in loco licito sine aliquo speciali mandato Dei: vel dato quòd mandaret illud fieri, quòd nõ specificaret materiã, quia tunc debebat fieri de terra, vel lapidibus. Ista tamen altaria, de quibus hic dr̃, Deus iussit specialiter fieri de ista materia. De altari Moysi patet Exod. 27. De altari isto patet, quia Deus dedit David figuram, & descriptionem omnium, quæ in tẽplo fabricari debebant, & ipse dedit illam Salomoni filio suo, & illam ipse tenuit, vt patet præcedenti libr. 28. capit. Et sic regula generalis data de fabricando altare de terra, vel lapidib⁹ impolitis non obstabat, quia post dationem illius Deus specialiter iussit, quòd fieret altare illud Moysi de lignis setim, & istud de ęre. Et cùm ipse Deus vtranque legem dederit, scilicet illam generalem, & istas speciales, voluit vtraque manere in suo vigore, & intelligi in suis casibus.

Quare istud altare fuit maior eo, quod fecit Moyses in deserto. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, de magnitudine istius altaris quare fuit maius quàm altare factum per Moysem in deserto. Pro quo sciendum, quòd fuit illud altare in altitudine cubitorum trium: in longitudine cubitorũ quinque, & totidem in latitudine. Exo. 27. & altare istud fuit altitudine cubitorum decẽ, longitudine cubitorum viginti, latitudine totidem. Et sic superficies quadrata, in qua ponebantur sacrificia, erat in altari Salomonis maior quàm in altari Moysi decẽ & sex vicibus. Nam cùm latitudo, & longitudo altaris

Regula Geometrica.

Moysi esset cubitorum quinq;, area plana siue superficies superior erat cubitorum vigintiquinque quadratorum. Nam ista est regula geometrica ad inueniendum aream, s. quòd ducatur vnum latus in alterum. s. minimum in maximum: & reperietur area quadrata, sed latera erant æqualia, scilicet quinque, & quinque: & ducendo vnũ in alterum efficiuntur viginti & quinque. Area autem altaris Salomonis erat quadringentorum cubitorum, quia longitudo erat cubitorum viginti & latitudo totidem, & ducẽdo viginti in viginti efficiuntur quadringenti cubiti. Causa autem quare erat maior area altaris istius quàm altare tabernaculi Moysi, erat: quia altare debebat effici magnũ ad hoc quòd caperentur in eo multa sacrificia. Si tamen solùm esset tantæ magnitudinis sicut altare Moysi, caperentur pauca sacrificia: ideo debebat fieri maius. Altare enim Moysi non debuit fieri maioris magnitudinis: quia licèt conueniens esset fieri altare maioris magnitudinis, non debebat, quia altare debebat portari de loco ad locum humeris hominum. Et si fieret maius non posset portari: ideo paruum factum est. Altare aũt templi Salomonis nõ erat portandum de loco ad locum, cùm ibi in æternum mansurum foret: ideo licet fieret magnum, nihil obstabat. Et tamen adhuc nõ erat magnum valde altare Salomonis: quia interdum tot sacrificia fiebant, quòd nõ sufficiebat ad capiendum illa ipsum altare. Sicut factum est quando Salomon dedicauit templum. Nam occidit hostias multas, scilicet vigintiduo millia boum, & centũ viginti millia ouium, siue arietum, & nõ capiebantur hostiæ in altari: ideo cremauit Salomon sacrificia super pauimentum, & alia super altare: vt patet 3. Reg. 8.

F & infra 7. cap. Aliud etiam altare maius postea factum est in templo Domini. Nam rex Achaz ad similitudinem altaris Damasci fecit fabricari aliud altare in templo Domini, & illud erat maius: vnde dicebat ipse Achaz, quòd super altare maius offerretur sacrificiũ regis, scilicet super altare illud nouum 4. Reg. 16. Erat tamen illud sacrilegum: quia contra legem factum: & tamen saltem ostendebatur ex hoc, quòd altare istud quod fecit nunc Salomon, non erat valde magnum: cùm factum fuerit postea aliud maius illo ad offerendum sacrificia.

Quomodo altare erat decem cubitorum altitudine cùm nullus homo poterat ed eam altitudinem attingere. Quæst. VII.

G

QVAERITVR vlterius de isto altari, quomodo erat decem cubitorum altitudine. Nam nullus homo poterat ad tãtam altitudinem pertingere de pauimento, vt ministraret in illo. Dicet aliquis, quòd ad istud altare ascendebatur per gradus sicut fit in altaribus nostris, & sic computando à pauimẽto vsque ad summitatem erant decem cubiti, & tamen cõputando à gradu vltimo, per quem ascendebatur vsque ad summitatem altaris non erant decem cubiti, sed fortè solũ duo, vel tres. Sed obiicietur, quòd non potest stare: quia Exo. 20. dicitur: Non ascendes per gradus ad altare meum, ne fortè reueletur turpitudo tua. Dicendum quòd verum est, quòd non ascendebatur ad
H altare Dei per gradus: ascendebatur tamen per quendam ascensum terræ continuũ, sicut cum ascendimus in colles. Et sic a plano vsque ad summum altaris erãt decem gradus: & tamen ascendendo per illum continuum ascensum perueniebatur in tantum vt locus, in quo erant pedes sacerdotis ministrãtis, distaret à summitate altaris per duos vel tres cubitos solùm: & sic poterat ministrari.

Mare etiam æneum fusile decem cubitis à labio vsque ad labium rotundum per circuitum. Quinque cubitos habebat altitudinis, & funiculus triginta cubitorum
I ambiebat gyrum eius. Similitudo quoque boum erat subter illud: & decem cubitis quædam extrinsecus cælaturæ, quasi duobus versibus labium maris circuibant. Boues autem erant fusiles, & ipsum mare super duodecim boues impositum erat, quorum tres respiciebant ad Aquilonem, & alij tres ad Occidentem: porro tres alij Meridiem, & tres, qui reliqui erant, Orien-
K tem, habentes mare superpositum. Posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari. Porro vastitas eius habebat mensuram palmi, & labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilij: capiebatque tria millia metretas. Fecit quoque conchas decem, & posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris, vt lauarent in eis omnia, quæ in holocaustum oblaturi erant. Porro in mari sacerdotes lauabantur.

Mare etiam. Hic ponitur de secundo vase, quod erat extra templum in atrio templi. s. de mari æneo. *Et dicitur, mare etiam fusile*. Scilicet mare æneum, in quo lauabãtur sacerdotes, erat fusile, & erat istud quoddam vas magnum, quod vocatur secundum Iose. 8. Antiq. cantarus ingens. Erat. n. ibi aqua multa: & vocabatur mare ab ista congregatione aquarum, quia congregationes aquarum secundũ sacram scripturam appellantur maria. Gen. 1. cap. Vocatur fusile, quia erat factum opere effusorio, & non malleatorio, nec productili. s. facta est quædam figura capax, & vacua, vt funderetur in ea æs liquefactum, sicut fiunt campanæ. Et hoc modo factum est mare æneum, ideo vocatur mare fusile. *Decem cubitis à labio vsque in labium*. Scilicet, erat longum decem cubitis a labio vsque in labium. Istud mare erat formatum in modum emisphærij, & longitudo à labio in labium erat diameter sphere, & sic totus ambitus circularis ipsius maris ænei p labiũ erat cubitorũ quasi triginta duorum secundũ regulã diametri, & circuli. s. omnis diamatrus triplicatus cum septima parte sui circulum complet: septima pars de decẽ est quasi vnus, & dimidius: ideo quasi triginta, & vnus cubitus, & dimidius complet totum illum circulũ, cuius diameter ɔtinet decẽ cubitos sicut erat in mari æneo, licèt dicitur infra; ꝙ funiculus triginta cubitorum ambiebat illum, de quo infra declarabitur. *Quinque cubitos habebat altitudinis*. Scilicet a fundo eius vsq; ad summitatem planam erant quinq; cubita: ita ꝙ si impleretur aqua altitudo aquę esset cubitorum quinque. Et patet hoc, q altitudo ista erat semidiameter sphæræ vel circuli. Nam diameter sphæræ. s. à labio in labium erat cubitorum decem, ideo oportebat, ꝙ à profundo vsq; in superficiẽ huius emisphærij essent cubiti quinq; quia erat semidiameter: ideo contineret quinq; cubitos, q̃ erat medietas diametri. *Et funiculus triginta cubitorum ambiebat gyrum eius*. Scilicet, per superficiem labij maris ænei extenderetur quidam funiculus circulariter continebat triginta cubitos. Plures autem cubitos continere debebat: vt infra declarabitur. *Similitudo quoque Boum erat subter illud*. Scilicet, erant duodecim boues ænei sub mari. Et vocatur similitudo boum, quia non erant boues veri, sed ænei similes bobus veris in figura. Et isti boues erant subter mare, quia super dorsa eorum locabatur mare. *Et decem cubitis quædam intrinsecus celaturæ*. Scilicet, in ipso mari æneo ex parte exteriori erant quædam celaturæ, idest sculpturę, scilicet quædam imagines factę ad modum historiarum pictarum, & erant decem cubitis intrinsecus, scilicet erat infra labium versus partẽ inferiorem in loco, vbi linea circularis ambiens mare erat decem cubitorum: quia descendendo semper minorantur circuli ambientes propter angustias sphærę: sicut patet in sphæra materiali siquis aspiciat circulũ æquinoctialem, & deinde tropicum Cancri, & postea circulum, quia videbit qũo continuè minorantur propter angustias sphære. Ista litera ponitur magis clarè, 3. Reg. 7. s. sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis, idest infra labium maris descendendo ad partem inferiorem erat sculptura, vel celatura in loco, in quo ambitus maris erat decem cubitorum propter angustiam sphærę. Et non est intelligendũ quòd decem cubitis immediate sub labio posset circũdari mare, quia ibi funiculus cubitorum triginta circuibat mare. Sed infra labium, s. descendendo infra labium tantum versus fundum, vt perueniatur ad locum strictum, in quo linea decem cubitorum possit ambire mare. *Quasi duobus versibus aluum maris circuibant*. Scilicet istæ sculpturæ, quæ erant in mari sub labio, erant quasi in duobus versibus, idest in duobus ordinibus. Erant enim duo circuli vnus maior, & alius mi-

A nor versus fundum maris, & apud illos erat sculpturę per totum gyrum maris ænei. Et 3. Regũ 7. dicitur duo ordines sculpturarum historiatarum erãt in duobus ordinib9, i. in duobus versibus. sic hic dicit: & erãt histriatæ. i. historiatæ, s. quòd continebantur in eis imagines historiarum: Et erant istæ sculpturæ super duodecim boues, scilicet erant versus fundum maris, vbi coniungebatur mare duodecim bobus, super quos sedebat. In Hebræo est hic litera nimis distorta, scilicet. *Decem in cubito ambientes mare in circuitu duo ordines vaccarum fusarum in fusione sua*. Ista litera in cortice suo nõ videtur habere aliquem sensum, & tamen concordat literę. s. decem in cubito ambientes mare, idest quòd erant quædam sculpturæ in ipso mari versus fundum
B eius ambientes ipsum decem in cubito, idest vbi decẽ cubitis ambiebatur mare. Nam istud erat versus fundum vbi solis decem cubitis ambiebatur mare. Duo ordines vaccarum fusarum in fusione sua, idest duo ordines sculpturarũm erãt super vaccas siue boues, quia litera Hebraica dicit vaccas, vbi nos dicimus boues. Est tamen bos nomen commune ad bouem masculum, & feminam: & hoc dicit litera nostra, 3. Regum 7. scilicet quòd istæ sculpturę erant super boues: & dicitur quòd vaccæ erant fusę in fusione sua. i. erant fusiles, & positæ in fusione sua. i. in fundamento maris, quia super illas mare fusile sustentabatur: & istud signat litera sequens, scilicet. *Boues autem fusiles erant*. Scilicet, duodecim boues, super quos erat mare, erant
C fusiles. *Et ipsum mare super duodecim boues positum erat*. Scilicet, mare locabatur super duodecim boues, idest super dorsa eorum, & hoc dicitur in Hebræo. Vaccarum fusarum in fusione sua, idest vaccæ fusiles erãt in fusione sua, idest in fundamento ipsius maris fusilis. *Quorum tres respiciebant ad Aquilonem, & tres ad occidentẽ*. Porro tres alij ad Meridiem, & tres alii ad Orientem. Erat mare super duodecim boues locatum. Et ponitur hic de istis duodecim bobus ad quam partem respiciebant. Nam cùm mare istud esset rotundum, & sustentaretur à bobus, necesse erat, quòd boues respicerent ad omnem partem. Erant autem boues habentes facies, & capita extra mare, dorsa autem habebãt sub mari sicut fit in sepulchris honorabilibus, quæ
D sunt super leones locata, & capita leonum sunt exterius, dorsa sunt sub ipsis ciboris sepulchrorum. Et quia sunt quatuor partes mundi necesse erat, quòd tres boues respicerent ad vnam partem mundi, scilicet ad Orientem, & tres ad Occidentem, & tres ad Meridiẽ, & tres ad Aquilonem: & sic erant boues in gyro: & æqualiter mare sedebat super eos. *Posteriora autem boum erant intrinsecus sub mari*. Scilicet, dorsa, & caudæ ipsorum boum erant sub mari, vt locaretur mare super ipsos: sola capita, & partes anteriores boum erant extra mare ad pulchritudinem ostendendam. *Porro vastitas eius habebat mensuram palmi*. Dictum fuerat supra quantum erat de labio vsque ad labium maris in eo, quòd vacuum erat. Hic ponitur de grossitie la-
E bii maris quanta erat. Et dicitur, ꝙ erat vastitas eius, idest grossities vnius palmi: & hoc conueniens erat: quia mare æneum erat magnę quantitatis, & decebat ad tantam quãtitatem, quod esset aliquanta grossities labii: quia alias faciliter frangeretur, & ista quantitas erat conueniens, scilicet vnius palmi. In Hebræo dicitur mensuram pugilli, sed idem est. Nam pugillus dicit totam manum collectam, palmus dicit totam manum expensam, & sæpe sic accipitur in Hebræo. *Et labium illius erat quasi labium calicis*. Scilicet, labium maris non erat in parte superiori planum nec acutum, sed erat quasi labium calicis, idest sicut labium calicis est grossius quã partes interiores, & non est acutũ, sed curuatum: ita erat labium maris. *Vel repanai lilij*. Io-

est vel erat ad modum lilij repandi, idest curui. Nam mare habebat labium aliqualiter curuatum sicut lilium quod habet florem repandum, i. curuum. Nam pandus curuus est, repandus est valde curuus. *Capiebat quoque mensuræ tria millia metretas aquæ.* Sed obiicietur, quia tertio Reg. 7. dicitur quòd duo millia bathos continebat, & tria millia metretas: & sic ponuntur ibi duo millia bathi. Dicendum quòd hoc infra declarabitur in quadam quæstione. *Fecitque conchas.* Hic ponitur tertium vas atrij, s. luteres. Nam erant decem luteres in atrio pleni aqua, in quibus lauabantur carnes sacrificiorum: vt patet in litera. Et dicitur. *Fecitque conchas decem.* Istę conchæ erant luteres, vt patet 3. Reg. 7. & vtrunque est nomen vasis: & vocantur conchæ ꝑ figuram, quia ad figuram talium vasorum erant factæ istæ conchæ, vel luteres, de quorum figura declaratū est, 3. Reg. 7. in quadam quæstione. *Et posuit quinque à dextris, & quinque à sinistris.* Aliqui intelligunt, ꝙ quinque de istis luteribus erant ad partem dextram maris ænei, & quinque ad partem sinistram. Nam erat mare æneum vas maximum templi, & honorabilissimū, ideo in circuitu eius erant alia vasa, scilicet quinque luteres ad dextram eius, & quinque ad sinistram: Sed intelligendum est hoc de ipso atrio sacerdotum, s. ꝙ ad latus meridianum atrij erant quinq; luteres, & quinque ad latus aquilonare, quæ erant dextra, & sinistra tēpli: vt patet 3. Reg. 7. s. & constituit decem bases luterum, quinque ad dextram partem templi, & quinq; ad sinistram. Mare aūt posuit ad dextram partem tēpli contra Orientem ad Meridiem. & sic non erat mare in medio istorum vasorum: sed erat cum quinque illorum in dextra parte templi. *Vt lauarentur in eis omnia, quę in holocaustis oblaturi erant.* Scilicet, in luteribus, qui erant semp pleni aqua lauabantur oēs carnes, quas sacerdotes oblaturi erant in sacrificiis holocaustorū. Et accipiuntur holocausta etiam pro aliis sacrificiis, vt quidam putant, sed de hoc infra in quadam quæstione declarabitur. *Porrò in mari sacerdotes lauabantur.* Scilicet, soli sacerdotes lauabantur in mari. Nam carnes lauabantur in luteribus. Et non lauabantur Leuitę nec aliqui alij, sed soli sacerdotes: de quo infra declarabitur.

Mare ęneum cuius figurę erat.
Questio VIII.

QVAERITVR circa mare æneum, de quo supra dictum est, cuius figuræ erat. Respondendū, quòd ad intelligentiam huius considerandū est quoddam corpus solidum, cuius sphæricꝰ diameter sit quasi longitudinis decem cubitorum. Illud autem corpus diuidatur per medium per circulum quendam, velut si diuideretur gladio: & tunc manebit emisphęrium in vna parte, & emisphærium in altera, s. quoddā vas rotundum, & quia diuisio erat per mediū, vbi erat maximus circulus transiens super centrum sphære, velut siquis diuideret sphæram in duas partes per æquinoctialem, vel per aliquam de culuris, necesse esset ꝙ a labio in labium esset diameter maximus totius sphęræ decē cubitorum vel quasi: & sic dicitur hic, quòd à labio in labium erat linea decem cubitorum: incipiēdo aūt à fundo vsq; ad summitatem erat medietas circuli: ideo erat semidiameter ibi, & sic linea à fundo vsque ad summitatem cubitorum quinque erat, vt dicitur in litera. Erat autē talis figuræ sicut cōiter sunt fontes Ecclesiarum, in quibus celebratur Baptismus, & vasa lapidea, in quibus tenetur aqua benedicta. Vocabatur istud vas mare æneū fusile. Mare quidē, qa in eo multa aqua continebatur, & congregationes aquarū secundùm Hebræos vocantur maria, Gen. primo cap.

F Vocatur æneum, quia erat fabricatum de ære. Vocabatur fusile, quia erat factum opere effusorio: & non malleatorio.

Queritur de isto mari ęneo in templo.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius circa istud mare ęneū
in templo. Dicendum quòd istud successit
loco cuiusdam vasis, quòd erat in tabernaculo Moysi,
scilicet pro labro æneo. Nam fecerat Moyses labrum
ęneum de speculis mulierū, quę excubabant ad osti-
um tabernaculi: Exo. 38. & illud erat, vt lauarentur
sacerdotes in ipso quando ministraturi essent. Exo: 30.
G In templo autem Salomonis non mansit illud labrū
æneum saltem quantum ad ministrationem, sed factū
est istud mare æneum loco eius, & hic lauabantur sa-
cerdotes. Sed tunc quæretur, an soli sacerdotes laua
rentur in mari ęneo, & quomodo lauarentur. Dicē *An soli sacerdotes lauarentur in mari æneo, & quomodo*
dum quòd de sacerdotibus non erat dubium quòd
lauari deberent in mari æneo. Nam in litera dicitur
ꝙ in mari illo lauabantur sacerdotes, & in conchis,
siue luteribus lauabantur carnes holocaustorum. Etiā
dicendum ꝙ lauabantur qñ ministraturi erant, vt pa-
tet Exo. 30. Cùm autem quęritur an alij præter sacer-
dotes lauarentur ibi, dicendum quòd dubium nullū
esse potest, nisi de Leuitis. Nam de laicis non est du-
bium, sed certum est, ꝙ non lauabantur ibi: erat nā-
H que istud mare de vasis sacris, ideo soli ministri rerum
sacrarum ibi lauari debebant: & tñ laici non erant mi
nistri aliquarum rerum sacrarum, ideo non lauaban-
tur ibi. Item lauabatur quis in mari æneo: vt non tā
geret immundus rem sacram, & tñ laici nunquam tā
gere debebant aliquam de rebus sanctuarij: ideo non
lauabantur ibi. Item mare ęneum erat in atrio sacer-
dotum, vt colligitur hic, & 3. Reg. 7. & tamen nullus
laicorum introibat in atrium sacerdotum: sed exte-
rius manebant orando, & audiendo doctrinam legis,
& aspiciēdo quomodo fierent ministrationes sacrę in
atrio sacerdotum, ideo non poterant lauari in mari
æneo. De leuitis autē est dubiū an lauabantur in illo
mari, vel non. Et aliquis dicet, ꝙ nō, quia cū ponatur
I hic officiū maris ęnei, dicitur quòd erat, vt lauerētur
in eo sacerdotes, & de Leuitis non tangitur. Itē patet
hoc, quia mare ęneū successit loco labri ænei, qđ fece-
rat Moyses: & tñ de illo labro æneo dr̄ Exod. 30. ꝙ laua
rentur in illo sacerdotes, qñ ministraturi essent: & sic
non lauabantur in eo Leuitæ. Aliquis dicet, quòd la-
uabantur etiam Leuitæ in isto mari æneo, cū ipsi etiā
essent ministri Dei. Nec obstat, ꝙ soli sacerdotes no-
minentur, quia interdum nomine sacerdotum intelli
guntur Leuitæ. Dicendum quòd non est verū, & ꝙ so
li sacerdotes lauabantur in mari æneo. Nam lauabāt
ibi aliquis, vt mundus ministraret, & tangeret sacra,
& tñ Leuitæ non ministrabant in sanctuario tāgendo
aliqua sacra: iō non oportebat, ꝙ lauarentur. Ministra
K tiones. n. Leuitarū in templo erant, ꝙ custodirent por-
tas atrij templi, ne introiret aliquis immundus. Etiam
custodiebant thesauros domus dñi in exedris, & cane-
bant tempore sacrificiorū. Manifestū est, tñ quòd nul-
la ministratio istarum requirebat munditiam in mani
bus. De ostiariis, & thesaurariis manifestum est, quia
non tangebant res sacras. De cantoribus etiam pa-
tet, quia licèt ministerium suum esset magis sacrum
q̃ ministeria aliorum Leuitarum, tamen nō cōtrecta-
bant manibus aliquid sacrum, sed solū canebant canti
ca diuinæ laudis: & ad hoc nō requirebatur aliqua mū
ditia in manibus, iō Leuitæ nō lauabantur. Sacerdotes
aūt soli lauabant in mari ęneo, quia ipsi soli tangebāt
res sacras in sacrificiis, & in aliis ministrationibus, ideo
de

de eis ſolùm dicitur hic, quòd lauabãtur in mari ęneo. Etiam Exod. trigeſimo, & trigeſimo octauo, vbi dicitur de labro æneo, quod fecerat Moyſes, dicitur ꝙ ſacerdotes lauarentur in illo non tangendo aliquid de Leuitis, innuens quòd ſoli ſacerdotes deberent in illo lauari. Cùm autem queritur, qñ lauari debebant & qũo, dicendũ quòd ſacerdotes lauabantur ad miniſtrãdum ne immundi tangerent ſacra, iõ neceſſe erat, ꝙ lauarentur qñcunq; tangerent ſacra, & qñcunq; miniſtrarent. Miniſtrationes autem ſacerdotum in ſanctuario erant quaſi quotidianę quatuor. ſ. offerre ſacrificia, cremare thymiama in altari thymiamatum, & diſponere lucernas in candelabro, & locare panes propoſitionis in menſa. In oĩbus iſtis requirebatur lotio manuũ. Nam offerendo ſacriſicia tangebat ſacerdos carnes ſacras, & adipes, & libamenta manibus, ideo lauandus erat, & iſtud fiebat quotidie, cũ eſſent aliqua ſacrificia quotidiana ſaltem matutinum, & veſpertinum: Num. 28. præter multa alia tam neceſſaria quàm ſpõtanea, quæ quotidie fiebant. In cremando thymiama requirebatur munditia, quia tangebat ſacerdos ſacrum thymiama. Erat. n. tam ſacrum, vt nulli homini liceret facere aliam talem compoſitionem ad fruẽdũ illius odore ſub pęna mortis, Exo. 30. ſed ſoli Deo dandum erat. Etiam tangebat ſacerdos thymiamataria, q̃ erant vaſa thymiamatis, & erant ſacra: etiam tangebat altare thymiamatum. Oĩa autẽ hæc erant munda, ideo lauari debebat ſacerdos cũ cremaret thymiama. Alia miniſtratio erat in diſponendo lucernas candelabri, ſcilicet quòd quotidie mane, & veſpere ſacerdos introiret in templum, & poneret oleum in lampadibus candelabrorum, & auferret lichnum, & aſportaret exterius, quæ emuncta erant in vaſis, & in his omnibus tangebat ſacerdos vaſa ſacra: ideo lauari debebat. Alia miniſtratio erat diſponere panes propoſitionis in menſa: & iſta erat valde ſacra miniſtratio, eo ꝙ panes illi erant valde ſacri, cùm non liceret eos comedere, niſi ſacerdotibus Matt. 12. & adhuc in neceſſitate poſitis laicis non darẽtur eis niſi mundi eſſent à mulieribus: primo Regum 21. In omnibus iſtis miniſtrationibus lauandi erãt ſacerdotes: Hoc colligitur Exo. trigeſimo, ſcilicet. Facies labrum æneum, & miſſa aqua lauabunt in eo Aarõ, & filij ſui manus ſuas, & pedes quando ingreſſuri ſunt teſtimonij tabernaculum: & quando acceſſuri ſunt ad altare, vt offerãt in eo thymiama domino, ne forte moriantur. Per iſta ſignantur oẽs miniſtrationes ſuprapoſitæ. ſ. accedere ad altare & offerre ſacrificia; intrare in tabernaculum teſtimonij ſignat tres miniſtrationes, ſcilicet cremare thymiama, diſponere lucernas in cãdelabro, & diſponere panes propoſitionis in menſa. Nam omnes iſtæ tres miniſtrationes fiebãt in tabernaculo, quia vaſa, in quibus fiebant, erant interius. Cùm autem quæritur qũo que ſacerdotes: dicendum quòd quandocunque ſacerdos miniſtrare deberet, vbi erat labrũ æneũ ſiue mare, & auferebat ſibi veſtes communes ſuperiores, & induebatur veſtibus ſacris: ſed antequam indueretur veſtibus iſtis depoſitis veſtibus ſuis, & calceis lauabat manus, & pedes: & tunc induebatur veſtibus ſacris, ſi eſſet ſacerdos minor induebatur primò fęminalibus ſacris magnis: deinde tunica linea, & accingebat ſe cingulo, & imponebat cydarim capiti. Iſtę enim erant veſtes ſacerdotum minorũ: Exo. vigeſimo octauo. Si autem erat ſacerdos magnus induebatur prædictis veſtibus, vel ornamentis, quæ erant communia ſacerdotibus minoribus, & pontifici, & inſuper induebatur alijs, ſcilicet tunica tota iacynthina cum tintinabulis, & malogranatis pendentibus ad pedes, & poſtea rationali, & ephod, & cingulo, & thyara, & lamina aurea in frõte. Exo. vigeſimooctauo.

A Et ſacerdotes ſic induti nudis pedibus, & tñ lotis procedebãt adminiſtrandũ. Et ſi ſacerdotes non lauarentur antequam miniſtrarent, & induerentur veſtibus ſacris moriebantur. Iſte modus quãtum ad aliquid tenetur à ſacerdotibus noſtris quando celebrare habent miſſam. Nam exuuntur veſtibus communibus ſuperioribus, & lauant manus, & tunc induuntur ſacris veſtibus, & tamen non moriuntur ſacerdotes noſtri, licèt non lauerint manus, quando miniſtrant ſicut ſacerdotes veteris teſtamenti, quia in illis iſtę cæremoniæ erãt ſub maiori neceſſitate quàm in nobis. Sciendum autem, quòd iſtud mare æneum habebat in circuitu ſuo aliquam baſim, vel vas æneum, in quo cadebat aqua de mari, quia ſacerdotes lauare debebant manus, & pe- B des anteq̃ minſtrarent, & tamen non poterãt introire in mare ad hoc, quòd lauarent pedes, quia ibi ſubmergerentur cũ eſſet altitudo maris quinque cubitorum, vt patet in litera. Erat autem in latere illius maris quidam canalis, per quem fluebat aqua in aliquod vas poſitum in pauimento, & in illo ſacerdotes lauabant pedes, & forte manus. Ipſum aũt mare non erat ad hoc quòd intra eum aliquis lauaretur: ſed ad hoc quòd contineret aquam, quæ funderetur ad lauandum manus, & pedes ſacerdotum. Patet hoc, quia ſic erat de labro æneo quod fecerat Moyſes. Nam illud habebat baſim, vt patet Exo. 30. cũ dicitur, quòd fecerat Moyſes labrum æneum cum baſi ſua, & illa baſis nihil erat, niſi quoddam vas poſitum in pauimento, in quo flue- C rent aquæ de labro æneo, & lauarentur ibi pedes ſacerdotum, & manus.

Ad quid factum eſt mare ęneum, cùm eſſet aliud in quo lauarentur ſacerdotes. Quæſt. X.

QVAERITVR vlterius, ad quid factum eſt mare ęneum in templo Salomonis, cũ iam eſſet in quo lauarentur ſacerdotes. Nam Moyſes fecerat labrũ æneum in quo lauarentur ſacerdotes quando miniſtraturi eſſent. Exo. 30. & 38. & illo exiſtente non erat opus, quòd fieret mare æneum. Dicendum quòd factum eſt propter duo: primò propter neceſſitatem: nam labrum æneum quod fecerat Moyſes erat par- D uum, & interdum erat neceſſaria multa aqua, quę nõ poterat contineri in labro æneo, ideo fuit neceſſariũ mare æneum. De labro æneo, patet quòd paruũ eſſet, quia erat portatile, cùm deberet moueri de loco ad locum, & tamen erat æneum, ideo ſi aliquantulum eſſet magnum cũ materia eſſet põderoſa, non eſſet portatile per viam: & ſic quamquã aliqua vaſa debuiſſent eſſe maioris magnitudinis, nõ facta sũt magna a Moyſe ne impedimentum afferrent ad portandum. In templo autem Salomonis nõ erant iam vaſa mouenda de loco ad locum: ideo fierent magna quantum neceſſarium eſſet: & quia neceſſaria erat multa aqua ad lauandum ſacerdotes: cùm interdum propter multitudinẽ ſacrificiorum multa aqua erat neceſſaria ad lauãdum E manus et pedes multorum ſacerdotum, in labro autem æneo pauca aqua contineri poterat: ideo debuit fieri aliud vas capacius, et iſtud fuit mare æneum. Secundum fuit ad decorem. Nam cùm templum Salomonis deberet eſſe aliquid admirandum pulchritudine, et precioſitate, debuit hoc apparere in ſingulis vaſis eius: et quia vaſa parua non poſſunt eſſe pulchra, debuerũt eſſe maiora vaſa in templo Salomonis, quã in tabernaculo Moyſi: nam plures partes pulchritudinis et plures ornatus, et figuræ variæ poſſunt fieri in vaſis magnis quàm in paruis, et ſic factum eſt de multis alijs vaſis templi Salomonis, quæ vt communiter fuerunt maiora quã in templo, ſiue tabernaculo Moyſi. Hoc etiam decebat ad honeſtatem templi.

Nam cùm materia vasorum esset preciosa, & vasa essent magna, ostendebat magnitudinem diuitiarum & status, & tamen templum Salomonis fuit valde maioris honoris. & status quàm tabernaculum Moysi. Item conueniens erat hoc fieri, quia templum Salomonis fuit valde maius quantitate quàm tabernaculū Moysi, vt declaratum est præcedēti capi. Si ergo non essent plura vasa in templo Salomonis quàm in tabernaculo Moysi, vel nō essent maiora, videretur domus vacua, quia non esset proportio domus ad vasa sua, iō sicut templū Salomonis fuit maius tabernaculo Moysi, ita debuerūt proportionaliter vasa templi Salomonis maiora esse vasis tabernaculi Moysi.

Quomodo funiculus ambiens vas æneum erat solum triginta cubitorum, cùm linea perueniens à labio in labium esset decem cubitorum. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius circa istud mare æneū, quomodo dicitur hic, quòd funiculus cubitorum triginta ambiebat illud. Nam videtur hoc impossibile, quia dicitur quòd linea perueniens à labio in labium erat decem cubitorū, ideo necesse erat, quòd linea circundans mare esset plusquam triginta cubitorum: Patet hoc ex regula geometrica de circulo, & diametro, scilicet quòd omnis diameter triplicatus cum septima parte sui circulū complet. Triplicetur ergo diameter decem cubitorum, et addatur septima pars eius, quæ est vnus, & quasi dimidius cubitus, & si circul⁹ diameter est decem cubitorū, erit cubitorū triginta vni⁹ & dimidij quasi. Aliquis dicet, ꝙ hoc prouenit ex varietate acceptionis diametri circuli. Nā mare æneum habebat in labio suo grossitiem palmi: vt patet hic in litera, ideo poterat accipi diameter eius dupliciter. Vno modo à labio in labium computando solam capacitatem maris, & non mensurando grossitiē labii ex vtraq; parte. Alio mō pōt accipi diameter mēsurādo capacitatem maris, & grossitiem vtriusque labij. Si accipiatur primo modo diameter, quòd esset decem cubitorum, necesse esset, quòd linea ambiens mare per solam capacitatem suam exclusa grossitie labij esset plusquam triginta cubitorum. Accipiendo secundo modo diametrum, computando totam capacitatem maris, & etiam grossitiem labiorū, si accipiat linea ambiens labium maris cum capacitate & grossitie simul erit illa linea maior quàm triginta cubitorum. Quomodocunque ergo accipiatur diameter, & circulus, si vno, & eodem modo accipiantur diameter, & fuerit cubitorum decem, circul⁹ erit plusquam cubitorum triginta. Sed poterit hoc stare, quòd accipiatur diameter decem cubitorum computando totam capacitatem maris, & grossitiem labiorum, & tamen quòd linea circulariter ambiens non capiat grossitiem labiorum, sed solùm capacitatem maris. Et ratio diuersitatis est, quia circulus ambiens totam grossitiem maris erat maior quàm circulus ambiens solā capacitatem. Et licèt nullus diameter triplicatus solū reddat suum circulum perfectum, tamen aliquis diameter vnicus circuli erit, qui triplicatus solùm reddet alterum circulum perfectum. Et sic diameter circuli maioris, scilicet totius maris cum grossitie labiorum triplicatus solùm reddet fortè circulum minorem, qui erat continens capacitatem maris sine grossitie. Istud aliqualiter videtur coloratum: & tamen non stat, quia diameter circuli maris continentis totum mare cum grossitie labiorum reddet maiorē circulum, quàm sit circulus minor continens solam capacitatem maris. Quod patet, quia grossities labij erat vnius palmi, vt patet hic in litera. Accipiendo

F ergo vtrunque labium, erat grossities duorum palmorum: & sic diameter circuli maioris excederet diametrum circuli minoris duobus palmis. Et tamen duo palmi reddunt vnum cubitum, vel parum plus. Si ergo diameter istius circuli maioris comprehendendo grossitiem continebat decem cubitos, diameter circuli minoris continebit nouem cubitos, vel aliquid minus: & triplicando prouenient viginti septem cubiti, & addendo septimam partem, quæ est vnus cubitus, & quasi quarta pars cubiti erūt cubiti viginti & octo, & quarta pars cubiti, & aliquid plus: & sic nō erit linea ambiens triginta cubitorum, vt dicit litera. Dicendum ergo videtur, quod diameter circuli à labio in labium erat decem cubitorum, & circulus esse debe-
G bat triginta vnius cubiti, & quasi dimidij, & tamē scriptura sacra non curauit de modico, sed posuit numerum perfectum, scilicet triginta. Aliter posset dici secundùm quosdam, quòd non erat circulus iste, sed aliqua figura irregularis, quę alio modo communicat cum natura circuli, vel accedit ad illum: & tunc poterat esse, quòd diameter solus triplicatus redderet ambitum illius figuræ. Dicendum, quòd non stat, quia tunc dato quòd in vna parte linea decem cubitorum perueniret à labio in labium, tamen non perueniret in omnibus partibus, sed alicubi esset minor linea: ideo dicendum est sicut supra. Aliud dubium est, cùm diameter istius maris esset cubitorum decem, an computabātur isti cubiti cum grossitie labiorum,
H vel exclusa grossitie illa solùm accipiendo capacitatē maris. Dicendum quòd hoc non apparet, & tamen videtur dicendum, quòd computetur sola capacitas sine grossitie labiorum. Et apparet primò sic, quia posuit hic litera istas mensuras tanquam distinctas. Nam prius posuit, quòd linea perueniens à labio in labium, erat decem cubitorum, & linea ambiens erat triginta cubitorum, & postea dixit, quòd grossitudo labii erat vnius palmi. Si tamen includeretur grossities labiorum in decem cubitis, nō poneretur postea, quòd grossities labii erat vnius palmi: voluit ergo innuere quòd istæ duæ mensuræ erant distinctę. Secundò patet, quia dicitur, quòd altitudo maris, scilicet a fundo eius vsque ad superficiem erat quinque cubito-
I rum. Et ista erat profunditas aquæ, quæ poterat capi in mari, & tamen quinque cubiti erant semidiameter maris, cum mare esset tanquam emisphærium, & in capacitate medietatis essent quinque cubiti, ergo diameter capacitatis erat cubitorum decem. Tertiò patet, quia dicitur in litera, quòd linea decem cubitorum perueniebat a labio in labium. Si tamen in istis decem cubitis includeretur grossities labiorum, linea decem cubitorum non solùm perueniret à labio in labium, sed etiam vltra labium, & contineret vtrunque labium.

Quomodo grossities labij erat vnius palmi, cùm dicitur quòd erat grossities trium vnciarum.
K *Quæst. XII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd grossities labii erat vnius palmi: quia tertio Regum septimo dicitur, quòd erat grossities triū vnciarum. Dicendum, quòd vncia aliquando est nomen ponderis, & aliquando nomen mensuræ ad longitudinem mensurandam. Accipiendo secundo modo vncia est tertia pars palmi, & sic tres vnciæ reddunt palmum: vnde sicut dicitur, quòd erat grossities trium vnciarum, ita dicitur 3. Reg. 7. ita dicitur hic quòd erat grossities vnius palmi, & idem est. Aliud dubium est, quomodo dicitur hic, quòd capiebat ma

re tria millia metretas. & 3. Regum 7. dicitur quòd capiebat duo millia bathos, & tria millia metretas. Dicendum quòd istud dubium procedit ex errore librariorum. Nam 3. Reg. 7. non deberet dici, capiebat duo millia bathos, & tria millia metretas: sed solùm capiebat duo millia bathos. Et patet hoc ex litera Hebraica, & Bibliis correctis: nam in illis non habetur nisi duo millia bathos. Prouenit occasio errandi ex glosa interlineari, quia erat glosa interlinearis 3. Reg. 7. super illam partem duo millia bathos, scilicet tria millia metretas, & imperitia librariorum illa litera fuit textui commixta, sicut in multis aliis locis sacræ scripturæ fit. Ratio autem ponendi illam glosam interlinearem fuit, quia hic ponebatur tria millia metretas in eodem loco, vbi 3. Reg. 7. ponebatur duo millia bathos, ideo exponitur vnum per alterum: & dicendum est, quòd eadem mẽsura est duo millia Bathorum, & tria millia metretarum. Pro quo sciendum quòd istud nomen mensura est nomẽ generale ad omnes mẽsuras, ideo non dicit aliquam quantitatem determinatam. Metreta est nomen speciale mensuræ signans certam quantitatem: vt patet Io. 2. cùm dicitur, quòd erant sex hydriæ lapideę positę capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Ergo metreta specialem, & determinatam quantitatem signabat. Alioquin non diceretur de qualibet hydriarum, quòd caperet metretas binas, vel ternas, quia aliqua mensura esset ita parua, quòd de illis caperet mille: & alia ita magna quòd nõ caperet vnam metretam. Et sic ponitur hic metreta tanquam mensura determinata, & bathus & metreta sic se habent quòd bathus continet metretam, & dimidiam: ideo cum mare contineret duo millia bathos 3. Reg. 7. continebat tria millia metretas, & sic ponitur. De batho autem, & metreta non constat nobis quantum caperent, quia Ecech. 25. ponuntur mẽsuræ Hebraicæ: & dicitur, quòd bathus, & Ephi sunt ęqualia; & quòd bathus sit decima pars chori. Et tamen nescimus quid sit quantitas chori, nec ephi, vt per illa cognoscamus magnitudinem bathi. Dicendum tamen quòd possumus nos cognoscere nunc magnitudinem bathi certissime per magnitudinem maris ænei, quia mare æneum erat dimidia sphæra cuius diameter capacitatis erat decem cubitorum, & semidiameter, scilicet altitudo, vel profunditas capacitatis aquæ quinque cubitorum. Et linea ambiens siue perisphæria erat triginta cubitorum, vt litera dicit, vel propriè cubitorum triginta vnius & dimidij. Eratque corpus istud regulare; ideo cùm fecerimus tale corpus, & illud aqua impleuerimus capientur in ipso duo millia bathi. Sicut dicitur 3. Regũ 7. Diuidamus ergo illam aquam in duo millia partes ęquales, & erit quęlibet pars vnus bathus. Ex hoc patet quantitas ephi. quia ephi, & bathus erant æqualia. Ecechi. 25. Ex hoc etiam patet magnitudo chori, quia chorus continebat decem bathos: & sic essent ducenti chori in illo mari æneo. Patet etiam quanta esset mensura gomor, quæ dabatur quotidie cuilibet Iudeo in deserto de manna ad comedendũ Exo. 16. Nam erat gomor decima pars ephi e. cap. & sic continerentur in illo mari ęneo viginti millia gomor de aqua, & sic cognoscemus per hunc modum omnes mensuras Hebraicas. Et si quis esset valde curiosius posset facere tale opus, sed hucusque à nemine inquisitum est, quia inutile est ad rem. Et propter hoc variè dicitur à multis de capacitate istarum mensurarum, quia nullus per istum modum certificauit adhuc magnitudinem mensurarum.

A

Luteres, & conchę ad quid erant in templo Salomonis, cùm in tabernaculo Moysi non fuerint. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius circa luteres, vel conchas, de quibus dicitur hic, quòd erant decem in atrio templi. Et primo quæritur ad quid erant isti luteres, vel conchæ in templo Salomonis, cùm in tabernaculo Moysi non fuerint. Et patet istud, quia inquirendo totum Exodum, in quo agitur de tota fabricatione tabernaculi, & de omnibus vasis eius, non reperietur aliquod vas, in quo poneretur aqua, nisi labrum æneum, de quo Exod. trigesimo, dicitur quòd fecit Moyses labrum ęneum cum basi sua, vt in eo lauarentur Aaron, & filij sui, quãdo ministraturi essent.
B
De luteribus autem fit mentio hic, & magis 3. Regũ 7. quòd essent in templo Salomonis. Dicendum autẽ quòd luter secũdùm significationẽ suam est ad continendum aquam, quod signat nomen, scilicet luter à luo, quod est lauare, vel purgare. In mari autem æneo etiam erat aqua: & tamen erat differentia, quia aqua maris ænei erat vt lauarentur ibi sacerdotes, quãdo ministraturi essent: aqua luterum erat ad lauandum carnes animalium immolatorum, vt patet hic in litera: Sed obiicietur, quòd non lauarentur carnes animalium immolatorum in luteribus, sed lauabantur in probatica piscina, quæ erat ante templum Domini in Ierusalem, de qua habetur Iohã. quinto. Et vocatur
C
probatica piscina apud Græcos. Apud Hebræos vocatur Bethsaida, & vtrunque signat, quòd animalia ibi lauabantur. Nam probatica dicitur à probatõ, quod est ouis, scilicet quia lauabantur ibi oues, & alia animalia. Bethsaida autẽ in Hebræo interpretatur domus ouis, quia beth signat domũ, & Zon, signat ouem, scilicet oues ibi mergebantur, & lauabantur. Et ista fortè erat causa, quare Deus mittebat quotidie angelum suum ad piscinam illam, vt moueret aquam: & qui prior descẽdisset in aquam post motum eius, sanabatur à quacunque ægritudine. Io. 5. f. vt intelligerent Hebręi esse accepta sacrificia sua: quia aqua illa erat in qua lauabãtur carnes sacrificiorum suorum. Respondendum, quòd quãdo offerri debebat animal aliquod in sacrificium, maxime si esset holocaustum, modus erat iste, scilicet quòd offerẽs duceret animal viuens vsque ad portam atrij sacerdotum, & sacerdotes exibãt ad portam atrij, & accipiebant animal de manu offerentis, ne ipse introiret in atrium, & introducebant illud in atrium. Et iugulabat animal vnus de sacerdotibus, & reliqui accipiebant sanguinem in crateris: fundebant que per gyrum altaris ad basim eius per quatuor cornua altaris secundùm diuersos ritus sacrificiorum: vt patet Leui. primo, 3. & 4. & 5. & 6. Et iste qui iugulabat animal erat sacerdos: & ipse decoriabat illud. Nam nulli laico licebat hoc facere, imò nec Leuitæ. Sed si aliquando esset valde magna necessitas, vtpote quòd essent pauci sacerdotes, & multa sacrificia necessariò offerenda, Leuitæ ex quadam dispensatione poterant adiuuare sacerdotes: non quidem ad iugulãdum animalia, sed ad decoriandum solũ, & non ad faciendum aliquas alias cęremonias sacrificiorum. Sic fuit tempore Ezechię regis quãdo valde pauci sacerdotes erãt de sacerdotibus Domini, & non poterant complere cæremonias, ideo adiuuerunt eos Leuitæ: vt patet 2. Paralipo. 20. f. sacerdotes verò pauci erant, nec poterãt sufficere, vt pelles holocaustorum detraherent: vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos, donec impleretur opus, & sanctificaretur antistes: regulariter ergo sacerdotes iugulabant animalia, & ipsi decoriabant illa pro sacrificiis: & hoc intra atrium suum apud altare. Deinde ferebant animal integrum decoriatum ad

Probaticã piscina vnde bethsaida.

Modus offerendi holocaustũ.

D

E

ad probaticam piscinam, quę erat iuxta templum: & ibi aperiebant viscera animalis, & effodientes fimum lauabant intestina animalis, & caput, & pedes. Nam oĩa ista in sacrificio holocaustorum cremanda erant: vt patet Leui. primo. Deinde reducentes carnes lotas ad atrium sacerdotum concidebant illas in frusta, vt sic ponerent super altare, quia non erat ponendum animal integrum. Leui. primo. Et diuisis sic partibus, quia contingebat aliquid sordis mansisse in aliqua particula, lauabatur illa in luteribus, qui erant pleni aqua apud altare: imò omnes partes animalis, licèt mundę essent lauabantur, & immergebantur ibi, vt essent mundiores, & ponerentur super altare. Et ad istud proficiebant luteres. Cùm autem quæritur, quare in sanctuario quod fecit Moyses in deserto non erant luteres. Dicendum, quòd Moyses fecit sanctuarium, vt esset portatile per desertum, & ob hoc obseruauit duo. Primum, quòd non fecit multa vasa. Secundũ, quòd non fecit illa magnæ quantitatis, vt essent faciliter portabilia. De primo patet, quia in templo Salomonis erant multa genera vasorum in magno numero, quæ in sanctuario Moysi non erant multiplicata. Moyses namque fecit vnicum candelabrum. Exo. 25. & 23. & fecit vnicam mensam. Exod. 25. & 26. & Salomon fecit decem candelabra de auro 3. Reg. 7. & infra in litera. Et præter ista fecit multa alia candelabra de argento, præcedenti lib. 28. cap. Fecit etiam mẽsas decem, infra in litera. Nam de auro, & argento multas fecit, præcedenti lib. 28. cap. Etiam fecit Moyses solùm duo Cherubim in arca. Exod. 25. Fecit autem Salomon præter hæc alios duos Cherubim de lignis oliuarum 3. Reg. 6. & præcedenti cap. De secundo patet, quia eadem vasa, quæ fuerunt in templo Salomonis fuerunt & in tabernaculo Moysi, fuerunt aũt maioris quãtitatis in templo Salomonis q̃ in tabernaculo Moysi. Et hoc patet in altari holocaustorum. Nam Mòyses fecit altare altitudinis cubitorum trium, & longitudinis quinque cubitorum, & totidem latitudinis, sicut patet Exod. 27. Salomon fecit altare cubitorum viginti longitudine, & totidem latitudine. Alia in litera. Et generaliter erat de omnibus vasis, quòd quæcunq; vasa essent in templo Salomonis, maioris quantitatis erant quàm in tabernaculo Moysi. De luteribus autẽ sic fuit, quòd in templo Salomonis fuerunt, & non in tabernaculo Moysi. Hoc autem fecit Moyses propter duo. Primò, quia si multiplicaret vasa, difficilè esset illa portari: & tamen Leuitæ, qui portaturi erant illa per desertum, non sufficerent tanto labori. Secundũ erat, quia luteres non erant vasa magnæ necessitatis, quia sine illis poterant carnes sacrificiorum ablui in aliquo alio loco. In templo autem Salomonis nõ solùm fuerũt vasa ad necessitatem, sed etiam ad pulchritudinem: & sic cùm luteres facerent ad magnam pulchritudinem, dato quòd nõ esset magna necessitas ipsorum, positi fuerunt in templo Salomonis in atrio sacerdotum. De figura istorum luterum siue concharũ quæri poterat hic: & tamen de hoc determinatum est 3. Reg. 7. in duabus quæstionibus.

Fecit autem, & candelabra aurea decem secundùm speciem, quam iusserat ea fieri, & posuit ea in templo: quinque à dextris, & quinque a sinistris. Necnon & mensas decem, & posuit eas in templo: quinque à dextris, & quinq; à sinistris: Phialas quoque aureas centum.

F *Fecit candelabra*. Hic ponitur de illis, quę erant intra
templum. Nam vasa, quæ supra posita sunt, erant ex
tra templum in atrio eius. Et dicitur. *Fecit etiam cande*
labra aurea decem. Ista erant, vt in eis lucernæ essent:
vt illuminaretur totum templum. Et dicitur, quòd
erant decem candelabra aurea ad differẽtiam candela
brorum argenteorum. Nam multa quoque candela
bra de argento facta sunt, vt patet præcedenti lib. 28.
cap. sed ad candelabra aurea, & lucernas eorum aurũ
pro mensura vniuscuiusque candelabri distribuit. Si
militer & in candelabris argenteis, & lucernis eorum
pro diuersitate mensuræ pondus argenti tradidit. Nũ
merus autem candelabrorum argenteorum non po-
nitur, sed solùm aureorum: & sic etiam fit 3. Reg. 7.
G *Secundum speciem, quam iusserat ea fieri*. Scilicet secundũ
figurã, quam iusserat Salomon. Nam Salomon de-
dit Hiram artifici descriptionẽ omnium istorum, quæ
fabricare debebat, & secundùm illam figuram fecit il-
la Hiram. Vel potest intelligi de figura, quam dedit
Deus. Nam in cap. isto de præcedenti dicitur de omni
bus istis, quòd fecerit ea Salomon, & sic iussio non re-
fertur ad ipsum, sed magis ad Deum, vel ad Dauid.
Nam Deus misit de cælo quandam scripturam, in qua
continebatur figura, & quantitas omnium, quæ in
templo fabricanda erant: & Dauid ante mortem suã
tradidit Salomoni illam descriptionem, vt secundùm
illam fierent omnia. Sic patet pręcedenti lib. 28. capi.
cùm Dauid loquitur de figura eorum, quæ fabrican-
H da erant in templo, & concludit. Omnia inquit hęc
venerunt scripta manu Domini ad me, vt intellige-
rem vniuersa opera exemplaris. Et ante hoc dici-
tur, quòd Dauid dedit Salomoni filio suo descriptio-
nem porticus, & templi, & celariorum, & cœnacu-
lorum, & omnium aliorum, quę erant in templo, &
in atrio eius. Vel potest intelligi, quòd facta sunt ista
candelabra secundùm figurã candelabri, quod fece-
rat Moyses in tabernaculo in deserto. De quo magis
dicetur infra in quadam quęstione. *Et posuit ea in tem-*
plo. Scilicet Salomon posuit ista candelabra in templo,
quia de eo litera loquitur. Et non est sensus, quod ip-
se posuerit illa sed quòd iusserit poni. Nam Salomon
non introiuit in templo, cũ esset laicus. Sed sacerdotes
introierunt. Nam cõpleto templo, & vasis eius tule-
I runt Leuitę arcam fœderis, & omnia vasa sacra vsque
ad portam tẽpli: & inde accipientes ea sacerdotes in-
troduxerũt in templum, & disposuerunt in locis suis,
vt patet sequenti cap. Et vocatur hic templum domus
prima templi, quę erat exterior. Nam domus inte-
rior erat domus Sancti sanctorũ: & in illa non fuerũt
candelabra aliqua, nec vasa aliqua ministrationis, sed
solùm arca fęderis, & duo Cherubim de lignis oliua-
rum, vt colligitur 3. Reg. 6. & pręcedenti cap. *Quin*
que a dextris, & quinque a sinistris. Hic ponitur situs can-
delabrorum: nam vt pulchrè se haberent, & ęquali-
ter domus illuminaretur, erãt quinque candelabra ad
latus meridianum templi, & quinque ad aquilonare.
K *Necnon & mensas decem*. Istæ mensę erant in templo
in parte illa, in qua erant candelabra, & erant toti-
dem, sicut candelabra, scilicet decem. Ad quid
autem istæ mensę erant, & cur erant tot, declarabi-
tur infra in quadam quæstione. *Posuitque eas in tem-*
plo. Scilicet in prima parte templi vbi erant candela-
bra, quia in sãcta sãctorũ nihil istorũ erat, vt dictũ est.
Quinque à dextris, & quinque à sinistris. Scilicet, quinque
ad latus meridianum, & quinque ad latus aquilonare,
sicut erat de candelabris aureis, vt supra patet. Aliqui
libri habent. *Et panes super eas*. Scilicet posuit Salomõ
panes super eas, scilicet, quia nõ erant ad aliud istę mẽ
sę, nisi ad ponendum panes super eas. De hoc tamẽ
infra dicetur in quadam quæstione. *Phialas quoque au-*
reas

reas centum. Iſtæ phialę erant vaſa vinaria pro ſacrificiorum vſu, vt infra declarabitur in quadā quæſtione.

Quot candelabra erant in templo Salomonis, & quare tot facta ſunt: cùm in tabernaculo Moyſi vnicum eſſet. Quæſtio. XIIII.

QVAERITVR circa primum, quot cadelabra erant in templo Salomonis, & quare facta ſunt tot, cùm eſſet vnicum in tabernaculo Moyſi. Ad primum reſpondet Nicolaus, & quidam alii, quòd erāt vndecim candelabra, ſcilicet decem candelabra, quæ fecit Salomon, de quibus dicitur hic; & vnum candelabrum quod fecit Moyſes, quod adhuc manebat in templo Salomonis, & erat inter candelabra alia. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia plura candelabra erant: nam quædam erant candelabra aurea, ſcilicet de auro puriſſimo, & alia erant argentea. Candelabra aurea erant ſaltem decem, quæ fecit Salomon. vt patet hic, & 3. Regum 7. De candelabro Moyſi erat dubium, an fuerit inter iſta: & ſatis videtur quòd manſerit, quia aliqua, quæ erat in tabernaculo Moyſi manſerunt in templo Salomonis, & aliqua non, ſcilicet illa, quæ pertinebant ad conſtructionem tabernaculi non manſerunt ſicut tabulata, & cortinæ, & baſes. Etiam illa, quibus ſucceſſerunt alia vaſa ad miniſtrationem ſimilem. Sicut altare Moyſi non manſit, quia ſucceſſit ei altare magnum quod fabricauit Salomon infra in litera: & tamen non poterant eſſe duo altaria, ſed in vnico offerrenda erant ſacrificia, vt patet Leui. 17. & Ioſuæ 22. cap. ideo illud altare Moyſi ceſſauit quantum ad vſum. Sic etiam ceſſauit labrum æneum quod fecerat Moyſes, vt lauarent ſacerdotes in eo quando miniſtraturi eſſent, quia fecit Salomon mare æneum, quod ad hanc miniſtrationem ſumptum eſt: ſupra in litera & 3. Reg. 7. De candelabro autem non eſt ſic, quia nō fuit aſſumptum niſi ad hoc quod cremaretur oleum in illo, & in candelabris, quæ poſtea Salomon fecit cremabatur eodem modo oleum: ideo non ceſſaret candelabrum Moyſi propter candelabra, quæ poſtea faceret Salomon. Sed tunc debet dici vnum de duobus modis, ſcilicet quòd iſtud candelabrum fuit vnum de illis decem candelabris, quę dicitur feciſſe Salomō, vel adiunctum fuit illis vt eſſent vndecim, & fit ſolū mentio de decem candelabris: quia hic agitur de illis, quæ Salomon fecit in templo. Et quia ſolùm fecit decem candelabra de auro, de illis ſolùm dicitur: licèt cum illis eſſet candelabrum vndecimum, quòd fabricauerat Moyſes. Iſta erant candelabra aurea. Erant tamen alia candelabra argentea in templo, vt patet pręcedenti lib. 28. cap. cùm dicitur, quod dedit Dauid aurum pro candelabris aureis, & argentum pro argenteis. De candelabris tamen argenteis non dicitur quot erant, quia non fit mentio de eis, ſicut de aureis propter dignitatem materię: & ob hoc multi putauerunt quòd ſolùm eſſent in templo iſta decem, vel vndecim candelabra. De illis autem candelabris argenteis credendum eſt, quòd fuerint in tali ſitu ſicut aurea, ſcilicet totidem à dextris, quot à ſiniſtris. Et fortè credendum eſt, quòd erant quædā cādelabra aurea, & quędam argentea propter differentiam dierum, quia quædam erant dies ſolemnes, & alij profeſti: & inter ſolemnes quidam erant aliis ſolemniores: ideo totus apparatus ſanctuarii, & miniſtrorum debebat eſſe differens ſecundùm dies, & ſic forte in diebus profeſtis ponebātur candelabra argentea, & in diebus feſtiuis candelabra aurea. Iſtud autem eſt aliqualiter veriſimile. Sed potius credendum eſt, ꝙ omnia candelabra tam aurea quam argentea erant ſēper poſita coram domino in templo quædā à dextris,

A & quędā a ſiniſtris: & hoc quia dr̄ hic in litera: ꝙ erāt decē cādelabra aurea, & quinq; erāt ad dextrā, & quinque ad ſiniſtram: in quo innuitur ꝙ poſita fuerunt illa candelabra ſic, vt ſemper ſic manerent, quia alias potius manerent ſic cādelabra argentea quàm aurea, cùm illa eſſent in templo coram Domino diebus profeſtis, & candelabra aurea diebus ſolemnibus. Item patet hoc, quia iſta mutatio candelabrorum eſſet ſi appareret populo, ſcilicet quòd ponerent in loco manifeſto vbi populus poſſet videre illa, & ſic ex apparatu diuerſo cognoſceretur quis eſſet dies profeſtus, & quis ſolemnis: & tamen erant candelabra intra templum in loco, vbi non poterant videri à populo, cùm ſoli ſacerdotes intrarent in templum ad miniſtrandū,
B & populus foris expectaret. Sicut patet de Zacharia patre beati Ioannis baptiſtæ, qui introiuit in templum ad ponendum incenſum, & populus eum expectabat foris. Lu. primo ca. & ante fores templi pendebat velum: ita vt licèt ſacerdotes introirent in templum, & manerent populares ad portam templi, non videbant aliquid eorum, quę erant in ſanctuario, Non ergo ponerentur interi⁹ pulchriores apparat⁹ pro vna die, quàm pro alia. Foris autem in atrio ſacerdotum fierent pulchriores apparatus in diebus ſolemnibus q̃ in profeſtis vbi populus iſta poſſet videre, & ſic fiebat. Nam ſacerdotes induebātur veſtibus ſacris ad miniſtrandum, & in diebus ſolennibus erant veſtes ſolemniores. Et etiam cantus Leuitarum, & omnes cære-
C moniæ: vt declaratum eſt præcedenti lib. 23. cap. & aliqualiter colligitur ibi in litera. Ideo magis videtur credendum quòd omnia cādelabra tam aurea quàm argentea erant ſemper & ſimul poſita coram Domino in templo totidem à dextris, quot à ſiniſtris: & tamen de argenteis non fit mentio propter cauſam dictam.

Quare erant tot candelabra in templo Salomonis, & cur vnicum in templo Moyſi. Quęſtio. XV.

QVAERITVR vlterius, quare erant tot candelabra Salomonis, & cur vnicum erat in templo
D Moyſi. Dicendum quòd in tabernaculo Moyſi non requirebantur multa candelabra, ſufficiebat enim vnicum. Et cauſa eſt, quia in tabernaculo, ſiue ſanctuario illo erāt tres partes. ſ. ſancta ſanctorū, & pars, vel dom⁹ exterior, & atriū. In atrio non erat neceſſariū candelabrum aliquod, eo ꝙ erat patēs luminaribus cęli. Nam atrium non habebat tectum, ſed ſolum parietes in circuitu de velis byſſinis altitudine cubitorum quinque: vt declaratum eſt ſupra 2. & Exo. 27. & luminaria cæli ſufficienter illuminabant atrium. Alia pars intima, ſcilicet Sanctum ſanctorum non indigebat candelabro, eo quod pars illa debebat eſſe valde obſcura, ne videretur ſecretum latens in propitiatorio vbi formabantur voces, q̄ credebant eſſe diuinæ. Et ob hoc non
E ſolū nō erat ibi aliquod candelabrū, ſed ēt qn̄ ſacerdos magn⁹ illuc introire dēbat ſemel in anno, introducebat ſecum thuribulum plenū prunis ſuperpoſito thymiamate, vt vapor groſſus inde conſurgens obfuſcaret viſum eius, & non poſſet videre quid erat in propitiatorio inter alas Cherubim. Et ſi non ferret ſecū iſtud thymiama, moriebatur: vt patet Leui. 16. cap. Manebat autem ſola domus anterior tabernaculi, in qua erat candęlabrum neceſſarium, quia pars iſta erat operta tecto, & non erat ibi aliquod ſecretum quod occultandum eſſet ſacerdotibus. Et in hac domo ſufficiebat vnum candelabrum, eo quòd domus hæc parua erat. Nam ſolùm erat longitudo eius cubitorum viginti, & latitudo decem: vt patet Exo. 26. Secun-

do

dò quia dato quòd non omnino sufficeret, non fierent multa candelabrum erat de auro purissimo & vnum talentum expensum erat in eo, & vasis eius. Exo.25. Et erat magna quantitas vnum talentum. Si autem multa candelabra fierent, oporteret expendi multum de auro, & fortè non erat tanta copia auri Israelitis exeuntibus de Aegypto. Sic enim fuit de tubis argẽteis ad clangendum. Nam Deus iussit fieri duas solũ Nu.10. & hoc quia fortè nõ erat copia argenti, & postea Israelitæ habentes argentum multum fecerunt plures tubas. Vnde in introitu in terram Chanaan quando lustrata est ciuitas Iericho, saltem erant septẽ buccinæ, vt patet Iosue 6. cap. Tertiò factum est propter difficultatem portationis. Nam erant portanda omnia vasa sanctuarij humeris Leuitarum per desertum, Nume. quarto, & septimo, si multiplicarentur vasa sequeretur difficultas portandi, quia non possent tot portare, vel cum labore magno illa portarẽt. Ideo suffecit vnicum candelabrũ in tabernaculo Moysi. In templo autẽ Salomonis fuerunt multa candelabra, scilicet decem aurea, & multa argentea quorum non assignatur numerus: & hoc quia nihil istorum, quę dicta sunt pro tabernaculo Moysi impediebat in templo Salomonis. De primo patet, quia paucitas auri, & argenti non faceret, quòd essent pauca candelabra. Nam erat Salomon ditissimus in auro, & argẽto super alios reges: ita vt posset facere multa vasa de auro, & argento: potissime, quia Dauid reliquerat ei aurum, & argentum pro singulis vasis, scilicet aurum pro candelabris aureis, & argentum pro argenteis, & sic de omnibus alijs vasis, præcedenti lib.28.cap. & habuerat Dauid istam multitudinem auri, & argenti in bellis, quæ fecerat contra multas gentes, & totum aurum, & argentum, quod inde acquisiuerat consecrauerat Domino pro ædificatione templi, & valorum pręcedenti lib.28.cap. 2. Reg. 8. Secunda causa, quæ fuit supra prima non obstat hic, scilicet quia sufficiebat candelabrum vnicum pro tabernaculo Moysi. Nam verum est, quòd templum Salomonis diuidebatur in tres partes sicut Sanctuarium Moysi, scilicet in atrium exterius, & in domum primam templi, & in domum interiorem, quæ vocatur Sancta sanctorum. In atrio non erat candelabrum aliquod, quia illuminabatur lumine solis, cùm non esset opertum tecto. In Sancta sanctorum etiam non erat candelabrum aliquod, vt celaretur secretum quod erat in propitiatorio, vt supra dictum est de tabernaculo Moysi. Erat aũt vsus candelabrorum in domo prima templi; & in hac erant multa candelabra, scilicet decem aurea, vel vndecim, & multa argentea. Et vna causa fuit ad hoc maior necessitas, quã in tabernaculo Moysi: quia ista domꝰ erat valde maior quàm tabernaculum Moysi. Nam erat longitudo primę domus tabernaculi Moysi cubitorum viginti, & latitudo decem Exo: 26. longitudo aut primę domus templi Salomonis erat cubitorum quadraginta, & latitudo viginti. 3. Reg. 6. & præcedenti cap. & sic area domus primi tẽpli Salomonis est quadrupla ad aream primę domus tabernaculi Moysi: quod patet ducendo latera quadrata in se, scilicet latus longitudinis in latus latitudinis. Et quia longitudo domus primæ templi Salomonis erat cubitorum quadraginta, & latitudo viginti: multiplicando vnum per alterum resultant octingenti cubiti quadrati, qui complent aream domus illius. Lõgitudo domus primę Salomonis erat viginti cubitotorum & latitudo decem: & ducendo vnum in aliud resultant ducenti cubiti. Cùm ergo area domus primæ templi Salomonis esset quadrupla ad aream domus primę tabernaculi Moysi requirebantur saltem candelabra in quadruplo numero ad tabernaculum

F Moysi: & sic essent candelabra quatuor. Alia causa
fuit propter pulchritudinem, quia dato quod vnum
candelabrum sufficeret ad illuminandum templum
Salomonis propter pulchritudinem, & ad ostenden-
dùm magnificum ornatum templi. & honorem ma-
gnum Dei essent multa candelabra, & sic fuerunt de
cem aurea, & multa argentea. Tertia difficultas nõ
obstat, quia tempore, quo durauit tabernaculum
Moysi erat portandum de loco ad locum: & si vasa
eius multa essent, difficultas esset Leuitis portando il
la: ideo debebant esse pauca. Postquam autem factũ
est templum Salomonis, nõ fuit portandum de loco
ad locum, nec vasa mutanda: vt patet præcedenti lib.
23. cap. sed ibi manere debebant vasa in æternum:
G ideo licèt essent multa non præstarent aliquod impe-
dimentum.

Quæ fuerit figura istorum candelabrorum.
Quæstio. XVI.

QVAERITVR vlterius, de figura istorum cã-
delabrorum, nam non ponitur hic, nec 3.Reg.
7. cuius figurę essent. Quidam dicunt, quòd erant cã-
delabra ista eiusdem figuræ cuius illud quod factum
est in tabernaculo Moysi, scilicet quia non fuit posi-
tum aliquid de figura, & quia templum Salomonis
erat ad imaginem tabernaculi Moysi: credendum es-
set, quod fuerunt candelabra ista ad imaginem can-
H delabri templi Moysi. Dicendum quòd ista ratio nõ
concludit. Nam licèt posset teneri quòd fuerit talis
figura candelabrorum, tamen non sufficienter proba
tur ex hoc. Nam si propter hoc, quòd non describi-
tur hic figura istorum cãdelabrorum deberet dici, ꝙ
fuit talis figura, sicut candelabri Moysi: ita quia non
scribitur hic pondus candelabrorum istorum deberet
dici quòd quodlibet candelabrum continebat talẽtũ
auri purissimi, sicut fuit candelabrum Moysi Exo.25.
cap. Et tamen hoc non stat, quia generaliter omnia
templi Salomonis erant maioris quantitatis quam
vasa tabernaculi Moysi, sicut patet de altari holocau-
storum, quod erat altitudinis cubitorum trium,
& latitudinis cubitorum quinque, & totidem lon-
I gitudinis in tabernaculo Moysi Exo.decimoseptimo.
& in templo Salomonis erat altare cubitorum vi-
ginti latitudine, & totidem longitudine, & decem al-
titudine, supra in litera, & sic de multis alijs vasis. Et
hoc erat, quia vasa templi Salomonis non erant por-
tanda de loco ad locum, sicut vasa tabernaculi Moy-
si. Non ergo tenet consequentia, scilicet figura cande
labrorum non ponitur hic: ideo fuit talis figura sicut
illius candelabri, quod fuit in tabernaculo Moysi. Di-
cendum ergo videtur, quòd figura istorum candela-
brorum non ponitur hic, nec fuit talis sicut candela-
bri Moysi: sed quædam alia figura. Quia quando fa-
bricandum fuit templum Salomonis, Deus misit de
cęlo ipsi Dauid scripturam omnium, quæ fabricanda
K erant, scilicet cuius figuræ, & quantitatis essent, & de
qua materia. Et Dauid dedit istam descriptionem
Salomoni quantum ad omnia: pręcedenti lib.28. ca.
Et secundum illam fecit Salomon omnia: ideo licèt
non dicatur cuius figurę esset candelabrum, vel aliqd
alterum, intelligendum est, quòd fuerit illius figuræ,
quàm Deus designauit in descriptione illa, quã misit
ad Dauid de cęlo. Et hoc colligitur aliqualiter in li-
tera, cùm dicitur. Fecit etiam candelabra aurea de-
cem secundùm speciem, quàm iusserat ei fieri, scili-
cet Deus Dauid. Nam non refertur ad Moysem, quia
Moyses non iussit fieri decem candelabra, sed vnicũ.
Aliter posset dici, quòd ista candelabra facta sunt ad
instar candelabri quod Moyses fecit in deserto: quia
alias

aliàs exprimeretur fortassis figura eius sicut exprimitur figura multorum aliorum, quę non erant in tabernaculo Moysi, & fuerunt in templo Salomonis sicut maris ænei, & luterum, & aliorum, quę fuerunt in templo Salomonis, & tabernaculo Moysi: & tamen non fuerunt eiusdem figuræ in vtroque, sicut fuit de altari holocaustorum: & tamen de figura holocaustorum nihil exprimitur: ideo satis verisimile est, quòd fuerint ad instar candelabri Moysi, de quo Exo. 25. Et cùm dicitur quòd facta fuerunt candelabra secundū speciem, quam fieri iussit illa Deus. Dicendum ꝙ verum est, quòd Deus dedit certam formam ad faciendum ista candelabra: & tamen ista forma fuit illa, quam tenuerat candelabrum Moysi: & ob hoc non fuit descripta hic, nec 3. Reg. 7. figura istorum candelabrorum, quasi iam cognita foret ex figura candelabri Moysi, Exo. 25. Et ista positio tenetur cōmuniter, & hanc nos sæpe asserimus. Possumus tamen vtranque satis recte tenere. Quidquid tamen sit, etiam si dicamus, quòd fuerit figura istorum candelabrorum sicut candelabri Moysi: dicendum est, quòd ista fuerint maioris quantitatis ponderis, quia vasa templi Salomonis vniuersaliter fuerunt plura, & maioris ponderis, eo quòd non debebant moueri de loco ad locū, & quia templum erat maius, & honorabilius, quàm tabernaculum Moysi.

De situ istorum candelabrorum.
Quęstio. XVII.

QVAERITVR vlterius, de situ istorum candelabrorū, quia dicitur hic, quòd erant decem cādelabra aurea, quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. Nicolaus respondet, quòd erant omnia ista candelabra ad latus meridianum templi, & nullum erat ad latus aquilonare. Dicebantur tamen quinque à dextris, & quinque a sinistris, quia candelabrum, ꝙđ fecerat Moyses, erat inter ista decem, scilicet in medio, & ad dextram eius erant quinque candelabra, & ad sinistram totidem. Omnia tamen erant in latere meridiano. Motiuum suum est ex situ, quem habuit candelabrum in tabernaculo Moysi, scilicet in latere meridiano, Exo. 25. Dicendum tamen quòd hoc non stat, primò quia non est conueniens motiuum ad ponendum situm in candelabris templi Salomonis arguere ex situ candelabri tabernaculi Moysi: Nam si nō poneretur situs aliquis determinatus pro candelabris templi Salomonis, posset dici, quòd erat talis situs sicut candelabri in tabernaculo Moysi. Et tamen ponitur hic, quòd erant quinque ad dextram & quinque ad sinistram: ideo non est standum situi candelabri tabernaculi Moysi. Secundò non stat, quia in tabernaculo Moysi erat vnicum candelabrum, ideo necesse erat, ꝙ staret solū ad sinistram vel solū ad dextrā. In tēplo aūt Salomonis erant cādelabra multa, iō poterant stare quędā ipsorum ad dextrā, & quędā ad sinistrā. Tertiò patet, quia nō conuenienter dicitur ꝙ starēt quinq; candelabra ad dextram candelabri Moysi & quinque ad sinistram, quia hic absolutè dicitur, quod posita fuerunt ista candelabra in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram. Ideo absolutè intelligendum est, scilicet quòd quinque essēt ad latus aquilonare templi, & quinque ad meridiem, quę sunt dextra & sinistra templi. Nam cum non fiat hic aliqua mentio de candelabro Moysi, quòd intelligeretur quòd quinque candelabra erant ad dextrā illius, & quinque ad sinistram, nimis erat alienum à litera. Quartò patet, quia non ponitur conuenienter talis situs. Nam candelabra ponebantur ad illuminādum domum templi primam, & ad hoc vt æqualiter

A illuminaretur, debebant candelabra æqualiter distare, vel quasi ab omnibus partibus domus. Hoc autē esset si tot candelabra essent ad sinistram partem domus sicut ad dextram. Si autem omnia essent ad partem meridianam, sicut in tabernaculo Moysi, illuminaretur pars illa, & modicum illuminaretur pars aquilonaris. Ideo tenendum est sicut in litera dicitur, ꝙ quinque candelabra istorum erāt apud parietem aquilonarem domus, & quinque ad parietem meridianū, & in medio erat via, qua ibatur ad Sancta sanctorum. Dicendum etiam, quòd cum multa alia candelabra essent argentea, de quibus non fit hic mentio quòd illa tenebant eundem situm cum candelabris aureis, scilicet tot erant de illis ad partem meridianam cum

B candelabris quinque aureis, quot ad partem septētrionalem. Circa numerum lucernarum, quæ erant in istis candelabris, dicit Nicolaus, quòd erant lucernæ septuaginta, & septem, scilicet quia erant candelabra vndecim decem Salomonis, & vnum Moysi, quodlibet habebat septem lucernas, sicut dicitur de candelabro Moysi Exo. 25. Dicendum tamen quòd hoc non stat propter duo: Primò quia præsupponitur dubium, scilicet quòd candelabra ista essent eiusdem figuræ cū candelabro tabernaculi Moysi, ita quòd haberent ista candelabra septem lucernas sicut illud. Sed istud est dubium, quia non constat an essent istius figurę, vel alterius, vt dictum est pręcedenti quęstione. Et si essent alterius figuræ, poterat quodlibet habere plures

C lucernas, vel pauciores. Secundò præsupponitur falsum, scilicet quòd essent solùm vndecim candelabra, & quodlibet haberet septem lucernas: & sic haberēt vniuesa septuaginta & septem lucernas. Erant tamen multo plura, quia candelabra argentea subticētur hic. Aurea autem erāt decem, vel vndecim sicut dicit Nicolaus. Et cùm essent alia argentea, vt patet præced. lib. 28. cap. & non ponitur numerus illorum, credendū est, quòd illa essent multo plura quàm aurea propter materiæ minoritatem: & sic cùm eiusdem figuræ essent candelabra omnia, multo plures quàm septuaginta & septem lucernas continerent.

Quomodo erant tot mensæ in templo Salomonis, cùm vnica esset in tabernaculo Moysi.

D *Quæstio. XVIII.*

QVAERITVR vlterius, circa mensas istas, de quibus dicitur, quō erant tot mensæ in templo Salomonis, q. in tabernaculo Moysi vnica erat, Exo. 25. Respondendum, quòd in tabernaculo Moysi non debuerunt esse multæ mensæ. Primò quia cùm esset mēsa propositionis de auro purissimo, difficile erat Hebræis tantam copiam auri, & argenti habere, vt multæ mensæ fieri possent inde, quia non habebant nisi quod in Aegypto rapuerant, vel commodatum susceperant. Secunda causa erat, quia ista mensa sufficiebat ad ministrationem, ad quam facta erat, vt in ea

E ponerentur panes coram Domino, qui vocātur panes propositionis: & ob hoc ipsa vocabatur mensa propositionis. Sed panes isti erant duodecim solū, & capiebantur in ea. Ideo non oportebat esse plures mensas. Tertia causa erat difficultas portandi. Nam omnia vasa, quæ erant in tabernaculo Moysi, & ipsum etiam tabernaculum portabatur a leuitis, Nu. 4. & 7. & si multiplicarentur vasa, portarentur cum difficultate, vel nō possent portari: ideo debuerunt esse pauca: & sic fuit vnica mensa. De templo aūt Salomonis secus fuit. nā ibi fuerunt decem mensæ vna aurea, & nouem argenteæ: vt colligitur hic, & præcedenti libro 28. & tertio Regum 7. Mensæ autem solum erant decem, & vna erat aurea, vt patet 3. Reg. 7. & præcedenti lib. 28. cap.

reliquę autem erant argenteæ eod. cap. & in vniuerso erant decem mensę. Causa autem quare fuerunt plures mensę in templo Salomonis quàm in tabernaculo Moysi est multiplex: prima quia templum Salomonis erat maius quàm tabernaculum Moysi. Si autem totidem vasa solùm essent, videretur templum quasi vacuum: ideo debuerunt esse plura vasa. Secunda ꝑpter maiorem necessitatem ministrationis, quia ad tenendum panes ꝓpositionis, ad quod facta fuerat mēsa, quæ erat in tabernaculo Moysi, sufficiebat illa, ideo non erat opus alias fieri. Tamen in templo Salomonis erant nunc alię ministrationes, quæ fieri debebant in mensis, ideo præter mensam ꝓpositionis factę sunt nouem alię mensę argenteæ. Tertia fuit ad ornatum & propter maiorem honorem templi. Nam tabernaculum Moysi fuit aliquid factum quasi in remediū eo tempore, quo non erat templum Salomonis: & cū ordinaretur ad illud, debebat esse perfectio maior tēpli quàm tabernaculi. Ideo licèt in tabernaculo Moysi esset vnica mensa, decet plures esse in templo Salomonis: & sic fuerunt decem mensæ. Illa autem, quę impediebant in tabernaculo Moysi esse plures mensas, non impediunt in tabernaculo Salomonis. De primo patet, quia tempore Salomonis erat multum aurum, & argentum ad fabricandum vasa: potissimeqꝫ Dauid reliquerat pro singulis vasis aurum, & argentum in pondere certo, pręcedenti lib. 28. cap. Secundum non obstat, quia licèt in tabernaculo Moysi sufficeret ad ministrationem vtranque vna mensa: tamē ad ministrandum sufficienter & honorabiliter, sicut exigebatur in templo Salomonis, non sufficiebat vna mensa: ideo fuerūt plures: potissimè quia in tabernaculo Moysi erat mensa necessaria ad tenendum panes propositionis solùm. In templo autem Salomonis erāt mensæ necessariæ ad multas alias ministrationes, scilicet ad tenendum super se vasa aurea, & argentea necessaria ad ministrandum: de quo magis dicetur sequenti quæstione. Et ista non poterant conuenienter poni nisi in mensis, ideo fuerunt plures mensę. Tertiū non obstat difficultas portandi; quia quandiu durauit tabernaculum Moysi, portabantur vasa de loco ad locum, sed facto templo Salomonis, non erant portanda, sed in æternum manerent ibi: ideo quotcunque vasa essent, & quantumcunque magna non obstabat, ꝙ in templo Salomonis essent: & sic erant ibi decem mensę: aurea vna, & argenteæ nouem.

Quę ministratio fiebat in istis decem mensis. Quęstio. XIX.

QVAERITVR vlterius, circa istas mensas decē, quæ ministratio fiebat in eis. Respōdet Nicolaus, ꝙ oēs istę mensæ decē erant mēsę propositionis, s. ꝙ ponebātur in eis panes propositionis. De istis panibus ꝓpositionis quales essent, & quæ cæremoniæ fierent circa illos, declaratum est late supra 2. capi. in quibusdam quæstionibus. Et dicit Nicolaus, quod cùm in mensa propositionis tabernaculi Moysi continerētur duodecim panes, quod in qualibet istarum erant duodecim panes. Et cū essent mensæ decem, erant in eis simul panes cētū & viginti, & ponerent totidē per singula sabbatha, & totidē auferrētur. Sed dicendū ꝙ nō stat, quia circa hoc est multiplex error. Prim⁹ quia Nicol. ponit esse istas mensas decē propositionis cùm in qualibet earum ponerentur duodecim panes. Sed falsum est, quia mensa propositionis tam in tabernaculo Moysi quàm in templo Salomonis semper vnica fuit. Quod patet de tabernaculo Moysi. Nam iussit Deus fieri mensam propositionis Exod. 25. & de vnica fit ibi mentio, nec in aliquo libro totius sacræ

F scripturæ fit mentio, quòd essent plures mensę propositionis in tabernaculo Moysi. De templo Salomonis patet, quòd esset vnica mensa propositionis. Pro quo sciendum, quòd fecit Salomon decem mensas in tēplo, & vna erat aurea: nouem autem argenteę, & mēsa aurea erat mensa propositionis. Nouem autem alię erant ad alios vsus. Quod patet, quia hic dicitur, ꝙ fecit decem mensas, quarum posuit quinque a dextris, & quinque a sinistris: & non distinguitur hic, an vna vel omnes essent mensæ propositionis: & tamen præcedenti lib. 28. cap. dicitur, quòd Dauid dedit aurum ad mensam propositionis pro diuersitate mēsuræ: similiter argentum in alias mensas argenteas. Ex quo apparet quòd multæ mensæ erant, scilicet decē

G vt dicitur hic: & vna illarum vocata est absolutè mensa propositionis quasi vnica esset, & aliæ non vocatæ fuerunt sic, sed fuerunt ad alios vsus. Item patet hoc, quia 3. Reg. 7. dicitur, quòd fecit Salomon altare aureum, & mensam, super quam ponerentur panes ꝓpositionis auream: ecce nominauit vnicam mensam propositionis, & illam dixit esse auream quasi vnica esset. Hoc etiam aliqualiter colligitur hic, quia cùm dicatur, quòd posuit Salomon decem mensas in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram, nō dixit, quòd erant mensę propositionis, sed absolutè noīauit eas mensas. Secundus error Nicolai est, quia dixit quòd cùm in omnibus istis mensis ponerentur panes propositionis, quòd erant panes centum & vi-

H ginti simul coram domino semper. Sed hoc non stat, primò quia hoc erat contra legem, & nullo modo auderent Iudæi illud facere. Nam Deus iusserat quòd ponerentur duodecim panes coram eo, & mutarētur per singula sabbatha Leui. 24. Ideo sicut non auderēt Iudæi proponere pauciores panes quàm duodecim: ita nec auderent ponere plures, quia in cæremoniis erat certa regula data: & non licebat Iudæis transgredi illam multiplicando nec deficiendo: vt patet Deu. 12. scilicet: Quod pręcipio tibi hoc tantùm facito Domino Deo tuo: nec addas quidquam, nec minuas. Nullatenus ergo auderent Iudęi ponere centum & viginti panes in mensa, nec plures quàm duodecim. Secundo patet, quia istud est irrōnabiliter dictum.

I Nam cæremoniæ fiebant cum aliquali causa significationis. Et ista cæremonia propositionis panum fiebat ad significandum quòd memoria Israelitarū erat Deo. Nam sicut isti panes manebant semper coram Domino, ita Deus recordabatur semper Israelitarum ad benefaciēdum eis: & quia tribus Israel quarum Deus recordari debebat, erāt duodecim, iussit quòd ponerentur duodecim panes coram eo: Leu. 24. Si autem nūc ponerentur centum & viginti panes, non maneret significatio, scilicet per coaptationem panum ad duodecim tribus Israel: & in cæremoniis potissimū erat significatio: ideo nequaquam auderent Israelitæ ponere centum & viginti panes in decē mensis coram Domino. Tertiò patet, quia irrationale est asserere ali-

K quid contra literā scripturę addendo sine causa. Scriptura enim posuit vnicam mēsam propositionis Exo. 25. & duodecim panes propositionis Leui. 24. Quod autem asserantur esse decem mensæ propositionis, & centū & viginti panes in eis, non existente aliquo motiuo vrgente, irrationabile est, & tamen non habet Nicolaus aliquid vnde colligat decem mensas propositionis, cùm nihil tale dicat scriptura: nec habet vnde asserat centum & viginti panes super mensas propositionis: sed solum duodecim: ideo superuacuum est irrationabile hoc asserere. Quartò patet, quia potius scriptura videtur significare contrarium, scilicet quod esset vnica mensa propositionis, & hoc in duobus: primò quia cum essent decem mensę in templo vnica

vnica erat aurea, & nouem argenteę, vt patet hic, & magis præcedenti lib. 28. cap. & tamen si omnes decem essent mensæ propositionis, & ponerētur simul in templo ad istam ministrationem, nō esset vnica aurea, sed multæ vel saltem omnes essent argenteę. Sic patet de candelabris templi, quia decem candelabra aurea fecit Salomon: vt patet hic & 3. Reg. 7. & reliqua candelabra argentea, vt patet præcedenti lib. 28. cap. Secundò patet, quia cùm scriptura plures mensas ponat in templo fuisse, vnicam tamen nominat mensam propositionis. Nam 3. Reg. 7. dicitur, quòd Salomon fecit mensam auream, in qua ponerentur panes propositionis. Si tamen essent multæ mensę propositionis, non nominasset ibi vnicam. Item patet efficacius præcedenti lib. 28. cap. scilicet dedit Dauid aurum in mensa propositionis, & argentum in alias mensas. Vna ergo erat mensa propositionis quæ aurea erat. Reliquæ autem erant alienæ, scilicet non erant mensæ propositionis, sed ad alios vsus. Dicendum ergo quòd in templo Salomonis fuit sicut in tabernaculo Moysi, scilicet quòd vnica fuit mensa propositionis. Fecit tamen Salomon decem mensas vnā auream, & nouem argenteas. Aurea mensa erat mēsa propositionis, & in ea erant panes duodecim, qui tollebantur per singula sabbatha, vt alij noui & recentes ponerentur. Aliæ nouem mensæ erant tanquam repositoria vasorum aureorum, & argenteorum. Nam erant multa vasa aurea, & argentea ad ministrādum coram Domino in illis, scilicet pro libamentis, sicut dicitur hic de centum phialis aureis. Erant etiā acceptabula, cyathi, mortariola, & thuribula, & alia multa, de quibus Exo. 25. Et dato quòd nō essent alia vasa, nisi istæ centum phialę, opus erat haberi mensas, in quibus ponerentur ad promptè ministrandum: sic enim fit quando ministratur dominis ad mensam. Nā in vna mensa comedit Dn̄s, & in alia sūt vasa argētea, & aurea, quibus ministratur: & qa vasa, quibus ministrabat Dn̄o erāt multa, iō opus erat haberi multas mēsas: & sic fuerūt nouē mensæ, in quibus reponerent vasa. & quia positio panum erat ministratio magis sacra quam tenere vasa, quib⁹ ministrabatur Domino, fuit mensa propositionis aurea, quia ad excellentius ministeriū erat, & mensę alię fuerunt argenteę ad reponendum in eis vasa.

De ordine istarum mensarum, & situ.
Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, de ordine istarum mēsarum, & situ, quia dicitur, ꝙ posuit Salomon decē mensas in tēplo quinq; ad dextrā, & quinq; ad sinistrā. Nicol. dicit, ꝙ fuerunt decem mensę factæ à Salomone, & vna facta fuerat à Moyse, quæ adhuc manebat, & illa fuit posita in medio aliarum, scilicet quinque ad dextram eius, quinque ad sinistram. Et tamen omnes istæ vndecim mēsę erant ad latus aquilonare, sicut in tabernaculo Moysi mensa propositionis erat ad latus aquilonare. Exo. 26. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat: primò quia Nicolaus non habet conueniens motiuum ex situ mensę in tabernaculo Moysi ad ponendum situm eius in templo Salomonis. Nā in tabernaculo Moysi erat vnica mensa, & non poterat esse nisi in vno latere tabernaculi, & sic cum fuerit in latere aquilonari non poterat esse in meridiano. In templo tamen Salomonis fuerunt decem mensę, & poterant quędā esse ad latus meridianum, & quędā ad aquilonare. Secundò patet, quia si non poneretur in scriptura aliquis situs mensarum in templo Salomonis poterat argui quam rationabiliter, quod taliter situarentur mensę in tēplo, s. ad latus aquilona-
A re, sicut in tabernaculo Moysi. Et tamen ponitur hic, quòd erant quinque mensæ ad dextram, & quinque ad sinistram, vt dicitur hic, ideo non est dicendum quòd erant omnes ad latus aquilonare. Tertiò patet, quia iste sensus Nicolai videtur nimis distortus, & non conueniens literę, quia dicitur hic, quòd erāt quinque mensę à dextris, & quinque à sinistris absolutè, & non dicitur à dextris cuius, vel sinistris erant, ideo intelligendum est, quòd erant ad dextram, & sinistram domus, scilicet quòd quædam mensæ erant ad dexteram partem templi, scilicet ad partem aquilonarem, & alię mensæ erant ad sinistram, scilicet ad latus meridianum. Quod autem intelligatur à dextris, & a sinistris mensæ quàm fecerat Moyses nimis est ex-
B traneum: cùm non fiat hic mentio aliqua de mensà, quam fecit Moyses. Item istud non est contra significationem, quare posita fuit mēsa in tabernaculo Moysi in latere meridiano. Nam vt declaratum fuit Exo. 26. mensa fuit posita in latere aquilonari, quia per mēsam designatur totus cibus, & humana sustentatio: & tn̄ terræ nascentia sunt ex parte aquilonari orbis. Nam aquilonare, et australe siue meridianū sumunt per respectū ad æquinoctiale, quod est mediū mūdi, & vocatur cingulus motus primi mobilis, s. ꝙ pars mundi declinans ab æquinoctiali versus polum arcticū vocatur aquilonaris: & pars declinās versus polū antarcticū vocatur australis, siue meridiana: & quia tota habitatio hominum est circa æquinoctialem versus polum arcti-
C cum, omnia terræ nascētia per cultum hominum sunt in plaga aquilonari. Vnde rectè mensa propositionis, per quam significabatur vniuersitas terrę nascentium posita fuit in latere aquilonari: ita nūc fieret. Nam si istę mensę essent decem, cùm vnica erat mensa propositionis, vt pręcedenti quæstione declaratum est, illa poneretur cum aliis quatuor ad partem aquilonarē, & istud tenendū: nec potest litera conuenienter adaptari alteri sensui.

Quę vasa erant pertinentia ad altare holocaustorum.
Quęstio. XXI.

D QVAERITVR vlterius, circa centum phialas de quibus dicitur hic, quòd erāt super mensas, quæ vasa erant ista pertinentia ad ministerium altaris holocaustorum, vt funderentur liba cum eis, scilicet vinum, & oleum super carnes sacrificiorum, & similam. Pro quo sciendum, quòd altare holocaustorum habebat duplicia vasa: quædam erant ad ministrationem mundam, & honorabilem. & alia ad ministrationem commaculatiuam. Prima vasa erant aurea, & argentea, & erant reposita in mensis istis argenteis intra templum, & partim in exedris thesaurariorū custodiebantur a Leuitis. Alia vasa erant ænea, & erant in atrio sacerdotum apud altare holocaustorum, vel pendebant de cornibus eius: prima vocantur phialæ, cyathi, thuribula, acceptabula, & mortariola. Et dicun-
E tur esse vasa ad liba fundenda, Exo. 25. Vocātur liba vinum, & oleum: nam in sacrificiis ponebantur libamēta, quæ sunt quinque, scilicet sal, thus, vinum, oleum, & simila. Num. 25. & Leu. 2. Et aliqua vasa istorum erant ad ponēdum in eis similam. Et vocantur acceptabula ab accipiendo, quia ampla erant, & lata, & in eis accipiebatur simila. In phialis, & cyathis ponebatur vinum, & oleum ad fundendum super carnes animalium immolatorum. In thuribulis & mortariolis accipiebatur thus, quod cremabatur cum carnibus sacrificiorum: & hæc omnia erant libamina: ideo dicitur quod erant ista vasa ad liba fundenda, idest, ad tenendum in eis libamina, & fundendum super carnes animalium immolatorum. Hic autem solum ponūtur

phialæ

Phialæ centum. Intelligendum tamen est etiam de aliis vasis, scilicet acceptabulis, cyathis, mortariolis, & thuribulis: quia non fuerunt pauciora vasa in templo Salomonis quàm in tabernaculo Moysi. Potissimè quia 3. Reg. 7. ponitur, quòd Salomon fecerit in templo phialas, mortariola, & thuribula de auro purissimo: & nō solùm phialæ, sed etiam omnia alia vasa similia, quæ pertinebant ad ministrationem mundam altaris holocaustorum ponebātur super nouem mensas argenteas in templo. De vasis æneis, quæ ꝑtinebant ad ministrationem immundā altaris dicetur infra in quadam quæstione.

Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica, quæ texit ære. Porro mare posuit in latere dextro contra Orientem ad Meridiem. Fecit autem Hiram lebetes, & creagras, & phialas; & compleuit omne opus regis in domo Dei: hoc est, columnas duas, & epistylia, & capita.

Fecit etiam. Hic ponitur fabricatio eorum, quę erāt extra templum, scilicet de atrio, & vasis eius: & dicitur. *Fecit etiam atrium sacerdotum.* Istud erat, in quo sacerdotes faciebant sacrificia, & ministrationes laudis diuinæ, & Leuitę apud eos canebant. Et vocatur atrium sacerdotum ad differentiam aliorum atriorum. Nam extra templum ad partē orientalem eius erant quatuor atria, scilicet atrium sacerdotum atrium virorum mūdorum, atrium mulierum mundarum: atriū immundorum virorum & mulierum & gentilium: de quibus latè declaratum est 3. Reg. 7. in quadam quæstione. Istud atrium sacerdotum erat quadratū habens parietes in circuitu parum eleuatos à pauimēto, solùm vt distinguerentur sacerdotes a laicis loco: & tamen non occultabantur ab eorum conspectibus vt viderent laici ministrationes quas faciebāt sacerdotes. Et istud atrium erat excellentius aliis propter sacerdotes, qui ibi erant, & propter sacras ministrationes, quę fiebant. Nam ibi erat altare holocaustorum, & mare æneum, & luteres, & multa vasa sacra. *Et basilicam grandem.* Aliqui intelligunt quòd erat ista basilica atrium sacerdotum, sed falsum est: vt dicetur infra in quadam quæstione. Est autem basilica propriè domus regis dicta à basileon quod est rex, & inde tractum est, quòd quodlibet ędificium magnum, & quasi regale vocetur basilica: & ita erat de atrio templi: idō vocatum est basilica. Est aūt basilica hęc atium exterius, vt infra declarabit̄. *Et hostia basilicę, quæ texit ære.* i. fecit ostia in basilica, quæ texit ære. Ista fuerunt quatuor ostia ī quatuor lateribus, vel partibus atrij, de quibus infra dicetur: & fuit istud ęs pulchrum ad ostendendam pulchritudinem domus. Erant autem portæ ligneæ: & tamen erant opertæ laminis ęneis de ęre corintho, quod est pulchrum æs velut aurum, de quo infra dicetur in quadam quæstione. Et differebant istę portę atrij à portis templi, quia portę templi erāt opertæ laminis aureis, vt patet 3. Re. 6. & præcedēti ca. Portæ autem atrij, de quibus hic dicitur, erant optæ laminis ęneis. *Porro mare posuit in latere dextro contra Orientem ad meridiem.* De fabricatione istius maris supra dictum fuerat: hic autem agitur de situatione eius. Erat autem mare in atrio saderdotum. Istud mare est, ꝙ vocat̄ mare æneū, in quo lauabant̄ sacerdotes, & positū erat super duodecim boues æneos: & erat in atrio

F sacerdotum, & non intra templum: quia qn̄cunque sacerdotes ministraturi essent in sanctuario, lauare debebant manus, & pedes in mari æneo, sicut lauabāt in labro æneo Moysi: Exo. 30. Nam istud mare successit illi labro æneo, & si esset in templo, oportebat quòd sacerdotes ingrederentur immundi in templum, & lauarentur ibi, & aliquando deberent intrare in templum, vt lauarentur ibi ad ministrandum exteriùs in atrio, scilicet in altari holocaustorum, quod foris erat: ideo debuit esse foris in atrio sacerdotum istud mare: Et dicitur quod erat in latere dextro, scilicet ad Meridiem. Nam siquis exiret de templo procedendo contra Orientem, habebat latus dextrum ad meridiem, cùm porta templi esset ad partem orientalē eius. Et dr̄
G contra Orientem, scilicet apud introitū atrij: & in parte illa erat meridianum latus. Ad euidentiam huius cōsiderandū est, ꝙ atrium sacerdotum erat quadratū, & erat ante portam templi ad Orientalē partē eius, & erat magis propinquum Orienti q̃ tēplum. Vnde lat⁹ occidentale atrij & oriētale templi erant propinqua, licèt non coniungerētur: quia inter illa erat porticus templi, quæ vocabatur porticus Salomonis. Et latus meridianum atrij correspondebat lateri meridiano tēpli, & sic de aquilonari. Et paries orientalis atrij erat maxime distans à templo quàm aliqua alia pars atrij. Ideo si aliquid erat cōtra partem orientalem atrij, erat nimis elongatum à templo, & in parte illa erat introitus ad atrium. In parte autem illa erat mare æneum: & sic magis elongatum erat mare æneum à tem-
H plo quàm alia vasa. Et tamen latus Orientale siue paries, apud quem erat istud mare extendebat se in latum, & copulabat duo latera, scilicet meridianū parietē & aquilonarem: vt sic clauderetur tēpli atriū: & in parte illa, qua paries Oriētalis coniungebat se meridiano efficiēs angulum, erat mare æneum. Et sic magis elōgatum erat mare æneum: & sic erat mare ęneū contra Orientē, & ad meridiē. *Fecit autem Hiram lebetes.* Hic agitur de quibusdam vasis altaris holocaustorum quæ pertinebant ad ministrationem immūdam, erāt quæ extra templum in atrio sacerdotum. Vocantur lebetes caldariæ ęneæ, in quibus suscipiebantur cineres de altari holocaustorum, vt declarabitur magis infra in quadam quæstione. *Et creagras.* Vocantur crea-
I græ quidam vncini ænei, scilicet coclearia ferrea, quæ vocantur fuscinulæ, vel tridentes: & sunt ad mouendum carnes in olla, vel cacabo: & ad leuandum inde quod coquitur. Ad quid autem ista proficerent in sāctuario, infra dicet̄ in quadam quæstione. *Et phialas.* Sunt phialæ vasa vinaria, vel aquatica: & non sunt istę phialæ, de quibus dicebatur supra, quòd fecit Salomon phialas aureas centum, quia illę erant aureæ, & istæ æneæ. Etiam quia illę deponebantur intra tēplū super nouem mensas argenteas. Istæ autem phialæ ęneę erant in atrio sacerdotum: etiam illę phialæ aureæ erant ad fundendum liba, vt patet Exo. 25. & declaratum fuit supra in quadam quæstione. Istę autem
K phialę non erant ad liba fundenda, sed ad aliam ministrationem minus honorabilem, & minus sacram, cū essent æneæ; & poterant esse istæ phialæ ad reponendum aliquid de vino, vel oleo, quod non cedebat sacrificijs: vt infra declarabitur in quadam quęstione. *Et compleuit omne opus regis in domo Domini.* i. omne opus qđ iusserat fieri rex: Nā istud opus nō erat regis, s. ꝙ fieret pro ipso, quia nihil pro eo factū est de his, sed pro Deo. Erat tn̄ opus regis inquantū ipse iubebat illud fieri, & faciebat expēsas. Et hoc declarat̄, cū dr̄, in domo Dn̄i, scilicet ꝙ op⁹ istud erat dom⁹ Dn̄i, idest tēpli: Ista oīa fecit Hirā, q̄a ipse erat princeps oīum artificū: vt patet supra c. 2. *Hoc est columnas duas.* Hic exēplificat̄, ꝙ supra dictū fuerat, s. ꝙ cōpleuit omne op⁹ regis in domo

mo Domini: & iſtud opus eſt, quod ſequitur, ſ. colūnæ duæ &c. Non eſt tamen intelligendum, ꝙ hic oīa vaſa exprimantur, quia multa ſubticentur: ideo expreſſis quibuſdam nominatim póſtea ponitur clauſula generalis, ſcilicet, & oīa vaſa fecit Salomoni. Iſtæ duę columnæ erant, quæ poſitæ fuerunt ante fores templi ad partem Orientalem in porticu eius, de quarum fabricatura patet 3. Reg. 7. *Et epiſtylia, & capita*. Epiſtylia columnarum ponebantur ſuper columnas in ſummitate earum, ideo vocātur epiſtylia. ſ. ab epi, quod eſt ſupra, & haſtile, quia ſuper haſtilia colūnarum erant poſita. Capita autem erant aliæ partes ſuper epiſtylia. Pro quo ſciendum, quòd in qualibet columna erant quatuor partes diſtinctæ. Prima erat haſtile, quod proprie vocabatur columna: & iſtud erat longum, & rotundum, & groſſities ſua erat regularis, ſ. tanta erat groſſities eius in vna parte ſicut in alia, & erat lōgitudo ei⁹ decem & octo cubitorum: & vocatur iſta pars haſtile, quia in modum haſtæ erat facta, ſcilicet maior erat longitudo quàm groſſities, & ipſa groſſities rotunda erat. Secunda pars erat baſis. Nam columnæ conſueuerunt locari ſuper baſes, quæ ſunt ampliores quàm haſtilia columnarum, & hoc vt ipſa haſtilia non ſubmergantur in terra propter acutiem, quod non fiet, cùm ſupponuntur haſtilibus. Baſes autem latæ ſunt, & sūt corpora irregularia. ſ. non æqualiter groſſa in oībus partibus, & vt communiter magis ampla quā alta. Iſtę baſes erant altitudine cubitorum octo: vt infra probabitur: de latitudine earum non poteſt probari quanta eſſet. Tertia pars columnæ erat caput, vel epiſtyle: & erat quædam pars, quæ ponebatur immediate in ſummitate columnæ, cuius altitudo erat quatuor cubitorum, 3. Reg. 7. Quarta pars erat caput, ſiue capitellum, quod idem eſt. Et erat quædam alia pars poſita ſuper epiſtyle columnæ. Et iſtud caput in parte inferiori erat latum, & in ſuperiori terminabatur in acutum: & erat altitudinis cubitorum quinque, vt patet 3. Re. 7. Et ambæ iſtæ partes vocantur ibi capitella, ſiue capita, ideo dicitur, ꝙ ſuper vnum capitellum erat aliud capitellū. Hic autem melius nominantur, vt cognoſcatur diſtinctio. ſ. epiſtylia & capita, quia epiſtylia ſunt, quæ ponuntur immediatè ſuper haſtilia columnarum: capita autem, vel capitella, quæ ponuntur in ſummitate totius columnæ. Et hoc proprie dicitur, quia capot ſummitas rei eſt: ita iſta pars ſola, quę ponebatur in ſummitate columnæ caput, vel capitellum appellari debebat. Ex hoc autem apparet, ꝙ licèt oēs iſtæ quatuor partes prædictæ poſſint appellari partes columnæ, nulla vocatur propriè columna niſi prima, eo ꝙ illa retinet figuram columnę: & ſic vocatur columna illud haſtile ſolum, tertio Regum ſeptimo, & tamen pręcedenti capitul. vocatur columna illud corpus coniunctum ex omnibus iſtis quatuor partibus. Et ex hoc tollitur difficultas, quæ oritur ex litera præcedenti capitu. & tertio Regum ſeptimo: nam tertio Regum ſeptimo, dicitur, quod erat altitudo columnę cubitorum decē & octo: & pręced. cap. dicitur, ꝙ erat altitudo triginta quinq; cubitorum, concordatur ſic, ſ. quia haſtile columnę vocatur columna, & illud erat altitudine cubitorum decē & octo. Epiſtyle ſiue capitellū primum, quod ponebatur ſuper columnam erat cubitorum quatuor. Capitellum ſecūdum erat altitudinis cubitorum quinque 3. Re. 7. & ſic erat ſimul altitudo cubitorum viginti ſeptem. Manet āt baſis columnæ, cui⁹ altitudo non fuit poſita, ad complendum ergo cubitos triginta quinque, quę ponuntur pręced. cap. neceſſe eſt, quod baſis eſſet altitudine cubitorum octo, & ſic tota columna erat triginta octo cubitorum. De baſe autem columnę, vt communiter non fit mentio, quia manifeſtum eſt, quod ſi columna erat, haberet ba-

A ſem. De epiſtyli & capitello non erat tā manifeſtum, ſaltem de altero ipſorum, ideo expreſſum eſt de eis.

Et quaſi quędam retiacula, quę capita tegerent ſuper epiſtylia. Malogranata quoque quadringenta, & retiacula duo, ita vt bini ordines malogranatorum ſingulis retiaculis iungerentur, quę protegerēt epiſtylia, & capita columnarum. Baſes etiam fecit, & conchas quas ſuperpoſuit baſibus, mare
B vnum, boues quoque duodecim ſub mari. Et lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vaſa fecit Salomoni Hiram pater eius in domo Domini ex ęre mundiſſimo. In regione Iordanis fudit ea rex in argilloſa terra, inter Sochot, & Saredatha. Erat autem multitudo vaſorum innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus ęris.

Et quaſi quędam retiacula, quæ capita tegerent ſuper epiſtylia.
C Scilicet fecit Hiram retiacula quędam in capitibus columnarum, quæ erant ſuper epiſtylia: ſcilicet in epiſtylibus non erant aliqua retiacula, ſed in capitibus, quæ erant in ſummitatibus columnarum, erant iſta retiacula, vt quidam volunt, ſed falſum eſt, vt patet infra hic, tamen ſolùm dicitur de retiaculis capitellorum, & non epiſtylium. De iſtis retiaculis, ſcilicet, quomodo eſſent ſeptem verſuum retiacula, & qualiter ſculpta patet. tertio Regum ſeptimo, & ibi declaratum eſt, & etiam præcedenti cap. Et vocantur retiacula, quia in modum retis facta erant, ſcilicet capitella columnarum perforata erant ad modum retis, vt introiret lumen ſolis per foramina ipſa, vt ſic pulchitudo oſtenderetur in opere. *Malogranata quoque quadraginta.*
D Scilicet, in qualibet columna erant malogranata quadraginta. Sed obijcietur, quia 3. Reg. 7. dicitur quòd erāt ducenti ordines malogranatorum in capitello ſecundo, & ſimiliter in primo, ideo neceſſe erat quòd in ambobus capitellis ſimul eſſent quadringenta malogranata. Etiam Iere. 52. vbi agitur de iſtis malogranatis columnarum, dicitur, quòd erant malogranata nonaginta & ſex dependentia. Dicendum quòd iſtud inconueniēs inſurgit ex eo quòd litera iſta corrupta eſt: nam deberet dici malogranata quoque quadringenta, & dicitur quadraginta. Fuit autem error ex imperitia ſcriptorum propter ſimilitudinē nominis, quia non aduerterunt an ſcriberent quadringenta, vel quadraginta. Patet autem iſte error ex li-
E tera Hebraica hic: vbi ponuntur quadringenta malogranata. Et conſonat hoc literæ, quæ habetur tertio Regum ſecundo, vbi ponuntur ducenti ordines malogranatorum. Nam ducenti ordines continent quadringenta malogranata, ſcilicet in quolibet ordine duo malogranata: quia ordo non conſtituitur ad minus niſi ex duobus. Quomodo autem ſtet litera Ieremiæ quinquageſimo ſecundo, vbi ponuntur ſolùm malogranata nonaginta & ſex, dependentia, declaratum eſt tertio Regum ſeptimo, in quadam quæſtione. *Et retiacula duo.* Retiaculum accipitur dupliciter. Vno modo pro vno verſu, vel linea retiaculi. Alio modo pro vno ordine retiaculorum. Pro quo ſciēdum, ꝙ in quolibet capitello

columnarum, ſcilicet in duobus capitellis ipſarum erant duo ordines, vel congregationes retiaculorum. Et ordo ſuperior retiaculorum cõtinebat ſeptem verſus, vel lineas retiaculorum in gyro capitelli: ſcilicet ſeptem circulos retiaculorum. Et ordo inferior continebat totidem retiacula & circulos. Et patet hoc, qa 3. Reg. 7. dicitur, quod erant in capitello vno ſeptena verſuum retiacula. Et tamen non vocantur ſeptena, niſi ſint ad min⁹ quatuordecim diſſoluta per duo ſeptem. Et ſic poſſunt vocari illa retiacula quatuordecim vel duo retiacula, idest duo ordines retiaculorum, & ita accipiuntur hic. *Ita vt bini ordines malogranatorum ſingulis retiaculis iungerentur.* Ad intelligentiam huius cõſiderandum eſt, quod vt dictum fuit ſupra, ſuper haſtile columnæ ponebatur immediatè epiſtyle, & ſuper epiſtyle ponebatur capitellum. In loco autẽ vbi epiſtyle coniungebatur haſtili, vel columnæ erat quidam circulus groſſus in lapide factus per cauationem, ſicut videmus fieri in multis columnis: & ſuper illum circulum pendebant centum malogranata: & ſub circulo pendebant totidem. Et vnum malogranatum ſuperius reſpiciebat aliud malogranatum inferius ſibi oppoſitum: & ambo conſtituebant vnum ordinẽ. Et iſto modo in circuitu illius ciruli erant centum ordines malogranatorum conſtituti ex ducentis malogranatis, quorum centum erant ſuperius & cẽtum inferius. Rurſus in loco vbi capitellum columnæ coniũgebatur epiſtyli erat alius circulus groſſus de ipſo lapide: & ſuper ipſum pendebant centum malogranata: & ſub ipſo totidem, & conſtituebant alios centũ ordines malogranatorum: & ſic erant ducenti ordines malogranatorũ in qualibet colũna, in quibus erãt quadringenta malogranata. Et iſto modo accipiuntur ordines malogranatorum in libris Regum. Hic autem aliter accipiuntur, quia ſolùm poſſunt aſſignari quatuor ordines malogranatorum. Erant autem duo retiacula ſolùm in qualibet columna: ideo erant ſolũ quatuor ordines malogranatorum: & tunc accipietur ordo malogranatorum pro vno circulo malogranatorum. Nam in epiſtyli erat circulus de lapide, & ſuper circulum erant centum malogranata in gyro: & illa vocãtur vnus ordo malogranatorum, & ſub circulo erant totidem malogranata, & faciebant alium ordinem. Apud circulum autem, qui erat in capitello ſuper epiſtyle: erant alij duo ordines malogranatorum: ſcilicet centum in quolibet ordine. De iſtis ordinibus malogranatorum dicitur quòd coniungebantur duobus retiaculis: ſcilicet quòd ſub vno retiaculo, in quo erant ſeptem verſus retiaculorum erãt duo ordines malogranatorum, & apud aliud retiaculum in quo erãt ſeptem alij verſus, erant ordines duo malogranatorum. Erant autem iſta retiacula ſic diſpoſita, quòd in capitello erat vnum retiaculum: ſcilicet vnus ordo retiaculorũ, qui continet ſeptẽ verſus retiaculorũ: & iſtud retiaculum erat in medio capitelli: & in extremitate inferiori eius erat circulus groſſus de lapide, in quo pendebant ducenta malogranata: centũ ſuperius, & centum inferius: & ſic erant iſti duo ordines malogranatorũ apud retiaculũ vnũ. ſ. ſub ipſo. In epiſtyli aũt in medio eius erat aliud retiaculum cõtinens ſeptem verſus retiaculorum, & ſub illo erat circulus de lapide in extremitate inferiori epiſtylis: & ibi erant duo ordines malogranatorum, ſicut ſupra declaratum eſt. Et iſti etiam duo ordines erant ſub retiaculo, & ſic bini ordines malogranatorum ſingulis retiaculis iungebantur. *Qui protegerent epiſtylia & capita columnarum.* Ideſt iſta retiacula tegebant capita columnarum et epiſtylia. Accipitur protegere, ideſt tegere. Nam ſicut hic dicitur, quòd retiacula protegerent capita, et epiſtylia: ita dicitur ſupra quòd

F quędam retiacula erant, quę capita tegerent ſuper epi
ſtylia: Ex hoc patet contra illos, q ponebãt retiacula
ſolũ eſſe in capitellis columnarũ, quia non ſolùm de-
bent poni in capitellis ſed etiam in epiſtylibus, cùm di
catur quòd retiacula tegèbant capita, & epiſtylia: &
hoc erat, quia erant retiacula in ſuperficie epiſtylium,
& capitum columnarum. *Baſes etiam fecit, & conchas,*
quas ſuperpoſuit baſibus. Aliqui errant circa hoc: putant
enim quòd iſti ſint baſes columnarum ſuprapoſitarũ,
Nam manifeſtum eſt, quòd iſtæ columnæ baſes ha-
berent, quibus initerentur, & mouent propter duo.
Primò quia ante hoc dicebatur de columnis, & parti
bus earum, & pulchritudine, ideo cum ſubdatur hic
de baſibus, videtur intelligi conuenienter de baſibus
G columnarum. Secundò quia de omnibus partibus
columnarum dictum eſt ſupra: ſcilicet de haſtili, &
epiſtyli, & de capitello: nec deficit aliquid niſi baſis.
Cùm ergo dicatur hic de baſibus, oportet intelligi
de baſibus columnarum. Dicendum tamen, quòd
non ſtat, quia dicitur hic quòd fecit baſes, & ſuperpo
ſuit eis conchas. Si autem iſtę baſes eſſent columna-
rum, non ſupponerentur eis conchæ, ſed columnæ:
ideo dicendum quòd iſtę baſes erant ſedes quadratæ
luterum pulchra varietate factæ. Nam in qualibet ba-
ſi erant quatuor rotæ, & leones, & cherubim, & in
medio baſis foramen in quo locabatur concha, vel lu-
ter. Et patet quòd intelligatur de hoc, quia ſupra in
litera dicitur, quòd fecit Hiram decem conchas, &
H poſuit quinque à dextris, & quinque à ſiniſtris, vt la-
uarent in eis ſacerdotes omnia, quæ in holocauſtum
oblaturi erant. Nunc autem dicitur de baſibus illa-
rum concharum: quia non fuerat ſupra facta mentio
de eis, & non declaratur late fabricatura baſium iſta
rum: eo quòd 3. Reg. 7, poſita fuit iſta fabricatio latiſ-
ſimè: & non dicitur hic quot erant iſtæ baſes: quia
manifeſtum eſt, quòd erant decem. Nam iſtę baſes
erant pro conchis. Erant autem decem conchę, vt pa
tet ſupra in litera: ideo neceſſe erat eſſe baſes decem.
De iſtis conchis dicendum quòd vocantur luteres. 3.
Reg. 7. & propriè vocantur ſic à luo ideſt abluo, quia
in eis abluebantur carnes. Nam ſupra in litera dicitur,
ꝙ in eis lauabantur omnia, quæ ſacerdotes in holocau
ſtum oblaturi eſſent. Differentia autem iſtarum cõ-
I charum, & maris ęnei erat: quia licèt in vtriſque cõ-
tineretur aqua: tamen in mari ęneo ſolùm lauaban-
tur ſacerdotes quando miniſtrare deberent. In lute-
ribus autẽ ſiue conchis lauabantur omnes carnes ſa-
crificiorum, de quo magis ſupra declaratum eſt. Erãt
autem luteres iſti locati ſic, ſcilicet quinque ad dex-
tram, & quinque ad ſiniſtram: & hoc reſpectu atrij
ſacerdotum. Nam atrium ſacerdotum quadratum
erat, vt ſupra dictum fuit, & in latere orientali erat in
troitus per medium parietis illius, & ad dextram par-
tem illius introitus, ſcilicet verſus parietem meridia-
num atrij erant quinque luteres: & ad ſiniſtram, ſcili
cet ad latus aquilonare erãt alij quinque luteres. Ma-
K re autem ęneum erat ad latus meridianum verſus par
tem orietalem, ſcilicet apud angulum: vbi concur-
runt latus orientale, & meridianum. *Mare vnum bo-*
ueſque duodecim ſub mari. Iſtud erat mare æneum, in
quo lauabantur ſacerdotes, & erat vnicum: quia
tantę capacitatis erat, quia ibi capiebatur aqua ad hoc
quòd lauarenrur omnes ſacerdotes, & adhuc plures.
Nam duo millia batos capiebat, vt patet 3. Reg. 6. &
hic dicitur quòd capiebat tria millia metretas. & di-
citur mare vnum ad dĩam præcedentiũ, ſ. concharũ.
Nam decem conchę cum baſibus ſuis factę fuerant:
ita putaretur, ꝙ erãt plura maria ænea: iõ dicitur mare
vnũ, quaſi dicat, licèt eſsẽt plures conchę, tamẽ mare
vnicum erat, & erant duodecim boues ęnei ſub mari.
Nam

Nam fundus maris locabatur super dorsa boū, & erāt posteriora boum iuncta sub mari. Facies autem eorū erant exterius, & erant quatuor boues contra Orientem, & quatuor cōtra Occidentem, & totidē ad Aquilonem, & totidem ad Austrum, vt patet supra in litera. *Et lebetes.* Sunt caldariæ ad euacuandum cineres de altari holocaustorum, vt ponantur extra templum. Vel sunt ad coquendum carnes sacrificiorum, quæ pertinent ad sacerdotes, & populares offerentes: vt infra declarabitur in quadam quæstione. *Et creagras.* s. coclearia ferrea ad mouendum carnes in olla, & leuandū inde, quæ vocantur fuscinulæ, vel tridentes. *Et phialas.* Sūt vasa ænea ad continendum vinum, vel oleum residuū de sacrificiis: vt infra declarabitur. *Et omnia vasa fecit Salomon Hiram.* Scilicet oīa vasa aurea argentea, & ænea fecit Hiram: quia ipse erat artifex operis principalis. Vt.n. nō cogeretur scriptura noīare oīa in particulari, posuit clausulā generalē, dicens, ꝙ fecit omnia vasa: & quamquā oīa ista vasa possint, intelligi de aureis, argenteis, & ęneis: tamē magis intelligi debet de æneis: quia sequitur in litera, ꝙ in regione Iordanis fudit ea rex in terra argillosa: & tñ ista fusio non fiebat in vasis aureis, & argenteis, sed solùm in æneis. Et magis patet hoc, quia dicitur in litera de ære mundissimo. *Pater eius.* Vocatur Hiram pater Salomonis, non ꝙ vere esset pater Salomonis, quia Salomon erat filius Dauid: sed quia Salomō vocabat eum patrem propter auctoritatem, & peritiam artis, quia tam perit⁹ erat circa oīa artificia, ꝙ ab oībus honorabatur, & rex vocabat eum patrem. Sic etiam Hiram rex Tyri vocabat istum Hiram artificem patrem: vnde dixit, misi tibi Hiram patrem meum, supra cap. 2. *In domo domini.* Idest ad ministeriū domus Domini: & non est sensus ꝙ facta sūt ista vasa in domo Domini. Nam facta sunt in regione Iordanis, cùm dicatur in litera, quòd fudit ea rex in regione Iordanis in terra argillosa. Sed erāt oīa ista vasa ad ministerium domus Domini: eo quòd oīa vasa ænea erant ad subseruiēdum altari holocaustorum. *Ex ære mundissimo.* Hic determinatur de quibus vasis intelligatur istud. s. quòd licèt dicatur de oībus vasis, nō intelligatur de omnibus, sed solùm de æneis: quia ex ęre mundissimo facta sunt. Et vocatur æs mundissimum, idest purissimum, quòd non haberet fęces aliorum metallorum impuriorum. Vel vocatur æs mundissimum æs corinthum, de quo infra dicetur in quadam quæstione. *In regione Iordanis fudit ea rex.* Scilicet, omnia ista vasa de ære facta sunt opere fusorio in terra Iordanis, scilicet in campestribus circa Iordanem. Et hoc fuit, quia apud Iordanē erat terra argillosa, in qua funderentur vasa: & dicitur quòd fudit ea rex, i. præcepit fundi. Nam ipse nihil faciebat, sed quod quis iubet fieri dicitur ipse facere. *In argilosa terra.* Argilla est terra bene commiscibilis, de qua figuli fingunt vasa testea. Talis autem terra requirebatur ad faciendum formas fusorias: sicut videmus in fabricatione campanarum. Et quia multa vasa ænea erāt necessaria pro quorum formis fusoriis requirebatur multa argilla, fuit facilius, quod fieret ista fusio vasorum in terra argillosa, quam quòd fieret in Ierusalem, & mitteret Salomon pro argilla ad regionem Iordanis, de qua formarentur figuræ fusoriæ. *Inter Sochot, & Saredatha.* Duæ vrbes sunt istæ in capestribus Iordanis, & inter eas est terra argillosa, & sunt in regione Iordanis non multum distantes ab vrbe Iericho. Istę vrbes vocantur 3. Regum 7. Sochot, & Sarthan: nec est mirum, quia in nominibus Hebreis sępe mutantur aliquæ literæ, vel syllabæ, & interdum eadem res multa nomina habet: & sic vocatur Sarthan Serodatha. Iste locus Sarthan est iuxta Iordanem, & non longe à Iericho. Nam quando Israelitę transierunt Iordanem pede sicco, vt irent ad vrbem Iericho, aquæ, quæ steterunt quasi murus, visæ sunt ab vrbe Sarthan vsque Adon, vt patet Iosue. 3. scilicet: Aquę descendentes apparebant procul ab vrbe, quæ vocatur Adon vsque ad locum Sarthan. *Erat autē multitudo vasorum innumerabilis.* Istud est redditiuum causę pręcedētis dicti, scilicet quare in terra argillosa apud Iordanem facta sunt vasa ista, scilicet quia erat multitudo vasorum innumerabilis. Nam si pauca vasa fuissent fabricanda, allata fuisset argilla de regione Iordanis In Ierusalem, vt ibi fierent vasa ista ęnea, sicut omnia alia pertinentia ad sanctuarium, quia tamen erant vasa innumerabilia, quæ deberent fieri opere effusorio, essetque difficillimum argillam pro omnibus illis afferri in Ierusalem, fuit conueniens vasa fieri in regione Iordanis in terra argillosa. Ista multiplicatio vasorum fuit tam in aureis, & argenteis, quàm in æneis: & tamen nō fuerunt tanta aurea, & argētea propter paucitatem materię sicut ęnea. Etiam quia magis necessaria erant vasa ęnea quàm aurea, & argentea, cùm in lebetibus deberent coqui carnes sacrificiorum: & interdum erant multi offerentes, & requirebantur vasa multa: & sic de aliis ęneis vasis. *Ita vt ignoraretur pondus ęris.* Idest tantus erat numerus vasorum æneorum, quòd nesciebatur pondus. Nam licèt sciretur numerus vasorum, nesciebatur pōdus eorum, quòd propter multitudinem vasorum non curabatur de pondere cuiuslibet eorum, & sic ignorabatur pondus.

Vasa ęnea, vt lebetes, & creagrij, quę vasa erant, & ad quam administrationem facta.

Quæst. XXII.

QVAERITVR circa p̄dicta, primò de vasis ęneis, de quibus supra dicitur, scilicet de lebetis, & creagriis, quæ vasa erant, & ad quam ministrationem. Respondēdum, quòd sicut declaratum fuit supra in quadam quæstione, altare holocaustorum habebat duplicia vasa, quædam ad ministrationē mundam, quę erāt argētea, & aurea, & alia erāt ad ministrationē immundam, quæ erant ænea. De argenteis, & aureis dictum fuit supra. Nunc dicendum de ęneis, quæ erant ad immundam ministrationem. Et dicendum quòd habebat altare holocaustorum multa genera vasorum ęneorum, s. lebetes, fuscinulas, forcipes, & ignium receptacula, vt patet Exod. 27. Hic autem ponuntur alia vasa ęnea, s. creagrę, & phialę. & 3. Reg. 7. ponuntur lebetes, scutrę, & amulę, & aliqua vasa istorum, quę inter se coincidunt: nam scutrę, lebetes, & amulę coincidunt cum illis, quę habentur Exo. 27. vt declaratum est. 3. Reg. 7. Hic etiam ponuntur lebetes, quę coincidunt cum illis, quę habentur Exod. 27. creagræ autem ponuntur hic, quę sunt fuscinulę. Sed solę phialę, quæ ponūtur hic, superaddunt ad vasa, quę habentur Exo. 27. Lebetes autem sunt vasa plana aliqualiter ad suscipiēdos cineres, & excludendos illos de altari extra sanctuarium: vel sunt lebetes ollę, in quibus coquebantur carnes sacrificiorum. De primo patet Exod. 27. cùm dicitur: Fecit lebetes ad suscipiendos cineres. Pro quo considerandum, quòd in altari holocaustorū fiebant omnia sacrificia, & ibi cremabantur ligna assiduè. Nam ignis erat in altari perpetuus per appositionem lignorum, quam faciebat sacerdos: vt patet Leuitic. sexto, scilicet, ignis in altari semper ardebit, quem nutriet sacerdos, subiiciens ligna manè per singulos dies. Et cùm cremarentur multa sacrificia, & multa ligna quotidie in isto altari, fiebat multus cinis, & vt nō effunderetur per pauimentum, & inquinaret sanctuariū, quotidie effundendus erat extra tēpli atriū.

Et ad hoc ſacerdos, qui faciebat ſacrificium matuti-
num ſurgens ad ortum ſolis antequā faceret aliquod
ſacrificium,vel miniſtrationem in ſanctuario indue-
batur tunica linea,& fœminalibus lineis,quę erant ve
ſtes ſacerdotales,& colligebat cineres omnes de alta-
ri ponēs in lebete,& ponebat lebetem cum cineribus
apud altare: & tūc exuebatur veſtibus ſacerdotalibus,
& manens in veſtimentis ſuis popularibus tollebat ci
neres in lebete, & ferebat extra vrbem ad locū mun-
dum,ibiq; faciebat eos rurſus cremari vſq; ad fauillā.
Quo facto redibat ad ſanctuarium, & faciebat ſacrifi-
cium primum quod vocabatur matutinum: vt patet
Leuit.6.Iſta cœremonia effuſionis cinerum fiebat ſic
quolibet die. Et ad hoc erāt neceſſarij lebetes,in qui-
bus tollerentur cineres.Alio modo proficiebant lebe
tes ad aliam miniſtrationem, ſcilicet vt coquerentur
Cœremoniæ ſacrificiorum. in eis carnes ſacrificiorum . Pro quo ſciendum, ꝙ ſa-
crificia erant tria,ſcilicet holocauſta, hoſtiæ pro pec-
cato,& hoſtiæ pacificæ. De holocauſtis nihil coque-
batur; quia omnes carnes animalis cum animalibus
ſuis,& capite,pedibus,atque inteſtinis lotis cremaban
tur in altari.Leuit.1.cap.Solus fimus, & pellis, & cor-
nua de animali tollebantur, ne cremarentur in ſacri-
ficio.Sacrificium pro peccato, & pro delicto pertine-
bat ad ſacerdotes totaliter, vt comederent illud,& co
medebant in loco ſacro:vt colligitur Leui.6.& 10.De
ſacrificio pacifico fiebant partes,quia quædā pars cre-
mabatur in altari, ſcilicet adipes, & aliquid de carnib.
Leui.3. & aliquid dabatur ſacerdoti facienti cœremo
nias ſacrificij,ſcilicet petuſculum, & armus dexter Le
uit. 7. Reliquæ carnes animalis immolati pertinebāt
ad offerentem: vt colligitur eo.c. Cùm autem carnes
aliquæ de ſacrificio pertinebant ad ſacerdotes, vel ad
offerentes,coquebantur in atrio templi, & comede-
bantur ibi, quia cùm eſſent carnes ſacræ,ibi debebant
comedi. Et ad hoc erāt facta vaſa aliqua in ſanctuario,
ſcilicet lebetes,vel caldariæ,aut ollæ æneæ, in quibus
coquebantur iſtæ carnes.De hoc patet 1. Reg. 2. ſcili-
cet , Quicunq; immolaſſet victimam , veniebat puer
ſacerdotis, dum coquerentur carnes,& habebat fuſci
nulam tridentem in manu ſua,& mittebat eam in le-
betem,vel caldariam,aut ollam,aut in cacabum,& o-
mne quod leuabat fuſcinula tollebat ſibi.Ecce quali-
ter carnes ſacrificiorum coquebātur ab offerentibus
in ipſo ſanctuario in ipſis vaſis : ideo licèt ibi non dica
tur an iſti lebetes, caldariæ,cacabi, & ollæ eſſent vaſa
ſacra de vaſis ſanctuarij, vel adducerentur ab offeren-
tibus,in quibus coquerent carnes ſibi debitas,ſatis vi-
detur,ꝙ aliqua vaſa iſtorum eſſent de vaſis ſanctuarij,
licèt de hoc diſputatum eſt Exodi 27. Dato tamen, ꝙ
non eſſet neceſſe, ꝙ fierent vaſa de expenſis ſanctua-
rij, in quibus coquerētur carnes debitæ ſacerdotibus,
& offerentibus; Salomon, vt prouideret omnibus,cū
haberet copiam æris,faceret vaſa ænea ad hoc potiſſi-
mùm,quia cùm in ſanctuario iuberetur fieri fuſcinu-
la,tridens,ſiue creagra:iuberetur etiam fieri olla,quia
fuſcinula non eſt niſi ad diſponendum carnes in olla,
vel lebete . Secundum vas erat fuſcinula, quæ eſt co-
Fuſcinula & creagra vnde. clear ferreum. Et vocatur fuſcinula,quia fuſca eſt pro
pter fumum, & brodium quo inquinatur: nam cū ad
ignem, & fumum accedat,neceſſe eſt eam offuſcari .
Vocatur etiam creagra à creos,quod eſt caro,quia eſt
ad mouendum carnes in olla, & tollendum eas inde .
Vocatur etiam interdum tridens,quia tres dentes,vel
vncinos habet ad tenendum,& arripiendū carnes exi-
ſtentes in olla, vt leuentur inde, & vocatur fuſcinula
Exo.27.creagra hic,& tridens 1.Reg.2. Officium hu-
ius erat,ꝙ offerentes ſacrificia quando coquerent car
nes ſibi debitas in ſanctuario in caldarijs,vel ollis mo-
uerent eas,& leuarent fuſcinulis.Et idem faciebant ſa

F cerdotes quando coquebant carnes ſibi debitas,de ſa-
crificio pro peccato,vel pro delicto. Et ſic puer ſacer-
dotis magni in ſanctuario Domini quando erat in Si-
lo tenens fuſcinulam manu mittebat eā in caldariā,
vel ollam,cacabum,aut lebetem:vbi coquebantur car
nes ſacrificiorum,& tollebat ſibi quidquid inde leua-
ret fuſcinula 1. Reg.2.cap. Forcipes erant æneæ ad te-
nendum carbones,& ligna:nam ſacerdotes debebant
nutrire ignem in altari holocauſtorum, vt eſſet perpe
tuus Leuit.6.ſcilicet, Ignis in altari meo ſemper arde-
bit, quem nutriet ſacerdos, ſubijciens ligna mane per
ſingulos dies . Et quia durum erat,ꝙ ſacerdos carbo-
nes manu moueret: & etiam quia non poſſet conue-
nienter illum ignem diſponere,factę ſunt forcipes ad
G mouendum carbones, & ligna honeſtius, & facilius.
Etiam interdum tollebantur carbones de altari holo
cauſtorum ad cremandum thymiama, & tunc forci-
pe opus erat.Quotidiè namq; bis,ſcilicet mane,& ve-
ſpere cremabatur thymiama . Exo.3. & tunc accipie-
bantur prunæ de altari holocauſtorum, quibus ſuppo
nebatur thymiama:vt cremaretur, & non licebat ac-
cipere prunas pro crematione thuris niſi de altari ho-
locauſtorum . Vnde Nadab, & Abiu duo filij Aaron,
cùm offerre deberent thymiama ad cremandum ſu-
per altare,non acceperunt de igne altaris holocauſto-
rum,ſed de igne alieno. Ideo ignis egreſſus à Domi-
no combuſſit eos,Leu.10.Ad accipiendum ergo pru
nas quotidiè bis de iſto altari holocauſtorū exigeban-
H tur forcipes, vt ſacerdotes non applicarēt manus igni,
vnde generaliter quandocunq; quis ignem de altari
capere deberet,forcipe vtebatur ad tenendum carbo-
nes. Sic patet in viſione Iſaiæ qn̄ venit ad eum vnus de
Seraphim,& purgauit labia eius. Nam dicitur,ꝙ vola-
uit ad eū vnus de Seraphim, & tulit calculū forcipe de
altari, & purgauit labia eius . Iſa.6. Quartum vas erat
ignium receptaculū , & iſta erant quædam vaſa ænea
concaua, & aliqualiter plana, in quibus ignis de altari
holocauſtorū ſumptus portabatur ad altare thymia-
matum.Et vocantur iſta vaſa thuribula alio nomine. Thuribulum quid eſſet.
Pro quo ſciendum, ꝙ ſicut dictum eſt ſupra,quotidiè
cremabatur bis thymiama coram Domino in altari
thymiamatum , & illud thymiama ponebatur ſuper
I prunas,vt arderet.Vas autem illud,in quo accipieban-
tur prunæ de altari holocauſtorum,vt portarentur ad
altare thymiamatum vocabatur receptaculum ignis,
quia in eo recipiebatur ignis . Et quia ſeruiebat altari
holocauſtorum,eo ꝙ prunæ de illo accipiebantur cō-
putabatur inter vaſa altaris holocauſtorum. Vocātur
etiam iſta vaſa thuribula, quia thus ponebatur in eis.
Nam poſtquam introducerentur prunæ de altari ho-
locauſtorum ad altare thymiamatum ponebatur thy-
miama ſuper prunas, & manebat illud vas ſuper alta-
re thymiamatum , quouſque totum thymiama eſſet
conſumptum. Et quia thymiama,& aliæ cōfectiones
ſiccæ odoriferæ vocantur generaliter thus, dicebatur
iſtud vas thuribulum . Et ſic intelligitur,ꝙ Nabad, &
K Abiu filij Aaron arreptis thuribulis poſuerunt ignem
alienum in eis , & cùm irent ad offerendum corā Do-
mino , ignis egreſſus à Domino de altari combuſſit
eos,Leu.10.Quintum vas erat Phiala,& de phialis nō Phiala quid erat.
ſit mentio inter vaſa altaris holocauſtorum,nec repe-
ritur facta mentio alicubi niſi hic: & videtur ꝙ phiala
erat vas vinarium, vel olearium , in quo reſeruabatur
pars debita ſacerdotibus de vino, & de oleo . Nam cū
ſacrificijs holocauſtorum , & pacificis offerebantur li
bamina,ſcilicet ſimila,vinum,oleū,ſal,& thus.Et non
cremabantur omnia iſta , ſed pars libaminum proue-
niebat ſacerdoti,niſi de thure, quia totū illud crema-
batur, Leui.2.c. Ideo pars vini debita ſacerdotibus de
libamine vini, & olei reſeruabatur in aliquibus vaſis:
& iſta

& ista vasa vocabantur phialæ. Ista sunt vasa altaris holocaustorum, & istæ sunt ministrationes eorum: aliqn̄ ponuntur batilla inter vasa altaris holocaustorum, sed coincidunt cum forcipibus: quia batilla sunt ad mouendum carbones in igne. de hoc Num. 4.

Quæ erat ista grandis basilica, quam Salomon fecit. Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, quia dicitur hic in litera, quòd fecit Salomon basilicam grandē, quæ erat ista basilica, Aliqui respondent, quòd ista basilica erat atrium sacerdotum. Nam basilica propriè est domus regis dicta à basileon, quod est rex, & inde omnia ædificia magna, & pulchra, quæ sunt sicut ædificia regalia possunt vocari basilicæ. Sic autem erat de atrio sacerdotum, quia illud erat pulchrum, cùm esset ædificatum ex tribus ordinibus lapidum politorum & vno ordine lignorum cedri. 3. Reg. 7. Sed dicendum quod nō stat propter tria. Primò quia ponuntur hic ista duo tanquam distincta. s. atrium sacerdotum, & basilica, cùm dicatur: fecit atrium sacerdotum, & basilicā grandem. Secundò patet, quia dicitur, & ostia in basilica texit ære: & tamen in atrio sacerdotum nō leguntur facta ostia, sed solùm vnus aditus, per quem introirent sacerdotes: ostia autem de ære in domo exteriori erant. Tertiò patet quia basilica dicit domum, vel ædificium altū in modum domus: & tamen atriū sacerdotum non erat huiusmodi, quia habebat solū quatuor parietes paruæ altitudinis: Ita vt sacerdotes interius existentes possent videri à laicis extra manentibus, ideo non vocaretur basilica. Sed dicendum, quòd ista basilica fuit quoddam spatium magnum clausum muro intra quod erant omnia atria. Pro quo sciendum quòd extra templum in circuitu manebant magna spatia, quæ vallauit Salomon quodam muro altissimo. Et intra illum murum continebātur omnia, quæ pertinebant ad sanctuarium. Nam in latere meridiano, & aquilonari, & occidentali templi per girum erant exedræ thesaurorum, & custodum, & in quibus manebant ianitores, & omnes Leuitæ & sacerdotes tempore, quo ministrabant in templo: vt colligitur præcedenti lib. 9. c. & declaratum est. c. lib. 23. in quibusdam quæstionibus. Erant etiam ibi domus, in quibus congregabatur concilium seniorum. c. lib. 26. c. Ad latus autem orientis erant maiora spatia, & ibi erant quatuor atria ante portam templi: scilicet atriū sacerdotum, in quo erant sacerdotes ministrantes Domino in sacrificijs, quia ibi erat altare holocaustorum, & vasa eius. Et istud atrium erat magis coniunctum portæ tēpli quàm alia tria, quia inter illud & portam templi nihil mediabat nisi porticus templi, qui erat in latitudine cubitorum decem. 3. Reg. 6. Erat aliud atrium virorum mundorum, & aliud mulierum mūdarum. Et aliud virorum, & mulierum immūdorum, & gentilium, qui etiam reputabantur immundi. Omnia ista atria erant intra murum illum magnum claudentem templum. Erat autem murus iste altissimus, & in eo erant quatuor portę positę per quatuor cardines cœli. s. ad Orientem, Occidentem, Meridiem, & Aquilonē: & per illas quatuor portas erant ianitores dispositi: totum istud spatium clausum muro vocabatur basilica. Et licèt esset atrium sacerdotum pars eius, tamen facta fuit specialis mentio de illo, eo quod erat pulchrius alijs partibus huius basilicæ. Etiā quia pars ista magis sacra erat, propter ministrationes sacras, quæ in ea fiebant, & non in alijs partibus basilicæ illius: & tunc non obstant tres rationes factæ in contrarium, scilicet quòd esset ista basilica atrium sacerdotū, [illegible] latus stat. Sicut quòd atrium sacerdotum, & basilica illa distincta sint tanquam totum & pars. Et tamen si esset basilica illa atrium sacerdotum, nullo modo posset stare distinctio, cùm dicatur: Quod fecit Salomon atrium sacerdotum, & basilicam grandem. Secundum etiam non obstat, quia in ista basilica assignata supra erant ostia: licèt non essent in atrio sacerdotum. Et causa est, quia atrium sacerdotum erat intra basilicam istam. s. intra muros eius, & portæ muri sufficienter claudebant pro omnibus, quæ erant interius, & tamen in basilica ista necessariæ erant portæ, & ostia: quia murus istius basilicæ claudebat totum sanctuarium, & quę in circuitu illius erant. Et vltra illū non erat alius murus exterior, qui clauderet, ideo in muro illa ostia, & portæ requirebantur: & sic erant ibi Leuitæ custodientes ad quatuor portas. Et patet hoc magis, quia præcedenti libro. c. 26. ponuntur sortes ianitorum, & ponitur qui custodiebant ad portam orientalem, & qui ad occidentalem, australem, & aquilonarem, et ad portā domus consilij, siue seniorū. Et non ponuntur alij ianitores: ideo videtur, quòd non erant alia ostia in atrijs nisi in muro exteriori claudente omnia atria, et iste murus continebat basilicam magnam. Tertium sibi conuenit. scilicet quia erat magnum edificium. Nam erant parietes altissimi, ita vt aspicientes terrerentur, vt ait Iosephus. 8. Antiqui.

An ostia istius basilicæ essent tecte auro, vel ere. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR vlterius circa ostia istius basilicæ, quia dicitur hic quòd texit ostia istius basilicæ ęre: & tamen Iosephus 8. Antiquit. dicit ostia basilicæ fuisse aurea. Dicendum quòd fuerant ostia ista de lignis, fuerunt tamen operta laminis æneis. cùm dicatur hic quòd fuerunt operta ære. Nec oportet comparare aliam scripturam cum sacra scriptura in auctoritate & veritate, sed quæcunq; ab illa discordet falsa est: cùm ipsa contineat veritatem infallibilem. Et sic scriptura Iosephi non est comparanda sacræ scripturæ: quidquid Iosephus dicere voluerit. Quia tamē Iosephus vir magnæ auctoritatis fuit, dicendum quòd ipse dixit ostia ærea esse. & tamen scriptores propter similitudinem magnam nominis aurea transcripserant. Vel aliter dicendum, quod Iosephus scripsit ostia aurea esse huius basilicæ quamquam ænea essent, & hoc propter fulgorem, quia illud ęs erat valde fulgēs, quia erat æs Corinthium. Pro quo sciēdum quod æs Corinthium est quædam species æris præciosioris inter omnia ęra. Et vocantur æs Corinthium ab vrbe Corintho, quæ est in græcia. Nam cùm hostes semel cremarent quoddam templum in vrbe illa, in quo plura simulacra aurea, argentea, & ænea erant, calore ignis metalla soluta in vnum locum templi confluxerūt: vbi ex omnibus illis metallis liquefactis facta mixtione resultauit quidam modus metalli, quod ęs Corinthium appellatum est, quia maior pars massæ de ęre erat. Et quia de argento, & auro multum massa illa tenebat, fulgens, & preciosum valde illud æs fuit: & de tali fiebant statuæ preciosę: & quia ostia basilicæ istius facta erant de tali ære, valde fulgebāt ita vt aurea viderentur, & sic vocauit Iosephus istud ęs aurum. De isto ęre declarat Paulus Orosius libro de Ormesta mundi. De ista basilica grandi, de atrio sacerdotum loquitur Iosephus. 8. Antiqui. Et primo de atrio, dicens: Circundedit autem templum per vniuersum ambitum, quod latinè cancellus nuncupatur tribus cubitis eius erigens altitudinem, vt ab ingressu templi cęteros prohiberet, & solis sacerdotibus hoc licere significaret.

De basilica grandi immediatè subdit. Extrinsecus huius templi aliam ædificauit aulam quadranguli schemate factam, erigēs maximas porticus, & latas, & portas excelsas, & amplas per quatuor mundi partes in eo constituens: quarum singulæ ad vnumquemque vētum quatuor angulis attendebant, vbi aureas ianuas collocauit. In hoc ergo sacrario omnis populus, quibus purgatio, & obseruatio legitimorū inerat introibat. Siquidē mirabilis, & omnino præcipua fuit hæc sessio: quia propter contemplationem visionis ipsius excedebat aula, quæ foris erat magnas effundens profunditates. Qui propter infinitam celsitudinem non poterat aliquis sine terrore conspicere, & erigens fabricas in quadringentis cubitis earum altitudini ęquales eas vertici montis, in quo templum ædificabatur G effecit: & propterea aula, quæ exterius erat sub diu facta erat æqualis cum templo. Circundedit autem porticibus hanc aulam duplicibus columnis eas ex lapide naturali portantibus.

Fecitque Salomon omnia vasa domus Dei, & altare aureum: & mensas, & super eas panes propositionis. Candelabra quoque cum lucernis suis, vt lucerent ante oraculum iuxta ritum, ex auro purissimo: & florentia quædam, & lucernas, & forcipes aureos: omnia de auro mundissimo H facta sunt. Thymiamateria quoque & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro purissimo. Et ostia cęlauit templi interioris, idest in Sancta Sanctorum, & ostia templi forinsecus aurea. Sicque completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo Domini.

Fecitq́, Salomon. Hic ponitur vltimum huius cap. s. vasorum epilogatio. Et dicitur. *Fecitq́, Salomon.* Idest, præcepit fieri: quia nihil ipse per se fecit, sed facere qs I dicitur, quæ fieri iubet. *Omnia vasa domus Domini.* Istud intelligitur solùm de vasis aureis, & argenteis, q̄ erant intra templum. De vasis autem æneis, quæ erant extra templum in atrio, nihil loquitur hic, quod patet p̄ totam literam, cùm omnia ista, quę exprimuntur sint argentea, vel aurea, & omnia sint locata intra tabernaculum, siue templum. Et causa huius est, quia de vasis æneis, q̄ erāt in atrio sacerdotum supra positū fuit, qūo fecit ea Hira. *Et altare aureum.* Duo altaria erant in sanctuario, scilicet, altare holocaustorum, & altare thymiamatum. Altare holocaustorum erat æneū, & erat extra templum in atrio eius: in quo sacrificia omnia offerebantur. Altare thymiamatum erat intra tem K plum, in quo cremabatur quotidie bis thymiama, mane, & vespere: Exo. 30. & istud erat aureum. s. non factum totum de auro: sed quia tabulę eius erāt opertæ petalis aureis: ita vt totū aureū videret. De altari holocaustorum, qđ erat ęneum non replicatur hic, quia supra positū fuit, & cōputatur inter vasa, q̄ erant in atrio templi. *Et mensas.* Erant decem mensę, sicut dr̄ supra in litera, ꝙ erant decem mensę, quarum quinq; erant positę ad sinistram templi, & istarum vnica erat aurea, & argenteę nouem, vt colligitur præced. lib. 28. ca. & declaratum est supra in quadam quæst. Et mensa aurea erat mensa ꝓpositionis, in qua ponebātur panes. Alię nouē solū erant ad reponendū vasa argentea, & aurea pro ministerio tēpli Dn̄i. *Et super eas panes propositionis.*

F Isti panes propositionis erant duodecim, qui ponebā-
tur super mensam auream, & vocantur panes propo-
sitionis, quia proponebantur coram facie Domini, vt
manerēt ibi semper de sabbatho vsq; ad Sabbathum,
vt ablatis illis alij recentes ponerētur, Leuit. 24. de quo
declaratum est supra in quadam quæstione. Aliqui
autem assumunt occasionem errandi ex hoc loco,
scilicet, quòd omnes istę decem mensæ essent mensę
propositionis, quia dicitur hic, quòd fecit Salomon
mensas, & posuit sup̄ eas panes. Et sic vult Nicolaus,
ꝙ in qualibet mensa erant panes duodecim: & erant
simul panes centum & viginti, cùm essent decē men
sæ: sed istud non stat, quia vt probatum fuit supra in
quadam quæstione, vnica fuit mensa propositionis.
G Et sic etiam dicendum, quòd panes super vnicam mē
sam erant. Dicitur tamen hic, quòd erant panes su-
per mensas, idest super vnam de mensis: quia sic po-
nitur sæpe plurale pro singulari in scriptura, & singu-
lare pro plurali. De singulari, quòd ponatur pro plu-
rali patet Psal. 77. scilicet. Misit in eos cynomiam. Et
Exo. 8. dicitur, quòd venit musca grauissima. Mani-
festum est tamen, quòd multæ muscæ, siue cynomię
fuerunt in terra Aegypti. De plurali, quòd ponatur
pro singulari, patet hic, quia ponuntur multæ mensæ
cùm deberet poni vnica. Simile patet de latronibus,
qui erant crucifixi cum Christo: quorum vnus Chri-
stum subsanabat, & alius excusabat. Et tamen scri-
ptura dicit, quòd latrones subsanabant eum. Nam
H Matth. 27. dicitur: Idipsum & latrones, qui crucifixi
erant cum eo, improperabant ei: Mar. 15. dicitur: Et q
cùm eo crucifixi erant conuiciabantur ei: & tamen
non conuiciabantur ambo, sed vnus eorum, vt patet
Luc. 23. s. vnus aūt ex latronibus, q pendebant blasphe
mabat eum, dicens: Si tu es Christus saluū fac teme-
tipsum, & nos. Respondens aūt alter increpabat eum,
dicens: Nec tu times Deum, q in eadē condēnatione
es, & nos quidē iustè: nam digna facti recepimus: hic
verò nihil mali gessit. Item patet hoc, quia vnus de la-
tronibus dixit Christo: Domine memento mei, dū
veneris in regnū tuū: & sic ille nō conuiciabatur Chri
sto. Et tn̄ dicit, ꝙ cōuiciabant̄ ei q cū eo crucifixi erāt.
Ita hic ponitur, ꝙ erant panes sup̄ mensas, & tn̄ vnica
I mensa erat, in qua erant panes, vt declaratū est supra.
Dicendū tn̄, ꝙ non debemus tali mō expositionis vti,
nisi cū necessitas cogit. s. ꝙ aliunde patet veritas, sicut
hic, quia supra probatum est, ꝙ erat vnica mensa pro-
positionis. In alijs aūt nō est sic exponendū, quia aliàs
daretur locus ad corrumpendum sacram scripturam.
Candelabra quęlibet cum lucernis suis. Ista erāt candelabra
aurea, & argentea, q̄ posita erant in tēplo in prima par
te eius. Erant aūt. x. candelabra aurea. v. ad dextrā, & v.
ad sinistram, supra in litera, & preter ista erant alia can
delabra argentea, vt patet pręced. lib. 28. ca. & illorum
non ponit̄ numerus. Lucernę aūt erāt q̄dam vasa ar-
gentea, q̄ erant partes ipsorum cādelabrorū, & in illis
ponebat̄ oleum ad cremādū. *Vt lucerent ante oraculum.*
s. candelabra lucebant ante oraculū. i. ante Sancta San
K ctorum: nam erant posita candelabra in priori parte
tēpli, qnq; in parte dextra, & quinque in parte sinistra.
Et erant ante Sancta Sanctorū, q̄ erat domus interior.
Et vocabat̄ oraculū, qa in ea erat ꝓpitiatoriū, qđ vocat̄
oraculū Leui. 16. s. Quia corā illo orabat̄, vel magis ꝓ-
priè, qa ore suo loquebat̄ Deus, siue angelus sup̄ illud.
Et sic vocat̄ viuę vocis oraculū responsio, q̄ fit p̄ vocē.
Iuxta ritum. i. s̄m consuetudinē, vel cęremoniam legis.
Nam erat certa cęremonia de modo incendendi can-
delabrorum lucernas. s. quia p̄ noctē candelabrorum
lucernę incendebantur, vt patet infra 12. cùm dixit rex
Abias ad regem Ioram: est apud nos candelabrum au-
reum, & lucerna eius, vt accendatur semp̄ ad vesperā.

Ex

Ex auro purissimo. Scilicet, non erat aliud metallum admixtum candelabris istis, sed de auro purissimo erant. Sic etiam fuit de candelabro aureo, quod fecit Moyses in deserto. Nam de auro purissimo fuit continens talentum auri. Exo. 25. c. fuerunt tamen aliqua candelabra argentea in templo, de quibus non fit hic mentio, sed dicitur de illis precedenti lib. 28. c. *Et florentia quędam.* Idest etiam erant quidam flores in candelabris, qui erant facti de auro. Non ponitur hic figura candelabrorum istorum, sed qualiscunque essent ipsa contineret aliquos flores ad pulchritudinem candelabrorum. Sic enim fuit in candelabro, quod fecit Moyses: nã erãt in eo sphęrulę, & lilia per singulos calamos Exo. 25. & tales fortè nunc essent isti flores. *Et lucernas.* Ista est repetitio, quia iam fuerunt positæ lucernæ supra, quæ erant aureæ: & erant in quibus continebatur oleum vt arderet. *Et forcipes aureos.* Isti forcipes differunt ab illis, de quibus supra in quadam quęstione declarauimus. Et de quibus dicitur Exo. 27. Quia illi erant ænei, & pertinebant ad altare holocaustorum ad mouendum carbones in altari. Isti erant forcipes aurei ad tollendum lychnum combustum, & emungendum lucernas, ne inquinaretur oleum. *Omnia de auro mundissimo facta sunt.* Scilicet omnia ista, quę nominata fuerunt hic ab illo loco, altare aureum &c. sunt de auro purissimo. Nam licèt in domo Domini multa vasa essent de argento, tamen hic non fuerunt nominata aliqua. Et si obijcias, quòd multa candelabra erant de argento, vt patet precedẽti li. 28. capit. Dicendum quòd verum est, & tamen decem candelabra erant de auro, & pro illis saluabatur quòd essent candelabra de auro purissimo, quia hic non intelligitur nisi de illis. Obijcitur etiam, & fortius de mensis, quia vnica erat mensa aurea, in qua ponerentur panes propositionis: reliquæ nouẽ erant argenteæ, vt colligitur precedenti lib. 28. & declaratum est supra in quadam questione: & tamen hic dicitur, mensas, quod necesse est de pluribus intelligi: ideo plures erant mensæ aureę in templo, vel saltem intelligetur etiã hic de mẽsis argenteis: dicitur tamen, quòd istæ mẽsæ erant de auro purissimo. Dicendum, quòd vnica erat mensa propositionis, quæ de auro facta erat, & tamen ponuntur hic mensæ pluraliter pro vna: scilicet & mensas. i. vnã de mensis. Et patet hoc, quia dicitur ibi & super eas panes, & tamen manifestum est, quòd panes propositionis nõ ponebantur nisi super vnicam mensam. Reliquæ autem erant ad locandum in illis vasa argentea, & aurea: & sic etiam accipitur sæpe in scriptura plurale pro singulari, vt supra declaratum est. *Thymiamateria quoque, & thuribula.* Ista etiam sunt vasa aurea ad vsum altaris thymiamatum. Et vocantur thymiamateria vasa aurea, in quibus thymiama conseruabatur, vel cremabatur. Thuribula autem dicuntur vasa, in quibus thura, & aliæ species conseruantur ad faciendum compositionem thymiamatis, & hoc patet. Nam manifestum est, quòd quando sacerdotes accipiebant prunas de altari holocaustorum ad cremandum in eis thymiama, in vasis æneis accipiebant illas, & vocantur illa vasa ignium receptacula, vt declaratũ est supra in quadam quęstione: & habetur Exo. 27. Erant autem illa vasa altaris holocaustorum, & omnia talia ænea erant. e. c. & tamen postquam introducerent in vasis illis in templum poterat esse, quòd ponebant eas in aliquo vase aureo, & ibi superponerent thymiama, atque cremarent: & illa vasa vocarentur thymiamateria. Vel possunt vocari thymiamateria ad conseruandum thymiama. Nam thymiama erat confectum ex multis speciebus specierum aromaticarum. Exo. 30. & seruabantur illi pulueres ad cremandum quotidie in altari bis de illis: & vasa in quibus seruabantur vocabantur thymiamateria. Thuribula aurea possunt accipi dupliciter. Vno modo pro aliquibus vasis aureis, in quibus interdũ solum thus cremabatur. Nam sicut erat statutum quotidie bis cremari thymiama coram domino: ita cremaretur interdũ solum thus, & vasa illa, in quibus cremaretur vocarentur thuribula. Vel vocantur thuribula vasa ad conseruandum thus: nam cum thymiama conficeretur ex aromatibus, & thure, & multis alijs speciebus, seruabantur omnia ista materialia in domo Domini ad conficiendũ de eis thymiama cùm opus esset: & vasa illa, in quibus thus seruaretur vocarentur thuribula. *Et phialas.* Erant vasa aurea ad ponendum in eis vinum, & oleum, quæ fundẽda erant in sacrificijs holocaustorum, & pacificis. Ponebantur etiam libamẽta, que erant vinum, oleum, & simila: sal, & thus Nu. 15. & Leui. 2. Et accipiebantur ista in quibusdam vasis ad fundendum super altare, vel super carnes sacrificiorum. Et vasa illa in quibus ponebatur vinũ, & oleum, vocabantur phialæ, & cyathi. Vasa in quibus ponebatur simila, vocabantur acetabula ab accipiendo dicta. Vasa in quibus ponebatur thus, vocabantur thuribula, vel mortariola: & ponuntur omnia ista Exo. 25. & dicitur de eis quod erant ad fundenda liba. i. libamina, vt supra declaratũ est. *Et mortariola ex auro purissimo.* Ista erant vasa in quibus conterebantur species ad conficiendum thymiama. Nam Exo. 30. ponitur, quòd ad cõficiendum thymiama requirebãtur aromata, & thus lucidissimum, & multæ aliæ species, & omnes simul conterebantur in mortario vsque ad pulueres minutissimos, & illa mixtio sic puluerizata vocabatur thymiama. Et ad hoc requirebantur mortariola. Quod autem dicitur ex auro purissimo, ad omnia supradicta refertur. s. quod omnia ista vasa erant de auro purissimo, & sæpe hoc repetitur. *Et ostia cęlauit templi interioris.* i. in Sancto sanctorum. Non solum fecit de auro Salomon vasa, quæ nominata sunt supra, sed etiam operuit portas sancti sanctorum auro affigens laminas aureas. Pro quo sciẽdum, quòd Sanctum sanctorum erat domus interior templi ad partem occidentalem suam, vbi erat arca, & cherubim facti de lignis oliuarum: & habebat ostiola parua. Illa aut operta fuerunt aureis laminis, & quia illæ laminę habebãt fabricatas imagines, dicebantur cælatæ: quia celare est sculpere: sic patet per Ouid. 2. metamor. idest.

Materiam superabat opus, quia Mulciber illic
Aequora celarat medias cingentia terras. Idest.

Sculpserat æquora cingentia terras in medio. Et dicitur templi interioris. i. Sancti sanctorum. Nam templum Salomonis quantum ad illam partem, quæ erat operta tecto, & vocabatur proprie templum, erat diuisum in duas partes. Prima pars, & maior vocabatur domus exterior siue templum exterius, habens cubitos quadraginta longitudinis, & latitudinis viginti, & erant in isto templo omnia vasa ministrationis diuinæ aurea, & argẽtea, que ponuntur in litera. Secunda pars vocatur domus interior, siue templum interius, et erat domus minor cubitos viginti longitudine continens, et totidem latitudine. Et ista domus vocatur templum interius, quia erat intra templum primum, nec poterat intrari ad illud nisi per portam primi templi, et istud templum vocatur Sancta sanctorum. *Et ostia templi forinsecus aurea.* Idest etiam Salomon fecit de auro ostia templi exterioris, quòd erat prima domus templi: et ostia illius erant in pariete exteriori templi ad orientem, et ista populus videbat. Et ad ostendẽdam pulchritudinem nimiam deaurauit ostia templi affigens in illis laminas auri: et non dicitur hic quòd factæ fuerint cælaturæ in illis.

Credendum tamen est ꝙ sic, vt aurum non videretur rude, sed pulchra varietas distingueretur in opere. *Sic que completum est omne opus, quid fecit Salomon in domo domini.* Idest faciendo omnia, quę supra posita sunt, completum est omne opus, quod fecit Salomon in domo domini, quia nulla alia facta sunt saltem principaliter nisi ea, quæ habentur præcedenti. c. & hic.

Cum dictum sit de vasis templi, quare non dicitur de vestibus sacerdotum & leuitarum.

Quæst. XXV.

QVAERITVR circa ista vasa templi de quibus hic dicitur & cùm dicat hic de vasis, an non dicitur etiam de vestibus sacerdotum, & leuitarum. Aliquis dicet, ꝙ nunc fuit factum templũ, & vasa eius, vestes tamen nullæ factæ sunt, ideo nihil de vestibus dicitur. Dicendum quod hoc non stat, quia multas vestes fecit nunc Salomõ ꝓ sacerdotibus, & leuitis, vt ait Iosephus 8. Antiquit. & infra declarabitur. Responderi potest dupliciter. Vno modo quod licèt factę fuerunt nũc vestes sicut & vasa: tamen de vestibus nihil dictũ est, sicut de vasis: eo ꝙ hic fit mẽtio de fabricatione illorum, que semel fabricata manebant in perpetuum: sic erat tẽplum, de cuius fabricatione patet precedenti. c. Sic etiam erãt vasa aurea, & argentea, & ænea, quę ad semper durabant: ideo de illis facta est mentio. Vestes autem non durabant semper, sed pauco tempore, & quotidie fiebant vestes nouæ ruptis vel inueteratis prioribus: ideo nõ debuit nunc fieri mẽtio spãlis de illis. Secũdò & melius dici debet, ꝙ non facta est hic mentio de vestibus, sed solum de templo & vasis, eo ꝙ scriptura narrat hic illa, quæ noua erãt: quæ autẽ vetera erant non oportebat describi. Tẽplum autem Salomonis fuit quid nouum, quia nullum templum ante hoc factum fuerat inter Hebræos, nec deus illud fieri iusserat: vt patet 2 Re. 7. & precedẽti. li. 17. c. Etiã nõ fuit illud templum per omnia simile tabernaculo Moysi, sed in pluribus dissimile. De fabricatione ergo eius mentio fieri debuit. De vasis etiam idem dicendum. Nam vasa multa facta sunt nunc in templo Salomonis, qualia nunquam facta fuerunt in tabernaculo Moysi, & illa quę facta sunt sicut in tabernaculo Moysi erant alterius figuræ, vel pro maiori parte erant maioris quantitatis, sicut patet de altari holocaustorum, & de mari æneo. Ideo de fabricatione illorum dici debuit. Et hoc potissimè, quia deus dederat descriptionem omnium, quæ in templo fieri debebant siue partium templi, siue vasorum, vt patet precedenti lib. 28. c. De vestibus autem non fuit sic, quia semper vestes sacerdotum tam maiorum quàm minorum factæ fuerũt sicut Deus Moysi ꝑcepit a principio. Exo. 28. Ideo licèt Salomon nunc plurimas vestes fecisset pro sacerdotibus, & Leuitis: quia nihil inmutabat de ritu antiquo, nõ debuit, vel saltem non fuit necessarium scribi de illis vestibus: sed de vasis, in quibus facta est nunc aliqua nouitas facta est mentio. Nam sic etiam fiebãt vestes quotidie pro sacerdotibus, & Leuitis quando opus erat. Vasa quoque pro templo sæpe post ædificationem templi tempore aliorum regum facta sunt, & tamen de illis nõ curat facere scriptura mentionem, licet a... quod multa vasa fiebant continue. Sic patet. 4. Re... 12. cum agitur de pecunia, quæ offerebatur pro sartatectis templi in Gazophilatium tempore regis Ioas. Nam dicitur, veruntamen non fiebant ex eadem pecunia hydriæ templi, & omne vas aureum, & argẽteum. Apparet ergo quod vasa aurea, & argentea fiebãt etiam tempore illius regis Ioas pro templo domini, licèt non fierent de pecunia. quę colligebatur pro pretio animarũ ad faciẽdũ sartatecta: & sic fierẽt

F vasa aurea, & argẽtea pro eodem templo tempore aliorum regum: & tamẽ de hoc non curat facere scriptura mentionem expressam.

An plura vasa fuerunt facta in templo quàm hic habeantur.

Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius, an plura vasa fuerunt
facta in templo domini quã habeantur hic. Di-
cendum quod non habent hic plenè omnia vasa quæ
facta sunt in templo domini: nã. 3. Re. 7. ponuntur alia
vasa aurea, quæ non ponuntur hic. s. hydriæ. Creden-
dum tamen est, quod species omnium vasorum tem-
G pli, & auri ponantur hic: & 3. Reg. 7. præter paucas, de
quibus infra per Iosephum, eo quod ista fabricatio
templi Salomonis in nullo alio loco inuenitur nisi hic
& ibi: & tamen numerus vasorum in quacunque spẽ:
nec ponitur hic, & ibi. Ponit autem numerum istum Cap. 3.
Iosephus. 8. Antiquit. dicens: fecit omnia vasa ę rea: in-
uper ollas, caldarias, & trullas, & arpagiones, & om-
nia operatus est ex ære. cuius pulchritudo, & splendor
similis auro, obtulitque rex mensarum multitudi-
nem: & vna quidem valde precipuã aureã super quam
ponebant panes dei, & huic quoque proximas decem
millia, alias mensas alio modo factas, super quas vasa
iacebãt. i. pateræ, & phialę. Aurea quidem decem mil
lia, et argentea de pateris, et phialis quadraginta mil-
H lia. fecitque candelabra decem millia secundùm præ-
ceptum Moysi: ex quibus vnum recõdidit in templo,
vt per diẽ luceret in templo secundùm legem, et mẽ-
sam vnam super quam positi erãt panes ad aqlonem
respicientem è diuerso positam contra candelabrum
quo. d erat ad austrũ: aureũ aut altare inter hæc mediũ
erat: fecit rex vini infusoria octogĩta millia, et phialas
aureas decẽ millia, argẽteas vero duplici numeo. Pate-
ras autem aureas ad offerendum in eis similam con-
spersam ad altare octoginta millia. Et phialas aureas
et argenteas duplici numero. Crateras autem, in qui-
bus similam cum oleo fermentabant aureas quidẽ se
xaginta millia: argenteas verò duplici numero. Men-
suræ autem similes eis, quæ Mosaicè vocabatur Assa-
I rones quidem aureas viginti millia, et argẽteas dupli-
citer. Thuribula verò aurea, quibus offerunt incẽsum
viginti millia. Similiter et alia thuribula, in quib⁹ por-
tabant à maiori altari ignem vsque ad minus altare,
quod erat in tẽplo quinquaginta millia. Hęc de vesti
bus Iosephus ait. Sed obijcietur, quia dicitur quod erãt
decem millia cãdelabra secundùm Iosephum: et ta-
men supra in litera ponuntur decem candelabra, quo
rum erant quinque à dextris, et quinque à sinistris.
Idem patet. 3. Regum 7. Dicendum quod licèt ponan
tur decem cãdelabra fuisse in templo, tamen plura e-
rant: quia scriptura non ponit numerum taxatiuè: ita
quòd essent decem et non plura: et sic Iosephus sup-
pleuit, quod scriptura minus posuit. Et dicendum, ꝙ
K adhuc ex scriptura patet quod essent plura, quàm decẽ
cãdelabra: quia supra in litera et 3. Regum. 7. ponitur,
quod essent decem candelabra aurea, et tamen præce
denti li. 28. c. dicitur, quod erant quædam candelabra
aurea, et quædã argentea, ergo erant plura quam de-
cem cãdelabra. Sed manet dubium, quod licet essent
plura quam decem candelabra, tamen non poterant
esse decem millia, quia non caperentur tot candela-
bra in templo. Nam candelabra ponebantur in parte
anteriori templi: eo quod intra sancta sanctorum non
erat aliquod candelabrum: et tamen in illa parte tem
pli exterioris non caperentur tot candelabra, ita, quod
qđlibet illorũ essent in pauimẽto locatũ: q̃a lõgitudo
isti⁹ dom⁹ erat quadragĩta cubitorũ, et latitudo viginti.

Potiss.

Potissimè, quia erant multa alia vasa in templo isto, scilicet mensæ, & altare, & ipsa candelabra deberent a se inuicem distare, vt sacerdos posset inter illa discurrere ad disponendum lucernas candelabrorum. Dicendum ꝙ dato, ꝙ essent decem millia candelabrorum, non erant omnia in templo, sed aliqua eorum erant in templo, & aliqua reseruabantur in domibus thesaurorum: & hoc verum est, quia in circuitu templi erant exedræ, in quibus erant Leuitæ custodientes thesauros templi tam vasa quàm vestes, vt colligitur præcedenti lib. 9. & 26. ca. & ibi essent plurima de istis candelabris. Hoc etiam vult Iosephus vbi supra, dicens ꝙ de istis decem millibus candelabris vnum recondidit Salomon in templo, vt per diem luceret ibi ſm legem: & hoc aliqualiter consonat verbis regis Abiæ ad regem Ieroboam dicentis: Est apud nos candelabrum, & lucerna eius, infra 13. Dicendum tamen, ꝙ candelabra multa erant plusquam decem, & tamē an essent decem millia non apparet, nec aliunde constat nisi Iosepho crediderimus. De quibus erant quædam in exedris thesaurorum templi, & saltem decem oportet poni intra templum, quia supra in litera, & 3. Reg. dicitur, ꝙ posuit Salomon decem candelabra in templo quinque ad dextram, & quinque ad sinistram: ideo necesse est, ꝙ saltem ista decem essent in templo. An verò omnia lucerent, vel vnicum, vel quomodo fieret, dicetur magis infra 13. Obijcietur tamen adhuc de mensis: quia dicitur secundùm Iosephum, ꝙ erant decem millia mensarum, & præter has vna præcipua, & tamen dicitur hic, ꝙ erant decem mensę. Aliquis dicet, ꝙ erant istę decem mensæ, de quibus hic dicitur aurea. Omnes autem aliæ, de quibus Iosephus, erant argenteæ: sicut diximus de decem candelabris. Dicendum, ꝙ non stat, quia de decem mensis, quæ habentur hic erat vnica aurea, & nouem argenteæ, vt colligitur præcedenti lib. 28. c. & 3. Reg. 7. ipse etiam Iosephus dicit, ꝙ erat vnica mensa aurea, super quam ponebantur panes Dei. Dicendum ergo, ꝙ constat in scriptura sacra decem mensas fuisse in templo. Vnam quidem auream ad ponendum panes propositionis, & nouem argenteas ad ponendum in eis vasa aurea, & argentea, & istę decem in templo erant quinque a dextris, & quinque a sinistris, supra in litera. Si autem erant plures mensæ, sicut Iosephus dicit, illę essent in exedris thesaurorum templi cum alijs vasis. Cùm autem Iosephus dicit, ꝙ vnica istarum mensarum aurea posita in templo Dei, non est intelligendum, ꝙ vnica esset in templo, & omnes aliæ in domibus thesaurorum, quia necesse est saltem decem mensas fuisse in templo. Sed dicit vnicam fuisse præcipuam reconditam in templo, scilicet, quia vnica erat, quæ tenebat panes propositionis. Aliæ autem nouem, quæ ibi erant solum erant ad reponendum in eis vasa aurea, & argentea. Obijcietur tamen adhuc de phialis, quia Iosephus dicit, quod erant phialæ aureæ decem millia, argentea vero duplici numero, & tamen supra in litera dicitur, ꝙ erant phialæ centum. Responderi potest, quod nobis non constat nisi de centum phialis, quæ ponuntur supra in litera, & tamen si volumus credere Iosepho, satis stabit. Nam dicemus, quod omnes illæ phialæ factæ fuerunt a Salomone, & tamen centum solę erant intra templum super mensas, de quibus dicitur supra in litera. Reliquæ autem erant in exedris thesaurorum: & ita erant de mensis, & cæteris vasis aureis, & argenteis, quæ Iosephus posuit fuisse in valde magna multitudine, sicut supra diximus.

A

Quæritur de sacerdotum ornamentis per Salomonem factis. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius de ornamentis sacerdotum, quæ fecit Salomon nunc in ædificatione templi. Dicendum, ꝙ in nullo libro sacræ scripturę habetur, ꝙ Salomon fecerit nunc aliquas vestes sacerdotibus, vel Pontifici: Iosephus tamen 8. Antiq. ponit hoc, vt infra dicetur. Pro quo sciendum, ꝙ Deus iusserat fieri vestes quatuor sacerdotibus minoribus per Moysem, & Pontifici istas quatuor, & sex alias. Prima vestis, vel indumentum erat fœminalia linea magna, quæ pertingebat vsque ad renes, & illud erat primum,

B

nec licebat alicui sacerdoti ministrare sine femoralibus, quia alioquin moreretur: Exo. 28. Secundum indumentum erat tunica linea stricta ad corpus pertingens vsque ad pedes. Tertium erat cingulum byssinum, quo stringebatur magis illa tunica. Quartum erat cydaris, idest cucusa, vel biretum rotundū, & acutum supra in vertice factum de bysso. De his Exo. 28. Omnia hæc indumenta erant linea, siue byssina: ista sola erant ornamenta sacerdotum minorum. Maiores autem sacerdotes habebant hęc quatuor ornamenta, & insuper alia. Quintum erat tunica tota hyacinthina, quæ ad oram inferiorem iuxta pedes sacerdotis habebat tintinabula, & malogranata mixta, vt audiretur sonitus eius, quando introiret ad mini-

C

strandum in templo. Sextum ornamentum erat cingulus factus de multiplicitate filorum, scilicet de purpureis, coccineis, & hyacinthinis, byssinis, & aureis quo stringebatur tunica hyacinthina, ne laxa flueret. Septimū erat Ephod, quod erat de auro, & purpura, hyacintho, coccoq; bis tincto, & bysso retorta, & pendebat a capite vsque ad zonam super dorsum, & super pectus, & stringebatur cum tunica hyacinthina. Octauum erat rationale factum de auro, & purpura, & hyacintho, coccoque bis tincto, & bysso retorta ad magnitudinem palmi quadratam existens, & ponebatur in quodam foramine, quod erat in Ephod super pectus. Ideo secundùm ꝙ apud Hebræos vocatur pectorale, sic apud nos vocatur rationale, & istud erat

D

in quo iudicabantur dubia Israelitarum. Vnde dixit Deus: Portabit Aaron iudicium filiorum Israel in pectore suo, idest portabit rationale in pectore, in quo erat Iudicium filiorum Israel: Exod. 28. de figura omnium istorum indumentorum patet eodem capitu. Nonum ornamentum erat thiara tota hyacinthina, quam portabat Pontifex in capite. Decimum erat lamina aurea quam portabat Pontifex in fronte pertingentem ab aure vsque ad aurem, vt operiret frontem totam eius; eratque scriptum in lamina Sanctum domini. De omnibus generibus istarum vestium fecit multas Salomon. Omnes autem istę faciebant vnam completam inuestituram. Solam autem coronam, siue laminam auream non fecit: quia tempore Salomo-

E

nis manebat adhuc illa lamina, quam fecerat Moyses, & illa sufficiebat pro omnibus posteris: eo ꝙ nunquā erant simul multi sacerdotes summi, sed vnicus. De qua Ioseph. 8. Antiq. ait. Stolas autem sacerdotales Pontificibus cum his, quæ pendebant ad pedes, & superhumerales atq; rationales cum gemmis mille fecit. Corona vero, in qua Deum Moyses descripserat, vna fuit, & ad hunc diem vsque permansit. Sacerdotales autem stolas ex bysso contextas, & zonas purpureas singulis decem millia, & tubas secundùm præceptum Moysi, ducenta millia. Item stolas Leuitarum dicentium Hymnos ex bysso, ducenta millia, & instrumenta musica ad Hymnos dicendos adinuenta, quæ vocantur nabla, & cithara ex electro constituit quin-

quinquaginta millia. De vestibus tamen dicendum, ꝙ quotidie secundùm maiorem numerum sacerdotum, vel propter vetustatẽ priorũ oportebat aliàs fieri, & scriptura non curat de hoc aliquid dicere, quia manifestum erat, ꝙ aliquę vestes sacerdotales fieri debebant præter primas, quas fecit Moyses in deserto. Eo, ꝙ tunc erant solum quinque sacerdotes, s. Aaron, & quatuor filiis eius, scilicet Nadab, & Abiu, Eleazar, & Ithamar: Exo. 29. Et Leuit. 8. & die nono consecrationis duo eorum, s. Nadab, & Abiu mortui sunt. Leuit. 10. & Num. 3. & præcedenti lib. 23. cap. Postea autem erant multi sacerdotes, & necessariæ erãt multæ vestes. Item illę vestes primò factæ non poterant perpetuò durare, quia vetustate attererentur, cùm nõ conseruarentur miraculosè.

CAPITVLVM V.

INTVLIT igitur Salomon omnia, quæ vouerat Dauid pater suus, argentum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Dei.

Intulit. Dicto in præcedentibus de templi ædificatione. Hic agitur de eius dedicatione. Et diuiditur in tres partes. Quia primò ponitur arcæ in templum introductio. Secundò Salomonis oratio, sequenti c. Tertiò orationis exauditio, infra 7. cap. Prima in duas: quia primò ponitur arcæ, & vasorum in templum deductio. Secundò sacerdotum, & Leuitarum in cultu Dei ordinatio ibi. *Egressus autem*. Prima in duas, quia primo ponitur sententia totius cap. sub Epilogo. Deinde ipsius fit ordinata enarratio, ibi. *Postquam congregauit*.

An ea, quę hic habentur, fuerint post precedentia ordine continuato, vel mutato facta, & an facta fuerint immediatè post illa, vel aliquanto tempore interiecto.
Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta post præcedentia ordine continuato, vel sit mutatus ordo, & an ea, quæ habentur hic fuerint primum: Dicẽdum, ꝙ hic est ordo continuatus, nam præcedenti cap. actum est de vasorum templi fabricatione. Hic autem agitur de eorum in templum introductione. Manifestum est autem, ꝙ prior est fabricatio quàm introductio. Ideo hic est ordo continuatus. Ad secundum dicendum, ꝙ ista fuerunt facta immediatè post præcedentia. Nam præcedenti cap. actum est de vasorum templi fabricatione. Post fabricationem autem nihil restat, nisi eorum introductio in templum, quia manifestum est, ꝙ Salomon non teneret multo tempore vasa fabricata extra templum, quia intentio sua erat, vt ministraretur domino in templo, quod ipse fecerat, quia ad hunc finem Deus illud fieri iusserat. Quam cito ergo posset Salomon facere, ꝙ ministraretur domino in templo illo faceret: sed consumatis vasis, & templo, poterat ministrari in ipso si introducerentur vasa in templum, & ponerentur in locis suis, ideo credendũ est, ꝙ illico post fabricationem vasorum & templi, Salomon faceret introduci vasa in templum, & sic nulla

F mora intercideret inter hæc, & præcedentia. Circa primum dicitur. *Intulit igitur Salomon*. Idest introduxit in templum omnia, quæ uouerat Dauid pater su[us]. Vouerat Dauid aurum, & argentum pro templo domini, & quia tempore eius nõ erat factum templum, non potuit Dauid complere votum suum, sed Salomon compleuit illud. Quid autem sit istud, quod vouerit Dauid, infra declarabitur in quadam quæstione. *Argentum, & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus Domini*. Tangitur hic, quid Dauid vouerit, vel quid Salomon pro eo compleuerit. Et dicitur, ꝙ argentum, & aurum, & etiam vasa, & hæc omnia posuit in thesauris domus Domini. Possunt vocari thesauri domus Domini loca, in quibus seruabantur diuitiæ
G templi. Nam extra templum in circuitu eius ad latus Meridianum, Occidentale, & Aquilonare erant coniunctæ templo mansiunculæ, quæ vocantur exedræ, & in his thesauri tẽpli reponebantur, & ibi manebãt Leuitę thesaurarij custodientes thesauros templi tam in auro, & argento rudi, quàm in vasis, & vestibus. Vel possunt vocari thesauri templi omnia loca, in quibus ponebantur aurum, & argentum, & aliæ res pretiosæ templi. Et quia in ipso templo fuerunt multa vasa aurea, & argentea, scilicet candelabra, mensæ, phialæ, & paterę, & alia vasa ante Sancta sanctorum, vocaretur illa pars templi thesaurus domini.

H *Quomodo stat, quòd Salomon intulit omnia vasa in thesauros domus Domini, cùm arca, quę præcipuum vas Sanctorum omnium esset, nondum fuisset in templo deducta.*
Quęst. II.

QVAERITVR circa primum, quomodo ista litera potest stare, vel quid intendit: quia hic dicitur, ꝙ Salomon intulit omnia vasa in thesauros domus Domini. Et tamen infra in litera dicitur, ꝙ congregatus fuit totus populus ad portandum arcam in templum. Arca tamen erat præcipuum vas omnium sacrorum: ideo ipsa nondum deducta in templum nõ diceretur, ꝙ intulisset Salomon omnia vasa in thesauros domus Domini. Aliquis poterit respondere, ꝙ
I Salomon deduxit omnia vasa sanctuarij ad loca sua sine solennitate aliqua. Postea autem ad deducendũ arcam, quia erat res sanctissima templi, congregatus est populus, & tunc videtur satis stare litera, scilicet, ꝙ omnia vasa, aurum, & argentum in templum Domini deducta sint per Salomonem sine solennitate aliqua, & postea fit mentio de congregatione populi ad portandum arcam. Nec est inconuenienter dictum, ꝙ vniuersa vasa sanctuarij deducta essent in templũ, & arca non esset deducta, quia nomine vasorum non intelligitur propriè arca, eo ꝙ vasa dicuntur illa, in quibus ministrabatur, sed solùm erat in Sancta Sanctorũ, ideo ipsa non vocaretur vas. Sed adhuc dicendum, ꝙ non stat: quia non solùm congregatus fuit populus
K ad portandum arcam in templum, sed etiam ad portandum alia vasa. Nam infra in litera dicitur, ꝙ postquam congregatus fuit populus ad istam portationẽ Leuitę portauerunt arcam de domo Dauid vsque ad templum. Sacerdotes autem, & Leuitę portauerunt vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, idest vasa illa, quę esse debebant in tabernaculo, idest in prima parte tabernaculi, siue templi Salomonis. Et ista erãt candelabra mensæ phialæ, & alia vasa aurea, & argentea, quæ ponebantur super mensas nouem argenteas in templo. Non ergo fuerunt deducta ista vasa ad thesauros templi, antequam deduceretur arca: & sic non stabit: quòd aurum, & argentum, & vasa fuit deducta in thesauros templi antequam congregaretur populus.

lus ad portandum arcam in templum. Dicendum ergo, ꝙ ista litera potest stare dupliciter. Vno modo, ꝙ vasa, quæ reponi debuerunt in thesauris templi, portata fuerint mox templo facto non conuocato populo ad hoc, nec facta aliqua solennitate. Deinde arca, & vasa, quæ reponi debuerunt in thesauris Domini portata sunt a sacerdotibus, & Leuitis cum magna solennitate conuocato populo ad hoc. Pro quo sciendum, ꝙ multa vasa aurea, & argentea fecit Salomon in fabricatione templi, quarum aliqua erant necessaria ad ministrationem quotidianam, & vt essent in templo. Alia autem non erant necessaria nisi rarò. Prima erant in templo, sicut candelabra decem, & totidem mensæ, & aliquæ phialæ, & alia vasa aurea, & argentea, quę erant posita super nouem mensas argenteas in templo. Alia autem erant recondita in exedris Leuitarū extra templum, vbi custodiebantur a Leuitis thesaurarijs templi, & tunc potest dici, ꝙ illa vasa, quæ non debuerunt poni in templo, sed recondi in thesauris, portata sunt sine solennitate, non vocato populo, & posita fuerunt in exedris Leuitarum: quæ vocantur thesauri templi. Alia vasa, quæ reponi debuerunt in templo non fuerunt deducta quousque congregatus est populus, & portata fuit tunc arca a Leuitis, & alia vasa a sacerdotibus, & Leuitis simul, & istud satis consonat literæ. Secundò potest dici, ꝙ non fuerunt portata aliqua vasa ad thesauros domus Domini antequā portaretur arca, & congregaretur populus, sed finita fabricatione vasorum vocatus est ad portationem arcæ, & tunc portata fuerunt omnia vasa argentea, & aurea a sacerdotibus, & Leuitis, & posita fuerunt in locis suis, & etiam cum his vasa ænea. Posita fuerunt autem vasa quædam tunc in templo, scilicet candelabra, mensæ, & alia vasa minuta. Aurea, & argentea recondita fuerunt in thesauris, s. in exedris Leuitarū. Vasa verò ænea, quæ pertinebant ad ministerium altaris holocaustorum, reposita fuerunt in atrio sacerdotum, vbi fiebant omnes ministrationes in eis. Et licèt vterq; sensus possit stare, iste secundus tamen magis stat: sed ponitur istud hic per modum Epilogi, & postea latè enarratur infra, sicut sæpe in scriptura fieri consueuit.

Quid est istud quod vouit Dauid inferre in domum domini, & illud Salomon pro eo.

Quęstio III.

QVAERITVR vlterius, quid est istud, quod vouit Dauid inferre in domum Domini, & intulit illud Salomon pro eo. Circa hoc consideranda sunt duo. Primum est, quomodo Salomon voluit inferre, quod Dauid vouerat in templum: ſm est, quod Dauid vouit pro templo Domini. De primo dicendū, ꝙ Salomon obligabatur ad votum Dauid patris sui. Nam Dauid reliquit Salomonē hæredem regni sui, & rerum suarum, & fecerat votum, ideo tenebatur Salomon implere illud: alioquin priuaretur commodo hæreditatis nisi quantum ad illam partem, quæ proueniebat sibi iure naturæ. Nam iuxta leges humanas si testator hæredi iussit in testamento aliquid facere, & requisitus a iudice infra annum non compleuerit, qđ testator iussit, priuatur omni iure, & commodo hæreditatis nisi quantum ad partem illam, quæ debebatur ei iure naturæ: & illud ius successionis, quo iste priuatur, transit ad alios secundùm ordinem maioris attinētiæ ad testatorem, & trāsit cum onere suo, s. ꝙ iste, qui susceperit id, quo alius priuatur, tenebitur ad id, quod testator fieri iussit, & præstabit cautionem de faciendo illud, & si ille non fecerit, veniet ad alium, &

A sic per ordinem. Salomon autem erat filius Dauid, & hæres, & tenebatur implere voluntatem patris sui: alioquin priuatus esset regno, & magna parte aliorū bonorum paternorum. Nam regnum non peruenit Salomoni iure naturę, cùm potius prouenire deberet alijs fratribus: quia Salomon erat minimus fratrum, sed habuit regnum ex voluntate Dauid, quia sic erat voluntas Dei, præcedenti lib. 28. & 29. cap. Præter hæc autem, dato ꝙ non fuisset Salomon obligatus complere voluntatem Dauid patris sui, compleret illam attenta sanctitate, & auctoritate Dauid, cui in omnib⁹ deferendum erat. Attenta ergo beniuolentia præcipua erga eum, quia cùm ipse minimus fratrum esset eum regem effecit. Attento etiam, ꝙ votum istud
B erat ad Deū, ad cuius subministrationem promptos nos exhibere debemus. Etiam Salomon ipse a primordio ætatis bonę indolis fuit, & cuilibet bono deditus atque obediens: quousque eum fœminæ peruerterunt circa senium, vt colligitur 3. Regum 3. & 11. Faceret ergo hoc, quod Dauid vouerat. Sic etiam de alijs regibus bonis dicitur, ꝙ intulerunt ea, quæ patres eorum vouerūt in templum Domini: vt patet de Rege Asa. 3. Regum 15. & de quibusdam alijs in ipso libro, & 4. libro Regum. Circa secundum inducunt quidam, quod Dauid vouerat aliqua specialiter dona pro templo Dei, & illa post mortem eius intulit Salomon. Dicendum tamen est, quod ista, quæ Dauid, & Salomon intulit, non fuerunt nisi vasa, quæ fabricata
C fuerunt pro templo Domini, & aliquod aurum, & argentum si quod superfuit fabricatis vasis. Et hoc patet, quia dicitur hic, quod Salomō intulit omnia, quæ vouerat Dauid pater suus: argentum, & aurum vniuersa vasa in thesauris Domini. Etiam patet hoc, 3. Regum 7. vbi ponitur hoc, & dicitur: intulit, quæ sanctificauerat Dauid pater suus: argentum, & aurum, & vasa reposuit in thesauris domus Domini. Non ergo erant alia ista vasa nisi illa, quæ facta fuerant, quando fabricatum est templum, in quibus ministraretur in templo. Sed dicetur, quomodo stat, quòd Dauid vouerit argentum, & aurum, & vniuersa vasa, quæ in templo posita sunt. Dicendum, quod hoc fuit: quia Dauid dedit Salomoni aurum, & argentum pro omnibus
D vasis sanctuarij. Modus autem fuit, quia Dauid quasi a principio regni sui desiderauit ædificare domino templum, in quo coleretur, & ad hoc congregauit aurum multum, & argentum. Nam totum argentum, & aurum, & æs, quod acquisiuit in bellis habitis cum diuersis gentibus, consecrauit pro vasis, & expensis tēpli domini, vt patet 3. Regum 8. & præcedenti lib. 18. capit. s. Sed, & omnia vasa ænea, & aurea, & argentea consecrauit rex Dauid Domino cum argento, & auro, quod tolerat ex vniuersis Gentibus tam de Idumea, & Moab, & filijs Ammon ꝗ de Philisthijm, & Amalec. Dauid autem circa mortem suam accepit a Domino cęlitus descriptionem omnium, quę fieri debebant etiam in templo, & etiam vasorum, scilicet
E numerum eorum, & figuram, & pondus: vt patet præcedenti lib. 28. cap. scilicet. Omnia, inquit, venerunt scripta manu domini ad me, vt intelligerem vniuersa opera exemplaris. Et tunc Dauid sciens numerum vasorum aureorum, & argenteorum, quæ fieri debebant pro templo domini, segregauit pro quolibet argentum, & aurum in mensura sibi debita: sic patet præcedenti lib. 28. cap. vbi dicitur, quod Salomoni dedit Dauid argentum pro vasis argenteis, & aurum pro vasis aureis secundùm mensuram, & pondus eorum. Et ponitur ibi de candelabris, & mensis, & alijs vasis, & sic pro omnibus dedit: ideo vniuersa vasa auri, & argenti, & æris, quę facta sunt pro templo, facta fuerunt de expensis Dauid. Nunc autem cùm Salomon illa intu-

intulit in domum domini, dicitur intulisse, quę vouerat Dauid pater eius. Causa est, quia licèt Dauid dedisset realiter Salomoni aurum, & argentum pro omnibus vasis templi, pręcedenti lib. 29. cap. Tamen ista vasa donabat Dauid Deo pro templo suo, eo. lib. 29. cap. scilicet: Quæ tua sunt, & quæ de manu tua accepimus tibi dedimus. Et quia tempore Dauid non fuit templum, cui Dauid posset illa vasa donare, nec erant vasa adhuc facta, quæ donarentur. Sed postea per Salomonem tam templum quàm vasa facta sunt: dicitur potius illa donatio Dauid votum, vel promissio q̄ realis donatio, & translatio rei donatæ: tunc autem verè completum est votum Dauid quando Salomon intulit omnia vasa in thesauros domus domini: vt ibi manerent in æternum dicata cultui diuino. Dicitur G tamen hic, quòd intulit Salomon aurum, & argentum, & vasa, quæ vouerat Dauid: In quo innuitur, ꝙ non solùm vasa vouit Dauid, sed etiam præter vasa aurum, & argentum dedit in massa. Hoc autem stat dupliciter. Primò, quia Dauid consecrauerat totum aurum, & argentum, quod acquisierat in bellis de diuersis gentibus pro templo domini, vt inde vasa fierent. 3. Regum 8. & pręcedenti lib. 18. cap. Fortè autem factis vniuersis vasis aureis, & argenteis pro templo domini. Superfuit aliquid de auro, & argento, quod non est expensum in vasa. Et quia Dauid consecrauerat totum illud aurum, & argentum domino, reliquum positum est in thesauris Domini, vt ibi proficeret ad expensas templi faciendo de illo vasa alia ad H ministrandū cū opus esset, vel emendo aliqua pro tēplo necessaria. Alio modo poterat argentum, & aurū dari super vasa, s. quia aurum, & argentum, quod Dauid acquisiuit de bellis expensum est faciendo de illo vasa pro templo domini, & tamen insuper Dauid dedit aurum, & argentum de eo, quod ipse habebat de peculio suo, & illud reponeretur in thesauris domini in massa. Et patet hoc, quia præcedenti lib. 28. cap. fit mentio qualiter Dauid dedit aurum, & argentum pro omnibus vasis, & postea 29. cap. dicitur: Ego autem totis viribus meis præparaui impēsas domus Dei mei, aurum ad vasa aurea; argentum ad vasa argentea, & super hæc obtuli in domum Dei mei de peculio meo aurum, & argentum exceptis his, quæ præparaui in æ- I dem sanctam tria millia talēta auri de auro de Ophir, & septem millia talentorum argenti probatissimi. Aurum ergo, & argentum, quod acquisitum fuerat de bellis Dauid, fuit sufficiens pro omnibus vasis. Et tria millia talenta auri, & septem millia argenti fuerūt ad laminas argenteas, & aureas pro templi parietibus, & ꝙ superfuit tam de auro, & argento isto quàm de auro, & argento acquisito de bellis repositum est in thesauris domini. Aliqui autem volunt, ꝙ ista vasa aurea, & argentea, quæ vouerat Dauid fuerint præter illa, quæ fabricauit Salomon pro templo domini. Sed non est conuenienter dictum, quia omnia vasa aurea, & argentea, & ænea, quæ Salomō fecit in templo domini fuerunt à Dauid data, quia ipse dedit aurum, & K argentum, & æs pro istis, vt patet præcedenti lib. 22. & 28. & 29. cap. Ideo dato, ꝙ adhuc alia vasa præter ista dedisset, tamen ista adhuc diceretur vouisse. Et sic cùm Salomon intulit in templum vasa ista aurum, & argentum, dicitur intulisse, quæ Dauid vouit, cùm ipse omnia hæc dederit.

Post quæ congregauit maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filijs Israel, in Ierusalem: vt adducerent arcam fœderis Do- F mini de Ciuitate Dauid, quæ est in Sion. Venerunt itaque ad regem omnes viri Israel in die solenni mensis septimi.

Post quæ congregauit. Hic ponitur secundum, s. historiæ epilogatæ enarratio, quia supra sub epilogo posita fuerant, quæ infra continentur explicitè, & dicitur. *Post quæ congregauit.* Scilicet, factis præcedentibus congregauit Salomon maiores natu Israel, & alios, de quibus dicitur infra in litera ad portationem arcæ. Ista litera potest dupliciter intelligi, secundùm ꝙ præcedens litera dupliciter intelligebatur, vt declaratum est supra penultima quæstione. Vno modo intelligi poterat, quòd Salomon non conuocato populo, nec cum aliqua solennitate portauit in thesauros domus domini, s. ad exedras Leuitarum thesaurariorum omnia illa vasa, quæ non erant ponenda in templo. Postea autem congregauit populum, & portauit arcam in templum, & cum ea omnia vasa sanctuarij, quæ ponenda erant in templo. Et intelligendo hoc modo, ista litera refertur ad immediatam, s. postquam congregauit Salomon maiores natu, scilicet, Postquam intulit Salomon in thesauros domus domini omnia, quæ pater suus vouerat, congregauit maiores natu ad introducendum arcam in templum. Secundo modo potest intelligi, quòd non fuerint aliqua vasa prius deducta in thesauros domus domini quàm arca, sed omnia simul portata fuerint, quòd tamen ponatur litera superior per modum epilogi in breui dicendo id totum, quod infra continetur extensè, & tamen refertur hoc ad finem præcedentis ca. scilicet. Postquam congregauit Salomon, &c. idest postquā completa est fabricatio omnium vasorum templi, de quibus dicitur in fine præcedentis capi. congregauit Salomō maiores natu Israel ad portandum arcam, & omnia vasa in templum.

Cùm duobus modis possit litera exponi, quis est congruentior.

Quæst. IIII.

QVAERITVR circa hoc, cùm istis duobus modis possit litera exponi, quis sit tenendus. Dicendum, quòd tenendus est secundus, scilicet, quòd Salomon non portauerit in templum aliqua vasa ad ponendum in thesauris eius antequam portaretur arca, sed omnia simul portata sunt. Et patet hoc. Primò, quia litera intendit hic dicere, quòd Salomon intulit in templum domini omnia, quæ vouerat Dauid pater eius, & tamen Dauid vouerat omnia vasa quæcunq; in templo facta sunt, etiam argētum, & aurum, quod superfuit, & postea reseruatum est in thesauris domini. Et tamen manifestum est, quòd cùm portata est arca, portata fuerunt multa vasa aurea, & argentea cū illa: vt patet infra in litera, ergo non fuit aliqua portatio vasorum per se facta antequam deduceretur arca in templum, sed omnia simul deducta sunt, & hoc significatur supra, cùm dicitur: Intulit, quæ vouerat Dauid pater eius, ergo illa portatio non distinguitur ab illa, quæ infra habetur. Sed ponitur supra per modum epilogi, & infra ponitur magis explicitè. Secundò patet, quia in ista portatione vasorum, quæ facta est cum arca, videtur quòd portata fuerint omnia vasa in sanctuarium, quia infra dicitur, quòd Leuitæ portauerūt arcam in sanctuarium, & sequitur: Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Et sic dicitur absolutè de vasis sanctuarij, quòd portauerunt ea sacerdotes cum Leuitis, ideo intel-

intelligendum est, de omnibus vasis sanctuarij, & sic A non distinguetur ista portatio vasorũ à præcedente. Tertiò confirmatur hoc ex litera, quę habetur. 3. Reg. 7. nam dicitur. Et intulit, quæ sanctificauerat Dauid pater eius argentum, aurum, & vasa, reposuitque in thesauris domus Domini, & dicitur absolutè quòd intulit quæ sanctificauerat, Constat tamen, quod Dauid consecrauit omnia vasa, & aurum, & argentum templi, ideo in illa illatione non sunt illata vasa, quæ posita sunt in thesauris, sed etiam omnia vasa quęcunque fuerunt facta per Salomonem, & sic erit vnica portatio vasorum omnium, & arcæ. Item patet hoc magis, quia 3. Reg. 8. dicitur, quòd sacerdotes, & Leuitæ ferebant omnia vasa sanctuarij. Sed constat quòd omnia vasa quæcunque Salomon fecit nunc erant vasa B sanctuarij, ideo omnia portata fuerunt cum arca, & non erant duæ portationes. Ponitur tamen istud primùm per modum epilogi, & postea idem latius enarratur. & sæpe hoc fit in sacra scriptura. *Congregauit maiores natu ex Israel.* Vocãtur maiores natu seniores quia maiori tempore vixerunt, siue maius tempus transiit à natiuitate eorum quàm aliorum. Quidam dicunt maiores natu generosiores: quia de maioribus parentibus vel maiori genere nati sunt. Sed non est verum, quia in Hebręo ponuntur seniores, vbi nos maiores natu dicimus. Vocati fuerunt autẽ seniores, quia isti solẽt esse maioris auctoritatis, & honorabiliores. Et non est sensus ꝙ omnes senes de toto israel vocati fuerint ad istam portationem arcæ: sed illi, qui erant maC ioris auctoritatis inter cæteros propter prudentiam, & alias probitates. *Et cunctos principes tribuum.* Principes tribuum erant duodecim viri, sicut erant duodecim tribus: quia in qualibet tribu erat vnus princeps. *Et capita familiarum.* Idest principes familiarum. Isti erant distincti a principibus tribuum. Nam in qualibet familia erat vnus princeps sicut in qualibet tribu erat vnus princeps, de quibus infra declarabitur in quadam quęstione. Isti vocantur duces familiarum. 3. Re. 8. sed idem est. *De filijs Iscael.* Refertur ad tribus & familias. scilicet cõgregauit Salomon omnes principes tribuum de filijs Israel, & omnes principes familiarum de filiis Israel. *In Ierusalem.* Scilicet de omnibus locis israel conuenerunt in Ierusalem: quia ibi D erat arca, & templum, in quo ponenda erat, *Vt adducerent arcã fœderis domini.* Idest, vt interessent solennitati ductionis. Nam laici non debebant portare arcam, nec tangere eam, quia morerentur: sed soli Leuitæ portabant eam: vt patet in litera. Laici autem intererant solennitati illi offerentes sacrificia, & canentes voce, & organis musicis, vt patet in litera. *De ciuitate Dauid quæ est Sion.* Idest de castro montis Syon de domo Dauid. Ad euidentiam huius cõsiderandum est, quod templum Salomonis factum est intra Ierusalem, & factum est in castro montis Sion: & ibi erat nunc arca, & sic tota portatio arcæ nunc fuit intra castrum montis Sion. Erat nanquam in Ierusalem castrum quoddam in monte, quod vocabatur Sion. Et quanE do Dauid pugnauit contra Iebuseos habitantes in castro isto, & obtinuit castrum, quod nullus de israelitis prius potuerat obtinere, ad gloriam victoriæ illius vocauit castrum illud ciuitatem Dauid. 2. Reg. 5. Et præcedẽti li. xi. c. In illo. autem castro Dauid habitauit, & tenebat arcam in domo sua ibi, quando transtulit eam de domo Obededom Gethęi. 2. Reg. 6. & præcedenti lib. 15. & 16. mansitque ibi quousque fabricato templo per Salomonẽ translata est in illud arca: vt patet infra in litera. Templum autem Salomonis factum est in ipso castro montis Sion in parte suprema eius, quæ vocatur alio nomine mons Moria, & erat io. area Ornã Iebusęi. supra c. 3. Ideo cùm portata fuit nunc arca paruo spacio portata est, quia parum distabat domus Dauid in qua erat arca a templo in quod translata est. *Venerunt ergo ad regem omnes viri Israel.* Scilicet multi de Israelitis de omnibus partibus israel: nam non est verisimile, quòd omnes Israelitę venirent, nec etiam Salomon vocaret omnes. Sed de hoc infra dicetur in quandam quęstione. *In die solenni mensis septimi.* Idest venerunt tempore solennitatis magnę quę est mense septimo. Et vocatur mensis iste Bathani. 3. Regum 8. de quo magis in fra dicetur.

Quare ad arcam portandam vocati fuerunt maiores natu. Quæst. V.

B QVAERITVR quare vocati fuerunt nunc maiores natu ad portationem arcę. Respondendũ quod in omnibus cõgregationibus, quę fiebant Israelitarum maiores natu erant qui potissimè vocabantur: vt patet Iosue. 23. & 24. in exhortationibus, quas fecit Iosue ad populum, & vt communiter in alijs congregationibus Israelitarum, quas deus iubebat fieri, vel quas ipsi Israelitę faciebant: vocabantur precipuè ipsi maiores natu. Et cã huius est, quia maiores natu habebant aliquid, propter quod potius deberent cõuenire in oĩbus cõgregationibus quàm cęteris, s. ꝙ erãt cęteris honorabiliores & erant prudentiores. Cõgregationes tñ Israelitarum aut fiebãt ad solẽnizandũ aliquid vel faciendum magnum honorem, sicut si fie C rent solennia festa: aut ad opera deliberatiua, quibus opus erat consilio solùm, vel consilio, & viribus. Sed ad solennizandum aliquod festum seniores debebant maxime conuocari, eo quod ipsi magis solennizabant festa quàm alij, cùm essent personę honorabiliores. Nam senibus quidam honor debetur propter ętatem etiam si nihil aliud interueniret, dum tamen ipsi non demereantur propter aliqua vitia. Sic patet Leui. 19. scilicet: Corã capite cano surge, & honora personam senis: & Aristo. 9. distinguens honores, qui debentur dicit, quòd alius honor debetur patri, alius seni, alius duci belli, & sic de alijs. Si autem senes propter vitia demereantur honorem sibi exhiberi, perdunt honorem, qui aliàs est sibi debitus propter ętatem. Et de his D intelligitur Isai. 65. scilicet, Maledictus puer centum annorum: & Sapi. 4. dicitur: Senectus veneranda non diuturna, nec annorum numero cõputata. Cani sunt sensus hominum, & ętas senectutis vita immaculata. Si autem congregatio fiat ad aliquod deliberatiuum, in quo solo consilio opus sit, soli senes requirũtur, quia opera consilij ad prudentiam pertinent. Prudentia autem in senibus est. Difficile enim est iuuenes prudentes esse. Nam teste Aristo. Ethi. 6. facile est iuuenes esse mathematicos, prudentes aũt, & sapiẽtes eos esse non contingit, cùm prudentia experientijs queratur. Experientia aũt tempore indiget. Etiam Aristo. Ethi. primo dicit iuuenes non esse conuenientes auditores moralis philosophię: quia sequutores sunt pas E sionum, & quia propter tempus paucum sunt inexperti. Soli ergo senes, vel precipue ad talia necessarij sunt. Si autem sit opus quod simul viribus, & cõsilio egeat, sicut opera bellica, senes necessarij valde sunt, quia bella potius consilio quàm viribus aguntur: nec est aliquid qđ potius defectu consilij corruat, q̃ multitudo bellica consilio egens. Nullum autem opus est in quo consilio opus non sit: illud autem seniorum est, ideo nulla est congregatio, in qua senioribus opus non sit. Nunc autem seniores conuocari debuerunt, quia ista congregatio fiebat ad solennizandum portationem arcę. vt patet in litera. Nulli tamen erãt, qui magis possent solennizare illam, & honorare quàm senes, cùm ipsi cęteris honorabiliores sint, vt supra dictum est.

Qui

Qui erant isti principes tribuum ad arcam portandam vocati. Quęst. VI.

QVAERITVR vlterius, qui erant isti principes tribuum de quibus hic dicitur, quòd conuocati fuerunt ad portationem arcę. Dicendum ꝙ principes tribuum erant duodecim viri in Israel, qui erant maiores in duodecim tribubus. Nam erant duodecim tribus siue duodecim progenies in toto Israel, qui descendebant à duodecim filiis Iacob, qui vocatus est Israel, & in illis duodecim tribubus continebatur tota progenies Israelitarum. In qualibet aũt istarum tribuum erat semper vnus princeps. Et isti principes non accipiebantur per electionem, nec sorte: sed per natiuitatem, scilicet quòd ille, qui descẽ-
G debat à capite trib⁹ ꝑ lineam primogenitorũ erat princeps tribus totius, & sic fiebat semper. Nam si ille, qui erat princeps alicius tribus, vt Iudas, vel Zabulon haberent multos filios, primogenitus eorum erat princeps tribus. Deinde si quilibet illorum filiorum multos alios filios gigneret, nemo esset princeps tribus, nisi filius primogeniti, qui fuerat princeps, & si iste multos filios gigneret, nemo illorum erat princeps, nisi primogenitus: & sic deriuabatur tota progenies, s. ꝙ non esset princeps tribus nisi primogenitus: & descendens per lineam primogenitorum: & de istis vnicus erat in tota vna tribu. Nam sicut erat impossibile eundem hominem multos filios primogenitos habere: ita erat impossibile in eadem tribu
H multos esse primogenitos descendentes semper per lineam primogenitorum: ideo vnicus erat semper princeps in qualibet tribu. Isti autem duodecim principes tribuum erãt viri valde honorati in populo, quia quilibet præerat duodecimæ parti populi, & isti erant generosiores cæteris: ideo in congregationibus isti erant de præcipuis. Et ob hoc quando describitur status populi tempore Dauid, & omnes principes ei⁹ ponuntur duodecim tribuum præcedenti li. 27. cap. Et forte illi duodecim principes, qui ponuntur ibi, erant qui conuenerunt nunc ad istam portationem arcæ, quia fortè omnes illi viuebant tunc. Nam oẽs illi erant principes viuente Dauid, præcedenti lib. 27.
I cap. Apud antiquos autem in Israel tempore, quo nõ eãrt reges, maximus honor dabatur istis principibus tribuum. Nam in progressu Israelitarum per desertum diuidebatur populus in duodecim partes, & cuilibet illarũ præerat vnus de istis principib⁹ tribuũ. Etiã distinctus erat populus per quatuor vexilla ad procedendum, & castrametandum: & illis quatuor vexillis præerant quatuor de principibus tribuum. Etiam in regimine populi istud erat. Nam licèt Deus commisisset regimẽ populi Moysi, & postea dedisset ei septuaginta seniores in coadiutores, Nu. 11. tamen præcipui, qui veniebant ad disponendum de rebus populi erant principes tribuum. Ideo Moyses interdum faciebat consilium cũ solis principibus tribuum, in-
K terdum autem conuocabat totum populum: & De⁹ dederat ei certum modum clangendi tubis argenteis, quando conuocandi essent soli principes tribuum, & alium modum, quando conuocandi erant omnes de populo. Nume. vndecimo. In honoribus autem, qui erant præter regimen populi, isti pręferebantur omnibus. Vnde in dedicatione tabernaculi facta in deserto, cùm esset magnum festum, & iucunditas inter Hebræos, & offerrẽt munera singuli pro sanctuario, ponit scriptura solas oblationes principum tribuum, non curans de alijs, scilicet quomodo princeps tribus iuda obtulit prima die, & quid obtulerit. Et sic de omnibus principibus tribuum vsque ad vltimum, Nu. 7. Nunc autem tempore regum, &

F iudiciũ, qui fuerãt ante reges, ipsi reges, & iudices fuerant maiores quàm principes tribuum, eo quòd vn⁹ rex, vel vnus iudex præerat omnibus duodecim tribubus Israel, & principibus ipsarũ tribuum: & tamen adhuc erant de præcipuis in toto populo: ideo ipsi debuerunt vocari ad hanc portationem arcæ præcipuè.

Qui erant principes siue duces familiarum. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius de principibus siue du cibus familiarum, qui erant: nam etiam isti vo cati fuerunt ad hanc portationem arcæ. Respoden- dendum est, quòd principes familiarum erant quidã
G principes minores principibus tribuum, & sub illis existentes, cùm sint minores familiæ quàm tribus. Et sicut in qualibet tribu erat vnicus princeps, ita in qualiber familia vnicus princeps. Ad huius euidentiã considerandum est, quòd tribus, familię, & domus sunt nomina congregationum, et tamen differunt in ter se, quia quidam sunt maiores, & quidam mino- res, & quidam alias inter se, & quidam ab alijs conti nentur. Et adhuc intelligendum, quòd tota congre gatio Israelitarũ prima diuisione sua diuiditur in duo- decim partes, quæ vocantur duodecim tribus, eo ꝙ descendit tota illa congregatio a duodedim filiis Ia- cob. Deinde quælibet istarum tribuum diuiditur in- ter alias minores congregationes, & quælibet illarũ
H vocatur familia: & in qualibet familia erat vnus prin- ceps. Deinde quęlibet familia rursus diuiditur in alias minores congregationes, quæ vocantur domus, & in qualibet domo erat vnus princeps. Postea quęlibet domus diuiditur in partes minores, siue œconoma- rum: & ibi stat resolutio. Istum modum diuisionis progenierum posuit Deus: & habetur Iosue 7. quan- do factum est furtũ de anathemate Iericho: & Deus voluit quòd sorte consultoria inueniretur quis furtũ fecerat. Et ad hoc fecit, quòd primò poneretur sors inter duodecim tribus diuisio toto Israel ꝑ duodecim tribus, & tunc caperetur vna tribus sorte, qua inuen- ta, erant absolutę reliquę tribus: & illa diuidebatur per familias suas, inter quas posita sorte capiebatur
I vna, & reliquæ absoluebantur. Quo facto illa familia diuidebatͣ in domos: & capiebatͣ vna domus sorte, & illa rursus diuidebatͣ per capita, siue per singulos viros, & cõprehẽdebatͣr sorte, qui reus erat, & sic fuit: quia posita sorte inter tribus inuenta est tribus Iudę prima ricata: & illa diuisa per familias inuẽta est familia Za- ram: & rursus illa diuisa in domos inuenta est domus Rabdi in crimine: qua diuisa sorte in viros repertus est Achor in furto. De tribubus autem, & familiis, qu erant magnæ cognationes fit magna mentio in scrip- tura: de domibus autem parum curatur. Consideran dum autem, quòd familię erãt determinatę in Israel. Nam quęlibet tribus habebat certas cognationes siue familias: tribus enim Iuda habebat familias quinque,
K scilicet, Pharesitarum, Zareitarum, Selaitarum, Amu litarum, Esromitarum, & sic de omnibus duodecim tribus ponitur Num. 26. in qualibet tribu quot essent familiæ, & qualiter nominarentur, s. à quibus princi- pibus: & ibi potest videri numerus omnium. Nã sunt familiæ omnes Israelitarũ quinquaginta, & quinque, s. in tribu Ruben quatuor, in tribu Simeon quinque, in tribu Gad septem, in tribu Iuda quinque, in tribu Issachar quatuor, ĩ tribu Zabulon tres, in tribu Manas- se octo: in tribu Ephraim quatuor, in tribu Beniamin quinque, in tribu Dan vnica, in tribu Aser quinque, in tribu Nephtali quatuor. In qualibet autem istarũ familiarũ erat vnus princeps, & erat iste princeps per natiuitatem, sicut princeps tribus, vt declaratum est

est præcedenti quæstione, scilicet quòd illi, qui descendebant à capitibus familiarum per lineam primogenitorum, & ipsi erant primogeniti, erant principes familiarum sub principibus tribuum. Nam sicut familiæ erant sub tribubus: ita & principes familiarũ sub principibus tribuum, & quot familiæ erant in qualibet tribu tot principes familiarum habebat sub se princeps illius tribus. Isti etiam conuocari debuerunt ad istam portationem arcæ: quia erant viri valde honorabiles. Etiam vocabantur ad alias cõgregationes: nam quilibet istorũ præerat magnæ parti populi, ideo necesse erat, quòd multos honore præcederet, & sic fit sæpe mentio in istis congregationib⁹ populi de principibus familiarum cum principibus tribuum.

Ad quid conuocari fecit Salomon omnes Israelitas ed arcam portandam: cum ibi nihil efficere debeant. Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, ad quid Salomon conuocari fecit omnes Israelitas pro ista congregatione, & portatione arcæ: quia ibi nihil in hoc efficere debebant. Aliquis forte dicet, quòd conuocari fuerunt ad hoc, quòd viri honoratissimi in populo portarent arcam, vel sequerentur eam coniuncti, sicut factum est, quando reducta fuit arca de terra Philisthinorum, soli secuti sunt arcam, quæ plaustro imposita erat. primo Regũ 6. & tamen satrapæ erant principes Philisthinorum, quia tota terra Philisthinorum diuisa erat in quinque partes per quinque ciuitates metropoles terræ illius, & cuilibet præerat vnus vir, & illi vocabantur quinque reges Philisthinorum, vel quinque satrapæ: vt patet Iosue 13. & primo Reg. 6. Sicut ergo illi honorando arcam soli exierunt de terra Philisthinorum cum illa imposita super plaustrum, eo. cap. Ita nunc fortè honoratissimi in toto populo portare deberent arcam, & ad hoc conuocati sunt. Dicendum, quòd non stat, quia Israelitæ non debebant portare arcam, sed soli Sacerdotes, & Leuitæ. Nam Deus vetuerat quenquam accedere ad vasa sacra, & ad ministrationes sacras præter Sacerdotes, & Leuitas: & siquis accederet, moreretur: Num. 3. & 16. & 18. & sic nõ licebat popularibus accedere ad portãdum arcam, vel tangendum eam, quomodocunque. Cùm aũt obijcitur de satrapis Philisthinorum: non tenet argumentum, quia isti satrapæ non portabant arcam, nec tangebant eam: sed portabatur in plaustro nouo à bobus. primo Regum 6. Sed obiicietur magis, quia ipsi satrapæ, vel Philisthini alij posuerũt arcam super plaustrum, & ipsi portabant eam per terram suam de vrbe in vrbem: & introducebant in templa Deorum, cùm non essent ibi aliqui Sacerdotes nec Leuitæ: ita ergo liceret Israelitis laicis portare eam de loco in locum. Dicendum, quòd non stat simile, quia lex ista de portatione arcæ, quòd portaretur à Leuitis, & non tangeretur à laicis, fuit data Israelitis, & eos solos obligabat: Ideo licèt alij non seruarent istam cæremoniam: non peccabant, nec pæna digni erant. Et sic Philisthini, quibus lex ista non erat data non obligabantur, & quicunque illorum arcam tangerent, & portarent, nõ peccabant: etiam si aperirent eam, quod nulli hominum inter Iudæos licebat, nec etiam summo sacerdoti. Item erat hoc, quia dato quod ista lex facta esset ad obligandum omnes gentes: tamen Philisthini nõ sciebant legem istam, quia nunquam eis fuerat publicata, & sic non obligabantur. Item dato, quòd obligatio aliqua esset: necessitas tollebat obligationem. Nam inter Philisthinos nulli sacerdotes Iudæorum: nec Leuitæ erant, & tamen arca mouenda erat de loco ad lo-

A cum: vt reduceretur de terra sua in terram Israel: ideo licebat quibuscunque tangere eam, & portare. Inter Israelitas autem non erat sic, quia lex data fuerat eis, & obligabat eos: etiam ipsi non ignorabant legem: etiã erãt Sacerdotes, & Leuitæ inter ipsos, qui possent portare arcam non tangentibus eam laicis. Dicendum ergo quòd Salomon non cõuocauit Israelitas ad hoc, quòd proceres eorum portarent arcam in templum, sed ad honorandum solennitatem portationis. Nam Leuitæ, & Sacerdotes portaturi erãt eam: laici autem interesse debebant laudantes dominum, & offerentes sacrificia: sic patet in litera. Nam dicitur quòd rex, & totus populus, qui congregatus fuerat, immolabant oues, & boues absque vllo numero. Sic etiam factum B est in aliis portationibus arcæ, quas fecit Dauid. Nam primò portauit eam de Chariathiarim in domũ Obededom, & tunc conuocatus fuit totus populus, & oẽs psallebãt coram domino cum ipso Dauid in organis, & omnibus vasis musicorum. 3. Reg. 6. & præcedenti lib. cap. 13. Secũda portatio fuit de domo Obededom in domum Dauid, & tunc etiam congregauit Dauid totum populum, & totus populus erat cum Dauid canens, & saltans coram arca, & immolabant animalia. Nam cùm transissent sex passus, qui portabant arcam, immolabatur aries, & vitulus. 2. Reg. 6. & præced. lib. cap. 15. Ita ergo nunc ad faciendam istam solennitatẽ debuit populus à Salomone congregari.

C *An ad arcam portandam conuenerunt omnes Israelitę, vel aliqui eorum. Quęst. IX.*

QVAERITVR vlterius, an in ista portatione conuenerunt omnes Israelitę, vel solũ aliqui eorum. Aliquis dicet, quòd non conuenerunt omnes: quia nõ videbatur aliqua necessitas quare omnes Israelitæ ascenderent, sed satis erat, quòd ascenderẽt aliqui eorum, potissimè, qui erant inter eos honoratissimi. Sed obijcietur, quia hic dicitur, quòd Salomon, & vniuersus cętus Israel, quòd omnes, qui fuerant congregati &c. In quo innuitur, quòd omnes de Israel fuerant congregati ad hanc solennitatẽ. Etiam patet hoc. 3. Reg. 8. cũ dicitur: Conuenitque ad regẽ D Salomonem vniuersus Israel. Dicet aliquis, quòd licèt dicatur de omnibus, quòd non conuenerunt oẽs: quia sæpe ponitur in scriptura omnis pro multis: vt patet Gen. 11. scilicet omnes prouinciæ veniebant in Aegyptum, vt emerent escas: & tamen manifestum est, quòd nõ veniebant in Aegyptum omnes prouinciæ, quia non poterant de omnibus partibus orbis venire gentes ad emendum cibaria in Aegyptum. Sed accipitur omnes prouincię, i. multę: ita poterit esse hic. Itẽ non videtur esse veresimile, quod omnes Israelitæ venissent ad istam portationem arcę: quia tunc manebant loca Israel sine custode, & possent hostes, qui in circuitu erant inuadere loca, & omnes possessiones Israelitarum, & pecora, & quecunque animalia, quod E non est conuenienter dictum. Dicendum quòd oẽs Israelitæ conuenerunt ad hanc portationem arcæ, scilicet omnes masculi, qui erant ætatis perfectę, in quibus lex habebat locum ad obligandum eos: & patet hoc, quia litera dicit, quòd conuenerunt omnes Israelitę. Item patet hoc magis, quia quando conuenerũt nunc Israelitę ad arcam portandam, erat festum mensis septimi, scilicet festum Tabernaculorum, siue Scenophegiæ: & in illo festo obligabantur omnes Israelitæ masculi conuenire in locum sanctuarii. Exo. 23. & 34. & Deut. 16. Et dato quòd non esset aliqua solennitas portationis arcæ solùm propter istam festiuitatem conuenirent. A fortiori ergo cum portatio arcæ, & festum Scenophegiæ eodem tempore concurrerent,

Determinatio.

Et

Et hoc patet in littera, quia dicitur quòd erat festum siue solennitas mensis septimi, quando populus conuenit nunc ad regem. Etiam patet 3. Reg.8. cap. Cū autem obijcitur, quòd licèt dicitur omnes conuenisse quòd intelligatur de multis, & non de omnibus. Dicendum quòd non stat, quia si solùm fuisset nunc solemnitas portationis arcæ, & non festum Scenophegię, fortè non conuenissent omnes, sed multi: & tamen propter Scenophegiam obligabantur omnes masculi Israelitarum conuenire, cùm lex dixisset ꝙ tribus temporibus anni ascendere deberet omne masculinum Israel in sanctuarium Domini. Exo.23. Et erat vna de festiuitatibus istis dies Scenophegiæ. Cū autem obijcitur, quòd non erat verisimile omnes Israelitas simul ascendere, eo quòd relinquerentur loca deserta: & occuparentur ab hostibus. Dicendum quòd non stat, quia licèt loca desererentur ab eis, securi erant quòd non inuaderentur ab hostibus, quia Deꝰ prestiterat securitatem de hoc, scilicet quòd nulli hostium in mentem veniret occupare loca licèt ab Israelitis desererentur, vel timerent inuadere ea. Exo. 34. scilicet cùm tulero gētes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Et sic nunc cùm ascenderent ad festiuitatem Scenophegiæ, & ad portationem arcæ, non timerent quòd hostes inuaderent terra eorum, & ascenderent confidenter omnes Israelitæ.

Ad quid Salomon conuocauit omnes populos ad arcam portandam, cùm venturi erant ad festiuitatem.
Quest. X.

QVEARITVR vlterius, ad quid Salomon conuocauit nunc populares, vt venirent ad portationem arcæ: quia ipsi venturi erant ad festiuitatem istā, ad quam nunc conuenerunt, etiam si Salomon non conuocaret eos. Dicendum, quòd Salomon conuocauit eos propter multa. Primò quia dato, quòd vēturi essent ad istam festiuitatem: tamen non venturi erant in Ierusalem ad locum, vbi arca portanda erat de domo Dauid ad templum Salomonis. Pro quo sciendum quòd quolibet anno Israelitę debebant ter venire ad templum Domini in tribus festiuitatibus, scilicet in solemnitate tabernaculorum, & Phase, & Pentecostes. Exod.23. & 24. & Deuterono. 26. Et antequam templum Salomonis fabricaretur, fiebant omnes cęremonię legis in tabernaculo quod fecerat Moyses, vt probatum est præcedenti lib.16. in quadam quæstione. Et dato quòd arca esset in Ierusalem in domo Dauid in quodam tabernaculo, non fiebant ibi cęremoniæ legales, quę de necessitate fieri debebant, sed in sanctuario, vt ibidem probatum est. Et quia hoc tempore erat tabernaculum illud in Gabaon debebant ibi celebrari festiuitates istę. Nam tabernaculum fuit in Gabaon semper quandiu Dauid regnauit, quia Saul transtulerat illud illuc, quādo destruxit vrbem Nobe, & occidit sacerdotes, vt patet 1o. Reg. 22. & ibi declaratum est, & præcedenti lib.6. Et erat ibi in principio regni Salomonis. Nam Salomon iuit in Gabaon ad offerēdum sacrificia in altari Domino: & erat ibi tunc altare, quod fecit Moyses, & tabernaculum eius: vt patet 3.Reg.3. & supra primo. Etiam in principio regni Dauid super totum Israel, quando Dauid transtulit arcam de domo Obededom in domum suam, erat tabernaculum Domini in Gabaon. Vnde Dauid diuisit sacerdotes, & Leuitas, & iussit, quòd quidam eorum manerent in Ierusalem ministrantes coram arca, & alij omnes irent ad tabernaculum Domini in Gabaon: Vnde sacer-

F dotem magnum Sadoc misit illuc: vt patet præcedenti lib. 16. cap. Et sic ad festiuitatem istam Scenophegiæ conuenire debebat populus in Gabaon ad tabernaculum Moysi: & non in Ierusalem, & quia volebat Salomon, quòd in illa festiuitate conuenirent ad portandam arcam in templum in Ierusalem, oportuit, quòd vocaret eos. Secunda causa fuit, quia Salomon vocauit populum ad portandum arcam mox, vt consumatum fuit templum, & quia populus nesciebat quando consumabatur templum, & vasa, dato quòd omnes intenderent illo tempore venire ad portationem illam, quia tamen nesciebant, quando esset tempus, Salomon debebat conuocare totum populum. Tertia causa fuit, quia Salomon fecit istam
G congregationem ante festum Scenophegiæ. Nam dato quòd conuenire deberent Israelitę iam in Ierusalem ad festiuitates, tamen non conuenirēt hoc tempore, nisi conuocarentur. Nam conuenerunt nunc ante festum Scenophægię: & tamen ante illum diē non tenebantur conuenire secundùm legem. Et si obiiciatur, quia dicitur hic, quòd venerunt in die solemni mensis septimi, & iste est dies Scenophegiæ. Dicendum quòd non erat iste dies, sed aliud festum, vt declarabitur sequenti quæstione: & sic Salomon debuit conuocare istos Israelitas ad portationē arcæ, quia aliàs non conuenirent.

Quæ erat ista festiuitas, quando conuocati sunt Israelitę in mense septimo ad portandum arcam. Quæst. XI.

H QVAERITVR Vlterius de festiuitate ista, quæ erat, quando conuocati sunt Israelitæ in mense septimo ad portationem arcę. Dicendum quòd inter Hæbreos erant festa septem, scilicet Sabbathū, Kalendæ, Phase, Pentecostes, dies Clangoris, dies Propitiationis, festum Tabernaculorum siue Scenophegiæ, & istorum festorum duo replicabantur sæpe in anno & alia erant semel tantùm in anno: Sabbathū nanque, & Kalendę replicabantur, quia Sabbathum erat in qualibet hebdomada, & Kalendæ erāt semel quolibet mēse prima die mensis: Nu.28.& 29. Et ista duo vocabantur propriè festa. Alia quinq; vo-
I cabantur solemnitates, quæ accidebant semel tantū in anno. Et prima erat Phase, siue festum Azymorum: & erat die quartadecima mensis primi ad vesperum. Leu.23. Festum Pentecostes erat deinde post septem hebdomadas.eo.ca.& vocabatur festum Hebdomadarum. Alia tria festa erant in mense septimo, scilicet Septembri; nam prima die mensis erat dies Clangoris. Et decima die erat festum Expiationis. Die autem quintadecima vsque ad vicesimam secundam erat festum Tabernaculorū, siue Scenophegię, Leu23. Cū autem dicitur hic quòd die solemni mensis septimi conuenerunt in Ierusalem, intelligunt plurimi de die Scenophegiæ: & hoc propter multa. Primò, quia dicitur, quod conuenerunt in die sole-
K ni mensis septimi, & cùm in isto mense essent tres festiuitates, necessarium erat vt intelligeretur de solēni, quia cùm per excellentiam dicitur, conuenit vni: & tamen festum Scenophegiæ solemnius erat alijs tribus: nam per septem dies celebrabatur: alia aūt per vnicum: Leui.23. Etiam quia in isto fiebant plures cęremoniæ iucunditats quàm in alijs. Secundo patet, quia in alijs duobus præcedentibus festis non tenebātur Israelilæ conuenire ad locum sanctuarij: sed tenebantur in festo Scenophegię: cùm illud esset vnū de tribus festis, in quibus Israelitę ascendebant in sanctuarium: Exo.23.&.24.cap. & sic Israelitæ facerent simul duo, scilicet portarēt arcam honorabiliter in tēplum, & satisfacerēt legi ascendentes in sanctuarium in isto festo,

festo, quod non facerent ascendentes in alijs festiuitatibus præcedentibus. Tertiò patet, quia in litera manifestè apparet, ꝙ steterunt in Ierusalem in die Scenophegiæ, siue tabernaculorum. Nam dicitur infra, ꝙ celebrauit festiuitatem septem diebus, & die octauo fecit collectam, & recesserunt singuli die vigesimotertio mensis septimi: sed ista omnia conueniunt festo tabernaculorum: quia illud festum durabat septem diebus octaua die fiebat cętus, & collecta, & recedebat populus sequenti die, quæ erat dies vigesimus tertius mensis septimi: vt patet Leuit. 23. & Deut. 16. Dicendum tamen est, ꝙ non fuit dies ista solennis, qua conuenerunt Israelitæ ad Salomonem dies Scenophegiæ, sed prius per aliquot dies conuenerunt. Nam celebrauerunt Israelitæ cum Salomone festiuitatem diebus quatuordecim: vt patet 3. Reg. 8. s. Fecit solennitatem multitudo magna cum Salomone septē diebus, alijs septem diebus, idest quatuordecim diebus, & die octauo dimisit populos: constat tamen ꝙ populus recessit à Salomone de Ierusalem die vigesima tertia mensis septimi infra 7. Ergo necesse est, ꝙ incepisset ista festiuitas die septimo, vel octauo mensis septimi. Et tamen festum Scenophegiæ incipit die quintadecima mensis septimi, Leuit. 23. ergo ante festum istud per dies septem ad minus conuenerat populus ad Salomonem. Potest ergo dici, ꝙ conuenerunt Israelitæ in Ierusalem ad Salomonem die primo mensis septimi, qui est dies clangoris: & etiam est dies Kalendarū, & ille est dies solennis mensis septimi, & per sex dies quieuerunt, vel disposuerunt se ad faciendum solennitatem, & die septima mensis eiusdem cæperunt solennizare portationem arcæ. Vel melius potest dici, ꝙ iste dies solennis erat dies decimus mēsis septimi, qui est dies Propitiationis, & incepit festiuitas ante ipsum diē tribus diebus, & dicunt venisse in die solenni: non ꝙ die illo venerunt, sed quia ad celebrandum diē illū venerunt, & inceperunt festiuitatem die septimo, ne essent aliquot diebus ociosi. Et fortè satis fuisset Israelitis, ꝙ celebrarent septem diebus pro lætitia portationis arcæ, & tamen quia finitis illis septem diebus incepit festum tabernaculorum, in quo omnes Israelitæ cōuenire debebant ad sanctuarium, manserunt in Ierusalem in festo ipso. Et quia illud durabat diebus septem, fecerunt alios septem dies festiuos, & die vigesimotertio mensis septimi recesserunt de Ierusalem infra 8. c. 3. Reg. 8. Ad rationem primam in contrariū dicendum, ꝙ quamuis in mense septimo essent tres solennitates, poterat quælibet illarum vocari dies solennis, & licèt dies tabernaculorum esset solennior, & absolutè vocando solennitatem mensis septimi deberet potius intelligi festum tabernaculorū, quàm alius, quia cum non constet ex litera, ꝙ debet de alio intelligi, necesse est, ꝙ de illo intelligatur. Ad secundum dicendum est, ꝙ verum est, ꝙ in alijs solennitatibus præcedentibus nō tenebantur Israelitæ conuenire ad sanctuarium, sed in festo tabernaculorum: quia tamē ante festum illud consumatum est sanctuarium, & vasa eius, conuocauit Salomon prius Israelitas: & sic cōuenerunt ad festum Expiationis, & ante illud diebus tribus, s. die septimo mensis septimi. Ad tertium cum dr̄, ꝙ celebrauit populus solennitatem tabernaculorū in Ierusalem nunc quando conuenerunt ad portandū arcam. Dicendum ꝙ verum est, & tn̄ non fuit illud festum primum ad quod ipsi venerūt in Ierusalem, sed venerunt ad festum Expiationis per tres dies prius, & celebrauerunt solennitatem tribus diebus: quibus expletis, quia venit festum tabernaculorum, & durabat septem diebus alijs celebrauerunt Israelitę etiam istos septem dies, & isti fuerunt septem dies secundi septē. 3. Regum 8.

Determinatio.

A *Quare ad celebrandum istam portationem arcę de domo Dauid, quę prope templum erat, vocauit Salomon Israelitas. Quæst. XII.*

QVAERITVR vlterius, ad quid vocauit Salomon Israelitas ad honorandum istam portationem arcæ, quæ facta est de domo Dauid in templum: nam dom⁹, de qua portabatur arca erat iuxta templū, & non oportebat, ꝙ pro tam parua translatione vocaretur totus populus ad solēnizandum translationem. Nam si fuisset ista, sicut translatio, quam fecit Dauid, fuisset conueniens vocare totum populum ad honorandum eam. Ipse namque transtulit arcam de Chariathiarim in Ierusalem in domum Obededom Gethæi, & hic erat distantia magna, quia Chariathiarim B erat ciuitas vna, & Ierusalem alia, & ad hoc, ꝙ populus comitaretur arcam in via de vno loco ad alterum, erat conueniens illum vocari. 2. Reg. 6. & præced. lib. c. 13. Et tamen nunc portatio arcæ erat de domo Dauid ad templum, & erat domus apud templum: ideo nō erat opus conuocari istam multitudinem ad portationem hanc. Aliquis dicet ꝙ locus, in quo erat arca distabat à templo, & opus erat conuocari populum ad portationem istam. Dicendum, ꝙ inter templum, & locum, in quo erat arca quando portanda fuit parua distantia erat ad quod præsupponendum, ꝙ vtrumque erat intra vrbem Ierusalem. Nam templum factum est in Ierusalem, quia De⁹ dixit, ꝙ elegerat Ierusalem, vt esset nomen suum in ea, s. in templo. 3. Reg. 11. & seq. c. C pręced. li. c. 28 Arca autem erat in domo Dauid intra Ierusalem: nam erat arca in castro montis Sion, quod vocatur ciuitas Dauid, vt patet in litera, & tamen illud castrum erat in Ierusalem, quia erat fortalicium vrbis illius. Et non solùm templum, & arca portanda erant intra Ierusalem, sed etiam ambo erant in castro montis Sion, & erat fortalicium. Quod patet, cùm dr̄ hic, ꝙ arca portata est de ciuitate Dauid in templum, & tn̄ vocatur ciuitas Dauid castrum montis Sion. Nam capta vrbe Ierusalem ab Israelitis pauco tempore post mortem Iosue mansit multo tempore castrum eius in potestate Iebusæorum, qui intus morabantur. Et cùm Dauid factus est rex super totum Israel iuit in Ie- D rusalem ad pugnandum contra Iebusæos, vt caperet illud castrum, & cępit, & ad gloriā nominis sui ex hac victoria vocauit illud castrum ciuitatē Dauid. 3. Reg. 5. & pręced. lib. c. 11. Templum etiam erat intra fortalicium illud, quia erat in parte altissima castri illius in area Ornam Iebusæi, vt patet supra 3. & tamen Iebusæi habitabant in castro montis Sion. Nam illud castrum cępit Dauid de manu eorum. 2. Reg. 5. & præced. lib. c. 11. Ergo in castro montis Sion habitabat Ornam Iebusæus, qui permissione Dauid manserat cum possessione sua. Et tamen in area Ornam Iebusęi factum est templum supra 3. Ideo tam domus Dauid, de qua portabatur arca quàm templum ad quod portabatur erant intra castrum montis Sion. Vnde parua distan- E tia erat loci, per quam arca transferrenda erat. Dicendum tamen, ꝙ ad hanc paruam translationem Salomon conuocare debuit populum. Primò, quia Dauid iam conuocauerat populum ad aliam tam paruam translationem. Nam Dauid transtulit bis arcam: primo de Chariathiarim in domū Obededom, & secundo de domo Obededom in domum suam. 2. Reg. 6. & pręced. lib. c. 13. & 15. Et fuit translatio prima magna de vna vrbe in alteram. Secunda fuit parua de domo Obededom in domum Dauid: quia domus Obededom, & domus Dauid erant in Ierusalem, vt probatum est. 2. Regum 6. & præcedenti libro capit. 13. & 15. Et tamen in ista secunda translatione fecit Dauid maiorem festiuitatem quàm in prima.

Determinatio.

Nam in secunda fuit maior lętitia quàm in prima, vt F
patet comparando, quę habentur pręcedenti lib.c.13. ad ea quæ habentur ibidem, c.15. Etiam quia in prima translatione non fit mentio, ꝙ Dauid populo conuiuium fecerit, & tamē de secunda dicitur, ꝙ Dauid dederit cibos toti populo, præced.li.c.15. Etiam quia in prima non legitur, ꝙ corā arca in redeundo de Chariathiarim in domum Obededom fuerint immolata aliqua sacrificia coram arca. 2.Reg.6. & pręced.lib.13. Et tamen transferrendo eam de domo Obededom in domum Dauid fuerunt oblata multa sacrificia: quia cùm illi qui portabant arcam trāsiuissent singulos sex passus, immolabātur septem tauri, & septem arietes. Ita ergo licèt ista portatio esset parua quam fecit nunc Salomon de domo Dauid in templum, voluit cōuo- G
care totum populum, & decuit hoc fieri. Secundum fuit, quia potius Salomon nunc conuocare debuit populum ad portationem arcæ quàm Dauid cōuocauerit. Nam nunc arca portabatur tanquam reponēda in loco, in quo in æternum manere debebat, & iste erat vltimus honor, quem populus ei præstiturus erat comitādo eam, ideo debebat esse magnus. In alijs autem portationibus non fiebat sic, quia non portabatur arca ad locum, in quo in æternum manere debebat, sed vt maneret aliquanto tempore in locis illis, quousq; de illa aliter disponeretur: sicut quādo portata fuit in domum Obededom, posita fuit ibi, nō vt ibi semper maneret, sed vt esset ibi quousq; videret Dauid, quid de ea disponendum foret. Etiam qn̄ translata fuit de domo H
Obededom in domum Dauid, posita fuit ibi, vt maneret ibi solùm quousq; ędificaretur templum domino, quia Dauid intentionem habebat ædificandi templū. 2.Reg.7. & pręced.lib.c.17. Et licèt prohiberetur ædificare ipse, tn̄ filius suus non fuit prohibitus, & expectabat Dauid, vt maneret arca in domo sua quousq; Salomon filius suus ędificaret templum, & quia iam cōpleuerat illud Salomon, translaturus erat arcam in illud, vt maneret ibi in sempiternum: ideo cum maiori honore nunc transferenda erat, & potius nunc populus conuocandus erat quàm in prima vice, & secunda, cùm transtulit eam Dauid. Tertium est, quia qn̄ alijs vicibus Dauid cōuocauit populum ad portandū arcā, solùm veniebant ad portandum eam, & aliàs nō erāt I
venturi, & tn̄ nunc qn̄ cōuocauit Salomon populum, etiam venturi erant ex alia causa, s. quia erat festum tabernaculorum nunc, in quo omnes Israelitæ masculi conuenturi erant ad locum sanctuarij: Exod.23. & 34. Et quia locus sanctuarij erat nunc in Ierusalem cùm completum esset templum, conuenturi erant illuc ēt si nunc non portaretur arca in templum.

An conuocato populo per Salomonem ad portanda arcam ipse dederit cibos, sicut Dauid toto populo congregato. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Salomon nunc populum conuocauerit ad portationem arcę, an K
dederit cibos populo congregato in ista festiuitate, sicut dedit Dauid iterum, cùm conuocauit populum. Respondendum, ꝙ licèt non apparet ex litera, an Salomon dederit cibos, vel non populo: tamen credendum est, ꝙ dedit. Primò, quia consuetudo erat, ꝙ qn̄ rex conuocaret populum ad aliquam festiuitatem, vel honorem, ꝙ ministraret eis epulas. Patet hoc de Dauid: nam quando populus congregatus est ad dedicationē eius in regem super totum Israel, ipse præbuit populo escas, præced.lib.cap.12. Item quando Dauid conuocauit populum ad portandum arcam de domo Obededom in domum suam, dedit cibos toti populo tam fęminis quàm viris. 2.Reg.6. & pręced.lib.ca.16.

Cùm ergo conuocaret nunc Salomon populum ad portandum arcā, non minus faceret quàm pater suus dando cibos. Secundò patet, quia Salomon fuit rex ditissimus super omnes reges. 3.Reg.3. & supra primo, & fuit magnificus expendens liberalissimè diuitias, vt patet 3. Reg.4. s. Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, sicut arenam, quę est in litore maris, & ista latitudo cordis est quædam inclinatio, vel habitus ad expendendum magnificè, & non dolendum tenaciter de eo, quod expenditur: ideo magnificentius adhuc ministraret populo escas in conuocatione ista, quàm fecerat Dauid pater eius. Tertiò patet, quia in festiuitate ista Salomon fecit sacrificia pacifica multa, quorū carnes pertinebant ad ipsum pro maiori parte, & poterat dare illas, quibus vellet, dum tamen essent mundi. Nam occidit vigintiduo millia boum, & centum & vigintimillia arietum. 3.Reg.8. & infra 7. & istę carnes sufficiebant populo conuocato ad comedendum propter suam multitudinem: nec est credendum, ꝙ Salomon tot animalia occideret nisi intenderet inde conuiuare populum, quia aliàs perirent tantæ carnes: ideo credendum est, ꝙ toto illo tempore, quo celebrauerunt festiuitatem portationis arcæ in Ierusalem dedit Salomon populo cibos.

Cumque venissent cuncti seniorum Israel, portauerunt Leuitæ arcam, & intulerunt eam, & omnem paraturam tabernaculi. Porro vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Rex autem Salomon, & vniuersus cætus Israel, & omnes, qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes, & boues absque vllo numero: tanta enim erat multitudo victimarum.

Cumque venissent cuncti seniorum Israel. Ad portationem arcæ non solùm venerunt seniores Israel, sed etiam totus populus, s. principes tribuum, & familiarum, & alij: vt patet supra in litera. Hic tamen repetitur de solis senioribus, quia illi erant honorabiliores: vel quia de illis mentio facta fuit primò quàm de alijs. *Portauerunt Leuitæ arcam.* Scilicet portauerunt eam de domo Dauid in templum Salomonis. Et dicitur de Leuitis, ꝙ portauerunt arcam, quia officium suum erat portare vasa sanctuarij. Erat autem arca præcipua inter omnia vasa, vel suppellectilia sanctuarij, & illam portabant Chaathitæ: Num.3. & 4. aliquando tamen sacerdotes portabant arcam: sicut fuit quando lustrari debuit ciuitas Iericho: sacerdotes enim portauerunt illam septem diebus quousque corruerunt muri vrbis Iericho, Iosue 6. Sed hoc non erat contra legem, quia sacerdotes erant maiores dignitate, & ministratione Leuitis, & poterant ministrare in omnibus, quæ pertinebant ad Leuitas, licèt Leuitę non poterant è conuerso ministrare in omnibus, quæ pertinebant ad sacerdotes, licèt raro sacerdotes ministrabant in his, quæ pertinebant ad Leuitas. *Et intulerunt eam, & omnem apparatum tabernaculi.* Idest introduxerunt eam in templum, cùm toto apparatu tabernaculi, idest sanctuarij, scilicet cum omnibus vasis, quæ pertinebant ad ministrationem sanctam. Et non est intelligendum, ꝙ soli Leuitæ introduxerint in templum totum apparatum illius: quia sacerdotes simul & Leuitæ portauerunt omnia vasa sanctuarij: vt patet in litera. *Porro vasa sanctuarij, quę erant in tabernaculo.*

Vasa

Vasa sanctuarij vocantur omnia vasa pertinentia ad ministrationem sacram, & ista erant ante hoc in tabernaculo, idest in tabernaculo Dauid, vbi ipse posuerat arcam, de quo infra dicetur magis in quadam quęstione. *Portauerunt saccrdotes cum Leuitis*. Quædam vasa portabant sacerdotes, & quædam Leuitæ. Non quidem, ꝙ portare quædā vasa pertineret ad sacerdotes, & portare alia pertineret ad Leuitas: quia omniū portatio pertinebat ad Leuitas Chaathitas: Nu. 4. sed quia multa erant, quædam portabant sacerdotes, & quædā Leuitæ: vel fortè factum est propter maiorem honorem, vt portarentur vasa à sacerdotibus. *Rex autē Salomon, & vniuersus cętus Israel, & omnes qui fuerant congregati.* Scilicet, omnes isti coram arca faciebant sacrificia. Et dicitur vniuersus cętus, quia totus Israel fuerat conuocatus. Nam sicut probatum fuit supra in quadam quęstione, omnes masculi dè Israel conuenerunt, qui obligabantur ſm ętatem ad legem. Nam erat nunc festū tabernaculorum ad quod de necessitate legis omnes masculi conuenire debebant. Et dr̄, & omnes, qui fuerant congregati: ponitur ibi, &, expositiuè pro idest: quia non potest stare copulatiuè: nam tunc distingueretur totus cętus Israel ab alijs, qui congregati fuerāt: & tamen illi, qui congregati fuerant erant cętus Israel. Et ista expositio patet 3. Reg. 8. ex verbis, quæ ponunt ibi. Nam ibi ponitur ista historia, & dicitur: Rex autē Salomon, & omnis multitudo Israel, qui conuenerat ad eum, &c. *Ante arcam immolabat arietes, & boues*. Ad honorem arcæ fiebat istud, s. ꝙ dum portabatur arca coram ea immolarentur animalia multa boues, s. & arietes. *Absque vllo numero*. Modus exagerandi est ad significandam multitudinem: nam oues istæ, & boues innumerabiles erant, & tamen quælibet magna multitudo dicitur absque vllo numero, potissimè quando non agitur ſm aliquem ordinem tertium, & ita fiebat nunc, quia non immolabantur certa animalia, & à certis personis: sed quilibet quot volebat, offerebat, cùm dicatur hic, ꝙ rex, & vniuersus cętus offerebāt animalia absq; vllo numero, & cùm inordinata esset ista immolatio, dicebatur innumerabilis multitudo offerri. *Tanta enim erat multitudo victimarum*. Redditur causa dicti præcedentis, s. ꝙ offerebant boues, & oues absque vllo numero, & innuitur, quomodo erant absque numero, s. quia tanta erat multitudo victimarum, s. ꝙ videbatur innumerabilis. Victima vocatur quodlibet sacrificium cuiuscunque generis, siue holocaustum, siue hostia pacifica, siue hostia pro peccato. Et vocatur victima, quia ferro cæditur, sicut dicit Hebrardus.

Victima quæ cecidit ferro victrice vocatur.
Hostibus à domitis hostia nomen habet.

Conuocatis Israelitis ad arcam portandam, quid faciebant in ipsa portatione.
Quæst. XIIII.

QVAERITVR circa dicta, cùm Israelitæ congregati fuissent ad solennizandum istam portationem arcę, quid faciebant in portatione. Dicendum ꝙ Israelitę faciebant multa pertinentia ad solennitatē. Primum comitari, nam solennitas est in multitudine plebis, & quia cum ipsa arca, quæ portabatur, totus Israel in habitu iucunditatis veniebat, dicebatur solennizare portationem. Secundum erat, quia Israelitæ offerebant sacrificia coram arca: nam dr̄, ꝙ rex, & omnis cætus Israel offerebant ante arcam boues, & oues absq; vllo numero, & ista erat magna solennitas: quia offerre sacrificium erat cæremonia magni honoris. Nam nulla erat maioris honoris, cùm sacrificiū Deo soli debeatur. Et ista sacrificia multa erant, ideo multū solennizabant in hoc portationem arcæ. tertiò solen-

A nizabant portationem istam cantando, & psallendo coram arca. Nam licèt non ponatur hic, credendum est, ꝙ populus ad iucunditatem portationis psallebat, & canebat coram arca: sic enim factum est tempore Dauid, quando portabatur arca. Nam prima vice qn̄ Dauid transtulit arcam de Chariathiarim in Ierusalē in domum Obededom: Dauid & totus Israel ludebāt coram domino in citharis, & psalterijs, & omnibus lignis fabrefactis. 2. Reg. 6. & præced. li. c. 13. Et secunda vice quando portata est arca de domo Obededom in domum Dauid, saltabat Dauid coram arca indutus stola byssina: & etiam populus canebat, eo. lib. 15. c. Ita ergo intelligendum erat nunc, quia Salomon faceret in translatione ista omnia illa, quę Dauid cōsueuerat
B facere in alijs translationibus. Potissimè, quia Salomō nolebat videri minor in honorando Deum patre suo: sed maior, cùm in omnibus esset magnificus, & deuotus circa Dei cultum, antequam in senectute mulieres deprauarent cor eius: quia tunc cępit esse malus. 3. Reg. 11. nec prius de eo aliquod malum legitur: sed Deus dicebat, ꝙ si perseueraret sicut cęperat, benefaceret ei, & semini suo. 3. Reg. 6. & 9.

Quod erat istud tabernaculum, cum sacerdotes portauerunt vasa, quæ in eo erant. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur: Porro vasa sanctuarij, quę erant in tabernaculo portaue-
C runt sacerdotes, quod erat istud tabernaculum. Potest dupliciter intelligi, vno modo de tabernaculo Moysi: alio modo de tabernaculo Dauid, in quo erat arca. Accipiendo primo modo est sensus, ꝙ non solùm sacerdotes, & Leuitæ portauerunt nunc arcam fœderis, sed etiam omnia vasa sacra, quæ fuerant in tabernaculo, quod fecit Moyses, & in quibus ministratum fuit toto tempore pręcedenti. Pro quo considerandum, ꝙ Moyses fecit in deserto tabernaculum, in quo Deus coleretur, & vasa aurea, & argentea, & ænea pro eo fabricauit: Exo. 25. & 26. & vsque ad finem libri, & istud tabernaculum portabatur de loco ad locum, & ministrabatur Deo in illo quousque templum Salomonis constructum est. Et quando construebatur templum
D illud, & quando consumatum est, erat tabernaculum Moysi cùm vasis suis in Gabaon: ideo Salomon illuc semel ad offerendum victimas ascendit, quando obtulit in eo mille hostias, & petijt à Deo sapientiam. 3. Reg. 3. & sup. 1. Nunc autem consumato templo fecit Salomon portari tabernaculum cum omnibus vasis suis, quę erant in Gabaon, & posita fuerunt in templo facto nouiter, & ista vasa portauerunt nunc sacerdotes, & Leuitæ. Secūdo modo potest intelligi de tabernaculo Dauid, quod erat in Ierusalem, in quo erat arca. Pro quo sciendum, ꝙ quando Dauid voluit transferre arcam de Chariathiarim in Ierusalem, parauit ei locum in domum suam, s. tabernaculum quoddā in quo maneret, & posuit ibi tentorium quoddā de pelli
E bus Iacynthinis, sub quo esset arca: præced. lib. c. 16. Et ibi posita fuit arca, quando portata est de domo Obededom in domū Dauid, & fecit ipse, ꝙ manerent multi de sacerdotibus, & Leuitis in Ierusalem: vt quotidie in tabernaculo illo coram arca ministrarent, eo. c. Fuit autem ibi arca quousque Salomon transtulit eam inde in templū, & sic fortè omnia vasa aurea, & argētea, quæ fecerat nunc Salomon ad ministrādum in tēplo, posita fuerunt in illo tabernaculo, in quo erat arca, qa erat locus sacer, & inde portata fuerūt in templum a sacerdotibus, & Leuitis. Istud autem signat litera hic, cùm dr̄: Porro vasa, quę erant in tabernaculo portauerunt sacerdotes, s. quæ reposita fuerūt in tabernaculo Dauid, vt inde portarētur simul cū arca. Vterq; sensus

istorũ potest satis stare. Primus magis tñ ɔsonat literę, Determinatio. quæ hr̃.3.Reg.8. quia dr̃ ibi, & portauerunt arcam fę deris Domini, & tabernaculum fęderis, & oĩa vasa sanctuarij, quæ erant in tabernaculo, & ferebant ea sacerdotes, & Leuitæ: quia manifestè intelligitur de tabernaculo Moysi. Primò, quia dr̃, tabernaculum fęderis Domini, & tamen tabernaculum fęderis non vocabatur nisi illud, quod fecit Moyses, in quo posuit arcam cõtinentem fędus. Secundò patet, quia dicitur, & portauerunt arcam Domini, & tabernaculum fęderis, & tamen manifestum est, ꝙ tabernaculum, quod fecerat Dauid, in quo erat arca, antequam portaretur in templum, non fuit portatum in templum, quia illud fuit domus quędam, quæ moueri nõ poterat, sed portari potuit tabernaculum Moysi, quod erat de tabulis, & pellibus portatile de loco ad locum. Tertiò patet, quia dr̃ ꝙ sacerdotes, & Leuitæ portabant omnia vasa sanctuarij, quę erant in tabernaculo: & tamen non vocabãtur vasa sanctuarij illa, quę fabricauerat Salomõ, cùm nondum consecrata essent, nec vnquã ministratum esset in eis: sed vasa sanctuarij vocabantur propriè vasa, quæ erant in tabernaculo Moysi, in quibus solebat ministrari, & ministratum fuerat semper vsque ad tempus, quo consumatum est templum Salomonis. Quartò patet, quia istud ponitur ad tollendum dubiũ, & tamen si intelligatur de vasis, quę Salomon fabricauerat nouiter, & posuerat in tabernaculo Dauid, vt isti asserunt, non erat aliquod dubium, quin ista portata fuerint in templum Salomonis, quia ad hoc facta fuerant: sed de vasis, quæ erant in tabernaculo Moysi, erat dubium, an portata fuerint in templum Salomonis: quia illud templum erat vetus, & dubium erat cùm nunc templum nouum inciperet, an omnia, quæ fuerant in templo veteri cessare debebant: ideo dr̃ hic, ꝙ tabernaculũ Moysi, & vasa sanctuarij, quæ in eo erant portata fuerunt in templum. Quintò patet, quia manifestum est, ꝙ tabernaculum, de quo hic accipitur, erat tabernaculum Moysi, cùm vocetur tabernaculum fęderis, vt supra dictum est, & illud portatum est in templum. Manifestum est, ergo ꝙ vasa eius portarentur in templum: nam tabernaculũ Moysi per se inutile erat, nec vllo modo expediebat portari illud in templũ Salomonis, nisi portarentur vasa illius, quia illa poterant esse vtilia ad ministrãdum, & tabernaculum per se nõ poterat esse vtile, & tamen portatum fuit illuc tabernaculum: ideo vasa ista, quæ erant in tabernaculo, quę dicuntur portata illuc, erunt vasa tabernaculi Moysi, & istud tenendum est.

Quid factum est de isto tabernaculo Moysi, quod portatum est in templo Salomonis. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, de isto tabernaculo Moysi, quod portatum est in templum Salomonis, & de vasis eius quid factum fuerit. Aliquis dicet, ꝙ istud tabernaculum, & vasa fuerunt ad aliquam ministrationem in templo Salomonis, ideo portata fuerũt illuc. Dicendum, ꝙ hoc non est simpliciter verum, nã de tabernaculo certum est, ꝙ nõ poterat proficere ad aliquam ministrationem sacram. Nam istud tabernaculum solùm erat ad custodiẽdum in eo vasa sacra, & ad faciendum intra illud ministrationes sacras quãdiu non erat alia domus aptior ad hoc, & tñ facto templo Salomonis iam erat domus, quę haberet vicem tabernaculi: ideo non possent intra illud fieri aliquæ ministrationes sacrę sicut prius: nam tabernaculum Moysi diuisum erat in duas partes: in prima erant cãdelabrũ, mensa, & altare thymiamatum, in quibus ministrabatur: in secunda, quę vocabatur Sancta Sanctorum erat arca posita: Sic erat templum Salomonis diuisum in

F duas partes: in prima parte erant vasa omnia, vt candelabrum, & mensæ, & altare thymiamatum, vt colligit pręced.c. & in secunda domo erat Sancta Sanctorum, in qua erat arca inter Cherubim, & sic ad nihil horũ poterat seruire tabernaculum Moysi. Dicẽdum ergo est, ꝙ illud tabernaculum, s. tabulata illius, & cortinæ atq; cætera velamenta reseruata fuerunt in thesauris templi in aliqua exedrarũ, vel in palatijs superioribus, quæ erant supra tectum templi, & hoc in memoriam Dei, qui iusserat illud tabernaculũ fieri, & propter honorem Moysi, qui fuerat minister in fabricando illud, & ꝓpter auctoritatem toti⁹ populi Hebraici, qui toto tempore pręterito nullum aliud sanctuarium habuerat. Etiam quia fuerat consecratum tabernaculum cũ

G vnctum fuisset oleo vnctionis: Exo.31. & 40, & Nu.7. Etiam quia facta fuerant ministeria sacra ibi toto tp̃e prætcrito, & rẽ sacram non decebat ad vsus humanos iam transferri. Et sic mansit tabernaculum Moysi in templo Salomonis semper reconditum in thesauris, nec vllus postea fuit vsus eius. De vasis autem dicendum, ꝙ erant duplicia vasa in tabernaculo Moysi, s. quædam aurea, & argentea, & alia ænea. Erant.n.ęnea altare holocaustorum, & labrum ęneum, & vasa altaris, s. igniũ receptacula, lebetes, fuscinulæ, & forcipes, vt declaratum est pręced.c. in quadam quęst. Et de his dicendum, ꝙ postea non ministratum fuit in eis. Patet de altari holocaustorum. Nam Salomon fecit aliud altare æneum valde maius, s. viginti cubitorum lon-

H gitudine, & latitudine, & totidem altitudine, pręced.c. & in illo postea oblata fuerunt sacrificia omnia, & cessauit vsus altaris, quod fecit Moyses. Aliquis fortè dicet, ꝙ licèt Salomon fecit postea aliud altare magnũ, ꝙ non cessauit vsus prioris, quia poterant in ambobus sacrificia fieri. Dicendum, ꝙ non stat, quia vnicum altare erat, in quo deberet sacrificium fieri. Et siquis in alio immolaret: etiam si Deo vellet offerre sacrificiũ peccabat. Quod patet de duabus tribubus, & dimidia, quę construxerũt altare magnum apud Iordanem, & duæ tribus, & dimidia putantes, ꝙ construxissent altare ad sacrificia, parauerunt se ad bellum contra illas quousque ille purgauerunt se de hoc apposito crimine, dicentes, ꝙ nõ fecissent ad offerendum sacrificia,

I sed ad faciendam vnionem populi. Et dixerunt, ꝙ nefas erat immolari in alio altari, nisi in illo, quod erat ad ostium tabernaculi: Ios.22.c. ideo non immolata fuerunt aliqua sacrificia in altari Moysi consumato templo Salomonis. De labro æneo idem patet, quia in labro æneo lauabantur sacerdotes, quando ministrare debebant in sanctuario: Exo.30. & tñ in templo Salomonis factũ fuit mare ęneum, in quo lauarent sacerdotes, & factæ fuerunt decem luteres, in quibus lauarentur carnes sacrificiorũ, præced.c. Ideo iam non fuit aliquis vsus labri ænei. Et sic dicendum de altari, & de labro ęneo factis in tabernaculo Moysi, ꝙ nõ fuerunt ad aliquam ministrationẽ in templo Salomonis, quia tñ erant vasa sacra facta mandato Dei sub Moyse, in quibus tanto tp̃e ministratũ fuerat, recondita fuerunt

K in thesauris domus Dñi, vt ibi semper manerent, nec transirent in vsus prophanos. De vasis æneis altaris, s. ignium receptaculis, forficib⁹, fuscinulis, & lebetibus est dubium, quia potest dici, ꝙ cum alijs vasis ęneis altaris holocaustorũ, quæ facta fuerunt per Salomonẽ ista quoq; manserunt ad ministrandum interdũ. Vel potest dici, ꝙ simul cũ altari cuius vasa fuerant, manserunt recondita in thesauris templi nullo vsui sacro, vel ꝓphano accõmodato. De vasis aureis, & argenteis, Dicendum, ꝙ erant duplicia, quędam erãt lignea, sed operta laminis aureis sicut altare thymiamatum. Alia autem de auro purissimo, vel argento sicut phialæ, cyathi, mortariola, acetabula, & similia vasa.

De

De primis dicendum, quòd non fuerunt ad aliquem vsum iam in templo, s. ipsum altare thymiamatum. Nam altare thymiamatum in templo vnicum erat, in quo in mane, & vespere quotidie cremabatur thymiama, & tamen Salomon fecit vnum altare thymiamatum in templo suo, vt patet 3. Reg. 6. vbi dicitur, ꝙ fecit altare de cedro, siue vestiuit illud cedro. Altare autem thymiamatum, quod fecit Moyses erat de lignis setim. Exo. 30. Ideo non erat idem altare. Secundò patet, quia altare quod fecit Moyses erat opertum auro. Et tamen Dauid dedit Salomoni aurum ad operiendum altare thymiamatum, præcedenti lib. c. 28. Ideo non erat illud altare, quod fecerat Moyses. Tertiò patet, quia altare illud, quod fecerat Moyses erat paruę magnitudinis, & communiter omnia vasa, quæ erant in tabernaculo Moysi fuerunt minora vasis, quę erant in templo Salomonis, licèt essent similia in figura: sicut patet de altari holocaustorū in tabernaculo Moysi, quod erat cubitorum quinque longitudine, & totidem latitudine, & tamen altare holocaustorum in templo Salomonis erat cubitorum viginti latitudine, & totidem longitudine: Exo. 27. & pręcedenti c. ideo dicendum, ꝙ altare thymiamatum, quod fuit in tabernaculo Moysi, non mansit in templo Salomonis quātum ad aliquem vsum, sed solùm fuit reconditum in thesauris templi, quia fuerat vas consecratum ne applicaretur alicui vsui prophano. De alijs autem vasis aureis, & argenteis purè: sicut erant phialæ, mortariola, cyathi, & aceptabula dici potest, ꝙ fuerunt oīa seruata ad vsus pristinos: quia licèt fuerūt alia multa eiusdem figurę maiora in quantitate facta per Salomonē: tñ ista manerent cum eis ad similes vsus, & sic maneret candelabrum, & alia vasa minora. Vnde voluit Nicolaus, ꝙ in templo Salomonis essent vndecim candelabra, s. decem, quæ fecit Salomon, & vnum quod Moyses fecerat, & ꝙ illud esset in medio decē, s. quinque ad dextram illius, & quinq; ad sinistram: præced. c. De mensa propositionis, quam fecit Moyses manet dubium quid factum fuerit. Quidam dicunt, ꝙ illa fuit postea inter alias mensas, quæ fuerunt in templo. Nam non fuit sic de mensa, sicut de altari thymiamatum. Nam altare thymiamatis vnicum fuit in toto tēplo, & tñ Salomon fecit vnum, vt probatum est supra: & patet 3. Reg. 6. Ideo non poterat manere altare thymiamatum, quod fecit Moyses ad aliquem vsum, & tñ de mensa propositionis est aliud, quod manserunt in templo saltem decem mensę: quia dr̄ præced. ca. ꝙ fuerunt decem mensę in templo, quinq; ad dextram, & quinq; ad sinistrā. Et poterat vna de illis esse mensa, quam fecit Moyses. Vel sicut dicit Nicolaus, ꝙ fuerint mensę vndecim, s. vna quam fecit Moyses, quæ erat in medio, & ad duo latera illius decem mensę. Dicendū, ꝙ non potest mensa quam fecit Moyses esse vna de illis decem, vel vndecim mensis: quod patet, quia Salomon fecit decem mensas: vnam auream, & nouem argenteas, vt colligitur præced. c. & præced. lib. c. 28. Iuncto. 3. Reg. 7. Et istarum mēsarum vnica erat ad panes propositionis, reliquæ autem ad reponendum vasa, vt ait Ioseph. 8. Antiq. & declaratum est pręced. c. in quadam quæst. tunc ergo aut dicetur, ꝙ mensa, quā fecit Moyses erat tanq̄ mensa propositionis, aut tanq̄ repositorium vasorū. Non tanq̄ mensa propositionis, quia mensa propositionis erat vnica, & aurea, vt colligitur præced. lib. c. 28. & 3. Reg. 7. & probatum est pręced. c. in quadam quæst. Et tñ illa mensa aurea propositionis facta est per Salomonē, quia pręced. li. c. 28. dr̄, ꝙ dedit Salomon aurum ad mēsam auream propositionis, & dedit argentum ad mensas argēteas. Etiam dr̄. 3. Reg. 7. ꝙ Salomon fecit omnia vasa aurea domus domini, & altare aureū, & mensam, super q̄ ponerentur panes

A propositionis aureā. Non ergo fuit mensa Moysi, mēsa ꝓpositionis in templo Salomonis. Etiā non potest dici, ꝙ esset vna de mensis, quę erant repositoria vasorum: quia mensæ illæ erant argenteæ, cùm vnica mensa de illis decem, quæ esset aurea quæ facta est mensa propositionis, & tñ mensa, q̄ fecit Moyses erat aurea: Exo. 25. c. Ideo non potest dici, ꝙ si solùm erant vndecim mensę in templo, ꝙ aliqua de illis erat mensa, q̄ fecerat Moyses. Si autem dicamus, ꝙ erant plures, quā vndecim, poterat vna de illis esse mēsa, q̄ fecit Moyses, quia tñ litera dicit præced. c. ꝙ in templo erant decem mensæ quinq; ad dextram, & quinq; ad sinistram: potius credendum est, ꝙ non erant plures: & tunc dicet, ꝙ mensa, quā fecit Moyses mansit in thesauris dom⁹ B dñi recondita, & non ꝓfuit postea ad aliquē vsum: sed mansit custodita: quia erat res sacra ne transiret ad vs⁹ prophanos. Istud de vasis sanctuarij creditur esse factū.

Quis erat iste apparatus tabernaculi, vel quod erat istud tabernaculum, quod Leuitæ intulerunt.

Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, qūo dr̄ hic, ꝙ Leuitæ portauerunt arcam, & intulerunt eā, & omnem apparatū tabernaculi: quis apparatus tabernaculi erat iste, vel quod tabernaculū erat. Dicendū, ꝙ tabernaculū potest accipi multipliciter. Primò modo pro tabernaculo Moysi, quod propriè vocatur tabernaculū, & intulerunt omnem apparatum eius in templum, s. oīa C vasa, quæ erant in tabernaculo Moysi transtulerunt in templum: sicut probatum est præced. quæst. & tunc sententia ista erit repetita: quia dr̄ hic, ꝙ Leuitæ intulerunt arcam, & omnem apparatum tabernaculi, & sequitur postea, porro vasa, quę erāt in tabernaculo, portauerunt sacerdotes cum Leuitis. Secundo modo pōt accipi tabernaculum pro tabernaculo Dauid, in quo posuit arcam, qñ transtulit eam de domo Obededom in domum suam. Nam tunc parauit ei locū in domo sua: in quo esset arca, & illud vocatum est tabernaculū arcæ. 2. Reg. 6. & præced. lib. 16. & in illo posita fuerūt s̄m quosdam omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecit Salomon anteq̄ portarentur in templum, & inde portata sunt cum arca, & illa vasa vocantur apparatus illius D tabernaculi. Tertiò modo potest accipi tabernaculū ꝓ ipso templo Salomonis, & vocabitur apparatus tabernaculi omnia vasa, quæ nunc Salomon fecerat, quia illa erant in templo ad ministerium eius, & pulchritudinem, & hoc satis potest stare, s. quia licèt templū Salomonis vocetur propriè templum, & nō tabernaculum: tñ aliqñ vocatur tabernaculum. Et licèt tabernaculum Moysi propriè vocetur tabernaculum, & non templū, tñ aliqñ vocatur templum: sic patet Exo. 30. de pecunia, quæ dabatur à trāseuntibus ad numerū ꝓ precio animarum: nā dr̄ de illa, ꝙ susciperetur à sacerdotibus, & quilibet daret dimidium sicli iuxta mēsurā tēpli: & tñ tunc nō erat templū Salomonis, sed solūm tabernaculū Moysi: nec pronosticabatur futurū esse, E ideo accipiebatur templum pro tabernaculo. Et dicebatur esse siclus iuxta mensuram templi, i. iuxta mensurā tabernaculi, sicut sæpe dr̄ in libris Moysis. De tēplo, ꝙ vocetur tabernaculum patet hic, quia iste apparatus erat tēpli, & tñ vocabatur apparatus tabernaculi. Dicendum, ꝙ quilibet istorum modorū potest stare: sed secundus modus minus q̄ alij duo, eo ꝙ dato ꝙ vasa facta à Salomone ponerentur in tabernaculo facto à Dauid, & inde portarentur cum arca, non vocarent apparatus tabernaculi illius, quia nec erant ad pulchritudinem illius tabernaculi, nec ad aliquā ministrationem in eo faciendam, sed solùm ad portandū illa inde cum arca. Alij duo modi rationabiliter stant. Et tñ primus modus magis stat, q̄ tertius, quia accipitur taber-

naculũ ꝓpriè ꝓ tabernaculo Moysi, & est sensus, quia vasa, q̃ fuerũt semper in tabernaculo Moysi, & erãt eis apparatus: quia in eis ministrabatur ibi portata fuerũt nunc cũ arca, & intulerunt ea Leuitæ cũ arca in tẽplũ.

An licitum erat, ꝙ boues sine numero immolarentur coram arca, & quomodo erat licitum. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd rex, & totus Israel coram arca immolabant boues, & arieres absq; vllo numero, an licitum erat hoc, & quomodo erat licitum. Videbitur namque, quòd non erat licitum, quia sacrifica fieri debebant solùm in altari holocaustorum, & ad ostium tabernaculi; & tamen nunc non offerebantur sacrificia in altari holocaustorum, cùm illud esset in Gabaon: supra primo, & 3. Regum 3. nec erat ad ostium tabernaculi cùm esset in via, qua ibatur de domo Dauid in templum Salomonis. Qui tamen offerebat sacrificium, & non apud ostium tabernaculi in altari holocaustorum, erat reus sanguinis, sicut si sanguinem effudisset, Leuit. 17. Item Iosue 22. dixerunt duæ tribus, & dimidia excusando peccatum, quod in eis apponebatur, quòd nefas erat offerre sacrificia in alio altari: nisi in illo, quod erat ad ostium tabernaculi: nunc autem non erat sic: ideo nefas erat. Dicendum, quòd licitum fuit, quòd nunc Salomon, & totus populus offerrent sacrificia coram arca quando portabatur de domo Dauid in templum. Primò, quia Dauid fecerat simile bis: ipse enim portauerat bis, scilicet primò de domo Aminadab, quæ erat in Chariathiarim vsque in Ierusalem in domum Obededom. Secundò de domo Obededom in domum suam: & in portatione offerebat. sacrificia coram illa. 2. Regum 6. & præcedenti lib. c. 13. & 15. Ille autem fuit vir sanctus, cuius gesta fuerunt nobis imitabilia, ideo Salomon potuit licitè sicut ille offerre sacrificia. Secundò, quia Salomon non fuit de hoc culpatus, sed potius laudatus. Nam postea introducta arca cum ista solennitate in templum, orauit ad Dominum, & Deus exaudiuit orationem eius, sequenti cap. & infra 7. & promisit, quòd ei, & posteris suis bona faceret, si perseueraret, sicut nunc cęperat. Sic etiam patet. 3. Regum 8. & 9. Si tamen in hoc peccasset Salomon, non exaudisset Deus orationem eius: sed potius increpuisset illum: ideo non peccauit in hoc, sed potius meruit volendo sic Deum honorare. Ad rationem primam in contrarium dicendum, quòd Deus statuerat solùm offerri sacrificia ad ostium tabernaculi super altare holocaustorum, eo quòd ibi erat locus sacer, & arca erat interius, & non erat alibi locus sacer, vbi offerri posset. Et tamen accidit, quòd arca educta fuit de tabernaculo, quando pugnauerunt Israelitæ contra Philisthinos, & capta est in bello à Philisthinis: primo Regum quarto. Mansitque postea quasi per octoginta annos, vel plures arca extra tabernaculum, & sic erat iam per accidens alius locus sacer quàm prius, scilicet locus, vbi esset arca: ideo possent coram illa iam fieri sacrificia: sicut coram tabernaculo, quia ipsa arca erat res sanctissima totius sanctuarij. Ad secundum dicendum, quòd duæ tribus, & dimidia putauerunt nefas esse, quòd offerrent sacrificia in alio loco quàm in altari holocaustorum, quod erat coram ostio tabernaculi: eo quòd non erat tempore suo alius locus sacer, cùm arca esset intra tabernaculum, & sic ipsi non poterant licitè in altari, quod fecerant apud tumulos Iordanis offerre sacrificia. Nunc tamen erat alius locus sacer, quàm tabernaculum, scilicet locus in quo erat arca, quia ipsa erat vas sacratissimum, ideo vbicunque illa maneret, licitum erat offerri sacrificium.

Quomodo poterant offerri sacrificia coram arca cum portaretur de domo Dauid in templum, & quod genus sacrificij erat. Quest. XIX.

QVEARITVR vlterius, quomodo poterant offerri sacrificia ista coram arca cùm portaretur de domo Dauid in templum, & quod genus sacrificij erat. Ad secundum dicendum, quòd genera sacrificiorum tria sunt, scilicet holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato; quæ differunt per cæremonias diuersas, de quibus Leuit. primo, & 3. & 4. & 5. & 6. capitulo. Nunc autem credendum est, quòd hic non offerrerentur aliqua sacrificia pro peccato, quia illa erant sacrificia necessitatis determinata à legibus in certis casibus, & erant sacrificia tristitiæ. Nuncautem erant omnia ista sacrificia spontanea, & erant ad faciendum solennitatem magnam: ideo non essent sacrificia pro peccato. Sed dicendum, quòd essent sacrificia pacifica, vel holocausta, & ratio est de holocaustis, quia in holocausto totæ carnes animalis cremabantur, & non erat aliquod sacrificium, quòd ita directè esset ad cultum Dei, sicut holocaustum: quia alia erant ad alios fines: scilicet hostia pro peccato ad remissionem peccatorum largè sumptorum, & hostia pacifica ad dandum actionem gratiarum, & ad placandum Deum iratum, vt concederet nobis, quæ petebamus. Et quia ista solennitas tota erat ad honorem Dei, credendum est, quòd aliqua de istis sacrificijs essent holocausta. Alia autem essent sacrificia pacifica, & de istis plurima essent, vel quasi omnia, & hoc propter tria. Primò propter temporis breuitatem in portando arcam, scilicet ne morarentur longo tempore. Nam holocaustum requirebat moram aliquantam ad hoc, quòd fieret: eo quòd debebat animal immolari, & decoriari: intestina pedes, & caput lauari, & tunc totas carnes super altare cremari, & cùm offerrentur animalia absque numero, vt patet in litera, si in quolibet eorum fierent omnia hæc, nimis morandum esset in portatione arcæ: si autem fierent hostiæ pacificæ, parum tardaretur in eis, quia non oportebat decoriari animal, nec lauari intestina, caput, & pedes, & cremari totas carnes: quia nihil de carnibus cremabatur: sed solùm iugulabatur animal, & tollebatur pingendo circa vitalia existens, & adipes, qui operiunt renes: Leuit. 3. Et isti adipes cremabantur, & sic citius fortè fierent triginta animalia in hostias pacificas quàm vnum in holocaustum. Patet ergo quomodo tot animalia offerentur. Secunda causa erat, quia de holocaustis non proueniebat aliqua pars sacerdotibus, nec laicis offerentibus, sed totæ carnes cremabantur: Leuit. primo. Nunc tamen cùm conuenissent Israelitę in Ierusalem tam laici, quàm sacerdotes, & Leuitæ de toto regno, indigebant multis cibis, ideo credendum est, quòd offerrent ista animalia, vel plurima in hostias pacificas, & tunc totus populus posset comedere de carnibus istis. Et faciebant in hoc duo bona. Primum, quòd honorabant Deum faciendo tot sacrificia: secundum, quia ipsi commedebant totas carnes sacrificiorum, vel quasi: nam de bobus immolatis in hostias pacificas nullæ carnes cremabantur, sed soli adipes: de arietibus autem cremabantur adipes, & cauda cum renibus. Cętera autem offerentibus, & sacerdotibus proueniebant: Leuit. 3. & sic quasi tantùm pascebantur sacerdotes, & populus de carnibus istorum animalium offerendo illa in sacrificium pacificum: sicut si nō offerrent in sacrificiũ, sed simpliciter pro se animalia illa offerrent. Tertia rō est, quia si ista animalia offerrentur in holocaustũ, vel ꝓ peccato, non erat verisimile, ꝙ tot aĩalia occiderentur.

tur: nam si pro peccato essent, vel cremarentur totæ carnes eorum, sicut in sacrificijs, de quibus Leuit. 4. vel darentur totæ carnes sacerdotibus: Leuit. 5. & 6. Nam de carnibus pro peccato nihil percipiebant offerentes. Si dicas, ꝙ cedebant totę carnes sacerdotibus, non est conueniens, quia non poterant ipsi tot animalia comedere, scilicet vigintiduo millia boum, & centum, & viginti millia arietum, infra 7. & 3. Reg. 8. Potissimè quia eadem die, qua oblata sunt in sacrificium comedenda erant tota, cùm non possent reseruari carnes alicuius sacrificij vsque in crastinum, nisi hostiæ pacificæ: Leuit. 7. & 9. Si dicas, ꝙ cremabantur carnes istorum totæ in sacrificio pro peccato, non stat: quia non fiebat tale sacrificium pro peccato de quocunque genere animalis, sed solùm de bobus, & non fiebat pro quolibet peccato, sed solùm pro peccato populi totius, & pro peccato summi sacerdotis: Leuit. 4. Hic tamen oblati sunt Arietes, & Boues, s. vigintiduomillia boum, & centum, & vigintimillia arietum infra 7. & 3. Regum 8. Ideo non poterant omnia ista animalia cremari pro peccato. Etiam quia non erant omnia ista sacrificia pro peccato sacerdotis summi, & totius populi: imò nulla istorum sacrificiorum erant pro hoc, quia dicitur hic in litera, ꝙ rex, & illi, qui congregati erant, offerebant animalia absque ullo numero. Ideo si omnia essent sacrificia pro peccato regis, & pro peccato personarum priuatarum: sic non cremarentur tota animalia. Item adhuc non offerebantur ista animalia pro peccato regis, & personarum priuatarum: quia pro peccato regis offerebatur hircus: pro peccato autem personarum priuatarum offerebatur capra: Leuit. 4. Si autem dicatur, ꝙ offerebantur omnia ista animalia in holocaustum, vt omnia cremarentur: non erat hoc satis verisimile, scilicet, ꝙ tot animalia cremarentur, quia erat superuacuum, si nulla alia vtilitas esset nisi honorare Deum in sacrificijs: sed ꝙ Deus honoraretur, & populus pasceretur de carnibus sacrificiorum, & euitaretur sumptus, qui fieri debebat in pastu populi, erat rationabile. Si autem animalia offerri deberent solùm ad cremandum in holocaustum, fuisset minor summa animalium cremata. Fuit ergo quasi tota ista multitudo animalium oblata in hostias pacificas: nam aliqua pauca in holocaustum offerrentur.

Quomodo sacrificari poterant animalia coram arca, cum portaretur. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, quomodo poterant animalia sacrificari coram arca cùm portaretur. Nam non videretur modus quo fieret, ad faciendū enim sacrificia, oportebat, ꝙ arca maneret in aliquo loco fixa, & coram ea offerrentur sacrificia, & cremarentur carnes animalium, vel saltem adipes, & tamen arca portabatur, & sic erat in motu: ideo non videtur quomodo possent coram arca offerri sacrificia. Dicendum, ꝙ oblata fuerunt multa sacrificia cum portaretur, non tamen fuerunt oblata omnia animalia, quæ habentur infra 7. & 3. Regum 8. scilicet, vigintiduomillia boum, & centum, & vigintimillia arietum. Nam ista oblata sunt quandiu durauit tota ista festiuitas portationis arcæ, quæ quatuordecim diebus celebrata est. 3. Regum 8. Coram arca autem quando portaretur pauciora istorum oblata sunt, licèt dicat hic litera, ꝙ offerebantur animalia absque vllo numero. Modus autem offerendi erat, ꝙ arca mouebatur per aliquod paruum spacium, & postea sistebatur: & tunc coram ea sacerdotes & Leuitæ canebant, & populus quoque plaudebat in omnibus generibus vasorum musicorum, & interim offerebātur sacrificia coram

A arca, scilicet factis magnis ignibus iugulabantur animalia, & cremabantur adipes eorum, & interdum aliquæ partes carnium. Et hoc cito fiebat propter magnitudinem ignis cito consumentis, & propter paucitatem, vel paruitatem rerum cremandarum. Et quandiu cremabantur hæc, canebant Leuitæ, & sacerdotes & populus in circuitu arcæ. Expletis autem sacrificijs mouebatur rursus arca per aliud paruum spacium, & iterum sistebatur, & denuo fiebant sacrificia coram ea, & sic sæpe factum est quousq; perducta est in templum. Simile factum est, quando Dauid transtulit arcam de domo Obededom in domum suam. Nam mouebatur arca per sex passus, & sistebatur, & tunc offerebantur coram ea septem arietes, & septem vi-
B tuli, & sic fiebat quotiens portantes arcam transissent per sex passus. 2. Regum 6. & præcedenti libro cap. 15. Similiter ergo fieret hic, ꝙ post determinatum spacium offerrētur animalia aliqua, & iterum post aliud spacium offerrentur alia. Dum autem arca mouebatur, nullum animal offerebatur, sed sequebantur sacerdotes, & Leuitæ, & populus canētes coram arca, & sic portata est in locum suum.

Et intulerunt sacerdotes arcam fęderis Domini in locum suum, idest ad oraculum templi in Sancta Sanctorum, subter
C alas Cherubim: ita vt Cherubim expanderent alas suas super locum, in quo posita erat arca, & ipsam arcam tegerent cum vectibus suis. Vectium autem, quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum: Si verò quis paululum fuisset extrinsecus, eos videre non poterat. Fuit itaque arca ibi vsque in præsentem diem. Nihilque erat aliud in arca nisi duæ tabu-
D læ, quas posuerat Moyses in Horeb, quando legem dedit Dominus filijs Israel egredientibus ex Aegypto.

Et intulerunt sacerdotes arcam in locum suum. Scilicet, postquam arca deducta est in templum, sacerdotes intulerunt eam, idest introduxerunt in locum suum, scilicet in Sancta Sanctorum. Et dicitur hoc, quia prius non portabant eam sacerdotes, sed Leuitæ portabant illam: vt patet in litera: Postquam autem deducta est in templum, Leuitæ dimiserunt illam, & sacerdotes illam introduxerunt in Sancta Sanctorum. Causa huius fuit, quia Leuitis non licebat introire in
E Sancta Sanctorum: sed solis sacerdotibus, & non omnibus, nec omni tempore. Ipsi ergo eam nunc introduxerunt, de quo magis dicetur infra in quadam quæstione. *Idest ad oraculum templi in Sancta Sanctorum.* Expositio præcedentis dicti est: nam locus arcæ erat Sancta Sanctorum, & illuc nunc introducta est. Et vocatur locus iste oraculum. Accipitur oraculum multipliciter: vno modo pro responso vocaliter dato, & dicitur oraculum ab ore, & sic dicimus, viuæ vocis oraculo aliquid fuisse responsum. Secundo modo vocatur oraculum in sacra scriptura pro ipso propitiatorio arcæ, quod erat opertorium eius: & sic dicitur Leuit. decimosexto, quòd non introeat summus sacerdos omni tempore in Sancta Sanctorum:

quia Deus apparebat in nube super oraculum, idest, super propitiatorium. Et vocatur isto modo oraculum à primo modo, scilicet, quia super illud opertorium arcæ audiebatur diuinum responsum vocaliter: vt patet Num.7.s.ꝙ cùm Moyses vellet consulere dominū, introibat tabernaculum federis coram arca, & audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio de medio Cherubim, vnde & loquebatur ei. Tertiò modo accipitur oraculum pro tota domo Sancti Sanctorum. Et potest vocari oraculum à primo modo oraculi, scilicet, quia intra domum Sancti Sanctorum audiebantur oracula, idest diuina responsa in voce, vel à secundo modo oraculi, scilicet, quia intra domum illā erat oraculum, idest propitiatorium, quod erat oraculum. Vel potest tertio modo vocari oraculum ista domus ab orando, quia Israelitę contra istam partem orabant. Nam nos oramus contra orientem, quia communiter capita Ecclesiarum nostrarum sunt versus Orientem. Iudæi autem contra Occidentem orabāt, & orant, quia arca super quam Deus esse putabatur, erat in parte occidentali tabernaculi, & postea in parte Occidentali templi: vt patet de tabernaculo Moysi: Exod.26. de templo Salomonis. 3.Reg.6. & supra 3. & precedenti cap. *Subtus Cherubim.* Scilicet, arca erat posita subtus Cherubim duobus: nō intelligitur istud de duobus Cherubim aureis, qui erant super arcam: quia isti erant productiles de ipsa arca, & semper erant super eam. Alioquin necesse erat tolli propitiatorium de arca, vt declaratum est Exod.25. & 37. sed intelligitur de duobus Cherubim ligneis de lignis oliuarum, quæ fecit Salomon in Sancta Sanctorum. 3.Reg.6. & sup. 3. quomodo autem possent isti habere arcam sub alis, declarabitur infra in quadam questione. *Ita, vt Cherubim expanderent alas super locum in quo erat arca.* Erat arca in medio domus Sancti Sāctorum, & Cherubim extendebant super locum illum alas suas. *Et ipsam arcam tegerent cum vectibus suis.* Scilicet, extendendo alas super arcam extendebant etiam super vectes, & tegebant vectes, & arcam. Erant vectes arcæ, quædam ligna longa posita in duobus lateribus arcę infixa in circulis aureis procedentia ex parte anteriori, & posteriori arcæ, vt posset arca super humeros hominum portari in illis vectibus. Exo.25. & 36. sed de modo tegendi infra dicetur. *Vectium autem quibus portabatur arca, quia paululum longiores erant capita, apparebant ante oraculum.* Scilicet, quia capita vectium erant longiora quā arca aliquantulum apparebant ante Sancta Sanctorū. In ista litera est difficultas nec potest satis explicari: quia nemo nostrum scire potest quanta fuerit longitudo vectium: etiam nescimus quantū appropinquabat arca portæ Sancti Sanctorum in templo: nec qualiter se habebat porta illius atrij, vel domus ad domū exteriorem, vt possemus iudicare qualiter possent videri vectes, & non arca, & qualiter ex pauco spacio ante oraculum, & non procedendo vlterius. Potest autem intelligi vno modo sic, scilicet, ꝙ domus Sancti Sanctorum habebat portam, vt patet 3.Reg.6. & sup. K 3. & præcedenti c. & cùm clauderetur ostium domus illius per aliquas rimulas ante ostium poterat videri extremitas vectium arcæ, & siquis aliquantulum se elongasset ab ostio domus illius, non poterat iam videre vectes. Et sic illi, qui erant apud portam Sancti Sanctorum nō poterant videre iam vectes aliquid de arca: quia erat remota ab ostio: quia tamen erant vectes longiores, & magis accedebant ad ostia poterant videri capita vectium, per rimulas illas non patebat quicquam visui. Alio modo potest intelligi hoc supponendo, ꝙ porta Sancti Sanctorum esset patens, s. ꝙ quando esset clausa porta illa, non posset videri arca, nec aliquid de vectibus, sed quādo esset aperta possent videri capita vectium ab existentibus apud portam, & à procul existentibus non poterat aliquid videri de arca nec de vectibus. Iste modus exponendi videtur esse conuenientior. Primò, quia non est satis verisimile, ꝙ in porta Sancti Sanctorum relinquerentur aliquæ rimulæ per quas possent videri, quæ intus erant: sed omnia fierēt diligentissimè: ita vt nihil patere posset. Secundò patet, quia ista occultatio, vel reuelatio vectium debet attribui Cherubim tegentibus arcam, & vectes: quia aliàs litera non esset ad propositum præcedentis. Nam supra dictum est immediatè, ꝙ Cherubim operiebant arcam, & vectes. Et sequitur: vectium capita, quia parum longiores erant, &c. quasi dicat, Cherubim extēdebāt alas super arcam, & vectes, & tegebant vtrumque: quia tamen vectes arcæ erant paululum longiores quàm arca non poterant plenè operiri alis Cherubim, ideo apparebāt summitates eorum. Et sic erit sensus, ꝙ alæ Cherubim ita artificiosè tegebant arcam, & vectes, ꝙ etiam si esset porta Sancti Sanctorum aperta, & esset quis extra domum ipsam ad ostium eius non poterat videre nisi capita vectium: quia alæ Cherubim non omnino tegebant eos, & tamen si quis modicum se elongasset ab ostio Sancti Sanctorum, non poterat videre capita vectiū: quia alę Cherubim tegebant eos, & tunc est litera ista satis consona præcedenti. Et iste vr̄ verior sensus, licèt præcedens teneatur à multis, & ille est, quem tenuimus. 3.Reg.8. Aliter autem exponit Rabbi Salomon, s. ꝙ arca erat intra Sancta Sanctorum apud portam, & pendebat ad portam Sancti Sanctorum ex parte interiori, quoddam velum, & cum capita vectiū longa essent, impellebāt modicum ipsum velum, contra partem exteriorem domus, & videbantur duo signa rotunda in velo vbi tangebant illud capita vectiū: erantque sicut vbera rotunda, & de hoc exponit Rabbi Sal. quod hr̄. Canti.c.1.2. Fasciculus myrrhę dilectus meus mihi inter vbera mea commorabitur, s. ꝙ arca in qua Deus videbatur esse, qui erat dilectus Sinagogæ commorabatur inter vbera sua, idest inter illa duo ligna rotunda, qui videbantur vbera: quia inter illa erat arca. Sed istud non stat, quia non facit ad propositum dictū illud Canti. Canticorum, cùm nō sit conueniens metaphora, nec valebit quis eam coaptare. Item non est verū, ꝙ penderet velum aliquod, quod impelleretur à capitibus vectium: ita vt viderētur vbera: quia domus Sancti Sanctorum portas habebat, & non velum pendens, quod patet: quia fecit Salomon ostiola in Sancta Sanctorum. 3.Reg.6.c. & præced.c. Ideo tenendus est sensus præcedens. *Si verò quis paululnm fuisset extrinsecus.* Idest si quis modicum elongaretur à porta Sancti Sanctorū. *Eos videre non poterat.* Scilicet, quia tunc alæ Cherubim videbantur tegere totos vectes. *Fuit itaq; arca ibi vsq; in præsentem diem.* Scilicet, mansit arca inter duos Cherubim vsque ad illum diem, in quo loquitur hic Esdras. *Nihilq; erat aliud in arca, nisi duæ tabulę.* Quia dictū est de arca, quomodo in Sancto Sanctorum posita, & circa hoc multa dicta sunt: quia aliquis putaret aliquid magnum esse in arca: ponitur hic quid erat in ea, s. ꝙ nihil aliud erat in ea, nisi duæ tabulæ legis, in quibus scripta erant præcepta decem, quas posuerat Moyses in Chareb, s. posuerat Moyses istas duas tabulas in arca, quando erat in Chareb, siue in monte Horeb: qui aliàs vocatur mons Sinai. *Quando legem dedit dominus filiis Israel egredientibus de Aegypto.* Scilicet, istę tabulę fuerunt positæ in arca, quando data est lex. Nam in monte Sinai data est lex: Exo. 19. & 20. & Deut. 5. & tunc positę sunt tabulæ in arca: qa data lege ascendit Moyses in monte ad Deum, & mansit cum eo quadraginta diebus, & totidem noctibus, & accepit tabulas secūdas: Exo 24.c. Accepit autem tabulas illas, & postea fregit

fregit illas in descensu montis, quia populus peccauerat Exo. 32. Rursus ascendit ad dominum, & stetit cũ eo alijs quadraginta diebus, & totidẽ noctibus, & accepit tabulas secundas, quas tulit secum descendens cornuta facie: Exo. 34. Istas tabulas posuit in arca, quia Deus hoc iussit: Exo. 25. nam qñ fecit Moyses arcam, dixit Deus, ꝙ poneret in ea testimonium, quod daret sibi, scilicet tabulas, quæ in testimonium datæ erant. Et dicitur egredientibus de Aegypto, scilicet, quòd data est ista lex in exitu de Aegypto. Nam vix completi fuerant quinquaginta dies ab exitu de Aegypto, quando data est lex. Exierunt enim Israelitæ de Aegyoto die quintadecima mensis proximi: Exod. 12. quia die quartadecima ad vesperum fecerunt Phase in Aegypto, & die sequẽti recesserũt inde. Exo. 4. c. & Nu. 33. & venerunt in montem Sinai prima die mensis tertij: Exo. 14. & sunt dies quadragintaquatuor. Nam manebant quindecim dies de mense primo. Mensis autem sequens erat dierum vigintinouem: quia cùm Hebræi habeant menses lunares faciunt vnum mensem dierum triginta, & alium vigintinouem: & sic erant dies quadraginta quatuor ab exitu de Aegypto vsque ad diem, quo introierunt, & castrametati sunt in monte Sinai, non computando diem quintumdecimum mensis, quo de Aegypto exierunt Israelitæ: & cum illo sunt quandraginta quinque dies. Transierunt autem tres dies de mẽse tertio vsquequo data est lex, vt colligitur Exo. 19. & ibi declaratum est: & sic erunt quadragintaocto dies vsque ad dationem legis computãdo ipsum, & diem exitus de Aegypto. Vel secundùm alios, vt tenent Hebræi, data fuit lex die sexto mensis tertij, & tũc data fuit lex quinquagesimo die ab exitu de Aegypto excludendo diem exitus de Aegypto, vel diem dationis legis.

Quare Leuitæ non introduxerunt arcam in Sancta Sanctorum: vt dimitterent eam in loco suo, sicut eam per viam portauerant.
Quæstio XXI.

QVAERITVR Circa prædicta, quare Leuitæ non introduxerũt arcam in Sancta Sanctorum, vt dimitterent eam in loco suo, sicut ipsi portauerunt eam per viam, si sacerdotes eam introduxerunt illuc. Nam cum ducta est in templum, dimiserunt eam Leuitæ, & introduxerunt eam sacerdotes. Dicent quidam, quòd hoc fuit propter sanctitatem loci. Nam erat sanctum sanctorum locus sacer, & non licebat illuc cuiquam introire, nisi sacerdotibus. Dicendum, ꝙ verum est, ꝙ sanctum sanctorum erat locus sanctior totius sanctuarij: & tamen nõ prohibbeantur introire illuc Leuitæ propter sanctitatem loci: quia si arca nõ esset in sanctuario poterant introire Leuitæ in sancta sanctorum, sicut erat quandocunque mouebatur sanctuarium de loco suo motis castris. Nam sacerdotes ingredientes in sancta sanctorum velabant arcam operimentis suis, & deponebant velum, quod pendebat ante eam: & tunc introibant Leuitæ ad locum, vbi erat Sancta Sanctorum: & deponebant cortinas, & tabulas eius, & tollebant inde arcam. Potissimè autem erat hoc in præsenti: quia domus Sancti Sanctorum nondum erat sanctificata: quia nunquam introierat in eam arca: & sic erat, sicut quælibet alia pars templi, ita vt non prohiberentur Leuitæ intrare in illam propter hoc. Sed dicendum est, quòd prohibiti fuerunt intrare in illam domum propter arcam. Nam arca dimittenda erat nunc in sancta sanctorum nuda. Quando Leuitæ portabant eam per viam de domo Dauid in templum erat velata operimentis suis: vt Leuitæ non morerentur videntes eam nudam, & tan

A gentes. Vnde iubebat Deus, quòd quando portanda esset arca de loco ad locũ, & alia vasa sanctuarij, quòd sacerdotes intrarent in sanctuarium: & illam operirent: & etiam vasa, & traderent Leuitis portanda: quia aliàs morerentur: si viderent arcam, vel alia vasa nuda: Num. 4. & si nunc introducerent arcam in sancta sanctorum, debebant eam ibi nudam relinquere: & sic viderent eam nudam, quod esset illis mortis occasio: ideo sacerdotes debuerunt introducere arcam, vt eam nudarent, & relinquerent. Sic etiam de omnibus vasis aureis, & argenteis erat, quæ in templo erant. Nam velata erant quando portabantur in via: Num. 4. & nũc cùm relinquenda essent in templo, nudarentur: & sic illa ẽt non deberent videre Leuitæ: ideo B sacerdotes illa introducebant in templum, & ordinabant in locis suis, & sic factum est.

Quando licuit sacerdotibus introire in Sancta Sanctorum, & qui sacerdotes erant isti, qui introierunt ad ponendum ibi arcam.
Quæst. XXII.

QVAERITVR Vlterius, quomodo sacerdotibus licuit introire in Sancta Sanctorum: & qui sacerdotes erant isti, qui introierunt ad ponendum ibi arcam. Nam videtur, quòd non poterant illuc intrare plures sacerdotes, sed vnicus, scilicet summus sacerdos. Sic dicitur ad Hebr. 9. quòd in primam partem C templi introibant quotidie sacerdotes, & tamen in sancta sanctorum introibat solus summus sacerdos. Idem patet Leuit. 16. non ergo intrarent alij cum eo, & non solùm non licebat alijs sacerdotibus introire cum summo sacerdote in sancta sanctorum, sed etiã non licebat eis stare in prima parte templi, quando summus sacerdos ingrederetur in sancta sanctorum: Leuit. 16. scilicet, nullus hominum erit in tabernaculo, quando sacerdos introibit in sancta sanctorum. Dicunt quidam, quòd non introiuit nunc in sancta sanctorum aliquis, nisi summus sacerdos: quia ipsi soli licebat illuc introire. Sed obijcietur: quia dicitur hic, quòd sacerdotes intulerũt arcam in locum suum in sancta sanctorum. Dicetur, quòd accipitur plurale D pro singulari, sicut accipitur in alijs locis, scilicet: Matth. 27. & Mar. 15. dicitur de duobus latronibus, qui crucifixi erant cum Christo, quòd conuitiabantur ei: & tamen manifestum est, quòd vnus tantùm conuitiabatur ei: & alius conuitiantem increpabat, & à Christo misericordiam implorabat: Luc. 23. cap. Sic etiam præcedenti capitulo dicitur, quòd posuit panes super mensas. Manifestum est tamen, quòd vnica erat mensa propositionis, sicut ibi probatum est in quadã quæstione. Dicendum est tamen, quod hoc non stat, quia certum est, quod vnicus sacerdos quantumcũq; esset robustus: non posset introducere arcam ad locum suum: quia arca erat magna, & non poterat portari, nisi à quatuor hominibus ad minus: vnde porta- E batur per vectes duos positos in lateribus. Secundo patet, quia dictum istorum procedit ex falsa extimatione, scilicet, quòd non liceret vnquam sacerdotibus minoribus introire in Sancta Sãctorum. Nam licebat eis sępe, vt patet Numeri 4. Nam quandocunque mouenda essent castra de loco ad locum, introibat summus sacerdos cum minoribus in sancta sanctorũ, & velabant arcam, & sic tradebant eam portandã Leuitis: & quando figebantur castra, figebatur etiam tabernaculum, & introibant sacerdotes in sancta sanctorum, & tollebant velamenta arcæ: & suspendebãt ante eam velum: à fortiori ergo nunc liceret sacerdotibus minoribus illuc intrare, quia in casibus, qui habentur Num. 4. solùm velabatur arca, vel auferre-

bantur

bantur velamenta, & non mouebatur de loco ad locum: & ad illud poterat sufficere solus sacerdos magnus, & tamen nunc introducenda erat arca in sancta sanctorum, ad quod non sufficiebat vnus homo: ideo introirent sacerdotes minores cum sacerdote magno. Sed tunc dicetur, quomodo ergo dicitur ad Hebræo. 9. quòd solus summus sacerdos introibat in sancta sanctorum? Dicendum, quòd illud intelligitur quando arca stabiliter manebat in loco sanctuarij: & non introducebatur, vel educebatur: quia tunc solus summus sacerdos introibat illuc, & non omni tempore, sed solùm semel in anno in die propitiationis. Et illa die non sine sanguine, & thuribulo cum aromatibus: Leuit. 16. & ad Hebr. 9. Quando autem arca educenda erat de Sancto Sanctorum, vel illuc introducenda introibat illuc summus sacerdos, & minores ad velandum, & ducendam eam: & quando introducenda erat introibant illuc isti sacerdotes ad intromittendum eam, & ad tollendum velamenta, vt maneret nuda, quia quando arca manebat in loco suo, nuda esse debebat. Si autem quæratur quare licebat soli summo sacerdoti introire in sancta sanctorum, quando arca manebat immobiliter in loco suo. Et cùm educenda, vel introducenda erat, licebat omnibus sacerdotibus introire. Dicendum, quòd causa est, quòd quando arca immobiliter manebat, apparebat super eam gloria Domini super illam. Et quia Deus non iudicabat dignos omnes sacerdotes videndi illam maiestatem Domini, vel audiendi aliquid de illa, nolebat, quod introiret quis, nisi summus sacerdos. Pro quo sciendum, quòd super arcam erat propitiatorium, siue opertorium arcæ, & in illo erant duo Cherubim aurei extendentes alas suas alter cõtra alterum: ita vt inter alas eorum maneret quoddam spacium occultum, in quo erat quoddam corpus aereum grossum formatum assumptum à quodam angelo ad formandum voces humanas. Et inde formabantur voces, in quibus dabatur responsum ad dubia quæcunque. Patet hoc Numeri septimo, quia quandocunque Moyses volebat consulere oraculum, introibat in sancta sanctorum: & audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, vnde loquebatur ei. Non poterat tamen formari vox sine corpore, ideo necesse erat, quòd esset ibi aliquod corpus aereum, in quo formarentur illæ voces. Deus autem volebat quibusdam ostendere totam istam gloriam suam, & alijs non. Nam quòd quis videret corpus illud, in quo formabantur voces, erat magna dignitas. Quòd autem audiret voces eius, & non videret illud erat dignitas quædam licèt non æqualis. Quòd autem non concederetur audire voces, nec videre corpus erat nulla dignitas. Deus autem voluit concedere summo sacerdoti dignitatem vnam istarum, scilicet, quòd audiret voces, quæ formabantur in illo corpore, licèt non videret illud. Et patet hoc, quia iussit Deus, quòd quando introiret summus sacerdos in Sancta Sanctorum: ferret ante se thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt fumus grossus inde consurgens obfuscaret oculos eius, & impediret ne posset videre quod erat super propitiatorium: Leuiti. 16. Quòd autem ista esset causa, patet: quia eodem capitulo dixit Deus, quòd Aaron summus sacerdos non intraret omni tempore in sanctuarium, quod est contra velum, nisi hoc prius faceret. Et ponuntur ibi ea, quæ facere deberet, & inter illa ponitur istud, scilicet assumpto thuribulo, quod de prunis altaris impleuerit, & ponens manu compositum thymiama incensum vltra velum intrabit sancta sanctorum, vt positis super ignem aromatibus nebula eorum, & vapor operiat oraculum quod est supra te-

F stimonium, & non moriatur: quasi dicat: si illius incensi vapor grossus non operiret oraculum: ita vt non posset illud videre summus sacerdos moreretur. Ergo ex hoc, quod videbat illud quod erat super propitiatorium moriebatur: Deus ergo volebat, quòd non videret istud. Item patet, quia dicitur ibi in principio capituli, quòd non ingrediatur summus sacerdos omni tempore in sanctuarium, quod est vltra velum, & subditur causa, vt non moriatur: quia in nube apparebo super oraculum. Et sic erat ibi corpus intra oraculum formatum de illa nube quod erat organum vocum formatarum. Vel fortè illa nubes erat ad operiendum corpus illud formatum de aere, quia illud corpus haberet lineamenta fortè sicut ho-
G mo, vel sicut aliquod animal: & vt non videretur erat nubes grossa in circuitu eius. Sacerdos ergo magnus introiens in sancta sanctorum in die propitiationis, audiebat voces, quæ formabantur super propitiatorium: & tamen non videbat corpus, in quo formabantur. Quòd autem audiret summus sacerdos aliquid quando illuc introibat, patet: quia iubebat Deus, quòd nullus hominum esset in tabernaculo, quando Pontifex ingrediebatur in Sancta Sanctorũ: Leuit. 16. Hoc autem non erat, nisi vt nullus posset audire voces, quæ dicebantur ad sacerdotem de propitiatorio: poterat autem illas audire, qui esset in sanctuario, scilicet, in prima parte templi: & licebat aliàs sacerdotibus introire in partem illam taberna-
H culi, vel templi introire, vt patet ad Hebræ. 9. ergo nunc solùm excludebantur, nè audirent voces, quæ intus formabantur. Aliquibus autem concedebatur, quòd viderent corpus illud in quo formabantur voces, & audirent voces: & fuit vnicus homo, scilicet, Moyses. Nam ipse introibat in sancta sanctorum quandocũque volebat, summus sacerdos solùm semel in anno. Etiam Moyses introiens in sancta sanctorum non ferebat secum thymiama ardens, vt fumus inde procedens obfuscaret oculos eius: sed nullo facto apparatu, introibat quandocunque volebat, vt colligitur Numeri septimo, scilicet, Cùmque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis: vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se
I de propitiatorio: vnde loquebatur ei. Istam autem excellentiam Moysi super summum sacerdotem, & super omnes alios homines temporis sui ostendit Deus Numeri 12. quando Maria, & Aaron murmurauerunt contra Moysem, quasi arbitrantes se ei æquales, cùm ait. Siquis fuerit inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum: at non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est: ore enim ad os loquor ei: & palam non per ænigmata, & figuras Deum videt. Et sic alij non videbant Deum, sed audiebant: Moyses autem videbat Deum facie ad faciem, scilicet, quia videbat corpus illud in quo formabantur voces respondentis, & ille respondens no-
K nebatur, quasi Deus esset. Sacerdotes autem minores neutram dignitatum istarum habebant, quia nec videbant corpus illud, cùm non introirent in sancta sanctorum, quando erat ibi gloria Domini: nec etiam audiebant voces cùm non introirent cum summo sacerdote, qui audiebat, & non videbat. Et ob hoc etiam iubebatur, ꝙ quando sacerdos magnus introiret in Sancta Sanctorum, nullus hominum esset in tabernaculo, scilicet, nullus de sacerdotibus minoribus. Nam alijs non licebat illuc introire, & istis licebat. Sed nunc excludebantur, & non videbatur esse alia causa, nisi vt non audirent sacerdotes existentes in tabernaculo ea, quæ dicebantur ad sacerdotem magnum de propitiatorio.

Ecce

Ecce ergo quid erat gloria Domini, quæ erat ſuper propitiatorium: & quando iſta erat ſuper illud, non licebat ſacerdotibus minoribus introire illuc: quando verò non erat ſuper arcam licebat introire. Sed quandocunque arca manebat ſtabiliter in aliquo loco, erat gloria Domini ſuper illam: ideo non licebat introire minoribus ſacerdotibus. Cùm autem arca introducenda erat in templum, vel educenda de ſancta ſanctorum, non erat gloria Domini ſuper illam: ideo tunc licebat ſacerdotibus minoribus introire in ſancta ſanctorum. Nam quando introducebatur arca in ſancta ſanctorum, erat velata operimentis ſuis. Et non erat ſuper illam nubes, nec corpus illud, in quo formabantur voces reſpondentis: & cùm tollerentur operimenta, etiam non erat gloria Domini ſuper illam: ſed cum dimitteretur à ſacerdotibus intra Sancta Sanctorum, ſedebat ſuper eam gloria Domini, & cùm educenda erat arca de Sancto Sanctorum receſſerat iam gloria Domini deſuper illam. Et ſic licitè poterant ſacerdotes minores accedere ad eam. Licuit ergo nunc ſacerdotibus minoribus introire cum ſacerdote magno in ſancta ſanctorum ad ponendum ibi arcam, & tollendum velamenta eius: ſed poſtea nunquam ſacerdotes minores introierunt in Sancta Sanctorum: quia nunquam mutata fuit arca de templo Salomonis ad alium locum.

Quomodo fuit poſita arca inter Cherubim, vt velarent eam, & qui erant iſti Cherubim.

Quæſtio XXIII.

QVAERITVR Vlterius circa Cherubim qualiter fuit poſita arca inter Cherubim, vt velarent eam, & qui erant iſti Cherubim. Quidam dicunt, quòd iſti erant duo Cherubim aurei poſiti ſuper propitiatorium arcæ: Exod. 25. & 37. capitulo. Dicendum tamen, quod hoc non ſtat, quia dicitur hic, quod poſuerunt nunc arcam ſubtus Cherubim, ſed manifeſtum eſt, quod non poterat poni ſub illis Cherubim, qui erant aurei in arca: quia illi Cherubim erant ſemper ſuper arcam: imò erant partes propitiatorij, ſiue coopertorij arcæ, quia de eo erant productiles: Exod. 25. & 37. & arca ſemper habebat illos: ideo non poterat nunc poni ſub illis: ſacerdotes tamen dicuntur nunc poſuiſſe arcam ſubtus Cherubim. Item non poterat dici arca nunc poſita ſub illis Cherubim, nec aliquando fuiſſe poſita, quia cum illi Cherubim eſſent partes arcæ, & pars, non ſit ſupra totum, nec infra totum, quia eſt in toto, non erit arca ſub Cherubim. Secundò patet, quia dicitur, quòd Cherubim expandebant alas ſuper locum, in quo poſita erat arca, & tamen non poteſt intelligi de Cherubim aureis, quia illi non expandebant alas ſuper locum, in quo erat arca, cum ipſi eſſent in arca. Tertiò patet: quia dicitur, quòd iſti Cherubim extendentes alas velabant arcam & vectes eius in capita, quæ aliqualiter longa erant: & tamen non poteſt hoc intelligi de Cherubim, qui erant ſuper arcam, quia illi non operiebant vectes arcæ, ſed ſolùm propitiatorium arcæ: nam extendebat vnus alas ſuas contra alterum, ita vt extremitas alæ vnius tangeret extremitatem alæ alterius: Exod. 25. & 37. & ſic non operiebant, niſi arcam, vectes autem permanebant ex parte anteriori, & poſteriori, & non poterant alæ Cherubim dirigi ad tegendum illos, quia tunc oportebat, quod extenderentur vltra propitiatorium. Sed dicendum eſt, quòd iſti Cherubim, ſub quorum alis poſita fuit arca, fuerunt Cherubim li-

A gnei de lignis oliuarum, & erant magni valde, ſcilicet ala cuiuſlibet eorum extendebatur cubitis quinque à meridie in Septentrionem, & erant duo Cherubim, quos fecit Salomon, & poſuit in Sancta Sanctorum. Et longitudo alarum cuiuſlibet erat cubitorum decem computata groſſitie corporis. Ita quòd alæ amborum tenebant cubitos viginti quanta erat latitudo domus Sancti Sanctorum ab Aquilone in Meridiem. De iſtis Cherubim patet ſupra 3. & 3. Reg. 6. Iſti Cherubim, quia erant magni, poterant ſub ſe tenere arcam, & operire eam, atque vectes eius, & ſic fuit.

B *Quomodo iſti duo Cherubim de lignis oliuarum erant operientes totam arcam, & vectes eius cùm non videatur modus ad operiendum.*

Quæſtio XXIIII.

QVAERITVR Vlterius, quomodo iſti duo Cherubim de lignis oliuarum erant operientes totam arcam, & vectes eius, quia non videtur modus, quo operirent eam. Quidam dicunt, quòd iſti duo Cherubim velabant arcam: ita quòd haberent vultus contra ſe verſos, & alas extenſas ex oppoſito: ita vt alæ vnius tangerent alas alterius, & clauderent intra ſe arcam. Sic enim, quòd vnus Cherub haberet vultum contra orientem, & dirigeret vtramC que alam directè contra orientem. Alius autem Cherub eſſet ex parte orientis, & conuerteret vultum contra occidentem: & ſic duæ alæ vnius tangerent duas alas alterius: & in medio clauderent arcam. Sed dicendum, quòd hoc non ſtat. Primò, quia ambo iſti Cherubim habebant vultus verſos contra domum exteriorem, ſcilicet ad Orientem: & tamen ſecundùm hoc vnus Cherub habebat vultum contra Orientem, & alius contra Occidentem: quòd amborum vultus eſſent contra Orientem patet ſupra tertio. Secundò patet, quia alæ iſtorum erant diſpoſitæ ſic, quòd ala vna vnius tangebat vnam alam alterius ſolùm, ſupra tertio. Et tamen hoc modo duæ alæ ſe tangebant mutuo. Tertiò patet, quia
D erant iſti Cherubim, ita poſiti, quòd ala vna vnius tangebat parietem Aquilonarem, & altera ala alterius tangebat parietem Auſtralem, ſupra tertio. Et tamen hoc modo nullius eorum ala tangebat parietem aliquem, ſed duæ alæ vnius tangebant duas alas alterius in medio domus: ideo non ſtat iſta poſitio. Alij dicunt, quòd iſti Cherubim erant ſic diſpoſiti, quòd vnus eſſet ex vna parte habens vultum contra Aquilonem, & extenderet alas ſuas vnam contra Occidentem, & aliam ad Orientem. Alius eſſet ex alia parte arcæ habens vultum contra auſtrum cuius vna ala extenderetur contra Orientem, & alia contra Occidentem. Et inter iſtos eſſet arca, & ſic operirent eam. Sed iſtud non ſtat: primò, quia duo
E Cherubim, quos fecit Salomon, tangebant ſe in ala vna, ſcilicet, quòd ala vna vnius tangebat alam vnam alterius, ſupra tertio. Et tamen Cherubim poſiti iſto modo non tangebant ſe in aliqua parte, ſed quilibet eorum dirigebat vnam alam contra Orientem, & vnam contra occidentem. Secundò patet, quia vultus Cherubim erant ambo contra Orientem, ſcilicet ad domum exteriorem, & tamen vultus iſtorum erant oppoſiti vnus contra Meridiem, & alius contra Aquilonem. Tertiò patet, quia alæ illorum Cherubim tangebant parietes duos domus, ſcilicet ala vnius parietem Aquilonarem, & ala alterius parietem meridianum. Alæ autem Cherubim iſto modo non poterant tangere parietem aliquem, quia à

pariete

pariete in parietem erat distantia cubitorum viginti, F
& tamen longitudo duarum alarum cuiuslibet Che-
rub erat cubitorum decem: ideo nullum parietem
attingerent. Et si aliquem tangerent, ille esset orien
talis, vel Occidentalis: quia contra illos dirigebant
alas suas: ideo non poterant esse sic dispositi. Alij
dicunt, quòd isti Cherubim erant sic dispositi, quòd
vnus erat ex parte Orientis conuerso vultu contra oc-
cidentem dirigens alas suas in latum, scilicet, vnam
contra Aquilonem, & alteram contra Austrum.
Et alius esset ex parte Occidentis dirigens faciem con
tra Orientem, alas autem extendens in latum, scili-
cet, vnam contra Meridiem, & aliam contra Aqui-
lonem: & sic vnus velaret arcam ex parte Orientis,
& alius ex parte Occidentis. Sed dicendum, quòd G
hoc non stat. Primò, quia hoc modo ala vnius non
tangeret alam aliquam alterius, cùm non dirigeret
vnus alam aliquam contra alteram: & tamen vnus
Cherubim istorum tangebat alam alterius, supra 3. &
& 3. Reg. 6. Secundò non stat: quia illi Cherubim ha-
bebant vultus conuersos contra domum exteriorem:
supra tertio: & tamen sic vnus eorum haberet vul-
tum conuersum ad orientem, siue ad exteriorem do-
mum: & alius vultum conuersum haberet ad Occi-
dentem. Tertiò non stat, quia ala vnius istorum Che-
rubim tangebat parietem Aquilonarem, & ala alte-
rius parietem Australem: & tamen isti nullum parie-
tem tangere poterant, quia erant positi in medio do-
mus: & latitudo eius erat cubitorum viginti: & tamē H
alarum magnitudo cuiuslibet Cherubim erat cubi-
torum decem tantum. Quartò patet, quia isto mo-
do non satis videbatur quomodo esset arca sub alis
Cherubim: ita vt operirent eam, & vectes. Nam sic
viderentur eam tenere inter se, tamen non operirent
eam: quia alæ eorum non se tangerent. Quintò pa-
tet, quia litera innuit, sicut supra declaratum est, quòd
Cherubim alis suis velabant arcam & vectes præter
capita vectium, quæ non poterant velare propter eo-
rum longitudinem aliquantam. Et tamen cum vnus
Cherub esset ex parte orientali ante arcam, & alius ex
parte occidentali post arcam potius velarent capita ve
ctium, & non medium arcæ: cùm magis appropin-
quarent Cherubim capitibus vectium, quàm arcæ. I
Alij dicunt, quòd hoc erat sic, scilicet, quòd duo Che-
rubim erant super pedes suos habentes vultus contra
Orientem, siue exteriorem domum extendentes alas
contra se inuicem, scilicet, quòd ala vnius dextra tan-
geret parietem meridianum domus in angulo: &
ala sinistra alterius tangeret parietem Aquilonarem
in angulo, & duæ alæ eorum se contingerent in me-
dio domus, scilicet ala dextrà vnius tangeret alam si-
nistram alterius, & dorsa eorum essent coniuncta pa-
rieti occidentali domus, ita vt paries teneret eos, nè ca
derent. Dicendum, quòd non stat, quia non est mo-
dus quomodo sic possent isti duo Cherubim operire
arcam: nam sic transirent alæ eorum super partem
postremam vectium apud parietem occidentalem: K
tamen arcam ipsam non tangerent, & à fortiori, nec
vectes ex parte orientali: cùm arca esset extenta ab
oriente in occidentem, & quædam pars vectium per-
tingebat prope portam Sancti Sanctorum, quæ erat
ad Orientem, ideo dicitur in litera, quòd siquis esset
extra sancta sanctorum modicum distans poterat vi-
dere capita vectium. Si autem modicū vltra se elon-
gasset, iam illos videre non poterat. Alij dicunt,
quòd Cherubim isti erant in sancta sanctorum in me-
dio domus: & sic velabant arcam. Modus erat,
quod Cherubim starent super terram ambo respiciē-
tes contra Orientem ad exteriorem partem domus:
& non essent iuxta parietem Occidentalem, nec iuxta
Orientalem, sed æqualiter distarent ab illis, nec diri-
gerent alas contra illos, scilicet, quod à pariete orien-
tali sancti sanctorum vsque ad occidentalem erat lon-
gitudo cubitorum viginti, vt patet 3. Reg. 6. & supra 3.
& quilibet istorum Cherubim distaret decem cubi-
tis ab Oriente, & totidem ab Occidente: & tamen ac-
cederet vnus magis ad parietem Aquilonarem, quā
ad Australem, & alius è conuerso, scilicet, quòd lo-
cus vnius distaret quinque cubitis à pariete Aquilo-
nari, & quindecim à pariete australi, & iste tangeret
parietem Aquilonarem ala sinistra: eo quòd longi-
tudo alæ cuiuslibet erat cubitorum quinque, supra 3.
Locus autem alterius Cherubim distaret quinque
cubitis à pariete australi: & quindecim ab Aquilona-
ri, & tangeret parietem Australem ala dextra: tunc
necesse erat, quòd duæ alæ istorum se contingerent in
medio domus, scilicet, inter Austrum, & Aquilo-
nem, quia latitudo domus erat cubitorum viginti, &
tanta erat longitudo alarum, & contactus iste alarum
esset super arcam: quia arca erat in medio domus in-
ter Aquilonem & Austrum, directa parte anteriori
eius contra Orientem, & posteriori contra Occiden-
tem: & tunc benè datur, quòd arca esset sub alis Che-
rubim, eo quòd contactus alarum erat super eam, &
tamen non operirent eam. Litera tamen dicit, quòd
operiebant Cherubim arcam, & vectes eius expandē-
tes alas suas, nisi quòd capita vectium, eo quòd mo-
dicum longiora erant, non poterant benè velari. Ideo
necesse est, quòd aliter detur modus tegendi, licèt ali-
qui istum teneant, qui proximior est veritati omnibus
præcedentibus, & quem tenuimus tertio Reg. 6. & 8.
& tamen non sufficit cùm debeat tegi tota arca. Sic
etiam ponit Iosephus 8. Antiquit. scilicet, sacerdotes
arcam collocauerunt inter duos Cherubim, qui eam
suis alis complexi. Sic enim erant ab artifice facti,
vt arcam velut quoddam tabernaculum, aut camera-
tionem protegerent. Dicendum ergo, quòd modus Determinatio.
iste præcedens verus est, & tamen ei addendum est ali-
quid. Nam necesse est, quòd isti duo Cherubim ex-
tenderent alas suas à Meridie in Aquilonem, & ala
vnius tangeret alam alterius, & haberent vultus con-
uersos ad orientem contra exteriorem domum, nec
poterat totum hoc esse, nisi ponendo, vt supra posi-
tum est. Sed dicendum est, quòd quilibet istorum
Cherubim habebat alas multas ex omni parte. Nam
sic habent omnes Cherubim: sic enim Ezechiel vi-
dit animalia quatuor, Ezechiel. primo, & illa erāt Che-
rubim: Ezechielis decimo. Et quodlibet eorum
habebat alas sex: Ezechiel. primo, & decimo, & vela-
bant anteriora, & posteriora, & volabant duobus si
opus esset. Ita isti duo Cherubim habuerunt multas
alas, & duæ, quæ erant ad latera extendebantur in la-
tum, ita vt extremitas vnius tangeret alam alterius:
& alia ala tangeret parietem Australem, vel Aquilo-
narem. Aliæ autem quatuor extendebantur ante, &
retro, & flectebantur: ita vt efficerent quandam oc-
cultationem, siue camerationem inter se, sub qua
arca esset quasi sub quodam tabernaculo, siue arcu
recondita: vt dixit Iosephus: & iterum in eodem 8.
Antiquitatum, ait: duæ alæ vnius Cherubim quinis
erant cubitis extensę: quapropter procul à semetipsis
aberant, ita vt ala vna tangeret parietem Australem,
alia verò posita ad Aquilonem: aliæ verò semetipsis
contingentes arcam, quæ in medio posita erat, ope-
riebant. Hos verò Cherubim quales fuerint, nullus
dicere, aut conijcere potest. Isto modo facile erat in-
telligi quomodo Cherubim duodecim alis velarent
arcam, & vectes eius operirent. Sic etiam extende-
rent alas duas contra parietes duos domus, scilicet,
contra Aquilonem, & contra Austrum: & tangerent
illos

illos extendendo alas viginti cubitis iuxta latitudinem domus Sancti Sanctorum. Et sic intelligitur quod dicitur in litera, scilicet, quòd capita vectium apparebant, quia erant vectes aliquantulum longiores, scilicet alæ duodecim duorum Cherubim extendebantur, complicabantur, & curuabantur super arcam, & vectes, & operiebant illos: quia tamen vectes erant longiores, quàm ista curuatura alarum Cherubim, apparebant capita vectium existentibus apud portam Sancti Sanctorum: & cùm aliqualiter elongaretur quis à porta, non apparebant capita vectium: quia eadem curuatura alarum Cherubim obumbrabat capita illa tunc, quia sic disposita erat.

Ad quid fuerunt isti Cherubim de lignis oliuarum in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moysi.
Quæstio XXV.

QVAERITVR Vlterius, ad quid fuerunt isti Cherubim facti de lignis oliuarum in templo Salomonis, & cur non fuerunt in tabernaculo Moysi alij. Ad primum dicet aliquis, quòd istud erat ad repræsentandum imaginem gloriæ. Nam in cœlis Deus habet astantes sibi multos angelicos spiritus iuxta illud Danielis septimo, scilicet millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant illi. Istorum autem spirituum superiores sunt Seraphim, & Cherubim, ideo ad repræsentandam imaginem illius gloriæ, debebat arca Domini, in qua Deus specialiter esse putabatur, circundari à Cherubim. Sed dicetur, quòd ad hoc satis erat, quòd haberet arca duos Cherubim aureos productiles super se, qui fuerunt à principio, quando arca facta est per Moysen, & tamen nunc facti fuerunt Cherubim duo de lignis oliuarum, ideo ad alium finem erant. Dicendum, quod isti Cherubim facti fuerunt propter duo. Primum fuit ad repræsentandam similitudinem gloriæ, in qua Deo vndique assistunt angelici spiritus tam Cherubim, quàm Seraphim, & ad hoc satis proficiebant isti Cherubim cùm velarent arcam. Secundum erat ad tegendum totam arcam, & propitiatorium ex omni parte: nè aliquid posset videri de arca tanquam nihil ibi esset: & istud erat conueniens ad apparitionem Dei in gloria sua: nam quando apparuit gloria Domini Isaiæ in templo, apparuit Dominus sedens in solio excelso, & in circuitu eius Seraphim, vt patet Isaiæ sexto. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum, & Seraphim erant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant. Ita erat hic de istis Cherubim, quòd quilibet habebat alas sex, & duæ alæ cuiuslibet erant extentæ quasi ad volandū, & istæ erant, quæ pertingebant ab vtrumque parietem, scilicet Aquilonarem, & Meridianum. Aliæ quatuor alæ cuiuslibet eorum velabant superiora, & interiora arcæ, & sic erat arca occultata quasi sub tabernaculo, vel fornice: & istud non poterant facere Cherubim duo, qui erant super arcam: quia solùm tegebant superiora eius. Cùm ergo dicitur ad quid erant isti Cherubim duo de oliuis, cùm iam essent alij facti. Dicendum, quòd ad aliud proficiebant illi, & ad aliud isti. Nam illi, qui erant super arcam, erant ad ostendendum quandam imaginem gloriæ, licèt imperfectam, & ad tegendum propitiatorium: nam erant productiles de extremitatibus propitiatorij, & erant vultus eorum oppositi, extendebantque alas suas ex opposito super propitiatorium, scilicet, quod summitates alarum vnius tangerent summitates alarum alterius, & clauderent inter se quoddam spacium quadrangulum super propitiatorium.

A In illo autem concauo spacio erat corpus formatum de aere denso, in quo formabantur voces, quæ audiebantur: & illud corpus velabatur ab illis duobus Cherubim. Non tamen poterant illi Cherubim velare arcam, sed solùm extendebant alas super propitiatorium. Fuerunt ergo necessarij alij Cherubim, vt velarent totam arcam: quia similitudo perfectæ gloriæ erat, quòd tota arca velaretur. Sic enim fuit in visione Isaiæ. Nam Seraphim, qui apparuerant super solium velabant solium Dei: & ipsum Deum totum: cùm dicatur, quòd duabus alis velabant faciem eius, & duabus velabant pedes, & duabus volabant. Et quia arca repræsentabat Deum in gloria existentem, debuit tota velari: & ad hoc præter

B Cherubim aureos erant necessarij alij Cherubim, qui velarent totam arcam: & isti fuerunt duo Cherubim lignei, qui alis suis totam arcam quasi tabernaculum quoddam tegebant. Alia etiam causa fuit ad perfectè occultandum corpus, quod latebat in propitiatorio, in quo formabantur voces. Nam licèt positi essent duo Cherubim aurei super arcam, & clauderent inter se quoddam spacium occultum: tamen non perfectè occultabant, quia adhuc aliquid poterat apparere aliquo casu. Ideo ponebantur duo remedia ad hoc. Primum erat, quòd quando sacerdos summus introiret in sancta sanctorum ferret coram se thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt vapor grossus inde consurgens offuscaret oculos

C eius, nè videret aliquid de eo, quod erat in propitiatorio: Leuitici decimosexto. Secundum remedium erat, quòd Deus poneret nubem quandam grossam super propitiatorium, in qua inuolueretur corpus illud, in quo formabantur voces, & non videretur, qualiter erat corpus organizatum, vel lineatum: vt patet eodem capitulo, scilicet, non intret Aaron omni tempore in sanctuarium, quod est vltra velum, nè moriatur: quia in nube apparebo super oraculum. Ad hoc ergo, qòod non esset opus his remedijs, debuit perfectè occultari arca ponendo alios duos Cherubim ligneos, qui totam operirent cum propitiatorio, & cum alis aureis Cherubim. Alia ratio fuit ad perfectam expressionem gloriæ diuinæ.

D Nam quando Ezechiel vidit gloriam Domini, vidit quatuor animalia in circuitu throni: & quodlibet illorum habebat alas sex: Ezechiel. primo. Ad perfectam ergo imitationem debuerunt hic esse quatuor Cherubim: nam illa quatuor animalia erant Cherubim: Ezechiel. decimo. Sic etiam Beato Ioanni ostensa est semel gloria Domini, & in circuitu throni Dei vidit quatuor animalia, & vigintiquatuor seniores. Et illa quatuor animalia erant Cherubim, quia erant talia qualia illa, quæ vidit Ezechielem, vt patet Apoc. 4. Ideo hic debuerunt in circuitu arcæ esse quatuor Cherubim, scilicet, duo, qui erant super arcam, & duo ad latera, & velabant arcam.

E

Quare Cherubim lignei non fuerunt in Tabernaculo Moysi.
Quæstio XXVI.

QVAERITVR Vlterius, quare isti duo Cherubim lignei, qui fuerunt in templo Salomonis, non fuerunt in tabernaculo Moysi, cum pertinerent ad ostendendam gloriam Domini. Respondendum, quòd multa fuerunt in templo Salomonis, quorum similia non fuerunt in tabernaculo Moysi, sicut patet de mari æneo, de luteribus, de columnis duabus, de vasorum multitudine: & eadem causa, quæ fuit de alijs, fuit de istis duobus Cherubim ligneis: & est duplex causa: prima fuit

propter

propter difficultatem portationis: nam omnia, quæ in tabernaculo Moysi erant, portabantur de loco ad locum moto tabernaculo: & si essent multa, vel magnæ quantitatis portari non possent: vel cum magna difficultate portarentur, potissimè quia vasa, & supellectilia sanctuarij non portabantur in plaustro, nec super animalia: sed humeris hominum portabantur: Numeri septimo, quia omnia illa portabantur à Chaatitis: Numeri septimo, quibus non dabantur plaustra ad portandum onera sua, sicut alijs Leuitis: Numeri septimo. Et ob hoc non fuerunt luteres in tabernaculo quamquam fuerunt in templo, quia erant magnæ quantitatis, & portari non poterant. Etiam non erat ibi mare æneum: quia illud erat valde magnæ quantitatis cùm caperet duo millia batos, tertio Regum septimo. Et nullo modo portari posset cum bobus suis. Etiam columnæ duę, de quibus præcedenti capitulo, & tertio Regum septimo portari non possent in plaustris, nec in aliquo artificio de loco ad locum magna distantia propter difficultatem nimiam: de Cherubim istis ita dicendum est, quòd quilibet illorum habebat alas sex: & extendebantur duæ illarum decem cubitis: & sic totus ipse Cherub magnæ quantitatis esset: ita, vt humeris hominum portari non posset: & tamen ab hominibus portandi erant Cherubim, cùm essent partes tabernaculi, scilicet tabulata, vel operimenta: sed supellectilia, quæ à Chaathitis portabantur super humeros. Secunda causa fuit, quia tabernaculum Moysi non fuit domus, in qua Deus deberet habitare, vel coli in æternum, sed factum est ad tempus, scilicet quamdiu Israelitæ essent in motu. Cessante autem motu, cessaret tabernaculum illud: vt efficeretur aliqua habitatio, in qua honorabiliter maneret arca Dei: & vasa ministrationis eius. Et ob hoc non oportuit, quòd laboraretur ad hoc, quòd omnia, quæ pertinebant ad perfectionem cultus diuini, & eius pulchritudinem essent in tabernaculo Moysi: quia tunc poneretur tabernaculum illud tanquam id, in quo debebat cultus Dei vltimatè manere tanquam in sua maiori perfectione. Et sic solùm posita fuerunt in tabernaculo ea, quæ erant ad necessitatem ministrationis. Quæ verò ad solam pulchritudinem pertinebant: sicut duæ columnæ æneæ: non posita fuerunt ibi, vel illa, quæ pertinebant ad maiorem perfectionem ministrationis, sicut mare æneum, & luteres: & duo Cherubim lignei: & multiplicitas candelabrorum: ita, vt essent decem, & multiplicitas mensarum decem, præcedenti capitulo. Cùm tamen in tabernaculo fuisset vnicum candelabrum, & vnica mensa. Exo. 25. & 26. Sic enim fuit de istis Cherubim; quia pertinebant ad perfectam repræsentationem gloriæ Diuinæ, vel ad perfectè occultandum corpus latens de aere inter alas Cherubim aureorum. Ideo non fuerunt in tabernaculo Moysi, sed facti sunt in templo Salomonis.

An fuerit ibi arca vsque nunc.
Quæst. XXVII.

QVAERITVR Vlterius, quomodo dicitur hic, quòd fuit ibi arca vsque in præsentem diem. Nam non videtur, quòd fuerit ibi arca: quia tempore, quo scriptus est liber iste, scilicet, quòd tunc adhuc manebat arca in templo Salomonis. Sed dicetur, quòd hoc non stat, quia iste liber scriptus est per Esdram, sicut tenent Hebræi, & Nicolaus, & ferè omnes. Fuit tamen Esdras reparator

F legis post reditum de Babylone: nam ipse rediit in
Ierusalem de Babylone cum Iudæis iam liberatis: vt
patet ex primo libro suo toto. Et tamen tunc non
manebat arca in templo: quia nullum templum
erat, cùm iam destructum esset, & arca inde tran-
slata: ideo non poterat hoc scribere Esdras: sed scrip-
sit aliquis de prophetis, qui fuit ante captiuitatem Ba-
bylonicam, & templi desolationem: & ille potuit
dicere, quòd arca manebat in templo vsque ad diem
ipsum. Dicendum, quòd hoc non stat, quia neces-
se est, quòd Esdras scripserit istum librum, vel sal-
tem aliquis, qui fuerit post captiuitatem Babyloni-
cam, & reditum de Babylone. Nam infra vltimo
capitulo, dicitur: quomodo translati fuerunt Iudæi
G in Babylonem, & manserunt ibi septuaginta annis
quousque terra celebraret sabbata sua: & tunc Deus
suscitauit spiritum regis Cyri, & iussit prædicari in to-
to regno suo, quòd quicunque de Israelitis vellet re-
dire in Ierusalem ad construendum templum, & ma-
nendum ibi, quòd ascenderet. Fuit ergo scriptus li-
ber iste post reditum de Babylone per Esdram. Item
patet hoc, quia finis libri istius, & principium libri
primi Esdræ continent eadem verba, vt patet in-
tuenti: & sic videtur, quòd idem fuerit vtriusque
scriptor; de quo magis declaratum est in quadam
quæstione in prologo libri huius. Non potuit ergo
manere arca in templo vsque ad diem, in quo liber
iste scriptus est, cùm per Esdram scriptus fuerit.
H Aliquis dicet, quòd verum est, quòd per Esdram
fuit liber iste scriptus: & tamen manebat illo tem-
pore arca in templo, scilicet, quia post reditum de
Babylone fuit constructum rursus templum, & po-
sita fuit arca in Sancto Sanctorum: & sic tempore
Esdræ quando scribebatur iste liber, manebat ibi ar-
ca. Dicendum, quòd hoc non stat, quia arca non
fuit in secundo templo facto post reditum de Baby-
lone. Nam ante captiuitatem Babylonicam aliquan-
to tempore præsciens Ieremias spiritu Dei templum
desolandum, & calamitatem affuturam genti. Ac-
cepit arcam de templo, & tabernaculum Moysi, &
cortinas: & tulit in sepulchrum Moysi in monte
Phasga, & intra caueam eius sepeliuit. Quidam au-
I tem secuti sunt eum, vt notarent locum: & Deus
excæcauit eos, vt non viderent. secundo Machabęo-
rum secundo, & postea non manifestata est illa arca,
nec dicitur manifestanda vsquequo Deus congreget
omnes Israelitas, eodem capitulo. Ideo non fuit in
secundo templo. Etiam patet hoc, quia postea in
toto tempore, quo fuit post captiuitatem Babyloni-
cam vsque ad Christi natiuitatem, & destructionem
vrbis per Romanos non fit mentio aliqua de arca, si-
cut fiebat præcedenti tempore ante Babylonicam
captiuitatem. Item patet, quia dato, quòd post Ba-
bylonis captiuitatem arca esset in templo secundo fa-
cto tempore, quo Esdras scribebat librum istum:
tamen non conueniret literæ huic, quæ necessariò
K debet intelligi de templo Salomonis. Nam dicitur
hic, quomodo in templo Salomonis fuerunt duo
Cherubim de lignis oliuarum, & quòd sub illis arca
posita est, & sequitur, fuitque ibi vsque in præsentem
diem. Ergo necessariò intelligitur de illo templo
Salomonis, & sub illis duobus Cherubim extitisse
arcam vsque ad diem, de quo hic dicitur. Et tamen
manifestum est, quòd non potuit stare in illo tem-
plo, nec sub illis duobus Cherubim vsque ad tem-
pus, quo Esdras scripsit librum istum, cùm templum
desolatum fuerit, & non manserit ibi nec lapis su-
per lapidem; & dato quòd postea poneretur arca in
templo secundo reædificato, non erat verum, quòd
mansit, vel fuit ibi vsque ad diem, quo scriptus est
liber;

liber: ſed ſolùm diceretur: & eſt ibi in præſenti die: ideo non poteſt hoc ſtare. Sed dicendum eſt, quòd verum eſt, quòd Eſdras ſcripſit hunc librum poſt reditum de captiuitate Babylonis: quia non poſſumus hoc euitare, & cùm dicitur, quòd manſit ibi arca vſque in præſentem diem, dicendum quòd non loquitur de tempore ſuo, quo ſcriptus eſt iſte liber, ſed de tempore, quo ſcripta eſt alia hiſtoria, quàm ipſe ſequitur in ſcribendo librum iſtum. Pro quo conſiderandum, quòd licèt liber Regum, & iſte liber Paralipomenon, ſint ſcripti à Prophetis, non procedunt vt Prophetales velut ſcripti à Prophetis: qui à nullo auctoritatem dictorum accipiunt, niſi à Deo inſpirante eis, ſed vt libri ſcripti à ſapientibus. Nam ſapientes dicta ſua ratione inuincibili, vel maiorum auctoritate fulciunt: ita in libris iſtis, qui ſunt hiſtoria ſcriptores librorum vtuntur teſtimonijs aliorum: vnde in libris Regum ſæpe allegantur verba dierum regum Iſrael, ideſt quidam liber de hoc factus, & liber verborum dierum regũ Iuda: vt patet tertio Regum decimoquarto, & decimoquinto, & in multis alijs locis, ita etiam in iſto libro ſæpe allegantur auctoritates aliorum, ſicut infra nono allegatur liber Nathan Prophetæ: & liber Abdo videntis: & liber Ahiæ Silonitis, & infra decimoſecundo allegatur auctoritas libri Semeiæ Prophetæ, & Abdo videntis: & ſic eſt in multis alijs locis huius libri. Pro quo ſciẽdum, quòd Eſdras ſcripſit librum iſtum poſt captiuitatem Babylonicam, vt ſupra probatum eſt. Collegit tamẽ in eo omnia geſta populi Iſraelitici, quàm principio: & potiſſimè tempore regũ Iuda, & Iſrael. Et quia temporibus illis fuerunt multæ hiſtoriæ ſcriptæ de geſtis illorum temporum per viros probatiſſimos, tenet Eſdras hunc modum, quòd allegat dicta illorum, & remittit ad libros ipſorum: & facit hoc in qualibet hiſtoria, ſcilicet, cùm enarret hiſtoriam regis Dauid: in tota illa nihil allegabit: ſed in fine illius remittet ad libros, de quibus tranſtulit hiſtoriam. Nam in toto præcedenti libro ferè deſcripta eſt hiſtoria Dauid, & temporis ſui: in fine libri, ſcilicet capitulo vltimo, remittitur ad librum Samuelis Prophetæ, & ad librum Nathan Prophetæ, & ad librum Gad videntis: deinde in principio libri huius ſecundi incipit hiſtoria de Salomone: & durat vſque ad finem noni capituli, & ibi remittitur ad libros, de quibus hiſtoria ſumpta eſt, ſcilicet ad librum Nathã Prophetæ, & ad librum Abdo, & ad librum Ahiæ Silonitis, deinde narratur hiſtoria Roboan filij Salomonis vſque ad decimum ſecũdum cap. & ibi remittitur ad librum Semeiæ Prophetæ, & Abdo videntis. Etiam in hiſtoria Abiæ regis remittitur ad librũ Abdo infra decimotertio. Et in hiſtoria Ioſaphat remittitur ad libros Iheu filij Anani, qui digeſſit in libris regum Iſrael infra decimoſecundo capitulo. Et ſic de alijs regibus vſque ad finem libri. In fine autem vltimi libri, vbi agitur de deſtructione Ieruſalẽ, & de captiuitate Babylonis, & reditu, quæ fuerunt vltima, cùm nullæ hiſtoriæ de his eſſent, non allegat libros aliquorum, ſed auctoritate ſua locutus eſt, & tamen iſtud eſt contra conſuetudinem Eſdræ in libro iſto. Nam quandocunque finitur hiſtoria alicuius regis remittit ad libros aliquos, in quibus erat illa hiſtoria: & tamen in capitulo vltimo, cùm compleatur totaliter hiſtoria licèt ibi multa dicantur non remittit ad librum alicuius, ſed ipſe Eſdras auctoritate ſua loquitur, ſcilicet, quia nullius hiſtoriam reperit. In hiſtorijs autem, quas tranſcripſit ex libris aliorum, vſus eſt verbis illorum quaſi tempore illorum ſcriptus eſſet liber iſte: & quia tota iſta hiſtoria Salomonis, & ædificationis atque apparatus templi

A erat ſcripta in libris Nathan Prophetæ, & Abdo videntis, & Ahiæ Silonitis: vt patet infra nono, & quilibet illorum cùm ſcriberet de apparatu templi, & de poſitione arcæ ſub alis Cherubim dixit, fuitque ibi arca vſque ad præſentem diem, & verum fuit, quia tempore, quo illi ſcribebant hiſtorias ſuas poſt mortem Salomonis manebat adhuc arca in loco illo ſub alis Cherubim, ideo Eſdras ſcribens hiſtoriam iſtam vſus eſt verbis illorum, & dixit: fuitque ibi arca vſque in præſentem diem. Poterat autem alio modo ſolui hoc, dicendo quòd liber iſte non fuit ſcriptus per Eſdram: ſed per aliquem, qui fuit ante captiuitatem Babylonicam: & tamen tunc dicendum eſſet, quòd magnam partem libri huius ſcripſit Eſdras ponens B ſaltem ea, quæ acciderunt in deſtructione Ieruſalem, & prædicationem regis Cyri, ſcilicet, quòd poſt ſeptuaginta annos captiuitatis prædicauit, quòd qui vellet aſcendere in Ieruſalem aſcenderet, vt habetur infra vltimo capitulo. Sed iſtud non eſt tam conuenienter dictum, ſicut primum, potiſſimè cùm communiter teneatur, quòd Eſdras librum iſtum ſcripſerit. Aliter autem poſſet dici ſecundùm Rabbi Dauid Kimhi, ſcilicet, quòd manſit arca ſemper in loco ſuo, & quòd Eſdras ſcripſerit totum hoc, & quòd verum ſit, quòd vſque ad tempus ſuum manſerit arca in loco, in quo poſita erat: dicit enim, quòd in Sancta Sanctorum erat quædam ſpecus ſubterranea, in qua poſita fuit arca: & nullus homo ſciebat deſcendere C in eam, & ſic quando Chaldęi deſtruxerunt templum incendio, & ferro neſcientes deſcendere in ſpecum illam, reliquerunt ibi arcam, & ſic manſit ibi vſque ad tempus Eſdræ. Iſtud autem aſſerit ipſe occaſione huius dicti, ſcilicet. Fuitque ibi vſque in præſentem diem, quia non videt alium modum, per quem poſſit ſaluare literam iſtam niſi ſic. Et tamen hoc non ſtat, quia arca non fuit poſita ſub terra, ſed ſuper terram in pauimento Sancti Sanctorum, & Cherubim lignei operiebant eam, vt colligitur hic in litera, & tertio Regum octauo. Item, quia ſi in ſpecu poneretur, non fuiſſent neceſſarij Cherubim ad tegendum eam alis ſuis: & tamen poſiti fuerunt ad hoc, & tegebant eam ſub alis in modum tabernaculi, vel ca- D merationis, vt colligitur in litera: & ponit illud Ioſephus octauo Antiquitatum. Item patet efficatius, quia dicitur hic in litera: & tertio Regum octauo, quòd alę Cherubim velabant arcam, & vectes eius præter modicum: quia vectes paulo longiores erant, & capita vectium apparebant foris exiſtentibus apud oſtium Sancti Sanctorum. Ergo non erat arca in ſpecu occulta, quia tunc non videretur de ea quidquam: vel ſi aliquid videri poſſet viderent eam Chaldæi quando deſtruxerunt illam, & caperent ipſam, quia erat operta laminis aureis: & quia opertorium eius, & duo Cherubim productiles erant de auro puriſſimo. Item dato, quòd eſſet in ſpecu occulta, & non viderent eam Chaldæi: tamen exureretur quan- E do totum templũ fuit combuſtũ, potiſſimè quia magna pars eius erat de auro, & liquefieret ad calorem ignis. Item dato, quòd aliqua occaſione poſſet euadere arca in loco illo, non videtur quomodo poſſet manere ibi per ſeptuaginta annos captiuitatis Babylonicæ quouſque rurſus templum ædificatum eſt, & tunc fundamenta etiam templi mota ſunt: quia non fuit factum opus ſuper propria fundamenta, ſed noua facta ſunt à cementarijs, vt patet primo Eſdræ 3. c. & ſic non maneret arca in loco ſuo: ideo nullo modo poteſt ſtare poſitio iſta Rabbi Dauid Kimhi: ſed tenendum eſt quod ſupra determinauimus.

An in arca aliquid esset praeter tabulas. Quaestio XXVIII.

QVAERITVR Vlterius, quomodo dicitur hic, quòd in arca nihil erat, nisi duæ tabulæ lapideę, quas posuerat ibi Moyses in Horeb. Nam videtur, quòd alia etiam erant, scilicet, vrna aurea, & manna in vrna, & virga Aaron, quæ fronduerat. Ad Hebræos nono. Et de ijs aliqualiter tangitur in libris veteris testamenti. Nam de vrna aurea continente manna dicitur Exodi decimosexto, quòd Deus dixit Moysi. Sume vas vnum: & mitte ibi manna quantum potest capere Gomor, & repone coram Domino ad reseruandum in generationes vestras: posuitque illud Aaron in tabernaculo ad reseruandum: & licèt ibi non totaliter declaretur, Apostolus dixit, quòd positum fuerat in arca. De virga Aaron, quæ fronduit, patet Numeri decimoseptimo, cùm dixit Deus ad Moysen: Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonij, vt seruetur ibi in signum filiorum Israel rebellium; fecitque Moyses, sicut præceperat Dominus. Et non dicitur in quo loco erat coram Domino. Apostolus autem declarauit, quòd erat in arca. Erat etiam ibi liber Deuteronomij: nam iusserat Moyses, quòd ponerent Leuitæ Deuteronomium in latere arcæ: & ibi fuit positus, Deuteron. trigesimoprimo. Dicendum est, quòd omnia hęc posita fuerunt in arca, sicut testatur Apostolus, & tamen litera dicit, quòd non erant, nisi tabulæ legis, scilicet, quia tabulæ positæ fuerant in principali sinu arcæ. Cœtera autem erant in latera arcæ. Sicut dicitur de Deuteronom. quòd erat in latere arcæ: Deuteronomij trigesimoprimo. Ideo solæ tabulæ dicentur esse in arca: quia ipsę erant solæ in sinu, quæ vocabatur arca. Locus autem, in quo cœtera erant non vocabatur in scriptura arca, sed latus arcę. Apostolus tamen voluit nominare arcam, quia erant interius in aliqua parte eius. Aliqui volunt dicere, quòd erant solæ tabulæ intra arcam: & tamen dicuntur omnia hæc esse in arca, quia erant coniuncta arcæ, scilicet, in latere eius, sicut dixit Moyses de Deuteronom. quòd poneretur in latere arcæ. Apostolus autem accepit large esse in arca, idest, intra Sancta Sanctorum coniuncta arcæ. Scriptura autem hic, & tertio Regum octauo, accepit esse in arca propriè pro esse intra eam, & sic dixit, quòd solæ tabulæ erant in arca. De hoc tamen quid verum sit, magis declarabitur ad Hebræos nono.

Egressis autem sacerdotibus de sanctuario: (omnes enim sacerdotes, qui ibi poterant inueniri, sanctificati sunt, nec adhuc in illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat) tam Leuitę, quàm cantores, idest, & qui sub Asaph erant, & qui sub Hemam, & qui sub Idithum, filij & fratres eorum vestiti bissinis, cimbalis, & psalterijs, & citharis concrepabant, stantes ad orientalem plagam altaris, & cum eis cantores centum viginti canentes tubis. Igitur cunctis pariter, & tubis. & voce, & cimbalis, & organis, & diuersi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublime tollentibus, longe
F sonitus audiebatur: ita vt cùm Dominum laudare cœpissent, & dicere; Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum misericordia eius: impleretur domus Dei nube, nè possent sacerdotes stare, & ministrare propter caliginem. Compleuerat enim gloria Domini domum Dei.

Egressis autem. Hic ponitur secundum principale
huius capituli, scilicet, sacerdotum, & Leuitarum or-
dinatio. Nam facto hoc incepetunt tam sacerdotes,
G quàm Leuitæ cantare in atrio templi, & ministrare in
sacrificijs, & dicitur. *Egressis autem sacerdotibus de san-*
ctuario. Istud dicitur de sacerdotibus, qui posuerunt
arcam in Sancto Sanctorum: nam Leuitæ portaue-
rant arcam vsque ad templum, & ibi reliquerūt eam,
assumpseruntque sacerdotes, & introduxerunt eam
in Sancta Sanctorum, & locauerunt eam sub alis Che
rubim. Deinde clauso ostio Sancti Sanctorum exie-
runt, & etiam de prima parte templi exierunt locatis
ibi vasis. Nam postquam arcam locauerunt, etiam
disposuerunt candelabra, & mensas, & altare thymia-
matum, & alia vasa sanctuarij in locis suis in prima
parte templi, & de illa etiam exierunt claudentes ia-
nuas, vel appendentes velum: & venerunt ad atrium
H sacerdotum, quod erat extra templum ad portam
eius. *Omnes enim sacerdotes, qui inueniri potuerunt sancti-*
ficati sunt. Scilicet, omnes sacerdotes, qui inueniri
potuerunt in Ierusalem tempore huius festiuitatis
sanctificati sunt: idest mundauerunt se, vt possent
ministrare: quia ministrare, vel accedere ad rem sa-
cram non conuenit, nisi mundis. Sic enim dicitur:
sancti estote, quia ego sanctus sum, idest mundi esto-
te. Non ergo licebat immundis inmunditia legali
accedere ad sanctuarium, quia morerentur: Leuitici
decimoquinto. Et ista munditia fuit antequam
portarent arcam, & introirent in sanctuarium: vt
possent accedere ad res sacras, & ministrare. Scien-
dum autem, quòd ista litera est suspensiua: quia po-
I nitur hic iste ablatiuus absolutè, scilicet. Egressis au-
tem sacerdotibus, deuotans actum consequentiæ, vel
concommitantiæ: & tamen non ponitur illico ille
actus: quia istud quod sequitur hic interpositio est,
& refertur ad inferiora, scilicet, quòd egressis sacer-
dotibus de sanctuario, inceperunt Leuitæ, & sacerdo-
tes simul canere, & nubes gloria Domini apparuit,
quia tamen deberet sequi quomodo omnes sacerdo-
tes canebant, & quia non poterant canere, & ministra
re, nisi qui erant sanctificati ad faciendum hoc, inter-
ponitur quomodo omnes sacerdotes erant sanctifi-
cati, idest mundificati ad ministrandum. De mun-
dificatione autem ista qualiter fiebat, infra declarabi-
tur in quadam quæstione. *Nec adhuc illo tempore. Vices*
K Scilicet, quando portata fuit arca in templum. Quasi dicat:
& ministeriorum ordo inter eos diuisus fuerat. vices, & or-
ministrauerunt, cùm non essent distinctę vices, & or-
do ministeriorum. Nam si facta esset ista distinctio,
non ministrarent nisi illi, quibus euenisset sorte mini-
strare: sed quia non erat facta diuisio ministrabant
omnes, qui tunc inueniri potuerunt in Ierusalem.
Pro quo sciendum, quòd sacerdotes, & Leuitæ multi
erant, nec conuenienter poterant ministrare omnes
Leuitæ, nec omnes sacerdotes simul: diuisi fuerunt
ergo sacerdotes in vigintiquatuor partes, vt quælibet
pars illarum ministraret vna hebdomada: & sequens
pars alia hebdomada vsq; ad vicesimamquartam sor-
tem: & tunc denuo redibat prima ad ministrandum.

Sic

Sic ēt factū est de Leuitis cantoribus, q diuisi fuerunt per alias vigintiquatuor sortes: & ministrabāt eodem modo, vt patet precedenti libro 24. & 25. capitu. Hoc autem tempore nondum cæperant ministrare sortes istę distinctæ. Ideo ministrauerunt omnes simul non obseruato aliquo ordine, de quo magis declarabitur infra in quibusdam quæstionibus. *Tam Leuitæ, quàm cantores.* Scilicet, cæperunt simul cantare, Iste modus loquendi videtur improprius. Nam cantores, & Leuitæ non possunt inter se distingui, eo quòd omnes cātores sunt Leuitę, licèt non omnes Leuitæ sint cantores: Erant namque distincti ipsi cantores, & Leuitæ in multa officia, scilicet quidā erant cantores, quidam ianitores, alii thesaurarii, alii prępositi, & iudices, de quo præcedenti libro vigesimo tertio, & vigesimo quinto, et vigesimo sexto capitul. Dicitur tamen tam Leuitæ quàm cantores, quia cantores vocātur illi soli, qui habebant officium canendi dū fiebant sacrificia. Leuitæ vocantur oēs alij, qui habebant, quęcunque alia officia in sanctuario: & tunc omnes cantabant, quia nondum cæperat distinctio ministeriorū, & sortiū: ideo thesaurarij, ianitores, prępositi, iudices, & cęteri Leuitarum nunc simul canebant: & hoc innuitur ī litera supra. s. nec adhuc illo tempore vices, & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat. Nam aliud vocatur ordo ministeriorum, & aliud vices ministeriorum. Vocātur vices ministeriorum respectu illorum, qui erant in eadem ministratione. Ordo vocatur respectu illorum, qui erant in diuersis ministrationibus: vtpote oīum sacerdotum erat eadem ministratio, qa oībus competebat facere sacrificium, & cremare thymiama, & ponere panes propositionis, & disponere lucernas in candelabro. Differebant tñ per vices, quia erāt distincti in vigintiquatuor partes, vel sortes, & vna sors ministrabat vna hebdomada, & alia sors alia hebdomada, & istud erat ministrare per vices. Nunc autem confusę erant vices ministrationum pertineret ad vnam de illis vigintiquatuor sortibus ministrabant omnes simul. Ordo ministrationum erat, quòd quidam ministrarent in quibusdam officiis, & alij in aliis, sicut ministrabāt sacerdotes, & in alio Leuitæ. Etiam inter Leuitas erant distinctę ministrationes, quia quidam erant cantores, alij thesaurarii, alii ianitores, alij iudices, & præpositi, & qui cantores erant inter se distinguebantur in vigintiquatuor sortes. præcedenti ca. 25. Sic etiam ianitores erant distincti sortibus suis inter se, & alij Leuitæ. Nunc autem confusa erant omnia, quia non solum, qui erant de sortibus eiusdē ministrationis simul ministrabāt cantādo, sed etiam, qui erāt in diuersis ministrationibus, sicut ianitores, & thesaurarij cantabant nunc: licèt nunquam hoc posset pertinere ad eorum ministrationem. Oēs aūt ministratiōnū ordines cōfusi sunt, nisi ꝙ ministratio Leuitica nō accessit ad sacerdotalē: quia hoc erat oīo vetitū de quo magis declarabitur in quadam quæstione. *Idest qui sub Asaph erant, & qui sub Heman, & qui sub Idithum.* Expositio est præcedentis dicti. s. quòd tam Leuitæ, quā cantores cęperunt cantare. Declaratur hic, qui erant isti. s. illi, qui erāt sub Heman, & sub Hetan, & sub Idithum. Non refertur hoc simul ad Leuitas, & cantores, s. ꝙ illi Leuitæ, & cantores, qui erant sub istis simul cantabant: & tunc innuitur, ꝙ oēs cantores, & leuitæ simul erāt sub Idithū, Heman, & Asaph: sed falsum est, quia soli cantores erant sub istis, cùm essent isti tres principes cantorū, de quibus magis infra dicetur in quadam quæstione. Refertur ad cantores ergo, & est sensus. s. ꝙ Leuitę. i. thesaurarij ianitores, & præpositi atque iudices cantabant, & etiam cantores. i. qui erant sub Heman, Ethā, siue Asaph, & Idithum. Et hoc ponitur ad notandū, ꝙ non erant nisi isti cantores, vel ꝙ oēs can-

A tores cantarent, cùm dicatur, quòd, qui erant sub istis cantabant: & tamen constat ꝙ non erant aliqui alij cantores, nisi isti. *Filij, & fratres eorum.* Scilicet, filij Asaph, Heman, & Iditum, & fratres eorum, idest oēs de cognatione ipsorum, quia illi erant in eisdem officiis, in quibus principales. s. Heman, Asaph, & Iditum. *Vestiti byssinis.* Idest vestibus de bysso, quæ sunt vestes lineę, quales sunt vestes omnium ministrorū Ecclesiasticorū, ēt si non sint in aliquo ordine sacro: quia non debet quis ministrare sine veste alia siue superpelicio: de vestib⁹ Leuitarum quales essent, & an essent sacrę, inf. dicetur in quadam quæstione. *Cimbalis, & Psalterijs, & cytharis concrepabant.* Scilicet Leuitę cantores psallebant in istis instrumentis musicis, quia tamen nō solū
B vult laudari corde, & ore, sed etiam in vasis musicis. sic hortatur nos Dauid Psal. vl. s. Laudate dominum in sono tubę, laudate eum in Psalterio, & cythara, laudate eum in tympano, & choro, laudate eum in cordis, & organo, laudate eum in cimbalis bene sonantibus. Et iterū Psal. 97. s. Psallite dño in cythara, in cythara & in voce psalmi, in tubis ductilibus, in voce tubę corneæ. Vocantur cimbala quædam instrumenta æneа lata, q̄ percussa inuicem vtraque manu tinnitum reddunt consonum voci, & pertinent ad concinendum melodiam. Psalterium instrm cognitum est, qđ decem cordis constat. Iō dicebat Dauid in Psalterio decachordo psallam tibi. Psal. 143. Cythara instrm antiquum est, cuius iam rarus vsus est: & tamen solemus vocare cytha-
C ram generali noīe multa instrumenta cordata, q̄ tinnitum reddunt super corium, vel lignum fabrefactum. Isti dicebant cōcrepare. i. canere, vel cōcrepare. i. cōsonare. *Stantes ad Orientalem plagam altaris.* Scilicet, isti Leuitæ, qui canebant stabant ad Orientalem partem altaris holocaustorum. Nam non pōt hic intelligi de altari thymiamatum. Erant quippe duo altaria in templo. s. altare holocaustorum, & thymiamatum. Altare thymiamatum erat in templo interius ad quod nō accedebant Leuitę, nec videbant illud, & de isto non loquitur hic litera. Altare holocaustorum erat extra templū in atrio sacerdotum: nam atrium sacerdotum erat quoddam spatium quadratum velatum qbusdā cancellis paruæ altitudinis solū ad distinguendum, ita
D tñ ꝙ sacerdotes existentes extra cancellos possent videri ab existentibus extra: & in illo atrio fiebant sacrificia. In isto atrio erant nunc sacerdotes: & etiā Leuitæ canentes, vt qbusdā placet, & est rōnabile: vt inf. dicet: et erant ad orientem altaris, qa altare holocaustorum erat ad partem occidentalem illius atrii versus templi portā. Sacerdotes āt, et Leuitæ erant in illo atrio apud introitum eius magis distantes à porta templi. *Cumque eis sacerdotes centum & viginti canentes tubis.* Scilicet omnes isti, qui canebant Psalteriis cimbalis, et cytharis erant Leuitę: et tñ cùm eis erant centum et viginti sacerdotes canentes tubis. Quæ aūt tubę essent istæ, vel cur canerent sacerdotes tubis, et non Leuitæ declarabitur inf. in quadam quæstione. *Igitur cunctis.* Scilicet, sa-
E cerdotibus, et Leuitis supra nominatis. *Tubis, & voce, & cymbalis, & organis & diuersi generis musicorum concinentibus.* Ponuntur instrumenta quibus isti concinebāt, s. quidam canebant tubis, et isti erant sacerdotes centum et viginti. Alij voce, quia inter canentes organis musicis, canebant etiam quidam voce, vt pulchra fieret armonia: et non est credendum ꝙ simul canerent quidā voce, et alii musicis instrumentis: quia confunderetur sonitus voce canentium, sed canebant semel quidā voce, et postea psallebant alij organis musicis, sicut fit nunc in Ecclesia: quia ī organis psallit vnus versus, et chorus canit alium, et sic commutatur cātus, vt pulcher fiat. Etiam non est credendū ꝙ in omnibus organis musicis psalleretur simul, quia cùm

quidam haberent grauem, & magnum ſonitum, con ſonantiã aliorũ minus ſonantium cõfunderent: ſicut ſi centum & viginti ſacerdotes tubis clangentes ſimul clangerẽt cum aliis organis, nullius vox audiri poſſet: nec eſſet cantus, ſed cõfuſus murmur, ſicut ſonitus tumultuantis populi. Organa ſunt inſtrumenta muſica generaliter loquendo, quia organũ nihil ſignificat niſi inſtrumentum in Græco, licèt quidã noſtrũ accipiãt pro muſicis vaſis ſolũ. Et patet hoc, quia inſtrumenta ſentiendi vocant organa, et generaliter oĩa inſtrumẽta manualia dicuntur organa, & ſic ſeruus vocatur organum aĩatum, vt patet 1. Parali. Dicitur etiã diuerſi generis muſicorum, ad cõprehendendum oĩa alia vaſa: quia oĩa genera inſtrumentorũ muſicorum, quę haberi poterant, fuerunt ibi ad ſolẽnizandum feſtiuitatem iſtã, ſicut qñ Dauid traſtulit arcam de Cariathiarim in domum Obededom, ipſe & totus Iſrael pſallebant in oĩbus lignis fabrefactis. 2. Reg. 6. *Et vocem in ſublime tollentibus.* Ideſt ſacerdotes, & Leuitæ vocẽ in altum eleuabant, quia multi erant canentes. *Longe ſonitus audiebatur.* Scilicet, longe à tẽplo: quia cũ tot canentes eſſent, & tot muſica organa, neceſſe erat audiri longe à templo. *Ita vt cùm dominum laudare cæpiſſent.* Primi cantus, quos nunc ſacerdotes, & Leuitæ faciebant erãt ad laudandum dñm pro oĩbus ſuſceptis beneficiis. *Et dicere confitemini dño quoniam bonus.* Ideſt laudate Deum, quia nimis eſt bonus. *Quoniam in ſecula miſericordia eius.* Ideſt ſemper miſeret, nã non eſt manus ſua abbreuiata, ita vt aliquo tẽpore miſereatur: & alio nõ miſereat: nec ẽt licèt nobis interdũ iraſcatur, ſicut pater pro filiis peſtilentibus, non continebit in ira ſua miſericordias ſuas. Iſtud canticum ſępe cantabant Leuitę ad laudẽ Dei. ſ. Confitemini dño, & ob hoc in libro pſalmorũ multi pſalmi ſunt, qui incipiunt: confitemini dño, quia oẽs illi ſunt de laudibus, & confeſſionib⁹ Dei: & pertinebat nunc ſpecialiter iſtud canticum ad introductionem arcę in templum. Nam propter letitiam introductionis cantabant, confitemini dño qm̃ bonus. Sic ẽt qñ arca introducta fuit ĩ domũ Dauid de domo Obededom cantauerunt Leuitę, confitemini dño. vt patet pręced. lib. 16. c. & ibi ponitur totus pſalmus, etiam alii pſalmi laudum diuinarum. *Impleretur domus Dei nube.* Scilicet, cæpit impleri nube cùm cantarent ſacerdotes totum templum, & atrium ſacerdotum, oĩaque atria exteriora. *Nec poſſent ſacerdotes ſtare, & miniſtrare propter caliginem.* Tanta erat nubes iſta, quæ operuerat totum templũ interius, & atria eius, vt ſacerdotes, & Leuitæ non poſſent ſtare in atrio ad miniſtrãdum. Vocatur nubes iſta caligo non quidem quòd obſcura eſſet, ſed quia erat nubes dẽſa, & denſum caliginoſum eſt cũ in profundo nihil de re videatur, ſed ſolũ in ſuperficie. *Compleuerat enim gloria dñi domum dñi.* Redditur cauſa præcedentis dicti. i. ꝙ non poterãt ſacerdotes miniſtrare, nec ſtare in domo Domini: qa gloria domini. i. nubes gloriosa repleuerat domum domini. i. templum. Vocatur gloria domini nubes illa glorioſa: quia manifeſtabatur in ea maieſtas quædam Dei.

Gloria domini, quæ vocetur.

Qualiter fuerunt ſanctificati ſacerdotes.

Quæſt. XXIX.

QVAERITVR circa dicta, cũ dicatur hic, ꝙ oẽs ſacerdotes, qui inueniri potuerunt ſanctificati ſunt: quæ fuit iſta ſanctificatio, & qualiter fiebat. Dicendum ꝙ ſanctificatio erat quædam purificatio facta ſm̃ cæremonias legis ab immunditiis, quæ erant ſm̃ legem. Pro quo ſciendũ, ꝙ Deus voluit ponere ſanctuarium ſuũ in magna auctoritate, vt ſic Iſraelitæ illud valde honorarent, & magnipenderẽt oĩa quæ ad ſanctua

F rium pertinerent. Ad hoc aũt iuſſit, ꝙ non liceret accedere ad ſanctuarium aliquibus niſi mundis: vt ſic illud valde mundum arbitraretur. Munditia autem eſt duplex, ſicut eſt duplex pollutio, vel ſordes: quædã eſt naturalis ſordes, vel cõtaminatio, ſicut leproſum eſſe, & fluentem ſemine, & tangere ſtercora vel alia, in quibus homo polluitur. Alia eſt immunditia legalis, quæ ſm̃ rem non eſt immunditia, ſed ſolùm ſm̃ opinionem legis, ſicut ſiquis tetigerit mortuum, dato quòd lauet ſe, quòd maneat immundus per ſeptem dies, & ſiquis comederit de carnibus quorũdam animalium vetitorum, quòd ſit immundus, & ſiquis pollutus fuerit ſomnio nocturno, licèt lauerit totam carnẽ ſuam illico, ꝙ maneat immundus vſque ad ſequentem ſolis

G occaſum. Nulli ẽt polluto aliqua iſtarũ ꝯtaminationũ ſiue naturaliũ, ſiue legalium licebat accedere ad ſanctuarium: quia aliàs moreretur. Leu. 15. Sciendum tñ, quòd aliter fiebat purificatio in munditia naturali, & aliter ĩ legali. Nã in legali immũditia erat poſitus certus terminus dierum, in quo purificaretur: & vltra illum terminum facta cęremonia impoſita à lege non cenſebatur immundus. In naturali aũt immunditia non erat certus terminus præfixus: eo ꝙ immunditia iſta pendebat à natura, & quia operatio naturæ non pẽdet ex lege, nõ poterat ei lex imponere certum terminum ad hoc, ꝙ eſſet homo mundus: ſed dicebat lex ꝙ maneret hõ tandiu priuatus cõicatione ſacrorum, & ingreſſũ ſanctuarij quandiu maneret in eo immundi-

H tia naturalis, & ceſſante illa adhuc lex iudicabat eum immundum per aliquot dies quouſque fierẽt aliquę cæremoniæ purificationis ſuper ipſum, & tunc licebat ipſi, qui fuerat pollutus, accedere ad ſanctuariũ, & patet de immunditiis naturalibus communibus. ſ. de viro leproſo, de viro fluente ſemine ex ægritudine, de muliere patiente fluxum ſanguinis extra tempora mẽſtruorum. Nam lepra eſt morbus, & naturalis inquinatio, vel immunditia: ideo erat lex quòd quandiu quis leproſus eſſet, nec accederet ad ſanctuariũ, nec introiret in caſtra ad cõicãdum cum aliis ſanis: ſed manebat in locis extra vrbes, & ibi adhuc ſigna quædam habebat, quibus cognoſceretur qñ leproſus eſſet. ſ. quòd haberet veſtimenta rupta, ſiue diſſuta ex parte anteriori:

I & quòd haberet os contectum panno, vel manu eo ꝙ caput nudum haberet. Leu. 13. Si autem contingeret leproſum aliquem diuinitus, vel naturaliter curari: aut ope medicorũ non audebat ingredi in caſtra, ſed mittebat aliquem virum ſanum ad ſacerdotẽ, vt veniret, & contemplaretur eum an ſanus eſſet, & ſi eum reperiret immundum mandabat ei manere extra caſtra. Si autem mundatum, nõ introducebat eum in caſtra: ſed faciebat ſuper eum cæremonias quaſdam per octo dies, & die octauo introducebat eum in ſanctuarium: & ſic immunditia, quã iſte à principio patiebatur, erat immunditia naturalis. Illa verò, quam poſtea ſeptem diebus patiebatur, erat ſolùm ſeccundùm opinionem legis. De cæremoniis leproſorum, & modo purificandi eos, patet Leui. 13. & 14. & Nu. 5. Sic etiam erat na-

K turalis immunditia. Siquis vir ſemine flueret, & iſta erat magna immunditia, ita vt patientes excluderentur de caſtris, ſicut leproſi, ne contaminarent alios. Nume. quinto, & quandiu quis hoc pateretur erat naturaliter immundus, nec recipiebatur in caſtris, & ſi duraret hoc tota vita, erat tota vita excluſus à communicatione hominum, & à ſacris: imò & in morte excludebatur à cõmunione aliorum, quia nõ ſepeliebatur cum eis: ſicut patet de rege Azaria, q fuit valde bonus rex atq; glorioſus: quia tamen lepra percuſſus eſt, fuit ab hominibus ſeparatus, & gubernauit regnum filius eius Ioatham, ipſe verò manſit in domo libera ſeorsũ 4. Reg. 15. & infra 26. & cùm mortuus eſt non fuit ſepultus

pultus in sepulchris regalibus: sed in horto sepulchrorum regalium, & quod leprosus extitisset patet infra 16. Simile de fluente semine intelligendum est: licèt de hoc non reperiatur tam expressum. Si autem contingerit mundari fluentem semine, adhuc manebat immundus per septem dies: & factis quibusdam cæremoniis die octauo introibat in sanctuarium, & faciebat oblationem Leui 15. sic etiam erat de muliere, quę patiebatur fluxum sanguinis extra tempora menstruorum: nam quamdiu pateretur illum immunda erat: nec licebat ei accedere ad sanctuariũ. Etiam si hoc duraret magno tempore, vel tota vita, sicut patet de muliere, quæ passa est menstrua annis duodecim, scilicet fluxum sanguinis non naturalem, & postea à Christo curata est. Luc. 8. capi. Cum autem contingerit talem mundari, nõ illico licebat ei accedere ad sanctuarium, sed manebat septem diebus & fiebant quędam cęremonię, & die octauo introibat in tẽplũ offerebatque duos turtures aut duos pullos columbarum. Leui. 15. De immundiciis autem lega libus, dicendum quòd erant multę, & erant vt cõiter omnes p contactum, & sic vocabãtur cõtaminationes. Quędam aũt istarum erant per gustum, vt si qs gustaret de cibis vetitis immund⁹ erat: & ad hoc lex distinxerat, quę animalia, & aues & pisces non licebat edi. Leui. xi. & Deute. 14. & cùm qs comedisset de aliquo istorum erat immundus, & debebat lauare semetipsũ & vestimenta sua, & immundus erat vsque ad vesperum. Erat etiam immunditia, si quis tangeret reptilia, vt colubros, vel animalia morticina: nam si comederet de morticino cuiuscunque animalis erat immunditia, vel si tangeret morticina illorum animalium, quę non licebat comedere: quia in istis lauanda erat caro, & vestis. Leui. xj. & 17. Etiam erat immunditia cùm qs polluebatur somnio nocturno sine tactu fæminę: nam exire debebat castra, manebatque vsque ad solis occasum sequentem, & lauabat carnem suã: sicque reuertebatur in castra. Deut. 23. cap. si quis verò carnaliter cognosceret fæminam suam, vel alienam immundus erat: lauabatq; carnem suam, & manebat sic vsque ad solis occasum. Et idem erat de fæmina sua, quam cognosceret: & hoc si ambo nudi essent, cum se cognoscerent: si autem vestiti, lauabat vterque carnem, & vestes. Leu 15. Erat etiam immunditia si mulier pateretur menstrua: nam septem diebus polluta erat, & die septimo mundabatur, & tamen tẽpore medio immundum erat quidquid tangeret. Si autem pateretur fluxum sanguinis extra tempora mẽstruorum, erat naturalis immunditia, & passio indeterminata, ideo toto tpe, quo manebat illa passio erat immunda. Si autem cessaret, computabantur postea septem dies, quibus manebat immũda legaliter, & lauabatur atque offerebat p se duos turtures. Leu. 15. si quis ẽt coiret cum muliere menstruata, septem diebus erat immundus, & die septimo lauabatur aqua, s. in sola carne, si nudus eam tetigisset. Si aũt vestitus lauabat ẽt vestimenta sua. Leui. 15. Erat ẽt immunditia, si qs tangeret cadauer viri mortui, vel sepulchum aut ossa in agro, vel intraret in domum, in qua erat mortuus, aut iret ad plangendũ eum, & durabat illa immunditia septem diebus, & lustrabatur immũdus bis, s. die tertio & septimo. Et ad hoc erat facta q̃dã aqua, quę vocabatur aqua lustrationis de cineribus vitulæ rufæ. De hac purgatione & multis cęremoniis eius, Nu. 19. cap. Multi erãt modi immuditiarum, & purificationum. Sacerdotes aũt Leuitæ cùm deberẽt nũc ministrare, & introire in sanctuarium purificauerunt se ab omnibus generibus immunditiarum, quas p̃ra passi fuerant secũdum quod varię requirebãtur purificationes, & sic ministrauerunt.

An ordo, & vices ministeriorum essent distincti. Quest. XXX.

QVAERITVVR vlteri⁹ circa hoc, quod dr̃, quod ministeriorum ordo, & vices nondum distincti fuerant, quid hoc sit. Dicendum quòd inter Israelitas erant Leuitæ, & sacerdotes, q ministrare debebant in officiis determinatis à lege Moysi: erat tñ confusio in ministratione, q i poterãt ministrare interdũ multi, et interdũ pauci, & grauarenẽ quidã, & alii releuarẽtur. Iõ tempore Dauid diuisi fuerũt sacerdotes per vices. Erant enim inter sacerdotes duæ domus siue progenies, vna Eleazar, & alia Ithamar: ꝓgenies Eleazar erat maior, & ista diuisa fuit in decem & sex partes, dom⁹ Ithamar, quæ minor erat, diuisa est in octo partes: & sic erant vigintiquatuor partes, vel congregationes sacerdotum equales inter se, positæ fuerant sortes inter partes istas, s. q̃ illarũ prius ministrare dẽret: & q̃ secundo loco, & q̃ tertio loco, & sic vsq; ad vigesimã quartã partẽ. Et sic mansit iste ordo inter eas: & ministrabat quælibet istarum sortium, vel partium vna hebdomada, & sequenti hebdomada ministrabat secunda sors, & sic per ordinem: & cùm ministrasset uigesimaquarta, incipiebat rursus prima ministrare. De istis sortibus, & nominibus earum patet præce. li. 24. cap. Differebant aũt istæ sortes sacerdotum solùm in tpe, & ordine ministrandi: tñ ministratione ipsa non differebant, quia in eo, in quo ministrabat vna pars, ministrabat alia. Erant enim omnes ministrationes sacerdotum eis cões, nisi q̃tũ ad diem propitiationis: quia illa dies summus sacerdos introibat in sancta sãctorum. Leu. 16. & illud non licebat facere alicui sacerdoti minori, nec etiam licebat sacerdoti magno facere illud, nisi illa die. 4. cap. Causa autem huius diuisionis sacerdotum in ministratione fuit multiplex. Prima multitudo ipsorum: nã erant multi sacerdotes, & nõ poterant oẽs simul ministrare. Cùm ãt diuiderẽtur in tot sortes, & quęlibet illarũ suo tẽpore ministraret, possent cõueniẽter ministrare. Scda cã fuit ad tollendam confusionẽ. Nam cùm non erant sortes distinctæ confundebatur ministratio: quidam veniebãt ad ministrandũ, & alii non: & cùm ministrabant nõ erat ordo. Cùm aũt distinctæ essent sortes, manifestum esset, qui deberent ministrare qualibet hebdomada, & non esset confusio, nec grauarentur quidã, & releuarentur alij in veniendo. Tertia causa fuit, & potissima ad releuandum laborem sacerdotum. Nam si non fierent istę diuisiones, necesse erat, quòd ministrarent semper oẽs sacerdotes simul: & istud erat difficile, quia cogerentur semp manere in loco sanctuarii, & nunquam possent redire in loca sua, vbi hẽbant possessiões suas: & sic frustra erat eis hr̃e ciuitates dispersas per terras Israel: cùm in eis nunq̃ habitaturi essent. Cùm aũt diuiderentur per sortes, vna sors ministrabat vno tempore, & aliæ oẽs quiescebant in locis suis, & cũ essent vigintiquatuor sortes ministrantes, quiescebat quelibet sors hebdomadis viginti tribus, scilicet medio anni, & tunc manebat in terra sua, & disponebat ea, quæ necessaria erant rei familiari: vnde releuabatur sic labor omnium. Quarta causa fuit, vt sacerdotes ministrantes haberẽt vnde sustentarentur: nam illi sacerdotes soli, qui ministrabant actualiter, habebant prouentus quotidianos sanctuarij. Si ãt omnes sacerdotes simul ministrarent, nõ sufficerent eis prouentus illi. Cùm aũt ministrarent diuisi per vigintiquatuor partes, sufficerent cuilibet parti prouentus illi. Aliæ ãt partes sacerdotũ manentes in locis suę originis victũ aliter procurabãt p negocia rei familiaris: & sic prouidebãt oib⁹: quia aliàs cõueniẽter nõ fieret.

Debuerunt ergo sacerdotes diuidi in istas vigintiqua-
tuor sortes. Quare aũt diuisi fuerunt potius in viginti-
quatuor sortes quã in pauciores vel plures, & cur po-
tius ministrabat quelibet sors vna hebdomada quàm
maiori tempore, vel minori, & alia multa dubia: circa
hoc declarata sunt præce.lib.24.cap.

Quomodo facta est diuisio Leuitarum.
Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius circa Leuitas, cùm dica
tur hic, ꝙ ministeriorum ordo, & vices nondũ
erant diuisi, sed tam sacerdotes quã Leuitæ ministra-
bant, quõ facta est diuisio Leuitarum. Respondendũ,
ꝙ inter sacerdotes, & Leuitas erat differentia, qa oẽs
sacerdotes habebant eandem ministrationem. Leuitę
tñ oẽs non habebant eandem ministrationem. Nam
ministratio sacerdotum erat in faciendo cæremonias
sacrificiorum, & cremando quotidie bis thymiama in
altari thymiamatum, & disponendo lucernas in can-
delabro, & ponendo panes propositionis in mensa: &
ista omnibus sacerdotibus erant communia. Ideo in-
ter eos non erat distinctio officiorum, sed solùm sor-
tium, & temporum ministrandi. Inter Leuitas autẽ
erat duplex distinctio. s. vna officiorum alia sortium:
officiorum quidem, quia non ministrabant oẽs Leui-
tæ in eadẽ re, sed quidã erãt thesaurarii, alii ianitores,
alii iudices, & præpositi: alii cantores: deinde in quoli
bet officio istorum erant sortes multę positę ad mini-
strandum sm diuersa tempora. Vnde cũ inter Leuitas
essent multæ progenies fuerunt primò distincta offi-
cia per progenies. s. quibusdã progeniebꝰ datũ est vnũ
officium, & aliis alterũ, & sic de oĩbus: & in illa proge-
nie, cui semel datum est vnũ officium mansit semper:
deinde diuidebatur illa progenies in multas partes, &
diuersis temporibus ministrarent. Fuit aũt primum, et
potissimum officiũ Leuitarum Ipsorum cantorũ, &
facti sunt cantores de oĩbus tribus familiis Leuitarũ. s.
de Chaathitis Gersonitis Meraritis. Nam Heman, Asa
ph, Idithum, qui erant principes istorum cantorũ, erãt
de istis tribus familiis: vt patet præce.lib.6.cap. Fuerũt
aũt diuisi Leuitæ cantores in partes vigintiquatuor, &
fuerunt totidem sortes, vt ministrarent canẽdo per vi-
gintiquatuor vices. s. singula sors hebdomada sua. Nu-
merus autem & ordo istarum sortium habetur pręce
denti lib.25.cap. Ianitores aũt templi, qui Leuitæ erãt,
et fuerunt diuisi per sortes, s. ꝙ quidam custodirent in
porta oriẽtali, & quidã in occidẽtali, alii in aquilonari,
alij in meridiana, alii ãt in exedris, præc.li.26. vbi noĩan
tur progenies illę, quibus portę singulæ sorte euenie-
bãt: sed an postea singuli custodes portarũ inter se sor
tes ponerent. s. ꝙ qui custodiebant portam orientalẽ
ponerent inter se sortes: vt quidam eorũ custodirent
vno tẽpore, & alii alio, sicut erat de cantoribus, non de
terminat manifestè scriptura: & tñ dicendũ ꝙ ẽt sortes
positæ erant inter illos, vt declaratum est pręce. li. 26.
ca. in quadam quæstione. De Leuitis thesaurariis, & p̃
positis atque iudicibus an posuerint inter se sortes, vel
quõ posuerint nõ legitur: sed idem credendum est, ꝙ
de aliis factum est. Cã aũt quare Leuitæ distincti fue-
runt per officia, & ministrationes, & nõ sacerdotes est,
quia licet sacerdotes multa quotidie facerent: oẽs tñ
ministrationes eorum compatibiles erant. Ministra-
tiones aũ: Leuitarum multæ erant, & incompatibiles.
Ideo per multos diuisæ sunt. Primum patet, nam sacer
dotes multa faciebant quotidie. s. matutinum, & vesp
tinum. Etiam cremabant thymiama mane, & vespe
re. Exod. 30. Etiam quotidie disponebant lucernas in
candelabro. Exo.37. & 30. Panes quoque propositio-
nis conficiebant, & per singula sabbatha ponebant su-

F per mensam ꝓpositionis.24. Ista aũt poterant fieri per
eundem: nam sacrificia fiebant diuersis temporibus
diei, & dum implicabatur sacerdos in vno non impli-
cabatur in altero. Ponere aũt thymiama in altari thy
miamatum non erat tempore sacrificii: & simul cre-
mabat sacerdos thymiama: & disponebat lucernas in
candelabro. Exo.30. Ideo non se impediebant istæ mi
nistrationes, vnde poterant competere eidẽ. Secus aũt
de Leuitarum ministrationibus: nam erant multæ, &
compatibiles, cũ oẽs fierent eodem tempore. Illi nã-
que, qui cantores erant, assistebant semper sacerdoti-
bus canendo quandiu illi ministrarent in sacrificiis. Ia
nitores verò omni tempore nocte, dieq; custodiebãt
portas. Thesaurarii aũt assiduè erãt in exedris suis cu-
G stodientes thesauros sibi commissos, vt quandocunq;
aliquid ab eis peteretur pro ministratione sacerdotũ,
vel Leuitarum illud illico exhiberent. Præpositi aũt,
& iudices habebant officium magis incompatibilem
cum officiis aliorum Leuitarum, eo ꝙ isti ministrabãt
extra templum discurrentes per totam terram Israel,
vt patet præced.lib.26.cap. Non poterant ergo ista of
ficia omnia concurrere in eundem, & sic necesse fuit
distingui per multos Leuitas, cùm quodlibet istorum
officiorũ requireret totum hominẽ, quia quotidiana,
& cõtinua erat eius ministratio. Causa autẽ quare po-
stea distributis officiis Leuitarum per multos Leuitas
fuit facta alia distributio eiusdem officii per vices Le-
uitarum, sicut in cantoribus, ꝙ distribuerent per sor-
H tes vigintiquatuor, fuit eadem, quæ in sacerdotibus ꝙ
diuiderentur per vigintiquatuor sortes: licèt oẽs ean-
dem ministrationem haberent: vt declaratum est præ
ced.quæstione. Cur tñ cantores Leuitæ fuerint potius
distincti per vigintiquatuor partes quã per plures, vel
pauciores causa fuit vt correspondeгent Leuitæ sacer-
dotibus, s. vna sors sacerdotum ministrabat qualibet
hebdomada, vt ergo vna sors cantorum corresponde-
ret vni sorti sacerdotum, & esset hoc iam cognitum. s.
prima sors sacerdotum primæ sorti Leuitarum, sed ali
quando prima sors sacerdotum ministraret cum pri-
ma sorte Leuitarum, & interdum ministraret cum ter
tia. Cùm autem essent numero æquales correspondo-
rent semper eædem sortes sibi inuicem.

I

Qui fuerunt illi tres viri nominati.
Quæst. XXXII.

QVAERITVR Vlterius, cùm dicatur hic de
cantoribus, qui erant sub Heman, Asaph, & Idi-
thum, ꝙ oẽs isti cantabant: qui erant isti tres viri, qui
nominantur hic. Dicendum ꝙ cantores habebãt offi-
cium maius inter oẽs Leuitas, & ꝙ maiori sapiẽtia ege
bãt; ideo cùm à principio cantores assumpti sunt, ele-
cti fuerunt sapientiores de omnibus familiis Leuita-
rum. Erant enim tres primæ, & maximę familiæ Le-
uitarum, quę sub se includebant multas alias subdiui-
K siones. s. Chaathitarum, Gersonitarum, Meraritarum
nominatę à tribus filiis Leui. Num.3. & 4. et præced.
li.23.c. Et de qualibet fuerunt assumpti cantores aliqui
cum vno principe. Et erat princeps cantorum de fa-
milia Chaathitarum Heman: princeps cãtorum Ger-
sonitarum Asaph: princeps cantorum Meraritarum
Ethan: præcedenti lib.6.capitu. Et Ethan communi-
ter creditur vocatus alio nomine Idithum. Isti tres po
nuntur tanquam principes omnium cantorum, &
omnes de cognatione ipsorum fuerunt cantores, et
cognationes eorum diuisæ fuerunt in partes vigin-
tiquatuor per 24. sortes. Fuerunt autẽ quatuordecim
istarũ sortiũ de filiis Hemã, et quatuor de filiis Asaph.
Sex verò de filiis Iditũ: præced.li.25.c. Et ibi ponuntur
nomi-

nomina fortium, et ordo earum. Isti aūt tres viri fuerunt sapientes nimis in cantico, scilicet faciendo cantica diuersa, et introducendo diuersas melodias. Vnde vnus istorum comparatur Salomoni in sapientia. 3. Reg. 4. & vocantur oēs doctores cantici præcedēti lib. 25. cap. Reperiuntur autem multi Psalmi ab eis facti. Nam quidā vocant Psalmi Asaph. Alij Heman, alij Idithum: vt patet inuestigando titulos eorum in Psalterio, & declaratum est hoc pręced. lib. 16. cap. in quadam quæstione, in qua positi fuerunt Psalmi, qui facti sunt à singulis istorum. Omnes autem cantores, qui erant sub istis, fuerunt nunc præsentes in portatione arcæ, vel plurimi eorum, & omnes simul cantauerunt non obseruato aliquo ordine.

An diuisa fuerint ministeria, & vices quando fuits portata arca. Quęst. XXXIII.

QVEARITVR vlterius circa istud, qđ dr̄ hic. s. ꝙ non erat diuisus ordo ministeriorum, & vices, qn̄ portata fuit arca in templum, nam vr̄ ꝙ prius diuisa fuerint oīa hęc. patet hoc, quia Dauid fecit hoc. Ipse .n. in senectute sua cœpit ordinare ministeria Leuitarum, & sacerdotum cum toto exercitu: vt patet præced. lib. 23. cap. & diuisit sortes sacerdotum: eo. lib. 24. Sortes āt Leuitarum cantorū diuisit eo. li. 25. c. Sortes aūt ianitorum thesauriorum, iudicum, & pręposit orū distinxit. eo. lib. 26. ca. Ideo ex eo tpe distincta erant oīa hæc, & postea vixit Dauid aliquāto tēpore: deinde successit Salomon, qui anno 4. regni sui cępit construere templū dn̄i: & cōpleuit post septem annos. s. anno vndecimo regni sui. 3. Reg. 6. cap. Et sic quasi duodecim anni fluxerūt à tēpore, quo fuit diuisus totus ordo Leuitarum: & sacerdotum vsq; ad istam portationem arcæ. Non ergo vr̄ stare litera ista. s. ꝙ nondū diuisus fuerat ordo ministeriorum inter sacerdotes, & Leuitas. Dicendū ꝙ Dauid diuiserat ordinem, & sortes sacerdotum, & Leuitarū: vt supra probatū est, tn̄ tēpore suo non cępit executio. s. vt sacerdotes, & Leuitæ ministrarent per vices suas, sed tenebant semper modum antiquum. Cępit aūt ista ministeriorum distinctio postea tempore Salomonis, & sic qn̄ portata fuit arca in templum, licèt diuisus esset ordo sacerdotum, & vices eorum, & Leuitarum, nondum tn̄ ceperant exequi ordinationem illam: & sic cantauerunt, & ministrauerūt oēs sacerdotes, & Leuitæ simul, tanq̄ si nulla facta fuisset diuisio. Salomon autem post hoc fecit, ꝙ sacerdotes, & Leuitę ministrarent per sortes suas, & vices locata arca in templo: vt patet inf. 8. s. & constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum ī ministeriis suis, & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei, & ianitores in diuisionibus suis per portā & portam, sicut pręceperat Dauid homo Dei. Causa autem quare tempore Dauid non fuit tradita executioni ordinatio ista, nec tempore Salomonis vsque ad portationem arcę fuit: quia ista ordinatio erat facta solum pro vno loco. s. qn̄ tota ministratio sanctuarij in vno loco fieri deberet: quod patet, quia vna hebdomada ministrabat solùm vna sors cantorum, & vna sors sacerdotum, & sequenti hebdomada alia. Ideo necesse erat, ꝙ in vnico loco ministraretur: aliàs ministrarent duæ sortes sacerdotum qualibet hebdomada, vna in vno loco, & alia in alio, & sic erat de Leuitis: & tn̄ ministratio tēpore Dauid fiebat in duobus locis. s. quia quidam sacerdotes, & Leuitę manebant in Ierusalem ministrantes quotidie coram arca. Et alij erant in Gabaon, vbi erat tabernaculum Domini ministrantes, pręced. lib. 16. c. Ideo non poterat tempore Dauid tradi executioni ordinatio ista. Item non fuit tradita exe-

A cutioni tempore Salomonis vsque post constructionem templi: quia illo tempore etiam mansit arca in domo Dauid in Ierusalem, & tabernaculum dn̄i erat in Gabaon, manebantque quidam de sacerdotibus in Ierusalem, & alij in Gabaon, & sic nō poterat tunc tradi executioni. Hoc patet, nam manifestum est, ꝙ tempore Salomonis manebat arca in Ierusalem in domo Dauid: nam nunc qn̄ portata fuit in templum, portata est de domo Dauid: vt patet supra in litera: & ibi posuit eam Dauid, quando portauit illam de domo Obededō, 2. Reg. 6. & præced. lib. 15. & 16. cap. De tabernaculo ꝙ esset tunc in Gabaon, patet, quia Salomon postquā erat rex ascendit semel in Gabaō, quia erat ibi tabernaculū dn̄i, & altare, & obtulit sacrificia multa, su-
B pra 1. & 3. Reg. 3. Item patet hoc, quia ista ordinatio sacerdotum, & Leuitarum, qn̄ facta est non fuit facta ea intentione, vel illico executioni traderetur, sed vt traderetur executioni postquam templum per Salomonem esset consumatum: patet enim, quia Dauid constituit de Leuitis ianitores, distinxitq; eos per quatuor portas atrij: etiam constituit quosdam ianitores pro domo cōsilii, & alios pro exedris, & pro singulis locis, vt patet præced. lib. 16. cap. Manifestum est tn̄, ꝙ ista loca non erant quousq; templum Salomonis constructum esset: ideo vr̄ ꝙ facta est ista ordinatio ad hoc, ꝙ seruaretur cōsummato templo, qn̄ ministraret in eo, & non prius. Nunc antem in portatione arcæ, licèt in templo ministraret, & potuisset s̄m vices sacerdotū, &
C Leuitarum ministrari: tamen non factū est, quia nondum Salomon concordauerat inter Leuitas, & sacerdotes, q deberent incipere ad ministrandum, sed postquam arca portata est incepit seruari ordinatio illa iubente Salomone, vt patet infra 8.

An confusa fuit ministratio sacerdotum, & Leuitarum. Quæstio. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dr̄ hic, ꝙ sacerdotes, & Leuitæ ministrauerant simul, eo ꝙ nō distinctus fuerat adhuc ordo ministeriorum, & vices sacerdotum, & Leuitarum: in quo innuitur, ꝙ confusa fuit ministratio, scilicet quibusdam ministrantibus in eo, in quo alij ministrabant, qualiter cōfusa fuit ista mi-
D nistratio: & an Leuitæ ministrauerunt in officio sacerdotum, & è conuerso. Dicendum est, ꝙ in ministratione facta fuit nunc quędam confusio: non tamen omnimoda, & fuit confusio quantum ad duo. s. quantum ad vices ministrantium, & quantum ad differentiā vel ordinē ministeriorum. Pro quo sciendum sicut supra declaratum est, ꝙ sacerdotum multitudo diuisa fuit in vigintiquatuor partes, siue sortes, vt illę ministrarent per vigintiquatuor hebdomadas successiuè, & istę vocabantur vigintiquatuor vices. Etiam inter Leuitas erant vices, quia cantores Leuitæ, qui omnes habebāt idem officium, diuisi fuerunt per viginti quatuor partes siue sortes, vt cantarent per viginti quatuor hebdomadas successiuè. Nunc autem confusæ fuerunt oēs
E istæ vices: quia cùm deberet ministratio ista vni parti sacerdotum oēs ministrauerūt: et cùm dērent cantare soli Leuitę, qui essent de vna parte istarum, cantauerunt omnes simul: fuit alia confusio. s. ministeriorum, quia illi, qui habebant diuersa ministeria, ministrabāt nunc in eodem ministerio, scilicet inter Leuitas erant diuersa ministeria, cùm quidam essent cantores, alij ianitores, alij thesaurarij, alij iudices, et ꝑpositi. lib. 23. et 25. et 26. Omnes ministrauerunt nunc in cantando, quòd erat officium cantorum solum. Et patet hoc, quia dicit in litera. q. Leuitæ, et cantores, qui erant sub Hemā, Asaph, et Iditum cantabāt nūc voce, et organis. Alia erant ministeria, q̄ nō confusa fuerunt, scilicet sacerdotes ministrabant nunc in officiis suis faciendo sa

crificia, & in illis nō ministrauerunt Leuitæ sacrifican F do, imo in canendo tubis, quod erat minimum de ministeriis sacerdotalibus, non fuit facta cōfusio, quia soli sacerdotes cecinerunt tubis, scilicet centum & viginti Sacerdotes, vt patet in litera. Ministeria ergo Leuitica in se confusa fuerunt. Ministeria autem sacerdotalia non: & causa huius est, quia inter ministerium Leuiticum, & sacerdotale erat magnus gradus, & nō licebat vllo modò Leuitis accedere ad ministerium sacerdotale, quia De⁹ vetuerat hoc Nu. 3. & 18. scilicet. Quòd siquis de Leuitis, vel quibuscunque non sacerdos vellet vsurpare ministerium sacerdotale, moreretur. Et hoc executioni tradebatur: nam Chore, & socij sui erant Leuitæ, & cùm voluissent vsurpare sacerdotium Aaron, igne consumpti sunt, & quidam G à terra absorpti sunt. Nu. 16. Vnde ēt in necessitate non audebant Leuitæ immiscere se ministeriis sacerdotum. Sic patet quando rex Ezechias fecit festiuitatem magnam purificans templum, quòd pater su⁹ Achaz polluerat repleens idolatria, & clauserat portas eius. Nam tunc pp tpa præterita idolatrię erant pauci sacerdotes Dei, & cū festiuitas esset magna, & sacrificia multa fierent prę deuotione populi, qui conuertebatur ad Deū, non sufficiebant sacerdotes ad faciendum cęremonias sacrificiorum, & tamen nō ausi sūt Leuitæ facere sacrificia vel adiuuare sacerdotes in aliquibus sacrificiis, nisi ꝙ pelles animaliū aliquorum detrahebant, infra 29. scilicet. Sacerdotes autem pauci erant, nec poterant sufficere, vt pelles holocaustorū H detraherent. Vnde & Leuitæ fratres eorum adiuuerunt eos donec impleretur opus, & sanctificaretur antistes. Nunc autem non erat necessitas, quia multi sacerdotes aderant: ideo Leuitæ non se intromitterent de officiis sacerdotum, & sic in istis non est facta confusio: sed fuit solū confusio in officiis Leuitarum, quia quidam Leuitę ministrarent in officiis aliorum, & istud fuit tolerabile. Primò quia vnum officium Leuiticum nō excedit aliud in dignitate notabiliter, ita ꝙ videatur esse vnum magis sacrum q̃ alterum, sicut officium sacerdotale excedit Leuiticum: ideo potest vnus Leuita de alterius Leuitæ officio se intromittere sine culpa. Secundum erat, quia ista distinctio officiorum, quæ nunc habebant Leuitæ, nō erat I introducta à Deo, sed per Dauid. Nam Deus aliter distinxerat officium Leuitarum in tres partes, sicut erant tres familiæ dando cuilibet familiæ conuenientia onera, Num. 3. & 4. Distingui autem per cantores, ianitores, thesaurarios, iudices, & præpositos, fuit alia distinctio inuenta a Dauid: ideo non erat tam illicitum mutare illā, sicut mutare ordinationem & distinctionem officiorum Leuiticorum à Deo traditā. Tertia rō fuit: quia licèt data fuisset ista distinctio officiorum Leuiticorū, nōdum fuerat tradita executioni, sed tenebatur alia distinctio officiorum prius data, & debebat ista tradi executioni fabricato templo: vt supra declaratum est: ideo quousque illud fabricaretur, nō erat iniustum manere primam ordinationem mi- K nistratonis Leuiticæ.

Quæ stolę erant Leuiticę, & an essent vestimenta Leuitis ad ministrandum. Quest. XXXV.

QVAERITVR Vlterius cùm dicatur hic, ꝙ Hemanasaph, & Idithum, & filii ac fratres eorum erāt vestiti stolis byssinis, quæ stolæ erant illę Leuiticæ, & an haberent Leuitæ secundùm legē aliqua vestimenta, in quibus ministrarent. Respondendū ꝙ Deus dederat vestes sacerdotib⁹ tam sacerdoti magno, q̃ minoribus, s. sacerdoti magno vestes decem, sacerdotibus autē minorib⁹, vestes quatuor. Exo. 18.

F De Leuitis aūt nulla fit mentio, ꝙ haberent vestes aliquas à deo sibi datas in toto veteri testamento, potissimè in lege Moysi. Postea autem reperitur ꝙ Leuitæ induerentur aliquibus vestibus ad ministrandum. Nam de Samuele propheta, qui erat Leuita hētur primo Reg. 3. ꝙ ministrabat accinctus ephod coram Heli sacerdote. Etiam nunc quando Salomon fabricauit templum, & fecit vestes sacerdotales, fecit etiā vestes Leuiticas, scilicet stolas albas octoginta millia, vt ait Iosephus. 8. Antiqui. & de istis erant stolæ, quibus nūc induti erant Leuitę isti cantantes. Sed adhuc est dubium de istis stolis: an essent vestes propię Leuitarum & sacrę: vel etiam essent vestes laicorum. Aliquis dicet, quòd erant vestes communes Leuitis, & laicis. G Nam Dauid etiam vtebatur ista tunica byssina sicut Leuitę: quia quando portata fuit arca de domo Obededom in domum Dauid, canebat Dauid coram arca atque saltabat totis viribus, indutus Ephod lineo, 2. Regū 6. siue tunica byssina, quòd idem est præcedenti lib. 15. Et tamen Dauid erat laicus, & non auderet vsurpare sibi vestem illam si sacra esset: erat ergo vestis cōis laicis, & Leuitis: Dici potest vno modo ꝙ erat ista vestis communis Leuitis, & laicis: quia tamen honestius erat Leuitas indutos vestibus lineis albis ministrare, quā vestitos aliis vestibus qbus cōiter vtebantur, vsi fuerāt istis vestibus, Dauid aūt vsus fuit ista veste cùm esset communis: & tamen non legitur vsus illa nisi quando cultui diuino se applicuit, s. can- H tando, & saltando coram arca. Aliter potest dici quòd licèt Leuitę vterentur stolis bissinis, & etiam laici, tñ non erant similes in figura: & in hoc apparebat drīa vestis sacræ & non sacrę: & istud forte est rationabilius: nam aliquam differentiam facerent ministri sanctuarii inter vestes suas, & vestes laicorum ad ministrandū coram Domino. Si autem quæratur, quare Deus nō dedit in lege Moysi vestes aliquas Leuitis ad ministrādum, & tamen habuerūt illas postea tempore Salomonis. Dicendum ꝙ rō est, quia tempore Moysi Leuitę non habebant aliquam ministrationem insi in portando onera per viam & excubando in circuitu tabernaculi quamdiu manebat tabernaculum in eodē loco, vt patet Nu. 3. & 4. Et tamen ad istas ministra- I tiones non erat necessaria vestis aliqua distincta, quia ministerium portationis onerum per viam non erat ministerium alicuius auctoritatis, sed potius infimum: cùm esset laboriosum, sicut ministerium pecorum: etiā non fiebat illud ministerium in loco Sancto, quia portabantur ista onera per viam, & sic nō erat cōueniens vestis sacra & delicata ad tales ministrationes, cū essent difficiles, & laboriosæ. Tēpore aūt Salomonis fuit ꝯueniēs Leuitas hēre vestes sacras, in quibus ministrarēt: eo ꝙ ministratio illorū difficilis, & laboriosa mutata erat, quia iā non erat futurū in officio eorū, ꝙ portarēt arcā Domini, & alia vasa de loco ad locū: sed ꝙ ministrarent in templo, pręcedenti lib. 23. cap. Ministraturi aūt erāt cantando in tēplo, & in aliis officiis K & ibi rationabile erat, quòd induerentur vestibus sacris. Primò propter ministrationem, quæ erat sacra, ēt excellens non laboriosa, nec difficilis, sed honesta, & facilis. s. laudes diuinas decantare. Secūdò quia erat ministratio ista in loco sacro: nam cantores in atrio sacerdotū erant simul cum sacerdotibus canendo qñ illi faciebant sacrificia. Et ob hoc non induebant oēs Leuitæ talibus vestibus, sed soli cantores. Quod patet primò ex litera ista, quia cū ponat Leuitas habuisse stolas byssinas: solū ponit de Leuitis cantoribus, de aliis nihil dicens. Tertio quia Ioseph. 8. Antiq. vbi posuit numerum vestium sacerdotalium, & Leuiticarū, quas fecit Salomō qñ cōstruxit tēplū, dicit, ꝙ fecit Salomō octoginta millia stolas byssinas ad cātandū hymnos. Istæ

Istæ autem sunt solũ cantorum, quia isti soli dicebant hymnos: & sic alij Leuitæ non induebantur aliquibus vestibus sacris. Et ratio est, quia ministeria aliorũ Leuitarũ non erant tam sacra sicut cantorum, s. quia quidã erant ianitores, alij thesaurarij existentes in exedris custodiendo vasa, & alias res sacras sanctuarij. Alij aũt erant iudices, & propositi, qui negocia faciebant extra templum per varia loca terræ Israel præceden. lib. 26. cap. Isti non induebãtur vestibus sacris ad ministrationes istas explendas, quia non accedebãt tantum ad res sacras, sicut cantores, imò videbantur ministrationes suæ quasi prophanę, & sic scriptura nõ ponit alios indutos stolis byssinis nisi cantores.

De loco Leuitarum in templo.
Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius, quis erat locus, in quo Leuitæ canebant in templo. Pro quo præsupponendum, quòd erant extra templum quatuor atria, in quibus erant omnes viri, & mulieres conuenientes ad orandum siue ad ministeria sacra, siue essent sacerdotes & Leuitæ, siue nõ: cùm in templo non intraret quisquam nisi ille sacerdos, qui cremabat thymiama in altari thymiamatum, & qui lucernas disponebat in candelabro. Vnum erat atrium sacerdotum, aliud virorum laicorum mundorum, vbi orabãt, aliud mulierum mundarum, aliud virorum immundorũ &, mulierum immundarum, & gentilium: de quo declaratum est. 3. Reg. 6. Non ponitur autem locus vbi starẽt Leuitæ: ideo est dubium an erant cum sacerdotibus in atrio eorum, vel vbi erant. De Leuitis autem non dubitatur generaliter: sed de solis cantoribus: nam ianitores erant apud Ianuas atriorum, & exedrarum obseruantes iuxta exigentiam officij sui. Thesaurarij aũt erant in exedris custodiendo thesauros. Iudices aũt, & præpositi erant per diuersa loca terræ Israel exercendo officium suũ, præced. lib. 26. ca. Ideo manifesta erãt loca istorum, & tñ non apparet locus, vbi essent cantores. Dicendũ videtur, ꝙ essent in atrio sacerdotum canentes simul cum sacerdotibus ministrãtibus. Et hoc patet primò, quia non poterant isti Leuitæ esse inter sacerdotes, vel cum laicis cùm non ponatur atriũ Leuitarum, sed solùm laicorum, & sacerdotũ: & tñ Leuitæ cantores magis concordabant cũ sacerdotibus q̃ cũ laicis, cũ ẽt Leuitæ essent ministrantes dño: iõ credẽdum est, ꝙ essent in atrio sacerdotum. Secundò patet, & efficatius, quia dr̃ hic, ꝙ Leuitæ erant canentes ad Orientalem partem altaris, ergo videtur ꝙ erant in atrio sacerdotum, quia aliàs superfluè hoc diceretur: nã vbicunq; essent Leuitæ canẽdo manifestum est, ꝙ essent ad partem Orientalem altaris: quia non poterãt esse, nisi in aliquo atriorum, & tñ oĩa atria erant orientalia respectu altaris holocaustorum, de quo hic dicit: nam altare erat in atrio sacerdotum, & illud magis cõiunctum templo quã alia atria, & sic alia erant orientalia, cũ ipsum atrium sacerdotum esset ẽt orientale respectu templi. s. ad portam eius, & in atrio sacerdotum nihil erat magis ad occidẽtem quã altare, & sic nimis appropinquabat templo: iõ in quocunq; atrio essent Leuitæ, etiam si essent in ipso atrio sacerdotum, erant ad partem orientalem altaris. Esset ergo frustra dictũ nisi poneretur ad signandum ꝙ etiam Leuitę erant in atrio sacerdotum, scilicet quod Leuitæ erant in atrio sacerdotum, & altare erat ibi: & tamen ad orientalem partem altaris in ipso atrio erant Leuitæ. Si aũt de aliis intelligatur, manifestum erit, ꝙ erant ad partem orientalem, & non erat in hoc vllo modo dubitandum: iõ intelligitur de atrio sacerdotũ, in quo poterat esse dubium: quia licet altare in atrio sacerdotum sit nimis Occidentale, adhuc post illud magis ad Occidentem poterant esse Leuitæ, licèt nihil aliud esset magis occidentale: ideo rectè dictum est, ꝙ erant Leuitę ad orientem altaris vt intelligatur altare, & Leuitę esse in atrio sacerdotum. Erant ergo Leuitæ in isto atrio cum sacerdotibus, & tamen non miscebãtur ministrationibus eorum, quia sacerdotes ministrabant in sacrificiis, Leuitæ autem canebant qñ fiebant sacrificia.

Quare sacerdotes canebant tabis, & non Leuitæ.
Quæst. XXXVII.

QVAERITVR Vlterius, cũ Leuitæ canerent hic in omni genere musicorum instrumentorum, quare dicitur de sacerdotibus, ꝙ centũ & viginti sacerdotes canebant tubis, quia potius debuissent canere Leuitæ, vt ad eos pertineret canere in omnibus musicis instrumentis. Dicendum, ꝙ hoc fuit, quia Leuitis non licebat canere tubis. Erant nanq; quædã tubæ argenteæ sacræ, quarũ ministratio ad multa proderat, & non licebat alicui clangere illis tubis nisi sacerdotibus. Istę erant tubæ, quas fecit in deserto fieri Dominus per Moysen, Num. 10. & debebant Israelitæ clãgere in eis, quandocunq; essent in bello, vt Deus exaudiret eos. Etiam quandocunq; facerent festiuitates, & sacrificia, & epulas de carnibus sacrificiorũ, & dies Kalendarũ, clangebant tubis super sacrificiis, vt Deus acceptaret illa, eo. c. Et dr̃ ibi: Filij Aaron sacerdotis clãgent tubis, legitimum sempiternum erit in generationibus vestris. Non ergo licebat Leuitis clangere tubis. Sic etiam seruatum est, quãdo Dauid reliquit in Ierusalem sacerdotes, & Leuitas ministrantes coram arca in tabernaculo, quod illic parauerat: nã in oĩbus vasis musicis psallebant Asaph, & alij Leuitæ, qui erãt sub eo. Solùm autem datum est sacerdotibus quòd tubis clangerent, præced. lib. 16. ca. Si autem obiiciatur, ꝙ interdum Leuitæ canebant tubis in ministerio domini, sicut fuit in portatione arcæ de domo Obededõ in domum Dauid, præcedenti lib. 15. Dicẽdum quòd erant duplices tubę, quædam erant tubæ sacræ argenteę, quibus soli sacerdotes vtebantur: aliæ erant tubæ non sacræ æneæ, vel corneæ, vel de aliis metallis: & iis poterant clangere Leuitæ, & quicunque populares: & quia istæ tubæ, quibus nunc clangebant centum & viginti sacerdotes erant sacrę, non licuit aliquibus nisi eis clangere tubis. Sed obiicietur, ꝙ istæ tubæ nõ erãt sacræ: quia tubæ sacræ quibus clangebant soli sacerdotes erant duæ solùm: vt patet Num. 10. Istæ autem erant centũ & viginti, quibus totidem sacerdotes clangebant, ideo non erant sacrę. Dicendũ, ꝙ erãt istæ tubę sacræ, & fortè plures erant in templo Salomonis: & cùm obijcitur, quod erant solum duæ tubę sacræ põt dupliciter responderi. Vno modo, ꝙ Deus iusserat Moysi istas duas tubas facere ad necessitatẽ, & tamen Salomon fabricans templum fecit multo plura vasa q̃ erant in tabernaculo Moysi. Sicut patet de candelabris: nam vnicum erat in templo Salomonis, & Salomon fecit decem. Etiam in tabernaculo Moysi erat vnica mensa, & in templo Salomonis fuerunt decem, vt patet præcedenti capit. Sic poterit esse de tubis sacris, quòd licet tempore Moysi essent duæ solũ, essent tempore Salomonis plures quã centum, & viginti. Aliter potest dici, ꝙ licet Deus iusserit fieri duas tubas, Moyses fecerit plures, quia Deus non iubebat duas fieri, ita quod prohiberet plures fieri, sed iussit duas, scilicet, quia illę saltem erant necessarię, & nolebat grauare Hebræos plus ad dandum multum argentum pro tubis cogendo illos, illi tamen gratis voluerunt plures facere, & fecerunt illas tempore Moysi. Quod patet in introitu in terram Chanaan, quando

Israelitis lustrauerunt septem diebus vrbem Ierico: iussit Deus quod septem Sacerdotes acciperent septē buccinas, quarum erat vsus in iubileis, & clangerent precedentes arcam, Iosue 6. Et tamē manifestum est, quòd illę erāt tubę sacrę: quia hic clangebatur ad bellum: & non poterat clangi ad bellum nisi tubis sacris, & per sacerdotes, Num. 10. Ideo illę septem erant tubę argenteæ sacrę: & sic licèt Deus iusserit duas fieri tubas sacras, tamen multę factę sunt tempore Moysi, à fortiori autem nunc poterant esse plures tubę sacræ quibus clangerent isti centum & viginti sacerdotes.

An nubes venit naturaliter, & cur, & qualis.
Quęstio XXXVIII.

QVAERITVR Vlterius de ista nube, quę dicitur hic operuisse domum Domini, qualis erat, & an venit supernaturaliter, vel naturaliter, & cur venit. Ad primum dicendum quòd ista nubes non fuit naturaliter veniens. Primò quia ista nubes apparebat solùm in sanctuario Domini, ita vt sacerdotes nō possent ministrare pręnebula, & tamen si naturaliter euenisset, non solùm esset nebula in sanctuario, sed magis per omnia loca in circuitu. Secundò patet, qa ista nubes non ostendit aliam mutationem naturalē, vt tempus pluuiosum, vel similia, sed tempore sereno existente subito repleta est dom' Domini nube. Tertiò quia istud tempus in quo descendit nubes nō erat aptum ad creationē talis nebulę, & caliginis: qa ista competunt magnę hyemi in terra illa, quę est val de calida respectu istius, cùm illa sit partim in tertio, & partim ī quarto clymate: & ista nostra sit in quinto clymate circa sextum, & non erat tunc hyems: sed mensis Septembris, in quo non consueuerunt esse tales nebulę. Quartò patet, quia illa nebula non venit ita obscura sicut alię nebulę, sed potius lucens. Vt ait Iosephus 8. Antiquita. Et repente quidem non metuēda nec qualis hyemali tempore imbre plena solet nubes assistere: sed diffusa, & temperata effulsit, & templum omne compleuit, & facies quidem sacerdotum obumbrauit: ita vt se inuicem videre non possent & talem quidem nebulam supernaturaliter venien:tem decuit nunc esse ad id quod efficiebatur: nā si naturaliter eueniret, nihil probaret de eo quòd opus erat.

Quare nunc venit nebula. Quęst. XXXIX.

QVAERITVR vlterius circa nebulā istam, quomodo nunc venit, & quare. Dicendum quod fuit conueniens istam nebulam nunc venire ad confirmationem eorum, quę volebat Deus ostendere. Salomon namque fecerat nunc templum Ierusalem, vt ibi coleretur Deus in æternum, & propitiaretur Israelitis colentibus ibi eum, sicut Salomon orauit. Et patet c. seq. & quia Iudæi erant tardi ad credēdū, cùm essent duro corde, non crederent quòd Deus acceptaret templum istud ad cultum, nisi ostenderet aliqua signa acceptationis: nam in omnibus signa petebant, vt patet prima Corin. primò, scilicet Iudæi signa petunt, Græci autem sapientiam quęrunt. Ad ostendendum ergo, quòd Deus acceptabat templū istud, & cæremonias, quæ in eo fierent, debebat ostendere aliquod signum, & istud fuit quòd impleret totum templum nube, & impleuit quidem illud interius & exterius: & fuit hoc quādo cęperunt sacerdotes ministrare, & Leuitæ cantare, quia non erat conueniens, ꝙ prius veniret. Causa.n. vt veniret tūc signabatur, quòd Deus acceptabat illas ministrationes, quę ibi fiebant, & fuit in prima ministratione ibi facta: vt

F per hoc putaretur, ꝙ omnes ministrationes, quę se-
querentur acceptarentur à Deo. Ita etiam fiebat in
multis alijs rebus magnis pertinentibus ad cultum di-
uinum, de quibus dubitabant Israelitę an à Deo acce
ptarentur: nam sic fuit quando Moyses fecit sanctua
rium in deserto: quia mox vt erectum est in deserto,
nubes repleuit illud interius, ita vt non possent ibi ma
nere sacerdotes, & mansit postea semper super taber
naculum, & pendens illa nubes gloriæ per diem qui
dem in figura, & calore nubis: per noctem autem in
calore, & fulgore ignis. Exo. 40. & Num. 9. Et illud
fuit ad signandum, ꝙ omnia, quæ fierent in sanctua-
rio acceptarentur à Deo. Sic etiam fuit quando no-
uiter fuerunt consecrati sacerdotes. Nam per septem
G dies durauit consecratio eorum, & tunc non ministra
uerunt: die autem octauo ministrare cæperunt: &
venit ignis de cælo supra sacrificia eorum. Leui. 9. Sic
etiam fuit post hoc in sacrificijs oblatis in festiuitate
ista infra 7. & in multis aliis: Quia ergo nunquam ma
gis fuerat factum aliquid nec futurum erat in veteri
testamento, in quo magis Deus coleretur, quàm tē-
plum Salomonis, debuit potius ibi apparere aliquod
signum diuinæ acceptationis, scilicet ista nebula, quā
in aliquo alio opere.

Quare potius Deus ostendit in nebula acceptationem.
Quæst. XL.

H QVAERITVR vlterius, cù Deus vellet ostende
re signum aliquod acceptationis suæ templo
ędificato, cur potius illud fuit in nebula, vel nube q̄
in aliquod alio. Dicendum quòd licèt in multis De'
poterat ostendere acceptationem suam: tamē in nul
lo fuit magis conueniens ostendi quàm in nube. Ra-
tio huius fuit ad signandum cōditionem veteris testa-
menti, quo durauit templum istud: nam vetus testa-
mentū fuit totum sub figuris, & enigmatibus conti-
nens significationem eorum, quæ facta erant in no-
ua lege. Iuxta illud ad Hebrę. x. Si vmbram futuro-
rum bonorum lex continet, idest bonorum futuro-
rum in veteri testamento. Nubes autem, vel nebula
aut caligo competit ad signandum hoc, quia obscura
I est. Etiam competit hoc ex conditione eorum, qui
in veteri testamento erant. Nam habebant corda sua
obnubilata cortice literæ veteris: & vsque hodie ma-
net in cordibus eorum obscuritas ista: vt patet secun-
da Cori. 3. Et sicut Moyses ponebat velamen super fa
ciem suam, vt non intenderent filij Israel in faciem
eius, quod euacuatur: sed obtusi sunt sensus eorum vs
que in hodiernum: id ipsum velamen in lectione vete
ris testamenti manet non reuelatum: sed vsque in ho
diernum diem cùm legitur Moyses, velamen est po-
situm super cor eorum. Cùm autem cōuersi fuerint
ad dominum, auferetur velamen. Et ob hoc commu
niter illę repręsentationes diuinæ, quę fibant in ve-
teri testamento fiebant in nebula, vel in nube, quia
K sic coueniebat illi statui. Sic patet de apparitione Do
mini, quando tabernaculum Moysi fuit cōpletū, qa
gloria Domini in nube operuit totam domum Exo.
40. Sic etiam fuit in datione legis. Nam angeli lo-
quentes apparuerunt in caligine, & fumo: vt pa-
tet Exo 19. & 20. & Deut. 5. Sic etiā fuit quando Moy
ses ascendit ad dominum in montem, & cum eo
Aaron, & seniores, nam apparuit gloria Domini in
modum nubis & iridis: & quasi opus lapidis saphiri:
in Exo. 24. Ita ergo nunc in nube magis quàm in ali-
qua alia re apparere debuit. In nouo autem testamē
to fuit facta apperitio in linguis igneis ad signandum
inflamationem charitatis in orbis mirabilibus. Istam
differentiam noui, & veteris testamenti tangit Apo-
sto.

ſto.ad Hebræ.12. Sed obiicietur, quòd Deus in veteri teſtamento ſępe in igne oſtendebant gloriam ſuam ſicut in nube: nam qualibet nocte apparebat ſuper tabernaculum Moyſi in deſerto colūna ignis, Exo.4. & Nu.9. Itē in die qua ſacerdotes nouiter cōſecrati cępe runt miniſtrare in deſerto, deſcendit ignis ſuper altare Leu.9. Item in deſerto bis legitur veniſſe ignis in quo manifeſtabat̄ Deus, Nu.xi. & 16. Itē nūc qn̄ facta ſunt nouiter ſacrificia in tēplo Salomonis deſcēdit ignis de cælo infra 7. Item quando Elias voluit probare veram deitatem Dei Iſrael diſputans contra prophetas Baal, fecit deſcendere ignem de cælo 3. Reg.18. & iterū ſuper duos quinquagenarios Ocho.4. Reg. Totiens ergo vel pluries apparuit Deus in igne in veteri teſtamento quàm in nebula. Dicendum eſt quod nebula erat conueniens ſtatui veteris teſtamenti. Ignis autem non. Ideo qn̄cunque Deus volebat ſolum oſtendere præſentiam ſuam, vel acceptationē ſuam, & nihil aliud facturus erat apparebat in nebula. Si autem aliquid facturus erat, quod igne perfici poſſet, & nō nebula, apparebat in igne: & ſic quando De⁹ volebat ſolùm acceptationem ſuam oſtendere, licèt ęqualiter poſſet illam oſtendere in nube vel igne: tñ non oſtendebat in igne, ſed in nebula: ſicut nūc, q̄a ita poterat venire ignis ſuper tēplū, ſicut nebula, cū nihil futurū eſſet, niſi quòd oſtenderetur gloria Domini. Cùm autem dicitur, quòd qualibet nocte apparebat gloria Domini in igne ſuper tabernaculum. Dicendum quòd hoc fiebat ex neceſſitate: nam Deus volebat illuminare omnia caſtra Iſraelitarum per noctem: ſed non poterant illuminari per nubem cùm potius obſcurarentur: ideo debuit apparere ignis. Ad ſecundum dicendum, quòd non ſolùm Deus voluit oſtendere aceptationem ſuam in nouis ſacerdotibus, ſed etiam voluit ſpecialiter hoc oſtendere cremādo cęlitus ſacrificia eorum: ſed ſacrificia non poterāt cremari per nubem miſſam: quia non putaretur vera combuſtio ſed potius phantaſia quædam, ideo debuit apparere ignis: & in illo Deus oſtendit acceptationem ſuam, & cremauit ſacrificia. Per nubem aūt ſi miſſa fuiſſet, potuiſſet oſtendi acceptatio diuina, ſed non potuiſſent cremari ſacrificia: ideo non miſſa eſt nubes. Ad tertium dicendum, quòd illis duabus vicibus venit ignis ex neceſſitate: quia tunc Deus non volebat principaliter oſtendere gloriam ſuam: ſed potius punire delinquentes. Nam Nume.11. peccauerunt quidam murmurando propter laborem itineris, & deſiderio carnium: & Deus ſuccendit ignē qui conſumpſit extrema caſtrorum. Et Num.16. populus murmurauit contra Moyſem, & Aaron: volebantque eos lapidare: & Deus ſuſcitauit tunc incēdium, perieruntque plurimi. Et iterum.e.cap. cùm centum, & quinquaginta proceres vellent vſurpare ſacerdotium, inſurgens ignis deuorauit eos. Hoc autē non poterat facere nubes, ideo non apparuit tunc. Ad quartum dicendum ſicut ad ſecundum, quòd fuit ex neceſſitate operis, ſcilicet quia Deus voluit cremare ſacrificia ſacerdotum. Ad quintum dicendum quod quando Elias voluit oſtendere veram deitatem Dei Iſrael, deſcendit ignis, & non nebula: quia ſic cōuentum fuerat inter eum, & prophetas Baal, quòd ille, cui exaudiret cultores ſuos dando ignem de cælo eſſet verus Deus: & cùm non exaudiret Baal cultores ſuos, clamauit Elias, & venit ignis de cęlo. Etiam erat tunc neceſſarius ignis, quia agebatur de crematione ſacrificiorum, quæ non poterant cremari niſi igne. Ad ſextum dicendum quod ibi erat neceſſarius ignis, quia volebat Elias, quòd morerentur illi quinquagenarii, qui veniebant ad eum: & quia ad hoc nō proficiebat nebula, inuocauit ignem, qui eos exu

A reret. In aliis autem caſibus, in quibus ſolùm agitur de oſtendendo gloriam Domini: vel acceptationem eius: licèt poſſet oſtendi ęqualiter per ignem, & per nebulam, magis tamen oſtenditur per nebulā: & ſic fuit hic, vbi ſolùm intendebat Deus oſtendere acceptationem ſuam, & oſtendit eam in nube, & non in igne, vel alio ſigno.

Quomodo repleta fuit domus Dei gloria.
Quæſtio. XLI.

QVAERITVR vlterius, quomodo repleta fuerit domus Dei gloria. Dicendum quòd nebula à Deo cauſata impleuit templum interius, ſcili B cet domum ſancti ſanctorū: & templum exterius, vbi erant vaſa: deinde atria exteriora, vbi erant Iſraelitæ ſiuè ſacerdotes, ſiue laici. Et dicunt quidā, ꝙ hoc fuit in teſtimoniū, ꝙ Deus veniebat ad hītādum in tēplo in Sancta ſanctorū: nam apud Hebræos videbatur, quòd De⁹ habitaret in ſanctuario, ſcilicet, quòd prius habitaſſet in tabernaculo Moyſi, nunc vero habitaret in templo Salomonis. In tabernaculo Moyſi credebatur habitare in ſancta ſanctorum ſuper arcam, eo quòd ibi audiebant vocem reſpondentis: nam cùm Moyſes vellet quærere de aliquo dubio, introibat in ſancta ſanctorum: & audiebat vocem reſpondentis ſibi de medio duorum Cherubim ſuper propitiatoriū, Num.7. & ille loquens putabatur Deus. Fuerat autē C iſta habitatio Dei ex tempore, quo completum eſt ſanctuarium, & impleuit illud nubes. Exo.40. Ita cū nunc cōſumatum eſſet templum Salomōis, & Deus deberet iam habitare in eo, voluit oſtendere ſignum aduentus ſui in aliquo ſigno ſenſibili, ſcilicet in nebula iſta: ideo vocatur nebula hæc gloria Domini, ideſt maieſtas vel apparatus circunſtans eum aduenientē, & conueniebat hoc fieri per nubem, vel nebulam, quia Deus morabatur in propitiatorio ſuper Arcam in nebula quadam. Sic patet Leu.16. ſcilicet: Non introeat Aaron omni tempore in ſanctuarium, quod eſt vltra velum, quoniā in nube apparebo ſuper oraculum. etiam ſequenti capit. dixit Salamon: Dominus dixit vt habitaret in caligine, et miſit nubē iſtam D in templum, vt in ea habitaret: & videbatur proficere iſta nubes, q̄a ſi ipſa vel aliud ſignū miraculoſum nō p̄cederet non cognoſceretur ꝙ Deus veniebat in ſanctuariū: ſicut aduentus regis cognoſcitur per magnū apparatum, qui eum pręcedit. Secundò proficiebat quaſi ad tegendum deum, velut ſi Deus eſſet alicuius figuræ, vel ſubſtantiæ admirabilis, quā nobis oſtendere nollet. Ideo vt cùm veniret non videremus eū, circundabat ſe caligine ſiue nube obſcura, vt ſic non videretur. Et iſta erat cauſa quare ſuper arcam in propitiatorio apparebat nubes. Leuitici 16. ſcilicet vt non videret ſacerdos intrans, quid erat ibi: & ſic cùm nunc Deus introierit ad habitandum in Sancta Sanctorum, repleuit domum nebula abſcondens præſen E tiam ſuam: & neceſſe eſt, quòd tā domus interior q̄ exterior eſſent plenæ nebula: nam Deus præcipuè veniebat in partem interiorem templi, ſcilicet Sancta ſanctorum, ideo domus illa, & partes coniunctę magis plenę nebula eſſe deberēt quàm partes exteriores. Dicendum etiam eſt quòd atria templi, quæ erant exterius, plena erant nebula: quia dicitur hic quòd ſacerdotes, & Leuitę non poterant miniſtrare propter caliginem: & tamen ſacerdotes, & Leuitæ erant extra tēplum in atrio Sacerdotum: cùm dicatur ſupra quòd erant ad orientalem plagam altaris. Ergo etiam atria illa repleuerat nebula.

An poterant ſacerdotes propter nebulam miniſtrare. Quæſt. XLII.

QVAERITVR vlterius,quõ dicitur hic ꝙ non poterant ſacerdotes propter nebulam miniſtrare. Reſpondent quidam, quòd hoc fuit propter magnam tenebram,tanta enim fuit obſcuritas in aere inducta adueniente Deo, quòd ſacerdotes non ſe poterant adinuicem videre,nec videbant id, in quo miniſtrabant: ideo non potuerunt miniſtrare. Alij dicunt, quòd hoc fuit propter candorem nebulę illius, ſcilicet, quòd fulgor, & candor illius tantus erat, ꝙ oculi ſacerdotum tolerare non poterant illum, ſicut eſt de fulgore ſolis: nam non poſſumus eum apertis oculis aliquando intueri. Sic etiam eſt de candore niuis:nam non poſſumus multitudinem niuis pręſentem nobis fixo intuitu reſpicere,quia lęditur viſus propter exceſſum luminis diſproportionati ſibi. Alij dicunt, quòd hoc fuit propter ſolam reuerentiam diuinæ pñtiæ: nam potuiſſent ſacerdotes miniſtrare, licèt nebula repleuiſſet domum,& tamẽ quòd illa erat gloria Domini, ideſt apparatus aduentus eius ſignans eũ præſentem,propter reuerentiam præſentię eius reſilientes ſacerdotes in ſuam paruitatem ceſſerunt ei nolentes ſtare in loco nebulę: quia ſignum paruæ reuerentiæ eſt, quòd quis appropriet loco, in quo Dominus ſuus eſt,vel aliqs vir maximę venerationis.Primus modus ſatis conſonat literæ: quia dicitur hic nec poterãt ſacerdotes ſtare,nec miniſtrare propter caliginẽ. Caligo autem importat tenebram. Sic etiam dicitur ſequenti capitulo: Dominus dixit, ut habitet in caligine.Itẽ hoc cõpetit intentioni Dei,ſcilicet quòd iſta nubes, vel nebula veniret ad impediendum viſum,vt Deus, qui putabatur venire, corporaliter non poſſet videri opinione Hebræorum propter caliginem magnam. Si tamen eſſet fulgor appareret Deus veniens in maieſtate illa. Sic etiam apparuit in datione legis: nam caligo & fumus apparuerunt in monte Sinai. Exo.19. & 20.& Deute 5.Secunda poſitio eſt Ioſephi 8. Antiqui. Et eſt ſatis rationabilis. Nam magnus fulgor magis indicat præſentiam Dei quàm magna tenebra, quia tenebra vel caligo non dicit aliquam magnam perfectionem, ſicut dicit fulgor, vel candor. Ideo id quod perfectius eſt,veriſimili⁹ eſt fuiſſe ſignũ aduenientis Dei, quàm id quod eſt imperfectum: & dicit Ioſeph⁹ quòd nebula illa fulgens obumbrauit facies ſacerdotum, & Leuitarum. Sed obiicietur: qa dicitur hic, quòd non poterant ſacerdotes miniſtrare nec ſtare propter caliginem. Dicendum quòd iſtud quod apparuit non erat caligo, vel tenebra,ſed fulgor magnus,& tamẽ per accidens faciebat opus caliginis: nam fulgor per ſe habebat manifeſtare cùm ſit lux, vel à luce cauſatus, & tamen per accidens habet occultare inquantum oculus non proportionatur tãtæ luci, nec põt ſuſtinere illã,iõ non põt illã intueri. Sicut ſol directè magis hẽbat manifeſtare q̃ aliqđ aliud lumẽ: quia nullum tantum eſt ſicut lumen ſolis, & tamen per accidens habet obumbrare ſicut tenebra, vel abſcondere: quia prę magnitudine lucis ſuę non poſſumus videre ea, quæ ſibi coniuncta ſunt,vel ipſum: nam conſiderare non poſſumus corpus ſolis intentis oculis in illud: habet etiam obſcurare ſol alio modo, ſcilicet per comparationem minoris luminis ad maius. Sicut apparet quotidie in cælo:nam aſtra, quæ coniuncta ſunt ſoli per tredecim gradus, non videntur, quia dicuntur eſſe ſub radiis eius.Cũ vero tranſierint gradũ tertiũdecimum poterunt videri occidente ſole: & dicuntur tũc habere ortum heliacum, quia effugiunt radios ſolis. Etiã in die ſuper terram eſt emiſpherium plenum ſtellis: ſicut per noctẽ;

F & tamen nulla ſtella videtur,quòd maius lumen occultat alia, cũ illa potius manifeſtare deberet: ita poterat dici,ꝙ iſta nubes fuit tãti fulgoris,quòd omni alia præſentia offuſcabat: & ſic non poſſent ſacerdotes videre altare,in quo miniſtrabant: & vnus non poterat alium videre,ideo oportuit,quòd ceſſarent à miniſtratione, et quòd non poſſent eſſe præſentes in atrio templi,quia tantum fulgorem oculi eorum pati non poterant. Iſtud autem eſt ſatis veriſimile,ſ.quòd ad oſtenſionẽ glorię Dñi appareret magis nubes fulgens quàm tenebroſa,quia ſic fuit in transfiguratione Chriſti in monte Thabor: nam apparuit nubes lucida,quę obumbrauit diſcipulos,& non potuerunt videre, ſed coacti ſunt inclinare ſe ad terram: & non viderunt cũ
G Chriſtus locutus eſt cum Elia,& Moyſe. Sed cùm illi receſſerunt, leuauerunt diſcipuli capita ſua, & viderũt ſolum Ieſum, Mat.17. ita poterat nunc nubes lucida obumbrare totum templum, & atria: & non poſsẽt præ fulgore miniſtrare ſacerdotes. Tertia poſitio erat etiam aliqualiter rationabilis, ſ.ꝙ propter reuerẽtiam ſacerdotes recederent de loco,in quo erant miniſtrãtes:licèt ibi poſſent eſſe. Simile fuit de Moyſe, quando apparuit gloria Domini in rubo, qui ardebat, & non cremabatur: nam cùm vellet Moyſes applicare ſe rubo,vt hanc mirabilem viſionem aſpiceret, dictũ eſt ei de rubo: Ne appropries,inquit,huc:locus enim, in quo ſtas,terra ſancta eſt. Exo.3.& ibi Moyſes non videbat Deum,ſed gloriam Domini apparentẽ in igne,
H &prohibitus eſt accedere propter reuerentiam glorię apparentis in rubo. Ita ergo ſacerdotes iſti,licèt poſſent aliàs ſtare in atrio,cederent propter reuerentiam gloriæ Domini. Dicendum tamen quòd iſta poſitio tertia non ſtat,quia non ceſſauerunt ſacerdotes à miniſtratione propter reuerentiam, ſed quia non poterant eſſe præſentes,ſicut dr̄ in litera,ſ.& non poterant ſacerdotes miniſtrare, nec ſtare propter caliginem. Si autem propter ſolam reuerentiam potẽtię Dei fieret,licèt non ſtarent,poſſent tamen ſtare,& tamen nõ poterant ſtare,ergo impediebat caligo,vel fulgor.Prima autem.& ſecunda poſitio ſatis ſtant, & tamen prima eſt verior,& quam intendit litera,quia ponitur caligo in litera bis,& non ponitur fulgor. Et licèt fulgor
I poſſit per accidens efficere opus caliginis,nunquã trahendi ſunt termini extra ſua ſigna prima, cùm in illis poſſit ſaluari veritas literę: quia aliàs daret locus multis expoſitionibus valde diſtortis,& corruptioni ſenſus ſcripturarum. Cùm autem confirmatur,quòd fuerit fulgor,vel nubes lucida, quia ita fuit in Transfiguratione Domini. Dicendum quòd non bene arguitur, quia transfiguratio fuit in nouo teſtamento, & iſta apparitio nebulæ in veteri, & fiebant apparitiones iſtæ ſecundùm conditionem teſtamentorum, & temporũ: & quia tempus veteris teſtamenti fuit obſcurum,ſcilicet ænigmatibus plenum in ſpe, & vmbra bonorum reuelandorum tempore Chriſti: debuit quidquid ibi manifeſtabatur in nube,& caligine manifeſtari. Tem-
K pus noui teſtamenti fuit in quo tota veritas reuelata eſt,ideo omnia,quæ in illo fiebant luci, & fulgori conueniebant: ideo licèt maximum quod factum eſt in veteri teſtamento, & in quo debuiſſet Deus apparere in maiori gloria fuerit datio legis, tamen in illa non oſtendit Deus pręſentiam ſuam ſub aliqua nube lucida,vel fulgore: ſed in fumo,& caligine,& igne fumoſo atque obſcuro apparuit.Exo.19. & 20. & Deuter.5. Ita ergo nunc magis credendum eſt,quod in caliginoſa nube,quàm quod in fulgenti apparuerit potiſſime: quia in litera dicit, quòd in caligine apparuerit Deus, vel quod caligo repleuit domum, & Deus habitabat in caligine. Cùm autem dicitur de nube lucida, quæ apparuit in transfiguratione, Dicendum eſt, ꝙ ſicut omnia,

omnia, quę in veteri testamento erant obscura, ita omnia, quæ in nouo erant, manifesta erant, ideo in transfiguratione ista omnia per lucem facta sunt. Nam primò immutatio Christi fuit lucida, quia resplēduit facies eius sicut sol, & vestimenta eius facta sunt alba sicut nix. Matt. 17. Postea vero loquente Christo cum Elia, & Moyse nubes lucida obumbrauit eos, & audita est vox patris in nube. Sic etiam in aduentu spiritus sancti, licèt apparuerit ignis in linguis ex necessitate significationis, tamen ille ignis non fuit fumosus, & caliginosus, sicut ignis, qui apparuit in datione legis in monte Sinai: quia magis ibi apparebat caligo, & fumus quàm ignis. Tangit autem differentiam istam vtriusque testamenti Apost. ad Hebr. 12. Ratio autē, & principium huius differentiæ fuit, quia in veteri testamento omnia erant velata cortinis, & operimentis in templo, ita vt nihil videretur. In principio autē noui testamenti illa velamenta rupta sunt: Nam in templo erant omnia sacra, & illa non poterant videri à populo, nec à Leuitis, aut sacerdotibus foris manentib' propter quoddam velum manens, & pendens ad portam templi. In passione autem Domini scissum est istud velum à summo vsque deorsum. Matth. 27. Et sic apparuerunt tunc omnia, quæ erant in sacrario, & penetralibus templi, vt signaretur, quòd tunc in Christi morte consumabatur vetus testamentum, qđ velatum fuerat ænigmatibus, & incohabatur nouum, in quo omnia ænigmata aperienda erant. Et rectè tūc factū est, qa mors Christi dedit exordiū nouo testamēto, & vigorem omnibus sacramentis eius, quia aliàs ea, quæ erant in nouo testamento non accepissent firmitatem conferendi gratiam, & aperiendi vitam ęternam, sicut faciunt. Apparet ergo, quòd sacerdotes impediti fuerunt nuucaliqualiter ministrare propter nubem caliginosam, quę apparuit, & repleuit templum. Non est tamen intelligendum, quòd sacerdotes coacti fuerint exire de atrio, & cessare à ministratione: sed solùm pręebat eis aliquod impedimentum: quia non videbant ita bene sicut prius: Et tamen compleuerunt ministrationem suam. Patet etiam, quia Salomon videns nebulā istam dixit: Deus dixit, vt habitaret in caligine, sequenti capi. Et tamen non recessit ob hoc de templo, sed incepit loqui ad populum. Et deinde longam orationem fecit ad Deum: vt patet ibidem. Dicitur tamē aliquis non posse facere quod non potest ita bene facere, sicut prius, vel sicut solebat. Et quia prius non impediebantur sacerdotes ministrare, nec stare in templo. Nunc autem propter caliginem non bene videbant, nec ministrabant sicut prius. Ideo dicebantur non posse ministrare, nec stare in atrio tēpli propter caliginem. Steterunt tamen ibi quousque compleuit Salomon orationem suam, & illi omnes ministrationes suas.

CAPITVLVM VI.

TVNC Salomon ait: Dominus pollicitus est, vt habitaret in caligine: ego autem ædificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum. Et conuertit rex faciem suam, & benedixit vni-
A uersæ multitudini Israel. Nam omnis turba stabat intenta, & ait: Benedictus Dominus Deus Israel, qui quod locutus est Dauid patri meo, opere compleuit, dicens: A die, qua eduxi populum meum de terra Aegypti, non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo: neque elegi quēquam alium virum, vt esset dux in populo meo Israel: sed elegi Ierusalem, vt sit
B nomen meum in ea, & elegi Dauid, vt constituerem eum super populum meum Israel.

Tunc Salomon. Dicto in pręcedentibus de arcę in templum introductione, hic agitur de Salomonis oratione. Et diuiditur in duo, quia primò ponitur Salomonis cum populo collatio, vel rationatio. Secundò ponitur ipsius Salomonis ad Deum porrecta oratio, ibi. *Stetit ergo coram altari.* Prima in duas, quia primò agitur de Ierusalem ad hoc, quòd esset templum Domini in ea electione; secundò de Dauid ab ędificando templum prohibitione, ibi. *Cunque fuisset voluntas*
C *Dauid.*

An ea, quæ habentur hic sint continuata, & immediata. Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habētur hic, sint continuata ad præcedentia, vel sit anticipatio aliqua, vel recapitulatio inter illa. Et dato quòd sit ordo continuus, an fuerint ista facta post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primū dicendū, ꝙ hic est ordo ꝯtinuus: nā præc. c. actum est de arcę introductione in tēplum et de introductione reliquorum vasorum. Hic āt agitur de oratione Salomonis in ipso templo visa gloria Domini: & neces-
D se est, quòd istud fuerit post illud, quia introducta fuit arca in templum, & posita in Sancto sanctorum: & tunc sacerdotes cęperunt ministrare in atrio in honore portationis arcę: & cùm cępissent ministrare nebula à Deo missa operuit templum, vt patet præcedenti cap. Salomon autem videns gloriam Domini locutus est ad populum, & fudit orationem ad Dominū, ideo necesse est, quòd ista fuerint post illa. Ad secundum dicendum, quòd non fuit aliquod tempus medium inter hęc & præcedentia, sed continuata facta sunt, scilicet quia mox vt Salomon vidit sanctuariū plenum nebula cæpit loqui, quæ habentur hic: patet hic in litera, cū dicitur: Tunc Salomon ait, scilicet q. sequuntur. Et tamen istud tunc refert pręcedentia,
E scilicet quando venit nebula à Domino: ita vt sacerdotes non possent ministrare locutus est Salomō ista. Circa primum dicitur. *Tunc Salomon ait.* Scilicet. Visa gloria Domini, quæ ostendebatur per nubem, vel nebulam. *Dominus polliticus est vt habitaret in caligine.* Istud verbum Salomonis est respōsiuum ad dubium, quod totus popul' posset tunc formare, & verisimile est, quòd formaret, quia cùm apparet aliqua res magna, & insolita, turbantur homines, & dubitant. Et dixit Salomon Dominus pollicitus est &c. Idest non turbemini propter nebulam istam apparentem, quia Deus mittit illam, quia proprie pollicitus est, idest promisit quòd habitaret in caligine, ideo nunc mittit istam caliginem ad habitandum in ea. Et est rationabiliter

nabiliter dictum, quia præsupponebatur, quòd cùm ista domus facta esset ad colendum Deum in ea, ꝙ Deus habitaret in ea, & quia nunc incipiebat coli in ipsa, nunc debebat incipere habitare in ea, & quia in caligine promiserat habitare, premisit nunc istam caliginem, vt in ea habitaret. Sed de hoc magis dicetur infra in quæstionibus. *Ego autem ędificaui domum nomini eius, vt habitaret ibi in perpetuum.* Quasi dicat. Aduētus istius caliginis non est aliquid mali, sed potius aliquid boni concordans intentioni meæ, quia ego ędificaui domum, vt Deus habitaret in ea in perpetuū, & Deus promisit, quòd habitaret in caligine: ideo misit nunc istam caliginem, vt incipiat morari in domo ista, quam ędificaui ei vsque in ęternum. Non accipitur ęternum propriè pro eo quòd nunquam haberet finem, quia templum istud aliquando finem habuit, sed quomodo accipiat declarabitur infra in quadam quęstione. *Et conuertit faciem suam.* Scilicet conuertit illam ad populum. Nā Salomon erat nunc in atrio templi, in quo erant viri mundi, & tenebat vultum suum contra templum, & contra atrium sacerdotū, vbi erat altare holocaustorum, in quo nunc fiebant ministeria, & sic erat populus post eum. Cùm verò loqui voluit conuertit vultum suum ad partem orientalem atrii ipsius versus quam circunfusa erat tota plebs. *Et benedixit vniuersę multitudini Israel.* Scilicet omnibus Israelitis, qui nunc congregati erant. Nam oēs masculi de Israel conuenerant ad istam solennitatē, vt declaratum est præcedenti cap. in quadam quæstione. Benedictio autem fuit, quæ sequitur: nam non dixit alia verba Salomon nisi quæ explicantur hic, & dicitur benedixisse multitudini, quia locutus est bona pro multitudine, & ait. *Benedictus Dominus Deus Israel.* Præcatio est, scilicet nomen suum semper benedicatur, & laudetur ab omnibus, vel potest intelligi per modum affirmationis, scilicet Deus Israel est benedictus, quia bonus est, & nullum bonū ei deest: & accipitur tunc benedictus, idest felix. *Quidquid locutus est Dauid patri meo, opere compleuit.* Idest benedicatur, & laudetur Deus, quia compleuit quod promisit patri meo. Laus enim de bono opere danda est, & quia obseruatio promissorum, quę pertinet ad veritatem est magnę virtutis opus, laudabilis est, qui talia agit: & quia Deus seruauerat ea, quę promiserat Dauid, laudabat eum nunc Salomon. Id autem quod Deus p̄misit Dauid est id quòd sequitur. s. *A die, qua eduxi populum meum de Aegypto non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo.* Scilicet licèt multum tempus transierit ab exitu de Aegypto vsque hodie, in quo poteram eligere vrbem aliquam de cunctis tribubus Israel, idest de aliqua de cūctis tribubus: vt in ea dom⁹ ędificaretur nomini meo, tamen non elegi aliquam nisi Ierusalem. Ista non sūt verba promissionis factę ad Dauid, sed est sententia suspensiua, quę continuatur. Et postea in fine ponitur promissio, scilicet quòd Deus dixit ad Dauid: non ędificabis tu mihi templum, sed filius, qui nascetur tibi, sedebit super solium tuum, et ipse ædificabit tēplum. Patet hoc infra in litera, & dicitur à die, qua eduxi populum meum de Aegypto, quia ante hoc non poterat eligi ciuitas aliqua, in qua ædificaretur domus nomini Dñi, eo ꝙ ante hoc Deus nō hēbat populū. Nam Israelitæ non fuerunt populus Dei quousque de Aegypto educti sunt per ipsum. Etiam non fuerunt illico populus eius, sed in datione legis. Nam tunc quæsiuit Deus ab Israelitis, an vellēt accipere legem suam, & si acciperent eam, quòd ipse acciperet eos in populum peculiarem de cunctis populis terræ. Exod. 19. Et quia ipsi acceperunt legē eius, tunc Deus accepit eos in populum ex die illa. Fuit aūt istud dieb⁹

F quasi quadraginta octo, vel quinquaginta post exitū de Aegypto, vt declaratum est præcedenti cap. in quadam quæstione: ex illo ergo tempore solùm poterat Deus eligere ciuitatem aliquam, in qua coleretur ab Israelitis: quia ante hoc non erat opus, ꝙ eligeret ciuitatem istam, in qua coleretur: cùm nondum haberet populum, qui eū colere vellet. Verum est autem, quòd in Deo nihil tale est. s. quòd ipse elegerit ciuitatem, in qua coleretur ante exitum de Aegypto, vel post: quia in actionibus Dei non consideratur, nec reperitur differentia temporum, cū sit tota duratio Dei in instanti æternitatis: sed ista introducuntur ex nostro modo loquendi, quia non possumus loqui nisi sic, quia locutio nostra est per verba, & non est verbū

G aliquod sine tempore, cùm significet rem suam per modum fluxus etiam fieri. Ideo quidquid sic importatur, significabitur per modum temporis, vel sub aliquo tempore Et dicitur de cunctis tribubus Israel, quia Israelitæ diuisi erant per duodecim tribus, quæ erant duodecim cōgregationes descendentes à duodecim capitibus progeniei. Erat autem sic diuisa in duodecim sortes, & in qualibet sorte erāt multæ vrbes, iō in qualibet tribu poterat Deus eligere vnam vrbem, in qua ædificaretur domus nomini suo, sed nondum elegerat vsque ad illam diem, qua locutus fuit ista Deus cum Dauid, vt patet in litera. Fuit autem facta ista locutio ad Dauid, quando ipse in principio regni sui super totum Israel voluit ædificare domino templum,

H & Deus apparuit prophetæ Nathan, & impediuit illud 2. Reg. 7. & præcedenti lib. 17. ca. *Sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea.* Scilicet, elegit eā ad hoc, vt ædificaretur sibi ibi templum: & non ædificatum fuit in aliqua de aliis vrbibus totius terræ Israel. Et dicitur, vt sit nomē meum in ea, idest inuocetur ibi: quia ad hoc proficiebat templum, vt inuocaretur nomen Domini ibi in oratione: & non ad hoc, vt Deus habitaret ibi, quia non poterat Deus habitare in manufacta domo, vt patet in litera: & 3. Reg. 8. *Nec elegi quemquam alium virum, vt esset dux in populo meo Israel.* Idest nullum elegi nisi Dauid. Nam istum elegi, & progeniem suam ad semper regnandum. *Sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea.* Scilicet, de ciuitatibus nullā elegi nisi Ieru-

I salem, vt esset nomen meum in ea ædificando templū ibi. *Et elegi Dauid, vt constituerem eum super populum meū Israel.* Scilicet, elegi Dauid, & semen suum: vt essent reges super totum Israel. Quomodo autem non fuerit electus alius vir nisi Dauid, nec alius locus nisi Ierusalem, declarabitur infra in quibusdam quæstionibus.

Quare locutus est Salomon hic.
Quęstio II.

QVAERITVVR circa primum, quare Salomon locutus fuit nunc hic. Nam mox, vt visa fuit nebula apparuitque in sanctuario, locut⁹ est Salomon. Dicendum quòd hoc fuit propter multa:

K primò ad tollendum dubium. Nam cùm cæpissent sacerdotes ministrare, apparuit nebula operiēs sāctuarium. Erat autem istud insolitum, ideo admirarentur omnes Israelitæ, & dubitarent ad quid erat, vel quid signabat. Item debuit aliquis toti populo respondere quid hoc esset. Nullus tamen debuit potius respōdere quàm Salomon. Primò, quia ipse sapientior erat omnibus hominibus non solùm habitantibus in regno suo: sed etiam in omnib⁹ regnis terræ, & istud cognitum erat iam. Nam de omnibus regnis terræ veniebant multi audire sapientiam Salomonis. 3. Regum 4. & 10. & infra 9. Ad sapientem autem pertinet dissoluere dubia. Ipse ideo potius debebat loqui quā alius. Secundò quia ipse erat maximę auctoritatis, cùm

cùm esset rex, & cęteris paribus omnes ex sententia eius pendere debebant. Tertiò quia nullus in toto populo auderet loqui in præsentia eius eo non iubente propter magnam reuerentiam: ideo necesse erat quòd ipse loqueretur soluendo dubium istud: vel quòd iuberet alicui illud soluere. Aliàs autem nemo loqueretur. Secundum principale quare locutus fuit, erat gratiarum actio. Nam pro bonis susceptis debetur gratiarū actio, potissimè Deo, cui nihil aliud boni rependere possumus pro susceptis, nisi laudes & gratiarum actiones, & quia susceperat Salomon tanta bona, scilicet quòd Deus compleuisset, quę promiserat Dauid patri suo, scilicet quòd constitueret Salomonem in regem, & quòd daret ei, quòd ædificaret templum: Ideo his completis Salomon in gratiarum actiones prorumpere debebat: nunquam tamen conuenientius tempus fuit ad hoc quàm nūc, eo quòd nunc astabat totus populus Israel deuotus & attentus: & tanto maior esset ista Dei laus, quanto coram pluribus fieret. Etiam quia per hoc plures incitarentur ad Deum laudandum pro beneficiis, quæ susceperat ipse Salomon: sicut visa ista solennitate tot⁹ populus ibat guadens, & benedicens Deum super bonis, quæ fecerat Dauid, & Salomoni filio eius, sequēti. cap. & 3. Reg. 8. Etiam quilibet benediceret Deo pro beneficiis, quæ ipsimet suscepissent sicut Salomō Deum laudabat. Tertium principaliter erat ad orandum. Nam Salomon volebat orare ad dominum super templo isto multa, cùm templum esset nouiter constructum, quòd Deus faceret in eo aliqua, quę pertinerēt ad laudem nominis eius. Ideo oportebat ad hoc quòd loqueretur.

Quando dixit Deus quòd habitaret in caligine. Quæst. III.

QVAERITVR Vlterius, cùm dixerit hic Salomon, quòd Deus dixit quòd habitaret in caligine, quando dixit istud: quia non apparet. Respondendum quòd ista litera potest intelligi vno modo, scilicet quòd Deus dixit quòd habitaret in caligine, idest in loco obscuro, idest abscondito: & ad hoc volebat habitare in sancto sanctorum: quia ibi erat locus absconditus, ad quem nullus ingrediebatur: & quia nunc nouiter veniebat ad habitandum in sancta sanctorum, nolebatque videri qualiter ingrederetur, operuit totum templum nebula, vt sic absconditè ingrederetur. Itē modus loquendi conuenit modis loquēdi grossis f. in quos Deus reputatur habere corp⁹, & isti modi tenentur in veteri testamento: & sæpe cùm dicebatur apparere Deus, appparebat aliqua nubes grossa, in qua videretur latere, ne populus crederet, quod videbat eum: Sic factum est in datione legis Exo. 19. & 20. & Deute. 15. Alio modo potest intelligi de caligine, idest nebula ista obscura, quæ nunc apparuit, scilicet ꝙ Deus habitaret in ea: & quòd Deus promiserat habitare in ipsa: & tunc potest dici, quod De⁹ promiserat, quòd habitaret in caligine, idest quod dixerat Dauid, vel Salomoni, quod quando templū esset consumatum & fierēt ibi primę ministrationes, Deus mitteret caliginem, in qua habitaret. Et nūc visa ista caligine recordatus Salomon verbi Domini ait: Deus pollicitus est, vt habitaret in caligine. Aliter potest dici, quod Salomon dixerit hoc propter verba Domini quæ ipse dixit ad Moysen Leui. 16. scilicet quod Aarō summus sacerdos non ingrederetur omni tempore in tabernaculum, quod erat vltra velū ne moreretur. Et sequitur quia in nube apparebo super oraculum, idest super propitiatorium. Deus appareret in nube: & in propitiatorio Deus dicebatur

A morari: quia ibi audiebatur vox eius respondentis: & ibi erat nubes caliginosa, ne videretur illud corpus, in quo formabantur voces: ideo dicendo illud Deus promiserat quòd habitaret in caligine: quia nubes, quę erat in propitiatorio erat caliginosa, & quia Salomon nunc videbat nubem venientem ad operiendū templum, sicut erat nubes, q̄ operiebat propitiatoriū, in qua Deus dicebat se habitaturū, putauit quòd Deus incipiebat habitare iam in sanctuario, quia pręmiserat nubem.

An nubes illa manserit semper. Quæst. IIII.

B QVAERITVR vlterius circa istam nubē, quæ repleuit nunc templum Domini, an manserit semper sic operiens, vel si recesserit ad horam solùm manens. Dicendum quòd non apparet ex litera hic, nec 3. Reg. 8. vbi ponitur eadem historia, an ista nubes māserit replens templum pauco tempore vel magno. Sed videtur dicendum, quòd non manserit nisi nunc quandiu facta est ista ministratio. Nam De⁹ pręmisit istam nebulam in signum acceptationis suę, scilicet quòd acceptaret templum istud, & omnia ministeria, quæ sibi in eo fierent, & ad hoc sufficiebat, quòd in prima ministratione nubes repleret templū, quia per hoc ostenderetur aceptatio quantum ad oēs alias ministrationes. Nam si in toto tempore sequē

C ti mansisset nubes, esset miraculum continuum: & fieret de hoc mentio in scriptura, quia non omitteretur res tamadmiranda sine stilo. Item quia Deus non facit mirarula frustra, sed ad aliquem finem qui nimis expediēsest, & tñ ꝙ semper maneret templum plenū caligine illa, non videbatur expediens ad aliquid, ideo non est credēdum quòd manserit nisi tempore primę ministrationis. Sed obiicietur de apparitione nebule in tabernaculo Moysi: quia quando comsummatum est tabernaculum, & erectum, repleuit illud nebula, in qua repręsentabatur maiestas Dei, Exo. 40. & tamē postea mansit ibi semper. Nam semper per diem pendebat columna nubis super tabernaculum fæderis, & visum est hoc toto tempore quadraginta annorū, qui

D bus Israelitæ in deserto fuerunt: vt patet eo. ca. & Nu. 9. & 14. Ita ergo esset semper nubes in templo Salomonis, cùm istud esset excellentius quàm illud. Dicēdū quòd in tabernaculo Moysi manebat, semper per diem columna nubis, & non mansit in tēplo Salomonis: & illud fuit, quia illa colūna non erat semper ibi ad ostendendam diuinam acceptationem, sed ad necessitatem directionis Israelitarum per viam. Pro quo sciendum quòd quando Israelitæ erant in deserto per quadraginta annos, quibus ibi manserunt, dirigebātur à Deo in motu, et in statu. Nam Deo iubente mouebant castra, et eodem iubente figebant illa, et hoc quia ambulabant Israelitæ per desertum, quod nullus eorū etiam ambulauerat. Etiam viæ non erant vsitatę, quia

E vt dicitur Ierem. 2. Non ambulauerat homo vnquam per viam illam deserti. Ideo egebant Deo directore. Et quia interdum Israelitæ ambulaturi erāt per diem, et interdum per noctem, dederat eis Deus duplex directiuum. s. columnam nubis per diem, et columnam ignis per noctem. Ista autem columna erat erecta super tabernaculū fæderis, quod erat in medio castrorū Israelitarū: et quandiu illa manebat pēdens manebant Israelitæ in eodem loco. Cùm autem illa moueretur, mouebant Israelitę castra. Exod. 4. et Nu. 9. Sciendum vltimo quòd quando tabernaculum Moysi completū fuit et erectum, descēdit super illud nubes in modum columnæ pendens super illud: et præter illam erat q̄dam nebula siue caligo, quæ circūfusa est: et repleuit

totum

totum templum Moysi intus, et exterius, ita vt Moyses nõ posset introire in illud nebula replente omnia. Exo. 40. Ista nebula erat distincta à columna nubis: quę columna solũ erat super tabernaculum pẽdens, & nõ erat intra illud. Nebula autem circunfundebatur, & replebat tabernaculum, non apparuit ad significãdum diuinam acceptationem, sed ad signandum tẽpus mouendi castra, & manendi. Nebula aũt replens tabernaculum fuit signũ acceptationis diuinæ, & ista nõ mansit semper: sed in prima ministratione solũ. Columna aũt nubis, quæ non erat signum diuinę acceptationis mansit semper pendẽs sup tabernaculũ. Patet hoc. Nã columna nubis nõ põt dici, ꝙ fuerit sup tabernaculũ ad signãdũ acceptationẽ diuinã semp maneret eadẽ columna nubis, & tñ mutabatur, quia per diem apparebat columna nubis. Per noctem verò apparebat columna ignis. Nu. 9. Ex quo apparet, quòd istud erat ad exhibendũ actus aliorũ officiorũ. s. ꝙ colũna dirigeret in via Israelitas, & daret signũ manendi vel standi. Columna aũt ignis illuminaret castra per noctem. Tertiò, & efficacius patet, quia Nume. 9. vbi fit sermo de columna ignis & nubis, & ponitur officium eius, non dr̃ aliud, nisi ꝙ columna nubis dabat signum mouendi castra, vel locandi per diem. Columna ãt ignis per noctem, & etiã illuminabat castra. Si tñ fuit introducta principaliter columna nubis ad signandam diuinã acceptationem, poneret hoc officium eius, & non tactũ fuit ibi: ergo nõ erat ad signandũ istam acceptationem. Quartò patet, & magis, quia si colũna nubis præcipuè fuisset introducta primò cùm templum cõsummatum est: sicut nebula, quæ nunc repleuit templum nõ fuit ante templi cõsumationem visa: & tñ columna nubis multo tempore apparuit ante cõsumationẽ, & erectionem tabernaculi: ideo non fuit introducta ad hoc principaliter. Patet hoc, quia columna nubis apparuit in exitu de Aegypto prima die exitus ad dirigẽdum eos per quam viam irẽt, & ipsa interposuit se iter Israelitas, & Aegyptios nocte illa, qua mare rubrũ transierunt. Exo. 14. Et tñ inter illud tẽpus, & erectionem sanctuarij Moysi interciderunt multi dies. s. quasi vnꝰ annus, quia exitus de Aegypto fuit die quintadecima mensis primi. Exo. 12. & Num. 33. Consumatum fuit tñ tabernaculum, & erectum prima die anni secundi ab exitu de Aegypto, Exo. 40. Et sic fuit vnꝰ annꝰ inter medius dẽptis quindecim diebꝰ, & die illa qua erectũ est tabernaculum sedit columna nubis super illud, iõ nõ fuit columna nubis ad hoc principaliter, vt ostenderet acceptationẽ diuinã super tabernaculum Moysi, sed fuit ad dirigẽdum Israelitas in via: & ad dãdum signum manendi, & mouendi castra. Fuerunt tñ ibi duo, s. columna nubis pẽdens super tabernaculum, & nebula implens tabernaculum intus, & foris. Columna nubis nõ sedit super tabernaculum ad signandam aliquam acceptationẽ, sed ad dirigendum in via: & antequam esset ꝯsumatum tabernaculũ, sedebat nubes illa super castra Israelitarum super tentoriũ Moysi. Exo. 33. Et dabat signum mouendi, & standi. Cũ aũt consumatum est tabernaculum, pependit super illud: quia illud erat domus nobilior in totis castris: & erat in medio castrorũ, vbi cõuenientius poterat videri ab oĩbus existentibus in castris, qñ moueretur, vel qñ staret. Et quia necessitas dirigẽdorum castrorum fuit totis quadraginta annis, qbꝰ mãserunt Israelitæ in deserto, mãsit semp colũna nubis sup tabernaculũ Moysi p diẽ, & colũna ignis per noctẽ. Nebula ãt, quæ perfudit, & repleuit totum tabernaculum cõsumatum non fuerat ante consumationem illam, sed subito vt erectum est tabernaculum, repleuit illud: & ista non apparuit postea. Ista autem fuit ad monstandam acceptationem diuinam solũ; & sic solũ mansit in prima ministratio-

F ne, & nunquam ante fuerat. Ita fuit de caligine ista, quæ repleuit templum nunc. s. quę fuit ad ostendendam diuinam acceptationem. Ideo solùm mansit ibi in prima ministratione, postea autem disparuit.

An Deus habitauerit in domo manufacta. Questio V.

QVAERITVR vlterius, qũo dixit hic Salomõ, ꝙ Deus promiserat habitare in caligine, qũo ẽt dixit ꝙ ipse ædificauerat domum, vt Deꝰ hitaret ibi in æternum, quia Deus nõ põt habitare in domo manufacta, cũ maiestas sua nullo loco includatur, & erat insania, ꝙ quis crederet Deum habitare in domo aliqua, quæ ei cõstrueretur: vt dixit Salomon infra in litera. & supra 2. & 3. Reg. 8. scilicet. Ergo ne credibile est, ꝙ
G habitet Deus cũ hominibus super terram si cælum, & cæli cælorum te nõ capiunt, quãto magis domus ista, quam ædificaui? sed ad hoc tantũ facta est vt respicias orationem serui tui, & obsecrationes eius. Dicendũ est, quod verum est, quòd Deus non potest habitare in aliquo loco propter duo. Primò quia id quod habitat in loco, habebat habitudinem ad domum, in qua habitat, ita ꝙ tegat illa, & ab illa circũscribatur. Deus aũt indiuisibilis est quantitate, nec põt circũscribi, nec aliquid occupare, ideo ĩ nullo loco erit, nec habitabit. Secũdò quia quod habitat in aliqua domo clauditur in ea penitus. s. ꝙ ita est intra illam, quod nõ est exterius, & tñ Deus in nullo loco sic est, quin etiã exterius sit, iõ in nullo loco habitat, & istã ſam rõnem tangit scri-
H ptura dicens, ꝙ cęlum, & cęli cęlorum Deum capere non possunt, quãto magis domus illa, quæ ædificatur? Ideo in ea non habitat, & sic verum est, ꝙ propriè accipiendo Deus in nullo loco habitat. Cũ autem obiicit ꝙ Deus promisit habitare in caligine. Dicendum, ꝙ non accipitur ibi habitare proprie, ita quòd sic sit in caligine, quod non sit alibi, sed quòd habitaret in caligine. i. quòd ibi specialiter ostẽderet signum suę præsentię. Pro quo cõsiderandum, ꝙ cũ Deus ſm substantiã in nullo loco esse possit: quia est indiuisibilis, erit in loco ſm operationem, sicut oẽs substantiæ spirituales dicuntur esse in loco per virtutẽ, sed Deus in oĩ loco operatur, quia oĩa cõseruat. Etiam est cã prima naturalis, cui subordinantur cęterę causæ, & necesse est ꝙ vbicũ-
I q; aliqua actio sit, ibi Deus concurrit agendo. In omni ergo loco erit, qa nihil est ĩ toto vniuerso, in quo non sit aliqua actio vel causalitas, quia tñ Deus specialius ostendit virtutem suam in vno loco q̃ in alio, eo quòd in vno loco operatur pure naturaliter, in quibusdam aliis interdum naturaliter, et interdum miraculosè, dr̃ esse vel habitare in locis illis, in quibus miraculosè, & specialiter operatur, & sic promisit Deus quòd habitaret in caligine, s. ꝙ ostenderet specialia signa maiestatis suę in caligine, in illa. s. caligine, quæ erat super ꝓpitiatorium in sancto sanctorum: & ẽt in caligine ista quæ nunc apparuit ministrantibus sacerdotibus & Leuitis. Nam ibi ostendit se specialiter venisse. Ad aliam cũ dixit Salomon quòd ędificauerat domum, vt habi-
K taret in ea Deus. Dicendum ꝙ non fecit domum, vt Deus in ea habitaret proprie loquendo, cùm in nullo contineatur: sed vt in ea habitaret per aliquẽ modum specialem. s. per inuocationem eius ibi. Nam licèt in omnibus aliis locis esset, fiebat, ista domus, vt omnes inuocare eum volentes ibi inuocarẽt, & quod ipse potius exaudiret inuocantes eum ibi quàm alibi, sic patet in litera, s. sed ad hoc tantùm facta est vt tu respicias orationem serui tui, & deprecationes eius. Etiam ad hunc finem Deus dixit, quòd domus ista ędificaretur, scilicet nõ elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo, sed elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea, & non dixit ad habitandum, sed ad ponendum ibi nomen suum.

An

An habitauerit Deus ibi in ęternum. Quęst. VI.

QVAERITVR vlterius, quō dixit Solomon, ꝙ ædificauerat domum Domino, vt habitaret ibi in perpetuum, & tñ ñ habitauit in perpetuum: qa domus illa postea exusta fuit per Chaldęos, & ñ fuit iam inuocatum ibi nomen Dñi in orõnibus, & cærimoniis legis obseruandis. Respondebit aliquis. ꝙ Salomō faciebat domum, vt Deus in illa habitaret in æternū: & tñ non accidit sic, quia solùm habitauit quodam tpe. Aliter potest dici, & melius ꝙ Salomō fecit domum hanc vt Deus habitaret in ea in æternum: & ēt ꝙ Deus promiserat habitare in ea in ęternum: cùm postea Iudęi fecerunt aliquid, vt Deus non habitaret in ea. Nam pctā Israelitarum demeruerunt, ꝙ Deus nō habitaret in æternum in domo illa, sed quòd abijceret illam. Et patet hoc 3. Reg. 9. & infra sequenti cap. vbi Deus dixit, ꝙ si Salomon ambularet in lege sua, & filij sui, sicut ambulauerat Dauid pr̄ suus, firmaret Deus regnū eius, & domū, q̃ ædificauerat. Et subdit. Si aūt adoraueritis deos alienos, euellā vos de terra, q̃ dedi vobis: & domū hāc q̃ ædificaui noī meo ꝓiciā a facie mea, & tradā eā in parabolā, & in exēplū cūctis populis: & erit domus ista in prouerbium vniuersis transeuntibus. Et dicent stupentes, quare sic fecit Dominus terræ huic? & domui huic? rñdebunt, quia dereliquerunt Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Aegypti. Et quia si factum est, ꝙ omnes Israelitæ dereliquerunt legem Dei: ita vt peccatum eorum esset iam insanabile, Deus tradidit eos in manus hostium, & domum illam incendio dedit per Chaldæos: alias aūt manasset nomen Domini in domo illa in ęternum, dato ꝙ Israelitæ non peccarent contra Deum. Nam necesse erat, ꝙ Christus veniret, & daret nouū testamentum, ēt si non peccassent Hebræi, & tunc mutarentur cæremonię aliæ, nec fierent sacrificia, quæ post fiebant, nec alia cęrimonialia, sed multo diuersa, sicut nunc fiunt. Et sic non maneret templum illud, sicut prius manebat: sed esset multitudo Ecclesiarum, sicut nunc. Et non esset in æternum tēplum illud. Dicendum ꝙ si Hebręi non peccauissent contra Deum, ita vt demererentur templum suum perire, dato ꝙ veniret nouum testamentum, nō mutaretur templum illud: sed mutarētur cęremonię veteres in nouas, essetque multitudo Ecclesiarum sicut nunc: & illud templum esset caput Ecclesiarum, sicut Ecclesia Romana: & fortè esset ibi sedes Apostolica, quæ Romæ, & etiam Deus specialiter acceptaret illam Ecclesiam inter oēs, ita vt orantes ibi cæteris paribus magis exaudirentur à Deo quàm in aliis locis: & hoc aliqualiter adhuc tetigit Paulus cum Barnaba, cùm loquerentur Iudæis dicentes: vobis quidem primū loqui oportebat de regno Dei, sed quia indignos vos fecistis verbo vitæ, et repulistis illud, ecce ꝯuertimur ad gentes: Act. 13. Si ergo primū oportebat eis loqui, aliqua dignitas considerabatur in eis: & sic ipsi videbantur futuri principes inter oēs Christianos: & cōsequēter tēplū, qđ apud eos erat esset, caput Ecclesiarum, & non cessaret: quia tñ peccauerunt deletū est bis, scilicet per Romanos. Alio modo pt̄ dici, quod verum fuit ꝙ istud templum durauit in æternum, sicut ꝙ Deus habitauit in eo in æternum, quia habitauit in eo multis annis, scilicet plusquam trecentis: istud tempus vocatur in ęternum, secundùm consuetudinē veteris testamenti. Nam tempus quinquaginta annorum, & min⁹ faciebat æternitatem: q̃ ille q̃ manebat in seruitute vsq; ad iobeleū dicebatur fu⁹ in ęternū Ex. 21. et Deu. 15. et tñ de iobeleo ad iobeleū erāt anni 50. solum tunc liberabantur a seruitute omnes, qui erant serui de Israelitis: a fortiori ergo dicetur durasse templum in æternum cū durasset plusquā trecentis annis.

A *An Deus elegerit sibi aliquam vrbem. Quę. VII.*

QVEARITVR vlterius, quō dicitur hic, quòd Deus ñ elegit de oīb⁹ tribubus Israel ciuitatem aliquam à die quo populus eductus fuit de Aegypto vsque ad tempus, quo elegit Ierusalem. Nam videtur ꝙ alias vrbes elegit ad habitandum, & patet primò de vrbe Sylo, in qua primo locatū est tabernaculum Domini. Nam cùm Israelitę ingressi sunt in terram Chanaan, aliquanto tpe arca Domini, & tabernaculū mā-serunt ī castris, et potissimè in castris Galgalæ, quousque Israelitę occupauerunt multum de terra Chanaan; in qua possent morari, & tunc conuenerunt oēs in vrbe Silo, et ibi fixerunt tabernaculū Domini, &
B posuerunt arcam, & omnia vasa sanctuari, mansitque tabernaculum fixum ibi multo tempore, scilicet vsq; ad tempora Samuelis, tpe Iosue, & oīum iudicum. Nam Samuel fuit vltimus iudicum, & sic fuit temp⁹ quo durauit ibi arca, & tabernaculum quasi trecentorum annorum, & videbatur ibi semper mansura nisi propter pctā sacerdotum ibi ministrantium: nam ob hoc Deus iratus tradidit arcam in manus Philisthinorum, & translata est in terrā eorum: mansitque ibi septem mensibus, primo Re. 6. Et nunquam postea reducta est in Silo, & tabernaculum etiam inde trāslatū est, & Deus dr̄ repulisse tabernaculum quod ibi habebat. Ideo videtur, quòd prius elegerat, sed propter peccata repulit. Psal. 77. Audiuit Dominus, &
C non distulit, & ad nihilum redegit valde Israel: & reliquit tabernaculum Silo, tentorium, quod collocauit inter homines. Item Deus elegit post hoc vrbem Nobe, in qua mansit tabernaculum suum aliquanto tempore Samuelis, & Saulis. Illico enim vt arca rediit de terra Philisthinorum, translatum est tabernaculum de Silo in Nobe: quia non legitur mansisse in Silo postea. Et tamen legitur mansisse in Nobe, quia ibi erat tpe Saulis, primo Re. 21. & 22. Et illā vrbem Deus vr̄ elegisse. Et postea repulit. Nam Saul occidit omnes sacerdotes, qui erāt in vrbe, & omnia animalia vsque ad pecora, deleuitque vrbem, ita vt postea non habitaret, primo Re. 22. et tunc ablatum est inde sanctuarium translatumque est in Gabaon, & ibi erat
D tempore Dauid. pręce. lib 16. cap. Etiam ibi fuit tempore Salomonis aliquāto tēpore. 3. Reg. 3. et supra 1. c. Et sic elegit De⁹ vrbē illam. Postea tñ mutatum est inde tabernaculum in Ierusalem ad templū qđ ædificauerat Salomō: iō repulit de⁹ vrbē Gabaō, q̃ elegerat. Respondendum sicut hic dr̄, quòd Deus non elegerat aliquā vrbem de toto Israel, vt esset ibi sanctuarium nisi Ierusalem, q̃ elegerat tempore Dauid. Et cū obiicit̄ de aliis vrbibus, quòd elegit eas, dici pōt vno mō quòd elegit eas ad manendum ad tempus: ad manēdum tñ in æternum solā vrbem Ierusalem elegit. Et satis colligitur hoc, quia in qualibet priorum pauco tpe mansit sanctuarium. In Ierusalem autem magno tēpore mansit. Etiam quia in alijs vrbibus non cessauit esse sanctua-
E rium propter aliqua bella hostilia: ī Ierusalem autem semper mansit vsquequo bello hostili excisa est, et sāctuarium cōbustum. Patet hoc, qa qñ mutatum est sanctuarium de Silo, nō fuit destructa ciuitas, nec factū est aliquod bellum contra eā: sed quia capta est arca in bello, translatum est inde tabernaculum in Nobe. Etiā qñ translatum est sanctuarium de Nobe, non periit ciuitas hostiliter, sed Saul, qui erat rex Israel, eā deleuit, 1. Reg. 22. Qñ autem mutatum est tabernaculum de Gabaon nullū bellum hostile, nec ciuile nec aliàs fuit in vrbe, sed quia factum erat templum in Ierusalem, cessauit sanctuarium in Gabaon, & inde mutatum est. Etiam quia sanctuarium mutatum est semel de qualibet istarum vrbiū, et nunq̃ ad eas redijt: et tñ cū mutatum

tum fuit de Ierusalem, iterum rediit ad eã. De aliis patet, quia ad Silo nũquã rediit, nec in Nobe, nec in Gabaõ: & tñ rediit in Ierusalem: quia fuit magno tẽpore sanctuariũ ĩ Ierusalẽ, s. quousque destructa est p Chaldæos, & tẽplũ exustum. Et post septuaginta annos cũ redierũt Hebręi de captiuitate Babylonica rursus fcm̃ est sanctuarium in eadẽ vrbe, & loco, & mãsit ibi quo usq; cessauit stat⁹ populi Iudaici ꝙ destrustaq; est ciuitas, & templũ p Romanos: ideo ista ciuitas electa est & non alię: Alio modo pt rñderi, ꝙ licèt aliæ ciuitates electę fuerint, vt maneret in eis tabernaculum Dñi ad tps: tñ nulla earum electa est ad ædificandũ domũ in qua maneret sanctuariũ Dñi. Nam in Silo nõ est ædificatum tẽplũ Dño, nec in Nobe, nec in Gabaon: sed solùm fuit positũ tabernaculum in qualibet vrbe istarũ, & manebat ibi ad tps, & postea mouebatur de vno loco in alterum. Secus aũt fuit ĩ Ierusalem, quia ibi ædicatũ est templũ Dño, & cessauit vsus tabernaculi Salomonis, vt declaratum fuit supra 4. Et hoc dr̃ in litera, s. ꝙ à die, qua educti sunt Israelitæ de Aegypto, nõ elegit Deus aliquam vrbẽ de tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini Dñi, sed elegit Ierusalem vt esset nomen suum in ea.

An Deus elegerit solum Dauid vt esset dux Israel. Quę. VIII.

QVAERITVR vlteri⁹, cũ dicatur hic, ꝙ ẽt à die qua Deus eduxit Israelitas de Aegypto, nõ elegit quemquam virum, vt essent dux Israel nisi Dauid. Quõ possit hoc stare, qa multi alii fuerũt electi, vt eẽnt duces vł principes populi. Nã Moyses fuit primus dux populi Israel, quia ipse gubernauit populum quadragintaannis ĩ deserto. Iosue fuit ẽt dux Israel post Moysen, & fuit à Deo electus. Nu. 27. & Deu. 3. & 31. 32. & 34. Deinde fuerũt iudices multi Israel, qui fuerunt duces populi, & à Deo electi sunt. Nam dr̃ sæpe in lib. Iudicum, ꝙ Deus suscitabat Israelitis saluatorem, idest iudicem: vt patet Iud. 3. & 4. Postea fuerunt reges, quorum primus fuit Saul & iste a Deo constitutus fuit: qa cùm populus petiuisset regem, Deus designauit Saulem, iubens Samuel, quod vngeret eum: & post illũ fuit Dauid: qui ẽt a Deo est electus. Non solũ ergo Dauid fuit a Deo electus vt, esset dux sup Israel, sed etiam multi alij añ ipsum. Dicendum ꝙ solus Dauid elect⁹ est in ducẽ à Deo, idest in regem super Israel, s. vt ipse, & posteri sui regnarent: & nõ fuit aliquis alius electus in regem ad semper regnandum: sed si aliquis assumebatur in principem, illud erat temporale, scilicet quanto tpe ille viueret, sed non p sua posteritate. Sic enim dictum est de vrbibus, quòd nulla electa est nisi Ierusalem, quia licèt prius tabernaculum Domini esset in aliquibus aliis locis, nõ erat in aliquo eorum ad manendum semp, sed solùm ad tẽpus: in Ierusalem aũt fuit ad sẽp manẽdum: ita Dauid fuit principatus ad semper manendum in posteritate sua. Cũ aũt obiicitur de Moyse: dicendũ ꝙ à Deo electus est vt esset legislator, & princeps super totũ Israel, non p modũ principantis, sed magis p modũ iudicantis. Etiã dato ꝙ Deus illum elegisset in principem, non erat ad semp manẽdũ, qa non erat daturus Deus principatũ illum filiis eius, nec ipse relicturus erat eum posteris suis iure hæreditario, sed cùm viueret Moyses, orauit Dñm vt cõmendaret principatũ illum alicui viro, qui posset illum sustinere. Nu. 27. Et iussit Deus ꝙ fieret Iosue princeps. c.c. Ideo nõ fuit Moyses electus in principem. De Iosue ẽt dicendũ, ꝙ non fuit electus à Deo eo modo quo Dauid; quia licèt Deus noĩatim iusserit illum constitui in principem totius Israel, tñ non fuit constitutus, vt maneret ipse, & posteri sui post illum in principatu, sed vt ipse solus regeret, & nullus ei de

F posteris suis succederet. Sic enim factum est ꝙ post mortem eius vacauit aliquanto tpe principatus Israelitarum quousq; iudices facti sunt, qnõ erant de stirpe Iosue, vt colligitur Iudi. primo & 2. 3. Deinde iudices pfuerunt populo, & non succedebat filius pr̃i, sed De⁹ suscitabat quem volebat mortuo, & terra aliquanto tpe manebat siue iudice, et postea voluntate Dei vel electione populi alius instituebatur, nunq̃ tñ inter eos filius successit patri: imò cùm semel Gedeon iudex Israel liberasset Israelitas de manu Madianitarum, dixerunt ei Israelitæ: dñare tu nobis, et filius tuus, & fili⁹ filii tui: qa liberasti nos de manu Madian: & dixit Gedeon, non dominabor ego vr̃i, nec dñabitur in vos filius meus: sed dñabitur Dñs Deus. Iudi. 8. Ecce noluit

G iste accipere principatũ, vt iure hæreditario filiis suis relinqueret. Si aũt obiiciatur ꝙ filius isti⁹ Abimelech fuit iudex Israel. Iudi. 9. Dicendum ꝙ non fuit iudex electione populi, nec voluntate Dei, sed p tyrãnidem & fraudem factus est iudex in vrbe Sichem. e. ca. Alij aũt nullum habuerunt iudicem de filiis suis in iudicatura successorem. Post iudices Saul fact⁹ est rex Israel, & hic mutata est spẽs principatus, & tñ iste non constitutus est a Deo princeps sup populum ad hoc ꝙ sp maneret: & sic fuit, quia dum regnaret reprobauit eũ Deus, & semen suũ, ne posteri sui regnarent post illũ. Nã Samuel dixit ei qñ peccauit reseruando pecora Amalecitarum, s. Scidit Deus hodie regnum Israel à te, & tradidit illud pximo tuo meliori te. 1. Reg. 15. &

H 28. In Dauid aũt fcm̃ est aliter, quia datum est ei regnum, et promisit Dę⁹, ꝙ succederent ei posteri sui vsque in æternum. Et patet differentia inter eum et Saulem. Nam dixit ei Deus ꝙ licèt peccarent filij eius, nõ auferret misericordiam suam ab eis, sicut abstulerat à Saule, qui fuerat ante eum: vt patet 2. Regum 7. Et præce. lib. 17. cap. solus. Ergo Dauid vsque hodie constitutus fuerat à Deo in principem, vel ducem super Israel: quia nullus eo mõ cõstitut⁹ fuerat, quo Dauid licèt multi constituti fuissent.

Cunq; fuisset voluntatis Dauid patris mei, vt ędificaret domũ nomini dñi Dei Israel, di

I xit Dñs ad eũ. Quia hęc fuit voluntas tua, vt ędificares domũ nomini meo, bene quidẽ fecisti huiuscemodi habere voluntatẽ: sed nõ tu ædificabis domũ: veruntamẽ filius tuus, qui egredietur de lũbis tuis, ipse ædificabit domũ nomini meo. Cõpleuit ergo dñs sermonem suũ, quem locutus fuerat: & ego surrexi pro Dauid patre meo, & sedi sup thronum Israel sicut locutus est Dominus: & ædificaui domũ nomini domini Dei Israel:

K & posui in ea arcã, in qua est pactũ Domini, quod pepigit cũ filijs Israel.

Cumque fuisset. Hic ponit̃ fm huius partis. s. de Dauid ab ędificãdo templũ prohibitione: et dr̃. *Cumque fuisset voluntas Dauid patris mei, vt ędificaret domum noĩ Dñi Dei Israel.* Ponit Salomõ voluntatem Dauid ad templũ ędificandum, vt declarãdo quõ phibitus est, indicat quõ Deus iussit ei ædificare illud. Fuit aũt ista volunt:s ad ędificandum templum dñi a principio regni sui: et sic oĩa, quę in bellis acquirebat seruabat ad pstruendum templum, et fabricandum vasa: vt patet 2. Re. 8. et pce. lib. 18. et tñ nõ curauit hoc incipere exequi quousque fuit

fuit in aliquali pace, scilicet, postquā factus est rex sup totum Israel: habuit aliqua bella cum Philisthinis, quibus finitis cùm putaret, quòd habebat omnimodam pacem, dixit ad Nathan Prophetam, quòd volebat ędificare templum domino, quia turpe erat, quòd ipse habitaret in domo cedrina, & arca Dei esset sub pellibus, & tunc responsum est ei à Deo, quòd non ędificaret ipse templum Domino, sed filius, qui ei nasciturus erat. 2. Reg. 7. Et præced. lib. 17. cap. *Dixit dominus ad eum.* Scilicet. Respondit ei per Prophetam Nathan, quia nō loquebatur Deus per se ipsi Dauid, licèt esset Propheta: quia nō erat Propheta de illis, quibus Deus loquebatur: sed de Prophetis facientibus cantica, vt declaratum est præced. lib. 17. cap. in quadā quęstione. *Quia hęc fuit voluntas tua, vt ędificares domum nomini meo.* Reddit Deus gratias Dauid, quia bonam voluntatem habuit approbando eam. *Benè quidem fecisti habere huiuscemodi voluntatem.* Scilicet, non compleas quod intendebas, quia tamen habuisti bonam voluntatem, meruisti. Ecce qualiter Deus acceptat voluntatē hominis etiam sine opere: dum tamen non stet ex parte hominis habere opus. Nam operatio virtutis p̄cipuè consistit in opere interiori: operationes autem exteriores habent se per modum supplementi, vel additamenti, & addunt quandam perfectionem ad actū virtutis. Ideo dato, quòd nō sit aliquis actus exterior, existente actu voluntatis est virtutis operatio cōsumata: & si sit actus exterior non existente operatione interiori, non est actus virtutis, vt declarat Arist. 10. Ethic. *Sed non tu ædificabis domum.* Scilicet, non ædificabis tu istud templum, quod ædificare cupis. Ista non erat reprobatio Dauid propter aliqua mala, quæ fecisset, quia indignus esset ædificare templum, & Salomon dignus esset ædificare, sed solùm fuit quędam denuntiatio, quòd non ædificaret, scilicet, quòd sic futurum erat, quòd non ædificaret, & hoc, quia non vacaret ei ædificare, & vacaret filio suo. Aliqui autem putant, quòd Dauid fuerit prohibitus ædificare, quia fuderat multum sanguinē, vt videtur innui præc. li. 22. & 28. c. Sed falsum est, quia effusio sanguinis non erat aliqua irregularitas tempore veteris testamenti: de quo latissimè declaratum est pręced. lib. 22. & 3. Reg. 5. cap. *Verum filius tuus, q egredietur de lumbis tuis.* Scilicet: Salomon, qui natus est de Dauid: & iste nondū natus erat, quando ista dicta fuerunt Dauid, & sic verum erat. s. q egredietur de lumbis tuis. Et patet hoc, quia Dauid voluit ædificare templum, & habuit istam responsionem à Deo paruo tempore postquam cœpit regnare super totum Israel, & postea magno tempore genitus fuit Salomon à Dauid de Bethsabee. Nā Dauid mox vt factus est rex super totum Israel, habuit duo bella cum Philisthinis, & reduxit arcam Domini de Cariathiarim in Ierusalem. 2. Reg. 5. & 6. & præced. lib. 13. & 14. & 15. cap. Et tunc cùm putaret Dauid, quòd haberet pacem ab omnibus gentibus, quæ erant per circuitum, voluit ædificare templum domino. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. Post hoc transierunt multa tempora, & fecit Dauid bella multa cōtra Philisthinos, & Moabitas, & Ammonitas, & Idumæos, & Syros cū Adadezer regem Saba. 2. Reg. 8. & 10. & præced. lib. 18. & 19. Postea durante bello Dauid contra Ammonitas, cum esset Ioab prīceps militiæ in castris, & maneret Dauid in Ierusalem, accidit, quòd videret Dauid Bethsabee lauantem se in solario domus suæ, & tunc concupiuit eam, & adulteratus est cum illa. 2. Reg. 11. & ex illa genitus est paruulus ex adulterio, qui mortuus est post octo dies, & post illum natus est Salomon, eo. lib. 12. c. Et sic nondum erat natus Salomon, neque natus fuit vsque post multa tempora, postquam Deus reuelauit Dauid, quòd non ædificaret ipse templum, sed filius,

A qui nasceretur ei. *Ipse ædificabit domū nomini meo.* In hoc certificauit Deus ipsum Dauid, ꝙ Salomon filius eius ædificaret domum domini. Et quòd nihil accideret quod impediret istam ædificationem. *Compleuit ergo dominus sermonem suum.* Hic ostendit Salomon, ad quē finem omnia ista dixerat, & cōdidit. s. ꝙ omnia suprapo sita Deus promisit, & nunc completa erant tam de ædificatione templi, q̄ de regno Salomonis. *Quem locutus fuerat.* Scilicet, per Nathan Prophetam. 2. Reg. 7. & pręced. lib. 17. & 22. & 28. *Et ego surrexi pro Dauid patre meo.* Scilicet, surrexi, vt regnarem pro eo. *Et sedi super thronum Israel.* Scilicet. Factus sum rex super totum regnum Israel. Iste. n. fuit vltim⁹ rex super totū Israel. Nam tempore filij eius Roboam, cùm constituēdus
B erat in regem, diuisum est regnū, infra 10. & 3. Re. 12. Pro quo sciendum, quòd tres soli fuerunt reges super totum Israel. s. Saul primus, deinde Dauid, postea Salomon, post Salomonem fuit Roboam: sed iste non fuit rex super totum Israel, sed solùm super regnum Iuda, & omnes posteri sic fuerunt, quia quidam erant reges solùm super Iudam, et Beniamin, et alij erant reges super decem reliquas tribus Israel. Sciendum tamen, ꝙ Israel accipitur dupliciter. Vno modo pro congregatione omnium Iudæorum de quacūque tribu essent: quia omnes erant filij Iacob, qui vocatur Israel. Gen. 32. et 35. Alio modo accipitur Israel pro quadam congregatione Iudæorum de decem tribubus condistincta contra congregationem duarum tribuum: vnde
C et Beniamin primo modo accipitur hic. s. ꝙ erat Salomon rex Israel, siue sedebat super thronum Israel. Secundo modo dicitur, quòd erant quidā reges Israel, et quidam reges Iuda. *Sicut locutus est Dominus.* Scilicet: Deus dixit, quòd ego regnarem ꝑ patre meo, et quòd ædificarem ei templum, et ita factum est. *Et ędificaui domum nomini Dei Israel.* Scilicet: Templum in quo semper habitet. *Et posui in ea arcam.* Scilicet: In templo domini posui arcam, scilicet, in Sancto Sanctorū: multa alia erant in tēplo domini vasa ministrationis, tamē facta est mentio de sola arca, quia ista erat principale vas totius templi, et propter ipsam factum est templū. Nam quando Dauid motus fuit ad ædificandum templum domino, nihil aliud mouit eum, nisi arca, vt pa-
D tet 2. Re. 7. et pręced. lib. 17. Ecce ego habito in domo cedrina, et arca domini sub pellibus est: quasi dicat. Iniustum est, quòd arca maneat sub pellib⁹, et ego habitem in domo cedrina. Alia autem vasa sanctuarij etiam manebant sub pellibus, etiam in tabernaculo Moysi, qđ erat de pellibus, et tñ de illis non fecit mentionem Dauid, quasi non esset valde indignum, quòd manerent sub pellibus, et tamen non erat indignum, quòd arca maneret sub pellib⁹. *In qua est pactum Domini.* Scilicet: Tabulę legis, propter hoc vocatur ista arca fęderis, quia in ea erat inclusum fędus, quod Deus pepigerat cum Israelitis. Nam licèt super obseruatione totius legis factū esset pactum Dei cum Hebreis, vt patet Exo. 24. tñ manifestius est super decem p̄ceptis, q̄ sup
E alijs p̄ceptis legis. Hoc autem fuit, quia Israelitæ dixerunt: cuncta q̄ mādauerit dominus faciemus: Exo. 19. et tamē Deus locutus est in voce alta decem precepta Exo. 20. et Deut. Reliqua autem pręcepta data sunt in secreto ipsi Moysi stāte cum domino in monte. Ideo magis videbātur pertinere ad pactum initum cū Deo ista decem præcepta, quàm alia præcepta legis: et sic istud pactum, idest, tabulæ continentes istud pactum erat in arca. Nam præced. cap. dicitur, quòd non erat aliquid in arca, nisi duæ tabulæ legis: sic etiam 3. Re. 8. Et tamen alia ibi erant: licèt alio modo. s. vrna aurea, & manna, & deutoronomium legis, & virga Aaron, quæ fronduerat, vt patet ad Hebr. 9. et de hoc declaratum est præcedenti cap. in quadam quæstione.

Stetit ergo coram altare Domini ex aduerso vniuersæ multitudinis Israel, & extendit manus suas. Siquidem fecerat Salomon basim æneam, & posuerat eam in medio basilicæ habentem quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis, & tres cubitos altitudinis. Stetitque super eam, & deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel, & palmis in cœlum leuatis, ait: Domine Deus Israel, non est similis tui Deus in cœlo, & in terra: qui custodis pactum, & misericordiam cum seruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo. Qui præstitisti seruo tuo Dauid patri meo quæcunque locutus fueras ei: & quæ ore promiseras, opere complesti, sicut & præsens tempus probat. Nunc ergo Domine Deus Israel imple seruo tuo patri meo Dauid quæcunque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum Israel: ita tamen si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambulasti coram me. Et nunc domine Deus Israel firmetur sermo tuus, quem locutus es seruo tuo Dauid. Ergo ne credibile est, vt habitet Deus cum hominibus super terram? Si cœlum, & cæli cælorum non te capiunt, quanto magis domus ista quam ædificaui? Sed ad hoc tantùm facta est, vt respicias orationẽ serui tui, & obsecrationem eius Domine Deus meus, & audias preces, quas fundit famulus tuus coram te, vt aperias oculos tuos super domum istam diebus, ac noctibus super locum, in quo pollicitus es, vt inuocetur nomen tuum; & exaudires orationem, quam seruus tuus orat in eo, & exaudias preces famuli tui, & populi tui Israel. Quicunq; orauerit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, idest, de cœlis, & propitiare.

Stetit ergo. Hic ponitur Salomonis oratio, & diuiditur in duo, quia primò ponitur oratio in generali, deinde petitiones quædam in particulari, ibi. *Si peccauerit quispiam*. Circa primum dicitur. *Stetit ergo coram altare Domini*. Istud est altare holocaustorum, quia duo erãt altaria in templo. s. vnum altare holocaustorum, & aliud altare thymiamatum. Altare thymiamatum erat intra templum coram Sancto Sanctorum, in quo quotidie bis cremabatur thymiama. s. mane, & vespe: Exo. 30. & de isto nõ loquitur hic scriptura: quia istud non poterat videre Salomõ, cùm esset ipse extra templum in atrio, & altare esset intra templum, sed intelligitur de altare holocaustorum. Et istud erat extra tẽ-

F plum in atrio sacerdotum; vbi fiebãt quotidie omnia
sacrificia à lege statuta, & omnia spõtanea, & istud po-
terat videre Salomon, & totus populus, eo quòd erat
intra atrium sacerdotũ, quod distinguebatur ab atriis
popularium solis paruis cancellis interpositis. Coram
isto altari Salomon erat, & tota multitudo Israelita-
rum. Et dicitur, stetit, scilicet, non pedibus rectis, sed
flexis genibus, vt infra litera significat. *Ex aduerso vni-
uersæ multitudinis Israel*. Scilicet. Conuertit faciem
suam contra multitudinem, quia dirigebat verba sua
ad multitudinem: ideo conuertebat vultum ad illam.
Et extendit manus suas. Scilicet, orando: iste est vnus de
modis orandi, scilicet, quòd extendamus manus no-
stras leuando eas contra cælum, quia istud est signum
G inuocationis Dei, & sic docet nos Apostolus orare:
prima ad Timo. 2. Volo viros orare in omni loco le-
uantes puras manus sine ira, & disceptatione. *Si quidem
fecerat Salomon basim æneam*. Istud introducitur hic,
quia dictum fuerat, quod Salomon orabat ad Domi-
num: hic ponitur modus, & habitudo eius in orando,
scilicet, quòd flexerat genua super basim æneam: & di
citur, quòd fecerat Salomon basim æneam, quia istud
sedile de ære erat factum in modum basis columnæ:
quia basis est semp latior, quàm altior, & ita erat hic,
quia latitudo eius erat cubitorum quinque, & altitu-
do trium. Etiam vocabatur basis, quia nullum aliud
nomen ei magis conueniebat. Nam non poterat vo
cari sedes, quia non erat ad sedendum, cùm esset tota
H plana, & non erat facta ad sedendum in ea, sed solũ ad
flectendum genua super illam: & fecerat eam Salo-
mon ad honorem regalem ostendendum, scilicet, vt
licèt ipse oraret flexis genibus: tamen cuncto populo
celsior esset, velut si esset in cathedra. Etiam hoc cõ-
ueniebat ad proponendum coram toto populo. Nam
oportebat, quòd videretur, quia aliàs non audiretur
conuenienter. *Et posuerat eam in medio basilicæ*. In atrio
virorum mundorum: Nicolaus dicit, quòd ista basi-
lica erat atrium sacerdotũ, sed istud non stat. Primò,
quia non est dicendum, quòd Salomon intraret in
atrium sacerdotum, quia ibi deberent stare soli sacer-
dotes, & Leuitæ ad ministrandum Domino in sacri-
ficiis, & ad canendum laudes eius. Salomon autem
I erat laicus, ideo non intraret ad locum sacerdotum,
nè per hoc crederet sibi licere ministrare Deo, sicut
ministrabant sacerdotes, quia ex hoc incideret in pœ-
nam: sicut fuit de rege Ozia, qui eleuatus in quandam
præsumptionem voluit offerre Domino thus, quòd
solis sacerdotibus licebat, & cùm prohiberetur à sa-
cerdotibus non destitit, sed comminabatur eis, & per-
cussus est illico lepra in fronte à Domino 4. Reg. 15.
& infra 26. cap. Secundo, quia hic dicitur, quòd po-
suit istam basim in medio basilicæ, & tamen basilica,
& atrium sacerdotum distincta erant, vt patet supra
secundo, scilicet. Fecit etiam Salomon atrium sacer-
dotum, & basilicam grandem. Ecce posuit ista duo
tanquam distincta. Tertiò patet, quia dicitur, quòd
K ostia basilicæ texit ære, supra quarto. Et tamen non
potest intelligi de atrio sacerdotum, quia illud atrium
non habebat ostia. Nam atrium sacerdotum erat
minus aliis atriis, & erat intra illa magis iuxta portam
templi, ideo non habebat murum altum circundan-
tem, sed solùm quendam cãcellum paruum ad distin-
guendum: sed non occultabat sacerdotes, nec altare
à conspectu eorum, qui foris erant: ideo pro tali atrio
non erant necessaria ostia, eo quòd erat paruus paries.
Etiam, quia claudebatur illud atrium alio exteriori
atrio habente murum altissimæ magnitudinis: sed
ostia ænea erant in atrio exteriori: quia custodiri in-
gressum illum exterioris fortè satis erat, & ad
illa ostia erant ianitores Leuitæ custodientes.
Ideo

Ideo dicendum, quòd Salomon erat nunc in basilica, scilicet in atrio virorum mundorum, quod erat magnum apud atrium sacerdotum, sed distinguebatur ab illo. *Habente quinque cubitos longitudinis, & quinque latitudinis.* Erat area sua quadrata, & continebat viginti cubitos quadratos quod patet iuxta regulam Geometricam ducendo costam quadrati in aliam costam. *Et tres cubitos altitudinis.* In hoc deficiebat à conditione corporis regularis, scilicet, quia non erat tantę altitudinis, sicut longitudinis, & latitudinis, & ista erat magnitudo altaris holocaustorum, quod fecerat Moyses, scilicet cubitorum quinque latitudine, & totidem longitudine, & trium cubitorum altitudine. Exo. 27. cap. *Stetitque super eam.* Scilicet, eleuato corpore. Et postea flexit genua, vt dicit litera. *Et deinceps flexis genibus contra vniuersam multitudinem Israel.* Flexit genua, quia oraturus erat, & in reuerentiam Dei genua flectimus cùm oramus: potissimè quando inuocamus nomē Christi, in nomine cuius omne gęnu flectitur Cęlestium, Terrestrium, & Infernorum. Ad Phili. 2. Et hoc Christo donatum est, quia fuit obediens patri vsque ad mortem. Etiam quia non est aliud nomen sub coelo hominibus datum, in quo oporteat nos saluos fieri. Actu. 4. Cur autem potius flectamus genua ad nomen Iesu, quàm ad nomen Dei, cùm videatur esse excellentius nomen Dei, fortè dicetur super Epistolam ad Phili. cap. 2. *Et palmis in cœlum leuatis.* Iste est modus vnus orandi, quem Apostolus tradidit Christianis ad Timo. 1. cap. 2. Volo viros orare in omni loco puras leuantes manus sine ira, & disceptatione. Et mansit iste modus orandi ex antiquis Iudæis vsque ad tempus Apostoli, & istum ipse approbauit, & tradidit gentibus. *Ait, domine Deus Israel.* Incipiunt hic petitiones, & ponitur hic quędam generalis primò de regni stabilitate, deinde ponuntur aliæ magis particulares, ibi. *Si peccauerit quispiam.* Et dicitur circa primum; Domine Deus Israel, scilicet, qui es Deus omnium gentium: & tamen est Deus specialiter Israel, & hoc in multis. Primò, quia ipse Israelitis legem dederat & cœremonias, quas non dederat alijs gentibus. Psal. 147. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Secundò, quia Israelitæ colebant Deum specialius, quàm aliæ gentes. Nam Gentilium quidam errabāt circa Deorum pluralitatem, & alij non: qui errabant nullo modo colebant Deum Israel saltem dignè: & dico saltem digne, quia aliquæ gentes colebant eum: quia tamen simul cum idolis eum colebant, non erat acceptus ei ille cultus, sicut patet de Samaritanis, qui Deum cœli timebāt: & nihilominus Deos suos colebāt. 4. Re. 17. Sic etiam fuit de Atheniensibus, qui singulis dijs aras posuerant, & offerebant eis cultum aliquem, & inter illos erat ara quædam, cuius titulus erat, ara Deo ignoto: Act. 17. & illum Deum ignotum dixit Paulus esse Deum illum verum, quem ipse prædicabat: & sic colebant Athenienses eum, sed indignè, quia solus colēdus erat, sicut solus Deus erat, & ita ipse coli vult, & detestatur nimis alios, qui vocantur dij, vt patet Exo. 20. Non habebis Deos alienos coram me. Et dat causam, quia dicit: Ego sum dominus Deus tuus zelotes, scilicet. Sum valde zelans, nè alius mecum colatur, nec mecum ametur, sicut zelus est inter virū, & vxorem, amor priuatus nolens habere consortium in amato. Gentiles autem, qui non errauerunt colebāt Deum verum solum, qui est Deus Israel: & tamē adhuc isti non colebant eum, sicut Israelitæ: quia non habebant aliquam legem secundum quā ei offerrent certum cultum, sed offerebant, quod volebant, scilicet, in oratione, in humiliatione, & in cordis attentione, & paucis cęremonijs. Iudæi autem colebant Deū

A secundùm cœremonias determinatas, quas eis dederat in lege. Ideo in hoc specialiter erat Deus eorum, & in hoc ipsi gloriabantur: quia nulla gens haberet talem legē, & cęremonias, vt patet Deut. 4. s. Quæ est alia gens tam inclyta, vt habeat cęremonias, iustaque iudicia, & vniuersam legem, quā ego proponā hodie ante oculos vestros? Tertiò erat Deus specialiter, Deus Israelitarū, quia eis specialia beneficia ꝯferebat. Nam licèt benefaceret alijs gentibus, cùm Deus generaliter benefaciat omnibus ex sua magnificētissima misericordia. s. tam iustis, quàm peccatoribus, vt patet Mat. 5. s. Estote misericordes, sicut pater vester cęlestis misericors est, q facit solem suum oriri super bonos, & malos, & pluit super iustos, & peccatores: tamē specialiter benefaciebat Israelitis, & tenebat eos velut familiares suos: Exo. 14. s. Si ergo audieritis vocem meā, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculiū de cunctis populis: mea est. n. omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. *Non est similis tui Deus in cœlo, & in terra.* Potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd nullus est Deus, nisi tu, ideo nullus est similis tui: quia nullus est eiusdem naturæ, cuius tu es. Alio modo, quòd licèt ponantur multi dij errore gentilium, nullus illorum erat talis, sicut Deus Israel, quia iste poterat benefacere, & malefacere. Illi autem non poterant: & tales compactiones sępe sunt in Sacra Scriptura, vt patet Psal. 95. s. oēs dij gentium dęmonia: Dominus autem cęlos fecit: & sic etiam po-
C nitur Iere. 10. s. Sic dicetis eis, dii, qui cęlos, & terram non fecerunt, pereant de terra, & de his, quæ sub cęlo sunt: qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbē in sapientia sua, & prudentia sua extendit cœlos. Et multis interpositis sequitur postea: Qui. n. formauit omnia, ipse est Deus Israel. Et dicitur in cęlo, & in terra, quia sequitur in hoc modum gentilium. Nam putabant gentiles esse quosdā Deos cęlestes. s. q ad astra translati fuerant, sicut erant omnia astra, & specialiter septem planetæ: & quædam constellationes famosæ, & corona Ariadnæ, Andromeda, Perseus, Athlantides, Hyades, & sic de alijs plurimis, de quibus latissimè dictum est Deut. 17. cap. Alij erant dii in terra, qui nōdum peruenerant ad tantam dignitatem, vt mereren-
D tur inter astra locari. s. Fauni, & Satyri, & Semidei, & Nymphæ, atque Syluani: de quibus latissimè loquitur Martianus, Mineus, Fœlix, Capella. lib. 2. de Nuptiis Mercurii & Physiologiæ. De istis diis introducit Ouidius primo Metamorphosis loquentem Iouem, scilicet, cùm propter delictum Lycaonis Archadis, vellet Iuppiter omnipotens diluuio terras perdere, compescuit iram suam, nè effuso Cathachismo, cum terra perderet Deos minores quibus terras habitandas tradiderat: vnde ait.

Nunc mihi qua totum Nereus circumsonat orbem.
Perdendum est mortale genus: per flumina iuro
Infera, sub terras Stygio labentia luco.
E *Cuncta prius tentanda; sed immedicabile vulnus.*
Ense recidendum, nè pars sincera trahatur.
Sunt mihi Semidei, sunt rustica numina Fauni
Et nymphæ Satyriq;, & monticulæ Syluani,
Quos quoniam cœli nondum dignamur honore.
Quas dedimus certè terras habitare sinamus.

De omnibus istis dicit hic Salomō, quòd siue inter Deos, qui ponebantur à Gentilibus in Cęlo, siue inter illos, qui ponebantur in terra, non erat aliquis similis Deo Israel, qui posset facere mirabilia. Ideo de eo dixit Psalmista: Qui facis mirabilia magna solus. Ps. 135. *Qui custodis pactum, & misericordiam cum seruis tuis.* Laudat hic Deus de fidelitate, & veritate, scilicet, qui custodit

veritatem verborum ſuorum: & hoc apparebat in pa-
ctis, quæ faciebat, ſic fuit in pacto quod fecit cum Da-
uid de filio ei naſcituro, quòd regnaret ꝑ eo, & quòd
ædificaret ei templum, & iſta completa erãt iam, ſicut
Salomon ſupra dixerat. Ponitur pactum, & miſericor-
dia, quia pactum eſt quantum ad ea, quæ promittun-
tur, vel conueniuntur. Miſericordia eſt quantum ad
illa, quæ nec promittuntur, nec in conuentionem ve-
niunt. Deus tñ obſeruat illa, & iſta eſt magna laus:
quia non ſolùm Deus obſeruabat in fauorem Iſraeli-
tarum ea, quæ promittebat eis obſeruare: ſed etiam
ex ſola miſericordia ſæpiſſimè benefaciebat Iſraelitis
in eis, quæ non promiſerat. *Qui ambulabant coram te in
toto corde.* Iſtis enim Deus benefacit. Nam Deus ad
peccatores non aduertit, quia non diligunt eum, iuxta
illud Io. 9. ſcilicet, Scimus, quia peccatores Deus non
exaudit: ſi quis cultor eſt eius hunc exaudit. Scien-
dum, quòd Deus obſeruat pactum omnibus: & tamẽ
ſpecialiter diligentibus eum in toto corde, de quo di-
cetur magis infra in quadam quæſtione. Et dicitur in
toto corde, quia licèt aliquis dirigat cor ſuum in Deũ
volendo eum colere, ſi non dirigit totaliter cor ſuum
in eum, non exaudit Deus illum. Sicut erat de Samari-
tanis, qui cor ſuum dirigebant in Deum colendo illũ:
& tamen non totum cor, quia etiam idola colebant.
4. Reg. 17. Et hoc nõ eſt acceptum Deo, ſicut teſtatus
eſt Elias Propheta coram Iſraelitis, qui partim inclina
bantur ad colendum Deum Iſrael, & partim ad Baal.
Vnde dixit: quouſq; claudicatis in duas partes? Si Do-
minus eſt Deus ſequimini eum: ſi autem Baal ſequi-
mini illum. 3. Reg. 18. Ad diligendum autem Deum
in toto corde oportet auferri omnia offendicula, quæ
impediunt dilectionem eius, & potiſſimè cultũ alio-
rum Deorum, vt patet 1. Reg. 7. cùm dixit Samuel ad
totum Iſrael: ſi reuertimini ad Deum in toto corde
veſtro, auferte de medio veſtri Deos alienos Baa-
lim, & Aſtaroth, & preparate corda veſtra, & ſerui-
te Deo ſoli. *Qui preſtitiſti Dauid patri meo ſeruo tuo quę-
cunque locutus fueras.* Laudat Deum de veritate promiſ-
ſorum, & ſpecialiter circa ea, quæ promiſerat Dauid,
quia iſta tangebant Salomonem, cùm in eo completa
eſſent, & vocat Dauid ſeruum Dei: quia in toto corde
ſuo diligebat Deum, & ſcriptura atteſtatur ei, vocans
eum virum Dei, vt patet infra 8. ſcilicet. Sicut præce-
perat Dauid homo Dei: & dicit quæcũq; locutus fue-
ras, ſcilicet, quia duo promiſerat Deus ipſi Dauid. ſ. ꝙ
filius ſuus regnaret poſt eum, & quòd ædificaret tem-
plum, & iſta completa erant. *Et quę ore promiſeras, opere
compleſti.* Poteſt intelligi, quòd promiſit ore Prophe-
tæ. Nam Deus non fuit locutus ad Dauid per ſe, ſed
per Nathan Prophetam, vt patet 2. Reg. 7. & præced.
lib. 17. Et Prophetę vocantur os Dei, vel labia Dei. Vel
poteſt intelligi de ipſo Deo, quod ore promiſerit, & ẽ
metaphora: quia Deus non habet os, cùm nõ habeat
membra aliqua, ſed eſt purus ſpiritus. Reg. 4. & tamen
ſcriptura apponit Deo membra propter rudes, vt intel
ligant quomodo Deus poteſt habere operationes iſtas
organicas, ſcilicet, audire, videre, odorare, quæ ſeruiũt
intellectui. *Sed & preſens tempus probat.* Scilicet, dies iſte
demõſtrat, quòd omnia compleuiſti, quæ dixiſti. Sed
dicetur, quomodo poterat dici, ꝙ Deus compleuerat
omnia, quia non poterant omnia completa eſſe, quia
Deus promiſerat Dauid, quòd poſteri ſui regnarent in
æternum, & veritas huius nõ poterat apparere adhuc,
quia nullus de poſteris Dauid adhuc regnauerat, niſi
Salomon, qui nunc cęperat regnare, & poterat eſſe, ꝙ
interrumperetur regnum, & ceſſaret in aliquo poſte-
rorum, ſicut in Roboam filio Salomonis diuiſum eſt
regnum, & manſit cum eo minor pars regni. 3. Reg.
13. & infra 11. Dicendum, quòd Salomon dicebat oĩa

F completa, quia inceperãt omnia compleri, & erant ali
qua ex parte completa: alia verò credebantur certiſſi-
mè complenda. Nam completum erat, quòd Salomõ
regnaret pro Dauid, & quòd ipſe ædificaſſet templũ.
Et ſicut iſta euenerant, ita credebat certiſſimè, quòd
continuaretur in poſteris eius regnum. Aliter & me
lius poteſt intelligi, quòd ſolùm loquatur hic Salomõ
de illis duabus rebus, quas promiſerat Deus, ſcilicet, ꝙ
Salomon regnaret pro Dauid, quòd ædificaret tem-
plum, & iſta duo completa erant. Et patet hoc, quia
immediatè in litera ponitur oratio, vt cõpleantur iſta,
ſcilicet, ꝙ continuetur regnum in poſteritate Dauid.
*Nunc ergo domine Deus Iſrael imple ſeruo tuo Dauid patri meo
quęcunque locutus es.* Promiſerat tria Deus ipſi Dauid,
G ſcilicet, quòd Salomon regnaret poſt eum, & ꝙ ædifi-
caret templũ, & quòd poſteritas Dauid haberet ſem-
per regnum. Duo autem cõpleuerat, & reſtabat ter-
tium. Ideo hic orat pro illo, ſcilicet, quòd non defi-
ciat vir de ſtirpe Salomonis, qui ſit rex ſuper Iſrael. *Non
deficiet ex te vir coram me, qui ſedeat ſuper thronum Iſrael.*
Ideſt, non deficient reges de ſtirpe tua, ſed ſemꝑ erunt
aliqui, qui regnent de tua progenie. *Ita tamen ſi cuſto-
dierint filij tui vias ſuas.* Ideſt, cum conditione hoc pro-
mittitur: ſi filij tui, ſcilicet, poſteri omnes cuſtodierint
vias ſuas, ideſt, cuſtodierint modos ſuos viuendi à ma-
lis ne implicentur malis, quia iſtud eſt cuſtodire viam,
vel dirigere eam. *Et ambulauerint in lege mea.* Non ꝓ-
termittendo aliquid, nec corrumpendo. Nam ma-
H ximum periculum erat idolatriæ, quia plurimi Iſrae-
litarum inclinabantur ad idolatriam, & Deus hoc ze-
labat nimis, & lex hoc valde cauebat. Cùm autem
quis perfectè abſtineret ab idolatria, & ab omnibus ap
penditijs eius, etiam ſi in alijs erraret, Deus non exer-
cebat magnã ſeueritatẽ, ſed peccatũ Iſraelitarũ oĩum
fuit idolatria. *Sicut tu ambulaſti coram me.* Verba Dei sũt
ad Dauid, q̃ nunc recitat Salomõ. Nam Dauid in toto
corde ſuo Deum diligebat, & conabatur eum colere,
ita vt ſeipsũ iuſtificaret aliàs vilificaret deſiderans Deũ
colere, ſicut fuit qñ portauit arcã de domo Obededõ
in domum ſuã. Nam nudatus veſtibus regijs, & indutꝰ
ſtola byſſina ſaltabat coram arca totis viribus. Ita vt
Micol vxor ſua filia Saulis videns eum deſpiceret eũ,
I & diceret: Quantum glorificatus fuit hodie rex Iſrael
diſcooperiẽs ſe ante oculos ſeruorum: & nudatus eſt
quaſi ſi nudetur vnꝰ de ſcurris. Et Dauid ait: viuit dñs,
quòd ludam ante dñm, qui elegit me potius, q̃ patrem
tuum, & omnem domum eius, & ꝓcepit mihi, vt eſſẽ
dux ſuper populum Iſrael: ludam, & vilior fiam pluſq̃
factus ſum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancil
lis, de quibus locuta es, glorioſior apparebo. 2. Re. 6. c.
Et cuſtodiuit ſe Dauid in omnibꝰ, nè offenderet Deũ
aliquando. Nam 3. Reg. 15. dicitur: Fecit Dauid rectũ
in oculis Domini, nec declinauit à dextris, nec à ſini-
ſtris ab omnibus, quæ ꝓceperat ei cunctis diebus vitæ
ſuæ excepto ſermone Vrię Hethęi. Tales volebat Deꝰ
eſſe poſteros Dauid, ſcilicet, vt Deum toto corde dili-
K gerent ſic, & tunc confirmaret eis regnum. *Et nunc do-
mine Deus Iſrael ſermo tuus firmetur, quem locutus es ſeruo tuo
Dauid.* Scilicet, fac, quòd maneat firmum, quòd om-
nes poſteri Dauid ſuccedãt in regno. Non eſt intelli-
gendum, ꝙ Salomon petiuerit hic confirmationẽ ſer-
monis Domini cõditionaliter, ſicut ipſe loquebatur:
quia de hoc nõ erat dubium, quia Deus dixerat, quòd
regnum cõſeruaretur in ſtirpe Dauid ſi filij Dauid cu-
ſtodirent legẽ Dei, & tñ certum eſt, ꝙ cùm ſemel filij
Dauid poſſiderent regnum, ꝙ ſi non peccarent nunq̃
eis auferret regnum. Nam interdum Deus malis non
infert mala, quanto magis bonis, quia valde videbatur
iniuſtum, ꝙ filijs Dauid poſſidentibus regnum, & nũ-
quam peccantibus auferret eis regnum: ſed petebat
Salo-

Salomon, quòd Deus faceret, quòd filij Dauid firmiter tenerent regnum: & hoc siue tollendo illam conditionem, quam apposuerat, siue faciendo, quòd certissimè filij Dauid complerent illam, ita quòd nō maneret aliquis scrupulus, quo eijcerentur de regno. Et hoc peteret Salomon à Deo, quia sciebat, quòd in potestate eius erat inclinare corda posterorum Dauid ad seruandam legem Dei, vt sic implerent cōditionem. Sic patet 3. Re. 8. in fine orationis Salomonis cùm ait: Sit dominus Deus noster nobiscum, sicut fuit cū patribus nostris, non derelinquens nos, nec proijciens, sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs eius, & custodiamus mandata eius, & ceremonias, & iudicia quæcunque mandauit patribus nostris. *Ergo ne credibile est.* Finita oratione pro regni stabilitate hic conuertitur Salomon ad orandum pro domus ædificatæ nobilitate, scilicet, vt exaudiantur orationes in ea factę, & per hoc domus illa sit famosa. Et primò tollit quandam opinionem quorūdam. Nam aliqui putarent, quòd Salomō fecisset domum istam ad hoc, quòd dominus in ea habitaret: dicit Salomon, quòd id non fecit: quia stultum esset hoc, cùm Deus non possit habitare super terram in aliqua domo manu facta, & dicit. *Ergo ne credibile est, vt habitet Deus cum hominibus super terram?* Quasi dicat: Non est credibile, quòd Deus habitet super terram, quia non potest capi in tota terra. *Si cœlum, & cœli cœlorum te non capiunt.* Quasi dicat: maioris capacitatis est cœlum, quàm terra, sed cœlum non potest capere Deum, ergo nec terra capiet illum, & à fortiori, nec ista domus. Quomodo autem istud sit, declarabitur infra in quadam quæstione. Dicitur cœlum, scilicet, primum cęlum, cęli cœlorum vocantur alij cęli superiores, & vocatur cœlum absolutę, quòd non continet aliud cęlum, vocantur cęli cęlorum illi, qui continent in se alios. Ita est, quòd sunt decem cęli, & primum quod est cęlum lunæ est minimę capacitatis, & non continet aliquod aliud cęlum: sed sola elementa, & vocabitur cęlum. Alij superiores sic se habent, quòd quilibet superior cōtinet omnes inferiores, & cœlum supremum quod est empyreum est maximę capacitatis, & illud est cęlū beatorum: & non capit Deum cęlum lunæ quod vocatur cęlum absolute, nec etiam capiunt eum alij cęli superiores, qui vocantur cęli cęlorum. *Quanto magis domus ista quàm ædificaui?* Scilicet, iste minor est, quàm cęlū, & quàm terra. Ideo non capiet Deum: ita quòd in ea habitare possit. *Sed ad hoc tantum facta est, vt respicias orationem serui tui.* Modus loquendi improprius est, quia non fecit Salomō domum istam ad hoc solùm, quòd exaudiretur oratio sua, sed magis ad hoc, quòd exaudirentur orationes omnium posterorum orantium super his, quæ infra continentur, sed est sensus, quòd domus ista fiebat ad hoc, quòd Deus respiceret orationem Salomonis serui sui, scilicet, vt compleret omnia, quæ ipse nunc orabat. Ipse autē orabat, quod orationes omnes, quæ fierent in illo templo, exaudirentur: & verum est, quòd ad nihil aliud erat factum. *Et obsecrationem eius.* Oratio, & obsecratio differunt, quia oratio est simplex petitio, obsecratio est, quando fit petitio per inuocationem alicuius, qui ponitur tanquam medius in orando, scilicet, quòd meritis illius debeat concedi quod petitur, sicut cùm petimus per Passionem Christi aliquid nobis concedi, vel per merita Beatæ Virginis, vel per aliud simile: & ita nūc Salomon orabat Dominum per amorem, & promissa Dei ad Dauid, quod compleret hoc, quod petebat, & erat obsecratio. *Domine Deus meus audias preces, quas fundit famulus tuus coram te.* Istę sunt preces, quæ infra habentur, scilicet, quòd Deus exaudiat orantes in templo illo. *Vt aperias oculos tuos super domum tuam diebus,*

A *& noctibus.* Deus non habet oculos, nec aures, nec aliqua membra talia, qualia nos habemus, cùm non sit animal, nec corporeus: sed ponuntur ista per metaphoram ad significandum, quòd Deus haberet specialem curam de isto templo: quia sicut ille, qui diligenter aliquid vult custodire, apertos habet oculos semper super illud: ita cùm Deus omni tempore deberet custodire templum istud, dicitur quòd aperiret oculos, idest apertos haberet die ac nocte super templum istud. *Super locum, in quo pollicitus es, vt inuocaretur nomen tuum.* Scilicet, Deus promisit, vt inuocaretur nomen suum super vrbem Ierusalem in templo: vt patet supra in litera, scilicet. Elegi Ierusalem, vt sit nomen meum in ea. *Et exaudires orationem, quam seruus*
B *tuus orat in eo.* Etiam hoc promisisti: sed istud non apparet vnde promissum fuerit: quia tamen Salomon dicit hic, quòd Deus promisit illud, credendum est, quòd Deus illud promisit. Sic enim est de multis alijs, quæ memorantur dicta, & non reperitur locus, in quo dicta fuerint. *Exaudi preces famuli tui, & populi tui Israel.* Potest dupliciter intelligi. Vno modo, ꝙ accipiebatur de precibus, quas fundebat hic Salomon, scilicet, vt Deus exaudiret orationes, quas in illo loco facerent omnes, qui orarent, & tūc intelligitur, & populi tui Israel, scilicet, quòd totus Israel, qui erat congregatus orabat hoc, vt orationes, quæ ibi funderentur exaudirentur. Secundo modo potest intelligi, quod Salomon intelligeret de precibus, quas ipse fun-
C deret postea. Nam cùm domus ista facta esset ad orandum, intendebat ibi sæpe orare Salomon, & petebant nūc, quòd orationes, quas ibi postea funderet, à Deo exaudirentur: etiam populus orabat, quòd orationes eorum, quæ postea funderentur exaudirentur. *Quicunque orauerit in loco isto.* Hic ponitur clausula generalis. Nam supra petebat Salomon, quòd exaudirentur orationes cuiusque: quia etiam alij præter Israelitas oraturi erant in loco illo, scilicet, Gentiles, qui venirent de multis regionibus audita fama Dei Israel, vt patet infra in litera. *Exaudi de habitaculo tuo, idest, de cœlis.* Scilicet, quamquam non sis tu habitans in domo ista, sed in cœlis: tamen de cœlis rogo, vt audias orationes, quæ hic fiunt. Modus loquendi est hu-
D manus: quia Deus non audit in cœlo, nec in terra: cùm non habeat organum auditus, nec potentiam auditiuam. Fingitur tamen Deus tanquam, qui dicitur homo reuerendus sedens in regali solio in cęlo, & inde audiens omnia, quæ à nobis dicuntur, & videns, quæ apud nos fiunt: quia aliàs non possent concipere homines rudes quomodo Deus curaret de operationibus nostris, & regeret eas. *Et propitiare.* Scilicet, miserere pœnitentibus, & da illis spiritum tuū, & concede, quæ petunt.

An solis ambulantibus coram eo Deus seruet pactum, & misericordiam. Quæst. IX.

E QVAERITVR Circa prædicta, quomodo dixit Salomon, quòd Deus seruabat pactum, & misericordiam diligentibus eum, & ambulantibus coram eo toto corde, quomodo sit hoc verum, & an solis ambulantibus coram eo seruet pactum, vel omnibus hominibus etiam malis. Respondent quidam, quòd etiam Deus seruat pactum suum omnibus, siue bonis, siue malis. Misericordiam tamen solis bonis, & ambulantibus coràm eo seruat. Causa huius est, quia pactum pertinet ad promissionem, & quando aliquid est promissum efficitur debitum, sed debitum cuilibet reddendum est, sicut inter nos fit. Nam dato, quòd quis malus efficiatur, non tollitur, nec denegatur, quòd ei debitum est.

Miſericordia autem ex libertate eſt, quia miſerentur F
quibus volumus: ideo Deus ſeruabit pactum ſuum
omnibus tam bonis, quàm malis. Miſericordiam ſo-
lis bonis,& ambulantibus coram eo in toto corde ſer-
uabit: & tunc litera iſta intelligetur quãtum ad illam
particulam.ſ.miſericordiam,quòd ſeruat illam ambu
lantibus coram eo in toto corde:& iſtud patet in mul-
tis locis ſcripturæ. Sed obijcietur, quòd non ſtat iſta
determinatio quantũ ad aliquam de duabus particulis
ſuis.ſ.quòd Deus nõ ſolùm ſeruet miſericordiam bo-
nis,ſed etiam malis, vt patet Matth.15.ſ. Eſtote miſe-
ricordes, ſicut & pater veſter cęleſtis miſericors eſt.
Qui facit ſolem ſuum oriri ſuper bonos, & malos; &
pluit ſuper iuſtos, & peccatores. Item patet hoc Sap.
11.ſ. Miſereris oĩum, quia omnia potes,& diſſimulas G
peccata hominum propter pęnitentiam.Secunda par
ticula.ſ.quòd pactum obſeruetur oĩbus videtur, quòd
non ſtet:quia Iere.dicitur ſubito loquar de gente,& re
gno,vt ædificem,& plantem,ſi fecerit malum in ocu-
lis meis,vt non audiat vocem meam,pęnitentiam agã
ego ſuper bono quod locutus ſum,vt facerem ei.Item
patet hoc 1. Reg. 2. cùm dicitur ex verbo Domini ad
Heli ſummũ ſacerdotẽ.ſ. Loquens locutus ſum,vt do
mus tua, & domus patris tui miniſtraret coram me:
nunc autem abſit à me dicit dominus: ſed quicunque
glorificauerit me,glorificabo eum:qui autem contẽ-
nunt me erunt ignobiles. Ad veritatem huius ſcien-
dam conſiderandum eſt,quòd aut pactum initum in-
ter Deum & aliquem eſt conditionale, aut non: ſi eſt H
conditionale,aut cõditio completur,aut non: ſi com-
pletur cõditio,Deus ſeruat pactum,ſiue ille,cui ſit pa-
ctum ſit bonus,ſiue non.Dum tamen conditio illa ſit
componibilis malitiæ, quia aliquæ conditiones pacti
diuini ſunt incomponibiles malitiæ; & tunc non po-
teſt pactum conditionale ſeruari, quia nõ poteſt in eis
conditio impleri. Si autem conditio non impleatur,
Deus non cuſtodit pactum: & tunc non dicitur vio-
lare pactum: quia obligatio nulla eſt ad ſeruandum,
cùm non eueniat conditio. Si autem pactum ſit ſine
cõditione expreſſa,vel ſubintellecta,neceſſe eſt, quòd
compleatur,ſiue ille,cui promittitur ſit malꝰ,ſiue bo-
nus: & dico expreſſa,vel ſubintellecta, quia vt cõmu-
niter quando Deus promittit bona alicui,vel commi- I
natur mala, licèt nulla cõditio apponatur,intelligitur
ſi ꝑmanſerit in illo ſtatu:vnde ſi alicui exiſtẽti in bono
ſtatu promittantur bona,euenient ſi mãſerit in bono.
Et ſi alicui exiſtenti in peccato cõminetur Deus mala,
euenient illa mala ſi mãſerit in peccato illo. Sic patet
Iere.18.ſ.Subito loquar aduerſus gentẽ, & aduerſus re
gnum,vt eradicem,& deſtruã,& diſperdã illud. Si pę-
nitentiã egerit gẽs illa à malo ſuo, qđ locutus ſum ad-
uerſus eam,pęnitentiã & ego agam de malo,quod co
gitaui,vt facerẽ ei:ſubito loquar de gente, & regno,vt
ædificẽ,& plantẽ illud. Si fecerit malũ in oculis meis,
vt nõ audiat vocem meam; pęnitentiã ego agã ſuper
bono quod cogitaui,vt facerem ei. Et ſic etiam intel-
liguntur oĩa ferè ꝓmiſſa,& ɔminationes Dei. Nã Deꝰ K
per Ioelem ɔminatus eſt Iſraelitis, ꝙ mitteret brucũ,
& locuſtã,& ęruginẽ,& ɔſumerent oẽs fructus terrę:
Ioelis 1.& 2.& tamẽ cùm Ioel p̃nuntiaſſet hoc, neſci-
uit an certiſſimè eueniret,ſed putauit,quòd poſſet fle-
cti in ɔtrarium ſi Iſraelitę reuerterentur à malis ſuis,&
plangerent,& ſcinderẽt corda ſua.ſ. ſcindite corda ve-
ſtra,& non veſtimenta veſtra,ɔuertimini ad dominũ:
quia benignus,& miſericors eſt,patiens, & multæ mi-
ſericordię.Quis ſcit ſi ɔuertatur, & ignoſcat dominus,
& relinquat poſt ſe benedictionẽ? Sic ẽt cũ Ionas Pro-
pheta p̃dicaſſet Niniuitis vrbẽ ſubuertẽdam poſt qua-
draginta dies,putauerunt, ꝙ poterat illud impediri, ſi
ipſi de malis ſuis dolerent: vnde dixerunt quis ſcit ſi

F conuertatur, & ignoſcat dominus, & reuertatur à fu-
rore irę ſuę: & non peribimus? Ita ẽt cũ Deus ꝓmittebat
bona, licèt ſine conditione ꝓmitteret,intelligebantur
cum conditione.ſ. ſi maneret ille, cui ꝓmittebatur in
ſtatu illo,ſicut dicitur 1.Reg.2.de Heli: cui Deus pro-
miſerat, quòd maneret ſacerdotiũ in domo eius in ſẽ-
piternum:& non manſit propter peccata filiorũ eius,
ſcilicet,Loquens locutus ſum,vt domus patris tui mi
niſtraret in conſpectu meo in ęternum. Nunc au-
tem abſit à me dicit dominus, ſed quicunque glori-
ficauerit me, glorificabo eum: qui autẽ contemnunt
me,erunt ignobiles.Et tamẽ ſi nõ intelligeretur cum
conditione,nõ reuocaſſet dominus pactum,licèt pec- De miſericordia Dei
carent filij Heli.De miſericordia autem Dei dicendũ,
G quòd non poteſt dari tam certa regula,ſicut de pacto:
quia magis cadit ſub libertate. Sed dicendum, ꝙ quæ-
dam miſericordia eſt generalis, & quædam ſpecialis:
generalis miſericordia eſt illa, qua Deus bene faciẽdo
vni benefacit multis. Et non poteſt vnus bonum ſuſci
pere,quin multi bonum ſuſcipiant, ſicut in pluuia, &
ſalubritate aeris,& abundantia terrę naſcentiũ,& ſimi
libus accidẽtibus cõibus: miſericordia ſpecialis eſt illa,
qua beneficiũ ɔfertur vni tm̃,ſicut in exaltatione,& lu
cro circa rem familiarem. De prima dicendum,quòd
Deꝰ ſeruat miſericordiam tam bonis,q̃ malis, vt patet
Mat.5.ſ.Eſtote miſericordes, ſicut pater vr̃ cęleſtis mi-
ſericors eſt,qui ſolem ſuum facit oriri ſuper bonos, &
malos,& pluit ſuper iuſtos,& peccatores.Sic etiam ac
H cipitur Sap.11.ſ.Miſereris omnium,quia omnia potes:
diligis omnia,q̃ ſunt,& nihil odiſti eorum,quę feciſti.
Si autem loquamur de miſericordia ſpeciali dicendũ,
quòd ſemper Deꝰ illam ſeruat bonis.Nam ſemper eis
benefacit ẽt in temporalibus, niſi fortè illa bona exte-
riora talia ſint,quę eos ad bene viuendũ impedire poſ
ſint,quia tunc dare illa eis nõ eſſet benefacere, ſed no-
cere. Malis aũt interdum benefacit,& interdũ nocet:
benefacit quidem, vt fortè ſic experti diuinã benigni-
tatem conuertantur,vel vt aliquorum bonorum,quę
fecerunt mercedem recipiant. Nocet autẽ in pęnam
malorum,vel vt emendentur: & tamẽ regularius eſt,
quòd malis noceat, q̃ benefaciat, quia & ſi ad tempus
ꝓſperentur,non manet illa proſperitas, ſed incidũt in
graues calamitates.De litera aũt iſta dicendum, quòd
I intelligatur de ſolis bonis, quòd Deus cuſtodiat eis pa
ctum,& miſericordiã:& verum eſt,quòd eo mõ, quo
hic accipitur ſolis bonis Deus cuſtodit pactum ſemp
inuiolabiliter ſine diſt. Nam ſiue pactum cum condi-
tione expreſſa, vel ſubintellecta detur, vel cùm nulla
conditione,ſemper ſeruatur.De pacto quod ſine con-
ditione datur,manifeſtum eſt, quia illud ſeruatur tam
bonis,q̃ malis. De pacto qđ cum conditione expreſſa,
vel ſubintellecta datur; dicendum, quòd illud etiam
ſemper ſeruatur bonis, qui manent in ſtatu illo, in
quo eis bona promiſſa ſunt. Malis autem non ſeruan-
tur talia pacta,quia conditio non manet in eis. De mi-
ſericordia etiam dicendum, quòd ſemper ſeruatur in
bonis,quia Deus benefacit eis in omnibus,quę petunt
K niſi ſciat illa eſſe contraria eorum ſaluti. Quòd autem
intelligatur litera ſic,apparet ex ea,quia dicitur,qui cu
ſtodis pactum, & miſericordiam cùm ſeruis tuis, qui
ambulant coram te in toto corde ſuo, & ſic pactum,
& miſericordia ad ſolos bonos referuntur hic. Patet
etiam,quia eadem ſententia ponitur Deut.7.ſ. Domi-
nus Dus tuus fortis,& fidelis cuſtodiens pactũ,& mi-
ſericordiã diligentibus ſe: & his,qui cuſtodiunt man-
data eius in mille generationes, & reddens odiẽtibus
ſe ſtatim,ita vt diſperdat eos, & vltra non differat pro-
tinus eis reſtituens quod merentur. Non ergo intelli-
gitur litera iſta,niſi de bonis: licèt verum ſit, ꝙ aliquo
modo Deus ſeruet pactum, & miſericordiã ẽt malis.
Quare

Quare orauit Salomon, vt impleretur pactum Dei.
Quæstio X.

QVAERITVR Vlterius, quomodo orabat Salomon, vt compleretur pactum Dei, cùm sciret, quòd necesse erat illud impleri, nec poterat aliquo modo euitari. Nam Deus promiserat, ꝙ regnum maneret in posteris Dauid semꝑ si custodirent legẽ Dei. Cùm esset hic conditio expressa, necesse erat, quòd si conditio maneret, quòd impleretur promissio: ideo non oportebat pro hoc orari. Dicendũ, quòd oratio Salomonis potest dupliciter quãtum ad hoc intelligi. Vno modo, ꝙ Salomon peteret cõditionem auferri. Nam Deus promiserat conditionaliter, & fortè nunc precibus Salomonis incitatus vellet tollere conditionem, & tunc certissimè impleretur quod petebatur. Alio modo potest intelligi, quòd Salomõ peteret impleri manente. Nõ quidẽ, quòd oraret, quòd si posteri Dauid custodirent conditionẽ, ꝙ Deus cõseruaret eis pactũ, q̃a istud certissimũ erat. Sed quòd oraret, quòd Deꝰ faceret, quòd certissimè impleretur pactum ac si non staret cõditio, & hoc erat, quòd taliter custodiret Israelitas, quòd inclinaret eos ad custodiendam conditionem. Nam conditio erat, quòd custodirent legem Dei. Homo autem non potest aliquid boni agere, nec etiam inclinari ad agẽdum illud, nisi Deus hominem moueat. Iuxta illud Io. 15. Sine me nihil potestis facere. s. nullum opus meritoriũ, & tamẽ bonum velle est meritoriũ: & in hoc est tota radix merẽdi. Ideo etiam nõ possumus benè velle, nisi Deus moueat nos ad volendum. Sic signauit Deus Deut. 5. cùm Israelitę dicũt cuncta, q̃ mandauit dominus faciemus: & Deus dixit benè oĩa locuti sunt: quis dedit eos talem habere mẽtem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea? vt omni tp̃e benè sit eis, & filijs eorum. Ex quo innuit, ꝙ illã voluntatẽ timendi semꝑ dñm non haberent Israelitę à se: sed aliq̃s eis dare illã debebat. s. Deꝰ. Et sic orauit Salomon. 3. Reg. 8. s. sit Deus nr̃ nobiscũ non derelinquens nos, sed inclinet corda nr̃a ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs eius: & sic orabat Salomon custodiri pactum, quia sciebat, quòd si Deus inclinaret voluntatem posterorum Dauid ad custodiendam legem Dei, quòd certissimè custodiretur pactũ, & maneret regnum in posteris Dauid in æternum.

Qualis fuerit promissio Dei facta Dauid de regno filiorum.
Quæstio XI.

QVAERITVR Vlterius, quomodo Salomon dixit hic, quòd Deus promiserat, ꝙ filij Dauid in æternum sederent super thronum Israel: si tamen custodirent legem eius. Nam Deus sine conditione promiserat regnum istud posteris Dauid: imò etiam dixerat, quòd dato, quòd peccarent, non auferret eis regnum, vt patet 2. Reg. 7. & pręcedenti lib. 17. s. Stabiliã thronum regni eiꝰ vsq; in sempiternum, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, qui si iniq; aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorũ hoĩum. Miseticordiam aũt meã nõ auferã ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea. Ergo nõ erat auferendum regnum posteris Dauid, licèt peccarent: & sic semꝑ impleretur pactũ, & sine conditione. Dicendum, quòd promisit Deus regnum Israel cum ꝯditione posteris Dauid, & quia non seruauerunt ꝯditionem illam, Deus non seruauit pactum. Nam regnũ non mãsit apud eos, quia Dauid, cui facta fuit ista promissio tenebat totum regnum Israel, & sic etiã tenuit Salomon: sed postea cum filius eius Roboam regnaturus esset ꝓpter peccata eius, & Salomonis patris sui, diuisum est regnum, & mãsit ei minima pars regni. s.

A sexta pars eius qđ tenuerat pater suꝰ, & auus. 3. Re. 12. Et sic Salomon orabat nunc, ꝙ impleret pactũ illud, sed nõ impletũ est. Nam filius eius Roboam nõ sedit super thronũ Israel, & verè intercidit ibi cõditio, quæ nõ seruata est. Cùm aũt obijcit, ꝙ Deus sine ꝯditione ꝓmisit, & ẽt, ꝙ si peccarent posteri Dauid nõ auferret eis regnũ, dicendũ, ꝙ non ꝓmisit Deus non auferre regnum, ẽt si peccarẽt; sed dixit, quòd nõ auferret ab eis misericordiam suam. Et hoc verum est, quia licèt regnum non permiserit eis tenere, tamen misericordiã suam ab eis non abstulit: & sic stat vtraque litera. Nam verum est, quòd Deus sub conditione promisit, quòd posteri Dauid in æternum sederẽt super thronum Israel: erat autem thronus Israel solium regni suꝑ omnes duodecim tribus Israel, & hoc perdiderunt posteri

B Dauid, quia solus Salomon filius eius tenuit hoc. Roboam autem nepos Dauid nõ fuit rex super totum Israel, sed super duas tribus: & sic opus erat, quòd Salomon oraret, vt compleretur hoc. Non abstulit Deus tamen misericordiã suam à posteris Dauid: quia mansit eis regnum super tribum Iuda, & Beniamin, & hoc fuit quousque Israelitæ trãslati sunt de terra sua in Babylonem: imò vsque ad Christi natiuitatem, iuxta illud: Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est: Gen. 49. Et patet, quòd iste sit sensus, quia dicitur ibi: Misericordiam autem meam non auferam ab eo: sicut abstuli à Saul, quẽ amoui à facie mea. Nam filijs Saulis

C totaliter abstulit regnũ, quia nulla pars regni eis mansit. Ideo dicuntur à facie Domini amoti. Filij autem Dauid non fuerũt ablati à facie Domini, quia semper eis mansit: licèt non totum illud, quod eis Deus promiserat si custodirent legem eius. Aliter potest dici, quòd promiserat Deus sub conditione regnum Israel posteris Dauid, scilicet, si legem eius custodirent: & quia non custodierunt, non mansit eis regnum. Et qđ dicitur, quòd Deus dixerat, quòd non auferret misericordiam à posteris Dauid. Dicendum, quòd non intelligitur hoc de omnibus posteris Dauid, sed de solo Salomone: & verum est, quòd huic nõ fuit ablatum regnum. Et patet hoc, quia dicitur: ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi ĩ filium, quòd iniquè aliquid gesserit,

D arguam eum in virga virorum. Ecce de vno loquitur, & ille erat Salomõ, quia nõ intelligitur de aliquo alio, ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. Et dr̃, misericordiam autẽ meam nõ auferã ab eo. Et verum est, quòd nõ ablata fuit misericordia Dei à Salomone: licèt peccauerit grauissimè colens idola, & constituẽs templa idolis. 3. Reg. 11. & 4. Reg. 23. cap. Mansit tamẽ ei regnum integrum tota vita, sed Deus puniuit eum leuiter in virga virorum, idest, sicut vir solet filium suũ punire castigando, & non mortificando, & hoc fuit, quia in senectute sua suscitauit ei Deus duos hostes, scilicet, vnum Idumæum, & vnum Syrum, qui terram eius inquietabãt: & tamen nõ abstulerunt Salomoni regnum, nec partem regni. 3. Reg. 11. De alijs autem

E nihil promittebatur, ideo alij posteri Dauid perdiderunt regnum Israel, quia non custodierunt legem Domini. Primus tamen modus soluendi est aliqualiter conuenientior modo cõi nostro loquẽdi, & aliorum.

An Deus posset capi à domo Salomonis.
Quæstio XII.

QVAERITVR Vlterius, quomodo dixit hic Salomon, quòd nõ faciebat domum, vt Deus habitaret in ea, quia non poterat ibi capi: & etiam cęli cęlorum non poterant eum capere. Quomodo potest stare hoc, quia Deus capi potest in cœlo, & etiam in domo illa, quam Salomon fecit. Nam in quacunque

re quamtumcumq; parua Deus capi potest, eo quòd Deus indiuisibilis est secundùm quantitatem cùm sit purus spiritus, & non potest aliquid minus eo esse in quantitate, ideo nihil erit quantũ, in quo nõ capiatur. Dicendũ, quòd nihil est in vniuerso, in quo Deus non sit, & capiatur, & tamẽ nihil est, in quo Deus comprehendatur. Prima pars patet. Nam nullum corpus est, in quo Deus non capiatur, quia omne corpus est diuisibile: quodlibet autem diuisibile est maius quocũq; indiuisibili: ideo quodlibet indiuisibile capietur in corpore quocunque. Deus autem indiuisibilis est, quia spiritus est: Io. 40. ideo in quocunque corpore capietur: & sic caperetur in templo Salomonis. Item dicendum, quòd Deus capietur in puncto. Est enim punctus non habens quantitatem, tamen positionem habens in linea, quæ est quantitas, ideo cùm Deus nõ sit quantus, nec habens positionem in quantitate, simplicior est, & consequenter poterit esse in puncto: quia ista est regula, quòd simplicius potest esse in eo quod minus simplex est. Potest etiam Deus esse in omnibus rebus simplicibus, non quantis, nec habentibus positionem in quantitate, sicut est anima, & angelus. Nam anima est minus simplex, quàm Deus, cùm anima licèt non sit habens positionem in quantitate, est tamen vnibilis materię ad formandum eam. Deus autem non est vnibilis alicui materiæ, sicut forma: ideo simplicior est, & poterit esse intra animam. Et sic dicunt doctores nostri Deum illabi posse, vt ait Ambrosius libro primo de Spiritu Sancto. Et magister recitat illud libro primo Sent. dist. 14. Etiam Deus potest esse in angelo, quia est simplicior illo. Nam angelus licèt non sit quantus, nec positionem habens in quantitate, nec materiæ vnibilis tanquam forma, est tamen compositus ex actu, & potentia, & esse, & essentia. Deus autem nullam positionem habet: quia est purus actus, & esse, & essentia in eo idem sunt: ideo in angelo capitur: & sic nihil est, in quo Deus non sit, aut capiatur: quia vltra ista nulla entia sunt. s. corpora, aut conditiones corporum, aut spiritus existentes in corporibus, vel ab eis abstractos. Secunda particula patet. s. ꝙ nihil sit, in quo Deus comprehendatur: quia comprehendi ab aliqua re est, quòd ita teneatur, vel sit intra illam rem, vt nullo modo secundùm se totũ, vel secundùm partem sit in aliqua alia re: sicut homo in loco suo est, quia ita est in loco illo, quòd extra illũ non est secundùm se totum, nec secundùm aliquam partem suam. Deus autem isto modo non potest cõprehendi in aliqua re, quia Deus in omnibus est: & tñ si ab aliqua earum cõprehenderetur, non esset in alijs: & non solùm Deus non comprehẽditur in aliqua re, sed etiam nec in omnibus quasi comprehenderetur ab omnibus simul: ita esset in illis, quòd nõ posset esse in aliqua alia re si nouiter à Deo crearetur: & tñ manifestum est, ꝙ Deus potest facere multa plura, quàm fecit, & sunt nunc, & in qualibet illarum rerum erit Deus necessariò: quia aliàs esset limitatus, & non conseruaret omnia. Ideo non cõprehenditur Deus ab aliqua re, nec ab omnibus simul sumptis, & istud signat litera ista dicens, ꝙ cęlum, & cęli cęlorum Deũ capere non possunt. Et ponitur capere pro comprehendere: quia benè Deus capitur in qualibet re, quia nihil aliud est capi, nisi totũ esse in re. Nulla tamen est res, in qua Deus totus non sit. Ideo in qualibet re capitur. Et secundùm hoc dicendum, ꝙ domus Salomonis nõ fuit facta, vt Deus habitaret in ea, quia nõ poterat habitare ibi. Nam scriptura accipit habitare eo modo, quo nos accipimus. s. dicim⁹ aliquem habitare in domo si intra illam totus est, & nihil eius maneret foris. Deus tamẽ non poterat manere sic in templo Salomonis, nec in alio loco. Ideo in nullo loco habitat: istũ sensum tenet

F litera, dicens: quòd si cęlum, & cęli cęlorum Deum capere nequeunt: quanto magis domus illa q̃ ædificauit Salomon. Alio modo dici potest, quòd Deus non poterat habitare in templo Salomonis, eo ꝙ habitare est manere in aliquo loco ad operiendum nuditatem, & verenda nostra, & ad defensionẽ ab importunitate tẽporum: ad istud .n. domus facta est, vt patet Eccl. 29. s. Initium vitę hominis aqua, & panis, & domus protegens turpitudinem. Deus autem, nec operire põt aliq̃ nuditatem cùm incorporeus sit, et inuisibilis, nec etiã eget defensione ab importunitate temporum cùm sit impassibilis, et incorporeus. Ideo in nullo loco potest habitare. Ista ratio conueniens est: et tamen scriptura solùm sequitur rationem præcedentem.

G *An Cœlum sit habitaculum Dei. Quæst. XIII.*

QVAERITVR Vlterius, quomodo Salomon dicit hic, quòd Deus exaudiat de cęlo. s. de habitaculo suo orationes omniũ, qui orauerint in loco isto templi. Nam vocat cęlum habitaculnm Dei: & tamẽ supra dixit, ꝙ cęlum, nec cęli cęlorum capere Deum possent. Ideo non videtur conuenienter dictum. Dicendum, ꝙ habitare sumitur aliquando pro manere totaliter intra locum aliquẽ. Aliquando aũt ꝑ esse in loco qũocunq; in ipso loco sit: ẽt si ibi non cõprehendatꝰ manens. Accipiendo primo mõ dicendũ, ꝙ Deus non habitat in cęlo, qa nec cęlũ, nec cęli cęlorũ eũ capere sufficiunt, vt patet in lr̃a. Itẽ patet, qa si Deus diceretur habitare in cęlo: cũ tamẽ ibi non cõprehẽdatur H diceret̃ ibi habitare, quia ibi est: & tamẽ ẽt est in terra. Sic patet Mat. 15. s. Cęlum sedes Dei est, & terra scabellum pedũ eius, & tamẽ non dr̃ habitare in terra: ergo nec in cęlo hĩtare dicet̃. Et sic accepit supra scriptura, ꝙ Deus non poterat hĩtare in tẽplo Salomonis, eo ꝙ cęlum, & cęli cęlorum eum capere nõ poterãt. Accipiendo aũt secundo mõ habitare prout Deus est in aliquo loco. Dicendũ, quòd Deus in quolibet loco diceret̃ habitare, quia vbiq; est: sed quia non videbat̃ queniens, quòd diceremus Deũ vbiq; habitare, dixit scriptura illic Deũ hĩtare, vbi erat specialiter. Et quia Deꝰ specialius est in cęlo, q̃ in alijs partibus vniuersi, dicitur habitare in cęlo. Hoc aũt, ꝙ pars est nobilior vniuersi, I & Deo attribuendũ est, qđ ꝑfectius est. Secundò, quia cùm cęlum sit à nobis separatũ, et Deus non videat̃ à nobis, ꝯuenientius videtur, quòd ipse habitet in cęlo, vbi videri non possit propter separationẽ, quàm quòd dicamus eum habitare in terra inter nos, quia tũc magis mouerentur simplices ad dubitandum, quomodo Deus inter nos sit, et quomodo non videatur. Tertiò, quia Deus est in cęlo ꝑ specialem operationem, et nobiliorem, quàm sit in alio loco. Nam Deus dat gloriã beatis spiritibus in cęlo, et non in alio loco: et ibi se manifestat illis. Ista autem est perfectissima operationũ Dei, quæ nobis apparent, vel apparere possunt. Ideo dicetur Deus potius habitare in cęlo, quàm in alio loco, et sic accipitur hic: et ob hoc scriptura quando dicit Deum omnia replere, nobiliꝰ quod ad Deum pertinet, ponit in cęlo, scilicet, quòd thronus Dei est in K cęlo, et in terra est scabellum pedum eius: Matth. 15.

Si peccauerit quispiam in proximum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seque maledicto constrinxerit coram altari in domo ista; tu audies de cęlo, & facies iudicium seruorum tuorũ, ita vt reddas iniquo viam suam in caput proprium, & vlciscaris iustũ, retribuẽs ei secundũ iustitiã suã.

Si

Si peccauerit. Hic ponuntur petitiones Salomonis in ſpeciali,& ponuntur ſeptem petitiones. Prima eſt circa hominum infidelitatem, ſ. ſi vnus alteri veritatem non cuſtodit. Secunda eſt de hoſtili aduerſitate,ibi. *Si ſuperatus fuerit.* Tertia eſt de defectu pluuiarum,& temporum ſiccitate, ibi. *Si clauſo cælo.* Quarta eſt de bruco,& locuſta,& ærugine terræ naſcentia vaſtante: ibi. *Fames ſi oborta.* Quinta de peregrinorum exauditione in templo facienda ex diuina pietate:ibi. *Externum quoque.* Sexta eſt de exauditione Iudæorum exiſtentium in terra aliena in hoſtilitate,ibi. *Si egreſſus fuerit.* Septima de exauditione ſuper cuiuſlibet peccato,& iniquitate, ibi. *Si autem peccauerit tibi.* Circa primum dicitur. *Si peccauerit quiſpiam.* Caſus eſt, ꝙ quis mutuauit alteri quidquam, vel commodauit,vel apud eum res ſuas depoſuerit, & petente commodatore, ſiue depoſitore, vel mutuatore, negat depoſitarius, commodatarius, vel qui mutuum accepit, & petit commodator,vel depoſitor ſuper hoc deferri iuramentum commodatario,ſiue depoſitorio, tunc iurare debebant in templo: & petit Salomon, ꝙ Deus oſtenderet ibi miraculum ſuper iniquum,ſ.ſi commodatarius, vel depoſitarius iniuſtus eſt, negando commodatum,vel depoſitum:vel ſuper commodatorem ſiue depoſitorem ſi iniuſtus eſt: vtpote ſiquis dicit ſe depoſuiſſe aliquid penes alium, vel accommodaſſe, vel mutuaſſe,& non eſt verum. Dicit tamen hoc ad vexandum eum, & vt aliquid extorqueat ab ipſo: ſi coegerit eum iurare in templo tuo ſuper hoc, ꝙ tu oſtendas miraculum ſuper illum,qui iniuſtè alterum compulit ad iurandum. Et dicitur. *Si peccauerit quiſpiam in proximum ſuum.* Scilicet ſi commodatarius,depoſitarius,vel qui mutuum acceperit,peccauerit contra proximum ſuum:ſ.contra commodatorem,depoſitorem negando commodatum, vel depoſitum, aut mutũ. Si fortè depoſitor,ſiue mutuator,depoſito peccauit contra proximum ſuum dicens, ꝙ aliquid mutuauit:vel commodauit,aut depoſuit penes alterum. Cùm tamen falſum ſit, & vexat illum cogendo iurare illum,vel volendo iurare, ꝙ depoſuit aliquid penes illum,vel commodauit ei aliquid. *Et iurare contra eum paratus venerit.* Scilicet ille,qui fouet iniquam cauſam, venerit contra alium paratus iurare: ſ. qui debet mutuum, commodatum, vel depoſitum, & negat ſe aliquid accepiſſe,& venit paratus iurare, ꝙ non accepit: & iſtud iuramentum eſt contra commodatorem,vel depoſitorem:ſ. eſt in præiudicium illius, vel venit paratus iurare depoſitor, ſiue commodator, qui nihil depoſuit, nec commodauit, fingit tamen ſe commodaſſe aliquid,& in caſu,in quo defertur ei iuramẽtum venit paratus iurare, ꝙ commodauit aliquid,vel depoſuit. *Seque maledicto conſtrinxerit.* Inuocauerit ſudico, ꝙ non finiam annum hunc, vel ſubito moriar, per ſe maledictionem dicens: oro Deum, ꝙ ſi falſum vel talis mihi plaga eueniat. *Coram altari in domo iſta.* Non introibant litigantes ad altare,vt iurans tangeret illud manu, & ſic iuraret ſicut nunc tanguntur à iurantibus ſacroſancta Dei Euangelia, vel ſepulchra Sanctorum, vel altaria, aut aliquæ reliquię Sanctorũ: qa non licebat laicis introire ad altare in atriũ ſacerdotum,quia ibi ſoli ſacerdotes erant:ſed coram altari iurabatur, ſ. in conſpectu eius in atrio virorum in quo viri mundi conueniebant ad orationem, & orabant. *Tu exaudies de cęlo.* Scilicet,cauſam iſtorum litigantiũ reddendo eis,quod merentur. Et dicitur exaudies de cęlo,quia De⁹ fingitur eſſe in cęlo,& habitare ibi modo ſpeciali,vt patet ſupra in litera. Et ex ipſo loco audiebat cauſas, & orationes, quę fiebant in templo. *Et facies iudicium ſeruorum.* Ideſt iudicabis ſententiando inter illos ſeruos tuos. Et ſententia eſt, ꝙ pœnam inferat iniquo,& foueat fouenti iuſtam litem,& vocantur iſti duo ſerui Dei per ſubiectionẽ, & non per imitationem,quia neceſſe eſt, ꝙ vnus iſtorum foueat litẽ iniquam, & iſte non eſt ſeruus Dei per imitationem, ſed per ſubiectionem: quia ambo iſti litigantes erant Iudæi,& ſubiecti erant cæremonijs legis:Ita vt reddas iniquo viam ſuam: ideſt iuxta viam ſuam: ſiue ſicut meretur in caput proprium: ideſt ſuper ipſum, ſ. non veniret pęna iſti⁹ delicti ſuper filios, vel nepotes:ſicut aliquando transferuntur peccata patrum in filios vſque in tertiam, & quartam generationem. Exo.34.& Numeri 14. Nec etiam pœna iſta veniret ſuper bona poſſeſſa,ſicut Deus ſæpe facit. Nam flagellat hominem in bonis exterioribus tenens ordinem puniẽdo, vt poſtea grauius puniat,cùm perſonam tetigerit. Hic autem orat Salomon, ꝙ reddatur peccatum in caput proprium,ſ. ſuper ipſum peccantem, vt ſic manifeſtè appareat, ꝙ propter peccatum periurij in templo commiſſi euenerit iſta punitio. Et debebat eſſe iſta punitio talis, qualem imprecabatur iurans, vt non dubitaretur propter quam cauſam eueniret hoc. *Et vlciſcaris iuſtum retribuens ei ſecundum iuſtitiam ſuam.* Retributio erat, ꝙ qui iuſtam cauſam foueret, nullum malum pateretur,ſed potius videret mala, quæ pateretur ille,qui fouerat iniquam cauſam,& in hoc erat ſibi vltio,ſ. ꝙ videret hoſtem ſuum mala pati ꝓ malo, quod voluerat ei inferre,ſ. ſi depoſitarius, vel commodatarius negauit depoſitum,vel commodatum, & iurauit coram altari. In hoc enim vexabat depoſitorem, vel commodatorem auferendo ei rem ſuam per negationem: vel ſi depoſitor, & commodator vel mutuator falſus fingeret ſe aliquid mutuaſſe,depoſuiſſe,vel cõmodaſſe, & peteret, & deferretur ei iuramentum,& iuraret,fouebat iniquam cauſam,& Deus reddebat ei in caput ſuum vltionem faciens ipſi reo,qui iniuſtè vexabatur ſuper debito falſo. Vel ſi depoſitor falſus,aut commodator petebat,qđ non commodauerat,& cogeret reum innocentem iurare,puniendus erat petẽs, quia iniuſtè aſtrinxerat proximũ ſuum huic iuramento. Et erat tunc vindicta iuranti, cùm videret à Deo percuſſum calumniatorem ſuum.

In quo caſu fiebat iuramentum in templo.
Quæſt. XIIII.

QVAERITVR in quo caſu iuramentum fiebat in templo coram altari, cùm eſſet periculoſum propter mortem falsè iurantis, vel iurare compellentis. Dicendum, ꝙ hoc fiebat ex communi conſenſu partium,ſ.cùm commodator, & commodatarius nõ conuenirent ſuper commodato,vel depoſito,& depoſitarius ſuper depoſito,& in hoc conuenirent, ꝙ vnus alteri deferret iuramẽtum,& iuraret coram altari domini,& tunc ſecurus erat ille contra quem iurabatur, ꝙ ſi iurans falsè iuraret, moreretur, aut eueniret illa maledictio,quam ſuper ſe inuocaret. De iuramento autem facto iudicialiter dubitabit aliquis,an tale eſſet, vt fieret coram altari illo. Dicendum, ꝙ non apparet, & fortè quibuſdam videbitur, quòd iudicialiter non deferrebatur tale iuramentum,eo quòd iſtud pertinebat ad purgationem vulgarem: ſicut cùm quis probat innocentiam ſuam in ferro candenti,aut aqua frigida, vel calida,& tales purgationes vetitæ ſunt. Dicendum quòd licèt non conſtet, an iudicialiter deferretur tale iuramentum reo, vel actori: tamen ſatis credendum eſt, ꝙ iudicialiter etiam deferretur. Nec obſtat,quòd hic eſſet purgatio vulgaris, quia multa talia in veteri teſtamento permittebantur: de quo dicetur infra in quadam quæſt. Ideo ſatis videtur dicendum,quòd iudicialiter

dicialiter

dicialiter tale iuramentum deferretur. Et ratio huius F est, quia sic cōsuetum videmus in multis regionibus, quòd vbi est defectus legum habent locum purgationes vulgares, eo quòd nullum alium modum probandi habent, & tamen inter Iudæos etiam in foralibus erat paucitas legum. Ideo non erat inconueniens, ꝙ deferretur tale iuramentum iudicialiter.

An iurans in templo puniretur iudicialiter.

Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, siquis iuraret in templo, & reperiretur per hoc quis fouebat causam iniquam: an puniendus esset postea iudicialiter, vtpo- G tè, voluit depositarius retinere depositum, & coactus iure punitus est à Deo: & per hoc manifestum est peccatum suum, an vltra pœnam, quam Deus ei intulit, cogetur soluere depositum, & sic de commodato, & mutuo. Respondendum, ꝙ iuramentum aliquando deferrebatur reo, & aliquando actori. Etiam aliquando peccabat iurans, & aliquando cogens eum iurare, si cogens iurare peccaret. Dicendum, quòd non puniebatur vltra pœnam, quam Deus ei infligebat, s. aliquis petebat depositum, vel mutuum aut commodatum, quod non dederat, vt extorqueret aliquid à proximo suo, & compulit illum iurare, cùm negaret, an teneretur ad aliquid, & ille verū iurauit, peccauit tunc ille, qui eum sciēter compulit iurare iniustè: & à Deo H puniretur. Et de isto dicendum, ꝙ constito per istam pœnam Dei, ꝙ fouebat iniquam causam non punietur amplius. Causa est, quia iste non peccauit auferendo aliquid proximo suo, vel detinēdo illud: sed solùm calumniando contra illum cogendo iurare. Cùm ergo iam Deus reddiderit in caput eius pęnam calumniatoris non tenebatur vltra alicui, vt vlteriores pęnas susciperet. Si autem peccaret ille, qui iuraret, poterat dupliciter contingere. Vno modo, ꝙ deferretur iuramentum actori, vel quòd ipse illud subire eligeret, & sentiret reus: vel deferrebatur iuramentum reo, & iurabat. Si deferretur actori, & ille iuraret se aliquid deposuisse penes reum, vel accommodauisse: cùm tamen nihil deposuisset, vel accommodauisset, puniebatur I iste iurans à Deo. Et dicendum, ꝙ constito per illam pęnam de periurio eius, non erat vltra puniendus, etiam si non moreretur: quia iste non tenebatur reo ad aliquid: sed solùm calumniando volebat eum obligare, & pro hoc puniendus erat, & quia Deus pęnam ei inflixerat, non audiebatur teneri iam alicui propter quem puniretur. Si autem reus iuraret se nihil suscepisse depositum commodatum, nec mutuum, & falsum diceret: puniebatur à Deo, & tunc erat dubium, an insuper cogendus esset ad soluendum debitum, cōmodatum, mutuum, vel depositum: vtpotè, si occideretur iste, an tenerentur successores sui de facultatibus eius soluere, quod iste mentiendo negauerat: vel ipse non moreretur, sed aliàs puniretur à Deo: an postea K teneretur soluere, quod negauerat. Et in hoc est ratio dubitandi magis quàm in præcedentibus, quia dato ꝙ simile iurans puniretur hic à Deo, adhuc nihilominus manebat obligatus ad debitum, quod negauerat: & manebat proximus suus in damno, si non restitueretur ei depositum, vel commodatum, aut mutuum. Et aliqui putant, ꝙ tenebatur insuper restituere, quod conuincebatur debere per hanc pęnam. Dicendum est, quòd non constat de hoc, an teneretur postea ad aliam pęnam falsum iurans. Ratio prima est, quia per talem modum puniendi nō manifestabatur sufficienter debitum. Nam aliquis fortè peteret tanta, quæ deposuit, mutuauit, vel accommodauit, & fortè non erant tanta, vel tot, & reus dixit se nihil recepisse, & iurauit, punietur à Deo, quia falsum iurauit. Et per hoc constat, quòd falsum iurauit, & tamen non constat, an petitio actoris esset vera, quia fortè non tenebatur in tot, nec in dimidio, & actor fortassis bona fide tantum petiuit, quia credidit tanta sibi deberi. Si autem condemnaretur ex hoc in petitis, iniustè punietur, quia non debebat tot, nec tanta: ideo non esset aliqua condemnatio vltra pęnam, quam Deus infligebat. Secunda ratio est, quia istud iudicium erat distinctum à iudicio humano. Nam si contenderetur in iudicio humano, & probatur contra reum, infligeretur ei pœna iuris humani, s. quòd condemnaretur in eo, in quo cōuinceretur. Et tamen cùm quis duceretur ad iurandum coram altari Dei, causa deuoluebatur ad iudiciū Dei. Ideo super eadem causa non erat iam aliquid agendum humano iudicio, sed totum Deo relinquēdum: quia aliàs videretur esse confusio iudiciorum, & tamen cùm Deus puniret falsè iurantem, explebat in eo totam pęnam, quam volebat: ergo non erat ei imponēda alia pęna ab homine, s. quòd solueret mutuū, depositum, vel commodatum. Cùm autem obijcitur, quòd licèt Deus puniret falsè iurantem: tamen adhuc manebat damnum actori factum, nisi restitueretur ei debitum. Dicendum, quòd ipse sibi imputare debebat hoc damnum, qui tali iudicio voluit experiri, per quod non poterat probari determinatè, quid sibi deberetur. Etiam non consueuisset reus condemnari in petitis, sed semper corporali pęna. Et hoc videtur rationabilius quàm ꝙ finita ista pęna Dei teneretur ad aliam pęnam iudicialem.

Ad quid fuit introductum, vt fierent talia iuramenta.

Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, ad quid fuit introductum in veteri testamento, quòd fierent talia iuramenta coram altari, & Deus puniret in illis peccantes, quia sine ijs poterant plenè ventilari causæ per leges forales, quas Deus dederat, & per leges municipales, quas Iudæi introducerent, & per consuetudinem, quæ introduceretur inter eos, qui pro legibus habent deficiente iure scripto. Dicendum, quod hic petuntur duo. Primum est quare iuramenta fiebant interdum inter litigantes. Secundum est, dato quòd fieri oporteret, cur fiebant in templo, & cum tali solennitate, & cur talis pęna sequebatur falsè iuranti. Ad primum dicendum, quòd planum est iuramenta in Ecclesia esse tam in iudicijs quàm extra iudicia inter cōtrahentes, vel de contractu iam inito contendentes. Nam multi casus erant in iudicio, in quibus non poterat veritas sciri, nec erat copia aliqua probationum, & iuramento partis stabatur: sicut patet Exo. 22. de depositario, & depositore. Nam siquis deponeret pecuniam pęnes alium, & furto subtraheretur: ita tamē quòd non posset depositarius probare furtum, vel rapinam intercidisse, tenebatur iurare, quòd non extenderat manum suam ad rem illam, & tunc absoluebatur. Idem erat si alicui darentur in custodiam boues, vel asini, & similia. Nam eodem modo iurabatur. Multi quoque alij casus sunt, in quibus dubium contingit de iure, & etiam secundùm iura humana defertur iuramentum parti à parte, vel parti à iudice. Similiter quoque extra iudicium intra contrahentes, qñ de contractu dubitatur, & de consensu communi alter contrahentium iurabat: & sic dirimebatur contentio. Ad secundum dicendum, quòd fuit conueniens iuramenta fieri cum tali solennitate, vel quod iurans falsum puniretur à Deo manifestè. Et istud conueniebat propter multa. Primò propter incredulitatem Iudæo-

Iudæorum. Nam erant valde duri ad credendum, & semper in omnibus signa petebant: vt patet prima ad Cor. primo, s. Iudæi signa petunt, Græci autem sapientiam quærunt. Et sic dicebat eis Christus: Generatio peruersa signum quęrit, & non dabitur ei signum nisi Ionæ Prophetæ. & quia quando probationes reducebantur ad sola iuramenta, non confidebat quis de cõstantia proximi sui, vt appareret manifesta veritas, conueniens erat, quòd Deus ostenderet punitionem suã super falsè iurantem. Sic enim erat in multis alijs, in quibus non credebant Iudæi sine manifesto signo. Nam siquis conciperet dubium, volebat de illo certificari auctoritate Dei. Idem erat in die propitiationis: quando vnus caper ferre debebat peccata totius populi super se: ita vt populus videretur liber ab illis, & quia si Deus non ostenderet, quem caprum volebat, non putarent Iudæi sibi esse ablata peccata: iubebat Deus ꝙ sortes ponerentur super duos hircos, & quòd vni exiret sors pro Domino, & alteri in caprum emissarium, & ille, cui eueniret sors, vt esset pro Domino, immolabatur. Cui autem eueniebat sors in caprum emissarium, mittebatur in desertum portans peccata omnium Israelitarum super caput suum: Leuit. 16. Et illæ sortes ponebantur, quia per istas sortes putabant se habere determinationem diuinam: quia Deus illas iubebat poni, quasi per illas voluntatem suam esset ostensurus: iuxta illud Prouerb. 16. s. Sortes in sinum mittuntur, sed à Domino temperantur. Secundum erat propter duritiem cordis Iudæorum. Nam siquis haberet causam cum alio, & non existente alia probatione reduceretur causa ad iuramentum, & ille iuraret falsum in præiudicium, si inde nulla punitio sequeretur, doleret nimis ille in cuius damnum iuramentum falsè factum erat, & contenderet armis cum aduersario propter impatientiam cordis. Et ad tollendum scandala ista debuit permitti: vel potius assignari talis modus iurandi, in quo falsè iurans illico puniretur à Deo. Sic enim erat in libello repudij. Nam propter duritiem cordis Iudæorum permissus est: licèt in se absolutè bonus non esset: Matth. 19. Sic etiam fuit de purgatione zelotypiæ: Num. 5. de qua infra dicetur. Tertia erat ad honorem Dei: nam Hebræi erãt rudes, & non colebant Deum propter amorẽ bonitatis suæ, sed propter timorem. Vnde lex data est in timore, sicut dicit Apostolus ad Galat. 3. Lex pedagogis data est in timore. Et istud magis declarat ad Hebr. 12. vbi ponit differentiam legis nouæ, & veteris: sicut amoris, & timoris. Debuit ergo se Deus talem ostendere, vt eũ Iudæi timerent. Istud autem erat si quando coram eo peccarent, puniret eos. Ideo dicebat, vt falsum iurantes in templo puniret: quia sic crederetur esse Deꝰ verus, qui poterat punire delinquentes, & cognoscebat veritates occultas dans vnicuique iuxta cor suum. Quartum erat ad honorem, & dignitatem magnam templi. Nam magna dignitas eius erat, si in eo delinquentes illico punirentur. Nam si in eo impunè quis peccare posset, non crederetur aliqua virtus diuina latere, vel esse in templo illo, & contemneretur, vel non multum appreciaretur. Cùm autem peccantes punirentur, crederetur templum diuinæ virtutis esse: ideo hoc esset nimis honorabile. Istud autem Deus nimis curauit facere in omnibus vasis ministrationis suæ, vt crederetur virtus diuina in eis. Nam siquis videret arcam Domini nudam, vel vasa sacra, moriebatur illico, si non esset sacerdos: Num. 4. Etiam cùm Bethsamitæ vidissent semel arcam Domini nudam, perierunt. Nam mortui sunt quinquaginta millia de eis: primo Regum 6. Et tunc habuerunt arcam, & Deum in magna veneratione, dicẽtes: quis poterit stare in conspectu Domini Dei sancti istius? Fecit etiã

A tabernaculum, quod ante hoc fuerat valde terribile, & venerabile. Nam siquis immundus accederet ad illud, moriebatur. Ideo Deus valde admonuit Israelitas, ne immundi existentes accederent ad sanctuarium: quia morerentur in sordibus suis: Leuit. 15. Etiã siquis accederet ad ministrandum in aliquo officio Leuitico, vel sacerdotali non pertinente ad eum, moriebatur. Laici si accederent ad officia Leuitarum moriebantur: Num. primo. Et laici, & Leuitæ si accederent ad officia sacerdotalia, moriebantur: Num. 3. & 18. Sic factum est, quando ducenti & quinquaginta viri proceres Synagogæ voluerunt vsurpare sacerdotium. Nam combusti sunt coram altari: Num. 16. Etiam Datan, & Abiron, & tota eorum familia,
B filij, & vxores, & pecora, vniuersaque substantia simul perierunt descendentes viui in infernum: quia terra aperuit os suum super eos, & deglutiuit ipsos, cùm cõiurassent contra Moysem, & Aaron propter summũ sacerdotium, eodem capit. Rex quoque Ozias cùm voluisset offerre thymiama coram Domino, & non esset sacerdos, percussus est à Domino lepra in frõte. infra 26. & 4. Regum 15. Et non solùm extranei accedentes ad ministrationes sibi non debitas moriebantur, sed etiam quando sacerdotes ministrarent in officijs suis, si essent immundi, vel errarent in aliquo, moriebantur: vt patet de Nadab & Abiu filijs Aaron, quos prima die ministrationis ignis egressus à domino combussit, quia errauerant ministrando cum ap-
C posuissent ignem alienum coram domino. Leuit. 10. Et sic sanctuarium domini, & omnes ministrationes eius in magna veneratione, & terrore erant Iudęis: sic dixit Deus Israelitis Leuit. 26. Custodite Sabbatha mea, & pauete à sanctuario meo. Motiuum autem ad faciendum, quòd iurantes falsum in templo punirentur, fuit: quia cùm esset contentio inter contrahentes super aliquo, & non posset aliàs probari, deferrent sibi inuicem iuramenta, & qui deferret alteri cogeret eum iurare in templo, quasi quòd in reuerentiam tẽpli, & Dei specialiter ibi existentis falsum non diceret. Et tunc si viderent Iudæi, quod aliqui falsum iurabant in templo, & tamen non puniebantur potius quàm iurantes extra sanctuarium, putarent templum
D contemptibile, & nullius venerationis, sicut quemlibet alium locum prophanum. Deus autem volebat hoc tollere, ideo pęnam ostendebat super quemlibet iurantem falsum in sanctuario. Istud etiam fuit motiuum Salomonis ad petendum hoc, quia sciebat, ꝙ propter reuerentiam loci multi inducerent debitores suos ad iurandum ibi super debito: & si non infligeretur pęna falsum iuranti, contemneretur locus, quem ipse fecerat magnis sumptibus, & laboribus, vt esset magnæ sanctificationis semper: ideo debuit puniri à Deo falsum iurans in templo.

An Iudæus inducens Hebręum ad iurandũ in templo peccaret.

E

Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, an Iudæus inducens, vel cogens Hebræum ad iurandum in templo, in quo poterat mori si falsum iuraret, peccaret. Aliquis dicet, quòd peccaret, quia inducebat alium ad occasionem periculi, ideo videbatur ac si ipse poneret eum in periculo, & sic peccaret. Item patet efficatius, quia non solùm inferebat talis alteri occasionem periculi: imò etiam veram mortem ei inferebat, quia manifestum erat, quòd siquis ibi falsum iuraret, quòd Deus eum occideret, vel infligeret aliam pœnam grauissimam, & tamen siquis sciebat aliquem obligatum sibi, & velle iurare in sanctuario, quòd nihil debebat,

bebat, sciebat, quòd moriturus erat, & tamen volebat quòd iuraret: ideo volebat, quòd moreretur, & hoc peccatum erat. Respondendum, quòd non erat peccatum, quòd quis induceret alterum, vel cogeret iurare in templo Salomonis in casu, in quo veritas aliter non poterat probari. Primò patet, quia Salomon petiuit hoc à Deo ad honorem templi sui, & Deus concessit illud: ergo non erat illicitum illud experiri, quia non orauerat Salomon istud, nec concesserat Deus, nisi ad hoc, quòd aliquando veniret in experientiam: ideo non peccaret, qui deduceret hoc in experientiā. Secundo patet, quòd alia similia concedebantur in veteri testamento. Nam siquis concepisset spiritum zelotypiæ contra vxorem suam, & tamen non potest probare ad hoc, ꝙ ei infligatur pęna adulteræ, concedebat Deus experientiam in aquis amarissimis per maledictionem sacerdotalē, & si mulier peccauisset, intumescebat vterus eius, & rumpebantur femora atque moriebatur. Si autem non peccasset, manebat immunis, & gignebat multos filiòs: Num. 5. Et tamen vir in hoc non peccabat, sed ipsa si peccabat, moriebatur. Si autem non peccauerat, manebat illæsa, & etiā vir suus, & suscipiebat de illo multam prolem. Ita qui compelleret alium iurare, licèt ille moreretur, non peccaret. Sed dicet aliquis, quòd ista est probatio insufficiens: quia licèt Deus aliquid permittat, non propter hoc est licitum. Nam multa peccata nunc impunita deserit, & tamen non ob hoc peccatum erit aliquando licitum: etiam iura humana sic faciunt, quia permittit ius canonicum meretrices in ciuitate, & tamen meretrix peccat. Dicendum, quòd non stat, quia ista differunt nimis, præceptum, concessio, & permissio: nam præceptum est, quod iubet, & istud obligat ad faciendum, vel ad cauendum: Concessio est cùm aliquid non iubetur, & tamen conceditur nobis, quod liberè vtamur illo: non incidentes in culpam, nec in pœnam, & istud est de rebus indifferentibus, vel de habentibus colorem alicuius mali, & tamen ex aliqua causa non sunt malæ. Permissio est cùm ius de re nihil loquitur vetando, nec iubendo: & licèt fiat, & mala sit nō puniet illam, sed sub silentio pertransibit, & hoc propter ineuitabilitatē operis. In præcepti vsu est virtus, concessionis non est virtus, nec vitium, in vsu permissionis est semper peccatum: licèt sit temporaliter impunitum. De præcepto exempla sunt manifesta in tota scriptura: de concessione patet, vt quòd Iudęo viro accipienti captiuam mulierem in bello liceret accipere illam in vxorē factis quibusdam cæremonijs: Deut. 21. Et tamen istud non erat præceptum, quia laudabilius erat nullam talem cōiugem accipere, nec in concubinam: ne tamen acciperentur in cōcubinas, & esset deterius, Deus concessit eis, quod possent eas in coniuges accipere. Sic etiam erat de libello repudij: nam non erat sub præcepto, sed sub cōcessione, & hoc vt Hebræi propter duritiem cordis non inclinarentur ad deteriora: Matth. 19. Sic etiam erat de vsura, quam accipiebant Iudæi à conuersis ad Iudaismum: nam melius erat nullam accipere: & tamen propter duritiem cordis eorum concessum est, vt vsuras a Gētilibus, & à conuersis de Gentilibus acciperent: Deut. 24. Non est tamen dicendum, quòd in istis peccarent Iudæi, quia istud esset valde absurdum: nam tunc nulla differentia esset in concessis in lege, & non concessis: quia in vtrisque peccarent. Item sic non solùm diceretur concessa, vel permissa in veteri testamento vsura contra alienigenas, sed etiam contra Hebræos ex genere: sed in vtroque peccatum erat. Etiam non solum esset permissus libellus repudij, sed etiam adulterium, si in libello repudij peccatum erat dando illum, sicut fornicando, siue adulterādo: & ista sunt absurda.

F Item tunc specialiter concessisset aliqua mala, s. libel-
lum repudij, & vsuram: sed omnia mala dicerentur es-
se permissa, & omnia concederentur in lege: vel nullū
concederetur, sed prohiberentur omnia, & tamen
Deus concessit in lege ista, s. vsuram contra extraneos,
& libellum repudij, ergo licèt viderentur aliàs mala,
tamen ex concessione legis ablata est culpa, quæ aliàs
poterat esse in eis, & in talibus propriè est concessio.
Permissio est in illis, quæ mala sunt, & nulla ratione
excusantur, nec excusari possunt, & tamen Deus non
punit illa in lege, sicut est de meretricibus, & de multis
alijs, quæ mala sunt, & tamen lex nō prohibet illa, nec
punit vtentes tali crimine. Ista distinctio procedit ac-
cipiendo propriè, & strictè permissionem. Accipitur
G tamen largè sæpe concessio, & permissio pro eodem:
sed non est rectè dictum, quia in concessione interue-
nit aliqua auctoritas, quæ facit actum licitum, s. au-
ctoritas concedentis. In permissione autem nullius
auctoritas intercidit, sed solùm negatur punitio, vel
prohibitio: quia nullus tale factum punit, nec prohi-
bet. Et tunc quando arguitur, quòd licèt Deus aliquid
permittat non est licitum. Dicendum, quòd verum
est, quia permissa non efficiuntur licita: imò accipien-
do propriè omnia permissa sunt illicita, & tamen con-
cessa licita efficiuntur, licèt aliàs fortè essent illicita.
Sic autem dicitur hic, quòd Deus non permisit istam
iurationem in templo, nec libellum repudij, nec vsu-
ram, nec experientiam circa zelotypiam: sed cōcessit,
H ideo sunt licita: sic etiam de iure humano dicendum
est, quòd multa conceduntur, quæ aliàs essent illicita,
& sunt licita. Alia autem nec conceduntur, nec ne-
gantur, sed subticentur, & ista sunt permissa, sicut me-
retrices esse in ciuitate. Sed adhuc obijcietur, quòd
non erat licita ista iuratio, nec experientia zelotypiæ,
quia isti erant purgationes vulgaris modi, & tamē pur-
gatio vulgaris prohibita est, sicut fit in ferro candenti,
& in aqua calida, & nimis frigida: vt patet in Decretis
25. 5. cap. consuluit, & cap. menam, & cap. Monoma-
chiam, & extra de purga. vulga. per totum. Dicen-
dum, quòd verum est, quòd ista purgatio esset vulga-
ris, & in se aliquantulum erat illicita: Deus tamen con-
cessit illam Israelitis ex causa, s. quia aliàs concepta su-
I spitione contra vxores occiderent illas. Sic etiam
Deus multa alia concessit ex causa in veteri testamen-
to, s. vsuram contra Gentiles, & conuersos de Gentili-
tate, & libellum repudij, & similia, quæ nobis Christus
vetuit: sed inter Hebræos propter infirmitatē populi
illius adhuc rudis, & indocti, voluit Deus concedere,
quòd fierent hæc. Item redundabat iste modus oran-
di in honorem Dei: quia Israelitæ magis timebant
Deum quàm amabant, cùm essent valde rudes, & car-
nales, & iuramenta fiunt in nomine Domini, cùm qs
iuraret vanum, vel falsè in nomine Domini coram al-
tari suo, si non puniret Deus iurantem, putarent He-
brei rudes, quòd ille Deus non sciebat iniuriam suam,
vel si sciebat nesciebat illam vindicare, aut non pote-
K rat: vt ergo putarent eum scientem, & potentem de-
cebat, ꝙ Deus puniret falsè iurantes in templo suo.
Item erat hoc ad honorem templi Dei: quia cùm Is-
raelitę viderent, quòd in templo puniebantur falsè iu-
rantes, & extra iurantes falsè non punirentur, crederēt
& manifestè viderent virtutem diuinam latere in lo-
co, & venerarentur illum. Si autem iurantes ibi fal-
sè non punirentur, non videretur excedere templum
Domini ad alia loca in sanctitate, & sic contemnere-
tur, sicut loca prophana. Item conueniebat hoc ad
concordiam Hebræorum inter se: nam erant Iudæi
inter se valde increduli semper signa quærentes, & nō
credebant proximis suis per simplicia iuramenta,
quia suspicarentur illos falsa locutos. Dato autem

tali

tali modo iurandi illico crederent: quia appareret veritas ex hoc. Nam si iurans falsum dixisset moriebatur, vel apparebat in eo aliqua pęna manifesta. Si autem nulla pęna appareret manifestum erat, quòd verum loquebatur, & sic tollerentur multa litigia inter Hebræos, quæ aliàs efficerentur immortalia, & esset modus, vt inter se concordarentur. Ad primam rationem in contrarium in principio quæstionis, Dicendum, quòd non erat Iudæo illicitum alium Iudęū cogere iurare in templo coram altari, & per hoc deducere ad occasionem periculi: Et hoc propter tria. Primò, quia licèt per hoc deduceretur quis ad occasionem periculi: tamen intentio cogentis eum iurare non erat directè deducendi eum ad periculum: sed vt veritatem sciret, vel vt non pateretur damnum in cōmodato, mutuato, vel deposito. Si autem quis vellet quòd alius iuraret solùm, vt per hoc moreretur, non intendens inde consequi aliam vtilitatem peccabat, sicut desiderans occidere alium. Secundum erat, quia dato quòd quis deduceret alium ad occasionem periculi nō peccabat: quia ex culpa sua quis deducebatur, scilicet, quia nolebat verum fateri. Nam si verum iuraturus erat ille, qui compellebatur iurare, nihil periculi erat, & sic compellens eum iurare non inducebat ipsum ad aliquam occasionem. Si autem falsum iuratur' esset, incidebat in mortem, vel aliam pęnam, & tamen hoc culpa sua fiebat, quia falsum iurare volendo, & non culpa inducentis eum, quia ille potius vellet, quòd verum iuraret: vt sic ipse consequeretur, quod intendebat. Tertium erat, quia dato quòd esset hic aliquid illicitum, aliquo modo tamen concessio Dei fecit licitum, quod aliàs esset illicitum. Ad secundam rationem dicendum, quòd verum est, quòd siquis sciret, quòd alius volebat iurare falsum, & moreretur iurando, velle quòd iuraret erat manifestè velle, quòd iste moreretur, & tamen non est concedendum sic, quia cùm manifestum esset, quòd iurantes falsum coram altari, punirentur à Deo, nullus vellet scienter falsum iurare. Et dato, ꝙ quis diceret se iuraturum, id quod falsum erat, tamen non erat certum, quòd illud iuraret, sed magis verisimile est, quòd mutaret propositum, & non iuraret, vel si iuraret, quòd diceret verum: potissimè quia modus erat, quòd iret quis ad iurandum coram altari de templo de dicēda veritate in causa, in qua interrogaretur, & postea poterat deliberare quid responderet ad articulum, de quo quæreretur, & fortè tunc timore mortis responderet, quod verum erat, aut conueniret cū aduersario suo nihil respondendo sub præstito iuramento. Potest etiam dici, quòd dato quod quis sciret certissimè, quòd aduersarius suus falsum iuraturus esset, quòd poterat eum compellere ad iurandum de desiderio consequendi ius suum, & in hoc non peccaret, quia lex istud permittebat, vel potius concedebat propter Iudæorum imperfectionem.

An sit nobis licitum talia iuramenta facere.
Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, an licitum sit nobis aliqua talia iuramenta petere, vel præstare, aut cogere aliquem ad præstandum qualia præstantur in templo Salomonis. Pro quo sciendum, quod sicut in templo Salomonis, siquis iuraret falsum coram altari, moriebatur vel infligebatur ei alia pęna manifesta à Deo: ita sunt apud nos aliquæ Ecclesiæ, in quibus sunt corpora sanctorum, super quorum sepulchra siquis falsum iurauerit, manifestam punitionē in breui sentit. Sic etiam sunt apud nos aliqui libri sacri Euan-
A geliorum, super quos falsè iurans annum non excedit, vt communis opinio est. Aliquis dicet, ꝙ illicitum sit compellere quemquam ad iurandum in talibus locis: eo quòd illi, qui falsum iurant, moriuntur, & talis est purgatio vulgaris. In contrarium dicēt plurimi, quòd licitum sit: quia Salomon obtinuit à Deo talem modum iurandi, vt patet hic in litera: & 3. Regum 8. Respondendum, quòd quando quis purgat se de aliquo crimine, de quo est infamatus per iuramentum suum, licitum est, quòd compellatur iurare super aliquod altare, vel super sepulchra Sanctorum, ad hoc quòd maior reuerentia habeatur in iuramento: idem etiam quando iuramenta præstantur non ad purgationem, licitum est sic illa pręstari ad satisfacien-
B dum parti. Nam sicut iurantes compelluntur iurare super Sancta Dei Euangelia, vt propter reuerentiam eorum verum dicant, ita licet adhiberi omnes alias ceræmonias, per quas tradantur cum maiori reuerentia iurare. Sic enim est, quòd iurent in Ecclesia super altare, vel super sepulchra Sanctorum. Vnde Papa compulit quosdam iurare purgando se super sepulchrum beati Petri 2. quæst. 5. cap. menam. Quædam Ecclesia alium compulit iurare super sepulchrum beati Apollinaris: vt patet ibidem, cap. quanto, & cap. quæ de causa. Quòd tamen aliquis iuret coram illo, vel super sepulchrum alicuius sancti, in quo creditur, ꝙ falsum iurans morietur certissimè, vel à Deo manifestè punietur, illicitum est, quia pertinet ad purgatio-
C nem vulgarem. Sed aliquis dicet, ꝙ licitum sit præstari iuramenta super talia altaria, cùm Papa compulerit quosdam iurare super corpus beati Petri, & super corpus beati Apollinaris. Dicendum, quòd non est simile, quia ibi compulsi sunt ad iurandum super corpora illorum sanctorum ex reuerentia sola, & non credebantur morituri dato, ꝙ falsum iurarent. Et hoc modo compelluntur homines iurare communiter super Euangelia ad reuerentiam ipsorum: & tamen non creditur, quòd falsum iurantes punientur certissimè cum contrarium expertum sit. Secus autem erit ibi, vbi creditur falsè iurantes cetissimè puniendos à Deo, quia ibi est purgatio vulgaris. Sed aliquis dicet, ꝙ non sit purgatio vulgaris, quia illa vocatur vulgaris,
D in qua non potest illam subiens euadere, nisi miraculum fiat, sicut apparet in ferro candenti, & aqua frigidissima, aut calidissima, quia tam nocentes quàm innocentes lęduntur ibi nisi miraculosè liberentur. Istud autem est propriè accipiendo purgationem vulgarem: quia largius sumendo, etiam monomachia, siue singulare certamen est purgatio, in qua nocens potest euadere sine miraculo. Hic autem non est sic, quia iurando non læduntur innocentes, sed solùm periuri, ideo non erit vulgaris. Dicendum semper, ꝙ purgatio ista vulgaris est, quia simile fiebat ad purgationem de adulterio in muliere suspecta, quæ cùm biberet aquas amarissimas, s. maledictas, si innocens erat, non nocebant ei aquæ, & erant de se tales, quæ ei nocere
E non poterant, nisi Deus ex miraculo faceret, ꝙ nocerent. Si autem mulier rea esset, nocebant ei aquæ rumpentes femur: Num. 5. Ista tamen erat probatio vulgaris: vt patet 2. quæst. 5. cap. in libro Numerorum, & habetur ibi pro palea: nam in tota illa quęstione agitur de purgatione canonica, vel vulgari. Et ponitur iste, sed ad declarandum, ꝙ esset illa purgatio vulgaris, quę fiebat per aquas amarissimas: & tamen omnino est similis purgatio, quæ fit super corpora sanctorum in casu dato, ergo est vulgaris. Pro quo sciendum, ꝙ purgatio vulgaris habet tres gradus. Primus est quando sumitur talis modus probandi, in quo necesse est periclitari tam nocentem quàm innocentem, nisi à Deo miraculosè liberentur, & ista est purgatio, quæ

fit

fit in ferro candenti, & aqua calidissima, & frigidissima, & ista est valde illicita inter alias: de hac 2. quæst. 5. cap. menam: & c. consuluit, & extra de purga. vulgari, cap. dilecti filij. Secundus gradus est, quando probatio est talis, per quam non potest cognosci quis reus, aut innocens sit. Et tamen est talis à qua potest tam nocens, quàm innocens, sine miraculo liberari: quia tamen nō constat ex ea quis nocens, aut innocens sit, & insuper contingit interdum innocentes mori, & nocentes superare, reprobata est. Et sic est probatio per duellum, vel per similem modum pugnandi: sic patet 2. quæst. 5. cap. monomachiam, & extra de purga. vul. cap. cùm suscepti, & cap. significantibus, & ista licèt sit mala, tamen non est tam mala sicut prima. Tertius gradus est in purgatione illa, per quam inuenitur delictū sufficienter, & tamen ad inueniendum illud tentatur Deus, vel saltem fit aliquid ad tentandū Deum, vt inueniatur delinquens, & sic est purgatio per aquas amarissimas: Num. 5. Nam ibi mulieres innocentes non poterant lædi. Etiam probatio erat manifestè probans, in qua nunquam erraretur, cùm esset à Deo introducta. Aliquo modo tamen tentabatur Deus: quia volebant homines per huiusmodi purgationem cognoscere voluntatem Dei. Sic etiam in iurantibus in templo Salomonis, vt patet hic, quia sufficienter veritas manifestabatur per hoc iuramentū, cùm esset iste modus introductus à Deo, & non poterat in eo periclitari, nisi nocens, & etiam erat ista probatio talis, quæ secundum se non poterat malum inferre, nisi Deus vellet supernaturaliter nocere. Sic etiam est in iurantibus super altaria, vel corpora sanctorum super quæ falsè iurantes creduntur à Deo certissimè puniendi, quia in ijs attenditur quid Deus facere velit de illis. Ecclesia tamen vetuit omnem purgationem in qua tentatur Deus: vt patet extra de purg. vul. cap. dilecti filij: ideo non sunt aliqua istarum toleranda, & non solùm istæ, sed etiam aliæ minores, in quibus Deus minus tentari videtur non permittuntur, sicut antiquitus constitutum erat: quia si in monasterijs furta fierent, omnes fratres communicarēt: & quando abbas daret eius Eucharistiam diceret, corpus Domini sit tibi ad probandum hodie, vt patet in Decretis 2. quæst. 5. cap. sæpe contingit. sed ipsa purgatio, licèt olim ab Ecclesia introducta esset, postea auctoritate Ecclesiæ reprobata est, vt dicit ibidem gloss. Et patet hoc, quia homini suspecto nunquam danda est Eucharistia, quanto magis non debet dari ad inuestigandam veritatem suspitionis: vt patet de consecra. distinct. 2. cap. tribus. Dicendum ergo, quòd illicitum est, quod quis compellat alium ad iurandum super talia altaria, vel sepulchra sanctorum, vel libros sacros, vel quod quis subeat talem purgationem, licèt sibi offeratur. Nam peccabit, qui sponte subierit talem purgationem sibi oblatam: non quidem quòd illicitum sit reo, sic iurare: sed vt non consentiat malitiæ petentis talem purgationem. Isti modi purgationis vulgaris, & alij qualescunque sint in tantum sunt reprobati, quòd sententia lata prætextu talium probationum non tenet, sed restituitur læsus: extra de purg. vulg. cap. significantibus. Dicendum ergo generaliter, quod omnes illæ probationes, quæ vel incertæ sunt, vel periculosæ, vel expectant aliquid à Deo pertinent ad purgationem vulgarem: quia Deus tentatur in talibus. Et licèt Deus dederit quibusdam sanctis suis ad singularem honorem, quòd iurantes in Ecclesijs eorum, vel in altaribus, vel super sepulchra ipsorum falsè habeant aliquam punitionem: homines tamen non debēt subire experimenta diuinæ virtutis. Cùm autem obijcitur, quòd Salomon impetrauit istud à Deo: ergo non est illicitum. Dicen-

F dum, quòd impetratum fuit ad duritiem cordis Iudæorum, qui in omnibus volebant miracula, & tunc conueniens fuit, sicut multa alia fuerunt concessa. Nobis tamen nihil illicitum conceditur in nouo testamento, nec cōcedit Ecclesia in suis Decretis: ideo omnia talia aboleri debent.

Si superatus fuerit populus tuus Israel ab inimicis (peccabunt enim tibi) & conuersi egerint pęnitentiam, & obsecrauerint nomen tuum, & fuerint deprecati te in loco isto, tu exaudies de cœlo, & pro-
G pitiare peccato populi tui Israel, & reduc eos in terram, quam dedisti eis, & patribus eorum. Si clauso cœlo pluuia non fluxerit propter peccata populi, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomini tuo, & conuersi à peccatis suis, cùm eos afflixeris, exaudi de cœlo Domine, & dimitte peccata seruis tuis, & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur, & da
H pluuiam terræ, quam dedisti populo tuo ad possidendum. Fames si orta fuerit in terra, & pestilentia, ærugo, & aurugo, & locusta, & brucus, & hostes vastatis regionibus portas obsederint ciuitatis, omnisque plaga, & infirmitas presserit: siquis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam, & infirmitatem suam, & expanderit manus suas in domo hac, tu exaudies de cœlo,
I de sublimi scilicet habitaculo tuo, et propitiare, & redde vnicuiq; secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo. Tu enim solus nosti corda filiorum hominum, vt timeant te, & ambulent in vijs tuis cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen
K tuum magnum, & propter manum tuam robustam, & brachium tuum extentum, & adorauerit in loco isto: tu exaudies de cœlo firmissimo habitaculo tuo, & facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus: vt sciant omnes populi terræ nomen tuum, & timeant te sicut populus tuus Israel: & cognoscant, quia nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam ædificaui.

Si superatus. Hic ponitur ſecunda petitio pluralis, ſcilicet de hoſtilitate. *Et dicitur: ſi ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael*. Caſus eſt, ꝙ Iſraelitæ peccarent contra dominum, & Deus iratus traderet eos in manus hoſtium, ſ. quòd mitteret hoſtes in terram Iſrael, & pugnarent contra Iſraelitas, & ipſi fugerent à facie eorum, caperentque hoſtes aliquam terram de manu Iſraelitarum, tunc ſi orarent in templo, quòd Deus confortaret eos contra hoſtes, & faceret, quòd recuperarent terram quam perdiderant. *Et dicitur ſi ſuperatus fuerit populus tuus Iſrael ab inimicis*. Præſupponitur, quòd iſti inimici Iſraelitarum venirent in terram Iſrael ad pugnandum, & non valerent ibi Iſraelitæ reſiſtere eis, ſed fugerent. *Peccabunt enim tibi*. Iſtud eſt cõfirmatiuum, vel redditiuum cauſæ ſuperioris dicti: ſi diceret aliquis, quomodo hoſtes venient contra Iſraelitas, cùm Deus illos ſpecialiter cuſtodiat. Reſpondetur, quòd peccarent Iſraelitæ, & ex hoc euenirent eis mala, & dixit hic Salomon, peccabunt, non tanquam Propheta futura prædicens, ſed conſiderans conditionem humanam, quia difficilè eſt, quòd ſit aliquis homo, qui non peccet, ſicut dicitur infra: Nec enim eſt homo, qui non peccet. & ſi hoc in quolibet homine eſt, potiſſimè erit in vno populo. Nam difficilius eſt non peccare populum, quàm non peccare vnum hominem, quia in populo multi ſunt, & difficilè eſt quemlibet tenere ne peccet. *Et conuerſi egerint pęnitentiam*. Scilicet, poſtquam ab hoſtibus fuerint ſeparati, ſi cognouerint, quòd Deus illos tradidit in manibus hoſtium propter peccata ſua, & doluerint de illis, & tunc conuerſi fuerint ad dominum petentes miſericordiam, & auxilium. *Et obſecrauerint nomen tuum*. Obſecrare eſt per inuocationem alicuius medij orare, ſicut cùm dicitur: oro per Paſſionem tuam domine Ieſu, & per Reſurrectionem tuam, & per Aſcenſionem tuam, miſerere mihi peccatori: & ita Hebręi implorabant miſericordiam diuinam per merita Abrahæ, Iſaac, & Iacob, & per pacta, quæ cum eis iniuit, & iſtud erat obſecrare. *Et fuerint deprecati in loco iſto*. Scilicet, quando fugati fuerint ab hoſtibus, venerint ad locum templi, & ibi orauerint ad te: ſic faciebant quando pugnabant vndecim tribus Iſrael contra vnam, ſcilicet contra Beniamin: nam veniebant qualibet vice ad tabernaculum domini in Silo, & ibi orabant, & petebant an rurſus in bellum aſcendere deberent, & Deus reſpondebat eis quouſque dixit, quòd aſcenderent, & traderet in manus eorum filios Beniamin: Iudic. 20. capitu. *Tu exaudi de cęlo*. Fingitur Deus eſſe in cœlo tanquam rex venerandus ſedens in ſolio excellenti, & inde audiens, & videns gemitus noſtros, illis prouidens, & dicitur hoc: quia cœlum eſt pars excellentior orbis, & cùm Deus in orbe ſit dignius, & honeſtius collocari videbitur in cœlo quàm alibi: Etiam quia Deus ſpecialiter in cœlo eſt: nam ibi glorificat ſpiritus beatos viſione ſua, & ſe eis manifeſtat. In alia autem parte orbis hoc non facit: proprius ergo ibi quàm alibi eſt. *Et propitiare peccato populi tui*. Ideſt miſerere populo tuo peccanti, & erit Hypallagè: nam peccato non debetur miſericordia cùm illud non ſit, nec ſuſceptiuum ſit, nec egeat miſericordia: ſed homo peccans eget miſericordia. Et dicitur propitiare peccato populi tui, ideſt miſerere populo tuo, ne propter peccatum illud eũ deleas. *Et reduc eos in terram, quam dediſti patribus eorum*. Scilicet, aliqui eorum ducti erant captiui, qui capti erant in bello, & alij manentes orant in templo pro ſe, & pro ijs, qui capti ſunt ab hoſtibus, & ducti in terram alienam, vt reducantur in terram ſuam. Aliter poteſt intelligi, quòd Iſraelitæ ſuperati erant ab hoſtibus, & nonducti fuerant captiui, ſed perdiderant aliqua loca terræ ſuæ,

A quę iam occupauerant hoſtes, & confugerant ad alias vrbes, & ad locum templi, & ibi orant, quòd reducantur in terram, quam Deus dedit patribus eorum, ſcilicet in loca, in quibus prius habitabant excluſis inde hoſtibus. *Si clauſo cęlo*. Hic ponitur tertia petitio de defectu pluuiarum, & temporum ſiccitate. Caſus eſt, quòd Iſraelitæ peccarent contra dominum, ſicut aſſueti erant, & Deus iratus ſubtraheret pluuiam, & terra periret ſiccitate, & tunc venirent Iſraelitæ ad orandum in templo pro pluuia, quòd Deus exaudiret eos dando pluuiam: Ponitur iſta pœna, & remedium orationis: quia terra Chanaan, in qua habitabant Iudæi erat terra ſicca, & egens pluuia de cœlo. Nam fuerant Iſraelitæ prius in terra Aegypti, in B qua ad terræ naſcentia non opus eſt pluuia, ſed Nilus diffuſus per planitiem terræ Aegypti terram inebriat, & fęcundat, & germinare facit. Terra autem Chanaan non eſt ſic plana, vt per illam poſſit deriuari aqua fluminum ad fęcundandam eam, ideo eget pluuia de cœlo: Sic patet Deut. 11. ſ. Terra, ad quam egredieris poſſidendam, non eſt ſicut terra Aegypti, de qua exiſti, in qua iacto ſemine in hortorum morẽ aquę ducuntur irriguæ: ſed montuoſa eſt, & campeſtris de cœlo expectans pluuiam, quam Dominus Deus tuus ſemper immiſit, & oculi illius in ea ſunt à principio anni vſque ad finem eius. Et dicitur. *Si clauſo cœlo pluuia non flueret*. Eſt metaphora tracta ex modo intelligendi vulgari: putant enim vulgares, C quòd aquę pluuiales ſint intra cœlum, & teneantur ibi dum clauſum eſt, & cùm aperitur fluunt, & ſic putant, quòd quandocunque pluit cęlum aperitur. Iſtum modum loquendi vulgarem ſequitur ſcriptura, vt patet Gene. ſeptimo, cùm ageretur de diluuio, quod fuit ex abũdantia pluuiarum, dicitur: rupti ſunt omnes fontes abyſſi magnæ, & cataractæ cœli apertæ ſunt: quaſi quòd in cœlo eſſet tota illa multitudo aquarum, quæ fluxit in diluuio, quia tamen cataractæ cœli clauſæ erant prius, non fluebat. Cùm autem Deus aperuit cataractas cœli fluxit pluuia immenſa. Sic accipitur Deutero. vigeſimo octauo, ſcilicet, aperiat Dominus theſaurum ſuum optimum cœlum, vt pluuiam tribuat terræ tuæ tempore ſuo. D & ibi è conuerſo ponitur, quòd clauditur terræ cœlum propter peccata, vt inde non fluant pluuiæ. Non eſt tamen ſic ſecundùm veritatem: quia in cœlo nulla pluuia eſt: nam pluuia eſt ens metheoricum de natura elementali, & tamen corpora cœleſtia ſunt de quinta eſſentia, quæ nullo modo eſt in iſta eſſentia elementorum, quia aliàs fieret alteratio, generatio, & corruptio in corporibus cœleſtibus, quod falſum eſt: Etiam videretur contra naturam, quòd cùm corpora cœleſtia ſint ſupra omnem leuitatem elementalem, quòd aliqua natura elementalis grauis eſſet ſupra cœlum. Etiam dato, quòd eſſent aquæ elementales ſupra cœlum, non poſſet cęlum aperiri, & claudi, & aliquando fluerẽt pluuiæ, E & aliquando non: quia cœlum non ſuſcipit ſciſſionem, nec corruptionem, nec aperitionem, nec alias peregrinas impreſſiones. Nec obſtat, quòd dicantur aquæ eſſe ſuper cœlum, quia non ſunt veræ aquæ ſuper cœlum, ſed eſt ſubſtantia cœleſtis, quæ eſt velut aqua gelida, & vocatur cœlum chriſtallinum: de quo magis declarabitur Dani. 3. in cantico Angelorum: ſed pluuia ſecundùm veritatem in aere gignitur: quia eſt ens metheoricum cauſatum ex vaporibus eleuatis de terra calore ſolis, & cùm in regione aeris condenſantur, quia ipſi natura ſua humidi ſunt, efficiuntur pluuiæ, & pondere ſuo fluunt, & ſic fiunt pluuiæ, quia tamen vulgares Hebræi putabant cœlum eſſe totum, quod eſt ſuper nos, vocabant etiam

regio-

regionem aeris cœlum, & ſic dicitur Pſal. octauo. Volucres cœli, & piſces maris: ſic etiam Chriſtus accepit Matth. decimotertio, ſcilicet. Aues cœli comederunt illud, ideſt aues aereis, quia aues non volant per cęlum, ſed per aerem: & ideo putabant, quòd in cœlo pluuia eſſet, & quando aer erat ſiccus, & quaſi durus, & indiſpoſitus ad generationem, & fluxum pluuiarum, dicebant cęlum eſſe clauſum, & cùm erat aer mollis, humidus, & diſpoſitus ad generationem, & fluxum pluuiarum dicebatur aperiri cœlum, & influere pluuia. Et quia quando aer eſt deſiccatus, & quaſi durus, nunquam pluit, dicit ſcriptura cœlum eſſe durum, & ferreum, quando non pluit: vt patet Deuteron. vigeſimo octauo, ſcilicet: Sit cœlum, quod ſupra te eſt æneum, & terra quam calcas ferrea: det dominus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cœlo deſcendat ſuper te cinis donec conteraris: & ſic dicit ſcriptura clauſum eſſe cœlum, quando eſt tempus magnæ ſiccitatis, ita vt nullæ pluuiæ fluant. *Propter peccato populi*. Conſiderandum circa iſtud, quòd Salomon orat hic pro pluuia, pro bona habitudine terræ naſcentium. Sunt autem terræ naſcentia ex duobus, ſcilicet ex humore terram fęcundante, & ingraſſante, & ex calore digerente: pro calore autem nunquam oratur, quia cùm calor cauſetur principaliter ex motu ſolis ſuper terram, & ſol tenet motum ſuum vniformiter omni tempore, non deficit calor niſi per accidens: ideo licèt calor digerens ſit cauſa præcipua terræ naſcentium, nunquam oratur pro illo. Aqua autem pluuialis interdum eſt multa, ita vt omnia alluuione pereant. Interdum autem eſt nulla, ita vt omnia marceſcant: ideo pro hac principaliter oratur. Iſta autem ſolet tolli propter peccata populi. Nam licèt naturaliter eueniat defectus pluuiarum: iſta tamē diſpoſitione diuina eueniunt propter peccata noſtra: & ipſa corpora cœleſtia ſunt inſtrumenta diuinæ iuſtitiæ contra nos: iuxta illud Sapien. 5. Pugnabit pro eo orbis terrarum contra inſenſatos. Et impoſſibile eſt ordine naturali, vel per quemcunque alium ordinem aliqua mala, vel incommoda nobis euenire, quin illa propter peccata noſtra eueniant, & à Deo iudicata ſint: alioquin eſſet aliquid, quod non caderet ſub prouidentia Dei: vt ait Boetius quarto de Conſolatio. proſa 6. Ideo Deus in pœnam peccatorum tollit pluuias: Deuteron. vndecimo, ſcilicet. Cauete, ne recedatis à domino, iratuſque claudàt cęlum, & pluuiæ non deſcendant: & Deuteron. vigeſimo octauo: dicitur: Sit cœlum, quod ſupra te eſt æneum: & terra, quam calcas ferrea: det Deus imbrem terræ tuæ puluerem, & de cœlo deſcendat cinis, donec conteraris. Et non ſolùm Deus propter peccata ſolet auferre pluuias, ſed etiam omnino flumina aufert, & reddit terram ſalſuginoſam: ita vt non habitetur: Pſal. 106. Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim, terram fructiferam in ſalſuginem à malitia habitantium in ea. *Et deprecati fuerint te in loco iſto*. Scilicet orando, quòd des eis pluuias. *Et confeſſi*. Confeſſio eſt laus diuina, vel eſt profeſſio peccatorum: & iſtud erat, quòd quando Iſraelitæ propter peccata ſua priuarentur pluuia, dicerent, quòd Deus fuerat iuſtus auferendo eis pluuiam, quia ipſi facerent multa enormia, pro quo hoc merebantur: & in hoc erat confeſſio, ideſt laus Dei, ſcilicet, quia laudabant Deum, dicentes, quòd iuſtè puniuiſſet eos. Etiam erat confeſſio, ſiue manifeſtatio peccati, quia dicebant ſe peccaſſe, & ideo eueniſſe ſibi iſta mala: iſtum modum orandi pro peccatis tenebant omnes ſancti antiqui, vt patet Daniel ſeptimo, cùm orabat pro populo, dicens: Tibi domine iuſtitia, nobis autem confuſio faciei: ideſt tu domine iuſtè feciſti punien-

F do nos, & nobis eſt confuſio faciei, ideſt verecundia: quia tot peccata egimus, per quæ malum hoc promeruimus, quòd erubeſcimus illa confiteri. *Et conuerſi à peccatis ſuis cùm eos afflixeris*. Ideſt ſi conuerſi fuerint à peccatis ſuis agentes pœnitentiam de eis, cùm afflixeris eos: quaſi dicat, ſi in iſta afflictione poſiti conuerſi fuerint ceſſantes à peccatis ſuis, exaudi eos: nam ſi non ceſſarent à peccatis ſuis, etiam ſi eſſent conſtituti in magnis periculis, non erat rectum, quòd Deus exaudiret eos, nec orabat Salomon, quòd ſic exiſtentes exaudirentur. Et dixit hoc Salomon, quia iſte erat modus Dei, ſcilicet, quòd ſi Iſraelitæ peccarent contra eum, affligebat eos: & ſi non conuerterentur inducebat aliam maiorem afflictionem,
G & ſic per ordinem, & poſtea cùm conuerterentur ad dominum, etiam ſi eſſent in vltima pœnarum, Deus miſerebatur eorum: vt colligitur Leuit. vigeſimo ſexto capitulo: vbi ponitur ordo puniendi, quem Deus haberet contra Iudæos, quando peccarent, ſcilicet, quòd ſi non conuerterentur ſemper punitiones eorum augeret, & cùm ponitur vltima pœnarum, quæ erat, quòd ducerentur in terram hoſtilem ſubditur: peribitis inter gentes, & hoſtilis vos terra conſumet: quòd ſi de ijs aliqui remanſerint, tabeſcent in iniquitatibus ſuis in terra inimicorum ſuorum, & propter peccata ſua, & patrum ſuorum affligentur donec confiteantur iniquitates ſuas, & malorum ſuorum recordentur, quibus præuaricati ſunt in me, &
H tunc Deus reducebat Iſraelitas in terram ſuam expleta pœna peccatorum ſuorum: ſic patet Deuteron. trigeſimo, ſcilicet: Miſerebitur tui, & rurſum congregabit te de cunctis populis ad quos te prius diſperſit: ſi ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde detrahet te dominus Deus tuus, & aſſumet, & introducet in terram quam poſſederunt patres tui. *Exaudi de cęlo domine*. Quia Deus fingitur eſſe in cœlo, vt habitans, petitur, quòd inde exaudiat. *Et dimitte peccata ſeruis tuis, & populo tuo Iſrael*. Scilicet, parce illis ne vltra illos punias propter peccata illa, propter quæ pluuias abſtuleras, ſed incipe dare pluuias populo tuo. *Et doce eos viam bonam, per quam ingrediantur*. Scilicet, Iſraelitæ inciderant in defectum pluuiarum, quia ambula-
I bant in via mala recedentes à præceptis tuis, ſed nunc da eis cor deuotum, vt conuertantur ad te, & ſequantur pręcepta tua. Et iſtud eſt docere eos viam bonam, ſcilicet, ne poſtquam conuerſi fuerint ad dominum, & Deus dederit eis pluuias, redeant ad aliàs peiores iniquitates, propter quas Deus maiores pęnas inferat: nam incipientibus iniquitatibus Deus auferrebat pluuias: ſi autem peccata creſcerent, reddet Deus terram inhabitabilē per ſiccitatem: vt patet Pſal. 106. ſcilicet: Poſuit flumina in deſertum, & exitus aquarum in ſitim: terram fructiferam in ſalſuginem à malitia habitantium in ea. *Et da pluuiam terræ*. Scilicet, ne terra pereat propter iniquitates habitatorum, quam dediſti populo tuo ad poſſidendum. Scilicet, etiam
K ſi tu non dares pluuiam terræ propter merita habitatorum eius, ſaltem deberes dare pluuiam propter terram: quia tu dediſti terram iſtam habitandam patribus iſtorum: & ob hoc debes curare ne terra pereat. *Fames ſi orta*. Iſta eſt quarta petitio de bruco, ærugine, & locuſta terræ naſcentia vaſtante, & eſt caſus, quòd ſi propter peccata Iſraelitarum Deus mitteret ſuper eos brucum, locuſtam, æruginem, & inſuper hoſtes, & ſic vaſtaretur terra, ſiquis de populo oraret in templo, quòd auferret iſta plaga, quòd Deus illam auferret: & dicitur. *Fames ſi orta fuerit in terra*. Ponuntur hic diuerſa mala, quæ poſſent accidere Iſraelitis, & ponitur primò fames non determinando aliquē modum cauſę eius: ſed intelligitur, quòd ex quacunque

cunq; cauſa eueniret Deus auferret illā. Erat.n.fames malum grauiſſimū, ꝙ interdū tantū grauabat Hebræos, vt cogerentur ad cibos infames, ſ.ad comedendū carnes filiorū ſuorū, & ad comedendū ſanguinē fluentem de vtero, & pelles ſecundinarum: & iſtud accidebat Iſraelitis qñ propter aliqua peccata grauiſſima tradebant in aliquā obſidionē: nā tunc grauiſſima fames eos opprimebat, vt patet Deute.28.ſ.obſideberis intra portas tuas, & comedes fructū vteri tui: & carnes filiorum, & filiarū tuarum in anguſtia, & vaſtitate qua opprimet te hoſtis tuus: hō delicatę vitæ, & luxurioſus valde inuidebit fratri tuo: & vxori, quæ cubat in ſinu ſuo, ne det ei de carnib⁹ filiorum ſuorum quas comedet: eo ꝙ nihil aliud habeat in obſidione, & penuria, qua vaſtauerint te inimici tui intra portas tuas: tenera mulier, & delicata, quæ ſuper terram ingredi non valebat, nec pedis figere veſtigium propter mollitiē, & teneritudinem nimiā inuidebit viro ſuo, quæ cubat in ſinu ſuo ſuper filij, & filiæ carnibus: & ſuper illuuie ſecundinarū, quæ egrediuntur de medio ſeminum ei⁹, & ſuper liberis, qui eadem hora nati ſunt. Simile autē accidit ī obſidione Samarię, qñ Benadad rex Syrię obſidebat Ioram regem Iſrael in Samaria: nam duæ mulieres præ magnitudine famis conuenerunt inter ſe, quòd comederent filios ſuos, ſcilicet quòd vna die comederent filium vnius, & alia die comederent filium alterius, & comederunt filium vnius: vt patet quarto Regum ſeptimo. Erat autem tanta fames eo tempore in Samaria, ꝙ vēdebatur caput aſini octoginta argenteis: & quarta pars cabi ſtercoris columbarum quinque argenteis. *Et peſtilentia.* Iſta eſt ægritudo, qua hoīes infecti faciliter moriuntur: & eſt morb⁹ cōtagioſus, & iſta non eſt pars famis, nec aliquid ſequens ex fame: ſed malū per ſe: nā potius peſtilentia prouenit ex abundantia terræ naſcentiū quā ex fame: iō vocatur peſtilentia à paſtu, quia propter ſaturitatē facili⁹ corrumpuntur corpora quā propter famē. *Aerugo.* Vocatur ærugo quidā vermis, qui naſcitur in foliis arborum, & oīa deſiccat, & conſumit: & vocatur ærugo quaſi vrugo ab vrendo dicta. quia eſt calidæ naturę, & oīa deſiccat, & incinerat. *Et aurugo.* Eſt quædam paſſio, vel nocumentū proueniens terræ naſcentibus ex corruptione aeris: & vocatur aurugo, quaſi ante rubigo, & ęſt nocumentū iſtud, quo terræ naſcentia marceſcunt, vel putreſiunt degenerādo à naturali virore, & declinando in pallorē, & vocat̄ iſtud nocumentū peſtilentia 3.Reg.8. ſ.quia ſegetes vel terræ naſcentia depaſcitur.i.deſtruit: ſicut aer corrupt⁹ eſt quo corpora humana infecta corrūpuntur, & vocamus peſtē: ſed alius modus corruptionis eſt. *Et locuſta.* Aīal cognitum eſt, quod à principio nō habet alas, & poſtea ſucceſſu tēporis, & deuorat terræ naſcentia. *Et brucus.* Aīal eſt nigrum quod vinearū flores depaſcitur, & eſt paruulū alatū: & tñ.3.Reg.8. ponitur rubigo, & eſt infectio q̄dā ex aere proueniens qua ſegetes marceſcunt, vel putreſiunt, vel ſaltem exuruntur, & iſtud eſt verius. ſ. ꝙ aliqñ propter nebulā, vel ventum peſſimū flantē ſpicę ſegetum à principio exuruntur, & grana proferre nō poſſunt, & vocatur iſta peſtis vredo, i.exuſtio, quia ex calore venti prouenit: ſic accipitur Gen.41.c. cum vidit Pharao ſeptē ſpicas tenues, & percuſſas vredine: & ſic differt rubigo ab ęrugine, & aurugine. Aliquādo aūt oīa iſta mala ſimul veniunt Dei mādato ſuper ſegetes: vt patet Ioel.primo, cùm Deus comminatus eſt mala regno Iuda. ſ.reſiduum ærucæ comedit locuſta, & reſiduum locuſtæ comedit brucus, & reſiduum bruci comedit rubigo. Vocatur enim eruca, quæ vocatur hic ęrugo. ſ.vermis, qui naſcitur in foliis arborū, & exurit illa. *Et hoſtes vaſtatis regionibus portas obſederint.* Iſtud etiam eſt aliud malum. ſ.hoſtilitas, & ſimila-

A

tur præcedentibus, quantum ad aliquid, quia ſicut per ęruginem, brucum, & locuſtam deſtruuntur terrenaſcentia, ita per hoſtium incurſum: ipſi.n.plus vaſtant quàm omnia alia nocumenta: ideo dicitur hic, & hoſtes vaſtatis regionibus portas obſederint. ſ.portas vrbium. Quia iſte erat proceſſus hoſtium, vt primò deſtruerēt terræ naſcentia, ne obſeſſi pro ſequenti anno ibi ſpem victualium haberent: deinde obſidebant vrbes, vt bello, & fame per diuturnam obſedionem ad deditionem obſeſſos cogerent. Et ponitur iſtud inter alia mala, quia per orationem factam in templo liberabantur Iſraelitæ ab omnibus malis, & plagis, vt patet ex litera ſequenti, ſcilicet. *Omniſque plaga, & infirmitas præceſſerit.* Ponitur hic clauſula generalis, ſcilicet

B

non ſolū liberarētur Iſraelitę à malis ſupra poſitis per orationem factā in templo. Et ponitur plaga, & infirmitas: quia plaga eſt malum ab extrinſeco veniens: infirmitas eſt malum proueniens ab intrinſeco: & vocantur plagę omnia mala à Deo exterius inflicta: vt peſtis, & quæcunque alia: infirmitas vocatur malum naturaliter eueniens ab intrinſeco, ſicut quæcunque ægritudines. *Siquis de populo tuo Iſrael fuerit deprecatus.* Scilicet, quicunque deprecatus fuerit, exaudiatur pro ſeipſo, ſi in recto corde deprecatur: & ponuntur alia mala 3.Reg.8. ſcilicet deuoratio, & increpatio. Vocatur deuoratio malum quod infligitur à beſtiis, et quibuſcunque in terra naſcentibus quādo illa deuorant, & deuaſtant. Increpatio pęna eſt quæ-

C

cunque: & eſt modus loquendi frequentatus in ſcriptura, vt pat. Pſal.105. ſ. & nō permiſi quemquam nocere eis: & increpuit pro eis reges, ideſt puniuit: ſic ēt dicitur quòd increpuit Deus mare rubrum, ideſt puniuit illud, vel percuſſit. Alio modo vocatur increpatio quædam pęna, quæ eſt à Deo nobis inflicta, & eſt in ſola aīa noſtra. ſ.qñ diſplicet nobis de operibus noſtris: & hoc non eſt pręcipuè quaſi illa male ſe habeant: ſed quia Deus vult, ꝙ anguſtiemur in nobis: & immittit nobis iſtam diſplicentiam: Sic patet Deu.28. ſcilicet: Mittat dñs increpationem in oīa opera tua, donec cōterat te, & perdat velociter. *Cognoſcens plagam, & infirmitatem ſuam.* Scilicet cognoſcens, ꝙ illa plaga vel infirmitas à Deo erat, vel cognoſcens plagam illam et

D

infirmitatem eueniſſe propter peccata ſua: nam non poteſt accipi cognitio aliter pro ſola cognitione: quia tunc neceſſe eſſet quòd omnes de Iſrael cognoſcerēt plagas ſuas niſi eſſent amentes: ſed dicitur hoc, quia licèt aliqui ſcirent ſe plagatos, et infirmos, ſi non cognoſcerēt propter peccata ſua eueniſſe hæc, et à Deo fuiſſe inflicta, non exaudiret Deus illos, quia Deus nō exaudit niſi ad ſe conuerſos, ſicut ſupra dicebatur: ſi deprecati fuerint in loco iſto, et confeſſi nomini tuo, & conuerſi a peccatis ſuis. *Expanderit manus ſuas in domo hac.* Scilicet, expanderit manus orando pro plaga, et infirmitate, vt ſanetur, quia iſte eſt modus orādi per eleuationem, vel expanſionem manuum. *Tu exaudi de cœlo.* Scilicet, quia Deus in cœlo ſpecialiter

E

eſt, inde exaudire dicitur ſpecialiter cùm ibi ſpecialiter ſit. *De ſublimi, ſcilicet habitaculo tuo.* Expoſitio eſt, ſcilicet, quòd cœlum eſt habitaculum Dei ſublime, quia ſuper nos eſt, et licèt ibi ſublimis ſit iuſtè nos exaudiet. *Et propitiare.* Ideſt miſerere deprecanti. *Et redde vnicuique ſecundum vias ſuas.* Ideſt bonis bona, et malis mala. *Quas noſti eum habere in corde ſuo.* Scilicet, in corde eſt vera bonitas, et vera malitia. Ea autem, quæ foris ſunt, magis ſunt ſigna bonitatis, et malitiæ interioris, quàm ſint vera malitia, et bonitas: et quia Deus cognoſcit cor, poteſt dare vnicuique iuxta cor ſuum, non conſiderando quod exterius apparet, quia poſſunt exteriora eſſe talia ſigna: et non eſt intelligendum, quod Salomon oret, ꝙ malis dentur

mala & bonis bona, quia hoc Deus etiā à nullo oratus faciet, sed intelligitur de illis, qui cognouerūt propter peccata sua inflicta fuisse eis mala à Deo: quia isti iam boni effecti sunt, ꝙ Deus eis misereatur: Mali vero sūt, qui à Deo puniti indurantur, & nolunt ad Deum conuerti, quia istis mala danda sunt: non.n.est orandū pro talibus, qui nolunt conuerti quòd Deu misereaꝉ eis: quia non sunt dispositi ad suscipiēdum misericordiā. *Tu enim solus nosti corda hominum*. Est declaratiuum præcedentis dicti. s. quòd Deus redderet vnicuique iuxta opera sua, & iuxta cor suū. Aliquis aūt quæreret qūo hoc fieri posset. Respondetur ꝙ faciliter, quia Deꝰ scit solus corda hominum. *Vt timeant te*. Iste fructus erat ex punitione Dei super malos, et ex pręmio iustorum, quia cū quilibet videret, quòd Deus retribuebat ei ſm merita cordis sui, videret, ꝙ Deus cognoscit cor eius: & sic timeret eū valde. s. quia non solū cognoscebat, quæ foris erant, & puniebat pro illis, sed etiā puniebat pro illis, quæ erāt in corde illa puniens: & dicitur hic de corde, quia vera bonitas, & vera malitia præmio, & pęna dignæ sunt: ista autem in solo corde sunt: nā aliqui sunt verè mali, qui foris ostendūt se religiosos nimis, iuxta illud Salomonis: Est q nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo. Et illud Matt. 7. scilicet: Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium: intrinsecus autē sunt lupi rapaces. Ideo Christus omnia bona, & mala in corde esse dixit inquiens, quòd id, quod per os intrat non coninquinat aīam: sed id quod exit per os: Matt. 15. Et ob hoc Deus, qui est iudex certus non iudicat per exteriora, sed solùm per cor: vt patet 1. Re. 16. s. Nec enim iuxta intuitum hominis ego iudico. Homo enim videt ea, quæ extra apparent: Deus aūt intuetur cor: ita etiā si homines possent cognoscere plenè corda aliorum, nō iudicarent ꝑ exteriora, sed ex corde: quia tn̄ nō cognoscūt corda, iudicāt ꝑ exteriora, q̄ sunt argumēta interiorum, iuxta illud primo Perihermenias. Sunt ea quæ sunt in voce, eorum, quæ sunt in anima passionū notæ. Et ob hoc inducunt hoīes testes in iudiciis suis, & alias probationes, quia non corda cognoscunt, quæ si cognoscerent, nec testibus, nec aliis probationibus vterentur: nam non est deueniēdum ad probationes peregrinas, & exordinarias, & debiles, qn̄ possunt probationes necessariæ haberi: sicut non est standum præsumptioni probabili, qn̄ possunt testes de visu haberi. Defectus tn̄ cognitionis huius facit, quòd nos vtemur multis generibus probationum. Et istud est quare Deus in iudicio suo non vtitur testibus. s. quia testes sunt minor probatio quàm cognitio cordis. Nam testes possunt deierare vel errare in dictis, vel quomodocunque peruerti. Cognitio autem, quæ fit per cor, nō potest peruerti. Ideo illa sola Deus vtitur. 1. Reg. 16. s. Nec iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt, quæ extra apparent, Deus autem intuetur cor. *Cunctis diebus, quibus viuunt super faciem terrę, quam dedisti patribus nostris*. Dicitur hoc ad signandum esse tempus. s. quòd omni tempore timerent Israelitę dominum videntes, quòd iudicabat ex corde potiusquā ex opere exteriori, Et dicitur cunctis diebus &c. nō ad intelligendum, quòd solùm timerent Deum qn̄ manerent in terra Chanaan, quam Deus dederat eis, qa etiam si essent extra terram illā timerent dn̄m, & fortè ibi timerent eum magis quā in terra sua: nam Israelitæ semper erant in terra sua, nisi cùm peccarent grauissimè dn̄o venientes ad extremum malorum: quia tunc non sufficientibus pęnis, quas Deus infligebat eis in terra sua, tradebat eos in manus hostium, & ducebantur captiui extra terram suam: Leu. 26. Et cū nō ꝯuerterentur manentes in terra suā, ꝯuertebātur manentes in terra aliena: & tunc Deus miserebatur eorū,

F & reducebat eos in terram suam. eo. ca. & Deu. 3. Ideo vbicunque essent, timerent dominum videntes, ꝙ iudicabat ſm cor: sed dicitur hoc ad signandum omne tempus, quasi pręsupponatur, quòd mansuri erant Israelitæ in terra illa omni tempore, quo viuerent, & dr̄, quam dedisti patribus eorum: quia terra Chanaā, non data fuerat Iudæis, qui nunc erant in ea, sed patribus eorum. s. primis, qui sub Iosue cęperunt possidere terram illam. *Externum quoque*. Ista est petio quinta, qua oratur pro aduenis, & Gentilibus. Casus est, quòd templum Salomonis efficeretur famosus in toto orbe: & sic non solū Iudei, sed etiam Gentiles venirent ad orādum in illo. Rogat autem Salomon, vt Deus ēt exaudiat eorum orationes, quas in hoc templo fuderint: vt sic magis nomen eius magnificetur. Et dicitur. *Externum quoque, qui non est de populo tuo Israel*. Idest etiam

G exaudi extraneum orantem in templo isto. Vocantur extranei, qui non erant de genere Israelitarum: & ēt non erant conuersi ad Iudaismum: nam conuersi de Gentilitate ad Iudaismum, computabantur de populo Israel, saltem quantum ad omnia legalia: quia ita illi tenebantur obseruare totam legem sicut Iudæi ex genere, ex quo semel circuncisi erant: sicut nunc postquam aliquis Iudæus baptizatur, tantum obligatur ad totam legem noui testamēti, sicut Christianus natus de genere Christanorum: & patet etiam hoc, quia dicitur hic, si veniret de terra longinqua: & tn̄ conuersi ad Iudaismū non veniebant de terra lōginqua ad orandum, quia postquam conuersi erant ad Iudaismū morabātur in terra Israel inter Iudæos. *Si veniret de terra lōginqua*. Tota terra Gentilium vocaꝉ terra longinqua

H respectu templi Salomonis, eo quòd erat templū extra terram Gentilium. Est tn̄ verum, ꝙ maior deuotio videbatur illorum, qui veniebant de terra magis longinqua, & iustius erat illos quàm cęteros exaudiri, quia sic commendauit Christus reginam Sabba, quia venit à finibus terræ audire sapientiā Salomonis: Mat. 12. *Propter nomē tuum magnum*. Idest propter magnam famam tuam: nam erat fama in multis partibus orbis, quòd Deus Israel erat potentior aliis diis, ideo multi de omnibus regionibus veniebant ad orandum in tēplo Dei. *Et propter manum tuam robustam, & brachium tuum extentum*. Repetitur eadem sententia ad magis declarandum, quia dicebatur propter nomen Dei magnum, idest propter famam eius, & erat ista fama de potentia Dei magna, & ista signatur per manum robustam, & brachium extentum. Deus autem nihil tale habet, cū non sit animal: sed ponitur ad intelligendum potētiam suam. Nam Deus tantæ potentię erat, quòd quidquid volebat faciebat, iuxta illud Psal. 148. Quoniā ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Ista potentia signatur per manū robustam, & brachium extentum, quia in nobis organum operatiuū est manus & brachium: manus quidem tanquam opus tangens, & dirigens: brachium autem tanquam manū mouens, quia per brachiū deriuatur virtus ī manū: & potissimè cōuenit hoc operationi bellicę, quæ

I

K fit ꝑ manū robustam, & brachium extentū. Deus aūt fingitur tanq̄ vir pugnator: vt patet Exo. 15. s. dn̄s quasi vir pugnator: iō sæpe de eo dr̄ ꝙ habet manū robustā & brachiū excelsum. *Et adorauerit in loco isto*. Scilicet, orando & adorando te tanq̄ Deum. *Tu exaudies de cęlo*. Scilicet, non solū exaudias oīones Iudæorū, sed etiam istorū Gētilium. Qūo autem possent exaudiri orationes istorum, qui erant in peccato mortali, declarabiꝉ infra in quadam qōne. *Firmissimo habitaculo tuo*. Vocaꝉ cęlū habitaculum Dei, quia ibi specialiter hītat cū sit locus spirituū beatorū, & vocaꝉ firmissimū, qa nō pōt dissolui, nec tpe perire, sicut humanæ domꝰ luteę dissoluunꝉ. Vel vocaꝉ firmissimū, i. fortissimū. s. ꝙ nullus hostis

hostis illuc peruenire valet propter suam celsitudinē. *Et facies cuncta, pro quibus inuocauerit te ille peregrinus.* Scilicet, omnia iusta, quę petiuerit: nam non orabat Salomon, ꝙ exaudirentur orationes iniustæ Gētilium, vel Iudæorum, quia sciebat, ꝙ Deus nunquam exaudiret illas. Si.n. Deus peccatores non exaudit: Ioan.9. à fortiori orationes iniustas non exaudiret. Nā oratio peccatoris interdū est iusta, vel saltē potest esse iusta. Oratio aūt iniusta nunquā pōt esse iusta, ergo minus exaudietur orō iniusta quā homo iniustus orans: & tñ iniustus orans non exauditur, ergo nec iniusta petitio: sed de hoc magis dicetur infra in quadam quæstione. *Vt sciant omnes populi terræ nomen tuum.* Scilicet, vtile erit, ꝙ exaudias orationes ēt Gentilium, quia per hoc cognoscerent omnes populi terrarum nomen Dei. Si.n. Gentiles orantes in templo exaudirentur in suis orōnibus, cū redirēt in terram suam, denunciaretur illud aliis, & quilibet existens in aliqua angustia, vel desiderans aliquid cōsequi à Deo, recurreret ad templum dñi, sicut ad medicum ægrotus: & sic necesse erat, ꝙ cognosceretur in toto orbe Deus Israel, & istud erat vtile, & valde pertinens ad honorem Dei, quia sic multi de Gentilitate cōuerterentur ad dñm. *Et timeāt te sicut populus Israel.* Si enim Gentiles exaudirentur in tēplo, & viderent, ꝙ Deus Israel implebat vota eorum, timerēt eum scientes ꝙ poterat benefacere, & nocere. Etiam timerent eum, vt sibi gratum haberent: nā cū viderent, ꝙ placatus eis exaudiebat orationes eorū: scirent ꝙ si irasceretur eis non exaudiret eos, ideo cauerent nimis ne offenderent Deum, vt non cessaret orationes eorum exaudiri, & istud erat timere Deum. *Et cognoscant quoniam nomen tuum inuocatum est super domum hanc, quam ædificaui.* Idest si viderint Gentiles, ꝙ orationes eorum exaudiuntur, & cognoscēt, ꝙ in domo ista inuocatum est nomē tuum, idest tu voluisti, quòd specialiter inuocaretur nomen tuum in ista domo, vt sic exaudires orantes: nam poterant exaudiri sic orantes omnes in domo ista potiusquam alibi nisi Deꝰ magis domum istam acceptaret quā alias quascunque.

An orationes iniustorum exaudiantur.
Quæst. XVIII.

QVAERITVR circa prædicta, cū supra dictū fuerit de orationibus iniustis, an exaudiantur, & responsum est quòd non: an verum sit ꝙ exaudiātur: quia videmus interdum ꝙ exaudiuntur, quia Deus infert aliqua mala quibusdam hominibus, quæ alij orāt. Respondēdum ꝙ oratio vocatur iniusta multipliciter. Vno modo ex parte orationis, qñ ille, qui orat, iniustꝰ est, & ob hoc videtur iniustum esse, quòd cōcedatur ei quod petit cū non mereatur illud. Secundò modo est iniusta, quia in oratione aliqua res mala petitur: sicut si petam, quòd aliquis moriatur, vel quòd Deꝰ infligat ei aliqua mala alia. Tertiò mō est iniusta ex parte eius, pro quo petitur, quia licèt bona sint, quæ petuntur: quia tñ illi, pro quibus petuntur nō merentur illa bona, videtur iniusta petitio. Accipiendo primo mō iniustam orationem, dicendum ꝙ aut talis petit aliqd per quod iustus efficiatur, aut nō: sed aliquid mali, vel indifferentis. Si primo mō, dicendum ꝙ exauditur sicut existens in peccato mortali, si petat à Deo ꝙ ei donet charitatem, vel det modū exeūdi de peccato mortali, exaudiet illum Deus, quia per hoc ad iustitiam ꝑuenitur: & nō solū in talibus Deus exaudit orationes, sed ēt dicēdum est ꝙ necesse est, quòd Deus exaudiat orationes omnium sic petentium, si toto conatu, & in verò corde petant, quia aliàs daretur ꝙ aliquis homo vellet exire de peccato mortali, & nō posset, quod est absurdum: ergo non solū Deus tales exaudit, sed etiā

A necesse est, quòd exaudiat. Si aūt peccator petit aliqd quod nō est ad salutem aīæ suæ, poterit esse malū, vel indifferens, vel bonum. De malo dicendum, ꝙ non exauditur, quia malū petit. De indifferenti dicēdum quòd non exauditur, quia non meretur exaudiri. De bono est dicendum, ꝙ licèt sit ad honorem Dei vel vtilitatem alicuius, Deus non exaudiet peccatorem, quia non meretur peccator exaudiri, nec Deus vult per tales tanquam per ministros honorari. Nā si Deus nō vult ꝑ iniustos viros enarrari miracula, & laudes suas, quia illi indigni sunt, iuxta illud Psal.49.s. Peccatori āt dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? à fortiori nollet miracula, vel alia pertinentia ad laudē Dei fieri per manꝰ
B impiorum, licèt ex illis Deus laudaretur. De hoc intelligitur Io. 9. cùm Christus sanasset cęcū à natiuitate, dixerunt Pharisæi, quòd Christus erat homo peccator: respōdit qui sanatus fuerat: Scimus quia Deus peccatores nō exaudit, sed siquis cultor Dei est, & voluntatem eius facit, hunc exeaudit. Et tñ sanare cæcū erat aliquid pertinens ad laudem Dei. Ideo ēt alia, quæ bona sunt, si petantur ab iniustis, non cōceduntur, ne per hoc habeant fomentum manendi in malitia sua, cùm Deus illos exaudiat, & honoret. Si autē aliquid Deus iniustum circa talia exaudiat, rarum est, & hoc prouenit ex causa aliqua speciali. s. propter fidem assistentiū, vel quia ab oībus creditur esse bonus, & Deo acceptus, vel quia fortè si interdū Deus non exaudiret tales, po-
C terit sequi per accidens diminutio cultus diuini. Secūdo modo oratio est iniusta, quia petitur in ea aliquid quod in se malū est. s. ꝙ aliquis occidatur, vel mala ei inferantur: & tunc dicendū quòd Deꝰ nūquam exaudit talem orōnem, eo quòd cū petatur quod malū est, si Deus assentiret petenti, vellet malum, & tñ Deus nō vult mala, sed potius oderit mala volentes, iuxta illud Psal.5. Quoniam Deus non volens iniquitatem tu es, odisti oēs, qui operantur iniquitatem, perdes omnes, qui loquuntur mendaciū. secundò quia petens iniustum peccator est. Nam qui mala petit scienter, aut ante hoc erat peccator, aut nō: si prius erat peccator, non exaudietur, quia meretur nō exaudiri propter indignitatem suā: si aūt prius nō erat peccator, per hoc, quòd
D scienter mala petit, peccator efficitur, & sic meretur non exaudiri. Sed obiicietur, quòd orantes mala interdum exaudiantur. Nam in confirmatione legis in introitu in terram Chanaā sex tribus steterunt sup montem Ebal, & sex super montē Garizim, & sex imprecabantur mala super fractores legis, & oīa illa mala eueniebant non obseruantibus legem: Deut.27. & 31. & Iosue 8. item Moyses qñ dedit legē Israelitis, imprecatus est multas maledictiones super eos, si non custodirent legem. s. quòd comederent carnes filiorū et filiarū suarum, prę angustia obsidionis hostilis, & alia multa mala: Deu.28. & venerunt ista mala super Israelitas, qñ non custodierunt legē. Nam etiā illud quod erat pessimum. s. comedere carnes filiorum, & filiarum ve-
E nit super Hebræos, quia cū Benadad rex Syriæ obsideret Samariā, duæ mulieres comederunt filium vnius præ fame. 4. Re.6. Et valebat tunc caput asini octoginta argēteis: & quarta pars cabi stercoris columbarum valebat quinque argenteis. Item Dauid imprecatus est mala mōtibus Gelboe. s. quòd nō plueret in eis: vt patet 2. Re.1. scilicet: Montes Gelboe nec ros, nec pluuia veniat super vos: & sic factum fuit, quia vsque hodie in vertice montis illius nō pluit, vt declaratum est, eo. ca. Item matres orant mala super filios, & veniunt: vt patet Eccl.3. ca. scilicet: Benedictio patris firmat domos filiorū: maledictio matris eradicat fundamenta. Itē prælati Ecclesiæ orant mala super aliquos inobedientes eis, sicut est quando aliquos anathemtizant,

& veniunt illa mala. Item Apostolus Paulus orauit super Corinthium virum, quòd dęmon arriperet eũ & torqueret vsque ad interitum: & sic factum est: vt patet prima Cor. 5. cap. Item Petrus orauit super Ananiam, & Saphiram, & mortui sunt Actu. 5. Et sic de multis aliis, qui mala orant & implentur. Respondẽdum, quòd cùm aliquis mala orat super alterum, aut ille, super quem orantur ista euenire, meretur illa mala, aut non: si non meretur illa mala, Deus nunquam exaudiet orantes mala, & ipsi orantes peccant: Et patet hoc, quia si Deus exaudiret talium orationes. puniret aliquos iniustè, quod non est concedendũ de Deo, qui iustissimus est. Si autem ille, contra quẽ orantur ista mala, meretur ea, aut meretur ex parte orantis aut non; ex parte orantis poterat mereri mala, vtpote si ille, contra quem oratur, mala iniuste intulit alicui, & ille orat Deum, vt infligat ei mala: aut nõ meruit aliqua mala ei qui orat contra ipsum, & tamẽ in conspectu Dei meretur mala illa, quę petuntur ex aliis causis. Si autem primo modo, dicendum, quòd licèt orantes talia non mereantur exaudiri, quia male faciunt petẽdo mala, cùm potius deberent remittere iniurias, vel orare pro persequentibus eos: vt patet Matth. 5. cap. tamen ille, contra quem oratur, cùm mala ista mereatur, Deus interdum exaudit prçces taliter orantium, non quidem per modum orationis, sed per modum querelę. Et tunc non est inconueniẽs, quòd exaudiatur à Deo orans mala, quia non exauditur tanquam orans sed tanquam querelam proponens. Et est magna differentia inter hæc, quia orans debet exaudiri propter dispositionem suam, scilicet quia meretur exaudiri. Proponens autem querelam non acceptatur propter suipsius dispositionem, sed propter iustitiam eorum, quæ petit, & quia iustũ petit contra eum, contra quem aliàs iudicialiter agere posset, Deus frequenter exaudit talium orationes. Et hoc potissimum cùm orantes sunt tales, qui non possunt cõsequi vindictam, nec satisfactionem de nocentibus sibi, nisi petendo illam à Deo. Et ita est de viduis, & orphanis, atque pupillis, & pauperibus, quando opprimuntur à potentioribus, quia si clamẽt tũc ad Deum exaudiuntur: sicut patet Exo. 22. cap. scilicet. Viduæ, & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum: indignabiturque furor meus: percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ, & filii vestri pupilli: sic ẽt si filius matrẽ molestat, & non pòt mater ꝯsequi ius contra eum, & imprecatur ex amaritudine cordis mala contra ipsum, Deus exaudit eam, & incutit mala ei. Et sic intelligitur, quòd maledictio matris eradicat fundamenta. Si autem ille, qui orat mala contra alterum, nullam causam orandi habeat, licèt ille mala mereatur, Deus non exaudit orationẽ illius, sed iste orans peccat: verum est tamen ꝙ interdũ De⁹ infert mala, quę petunt isti. Et tamen tũc dicendum, ꝙ non infert illa tanquam exaudiens orationes istorum, quia isti peccant orando, nec merẽtur exaudiri, nec exaudit tanquam iustam querelam, cùm isti de illis, contra quos orant, nullam querelam proponere possint, vt ponitur in casu: sed Deus infert illis mala, q̃ petuntur, qa ipse est iudex oĩum, & pęnã infert malis: & dato ꝙ nõ oraretur ꝓ illis malis: aliàs euẽtura erãt, sicut videmus ꝙ multa mala eueniunt malis, quæ nullus contra eos petiuit. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd illi sex, qui imprecabantur mala super violatores legis, non erant tanquam orantes: sed tanquã diuinas maledictiones pronunciantes. Nam Deus volens inducere Israelitas ad custodiendã legem posuit benedictiones multas ꝓ obseruatorib⁹: et posuit multas maledictiones pro violatoribus & vt

F totus populus illas audiret cũ solennitate, & timeret,
iussit Deus ꝙ in introitu in terra Chanaã sex tribus sta
rent in mõte Garizin ad pronũciandũ benedictiones,
et sex in monte Ebal ad pronunciandum maledictio-
nes, & sic obligabatur populus facere hoc, & fecit il-
lud: Deut. 27. & Iosue 8. Et tunc verum est, quod ma
ledictiones istę venerunt violatoribus legis, & tamen
non venerunt tanquam Israelitæ orauissent hoc: quia
De⁹ statuerat quòd sic fieret, & iussit publicari per to
tum populum. Ad secundam rationem dicendũ, ꝙ
Moyses posuit multas benedictiones super seruatores
legis, & multas maledictiones super violatores: &
tamen illas non posuit orando mala hæc super Israe-
litas: sed Deus qui dedit legem ipsi Moysi, vt eam ꝓ-
G ferret Israelitis: dedit etiam ei maledictiones illas tã-
quam partem voluminis legis: vt sic inducerentur per
timorem Israelitę ad custodiendam legem: & illę ma
ledictiones eueniebant violatorib⁹ legis: & tñ euenie
bãt vt positæ à deo: & nõ vt positę à Moyse: qa ipse nõ
orabat talia mala euenire. Ad tertiã rõnem dicẽdũ, ꝙ
Dauid orauit malum super rem inaĩatam, scilicet su-
per montes Gelboe: & Deus exaudiuit eum, quia cre
dendum est, quod Deus mouerit cor eius ad orandũ
illud: quia forte Deus intendebat illud facere: vt vi-
deretur quòd fecisset propter memoriam malorum
quæ passi fuerant Israelitæ in montibus illis, mouit ip
sum Dauid ad orandum hoc, vt sic concederet Deus,
& videretur ꝙ propter illud non plueret super mõtes
H Gelboe. Ad quartam rationem dicẽdum, quòd inter-
dũ Deus inducit super filios mala illa, q̃ orat mr̃, quia
est aliquid valde inhonestum, ꝙ filius sit durus cõtra
patrem, & matrem immemor tantorũ bñficiorũ, quę
ab illis suscepit, et quòd non esset nisi illi fuissent.
Quod ergo pro tantis bonis iniustã retributionem fa-
ciat affligendo matrem suam abhominabile est apud
Deum: ideo si mater dolore cordis tacta maledixerit
filio, Deus interdum solet talia mala orata infligere.
Et potius est hoc in maledictione patris, & matris quã
aliorum: quia solius patris, & matris honor in lege po
sit⁹ fuit sub ꝑcepto in decalogo. Et in hoc solo promis
sa est vitæ diuturnitas, s. Honora patrem tuum & ma-
trem tuam, & eris longęuus super terram: Exo. 20. &
I Deut. 5. ca. Ideo è conuerso iustum est, ꝙ patris & ma
tris dehonoratione tollatur vita, vel abbreuietur: & sic
rectè dictum est Eccl. 3. s. maledictio matris eradicat
fundamenta. Et fuit istud speciale, quia nõ solũ apud
Deum magna pęna est non honorãtibus patrẽ, & ma
trem, sed ẽt in iudicio humano hoc fiebat: quia in ve-
teri testamento siquis esset inobediens patri & matri,
& accusarent eum de ista inobedientia, lapidabatur à
toto populo: Deut. 21. cap. Dicendum tamen quòd,
licèt mater iustè irascatur filio proteruo, tamen pec-
cat maledicendo ei, & orando contra ipsum mala, iõ
cauendum est matribus & patribus, ne maledicant fi-
lijs: quia maledictiones eorum sæpe solet Deus exau-
dire. Ad quintã rõnem de ꝑlatis dicendũ, ꝙ orare mala
K nõ est in eis ex desiderio, sed ex officio: nã sicut officiũ
eorum est benedicere bonis subditis inuocando Deũ
super illos: ita est officium eorum contra malos, cùm
alias fuerint incorrigibiles, maledicere eis & anathe-
matizare. Nam non habet temporalem gladium,
quo feriat: ideo vtitur isto spirituali maledicendo, cũ
aliud non habet quòd faciat. Et sic exaudiuntur ora-
tiones istæ, quia non sunt verè, vt maledictiones im-
precatæ, sed magis est exercitium iurisdictionis.
Ad sextum, quando dicitur de Apostolo Paulo, ꝙ
quòd tradidit Corinthium dęmoni. Dicendum ꝙ
Apostolus erat iudex inter Corinthios, eo quòd erat
ei tradita cura prędicandi per omnes gentes, & vocat
se doctorem gentium. prima ad Thimo. ca. secundo.

Et

Et ob hoc non ſolùm competebat ei prædicare, & inſtruere, ſed etiam exercere opera iuriſdictionis puniēdo delinquentes: & quia inter Corinthios erat quidā grauiter peccans, & publicè, ſcilicet quòd habebat nouercā ſuam in vxorem, & volebat defendere peccatum ſuum, Apoſtolus tanquam iudex ad terrorem aliorum condēnauit eum tradendo illum Satanę, vt eum vexaret & occideret. Et non fuit hoc orando aliqua mala contra eum, ſed condemnando eum ſententialiter, vt ex forma verborum ſuorum patet prima Cor. 6. ſcilicet. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpũ iudicaui prius eum, qui ſic operatus eſt in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, congregatis vobis cū ſpiritu meo tradere huiſmodi Satanę ad īteritū carnis, vt ſaluus ſit ſpiritus eius in die Domini noſtri Ieſu Chriſti. Et ſic non orauit hic Apoſtolus mala alicui euenire, ſed fecit auctoritate iudiciaria id, quod poterat. Ad contrarium cùm dicitur de beato Petro quòd morerentur Ananias, & Saphira. Dicendum ꝙ non orauit Petrus pro morte illorum, ſed ſolùm pręnunciauit illam. Nam ipſi peccauerant, quia mentiti fuerant Spiritui ſancto. Cū enim vendidiſſent agrū, & poſituri eſſent precium eius ad pedes Apoſtolorū, vt diſtribueretur per omnes Chriſtianos tenentes tūc vitam cōem, abſconderūt partem eius, & mentiti sūt beato Petro: & Petrus dixit Ananiæ, quòd mentitus fuerant Spiritui ſancto, & grauiter increpuit eum: qui audiens verba Petri cecidit ad pedes eius, & illico mortuus eſt: Saphira autem vxor ſua etiam mentita eſt, & huic prænunciauit Petrus, quòd moreretur ſicut vir ſuus, dicens. Ecce pedes eorum qui ſepelierunt virum tuum ad oſtium ſunt, & efferent te, & confeſtim cecidit ad pedes eius, & expirauit: Actu. 5. Non ergo orauit Petrus pro morte iſtorum, ſed propheticè mortem Saphiræ prædixit, Tertius modus orandi iniuſtū eſt, quando oratur pro aliquò, qđ iniuſtū eſt ex parte eius, pro quo petiť, ſ. ꝙ illud, qđ non ſit malum, ēt orās ſit diſpoſitus, ita vt exaudiri mereatur, ſcilicet quòd in charitate eſt, & tamen illud bonum, quod petit pro aliquo non meretur ille, pro quo petitur. Et tūc dicendum quòd eſt duplicitet: quia aut agitur de malo vitando aut de bono acquirendo: ſi de malo vitādo, ſolet Deus ſæpe tales orationes exaudire, & indignitas eius, pro quo oratur, ſuppletur per dignitatem eius, qui orat: ſicut ſiquis mereatur mortem, vel alia mala, & ſit poſitus in periculo, ita vt paſſurus ſit neceſſariò, niſi Deus ſuccurrat, & oret aliquis vir ſanctus, vt talis eripiatur de illo periculo: tamē Deus fortè liberauit eum meritis viri ſancti orātis, tales orationes ſolent ſæpiſſimè exaudiri. Si autem agatur de acquirendo aliquod bonum dupliciter: quia aut eſt tale bonum quod licèt quis non mereatur antequam habebat, tamen ſi habuerit iuſtè tenebit illud, nec requiritur alia in eo maior idoneitas: aut eſt tale bonū quod non poterit iuſtè tenere, niſi in eo adueniat poſtea aliqua idoneitas. De primo, vt ſiquis oret Deum, ꝙ alicui pauperi det diuitias ad hoc, vt honorabiliter viuere poſſit. Nam licèt fortè ille pauper non eſt virtuoſus: tamen bona illa diuitiarum, ſi ſemel poſſideret iuſtè, teneret: quia ad poſſidendum diuitias non requiritur aliqua virtus ſpecialis, cùm nō ſit aliqua adminiſtratio vel officium eis coniunctum. Et dicendum, quòd in talibus petere diuitias vſque ad ſufficientiam ſuſtentationis licitum eſt, quia petitur neceſſarium. Et hoc Deus interdum exaudit, licèt non tam proprie ſicut liberationem à malo: quia magis neceſſaria, & honeſtior eſt liberatio à malo, quam petitio bonorum, petitio bonorum. Petere autem diuitias non ſolùm ad ſuſtentationem, ſed etiā ad honorabilem vitam, non eſt neceſſarium. Et iſta non ſolùm eſt iniuſta petitio ex parte eius, pro quo petitur: vt pręſupponitur, ꝙ hoc non mereatur: ſed etiā iniuſta eſt ex parte petentis: quia talia abſolutè petēda non ſunt, ſed ſub conditione, ſcilicet ſi ille, qui talia aſſequitur, colet Deum per hæc, aliàs non eueniant. Et quia diuitiæ ſupereminentes ſunt potius cauſa malorum quàm bonorum, vt patet prima ad Timothæū ſexto. Qui volunt diuites fieri incidunt in laquæos diaboli: potius ceſſandum eſt à talibus petitionibus. Et ſi quando talia petierimus, cum conditione petenda ſunt. Hoc autem minus Deus exaudit q̃ pręcedentia, in quantum minus neceſſaria ſunt, vel nullo modo neceſſaria. Exaudit tñ interdū: quia ēt nemine petente, Deus interdum quoſdam diuites facit. Sine conditione autem petenda sūt illa bona, quæ abſolutè bona ſunt, & nullo modo poſſunt eſſe mala, ſicut vita æterna, & virtutes, & remiſſio peccatorū. Si autem ſunt bona, quæ non ſolùm non meretur ille, pro quo petuntur, ſed etiam requirunt in ęo quandam idoneitatem, quam pręſupponitur non habere: & aliàs nō poteſt licitè talia tenere, non ſunt petenda talia bona: ſicut ſiquis petat Epiſcopatum, vel aliquam dignitatem eccleſiaſticam pro aliquo: nam nemo digne Epiſcopus eſſe poterit, niſi magna virtutum copia polleat, & peritia literarum. Si aliter autem tenuerit Epiſcopatum, quaſi violentus eſt. Si autem pro aliquo indigno petatur aliquid tale, non ſolū eſt iniuſta petitio ex parte eius, pro quo petitur, ſed etiam ex parte petentis, & peccabit talia petens ſi abſolutè petat: ſed poterit peti cum duabus conditionibus. Prima vt Deꝰ illum dignum efficiat, vt Epiſcopatum promereatur. Secunda, vt poſtquam illum aſſecutꝰ fuerit, rectè pręſit: quia tamen in hoc ſunt multæ difficultates, non videtur quòd quis debeat talia petere, quia iſta cùm venerint toleranda ſunt vt onera, & non vt honores deſideranda: ideo potius quis debet expectare Deum vt eum vocet ad dignitatem quàm ipſe Deum inuocare, vt ei conferat dignitatem: quia iſtud eſt quodāmodo ſe ingerere aut ingerere velle: quod faciendū non eſt, iuxta illud ad Hebræ. 5. ſcilicet: Nemo ſibi indifferentur aſſumat honorem: ſed qui vocatus eſt à Deo tanquam Aarō. Tales ergo petitiones raro exaudiuntur: ſed fortè interdum exaudiuntur. Nam aliqñ Deus concedit quoſdam Epiſcopos fieri, vel aſſequi alias Eccleſiaſticas dignitates, qui ad illas indigni sūt, & ſuſcepta adminiſtratione, quæ ſunt epiſcoporū nō exerceant: ita vt de iſtis potius dicatur quòd facti ſunt Epiſcopi cōtra Deum quàm Deo iubente: ſic dicitur Oſeę 8. ſ. Ipſi regnauerunt, & non ex me: principes fuerunt, & non cognoui: & tamen in hoc aliquo modo Deus operatur permittēdo talia fieri intantum, quòd ipſe dicatur illa facere: quia aliàs non fierent iuxta illud Iob 34. ſ. Qui regnare facit hominem hypocritā propter peccata populi. Si ergo Deus iſta concedit à nemine oratus, non eſt mirandum, ſi ea permittat frequenter petitus, licèt qui petit iniuſtè agit.

Quomodo poteſt ſtare, quòd aliqui Gentiles venirent in templum ad orandum. Quęſt. XVIII.

QVAERITVR vlterius, cū dicatur hic de Gentilibus veniētibus ad orādū Deū in templo Salomonis, qūo poteſt ſtare, ꝙ aliqui Gentiles venirent ad orandū in tēplo illo cū eſſent idolatræ. Reſpondendum, ꝙ Gentiles errabant circa inuentionē veræ deitatis. Oēs enim putabant Deum aliquem eſſe, & tñ errabant: qa putabant multos Deos eſſe, & neſciebāt quis illorum eſſet verꝰ Deus: & ob hoc quælibet gens colebat varios deos ſecundùm quòd diuerſę prouin-

ciæ diuersa opinabantur, & quia omnes homines cōcipiunt Deum esse id, quo nihil melius est, oportebat ꝙ quando viderent, quòd vnus qui putabatur Deus operabatur fortiora quàm alius estimatus Deum, crederent istum magis accedere ad naturam verę deitatis. Et quia Deus Hebræorum cùm esset verus Deus, faciebat mirabilia, quæ nullus de diis gentium faciebat, credebant eum esse potentiorem. Siue ergo crederent eum solū esse Deum, sicut aliqui vigentes nimis ratione, qui probabant naturaliter vnicum esse Deum, sicut Arist. 12. Meta. siue saltem crederent eū potentiorem omnibus diis, accedebant ad eum, vt orarent. Et hoc satis apparet, quia Gentiles timebant valde Deum Israel: sicut erat de Philisthinis, quando venit arca Dei in castra pugnantibus Philisthinis contra Israelitas, doluerunt nimis Philisthini timentes, & dixerunt: væ nobis, non enim fuit tanta exultatio heri, & nudius tertius, væ nobis: quis non seruabit de manu deorum sublimium istorum? Hi sunt dii, qui percusserunt Aegyptum omni plaga. primo Reg. 4. Et ob hoc ergo omnes gentiles audientes magnalia Dei Israel, timebant eum. Vnde Nabuchodonor dedit legem, ne quis malediceret Deo Israel sub pęna mortis Dan. 3. scilicet, qa vidit quomodo liberasset tres pueros de camino ignis: & cōbussit ministros ignis, quòd nullus de diis gentium poterat facere. Aliqui quoq; de regibus Gentilium honorabant Deum Israel, & tēplum eius, sicut fuit de rege Cyro, qui iussit vel permisit volentibus venire de captiuitate Babylonica venire, & ædificare templum domino: & tradidit eis omnia vasa aurea, & argentea, quæ erant in Babylone, & ablata fuerant de templo Salomonis: primo Esdræ primo cap. Et ibi dixit, quòd Deus dederat sibi omnia regna terrę: ideo volebat mittere ad ædificandum templum eius in Ierusalem: in quo innuebat, quòd Deus Hebræorum erat ille verus Deus, qui dederat ei omnia regna terræ. Rex quoque Arthaxerses iussit dari in templo domini omnes impensas necessarias ad cæremonias sacrificiorum, vt patet primo Esdræ 7. Et cōmuniter omnes reges conuicini tenebant templum illud in magno honore, & dabant ei de redditibus suis, vt patet secundo Maca. 3. scilicet: Fiebat vt ipsi reges, & principes locum summo honore dignum ducerent, & templum maximis muneribus illustrarent, ita vt Seleucus Asię rex de redditibus suis præstaret omnes sumptus ad ministeria sacrificiorum pertinentes. Ob hoc autem multi de Gentilibus veniebant ad templū Domini, vt orarent ibi: vt patet de eunucho Candacis reginę Aethyopum Actu. 8. capi. Sic etiam dicitur Io. 12. quòd erant multi Gentiles, qui ascenderant ad ad diem festum: & audita fama Iesu, desiderauerunt eum videre, & loqui illi, & rogauerunt Philipppū, vt daret eis ad hoc opportunitatem. Ipse autem & Andreas fratres eius locuti sunt hoc Iesu. Ecce ergo, ꝙ sicut veniebant Iudæi in templum ad diem festum: ita & multi de Gentilibns veniebant: Volebant etiam reges gentium, quòd oraretur pro eis in templo Salomonis: sicut erat de regē Arthaxerse, qui iussit, vt oraretur pro eo, & filiis suis in templo, & quòd darentur omnia necessaria in templo Domini, pro arca eius, ne Deus irasceretur contra regnum eius, & filiorum suorum, primo Esdræ. 7. capit. Salomon autem præuidit istā adorationem futuram in templo Domini à Gentilibus: non quidem vt propheta, sed vt rationabiliter iudicans, quòd Gentiles audientes famam Dei Israel, venirent ad templum eius.

F *Quomodo Salomon petiuit Gentiles exaudiri, & an peccauerit. Quęst. XIX.*

QVAERITVR vlteri⁹, qūo Salomon petiuit, ꝙ Gentiles orantes in templo exaudirentur, & an peccauit orando hoc. Aliquis dicet, quòd peccabat Salomon petendo hoc, quia Deus volebat cæremonias istas templi solùm pertinere ad Iudæos, & pro eis templum factum erat. Quod autem Gentiles exaudirētur in templo, & orarent ibi, erat communicare Gentiles Iudęis in hoc, quod volebat Deus proprium esse Iudęis: ergo peccabat Salomon talia petendo. Et patet hoc, quia ea, quę erant in veteri testamento, erant propria Iudæis, & non communicabantur gen- G tilibus: sicut ea, quę in nouo testamēto erant communicabantur omnibus gentibus: vt patet de Christo, qui quando cępit prædicare manente adhuc statu veteris testamenti iussit discipulis suis, quòd non prædicarent nisi Iudæis, s. in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis: sed potius ire ad oues, quę perierunt domus Israel. Mat. 10. Et quando mulier Chananęa petiuit à Christo quòd sanaret filiā eius, ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Matt. 15. Post resurrectionem suam incohante statu noui testamenti iussit Christus, quòd prædicaretur Euangelium omni creaturę per totum orbem, & cùm prius negaret prædicandum esse Samaritanis: Luc. 12. dixit postea illis prędicandum es- H se. Actu. primo. Eritis mihi testes in Ierusalem, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ: sed templum Salomonis erat tempore veteris testamenti, ideo omnia, quę ad illud pertinebant debebant esse propria Iudęis, & non communicarentur Gentilibus. Et tamen velle, ꝙ in templo illo orarent Gentiles, & exaudirentur à Deo, erat facere cæremonias veteris testamenti communes Iudæis, & Gentilibus: ergo peccabat orando istud Salomon. Respondendum, quòd non peccauit Salomon petendo istud, sed potius meruit: primò patet, quia Salomon non legitur peccasse in tota iuuētute sua vsque ad senectutem, quādo deprauatum fuit cor eius per mulieres. 3. Reg. 11. Et tamen istud fuit multo tempore ante illud: ergo non peccauit in hoc. I Secundò patet, & efficatius, quia Deus exaudiuit oēs petitiones istas Salomonis, vt patet seq. ca. & 3. Reg. 8. Si tamen peccasset in hoc petendo iniustum, Deus nō exaudiret omnes petitiones eius, quia saltem istam respueret, ergo non peccauit. Tertio patet, quia Salomō voluit in hoc, ꝙ erat rationabile, nā licèt Deus Israelitarum esset specialiter Deus ipsorum: Exo. 19. & tamē etiam erat Deus omnium gentium, & quia ad Deum ꝑtinet disponere de negotiis oīum hoīum, & ad hoc pertinet orōnes iustas acceptare, & iniustas repudiare, recte petebat Salomon, ꝙ Deus exaudiret orationes Gentilium sicut Israelitarum. Quartò patet, quia Salomon procurabat hic gloriam noīs dn̄i: nam ꝙ Gētiles venirent in templū dn̄i, & exaudirentur ibi orationes K eorum, erat motiuum ad hoc quòd ipsi laudarent nomen Dn̄i, & prædicarent illud per terras suas: & sic oēs Gentiles audientes hoc timerēt Deū Israel, & colerēt eū. Et ꝙ ista esset intentio, patet in litera, cū dr̄: Et vniuersi populi terrarum nomen tuū timeant, sicut populus tuus Israel: & ꝓbent, ꝙ nomen tuū inuocatū sit super domum hanc. Quintò patet, qa cura erat Iudæis cōuertere Gentiles ad Iudaismū sicut dixit Christus Mat. 23. de scribis, & Pharisæis: Væ vobis scribę, & Pharisæi, qui circuitis mare, & aridam, vt faciatis vnum proselytum: & cùm fuerit factus, facitis eum filium Gehennæ duplo quā vos. Ecce ergo quantus labor erat Iudæorum vt conuerterent Gentiles: quod nō facerēt si nō reputaretur valde laudabile, & modus valde que-

niens

piens ad conuertendum Gentiles ad Iudaismum erat ꝙ permitterẽtur orare in templo: & quòd Deus exaudiret præces eorum: ergo conuenienter orabat Salomon, ꝙ gentiles orantes in templo exaudirentur. Sextò patet, qa Salomon voluit in hoc id, quòd Deus vult. Deus enim vult omnes homines saluos fieri, & neminem perire: vt patet prima ad Ti. ca. 2. Et hoc voluit Salomon, scilicet vt tam gentiles, quàm Iudęi saluarentur. Salus aũt non poterat esse gentilibus, nisi per abrenunciationem idolorum & cognitionem veri Dei. Ad istud autem erat modus conuenientissim⁹ & facilis, si gentiles orarent in templo Salomonis, & exaudirentur: quia per hoc inducerentur ad cognoscendum Deum Israel tanquam verum Deum, & relinquerent idola, in quibus nulla virtus erat: ideo benefaciebat petendo hoc. Septimò patet, qa, Deus nõ est acceptor personarum, sed in oĩ gente, qui facit iustitiam acceptus est illi. Actu. 10. Non solùm ergo à Deo exaudiendi erant Iudæi, si orarent in tẽplo, sed etiam gentiles de quacunque regione. Non ergo peccauit Salomon istud petendo. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd cæremonię veteris testamẽti nõ erãt cõmunicandę gentilibus quandiu manebãt in gentilitate: sed solis Iudæis, & conuersis proprię erant: & sic concedenda est tota illa probatio: cùm tñ dicitur, quòd communicabãt gentilibus cæremonię veteris testamenti: Dicendum quòd falsum est, nã non admittebantur ad aliquas cęremonias legales, nisi prius circunciderẽtur, quia tunc poterant comedere Phasę, & cęteras cæremonias exercere: Exo. 12. Vnde nec permittebantur isti gentiles venientes ad tẽplum offerre sacrificia aliqua, idest dare animalia ad offerendum, quia si darent non acciperentur de manibus eorum. Leui. 24. Etiam non permittebantur introire in locum atrii, in quem introibant laici Israelitę, vel fęminæ eorum: sed ad quendam alium locũ semotum accedebant: de quo magis declarabitur infra in quæstione, qua agetur qualiter gentiles se habebant ad Iudęos veniendo ad orandum in templo.

Quomodo Deus uolebat exaudire Gentiles orantes, cum eum non colerent sed idola.

Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, quomodo Deus volebat exaudire Gentiles orantes in templo suo, cũ non colerent eum, sed idola. Aliquis dicet, quòd nõ exaudiebantur, nec etiam constat ex litera ista quòd exaudirentur. Dicendum quòd exaudiebantur, quia Salomon petiuit quòd Gentiles orantes hic exaudirẽtur, vt patet in litera: & tamen Deus dixit quòd exauditæ erant petitiones eius, sequenti cap. & 3. Reg. 8. Item patet, quia Gentiles frequentabant venire in tẽplum Domini, & orare, vt declaratum est pręcedenti quæstione, & tamen si non exaudirentur petitiões eorum, nec sentirent aliquam vtilitatem in aduentu isto, nõ venirent, potissimè de longissimis, regionib⁹, & tamen veniebant: ergo dicendum quòd exaudiebantur. Dicendum quòd exaudiebantur, quia apud Deum non erat distinctio Iudęi, & Gentilis, cùm non sit Deus acceptor personarum: sed in omni gẽte, qui facit iustitiam acceptus est illi. Ideo quicunque faciens iustitiam exaudietur. Sed tunc obiicietur, ꝙ nunc non exaudiuntur orationes Iudęorum, & Saracenorum, & tamen tunc erant Gentiles sicut nunc Iudæi, & saraceni: ergo non exaudiebantur. Item orones peccatorum non exaudit Dominus, sed eorũ qui colunt ipsum. Ioan. 9. Et tamen Gentiles peccato-

A res erant colentes idola, ergo non merebantur exaudiri. Respondendum quòd nunc Iudæi, & Saraceni, & quicunque pagani orantes non exaudiuntur, quia necesse est illos esse in peccato mortali, cũ lex Euangelica obliget oẽm hominem ad obseruantiã suam. Mat. 28. & Mar. 16. Ite per vniuersum mundũ, et prædicate Euangeliũ omni creaturę: qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit: qui autẽ non crediderit, condemnabitur. Cùm ergo sint in peccato mortali, non possunt exaudiri. De gentilibus autem non erat sic tempore Salomonis, quia non obligabantur Gentiles ad obseruantiam legis Moysi, sed soli Iudęi de genere, vel iam conuersi ad iudaismum: ideo dato quòd non seruarent legem Moysi, non erant in pc̃tõ
B mortali. Et patet hoc, quia quando Deus dedit legẽ Israelitis, accepit eos in populum peculiarem, & dixit quòd essent sibi in peculium, & in populum sacerdotalem. Aliis autem Gentilibus non dabatur lex. Lex autem noua secus erat, quia ab omnibus hominibus sub necessitate seruanda erat, Marci vltimo: Ideo nõ obseruantes erant in peccato mortali, & non exaudirentur à Deo, sicut nunc sunt Iudæi, & Saraceni, & quicunque pagani. In veteri testamento cùm non obligarentur Gentiles seruare legem, poterant esse sine peccato mortali, & accepti Deo, dato ꝙ non seruarẽt legẽ, & sic exaudirent orones eorũ, sicut orones Iudęorũ. Erat aũt differentia, quia Iudæi specialiori modo, erant Deo accepti: Gentiles autem generaliter: & be-
C nefaciebat Deus Israelitis specialiter, aliis gentibus beneficiis communibus: vt patet Exo. 19. scilicet. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens Sancta. Exaudiebat ergo Deus Gentiles rectè, & deuotè orantes: quia tamen Israelitę magis colebant Deum quàm Gentiles, scilicet per plures cęremonias legis, conferebat Deus plura beneficia Iudæis quàm Gentilibus. Cùm autem obiicitur, quòd Gentiles erant peccatores, & non exaudirentur, dicendum, ꝙ istud fuit semper generale tam apud Iudæos quam apud nos, quòd existens in peccato mortali non exaudiatur: cùm tamen dicitur, quòd Gentiles
D erant tunc peccatores, dicendum quòd non erant omnes Gentiles peccatores, vel non erant necessariò in peccato ex conditione status. Nam ex hoc, ꝙ non obseruabant legem Moysi, non peccabant, vt probatum est: sed peccatum suum erat si colerent idola, vel facerent alia, quæ erant ꝯtra ius naturale, et sine aliqua lege data erant mala, vt patet ad Roma. 2. f. Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: sed inter Gentiles multi erant, qui non colebant idola, licèt non seruarent cæremonias legis Moysi, ideo poterant isti exaudiri. Qui autem colebant idola, non veniebant ad orandum in templo Salomonis, & si venirent, & orarẽt, non exaudiebantur, quia claudicabant in duas partes. Qui autem Deo ad-
E hærere debet, oportet quòd adhæreat toto corde, alioquin non liberabit eum a periculis: vt patet primo Regum 7. f. Si in toto corde vestro cõuertimini ad dominum, abiicite de medio vestri Deos alienos, Baalin, & Astaroth, & præparate corda vestra, & seruite Deo soli, & liberabit vos de hostibus. Et sic dicendum, ꝙ quando gentiles aliqui veniebant in templum, & orãtes assequebantur à Deo aliqua beneficia, non redibãt denuo ad idola: sicut patet de Naaman Syro, qui sanatus est de lepra sua à Deo per Eliseum, & orauit, vt cõcederet ei ferre onus duorũ mulorũ de terra regni Israel, vt poneret in templo Dei Syrorum, vt qñ introiret cum rege suo ex necessitate in templo non adoraret idolũ, nec sederet in tellure tẽpli eius, & petiuit ab

Elisæo, vt oraret dominum, ne imputaret ei ad peccatum, quòd in templum illud intrabat. Tales autẽ gentiles, non erant peccatores, ideo poterant exaudiri orationes eorum.

Quomodo se habebant cum Iudęis, & in quibus communicabãt Gentiles. Quęst. XXI.

QVAERITVR vlterius, cũ venirent Gentiles ad orandum in templum Salomonis, quomodo se habebant cum Iudæis: & in quibus communicabãt cum eis: & in quibus non. Respondendum, ꝙ Iudæi poterant communicare cum gentilibus sic venientibus in verbo, & non peccabant: sed potius merebantur dulciter tractando eos, vt conuerterentur ad Deũ Israel. In cibo etiam poterant communicare Iudæi cum gentilibus, nisi forte comederent Gentiles aliqd immundum, quod non liceret comedere Iudæis: multa namque apud Iudæos reputabantur immunda ex lege, quæ non reputabantur immunda apud alias gẽtes: vt patet Leuit. 11. & Deute. 14. Et ob hoc generaliter abstinebant Iudæi a manducando cum Gentilibus: sic patet ad Gala. 2. Nam beatus Petrus manducabat cũ Gentilibus, & cùm venissent ad eum quidam Iudęi ad Christum conuersi, abstraxit se à Gentilibus, ne manducaret cum eis, & hoc vt non scandalizarentur Iudęi videntes istud. Et sic videtur quòd Iudæi generaliter non manducabant cum Gentilibus: quia aliàs conuersi de Iudaismo non scandalizarentur, quòd manducaret beatus Petrus cum conuersis de Gentilitate. Alia causa erat quare vetabatur communicatio Iudæorum cũ gentilibus in cibis. s. ne Gentiles inuitantes Iudæos apponerent eis aliquos cibos consecratos dæmonibus. Exod. 24. Ista tamen causa sublata erat in illis, qui veniebant ad orandum in templum, quia illi non colebant idola, vt supra dictum est: & dato quòd colerent, non poterant ipsi aliquos cibos consecrare dæmonibꝰ in terra Israel, cùm ibi non essent idola, nec templa eorum, nec altaria. Et si ipsi vellent sacrificia aliqua facere demonibus in terra Israel, non permitterent Iudæi: quia istud erat in eorum iniuriam, & contemptũ Dei sui, cuius erat illa terra spãliter, & dedicata cultui eius: & tamen propter primam causam saltem non manducabant Iudæi cùm gentilibus veniẽtibus ad orandum in templo. Secundum in quo non communicabant Iudæi cum Gentilibus erat, ꝙ licèt venirent isti Gentiles ad orandum, non permitebãtur intrare in templũ, non solùm in templum interius: quia hoc non solùm erat eis speciale, sed etiam Iudæis, quia illis non licebat intrare interius, nisi sacerdotibus: Leuitæ autem, & laici non intrabant illuc: sed non licebat intrare Gentilibus in atrium templi ad quod intrabant Israelitæ laici, vt orarent ibi, & siquis vellet de eis intrare, arcebãt ab ingressu. Et si quis Iudæus vellet introducere illuc aliquem Gentilem, peccabat, & puniebatur. Ideo Deꝰ increpabat valde Israelitas, quòd cupiditate ducti introducebant aliquos Gentiles in templum, scilicet in locum, in quo erant laici Israelitæ: vt patet Ezechi. 44. scilicet. Sufficiant vobis omnia scelera vestra domus Israel: eo quòd inducitis filios alienos incircuncisos corde, & circuncisos carne, vt sint in sanctuario meo, & poluant domum meam. Siquis autem de Israelitis introduceret aliquem Gentilem ad casum Israelitarum, occidendus erat, sicut patet de Paulo, qui purificatus secundùm legem, & introiuit in atrium virorum mundorum sicut cęteri Israelitæ introibant, & quia ibant cum eo quidam viri, quos Israelitæ putauerunt esse Gentiles, voluerunt lapidare Paulum dicendo, quòd introduxisset Gentiles in templum. Actu. 21.

F Sciendum autem quòd Gentiles orabant in templo, scilicet quia orabãt in quodam atrio separato a reliqs, quod vocabatur atrium immundorum, & erat quartum inter atria templi. Nam non est omnino negandum eos esse in templo, cùm litera dicat quòd veniebant ad orandum in templo: de istis atriis quomodo distincta essent declaratum est. 3. Regum 6. circa finẽ. Tertium in quo non communicabant Israelitæ cum istis Gentilibus venientibus ad orandum in sanctuario erat in oblationibus. Nam si vellent isti Gentiles offerre aliqua animalia in sacrificium, quæ ducerent de terra sua, vel panes, vinum, oleum, thus, & simila, quæ in altari cremabantur: siue vellent emere illa in terra Israel ad offerendum, non suscipiebãtur de manu eo-
G rum etiam si nimis deuotè darent, vt patet Leu. 22. s. De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, & quidquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt omnia non suscipietis ea. Istud autẽ quantum ad illa, quæ per se offerebantur, & cremabantur in altari secundùm totum, vel partem, vt carnes animalium, panes, simila, vinum, sal, thus. Poterant tamen dare pecunias sacerdotibus, vt inde emerent animalia, & omnia necessaria ad sacrificia, sicut rex Arthaxerses dabat de redditibus suis expẽsas necessarias pro sacrificiis sanctuarij. primo Esdræ. 7. Et Seleuchus rex Asiæ dabat omnia necessaria ad sumptus sacrificiorum de redditibus suis: & sic etiam alij reges, & principes templum magnis muneribus honorabant, secũ
H do Macha. tertio cap. Hoc tamen non habebant Gentiles aliud molestum: quia sciebant quòd Iudæi non faciebant hæc in contemptum ipsorum, sed quia obligabantur ex lege ad faciendum illud. Si autem aliquis de istis gentilibus, qui sic veniebant ad orandum in templum, conuerterentur ad Iudaismum, desiderans colere Deum integrè, circuncidebatur, & cogebatur habitare in terra Israel: ne si maneret inter Gentiles rediret ad idola: & tunc incipiebat obseruare omnes cæremonias legis, & erant sibi communia omnia cum Iudæis.

Si egressus fuerit populus tuus ad bel-
I lum contra aduersarios suos per viam, in
qua miseris eos, adorabunt te contra viam,
in qua ciuitas hæc est, quam elegisti, &
domus, quàm ædificaui nomini tuo, tu
exaudias de cęlo pręces eorum, & obse-
crationem, & vlciscaris. Si autem pec-
cauerint tibi (neque enim est homo, qui
non peccet) & iratus fueris eis, & tradide-
ris hostibus, & captiuos duxerint eos in
terram longinquam, vel certe, quæ iux-
K ta est, & conuersi in corde suo in terra,
ad quam captiui ducti fuerant, egerint pę-
nitentiam, & deprecati te fuerint in terra
captiuitatis suæ, dicentes: peccauimus,
inique fecimus, iniustè egimus: & reuersi
fuerint ad te in toto corde suo, & in to-
ta anima sua in terra captiuitatis suę, ad
quam ducti sunt, adorabunt te contra vi-
am terrę suę, quàm dedisti patribus eo-
rum, & vrbis, quàm elegisti, & do-
mus

mus quam ędificaui nomini tuo: tu exaudias de cęlo, hoc eſt, de firmo habitaculo tuo pręces eorum, & facias iudicium, & dimittas populo tuo quamuis peccatori. Tu es enim Deus meus: aperiantur, quęſo, oculi tui, & aures tuę intentę ſint ad orationem, quę fit in loco iſto. Nunc igitur conſurge Domine Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuę. Sacerdotes tui Domine Deus induantur ſalutem, & ſancti tui lętentur in bonis. Domine Deus meus ne auerteris faciem Chriſti tui: memento miſericordiarum Dauid ſerui tui.

Si egreßus fuerit. Iſta eſt ſexta petitio de exauditione Iudęorũ exñtium in terra aliena in hoſtilitate. Caſus eſt, quia aliquando Iſraelitæ ibant ad pugnandum contra aliquas regiones gentilium extra terram ſuam, & egẽtes diuino auxilio implorabant, & quia non poterant venire ad orandum in templo, orabant in regione illa, in qua erant cõuertentes vultum ſuum ad templũ: & petit Salomon, ꝙ quando ſic orauerint conuertendo vultum ad templum exaudiantur, ac ſi venirent in templum: & dicitur. *Si egreßus fuerit populus tuus ad bellum.* Scilicet, aliquando Iſraelitæ egrediebantur extra terram ſuam ad pugnandum cùm hoſtibus ſuis: nam interdũ aliqua gens offendebat Iſraelitas, & ipſi egrediebantur ad pugnandum contra illam: & hoc ſiue eſſet illa gens de Chananæis, ſiue non: licèt verum eſt, quòd aliam conditionem pugnandi, & captiuandi habebant Iſraelitę contra Chananæos quàm ↄtra alias gentes: vt patet Deut. 20. tamen quantum ad hoc quod haberent hic cõe erat, ſcilicet quòd Iſraelitæ euntes extra terram ſuam ad pugnandum contra quamcunque gentem orarẽt contra templum. *Per viam, qua miſeris eos.* Hic differt petitio iſta a præcedentibus, quia in omnibus ſuprapoſitis orabatur in tẽplo. Nunc autem quia Iſraelitæ eſſent extra terram ſuam, non poterant venire ad templum, & ſic orarẽt extra templum per viam, qua irent. Et dicitur per viam, qua miſeris eos, quòd præſupponitur, quòd Deus mittebat Iſraelitas nunc ad pugnandum, ſcilicet conſilio eius ibant. Nam antequam exirent ad pugnandum conſulebant eum per ſacerdotem magnũ in rõnali, & Ephod, ſicut fecit Dauid per Abiatar primo Reg. 23. & 30. vel per prophetas conſulebant ſicut rex Achab. 4. Reg. 20. & 22. & infra 18. Nam tres modi ſciendi occulta erant apud Iudæos, ſcilicet per ſacerdotes, per prophetas, per ſomnia, primo Reg. 28. vbi dicitur quòd Deus noluit reſpondere Sauli per ſacerdotes, nec per prophetas, nec per ſõnia: & ſic dicebatur Deus mittere iſtos, inquantũ conſilio eius ibãt. *Adorabunt te contra viam in qua ciuitas hęc eſt.* Scilicet cõuertent vultus ſuos contra regionẽ, in qua eſt ciuitas iſta Ieruſalem, & dicitur contra viam in qua hæc ciuitas eſt, ideſt contra viam, per quam venitur de terra illa, in qua fuerint tunc Iſraelitæ ad regionem iſtius ciuitatis, & hoc vt viderentur orare in loco iſto. *Quam elegiſti.* Dicitur hoc quia ciuitatem iſtã ſolam Deus elegerat de omnibus ciuitatibus terræ Iſrael ad ponendũ in ea nomẽ ſuũ, vt patet ſupra in litera à die, qua eduxi populum meũ Iſrael de Aegypto, nõ elegi ciuitatẽ de cũctis tribubus Iſrael, vt ædificaretur in ea domus noĩ

A meo, ſed elegi Ieruſalem, vt ſit nomen meum in ea. *Et domus, quam ędificaui nomini tuo.* Eadem ſententia eſt, quia in eodem loco erat ciuitas, quam Deꝰ elegerat, & domus ędificata nomini ſuo, ſcilicet templum, qa templum erat in Ieruſalem, & illa eſt ciuitas ſanctificata, nec orabitur propter aliud contra Ieruſalem, niſi quia ibi erat templum, & iſta erat conſuetudo Iudęorum, quòd quando eſſent in terra aliena, orarent conuertentes vultum contra Ieruſalem: ſic faciebat Daniel cùm eſſet in Babylone, nam ter quotidie flectens genua apertis feneſtris domus ſuæ conuertebat vultum ſuum contra Ieruſalem, & orabat, vt patet Dan. 6. *Exaudias de cælo pręces eorũ.* Quia Deus in cęlo ſpecialiter eſſe videbatur, tãquam ibi moraretur, inde B exaudire putabatur, vel repellere petitiones veſtras. *Et obſecrationem.* Ad idẽ pertinẽt præces, et obſecrationes: vocantur tamen præces, quando aliquid ſimpliter petitur: vocatur obſecratio quando interponitur aliquod medium orando, in cuius virtute aliquid petitur: ſicut cùm dicimus, per paſſionem tuam, & per ſãcta reſurectionem tuam exaudi nos Domine: ſic Iudæi orabant Deum per Abraham, Iſaac, & Iacob ſeruos eius, & erant obſecrationes. *Et vlciſcaris.* Scilicet, iniuriam, quàm ſuſceperunt Iſraelitæ, & pro qua pugnant contra tales gentes. Sed 3. Reg. 8. dicitur, facies iudicium eorum. Idem tamen eſt, quia accipitur iudicium pro vindicta, & ſic vocabãtur iudices Iſrael, ideſt vindicantes populum illi, qui pręerant populo, & pu- C gnabant contra hoſtes pro populo. *Si autem peccauerit.* Hic ponitur petitio ſeptima de exauditione Iſraelitarũ ſuper cuiuslibet peccato, & iniquitate, & eſt quando captiuarentur Iſraelitæ pro peccatis ſuis. Caſus eſt, Iſraelitæ peccarent aliquando, & Deus iratus traderet eos in manus hoſtium, & ducerentur captiui in terrã longinquam, vel propinquam: ſi agentes pęnitentiã de peccatis ſuis in terra captiuitatis ſuæ cõuerterentur ad dominum, quòd Deus exaudiret eos, & reducerẽtur de captiuitate: & dicitur. *Si autem peccauerint tibi.* Scilicet, totus populus, vel magna pars, quia pro peccato paucorum non traderet Deus populum in captiuitatem, ſed ipſos peccantes puniret, ſicut decebat. *Nec enim eſt homo, qui non peccet.* Eſt confirmatiuum præce- D dentis, vel redditiuum cauſę, quia dixerat ſi peccauerint tibi, & quia videbatur hoc eſſe dubium, aſſerit, ꝙ certiſſimè hoc accideret, eo quòd nõ erat aliquis, qui non peccaret, cùm ſit difficillimum hominem abſtinere à peccato, ita vt nunquam peccet. Vel ponitur hoc ad extenuandum culpam, vt Deus facilius exaudiret orationem populi, quia dixerat Salomon: ſi peccauerint tibi. Diceret aliquis, quòd homo peccet contra Deum grauiſſimum eſt, quia eſt magna ingratitudo, ideo non eſt iuſtum quòd remittatur. Reſpondet Salomon, quòd remiſſibile eſt: quia eſt valde difficile nõ peccare, cùm non ſit homo, qui non peccet. Iſtud dictum ſumendum eſt ciuiliter vel moderatè: nã falſum eſt, quòd non ſit homo, qui non peccet: quia aliàs E ſequeretur, quòd Chriſtus peccauiſſet, & Domina noſtra: & non ſolùm peccato originali, ſed etiã actuali, & non ſolùm veniali, ſed etiam mortali: quia litera loquitur hic de peccato mortali. Nam dicitur hic: non eſt homo, qui non peccet: & ſubditur quòd propter hoc traderet eus Iſraelitas in manus hoſtium captiuos: & tamen pro veniali peccato, vel pro originali non traderentur captiui: ergo intelligitur de mortali actuali. Certum eſt tamen quòd Chriſtus peccatũ nullũ fecit, nec contraxit: Domina etiam noſtra nullum peccatum fecit, quia dato quòd aliqui dubitent, ſolùm eſt dubitatio de peccato originali: de mortali tamen actuali, vel veniali nullus dubitat, ꝙ non fuit in Domina noſtra. Intelligenda eſt ergo iſta auctoritas

non vniuersaliter,sed vt communiter: nam ista propo
sitio est vniuersalis per ęquipolentiam subalternarũ. s.
non est homo,qui non peccet,ideo homo omnis pec
cat: sed intelligitur,quòd est communis, q̃ omnes ho
mines peccant aliquando, vel quòd rari homines sũt,
qui non peccent aliquando mortaliter. Sic intelligũ
tur multæ aliæ propositiones vniuersales sacrę scriptu
ræ, scilicet. Omnis homo mendax: Psal. 15. idest ra-
ri homines sunt,qui non mẽtiantur: licèt illa litera ꝑ
modum stuporis legenda est, vt patet considerato ti-
tulo psalmi. *Et iratus fueris*. Quia Deus propter pec-
catum irascitur hominibus,accipiendo iram pro puni
tione: nam ira prout motus animi concitati, scilicet
appetitus vindictæ,non est in Deo: quia ira est passio
quędam facta ex accensione sanguinis circa cor: Deus
tamen non habet sanguinem, nec cor,cũ non sit ani-
mal,ideo non habet iram, sed scriptura sic consueuit
accipere pro punitione. *Et tradideris eos hostibus*. Scili-
cet faciendo taliter,quòd hostes possent capere Israe-
litas: multi autem modi sunt quibus Deus potest tra-
dere aliquem in manus alterius, & tradebat Israelitas
in manus hostium suorum,& hostes in manus Israe-
litarum: vnus modus est subtrahendo adiutorium. s.
Iudæi erant fortiores hostibus suis adiuti à Deo. Si au-
tem priuarentur isto adiutorio, essent minores hosti-
bus. Vel fiebat aliter, scilicet incutiendo timorem Is
raelitis,& sic dato quòd essent æquales viribus hosti-
bus suis,præualerent contra eos hostes: & istum modũ
consueuerat Deus facere contra Israelitas, quãdo pec
cabant; vt patet Leu. 26. s. Et qui de vobis remanserint,
dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus ho-
stium,terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient
quasi gladium,cadent nullo sequente,& corruent sin
guli super fratres suos,quasi bella fugientes,nullus ve-
strum audebit inimicis resistere. Simile ponitur de
magno timore Israelitarum propter peccatum à Deo
eis incussum Deu. 28. cap. Multi alij modi sunt, de qui-
bus latè dictum est, 4 Reg. 7. in quadam questione, &
præced. lib. 14. cap. *Et captiuos eos duxerint in terram longin
quam, vel certe quę iuxta est*. Quando totaliter præuale-
bant hostes contra Israelitas, captiuos ducebant eos,
quia non confidebant, quòd seruarent pactum subie-
ctionis: sic fecerunt Assyrii decẽ tribub⁹ Israel 4. Reg.
17. & Caldęi duabus tribubus regni Iuda. 4 Reg. 25. &
non differt, quia ducerent eos captiuos in terram lon
ginquam,vel propinquam, quia de quacunque illarũ
precarent alias orarent ad dominum exaudiẽdi erãt,
cùm Deus præsens sit omnibus terris, & vbique audit
& videt quæ geruntur. Etiam quia non erat Deo dif
ficilius Israelitas reducere in terram suam de terra ꝓ-
pinqua quàm de longinqua: sicut dicitur Deute. 30.
Si ad cardines cęli fueris dissipatus,inde retrahet te do
min⁹. *Et conuersi corde suo*. Istud requirebatur ad hoc,
quòd Deus reduceret Israelitas de captiuitate: nam
dato quòd orarent, si non conuerterentur ad Deum
in corde suo,non reduceret eos de captiuitate. *In terra
ad quàm captiui ducti fuerint egerint, pœnitentiam*. Scilicet,
tunc non possent venire in templum ad orandum pro
liberatione sua,sed existẽtes ĩ terra captiuitatis suæ ora
rent contra Ierusalem, & sic agentes pęnitentiam de
peccatis suis,exaudiendi erant. *Et deprecati te fuerint in
terra captiuitatis suæ*. Postquam pęnitentiam agerent in
corde suo, & affligerentur sponte pro peccatis, per
quæ meruerant istam captiuationem,deprecarentur
dominum pro liberatione, & tunc essent sufficienter
dispositi ad hoc quòd exaudirentur. *Dicentes pecca-
uimus: inique fecimus: iniuste gessimus*. Non est sensus,
quòd ista verba deberent necessariò dicere in oratio-
ne, quia poterant dicere quæcunque alia, in quibus
significaretur inflictio mentis, & confessio peccati:

F posuit tamen ista Salomon gratia exempli ista tria idẽ
signant: est tñ repetitio sententiæ per alia, & alia ver-
ba: talis ãt exaggeratio sermonis conuenit hoĩbus pas-
sionatis ad exprimendum affectum suum,& conuenit
cuique passioni: & sic est in proposito de passionatis
orantibus pro remissione peccatorum: quia ex con-
tritione cordis verba multiplicabant. Vel potest dici,
quòd ponũtur hæc ista tria ad designãdũ tres modos
peccati: nam peccat aliquis in se, peccat in proximum,
peccat etiam in Deũ. Pro primo dicitur peccauimus,
scilicet in nosipsos. De secũdo dicitur, inique egimus,
scilicet in proximos,quia iniquitas dicit inæqualitatẽ:
inęqualitas autem est in iustitia, quæ attenditur in cõ
municatione hominis ad hominem. De tertiò dici-
G tur, iniuste gessimus: & melius ponitur hoc 3. Reg. 8.
vbi dicitur, impiè gessimus, scilicet in Deum. Impie-
tas enim est irreligiositas, vel indeuotio: quia pietas ẽ
id, quod cultus Dei, vel latria, ideo qui circa cultũ Dei
malè se habent, vocantur propriè impii, & pro omni-
bus his peccati modis petebant remissionem. *Et con-
uersi fuerint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua*. Pro
eodem accipitur cor, & anima: ponitur tamen ista du
plicatio verbi, quia talis est modus loquendi vulgaris:
nam cor propriè dictum non pertinet ad hoc, quia est
quædã pars carnis, & pertinet ad operationes vitales,
& naturales, sed non ad spirituales, qualis est displicẽ-
tia de peccato, & conuersio ad dominum: sed consue-
uimus accipere cor pro voluntate, & animam pro in-
H tellectu, quia cor ponitur ad desiderandum in modo
nostro loquendi: & iste est actus voluntatis: anima au
tem, quia est aliquid spirituale etiam ex modo nostro
intelligendi ponitur pro intellectu, quæ putatur à vul-
garibus magis aliquid spirituale, quàm voluntas: & po
nuntur istæ duæ positiones: quia in istis sunt omnes
actus humani, qui vocantur propriè humani, vt patet
6. Ethi. & cùm secundùm istas duas vires ad Deũ con
uertimur, totaliter ad eum conuertimur, & tũc ab eo
exaudimur. *Adorabunt te contra viam terræ suæ*. Scili-
cet, existentes in terra captiuitatis conuerterent vul-
tus contra viam, per quam venerunt de vrbe Ierusa-
lem, & sic orarent, & isto modo orabat Dan. vt patet
Dan. 6. *Quam dedisti patribus eorum*. Scilicet, non fuit
I data terra ista illis, qui ducerentur captiui, sed patrib⁹
eorum, scilicet progenitoribus, qui introierunt in ter
ram Chanaan sub principe Iosue, & abstulerunt terrã
de manu hostium, & inceperunt eam possidere: & per
hoc illis data est: istis autem non data fuit, sed successe
runt in iure antiquo patrum suorum. *Et vrbis quam ele-
gisti*. Scilicet, Ierusalem, quæ à Deo electa est, vt ibi
ędificaretur templum nomini Domini. *Et domus quam
ædificaui nomini tuo*. Scilicet, templi. Idem sunt om-
nia, quia conuertendo vultum contra vrbem conuer
tebant contra domum, cùm Ierusalem esset, in qua
erat templum, & non cõuertebant vultus contra Ieru
salem, nisi ꝓꝑ tẽplũ qđ ibi erat. *Vt exaudias de cęlo*. Con-
sueta est ista locutio, quia ibi specialiter solũ putatur
K Deus habitare, & patet ex litera sequenti. *Scilicet, hoc est
de firmo habitaculo tuo*. Vocatur cęlum habitaculum
Dei, quia ibi specialius quàm in aliis locis habitat: vo-
catur firmum, quia est substantia indissolubilis, cùm
non sit mixta nec elementata, q̄ possit alterari aut cor-
rumpi, vel firmum, idest fortissimum, s. quia null⁹ põt
illuc pertingere ad nocendum propter suam celsitu-
dinem. *Præces eorum*. Scilicet, quibus petunt, vt re-
ducas eos in terrã suam. *Et facies iudicum*. i. iuste iudica-
pro illis condescendendo præcibus eorũ, quia iustum
est, quòd illi, q humiliantur, exaudiant, & subditur in
tentus. *Et dimittas populo tuo quamuis peccatori*. Idest
dimittas iniquitatem eorum, & pęnam, quã ꝑ iniqui-
tate patiuntur; & dicitur, quamuis peccatori, scilicet,
licèt

licèt peccatores sint, & non mereantur miserationes tuas, tamē tu ex magnitudine clementię ignosce illis, & dicitur, quāuis pctōri, idest quāuis ante hoc fuerit peccator: nam postquā conuertebantur ad dominum iam non manebant in peccato. *Tu es enim Deus meus.* Istud est redditiuum causæ præcedentium dictorum. nomina ista ego peto à te confidenter, quia tu es Deꝰ meus, scilicet ex hoc quòd es Deus meus: scio quòd potes ista facere etiam habeo causam à te orandi propter specialem familiaritatem, quam ego, & omnes Israelitę ad te habemus: cùm tu dixeris: eritis mihi in peculium de cunctis gentibus: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi regnū sacerdotale, & gens scā. Exo. 19. *Aperiantur quęso oculi tui, & aures tuę intentę sint ad orōnē, quę fit in loco isto.* Hic ponitur clausula generalis in tenta: nam supra ponebat Salomon speciales petitiones de exauditione orationis, quæ fieri debebat in tēplo, nunc ponitur clausula generalis, scilicet quòd ad omnes orationes, quæ fierēt in templo Deus attenderet. Et dicitur, aperiantur oculi tui, & aures tuę intentæ sint ad signandam magnā attentionem eius ad omnes orōnes: nam Deus, nec aures habet nec oculos cùm non sit animal: quia tamen sicut ille, qui oculos apertos habet, & aures intentas circa aliquid, est attētus, & diligēs circa illud: ita petebat Salomō ꝙ deꝰ attentus esset circa omnes orationes, quę fierent in tēplo. *Nunc ergo Domine.* Hic ponitur conclusio præcedentium, licèt aliqui dicant ad aliud pertinere, sicut declarabitur infra in quadam quęstione, & dicitur. *Nunc ergo consurge Deus in requiem tuam.* Idest surge ad habitandum in loco quietis tuæ: Deus enim in cælo præsupponitur habitare specialissimè, sicut sæpe tangitur hic in litera: & tamen in terra habebat adhuc quēdam modum manendi specialiter, scilicet in sancta sanctorum: vbi super arcam inter alas duorum Cherubim manebat, & inde responsa dabat sacerdoti quęrenti, & Moysi quando introibat in Sancta sanctorū. Num. 7. & dicebatur Deus sedere super Cherubim quæ sunt in arca. 2. Reg. 6. & Psal. 79. scilicet. Domine Deus oro, quòd surgas nunc ad manendum in sācta sanctorum, vt ibi sis semper, & sic te nobis propinquum habeamus orationibus nostris: nam de hoc laudabat Moyses Israelitas super omnes gentes, scilicet: Quę est alia natio tam grandis, quæ habeat deos alienos apropinquantes sibi sicut adest Deus cunctis obsecrationibus nostris? Deut. 4. *Tu & arca sanctificationis tuæ.* Scilicet, ambo manete simul in requie vestra: nam in Sancta sanctorum manebat arca, & ibi etiam Deus manere dicebatur cum ipsa arca inter alas Cherubim. *Sacerdotes tui Domine induantur salutem.* Idest fac quòd, sacerdotes tui, qui tibi ministrant, sani sint ab omni nocumento corporis, vt promptè, & deuotè tibi ministrare valeāt. *Et sancti tui lętentur in bonis.* Pōt intelligi dupliciter: vno modo quod sit repetitio sententiæ, scilicet sacerdotes, qui sunt sancti tui, idest tractātes opera sancta, vel sancti tui, idest sanctificati vel dedicati ad cultū tuū, lętentur in bonis. i. lętēturin bonis, quæ pcipiunt de iuribus sanctuarii, s. dā tu multos fructus terræ & multas oblationes, & inde cōsequantur multa iura sacerdotes, in quibꝰ lætentur comedendo, & bibendo. Aliter potest intelligi de Leuitis, qui erāt sancti, scilicet sanctificati ad ministrandū Domino: nam licèt non esset ministerium Leuitarū tam scūm, sicut ministerium sacerdotum, tamen sanctum erat, qa nulli laico licebat accedere ad illud sub pæna mortis, Num. primo & 18. Et ibi lætari debebant in bonis, scilicet in iuribus, quæ perciperent de sanctuario: nam Leuitæ percipiebant omnes decimas Israelitarū præterquam ꝙ de eis dabant partem decimam sacerdoti magno: & illa erat centesima omnium fructuū

A totius Israel: omnes alios prouentus sanctuarii percipiebant sacerdotes. Quæ aūt essent iura sacerdotum, & q̄ Leuitarū, & q̄ sacerdotis magni, satis latè Nu. 18. *Domine ne auerseris faciē Christi tui.* i. non confundas faciē meam repudiando petitiones meas: Salomon loquebatur de seipso, & ipse erat Christus, idest rex vnctꝰ oleo sancto mandato Domini, & omnes tales vocantur Christi in greco: auersari faciē est contēnere eā, vel repudiare: & istud est quando quis non vult consentire præcibus alterius: quia tunc cogit eum erubescere, & aduersāt ei: & faceret Deus si non assentiret petitionibus Salomonis: quia cū publicè petiuisset Salomon ista confidens de bonitate dei propter familiaritatem, quā habebat ad Israelitas, & pręcipuè ad pa-

B trem suū Dauid cōfunderetur nimis Salomon, & appareret quòd nihil habebat fauoris in Deo, qui nollet assentire petitionibus eius iustis, cùm ædificasset ei tēplum tam magnificum. *Memento misericordiarum Dauid serui tui.* Idest licèt propter me non facias, saltem fac propter Dauid, memor existens misericordiarum Dauid serui tui. i. misericordiarum quas ei promisisti facere cū semine suo: nam dixerat Deus de filio Dauid ꝙ regnaret iugiter, & ꝙ acciperet eum in filiū, & ipse esset ei in patrē 2. Re. 7. & præc. li. 17. & 22. capi. Ad patrem autem pertinet condescendere iustis petitionibus filij: ideo cū essent istæ iustæ petitiones Salomonis, debebat Deus condescendere illis saltem propter Dauid.

C

Quomodo continuentur cum præcedentibus, & circa intelligentiam. Quęst. XXII.

QVAERITVR circa intelligentiā istiꝰ literæ: & qūo cōtinuetur cū præc. Respōdēt quidā Hebræi, ꝙ non est cōclusio orōnis Salomonis, sed est quidā articulꝰ omissus in narratione præcedenti de introductione arcæ in tēplū, & dicunt ꝙ supra 5. vbi agitur de ista introductione, omissum est istud, s. ꝙ cùm sacerdotes cū Leuitis tulissent arcam fęderis de domo Dauid vsq; ad templum, clausæ sunt portæ templi subiecto nullo faciente iussū Dei, & non poterant sacerdotes in illud introducere arcā: & tunc Salomon orauit

D dominum, vt aperiret portas ad hoc, qa arca introduceretur in sancta sanctorum, dicens: nunc ergo dn̄e consurge in requiem tuam. i. consurge ad intrandū in requiē tuā. i. in sancta sanctorū, vbi requiescere debes aperiendo nobis portas, vt illuc introire possimus: tu & arca sanctificationis tuæ. i. tu ingredere illuc, & etiā illuc introeat arca: & cū orasset Salomon orabāt quoque sacerdotes, vt Deus portas aperiret, & cantabant psalmum centesimum tricesimū primum. s. Memento Domine Dauid, & cùm peruenissent ad illum versum: Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciē Christi tui, subiecto apertæ sunt portæ tēpli, & introducta est arca: & in hoc apparuit gloria magna Dauid: quia propter eum portæ apertę sunt. Sed dicen-

E dum ꝙ hoc non stat, primò quia non est verisimile, ꝙ aliquid tale accidisset, scilicet ꝙ clauderentur portę templi volentibus ingredi, & quòd postea aperirent, quia istud erat aliquid magnum pertinens ad acceptationem Dei circa templum istud, vel ad signandum iram ꝯtra populum suum: ideo si accidisset nullo mō tantam rem scriptura subticuisset. Secundò modo patet, non est ad propositum nec satis verisimile, ꝙ istam particulam historiæ scriptura supra omiserit: & hic inseruerit, cùm non faceret hic ad propositum. Tertiò patet, quia litera non seruat istud, sed nimis extortus est sensus iste ad literā hanc. Quartò patet: quia ipsi mouentur ad dicendum ꝙ sacerdotes decantauerint Psal. 131. scilicet surge Domine in

requiem tuam.: tu & arca ſantificationis tuæ:ſacerdo-
tes tui induantur ſalutem, & cætera. Et tamen iſtud
non eſt ſatis ad propoſitũ: quia ſi ſacerdotes decantaſ
ſent pſalmum illum, poneretur ibi totus ille pſalmus
vſq; ad locũ, quẽ decantauerunt Sacerdotes, vel ſaltẽ
poneretur principium Pſalmi: & intelligeretur quòd
reliqua eius continuata ſunt: & non ponitur hoc, ſed
quędam eius verba de medio Pſalmi: ideo non colli-
gitur bene nec veriſimiliter, ꝙ ſacerdotes cãtauerint
Pſalmum illũ quinq; , quia iſti putant ꝙ Salomon ora
uerit Dominum pro apertione portarum dicẽs: ſurge
Domine in requiẽ tuã: tu & arca ſanctificationis tuæ.
Et poſtea, ꝙ ſacerdptes cantauerint Pſalmum illum,
& hoc putant, quia illa verba. ſ.ſurge dñe in requiem
tuam: ponuntur depẽdentia ſupra ex verbis Salomo-
nis: & poſtea dr̃, ſacerdotes tui &c. & ſic putant, ꝙ ſa-
cerdotes inceperint ibi cantare. Sed non ſtat, quia illa
litera. ſ. ſacerdotes tui &c. non ſignat, quòd ſacerdo-
tes cãtauerunt: ſed eſt litera pſalmi. ſ. ſacerdotes tui in-
duantur ſalutẽ vel iuſtitiam &c. & ſic neceſſe eſt, ꝙ il
le, qui dixit verba præcedentia. ſ. ſurge dñe in requiẽ
tuã: dixerit ẽt iſta verba. ſ. ſacerdotes tui &c. ſol⁹ ergo
Salomõ locutus eſt hoc, & non cãtauerunt aliquid ſa
cerdotes. Sextò, quia ipſi dicunt, ꝙ qñ ſacerdotes per-
uenerunt ad illũ verſum, ꝑꝑ Dauid ſeruum tuum, ne
auertas faciem Chriſti tui, apertæ ſunt portæ: & hoc
dicunt, qa ponuntur hic aliqua verba illius Pſal. 131. &
finiũtur in illo verbo: dñe Deus ne aduerſeris faciem
Chriſti tui. Memẽto miſericordiarũ Dauid ſerui tui.
Sed iſtud nihil eſt, quia nõ ponitur hic aliquid dę por
tarũ apertione nec clauſione: nã ſi poneretur fuiſſe fa-
cta portatũ apertio, vel clauſio: dato ꝙ non diceretur
in quo verſu pſalmi ſuiſſet facta apertio, & cõtinuarẽ-
tur verba vſq; ad verſum illũ, eſſet veriſimile, ꝙ dictis
illis verbis apertæ ſunt portæ: & tñ nõ ponitur aliquid
de illo, ergo nõ innuitur ꝙ dicto illo verbo fuerit facta
aliqua apertio, vel clauſio portarũ: ſed eſt quædã fictio
iſta facta à Iudæis ſicut multæ aliæ fieri ſolent inuen-
to aliquo paruo colore. Alij dicunt, ꝙ hiſtoria accide-
rit ſicut ſupra narratũ eſt de clauſione portarũ, & can
tauerunt ſacerdotes Pſalmũ prædictũ: putabant aũt ꝙ
propter facta Dauid, quæ cõmiſerat. ſ. occidi iubendo
Vriã, & accipiendo vxorem eius Bethſabee Deus clau
ſiſſet portas: & ſic dixerunt, propter Dauid ſeruũ tuũ
nõ auertas faciẽ Chriſti tui. i. propter peccata ſua, non
cõfundas faciem Chriſti. ſ. Salomonis: & dicto illo ver
bo apertę ſunt portæ. Er dicunt ꝙ tũc cognouit Salo-
mon peccata Dauid remiſſa eſſe, quia ꝑpter illa Deus
voluit tenere portas clauſas, & aperuit ilico eas, vt nõ
putaretur, ꝙ propter peccata Dauid fieret hoc, & ſic
in morte reputaretur Dauid adhuc re⁹ delictorũ. Sed
iſtud nõ ſtat, ſicut & præcedens ſententia, quia præſup
ponitur ꝙ clauſæ fuerint portę, & ꝙ Salomon oraue-
rit pro apertione, & etiã ſacerdotes: ſed iſta confutan-
tur eiſdem rationibus, quibus ſupra confutata ſunt: ꝙ
aũt dr̃, ꝙ putabant ſacerdotes, ꝙ propter peccata Da-
uid clauderetur porta, non eſt veriſimile, quia Dauid
reputabatur vir ſanctiſſimus, & mortuus eſt in ſene-
ctute bona, & licèt peccaſſet in facto Vrię, iam puta-
batur illud peccatum ab oĩbus remiſſum, quia multũ
tẽpus tranſierat inter peccatũ illud & mortẽ Dauid.
Etiam Dauid fecerat poſtea alia peccata, quæ poſtea
remiſſa fuerant, ſicut fuit peccatum numerationis po
puli: pro quo Deus miſit peſtilentiam ſuper terram tri
buș diebus, & poſtea ceſſauit plaga. 2. Regum 24. &
præced, lib. 21, cap. Si ergo adhuc non remiſſum eſſet
peccatum illud adhuc Deus puniuiſſet Dauid viuentẽ
pro peccato hoc, & nõ puniuit vlterius, ideo non erat
hoc veriſimile. Secundò patet, quia pro iſto peccato
Deus dederat pęnam ſufficientẽ, quæ iam erat conſu

F mata in Dauid, ergo non maneret alia pęna. Patet, nã
Deus per Nathã dixit Dauid, ꝙ propter peccatũ iſtud
adulterij cũ Bethſabee moreretur puer, qui natus fue
rat de adulterio: Etiã quia Dauid fecerat occidi Vriã,
Deus faceret, ꝙ nõ recederet gladius de domo Dauid
2. Reg. 12. & vtrunque cõpletum erat: nam puer illico
mortuus eſt eo. c. & gladius verſatus fuerat in Domo
Dauid, quia Abſalom filius Dauid occiderat Amnõ
primogenitum eius fratrem ſuum. eo. lib. ca. 13. & po
ſtea ſerui Dauid. ſ. Ioab princeps militiæ Dauid occi-
dit ipſum Abſalom. eo. lib. 18. cap. non ergo manebat
aliqua pęna toleranda pro peccato Dauid: nec pote-
rãt ſacerdotes veriſimiliter præſumere q; propter pec
cata Dauid clauderentur portæ. Tertiò patet, qa Pſal.
G 131. vbi ponuntur verba iſta dicitur: propter Dauid ſer
uũ tuum, non auertas faciẽ Chriſti tui: & hic dr̃: Me-
mento miſericordiarum Dauid ſerui tui. Si ergo pu-
tabant manere peccata Dauid nondũ remiſſa, nõ vo-
carent eum ſeruum Dei: quia iſtud potius ſignat ma
gnam familiaritatem: ideo neceſſe eſt magis intelligi
per modũ obſecrationis, per merita Dauid ſerui Dei.
Quartò patet, quia iſta ſententia poſſet adhuc habere
aliqualẽ colorẽ ſi ſtarent verba illa Pſal. 121. ſ. propter
Dauid ſeruum tuũ, non auertas faciẽ Chriſti tui: quia
illa verba poterãt eſſe ambigua. ſ. ꝑꝑ Dauid ſeruũ tuũ,
i. ꝑpter merita eius nõ auertas, vel propter Dauid, ideſt
propter peccata eius non iraſcaris, & auertas faciem
Salomonis, & tamen hic ponitur alia litera, quæ non
H ſuſtinet iſtã ambiguitatem. ſ. dñe ne aduerſeris faciem
Chriſti tui: memẽto miſericordiarũ Dauid ſerui tui.
Et neceſſe eſt ꝙ intelligatur in bonũ. ſ. memẽto mĩarũ
Dauid, i. ꝑꝑ miſericordias illi ꝓmiſſas nõ aduerſeris. fa
ciẽ Chriſti tui. Quintò patet, qa dato ꝙ ſacerdotes puta
rent peccatũ Dauid non eſſe remiſſum, adhuc non di
cerent, propter peccata Dauid, non auertas faciẽ Chri-
ſti tui, quia ex hoc infãmaretur Dauid mortuus, cùm
peccata eius publicè à ſacerdotibus cantantibus reme
morarentur: nõ ergo ſtat iſta ſententia. Sed dicẽdum,
ꝙ iſta litera tota ex illo loco: tu es Deus meus: vel ex
illo loco, nunc igitur cõſurge, eſt cõcluſio præceden-
tium: quia ſupra Salomon poſuerat petitiones in par
ticulari, quæ oẽs tendebant ad hoc, quòd Deus exau-
I diret orones, quæ fierent in templo illo. Nunc ponit
in cõſtitutione, ꝙ Deus attentus ſit ad faciendum pre
dicta: ne aliàs cõfunderetur facies Salomonis orantis,
& dr̃, nunc cõſurge dñe Deus in requiem tuam. ſ. con-
ſurge ad manendum in ſancta ſanctorum, vbi erat re
quies Dei: quia ibi manſurus erat in requie, eo ꝙ dice
batur eſſe Deus ſuper arcã, & in ſancta ſanctorũ mane
re debebat inter alas Cherubim ad dandũ rñſa. Et dr̃
tu & arca ſanctificationis. ſ. non ſolũ tu manebis hic in
requie, ſed ẽt manebit arca ĩ requie ſua, quia ante hoc
mutabatur arca de loco ad locum cũ ſanctuario, qñ
erat in illo: cũ verò fuit per ſe, etiam mutata eſt per va
ria, quia primò ſtetit in terra Philiſthinorum ſeptem
menſibus, 1. Reg. 6. deinde venit in agrũ Bethſames,
K & ſtetit ibi aliquot diebus, & tranſlata eſt in Cariathia
rim in domum Abinadab ſacerdotis, 1. Reg. 6. & 7. de
inde manſit ibi tẽpore multo, & tranſlata eſt poſt in
Ieruſalem in domum Obededõ Gethæi. 2. Reg. 6. &
præced. lib. 13. cap. Poſtea manſit ibi tribus menſibus,
& translata eſt inde in domũ Dauid, manſitq; ibi mul-
to tempore. 2. Reg. 6. & pręced. lib. 15. cap. Et inde trã
ſlata eſt inde in domum, quã ædificauit Salomon, &
ibi manſura erat in ęternum. Ideo dicebatur ibi eſſe
requies ſua, quia non erat inde mutanda de loco ad lo
cum ſicut prius. Vocatur arca ſanctificationis. i. ſan-
ctitatis, quia in ea continebatur res ſanctiſſima totius
ſanctuarij. ſ. bulęta legis decem præceptorum, & vir-
ga Aaron, quæ fronduerat, & vrna aurea cõtinens mã
na

na ad Hebre. 9. vel quia super ipsam erat Deus vt putabatur rñdens oībus cōsultationibus, & dubiis indu-ctis per summum sacerdotem introeuntem in sancta sanctorum, & non poterat esse maior sanctitas quam vbi sic Deus apparebat, & loquebatur: Alia litera habet: tu, & arca fortitudinis tuæ: & vocatur arca fortitudinis, quia per eā apparuit fortitudo Dei in multis locis, apparuit primò in desiccatione, & diuisione Iordanis: quia mox vt pedes sacerdotum tenentium arcam steterunt in Iordane, stetit aqua superior in modum muri, & aqua inferior recessit. Et sic apparuit alueus arens, vt transirent Israelitæ sicco pede, Iosue tertio. Deinde apparuit fortitudo arcæ in murorum Iericho destructione, quia vt lustrata est ciuitas septē diebus per arcam, corruerunt muri vltima vice. Iosue sexto. Deinde apparuit fortitudo arcæ in Philisthinorū pcussione, quia corruit Dagō Deus Philisthinorum coram arca, & confractæ sunt manus eius, & caput: & in quamcunque ciuitatē introiret arca, sequebatur plaga magna quousque tolleretur inde arca primo Re. 15. & dicitur: Sacerdotes tui induantur salutē, idest vestes salutares, in quibus ministrare debent: & sic applicabitur tota litera, sicut supra applicauimus.

CAPITVLVM VII.

VMQVE complesset Salomon fundēs preces, ignis descēdit de cęlo, & deuorauit holocausta, & victimas: & maiestas Domini adimpleuit domum: Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini, eo quòd implesset maiestas Domini templum Domini. Sed & omnes filij Israel videbant descendentem ignem, & gloriam Domini super domum: & corruentes proni in terram super pauimentū stratum lapide, adorauerunt, & laudauerunt Dominum: quoniam bonus, quoniā in sęculum misericordia eius.

Cumque complesset. Descripta in præcedentibus oratione Salomonis, hic ponitur signum acceptationis, scilicet quòd per signa data hic apparuit, quòd Deus acceptabat orationem Salomonis, & dedicationem templi, & diuiditur in duas. Primò ponitur dedicationis acceptatio: secundò Salomonis admonitio, ibi. *Apparuit autem Dominus*. Prima in duas, quia primò ponitur prædictæ acceptationis ostensio. Secundo dedicationis inceptæ completio, ibi. *Rex autem*.

An ea, quę habentur hic, habeant ordinem continuatum. Quęst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, habeant continuatum ordinem ad præcedentia, vel si ordo mutatus, & an fuerint ista immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quod hic est ordo conti-

A nuus: quia præcedenti cap. agebatur de festiuitatis inchoatione, vel persecutione, hic agitur de eiusdem consummatione, cùm totus Israel fuerit remissus nūc per regem in tabernacula sua: ideo necesse est, quòd ista fuerint post illa. Secundò, quia præced. cap. ponitur Salomonis oratio, hic ponitur diuina responsio, vt patet in litera, necesse est autem, quòd fuerint illa ante ista. Ad secundum dicendum, quòd nō fuit hic aliquod tempus intermediū inter præcedentia & ista, sed est continuata historia: nam Salomon astante toto populo orauit ad dominū, & dixit omnia, quæ habentur præced. capi. & illico vt compleuit orationem descendit ignis de cęlo, & combussit holocausta, quę posita erant in altari, sicut dicitur in litera, scilicet: Cūque
B complesset Salomon fundens preces, ignis descendit de cęlo, & deuorauit holocausta. ideo dicendum quòd nullum fuit medium inter ista & præcedentia. Circa primum dicitur. *Cumque complesset Salomon fundens preces*. Quando compleuit Salomon facere orationem suprapositam præced. cap. nam illam orationem fecit coram toto populo attento ad verba eius, & completa oratione missus est ignis, sicut habet hic. *Ignis descendit de cęlo*. Scilicet descendit super holocaustum: descendit enim de loco alto: & ob hoc videbatur descendere de cęlo, sed an verè descenderit de cęlo, vel de aere, & de qua parte descenderet declarabit infra in quadā quæstione: *Et deuorauit holocausta & victimas*. Scilicet, erant posita holocausta super altare, &
C etiam hostiæ pacificæ, & oīa consumpsit ignis ille descendens de cęlo. Ex hoc apparet quòd Salomon nūc faciebat duo genera sacrificiorum, scilicet holocausta, & hostias pacificas: nam holocausta clare noīantur: hostiæ pacificæ intelliguntur per victimas: erant enim tria genera sacrificiorum in lege. s. holocausta, hostiæ pacificę, & hostiæ pro peccato. Holocaustum erat, quādo totum aīal Deo cremabatur in altari. s. carnes, caput, & pedes, & intestina: solo fimo, & pelle, & cornibus demptis, Leu. 1. & vocatur holocaustū, quia totum cremabatur ab Olon, quod est totum, & Cauma, quod est incendium, quasi totum incensum: & talia sacrificia offerebantur solū vel saltem principaliter ad honorem Dei. Secundum genus erat hostiarū pa-
D cificarum, de quibus offerebantur soli adipes coīter. Carnes aūt diuidebantur inter sacerdotes, & offerentes. s. sacerdotibus dabatur pectusculum & armus dexter, & cæteræ carnes proueniebant offerentibus: vt colligitur Leu. 7. & 3. Sacrificium pro peccato erat duplex, quoddam vocabatur pro peccato, & aliud pro delicto: de quorū cæremoniis magis declaratum est supra 2. in quadam qōne. Hic autem ponuntur duo genera sacrificiorum solū. s. holocausta, & victimæ. i. hostię pacificæ: holocausta quidem ad laudem Dei, & honorem: hostiæ pacificæ ad reddendū gratias de susceptis beneficiis, & vt populus posset pasci de carnibus sacrificij. Nam hostię pacificę sunt ad duo. s. ad gratiarum actiones, & ad obsecrationes, vt patet Leuit. 7.
E & hoc pro gaudio cōsumato templo reddendo Deo gratias, quòd concessisset Hebręis consumare illud templū, iustum fuit offerri hostias pacificas: hostiæ āt pro peccato non fuerunt nunc necessarię, quia talia sacrificia nō fiebant nisi pro specialibus peccatis sm impositionem legis, vt coīter, & quia nūc nihil tale erat, non oblata sunt sacrificia pro peccato. *Et maiestas Domini impleuit domum*. Vocatur maiestas quidam apparatus excellens alicuius ad notandam magnitudinem status: & dr̄ maiestas quasi maior status: & talis apparatus conuenit regibus: vnde dicimus imperatoriam maiestatem, vel regiam maiestatem: minoribus aūt non solemus attribuere maiestatem: Deus aūt videri non potest: quia tñ ostendebat quendam apparatum peni-

Maiestas qd sit.

pœnitētię suę,per quem pateret eum esse pręsentem
specialiter in loco illo dicebatur habere maiestatem,
vel apparere maiestatem eius. Ista maiestas erat ali-
quod signum visibile gloriosum: vnde vocatur glo-
ria Domini, vt patet infra: quid tamen esset, declara
bitur infra in quadam quæstione: Et potest hic accipi
domus dupliciter: vno modo pro tota domo templi
cùm atriis suis: & tunc esset sensus quòd templum in
circuitu,& atria omnia repleta sunt maiestate illa,quę
cunque illa esset. Alio modo accipitur domus pro so-
lo templo habente parietes,& tectum in quod intra-
bant soli sacerdotes: & tunc dicetur,ꝙ solum templū
impletum est maiestate & in atriis nihil erat. Sed exi-
stentes in atrijs videbant maiestatem Dei quæ imple-
bat templum: & iste sensus videtur satis consonare li
teræ,cùm dicatur infra, quòd sacerdotes non poterāt
ingredi templum: eo quòd impleßet maiestas Dei tē
plum Domini: & tamen dicitur quòd erant Israelitę
in atrio templi,& videntes maiestatem Dei corruerūt
super facies suas in pauimento strato lapide: si tamen
repletū esset etiam atrium gloria Domini, non pos-
sent ibi stare Israelitæ: ideo vr̄ ꝙ nō erat atriū repletū,
sed solū tēplū. Et in circuitu tēpli erat aliquid de maie
state illa:quia aliàs si tota Dei maiestas appareret intra
tēplū,non viderent aliquid Israelitæ, qui erāt in atrio,
eo quòd porta tēpli clausa erat, vel saltem pendebat
semper velum ad portā, vt nihil possent videre de his
q̄ intus erant: & tamen videbant isti maiestatē Dei
existentes in atrio templi: ergo necesse erat, quòd
aliquid de maiestate Dei appareret extra templum.
Nec poterant sacerdotes ingredi templum Domini. Scilicet,
quia erat maiestas Dei replens templum,non poterāt
sacerdotes ingredi templum:quia illa impediebat,vel
fortè propter eius reuerentiam accedere nō audebāt:
quòd autem erat templum istud in qđ non poterāt
nunc ingredi sacerdotes propter gloriam Domini, di
cetur infra in quadam quæstione. *Eo quòd impleßet maie
stas Domini templum Domini.* Scilicet,illud signum visi-
bile, quod ostendebat potentiam eius, & vocabatur
eius maiestas,replebat templum, & etiam in circuitu
templi circunfusum erat, ita vt videri posset ab exi-
stentibus foris. *Sed, & omnes filii Israel videbant descen-
dentem ignem.* Silicet,descendebat ignis de cęlo ad cre
mādum sacrificiorum carnes, & omnes Israelitę, qui
conuenerant ad istam solennitatem, & erant tunc in
atrio templi,videbant descedentem ignem de cælo.
Et gloriā Domini super domum. Ista gloria Domini erat
maiestas: quia gloria signat aliquid famosum,& per-
tinetad maiestatem, quia maiestas est aliquid valde
excellens, per quod cognoscitur tanquam famosus
ille cuius est maiestas, & descendebat super domum,
idest super templum: quia etiam tectum templi erat
opertum gloria Domini, ita vt omnes existentes per
vrbem à longe possent videre gloriam Domini super
templum. *Et corruentes proni in terram.* Scilicet,omnes
Israelitę, vt viderunt descendentem ignem super do-
mum & gloriam Domini,corruerent in terram. Sed
tunc est dubium an corruerūt prę timore visa magni-
tudine rei,vel corruerunt præ reuerentia, scilicet lau-
dantes Dominum propter illa q̄ ostendebat. Et dicē
dum videtur quòd corruerunt in terram prę reueren
tia: nam maiestas Dei & ignis descendens de cælo nō
erat aliquid terribile, ita vt Israelitæ caderent præ ti-
more in terram:& si dicas quòd timuerunt ignem ve
nientem. Dicendum quòd non stat,quia non venie-
bat sup eos,sed super sacrificia, quæ ab eis semota erāt
aliquantulum in atrio sacerdotum. Item patet, quia
dicitur in litera corruentes proni in terram adoraue-
runt & laudauerunt dominum: ideo non corruerunt
timentes,sed ad adorandum:& iustum erat,quia illa si

F gna testabantur Deum quodā speciali modo præsen-
tem esse, & debebant reuereri propter præsentiam il-
lam,& adorare Deum tanquam viderent eum præsen
tem sibi:quia videbant eum eo modo,quo poterant vi
dere: nam cùm Deus inuisibilis sit,iuxta illud Io. pri-
mo. s. Deū nemo vidit vnquam, solùm eum videm⁹
per aliqua signa præsentiæ suę,sicut videmus hominē
armatum contemplando arma, quæ sunt signa exte-
riora. *Super pauimentum stratum lapide.* Hoc dicitur,
quia ipsi erāt in hoc pauimento strato lapide,iō opor-
tebat,quòd super illud corruerent,nisi fortè inde fuge
re vellent,& istud erat in atrio:nā oīa quatuor atria tē
pli,in quib⁹ Israelitę,& cæteri orabāt,erāt strata lapide
s. ꝙ pauimentū de lapide erat pulchrū ad ostendendā
G operis excellentiam. Et dicitur stratum lapide, idest
factum de lapide,quia sternere est locare sub pedibus.
Et sic vocantur stramenta vestes, vel panni,qui ponun
tur super pauimentum sub pedib⁹, vel in lecto sub no-
bis,templum,etiam stratum erat lapide: quia tamen
super lapides erant ligna abiegna,vel cedrina, vt patet
3.Reg.6.& supra 3.& ligna erāt operta laminis aureis:
non dicitur de templo quòd erat lapide stratum, quia
non apparebat lapis aliquis in toto opere: sed quicqd
erat intra templum,aureum videbatur,patet 3.Reg.6.
Adorauerunt, & laudauerunt Dominum. Adorare est in-
curuare se ad terram: laudare est magnitudinem alicu
ius sermonibus explicare, & hoc fecerunt isti: nam in-
curuauerunt se ad terram, & dixerunt de Deo aliquā
H magnitudinem, quæ sequitur. *Silicet, quoniam bonus,
& quoniam in sæculum misericordia eius.* Idest laudauerūt
Deum dicentes: quod bonus est, & quòd misericor-
dia eius durat in sæculum, idest semper: & ista miseri-
cordia & bonitas demonstrabatur nunc, inquantum
voluit nunc ostendere gloriam suam, & ignem dare
super sacrificia ad cremandum illa. Et dicitur quòd in
sęculum durat ista misericordia, s.quod nō perit tem-
pore, sed semper manet. Nam ab antiquo Deus ostē-
derat bonitatem suam,& misericordiam Israelitis, de
quibus patet per processum totius Exod.& lib. Num.
& fuerat hoc quasi per quingentos annos ante istud.
Nam ab exitu de Aegypto vsque ad fundationem tē-
pli fuerunt anni quadringenti & octoginta.3.Regum
I 6.& nunc iterum ostendebat Deus misericordiam
suam,ideo videtur,quòd non peribat tempore,sed du
rabat semper.Et sicut vsque nunc durauerat, ita vide-
batur duratura in æternum: quia id quod non deficit
in quingentis annis, non deficiet in æternum: potissi-
mè, quia misericordia Dei fuerat à sęculo, scilicet à
primordio rerum creatarum, & transierant plusquā
tres mille anni.

Ad quid ignis descendit de cęlo, idest quę necessitas.

Quęst. II.

K QVAERITVR Circa prædicta de isto igne de
scendente de cęlo ad quid dēscendit,& non quę
ritur ad quid descendit.i. ad quid faciendum:quia cer
tum est, quòd descendit ad cremandum holocausta,
& victimas vt patet in litera. Sed quæritur ad quid
venit,quæ necesitas fuit, quòd veniret ad cremandū
victimas,cùm possent holocausta, & victimę crema-
ri alio igne, & lignis. Aliqui dicunt, quod descendit
iste ignis ad signandum acceptationem orationis Sa-
lomonis: nam orauerat Salomon pro multis: vt pa-
tet prędce. cap. & vt sciret, quòd Deus exaudiuerat ora
tiones eius,misit igitur ignem de celo,& maiestatem
suam. Sed obiicietur, quòd non fuerit ad hoc: quia
Deus dedit aliam certificationem Salomoni de hoc:
nam

nam apparuit ei, & dixit quòd acceptauerat orationē eius, infra in litera, ſcilicet: audiui orationem tuam, & elegi locum iſtum. Alii dicunt, quod venit iſte ignis ad oſtendendum quòd acceptarentur ſacrificia, quę offerebantur nunc in tēplo. Et patet hoc, quia cremauit ignis iſte ſacrificia, ideo ſatis apparet, quòd oſtendebat illa eſſe Deo accepta. Sed obiicietur, quòd nō venit ad hoc, quòd iam præceſſerat aliud ſignum, in quo oſtendebatur ſufficienter omnes miniſtrationes, quæ fierent in ſanctuario iſto acceptas eſſe, ſcilicet quando deſcendit nebula, quæ repleuit domum: vt patet ſupra 5. & fuerat in ipſa die, vt infra declarabitur in quadam queſtione: ideo nō oportebat, quòd oſtenderetur acceptatio in igne. Reſpondendum ꝙ iſte ignis venit ad oſtendendum duo, ſcilicet ad oſtendendum exauditionem orationis Salomonis, & ad oſtendendum ſacrificia, quę nunc fiebant accepta fore. De primo patet ex circunſtantia operationis: nā erant animalia decoriata & carnes eorum ordinatæ ſuper altare ad cremandum, & dum Salomon orabat alta voce, totus populus erat attentus verbis eius, & nō cremabant interim ſacerdotes ſacrificia. Finita autē oratione cùm peteret Salomon ſe exaudiri, miſit De⁹ ſubito ignem de cęlo & cremauit holocauſta & victimas, vt patet in litera, ſcilicet. Cumque compleſſet Salomon fundens præces, ignis deſcendit de cęlo, & deuorauit holocauſta. Quia ergo ſcriptura dicit hic, quòd cōpleta oratione deſcendit ignis, ſignat habitudinem aliquam eſſe ignis deſcendentis ad orationem Salomonis: & nulla alia eſt niſi, quòd eſſet ſignum exauditionis: Patet hoc, quia iterū fuit miſſus ignis de cælo ad oſtendendam orarionem exauditam fore, ſcilicet quando Dauid fecit ſacrificium in area Hornam Iebuſæi, & orauit pro ceſſatione peſtis: dicitur quòd exaudiuit eum Deus in igne de cælo ſuper altare holocauſti. prece. lib. 21. c. Erat aūt ſignum conueniens, quia cùm nūc Salomon oraſſet dominum, & ille vellet oſtendere quod acceptauerat orationē eius in aliquo ſigno ſenſibili, forte non occurrebat aliquod ſignum, in quò promptius demonſtraretur, quàm in iſta deſcenſione ignis ſuper ſacrificia: ideo data eſt iſta deſcenſio ignis ad hoc ſignandum. Cùm autem obiicitur, quod Deus oſtendit iſtam acceptationem orationis, in quadam reuelatione. Dicendum quòd per hoc nō tollitur quòd deſcenſio ignis ad hoc fuerit, & tamen quomodo iſta duo ſigna concurrerent ad idē, declarabitur infra in quadam quæſtione. Secundum erat, quia iſta deſcenſio fuit ad ſignandum acceptationem ſacrificiorum, & iſtud eſt valde rationabile, quia ante hoc nulla ſacrificia facta fuerant in templo Salomonis: vt ergo intelligeretur, quòd iſta erant accepta Deo, conueniens fuit dari aliquod ſignum, non poterat autem aliquod ſignum conuenientius eſſe quàm quòd deſcenderet ignis de cœlo ſuper ſacrificia, quia cùm ignis deſcendens de cœlo à Deo mitteretur, & cremaret ſacrificia, apparebat quòd Deus volebat illa pro ſe, quia aliàs non cremaret illa. Cùm autem obiicitur, quòd iam Deus dederat aliquod ſignum huius acceptationis, ſcilicet nebulam replentem templum. Dicendum quòd illa nebula fuit ad ſignandum templum eſſe acceptum. Etiam ad acceptandum primum miniſterium, quod ibi factum eſt: non tamen determinate erat ad ſignādum acceptationem iſtorum ſacrificiorū: ideo ꝯueniens fuit nunc mitti ignem de cęlo ſuper iſta ſacrificia. Pro quo ſciendum, quòd nebula, quę venit ſuper tēplum primò, magis fuit ad ſignandum templum Deo acceptum fore, quàm miniſtrationes eſſe acceptas: nam illico vt poſita fuit arca in ſancta ſanctorum, & egreſſi fuerunt inde ſacerdotes, nebula operuit domum: vt colligitur ſupra 5. cap. ideo decebat, vt aliquod ſignum eſſet, quod ſolùm oſtenderet acceptationem miniſtrationum ſanctuarij, & iſtud fuit ignis deſcendens ſuper ſacrificia: Dato etiam quòd nebula deſcendens fuiſſet ſignum acceptationis miniſtrationum ſanctuarii, non erat decens, quòd daretur aliud ſignum adhuc. Pro quo ſciendum, quòd in ſanctuario erant duplicia miniſteria in generali, Leuitica, & Sacerdotalia. Leuitica erant in canendo, & cuſtodiendo portas templi, & theſauros, & indicando, & ſimilibus: miniſtrationes ſacerdotales erant in offerendo ſacrificia, & thymiama cremando, & diſponendo lucernas in candelabro: & ponendo panes in menſa propoſitionis, & ſimilibus, de quibus declaratum eſt ſupra prçce. lib. 23. ca. Et quia quando venit nebula operiens templum, non fuerat factum aliquod miniſterium in templo niſi Leuiticum, ſcilicet quia Leuitę canebāt tunc coram Domino, videbatur illud ſolū acceptari, vel illud, & alia miniſteria Leuitica, quæ erant eiuſdem generis. De miniſteriis aūt ſacerdotalibus non videbatur, an extenderetur ad illa: ideo decuit, quòd fieret aliud ſignum ad acceptādum miniſteria ſacerdotalia. Fuit autem primum miniſterium ſacerdotale, quod factū eſt in templo, oblatio ſacrificiorum, ideo decuit, quòd oſtenderetur aliquod ſignum acceptationis illorum: & iſtud fuit, ꝙ veniret ignis de cælo ſuper illa, & per hoc innuebatur, quòd omnia alia miniſteria ſacerdotalia, quæ poſtea fierent acceptabantur.

Quare potius miſit ignem quàm aliquid aliud.

Queſt. III.

QVAERITVR vlterius, dato quòd vellet Deus mittere aliquod ſignum acceptationis ſuę ſuper ſacrificia iſta, quare potius miſit ignem quàm aliquid aliud. Dicendum, quòd hoc fuit propter duo, primò ex conditione operis: nam volebat Deus conſumere ſacrificia, vt videretur illa acceptare, ſed non poterat conſumere illa niſi mittendo ignem ſuper ea: ideo debuit mitti ignis potius, quàm aliquid aliud. Si autem dicas, quòd Deus poterat conſumere ſacrificia illa non mittendo ignem, cùm per ſeipſum poſſet illa conſumere, ſcilicet ſolùm iubendo: quia ita fuit de creatione, quòd ipſe mandauit, & facta ſunt: ipſe dixit, & creata ſunt Pſal. 148. Dicendum eſt, quod verum eſt, quòd poterat hoc fieri, & tamen quia populus non videret, quomodo ſacrificia conſumerentur potiſſimè, quia multi putarent, quòd fiebat hoc aliqua deluſione, cùm nō videretur conſumptio ſacrificiorum, & in hoc non incitaretur populus ad laudem Dei, cùm non eſſet ſignum ſenſibile, ſed magis ad dubitandum, an diuinitus, vel magicè iſtud op⁹ fieret: potius ergo debuit fieri miſſo igne cœlitus, quā alio modo. Secundum fuit, quia acceptatio diuina ſignatur in miſſione ignis de cœlo, quia iſtud opus videtur Deo proprium: vnde per miſſionem ignis de cœlo conati ſunt Iſraelitæ inueſtigare veram deitatē, ſcilicet, cùm diſceptatio eſſet inter Eliam, & Prophetas Baal, an eſſet Deus ipſe Deus Iſrael, vel Baal, conuentum eſt, quòd experirentur hoc modo, ſcilicet, qui exaudiret cultores ſuos mittendo ignem de cęlo ſuper ſacrificium, haberetur in Deum: & cū clamaſſet prophetę Baal à mane vſq; ad meridiē, non erat exauditio, nec ignem conſecuti ſunt. Cùm autem oraſſet Elias, venit ignis, & deuorauit ſacrificium, & altare. 3. Regum 18. Si tamen non videretur ſignum conueniens ad inueniēdam veram deitatem miſſio ignis de

de cęlo, non conuenissent omnes in hoc. Pater hoc, quòd signet hoc diuinam virtutem: nam quando quinquagenarij Ochozię ibant ad Eliam, & dicebant, vir Dei rex mandat, vt descendas de monte: dicebat ipse, si homo Dei sum descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos 4. Re. primo, & sic per descensionem ignis de cælo putabat se probare esse hominem Dei: & hoc non esset nisi descensio ignis de cælo specialiter esset à Deo. Etiam conueniebat ista descensio ignis super sacrificium ad signādum accepta esse sacrificia. Quia cùm Aaron consecratus esset in sūmum sacerdotē, & filij eius in minores sacerdotes die octaua, qua primò ipsi ministrare cœperunt, descendit ignis de cælo super carnes sacrificij, & deuorauit illas: Leui 9. quòd videntes Israelitę laudauerunt dñm videntes esse acceptas oblationes. Itē qñ Dauid pro cessatione pestis immolauit hostias in area Hornam Iebusæi, & posuit carnes sacrificiorū super altare: misit Deus ignem de cælo & consumpsit victimas. Fuit autem illa descensio ignis, vt sciret Dauid se exauditum in oratione sua de cessatione pestis: nam dicitur quòd exaudiuit Deus Dauid in igne de cælo super altare holocausti pręcedenti libro vigesimo primo capit. Fuit etiam ad ostendendum quòd locus ille in quo offerebantur illa sacrificia, erat à Deo acceptus ad semper ibi offerendum. Ideo post quam Dauid vidit descendisse ignem de cælo super locum illum, dixit hæc est domus Dei, & altare holocaustorum Israel. eo. lib. 22. cap. Sicut ergo à principio locus ille à Deo monstratus est sibi accept⁹, vt ibi templum ędificaretur: ita & ædificato templo cùm inciperent fieri ministrationes, debebat mitti ignis de cælo, vt per hoc cognoscerentur acceptæ ministrationes.

An ille ignis fuerit verus ignis an non.

Quęst. IIII.

QVAERITVR Vlterius de isto igne, qui hic dicitur, an erat verus ignis, vel aliquid aliud. Aliquis dicet manifestum esse, quòd esset ignis, cùm scriptura vocet illum ignem. Dicendum, quòd hoc non probat: quia vocat scriptura ignem eū qui est verus ignis, vel habet colorem ignis: sic enim patet de columna ignis, quę apparebat super castra Israelitarum per noctem, & apparebat qualibet nocte. Exo. 4. Vocatur enim columna ignis: & tamen non erat verus ignis, sed color, vel figura ignis: nam Nu. 9. vocatur species ignis: sic etiam dicitur, quòd apparuit Deus in rubo ardenti in medio ignis, & nō cremabatur rubus. Exo. 3. & tamen non erat ille verus ignis, sed species ignis, vt declaratum est ibidem: ita ergo poterat esse iste verus ignis, vel solum figura ignis. Dicendum quòd iste erat verus ignis: nam ex effectu apparet, quia iste ignis consumpsit sacrificia: cremare autem est opus veri ignis: ideo verus ignis erat: secus autem erat de columna ignis, quę per noctem apparebat super castra Israelitarū, quia illa non habebat proprium actum ignis: non enim calefaciebat, sed solùm illuminabat, illuminare autem competit astris, licèt non crement. Ideo dicendum, quòd fuit aliquod corpus aereum densum cui Deus dedit colorem ignis, & fulgorem: & sic illuminabat, ac si esset verus ignis, & tamen non erat: imò si fuisset verus ignis, oportuisset poni aliud miraculum, scilicet quod cùm ille ignis esset magnus globus, & esset super tabernaculū propinquus operimētis tabernaculis, quomō non cremabat illa, & tñ nihil cremabat.

F Item esset aliud miraculum: quia licèt ignis in sua sphæra sit sine fomento: tamen infra suam sphæram non potest esse sine fomento, cùm videamus quantumcunque magnum globum ignis subtracto fomēto illico extingui: & tamen ignis ille nullum habebat fomentum: quia semper erat illa columna ignis ęqualis, & non cremabat aliquid circunstans: ideo si ignis verus esset, necesse esset, quòd semper esset miraculum in via mittendo ignem illum ne extingueretur. Ponendo autem, quòd erat aer densus, cui erat lux communicata, solùm erat vnum miraculum, scilicet quòd fuerit talis mixtio facta in aliquo corpore à Deo: & tamen conseruationem suam, & ad hoc ne cremaret quęcunque propin-

G qua, non requirebatur aliquod miraculum, cùm non esset ignis verus: sic etiam erat de igne, qui dicebatur esse in rubo. Et per hoc possumus distinguere, licèt scriptura dicat aliquando apparuisse ignem, quando est verus ignis, & quando non, sed species ignis.

De quo loco venerit ille ignis.

Quæst. V.

QVAERITVR Vlterius, de isto igne, cùm esset verus, & dicatur descendisse de cœlo,
H de quo loco venerit. Aliqui dicunt, quòd de cœlo descendit: nam scriptura testatur eum descendisse de cœlo: ideo non est in hoc dubitandum. Item, quia dicitur in litera, quòd videbant Israelitæ descendentem ignem, & gloriā Domini super domum, vt patet hic. Dicendum est, quòd non descenderit de cœlo: nam nunquam est ponenda pluralitas, sine necessitate, vt colligitur octauo Topicorum: sed est regula, ꝙ quandocunque constat de aliqua actione, & non constat de modo eius, ponendus est ille modus, qui est leuior, quia aliàs poneretur pluralitas sine necessitate, & tamen ponendo descendisse ignem istum de cœlo ponerentur plura miracula, quàm aliàs, ideo non est dicendum
I quòd venerit de cœlo. Primum miraculum esset: quia in cęlo non est ignis aliquis, cùm cęlum sit de quinta essentia, & non sit ibi elementum aliquod, nec pars elementi: ignis autem est verum elementum, ideo non poterat esse in cęlo: si ergo de cœlo venire deberet, necesse erat, quòd crearetur ibi, & postea mitteretur. Secundum miraculum est, quia dato, quòd creatus foret ignis ille, non videretur modus, quo de cœlo descenderet non aperiendo partem aliquam cœli, quia cùm ignis esset verum corpus, necesse erat, quòd in transitu suo occuparet locum, & dari debebat vnus de istis modis, scilicet quòd diuideretur cęlum, vt cederet igni transeunti: vel esset penetratio dimensionum, vel re-
K duceretur ignis ad indiuisibile, vt non poneremus ruptionem: quilibet tamen istorum modorum est cum miraculo: nam poni ruptionem in cęlo, vel cessionem est miraculum vel inconueniens, quia cędere pertinet ad rarum, & densum, quæ sunt conditiones elementorum, & rerum elementatarū: cęlum autem non est huiusmodi, ideo non potest cedere nec rumpi sine miraculo. Secundus mod⁹, scilicet penetrationis dimensionis est miraculosus: non enim potest natura tale efficere, nec possunt intelligere philosophi qualiter fiat, & ponuntur pro impossibili. Tertius modus est etiam miraculosus, scilicet quòd reduceretur corpus ad indiuisibile: nam licèt reduci posset sine miraculo, non tamen fit.

Sed

Sed obijcietur, quòd ita fit in corporibus cœlestibus: aliàs, scilicet quando Christus in cœlum ascendit, & quando nos ascendemus post diem iudicij: nam tunc cùm corpora vera habuerimus, necesse est, quòd fiat aliquid istorum: sic etiam in Christo concedimus, cùm est in hostia, quòd reducatur tota sua quantitas ad indiuisibile, quia aliàs non posset capi ibi in qualibet particula hostiæ. Dicendum, quòd verum est de corporibus nostris, quòd erunt in cœlo non reducta ad indiuisibile, nec rumpendo cœlum, ita vt cœlum cedat, sed solùm per penetrationem dimensionum: quia iste est modus conueniens, & hoc necesse est poni, cùm oportebat confiteri, quòd verè corpora nostra erunt in cœlo aliquando, scilicet post Resurrectionē. De corpore etiam Christi necesse est etiam dici, quòd sit in hostia, quia est fundamentum fidei, quòd Christus sit in hostia tota verè, & tamen non potest poni ibi per alium modum: nam penetratio dimensionum non potest ibi stare, quia dato quòd staret non caperetur ibi Christus, cùm staret secundùm totam suam extensionem. Etiam non posset stare ruptio, vel cessio, quia non possent partes hostiæ tantū segregari, quòd inter illas caperetur corpus Christi manente hostia integra: Necesse fuit ergo ponere, quòd esset corpus Christi in hostia reductum ad indiuisibile: De igne descendente secus est: quia potest poni, quòd non descenderet de cœlo, sed de aliquo alio loco: ita ꝙ non ponantur ista miracula: ideo non est ponendum, ꝙ descendere de cœlo. Tertium inconueniens erat, quia ponebatur iste ignis nimis descendere contra cōditionem suam: nam descenderet de summo, & quanta esset descensio maior tanto esset maior violentatio naturæ suæ. Si autem ponatur iste ignis descendisse de aliquo loco inferiori, non erit tantum inconueniens, ideo non debet poni descendisse de cœlo. Cùm autem obijcitur, quòd de cęlo descenderit, quia litera hoc dicit. Dicendum, quòd non sequitur, quia sacra scriptura accipit cœlum largè pro toto spatio, quod est supra nos, & sic aer vocatur cœlum: iuxta illud Psal. 8. scilicet. Volucres cœli, & pisces maris, & Matth. 13. Aues cœli comederunt illud. & vocatur cœlum, idest aer, quia aues non sunt in cœlo: ideo de quacunq; parte aeris descenderit iste ignis, diceretur descendedere cœlo. Alij ergo dicunt, quòd iste ignis descendit de sphęra ignis: nam illa est sub concauo orbis Lunę prima in regione elementali, & tunc non sequuntur miracula, quæ supra ponebantur: nam non erit primum, scilicet, quòd ille ignis creatus sit, quia cùm ignis in sphęra præexistat à principio orbis, non oportebat de nouo creari istum ignem si de sphęra illa esset. Secundum etiam miraculum tollebatur, scilicet, quòd non oportebat fieri ruptionem cœli, nec dimensionum penetrationem, nec reductionem ad indiuisibile: cùm non fuerit iste ignis in cœlo aliquando. Tertium etiam tollitur, quia licèt isto modo debeat poni descensio ignis, tamen non ponitur de loco tam summo, & sic minus fiet contra naturam ignis. Sed dicendum videtur, quòd non fuerit iste ignis descendens de regione ignis. Primò, quia si tantum de igne descenderet, oportebat tantum suppleri de alia materia, vt non maneret vacuum. Secundum erat, quia erat valde difficilè, quòd descenderet ignis per totam regionem mediam: nam non poterat naturaliter conseruari per totum medium descendens, cùm sit medium incestitium ibi, quòd est frigidissimum, & ibi periret ignis quilibet descendens nisi miraculosè conseruaretur. Tertium erat, quia ponebatur descendere de loco altissimo, quod est contra conditionem ignis. Licèt ergo iste modus posset teneri, dicendum tamen, quòd conuenientius est dicere, quòd

A iste ignis non fuerit de regione ignis, sed de parte infima aeris, Deus istum ignem produxerit conuertendo aliquam partem aeris in ignem, & fecerit descendere illum ignem raptui super templum, & sic videbatur descendere de cœlo. Iste etiam modus videtur fuisse in descensione ignis super duos quinquagenarios, super quos fecit descendere ignem Elias: nam dicebat: Descendat ignis de cœlo: quarto Regum primo. non tamen descendebat de cœlo, sed de aliqua parte inferioris interstitij aeris, vt ibi declaratum est, & per istum modum ponerentur pauciores difficultates quàm aliàs, & erit modus conueniens.

B *An ignis qui descendit ad sacrificium semper durauerit, vel quanto tempore.*
Quæst. V.

QVAERITVR vlterius de isto igne, qui descendit nunc super sacrificia, an semper durauerit, vel quanto tempore durauit. Aliqui dicunt, quòd semper durauit, quia dabatur in signum diuinæ acceptationis, & sic factum fuit in deserto: nam consummato tabernaculo Moysi nubes repleuit illud, & columna ignis per noctem, & durauit semper illa columna ignis, quia qualibet nocte apparebat super tabernaculum: Exod. 40. & Num. 9. cap. Ita ergo cùm nunc consummato sanctuario venisset ignis ad
C acceptationem illius, debebat semper manere. Dicendum quòd iste ignis, qui nunc venit de cęlo, modicū durauit, scilicet solùm quandiu cremata sunt sacrificia, & hoc patet ex duobus, vel tribus. Primò quia iste ignis, cùm esset verus ignis, extra sphęram suā non poterat conseruari, nisi miraculosè: fuit autem materia in qua conseruari debebat iste ignis carnes sacrificiorū, quia ad illas cremandas venerat, & ideo quandiu durarent carnes illę in cremari, maneret ille ignis, combustis autem carnibus cùm non haberet ignis ille materiam, in qua conseruaretur, deficeret: sicut videmus de quolibet alio igne, qui apud nos est. Et si velis dicere, quòd postea manserit iste ignis, oportet ꝙ detur miraculum quomodo maneret sine materia,
D & tamen non est dandum tale miraculum, cùm non appareat aliqua necessitas ad ponendum illud. Secundum est, quia finis, ad quem iste ignis descendit fuit, vt cremarentur carnes illorum sacrificiorum, completa ergo crematione illa, non videbatur ad quid esset ignis necessarius, & sic non maneret superuacuè. Tertium est, quia si ille ignis semper maneret, esset aliquod magnum miraculum de specialibus, quæ vnquam contigisset inter Hebręos propter durationem magnam, & non subticeret illud scriptura: sicut non subticuit de nubecula, & columna ignis quòd semper manebant quandiu erant Israelitę in deserto, & tamen nihil scribitur de hac duratione ignis, ergo videtur, quòd non mansit semper, sed solùm quandiu cre-
E mata fuerunt sacrificia. Cùm autē obiicitur de igne descendente in ꝯsumatione templi tabernaculi Moysi, quod mansit semper. Dicendum, quòd non est simile de illa columna ignis, & de isto igne. Primò, quia illa columna non erat ad assignandum acceptationem sanctuarij, sed ad illuminandū Hebræos per noctem, ideo quandiu Hebræi egerent lumine illius, maneret: iste aūt ignis erat solùm ad consummendū sacrificia: ideo expletis illis, nō oportebat vt maneret. Secundò patet hoc, quia illa columna ignis, quæ apparebat, licèt durauerit magno tempore, non durauit semper: nam solùm durauit quandiu manserunt Israelitę in deserto, scilicet per quadraginta annos: Exo. 40. & Numeri 9. Et hoc, quia toto tempore illo manebant

nebant Iſraelitæ in caſtris, in deſerto, & vt caſtra illuminarentur per noctem, dedit Deus illam columnam ignis. Finitis autem quadraginta annis, cùm Iſraelitę manerent iam in terra Chanaan, & habitarent diſperſi per loca, non erat eis neceſſaria illuminatio illa per noctem, ideo poſt introitum in terra Chanaan, non legitur apparuiſſe quandiu fuerunt Iſraelitę in deſerto, & non ſolùm non legitur apparuiſſe, ſed veraciter dicendum, ꝙ nunquam poſtea apparuit columna ignis per noctem, nec columna nubis per diem. Et hoc per ſimile de manna, quia Deus dabat in deſerto Iſraelitis manna, & dedit per quadraginta annos: quia non poterant ibi habere alium cibum: Exod. 16. & Deut. 8. & 29. Cùm autem introierunt in terra Chanaan, & cęperunt comedere de frugibus terræ, ceſſauit manna, vt patet Ioſue 5. eo quòd iam ſine manna poterant ſuſtentari Iſraelitæ. Ita cùm neceſſitas columnæ nubis, & ignis ceſſaſſet introeuntibus Iſraelitis in terram Chanaan: non apparet vlterius, quia miracula diuina non fiunt niſi ad ſupplendum aliquam neceſſitatem, quam natura ſupplere non poteſt. Ita ergo dicendum de iſto igne, qui nunc deſcendit, quòd non duraturus eſſet ſemper, dato quòd tempore duraret magno, & duratio iſta eſſet quandiu eſſet vſus eius neceſſarius: & tamen non videbatur alius vſus iſtius ignis, niſi cremare illas carnes ſacrificiorum, ideo videtur dicendum, quòd finita illa crematione ceſſauerit ignis ille. Secundò patet, quia ſi columna illa ignis eſſet ad ſignandam acceptationem diuinam ſuper illud tabernaculum omni tempore maneret, tam nocte quàm die, & tamen manebat ſolùm per noctem, per diem autem ſolùm manebat columna nubis, vt patet Exod. 40. & Numeri 9. ideo non erat ad notandam acceptationem, ſed ad illuminandum, & quia per diem non erat neceſſaria columnę ignis illuminatio, ſolùm apparebat columna illa per noctem, ita ergo iſte ignis ſolùm maneret quandiu eſſet neceſſarius. Quartò patet, quia ſi columna illa ignis fuiſſet ad ſignandam acceptationem diuinam, ſolùm fuiſſet ex tempore, quo fuit tabernaculum, & tamen fuit antequam tabernaculum fieret: nam tabernaculum conſummatum eſt in fine primi anni ab exitu de Aegypto, & in principio ſecundi anni erectum eſt: Exod. 40. & tamen columnis nubis, & ignis apparuit in principio exitus de Aegypto, & dirigebat Iſraelitas per viam: vnde in tranſitu maris rubri illa columna ignis præcedebat, & dirigebat Iſraelitas: Exod. 14. ergo non fuit ad notandam acceptationem tabernaculi: ideo licèt illa multo tempore duraret, non eſt inde ſumendùm argumentum, quòd iſte ignis, qui nunc à Deo miſſus eſt, deberet magno tempore durare. Quòd autem ſederet iſta columna ignis ſuper tabernaculum non probat acceptationem aliquam, quia non ſedit ibi ad probandam acceptationem, ſed quia erat tabernaculum in medio caſtrorum, & vt æqualiter illuminarentur caſtra per illam columnam, ſedit ſuper tabernaculum: quia etiam aliàs ibi ſederet etiam ſi non eſſet ibi tabernaculum. Dicendum ergo, quòd ignis iſte, qui fuit ad ſignandum, quòd ſacrificia illa acceptabantur à Deo conſummendo illa, tamdiu durare debuit quandiu conſummarentur ſacrificia, & ſic ceſſauit.

Cum duo mirabilia apparuerint, an vnum ante aliud fuerit, & cur duo, & an vnum ſuffeciſſet.

Quæſt. VI.

QVAERITVR vlterius, cùm apparuerint duo mirabilia in templo Salomonis in dedicatione

F iſta, ſcilicet nebula, quæ operuit, & repleuit domum, ſupra quinto, & ignis, qui deſcendit ad cremandum ſacrificia, vt patet hic, quomodo ſe habuerunt iſta duo, an vnum fuerit multo tempore ante aliud: & cur facta ſunt duo, & an vnum ſufficeret. Reſpondendum ad primum, quòd vnum pauco tempore fuit ante, ſcilicet, quia facta ſunt eodem die, quòd enim vnum factum ſit pauco tempore ante aliud, patet: quia primū de apparitione nebulæ fuit prima die, qua introducta fuit arca in templum, ſupra quinto: iſtud ſecundum factum eſt durante iſta dedicatione templi: nam dicitur hic, quòd deſcendit ignis ſuper ſacrificia, & poſtea dicitur, quòd Salomon, & populus fecerunt ſolennitatem magnam, & die vigeſima tertia menſis ſeptimi,

G quo facta eſt iſta dedicatio receſſit populus in tabernacula ſua: durauit autem iſta ſolennitas quatuordecim diebus ſolùm, ſcilicet ſeptem diebus ante feſtum tabernaculorum, & alijs ſeptem diebus, quibus durauit feſtum tabernaculorum, vt patet infra in litera: & magis 3. Regum 8. ideo non poterat ad plus præcedere vnum miraculum ad alterum, niſi quòd vnum fieret die primo feſtiuitatis iſtius, & alterum fieret die quartodecimo. Sed dicendum, quòd eodem die fuerunt iſta duo miracula, & non præceſſit vnum ad alterum per vnam, aut duas horas: Quod patet, quia ordo geſtorum fuit iſte, ſcilicet, quòd ſacerdotes, & Leuitæ attulerunt arcam domini ad portam templi, & tunc accipientes eam ſoli ſacerdotes introduxerunt, & lo-

H cauerunt in Sancta Sanctorum, quibus inde egreſſis cæperunt ſacerdotes, & Leuitæ canere ſimul in atrio ſacerdotum ante altare, quibus incohantibus nubes repleuit, & operuit domum, ita vt ſacerdotes non poſſent intrare in templum, ſupra quinto capitu. Tunc Salomon cæpit orare, vt patet præcedenti cap. Et dixit coram toto populo omnia verba, quæ habentur precedenti cap. vbi nihil continetur niſi oratio ſua, & finita oratione deſcendit ignis ſuper carnes ſacrificiorum: Nam dicitur hic: Cumque compleſſet preces fundens, deſcendit ignis de cęlo, & deuorauit ſacrificia: vt patet in litera, & ſic inter primum miraculum & ſecundum non fuit diſtantia temporis, niſi inquantum Salomon protulit verba orationis ſuæ, & non eſ-

I ſet vna hora, & ſic paruum tempus fuit inter iſta duo miracula. Ad ſecundum dicendum, quòd ambo fuerunt neceſſaria, vel ſaltem valde conuenientia propter duo. Primò, quia miraculum primum de nebula deſcendente fuit ad ſignandum acceptationē templi, & ſecundum fuit ad ſignandum acceptionem miniſteriorum, cùm venerit ignis ſuper ſacrificia, & iſta erat miniſtratio vna de præcipuis ſanctuarij. Secundò, quia dato quòd primum miraculum eſſet ad ſignandum aliquam acceptationem miniſteriorum diuinorum, tamen erant miniſteria iſta duplicia: quædam erant Leuitica, & quædam Sacerdotalia: Leuitica erant, vt cantare, portas cuſtodire in templo: Sacerdotalia erant, vt facere ſacrificium, & ſimilia: quando au-

K tem factum eſt primum miraculum de nebula deſcendente, canebāt ſacerdotes & Leuitæ, & iſtud erat miniſterium Leuiticum, ideo per illud miraculum videbantur approbata miniſteria Leuitica. De miniſterijs ſacerdotalibus non apparebat clarè, an eſſent approbata, ideo conueniens fuit, quod fieret aliud miraculum, quando inciperet pręcipuum miniſterium ſacerdotale, & quia iſtud fuit oblatio ſacrificiorum venit ignis ſuper ſacrificia, & deuorauit illa, & ſic approbata fuerunt omnia miniſteria ſacerdotalia, & Leuitica.

An

An illa holocausta cremabantur ab alio igne, & quomodo erant posita, Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius circa istum ignem descendentem, cùm dicatur hic, ꝙ ignis descendês deuorauit holocausta, & victimas, quomodo fuit, an illa holocausta cremabantur ab alio igne, & quomodo erant posita. Quidam dicunt, ꝙ sacrificia ista, quæ nunc cremata sunt igne cœlesti, fuerunt illa, quæ erant super pauimentum, eo ꝙ illa nullum habebant ignem: sed cœlestis ignis superuenit, & cremauit carnes: sacrificia autem, quæ in altari erant cremabantur igne altaris, & super illa non venit ignis cœlestis: quia illa habebant ignem alium comburentem ea. Pro quo sciendum, ꝙ in ista festiuitate magna oblata sunt multa animalia simul, & sic sacrificia, quæ eadem die fieri debebant non capiebantur in altari, & ad hoc in medio atrij in pauimento positæ fuerunt carnes multæ sacrificiorum, vt ibi cremarentur, vt patet infra in litera: & sic dicunt, ꝙ super carnes, quæ erant in altari holocaustorum non venit ignis cęlestis, sed super carnes, quæ erant in pauimento atrij. Dicendum tamen, ꝙ hoc non stat, quia ignis de cœlo venit super sacrificia omnia tam super illa, quæ erant in altari, quàm super illa, quæ erant in pauimento: nam si solùm venisset super sacrificia, quæ erant in pauimento, innueretur ꝙ illa Deus acceptabat, & non illa, quæ erant super altare. Et ex hoc sequeretur vnum inconueniens magnum, scilicet, ꝙ Iudæi non vellent postea aliqua sacrificia cremari in altari holocaustorum: sed omnia cremarent in pauimento atrij, eo quòd Deus acceptasset sacrificia in pauimento atrij, & non acceptasset sacrificia in altari holocaustorum, & istud erat contra legem: quia Deus iusserat, ꝙ nulla sacrificia offerrentur, nisi super altare holocaustorum: Leuit. 16. & alibi offerri nefas erat Iosue 22. cap. Si autem Deus mitteret ignem super sacrificia, quæ erant in altari, & non super illa, quæ erant in pauimento, appareret, quòd solum acceptabat illa, quæ erant in altari: ideo nollent aliqua cremare in pauimento. s. carnes, quas posuerãt in pauimento, vel non cremarent aliquo modo, vel cremarent super altare holocaustorum, & tamen in vtroque loco crematæ sunt carnes sacrificiorum, vt patet in litera, ergo vtraque cęlesti igne cremata sunt. Cùm autem quæritur, an ista cremabantur alio igne, quando venit ignis cœlestis, vel non. Dicendum, ꝙ non cremabantur alio igne, sed erant positæ carnes super ligna. Sed tunc dicetur, quid ergo intendebant facere sacerdotes, cùm tenerent carnes super ligna, quomodo non cremabant illas, vel nunquid putabant venturum ignem de cœlo ad cremandum carnes. Dici posset, quòd sacerdotes orauerant, vt Deus mitteret ignem super sacrificia ad honorem templi sui, & ponerent carnes sacrificiorum super ligna, & non supponerent ignem expectantes ignem de cœlo, & completa oratione Salomonis veneri ignis, sic enim solebat fieri aliquando: nam quãdo venerunt Prophetæ Baal, & Elias experiri veram deitatem, posuerunt Prophetæ Baal carnes super ligna, & non supposuerunt ignem clamantes venire ignem de cœlo, sed nõ exauditi sunt: Elias posuit carnes super ligna, & non supposuit ignem. & inuocato Deo venit ignis de cœlo, & vorauit sacrificia, 3. Regum 18. cap. Sic etiam fuit quando redierunt Israelitæ de captiuitate, & quæsierunt ignem, quem in puteo absconderant, & non inuenerunt illum, sed aquam crassam, & posuerunt carnes sacrificij super altare, non supposito igne, & cùm superfusa fuisset aqua illa, accensæ sunt carnes sacrifi-

A ciorum. 2. Mach. primo, & sic posuerant isti sacrificiorum carnes non subijcientes ignem. Sic etiam fuit quando Aaron, & filij sui consecrati sunt in sacerdotes: nam prima die, qua ministrauerunt, posuerunt carnes in altari non subijcientes ignem, & venit ignis à domino, & combussit carnes. Leuit. 9. cap. vel fortè aliquis Propheta erat inter Israelitas nunc, qui prædixerat carnes sacrificiorum cremandas igne cœlesti, ideo posuerant sacerdotes carnes super ligna non supposito igne, & venit de cœlo ignis: nam sic fuit in prima die ministrationis Aaron, & filiorum suorum: nam Moyses prædixerat de isto igne, qui venturus erat die illa super sacrificia: Leuit. 9. scilicet, iste est sermo, quem pręcepit dominus, facitè & apparebit vobis glo-
B ria eius. & illa gloria domini fuit, quia postquam posuerunt in altari carnes sacrificiorum non supposito igne, sicut dixerat Moyses, descendit ignis de cœlo: vt patet ibidem. Sed tunc dicetur, quomodo poterant poni sacrificia, & non supponeretur ignis? quia ignis necessariò erat semper in altari: vt patet Leuit. sexto. Dicendum, quòd potuit esse aliquid de supradictis: ad hoc quòd sacerdotes ponerent carnes sacrificiorum, & non subijcerent ignem, vel fortè non orabant, ꝙ veniret ignis de cœlo super sacrificia: nec sciebant eum venturum esse, sed ponebant sic carnes sacrificiorum igne non supposito, quia iste erat modus faciendi sacrificia. Pro quo considerandum, quia vt dictum, est supra, quędam carnes sacrificiorum cre-
C matæ fuerunt in pauimento atrij, & aliæ in altari holocaustorum. De carnibus, quæ in pauimento crematæ sunt, non est difficultas, quia ibi non solebat esse ignis, ideo super terram poneretur illico strues lignorum non subiecto igne, & super ligna ponerentur carnes, & manerent sic vsquequo Salomon orationem suam finiret: quia tunc intendebant fortè subijcere ignem, & superuenit ignis de cœlo, & cremauit carnes: de carnibus, quæ in altari positæ fuerunt, dicendum, quòd etiam illæ non habuerunt ignem suppositum: cùm autem dicitur, quòd in altari erat ignis semper. Dicendum, quòd verum est, & tamen poterant poni ibi sacrificia & ligna, non supposito igne: nam quotidie mundabatur altare, & tollebatur
D totus cinis. Cùm enim in aurora offerendum erat sacrificium, sacerdos tollebat totum cinerem, qui manserat super altare de sacrificijs diei præcedentis, & portabat illum extra castra, & tunc rediens ponebat ligna in altari, & faciebat sacrificium nouum illius diei, & sic quotidie fiebat: vt patet Leuiti. sexto, & quando tollebatur iste cinis, manebant ibi aliquæ prunæ, quæ ponebantur ad vnum latus altaris, dum mundabantur alia latera, & sic manebat semper ignis in altari, & tamen poterat tolli cinis: isto modo poterant ligna poni in altari, & carnes super ligna, & quòd non esset suppositus ignis: imò iste erat modus faciendi holocausta, vt patet Leuiti. primo, scilicet, quòd poneretur super altare strues lignorum, & su-
E per struem ponerentur omnia membra animalis concisa, & postea subijciebatur ignis, vt sic crematetur. Ita ergo nunc positæ fuerant carnes sacrificiorum in altari super struem lignorum non supposito igne, & non intendebant sacerdotes subijcere vsquequo cessaret oratio Salomonis, & cùm ille compleuit suppositurí erant ignem: sed Deus præuenit eos mittendo ignem de cœlo, & non posuerunt ipsi ignem.

N 2 De

De maiestate Dei quid erat.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicat hic de maiestate Dei, quòd impleuit domum quid erat ista maiestas. Dicendum, ꝙ maiestas est aliquis apparatus excellens signans magnitudinem status alicuius, & dicitur maiestas quasi maior status, & sic erat in Deo: nam non poterat Deus videri à quoquam: vt tamen putaretur Deus specialiter præsentem esse alicui, sicut Deus gloriosus est, ita debebat apparare aliquod signum excellens ostendens eum: Nam si Deus videret, & appareret nobis, appareret in aliquo habitu, vel apparatu valde excellenti, cùm ipse sit excellentior omnibus, ideo cùm non videatur, & tamen velit ostẽdere se esse præsentem, debebat ostendere in aliquo signo valde excellenti, & illud vocatur maiestas: quid tamen determinatè esset ista maiestas est dubium. Aliqui putant, ꝙ ista maiestas erat ignis, qui descenderat de cœlo ad cremandum sacrificia: nam per illum ignem apparebat præsentia Dei specialis, sicut per nebulam, quæ descendit sup. 5. & vocatur maiestas Dei. Sed dicendum est, ꝙ iste ignis non vocatur hic maiestas, primò quia ista ponuntur hic tanquam distincta, scilicet Dei maiestas, & ignis deuorans holocausta. Secundò, quia non potest conuenire ignis, quia dicitur hic, quòd Dei maiestas impleuit domum, & non poterant sacerdotes ingredi domum domini propter maiestatem eius: & tamen manifestum est, quòd ignis non repleuit domum domini, cùm non descenderit, nisi super holocausta. Descendit enim ignis ad cremandum aliquid: & tamen non erat ibi aliquid cremandum, nisi carnes sacrificiorum, ideo non descenderet nisi super carnes: quia aliàs non posset stare, ꝙ non cremarentur multa alia in templo, cùm maiestas Dei, idest ignis impleuisset templum. Et si dicas, ꝙ ille ignis miraculosè non cremabat, oportebit addi aliud miraculum per quod suspenderetur actio ignis, & istud poneretur ex superabundanti, quod est incõueniens. Alij autem dicunt, ꝙ ista maiestas erat nebula, quæ venerat prius super domum: nam cùm incepissent sacerdotes, & Leuitæ canere, descendit nebula, & caligo, repleuitque totam domum. sup. 5. Sed dicet aliquis, ꝙ non potest stare, quia illud factum fuerat alio tempore, & istud factum fuerat nunc quando descendit ignis, & sic erit alia maiestas. Dici potest, ꝙ illa maiestas Dei, quæ apparuit in nabula sup. 5. esset ista, de qua habetur hic, eo ꝙ illud factũ fuit ante ista, quæ habentur hic solùm per vnam horam, vel quasi: nam inter illud miraculum de nebula supra 5. & istud de igne descendente non fuit nisi spatium vnius horę, vel quasi, scilicet inquantum Salomon protulit verba orationis suæ, vt colligitur ex litera continuando ex cap. 5. vsque huc, ideo poterant ista duo miracula vniri tanquam eodem tempore facta. Dicendum tamẽ verius est, ꝙ ista maiestas Dei non fuit illa, de qua habetur supra 5. sed nouiter venit, cùm dicatur hic in litera, ꝙ videbant Israelitæ descendentem ignem, & gloriam domini super domum: ergo tunc quando descendebat ignis, descendebat pariter gloria domini, siue maiestas cum illo. Ideo dicendum, ꝙ modus fuit in istis duobus miraculis iste, scilicet, quòd quando cęperunt Leuitæ, & sacerdotes canere in sanctuario, subito descendit nebula magna, & repleuit domum. Deinde Salomon hoc videns cæpit orare manente nebula. Nam ipse dixit in principio verborum suorum, Dominus pollicitus est, vt habitaret in caligine, præcedenti cap. & cùm continuaretur oratio Salomonis cessauit nebula illa: deinde finita oratione subito

Opinio de maiestate.

F descendit de cœlo ignis super sacrificia, & cùm igne simul descendebat nebula alba, & ignis solùm descendebat super carnes sacrificiorum: nebula autem descendebat super totam domum, ita vt omnia repleret.

Quid erat istud templum, & quomodo non poterant ingredi.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd gloria domini, siue maiestas replebat domum, & non poterant sacerdotes ingredi templum domini: quod erat istud templum, & quomodo non poterant
G ingredi templum. Respondendum, quòd templum potest accipi tripliciter, vno modo pro tota aggregatione templi, & atriorum suorum. Alio modo, quòd accipiatur pro atrio sacerdotum, quia ille erat specialis locus. Tertio modo, quòd accipiatur pro domo, quæ vocatur templum, & erat operta tecto, & parietibus, in circuitu cuius erant atria. Aliqui accipiunt pro templo primo modo. Sed dicendum, quòd non stat, quia tunc sequeretur, quòd sacerdotes nondum ingressi fuissent in sanctuarium ad aliquam partem eius: sed falsum est, quia non solùm sacerdotes, sed etiam laici erant in atrijs templi, cùm Salomon oraret dominum in atrio templi: vt patet præcedenti cap. & ibi patet, quia totus Israel in circuitu eius erat. Aliqui
H dicunt, quòd accipiatur secundo modo templum. Sed dicendum, quòd non stat, quia sacerdotes, & Leuitæ erant iam in atrio sacerdotum: nam cùm arca portata fuit, & posita in Sancto Sanctorum, sacerdotes, & Leuitæ introierunt in atrium sacerdotum, & incipientibus eis cantare, descendit nebula super totum templum, supra 5. ca. sed postea non exierunt inde, cùm post illud nihil factum fuerit, nisi quòd Salomon protulit orationem suam coram toto populo, ideo non intelligitur de hoc. Secundò patet efficacius, quia nunc quando descendit ignis, & gloria domini, erant carnes sacrificiorum positæ super ligna, & deuorauit illas ignis, & tamen non poterant carnes esse ibi positæ, nisi sacerdotes introiuissent ad disponen-
I dum carnes illas, ergo ibi erant. Dicendum igitur, quòd intelligitur de templo tertio modo, scilicet pro templo propriè dicto, & tunc conuenienter stat, scilicet gloria domini, scilicet nebula operuerat templum superius, & in circuitu ad portam: in atrio tamen sacerdotum, & in alijs atrijs non erat illa nebula, vel fortè non erat tam intensa, & ad hoc, quòd sacerdotes introissent in templum transire debebant per illam nebulam densam, & sic non poterant introire, licèt ad aliqua ministeria introire opus esset.

Quomodo non poterant introire, & ad quid vellent introire.
Quæst. IX.

K QVAERITVR vlterius de isto introitu sacerdotum, quomodo non poterant introire, & ad quid vellent introire. Ad primum dicendum, quod dupliciter poterant sacerdotes impediri ne intrarent, scilicet propter impossibilitatem, vel timorem, vel propter reuerentiam. De primò patet, quia nebula illa fortè erat valde densa, & si intrarent sacerdotes intra illam, non possent videre aliquid, & ista erat impossibilitas. Vel fortè erat timor, quia cùm illa nebula repræsentaret diuinam præsentiam: si Israelitæ auderent intrare in illam nebulam viderentur audere tan-

tangere Deum, & ob hoc fortè timerent, quia Deus punirèt eos propter ausum temerarium, & irreuerentiam. Secundum erat propter reuerentiam, quia dato quòd nebula illa non esset tam densa, quin intra illam sacerdotes, & Leuitæ constituti possent videre, & etiam non timerent aliquam punitionem à Deo, licèt introirent: tamen volebant reuereri, quia repræsentabat Dei præsentiam nebula illa, quæ erat maiestas eius, & videbantur velle accedere ad Deum intrãdo in nebulam; ideo non accedebant ad eam ex reuerentia; quia ista est propriè reuerentia, scilicet considerata magnitudine resilire in propriam paruitatem. Ad secundum dicendum, quòd sacerdotibus opus erat introire in templum secundùm consuetudinem legis. Nam quotidie debebat vnus de sacerdotibus ingredi intra templum bis. Primò ante prandium tempore sacrificiorum, scilicet, cùm cremare deberet thymiama super altare thymiamatum, & disponere deberet lucernas in candelabro: Exod. 30. Iterum in occasu solis ingrediebatur ad cremãdum thymiama, & locandum lucernas in candelabro, eodem capit. & sic cùm esset nunc aurora, & inciperent prima sacrificia diei, thymiama cremari debebat semel, & disponi lucernæ, sed fortè dicetur, quòd non erat nunc aurora, siue ante prandium, ita vt thymiama cremari deberet. Dicendum, quòd siue esset ante meridiem, siue quęcunque hora diei, sacerdotes cremare deberẽt thymiama: nam bis in die fiebant sacrificia, scilicet ante meridiem, & post, & cùm vtrisque sacrificijs erat vna crematio thymiamatis: Exod. 30. Ideo, siue esset in aurora, siue in vespere, cum ista essent prima sacrificia, quæ fiebant in templo, necesse erat, quòd cum eis simul offerretur thymiama, & disponerentur lucernę in candelabris, & ad hoc ingressuri erant nunc sacerdotes, vel aliquis de sacerdotibus in templum, & cùm domus illa tota esset vallata nebula, quę erat maiestas Dei, non poterant intrare sacerdotes præ reuerentia, vel timore: vel quia non viderent præ caligine.

Rex autem, & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Mactauit igitur rex Salomon hostias, boum vigintiduo millia, arietum centum viginti millia: & dedicauit domum Dei rex, & vniuersis populus. Sacerdotes autem stabant in officijs suis: & Leuitæ in organis carminum Domini, quę fecit Dauid rex ad laudandum Dominum, quoniam bonus, quoniam in ęternum misericordia eius, Hymnos Dauid canentes per manus suas: porro sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat. Sanctificauit quoque Salomon medium atrij ante templum Domini: obtulerat enim ibi holocausta, & adipes pacificorum: quia altare ęneum, quod fecerat, non poterat sustinere holocausta, & sacrificia, & adipes. Fecit ergo Salomon solennitatem in tempore illo septem diebus, & omnis Israel cum eo,

A Ecclesia magna valde, ab introitu Emath vsque ad torrentem Aegypti. Fecitque die octauo collectam, eo quòd dedicasset altare septem diebus, & solennitatem celebrasset diebus septem. Igitur in die vigesimo tertio mensis septimi, dimisit populos ad tabernacula sua, lętantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Dominus Dauid, & Salomoni, & Israel populo suo. Compleuitque Salomon do-
B mum Domini, & domum regis, & omnia quæ disposuerat in corde suo, vt faceret in domo domini, & in domo sua, & prosperatus est.

Rex antem. Hic ponitur secundùm huius partis, scilicet dedicationis consummatio: nam postquã venit à Deo ignis, & apparuit maiestas eius, cõsummata fuit tota festiuitas, quæ incohata fuerat: & dicitur. *Rex autem, & omnis populus immolabant victimas.* Offerebant animalia ad immolandum victimas, quia non poterant laici immolare, cùm istud sit officium sacer-
C dotum, & dicitur hoc: quia præ gaudio, & magnitudine solennitatis rex Salomon offerebat multa animalia, & populares assistentes etiam offerebant pecora, & sacerdotes illa immolabant, idest iugulabant: sed quia ipsi dabant ea ad immolandum, dicebantur ea immolare. *Coram domino.* Scilicet, coram altari holocaustorum. Nam oblatio fiebat ad introitum atrij sacerdotum, & ibi erat altare holocaustorum, in quo Deus specialiter esse dicebatur, inquantum ibi offerebantur, & cremabantur sacrificia in honorem suum, & non alibi. *Mactauit igitur Salomon hostias boum viginti duo millia, arietum centum, & viginti millia.* Ponitur hic multitudo animalium immolatorum ad signandum magnitudinem festiuitatis. An verò omnia ista ani-
D malia contulerit Salomon, vel quandam partem eorum obtulerit populus, & cur de alijs generibus animalium immolatum non sit, declarabitur infra in quæstionibus. *Et dedicauit domum Dei rex, & vniuersus populus.* Dedicatio est consecratio, vel assignatio: pro illo enim negotio, dicitur res aliqua dedicari, pro quo assignatur, & quia per primum actum, qui fit in aliqua domo assignatur illa cultui Dei, vel humano, dicitur tunc dedicari, & quia nunc fiebant sacrificia, & aliæ cæremoniæ cultus diuini in templo: per hoc assignabatur domus illa in æternum cultui Dei, & sic dicebatur dedicari. Est autem ista dedicatio tota illa continuatio cæremoniarum, quę fuit in hac festiuitate magna, & fiebant istæ cæremoniæ per sacerdotes, quia
E tamen rex, & populus assistebant cæremonijs venerando ad solennitatem istam, dicebantur dedicasse templum, vel quia offerebant animalia ad dedicationem. *Sacerdotes autem stabant in officijs suis.* Hic declaratur, quod supra dicebatur, scilicet, quòd populus dedicabat templum, & hoc non faciendo aliquas cæremonias, sed solùm assistendo sacerdotibus, vel offerendo animalia ad sacrificandum: nam sacerdotes erant in officijs suis, idest faciebant ea, quæ pertinebant ad eos, s. animalia iugulare, decoriare, & in frusta diuidere, & super altari ligna ponere. Quæ autem sint officia sacerdotalia declarabitur magis infra in quadam quęst. *Et Leuitę in organis carminum.* Scilicet officium Leuitarum, & actus tunc erat stare in organis carminũ, i. can-

Dedicatio nis cõsummatio.

Quid dedicatio sit.

Officium Leuitarũ.

tate organis non solùm erant ista officia sua, sed mul-
ta alia: vt infra declarabitur in quadam quæstione.
Sed istud potissimum faciebant, scilicet, quòd canta-
bant in organis, et non est putandum, quòd solùm
canebant in organis, sed etiam in voce. Et vocantur
hic organa omnia musica instrumenta, quia in multis
generibus canebant, vt patet sup. 5. s. in cimbalis, psalte
rijs, citharis, et in omni alio genere musicorum. *Quæ
fecit Dauid rex ad laudandum dominum.* Fuit Dauid valde
Deo deuotus, & conatus est quantum potuit augere
cultum diuinum, & quia habuit gratiam prophetalē
fecit cantica multa, & psalmos, & quia erat magnus
citharista, canebat aliquando in cithara, & aliquando
in alijs generibus musicorum organorum, & ingenio
suo adinuenit multa genera vasorum musicorum, &
assignauit illa ad canēdum domino in illis, & hortaba-
tur omnes, ꝙ laudarent dominum in istis vasis musi-
cis, vt patet Psal. 150. scilicet. Laudate dominum in
sono tubæ: Laudate eum in Psalterio, & cithara. Lau-
date eum in tympano, & choro: Laudate eũ in chor-
dis, & organo. Laudate eum in cimbalis bene sonan-
tibus. & ista organa reseruata erant apud Leuitas, vt
canerent in eis, & faciebant multa alia similia. De istis
organis musicis, quę fecit Dauid loquitur Iosephus 7.
Antiquit. circa finem. Et ponit ibi figuram quorun-
dam ipsorum. *Quoniam in æternum misericordia eius.*
Istud potest intelligi dupliciter, vno modo, quòd po-
natur hic tanquam redditiuum causæ, & est sensus, ꝙ
facta sunt organa ad laudandum Deum, & laus ista
danda erat ei, quia misericordia eius est in æternum.
Alio modo potest intelligi, ꝙ ista sint verba cantici,
scilicet, quòd cantores laudarent dominum in istis or
ganis, & dicerent, in ęternum durat misericordia Dei:
sed primus modus melior est. *Hymnos Dauid canentes
per manus suas.* Scilicet, isti Leuitæ canebant per manus
suas Hymnos Dauid, scilicet Psalmos factos à Dauid:
nunquam enim fuit in Prophetis cantoribus aliquis
tam copiosus sicut Dauid: ideo ei attribuitur totus li-
ber Psalmorum, licèt aliqui Psalmi fuerint facti ab a-
lijs: vt patet ex titulis eorum, & sic Dauid dedit Leuitis
totam instructionem necessariam, scilicet cãtica, quæ
canerent, & organa, in quibus canerent. *Porro sacerdo-
tes canebant tubis ante eos.* Scilicet, Leuitæ canebant in
organis musicis, solùm hoc habebant sacerdotes, ꝙ
tubis canebant ante Leuitas. Cur erat hoc, infra di-
cetur in quadam quæstione. *Cunctusque Israel stabant.*
Scilicet, stabant attenti ad cæremonias, quæ faciebant
sacerdotes, & Leuitæ: & in hoc solennizabant dedica-
tionem illam, quia assistebant, cum multitudo plebis
facit solennitatem. *Sanctificauitque Salomon medium
atrij ante templum domini.* Ista sanctificatio fuit, quia vo-
luit Salomon non solùm cremare sacrificia super al-
tare holocaustorum, sed etiam super pauimentum a-
trij, eo ꝙ hostię non capiebantur in altari, & quia pa-
uimentum non erat locus assignatus ad cremandum
ibi sacrificia, sanctificauit illud Salomon nunc per ali-
quas cæremonias faciendo ꝙ esset aptum ad talem
cremationem. Et dicitur, ꝙ sanctificauit medium
atrij, idest aliquam partem in medio atrij. Pro quo
sciendum, ꝙ vt declaratum est 3. Regum 6. erant qua-
tuor atria in templo, & vnum illorum erat atrium sa-
cerdotum, quia in illo erant sacerdotes ad faciendum
ministeria sua, & Leuitæ ad canendum. In isto erat
altare holocaustorum, in quo cremabantur omnia
sacrificia, & vocabatur istud atrium per excellentiam,
quia erat sanctissimum propter altare, & sacerdotes:
alia autem atria simul vocantur basilica grandis, vt pa-
tet supra 4. & raro fit in scriptura mentio, nisi de isto
atrio, & vocatur atrium absolutè sicut hic, licèt inter-
dum vocetur atrium sacerdotum determinatè: sicut

F supra quarto. In isto atrio cremanda erant omnia sa-
crificia super altare, & tamen quia non capiebantur
ibi, sanctificata est quædam pars atrij, in qua poneren-
tur carnes sacrificiorum super pauimētum, & illa pars
erat in medio atrij: ideo dr̄, ꝙ sanctificauit rex mediũ
atrij. Et dr̄ ante templum domini, quia templũ accipit
hic propriè pro illa domo, quæ erat operta tecto, &
parietibus clausa, intra quam erant vasa sacra, & ad
partem orientalem istius templi erant omnia qua-
tuor atria prædicta, sed atrium sacerdotum erat magis
coniunctum portę templi, & sic dicitur esse ante tem-
plum. *Obtulerat enim ibi holocausta, & adipes pacificorum.*
Hic redditur causa, quare medium atrij fuit sanctifi-
catum ad cremandum carnes sacrificiorum, scilicet,
G quia Salomon obtulerat multa animalia in holo-
caustum, & etiam in hostias pacificas, & non poterant
capi in altari holocaustorum, ideo oportuit sanctifica-
ri atrium. Et dicitur, quòd obtulit holocausta, & adi-
pes pacificorum, & non dicitur hostias pacificas, quia
de holocaustis omnia offeruntur, ideo vocantur ho-
locausta absolutè: de hostijs pacificis soli adipes, vt
communiter accipiuntur: ideo solùm nominantur
adipes pacificorum. Pro quo considerandum, quòd
holocaustum fiebat de animalibus, quando tota cre-
mabantur, scilicet, quòd sanguis funderetur super pa-
rietes altaris, & ad basim eius, & deinde decoriato ani-
mali tollebantur intestina, & lauabantur, & pedes
etiam, & caput purgabantur, & ablatis cornibus, & vn-
H guibus pedum ponebantur omnia membra concisa
in altari super struem lignorum: Leuit. primo. In
hostijs pacificis fiebat aliter, scilicet, quòd si esset bos
in pacificam hostiam oblatus, vel caper, aut capra: san-
guis eius fundebatur ad basim altaris, & decoriato a-
nimali, tollebantur adipes, & tota pinguedo operiens
vitalia, & cremabatur super altare: Leuiti. tertio.
Carnes autem manebant pro sacerdotibus, & pro of-
ferentibus: nam sacerdoti offerenti animal, & facien-
ti cęremonias eius cedebat petusculum, & armus dex-
ter. Cæterę autem carnes laicis offerentibus ipsa ani-
malia cedebant: Leuit. septimo. Si autem essent ho-
stiæ pacificæ de arietibus, & ouibus, tollebatur tota
cauda cum renibus, & insuper adipes ad cremandum
I coram domino: Leuit. tertio. Cæteræ autem carnes
cedebant sacerdotibus, & offerentibus, sicut supra di-
ctum fuerat: & sic communiter de hostijs pacificis
offerebantur soli adipes: ideo dicitur de adipibus, &
non ponuntur hostiæ pacificæ quasi totæ offerrentur:
sed ponuntur holocausta, quia tota Deo cremaban-
tur. *Quia altare æneum, quod fecerat.* Istud erat altare
magnum totum de ære, quod fecerat Salomon cubi-
torum viginti longitudine, & totidem latitudine,
decem altitudine, supra quarto. *Non poterat sustinere
holocausta, & adipes pacificorum.* Potest intelligi du-
pliciter: vno modo non poterat sustinere, scilicet, quia
frangeretur præ magnitudine ponderis. Alio modo
non poterat sustinere, idest non poterat capere tot sa-
K crificia, quia requirebatur maius spatium. Primus
sensus non stat, quia altare holocaustorum, quod fe-
cerat Salomon posset sustinuere quantamcunque
numerositatem sacrificiorum, eo quòd erat æneum
concauum interius, & sub illa concauitate erat lapidi-
bus plenum secundùm formam altaris quadratis: ita
vt sederet conuenienter altare super lapides illos, vn-
de nullum pondus erat, quod esset insupportabile
huic altari. Sed modus secundus est verus, scilicet, ꝙ
tanta multitudo hostiarum non capiebatur in illo al-
tari, & necesse erat, quòd cremarentur in alio loco.
Et fecit sacrificia. Idest libamenta: quia cum quolibet
animali ponebantur libamenta, quæ sunt simila, vinũ,
oleum, sal, thus: Numeri 15. & Leuit. 2. & patet, quod
acci-

accipiatur sic Nume. 28. & 29. vbi dicitur de quolibet animali offerendo, & de diebus festorum, quot animalia offerenda erant, & dicitur, ꝙ illa erant offerenda cum sacrificijs suis, & non potest ibi accipi sacrificium nisi pro libamento, quod est aliquid accessoriũ ad carnes animalis oblati: etiam Leuit. 2. vocatur sacrificium coctum in clybano, & sacrificium de craticula, & tamen ista non erant nisi genera panum, & pertinent ad libamenta, quorum vna pars est panis. *Fecit ergo Salomon solennitatem in tempore illo.* Idest in tempore, quo dedicauit templum, & transtulit illuc arcã, & reposuit in Sancta Sanctorum. *Septem diebus.* Fuerunt dies quatuordecim, scilicet septem dies, quibus celebrata est dedicatio per se ante festum Tabernaculorũ: vt patet 3. Regum 8. hic tamen solùm exprimitur de septem diebus istorum clarè: benè tamen intelliguntur quatuordecim, vt patet infra in litera. *Et omnis Israel cum eo.* Scilicet, totus Israel erat cum eo in ista congregatione solennitatis. *Ecclesia magna valde.* Idest erat valde magna congregatio eorum, qui solennizabant istam festiuitatem. Vocatur Ecclesia Congregatio, vel Concilium, sicut dicit Arist. 2. Polit. cap. de Politia Calcedoniorum, quia Calcedonij Ecclesiam non faciunt, idest non faciunt Concilium, siue Congregationem. *Ab introitu Emath vsque ad torrentem Aegypti.* Idest conuenit totus Israel ad istam solennitatem, qui est inter introitum Emath, & torrẽtem Aegypti, isti sunt duo termini terræ Israel, siue Chanaan a Septemtrione in Meridiem: nam Emath est in parte Septemtrionali terræ Israel, vt patet Num. 13. & 34. torrens Aegypti est ex parte Meridiana, & vocatur aliquando fluuius Aegypti, vt patet Gen. 15. Est autem Emath secundùm quosdam ciuitas, & secundùm quosdam prouincia, vt declaratum est 4. Regum 24. & putatur esse ciuitas Anthiochiæ, in qua sedes Apostolica fuit à principio per septem annos: deinde Romam translata est. Et tamen dato, ꝙ sit ciuitas, est caput prouinciæ, & incolæ illius terræ vocantur Amathæi secundùm Iosephum sæpe in libris Antiquitatum: De torrente Aegypti est dubium quid sit, & dicunt quidam, ꝙ sit quidam torrens, qui diuidit Aegyptum à terra Chananæorum in latere meridiano in terra Philisthinorum, & vocant eum Rinocorulam, vt dicit Historia scholastica. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia iste torrens necessariò est Nilus fluuius magnus Aegypti. Et patet hoc, quia licèt hic vocetur torrens, tamen alibi vocatur fluuius magnus, vt patet Iosue 13. vbi ponuntur termini terræ Chanaan quantum ad illas gentes, quæ nondum subiectæ erant Iudæis, & dicitur à fluuio turbido, qui irrigat Aegyptum vsque ad terminos Accaron: Fluuius autem turbidus irrigans Aegyptum non est nisi Nilus, quod notificatur ex duobus: primò quia dicitur, quòd ille fluuius irrigat Aegyptum, & tamen non est aliquis fluuius irrigans Aegyptum nisi Nilus, quia ipse solus est, qui bis in anno intumescit, & supergressus ripas aluei sui diffundit se per totam Aegyptum, quæ est tota plana, & irrigat eam atque fœcundat: quia aliàs paucæ, vel nullæ pluuiæ sunt. Hoc colligitur Deut. 11. scilicet: Terram, ad quam ingredieris possidendam, non est sicut Aegyptus, de qua existi: vbi iacto semine in hortorum morem aquæ ducuntur irriguæ, sed montuosa, & campestris de cœlo expectans pluuias. Secundò, quia dicitur iste fluuius turbidus, & hoc conuenit Nilo, nam Nilus crescit bis in anno, & effundit se super totam terram, arripitque fęces, & purgamenta terræ, & coinquinatur, efficitur aqua turbida, & quia fit bis quolibet anno in Nilo, est quasi semper fluuius ille turbidus. Tertiò potest hoc patere, quia Gen. 15. posuit Deus terminos terræ, quam daturus erat semini

A Abrahæ, & dicitur à flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphratem: ideo necesse est, ꝙ ibi in Aegypto sit vnicus fluuius, qui ponatur terminus inter Aegyptum & terram Chanaan: vel si multi sunt, necesse est, ꝙ ille sit excellentior oĩbus, ita ꝙ per excellẽtiam ipse solus vocetur fluuius Aegypti: quocunq; dato istorũ, sequiť, ꝙ sit Nilus iste fluuius: nã si vnicus fluui⁹ esset in terra Aegypti, necesse esset, ꝙ esset Nil⁹, qã ꝯstat Nilum transire per Aegyptum. Si autem sint multi fluuij, & tamen iste sit per excellẽtiam, necesse est, ꝙ sit Nilus, quia nullus maior fluuius est in Aegypto quàm Nilus, qui totam terram Aegypti implet alluuionibus suis, & sic necessariò intelligetur de flumine Nilo. Et si obijciatur, ꝙ vocatur hic torrens, dicen- B dum, ꝙ ipsemet Nilus vocatur torrens: sed fit istud ex improprietate idiomatis Hebraici, in quo interdũ vocatur torrens magnus fluuius. Iste fluuius Nilus est terminus terrę Chanaan ex parte meridiana: quia Nilus fluit per Aegyptũ, & septem alueis diuisus intrat mare, & aliquis alueus illorum declinat versus terram Chanaan, & ibi est terminus terrę Chanaan, & Aegypti: dic ꝙ iste torrens Aegypti est Nilus fluuius Aegypti, quia aliàs non posset stare scriptura, sicut nunc ꝓbatum est: vocatur tamen torrens, quia nõ fluit totus Nilus per loca, in quibus diuiditur Aegyptus à terra Chanaan: sed quidam paruus alueus eius, qui vocatur Rinocorula: de quo magis declarabitur Matth. 2. vbi agitur de itinere Dominæ nostrę & Christi in Aegy- C ptum: qui autem putant Rinocorulam esse alium fluuium, qui nõ sit Nilus, errant: nec possunt saluare scripturã. *Fecitque die octauo collectam.* Scilicet, die octauo non à principio festiuitatis, sed computando à principio secundæ solennitatis. Pro quo sciendum, ꝙ hic fuerunt in eadem continuata solennizatione duæ festiuitates, s. prima festiuitas dedicationis templi per septem dies, & secunda festiuitas Tabernaculorũ, quæ durauit alijs septem diebus, octauo die istorum fecit collectam: quia regulare erat, ꝙ in festo Tabernaculorum fieret collecta die octauo, quia erat primus post expletam festiuitatem Tabernaculorũ. *Eo, ꝙ dedicasset altare septem diebus.* Idest tractasset solennitatem dedicationis altaris per septem dies, & isti erant septẽ dies D primi, quibus durauit solẽnitas ista, & vocantur isti septem dies dedicationis altaris, quia nõ fuerunt ex alia causa celebrati, nisi vt dedicaretur altare, cùm non occurreret tunc aliud festum, quod illis septem diebus celebrandum foret. *Et solennitatem celebrasset septem diebus.* Ista erat solennitas Tabernaculorum, quę eueniebat in isto mense septimo immediatè post septem dies dedicationis altaris: & illis etiam septẽ diebus celebrata est solennitas, quia ista solennitas tabernaculorũ a lege statuta erat, & ꝙ finita illa, die octauo fieret collecta: Leui. 23. c. *Igitur die vigesimotertio mensis septimi.* In isto die finita fuit tota festiuitas, & etiam collecta, & recessit popul⁹ in tabernacula sua. Ex quo apparet, ꝙ festiuitas ista tota incohata fuit die nono mensis Se- E ptembris, & fuerunt septem dies primi inclusiuè vsq; ad quartumdecimum pertinentes ad dedicationẽ altaris, & die quintodecimo mensis cępit festiuitas Tabernaculorum, & durauit vsque ad diem vigesimum primum inclusiuè, & dies 22. fuit cætus, & collecta, & die 23. recesserunt Israelitæ in tabernacula sua. *Dimisit populum in tabernacula sua.* Idest dedit Salomon licentiam populo, quod recederent singuli ad tabernacula, quia iam sufficienter solennitas celebrata fuerat. *Letantes atque gaudentes super bono, quod fecerat Deus Dauid, & Salomoni, & Israel populo suo.* Idest omnes de populo ibant gaudentes, & lætantes, accipiuntur pro eodem gaudium, & lætitia. Sed vnum potest accipi pro spirituali motu, aliud pro exteriori manifestatione

ne sicut lætari, & exultare. Et dicitur super bono, quod fecerat Deus Dauid, & Salomoni, & populo suo Israel, quia viderant Israelitæ in ista solennitate magnā probitatem Salomonis ędificando templum tam magnificè, & tam sapienter, & quòd tam deuotè celebrasset festiuitatem istam, & ad totum populum se haberet tam gratè, & prudenter. Et in hoc benefecerat Deus Dauid dando ei talem filium, quia gloria patris est filius sapiens: & cùm Salomon sapientior esset omnibus hominibus, & hoc cognouisset nunc totus populus, videbant, quòd Deus benefecisset valde Dauid. Etiam benefecerat Deus Salomoni: quia tantam ei probitatem contulerat, ita vt non æquaretur quisquam ei: Benefecerat etiam populo suo Israel inquantum dederat eis talem regem, quia de maximis beneficijs, quæ alicui populo, vel communitati fieri possunt, est, quòd detur ei rector conueniens: quia in eo est, quòd prosperetur communitas, vel ꝙ pereat. Magis enim necessarius est rector, & iudex in politia, quàm panis: vt ait Arist. 3. Polit. cap. secundo. Aliqui putant intelligi hoc de apertione portarum, scilicet, quòd quādo arca portabatur, vt inferretur in templū, subito clausæ sunt, Deo agente, portæ templi, & non potuit introduci arca, & tunc Salomon præcatus est pro apertione: sacerdotes quoque cantauerunt Psalmum illum Memento domine Dauid, & cùm peruenissent ad illum versum, scilicet. Propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui: apertæ sunt portæ. Et ista fuit magna gloria Dauid, quòd propter merita eius Deus fecit miraculum: Etiam fecit in hoc Deus bonum Salomoni, quia eo orante cōcessa est apertio portarum: Etiam populo Israel magnum bonum factum est, quia Deus voluisset aperire portas: vt reciperetur arca: cùm prius clausisset illas. Sed dicendum, quòd illud non stat, quia præcedenti cap. quæstione vltima declaratum est, quòd nihil tale fuisset, sed illud bonum, quod Deus fecit Dauid, & Salomoni, & populo fuit, faciendo Salomonem regē excellentem: vt supra dictum est aliàs, concedendo, ꝙ compleretur per manus Salomonis templum tam venerabile, quale non erat in toto orbe, & quod insuper Deus illustrasset illud magnis miraculis dando ignem de cœlo super sacrificia facta in eo ad probandum illud, & ostendendo maiestatem ibi in nebula bis descendente eodem die de cœlo, & operiente atque replente templum: vt patet in litera. Et cùm omnia hæc promissa fuissent Dauid, & executioni data per Salomonem filium eius, videbatur fęlix Dauid, & Salomon, & populus ei subiectus. *Compleuitque Salomon domum Domini*. Hic ponitur epilogus præcedentium: & dicitur, ꝙ compleuit Salomon domum domini, idest templum non solùm ædificando, sed etiam dedicando. *Et domum regis*. Idest domum suam, & istæ fuerunt tres domus, scilicet domus filię Pharaonis, & domus regis, & domus saltus Libani: & tamen vocatur tota domus regis, quia licèt tres domus essent, omnes pertinebant ad regem, quia non erat aliqua illarū ad cultum Dei specialiter, sicut templum. Fuit ista domus Salomonis ædificata annis tredecim: de distinctione istarum domorum, & opere earum habetur. 3. Regum 7. hic autem nihil tangitur determinatè. *Et omnia, quæ disposuerat in corde suo, vt faceret in domo Domini*. Intelligitur de vasis, quia non solùm fuit domus Domini per Salomonem ædificata, sed etiam omnia vasa ad ministerium illius pertinentia ipse fecit. Vel intelligitur de pulchritudine domus Domini, quia postquàm ædificata fuit domus illa, fecit Salomon multa ad solam pulchritudinem deaurando laminis aureis parietes, & pauimentum, & tectum templi, ita vt intra templum non appareret nisi aurum: primo

F Regum 6. *Et in domo sua*. Nam etiam domus Salomonis, fuit magnificè fundata, & multa facta sunt ad excellentem pulchritudinem in ea, & potissimè in domo saltus Libani: vt patet 3. Regum 7. *Et prosperatus est*. Scilicet in omnibus, quę incohauit prosperatus est faciendo, sicut volebat nullo impediente: vel prosperatus est, quia venit ad tantum honorem, & diuitiarum magnitudinem, quòd nullus rex ei similis foret.

De multitudine pecorum oblatorū, an obtulerint solus Salomon.

Quæst. X.

G QVAERITVR circa ea, quæ dicta sunt hic, & primo de ista multitudine sacrificiorum, cùm dicatur hic, quòd fuerunt oblata viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, an ista multitudo pecorum per solum Salomonem oblata est, vel computentur hic pecora, quæ populus obtulit. Respondent quidam, quòd solus Salomon obtulit totam istam multitudinem pecorum, quia in litera dicitur: mactauit Salomon hostias boum viginti duo millia, &c. Dicendum est, quòd non solùm Salomon obtulit pecora, sed etiam populus in ista dedicatione templi: quia supra 5. dicitur, quòd rex Salomon, & omnis cætus Israel immolabant ante arcam arietes, & boues absque vllo numero: Et supra in litera dicitur: H rex autem, & omnis populus immolabāt victimas coram domino. Potest ergo dupliciter dici, quòd solus Salomon obtulisset totam istam multitudinem pecorum, quæ hic nominatur, scilicet viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, & populus obtulisset multa alia sacrificia, & tamen de sacrificijs populi non ponatur aliquis numerus: & hoc satis conuenit literæ, quia dicitur: mactauit Salomon, scilicet, ꝙ ipse solus ista sacrificia nominata mactauerit, idest mactari iusserit: Simile est Numeri 7. vbi ponitur solennitas facta in dedicatione tabernaculi Moysi in deserto, & ponitur oblatio duodecim principum tribuum Israel, & non ponitur oblatio aliqua popularium. Et tamen non est credendum, quòd alij de populo nihil obtulerunt in tanta solennitate, cùm alijs I diebus profestis in litera offerrent, & ad fabricationē tabernaculi Moysi omnes de populo multa offerrent. Exo. 35. Et sic videtur, quòd licèt obtulerint populares multa, subticuerit hic scriptura oblationem popularium exprimendo solam principium oblationem. Ita hic non curaret scriptura ponere summam animalium oblatorum à populo, sed solùm animalium oblatorum per regem, & hoc propter duo. Primò, quia Salomon obtulit plura animalia, quàm totus populus simul, cùm ipse esset ditior, & vellet nunc ostendere magnificentiam suam erga cultum Dei. Secundò propter honorem regis, quia potius mentio fieri debebat de rebus pertinentibus ad regem, quàm ad cæ- K teros. Aliter potest dici, quòd ista multitudo animalium immolatorum, non fuit tota à Salomone oblata, sed includuntur hic tota animalia immolata in festiuitate illa tam à Salomone, quàm a populo, quia tamen potissimam partem istorum rex obtulit, & quia ipse excellentior erat, attribuuntur omnia, & quia sic consuetum est in multis alijs, quòd à principaliori solo denominatio fiat: licèt multa alia simul concurrant vtrumq; teneri potest, sed litera magis innuit, ꝙ omnia ista fuerint oblata per Salomonem, & ꝙ de populi oblatione subticeatur.

An omnia eodem die fuerunt immolata. Quæſt. XI.

QVAERITVR Vlterius, circa iſtam multitudinem animalium immolatorum, an omnia fuerint eodem die immolata, vel quomodo. Aliquis dicet, quòd in eadem die fuerint immolata, & hoc patet dupliciter. Primò, quia ea, quæ dicuntur in principio, intelliguntur omnia de prima die, qua introducta fuit arca in templum: nam illa die deſcendit ignis de cœlo ſuper ſacrificia, & illa die deſcendit nebula bis ad operiendum templum, vt colligitur ſupra in litera, & ſupra quinto, & declaratum eſt ſupra in quadam quæſtione, & omnibus iſtis poſitis ſubditur, quòd fecit Salomon die octauo collectã: eo quòd dedicaſſet altare ſeptem diebus, & ſolennitatem cęlebraſſet ſeptem diebus: & ſic videtur, quòd omnia pręcedentia ad primũ diem pertinebant. Et tamen ſupra ponitur de immolatione omnium illorum animaliũ, ergo omnia illa fuerunt immolata die primo, & eodem. Secundò patet, quia dicitur hic, quòd Salomõ ſanctificauit medium atrij ad cremandum ibi ſacrificia, quia altare ęneum quod fecerat Salomõ, non poterat ſuſtinere holocauſta, & adipes pacificorum: & tamen ſi ſucceſſiuè per dies fieret oblatio iſtorum animalium, poſſent capi in altari, & ſuſtineri: ideo videtur, quòd in eodem die omnia immolata ſunt. Dicendum autem hoc falsũ eſſe, ſed iſta animalia oblata sũt multis diebus, ſcilicet, quamdiu durauit iſta ſolẽnitas dedicationis. q̃ durauit ſeptẽ diebus, & adiuncti ſunt alij ſeptem dies, qui pertinebant ad feſtum tabernaculorum, & in illis etiam dedicatum eſt templum. Manifeſtum eſt autem, quòd quolibet iſtorum dierum ſacrificia multa offerrentur: quia aliàs non diceretur durare ſolennitas dedicationis, niſi quolibet iſtorum ſeptem dierum fierent ceremoniæ aliquæ ad ſolennizandum dedicationem illam. Ideo dicendum, quòd quolibet die offerrentur multa. Secundò patet, quia non videtur ſatis facile, quomodo eadem die poſſent tot animalia immolari, & cremari in eodem templo: nam etiam ſi omnes Iſraelitæ occuparentur ſolùm in iugulando, & decoriando, & concidendo animalia in artus, & faciendo cęteras cęremonias, nõ videtur, quo modo fieri poſſet, cum ſoli ſacerdotes hoc efficerent, nec liceret cuiquam accedere ad adiuuandum eos, ideo non videtur quomodo, etiam ſi nihil aliud facerent, omnes ſacerdotes eadem die poſſent ſufficere ad iugulandum, & decoriandum viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum: potiſſimè, quia non poterãt circa hoc tota die occupari, ſed certa hora diei. Nam ante meridiem occupabantur eo tẽpore, quo nos Miſſarum ſolennia celebramus, & iterũ ad ſolis occaſum. Quòd autem certum tempus aſſignatum eſſet ad faciendum ſacrificium patet, quia 4. Reg. 3. dicitur: Factum eſt igitur mane quando ſacrificium offerri ſolet: ecce aquæ veniebãt per viam Edõ. Sic etiam patet 3. Reg. 18. ℓ. Poſtquam autem tranſijt meridies, & illis prophetantibus venerat tempus, quo ſacrificium offerri ſolet. Et ſic non poſſent ſacerdotes in iſtis duabus horis diei aſſignatis offerre tot animalia in ſacrificium. Aliquis dicet, quòd fortaſſis ſacerdotes adiuti ſunt à leuitis, & laicis ad faciendũ miniſteria ſua propter neceſſitatem feſtiuitatis, ſicut factum eſt tempore Ezechiæ regis, infra 29. cap. Dicendum, quòd non ſtat, quia dato, quod eſſet neceſſitas magna, non permitteretur, quòd laici adiuuarent ſacerdotes: nam potius fieret, quod non offerrentur ſacrificia, & ceſſaret, vel minueretur cultus diuinus, quã quod laici ſe intromitterent de officijs ſacris ſacerdotalibus: eo quòd erat magna diſtantia: nam ſacerdotibus competebant miniſteria valde ſacra, & laicis nullum miniſterium ſacrum competebat. Benè autem poterat permitti ex magna neceſſitate, quòd leuitæ ſe intromitterẽt de aliquibus miniſterijs ſacerdotalibus: eo quòd Leuitæ erant ſacri miniſtri, & non differebãt à ſacerdotibus, quia ſacerdotes habebant gradum excellentiorem miniſtrationis, & in quibuſdam poterãt adiuuare Leuitæ ſacerdotes in neceſſitate, ſicut fuit infra 29. tempore Ezechiæ. Nec tamen putandũ eſt, quòd liceat Leuitis adiuuare ſacerdotes in omnibus miniſterijs ſuis in neceſſitate: ſed ſolùm in paruis, & banauſis. ſ. in decoriando animalia: nam iugulando, vel præſentando ſanguinem altari, vel concidendo membra in fruſta, vel ponendo in altari non conceditur Leuitis adiuuare ſacerdotes. Vnde tempore Ezechiæ ſolùm adiuuerunt Leuitæ ſacerdotes in decoriãdo pelles animalium. infra 29. & hoc, quia iſta pars miniſterij erat magis banauſa, & abiecta, cùm ſecundùm eam non eſſet acceſſus aliquis ad altare. Ideo non poterant nunc Leuitæ adiuuare ſacerdotes, niſi in decoriatione animalium: & ſic adhuc videbatur grauiſſimum quomodo alias miniſtrationes circa tot animalia offerenda, & cremanda in eodem die poſſent ſacerdotes complere. Sed adhuc videtur dicendum, quòd Leuitæ in nullo adiuuerint ſacerdotes circa miniſtrationem iſtam. Primò, quia quòd Leuitæ adiuuent ſacerdotes eſt valde extraordinarium: ideo ſi aliquando accideret, ſcriptura illud exprimeret, ſicut fuit infra 29. tempore Ezechiæ: & tamen nunc non ſcribitur, quòd Leuitæ aliquo modo adiuuerint ſacerdotes in miniſtratione: ergo non eſt credendum, quòd eos adiuuerint. Secundò, quia Leuitę erant occupati circa cauſatum, cùm dicatur ſupra quinto: & hic in litera, quòd omnes Leuitæ canebant in varijs organis muſicis, ideo non poterant ſacerdotibus ſubuenire. Tertiò patet, quia hic in litera dicitur, quòd ſacerdotes erant in officijs ſuis, & Leuitæ in officijs ſuis: ergo non erant permixta officia, ita quòd ſacerdotes adiuuarentur à Leuitis: & ſic manebant ſoli ſacerdotes ad tantum opus, quod ipſi nullo modo poterant cõplere in vna die. Item patet, quia ſi tot animalia eadem die cremanda eſſent in templo, non ſolùm non ſufficeret altare holocauſtorum ad capiendum carnes animalium, & adipes: ſed etiam totum atrium ſacerdotum. Item, quia non videtur ad quid eſſet tanta effrenata multitudo victimarum eadem die, quia ſi tot die prima offerebantur, correſpondenter multa alia offerri debebant in alijs diebus: & ſic poneretur innumerabilis copia immolatorum pecorum, quę potius eſſet depopulatio pecorum, quàm oblatio victimarum. Item ſi iſta omnia pecora eodem die oblata fuiſſent, ſicut die hac multa offerebantur, ita & in aliis diebus fieret ſaltem proportionaliter ſecundùm magnitudinem feſtiuitatis: ideo ſicut oblatio illius diei poneretur ad oſtendendam copiam animalium immolatorum, ita poneretur numerus animalium oblatorum in alijs diebus: & tamen ſolùm ponitur iſte numerus: ergo videtur, quòd iſte numerus fuerit animaliũ oblatorum in omnibus diebus, quibus durauit iſta ſolennitas, ſiue fuerit numerus animalium oblatorum à ſolo Salomone, vel à toto Iſrael ſimul. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd verum eſt, ꝙ deſcenſio ignis, & nebulæ fuit in primo die feſtiuitatis iſtius, tamen non ponitur hic diſtinctio aliqua operũ primi diei, & aliorum: ſed ſolùm dicitur, quòd fecit Salomon feſtiuitatem ſeptem diebus primis pertinentibus ad ſolam dedicationem templi, & in ſeptem diebus pertinentibus ad ſolennitatem tabernaculorum: & in die octauo, qui erat cętus, & collectæ: & in quolibet offerrebantur multa animalia: ſed indifferenter,

quod

quòd in die primo quo portata est arca, quia erat dies
solennior, credendum est, quòd plura animalia oblata
fuerint, quàm in quolibet aliorum dierum. Et sic se-
cundùm differentiam aliorum dierum fieret oblatio
sacrificiorum. Sciendum tamen, quòd in his anima-
libus non intelliguntur illa, quæ de necessitate legis
oblata erant, scilicet, in die propitiationis, & solenni-
tate tabernaculorum, quia istis festiuitatibus compe-
tunt determinata sacrificia: Num. 28. & 29. de quo di-
cetur magis infra in quadam quæstione. Ad secun-
dum dicendum, quòd nihil probat: imò potius ex ip-
so fundamento probatur oppositum: nam dato quòd
ista sacrificia diuiderentur per dies multos, scilicet, vi-
ginti, vel triginta, & quotidie offerrent tot animalia,
sicut alia die, non possent capi in altari holocaustorũ:
nam si in viginti diebus offerretur omnia ista, necesse
erat, quòd quotidie ponerentur in altari holocausto-
rum mille, & centum boues diuidendo viginti duo
millia per viginti, & cùm eis sex millia arietum, cùm
in viginti diebus offerrentur centũ viginti millia arie-
tum. Certum est autem, quòd non possent capi ista
septem millia cadauerum, vel cadauerum adipes quo
tidie: quia altare holocaustorum solùm erat viginti
cubitorum lõgitudine, & totidem latitudine supra 4.
Et dato quod possent capi hæc cadauera, & adipes si-
mul supponendo quædam alijs: tamen tunc non vi-
detur modus aliquis quo cremarentur carnes istę sup
posito eis igne: quia extingueretur totus ignis non ha-
bendo quomodo spiraret, nec possent à sacerdotibus
tantę carnes versari in altari, & moueri carbones: ita
vt conuenienter arderẽt: ideo necesse erat, dato quòd
diuiderentur ista animalia per multos dies, scilicet, vi-
ginti, vel triginta offerenda, quòd carnes quorundam
cremarentur super altare, & carnes aliorum crema-
rentur super pauimentum atrij templi. Si autem eo-
dem die cremari debuisse dicantur, non solùm non
caperentur in altari: sed etiam in atrio sacerdotũ, non
videretur modus quomodo simul cremari potuissẽt,
vt supra declaratum est.

Cur solùm oblata fuerunt de duabus speciebus animalium. Quæstio XII.

QVAERITVR Vlterius, cùm ista fuerit magna
solennitas dedicationis templi, & nunquam le-
gitur facta aliqua tam magnifica oblatio, cur solùm
oblata fuerunt animalia de duabus speciebus, scilicet,
boues, & arietes, cùm possent de alijs speciebus offerri.
Aliquis dicet, quòd non erant aliqua animalia, de qui-
bus communiter secundùm legem offerrentur nisi
ista: ideo de his solùm obtulit Salomon. Conside-
randum ad euidẽtiam huius, quòd secundùm legem
Moysi erant limitata animalia, quæ erant munda,
& quæ immunda, & quantum ad alias gentes nõ erat
aliqua determinatio, sed comedebant de quibus vole-
bant. Etiam quando offerebant sacrificia dijs suis,
offerebant de illis animalibus, quæ volebant. Hebræis
erat data distinctio animalium mundorum, & immũ-
dorum. Sciendum tamen, quòd erat animal mun-
dum, vel immundum dupliciter, scilicet, quantum ad
cibum, vel quantum ad sacrificium. Omnia, q̃ erant
munda quantum ad sacrificium erant munda quan-
tum ad cibum, sed non è conuerso: quia multa erant
in cibo licita, de quibus nõ licebat offerri; sicut multi
pisces erant mundi Iudæis in cibum, scilicet, omnes,
qui habent squamas, & pinnulas: & tamen non lice-
bat piscem aliquẽ offerri in sacrificium. Etiam multę
aues mundæ erant Iudæis in cibum: & tamen in sa-
crificium solùm erant mundę columba, & turtur, &
de animalibus mundis ad esum tã gressibilibus, volati

F libus, quàm natatilibus, patet Leui. 11. & Deuter. 14
Animalia autem licita ad sacrificandum erant tria so-
lùm de gressilibus, scilicet, bos, aries, caper tam in ma-
sculis, quàm in fœminis. Volatilia licita ad sacrificia
solùm erant turtures, & columbæ, vt patet Gen. 15.
quando Deus fecit fœdus cum Abraham de dando
semini suo terram Chanaan, dixit ei, quòd faceret sa-
crificium sibi, & diuideret animalia per medium ad
faciendum fędus istud, & iussit accipi vaccam trimã,
arietem trimum, & capram trimam, & turturẽ, & co-
lumbam: & hoc erat ad signandum, quòd terra illa
Chanaan, quam Deus daturus erat Israelitis, ab eis te-
nenda erat, quamdiu exercitarentur victimæ in cœre-
monijs istorum sacrificiorum, quę erant præcipuę cę-
G remoniæ legis: & quia non erant in lege offerẽda ani-
malia in sacrificium de pluribus speciebus, solùm ius-
sit capi ista animalia. Item hoc patet efficatius Leui.
1. vbi Deus incipiens dare legem de sacrificijs posuit
sufficientem diuisionem de modo faciendi holocau-
stum. Et dixit, quòd aliquando fiebat holocaustum
de bobus, & aliquando de arietibus, & aliquando de
hircis, & interdum de turturibus, & columbis: & in
quolibet istorum posuit regulã quomodo offerri de-
beret, & fieri cœremoniæ, & non in alijs animalibus:
ideo innuebat, quòd de nullis animalibus alijs offeren
da essent holocausta, & alia sacrificia. Confirmatur
hoc, quia quantum ad cęremonias legis, & potissimè
in cęremonijs sacrificiorum Deus dixit: Quod præci-
H pio tibi hoc facito domino tuo, nec addas quidquam,
nec minuas: Deut. 12. & tamen non erant posita plu-
ra animalia ad faciendum ibi sacrificium: ergo non
faciendum erat de alijs. Item confirmatur hoc, quia
in omnibus libris veteris testamenti si reqrantur quę-
cunque sacrificia, quę facta sunt, non reperientur facta
sacrificia de aliis animalibus, nisi de istis. Vnde scien-
dum, quòd de istis animalibus solis fiebant sacrificia,
& tamen non offerebantur in omnibus generibus sa-
crificiorum animalia de omnibus istis generibus. Pro
quo sciendum, quòd erant tria genera sacrificiorũ. s.
holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato, vt
supra in literæ expositione dictum est. In holocausto
offerebantur animalia de omnibus istis generibus. s.
I bobus, arietibus, capris, columbis, & turturibus: Leui.
1. In sacrificio pacifico offerebantur solùm boues, &
arietes, & capræ: Leui. 3. Turtures autem, & columbę
non offerebantur, & ratio huius est duplex. Prima est,
quia in hostia pacifica, vt communiter non offerũtur,
nisi adipes, & pinguedo operiens vitalia: in turturibus
autem, & columbis non sunt adipes, nec pinguedo ali
qua notabilis operiens vitalia: ideo non offeruntur,
vt pacifica sacrificia: Leuit. 3. Secunda causa est, quia
animal, quod offertur in hostiam pacificam diuiditur,
quia datur sacerdoti pectusculum, & armus dexter, &
cœteræ carnes proueniebant ipsis offerentibus: Leui.
7. & interdum etiam dabatur Deo ad cremandum in
altari tota cauda cum renibus. Leuit. 3. Volucres autẽ
cùm offerebantur in sacrificium non erant diuidẽdæ,
K vt patet Gen. 15. & Leui. 1. ideo non poterant offerri in
hostiam pacificam. Sed obijcietur, quòd etiam in sa-
crificio pacifico turtures, & columbæ offerri deberẽt,
nec obstat indiuisio volucrum, quia manifestum est,
quòd omnia quadrupedia, quę in holocaustum offe-
rebantur concidebantur in frusta, & ponebantur sic
concisa super altare: Leui. 1. & tamen seruabatur spe-
ciale in auibus oblatis in holocaustum, quòd non di-
uidebantur, eodem capitulo, ita ergo in hostia pacifi-
ca fieret: quia licèt esset regula in omnibus quadrupe-
dibus collatis in hostiam pacificam, quòd diuideren-
tur, seruaretur speciale in auibus, quòd non diuideren
tur. Sed dicendũ, quòd non stat propter duo. Primò,
quia

quia non poterat conuenienter excusari diuisio volucrum in sacrificio pacifico, sicut in holocausto. Et causa est, quia cùm in holocausto diuiderentur corpora animalium in frusta, non diuidebantur quasi aliquæ partes dandę essent sacerdotibus, & aliæ offernetibus, & aliæ Deo: quia omnia frusta cadaueris cremabantur in altari cum capite, pedibus, & intestinis lotis, nec excludebatur quidquam de animali, nisi fimus, & vngulæ pedum, quia erant osseæ, & purgamenta, vel sordes, & cornua, & pellis, cœtera verò cremabantur. Leui. 1. Diuisio ergo cadauerum erat solùm, vt crematur ordinatius ipsum holocaustum, cùm frusta essent separata, & ordinatim super struem lignorum ponenda erant, eodem capitulo: etiam interdum vnũ animal crematum in holocaustum durare debebat à B solis occasu vsque ad solis ortum, sicut erat de sacrificio vespertino, vt patet Leui. 6. nam dicitur ibi, quòd tota nocte cremabitur. Si tñ poneretur vnus agnus anniculus in altari integer super ignem cito crematur, & non posset durare tota nocte, & tamen durabat tota nocte: ergo frustatim ponēdus erat super altare. In turturibus autem, & columbis, q̄ erant paruæ quantitatis, etiam si non diuiderentur facile cremabantur, ideo non oportuit, quòd diuiderentur volucres in holocaustis, sed carnes pecorum. Secus autem erat in hostia pacifica, quia diuisio non fiebat principaliter, vt carnes melius cremarentur super altare, sed vt darentur singulis iura sua, scilicet, sacerdotibus pars sua, & Deo pars sua, & residuum offerentibus, quod suum C erat. Si autem manerent aliqua animalia oblata in sacrificio pacifico indiuisa, de illis non daretur ius suum offerentibus, nec sacerdotibus, sed totum Deo cęderet: ideo in pacificis hostijs tam in volucribus, quàm in pecoribus diuisio facienda erat si offerrentur pacificæ, & tamen volucres non erant diuidendæ, vt probatum est: ergo non erant offerendæ in sacrificio pacifico. Secunda ratio est adhuc præcipua, quia in sacrificio pacifico soli adipes offerebantur ad cremandum in altari, vel saltem ipsi principaliter, vt patet Leuit. 3. & tamen in turturibus, & columbis non erant adipes: ergo non erant in hostias pacificas offerendæ. In sacrificio autem holocausti offerebatur totum animal, siue ergo haberet adipes, siue non, satis conueniebat D holocausto, sed non hostiæ pacificæ. In sacrificijs autem pro peccato offerebantur omnia genera animalium, scilicet, boues, arietes, & hirci. Leui. 4. & 5. Etiam offerebantur turtures, & columbæ pro peccato. Leui. 12. & 14. & 15. & hoc, quia in sacrificio pro peccato non fiebant diuisiones, quæ in hostia pacifica, quia vel totum animal Deo dabat, vt cremaretur extra castra, sicut Leui. 4. Vel cędebat totum in ius sacerdotum, vt colligitur Leuit. 10. de hirco oblato pro peccato, de quo dixit Moyses, quòd Aaron, & filij sui illum comedere debuisset, scilicet, totum, cùm de hirco dicatur absolutè, & non significetur alicubi dandam esse partem aliquam Deo, nisi adipes, qui de omni sacrificio Deo dabantur. Leui. 3. & 7. de offerentibus etiam non E legitur alicubi in Leuitico, vbi ponitur tota doctrina de sacrificijs, quòd daretur aliqua pars offerentibus de sacrificio pro peccato. Patet ergo, quòd animalia offerri poterant in singulis sacrificijs, & sic dicēdũ, quòd responsio quorundā data in principio quæstionis non stat, scilicet, quòd non obtulit Salomon plura animalia de diuersis speciebus, quia de nullis alijs solebant offerri secundum legem. Respondendum ergo, quod Salomon non obtulit hic de omnibus generibus animalium de quibus offerre poterat. Nam de volucribus non obtulit, eo quòd oblatio ista erat pauperum, scilicet, cum quis nō poterat offerre pecora, offerebat turturem, aut columbam, quæ erant pauci valoris, &

A poterant haberi à quantumcumque paupere. Et patet hoc Leuit. 12. vbi dicitur de muliere postquā purificata erat post partum, quòd offerre deberet agnum anniculum in holocaustum, & turturem, vel pullum columbæ pro peccato. Et sequitur, quòd si non inuenerit manus ei⁹, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbæ, & vnum faciet pro peccato, & alium in holocaustum: & sic erat in multis aliis oblatio volucrum in remedium paupertatis: & hoc sequitur, quòd quandocunque aliqua oblatio magnifica fieri debebat, non offerebantur turtures, nec columbæ, nè attestarentur paupertati, sed sola pecora offerebantur. Sic etiam patet in solenni oblatione, quam fecerunt duodecim principes duodeB cim tribuum Israel in dedicatione tabernaculi Moysi in deserto. Nam obtulerunt pecora de omnibus generibus, scilicet, boues, hircos, arietes, & etiam obtulerunt omnia genera sacrificiorum, scilicet, holocausta, hostias pacificas, & hostias pro peccato: Num. 7. & tamen non obtulerunt turtures, nec columbas, nè attestarentur paupertati. Et sic in quibuscunque sacrificijs raro reperietur poni turtures, & columbæ, nisi interdum propter paupertatem, & interdum, quia lex iubebat offerri turtures pro peccato in quibusdam purificationibus, scilicet, in parientibus Leui. 12. & in leprosis Leui. 14. & in fluentibus semine, & mulieribus fluentibus sangnine extra tempora menstruorum: Leui. 15. & sic de quibusdam aliis. Manet autem nunc C dubium de solis hircis cùm essent quadrupedia, quæ in sacrificiis sæpe solent venire, & secundùm legē venire possunt, quare Salomon non obtulit hircos, sicut arietes, & boues. Aliquis dicet, quòd licèt secundùm legem offerri possent, tamen non consuetum erat illa offerri spontaneè: ideo Salomon non obtulit nunc. Dicendum, quòd hoc non stat, & sciendum, quòd verum est, quòd hirci, vt communiter offerebantur in sacrificiis pro peccato, & non in aliis ita frequenter, & tamen aliquādo offerebatur hircus in holocaustum. Nam lex posuit, quòd posset offerri Leui. 1. & etiam aliquando offerebatur in solennibus oblationibus, sicut fuit quando principes duodecim tribuum obtulerunt in dedicatione tabernaculi, nam hircos tũc obD tulerunt in holocaustum: Num. 7. Responderi potest ergo dupliciter: vno modo, quòd Salomon, & populus obtulerit hircos, & tamen litera solùm facit mentionem de bobus, & arietibus, qa hirci fuerunt pauci. Aliter potest dici, quòd Salomon non obtulit hircos, quia fortè raro consuetum erat offerri eos pro holocausto, & hostia pacifica, quæ duo genera sacrificiorũ solùm oblata sunt hic: & iste modus verisimilior est, quàm præcedens, eo quòd cùm litera tam diligenter annotasset hic numerum boum, et arietum oblatorũ à Salomone, dixisset etiam de hircis si aliquos obtulisset, et tamen non dicitur, ergo non creditur, quòd fuerunt aliqui oblati.

E *In quo genere sacrificiorum obtulit ista animalia.*
Quæstio XIII.

QVAERITVR Vlterius, cùm nunc Salomon obtulisset tot animalia, in quo genere sacrificiorum ista obtulit. Nam erant tria genera, scilicet, holocaustum, hostia pacifica, et hostia pro peccato. Aliquis dicet, quòd obtulit Salomon ista animalia in omnibus generibus sacrificiorum, scilicet, quædam in holocaustum, et quædam in hostias pacificas, et quędam pro peccato. Item hoc confirmatur, quia cùm esset oblatio ista solennis, ita esset de omnibus generibus sacrificiorum, nè aliquid videretur omissum, vel intactum. In contrarium dicet aliquis, quòd non fuerint

omnia

omnia oblata sacrificia, quia saltem sacrificia pro peccato nulla fuerunt hic, quia sacrificia pro peccato important necessitatem quandam, & nunc non erat aliqua necessitas à lege imposita, ideo non imposita fuerunt, sed solùm sacrificia pacifica, & holocausta. Et sic dicet, quòd in festiuitatibus magnis spontaneis non offeruntur, nisi holocausta, & hostiæ pacificæ. Dicendum tamen, quòd hoc non stat, quia interdum in solennitatibus magnis qualis erat ista, sine necessitate aliqua offerebantur sacrificia pro peccato, sicut fuit in dedicatione tabernaculi Moysi: nam duodecim principes duodecim tribuum obtulerunt tunc holocausta, & hostias pacificas, & hostias pro peccato Nu. 7. ita ergo poterat esse hic. Respondendum, ꝙ Salomon nunc non obtulit, nisi sacrificia pacifica, & holocausta, & propter duo. Primum, quòd non est necessarium, nec conueniens poni, quòd Salomon obtulerit nunc, nisi ista duo genera sacrificiorum. Secundum est, quòd etiam si velimus ponere plura oblata esse, non poterimus. Primum patet, quia sacrificia ꝓ peccato sunt sacrificia mœroris, scilicet, pro aliquo, in quo nos errasse cognoscimus: nunc autem erat lætitia in festiuitate dedicationis, ideo non erat necessarium, nec valde conueniens offerri sacrificium pro peccato. Secundum est, quia sacrificia pro peccato, vt communiter sūt sacrificia necessitatis imposita pro certis peccatis, vel delictis, & tamen nunc nō videbatur esse aliquid propter quod cogerentur Israelitæ offerre sacrificium pro peccato, ideo non oblatum fuit, vel non est necesse ponere illud oblatum. Secundum dictum est, quòd dato, quòd velimus ponere plura genera sacrificiorū oblata, non poterimus, quia litera non consentit. Nam supra in litera dicitur, quòd ignis descendit de cœlo, & deuorauit holocausta, & victimas. Ecce ergo solùm ponuntur duo genera sacrificiorum. Sed aliquis dicet, quòd hoc non stat, quia licèt holocaustū sit aliqua species sacrificij, tamen victima non est species aliqua, sed genus, & comprehendit omnia sacrificia, & dato quod non ponerentur, nisi victimæ poterant intelligi multæ, vel omnes species sacrificiorum. Sic patet in litera, cùm dicitur: rex & omnis populus immolabant victimas coram domino: & tamen manifestum est, quòd saltem holocausta, & hostiæ pacificæ offerebantur nunc à Salomone, & Israelitis, ideo benè poterant intelligi per victimas ipsæ hostiæ pacificæ, & hostiæ pro peccato. Dicendum, quòd hoc nō stat propter duo. Primò, quia si propter victimas deberent intelligi duæ species, vel plures sacrificiorum, ponerentur victimæ per se, & esset tanquam genus, & sic rectè intelligi possent per victimas omnes species victimarum, vel quędam illarum. Et tamen nūc cùm dicitur, quòd descendit ignis, & deuorauit holocausta, & victimas, non potest intelligi per victimas, nisi vna species victimarum, eo quòd victima condistinguitur ibi contra holocausta, & est holocaustum vna species victimarum, ideo oportet, quòd accipiatur victima iam tanquam species, quia genus non contradistinguitur contra speciem, sed species contra speciem: non ergo intelligeretur ibi per victimas sacrificia pacifica, & pro peccato. Sed cùm dicitur in litera, rex autem, & totus populus immolabant victimas coram domino, quia ibi ponuntur victimæ solæ, non cōnumeratæ contra aliquam speciem victimarum, poterūt accipi victimæ pro duabus, vel pro omnibus speciebus victimarum, nisi aliquid aliud impediat. Secundum, & efficatius est; quia in litera ponuntur expresse ista duo genera sacrificiorum, scilicet, holocausta, & hostia pacifica inquantū dicitur: obtulerat enim Salomon holocausta, & adipes pacificorum, & iterū repetitur, scilicet, quia altare æneum, quod fecerat nō

F poterat sustinere holocausta, & adipes pacificorum: ecce ponuntur solùm duo, scilicet, holocausta, & adipes pacificorum, ergo non erat ibi aliud sacrificium, scilicet, pro peccato. Sed obijcietur, quòd erat ibi sacrificium pro peccato, quia viderētur poni tria genera cùm dicitur in litera: altare æneum, quod fecerat non poterat sustinere holocausta, & adipes pacificorum, & sacrificia. Ecce ibi holocausta ponuntur nomine suo. Ecce adipes pacificorum per quod intelligitur hostia pacifica, quia de illa, vt communiter non offertur, nisi adeps, & pinguedo operiens vitalia, quod totum nomine adipum intelligitur. Ponitur ibi tertiū, scilicet, sacrificia, ideo necesse est intelligi alterum genus sacrificiorum: & tamen nullum aliud genus est,

G nisi sacrificium pro peccato: ergo etiam oblata sunt sacrificia pro peccato. Dicendum, quòd solùm oblata fuerūt holocausta, & hostiæ pacificæ, & non pro peccato: & quando dicitur, quòd ponuntur ibi sacrificia, dicendum, quòd per sacrificia nō intelligitur aliquod genus victimæ, sed solùm intelliguntur libamenta: nam victimæ fiebant de carnibus, & cum eis erant aliqua necessaria, quæ vocantur libamenta. Sunt enim ista accessoria in sacrificijs pacificis, & in holocaustis: & sunt quinq;, scilicet, simila, oleum, vinum, sal, thus, vt patet Num. 15. & Leui. 2. & ista vocantur sacrificia, vel saltem quædam pars istorum libamentorum, scilicet, simila, vt patet Num. 28. & 29. vbi de quolibet animali, quod offertur in festiuitatibus, de quibus ibi

H agitur, dicitur, quòd offertur cum sacrificio suo, & libamine. Ecce quòd sacrificium ibi non potest accipi pro aliqua victima, quæ de carnibus est, sed pro suo accessorio, scilicet, simila, vel libamine. Sic etiam patet Leui. 2. vbi dicitur, quòd aliquando fit sacrificium de craticula, & aliquando de clibano, & ponitur ibi modus, & tamē totum quod ibi ponitur est panis coctus, vel frixus, vel simila permixta: ideo istud oportet vocari sacrificium, & non carnes: & sic quando dicitur hic in litera, & sacrificia, non ponitur pro aliqua specie victimæ, sed pro libamentis, quæ offerebantur cum singulis animalibus oblatis in holocaustum, vel in hostias pacificas: & sic solùm erant duo genera. Et patet hoc in eadem litera ante hoc, cùm solùm ponuntur

I ista duo genera sacrificiorum, scilicet, obtulerat enim Salomon ibi holocausta, & adipes sacrificiorum, & nihil plus ponitur. Apparet ergo, quòd sola holocausta, & pacificæ hostiæ oblatæ sunt. Sacrificia autem pro peccato non fuerunt oblata: nam sicut Salomon non obtulit nunc omnia genera victimarum, quia omisit victimas pro peccato, ita & omisit aliqua de speciebus eius animalium immolabilium, quia omisit hircos.

Quare potius ista duo genera sacrificiorum obtulit.
Quæstio XIIII.

QVAERITVR Vlterius, quare Salomon obtulit potius nunc ista duo sacrificiorum genera,

K scilicet, holocausta, & hostias pacificas potius, quàm alias species. Respondendum, quod factum est hoc propter multa. Primo patet de holocausto: nam istud erat nunc necessarium, eo quod holocausta sunt sacrificia directius facta ad honorem Dei, quàm alia: vnde non habet holocaustum aliquam causam specialem, quare fiat, nisi propter Deum. Alia autem sacrificia duo habent alias causas speciales tenentes se ex parte nostra. Ideo cùm fieret nunc ista festiuitas ad honorem Dei, nullum sacrificium ex hac parte conuenientius erat, quàm holocaustū, & omnia animalia oblata fuissent in holocaustum, nisi aliud obstaret, scilicet, quia non esset pars offerentibus, & sacerdotibus. De hostia pacifica, quod offerretur, erat secunda causa, scilicet,

cet, quia ex conditione huius sacrificij competebat. Nam hostia pacifica distinguitur, quia quædam est ad gratiarum actiones, alia est ad obsecrationes, vt patet Leui. 7. Ad gratiarum actiones est illa, quæ offertur, quando volumus Deo regratiari, quòd aliquod beneficium nobis contulerit. Ad obsecrationes est illa, p quam volumus Deum placare nobis, vt aliquid det quod intendimus: & quia nunc Salomon, & Israelitę receperant magnum beneficium à Deo concedendo eis, quòd potuissent consumare templum, & postea illud acceptauit dando ignem de cęlo super sacrificia facta in illo, & mittendo maiestatem suam, scilicet, nebulam circundantem templum, supra quinto, & supra in litera, restabat, vt ei gratias agerēt, & ad hoc pertinebat sacrificium pacificum. Tertium erat, quare offerretur sacirficium pacificum, quia istud valde conueniebat intentioni Salomonis. Nam ipse volebat facere istam magnam solennitatem dedicando templum: & quia conuenerat magna multitudo Israelitarum ad dedicationem, decebat, quòd rex daret eis cibos: & ad hoc conueniens erat offerri hostias pacificas, quia de hostijs pacificis, vt communiter non cremantur, nisi adipes manentibus totis carnibus: & interdum ad plus cremantur adipes, & tota cauda animalis: & carnes cedunt partim in ius sacerdotum facientium cœremonias, & partim in ius offerentium: & sic partes illę, quæ prouenirent de istis sacrificijs ipsis sacerdotibus essent ad pastum ipsorum, quę autem prouenirent Salomoni offerenti poterant communicari quibuscunque ipse vellet: & sic darentur toti populo ad cibandum eum. Quartum erat quantum ad sacrificia pro peccato, & de istis dicendum, quòd nihil oblatum est, eo quòd ista sacrificia, vt communiter fiunt ex necessitate, & determinatione legis pro certis peccatis, & rarò sunt sacrificia spontanea, sicut holocausta, & hostiæ pacificæ. Nunc autem non videbatur in populo esse aliquid, propter quod offerentur sacrificia pro peccato: ideo non oblata sunt. Quintū est, quia sacrificia pro peccato sunt sacrificia meroris: alia autem sunt sacrificia exultationis: nunc autem exultandum erat in solēnitate dedicationis, ideo non erat opus offerri sacrificia pro peccato. Sextum erat, quia si offerrentur sacrificia pro peccato, quæ essent spontanea non pro aliquo speciali peccato, vel delicto, sed solùm ad solennizandum magis solennitatem dedicationis, peruenirent carnes istorum animaliū totę sacerdotibus, & non posset quis comedere de eis, nisi sacerdotes, & filij eorum masculi. Si ergo magna copia talium sacrificiorum fieret, necesse erat, quòd perirent multæ carnes sacrificiorum, quia nullus eas licitè comedere posset, nisi sacerdotes: & tamen ipsi sacerdotes nō possent illas comedere præ multitudine: ideo nō decebat de his sacrificijs offerri saltem multa. Fuerūt autem conuenientia nunc duo genera sacrificiorum, scilicet, holocausta, & hostiæ pacificæ: holocausta quidem ad directam laudem Dei: hostiæ pacificæ, vt redderentur Deo gratiæ, & populus inde pasceretur.

Quid factum est de tot carnibus, & quomodo potuerunt comedi, vel cremari. Quæst. XV.

QVAERITVR Vlterius, quid factum est de tot carnibus sacrificiorum, & quomodo potuerūt comedi, vel cremari. Respondendum, quòd, vt declaratum est supra, ista animalia oblata: licèt multa fuerint, potuerunt competenter cremari in sacrificiū à sacerdotibus: primò, quia non omnia eodem die iugulata sunt in sacrificium, sed quindecim diebus: nam durauit festiuitas ista quindecim diebus, scilicet,

A septem pertinentibus ad dedicationem, & septem pertinentibus ad festum Tabernaculorum, & vno pertinente ad collectas. In quolibet istorū dierum oblata fuerunt aliqua animalia, & sic facilius poterant sacerdotes hoc ministerium explere. Secundum erat, quia carnes istorum animalium, & adipes non cremabantur omnes in altari holocaustorum, sed quædam in altari, & aliæ in pauimento atrij sacerdotum. Nam sanctificauerat Salomon medium atrij sacerdotum ad cremandum in eo quasdam de carnibus, & adipibus sacrificiorum: eo quòd non poterant carnes, & adipes capi in altari. Et sic quidam sacerdotes iugularent circa carnes, & adipes altaris cremando ibi posita, & alij assisterent cremandis carnibus, & adipibus

B in pauimento. Tertium, per quod maximè alleuiabatur opus istud, erat: quia paucæ carnes animalium in comparatione tantæ multitudinis crematæ sunt: nam licèt essent quędam animalia oblata in holocaustum, & quædam in hostias pacificas, pauca oblata fuerunt in holocaustum: sed ferè omnia in hostias pacificas. De hostijs autem pacificis non cremabantur nisi adipes, vt communiter, & rarò cremabantur caudæ: ideo dicebatur in litera, quòd holocausta posita sunt in altari, & adipes pacificorum quasi nihil aliud de hostijs pacificis crematē, nisi adipes. Et hoc conueniebat ad multa. Primò, quia esset minor difficultas ad istas ministrationes sacerdotales faciendas, quia cùm ferè omnia animalia offerrentur in hostias pacificas,

C non cremarentur aliquæ carnes, sed soli adipes, & sic facilius cremarentur. Secundò, quia daretur modus leuior ad hoc, quòd Salomon pasceret tantā multitudinem hominum, qui cùm venissent ad portationem arcæ, & dedicationem templi, verisimile erat, quòd cibaret illos. Nam sic fecerat Dauid, quando conuocauit Israelitas ad portādum arcam in domum suam. 2. Reg. 6. & præced. lib. 15. ideo non discreparet Salomon à moribus paternis. Potissimè, quia Salomon erat ditissimus, & volebat ostendere magnificentiam suam in omnibus: ideo cibaret populum, quem ad festiuitatem conuocauerat. Et tunc si animalia ista oblata essent in hostias pacificas, posset ex eis cibare populum, ac si non obtulisset animalia in sacrificiū:

D quia de hostijs pacificis proueniebat quædam pars sacerdotibus facientibus cœremonias, & quædam pars Salomoni offerenti animalia. Et quia Salomon daturus erat aliàs cibos tam sacerdotibus, quàm laicis, prouideret sacerdotibus de partibus illis, quæ proueniebant eis ex sacrificijs. Reliquas autem carnes poterat dare toti populo ad cibum, eo quòd proueniebant ei: & ad illas poterat inuitare quoscunque, dum tamen mūdi essent, vt colligitur Deut. 12. & 14. & 16. Tertiò, quia per hoc videretur ad quid tot animalia offerebantur in sacrificium. Nam si omnia ista animalia offerrentur in holocaustū, & cremarentur in altari siue pauimēto atrij, videretur inutiliter factum, quòd tot animalia cremarentur. Nunc autem cùm essent

E partim ad laudem Dei, & partim ad necessitatem cibi eorum, qui conuenerant ad solennitatem istam, videretur rationabiliter factum, quòd occiderentur tot animalia, quot sufficerent ad cibum multitudinem aduenientis ad festiuitatem, & quia totus Israel conuenerat, scilicet, ab introitu Emath vsque ad torrentē Aegypti, vt patet in litera, fuit necessaria, tantā multitudo pecorum, scilicet, viginti duo millia boum, & cētum viginti millia arietū. Potissimè, quia aliqua istorum in holocaustum oblata sunt, & de istis nihil prouenit sacerdotibus, nec Salomoni, aut popularib⁹, sed totaliter cremata sunt, quia ista est conditio holocaustorum: Leui. 1. cap.

An computentur omnia oblata tam sponte, quàm necessitate. Quæstio XVI.

QVAERITVR Vlterius, cùm dicatur hic de tot animalibus oblatis in sacrificium, an computentur hic omnia, quæ oblata sunt in istis festiuitatibus tam spontaneè, quàm ex necessitate. Respondendum est, quòd vt declarabitur infra in quadam q̄stione. Hic fuerunt tres festiuitates, vna spontanea, & duæ ex ordinatione legis. Spontanea erat dedicatio templi: ex necessitate erant duæ, scilicet, festum propitiationis, & festum tabernaculorum. In istis autem duabus festiuitatibus erant statuta sacrificia secundùm legē. Nam in die expiationis fiebant multę cœremoniæ sacrificiorum pertinentium ad remissionem peccati. Leuit. 16. Alia fiebant ad iucunditatem, & solennitatem diei: de quibus Num. 29. cap. & omnia ista fiebant ordinariè, & ex necessitate. Festum etiam Tabernaculorum cœlebratum fuit hoc tempore, in quo fiebant quædam cęremoniæ exultationis pertinentes ad totum populū, de quibus Leui. 23. c. Aliæ pertinebant ad sacrificia. Nam festiuitas ista durabat diebus septem, & in quolibet die offerebantur determinata sacrificia, de quibus Num. 29. & ista omnia offerebantur de sumptibus sanctuarij: & erat regula, quòd cùm ista sacrificia essent necessaria, & ordinaria non impedirentur per quæcunque alia sacrificia spontanea similia coincidentia cum illis in specie, & numero: scilicet, quòd dato, quòd aliquis spontaneè in aliqua festiuitate ex deuotione offerret animalia tot, quot secundùm legem iussa erant offerri illa die, & in tali genere sacrificiorum, non cessarent illa, quæ secundùm legem iussa erant offerri, eo quòd necessaria nunquam coincidebant cum spontaneis, vt colligitur Num. 29. & quia omnia sacrificia, quæ nunc obtulit Salomon erant spontanea ad solennizandum festiuitatem dedicationis, non coincidebāt cum illis sacrificijs, quæ iubentur offerri in die propitiationis, & in festo Tabernaculorum Num. 29. & Leui. 16. & de illis nihil dari potuit populo, sed proueniebant sacerdotibus, secundùm quòd declaratum fuit eodem cap.

Quæ essent officia sacerdotum. Quæst. XVII.

QVAERITVR Vlterius, cùm dicatur hic, quòd sacerdotes erant in officijs suis, quę erant ista officia sacerdotum. Respondendum, quòd officia sanctuarij erant officia sacra, & noluit Deus, quòd populares ministrarēt, sed quòd tribus Leui ministraret in omnibus: & ad hoc fecit Deus Aaron, & filios suos sanctificari in sacerdotes, & illis commisit totum on⁹ ministrationis sanctuarii, vt patet Num. 3. & 18. quia tamen erant multa ministeria, & non poterant in omnibus prouidere sacerdotes, tradidit illis Deus Leuitas, qui erant de genere suo in subseruitores, vt ministrarent ad mandatum eorum in rebus minoribus sanctuarij. Et ob hoc distincta fuerunt officia sacerdotalia, & leuitica: vt Leuitæ, qui minores erant, non se intromitterent de officijs sacerdotum, quia aliàs morerentur, sicut factum est de Core, & socijs suis: nam isti erant Leuitæ, vt patet Num. 16. cùm dixit Moyses ad Core, & complices suos. Audite filij Leui. Et iterum: erigimini filij Leui. Et cùm vellent isti Leuitæ vsurpare officium sacerdotum, cōbusti sunt à Domino habētes thuribula in manibus: eodem capitulo. Sunt autem officia sacerdotum quinque, vel sex, quæ sequuntur. Primum erat offerre sacrificium: istud enim erat de potissimis, & magis frequentatis officijs sacerdotum. Et omnes cœremoniæ accessoriæ ad hoc erant sacerdotales, scilicet, iugulare animalia, de-

Sacerdotum quinque erant officia.

F coriare illa, abluere intestina, concidere carnes in frusta, & offerre sanguinem, & fundere illum ad basim altaris, vel super cornua eius, & ponere carnes in altari, & disponere illas, ita vt cremarentur: & non licebat cuiquam hominum etiam Leuitæ sub pœna mortis intromittere se in aliqua istarum ministrationum, nec aliarum purè sacerdotalium sub pœna mortis: Num. 3. & 16. & 18. & aliquando in necessitate magna cùm non essent sacerdotes sufficientes ad faciendum omnes ministrationes istas, adiuuabant eos Leuitæ in minimis, quæ minus habebant de dignitate, sicut fuit tēpore Ezechiæ regis, cùm essent pauci sacerdotes propter præteritam idolatriam, & tunc nouiter conuerso populo ad Deum fieret magna solennitas, & oblatio

G multorum animalium, nec sufficerent sacerdotes ad omnes cęremonias istas explendas, adiuuerunt eos Leuitæ in decoriatione animalium solū, infra 29. In alijs autem ministrationibus, scilicet, quòd animalia immolarent, vel quòd carnes in altari ponerēt non adiuuerunt Leuitæ sacerdotes, quia istæ erant ministrationes multum sacræ. Secundum officium sacerdotale erat cremare thymiama in altari thymiamatum corā Domino: erat enim quoddam altare aureum, quod vocabatur thymiamatum, & erat intra tabernaculum Moysi, & nunc intra templum Salomonis, & in illo vnus de sacerdotibus cremabat quotidie bis thymiama, scilicet, in aurora tempore sacrificij matutini, & in vespere tempore sacrificij vespertini: Exo. 3. capit.

H Erat autem thymiama q̄dam confectio facta de multis aromatibus coniunctis, & simul contusis vsque ad puluerem minutissimum, & tunc sacerdos tollebat vnum vas, quod vocabatur thuribulum, & replebat illud prunis de altari holocaustorum, & ingressus in tabernaculum fundebat thymiama super prunas, ponebatque ipsum thuribulum super altare thymiamatum, quod erat ante velum Sancti Sanctorum. De cōfectione thymiamatis qualiter, & ex quibus fieret, patet Exo. 30. cap. istud ministerium erat magis sacrum, quàm oblatio sacrificiorum, eo quòd facientes cęremonias sacrificiorum non introibant in Tabernaculum, sed erant foris in atrio apud altare holocaustorū, qui tamen cremabat thymiama introibat in Taberna

I culum ad ponendum thymiama super altare thymiamatum: ideo dato, quòd aliquo modo dispensaretur, quòd aliquis Leuita posset ministrare faciendo sacrificia, adhuc non concederetur, quòd ministraret cremando thymiama in altari thymiamatum, & siquis vellet se intromittere de hoc ministerio, nisi esset sacerdos, moreret̄. Sic patet de ducentis quinquaginta proceribus Synagogæ, qui contendentes de sacerdotio cum Aaron, sumptis thuribulis suis prunas, & thymiama posuerunt ingressuri ad altare thymiamatum intra Tabernaculum, cùm subitò egressus ignis à Domino cremauit illos. Num. 16. Sic etiam rex Ozias, cū vellet introire ad ponendum thymiama super altare, & hortantibus sacerdotibus non desisteret, à Deo per

K cussus est lepra in fronte, infra 26. & 4. Reg. 15. Tertiū officium erat disponere panes propositionis in mēsa. Pro quo sciendum, quòd Deus iusserat fieri vnā mensam auream, & poni intra Tabernaculum, & super illam iubebat esse continuè duodecim panes ad memoriam duodecim filiorum Israel. Isti panes conficiebantur à sacerdotibus, & coquebantur ab eisdem, ita vt fœminæ non tangerent illos, nec laici: & ponebant quolibet sabbatho duodecim de istis recentes super mensam propositionis, & manebant ibi per septem dies, & in sequenti sabbatho tollebantur illi septem, & ponebantur alij septem recentes. Istos panes tractabant sacerdotes soli, quia ipsi soli conficiebant eos de pasta, ipsi coquebant, ipsi super mensam propositionis

tionis ponebant, ipsi etiam illos inde tollebant, & ipsi tandem eos comedebant, quia non licebat laicis comedere de illis, nisi in necessitate famis constitutis, & insuper, quòd mundi essent à mulieribus. De ijs Leui. 34. & 1. Reg. 21. & Matth. 12. cap. Et istud etiam ministerium non competebat vllo modo, nisi sacerdotibus, & erat tam sacrum, sicut cremare thymiama, qa in vtroque eorum requirebatur ingressus in Tabernaculum, vel templum Salomonis. Quartum ministerium erat disponere lucernas in candelabro: nam in Tabernaculo Moysi erat vnicum candelabrum aureũ ante velum Sancti Sanctorum, in quo erant septem lucernæ, & infundebatur oleum in lucernis candelabri, quia non ardebat ibi cera, nec sepum, nec alius liquor, nisi oleum: & vnus de sacerdotibus bis quotidie introibat in Tabernaculum, & disponebat lichnum lucernarum emungendo eas, & ponendo oleum in vasis, & extinguendo interdum lucernas quasdam, & iterum eas accendendo iuxta ritum ministrationis, & istud pertinebat solùm ad Aarõ, & filios suos, scilicet, ad summum sacerdotem, & minores. Exod. 27. & 30. Et ad istud ministerium erat electum oleum purissimum: Exo. 27. & istud fiebat bis in die eo tempore, quo cremabatur thymiama, scilicet, ille sacerdos, qui ingrediebatur ad cremandum thymiama, disponebat lucernas in candelabro, sicut opus erat, & istud ministerium erat tam sacrum, sicut præcedentia, eo quòd ministrans in eo introibat in Tabernaculum. Quintũ ministerium erat ingredi in Sancta Sanctorum ad faciendum cęremonias diei propositionis: nam illa die speciale fiebat, scilicet, quòd ingrederetur summus sacerdos in Sancta Sanctorum. Nam confitebatur illa die peccata populi sui super caput hirci, & mittebat illum in desertum, & introibat in Sancta Sanctorum ferens secum sanguinem in vase, vt aspergeret septies inde contra propitiatorium, quod erat super arcam: & ferebat thuribulum plenum prunis, & thymiamate, vt vapor grossus inde consurgens obnubilaret oculos sacerdotis, nè videre posset id quod latebat inter alas Cherubim in propitiatorio. Leuit. 16. Et isto die solùm ingrediebatur summus sacerdos in Sancta Sanctorum: eodem capitulo, & ad Hebrę. 9. Alijs autem diebus anni, nec ipse, nec alij sacerdotes ingredi poterant in Sancta Sanctorum. Et istud ministerium erat speciale: nam in cęteris ministrare poterant tam minores sacerdotes, quàm summus sacerdos: in isto autem solus summus sacerdos ministrabat: & hoc propter dignitatem loci. Quamdiu tamen Moyses vixit licebat ei introire in Sancta Sanctorum quandocunq; vellet, & si aliqua dubia ibi haberet, ibi audiebat vocẽ respondentis ad se de propitiatorio: Num. 7. cap. Sextum ministerium erat sacerdotũ commune magno sacerdoti, & minoribus extra sanctuarium, scilicet, discernere inter lepram & lepram: nam quãdo aliquis leprosus erat, separabatur à reliquis, & manebat extra castra. Leui. 13. cap. & si contingeret aliquando leprosum sanari naturaliter, vel miraculose, non audebat ingredi castra quousque sacerdos iudicaret illũ mundatum esse. Et tunc factis quibusdam cęremonijs reducebat illum in castra, eodem capitulo. Et Leui. 14. & istud non licebat alicui facere, nisi sacerdoti. Ideo dato, quòd medicus curaret leprosum, & sciret eum plenè sanatum, non audebat ei iubere, quòd rediret in castra, sed nunciabat illud sacerdoti, & postquam sacerdos contemplaretur leprosum secundum regulas datas à Deo Leui. 13. introducebat eũ, vel iubebat manere foris. Sic patet de decẽ viris leprosis, quos Christus sanauit, & non dixit illis, quòd introirent in vrbẽ, sed ait: Ite & ostendite vos sacerdotibus. Leui. 17. scilicet, iudicio sacerdotum introibitis in vrbem, & hoc

A faciebat Christus, quia tempore illo adhuc lex Moysi habebat vigorem suum, & ille seruabat eam: ideo iubebat, quòd iuxta mandatum legis isti se ostenderent sacerdotibus. Septimum ministerium erat, qꝫ quãdo mutanda essent castra, sacerdotes parui, & magnus introibant in Sancta Sanctorum, & velabant arcam: velabant etiam omnia sacra, quæ erant intra Tabernaculum, & tradebant illa sic Leuitis portanda: nã non licebat illa Leuitis videre nuda, quia morerentur: sed cùm velassent ea sacerdotes, tradebant Leuitis. Nu. 4. ista erant ministeria sacerdotum, in quibus non communicabant cum eis Leuitæ, nec laici. Aliud etiam ministerium sacerdotale, quòd aliquo modo reducitur ad primum, scilicet, facere cineres ad aquas lustra-
B tionis cremando vitulam ruffam, & faciendo omnes cęremonias illius, & coincidit aliquo modo cũ primo inquantum istud videtur sacrificium: & tamen non est sacrificium plenè, quia nõ reponitur verè in aliqua specie sacrificii, licèt possit reduci large ad quendam modum sacrificii pro peccato: potest esse ergo istud octauum ministerium sacerdotale, de cuius cęremoniis patet Num. 19. Nonum ministerium erat, quòd sacerdotes clangerent tubis sacris: nam erant quędam tubæ argenteæ sacræ, quibus clangendum erat in bellis, & in multis aliis cœremoniis, & clangere his tubis pertinebat ad solos sacerdotes. Num. 10. Alia autem quæcunque ad sacerdotes pertinerent, videtur ad hęc reducenda: & dicitur hic in litera, quòd sacerdotes
C erant in officiis suis, scilicet, in oblatione sacrificiorũ: quia cùm tot animalia offerentur illa die, & disponere omnia, & facere cęremonias circa illa pertineret ad solos sacerdotes, erant nimis occupati circa hæc.

De officijs Leuitarum. *Quęst. XXIIII.*

QVAERITVR Vlterius de officiis Leuitarũ, quia etiã dicitur hic, quòd Leuitæ ministrabant, pro quo præsupponendum est, quòd diximus præcedenti quæstione, scilicet, quòd Leuitæ non erant principales ministri sanctuarii: sed dati sunt sacerdotibus in domum, & subsidium à Deo, & à populo. Num. 3. & 8. & 18. & ad mandatum sacerdotum seruire debe-
D bant. Aliquis ergo dicet, quòd cùm Leuitæ seruire deberent ad mandatum sacerdotum subministrando eis, & officium sacerdotum esset offerre sacrificia, ad quæ necessaria erat aqua, & ligna, quòd Leuitæ ministrarent comportando aquas, & ligna. Dicendum tamen, quòd hoc non stat, quia istud erat ministerium prophanum, & poterat competere cuiquam laico, & non solùm Iudæo laico, sed etiam conuerso de gentilitate: vnde Gabaonitæ, qui erant Chananæi, & conuersi fuerant ad Iudaismum, damnati fuerant in æternum ad istud ministerium, quia deceperant Israelitas dicentes se esse de terra longinqua: Iosue 9. & sic Leuitæ non ministrabant in comportando aquas, & ligna: et dato, quòd isti Gabaonitæ non ministrarent,
E in hoc non videtur, quod Leuitæ facerent istud, sed aliqui laici mercenarii, cùm Leuitæ ministrare deberent in aliquibus rebus sacris. Dicendum autem est, quòd de ministratione Leuitarum non fuit sicut de ministratione sacerdotum, quia ministratio sacerdotum tempore Tabernaculi Moysi, et tempore templi Salomonis semper fuit eadem. Ministratio autem Leuitica non fuit semper eadem, sed in multis mutata est. Ideo dicendum primò de ministrationibus, quas habebant tempore Tabernaculi Moysi. Prima autem erat excubare in circuitu tabernaculi: nam cũ Israelitæ per desertum transirent, locabatur tabernaculum in medio castrorum ipsorum, et in circuitu tabernaculi excubabant Leuitæ, nè aliquis de laicis acce-

cede-

cederet ad sanctuariũ, quia siquis accedere vellet, mori
debebat. Num. 1. & 3. Excubabant autem Leuitę per
quatuor latera Tabernaculi, scilicet, sacerdotes ad la-
tus orientale, & tres familiæ Leuitarum ad alia tria la-
tera. Num. 3. cap. Secunda ministratio erat erigendo,
& deponendo sanctuarium. Nam quandocunque
in aliquo loco figebantur castra, locabatur Taberna-
culum in medio castrorum, & erigebatur: & hoc fie-
bat per Leuitas, qui portabant illud, & custodiebant:
quia laicis non licebat saltem tangere aliquas partes
sanctuarij ad erigendum eas, vel deponendum. Ter-
tia ministratio erat in portatione tabernaculi, & par-
tium suarum, atque vasorum: & sicut erant tres fami-
liæ Leuitarum, ita diuidebatur totum sanctuarium in
tres partes, scilicet, Caathitæ portabant omnia vasa, &
suppellectilia eius, quæ nõ erant partes, ex quibus cõ-
ponebatur sanctuarium: sicut arca fęderis, altare thy-
miamatum, altare holocaustorum mensa propositio-
nis, candelabrum, labrum æneum, & similia. Merari-
tæ, & Gersonitæ portabant partes, ex quibus compo-
nebatur Tabernaculum. Erant autem istę partes du-
plices, quædam erant duræ, sicut columnæ, tabulata,
& bases: & istę partes portabantur à Meraritis. Aliæ
erant partes molles, sicut cortinæ, saga, pelles arietum
rubricatæ, & pelles iacynthinæ; & istas portabant Ger
sonitæ: Num. 3. & 4. Multam autem administrationẽ
habuerunt Leuitæ tempore, quo fuerunt in deserto ꝑ
quadraginta annos. Cùm verò introierunt in terrã
Chanaan vsque ad tempus, quo templum Salomonis
ædificatum est, non apparet manifestè quas operatio-
nes, vel ministeria habuerint. Sed dicendum est, quòd
habuerunt aliquas de ministrationibus, quas habue-
rant in deserto, & habuerunt aliquas de illis, quas ha-
buerunt post ædificatum templum Salomonis. Et pa-
tet hoc, quia sicut in deserto portabant Leuitę Taber-
naculum, & vasa eius de loco ad locum cùm mouen-
da essent castra, ita etiam fecerunt postquam fuerunt
in terra Chanaan, quia quousq; ædificatum fuit tem-
plum Domini per Salomonem, fuit in motu Taber-
naculum Domini. Nam primo fuit in Silo, deinde
mutatũ est in Nobe. 1. Reg. 32. postea fuit in Gabaon.
3. Reg. 3. & supra 1. cap. & portabatur tunc à Leuitis
cum omnibus vasis suis. Arca quoque fuit in motu.
Nam primò fuit in Silo cũ sanctuario Domini, deinde
portata est in terram Philisthinorum 1. Reg. 5. Mansit
autem ibi septem mensibus, & postea reducta est in
Bethsames, quæ est ciuitas de terra Israel. primo Re. 6.
Deinde cùm Bethsamitæ timerent tenere arcam di-
xerit viris Chariathiarim, quòd reducerẽt illam ad se.
1. Reg. 7. postea cùm mansisset ibi magno tempore
Dauid duxit illam in domum Obededon. 2. Reg. 6. &
præcedenti lib. 13. cap. Postea transducta est in domũ
Dauid, vt patet 2. Reg. 6. & præcedenti lib. 15. cap. & in
omnibus his vicibus Leuitæ portabant arcam, & Ta-
bernaculum. Et patet hoc etiam ex verbis Dauid prę-
cedenti lib. 23. cap. cùm dixit, quòd non esset amplius
Leuitarum officium, quod portarent arcam Domini,
quia Deus dederat iam quietem: ergo videtur, ꝙ ante
illud adhuc erat officium suum portare arcam. Non
tamen erat officium suum excubare ad Tabernaculũ
in circuitu, sicut in deserto, quia iam Tabernaculum
non erat in campo, sicut in deserto, sed in domo qua-
dam magna: & tamen ibi aliqui Leuitæ manebant,
& etiam mulieres manebant, vt dicitur 1. Reg. 2. quòd
filij Heli dormiebant cum mulieribus, quæ excuba-
bant ad ostium Tabernaculi. Nam Leuitæ etiam ha-
bebant officium canendi antequam esset templum
Salomonis, sicut postea canebant, vt patet præcedenti
lib. 15. cùm fecit Dauid, quòd Leuitæ canerent coram
arca, quando portabatur: etiam quando mansit arcą

F in domo Dauid iussit, quòd manerent ibi multi Le-
uitæ ad canendum quotidie coram arca, & alij irent
in Tabernaculum in Gabaon: eodem lib. 16. capitulo.
Postquam autem templum Salomonis fabricatũ est,
Leuitæ habuerunt distincta ministeria, & fuerunt
multa. Vnum fuit, quia erant quidam cantores, & isti
erant tres principes, scilicet, Hemã, Ethã, siue Asaph,
& Idithun. Et sub istis erant omnes alij cantores di-
stincti per vigintiquatuor sortes. præcedenti lib. 25. &
isti cantabant tempore, quo fiebant sacrificia quoti-
die, & faciebant diuersos cantus secundùm conditio-
nem festiuitatum, vt patet præcedenti lib. 23. capit. &
ibi declaratum est. Secundum ministerium erat ia-
nitorum, & isti diuisi erãt per quatuor portas templi,
G & per exedras, & domum consilij, de quibus præce-
denti lib. 26. cap. Tertium officium erat thesaurario-
rum, qui custodiebant thesauros templi in exedris the-
saurorum, & ibi dabant vasa sacra ad ministrandum
in illis, quando oportebat, & etiam vestes sacras, & re-
cipiebant illa quando expleta erant: de ijs præcedenti
lib. 26. ca. Quartum ministerium erat iudicum, & prę-
positorum, qui constituti erant, vt præessent diuersis
partibus terræ Israel, vt patet eodem capitulo, isti Le-
uitæ erant nunc in ministerijs suis, scilicet, canendo in
organis musicis, & in voce quamdiu sacerdotes facie-
bant sacrificia, vt patet in litera.

Cùm Leuitæ canerent in omnibus vasis,
H *quare soli sacerdotes tubis.*
Quæstio XIX.

QVAERITVR Vlterius, cùm Leuitæ canerẽt
hic in omnibus vasis musicis, quare sacerdotes
soli tubis canebant. Respondendum, quòd officium
Leuitarũ erat canere voce, & in organis musicis, ideo
ipsi soli canebant. Sacerdotes autem poterant exer-
cere officia Leuitarum, eo quòd existens in maiori
gradu potest exercere officia minoris, sicut presbyter
potest exercere officium diaconi, sed non è conuerso:
& tamen non fiebat propter hoc, nec quisquam de sa-
cerdotibus exercebat nunc aliquod officium Leuiti-
cum, cùm dicatur hic, quòd sacerdotes erant in mini-
I sterijs suis, sed officium clangendi tubis erat sacerdo-
tale, ideo ipsi soli canebant. Pro quo sciendum, quòd
tubarum quædam erant sacræ, & quædam non. Tubę
sacræ erant tubæ argenteæ, quas iusserat fieri Deus ad
certa ministeria, & omnes similes illis, quæ postea fa-
ctæ sunt ad easdem ministrationes. Num. 10. Tubę nõ
sacræ erant illæ, quæ erãt factæ ad vsum prophanum,
licèt essent similes in figura, & interdum in materia
cum tubis sacris, & in istis tubis clangebant interdum
Leuitæ, vt patet præcedenti lib. 15. vbi ponitur, quòd
quidam de Leuitis cantoribus tubis clangebant. De
tubis sacris dicendum, quòd illę factæ fuerant ad mul-
tos vsus: vnus erat, vt conuocaretur populus ad consi-
lium: alius erat, vt conuocarentur interdum proceres:
alius erat ad dandum signum mouendi castra: alius
K erat ad clangendum super holocausta, & victimas pa-
cificas in diebus solennibus: alius erat ad bellum. s.
quòd quando Israelitę pugnaturi essent cõtra hostes,
clangerent tubis illis. De ijs patet Num. 10. & ibi di-
citur, quòd filij Aaron sacerdotis clangerent tubis, le-
gitimumq; sempiternum esset apud Israelitas. Nunc
autem eueniebat vnum illorum, scilicet, quòd fierent
solennes victimæ, & solennes epulę, etiam essent festi-
uitates, scilicet, dedicationis, & propitiationis, & Ta-
bernaculorum. Et pro ijs clangendum erat tubis, qñ
sacrificia fierent: & ita nunc erat, quia sicut supra dici-
tur, sacerdotes erant in ministerijs suis. s. sacrificia fa-
ciendo: ideo alij sacerdotęs clangere tubis deberent.
Sic

Sic enim quando coram arca clangendum fuit tubis, vt corruerent muri vrbis Iericho, ſeptem ſacerdotes clangebãt tubis, Ioſue 6. Et ita etiam in ſacrificijs, quæ fiebant coram arca quamdiu manebat in domo Dauid, ſacerdotes clangebant tubis: ideo iuſſit Dauid, quòd manerent in Ieruſalem ſacerdotes quidam, qui tubis clangerent, præced. lib. 16. cap.

Quomodo Salomon ſanctificauit medium atrij, & quæ cœremoniæ fuerunt. Quæſt. XX.

QVAERITVR Vlterius, quomodo Salomon ſanctificauit medium atrij, quæ cœremoniæ fuerunt in ſanctificando, & quis ſanctificauit. Reſpondendum, quòd ad cremandum carnes ſacrificiorum, & adipes erat altare deſtinatum, ita quòd in nullo alio loco fieret, ſicut dicitur Leui. 16. & Ioſue 22. capitulo. Nunc autem propter multitudinem ſacrificiorum, cũ non caperentur in altari, voluit Salomon, ꝙ cremarẽtur in pauimẽto atrij: & ſic dicitur, quòd ſanctificauit medium atrij, ideſt, quandam partem atrij ſacerdotũ circa medium eius. Et poteſt intelligi dupliciter iſta ſanctificatio. Vno modo, quòd carnes ſacrificiorum poſitæ fuerunt in pauimento atrij, & per hoc ſanctificatum eſt atrium. Alio modo, quòd Salomon fecit cœremonias aliquas, vt ſanctificaretur medium atrij, & per hoc eſſet aptum ad cremandum in illo carnes Sanctas. Accipiendo primo modo, eſt ſenſus, ꝙ Salomon non fecit cœremonias aliquas ſanctificationis, ſed ſolùm poſuit carnes, & adipes ſacrificiorum in pauimento ad cremandũ, & quia carnes erant ſacræ tangendo pauimentum ſanctificabant illud: & talis modus ſanctificationis reperitur in lege, vt patet Leuit. 6. de carnibus ſacrificij pro peccato, ſcilicet: Quidquid tetigerit carnes eius, ſanctificabitur, ſi de ſanguine illius veſtis fuerit aſperſus, lauabitur in loco Sancto. Vas autem fictile, in quo cocta eſt confringetur, quòd ſi vas æneum fuerit defricabitur, & lauabitur aqua. Omnia autem iſta fiunt, quia per tactum illius carnis ſacræ ſanctificabatur res tangens, & tamen hic erat maior contactus, ſcilicet, quod multi adipes, & carnes cremarentur ſuper pauimentum. Ergo ſanctificatum fuit pauimentum atrii per iſtum contactum. Alio modo poteſt intelligi, quòd ſanctificauit Salomõ medium atrii, ſcilicet, intendebat ibi cremare carnes ſacrificiorũ, & vt digne ibi fieret, ſanctificauit illam partẽ atrii faciendo in illam cœremonias aliquas, ſicut in conſecrationibus Eccleſiarum Epiſcopi, ſcilicet, quia illis expletis eſt Eccleſia ſanctificata: & tunc dicendũ, quòd ſi aliquæ cœremoniæ circa hoc fierent, illæ fierent per ſummum ſacerdotem, eo quod iſta ſunt officia ſacra, & ſunt ſacerdotalia, de quibus non ſe poterãt intromittere reges quamtumcumque ſancti eſſent. Imò quanto magis ſancti erant, tanto magis abſtinebant ab illis cùm eſſent cõtra legem. Dubium etiam eſt de cuius mandato carnes, & adipes ſacrificiorum in pauimento atrii cremati ſunt, cũ iſtud eſſet extraordinarium. Nicolaus dicit, quod hoc non fieret vllo modo ſine mandato ſummi ſacerdotis, quia erat quodammodo diſpenſatio in eis, quæ pertinebant ad legem. Et dicendum, quod de hoc non apparet tam manifeſtum, ſicut de faciendo cęremonias ſanctificationis, quia ſi aliquæ cęremoniæ fierent, neceſſe erat, vt illæ fierent per ſacerdotem. Et tamen de mandato faciendi iſtam mutationem loci ſacrificandi non apparet. Poteſt ergo dici, ꝙ dupliciter poteſt intelligi. Vno modo, ꝙ fieret hoc mandato ſummi ſacerdotis, ad quem magis videbatur pertinere de iure declarare dubia legis, & quid obſeruandum foret in caſu dubio, quàm ad aliquem alium: ſicut nunc declaratio dubio-

A rum legis magis pertinet ad Papam, & Concilium generale, quàm ad quemcumque hominum, eo quod Papa caput Eccleſiæ eſt, & Concilium generale repręſentat vniuerſalem Eccleſiã. Aliter poteſt dici, quòd facta eſt iſta declaratio per Salomonem, quia in veteri teſtamento ad ſacerdotes non pertinebat declaratio dubiorum, ſed magis ad prophetas: potiſſimè in caſibus, de quibus nullo modo prouiſum erat à lege, ſed potius videbatur eſſe contra legem, & quia Salomon videbatur quantum ad ea, quæ pertinebant ad templi ædificationem propheta, eo quòd omnia de cęlo ſcripta deſcenderant ad Dauid. præced. lib. 28. cap. & poſtea Dauid tradidit Salomoni totam illam diuinã ordinationem: eodem capitulo: ideo quantum ad hoc pò-
B tius videbatur propheta Salomon, q̃ quilibet alius de populo, vel q̃ aliquis de ſacerdotibus, & potius ei credendum erat, quia agebatur hic de cęremoniis pertinentibus ad templum. Sic etiam patet ſequenti cap. cùm dicitur, quòd tam ſacerdotes, quàm Leuitæ miniſtrauerunt, ſicut eis dixit Salomon, eo quòd Salomon audierat illa, & acceperat à Dauid: & tamẽ modus miniſtrandi pertinet ad cęremonias legis. Et hoc conuenit hic literæ, ſcilicet, quòd Salomon ſanctificauit medium atrii: & non dicitur, quòd ſummus ſacerdos hoc fecit: Si quis tñ velit contradicere. ſ. ꝙ ſummus ſacerdos hoc fecit, vel Salomon mãdauit fieri ex determinatione, & diſpẽſatione quodam modo ſummi ſacerdotis, non eſt inſiſtendũ in contrariũ: quia iſta
C non habẽt firmã probationẽ, ꝓ vna, vel ꝓ altera parte.

An cauſa poſita fuerit conueniens de ſacrificio. Quæſtio XXI.

QVAERITVR Vlteri⁹, cùm dicatur hic, quòd Salomon ſanctificauit medium atrii ad ponendum ibi carnes ſacrificiorum, & adipes: an iſta cauſa, quæ ponitur fuerit conueniens, & vera. ſ. ꝙ non poterat altare holocauſtorum quod fecerat Salomon ſuſtinere ſacrificia: & ob hoc poſitæ ſunt quædam carnes in pauimento. Aliquis dicet, quòd non videtur cauſa iſta vera, quia ſi fortè omnia iſta animalia, quæ hic dicuntur immolata, fuiſſent immolata eadẽ die, nõ poſ-
D ſent capi in altari holocauſtorũ, & oporteret poni in pauimento: & tñ fuerũt diuiſa ſacrificia iſta per quindecim dies, vt declaratũ fuit ſupra in quadã quęſt. ideo poterant capi oĩa in altari holocauſtorũ. Item, quia ſi oĩa iſta aĩalia immolarentur in holocauſta, eſſet difficultas locandi carnes eorum in altari holocauſtorum, quia omnes carnes cremandæ erant: & tñ erant ferè oĩa iſta ſacrificia pacifica, vt declaratũ fuit ſupra in quadam quęſt. & de pacificis raro offeruntur, niſi adipes: ideo ẽt ſi multa ſacrificia pacifica eſſẽt, poſſent capi in altari holocauſtorum. Reſpondendũ, ꝙ non poterant capi oẽs carnes, & adipes iſtorum aĩalium in altari holocauſtorum: quia dato, ꝙ diuiderentur ſacrificia iſta ꝑ viginti dies, & eſſent tot in vna die, ſicut in alia, quo-
E tidie cremarentur mille & centum boues, & arietes ſex millia, & diuidendo per quindecim dies eſſent in quolibet die boues mille & quingenti ferè, & arietes octomillia quotidie. Ideo dato, quòd offerrentur ſoli adipes animalium cum tota pinguedine vitalium, erat difficilimum, quòd in altari holocauſtorum caperentur adipes nouem millium & quingentorum animalium quaſi ſimul. Item, quod magis eſt: quia licèt ſacrificia iſta fuerint diuiſa per dies: tamen non conſtat, quod diuiſa fuerint æqualiter, ſed fortè vno die offerrentur dupla plura, quàm alio. quia erat maior ſolennitas, & tunc non videretur quomodo caperentur ſacrificia in altari. Cùm autem confirmatur, ꝙ plurima iſtorum ſacrificiorũ erant pacifica,

Dicendũ, ꝙ multa de istis sacrificijs erant holocausta, & tñ in cõparatione ad tantã multitudinẽ pauca videbantur esse holocausta: & tñ dato, ꝙ oĩa essent pacifica sacrificia, nõ videretur quõo capi possent eodẽ die in altari holocaustorũ plusꝙ̃ decẽ millia sacrificia pacifica. Quia de sacrificiis pacificis qñ erãt boues, vel capræ, cremabantur in altari soli adipes: qñ aũt erant arietes cremabãt adipes, & tota cauda aĩalis cũ renibus. Leui. 3. Hic tñ erant plurima pacifica de arietibus, quia erant arietes centum viginti millia. Boues aũt solùm viginti duo millia: ideo cũ adipibus multę carnes offerentur ad cremandum. Et sic non videtur, ꝙ in altari possent capi tot adipes, & tot carnes aĩalium: ideo istud verum est, ꝙ non capiebantur in altari ipsa holocausta, & adipes sacrificiorũ. i. partes cremandę de pacificis, sicut *litera* dixit, & sic oportebat in pauimento cremari ista sacrificia. Sed adhuc dicetur, ꝙ ista causa non erat sufficiens: quia licèt vno die offerentur tot animalia, quorum adipes non possent capi in altari: tamen poterant teneri carnes, & adipes istorum animalium, vt cremarentur alijs diebus sequentibus, quia de vna die ad alterum poterant teneri carnes sacrificij, licèt non vsq; ad tertiam: Leui. 7. & 19. cap. Dicendum, ꝙ hoc non stat, quia cùm aliquod animal immolabatur, illico sanguis eius fundendus erat ad basim altaris, vel ꝑ cornua eius & cremandus erat adeps, & partes carnium, quæ Deo proueniebant, & non poterãt hæc differri ad aliquem diem. Cùm autem dicitur, ꝙ poterant differri ad secundum diem. Dicendũ, ꝙ hoc intelligitur quãtum ad comestionem carnium sacrificiorũ. s. ꝙ si hostia pacifica ꝓ gratiarum actionibus offerretur, poterãt carnes illius, quæ proueniebant sacerdotibus, vel popularibus comedi eodem die, quo fiebant sacrificia, vel poterant reseruari ad sequentem diem. Ad diem autem tertium non poterãt differri, quia quidquid differetur cremandum erat igne, vt patet ibidem: sed nihil dr̃ de oblatione carniũ, vel adipis aĩalis immolati, quia ista videbantur illico debere cremari in altari. Sicut colligit̃ Exo. 34. s. Non remanebit adeps solennitatis meę vsq; mane. s. in ipsa die, qua occiditur cremabitur: & Exo. 34. dicitur, nec residebit mane de victima solennitatis meę. i. non manebit aliqua pars de victima solẽnitatis vsq; mane. s. dato, quòd multæ victimæ fiant in die alicuius magnę solennitatis, non debet aliquid manere de hostia vsq; ad sequentẽ diẽ: ideo necesse erat, ꝙ eodem die cremaretur: & sic si non caperentur in altari victimæ eiusdem diei, nè expectaretur vsque mane, debebant cremari alibi, sicut in pauimento atrij.

An licitum eßet hoc, scilicet, extra altare quædam in pauimento cremari. *Quæst.* XXII.

QVAERITVR vlterius, an licitum erat fieri hoc. s. ꝙ pp multitudinem victimarum cremarẽtur quędam extra altare in pauimento, quę non poterant cremari in altari. Aliquis dicet, ꝙ in casu, in quo propter multitudinẽ victimarũ non poterant cremari oẽs in altari, potius deberet cessari ab immolatione, & oblatione illarũ, ꝙ̃ ꝙ quędã in altari, & quędã extra altare cremarentur, quia locus constitutus ad cremandum sacrificia, & sacrificiorũ adipes erat altare. Cremare ergo aliquod sacrificiũ extra altare malum erat, & tñ melius est cessari à bonis, ꝙ̃ facere mala. Iuxta illud ad Rom. 3. Non sunt facienda mala, vt bona eueniant. Quia quædam bona sunt, quæ non sunt de necessitate salutis, & sic cessatio ab illis nõ importat peccatum mortale. Quodlibet tñ malũ mortale est cõtra salutem, & vitari illud est de necessitate salutis. Ideo cùm offerre sacrificia spontanea non sit necessariũ ad salutẽ, & offerre illa, atq; cremare extra altare sit con-

F tra salutem, melius erit cessare ab oblatione talium sacrificiorũ, ꝙ̃ ꝙ crementur super altare quędam, & alia extra altare. Sicut siquis vellet offerre sacrificia, & non haberet sacerdotem in promptũ, & ob hoc oporteret, ꝙ ipse illa immolaret non existens sacerdos, vel ꝙ cessaret ab oblatione illorum, melius erat nulla offerre, ꝙ̃ ꝙ ipse vicem sacerdotis assumeret. Respondendum est, ꝙ licitum fuit cremare sacrificiorum carnes, & adipes in pauimento atrij: nam si non esset aliqua necessitas, ita quòd victimæ possent capi in altari, & vellet Salomon illas cremare in pauimento, esset peccatum: quia esset velle constituere duo loca sacrificij contra mandatum legis, vbi ponitur vnicum altare: & tamẽ cùm non esset locus in altari ad cremãdum victimas,

G quòd cremarentur in pauimento licitum erat potius, quàm quòd cessaretur ab oblatione sacrificiorum. Sicut quædam cœremoniæ leues dispensabiles erant circa ritus sacrificiorum potius, quàm omnino cessaretur à ritu sacrificij. Sic patet de sacrificiis factis tempore Ezechię. Nam sacrificia offerre pertinet ad solos sacerdotes, & sic omnes cęremonię sacrificiorum ad eos solos pertinent, scilicet, iugulare animalia, fundere sanguinem ad basim altaris, vel super cornua, decoriare animalia, abluere intestina, concidere carnes in frusta, & super altare ponere ad cremandum. Et tamen tempore Ezechiæ regis dispensatum est in quibusdam cęremonijs istarum, nè cessaretur ab oblatione sacrificiorum. Nam erant pauci sacerdotes, ita vt

H non possent sufficere ad decoriãdum animalia, & Leuitæ adiuuerunt eos in decoriatione aĩalium, infra 29. cap. & tñ cõtra cęremonias sacrificiorum erat, quòd à Leuitis decoriarentur aĩalia, & factum est, nè cessarẽt sacrificia. Ergo ita poterat fieri de crematione sacrificiorum quorundã in pauimento atrij extra altare, qđ fieri poterat licitè, nè cessaret oblatio sacrificiorum. Declaratur hoc: quia tẽpore Ezechię regis totus populus conuersus fuerat ad dñm: nam tp̃e regis Achaz patris eius declinauerat totus populus ad idolatriam: & clausę fuerant portæ templi, nec fiebat aliquis cultus Dei. Cùm autem cœpit regnare Ezechias, voluit suscitare cultum Dei, & purgauit templũ immundiciis idolorum, conuocauitq; totũ populum ad hanc solẽnitatem, & totus populus nimia deuotione ardens ꝓ-

I pter nouam cõuersionem offerebat sacrificia multa. Sacerdotes aũt pauci erãt, quia tempore Achaz nulli consecrati fuerant, cùm totus diuinus cultus cessasset, ideo nunc non sufficiebant ad decoriandum animalia. Et si non liceret Leuitis adiuuare illos in decoriatione, oportebat cessare à multis sacrificiis, & ex hoc refrigesceret, vel impediretur deuotio populi, quia non poterãt facere opera deuotionis suæ, scilicet, offerre animalia quotquot vellent: ideo visum est expedire magis, quòd Leuitæ reciperentur in ista cœremonia sacerdotali adiuuando eos in decoriatione animalium, quàm quòd cessaretur ab immolatione multorum sacrificiorum, & tepesceret feruor populi. Ita factũ est

K nunc, ꝙ cùm magna festiuitas esset dedicationis templi, & totus populus afficeretur nimis ad cęlebrãdum istam festiuitatem, cùm dicatur in litera, ꝙ ibant gaudentes, & lętantes, volebant offerre sacrificia multa, sicut dicitur in litera, ꝙ rex, & omnis populus immolabant victimas coram Domino. Et supra in litera dr̃, ꝙ rex, & cętus oĩs Israel immolabant boues, & arietes absq; vllo numero coram arca. Nunc aũt licèt essent sacerdotes sufficientes ad faciendum oẽs cęremonias sacrificiorum, cũ non erat locus sufficiens, in quo cremarentur sacrificia. s. ꝙ non capiebantur in altari, ideo potius debuit fieri aliquo modo contra cęremoniã sacrificiorum. s. quòd cremarẽtur sacrificia extra altare, quàm quòd periret tanta deuotio populi, & nõ posset offerre

offerre sacrificia quot vellent. Hoc aūt permissum est,
quia in hoc non multum deuiabatur à cęremonijs sa-
crificiorū. Nam si fortè sacrificia extra templū offerē-
da essent in agro, vel ab aliquibus, qui non essent sacer
dotes, cremarētur carnes in altari, vel funderetur san-
guis, non videretur permittendū hoc, sed potius vide-
tur, ꝙ cessandū foret ab oblatione sacrificiorū, q̄ ꝙ ex-
tra locū sacrū offerentur, vel q̄ ꝙ offerentur ab illo, q
non haberet potestatē talia faciendi. Et tñ in hoc mo-
dicum deuiatū est à cęremonijs sacsificiorū, quia pce-
ptum de offerendo, & cremando sacrificia in altari ho
locaustorum erat, vt non offerrentur extra locum sa-
crum, cùm prius consueuissent offerre victimas suas
dęmonibus in agris, & vbicunq; volebant. Et sic dixit
Deus, ꝙ quicunq; vellet offerre victimā, portaret eam
ad ostium tabernaculi, & nemo iam offerret victimas
suas dęmonibus in agro. Leui. 17. c. Nunc aūt cùm cre
marentur carnes sacrificiorū super pauimentum atrij
templi, cremabātur in loco sacro, & apud altare, & sic
censebantur illæ victimæ crematæ in altari. Conside-
randū vlterius, ꝙ licèt ista exorbitantia facta fuit nunc
ex necessitate. s. ꝙ offerrentur, & cremarētur carnes ex
tra altare holocaustorū: tñ cessante ista necessitate nō
fuerunt carnes ibi crematę, sed cremabantur in altari:
eo ꝙ cessabat causa offerendi illa extra altare. Sic patet
de sacrificijs oblatis tpe Ezechiæ, q̄ decoriata sunt per
Leuitas: quia tunc non erat copia sacerdotū, tñ postea
existente copia illorū ipsi decoriauerunt animalia, &
non Leuitę, vt patet infra 29. in litera, cū dr̄. Sacerdotes
autem erant pauci, & non poterant sufficere, vt pelles
holocaustorū detraherent: vnde Leuitę fratres eorum
adiuuerunt eos donec impleretur opus, & sanctifica-
rentur antistites, & sic videtur, quòd solùm fuit illud
adiutorium, dum durauit illa necessitas, scilicet, occi-
dendi animalia in festiuitate illa, & donec consecra-
rentur antistites, idest, sacerdotes, qui possent per se
istud opus sufficienter facere.

An licitum esset cremari in altari holocaustorum.
Quęstio XXIII.

QVAERITVR vlterius, cùm nunc non caperē-
tur sacrificia in altari, quod fecerat Salomon, an
licitum esset cremari aliqua in altari holocaustorum,
quod fecerat Moyses. Aliquis dicet, ꝙ iam non mane-
bat altare, qđ fecerat Moyses, quia cùm iam Salomon
fecit templum, & vasa illius, cessauerunt vasa Taber-
naculi Moysi, & sic cùm fecisset Salomon altare no-
uum, non manebat altare quod fecerat Moyses, ita vt
possent ibi offerri sacrificia. Dicendum, ꝙ istud altare
quod fecerat Moyses manebat, quia licèt Salomon fe
cisset aliud, non destruxit altare quod fecit Moyses. Et
hoc patet, quia toto tpe, quo fabricabatur templum
Salomonis, & vasa eius, manebat cultus dñi in taber-
naculo Moysi, quod erat in Gabaon, vt nō cessaret ali-
quo tpe cultus Dñi. Et tñ pręcipuus cultus erat in sa-
crificijs, ideo semper erat vsus sacrificiorum, & tamen
non erat altare, in quo offerentur, nisi altare Moysi: er-
go semper durauit altare Moysi quousq; consumata
fuerunt omnia vasa templi Salomonis, & cępit in eis
ministrare: & tamen dies quo factum est hoc fuit pri-
mus dies ministrationis sacerdotalis in tēplo. s. die, in
quo portata fuit arca in templum: ergo nondum pe-
rierat altare Moysi, & sic poterant adhuc cremari in
illo carnes sacrificiorum. Respondendum est, quòd
verum est, quòd manebat altare illud seruatum in tē-
plo Salomonis, & potuisset in isto casu offerri in illo
altari ex necessitate, & tamen non decuit, quòd in eo
cremarentur carnes nunc. Et dicet aliquis: cùm essent
nunc ista duo altaria in templo, scilicet, altare, quòd fe

A erat Moyses, & altare quod fecerat nunc Salomon,
cur nō offerebant sacrificia semp in eis: nā altare Salo-
monis consecratū erat ad offerendū sacrificia, qa nunc
in eo oblata sunt: altare etiam Moysi consecratum
erat ad hoc, quòd toto tempore præcedenti cremata
fuerant in eo sacrificia, ideo non erat aliqua nouitas, ꝙ
in eis offerrentur sacrificia, potissimè nunc ex necessi-
tate ista. Dicenda sunt duo circa hoc. Primum est,
quia non licebat iam regulariter in istis duobus altari-
bus simul offerri sacrificia. Secundū est, quòd in isto
casu necessitatis, licèt licuisset offerri in ambobus si-
mul, magis licuit offerri in altari Salomonis, & in pa-
uimento atrij, quàm quòd in altaribus ambobus cre-
marentur sacrificia. Primum patet, quia lex iusserat,
B quòd non offerentur sacrificia, nisi ad ostium taberna
culi, & quòd offerentur in altari holocaustorū: Leui.
17. & quia Moyses posuerat vnicum altare: eodem ca-
pitulo, & Exo. 27. Non licebat poni duo altaria. Et da-
to, quòd in ambobus vellent Israelitæ Deo offerre sa-
crificia, non liceret: quia iam tunc viderentur colere
multos deos, & sic fuit in introitu in terram Chanaan,
cùm duæ tribus & dimidia fecerunt altare miræ ma-
gnitudinis apud tumulos Iordanis, & nouem tribus
& dimidia audientes hoc parauerunt se ad pugnandū
contra illas, & facta fuisset pugna, nisi excusauissent se
duæ tribus & dimidia dicentes, quòd non fecissent al-
tare ad sacrificandum, sed ad ponendum in signum
Iosue 22. cap. Ecce ergo, quòd erat contra legem con
C stituere duo altaria. Ratio huius est, quia Iudæi erant
proni ad idolatriam putando, quòd erant multi dij: &
hoc De⁹ voluit auferre per modum cęremoniarum.
Et quia si essent multa templa, in quibus Deus colere-
tur, possent Israelitæ putare, quòd colebantur multi
dii in templis, ideo factum est vnicum templum in to-
to Israel, vt putaretur vnicus Deus. Sic etiam erat de
altari holocaustorum, quia sacrificia offerebantur ad
cultum Dei: & si multa altaria essent, etiam si in eodē
templo omnia ponerentur, putarentur ad cultum di-
uersorum Deorum posita, quia sic erat consuetudo
apud gentiles. Vnde Romani sic fecerunt in templo,
quod vocatur Pantheō, quod interpretatur omnium
Deorum à Pan quod est omne, & Theon, quod est
D Deorum quasi omnium Deorum: & postea illud tē-
plum à Foca Cęsare traditum est Christianis, vt conse
craretur etiam in eo ad honorem omnium Sancto-
rum, sicut prius erat ad honorem omnium gentilium
Deorum. Sic etiam erat apud Athenienses: nam cū
Apostolus iuisset ad Ariopagum, reperiit ibi in quodā
loco altaria dedicata singulis diis, & in quolibet erat
titulus denotans, cuius Dei esset altare illud: vnde in
quodam eorum reperit Apostolus scriptum, ara Deo
ignoto: Act. 17. Et sic si essent multa altaria in tem-
plo Salomonis putarent Hebræi, quòd erāt ad cultum
multorum Deorum, ideo vt non errarent, concessum
est eis vnicum altare. Secundum dictum erat, quòd
in ista necessitate licebat cremari sacrificia in istis duo
E bus altaribus. Et causa est, quia nunc erat necessitas
offerendi, & cremandi sacrificia extra altare vnicum
holocaustorum, eo quòd non capiebantur omnia in
altari illo, ideo quòd cremarentur in altari alio, sicut
cremata sunt in pauimento atrij non erat inconue-
niens. Dicendum tamen, quòd erat conuenientius
cremari carnes sacrificiorum in pauimēto atrij, quàm
in altari holocaustorum quod fecerat Moyses. Primò
quia dato, quòd in istis duobus altaribus cremarentur
sacrificia, adhuc non toleretur, quòd aliqua cremaren
tur in pauimento, quia altare holocaustorum, qđ fece
rat Moyses, erat paruum, scilicet, cubitorum quinque
latitudine, & totidem longitudine. Et sacrificia erant
nunc multa, & nō possent capi in ambobus altaribus:

ideo oportebat, quòd adhuc cremarentur aliquæ car-
nes in pauimento: & sic fierent duæ exorbitantiæ. s. ꝙ
cremarentur carnes in duobus altaribus, & quòd cre-
marētur in pauimento, & tamen poterat hoc suppleri
per vnicam exorbitantiam. s. cremando carnes in pa-
uimento: ideo ibi solùm cremari debebant. Secun-
dum erat, quia cremando carnes in pauimento appa-
rebat manifestè, quòd fiebat ex necessitate, cùm non
esset locus in altari, & sic cessante necessitate illa, ꝙ in
solo altari offerentur sacrificia. Si autem in duobus
altaribus cremarentur sacrificia cùm vtrumque con-
secratum esset, videretur non ex necessitate fieri, sed
quòd iure suo in vtroque cremarentur carnes, & sic ꝙ
possent offerri sacrificia ibi omni tempore. Tertium
erat, quòd putari posset, ꝙ erant multi dij: nam multa
altaria signabant multos Deos, & sic putarent, quòd
erant multi dii, quod erat inconueniens. Quòd autē
in pauimento cremarentur carnes, non signabat mul-
titudinem Deorum, quia non cremabantur ibi car-
nes illæ, nisi ex defectu capacitatis altaris: ideo con-
uenientius fuit, quòd cremarentur carnes in paui-
mento atrij, quàm in altaribus duobus.

Quomodo se habuerunt circa solennitatem, & dedicationem.
Quæstio XXIIII.

QVAERITVR Vlterius circa solennitatē istā,
de qua dicitur ex dedicatione, quomodo se ha-
buerunt. Respondendum, quòd Salomon conuoca-
uit populum ad solennitatem istam portationis arcæ,
& durauit quindecim diebus. Cępit autem die octa-
uo mensis septimi inclusiuè, & finita est festiuitas die
vicesimosecundo, qui fuit dies cętus, & collectę, & die
vicesimotertio recessit populus in Tabernacula sua.
Sciendum tamen, quòd non steterunt Israelitæ toto
isto tempore in Ierusalem occasione dedicationis tē-
pli, sed solis septem diebus, & alijs septem diebus stete
runt propter festum Tabernaculorum. Nam vene-
runt die septima mensis septimi, & die octaua inchoa-
tum est festum dedicationis, & durauit septem diebus
vsque ad diem quartumdecimum inclusiuè, & in die
quintodecimo cępit solennitas Tabernaculorum, &
durauit alijs septem diebus vsq; ad diem vicesimum-
secundum inclusiuè. Et patet hoc. 3. Reg. 8. vbi dicit.
Fecit Salomon in die illo festiuitatem cęlebrem septē
diebus, & alijs septem diebus, & die octauo dimisit po
pulos. Ecce apparet, quòd durauit solēnitas quatuor-
decim diebus inclusiuè, & die quintodecimo recessit
populus. Quòd autem primus dies cęlebrationis hu-
ius fuerit dies octauus mensis septimi patet, quia die
vicesimotertio recessit populus in Tabernacula sua,
ideo auferendo quindecim dies, manet dies octauus,
in quo incepit necessariò ista solennitas. Quòd autē
esset festum Tabernaculorum, quod nunc cęlebratū
est cum dedicatione templi, patet: quia dicitur, ꝙ cęle-
brauit solennitatem septem diebus: & tñ solēnitas in
mense septimo nulla erat, quæ duraret septem diebus
nisi solennitas Tabernaculorū. Item, quia dr̄, ꝙ finita
fuit festiuitas vicesimosecundo die, & vicesimotertio
redierūt in tabernacula sua: & istud cōpetebat festo ta
bernaculorum quod incepit die quintodecimo men-
sis, & finitur die vicesimosecundo. Item, quia dicitur,
ꝙ die octauo fecit collectā: & tñ nullum festū erat, in
quo fieret collecta in mense septimo, nisi post festum
Tabernaculorum: imò nec legitur in toto anno festū
aliquod, in quo collecta fieret, nisi istud, vt patet Leui.
32. c. & Deut. 16. Quòd autem festum dedicationis tē-
pli, & festum Tabernaculorū distincta essent, patet: qa
dr̄. 3. Re. 8. Fecit Salomō festiuitatē cęlebrem septem
diebus, & alijs septē diebus. i. quatuordecim, & sic fecit
F distinctionem inter septem dies primos, & secundos,
qa aliàs dixisset quatuordecim dies non faciens distin-
ctionē. Item patet hoc in litera, quia dr̄, ꝙ Salomō de-
dicauit altare septē diebus, & cęlebrauit solennitatem
septē diebus, ergo nō pertinebat totū tempus istud ad
solennitatē dedicationis. In primis aūt septē diebus p-
tinentibus ad dedicationē intercidit festū ppitiationis,
quod fiebat mense septimo die decima mensis, cuius
cęremonię ponūtur Leui. 16. & 23. & 29. illo. n. die in-
troibat summus sacerdos in Sancta Sanctorū: Leu. 16.
ad Hebr. 9. & tñ cōputabatur cum festo dedicationis,
eo ꝙ vna die tm̄ durabat, & facta sunt tunc sacrificia,
quæ illa dies ex necessitate exigebat, & sacrificia spon-
tanea ad solennitatem dedicationis. Festum autem
G Tabernaculorum computatur per se, eo ꝙ in illis die-
bus iam non manebant Israelitæ propter dedicationē
templi, sed propter festiuitatem Tabernaculorum.

Quare Israelitæ tantum manserunt in dedicatione templi.
Quæstio XXV.

QVAERITVR Vlterius, quare Israelitæ tanto
tempore mãserunt in Ierusalem in dedicatione
templi. s. quindecim diebus: Dicendum, ꝙ nunc facta
sunt duo. s. solennitas dedicationis, & festum Taberna
culorum, & durauit dedicatio septem diebus, & solen
nitas Tabernaculorum totidem diebus, & si non eue-
nisset festum tabernaculorum tempore dedicationis,
H non mansissent tanto tpe in Ierusalem. Erat namq;
præceptum legis, quòd tribus vicibus per annum in
tribus solennitatibus. s. Phase, & Pentecoste, & Taber-
naculorum venirent omnes masculi de Israel in loco
sanctuarij: Exo. 23. & 34. ideo cùm nunc tempore de-
dicationis templi occurrisset festum Tabernaculorū,
manserunt Israelitæ in Ierusalem ad cęlebrandum fe-
stiuitatem illam, & non mansissent aliàs tanto tem-
pore ibi. Et hoc innuitur in litera hic, cū dicitur, quòd
cęlebrauit Salomon dedicationem templi septem die
bus, & festiuitatem, scilicet, Tabernaculorum septem
diebus: solùm ergo mãserunt septem diebus propter
dedicationem templi. Considerandum etiam, quòd
fortè non mansissent septē diebus ad dedicationē illã,
nisi propter festum Tabernaculorum, sed terminata
I fuisset in duobus, vel tribus, sicut qñ Dauid portauit ar
cam de domo Obededō in domū suā: nam magnam
festiuitatem fecit. 2. Reg. 6. & pręc. lib. 15. Et tñ non le-
gitur durasse, nisi vna die. s. in qua posita est arca in ipsa
domo Dauid, vt patet ibid. s. quia qñ cępit dedicatio tē
pli erat festum Tabernaculorum in propinquo. s. post
septem dies, & in tempore intermedio non poterant
Israelitæ reuerti in loca sua, & postea redire in Ierusa-
lem: manserunt in Ierusalem cęlebrãtes festiuitatem
dedicationis illis septem diebus, die autem quintode-
cimo cœpit festum Tabernaculorum, & iam non fie-
bat festum dedicationis.

K *Quomodo Salomon fecit collectam die octauo.*
Quæstio XXVI.

QVAERITVR Vlteri⁹, quomodo dicitur hic,
quòd Salomon fecit die octauo collectam, eo ꝙ
septem diebus dedicasset altare; nunquid dedicatio
altaris importabat secum diem collectæ. Respōden-
dum circa hoc, quòd dies collectę vocatur dies, in quo
congregabatur populus ad hoc, quòd ab omnibus
congregatis peteretur pecunia pro templo pro neces-
sitate sacrificiorum, & aliarum expensarum, & voca-
tur dies cœtus, & collectæ: Leuit. 23. & Deuteron. 16.
quia cœtus, idest populus congregabatur, vt ab om-
nibus congregatis peteretur, & colligeretur pecunia.
Iste

De festo collectæ.

Iste dies collectarum erat in fine festi Tabernaculorũ: nam per septem dies cęlebrabatur festum, & die octaua cõgregabatur populus, & colligebatur pecunia ab omnibus, & ipso die recedebant de sanctuario, & non legitur, quòd in alia solẽnitate anni fieret collecta, nisi in festo Tabernaculorum: & ratio huius est propter maiorem multitudinem plebis confluentis: quia, vt multi putant, licèt esset de necessitate legis, quòd omne masculinum dę Israelitis ter in anno ascenderet in sanctuariũ: & tamen dispensabatur in duabus vicibus ita vt in vna omnes venirent, scilicet, die Tabernaculo'rum: & sic cùm plures conuenirent nunc, quàm alio tempore, conuenientius poterat fieri nunc collecta, quàm alio tempore. Etiam propter hoc iubebat Deus in isto festo legi Deutero. coram toto populo in anno remissionis, & non in alio festo, vt patet Deut. 31. cap. Cùm autem dicitur hic, quòd facta est collecta die octauo, quia dedicatũ est altare septem diebus. Dicendum, quòd dedicatio altaris, & templi nihil pertinebat ad collectam: nam dato, quòd facta fuisset dedicatio ista per septem dies, vel plures, aut pauciores, si non fuisset simul festum Tabernaculorum, nõ fuisset collecta aliqua, quia tamen erat statutum in lege, quòd finita solennitate Tabernaculorum, die sequẽti, scilicet octauo fieret collecta. Leui. 23. cap. & Deu. 16. Nunc autem fuit festum Tabernaculorum: ideo collecta facta est. Et patet, quia dicitur in litera, ꝙ cęlebrauerat solennitatem septem diebus. s. solennitatem Tabernaculorum. Et cùm dicitur, quòd die octauo fecit collectam, quia dedicauerat altare septẽ diebus, & cęlebrasset solennitatem septem diebus. Dicendũ, quòd non ponitur totum hoc ad reddendum causam dicti: sed ad notãdum ordinem facti, quia ſm veritatem sic fuit, ꝙ septem diebus primis fuit dedicatio templi, & septem diebus sequentibus fuit festum Tabernaculorum, & die octauo post fuit collecta: & tñ non fuit totum hoc causa collectę, sed solũ solẽnitas Tabernaculorũ. Et talis modus loquendi frequentatus est in scriptura, & in vulgari, & tñ cogit nos errare, q̃a nescimus quid est causa, & accipimus non causa pro causa.

Apparuit autem ei Dominus nocte, & ait: Audiui orationem tuam, & elegi locum istum mihi in domum sacrificij.

Salomonis admonitio.

Apparuit. Hic ponitur secundum principale huius cap. s. Salomonis admonitio, scilicet, quod cùm oratio Salomonis exaudita esset, & completa esset dedicatio templi, apparuit Deus Salomoni, & respondit orationem suam exauditam esse, & admonuit eum quid facere deberet, & quid caueret ad hoc, quòd perpetuaretur regnum, & templum, & dicitur. *Apparuit autem ei Dominus nocte.* Scilicet, in somnis apparuit Salomoni, & reuelauit ea, quæ habentur hic. *Et ait, audiui orationem tuam.* Idest, exaudiui: nam de auditione non erat dubium, quia accipiẽdo audire largè eo modo quo Deus dicitur audire: non solùm audit orationem bonorũ, sed etiam malorum, & omnia, quæ dicuntur, cùm oĩa intelligat: sed exaudiuit orationem istam cõcedendo petita. *Et elegi domum istam mihi in domum sacrificij.* Istud ponitur, quia præcipuum quod Salomõ petebat erat, quòd Deus haberet istam domum ædificatam ad honorem suum acceptam sibi, & exaudiret orationes in ea factas, & Deus dixit, ꝙ acceptauerat domum istam in domum sacrificij, scilicet, vt in ea fieret ei sacrificiũ, & non est intelligendum, quòd solùm acceptauerat eam ĩ domum sacrificij, quia etiam acceptauerat pro alijs ministerijs. Sed cur hoc dicatur declarabitur infra in quadam quæstione.

A Si clausero cęlum, & pluuia non fluxerit, & mandauero, & pręcepero locustę, vt deuoret terram, & misero pestilentiam in populum meum: cõuersus autem populus meus, super quos inuocatum est nomẽ meum, deprecatus me fuerit, & exquisierit faciẽ meã, & egerit pęnitentiam à vijs suis pessimis: & ego exaudiam de cęlo, & propitius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Oculi quoq; mei erunt aperti, & aures meæ erectæ
B ad orationem eius, qui in loco isto orauerit. Elegi. n. & sanctificaui locum istũ, vt sit nomen meũ ibi in sempiternũ, & permaneant oculi mei, & cor meum ibi cunctis diebus. Tu quoq; si ambulaueris corã me, sicut ambulauit Dauid pater tuus, & feceris iuxta oĩa, quæ præcepi tibi, & iustitias meas, iudiciaq́; seruaueris: suscitabo thronũ regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens: Non auferetur de stirpe tua vir, q̃ non sit princeps
C in Israel. Si autẽ auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea, q̃ proposui vobis, & abeuntes seruieritis dijs alienis, & adoraueritis eos: euellam vos de terra mea, quam dedi vobis: & domum hanc quã sanctificaui nomini meo proijciam à facie mea, & tradam eam in parabolã, & in exemplum cunctis populis. Et domus ista erit in prouerbiũ vniuersis transeuntibus, & dicent stupentes: Quare fecit Dñs sic terræ huic, &
D domui huic? Respõdebuntq́;, q̃a dereliquerũt Dñm Deum patrum suorũ, q̃ eduxit eos de terra Aegypti, & apprehẽderũt Deos alienos, & adorauerunt eos, & coluerũt: idcirco venerunt super eos vniuersa hæc mala.

Si clausero cœlum. Hic ponitur respõsio ad petitiones in particulari licèt non ad omnes, & ponitur respõsio eo ordine, quo Salomon petiuerat: nam primò Salomon petiuerat, ꝙ domus ista esset Deo accepta, vt aperiret oculos suos super eam nocte, & die, & ad hoc respondet hic Deus, ꝙ elegit locũ istũ in domũ sacrificij,
E & nullum alium locum elegit de toto Israel. preced. c. deinde respõdet ad alias particulares petitiones. Et prima illarum erat. s. ꝙ Deus exaudiret Israelitas dãdo eis pluuias, qñ cęlum clauderetur ꝓpter peccata eorum: & ad hoc respõdet hic Deus, & responsum simul ferè ad oẽs. s. ꝙ in oĩbus exaudiret qñcunque Israelitę rectè conuerterentur ad eum, aliàs non: & dr̃, si clausero cęlum, est modus metaphoricus loquendi ad signãdum ꝓhibitionem pluuiarum: nam cęlum non põt claudi, nec aperiri: quid tñ ꝑ talem modum loquendi importetur, declaratum est præced. cap. *Et pluuia non fluxerit.* Quia signatur, ꝙ pluuia sit inclusa in cęlo, sequetur, ꝙ nunq̃ fluat, nisi qñ cęlum aperiatur, & quia dr̃ in lr̃a, ꝙ Deus clauderet cęlum: sequetur, ꝙ pluuia nõ flueret.

Et mandauero, & præcepero locustæ, vt deuoret terram. Istud pertinet ad tertiam petitionem. s. fames si oborta, vt patet preced. ca. Nam illa, q̃ ponitur supra. s. si clauso cęlo. Est ẽt in ordine inter illas, quæ ponuntur preced. ca. Nam de prima particulari petitione. s. si superatus fuerit populus tuus, nõ fit hic mentio: sed subintelligitur, sicut aliquæ aliæ petitiones, q̃ subticẽtur hic, & dicitur mandauero, & pręcepero locustę, vt deuoret terram. Ista idẽ signant, sed duplicatur verbũ ad signandũ magnam intentionẽ Dei, vt cõpleatur opus. Sicut fuit de duplici somnio Pharaonis, quod vnã rẽ signabat, & tñ fuerunt duo somnia similia: vnũ fuit de spicis septem, & aliud de septẽ vaccis: & dixit Ioseph interpretando: Somniũ regis vnum est, ꝙ aũt vidisti secundo ad eandem rem pertinẽt: somniũ firmitatis indiciũ est, eo ꝙ fiat sermo Dei, & velocius cõpleatur. Gen. 41. ita nũc, ꝙ ponatur bis eadem res, ponitur, vt signetur attentio magna iubẽtis, & ꝙ res fiat, vel possunt ista accipi pro diuersis: nam mandare est mittere, pręcipere est iubere, vt si dicatur, ꝙ Deus misit locustã in terrã, & iubet ei, ꝙ deuoret terrã. Dicitur aũt Deus mittere locustã, & iubere ei: non quidem ꝙ verè ei iubeat, qa ad pręceptũ requiritur, ꝙ recipiens pręceptũ intelligat id quod sibi dicitur. Locusta aũt nihil intelligit, cũ sit brutum, ideo nihil sibi mãdatur: sed dicitur Deus mandare aliquid rebus inanimatis, quia licèt Deus non mãdet, faciunt ipse q̃d Deus vult, vt patet de ventis, & alijs inanimatis: Psal. 148. Ignis, grando, nix, glacies, & spiritus procellarũ, q̃ faciunt verbũ eius. s. qa mouentur ad voluntatẽ eius. Q̃ũo aũt moueantur inanimata ad voluntatem Dei, declarabitur infra in quadã quæst. Dicitur locusta deuorare terrã, quia deuorat oẽs fructus terrę, quando venit super terram. *Et misero pestilentiam in populum meum.* Ista est petitio tertia coincidens cũ præced. quia ibi ponuntur multa mala simul. Et vocatur pestilentia ista plaga de cęlo, qua homines tam cito moriũtur. Vel est infectio aeris, q̃ Deus causat in pęna hominum. *Conuersus autem populus meus.* s. dolens de peccato suo, & confitens, ꝙ ꝓpter me venerit malũ istud eis. s. quia recesserunt à me. *Super quos inuocatum est nomen meum.* Dicitur nomen Dei inuocatum super aliquos, inquantum aliqui vocant se seruos alicuius. Et quia Israelitę vocabant se cultores Dei, dicebatur nomẽ Dei super illos inuocatũ. *Deprecatus me fuerit.* s. ꝓ cessatione pestis. *Et exquisierit faciem meam.* Deus nõ habet faciem ita, vt quis possit faciem eius, aut posteriora inquirere. Sed dicitur quis exquirere faciẽ Dei. i. venire ante eũ. Et licèt Deus sit in omni loco, speciali quodam modo erat in templo, quia ibi erat super arcã in ꝓpitiatorio super alas Cherubim, & ibi respondebat sacerdoti magno consulenti eum, sicut q̃n erat arca in tabernaculo Moysi, q̃ndocunq; Moyses dubitaret super aliquo ingrediebatur in Sancta Sanctorum, & audiebat vocem respondentis sibi de ꝓpitiatorio inter alas Cherubim. Nu. 17. c. Ideo q̃n aliquis veniret ad templũ, dicebatur exquirere faciẽ eius, quia veniebat ad cõparendũ corã eo, & sic Deus sæpe loquitur, vt patet Exo. 23. & 34. & Deut. 16. s. ter in anno apparebit omne masculinũ tm̃ coram me, & istud apparere erat venire in sanctuariũ. *Et egerit pœnitentiam à vijs suis pessimis.* s. propter peccata populi Deus inflixerat ei mala, quę eueniebãt: ad hoc ergo, ꝙ illa cessarent necesse erat, ꝙ ageret populus pęnitentiã à vijs suis malis. s. recedẽdo à peccatis, & detestando ea, & affligendo se, quia cõmisit illa. *Et ego exaudiam de cęlo.* s. faciendo cessare plagam pestis, & oẽs alias plagas, ꝓ quarũ cessatione orauerint. Et dr̃ exaudiã de cęlo, quia licèt Deus vbique sit, specialissimè dr̃ esse in cęlo, & ibi dr̃ habitare: sic. n. orabat Salomon pręc. c. s. Exaudi de cęlo firmissimo habitaculo tuo orationẽ, q̃ orat seruus tu⁹ in loco isto. *Et propitius ero peccatis eorũ. i.*

F misereboreis. Et dr̃, ꝓpitius ero peccatis eorũ. i. eis peccantibus, quia Deus non ꝓpitiatur peccato, sed homini peccatori: nam nõ potest ꝓpitiatio fieri peccato, cùm non sit susceptiuũ peccatum alicuius boni, vel mali, cũ non sit ens. *Et sanabò terrã eorũ.* s. à pestilentia, q̃ immisero, vel à locusta, vel defectu pluuiarum, vel quocunq; malo quod inferã, quia oẽs istę plagę reddunt terram quasi infirmã, vel ęgrotantẽ auferẽdo fertilitatẽ eius, vel salutem habitantiũ in ea. *Oculi enim mei erunt aperti, & aures meę erectę.* Non habet Deus oculos, quos aperiat, nec aures quas erigat, cũ sit purus spiritus incorporeus. Sed ponuntur hęc mõ vulgari ad signandũ attentionem Dei circa orationes, q̃ fundebãtur in templo illo: nam sicut ille, q̃ circa aliq̃ rem attentus est, circa illam oculos aperit, & aures erigit, nè pereat: ita Deus dr̃

G oculos aperire, & aures erigere, quia diligẽter exaudit orationes nostras deuotè ad eum fusas. *Ad orationem eius, qui in loco isto orauerit.* s. quicũq; sit ille, q̃ in loco isto orauerit ẽt si sit peregrinus, & gentilis si deuotè orauerit Deus exaudiet eũ, & sic petiuerat Salomõ à Deo pręced. ca. *Elegi enim, & sanctificaui locum istum.* Redditur causa pręcedẽtiũ. s. quia dixerat Deus, ꝙ exaudiret oẽs orantes in loco isto: & dr̃, ꝙ hoc est, quia Deus elegerat locum illum, & sanctificauerat eũ: eligere est, quia istum prę alijs voluit: sanctificare est, quia istũ locũ ad hoc opus sanctum designauit. *Vt sit nomen meum ibi in sempiternum.* s. vt inuocetur nomen meũ in domo ista, & dicatur, Deus habitabat hic. Etiam orantes inuocẽt

H nomẽ meum hic in orõnibus suis: & hoc in sempiternum. i. semper, vel ad magnum tempus, q̃ũo aũt fuerit hoc in sempiternũ declaratũ est pręced. ca. in quadam quæst. *Et permaneant oculi mei, & cor meum ibi.* Totum est metaphora, quia De⁹, nec oculos, nec cor habet, quia ista sunt membra animalis. Sed dicũtur manere oculi dñi super domũ illam ad signandũ, ꝙ diligẽs valde est attendẽdo quis ibi oret, vt exaudiat eũ. Cor Dei dr̃ ibi manere inquantũ afficitur ad oẽs ibi orantes. Cor. n. signat voluntatem s̃m nostrum modum loquendi vulgarẽ. Et sic cor Dei dr̃ esse circa illud, quod Deus vult, & quia Deus signat se diligere, & velle cõdescendere oĩbus orãtibus in loco illo, dr̃ cor suũ esse circa locum illum. *Cunctis diebus.* Ad signandũ perpetuitatẽ, & verè

I sic fuisset ẽt tp̃e noui testamenti, si Iudęi nõ peccassent tam grauiter contra Deũ, quia tñ peccauerunt oĩa cessauerunt. *Tu quoque.* Supra Deus admonuit Salomonẽ quantũ ad id, q̃d pertinebat ad templũ. s. ꝙ exaudirent oẽs orantes ibi. Hic aũt redit ad monendum Salomonem quantũ ad ea, q̃ ptinent ad statum suum, & istud ponitur hic, quia ẽt Salomon petiuerat in orõne sua, ꝙ cõpleret Deus id q̃d ꝓmiserat Dauid de stabilitate regni, ꝙ cõtinuaretur in posteris eius, & Deus respondet hic sub cõditione, dicens. *Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus.* Dicitur aliquis ambulare coram dño, si in pręceptis eius ambulat, quia ꝑ illã viam ambulat, qua Deus ire iubet. Sicut dixit Deus ad Abraham. Abraham ambula coram me, & esto perfectus. Et dicitur, sicut ambulauit pater tuus. s. quia ille

K ambulauit in oĩbus iuxta volũtatẽ Dei: vnde ille dixit: inueni virũ iuxta cor meũ. 1. Re. 13. & Psal. 88. Et hoc, quia Dauid nõ peccauit, vt scriptura dicit, nisi in facto Vriæ, & Bethsabee, vt patet 3. Reg. 15. Si nõ declinauit oĩbus diebus suis à vijs meis excepto sermone Vriæ: & tñ dato, ꝙ aliq̃n peccasset, vt in illo, & in quibusdã alijs paruis: erat tñ valde affectus ad cultũ Dei ita vt oĩa negligeret, vt Deum colere posset, & totũ se ad hoc impendebat. In tantum, quod coram arca domini quãdo portabatur de domo Obededon in domum suam depositis vestibus regalibus saltabat totis viribus, ita vt Michol vxor sua videns eũ per fenestrã dom⁹, despiceret eũ in corde suo, & diceret ei: quantum glorificatus fuit

Ambulare coram Domino.

fuit hodie rex Israel nudans se ante oculos seruorum, & nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris. 2. Re. 6. *Et feceris iuxta omnia, quæ præcepi tibi.* s. impleueris totam legem Moysi, quę data est tibi in pręceptū, & cuilibet de populo Israel. Vel dicitur, ꝙ pręcepi tibi, quia fortè Deus locutus fuerat ꝑ prophetā aliquē Salomoni aliquid ꝙ facere deberet specialiter vltra contenta in lege Moysi. *Et iustitias meas iudiciaq́, mea seruaueris.* In lege erant tria genera pręceptorū. s. moralia, ceremonialia, iudicialia, & ista poterant signari hic per hoc quod dr̄, quę pręcepi tibi, & iustitias, & iudicia, ꝑ p̄cepta intelligūtur moralia, q̄ sunt p̄cepta ꝑ excellentiā: iudicia vocantur p̄cepta iudicialia, quibus iudicat̄ in causis foralibus, quia Deus posuerat tales leges inter Hebræos, vt patet Exo. 21. vsq; ad 24. & sępe in Deutero. iustitię vocantur p̄cepta cęremonialia, q̄ iustificabāt hominem legaliter: oīa ista seruaturus erat Salomon: & tunc esset Deo acceptus, qa totam legē compleret. *Suscitabo thronum regni tui.* s. suscitabo illud ad hoc, ꝙ maneat in sempiternū. *Sicut pollicitus sum Dauid patri tuo.* i. sicut ꝓmisi: ista promissio habetur. 2. Reg. 7. & pręced. lib. 17. cap. Et est quę sequitur. s. non auferretur de stirpe tua vir, q̄ sit princeps super Israel. Ista fuit specialis promissio. Nam qn̄ fuit regnum datū Sauli, non fuit sic factum. Nam ei soli datum est: posteri aūt sui non successerūt in regno. Deus autē promisit Dauid, ꝙ non solū ipse, sed ēt filij eius post eum regnarent, & ꝙ nō auferretur de stirpe Dauid vir, q̄ regnaret in Israel. Non reperitur ista promissio facta sic sub istis verbis, nec sub alijs sibi expressè equipollentibus, quia. 2. Reg. 7. & pręc. lib. 17. nihil tale ponit̄: & tn̄ ibi habetur ista promissio. Deus autem facit mētionē, quia talis promissio facta fuerit hic: Salomon etiam dixit hanc promissionem factam fuisse patri suo, & orabat illam impleri pręced. ca. Est tamen aliquid quod pōt assimilari huic, quia. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. cap. dr̄: Misericordiam aūt meā non auferam ab eo: & hoc intelligitur de filijs Dauid, ꝙ nō auferretur ab eis misericordia Dn̄i. i. regnū. Et hoc pōt hic signare litera, dicens: non auferretur de stirpe tua vir, qui sit princeps in Israel: & istud ēt non fuit seruatum, quia promisit Deus sub conditionè. s. si filij Salomonis custodirent legem eius, & tn̄ non custodierūt, ideo non māsit regnū penes eos semper, sed diuisum est, & quędā pars mansit filijs Dauid, alia pars data fuit alijs, de quo declaratum fuit pręc. c. in quadam quæst. *Si autem auersi fueritis.* s. si auersi fueritis à me non custodiendo legem meam. Ponuntur hic mala, q̄ Deus illaturus erat filijs, & posteris Dauid si non custodirent legem Dn̄i. Nam ista promissio erat conditionalis. s. ꝙ si boni essent posteri Dauid, Deus ei concederet bona. Hic ponitur si mali essent, q̄ mala infligerentur. *Et dereliqueritis iustitias meas, & præcepta mea.* Refertur istud ad posteros Dauid, & etiā ad populum subiectum eis, quia hic ponuntur mala in desolatione templi, & destructione regni, & pars istorū malorū vētura erat ꝑꝑ mala regnicolarū, & alia ꝑꝑ mala filiorū, & posterorū Dauid, & quia ꝑ custodiā legis oīa ista mansura erāt in statu prospero, & ꝑꝑ recessum ab illa peritura erant: ponuntur hic illa, q̄ continentur in lege. s. pręcepta, & iustitię. Et per ista duo intelligūtur oīa pręcepta legis, sicut aliqn̄ intelliguntur per tria. Et necesse est, ꝙ intelligantur hic per pręcepta ipsa p̄cepta moralia, sicut sunt p̄cepta decalogi, & alia similia: etiam intelliguntur pręcepta cęremonialia: & per iustitias intelligūtur pręcepta iudicialia, q̄ sunt ad iustè cōicandū inter proximum, vel ad iustitiam faciendū de negotijs, quæ in contentionē venerint, quia per ista pręcepta iudicabat̄ in negotijs foralibus. Si autem aliquis dicat, ꝙ per ista duo intelliguntur duo genera pręceptorum solū. Dicendum, q; non stat, quia ad custodiam legis non solū

Mala illa-tura Da-uid, & po-steris suis.

A requirebatur custodia duorū modorū pręcepti cū lex contineat tria genera pręcepti, & soluēdo quodcunq; pręceptum soluitur lex, quia qui peccat in vno factus est omniū reus, ideo ad perfectam custodiam legis requiritur custodia trium generum pręceptorū, & ad recessum, vel priuationem legis sufficit in quocunq; genere trium pręceptorū errare. Si autem dicat aliquis, ꝙ non oportet, ꝙ intelligātur hic, nisi duo genera pręceptorum, quę ponuntur hic in litera, qa hic non agit̄ de legis custodia, sed de priuatione eius. Ad custodiā aūt eius requiritur, ꝙ custodiant̄ oīa tria genera pręceptorum, eo ꝙ bonū fit ex causa integra. i. ex concursu oīum circunstātiarū particulariū. Ad priuationē autē legis, etiā si non sit priuatio in oībus tribus generibus

B pręceptorum, sufficiens pręuaricatio est, ꝙ malū fit ex causa deficienti, siue ex defectibus particularib⁹, vt ait Dion. & tangit Arist. Ethi. Tunc ergo si ꝑ ista duo hic posita non intelligerentur oīa tria pręcepta legis, sed duo, aut intelligētur disiunctiuè, vel copulatiuè. Si dicas, ꝙ copulatiuè. s. ꝙ ad pręuaricationē legis reqritur transgressio istorū duorum. s. iustitiarū, & pręceptorū: & non requiritur transgressio aliorū, falsum est, ꝙ ad transgressionē legis sufficiens est, ꝙ fiat trāsgressio in vnico, & nō ponerentur ista duo. Si autē ponantur disiunctiuè. s. ꝙ ad transgressionē legis requirit̄ alterum istorum. s. iustitiarum, vel pręceptorum, & nō aliorū, deberet ēt poni tertium genus pręceptorum: quia nō solùm ex priuatione alicuius istorum duorum fit trās-

C gressio legis, sed ēt ex transgressione alterius tertii generis pręceptorum: ideo debet dici, ꝙ quomodocūq; intelligatur, necesse est, ꝙ ꝑ ista duo intelligantur tria genera pręceptorum, sicut aliqn̄ ꝑ vnum nomē intelligun tur tria genera pręceptorum, & aliqn̄ per tria nomina intelligūtur ista tria genera pręceptorum legis. *Quæ præposui vobis.* s. quę in lege ꝓposui vobis, & patrib⁹ vestris: nam licèt patribus istorum data fuisset lex, obligabat istos, & oēs posteros suos. *Et abeuntes seruieritis dijs alienis.* s. recedētes à me iueritis ad Deos alienos ad seruiendum eis, vocantur dii alieni dii gentium, q̄ f̄m veritatem non sunt dii, & istud nomen alienus est nomē distrahēs, vel diminuēs, sicut mortuus, vel pictus, quia homo mortuus, vel pictus non est homo: ita dicendo

D Deos alienos dicimus Deos non existentes, sed qui vocantur dii, & dicuntur dii alieni, quia apud alienos, scilicet apud gentiles reputantur dii. Et dr̄, seruieritis eis. s. ꝯstituendo eis templa, & erigendo altaria, & offerendo sacrificia, faciēdoq; alias cęremonias cultus. *Euellam vos de terra mea.* s. eradicabo vos de terra hac, faciēdo ꝙ ducamini in alias gentes, & ista terra ab aliis habitetur. Ista erat pęna vltima, quam Deus Israelitis infligebat, scilicet, quòd cùm essent iā incorrigibiles perseuerantes semper in adoratione idolorum, De⁹ tradebat eos in manus hostium, qui eos transferrebant de terra Chanaan, captiuos ducentes in regiones longinquas. Sic fuit quātum ad decem tribus regni Israel, quarum peccata cùm essēt insanabilia, tradidit illas Deus cum

E rege suo Osee in manus Assyriorum, & traditæ sunt in captiuitatem æternam: nam vsque hodie manent in terra Persarum, & Medorum. 4. Reg. 17. Sic etiam fuit de duabus tribubus regni Iuda, quas dedit Deus in potestatem Chaldæorum, cùm peccata eorum multa essent, & manserūt captiuę in Babylone annis septuaginta. Iere. 25. & interim fuit tota terra eorum deserta. Iterum etiam istæ duæ tribus traditæ sunt in captiuitatem æternam. Nam cùm peccassent grauissimè in morte Saluatoris nostri, tradidit Deus illos in manus Romanorum, & dispersi sunt in æternum non reddituri in terram illam: & dixit Deus istam terram esse suam, quia ipse eripuerat eam de manu Chananęorū, & non poterant dicere Iudæi, quòd esset terra ipsorū,

quia ipsi occiderant Chananæos,& expulerant eos de
terra. Nam terra illa non fuerat acquisita viribus Is-
raelitarum,sed miraculis diuinis, sicut apparet in om-
nibus bellis,quæ fecerunt, quoniam Deus ostendebat
miracula,vt patet legendo historiam libri Iosue,& iu-
dicum,& librorum Moysi ab exitu de Aegypto, in q-
bus habetur de acquisitione terrarum illarum de ma-
nu hostium,& fere in omnibus bellis ponuntur præ-
nunciationes Dei de victorijs, & aliqua miracula: &
quia Deus tenebat in suam specialiter terram istā,nō
cōcedebat Iudæis in ea facere,sicut dominis, sed sicut
colonis, scilicet, quòd dominus potest vendere rem,
vel alienare quomodocunque,quia sui iuris est. Co-
lonus autem non habet ius, nisi in fructibus: de sub-
stantia autem rei nihil tangere potest: ita erat inter He
bræos, quòd non poterant vendere possessiones suas
immobiles, sed concedebat eis Deus, quòd possent
vendere terras ad tempus, quod erat magis locare fru
ctus,quàm vendere substantiam rei, sicut dicitur Le-
ui.15.scilicet,Terra quoque non vendetur iure perpe
tuo, quia mea est, & vos coloni mei estis. *Quam dedi
vobis*. Scilicet,non tanquam dominis donando,quia
per donationem transfertur dominium: sed dando
precario ad tempus placitum mihi, & dando ad certū
vsum,scilicet,vt habeatis fructus eius,& tamen,vt non
possitis vendere,nec alienare in perpetuum. *Et domum
hanc,quam ædificaui nomini meo,proijciam à facie mea.* Dici-
tur Deus ædificasse domum illam, scilicet, quia iusse-
rat quod ædificaretur sibi, & dicitur proijciam à facie
mea,idest,habebo illam exosam tanquam nollem ip-
sam videre. *Et tradam eam in parabolam,& in exemplum.*
Scilicet,tanta mala exercebo super domum istam, q
erit in parabolam, & in exemplum: parabola dicitur
verbum commune,quod apud omnes dicitur. Acci-
pitur tamē dupliciter parabola: vno modo pro figura
quadam in locutione, & sic Christus vtebatur parabo
lis,& dicitur sæpe: dixit Iesus discipulis suis parabolam
hanc,idest similitudinem,vel figuratam locutionem,
& sic dicimus quendam sensum esse parabolicum, q
distinguitur à literali. Alio modo accipitur parabola
pro communi sententia,& est documentum vniuer-
sale,& sic vocatur parabola prouerbium,& vocatur li
ber Prouerbiorum liber Parabolarum Salomonis, &
tamen ibi non ponitur aliqua figurata locutio: sed so-
lùm ponuntur sententiæ quædam vniuersales circa
moralia:& ita quodcunque dictum commune in mo
ralib⁹ vocatur parabola: & quia Deus multa mala illa-
turus erat templo si Israelitę peccarent,omnes gentes
scientes mala,quę euenissent templo,facerent sermo-
nem de illo, & deberent vertere illud in parabolam,
sicut quando aliquod magnum malum alicui accidit,
omnes fabulantur de illo; sic accipitur Ezech.18.scili
cet: Quid est,quòd in parabolā,& in prouerbium ver-
titis inter vos filij Israel, dicentes: patres comederunt
vuam acerbam,& dentes filiorū obstupuerunt? idest,
quid fabulamini de hoc communiter? Exemplum vo
catur quandocunque cognito malo magno quod ali-
cui inflictum est,cœteri volentes alijs maledicere im-
portant illud in similitudinem dicentes: Deus percu-
tiat te,sicut percussit talem,& talem: ita cùm templū
istud destructum esset postea propter peccata Israeli-
tarum,gentes scientes hoc,cum vellēt maledicere ali-
cui domui,vel vrbi dicerent: faciat Deus isti vrbi,sicut
fecit templo Iudæorum. *Cunctis populis*. Scilicet,mul-
tis,quia ad multos populos veniret fama de destructio
ne domus istius,quia erat inclyta, licèt non veniret ad
omnes populos: nam non poterat per totum orbem
deriuari fama alicuius domus, nec etiam vrbis. Nam
nulla ciuitas potentior fuit, quàm ciuitas Romana, &
tamen ipsa tempore, quo fuit in sua maxima prospe-
F ritate,non erat cognita in toto orbe: nam non tran-
scenderat nomen eius Caucasum montem,vt Cicero
in quodam loco meminit, & Boetius 2. de Consolat.
prosa 7. *Et domus ista erit in prouerbium vniuersis transeunti-
bus.* Prouerbium, & parabola idem sunt, sicut dicitur
Ezech.18.s.quid est hoc, quòd vertitis in parabolam,
& in prouerbium inter vos filij Israel? scilicet, patres
comederunt vuam acerbam. Et vocatur prouerbiū,
idest,procul à verbo,scilicet,quia prouerbium est sen
tentia vera,& certa,& nō est sicut verba vulgaria,quæ
non habent certitudinem. Vel dicitur prouerbium
quasi porro verbum,& est porro aduerbium affirmā-
di,scilicet,quòd certè est verbum firmum illud,quod
vocatur prouerbium. Vel dicitur prouerbium quasi
G procul à verbo, scilicet, quia est sermo vniuersalis, &
est procul à verbis, quæ sunt verba vulgaria, & parti-
cularia. Et dicitur, quòd omnibus transeuntibus es-
set in prouerbium,quia omnes stuperent, & sumerēt
inde materiam dicendi. *Et dicent stupentes*. Scilicet,de
tanta destructione: nam erat domus ista tam inclyta,
& ciuitas tam gloriosa,quòd cùm transeuntes viderēt
excidium,& ruinas eius, stupescerent supra modum.
Quare sic fecit Dominus terrę huic, & domui huic. Quasi di-
cat: valde magnum esset propter quod Deus voluit
tantas ruinas dare,& destruere tam inclyta ędificia. Et
dicitur domui,& terræ,quia quando destrueretur do-
mus illa,idest, templum nō destrueretur illud solum:
sed etiam terra illa: quia templum destruendum erat
H in aduentu hostium,& illi prius destruerēt totam ter-
ram deinde templum,eo quòd templum esset vltima
defensio Israelitis, cùm esset ædificium fortissimum
in modum turris: sic enim fuit quando pugnauerunt
Romani contra Iudæos: nam in templo se defende-
bant capta vrbe,vt ait Iosephus 14. Antiqui.& libro de
bello Iudaico. *Respondebuntq́;,quia dereliquerunt Dominum
Deum patrum suorum*. Scilicet, alij audientes scientes
veritatem gestorum dicent,quia dereliquerunt domi
num Deum patrum suorum, scilicet, noluerunt co-
lere eum, nec obseruare legem eius: sed recesserunt
ab ea. *Qui eduxit eos de terra Aegypti*. Hic aggrauatur
peccatum eorum assignando ingratitudinem suam
ad beneficia Dei,quia nullum beneficium poterat es-
I se maius, quàm quòd Deus duceret Israelitas de Ae-
gypto: nam nullum maius bonum est,quàm libertas
homini:& tamen educendo Israelitas de Aegypto do
nata est eis libertas. Secundò,quia istud fuit primum
omnium beneficiorum, quæ Deus isti populo contu-
lit,& postea multa alia cōtulit, & sic de isto debuit fie-
ri mētio principaliter,quia primum fuit. Tertiò,quia
sicut esse est maximum omnium bonorum,eo quòd
est fundamentum omnium, ita & liberatio Israelita-
rum de Aegypto fuit fundamentum omnium bono-
rum eis collatorum: nam non poterant conferri ali-
qua bona Israelitis à Deo,quæ postea collata sunt,nisi
primò liberati fuissent à captiuitate Aegypti per Deū:
quia ista liberatio fuit, per quam congregati sunt in
K vnum populum,quia prius non erant populus, sed ser
ui segregati, & dispersi per terram Aegypti. Quartò,
quia ista seruitus erat grauissima: nam vocatur fornax
ferrea Deut.4.s.q erant ibi in magna angustia, sicut si
cremarentur in fornace ferrea. Etiam vocabatur erga
stulum,vt patet Exo.6.s.& scietis,quia ego sum domi-
nus,qui eduxi vos de ergastulo Aegyptiorum. Etiam
vocatur catena premens ceruices, vt patet Leuitici
vigesimosexto,scilicet. Ego domin⁹,qui eduxi vos de
terra Aegyptiorum ne seruiretis eis,& confregi cate-
nas ceruicum vestrarum, vt incederetis erecti: ideo
quando scriptura narrat beneficia facta Israelitis à
Deo istud,ponit solum, vel taltē præcipuum, vt patet
sępe in libris Moysi,& in alijs libris veteris testamenti.
Scien-

Sciendum tamen, quòd iste modus loquendi, & commemoratio beneficij istius fuit inter Israelitas, quando nondum ducti fuerant in captiuitatem ad alias gẽtes, quando tamen ducti fuerunt in Babylonem, & redierunt, inde pro maiori beneficio reputabant illam liberationem, & illud beneficium communiter commemorabant. Sicut patet Ierem. 23. scilicet: Ecce dies veniunt dicit dominus, & non dicetis viuit dominus, qui eduxit nos de Aegypto, sed viuit dominus, qui reduxit nos de terra Aquilonis, ad quam nos miserat: quia tamen nondum fuerat illa captiuitas Babylonis, commemorabatur beneficium de liberatione de Aegypto. *Et apprehenderunt Deos alienos.* Scilicet, acceptauerũt Deos alienos sibi in Deos, & seruierunt eis exhibendo sacrificia, & alias cæremonias cultus. *Et adorauerunt eos.* Scilicet, inclinauerunt se coram eis, quod est adorare: & dicitur supra, quòd Israelitæ apprehenderunt Deos alienos nõ solùm adorando eos interdũ, sed etiam faciendo cum eis pactum, ꝙ semper eos colerent: sicut fecerunt Israelitę post mortem Gedeonis: nam fecerunt pactum cum Baal, ꝙ haberent illum in Deum deserto Deo Israel: vt patet Iudi. 8. cap. *Atque coluerunt.* Scilicet offerendo sacrificia, & faciendo omnes alias cæremonias, quæ pertinent ad cultum. *Iccirco venerunt super eos vniuersa hęc mala.* Scilicet tota ista desolatio venit super eos, quia derelicto Deo suo coluerunt Deos alienos, quos non cognouerant, tanquam benefactores suos.

Quomodo apparuit Deus Salomoni.
Quæst. XXVII.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo apparuit hic Deus Salomoni. Dicendum, ꝙ Deus potest multipliciter apparere. Primus modus est, quòd Deus appareret, scilicet Angelus suus sumpta figura aliqua humana, & appareat hominibus, & loquatur: sic apparuit Gedeoni: Iudic 6. & ipsi Agar: Gen. 16. & Abrahæ: Gen. 18. & Loth: Gen. 19. & patri, & matri Samsonis. Iud. 13. Secundo modo apparet in sola voce, scilicet cùm Angelus domini venit ad hominem vigilantem non assumpta aliqua effigie visibili, & audit homo vocem, & scit vnde venit, tñ non videt aliquem loquentem: sic apparuit Deus Israelitis in datione legis: Exod. 20. & Deuter. 5. Nam nullam figuram viderunt, sed solam vocem audiuerunt: Deuteron. 4. sic etiam Moyses, quando introibat in Sancta Sanctorum ad consulendum dominum super aliquo dubio, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio: Num. 7. & nullum videbat loquentem. Sic etiam apparuit Deus Samueli, cùm ter vocauit eum per noctem, & putabat se vocari ab Heli sacerdote: 1. Reg. 3. Tertio modo Deus apparet hominibus per somnia, sicut dicitur Nume. 12. scilicet, siquis fuerit inter vos Propheta domini, aut in visione apparebo illi, aut per somnium loquar ad illum. Et sic communiter apparebat Deus multis: sicut dicitur apparuisse Abimelech regi Philisthinorum, quando tenebat Saram vxorem Abrahæ: Gen. 12. & 20. cap. Sic intelligitur communiter Deus apparuisse omnibus illis, quibus dicitur apparuisse per noctem. Sicut patet de Daniele, vt patet Daniel 7. videbam in visione noctis, idest in somnio: quod est visio noctis. Sic etiam fuit de Iacob in Aegyptum eunte, quando dicitur Deus ei apparuisse nocte: Gen. 46. Sic etiam fuit de Ioseph viro Mariæ: Matth. 2. Et tunc dicitur Deus apparere, non ꝙ Deus, vel Angelus appareat homini, quia homo nihil videre possit, cùm teneatur sopore: etiam non loquitur aliquid Angelus, vel Deus: sed immutat Deus phan-A tasiam hominis causando in ea nouas species, quę non præexistebant, vel eas, quæ præexistebant mutando tali ordine, vt per eas causetur noua conceptio, quæ non poterat aliàs causari. Quartus modus erat per eleuationem, vel immutationem intellectus, scilicet, quòd Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliquid supernaturaliter, quod aliter intelligere non poterat. Et istud fit dupliciter: vno modo in ecstasi, vel raptu, sicut fuit in beato Paulo. 2. Corin. 12. aliquando sine ecstasi, & sic fuit in Elisæo: vt patet 4. Reg. 3. c. & sic etiam fuit in multis alijs Prophetis. Dicendum, ꝙ Salomoni non potest conuenire propriè nisi tertius modus istorum, quia primus est per hoc, ꝙ appareat aliquis Angelus in forma humana assumpta, & loqua-B tur, & istud non potest fieri nisi in vigilantibus, quia dormientes non vident, nec audiunt. Secundus etiam non competit ex eadem ratione, scilicet, quia tunc auditur vox, licèt non videatur loquens, & tamen dormiens non potest audire, sicut nec videre. Quartus modus non conuenit, quia intellectus non illustratur nisi in vigilantibus, & tamẽ Salomon dormiebat: quia dicitur hic, ꝙ apparuit ei per noctem: ideo fuit tertius modus conueniens, scilicet, quia Deus per somnium immutaret phantasiam eius ad hoc, ꝙ appareret ei, ꝙ Deus loquebatur sibi, & ꝙ dicebat talia, & talia verba. Etiam patet hoc, quia sic Deus iterum apparuerat Salomoni in Gabaon, scilicet, quando dedit ei sapientiã: nam totum illud, quod Salomon dicitur repetiuisse,
C & Deus respondisse, fuit in somnio: vt patet 3. Reg. 3. & supra primo, ita ergo nunc fieret. Siquis autem dicat, ꝙ poterat ista apparitio facta esse in aliquo aliorũ modorum, dicendum est sibi, ꝙ licèt fuerit per noctẽ facta non dormiebat tunc Salomon: quia aliàs non possent modi illi intercidere, cùm requiratur homo vigilans.

Ad quid Deus apparuit Salomoni.

Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, ad quid Deus apparuit nunc Salomoni. Respondendum, ꝙ Deus ap-
D paruit nunc Salomoni ad duo. Primùm ad ostendendum ei orationem suam esse exauditam: nã ante hoc Salomon orauerat ponens multas petitiones particulares, de quibus nesciebat Salomon, an à Deo exauditæ essent: ideo conueniens fuit, ꝙ appareret ei ad respondendum sibi, & patet, ꝙ ad hoc fuerit: quia dicitur hic, ꝙ Deus apparuit Salomoni, & dixit: Exaudiui orationem tuam, & elegi hunc locum in domum sacrificij: & postea replicantur ibi multæ de petitionibus Salomonis, & ponitur responsio ad illas. Secundum fuit, quia Deus voluit Salomoni bona nunc promittere quasi pro remuneratione aliquali laboris: nã Salomon laborauerat fideliter ædificando domum domini, scilicet, quòd toto desiderio institerat circa eã
E plus qàum circa domum suam: pro quo præmiandus erat, & Deus voluit eum remunerare, & sic apparuit ei ad promittendum bona. Pro quo sciendum, quòd Deus ter legitur apparuisse, vel locutus fuisse Salomoni, & omnes istæ tres vices fuerunt ordinatę ad templi ædificationem. Prima fuit, quando apparuit ei in Gabaon, dando sibi sapientiam: quia tunc disposuit eum ad ædificandum templum complendo omni sapientia, per quam poterat excogitare quidquid erat necessarium, vel conueniens ędificationi, vt patet 3. Regum 3. & supra 1. c. Secunda locutio fuit, quando ędificabatur templum: tunc enim cõueniens fuit, ꝙ Deus appareret ei ad confortandum eum in ædificatione, quia fortè pro magnitudine operis corpore deten-

detentus pigritaret: ideo decebat, ꝙ Deus appareret ei confortando eum promittendo aliqua bona: vt sic fieret ardentior in opere. Tertia apparitio, vel locutio fuit post completionem operis nunc: & tunc etiam decebat, vt appareret: quia laborauerat fideliter Salomon ædificando templum: pro quo merebatur aliquid à Deo recipere, & ad hoc apparuit ei Deus promittendo bona etiam respondendo ad orationē eius. De secunda apparitione patet 3. Reg. 6. De tertia patet 3. Reg. 9. & hic.

Quo tempore fuit apparitio ista.

Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, circa istam apparitionem Dei, quo tempore fuit. Dicendum, quòd ista fuit necessariò post templi consummationem, quia Salomon orauit multa à Deo recipere consummato templo die prima, qua dedicabatur præcedenti cap. & hic ponitur responsio Dei ad illa, ideo necesse est, quòd fuerit ista responsio post consummatum templum. Sed tunc est dubium quanto tempore post consummatum templum istud acciderit. Aliquis dicet, quòd illico: nam oratio Salomonis fuit die prima, qua dedicatum est templum, scilicet illa die, qua introducebatur arca in illud, præcedenti ca. & hic ponitur responsio ad orationem illam. Credendum est autem, ꝙ immediatè post orationem fuerit respōsio, scilicet nocte sequenti: nam per noctem facta fuit ista apparitio, vt patet in litera: sicut fuit de apparitione domini facta Salomoni iterum, quando dedit ei sapiētiam in Gabaon: nam Salomon obtulit domino mille hostias in Gabaon, & ipsa nocte apparuit ei Deus in somnijs, & dedit sibi sapientiam. 3. Regum 3. & supra primo capit. Vel saltem dicendum, ꝙ valde modico tempore post factam illam orationem fieret ista apparitio, quia non erat verisimile, quòd facta oratione cum Deus ad illam responsurus esset, an acceptaret eam, & responderit, ꝙ distulerit responsionem istam longo tempore. Dicendum, ꝙ ista ratio videtur verisimilis, & tamen non est vera, quia ista apparitio Dei, de qua habetur hic fuit, plus quàm tredecim annis post orationem suam factam. Quod patet, quia oratio Salomonis fuit facta die primo dedicationis templi, & ista dedicatio facta fuit illico, vt consummatum est templum, & tamen à consummatione templi vsque ad apparitionem istam necesse est, ꝙ fluxerint plusquam tredecim anni. Quod patet, quia Salomon ędificauit domum suam, & ędificando illam moratus est tredecim annis, vt patet 3. Regum 7. & tamen ædificata erat domus Salomonis, & alia omnia ædificia eius, quando facta fuit ista apparitio, vt patet 3. Reg. 9. c. scilicet: Factum est autem cùm perfecisset Salomon ædificium domus domini, & domus regis ædificium, & omne quod optauerat, & voluerat, apparuit ei dominus. Et illa apparitio est ista, quæ habetur hic, quia ibi ponitur historia, quæ habetur hic. Dicet aliquis, ꝙ cùm Deus sæpe apparuerit Salomoni, non fuerit eadem apparitio ista, & illa: sed ista quæ habetur hic, fuerit facta illico consummato templo, & illa quæ habetur. 3. Regum 9. facta fuerit consummato ædificio domus regis. Dicendum, ꝙ non stat, sed omnino eadem apparitio est ista, & illa, quæ habetur. 3. Reg. 9. Quod patet ex verbis: quia hic dicitur, ꝙ apparuit Deus Salomoni, & dixit, audiui orationem tuam, & elegi locum istum in domum sacrificij, & 3. Regum 9. dicitur: exaudiui orationem tuam, & deprecationem tuā, & sanctificaui domum hanc, quam ædificasti. Etiam omnes promissiones bonorum, quę habentur hic cir-

F ca regnum perpetuandum, scilicet, non auferetur ex te vir, & promissiones circa templum, & comminationes circa vtrunque de stupore, & prouerbio, quæ habetur hic, habentur. 3. Reg. 9. & quasi per eadem verba, ideo necesse est, ꝙ ista apparitio sit eadem cum illa, & tamen de illa constat, ꝙ facta est plus quam tredecim annis post istam orationem, vt probatum est: ergo etiam ista. Et licèt, vt arguebatur, satis esset verisimile, ꝙ Deus appareret responsurus Salomoni ad orationem istam illico, vt orauit: tamen cùm constet, ꝙ non apparuit vsque post tredecim annos, non est insistendum rationibus verisimilitudinis, cùm appareat ratio necessitatis.

G *Cum respondisset Salomoni ad quid voluit iterum respondere.*

Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius circa prædicta, cùm iam
Deus respondisset orationi Salomonis, ad quid
voluit iterum respondere: nam iam responderat Deus
prima die, qua Salomon orauerat: cùm enim Salomō
funderet preces finita oratione illico descendit ignis
de cęlo, & deuorauit sacrificia: vt patet supra in litera,
& per hoc apparet manifestè exauditam fuisse oratio-
nem eius: non ergo oportebat, ꝙ fieret alia responsio
super hoc. Respondetur, quòd non obstante respon-
sione illa ad orationem Salomonis debuit, vel conue-
H niens fuit fieri istam. Primò, quia licèt descensio ignis
fuerit responsio ad orationem Salomonis: poterat ta-
men esse dubium super hoc: ideo fuit data alia respon-
sio: Patet hoc, nam satis videtur, quòd illa descensio
ignis signauerit orationem Salomonis exauditam fo-
re: quia in litera dicitur, cùmque complesset Salomon
fundens preces ignis de cœlo descendit, & deuorauit
holocausta, & victimas: & sic aliqua habitudo erat il-
lius ignis ad orationem Salomonis: quia aliàs non di-
ceretur, quòd cùm complesset orationem Salomon
descendit ignis de cœlo ad signandum exauditam o-
rationem: poterat tamen aliquis dubitare, an veniret
ad hoc ignis, quia poterat descendere ad signandum
sacrificia accepta sibi, & hoc erat valde conueniens, cū
I ipsa holocausta cremata fuerint cœlesti igne. Etiam
esse poterat ad signandum ministrationes factas in
sanctuario esse Deo acceptas: vt ergo videretur mani-
festè, quòd oratio Salomonis accepta fuerat Deo: cō-
ueniēs erat, quòd aliqua locutio, siue apparitio fieret,
per quam manifestaretur hoc: sicut fuit nunc factum.
Secundum est, quòd dato, quòd constaret illam de-
scensionem ignis fuisse ad acceptationem orationis,
& ad hoc solùm fuisse, decebat istam apparitionē fie-
ri: quia per illam orationem constabat acceptam esse
orationem: tamen non constabat qualiter esset acce-
pta, siue quid promitteretur, aut quid Deus commina-
retur: cùm ille ignis descendens non poterat explica-
re aliquid istorum. Decuit ergo, quòd verba ista ex-
K plicarentur: sicut patet in litera, vbi multa posuit com-
minatoria Deus, & multa promittendo, quæ aliàs nō
potuissent intelligi, si non fuisset ista apparitio, & ista
est ratio potissima, quare facta est. Tertium est, quia
si istæ duæ responsiones factæ essent verbis, vna earum
sufficeret, quia idem explicarent, & coinciderent, cùm
tamen vna verbis alia signis exterioribus facta sit, con-
uenienter duæ fieri debuerunt. Quartum est, quia in-
ter ambas acceptationes eiusdem orationis fuit ma-
gnum tempus, nam si eadem die, vel eodem tempo-
re vtraque ostensio acceptationis facta fuisset, nō esset
conueniens: quia videretur aliquo modo vna superua
cua. Fuit tamen vna multo tempore post aliam, nam
descensio ignis de cœlo fuit illa die, qua oratio facta
est

est per Salomonem, vt patet præcedenti cap. & supra in litera. Et ista apparitio, de qua habetur hic, fuit plusquam tredecim annis post orationem factam, vt declaratum est præcedenti quæstione: ideo conueniens fuit fieri bis ostensionem acceptationis istius.

Quomodo dixit Deus: elegi locum istum in domum sacrificij. Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit hic Deus, & elegi locum istum in domũ sacrificij, nunquid ad hoc solùm fiebat templum. Dicendum, ꝙ non fuit factum templum solùm ad sacrificia, sed ẽt ad alias ministrationes: nam ibi fiebant omnes ministrationes, quæ in tabernaculo Moysi fiebant, & tamẽ illæ erant multæ, scilicet octo, vel nouem, vt declaratũ est, supra in quadam quæstione, de officijs sacerdotalibus: etiam fiebant ibi ministeria Leuitica: s. cantando, custodiendo thesauros, & obseruando ad portas. Aliquis ergo dicet, ꝙ licèt templum istud, nõ solùm fuisset electum in domum sacrificij: tamen præcipuum, quod ibi fieri debebat erat sacrificium, ideo illud solum nominatum est. Dicendum tamen, ꝙ hoc non stat, quia alia fiebant in templo, quæ erant digniora q̃ sacrificium: nam ingredi in Sancta Sanctorum erat dignius q̃ facere sacrificia, cùm illud ꝑtineret ad solùm summũ sacerdotẽ, & istud pertineret ad omnes quoscunque sacerdotes. Etiam cremare thymiama coram domino in altari thymiamatum, & locare lucernas in candelabro, & ponere panes propositionis in mensa erat dignius quàm facere sacrificia: eo ꝙ sacrificia fiebant in atrio sacerdotum extra templum, & aliæ ministrationes fiebãt intra templum in loco, ad quem soli sacerdotes ingrediebantur: ideo non ponitur sacrificiũ solùm propter dignitatem suam super alias ministrationes. Sed dicendum, ꝙ factum est propter duo. Primò, quia sacrificium erat ministratio magis frequentata quàm cæteræ: nam sacrificia offerebantur quotidie, & multa erant: quia aliqua die offerebantur plus q̃ quatuor millia in sacrificium: sicut patet in diebus dedicationis templi, in quibus oblata sunt vigintiduo millia boum, & centum viginti millia arietum, vt patet in litera: & tamen crematio thymiamatis solum fiebat bis in die. Sic etiam de locatione lucernarum, & de positione panum in mensa propitiationis, quæ fiebant semel in hebdomada, s. quolibet Sabbatho: iõ sacrificium propter frequentationem nominatũ est. Tertium est propter manifestationem, quia inter ministrationes nulla erat ita manifesta, sicut immolatio sacrificiorum, eo ꝙ positio panum, & locatio lucernarum, & crematio thymiamatis: & aspersio sanguinis in Sancta Sanctorum fiebant secretò non vidente populo, cùm fieret intra tabernaculum, & tamen sacrificia fiebant publicè in atrio sacerdotum videntibus omnibus de populo. Quartum erat, quia nulla ministratio erat, in qua communicarent tãtum omnes de populo, sicut in oblatione sacrificiorum: nam ad alias ministrationes non faciebant aliquid populares, sed soli sacerdotes exequebantur eas, & tamen ad sacrificia faciebant aliquid populares, quia ipsi offerebant animalia, quæ sacerdotes immolabant. Quintum erat, quia aliæ ministrationes sacerdotales non fuerant approbatæ in aliquo signo, sed sola ministratio in sacrificijs: nam cùm sacrificia facta essent, Deꝰ misit ignem de cœlo ad cremandum carnes sacrificiorum: supra in litera: & tamen non apparuit aliquod signum ad ostẽdendum acceptationem in alijs ministerijs sacerdotalibus, vel Leuiticis ita determinate, sicut in sacrificijs, ideo dicit se acceptasse domum istam in domum sacrificij. Iam ostenderat signum, per quod indicabat

A se acceptasse domum illam in domum sacrificij, & ista est causa potissima. Simile patet præcedenti lib. c. 21. cùm Dauid obtulisset sacrificia super aream Ornam Iebusæi venit ignis de cęlo, & cremauit sacrificia: & tunc dixit Dauid: hæc est domus Dei, & hoc est altare in holocaustum Israel, eo. lib. c. 22. Et dicebat illud, quia ibi futurum erat templum, q̃d nõ proficeret solùm ad sacrificia, & tamen quia solùm ostensum fuerat signum acceptationis sacrificij, vocat domum illam solùm domum in holocaustum Israel.

Quomodo Deus misit locustam, vel brucum, &c. Quęst. XXXII.

B QVAERITVR vlterius, quomodo Deus dicitur mittere locustam, vel brucum, aut similia animalia, quia hic dicitur, ꝙ Deus mandaret locustæ, vt deuoraret terram. Respondendum, ꝙ hic sunt duo videnda: primum est quomodo Deus facit, ꝙ veniat locusta in regionem aliquam. Secundum est postquam venerit quomodo mandat ei, ꝙ deuoret terram. Ad primum dicendum, ꝙ potest dupliciter fieri: vno modo producendo locustas in locum, quem Deus vult deuastare. Alio modo eas aliunde portando in regionem illam. Primus modus facilis est, quia Deus potest aerem, & terram taliter disponere, vt sint ad producẽdum innumerabiles locustas: nam sicut interdum purè naturaliter tot gignantur, vt terrã operiant, ita Deo C operante specialiter aliquo modo plures gignentur faciliter, & sic de bruco, & eruca, ęrugine, & omnibus similibus bestijs ad nocendum terræ. Alius modus est adducendo animalia ista de alia regione: nam quædã regiones sunt in quibus locustæ innumerabiles nascũtur ex conditione terræ, & de illis potest Deus deducere subito in quamcunque regionem voluerit, mittendo ventum, qui arripiat eas, & longè deducat. Sic enim naturaliter fit: nam quando in aliquibus regionibus apud mare constitutis locustæ sunt, & flant venti ex parte opposita maris omnes locustæ vento arrepto præcipitantur in mare, & sic regio purgatur illis bestiolis: Deus autem sic consueuit facere, s. concitare ventum validum ex quacunque parte voluerit, D & non solùm ista animalia parua, sed etiam maiora impetu magno portat, & deducit ad locum Deo placitum. Sic enim fuit de coturnicibus, quæ erant vltra mare: nam cùm Deus vellet Israelitas saturare coturnicibus, quia petebant carnes, induxit ventum Africũ, qui arripuit coturnices innumerabiles de sinu Arabico maris rubri, & detulit eas in castra Israelitarum: vt patet Num. 11. s. ventus autem egrediens à domino arreptas trans mare coturnices detulit in castra. Idem patet Psal. 77. De locustis etiam idem fuit: nam cùm Deus voluisset, ꝙ deuoraretur tota terra Aegyptiorũ à locustis, dixit Moysi, ꝙ leuaret manum super terrã Aegypti, & extendit Moyses manus vocans locustas, & induxit dominus ventum vrentem tota nocte illa, E & facto mane ventus vrens leuauit locustas, quę ascẽderunt super vniuersam terram Aegypti: vt patet Exo. 10. c. & sic Deus per ventũ vrentem duxit locustas de terra deserti fortassis: vt patet eo. c. s. egressus Moyses de ꝯspectu Pharaonis orauit dominum, qui flare fecit ventum ab occidente vehementissimum, & abreptam locustam proiecit in mare rubrum, & non remãsit nec vna quidem in cunctis finibus Aegypti. Iste modus facilis est ad ducendum locustas de quacunq; regione in quãcunq; aliam iuxta Dei beneplacitum. Ad secundum, cùm quæritur, quomodo Deus mandat locustis, vt deuorent terram. Dicendum, ꝙ Deus nihil mandat eis vocaliter, nec intellectualiter. Et dico hoc, quia iubere Dei est duplex. Aliquando iubet voca-

vocaliter, ſ. quando per angelos aliquos Deus dat aliquod mandatum. Sic factum eſt in datione legis: nam angeli erant, qui loquebantur: vt patet ad Gala. 3. & ferè in omnibus alijs mandatis diuinis ad nos. Intellectualiter iubet, quando iubet Deus angelis aliquid facere: nam Deus non poteſt loqui angelo, aut alicui alteri rei, & dato ꝙ loqui poſſet Deus, non poſſet audire angelus, eo ꝙ non eſt animal: omnia ergo mandata Dei ad angelos ſunt intellectualia. Ita dicēdum nunc, ꝙ ſi Deus iuberet aliquid locuſtis, iuberet aliquo de iſtis duobus modis: ſed nullo iſtorum iubet, quia ad vtrumque requiritur, ꝙ intelligeret locuſta præceptū domini, & tamen non intelligit: ideo Deus nihil ei iubet: ſed dicitur Deus iubere ei, quia id, quod Deꝰ vult, locuſta exequitur, velut ſi intelligeret præceptū eius. Et hoc eſt, quia Deus diſponit locuſtam, ſicut vult: nā ſi Deus vult terram totaliter demoliri, inducit locuſtā auidiſſimam cibi, & habentem fortia inſtrumenta ad conterendum omnia. Si autem minus nocere vult, inducit locuſtam infirmiorem, & ſic nocet tantum locuſta, quantum Deus vult. Et ſic ſe habet Deus ad locuſtas, vel ſimilia animalia nocentia: ſicut homo ſe habet ad gladium: nam ſiquis velit multum ſcindere, parat gladium fortiſſimum, & acutiſſimum: ſi modicum, parat gladium hebetem, vel infirmum, & ſic gladius obedit homini, ſ. quia homo facit per illum, quod vult diſponendo taliter, qualiter expedit ad id, quod vult: Deus autem vtitur omnibus rebus iſtis, ſicut inſtrumentis. Ideo licèt non intelligant, quod ipſe vult, faciunt quod vult, & ſic dicitur Deus mandare locuſtæ, vel alijs beſtiolis, ꝙ deuorent terram.

Cum Gentiles ſint idolatræ, quare dixerunt: Deus quare ſic fecit terræ huic, &c.

Quæſt. XXXIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Gentiles tranſeuntes, & videntes Ieruſalem deſtructam, & templum dicerent: quare ſic fecit Deus terræ huic, & domui huic? & dicerent, quia dereliquerunt Deum ſuum. Nam cùm Gentiles eſſent idolatræ, non videtur, quomodo ipſi dicerent de Deo Iſrael, ꝙ feciſſet iſtud, quia non crederent. Reſponderi poteſt vno modo, ꝙ ſicut præſuppoſuit Salomon, præcedenti ca. multi de Gentilibus venturi eſſent ad adorandum dominum in templo, & cognoſcerent magnitudinem eius, quia Deus exaudiret eos, & iſti licèt non conuerterentur ad Iudaiſmum, cognoſcerent Deum Iſrael eſſe ſolùm Deum fortem, qui poſſet facere hoc. Item dato, ꝙ eſſent Gentiles non conuerſi ad Deum, poterant hoc dicere, quia omnes Gentiles exiſtentes in circuitu terræ Iſrael, licèt eſſent idolatræ, & hoſtes Iudæorum, credebant Deum Iſrael eſſe potentiorem dijs alijs: licèt multi ſimul eſſent dij, & ꝙ ſi vellet delere aliquem de alijs gentibus, & Deos ipſorum, poterat, & non poſſet gens illa ſe liberare, nec etiam dij illius gentis poſſent liberare gentem ſuam, nec ſeipſos de manu Dei Iſrael: ſic cōfeſſi fuerunt Philiſthini, qui erant hoſtes Iudæorum, & vicini ipſorum: 1. Reg. 4. cùm dicitur: Ingemuerunt Philiſthini dicentes: væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri, & nudiuſtertiꝰ, væ nobis: quis nos ſeruabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Hi ſunt dij, qui percuſſerunt Aegyptum omni plaga in deſerto. Patet hoc etiam ex confeſſione Achior, qui erat dux filiorum Ammon: nam ipſe veniebat cum Holoferne ad pugnandum contra Iudæos, & dixit Deum Iſrael eſſe Deum cœli, & ꝙ ſi Iſraelitæ non offenderant Deum, impoſſibile erat, ꝙ aliqua gens prævaleret contra eos: ideo dixit Holofer-

F ni, quòd perquireret, an Iſraelitæ peccauiſſent contra
Deum ſuum, & ſic pugnaret ſecurus de victoria. Si
autem nulla eſſet iniquitas in eis, non pugnaret: quia
non poſſet præualere, & multa alia dicit ibi de laude
Dei: vt patet Iudit. 5. cap. Omnes autem gentes, quæ
erant in circuitu Iſraelitarum, ſic opinabantur de Deo
Iſrael: ideo putabant, ꝙ ſi ille vellet eos punire poſſet
facere. Sic patet de ſacerdotibus, & diuinis Philiſthi-
norum, qui dixerūt Philiſthinis, Quare aggrauatis cor
da veſtra, ſicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor
ſuum? nōne poſtquam percuſſus eſt, tunc dimiſit eos.
1. Regum 6. c. Ideo dixerunt, ꝙ Philiſthini offerrent
munera Deo Iſrael, vt alleuiaret manum ſuam ab eis:
Sciebāt autem Gentiles poteſtatem Dei Iſrael per ex
G perientiam non ſolùm contra ſe, ſed etiam contra
Deos ſuos, quia viderunt mirabilia eius. Nam quan-
do capta fuit arca Dei Iſrael in bello à Philiſthinis, &
portata eſt in templum Dagon, corruit Dagon Deus
Philiſthinorum coram arca, & inuenerunt eum ſe-
quenti die ſacerdotes proſtratum in terra coram arca,
& cùm ſtatuiſſent eum in locum ſuum, ſequenti no-
cte corruit coram arca confractis manibus, & capite.
Etiam contra ipſos Philiſthinos erat potentia Dei du-
ra: nam cùm maneret arca Dei in vna ciuitate, erat ibi
plaga magna in poſterioribus hominum, quia mures
corrodebant extales prominentes, & moriebantur
plurimi, & cùm arca de illa ciuitate in aliam portare-
tur, ceſſabat ibi plaga, & incipiebat in alia, in quam in-
H troducebatur arca: vnde Acharonitæ videntes arcam
ad ſe portari, dixerunt clamantes in cœlum, adduxe-
runt arcam Dei Iſrael ad nos, vt interficiat nos, & po-
pulum noſtrum: primo Regum 5. In exitu quoque
de Aegypto, cùm perueniſſet fama operum Dei ad
multas gentes, ſcilicet de diuiſione maris rubri, &
morte Aegyptiorum, timuerunt illæ gentes, & potiſ-
ſimè populi vicini, per quos putabantur tranſituri Iſ-
raelitæ: vt patet Exod. 15. ſcilicet aſcenderunt populi,
& turbati ſunt, dolores obtinuerunt habitatores Phi-
liſthijm: tunc conturbati ſunt principes Edom, & ro-
buſtos Moab obtinuit tremor, & obriguerunt omnes
habitatores Chanaan. Sic etiam patet ſpecialiter de
Chananæis, qui quando audierunt ea, quæ fecerat
I Deus in mari rubro, & in deſerto pro Iſraelitis, tre-
muerunt, & elanguit cor eorum, nec manſit in eis vl-
lus ſpiritus: vt patet Ioſue 2. capitu. Sic etiam audita
diuiſione Iordanis timuerunt omnes incolæ terræ:
Ioſue 5. Moabitæ quoque videntes, quod Iſraelitæ
tranſituri eſſent per terram eorum, timuerunt nimis,
& dixit Balac rex eorum: Sic delebit populus iſte vni-
uerſos, qui in noſtris finibus commorantur, quemad-
modum bos ſilueſtris ſolet herbas vſque ad radices
carpere: ideo cùm non putaret ſe poſſe reſiſtere armis
prouocauit populum ad peccandum, & ſic Deus ira-
tus populo traderet eos in manus Moabitarum: vt pa-
tet Num. 22. & 24. capitu. cùm ergo omnes gentes, ad
quas perueniebat fama de Deo Iſrael, putarent eum
K potentiorem alijs dijs, poterat dicere quicunq; tranſi
ret per templum domini deſtructum, ꝙ Deus illum
deſtruxiſſet: quia coluerant Iſraelitæ Deos alienos re-
licto Deo ſuo.

Quomodo Gentiles poterant dicere, quòd Deus Iſrael eduxerat Iſraelitas de Aegypto.

Quæſt. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Gentiles poterant dicere, quòd Deus Iſrael eduxerat Iſraelitas de Aegypto. Reſpondendum, ꝙ in hoc ſunt duo. Primum eſt quomodo poterant putare Gentiles, ꝙ

Se-

Deus Israel posset Israelitas de Aegypto educere. Secundum erat, dato ꝙ putarent, ꝙ poterat, quomodo putarent, ꝙ eduxisset illos. Ad primum dicendum, ꝙ hoc facilè erat in Gentilibus, qui erant vicini Hebræorum: nam viderant magnalia Dei Israel, & putabant eum potentiorem cæteris dijs, & ꝙ posset pugnare contra quascunque gentes, & delere illas: vt declaratum est præcedenti quęstione. Ad secundum dicendum, quòd etiam Gentiles concedebant Israelitas eductos de Aegypto à Deo suo: nam quòd aliquando stetissent Israelitæ oppressi in Aegypto sub manu Pharaonis, & postea inde fuissent liberati erant historiæ, & notum erat apud gentes plurimas, & quia factum istud fuerat famosum valde, manebat ad ęternam memoriam. Quod autem Deus eduxisset Israelitas de Aegypto constabat ex modo eductionis, scilicet, quia tanta miracula facta fuerant ante exitum, & in exitu, & post exitum. Ante exitum fuerunt miracula magna, scilicet decem plagæ quas intulit De⁹ Aegyptijs: vt dimitterent Israelitas exire, & non permittebant vsque ad vltimam plagam, scilicet mortem primogenitorum, de quibus patet Exo. cap. 7. vsque ad duodecimum inclusiuè. In exitu fuerunt alia miracula, s. quòd Aegyptij persecuti sunt Israelitas: vt reducerent eos in Aegyptum, & aperuit Deus mare rubrum, & transierunt Israelitæ per siccum, & cùm introissent Aegyptij in mare rubrum, operuit illos mare, & perierunt: Exo. 14. & 15. Post exitum de Aegypto fuerunt miracula multa, scilicet, quia Deus dabat nubem præcedentem Israelitas per diem, & columnam ignis per noctem, & durauit hoc quadraginta annis, quibus manserunt Israelitæ in deserto: Exod. 40. & Nume. 9. Etiam dabat Deus quotidie Israelitis cibum miraculosè, scilicet mana: Exod. 16. & Num. 11. cap. Et multa alia, scilicet de indulcoratione aquarum in Marath: Exod. 15. de apertione petræ in Raphidim, & fluxu aquarum: Exo. 17. de pugna Israelitarum contra Amalec, eodem cap. de alia apertione petræ, & fluxu aquarum in Cadesbarne: Numeri 20. de coturnicibus, quas dedit in cibum Israelitis ad saturitatem: Nume. 11. & multa alia. Et tamen dato, ꝙ non essent omnia ista famosa apud Gentiles, erant aliqua istorum, scilicet de columna nubis per diem, & columna ignis per noctē: Num. 14. & Exo. 31. Apparebat ergo, ꝙ Deus Israel faciebat omnia hæc, cùm essent super humanam potestatem, & confitebantur hoc populi terrarum, scilicet, ꝙ Deus eduxisset Israelitas de Aegypto: vt patet de Philisthinis, primo Regum 4. scilicet. Hi sunt dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga in deserto. Etiam diuini, & sacerdotes Philisthinorum confessi fuerunt hoc, vt patet primo Regum 6. scilicet: quare aggrauatis corda vestra, sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum? nonne postquam percussus est tunc dimisit eos? Sic etiam confessus est Achior Ammonita: Iud. 5. & ita erat de omnibus populis vicinis terræ Chanaan. Nam quando facta fuit à Deo ista eductio Israelitarum de Aegypto, omnes populi vicini cognouerunt istud, & quia fuit factum notabile, mansit ad memoriam posterorum, & sic omni tempore Gentiles transeuntes per templum destructum possent dicere, ꝙ Deus eduxit Israelitas de Aegypto, & eum dereliquissent, sicut dicitur in litera.

Quomodo potuerunt dicere, ꝙ hoc fecisset Deus ipsorum, cum non scirent legem ipsorum.

Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius, dato ꝙ Israelitæ destructi essent, & templum suum, & scirent gen-
A tès, ꝙ Deus eorum posset hoc efficere quomodo dicerent, quòd hoc fecit Deus ipsorum, quia dereliquerant eum, & coluerant Deos alienos, quia istud non videtur, ꝙ posset aliquis dicere nisi ille, qui sciret legē, & crederet verum esse id, quod dicebatur in ea. Nam in illa ponuntur sæpe talia. Dicendum, ꝙ poterat hoc fieri vno modo, scilicet, quòd aliqui Gentiles erant, qui nouerant legem Hebræorum. Cùm enim venirent multi Gentiles ad orandum in templo Salomonis, & ex hoc communicarent cum Israelitis, verisimile est, ꝙ ab eis adiscerent Gentiles multa de lege. Et quia videbant miracula, quæ faciebat Deus Israel, crederent verum esse id, quod in lege dicebatur. Et sic bene crederent, quòd ex hoc, ꝙ Deus derelictus erat ab Israelitis, & colebant Deos alienos, quòd tradiderat eos gentibus, & fecerat destrui templum suum.
B Alio modo potest intelligi, & melius: ita quòd esset communis extimatio ista Gentilium, scilicet, quòd apud Gentiles erat opinio: licèt teneret multitudinem Deorum, quòd si aliquis Deus interdum contemnebatur, poterat magna infligere contemptoribus. Sic patet de pomo posito inter tres Deas, scilicet Iunonē, Palladem, atque Venerem per Deam discordiæ, quia ipsa non fuerat inuitata ad epulas. Et cùm diceretur in pomo: pulchrum pomum, pulchrum donum pulchriori detur, iudicante Paride pro Venere, putant Poetæ Gentilium inde surrexisse causam belli Troiani. Sic etiam in Græcia, cùm colerentur omnes dij,
C & Latonæ matri Apollinis, & Dianæ non apponerentur thura, pro maiestate contempta immisit aprum terræ Calidoniæ, qui omnia vastabat, & postea occisus est per Meleagrum, vt ait Ouidius 8. Meta. Sic etiam in Tragædia quinta Senecæ, cuius titulus est Oedipus, dicitur quòd cùm esset magna pestis in terra Thebanorum immissa à dijs propter Oedipum, qui matrem suam Iocastam tenebat in vxorem, responsum est non posse placari iram Deorum quousque cessaret illud facinus. Et in multis alijs dicunt à diis pęnas inflictas, & maximè pro contemptu deitatis suæ. Ita ergo arbitrarentur nunc Gentiles, quòd cùm Israelitæ contemnerent Deum suum relinquentes Deum suum, quòd irasceretur, & destrueret templum, traderetque
D Israelitas in manus hostium. Alius etiam modus erat, quo Gentiles hoc poterant dicere, quia inter Gentiles erat ista consuetudo, ꝙ quælibet gens coleret Deos, quos ab antiquo colere cæperat, & illos non mutabat, quia putabat malum esse, & in contemptum Dei: vt patet Ierem. 2. scilicet: Transite ad insulas Cetim, & in Cedar mittite, & considerate vehementer, & videte si mutauit gens Deos suos, & ipsi non sunt dij: populus autem meus mutauit gloriam suam in idolum: obstupescite cœli super hoc, & portæ eius desolamini vehementer. Et sic quando viderent, quòd Israelitę mutauerunt Deum suum deserentes illum, & accipientes Deum nouum, viderent, quòd iustè irasceretur Deus contra eos, & destrueret templum suum, &
E terram, & istud quælibet gens Gentilium poterat extimare. Sic etiam dixit Moyses in fine legislationis: Deut. 29. quòd si Israelitæ desererent pactum domini, ipse destrueret terram eorum, & daret eos hostibus, & Gentiles transeuntes per terram dicerent, quare Deus sic fecit terræ huic, quæ est hæc ira furoris eius immensa? & respondebunt, quia dereliquerunt pactū domini Dei sui, qui eduxit eos de terra Aegypti, & seruierunt dijs alienis: Omnes ergo Gentiles, ad quos perueniret fama de hac desolatione poterant hoc dicere.

CAPITVLVM VIII.

XPLETIS autem viginti annis postquàm ædificauit Salomon domum domini, & domum suam: ciuitates, quas dederat Hiram Salomoni ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israel. Abijt quoque in Emath, Suba, & obtinuit eam. Et ædificauit Palmiram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. Extruxitque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem, ciuitates muratas habentes portas, & vectes, & seras: Balaath etiam, & omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis, cunctasque vrbes quadrigarum, & vrbes equitum. Omnia quæcunque voluit Salomon atque disposuit, ędificauit in Ierusalem, & in Libano, & in vniuersa terra potestatis suæ. Omnem populum, qui derelictus fuerat de Hetheis, & Ammorrheis, & Pherezęis, & Heuęis, & Iebusęis, qui non erant de stirpe Israel, de filijs eorum, & de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salomon in tributarios vsque in diem hanc.

Expletis. In præcedentibus posita est orationis Salomonis acceptatio, hic ponitur omnium operum suorum circa Deũ consummatio, cùm agatur adhuc hic de ordinatione cultus diuini: & diuiditur in duas partes, quia primò ponitur in operibus suis ordinatio: Secundò circa diuinum cultum promissio, ibi. *Tunc obtulit Salomon.* Prima in duas, quia primò ponitur ciuitatum constructio: secundò populi subiecti dispositio, ibi. *Omnem populum.*

An ea, quę habentur hic habeant ordinem ad pręcedentia. Quęst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quę habentur hic, habeant ordinem continuatum ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè post illa, vel interposito aliquanto tempore. Ad primum dicendum, ꝙ est ordo conueniens, quia præcedenti capitu. actum est de confirmatione dedicationis templi Salomonis. Hic agitur de quibusdam operibus prophanis, quæ fecit Salomon. Et tamen pòstquam Salomon cæpit templum domini non cessauit, nec diuertit ad aliqua opera aliena, quousq; omnia, quę ad templum domini pertinebant consummata sunt. Ad secundum dicendum, quòd hic potest considerari ordo

F quantum ad omnia, quæ sunt in isto c. respectu præcedentium, & inter se, vel solùm quantum ad finem pręcedentis c. & principium istius, an ea, quæ habentur in eis sint continuata pauco, vel multo tempore interposito. Si accipiatur secundo modo, dicendum, ꝙ est continuatus ordo, & etiam est paucum tempus inter vnum, & alterum. Nam in fine præcedentis c. ponitur orationis Salomonis exauditio, & illa fuit viginti annis postquam incohatum est templum, siue tredecim annis post consummationem eius, quod idem est, vt probatum fuit, præcedenti c. in quadam quæst. De tempore, quo fuit facta illa apparitio Salomoni. Istud etiam, quod ponitur hic in principio c. factum est viginti annis post incohatum templum, siue trede-
G cim annis post cõsummationem, quod idem est, ideo videntur ista simul facta. Si autem quæratur quantum ad ordinem omnium, quæ habentur in isto cap. Dicendum, ꝙ non est rectus ordo inter ea, quia ista, quæ sunt in principio c. fuerunt post illa, quæ habentur in fine, quia ista, quę habentur in principio facta fuerunt viginti annis post incohationem fundationis templi, vt patet in litera, quæ autem habentur infra in litera, scilicet de ordinatione officiorum sacerdotalium, & Leuiticorum necesse est, ꝙ facta fuerunt illico post consummationem templi: quia aliàs non ministrarẽt ordinatè per tredecim annos, quod est inconueniens. Et patet hoc, quia inter consummationem templi, & ea, quæ habentur hic in principio c. interciderunt anni
H tredecim. Nam à principio fundationis templi, & vsque ad ista, quæ habentur hic transierunt anni viginti: vt patet in principio literæ, & tamen durauit de istis annis templi ædificatio septem annis, & ędificatio domus regis annis tredecim, vt patet 3. Reg. 6. & 7. manebunt ergo illi tredecim anni, quibus ædificata est domus domini regis inter cõsummationem templi, & ea, quæ habentur hic in principio. Et tamen necesse est, ꝙ ea, quę habentur infra in litera, de ordinatione sacerdotum, & Leuitarum facta fuerint immediatè post cònsummationem templi, quia aliàs toto isto tẽpore intermedio tredecim annorum manerent sacerdotes, & Leuitæ deordinati, quod est inconueniens, quia Dauid ante mortem suam ordinauerat officia
I sacerdotum, & Leuitarum, pręced. lib. 24. & 25. & 26. c. vt illum ordinem tenerent sacerdotes, & Leuitæ in templo Salomonis postquam consummatum esset, ideo cùm Salomon hoc tempore esset vir valde deicola credendum est, quòd illico post templi consummationem ordinationem factam à Dauid de Leuitis, & sacerdotibus executioni traderet: potissimè, quia prima die, qua ministrauerunt sacerdotes, & Leuitæ in templo, scilicet, quando portata est arca, non erat tradita executioni ista ordinatio, vt patet supra 5. quia dicitur, ꝙ ministrauerunt illa die omnes Leuitæ, & sacerdotes simul, eo ꝙ nondũ erat ille ordo factus, i. traditum executioni: q. d. ꝙ hoc erat aliquid admirãdũ, cum ille ordo multo tempore ante hoc factus fuerat.
K Si tamen non traderetur executioni vsque ad tredecim annos post illam diem, non videbatur causa quare diceretur, ꝙ ministrabant simul: quia nondum erat ordo factus: quia etiam non fuit facta vsque postea per tredecim annos, & tamen litera illa non fuit posita sine causa: ergo videtur, quòd immediatè post primam diem, qua portata est arca in templum, fuit facta ista ordinatio demandata executioni. Et sic ordo est mutatus in quibusdam hic: potissimè, quia sunt hic multa non se contingentia, sed recolliguntur multę partes historiarum, & potuerunt esse varijs temporibus. Circa primum dicitur. *Expletis autem viginti annis.* Hic notatur tempus quo facta sunt ista, quæ habentur hic de ciuitatũ constructione, & ad istud refertur etiã,

quod

quod habetur præcedenti cap. de exauditione orationis Salomonis, quia 3. Regum 9. ponitur ista historia, quæ habetur hic, & dicitur, ꝙ viginti annis postquam ædificauit Salomon duas domos facta sunt, quæ habētur hic, & patet hoc, quia dato, ꝙ litera non significet illud, necesse est sic concedi. Quia dicitur ibi: postquā templum consummatum est, & domus regis, facta est illa apparitio, & tamē fuerunt illa consummata viginti annis postquam incohatum est templum: nam templum fabricatum est annis septem. 3. Reg. 6. & domus regis fabricata est annis tredecim, & 3. Reg. 7. cap. qui sunt simul viginti anni. *Postquam ædificauit Salomon domum domini, & domum suam*. Idest postquam ædificare cępit: nam non pōt accipi ædificauit, i. consummauit ædificationem. Et hic accipitur impropriè ędificauit, quia ędificauit signat rem perfectam, quia est verbū pteriti, & tñ hic non accipitur pro re perfecta, sed pro re inchoata. Et sic a die fundationis templi computantur isti viginti anni. Si autem aliquis velit dicere, ꝙ accipiatur propriè ædificauit, quia nemo nos cogit ad ponendum impropriè istud verbum, sed potius è conuerso semper debet intelligi dictio quæcunque, vel oratio in significatione sua, nisi constet aliunde, ꝙ debeat teneri necessariò impropriè. Dicendum, ꝙ non stat, quia non potest accipi ædificauit pro perfecit ędificium: quia tunc sequeretur, ꝙ esset istud anno quadragesimotertio, vel quarto ad minus regni Salomonis, quod est impossibile: quod patet, quia Salomon regnauit quatuor annis antequam incoharet ædificationem templi. Nam anno quarto regni sui incohata est, vt patet 3. Reg. 6. & durauit postea ædificatio templi Salomonis annis septem, & sic anno vndecimo regni Salomonis cōsummatum est templum: 3. Reg. 6. deinde cępit ædificare Salomon domum suam, & compleuit eam annis tredecim. 3. Reg. 7. & sic erant anni vigintiquatuor de regno Salomonis, quando ꝯsummata est domus sua. Si ergo accipiantur viginti anni post ædificationem templi, & domus Salomonis erit annus quadragesimus quartus regni Salomonis, siue postquam Salomon regnare cępit, & istud est impossibile, quia Salomon solùm regnauit annis quadraginta. 3. Reg. 11. ideo necesse est, ꝙ accipiatur postquam ędificauit, idest postquam ędificare incohauit, & sic ponitur impropriè. Sed tunc dicetur, quomodo potest stare ista litera, s. postquam ædificauit, i. postquam ædificare incohauit domum domini, & domum suam: quia non fuit aliqua vna dies in qua ædificatio templi, & domus regis incoharetur: vt ab illo die computentur viginti anni vsque ad tempus, de quo hic dicitur. Dicendum, ꝙ hic illa coniunctio, &, non ponitur in viribus copulandi: ita ꝙ recipiat totam orationem, sed ponitur ad continuitatem operis. Nā est sensus, ꝙ à die qua fundatum est tēplum domini, transierunt viginti anni vsquequo hæc consummata sunt. Domus etiam regis fundata est, non quidem in eadem die, sed continuato opere, s. ꝙ inchoata ædificatione templi continuatum est semper opus quousque completum est, & illico domus regis fundata est, & postea consummata est, & sic ædificatur domus regis nullo modo attinet ad intentionem literæ, & tamen ponitur post continuationem historiæ. Sic factum est præcedenti c. cùm dicebatur, ꝙ Salomon fecit die octauo collectam: eo ꝙ dedicasset altare septē diebus, & celebrasset solennitatem septem diebus. Manifestum est tamen, ꝙ dedicatio altaris nullo modo pertinet ad collectam faciendam, sed solùm celebratio festiuitatis, quæ est Tabernaculorum, & tamen quia istæ duæ celebrationes factæ sunt continuato tēpore, s. finita vna, incohata est alia, ponuntur ambæ ad notandam istam continuationem: Ita hic licèt

A tempus viginti annorum non computetur nisi à die fundationis templi: tamen ponitur etiam fundatio domus regis, quia continuato opere fundata est dom⁹ regis post domum domini, & accipitur hic domus Salomonis pro omnibus ædificijs, quæ pro se fecit. Nam non erat vnica domus, sed tres, s. domus filiæ Pharaonis, & domus Salomonis, & domus saltus Libani, de quibus declaratum fuit. 3. Reg. 7. in quadam quæstio. *Ciuitates quas dederat Hiram Salomoni ædificauit*. Scilicet, opera præcedentia fuerunt maioris necessitatis, idest ædificatio domus domini, & domorum regis, quibus completis conuertit se ad ædificandum opera minus necessaria, s. restaurandum, vel reficiendum ciuitates, quæ egebant reparatione, & istę erant, quas dederat B Hiram rex Tiri Salomoni, & non habetur de istis ciuitatibus nisi hic, quia nihil dicitur. 3. Reg. 9. vbi ponitur ista historia, quæ autem sint ciuitates istæ declarabitur infra in quadam quæstione. Et dicitur ædificauit, idest refecit, quia non ædificauit de nouo: nam aliàs istę non essent prius ciuitates: erant tamen prius, cùm dicatur hic, ꝙ Hiram dedit ciuitates istas Salomoni: ideo erat refectio quædam, quia erant aliqualiter directæ, & refecit eas, vt conuenienter populus in eis maneret securus ab incursu bellico. *Et habitare ibi fecit filios Israel*. Quia prius non habitabant ibi filij Israel, cùm istę ciuitates de nouo datæ fuerint Salomoni ab Hiram. Sed aliæ gentes habitabant, s. Tyrij, & nunc fecit Salomon habitare ibi Israelitas. *Abijt quoque in* C *Hemath Soba*. Ponuntur hic ciuitates, quas Salomon bello obtinuit. Nam præcedentes obtentæ fuerunt donatione, vel pacto, s. quia dederat eas ei Hiram: istas autem, quę sequuntur, obtinuit bello. Et dicitur, ꝙ iuit in Hemath Soba, idest iuit in terrā Hemath, quę est in regione Soba ad obtinendum ciuitates, quæ in prouincia illa erant. Est enim Soba nomen regionis, & Hemath etiam, de quo dicetur infra in quadam quæstione. *Et ædificauit Palmiram in deserto*. Ista est quędam ciuitas, quæ à Græcis sic nominata, & sic consuetudo latinorum eam appellat. Est autem aliud nomen eius in Hebręo, quia tamen non curatur in communi locutione de eo non posuimus. Ista est ciuitas in deserto, scilicet in terra Chanaan ad partem Aquilona- D rem: est enim aliqua pars, quæ vocatur desertum in finibus terræ Chanaan, & Siriæ, & ibi est regio Hemath, in qua est ciuitas Palmira. Hanc ciuitatem nouiter videtur ædificasse Salomon, quia fortè visus est ei locus conueniens in deserto illo ad habitandum, & constituit ibi ciuitatem illam. Vel dicitur ædificauit, idest reædificauit: sicut accipitur supra de ciuitatibus, quas dedit Hiram Salomoni, ꝙ ædificauit eas Salomon, & tamen non potest ibi accipi ædificare pro ædificare, sed pro reficere. *Et alias ciuitates munitissimas ædificauit in Hemath*. Scilicet, regio Hemath est magna, & in ea Salomon ædificauit multas ciuitates munitissimas. Et potest intelligi, ꝙ regio illa habebat vrbes multas veteres ab indigenis habitatas, sed bellico in- E sultu, vel vetustate dirutæ erant, & illas refecit Salomon addendo eis magna arces, s. quia fortè in eis fecit turres multas, vel castra. Vel potest intelligi, quòd Salomon ædificauit vrbes de nouo in terra illa, quia terra illa Hemath erat magna, & rarę habitationis, & quòd erat in confinibus Israelitarum, & Sirorum ędificauit vrbes multas ad fortitudinem terræ suæ, ne terra existente, sine habitatore, daretur occasio Siris occupandi illam, & habendi inde ingressum ad alias partes regni Israel. *Extruxit quoque Bethoron superiorem, & Bethoron inferiorem*. Duæ ciuitates erant, quæ vocantur Bethoron in terra Israel, & ideo vna vocatur Bethoron superior, & alia inferior, scilicet, quia vna erat magis orientalis, quàm alia, & pars orientalis vocatur

câtur superior, & occidentalis inferior. Vel vna erat magis Septemtrionalis, & alia magis meridiana. Pars autem Aquilonaris vocatur superior, quia fortè in terra Chanaan aquę defluebant à parte Aquilonari ad meridianam. Erant autem istæ duæ ciuitates in sorte Manasse, & Ephraim: vt patet Iosue 16. & 17. Et ex hoc patet, quod vna istarum sortiũ erat magis meridiana quàm alia, cùm sortes tribuum, vt communiter porrigerentur ab Oriente versus Occidentem, & necesse erat, quòd sors Manasse esset magis meridiana quàm sors Ephraim, vel è conuerso. *Ciuitates muratas habentes portas, & seras.* Vocantur Bethoron superior, & inferior ciuitates muratæ habentes portas, & seras, & hoc dicitur ad differentiam villarum, vel vicorum. Nam ciuitates in sacra scriptura non accipiuntur eo modo, quo nos accipimus. Sed omnis locus muratus vocatur ciuitas, nisi fortè sit valde paruus, ita vt magis vocetur castrum, vel arx: & loca non murata vocantur villæ, vel viculi: & vt sciatur, ꝙ Bethoron erant ciuitates, dicuntur habẽtes portas, & seras. Vel potest etiam inferri ad infra positas, quia illæ fuerunt ciuitates habentes portas, & seras. *Balach etiam.* Ista est quædam

Ciuitas Balach vbi.

ciuitas sita in sorte Simeon: Iosue 19. & ista erat aliquas ruinas habens, & Salomon fecit eam. *Et omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salomonis.* Idest, refecit etiam Salomon omnes vrbes fortes, quę erant in dominio suo. Et potest intelligi dupliciter, vno modo, ꝙ extruxit vrbes firmissimas, idest solùm curauit reficere vrbes illas, quæ erant firmissimæ. Nam de vrbibus paruæ defensionis, vtpotè, quia erant in plano, non curauit multum, sed de vrbibus, quę erant in locis naturaliter munitissimis: nam illas refecit, vt sic fortiores essent ad resistendum hostium inuasioni. Simile habetur tempore Iosue: nam quando Israelitæ occiderunt multos Chananæos, & ceperunt ciuitates eorum, combusserunt omnes vrbes, quæ erant in plano. Iosue 11. ca. vel intelligitur, & omnes vrbes firmissimas, idest reædificauit omnes vrbes faciendo eas firmissimas, quia prius non erant firmæ. Et per reædificationem istam factę sunt firmissimè. *Cunctasq; vrbes quadrigarum, & equitum.* Idest etiam reędificauit vrbes, in quibus essent quadri-

Vnde quadrigæ.

gæ Salomonis, & equites eius. Quadriga non accipitur hic pro curru, siue plaustro, sed equis trahentibus currum. Nam vocatur quadriga à numero equorum. Quatuor equi faciunt quadrigam, & tres equi trigam, & duo equi bigam, & equi isti conseruabantur in diuersis ciuitatibus, de quibus infra dicetur in quadam questione. *Omnia quæcunque voluit Salomon atque disposuit ædificauit.* Hic ponitur clausula generalis signans potestatem, & prosperitatem Salomonis quantum ad omnia ædificia, quia quidquid voluit Salomon, ædificauit, & in hoc fuit excellens valde; s. ꝙ nullus tanta, & tam ampla atque magnifica ædificia fecit, sicut Salomon: vnde cùm Iosephus laudaret Herodis prosperitatem, & magnificentiam suam in ædificijs, dixit ꝙ post Salomonem nullus talis ædificator fuerat: vt patet lib. 15. Antiqui. in quo magnificam gloriam ædificiorum Salomoni tribuit. *In Ierusalem, & Libano.* In Ierusalem fuerunt ædificia Salomonis magnifica in construendo domum domini, quanta pulchritudine, & expensarũ multitudine constructa est, vt vix à quoquam supputari posset expensarum copia: erat enim tota domus interius operta laminis aureis in tecto, pauimento, & parietibus, ita vt nihil in ea esset, ꝙ non aurum videretur. 3. Regum 6. etiam fecit tibi magnificum ædificium domus suæ, & domus filiæ Pharaonis, & domus saltus Libani: etiam fecit Salomon ædificia magna in Libano, quia Libanus erat mons excellens, in quo sunt cedri excelsæ, quæ ad ædificia sunt optimę inter omnia ligna. Aliqui putant, ꝙ ædificium, quod

F fecit Salomon in Libano fuit illa domus, quę vocatur Opinio de ædificio in Libano.
domus saltus Libani, de qua 3. Reg. 7. erat enim magnifica valde, vt patet ex descriptione figuræ eius, eod. cap. Etiam erat domus excellens, quia omnia vtensilia domus saltus Libani erant de auro purissimo. sequenti c. Sed errant, quia ista domus saltus Libani erat in Ierusalem, & ibi erat armamentarium Salomonis, vt probatum est 3. Reg. 7. Quare autem vocaretur domus saltus Libani, cùm esset in Ierusalem, declaratum est eo. c. sed fuerunt ista ędificia aliquę domus magnificę, quas fecit in Libano, de quibus infra dicetur in quadã quęstione. *Et in vniuersa terra potestatis suæ.* Quasi dicat, non solùm fecit ista opera magnifica, quę narrata sunt, sed generaliter in tota terra, quę erat sub potestate sua, faciebat opera magnifica reficiendo omnia ve-
G tera, & noua construendo, cùm esset opus.

Quomodo est verum, ꝙ Hiram dederit ciuitates Salomoni. Quæst. II.

QVAERITVR circa prædicta, & primò, quia dicitur hic, ꝙ Salomon ædificauit ciuitates, quas dedit ei Hiram, quomodo potest hoc stare, quia non legitur alibi, quòd Hiram dederit aliquas ciuitates Salomoni, sed potius legitur, quòd Salomon dedit regi Hiram viginti oppida in terra Galileæ. 3. Regum 9. Aliquis dicet, quòd hic est mutatio sensus, vel est ali-
H quis error: quia deberet dici, quòd Salomon dedit ciuitates Hiram, & sic intelligendum est, & patet hoc, quia hic ponitur historia, quæ habetur. 3. Reg. 9. quia ea, quæ habentur hic etiam habentur ibi, & tamen loco huius, quod ponitur hic, ꝙ Hiram dedit ciuitates Salomoni habetur ibi, ꝙ Salomon dedit Hiram regi Tyri viginti oppida in terra Galileæ: ideo videtur, ꝙ ista sententia sit eadem cum illa. Dicendum, ꝙ hoc non stat. Primò, quia ista sententia non potest coincidere in idem, sed potius est contraria, s. ꝙ Salomon dederit ciuitates regi Hiram, & ꝙ Hiram dederit ciuitates Salomoni: ideo non est concedendum, ꝙ ponatur vnum pro alio. Seccundò, quia ista litera habetur etiam in omnibus alijs libris. Non est ergo dicendũ,
I quòd sit error literę. Tertiò, quia nullo modo potest competere literæ ille sensus, licèt velimus dicere, ꝙ Salomon dedit istas vrbes regi Hiram. Nam dicitur, quòd Salomon ædificauit eas. Et tamen si Salomon dedisset eas regi Hiram, cùm iam pertinerent ad Hiram, non poterat eas Salomon ædificare: quia non pertinebat ad eum: & tamen pertinebat, alias ædificauit eas, scilicet refecit Salomon: ergo non dederat eas Salomon regi Hiram, sed potius erant iam regis Salomonis, & sic Hiram dederat eas sibi, cùm hic fiat mẽtio de Hiram, & Salomone. Quartò patet, & efficatius, quia dicitur, quod Salomon fecit in ciuitatibus illis habitare filios Israel, vt patet in litera. Si tamen ciuitates istas dedisset Salomon regi Hiram, non faceret
K in eis habitare Israelitas: sed potius Tyrios, qui erant subditi regis Hiram: ergo non dedit Salomon istas vrbes, de quibus hic dicitur regi Hiram, sed potiꝰ regi Salomoni dedit Hiram. Sed tunc manet dubium quo modo rex Hiram daret vrbes aliquas Salomoni, cùm Salomon esset ditior valde quàm Hiram, & potius deberet Salomon dare regi Hiram. Posset dici, quòd istę vrbes, quas dedit Hiram regi Salomoni, fuerunt illę quas Salomõ dederat Hiram. Nam dedit Salomõ regi Hiram viginti oppida in terra Galileæ, postquam dederat ei ligna cedrina, & abiegna, & aurum, & argentum pro ædificatione domus domini, & domus suę. Exiuit autem Hiram de regno suo, vt videret ista oppida, quę dederat ei Salomon, & dicitur, quòd non placue-

placuerunt in oculis eius, vocauitque terram illam Chabul, quod signat displicentiam: vt patet 3. et 9. & sic cùm non placerent oppida illa regi Hiram, fortè restituit illa Salomoni: & tunc diceretur dedisse ei. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia non videtur quòd illa oppida, quæ Salomon dedit regi Hiram fuerunt ei restituta, sed potius retinuerit ea sibi Hiram. Et patet primò, quia dato quòd dicatur quòd non placuerunt in oculis Hiram nihil aliud subditur. Nam non ponitur quòd reiecit illa, vel non recepit illa. Secundò quia dato quòd nō recepisset illa Hiram rex Tyri, non diceretur ea dedisse Salomoni, sed solùm non recepisse, quia aliàs necesse erat, quòd acceptasset illa Hiram & possedisset illa, & postea restituisset ea Salomoni, sed hoc non asseritur. Tertiò quia dicitur quòd Salomon ędificauit ciuitates istas, quas dedit ei Hiram. Si autem Salomon dedisset istas vrbes Hirā, & postea Hiram restituisset eas Salomoni, non reficeret illas nunc Salomon: sed prius refecisset illas, cùm essent in potestate sua. Etiam non diceretur, quas dedit ei Hiram: quia cùm Hiram non tenuisset illas longo tempore, sed recipiens mox restituisset, tamen dicitur: quas dedit ei Hiram: ideo inteligitur de alijs. Quartò patet, & efficatius, quia dicitur: & habitare fecit in eis filios Israel: & tamen si istæ ciuitates essent prius de regno Salomonis habitarent in eis filij Israel, & dato quòd Hiram videns oppida sibi data à Salomone non placeret sibi illa recipere, sed teneret eas sibi Salomon, non mutaretur habitatio Israelitarum de eis, ita vt popularentur de subditis Hiram, & postea quòd illa populatio recederēt, & redirēt Israelitæ ad habitandum in eis: quia dato ꝙ Salomon daret illa viginti oppida Galilææ regi Hiram, non videtur, quòd inde recederent Iudęi ad hoc, quòd habitarent Tyrij. Et si taliter mutatio fieret, magnum tempus requirebatur, quòd non stat cum positione ista, scilicet quòd rex Tyri videns oppida illa, non acceptaret ea. Dicendum ergo videtur, quòd Hiram rex Tyri dedit de regno suo aliquas vrbes Salomoni, quæ nō erant habitatę fortè propter bella, & erant dirutæ, & illas refecit Salomon, & fecit, quòd habitarent in eis Israelitæ: vel fortè in eis habitabant aliqui Tyrij, & desierunt habitare, in eis habitare cęperunt Israelitæ. Si autē dicatur, ꝙ non erat hoc verisimile, s. ꝙ Hirā, qui erat pauper rex daret Salomoni, qui erat diues aliquas vrbes: dicendum videtur, quòd fortè Hiram habebat in extremitate regni sui aliquas vrbes intermixtas vrbibus terrę Israel, quę melius conuenirent regno Salomonis, quàm Hiram, & Salomon fortè haberet aliquas vrbes in fine regni sui, quæ magis cōuenirent regno Tyri quàm suo. Et ob hoc considerato, quòd expediret eis permutauerunt loca, scilicet quod Salomon daret regi Hiram aliqua oppida de regno suo, & Hiram daret alia Salomoni de regno Tyri, & illę vrbes quas Hiram dedit Salomoni, fortè non erant sufficienter muratæ, & Salomon voluit eas munire: potissimè, quia erant in extremitate regni apud Tyros, & Tyrios, & talia loca debent esse magis munita, & cùm muniuisset ea, fecit quod Israelitæ habitarent in illis. Loca autem, quæ Salomon dedit regi Hiram, videntur esse illa viginti oppida, quę erāt in terra Galilææ. Nam erat duplex Galilæa, quædam superior, & inferior. Superior erat apud mare Tyberiadis. Inferior erat apud Tyrum. Et ibi dedit Salomon oppida regi Hiram, vt essent coniuncta regno suo: & licèt rex Hyram dedisset Salomoni multum aurum, & argentum, & ligna cedrina atque abiegna, & pro hoc teneretur sibi ad partem remunerationis non præstitę, & ob hoc

A dederit sibi aliqua oppida: tamen non dedit sibi omnia viginti oppida propter hoc: sed quędam in remunerationem, & alia in permutationem. Iste modus est valde conueniens literæ. Si autem hunc non vis, pone quemcunque volueris, dum tamen maneat quòd Hiram dedit aliquas ciuitates Salomoni, quæ cesserint in ius Salomonis, in quibus habitauerint Israelitæ: vt litera vult. Iosephus tamen octauo Antiquita. non vult quòd ista oppida viginti, quæ dedit a Slomon regi Hiram, fuerint data in permutationem, sed in remunerationem, & quòd Hiram acceptauerit ea, vt ait ibidem, scilicet: Hæc autem Salomō viginti annis ædificauit, cui multum aurum, & argentum Hiram rex Tyri ad ædificandum contulit.

B Insuper ligna cedrina, & cipressina: quem Salomon quoque magnis compensationibus redonauit mittens ei per annos singulos triticum, vinum, & oleum, quibus rebus, eo quòd habitaret in insula maxime indigebat. Ad hæc autem ciuitates Galileæ, & regionis viginti numero non procul a Tyro positas condonauit. Quas cum circuisset atque considerasset, displicuissetque ei donum, mittens ad Salomonem dixit se ciuitatibus non egere: & ex tunc appellatæ sunt terra Chabul, quòd interpretatur lingua Phœnica displicere. Quidquid tamen sit, necesse est dicere, quòd rex dederit aliquas ciuitates Salomoni.

C *An Emath esset ciuitas, vel prouincia.*

Quæst. III.

QVAERITVR vlterius de Emath, de qua hic dicitur quid erat, scilicet an esset ciuitas, vel prouincia, vel quid. Respondendum, quòd quidam volunt eam esse vrbem, quia ponitur tanquam terminus terræ Israel, vt patet Nu. 34. vbi dicitur, quòd terminus terræ Chanaan est Emath, & ponuntur ibi vrbes aliquę, & montes pro terminis: cū dicitur: Porro ad septentrionalem partem à mari magno termini incipient peruenientes vsque ad montē altissimū, a quo venient in Emath vsque ad terminos Sedada.

D Si tamen Emath esset regnum, non conuenienter poneretur pro termino sicut ponuntur ibi aliæ villæ, vt patet in litera. Alij dicunt, quòd sit nomen regionis: quia 2. Reg. 8. dicitur quòd Thou erat rex Emath: ergo erat regio. Dicendum quòd Hemath est nomen regionis, & est nomen ciuitatis. Quod sit nomen ciuitatis patet ex dictis. Etiam quia assertio multorum est, quod Hemath sit ciuitas, quæ postea vocata est Anthiochia, in qua fuit sedes apostolica, & inde Romā translata est. Quod āt sit nomen regionis patet in litera, quia dicitur ꝙ ędificauit Salomō ciuitates munitissimas in Emath. Si tñ Emath nō esset prouincia, non possent ibi ciuitates ædificari. Item patet quia 4. Reg. 23. dicitur vinxit eum Pharao rex Aegypti in

E Reblata, quæ est in terra Hemath. Dicetur ergo, ꝙ Emath est principaliter nomen vrbis, quia tamen est ciuitas magna, tota regio coniuncta vocatur ex nomine eius terra Hemath. Sic enim est in multis alijs in scriptura. Nam sic Samaria est nomen ciuitatis, & regionis. De ciuitate patet, quia quarto Regū decimo sexto dicitur, quòd Samaria ædificata fuit ab Amri in monte Somer, & a nomine domini vocata est ciuitas Samariæ. Quòd accipiatur pro regione apparet: quia dicitur tertio Regum decimotertio, quòd eueniret malum contra omnia phana excelsorum, quæ sunt in vrbibus Samariæ, & sic in multis alijs: & sic licèt Emath accipiatur interdū

pro regione nomen istud non est nisi ciuitatis, & tamen denominatū ab illa ciuitate prouincia sibi adiacēs. Sed tunc dicetur, si Emath est nomen prouinciæ, quo modo vocatur Emath Soba, idest in terra Soba, quia prouincia nō est in prouincia, sed ciuitas in prouincia. Dicendū, quòd Suba siue Soba nomen regionis est, in qua regnauit Adarezer, qui fuit hostis Dauid, & contra quem pugnauit: vt patet 2. Reg. 8. & decimo, & Emath est ciuitas, quæ est in regione Soba, & rursus ab ipsa ciuitate Emath, & sic distinguūtur interdum Emath, & Soba tanquam duę regiones: vt cùm dicitur, quòd Adarezer erat rex Soba, & Thou erat rex Emath. 2. Regum 8. & tamen Emah est pars Soba, scilicet prouincia parua in prouincia magna, & cùm dicitur quòd prouincia non est in prouincia, sed ciuitas in prouincia, dicendum, quòd interdum prouincia est in prouincia: quia diuiduntur magnæ prouinciæ per paruas: nam terra Soba erat in terra Syriæ, & Syria est prouincia, quæ diuidebatur principaliter in duas partes, scilicet in Syriam superiorem, & inferiorem, siue in Syriam Damasci, & Syriam Soba, siue Syriam Mesopotamiæ: & patet hoc 2. Regum 8. cùm dicit, quòd Syria Damasci venit, vt auxilium ferret regi Soba. Ita ergo regio Soba diuidetur in alias particulares, quarum vna erit Emath. Sic enim Hispania est vna prouincia: & tamen diuiditur in multas prouincias & regna: & quodlibet regnum rursus diuiditur in multas prouincias, sicut regnum Castellæ diuiditur in Galitiam, Lusitaniam, Beticam, Barduliam, & multas alias regiones, quarum quęlibet postea multas habet ciuitates.

Quare ędificauit vrbem Palmiram in deserto &c.

Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius circa regionem, vel vrbem dictam Palmiram, quàm ædificauit Salamon in deserto, quare ædificauit eam, & an sit in terra Israel. Dicendum, quòd Palmira ædificata fuit à Salomone in deserto Syriæ extra terram Chanaan: quod patet: quia terra Chanaan terminatur à parte Septētrionali flumine Euphrate. Ge. 15. & Deu. 11. & Iosue primo. Ista tamen ciuitas est magis Septentrionalis quàm Euphrates: vt ait Iosephus 8. Antiq. Ista ciuitas non fuit à Salomone reędificata, vt aliqui existimant, ita quòd prius eius exstarent ædificia, sed Salomon illam ampliauerit, aut velut destructam reficeret: sed nouiter illam condidit. Causa huius fuit, q̄a ista ciuitas erat in regione Syriæ, & inter terram Chanaan & Syriæ superioris est desertum magnum, in quo non sunt aquę ad bibendum, ideo terra caret habitatore. In loco autem vbi Palmira ædificata fuit erat aquarum copia: ideo Salomon regionem illam à nullo occupatam inueniēs occupauit, & ciuitatem ibi magnam construxit, & ob hoc scriptura facit specialem mentionem de hac ciuitate, quia erat valde famosa. Causa quare ędificauit, fuit quia erat valde vtilis ciuitas illa regno suo: nam erat in confinibus Syriæ, & ex illo loco poterat cognosci insultus aliquis, quem facere vellent Syri contra Hebræos, & prouiderent ei, etiam ex illo loco resisteretur Syris volentibus introire in terram Israel. De ista ciuitate loquitur Iosephus 8. Antiqui. dicens: Pergens Salomon in desertum superioris Syriæ, eamque capiens, constituit ibi maximam ciuitatem duorum dierum itinere à Syria superiore distantem, ab Euphrate verò vnius: à ma-

F xima Babylone sex mansionibus procul exstātem: Vt autem hæc ciuitas à partibus habitabilibus Syrię ita distaret, hæc causa est, eo quòd in inferiori terra aqua nusquam inueniatur: in illo autem loco solum modo putei, & fontes abundant. Hanc itaque ędificans ciuitatem, & muris eminētibus eam circuncingens thadamur appellauit, & hactenus apud Syros ita appellatur, quam Gręci Palmiram vocant.

An peccauerit Salomon ędificando in terra Syriæ.

Quæst. V.

G QVAERITVR vlterius, an Salomon peccauit
ædificando ciuitatem istam in terra Syriæ, & oc
cupando regionem terrę illus. Aliquis dicet, quòd
sic, quia Deus dederat Israelitis terram Chanaan so-
lam habitandam. Si ergo ipsi vellent occupare alias
regiones, transcenderent limites mandati diuini, &
peccarent. Confirmatur hoc, quia Deus assignauit
diligenter terminos terrę Chanaan ex omni parte, &
dixit, quòd illa erat terra, quam possiderent, quæ cō-
tinebatū sub illis terminis, ergo omnes alias posside-
re prohibuit, quia aliàs superfluum esset tam diligen
ter terminos terrę hui⁹ assignarj: Nu. trigesimo quar
to cap. Respondendum, quòd non peccauit Salomō
H ędificando ciuitatem illam in terra Syriæ: quia licèt
termini terræ Chanaan non clauderent ciuitatem il-
lam, sed esset in Syria, tamen in hoc non præiudica-
bat Salomon Syris, quia illa regio erat nullius: non
enim occupauerāt Syri regionem illam, nec occupa
re volebant, eo quòd non poterant terram popula-
re: nam distabat locus ille à locis habitabilibus Sy-
rię duabus dietis, in quibus nulla erat aqua, & sic non
poterant coniungere terræ suę locum illum, in quo
erat Palmira: sed ille aquis abundaret: & cùm à nemi
ne occuparetur, poterat illum Salomon sine cuius-
quā præiudicio occupare: quia in nullius bonis erat,
& res, quę in nullius bonis est primo occupanti conce
ditur. Ideo nec poterant Syrij contra Salomonem
I reclamare tāquam aliquid ipsorum occupasset, cùm
ipsi nollent regionem illam occupare. Alio modo
posset dici, quod Salomon obtinuit regionem illam
in bello iusto: & sic efficiebatur sua, & poterat in ea
vrbes facere, & illas possidere, & hoc satis consonat
literæ, quia dicitur: abiit quoq; in Emath, & obtinuit
eam, & ędificauit Palmiram in deserto, scilicet post-
quam regionem Emath obtinuit, ędificauit in deser-
to illo Palmiram. Cùm autem obiicitur, quòd non
poterat Salomon ædificare ciuitatem illam, quia erat
extra terram Chanaan. Dicendum, q̄ licèt Israelitis
solùm esset promissa terra Chanaan, tamen poterant
ipsi occupare alias regiones, quando haberent iustam
causam pugnandi contra habitatores terræ ipsius. Ista
autem erat differentia inter bella, quæ Israelitę facie-
K bant ꝯtra Chananæos, & contra alias gentes, quia cō-
tra Chananæos ad hoc, quòd Israelitæ pugnarent, nō
erat opus aliqua causa noua: sed ex eo, quòd Chana-
nęi erant, pugnare licebat contra illos: imò q̄d magis
est, ex eo quod Chananęi erant, non licebat cum eis
pacis fędera iniri: & si Israelitę facerent aliqua fęde-
ra volendo eos dimittere viuentes, peccarent, vt pa-
tet Nume. trigesimo tertio, & Deutero. 20. & Iosue
23. & Iudi. secundo. Contra alias autem gentes non
erat licitum Israelitas pugnare, nisi suborta aliqua
causa noua rationabili. Et ratio diuersitatis est,
quia Deus condemnauerat Chananęos ad mortem:
quia

quia iam consumata erant peccata eorum: licèt tempore Abrahę non essent cõsumatæ iniquitates ipsorũ. Gen. decimo quinto, & fecerat Iudæos executores huius sententię contra Chananæos: imposueratque eis necessitatem exequendi: vnde si vellent parcere eis agerent contra mandatum eis datum, & peccarẽt. Cõtra alias gentes non fuerant constituti Israelitæ executores: quia nec fuerat sic sententia data contra aliquã de totali deletione, sicut contra Chananæos: iõ non poterant Iudæi procedere contra alias gentes tãquam executores diuinę sententiæ, sed tanquam prosequentes vindictam proprię iniurię: & ad hoc necesse erat, vt oriretur aliqua causa rationalis, ex qua Iudeis competeret pugnare contra alias gentes, & quando talis causa intercideret, poterant licitè pugnare Israelitæ contra gentes, quę erant extra terminos terræ Chanaan, & occupare ciuitates eorum hac lege, quod si ciues oblatam pacem per Israelitas reciperent, seruirent sub tributo, & manerent illæsi in vrbe sua. Si autem non reciperent pugnabatur vsque ad captionem ciuitatis, & occidebantur viri bellatores omnes in ore gladij. Deuterono. vigesimo capi. Istud autem verũ erat generaliter nisi contra duas alias gentes, quę non erant Chananæę: & tamen Deus dederat Israelitis præceptum de hostiliter agendo contra illas, ideo nulla alia suborta causa poterant pugnare contra illas, scilicet contra Madianitas, & Amalecitas. De Madianitis causa fuit, quia ipsi dederunt modum ad decipiendum Israelitas, vt fornicarentur, & colerent idola, et sic veniret ira Dei contra eos: & sic dixit Deus: hostes vos sentiant Mandianitæ, quia hostiliter egerunt cõtra vos. Nume. vigesimo quinto cap. De Amalecitis causa fuit, quia bis pugnauerunt contra Israelitas in deserto iniustè: vt patet Exo. 17. & Num. 14. et Deus iussit, quòd non obliuiscerentur Israelitæ illius iniurię: sed cùm haberent pacem in terra sua delerent nomen Amalec de sub cęlo. Deuterono. 26. Nunc autem Salomon pugnauit cõtra Syros de terra Emath, et fortè habuit bellum iustum contra eos: ideo poterat licitè occupare terram eorum, et occupauit regionem istam. Cùm autem dicitur, quòd Israelitis non licebat occupare, nisi terram illam, quæ erat eis promissa, et cuius termini eis erant declarati, quia aliàs frustra ponerentur termini cum tanta diligentia, dicendum quòd licebat occupare terram vicinorum ex iustis causis exortis bellis. Terminorum autem assignatio non excludit iusta bella, nec ex hoc est inutilis illa signatio, quia proficit ad multa. Primò, quia ex hoc scirent Israelitæ contra quas gentes poterant pugnare, nulla causa existente, et contra quas gentes requirebatur existentia causæ: nam contra illas, quæ erant illis terminis clausę non requirebatur aliqua cã ad hoc, quod pugnarent, et contra aliàs requirebatur causa. Secunda ratio, quia scirent Israelitę, quæ gentes erant cum quibus erat sibi imposita necessitas pugnandi, et quæ nõ. Nam contra inclusas terminis illis cogebantur pugnare, et nõ poterant parcere eis. Deu. 20. contra alias gentes regulariter non cogebantur. Tertio, quia per hoc sciebant Israelitæ differentiam bellorum: nam cùm pugnarẽt Israelitæ, aliam legem habebant pugnando contra Chananęos quàm contra gentes extra terram Chanaan: vt patet Deuteron. 20. Requirebatur ergo, quòd scirent, qui erant Chananæi, et qui non, et hoc sciebatur per assignationẽ istorum terminorum.

Quare ædificauit istas vrbes Salomon. Quæstio VI.

QVAERITVR quare Salomon ædificauit ciuitates istas, de quibus hic dicitur, et potissime, quia dicitur, ꝙ ædificauit omnes vrbes firmissimas, quę fuerunt Salomonis. Dicendum, quòd Salomon ędificauit hic quasdam ciuitates extra regnum suum, et alias intra. Nã illæ, quas ędificauit in terra Emath, erant extra regnũ Salomonis in terra Syrię, et de istis dicendum, quòd Salomon occupauit in bello iusto terram Emath, quia pugnauit cõtra Emathęos, vt colligitur in litera, cùm dicatur, quòd obtinuit eos, et ciuitates eorum dirutas ędificauit, vt haberet firmã defensionem in eis de Bethoron superiore, et inferiore, et aliis ciuitatibus regni sui quas extruxit. Causa potest èsse duplex. Prima, quia istę vrbes vetustate, vel fortè bellis habebãt muros ex aliqua parte dirutos, et Salomon reficiebat nunc, quę corruerant. Secunda et verior est, quia aliquę ciuitates erant inter Israelitas, quę destructę fuerant a principio habitationis Iudęorũ in terra Chanaan, et nullus habitabat in eis, et habebant ex maxima parte muros dirutos: et hoc fuit, quia quando Iosue, et Israelitę ceperunt simul de potestate Chananęorum multas vrbes, occidendo triginta & vnum reges ipsorum non potuerũt habitare in omnibus illis ciuitatibus, quia ipsi pauci erant ad occupandum tantam regionem, & quia si vrbes manerent erectæ, Chananæi superuenirent & occuparent eas denuo, & sic rursus bellandum esset cõtra eos, & nunquam deficeret bellum Israelitis: ad euitandum autem hoc Iosue fecit, quòd omnes vrbes acceptę de manu Chananæorum, quæ erant in plano, & malè defensabiles erant, cremarentur, & diruerentur: vt non haberent iam in eis locum defensionis Chananæi. Vrbes autem fortes, quę erant in locis munitissimis non fuerunt crematæ: sed habitauerũt in eis Israelitę, eo ꝙ faciliter poterant tales vrbes defendi propter conditionem loci. De hoc patet Iosue. xj. Istę autem vrbes, quæ illo tempore fuerant destructę, postea reficiebantur paulatim crescente populo Israel, vtpote si in aliqua sorte tribus essent tres, vel quatuor vrbes de istis dirutis, cùm cresceret populus, & iam non caperetur in vrbibus fortibus, quæ manserunt illæsæ, reficiebant aliquam de vrbibus dirutis, & habitabant ibi. Nunc autem tempore Salomonis, quia populus Israel creuerat nimis, & Salomon volebat dilatare gloriam regni sui, refecit omnes ciuitates, quę sic erant dirutæ in regno suo, & fecit eas esse vrbes munitissimas ponendo turres, & alia propugnacula fortiora quàm prius extiterant, & fecit quòd habitarent Israelitę in istis vrbibus.

Quæ fuerunt istæ vrbes quadrigarum, & equitum. Quæst. VII.

QVAERITVR Vlteri⁹, quæ erant istæ vrbes quadrigarum, & ęquitum, de quibus hic dicit. Respondendum quod quadriga, vt supra dictum est, non accipitur pro plaustro, sed pro equis trahentibus plaustrum, & vocatur quadriga à quatuor equis, & quia quilibet currus bellicus habebat quatuor equos, vocantur omnes iuncturæ equorũ quadrigæ: & erant vrbes quadrigarum vrbes in quibus custodiebatur equi Salomonis: nã Salomon ad dilatandum, & magnificandũ gloriã regni sui cõgregauit multos equos de Aegypto, & Coa & de aliis regionibus, vt patet sec. & 3. Re. 10. & fecit sibi equites multos: ita vt diceret Salomon hr̃e quadraginta millia pͣsepiã equorũ curri-

lium, & duodecim millia equestrium. tertio Regum quarto capitulo. Istos equos distribuit Salomon per vrbes: nam habebat semper secum aliquos in Ierusalem vbi manebat ad ostendendum gloriam suam. Alios verò posuerat in varijs ciuitatibus regni sui, & præpositi Salomonis curabant de pabulis ipsorum equorum. Nam Salomon habebat præpositos duodecim, qui prouiderent domui suæ de cibis per duodecim mẽses anni quilibet mense suo. 3. Reg. 4. & isti curam habebant de cibis equorum, scilicet, quòd quilibet prouidebat equis regis vno mense, vocabantur vrbes equitũ, vt aliqui putant, illę, in quibus Salomon assignauerat sibi equites: nam Salomon ascripserat militiæ suæ multos de Israelitis, & illi erant in ciuitatibus certis de regno Salomonis, & illę vocabantur ciuitates equitum. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia licèt Salomon ascripsisset militiæ suæ multos de Israelitis: tamen nõ erant illi in ciuitatibus certis, quia non erat opus ad aliquid, scilicet quia non assumebat Salomon milites de certis ciuitatibus, & non de alijs: sed vbicunque videbat virum probum, & aptum bello, iungebat eum sibi de quacunque ciuitate, vel de quacumque progenie esset, sicut faciebat Saul primo Regum 14. etiam equites congregati non erat opus, quòd essent in aliquibus certis ciuitatibus, cùm non agatur hic de temporibus bellorum: sed vbique poterant esse. Agitur autem de equis quadrigarum, quòd essent in locis certis, eo quòd Salomon habebat multos equos curriles, & multa pabula necessaria erãt eis, de quibus curabant duodecim præpositi Salomonis: & ad hoc erant equi omnes in ciuitatibus certis, vt melius possent cibi eorum congregari ad illas vrbes de alijs locis, quàm si essent alibi. Dicendum ergo, quòd vrbes equitum vocantur vrbes equorum pertinentium ad equites: nam Salomon habebat equos ad duplicem vsum, scilicet, ad ponendum eos in curribus, & ad equitandum in eis, & vterque vsus erat bellicus: primi equi vocantur quadrigę, quia vni currui coniungebãtur quatuor equi, qui faciunt quadrigam alij vocantur equites, idest, ad equitãdum: & isti equi, qui vocantur quadrigæ vocantur etiam equi curriles, quia curribus alligati sunt. Et isti duo modi equorũ ponuntur 3. Reg. 4. scilicet, Habuit Salomon quadraginta millia præsepia equorum equitũ, idest, ad equitandum sic accipitur. 3. Reg. 10. & sequenti capitulo, & istud stat conueniẽter, scilicet, quòd sicut pro equis currilibus, qui vocantur quadrigæ erant ciuitates certæ, in quibus alerentur: ita etiam pro equis equitibus, idest, ad equitandum erant certæ ciuitates, & illę vocantur ciuitates equitum.

Quid fecerit Salomon in Libano.

Quæstio VIII.

QVAERITVR vlteri⁹, cùm dicatur hic, quòd Salomon ædificauit, vel fecit in Libano quæcunque voluit, quid fuerit hoc quod ibi fecit. Respondent aliqui, quòd ibi fecit Salomon domum illam famosam, quæ vocatur domus saltus Libani de cuius figura, & gloria habetur. 3. Reg. 7. Eratque tota suppellex, & vasa domus illius de auro, vt patet sequenti capitulo. Dicendum tamen, quod non stat, quia domus illa, quæ vocatur domus saltus Libani non erat in Libano, sed in Ierusalem, vt declaratum est eodem capitulo. Nec ad hoc obstat nomen suum, quia ibi ponitur cuius nominis: sed est sensus, quòd subiecit Salomon habitantes in monte Libano. Pro quo sciendum, quòd Libanus est mons magnus in terra Cha-

F naan, & Syriæ, & Phęnicis, in quo sunt ligna preciosissima, scilicet, cedri & cypressi, & potissimè cedri: de quo monte habuit Salomon ligna ad ædificandum domum Domini, & domum suam. 3. Reg. 5. & supra 2. cap. Est autem iste mons in latere Aquilonari terrę Chanaan, vt patet Num. 34. Sic etiam patet Deut. 11. & Iosue primo, scilicet: A deserto, & Libano, & flumine magno Euphrate vsque ad mare Occidentale erũt termini vestri. Quando autem Iosue pugnauit contra Chananæos cępit magnam partem terræ Chanaã: occiditque reges triginta vnum: Iosue 12. c. & tamen adhuc mansit magna pars terræ Chananæorum non occupáta ab Israelitis, & illius erat quædam particula
montis Libani: scilicet, quòd habitantes ibi non fue-
G rant subiecti Israelitis, vt patet Iosue 13. & Iudi. 3. Sa-
lomon autem subiecit omnes Chananæos, & quos-
cunque relictos de illis septem populis, qui non fue-
rant subiecti tempore aliorum Regum: vt patet infra
in litera, & 3. Regum 9. Ideo oportuit, quòd simul
cum eis obijceret eos, qui morabantur in Libano: &
quia Libanus, vt dictum est, erat in parte Aquilonarij
terrę Chanaan, & etiam regio Emath, quia vtrumq;
erat apud Euphratem, erat vnum apud alterum, & sic
cùm subiugasset sibi Salomon Emathęos, & ędificas-
set ciuitates in Emath, subiugauit etiam eos, qui e-
rant in monte Libano, & ob hoc ponuntur ista simul,
scilicet de ędificatione ciuitatum Emath, & de ędifi-
catione in Libano. Hoc enim Iosephus vult 8. Anti-
H qui. dicens: Rex itaque Salomon Chananęos, qui in
monte Libano morabantur vsque ad ciuitatem Ama
thi, non obedientes subdidit, & tributa eis imposuit:
& sic ędificatio Salomonis in Libano fuit, quòd ali-
quas vrbes dirutas refecerit. Nam sicut subdita sibi
nouiter terra Emath in ea ciuitates ędificauit, vt dici-
tur in litera, ita & in monte Libano aliquas vrbes refe-
cit subdita sibi regione illa. Potest etiam intelligi,
quòd Salomon in Libano ædificauit aliqua magnifi-
ca loca ad delectationem habitationis. Est enim ter-
ra Libani frigidissima in tota terra Chanaan propter
altitudinem. Nam cùm terra Chanaan sit valde cali-
da, cùm sit partim in tertio, & partim in quarto clima-
te: tamen nunquam deficit nix de monte Libano: vt
I patet Ierem. decimo octauo, scilicet. Nunquid desi-
ciet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquæ
erumpentes frigidæ, & ob hoc tam propter frigidita-
tem, & temperiem loci, quàm propter pulchritudi-
nem arborum, & suauitatem arborum credendum
est, quòd Salomon faceret ibi aliqua ædificia ad ma-
nendum in vere, & æstate. Et hoc consonat dictis Io-
sephi 8. Antiqu. dicentis: vltra has fecit alias ad volu-
ptatem, & ad epulas opportunas, & rerum tempera-
mentis, pomorumque fertilitate, & aquarum frigidis-
simarum poculis abundantes. Et quia ista ædificia
Libani fuerunt magnifica, fit de eis mentio specialis.
Omnem populum. Hic ponitur secundum huius par-
tis, scilicet populi subiecti dispositio, & diuiditur in
K tres partes: quia primò ponitur extraneorum, scilicet
Chananæorum dispositio: secundò suorum guber-
natio, ibi. *Porro de filijs Israel*. Tertiò vxoris colloca-
tio, ibi. *Filiam verò Pharaonis*.
Circa primum dicitur. *Omnem populum, qui derelictus
fuerat de Hethæis*. Scilicet, Salomon subiugauit sibi in
tributarios omnes, qui manebant in terra Chanaan
de Hethęis, Chananæis, & alijs gentibus. Multi enim
manserant vsque ad tempus Salomonis, vt declarabi-
tur infra in quadam quæstione. *Amorrhæis, & Phe-
rezæis*. Septem erant populi Chananęorũ. Scilicet Cha
nanæi, Amorrhæi, Pherrezęi, Iebusęi, Heuęi, He-
thęi, Gergesęi: vt patet Deuter. septimo, & Iosue 3. &
ponuntur hic quinq; populi solùm, subticetur Chana-
nęus,

neus, & Gergeſçus: Et hoc poteſt eſſe propter duo. A
Primum eſt quia raro ponuntur omnes ſeptem populi ſimul: ſed poſitis pluribus eorum ſubintelliguntur cęteri: vt patet Exo. 3. vbi apparuit primò Deus Moyſi in rubo, & dixit ei, quòd volebat educere Iſraelitas de Aegypto, & introducere in terram Chanaan: & nominauit ibi ſex populos ſubticendo Gergeſæum. Et tamen manifeſtum eſt, quòd etiam intelligebatur promiſſa terra Gergeſçorum: quia poſtea Iſraelitæ cùm eſſent in deſerto promiſit Deus, quòd introduceret Iſraelitas in terram Chanaan: & inter cæteros populos nominauit Pherrezeũ: vt patet Deuterono. 7. Poſtea etiam cùm eſſent Iſraelitæ apud Iordanem, & ingreſſuri eſſent in terram Chanaan, dictũ eſt, quòd Deus daret eis terram ſeptem populorum: B
& inter cæteros nominantur ibi Gergeſęi. Ioſue 3. ca. Ideo ſubticetur aliqñ ille populus, & interdum duo, non quidem tanquam videantur illi excluſi: ſed quia poſitis quibuſdam intelliguntur omnes alii, & ita poteſt hic intelligi, quòd de omnibus ſeptem populis Chananæorum erant aliqui reſidui: & tamen non poſuit litera niſi quinque: quia per iſtos intellexit alios duos. Secundum eſt, quòd dicatur, quòd nunc ſolũ erant reſidui de iſtis quinque populis: quia licèt populi Chananæorum eſſent ſeptem: tamen duo populi iam omnino perierant, eo quòd Iſraelitæ cæperant maximam partem terræ Chanaan, & non manſerant reliquię illorum duorum populorum. De aliis autẽ quinque populis manſerunt aliquę reliquię, & iſtas C
ſubiecit nunc Salomon. Primus tamen modus eſt verior, quia manifeſtum eſt, quòd etiam nunc tempore Salomonis manebant aliq Chananęi, & hic ponunt Chananęi: patet hoc, qa omnes Philiſthini erant Chananæi: vt patet Ioſue 13. & terra Philiſthinorum adhuc manebat aliquo modo non ſubiecta vſque ad tempus Salomonis: etiam habitantes iuxta Sidonem erant Chananæi, vt patet ibidem, & ſubiecti fuerunt tempore Salomonis: de Gergeſæis idem credendum eſt, quòd forte aliqui eorum reſidui erant, & tamen ſcriptura non curauit enarare de omnibus, ſed ſubintellexit per alios. *Qui non erant de ſtirpe Iſrael*. Iſtud dicitur, quia Chananęi non pertinebant ad genus Iſraelitarum, cùm Iſraelitæ deſcenderent à Iacob, & oẽs D
populi Chananęorum deſcenderent a Chanaan. *Et de filiis eorum, & de poſteris*. Filij vocantur filij immediati: poſteri vocantur nepotes, & omnes inferiores, & refertur hoc ad illos Chananæos, qui erant quã do Ioſue ſubiugauit terram Chanaan Iſraelitis, ſcilicet quòd de illis, & filiis eorum, & poſteris deriuata fuit magna progenies, quæ durabat vſque ad tempus Salomonis, & omnes iſtos ſubiugauit Salomon in tributarios. *Quos non interfecerant*. Quoſdam de Chananæis dimitterant Iſraelitę in terra: quia nõ potuerunt occidere eos. Alios autem dimiſerunt, quia voluerunt ſibi illos ſubiicere in tributarios, ſicut patet Ioſue 16. & Iud. primo. Hęc autem litera intelligitur ſolum de illis, quos Iſraelitę non ſubiecerunt, quia nõ E
potuerunt, vel non aduerterunt, & tamen non dimittebant eos, vt eſſent tributarii: quia hic dicitur de omnibus iſtis populis, quòd Salomon illos redegit in tributarios: & tamen non potuit redigere eos, qui iam redacti erant: ideo intelligitur de illis, qui non erant aliquo modo ſubiecti Iſraelitis. *Subiugauit Salomon in tributarios vſque ad diem hanc*. Ideſt ſubiecit eos Salomõ in tributarios, & manſerunt tributarij ſemper Salomonis, & aliorũ regum Iudę, & Iſrael vſque ad diem hanc, ideſt vſque ad diem, qua ſcript' eſt liber in quo hęc habentũ: ſed quomodo hoc verum eſſe poſſit declarabitur infra in quadam quęſtione. Ex hoc ſequitur id, quòd apparet in ſacra ſcriptura, ſcilicet quòd

temporibus præteritis ante Salomonem tempore Iudicum, & regum, ſcilicet Saulis, & Dauid erant multa bella Iſraelitarum contra Philiſthinos, Heuęos, & Chananæos, Sidonios, & alias gentes: vt patet Iudi. 10. & Saul ſemper pugnauit contra Philiſthinos. primo Reg. 14. & in bello contra eos mortuus eſt. e. li. 31. c. Dauid quoque multa bella fecit contra illos: vt patet 2. Reg. 5. & 8. 21. cap. Poſt tempora autem Salomonis non reperitur, quòd aliquis rex Iuda, vel Iſraelitarum pugnaret contra Philiſthinos vel aliquos de populis Chananæorum.

Quomodo manſerũt tot de iſtis populis Chananęorum, cùm Deus iuſſiſſet Iſraelitis, ut occiderent eos.

Queſt. IX.

QVAERITVR, quomodo, manſerunt tot de iſtis ſeptem populis Chanæorum vſque ad tẽpora Salomonis, cùm Deus iuſſiſſet Iſraelitis cum tãta diligentia, quòd occiderent Chananæos, Num. 33. & Ioſue 23. & Deute. 20. Reſpondendum eſt, quòd iſtud habuit originem ex tempore Ioſue. Fuit enim Ioſue princeps Iſraelitarum in introitu in terra Chanaan: & ſubiecit eis maximam partem terræ Chanaã, occiditque triginta vnum reges. Ioſue 12. c. & tamen non ſubiecit totam terrã Chanaan, quia magna pars derelicta eſt, quæ tenebatur adhuc à Chananæis, & aliis populis. Quæ autem terra eſſet iſta, habetur Ioſue 13. vbi Deus dixit Ioſue, quòd multa terra relicta fuerat, quæ non erat tradita in manus Iſraelitarum, & ipſe erat iam ſenex & prouectæ ætatis, nec poſſet iam pugnare: Deus tamen traderet illam in manus Iſraelitarum: ponitur etiam terra iſta relicta Iudi. 3. ca. Cauſa autem quare iſta terra non fuit tradita tota in man' Iſraelitarum tempore Ioſue fuit triplex: prima fuit ad vtilitatem Iſraelitarum, ſ. terra erat valde magna, & Iſraelitæ erant valde pauci ad populandum eam, & non poſſent illam habitare, ſi Chananæi occiderentur, vel expellerentur de terra, vnde redigeretur terra in ſolitudinem, & creſcerent in ea beſtiæ peſſimæ contra Iſraelitas, ſcilicet ſerpentes, leones, vrſi, & aliæ feræ. Iſtã cauſam aſſignauerat Deus viuente Moyſe: Exod. 23. ſ. Non eiicias eos à facie tua anno vno ne terra in ſolitudinem redigatur, & creſcant contra te beſtiæ: paulatim expellam eos de conſpectu tuo, donec augearis, & poſſideas terram, & non ſolùm non ſufficerent Iſraelitę ad replendum totam terrã Chanaan, ſi eis tota daretur illico vt ingreſſi ſunt. Sed etiam non ſufficiebãt replere illam, quam ſubiugauerunt viuente Ioſue. Et ob hoc iuſſit Ioſue, quòd omnes ciuitates exiſtentes in plano quas acceperant de manu Chananęorum cremarent, & vaſtarent: quia non poterant habitare in eis, & venirent Chananæi habitarentque in eis, & eſſet rurſus pugnandum Iſraelitis contra Chananęos. In vrbibus autem, quę erant in locis excelſis habitauerunt Iſraelitę: tam illę, quæ erant ſufficientes eis ad habitationem, & defenſabiliores eſſent, quàm illę, quę erant in plano, vt patet Ioſue 11. Secunda cauſa fuit propter peccata Iſraelitarum: nam Deus iuſſerat, quòd non communicarẽt cum Chananęis in matrimoniis, & pace, & quòd altaria eorum, & templa deſtruerent, & lucos ſucciderent: & quia noluerunt, ſed permiſerunt altaria, & lucos in terra, & acceperunt coniuges de ſtirpe Chananęorũ, & dederũt de filiabus ſuis vxores Chananæis: iratus Deus voluit, ꝙ manerent aliqui Chananęi in terra, qui eſſent hoſtes Iudæorum: & hos haberet Deus tanquam flagella contra Iſraelitas, ita ꝙ quãcunque peccarent, mitteret

Deus Chananęos contra Israelitas, & opprimerent eos, vt patet Iudi. secundo. Et istam practicam tenebat Deus cum Israelitis, scilicet quòd quando colebāt idola, suscitabat contra eos aliquos Chananęos, vel reges aliarum gentium, & opprimebant eos, vel tenebant in seruitute quousque Israelitæ gementes conuerterentur ad dominum confitentes se iniquè egisse, & tunc Deus suscitabat eis vnum saluatorem, idest iudicem, & liberabat eos de manibus opprimentium: & cùm iterum declinarent ad idola mortuo illo iudice, suscitabat Deus alios hostes super Israelitas, qui opprimebant eos quousque iterum gemerent, & suscitaret Deus illis alium iudicem. Et istum modū tenebat Deus, & tenuit semper tempore iudicum: vt patet Iud. 2. & per totum illum librum. Si autem Israelitæ non peccassent contra legē Domini, non opus esset, quòd manerent aliqui, qui illos opprimerent. Tertia causa fuit ad exercitium Israelitarum: nam si Deus tradidisset totā terram Chananæorum Israelitis mox, vt ingressi sunt in eam, nō maneret Israelitis cū quo pugnarent, & sic non exercitarentur in armis, efficerenturque pigri, & inhabiles ad bellum, & cū nouiter superuenirent aliqua bella ab aliis gentibus, non auderent Israelitæ pugnare contra illos, nec nossent modum belli propter longam dissuetudinem. Etiam quia euenire posset, quòd essent aliqui Israelitæ, qui nunquam pugnarent, & illi nulla habita experientia bellorum tam timore quàm experiētia perirent, nec auderent pugnare contra hostes. Istud autē erat magnum inconueniens, & magnus defectus in politia. Ideo voluit Deus dimittere aliquos de Chananæis, cū quibus Israelitæ interdum pugnarent: & sic haberēt consuetudinem præliandi. Sic patet Iudi. 3. f. Hæ sunt gentes, quas Dominus dereliquit: vt erudiret in eis Israelem, & omnes, qui non nouerant bella Chananęorum: & postea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi. Istæ tres causæ manserunt toto tempore sequenti licèt nō ęqualiter, quia cùm Israelitę quotidie crescerent, & sufficerent plus de terra populare, quam tenebant, pugnabant contra aliquos populos Chananęorum, & capiebant vrbes eorum, & sic tempore Salomonis non supererant omnes illi Chananæi, qui residui erant tēpore Iosue: vt patet 13. & de tempore Iudicum, vt patet Iudi. 3. capit.

An peccauit Salomon subijciendo Chananęos.

Quęst. X.

QVAERITVR vlterius, an Salomon peccauit subiicendo Chananæos in tributarios, & non occidendo illos. Aliquis dicet, quòd sic, quia lex iubebat quòd Israelitæ non facerent aliquod pactum cū Chananæis ad permittendum eos viuere, sed occiderent eos gladio. Deut. 2. c. & si Deus vellet dimittere Chananæos viuentes in terra, Deus comminabatur eis mala multa: Nume. 33. f. Si autem nolueritis interficere habitatores terræ, qui remanserint erunt vobis quasi claui in oculis, & lanceæ in lateribus: & aduersabuntur vobis in terra habitationis vestrę, & quidquid cogitaueram illis facere, vobis faciam. Simile patet Iosue. 23. & Iudi. 2. Dicendum, quòd non potest constare an Salomon peccauit in hoc, vel non. Dicunt. n. Hebræi, & Nicolaus, quòd si Salomon subiecit Chananęos in tributarios cupiditate tributorum, peccauit dupliciter. Primò per auaritiam, quia desiderabat immensam pecuniam, & per eam inclinabatur ad agēdum contra legem, & agere dupliciter, primò p pe-

F cuniam, quam congregabat immensam, & tamen re gibus vetitum erat congregare immensa pondera auri, & argenti Deut. 17. Secundò peccabat per inobedientiam legis, quia Deus iusserat Chananæos occi di, & quòd non haberet de eis vlla clementia, nec ali quo pacto parceretur eis. Deut. 20. Si autem egit hoc Salomon ad liberandum Israelitas ab operibus manuum, & propter deuotionem: vt Chananęi magis laborarent in operibus manualibus quàm Israelitę, bene fecit. Vt dicunt simile esse, quia Iosue, & alij Israelitæ subiecerunt Gabaonitas in cultum altaris Domini ad cędendam ligna, & comportandas aquas. Iosue 9. & tamen Gabaonitæ erant Chananæi. Dicendum, quod ista probatio non est conueniens: quia nō

G est simile de Gabaonitis, & de istis Chananæis: quia Israelitæ non subiecerunt sponte Gabaonitas isti ministerio, quia non cognoscebant eos esse Chananæos: sed Gabaonitæ fefellerūt Israelitas dicentes se esse de terra longinqua, cùm tamen essent de terra Chanaā: & sic inierunt pactum pacis cum Israelitis præstito iuramento ab Israelitis ne nocerent eis. Postea autem comperto, quòd essent Chananęi, volebāt Israelitę occidere eos: sed timentes periurium, non occiderunt illos, & in pęnam subiicerunt illos in ęternum seruituti altaris. Si tamen cognouissent Israelitę Gabaonitas esse Chananęos nūquam permisissent eos viuere, vt subiicerent seruituti altaris, vel seruituti totius populis. Salomon autem hęc sciens, & volens subiicie

H bat sibi Chananęos in tributarios: ideo non erat similis casus. Sed hoc non obstante dicendum videtur, quòd Salomon non peccauerit subiiciendo Chananęos in tributarios, quia non ponitur inter peccata sua. Scriptura namque solū increpat eum de adoratione idolorum, & quia ardenter amauit alienigenas mulieres 3. Regum vndecimo. Ergo non peccauit subiiciendo Chananæos in tributarios. Item Eccl. 47. ponuntur laudes Salomonis, & peccata sua: & tamen non ponuntur ibi peccata nisi de mulieribus, & idolis per hoc, quod dicitur dedisti maculā in gloria tua. Item Salomon erat nunc deuotus nimis Deo intantum, ꝙ noluit, quòd vxor sua maneret in domo Dauid, eo quòd aliquādo manserat ibi arca, vt patet infra in litera. & 3. Regum 9. Ideo si subiicere gentes istas in tri-

I butarias esset contra legem, nullo mō subiecisset eas sibi. Item ista quęstio non videtur militare contra Salomonem, sed magis contra Dauid. Nam Dauid fuit qui subiecit gentes istas in tributarias, & non Salomon, cùm nulla bella videatur gessisse: ideo si subiicere gentes istas in tributarias peccatum esset, Dauid peccauisset. Et tamen de Dauid non est credēdum quòd peccauerit in hoc cùm esset vir valde deicola. Potissimè, quia scriptura enarrat pecata eius, & inter illa non ponit istud: ideo credendum est, quòd ex dispensatione factum fuerit, quòd Dauid potuerit sibi subiicere gentes istas in tributarias. Item dato, quòd Salomon subiiceret sibi gentes istas in tributarias post

K mortem Dauid, non peccaret, eo quòd potius dicēdum, quòd dispensatione Dei fieret, ita vt non peccaret, eo quòd Deus volebat, quòd Salomon esset pacificus, vt ędificaret templum sicut habetur Eccle. quadragesimo septimo, scilicet. Salomon imperauit in diebus pacis, cui subiecit Deus omnes hostes, vt conderet templum nomini suo. sed subiectio, quę à Deo fit, sine peccato fuit: & ista non fuit alia nisi quòd subiiceret gentes istas in tributarias: ideo non peccauit faciendo gētes istas tributarias, siue ipse subiiceret eas, siue Dauid prius subiecisset. Etiā Deus prę dixerat Salomoni, quod daret pacem ei ab omnibus hostibus per circuitum, vt patet secundo Regum septimo, & præcedenti Lib. vigesimo secundo: idō concederet,

deret, quòd gentes illç subiicerentur ei in tributarias: quia si deberet pugnare cõtra illas efficeretur uir bellator, & effusor sanguinis, sicut pater suus, et non posset vacare ædificationi templi, cùm non maneret ei tempus ad hoc. Deus tamen voluit, quòd tempus eius esset tempus pacis, vt ędificaret templum, sicut innuit Eccl. quadragesimo septimo, vt supradictũ est. Motiuum autem huius, scilicet quòd in subiectione ista in tributum non fuerit pactum, videtur esse duplex. Primum est, quia siue Dauid siue Salomon subiecerit sibi gẽtes istas in tributaria videtur fecisse ex quadam Dei dispensatione, vt supra declaratum est. Secundum est, quia lex illa, quæ prohibebat permitti viuere Chananæos nõ extendebatur ad hoc tempus: Intelligebatur enim quãdo pauci de Chananæis essẽt subiecti Israelitis quòd reliqui non permitterentur viuere sub aliqua conditione pacis, vel tributi: vel seruitutis. Postquam autem maior pars Chananæorum esset deleta, ita quòd reliqui non auderent, nec possent Israelitis resistere, poterãt Israelitæ sibi ipsos subijcere in tributarios. Sic autem nunc erat de chananæis, quia maior pars eorum fuerat iam deleta, ideo reliqui poterant subijci tributo. Aliter etiam dici potest, quòd prohibitio de permittendo Chananæos viuere intelligitur, quando Israelitæ non haberent locum sufficientem ad habitandum in terra Chanaan. Nunc autem erant loca spaciosa Israelitis ad habitandum, & ad colendum: & si occiderẽtur omnes Chananæi, scilicet residui de istis gentibus quinque, quę habentur hic, siue de omnibus septem, licèt litera ponat quinque, vt supra declaratum est, maneret terra, in qua habitabant isti Chananæi deserta cùm non possent occupare Israelitæ: & repleretur serpentibus, & bestijs, q̃ cõsumerãt Israelitas: ideo ne sequereť istud inconueniens, fuit licitum subiici Chananæos in tributarios, & relinqui eis terram habitandam: Quod autem esset ista causa rationabilis ad dimittendũ eos viuere ĩ terra, patet q̃a istam cãm allegauit Deus excusando se, ꝙ nõ daret terrã Chanaan Israelitis mox, vt introirẽt in eam. Exo. 23. s. Non eiiciam eos a facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestię: paulatim expellam eos de conspectu tuo donec augearis, & possideas terram. Nunc autem Israelitæ venerunt ad maximam multitudinem suam, & non videbantur posse habitare occupando maiorem terram, quàm nunc occupabant: ideo non decebat quòd occiderent omnes Chananæos, quia sic impleretur terra bestijs. Cùm autem obiicitur in contrarium non esse permittendos Chananęos viuere, Deut. 20. & Nu. 33. & Iosue 23. & Iud. 2. Respondendum est limitando sicut supra fuit declaratum.

Quomodo intelligitur subiecit omnes gentes in tributarias.

Quæst. XI.

QVAERITVR Vlterius, quia dicitur hic, ꝙ subiecit Salomon omnes gentes istas in tributarias vsque in præsentem diem, quomodo potest stare, quia est sensus, quòd subiecit Salomon gentes illas in tributarias, & manserunt sub illo tributo vsque in præsentem diem. Nam videtur, quod nõn stet: quia hoc intelligitur de tempore, quo scriptus fuit iste liber, quia tunc scriptor loquebatur: & tamen tunc non manebant Chananęi subiecti tributis Salomoni & regibus Iuda, vel Israel, ergo non est vera litera. Patet hoc, quia istum librum fecit Esdras vt declaratũ est in prologo auctoris super præcedentẽ librũ, & tũ tẽpore Esdræ nõ erant gentes istę subiectæ tributis regibus Iuda, vel Israel veniẽtib⁹ de stirpe Salomonis:

A nã Esdras nat⁹ est in captiuitate Babylonica, & ipse de Babylone rediit cũ parte magna Iudęorũ, & incepunt ædificare templum Domini, vt patet Esdræ primo li. cap. primo, & per totum illum librum: & tamen tunc non manebant Chananęi subiecti tributis regibus Iuda, aut Israel De regibus Israel manifestum est, quia multo tempore ante rex Israel, & totus populus suus translati fuerant de terra sua Samarię in terram Medorum, & Persarum 4. Reg. 17. & sic desierat esse regnum Israelitarum, & non poterat habere Chananęos in tributarios: etiam non potest intelligi de regibus Iuda, quia aut dicetur, quòd Esdras scripsit lib. istum antequam rediret de Babylone in Ierusalem, aut postquam rediit. Si prius quam redirent non stat, B quia tunc Iudæi non erant regnum, quia non manebant in terra sua; sed erant translati in Babylonem, & ibi manebant captiui: ideo non poterant ipsi habere Chananęos in tributarios. Si autem post reditum de Babylone, etiam non stat, quia tunc non habebant reges, nec duces magnos Iudæi, quibus subditi essent ad tributa Chananæis, sed poti⁹ cùm Iudæi venerũt de Babylone, gentes, quæ erant in terra Chanaan affligebant Iudæos, & nõ ꝑmittebãt eos ædificare templũ, & muros vrbis Ierusalẽ, vt patet ꝑ totum librum primũ Esdre, & Neemię, & sic non erat aliquo modo verũ, quòd tempore quo liber iste script⁹ fuit, essent Chananæi subditi in tributum Salomoni, vel posteritati eius. Aliquis ad saluandum hoc dicet, quòd iste li- C ber non fuit scriptus per Esdram, sed per aliquem aliũ prius eo tempore, quo manebant reges Iuda in terra sua, & erant eis subiecti Chananæi: sicut dicetur de libris regum: nam 3. Reg. 9. ponitur de istis Chananęis quòd subiecti fuerunt in tributũ vsque in diem hanc, idest vsque in diem quo liber scriptus, est, & illud poterat esse conuenienter dictum: quia ille liber scriptus dicitur per Ieremiam, & potuit Ieremias scribere tali tempore illum librum, quo Chanæi manerẽt subiecti tributo regibus Iuda, & tamen de Esdra nõ potuit esse quocunque tempore dicamus eum scripsisse librum istum, vt probatum est. Dicendum, quòd non stat, quia necesse esset librum istum scriptum esse per Esdram, vel per aliquem, qui fuerit tempore suo, sci- D licet post reditum de captiuitate Babilonis. nam infra vltimo cap. ponitur quomodo Iudæi manserunt septuaginta annis in captiuitate Babylonis, & postea Cyrus rex iussit, quod quicunque de illis vellet venire in Ierusalem ad ædificandum templum Domini. Et nõ solũ liber iste necessario fuit scriptus tempore Esdræ, sed etiam videtur necessario dicendum, quod scriptus fuerit ab Esdra: quia ea, quæ ponuntur in fine libri huius, ponuntur etiam in principio libri primi Esdræ de rege Cyro iubente reditum de Babilone, tanquã sit continuatio vnius libri ad alterum, & est idem stilus. Dicendum ergo, quod Esdras fuit, qui scripsit librum istum, & ipse scripsit hoc, scilicet quod Chananęi manserunt subditi tributis vsque in diem hanc, & E tamen non signauit per hoc tempus suum, quo ipse scripsit librum istum, sed signauit tempus, quo scriptus fuit liber ille, de quo ipse transferebat: nam iste liber est historicus, & licet scriptus sit a propheta, tamen non procedit modo prophetali, sed historico, & tanquam sit liber æditus a viro perito: nam propheta cum dirigatur a Spiritu sancto, dicit, & non probat eo, quod dictum suum est solida veritas, non egens probatione, quia Spiritus sanctus, qui ad loquẽdum mouet prophetam, mentiri nõ potest. Vir autem sapiens, quando loquitur, quia humano ingenio procedit, assumit probationem dictorum suorum ex rationibus naturę, vel saltem ex dictis aliorum, qui in maiori auctoritate tenentur,

& quia liber iste erat historicus, & non poterāt probari in eo dicta ratione naturali: sed aliorum testimoniis inducuntur hic multæ probationes ex dictis aliorum historiographorum, qui hæc conscripserunt, & sic patet circa historiam cuiuslibet regis: nam cùm scribitur historia alicuius regis nihil, allegatur in toto processu historiæ, sed in fine allegantur illæ historiæ vel auctores à quibus assumuntur dicta. Sic est in historia Dauid, quæ durat vsque ad finem præcedētis libri, ideo in toto libro non fit aliqua remissio, vel probatio per dicta aliorum: sed in fine dicitur, quòd gesta Dauid priora, & nouissima scripta sunt in libro Samuel videntis, & in libro Nathan prophetæ, & in volumine Gad videntis. Sic etiam in principio libri istius incipit historia de Salomone, & durat vsque ad finem sequentis cap. & ibi allegantur auctoritates à quib⁹ habetur ista historia. Cùm dicitur, reliqua operum Salomonis priorum, & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, & in visione Ado videntis contra Ieroboam: & ita de singulis regibus, quando finiuntur historiæ suę remittitur ad auctores historiarum, vt patet considerando p totum istum librum. Cùm ergo Esdras inducat ad probandum auctores, à quibus assumit istas historias, vtitur interdum verbis eorum: & sic est hic: quia ille, qui scripsit istam historiam Salomonis, fuit tempore suo, scilicet aliquis de illis, qui nominantur sequenti ca. Nathan, Haias, Ado, & non erāt hoc tempore Chananæi subiecti Salomoni ad tributa, ideo dixit ille historiographus, quòd subiecit Salomon illos Chananæos tributis vsq; ad diem hanc. s. qua scriptus fuit liber ille. Esdras autem voluit vti verbis historiographi, à quo habuit historiam, ideo dixit vsque ad diē hanc: licèt non fuerint ista tempore suo. Et istud sæpe fit in isto libro, & aliquando in libris Regum. Sic patet supra 5. capitu. cū dicitur, quòd arca fuit inter duos Cherubim vsque ad præsentem diem: & tamen manifestum est, quod non intelligitur de tempore, quo scribebat Esdras librum istum, quia eo tempore non erat arca inter duos Cherubim, imò nullum templū erat, nec arca habebatur, vt declaratum est ibidem in quadā quæstione: sed intelligitur, quòd illa verba sint alicuius de illis, qui scripserunt historiam Salomonis, & tempore illorum manebat arca inter alas Cherubim.

Porro de filiis Israel non posuit vt seruirent operibus regis: ipsi enim erant viri bellatores, & duces primi, & principes quadrigarum, & equitum eius. Omnes autē principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum.

Porro de filijs. Hic ponitur secundum huius partis, scilicet suorum gubernatio: nam supra dicebatur de Chananæis, qui erant extranei, quomodo Salomon eos disposuerit: hic autem dicitur de filiis Israel, qui erant sui, quomodo se ad illos habuerit, & dicitur. *Porro de filijs Israel non posuit, vt seruirent operibus regis.* Id est Salomon fecit nimis liberos Israelitas: ita q null⁹ eorum cogeretur seruire in operibus regis manualiter: Chananæi, qui erant subiecti ad tributa seruirent. *Ipsi enim erant viri bellatores.* Datur causa quare nō seruiebant in operibus manualibus, scilicet quia assignata erant eis alia officia maiora, scilicet esse viros bellatores, idest ascriptos militię, licèt actualiter nō mili-

F tarent. *Et duces primi.* Vocantur duces primi ad differentiam minorum ducum, quia militia ordinabatur sic, quòd subiicerentur pauci viri vni principi: & sic essent multi principes parui, & isti principes rursum subiiciebantur alteri principi maiori, & illi principes maiores alteri quousque perueniatur ad primum principem, qui non subiicitur alicui, & ille erat rex inter Iudæos: sicut Moyses distribuit populum consilio Iethro quantum ad iudicia, scilicet quòd diuideretur totus populus per decanos, quinquagenarios, cēturiones, & tribunos, & erant subiecti decem viri decano: & quinque decani cum quinquaginta viris suis quinquagenario vni: & duo quinquagenarij cum centum viris suis vni centurioni: & decem centuriones cum

G mille viris suis vni tribuno: & postea isti tribuni omnes subiicebātur vni principi, s. Moysi. Exo. 18. & Deu. primo capi. Ita etiam erat in bellis: nam Dauid mittens exercitum contra filium suum Absalom diuisit totum populum suum in centuriones & tribunos, & postea diuisit omnes istos in tres partes sub trib⁹ principibus, scilicet Ioab, Ethai, & Abisai. 2. Regum 18. & sic isti tres vocabantur principes primi: & tamen adhuc de istis magis dicetur infra in quadam quęstione. *Et principes quadrigarum.* Quadrigæ vocantur equi quatuor alligati vni curri: nam non est quadriga ipse currus. Habebat autem Salomon multas quadrigas de istis, & constituerat pro eis aliquos principes bellorum. Sic etiam erant alii principes equitum, quia Sa-

H lomon habuit duodecim millia equitum. 3. Regum 4. & 10. & supra primo, & sequenti cap. & istos diuiserat per principes. *Omnes autem principes exercitus regis Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta.* Ponitur numer⁹ principum, & non est putandum quòd hic supputentur omnes principes belli magni, vel parui: quia tunc supputarentur omnes decani, & quinquagenarij: & manifestum est quòd valde plures haberet Salomon, sed computantur soli magni principes. s. tribuni vel alij maiores tribunis, q vocant principes primi *Qui erudiebant populum.* Scilicet, isti principes erudiebant populum ad res bellicas: cùm non præessent nisi ad pugnandum.

I *Quomodo Salomon fecit Israelitas non seruire, cùm fecerit oppositum. Quæst. XII.*

QVAERITVR circa prædicta, quomodo est verum, quòd Salomon non posuit vt seruirent Israelitæ, cùm potius videatur, quòd presserit eos magnis seruitiis: nam imponebat eis grauia onera, & tributa: vnde mortuo Salomone venerunt Israelitæ ad Roboam filium eius dicentes: Pater tuus durum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui grauissimo, & de iugo durissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi: vt patet tertio Regum 12. Aliquis dicet, quòd sicut Salomō in principio regni sui bene, & ad regnū se habuit,

K & ad Deū: & in senectute sua deprauatū est cor eius 3. Regum 11. ita se habuit ad populum, scilicet quòd in principio regni, non exigebat aliqua tributa ab eis permittens omnes in libertate, sed deueniens ad senectutem factus est auarus, & extorquebat a populo tributa grauissima. Istud autem quod dicitur hic intelligitur de principio regni Salomonis: & quod dicitur tertio Reg. 12. intelligitur de fine regni eius. Dicendum tamen, quòd licèt istud aliqualiter sit verum, scilicet quòd Salomon à principio regni sui bene se habuerit ad Deum, & ad populum, & in fine malè se haberet: tamen non est verum, quòd Salomon aliquādo liberaret omnino Israelitas a tributo: nā Salomon etiam in principio regni sui non fuit melior quàm Dauid:

rd: ipse tamen Dauid recipiebat tributa ab Israelitis, & constituerat Aduram super tributa: vt patet 2. Reg. 28. Ergo etiam Salomon quando erat bonus, constitueret tributa. Item tributa in regno Israel erant ordinaria a principio regni Saulis, vt patet primo Regũ 17. cũ quæsiuit Dauid quid daretur viro, qui percuteret Goliath Philisthæum: responsum est ei, quòd rex faceret domum patris sui liberam à tributo. Non est ergo verisimile, quòd Salomon tributa Israelitarum tolleret, quæ consueta erant solui à tanto tempore. Sed dicendum, quòd intelligitur istud non de tributis, sed de seruitiis, quę fiebant in operibus regis, scilicet quòd in ædificatione templi, & domorum suarum, & aliorum ædificiorum non cogebat Salomon quemquam de Israelitis laborare manualiter: & hoc maxime in ædificatione domorũ suarum. Nam in ędificatione templi Israelitę sponte vellent operari: ideo multi eorum manibus suis operabantur: in operatione tamen, quæ pertinebat ad regem, non coegit quemquam Israelitarum seruire, sed fecit eos pręfectos operum: & hoc colligitur ex litera 3. Reg. 9. quia non dicitur de filiis Israel non constituit quemquam Salomon tributarium: sed dicitur, non constituit seruire quemquam, scilicet in operibus manualibus. Hoc etiam clarius apparet hic in litera, cùm dicitur: Porro de filiis Israel non constituit vel posuit, vt seruirent operibus regis, ipsi enim erāt viri bellatores. Dicendum est tamen verum esse, sicut prius dicebatur, scilicet quod Salomon à principio regni non imposuerat tam grauia tributa sicut postea in senectute: nam tunc deprauatum est cor eius contra Deum, & contra populum. Quod autē dicitur quòd non constituit Salomon de Israelitis quemquā seruire in operibus regis, ita etiam intelligendum est, quod non seruiebant in opere templi Domini ex positione regis manualiter: sed qui volebat sponte laborabat: nullus tamen à rege cogebatur ad hoc: sed solùm erant Israelitę prępositi operum, & istud Salomon acceperat à patre suo Dauid: nam necessaria in opere templi, quod volebat facere, non collegit operarios de Israelitis, sed de gentilibus conuersis ad iudaismum: nam fecit congregari de toto Israel omnes proselitos, scilicet quinquaginta millia, & accepit septuaginta millia ad cędendum lapides, & octoginta millia, vt onera humeris portarent, vt patet præcedenti li. 22. c. et quando postea Salomon cepit ędificare templum, sicut Dauid disposuerat ædificare, congregauit omnes istos proselitos. supra 2. ca. & non fit mentio, quòd cōuenirent aliqui Israelitæ ad laborandum manualiter in istis operibus duris.

Quomodo Salomon habebat viros bellatores, cùm non fecerit bella. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Salomon habebat viros bellatores, & duces belli, & quòd filij Israel non seruiebant in aliquo opere, eo quòd erāt viri bellatores: cùm Salomon non fecisset aliqua bella, sed fuit totum tempus suum pacificum. Responderi potest vno modo, quòd Salomon fecit aliqua bella, licèt pauca, & quod non habuerunt propriè figuram bellorum: nā iuit in Emath & obtinuit eam, ædificauitque ibi ciuitates: vt patet in litera: sed non multum insistendum est in hoc, quia ista non fuerunt proprie bella: nam non enarratur aliquando de Salomone, quòd bella dura gesserit, scilicet quòd hostes ei fortiter resisterent, vel quòd in bello strages magnas dederit, nullaque sanguinis effusio bellica legitur facta à Salomone, vnde vocatur rex pacificus, quia in dieb⁹ eius nulla bella fuerint, & istæ

A gentes, quę ei subiectæ fuerunt ad tributum, non videtur quòd bello subiugatę fuerint, sed timore vel pacto. Aliter ergo dicendum videtur quòd Salomon non habuit viros aliquos bellatores, qui actualiter pugnarent, sed habuit multos viros ascriptos militiæ suę qui vocantur bellatores, & dicetur, quòd licèt Salomon habuerit semper pacem, tamen fuit hoc accidentale, quia potuerat esse ꝙ habuisset multa bella, & ad hoc videbat sibi necessarium, ꝙ se disponeret ad quoscunq; possibiles hostiles incursus: & hoc esset ꝑ apparatum bellicum, quem haberet, & sic ascripsit militię suæ multos viros bellatores, & duces & principes. Sed obiicietur, quòd non erat hoc necessarium, quia Salomon sciebat, quòd tempore suo non erant euen-

B tura bella. Nam cùm regnaret Dauid, dixit, quòd Deus daturus esset pacem, & otium in toto Israel omnibus diebus Salomonis: ideo vocaretur Salomon, idest pacificus præcedenti lib. 22. Sciebat autem Salomon hoc de eo prænũciatum esse coram toto Israel: & sic non oportebat, quòd pararet viros bellatores: & alia bellica timore incursus hostilis. Dicendum, quòd licèt Salomon sciret tempore suo non esse futura bella: tamen opus erat, ꝙ haberet apparatũ bellicum propter duo. Primò, quia dicta sacræ scripturæ non intelliguntur secundum omnem rigorem terminorum, sed ciuiliter: nam licèt ponatur terminus distribuens, non oportet vt verificet propositio pro omnibus contentis sub termino distributiuo: sicut om-

C nis non accipitur semper pro omnibus, sed pro multis: & ita de multis aliis propositionibus. Sic ergo nunc licèt diceretur, quòd non erant futura bella omnibus diebus Salomonis, non erat sensus, quòd nullũ omnino bellum futurum erat, sed quòd non erant futura bella multa, sicut tempore Dauid patris sui, & tempore Saulis præcedentis ad Dauid: quia isti fecerunt multa bella. Essent tamen aliqua bella tempore Salomonis, dato quòd essent valde pauca, & parua, & tamen pro illis, dato quòd esset vnicum, opus erat, quòd Salomou haberet apparatum bellicum: & sic habuit bellatores & equos. Secundum erat, & præcipuum: quia dato quòd sciretur certissimè, quòd nullum omnino bellum euenturũ erat diebus Salomo-

D nis: tamen necessarium erat, quòd haberet apparatũ istum: quia si prænosticatum erat, quòd Salomon nō haberet aliqua bella, hoc erat, quia prænosticabatur, quòd Salomon habiturus foret magnum apparatum bellicum: & per hoc nullus auderet contra ipsum pugnare. Necesse erat ergo, quòd haberet apparatum bellicum: nam si nullum haberet apparatum, gentes vicinæ videntes Salomonem esse regem rusticum, inuaderent eum tanquam non potentem resistere ob defectum apparatus bellici, ideo Salomon fecit magnum apparatum. Alia causa fuit propter honorem regium, & maiestatem suam ostentandam: nam Salomon erat rex ditissimus, & volebat ostendere excellentiam suam inter omnes reges: & quia magnus ap-

E paratus belli faciebat cum nimis diuitem extimari, sicut aliàs ostenderet quandam gloriam diuitiarum et habendo multos thesauros, ita etiam ostenderetur habendo magnum apparatum bellicum: & ob hoc non fuit aliquis rex inter omnes Israelitas præcedētes, nec sequentes, qui tantum bellicum apparatum haberet in equis, & curribus: nam habuit quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, vt patet 3. Regum 4. & nullus rex Israel ad tantum exercitum, & equorum multitudinem peruenisse legitur: & sic legitur habuisse multos equos curriles, & equites Salomon. Ita etiam habuit multos viros ascriptos militię suę, & illorũ habebat principes et duces, ita quòd esset bellum ordinatissimum

in

in apparatu suo: si pugnari opus esset, et ob hóc isti Israelitæ ascripti militiæ non cogebant ad aliqua opera seruilia manualia, sed alienigeni tributariæ faciebãt illa.

Qui fuerunt isti duces, & principes.
Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius de istis principibus primis, quia dicit hic, ꝙ habuit Salomon principes, & duces: & erant filij Israel duces primi, qui erãt isti duces primi. Responderi potest vno modo sicut supradictum est, s. ꝙ inter principes bellorũ sit differẽtia; s. ꝙ quidã sint subordinati aliis, et alij sint subordinati: & illi, quibus cęteri subordinant̃, & ipsi inter se non subordinantur vocantur duces primi, & tunc non est sensus, quod Israelitæ essent duces primi, idest quòd de eis essent solùm duces primi, & non essent alij duces, quia omnes duces belli erant de Israelitis, & etiam viri bellatores, vt patet in litera, cùm chananæi subditi ad opera seruilia manualia sumerent. Sed dicitur hoc ad innuendum, quòd sicut de Israelitis sumebantur viri bellatores: ita etiam principes, siue duces primi erant de eis. Alio modo possunt vocari duces primi quidam speciales duces assignati in Israel. s. duodecim viri: nam sic Dauid distinxerat exercitum suum, quem habebat ascriptum semper militiæ suæ; scilicet quòd totus exercitus Dauid, quem habebat ascriptum militiæ, & qui ministrabant ei, erant ducenta octoginta octo millia; & erat diuisus totus per duodecim duces, sub quorum quolibet erant viginti quatuor millia, & quilibet istorum ducũ ministrabat vno mense coram Dauid manens in curia sua, & expleto mense incipiebat alius dux cum turma sua ministrare, & sic fiebat per duodecim menses, ita vt semper in curia Dauid essent viginti quatuor virorum bellatorũ de iis, & nominibus istorum principum præcedenti lib. 27. cap. Ita fortè erat tẽpore Salomonis, quòd haberet totum exercitum suum distinctũ per tales duodecim principes, & vocarentur isti duces primi: nam non essent subordinati aliis ducibus, sed haberet quilibet sub se viginti quatuor tribunos, & centuriones ducentos quadraginta, & quinquagenarios quadringentos octoginta, & decanos duo millia, & quadringentos.

Qui erant isti principes quadrigarum.
Quæst. XV.

QVAERITVR Vlterius de istis principibus quadrigarum, & equitum de quibus hic dicitur, qui erant, & ad hoc presupponendum est, quid vocatur quadrigæ, & equites: nam quadrigæ vocant equi alligati plaustris. s. quatuor equi faciunt vnam quadrigã. Alij equi erant ad vsum equitandi, & non iũgebant currib⁹, & isti vocabant̃ equites, & erãt isti equi dispositi p ciuitates certas terrę Israel, vt in illis pabula ministrarẽt eis, et vocant̃ istę ciuitates quadrigarũ, & eqrũ, quia in eis alebantur quadrigæ, idest equi alligati plaustris, & etiam equites, idest equi assignati ad equitandum: & dicunt quòd principes istorum equitum, & quadrigarum erant illi, qui curam gerebant de pabulis istorum equorum. Salomon namque constituerat duodecim principes, qui per duodecim mẽses anni prouiderent toti domui Salomonis de cibis. Quilibet enim suo mense prouidebat domui regis, & ad hoc erat cuilibet eorum assignata vna prouincia in terra Israel, de qua colligeret necessaria ad sustentationẽ domus regis, vt patet 3. Regum 4. Isti autem erant habentes curam de pabulis equorum, scilicet quadriga-

F rum & equitum, vt patet ibidem: & sic vocarentur principes quadrigarum, & equitum. Erant autem isti magni principes: nam vnus eorum habebat in vxorẽ filiam Salomonis. eo. cap. Alio modo potest intelligi, quòd isti principes quadrigarum, & equitum essent principes belli sicut illi duces primi, de quibus supra dicitur, & vocabantur isti principes quadrigarum, & equorum, quia omnes quadrigæ siue currus Salomonis diuidebantur inter eos, et duodecim millia equitum diuidebant̃ inter illos, & isti subiicebantur ducibus primis, de quibus dictum est: quia quilibet illorum habebat sub se currus, et equites, et pedites.

De numero principum. *Quæst. XVI.*

G

QVAERITVR vlterius circa numerum principum, qui ponitur hic: quia dicitur, quòd erãt omnes principes Salomonis ducenti quinquaginta: et tamen 3. Regum 9. ponuntur plures. s. quingenti quinquaginta. Aliqui dicunt, quod ista varietas fit ex conditione scripturæ, quia cùm poni debet idem numerus in multis locis, alicubi ponit̃ maior, et aliqñ minor, et sic posuit hic scriptura quosdã et omisit quosdam. Sed dicẽdum, ꝙ non tenet ista ratio, quia hic dr̃ quòd omnes principes Salomonis erant ducenti quinquaginta: ergo non erant plures. Dicendum ergo aliter, scilicet quòd Salomon habebat duplices prin-
H cipes, scilicet quosdam bellorum: qui præerant curribus, et equitibus, et peditibus: et alios principes, qui præerant operibus regis in fabricationibus. Qui pręerant exercitui erant ducenti quinquaginta. Istud patet, quia hic in litera dicitur: omnes autem principes exercitus Salomonis fuerunt ducenti quinquaginta, qui erudiebant populum. De trecentis autem principibus operum, patet 3. Regum 5. s. Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum, qui onera portabant absque prępositis, qui præerant singulis operibus numero trium millium trecentorum, et trecenti de illis erant principes maiores, qui propriè vocabantur præpositi, et 3. Regum 9. vocãtur quingenti quinquaginta, quia ponũtur simul tam principes operum
I quàm belli. Et patet hoc ex litera ibi, quia dicitur omnes principes Salomonis quingẽti quinquaginta; qui habebant subiectum populum, et statutis operib⁹ imperabant, idest quædam pars istorum principum habebat populum subiectum, idest imperabat ea, quæ facere deberent Israelitæ: alia autẽ pars præerat statutis operibus. Pasrs, quæ habebat populum subiectũ videbantur principes exercitus, et isti erant ducenti quinquaginta: pars alia, quæ statutis operibus imperabat, erant principes operum, et isti erant trecenti principes.

Filiam verò Pharaonis transtulit de ci-
K uitate Dauid in domum, quam ædificauerat ei: Dixit enim rex: Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eo quod sanctificata sit: quia ingressa est in eã arca Domini.

Filiam verò. Hic ponitur tertium huius partis, scilicet vxoris suæ collocatio transferendo eam de domo, in qua erat, et collocando in domo, quam ei ædificauerat: et dicitur. *Filiam autem Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid*. Scilicet, filia Pharaonis vxor Salomonis habitabat hactenus in ciuitate Dauid, idest in castro môtis

tis in domibus Dauid: et transtulit eam inde Salomō in aliam domum, quam ei ædificauerat: vocatur ciuitas Dauid castrum montis Sion. *In domum quam ędificauerat ei*. Ob honorem istius filiæ Pharaonis Salomō ædificauerat pallatia magna, quæ illi soli attribuit, & ad illa translata est nunc, vt ibi habitaret. *Dixit enim rex, non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel*. Hic ponitur causa quare Salomon transtulit vxorem suā de domo, in qua prius erat ad illam domum, quam ei ædificauerat, scilicet quia nolebat, quòd habitaret in domo Dauid. Hactenus enim habitauerat in domo Dauid, idest in domo, quam artifices Hiram fabricauerant ipsi Dauid de lignis cedrinis 2. Reg. 5. & præce. li. 14. cap. *Eo quòd sanctificata est*. Idest, quòd acquisiuit quandam sanctificationem, & non decet, quòd in ea maneat vxor mea propter honorem sanctificationis. *Quia ingressa est in eam arta Domini*. Hic ponitur quomodo sanctificata sit domus illa, scilicet quia arca Dei ingressa est in domum illam, & mansit ibi magno tempore: nam de domo Obededom Gethęi portata fuit arca in domum Dauid 2. Reg. 6. & præcé. li. 15. & mansit ibi magno tempore, scilicet quasi quadragintaquatuor annis. Nam Dauid transtulit arcam de domo Obededom in domum suā in principio regni sui super totum Israel: vt declaratum est 2. Reg. 6. Regnauit autem Dauid super totum Israel annis triginta tribus 3. Reg. 2. & 3. Reg. 5. Et istis triginta tribus annis fęrè de regno Dauid mansit arca in domo Dauid. Deinde etiam mansit annis vndecim de regno Salomonis in eadem domo: quia templum Salomonis completum fuit anno vndecimo regni eius, vt patet tertio Regum sexto, & sunt simul anni quadragintaquatuor, quibus manserit arca in domo Dauid: & ex hoc sanctificata videtur domus Dauid.

Quare Salomon fabricauit domum filię Pharaonis. Quæst. XVII.

QVAERITVR circa prędicta, quare Salomō fabricauit domum filię Pharaonis. Ad huius euidentiam considerandum, quòd sicut probatum fuit. 3. Regum 7. Salomon ædificauit tres domos, scilicet vnam domum sibi, & domum saltus Libani, & domum filiæ Pharaonis, & quandiu ædificabatur templum & domus ista manebat filia Pharaonis in domo Dauid. Pro quo considerandum, quòd prima vxor quam accepit Salomon fuit filia Pharaonis regis Aegypti, & istam accepit in vxorem antequam inciperet ædificare templum Dñi, vt colligitur, 3. Re. 3. cap. & ibi declaratum est, & mansit cum Salomone in domo Dauid toto tempore, quo ędificauit templū Domini, & domum suam, & domum filiæ Pharaonis, & fuit istud tempus annorum viginti, vel parum minus: nam Salomon moratus est ædificando templum annis septem. Postea autē ædificando domos tres suas moratus est annis tredecim 3. Reg. 7. Et tamen non constat an domus filiæ Pharaonis ędificata fuerit prima inter tres domos regias, vel vltima vel media. Quidquid autem fuerit, Salomon transtulit filiam Salomonis in domum illam, quam ei ædificauerat postquam ædificauit illam, & toto tempore, quo non erat ędificata domus ista manebat filia Pharaonis in domo Dauid, vt patet 3. Reg. 3. scilicet accepit Salomō filiam Pharaonis, & adduxit in ciuitatem Dauid, donec compleret ędificans domum suam, & domum Domini. Completa aūt illa nunc transtulit inde filiam Pharaonis: sed non constat quantum ad hoc an sit continuatio hic cū præcedentibus: an fuerit ante illa: nam ea, quæ habent in principio capi. facta sunt viginti annis postquam cœpit Salomon ędificare templum Domini. Et si ista translatio facta fuit post pręcedentia, necesse est quòd fuerit domus filię Pharaonis ædificata post alias duas domos Salomonis, scilicet post domum suam, & domum saltus libani, quia aliàs priusquam finirentur isti viginti anni transferretur filia Pharaonis de domo Dauid in domum suam. Cùm autem quæritur quare Salomon ædificauit domum filiæ Pharaonis. Dicendum quòd Salomon habuit vxores multas, scilicet septingentas quasi reginas, & trecentas concubinas 3. Reg. xi. vel sicut dicitur Canti 6. sexaginta fuerunt reginę vxores eius, & octoginta concubinę, & adolescentularum non est nunerus: & cùm omnes istas haberet Salomō nulli earum fabricauit domum nisi filię Pharaonis, eo quòd ipsam diligebat super omnes, & erat quasi domina omnium: ideo licèt omnes aliæ septingentæ essent vxores, quia tamen Salomon tantum istam diligebat, reputabatur ista sola vt vxor, & cęteræ vt concubinæ, ideo omnes prędicabant ipsam beatissimam, quæ tantam gratiam meruisset apud Salomonē, vt patet Canti 6. scilicet. Sexaginta sūt reginę, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus: vna est columba mea, & perfecta mea: viderunt eam filiæ Sion, & beatissimam prædicauerunt, reginę & concubinæ laudauerunt eam. Istud quantum ad literam intelligitur de filia Pharaonis: ideo huic soli ędificauit Salomon domum. Causa autem, quare dilexit Salomon sic eam super cęteras vxores, & exaltaret, cùm tamen haberet alias filias regum in vxores, fortè fuit pulchritudo singularis: quia excellebat omnes admiranda pulchritudine, quòd signant verba Salomonis Cant. 6. scilicet: Vna est columba mea perfecta mea, & quia erat Salomon nimis venereus, afficiebatur nimis ad istam propter indicibilem pulchritudinem. Secundum erat, quia ista fuit prima vxor, quā suscepit: vt patet tertio Regum tertio capit. Nam ibi dicitur, quòd confirmato regno Salomonis affinitate cōiunctus est Pharaoni regi Aegypti, si quidem accepit filiam eius in vxorem: & ob hoc erat ista propriè tanquam vxor, quia prima erat. Ceteræ autem magis erant vt concubinæ, quia erant posteriores: & sic etiam non fit mentio de aliqua alia, quando accepit eā in vxorē, & fit mētio de filia Pharaonis. Tertiū est, quia licèt Salomon haberet multas filias regum in vxores, tamen nulla erat filia regis tm̄ potentis sicut filia Pharaonis. Erat enim Pharao rex Aegypti. Est autem Aegyptus regnum magnum valde. Cæteri autem reges quorum filias habebat, videbantur reguli in comparatione Pharaonis, ideo oportebat honorari magis filiam Pharaonis. Quartum erat quia fortè nulla tam magnificè dotata fuerat sicut filia Pharaonis inter cęteras vxores Salomonis. Nam Pharao pater suus ascendens de Aegypto pugnauit ꝯtra viros Gazer accepitque vrbem de manu Chananæorum ibi manentium: & dedit illam in dotem filiæ suæ: vt patet tertio Regum nono. Nulla autem de vxoribus sic dotata fuerat: ideo decebat eam à Salomone plus honorari cæteris. Alijs autem vxoribus concubinis, & adolescentulis Salomon non fecit domos aliquas speciales, de quibus mentio fiat in scriptura: sed fortè manebant omnes cum filia Pharaonis in domo sua tanquam minores: & sic vocabatur domus filiæ Pharaonis, vel erant in domo regis, vel aliis domibus minus famosis, de quibus scriptura non facit mentionem.

Quomo-

Quomodo translata fuit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & cur. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quō sit verum, quòd filia Pharaonis translata fuerit de ciuitate Dauid in domum suam, & cur fuerit translata. Ad primum dicendum, quòd non est putandum, quòd ante hoc filia Pharaonis maneret in ciuitate Dauid, & postea exiret inde ad alium locum, quia etiam mansit nunc in ciuitate Dauid, cùm domus sua esset intra ciuitatē Dauid. Pro quo sciendum, quòd ciuitas Dauid vocabatur fortalitium montis Sion, vbi prius habitabant Iebusæi, & Dauid capiens illud castrum vocauit illud ciuitatem Dauid ad laudem victoriæ, & memoriam nominis sui. 2. Regum 5. & præcedenti lib. 11. capit. In castro isto siue ciuitate Dauid fuit postea ciuitas ędificata pro ipso Dauid ab artificibus Hiram de lignis cedrinis. 2. Regum 5. & pręce. lib. 14. c. & dicebatur domus illa esse in ciuitate Dauid, & in ista domo erat filia Pharaonis dum ædificaretur domus Domini, & domus regis, vt patet 3. Regum 3. Fuit autem templum Domini ædificatum à Salomone intra ciuitatem Dauid: etiam domus Salomonis ibi fundata est, & ad radices atriorum erat domus filiæ Pharaonis, vt declaratum est. 3. Regum 7. & ibi declaratum est: & colligitur ex litera ibi, & sic domus filiæ Pharaonis erat intra ciuitatē Dauid: sed dicitur, quòd ascendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid in domum suam, idest ascendit de domo Dauid in domum suam: & vtraque erat intra ciuitatem Dauid. Vel potest dici, quòd licèt tot⁹ ambitus montis Sion vocaretur ciuitas Dauid, partem inferiorem illius ambitus, & quia ab illa ad partē superiorem ibat nunc filia Pharaonis, vbi erat dom⁹ sua circa templum, dicitur quòd ascendit de ciuitate Dauid. Ad secundum cùm dicitur, quare nunc filia Pharaonis descendit de domo Dauid in domum suā. Dicendum, quòd hoc fecit Salomon propter honestatem domus, quia domus Dauid fuerat sanctificata propter pręsentiam arcæ in ea & erat honestius nullā fęminam ibi manere quàm quòd maneret, & ista causa expressa fuit hic in litera.

An propter ingressum in arca erat licitum ibi manere in domo vxorem Salomonis.

Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius, an ꝑꝑ ingressum arcæ ī domū Dauid erat licitum ibi manere vxorem Salomonis. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia aliàs rō Salomonis esset friuola. Dixit enim hic, ꝙ domus illa fuerat sanctificata per ingressum arcæ in illam, & ob hoc, ꝙ non deberet ibi habitare vxor sua, ergo videtur quòd erat illicitum, quòd ibi habitaret. Item ista domus erat sanctificata sicut templum propter ingressum arcæ: sed in templo non liceret habitare alicui laico, ergo nec ī domo illa liceret habitare vxori Salomonis: & à fortiori, quia magis licitum erat habitare in loco sacro viro laico quàm fęminæ propter excellentiam, & differentiam sexus. Dicendum, quòd non erat illicitum vxorem Salomonis habitare in domo Dauid, quia ante hoc habitabat ibi: cùm nondum esset facta domus sua, vt patet tertio Regum tertio. s. accepit Salomon filiam Pharaonis, & adduxit illam in ciuitatem Dauid: donec compleret ædificans domum suā. Si tamen esset illicitum morari ibi suam vxorem, nō tenuisset ibi eam Salomon, nec per vnum diem: ideo videtur quòd non erat illicitum manere ibi. Item Dauid erat vir sanctus, & cauebat nimis offendere

F Deum. Si igitur esset illicitum morari ibi, ipse non mansisset ibi, & tamen manebat ipse ibi cum tota familia sua, quia intra domum suam parauit locum arcæ: vt patet secundo Regum 6. & pręced. lib: 15. & 16. cap. Ergo non erat illicitum Salomoni manere ibi cū vxore sua. Item dato quòd ista domus sancta esset, quando maneret ibi arca, tamen postquam recessit inde arca non erat sancta: ideo poterat transire ad quoscunq; vsus prophanos: sic patet de tabernaculo Moysi, quod figebatur per desertum in quocunque loco castrametandum foret: & dum manebat fixum illud templum, non licebat alicui laico intrare intra ambitum illius, & tamen postquam motum erat tabernaculum, licebat cuicunque laico stare in loco, vbi prius

G steterat tabernaculum fixum, etiam vbi erat sancta sanctorum, & ipsa arca fuisset, quia iam non manebat aliqua sanctificatio loci. Nunc autem erat arca in templo, ideo poterat vxor Salomonis manere in domo Dauid. Itē Dauid manebat in domo illa manēte arca: ibi ergo à fortiori posset filia Pharaonis manere ibi postquam recessisset inde arca. Item ipsamet filia Pharaonis mansit ibi dum maneret ibidem arca Dei, scilicet antequam duceretur in templum, quia nondum erat factum: ergo à fortiori posset nunc manere ducta arca in templum: patet hoc, quia 3. Regū 3. dicitur quòd Salomon accepit filiam Pharaonis, & duxit eam in ciuitatem Dauid, donec compleret ędificans templum Domini, & domum suam: & tamē

H manebat tunc ibi arca: quia non potuit inde trāsferri, nec translata est in templum quousque consumatum est. supra 5. capi. Item Salomon putabat se licitè habitare in domo illa, quia non dixit, non habitabo ego in domo Dauid: sed dixit, non habitabit ibi vxor mea: ergo poterat etiam ibi manere vxor Salomonis: quia mulier, licèt esset indignior viro, tamen non prohibebatur magis accedere ad res sacras quàm vir laicus, licèt maior irreuerentia foret si fęmina tangeret res sacras quàm si vir laicus illas tangeret: sed Salomon erat laicus cū esset de tribu Iuda, ideo si licebat ei manere in domo Dauid, manere etiam liceret vxori suæ. Dicendum autem, quòd in domo Dauid erant duæ diuisiones, siue duo habitacula, & in vno illorum ha-

I bitabat Dauid & in alio arca Domini, & intantum differebant ista duo habitacula, quòd licèt Dauid vel aliqui de domo sua essent polluti immunditiis legalibus, non polluebant locum arcę. Vnde licèt interdū morerentur aliqui in domo Dauid, & ex hoc secundùm legem esset polluta domus: & omnes, qui erant in ea, vt patet Nume. 19. capi. Non polluebatur locus arcæ: quod patet, quia quando mortuus est paruulus filius in domo Dauid, ipse lauit se, & mutata veste introiuit in domum vbi erat arca: vt patet 2. Reg. 12. ca. Si tamen pollueretur locus arcæ, non ingressus fuisset illuc Dauid, nec etiam vellet, quòd maneret ibi arca Dei: quia magna irreuerentia irrogaretur ei in hoc. In illa autem domo, in qua manebat arca Dei, dum ip-

K sa manebat ibi, non morabatur ibi Dauid, nec aliquis hominum, sed introibant illuc ad orandum. Mortuo etiam Dauid cùm Salomon haberet vxorem suā in domo Dauid, non introibat in locum arcæ ad morandum, sed ad orandum interdum. Postquam vero arca portata fuit de domo Dauid in templum, nō solùm licebat Salomoni, & vxori suæ habitare intra domum primam, in qua erat Dauid: sed etiam in domo illa, in qua erat arca prius, cùm iam non esset locus ille sacer post recessum arcæ: & ob hoc Dauid putabat licitum esse sibi manere in illa parte domus, in qua non erat arca: Salomon etiam cum vxore sua putauit licitum esse manere in domo illa, & mansit ibi quousque facto templo translata est illuc arca: & postea

stea etiam mansit filia Pharaonis ibi quousque ædificata fuit domus sua, licuisset ergo semper ei ibi habitare si voluisset Salomon: & tamē Salomon ex abundanti deuotione ad signandum magnam sanctitatem quæ fuerat in domo illa manente ibi arca, tanquam nunc manerent ibi reliquię illius sanctitatis, voluit ꝙ non maneret ibi nunc vxor sua. Sciendum tamen ꝙ istud nō erat principaliter nisi ad euitandū coitū ꝯiugalē fieri ī domo illa, quia loca sacra iudicātur nimis polluta effusione sanguinis: vel seminis: & ob hoc voluit, ꝙ vxor sua esset in alia domo, vt ibi esset thorus ꝯiugalis & nō in domo Dauid: quo facto mansit ipse Salomon in domo Dauid, quia recedente inde vxore sua non erat occasio aliqua polluendi domum illam seminis effusione, & tamen adhuc coitus coniugalis licitus erat in domo illa, quia ibi tenuit Salomon multo tempore vxorem suam. Sed quia tunc nondum fecerat domum pro vxore sua, tenebat eam ibi, & nō obseruabat istam reuerentiam supererogationis. Si autem esset reuerentia necessitatis, si Salomon nondum ædificasset domum, maneret, aliàs non teneret ibi vxorem suam: nunc facta domo voluit obseruare reuerentiam supererogationis. Ad primam rationē in contrarium dicendum, quòd domus illa, in qua erat arca, erat sanctificata dum ibi manebat arca, & postquam recessit, non erat sancta. Alia pars domus nunquam fuit sancta proprie loquendo, siue existēdo arca in domo Dauid, siue non: sed Salomon vocauit eam sanctificatā largissimè quantū ad quandā reuerētiam supererogationis. Sciendum tamen, ꝙ Salomō non loquitur de parte domus, in qua arca fuerat: quia in ista nunquam habitauerat vxor sua, eo quòd ipse acceperat vxorem dum maneret arca in domo Dauid, scilicet nondum ædificato templo: vt patet 3. Reg. 3. & tamen eo. li. cap. 9. dicitur, ascendit filia Pharaonis de ciuitate Dauid, & hic dicitur, non habitabit vxor mea in domo Dauid, ergo necessariò intelligitur de domo, in qua prius erat ista filia Pharaonis, & in illa non erat arca. Ad secundum dicendū, ꝙ illa pars domus Dauid, in qua erat arca, erat sanctificata: sicut templum eo tempore, quo erat ibi arca. Post recessum autem eius non erat sancta nisi largè, vt dictum est. Alia autem pars domus nunquam fuit sancta, nec existente ibi arca, nec recedente inde: ideo semper licuit ibi quibuscunque habitare, & potuisset ibi semper manere filia Pharaonis, sed non mansit ex causa suprapposita.

Tunc obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, quod extruxerat ante porticum, vt per singulos dies offerretur in eo iuxta pręceptum Moysi in sabbathis & in kalendis, & in festis diebus ter per annum, id est in solennitate azymorum, & solennitate Hebdomadarum, & in solennitate Tabernaculorum. Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum in ministeriis suis: & Leuitas in ordine suo, vt laudarent, & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei, & ianitores in diuisionibus suis per portam, & portam:

A sic enim præceperat Dauid homo Dei. Nec prætergressi sunt de mandatis regis tam Sacerdotes, quàm Leuitę ex omnibus, quę pręceperat, & in custodiis thesaurorum. Omnes impensas pręparatas habuit Salomon ex eo die, quo fundauit domum Domini vsque in diem, quo perfecit eam. Tunc abijt Salomon in Asiongaber & in Ailath ad oram maris Rubri, quę est in terra Edom. Misit ergo ei Hiram per manus
B seruorum suorum naues, & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.

Tunc obtulit. Hic ponitur secundum principale huius cap. scilicet circa cultum diuinum prouisio, & diuiditur in duo, scilicet in partem principalem, & partem incidentalem pars incidentalis est de magnificatione Salomonis in diuitiis mittendo pro auro in Ophir, ibi. *Tunc abijt*. Circa primum dicitur. *Tunc obtulit Salomon holocausta domino*. Scilicet factis omnibus
C istis Salomon obtulit dño holocausta s. quia erat vir tunc deicola, & volebat eū honorare in sacrificiis. Qn̄ autē facta fuerit ista oblatio, declarabitur infra in quadā quæstione. *Super altare domini*. Vnicum enim erat altare, & in illo offerri debebat necessario quidquid offerretur, & sic ista additio ex superabundāti est, vel potest poni ad tollendum dubium de eo, quod dictū fuerat præcedenti cap. s. Salomon sanctificauit mediū atrij, & ibi cremauit holocausta, & adipes pacificorum in pauimento. Dubitaret ergo aliquis an forte nunc Salomon offerret sacrificia super pauimētum: ideo dicitur quòd offerebat super altare: nam illa crematio in pauimento atrij fuit facta tunc ex necessita-
D te, quia non erat locus sufficiens altare ad capiendum holocausta, & victimas. Nunc autem cessauerat illa necessitas: ideo non erant cremanda sacrificia nisi in altari domini, & ibi cremauit nunc Salomon sacrificia sua. *Quod extruxerat ante porticum*. Scilicet, altare locatum erat ante porticum templi. Ad euidentiam huius considerandum est, quòd, vt declaratum fuit 3. Regum 6. & supra 3. templum Salomonis erat domus quædam vallata parietibus, & operta tecto, & in circuitu eius erant spacia magna, quæ claudebantur muro altissimo: ita vt non liceret cuiquam pro libito suo accedere ad templum, & in istis spaciis erant atria templi quatuor, & exedrę, & multa alia ædificia sacra. A parte tamē orientali templi erat spacium diffusius,
E & illud erat diuisum in quatuor atria, è quibus illud quod magis propinquum erat templo, vocabatur atrium sacerdotum, & in illo erat altare holocaustorum, & ibi erant sacerdotes ministrantes, & Leuitæ canentes: & istud atrium non erat coniunctum templo: sed inter ipsum & portam templi, quæ erat ad orientem, erat quoddam spacium in latitudine cubitorum decem, & longitudine cubitorum viginti, & vocabatur porticus templi ab ipsa porta nominatum, coram qua erat: & sic cùm in atrio sacerdotum esset altare holocaustorum, necessariò erat ante porticum templi. *Vt per singulos dies offerretur in eo*. Non refertur ad Salomonem, scilicet quòd per singulos dies ipse iuberet ibi offerri, sed est sensus, quòd positum erat istud altare

re

reante porticum templi, vt offerretur ibi sacrificium per singulos dies, & denotantur hic omnia tempora sacrificiorum. Primum erat, quòd offerrentur quotidie sacrificia, & ista erant duo. Nam præter sacrificia spontanea, quę quotidie offerebantur erat necesse offerri duo sacrificia, scilicet holocaustum matutinum, & vespertinum, et offerebatur agnus annicul⁹ in quolibet istorum holocaustorum. De hoc Num. 28. de modo autem ceremoniarum holocaustorum matutini, et vespertini, quod vocatur iuge sacrificium, patet Leu. 6. & ibi declaratum est. *Iuxta præceptum Moysi.* Scilicet, quia Moyses præceperat in lege, quæ sacrificia offerri deberent, & quando, de quo tractatur per totũ Leuiticum, & etiam Nu. 28. & 29. & in multis alijs locis. *Et in sabbathis.* Sacrificium sabbathorum differebat à sacrificio iugi, quia pro sacrificio iugi offerebantur quotidie duo agni anniculi, & in sabbatho duplicabantur, scilicet duo pro sacrificio iugi, & alij duo pro solennitate sabbathi: Nu. 28. *Et in Kalendis.* Festum Kalendarum erat in principio mensis cuiuslibet. Nam Hebræi non incohant menses suos sicut Latini, vel sicut aliç gentes certis diebus: sed sequuntur lunam, & vna lunatio est apud eos vnus mensis, & primus dies lunationis est prima dies mensis. Dies autem ista coniunctionis solis & lunę vocatur apud hebręos dies Neomeniæ, quod interpretatur nouus defectus, scilicet quia tunc luna deficit à lumine suo, quia tota absconditur per hoc, quòd intrat sub radios solis, & ista die iubebat Deus offerri sacrificia multa. Vocatur sic istud festum Isaiæ primo, & Psal. 80. Buccinate in Neomenia tuba in insigni die solennitatis vestrę. Vocatur etiam dies iste Kalendarum vsurpando nomen à latinis, qui primum diem cuiuslibet mensis vocant Kalendas absolutè, & alios dies vocant secundo Kalendas, & sic ꝓcedendo vsquequo finiantur Kalendæ. Cur autem in die Kalendarum offerrentur sacrificia propter lunam, & an in hoc incitabantur Israelitæ ad idolatriã & multa alia dubia declarata sunt præceden. li. 23. ca. in quibusdam quæstionibus. Quę autem sacrificia essent Kalendarum, patet Nume. 28. scilicet in holocaustum vitulos duos, arietem vnum, agnos anniculos imaculatos septem cum libamentis suis, & vnus hircus pro peccato offerebatur. Considerandum autem quòd istud erat generale in omnibus festiuitatibus, quòd oblatio iugis, scilicet duo holocausta matutinum, & vespertinum nunquam omittebantur: licèt multa alia sacrificia similia illa die fieri deberent, aliàs ex conditione festiuitatis, etiam si coinciderent simul multa festa, non omittebantur sacrificia vnius pro sacrificiis alterius, licèt essent similia, sicut si eadem die esset sabbathum & festum Kalendarum: Illa enim die offerenda erãt triplicia sacrificia, scilicet sacrificia iugia, quæ erant duo holocausta, & sacrificia sabbathi quę erant duplicata, & sacrificia diei kalendarũ, quæ erãt ab ijs distincta. *Et in festis diebus per annum.* Idest etiam offerebantur ibi sacrificia in omnibus festiuitatibus anni. In quo considerandum quòd prædicti non vocantur festiuitates, scilicet sabbathum, & kalen. & hoc quia licèt essent dies vacatiui, & magnę festiuitatis: tñ non appellantur festi dies, vel solẽnes strictè. Pro quo sciẽdũ, ꝙ oẽs dies vacatiui, & in quib⁹ lex iubebat aliqua sacrificia specialia, vel speciales cæremonias fieri, erãt celebres: quidam tamen vocantur solennitates, vel festiuitates, & quidam non: & hoc quia quidam dies celebres sunt, qui accidunt sępe in anno, & alij solùm semel. Qui autem plures in anno non vocantur solennitates, vel festiuitates, & sunt duæ, scilicet celebritas accidens qualibet hebdomada, scilicet sabbathum, & celebritas accidens quolibet mense, scilicet dies Kalẽ-

F darum: celebritas adueniens semel in anno vocatur solennitas, vel festiuitas: & sunt quatuor, scilicet festũ Phase. vel Azimorum mense primo: festum Pentecostes mense secundo, & festũ Clangoris prima die mẽsis septimi: & festum Expiationis decima die eiusdem mensis: & festum tabernaculorum die quintadecima dicti mensis. Hic tamen exprimuntur tres solennitates istarum, vt patet in litera. *Ter per annum.* Scilicet in tribus solennitatibus anni, quæ vocantur aliàs nominantur hic. *Idest in solennitate azymorum.* Ista solennitas durabat septem diebus. Erant enim tunc duæ solẽnitates simul, scilicet festum Phase, quod erat solũ die quartadecima mensis primi ad vesperam, & festum Azymorum, quod incipiebat die quintadecima G sequenti, & durabat septem diebus. Leu. 23. quę sacrificia offerrentur in ista festiuitate, patet Num. 28. Quæ autem cæremoniæ fierent circa manipulum spicarũ virentium iis diebus, patet Leu. 23. Causa autem quare institutę sunt istæ solennitates sunt duę, s. Phase fuit institutum ad repręsentandum liberationem Israelitarum in Aegypto manentium ab angelo percutiente, quia dum percuteret primogenitos in domibus Aegyptiorum nullum Hebræorum percussit, quia reperit sanguinem in superliminarib⁹ domorum, & ob hoc occidebatur agnus in illo Phase. Secundum festũ erat Azymorum & istud fuit ad signandum exitum velocem de Aegypto, scilicet quòd tanta fuit velocitas, ꝙ non potuerunt fermentare pastam: sed Azymos H panes duxerunt ligantes massas in paliis. Exo. 12. & Deu. 16. *Et in solennitate Hebdomadarum.* Istud erat festum Pentecostes, quod vocatur festum Hebdomadarum, quia computari debebant septem Hebdomadę à die secunda Azymorum, & vbi terminabantur erat dies festus, & vocabatur festum Hebdomadarum, idest inuentum per supputationem septem Hebdomadarũ. Vocatur etiam festum Pentecostes, quia quinquaginta diebus post festum Azymorum erat, & sic interpretatur Pentecoste quasi quinquies decem: de aliis cæremoniis & dubiis circa istam solennitatem declaratum est Leu. 23. & pręced. lib. 23. *Et in solennitate tabernaculorum.* Vocatur sic ista solennitas, quia dum durabat, scilicet septem diebus, faciebant Israelitæ tabernacula, siue domunculas de ramis arborum extra do- I mos suas, vel in quocunque loco patenti, & ibi comedebant, & vocatur sic, vt Israelitæ recordarentur, ꝙ per desertum quadraginta annis non morabantur in domib⁹ fabricatis manu, sed in vmbraculis arborum, Leui. 23. Vocatur etiam festum istud Scenophegia à cenon quod est commune, & Phagin, quod est comedere quasi in communi comedere, scilicet in loco patenti in illis domunculis de ramis arborum, vbi poterant Israelitæ videri ab oĩbus. In festo isto fiebant multa sacrificia per septem dies, & quolibet die variabantur, vt patet Num. 29. De aliis dubiis circa solennitates has declaratum est Leu. 23. & Num. 28. & 29. capi. *Et constituit iuxta dispositionem Dauid patris sui officia sacerdotum in ministerijs suis.* Scilicet Salomon tradidit execu- K tioni ordinationem factam à Dauid de ministeriis sacerdotum, & Leuitarum. Pro quo sciendum, ꝙ ante tempora Dauid erat cultus Domini deordinatus quãtum ad habitudinem ministrorum inter se: nam oẽs sacerdotes interdum simul ministrabãt, & interdum pauci, & non poterat teneri conueniens modus propter varietatẽ locorũ, in quibus fiebant diuina ministeria, et ꝑ mutationẽ sanctuarii, & etiã quia priores non attenderant nimis circa hoc, manebat deordinatio aliqua ministrorum: Dauid autem sciẽs templum ædificandum esse per Salomonem, voluit ordinare sacerdotes, & Leuitas in ministeriis suis, vt quando templũ ædificatum esset, ordinatè ministrarent; & ad hoc distinxit

ſtinxit ſacerdotes per vices, ſcilicet ſacerdotibus om-
nibus competunt eadem miniſteria. & non dedit qui
buſdam quędam, & aliis alia, ſed omnibus eadem:
& tamen diſtinxit ſacerdotes per vigintiquatuor par-
tes, ita vt quidã miniſtrarent vna hebdomada & alij
alia: & ſic per vigintiquatuor hebdomadas comple-
retur miniſtratio omnium vigintiquatuor partium,
& rurſ⁹ in hebdomada quinta miniſtraret prima ſors,
& ſic iterum omnes, & hoc ordine nunquam ceſſa-
bat miniſtratio eorum. De hoc præce. li. 24. cap. Le-
uitę etiam diſtincti ſunt, ſed aliter, quia non compe-
tit omnibus Leuitis idem miniſterium ſicut omnib⁹
ſacerdotibus, ſed diſtincti fuerunt, ita ꝙ alij facti ſunt
cantores, alij ianitores, alii theſaurarij, alij iudices, &
prępoſiti. Cantores autem diſtincti fuerunt per vi-
gintiquatuor ſortes ſicut ſacerdotes, & miniſtrabãt
etiam per vigintiquatuor hebdomadas, ſicut ſacer-
dotes, ſcilicet prima ſors Leuitarum cum prima ſor-
te ſacerdotum, & ſic de aliis, vt patet præce. li. 25. ca.
Ianitores autem diſtincti fuerunt per portas quas cu-
ſtodiebant, ſcilicet quibuſdam data eſt vna porta, &
alijs alia, & ſic etiam de theſaurariis, & prępoſitis at-
que iudicibus præc. li. 26. cap. iſta ordinatio facta fue-
rat tempore Dauid, ſed non fuerat tradita executioni
tempore eius, eo quòd non competebat ordinatio
iſta, niſi illi tempori, quo omnes miniſtrationes eẽnt
in eodem loco: & tamen tempore Dauid miniſtra-
batur in duobus locis, ſcilicet quidam ſacerdotes, &
Leuitę miniſtrabant in ſanctuario Domini in Gabaõ,
& aliij miniſtrabant coram arca in Ieruſalem. pręce.
li. 16. Ideo non fecit ordinationem iſtam Dauid, ni-
ſi pro tempore, quo eſſet templum Salomonis fabri
catum, & cùm conſumatum fuit, & tranſlata fuit ar-
ca in templum, non erat illa die ordinatio iſta tradita
executioni: ſed miniſtrauerunt omnes ſacerdotes
mixtim, & omnes Leuitæ mixtim, vt patet ſuprà 5.
Poſtea autem Salomon tradidit illam executioni fa-
ciendo obſeruari inuiolabiliter: & vocatur iſta diſpõ
Dauid, quia ipſe fecit eam conuocatis ſacerdotibus
ſecum, & Leuitis, & principibus Iſrael. pręc. li. 23. c.
Vocantur officia ſacerdotum multiplices miniſtratio
nes: quia non eſt eadem miniſtratio, & vnica: ſed sũt
ſeptem, vel octo officia ſacerdotum, vt declaratum
eſt præce. ca. in quadam queſtione. Et omnia com-
petunt cuilibet ſacerdoti præter vnicum, ſcilicet intra
re in Sancta ſanctorum, quod competit ſoli ſummo
ſacerdoti, & dicitur in miniſterijs ſuis, ideſt in tempo
ribus vel vicibus miniſtrandi, ſcilicet quòd eadem of
ficia ſacerdotalia competebant omnibus ſacerdotib⁹,
ſed non eodem tempore, quia erant diſtincti per vi-
gintiquatuor ſortes, & miniſtrabant per vigintiqua-
tuor hebdomadas. *Et Leuitas in ordine ſuo.* Licèt Leui-
ta ſit nomen generale ad omnes, qui habebant mino-
ra officia infra ſacerdotes: tamen hic accipiuntur Le-
uitæ pro ſolis cantoribus, & patet ex duobus, primò
quia diſtinguuntur hic Leuitę, & ianitores: & tamen
etiam ianitores erant Leuitę, ideo oportet quòd acci
piatur pro quodam officio, ſ. cantorũ. Secũdò q̃a dr̃, ꝙ
Leuitæ miniſtrabant coram ſacerdotibus: & tamen
non erant aliqui Leuitę, qui miniſtrarent coram ſa-
cerdotibus niſi cantores, qui cum eis ſimul erant in
atrio ſacerdotum canentes dum cremabantur ſacrifi
cia. Ianitores autem ſemper erant in portarum
cuſtodia, & nunquam coram ſacerdotibus miniſtra-
bant. Et ſic dicendum, quòd cantores vocantur
hic Leuitæ per excellentiam, quia inter omnes Leui
tas ipſi habebant miniſtrationem excellentiorem, &
dicitur, ꝙ fecit ſtare Leuitas in ordine ſuo. i. miniſtrare
ſ. in ordinem: nam erant ordinati p vigintiquatur ſor
tes diſtincti: & ita miniſtrabant ſucceſſiue. *Et miniſtra-*
A *bant coram ſacerdotibus.* Miniſtratio iſtorum ſolùm erat
cantare: & dicitur, quòd miniſtrabant coram ſacerdo
tibus, ſcilicet in præſentia eorum, nam ſacerdotes
erant in atrio, quod vocatur ſacerdotum, & ibi ſacri-
ficiã faciebant. Leuitæ autem erant cum eis induti
ſtolis albis byſſinis canentes voce, & organis muſicis
concrepantes, vt patet ſupra quinto ca. *Iuxta ritum vni-
uſcuiuſque diei.* Scilicet non miniſtrabant omnibus die-
bus eodem modo, ſed cuilibet diei dabãt miniſtratio-
nem conuenientem. Pro quo ſciendum, quòd offi-
cium cantorum erat, vt eſſent cum ſacerdotibus in
atrio ſacerdotum, & cantarent ibi laudando dominũ
tempore ſacrificiorũ. ſ. in matutino ſacrificio, & in ve-
ſpertino, & in ſolennitatibus cùm fierent multa alia
B ſacrificia omnibus etiam illis intererant, & cantabant
tunc, & dicitur, quòd cantabant iuxta ritum vniuſcu
iuſque diei, vt patet hic, vel iuxta cæremonias vniuſ-
cuiuſque rei, pręcedenti lib. 23. capitu. & idem eſt. Et
iſtud erat quòd Leuitæ in diuerſis feſtiuitatibus diuer
ſa carmina canerent, & hoc ad concordandum cære
monias vniuſcuiuſque feſtiuitatis. Et iſtud erat ad
duo. Primum erat ad decorem, quia erat pulchrum,
quòd non ſemper idem diceretur, ſed fieret mutatio,
quia naturę noſtræ conſona videtur mutatio, & gau-
demus mutatione, nec delectatio noſtra ſemper eſt ea
dem propter naturam nõ eſſe vnicam, & ſimplicem.
ſeptimo Ethic. in fine. Secundum erat, vt laudaretur
Deus in omnibus beneficiis, quę contulerat Iudæis,
C & modus erat, ſcilicet quòd feſtiuitates datę Iudæis
erant inſtitutę ad memoriam aliquorum beneficio-
rum, quę a Deo ſuſceperant. ſ. Phaſe ad memoriam
liberationis primogenitorum ab angelo percutiente.
Feſtum Azymorum ad memoriam liberationis velo
cis de Aegypto. Feſtum Expiationis ad remiſſionẽ
peccatorum. Feſtum Pentecoſtes ad memoriam da-
tę legis. Feſtum Tabernaculorum ad memoriam
habitationis quadragenarię in deſerto ſub vmbra ar-
borum, & ſic de cęteris: ideo in quolibet iſtorum fe-
ſtorum varia carmina cantabantur, ſcilicet in ſabba-
tis, quę ſunt ad recordationem creationis rerũ. Gene.
primo, & Exo. 20. & 31. cãtabatur de potentia Dei in
creando, & de varietate rerum creatarum, & de ſa-
D pientia gubernandi res illas: & de hoc erat materia
ampliſſima, de qua poterunt fieri multa carmina: &
talis proprie eſt materia, quę tractatur Pſal. 103. ſcili-
cet: Benedic anima mea domino. Feſtum Kalenda-
rum propter lunę coniunctionem cum ſole, quando
mutatur conditio temporis ex natura aſtrorum, quo
rum virtute corruptiones, & generationes fiũt in iſtis
inferioribus teſte Ariſtotele primo de generatione,
& corrupt. & tunc cantarẽt de cęlorũ creatione, &
aſtrorum: & de magnitudine Dei dantis talem virtu-
tem aſtris, ita vt videantur intellectualiter regere hęc
inferiora. Similis materia Pſal. 135. ſcilicet: Qui fecit
cęlos in intellectu: qui firmauit terram ſuper aquas, q
fecit luminaria magna: ſolem in poteſtatẽ diei, lunã,
E & ſtellas in ptãte noctis: & ſic de multis aliis. In fe-
ſto Phaſe canerent de percuſſione Aegyptiorum, &
de liberatione ſua, & de exitu veloci de Aegypto, &
diuiſione rubri maris, & decem plagis Aegyptiorum
de quo lata materia in Exodo, & potiſſime cantarent
illud canticum, quod Moyſes cantauit poſt tranſitũ
maris, ſ. Cantemus Domino, glorioſè enim equum,
& aſcenſorem proiecit in mare. Exo. 15. In feſto Pen
tecoſtes cantarẽt de datione legis, et de mirabilibus,
q̃ ibi apparuerũt, quãdo mons ardebat, et erat terribi-
lis, et vox Dei horrenda audiebatur, Exod. 19. et 20.
et Deuteronomij quarto, et quinto, et laudarent
Deum, quia dignatus eſt eis dare legem, quod non fe-
cit aliis gentib⁹: & in hoc fecit eos excellentiores om-
nibus

nibus gentibus, & de hoc laudat Dauid dominum Psal. 147. Qui annunciat verbum suum Iacob, Iudicia, & iustitias suas Israel. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis: etiam prædicarent se beatos tali lege dotatos qualem nulla alia gens haberet. Sic enim Moyses dicit Israelitas gentē inclinatam super alias gentes, quia nulla gens haberet talem legem, & cæremonias. Deut. 4. In festo Clāgoris caneretur, vt aliqui arbitrantur de liberatione Isaac, quando cum voluit Abraham imolare iubente Deo, vt aliqui volūt, qui innuunt istam fuisse causā huius festiuitatis. Sed verius est, ꝙ ista festiuitas erat ad annunciandum libertatem, quæ fiebat anno septimo remissionis, & maximè propter libertatem illā, quæ fiebat in iobelæo anno quinquagesimo: iō cantarentur laudes multæ de lætitia libertatis, & de bonitate, & clementia Dei miserentis egenis, & seruis atq; oppressis. In festo propositionis fieret gratiarum actio pro remissione peccatorū: quia istud festum ad nihil aliud erat, vnde sacerdos magnus illa die confitebatur peccata totius populi super caput capri emissarij, & postea mittebat illum in solitudinem. Leuit. 16. etiam canerent orando Deum, quòd inclinaret corda eorum in legem suam in toto corde cum colerēt: sicut Salomon orauit dñm pro toto Israel dicens: sit dominus Deus nobiscum, sicut fuit cū patribus nostris non delinquens nos, nec proiiciens: sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis viis ei⁹, & custodiamus mandata eius, atque cæremonias. 3. Reg. 8. In festo tabernaculorum canerent Israelitæ de toto transitu per desertum enarrando omnia mirabilia, quæ Deus illis ibi monstrauit. & potissimè de quotidiano pane celesti eis tradito: Exo. 16. Et ꝙ per diem dirigeret eos in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Exod. decimo quarto & 40. & Nume. nono, & quòd in istis quadraginta annis non fuerunt vestimenta eorum contrita, nec calcei rupti, atque vetustate consumpti. Deut. 8. & 29. & multa alia, de quibus est materia latissima Circa istas festiuitates, & singulos dies Leuitæ, qui erant sapientes valde in lege, & in historiis, & natura rerum excogitabāt quotidie noua cantica, cum nullum aliud haberent officium, & sic canebant variè iuxta ritum vniuscuiusq; diei. Ex hoc autem assumptus est modus Ecclesiastici officii in horis dicendis, scilicet quòd non recitatur idem omnibus diebus, sed in diuersis festibus diuersa cantantur secundùm exigentiam illarum festiuitatum. *Et ianitores in diuisionibus suis per portam, & portam.* Scilicet, Salomon fecit consistere ianitores in diuisionibus, idest secundùm diuisiones factas inter eos per portam, & portam: nam in templi atrio, scilicet in muro exteriori erant quatuor portæ ad quatuor ventos cęli. præced. lib. 9. cap. & istæ quatuor portę diuisæ sunt sorte inter Leuitas ianitores, s. quod quidam vnam portam custodirent, & alii aliam. Etiam domus consilii, & exedrę custodiebantur per istos ianitores: De diuisionibus istis patet præc. lib. 16. capitu. *Sic enim præceperat Dauid homo Dei.* Scilicet, Dauid pręceperat istas diuisiones sacerdotum, & Leuitarum: sic etiam quando tractauit de ordinatione ministrorum. præced. lib. a, cap. 23. vsque 27. vocatur homo Dei, qa fuit vir sanctus: nam non deliquit nisi in paucis, & cùm de iis condignam pęnitentiam ageret, erat vir valde Deicola. Vnde dicitur tertio Regum decimoquinto, quòd non declinauit à via domini omnibus diebus vitæ suæ nisi in sermone Vriæ. Sic etiam Moyses vocabatur vir De, Iosue primo. & Elias vocabatur homo Dei, quarto Regum primo, & Elisæus vocabatur etiam homo Dei, quarto Regum quarto, & generaliter omnes viri boni excellenter, qui

F totaliter videbantur Deo dediti, vocabātur hoīes dei. *Non prætergressi sunt de mandatis Dei tā sacerdotes quàm Leuitæ.* Idest non trangressi fuerunt sacerdotes, nec Leuitæ mandata regis, s. Dauid, qui dedit istam ordinationem, vel de mandatis regis. s. Salomonis, quia licèt Dauid fecisset istā ordinationem, tamē Salomon iubebat nūc illā obseruari, & mandatis eius obedicbāt tam sacerdotes quàm Leuitæ. *Ex omnibus quæ præceperat.* De omnibus, quę ordinauerat, s. quòd totaliter sunt traditę executioni illę ordinationes Dauid. *Et in custodiis thesaurorum.* Hic ponitur de alio officio Leuitarum. Scililicet de thesaurariis, quia omnes thesauri templi committebantur custodiendi Leuitis, & quia ante templum Salomonis erat tabernaculum Moysi,

G & offerebant Israelitæ munera pro sanctuario, erant Leuitæ aliqui, qui custodiebant illa, & sic quando Dauid obtulit thesauros pro templi ædificatione, & populares ēt obtulerunt, receperunt illos thesauros custodiendos Leuitæ, & tenuerunt eos, & qn̄ tēplū ædificabatur illi thesaurarij erant soluentes oēs expensas, quia de expensis sanctuarij fiebat illa ædificatio. Et sic dicitur. *Et de custodiis thesaurorū omnes impensas ptæparatas hūit Salomon ex eo die, quo fundauit domum Domini vsque in diem, quo perfecit eam.* Scilicet, quòd oēs expēsę necessarię pro ędificatione, à principio vsque ad finem erāt paratæ in custodiis thesaurorum, scilicet vbi Leuitæ solebant custodire alios thesauros tēpli, vbi custodiebant nunc oēs impensas, q̄ necessarię fuerunt,

H & ipsi soluerunt omnia necessaria à principio fundationis templi vsque ad consumationem.

Quomodo obtulit Salomon holocausta Domino super altare Domini, & quando erat istud. Quæst. XX.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo dicitur hic, tunc obtulit Salomon holocausta domino super altare domini, qn̄ erat istud. Aliqui dicūt, quòd tangitur hic aliqua specialis oblatio, quam fecerit Salomon, & ista fuit tempore præcedentium. Hic enim agitur de quibusdā, quæ facta sunt viginti annis postquā cępit Salomon ędificare templū, vt patet in principio literæ, & continuatur istud ad præcedentia cùm dicitur, & obtulit Salomon holocausta, scilicet

I tempore, quo facta sunt præcedentia. Sed dicendū, quòd hoc nō stat propter duo: primò, quia si scriptura intendisset hic innuere aliquam oblationem specialem quam fecisset Salomō, expressisset eam magis tangendo modum oblationis vel causam, & animalia, quæ offerrentur, & tamen nihil tangit tanquam istud esset aliquid paruum, & consuetum. Dicendum ergo, quòd hic scriptura non exprimit aliquam specialem oblationem Salomonis, sed solùm tangit cōsuetudinem offerendi: nam consuetus erat Salomō offerre sacrificia ter in anno, scilicet in festo Azymorum, & Pentecostes, & Tabernaculorum. Secundò patet, quia 3. Regum 9. ponitur ista historia, quę habetur hic, & tamen ponitur loco huius, sic offerebat

K quoque Salomon per annos singulos holocausta, & pacificas victimas super altare, quòd ædificauerat domino: ergo oportet quòd ista litera significet id quod illa: sed ibi signatur consuetudo Salomonis offerendi, scilicet quid offerebat singulis annis, ergo etiam hic signabitur idem, & dicetur tunc, Salomon obtulit, idest tunc offerebat, & tunc non referetur ad immediatè dicta, sed ad tempus consumationis templi, scilicet quia ex tunc cæpit Salomon offerre sacrificia, & offerebat illa singulis annis ter. Quare autem Salomon offerebat sacrificia istis tribus vicibus, & an obligaretur pluries offerre declaratum est tertio Regum nono in quadam quęstione. *Tunc ayt Salomon.* Hic

Hic ponitur pars incidentalis, ſcilicet de magnifica-
tione Salomonis in diuitijs per hoc, ꝙ faciebat afferri
ſibi aurum per mare, & dicitur. *Tunc abijt Salomon in*
Aſiongaber. Eſt Aſiongaber quidam portus maris ru-
bri, & eſt in parte orientali terrę Chanaan. Vnde Exo.
23. dicitur. Ponam terminos tuos à mari rubro vſque
ad mare Paleſthinorum, & tamen mare rubrum po-
nitur ibi pro oriente, & mare Paleſthinorum pro ma-
ri occidentali mediterraneo, quod alluit terram Pale-
ſthinorum. Iſta autem ciuitas Aſiongaber ponitur in
terra Idumeæ, quia in mari rubro in termino orienta-
li coniunguntur in terra Chanaan, ſ. terra duarum tri-
Ciuitas Aſiongaber. buum, & dimidiæ, & terra Idumæorum. Iſta ciuitas
Aſiongaber fuit olim famoſa valde, & portus nimis
accommodus nauibus, ſed Alexander Magnus ædifi-
cia ciuitatis, & portus terræ coæquauit: Et dicitur, tunc
abijt Salomon, ſ. completis ædificijs, de quibus ſupra.
Circa iſta nō poteſt cognoſci ordo temporis, quia iſtæ
non ſunt partes eiuſdem hiſtorię, ſed ſunt per ſe paruę
hiſtoriæ nullam attinentiam habentes, ideo nō poteſt
ſciri, quid illorum prius, & quid poſterius factum eſt.
Credendum tamen eſt, ꝙ fuerit hoc ſaltem factum
poſt ædificatum templum, & domos ſuas. *Et in Ailath.*
Ideſt, quæ eſt iuxta Ailath, nam non eſt ſenſus, ꝙ ad
vtrumq; locum iuerit, ſed ꝙ iuit ad Aſiongaber, quæ
erat iuxta Ailath, & non videtur alicui ſenſus iſte di-
Ciuitas Ailath. ſtortus, quia ita ponitur. 3. Reg. 9. vbi narratur iſta hiſto
ria, ſ. claſſem fecit Salomon in Aſiongaber, quæ eſt iux
ta Ailath. Eſt autem Ailath ciuitas famoſa in terra
Idumæorum, quæ aliquando vocatur Elath, vt patet
Deut. apud iſtas duas ciuitates, ſ. Aſiongaber, & Ailam
tranſierunt Iſraelitæ venientes per deſerta Arabica de
Aegypto in terram Chanaan. Nam coacti ſunt circui-
re totam terram Idumæorum, & inde in parte occi-
dentali terræ ipſius tranſire per iſta duo loca, vnde di-
citur Deut. 2. c. circuiuimus montem Seir longo tem-
pore, ideſt in terram Idumęorum, & poſtea ſequitur.
Cumque tranſiſſemus fratres noſtros filios Eſau, qui
habitabant in Seir per viam campeſtrem de Elath, &
de Aſiongaber venimus ad iter, quod ducit ad deſertū
Moab. Iſta ciuitas vocatur nunc ciuitas Elana mutato
nomine eius parum ab Hebræo ſecundum Ioſephū,
ſed adhuc iſtud nomen nō manſit ei, ſed vocatur Ber-
Ciuitas Bernice. nice: vt ait Ioſephus 8. Antiq. *Et ad oram maris rubri.* Ideſt
etiam iuit ad oram maris rubri, non debet ſic intelli-
gi, quia tunc ſequeretur, ꝙ aliud eſſet ire in Aſionga-
ber aliud in Elath, & aliud ire ad oram maris rubri, ſed
vnicum fuit ire, ſ. ad Aſiongaber, ſed ponūtur deſcri-
ptiones locales eius, ſ. ꝙ Aſiongaber erat iuxta vrbem
Elath, ſiue Ailath, & erat in ora maris rubri, ſic patet
3. Reg. 9. cùm dicitur: claſſem fecit Salomon in Aſion
gaber, quæ eſt iuxta Ailath in litore maris rubri. Ad
euidentiam huius conſiderandum, ꝙ mare rubrum
habet duos ſinus, ſ. Perſicum, & Arabicum: nam inci-
pit mare rubrum aperte inde extēditur, quia vna pars
eius verſus Perſidem, & vocatur ſinus perſicus: Alia
pars extenditur verſus meridiem, & tāgit Aegyptum
fluitq; per deſerta arabica, ideo vocatur ſinus arabicus:
neuter tñ iſtorum ſinuum fluit in mare magnum, vel
in mare mediterraneum, ſed ſunt coarctati limitibus
terrarum, ſicut magni lacus, vel gurgites, ideo iſte ſi-
nus arabicus ex parte tangit Aegyptum, & ſecat eam
ab oriente in occidentem, & nō fluit in mare: ſed ma-
net in Aegypto: ideo ſic ſoluitur difficultas illorum,
qui dicunt quomodo poterant Iudæi venire de Aegy-
pto per terram Philiſthinorum, non tranſeundo per
mare rubrum, quod tamen vr̄ præſupponi: Exo. 14. &
tamen cùm irent per viam deſerti, non poterant eui-
tare mare rubrum. Hoc autem eſt, quia mare rubrum
non pertingit vſque ad partem occidentalem Aegy-
A pti, ſed ſiſtit in parte ſuperiori eius, & ſi Iſraelitæ irent
per viam terrę Philiſthinorum declinarent ad partem
occidentalem Aegypti, ad quam non pertingit mare
rubrum, & non tranſirent per illud: ſi autem tranſitu-
ri eſſent per viam deſerti declinabāt ad partem orien-
talem Aegypti, in qua erat mare rubrum, & ſic factū
eſt. *Qui eſt in terra Edom.* Poteſt referri ad oram maris
rubri, ſ. ꝙ illa eſt in terra Edom, vel refertur ad ciuita-
tem Aſiongaber. Eſt enim Aſiongaber portus maris
terræ Idumææ: nam licèt terra Iſrael perueniat vſque
ad mare rubrum ex parte orientali, tamen portus A-
ſiongaber non eſt in parte terræ Iſrael, ſed in parte Idu
mæorum, vbi eſt principium terræ Moabitarum, vt
colligitur Deut. 2. Sed tunc dicetur, quomodo poterat
B Salomō facere claſſem in Aſiongaber, cùm eſſet por-
tus terræ Idumææ? Reſpondendum eſt, ꝙ Salomon
poterat facere in Idumæa quidquid vellet, quia regio
illa erat ſibi ſubiecta: nam ſubiecerat eam ſibi Dauid.
2. Reg. 8. & præced. lib. 18. c. *Miſit ergo ei Hiram per manus*
ſeruorum ſuorum naues. Erat Hirā amicus regis Salomo-
nis, qui dederat ſibi ligna cedrina, & abiegna ꝓ ædifi-
catione templi, & domorum ſuarum, & ſic dicitur, ꝙ
Hiram miſit ei naues, ſ. miſit aliquas naues ſuas, quæ
irent cum nauibus regis Salomonis, & dicitur 3. Reg.
9. Miſit Hiram in claſſe illa ſeruos ſuos, & videtur hic
innui, ꝙ Salomon miſerit nautas, & naues, & Hiram
dederit ei naues alias, quæ irent cum nauibus ſuis: &
ibi innuitur, ꝙ Salomon ſolùm fecerit naues, & Hirā
C ſolùm dederit ei aliquos de ſeruis ſuis, qui irent cum
ſeruis Salomonis in nauibus propter peritiam maris.
Sed dicendum, ꝙ veritas eſt, ꝙ iſta claſſis dicebatur eſ-
ſe Salomonis, eo ꝙ fecit ipſe plurimas naues: dedit ta-
men Hiram Salomoni naues aliquas, quæ irent cum
nauibus ſuis, & ſeruos ſuos in eis, vt etiam illi guberna
rent negocia totius claſſis in mari, quia illi erant peri-
tiores in hac arte. *Et nautas gnaros maris.* Iſti nautæ
non ſolùm erant pro nauibus quas dabat Hiram Sa-
lomoni: ſed etiam pro tota claſſe Salomonis, quia
viri Salomonis neſciebant negocia maris: Serui au-
tem Hiram erant periti circa iſtam exercitationem.
Vocantur gnari maris, ideſt cognoſcentes, quæ requi-
runtur ad peritiam nauigandi, ſcilicet ſcientes loca
D maris per diuerſos terrarum tractus, & iſtud neceſſa-
rium erat ad eundum in Ophir, quia per longes terræ
ciruitus ibatur illuc ex Aſiongaber. Cauſa autem qua-
re ſerui Hiram erant viri periti in mari, erat, ꝙ habita-
bant in litore maris, ſ. in Tyro, & Sidone: fuit enim Ty-
rus ciuitas famoſiſſima antiquitus in rebus nauticis.
Conueniebant enim ad eam mercatores de omnibus
partibus orbis, de cuiꝰ gloria in mari, & mercimonijs
deſcribitur latè per Ezechielem loquendo contra Ty-
rum: Ezech. 27. Iſraelitæ autem non erant tam exper-
ti circa negocia maris, quia non erant exercitati ſicut
Tyrij, qui aſſueti erant ad ea. *Et abierunt cum ſeruis Salo-*
monis in Ophir. Scilicet, principaliter Salomon mittebat
claſſem iſtam: ideo quamquam viri Hiram eſſent e-
E xercitati magis circa negocia maris dicebātur, princi-
paliter mitti ſerui Salomonis, & cum eis ſerui Hiram.
In Ophir. Eſt Ophir quædam inſula, ſic nominata in
Indorum ab vno de filijs Heber. in hac leones, & ſæ-
uiſſimæ beſtiæ habitant. In hac enim terra ſunt mon-
tes aurei: nam ſuperficies eius tota videtur quaſi aurū,
non eſt tamen facultas hominibus introeundi, & ma-
nendi in montibus illis aureis propter ſæuiſſimas be-
ſtias. Sed cùm ſint illi montes in littore maris nautæ
appellentes naues ad portum cùm vident abeſſe be-
ſtias ex impetu introeunt in extremitates illorum
montium, & laminas aureas vnguibus, & pedibus
illarum beſtiarum erutas accipiunt, & in nauem re-
deunt. Poſtea autem decoquunt terram illam, vt de

putaretur aurum. Sic enim acceperunt serui Salomonis: ita vt ducerent inde magnam massam auri. In terra ista sunt aues, & animalia diuersi generis, & lapides preciosi varij: vnde paui, psitaci, & simiæ ferūtur inde: crysopasi quoque lapides, & magnetes multi ibi sunt: vt referunt Plinius, & Rabanus. *Tuleruntq; inde quadringenta quinquaginta talenta auri*. Scilicet, acceperunt inde terram auream, quæ non erat aurum purum, sicut ferrū est in terra, vel alia metalla in minerijs, quæ postea debent depurari igne. Est tamen terra ista hn̄s aurum purius, & preciosius, quàm aliæ regiones, & cùm offerrent terram illā, erat magnæ quantitatis, sed postea cum depurata fuit, reperta est talentorum quadringētorum, & quinquaginta. Post Salomonem autem aliqui de regibus Iuda, & Israel mittebant in Ophir pro auro. Sicut patet de Iosaphat rege Iuda. 3. Reg. vltimo c. Cùm dr̄, rex verò Iosaphat, fecit classes in mari, quæ nauigarent in Ophir p̄p aurum, & ire nòn potuerunt: quia confractæ sunt in Asiongaber: De rege etiam Ochozia, ꝙ vellet illuc mittere classes, patet infra 20. de ista missione Salomonis in Ophir, dicit Ioseph. 8. Antiq. Fecit Salomon multas naues in sinu Aegyptiaco maris rubri in loco, qui appellatur Asiongaber non ꝓcul à ciuitate Elana, quæ nunc Bernice appellatur. Misit autem in Ophir, vbi nunc terra aurea nuncupatur. Est autem in India, vt aurum inde deferrent, & colligentes quadringenta talenta reuersi sunt. Non. n. vendebatur, vel emebatur aurum, vel argentum: sed multæ fuere naues, quas rex in mari Tharsico cōstituerat: vt interiora gentium penetrarent, & omnia compararent. Comparatum autem aurum, & argentū regi deferebant, necnon elephantes, & hiopas, & simias, nauigium autem euntes, & redeuntes tribus annis cōplebant. Est autem sciendum, ꝙ insula Ophir est in India apud fluuium terrę Eiulath, qui est Phison, & iste circuit terram Ophir, & in fluuio isto sunt lapides preciosi, & in terra quam circuit, s. in terra Ophir est aurū optimum: sic patet Gen. 2. s. nomē vni Phison ipse est, qui circuit terram Eiulath, vbi nascitur aurum, & aurū terræ illius optimum est, & intelligitur istud de terra Ophir, ꝙ ibi nascitur aurum. Hoc autem modo Salomon multas diuitias auri potissimum conquisiuit, ita vt in diebus eius nullius precij estimaretur argentum, sed esset sicut lapides, vt patet sequenti c. & 3. Reg. 10. Inde etiam multa preciosa habuit.

CAPITVLVM IX.

REGINA quoque Saba cum audisset famam Salomonis, venit vt tentaret eum in ænigmatibus in Ierusalem, cùm magnis opibus, & camelis, qui portabant aromata, & auri plurimum, gemmasque prætiosas. Cumque venisset ad Salomonem, locuta est ei quæcunque erant in corde suo, & exposuit ei Salomon omnia, quæ proposuerat: nec quidquam fuit, quod non perspicuum ei fecerit. Quæ postquam vidit sapientiam,
F scilicet Salomonis, & domum, quam ædificauerat, nec non & cibaria mensæ eius, & habitacula seruorum, & officia ministrorum eius, & vestimenta eorum, pincernas quoque, & vestes eorum, & victimas, quas immolabat in domo Domini: non erat præ stupore vltra in ea spiritus. Dixit ad regem: Verus est sermo, quem audieram in terra mea, de virtutibus, & sapientia tua. Non crede-
G bam narrantibus donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam: vicisti famam virtutibus tuis. Beati viri tui, & beati serui tui, qui assistunt coram te omni tempore, & audiunt sapientiam tuam. Sit Dominus Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum regem Domini Dei tui. Quia diligit Deus Israel, & vult seruare
H eum in æternum, iccirco posuit te super eum regem, vt facias iudicia atque iustitiam. Dedit autem regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis, & gemmas preciosissimas: non fuerunt aromata talia, vt hæc, quæ dedit Regina Saba regi Salomoni. Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna thijna, & gemmas pretiosissimas: de quibus fecit rex de li-
I gnis scilicet thijnis gradus in domo Domini, & in domo regia, cytharas quoque, & psalteria cantoribus. Nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia: rex autem Salomon dedit Reginę Saba cuncta, quæ voluit, & quæ postulauit, & multo plura quàm attulerat ad eum: quæ reuersa abijt in terram suam cum seruis suis.

Regina quoque. Descripto in præcedentibus de Salomonis magnificentia, hic agitur de eius fama latè
K diffusa. Et diuiditur in duo. quia primò ponitur de diuulgatione famę Salomonis erga istam Reginā Saba. Secundò fama sua erga alios reges habitantes in quacunque alia terra, ibi. *Magnificatus est igitur*. Prima in tres, quia primò ponitur fama, & opulētia, & fama Salomonis ex amplitudine sumptuum. Secundò ex multitudine prouentuum, ibi. *Erat aotem pondus*. Tertio ex magnitudine effectuum, ibi. *Fecit quoque rex*.

An ista facta sint ordinate, vel non, &c.
Quæst. PRIMA.

QVAERITVR circa primum, an ea, quę habentur hic fuerint facta post præcedentia, vel sit ali[illegible] quis

quis ordo mutatus, & dato, ꝙ fuerint post illa, an fuerunt facta immediate post illa, an interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, ꝙ nō apparet, an ea, quæ habentur hic, sint facta post pręcedentia: quia ista narratio, quæ habetur hic de Regina Saba, non est aliqua historia continuata, cùm præcedentibus, vel subsequentibus, sed est quoddam accidēs per se descriptū, s. ꝙ venerit Regina Saba ad audiendam sapientiam Salomonis: nam 3. Reg. 4. c. dr̄, ꝙ de omnibus populis veniebant ad audiendam sapientiam Salomonis, & sic potuit esse, ꝙ veniret ante istud, vel post. Dicendum tamen, ꝙ venerit post ea, quę habentur supra: quia nūquam recedendum est ab ordine literæ, nisi appareat manifesta causa. Hic autem non apparet aliqua causa, ideo dicendum est, ꝙ talis fuerit ordo, qualis ponitur hic in litera. Item patet, quia præced. c. dr̄ de consummatione ædificiorum Salomonis, & ꝙ post ædificatā domum domini, & domum suam factam fuerint, quę habentur ibi: quando tamen venit Regina Saba ad Salomonem erat factū templum, & domus reginæ erat completæ, & domus seruorum suorum: nam ipsa regina videns domum, quam ædificauerat Salomon, & cibos mensę eius, & habitacula seruorum eius, nō habuit vltra spiritum admirans, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. Erant ergo omnia præcedentia facta anteꝗ̄ veniret Regina Saba ad Salomonem. Ad 2m dicendum, ꝙ non potest patere, an modico tempore, vel multo post pręcedentia facta fuerint, quæ habent̄ hic. Constat tamen, ꝙ de Regno Salomonis ad minus trāsierant plus quàm vigintiquatuor anni, quando venit Regina Saba ad eum, & patet hoc, quia Salomon regnauerat annis, ferre quatuor ante fundationem templi, 3. Reg. 6. Deinde ædificatio templi, & domorum Salomonis durauit annis viginti: vt patet præced. c. & 3. Reg. 9. quia templum ædificatum est annis septem. 3. Reg. 6. & domus Salomonis ædificatę sunt annis tredecim eo. lib. c. 7. & sic sunt viginti, & à principio regni Salomonis sunt vigintiquatuor vsq; ad finem ędificationis domorum suarū: sed Regina Saba venit ad Salomonem ædificato iam templo, & domibus suis, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. & supra declaratum est: ideo fluxerunt ad minus vigintiquatuor anni, de regno Salomonis. Sed an multo tempore post istos vigintiquatuor annos, Regina Saba venerit ad Salomonem, vel pauco post non apparet, nec potest apparere ex litera. Circa primum dr̄. *Regina quoq; Saba, cùm audisset famam Salomonis.* De ista Regina Saba, quæ esset, & de ciuitate ista Saba, in qua regione esset declarabitur magis infra in quadam quæst. Sed nunc vocatur Saba, quædam ciuitas Aethiopiæ, & vocatur Regina Saba, nō ꝙ illius solius ciuitatis esset Regina, sed quia illa ciuitas erat caput, & sedes regni sui. Sic. n. rex Sehon dicebatur regnare in Esebō, & Og regnare in Astaroth: quia istę ciuitates erant præcipuè in regnis suis, & tñ multas aliàs vrbes habebāt: vt patet Deut. 2. & 3. & Ios. 12. & 13. Audiuit autem famā Salomonis, s. audiuit eū sapientissimū esse super omnes homines, ideo voluit venire ad videndum eum, & ad interrogandum ipsum de multis dubijs, & hoc non solùm fuit in Regina Saba, sed in multis alijs regibus, quia desiderabat tota terra videre vultum Salomonis, & multi reges terrarum veniebant ad videndū eū: vel mittebant viros ferrētes munera Salomoni, & audiebant ab eo solutiones dubiorum suorum. De hoc patet 3. Reg 4. *venit, vt tentaret eum in ænigmatibus.* s. Regina Saba audierat de Salomone, tanta dici de rumore sapientiæ eius quanta de nullo vnquam mortaliū dici audiuerat, & dubitabat, an hoc verū esset, & sic veniebat, vt duo cognosceret, primum erat, an verus esset rumor, quem de eo audierat. Secundum, vt informaretur in dubijs suis, &

A vnum dependebat ab alio: quia si vera esset fama audita de Salomone, responderet sufficienter ad dubia, & informaretur ipsa. Sin autem sciret famam mentitam, & ad hoc proposuit ei ęnigmata, idest quęstiones quarum solutio erat difficilis, & obscura nimis, vt sic cognosceret profundum sapientiæ eius: nam si responderet sufficienter apparet magna altitudo intellectus eius. Vocatur autem apud nos ænigma obscurus sermo, quando ex sermone redditur sensus obscurus, & ponit Alexander in suo doctrinali c. de figuris exemplum, s. Patrē progenies matris occidit in aluo. Et iterū: Quā mr̄ genuit generauit filius matrē: quia ex mō loquēdi sensus isti obscuri sunt, & dr̄, ꝙ venit tentare: quia licèt duo intenderet Regina Saba consequi: vnū

B tñ erat certū, & aliud dubium, s. certum erat, ꝙ per ista ænigmata appareret, an Salomon esset tā sapiens, sicut dicebatur, vel non: & tñ non erat certum, an sciret informare eā de dubijs: ideo dixit, id quod erat certū, s. ꝙ veniebat ad tentandū Salomonē. Item licèt ista duo Regina Saba intenderet, tñ vnū erat via ad alterum, s. tentatio ad inquirendā veritatem: ideo posuit id, quod primum erat, s. tentatio, & dr̄. 3. Reg. 10. ꝙ venit ista regina ad tētandū Salomonem in nomine domini, s. ꝙ non solùm venit ad tentandum eum: sed etiam venit ꝑꝑ nomen domini. Quid autem hoc sit fortè, infra declarabitur in quadā quæst. *In Ierusalem.* Morabatur Salomō in Ierusalem, quia ibi erat sedes regni sui, & ibi quasi semper morabatur, nec faciebat, sicut reges, qui

C sunt quasi in ꝯtinuo motu de loco ad locū, & ita erat ꝯsuetudo regibus antiquitus, ꝙ manerēt quasi semper in eodem loco: ideo dicebantur regnare in vna de ciuitatibus regnorum suorū: licèt multas haberent: quia semper in tali ciuitate manebāt. sicut de rege Sehon dr̄, ꝙ regnauit, vel habitauit in Esebon, & de rege Og, qui habitauit in Astaroth: Num. 21. & Deut. 2. & 3. & Ios. 12. & 13. ideo in Ierusalem venit Regina Saba. *Cum magnis opibus, & camelis.* Istę opes erāt ad expensas viarum: quia venerat de terra longissima: sicut dixit Christus: Matth. 12. ꝙ Regina Austri, quæ est Regina Saba venit à finibus terræ audire sapientiā Salomonis. Poterāt etiā esse ad ostendendā gloriā suā, quia cùm esset regina potens, & iret in terrā extraneā, vt cognosceret̄

D magnitudo gloriæ eius voluit ferre secū diuitias multas. Alia etiam causa fuit, s. quia regina ista intendebat Salomoni multa dare, si solueret quęstiones eius: ideo tulit diuitias magnas. Camelos etiā tulit. Et aliqui putant, ꝙ fuit hoc ad ostendendam rem insolitam, & tñ non est verum, quia cameli multi erant in regione Chanaan in qua Iudæi morabantur: quod patet, quia Abraham habitabat in regione illa, & habebat camelos multos: nam quando misit Eliezer seruum suum in Mesopotamiam, adducendum inde vxorem pro filio suo Isaac, dedit ei decem camelos, in quibus multa dona ferebat, vt patet Gen. 24. Sed tulit regina istos camelos ad ferendum onera, quia sunt animalia nimis laboriosa, & magni oneris, & patet hoc ex litera: quia

E dicitur. *Qui portabant aromata, & auri plurimum gemmasq; preciosas.* Ista aromata, quæ ferebat regina erant ad dandum Salomoni: quia cùm vellet ab eo audire solutiones dubiorum volebat ei offerre munera magna. Etiā quia in hoc regina magnificentiam ostētare volebat. Fuerunt autem ista aromata preciosissima, qualia nūquam allata sunt in terram Israel: vt patet in litera, & 3. Reg. 10. Abundant autem Aethiopes camelis: ideo in camelis ferebat ista regina aromata, & alia onera. Sunt autem in Aethiopia aromata ista, & omnia aromatica propter caliditatem terræ. In terris autem frigidis nulla aromatica sunt. In terris autem temperatis qualis erat terra Chanaan, quæ erat partim in quarto climate, & partim in tertio etiam non

erant aromata, ideo Regina Saba sciens hoc tulit aromata multa, quia illa preciosa essent in terra Israel, propter raritatem eorum. *Et auri plurimum.* 3.Reg.10. dicitur, & aurum infinitum nimis, & est modus loquendi hyperbolicus: quia aurum non poterat esse infinitum, cùm nullum infinitum in quātitate sit in actu, sed vocatur infinitum, i. valde multum, & patet hoc, quia dicitur infinitum nimis, & tamen nimis augumentat: sed super infinitum non est augmentum: quia infinito nihil est maius, & vnum infinitum non est alio maius: ideo hic dicitur proprius, s. ꝙ ferebat Regina illa auri plurimum, & hoc est conuenienter dictum. Poteratque hoc Regina Saba: quia regina potens erat. Etiam quia in regionibus meridianis, de quibus ipsa erat, magis abundat aurum, quàm in regionibus Septemtrionalibus. *Gemmasque preciosas.* De multis generibus lapidum preciosorum ferebat, quia gemma non est nòmen speciale lapidis alicuius preciosi: non est autem putandum, ꝙ Regina Saba ferret omnes istas diuitias ad dandum Salomoni, sed datura erat magnam partē earum. Ferebat autem ad expensas suas, & potissimū ad ostentandam gloriam suam in magnitudine diuitiarum. *Cumque uenißet ad Salomonem.* Scilicet, existentē in Ierusalem. *Locuta est ei quæcunq; erant in corde suo.* Idest proposuit ei omnia dubia, quæ habebat in corde suo, super quibus venerat interrogatura: nam non est sensus, ꝙ dixerit ei quidquid aliud in corde gerebat: quia hoc erat impertinens, & non faceret Regina Saba. *Et exposuit ei Salomon omnia, quę proposuerat.* Scilicet, omnia ænigmata, in quibus Regina Saba venerat tentatura Salomonem exposuit ei: quia cùm Salomon esset sapientissimus omnium virorum circa omne genus speculationis, vt declaratum est 3.Reg.4. nihil ei erat difficile. *Nec quidquam fuit, ꝙ ei perspicuum non fecerit.* Idest, non fuit aliqua quæstio tam dubia, ꝙ Salomon non declararet penitus illam reginæ, & hæc erat excellentia sapientiæ eius, s. ꝙ non solùm intelligebat res altissimas: sed etiam poterat quantūcunque rudem deducere in cognitionem illarum, & istud est summum sapientissimi posse docere. *Quæ postquam uidit sapientiam Salomonis.* Scilicet, postquam tentauit eum in multis ænigmatibus, & reperit eum sapientiorem, quàm putabat. *Et domum, quam ędificauerat.* Dubitabit aliquis de qua domo intelligatur, cùm Salomon fecisset tres domos, s. domum suam, domū filiæ Pharaonis, & domum saltus Libani, vt patet 3.Reg.7. Aliquis fortè dicet, ꝙ intelligetur de domo illa, quę inter istas tres erat per excellētiam admirabilis pulchritudine, & ista erat domus saltus Libani. Aliter potest dici, & melius, ꝙ accipitur hic domus ꝓ omnibus tribus domibus quas ædificauerat Salomon. Nam licèt essent tres domus, inquantum tamen erant omnes tres ad vsum prophanum, & vt distinguebantur à templo, quod Salomon ædificauerat, cēsebātur vna domus, sic accipitur præced.c. cùm dicitur, postquam Salomon ædificauit domum domini, & domum suam, & accipitur ibi dom⁹ sua tanquam vnica. Iosephus autem dicit 8. Antiq. ꝙ Regina Saba admirata est de omnibus, quæ vidit apud Salomonem, sed principaliter de tribus, de domo saltus Libani, & de fabrica templi, cum ordine ministrātium, & de ordine, & distinctione seruientium Salomoni. *Et cibaria mensę eius.* Erant enim preciosa valde, & varia ad ostendendam regiam magnificentiam, comedit enim Regina Saba cum Salomone, viditq; cibos qui ei ferebantur, & ꝙ multitudine, varietate, & preciositate stupendi erant: etiam vidit cibos familiæ eius, qui etiam erant admirandi: nam tāquam aliquid excellens expressi fuerunt illi cibi in scriptura. 3.Reg. 4. Etiam erat varietas in vasis mensæ Salomonis ꝓ cibis, & potibus, & in ijs erat magna pulchritudo. Erat

Sapientis est posse docere.

Sumptus ciborum Salomóis.

F autem cibus Salomonis quotidie triginta cori similæ, & sexaginta cori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, & caprearum atque bubalorum, & auium altilium, eo.c. *Et habitacula seruorum suorum.* De habitaculis istis seruorum non facit scriptura mentionem, ꝙ Salomon illa fabricauerit, sed per ædificia suæ domus intelliguntur. Erant autem ista miro ordine composita, & magna pulchritudine præclara, s̄m differentiam ministrorum: erant autem istæ domus intra domum regis, vel propè, & propter pulchritudinē considerauit illas regina. Aliqui putant, ꝙ fuerint ista ædificia in platea illa, quę vocatur Mello, quam Dauid patentem dimiserat sine ædificijs. De Salomone autē

G legitur, ꝙ ædificauit Mello. 3.Reg.9. & 11. *Et officia ministrorum eius.* Idest considerauit multiplicia officia, quę hēbant serui Salomonis, potissimè in seruiendo mensæ eius, considerauitque eorum admirabilem ordinē, quia licèt esset magna varietas ministrationum, nihil excedebat modum, & ordinem, & conditionem ministerij, & admirabili ordine relucebat magna prudentia. *Et vestimenta eorum.* Scilicet, considerauit differentiam, & preciositatem vestium, quia cùm essent ministri multi omnes tamen vtebantur vestibus preciosissimis, &, quod maius erat, colores, & figuræ vestium distinguebantur per officia ministrorum, ita vt per vestes facilè esset cognosci, quis esset de quolibet genere ministrorum. Iste autem ordo tam diligenter ob-

H seruatus ostendebat magnam sapientiam Salomonis: nam sapientis est ordinare. *Pincernas quoque, & vestes eorum.* Pincernæ erant, qui in mensa Salomonis seruiebant de vino, & varijs potibus. Ordo autem, & varietas istorum pincernarum fuit admirandus: ideo Salomō inter cętera magnalia, quę se fecisse dicit, de istis ministerijs refert Eccl.2. s. Feci mihi cantores, & cātatrices, & delitias filiorum hominum, scyphos, & vrceolos in ministerio ad vina fundenda: Vestes etiam pincernarum erant pulchræ, & à vestibus cæterorum ministrorū distinctę colore, & figuræ varietate. *Et victimas, quas immolabat in domo domini.* Considerauit etiam Regina Saba sacrificia, quæ offerebat Salomon domino, & est victima nomen generale ad omne genus sacrificij: sed

I ponūtur 3.Reg.10. holocausta solùm, quia fortè illud erat genus sacrificij, circa quod Salomon magis vacabat: sed de istis sacrificijs, quę essent declarabitur infra in quadam quæst. In Hebræo hr̄. 3.Reg.10. Hic & ascensum, per quem ascēdebat in domum Domini, i. fecerat Salomon de domo sua vsq; ad domū Domini quoddam deambulatorium de lignis thinis, quę ducebantur de Ophir, & illum ascensum artificiosum, & lignorū pulchritudinem, & preciositatē Regina Saba considerauit. Litera tñ nostra conuenientior est, sed ꝓuenit ista differentia ex ęquiuocatione nominis Hebræi, quia ponitur ibi eadē dictio, s. olla ꝓ holocausto, vel ascensione, & vtriq; conuenit: nam olla in Hebręo s̄m suam originem signat eleuationem, & potest ꝯpe-

K tere ascensioni, s. quia per gradus eleuatos fit ascensus. Cōpetit etiam holocausto, vt alijs sacrificijs: quia manibus sacerdotū eleuantur coram dño. *Non erat præ stupore vltra in ea spiritus.* Idest tm̄ fuit admirata Regina Saba de ijs, quæ vidit, s. de sapientia Salomonis, & alijs, ꝙ non sufficiebat magis admirari, & ꝯuenit hoc admirātibus: nam quandiu aliquis habet intellectum capacē eorū, q̄ videt, ita ꝙ illa sufficienter intelligit, nō admiratur nimis: sed cùm nō valet iā intelligere: q̄ videt, vel audit, admiratur nimis, & tunc dr̄ non habere spiritū; & sic si aliqua maiora postea ostenderentur, non posset de illis sufficienter admirari. *Dixitque ad regem: verus est sermo, quem audiui in terra mea de virtutibus, & sapientia tua.* Audierat enim Regina Saba admiranda de Salomone:

mone: quia per omnem terram diuulgabatur fama
eius, & talia de eo audiebantur qualia de vllo nunquã
fuerant audita, ideo non tunc crediderat Regina Sa-
ba, ꝙ hæc omni vera forent, ideo veniebat tentatu-
ra eum in ænigmatibus, vt patet supra in litera: Nunc
autem experimento didicerat rem maiorem esse ru-
more, ideo admirata confessa est suum errorem dicẽs,
veram esse famam, quam audiuerat. Et dicitur de vir-
tutibus, & sapientia, quia in sapientia prǫcellebat Salo-
mon omnes homines. 3. Reg. 4. Sed de virtutibus quo
modo Salomon esset in eis excellens, nõ apparet: quia
dato, ꝙ in principio regni sui fuerit vir Deicola, & be-
ne compositus: non fuit tamen in hoc tam excellens,
ꝙ de virtutibus eius magna fama esse deberet: potissi-
mè, cùm ipse potius videretur delectationibus dedi-
tus tam in gustu, quàm in tactu: ideo dicendum vide-
tur, ꝙ non accipitur hic virtus pro aliquo habitu mo-
rali, sed vocantur virtutes, idest res factæ virtuosæ, vel
excellentes, & sic omnia opera magnifica Salomonis.
vocabantur virtutes eius: & hoc conuenit ei, quod ha-
betur. 3. Reg. 10. s. Super sermonibus, & sapientia tua.
Vocantur ibi sermones, quod vocatur hic virtus, & ta-
men sermo est res narrata, s. omnia gesta, quæ narra-
bantur de Salomone præterquàm sapientia eius voca-
bantur virtutes, vel sermones eius. *Non credebam nar-
rantibus donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei.* Scilicet,
tanta de te dicebantur, ꝙ erant incredibilia: quia nun-
quam talia audita fuerant, vel dicta prǫteritis seculis de
aliquo homine: ideo non credebam quousque vidi.
Sic etiam erat de multis regibus terræ, qui non crede-
bant rumori, donec experimento constabat. Sed nunc
credere cogor, quia viderunt oculi mei, s. magnitudi-
nem operum tuorum, & ordinem familię, & alia, quę
videri poterant ostendentia magnitudinem sapientiæ
tuæ: nam sapientia ipsa videri non poterat: vel dicitur,
viderunt oculi mei, idest ego experimento didici: nã
probatio experimentalis vocatur visio. *Et probaßem
vix mihi medietatem sapientiæ tuæ fuisse narratam.* Scilicet,
ego dubitabam, an vera essent, quæ de te audiueram,
& experimento didici, ꝙ non solùm illa erant vera,
sed etiam ꝙ ego non audieram medietatem eorum,
quæ experta sum de sapientia tua: hoc dixit Regina
Saba, quia Salomõ declarauit ei aliqua maiora, quàm
illa de quibus ipsa dubitauerat. ex quo apparebat, ꝙ sa-
pientior erat, quàm ipsa audiuerat. *Vicisti famam virtu-
tibus tuis.* Scilicet, maiores sunt virtutes tuæ, quàm fa-
ma tua: istud accidit excellentibus viris, quia interdum
tanta est eorum excellentia, ꝙ fama non potest per-
tingere ad enarrandum magnitudinem illius, & po-
tissimè, quando est fama de magnitudine ingenij: ni-
hil enim est, ꝙ magis lateat, quia illi, per quos dilatari
debet fama alicuius, non solùm non intelligunt illud,
quod ille intelligit, sed etiam intelligere nequeunt
quanta est magnitudo ingenij illius. Sic etiam est cir-
ca quasdam alias perfectiones magnas in quocunque
genere: quia vulgus non sufficit ad intelligendum il-
las: ideo qui excellentissimi sunt, æqualem virtutibus
suis laudem habere nequeunt: quia oporteret sic æ-
quales laudatis esse laudatores. Et istud manifestè di-
cit hic litera. s. Vicisti famam virtutibus tuis, idest non
potuit fama peruenire ad enarrandum magnitudinẽ
virtutum tuarũ, s. perfectionũ. *Beati viri tui.* Cõuertitur
Regina Saba ad laudandum aliter Salomonis sapien-
tiam, dicendo beatitudinem esse in illa, & hoc quia at-
tonita erat præ magnitudine sapientiæ Salomonis.
Putauit magnum gaudium esse manere sẽper coram
Salomone ad audiendum doctrinam eius, & ob hoc
dixit, beati viri tui, idest domestici tui. *Et beati serui tui.*
Isti sunt, qui ministrabant coram Salomone in mensa,
& in alijs, & causa beatitudinis in seruis, & viris com-

A munis est, s. ꝙ assistebant Salomoni. *Qui assistunt coram
te in omni tempore.* Scilicet, quotidie stant coram te, vel
quandocunq; volunt, aut saltem temporibus conue-
nientibus. *Et audiunt sapientiam tuam.* Ista erat causa bea-
titudinis, s. quia cùm semper essent coram Salomone,
semper poterant audire sapientiam eius. Rectè locuta
est Regina Saba, s. illi, qui non veniunt ad præsentiam
tuam, nec audiunt verba sapientiæ tuæ, nullam partẽ
fęlicitatis assequuntur. Qui autem sunt coram te, &
audiunt ea, quæ dicis, sunt beati, eo ꝙ in audiendo sa-
pientiam tuam est summum gaudium. Qui autem ali
quando audiunt verba sapientiæ tuæ, & tamen non
manent semper coram te: sicut illi, qui veniunt de ter-
ra aliena ad te videndum: licèt pro eo tempore, quo
B manent coram te, sit in eis aliquid fęlicitatis, tamen
non manet postea, quia occurrunt deinde eis multa
dubia de quibus informari nequeunt in absentia tua.
Qui autem præsentes sunt tibi, sicut serui tui, semper
sunt beati, quia quandocunque occurrerit eis aliquod
dubium, habent declaratorem. Etiam quia multa au-
dient secreta sapientiæ tuæ, de quibus etiam ipsi nun-
quam cogitauerunt. De humana autem fęlicitate re-
ctissimè locuta est Regina Saba: nam summum bonũ
hominis est in intellectu, vt ait Arist. 10. Ethic. & quia
sapientia est maxima perfectio intellectus erunt ho-
mines fęlices per hoc, ꝙ sapientes. Hic tamen non
contingit homini viuenti assequi fęlicitatem propter
duo. Primò, quia sapientia illa, quam homines hic as-
C sequuntur, imperfecta nimis est, cùm paucis veritati-
bus, & obscurè cognitis multarum rerum, & magna-
rum nos ignorantia confundit. Secundum est, quia si
aliquod gaudiũ in speculando sit, quod profectò ma-
gnum est, corruptibilis corporis conditio facit actum
illum non esse delectabilem, vel non diu durare in sin-
cera delectatione. Sic patet Sapien. 9. s. Corpus, quod
corrumpitur aggrauat animam, & terrena habitatio
deprimit sensum multa cogitantem. Soluta autem
anima à corpore, cùm anima summa, & vera fęlicitas,
aut summa misęria est: in sapientia autem consistit
ipsa summa beatitudo: sic patet Ioan. 17. s. Hęc est vita
æterna, vt cognoscant te, i. totum bonum vitæ æternę
est, in cognoscendo te. Et ista est cognitio speculatiua,
D quamquam sit intuitiua per præsentiam obiecti, & nõ
abstractiua per formam abstractam repræsentantem.
Dum autem viuitur perfectum bonum nullum ho-
mini contingit, inter ipsa tamen diminuta bona, quæ
homini eueniunt, sapientia imperfecta, quæ hic habe-
tur, maximum bonum, & maximum iucundum est.
Vnde ipse Aristoteles, qui de futura animarum condi
tione disputat pro eo tempore, quo hic viuitur, dicit
hominem secundùm sapiẽtiam fęlicitari, & ipsę mor-
talis existens per sapientiam & intellectum conetur
immortalitatem 10. Ethi. Nunc autem sic erat, ꝙ ma-
xima sapientia, quæ erat in terra, quæ in aliquo homi-
ne vnquam fuit, erat in Salomone. Beati ergo erant,
qui poterant participaret aliquid de sapientia eius, &
E isti erant, qui assistebant sẽper Salomoni: vnde isti scri
bebant plurima de illis, quæ loquebatur Salomon, &
per hoc sapientes efficiebantur. Sic patet Prouer. 25. c.
s. Hæ quoq; parabolæ Salomonis quas transtulerunt
viri Ezechiæ regis Iuda. Dolebat autem Regina Saba:
quia nõ poterat semper esse pręsens, vt audiret sapien-
tiam Salomonis, sicut audiebant serui eius. *Sit dominus
Deus tuus benedictus.* Laudabat hic Regina Saba Deum
Israel, quia credebat, ꝙ ab eo Salomon acceperat sa-
pientiam istam magnam, & iustè quidem hoc arbi-
trabatur: quia inter homines nihil tale vnquam reper-
tum est, s. ꝙ aliquis sine magistro, & sine labore inue-
stigandi in tenera ætate subitò sapientissimus effectus
fuerit. Tale autem locutus est hic Hiram rex Tyri:

nam audiens sapientiam Salomonis, & videns, ꝙ vellet ædificare domum domino, & palatium sibi, laudauit Deum eius, qui ei sapientiam dederat, & constitue rat eum regem in Israel, vt patet supra 2. & 3. Reg. 5. scilicet. Quia dilexit Dominus populum suum, ideo regnare te fecit super eum: Et addidit dicens: benedictus dominus Deus Israel, qui fecit cęlum, & terram: qui dedit Dauid regi sapientem filium, & eruditum atq; sensatum, vt ædificaret domum domino, & palatium sibi. *Qui voluit te ordinare super thronum suum.* In hoc confitetur Regina Saba, ꝙ dispositio regnorum à Deo veniat, s. cuicumque Deus voluerit, dabit regnū, & cui voluerit auferet, & per hoc cōcedit generaliter prouidentiam Dei circa humana opera, s. ꝙ curet de negotijs nostris: nam sicut curat de negotijs magnis quæ sunt negotia regnorum, ita curabit de negotijs minoribus ne aliquid maneat inordinatū: De ista prouidentia habetur Dan. s. donec cognoscant viuentes, ꝙ dominatur altissimus in regno hominum, & cuicumque voluerit dabit illud. & dixit, super thronum suum, s. quia thronus Israel erat thronus Dei: quod potest dupliciter intelligi, vno modo super thronum suum, s. quia ipse de illo curam habet. Nam habet Deꝰ curam de omni dispositione regnorum, & quicunq; regnat, oportet, ꝙ habeat regnum per manum domini, ideo cùm ipse det illud cuicumque habenti, censetur regnum esse Dei: & hoc quidem concedit scriptura, s. ꝙ omnis potestas à Deo: sed data ab eo. ad Rom. 13. & specialiter regna terræ, quæ est maxima: ideo ipse dicitur dare omnes reges, iuxta illud Prouer. 7. s. Per me reges regnant. & non solùm de bonis verum est: sed etiam de malis, quia illis etiam Deus concedit regnum interdum propter peccata populi, cui præsunt: vt patet Iob 34. s. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Et non solùm est potestas regnatiua in manu domini, ad hoc, ꝙ quis illam assequatur, sed & postquam assequutus fuerit, in potestate Dei est bona, vel mala gubernatio, quæ sub illo rege in regno esse debet: vt patet Prouer. 21. s. Cor regis in manu domini, & quocunq; voluerit vertet illud. Secundo modo vocatur iste thronus Dei, quia specialiter pertinebat regnum Israel ad Deum, cùm ipse accepisset Israelitas in peculium, & regnum sacerdotale atq; gentem Sanctam: Exod. 29. c. Et sic etiam ipse Deus dicebatur inter Israelitas specialiter regnare, sicut vnus homo dominatur in vno regno: & intantū dominatur Deus specialiter inter Israelitas, ꝙ si aliquis vellet regnare, vel dominari inter eos, videbatur facere Deo iniuriā, vel subtrahere ei dominium: sic patet de Gedeone, qui postquam superauit Madianitas, dixerunt Israelitæ: dominare tu nobis, & filius tuus, & filius filij tui: quia liberasti nos de manu Madian: ipse verò respondit: non dominabor vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitͬ dominus Deus, vt patet Iud. 8. Ex quo patet, ꝙ Gedeon intelligebat, ꝙ si ipse dominaretur inter Israelitas, non posset Deus dominari inter illos, & sic erat modus dominandi specialis, quia si intelligatur de modo dominandi generali, non tolleretur, nec diminueretur per hoc, ꝙ aliquis dominaretur specialiter inter Israelitas: sicut Deus dominatur inter omnes gentes, cùm ipse dicat: Mea est enim omnis terra: Exo. 19. Et tamen dominantur ibi reges multi. Sic etiam erat de regnando, nam ex hoc, ꝙ Israelitæ petiuerāt regem sibi dari, dixit Deus, ꝙ abiecerant eum, ne regnaret super eos, vt patet primo Reg. 8. cū dixit Deus ad Samuelem: non te abiecerunt sed me, ne regnē super eos: & tamen si nō acciperetur regnū specialiter, nō diceretur Deus abiectus de regno, licèt Israelitę peterent alium, qui regnaret. Cum ergo esset regnum Israel specialiter Dei, quicunque illud accipe

F ret, erat tanquam dei substitutus, & vices tenens: ideo diceretur aliquis Israelita quando regnaret, sedere in throno Dei Israel. *Regem domini Dei tui.* Hic est limitatio personæ: quia deberet dici benedictus dominus Deus tuus, qui voluit te ordinare super thronum suū, & tamen mutata est persona, ne alius loqueretur, s. qui voluit te ordinare super thronum suum regem domini Dei tui, idest regem suum, & ipse est dominus Deꝰ tuus, & talis mutatio personę consueta est in scriptura sic patet Psal. 3. Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua, cùm tamen deberet dici: Domini est salus, & super populum suum benedictio sua. *Quia diligit Deus Israel, & vult seruare eum in æternum.* Quasi dicat, quia Deus volebat, ꝙ regnum Israel maneret in æternum, eo ꝙ diligebat illud, voluit, ꝙ tu esses rex illius, s. quando Deus vult aliquem populum, vel regnum cōseruare in ęternum, vel magno tempore, dat ei rectorem bonum: & quando Deus habet aliquem populum exosum propter sua peccata, loquendo largè de odio, dat eum in manum mali rectoris, per cuiꝰ gubernationem populus pereat, vel affligatur nimis: sic patet Iob. 34. s. Qui facit regnare hypocritam propter peccata populi: Et dixit, quia vult seruare in æternum, i. magno tempore, & hoc est per bonū regimē. Etiam non ideo seruaretur populus in æternum, vel magno tempore, quia Salomon regnabat, cùm ipse breui tempore regnaturus esset: sed de hoc declarabitur infra in quadam quæstione. *Iccirco posuit te super eum regem.* Scilicet, tua industria populus iste conseruabitur in æternum, vel magno tempore. *Vt facias iuditia atque iustitiam.* Scilicet, per exercitationem talem conseruatur regnum in æternum. Iudicium, & iustitia differūt. Vno modo, quia iudicium dicit actum rationis, vel facultatem rationandi. Iustitia autem dicit executionē. Sed hic nō accipitur sic, quia dicitur, vt facias iudicia, & tamen iudicium isto modo nō fit, sed manet in anima nostra. Alio modo vocatur iuditium actus sententiandi, & iustitia vocatur executio eius, & sic accipitur hic: nam in hoc consistit complementum boni regiminis, s. ꝙ iudex, vel dominus bene sententiet in eis, qui in contentionem venerint, & sententiam bonam executioni demandet, quia primum sine secundo nihil valet. Cùm autem duo hæc simul fuerint, fęlix est respub. *Dedit autem regi centum, & viginti talenta auri.* Idest Regina Saba informata fuerat à Salomone in multis, & magnis dubijs, & vt videretur gratias agere de tanto beneficio, obtulit ei ista centum, & viginti talenta auri, & dedit tantam quantitatem ad ostendendam magnificentiam suam, & diuitiarum copiam. Etiam quia magno regi magna munera offerenda erant, & ad hoc ferebat ipsa regina aurum multum nimis, vt dicitur in litera, vel infinitum, vt dr̄ 3. Reg. 10. *Et aromata multa nimis.* Ista fuerunt specialia dona: nam Salomon habebat aurum multum, sicut Regina Saba, & tamē aromata non habebat, quia in terra Chanaan, cùm sit medio modo temperata, quia in quarto climate est ꝑ maiori parte, non sunt ibi res aromaticæ, quæ causant ex magnitudine caloris digerentis: & sic aromata sunt in secundo, & tertio climate in principio, & in fine primi climatis. De ijs aromatibus dedit multa Salomoni ipsa regina, quia erāt nimis pretiosa ad vsus, & delitias regum. *Et gemmas pretiosissimas.* Gemmæ communius generantur in terra calida, quàm in frigida, vel temperata. Ideo terra Indorum versus meridiem, cùm sit nimis calida, habet multos lapides pretiosos. Sic etiā de Aethyopia, in qua erat Regina Saba, quia erat terra nimis calida. Ideo cōiter reperiūtur ibi plures lapides ꝓtiosi, q̃ apud nos, & q̃ in terra Chanaan. *Non fuerunt aromata talia, vt hęc q̃ dedit Regina Saba regi Salomoni.* Idest nō fuerūt aromata tā ꝓtiosa allata in terrā Israel sicut ista, quæ

quæ nunc attulit Regina Saba. Et non est sensus, quòd non fuerunt talia in toto orbe, quia credendum est, quòd aliquando preciosiora aromata fuerint in orbe. Nam in terra Saba, de qua allata sunt ista aromata, aliquando essent preciosiora: sed est sensus, quòd in terram Israel nunquã tam preciosa allata sunt: quia cùm Regina Saba vellet offerre in munus aromata ista Salomoni, credendum est, quòd perquireret meliora, quæ reperire posset in regno suo, vt sic appareret munus regium. Ante hoc, & postea tempore aliorum regum aliqua aromata afferebãtur venalia, & tamen testatur scriptor libri, quod nunquam talia allata sunt. Sed quomodo hoc sciret scriptor, cum esset negatiua, quæ non capit probationẽ, declarabitur infra in quadam quæstione. Et tamen 3. Reg. 10. dicitur. Non sunt allata vltra aromata tã multa quàm ea, quæ dedit Regina Saba regi Salomoni, scilicet tempore, quo fuerũt reges in Israel vsq; ad tempus Ieremiæ prophetæ, quæ scripsit libros Regũ circa captiuitatem Babylonis non fuerunt allata multa aromata in terram Israel, scilicet simul, vel fortè successiuè, scilicet quòd in omnibus vicibus, quibus portata sunt aromata post Salomonẽ vsq; ad tempus, quo scriptus est liber, non fuerunt portata tanta aromata. Et hoc patet, quia ferebat Regina Saba camelos onustos, vt patet supra in litera, & vtrunque verum fuit, scilicet quòd non fuerunt allata tot aromata, nec etiam talia. *Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis*. Hic ponitur alius modus, quo Salomon ditatus est, & nobilitatus diuitijs clarissimis, scilicet mittẽ nautas ad longissimas partes terrarum, vt inde aliquid ferrent, quod non habebatur in terra Chanaan. Et dicitur quòd serui Hiram iuerunt cum seruis Salomonis, quia erant serui Hiram nautæ optimi, vt declaratum est præcedenti cap. *Et attulerunt aurum de Ophir*. De hoc habetur præcedenti cap. scilicet quantum aurum attulerint, & quæ sit insula Ophir. *Et ligna thina*. In insula Ophir sunt ista ligna thina, & sunt preciosissima atque alba, quæ cùm tantæ sunt soliditatis, postquam fuerint leuigata, perfectè imagines reddunt, & faciunt in se apparere rerum obiectarum effigies sicut in speculis. Et ob hoc sunt ista ligna preciosissima inter omnia ligna. Et sic serui Salomonis portauerunt naues onustas illis. Alia autem classis erat Salomonis, quæ erat in mari Tharsico, & ducebat inde aurum, & argentum, & dentes elephantorum, psithacos, simias, & pauos. De his lignis thinis dicit Iosephus 8. Antiqui. ꝙ vocantur ligna pinea, & laudat ea nimis, & dicit, quòd tempore suo ducebantur ligna pinea de partibus longinquis ad vendendum, & tamen non erant talia sicut illa, quæ allata sunt Salomoni, quia ista sunt albiora, & fulgentiora. *Et gemmas preciosas*. Multas species lapidum preciosorum tulerunt inde, & vocantur omnes generali nomine gemmæ. Sunt namque in insula Ophir, multæ gemmæ, scilicet manetes, crysopasi, & multæ aliæ species, vt dicunt Plynius, & Rabanus. *De quibus fecit rex, de lignis scilicet thinis, gradus in domo Domini*. Erant pulchra valdè ligna ista, & imagines repræsentantia: ideo posita sunt in loco manifesto, vt ibi species apparerent intuentium, vel rerum obiectarum, sicut in speculo, & facti sunt gradus in domo Domini. Putant autem aliqui, quòd isti gradus erant quidam ascensus à domo regis in templum, & per istum ascensum rex ibat in templum, & per hoc probant Hebræi id, quod habetur supra, vbi litera nostra dicit, & holocausta, quæ offerebat in domo Domini, & in Hebræo dicitur, & ascensum, per quem ascendebat in domum Domini. Sed dicendum, quod non erat vnus ascensus factus de domo Salomonis in domum Domini, sed erant factæ in domo Salomonis scalæ diuersæ factæ, in quibus erant gradus de lignis thinis: in domo

A quoque Domini fecit Salomon in varijs locis gradus de istis lignis thinis. Ergo alij erant gradus de lignis thinis, quos fecerat Salomon in domo Domini, & alij quos fecerat in domo sua. Motiuum autem eorum aliqualiter poterat haberi, ex litera nostra. 3. Reg. 10. Scilicet, fecitque rex de lignis thinis fulcra domus Domini, & domus regiæ: & vocantur fulcra, idest sustentacula, siue gradus scalarum, & volunt quòd ista fulcra essent à domo regis in domum Domini: sed non conuenit, quia tunc deberet dici, fecit rex de lignis thinis fulcra à domo Domini, vsque ad domum regis. Et tamen dicitur in domo Domini, & in domo regis, ergo erant quædam fulcra in domo Domini, & quædam in domo regis. Vel potest intelligi, quòd cum

B ista ligna thina essent solidissima, posuerit illa tam in domo Domini, quàm in domo sua in aliquibus locis ad magnam fortitudinem, quia erant durissima sicut lapides, & sustinerent grauissima onera, & hunc sensum tenet Iosephus 8. Antiquitat. dicens: Delata sunt regi ligna pinea, quibus vsus est ad fortitudinem templi domorumque regalium, & hoc etiam conuenit literæ nostræ. 3. Reg. 10. fecitque rex de lignis thinis fulcra domus Domini, & domus regis. Fulcra autem à fulciendo dicuntur, quia inde suffulta est domus. Hic autem vocantur gradus: quod etiam satis potest stare, scilicet quia illa fulcra facta sunt in modum graduũ. *Citharas quoque et psalteria cantoribus*. Facta sunt musica instrumenta de lignis istis, eò quòd erant valdè

C accommoda pro tali opere, scilicet quia solidissima, quia valdè conuenit ligno reddenti sonum esse solidum, siue densum, & præcipuè, quia ista ligna erant valdè pulchra, scilicet reddentia imagines, & istud nimis conuenit musicis organis: quia sicut nos suauitate melodiarum demulcent, ita & pulchritudine formæ & materiæ nobilitate debent allicere. Et dicitur hic, citharas & psalteria, quæ sunt organa vsitata. Nam licèt cithara in vsum nostrum rarissimè veniat, apud antiquos tamen in magna frequentia fuit. De psalterio autem quid sit notum est: nam etiam apud modernos in honore est, & antiqui cantabant in eo, potissimè Dauid qui dicebat: In psalterio decacordo psallam tibi. Psalm. 133. & ista duo instrumenta simul

D erant frequentata nimium tempore Dauid, & ista facta sunt pro cantoribus, scilicet pro leuitis. Nam inter leuitas erat præcipuum officium cantorum, qui assistebant cantoribus aliàs sacerdotibus semper tempore sacrificiorum canentes diuersa cantica, secundùm conditionem festorum, in quibus canebant: vt patet præcedenti cap. lib. 23. cap. & ibi declaratum est. Pro istis cantoribus faciebat Salomon instrumenta, & fecit de istis lignis thinis, vt essent pulchra, & preciosa organa pro domo Domini, & vocantur ista instrumenta citharæ, & liræ. 3. Regum 10. sed ad idem redit, quia lira potest accipi pro psalterio: & Iosephus 8. Antiquit. dicit, quòd de istis lignis thinis facta sunt organa musica, scilicet citharæ, & nabla, sed idem est nabium, & psalterium: vt ait Ebrardus in Græcismo, Quid nabla.

E scilicet

Psalterium Græci, nos organa, nabla Iudæi.

Nunquam visa fuerũt in terra Iuda ligna talia. Pulchritudine, & nobilitate ista excesserunt omnia alia ligna quæcunque postea allata sunt in terram Iuda. Et potest intelligi, quòd ante tempus Salomonis, & prius etiam nunquam allata sunt aliqua ligna thina in terra Iuda, sed solùm nunc tempore Salomonis allata sunt, eò quòd nunquam nauigauerunt aliqui in insulam Ophir fortè de regno Iuda prius tempus istud, & hoc potest signare litera ista, scilicet nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia, idest talia in specie: & sic nunquam visa sunt postea ligna thina.

Vel potest intelligi, ꝙ nunquam allata sunt postea aliqua ligna thina in Israel tam præciosa, licèt aliqua de illa specie allata fuerint. Et hoc potest signare litera nostra. 3. Reg. 10. s. Non sunt allata huiuscemodi ligna thina, nec visa vsque in præsentem diem, i. non sunt visa tam præciosa, sed magis est sensus, ꝙ nulla ligna thina postea allata fuerint in terram Iuda, & licèt aliqui mercatores afferant ligna aliqua de longissimis insulis, quæ dicant esse ligna pinea, vt inde magna præcia consequantur, nō sunt vera ligna pinea, quia licèt sint illis similia in rotunditate, tamen sunt illa albiora, & fulgentiora, vt ait Iosephus 8. Antiqui. *Rex autem Salomon dedit Reginę Saba cuncta, quę voluit, & postulauit.* Regina Saba obtulerat Salomoni munera magna auri, aromatum, & gemmarum, & cùm recedere vellet in terram suam, petiuit à Salomone aliqua, quæ visa sunt ei grata, & erant in terra Israel: in terra autem sua fortassis non erant, & illa sponte concessit ei Salomon. *Multo plura quam attulerat.* In hoc voluit Salomon superare magnificentiam Reginæ Saba, quia licèt Regina Saba dederit ei magna munera, tamen Salomon redonauit ei alia multo maiora, & hoc conueniebat Salomoni propter multa. Primò, quia ipse erat rex ditissimus inter omnes reges, quia ante eum, & tēpore suo, & post eum non fuit aliquis rex tam diues, vt patet 3. Reg. 3. & supra 1. c. Regina autem Saba non erat tam diues: ideo Salomon debebat plura donare. Secundò, quia ipse erat vir, & Regina erat mulier, & magnificentia potius decet virum quàm fœminam propter duo. Primò, quia cùm sexus masculinus sit perfectior fœminino, omnis virtus debet esse perfectior in viro, quàm in fœmina. Secundò, quia magnificentia repugnat nimis curuitati naturæ, siue auaritiæ. Et tamen fœminæ naturaliter sunt auariores quàm viri, eo ꝙ auaritia consequitur naturaliter impotentiam acquirendi. Et quia fœminæ sunt minus potentes, acquirere, sunt minus liberales: & senes, quia sunt impotentes propter ętatem ad acquisitionem, sunt auariores iuuenibus: ideo decebat Salomonem magnificentiorem esse Reginæ Saba, & sic dedit plura. Tertiò, & principaliter, quia ista erat consuetudo omnium terrarum, s. ꝙ cùm quis veniat ad visitandum alium virum probū, potius debeat ab eo recipere, quàm ei dare, nisi fortè offerat aliquid, vt subditus vel ut debitor. Regina autem Saba venerat ad videndum Salomonem, ideo decebat, vt potius donaret ei Salomon, quàm è conuerso. Quartò, quia Regina Saba prius dederat Salomoni, quàm è conuerso: ideo debebat Salomon plus dare, quia retribuens habet hoc onus, s. ꝙ plura det, quàm recepit. Nam si det minora, non videtur sufficienter pro beneficio retribuere. Si autem det æqualia solùm, videtur emptor, & non beneficij retributor, vt ergo appareat retribuens pro beneficio, debet plura dare. Sic enim colligitur per Arist. 5. & 9. Ethic. s. ꝙ recipiens beneficium tenetur ad æqualia, & insuper ad famulatum. Qui ergo vult supplere famulatum in munere, debet dare plusquam susceperit, & sic Salomon nunc dedit multo plura q̃ susceperit. Non est autem putandum, ꝙ Regina Saba petiuerit omnia hæc. Nam inhonestum erat, ꝙ ipsa peteret plusquam dedisset. Sed est sensus, ꝙ Regina Saba petiuit à Salomone aliqua, quæ erant ei grata in terra Salomonis, & fortè non erant magni valoris, & Salomon liberalitate sua illa contulit, & multa alia, ita ꝙ omnia, quæ Salomon dedit Reginæ Saba fuerūt multo plura quàm illa, quę ab ea recepit. Sic colligitur. 3. Reg. 10. s. Rex autem Salomon dedit Reginæ Saba, quæ voluit, & petiuit ab eo exceptis ijs, quæ vltro obtulerat ei munere regio. *Quę reuersa abijt in terram suam, cum seruis suis.* Mansit Regina Saba aliquanto tempore in Ierusalem cum Salomone, quousque de- F clarauit ei in quibus dubitauit, & ostendit ei Salomon omnia opera sua magnifica, & post redijt in terram suam cum multitudine seruorum, quos de terra sua adduxerat.

Quare redonauit Salomon Reginæ Saba alia multo maiora.

Quæ erat ista Regina Sabba.
Quæst. II.

QVAERITVR circa prædicta, de ista Regina Saba, quę erat. Respondendum, ꝙ cùm Regina cognoscatur per Saba, oportet prius scire, quid sit Saba. Et dicēdum, ꝙ Saba aliquando accipitur pro quadam ciuitate Aethiopiæ: aliquando pro quadam prouincia, quæ vocatur Saba, vel Saba: apud nos enim nō G differunt nomina ista: sed apud Hebræos differunt, quia aliquando scribitur in principio per literam Sin, & aliquando per literam Samech. Saba, vt est regio dicit quandam partem terræ Arabicę, quæ à Ierusalem longè distat contra orientem, & denominata fuit à quodam de filijs Chan, qui dictus est Saba: Gene. 10. Ista terra habet ab Oriente mare rubrum, s. sinum Persicum: ab Aquilone habet terram Caldęorum, & Babyloniorum: à Meridie habet terram Aethiopiæ: ab Occidente habet terram Aegypti. Ista terra abundat nimis in arboribus myrrhę & thuris, & alijs lignis aromaticis: ibi enim nascitur auis fęnix, quæ vnica est toto mundo de ijs lib. 15. de proprietatibus rerum. De ista terra Saba habetur Psal. 72. s. Reges Arabum, & H Saba dona adducent. Ista Regina secundùm ꝙ vult Herodotus Alicarnasæus, & alij multi historiographi fuit Regina totius Africæ, & Aethiopiæ, & Aegypti, & cùm esset potentissima venit ad Salomonem. Iosephus autem 8. Antiqui. dicit, vt quidam putant istam fuisse Reginam Aegypti nomine Nichaula, quæ etiā fuit Regina Aethiopię. Nam secundùm ꝙ refert Herodotus Alicarnasæus à Mineo, qui Memphin condidit, fuerunt reges Aegypti semper dicti Pharaones, & fuerunt trecenti, & triginta, quibus successit Nichaula Regina Aegypti, & Aethiopię. Sed dicendum, ꝙ ista Nichaula non fuit Regina Saba Aegypti, quia tēpore Salomonis, s. pauloante quàm veniret Regina Saba ad Salomonem, venerat ad eum Pharao rex Ae- I gypti, vt patet 3. Reg. 9. & ista historia ponitur. 3. Reg. 10. & erat iste Pharao socer Salomonis, vt patet ibidē, & 3. Reg. 3. ergo Regina Saba non erat Nichaula Regina Aegypti, quia illa per se successit in regnum, & quando ipsa erat Regina nullus erat rex Aegypti, alioquin non diceretur ipsa successisse omnibus Pharaonibus. Item non potest dici, ꝙ ista Regina Saba fuerit vxor Pharaonis regis Aegypti, s. soceri Salomonis, quia tunc non veniret ipsa cū tāta administratione ad Salomonem, cùm enim Salomon haberet filiam suā in vxorem haberet magnam familiaritatem cum illo. Scriptura tamen signat tanquam alienam. Siquis autem velit tenere, ꝙ ista Regina Saba fuerit Nichaula Regina Aegypti, habet dicere, ꝙ ista fuerit imme- K diatè post Pharaonem socerum Salomonis, & ꝙ non successerit illi Pharaoni in regno aliquis vir, sed ista Nichaula. Sed istud non conuenit satis, quia tunc ista Nichaula venisset de Aegypto ad Salomonem, & non diceretur, ꝙ venit à finibus terrę audire sapientiam Salomonis: vt patet Matth. 12. & 3. Regum 10. quia Aegyptus est terra satis coniuncta terræ Chanaan, in qua erant Israelitę: quia de terrra Chanaan ibant filij Iacob pro cibarijs in Aegyptum: Gen. 42. Item patet efficacius, quia terra Aegypti in quadam parte conterminatur terrę Chanaan, vnde fluuius Aegypti ponitur tanquam terminus meridianus terrę Chanaan, vt patet Gen. 15. & Iosue 13. Dicendum ergo videtur, ꝙ ista Regina Saba erat Regina Aethyopum. Et

Quid sit Saba.

Et vocatur regina Saba à quadã ciuitate Aethyopiæ, quæ vocatur Saba, & non à prouincia, quæ dicitur Sabea, & licèt dominaretur multæ terræ, tamen nominata est regina Saba, quia Saba erat metropolis regni sui. Sicut consuetum est de regibus antiquis, qui dicebantur reges illarum ciuitatum, quæ erant sedes regnorum, sicut rex Seon vocatur rex Esebon, & Og vocatur rex Basan, & tamen multas alias vrbes habebant sub potestate sua, vt patet Num. 21. & Deut. 2. & 3. & Iosue 12. & 13. Sic etiam Dauid dicitur regnasse in Ierusalem annis triginta tribus, & in Hebron annis septem. 2. Reg. 5. & 3. Reg. 2. & tamen quando regnabat in Ierusalem non solùm erat rex Ierusalem, sed etiam omnium ciuitatum de regno, & tribu Iuda. Quòd autem sit ista positio vera patet primò auctoritate Iosephi 8. Antiq. vbi licèt ponat opinionem Alicarnasei circa Nichaulam reginam Aegypti, tamen ipse non exprimit, quòd illa esset ista regina, quæ venit ad Salomonem. Sed dixit, quòd erat ista regina Aethiopię, & Austri, quòd conuenit regioni Aethiopum, & quę est multum Australis. Secundò patet, quia Matt. 12. ponitur de ista regina Saba. Creditur, quòd regina Austri venit ad audiendum sapientiam Salomonis, & tamen Saba, vt est regio, sicut supra descriptum est, nõ est Australis terræ Chanaan, sed magis Orientalis, & terra Chanaan, & Aegyptus sunt sibi Occidentales. Terra autem Aethiopum est nimis Meridiana respectu terræ Chanaan cùm sit in primo, & secundo climate, ideo conueniet sibi, quòd ista esset regina Austri, & sic concordat Iosephus, dicens, eam reginam Austri, & Aethiopiæ. Tertiò patet, qa dicitur de ista regina Matth. 12. quòd venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & tamẽ si esset regina Aegypti, non veniret à finibus terræ, sed de terra satis ꝓpinqua, vt supra declaratum est. Accipiendo autem, quòd veniret de Aethiopia, veniebat de finibus terræ, quia in extremo terræ habitabilis ex parte meridiei est Aethiopia, & alię regiones particulares, quę comprehenduntur larga appellatione Aethiopiæ. Nomen autẽ reginæ istius non posuit scriptura.

Quare venit in nomine Domini. *Quæst. IIII.*

QVAERITVR vlterius, cùm dictum sit, ꝙ ista regina venit ad Salomonem in nomine Domini, quid hoc fuerit. Respondendum, quòd fortè regina Saba audierat famam Dei Israel, scilicet, quòd faceret mirabilia plusquam omnes dij gentium, ideo mota deuotione venit in Ierusalem non solùm ad audiendam sapientiam Salomonis, sed etiam ad adorandum Deum Israel in templo. Deuotio autem reginæ istius ad Deum Israel apparet ex verbis suis, vt patet supra in litera: & 3. Reg. 10. f. sit Dominus Deus tu⁹ Benedictus, qui voluit te ordinare regem super thronum suum. Item patet, quòd ista regina apud Deum aliqualiter meruerit veniendo ad Salomonem, quia Mat. 12. dicitur: Regina Austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & tamen non meruisset, si solùm venisset ad audiendum sapientiam Salomonis: ideo videtur, quòd etiam venerit ad adorandum Dominum, & quãtum ad hoc meruerit. Item aliqualiter colligitur, quòd regina Saba inspexit holocausta, quæ faciebat Salomon in templo Domini, & tamen si ipsa non esset deuota circa Deum non attendisset ad cœremonias sacrificiorum eius: & tamen considerauit, q̃ holocausta offerebat Salomon, vt patet supra in litera, ergo erat attenta circa cęremonias cultus diuini, & sic erat Deo deuota. Item istud est valde rationabile, quia non solùm ista regina Ae-

A thiopum venit nunc in Ierusalem, & adorauit dominum, sed etiam aliæ reginę Aethiopię veniebant in Ierusalem postea ad adorandum, vel mittebant per nuncios suos pecunias ad offerendum in templo: sic enim fuit. Nam post Christi mortem vir quidam Aethiops Eunuchus potens reginæ Candacis Aethiopum, qui erat super omnes Gazas eius, & sic ferret ille pecuniã reginæ ad offerendum in templum, & hoc innuit litera Act. 8. cùm dicit, quòd erat super omnes Gazas eius, quia ex nulla alia causa videtur introducta illa particula: nam aliàs videretur esse superuacua. Vel potest dici, quòd regina ista Saba venit in nomine Dñi. s. audita fama de Deo, quòd dedisset sapientiam Salomoni, & hoc potest colligi ex verbis reginæ hic in li-
B tera: & 3. Reg. 10. f. Benedictus Dominus Deus tuus, qui voluit te ordinare super thronum suum regem, & 3. Reg. 10. Benedictus Dominus Deus tuus, cui complacuisti, scilicet, quia complacuisti ei, dedit tibi sapiẽtiam, & propter famam huius venit ad audiendam sapientiam illius.

Quæ victimę erant istæ. *Quęst. V.*

QVAERITVR Vlterius, quæ victimæ erãt istę, siue holocausta de quibus dicitur in litera, quòd regina Saba vidit holocausta, quę offerebat Salomon. Aliqui dicunt, quòd quando venit regina Saba, Salomon volens ostendere magnificentiam suam non so-
C lùm in alijs, sed etiam circa cultum Dei obtulit sacrificia multa, quorum multitudinem regina Saba mirata est. Sed dicendum, quòd non stat, quia ex hoc dabatur, quòd ista oblatio fuerit aliquid speciale, ꝙ semel factum fuerit in aduentu reginæ Saba. Litera tamen signat istam oblationem deductam esse à Salomone in consuetudinem, quia dicitur in litera, & victimas, quas immolabat in domo Domini, & tamen, immolabat, quod est verbum præteriti imperfecti, signat consuetudinem. Secundò patet, quia regina Saba admirabatur de ordinatione Salomonis circa singula, quia apparebat in illis magnificentia, & sapientia. Si tñ cognosceret regina ista sacrifica, quæ nunc Salomon offerebat non esse ordinaria, non admiraretur, quòd
D non erat nimis semel fieri vnũ extraordinarium sumptum: quòd tamen Salomon consuetus esset facere talia sacrificia erat magnificentia propter magnitudinem sumptuum, & erat prudentia magna propter ordinationem eorum, & tamen mirata est regina Saba de eis, ideo erant sacrificia consueta fieri per Salomonem. Aliqui dicunt aliter, quòd ista sacrificia erant aliqua, quæ Salomon offerebat ordinariè ex consuetudine sua quasi iam sibi esset in legem, & cùm videret regina illa, mirata est. Et tunc dicetur, quæ sacrificia erant ista. Et dicetur, quòd non reperimus alia sacrificia, quæ Salomon ordinariè faceret, nisi ter in anno, vt patet. 3. Reg. 9. f. offerebat quoque Salomon holocausta, & pacificas tribus vicibus per annos singulos,
E & istud erat in tribus solennitatibus, scilicet, in festo Azymorum, & in festo Pentecostes, & festo Tabernaculorum, quia ista erant præcipua festa, & exprimũtur præced. cap. Conueniebantque istis tribus solennitatibus Israelitæ quolibet anno in loco sanctuarij: Exo. 32. & 34. & Deuter. 16. & ista sacrificia, quæ tunc faciebat Salomon erant fortassis valde magna, & multa: & ob hoc mirata fuit regina Saba. Sic fuit in dedicatione templi, nam obtulit viginti duo millia boum, & centum viginti millia arietum, vt patet supra 7. & 3. Reg. 8. Sed tunc dicetur, quomodo regina Saba admirata est de istis sacrificijs, quia non poterat videre illa. Nam ista fiebant ter in anno solùm, & regina Saba nõ maneret tanto tempore in Ierusalem, vt videre posset

omnes istas solennitates, in quibus Salomō offerebat holocausta, quia solùm veniebat ad certificandum se de sapientia Salomonis, quam postquā agnouit, & de dubijs suis certificata est, recessit in terram suam cum seruis suis: vt patet in litera: & sic non maneret tanto tempore, vt videret istas festiuitates, quæ erant solùm ter in anno. Responderi potest, ꝙ Regina Saba nō stetit in Ierusalem tempore istarum trium solēnitatum, nec tempore duarum quidem, sed accidit, ꝙ tempore vnius esset ibi, videretq; multitudinem sacrificiorum, de quibus miraretur: & tunc quæreret ipsa de modo Salomonis circa sacrificia: quia cùm rex ille esset tam magnificus, & ordinatissimus in omnibus operibus suis, & Regina Saba audita fama illius venisset à finib' terræ audire sapientiam eius, verisimile erat, ꝙ de omnibus moribus eius, & cōsuetudinibus quæreret: & sic quæreret de modo Salomonis circa sacrificia, & respōderetur ei, ꝙ ter in anno in tribus solennitatibus offerebatur, & diceretur sibi de multitudine victimarum eius, & sic miraretur. Aliter potest dici, ꝙ licèt Salomō offerret ter in anno sacrificia magnifica in tribus solennitatibus, & tamen singulis alijs diebus solitus erat facere pro se offerri sacrificia, vt oraretur ad Deū pro salute eius: nam cùm Darius rex gentilis. s. rex Persarū faceret pro se quotidiè offerri in templo sacrificia dās omnes sumptus necessarios ad sacrificia, vt patet 1. Esdræ 7. & Seleucus rex Asiæ de redditibus suis daret omnes expensas necessarias pro templo Domini in sacrificijs. 2. Machab. 3. à fortiori Salomon quotidiè faceret pro se immolari sacrificia, cùm ipse esset rex valdè deicola, & Iudæus. Scriptura tamen fecit mentionem de tribus oblationibus, quæ fiebant per tres solennitates, quia illæ erant celebriores, & Regina Saba videns oblationes quotidianas Salomonis sciensque quid in singulis diebus, & quid in solennitatibus offerret, miraretur nimis, & sic de holocaustis admirata est, sicut de alijs rebus magnificè, & prudenter à Salomone dispositis.

Quare dixit Regina Saba, quia dilexit Dominus Israel populum suum. Quæstio VI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit hic scriptura ex verbis Reginæ Saba. s. Quia dilexit Dn̄s Israel populum suum, & vult eum seruare in æternū, iccirco posuit te in regem super Israel, vt facias iudicium, & iustitiam: nam non videtur, ꝙ licèt Salomon esset rex super populum Dei, seruari deberet ille in æternum: nam nō seruatum est, sed perijt. Cùm primo diuisum est in duo regna tempore Roboam filij Salomonis, & postea ipsæ partes diuisæ perierunt traditæ hostibus, quia viri de regno Iuda traditi sunt Chaldeis. 4. Reg. 25. & Ierem. vlt. Viri de regno Israel traditi fuerunt Assyrijs. 4. Reg. 17. Respondendum, ꝙ non accipitur hic cōseruatio in æternum propriè pro æterno, sed æternum pro aliqua re durante magno tempore, quia nullum regnum durat in æternum. Sed tunc adhuc manet obiectio. s. quomodo per hoc, ꝙ Deus dabat Salomonem in regem super Israel, volebat conseruare populum suum magno tempore: nam solùm arguebatur ex hoc ꝙ tempore Salomonis cōseruaretur populus, & patet hoc, quia solùm mansit tempore Salomonis regnū in bono statu, & illo mortuo diuisum est seq. cap. & 3. Reg. 10. ideo nō intendebat Deus cōseruare populum, licèt daret Salomonem in regem. Dicendum, ꝙ hoc potest intelligi dupliciter: vno modo, ꝙ Regina Saba videns ꝙ Deus tam prudenter regem constituisset in Israel, putaret, ꝙ intendebat conseruare regnum illud ne periret, quia bona gubernatione res publica manet, & mala gubernatione perit,

F & verum est, ꝙ licèt Salomon esset valdè bonus rex, non poterat perpetuari populus in prospero statu propter ipsius solius gubernationem: sed putabat Regina Saba, ꝙ sicut Deus dedisset istum regem tam prudentem Israelitis, ita daret alios successores suos, & sic perpetuaretur bonum, qđ iste inchoaret, & ad hoc habebat Regina Saba duas coniecturas. Prima erat, quia Deus fecerat Salomonem sapientem, atq; prudētem super omnes homines, quod fuit aliquid speciale, & istud fuit in fauorem propuli Israel. s. quia Salomon petiuerat à Deo sibi dari sapientiam ad gubernādum tantum populum: vt patet 3. Reg. 3. & super 1. cap. nō haberet autem nunc tantam diligentiā Deus circa gubernationem populi Israel, nisi intenderet conseruare

G populum illum: ideo dato rege Salomone in regem, satis arguebatur rationabiliter, ꝙ intendebat Deus cōtinuare hoc dando alios successores bonos in gubernatione populi. Secunda coniectura erat, quia sic inceperat iam Deus: nam trāslato regno de domo Saulis, dedit illud Deus ipsi Dauid, qui fuit rex excellentissimus: nam obtinuit plurimas terras de manu hostili, & abstulit tributa, quæ erāt imposita Hebræis à Philistinis. 2. Reg. 8. amplificauitq; regnū plusquam omnes alij posteri, ita vt omnes gentes in circuitu subiectæ essent ei. 3. Reg. 5. huic dedit Deus Salomonem successorem, qui tanta sapientia, & prudētia pollebat, vt omnes homines excellreet, sub quo respublica optimè administraretur: ita ergo putandū erat, ꝙ vellet Deus

H dare alios successores, & si sic fieret, regnum conseruaretur in æternum, sed factum est secus, quia Salomon, qui bonus erat ab exordio factus est pessimus spontè, ita vt demeritis suis filius stultus ei datus sit, cuius tempore disperierit regnum diuisum in duo: vt patet 3. Regum 11. & 12.

Erat autem pondus auri, quod offerebatur Salomoni per singulos annos, sexcenta sexagintasex talēta auri: excepta ea summa, quam legati diuersarum gentium, & negotiatores afferre consueuerant, omnesq; re-

I ges Arabiæ, & Satrapæ terrarum, qui comportabant aurum, & argentum Salomoni.

Erat autem. Hic ponitur secundum huius partis. s. magnificentia, & gloria Salomonis in magnitudine redituum, & dicitur. *Erat autem pondus auri, quod offerebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexagintasex talēta auri.* Ista erat summa redituū Salomonis per singulos annos. Et erat summa ordinaria: & p̄ter hanc erant multæ aliæ obuentiones. s. de muneribus oblatis, & de quibusdam alijs, de quibus patet in litera. & 3. Reg. 10. vnde autem preuenirent isti redditus Salomoni, an de terra sua, vel de opere nautico, declarabitur infra in Gloria Salomonis.

K quadam quæstione. *Excepta ea summa quam legati diuersarum gentium.* Scilicet, nō computabatur hic summa auri, quam offerebant quolibet anno Salomoni legati diuersarum gētium: nam cum Salomon esset tam sapiens, & fama eius diffusa esset per totum orbem, desiderabant omnes reges videre faciem eius, vt audirent sapientiam illius: vt patet 3. Reg. 4. & aliqui non poterant ire illuc, & mittebant legatos suos, vt imponerent Salomoni dubia dominorum suorum: & cū reciperent ab eo responsum super illud, offerebāt munera Salomoni: sicut fecit Regina Saba, quæ venit audire sapientiam Salomonis, & obtulit ei munera magna: vt patet in litera. Et quia multi reges, & principes terrarum continuè mittebant ad Salomonē, erat magnum

gnum aliquid, quòd quolibet anno perueniebat ei de muneribus legatorum diuersarum prouinciarum: quia tamen non erãt isti redditus ordinarij: eo quòd aliquo anno proueniebant plura, quàm alio, non posuit scriptura istud cum ordinarijs redditibus taxatis: & tamen 3. Reg. 10. dicitur excepto eo, quod offerebant viri, qui super vectigalia erant, & istud potest coincidere cum litera ista. Vno enim modo potest intelligi, quòd isti erant viri positi à rege, vt reciperẽt redditus de impositione transeuntium, vel rerum, quæ transducebãtur de loco ad locum per aliquos pontes, vel vrbes, & ista dicuntur vectigalia, quia dantur de rebus, quæ vehuntur, idest, transportantur, & ista erat quædam pars redditũum Salomonis præter tributa ordinaria. Secundò potest intelligi, quòd viri positi super vectigalia erant illi, qui reperiebant pecuniam, quam offerebant legati diuersarum prouinciarum venientes ad Salomonem, & ista vocantur vectigalia, quia dabantur à venientibus ab extra, & tunc coincidit litera illa cum ista. *Et negociatores afferre consueuerant.* Isti erant mercatores magni, qui educebãt aliquid de terra Salomonis, vel introducebant ad vendendum ibi, vt ex negociatione acquirerent victum, quia de istis habebat Salomon redditus magnos. Isti tamen non erant determinati, sicut nec munera, quæ dabant legati diuersarũ prouinciarum. Hic subticetur quędam clausula, quę habetur.3.Reg.10.s. Et omnes scuta vendentes.s. venditores scutorum soluebant de quolibet scuto aliquid certum, vel erat impositio determinata illis: & dicitur de scutis, quia de alijs rebus, quæ vendebantur, fortè non soluebatur impositio aliqua. Et non erat tunc, sicut nunc, quia nunc in omnibus ferè regionibus de qualibet re, quæ venditur est aliqua pars precij danda pro rege, vel pro domino terræ, vel pro communitate. Tempore autem Salomonis non erat facta impositio generalis super res venales, sed solùm super ipsos negociatores, quorum officium erat emere, & vẽdere, vt sic ditarentur. De alijs autem, qui non emebant, vel vendebant ex officio, sed aliàs ex necessitate, non recipiebatur aliqua pars pecuniæ, nisi essent venditores scutorum, quia istis imposuerat Salomon specialem solutionem partis rei venditæ. *Omnesq; reges Arabiæ.* Etiam reges Arabiæ dabant Salomoni quolibet anno multum aurũ, & magna munera, quæ non computabantur in illis talentis auri, quæ erant ordinaria. Arabia est prouincia coniuncta terræ Chanaan ex parte meridiana inter terram Chanaã, & Aegyptũ, & est terra nimis montuosa. Nam in deserto Arabię manserunt Israelitæ quadraginta annis venientes de Aegypto, & ibi sunt quadraginta duæ mansiones illorum, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ. Aliqui accipiunt Arabiam pro quadam regione magis australi, quàm sit Aegyptus, & est nimis versus meridiem posita sub aliquo paralelo, qui est inter æquinoctialem, & tropicum Cancri: & ob hoc habitantes in regione illa habent duas æstates, & duas hyemes, duplicem autumnum, & duplex ver. Etiam sunt ibi quatuor vmbræ in anno, scilicet: Orientalis, Occidentalis, Meridiana, Septentrionalis. Nos autem solùm habemus tres, quia nunquam apud nos est vmbra Meridiana, & ob hoc Arabes quando venerunt in auxilium Pompei contra Iulium Cesarem, & steterunt in terra Græcorum, & Italorum, in quibus nunquam sunt vmbræ Meridianæ, quæ vocantur vmbræ sinistræ, mirabantur, quòd nunquam viderent vmbras sinistras, idest, meridianas alicuius rei, sicut in terra sua. Sic ait Lucanus tertio de Bello plusquam ciuili cum loquitur ad Arabis, dicens.

Arabia.

Opinio de Arabia.

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem.
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

A Idest, Meridianas: vt ait Ioannes de Sacro Bosco in tractatu de Sphera. Et tamen hic non accipitur sic Arabia, quia scriptura consueuit vocare Arabiam terrã desertam, quæ est inter Aegyptum & Chanaan, à qua sinus quidam maris rubri vocatur sinus Arabicus. Et ista est in tertio climate, & non potest esse inter tropicum Cancri, & æquinoctialem, sed necessariò est extra tropicum Cancri versus paralelum arcticum, quod patet ex eleuatione poli super tertium clima: nam existentibus sub tropico Cancri est eleuatus polus ferè vigintiquatuor gradibus, quãta est declinatio capitis eorum ab æquinoctiali: & tamen existentibus in tertio climate eleuatur polus gradibus triginta immediatè sua, vt patet in tractatu de sphera, & per Ptolemæum in B Almagesto: ideo Arabia necessariò est extra tropicos, sicut hic accipitur. Sed Lucanus vocauit Arabes quasdam gentes Aethiopum nimis Meridianas. De istis regibus Arabiæ, quomodo dabant Salomoni munera in modum tributorum, vel aliàs, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et satrapæ terrarum.* Satrapę sunt Principes, qui non habent nomen regum. Et sic quilibet dominus potest vocari satrapa, quasi satis potẽs. Interdum tamen vocantur satrapæ reges parui, sicut vocantur quinque satrapæ Phylisthinorum. 1. Reg.6. & 29. & tamen isti etiam vocantur reguli, vt patet Iosue 13. cap. & possunt vocari satrapę terrarum, idest: Domini terrarum vicinarum: vel vocantur satrapæ omnium terrarum, quia de omnibus terris veniebant C aliqui ad videndum Salomonem, & offerendum ei munera, cùm omnis terra desideraret videre vultum Salomonis.3.Re.4.& accipitur largè de omnibus terris secundùm modum loquendi scripturę, quia ponitur vniuersalis propositio non vniuersaliter.s. omnes pro multis: isti satrapæ vocantur.3.Reg.10. duces terræ.s. terræ Arabiæ, qui non erant reges, vel duces aliarum terrarum. Iosephus autem 8. Antiqui. vocat Thoparcas istos, quos vocat litera nostra satrapas, & rectè dicit, quia Thoparca interpretatur dominus loci à Topos, quod est locus, & archos, quod est princeps quasi princeps loci: & sic omnes principes quorumcũq; locorum vocantur Thoparchæ. Inde etiam dicitur Topographia quædam figura, & scriptura Poetarum secundùm quam, cũ de aliquo loco dicturi sunt, describunt D circunstantias eius, faciendo quandam interpositionem, quæ directè ad historiam non attinet. Sic ẽt Conographia est figura de temporis descriptione. *Qui comportabant & argentum Salomoni.* Scilicet, omnes isti comportabant aurum, & argentum Salomoni, scilicet, quidam in donum, sicut reges, & satrapę, & alij in tributum, sicut negociatores.

Quid Satrapæ.

Thopographia.

Vnde proueniret pondus illud auri.

Quæst. VII.

E QVAERITVR circa prædicta, & primò de illo pondere auri sexcentorum sexagintasex talentorum, quod quolibet anno Salomoni dabatur, vnde ei proueniret. Respondent quidam, quòd proueniebat ei de insula Ophir, quia Salomõ mittebat illuc seruos suos cum seruis Hiram, & ferebãt quolibet anno tot talenta auri. Item patet, quia si non esset istud aurum de insula Ophir, diceremus, quòd erat de tributis Israel, & tamen falsum videtur, quia dicitur in litera, quòd Salomon habebat quolibet anno ista talẽta auri excepto eo, quòd offerebant viri, qui erant super vectigalia: & tamen, quod offerebant viri existentes super vectigalia erat tributum, ergo non erant ista talenta de tributis Israel. In contrarium videtur, quòd non ferretur de Ophir, quia de insula Ophir portabant serui Salomonis

monis tantum, quantum contingebat eos reperire: & sic non ferrent qualibet vice pondera æqualia: & tamen istud pondus erat determinatum, scilicet, talentorum sexcentorum sexaginta & sex, vt patet in litera, ergo non portabatur de Ophir. Secundò patet, qa dicitur, ꝙ quolibet anno dabatur Salomoni ista summa auri, & tamen de Ophir non apparet, quòd quolibet anno portaretur aurum. Fortè enim in multis annis vna vice redibant. Sicut erat de euntibus in Tharsis: nam post tres annos complebant vnam nauigationem serui Salomonis euntes in Tharsis, vt patet infra in litera, & 3. Reg. 10. ita fortè contingeret de euntibꝰ in Ophir. De istis sexcentis sexagintasex talentis dicitur, quòd quolibet anno portabātur Salomoni, ergo non erat de Ophir. Tertiò patet, quia scriptura vult hic ponere diuitias Salomonis magnas super omnes reges, & ad hoc assignat modos, quibus Salomon acquirebat diuitias istas, vt nō putetur difficile esse, quomodo haberet tantas diuitias. Manifestum est tamē, quòd Salomon quolibet anno habebat aliqua tributa de regno suo, quia non erant liberi à tributis Israelitæ tempore suo, sed potius imposuerat eis magna tributa, & onera grauia, vt ipsi conquesti sunt mortuo Salomone. 3. Reg. 12. & seq. cap. ergo faceret scriptura mentionem de illo modo acquirendi: & sic intelligeretur tributa per istam summam talentorum. Confirmatur hoc, quia ferè hic, & præced. capit. ponuntur omnes modi acquirendi diuitias magnas. Vnus modus erat mittendo in Ophir, vt inde auferretur aurum præced. cap. & 3. Reg. 9. Alius modus erat mittendo in Tharsis semel per tres annos, & ferēdo inde aurum, argentum, simias, pauos, psitacos, & dentes elephantorum. infra in litera, & 3. Reg. 10. Alius modus erat recipiendo pecuniam à mercatoribus, cùm dicatur supra, excepta summa, quam negociatores afferre cōsueuerant. Alius modus erat per munera, quæ dabāt veniētes ad Salomonem de diuersis regionibus, cùm dicatur hic excepta summa, quam legati diuersarum gentium afferre consueuerant. Alius modus erat de impositionibus quibusdam regni sui incertorum redditum, scilicet, de eo quòd imponebatur vēdentibus scuta, vt patet 3. Reg. 10. Alius modus erat per tributa ordinaria regni sui, & ista notantur: tamen ponitur istud pondus auri quolibet anno. Quartò patet, quia de Ophir non portabatur tantum aurum Salomoni, sicut hic ponitur: nam solùm erant quadringenta, & viginti talenta. 3. Reg. 9. & tamen ista erant sexcenta sexaginta & sex: ideo non erant de Ophir. Dicēdum ergò, quòd ista talenta auri erāt tributa ordinaria, quæ Salomon recipiebat quolibet anno de regno suo: & dabatur sic quolibet anno summa ista nihil excedendo, nec quidquam minuendo: quia cùm Salomon nō vacaret bellis, non occurrebant ei aliquæ necessitates, propter quas imponeret maiora tributa: minora autem imponere nolebat, & in hoc visum est Israelitis, quòd grauabantur, scilicet, quia quolibet anno exigebantur ab eis magna tributa, & æqualia, licèt in nulla necessitate esset Salomon, vt patet ex quęrela eorum. 3. Reg. 12. scilicet: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc paululum imminue de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, & seruiemus tibi. Si autē non essent determinata tributa, non dicerent Israélitæ, tu itaq; paululū minue de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis, scilicet, quòd Israelitæ vellent quolibet anno soluere aliquantam summam, sed non tantam, sicut imposuerat Salomon. Item patet hoc, quia dicitur de iugo grauissimo, quod imposuit nobis: ergo videtur, quòd aliqua impositio certa facta erat super Israelitas, ad quam te-

F nebantur quolibet anno. Aliàs si Salomon non exigeret certam summam tributi quolibet anno, sed aliquando multum, & aliquando paucum: non dicerent sibi impositum iugum. Et non potest dici, quòd Salomon habebat ista talenta quolibet anno de tributis aliquibus, quæ haberet de regnis Arabiæ: quia solutio, vel oblatio quam faciebant Arabes distincta erat ab ista, cùm dicatur in litera, quòd dabantur quolibet anno Salomoni ista talenta auri excepta summa, quam offerre consueuerant legati diuersarum prouinciarū, & negociatores, & reges Arabiæ, & satrapæ terræ. Cū autem obijcitur, quòd ista pecunia dabatur Salomoni quolibet anno de Ophir, quia dicitur, quòd erat pondus auri, quod afferebatur Salomoni quolibet anno,
G &c. & si esset de terra Israel non diceretur afferebatur, sed dabatur. Dicendum, quòd non stat, quia dicitur afferebatur, scilicet, Salomoni à viris suis, qui erāt super tributa, & colligebant summam istam. Cùm autem obijcitur, quòd non sit de tributis, quia dicitur, quòd ista summa erat excepto eo quod afferebant, ꝙ erant super vectigalia. Dicendum vno modo, quòd tributa Salomonis vocabantur illa, quæ erant in quantitate determinata, & ista erant sexcentorum sexagintasex talentorum. Impositio autem super vectigalia non erat determinata: ideo licèt posset vocari tributū: non poterat includi sub quantitate ista talentorum. Alio modo potest dici, quòd vectigalia aliqua non essent tributa imposita à Salomone, sed erant munera,
H quæ offerebantur à venientibus ab extra ad videndū Salomonem: & in hoc habent similitudinem cū veris vectigalibus, quia illa dantur à transeuntibus, vel pro transportatione rerum: & ista sententia consonat literæ isti in qua non habetur de vectigalibus. Sed dicitur: erat autem pondus auri quod afferebatur Salomoni per singulos annos sexcenta sexagintasex talenta auri, excepta ea summa, quam legati diuersarum prouinciarum, & negociatores afferre consueuerant. Si autem aliquis dicere vellet, quòd istud aurum afferebatur Salomoni de Ophir, oportebat, vt diceret, quòd Salomon faciebat expensas, & dabat naues euntibus in Ophir quolibet anno, & quòd ipsi quolibet anno darent Salomoni sexcenta sexagintasex talenta auri, &
I siquid superesset accresceret eis, & sic darent ei quolibet anno certam summam, & tamen adhuc non posset istud stare, quia non responderetur ad inconuenientia supra assignata.

Quare reges Arabię portabant aurum.
Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius circa reges Arabiæ, cū dicatur hic, quòd omnes reges Arabiæ, & satrapæ terrarum aurum, & argentum Salomoni comportabant. Aliqui dicunt, quòd isti reges Arabum erant tributarij Salomonis, & vt non putetur, quòd tributa eorum intelligebantur includi sub illis sexcentis sexa-
K gintasex talentis, ponitur ex superaddito, quòd reges Arabiæ aurum, & argentū Salomoni comportabant. Sed dicendum, quòd non stat, quia reges Arabum nō erant subditi Salomoni, nec tributarii eius: quia Salomon solùm habebat in tributarios Israelitas, qui erant populus eius, & Gentiles Chananęorum, Heuęorum, Pherrezęorum, Iebusęorum, Hethęorum, Gergeseorum, & Amorrhęorum, qui habitabant intra terram Israel, cùm essent de terra Chanaan, & subiecerat sibi eos Salomon in tributum: præced. cap. & 3. Regum 9. etiam quasdam gētes extra terram Israel, scilicet: Idumęos, & Ammonitas, & Moabitas, quia istos subiecerat Dauid in tributarios, & adhuc manebant semper: vt patet. 2. Reg. 8. & pręced. lib. 18. cap. nullas alias gen-

tes

tes habebat Salomon in tributarios. Arabes autem erant præter istas gentes: nam nō erant in terra Israel, etiam non erant de gentibus existētibus extra terram Israel subiectis tamen Israelitis, quia illi solùm erant Ammonitæ, Idumæi, Moabitæ, & quędam pars Syrorum, quæ seruiuit Dauid sub tributo. 2. Reg. 8. & 10. Arabes autem morātur in solitudinibus Arabicis. Est enim Arabia quædam terra iacens inter Aegyptum & terram Chanaan, & extenditur versus orientem plusquam terra Chanaan: per hanc autem transierūt, & in ea manserunt ferè quadraginta annis Israelitæ, quando exierunt de Aegypto, & in ea est mare rubrū quantū ad illam partem, quæ vocatur sinus Arabicus. In hac terra erāt multi reges, scilicet: Ismahelitarum, Amalecitarum, & Madianitarum, & aliarum gētium: B istæ autem gentes non erant subditæ Salomoni. Ferebant autem omnes reges istarum gentium ei munera non quidem ex necessitate, vel tanquam tributarij, sed gratis: eo quòd veniebant ad videndum vultum Salomonis, & audiendam sapientiam, quia omnis terra desiderabat videre vultum Salomonis. 3. Regum 4. Quòd autem isti Arabes gratis aurum, & argētum Salomoni darent, & non, vt tributarij: patet, quia dicitur hic: omnes reges Arabum, & satrapæ terræ aurū, & argentum Salomoni comportabant. Et ponuntur simul omnes reges Arabię cum satrapis terrarum, scilicet, quia omnes afferebant Salomoni aurum, & argentum, & tamen manifestum est, quòd satrapæ terrarum non erant subiecti Salomoni, quia per hoc si- C gnantur domini omnium terrarum, qui vocantur satrapæ, & isti afferebant aurum, & argentum, ergo gratis offerebant tam reges Arabum, quàm satrapæ terrarum.

Quare non ponuntur tributa aliorum. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius circa tributa ista Salomonis, cùm ponantur hic tributa Israelitarum. s. sexcenta sexagintasex talenta auri, quomō non ponūtur tributa, quæ percipiebat ab alijs gentibus subiectis sibi. s. à Chananæis, Moabitis, Ammonitis, Idumæis, & Syris, quia omnes hi subiecti erant Salomoni, vt de- D claratum est præced. cap. Aliquis dicet, quòd non manebant istę gentes nunc tributariæ Salomoni, defecerāt enim ab eo post mortem Dauid: nam licèt Dauid habuisset gentes istas sibi bello subiectas, quia erat vir bellicosus. Salomon tamen non habuit eas subditas, quia erat vir pacificus, & recesserūt ab eo: & patet hoc de Idumæis. Nam cùm audiret Adad, qui erat de genere regio Idumęorum, fugeratque in Aegyptum timens Dauid, & Ioab, mortuum esse Ioab, & Dauid reuersus est in terram suam cœpitque rebellare Salomoni, & infestare terram eius. 3. Reg. 11. patet etiam de Syrijs, quia Razon, qui factus est rex in Damasco, inquietabat terram Salomonis, & dedit eum Deus sibi in aduersarium. 3. Reg. 11. ita etiam de alijs gentibus E dici posset, quòd licèt subditæ essent Dauid, non manserunt subditæ Salomoni, nec soluebant ei tributa. Dicendum, quod hoc non stat, sed adhuc istę gentes manebāt tributarię Salomoni, & potissimè patet hoc de Chananæis, & alijs gētibus quas subiecerat Dauid, sed Salomon fecit eas tributarias, & patet de Idumęis: nam semper manserunt Idumæi soluentes tributa Salomoni, & etiam posteris eius vsque ad regem Ioram, qui fuit quintus a Salomone: nā Salomon genuit Roboam, & ille Abiam, ille Asa, ille Iosaphat, ille Ioram. Tempore huius recessit Idumea, nè esset sub Iuda, & postea nunquam redijt: vt patet 4. Reg. 8. & infra 21. c. Cùm autē obijcitur de Idumæis, ꝙ rebellauerunt tem- A pore Salomonis, audita morte Dauid, & Ioab. Dicendum, ꝙ verum est, ꝙ Adad, qui erat de semine regio Idumæorum venit de Aegypto, & incepit inuadere terram Salomonis, & perturbare pacem eius, tamen non potuit liberare Idumeam de manu Salomonis, eo quòd omnia fortalitia terræ Idumeę tenebātur ab Israelitis: posuerat enim ibi Dauid custodes, qui tenerent terram illam, vt patet. 2. Reg. 8. & præced. lib. 18. vnde nunquam fuerūt liberati de manu Israelitarum vsque ad tempus Ioram regis Iuda: & ob hoc faciebat Salomon quidquid volebat in Idumęa: nam Asiongaber erat portus in littore maris rubri, & erat in terra Idumęæ: & tamen ibi fecerat Salomon classem pręced. cap. & 3. Reg. 9. Si autem regnum illud non esset B ei subiectum, non posset facere classem ibi, quia non permitterēt hostes sui. Item dato, quòd iste Adad Idumęus liberasset Idumęam de manu Salomonis, quod tamen falsum est, non fuit hoc vsque ad senectutem Salomonis. Nam in senectute deprauatum est cor ei[9], copulatusque est mulieribus alienigenis amore ardentissimo, & coluit Deos earum. 3. Reg. 11. & tunc in pęnam peccatorum suorum Deus suscitauit ei in hostē Adad Idumęum, vt patet ibidem, & sic tempore pręc. haberet Salomō tributa de terra Idumęorum. De terra autem Syrorum dicendum est, quòd fuit subiecta Dauid in tributum, vt patet secundo Regum octauo, & tamen quanto tempore manserit tributaria Salomoni, vel posteris eius non apparet: non est tamen du- C bitandum, quòd terra Syrię, scilicet, quędam pars eius manserit tributaria Salomoni aliquāto tempore: quia non solùm ipse tenuit, quod pater suus acquisierat in Syria: sed etiam plura acquisiuit, quia dicitur pręced. cap. quòd abijt in Hemath Suba, & acquisiuit eā, & ędificauit Palmiram in deserto, & multas ciuitates in Hemath. Et tamen terra Hemath, & potissimè regio Suba de terra Syrię est, quia de ea erat Adarezer rex, q pugnauit contra Dauid, & ille vocabatur rex Syrię. 2. Reg. 8. & 10. ergo acquisiuit Salomon quandam partem Syriæ mortuo Dauid, & mansit ei illa pars quam in tributariam subiecerat Dauid, & sic acciperet Salomon tributa de terra Syrorum: quando autem Syria recesserit, nè esset sub Salomone, vel sub posteris eius, D non apparet manifestè: sed satis videtur dicendum, ꝙ fuerit hoc tempore Salomonis in senectute sua, quando propter peccata sua Deus suscitauit ei hostes. Nam tunc fuit vnus Razon filius Eliadam, qui factus est rex in Damasco. 3. Reg. 11. Et quia postea nunquam legitur de Syris, quòd fuerint subiecti Israelitis, sed potius è conuerso, quia tempore Achab regis Israel, quando Benadad rex Syrię captus est ab eo in bello fugiens, erant subiecti Israelitę Syris, & reges Syrorum imponebant tributa quędam Israelitis. Quod patet ex iis, quę petiuit Benadad ab Achab, scilicet, filios suos, & vxores, & concubinas, & omne aurum, & argentum, quod erat in domo sua. 3. Reg. 20. & postea cùm Benadad captus esset ab Achab petiuit ab eo, quòd solue- E ret ipsum, & ait, ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo reddam, et plateas fac tibi in Damasco, sicut fecit pater meus in Samaria, et ego fœderatus recedam à te: ergo pater Benadad rex Syrię faciebat impositiones super Israelitas: etiam erat maior, et quasi dominus virorum de regno Iuda. Nam cum Asa rex Iuda pugnaret contra Baasam regem Israel propter ędificationem vrbis Rama, misit Asa munera magna ad Benadad regem Syrię, vt iuberet regi Israel, quòd cessaret ab ędificatione Rama: et sic intercisum est op[9]. tertio Reg. 15. et infra 16. aliquo ergo tēpore Syri soluerunt tributa Salomoni: licèt tempore suorum successorū non soluerint: De Moabitis etiā dicendum, quòd manerent subiecti tributo Salomoni, et etiā posteris suis

mante-

manseruntque vsque ad tempus Ochozię regis Israel. Fuit autem modus, quòd cùm Salomon haberet sibi subiectos Idumęos, & Moabitas in tributum, diuisum fuit regnum tempore filij eius Roboam, & tunc Idumæi cesserunt regibus Iuda, & Moabitæ cesserunt regibus Israel. Manserunt autem Moabitæ semper soluentes tributa Israelitis vsque ad tempus Ochoziæ regis Israel; tunc enim præuaricatus est Moab in Israel, scilicet, recessit à promissione de soluendo tributa annua. 4. Reg. 1. Et propter hãc rebellionem Ioram rex Israel, qui successit regi Ochoziæ, pugnauit contra Moabitas, sed non reduxit eos ad tributa soluenda. 4. Reg. 3. soluerunt ergo isti tributa toto tempore Salomonis. De Ammonitis non apparet tã clarè quãto tempore manserint sub tributis Israelitarum. Et tamẽ dicendum, quòd tempore Salomonis tributarii fuerunt, quia cùm Dauid subiecisset istos in tributarios. 2. Reg. 12. Salomõ tenuit illos in tributarios: alioquin regnum esset diminutum tempore Salomonis, & ista esset quædam calamitas eius: semper tamen fuit Salomon in excellentissima gloria, tenens ea, quæ reliquerat ei Dauid, & acquirens alia vsque ad senectutẽ, quando post peccata dominus immisit ei hostes impugnatores. 3. Reg. 11. ergo saltem vsque ad illud tempus manerent Ammonitæ subditi tributis Salomoni, & sic nunc contribuerent in tributis præstandis Salomoni. De Chananæorum autem populis magis manifestum est, quia isti non fuerunt perfectè subiecti tempore Dauid, sed Salomon dicitur fecisse eos tributarios præcedenti cap. & 3. Reg. 9. cap. nõ ergo videtur modus, quòd isti recederẽt à subiectione Salomonis. Item patet potissimè, quia pręcedenti cap. & 3. Reg. 9. quãdo agitur de subiectione Chananæorum, dicitur, quòd Salomon fecit eos tributarios vsque in præsentẽ diem, & refertur ad tempus, quo scriptus est liber ille, quòd fuit multo post Salomonem: ergo manserunt toto tempore Salomonis Chananæi tributarii. Dicendum generaliter de omnibus his gentibus, quòd erãt nunc tributarię Salomonis. Aliqui ergo dicunt, quòd erant tributarię istę gentes, & magna tributa persoluebant Salomoni: & tamen de tributis earum non habetur hic. Dicendum, quòd hoc non est verisimile, quia scriptura diligenter ponit hic omnes modos lucrandi Salomonis ad hoc, quòd magnificaretur in diuitijs, sicut factum est: ideo non est credendum, quòd tantum lucrum quantum quolibet anno consequeretur Salomon de omnibus istis regnis tributarijs subticeretur, cùm alia minora lucra exprimantur, scilicet, quòd Dauid haberet impositiones à negotiatoribus, & à vendentibus scuta, vt patet supra in litera: & 3. Re. 10. Dicendum ergo, quod reges Chananæorum, Amorrhæorum, Pherrezæorum, Iebuseorum, Heuæorum, Hethæorum, Gergesæorum, Moabitarum, Ammonitarum, Idumæorum, & Syrorum soluebant tributa quolibet anno Salomoni: & ista colligebantur cum tributis Israelitarum, & perueniebant ad talenta sexcenta sexaginta & sex aurei: & ob hoc nulla mentio fit de istis gentibus tributarijs hic cùm ponantur tributa Salomonis, & hoc confirmatur, quia non dicitur hic, quòd afferebantur quolibet anno de tributis Israel tot talenta auri, sed absolutè dicitur, quòd afferebantur ista talenta, vt possit intelligi, quòd afferebantur de tributis omnibus, quæ ordinariè soluebantur quolibet anno Salomoni, & hoc est etiam satis verisimile, quia ista talenta faciebant vnam valde summam auri. Nam non est talentum vna marcha auri, vt quidam putant, quia valde maior quãtitas est: quod patet, quia Deus iussit fieri candelabrum Tabernaculi cum basi sua, & septem calamis, & septem vasculis lucernarum, & cum omnibus vasis suis, scilicet, emun-
F ctorijs, & infusorijs olei de auro purissimo, & totum de vno talẽto. Exo. 25. ideo necesse erat, quòd magnæ quantitatis esset talẽtum, fortè plusquam viginti marcharum auri: quod patet satis inspiciendo magnitudinem candelabri, & vasorum suorum, & sic regnum Israel solum non posset quolibet anno tantam summam auri reddere, sed regnum Israel cum omnibus regnis tributariis Salomonis dabant ei quolibet anno summam istam: & de illa erat quædam pars determinata, quam soluebant Israelitæ quolibet anno: & illa adhuc videbatur eis magna, & conquerebantur iugũ grauissimum esse impositum Israelitis, vt patet. 3. Re. 12. & seq. cap.

G *Quare fuit adducta propositio negatiua cum nulla tale probet.*

Quæstio VIII.

QVAERITVR vlterius, cũ dicatur supra, quòd non fuerunt aromata talia allata, qualia illa, quæ attulerat regina Saba Salomoni, quia ista est negatiua, & non videtur probabile: qa sic est regula iuris, quòd negantis factum per rerum naturam nulla est directa probatio. Et ratio huius est, quia probatio fit per causas rei: negatiua autem pura non præsupponit entitatem aliquam, ideo non est probabilis: sic est de quibusdam alijs propositionibus negatiuis, quę ponuntur hic: vt cùm dicitur de lignis Thinis, sequitur in litera, quòd nunquam visa sunt in regno Iuda ligna talia: est
H etiam alia propositio infra. s. cùm ponitur fabricatio Throni Salomonis subditur, non fuit tale solium in vniuersis regnis. Aliquis respondebit ad hoc, quòd licèt negatiua non possit directè probari, potest tamen probari indirectè: sic enim est regula iuris, scilicet, negantis factum per rerum naturam nulla est directa probatio: est autem directa probatio negatiuę, si probaretur, vt negatiua, & darentur suæ causæ veritatis, vt negatiuæ, & istud est impossibile cùm negatiua nullam habeat causam existendi, quia non dicit entitatem aliquam, nec etiam potest esse ab aliqua causa, quia ens positiuum non potest esse causa, nisi alicuius positiui. Indirectè autem probatur negatiua si redu-
I catur in affirmatiuam, & tunc probetur per principia affirmatiuę: nam affirmatiua dicit entitatem: ideo præsupponit causas veritatis, quæ sunt principia probandi per quæ ipsa affirmatiua probetur, & tunc probatur negatiua indirectè, vtpotè, in ista propositione prima, scilicet, non sunt aromata talia allata, qualia illa, quæ dedit regina Saba Salomoni, exponatur per affirmatiuam. s. ista aromata, quæ regina Saba attulit fuerunt meliora, quàm omnia aromata, quæ postea allata sunt: & tunc probabitur illa negatiua per causas veritatis. i. principia probandi affirmatiuam: sic etiam probabitur alia. s. non fuit factum tale solium in omnibus regnis. s. istud solium Salomonis fuit melius, & preciosius, quàm omnia, quæ facta sunt in aliis regnis.
K Sed obijcietur, quòd nõ stet istud propter duo. Primò, quia licèt iste modus exponendi, & probandi competat quibusdam negatiuis, quæ præsupponunt quandã affirmationem, licèt illam non dicant, tamen non cõuenit illis negatiuis, quæ nullam omnino affirmatiuã præsupponunt: & talis est propositio secunda istarũ. s. nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia: ista enim non potest probari per aliquam affirmatiuam, & sic non est sufficiens modus probandi positiones istas. Secundò probatur, quia dato, quòd reciperent probatio negatiuarum per affirmatiuas, non poterit fieri probatio, nisi quãdo negatiua limitat se ad certum tempus, vel locum, vel ad vtrumque: velut si dicatur: Sortes non fuit, nisi prima die Iulij in vrbe Tolleti. Nam ista pro-

probabitur per affirmatiuam sufficienter, scilicet, probando, quòd Sortes tota die Iulij fuit in vrbe Romæ, & tamen quando negatiua debet probari per affirmatiuam non determinantem locum, & tempus, sed nimis indeterminatam, difficillimum est fieri probationem, & in quibusdam impossibile, sicut in ista. s. nunquam allata sunt talia aromata, sicut illa, quæ dedit regina Saba Salomoni, idest: illa fuerunt meliora aromata, quàm omnia, quæ allata sunt. Nam ad hoc oportebat discurrere per omnes particulares, scilicet, comparando illa aromata quibuscunque aromatibus allatis in terram Iuda, vt apparerent ista esse meliora: & tamen non videbatur possibile istud, quia inductis quotcunque particularibus dubitabatur adhuc an fuerint plurima aromata allata, quibus ista essent meliora. Et sic non fiet plena probatio, & si vis facere plenam probationem, oportet, quòd incidas in aliam negatiuam, ita vt dicas, scilicet: ista sunt omnia aromata, quæ allata sunt in terra Iuda, & non sunt plura allata, & ijs omnibus meliora sunt illa, quæ attulit regina Saba. Sed quomodo probetur, quòd nō fuerint plura allata aromata in terram Iuda videtur impossibile, quia aliqua secretè, & aliqua publicè allata sunt: & idem modus probandi est in alia propositione, scilicet, non fuit tale solium factum in vniuersis regnis, idest, istud solium fuit melius istis soliis demonstratis omnibus, quæ facta sunt, & non fuerunt plura facta in alijs regnis, ergo istud est melius omnibus. Et tamen probare, quòd non sunt plura solia facta, est impossibile: istud autem non dico quasi affirmatiua præsupponat negatiuam ad suam probationem, quia sicut non ens nō est causa essendi enti, ita non potest esse principium probandi: sed quia non putamus nos sufficienter enarrasse particularia alicuius vniuersalis, nisi ponamus negatiuam dicendo: & non sunt plures, vel plura supposita sub illo vniuersali: ideo per istum modum non potest plena probatio esse istarum propositionum negatiuarū. Aliquis autem dicet, quòd per famam potest probari veritas istarum propositionum. s. ꝙ fama erat, ꝙ tales propositiones erant veræ, scilicet: prima. Non sunt aromata talia allata, qualia illa, quæ attulit regina Saba Salomoni, scilicet, quòd erat fama, quòd non fuerant allata talia aromata: sic secunda, scilicet, non sunt visa ligna talia vnquam in terra Iuda, idest, quòd fama est, quòd nunquā postea allata fuissent aliqua ligna thina in Iuda. Sed dicendū, quòd non erat ista conueniens probatio: primò, quia fama est incertus nuncius, sicut originem habet ab incerto auctore, & non est ei confidendum. Secundò quædam sunt, de quibus fama esse potest, & alia sunt, de quibus non est fama. Nam de illis, quæ tacitè, & omnino secretè gesta sunt, fama nulla est, ideo licèt de illis aromatibus, quę publicę allata sunt in terrā Iuda fama posset esse certa, quòd nō erant meliora, quàm ea, quæ attulit regina Saba, & tamen multa aromata secretè allata sunt, vel afferri potuerunt, de quibus nulla fama esse poterat, & illa poterant esse meliora, quàm aromata, quæ regina Saba attulit: sic etiam de secunda propositione, scilicet, nūquam sunt visa talia ligna in terra Iuda, poterat esse, ꝙ publicè quantum ad id, de quo esset publica vox, & fama non essent allata aliqua ligna thina, & tamen secretè allata essent. Item fama non sufficienter enarrat ea, quæ notoria sunt, quia aliqua fuerunt aliquo tempore notoria, quę postea obliuioni tradita nullam habent famam: ideo fama non probat sufficienter, quia non inducit omnia particularia. De tertia propositione, scilicet, non fuit factum tale solium in vniuersis regnis. Dicendum, quòd per famam non probatur sufficienter. Primò, quia non poterat venire fama de omnibus regnis terræ ad regnum Israel: nam quædā

A gentes sunt de quarum gestis, & moribus non solùm ad nos fama non peruenit, sed etiam nescimus an tales gentes in orbe sint: sic enim erat de vrbe Romæ, quæ quando erat florentissima quibusdam gentibus orietalibus incognita erat an esset: ideo à fortiori poterat de alijs vrbibus minoribus fama non haberi: de hoc Boetius de Consolat. 2. Prosa. 7. s. Aetate denique Marci Tulij, sicut ipse quodam loco signat, nondum Caucasum montem Romanę Reipub. fama transcenderat, & erat tunc adulta, Partis cęterisque id locorum gentibus formidolosa. Non ergo bene diceretur cognosci per famam nō solum aliquod tale fuisse, sicut solium Salomonis in vniuersa terra, cùm non possit omnium gentium fama illuc peruenire. Item dato,

B quòd posset haberi fama de omnibus regionib⁹, istud poterat esse quantum ad solia regum, quæ nunc erāt: sed quantum ad omnia solia regum, quæ fuerāt ab antiquo, non poterat esse fama nunc, ideo non bene diceretur, quòd non fuit tale solium in vniuersa terra, vel in vniuersis regnis. Item dato, quòd intelligeretur de Thronis regum solis, quę nunc erant, adhuc non sufficeret, quia licèt fama de omnibus illis posset haberi, tamen fama est nuncius fallax, qui ergo soli famæ innititur faciliter errare potest. Scriptura autem Sacra cū sit maximæ auctoritatis inter omnes scripturas, debet continere veritatem infallibilem, ergo nunquam debet inniti famæ, sed alijs probationibus solidissimis. Dicendum ergo, quòd omnes, qui scripserunt aliquid

C de sacra scriptura, habuerunt spiritum propheticum, & per illum sciebant omnia, quæ scribebant, & quamquam interdum scribant hystorias, quibus ipsi interfuerunt, non scribunt eas tanquam habentes firmitatem, ex eo quòd ipsi viderunt, quia sic non possent scribere aliquam hystoriam perfectè veram, quin in aliqua particula errent, sicut apparet in aspicientibus agonem. Nam cùm duo pugnant, & se percutiunt multis circunstantibus, licèt omnes videant, discordāt quibusdam dicentibus, iste percussit alium, aliis verò contraria asserentibus. Istud autem nascitur ex conditione nostra, scilicet, quòd impossibile est nos ad plura intentè simul aspicere. Si autem historiographus cędat testimonio dicentium, eadem causa erroris erit,

D quæ in seipso, & facilior adhuc. Sacra autem scriptura nullum omnino permittit mendacium etiam si sit paruulum: vt ait Augustinus: & habetur in Decretis distinctione nona, capitulo, si ad sacras: sed quilibet modus istorum necessariò admittit aliquod mendacium: ideo oportet, quòd dicamus omnes scriptores sacræ scripturæ propheticè scripsisse: Deus enim mouet prophetam ad intelligendum prophetiam supernaturaliter ea, quæ alias non intelligeret: ita in scribendo mouebat scriptores sacræ scripturæ ad sciendum ea, quæ alias perfectè scire non poterant: & tunc ea scribebant solùm, quæ Deus eis dictabat: & sic erat impossibile, quòd errarent. Ita fuit scriptus liber iste per Esdram, & Liber Regum

E per Ieremiam, in quo eadem habentur spiritu prophetico, per quem ipsi scire potuerunt infallibiliter an aliqua aromata meliora, vel æqualia istis in bonitate, quæ attulit regina Saba allata fuissent postea aliquo tempore vsque ad tempora, quibus scripti fuerunt libri, & an aliqua ligna thina allata fuerint in terram Iuda. Etiam sciebant, quòd non erat tunc, nec fuerat vnquam à principio aliquod tale solium in aliqua terra, sicut fuerat solium Salomonis: postea tamen fortè alia pulchriora, & preciosiora facta sunt.

Fecit

Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta: posuitq; ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore.

Gloria Salomonis ex magnitudine effectuum.

Fecit igitur. Hic ponitur tertium, scilicet: gloria Salomonis ex magnitudine effectuum, quia faciebat Salomō aliqua opera ita magnifica, & sumptuosa, quòd non habebantur talia apud alios reges, & ponuntur duo. Primum est de lanceis, & scutis aureis. Secundum de throno eburneo ibi. *Fecit quoque*. Circa primum dicitur. *Fecit igitur rex Salomon ducentas hastas aureas*. Non est putandum, quòd istæ lanceæ formaliter essent de auro: quod patet ex pondere auri, sed erāt ligneæ, & in superficie erant opertę laminis aureis, & non folio auri, sicut operiuntur picturę, quia in illis facile est videre, quòd non est res de auro: & sic videbātur istę lanceę verè esse aureæ. Non erant autem istę lanceæ ad pugnandum, sed ad ostentandam gloriam Salomonis, vt infra dicetur in quadam quæstione. *De summa sexcentorum aureorum*. Aliqui volunt, quòd sexcenti aurei expensi sunt in istis ducentis hastis, ita quòd in qualibet hasta expenderētur tres aurei, & ista est intentio Iosephi 8. Antiquita. litera tamen nostra repugnat, quia sequitur, qui in hastis singulis expendebantur. Est autem aureus moneta aurea, scilicet, vnus siclus: nam siclus est interdum moneta aurea, & interdum argentea, vt patet. 2. Reg. 24. & præced. lib. 21. c. & sicli argentei sunt maioris valoris, quàm sicli aurei, eo quòd erant valdę magnæ quātitatis, vt declaratum est præced. lib. 21. cap. in quadam quæstione: & hic accipitur pro siclo aureo: sic patet. 3. Reg. 10. quia ponitur ibi sexcentos siclos auri dedit in laminas scuti vnius. *Qui in hastis singulis expendebantur*. Idest, expendebantur isti sicli ad tegendum quamlibet hastam, quia laminæ aureæ fiebant ad tegendum hastas singulas pondere siclorum sexcentorum, & non fiebat tota lancea de auro, quia tunc necesse erat, quòd expenderentur plures, quàm tres mille sicli, nec etiam videbatur opportunum tantam molem auri inutiliter expendi, & non est intelligendum, quòd soluerentur sicli sexcenti in massam pro qualibet hasta tegenda, sed quòd laminæ tegentes quamlibet hastam erant ponderis sexcentorum siclorum, & fortè non soluebantur aliqui sicli in massam per conflationem, sed cùm multum aurum aliud haberet Salomon in massa de illo faceret laminas, & tamen, vt signaretur magnitudo ponderis auri cuiuslibet hastæ dictum est, quòd sexcenti sicli in qualibet hasta expendebantur: nam siclus est nomen monetæ, & nomen ponderis simul, eo quòd continet determinatum pondus, scilicet, viginti obolos, vt patet Leui. vlt. & Num. 3. & 18. & sic clare intelligebatur pondus auri cuiuslibet hastæ: erant autem omnes istę hastę longitudine æquales, & rotunditate, & grossitie, & æquale aurū expendebatū in eis, & sic erant pulchrę: ita quòd non fieret differentia vnius hastæ ad alteram. *Trecenta quoque scuta trecentorum aureorum*. Idest, fecit trecenta scuta, & quodlibet de trecentis aureis, idest, siclis, scilicet, quia in quolibet scuto laminę auri expēdebantur pondere trecentorum siclorum. *Quibus tegebantur scuta singula*. Hic declaratur manifestè, quòd ista scuta non erant tota de auro, sed solùm tegebantur laminis aureis, ita vt viderentur aurum purum. *Posuitq; ea rex in armamentario, quod erat consitum nemore*.

F Idest, posuit rex ista scuta, & hastas in armamentario, idest, in loco armorum, quia Salomon habebat domū quandam pro omnibus armis locandis, & ista erat domus saltus Libani. Quod patet, quia vocatur armamentarium illud consitum nemore, idest, vallatum arboribus, quæ vocantur nemus. Sic patet Genes. 21. vbi dicitur, quòd plantauit Abraham nemus in Bersabee, idest, arbores, siue hortum. De isto armamēario magis dicetur infra in quadam quæstione.

Quomodo fecit lanceas, & scuta Salomon alibi aliter. Quæstio IX.

QVAERITVR circa prædicta, quomodo dicitur hic, quòd Salomon fecit ducentas lanceas

G aureas, & trecenta scuta: nam. 3. Reg. 10. vbi ponitur ista historia ponitur, quòd erant ducenta scuta, & trecentæ peltæ, & sic videtur difficultas in duobus. Primum est, quia hic ponuntur lanceę, & ibi non, & ibi ponuntur peltę, & hic non. Secundum est, quòd cùm tam hic, quàm ibi ponantur scuta, dicuntur hic esse scuta trecenta, & ibi dicitur, quòd erant ducenta. Aliqui dicunt, quòd eadem sententia est hic, & ibi, & solùm est varietas nominum satis rationabiliter facta: nā scuta vocantur hic, & ibi scuta: & tamē vocantur hic peltæ, quæ vocantur hic lanceę: & hoc rationabiliter, quia lanceæ sunt arma ad procul nocendum mittendo eas, & vocantur ideo peltæ, quia procul pelluntur.

H Sed dicendum, quòd hoc non stat: primò, quia peltæ dicuntur esse trecentæ. 3. Reg. 10. & tamen hic vocantur lanceæ ducentæ: secundò, quia dicitur de qualibet pelta, quòd vestiebatur trecentis minis aureis. 3. Reg. 10. & tamen hic dicitur de qualibet hasta, quòd expendebantur in ea sexcenti sicli: tertiò, quia etiam est discordia ex alia parte, scilicet, quia dicitur hic, quòd scuta erant trecenta, & ibi dicitur, quòd erant ducenta: & sic non saluatur istud inconueniens: quartò non stat, quia ibi dicitur, quòd in quolibet scuto expendebantur sexcenti sicli. Hic autem dicitur, quòd in quolibet scuto erant trecenti aurei, ideo non stat ista positio. Alij respondent aliter, scilicet, quòd scriptura sacra omiserit aliquid hic, & aliquid ibi. s. quòd fuerint scuta trecenta, & trecentæ peltæ, & ducentæ lanceę, & litera

I omiserit. 3. Reg. 10. lanceas ducentas: & hic omiserit trecentas peltas, & coniungendo vtramque literā causatur, vel colligitur vna perfecta narratio. Et sic fit sæpe in scriptura, scilicet, quòd quando aliquid in multis locis enarrandum est, raró enarratur completè in aliquo eorum, sed in quolibet suppletur aliquid, quod non erat in alio: & sic ex duobus, vel tribus locis colligitur vna completa narratio, & istud videtur satis rationabiliter dictum, scilicet, quòd cùm faceret Salomon peltas de auro, faceret etiam lanceas aureas, quia lanceę sunt annexæ scutis. Sed dicendum, quòd istud non stat omnino, quia adhuc manent aliqua inconuenientia. Primum, quia scuta ponuntur vtrobique: & tamen ponuntur hic trecenta scuta: & 3. Reg. 10. po-

K nuntur ducenta. Secundum, quia ibi ponuntur in quolibet scuto sexcenti aurei, siue sicli, & hic ponuntur pro quolibet scuto trecenti aurei. Dicendum ergo videtur aliter, scilicet, quòd erant solùm ducentæ lanceæ, & trecenta scuta, sicut dicit hic litera: & cùm dicitur. 3. Reg. 10. quòd erant trecentę peltæ, & ducenta scuta. Dicendum, quòd illa, quę vocantur ibi scuta vocantur hic lanceę, & quę vocantur hic scuta, vocantur ibi peltę, & quantum ad scuta, & peltas facile est transitus, quia peltę secundùm modum nostrum loquendi non differunt à scutis, nisi in figura, & magnitudine: sed in vsu eadem sunt. s. ad pellendum ictus, & tenentur manu sinistra; & tñ q lanceę vocentur scuta est

est abusio quędam, quoniam lancea, & scuta differūt omnino in figura, etiam differunt magnitudine, & ꝙ maius est differunt vsu, quia scuta sunt ad repellendū ictus, & sunt defensiua: lanceę autem sunt ad vulnerādum, scilicet arma offensiua: & nunquam deberet fieri tam abusiua translatio, nisi necessitas magna vrgeat, & sic est hic. Primò quia nō poterit concordari litera nisi sic fiat, vt patet ex modis loquendi supra assignatis, quia nullus eorum conueniebat, nec satisfaciebat, secundò quia ponendo sic est conuenientia numero, & pondere, scilicet quia sicut dicitur 3. Reg. x. ꝙ erant trecentę peltæ: ita dicitur hic quòd erant trecenta scuta, & sic peltę, & scuta sunt idem. Etiam sicut ibi dicitur de qualibet pelta, quòd continebat minas trecentas: ita dicitur hic de quolibet scuto, quòd continebat trecentos aureos, Itē est conueniētia inter illa, quæ vocantur scuta 3. Reg. x. & hic lanceę, quia illa scuta dicuntur ibi esse ducenta, ita hic lanceæ, dicuntur ducentæ: etiam quodlibet scutum dicitur habere ibi sexcentos auri siclos, & hic dicitur quælibet lancea continens sexcentos aureos. Iste ergo solus est modꝰ, quo potest concordari ista litera cum illa. Istā positionē sequitur Ioseph. 8. Antiqui. dicens: Conflauit Salomō aurū, vt ducētas lāceas faceret, quę sexcentos siclos ꝯtinerent: fecit quoque scuta trecenta vnoquoque habente auri minas tres. Iosephus ergo optime locutus est quantum ad nomina, & numerum lancearum, & scutorum excludendo peltas quasi coincidant cū scutis: & tamen diuersificauit à litera, inquantum posuit minus pondus auri, quia voluit, quòd in omnibus lanceis simul expenderentur solùm sicli sexcenti, scilicet in qualibet lancea tres sicli aurei, & in quolibet scuto expenderentur tres minæ siue sicli. Et tamen multum discordat à litera nostra, quæ dicit, quòd in singulis lanceis expendebantur sexcēti aurei, & quòd singula scuta tegebantur auro trecentorum aureorū. Istud tamen apud Iosephum vsitatum est, quia interdum auget in numeris ponendo plusquam sit in sacra scrip. & interdum minuit. De augmento patet, quia Iudi. 4. dicitur de rege Iabim quòd oppresserat Israelitas habens currus nongentos falcatos, & tamen Ioseph. 5. Antiq. dicit, ꝙ habuit armatorū trecēta millia, equitū decē millia, & curruum tria millia possidebat. Quod āt minuat interdum patet: nā Exo 14. Quando Aegyptij persecuti sunt Hebræos fugientes ad mare rubrum dicitur, quòd tulit Pharao sexcentos currus electos, & quidquid curruum in Aegypto fuit, & tamen Iosephus 2. Antiqui. dicit solùm sexcentos currus. Item primo Reg. 13. vbi ponitur bellum Philisthinorum contra Israel dicitur, quòd conuenerant triginta millia curruum, & sexcēta millia equitum, & reliquum vulgus, quasi arena, quæ est in litore maris: & tamen Iosephus 6. Antiqui. dicit, quòd erant de Philisthinis trecenta millia peditū, & triginta millia curruum, & sexcenta millia equitum. Hic autem etiam minuit: vt dictum est in pondere auri lancearum, & scutorum: quòd quare Iosephus fecerit, causam cernere in promptu non est, nisi fortè dicatur, quòd hoc faciebat ad reddēdum historiam verisimiliorem, sed in hoc non est aduertendum ad eum, nec ad quemuis alium quantęcunque auctoritatis, quia cùm scriptura aliquid expresè ponit, nullius testimonium contra eam recipitur.

Ad quid fecit scuta aurea, & lanceas. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, ad quid fecit Salomon ista scuta aurea, & lāceas. Respondendum, ꝙ non erant ad pugnandum, quia ad pugnandum aptius A est ferrum, ꝙ aurum, vel aliud metalium: nam ferrū est, quod omnia domat metalla, & omnia alia: vt patet Daniel 2. verum est tamen, ꝙ interdum scuta aurea fiebant ad bellum. s. aliqui reges gentium ob insignem gloriam ferebant scuta operta auro: sicut patet primo Macha. 6. s. Refulsit sol in clypeos aureos, & resplenduerūt montes ab eis: sed adhuc illa nō erant de auro præcipue ad pugnandum, sed potius ad faciendam differentiam inter reges, & alios: & dato ꝙ essēt scuta de auro ad bellum, tamen non erāt lanceę de auro ad pugnandum, quia ferrum magis penetratiuum est duritie sua quàm aurum, & ob hoc licèt legamus apud gentiles fuisse clypeos aureos, nūquam legimus hastas aureas. Sciendum tamen, ꝙ istæ lanceę non B erant totę opertę auro: nam ferrum non erat auro tectum, sed solum hastile, & sic maneret pulchritudo & figura lanceæ: & ob hoc non dicitur in litera nostra, ꝙ fecit Salomon lanceas ducētas de auro, sed ꝙ fecit ducentas hastas: quia hasta solum lignum significat. Fecit aūt Salomon scuta, & lanceas istas de auro ad ostēdendum gloriā diuitiarum suarum, scilicet ꝙ cū viderentur ab omnibus lanceę aureę, & scuta, putaretur, ꝙ apud omnes gentes non essent tantæ diuitię: erat āt vsus istarum lancearum, & scutorum, ꝙ portarentur coram Salomone, vt sic ostenderetur gloria sua tota in auro, & ista scuta portabantur coram Salomone ab ascensoribus equorum, de quibus Ioseph. 8. Antiqui. ait: Exornabātur ascēsores equorum primum decora C iuuentute florentes, habentes quoque magnam proceritatem, & satis alios excedētes, longāque diffundētes in ascensione equorum cæsariem, ex purpura Tyria circum amicti, aurique tincturam quotidie suis comis adiicientes, vt eorum capita percussa sole auro radiante fulgerent, ijs circa eum armatis existentibus arcusque ferentibus rex vectus in curru, & alba veste circūamictus solitus erat exire ad quendam locum, q à Ierosolymis duobus funiculis abest, vocaturq; Edē, ortis, & aquarū rigationibus gratus, & locuples. Currus quoq; ille ī quo Salomō ferebat ex magna parte de auro erat, vt patet Canti. 3. s. Ferculū fecit Salomon rex de lignis libani, columnas fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: isti autem ar- D mati viri circa Salomonem portabant aurea scuta, & lanceas: vt dicit historia scolastica: manserunt autem ista scuta, & lāceæ in domo saltus Libani. Proficiebāt etiam iste lanceæ aureæ, & scuta custodibus regis: nam ad portam Salomonis dormiebant qualibet nocte custodes multi, & habebant ista scuta: tempore autem Roboam filij Salomonis cùm Sesach rex Aegypti abstulisset omnia ista scuta arurea, & lanceas, fecit Roboam loco illorum scuta ænea, & tradidit ea in manu scutariorum. Etiam coram Salomone ferebantur ista scuta, & lanceę, quando ibat in templū vel in alium locum, vt patet 3. Reg. 14. & infra 12. cùm dicitur: pro quibus fecit Roboam scuta ærea, & tradidit ea in manu ducum scutariorum, qui excubabant E ante ostium domus regis. Cunque ingrederetur rex in domum Domini, portabant ea, q ꝑeundi habebant officium, & postea reportabant ad armamentarium scutariorum: istud fiebat in scutis ęreis viuente Roboam, sed ista scuta ærea successerant loco scutorum aureorū, vt patet 3. Reg. 14. ergo etiam videtur ꝙ tpe Salomonis eēt ista consuetudo in scutis aureis, & ob hoc filius eius ab eo institutus sic fecit in scutis æreis.

Vbi & quid esset armamentarium scutorum. Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius circa armamentarium istorum scutorum, quid erat, & vbi. Ad primum dicendum, quòd istud armamentarium erat domus saltus Libani: quod patet, quia dicitur

hic, ꝙ armamentarium erat consitum nemore, idest F
arboribus. Et hoc competebat domus saltus Libani: nam propter hoc sic vocabatur, vt infra dicetur. Secũdò patet & efficatius, quia 3. Reg. 10. vbi ponitur ista historia dicitur, ꝙ posuit rex ista scuta, & peltas in domo saltus libani: ergo illud erat armamẽtarium, sed considerandum circa hoc, quòd quidam putant domum saltus Libani solùm fuisse factam, vt esset armamentarium regis, & ob hoc vocatur hic absolutè armamentarium, quasi iste esset solus vsus illius dom⁹, vel iste esset principaliter vsus eius. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia etiam erat domus ista ad habitandum. Pro quo sciendum, ꝙ vt colligitur. 3. Regũ 7. domus saltus Libani erat in parte inferiori facta de lapidibus, & in parte superiori quasi ex medietate eius erat de li G
gnis. s. colũnæ de ligno, & omnia alia: & pars inferior, quæ erat frigida valde propter lapides erat ad conseruandum ibi aromata, quæ sunt calida nimis, & reseruantur bene in loco frigidissimo, s. quia frigiditas loci circunstans non permittit exhalare virtutem aromaticam, & resolui: & sic est de omni pigmento. Pars superior, quæ erat lignea, & ex hoc erat sicca, erat conueniens ad conseruandum arma ne propter frigiditatem, & humiditatem contraherent arma rubiginem, siue æruginem, & quantum ad istam partem superiorem vocabatur domus hæc armamentarium. Præter hæc tamen domus ista erat ad habitationem, & aliqñ morabatur ibi Salomon, quin potius habitatio sua celebrior videbatur esse in domo saltus Libani: quia di- H
citur infra in litera, quòd oĩa vasa conuiuij regis erant de auro purissimo, & vasa domus saltus Libani de auro purissimo. Idem patet 3. Regum 10. si tamen nunquam habitaret ibi Salomon, non haberet vasa aliqua ad ministerium domus: sed solũ conseruarentur ibi arma, & aromata. Considerandum circa istam domũ saltus Libani, ꝙ sicut tradit scholastica historia, quidã aiunt ꝙ dum regina Saba esset in Ierusalem cum Salomone, & contemplaretur domum saltus Libani, et alia opera Salomonis, vidit in domo saltus Libani qđdam lignum, de quo tunc admirata subticuit, nihilq; Salomoni tunc dixit. Cùm autem conuersa esset in terram suam rescripsit ei, se vidisse in domo saltus Libani lignum quoddam, in quo suspendendus erat q- I
dam, pro cuius morte regnum Iudæorum periret, & illud certis inditiis persuasit. Salomon autem timens, illud in profundissimis terræ visceribus occultauit: quod postea tempore dominicæ passionis in piscina probatica superenatauit, de quo crux dominica facta est: sed istud satis apocryphum est, ideo eadem facilitate contemnitur, qua recipitur.

Vbi esset domus saltus Libani. *Quæst. XII.*

QVAERITVR vlterius de ista domo salt⁹ Libani, vbi erat. Quidam dicunt, quòd erat in deserto in monte Libano, ideo vocatur domus saltus Libani, idest domus, quæ erat in saltu Libani. Secũdò K
patet, quia dicitur hic, quòd istud armamentariũ erat nemore consitum, & erat domus saltus Libani, ergo erat in deserto, quia aliàs non esset nemore vallata si esset in Ierusalem, quia nemus desertum est. Dicendũ quòd ista domus erat in Ierusalem. Et patet hoc, ꝗa dicitur, quòd erat domus ista armamentarium Salomonis, ita quòd reponebantur ibi omnia arma Salomonis: & tamen non erat verisimile, quòd Salomon habitans in Ierusalem haberet omnia arma sua in Libano, qui inde procul erat positus. Secundò patet hoc, quia quando Salomon ascendebat currum, & quandocunque ibat in templum domini, vel in alia loca, duces scutariorum portabant coram eo scuta aurea, & lanceas, & cùm rediret in domum reponebant ea in armamentario, vt patet supra in quæstione, qua quærebatur quare facta sunt scuta aurea: & tamen si armamentariũ istud esset in Libano, non posset istud fieri, ideo non erat in Libano, sed in Ierusalem. Tertiò patet, quia etiam ibi habebat Salomõ omnia aromata, vt dictum est præc. quæstione. Vsus tamen aromatum, & pigmentorum erat quotidianus in domo Salomonis, ideo aromata essent in Ierusalẽ, & sic domus saltus Libani esset in Ierusalem. Quartò patet auctoritate Iosephi. 8. Antiqui. dicentis. s. Posuit Salomon hastas aureas, & scuta in domo, quæ sylua Libani vocabatur: & sic non erat in sylua Libani, sed vocabatur sylua Libani: & sic erat in Ierusalem, & tamen vocabatur sic ex aliqua causa, quæ infra dicetur. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd licèt vocaretur domus saltus Libani, non erat in saltu Libani, sed vocabatur sic, quia in circuitu domus istius ad iucunditatem magnam erant multæ arbores, & ligna talia, qualia erant in Libano, & sic dixit Iosephus, ꝙ vocabatur domus ista sylua Libani. Ad secundum dicendum, quòd ista domus erat consita nemore, & tamen nõ sequitur ex hoc, quòd erat in deserto, sed potius sequitur è contrario, quòd erat in vrbe, vel extra desertum: nam procedit argumentum ex modo rustico accipiendo istud nomen nemus. Putant enim accipi pro monte, vbi sunt ligna syluestria. Et tamen falsum est, quia nemus accipitur potius pro arboribus plantatis. Sic patet Gen. 21. scilicet: Plãtauit Abraham nem⁹ in Bersabee. i. plantauit arbores, vel virgulta ad recreationem, & iucũditatem. Etiam accipitur interdum ꝓ vno ligno: nam vbi nos dicimus plantauit nem⁹, habetur in Hebræo plantauit lignum, & sic non erat domus ista in monte habẽte syluestria ligna, sed inter hortos habentes arbores pomiferas. Item patet hoc, quia dicitur hic, quòd erat consitum nemore: locus cõsitus est, qui manu plantatus est: & mõs Libani nõ habebat arbores cultu humano positas, sed syluestria ligna sua sponte nascentia: ideo non erat domus ista in Libano, sed in Ierusalem, & ibi erant arbores plantatæ in circuitu domus ad recreationẽ, & gaudium Salomonis.

Fecitque quoque rex solium eburneum grande, & vestiuit illud auro mundissimo. Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad solium, & scabellum aureũ, & brachiola duo altrinsecus, & duos leones stantes iuxta brachiola, sed & alios duodecim leũculos stantes super sex gradus ex vtraque parte: non fuit tale solium in vniuersis regnis. Omnia quoque vasa conuiuij regis erant aurea, & vasa domus saltus libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur. Siquidem naues regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus, & deferebant inde aurum, & argentum, & ebur, & simias, & pauos.

Fecit quoque. Hic ponitur secundum opus Salomonis magnificum, scilicet thronus eius. Et dr. *Fecit quoque rex Salomõ solium eburneũ*. s. totũ soliũ erat de ebore, vel

vel saltem pars superior, vbi erat sessio. Vocatur ebur ossa animalium, scilicet Elephantorum, quæ sunt albissima, & solidissima: & ob hoc pulchra valde: ista ossa deferebantur Salomoni de Tharsis: nam vocātur dentes Elephantorum: vt patet infra in litera. *Et vestiuit illud auro mundissimo.* Idest operuit illud auro, scilicet totum erat opertū auro, ita vt licèt esset eburneum, non appareret eburneū sed aureum: sic apparebat de domo Dñi interius: nā parietes, & tectū, & pauimentum operti erant laminis aureis: ita vt nec lapides, nec ligna apparere possent, sed tota domus videbatur aurum 3. Re. 6. & sup. 3. c. erat autē istud soliū in quadam porticu apud domū saltus libani, vt declaratum fuit supra 7. vocatur aurum istud mundissimū, idest purissimum nullam habens impuritatem alterius metalli secum, sed purum aurum erat: & vocatur istud aurum fuluum nimis, tertio Regum decimo, & idem est, quod aurum mundissimum, vel purissimum: nam fuluus est color proprius auri. Et sic ponitur fuluum tanquam Epitheton siue connotatum auri: vnde Boetius 4. de consola. metro vltimo dicit metallum fuluum volens designare aurū, scilicet quòd Hercules rapuerit poma aurea draconi sēper vigilanti: & est fuluus propinquus viridi, & pallido, & mediat inter vtrunque: cùm autem aurū est purum est valde fuluum: cùm autem non est tam purum, sed est sophisticatum, declinat in quendam alborem: & istud aurum erat nimis purum, ideo vocatur nimis fuluū: sicut apparet nunc in differentia monetarum aurearum antiquarum & nouarum: nam antiquę eo quòd erant de auro puriori, declinant magis ad colorem obscurum, qui vocatur fuluus. Monetę autem nouæ degenerant in quendam alborem, vel claritatem, quæ fit ex impuritate auri: & sic recte concordat, ꝙ vocetur hic mundissimū, & ibi nimis fuluū: quia ista conuertūtur, s. si aurum est purissimū est nimis fuluum: & si est nimis fuluū ē purissimū *Sex quoque gradus, quibus ascendebatur ad illud.* Idest fecit sex gradus, quibus ascendebatur. Erat .n. iste Thronus altus satis: ideo ascendebatur ad eum sex gradib⁹: sic dicitur supra, quòd fecit solium grande. *Et scabellum aureum.* Vocatur scabellū quedā tabula trāsuersalis in throno, ī qua sedebat Salomō, sicut est in cathedris in quibus legitur in scholis. Nam tabula, in qua sedet lector vocatur scabellum, et illud erat de auro ad notandā excellentiā. Et potest intelligi dupliciter: vno modo quòd istud scabellum erat de auro purissimo: ita quòd non esset in eo ebur, vel lignum, sed totū aureū, sicut dicim⁹ de ꝓpitiatorio ꝙ erat sup arcā. Nam de auro purissimo erat. Exo. 25. & 27. & ob hoc ponitur de eo specialiter de auro, cùm iam dictum fuerit de toto Throno, quòd erat vestitus auro, & vt non putaretur, quòd istud scabellum erat Eburneū, & vestitum auro, sed quod totum erat de auro, dicitur quod erat scabellum de auro. Et dicitur etiam 3. Re. x. quòd summitas throni rotunda erat, quod subticet hic, & vocat̄ summitas throni pars illa superior in qua sedetur, & illa erat rotunda, scilicet ad partē exteriorem, vt quando rex esset in throno, posset reclinare se ad quācunque partem vellet: quòd cōuenientius fit in forma rotunda quàm in aliis: erat thronus iste altus sicut sunt cathedræ ad legendum, in quibus se potest legens reclinare ad quācunque partem voluerit. *Et brachiola duo altrinsecus.* Ista brachiola secundùm quosdā erāt quædā brachia eburnea operta laminis aureis surgentia ex aliquo loco apud thronum: & videbantur tenere thronū, sicut solet fieri qñ depingunt̄ insignia aliquorū, q̄ vulgariter vocāt arma: nā pingunt̄ duo angeli ex vtraq; parte manib⁹ sustentātes illa insignia: & sic ista brachiola essent extra thronū fortè surgētia ex

A aliquo pariete. Alio modo, & melius potest intelligi, quòd ista brachiola nascerentur ex duobus lateribus throni, scilicet ex dextro, & sinistro, ad quos terminatur tabula trāsuersalis, quæ vocatur scabellū, & vt posset se tenere illa tabula, necesse erat, quod eēt aliquid in quo teneretur, & istud erat super duo brachiola eburnea surgentia ex duobus lateribus throni, & iste modus conuenientior est. Primò quia secundùm alium modum non ponitur in quo sustētaretur scabellū, & s'm istū modum ponitur. s. ista brachiola. Secundò, quia posito de scabello subditur hic de Brachiolis, quasi brachiola pertinerent ad scabellum: & dr̄ ꝙ ista duo brachiola erant altrinsecus. i. ex partibus oppositis vnum contra alterum, quia in duabus extre-
B mitatibus scabelli erant ad sustentandum ipsum scabellum. *Et duos leones stantes iuxta brachiola.* s. leones erāt altrinsecus sicut brachiola, quia erant iuxta ea, & erāt ad sustētādū scabellū sicut brachiola, qa fortè brachiola erāt delicata, & nō poterāt sufficiēter tenere scabellū: quidā aūt intelligunt aliter. s. ꝙ essent quatuor leones ad partem posteriorem throni, & quælibet man⁹ apud se haberet duos leones, & istud accipiunt ex litera 3. Reg. x. vbi dicitur, & duo leones stabant iuxta manus singulas. Dicendum tñ, quòd inquantum isti possunt aliàs ponunt leones esse exterius, nō est tam rōnabiliter dictū, sed quòd quatuor sint satis concedetur, licèt scriptura ponat hic solū duos, & tūc dicetur, quòd duo leones erunt simul sub eodē brachiolo, &
C egredientur ab eodem latere throni, & erunt duo leones oppositi duobus leonibus. *Sed & alios duodecim leūculos stantes super sex gradus.* Isti duodecim leunculi erāt pręter leones duos, vel quatuor suprapositos, quia leones supradicti erant intra thronum in cōcauitate sua sub scabello: isti aūt duodecim, de quibus hic, erant extra thronum in sex gradibus, per quos ascendebatur: erant namque gradus isti ampli, & in extremitatibus duabus cuiuscunque gradus erant duo leones: & sic erant duodecim in sex gradibus, & inter istos leones erat ascensus, & vocantur isti leunculi: et illi qui erāt sub scabello, vocabantur leones, quia isti erāt magni, isti aūt erant parui, cum essent super gradus, ne occuparent ascensum: etiam ad differentiam vocantur isti
D leunculi, et illi leones, etiam si essent æquales, vt sciatur quando loquimur de stantibus super gradus, et qñ de subiectis scabello. *Non fuit tale solium in vniuersis regnis.* Non fuit aliquod solium tam præciosum, et tā pulchrum in oībus regnis: nam magni precij erat cū totum eburneum esse, et opertum auro, et intelligitur de soliis, quæ erant tempore quo scriptus fuit iste liber, et de illis, quæ ante fuerant, non de illis, quæ postea fuerunt: quod autem alia pulchriora solia postea facta fuerint non est admirandum, quia iunior ætas fecit alia magnificentiora, quàm fuerant in illo rudi seculo, et veteri ętate: quomodo autem potuit constare scriptori, quòd non fuerit aliquod tale solium in omnibus regnis declaratū fuit supra in qua-
E dam quæstione.

Quare positi fuerunt leones in Throno, & duodecim.

Quæst. XIII.

QVAERITVR, quare in isto tribunali Salomonis positi fuerunt leones, et quare erant duodecim in ascensione throni. Ad primum dicendum, quòd ponebātur leones ī throno illo ꝑ duo. Primo propter pulchritudinem, nam sic ponebantur duodecim boues sub mari æneo habentes vultus ad extra, et terga ad intra. supra eo. et 3. Reg. 7. etiam leones, at cherubim, et aquilę ponebant sculpti sedibus luterum 3.

Reg. septimo, & ibi nō attēdebatur nisi pulchritudo. F
Secundum erat ad signandum fortitudinem Salomo
nis, & regni Iudæorum, s. ꝙ sicut leo est rex, & dn̄s in
ter quadrupedia, ita regnum Iudæorum pro tunc flo-
rebat inter oīa regna: vel ad signandum ꝙ sicut leo est
dominus animalium aliorum, ita ille, qui sedebat in
throno illo, erat dominus aliorum regum: & ob hoc
sedebat super leones, & tenebat eos in ascēsu suo sub
pedibus, vt significaretur, quòd reges fortes, qui erāt
sicut leones, tenebat in sua potestate sedēs super illos,
& exigens ab eis tributa: nā reges magni erant tūc sub
potestate Salomonis. s. oēs reges Chananæorum, Pher
rezęorum, Iebusęorum, Heuæorum, Hethæorum,
Amorrhęorum, & Gergeseorū, quos subiecerat sibi
Salomon in tributarios. præce. ca. & 3. Reg. 9. etiā erat G
ei subditus rex Moab, & Ammō, & populus Idumęę,
& Syrorum, vt declaratum est supra in quadam qōne
de tributis Salomonis. Ad ꝯm. s. quare erāt duodecim
leones: dicendum ꝙ erant propter cōuenientiam gra
duum: nam erant sex gradus, & in quolibet erāt duo
leones, vt ex omni parte essent leones, & sic essent ne-
cessariò duodecim in ascēsu: vel ponēbantur isti duo
decim leones ad signandum, ꝙ Salomon, qui sedebat
in illo throno dominabatur super duodecim trib⁹ Is-
rael: nā regnū nōdū erat diuisum ī duas partes, sed po-
stea diuisū est tpe Roboā filii Salomonis, se. c. & 3. Re.
12. Magis tamen sciendum est, ꝙ si essent duodecim
leones ad signandum duodecim tribus Israel, solū es-
sent ibi duodecim leones, & tamen erant quatuorde H
cim vel decē & sex. Nam in sex gradibus erant leo-
nes duodecim, & sub scabello erant leones duo, vel
vel quatuor, vt alij volunt, iō non conueniunt huic si
gnificationi. Si autem dicatur, ꝙ per istos duodecim
leones signetur regnū super duodecim tribus Israel:
& per alios leones, qui erant sub scabello signaretur
potestas, quā exercebat super alios reges sibi tributa
rios, non conuenit, quia tunc oportebat, quòd essent
multi leones, cū super multos populos, & reges dn̄are-
tur. s. super oēs reges septem populorum Chananæo-
rū, & sup regēMoab, regē Ammō, & populū Idumęę,
& populos Syriæ: vt supra declaratū est: iō quamquā
possit attendi aliqua signatio, magis attēditur pulchri-
tudo. *Omnia quoque vasa conuiuij regis erant argentea.* Idest I
oīa vasa in quibus rex comedebat erant argentea, &
bibebat. Vocātur vasa cōuiuij, quia vasa mēsę erāt au
rea, & istud ponitur ēt ad signandā magnitudinē diui
tiarum, & magnificentiā Salomonis. s. quia nō come-
debat nisi in auro, & vasa ad bibendum erāt aurea: nā
3. Reg. x. loco istius literæ dicitur. & oīa vasa, de quib⁹
potabat rex Salomon, erant aurea. Hic autē explicuit
magis dicendo vasa cōuiuij, quia nō solū vasa potus,
sed ēt cibi erāt aurea, cū in hoc scriptura vellet assigna
re magnitudinē Salomonis in diuitis. *Et vasa domus sal
tus Libani ex auro purissimo.* Iam declaratū est supra, ꝙ do
mus saltus Libani nō erat in monte Libani, sed in Ie-
rusalē, & ibi morabatur rex interdum, quia erat ædifi
ciū pulchrum, & iucundū, cū esset arboribus circūda- K
tū, quia dicitur ꝙ erat illud armamentarium nemore
cōsitū, supra in litera, & isti domui per se erant assigna
ta vasa necessaria ad ministrationē ciborum, & potuū
regis, qn̄ ibi moraretur: ita ꝙ si Salomon se transfer-
ret de alia domo ad manendū in domo salt⁹ Libani,
nō oportebat, ꝙ ferret secum aliqua vasa ad ministra-
tionem suam, quia in illa domo erat quidquid erat ne
cessarium ad suam ministrationem. Et erant oīa vasa
dom⁹ istius de auro purissimo, s. oīa vasa mensę regis,
quæ erant in ista domo. Nā si illa vasa essent ad quas-
dam alias ministrationes, quæ non pertinerent imme
diatè ad eum, nō oportebat, ꝙ de auro essent, sed de
argento, vel de aliis metallis ꝯm cōuenientiam mini-
strationis. Et ponitur istud ad differentiā alterius do-
mus, q̄ fecerat Salomō. Nam licèt pro illa haberet ap-
paratum mensæ suæ aureum: tn̄ nō erat tā solennis,
sicut apparatus saltus Libani, quia ista erat excellētior
oībus aliis domibus, quas fecerat Salomon: iō cū Salo
mon fecerit tres domos. s. suam & domum filiæ Pha-
raonis, & domū salt⁹ Libani, nullius earum ponitur tā
diligenter fabricatio in scriptura sicut domus salt⁹ Li
bani: vt patet 3. Reg. 7. iō ēt apparatus suus excellētior
esse debebat apparatu aliarum domorum, & dicitur
3. Re. x. in loco isto, & vniuersa suppellex domus salt⁹
Libani de auro purissimo. Accipitur ibi suppellex stri
ctè: nā sumendo ꝯm cōsuetudinem nostram loquēdi
suppellex vocat qdquid ad domesticū vsum pertinet.
Et sic stramenta lectorum vocantur suppellectilia,
& quæcunque vasa domus. Sed manifestū est, ꝙ non
erāt oīa hæc ī domo saltus Libani de auro, potissimè
quia interdum suppellex accipitur pro veste, vt patet
Leu. 16. sed ista est lex lepræ, vestimenti lanei, & linei
staminis atq; subtegminis oīsq; suppellectilis pelliceę,
qūo mundari debeat: intelligitur solùm ergo de vasis
cōuiuij, quæ erant aurea, & sic accipitur hic. *Argentū
enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.* Istud est redditiuū
causę dictorum ꝓcedentium. s. quare erat oīa vasa con
uiuij Salomonis de auro, & tota suppellex domus sal-
tus Libani. s. quia argentum in diebus Salomonis nul
lius precij reputabatur. Et quia magnificus dēbat esse
apparatus mensæ Salomonis, debuit esse de aliquo ma
iori. s. de aurō: sed 3. Re. x. dicitur. Nō erat argētū, nec
alicuius precij putabatur in diebus Salomonis. Et nō
est sensus ꝙ non esset argentum aliquod in diebus Sa
lomonis, quia multum erat: nā supra dicitur, ꝙ reges
Arabiæ, & Satrapæ terrarum cōportabant Salomoni
aurum, & argentum: ēt dr̄ inf. ꝙ serui Salomonis por-
tabant argentum, et aurum de Tharsis: sed intelligit,
ꝙ nō erat. i. non erat in vasis mēsę Salomonis, quia ibi
oīa erant de auro, vel nō erat. i. nō erat alicuius precij
præ multitudine auri, & iste est sensus literæ: & qn̄ dr̄,
quòd nō reputabatur alicuius precij, nō est intelligen
dū sic absolutè, quòd nullius ꝓcii esset, quia tunc non
iuberet Salomon, ꝙ afferetur sibi argentum de Thar
sis: & tn̄ iubebat illud duci. Sed dicit, ꝙ nō erat nunc
alicuius precij cōparando ad alia tpa ante Salomonē,
in quibus erat argentum magni precij propter rarita-
tē: tpe āt Salomonis erat copia magna: qa dicitur infra
in litera, & sup. 1. quòd fecit Salomō tantā copiā argē
ti esse in Ierusalem sicut lapidum, & tantā copiam ce
drorū sicut sicomororū. *Si quidē naues regis ibant in Thar
sis.* Hic ponit eā dicti præcedentis. i. quare erat nullius
præci j argentū tēpore Salomonis. s. quia naues regis
ibant in Tharsis, & inde afferebant aurū, & argentum
multum, & præ multitudine erat paruę æstimationis.
Cum seruis Hiram. Quocunq; nauigarēt serui Salomo-
nis ibant illuc serui Hiram: quia illi erant periti nimis
circa artē nauticam, vt declaratū est præc. c. ī fine. Etiā
credendum est, ꝙ serui Hiram apportarent aliquas di
uitias de regionibus istis ꝓ Hiram, sicut serui Salomo
nis ꝓ Salomone. *Semel in annis tribus.* s. in annis tribus fa
ciebant vnam nauigationem: & sic cōsuetum erat, ꝙ
quolibet triennio vnam nauigationē facerēt serui Sa-
lomonis in Tharsis: nō. n. poterant ire illuc sæpe, vt di
cetur infra in quadam quæstione. *Et deferebant inde ar-
gentum, & aurum.* Ferebant serui Salomonis alias mer
ces necessarias terræ illi, et in commutationem acci-
piebant multum de auro, & argento. *Ebur.* Vocatur
Ebur dentes Elephantorum: vnde tertio Regum
decimo, in loco isto ponuntur dentes Elephanto-
rum pro ebore: & sunt quædam ossa tam ma-
gna, & consolida, vt de eis chathedræ fieri pos-
sint: vnde thronus Salomonis de ebore factus est.
Simias.

Simias. Sũt animalia humanam effigiem portẽdentia, vnde quantum ad extra nullum est animal, quod magis Anathomiam hominis indicet: & ad intra nullum animal magis seruat humanam Anathomiam quàm porcus. Simiæ autem non solùm figura, sed etiam prudentia homines imitantur, quia cautellas quasdã obseruant quas nesciunt alia bruta: nec tamen ex hoc habent prudentiam, sed aliquid simile prudentiæ: & ex his poetica licẽtia occasionem habuit dicendi simias quondam fuisse populos hominum, & a Ioue dãnatos in simias conuersos, retinuisseque pristinę figurę vestigia, & prudentiæ reliquias, vt patet per Ouidium 7. Metha. *Et pauos.* Isti sunt pauones aues pulchræ nimis in cauda, & ad ostendendè pulchritudinẽ ducebantur ad Salomonem.

Quid sit Tharsis, regio an ciuitas.
Quæst. XIIII.

QVAERITVR circa predicta, cùm dicatur hic, quòd ibant serui Salomonis in Tharsis, & ferebaut aurum & argentum, quid sit Tharsis, an sit ciuitas, vel regio. Aliqui dicunt esse Tharsis insulam, quę vocatur Ophir, sed habere multa nomina, & hoc quia ad insulam Ophir mittebat Salomõ seruos suos cum seruis Hiram. præce. cap. & 2. Reg. 9. Alii dicunt, quòd sit ciuitas quędam in terra Indorum circa insulam Ophir. Alijs placet, quòd sit ciuitas quædam Æthiopię. Alii ãt volũt, ꝙ sit ciuitas quędã Ciliciæ, quę vocatur Tharsum, vel Tharsus, de qua erat oriundus beatus Pau. vt patet Act. 21. scilicet. Ego quidem homo sum Iudęus à Tharso Ciliciæ non ignotæ ciuitatis municeps. Dicendum tamen ꝙ ista terra Tharsis non sit terra Ophir. Et patet primò, quia serui Salomonis ibant in Tharsis, & emebant inde aurum, & argentum, & alia, quæ ponuntur hic, vt ait Iosephus 8. Antiqui. scilicet: Sed multæ fuere naues quas rex constituit in mari Tharsico, vt interiora gentium penetrarent, & omnia compararent, & compararũt aurum, & argentum vt deferrent regi, necnon Elephantes Ethiopos, & simias, ergo emebant in Tharsis merces, & tamen in Ophir non poterant emere, sed rapere, quia erat terra solis draconis, & aliis bestiis peruia. Secundò patet, quia Tharsis terra habitata est, cũ dicatur Psal. 71. scilicet Reges Tharsis & insulę munera offerẽt: ergo terra habitata erat cùm ibi essent reges, & tamen Ophir non erat terra habitata, ideo differebant. Item non potest accipi Tharsis ꝑ Tharso Cilicię, quia Cilicia est terra septentrionalis, & satis frigida: & tamen dentes Elephantorũ, simiæ, & paui non gignuntur in magna quantitate, nisi in terris valde calidis, cuiusmodi sunt Ethiopia, & India: Cilicia autem ĩ qua est Tharsus, est magis aquilonaris q̃ Ierusalem: ideo non possũt ista ibi gigni saltem in magna quantitate. Secundò patet, ꝙ non sit ista ciuitas, quia dicitur Psal. 72. Reges Tharsis, & Insulæ munera offerent: ergo erant ibi multi reges, & consequẽter non erat vnica ciuitas: ista eadẽ ratio militat cõtra illos, qui dicunt Tharsis esse aliquam ciuitatem ĩ terra Ethiopię, vel Indorum, quia non poterant esse plures reges in ea. Sed dicendum est, quòd Tharsis est quædam prouincia, quę putatur à quibusdam esse Insula in qua sunt multi reges, & est terra ista in India, vel iuxta illam, & ad illam longo tractu terrarum ibant serui Salomonis, & morabantur magno tempore. Aliquis tamen obiiciet, quòd Tharsis sit Insula Ophir, quia 3. Reg. 22. dicitur de rege Iosaphat, quòd posuit classem in Asiongaber in litore maris rubri, vt irent pró auro, & confractę sunt ibi naues, & tamen infra 20. ponitur ista historia: & dicitur, quòd confra-

A ctæ fuerunt naues Iosaphat, quas habebat in littore, & non potuerunt ire in Tharsis: ergo idem locus erat Ophir, & Tharsis. Dicendum quòd non erat idem locus Tharsis, & Ophir, vt patet ex dictis: sed dubiũ erit an sit vnus locus, vel insula prope alterã, & si dicatur, ꝙ sic, tunc staret obiectio in ꝯcordia, qa naues Iosaphat existentes in Asiongaber eadem nauigatione ire poterant, vel ire intẽtebant in Tharsis: & tñ videtur, ꝙ nõ sit prope nec ẽt per locũ istũ, per quẽ ibatur in Ophir posset iri in Tharsis: quia in Tharsis ibatur ꝑ mare mediteraneum, & in Ophir ibatur per mare rubrum. Pro quo ꝯsiderandum, ꝙ mare rubrum deriuatum a parte Indiæ descendit versus partem occidentalẽ Asię, & diuidit in duas linguas, q̃ vocant duo sinus s. sinꝰ Arabi

B cus, & sinus Persicus: & sinus Persicus terminatur in Aegypto, & non descendit, vt incidat in mare Mediteraneũ, nec in Nilum aut alia flumina, sed ibi manet ad modum lacus, & ita est de sinu Persico, qui sistit in parte magis orientali: apud istos sinus maris sũt multę vrbes: vnde apud sinũ Arabicum est Asiongaber, quæ vocatur portus maris Rubri, & ibi erant naues q̃ bus ibatur in Ophir, vt patet pręce. ca. & 3. Re. 9. & 22. Istud ergo mare nunq̃ iũgitur alteri mari. s. Mediteraneo, vel Oceano. Et tunc sequitur, ꝙ ad locũ illũ, ad quẽ nauigat per mare rubrũ nõ põt nauigari ꝑ Oceanũ vel per mare Mediterraneũ, & tñ in Ophir nauigabatur ꝑ mare Rubrũ ex loco Asiongaber. Et in Tharsis nauigabatur ꝑ mare Mediterraneum, vt patet Ionę

C 1. quia dicitur ibi, ꝙ cũ de iuberet Ionæ vt iret in Niniue ad prędicãdum ipse descendit in Iopem, & intrauit nauem, vt iret in Tharsis. Ionæ 1. cap. & tñ ciuitas Iope est portꝰ in mari Mediterraneo, & vulgariter vocatur nunc iste portus Iafa. Et ad illum applicant naues eũtes ex regione ista, vt eant in Ierusalem, & ad illum locum serui Hiram regis portabant ligna cedrina ꝑ mare pro ędificando templo, sup. 2. & sic est in mari Mediterraneo, quia Tirus nõ est in litore maris rubri, sed mediterranei. Et patet magna dr̃ia: nã mare Rubrum est ĩ parte Oriẽtali terræ Chanaã, & mare Mediterraneũ est in latere Occidentali, vt patet Exod. 23. ideo tñ ista duo maria nunquã coincidunt, nec vnum in alterum fluit. Sed si potest nauigari ad vnum locum per

D vnum mare istorum, non poterit nauigari ad eundem per alterũ mare: sed in Thasis põt nauigari per mare Mediterraneum, vt probatum est: ergo non poterit nauigari per mare Rubrum in Tharsis: & tamẽ signabat, ꝙ illi qui in Tharsis ibant, ẽt ibãt simul in Ophir: ergo est difficultas. Rñderi põt, ꝙ mare Rubrũ & mare Mediterraneum nunquã ꝯfluunt in vnum: & tñ poterit ad eundẽ locum nauigari per vtrunque mare. s. ꝙ sit aliqua regio, q̃ tãgatur à duplici mari non influẽte vno in alterum iuxta illud Ouid. 7. Meta. s. bimarẽ placauerat Isthmon. s. regionem illam habentem duplicem maris sinum: & sic potest nauigari in Aegyptum per duplex mare. s. ꝑ mare Mediterraneũ, & per mare Rubrũ: nã mare Mediterraneũ tangit Aegyptũ

E ex parte Occidentali, & per hãc partẽ nos nauigamus in Aegyptũ: põt ẽt nauigari in Aegyptũ, per mare Rubrũ descendendo ab India in Aegyptũ cũ mare rubrũ tangat Aegyptũ ex parte Occidentali, & terminetur ĩ Aegypto non defluendo in mare Mediterraneũ: ita ergo põt est de Tharsis. s. ꝙ aliquis posset illuc nauigare per mare Rubrũ ex Asiongaber: & sic nauigabant serui Iosaphat volẽtes ire eadẽ nauigatione in Ophir, & in Tharsis: & ꝙ possit illuc nauigari per mare Mediterraneum: & sic nauigare volebat illuc Ionas, quãdo descendit in Iopem: & volebat illuc ire introiens nauem. De hoc tamẽ tangetur infra 20. vbi ponitur de ista nauigatione in Tharsis.

Quare semel in tri bus annis ibant serui Dauid. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, quare dr̃ hic, ꝙ semel in tribus annis ibant serui Salomonis in Tharsis, & portaban inde ea, quæ hñr hic, & cur non in paucio ri tempore ibant. Aliquis dicet, ꝙ hoc erat à sola volũ tate. s. quòd Salomon volebat solũ, quòd irẽt semel in quolibet triennio. Dicendum quòd non stat, quia Sa lomon desiderabat nimis habere merces, quæ erant ĩ Tharsis, vt ditaretur de iis: Quod patet, quia quolibet triennio mittebat illuc, alioquin solũ misisset illuc se- mel, vel paucis vicibus: scriptura tñ signat hic, quòd es set quasi ordinariũ Salomoni mittere in Tharsis se- mel quolibet triennio, ergo non mittebat semel in tri bus annis, solũ quia volebat, sed potius vr̃, ꝙ nõ pote- rat in minori tp̃e illuc mittere pluries. Dicẽdum ergo quòd nõ poterat breuiori tp̃e iri, & rediri quã triẽnio. Cã aũt à quibusdã putat̃, quia erat Tarsis distantissima à Ierusalẽ: iõ non poterat breuiori tp̃e q̃ triennio iri, & rediri. Sed dicendũ, quòd nõ stat, quia dato ꝙ Thar sis esset ĩ extremitate Siculi poterat iri ad eã, & rediri de Ierusalẽ min⁹ q̃ medio tp̃e hoc. s. in vno anno nisi ꝑ accidens tẽpestas aut ventorũ defectus, vel aduersitas impediat: quia de hoc nõ est dãda regula: dicendũ er- go quòd hoc poterat esse propter tria. Primum erat, quia qñ Salomon mittebat in Tharsis pro istis merci- bus, ferebant naues suæ onera magna in commutatio nẽ de talibus rebus, quas desiderarent viri Thassis, & forte tanta onera de illis rebus nõ poterant colligi in terra Salomonis in minori tp̃e quã sit trienniũ: iõ in triennio quolibet ibant semel naues in Tharsis, & col ligebant̃ ista onera. Secundũ est, quia viri Salomonis euntes in Tharsis adducebant inde tales merces de q- bus nõ multæ erãt in Tarsis: & si in breuiori tp̃e irent, & redirent aliqñ nõ inuenirent onera reportanda: vt ergo inuenirent venalia ad sufficientiã, ibant de trien- nio in triennium, quia tunc sufficientia onera inueni- rent. Tertium erat propter nauigatores, quia illi, qui erãt periti circa istã artẽ mittebant̃ semper, & quia isti habebant in terra Chanaã vxores, & filios, & possessio nes dẽbat eis dari vacatio aliqua in terra sua, & ad hoc dato quòd quolibet anno possent ire semel, volebat Salomon, quod solùm irent quolibet triennio se- mel.

Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ prę diuitiis, & gloria. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salomonis, vt audirent sapientiam, quàm dederat Deus in corde eius. Et deferebant ei munera, vasa argẽ- tea, & aurea, & vestes, & arma, & aro- mata, equos, & mulos per singulos annos. Habuit quoque Salomon quadraginta mil lia equorum in stabulis, & curuum, equi- tumq; duodecim millia: Constituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ierusalem. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges à flumine Euphrate, vsque ad terram Philisthinorum, & vs- que ad terram Aegypti. Tantamque copiã prębuit argẽti in Ierusalem quasi lapidum,

F & cedrorum tantam multitudinem velut sycomorum, quæ gignuntur in campestri bus. Adducebantur autem ei equi de Ae- gypto, cunctisque regionibus.

Magnificatus. Hic ponitur t̃m principale istius cap. s. multiplicatio famæ Salomonis extra alias gentes. Et diuiditur in duo, quia primò ponitur prædictæ famæ diffusio. Secundò historiæ huius ꝯuersio. *Ibi reliqua ve ro.* Circa primũ dr̃. *Magnificatus est igitur Salomon super om nes reges terræ præ diuitijs.* s. exaltatus fuit super omnes re

G ges in diuitiis, quia nullus rex tã diues erant sicut ipse: verum erat, quòd nullus rex eo tp̃e tã diues erat sicut Salomon, nec ẽr ante fuerat: vt patet 3. Reg. 3. nec etiã postea fuit saltem in pecuniis, & auro, et argento, quia sic Deus ei promisit, vt patet supra 1. & 3. Re. 3. & non erat mirandũ, quòd Salomon efficeretur ditior oĩbus regibus terræ, quia ad hoc habebat multos modos. Vnus erat per subtractionem sumptuum: alius per appositionem pecuniarũ. De primo patet, quia ma- ximus sumptus, quem reges facere ꝯsueuerunt est qñ bella ꝯcitãt, vel sustinẽt, quia tũc in vno anno oportet plura impẽdi quã vita quieta in multis annis: Salomõ autem toto tempore fuit pacificus, iõ erat magnum auxiliũ ad hoc, quòd cõgregaret magnas diuitias, pri-

H uatio sumptuum. Secundus modus erat per appositio nem pecuniarum: & iste diuidebatur in multos mo dos: vnus erat, quòd habebat aurum ex Ophir: Alius quòd mittebat classem in Tharsis, & ferebant inde au rum, argentum, & ebur. Alius erat, ꝙ dabantur quo libet anno tributa determinata sexcentorum sexagin tasex talentorum: alius erat ꝙ imponebat mercato- ribus tributa certa. Ali⁹ quòd accipiebat impositionẽ à vendentibus scuta. Alius ꝙ oẽs reges terrę, & prouin ciæ desiderabant videre Salomonis vultum, & audire sapientiam eius, & veniebant ad eum, vel mittebant legatos, & illi ferebant aurum, & argentum, equos, & mulos, vestes, & arma per singulos annos, vt patet in litera & 3. Re. 9. & 10 null⁹ ãt aliorum regum tot mo-

I dos acquirendi habebat: iõ nullus tam diues effici po tuit. *Et gloria.* s. fama: quia fama sua fuit diuulgata per totum orbem. Cùm. n. nullus tam sapiens vnquã fue rit, & ipse admiranda sapiẽtię suæ ostenderet, totus or- bis eum nominabat: iõ dicitur in litera, quòd oẽs re- ges terrarum desiderabant videre vultum Salomonis, vt audirent sapientiam eius. Vel vocatur gloria. i. ma- iestas siue magnitudo status, quia gloria importat quã dam excellentiam, & dicimus gloriosa esse ea, quę ex cedunt alia valde: & sic status vitę æternæ vocatur glo ria, quia bonum eius valde excellit bonum præsentis temporis, & sic etiam magnificatus est Salomon glo ria, idest maiestate, quia oĩbus ostẽdebat maiorẽ maie statem, quã cęteri reges. s. ĩ apparatu domorum, quia

K null⁹ rex tales domos habebat. Etiã, quia non erat tale solium in vniuersa terra sicut solium suum. Etiam in apparatu vasorum mensę, quoniam oĩa erant de au- ro: & non reputabatur argentum ab eo alicuius valo- ris. Etiam in magnitudine ciborum, & apparatu mi- nistrantium in mensa, & vestibus eorum. Etiam in modo equitandi, & procedendi extra domum: nam comitabantur eum viri habẽtes scuta aurea, & lanceas aureas in manibus, & capillos auro tinctos habentes. Multa alia erant. quæ ostendebant, & faciebant appa- ratum magnum Salomonis, et illa vocabantur glo- ria eius, siue maiestas: de quibus patet hic in litera, et 3. Reg. 10. Et dicitur 3. Re. 10. in loco isto, magnificat⁹ est Salomon super oẽs reges terrę diuitiis, et sapientia.

De

De diuitiis dictum est: de sapientia etiam certum est, quòd maior erat omnibus regibus, & loco illius ponitur hic gloria, quod est satis conuenienter dictum, scilicet quia per sapientiam acquisita est Salomoni tota gloria tã diuitiarum, quã aliarum rerum. Aliqui ãt putant circa ditationẽ magnã Salomonis, ꝙ hoc fuerit per sapientiam suam. Nam cùm esset sapientissimus hoĩum putabant, ꝙ ille sciret inuenire thesauros absconditos, de quibus breuiter ditaretur. Sed dicendum, ꝙ non legitur Salomonem taliter fuisse ditatũ, nec creditur. Nam cũ scriptura ponat hic in litera diligenter multos modos, quibus Salomon ditatus est, si istum modum etiam habuisset, poneret illum scriptura, quia iste esset oĩum maximus, vel de maioribus vnus. Nam ſm magnitudinem thesaurorum absconditorum potuisset Salomon, si nunc viueret, & tanta sapientia vigeret ditior effici vna die, quã effectus est toto suo tempore. Sed videtur dicendum, ꝙ fortè tẽpore Salomonis nondum fuerat iste modus abscondendi thesauros sub terra, qui nunc: sed postea procedẽte ætate, & ditatis hoĩbus in auro, & argento, & crescentibus bellis inuentus est: & sic dato ꝙ Salomon sciret inuenire thesauros absconditos, non inueniret aliquos, quia tpe suo nulli tales adhuc erant: vel si fortè aliqui tales erant licèt rari in aliis regionibus, non auderet illos Salomon effodere propter dominos terrarum, in quibus erant thesauri. Quòd aũt diceremus Salomonem nesciuisse inquirere thesauros abscõditos, non videtur cõueniens, quia cõstat nobis cum alia maiora fecisse. *Omnesq́; reges terrarum desiderabant faciem videre Salomonis.* Istud potest poni tanquam consequens ex dictis, s. tantum fuit magnificatus Salomõ diuitiis, & gloria, i. fama de sapientia magna, ꝙ oẽs reges terrarum audientes magnam famam sapientiæ eius desiderabãt videre vultum suum. Vel potest poni tanquã redditiuum causæ præcedẽtium, s. quare Salomõ magnificatus est diuitiis super alios reges: hoc. s. erat, quia omnes reges terrarum desiderabant videre vultũ eius, et quando veniebãt, ferebant ei munera magna, per quæ diues efficiebatur. *Vt audirent sapientiam.* Non desiderabant reges, et prouinciæ videre vultum Salomonis quã pulcher esset, quia fortè non erat pulcher, sed solũ vt audirent sapientiam de ore eius, quã non poterant audire, nisi in præsentia videndo faciem eius: oẽs enim hoĩes, quos natura fecit orbatos, vel rudes, capaces tñ alicuius speculationis, desiderant valde intelligere, & gaudent nimis cũ audierint aliquid secretũ, quod pertineat ad magnam speculationem, vel secretas causas naturæ: vnde regina Saba dixit Salomoni: Beati viri tui hi, qui stant coram te semper, & audiũt sapientiam tuam. *Quam dederat Deus in corde eius.* Idest quam dederat Deus Salomoni. sciebant. n. oẽs gẽtes, ꝙ Deus dederat sapientiam Salomoni, & ob hoc magis desiderabant audire eum, quia sciebant verba sua esse certissima, eo quòd edoctus fuerat à Deo, qui erat causa, & veritas infallibilis. Et hoc sciebant, primò, quia Salomon subitò sapiens factus est: nam cũ toto tẽpore præcedente esset ignorans ſm conditionẽ ætatis suæ, vna nocte subitò sapiens inuentus est, ita vt sequenti die admiranda diceret, & obscura quęq; dissoluere nosceret: & talis subita mutatio ad tantam perfectionem non poterat esse nisi à Deo. Secundò, quia Salomon erat iuuenis tener, & in tali ætate non solet hominibus matura aduenire sapientia, ideo certissimum erat Salomonem à Deo fuisse edoctum, & sic dicebatur, quòd desiderabant omnes audire sapientiam, quam Deus dederat in corde Salomonis, idest in anima: quia quæ sunt in aĩa dicuntur esse in corde: nam mõ vulgari accipitur cor pro aĩa. *Et deferebãt ei munera vasa argentea, & aurea.* Scilicet, cũ isti reges à

A Salomone reciperent magnum beneficium in hoc, quòd ab eo erudirentur in dubiis suis, volebant ei esse grati aliquid retribuentes, & ad hoc ferebãt ei munera: quidam ferebant vasa aurea, & quidam argentea, & sic vario mõ sicut occurrebat posse dare. *Et vestes.* Scilicet vestes pulchras pro rege, & vxoribus eius, & concubinis & seruis eius. *Arma.* Licèt Salomon non esset vir bellator cùm tota eius vita pacifica fuerit, sicut Deus prædixerat, tñ habebat apparatum magnum bellicum. s. multos equos, & currus, & equites: vt patet supra in litera, & infra: ideo etiam arma congregaret, ne quidquam sibi deesset de rebus bellicis, & magna erat congregatio armorum Salomonis: nam domum saltus libani fecerat esse armamẽtarium suũ,

B vt patet supra in litera, & ibi posuerat scuta aurea, & lãceas. *Et aromata.* Illi reges, q erãt de parte australi versus Ethiopiam portabant aromata Salomoni, quia cũ illa terra sit valde calida, ibi crescunt aromatica, sicut attulit regina Saba aromata multa Salomoni, supra in litera. Etiam alij reges in quorum terra nõ gignebantur aromaticę species, emẽtes aromata à negotiatoribus, ferebant ea ad Salomonem. *Equos, & mulos.* Equi erant ad currus falcatos, & ad vsum equitandi, in quibus Salomõ fecit magnum valde apparatum: nam habuit quadraginta millia equorum in stabulis: vt patet infra in litera. Muli erant ad ferrenda onera, & etiam ad equitandum, sed aptiores erant ad onera ferenda. *Per singulos annos.* Nõ est sensus, quòd esset istud tributum ali-

C quod ordinariũ, ꝙ ferretur annuatim certis tẽporibus. Nã ferebatur gratis, iõ aliqñ portabaт, & aliqñ non, quia tñ præ desiderio videndi vultum Salomonis reges terrarum semper ibant ad Salomonem, vel mittebant ad eum, vt audirent sapientiam eius, mittebant singulis annis, & sic dicitur per singulos annos. i. continuè, & ex istis muneribus ditabatur valde Salomon, quia erant magna. *Habuitque Salomon quadraginta millia equorum in stabulis.* Quia dictum fuerat de muneribus Salomoni oblatis, & quòd quidã offerebant ei equos, ponitur hic multitudo equorũ, quã habuit Salomon, scilicet tanta fuit solicitudo Salomonis in congregando equos, quòd habuit quadraginta millia equorum in stabulis. *Et curruum equitumque duodecim millia.* Non

D est intelligendum, quod vltra ista quadraginta millia equorum haberet Salomõ duodecim millia curruũ, & equitum, quia tunc non apparet ad quid seruirent isti equi quadraginta millia, quia nullus erat alius vsus equorum nisi ad currus, vel ad vsum equitandi, & vocãtur hic equites non ipsi viri armati, vel equitantes, sed ipsi equi. Et tamen, quia quidam equi erant ad vsum curruum, vocabantur equi curriles siue currus. Alij autem erant ad vsum equitandi, & isti vocantur equites: & sic dicitur tertio Regum 4. scilicet habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium. Et vocãtur ibi equestres, qui vocantur hic equites. *Constituitq́; eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Ierusalem.* Scili-

E cet cùm haberet Salomon multos equos, magnam diligentiam adhibuit circa eos, & sic posuit eos in vrbibus quadrigarum: quia erant isti equi multi, voluit Salomon, quod constituerentur in diuersis vrbibus terræ Israel dispersi; vt facilius, & commodius possent ibi habere pabula, & vocantur ciuitates quadrigarum, idest ciuitates equorum currilium. Nam equi quatuor vocantur vna quadriga, eo quòd coniuncti trahebant currum, & à numero illorum quadriga nominabatur, sicut à tribus equis nominatur triga, & à duobus nominat biga: & quia in ciuitatibus illis manebant equi, qui vocantur quadrigæ, vocabantur illę ciuitates quadrigarum, idest equorum: & etiam vrbes, in quibus tenebantur equi ad equi-

equitandum vocabantur vrbes quadrigarum sumpto vocabulo ab eo quod minus erat maius, scilicet quia multo plures erant equi quadrigarum quàm equestres. Erant etiam quidam istorum equorum in Ierusalem: quia cùm esset Ierusalem sedes regni, & maneret ibi Salomō, semper habebat secum multos de equis istis equestribus potius quàm de currilibus: & hoc vt viri sui, qui comitabantur eum ad locum, qui vocabatur Hedom egredientem, equitarēt super hos equos, & portarent scuta aurea, & lāceas: de quo declaratum est supra in quadam quæstione, & habetur p Iosephum 8. Antiq. alebantur isti equi à ministris Salomonis, quia habebat Salomon duodecim præpositos, q dabāt eis cibos p singulos duodecim menses anni, & quilibet seruiebat vno mense, & ad hos pertinebat dare pabula equis manentibus in vrbibus quadrigarum, vt patet 3. Reg. 4. cap. *Exercuit etiam potestatem super cunctos reges*. Ponitur hic magna potestas Salomonis, scilicet quòd exercuit potestatem super multos reges, qui morabant intra terminos hic assignatos, scilicet quia omnes isti reges dabant sibi tributa, vt declarabitur infra in quadam quæstione. *A flumine Euphrate vsque ad terram Philisthinorum*. Flumē Euphrates est in latere aquilonari terræ Chanaan: vt patet Gen. 15. vbi ponitur terminus terræ Chanaan, & dicitur à fluuio Aegypti vsque ad fluuium magnum Euphratem, & ponitur etiam Deute. xi. & Iosue primo. Terra Philisthinorum est in latere meridiano terrę Chanaan, vt patet Iosue 13. Et magis hoc apparet Gen. x. vbi ponuntur termini Chanaan, & dicitur quòd facti sunt termini eius venientibus à Sidone quousque venias Geraram, & Gazam. Et tamen Gaza est vna de quinque ciuitatibus Philisthinorum. Iosue 13. & primo Reg. 6. Gerara etiā est terra Philisthinorum: vt patet Gen. 20. & 26. quia dum ibi morarentur Abraham, & Isaac filius eius diuersis temporibus, dicebantur habitatores terræ Philisthinorum: & non accipitur hic terra Philisthinorum exclusiuè, ita quòd esset ibi terminus, & tamen esset extra potestatem Salomonis, sed inclusiuè, scilicet quia omnes reges Philisthinorum erant sub potestate Salomonis. Quod patet, quia Dauid subiecerat sibi in tributum terram Philisthinorum, vt patet 2. Reg. 8. & præce. li. 18. cap. Et tamen totam terram, quam Dauid reliquerat Salomoni subiectam tenuit ipse Salomon non perdens aliquid de illa, sed potius acquirens saltem hoc tempore, quo erat improsperitate vsque ad senectutem suam, quando cepit peccare, & infælicitari. *Et vsque ad terminos Aegypti*. Est Aegypt⁹ meridiana respectu terræ Chanaan, & in quadam parte lateris meridiani versus occidentem eius coniungitur terra Chanaan Aegypto. Quod patet, quia ponuntur termini terræ Chanaan à flumine Euphrate vsq; ad riuum Aegypti: Ge. 15. & Iosue 13. dicitur vsque ad flumen turbidum, quod irrigat Aegyptum, & est Nilus fluuius magnus Aegypti, vt declaratum est supra 9. cap. significatur ergo in hoc quòd Salomon dominabatur omnibus regibus, qui erant intra terminos terrę Chanaan. *Tantamque copiam præbuit argenti in Ierusalem quasi lapidum*. Signatur magnitudo diuitiarum, & glorię Salomonis in multitudine argenti, scilicet quia tantam copiam præbuit argenti in Ierusalem: qa ibi Salomon habitabat, & in domo sua apparebat potissime ista copia argenti. Non est autem intelligendum quòd sit similitudo omnimoda, quia lapides nullius valoris sunt. Sed est locutio hyperbolica ad signandum multitudinem diuitiarum Salomonis: abūdabat. n. argentum in diebus ei⁹ plusquā tēporibus oīum prædecessorum suorum intantum, ꝙ cōparando multitudinem argēti, q̄ erat tpe Salomonis ad inopiā

F q̄ erat tpe aliorum regum, sic se habebat, sicut se habet multitudo argenti ad multitudinem lapidū: & ob hoc tpe Salomonis erat argentum in paruo præcio. Nam dicitur supra, ꝙ non erat argentum, nec reputabatur in diebus Salomonis. Istud aūt est, quia in oībus rebus sola abundantia, vel raritas causat principaliter differentiam præciorum: vnde apud nos piper quod rarum est æstimatur in precio: pulegium aūt quod in maxima copia est, nullius pręcij æstimatur. Apud Indos verò, quia piper abundat, & pulegium rarum est, pulegium pipere præciosi⁹ est, vt ait Iero. & hr̄ in Decretis dist. xciij. cap. legimus. Et non solùm intelligēdum est istud de argento, sed etiam de auro: quia tempore Salomonis abūdabat aurum super tempora aliorum regum: ideo tempore eius ēt erat aurū parui valoris in cōparatione ad tpa aliorum regū. Sic patet supra primo. s. præbuit rex Salomon argentū, & aurū in Ierusalem quasi lapides. *Et cedrorum tantam multitudinē velut sycomorum, quæ gignuntur in campestribus*. Istud etiā signat excellentiam, & diuitias Salomonis, quia ꝙ cedrus, quæ est arbor pręciosissima esset in tanta copia, sicut fuerant olim sycomori, ad magnas diuitias pertinebat: est. n. cedrus arbor præciosa valde: & ob hoc tēporibus præteritis nunquā fuerat in ędificiis Israelitarum: tpe aūt Salomonis erat tanta copia cedrorum in Ierusalem quanta est sycomorum, quę sunt arbores abundantes in quolibet loco: ideo dicitur, quæ gignuntur in campestribus. Sciendum quòd arbor excellentissima inter oīa ligna est cedrus: vñ non immerito vocatur regina arborū sicut aquila auium, & leo quadrupedum. Hoc aūt signatur 3. Reg. 4. s. Salomon disseruit de oībus arboribus à cedro, quæ est in libano vsque ad isopū, quæ egreditur de pariete. Et sic ponitur cedrus in supremo gradu plantarum, & isopus in infimo. Est aūt cedrus præciosissima arbor, quia lignū suum est solidum nimis, forte, & imputribile, nec à tinea vel teredine, vel quacunque putredine vastatur: ideo propter imputribilitatem ponitur in laquearib⁹ domorum regiarum: est āt arbor ista in raris locis. s. in Aphrica, & in Syria, & maxime in monte Libano, qui est in terra Chanaan: ideo potuit Salomon tātam copiam habere cedrorum: est. n. arbor ista aspectu pulchra, & odore suauis, cuius odor oīa venenosa procul pellit. Habet arbor ista gumi quoddam siue resinam, quę vocatur cedria, cuius vsus valde necessarius est libris: quia libri vncti cedria nunquā à murib⁹ aut tinea corrodunt, nec veterescunt semper nouitatis effigiem demonstrantes: habet arbor ista poma grata, quæ in colore citrina sunt, in figura vero oblonga: sapore cedriæ triplex est. s. apud corticem in parte superiore dulcis est: in medio autem carnositatis est sapor mixtus inter dulcem, & citrinum: interius verò grana, & in centro est sapor quasi accidus totaliter. Vtilitates autē huius arboris, & fructus sui in medicinalibus multæ sunt: De iis rabanus super locū istum, & super 3. Re. 10. & de proprietatibus rerum lib. 17. Sycomorus āt est arbor satis cōis, cū dicatur hic, ꝙ nascitur in campestribus ad signādum vulgaritatem suam. Ista arbor apud Latinos celsa vocatur, apud Gręcos sycomor⁹, & dicitur Celsa, quia aliis ficulneis celsior est: & vocatur interdum Caprific⁹ apud vulgares. Et est arbor producens ficus, quę rarò ad maturitatē perueniunt. Vocatur aūt sycomorus, quia est sicut mor⁹. s. quia habet follia similia morum: in cęteris aūt ficulneę naturam habet. Vel vocatur sycomorus à sylen, quod est sicut, & moros quod est ficus in Gręco, quia est sicut ficus. s. ꝙ non habet oīno naturam ficus, sed quātum ad aliquid: posuit autem scriptura exemplum de sycomoro, eo ꝙ ista arbor abiectissima est, cū nullo cultu humano foueatur, sed ipsa p se nascit in campestrib⁹.

Cęte-

Ceteræ autem ficulneę humano cultu egent: etiam posuit exemplum de sycomoro, quia ista arbor est nimis communis in terra Israel, quia vbicunque sunt multæ ficulneæ sunt multi caprificus, vel sycomori: & quia terra Israel abundabat nimis ficulneis, habebat multas sycomoros: vnde quando Christus prædicabat apud Iericho, Zachęus, qui erat statura pusillus, & nō poterat præ turba videre Christū, ascendit in arborem sycomorum: Luc. 19. c. *Adducebantur autem ei equi de Aegypto, & de cunctis regionibus.* Quia supra dictum fuerat de multitudine equorum Salomonis. Ponitur hic vnde haberet istos equos: & sciendum, quòd equi deducebātur Salomoni dupliciter, scilicet quidam deducebantur in munus: nam reges terrarum mittentes legatos ad Salomonem, vt audirent sapientiā eius, mittebant quoque munera, scilicet vasa aurea, argentea, vestes, aromata, & equos, & mulos, vt supra in litera: & inde consequebatur magnam copiam equorū. Alios habebat emendo illos, & istos habebat de multis regionibus, sed pcipue de Aegypto, & insula Coa, vt patet tertio regum decimo, & supra 2. cap. hæc aūt non nominatur insula Coa, quæ erat in Gręcia, sed ponuntur multę regiones in communi, de quibus adducebantur equi à negotiatoribus Salomonis: nam negociatores emebant, & afferebant Salomoni. Constabatq; quadriga equorum, idest quatuor equi exeūtes de Aegypto sexcentis siclis. 3. Regum 10. Et dicit hic de cunctis regionibus, scilicet de omnibus illis, de quibus equi educebantur venales.

De numero equorum Salomonis.
Quæst. XVI.

QVAERITVR circa prædicta de isto numero equorum, qui ponitur hic. Nam dicitur hic, ꝙ habebat Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & duodecim millia equitum: & tamen 3. Reg. 10. dicitur quòd habebat Salomon mille, & quadringentos currus, & duodecim millia equitum. Respondendum, quòd ponitur summa equorum Salomonis in quatuor locis, s. hic, & supra 2. & 3. Reg. 4. & 10. & duo loca cōcordabant inter se, & alia duo inter se. Et duo discordant à duobus: nam hic, & 3. Reg. 4. ponūtur quadraginta millia equorum Salomonis pro curribus, & duodecim millia equitum, & supra 2. & 3. Regum decimo, ponuntur mille, & quadringenti currus, & duodecim millia equitum: & sic non est discordia aliqua quantum ad equites, quia vtrobique ponuntur duodecim millia, sed solùm est discordia in equis currilibus: quia in vno loco ponuntur quadraginta millia, & in alio mille, & quadringenti currus, qui continent equos quinque millia, & sexcentos. Aliquis tamen dicet, quòd ista non est varietas, quia scriptura sic consueuit, quòd cū aliquid sæpe ponere debet, non ponat illud eodem modo potissime in numeris: quia aliquando ponit paucum, & aliquando ponit plus, & sic factum est hic. Dicendum, quòd non stat, quia si solū poneretur summa equorū Salomonis hic, & supra 2. posset dici hoc: & tamē ponitur in quatuor locis, & duo loca concordant inter se in eadem summa, & alia duo discordant inter se in alia summa conueniendo: ideo videtur, quòd si non esset aliquod mysterium, non concordarent duo loca inter se, & alia duo inter se. Item non stat, quia istud posset dici si diceremus, quòd in vno loco poneretur tota summa equorū Salomonis, & in alio poneretur pars: & tamen vtrobique ponitur tota summa, quia tertio Regum 10. vbi ponitur ista minor summa, scilicet mille quadringentorum curruum dicitur, quòd congregauit Salomon currus, & equites, & facti sunt

A ei mille quadringenti currus: & sic videtur, quòd congregatis omnibus equis suis solùm habebat currus mille quadringentos, qui continent equos quinque millia, & sexcentos, & insuper duodecim millia equitum: ideo non stat. Quidam dicunt aliter, scilicet quòd Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium: & tamen non habebat quadraginta millia equorum currilium, sed solùm quinque millia, & sexcentos, qui complent mille, & quadringentos currus. Sed dicendum, quòd ista solutio est irrisoria, scilicet quòd Salomon haberet præsepia quadraginta millia, & equos solùm quinque millia sexcentos, & tamen ista solutio potest habere fundamentum coloratum, quia tertio Regum 4. dicitur,
B quòd habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium, & non dixit quòd habebat tot equos. Sed adhuc aliquis volens tollere hoc inconueniens dicet, quòd Salomon intendebat emere quadraginta millia equorum: nam continuo adducebantur ei de Aegypto, & Coa, & de aliis regionibus, vt patet tertio Regum 10. & ad hoc fecerat præsepia quadraginta millia: & tamen contigit postea, quòd solū haberet equos quinque millia & sexcentos, qui cōplerent currus mille, & quadringentos. Sed dicendum, quòd ēt hoc non stat, quia scriptura ibi volebat enarrare gloriam Salomonis in multitudine equorum, & aliorum apparatuum regalium, et dixit, ꝙ habebat quadraginta millia præsepia equorum: si ta-
C mē nō haberet equos, & hēret pręsepia equorum, nō esset aliqua gloria eius, sed potius irrisoria: ideo scriptura non poneret quadraginta millia præsepia equorum si non haberet totidem equos. Itē non stat hoc, quia istę euasiones possent habere colorē attendēdo lram, q̄ habetur 3. Re. 4. vbi ponunt̄, quadraginta millia pręsepia equorum currilium, & non ponuntur tot equi: & tamen hic in litera dicitur, quòd habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, & sic sublata est contentio, quia necesse est, quòd dicamus eum habuisse tot equos, scilicet quadraginta millia. Dicendum ergo est, quòd licèt Salomō haberet quadraginta millia equorum pro curribus: tamē solùm habebat mille, & quadringentos currus: vt dicitur su-
D pra 2. & 3. Regum 10. poterant autem isti equi compleri decem millia curruum, sed non dicebatur Salomon habere decē millia curruum: et hoc fortè propter duo: primum erat, vt aliqui volunt, quòd quia Salomon non poterat ita faciliter habere currus, sicut equos: nam non fiebant currus in terra Israel, sed in Aegypto, et Coa, et inde ducebantur: vt patet tertio Regum decimo. Sed istud non est satis credibile, scilicet quòd Salomō emeret currus in aliis regionibus, vt portarentur per mare, cùm in terra sua essent artifices, et ligna: etiam quia tertio Regum decimo, non accipitur quadriga, quæ egrediebatur de Aegypto, et Coa pro curru, sed pro quatuor equis, vt ibi declaratum est. Alio modo, et melius dicendum, quòd Sa-
E lomon solùm habebat mille, et quadringentos curr⁹, et pro istis habebat equos quadraginta millia, vt mutarentur, scilicet quòd aliquando quidam traherent currum, et postea alij. Aliter etiam potest dici, ꝙ habebat Salomon quadraginta millia equorum currilium, et decem millia curruum, quos complebant isti equi: et tamen istorum equorum erant quidam valde electi, et alij communes: equi electi erāt quinque mille et sexcenti, et isti complebant currus mille, et quadringentos: omnes alii equi, scilicet triginta quatuor millia, et quadringenti erant de communibus: et complebant currus octo millia, et sexcentos. Scriptura autem in vno loco voluit declarare omnes equos, et currus Salomonis quotquot erant: et in alio

sæpe

solùm voluit declarare quot erant currus electi, subticendo communes. Et iste modus obseruatur etiam sæpe in scriptura: nam sic habetur Exo. decimoquarto, cùm Aegyptij persequerentur Israelitas fugientes de terra, dicitur quòd tulit Pharao sexcentos currus electos, & quidquid curruum in Aegypto fuit. Et sic electi ponuntur sub certo numero, de aliis autem non curauit: & sic est hic, quia de curribus, & equis Salomonis electis fecit mentionem scriptura in quatuor locis. De omnibus autem tam electis quàm cōibus solùm fecit mentionem in duobus locis, & ista videtur conuenientior responsio. Sed adhuc obiicietur, quòd hic in litera nostra, vbi dicitur, quòd habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis, dicitur in Hebræo quòd habuit Salomon quatuor millia stabula equorum: de hoc respondet Nicolaus, quòd rex solùm habebat quatuor millia equorum ꝓ curribus: & reliqua triginta sex millia equorum non erant Salomonis, sed virorū de regno suo, dicuntur tamen Salomonis esse eo modo, quo omnia bona subditorum dicuntur esse regis ad vsum, scilicet tempore necessitatis suæ. Sed ista positio non stat: primò, quia Salomon habebat mille, & quadringentos currus: vt patet supra 2. & 3. Reg. 10. Et tamen ꝓ his ad minus erant necessarij quinque millia, & sexcenti equi: sed fortè aliquis dicet, quòd etiam illi mille, & quadringenti currus non erant omnes Salomonis, sicut dicit Nicolaus de quadraginta millib⁹ equorum. Sed non stat, quia 3. Reg. 10. & sup. 2. dr̄, quòd habuit Salomon istos mille, & quadringētos currus, & postea subditur ibi, quòd emebat Salomon quemlibet istorum curruum siue quadrigarum sexcentis siclis de Aegypto, & de Coa, & quod quemlibet equum emebat centum, & quinquaginta siclis, ergo omnes isti currus mille & quadringenti sui erant. Secundò non stat: quia istud ponitur ad notandas magnas diuitias Salomonis super omnes alios reges: si tamen ista quadraginta millia equorum non essent sua, sed seruorum suorum, non signarentur in hoc alique diuitię eius, quia de alieno nemo fit diues. Dicendum ergo quòd Salomon habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, sicut dicitur in litera 3. Reg. 4. & habebat in istis præsepibus quadraginta millia equorum: sicut dicitur hic in litera, scilicet habebat Salomon quadraginta millia equorum in stabul. Ad literam autem hebraicam, quæ habet hic, scilicèt, habebat Salomon quatuor millia stabula equorum, dicendum quòd stabulum potest accipi tripliciter. Vno modo pro stabulo in quo sunt multa pręsepia. Alio modo pro præsepe, in quo possunt comedere multi equi. Alio modo pro præsepe, ad quòd vnicus equ⁹ comedit, & sic in eodem stabulo potest esse presepe longum, in quo sint decem præsepia equorū, & erunt distincta inter se: ita quòd vnus equ⁹ non possit tangere alium: & ita in vna domo, vel stabulo Salomonis manerent decem equi, & sic poterat dici, ꝙ erant quadraginta millia præsepia ꝓ quadraginta millia equis: sicut dicitur 3. Reg. 4. vel quòd erāt quatuor millia stabula siue præsepia pro quadraginta millibus equis: sicut dicit litera hebraica hic accipiendo diuersimodè stabulum vel præsepe.

Quomodo exercebat istam potestatem Salomon.

Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, ꝙ exercuit Salomon potestatem super omnes reges, qui erant à flumine Euphrate vsque ad terram Philisthinorum, & vsque ad teminos Aegypti, quo-

F modo exercebat istam potestatem. Respondendum est, quòd hoc erat per solutionem tributorum, etiam per præstationem aliorum seruitiorum, scilicet adiuuando Salomonem in bellis, vel aliàs si egeret eorū auxilio. Et patet hoc, quia inter Euphratem, & terram Philisthinorum, & terminos Aegypti nihil ponitur nisi terra Chanaan, & super omnes reges terrę Chana an pręsidebat Salomon; patet hoc, quia terra, quam Deus daturus erat Israelitis quatuor terminos habebat, scilicet a quatuor ventis mundi: ab occidente mare mediterraneum, Numer. 34. quòd vocatur mare Palæstinorum Exo. 23. vel mare occidētale aut mare nouissimum. Deute. xi. & Iosue primo à parte orientali ponebatur terminus Iordanis. Num.

G 34. vel mare rubrum. Exo. 23. a parte aquilonari ponebatur Euphrates fluuius, & mons Libanus, & terra Emath, & quędam alia loca. Num. 34. Deute. xi. & Iosue primo: à parte meridiei ponebatur terra deserta inter Aegyptum, & terram Chanaan. Num. 24. & Exo. 23. & tamen multotiens solent poni termini terræ Chanaan, & ponuntur solùm duo latera, scilicet aquilonare, & australe, & sic ponitur hic, scilicet Euphrates, & terra Philisthinorum Aegyptus: sic etiā ponitur Gen. 15. scilicet: tibi, & semini tuo dabo terram hanc à flumine Aegypti vsque ad magnum flumen Euphratem. Ponitur etiam terra Philisthinorū, quia illa est in terminis terrę Chanaan, vt patet Gen. x. vbi ponuntur pro terminis Gaza, & Gerara, quæ sūt

H vrbes Philisthinorum: Gen. 20. & 26. & Iosue 13. & primo Reg. 6. Quod autem super omnes reges terræ Chanaan haberet Salomon potestatē, patet: quia De⁹ promiserat Israelitis terram Chanaan, & inceperant eam possidere totamque eam possidebant præter illam partem, quam tenebant reliquiæ Chananæorū, & tamen præce. cap. & 3. Reg. 9. dicitur, quòd Salomon subiecerat sibi in tributarios omnes, qui relicti fuerāt de Amorrhęis, Pherrezeis, Heuæis, & Iebusæis, Hethæis, quos non interfecerant filij. Nullus ergo rex manebat intra terminos prædictos terræ Chanaā, qui non esset subiectus Salomoni in tributum. Erant autem isti reges multi. Nam cùm Israelitę occidissent triginta vnum reges Chananços de parte illa

I terrę, quam acceperant. Iosue 12. & adhuc manebat terra latissima, quæ non fuerat occupata, sed tenebatur à Chananęis verisimile esset, quòd multi reges essent tempore Salomonis de istis Chananęis, & oēs isti subiecti essent ei ad tributa. Dicendum tamen quòd non solùm reges, qui morabantur intra istos terminos erant subiecti Salomoni, sed etiam alij reges intra terram istam. Nam rex Moabitarum, & rex Ammonitarum, & populus Iudęorum, & multi de Syris subditi erant Salomoni. Id fuit probatum supra in quadam quæstione: nam Dauid subiecerat sibi in tributarios omnes istos populos, vt patet 2. Reg. 8. & 12. pręc. lib. 18. c. & Salomon non ꝑdidit aliquid de his, q̄ reliquit ei Dauid, sed poti⁹ acqsiuit, cū ipse acqsierit terram quandam in regione Emath, vt patet

Determinatio.

K prece. cap. & tamen populi Syrorum, qui subiecti erāt Salomoni erāt vltra Euphratem ad aquilonarem partem eius, & erāt extra terram Chananęorum. Etiam Moabitæ, & Ammonitæ erant extra terrā Chanaan: & tamen erant ad partem orientalem illius circa Iordanem: terra Idumæorū erat extra terram Chanaan, partim ad orientem, & partim ad meridiem: vt patet Num. 34.

Quare

Quare solùm facta est mentio de regibus in terra Chanaan. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius cùm non solùm subiecti fuissent Salomoni ad tributum reges qui erãt in terra Chanaan, sed etiam reges qui erant exterius, vt probatum est precedenti quæstione, quare solùm dixit scriptura de regibus, qui erant in terra Chanaan. Respondēdum, quòd vnica causa & præcipua fuit ad notandum veritatem promissionis Dei. Nam Deus promiserat quòd daret Israelitis totam terram Chanaan. Exo.23.& in multis locis, & quia quando introirent in terram ipsam, nõ haberent eam immediatè, ex hoc desperarent putantes se nunquam eam habituros, dixit eis Deus, quòd non daret eis totam terrã anno vno, vel in breui tempore, sed paulatim expelleret Chananæos de terra quousque crescerent Israelitæ, & possent replere terram. Exo. 23.cap. & quia Iosue vixit magno tempore postquam introierunt Israelitæ in terram Chanaan: & cùm occupasset partem quandam illius, nõ potuit occupare totam, crederent Israelitæ, quòd Deus fortè propter peccata eorum iam nollet complere promissiones factas, ideo dixit Deus ipsi Iosue, quòd licèt terra latissima relinqueretur, quæ nondum capta fuerat ab Israelitis, tamen ipse traderet eam totam in manus eorum. Iosue 13. & quia istud nunquam apparuerat completum temporibus precedentium regum, & completum fuit tempore Salomonis, voluit scriptura declarare quomodo completum esset, scilicet quòd Salomõ exerceret potestatem supra omnes reges, qui erant inter Euphratem & terminos Aegypti, & isti erãt omnes reges terræ Chanaan. Et si dicatur cùm vellet scriptura signare hic subiectam esse Salomoni totam terram Chanaan, quare poti⁹ dixit de gentibus existentibus inter duos istos terminos terrę Chanaã, scilicet aquilonare, & meridianum potius quàm poneret terminũ orientalem, & occidentalem, vel quòd poneret omnes quatuor terminos. Dicendum ꝙ voluit scriptura ponere hoc ad signandum satisfactum esse primæ promissioni: nam prima promissio, quæ fuit facta Abrahæ de terra Chanaan Gen. 13. scilicet. Leua oculos tuos a loco, in quo nunc es ad Aquilonem, & Meridiē, Orientem, & Occidentem: omnem terram quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo: ibi tamen non fuit facta promissio determinata de certa terra, cuius termini limitarentur: nam solùm dixit omnem terram, quã conspicis, tibi dabo, & semini tuo: & tamen manifestum est, quòd non erant limites terræ per locum illum, in quo terminabatur visus, quia non poterat videre Abraham totam terram Chanaan. Prima tamen promissio in qua fuerunt limitati termini terræ promissæ habetur Gen.15.cùm dicitur: Semini tuo dabo terram hanc à fluuio Aegypti vsque ad fluuium magnum Euphratem, & sic ponuntur ibi solũ isti duo termini, qui ponuntur hic. Etiam licèt alię promissiones de dando terram Chanaan fuerint factę Abrahæ, & posteris eius, nulla tamen fuit facta cũ fędere, nisi illa, quæ habetur Gen.15. nam iussit ibi Domin⁹ Abrahæ occidere vaccam trimam, arietem trimum, capram trimam, & diuidere, ponereque membra altrinsecus relicta via in medio, & Deus trãsiuit inter illas diuisiones: quia ista erant ceremonia facientium fædus. Et dicitur ibi: in die illa pepigit Dominus fędus cum Abraham, dicens, semini tuo dabo terram hanc, & cætera. Ad ostendendum ergo ꝙ promissio prima facta Abrahæ de dando terram Chanaan fuerit per omnia completa iuxta tenorem suũ, positi fuerunt hic limites illi terrę, quos Deus assignauit, quando fecit illam promissionem: multotiens

A postea facta est promissio terrę Chanaan Israelitis, & assignati fuerunt termini eius quatuor, vel tres: vt patet Exo.23.& Deut.11.& Iosue 1.& Num.34. quia tamen omnes istæ promissiones non inducebant aliquod ius de nouo, sed declarabant antiquam concessionem, & eam confirmabant, debuit referri completio ista ad verba primæ promissionis, & non ad verba aliarum: ideo positi fuerunt isti termini, & non orientalis, & occidentalis: nec etiam positi fuerunt omnes quatuor termini.

An peccauerit Salomon congregando tantam multitudinem equorum. Quæstio XIX.

B QVAERITVR vlterius, cùm ponatur hic, ꝙ Salomon habuerit tot equos, scilicet quadraginta millia equorum pro curribus, & duodecim millia equitum, an peccauerit congregando tantam multitudinem equorũ. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia Deus vetuerat istud regibus Israel. Deuter.17. scilicet. Cumq; rex fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Respondendum, ꝙ Salomon non peccabat in hoc, quia habere equos, vel quamcunque temporalem potentiam, vel prosperitatem secundùm se nõ est malum, sed solùm dependet ex voluntate: ideo interdum poterit esse meritoriũ, vt si rex vellet habere equos multos ad resistendum hostibus regni sui, qui volunt opprimere eum, & populum suum, potissimè si illi hos-
C tes sint fidei. Si autem equi, vel quæcunq; alia potentia temporalis habeatur ad finem non conueniētem, poterit esse iniusta: Sed differt, quia aut habetur ista ad ostentandum gloriam, & honorem magnum, aut ad opprimendum populum. Si primo modo, est inanis gloria, quæ interdum est leue peccatum, & potissimè in regibus, quibus conceditur ostentatio potestatis propter statum regium, quia rex debet esse persona nimis reuerenda: ita vt ab omnibus timeat, & metu eius mali refrenentur à noxijs actibus. Et quia si nõ esset magna potentia regis, nullus timeret eum: licitũ: est imò meritorium, ꝙ reges conentur habere magnam potentiam ad hoc solum, vt timeãtur à malis, et cessent à malis actibus: Etiam si rex nõ ostentaret in
D magnitudine familię, & preciositate vestium, & sumptibus magnis, & generaliter in omnibus apparatib⁹ aliquam magnitudinem, & excellentiam non videretur reuerendus, vt decet eum esse. Conueniens ergo est, vt rex ad ostentationē potentiæ congreget equos, & alia pertinentia ad potentiam: dum tñ non acquirantur ista de illicito, vel etiam non superbiat aliquis intra cor suum ex ijs: nã dato, ꝙ rex non superbiat contra populum opprimendo illum, si intra se superbit p̄sumendo de seipso, & non dando gloriam Deo, peccabit nimis: sic patet de Nabucodonosor. Dan.4. qui ductus superbia, dixit: Nonne hæc est Babylon magna, quam ego ędificaui in domum regni in robore fortitudinis meæ, & in gloriã decoris mei? Et sequitur, ꝙ
E cùm ista diceret Nabucdonosor, sermo ad eũ de cœlo factus est. s. Tibi dicitur Nabucodonosor rex, regnũ transibit à te, & ab hominibus ejcient te: & cum bestijs ferisque erit habitatio tua: fœnum sicut bos comedes, & septem tempora mutabuntur super te, donec scias, ꝙ dominetur excelsus in regno hominum, & cuicunq; voluerit dabit illud: & sic factum est, quia eiectus est ab hominibus, & cum bestijs fuit. eod.c. Si autem multiplicat rex equos ad opprimendum populum, peccat, quia ad malum finem facit, & cuius finis malus est ipsum quoq; malum est. De Salomone aũt dicendum, ꝙ licèt in fine suæ senectutis deprauatus fuerit. 2.Reg.11.& imposuerit populo tributa magna. eo.li.c.12. tñ in principio regni sui valdè benign⁹

erat erga populū, ideo nō multiplicabat equos ad opprimendum populum: etiam non multiplicabat illos ad gloriandum in seipso, & superbiendum contra Deum, sicut fecit Nabucodonosor, sed solū ad ostendendum gloriam regni Israel, & etiam vt timeretur ab oībus regibus circunstantibus, & nemo auderet contra eum pugnare, vel insurgere: iō non peccabat multiplicando equos. Ad auctoritatem Deut. 17. Dicendum ꝙ non prohibetur ibi multiplicatio equorū absolutè, & simpliciter, sed solùm ad hanc intētionem, scilicet ne rex multiplicaret equos ad subiiciendum sibi populū per violentiam: sicut dr̄ ibidem. s. Si cōstitutꝰ fuerit rex, non multiplicabit sibi equos, ne reducat populum in Aegyptū equitatus numero subleuatus: Salomon autem non multiplicabat equos ad reducēdum populum in Aegyptum, idest seruitutem, sicut erat in Aegypto, ideo non peccabat multiplicando equos.

An peccauit Salomon congregando tantas diuitias.
Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, cū dicatur hic de tantis diuitiis Salomonis, s. an peccauit congregando tantas diuitias. Aliquis dicet, ꝙ sic, quia Deut. 17. dicitur, quòd non habebit rex auri, & argenti immensa pondera: diuitiæ tamen Salomonis erant immēsæ eo modo, quo dicimus aliquid esse immensum, cùm sm̄ veritatem nihil sit immensum creatum in rebus habentibus quātitatem determinatā: ergo peccabat. Respondendum, ꝙ pecuniæ sm̄ seipsas, nec bonę, nec malæ sunt, sed sunt vtiles: ideo sunt materia vitij, & virtutis, sicut nobis placuerit vti illis: sicut ergo habere aliquas diuitias absolutè non est peccatum: ita hēre illas in quacunq; quantitate sm̄ se nō est peccatū: pōt autem peccatum esse per accidens. s. si diuitię illæ acquirantur iniusto, mōvel ēt si postquā possidētur, hō faciat aliquid illicitum, ne perdat illas: & ob hoc licèt diuitiæ sm̄ se non sint malę, tamē difficilè est hoīem acqrere diuitias sine peccato: sic patet prima ad Tim. 6. s. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationē, & ī laqueum diaboli, & desideria multa, quæ mergunt hoīem in interitum & perditionem. Ideo Gregoriꝰ, & alij sancti ponunt aliqua, quæ vix sine peccato aut nunquam possunt fieri, & vnū illorum est administratio rei familiaris, & hr̄ in decretis dist. xxv. capi. qualis hic quisque: & ob hoc dixit Christus Mat. 19. quòd diues difficilè intrabit in regnum cęlorum. Facilius est camelum per foramen acus introire vel transire, quā diuitē intrare ī regnum cęlorū. Alia ēt difficultas est, quia qui diuites sunt, dato ꝙ nō acquirāt illicitè nec illicitè defendant pecuniam, tamen saltem inhærent ei ardentissimo amore, per quē per accidens distrahunt ab amore Dei, & incipiunt magis diligere pecuniā q̄ Deum, & istud est peccatum mortale: difficilè igitur est aliquē effici diuitem, & nō peccare in acquirendo, vel possidendo, non tamen est impossibile: ideo quā quā aliquē videamus diuitē, vel ditari volētē, nō ideo ꝯcludendū est eū peccare mortaliter, nisi aliunde probetur. s. quòd iniustè acquirit, vel iniustè defendit. De Salomone āt dicendum quòd ipse nō peccauit acquirendo diuitias, quia Deus dixit, quòd faceret eum diuitē super oēs reges, qui fuerunt ante ipsum 3. Reg. 3. & super reges, qui futuri erant post ipsum. sup. 1. ca. & tamē illa, quæ à Deo proueniunt bona sunt, maximè illa, quæ ipse promisit, & ita ipse promisit Salomoni tanquā benefactorꝰ ei, et tamen nō erat beneficium Dei, quòd ipse promitteret aliquid Salomoni ad cuius acquisitionē oporteret ipsum peccare. Etiam Salomon nō acquisiuit pecuniam mō illicito, quia hēbat

F illam de redditibus suis, ēt habebat illam de regū donationibus, & prouinciarum: & de negociationibus quas exercebat per mare: oēs āt isti modi liciti sunt. In senectute autem dicendum, quòd Salomon peccauit circa diuitiarum acquisitionem, & possessionē. De acquisitione patet, quia cupiditate magna pecuniarū grauabat subditos tributis magnis, & irrationabilibꝰ, intantū ꝙ eo mortuo populus cōquestus est cū Roboam filio eius, dicens: minue nobis paulisper de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, qđ imposuit nobis, & seruiemus tibi. Peccauit ēt Salomon in possessione diuitiarum, quia ardēti auaritia pecuniam anhelabat, & retinebat. Nam sicut in senectute deprauatum est cor eius per mulieres, & recessit
G à Deo 3. Re. 10. ita deprauatum est per pecuniā, quia ardentissimo amore pecuniam tenuit, sicut mulieres ardentissimè amauit. In principio autem regni cū diligebat Deum, non cupiebat nimis pecuniam, nec ardenter retinebat eam: sed liberaliter illam erogabat: de hoc 3. Reg. dicitur, quòd dedit Deus Salomoni latitudinem cordis sicut arenam, quę est in litore maris. s. dedit ei magnam latitudinem cordis ad expendendum pecuniam, ita vt non anxiaretur in corde suo quāquam expenderet illā: qui tamen auari sunt, quia non habent latitudinem cordis, sed angustiā, anxiantur si expendunt. In senectute āt Salomon habuit cordis angustiam propter magnum desiderium pecuniæ, & sic peccauit tenendo illicitè.

H

Reliqua autem opera Salomonis priorū, & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetę, & in libris Ahiæ Silonitis: in visione quoque Ado videntis contra Ieroboam filium Nabath. Regnauit autem Salomon in Ierusalem super omnē Israel quadraginta annis. Dormiuitque cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Roboam filius eius pro eo.

I *Reliqua operum.* Ponitur vltimum huius c. s. historiæ Salomonis cōclusio: nam ī toto isto libro à principio fuerat posita historia Salomonis, & cùm intendat eā ꝯcludere hic, remittit pro reliquis eius ad alios libros, & dicit. *Reliqua verò operum primorum Salomonis, & nouissimorū.* Quasi dicat, non ponunt hic oīa, sed aliqua habētur in aliis libris, & omittuntur hic; et dicit priorum, et nouissimorum dupliciter: vno modo ad signandū, quòd plenè non enarratur historia Salomonis, sed ꝙ aliqua gesta de principio tpis sui, et aliqua de fine omissa sunt, & ista prima, et nouissima non habentur hic, sed ī libris istis ad quos remittitur. Alio modo est sensus, quòd cū remittat auctor ad istos libros, de qui-
K bus habetur hic, voluit designare, ꝙ habebatur historia plenè in libris illis, ad quos remittebatur: & hoc signatur inquantum dicitur priorum, & nouissimorum. s. quòd continentur in istis libris omnia gesta Salomonis tam prima quā nouissima. *Scripta sunt in libris Nathan prophetæ.* Iste fuit quidam propheta tpe Dauid, qui scripsit gesta regni Salomonis, de quo inf. dicetur in quadam quæstione. *Et in libris Ahiæ Silonitis.* Iste etiā Ahias fuit propheta de vrbe Silo: ideo vocatur Siloni tes: & etiam scripsit historiā Salomonis. *In visione quoq; Ado videntis contra Ieroboā filium Nabath.* Idest etiā scripta sunt in visione. i. in libro visionum Ado prophetę. Vocatur liber visionum liber phophetiarum, quia ꝑ visionē diuinam ista reuelantur, & sic in principiis librorum

brorum prophetarum dicitur viſio talis, vel talis prophetę.i.totum quod ſequitur eſt viſio prophetæ: ſic patet Iſa. primo & Iere.primo:iſta viſio fuit contra Ieroboam filiū Nabath, quia in toto illo libro ponitur hiſtoria, vel prænunciatio malorum futurorum ↄtra Ieroboam:q fuit rex Iſrael primus facta diuiſione regni,vt patet 3.Reg.11.et 12.& vocat̄ ſic ad differentiā alterius regis Iſrael,qui fuit valde potens de poſteris Iehu, & recuperauit terram perditam de manu Aſſyriorum.4.Reg.14. *Regnauit autem Salomon in Ieruſalem.* Non ſolùm regnabat in Ieruſalem,ſed etiam ſuper totum Iſrael, quia tamen erat ſedes regni,Ieruſalē in dicebatur regnare ibi ſuper omnem Iſrael,ſcilicet ſuper omnes duodecim tribus. Iſtud dicitur ad deſignandum futuram diuiſionem regni,quæ habetur ſeq. ca. Nam Dauid,& Salomon,& Saul,qui prius fuerant,regnauerunt ſuper totum Iſrael, quia nulla diuiſio facta erat,prçterquam paucis diebus tempore Dauid regnātis ſuper Iudam, & Iſboſeth regnantis ſuper Iſrael, vt patet 2. Reg.2. cap. & vſque ad 5.mortuo Salomone diuiſum eſt regnum tempore Roboā filij eius: & ob hoc nunquam poſtea dicitur, ꝙ aliquis rex ſuper totū Iſrael regnauerit. *Quadraginta annis.* Satis longo tempore regnauit, quia cępit regere cū adhuc eſſet puer: ſicut ipſe confeſſus eſt, quando petiuit ſapientiam a Deo poſtquam erat rex dicens, quòd erat puer paruus neſciens introitum ſuum, & egreſſum, indigebatque prudentia magna ad gubernandum tantū populum 3.Re.3. & ſupra primo cap. *Dormiuitque cum patribus ſuis.* Ideſt mortuus eſt ſicut patres ſui, vocatur mors dormitio, quia eſt ſopor ſempiternus. *Et ſepelierunt eum in ciuitate Dauid.* Fecerat Dauid loca ſepulchrorum regalium in caſtro montis Sion,vbi erat domus ſua, & templum. Nam caſtrum illud ſiue fortalitium vocatur ciuitas Dauid,ſcilicet quia Dauid pugnans contra Iebuſęos cæpit illud fortalitiū de manu eorū,&ad memoriā victorię vocauit illud de noīe ſuo,ſcilicet ciuitatem Dauid:vt patet 2.Re.5.& præc. li.xi.cap.iſtum locum ſepulchrorum fecit Dauid, vt declaratum eſt ſecundo Regum quinto, & ibi vide an licuit Dauid facere ſepulchrum extra loca ſepulchrorum paternorum, ſcilicet extra Bethlehem. *Regnauitque pro eo Roboam filius eius.* Non legitur Salomon habuiſſe alium filium,licèt habuerit mulieres plurimas, & filias duas legitur habuiſſe, de quibus 3. Reg.4. fuit iſte Roboam filius Salomonis ex matre Ammonitide nomine Naama, vt patet. 3. Reg.14.

Quare ponitur remiſſio de operibus. Quæſtio. XXI.

QVAERITVR circa prædicta, quare ponitur hic iſta remiſſio de operibꝰ Salomonis ad alios libros, & cur hic fit iſta nouitas, quia à principio libri iſtius vſque nunc nihil tale factum eſt. Reſpondendum, quòd cauſa iſtius remiſſionis eſt duplex. Prima eſt ad tollendum errorem, quia aliqui non legentes plura de geſtis Salomonis putarent nō eſſe plura, & quòd ſufficientur deſcripta eſſent hic: vt autem nemo hoc putet, remittit ſcriptura pro reſiduis, quæ non habent̄ hic,ad alios libros. Secundum eſt ad ſatisfaciendum quibuſdam curioſis, quia quidam vellent ad plenum ſcire res geſtas temporum, & quia in hoc non ſatisfiebat eis,cum non ponerentur hic plenè,remittit ad loca, in quibus plenè habent̄, ſcilicet in libris,qui nominantur hic. Si autem quæratur quare à principio libri non factum eſt, & nunc fit. Dicendum quòd iſte modus eſt conueniens,quia ſacra ſcrip. vult enarrare hiſtorias ſingulorum regum,& illis fini

A tis remittere pro reſiduis: Nam iſti duo libri Paralí. ſunt quędam ſupplementa aliorum librorum ſacræ ſcrip. & potiſſimè librorum regum, & narrantur ſingulorum regum Hiſtoriæ, & dum narratur hiſtoria nulla remiſſio fit. Cùm autē concluditur, quia non intēdit aliquid vltra dicere auctor, remittit ad ea,quę alij dixerunt:vnde in præ. libro tota hiſtoria ferè fuit de Dauid, & geſtis temporis: ideo in toto lib. nunꝗ fuit facta aliqua remiſſio.In fine autem libri completa hiſtoria de Dauid: dicitur Geſta autem Dauid regis priora, & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Samuel vidētis, & in libro Nathan prophetæ,& in libro Gad. videntis: ita in principio libri iſtius cępit hiſtoria regni Salomonis, & continuata fuit vſque nunc, & ſic non
B oportebat, quòd fieret remiſſio aliqua: nunc autem completa hiſtoria remittitur ad libros Nathan, Ado, & Ahiæ Silonitis: ſic etiam eſt de rege Roboā, cuius hiſtoria incipit ſequenti cap. & finitur in fine 12.cap. & ante illud non fit aliqua remiſſio, ſed ibi remittitur ad librum Ieremiæ prophetæ, & Ado, cùm dicitur: opera vero Roboam prima, & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Semeię, & Ado videntis diligenter expoſita: ſic etiam pro hiſtoria regis Abiæ fit remiſſio infra 13. & generaliter de omnibus regibus,quando finitur hiſtoria alicuius remittitur ad libros,in quibus habetur: vt patet inquirendo proceſſum libri huius.

Quare fuit remiſſio ad hos libros, & non fuit expreſſum totum &cæt. Quæſtio. XXII.

C

QVAERITVR vlterius,quare fit remiſſio ad libros iſtorum, de quibus hic dicitur, quare totum quod deeſt iſtis hiſtoriis non fuit hic expreſſum, ita vt non oporteret fieri remiſſionem ad alios libros. Ad primum dicendum,quòd fit remiſſio aliqua,quia non habetur hic hiſtoria completè, & fit potius remiſſio ad libros iſtorum,quàm ad alium locum,quia iſti ſcripſerunt plenè hiſtorias has. Pro quo ſciendum,ꝙ iſti ad quorum libros fit remſſio erant prophetæ, qui ſcripſerunt geſta iſtorum regum, & ſcripſerunt veritatem ſolidam, & patet dupliciter: primò quia hic allegantur tres, & erat prophetæ omnes, ſcilicet Ahias
D Silonites, qui erat propheta operatus eſt propheticè prędicendo diuiſionem regni Salomonis 3.Re. xi.& Nathan ponitur, qui etiam vocatur propheta in litera.: ponitur etiam Ado,qui erat propheta,quia hic vocatur videns. Sic etiam patet præce. li.cap. ca.vltimo, cùm remittitur pro hiſtoria Dauid ad libros Samuelis, & Nathan, & Gad: nam omnes tres vocantur ibi prophetæ ſiue videntes, ſic etiam infra 12. cùm fit remiſſio in hiſtoria Roboam,remittitur ad librum Semeię, & Ado,& ambo vocantur videntes vel prophetę. Sic patet de omnibus aliis ad quorum libros fit remiſſio in toto iſto libro. Secundum quia iſta ſcriptura libri huius eſt ſcriptura prophetica, vt probatum fuit ſupra in quadam quæſtione,qua quærebatur quo
E modo poſſet ſciri, quòd non fuerant allata talia Aromata ſicut illa, quę attulit regina Saba ad Salomonē: & tamen confirmat dicta ſua auctoritatibus iſtorum quos allegat hic: ideo iſti erant prophetæ. Quod patet, quia cùm iſte alleget iſtos ad confirmandum dicta ſua, neceſſe eſt, quòd iſti ſint maioris auctoritatis quàm ipſe auctor vel ſaltem æqualis: alioquin .n. fruſtra fieret iſta allegatio: & tamen non poſſunt illi eē æqualis auctoritatis cū ſcriptore libri huiꝰ, ſi non sūt ꝓphetę,& ſcribentes ꝓphetìcè: ideo oportet ꝙ fuerint prophetę. Sed obiicietur quòd nō oportebat ꝙ iſti eſſent prophetæ,quia auctor non accepit hic cōfirmationem rationis ſuæ ex dictis iſtorum, quaſi probans aliquid per id, quod ipſi dixerunt, ſed ſolùm ea,

quæ

quæ supersunt dicenda dicit haberi in libris eorum. Si autem probaret dicta sua per dicta illorum, oporteret quòd illi essent tãtę auctoritatis sicut ipse ad minus: & tamen nihil probat per illos, nec allegat eos ad probãdum aliquid, sed solũ dicit eos latius tractasse istã historiã. Dicẽdũ ꝙ verũ est, ꝙ hic solũ fit remissio, & tñ ex hoc infert dicta illorũ esse ꝓphetica: nã si non essẽt oĩno vera, nõ allegaret illa, vt nõ videret miscere veritatem suã falsitati eorũ: sed nõ poterant oĩno esse vera, nisi prophetice scripta forent, sicut declaratũ est supra in qõne, qua quęrebatur, quõ sciuit auctor libri, ꝙ aromata, quæ attulit regina Saba, fuerunt meliora oĩbus aromatibus, quia aliàs non erat possibile, ꝙ quis scriberet historiã de cuius veritate cõstaret firmiter: isti ãt prophetæ fuerunt cõtemporanei istis quorum historias scripserunt, & voluerunt eas ad plenum scribere: nam Samuel, Nathã, & Gad, qui allegantur prec. li. ca. vlt. pro historia Dauid fuerunt ꝯtemporanei Dauid: & Nathan, Ahias, Ado, qui allegantur hic pro historia Salomonis, fuerunt cõtemporanei Salomonis: & sic de oĩbus alijs, & cũ isti essent pręsentes regibus illis quorum scribebant historias, placuit eis enarrare illas latè, & sic habentur in libris eorum latius quàm hic, & remittit auctor ad eorum libros.

Quare non fuerunt hic plenè scriptæ historiæ istæ. Quæst. XXIII.

QVAERITVR circa fĩm. s. quare non fuerunt hic historiæ istæ ad plenum descriptæ, ita vt non esset opus remitti ad alios libros. Dicendum, ꝙ nõ fuit opus, quia istud erat ꝯtra conditionẽ sacræ scrip. est. n. intentio sua deducere hoĩem ad vitam æternã, quæ ẽ Deus, & ad hoc totus conatus scripturę est nos referre in Deum, & ad hoc nos multipliciter in Deum mouet: nam aliquando nos in eum mouet dando nobis præcepta per quæ in ipsum peruenire possimus: & sic est in tota lege, quia lex est regula, fĩn quam faciẽdo, vel cauendo, in Deum peruenim⁹. Aliqñ mouet nos in Deum, vt in remuneratorem bonorum ostendendo bona, quæ facit nobis, & cultoribus suis: & aliquãdo, vt punitorẽ malorum ostendendo mala, & pænas illatas malis: & ad hoc proficiunt historiæ: quia in historiis ponuntur gesta tẽporum, in quibus ostendunt quorundam calamitates, & aliorum prosperitates, vel sors ambigua: & intentio scripturæ est ostendere qualiter cultoribus Dei bona eueniebant, & ꝙ cũ ab eo se alienarent, incidebant in calamitatẽ. Et quia interdũ in historiis sunt aliqua, quæ nõ ostendunt, ꝙ sint pęnę pro malis, nec prosperitas pro bono opere, sed quædã alia, quæ incidunt, non curat scriptura circa talia se implicare, sed omittit illa, qa illa non proficiunt nobis ad aliquam doctrinam moralẽ: vnde potius scriptura est breuiloqua omittendo quædã, quæ poterant proficere, quàm describendo ea, quæ non proficiunt: cùm totum, qđ est in scriptura sacra debeat esse vtile, vt patet 2. ad Tim. 3. s. Omnis scriptura diuinit⁹ inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendũ, ad corripiendũ, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonũ instructus: oportet ergo ꝙ historiæ in sacra scrip. scribant decurtatè, quia nulla historia est, in qua nõ sint aliqua, quæ non ꝓficiant ad moralẽ instructionẽ, & non solùm de historiis aliorũ, quę sunt quasi prophanę, hoc est, ꝙ sacra scrip. eas decurtet: sed ẽt circa historiam gestorum Christi. Nam multa de dictis, & factis suis, & miraculis omittunt: vt patet Io. 20. s. Multa qdẽ & alia signa fecit Iesus in ꝯspectu dicipulorum suorũ, quę non sunt scripta in hoc libro: hęc ãt scripta sunt, vt credatis ꝙ Iesus Christus est filius Dei, & credentes vitam habeatis. quasi dicat, non fuit ne-

F cesse scribere omnia gesta Saluatoris, sed solũ illa ex quibus fides sumi debebat. Et quia ea, quæ de ipso scripta sunt, sufficiẽter nos in fine instruunt, & mouẽt, vt habeamus vitam in ipso, non debuerunt plura scribi ꝙ̃ ea, quæ scripta sunt, licèt multa alia gesta fuerint: a fortiori ergo in historiis Salomonis, & aliorũ regũ nõ debuerunt scribi oĩa, quæ gesta sunt, cũ aliqua essent, quæ nobis non essent vtilia ad moralẽ instructionem: qa tñ illi, qui fuerunt contemporanei istis regibus, ad ostendendũ gloriã ipsorum, vel oĩmodas calamitates descripserunt gesta per singula: potuit auctor iste remittere pro omissis ad libros eorũ, & sic fecit scriptor librorũ regum, quia in tertio, & quarto libro sæpe remisit ad libros quosdam. s. regum Iuda, & Israel: vt pa-

G tet 3. Reg. 14. & 15. & ferè in singulis ca. et generaliter vbi finitur historia alicuius regis, fit remissio pro eis, quę residua sunt.

Qui fuerunt isti libri. Quæstio XXIIII.

QVAERITVR vlterius circa istos, quorũ libri allegantur hic, qui fuerunt. Et dicendũ, ꝙ hic ponuntur tres prophetę contẽporanei Dauid & Salomonis, qui gesta Salomonis descripserunt. Primus est Nathan: iste fuit etiã contemporaneus Dauid, & iunior eo: vnde nõ solùm fuit contemporaneus Dauid vinẽti, sed ẽt toti vitę Salomonis. Quod patet, qa iste scripsit historiam de toto tp̃e Salomonis. s. opera sua pri-

H ma, & nouissima: vt patet ĩ litera. Fuit aũt iste Nathan valde familiaris Dauid, et vocabat propheta suus. Ipse. n. prænunciauit ei de templo, ꝙ nõ ędificaretur per eum, sed per filium suum Salomonẽ: et ꝙ duraret regnum in posteritate Dauid in æternum 2. Re. 7. et p̃c. lib. 17. c. Ipse etiam reuelauit Dauid pęnam sibi futuram ꝓ adulterio Bethsabee, et morte Vriæ, s. ꝙ nõ recederet gladius de domo eius, et ꝙ puer ille, q de adulterio natus erat, moreretur. 2. Reg. 12. Postea aũt nato Salomone ipse Nathan imposuit ei nomẽ Idida, idest amabilis dño, eo quòd Deus diligeret eum e. c. Postea ẽt in senectute Dauid cũ Adonias superbiret, & ignorante Dauid vngi se fecisset in regẽ: Nathan propheta fouit partem Salomonis, & persuasit matri eius Beth-

I sabee, ꝙ ĩtraret ad Dauid deprecatura pro Salomone, & ipse quoque postea intrauit: & induxerunt arguendũ Dauid ad vngendũ Salomonem in regẽ 3. Re. 1. & tantum erat familiaris Nathan ipsi Dauid, ꝙ ausus est dicere, quomodo Dauid aliquid faceret, & non indicaret ei priusquam faceret. tertio Regum 1. s. Nũquid a Dño meo rege exiuit hoc verbum, & mihi nõ indicasti seruo tuo, quis sessurus sit super thronũ dñi mei regis post illum? quasi dicat, mirandum est, ꝙ sic feceris: & tñ istud non diceret Nathan, nisi de magna familiaritate cõfideret. Iste Nathan est, qui tunc fuit in vnctione Salomonis. Nam dr̃, ꝙ Nathan propheta, et Sadoc sacerdos vnxerunt Salomonẽ eo. c. & quia fuerat Nathan familiaris Dauid, & fuerat semper In fa-

K uorem Salomonis viuente Dauid, & per eum reuelata fuerant à Deo oĩa, quæ pertinebãt ad Salomonem, dilexit etiam eum valde postquam regnauit, & descripsit ad gloriam ei⁹ oĩa gesta temporis sui per singula. Iste Nathan laudatur in sacra scrip. & ponitur in cathalogo sanctorum patrum Eccle. 47. s. Post hic surrexit Nathan propheta in diebus Dauid, & quasi adeps separatus est a carne. Secundus istorum erat Ahias Silonitis, q fuit propheta domini, & vocatur Silonites, quia fuit de vrbe Silo: quæ est ciuitas ĩ sorte Ephraim apud Bethel: vt patet Iud. 21. et in hac vrbe posita fuit arca domini, & tabernaculum à principio qñ Israelitę ingressi sunt in terra Chanaan. Iosue 18. mansitq; ibi vsque quo tempore Heli summi sacerdotis capta est arca

area in bello, et ducta est in terram Philisthinorum, primo Reg.4.& 5.iste Ahias fuit cõtemporaneus Salomonis, sed non Dauid, ideo non descripsit gesta Dauid: nam Nathan, qui descripsit gesta Salomonis, descripsit etiã gesta Dauid, ideo allegatur ipse præce.li.c.vl.in remissione historię Dauid, & tñ Ahias nõ allegat̃ ibi, & allegat̃ hic. Huius Ahiæ prophetia non legit᷑ vsq; ad finẽ regni Salomonis: iste enim Ahias fuit qui denunciauit regnum Israel diuidẽdum in duo regna: nam cùm Ieroboam filius Nabath esset seruus Salomonis, & exiret in agrum, occurit ei Ahias sylonites habẽs pallium nouum, & corã eo scidit in duodecim partes, & dedit ipsi Ieroboam decem partes, & duas sibi retinuit, & declarauit ei quod erat: quia Deꝰ diuisurus erat regnum Israel quod erat duodecim tribuũ, & decem tribus daret in potestatẽ Ieroboam, & duas relinqueret posteris Salomonis 3. Re.xi. Iste ẽt Ahias viuebat, & vixit toto tempore regni Ieroboam regis Israel, & Ieroboam regis Iuda, & oculi eius caligauerant, manebatque in Silo, & ad eum cõfluebant Israelitæ quęrentes responsionem Domini in rebus ambiguis ex ore eius: & dum ęgrotaret ad mortem vnus de filiis Ieroboam, misit ipse Ieroboam vxorem suam mutato habitu ad Ahiam, vt quæreret de salute illius pueri: & cùm ipsa introiret portam domus eius mutato habitu putans se non agnoscendam, quia Ahiæ oculi caligauerãt, facto in eo spũ Domini dixit Ahias: ingredere vxor Ieroboam, cur te aliã simulas? & tunc prænunciauit ei euentum regni Ieroboam, & ꝙ moreretur puer, & ille solus de stirpe Ieroboam sepeliretur: reliqui autem ferro trucidati relinquerentur canibus & volucribus lacerandi 3.Reg. 14.iste etiam cũ esset contemporaneus Salomoni scripsit gesta regni eius. Tertiò erat Addo propheta, & de isto non habetur tam expresse in scriptura, quis fuerit. Erat autem iste Addo contemporaneus Salomoni, & non Dauid: ideo scripsit gesta Salomonis, & non Dauid: ideo non allegatur inter scriptores historiæ Dauid prece.li.cap.vltimo: fuit autem Salomoni contemporaneus, & etiam filio eius Roboam, vnde scripsit gesta regni Roboam: vt patet inf. 12. De isto Addo putant quidam ꝙ fuerit ille propheta, qui missus est ad Ieroboam quando Ieroboam dedicauit altare in Bethel. Nam venit ad eum, & dum esset Ieroboam in altari dixit ille propheta: Altare filius nascetur domui Dauid Iosias nomine, & immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum incendet super te. Deditque signum dicens, hoc est signum, quod locutus est dominus, ecce altare scindetur, & effundetur cinis, qui in eo est: & cùm contra eum extendisset manus Ieroboam, aruit manus eius, & non valuit eam retrahere quousque ille propheta orauit dominum, & reuersa est manus eius ad eum 3.Reg.13.Istud autem confirmatur ex nomine ipsius, quia vocatur Addo. Et Iosephus 8.Antiq.dicit ꝙ vocatur Iadã ille qui hoc fecit: & idem nomen est Addo, & Iadam, quia cùm Iosephus vellet nomina Habręorum propria trãsferre aliqualiter in formam Latinam, raro permittit ea in suis literis sicut sunt in Hebręo: & sicut sunt apud nos, sed mutat ea in aliã formam: vt patet quia Abigail vxor Dauid vocatur apud eum Abigea, & Berzelei, de quo 2.Reg 17.& 19.vocatur apud eum Berzelbeꝰ: vt patet 7.Antiqui. Et plurima nomina regum, & reginarum, quæ habentur in tertio, & quarto libris Reg. mutantur ab eo quantum ad aliquid lib.8.& 9. antiqui. & sic conuenit modo loquendi suo ꝙ pro Addo poneret Iadam. Secundò confirmatur, quia non legimus tempore hoc alium prophetam, de quo possumus putare ꝙ fuerit missus ad Ieroboam quàm de isto Addo: nã

A solũ tẽpore Ieroboam, & Roboam legimus prophetas istos.s.Semeia, & Addo, & Ahias: de Ahia manifestum est, ꝙ nõ fuerit ille, quia post mortẽ illius legitur vixisse Ahias, quia de morte illius prophetę hr̃ 3.Reg. 13.& tñ 3.Reg.14.adhuc viuebat Ahias, & ponuntur ibi prophetię eius. De Semeia ẽt nõ apparet ꝙ fuerit, quia ille vixit toto tpe, quo regnauit Roboam: nã scripsit oĩa gesta illius.infra 12.& tñ vixit Roboam rex Iuda plusquã Ieroboam rex Israel: vt patet 3.Reg. 14. & 15.& sic non fuit mortuꝰ Semeias tpe Ieroboam. De Addo nõ tãtum apparet, iõ de isto magis suspicari poteramus, ꝙ esset vir Dei, qui missus est ad Ieroboam. Tertiò patet & efficacius: quia dicitur hic, ꝙ gesta Salomonis scripta sunt in visione Addo videntis cõtra

B Ieroboam: & tñ ille, qui missus est cõtra Ieroboam, vidit cõtra eum, idest habuit reuelationes cõtra ipsum, & prenũciauit cõtra altare. Ideo vr̃ dicẽdũ, ꝙ ipse est, q̃ missus est a Deo cõtra Ieroboã. Dicẽdũ ꝙ nõ est verum, & patet primò, quia iste, qui missus est cõtra Ieroboam mortuus est in principio regni Ieroboam. Et tamen iste Addo propheta mortuus est post mortem Ieroboã. Patet hoc, quia iste propheta, qui missus est ad Ieroboã mortuus est illa die, qua venit ad Ieroboã: nam iusserat ei Deus, ꝙ nõ comederet, nec biberet in loco ipso, & suasione cuiusdam mali prophetæ comedit ibi, & cũ egrederet̃ de vrbe inuenit eum leo in via, & occidit ipsum.3.Reg. 13. & sic fuit eadem die, qua missus est ad Ieroboã. Nã cũ diuisum esset regnum Is-

C rael in duas partes, & factus esset Ieroboam rex super decem tribꝰ, essetq; cõsuetudo, & lex apud Israelitas, ꝙ ter in anno venirent in sanctuarium, erat etiam sanctuarium in Ierusalem, quæ erat de regno Roboam filii Salomonis. Putauit ergo Ieroboam ꝙ si permitteret populũ regni sui ascendere in Ierusalem ter in anno, Roboã, in cuius terra tunc manerẽt, alliceret eos, vt redirent ad ipsum, ita vt esset ipse rex super totum Israel, sicut fuerat Salomon pater suus, & Dauid auus suus: & sic periret ipse. Ideo excogitauit facere duos vitulos aureos, quorum vnũ posuit in Dan, & alterum in Bethel, & quòd illuc conueniret populus ad solennitatẽ, & nõ ascenderet in Ierusalem, & sic factum est hoc primo anno regni Ieroboã antequã veniret aliqđ

D de illis tribus festis, in quibus Israelitæ tenebant̃ ascendere in sanctuariũ, ut nũquã ascenderent illuc. Nam si prima vice ascẽderẽt: tunc timeret Ieroboã, ꝙ cõuerteret Roboam ad se Israelitas: & tñ die prima, qua altaria facta dedicata sunt, venit ille propheta dñi ad Ieroboã: vt patet 3.Reg.13.& tñ ipsa die mortuus est: vt patet eo. ca. ergo in principio regni Ieroboã mortuꝰ est ille propheta, qui cõtra eum venit: & tñ propheta Addo maiori tẽpore vixit q̃ Ieroboam. Quod patet, quia Addo propheta scripsit totam istoriam Roboã filii Salomonis, vt patet inf. 12.s. Opera vero Roboã prima, & nouissima scripta sunt in libris Semeiæ prophetæ, & Addo videntis diligenter exposita: Et sic maiori tẽpore vixit Addo quã Roboam filius Salomonis, & tñ

E Roboã vixit plusquã Ieroboam: ergo Addo vixit plusquã Ieroboam: patet hoc, quia Roboã filius Salomonis, & Ieroboam filius Nabath ceperunt regere eadẽ die.s.facta diuisione regni cõstitutus est Roboã super duas tribus, & Ieroboã super decẽ, & tñ Roboam vixit in regno annis pluribus quã Ieroboã: ergo Addo vixit plusquam Ieroboam. Dicendũ, ꝙ ista prolatio quorũdam falsum præsupponit: nã Ieroboã vixit plus in regno, q̃ Roboã, quia Roboam regnauit annis decem, & septẽ inf.12.& Ieroboã regnauit annis viginti duobꝰ: vt patet 3.Reg. 14. & tñ manet adhuc probõ, quia Addo vixit plusquam Roboã, cũ scripserit eius historiam, & tamen Roboã vixit vsq; ad annũ decimũ septimũ Ieroboam, quia decẽ, & septẽ annis ambo simul regna-

regnauerũt: ergo nõ potuit mori Addo vsq; ad annum decimũ octauum Ieroboã, et tamen iste ꝓpheta, qui venit ad Ieroboam prænunciando ꝯtra altare, mortuus est in primo anno regni sui in principio, vt probatũ est supra: ergo nõ fuit iste Addo, qui missus ẽ cõtra Ieroboã. Secũdò patet, quia nõ solũ Addo propheta vixit toto tpe Roboã: sed ẽt vixit toto tempore Abiæ filij eius regis Iuda: nam scripsit omnia gesta Abiæ: vt patet inf. 13. s. Reliqua sermonũ Abiæ scripta sunt diligentissime in libro prophetæ Addo: & tamẽ regnauit Abia trib⁹ annis post Roboam patrẽ suum, ergo ẽt illo tẽpore viuebat Addo, & nõ potuit ipse esse, qui missus est cõtra Ieroboam. Ad rõnem primam in ꝯtrarium dicendũ, ꝙ licèt sæpe Iosephus mutet aliquid in noĩbus Hebraicis, tñ hic nõ mutauit in nomẽ, sed vere vocabatur ille propheta, qui missus est ad Ieroboã Iadã sicut ipse noĩat, & nõ Addo: cũ cõtrarium appareat in scriptura, dato ꝙ ille diceret eum vocari Addo nõ esset standũ ei ꝯtra probationẽ sumptã ex sacra scrip. Ad secundũ dicẽdum, ꝙ falsum præsupponitur, quia poti⁹ de quolibet alio istorũ trium posset dici ꝙ fuerit ille, qui missus est ad Ieroboã quã de Addo, eo ꝙ Addo fuit posterior illis, qđ patet ex ordine: nã scriptura noĩat illos eo ordine, quo ẜm tẽpus se habent, Nathan, Ahias, Addo, & sic Nathan fuit prior: quod satis patet: quia Nathã fuit cõtemporaneus Dauid, & scripsit historiã eius: vt patet p̃ce. li. 29. c. & fuit cõtemporaneus Salomonis, & scripsit Historiã eius: vt patet hic. Ahias ãt fuit cõtemporaneus Salomonis, sed nõ Dauid. Vnde nõ ponĩt inter historiographos eius. p̃c. li. 29. c. ita ergo de Addo, qui ponĩt vltim⁹ inter istos, dicetur, ꝙ fuit vltimus tpe. Item patet hoc, quia iste post oẽs hos reperitur scripsisse aliquas historias: nam Nathan scripsit historiã Salomonis, sed nõ Roboam: sic ẽt fecit Abias: & tñ Addo scripsit historiã Roboã, inf. 12. Itẽ scripsit historiam Abiæ Addo, & null⁹ istorũ scripsit, ergo ipse post oẽs hos fuit: de eo igĩt minus põt dici, ꝙ fuerit ille, qui missus est ad Ieroboam quàm de aliis duobus. Ad tertiũ dicẽdum, ꝙ nõ stat, quia visio cõtra Ieroboam dr̃ prophetia quæcunq; denunciãs malũ cõtra Ieroboã, iste tñ, q missus est cõtra Ieroboã nihil prẽnũciauit ꝯtra ipsũ, sed cõtra altare Bethel, et ꝯtra sacerdotes dicẽs, ꝙ cremarenĩ ossa sacerdotum super altare 3. Reg. 13. iõ non vocabitur illa visio cõtra Ieroboam: iõ nõ ex illo colligitur, ꝙ Addo, qui habuit visionẽ contra Ieroboam fuerit ille propheta, & occisus est à Leone. Nam si attendatur ad hoc poti⁹ deberet dici, ꝙ Ahias Silonites fuerit ille, qui à leone occisus est, quia ipse vidit cõtra Ieroboam. s. denunciauit oĩa mala ei futura. s. ꝙ filius eius, de quo quærebatur moreretur, & ꝙ ille solus sepelirerur de stirpe Ieroboam: alij aũt lacerarentur à canibus, & volucribus, & ꝙ propter eũ Deus euelleret Israelitas de terra sua 3. Reg. 14. Et tñ nõ fuit Ahias, qui à Leone occisus est, quia ille multo post vixit, vt supra probatum est, ergo nec Addo fuit ille, sed alius propheta nomine Iadam, vt ait Iosephus 8. Antiquita. de quo nõ reperitur aliquid in scriptura.

Qui sint libri Nathan, & Abiæ, & Addo. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius, qui sunt isti libri Nathan, Ahię, & Addo, qui allegantur hic. Respõdent Nicolaus, & alij quòd non habentur in sacra scriptura, & hoc manifestum est, quia de omnibus libris, qui sunt in sacra scriptura scimus, qui sunt, & tamen de istis libris nescimus, qui sint. Item patet hoc magis, quia isti libri continent latissimè historiam Salomonis cùm hic fiat remissio ad illos, sed non sunt in

F sacro canone aliqui libri, qui continent illam historiã potissimè tres libri distincti. Ideo dicendum, ꝙ nõ habẽtur in sacro canone. Sed tunc quęretur quare non habentur isti libri canone sacræ scripturæ. Quidam dicunt, ꝙ nõ sunt libri tantæ auctoritatis, vt in sacro canone locari mereanĩ: quia sacra scrip. tota quę in auctoritate hr̃ ꝓpheticè scripta est: vt patet 2. Petri 1. & tñ isti libri nõ sunt scripti prophetice: iõ nõ debẽt poni in canone. Dicendũ, ꝙ nõ stat, qa manifestũ ẽ, ꝙ isti tres. s. Nathã, Ahias, & Addo sunt ꝓphetæ: qa sic vocanĩ in litera. Etiam aliquę reuelationes factę per Nathan reperiuntur in sacra scrip. vt patet 2. Reg. 7. & 12. & pręc. lib. 17. aliquę ẽt reuelationes Ahiæ: vt patet 3. Reg. xj. & 14. iõ libri sui prophetales sunt, & ex hac parte poni

G possunt inter libros sacræ scripturæ, quia qñ cõbustũ est templũ dñi per Chaldæos, & libri legis exusti sunt, isti pariter perierunt: & postea Esdras illos non rescripsit, sicut rescripsit alios libros sacræ scrip. iõ nõ ponuntur in canone Bibliæ. Dicendũ tñ ꝙ non est verũ, ꝙ ex hac causa nõ sint in canone: & peccat ista rõ in duobus. Primò, quia ponit, ꝙ isti libri combusti fuerunt cum cęteris libris legis. Secundò, quia dato ꝙ cõbusti fuissent, non esset ista causa, quare non ponerentur ĩ sacro canone. De principio patet, nã cõis opinio est, ꝙ isti libri combusti fuerint cũ aliis libris legis, sicut & nos aliorũ referentes opinionẽ interdũ dicim⁹: & tamen non videĩ verum, quia Esdras scribens istas historias remittit pro residuis ad illos libros, qui nominantur hic: & Esdras scripsit librũ istum in reditu de

H Babylone: qđ patet, quia inf. vlti. ponitur, qũo rex Cyrus ꝯpletis septuaginta annis Babylonicę captiuitatis prædicauit Iudæis, ꝙ redirent: ergo necesse est, ꝙ tunc superessent isti libri, quos allegat, qa Esdras allegat eos ad hoc ꝙ qui voluerit residua, quæ non habentur hic legere, possit illos libros requirere, & ibi videre. Si ãt illi libri tunc non superessent, frustratoriũ, & ridiculũ erat eos allegari hic, quia ad nihil proficiebat, sed potius videbatur occasio mẽtiendi, allegando quod non est: sicut in eo, qui allegat in testẽ eum, qui procul est, vt nõ possit haberi ad cõuincendum mendaciũ eius. Supererant ergo tunc isti libri: & tamen non transcripserat eos Esdras: ergo non fuerant cremati. Nec est

I cõueniens color, ꝙ omnes isti libri cremati fuerint, quia templum crematum est: quia nõ erant ibi omnes isti libri. Nam isti erant libri historici, & potius videtur, ꝙ tenerent eos Israelitæ in domibus suis ad iucunditatem, & ad sciendum gesta temporũ: sicut nos habem⁹ historias temporum penes nos. Idẽ patet etiã ex libris Regum. Nam liber Regũ scriptus est post captiuitatẽ Babylonis, quia 4. Reg. 25. ponũtur aliqua, quæ acciderunt multis annis post translationẽ Iudæorum in Babylonẽ, & in illo libro allegantur isti libri. s. liber verborum dierũ regum Iuda, & Israel: ergo ẽt illi supererant, & non fuerant cõbusti per Chaldæos. De libris ẽt sacrę scrip. s. de libris Moysi, & Iosue, Iudicum, Ruth, & de libris prophetarum quorun

K dam, qui fuerunt ante captiuitatem Babylonis, dicendum ꝙ non fuerant oẽs cõbusti, sed soli illi, qui erant in templo, qui cũ tẽplo conflagrarunt: multi ãt manserunt in domibus priuatarum personarum: quare tñ illos Esdras reparauit, cũ possent haberi aliunde, dicetur vltima qõne huius cap. non est ergo verum ꝙ perierant isti, & ꝙ nõ restaurauit eos Esdras: Secundum est, quia dato, quòd exusti fuissent oẽs hi libri, non esset ista causa quare non positi fuerint in canone sacrę scripturæ: quia istud etiam dicitur de omnibus aliis libris, qui sunt in canone, scilicet quòd combusti fuerunt, & quòd restaurati fuerint per Esdram: Sicut ergo illi restaurati sunt, ita potuissent restaurari omnes quotquot combusti fuerant, nisi aliud obstaret.

Alia

Alia ergo fuit causa. Dicendum ergo, quòd non fuerunt combusti illi libri, sed supererant tempore reditus de Babylone. Esdras tamen, qui composuit, idest, congregauit totum corpus canonis, & ordinauit totũ statum veteris testamenti, post reditum de Babylone collegit libros quosdam, & posuit in templo, vt ibi haberentur semper in custodia, & semper venerarentur, & non reciperẽtur alij libri in eorum cõsortium, & illi libri vocati sunt Canon Sacræ Scripturæ. Hoc autem tangit aliquo modo August. 14. de Ciuit. Dei: & sic manserunt semper illi libri, & illi sunt, qui apud nos nunc canonem veteris testamenti efficiunt: istos autem libros, qui nominantur hic, & ad quos remittit Esdras, noluit ipse ponere inter alios, ideo nec apud nos habentur in Canone. Et quia paruæ auctoritatis erant, cùm non posuerit illos Esdras in secreto templi, sed reliquerit eos populo tanquam historias ad solatium, & curiositatem legendos, non curauerunt postea vulgares illos transcribere, vel non fuerunt multiplicati illi codices, vel non fuerunt cum diligentia obseruati, ita vt hodie non solùm in Canone Sacræ Scripturæ, sed nec etiam apud vulgares historias reperiantur.

Quare non adiuncti sunt Canoni Sacræ Scripturæ. Quæstio VIII.

QVAERITVR circa hoc, cùm isti libri super essent tempore Esdræ, & sine aliquo labore potuisset ipse illos adiungere Canoni Sacræ Scripturę, quare non adiunxit. Respondent quidam, quòd hoc fuit, quia illa, quæ ponuntur in Canone Sacræ Scripturæ, debent continere veritatem solidam: & tamen in historijs istorum librorum, non erat veritas tam solida: ideo non ponuntur in Sacro Canone. Sed dicẽdum, quòd hoc non stat, qa isti erant prophetæ, & sciebant, an verum erat id, quod scribebant, & nullum falsum scriberent. Sed dicendum, quòd non debuerunt ista esse in canone, quia ea, quæ sunt in Sacra Scriptura sunt ad aliquas instructiones morales, iuxta illud 2. ad Tim. 3. c. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiẽdum, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus: ista tamen, quæ scripserunt isti prophetæ de historijs Salomonis tam curiosè, non erant ad moralem instructionem, sicut & Gad Propheta, quando scripsit historiam Dauid, scripsit etiam omnia historica, quę pertinebant ad omnes gentes, quæ erant in orbe tempore Dauid, vt patet præced. lib. cap. vlt. ideo non oportuit illa poni in Sacro Canone. Si objjciatur, quòd in libris multis Sacræ Scripturæ continentur historiæ, sicut in libris Regum, Iosue, & Iudicum, & in alijs. Dicendum, quòd historiæ Sacræ Scripturæ fuerunt scriptæ, quia in eis apparebant manifesta opera Dei, scilicet: quomodo Deus manifestè, & miraculosè adiuuabat quosdam, & destruebat alios: etiam continentur documenta multa moralia. In historijs autem gẽtium, quas scripsit Gad, non erant aliqua talia: ideo non debuerunt poni in canone, licèt essent scripta à propheta: nam Deus non faciebat mirabilia in operibus Gẽtilium: quia non erant populus suus, sicut Israelitæ: ideo licèt in Gentium historijs multa magnifica gesta reperiantur, in eis tamẽ nullum miraculum est, & sic licèt multæ pulchræ historiæ reperiantur inter Gentiles, nullam earum decuit poni in Sacro Canone. Ita dicendum videtur de historijs Salomonis, quas scripserunt isti, quòd cùm illa historia esset alicuius regis, qui erat de populo Dei, decebat eam poni in Sacro Canone, quia tamen posita est locando libros Regum in Canone, & hunc librum Paralipomenon, non decuit

A superaddi alijs, quia id in quo superabundabãt libri illi ad librum istum, magis pertineret ad curiositatẽ quandam, quàm ad morum instructionem, volendo describere per singula actus Salomonis. Sic enim fuit de libris quibusdam, quos Salomon scripsit, scilicet: parabolas, & carmina, & disputationes de omnibus arboribus, & animalibus. Nam ista potius erant ostentantia magnitudinem ingenij, quàm vtilia, potissimè carmina Salomonis idem disputationibus suis, quia pertinebant ad philosophiam naturalẽ, quę directè ad mores non prodest. Vnde non conuenit ei illud dictum Apostoli. s. omnis scriptura, vel doctrina diuinitus inspirata vtilis est ad arguendum, ad docẽdum, corripiendum, erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus, ideo non

B debuerunt ista poni in Sacro Canone: quia potius prophetia obest quibusdam ad fallendum eos in fide, quàm proficiat ad directionem fidei, & operationes, sicut patet ad Colo. 2. c. Videte, nè quis vos seducat per prophetiam, & inanem fallaciam, secundùm traditionem hominum secundùm elemẽta mundi, & non secundùm Christum. Item dato, quòd ad complementum historiæ Salomonis aliquis liber istorũ scribendus foret, tamen non scribendi erant omnes, quia quilibet eorum sufficienter continebat omnia gesta Salomonis, & ponendo omnes tres in Canone Sacræ Scripturæ, essent duo superflui: & quòd magis est istę duæ recollectiones, scilicet, quæ habentur hic, & in li-

C bro Regum essent superflua. Et tamen istæ factę sunt summatim ad continendũ omnia gesta Salomonis, q̃ erant necessaria in Sacra Scriptura, ideo non debuit poni aliquis liber istorum triũ in Canone Sacræ Scripturæ: & ita dicendum est de omnibus alijs libris, ad quos fit remissio in libro isto, & in libro regum, quòd nullus eorum debuit poni in Canone Sacrę Scripturę.

Quare Esdras reparauit libros illos. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, cùm supra dictum sit, quòd non fuerant omnes libri Sacræ Scripturæ exusti per Chaldæos, quare Esdras reparauit omnes

D illos, quia potius debuisset extantes cõgregare, quàm de nouo efficere. Dicendum, quòd aduenientibus Chaldæis contra Ierusalem crematum est templum Domini, & perierunt omnes libri, qui ibi erant: tunc autem erant in templo domini illi, qui pertinebant ad Canonem Sacrę Scripturæ, erantque diligenter obseruati: Apud personas priuatas erant multi libri de istis, sed non erant cum tanta diligentia scripti: ideo aliquando erant diminuti, aut superfluum aliquid habẽtes, & aliqui errores alterationis in eis erant, quod inminuebat auctoritatem Sacræ Scripturę: Esdras autem rediens de captiuitate Babylonica voluit reintegrare Canonem Sacræ Sripturæ, & non decuit, quòd assumeret libros personarum priuatarum, qui cùm

E non essent diligenter scripti, poterant habere multos errores. In Sacra tamen Scriptura nullus error debet concedi, quia concesso vno errore, conceduntur & mille, vel dubitabitur de tota Scriptura. Sic ait Augustinus, & habetur in Decretis distinctione nona capitulo: si ad Sacras. Non debuerunt ergo illi libri poni in templo, vt essent Canon Sacræ Scripturæ, nec ex eis debuit transumi aliquid quod esset Canon: & ob hoc decuit, quòd sicut à principio omnes libri Sacræ Scripturæ fuerant scripti à Prophetis, & ob hoc non poterant continere aliquem errorem: ita & nunc scriberentur nouiter ab alio Propheta, ita vt non posset in eis falsitas esse, & tunc illi sic scripti seruarẽtur in secreto tẽpli: ita vt nullus error posset in eis accidere.

Quòd autem ad hoc attenderetur, patet, quia quandò aliquis cõstituebatur nouiter in regem, iubebat Deus, quòd acciperet Deuteronomium, & legeret in eo omni tempore vitæ suæ, & iubebatur, quòd acciperet exemplar à sacerdotibus Leuitici generis, siue ab ipsis Leuitis. Deuteronomij decimoseptimo. in quo innuitur, quòd Deuteronomius etiam apud alios reperiretur scriptus: & tamen, vt verè daretur exemplar eius, debebat peti à Leuitis, quia Leuitæ tenebant illum Deuteronomium, quem Moyses manu sua scripserat. Nam lecto illo coram populo iussit eum poni in latere arcæ. Deuteronomij trigesimoprimo. & inde traheretur, quando opus esset ad dandum exemplum regibus, & non poterat inde transumi aliquis error. Ita ergo tunc: si enim ad describendum Deuteronomium regis, qui tamen non erat Canon Sacræ Scripturæ, tanta diligentia veritatis requirebatur, quãto magis requireretur ad scribendum libros, qui futuri essent Canon Sacræ Scripturæ, & ponendi in abdito templi? Non ergo debuit Esdras congregare pro Canone Libros de illis, qui semper fuerant, sed nouiter propheticè scribi debebant: & ob hoc Deus dedit propheticum spiritum Esdræ ad restaurandum omnes libros legis, qui ante captiuitatem Babylonis scripti erant.

CAPITVLVM X.

Rofectus est autem Roboam in Sichem: illuc enim cunctus Israel conuenerat, vt constituerent eum regem. Quod cùm audisset Ieroboam filius Nabath, qui erat in Aegypto: fugerat quippè illuc ante Salomonem, statim reuersus est. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerso Israel: & locuti sunt ad Roboam, dicentes. Pater tuus durissimo iugo nos pressit, tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululum de onere subleua, vt seruiamus tibi.

Profectus. Dicto in præcedẽti de regno Dauid hic agitur de eiusdem regno diuiso: nam toto tempore præcedenti, scilicet, Salomonis, & Dauid patris sui regnum Israel erat vnicum, & omnes duodecim tribus obediebant eidem. Nunc verò tempore Roboam, & post eum fuit regnum diuisum in duo, scilicet, in regnum Iuda, & Israel: & diuiditur liber iste in tot partes, quot fuerunt reges principales, de quibus in eo tractatur, & sunt quindecim, vel decem & sex. Prima est de Roboam filio Salomonis vsque ad finem decimisecundi capituli. Secunda est de Abia filio Roboam, infra decimotertio. Tertia de Assa filio Abię, infra decimoquarto. Quarta de Iosaphat filio Asa, infra decimoseptimo. Quinta de Ioram filio Iosaphat, infra vigesimoprimo. Sexta de Ochozia filio Ioram, infra vigesimosecundo. Septima de Ioas filio Ochozię, infra 23. Octaua de Amasia filio Ioias, infra vigesimoquinto. Nona de Ozia filio Amasię, infra vigesimosexto. Decima de Ioatham filio Ozię, infra 27.

F Vndecima de Achaz filio Ioatham, infra vigesimooctauo. Duodecima de Ezechia filio Achaz, infra 29. Decimatertia de Manasse, & Ammon duobus regibus, scilicet, filio, & nepote Ezechiæ, infra trigesimotertio. Decimaquarta de Iosia filio Amon, infra trigesimoquarto. Decimaquinta de filijs eius regnãtibus, & nepote vno, infra trigesimosexto. Prima in duas, quòd cùm agatur de regno Roboam, in cuius tempore regnum diuisum est, primò ponitur regni diuisio. Secundò diuisionis confirmatio, sequẽti capitulo. Prima in duas, quia primò ponitur diuisionis occasio. Secũdò ponitur ipsa diuisio ibi. *Responditq; rex.*

An continuatè, & immediatè ista facta sunt.
G *Quæstio I.*

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta post pręcedentia, vel est ordo mutatus, & an ea, quæ habentur hic, fuerint facta immediatè post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus. Nam supra actum est de regno Salomonis, hic autem incipit historia de regno Roboam filij eius: manifestum est autem, quòd ista fuerint post præcedentia, quia ita est ordo naturæ. Ad secundum dicendum, quòd inter ista & præcedentia non fuit tempus aliquod intermedium, sed est continuatum tempus: quia illicò, vt mortuus est Sa-
H lomon, cõuenit populus ad accipiendum filium eius Roboam in regem, nè aliquandò vacaret sedes regni: & tamen præcedenti capitulo agitur de morte Salomonis: & hic de congregatione populi ad constituendum Roboam in regem: ergo fuerunt ista immediatè post illa. Circa primum dicitur. *Profectus est autem Roboam in Sichem.* Est Sichem ciuitas ĩ sorte Ephraim, vt probatur Gen. 48. scilicet, quia dedit illam vrbem specialiter Iacob filio suo Ioseph, & prouenire debebat alicui de filijs suis, scilicet, Manasse, vel Ephraim, & prouenit tribui Ephraim: in hac ciuitate sepulta fuerunt ossa Ioseph, quæ translata sunt de Aegypto: Iosue trigesimoquarto: ista fuit vna de ciuitatibus refugij, quæ erant sex, & ista erat vna de tribus, quę erant
I ad Occidentem Iordanis in sorte Ephraim: Iosue vigesimo. Fuit etiam data ista ciuitas sacerdotibus ad habitandum: Iosue vigesimosecundo, de ciuitatibus quadragintaocto, quas Israelitæ eis daturi erant. Numeri trigesimoquinto. quare autem ad istam ciuitatem venerit nunc Roboam, dicetur infra in quadam quæstione. *Illuc enim cunctus Israel conuenerat.* Vocatur totus Israel omnes duodecim tribus: quia tunc nondum erat facta diuisio regni Iuda, & Israel: ita vt decem tribus vocarentur Israel, & duæ tribus vocarẽtur regnum Iuda: & non est intelligendum, quòd conuenisset totus Israel, ita quòd nemo maneret in toto regno, qui illuc non conuenisset, sed principales de Israel, scilicet, seniores, & viri potentes conuenerunt,
K vel quælibet ciuitates, & loca mittebant procuratores suos ad constitutionem regis, & quia illi reþsentabant personam omnium aliorum, dicebatur totus Israel cõ uenisse. *Vt constituerent eum in regem.* s. Roboam filium Salomonis. Nam fit relatio ad Roboam, de quo dicit in fine pręced. cap. ꝙ mortuo Salomone regnauit pro eo filius eius Roboam, & dr̃, vt constituerent eum in regem. i. vt vngerent. Nam regibus fiebãt cęremonię quædam vnctionis, de quibus declaratum est. 3. Re. 1. & obseruatæ sunt illæ in Salomone, vt patet ibi in quadam quæstione: & non veniebat populus ad eligendum Roboam in regem, quia certum erat, quòd ipse futurus erat rex, cùm nulli alij competeret ius regnandi, cùm Roboam solus esset filius Salomonis.

Non

Non enim legitur alios habuisse filios: sed legitur habuisse duas filias, quas dedit in vxores duobus præpositus suis, vt patet. tertio Regum quarto, vel dicitur ad constituendum eum in regem, ita quòd accipiatur propriè constituere, scilicet: facere eum regem, vel recipere eum in regem. Nam dato, quòd de iure competeret regnum ipsi Roboam, tamen nōdum erat rex, quousq; viri de regno susciperent eū, & obedirent ei, & per illam receptionem erat in possessione, vel quasi possessione regni, & sic dato, quòd non vngeretur, poterat constitui in regem. Sed dicendum, quòd verè constitutio in regem non erat aliud, nisi vnctio: nam postquam completæ essent cęremoniæ vnctionis, clamabant omnes: Viuat rex, vt patet tertio Regum 1. & infra 23. Et ista vnctio erat primum, quod fiebat in rege, & per quod manifestabatur, quòd erat rex: non enim erat sic in rege vnctio, sicut in Episcopis nostris consecratio. Nam Episcopus per hoc, quòd est confirmatus, est Episcopus etiam si non sit consecratus, tenetur tñ de iure petere munus consecrationis infra certum tempus à iure statutum: secus in regibus veteris testamenti, quia vnctio efficiebat eos reges. Nam licèt prius competeret eis ius ad regnandum, tñ nondum erant reges. Sicut cùm Episcopus est rite elect⁹, competit ei ius ad esse Episcopum: & tamen non est Episcopus, quousque confirmetur. Et patet hoc, quia cū Adonias voluit regnare, viuente Dauid fecit se ūgi in regem. 3. Reg. 1. cap. etiam cū Dauid vellet, ꝙ Salomon regnaret, & nō Adonias, ante omnia alia fecit eū ipsa die vngi in regem: eodem capitulo, & non legitur aliquid factū ante illam vnctionem, ergo vnctio erat ꝑ quam quis efficiebatur rex. Item patet magis infra vigesimotertio capitulo, de Ioas, qui erat abiconditus in templo timore Athaliæ Reginæ, & quando voluit Ioiada summ⁹ sacerdos efficere eum regem, eduxit de loco secreto templi, & vnxit eum coram toto populo. Et dicitur ibi, quòd constituerunt eum regem, & sic apparet, quòd nulla alia cœremonia erat in constituendo regem, nisi, vt vngeretur, qui futurus erat rex. *Quod cum audisset Ieroboā filius Nabath, qui erat in Aegypto.* Iste Ieroboam filius Nabath erat seruus Salomonis, & viuente eo fugerat eum in Aegyptum propter timorem, & mansit ibi vsque ad mortem Salomonis: audita autem Salomonis morte, nullum timens rediit in Iudæam: de causa fugæ istius, & de causa aduentus dicetur infra in quadam quæstione. Vocatur filius Nabath, quandocunque de eo fit sermo ad differentiam aliorum, qui vocabantur isto nomine, & potissimè ad differentiam cuiusdam alterius regis Israel, qui vocatus est Ieroboam, eratque vir nobilis, & excellens potestate, ita vt vocaretur Saluator Israel. 4. Regum decimoquarto. *Fugeratq; illuc ante Salomonem.* Idest: fugerat in Aegyptum ante Salomonem, idest, non audens stare ante faciem Salomonis propter causam, quæ infra exprimetur. *Statimq; reuersus.* Scilicet, statim, vt audiuit mortem Salomonis, quia iam nullum timebat, vel, quia putabat aliquod emolumentum consequi de aduentu repentino, vt dicetur infra in quadam quæstione. *Vocaueruntq; eum.* Scilicet, quando venerunt Israelitæ in Sichem ad cōstituendum regem ipsum Roboam, vocauerunt Ieroboam, vt veniret cum eis. Ex hoc apparet, quòd non illico, idest, eadem die, qua mortuus est Salomō, vel sequenti die venit populus in Sichem ad constituendum Roboam in regem, sed fuit aliquod modicum tempus, quod patet: quia potuit audire Ieroboā in Aegypto existens mortem Salomonis, & venire in terram Israel antequam congregarentur Israelitæ ad vngendum Roboam in regem, & hoc fortè fit, quia sicut de iure est in electionibus Episcoporum, quòd

A mortuo Episcopo non conueniunt canonici ad electionem, nisi corpore tradito sepulturæ, & factis exequijs funeralibus, quæ de more fiunt, & tunc conueniunt. Ita cùm mortuus esset Salomon, totus populus fortè conuenit ad sepeliendum eum honorificè, & completis funeralibus conuenerunt in Sichem ad istam constitutionem regis faciendam, & sic interim potuit Ieroboam venire de Aegypto, & præsens esse tempore constitutionis regis, qua fieri debebat, quare autem Israelitæ vocauerunt Ieroboam, vt veniret ad electionem istam, dicetur infra in quadam quęstione. *Et venit cum vniuerso Israel.* Scilicet, in locum Sichem vbi fieri debebat constitutio regis. *Et locuti sunt ad Roboam dicentes.* Antequam constituerent eum in re-
B gem, petiuerunt ab eo conditiones de modo regnandi, quæ sequuntur. *Pater tuus durissimo iugo nos oppressit.* Petebant aliquam alleuiationem à tributis, quæ imposuerat Salomon: nam Salomon imposuerat grauia tributa, quæ non poterant tolerare Israelitæ: & nunc petiuerunt, quòd auferret illa leuando, vel alleuiando aliquid de illis, vt efficerentur portabiliora. Quare petiuerunt hoc, & quare non petiuerunt tempore Salomonis, infra dicetur in quadam quæstione. *Tu leuiora impera patre tuo.* Ista leuiora non erant, nisi in tributo, quod petebant alleuiari, quia Salomon nō grauauerat in alio Israelitas, nisi in tributis: nam laboribus bellicis nunquam eos afflixit, cùm non fuerint tempore suo bella. *Qui nobis grauem imposuit seruitutem.*
C Scilicet, tanta tributorum magnitudine nos premebat, quòd non videbantur soluere tributa, vt subditi regi suo, sed, vt serui domino suo, quia seruus quidqd habet dat domino cùm nihil sibi acquirat, sed per eū domino acquiritur. *Et paululum de onere subleua, vt seruiamus tibi.* Scilicet, non petimus, quòd auferas omnia onera tributorum, quæ pater tuus nobis imposuit, quia istud esset iniustum cùm tributa aliqua regi danda sint: sed minue aliquid de illis, qa pater tuus grauia illa effecerat, & dicitur, seruiemus tibi, scilicet, seruiemus grato animo, tanquam à te in nullo offensi, quia aliàs non possemus te equo animo aspicere: vel dicitur, seruiemus tibi, idest: si tollis paululum de onere isto, seruiemus tibi, & aliter non seruiemus,
D sicut factum fuit postea.

Quare populus conuenit ad constituendum regem.

Quæstio II.

QVAERITVR vlterius, quare populus conuenit ad constituendum regem in Sichem: videtur enim, quòd non debebat illuc conuenire, sed potius in Ierusalem, quia congregationes istę fieri debebant in loco honorabiliori regni. Iste autem locus erat Ierusalem propter multa. Primò, quia erat sedes regni, nam omnes reges de stirpe Dauid dicebantur regnare in Ierusalem, sicut patet de Dauid. se-
E cundo Regum quinto, & de Salomone in multis locis. Secundò, quia erat ibi templum domini, & propter reuerentiam loci sancti fieret ibi honorabilius, & fortè fieret in templo, sicut rex Ioas in templo vnctus est in regem. quarto Regum vndecimo, & infra 23. cap. quia locus iste in se erat excellentior, & cęteris paribus melior erat, quā quilibet locus de toto Israel: ideo iste actus, & congregatio honorabilis ibi fieri debebat. Vel deberet fieri in Hebrom: & hoc propter multa. Primò, quia ibi fuerat sedes regni: nam Dauid, de cuius progenie erant isti, qui regnabant nunc, regnauit in Hebrom septē annis, & dimidio. sic erat ibi sedes regni, & dicebatur regnare in Hebrom. secundo Regum quinto, & nūquam fuit sedes regni in Sichē.

Secundò, quia Hebrom erat famosior ciuitas in tota tribu Iudę: erãt.n. nunc reges Israel de tribu Iuda, & ob hoc tribus Iuda erat excellentior, & semper tenuerat principatũ inter alias: Nã cũ in ciuitate alicuius tribus constitutio fieri deberet, non videtur, quòd in aliquo loco fieri deberet, nisi in vrbibus Iuda, & ꝙ inter illas erat excellentior ciuitas Hebrom, ibi potius debuisset fieri vnctio regis. Tertiò, quia ille locus erat honorabilis super omnia loca terræ Israel propter sepulchra patrum, ibi namque sepultus est Abraham pater Hebræorum, & Isaac, & Iacob, & tres vxores eorum, scilicet: Sara, Rebecca, Lia. Genesis vigesimonono. Ibi etiam sepulti erant omnes duodecim Patriarchæ filij Iacob à quibus nominatæ sunt tribus Israel præter Ioseph, qui sepultus erat in Sichem, vt quidam volunt: sed saltem erant ibi tres primi Patriarchæ cum vxoribus suis: in multis alijs excellebat Hebrom ad Sichem: ideo potius debuisset fieri congregatio ista in Hebrom, quàm in Sichem. Nicolaus dicit, quòd fuit facta congregatio ista in loco isto, quia erat locus in medio regni, & poterant illuc facilius congregari Israelitæ, quàm ad alium locum ex omnibus partibus regni: aliam rationem dat, quia in Sichem fuit vnctus in regem primus rex Israel, scilicet: Abimelech filius Gedeonis. Iudicũ nono. Sed istæ rationes non stant. De prima patet, quia non stat Sichem in medio regni Israel, sed magis declinat ad meridiem, quàm ad septentrionem, eo quòd est in terra sortis Ephraim. Iosue vigesimo: & tamen sors Ephraim est apud sortem Beniamin, & postea erat sors Iudæ, & istæ duæ erant solùm meridianæ ad sortem Ephraim, & omnes aliæ sortes erant Aquilonares ei, & sic magis erat Meridiana, quàm Aquilonaris. Ad secundam rationem dicendum, quòd non stat: quia non meretur Sichem aliquem honorem propter Abimelech, qui ibi constitutus est rex. Nam vsurpauit sibi regnum per fraudes, & impietatem, & intrusionem. Et non successerunt post eum immediatè reges: sed fuerunt iudices, sicut prius. Vnde scriptura non facit mentionem de eo tanquam de rege, & sic non mouerentur Israelitæ ad eundum illuc, quia ibi fuerat prima coronatio regis. Item si aliquis honor exhiberetur illi loco propter coronationem primi regis, fuisset ibi coronatus quilibet de regibus prioribus præcedentibus Roboam, sed non coronatus fuit ibi aliquis eorum: ideo non propter hoc congregati sunt nunc ibi Israelitæ. Patet hoc de Saule, qui fuit primus rex, quia non fuit coronatus in Sichem, sed in Galgala. primò Regum vndecimo: & iterum coronatus fuit in Masphad, scilicet, cùm primum assumptus est in regem: eodem libro, capitulo vigesimo: Dauid autem coronatus est bis in regem, & vtraque vice in Hebrom. secundo Regum secundo, & quinto. Salomon autem coronatus est in Ierusalem. tertio Regum primo capitulo: ergo non conueniebat populus in Sichem propter coronationem regis primi ibi factam. Aliquis dicet, quòd conuenit populus in Sichem propter honorem Ioseph, cuius ossa sepulta erant in Sichẽ, quando ducta sunt de Aegypto. Iosue vigesimoquarto. Sed dicendum, quòd non stat, quia propter hoc potius debuisset in Hebrom fieri congregatio ista, cùm ibi essent ossa trium Patriarcharum, scilicet: Abrahæ, Isaac, & Iacob, & vxorum suarum. Genesis vigesimonono. Sed obijcietur, quòd potius debuisset fieri in Sichem, quia non solùm erant ibi ossa Ioseph, sed etiam omnium duodecim Patriarcharum, vt patet Actuum septimo. Dicendum, quòd circa hoc dubium est, cùm quidam asserant illa esse in Hebrom, de quibus est Hieronymus: & tamen tenendo, quod dicit scriptura in superficie literæ dicendum, quòd non apparet,

F quòd sit maioris dignitatis Sichem quàm Hebrom, sed potius è conuerso, quia cùm in Hebrom sint tres Patriarchæ. s. Abraham, Isaac, & Iacob: & isti teneantur in maiori veneratione, quàm duodecim Patriarchæ minores, quia sunt patres illorum, erit locus honorabilior Hebrom. Item si propter honorem Patriarcharum sepultorum in Sichem fieret nunc ista congregatio in Sichem ad coronandum Roboam in regem, ita factum fuisset ad coronationem aliorum regum, sed nullus alius coronatus est ibi, vt supra dictum est. Dicendum ergo, quòd non apparet aliqua causa, quare conuenirent nunc Israelitæ in Sichem, nisi quia sic fortè conuentum erat inter Roboam, & populum, quòd illuc conuenirent. Quare autem magis illuc, quàm ad alium locum conuenire vellent, G non est multum attendendum, quia fortè moueri poterant ex aliqua ratione congruitatis secundùm tempus, quæ non multum nos tangit, nec à nobis potest cognosci.

Quare Ieroboam fugit in Aegyptum.

Quæstio III.

QVAERITVR vlterius, quare Ieroboam fugerat in Aegyptum à facie Salomonis. Respondendum, quòd hoc fuit, quia Salomon voluit tenere Ieroboam, vt occideret eum, & ille timens H fugit in Aegyptum. Causa quare Salomon voluit occidere Ieroboam, fuit duplex. Prima fuit, quia viderat Ieroboam insurgentem modicum contra ipsũ. Nam Salomon videns Ieroboam virum industrium præposuerat eum tribui Ioseph, & cùm Salomon ædificasset Mello, & coæquasset voraginem eius, doluit Ieroboam, & incepit modicũ infestus esse Salomoni. tertio Regum vndecimo. Secundum, & principalius fuit propter elationem Ieroboam audita prophetia Ahiæ Silonitis. Nam cùm Salomon nimis peccasset contra dominum in senectute sua, Deus iratus contra eum voluit diuidere regnum eius, sed propter Dauid non fecit tempore Salomonis, & destinauit illud facere tempore Roboam filij Salomonis. Et ad hoc I cùm semel transiret Ieroboam per agrum occurrit ei ex mãdato domini Ahias Silonites Propheta, qui erat indutus pallio nouo, & diuisit illud in duodecim partes tradens decem ipsi Ieroboam, & duas sibi reseruãs. Et dixit ei, quòd hoc erat signum, quòd Deus diuidere volebat regnum Israel, quòd constabat ex duodecim tribubus, in duo regna, & vnum regnum haberet decem tribus, cederetque ipsi Ieroboam: aliud haberet duas tribus, cederetque ipsi Roboam filio Salomonis. tertio Regum vndecimo: quo accepto à propheta Ieroboam factus est elatus propter regnum sibi affuturum, & cœpit aliquo modo superbire contra Salomonẽ. Et non solùm post mortem Salomonis volebat regnum obtinere, sed etiam Salomone viuente K illud volebat inuadere, & ad hoc faciebat coniurationes cum aliquibus de progenie sua: quod cùm Salomon cognouisset, voluit eum occidere. Sic ait Iosephus octauo Antiquitatum, scilicet: Elatus itaque Ieroboam sermonibus prophetæ, cùm esset natura iuuenis fortissimus, & rerum grandium appetitus immensus non quiescebat, sed cùm venisset ad exercitum habens memoriam eorum, quæ ei dixerat Ahias, repente nisus est populo suadere, vt à Salomone recederent, & regnum ei traderent: cognoscens autem Salomon eius voluntatem & dolum, quærebat eum, vt comprehendens velociter interimeret, quod cum cognouisset Ieroboam fugit ad Nabath Aegyptiorum regem.

Quare reuersus est Ieroboam de Aegypto.
Quæstio IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd Ieroboam reuersus est de Aegypto mox, vt audiuit Salomonis mortem, quare hoc fecit. Dicendum secundùm quosdam, quòd hoc fuit, quia principes Israel miserunt illico, vt mortuus est Salomon in Aegyptum ad vocandum Ieroboã, & ipse venit. Sed de hoc dicetur infra seq. quæst. Alio modo potest dici, quòd factum est propter vnum de duob⁹. Primum est, quia Ieroboam fugerat timore Salomonis in Aegyptum. Nunc autem mortuus erat Salomon, & non erat, quẽ timeret, & sic reuersus est. Secundum erat, & principalius, scilicet, quia Ieroboam audierat ab Ahia Silonite, quòd mortuo Salomone diuideretur regnum, & prouenirent ei decem tribus, & Roboam filio Salomonis duæ. Et quia nunc mortuo Salomone tempus erat constituendi Roboam in regem, & tunc erat opportunitas ad inueniẽdum aliquem modũ diuisionis regni venit illico de Aegypto. s. antequam cõstitueretur in regem ipse Roboã, & confirmaretur, quia fortè postea non esset locus ad faciẽdum diuisionem regni. Sed dicetur quomodo Ieroboam ausus est redire in terram Israel mortuo Salomone, quia manebat Roboam filius eius, qui nouerat cur fugatus esset Ieroboam à Salomone in Aegyptum, & ille psequeretur eum ad mortem cum rediret in terram Israel. Dicendum, quòd non habebat causam timendi reditũ Ieroboam mortuo Salomone, sicut viuẽte propter multa. Primò, quia tempore Salomonis sciebat se non posse obtinere principatum aliquem in terra Israel, sed tempore filij eius, quia Ahias propheta dixerat, quòd non scinderetur regnum de manu Salomonis, sed de manu filij eius, & contra voluntatem Dei ipse non poterat aliquid obtinere. Mortuo autem Salomone erat tempus, de quo locutus fuerat ei propheta: ideo non timuit reuerti. Secundũ erat, quia viuente Salomone erat ipse Salomon in possessione regni, & confirmatus super regnum, & nemo poterat ei resistere, ideo si eo viuente rediret Ieroboam in terram Israel, nemo posset eum eripere de manu Salomonis: ideo non audebat redire. Mortuo autem Salomone, cùm nondum constitutus esset Roboam in regẽ, non obediebant ei viri de regno, & sic licèt veniret Ieroboam poterant cùm defendere cognati sui, & cõtribules de manu Roboam. Si autem semel confirmaretur Roboam rex super totum Israel: tunc fortè timeret Ieroboam manere in terra Israel, & fugeret in Aegyptum, sicut tempore Salomonis. Tertium erat, quia (vt quidam putant) principes Israel vocauerunt Ieroboam de Aegypto, & isti darent ei bonam spẽ. s. ꝙ non timeret redire, & ipse illis fretus veniret.

Quare vocauerunt Ieroboam, & quando.
Quæstio V.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd vocauerunt Ieroboam, quare vocauerũt eum, vel quando. Respondendum, quòd quidam putant, quòd vocatus fuit Ieroboam de Aegypto, scilicet, ꝙ principes miserunt ad vocandum eum mortuo Salomone. Sic dicit Iosephus 8. Antiquit. quòd mortuo Salomone principes repente miserunt in Aegyptum, & euocauerunt inde Ieroboam. Dicendum tamen, quòd ex litera non apparet, quòd principes vocauerũt Ieroboam ex Aegypto. Nam hic dicitur, quòd vocauerunt eum, & intelligitur necessariò de vocatione, quæ fuit ad veniendum in Sichem postquam ipse fuit in terra Israel. Et patet ex litera, cùm dicitur, quòd cũ

A audisset Ieroboam mortuo Salomone statim reuersus est, & sequitur: vocaueruntq́; eum, & venit cũ vniuerso Israel. Et sic prius ipse venit de Aegypto in terram Israel, quàm vocaretur à principio: ideo dicendum, quòd vocauerunt eum ad veniendum in Sichẽ, & non apparet, an vocauerint eum, vt veniret de Aegypto, quia tamen scriptura non negat hoc, potest cõcedi cum Iosepho, quòd vocauerint eum principes de Aegypto. Cùm autem quæritur ad quid vocatus fuit Ieroboam à principibus Israel. Dicendum, quòd aut dicimus eum vocatum de Aegypto, vt veniret in terram Israel, aut cùm esset in terra Israel vocatus est, vt veniret ad constitutionem regis in Sichem. Si dicamus eum de Aegypto vocatum: possumus dicere

B istam vocationem fuisse propter vnum de duobus. Vnum est, quòd Ieroboam fortè fugatus fuerat de regno viuente Salomone inuitis principibus, & nunc Salomone mortuo cùm principes diligerent eum, vocauerunt ipsum, vt rediret in terram suam. Secundũ erat, & principalius, quia fortè intendebant eum facere regem. Nam, vt ait Iosephus 8. Antiquitatum. Ieroboam tractabat cum exercitu, quòd à Salomone recederent, & eum regem constituerent: quod cùm cognouisset Salomon voluit tenere Ieroboam, & occidere ipsum, & ille aufugit: ideo nunc principes tenentes intentionem illam quantum tenebant, quando coniurabant cum Ieroboam, vt facerent eum regẽ vocauerunt ipsum, vt nunc exequerentur, quod con-

C ceperant constituendo eum regem. Si autem dicamus, quòd vocauerunt eum, vt veniret cum eis in Sichem: dicendum, quòd vocabant eum, quia ipse erat vnus de principibus Israel, & ad istam congregationem venire debebant viri maximi de regno. Patet hoc, quia tertio Regum dicitur, quòd Ieroboam erat vir fortis, & potens, & quia Salomon vidit eum virum bonę idolis, constituit eũ super tributa domus Ioseph, idest, super duas tribus, quę sunt Ephraim, & Manasse, & sunt de domo Ioseph, quia ambo isti principes tribuum erant filij Ioseph. Si autem dicatur, quid istorum erat verisimilius, dicendum, quòd verisimilius est, quòd principes non vocauerint Ieroboam de Aegypto, sed ipse audita morte Salomonis, venerit ex

D causis assignatis præcedenti quæstione, & cùm esset in terra Israel, congregandique essent principes, vocauerunt Ieroboam cum cœteris, quia ipse erat vnus de principibus. Et patet hoc, quia si Israelitæ intelligerent constituere Ieroboam in regem, & ad hoc vocassent eum de Aegypto, non tenuissent talem modũ circa cõstitutionem Roboam in regem, scilicet, quòd dicerent ei, quòd alleuiaret parum de iugo Salomonis, & seruirent ei. Nam poterat esse, quòd Roboam faceret hoc, vel promitteret hoc facere, & susciperet totum Israel tunc in potestatem suam, & cùm semel confirmaretur super omnes tenendo omnes vrbes, & fortalicia de manu sua, posset facere quod vellet, & nõ possent Israelitę rebellare etiam si premeret eos, & sic

E frustrarentur intentione sua Israelitę, scilicet, quòd nõ possent constituere Ieroboam in regem. Ideo dicendum, quòd non intendebant hoc, sed solùm volebant alleuiationem tributorum, & quia non consensit Roboam, acceperunt Ieroboam in regem: & tamen si ante hoc concepissent constituere Ieroboam in regẽ, non sic processissent: sed vocato Ieroboam constituerent eum in regem nihil petẽtes à Roboam: imò potius constituerent eum regem citò priusquam Roboam ad hoc attenderet, nè posset impedire constitutionem eius. Sed solùm dicendum, quòd cum redijsset Ieroboam de Aegypto sponte sua, vocauerunt eum principes, vt cum eis veniret ad constitutionem Roboam in Regem.

Quare fit mentio in conuocatione de Ieroboam.
Quæstio VI.

QVAERITVR vlterius, cùm non solùm Ieroboam vocatus fuerit ad istam congregationem Ieroboam, sed etiam omnes alij principes Israel, quare specialius fit hic mentio de isto, quòd vocatus sit, potissimè, quia principalius ponitur de isto, quòd venerit in Sichem, quàm de toto alio populo Israel. 3. Reg. 13. scilicet: Venit ergo Ieroboam, & omnis multitudo Israel, & locuti sunt ad Roboam. Respondendũ, quòd hoc potest factum esse propter multa. Primò, quia ipse nunc nouiter veniebat de Aegypto. Nam cœteri principes manserant semper in regno, & post mortem Salomonis deliberauerant cum Roboam de loco, in quo eum constituerent in regem, & non interfuerat huic deliberationi Ieroboam, quia nunc veniebat de Aegypto: ideo tanquam ignorans omnia hæc debuit vocari, quia erat alienus ab ijs operibus, & alij, qui erant, & ante hoc fuerant in terra Israel, non debebant vocari, vel saltem non oportebat, quòd fieret mentio de illis, quòd vocarentur, sicut de Ieroboã. Secundum erat propter excellentiam suam, scilicet, quia ad istam congregationẽ vocati sunt omnes principes Israel, & tamen iste Ieroboam erat vnus de principibus Israel magnis. Nam erat princeps super duabus tribus, scilicet, super Ephraim, & Manasse, quia dicebatur princeps domus Ioseph, quæ continebat istas duas domos, vt patet. 3. Reg. 11. Ideo debuit iste potiusquam alij vocari specialiter. Tertium, & principalius fuit, quia scriptura facit mentionem de isto infra, sicut de rege, scilicet, quia factus est rex super decem tribus Israel, & quia ista omnia præmittuntur tanquã præparatoria ad constitutionem Ieroboam in regem, debuit de vocatione eius solius mentio fieri, vel saltem de eo principaliter.

Quare Salomon compressit Israelitas iugo.
Quæstio VII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Salomon pater Roboam compressit Israelitas iugo durissimo. Nam videtur, quòd non imponeret iugum aliquod, quia. 3. Reg. 9. dicitur: De filijs autem Israel non constituit seruire quemquam, & tamen istud durissimum iugum faciebat seruitutẽ. Respondendũ, sicut ibi dictum fuit, scilicet, quòd non compulit Salomon aliquos Israelitas seruire manualiter in officijs domus suæ, & domus domini, & in quibuscunque alijs, quia in istis solùm cogebat seruire, & operari alienigenas, qui vocantur proseliti, & non solùm erat hoc in operibus regis, sed etiam in operibus domus domini: nam congregauit Salomon centum quinquaginta millia proselytorum ad cœdendũ lapides, & ad portandum humeris suis, supra secundo capitulo. Dicit autem historia scholastica, quòd Israelitæ non erant subiecti tributis, sed soluebant vectigalia ad expensas regis: sed istud non differt quo nomine censeantur tributa, cùm Israelitæ tantum dicant se subiectos ad seruiendum Salomoni, quòd viderentur serui ipsius. Dicendum ergo, quòd verum est, quòd Salomon imposuit eis onera grauia, vel compulit eos seruire non quidem in operibus manualibus, sed in tributis pecunialibus.

Quare imposuit tanta onera. *Quæst. VIII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo tanta onera imponebat Salomon Israelitis, quòd videbantur esse subiecti seruituti. Nam dicitur hic, pater tuus

F imposuit nobis grauem seruitutem: erat tamen Salomon rex benè se habens ad Deum, & ad populum, & populus gaudebat habens ipsum in principem, vt patet supra 7. & 3. Reg. 8. Si tamen opprimeret populum seruitute peccaret, & etiam ad populum malè se haberet, & non gauderet populus de eius principatu, ergo non imposuerat eis talem seruitutem. Respondendum, quòd Salomon in principio regni sui in omnibus benè se habuit: in fine autem regni sui malè se egit: ideo à principio colebat Deum non recedens de mandatis eius, & populum benè tractabat. In fine autem deprauatum est cor eius per mulieres: ita vt coleret idola, ita & deprauat[us] est circa populum, scilicet, quòd ex magna auaritia exigebat tributa immensa nimis: & sic grauabat populum, & quia ista impositio

G grauis erat, ita vt non videretur eis imposita ad accipiendum aliquid ab eis, sed ad extorquendum quidqd habebant, sicut faciunt domini respectu seruorum, quibus nihil omittunt: dicebatur imposuisse Salomõ seruitutem populo. Pro quo sciendum, quòd omnia tributa determinata, quæ Salomon quolibet anno recipiebat, erant sexcenta sexaginta talenta auri. præcedenti cap. & 3. Reg. 10. Et ista diuidebantur per omnes tributarios regis Salomonis: nam multi reges alienigenæ erant tributarij eius, scilicet, omnes reges Chananæorum, & rex Ammon, & Moab, & Idumæi, atq; quidã de Syris istis imponebatur certa pars illius summę. Reliqua autem pars imponebatur Israelitis quo-

H libet anno, & ista summa erat tam grauis respectu ipsorum, quòd nullo modo erat eis tolerabilis.

An Israelitæ potuerint iustè petere alleuiationem.
Quæstio IX.

QVAERITVR vlterius, an Israelitæ peccauerunt ponendo Roboam istam conditionem. s. ꝙ alleuiaret eis paululum de onere, & seruirẽt ei, vel potuerunt iustè petere. Respondendum, ꝙ in constitutionibus, siue electionibus regum cõsueuerat ponere legem, & componere multa cũ rege suo. s. ꝙ populus promittit regi obedientiam, & famulatum, & rex iuret obseruare illa, quæ ipsi petierint, & tunc si rex noluerit assentire petitionibus eorum, recedunt ab eo iu

I stè: nam illi, qui habent regẽ non habent eum in dñm propriè loquendo, sed in rectorem, qui positus est ad procurandum vtilitatem subditorum, & non suam, vt patet. 8. Ethi. Et si secus agat non est rex, sed tyrannus, & deponi meretur: non est tamen iustum regem iniustè agentem pro quocunque grauamine subditorum deponi, nisi sit valde magnum, vel efficiatur incorrigibilis: quia si pro quolibet crimine deberet deponi, grauius damnum sequeretur, & scandala multa, quàm in tolerando aliquantulum iniustum principatum: populus ergo, vt prouideat vtilitati suæ, non debet deponere regem pro quocunq; crimine: simile ponit Arist. 2. Politic. cap. de politia Hipodomi: dicens de legibus, quòd non debet mutari lex quandocunq; reperiatur

K iniusta, & reperiatur alia melior, nisi sit magnum grauamen, quia maius erit damnum quod incurreret ꝑ mutationem frequentem legum, quàm id, quod sequeretur patiẽter tolerando legẽ aliqualiter iniustam. Nam si mutarentur leges frequenter, periret oĩs auctoritas legum, qa efficeretur populus assuetus ad nõ obediendum legibus: ideo dato, ꝙ aliquis institutus sit in regem, & progenitores sui semper regnauerint super illum populũ, si grauauerit nimis subditos suos, licitè receditur ab obedientia eius, quia reges non sunt verè domini, sed rectores. Ideo inter eos, & subditos suos est aliquod iustum Politicũ, & quando cessauerit illud iustum, cessabit omnis cõiũctio subditi & principatus.

Si

Si autem reges essent verè domini: dato quòd grauarent subditos suos, non poterunt recedere ab eis iustè, nec poterunt conqueri de illis, quia inter dominum & seruum non est aliquod iustum politicum, vt patet 2. Ethi. quia seru⁹ est possessio domini sui, vt patet ibi. Et est homo simpliciter alterius. 1. Politic. 2. cap. Quia tamen facilius est aliquem non recipere, q̃ excludere illum, cũ turpius eijciatur, quã non admittatur hospes. Consueuerunt omnes populi antequam aliquem in regem super se constituant, firmare cũ eo pacta regni, quę rex iurat obseruare, & si non vult iurare illa, habet iustissimam causam populus non suscipiendi illum in regem. Sic autem erat nunc de Hebræis, qui grauiter oppressi fuerant tẽpore Salomonis, & non potuerunt liberari eo viuente ab hac seruitute. Nunc autem, qa constituebatur rex nouus, & verisimile erat, quòd ipse vellet omnia iura petere, quæ pater su⁹ exigebat, cũ sit cõsuetudo regnantium nouas inuenire exactiones, & veteres nunquã minuere, habebant opportunitatem Israelitę nunc ad hoc, ꝙ liberarentur ab hac seruitute componendo cũ rege suo, ꝙ nõ grauaret eos, sicut Salomon grauauerat, & si nollet assentire, poterãt ab eo licitè recedere, ideo non peccauerunt Israelitę ponendo conditionem istam Roboam, & vsi sunt iure suo.

Consuetudo quędam circa regem cõstituendũ.

Quare non petierunt hoc à Salomone.

Quæstio X.

QVAERITVR vlterius, cũ nunc Israelitæ conquererentur de magnitudine tributorum, q̃ imposuerat eis Salomon, & peterent modicum alleuiari de eis, quare non petierunt hoc à Salomone viuente. Respondendum, ꝙ multiplex causa est. Prima est, ꝙ in constitutionibus regum solent componere cũ eis pacta, & non postquam regnauerint. Sic. n. dicitur de Saule 1. Re. 10. qñ electus est in regem à toto populo, quòd locutus est Samuel ad totum populum legem regni, & scripsit eam ĩ libro, posuitq; coram dño: & in principio regni cuiuslibet fit, ideo cũ nunc Roboam constituendus esset in regem, poterat populus conuenienter ponere cũ eo istud pactum. s. ꝙ non grauaret eos tributis, sicut Salomon, & non poterant sic petere à Salomone, qui iam erat constitutus in regem. Secũdum est, quòd qñ aliquis ꝯstituendus est in regẽ, nondum est rex: & sic non se habent ad eum subditi, sicut ad dñm, vel ad regem, sed sicut ad personam priuatã, & pñt quidquid voluerint cũ eo componere ex ęquo. Cùm autem fuerit quis constitutus in regem, iam est pręsidens, & non potest subditus se habere ad illum ex ęquo, sicut priuata persona ad priuatam, sed sicut subditus ad pręlatum, & sic non poterit ita conuenienter petere ab eo q̃cunq; pacta, sicut qñ nondum erat constitutus in regem. Tertium est, quia qñ nondum est constitutus in regem, vt constituatur, concedet quidquid petatur, quia aliàs impedietur ei via ad honorẽ. Cùm autem sit factus rex, obtinuit quod vult, & nihil vltra appetit, & sic non habet aliquid, per quod trahatͭ ad condescendẽdũ pactis, q̃ petunͭ ab eo: ideo conuenientius est, ꝙ petatur aliquid ab aliquo qñ constituẽdus est in regem, q̃ qñ ꝯstitutus est. Et sic erat de Roboam, ꝙ ꝯuenientius poterant ab eo petere Israelitæ istam releuationẽ, quàm à Salomone. Quartum erat, quia difficilius videbatur Salomoni concedere istam alleuiationem, quàm Roboam, quia Salomon imposuerat certam summam tributorum, quam quolibet anno exigebat ab Israelitis, & si đ illa aliquid alleuiaret minuendo videbatͭ illud perdere, & tñ graue est alicui perdere de eo quod habet. Quòd autem peteretur à Roboam ista alleuiatio, facilius erat, ꝙ concederet eã,

A quia nihil perdere videbatur concedendo: nam nunq̃ Roboam habuerat aliqua iura regni, ideo antequam inciperet possidere, dato ꝙ minueret aliqua de illis iuribus, q̃ Salomon pater suus solitus erat suscipere, non videretur grauari. Si tamen semel inciperet possidere, & recipere omnia iura, quæ solitus erat recipere Salomon, & postea peteretur ab eo, quòd remitteretur aliqua de illis erat ei graue, quia iam perderet si remitteret. Quintum erat, quia ꝙ Israelitę peterent à Salomone, quòd alleuiaret eis tributa, quæ exigebat, non videbatur eis proficere, quia putabant, quòd nunquã illud obtinerent à Salomone, & tamen poterant obtinere à Roboam filio eius, cùm nondum esset constitutus in regem: ideo nunquam reclamauerunt tem-
B pore Salomonis, licèt grauarentur, quia erant sub potestate illius, & clamauerunt in principio regni Roboam, scilicet antequam constitueretur in regem. Aliqui dicunt sextum esse, scilicet, quia voluerunt Israelitæ habere occasionem contra Roboam: nam nolebant, quòd dominaretur ipse eis, sed magis Ieroboam, & vt haberent occasionem diuidendi regnum petiuerunt istam alleuiationem, ad quam fortè non credebat faciliter condescensurum Roboam, & sic recederent ab eo.

Qui ait, post tres dies reuertimini ad
C me. Cumque abijsset populus, inijt consilium cum senibus, qui steterant coram patre eius Salomone, dum adhuc viueret, dicens: Quid datis consilij, vt respondeam populo? Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, seruiet tibi omni tempore. At ille reliquit consilium senum, & cum iuuenibus tractare cępit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitq; ad eos:
D Quid vobis videtur, vel respondere quid debeo populo huic, qui dixit mihi: subleua iugum, quod imposuit nobis pater tuus? At illi responderunt vt iuuenes, & nutriti cum eo in delicijs, atq; dixerunt: Sic loqueris populo, qui dixit tibi: pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua: & respondebis ei: Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus posuit vobis graue iugum, & ego maius pondus apponam. Pater meus cœcidit vos flagellis, ego verò
E cœdam vos scorpionibus. Venit ergo Ieroboam, & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat eis.

Qui ait: post tres dies reuertimini ad me. Noluit respondere Roboam illico: sed petiuit trium dierum inducias ad deliberandum, & in hoc cautè agebat: nam petitio Israelitarum videbatur ei valde præiudicialis. s. ꝙ alleuiationem illam faciendo, quam petebãt Israelitę, minuebatur magna pars reddituum regis, & si concederet nunc releuationem istam, grauabat se.

Si autem illico responderet, quòd nolebat facere aliquam alleuiationē populus indignaretur, & fortè constitueret alium in regem. Si autem responderet nunc aliquid, & postea mutaret propositum suum, erat res pernitiosi exempli. s. ꝙ in principio regni sui inciperet mentiri, & potissimè circa causas arduas in præiudiciū regni totius, ideo noluit respōdere quidquam deliberate, & in hoc rectè egit, si ita consulto postea respondisset. *Cumque abijsset populus*. Scilicet, recessissent à facie Roboam illi, qui petebant nomine totius populi alleuiationem tributorum. *Inijt consilium cum senibus, qui steterant coram patre suo Salomone dum adhuc viueret*. Totum hoc factum est in Sichem, vbi erat populus congregatus, scilicet, petiuerūt à rege alleuiationem, & petiuit inducias trium dierum, expectauitque populus illis tribus diebus ibidem, vt etiam Roboam si post illos tres dies responderet iuxta voluntatem populi coronaretur in regem. Et dicitur, quòd consiliū inijt cum senibus, in quo rectè egit, quia consilium ad prudentiam pertinet. Est autem prudentia in senibus propter magnitudinē ætatis. Nam propter multum tempus possunt habere multas experientias, & ꝑ experientias prudentia gignitur: ideo difficile est esse iuuenes prudentes, quamquam facile sit eos esse Mathematicos 6. Ethic. In iuuenibus autem paucitas tēporis est, & paucæ experientiæ: ideo difficilè erit iuuenis prudens secundùm perfectam prudentiam. Contingit autem iuuenibus perfectam cognitionem habere circa Mathematicas Artes, quia non requirunt experientiam aliquam, sed solam cognitionem imaginatiuam: & sic non est iuuenis conueniens auditor moralis philosophię: quia constat eum non esse prudentem, vt patet 1. Ethic. Et dicitur. *Qui steterant coram patre suo*. Accepit namque Roboam eosdem in consiliarios quos tenuerat pater suus, quia cùm nunc noniter mortuus fuerat pater suus, nondum mutauerat officiales domus suæ. Vel fortè intēdebat tenere eosdem in consiliarios, quos pater suus tenuerat, quia illi, qui erant conuenientes consiliarij pro patre suo, essent pro eo conuenientes, cùm pater suus esset prudentior, & sapientior eo: isti assistentes Salomonis sunt, de q̄bus habetur. 3. Reg. 4. Et dicit historia scholastica, ꝙ isti erant Sadoc, & Banaias, & cœteri principes, qui assistebant Salomoni, vt patet, eodem capitulo. Sed satis videtur dicendum, quòd assistentes Salomoni essent alij, quàm illi, qui ponuntur ibidem, quia ibi ponūtur expresèè ferè omnes principes Salomonis, & deinde sequitur Azarias filius Nathan super eos, q assistebant regi, & sic isti assistentes regi erant principes distincti ab omnibus principibus, qui ponuntur ibi. *Quid datis consilij, vt respondeam populo*. Scilicet, instat tempus respondendi, deliberate super responsione. *Qui dixerunt: si placueris populo huic*. Scilicet, si condescenderis precibus populi prēcātis pro alleuiatione tributorum. *Et lenieris eos verbis clementibus*. Idest, lenias, vel mitiges furorem eorum verbis blandis, quæ vocantur verba clementia: isti senes rectum dabant consilium: nam videbant populum concitatum esse animo, & ad rebellandum paratum, ideo nisi leniretur verbis pacificis, faciliter regnum scinderent: voluerunt ergo senes, ꝙ nunc Roboam condescenderet in totum verbis populi, & inciperēt subditi esse, & seruire ei placato animo: & post hoc poterat, si vellet grauare eos tributis, & tūc non repugnarent: quia non haberent opportunitatē rebellandi: & sic falleret eos Roboam, & assequeretur quod volebat: & dixerunt, quòd verbis clementibus leniret eos, quia cùm sermo blandus alicui proponitur, etiam si desideret irasci: non habet vnde moueatur: ideo oportet, quòd per sermonem blandum mitigetur furor: sic patet Prouerb. 15. scilicet: Sermo

F mollis frangit iram, sermo durus suscitat furorem. Maximè autem, quia talis erat conditio plebis, quod si primus impetus eius verbis mollibus mitigaretur, postea non haberet locum insurgendi. *At ille reliquit consilium senium*. In hoc Roboam malè fecit, quia respuit consilium seniorum. Et potest dupliciter intelligi, quòd reliquit consilium senium, vno modo, quòd reliquit illud sententialiter, scilicet, diffiniendo apud se non esse consilium illud bonum: ideo quidquid eueniret, quòd deberet sequi consilium aliud. Alio modo, quòd reliquit consilium senium, idest, supersedit ab executione eius quousq; audiret cōsilium iuuenum. An illi fortè melius secundùm arbitrium suum iudicarēt: sed primum verum est: quia omnino

G dereliquit Roboā consiliū seniū, non intendens sequi illud: & in hoc fuit superbus: putauit. n. Roboā, quòd minuebatur maiestas sua, si consentiret petitioni populi, q̄si ex timore, & q̄a humiliabatur, ex cōsilio iuuenum, dereliquit illud. Fuit autē fortassis Deus in causa excęcando miserabilem Roboam, vt regnum diuideretur. *Et cum iuuenibus tractare cœpit*. Fuit Roboam valde stultus, quia relicto consilio senium cępit tractare de responsione danda cum iuuenibus, quia ad iuuenē non pertinet irate consulere, siue sit iuuenis secūdùm ætatem, siue secundùm morem, quia ille ex ætate, iste autem ex passione impeditur rectè iudicare. Sciendū, quòd isti iuuenes, de quibus dicitur, non erant multū iuuenes secundùm ætatem, sed magis secundùm mo

H rem: quod patet, quia dicitur, quòd isti nutriti fuerant cum Roboam: connutritio autem importat coætaneum esse. Nam nutritio in parua ætate est, & sic isti connutriti sunt ipsi Roboam, q̄n erat Roboam paruæ ætatis, erant isti cum eo, & tamen Roboam erat quadraginta vnius annorum, vt patet. 3. Reg. 14. Ergo isti, qui nutriti erant cū eo, non erant multum iuuenes ætate: sed erant iuuenes prudētia. Et sic etiam vocatur aliquis non solū iuuenis, sed etiam puer, q̄n est annorū centum. s. ꝙ habet prudētiam puerilem, vel desideria puerilia, vt patet Isa. 65. s. Maledictus erit puer annorū centum. Potest intelligi aliter, ꝙ vocentur isti iuuenes respectu illorum, qui dederant prius consilium: nam licèt isti essent maturę ætatis. s. quadragenarię, vel quasi: tamen illi, qui dederant prius consiliū, erant valde

I maioris ętatis. s. sexagenarię, vel maioris, & sic respcū illorum vocantur isti iuuenes, & istud intendit litera. s. quia illi, cum quibus nutritus est Salomon, & qui steterant coram eo, necesse erat, ꝙ essent seniores, quàm illi cū quibus nutritus est Roboam filius eius. *Qui cum eo nutriti fuerant*. Scilicet, erant coętanei ei, & cū essent filij nobilium nutriebantur in aula regia cū filijs regis. *Et erant in comitatu illius*. Scilicet, sicut connutriti fuerant ei, ita vsque hodie manebant in comitatu illius, qui erant filij nobilium, & non poterat honorabilius manere filius regis, quàm cùm talibus associaretur, errabant tamen in vsu eorum, quia non tradebat singulis: nam non vti eis ad cōsilium, sed ad comitatum,

K voluit tamen vti eis, vt cōsiliarijs relictis senibus, quod absurdum erat. *Dixitq; ad eos, quid vobis videtur*. Idest, quid vobis videtur bonum, quod fieri debeat in hoc negotio. *Vel respondere quod debeo*. Ista duo possunt poni pro eodem, ita quòd si repetitio sententię sub alijs verbis, sicut sæpe frequentatum est in sacra scriptura. Alio modo, quòd ponantur per diuersis, scilicet, quòd fortassis videretur vnum d̄bere fieri, & aliud debere responderi: vtpotè, si deliberarent, quòd bonū erat, quòd Roboā non minueret aliquid de oneribus, quæ imposuerat pater eius Salomon: & tamē nunc responderet iuxta voluntatē populi, vt mitigaret animū corū concitatū, dicens: ꝙ faceret oīa, quę illi petebant: & postea cum semel subiecti essent ei, nihil efficeret.

Populo

Populo huic. Non computauit Roboam iuuenes istos de populo: nam licèt illa subleuatio peteretur nomine omnium de populo, non computabantur isti de populo, sed de domo regis cùm essent connutriti ei, & pascerentur de bonis eius. *Qui dixit mihi: subleua iugum, quod imposuit nobis pater tuus.* Idest alleuia: nam non erat intentio populi, ꝙ totaliter auferrentur onera, quæ imposuerat eis Salomon: quia non erat iustum, ꝙ populus liberaretur à tributis omnino, quia tunc non relinquerentur regi redditus ordinarij: sed quia Salomon imposuerat magna tributa, ꝙ minueretur aliquid de illis, & istud erat alleuiare iugum. Sciendum, ꝙ ista tributa, quæ Israelitæ vocabant iugum, non erant tributa posita ab accidenti, sed erant tributa, quæ singulis annis soluebantur Salomoni, & ob hoc putauit populus illa iam transisse in genus iurium regalium. Nā si ab accidenti posita fuissent, s. vno anno, vel raro, non putaret Roboam illa transijsse in iura regalia, & consequenter non curaret populus petere à Roboam, ꝙ alleuiaret illud iugum, quia nullum esset adhuc iugū causatū: sed erant tributa annua, quę omni anno erant æqualia: sicut dicitur supra in litera, & 3. Regum 10. ꝙ pondus auri, quod afferebatur per singulos annos Salomoni, erat sexcentorum sexaginta sex talentorum, & istud erat de omnibus tributis, quæ dabantur Salomoni quolibet anno, ab omnibus tributarijs suis, & quandam partem istorum tributorum soluebant Israelitæ, & de illa parte volebāt sibi aliquid minui: quia videbatur eis dura illa solutio. *At illi responderunt vt iuuenes.* Idest, responderunt stultè: in quo innuitur, ꝙ malè responderunt, & etiam ꝙ modus consilij iuuenum est fatuus circa ea, in quibus intercidit passio.

Et nutriti cum eo in delicijs. Ista duo impedierunt rectum consilium, s. iuuentus, & nutritio in delicijs. De iuuentute patet, quia siue sit iuuentus secundùm ætatem, siue secundùm morem, facit iudicium distortum. Nā iuuenis secundùm ętatem, non habet prudentiam, vel habet eam imperfectam: iuuenis verò secundùm morē impeditur passione, & illuc tēdit, quò passio trahit: ideo conditio iuuenis est malè consiliari, nisi per accidens: & hoc signatur hic inquantum non dicitur, ꝙ responderunt iuuenes, sed ꝙ responderunt vt iuuenes. Secundum impedimentum, s. connutritio in delicijs: patet ꝙ impediat rectum cōsilium, & hoc dupliciter. vno modo ex eo, ꝙ nutriti in delicijs sunt delicatissimi: ideo sunt valde passibiles, & à quolibet aduerso quantumcunque paruo patiuntur, sicut habentes teneram complexionem: sic ait Boetius de Consol. lib. 2. prosa 4. s. Adde ꝙ cuiusque fęlicissimi sensus delicatissimus est, & si non cuncta ad nutum suppetant, minimis quibusque prosternitur. Et quia isti iuuenes erant enutriti in delicijs, quælibet aduersitas grauissima videbatur, & quia in propositione populi de alleuiatione oneris videbatur eis quædam diminutio regię maiestatis, quam non ęquo animo tolerare potuerunt: ideo restiterunt fortiter dicentes, ꝙ responderet grauiter Roboam. Secundum est, & principalius, quia illi, qui in delicijs semper enutriti sunt, nūquam experti fuerunt aliqua aduersa, & ob hoc paruum cōsilium in eis est, quia experientia aduersorum facit hominē cautum: nā cùm homines semel inciderint in pericula, vel pluries, si postea perueniāt ad similia negotia, timent incidere in talia pericula, & cauēt ea, & ob hoc deliberant qualiter se habeant, ne in ea incidant, & sic timor prudentiam apponit iuxta illud Isai. 28. s. vexatio dabit intellectum, s. experientia angustiarum. Cùm autem quis nunquam expertus est aliqua aduersa, non habet quid timeat: nec de quo caueat: ideo nimis indeliberatè agit, quod est contra prudentiam, cuius regula est diu consiliari. 6. Ethic. Et ideo nutriti in

A delicijs maximè errant in agendis. Sed tunc dicetur, cùm isti essent iuuenes, & nutriti in delicijs, cur voluit Roboam cōsilium eorum habere relicto consilio seniorum? Dicendum, ꝙ causa fuit, quia Roboam erat nutritus cum istis iuuenibus, & solitus erat eis desideria sua exponere, & tractare cū illis omnia, quæ agere debebat: iō nunc ex quadā familiaritate inclinatus est ad ꝯsulendum illos. *Sic loqueris populo, qui dixerunt, pater tuus aggrauauit iugum nostrum.* Scilicet populus, qui talia petit talem responsionem meretur. Nam verum est, ꝙ responsio erat dura, & tamen putabant illi iuuenes, ꝙ peccaret grauiter populus contra regem petendo talia: ideo voluerunt, ꝙ durè ei responderetur, & dicitur, aggrauauit iugum nostrū, idest imposuit no-
B bis graue iugum. *Tu subleua.* Idest tu minue, vel alleuia imponendo minorem taxam tributorum, quàm imposuerat pater tuus. *Et sic respondebis eis.* Scilicet, sicut sequitur, & est repetitio sententiæ. *Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei.* Scilicet, vos putatis me esse virum parui animi, & parui honoris: ideo vultis diminuere statum meum de statu patris mei: quia ad ipsum nunquam talia locuti estis, & ad me loquimini: ideo dico vobis, ꝙ non arbitremini hoc: quia ego non sum minoris cordis, nec honoris patre meo: sed valde maior illo. Nam minimus digitus meus est grossior lumbis patris mei, idest minima res mea est maior rebus maximis patris mei. Et est conueniens Metaphora: nam in toto corpore humano non est membrum
C gracilius digito: sic nullum est grossius lumbis, & sic comparantur maxima & minima pertinentia ad Salomonem, & ad Roboam. Istud consilium dabant iuuenes Salomoni: quia vltra hoc, ꝙ erant inexperti, & delicati, & non considerabant mala futura volebant complacere Roboam. Videbant enim nullum inclinatum ad hoc, cùm reliquisset consilium senium, qđ erat ad humilitatem: ideo consuluerunt ei ad superbiam, & in hoc erant imprudentes valde: quia in consulendo alicui sequebantur affectionem eius. *Pater meus imposuit vobis iugum graue.* Scilicet, exigendo tributa magna quolibet anno. *Et ego maius pondus apponam.* Scilicet, maiora tributa adhuc imponam quàm pater meus, nam non sum minoris status, & honoris
D patre meo: ideo non alleuiabo vos tollendo tributorū partem: sed potius augebo illa, quia maioris status ego sum, quàm pater meus, cum minimus digitus meus, sit grossior lumbis patris mei. *Pater meus cęcidit vos flagellis, & ego cædam vos Scorpionibus.* Scilicet, pater meus percussit dura percussione, quæ est percussio flagelli: & tamen ego duriorem percussionem apponam qualis est percussio scorpionis: scilicet dura fuerunt tributa, quę pater meus extorsit à vobis: sed duriora erunt, quæ ego exigam, & comparantur ista sub nomine flagelli, & scorpionis. Est enim scorpio flagellum quoddam, quod in funiculis habet quasdā sphærulas plumbi, & sunt istæ sphærulæ in extremo ad hoc, ꝙ grauis percussio sit, & vocantur scorpiones
E ista flagella: quia sicut scorpio cauda mordet: ita flagella ista in extremitate hn̄t percussionē duram: Vel vocatur scorpio flagellū quoddam, qđ in extremitate recuruatū est: ideo ex illa parte mordet sicut scorpio. *Venit ergo Ieroboā, & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut pręceperat eis.* Quādo populus petiuit alleuiationē tributorum, petiuerat Roboam inducias trium dierū ad respondendum, & populus expectauit illis tribus diebus in Sichem tanquam sollicitus quid Roboam responsurus esset, cùm ex illa responsione status populi penderet, & dicit Iosephus 8. Antiquit. ꝙ suspecti fuerunt Israelitæ de mala responsione Roboam: quia non statim respondit sperare bona, & quia tamen non prorsus negauit, erant adhuc solliciti, quid respō-

dere

dere vellet, & illo die manebat adhuc Roboam in Sichem, & respondit hoc durissimum verbum.

Quomodo assensit consilio senum ipse Roboam, &c.

Quæst. XI.

QVAERITVR, quomodo iuuenes voluerunt taliter consulere Roboam, & quomodo ipse assensit consilio eorum: & quomodo senes permiserunt ipsi Roboam sic respondere, cùm periculum regni se queretur ex tali responsione. Ad primum dicendũ, ꝙ iuuenes moti sunt ad hoc multipliciter. Primò, quia erant enutriti in delicijs, & non suspicabantur aliqua mala futura. vnde dato, ꝙ Roboam responderet grauiter populo, nõ putabant discessionem futuram: sed ꝙ timerent eum, & manerent semper in obedientia eius: quia cùm nunquam vidissent discessionem fieri, non suspicabantur nunc illam futuram. Secundum erat, quia cùm essent teneri, & læderentur verbo populi, ex quo videbatur lædi maiestas regis, & status eorum, non potuerunt cogitare circa aliud nisi quomodo retribuerent dura pro duris. Tertium erat, quia iuuenes erant, & non cogitabant secundùm prudentiam, sed secundùm passionem, & sic quamquam in promptu esset illa pericula discessionis regni euenire, non considerabant circa illa. Ad secundùm de Roboam dicendum, ꝙ assensit consilio iuuenum ex eadem causa, qua iuuenes moti sunt ad consulendum hoc primò, s. quia non putabat, ꝙ populus faceret discessionem, licèt durè responderet, sicut non fecerat discessionem tempore Salomonis, licèt grauia tributa eis imposuerit. Secundum erat, quia putauit valde sibi præiudicari, ꝙ ipse reputaretur minor patre suo, ita ꝙ peteretur ab eo, ꝙ minueret tributa, quæ pater suus imposuerat, & sic haberet minores redditus quã pater suus. Tertium erat, ꝙ etiam ipse erat iuuenis secundùm morem, & nihil considerauit nisi secundùm desiderium. Quartum erat, quia Deus aduersatus est ei, vt impleretur verbum suum de diuisione regni prę nunciata per Ahiam Silonitem, vt patet 3. Regum 12. Ad tertium de senioribus consulentibus dicendum, ꝙ consilium eorum rectum erat, & tamen noluit illud exaudire Roboam, & licèt ipsi viderent ex hoc discessionem imminere, non potuerunt auertere mentem Roboam ad hoc: non enim cõsiderabat malum sibi futurum: si enim cogitasset nunquam respondisset. Quod patet, quia postquam durè respondit, & populus cępit facere seditionem, misit virum prudẽtem Aduram nomine, qui leniret animos populi ex parte regis: sed non exandierunt eum, sed potius lapidauerunt. Si enim à principio putasset diessionem futuram ex responsione sua dura, sicut postea expertus est, potius à principio temperasset verba sua quàm postea orando vellet lenire populum.

An peccauit respondendo.

Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, an Roboam peccauit respondendo populo ista dura, quæ respondit. Aliquis dicet, ꝙ non: quia Deus induxit eum ad dicendum ista, quæ dixit, s. vt compleretur sermo Ahiæ Silonitis: vt patet 3. Regum 12. & sequenti cap. Respondendum, ꝙ peccauit Roboam sic respondendo, & fuit valde stultus: vnde vocatur stultus Eccles. 47. s. finem habuit Salomon cum patribus suis, & dereliquit post se de semine suo stultitiã gentis, & imminutum prudentia Roboam, qui auertit gentem consilio suo. Item peccauit Roboam: quia mentitus est:

F nam dixit, minimus digitus meus est grossior lumbis patris mei, in quo signabat se maioris honoris, & dignitatis esse quã pater suus fuerit: sed istud falsum est, quia pater suus fuit excellentissimus gloria, & honore, & diuitijs, & sapientia super omnes reges, qui fuerant ante eum, & post eum futuri erant: vt patet 3. Regum 3. & supra primo. Roboam autem erat quidam vir inutilis, & stultus carens omni perfectione: sicut patet infra 12. s. Porro Roboam erat vir rudis, & corde pauido: nec potuit resistere. Item peccauit, quia abstulit honorem debitum patri, quia dato ꝙ sit filius melior patre, non debet dicere se meliorem illo: quia sic non solùm nullum honorem ei dat, sed etiam dehonorat eum: dixit tamen Roboam, minimus digitus

G meus grossior est dorso patris mei: in quo patrem suũ minorem se valde faciebat: ideo peccauit. Item Roboam peccauit propter verba iniusta, & grauiora, dicens pater meus cęcidit vos flagellis, ego autem cędã vos scorpionibus: & pater meus posuit super vos iugũ graue, ego autem maius pondus apponam: ergo peccabat aggrauando saltem verbis populum. Item Roboam locutus est ex superbia ostentans se valde excellentem: ergo peccauit. Item Roboam per verba sua creauit diuisionem populi, & præstitit occasionem ad idolatriam, quam postea exercuerunt decem tribus Israel diuisæ à regno suo: vt colligitur Ecclesiast. 47. Ergo peccauit, & satis durè, & quantum ad hoc ipse meruit priuari regno, non solùm quantum ad quandã

H partem, sicut factum est: sed etiam totaliter, & tamen noluit Deus totum regnum auferre propter merita Dauid: vt patet 3. Reg. 11.

Responditque rex dura, derelicto consilio seniorum: locutusque est iuxta iuuenum voluntatem: Pater meus graue vobis imposuit iugum, quod ego grauius faciam: Pater meus cęcidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus.

I Et non acquieuit populi precibus: erat enim voluntatis Dei, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabath. Populus autem vniuersus rege duriora dicente, sic locutus est ad eum: Non est nobis pars in Dauid: neque hæreditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israel, tu autem pasce domum tuam Dauid. Et abijt Israel in tabernacula sua. Super filios autem Israel, qui ha-

K bitabant in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. Misitque rex Roboam, Aduram, qui præerat tributis, & lapidauerunt eum filij Israel, & mortuus est: porro rex Roboam currum festinauit ascendere, & fugit in Ierusalem: recessitque Israel à domo Dauid vsque ad diem hanc.

Re-

Respondítque. Hic ponitur secundùm huius cap. s. ipsa discessio, vel regni diuisio, quæ secuta fuit ex responsione regis, & dicitur. *Responditq; rex dura.* Scilicet, minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei, pater meus cęcidit vos flagellis, ego autem cędā vos scorpionibus: & vocatur rex ipse Roboam, non ꝙ tunc esset rex, quia nōdum fuerat in regem institutus, sed conuenerat populus, vt eum institueret, & quia nō conuenerunt cum eo non instituerunt illum, sed Ieroboam: fuit tamen Roboam rex super duas tribus, s. Iudam, & Beniamin postea. *Derelicto consilio seniorum.* Qui suaserunt ei, ꝙ leniret populum verbis clementibus, dato ꝙ non intenderet sic facere, vt semel reciperent eum in regem, & confortaretur super illos: quia postea poterat facere de illis quidquid vellet. *Locutusque est iuxta iuuenum voluntatem.* Illi enim dixerant ei, ꝙ diceret, minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei, vt ostenderet se habere animum regalem, & sic eum magis timerent: sed errabant nimis, quia cùm nondum esset Roboam rex, volebant ei apponere regales minas. *Pater meus graue vobis imposuit iugum.* Nō repetitur hic illa clausula, s. minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei, & tamen debet intelligi, ꝙ omnia ista dixit Roboam Israelitis, sicut dixerāt iuuenes in litera. *Quod & ego grauius faciam.* Scilicet, ego reddam tributa vestra maiora, quàm pater meus illa fecerit. *Pater meus cęcidit vos flagellis.* Idest, subiecit vos pater meus aliquibus laboribus, qui erant graues, sicut flagella. *Ego verò cædam vos scorpionibus.* Scilicet, ego vos subijciam maioribus laboribus, & tributis, quæ sunt sicut flagella scorpionum in respectu ad alia flagella simplicia. *Et non acquieuit populi precibus.* Scilicet, noluit Roboam consentire precibus populi præcantis pro liberatione, vel alleuiatione aliquali ab onere, quod imposuerat Salomon. Erat enim voluntas Dei, vt compleretur sermo suus, quem dixerat per Ahiam Silonitem. Nam prænunciauerat Deus, ꝙ regnum diuideretur, & maneret solùm quædam pars eius in manu Roboam, & reliquum daretur Ieroboā filio Nabath: & si Roboam consentiret precibus populi, non compleretur verbum domini: quia populus non haberet aliquam causam, nec colorem ad faciendum discessionem, & diuisionem regni, si Roboam consentiret precibus eorum alleuiando iugum ipsorum, sicut ipsi petebant: & tamen Deus prænunciauerat, ꝙ regnum diuidendum esset, ideo vt compleretur verbum domini procurauit, ꝙ non consentiret Roboam precibus populi, & sic diuideretur regnum. *Quem locutus fuerat per manum Abiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabath.* Ahias Silonites prænunciauerat diuisionem regni ad Ieroboam filium Nabath: nam cùm esset Ieroboam in agro inuenit eum Ahias, qui erat indutus pallio nouo, & scidit in duodecim partes istud, & dedit decem ipsi Ieroboam declarans ei, ꝙ futurus esset rex super decem tribus Israel, & Roboam filius Salomonis regnaret super duas tribus residuas. 3. Reg. 11. & non fuerat ista prophetia denunciata alteri: vt autem verificarentur ista, Deus fecit, ꝙ non consentiret Roboam precibus populi: & istud non est per modum præcepti negatiui, s. iubendo, ne consentiret precibus populi: nec etiam erat cogendo voluntatem suā ad hoc, quia voluntas nullam coactionem suscipit: sed excęcando intellectum suum ad iudicandum hoc. De modo autem excęcandi intellectū, qualiter Deus fecit, declaratum est latissimè. 3. Regum 12. super hoc in quadam quæstione, quæ incipit: quæritur an potuerit peccare Roboam respondendo populo dura, quæ locutus est. *Populus autem vniuersus.* Scilicet, totus populus grauiter locutus est contra regem: cùm rex grauiter loqueretur contra populum, & dicitur vniuer-

A sus, s. de decem tribubus. Nam populus de tribu Iuda, & Beniamin mansit semper in obedientia Roboā: licèt grauia locutus fuerit, & parauit se ad pugnandū contra decem tribus ad reducendum eas ad vnionem regni: vt patet sequenti cap. & 3. Regum 12. *Rege duriora dicente.* Scilicet, Roboam loquente dura, s. minimus digitus meus, &c. Et vocatur rex: quia factus est rex super tribum Iuda, & Beniamin postea, nondum tamen erat rex. *Sic locutus est ad eum.* Scilicet, in pręsentia Roboam locuti sunt ista grauia, quę sequuntur, scilicet, quòd nollent eum habere in regem. *Non est pars nobis in Dauid, nec hæreditas in filio Isai.* Scilicet, si haberemus aliquam partem in Dauid, ita ꝙ essemus de progenie eius, dato ꝙ Roboam nos grauaret, debere-

B mus sustinere propter cognationem: quia tamen sumus extranei, non habemus aliquam partem in eo, aut in posteritate eius, non debemus sustinere istam aggrauationem, sed recedere à Roboam, & constituere nobis alium in regem: & dicitur non est pars nobis in Dauid, nec hæreditas in filio Isai, quod ad idem pertinet: nā pars, & hæreditas idē sunt, & Dauid, & filius Isai, idem sunt, cùm Dauid esset filius Isai. primo Regum 16. & 17. capit. Ista verba erant conuenientia ad causandam discessionem: ideo iterum Siba filius Bocri viuēte Dauid, cùm vellet rebellare Dauid, & auertere ab eo totum populū dixit: quæ nobis pars in Dauid, & quæ hęreditas in filio Isai? reuertere Israel in tabernacula tua: vt patet 2. Regum 10. cap. pręter tribum

C enim Iuda recesserunt tunc omnes à Dauid, sed postea Dauid reduxit ad se omnes, eodem cap. *Reuertere in tabernacula tua Israel.* Idest, ò Israel iam non cures de Roboam, nec constituas eum in regem, sed reuertere in tabernacula tua, s. non maneas iam in loco isto expectando constitutionem regis: nam congregati fuerant in Sichem ad hoc solùm, vt constituerent Roboā in regem: sed quia iam non concordabant cum Roboam, non restabat, nisi vt reuerteretur totus Israel in tabernacula sua, idest singuli in ciuitates suas ad disponendum de negotijs suis, & non curarent iam de constitutione Roboam in regem: ista sunt verba admonentis populi seipsum ad recedendum à Roboam. Et vocatur hic Israel, totus populus Israel, s. duodecim

D tribus, quia nōdum facta fuerat diuisio illa, per quam decem tribus vocatæ sunt regnum Israel, sed omnes descendentes de Iacob, qui etiam erat Israel, vocantur hic Israel, & omnes hos hortātur isti recedere à Roboam, quorum quædam pars parua erat domus Dauid. *Tu autem pasce domum tuam Dauid.* Ista verba possunt esse ad increpandum, vel insultandum ipsi Roboam, scilicet tu Roboam respondisti male populo, ideo nunc pasce domum tuam, idest dominare solùm super domum tuam, & non cures de reliquo Israel, quia totus à te recedet, quasi dicat: non manebit tibi honor, quem prius habebas principando omnibus tribubus. Aliter potest intelligi non per modum insultandi, scilicet. Recede, vel reuertere Israel in taber-

E nacula tua, & tu Dauid vide domum tuam, s. quilibet sit de cætero solicitus de seipso, s. Israel curabit de domo sua, quæ est tribus Iuda, vel de cognatione Dauid solùm. *Et abijt Israel in tabernacula sua.* Idest omnes viri, qui erant congregati in Sichem ad constituendum Roboam in regem, & expectauerant ibi per tres dies responsum eius, auditis verbis istis recesserunt in ciuitates suas nolendo constituere Roboam in regem, nec faciendo cum eo aliquam concordiam. *Super filios autem Israel, qui habitabant in ciuitatibus Iuda regnauit Roboam.* Scilicet, facta ista discordia noluit totus Israel constituere Roboam in regem concorditer, sicut prius intendebat: sed recesserunt decem tribus Israel, & non habuerunt Roboam in dominum: sed duę tribus,

bus, scilicet Iuda, & Beniamin constituerunt eum in regem: nam antequam de Sichem recederet Roboã, constituerunt eum in regem istæ duæ tribus: & dicitur de habitantibus in ciuitatibus Iuda, & subintelligitur etiam de ciuitatibus Beniamin, quia non solùm regnauit Roboam super Iuda, sed etiam super Beniamin: & tamen interdum nomine Iuda intelligitur etiã tribus Beniamin: eo ꝙ ambæ constituebant vnum regnum, quod vocatur regnum Iuda: & sic accipitur interdum Iuda pro tribu, vel sortè, & interdum pro regno, & tunc cõpræhendit tribum Iuda, & Beniamin. *Misitque rex Roboam Aduram*. Roboam iuueniliter motus respondit populo durè, & populus recessit ab eo, nolens ipsum constituere in regem. Cùm autem vidit, ꝙ culpa sua euenisset, s. ꝙ durè locutus fuerat, voluit reducere populum ad se blanditijs, erant tamen iã serò, cùm semel populus fecisset discessionem, & ad hoc misit Aduram virum prudentem, vt loqueretur populo blandè ex nomine regis, vt reduceret eos ad vnitatem regni. *Qui præerat tributis*. Iste Aduram vocatur interdum Adoniram: 3. Regum 4. Et erat vir venerabilis, qui tempore Salomonis præfuerat tributis. 3. Regum 4. Et nunc etiam volebat Roboam, quòd præesset tributis tempore suo: vel nondum Roboam ordinauerat de tributis, quia nondum erat rex, & sic non est verisimile, quòd ordinasset adhuc officiales domus suæ, & regni: sed illi, qui erant officiales tempore Salomonis, quia nondum priuati fuerant suis officijs, dicebantur habere nomina illorum officiorum, & sic Aduram tempore Salomonis erat collector tributorum. 3. Regum 4. Et quia nondum nouos officiales instituerat Roboam, dicebatur iste adhuc præesse tributis. *Et lapidauerunt eum filij Israel*. Suadebat iste Aduram decem tribubus Israel reditum ad Roboam, & fortè apponebat aliqua verba minarum inter verba suasoria, & populus, qui indignatus erat nimis contra Roboam, lapidauit Aduram nuncium eius. *Et mortuus est*. Scilicet, quia lapidibus eum vulnerauerunt vsque ad mortem. *Porro rex Roboam currum festinauit ascendere*. Audito, quòd populus lapidasset Aduram, & esset nimis indignatus contra Roboam: timuit ipse Roboam, quòd etiam contra eum procedere vellet populus ad lapidandum, & præ timore ascendit velociter currum ad fugiendum. Nam super currus reges ambulabãt: quia ille erat modus quietissimus, & erat pro tempore belli, & pacis: presupponendum est ex hoc, quòd Roboam erat adhuc in Sichem, quando lapidatus est Aduram. Modus autem fuit, quod totus populus conuenit in Sichem, & fortè prima die congregationis totus populus venit ad Roboam, & petiuit ab eo, quòd alleuiaret iugum, quod imposuerat illis pater eius: ipse tunc petiuit trium dierum inducias ad deliberandum, & habito consilio iuuenum: respondit die tertia: Minimus digitus meus, &c. Quo audito populus scandalizatus valde verbis Roboam dixit, quę nobis pars in Dauid, & quæ hęreditas in filio Isai: & fecerunt diuisionem regni: Manebant tamen in Sichẽ, & quia decem tribus Israel manifestatæ fuerant fecisse discessionem hanc, misit Roboam ad illas Aduram, vt persuaderet eis redire ad se verbis blandis, & illæ noluerunt, sed potius lapidauerunt eum: quo audito Roboam timens de morte sua potiusquam sperans concordiam posse fieri inter eum, & populum fugit recedens de Sichem in Ierusalem, quæ erat terra regni sui. Nam si postquam Israelitæ dixerunt: Quæ nobis pars in Dauid, & illud: Reuertere Israel in tabernacula, recessissent de Sichem in tabernacula sua, & Roboam iuisset in terram suam, & postea mitteret ipsum Aduram in terram decem tribuum Israel, & ibi lapidarent eum, non habebat Roboam propter quid timeret, &

F fugeret: nec etiam posset fugere in Ierusalem: quia iã præsupponeretur esse in Ierusalem, & tamen audita morte Aduram festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem: ergo erat tunc in Sichem cum toto populo Israel, & timuit, ꝙ sicut occiderãt nuncium suum, ita & occiderent eum si ibi diutius maneret. *Et fugit in Ierusalem*. Erat enim metropolis regni, & sedes in Ierusalem, & fugit illuc: etiam quia erat ciuitas propinqua loco, de quo fugiebat: nam est Ierusalem in sorte Beniamin, & Sichẽ in sorte Ephraim, & sors Ephraim est coniuncta sorti Beniamin, præter hoc, quòd vna est Aquilonaris, & altera Australis. Erat autem Roboam rex super Iudam, & Beniamin, & sic potuit fugere in Ierusalem, quæ est ciuitas Beniamin. *Recessitque Israel à domo Dauid*.

G Idest decem tribus, quæ vocantur hic Israel recesserunt manifestè à domo Dauid, idest à regibus de domo Dauid nolentes ei obedire. *Vsque ad diem hanc*. Idest, ista rebellio durat vsque ad diem, quo scriptus fuit liber iste: non intelligitur de tempore, quo scriptus fuit liber iste per Esdram: quia istud fuit post captiuitatem Babilonis, & tamen multo aute hoc non erat regnum Israel, quia translati erãt Israelitæ in Assyrios. 4. Regum 17. Et tamen recessus non dicitur propriè nisi pro eo tempore, quo manebant Israelitæ in rebellione, & istud non erat nisi quamdiu manebant in terra sua, & poterant obedire regibus de domo Dauid, vel abstrahere se ab eis, ideo non dicebantur tunc manere in rebellione, sed intelligitur

H de tempore, quo scripsit ille librum suum: cuius historiam secutus est Esdras, scilicet Semeias Propheta, & Addo videns: quia isti duo scripserunt historiam Roboam, & de diuisione regni infra 12. Et tunc verum est, quòd tempore illorum duorum Prophetarũ scribentium, manebat Israel in hac rebellione, cùm maneret in terra sua. Si tamen velimus intelligere de tempore, quo scriptus fuit iste liber per Esdram, adhuc poterit intelligi, scilicet, recessit Israel à domo Dauid vsque in diem hanc, idest recessit, & nunquam redijt ad domum Dauid vsque ad hanc diem: nam cùm nunquam redierit verum est, ꝙ etiam vsque ad diem illum non redierat.

I *An peccauerunt tribus diuidendo, & recedendo.*

Quæst. XIII.

QVAERITVR circa istam diuisionem regni, an peccauerunt nunc istę decem tribus Israel, recedendo à Roboam, & diuidendo regnum eius. Aliquis dicet, quòd non peccauerunt, quia Deus approbauit istam diuisionem, & eo volente facta est, vt patet supra in litera, & sequenti cap. & 3. Regum 12. Bona ergo fuit: sed respondebitur, quòd istud non tenet, quia omnia mala pœnalia, quæ aliquibus eueniunt, Deo volente, & ordinante eueniunt: eo quòd non est

K malum in ciuitate, quod dominus non fecerit: Amos 3. Et tamen manifestum est, quòd multi infligunt alijs pœnas iniustè, & peccant. Sed adhuc respondebitur pro illa parte, quòd non peccauerunt Israelitæ, quia quando quis præiudicat alteri, licèt Deus velit, ꝙ præiudicetur illi in pœnam, tamen si præiudicans noluerit satisfacere dissoluendo grauamen, recipitur dissolutio grauaminis: imò iura humana compellunt ad dissoluendum talia grauamina: Deus tamen voluit, ꝙ istud grauamen, quod decem tribus Israel intulerant Roboam diuidendo regnum eius dissolueretur: quia cùm filij Iuda vellent pugnare contra decem tribus Israel, vt reducerent eas ad se, Deus dixit, ꝙ non pugnarent, vt patet sequenti c, & 3. Regum 12. quia volun-

tate sua istud factum fuerat, ergo non peccauerunt Israelitæ recedendo à Roboam. Respondendum vno modo, ꝙ Deus non prohibuit hic fieri satisfactionem: sed prohibuit peti illam. Stat autem benè, quòd aliquis mereatur pati grauamen, quod suscipit, & tamen ille, qui infligit non possit iustè infligere: ideo tunc qui grauatur non poterit petere dissolutionem grauaminis: qui tamen grauauit illum licitè poterit dissoluere grauamen, imò tenebitur. Sic fuit in proposito, quia Roboam merebatur quantum ad Dei iudicium priuari maiori parte regni propter peccata Salomonis, vt declaratum est in quadam quæstione. 3. Regum 12. Etiam meruit hoc peccatis proprijs, vt declaratum est supra in quadam quæstione. Ideo quòd populus recederet à Roboam iustum erat quantum ad ipsum, & sic non poterat pene dissolutionem grauaminis, qa verè non erat ei inflictum grauamen. Si tamen cōparetur ad populum, qui recessit ab eo, fortè non habuit iustam causam recedendi ab eo: ideo populus teneretur redire ad Roboam, quamquam non posset petere Roboam, quòd populus ad eum rediret. Nunc autem non dixit Deus decem tribubus Israel, quia non redirent ad Roboam: quia fortè si ipsi voluissent redire, Deus acceptasset reditum: sed solùm prohibuit hic viros Iuda volentes pugnare contra decem tribus Israel ad reducendum eas ad vnitatem regni, sicut prius: sed Roboam non habebat ius petendi hoc: ideo non patet ex hoc, quòd non peccauerunt decem tribus Israel recedendo à Roboam, quamquam ipse non habuerit ius petendi vnionem regni. Aliter potest dici, quòd dato quòd Israelitæ vellent redire ad Roboam, & Deus diceret, quòd non redirent, non sequebatur, quòd nō peccassent recedendo ab illo: quia ipsi fortè egerunt diuisionem illam sine aliqua causa. Deus autem ex aliqua causa occulta Israelitis vellet, quòd non reintegraretur regnum in pęnam Roboam: sed id quod nesciebant Israelitæ, non poterat eos excusare: ideo non excusarentur quin peccarent. Dicendum tamen, ꝙ his non obstantibus, non peccauerunt Israelitæ recedendo à Roboam. Et ratio est, quia cuilibet permittitur à Deo defensio legitimè habita. Qui autem non est seruus, non cogitur à Deo, quòd seruiat alicui: sed Israelitæ erant liberi, & habebant super se reges, non vt dominos, sed vt rectores si igitur reges eorum vellent subijcere eos in seruos, vel grauare supra modum licitè poterant recedere ab eis: sicut quęlibet gens potest recedere à rege suo, quando fuerit valde iniustus: vt declaratum est supra in quadam quæstione. Roboam autem volebat opprimere nimis Israelitas: nam dixit: pater meus cęcidit vos flagellis, ego autem cędā vos scorpionibus: pater meus posuit super vos iugum graue, ego autem maius pondus apponam, supra in litera, & 3. Regum 12. Ideo poterat populus licitè recedere ab eo, vt non reduceretur in seruitutem, cùm non obligaretur seruire ei, nec cuiquam alteri.

An poterat licitè populus recedere.

Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm decem tribus Israel recesserunt à Roboam propter dura verba, quæ respondit, nunquid si respondisset blandè, an poterant Israelitæ licitè recedere ab eo. Aliquis dicet, quòd quantumcunq; blandè responderet Roboam, poterat populus licitè ab eo recedere, quia Deus prædixerat, quòd decem tribus recederent à Roboam, & essent subiecti Ieroboam: vt dicitur. 3. Reg. 11. Ergo poterant recedere illę decem tribus qualitercunque responderet Roboam. Respondendum tamen, quòd

A istę decem tribus non poterant licitè recedere à Roboam, si non fecisset aliquid dignum diuisione regni, & in præiudicium earum. Istud autem poterat esse quandocunque nimis grauaret subditos suos: vnde si à principio respondisset Roboam malè, sicut respondit, poterant licitè ab eo recedere Israelitæ, sicut fecerunt. Si autem non respondisset malè, non habebant tunc aliquam causam iustam recedendi: si tamen à principio benè respondisset, & postea grauaret subditos: poterant recedere ab illo quocunque tempore grauaret eos. Istud autem non erat speciale in Roboā: nam etiam si Salomon, vel Dauid grauasset nimis populum tributis, vel seruitute aliqua, poterant recedere ab eis, licèt isti essent reges vncti. Cùm autem obijcitur, quòd diuisio regni fuerat prænunciata per prophetiam, dicendum quòd ista non dabat Israelitis aliquod ius recedendi à Roboam: quia prophetia nunquam est mandatum de agendo, vel non agendo: sed est prænunciatio de euentu rerum: ideo neminem obligat: solùm enim mandatum est ad agendum, vel non agendum: vnde Israelitis non debebat esse cura de verificando prophetiam Dei: quia cùm ipse prænūciasset hoc, ipse verificaret illud, & non egebat adiutorio Israelitarum ad hoc. Item Israelitæ debebant intelligere, quòd ista prophetia dicta erat cum conditione, vel saltem subintelligebatur, s. si Roboam grauaret populum. ideo si non reperirent aliquod grauamē intelligere debebant prophetiam non esse complendam, & sic quousque viderent causam rationabilem non debebant recedere à Roboam. Item cum sæpè prophetiæ intelligantur secundùm comminationem, & non secundùm firmitatem diuinæ sententiæ: vt patet Ierem. 18. & Ezech. 33. debebant interpretari Iudæi istam prophetiam dictam esse secundùm comminationem: ideo si non impleretur, non erat inconueniens. Sed Deus, qui dixerat illam, si secundùm firmam sententiam illam protulerat, verificaret eam. Si autem secundùm comminationem dicta esset, nō compleretur: ideo si Israelitæ prætextu prophetiæ huius recederent à Roboam, nulla alia existente causa, cùm iam de iure communi tenerentur manere in regno posteritatis Dauid ex promissione facta Dauid: 2. Regum 7. & præcedenti lib. 17. peccarent, & tenerentur redire ad vnitatem regni, quam iniuste introduxerant.

An duæ tribus poterant licitè recedere à Roboam.

Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, an aliæ duæ tribus, quę manserunt cum Roboam, s. Iuda, & Beniamin poterant ab eo licitè recedere propter verba dura, quę dixit, scilicet: pater meus cęcidit vos flagellis, ego autē cædam vos scorpionibus. Aliquis dicet, quòd non poterant licitè recedere: quia si recederent maneret posteritas Dauid sine regno, & tamen Deus dixerat, quòd non auferretur regnum totaliter de domo Dauid, sed diuideretur, ideo tenebantur istæ duæ tribus manere cum Roboam. Item Deus dixit, quòd decem tribus solùm daret ipsi Ieroboam. 3. Regum 11. Ergo necesse erat, quòd manerent duæ tribus cum Roboā. Respondendum, quod duæ tribus, quæ manserant cū Roboam potuissent licitè ab eo recedere sicut cæteræ, quia ista verba Roboam grauabant omnes de regno suo, cùm diceret, quòd imponeret eis graue iugum, ideo quilibet poterat recedere ab illo: nec obstat prophetia, quia sicut declaratum est præcedenti quæstione, quòd decem tribus non excusabantur si propter solam prophetiam recederent à Roboam, ita nec

duæ

duæ tribus obligabantur manere cum Roboam propter solam prophetiam, si aliàs haberent iustam causam recedendi ab eo. Constat autem, quòd habebant iustam causam recedendi: quia dixerat Roboam, quod grauaret eos nimis: ideo non obstante prophetia poterant licitè recedere ab eo. Imò dicendum, quòd si prophetia aliqua obligaret duas tribus ad manẽdum, non magis obligarentur manere tribus Iuda, & Beniamin, quæ manserunt, quàm quęcunque aliæ tribus, eo quòd prophetia non determinauit, quæ tribus manere debebant cum Roboam, & quæ recedere: sed quælibet debebat putare se obligatam esse ad manendũ, cum Roboam. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd ista erat prophetia, & non mandatũ: ideo non obligabat aliquas de tribubus Israel, potiusquã si nunquam fuisset data, sed si nunquam fuisset data illa prophetia, licuisset omnibus tribubus Israel: ex causa iusta recedere à Roboam: ergo etiam nunc licebat nõ obstante prophetia. Ad Deum autem pertinebat verificare illam, & sic fuit: quia ipse mouit cor decem tribuum, vt recederent à Roboam pro grauamine, quod promittebat Roboam se facturum. Duas autem tribus Deus mouit ad permanendum, s. quòd quamquam Roboam ista diceret, vellent manere cum eo: habebãt tamen libertatem recedendi. Ad secundam rationem eodem modo dicendũ, quòd prophetia erat, & non præceptum: ideo non obligabat, si tamen obligaret, nõ magis obligaret istas duas tribus, s. Iuda, & Beniamin, quam quascunque aliàs, cùm nullam determinaret, vt supra dictum est.

Quare missus est Aduram ad decem tribus, &c. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius circa Aduram, qui missus est ad decem tribus Israel, ad quid missus est. Aliqui dicunt, quòd missus est ad petendum tributa, & hoc colligunt ex duobus. Primò, quia recesserant istæ decem tribus à Roboam, & volebat ipse experiri, an verè recessissent, & ad hoc iussit peti ab eis tributa regalia, vt si negarent tributa pateret eas omnino recessisse à Roboam, & tunc sciret ipse quid expediret ei agere contra illas. Si autem tributa soluerent, manifestum erat eas non recessisse ab eo. Secundum est, quia dicitur hic, quòd misit Roboam ipsum Aduram, qui præerat tributis, ergo videtur, quòd mittebat eum ad petendum tributa, quia aliàs frustra poneretur, & fieret mentio, quòd Aduram præerat tributis. Dicendum tamen videtur, quòd non missus fuit Aduram ad petendum tributa, sed ad faciendum aliquid aliud, & hoc quia non est verisimile, quòd nunc peteret Roboam tributa. Primò patet, quia quando misit Roboã ad Israelitas Aduram, adhuc manebant Israelitæ, & ipse Roboam in Sichem, in quo loco conuenerant ad constituendum eum in regem: Quod patet, quia qñ locutus fuerat Aduram Israelitis lapidauerunt eum, quo audito Roboam timuit, & festinus ascendit currum, fugitque in Ierusalem: & tamen si non manerẽt Israelitæ, & Roboam simul adhuc in Sichem, non timeret Roboam ad hoc, quòd oporteret eum fugere. Nam si singuli Israelitarum recessissent in tabernacula sua, non habebat Roboam, quem timeret etiam si ipse maneret in Sichem: vel si ipse recessisset iam de Sichem in terram suam, dato quòd omnes Israelitę essent congregati in Sichem, & ibi lapidarent Aduram, non timeret Roboam, nec habetet causam fugendi, quia erat iam in terra sua, & tamen quia erat Roboam in Sichem, & ibi etiam omnes tribus Israel, & lapidauerant Aduram, timuit Roboam: quia si ibi maneret ipse aliquanto tempore, etiam eum lapidarent, ideo

F fugit. Hoc stante non est verisimile, quòd Roboam mitteret Aduram ad petendum tributa: quia non erãt Israelitæ in vrbibus suis, & tamen tributa non colligerentur nisi quando essent singuli in locis suis: quia ibi haberent vnde soluerent. Etiam quia non erat aliquis color ad petendum tam cito tributa: nam licèt ex parte Roboam esset conueniens modus cognoscendi, an erant subditi ei Israelitæ, tamen non erat conueniens color, contra Israelitas, quòd illico, quòd congregarentur ad costituendum regem, ipse peteret tributa: nam suspicarentur manifestè aliquod malum Israelitę ex tali petitione tributorum. Secundò patet, quia Roboam nondum erat constitutus in regem super Israelitas, quomodo peteret tributa: non enim erat veri-
G simile: quia istud erat in iniuriam Israelitarum. Et dato, quòd Israelitę denegarent tributa, non ostendebãt se rebellare, sed agerent de iure suo, dicentes se non esse obligatos ad reddendum tributa nisi regi: Roboã autem non erat rex, cùm nondum constitutus esset in regem. Tertiò patet, quia non est verisimile, quòd Roboam vllo modo mitteret nunc ad petendum tributa, quia Israelitæ recesserant nunc à Roboam, quia grauiter locutus fuerat eis dicens, quòd apponeret eis maiora onera, quàm apposuerat pater suus, & cęderet eos scorpionibus, cùm pater eius cęcidisset eos flagellis. Si autem nunc mittendo illico Roboam ad petendum tributa ab Israelitis viderent ipsi, quòd Roboam ostenderet in opere duritiam, quàm verbo dixerat: cũ
H prima die ferè congregationis suæ antequam esset cõstitutus rex peteret tributa, & sic irascerentur nimis Israelitæ, & hoc erat, vt nunquam possent concordari cum eo, & tamen ipse volebat concordare cum illis, vt reduceret illos ad se: ergo non aggrederetur eos ita inhumanè, sed potius verbis blandis, & cauendo inferre eis aliquam molestiam. Dicendum ergo, quòd non missus est Aduram ad Israelitas ad petendum tributa, sed solùm ad reconciliandum populum cum Roboam, & reducendum ad ipsum. Nam cùm Roboam vidit totum populum contra se motum propter stultam responsionem suam, agnoscens culpam voluit reconciliari populo, & ad hoc misit Aduram, qui erat vir honorabilis, vt ipse loqueretur populo ex
I parte regis: quia rex ex leuitate, vel inaduertentia dixerat verba illa, & tamen non intendebat sic facere, sed quòd assentiret petitionibus eorum: sic ait Iosephus 8. Antiqui. Nam dum misisset Roboam quendam super tributa constitutum nomine Aduram, qui eos aliquo modo reuocaret, & post sermonem, qui petulanter ab ætate iuuenili prolati fuerant ad concordiam reuocaret passi, non sunt, sed eum lapidantes interemerunt. Ad primum motiuum in contrarium dicendum, quòd non erat conueniens, quia cùm nondum Roboam esset rex, non poterat licitè petere tributa, ideo dato, quòd non darẽt ei tributa illę decem tribus, non ostenderent se rebellare ei, sed vterentur iure suo. Ad secundum dicendum, quòd non fuit
K missus Aduram ad petendum tributa, ab Israel, sed cùm esset vir senex, & honorabilis, cuius auctoritati populus cederet, & faciliter reuocaret illos. Dicitur autem, quòd erat super tributa, non ad signandum, quòd ibat ad petendum tributa, sed ad denotandum quis erat iste Aduram, scilicet, quòd erat ille, qui colligebat tributa: quia per officia solent cognosci habẽtes magis quàm nominibus suis, & quia 3. Regum 4. vbi agitur de officialibus Salomonis dicitur, quòd iste Aduram erat constitutus super tributa: dicitur etiam hic, & 3. Regum 12. quod missus est iste Aduram, qui præerat tributis.

An peccauit populus, occidendo Aduram. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, quare populus occidit Aduram, & an peccauit occidendo eum. Aliqui dicunt, ꝙ Aduram ibat ad petendum tributa, & quia in hoc præiudicabat Israelitis, cùm Roboam nõdum esset rex, qui petebat tributa, commoti sunt iracundia, & lapidauerunt eum. Dicendum tamen, ꝙ hoc nõ stat, quia præsupponitur hic, ꝙ iuerit Aduram ad petendum tributa, & tamen falsum est, vt probatũ fuit præcedenti quæstione. Potest autem dici, ꝙ Israelitæ tantum concitati fuerant in iram cõtra Roboam, ꝙ cùm viderunt Aduram venientem ex parte Roboã, putantes, ꝙ veniret ad fallendum eos, non potuerunt sustinere, quin lapidarent eum. Aliter potest dici, ꝙ Israelitis cępit persuadere Aduram, vt redirent ad Roboam, & quia ipsi valde exosum habebant Roboam, nec poterant ei æquo animo subijci, aliqui de principibus huius seditionis irruerunt illico in Aduram, opprimentes eum lapidibus: quia timebant, ꝙ si permitteretur Aduram finire orationem suam, multi de Israelitis conuerterentur ad Roboam: & sic cessaret seditio: principes tamen huius seditionis nolebant, quòd cessaret, ideo lapidauerunt Aduram. Causa autem quare voluerunt, ꝙ non cessaret seditio fuit duplex. Prima, quia si nunc reconciliaretur populus ipsi Roboam, parceret Roboam multitudini, quę vt communiter nõ regitur à se, sed ab aliquo duce, & quia aliqui fuissent præcipui in hac seditione, Roboam puniret eos directè, vel indirectè: ideo vt non punirentur, voluerunt continuare seditionem: vt sic non præualeret contra eos Roboam. Secunda causa fuit propter Ieroboam: quia ipse intendebat esse rex, & populus eum volebat constituere in regem: potissimè cum Ahias prophetia pręnunciasset hoc, & tamen si cessaret seditio, conuerteretur totus populus ad Roboam, & non posset constitui Ieroboam in regem: ideo principes seditionis noluerunt, ꝙ cessaret ista seditio, & credendum est, ꝙ præcipuus, qui instabat, vt lapidaretur Aduram, & non cessaret seditio, erat Ieroboam: quia cùm ipse tempore Salomonis insurgeret contra eum ad vsurpandum sibi regnum. 3. Regum 11. à fortiori nunc insurgeret tempore Roboam vacante sede regni, s. quia nullus constitutus erat adhuc in regem. Tertia causa erat ex parte ipsorum principum seditionis: quia cùm principes seditionis facerent nunc aliquem regẽ super decem tribus Israel, quia ipsi dabant ei regnum, ille teneretur eis, & benè faceret sibi nimium. Hoc autem non intendebant consequi à Roboam, cui de iure debitum erat regnum, & non putaret se ab eis recipere beneficium, licèt regnaret: ideo voluerunt continuare seditionem, & occidere Aduram. Cùm autẽ quæritur, an peccauerunt Israelitæ lapidando Adurã, dicendum, ꝙ non potest dari determinata responsio; eo ꝙ non apparet motiuum Israelitarum, qđ fuerit ad lapidandum Aduram: nam secundùm illud poterat iudicari an iustè, vel iniustè fecissent. Dicendũ tñ, ꝙ si occiderunt eum, quia suadebat illis redire ad Roboã, non habebant iustam causam lapidandi illum, & ille habebat iustam causam exorandi illos, & sic peccarẽt. Si autem lapidarent eum, quia peteret tributa, videbatur habere motiuum conuenientius, s. ꝙ nondum ipsi erant obligati ad aliqua tributa, cùm nondum haberent regem: ideo offendebat eos Aduram petendo tributa, & consequenter poterant vindicare iniuriam suã lapidando eum, sed magis videtur s̃m conscientiam, ꝙ tenebantur Israelitę admonere Aduram, ne peteret tributa, & si monitus desistere nollet, possent eum iustè lapidare.

A

An tenerentur redire ad Roboam propter illud, quod dicitur in litera. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, an Aduram admonente Israelitas ex parte Roboam, quòd redirent ad eum petendo veniam de verbo stulto, tenerentur redire ad eum. Aliquis dicet, quòd sic: quia Israelitæ nõ habuerunt aliquod ius recedẽdi à Roboam: nisi quia ipse stultè locutus est dicens, quòd grauaret eos magis quàm pater suus: ideo si reuocaret dictum suum, & promitteret se non grauaturum Israelitas, videtur ꝙ tenebantur redire ad eum, quasi si nunquam locutus fuisset aliquid stultè contra eos. Respondendum secundùm quosdam, ꝙ non tenebantur Israelitæ redire ad Roboam: eo ꝙ Deus dixit sequenti cap. & 3. Reg. 12. quòd duæ tribus non conarentur pugnare contra decem tribus Israel, ad reducendum eas ad vnitatẽ regni, quia ipse fecerat hanc diuisionem. Sed dicendum, ꝙ ista ratio non stat, quia istud fuit dictum duabus tribubus, s. ꝙ ipsę non haberent ius repetendi vnionem regni, & pugnandi contra decem tribus pro vnione, eo quòd Roboam merebatur perdere illas decem tribus, & tamen non dictum fuit decem tribubus, ꝙ non redirent ad Roboam: quia fortè illę iniustè recesserant ab eo, & tunc non habebat ius Roboam petendi illas redire in regnum suum. Dicendum igitur, ꝙ non obligabantur decem tribus, petente Aduram redire ad vnionem regni. Primò, quia istæ decem tribus iustè recesserant à regno Roboam: vt declaratum fuit supra, postquam autem iustè recesserunt, non pertinebant iam vllo modo ad eum. Ideo dato, ꝙ Roboam esset postea bonus, in potestate earum erat accipere eũ in regem, vel non: sicut gentes illę, quæ nullum regẽ habent, quamquam inter eas sit aliquis vir valde bonus, non obligantur eum accipere in regem: ita istæ decem tribus semel solutæ iustè à iugo regni, non obligabantur accipere plus Roboam, quàm aliquem alium: & sic quamquam nunciaretur eis, ꝙ erat iam valde bonus, non obligabantur iam redire ad ipsum. Secundum est, quia posito, ꝙ tenerentur Israelitæ redire ad Roboam ipso existente bono: tamen nunc nõ poterat eis constare hoc, nec dari eis firma cautio, ꝙ Roboam benè se haberet ad eos, cùm à principio ostendisset malam voluntatem suam. Nunc autem verisimile erat, ꝙ licèt bona loqueretur non diceret: sed solùm vt reduceret semel populum ad se, & postea posset illos grauare quantum vellet: non ergo tenebantur sibi credere decem tribus, nec redire ad eum. Item confirmatur hoc, quia apparet, quòd voluntas Dei erat hęc, s. quòd maneret regnum Israel diuisum, cùm promisisset dare decem tribus ipsi Ieroboam: vt patet 3. Regum 11. s. ideo non oportebat, nisi vt Israelitæ ex iusta causa transirent ad Ieroboam, quia postea constabat, quòd ipsi complebant voluntatem Dei, & sic agerent bonùm & benè, quod requiritur ad perfectam rationem boni operis. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non obligabantur decem tribus redire ad Roboam, & quando dicitur, quòd non recesserunt ab eo, nisi quia erat malus: ergo si postea esset bonus tenerentur redire ad eum. Dicendum, quòd falsum est, quia postquam recedebant semel ab ipso, erant omnino liberati à iure regni, tanquam si nunquam habuissent regem super se: ergo non tenebantur redire, licèt esset bonus Roboam: quia si nunquam accepissent aliquem in regem, dato quòd constaret Roboam esse bonum, non tenerentur accipere eum in regem. Sed obijcietur, quòd tenebantur redire: quia de iure communi erant subiecti omnes Israelitæ ipsi Dauid, cùm Deus pmisisset regnum Da

uid in æternum: præcedenti lib.17.cap.& 2.Regum 7. Ergo quamquam liceret aliquando propter culpam recedere à posteritate Dauid: tamen postea existente bona posteritate Dauid, obligabantur redire ad illam. Dicendum, quòd Israelitę iam liberati erant ab hac lege, & quòd Deus promiserat dare Ieroboam decem tribus, & quòd manerent cum Roboam duæ tātùm: ideo cùm haberent iustam causam Israelitæ recedendi, poterant manere apud Ieroboam, licèt Roboam vellet eis reconciliari.

An magis mererentur in manendo, vel redeundo.

Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius, cùm decem tribus Israel recedere potuerint licitè à Roboam, & etiā manere poterant in dominio eius, cùm ipse se excusaret de verbo stulto per Aduram, in quo melius agerent, & magis mererentur in manendo, s. cum Ieroboam, vel in redeundo ad Roboam. Respondendum, quòd quando per Aduram, vel aliquem alium ex parte Roboam proponeretur Israelitis excusatio eius de verbo stultè dicto, aut Israelitæ accepissent aliquem nouiter in regem, vel non: si iam accepissent Ieroboam, vel aliquem alium, dico quòd non benè faciebant redeundo ad Roboam, nec poterant facere de iure: nam si Israelitæ ex causa iniqua, & contra ius recessissent à Roboam, & accepissent alium in regem, poterant dimittere eum imò tenebantur, & redire ad Roboam, & tamen si iustè dimisissent eum, & accepissent alium in regem, dato quòd vellet postea Roboam se emendare, & benignè tractare populum, nō licebat eis redire ad eum. Prima pars patet, quia si Israelitæ recessissent à Roboam ex causa iniqua, peccarent recedendo, & tenebantur redire ad ipsum: quia aliter non poterant ei satisfacere, cùm abstulissent ei dignitatem, magnam iniuriam, & damnum suum inferendo, nisi restituerent, quod abstulerāt: & hoc erat, quòd redirent ad eum, sicut prius erant, & tunc dato ꝙ accepissent alium in regem, tenebantur eum dimittere, & redire ad Roboam, & non præiudicabant regi, quem nouiter assumpserant in hoc. Patet, quia non potuerant eum constituere in regem super se in præiudicium primi regis, ad quem de iure pertinebat dominari super eos: ideo licèt nunc substraherent nouo regi obedientiam, quam de nouo præstabant, non peccabant, nec præiudicarent ei: quia sicut de iure nihil ei potuerant conferre: ita nunc per subtractionem obedientiæ nullum ius ei auferebant. Secunda pars patet, quia si iustè Israelitæ recederent à Roboam, per istam recessionem efficiebantur omnino extranei ab eo, & poterant iam manere liberi, vel constituere quēcunque vellent super se in regem, ideo cùm non tenerentur alicui de iure, poterant se subijcere cuicunq; vellent, quia plenum ius super se habebant, & si aliquem semel super se regem accepissent, ille efficeretur verè rex, & haberet plenum ius regale super eos. Nunc autem fuerat liberum Israelitis constituere illū super se in regem: non tamen liberum erat eis postea illum priuare regno, quandocunque vellent: sicut liberum est alicui donare alteri, quod voluerit: tamen donatione facta, non est sibi liberum repetere, quod donauit, eo ꝙ ius translatum est in alium, quod sine eius iniuria, non potest auferri: & sic dato quòd postea Roboam esset valde bonus, si Israelitæ vellent redire ad eum relicto eo, quem nouiter constituerant, priuarent illum iure suo, auferendo sibi dignitatem regalem, volendo eam dare Roboam, cui tamen non tenebantur eam dare, ergo peccarent. Ex hoc autem sequi

F tur, quòd postquam constitutus est Roboam rex, super decem tribus Israel, & volebat Roboam pugnare contra Israelitas, datò quòd de facto pugnaret, non licebat Israelitis recedere à Ieroboam timore belli, & accipere in regem ipsum Roboam, quia priuarent Ieroboam regni iure, quem tamen sponte regem fecerant. Si autem Israelitæ neminem constituissent in regem, quando Aduram proponebat eis excusationē Roboam, sicut fuit de facto, quia nondum constituerant Ieroboam in regem, dicendum, quòd est dubium. Aliqui enim dicunt, ꝙ magis meritorium erat, ꝙ non redirent Israelitæ ad Roboam. Ratio huius est, quia Israelitæ semel rectè recesserant à Roboā, vt declaratum est. Continuando autem hanc discessionē

G adiuuabāt Deum ad complendum propheticam prænunciationem eo modo, quo homo dicitur Deo cooperari, vel supplere, quæ ei desunt, & sic videtur, quòd faciebat opus meritorium, quia bonum erat, & bona intentione factum. Dicendum tamen videtur per contrarium, ꝙ magis merebantur Israelitæ, si reuersi fuissent ad Roboam. Prima ratio est, quia faciebant opus virtutis, s. remittentes iniuriam: nam Roboam iniuriam intulerat Israelitis, dicendo, quòd grauaret eos plusquam pater suus: cùm ergo ipse vellet se corrigere, ꝙ ipse remitteret hanc iniuriam: videbantur facere opus magnæ virtutis, quod non facerēt si propter istam iniuriam recederent à Roboam, & acciperent alium in regem, sicut fecerunt. Secundò

H patet, quia licèt Israelitæ recedendo a Roboam iustū faciebant, quia grauabat eos: tamen non videtur, ꝙ bono animo faciebant, sed potius animo vindicandi iniuriam susceptam, quod patet, quia tantam conceperunt iram contra Roboam, ꝙ quando viderunt loquentem Aduram de reductione ad Roboam, non se potuerunt continere, quin eum lapidarent. Agere tamen desiderio vindictæ malum est, & nunc si redirent ad Roboam, cùm se excusabat, facerent opus laudabile magnæ virtutis: ideo magis esset hoc meritorium. Tertiò patet, quia in hoc Israelitæ essent valde grati beneficijs susceptis à Dauid, & Salomone: nam Dauid fuit, qui exaltauit gloriam totius regni Israel, & liberauit Israelitas de tributis, quæ soluebant Phili-

I sthinis. 3. Regum 8. Dilatauit etiam regnum Israel accipiendo multas vrbes, & loca, quæ ab hostibus tenebantur, & congregauit aurum, & argentum, & alias expensas ad faciendum templum domini, vt esset oraculum Israelitarum, & in hoc valde honorauit eos: quia nulla domus tam pulchra in toto orbe erat, vt patet 3. Regum 5. & supra 2. & multa alia, ita vt ferè totum bonum, quod habebant Israelitæ, deberent ipsi Dauid: quia totum eo ministro, & regente acceperant: Salomon quoque licèt in fine regni sui premeret Israelitas magnis tributis: tamen in principio regni sui, & quasi vsq; ad senectutem semper se habuit benignè ad Israelitas: multa quoque beneficia eis contulit: ipse namque templum ædificauit: ipse etiam laudē

K regni Israel exaltauit: quia propter sapientiam suam omnes reges terrarum desiderabant videre faciem eius, & mittebant legatos: multique eorum personaliter veniebant, sicut fecit Regina Saba, quæ venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: Matt. 12. Et ex hoc laudabantur Israelitæ, qui talem regem haberent: subiecit quoque omnes populos Chananæorum in tributarios, qui derelicti fuerant, quos non occiderant Israelitæ, & acquisiuit partem quandam Syriæ, constituitque in eas nouas ciuitates, scilicet. Palmiram, & alias: vt patet supra 8. & 3. Regum 9. Multa quoque alia fecit magnalia, pro quibus Israelitæ tenebantur ad multa Dauid, & Salomoni. Et quia non poterant retribuere eis in persona, cùm non superuiuerent

uerent tenebantur contribuere posteritati eorum, & sic licèt Roboam filius Salomonis, & nepos Dauid peccasset insolenter loquendo contra populum, & mereretur priuari regno, tamen quòd propter Dauid, & Salomonem populus parceret insolentiæ eius erat valde laudabile, & essent in hoc reddentes gratiam beneficijs acceptis. Item non solùm in hoc benefaciebant Israelitæ posteritati Dauid, & Salomonis, sed etiam ipsi Dauid, & Salomoni: quia fortunæ nepotũ, & pronepotum adiuuant fęlicitatem defunctorum, vel minuunt eas, vt patet primo Ethic. cap. Pronepotum autem fortunas. Quod ergo Dauid fuisset rex potentissimus, & Salomon rex gloriosissimus toto orbe, & filius eius Roboam nepos Dauid priuaretur regno patris, & aui: nec relinqueretur ei, nisi portiuncula regni, erat calamitas quędam, & diminutio famæ mortuorum: quia in hoc gloria eorum censebatur denigrari: ideo vt saltem non offenderetur gloria Dauid, & Salomonis mortuorum, non debuissent Israelitæ recedere ab eorum filio Roboam, vel saltem laudabilius fecissent non recedendo, vel postea redeundo, quàm permanendo in discessione. Ad rationem in contrarium dicendum, quòd velle adiuuare Deum ad complendum prophetiam non erat meritorium: cùm non esset illud opus tale, quòd secundùm se proficeret ad meritum, potissimè quia nesciebant Israelitæ, an Deus vellet illam prophetiam compleri: quia poterat esse, quòd illa prophetia esset secundùm comminationem, & talis Deus non vult compleri. Faciendo autem contrarium habebant multas radices merendi, sicut supra declaratum est: ideo magis erat meritorium reuerti ad Roboam, quàm manere in discessione: imò (vt verius loquamur) dicendum, quòd manere in discessione erat vti iure suo, tamen non erat mereri: & tamen redire ad Roboam si appareret, ꝙ ille se vellet emendare de sua insolentia, erat satis meritorium.

An populus potuisset licitè occidere Roboam.

Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur in litera, quòd Roboam audito, quòd populus lapidasset Aduram timens ascendit currum, & fugit in Ierusalem: an populus potuisset licitè occidere lapides, vel occidere ipsum Roboam pro stultitia sua. Aliquis dicet, quòd non, quia prædixerat per Ahiam Silonitem, quòd decem tribus transirent ad Ieroboam, & duæ manerent cum Roboam. tertio Regum decimo. Si autem Israelitę occiderent nunc Roboam facerent contra prophetiam Dei, ideo peccarent. Dicendum, quòd ista ratio non stat. Primò, quia fortè Israelitæ non audiuerant prophetiam illam: nam illa solùm fuit denunciata Ieroboam per Ahiam in agro. tertio Regum vndecimo. Et verisimile est, quòd ipse satis occultarent istud, ne publicato sermone posset poni sibi scandalum, quod non poneretur ignora re. Etiam colligitur hoc, quia si fortè iste sermo publicatus esset, timeret Roboam complendam esse prophetiam istam, scilicet, quòd decem tribus recederent ab eo, & tunc cautius se habuisset in constitutione sua in regem, scilicet, non loqueretur superbè ne daret occasionem populo ad faciendum id, quod prenunciatum fuerat, & quòd ipse timebat, & tamen habuit se valde stultè. ideo credendum est, quòd Roboam non audiuisset sermonem istum, nec esser publicatus, & sic cùm non denunciata esset prophetia ista populo ni-

A hil poterat mouere ad agendum, vel non agendum. Secundò, & efficatius: quia dato quòd cognita esset prophetia toti populo, non tenebantur Israelitæ stare illi Prophetię: quia non constabat an dicta fuisset secundùm firmam Dei sententiam, vel secundùm comminationem, vel promissionem. Tertiò, & clarius patet, quia etiam si crederetur Prophetiam illam dictam esse secundùm firmam Dei sententiam, non obligarentur Israelitæ ad faciendum aliquid, quod ipsa prædicebat, quia solùm præceptum est, quod obligat ad obseruationem, & tamen prophetia non est præceptum, sed prænunciatio quædam: ideo non tenebantur Israelitæ ad efficiendum, quod in prophetia continebatur. Confirmatur hoc, quia sequeretur ex

B hoc magnum inconueniens: nam si prænunciatum esset de aliquo, quòd futurus esset rex, & ille antequam esset rex coleret idola, sequeretur, quòd non poterat puniri secundùm legem: sed istud est magnum inconueniens, cùm Deus iubeat tales lapidari, & quòd non parcatur eis: Deuter. decimo septimo. Ergo non obligat prophetia ad obseruationem. Ita de Roboam erat, quia poterat facere aliqua mala, propter quæ secundùm legem mereretur mortem, & non posset puniri, quia Deus prænunciauerat, quòd regnaturus esset super duas tribus Istael, & sic ista pręnunciatio prophetica non excusabat eum, dum tamen aliàs mereretur mortem. Aliquis ergo dicet, quòd poterant licitè Israelitæ lapidare Roboam: quia

C potuerunt licitè lapidare Aduram, qui missus erat à Roboam: vt declaratum est supra in quadam quæstione: & tamen magis peccauit Roboam quàm Aduram: quia Roboam misit Aduram, & iussit ei facere, vel dicere omnia, quæ fecit, vel dixit: iustius ergo poterant Israelitæ lapidare Roboam. Respondendum, quòd non licebat Israelitis lapidare Roboam, & patet hoc, quia Roboam de facto nihil egit, sed solùm dixit vnum verbum stultum, scilicet, quòd premeret Israelitas maiori iugo quàm pater eius illos presserat, & tamen propter vnum verbum stultum non merebatur mortem rex, vel filius regis. Nam etiam vnus homo priuatus, qui alicui mortui se diceret se aliquam iniuriam illaturum, non ex hoc reus est mor-

D tis, nisi inferat, vel inferre tentet: quantomagis cùm Roboam esset maior dignitate quàm populus, non erat reus mortis, licèt offenderet populum in vno verbo stulto? Vnde dicendum, quod si licitum fuit Israelitis recedere à dominio Roboam, ne eum constituerent regem, non fuit propter magnitudinem iniuriæ quasi ista iniuria liberaret eos à potestate Roboam: sed hoc fuit propter iustum timorem: quia cùm Roboam comminaretur tanta mala se facturum, & haberent Israelitæ iustam causam timendi, scilicet, quia si efficeretur rex, haberet opportunitatem ad faciendum hæc, & fortè faceret: timor iste iustus, scilicet ne inciderent in mala, quæ comminabatur Roboam liberauit eos a

E potestate eius, ita quòd ipsi possent facere iustam discessionem. Si ergo stultum illud verbum non fuit causa sufficiens ad priuandum ipsum Roboam iure regni, nisi aliquid aliud interciderit, à fortiori non esset causa sufficiens ad occidendum eum. Si autem obijciatur, quòd Roboam fugit timens, quòd occideretur. Dicendum, quòd non fugiebat quasi timens, quòd de iure posset occidi, sed de facto timuit, quòd aliquod malum sibi inferretur. Nam cùm vidit, quòd tanta ira populi fuerit, quòd sic indeliberatè lapidauissent Aduram virum suum propter eum, credidit quòd taliter erat dispositus populus, quòd facilius, vel potius eum lapidarent, si eis occurreret. ideo timens fugit

Ad rationem in contrarium de lapidatione Aduram dicendum, quòd de Aduram est dubium, an populus iustè eum lapidauerit, & præsupponitur potius, quòd eum iniustè lapidauerint, quàm quòd iustè: nam si lapidauerunt eum, quia orabat pro reductione regni ad Roboam, peccauerunt. Si autem pro petitione tributorum, habebant colorem aliqualem, & tamen nõ erat iustum, quòd eum occiderent illico, vt tributa peteret: sed debebant eum admonere, ne peteret, & si non desisteret, poterant eum licitè occidere. Præsupponitur tamen eadem quæstione probatum, ꝙ non petiuerit Aduram tributa, nec iuit ad hoc ad Israelitas: sed ad reuocandum eos in vnitate regni, sicut prius, & sic non occiderunt iustè Israelitæ ipsum Roboam, & consequenter non arguitur inde, ꝙ possent iustè occidere ipsum Roboam.

An tenerentur accipere Ieroboam in regem, &c.

Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, cùm Israelitæ recesserint à Roboam nolentes eum in regem propter superbiam suam, an tenebantur accipere Ieroboã in regem, vel aliquem alium, vel poterant manere sine rege. Respondendum, quòd poterant licitè manere istę decem tribus sine rege: nam lex non obligabat Israelitas ad accipiendum regem, sed potius concedebatur ex quadam permissione: vt patet Deut. 17. Vnde cùm primò petiuerunt regem Israelitæ, offenderunt Deum: vt patet primo Regum 8. & 12. cap. & ibi valde increpantur à Samuele, & dicit Deus se abiectum esse, ne regnaret super Israelitas, & ex magna importunitate petentium concessit regem, vt patet ibidem: cùm ergo nunc Israelitæ liberi essent à rege, non obligabãtur secundùm legem accipere regem: nec etiam obligabantur ex debito alicuius personę: quia istud esset ex promissione Dei facta ad illam personam, vel ad progeniem suam, per quam competeret ei ius regnandi, sed istud non erat nisi in Roboam, vel Ieroboam. De Roboam patet, quia ipsi Dauid, & progeniei suæ facta fuit promissio de regnando in æternum super Israel. 2. Regum 7. & præcedenti lib. 17. capit. de Ieroboam patet; quia Deus promisit ipsi Ieroboam per Ahiam Silonitem, quòd daret ei decem tribus Israel. 3. Regum 11. Et tamen nullum istorum obligabantur Israelitæ accipere in regem, ergo nullum regem obligabantur accipere. De Roboam patet, quia Israelitæ recesserant à Roboam iustè semel propter verba sua dura, & propter iustum timorem, quem inde concipiebant Israelitæ: & postquam liberati erant de eius imperio etiam si postea bonus efficeretur, & admoneret Israelitas, vt redirent ad eum, non tenebantur: vt probatum fuit supra in quæstione quadam. De Ieroboam eodem modo dicendum est: nam si obligarentur Israelitæ suscipere Ieroboam in regem, istud non esset nisi propter propheticam denunciationem Ahiæ Silonitis, qui prædixit, quòd regnaturus esset Ieroboam super decem tribus Israel, & tamen ista prophetia non obligabat Israelitas. Primò, quia non constabat eis de illa, cùm solùm denunciata esset ipsi Ieroboam in agro existenti. 3. Regum 11. Secundò, quia dato, quòd constaret populo de prophetia illa: vt pote, quia ipse Ahias Silonites eam repeteret coram toto populo, adhuc non obligarentur Israelitæ ex illa, quia cùm quælibet ꝓphetia posset intelligi secũdùm promissionem, vel comminationem, aut secundùm firmam Dei sententiam, & non constet nobis in quo modo Deus velit intelligi non constat nobis, quæ

F prophetia complenda est, & quę non, & sic dato quòd prophetia de se obligatiua esset nescirent, an ista obligaret. Tertiò, quia dato quòd intelligeretur prophetia ista secundùm firmam Dei sententiam, non obligaret aliquem, quia non obligat nisi præceptum: prophetia autem qualiscunque sit, nunquam est præceptum, sed solùm prænunciatio futurorum: ideo nemo ad illam obligatur. Quartò patet, quia dato quòd intelligeretur prophetia ista obligaret ad hoc, quòd decem tribus haberent Ieroboam in regem, nulla tribus specialiter teneretur eum accipere in regem, quia decem tribus obligabantur: erant tamen duodecim tribus Israel: ideo manebant duæ, quæ non obligabantur: & quia non determinatum
G erat, quæ illarum obligarentur: poterat quælibet tribus se credere exemptam ab ista obligatione, & sic nulla tribus subijceretur ei. Non ergo obligabantur accipere Israelitæ Ieroboam in regem. Et sic nullum obligabantur accipere in regem, quia nec Roboam, nec Ieroboam, & tamen de ijs solis videbatur: si igitur Israelitæ recedentes à Roboam non accepissent aliquem in regem, non peccassent: imò valde placeret Deo si nullum vellent habere in regem, sed quòd subijcerentur ipsi Deo immediatè, & quòd quantum ad quædam temporalia regerentur per aliquos iudices, quos constituerent, sicut fuit tempore Iudicum: Israelitæ tamen noluerunt hoc: quia si mansissent sine rege putabant se non posse resistere
H Roboam, qui confestim pugnaret contra eos ad reducendum ipsos in regnum suum: ideo putauerunt regem sibi necessarium esse, & immediatè acceperunt illum. Deus autem inclinauit eos, vt acciperent Ieroboam ad hoc, quòd compleretur sua prophetia per Ahiam Silonitem: si tamen voluissent Israelitæ manere sine rege, fuisset Deo acceptabilius, quàm quòd acciperent Ieroboam, vel aliquem alium. Sed dicetur: si Israelitę vellent manere sine rege, quomodo posset compleri prophetia Dei per Ahiam Silonitem, scilicet, quòd Ieroboam haberet decem tribus Israel sub se. Respondendum, quòd si decem tribus manerent sine rege, non compleretur prophetia Ieroboam de decem tribubus, & tamen Deus,
I quia omnia præsentialiter videt vnico, & æterno actu, videbat decem tribus Israel, nullo modo velle manere sine rege, sed accipere velle Ieroboam in regem, ideo prophetia de Ieroboam necessariò compleretur: si tamen dicas omnino, quòd Israelitæ vellent manere sine rege, Deus, qui videt omnia, ad quæ voluntas nostra se vertit, aut vertere potest, & cognoscit motum certissimum animæ nostræ: cognouisset, quòd Israelitæ volituri erant manere sine rege, & consequenter non prædixisset de Ieroboam, quod habiturus esset decem tribus Israel in regno suo. Quomodo autem possit stare prophetica denunciatio de futuro cum libertate arbitrij, declaratum est satis Iosue vndecimo capitulo, in fine magnæ quæ-
K stionis, vbi de æternitate, & prædestinatione agitur.

An possent accipere alium quàm Ieroboam.

Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius, dato ꝙ decem tribus recedentes à Roboam vellent accipere aliquem in regem: an possent accipere alium quàm Ieroboam. Aliquis dicet, quòd non: quia Deus dixerat. 3. Reg. 11. quod daret decem tribus Israel in manus Ieroboam: si ergo decem tribus Israel recedentes à Roboam vellent

lent alium quàm Ieroboam in regem accipere, viderentur manifestè agere contra voluntatem Dei iam verbis expressam, & sic manifestè peccarent. Respondendum, quòd decem tribus recedentes à Roboam poterant accipere quemcunque alium non accipiendo Ieroboam, quia postquam semel recesserunt à Roboam propter stultitiam suam liberi erant à iugo regum: ideo cùm nulli essent obligati ad accipiendum eum in regem, & possent manere sine rege, si vellent: non obligabantur magis isti quàm illi, & sic si aliquem accipere vellent, cùm non tenerentur magis isti, quàm illi, possent accipere quem vellent. Cùm autem obijcitur, quòd si Israelitæ alium acciperent in regem, quàm Ieroboam, facerent contra voluntatem Dei expressam. Dicendum, quòd non facerent: quia Deus nihil iusserat Israelitis super hoc, ideo dato quòd agerent quidquid vellent non peccarent. Quod autem inducitur in contrarium non est preceptum Dei, in quo aliquid iubeatur, sed est prophetica denunciatio futurorum, ad prophetiam autem non obligatur aliquis: vnde verificare prophetiam pertinet ad solùm Deum, & non pertinebat ad Israelitas: ideo si ipsi putarent alium meliorem regem esse pro eis quàm Ieroboam, poterant ipsum accipere reiecto Ieroboam. Deus autem haberet curam de verificando prophetiam suam. Vnde dicendum, quòd decem tribus non elegerunt Ieroboam in regem tanquam volentes complere prophetiam Dei, sed Deus mouit illas ad desiderandum eligere valde Ieroboam in regem, & sic ipse completurus erat prophetiam suam.

CAPITVLVM XI.

ENIT autem Roboam in Ierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda, & Beniamin centum octoginta millia electorum atque bellantium, vt dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum. Factusque est sermo Domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda, & ad vniuersum Israel, qui est in Iuda, & Beniamin: Hæc dicit dominus: non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros: reuertatur vnusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est voluntate. Qui cùm audissent sermonem Domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Ieroboam.

Venit autem. Descripta in præcedentibus regni diuisione, hic agitur de diuisionis confirmatione: fuit namque Dei sententia confirmata diuisio ista inhibendo Israelitis super hoc aliquid agere. Et diuiditur in duas, quia primò ponitur diuisionis confirmatio. Secundò regis Roboam conditio, ibi. *Habitauit autem.*

An inter dicta sit ordo, &c.

Quæst. PRIMA.

QVAERITVR Circa primum an ea, quæ habentur hic habeant ordinem conuenientem ad præcedentia, vel sit ordo immediatus, & an fuerint facta ista immediatè post illa, vel interiecto aliquo tempore. Ad primum dicendum, quòd fuerunt ista facta post illa continuato ordine, quia supra actum est de diuisione regni propter verba Roboam. Hic autem agitur, quomodo Roboam voluit regnum diuisum reunire bello, & sic necesse est, quòd fuerit istud post illud. Ad secundum dicendum, quòd fuerunt ista facta immediatè post præcedentia: imò est narratio continuata nullo articulo facto inter ea, quæ habētur præcedenti cap. & hic: nam in fine cap. præcedentis dicitur, quòd Roboam festinus ascendit currum, & fugit in Ierusalem. Hic autem dicitur, quòd venit in Ierusalem, & quomodo postquam venit congregauit subditos suos disponendo eos ad bellum contra decem tribus recedentes. Circa primum dicitur. *Venit autem Roboam in Ierusalem.* Erat ibi metropolis regni, & ciuitas fortissima, in qua erat domus regia, & ibi manere consueuerat semper Dauid auus suus, & Salomon pater suus. *Et conuocauit vniuersam domum Iuda, & Beniamin.* Putans Roboam, quòd decem tribus Israel fecissent sibi iniuriam diuidendo regnum eius, voluit pugnare contra illas ad reducendum eas in vnitatem regni sicut prius, & ad hoc conuocauit totam domum Iuda, & Beniamin, scilicet, quia istæ duæ tribus solùm manserant sub obedientia Roboam, & congregauit omnes bellatores de ijs. *In centum octoginta millibus electorum.* Ad tantam summam peruenit tota multitudo bellatorum, quam congregauit tunc Roboam, & computātur in hac summa equites, & pedites, & omne genus pugnatorum. *Vt dimicarent contra Israel.* Idest, contra decem tribus, quæ vocabantur Israel. Ecce hic nomen nouum acquisitum est, nam ante hoc, cùm non esset aliqua diuisio regni, vocabatur Israel tota congregatio descendentium à Iacob, qui alio nomine vocabatur Israel: Gen. 32. & 35. Et diuidebatur ista multitudo in duodecim tribus, & quandocunque dicebatur Israel, consueuerant ante hoc intelligi duodecim tribus. Nunc autem diuiso regno cesserunt decem tribus in partem vnam, & duę tribus in alteram, & decem tribus, quę cesserunt Ieroboam vocatur Israel. Ratio huius est, quia quando aliquod nomen est commune multis, si inter illa multa sit aliquid excellentius cæteris, de illo prædicabitur illud nomen absolutè, & sine aliqua connotatione tanquam illi soli conueniret: sicut si aliquis vocatur episcopus per excellentiam non adiecto nomine suo, vel rex, vel aliquid aliud, eo quòd inter episcopos, vel reges famosior, & excellentior est: ita cùm totus populus duodecim tribuum vocaretur Israel, si diuideretur in multas partes quælibet pars illarum poterat vocari Israel cum connotatione alicuius nominis specialis: vtpotè, quòd dicatur populus Israel de tribu Iuda, vel populus Israel de tribu Zabulon, & sic de cæteris. Illa tamen pars, quæ fuerit maior poterit vocari absolutè Israel. Et sic fuit nunc, quia fuit diuisus totus Israel in duas partes valde inęquales, quarum vna continebat duas tribus, & vna continebat decem tribus: ideo illa, quæ continebat decem tri-

bus retinuit, ſibi hoc nomen Iſrael abſolutè: alia pars vocata eſt domus Iuda, vel regnum Iuda, & ideo poſt hoc abſolutè vocatur Iſrael congregatio, vel regnum decem tribuum. *Et conuerteret ad ſe regnum ſuum.* Scilicet, iſtud bellum erat ad reducendum regnum ſuum, quod ab eo receſſerat: quia decem tribus fecerant diſceſſionem. Et vocauit illud regnum ſuum, non ꝙ aliquando fuerit regnum eius: quia nunquam fuit in ſua poſſeſſione, vel quaſi poſſeſſione, cùm nunquam conſtitutus fuiſſet in regem, ſed vocabatur regnum, ideſt de iure ſibi debitum. Competebat autem ſibi duplex ius ad regnum, vnum erat, quia pater ſuus Salomon, & auus ſuus Dauid tenuerant totum regnum Iſrael, quia legitimè vncti fuerant, per quod dabatur titulus regni: ideo iure hæreditario competebat ei cùm nullus alius eſſet filius Salomonis. Secundò competebat ei ius ex diuina promiſſione: nam dixerat Deus, quòd non auferretur vir de ſemine Dauid, qui ſederet ſuper thronum Iſrael, ſupra ſexto, & ſeptimo. Ergo ipſi Roboam competebat regnare ſuper totum Iſrael ex iſta diuina promiſſione, vt ſibi videbatur, & ſic vocabat regnum Iſrael regnum ſuum. *Factus eſt ſermo domini ad Semeiam hominem Dei.* Iam parauerat ſe Roboam ad bellum contra decem tribus Iſrael, & Deus volens prohibere tantam ſtragem, quanta poterat ſequi inutiliter: ex hoc iuſſit per Prophetam, quòd ceſſaretur à bello: iſte fuit Semeias Propheta contemperaneus Salomoni, & Roboam, de quo infra dicetur in quadam quæſtione. Et dicitur factus eſt ſermo domini ad eum, ideſt reuelatio Prophetica, nam Prophetica annunciatio non eſt ex cognitione humana, vel ingenio: ſed ex dictamine ſpiritus ſancti: vt patet ſecunda Petri primo, ſcilicet. Hoc primum attendentes, quòd omnis ſcriptura Prophetica, propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata eſt aliquando Prophetia: ſed Spiritu Sancto dictante locuti ſunt Sancti Dei homines. Vocatur Semeias homo Dei, ideſt ſpecialiter pertinens ad Deum, & hoc poterat dupliciter eſſe: vno modo, ꝙ ſpecialiter pertineat ad Deum quantum ad intellectum, ſcilicet, quia Deus illuminat eum ſpecialiter dando ſibi lumen ſupernaturaliter, per quod cognoſcat miniſteria altiſſima, & iſtud tangit conditionem propheticam. Secundo modo, quòd pertineat ad Deum ſpecialiter quantum ad voluntatem, & hoc quantum ad perfectionem charitatis, & moralium habituum atque Theologicorum, qui ad voluntatem pertinent, & ſic viros ſanctos vocamus viros Dei, & tamen perfectio eorum in ſola voluntate conſiſtit. Cùm ad eſſe ſanctum non requiratur aliqua excellentia ſpeculationis: hic accipitur homo Dei primo modo: quia Semeias erat propheta ad quem factus eſt ſermo domini. Et ſic conſueuerunt vocari prophetæ viri Dei, vt patet de Elia, quarto Regum primo: ad quem dicebant quinquagenarij Ochozię regis: homo Dei rex iubet, vt deſcendas: ſic etiam patet de Eliſæo, qui vocatur homo Dei, eodem lib. 4. capitu. & erant ambo prophetæ: ſic Moyſes vocatur homo Dei: Ioſue primo cap. *Dicens loquere ad Roboam filium Salomonis regem Iuda.* Iam enim conſtitutus fuerat Roboam in regem, & tamen ſolùm erat rex Iuda, ſcilicet, ſuper tribum Iuda, & Beniamin, & totum vocabatur regnũ Iuda. Hoc autem erat propter duo. Primò ex dignitate tribus, quia tribus Iuda erat excellentior tribu Beniamin, imò omnibus alijs tribubus Iſrael, & cùm erant omnes duodecim tribus ſimul, tribus Iuda erat excellentior, & de ipſa per ſe fiebat mentio. Nam Deus prenunciauerat per os Iacob patris Iſraelitarum, quòd tribus Iuda dominaretur: Gen. 49. ſcilicet: Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius.

F Et iterum: Iuda te laudabunt fratres tui, ſcilicet, laudabunt te tanquam principem, & maiorem inter eos, & ob hoc ſemper fuit tribus iſta honorabilior. Nam in exitu de Aegypto, cùm progrederentur Iſraelitæ per deſertum diſtincti ſub quatuor vexillis, datum eſt tribui Iuda primum vexillum, in prima parte digniori, ſcilicet orientali: vt patet Num. 2. Item quando mouenda erant caſtra, tribus quę pręcedebat cęteras, erat tribus Iuda: Num. 10. Item propter dignitatem iſtius tribus princeps eius honorabatur ſuper alios principes tribuum. Nam in dedicatione tabarnaculi Moyſi in deſerto, cùm duodecim principes duodecim tribuum duodecim diebus munera ſua offerrent, prima die obtulit tribus Iuda, & deinde cæteri: vt patet Nu-

G me. 7. Item poſt ingreſſum in terram Chanaan Deus principatum potius tribuit Iudæ, quàm alijs tribubus. Nam mortuo Ioſue conſuluerunt Iſraelitæ dominum dicentes: quis aſcendet ante nos contra Chanaan, & erit dux belli? dixitque dominus: Iudas aſcendet, & ecce tradidi terram in manu eius: Iudic. primo. Item cùm iterum vndecim tribus Iſrael pugnarent contra tribum Beniamin, conſuluerunt Iſraelitæ dominum dicentes: quis erit in exercitu noſtro princeps certaminis contra filios Beniamin? quibus reſpondit dominus: Iudas ſit dux veſter: Iudic. 20. cap. Etiam poſtquam cęperunt eſſe reges in Irael, adhuc tribus Iuda erat ſuper cæteras honorabilior, & fiebat de ea per ſe mentio, & de omnibus alijs ſimul ſub vno nomine.

H Nam tempore Saulis regis, qui erat de tribu Beniamin. primo Regum 9. Et ob hoc tribus illa honorabilior cæteris eſſe debebat, erat honorabilior tribus Iuda. Nam quando congregauit Saul exercitum contra Naas regem Ammonitarum, ponitur ſumma per ſe de viris Iuda euntibus ad bellum, & alia ſumma de viris omnium aliarum tribuum ſimul: primo Regum 11. Etiam quando Saul pugnare voluit contra Amalechitas, ponitur ſumma exercitus congregati de Iuda per ſe, & alia ſumma de exercitu congregato de alijs tribubus: primo Regum 14. erat etiam excellentior tribus iſta alijs in magnitudine. Nam quando numerati ſunt viri potentes procedere ad bellum de omnibus tribubus tempore Dauid, inuenti ſunt tot in tribu Iuda, ſicut in quinque, vel ſex tribubus re-

I liquis diuiſis per æqualia, quia in tribu Iuda fuerunt quingenta millia: in omnibus autem alijs ſimul collectis fuerunt nongenta millia. 2. Regum 24. vel fuerunt mille millia, & trecenta millia præcedenti libro 21. cap. debuit ergo regnum potius nominari à tribu Iuda quàm Beniamin. Secunda cauſa erat, quia tribus Iuda ex parte regis nobilitatem acquirebat: erat quippe Roboam de tribu Iuda: non ergo erat decens, quòd nominaretur regnum à tribu Beniamin, ſed à tribu Iuda. *Et ad vniuerſum Iſrael, qui eſt in Iuda, & Beniamin.* Ideſt ad omnes viros de Iſrael, qui morabantur in ſorte Iudæ, & Beniamin. Nam non ſolùm deſiderabat Roboam facere iſtud bellum: ſed etiam oẽs

K ſubditi ſui de tribu Iuda, & Beniamin, & ſic propheta non ſolùm debuit admonere regem, ne pugnaret, ſed etiam ſubditos. *Non aſcendetis, nec pugnabitis contra fratres veſtros.* Ideſt iubeo, vt non aſcendatis ad pugnam, quia licèt ſit verbum indicandi ponitur hic per modum imperij. Et dicitur contra fratres veſtros, quia hic pugnaturi erant Hebræi contra Hebræos, & tamen omnes Hebræi inter ſe vocantur fratres: vt patet Exod. 21. & Deuter. 15. *Reuertatur vnuſquiſque in domum ſuam.* Præſupponitur, quòd omnes erant iam congregati, quando venit ad eos iſtę propheta Semeias, & iam non ſupererat, niſi vt irent ad pugnam, & tunc ſuperuenit Semeias, & dixit ꝙ reuerterentur ſinguli in domus ſuas. *Quod mea hoc geſtum eſt voluntate.* Scilicet,

Scilicet diuisio ista regni facta est voluntate mea: ideo non expedit, quòd pugnetis, vt redeat totus Israel in vnitatem regni, & potest intelligi vno modo sic, scilicet, non pugnetis contra Israelitas ad faciendum vnitatem regni sicut prius: quia ista diuisio facta est mea voluntate: ideo non poteritis eam tollere, cùm determinatum sit apud me, vt sic maneat. Secundo modo sic, scilicet non pugnetis contra decem tribus Israel tanquàm putantes, quòd iniustè fecerunt diuidendo regnum, quia non factum est hoc arbitrio ipsorum, sed voluntate mea: ideo non est eis imponenda culpa. Tertio modo potest intelligi, scilicet, non pugnetis contra Israelitas, quia non habetis iustam causam pugnandi: nam cùm hoc factum sit voluntate mea, & vobis hoc denuntio, reputaretur vobis in peccatum, quòd pugnaretis contra eos. *Qui cùm audissent sermonem domini.* Scilicet, rex Roboam, et serui sui audierunt sermonem Semeię Prophetæ, et obedierunt. *Reuersi sunt.* Scilicet, singuli in domos suas, sicut dixerat Semeias. *Nec perrexerunt contra Ieroboam.* Scilicet, non perrexerunt ad pugnandum cōtra regem Ieroboam, et decem tribus Israel, quia sciebant se peccare, et nihil inde sequi vtilitatis.

Quando Roboam factus est rex, & vbi.
Quæst. II.

QVAERITVR Circa prædicta. primò de Roboam, qui factus est rex super Iudam, & Beniamin, quando factus est rex, & vbi. Dicendum, quòd ex scriptura non apparet determinatus locus, nec determinatum tempus. Sed videtur dicendum, ꝙ fuit constitutus rex in Sichem, antequam fugeret. Ordo autem fuit, scilicet, quòd Roboam venit in Sichem, & etiam totus Israel ad constituendum eum in rege, & antequam constitueretur petiuit populus ab eo, alleuiationem tributorum, & ille inducias trium dierū ad deliberandum accepit, quo finito respondit asperè, & facta est diuisio populi præcedenti cap. Ante istam responsionem dicendum, quòd non fuerat constitutus in regem ipse Roboam ab aliqua tribu: quod patet, quia adhuc pendebat deliberatio, & expectabatur bona responsio, quæ si euenisset, totus Israel constituisset Roboam in regem, ideo antequam videretur, an à toto Israel constituendus esset in regem nulla tribus specialiter eum constitueret in regem, quia istud erat prænosticare discessionem, & dato, quòd aliqua tribus vellet eum specialiter constituere in regem, non permitteret hoc Roboam: nam redderet se suspectū alijs ex isto speciali fauore, & haberent occasionem contendendi inter se tribus, & faciendi discessionem. Et dato, quòd aliqua tribus vellet eum specialiter constituere in regem, non permitteret hoc Roboam: sic enim facta est diuisio ex leuiori occasionem tempore Dauid. Nam cùm maior pars Israelitarum, & ferè totus Israel coniurasset cum Absalone contra Dauid, & pugnatum esset, mortuusque esset Absalon, totus Israel voluit se reducere ad Dauid, & quia Dauid erat tunc vltra Iordanem (nam fugerat de Ierusalem) iuit totus Israel ad reducendum eum in Ierusalem in domum suam. Tribus autem Iuda præuenit cæteras, & incepit cum ea venire Dauid, quod cùm vidissent cæteræ tribus valde molestæ tulerunt, & dixerunt ad tribum Iuda, quare furati sunt viri Iuda regem, & transduxerunt eum, & responderunt viri Iuda, quia propior est nobis rex, & tunc dixit totus Israel decem partibus ego sum maior apud regem magisque ad me pertinet Dauid, quàm ad te, quare mihi fecisti hanc iniuriam? ex hoc secutus est cōcertatio magna in verbis, & viri Israel putauerunt se læsos. Tunc Siba filius Bochri de stirpe Beniamin videns disceptationem inter Iudam & Israel insonuit buccina, & ait: non est nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Isai. Reuertere Israel in tabernacula tua, & tunc separatus est totus Israel à Dauid, & secutus est Sibam. 2. Regum 19. & 20. à fortiori ergo si Roboam permitteret nunc, ꝙ aliqua tribus specialiter eum vngeret in regem antequam totus Israel concordaret, an vngendus esset in regem, vel non, concitaret discessionem populi ab eo. Ideo dicendum, quòd antequam responderet populo durè nondum constituerant eum in regem viri Iuda, & Beniamin. Dicendum tñ, ꝙ post illam duram responsionem Roboam antequam recederet de Sichē constituerunt eum in regem Iuda, & Beniamin, scilicet mox, vt malè respondit Roboam, apparuerunt illę decem tribus disceptantes, & dixerunt: non est nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Isai, & recesserunt ab eo: tunc tribus Iuda, & Beniamin non attendentes ad verba dura, quæ locutus fuerat Roboam, adhæserunt ei, & eum constituerunt in regem. Istud autem vtile erat ipsi Roboam ad duo: primò, quia si nulla tribus manifestè adhæreret Roboam in Sichem, decem tribus, quę indignatæ fuerant grauissimè contra eum propter verba stulta, potuissent ei nocere, & fortè attentassent. Cùm autem viderunt duas tribus firmiter ei adhærentes, non tentarent, quia illæ duæ tribus audebant pugnare contra totum Israel, nisi Deus vetuisset: vt patet in litera. Secundum erat ad faciendum vnionem regni: nam cùm Roboam locutus est asperè, si nulla tribus ei adhæreret, & eum in regem constitueret, illæ decem tribus, quæ maximè indignatæ fuerant contra Roboam, non haberent aliquod motiuum ad redeundum in ipsum. Si autem post illa verba stulta duæ tribus constituerent Roboam in regem quasi parcentes leuitati iuuenili: alię quæ prius indignatæ fuerant incitari possent ab ijs, & redirent ad regem suum, & certissimè sic factum fuisset, nisi voluntas Dei determinata esset in contrarium, quæ mouit decem tribus, ad faciendam omnimodam discessionem à Roboam. Quod autem Roboam constitutus esset rex à tribu Iuda, & Beniamin antequam fugeret de Sichem patet, quia aliàs si putaret totum populum sibi offensum, non haberet quo fugeret, quia vbique hostes inueniret. Etiam non fugisset specialiter in Ierusalem, quia illa erat de tribu Beniamin, & si non cognosceret iam Roboam viros Beniamin sibi subiectos, non fugeret illuc: erat ergo iam constitutus rex ab istis duabus tribubus in Sichem, & comitatus eis venit in Ierusalem, & ob hoc postquam venit illico congregauit omnes bellatores de Iuda, & Beniamin.

Quare potius duæ tribus manserunt, & cur illæ.
Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, cùm decem tribus recederent à Roboam, & manerent duæ cum illo, quare potius manserunt Iuda, & Beniamin quàm aliæ tribus. Respondendum, quòd hic sunt duo dubia: Primum est quare duæ tribus manserunt cum Roboam, & non plures, nec pauciores. Secundum dato quod essent duæ tribus quare potius istæ duæ, quàm aliæ. Ad primum dicendum, quòd hoc factum est dispensatione Dei: nam antequam fieret discessio ista, prænunciauerat illam Deus per Ahiam Silonitem. tertio Regum vndecimo: & dixerat, ꝙ nō auferretur totum regnum Roboam, sed daret de-

cem tribus Ieroboam, & duas relinqueret Roboam. Quare tamen Deus voluerit dare Roboam duas tribus,& non plures,nec pauciores est dubium. Responderi posset, quòd Deus voluit hoc benefacere vsque ad tantum, & non amplius, & voluntatis Dei liberè non est causa petenda, nec dari potest. Dicendum, quòd non possumus propriè dare causam voluntatis Dei, quia diuina volitio non habet causam: quia causa mouet effectum, nihil tamen est, quod Deum moueat, sed ipse sibi causa est, vel motor, sicut dicit Boeti⁹ de Consolat. Metro.9. scilicet.

Quem non externæ pepulere fingere causæ,
Materiæ fluitantis opus: verum insita summi
Forma boni liuore carens.

Non est ergo petenda, nec dari potest causa aliqua voluntatis diuinæ, & tamen possumus dare aliquam conuenientiam ex parte intellectus cur talis res fiat, quam nos vocaremus causam respectu voluntatis nostræ in deliberando, & tamen respectu voluntatis diuinæ non est causa, quia nihil illam præcedit, nec mouet ipsam. Posset autem dari ista causa, scilicet Deus promiserat Dauid, quòd licèt posteri sui peccarent, non auferret ab eis misericordiam suam: sed semper maneret eis regnum. Ideo cùm nunc peccauisset nimis Salomon,& meruisset perdere regnum, & etiam Roboam peccauisset, nolebat Deus impunita relinquere eorum crimina. Et sicut ipsi merebantur totalem priuationem regni, ita Deus priuasset regno, & tamen propter Dauid, non abstulit omnino regnum: vt patet 3. Regum 11. capit. Et quia Deus volebat, ꝙ de stirpe Dauid manerent semper aliqui, qui essent reges, voluit eis tantam partem regni dimittere, vt in ea posset manere regalis honor,& defendi, & tamen noluit rursus tantam dimittere, vt propter magnitudinem eius,non videretur punitum peccatum Salomonis, & Roboam: vtpote non debuit Deus dimittere decem tribus Roboam, & quòd Ieroboam acciperet duas tantum,vel quòd dimitteret ei octo,vel nouem, aut multo plures quàm duas. Et hoc propter duo. Primò, quia si relinquerentur Roboam tot tribus, cùm de iure esset ei debitum regnum totum,confisus tanta potentia omnino ipse, vel posteri sui conarentur bello reducere tribus recedentes ad vnitatem regni, & reducerent fortassis, vel saltem esset in hoc magna difficultas,& contentio, quod erat contra intentionē Dei: vel saltem ipsi, qui recederent ab vnitate regni Roboam, videntes plurimos relictos esse cum Roboam, non auderent ipsi constituere regem nouum super se timore tantæ multitudinis relictæ cum Roboam,ne cogerentur postea cum magno damno suo redire ad vnitatem regni. Nunc autem cùm decem tribus recederent, & duæ manerent, & non erat verisimile,quòd præualerent duę contra decem:ausę sunt constituere regem super se,& manere cum illo. Secundum erat,quia peccatum Salomonis meruerat, vt auferretur totum regnum ei, & posteritati suæ, & Deus abstulisset nisi propter Dauid. 3. Regum 11. ideo solùm daret posteris Dauid tantam particulam in qua posset conseruari status regalis, ita vt non haberent regnum ad honorem, idest copias magnas ad celebritatem regni, sed haberent copias ad necessitatem, scilicet in quibus posset saluari status regni: sed in duabus tribubus poterat saluari status regalis, vt infra declarabitur: ideo non reliquit Deus ei plures. Si autem Deus reliquisset Roboam septem, vel octo tribus, esset regnum Roboam satis gloriosum, & non esset punitum peccatum Salomonis sufficienter.

F Quòd autem non relinquerentur pauciores duabus. Dicendum,quòd causa est,vt posset seruari honor regius Roboam: nam si vnica tribus relicta foret, non posset illa defendere se contra vndecim tribus, & Ieroboam, qui acciperet vndecim tribus, confidens de copijs suis, & cernens inopiam Roboam contemneret eum, & procederet ad delendum ipsum, nec quiesceret. Si autem dicas, quòd poterat vnica tribus se defendere contra omnes vndecim, sicut fuit olim. Dicendum,quòd non esset sic: verum est tamen,quòd olim sic fuit, quia semel totus Israel pugnabat contra tribum Beniamin, & bis tribus Beniamin præualuit contra vndecim tribus Israel,& occidit semel de Israelitis decem & octo millia,& iterum vigintiduo millia
G quousque ad vltimum consumpta est tribus Beniamin à reliquo Israel: Iudi.20.& 21. sic etiam fuit tempore Dauid: nam ipse fuit vnctus in regem super tribum Iuda solam, & pugnabat contra Isboseth filium Saulis, qui erat rex vndecim tribuum, fuitque longa concertatio inter eos, & tamen semper præualebat Dauid quousque ad vltimum totum regnum datum est Dauid,vt patet 2. Regum 2.& 3.4.& 5. Dicendum, quòd non est simile. Et patet de primo, quia viri Beniamin erant in ciuitate Gabaa omnes reclusi, & inde procedebant ad bellum circa vrbem,& cùm sentirent se viribus impares, confugere poterant in vrbem, & hoc modo pauci possunt pugnare contra multos: & & tamen quando vtrinque pugnandum est manife-
H stè in campo, non benè conuenit exercitus tam paruus cum tam magno: & hoc colligitur, quia illis duabus vicibus, quibus viri Beniamin præualuerunt contra totum Israel, pugnabant ad portam vrbis Gabaa, nisi cùm compellebant Israelitas in fugam, quia tunc persequebantur eos. Tertia autem vice Israelitæ traxerunt viros Beniamin procul ab vrbe, per quandam fallaciam, & ibi pugnantes cum eis intercipiendo regressum in vrbem deleuerunt eos: ita vt non manerent de toto Beniamin, nisi sexcenti viri. Iudi.20.& 21. Item fuit aliud: quia Deus voluit,quòd Israelitæ in pęnam aliquorum peccatorum suorum paterentur a viris Beniamin,& sic faciebat, ꝙ pauci fugarent multos, & tamen cùm sufficienter peccata totius Israel puni-
I ta sunt, concessit eis contra Beniamitas liberam pugnam,& tunc pręualuerunt contra eos,& deleuerunt ipsos, & sic non erat proportionabilis pugna inter viros Beniamin, & totum Israel, si daretur liber locus pugnandi,& magno tempore continuandum foret bellum. Ad aliud,cùm dicitur de Dauid, dicendum, ꝙ Dauid habebat vnicam tribum, & tamen Deus adiuuabat eum miraculosè: quia promiserat ei dare totum regnum, & auferre de manu posterorum Saulis, & ob hoc Deus continuè dabat calamitatem parti Isboseth quousque omnino periret, & semper prosperabat Dauid quousque perueniret ad possidendum totum regnum Israel omnino duodecim tribuum: sic patet 2. Regum 3. f. Facta est longa concertatio inter
K domum Dauid, & domum Saul, & Dauid semper erat proficiens,& seipso maior. Saul autem semper decrescens: nō erat autem sic futurum post diuisionē regni: quia posteri Dauid non erant futuri viri sancti, ita vt Deus adiuuaret eos miraculosè contra viros de regno Israel: sed potius erant peccatores, sicut postea factum est, & sic Deus non adiuuaret eos: sed permitteret viribus suis agere, vel interdum noceret eis: ideo vt possent se defendere maior copia eis relinquenda erat. Aliud etiam fuit in Dauid, quando erat rex super vnam tribum, quia cùm esset vir bonus, & totus Israel nosset regnum sibi à Deo promissum esse, veniebant quotidie in adiutorium eius multi viri fortes de alijs tribubus, & sic efficiebatur fortis: vt patet præcedenti

cedenti libro 12. capitulo, scilicet, quod tot veniebant ad eum quotidie, vt iam videretur exercitus domini. Nunc autem non erant venturi aliqui de tribubus Israel ad vniendum se regno Iuda quotidie sicut tempore Dauid, eo ꝙ Deus volebat, ꝙ duraret ista diuisio: ideo necessaria erat maior copia pro tuendo regno posteritatis Dauid. Dicendum igitur, ꝙ duę tribus ad minus fuerunt necessariæ, vt relinquerentur Roboam, & posteris eius: nam habendo duas tribus non erat regnum valde honorabile, cùm prius habuisset duodecim: etiam quia regnũ Israel habebat decem tribus, & regnum Iuda solùm duas, & tamen istę duæ tribus sufficiebant ad defendendum statum regium Roboam, & aliorum posterorum contra reges Israel: nã audebant istæ duæ tribus pugnare contra totum Israel ad reducendum illum ad vnitatem regni, & obedientiam Roboam, à fortiori ergo auderẽt defendere se de regibus Israel, si vellent istas duas tribus sibi subijcere. Et sic cùm Deus vellet, ꝙ regnum semper maneret in posteritate Dauid debuit dare filijs Dauid saltem duas tribus, & non debuerunt dari plures, nec pauciores.

Quare potius illæ duæ manserunt. Quæst. IIII.

QVAERITVR de secundo, scilicet, cùm duę tribus manere debebant posteris Dauid, quare potius manserunt istæ duæ tribus, quàm alię. Respondendum, ꝙ de tribu Iuda non erat dubium, quin manere deberet: nam rex Roboam erat de ista tribu, & Dauid, & Salomon: ideo propter cognationem viri de ista tribu pugnarent, ꝙ Roboam maneret rex: de tribu tamen Beniamin est dubium, cur ista potiusquam alia mansit: nam potius videtur, ꝙ tribus Beniamin deberet magis facere discessionem, vt constitueretur alius rex. Et ratio est, quia primus rex Israel fuerat Saul, qui fuit de tribu Beniamin. primo Reg. 9. & postea fuit filius eius Isboseth. 2. Reg. 2. quo mortuo translatum est totum regnum Israel de tribu Beniamin in tribum Iuda, & factus est Dauid rex. 2. Regum 5. verisimile ergo erat, ꝙ viri Beniamin nunc memores antiquæ dignitatis quam tenuerant, vellent nunc facere discessionem ad hoc, ꝙ de stirpe ipsorum efficeretur rex: nam cùm nouiter constitueretur rex, & non videretur maior causa quare potius de vna tribu, quàm de alia constitueretur, videbatur esse rationabilius, ꝙ de tribu Beniamin deberet constitui: cùm de illa iam fuissent reges antiqui. Dicendum, ꝙ tribus Beniamin non consensit cum facientibus discessionem regni: sed mãsit semper cum Roboam firmiter, & semper postea mansit in regno Iuda. Causa autem ex parte Dei videtur esse, scilicet, quia Deus inclinauit viros Beniamin, vt adhærerent Roboam: nam cùm Deus prædixisset, ꝙ duæ tribus manere deberent cum Roboam, & decem reliquæ transire ad Ieroboam: inclinauit ipse mentes Israelitarum, vt sic facerent: nam cor hominis est in manu domini: sic patet Prouer. 21. scilicet: Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini: & quocunque voluerit vertet illud. Ita ergo de quolibet alio homine erit, quia ad signandũ aliquid magnum ponitur potius de regibus, quàm de alijs hominibus: & sic Deus mouit corda illorum decem tribuum, vt facerent discessionem concitando ea vel excęcando per modum subtractionis patientiæ: mouit autem corda duarum tribuum, scilicet Iudę, & Beniamin, ꝙ manerent cum Roboam, & sic firmiter manserunt. Causa autem quare potius Deus mouerit tribum Beniamin, quàm aliquam aliam tribum, vt maneret cum tribu Iuda, videtur esse duplex. Prima

A est facilitas ad hoc ex situ terræ. Pro quo sciendum, ꝙ tota terra Israelitarum diuisa erat in duodecim partes, per duodecim sortes factas, & in qualibet habitabat vna tribus, vt colligitur Iosue decimo quinto, vsque ad vigesimum capitulũ, & sic tribus Israel erant impermixtæ, scilicet, quòd viri vnius tribus non habitabant in terra, in qua erat alia tribus, & tunc cùm tribus Iuda principaliter pertineret ad regnum Roboam, debebat alia tribus ei cõiuncta dari sibi in sociã: quia aliàs si essent duæ tribus habentes sortes multum separatas, non possent seinuicem iuuare, quia viri aliarum tribuum, qui essent in terris intermedijs impedirent communitatem illarum. Et sic esset talis conbinatio inutilis, & faciliter quælibet illarum duarum tri-
B buum poterat destrui à viris de regno Israel, cùm non posset habere auxilium ab alia consocia sua, & tamen apud sortem Iuda non erat alia tribus, nisi tribus Beniamin. Nam istæ duæ sunt coniunctæ, & tangunt se in lateribus: latus namque Aquilonare sortis Iuda est latus Meridianum sortis Beniamin, & eadem loca ponuntur in vtroque: vt patet Iosue 15. vbi ponuntur termini sortis Beniamin: Iosue 15. & 18. & Iudic. 1. capit. Istæ ergo duæ tribus poterant coniungi, vt haberent eundem regem. Verum est tamen, ꝙ ex hac parte poterat etiam conuenire sorti Simeon, ꝙ esset de regno Roboam, ꝙ sors Simeon erat intra sortem Iudæ: Iosue 19. & fuit quædam pars decisa de sorte Iudæ: nam quondam omnes illæ ciuitates, quæ ponuntur in sor-
C te Simeon fuerunt in sorte Iudæ: vt patet Iosue 15. & 19. quia tamen sors Iudæ erat valde magna, data fuit quædam pars eius tribui Simeon in sortem: Iosue 19. Et tñ aliæ causæ, quę competunt tribui Beniamin, nõ ꝯpetebant tribui Simeon, & sic non fuit relicta tribus Simeon cum tribu Iuda. Secunda causa fuit, quia Deus volebat solùm dare duas trib⁹ Roboam, & quia cum ijs defendere se debebat de Ieroboam rege Israel, & sic posteri Roboam contra reges Israel, debebant dari tribus potentes bello, vt duæ possent se defendere contra decem. Non erant autem aliquæ tribus ita bellicosæ sicut istæ duæ: nam tribus Iuda erat valde bellicosa, & magna, & sic dicitur in benedictione Iudæ data à Moyse Deut. 33. de Iuda, ꝙ manus eius
D pugnauit pro eo, scilicet, ꝙ esset potens tribus, & posset pugnare ad defendendum se, & ad defendendum alias tribus Israel: De tribu Beniamin etiam patet, ꝙ esset bellicosa, quia scriptura laudat eam. Nam erant in tribu Beniamin viri tam certissimi, & industrij pugnatores potissimè in arte fundibularia, scilicet, quòd capillum etiam possent lapide percutere: Iudic. 20. & satis electæ fuerunt istæ tribus, quòd satis bellatrices essent: nam de qualibet istarum legitur, quòd pugnauerit contra totum Israel, & defenderit se, & aliquando præualuerit. De tribu Iuda patet: nam quando Dauid constitutus est rex super solam tribum Iuda, Isboseth erat rex super vndecim tribus reliquas, & erat bellum longum inter ista duo regna, & tamen regnum
E Iuda præualebat contra vndecim tribus, & quotidie prosperabatur. secundo Regum tertio. De tribu Beniamin patet: nam pro peccato virorum Gabaa cum muliere Leuitæ vndecim tribus conuenerunt contra tribum Beniamin, & in duobus bellis præualuit Beniamin contra vndecim tribus Israel, & ceciderunt de Israel quadraginta millia virorum: Iudic. 20. & tertia vice, Deo docente, Israelitas præualuerunt contra Beniamin. De nulla alia tribu legitur, quòd sola pugnauerit contra omnes tribus alias Israel, vel contra plurimas illarum, & sic istæ duæ debuerunt potius manere cum Roboam, quia potissimè defenderent regnum Iuda. Causæ etiam ex parte hominum poterant esse multæ: vna, scilicet, quia cùm tribus Iuda, & Beniamin

essent coniunctæ habebant maiorem communicationem inter se quàm aliæ tribus,& ex communicatione ista sequebatur magnus amor inter vtramque, & sic quando tribus Beniamin vidit tribum Iuda cum Roboam declinantem à reliquo Israel, etiam ipsa declinauit, & secuta est Roboam. Secunda causa fortassis fuit, quia cùm Dauid tempore suo cognouisset viros Beniamin esse fortissimos, & bello aptos, assumpsit eos exercitui suo, & habebat plures de illis, quàm de alijs tribubus,& sic fortassis Salomon faceret, & tunc perciperent isti magnos redditus,& fauores à regibus, & quia sperabant se sic habituros cum Roboam, qui tenebat adhuc eosdem officiales,quos tenuerat Salomon,noluerunt recedere ab eo,& dato quòd non haberent omnes de tribu Beniamin vtilitates aliquas à regibus Iuda,haberent saltem illi, qui erant præcipui, & isti inducerent reliquos,vt tenerent cum Roboam. Tertia causa erat in odium Ieroboam: quia fortè audierat tribus Beniamin, quòd constituendus esset in regem super Israel Ieroboam, qui erat de tribu Ephraim.3. Regum 11. Et quia ab antiquo fuerant reges de tribu Beniamin, & non de alijs tribubus,dedignarentur nunc de nouo viri Beniamin se subijcere regi de tribu Ephraim,cùm ante hoc tribus Ephraim esset subiecta tribui Beniamin: potius ergo Beniamin vellet manere in antiqua obedientia, scilicet, sub posteritate Dauid, cui totus Israel concorditer regnum tradiderat, & de voluntate Dei hoc fuerat,quàm nouiter se alicui tribui submittere, & sic voluit manere cum Roboam.

Quare duæ tribus efficiebant regnum.
Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, cũ ante hoc duodecim tribus Israel efficerent vnum regnum, & postea duæ tribus efficiebant vnum regnum,qualis fuit habitudo istarum ttibuum,& an semper mansit talis habitudo,vel quæ varietas facta est. Dicendum,quòd tota multitudo Israelitarum erat vna congregatio, quia omnes descendebant ab eodem patre,scilicet à Iacob: etiam quia communicabãt vnitate legis, scilicet, quia omnibus data fuerat lex eadem in monte Sinai: iste populus multoties, & variè diuisus est. Fuit autem à principio totus vnus populus,scilicet quando egressus est de Aegypto:nam antequam descenderet in Aegyptum non vocabatur populus, sed solùm erat Iacob cum duodecim filijs suis, & quibusdam nepotibus. Postea verò in Aegypto creuerunt ad magnam multitudinem,ita vt essent sexcenta millia peditum in exitu præter paruulos,senes,& fœminas: Exod.12. Dum tamen fuerunt in Aegypto, non computabantur vnus populus propriè, nec multi: quia potius erant multitudo seruorum, & multitudo seruorum non efficit Politiam:nec est etiam seruus pars Politica, sed est organum animatum domini sui:primo,& 3.Poli. Erant enim subiecti ibi Israelitæ Aegyptijs,& iudicabant à iudicibus eorum: ideo per se nullam constituebant Politiam. Cùm autem exierunt de Aegypto, cæperunt esse populus,eo quòd fuit multitudo liberorum, & fuit vna vnitate principis, scilicet,quia solus Moyses erat iudex eorum in omnibus causis,& ad eius diffinitionem pendebant omnia solùm, vel saltem erat ipse supremus iudicum:vt patet Exod.18.& Deute.primo capit. Et ista vnitas populi durauit quadraginta annis, quibus steterunt Israelitæ in deserto,& postea ingressis in terra Chanaan manebat ista vnitas, quia communicabant vnitate loci, idest regionis, & legis, & principis, scilicet, quia Iosue erat princeps omnium. Mortuo autem Iosue quodam pauco tempore, quod

F intercidit inter mortem eius, & suscitationem primi iudicis populus Israel erat vnus, sed non plenè vnus. Erat namque vnus vnitate regionis, & legis, sed non principis: quia non erat aliquis vnus princeps super totum Israel, sed quilibet faciebat ad placitum suum: sic dicitur Iudic. 18. & 21. scilicet, in diebus illis non erat rex in Israel: sed quilibet, quod sibi videbatur rectum hoc faciebat,scilicet,non solùm non erat aliquis rex, sed etiam non erat aliquis, qui dominaretur toti Israel,& posset vitia cohercere. Fuit etiam quoddam aliud tempus inter mortem Iosue & suscitationem primi iudicis: vt ait Iosephus 5. Antiquit. in quo accidit casus de vxore Leuitæ,& in illo diuisus est populus Israel in duos populos. Nam Israelitæ omnes volebant punire nephas,quòd peccauerunt viri Gabaa, &
G quia illi erant de tribu Beniamin voluerunt eos defendere viri Beniamin,& ob hoc congregatę fuerunt vndecim tribus contra tribum Beniamin,& effecti erant iam duo populi hostiles, & tandiu pugnatum est, quod deleta fuit tribus Beniamin, ita vt non manerent nisi sexcenti viri: Iudic. 21. Deinde redijt vnitas populi: nam toto tempore,quo iudices fuerunt in terra Israel, fuit populus vnus vnitate loci, & legis, & principis, quia quilibet princeps dominabatur super totum Israel, & sic durauit vsque ad tempora regum, & tunc tempore primi regis fuit vnitas populi, quia totus populus Israel subiectus fuit Sauli: sed mortuo Saule diuisus est populus in duas partes,vel populos: nam tri-
H bus Iuda præfecit Dauid regem, & reliquæ vndecim tribus fecerunt regem Isboseth filium Saulis. 2. Regum secundo, & mansit ista diuisio septem annis, & dimidio, quibus regnauit Dauid in Hebron.secundo Regum quinto: postea mortuo Isboseth totus Israel vnxit Dauid in regem,eodem capitulo, & præcedenti libro 11. & tunc factus est denuo vnus populus, sicut prius, & mansit sic toto tempore Dauid, & Salomonis: postea in principio regni Roboam facta est alia diuisio dissimilis prioribus, scilicet, quòd decem tribus recesserunt à Roboam, & manserunt cum eo duæ, scilicet Iuda, & Beniamin. Durauit autem ista diuisio postea semper quousque viri de regno Israel translati sunt in Assyrios cum rege suo Oseæ, per Sal-
I manasar regem Assyriorum. quarto Regum 17. Et tunc licèt de omnibus decem tribubus translati fuerint aliqui in Assyrios, tamen multi manserunt, qui non fuerunt translati de singulis tribubus, & isti postea tempore Oziæ regis redierunt ad vnitatem regni Iuda. Et sic omnes duodecim tribus efficiebant vnum regnum, vt colligitur infra 34. Et tamen duæ tribus erant ibi perfectè, & aliæ erant imperfectè,quia maximæ partes earum fuerant translatæ in Assyrios. Postea autem mansit ista habitudo vsque ad captiuitatem Babylonis: cùm ferè omnes de regno Iuda translati sunt in Babylonem, præter pauperes terræ, agricolas, & vinitores, quos reliquit Nabuzardam ad colendum terram, & tunc cæperunt esse populi duo.
K quarto Regum vigesimo quinto. Isti tamen adhuc non manserunt in terra Iuda,sed sponte descenderunt in Aegyptum: vt patet quarto Regum vigesimo quinto,& mortui sunt omnes ibi, nullus enim eorum redijt in terram Iuda: vt patet Ierem. 42. & quadragesimoquarto capitulo: deinde cùm populus redijt de Babylone mansit vnus semper vsque ad Christi mortem, & destructionem per Romanos factam Iudæorum. Nam ex eo tempore dispersi per totum orbem vbique sunt, & vbique seruiunt, & nusquam populi, sed vt populis seruiunt, vel populorum partes sunt, sed per se populos non efficiunt.

Quae

Quot essent viri illarum tribuum. *Quæst. VI.*

QVAERITVR vlterius, cùm viri Iuda, & Beniamin congregati ad bellū, quotquot ipsi erant dicantur hic fuisse centum octoginta millia, quomodo potest hoc stare: nam videtur, quòd fuerint multi plures, quia in fine regni Dauid computati sunt omnes viri bellatores de omnibus tribubus, & de sola tribu Iuda inuenti quingenta millia, vt patet. 2. Regū 24. & tamen postea regnauit Salomon cuius tempore potius debebat augeri multitudo quælibet Israelitarum, quàm minui, cùm tempore eius bella non fuerint, in quibus solet multa perire iuuentus, ideo debebat esse tanta multitudo, vel maior nunc, quàm tunc in tribu Iuda, potissimè, quia nunc accipiuntur duę tribus simul, scilicet, Iuda, & Beniamin. Aliquis dicet, quòd licèt tanta multitudo fuerit tempore Dauid, & postea non perierit bello: tamen in tempore intermedio quadraginta annorum, quibus regnauit Salomon plurimi istorum ad senectutem deducti mortui sunt, vel ex alijs causis, licèt non bellicis perierunt, & non surrexit pro eis postea magna multitudo, & sic nunc de tribu Iuda, & Beniamin non erant, nisi ista centum octoginta millia pugnatorum. Sed objicietur, quòd adhuc post hoc esset maior multitudo, quā ponatur hic: nam tempore Abię regis paulo post hoc initum est bellum inter ipsum & Ieroboam regem Israel, habuitque Abia in exercitu suo de tribu Iuda, & Beniamin quadringenta millia virorum, infra 13. ergo nunc etiam valde plures viri bellatores erant. Respondendum, quòd non fuerunt nunc de Iuda, & Beniamin congregati, nisi centum octoginta millia, vt dicitur in litera, & potest dici, quòd plures erāt, qui potuissent venire ad bellum, tamen non curauerat Roboam plures congregare. Sed tunc objicietur: quia dicitur supra in litera, quòd cōuocauit Roboam vniuersam domum Iuda, & Beniamin: ergo non potuerunt plures inueniri. Secundò patet, quia cùm Roboam pugnaturus esset nunc contra decem tribus Israel, qui erant in valde magno numero, congregasset omnes vires suas, quia adhuc omnibus congregatis non æquaretur viribus Ieroboam, ideo non est putandum, quòd omiserit aliquas partes virium cōgregare. Responderi potest, quòd verum est, quòd plures erāt in tribu Iuda, & Beniamin, qui possent conuenire ad bellum, & tamē Roboam solùm voluit viros electos, & ob hoc paucos potuit habere, & patet hoc: quia dicitur in litera in centum octoginta milibus pugnatorū, & fortassis adhuc plures de electis habere potuisset, nisi instantia temporis vetaret: nam voluit Roboam cum festinantia agere contra Ieroboam, ideo non potuit congregare omnes electos, siue non potuit eos illico parare, vt essent accincti armis. Cùm autem objicit de multitudine magna tempore Dauid: dicendum, quòd illi erant tot, quia computantur omnes, qui erant in ætate bellandi, siue essent apti ad bellandum, siue non: vel saltem, siue essent electi, siue non. Hic autem solùm accepti sunt electi. Cùm objicitur de eo, quod habetur infra 13. Poterat aliquis respondere, sicut supra: sed non stat, quia ibi dicitur, quòd habuit Abia viros electos, & bellicosissimos quadringenta millia. Dicendum, quòd verum est, quòd plures electi erant nunc, quàm cōgregati fuerunt, & hoc fuit, quia Roboam voluit festinus bellum inire contra Ieroboam, & non passus est congregari omnes copias suas, præsertim illas, quę non poterant illico accinctę esse ad bellum defectu armorum, vel aliorum apparatuum. Cùm autem obiicitur, quòd congregauit vniuersam domum Iuda, & Beniamin. Dicēdum, quòd vniuersus, & omnes isti termini vniuersales non

A accipiuntur in scriptura in viribus vniuersalium semper: nam rarò distribuunt pro omnibus suppositis termini communis distribuibilis, cui coniunguntur: sed accipiuntur pro multis. Dum verò obiicitur, quòd verisimile est, quòd Roboam congregaret omnes copias suas cùm pugnaturus esset contra decem tribus. Dicendum, quòd congregauit omnes quotquot festinanter congregare potuit, & fortassis postea plures congregare intendebat.

An iustum bellum foueret. *Quæst. VII.*

QVAERITVR vlterius, cùm Roboam vellet hic pugnare contra decem tribus ad reducēdum
B eas in regni vnitatem, an iustum bellum foueret. Aliquis dicet, quòd sic: quia istæ decem tribus Israel, & aliæ duæ pertinebant ad ius Roboam, & non poterāt ab eo pro tam leui peccato recedere. Item habebat ius repetendi illos, & pugnandi ad reductionem illorum. Patet hoc, nam Roboam habebat ius duplex contra totum Israel ad hoc, quòd essent de regno suo. Primum erat ex successione, quia pater suus Salomō fuerat rex super totum Israel: etiam auus suus Dauid, & ambo habuerant titulos iustos, scilicet, quòd vncti fuerant in reges de communi consensu populi. Ideo competebat ei iam hæreditario iure regnum totum Israel habere. Secundum ius erat ex diuina promissione. Nam Deus promiserat, quòd filii Dauid
C vsque in æternum regnarent super Israel, supra 6. & 7. Et tamen si abstraherent se ab eo tribus decem, tollebatur promissio illa, quia iam non regnabat super regnum Israel, sicut Deus promiserat, ideo habebat iustam causam pugnandi Roboam. Dicendum, quòd non habebat iustam causam pugnandi Roboam contra Ieroboam, nec contra decem tribus Israel: quod patet, quia Roboam non poterat iustè repetere illas decem tribus Israel: ergo non poterat iustè pugnare ad repetendum eas: antecedens patet, quia supra probatum est, quòd Roboam perdidit iustè istas decem tribus loquendo tam superbè, & tam stultè, & illę recesserunt iustè ab eo: ideo non competebat ei ius repetendi. Item patet, quia Deus prohibuit Roboam
D pugnare contra Israel: si tamen habuisset iustam causam pugnandi, non priuasset eum iure suo fauendo illis, qui fouebant iniquam litem: sed vetuit Roboam pugnare: ergo non habebat iustum bellum. Sed dicet aliquis, quòd licèt vetuerit Deus Roboam pugnare, tamen habebat iustam causam pugnandi, quia latebat eum diuina sententia, quæ postquam manifestata est, fuit simpliciter illicitum pugnare velle contra Israel, & tamen prius non erat illicitum, & sic si fecisset bellum Roboam non pręmonitus à Deo cessare faceret illud iustè: & tamen postquam monitus est non poterat iustè pugnare. Dicendum, quòd non stat, quia etiam ante reuelationem illam erat illicitum ipsi Roboam pugnare ad repetendum decem tribus Israel,
E quia ipse perdiderat eas iustè: ideo non competebat ei iam actio ad repetendum illas. Istud autem constabat sibi, ideo iniustè pugnaret. Item si Roboam iustè pugnare posset ad reducendum decem tribus in regnum suum, illę compellebantur redire ad eum, & tamen istud est falsum, quia supra declaratum est, quòd licitè recesserunt ab eo, & non cogebantur redire ad eum: ergo non iustè pugnabat contra eas Roboam, quia tamē poterat esse aliquale dubium, an Roboam foueret iustam causam, vel fortè dato quòd constaret de iniustitia sua vellet repetere illas tribus, Deus misit ei prophetam amonentem, nè auderet pugnare contra Israel, quia sententia sua erat contraria, & tamen Roboam potius timore aduersi exitus, quàm amore

excu-

excusandi iniustitiam non pugnaret cōtra Ieroboam. F
Ad rationem in contrarium dicendum, quòd non habebat Roboam ius repetendi: nam illud ius, quod habebat Roboam ad regnum Israel, perditum erat. Habebat quippè ius hæreditarium, sed istud non iustificabat causam suam, quia per delictum suum perdiderat illud. Nam dato, quòd iam possideret regnum, poterat priuari iure regni propter aliquod delictum: quantomagis cùm nondum constitutus esset rex poterat priuari iure, quod habebat ad regnum? Promissio etiam Dei non proficiebat sibi, quia illa erat cum conditione, scilicet, filijs Dauid obseruantibus legem. supra sexto, & septimo. Tunc enim maneret regnum totum Israel in æternum apud filios Salomonis, & Dauid. Si autem non custodirent illam, maneret regni aliqua pars, licèt non totum regnum: & sic factum est, quia Salomon non custodierat legem Dei, & ob hoc meruerat priuari regno toto: sed propter Dauid non fuit posteritas eius priuata in totum. tertio Regum vndecimo capitulo. Etiam non competebat ius ex illa promissione: quia Deus fecerat postea prænunciationem reuocatoriam illius per Ahiam Silonitem, scilicet, quòd transirent tribus decem ad Ieroboam, & manerent duæ tribus cum Roboam. G

Quare duæ tribus pugnauerunt contra decem.
Quæstio VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo tribus Iuda, & tribus Beniamin audebant pugnare contra decem tribus Israel: cùm essent paucæ multitudinis respectu illarum. Respondendum, quòd tribus Iuda, & Beniamin non solùm audebant pugnare contra decem tribus Israel: imò etiam putabant se præualere contra illas, & reducere eas ad potestatem Roboam. Istud autem erat, quia fortè Iuda, & Beniamin putabant se fouere iustam causam pugnandi contra decem tribus, quæ recesserant à regno Dauid: ideo putabant, quòd Deus adiuuaret eas contra totum Israel, etiam si essent Israelitæ maioris multitudinis: sic pugnauit semel Abia filius Roboam contra Ieroboam regem Israel, fugauitque totum Israel, & occidit quingēta millia virorum: quamquam multo plures essent de Israel, quàm de Iuda, & Beniamin, vt patet infra decimotertio. Item tribus Iuda, & Beniamin erāt valde bellicosæ, scilicet, bellicosiores omnibus alijs tribubus, ideo etiam si non haberent speciale auxilium à Deo, putabant se posse congredi cùm toto Israel: & sic sæpe fecerunt, vt patet ex processu tertij, & quarti libri Regum, & ex processu huius libri. Item non erat hoc admirandum inter Hebræos, quia non solùm istæ duæ tribus poterant pugnare contra decem tribus, & præualere: sed etiam vna earum posset hoc facere: quod patet de tribu Beniamin, quę erat minor, in qua solùm erant vigintiquinque millia pugnatorum, & pugnauit contra reliquas vndecim tribus Israel: & præualuit bis, occiditque vna die de Israelitis vigintiocto millia, & alia die decem, & octo, vt patet Iudicum vigesimo capitulo. Item tribus Iuda sola pugnauit magno tempore cōtra totum Israel, cùm Dauid esset rex super solam tribum Iuda, & Isboseth filius Saulis esset rex super totum Israel, & magno tempore durauit contentio: præualebat tamen tribus Iuda contra omnes tribus Israel: à fortiori ergo nunc tribus Iuda, & Beniamin simul possent præualere contra totum Israel.

Habitauit autem Roboam in Ierusalem, & ædificauit ciuitates muratas in Iuda. Extruxitq́; Bethlehem, & Etham, & Thecue, Bethsur quoque, & Socco, & Odollam, necnon & Geth, & Maresa, & Ziph, sed & Aduram, & Lachis, & Azecha, Saraa quoque, & Aialon, & Hebron, quæ erant in Iuda, & Beniamin, ciuitates munitissimas. Cumque clausisset eas muris, posuit in eis principes, ciborumq́ue horrea, hoc est, olei, & vini. Sed & in singulis
G vrbibus fecit armentarium scutorum, & hastarum, firmauitq́ue eas summa diligentia, & imperauit super Iudam, & Beniamin.

Habitauit autem. Hic ponitur secundum huius capituli, scilicet: Roboam conditio, & diuiditur in duo, quia primò ponitur Roboam confortatio. Secundò eius, & regni sui punitio sequenti capitulo. Prima in duas: quia primò ponitur confortatio eius in ciuitatum ædificatione, & populi dispositione. Secundò
H in prolis multiplicatione, ibi. *Dixit autem Roboam.* Circa primum dicitur. *Habitauit autem Roboam in Ierusalem.* Scilicet, mansit ibi in pace: & non processit ad bellum contra Ieroboam: & habitauit ibi, quia erat ibi sedes regni: ibi namque habitauerat Dauid, & ibi etiam Salomon, & erant fabricatæ magnificę domus regię per Salomonem. *Et ædificauit ciuitates muratas in Iuda.* Videbat enim Roboam, quòd erat incentiuum bellorum inter eum, & Ieroboam: & licèt nunc non pugnauerit ipse contra Ieroboam, fortassis ipse Ieroboā pugnaret contra ipsum, ideo voluit se disponere ad bellum reficiendo vrbes suas, quæ non erant benè muratæ, & dicitur: ædificauit vrbes muratas, idest, refecit. Nam non est sensus, quòd de nouo aliquas vrbes ex-
I truxerit: sed quòd antiquas, quæ non erant benè muratę refecerit, & patet ex nominibus omnium vrbiū, quæ ponuntur: nam omnes istæ erāt antiquitus tempore Iosue, & nominantur in diuisione sortium, vt patet Iosue 15. & 18. *Extruxitq́; Bethlehem.* Idest, refecit, quia non erat benè murata: est enim Bethlehem ciuitas fortis Iudæ in confinio sortis Iudæ, & Beniamin. Nam inter eam, & Ierusalem transeunt limites Iuda, & Beniamin: est enim Ierusalē in Beniamin, & Bethlehem in Iuda distās duabus leucis à Ierusalem: de hac Iosue 15. Matth. 2. & Mich. 5. Alia autem ciuitas Bethlehem est in sorte Zabulon, vt patet Iosue 19. ideo ad differentiam istius vocatur illa Bethlehem, quæ est in sorte Iudæ Bethlehem Iuda, vel Bethlehem Ephrata.
K Ruth 1. & 1. Reg. 17. & Matth. 2. Mich. 5. *Etham.* Alia ciuitas est in sorte Iuda. *Et Thecue.* Ista ciuitas est in sorte Iudæ ad partem Meridianam eius, vbi est locus pastorum, & de regione illa erat Amos, vt patet Amos 1. s. Verba Amos, qui fuit in Pastoralibus Thecuæ. De hac etiam ciuitate fuit mulier illa prudens, quam Ioab remisit ad Dauid ad proponendum parabolam pro reductione Absalonis de exilio: ideo vocatur mulier Thecuites. 2. Reg. 14. *Bethsur.* In sorte Iudæ est Ios. 15. *Et Socoth.* Ista est duplex: quædam enim Socoth est vltra Iordanem ad Orientalem partem eius in terra duarum tribuum & dimidiæ, pertinetq́ue ad sortem Gad, vt patet Iosue 13. & de ista Socoth habetur Iudi. cap. 8. quando petiuit Gedeon panes à viris Socoth, cùm

cùm persequeretur Madianitas fugientes, & noluerũt ei dare: ipse autem postea rediens contriuit principes Socoth cùm spinis tribulis. Alia Socoth est in sorte Iudæ, & est citra Iordanem ad Occidentalem partem eius, & de ista agitur hic. Ista videtur esse Socoth, quę denominata est a Iacob veniente in Sichem cùm tabernaculum suum posuisset in quodam loco veniens de Mesopotamia: vocauitq; nomen loci illius Socoth. Gen. 33 cap. *Et Odolam.* Ciuitas est in sorte Iudæ. Ista fuit ciuitas regalis tempore Chananæorũ, & rex illius vrbis per Iosue occisus est, vt patet Iosue 12. Apud istã vrbem est desertũ, in quo latebat Dauid, quando Saul pesequebatur eum, & absconditus est Dauid in speluca, vbi pręcidit oram clamidis Saulis, & ob hoc vocatur spelunca Odolam illa. 1. Reg. 24. & 22. In ista ciuitate accepit Iudas filius Iacob vxorem: ideo dicitur, quod declinauit ad virum Odolamitem. Ge. 38. cap. *Necnon Geth.* Ista est ciuitas fortis Iudæ. Iosue 15. Erat autem vna de quinq; metropolibus Philisthinorum, in qua erat vnus Satrapa, vel rex Philisthinorum. Iosue 13. & 2. Reg. 6. de ista ciuitate erat Goliath gigas, contra quẽ pugnauit Dauid: ideo vocatur Gethæus. 1. Reg. 17. Viri ciuitatis istius fuerunt animosiores ad tollendum plagam, quæ à Deo immissa fuerat Philisthinis. s. quod percuterentur in posterioribus, quàm cœteri Philisthini. Nam cœteris desperantibus Gethæi dederunt consilium de faciendo sedes pelliceas, nè mures possent corrodere pręeminentes extales. 1. Reg. 5. & tamen ẽt istud remedium non suffecit cùm plaga à Deo mitteretur: in ista ciuitate dominabatur rex Achis Philisthinus, ad quem fugit Dauid quando erat profugus à facie Saulis, & tamen cùm timeret regem, fecit se insanum coram eo mutato vultu, vt patet 1. Reg. 21. Iterum autem descendit illuc, & mansit ibi quatuor mensibus cum eo vsque ad mortem Saulis: eod. libro cap. 27. *Et Maresa.* Est ciuitas in sorte Iudæ. Iosue 15. de ista dicitur Mich. 1. s. Adhuc hæredem adducam tibi, qui habitas in Maresa, vsque ad Odolam veniet gloria Israel: ex quo apparet, quod Odolam, & Maresa sunt ciuitates satis propinquæ inter se. *Et Ziph.* Nomen ciuitatis est apud desertum Iuda, & ponitur inter ciuitates deserti. Iosue 15. Ab ista denominatur desertum quoddam Ziph, in quo bis latuit Dauid, & inquirebat eum ibi Saul prodentibus Zipheis 1. Reg. 23. & 26. ca. *Sed & Huran.* Alia ciuitas est fortis Iudæ. *Et Lachis.* Ciuitas fortis Iudæ est. Iosue 15. & est vna de ciuitatibus regalibus Chananæorum, cuius regem occiderunt Israelitæ, vt patet Iosue 10. de hac dicitur Mich. 1. s. stupor quadrigæ habitanti Lachis. *Et Azecha.* Ciuitas est in sorte Iudæ. Iosue 15. vsque ad istam ciuitatem persecutus est Iosue reges Chananęorum quinque in die, qua stetit sol, & lapides grandinis ceciderunt super Chananæos à descensu vrbis Bethorõ vsque Azecha, vt patet Iosue 10. *Saraa quoque.* Est duplex Saraa, quædam est in sorte Iudæ: alia est in sorte Dan: de illa, quę est in sorte Iudæ patet hic, & habetur Iosue 15. Alia est in sorte Dan, de qua habetur Iosue 15. Et illa ciuitas est apud Estaol, & inter istas duas ciuitates morabatur, & conuersabatur Samson, qui erat de tribu Dan. Iudi. 13. & in sepulchro quodam sepultus est, quod est inter istas duas ciuitates, vt patet eodem lib. 16. & multũ distãt istę ciuitates à se, quia sors Iuda, & Dan maximè distant, quia est vna maximè meridiana. s. sors Iuda, & alia maximè Aquilonaris. s. sors Dan, vt colligitur Iudi. 17. *Et Aialon.* Est ciuitas etiam æquiuoca, quia quędam Aialon est in tribu Iuda. Iosue 15. & alia Aialon est in sorte Dan. Iosue 19. Et de prima dicitur hic: ista est Aialon, contra quam stetit luna die, qua stetit sol cùm dixit Iosue: sol sta contra Gabaon, & luna, nè mo uearis contra vallem Aialon, vt patet Iosue. 10. *Et Hebron.*

A Ista est ciuitas in sorte Iudæ. Iosue 15. Et erat famosior in tota sorte Iudæ. Nam in ista ciuitate erant sepulti tres Patriarchæ cum vxoribus suis, scilicet: Abraham, Isaac, Iacob, Sara, Rebecca, Lya. Gen. 49. Istam ciuitatem petiuit Caleb filius Iephone à Iosue, vt deleret tres gigantes, qui erant in ea, & deleuit illos. Iosue 14. & 15. In hac ciuitate sepultus dicitur prothoplaustus Adam Iosue 14. Fuit hæc ciuitas data in sortem sacerdotũ. Iosue 23. In hac ciuitate regnauit Dauid septẽ annis & dimidio, quando fuit rex super solam tribum Iuda. 2. Reg. 5. *Quæ erant in Iuda, & Beniamin ciuitates munitissimæ.* Refertur ad prædicta, scilicet, quòd istæ omnes erant ciuitates munitissimæ, & nunc eas completè muniuit Roboam. *Cumque clausisset eas muris.* Scilicet,

B aliquæ earum habuerant muros dissipatos, & ruinosos, & ex illis partibus non erant clausæ. Roboam tamen clausit muris reficiendo omnes veteres defectus. *Posuit in eis principes.* Scilicet, ad defendendum istas vrbes: timebat enim Roboam bella nascitura inter se & regnum Israel, & dispõebat omnes vrbes suas ad statum bellicum ponendo in singulis principes, & viros, qui vacarent exercitationi bellicæ, vt cùm occurreret bellum, essent armis accincti. *Ciborumq; horrea, hoc est olei, & vini.* Sicut disposuerat Roboam in vrbibus viros bellicos: ita disposuit prouisionem ad eorum victum, quia gens bellica multa consumit: & ob hoc fecit horrea ciborum in locis istis, & posuit vinum, & oleum, de quibus viuerent isti viri bellici. Et cùm di-

C citur hic, hoc est vinum et oleum, non est intelligendum, quòd ista sola intelligerentur nomine ciborum reconditorum in horreis, cùm potius frumentum esset necessarium, quàm ista, & tamen ponuntur quasi ex superaddita, nè dubitetur ista fuisse in horreis illis, & vocatur horreum quodcunque repositorium, siue promptuarium vbi conseruantur quæcunque pertinentia ad cibos. *Sed & singulis vrbibus fecit armamentaria scutorum, & hastarum.* Prædicta intelliguntur quãtum ad vrbes quas refecit Roboam. Istud autem intelligitur quantum ad omnes ciuitates regni sui: nam vt omnes de regno essent prompti ad bella, quando expediret, muniuit viros suos armis, & fecit in singulis ciuitatibus armamentaria, idest, repositaria armo-

D rum, in quibus reponebat scuta, & lanceas, quæ sunt arma communia, & fecit copiam istorum pro omnibus de regno suo: habebat autem Roboam quoddam armamentarium speciale, in quo erant arma sua pulchra, & preciosissima, scilicet, domum saltus Libani, vt patet 3. Reg. 10. et supra 9. *Firmauitq; eas summa diligentia.* Scilicet: firmauit vrbes cum magna diligẽtia: potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd firmauit vrbes omnes istas, scilicet, faciendo eis firmos muros, idest, quòd si aliquæ erant non habentes muros firmos reficiebat illos, & complebat, & per hoc vrbes erant firmę non pauentes hostiles incursus. Secundo modo firmauit eas, idest, fortes, & munitas reddidit armorum multitudine. Nam dato, quod ali-

E qua ciuitas sit bene murata, si non abundent habitatores armis ad resistendum hostibus, non poterant diu manere, sed faciliter capientur. Cùm autem armorum copia est, ciuitates non pauent, & sic firmantur, & quia ante hoc propter paucam bellorum experientiam pauca arma erant in singulis vrbibus illę, erãt infirmæ: nunc autem cùm Roboam prouideret, quod in singulis vrbibus essent plena armamentaria, reddebat vrbes firmas. *Et imperauit super Iudam, & Beniamin.* Idest, fuit rex super Iudam, & Beniamin, quia istæ duæ tribus solæ cesserunt ei regnum.

Reis

Quis fuerit propheta Semeia, Quæst. IX.

QVAERITVR circa prædicta de isto propheta Semeia, qui nunciauit Roboam, nè pugnaret contra Israel, quis fuerit. Respondent quidam, quòd iste fuerit ille vir Dei, qui missus est contra Ieroboam in Bethel consecrantem altare vitulo, & à leone occisus est in via. 3. Reg. 13. hoc autem videtur conuenire illi tempori: quia in principio regni Roboam, & Ieroboam fuit iste Semeias: & non leguntur alij prophetę isto tempore, qui possent hoc facere, & cùm non legatur de exitu istius, putant, quòd ille fuerit finis eius. Dicendum tamen, quòd non stat, quia ille propheta, qui missus est cõtra Ieroboam mortuus est primo anno regni eius: & tamen iste Semeias vixit ad minus vsque ad annum decimumoctauum regni Ieroboam: patet primum. Nam primo anno regni sui excogitauit Ieroboam vitulos, & fabricauit eos: nam quolibet anno ter omnes Israelitæ tenebantur ascendere ad templum Domini. Exo. 23. & 34. & Deut. 36. & vt non ascenderent Israelitæ ad templum Domini in Ierusalem, quæ erat in terra Roboam, fabricauit Ieroboam vitulos: ergo oportet, quòd anno primo regni sui Ieroboam fabricauerit vitulos, alioquin ter ascẽderent Israelitæ in Ierusalem post diuisionem regni ante fabricationem vitulorum, & tũc timeret Ieroboam, quòd Israelitæ præuaricarentur à se, vt redirẽt ad antiquam vnitatem regni. Non est ergo verisimile, quòd permitteret aliqua vice Israelitas ascendere in Ierusalem post diuisionem regni, & consequenter fuit ista fabricatio vitulorũ primo anno regni Ieroboam: & tamen prima die, qua consecratum est altare vitulorum in Bethel, venit vir Dei ad Ieroboam, vt patet. 3. Reg. 13. & illa die, qua venit occisus est à leone, vt colligitur ex litera eodem capitulo, & ibi declaratum est: & sic primo anno regni Ieroboam mortuus est ille propheta, qui venit ad eum: & tamen iste Semeias vixit vsq; ad annum decimumoctauum saltem regni Ieroboam. Quod patet, quia iste scripsit omnia gesta regni Roboam, vt patet præcedenti capitulo, & tamen vixit Roboam decem & septem annis, vt patet ibidem, & 3. Reg. 15. Et cęperunt simul regnare Roboam, & Ieroboam. s. vnus super Iudam, & alius super Israel: ergo simul compleuerũt ambo annum decimumseptimũ regni, & tamen Semeias superuixit ipsi Roboam, eo quòd descripsit omnia gesta regni sui: ergo saltem viueret vsque ad annum decimum octauum regni Ieroboam, qui succedebat post mortem Roboam, & sic non potuit iste Semeias esse propheta, qui occisus est à leone, & missus est contra Ieroboam. Et dicendũ, quòd ille fuit quidam propheta, cuius nomen in sacra Scriptura non legitur, nec distribuuntur aliqua alia gesta eius, aut dicta præter missionem illam ad Ieroboã. 3. Reg. 13. Fuerunt autem hoc tempore alij prophetę, scilicet, Addo, Ahias Silonites, & iste Semeias. De Ahia, quòd non fuerit ille, qui occisus est à leone, manifestum est, quia multo tempore post mortem illius prophetæ viuebat Ahias. De morte enim illius patet 3. Reg. 13. & tamen eodem lib. cap. 14. habetur, ꝙ Ieroboam miserit vxorem suam mutato habitu ad Ahiã Silonitem, & locuta est ad eum. Item, quia quando mortuꝰ est ille propheta, qui missus est ad Ieroboam, nondum multiplicatum fuerat peccatum Ieroboam per Israelitas, quia illa die dedicatum fuerat altare Bethel, vt patet. 3. Reg. 13. Et tamen quando Ahias Silonites locutus est ad vxorem Ieroboam, iam peccauerat nimis Ieroboam in vitulis aureis, & peccare fecerat totum Israel, vt colligitur ex verbis suis. 3. Reg. 14. Nam prædixit pœnam magnam futuram in tota progenie Ieroboam propter hoc. Item ille vir Dei, qui venit ad

F Ieroboam erat de Iuda, vt patet. 3. Reg. 13. Et tamen Ahias erat de vrbe Silo: ideo vocabatur Ahias Silonites, vt patet supra 9. Et tũ Silo erat in sorte Ephraim, vt colligitur Iudi. 21. & ibi probatum est. Etiam non erat ille propheta Addo, quia iste vixit post mortem Roboam, & post mortem Abiæ filij sui, & descripsit gesta eius, infra 13. Dicendum ergo, quòd erat propheta incognitus nomine. Iosephus tamen 8. Antiquit. vocat eum Iadam, quia fortè collegit nomen illius ex aliquibus annalibus illius temporis.

Quomodo factus est sermo Dei ad Semeiam. Quæstio X.

G QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd factus est sermo Domini ad Semeiam hominẽ Dei, quomodo factus est ad eum iste sermo. Dicendum, quòd multipliciter potest fieri sermo Dei ad prophetam. Primo modo, quòd appareat angelus in aliqua humana effigie, & loquatur, sicut fuit in apparitione facta Gedeoni. Iudi. 6. & in apparitione facta patri, & matri Samsonis. Iudi. 13. Secundo modo fit, ꝙ aliqua vox formetur ab angelis, quæ dirigatur ad hominem, & tamẽ illam vocem formans non videatur: sic fuit in datione legis: Exo. 20. & Deut. 4. nam dicit ibi nullam formam vidistis die qua locutus est Dominus vobis in Horeb. Tertio modo fit in somnijs, quia tunc Deus mouet phantasiam hominis ad intelligendum aliquid, quod prius non poterat intelligere naturaliter, & hoc fit, quia format noua phanrasmata in cellula phantastica, per quæ causatur nouus actus phãtasiandi, vel species præexistẽtes nouo modo ordinat, ita vt per illas intelligatur aliquid quod non intelligebatur aliàs, et iste modus erat frequentatus apud prophetas, vt patet Num. 12. s. si quis inter vos propheta domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. Quarto modo fit hoc per immutationem solam intellectus. s. ꝙ Deus illustret intellectum alicuius, et faciat eum intelligere supernaturaliter aliquid, et istud fit in vigilia. Et tamen fit dupliciter: vno modo non facta aliqua mutatione in corpore, sed existẽte propheta ad quemcumque actum conuerso potest fieri ista reuelatio. Alio modo fit per ecstasim. s. quòd abstrahatur homo ab omnibus actibus corporeis, intantum, quòd non videatur anima manere in corpore, cùm sit corpus destitutum omni operationi vitali apparente, sicut fuit de Paulo, qui in raptu suo dixit se non scire, an fuerit in corpore, an extra corpus. 2. Cor. 12. quilibet istorum modorum poterat competere nũc prophetę Semeię, et poteramus de illo affirmare. Et tamen dicendum, quòd reuelatio per ecstasim nõ fuit in hoc, quia ista non erat in viris veteris testamẽti: eo ꝙ ista fit, quando rapitur anima prophetæ ad considerandum aliquod excellens intelligibile, quod non poterit percipere, nisi anima secundùm omnes vires suas sit attenta illi speculabili, et quòd ad hoc, quòd tota intenta sit necesse est, quòd non maneat attenta alicui alteri speculationi, vel operationi. Oportet ergo, quòd cesset ab operationibus vitalibus, et animalibus quas exercet circa corpus, et tunc apparet corpus mortuum, cùm sit distitutum omni operatione vitali apparente. Et sic quando debet propheta clarè intelligere essentiam Diuinam, sicut fuit Beato Paulo, qui dicit se vidisse arcana verba, quæ non licet homini loqui. 2. Corin. 12. et ad videndum. i. intelligendum illas res arcanas raptꝰ est. s. in ecstasim: ita vt nõ appareret an anima esset in corpore, vel extra corpus. Viris tamen veteris testamenti, non fiebant tam excellentes reuelationes, quia non eleuabantur ad contemplandum Diuinam essentiam, sed ad intelligendum alia ministeria

valde

valde inferiora. Ideo competebant eis alij modi reuelationum: sed iste non, licèt competere posset. De alijs autem modis non apparet, quem modum debeamus applicare isti prophetæ, quia poterant ei omnes competere, & tamen inter omnes erant duo communiores, scilicet, quòd Deus per somnium moueret phantasiam, aut in vigilia moueret intellectum, & sic tanguntur duo tanquam communes prophetis. Nu.12.s. Siquis fuerit inter vos propheta Domini, aut in visione apparebo ei.i. aut apparebo ei in visione.i. in vigilia illustrando intellectũ suũ, aut per somnium loquar ad illum; & quemcumque istorum possumus accipere.

Quomodo dixit Deus, quòd fecisset diuisionem regni.
Quæstio XI.

QVAERITVR vlterius, qũo dixit hic Deus, ꝙ sua voluntate facta erat ista diuisio regni: ideo ꝙ non esset pugnandum ad reintegrandum regnum. Aliquis dicet, ꝙ sit conuenienter dictum istud, quia si Deus voluisset fieri istam diuisionem, ipse procurasset modum faciendi, & tñ modus, & occasio fuit, ꝙ Roboam loqueretur verba stulta, & iniqua contra populum: ideo Deus incitaret eum ad mala: & sic Deus tẽtaret hominem, sicut dæmon. Sed falsum est, vt patet Iac.1.s. Nemo cũ tentatur, dicat, quoniam à Deo tentatur: ipse enim neminem tentat, sed quilibet tentatur à concupiscẽtia sua abstractus, & illectus. Aliquis dicet, quòd istud non est inconueniens: imò est verum.s. ꝙ Deus mouerit cor Roboã ad ista mala, quæ fecit praue respondendo, vt patet præced.cap.s. Et non acquieuit Roboam populi precibus, vt compleretur sermo eius, quem locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis ad Ieroboam filium Nabath. Dicendum, quòd falsum est, quòd Deus incitauerit cor Roboam ad malè respondendum, quia in illa responsione peccauit Roboam: agendo tamẽ directè ad hoc, quòd Roboam malè responderet, erat directè tentatio diabolica, quam Deus non facit sed potius impedit eam in illis, quos diligit: sicut patet prima Corin.10.cap.s. Fidelis est Deus, qui non permittet vos tentare vltra id, quod potestis, sed faciet cũ tentatione profectum. Sed dicendum est, ꝙ Deus excæcauit Roboam non quidem mouẽdo eum ad malum directè, quia ad tentationem diaboli istud pertinet: sed non apponendo gratiam, quam aliàs apponeret, siue subtrahendo suam illuminationem, quã aliàs præstabat: & tunc Deus non agit ad peccatum positiuè, sed subtrahit aliquid, & subtractio illa est occasio ad peccatum: est tamen subtractio illa in pœnam. Nam sicut Deus infligit pro peccato pęnam corporalem: ita interdum infligit subtractionem gratiæ, vel bonorum, quæ cõferre solitus est, & illa subtractio est maior pœna, quàm pęna corporalis, vel in bonis temporalibus. Causa autem subtractionis istius fuit duplex.s. vna promeritoria, & alia finalis. Causa promeritoria fuit peccatũ Salomonis: nam Salomon à Deo multa bona susceperat, quibus ingratus extitit fabricãdo templa idolis, & colendo ea.3.Reg.11.& 4.Reg.23. Ideo Deus propter peccata eius tradere voluerat regnum eo viuente alteri: & tñ propter Dauid nõ fecit: sed disposuit post mortem ei⁹ facere, & sic peccata sua promeruerant subtrahi posteris eius quęcunq; diuina beneficia, & quòd sic inciderẽt in multas calamitates. Causa finalis erat, vt impleretur promissum Dei, scilicet, Deus ꝓmiserat, ꝙ daret decẽ tribus Israel Ieroboã, & duę tm̃ manerent cũ Roboã, & quia si non respondisset durè Roboam, non recessissent ab eo tribus illę decem, Deus subtraxit beneficium illuminationis suę illo tp̃e à Roboã, & ꝓmisit eum incidere in insanã sententiã: prima causa tangitur.3.Reg.11.& secunda tan-

A gitur pręced.cap.& tñ vna fuit origo alterius. Nam cõpletio diuinę promissionis non erat causa, nisi inquantum pendebat à peccato Salomonis promeritoriè: nã si Salomon non peccasset, non promisisset Deus dare decem tribus ipsi Ieroboam, sed mansissent omnes cũ Roboam: & sic non oporteret aliquid fieri ad complectionem diuini promisii, quia nullum esset: quia tamen fuit peccatum Salomonis, processit inde promissio decem tribuum, & postea excęcatio Roboam ad complendum promissionem Dei. De modo autem excęcationis, & quid ea fiat, & qũo fieri potest non auferẽdo liberum arbitrium, etiam quòd ista fuit facta propter Salomonem, & non propter Roboam, declaratũ est.3.Reg.12.in duabus quæstionibus de hoc.

B

Quomodo duæ tribus erant sub imperio Roboam.
Quæstio XII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd tribus Iuda, & Beniamin erãt sub imperio Roboam, quia.3.Reg.11. dicitur, quòd sola tribus Iuda cederet Roboam, & eod.lib.cap.12.dr̃, ꝙ sola trib⁹ Iuda sequebatur domum Dauid. Aliqui dicunt, quòd à principio constitutionis Roboam in regem fuerunt omnes vndecim tribus Israel recedentes à Roboam, & mansit sola tribus Iuda cum Roboam.s. qñ recessit Roboam de Sichem in Ierusalem: sed postea tribus Iuda persuasit tribui Beniamin redire ad Roboam, & C rediit, & tunc ambæ tribus fuerunt semper subiectæ Roboam. Sed dicendum, quòd hoc non stat: qa hoc modo fuissent vndecim tribus in vnctione Ieroboam, & quia vnctus fuit Ieroboam à reliquo Israel postquã fugit Roboam in Ierusalem, & tamen istud non stat, quia Deus solùm promisit decem tribus ipsi Ieroboã, ideo nunquam ad eum pertinuerunt, nisi istę decem: & sic non fuit tribus Beniamin cũ cęteris decem in vnctione Ieroboam. Item si tribus Beniamin fuisset cũ alijs decem in vnctione Ieroboam, nollet postea redire ad Roboam, & tamen videtur, quòd facillimè eam habuit Roboam, quia illico, vt venit de Sichem in Ierusalem incepit parare se ad bellum cõtra Ieroboam, & tunc in congregatione illa fuit tribus Beniamin cũ D tribu Iuda contra Ieroboam: ergo videtur, quòd non fuit aliquod tempus, in quo tribus Beniamin non fuerit cum Roboam. Item si tribus Beniamin cum cęteris decem tribubus Israel fuisset in vnctione Ieroboam postea facta pace inter Roboam & Ieroboam haberet iustum bellum Ieroboam contra tribum Beniamin, quia ipsum in regem vnxerat, & postea recesserat ab ipso sine causa: & tamen nunquam pugnauit contra eam, nec petiuit illam tribum: ergo videtur, ꝙ nunquam ad eum pertinuerit. Dicendum ergo, ꝙ à principio tribus Beniamin fuit cum Roboam, & tribu Iuda, & solæ decem tribus vnxerunt Ieroboam in regem super Israel: & ita hic ponuntur duæ tribus in regno Iuda: etiam à principio cum Ahias Silonites prę- E nuntiauit Ieroboam de regno habendo diuisit palliũ suum in duodecim partes, & dedit ei decem partes. Ex quo innuebat, quòd solùm habiturus erat Ieroboam decem tribus, & Roboam semper habiturus esset duas. Cùm autem obijcitur, quod sola tribus Iuda sequebatur Roboam, dicendum, quòd de Iuda & Beniamin intelligitur: quia tamen tribus Beniamin erat extranea à domo Dauid, et propter amorem Dauid separauit se à reliquo Israel, et vniuit se tribui Iudæ cum Roboam, reputata est tribus Beniamin eadem cum tribu Iuda quasi ambæ essent vna tribus: ideo dicebatur, quòd sola tribus Iuda sequebatur domum Dauid, quamquam etiam tribus Beniamin sequeretur domum Dauid.

Sacer-

Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel, venerunt ad eum de cunctis sedibus suis, relinquentes suburbana, & possessiones suas, & transeuntes ad Iudam, & Ierusalem: eo quòd abiecisset eos Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio Domini fungerent. Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum, & dæmoniorum, vitulorumque, quos fecerat. Sed & de cunctis tribubus Israel, quicunque dederant cor suum, vt quærerent Dominum Deum Israel, venerunt in Ierusalem ad immolandum victimas suas coram Domino Deo patrum suorum. Et roborauerunt regnum Iuda, & confirmauerunt Roboam filium Salomonis per tres annos: ambulauerunt enim in vijs Dauid, & Salomonis annis tantum tribus.

Sacerdotes autem, & Leuitæ, qui erant in vniuerso Israel. Ponitur etiam hic quomodo confortatum est regnū Roboam per aduentum quorūdam aliorum, scilicet, quòd omnes sacerdotes, & leuitæ de toto Israel venerunt ad habitādum in terra Roboam, & ex hoc fuit quasi vna tribus superaddita regno suo .s. tota tribus Leui: & dicitur, qui erant in vniuerso Israel, idest, diffusi per omnia loca tribuum Israel. *Venerunt ad eum de cunctis sedibus suis.* Idest: venerunt ad Roboā de omnibus locis, in quibus habitabant: vocatur enim sedes quilibet locus habitationis, quia ibi sedetur, idest, manetur in quiete. *Relinquentes suburbana, & possessiones suas, idest.* Relinquentes vrbes, & suburbana vrbium, in quibus morabantur. Pro hoc sciendum, quòd Israelitæ erant tribus duodecim secūdùm numerum filiorum duodecim Iacob, & tribus Ioseph diuisa est in tribus duas, quia Iacob voluit, quod duo filij Ioseph.s. Ephraim, & Manasse essent principes, & capita tribuū. Gen.48. Et sic futuræ erant tribus tredecim. Deus tamen voluit, quòd tribus Leui non haberet sortem inter alias tribus, & quòd non computaretur, vt vna de tribubus: sed quòd tota terra diuideretur per sortes inter alias tribus duodecim, & tribus Leui non haberet aliquam sortem terræ: sed solùm iura templi cederēt sibi in sustentationem, vt patet Num.18. & Deut.18. & Iosue 13. Quia tamen non haberent leuitæ, & sacerdotes vbi habitarent, iussit Deus, quòd de omnibus tribubus Israel darentur eis loca ad habitandum.s. singulæ tribus darent aliqua loca.s. singulę secundū quātitatem suam dabāt plures, vel pauciores vrbes, & fuerunt omnes vrbes datæ sacerdotibus, & leuitis quadragintaocto. Num.35. quot autem dederit de his quęlibet tribus patet Iosue 21. & pręced. lib. cap.6. Ista vrbes non erant coniunctæ, sicut vrbes cuiuslibet tribus sed dispersę per omnes sortes tribuū, & non dabantur istę vrbes leuitis, & sacerdotibus cum territorijs suis, scilicet, vt ibi haberent agros, & vineas, quia Leuitæ nihil istorum possidere debebant, nec vacare agriculturæ, cùm iura sanctuarij sustentarent eos: Iosue 13. Ideo manebant ista pro illis tribubus, quorum erant istę vrbes, & Leuitę solùm accipiebant vrbes ad habitandum, & quædam spatia in circuitu vrbium.s. duo millia passuum ad pascendum ibi pecora. Ista spatia vocabantur suburbana: quia sub vrbe posita.s. sub mo-

F nibus vrbis. Nu.35. Tempore autem Salomonis erant dispersi sic Sacerdotes, & Leuitę per vrbes suas in omnibus tribubus Israel, & cùm nunc Ieroboam fecisset vitulos aureos, recesserunt de omnibus locis, & suburbanis, in quibus habitabant dispersi per terram Israel, & venerunt in terram Iuda. *Et transeuntes ad Iudam, & Ierusalem.* Scilicet, venerunt ad habitandum in regno Iuda: & non ponitur Iuda, & Ierusalem, quasi sit Ierusalem aliquid distinctum à regno Iuda, cū potius ibi esset regni Iuda sedes, & metropolis. Sed potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd Iuda accipiatur pro tribu Iuda, & non pro regno: & tunc Ierusalem distinguitur à Iuda, quia Ierusalem est ciuitas in sorte Beniamin, & nominatur Ierusalem, quia caput erat to-

G tius tribus Beniamin. Aliter potest dici, quòd accipiatur Iuda pro regno Iuda, & tunc Ierusalem pars regni Iuda, & non ponitur sic tanquam aliquid sit distinctum: sed fit specialiter mētio de Ierusalem, quia erat excellentior inter cęteras, & erat caput regni. *Eo quòd abiecisset eos Ieroboam.* Scilicet, non honorabat leuitas, & sacerdotes Ieroboam, nec pmittebat eis officia sua: sed cuicunque laico concedebat, quòd esset sacerdos, vel leuita: & sic non honorabantur, nec acquirebant sustentationem inter leuitas. *Et posteri eius.* s. reges Israel, qui venerūnt post Ieroboam, etiam hoc fecerūt, scilicet, quòd abiecerūt sacerdotes, & leuitas: sed quomodo potuerint sacerdotes moueri, quia abijciebant eos posteri Ieroboam cùm nulli adhuc eius posteri es-

H sent dum ipse regnaret, declarabitur infra in quadam quæstione. *Nè sacerdotio Domini fungerentur.* Scilicet, abstulerat eis ministerium suum, non quidem inhibēdo eis ministrationem: sed dando talem modum ministrandi, qualem non acceptabant leuitæ, & sacerdotes. Nam Ieroboam fecerat vitulos aureos, & constituerat, quòd ministraretur eis in Bethel, & Dan. Leuitæ autem, & sacerdotes erant instructi solùm ministrare in Ierusalem, & soli Deo offerre sacrificia: ideo non acceptabāt istum modum ministrationis, quem dederat Ieroboam. An verò prohibuerit Ieroboam sacerdotibus Leuitici generis ministrare, infra declarabitur in quadam quæstione. *Qui constituit sibi sacerdotes excelsorum.* Ieroboam constituit sibi sacerdotes

I excelsorum, idest, altarium, quæ fecerat. Excelsum vocatur quodlibet altare, in quo immolabantur animalia, & cremabant sacrificia, & vocatur excelsum ppter duo. Vnum est, quia vt communiter altaria ista fiebant in montibus, & sæpe sic dicitur in tertio libro Regū, & quarto, quòd Israelitæ, & viri Iuda adolebant incensum in collibus, & sub omni ligno frondoso. Secundum est, quia ista altaria semper erant in se alta, dato quòd constituerētur in locis humilibus, quia est altare quidam tumulus terræ, vel monticulus: vnde ab hac proprietate apud Latinos nomen accepit, & vocatur altare quasi alta ara: & sic etiam templum Domini vocatur excelsum, quia ibi erat altare. Vnde quando sanctuarium Domini erat in Gabaon, voca-

K batur Gabaon excelsum, siue maximum excelsorum, vt patet tertio Regum tertio capitulo: & sic duo altaria, quæ cōstituit Ieroboam vnum in Dan, & alterum in Bethel vocabantur excelsa, & illorum constituit sacerdotes de popularibus, & non solùm erant ista altaria in terra Ieroboam, sed etiam multa alia: ista tamen duo erant præcipua, quia ibi constituerat Ieroboam duos vitulos aureos, & non erant alij in toto Israel. *Et demonum.* Isti erant sacerdotes dęmonum: nam colebant dæmones isti Israelitæ cum colerent vitulos: omnia namque idola ad cultum dęmonum pertinēt. In Hebræo dicitur. *Et ædulorum.* Et vocantur dęmones eduli, vel hirci, quia istud nomē potest ęquiuocari ad hircum, & dęmonem, vel vocantur sic: quia sæpe apparent

appareāt dæmones in specie hircorum, & aliorum animalium syluestrium: licèt maximè in specie hircorum: vnde dæmones vocantur capripedes iuxta illud Alexandreidis libro tertio, scilicet.

Capripedi Fauno comendat sedula baucis.

Idest, dæmoni habenti pedes caprinos, qui vocatur interdum Faunus, & interdum satirus, & alijs nominibus, de quibus non est dicendum: & transtulit Ieronymus dęmonum, & non hircorum, quia dato quòd diceretur de hircis, non poterat intelligi ad literam, quia Israelitæ non coluerūt aliquos hircos, sed solùm vitulos, cùm nulla alia idola legatur fecisse Ieroboàm, nisi duos vitulos, siue vaccas. *Vitulorumq; quos fecerat*. Erant etiam isti sacerdotes dæmonum, & vitulorum, scilicet, duorum vitulorum aureorum, & cùm essent sacerdotes vitulorum, erant etiam sacerdotes dæmonum. *Sed & de cunctis tribubus Israel quicunque dederant cor suum, vt quærerent Dominum Deum Israel*. Scilicet, non solùm sacerdotes, & Leuitæ venerunt in terram Iuda de omnibus tribubus Israel, sed etiam omnes laici deuoti Deo, qui dederant cor suum ad quærendum Deum Israel, scilicet, ad custodiendum legem suam. Non enim quęrimus Deum localiter eum inuestigantes, quia ipse vbique est, licèt in nullo loco propriè sit: sed mente, dum conamur eum imitari. Est autem imitatio nostra dùm eius legem custodimus, quia ille est modus, per quem ipse vult, quòd ad eum veniam⁹. *Venerunt in Ierusalem ad immolandas victimas Domino Deo patrum suorum*. Scilicet Ieroboam constituerat, vt immolarentur victimæ in Bethel, & Dan coram duobus vitulis aureis, qui ibi erant. Hoc autem erat contra legem: ideo illi, qui habebant zelum legis, & volebant quærere Deum noluerunt colere illos vitulos, nec coram illis immolare, licèt veniebant in Ierusalem: de istis laicis quærentibus dominum, an venerint solùm ad immolandum victimas, & reuerterētur in terram Israel, vel an manerent in terra Iuda, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et roborauerunt regnum Roboam*. Scilicet, omnes isti, qui conueniebant in terram Iuda de terra Israel, siue sacerdotes, & leuitæ, siue laici roborauerunt regnum Roboam, scilicet, fortificantes illud multitudine pugnatorum, & omni apparatu bellico. *Et confirmauerunt Roboam filium Salomonis*. Scilicet, confirmauerunt eum in regem super Iuda. Hoc potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd confirmauerunt eum, scilicet, vngentes eum in regem approbando primam vnctionem, sicut Saul semel constitutus est in regem primo Regum decimo. Et postea facto bello contra Ammonitas vnctus fuit secunda vice: & sic innouatum est regnum: & ita poterat esse hic, quòd Roboam vnctus fuisset prima vice in Sichē quasi in contentione. Nunc autem habita pace in regno suo confirmaretur vngendo eum iterum. Secundò potest intelligi, quòd confirmauerūt Roboam filium Salomonis, scilicet, dando ei fauorem, & adiutorium, & muniendo eum contra hostes suos Israelitas: & per hoc regnum suum confirmabatur, & iste sensus secundus stat, scilicet, quòd adiuuando eū confirmauerint regnum eius. Nam non potest stare primus sensus, eo quòd dicitur hic, quòd confirmauerūt Roboam per tres annos: & tamen vnctio non poterat esse, nisi semel facta, & non duraret tāto tempore. *Per tres annos*. Tanto tēpore durauit concordia populi, & regis in cultu Dei, & in munitionibus faciendis, & procurandis apparatibus bellicis. *Ambulauerunt enim in vijs Dauid, & Salomonis annis tantum tribus*. Redditur causa dicti præcedentis. s. ꝙ confirmauerunt regnum Roboam per tres annos, & dicitur, ꝙ causa huius fuit, quia ambulauerunt in vijs Dauid, & Salomonis tribus

A annis, & tunc necesse erat, ꝙ confirmaretur regnum, expletis tribus annis, recesserunt de vijs Dauid, & tunc non fuit confirmatum regnum. Ambulare in vijs Dauid erat colere Deum, quia Dauid erat vir valde deicola, & non recedebat à lege Domini. Nam 3. Reg. 15. dicitur, quòd omnibus diebus vitæ suæ, non recessit ab his, quæ Deus iusserat, nisi in sermone Vriæ Hethæi: & sic est sensus, quòd Roboam, & viri de regno suo ambulauerunt in vijs Dauid. s. custodiendo legem Domini, & non declinando ad idola, & interim prosperatum est regnum Roboam: & per hoc confirmatum est. Post tres autem annos confirmato regno recessit Roboam, & viri sui à cultu Dei, vt patet seq. cap. cumq; ɔfirmatum fuisset regnum Roboam, & cōfor
B tatum dereliquit legē Dñi: & ex eo tpe desijt regnū Roboam esse confortatū: quia tunc hostes inuaserunt illud. De hoc tamen infra dicetur in quadam quæst.

Quare Leuitæ, & Sacerdotes hic reliquerunt loca sua. Quæstio XIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic de sacerdotibus, & Leuitis, quòd reliquerūt loca sua, & suburbana, & venerunt ad terram Iuda: quare fecerunt hoc. Respondendum, quòd hoc fecerunt propter multa. Primò, quia ante totus Israel erat vnicus populus habens vnum regem, & vnicam legē, & vnicum modum colendi Deum, & tunc sacerdotes, & le
C uitæ, qui erant ministri Domini, habitabant diuisi per terram Israel. Nunc autem terra Israel abstraxerat se à cultu Dei fabricatis vitulis, quos colerent Iudęi, & viri Iuda manserant in cultu Dei: ideo non habebāt quid facerent sacerdotes, & leuitæ cū viris de terra Israel: sed de terra Iuda, & sic transierunt ad eos, vt inter ipsos habitarent. Secundum erat, quia officium sacerdotū & leuitarum erat, quòd ministrarent in templo Domini, quod erat in Ierusalem, et tñ existentes in terra Israel, non permittebantur à Ieroboam venire in templum. 2. Reg. 12. Ideo totaliter voluerunt se transferre ad habitandum in terra Iuda. Tertium erat, quia sacerdotes, et Leuitæ habebant hanc dignitatem, quòd nemo se poterat intromittere de officio eorum, nisi
D ipsi sub pęna mortis, vt patet Num. 3. et 18. Et sic ipsi soli percipiebant omnia emolumenta sanctuarij. Nūc autem Ieroboam dederat istud officiū laicis, ita quòd quicunque vellet effici sacerdos, posset effici, vt patet infra 13. Et ista fuit causa potissima, quare recesserunt de terra Israel, quia iam nulla iura, et nullus honor eis manebat inter Israelitas, et ista sola causa tangitur in litera. s. transeuntes venerunt in Ierusalem, et Iuda, eo ꝙ abiecisset eos Ieroboam, et posteri eius, nè sacerdotio Domini fungerentur. Quartum erat, quia vna de causis propter quas leuitæ habitabant dispersi per totam terram Israel erat, quia erant pauperes, et non habebāt vnde sustentarentur, nisi de iuribus sanctuarij, et de Eleemosinis Israelitarum. Quod patet, quia qñ Israe-
E litę faciebant sacrificia, dicebat Deus, vt inuitarent leuitas ad cibum, quia non habebat leuita aliam partē, q̃ comederet. Deu. 12. et 16. i. non habebat vnde aliunde viueret, et ob hoc Deus iusserat, ꝙ qñ Israelitę coquerent panes, vel haberent pulmenta, quòd darent inde primitias dño Num. 15. Et ista dabantur sacerdotibus, et leuitis, qui colligebant ea per varias vrbes Israelitarum, apud quas habitabant, vt declaratum est eod. ca. et de his in magna parte sustentabantur pauperes leuitę: et quia nunc Israelitæ de regno Ieroboam pręuaricati fuerant cultum Dei colendo vitulos, et constituerant sibi sacerdotes de popularibus, non dabant leuitis, et sacerdotibus istas primitias de pulmentis suis: et sic non poterant viuere in terra illa, cùm nulla iura habe-

rent

rent ibi, de quibus sustentarentur, & transierunt ad regnum Iuda, quia cùm habitatores illius essent cultores Dei, darent istas primitias sacerdotibus, & Leuitis, & ibi sustentarentur. Quintum erat, quia sacerdotes, & leuitæ erant in statu excellentiori, quàm populus, cùm essent mediatores inter Deum & populum, & ob hoc competebat eis magis declinare idolatriam, quàm reliquis de populo: vnde non solùm non decebat eos colere idola, sed nec approbare aliquo modo cultores idolorum: & quia si manerent inter idolatras in communicatione, videbãtur quodammodo approbare facta ipsorum, noluerunt manere ibi, sed recedere in terram Iuda. Sextum erat, quia Deus iusserat Exo. 34. quòd Israelitæ non communicarent cũ Chananæis idolatris, nè fortè quis eorum inuitaret eos ad cœnam, & daret sibi de cibis consecratis dæmonibus, & tamen si manerent sacerdotes, & leuitæ in terra Israelitarum, communicarent cum eis, & interdum inuitarentur ab eis, potissimè cùm essent pauperes, & comederent de cibis consecratis dæmonibus, quod erat magnum scandalum. Septimum erat, quia Deus videtur hoc voluisse. Nam in die prima dedicationis altaris Bethel pro vno de vitulis aureis Ieroboã, misit Deus illuc vnum prophetam ad prænũciandum mala euentura, & iussit ei, nè comederet, nec biberet in Bethel. 3. Reg. 13. c. ita ergo videtur, quòd volebat, quòd omnes alij viri sanctæ conuersationis recederent de medio illorum, qualis erat status Sacerdotum, & Leuitarum. Octauum erat in quandam pœnam, scilicet, quòd Israelitę grauissimè peccauerant in hoc, & cùm Sacerdotes, & Leuitæ essent maximę reputationis, & sanctitatis in toto populo, si illi abstraherent se à communicatione aliquorum, erat magnus rubor illis, & pœna, ita ergo nunc omnes sacerdotes, & leuitæ recesserunt de terra Israel, vt sic cognoscerent Israelitæ, ꝙ grauissimè peccauerant. Et non sustinentes sacerdotes, & leuitæ tantam iniquitatem, recesserunt ab eis: ita fit in punitione ecclesiastica, quia quando quis est contumax in crimine, priuatur communione fideliũ, vt per hoc erubescat, & rubore affectus doleat, & redeat ad obediendum Ecclesiæ. Nonum fortè erat, quia sacerdotes, & leuitæ afficiebantur nimis ad progeniem Dauid propter sanctitatem eius, & quia ipse dederat expensas, & mandatum ad ædificandum templum, & nunc regno diuiso uoluerunt venire ad regnum Roboam, vt sic fauerent ei, & conformarent regnum suum.

Quomodo possent manere in terra Iuda.
Quæstio XIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Sacerdotes, & Leuitæ de toto Israel transirent nunc in terram Iuda, quomodo possent ibi manere. Responderi debet, quòd hoc poterat fieri tripliciter. Vno modo, ꝙ isti sacerdotes, & leuitę venirent ad habitandum in vrbibus quas tenebant alij sacerdotes, & leuitæ in ciuitatibus Iuda, & Beniamin. Alio modo, quòd venerunt ad habitandum in loco sanctuarij. Tertio modo, quòd habitarent inter Israelitas laicos, ita quòd ipsi darent eis de vrbibus suis aliquas ad habitandum, vel quòd habitarent mixti cum eis. De primo modo patet, quia quęlibet tribus dederat aliquas ciuitates sacerdotibus, & leuitis: & sic tribus Beniamin, & Iuda dederant aliquas, in quibus nunc habitabant aliqui sacerdotes, & leuitæ, & alij superuenientes reciperentur ab eis in vrbibus suis, quia erant de eadem tribu. Etiam ne cogerẽtur morari sacerdotes, & leuitæ inter laicos: verũ est tamen, quòd viuerent satis anguste, quia omnibus sacerdotibus, & leuitis erant datæ vrbes quadra-
F gintaocto: Num. 35. & Iosue 21. & præced. lib. 6. cap. & tamen de tribu Beniamin, & Iuda non habebant duodecim vrbes. Nam tribus Beniamin dedit quatuor vrbes, & tribus Iuda simul cum tribu Simeon dedit nouem Iosue 21. Et aliquæ illarum erant de tribu Simeon, & sic non manebant ciuitates duodecim pro omnibus sacerdotibus, & leuitis nunc, & sic angustus locus habitandi eis esset. Quia tamen temporis necessitas eos vrgebat, non erat inconueniens, quòd sic fieret. De secundo modo etiam dicendum, quòd fieri poterat. Nam Deut. 18. dicitur, quòd si aliquis leuita desiderans manere semper in loco sanctuarij vellet ibi stare, & ministrares perciperet iura, quæ recipiunt ministrantes quotidie præter illa iura, quæ ei in
G vrbe sua ex paterna successione debentur: & ita nunc si isti vellent manere in loco sanctuarij, scilicet, in Ierusalem, perciperent iura residentium quotidie. Iste est modus conueniens, & tamen non fieret sic, quia erat difficile, quòd caperentur omnes leuitæ, & sacerdotes in vno loco, cùm datę essent eis tot ciuitates ad habitandum, potissimè quia etiam ante aduentum istorum erat ciuitas Ierusalem, in qua erat templum plena populo. De tertio modo dicendum, quòd poterat esse conuenientius, scilicet, quòd habitarent mixtim in ciuitatibus laicorum. Nam licèt lex statuerit eos seorsum debere habitare, & dederit eis ciuitates ad sic manendum, tamen nunc necessitas excludebat istam ordinationem, cùm non haberent alias ciuita-
H tes, in quibus habitarent. Etiam patet hoc, quia non solùm ex tanta necessitate licebat sacerdotibus, et leuitis mutare sedes, sed etiam, vt melius haberent, quã in locis suis poterant mutare sedes eundo ad loca laicorum: sic patet de illo leuita, de quo Iudi. 17. qui dixit, quòd ibat ad peregrinandum vbicumque sibi vtile reperiret, et mansit in domo Michæç. Et dicit, quòd ille leuita erat de Bethlehem Iuda, et tamen ciuitas illa non erat tradita sacerdotibus, vel leuitis in sortes: sed habitabant ibi prædecessores sui, vt declaratum est eodem capitulo. Sic etiam sæpe dicitur in Deuteronomio ad Israelitas, quòd leuitæ habitabant intra portas eorum. i. intra portas vrbium ipsorum, et de illis dicitur, ꝙ inuitarent eos ad epulas, quia nullam aliam
I partem habebant, vt patet Deut. 12. et 14. et 16. et ita nunc credendum est, quòd habitauerint sacerdotes isti, et leuitæ superuenientes mixti laicis dispersi per ciuitates eorum. Et iste modus conuenientior erat ad sustentationem sacerdotum, et leuitarũ, quia de oĩbus partibus terræ Israel haberent eleemosynas, & adiutoria laicorum. Si autem morarẽtur omnes sacerdotes, & leuitæ in eisdem ciuitatibus, in quibus prius, non sic cõmodè habere possent. Dicendũ tñ, ꝙ quidquid sit, non possent sacerdotes, & leuitę ita copiose sustentari, sicut tp̃e Salomonis ante diuisionẽ regni, quia tunc percipiebant iura à toto Israel tã in decimis, & oblationibus, & eleemosynis, q̃ in oĩbus alijs rebus, & nunc solũ perciperẽt à duabus tribubus: & sic maxima calamitas
K fuit sacerdotibus, et leuitis, quòd regnum diuideretur.

Quomodo Ieroboam, & posteri abiecerunt Sacerdotes.
Quæstio XV.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd sacerdotes, et leuitę recesserunt de terra Israel, et venerunt in terram Iuda, quia Ieroboam, et posteri eius abiecerant eos, nè fungerentur sacerdotio Domini. Nam non potuit esse hoc, eo quod quando sacerdotes, et leuitæ recesserunt de terra Israel, nondum habebat Ieroboam aliquos posteros: ipse namque regnabat, cùm accideret istud primo anno regni sui mox, vt diuisum est regnum Israel,

Aliquis

Aliquis dicet, quòd posteri Ieroboam vocantur hic filij sui: nam sicut Ieroboam prohibuit cultum Dei, & induxit idolatriam: ita & filij sui faciebant: & sic dicunt Hebræi de vno filio Ieroboam, super quo consuluit vxor Ieroboam Ahiam silonitem, quod respondit Ahias, quòd iste solus de stirpe Ieroboam sepeliretur, & plangetur, cæteri autem lacerarentur a canibus, si morerentur in vrbe, & lacerarentur à volucribus, si morerentur in agro: & de illo, de quo querebatur, ait quòd sepeliretur: quia inuentus est super eum sermo bonus à domino Deo Israel 3. Reg. 14. Et dicunt Hebræi, quod intelligitur quòd ille permittebat Israelitas venire ad colendum dominum in templum. Nam posuerat Ieroboam custodes, ne quis de regno suo ascenderet in Ierusalem in templum, & q capiebantur ascendentes occidebantur. Iste autem filius Ieroboam cùm inueniret aliquos euntes in templum permittebat eos liberè ire. Et secundum hoc de cæteris filijs Ieroboam, qui lacerandi erant à canibus, & volucribus diceretur, quòd illi impediebant Israelitas ascendere in Ierusalem: sicut pater suus Ieroboam, & etiam impediebant Leuitas, & sacerdotes abiiciētes eos de ministeriis suis: & propter eorū abiectionem recesserunt de terra Israel. Sed dicendum ꝙ non stat, quia posteri Ieroboam vocantur hic reges, qui successerunt ei. Nam licèt filij vocarentur etiam posteri: tamen non vocantur sic, nisi inquantum post mortem parentum manent eisque succedunt: & tamen filij Ieroboam, qui nunc ista mala sacerdotibus, & Leuitis inferrent, erant simul viuente Ieroboam: ideo non possunt vocari posteri, & sic non intelligitur de eis: sed de aliis regibus Israel, qui fuerunt post Ieroboam. Aliter dicet aliquis, quòd intelligitur de regibus, qui fuerunt post Ieroboam: & tunc stat conuenienter, quia sicut Ieroboam abiecit sacerdotes Domini, & constituit sibi sacerdotes laicos: ita omnes reges Israel, qui post eum fuerunt, quia nullus eorum fuit, qui in toto corde sequeretur dominum: & si aliqui inciperent: sicut Iehu, qui occidit prophetas Baal: tamen non continuabat, quia ipse postea redijt ad colendum idola 4. Reg. 10. cap. Sed tunc obicietur, quòd non stet: quia ista recessio de terra Israel facta est tempore Roboam, & Ieroboam, vt patet hic: ideo non pertinuit hoc ad successores Ieroboam. Respondebitur quòd aliqui sacerdotes, & Leuitæ recesserunt de terra Israel tempore Ieroboam, quia abiecerat eos de ministerio suo, & aliqui adhuc manebēt ibi: & cùm etiam successores Ieroboam abijcerent eos, recesserunt temporibus illorum, & sic dicetur, quòd non omnes sacerdotes, & Leuitę recesserunt simul de terra Israel, sed successiuè tempore diuersorum regum. Dicendum tñ ꝙ hoc non stat, qa ista recessio sacerdotū, & leuitarū de regno Ieroboā facta est tpe Ieroboā tota in principio regni, quia dicitur hic, quòd oēs sacerdotes, qui erant in vniuerso Israel venerunt ad Roboam de cunctis sedibus suis: ergo non manebant aliqui in tota terra Israel. Item quia dicitur, quòd venerunt ad eum, idest ad Roboam, de quo ibi agitur, & tamen si tempore successorum Ieroboam aliqui sacerdotes, & Leuitæ recessissent de terra Israel, non potuissent illi venire ad Roboam, eo quòd Ieroboam maiori tpe vixit q̃ Roboā. Nam regnauit Roboā decē & septē annis, & Ieroboā regnauit viginti tribus ānis 3. Reg. 14. Item patet quia dicitur, ꝙ isti Leuitæ venerunt ad Roboam, & confirmauerunt regnum eius annis tribus tantū, ergo aduentus leuitarum & sacerdotum necessariò fuit ante cōplemētū trium annorum de regno Roboam, vnde non potuerunt successores Ieroboam abiicere Leuitas, & sacerdotes de ministerio suo ad hoc ꝙ recederent de terra Israel, cùm om-

A nes recesserint tempore Ieroboam. Dicendum ergo ꝙ potest intelligi istud dupliciter. Vno modo, ꝙ non abiecerint posteri Ieroboam sacerdotes & leuitas de terra Israel: quia tamē Ieroboam abiecerat eos, & videbant totum Israel peruersum ad idolatriam, putabant rationabiliter ꝙ oēs successores sui sic facerēt: & sic dixerunt, ꝙ recedebant de terra Israel, qa Ieroboā, & posteri sui eos abiecerāt. Et ponit istud hic notāter, quasi dicat. Si sol⁹ Ieroboā abiecisset eos nō mutauissent sedes: sed quia oēs abiecerant eos, mutauerunt sedes. Si. n. putauissent sacerdotes, & leuitę, ꝙ solus Ieroboam ꝑuersus fuissent ad idolatriam, & abstulisset eis ministeriū suū, & tēpore sequentium regum possent oīa hęc reparari, nō mutauissent totaliter sedes, sed to-
B lerauissent tempore illius abiectionē suam, vt nō ꝑderent oīa, quæ hēbant in terra Israel: viderant tñ totum populū simul cū rege cōuersum ad idolatriam, iō desperauerunt posse vnquā tolli istā peruersionē, nec eos reuersuros ad officia sua: iō illico mutauerunt sedes. Secundò pōt intelligi, ꝙ istud sit verbum scriptoris, & non sit pertinens ad causam motiuam recessus sacerdotum, & leuitarum de terra Israel, s. quòd cā motiua recedendi sacerdotibus, & leuitis solū fuit, quia abiecit eos Ieroboam, & non propter aliquem de successoribus suis: quia nullus fuit antequam de regno Ieroboam recederent: vnde sacerdotes, & leuitæ nō erāt certi, quòd successores Ieroboam eos abiicerent sicut Ieroboam, licèt hoc putarent: sed quia sic conti-
C git, ꝙ omnes posteri Ieroboam reges Israel erant idolatræ, abiiciebāt cultum domini: & dato quòd essent aliqui sacerdotes, & leuitę in terra sua, non cernerent eos in ministros, sed laicos sicut instituit Ieroboam, & semper sic tenuerunt. Ideo Esdras scriptor libri huius sciens veritatem historiæ dixit, quòd nō solùm Ieroboam abiecit sacerdotes, & leuitas, sed etiam posteri sui: & tamen sacerdotibus, & leuitis sola abiectio, quam passi sunt à Ieroboam fuit causa recedendi de terra Israel: iste est conuenientior modus respondendi quàm præcedens.

Quomodo abiecit sacerdotes, & Leuitas. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, quomodo stet, quòd Ieroboam abiecit sacerdotes & Leuitas ne mi-
D nistrarent in sacerdotio domini. Respondendum, ꝙ potest intelligi multipliciter. Vno modo quòd abiecit eos. i. diminuit honorem ipsorum. Nam ante hoc soli sacerdotes, & leuitæ ministrabant in eis, quæ pertinebant ad Deum. Nunc autem Ieroboam fecerat, ꝙ quicūque de populo vellet effici sacerdos, efficeretur: vt patet infra 13. & 3. Reg. 12. Accipiendo ergo alios ad honorem, qui solis sacerdotibus cōpetebat, abiiciebat eos de honore suo. Secundò modo pōt intelligi, ꝙ Ieroboam nō prohibuit sacerdotes, & leuitas ministrare in officio suo, quia cū permitteret laicos, ad quos nō pertinebat ministrare in sacerdotio, à fortiori permitteret sacerdotibus, de quorū officio istud erat: & tñ quia introduxit aliud ministerium, quod nō per-
E tinebat ad sacerdotes. s. idolatriam, quā nō exercituri erant sacerdotes, dicitur abiecisse eos, ne fungerētur sacerdotio domini, s. quo prius fungebantur. Tertio modo potest intelligi, quod fortè Ieroboam non permisit sacerdotibus, & leuitis ministrare in officio sacerdotali. s. ꝙ ēt si ipsi vellēt coram vitulis aureis ministrare, sicut ministrabant corā dño, ꝙ nō permittebat Ieroboam, & hoc fortè faciebat Ieroboam, vt placeret populo. Nam volebat Ieroboam placere populo: vt cōsentiret in re magna, & insolita. Volebat. n. transferre cultū Dei in idolatriam, & quòd nō ascenderet popul⁹ ad adorandum in templum dñi, sed in Bethel & Dan: & quia populo viderent ista grauia, & fortassis consentire nollet voluit placare populū faciendo aliqua,

qua, quę essent grata populo: & istud erat, quòd daret quendam honorem populo, qui nunquam ei fuerat colat⁹, & liberaret eos de quadam obligatione, cui prius tenebantur: & hoc erat quòd daret populo honorem sacerdotalem. Pro quo sciendum, quòd De⁹ reprobatis omnibus tribubus Israel à ministerio suo elegit tribum Leui: & voluit quòd ista sola sibi ministraret loco totius Israel, vt colligitur Nume. 3. & apposuit pęnam siquis de populo immisceret se his ministrationibus Nume. primo & 3. & 16. & 18. Et quia magnus honor, & vtilitas erat in sacerdotio, & tenebantur non sacerdotes nec Leuitæ dare magna iura sacerdotibus, & Leuitis. Num. 18. Desiderabant valde populares habere sacerdotium: & quidam etiam de Leuitis ad sacerdotium anhelabant: vnde Core, qui erat de Leuitis iurgatus est contra Moysen, & Aaron, quòd ipsi superbirent in populo vsurpantes sibi sacerdotium. Etiam ducenti quinquaginta proceres Synagogæ: etiam Dathan, & Abiron, & magna eorum cohors sequatium. Nam isti erant laici de genere Ruben: Num. 26. & murmurauerunt valde contra Moysen, & Aaron, volendo accipere sacerdotium. Ex quo magna plaga secuta est: Num. 16. Habebat tamen populus magnum desiderium vsurpandi sacerdotium, & erant proni ad faciendum magnas seditiones super hoc, & vt illi sedarentur Deus iussit, quòd omnes tribus Israel ferrent virgas aridas, & ponerentur coram domino scriptis in singulis nominib⁹ tribuum suarum, & illa, quæ floreret ostenderet tribum a Deo electam, & floruit virga Aaron, & sic apparuit electam stirpem Aaron pro sacerdotio: & ex tunc nō ausi sunt Israelitæ contendere de sacerdotio: Nume. 17. Et tamen desiderabant illum semper, vt exuerent hanc subiectionem, quam habebant ad tribum Leui. Nunc autem Ieroboam sciens desiderium populi ad habendum honorem sacerdotalem, & inuidiam quā habebant ad sacerdotes, quia præfecti fuerant eis, putauit quòd posset placare populum dando honorem sacerdotalē populo, scilicet quòd quicunque de populo vellet effici sacerdos efficeretur offerendo taurū & boues, & arietes septem: vt patet infra 13. Et vt vindictam haberet populus de sacerdotibus, & Leuitis, qui tanto tempore prępositi fuerant populo inhibuit Ieroboam sacerdotibus, & Leuitis ministrare: concedens hoc soliis laicis: & tunc diceretur abiicere Leuitas, & sacerdotes de ministerio suo. Quartò modo potest intelligi, quòd Ieroboam abiecit sacerdotes ne fungerentur officio, vel sacerdotio, scilicet ꝙ non permittebat eos ire in terram Iuda ad ministrandum in templum: & ob hoc recesserunt. Dicendum, ꝙ iste modus est verus, quod patet, quia dicitur: abiecit eos ne sacerdotio domini fungerentur: & sic nō potest intelligi de ministratione, quæ fieri debebat corā vitulis aureis, de quibus erant præcedentes expositiones, sed de ministratione sacerdotij diuini, idest sacerdotij legalis: & est sensus, quòd Ieroboam fecit duos vitulos, quos colerent Israelitæ, & vetuit eis ascendere in templum in Ierusalem. tertio Regum duodecimo. Et sic sacerdotes manētes in terra Israel non permittebantur ascendere in templum domini. Et tamē ministrationes sacerdotales, & Leuiticę solùm fiebāt in templum secundùm legem, quæ determinauerat vnicū locū. Leu. 17. & Deu. 12. Et Iosue 22. c. Ergo vetando ascendere in templum, indirectè abiiciebat eos de ministerio domini: & hoc voluit dicere litera. Nā non dixit absolutè, quòd abiecit Leuitas, & sacerdotes de ministerio, sed abiecit ne sacerdotio domini fūgerentur. Ideo credendum, quòd Ieroboam satis permitteret, imò vellet, quòd sacerdotes, & Leuitæ fungerentur sacerdotio coram vitulis aureis: & tamen ipsi nolebant. Ipsi verò volebant ministrare in sacerdotio domini in templo: & hoc non permittebat Ieroboam non sinendo quòd quisquam ascenderet in Ierusalem: & tunc stat directè causa, s. quare sacerdotes, & Leuitæ recesserunt de terra Israel in terrām Iuda. s. quia abiecit eos Ieroboam, ne fungerentur sacerdotio, idest vt non ascenderent in Ierusalem ad ministrandum, & tunc duo vrgebāt Israelitas ad hoc quòd recederent de terra Ieroboam. Primum erat, quia tota sustentatio sacerdotum, & Leuitarum erat de Iuribus ministrationis, quæ fiebat in templo: & si non ascenderent ad ministrandum nihil eis daretur: & tamē Ieroboam prohibebat eos ascendere in Ierusalem: iō oportuit eos mutare sedes. Secundum erat desideriū legis implendæ: nam lex iubebat, quòd quolibet anno ascenderent ter omnes Israelitæ in locum sanctuarij in tribus festiuitatibus: & tamen si manerēt in terra Ieroboam nunquam permitterentur ascendere in Ierusalem, iō fuit eis opportunum mutare locum.

An venerunt ad immolandum in Ierusalem Israelitæ. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius de istis Israelitis, de quibus dicitur hic, quòd quicunque dederāt cor suum, vt quærerent dominum, venerunt in Ierusalē ad immolandum victimas: an isti venerunt ad habitandum in terra Iuda, vel solùm veniebant ad immolandum, & redibant in terram suam Israel. Aliquis dicet, quòd isti solùm veniebant ad adorandum dñm in Ierusalem, & non ad manendum ibi: sed redibant in terram suam: vt patet, quia dicitur, venerunt in Ierusalem ad immolandas victimas domino Deo patrū suorum. Sed obiicietur, quòd non stet. Primò, quia non videbatur modus, quo isti Israelitæ possent ascendere in Ierusalem: & reuerti in terram suam. Nam Ieroboam vetuerat ascendere in Ierusalem ad orandū 3. Regum 12. Et (vt asseritur) satis rationabiliter posuerat custodes ī terminis regni, ne quis de regno suo ascenderet in Ierusalem, & qui ascenderent, caperentur, & occiderentur, & confiscarentur bona eorum: non ergo posset aliquis ascendere, et redire. Secundò patet, quia dicitur de istis ascendentibus in Ierusalem, quòd roborauerant regnum Roboam, et tamen si isti solū ascenderent ad adorandum, et sacrificandū in Ierusalē, et nō manerēt in terra Iuda, nō ꝯfirmarēt regnū Roboā: ergo vr̄ ꝙ manebāt in terra Iuda. Tertiò patet, quia sacerdotes, et Leuitæ mutauerunt sedes transeuntes in terrā Iuda propter adorationem domini, s. quia non poterant illuc ascendere, si habitarēt in terra Israel, ideo sic etiam intelligendum est de laicis: nam si Leuitæ, et sacerdotes possent ascendere in tēplum in Ierusalem, & redire in terram Israel, nō mutassent sedes suas: & tamen mutauerunt eas relinquētes omnia, quæ habebant in terra Israel: ergo nō poterant ascendere in templum domini si manerent in terra Israel. Respondendum, quòd potest teneri vtrunque in quæstione ista, scilicet potest dici, quòd ascendebant isti Israelitæ solùm ad orandum dominum in Ierusalem, & redibant in terram suam, vel quòd ascendebant in Ierusalem, & manebant semper in terra Iuda habitantes, & pro vtroque posita est probatio, etiam pro vtroque responderi potest tenendo, quòd ascendebant in Ierusalem ad orandum, & manebant ibi semper. Dicendum, ꝙ verum est, quòd isti Israelitæ, qui de regno Ieroboam veniebant solùm veniebant, vt offerrent hostias, & tamen, quia non poterant ad hoc venire sæpe sine periculo manebant in terra Iuda: ideo rectè dicitur, quòd veniebant ad immolandum hostias. Nam

Nam venerunt semel ad hoc, & tunc manserunt in terra Iuda. Et non negatur ex hoc quòd manerent isti Israelitæ in terra Iuda, sed potius sequeretur quasi necessariò ex illo, quia aliter non poterant ascendere sine periculo in terra Iuda. Si autem tenere velimus, quòd isti ascendebat solùm ad orandum, & non manebant in terra Iuda, sed redibant in terram Israel, respondebimus ad primam rationem dicendo, quòd licèt vetuisset Ieroboam ascendere Israelitas in Ierusalem, tamen multi ascendebant, scilicet quia erant multa loca, per quæ possent exire Israelitæ, ita vt nõ viderentur, nec erat possibile omnia loca custodiri: sicut patet nunc in exitibus regnorum, qui custodiuntur propter vectigalia, & res vetitas efferri: tamen falluntur multa cùm sint plurimæ viæ. Etiam quia dato, quòd aliqui ascendentes reperirentur a custodibus, erant sibi benigni custodes, & permittebant illos, scilicet quia fortè Deus efficiebat illos sibi clementes, cùm irent ad colendum eum: vel dato quòd in hoc essent multa pericula, illi viri, qui zelũ legis habebãt, exponebant se omnibus his periculis propter legem implendam: sicut patet de Tobia, qui erat de tribu Nephtali, & dum cęteri irent ad colendum vitulos aureos, iste ascendebat in Ierusalem ad adorandum; vt patet Tob. primo capit. Ad secundum de roboratione regni Roboam potest dici vno modo, quòd illa litera, scilicet, roborauerunt, non refertur ad literam immediatam, scilicet de istis Israelitis laicis: qui veniebant ad immolandum hostias, sed refertur ad præcedentem literam de Leuitis, qui veniebant ad morandum in terra Iuda, quia illi confortabant regnum Roboam: eo quòd manebant in terra illa, & parati erant defendere eum contra hostes. Nicolaus dicit, quòd isti corroborauerunt regnum eius, scilicet quia veniẽtes ad adorandum in Ierusalem parati erant eum defendere. Sed non vr̃ quõ isti parati essent defendere illũ, si mãsuri essent in terra Israel, q̃ erat terra Ieroboã hostis Roboã. Ideo dicendum magis sicut supra: vel dicendum, ꝙ ista confortatio non intelligitur, ꝙ fieri dẽret opere bellico, sed magis sequendo viam legis, scilicet ꝙ Deus confortabat illos, qui sequebantur eũ dando eis, quòd præualerẽt contra hostes: et quia oẽs de regno Roboam sequebantur nunc dñm, confortabat Deus regnum illud, & quia omnes illi, qui veniebant de terra Israel ad adorandum dominum in Ierusalem, cõcordabant cum viris Roboam de regno Roboam colendo dñm, & cũ eis simul colendo, dicebantur etiam ipsi confortare regnum Roboam, quia in regno ipsius colebant dñm. Ad tertium dicendum; ꝙ sacerdotes, & leuitæ mutauerunt sedes, vt irent ad immolandum dño in terra Iuda, & tamen nõ mutauerunt ad hoc sedes laici, qui illuc ibant, quia magna rõ differẽtiæ est inter laicos, & leuitas, & sacerdotes. Prima est, quia securius poterant laici ire in terram Iuda ad immolandum domino, quã sacerdotes, & leuitæ: eo ꝙ laici rarò ibant, & secretius ire poterant. Leuitæ autẽ, & sacerdotes ituri erant pluries, & determinatis tẽporibus: nam vt patet præc. lib. 24. ca. sacerdotes distincti erant per vigintiquatuor sortes, & ministrabat vna post aliam, & quęlibet vna hebdomada. Sic etiam erat de Leuitis cantoribus, q̃ diuisi erant in sortes vigintiquatuor, & ministrabãt per vigintiquatuor hebdomadas subsequenter. eo. lib. 25. ca. & cũ cognitæ essent sortes istorum sacerdotum, & leuitarum, & tẽpora ministrationum, scirẽt Israelitę quo tempore quilibet sacerdotes, et leuitæ ascensuri erant ad ministrandum in Ierusalem, et obseruarent eos, et caperent. De laicis aũt non erat sic: quia non erat eis tẽpus determinatum eundi. Nam licèt lex determinasset tria tẽpora in anno pro omnibus Israelitis, quidam vo-

A lebant ire, et quidam nõ, propter periculum: et sic nesciretur determinatè, qui ire vellent, et qui non. Et dato quòd aliqui ire vellent, fortè non irent in temporibus determinatis a lege propter periculum, sed irent aliis diebus: vnde non possent custodes Ieroboam sic tenere laicos euntes in Ierusalem, sicut sacerdotes, et leuitas: iõ vt possent sine periculo ministrare sacerdotes, & leuitæ mutauerunt sedes, & non fuit tam necessarium quòd mutarent sedes laici. Secundum erat, quia dato ꝙ non vetaret Ieroboam ascensum in Ierusalem Israelitis. Si tamen conuerteretur populus ad idolatriam, sicut conuersus est, nõ manerent sacerdotes, & leuitæ in terra Ieroboam: nam oẽs redditus leuitarum, & sacerdotum erant de ministratione, quã

B habebant in sanctuario, & illi, qui erant in terra Israel iam erant peruersi ad idola, & non dabant aliquos redditus sacerdotibus, & leuitis: ideo frustra erat, quòd manerent inter Israelitas, sed potius ascenderent ad morandum in terra Iuda, quia ibi omnes reddit[9] suos percipiebant de colentibus Deum: laici autem nõ habebant istam causam, cùm ipsi non haberent alibi percipere aliquid, nisi in terra sua: ideo nõ mutarẽt sedes, sicut sacerdotes & leuitæ. Tertium erat, quòd sacerdotes & leuitæ erant pauperes, & ob hoc viuebãt dispersi per terra Israel, vt ab Israelitis perciperẽt eleemosynas, & quasdam primitias de panibus nouiter coctis, & de aliis pulmentis: vt colligitur Nume. 15. & quia non poterant percipere ista ab omnibus Israelitis nisi

C inter eos dispersi manerent, viuebãt dispersi per terrã Israel. Nunc autem toto Israel conuerso ad idolatriã, non darentur eleemosynæ, nec primitiæ pulmentorum sacerdotibus, & leuitis manentibus in cultu Dei, et sic non possent sustentari subtractis eorum subsidiis: ideo dato ꝙ Ieroboam nõ imponeret eis aliquod grauamen, ipsi sponte recederent de terra eius in terram Iuda, & ibi sustentarentur cùm non possent sustẽtari in terra Israel: istud ãt non accidebat in laicis, q̃ sustẽtabantur de suis facultatibus, iõ non habebant cãm mutandi sedes, sicut sacerdotes, & leuitę. Quartum erat, quia ex causa satis facili poterãt sacerdotes, & leuitæ mutare sedes suas, & tamẽ laici non poterant cõmodè mutare sedes, nisi ex causa grauissima. Rõ est,

D quia sacerdotes, & Leuitæ nõ habebant possessiones aliquas in terra Israel, de quibus fructus perciperent. s. agros, & vineas, sed solũ vrbes ad morandum: sed facile erat vbicunque vellent stare inuenire locum ad manendum: iõ ex facili causa mutarent sedes. De laicis secus erat, quia habebant agros, & vineas in terra Israel: & si transirent in terra Iuda, nihil ibi haberent, nec possent emere: quia immobilia inter Hebræos nõ vendebantur nisi ex magna necessitate, & venditio non manebat in æternum: sed ad tempus Iobelęi solùm, scilicet vsque ad quinquagesimum annum ad plus: & tunc redibat omnis possessio ad pristinũ possessorem: Leu. 25. cap. Ideo laici non transirent in terram Iuda de terra Israel nisi ex causa ineuitabili. Le-

E uitæ autem sacerdotesque ex causa facili transirent.

Quomodo firmauerunt regnum Roboam tribus annis. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo stat, quod dicitur hic, quòd firmauerunt regnum Roboã solum tribus annis isti, de quibus hic dr̃. Quidam respondet, quòd confirmatio regni vocatur prosperitas, & quãdiu manet in augmẽto vel saltem nõ mutatur aliquid de prosperitate sua, dicitur cõfirmari, vel ꝯfirmatum esse: & durat hoc, quousq; veniant aliqua infortunia: sic fuit hic, quia per tres annos durauit ista prosperitas: ideo dicitur quòd tribus annis cõfirmatũ est. Sed dicendum, ꝙ hoc non stat, quia tunc opor-

tebat: vt post tres annos illico calamitates euenissent in regno Roboam: sed falsum est, quia prima calamitas, quam legitur habuisse regnum Roboam, fuit Sesach rex Aegypti, & bello victis viris Iuda abstulerit omnes thesauros eorum 3. Reg. 14. & sequenti cap. Et tamen istud fuit anno quinto Roboam sequenti cap. Ergo confirmatum esse regnum vsque ad quinque annos: quòd falsum est. Dicendum ergo aliter, scilicet quòd confortatio ista regni erat ex parte Dei, scilicet quòd cùm viri de terra Iuda colebāt Dominū, Deus confortabat regnum eorum, ita vt non possent hostes illud inuadere, nec nocere ei. Postquam verò dereliquerunt Dominū Deus, dereliquit eos, & iam fuit regnum infirmum, ita quòd cuique volenti inuadere, & nocere facile erat: & quia tribus annis solis viri Iuda secuti sunt Dominum, & postea deseruerunt legem eius, dicitur cōfirmasse Roboam per tres annos. Et dato, quòd completis tribus annis non venerit illico calamitas super viros Iuda: sed āno quinto regni Roboam: tamen illico vt completus est tertius annus, Deus dereliquit viros Iuda, & poterat quilibet inuadens viros Iuda nocere eis quod non potuisset prius durante triennio. Aliter dici potest, quòd cōfirmatio regni fuit faciēdo apparatus bellicos, scilicet vallando ciuitates muris, & reficiendo q̃ corruerant, & faciendo armamentaria in singulis vrbibus, & disponendo ibi viros belli, parandoque horrea & escas ꝓ viris belli, & generaliter omnem apparatum belli procurabat, & in hoc regnum roborabatur, & non firmabat: quia per hęc facilius erat ad defensionē ꝯtra hostes q̃ aliàs: & dicitur ꝯfirmatū regnū tribus annis. s. quia tribus annis durauit iste apparatus in fieri: quibus expletis iam facta erant omnia, quæ pertinebāt ad belli apparatum: iō expletis tribus ānis non ꝯfirmabatur vltra regnum. Et dicendum quòd iste modus conuenientior est, quàm quòd accipiatur confortatio regni pro cultu dei, secundùm quem confortabatur, qa iste est sensus magis literalis. Et patet hoc, quia dicitur sequenti cap. Cunque roboratum fuisset regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem Domini & omnis Israel cum eo. Et tamen si acciperetur cōfortatio regni pro perseueratione in cultu Dei, non diceretur, quòd confirmato regno dereliquit legē: qa derelinquendo legem Dei derelinquebatur confortatio regni, quia aliàs esset sensus, quòd cùm conseruarent Israelitæ legem Dei dereliquerunt legem Dei. Non est ergo iste sensus: sed intelligitur, quòd confortatio regni erat per apparatum bellicum, & quandiu non habebat Roboam apparatum bellicum plenum, timebat Dominum, & colebat eum. Cùm autem habuit omnem apparatum bellicum, per quem erat confirmatum regnum superbiuit, putans quòd per seipsum sufficiens esset resistere hostibus, & tunc oblitus Dei dereliquit legem eius, & coluit idola. Iste solet esse modꝰ præuaricationis humanæ, scilicet quòd illi, qui fuerunt Dei cultores, & boni quandiu fuerunt in minori statu, prouecti in magnum statum Deum contemnant. Hic dicendum erat de vitulis, quos fecerat Ieroboam: & de multis dubiis, quæ insurgunt circa eos: & tamen dicetur de his omnibus infra 13. capit. Vbi etiam dicitur de his vitulis.

Duxit autem Roboam vxorem Mahalath filiam Ierimoth filij Dauid: Abihail quoque filiam Eliab filij Isai, quæ peperit ei filios: Iehus, & Sommoriam, & Zoom. Post hanc quoque accepit Maacham filiam Absolō, q̃ peperit ei Abia, & Ethai, & Ziza, & Salimih. Amauit autem Roboam Maacham filiam Abfalom super omnes vxores suas & concubinas: nam vxores decem & octo duxerat: concubinas āt sexaginta; & genuit viginti octo filios, & sexaginta filias. Cōstituit verò in capite Abiā filiū Maacha ducem super omnes fratres suos: ipsum enim regem facere cogitabat, quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius, & in cunctis finibus Iuda, & Beniamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis: præbuitque eis escas plurimas, & multas petiuit vxores.

Duxit autem. Hic ponitur secundum huius c. scilicet prosperitas Roboam in prolis multiplicatione. Nam sicut regnum suum confortabatur habendo ciuitates multas munitas, & omnem apparatum bellicum: ita confortabatur habendo filios multos, & affines propter vxores, qui adiuuarēt eum ad defendendum regnū. Et dicitur. *Duxit autem Roboam vxorem Mahalath.* Non erat ista sola vxor, quia vxores decem & octo habuit, vt patet in litera. Quare autem ponatur ista prima: & quare magis ista, & Maacha exprimuntur, declarabitur infra in quadam quæstione. *Filiam Ierimoth filij Dauid.* Accepit in vxorem patruelam suam, scilicet filiam fratris patris sui. Nam Salomon erat frater Ierimoth cùm ambo essent filij Dauid. De isto tamē Ierimoth filio Dauid quis esset, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et Abigail quoque filiam Eliab filij Isai.* Ista Abigail erat filia fratris aui sui. Nam Eliab erat frater Dauid, & Dauid erat auus Roboā: erat Eliab super Dauid primus, & statura procerus, quoniam considerans Samuel iuxta staturam, & pulchritudinem eius putauit, quod esset quem Deus iusserat vngi in regem, & quæsiuit quando vidit eum: num coram domino est Christus eius? & Deus respondit non respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius: quia ego abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico. primo Regum decimo sexto. Et vocata est filia eius Abihail: quia sic etiam vocabatur quædam soror Dauid, quæ peperit Amasam ducem belli, vt patet præcedenti lib. secundo, & tertio Regum decimoseptimo cap. Iste Isai, de quo hic dicitur erat pater Dauid. Nam sic vocabatur, vt patet primo Regum decimo sexto, & decimo septimo. *Quæ peperit ei filios Ieus, Sommoriam, & Zoom.* Nomina virorum sunt. Nam Sommoria non est fęmina, vt aliqui arbitrantur. Habuit autem Roboam filios multos, scilicet vigintiocto filios, & sexaginta filias, infra in litera: & tamen fortè erant isti de nobilioribus filiorum suorum, & excellentioribus prudentia, & viribus. *Post hanc quoque accepit Maacham filiam Absalom.* Aliam Maacham habuit Dauid in vxorem, scilicet filiam regis Gessuri. tertio Regum tertio, & præcedenti lib. 3. ca. Et ista Maacha erat patruelis Roboam, scilicet quia erant filij duorum fratrum. Nam Abfalō, & Salomon erant fratres filij Dauid: sed de isto Absalom est dubium an fuerit filius Dauid. Quidam putant ꝙ sic propter nominis similitudinem, & alia, quæ infra declarabuntur. Et tamen videtur magis dicendum, ꝙ non erat iste filius Dauid, quia in Hebræo non vocatur Abfalom sicut vocatur ille pulcher filius Dauid,

Dauid, sed vocabatur Abisalon: litera tamen nostra, nõ expressit istam literam, quia fortè factum est imperitia librariorum: nam nesciunt correcte scribere: & quia istud nomen Absalom est frequentatũ in scriptura, & nomen Abisalom rarissime reperitur in scriptura: licèt inuenerint scriptum Abisalon putauerunt corruptionem esse, scripseruntque Absalom, & tñ an sit iste Absalom filius Dauid vel aliquis alius, declarabitur infra 13. in quadam quæstione circa principium. *Quæ peperit ei Abia.* Iste fuit, qui postea constitutus est in regem successorem Roboam, vt patet infra in litera, & propter hũc fit hic mentio de matre sua Maacha. *Ethai, & Ziza, & Salomith.* De istis tribus non habetur, qui fuerint, quia gesta eorum nõ leguntur. Est autem Salomith interdum nomen viri, & interdum nomen fœminæ. Hic est nomen viri: & tamẽ Leuit. 24. est nomen fœminæ, quæ erat mater illius viri, qui lapidatus est extra castra, quia blasphemauit nomen Domini. *Amauit autem Roboam Maacham filiam Absalom super omnes vxores suas, & concubinas.* Multas enim vxores, & concubinas habuit Roboam: & tamẽ inter omnes illas nulla magis diligebatur à Roboam quàm Maacha, & ponitur istud ad signandum, & reddendum cãm eius quod infra dicitur. s. ꝙ Roboam ꝯstituit Abiam in regem inter omnes filios suos, licèt nõ esset primogenitus: & hoc quia dilexit Maacham super oẽs vxores suas, & concubinas: & dicitur de vxoribus, quia habebat multas. s. decem & octo, & concubinas sexaginta: vt patet in litera. Ista enim erat cõsuetudo regum pro tunc, ꝙ multas vxores, & concubinas haberent. *Nam vxores decem, & octo duxerat, Concubinas autem sexaginta.* Differentia autem inter cõcubinã, & vxorem est: quia vxor interueniente matrimoniali fœdere dicitur: concubina autẽ nullo pacto interueniente, sed solo desiderio libidinis habetur ad propagandum prolem non intendendo; vel dato ꝙ ad hoc intendantur, verba cõtractus nulla interueniunt. Secũdum antiquos vocabatur concubina illa, quæ licèt duceretur affectu cõiugali, tamen nõ intercidebant pacta dotalia, nec aliæ cæremoniæ iuris. Et isto mõ licitum est habere ꝯcubinam sicut habere vxorem: sic ait Isidorus, & habetur in Decretis di. xxxij. cap. Christiano homini, & isto modo illa, quę est ꝯcubina interdũ vocatur cõcubina, & interdũ vxor: vt patet de Agar, & de Cethura, quas accepit Abraham, & vocãtur interdũ vxores, & interdum cõcubinæ. Nam Agar vocatur vxor Abrahæ. Gen. 16. & vocatur etiam Cethura vxor eius: Gene. 25. Et tamen postea vocantur ambæ concubinæ eius Gen. 25. s. Filus autem concubinarum largitus est munera. s. Agar, & Cethuræ: sic etiã mulier, quã habebat Leuita, quæ improba libidine occisa est, vocabatur interdum concubina Leuitæ, & interdum vxor eius Iudi. 9. de hoc ibi latè dictũ est, qũo differant ꝯcubina & vxor: & sic poterat esse ꝙ aliquæ concubinæ istarum essent tales, quas nos verè vocaremus vxores. Aliç ãt essẽt concubinæ, quæ solo affectu libidinis tractantur: & sic nos vocamus concubinas. *Et genuit vigintiocto filios, & sexaginta filias.* Vtrum omnes isti fuerunt de vxoribus, vel aliqui de vxoribus, & aliqui de concubinis non apparet, sed credendum est, quia aliquos filios & filias habuerit etiam de concubinis cùm tot tenuerit. *Constituit verò in capite Abiam filium Maacha ducẽ super omnes fratres suos.* Silicet licèt Abia fili⁹ Maacha nõ esset primogenitus Roboã, & ex hoc non cõpeteret ei principatus super oẽs fratres suos: tñ Roboam voluit eum cõstituere super oẽs filios suos fratres eius: & satis apparet ex hoc ꝙ nõ esset primogenitus, quia si ipse esset primogenitus Roboam, non diceretur, ꝙ constituit eum Roboam in capite oĩum fratrum suorum: nam ei cõpeteret iure suo ꝙ esset princeps oĩum: & tñ dicitur ꝙ constituit eum in capite, & ponuntur causę ad hoc: iõ non erat ipse primogenit⁹. *Ipsum enim facere regem cogitabat.* Deliberauerat. n. Roboam apud se, ꝙ constitueret in regem filium suum Abiam, vt sic post mortem maneret certè filius eius iste rex, & nõ verteretur in dubium apud alios fratres eius: & dicitur, quòd cogitabat eum facere regẽ, quasi dicat, nõ competebat ei de iure, tñ Roboam cogitauerat hoc facere ex aliquibus causis, quæ eum mouebant. *Quia sapientior fuit, & potentior super omnes filios eius.* Ista fuit vna de causis motiuis ad constituendum eum in regẽ super Iudam. s. quia erat prudentior cęteris fratribus suis. Etiam erat potentior. i. robustior corpore, & magis aptus ad bella. Et ista duo optimè conueniebant ad cõstituendum quem in regem, & accipitur sapientior. j. prudentior: nam sapientia est habitus speculatiuus de altissimis rebus, vel per altissimas causas artis iudicãs, vt colligitur 6. Ethi. cap. de sapientia. Et ista licèt vtilis sit principibus, & cuique homini: quia valde nobilitat, & exaltat virum: tamen non est ista summè necessaria regi, sed prudentia. Nã prudentia est habitus directiu⁹ circa agibilia ad totam vitam, vt patet 6. Ethi. c. de prudentia. & istam habebat Abia ad cautè regendum. Vocabatur autem potẽtior. s. vir robustus, & animosus. vtrũque. n. est laudabile in principe, sed potissimè quòd sit aĩosus cõfidens circa pericula belli. Nam ꝙ sit valde robustus corpore princeps laudabile est, & tñ nõ est agenda corpore suo pugna. Si aũt aĩosus sit, etiamsi non sit corpore robustus, non formidabit grauia pericula: & faciet confidere totum exercitum animositate sua, & tantum excellebat prudẽtia ista, & animositas in Abia ꝙ pater suus Roboam in cõparatione eius erat timidus corde & imprudens, & ipse Abia dixit coram toto Israel, qñ voluit pugnare ꝯtra Ieroboam, porro Roboam erat vir rudis, & corde pauido nec potuit resistere. Et tamen dicere talia nõ pertinebat nisi ad virum, qui valde excelleret animositate, & prudentia super Roboam, qualem se putabat Abia. seq. cap. *In cunctis finibus Iuda, & Beniamin, & in vniuersis ciuitatibus muratis.* Refertur ad præcedentem literam. s. cogitauerat Roboam ꝯstituere Abiam regem in omnibus finibus Iuda, & Beniamin. i. in tota terra Iuda, et Beniamin. Nam super istas duas tribus solũ dominabatur Roboam, et dicitur. Et in vniuersis ciuitatibus muratis, nõ quidem ꝙ istę ciuitates muratę essent extra terra Beniamin, et Iuda, quia nullam terram habebat Roboam extra istas duas sortes tribuum, cùm oẽs aliæ decem tribus cessissent ipsi Ieroboam sicut Deus ei promiserat 3. Reg. 11. sed ponuntur ad faciendum specialem mentionem de istis ciuitatib⁹, quia erãt nobiliores inter cętera loca terræ Roboam. *Præbuitque eis escas plurimas.* s. disposuit Roboam istos filios per varias vrbes terræ suæ, et dedit eis escas plurimas, scilicet cuilibet ipsorum dedit magnã familiam, et ad sustentandam illa dedit singulis multas escas, scilicet multos redditus, vnde escas haberet pro se, et familiis suis. *Et multas petiuit vxores.* Scilicet cuilibet filiorum suorum dedit vxores multas: nã sicut ipse habuerat vxores multas, vt multiplicaretus genus eorum, et sic potentiores efficerentur ad defensionem regni. Considerandum autem, quòd non fuerunt omnia hęc, quæ computantur hic de filis, et filiabus, vxoribus, et concubinis Roboam postquam Roboam constitutus est in regem: sed prius accepit vxores, et concubinas, habuitque filios et filias: vt dicetur infra in quadam quæstione.

Quare ponuntur solum tres vxores Roboam.
Quæst. XIX.

QVAERITVR circa predicta, quare solũ ponuntur hic tres vxores Roboam expressis nominibus earum, cùm multæ aliæ fuerint. Et cur ponitur Mahalath prima inter omnes. Aliquis diceret, ꝙ hoc fuit, quia non habebat plures vxores Roboam: sed istud non stat, quia decem & octo vxores habuit Roboam, vt patet supra in litera. Dicendum ergo, quòd ponuntur istæ tres solũ, quia fortè istæ fuerunt excellentiores inter omnes alias, & meruerunt specialiter nominari. Aliter potest dici ꝙ fit mentio de istis propter filios earum, quia filij sui fuerunt viri nobiles inter alios filios Roboã, & ex honore filij honoraretur mater. Patet hoc de Abia, qui fuit excellentior inter omnes filios Roboam, & mater sua Maacha ponitur hic, vt patet in litera. Aliter potest dici, quòd ponuntur isti tres propter filios, scilicet vt cognoscant, q filij fuerint, quando postea aliquid dicetur de eis. Dicendum tamen, quòd verisimilius est, quòd ponãtur nomina istarum trium solum propter Maacha: nam volebat scriptura dicere de Maacha vxore Roboam propter filium eius Abiam, qui constitutus est in regẽ, & quia præponi debebat ei Mahalath dictum est de Mahalath, & deinde de Maacha: & quia dicto de Maacha de ceteris dicere non attinebat ad propositum, non prosecuta est scriptura de aliqua ceterarum.

Quare prius nominata est Mahalath.
Quæst. XX.

QVAERITVR de secundo, s. quare prius nominata est Mahalath quã Maacha, & ẽt Abigail filia Eliab. Quidam respondent, ꝙ factum est hoc: quia illæ duæ primæ. s. Mahalath, & Abigail habuerunt filios excellentiores quã Maacha: & ex honore filiorum debuerunt præponi. Dicendum ꝙ non stat. quia tunc non deberet præponi Mahalath: quia ipsa nullos filios habuit, vel nullos saltem habuisse legitur: quia hic nulli filij eius leguntur: & sic non legitur aliquid, propter quod præponi debeat aliis. Secundò patet, quia dato ꝙ filios habuerit, non fuerunt excellẽtiores omnibus filiis Roboam: quia Maacha ponitur hic tertio loco, quæ habuit in filium ipsum Abiam, et ille fuit sapientior, & potentior oĩbus fratribus suis: vt patet in litera. Aliter dicet aliquis, ꝙ præponitur Mahalath ad illas, quia fuit generosior: & sic secundum maioritatem stirpis ponebatur ordo nominationis. Sed obiicietur, ꝙ non stat: quia Mahalath, quæ est hic prima, & Abigail, quę est secunda sunt de eadem stirpe: nam Abigail fuit filia Eliab fratris Dauid, & Mahalath fuit filia Ierimoth filij Dauid, vt patet in litera. Diceretur ꝙ adhuc stante isto esset nobilior progenie Mahalath, quã Abigail, quia Abigail nõ erat de progenie regia: quia non fuerat aliquis p̃r suus aut proauus suus rex, & t̃n Mahalath erat de progenie regia, eo ꝙ auus suus Dauid fuerat rex. Sed tunc obiicieť, ꝙ hoc nõ stat, quia Maacha fuit filia Absalom, & ille fuit filius regis Dauid, & sic erat de progenie regia sicut Mahalath: ad hoc obiici posset, ꝙ hoc nõ stat, quia non est iste Absalõ filius Dauid: sed quidam alius, qui vocabatur Abisalon. Dicendum t̃n, ꝙ ẽt si hoc sit verum, nõ cõsiderat scriptura de hoc. Sed dicendum, ꝙ hoc nihil est, sed scriptura intendit hic ponere de Abia filio Maacha: & quia nõ fuit illa prima vxorum Roboã ponit oẽs alias vxores Roboam quousque perueniatur ad illam, et ibi sistitur. Fuit autem prima omnium vxorum Roboam ipsa Mahalath: quapropter ponitur inter oẽs prima, et quia nullos filios habuit, subiicetur

F de filiis eius: post eam fuit Abigail, deinde, s. tertia in ordine fuit Maacha. Quod autem propter hoc ponat, & iste sit ordo vxorum inducendo eas patet: quia dicitur hic qũo Roboam duxit Mahalath in vxorem, & Abigail. Et sequitur post hanc quoq; accepit Maachã filiam Absalom, ergo aliæ fuerit primę vxores. Causa autem quare ponuntur illę vxores Roboam, quæ fuerunt acceptæ ante Maacham est, quia scriptura vult innuere, ꝙ licèt non fuerit Abia filius Maacha primogenitus Roboam, ꝙ constitutus est rex, & probatur hoc ex ordine vxorum: quia prius accepit Roboam, Mahalath, & Abigail in vxores quàm acciperet Maachã: & sic accepit prius filios ex eis, vel saltẽ ex altera earũ, & illi fuerunt priores quam filij Maacha, quorum vnus fuit Abia.
G Sed obiicietur, quòd non sequitur ex hoc: nã poterat esse quòd Mahalath, & Abigail essẽt vxores Roboam prius quàm Maacha, & tamen susceperit prius Roboã filios ex Maacha quã ex Mahalath, & Abigail. Dicendum ꝙ hoc potest bene stare: & t̃n sic accidit, ꝙ sicut fuerũt Mahalath, & Abigail priores vxores quã Maacha ipsi⁹ Roboam: ita accepit prius filios ex eis quã ex Maacha, & fortè prius quàm acciperet in vxorem Maacham habebat filios ex Mahalath, & Abigail vel saltem ex Abigail, & sic scriptura posuit ordinem earum, & filiorum suorum: et ista est causa, quare positis istis tribus vxoribus Roboam nõ fuerunt positę ceteræ, licèt essent decem et octo: vt patet in litera: quia solũ agebatur propter Abiam, vt putaretur nõ fuisse primogenitum Roboam: et cũ peruẽtum est ad probandum hoc ex ordine matrum, cessauit scriptura enarrare in matre eius Maacha.
H Sed dicetur, cũ intentio scripturæ solũ sit hic propter Abiã, qui cõstitutus est in regem de filiis Roboam, sicut nõ dictum fuit aliquid de posterioribus vxoribus, quia non attinebant ad Abiam: ita nec debuisset dici aliquid de primis duabus, cũ Abia fuerit filius tertiæ vxoris Roboam. s. Maacha. Dicendum, ꝙ de primis duabus debuit dici: et rõ est propter duo: primò, quia scriptura volebat hic innuere, quòd Abia non erat primus fili⁹ Roboam, nec erat de prima vxore eius, et ad hoc debebant poni oẽs præcedentes eam, vt sciretur in quo ordine vxorũ erat Maacha inter ceteras, quod sciri nõ poterat nisi per præcedentes, secus autem de sequentibus:
I quia ad illas nullam habitudinẽ hẽbat Maacha, quantum ad hoc de quo hic intenditur. Secundò, q̃ talis est modus cõputandi in sacra scriptura: nam q̃n interdum vult de aliquo scriptura narrare, vt sciatur de qua progenie est ponuntur alij, qui sunt de illa progenie ante ipsum, vt sciatur quotus ipse in progenie illa sit: sic patet Exod. 6. vbi volebat scriptura declarare de Moyse, et Aarõ, qui fuerunt eductores Israelitarũ de Aegypto, et operatores miraculorum, de qua progenie erant, et quia erant de tribu Leui, et ante tribũ Leui erant duę aliæ tribus Israel. s. Ruben, et Simeon: descripsit scriptura totam progeniem Ruben, et totã progeniem Simeõ, et totam progeniem Leui quousque veniretur ad Moysem, et Aaron: et tunc dicitur
K de eis: iste est Moyses, et Aaron, quibus præcepit dñs, vt educerent filios Israel de Aegypto per turmas suas. Exo. 6. De ceteris autem tribubus posterioribus nihil dixit, et sic licèt nõ esset de necessitate narrationis, ꝙ describerentur ibi duæ tribus præcedentes tribum Leui, quia tamen illę erant priores, et dicendum erat de tribu Leui, dixit scriptura de illis duab⁹: ita nunc cùm dicẽdum esset de Maacha tertia vxore Roboam, dicẽdum fuit de duabus præcedentibus, etiam si non esset alia causa necessitatis.

Quare

Quis esset Ierimoth. Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius de isto Ierimoth filio Dauid, de quo hic dicitur, quis erat. Et dicendum quod iste non erat de illis quos scriptura narrat. Aliquis dicet, quòd non fuit filius Dauid, quia computãdo omnes filios Dauid quos scriptura diligenter enumerat, non reperietur inter illos aliquis, qui nominetur Ierimoth. Et patet, quia Dauid genuit sex filios, dum esset rex in Hebron, quorũ nomina ponuntur 2. Reg. 3. & præcedenti li. 3. cap. & nullus illorum est Ierimoth: postea cùm esset rex in Ierusalẽ, genuit vndecim filios, quorũ nomina habẽtur 2. Reg. 5. & præcedenti li. 3. cap. & ibi non ponitur inter eos Ierimoth: ergo non fuit iste filius Dauid. Dicendum tñ est, ꝙ erat Ierimoth fili⁹ Dauid. qa hic vocat̃ filius ei⁹, et tñ nõ vocaret̃ sic nisi esset fili⁹ eius. Aliquis dicet ꝙ erat Ierimoth fili⁹ adoptiu⁹ Dauid, sicut nos vocamur filij Dei ſm adoptionem. Ad Ro. 8. & ita secundũ leges humanas multi sunt filij adoptionis. Dicendum ꝙ hoc non stat, quia iste modus non est consuetus loquendi in scriptura: quia filius propriè, & prima sui significatione vocatur, qui ab aliquo natus est. Et ſm Metaphoram, vel largè vocatur filius, qui est secundũ adoptionem: ideo nunquam debet intelligi filius nisi pro eo, qui natus est, nisi ponatur aliquod adiunctum connotans adoptionem: vel nõ posset aliter stare scriptura in veritate: hic tamen potest stare scriptura in veritate, dato quòd nõ ponatur iste esse filius adoptiuus: ideo non oportet, quòd ponatur adoptiuus. Vno modo ergo potest dici, ꝙ Ierimoth erat filius Dauid: & tamen non erat filius eius de vxore aliqua sua, sed de concubina, & scriptura ponit solùm nomina filiorum natorum de vxoribus, & non de concubinis: sic patet 2. Reg. 5. & præcedenti li. 3. cap. scilicet omnes hj filij Dauid absque liberis concubinarum, & illud dicitur positis nominibus omnium filiorum, quorũ nomina exprimuntur. Sed tũc dicetur, quòd istud est conueniens, scilicet quòd Roboam rex Iuda acciperet vxorem de tam abiecto loco, scilicet de natis illegitimè de concubinis Dauid. Potissime, quia ista erat prima vxor, quam acceperat Roboam, vt patet in litera, & verisimile erat, quòd esset dignior cæteris statu, & progenie. Ideo magis videtur dicendum, quòd esset iste Ierimoth filius Dauid de vxore aliqua sua. Et cũ obijcitur, quòd nõ ponatur inter filios Dauid genitos de vxoribus. Potest dupliciter responderi. Vno modo quòd fuerint plures filij quàm illi, qui ponuntur. 2. Reg. 5. & præcedenti li. cap. 3. & inter illos fuerit Ierimoth: & sic non exprimitur nomen eius: sicut & aliorum nomina subticentur: & hoc aliqualiter colligi potest, quia 2. Reg 5 cap. & præcedenti lib. cap. 3 ponuntur nõia filiorũ Dauid tã diligenter, ita vt videatur nullum omitti: & tamen manifestum est, quod ponuntur nouem soli precedenti li. 3. cap. & ponuntur vndecim 2. Reg. 5. ita ergo poterat esse, quòd nec hic, nec ibi ponerentur omnes filij Dauid, & sic subticeret̃ iste Ierimoth, & alij fortè. Secundo modo potest dici, quòd nõ subticeatur aliquis de filijs Dauid, & quòd iste Ierimoth ponatur inter omnes filios Dauid: & tamen non ponitur sub hoc nomine: sed sub alio inquantum. s. nõia multa sunt eiusdem nominis, vt patet in Esau, q vocat̃ Esau, Edom, & Seir: etiã Iacob vocatur Israel, & Iacob: & sic de multis alijs. Et patet hoc satis rationabiliter dictum, etiam in istis filijs Dauid: nam secundus filius Dauid, quem in Hebron genuerat, vocatur Celaab de Abigail 2. Reg. 3. & tamen præcedenti li. 3. cap. vocatur Daniel de Abigail. Ita ergo iste Ierimoth fortè vocabitur alio nomine 2. Reg. 3. & 5. & præcedenti lib. 3. cap. vocatur autẽ hic Ierimoth.

A *Quare ponuntur nomina filiorum aliquorum Roboam. Quæst. XXI.*

QVAERITVR vlterius, quare ponantur hic nomina filiorum. s. quorundam, cùm non ponantur nomina oĩum. Nam hic ponuntur nomina septem filiorum, & tñ habuit Roboam filios viginti octo, & saxaginta filias, vt patet in litera. Aliquis dicet, quòd ponuntur nomina istorum, eo ꝙ isti fuerũt excellentiores inter omnes filios Roboam. Dicendũ tñ, ꝙ non stat: quia tunc ille, qui esset dignior cæteris præponeretur eis, & tamen fuit Abia sapiẽtior, & potentior, idest robustior cæteris fratribus suis, vt patet in litera, ergo ipse præponi deberet cæteris, & tamen
B non fit sic, quia tres ponuntur ante ipsum. Dicendum ãt, ꝙ factum est hoc propter duo. Primò ad nõtandũ ordinem natiuitatis Abia ad cæteros fratres suos. Nã vt supra dictum est, Roboam voluit constituere in regem ipsum Abiam, qui non erat primogenitus suus per nõia filiorum priorũ Roboam: nam sicut vxores Roboã præcedentes Maacham ponuntur, ita etiam filij præcedentes Abiam ponuntur, & cũ peruentũ fuerit ad eum, & fratres suos sistitur: Secundum est propter consuetudinem scripturæ: nam vt declaratũ est supra quæstione penultima, modus scripturæ talis est, ꝙ si enarretur progenies alicuius, qui nõ est de primis illius progeniei ponantur oẽs præcedentes illum, & post ipsum non fiat enarratio sequentium: ita nũc po-
C nuntur filij Roboã, qui præcedebant Abiam, etiam si nihil attinerent ad propositum, & nomina filiorum natorum ex vxorib⁹ Roboam posterioribus Maacha matrę Abiæ non ponuntur: & non solũ fit enarratio filiorum Roboam quousque perueniatur ad Abiam, sed etiam ponuntur alij posteriores eo fratres sui de eadem matre: Nam non solũ intendit scriptura enarrare filios Roboam vsque ad Abiam, sed etiam enarrat istos per matres eorum, & ponit omnes filios illi⁹ mulieris, cuius semel nomen posuerit.

An peccauit accipiendo vxorem consanguineam. Quæst. XXII.

D QVAERITVR vlterius, cùm duxerit hic Roboam in vxores aliquas, quæ sibi consanguinitate iunctę erant, an peccauerit, vel fecerit contra prohibitionem legis: & ponuntur tres, quæ videntur ei attinere. Prima est Mahalath filia Ierimoth, filij Dauid. Et dicendum, quòd in ista non fecit contra legem, qa erãt patrueles. s. filij duorum fratrum: nam Ierimoth, & Salomõ erant fratres, & erant patres istorum duorum, & tñ iste gradus nõ erat prohibitus in veteri testõ, vt patet Leuit. 18. & 20. vbi ponuntur omnes gradus vetiti in veteri testõ, inter quos non est iste: Secũda vxor erat Maacha filia Absalom, & tũc dicendum, ꝙ aut accipitur Absalõ pro filio Dauid, aut non: si pro illo accipitur, est cõsanguinitate cõiuncta ipsi Roboã:
E & tamen nõ in gradu vetito: quia erant filij fratrum: nam Absalom pater Maacha, & Salomon pater Roboam erant fratres filij Dauid, & sic non erat gradus iste vetitus cùm essent patrueles. Tertia vxor erat Abigail filia Eliab: & de ista erat magis dubium, quia erat de superioribus: quia erat patruelis ipsi patri Roboam, scilicet Salomon. Nam Salomon, & Abigail erant filij duorum fratrum, scilicet Dauid & Eliab: & tamen dicendum quòd etiam iste gradus non erat secundùm legem vetitus: sed solùm q̃ quis contraheret cum sorore patris sui, vel cũ sorore matris: ista autem non erat sic: sed sicut Salomon pater Roboam poterat habere in vxorẽ ipsam Abigail patruelẽ suam, ita & Roboã filius eius poterat illã hẽre.

De Maacha autem filia Abſalō, ſi non accipiatur Abſalom vt filius Dauid, non apparet, ꝙ haberet aliquā conſanguinitatem ad Roboam: ideo non eſt tunc dubium de contractu: quia non apparet aliquid, propter quod deberet impediri.

Quare Roboam tantum dilexit Maacham.
Quæſt. XXIII.

QVAERITVR, quare Roboam tantum dilexit Maacham ſuper illas vxores, ita vt filiū eius Abiam conſtitueret regem. Aliquis dicet, quòd hoc fuit, quia Maacha fuit vxor prima Roboam: & ad illam plus affect⁹ eſt: quia in ea primordia iuuenilis delectationis expertus eſt. Et ſicut primi filij abundan-
G tius diliguntur, ita & primę vxores. Dicendum tamē, quòd non ſtat: quia non fuit Maacha prima vxor, ſed tertia, vt probatum eſt ſupra in quadam quæſtione, et ſatis colligitur ex litera: imò propter hoc laborat ſcriptura, vt ſciatur, quòd licèt non fuerit Abia primus filius Roboam, & mater ſua Maacha non fuerit prima vxor ipſius Roboam, tamen dilexit Roboam ipſam Maacham intantum quòd filiū eius Abiam conſtituit in regem. Dicendum ergo ꝙ fortè factum eſt hoc propter pulchritudinem, quia iſta eſt, quæ in fęminis valde afficere ſolet, & illaqueare, imò in ſeruitutem redigere animos viriles. Sicut Hercules tantū à Ioles pulchritudine illectus eſt: vt ad ei⁹ imperium
H ancillaria miniſteria ſubierit: nā depoſitis virilibus tegumentis teneris puellarum veſtibus ornatus colos, & penſa traxit inter Ioles ancillulas, vt ait Seneca tragædia quarta, cuius titul⁹ eſt Hippolytus, carmine tertio, quod incipit.

Diua non miti generata ponto. Cùm dicitur.
Crura diſtincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente ſocro,
Et modo clauam manu qua gerebat
Fila deduxit properante fuſo.

Vnde Roboam pulchritudine Maacha illect⁹ fortaſſis diligeret eam ſuper omnes alias vxores. Et di-
I cunt aliqui quòd hoc fuit, quia Maacha fuit filia Abſalom, & non legitur aliquis hominum in tota ſcriptura ſacra tam pulcher ſicut Abſalom, ita de filiabus eius creditur, quòd eſſent valde pulchrę imitantes paternam pulchritudinem. Sic patet ſecundo Reg. 14. cùm dicitur, ꝙ nati ſunt Abſalom filij tres, & filia vna eleganti forma, ſ. quòd erant pulchri ſicut pater ſuus. Sed dicendum, quòd iſtud eſt valde dubiū, quòd non conſtat, an fuerit iſta Maacha filia Abſalom filij Dauid: ſed potius contrarium, vt declarabitur infra 13. in quadam quæſtione: & tamen quidquid ſit, credēdum eſt Maacham fuiſſe pulcherrimam: & ob hoc fuiſſe Roboam nimis illectum amore eius: vel fortaſ-
K ſis fuit aliquid aliud perfectionis in ipſa, quod placuit ei, & tenerè, vel ardenter diligebat eam.

An potuerit habere tot vxores Roboam.
Quæſt. XXIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd habuit Roboam vxores decem, & octo, & ſexaginta concubinas, an peccauit in hoc. Et primò quæritur de multitudine vxorū. Aliquis dicet, quòd peccauit, quia non poterat quis habere niſi vnicam vxorem. Quod ergo haberet multas, neceſſe erat, quòd peccaret, niſi forte dicamus fuiſſe diſpēſationē, quam non credimus cùm non fuerit Roboam vir ſanctus. Secundò patet, qa Deut. 17. dr̄: Nō habebit rex vxores

F plurimas: & tamen iſte multas habuit, ergo peccauit. Reſpondēdum quòd habere vnam vxorem, vel multas per ſe malum non eſt, nec repugnat naturali dictamini. Vnam tamen mulierem habere viros multos eſt contra rationem matrimonij, & bonum politicū: de quo declaratum eſt Gen. 36. cap. ideo ſi non vetetur lege non erit peccatum. In nouo autem teſtamēto ſtatuitur, quòd ſimul non habeat quis vxores plures, & ideo nunc peccat ſi quis introducat multas ſimul, et tamen in iure non: antequā introduceretē lex aliqua ſcripta, non erat peccatum, ꝙ quis multas haberet vxores. Item poſtquā data eſt lex Moyſi, nō fuit peccatum quòd quis multas vxores haberet, quia lex non vetuit, imò viſa eſt permittere. Primò patet, quia
G ſic erat conſuetudo patrum tam ante legē, quàm in lege. Nam ante legem Abraham ſimul duas vxores habuit, ſcilicet Saram, & Agar: Gen. 16. Iacob autem quatuor ſimul habuit. Gen. 29. & 30. tempore legis ēt patres habebant multas vxores: nam pater Samuelis ſignatur eſſe vir iuſtus primo Regum primo capit. & tamen ipſe habuit duas vxores ſimul, ſcilicet Annam, & Phennenam. eodem capi. etiam Dauid vir ſanctus plures vxores habuit 3. Regum 3. & 5. & ſic de multis aliis. Secundò patet: quia vt dictum eſt, iſtud non eſt contra ius naturale, ideo non eſt illicitum niſi vetetur in lege: & tamen in toto veteri teſtamento non reperitur vetitum, ergo cōceſſum eſt. Tertiò patet, quia Deute. 17. dicitur quòd rex non habebit vxores
H plurimas, quæ alliciant animum eius, ſi tamen in veteri teſtamento eſſet vetitum generaliter habere plures vxores ſimul, ſicut eſt in nouo, non erat opus dici de rege, ꝙ non haberet plurimas vxores, quia manifeſtū eſſet, ꝙ nec ipſi nec alicui alteri liceret habere vxores multas, & tamen dictum eſt ibi ſpecialiter de rege: ergo videtur, quòd aliàs licebat alicui habere multas vxores. Quartò patet, quia dicitur ibi, ꝙ non habebit vxores plurimas: & ſic non negatur quæcunque multitudo, vtpote habere duas, vel tres, ſed valde magna multitudo, & effrenata, quæ ſignatur cùm dicitur plurimas. Quintò patet Leuit. decimo octauo, vbi ponuntur gradus prohibiti, vel perſonæ illegitimę, quantum ad matrimonium, dicitur: turpitudinem vxoris
I tuæ, & filię eius nō reuelabis: & poſtea dr̄, ſororē vxoris tuæ in pelicatum illius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa uiuente. Ecce dicitur, quòd non haberet quis duas ſorores in vxores ſimul: ita quòd vna eſſet pellex alterius: ſed vna mortua, ꝙ poſſet accipere alteram. Item quòd non acciperet quis in vxores duas mulieres. ſ. matrem, & filiam eius: et tamen mortua matre, quàm quis in vxorem tenuiſſet poterat accipere in vxorem filiam illius. Ecce ꝙ in iſtis caſibus prohibuit Deus haberi duas vxores ſimul propter conditionem perſonarum, ſ. ne duæ ſorores inter ſe eſſent pellices eiuſdem viri, et ne mater, et filia pellices eſſent: ergo videtur quòd in aliis caſibus, vbi non repugnaret conditio perſonarum, quòd
K non erat vetitum, quòd quis haberet duas aut plures vxores, ſed potius erat cōceſſum, quia aliàs fuiſſet valde ſuperuacuum, et ſtultū in iſtis duobus caſibus ſpecialē fieri prohibitionem, ſi generaliter erat vetitum quem habere duas, uel plures uxores. Dicendum ergo quòd in veteri teſtamēto non erat illicitum alicui habere plures vxores, ſed poterat quilibet tot habere quot putaret conuenientes eſſe ſibi ad prolis procreationem. Et ſic ſi nihil aliud eſſet, non peccaret Roboam habendo vxores multas, nec ꝓcedit argumentum iſtud, qa iſtud eſſet vetitū in nouo teſtō. Ad ſecūdam rationem cùm dicitur Deuter. decimo ſeptimo, non habebit rex vxores plurimas: dicendum ſicut ſupra dictum eſt, quòd non prohibetur in hoc multitu-

do vxorum quæcumque: sed solũ nimia multitudo, qiua dicitur, vxores plurimas. Et patet per id quod subiunctum est: nam dicitur quòd alliciant cor eius: & tamen multitudo alliciens est quandocunque accipiuntur tot vxores, quot non proficiunt ad procreationem prolis, sed potius ad concitandum libidinem: & sic fuit ĩ Salomone, qui habuit tot vxores, vt vix suf ficeret ad cognoscendum aliquando eas, scilicet habuit vxores quasi reginas septingentas, & trecẽtas cõcubinas, & adolescentularum non erat numerus. tertio Regum xj. & Cant. 6. De Roboam dicendum, ꝙ habuit multas vxores, sed non habuit multitudinem valde effrenatam, quia solùm habuit decem et octo, & istæ poterant esse conuenientes ad procreationem prolis in tanto numero: ideo non constat quòd peccauerit Salomon habendo tot vxores. Si tamen aliquis dicat, quòd peccauerit, non insistendum est multum ad excusationem eius, quia Roboam fuit stult⁹, & malus: cuius opere diuisum est regnum Israel, & vituperatur satis Eccl. 47. Ideo non est à nobis excusandus.

An peccauerit habendo concubinas.

Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius circa concubinas Roboam, an peccauerit habendo eas: nam dicitur hic, quòd habuerit concubinas sexaginta. Aliquis dicet, quòd non est dubium, quin peccauerit: quia omnis actus carnalis exercitatus extra legem matrimonij inducit peccatum mortale: & tamen cum concubina non est actus matrimonialis, ideo est peccatum. Secũdò patet, quia non solùm Roboam peccauit, quia cõcubinam habuit: sed habuit tot, vt nullo modo possit imputari nisi ad magnam libidinem, scilicet quia sexaginta habuit: In contrarium videtur, quod non peccauit: quia manifestum est, quòd Dauid habuit cõcubinas multas. 2. Re. 5. & præc. lib. 3. & tñ non peccauit: quia 3. Reg. 15. dicitur quòd non declinauit Dauid à vijs Domini: sed fecit semper quod rectum erat in oculis eius, nisi in facto Vriæ: & non ponitur ibi de concubinis, ergo non peccauit habendo concubinas: & sic erit de isto Roboam, quòd licèt habuerit concubinas, non appareat ex hoc eum peccasse. Respondendum quòd cõcubina potest accipi dupliciter: vno modo pro muliere, quę nulla intentione matrimoniali, sed solo desiderio libidinis copulatur: & sic nos accipimus concubinam. Secundo modo accipitur ꝯcubina pro illa, quæ matrimoniali desiderio copulatᷓ, interuenientibus verbis facientibus cõtractum matrimonij: & tamen nõ interueniunt pacta dotalia, & alię cæremoniæ iuris humani, & solennitates. Et distinguitur per hoc vxor à concubina: quia vxor vocatur, quę matrimoniali desiderio copulatur: & insuper interueniunt pacta dotalia, & solennitates aliæ: Et ista sic vocatur vxor, quia nunquam vocatur concubina. Dicitur autem concubina illa, quæ sine pactis dotalibus, & solennitatibus ducitur, licèt matrimoniali affectu tractetur. Et ista aliquando vocatur vxor, & aliqñ concubina. Vnde & iste modus loquendi est in veteri testamento de quibusdam, quę interdum vocantur concubinę, & interdum vxores: sic est de Agar, quę vocatur vxor Abrahę. Gene. 16. capitu. Et vocatur concubina Gen. 25. Sic etiam Cetura vocatur interdũ vxor, & interdum concubina. e. c. Sic etiã mulier, quã Leuita habuit, quę improba libidine Beniamitarũ occisa est. Nam interdum vxor, & interdum concubina dicitur Iudi. 19. cap. Et non solùm est hoc in veteri testamento, sed etiam in modo loquendi iuris huma

A ni, vt patet in Decretis xxxij. cap. Concubina. vbi vocatur illa cõcubina, quę desiderio matrimoniali asciscitur non existentibus pactis dotalibus, & solennitatibus: & sic licitum est habere concubinam. Sic ait Isidorus, & habetur in Decre. 32. cap. Christiano homini licitum est habere vnam vxorem: vel si non põt ꝯcubinã: & tñ si acciperetur concubina: pro illa, q̃ sine matrimoniali fœdere copulatur, nullatenus licitum esset illam accipi in copulam carnalem. Nunc autẽ dicendum quòd si accipiatur concubina primo modo, quòd peccatum erat quòd Roboam teneret istas concubinas: non solùm quia concubinę erant, sed ẽt quia tot erant. Si autem accipiantur concubinæ secũdo modo, nõ est absolutè illicitum habere cõcubinã

B cùm non solùm Iudæis, sed etiam Christiano homini habere concubinam licitum sit, dum tamen sit vna. Sed tunc dicetur, quòd peccabat adhuc Roboam, qa dicitur in Decre. di. xxxij. cap. quòd licitum est habere vxorem, vel concubinam: dum tamen sit vna. Et tñ Roboam habebat multas. Dicendum quòd ex hoc non sequitur adhuc, quòd peccaret: quia istud dictũ decreti tenet locum in nouo testamẽto, vbi vnica debet esse vxor, & simul non possunt multę vxores esse: et quia concubina illo modo non differt ab vxore nisi in nomine, et cęremonia quadam, siue sit concubina siue vxor vnica debet esse: et tamen in veteri testamento poterant esse multę vxores: vt declaratum est pręcedenti quæstione, ideo etiam poterant esse multę

C concubinę: quia concubinę sunt vxores. Sed dicẽdũ quòd tunc maneret difficultas, s. si istę concubinę erãt tales, etant verè vxores, & cùm habebat Roboam decem & octo vxores: & nunc habeat concubinas sexaginta, erunt vxores octoginta quasi: & istę erunt multæ, quę possunt vocari plurimæ, & tamen regib⁹ vetitũ erat habere vxores plurimas. Deut. 17. ideo peccaret Roboam habendo tot concubinas, & vxores: quia tamen deus concesserat tot vxores cuilibet regi, quot sufficerẽt ad prolis procreationem, vel cùm quibus posset conuenienter prolẽ procreare: & qa fortè tot vxores erant ipsi Roboam conuenientes ad procreationem prolis. Nam multam prolem procreauit, scilicet filios viginti octo, & filias sexaginta, vt patet

D in litera: ideo non apparet an Roboam ex hoc peccauerit: Et quia iura prõptiora sunt ad absoluendum, q̃ ad cõdẽnandum, poti⁹ dicere possumus ꝙ Roboã nõ peccauit q̃ quòd peccauerit, & tamẽ si quis dicere velit quòd peccauit non multum contendimus excusando eum. Ad rationem primam in contrarium dicẽdum, quòd accipiendo concubinam primo modo, sicut nos primo modo accipimus, communiter peccatum est habere concubinam, & tamen accipiendo secundo modo concubinam idem est, quod vxor: & non est peccatum habere concubinam, sicut nec est peccatum habere vxorem. Ad secundum dicendum, quòd ex multitudine poterat esse peccatum nõ alio mõ nisi sicut in multitudine vxorum, non est

E peccatum in multitudine vxrum in veteri testamento accipiendo quamcũque multitudinem, sed solùm in multitudine effrenata, quæ ad prolis procreationẽ non sufficit aliàs proficit: sed solùm ad eliciendum animum: & quia de ista multitudine vxorum, & concubinarum non constat an esset tanta, quòd non proficeret ad prolis procreationem, sed potius impediret, non apparet an peccauerit Roboam habendo tot concubinas.

An

An Roboam peccauit constituendo Abiam regem, & non primogenitum. Quæstio. XXVI.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Roboam constituendo Abiam in regem, vel iustè egerit. Aliquis dicet, quòd peccauerit, quia priuauit iure suo alios filios, nam regnum pertinet ad primogenitos: & tamen Abia non erat primogenitus Roboā, ideo peccauit illum constituendo in regem, quia primogenito suo abstulit ius regni, quod ei competebat. Dicet aliquis, quòd non peccauit Roboam, nec cuiquam abstulit ius, quia Abia erat primogenitus, & competebat ei ius regnandi absolutè. Dicendum, ꝙ non stat, nam non erat primogenitus Abia, nec alias competebat ei iꝰ regnandi, sed Roboam voluit in eū transferre ius. Primò patet, quia dicitur in litera, quòd amauit Roboam Maacham matrem Abia super omnes alias vxores, & concubinas: & tunc sequitur, quòd cogitauit eum regem facere: & sic quia diligebat matrem eius, constituebat eum in regē, & non erat ei debitum de iure. Si autem ei de iure deberetur, non apponeretur ista causa extranea. s. quòd diligebat matrem eius super omnes alias vxores, & concubinas. Secundò patet, quia litera vult innuere, quòd non esset primogenitus Abia, quia cum magna diligētia ponit nomina vxorum Roboam, quæ præcedunt Maachā matrem Abiæ: & ponit filios earum, & postea ponit filios Maacha fratres Abiæ: in quo innuit, quòd illi, qui nominantur ibi filij aliarum vxorum erant priores Abia natiuitate. Nam ad nihil aliud tota litera illa vtilis esse potest. Vnde conatur hoc probare, scilicet quòd licèt non fuerit Abia primogenitus Roboam, quia tamen diligebat matrem eius super alias vxores, & concubinas, constituit eum in regem. Tertiò patet, quia dicitur in litera, quòd Roboam constituit Abiam in capite, & ducem super omnes fratres suos: si tamen Abia esset primogenitus, non diceret constituit eum: quia ipse de iure constitutus esset: & tamen verbum constituit, dicit voluntatem, vel ius attributum nouiter à patre Roboam super Abiam: ergo non erat primogenitus, nec competebat ei ius regnandi. Quartò patet, quia dicitur, ipsum enim regē facere cogitabat: & tamen si esset Abia primogenitus, & sibi esset quęsitum ius regnandi, nō diceretur, quòd cogitabat eum facere regem Roboam, quia cogitare importat deliberationem in his, quæ dubia sūt. Nam in his, quæ debita sunt, & determinata ad fieri non est consilium, nec deliberatio: quia consilium solum est de contingentibus ad vtrumlibet æqualiter per nos agibilibus: vt patet 3. Ethic. ergo non competebat ius regnandi Abiæ, & cōsequenter non erat primogenitus, sed Roboam illud sibi tribuit. Quintò patet, quia dicitur in litera, quia sapientior, & potētior erat cunctis filiis eius, putabat, vel disponebat eum facere regem: & tamen si esset primogenitus, & debitū esset sibi de iure, quòd regnaret, non oporteret, quòd ad hoc aliqua alia causa intercederet, nec aliqua exprimeretur, nisi quòd erat primogenitus: & tamen ponūtur duæ causæ, quę habilitant aliquem ad dignitatem secularē: ergo videtur, quòd nihil aliud hēbat Abias super fratres suos, propter quod efficeretur rex, nisi ꝙ erat sapientior, & potentior: & tamen si esset primogenitus competeret sibi potius ex illa parte, ergo non erat primogenitus. Respondendum, quòd non erat Abia primogenitus Roboam, sed potius Ieus filius Abigail, qui inter filios Roboam supra in litera enarratur primus, sed Roboam voluit sibi dare regnū, & non peccauit dando, sicut declarabitur sequenti quęstione.

F

An peccauit constituendo Abiam regem. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, cùm non esset Abia primogenitus Roboam, & regnum competeret primogenitis, sicut nunc competit, an peccauerit Roboam constituendo regem ipsum Abiam. Respondendum, ꝙ non peccauit: nam scriptura non vituperat istud factum tanquam malum, sed potius exprimit causas honestas, in quo potius videtur honestare factum quàm accusare illud: ergo non peccauit. Ad huius declarationem ostendendum est, ꝙ ius regnandi nō erat primogenitorum: nam alioquin non excusaretur Roboam à peccato: sed vt videatur quid competebat primogenitis, considerandum est,

G

ꝙ primogeniti secūdùm omnes gentes aut saltem secundùm plurimas habebant dignitatem super cæteros fratres, & tam inter homines plebeios, quàm inter viros magnos cōpetebat eis amplior successio quā fratribus: vnde si aliqua dignitas, vel honor erat proueniens iure hæreditario, quæ tamen diuidi non posset, soli primogenito proueniebat: & sic erat in dominiis terrarum, & iure regnandi. Nam soli primogenito competebat ius regni, cùm ius regni esset aliquid indiuisibile: quia regnum erat vnicum, & non poterat effici multa regna: & sicut olim seruabatur istud apud antiquos, ita vsque hodie conseruatur inter nos, & alias gentes quarum fama ad nos peruenit. In veteri testamento eodem modo dicendum, ꝙ primogeniti gaudebat multiplici iure sup alios fratres: & istud

H

erat generaliter in omnibus primogenitis siue plebeiorum, siue magnorum dominorum. Vnum ius erat, ꝙ primogeniti induebantur vestibus honorabilioribus, & in festiuitatibus magnis vtebantur illis: & non poterant illis vti minores fratres: sic patet de vestibus Esau, qui erat primogenitus Isaac, quas mater sua Rebecca vocauit valde bonas, quæ flagrabant vnguentis optimis, & induit se Iacob ad fallendum Isaac patrem suum, cuius oculi caligauerant, vt sic putaret eū esse Esau, & sic factum est: quia cùm sensit Isaac vestimētorum fragrantiam, putauit quidem eum esse Esau, Gen. 27. Si tamen licitum esset minoribus filiis vti talibus vestibus, non cognouisset determinatè Isaac ipse Esau eum, qui ad se veniebat. Secundum ius pri-

I

mogenitorum erat, ꝙ à patribus morientibus benedicerentur ipsi soli, vel saltem ipsi speciali benedictione: sic patet Gene. 27. nam super hoc contendebatur inter Esau, & Iacob: quia Iacob volebat benedici à patre antequam moreretur, & quia non erat ipse primogenitus, pater dixerat ipsi Esau, ꝙ volebat ei benedicere, & sic vocauit eum ad benedicendum, & Esau conquestus est, quòd furatus fuisset Iacob benedictionē eius: Gene. 27. & tamen non esset furtum nisi de iure competeret ipsi Esau tanquam primogenito: ergo competebat ei. Tertium ius erat, quia in mensa honorabantur primogeniti tam sedendo in loco excellentiori quàm percipiendo partem maiorem ciborū:

K

vt patet Gen. 43. s. Sederunt coram eo primogenitus iuxta primogenita sua: & minimus iuxta ætatē suam, & mirabantur sumptis partibus, quas ab eo acceperāt: ergo aliquod ius primogenituræ in mensa obseruabatur. Quartum erat quantum ad sacerdotium, quia solùm competebat sacerdotium solis primogenitis apud antiquos: etiam apud Hebræos quousque Deus separauit tribum Leui, vt ei ministraret in omnibus, quæ pertinebant ad cultum eius: Num. primo, & tertio: nam tunc soli Leuitæ ministrauerunt. Prius autem ministrabant primogeniti in sacerdotio, vt declaratum est: Gen. 14. & 15. cap. Quintum erat ius successionis duplicis; nam quicunque haberet primogeni-

tum

tum cogebatur ei dare duplum de hereditate ſua quã cuilibet aliorum fratrum: vt patet Deute. 21. & dato quòd pater diligeret plus aliquem de minoribus fratribus quàm primogenitũ propter vxorem, quę erat mater illius (quia fortaſſis mater primogeniti erat ſibi odioſa, & alia erat ſibi dilecta) non poterat facere primogenitum æqualem alijs, vel trãsferre ius primogenituræ in aliũ, ſed tenebatur dare primogenito cuncta duplicia de hæreditate. Sextum ius erat primogenituræ quantũ ad honores, vel dominia, ſcilicet quia honor prĩus, vel dominium, quod proueniret per ſucceſſionem ſoli primogenito competebat: & ſic erat regula, quòd quando bona erant diuiſibilia in hæreditate ſuccedebat primogenit⁹ in duplo quã quilibet aliorum. Cùm autem bona erãt indiuiſibilia, vt dignitas, principat⁹, dominium, vel officium, ſoli primo genito competebat. Iſta duo iura tanguntur Geneſis 49. in benedictione Iacob, qua benedixit filiis ſuis: & ait: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, & principium doloris mei: prior in donis, maior imperio. Dona pertinent ad ſucceſſionem duplicis partis in hæreditatem: imperium pertinet ad principatũ vel honorem indiuiſibilem: qui tamen hæreditariè dabatur, quia ille ſoli primogenito veniebat. Sciẽdum tamen, quòd licèt iſta duo pertineant ad ius primogenituræ propriè, tamen ius primogenitureę, vel primo genita vocantur ipſa ſucceſſio in duplici parte hæreditatis: ſic patet pręcedenti lib. 5. cap. cùm dicitur, filij Ruben primogeniti Iſrael, ideſt Iacob, ipſe qppe fuit primogenitus eius: ſed cùm violaſſet thorum patris ſui, data ſunt primogenita eius filiis Ioſeph: & non eſt ille reputatus in primogenitum. Porro Iudas, qui erat fortiſſimus inter fratres ſuos, de ſtirpe eius principes germinati ſunt: primogenita ãt reputata ſunt Ioſeph. Ecce ꝙ primogenita ſiue ius primogeniturę dicit trãſlata fuiſſe ad filios Ioſeph: & tñ filij Ioſeph nõ habuerunt niſi duas portiones terrę, ſcilicet quia ſicut Ruben primogenitus Iacob accepturus erat duplicem partis hæreditatis, ſi non violaſſet thorum patris: ita nunc accepit illam Ioſeph: ideo duo filij ſui, ſcilicet Ephraim, & Manaſſe acceperunt duas ſortes, ſicut duæ tribus: & tamen ipſi efficiebant aliàs vnam tribum: quia ambo erant filij Ioſeph, qui erat vnus de filiis Iacob. Item dato quòd filij Iuda acceperint principatum, non dicuntur accepiſſe primogenita, nec partem primogenitorum, ſed abſolutè dicuntur filij Ioſeph accepiſſe primogenita. Ex quo apparet, quod non pertinebat determinatè ad ius primogenitorum ſuccedere in principatu, ſicut ſuccedere in duplici parte hęreditatis: & quia principatus regnatiu⁹ erat maximus principatus, non pertinebat directè ad ius primogenituræ, nec videbatur iniuria ſi quis primogenitus nõ ſortiretur principatum regnatiuum: & tamen erat inconueniens, ſi non ſortirentur primogeniti duplicem partem hæreditatis. Conſiderandum vlterius, quòd cùm non pertineret ad primogenitos tam determinatè ſuccedere in principatu ſicut in duplici parte hæreditatis, tamen adhuc iſtud magis conſiderabatur reſpectu principatus regnatiui. Et hoc quia iſte principatus nõdum fuerat vſitatus inter Hebræos, et nõ erat modus de ſucceſſione eius: imò non apparebat, an ex ſucceſſione cõpetere dẽret. Deus ãt oſtenderat, quod non: quia ipſe inſtituerat primum regem Iſrael, ſcilicet Saulem, & poſtea non ſucceſſerunt ei filij ſui in regno, ſed tranſtulit illud ad Dauid. primo Reg. 15. & 28. Cùm ergo non eſſet per ſucceſſionem, non magis ꝑtineret ad primogenitum quã ad alios. Iſtud enim fuit in principio regni, ſcilicet inter Saulem & Dauid. Poſtea tamen tradito principatu ipſi Dauid promiſit Deus quod maneret ſemp

A regnum in poſteris eius, & tũc fuit per ſucceſſionem hæreditariam, & tamen adhuc non conſtabat, an primogenitus ſuccedere deberet in regno, vel minores ſuccedere poſſent. Quia ante Roboam nullus primogenitus ſucceſſerat. Nam Dauid qui voluntate inſtitutus eſt rex, non erat primogenitus inter fratres ſuos, ſed potius erat minim⁹ omnium: vt patet primo Reg. 16. Poſt ipſum regnauit Salomon filius eius: tamen non fuit primogenit⁹, quia alij fratres fuerunt maiores eo. Nam Adonias, qui tunc regnare voluit, maior erat: poſt Salomonem regnauerat Roboam filius eius, & quia iſte vnicus erat, non erat ɔtentio in eo an ſuccederet primogenitus, vel minores. Nunc autem Roboam habebat multos filios, & poterat eſſe con-
B tẽtio quis ſuccederet an primogenitus, vel aliquis aliorum: ipſe autem determinauerat, quòd ſuccederet Abia, qui non erat primogenitus, quia aliquæ cauſæ mouerunt eum potius quàm circa alios. Et putauit hoc eſſe in poteſtate ſua: quia videbatur, quòd in electione patris eſſet, cui filio vellet dare regnum. Sic patet de Dauid 3. Reg. primo. cũ Adonias fecit ſe vngi in regem ignorante Dauid, et cùm enarraretur ei, ait Bethſabee mater Salomonis: Veruntamẽ domine mi rex ad te reſpiciunt oculi totius Iſrael, vt indices eis quis ſedere debeat in ſolio tuo, domine mi rex. Et Dauid reſpondit, quòd ipſa die conſtitueret Salomonem in regem: & ſic factum eſt. eo. cap. ita nunc Roboam putauit liberum eſſe ſibi dare cui filiorum ſuo-
C rum vellet poteſtatem regnatiuam: vnde non repugnauerũt ſuper hoc alij filij, nec viri de regno. Poſtea tamen ſuccedente tempore factum eſt inter Iudæos ſicut inter alias gentes, ſcilicet quòd primogenit⁹ ſuccederet in regno. Et iſta erat cauſa ſufficiens conſtituendi aliquem in regem, ſcilicet quia primogenitus erat de filijs regis: ſic patet infra 21. Nam dicitur, quòd Ioſaphath rex Iuda habuit filios multos, & dedit eis munera: regnum autem tradidit Ioram, eo quòd eẽt primogenitus: & ſic videtur, quòd iam ad primogenituræ iura inter Hebræos pertinebat regnum ſicut inter alias gentes: ſed nunc non erat ſic: ideo Roboam potuit inſtituere in regem Abiam filium ſuum non primogenitum, & ſic non peccauit: quia
D non abſtulit ius aliquod primogenito.

An motus ſit ex iuſta cauſa ad dandum regnum Abię.

Quæſt. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, dato quòd Roboam potuerit regnum dare cuicunque filiorum ſuorũ, an mot⁹ fuerit ex iuſtis cauſis ad dandum illud Abię. Reſpondendum quòd tres cauſę vel motiua apparẽt in litera, quibus motus eſt Roboam ad dandum regnum Abię. Vna cauſa eſt, quia Abia erat ſapientior, ideſt prudẽtior cunctis fratribus ſuis. Secunda erat, q̃a erat animoſior ſiue robuſtior animo & viribus, quod
E vocatur hic potentior. Tertia erat, quia Roboam diligebat matrẽ Abiæ ſuper omnes alias vxores ſuas: & propter eam potius voluit benefacere filio eius: dãdo ſibi regnum quàm alteri de filijs ſuis. Dicendum, ꝙ iſtę cauſę ſunt ſatis rationabiles: & potiſſimè duæ primæ: quia quãdo non eſt ius quæſitum alicui ad habendum dignitatẽ, vel honorem: debet ille honor dari ei, qui ad hoc dignior, & aptior eſt: & iſtud competit ſecundum iuſtitiam diſtributiuam: alioquin erit acceptio perſonarum. Nullæ tamen erant conditiones, quæ magis poſſent aliquem habilitare ad habendum dignitatem regnatiuam, quàm eſſe prudentem, & animoſum: ideo propter iſtas duas, merebatur quis principatum regnatiuum. Patet de prudentia, nulla nun-

nunquā virtus regibus vtilior est, et magis necessaria. Nā officiū regis est gubernare omnia, quæ in regno sunt. Gubernatio autem non est actus alicuius virtutis directè insi prudentię, quia per ipsam iudicatur quid in singulis fieri debeat. Ideo hæc sola est cōplens principem. Est autem ista virtus necessaria paci & bello: Nam res bellica magis prudentia quàm viribus ministratur, & vbi prudentia deest, magnæ copię inordinati exercitus magis sarcinam quàm vtilitatem afferunt, & multitudo, cùm prudentia caret, seipsam consumit. Animositas etiam nimis necessaria est principi, & prodest rei bellicæ, & paci. Nam cùm in pace viuitur: licèt princeps prudēs sit: si tamen remissus est, & corde pauido nihil exequetur eorum, quæ concepit, & iudicauit fieri debere: & tunc à subditis non timetur: & rectę leges executioni non traduntur, & incidimus in illud, scilicet. Parum est iura condere, nisi sit qui tueatur. Proficit etiā bello ipsa animositas: nam si princeps formidat, totum exercitum faciet pauitare, & nulla bella rectè administrabuntur: nā si personę particulares formidolosè faciebāt pauere exercitum, & ob hoc ante belli exordia præco clamabat in castris: siquis formidolosus est, & corde pauido recedat, ne pauere faciat corda fratrum suorum. Deutero. 20. & primo Macha. 2. cap. à fortiori esset in duce belli: & cùm tota virtus exercitus dependeat à duce: & illo fugiente, fugiendum est: & illo accedēte ad hostes militandum est ad eos: valde ergo necessaria est animositas in principe: hoc signatum est in Abia inquantum ipse dicitur, quòd ipse erat potentior cęteris fratrib⁹ suis, idest robustior viribus, & corpore, & animo fortior. Ista causa erat valde legitima. Item patet hoc quòd à principio quādo inter Hebręos cepit esse principatus aliquis, datus est propter fortitudinem: sic patet præce. li. 5. c Porro Iudas, q erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius principes germinati sunt: sola ergo fortitudo tribuit ei ius principandi: à fortiori ergo vbi erat prudentia & fortitudo. Item patet hoc ex dispositione quam fecit Matathias circa habitudinem Iudæorum cū moreretur. Nam dixit: & ecce Simō frater vester scio, quòd vir est consilij, ipsum audite semp: & ipse vobis erit pater, & Iudas Machabæ⁹ fortis viribus à iuuentute sua sit vobis princeps militię: & ipse aget bellum populi. primo Machabę 2. cap. Ita ergo nunc de Abia, quia licèt esset minor quibusdam alijs fratribus suis, quia tamen erat animosior, debebat esse princeps. Vnde Abia tenebat nunc locum Simonis & Iudæ Machabæi, cùm esset simul robustior aliis, & potentior. Item dato, quòd aliqualiter competeret ius regnandi primogenito: tamen ꝯsideratis istis motiuis dari debebat regnum nunc ipsi Abię, quia publica vtilitas hoc exposcebat: nam regnum Iuda fuerat nunc nouiter diuisum à regno Israel, & erat paruum respectu regni Israel, habebant viri de regno Iuda in hostes viros de regno Israel, & cùm essent pauciores, nisi haberent principem prudentem, animosum, & solicitum circa defensionem regni, traderentur viri Iuda hostib⁹ suis. Ideo vtilitas publica debebat præponi viri priuato: & dato quòd competeret de iure regnum primogenito Roboam, dēret tradi ipsi Abię, qa erat aptus ad defendendum regnum. Patet hoc ex operibus suis. Nam bellum graue instituit contra Ieroboam, & occidit in eo de Israelitis quinquaginta millia, & nunquam tantam stragem in aliquo bello vnico factam legimus, etiam in historiis Gentium, quibus magna fides adhiberi non debet in comparatione ad sacram scripturam. Etiam ipse ostendit se valde prudentiorē & animosiorem patre suo Roboam: nam cùm positus in acie loqueretur contra Israelitas, quòd iniuste

F recessissent à domo Dauid, dixit quòd pater suus Roboam nō potuerat vindicare istam discensionem, nec resistere faciētibus eam, cū dicitur infra 13. Porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis: Alia causa tertia erat magis pertinens ad affectionē q̄ ad iustitiam: & tamen non erat contra ius, scilicet quòd dedit regnum Abiæ, quia diligebat matrem eius potius quàm alias vxores. Verum est, quòd dilectio ista specialis non tribuebat ius ipsi Abiæ, quia erat magis acceptio personæ quàm iustitia, & tamen non erat contra ius, quia vbi alicui datur libertas disponendi de re, est locus gratificationi & potest accipi ꝑsona, nec reputatur in vitium. Vbi autem certus modus dispositus est à iure, non est locus gratificationi:
G & si contra formam iuris quis distribueret, ibi esset acceptio personarum, & esset vitiosa: & tamen vt dictū est nō erat nunc determinatè pertinens ad ius primogenituræ principatus regnatiu⁹: ideo erat in potestate Roboam constituere in regem, quem vellet de filijs: hunc autem gratificare voluit, quia matrem eius magis diligebat quā cæteras vxores. Sed obiicietur, ꝙ nullo modo petuerit Roboam dare regnum Abię cū non esset primogenitus eius: sed quia diligebat matrē suam super alias vxores dabat ei regnum. Nam Deute. 21. dicitur quòd siquis haberet duas vxores, vnam dilectam, & aliam odiosam, & filius odiosę esset primogenitus, non posset pater facere filium dilectę esse primogenitum quantum ad iura: sed cogetur co-
H gnoscere filium odiosę esse primogenitum suū, quia est principium liberorum eius: & dabit ei de ominibus, quę habuerit cuncta duplicia: ideo licèt diligeret Roboam matrē Abiæ, scilicet Maacham plusquam alias vxores, & concubinas, non poterat auferre ius primogenituræ ipsi primogenito suo nomine Ieus, q erat filius Abigail, vt patet supra in litera. Respondēdum quòd pater mutare non poterat inra primogiture de vno in alterum quātum ad id, quod erat propriè de iure primogenituræ: & tamen quantum ad illa, quæ erant magis cōueniētia primogenito quàm aliis: quæ tamen non erant determinata de iure primogenituræ poterat pater mutare. Erat autem determinatum de iure primogenituræ quantum ad bona patris
I diuisibilia: quia in illis recipiebat primogenitus duplicem portionem: & istud non potuisset Roboam tollere primogenito suo, & dare Abię: & tamen regnū est de bonis indiuisibilibus, quæ non possunt prouenire nisi vni: & istud non erat determinatum ad iura primogenitурę. Et patet hoc, quia Deuter. vigesimo primo, vbi ponitur istud, dicitur, quòd pater dabit de omnibus, quæ habuerit primogenito suo cuncta duplicia. Manifestum est tamen, quòd illa bona, de quibus possunt dari cuncta duplicia, sunt bona diuisibilia, quia in eo quod est indiuisibile, nō datur duplum, nec triplum: quia ista nomina propositionum dicunt partes rei diuisas: ideo nō egit contra illud Roboam dando regnum Abię, qui non erat primogenitus.
K Item patet hoc, quia pręcedenti lib. quinto capitu. dicitur: Porro Iudas, qui fortissimus erat inter fratres suos de stirpe eius germinati sunt principes: primogenita autem reputata sunt Ioseph. Ecce quòd non posuit principatum inter iura primogenituræ, & licèt venirent filiis Ioseph primogenita, non euenit eis principatus, sed filiis Iuda. De illis autem primogenitis, quę ibi vocantur primogenita, non poterat mutare pater à filio in filium propter amorem matris, sed solùm propter crimen sicut Iacob trāstulit primogenita Ruben in Ioseph, quia Ruben maculauerat thorum patris sui. eodem capit. illa autem quę non vocantur ibi primogenita sicut principatus, poterat pater transferre de filio in filium, etiam non

exiften-

existente crimine suo volendo vnum gratificare pro aliis: & ita factum est hic, licèt causa magis vrgens fuit quælibet duarum præcedentiū, scilicet quia erat Abia prudentior,& animosior cęteris fratribus suis.

An sit continuatio ad præcedentia.

Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, an ea, quæ habentur hic de filiis Roboam, & de vxoribus eius sint continuata ad precedentia. Aliquis dicet, quòd sic, quia semper tenendum est cum ordine literæ, quē ponit sacra scriptura nisi constet aliunde, quòd alius fuerit ordo quàm iste, quem litera prætendit, ideo tenendum videtur, quòd iste ordo fuerit. Dicendum, quòd non stat, sed necesse est, quòd ista vel aliqua istorum fuerint ante præcedentia, quia supra dicebatur, quomodo Roboam constitutus est in regem, & voluit pugnare contra Ieroboam, & hic dicitur de vxoribus suis & filiis: & tamen manifestum est, quòd prius habuit vxores, et filios quā esset rex, quod patet: quia quando Roboam constitutus est in regem erat annorum quadraginta, & vnius: vt patet sequenti capitu. & tamen non est verisimile, quòd vsque ad tantam ætatem nullam accepisset vxorem, & nullum filium genuisset: quia filij regum in tenera ætate vxores accipiebant, vt vacarent proli, & non deficeret progenies eorum. Potissimè, quia Salomon nullum filium habebat nisi Roboam, & ille successurus erat in regno: non ergo erat verisimile, quòd tandiu expectaret sine vxore, et liberis, vt quando postea acciperet vxorem fortassis gignere non posset. Dicendum ergo quòd omnes vxores istas, vel plurimas earum acceperat, antequam esset rex, & genuerat omnes filios, de quibus hic dicitur, vel multos eorum: & tamen scriptura secuta fuit in hoc ordinem artificialem. Nam de quolibet rege prius historia ponitur: ideo necesse fuit prius poni de Roboam quomodo constitutus fuerit in regem, deinde omnia alia pertinentia ad eum: & licèt multa alia essent, quæ accidissent ante regni principium, tamen debuerat poni postea, quia aliàs necesse erat detruncari, & permisceri omnes historias, scilicet quòd cùm scriberetur de Salomone simul scriberetur de Roboam, & quædam de gestis Roboam intermiscerentur gestis Salomonis, et sic confunderentur historiæ: Ideo necesse fuit vti anticipatione, & recapitulatione, qualis est hic. Et cùm dicitur, quòd non est recedendum ab ordine literæ nisi propter necessitatem, concedendum est: & ita dicendum est, quòd hic fuit necessitas dicendi, quòd esset ordo mutatus: vt supra declaratum est.

Quomodo Roboam viuens constituit regem Abiam.

Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius, quomodo Roboam viuens constituit Abiam filium suum in regem: nam non erat consuetudo, sed solùm quòd post mortem vnius regis constitueretur alius in regem, ne vnquam essent simul duo reges eiusdem regni, & ad quid proficiebat ista constitutio. Respondendum, quòd dupliciter potest intelligi ista constitutio in regem. Vno modo, quòd Roboam viuens constituit in regem Abiam filium

A suum vngendo eum: ita vt nihil sibi deesset ad esse regem: sicut Dauid viuens fecit vngi Salomonem in regem. tertio Regum primō capitu. Alio modo, quòd Roboam non vnxerit Abiam in regem viuens, sed nominauit eum in regem pro tempore post mortem suam: & dicendum, quòd vterque modus satis conuenit rationi, & tamen litera magis consentit secundum quàm primum: & patet hoc, quia litera non dicit, quòd Roboam constituerit in regem ipsum Abiam, sed ipsum facere regem cogitauerat, ergo nondum fecerat: & sic dicendum est, quòd Roboam videns Abiam esse fortiorem, & prudentiorem aliis fratribus suis, etiam quia diligebat matrem eius super alias vxores, pro-
B pter hoc eum diligebat super alios, nominauit eum in regem pro successione sua, & vt inciperet habere aliqua insignia velut rex futurus, tradidit ei pater suus potestatem inter reliquos fratres: fecitq; eum ducem, vt patet in litera, scilicet constituit in capite Abiam filium Maacha super omnes fratres suos: ipsum enim facere regem cogitauerat. Cùm autem quæritur ad quid proficiebat ista constitutio in regem: dicendum quòd siue ista constitutio esset primo modo, siue secundo proficiebat ad tollendum lites, & ad dandum pacem in regno. Nam si moreretur Roboam, & non determinaret sibi successorem, contentio esset inter filios Roboam, ad quem pertineret regnum, & quilibet contenderet
C regnum ad se posse pertinere, cùm pater nihil determinasset: et quia putabatur in potestate patris esse, quem filiorum volet determinare sibi in successorem, voluit determinare quis ei succederet, et determinauit Abiam, et erat istud loco testamenti. Sed nunc obiicietur, ad quid fiebat istud, quia sufficiens erat, quòd in morte sua in testamento nominaret successorem sicut decedens in testamento nominat hæredem: et tamen nominauit Roboam Abiam multo tempore ante mortem suam: et constituit eum principem, et ducem filiorum suorum. Dicendum, quòd conueniens fuit, quòd ante mortem nominaret Roboam in regem Abiam: quia si solùm nominaret eum in testamento, fortassis mor
D tuo patre non conuenirent fratres in hoc, et contenderent de iure regni: voluit ergo viuens eum nominare, vt eo præsente, et præcipiente alij fratres obedirent Abiæ, et acciperent eum in regem: iurarentque ei obedire semper. Potestatem etiam magnam acciperet viuente patre, ita quòd dato, quòd postea vellent fratres de facto contendere contra Abiam, non possent, quia ipse esset confortatus propter potentiam magnam, quam ei pater viuens tradidisset: sic factum est de Salomone: nam vnctus fuerat viuente Dauid semel in regem. Et quia tunc factum fuerat in contentione, eo quòd Adonias fecerat etiam se vngi, fecit Dauid circa mortem suam cunctis reductis in pacem, quòd iterum vngeretur Sa
E lomon in regem, et tunc obedierunt ei fratres sui, et omnes potentes Israel: vt patet præce. lib. vlt. capi. et ex hoc mansit Salomon postea semper securus in regno: ita ergo vtile fuit nunc, quòd Roboam viuens nominaret Abiam filium suum in regem, et faceret eum ducem super fratres suos et obedirēt ei, quia per hoc tolleretur contentio post mortem patris, et ita factum est: nam mortuo Roboam securè regnauit Abia.

CAPITVLVM XII.

VNQVE Roboratum fuiſ-
ſet regnum Roboam, & con-
fortatum, dereliquit legem
Domini, & omnis Iſrael cũ eo.

Cunque roboratum. Dicto in præcedentibus de Ro-
boam conditione, hic agitur de eius, & regni ſui pu-
nitione: & diuiditur in tres partes, quia primò ponit
humana tranſgreſſio: ſecundò hoſtilis flagellatio,
ibi. *Anno autem quinto*. Tertio diuina propitiatio, ibi.
Semeias autem.

An ſit continuato ordo tempore intermedium.
Quæſt. I.

QVAERITVR circa primum an ea, quæ ha
bẽtur hic ſint facta immediatè poſt præceden-
tia: & an ſit mutatus ordo: & an ſit aliquod tempus in
termendium. Ad primum dicendum, quòd eſt or-
do continuus, quia ſupra actum eſt de conditione Ro
boam, & de confortatione regni eius, hic autem agi-
tur de hoſtili inuaſione, quæ facta eſt poſtquam re-
gnum confortatum eſt. Item præcedenti cap. actũ
eſt de principio regni Roboam, & de his, quæ tunc
acciderunt: hic autem agitur de illis, quę accide-
runt quinto anno regni ſui: nam anno quinto re-
gni Roboam accidit bellum Seſach contra terram
Iuda, de quo bello hic dicitur: ideo neceſſe eſt, quòd
iſte ordo ſit continuat⁹ ad præcedentia. Ad ſ'm dicẽ
dũ, ꝙ ſ'm quoſdã iſta fuerunt duobus annis poſt pręce
dentia: nã p̃c. ca. actum eſt de confirmatione regni Ro
boam. Hic autem agitur de inuaſione eius. Con-
fortatio autem regni durauit annis tribus ſolùm, vt pa
tet præcedenti cap. & bellum, de quo hic habetur, in
cepit anno quinto regni Roboam: vt patet in litera:
ideo duo anni interciderunt: dicendum tamen, quòd
inter hæc & præcedentia nullum tempus intercidit,
ſed eſt tota hiſtoria continuata: nam pręcedenti cap.
actum eſt de confortatione regni, quibus modis, &
quanto tempore confortatum fuerit. Hic autem di-
citur de confortatione etiam ipſa. ſ. ꝙ cõfortatũ eſt re
gnum Roboam: & tunc ipſe dereliquit legem Dei, &
totus populus cum eo. Vnde in principio eius repeti
tur quòd ſupra dicebatur: & ſic idem tempus eſt iſto-
rum & illorum, cùm ea, quę ponuntur ibi ponan-
tur etiam hic. Cùm autem obiicitur, quòd ea, quę
ponuntur pręcedenti capitul. de confortatione re-
gni Roboam durauerint vſque ad tertium annum re-
gni: & ea, quæ habẽtur hic fuerint facta ãno quinto re
gni, non obſtat: quia licèt bellum iſtud cęperit anno
quinto regni Roboam, tamẽ cõfortatio regni & traſ-
greſſio legis, de qua habetur in principio capi. nõ fuit
facta in quinto anno ſed in tertio anno fuit, & in quar
to dereliquerũt Iſraelitę Dominum, & in quinto ira-
tus eis miſit contra eos Seſach regem Aegpti ad affli-
gendum eos. Circa principium dicitur. *Cunque Robo
ratum eſſet regnum Roboam & confortatum*. Iſta conforta
tio, & roboratio idem eſt: ſed differunt nominę: ſed
ponitur multiplicatio verborum ad magis exprimen-
dũ intentũ. & facta eſt cõfortatio iſta p̱ hoc ꝙ Roboã
reficiebat ciuitates veteres reſtaurãdo, que corruerãt,
& ꝯſtituẽdo in ſingulis armamẽtaria ſcutorũ, & lan-
cearũ: & ponendo in eis viros bellatores & horrea ci-
borũ parando: vt eſſet cibus p̱ bellatoribus: hoc mõ

F fortificabatur regnum Roboam: quia quęlibet ciuitas
poſſet defendi ab hoſtibus, & non eſſet eis aditus in re
gnum. *Dereliquit legem Domini*. Scilicet quandiu dura-
uit regnum in confortari, durauit Roboam in præce-
ptis legis. Expleta autem confortatione, dereliquit
legem. Ex quo apparet quòd tribus annis primis, qui
bus regnauit Roboam lex obſeruata eſt, quia confor
tatio regni durauit tribus annis tantum, vt patet præce
denti cap. derelinquere legem fuit, quia cęperũt viri
Iuda colere: nam fabricata ſunt altaria in montibus:
& ſub omni ligno frondoſo, & in collibus & ibi popu
lus imolabat ſacrificia, & cremabat Thymiama, &
idola colebantur: ita vt ſimulachrum Priapi, quod
erat idolum turpiſſimum, coleretur 3. Reg. 14. & 15.
G Alia etiam mala fiebant ad vniuerſalem pręuaricatio-
nem legis: & tamen in comparatione ad idolatriam
alia mala non reputabantur peccata. Vndè quando
quis in multis peccabat, ſi cum illis peccaret in idola
tria, ſcriptura non curat niſi exprimere idolatriã: quia
iſta complet omnia mala, nihilque directius eſt con-
tra Deum quàm idolatria. *Et omnis Iſrael cum eo*. Sci-
licet rex peccauit derelinquendo legem, & etiam tot⁹
populus cum eo iſcilicet fauendo ſibi, & imitando eũ.
Nam peccata maiorum ſolent trahi facile in exẽplũ
à ſubditis. Et hoc propter duo. Primò quia pecca-
tum quod princeps exercet in ſubditis eſt impunitũ:
nam ſi princeps alios ſibi ſimile in facto puniret
ſeipſum ex hoc argueret, & dignum punitione oſten
H deret, vt ergo ſeipſum non increpet alios impunitos
relinquit. Secundum eſt, quia dato quod aliqui ſub-
ditorum fortaſſis non inclinarentur ad peccata illa,
quæ principes exercent, tamen illa frequentant: vt in
hoc adulentur principi peccanti approbando factum
eius. Nam ſi nullus vellet imitari principem in facto
ſuo, videretur quòd omnes fugiebant actum illum tã
quam damnatum, & in hoc oſtenderent principem
eſſe contemptibilem, qui talia faceret, quæ à ſubditis
vetarentur: & vt ſibi complaceãt peccant, ſicut & il-
le. Iſtud eſt enim ſeruitium quoddam quod ei impẽ
dunt. Nam omnis peccans in aliquo actu deteſtabi
li vellet alios ſibi ſimiles eſſe, vt per aliorum frequen
tationem celetur ſua inhoneſtas. Sic enim fuit de Se-
mirami regina Babylonis, q̃ fuit vxor regis Nini, quo
I mortuo illa diu manſit in regno: & quia ardenter re-
gnum cupiebat, ſciebatque quòd ſi filius eius Ninia
vxorem ſuſciperet, quòd deſineret ipſa regnare: po-
tius tamen vita quàm regno carere volebat, concepit
quoddam facinus, ſcilicet vt filium ſuum Niniam in
virum acciperet, non tam libidine mota quàm regnã
di cupidine: quia dum eius vxor eſſet ipſa regnaret:
qđ & factũ eſt: & quia tantum facinus cunctis deteſtã
dum videbatur, vt tantam turpitudinem legis hone-
ſtate velaret, legem ſtatuit licere cuicunque matri fi-
lium ſuum in virum accipere: vt ait Paulus Oroſius li.
primo de Ormeſta mundi. Tertium fuit hic, & ſpe-
ciale in Iudæis, ſcilicet quia proni erant ad iſtud pec-
K catum. Ideo dato quòd rex non derelinqueret legẽ,
ipſi derelinquerent. Quare autem Iſraelitæ tantum
inclinati erant ad colendum idola, declaratum eſt Iu
di. 3. in quadam quæſtione. Et dicitur hic omnis Iſ-
rael, ideſt omnis Iuda. Nam Iſrael vocatur multitudo
virorum de decem tribubus: & non erãnt iſti ſubie-
cti Roboam, ſed Ieroboam, & non peccauerunt nũc
peccante Roboam, prius namque peccauerant, ſci-
licet in principio regni diuiſi Ieroboam fecit duos vi-
tulos aureos, poſuitque vnum in Bethel, & alterum in
Dan, vt non aſcenderet populus ad adorandum Do-
minum in Ieruſalem 3. Reg. 12. & 13. & tunc pecca-
uit totus Iſrael. Viri autem Iuda maiori tempore mã
ſerunt in cuſtodia legis, ſcilicet tribus annis, quandiu
durabat

durabat regnum in confirmari: vt patet præcedenti cap. & hic. Et sic non accipitur hic Israel nisi pro populo regni Iuda. Et dr̄ omnis Israel siue Iuda .i. magna pars. Nam non est verum quòd oēs dereliquerint, cū magna multitudo manserit illorum, qui non declinauerunt ad idola, vt colligitur inf. in litera, .s. siquidem in Iuda inuenta sunt opera bona .s. multi erant in regno Iuda, qui bona operabantur, & tamen si omnes declinassent ad idola nullus faceret bonum: ergo non declinauerant omnes ad idola, sed scriptura solet ponere omnes pro multis s̄m modum loquendi suum: & sic nos etiam in vulgari lingua loquimur.

Quare populus, & rex dereliquerunt legem Dei. Quæst. II.

QVAERITVR circa hoc, quare rex, & populus confirmato regno dereliquerūt legem Dei. Aliquis dicet, quòd hoc accidit ex communi cōditione Hebræorum: nam quando Hebręi erant in prosperitate colebant idola, & recedebant à lege Dei. Cùm vero affligerentur à Dn̄o, conuertebantur ad eū implorantes clementiam eius. Iuxta illud psalmi. Cùm occideret eos, quærebant eum: ita nunc quandiu viri Iuda erāt in confirmando regnum suum, erāt adhuc minores viris de regno Israel, & timebant eos: & in timore non habebāt recursum nisi ad dominum, ideo custodiebant legem eius: quia tunc erāt opus eis habere Deum propitium. Cùm autem confirmatū fuit regnum plenè, putauerunt se viribus suis sufficere cōtra oēs Israelitas: ideo iam non credentes sibi Deū necessarium, neglexerunt legem eius, et cōuersi sunt ad idola, recesseruntq; à cęteris mandatis legis. Sed dicēdū quòd licèt hoc posset aliqualiter stare, tamen non est hoc putandum .s. quòd viri Iuda crederent sibi iam non esse Deū necessarium: quia tanta superbia in paucos cadit. Sed dicendum, quòd hoc factū est per modum cuiusdam oblinionis, vel per defectum incitatiui. De primo patet: nam cū homines sunt ī angustiis sunt valde cauti circa singula, considerando quid eis euenire possit, aut quid opus sit. Cùm verò perueniūt ad fęlicitatē, efficiuntur incauti, quia ad pauca aduertunt: sic etiam cū viri Iuda confirmarent regnum, qa adhuc erant in quadam angustia, considerabant circa singula, et iudicabant quomodo lex obseruari deberet: cùm verò confirmatum fuit regnum: quia iā erāt in prosperitate, ad pauca attendebant: & sic nō recordabantur de custodia legis: sed quidquid eis in mentem eueniebat hoc efficiebant. Alio modo poterat hoc esse per defectum incitatiui. Nam cùm in angustiis essent Israelitæ, necessitas diuini auxilij incitabat eos ad custodiendam legem: quia considerabant nullum habere, ad quem recurrerēt nisi ad Deum: & ob hoc custodiebant legem eius, quia sciebant aliter eū non esse sibi placandum. Cùm verò confirmatū erat regnum, nullum incitatiuum habebant Iudæi ad hoc quòd considerarent de Deo, & de lege eius: ideo tūc dereliquerunt legem eius volentes delectari in omnibus, quæ desiderarent.

Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sesac rex Aegypti in Ierusalem, quia peccauerant Domino, cum mille ducentis curribus, & sexaginta millibus equitum. Nec erat numerus vulgi, quod venerat cum eo ex Aegypto: Libyes, scilicet
A et & Troglodita, & Ethiopes: cępitq; ciuitates munitissimas in Iuda, & venit vsque in Ierusalem.

Anno autem quinto regni Roboam. Hic ponitur secundum huius ca. s. hostilis flagellatio: nam De⁹ misit hostes super viros Iuda, qui afflixerunt eos pro peccato deserti cultus diuini, & totius legis p̄uaricatæ: & fuit hoc anno quinto regni Roboam: nam hoc modo se habuit Roboam: quia anno primo regni sui in principio regni instaurauit bellum contra decem tribus ad reducendum eas in vnitatem regni sicut prius, et à
B Deo prohibitus est pugnare præced. cap. deinde cępit confirmare Roboam regnum suum reficiēdo vrbes, et ponendo in eis armamentaria, et viros belli, et horrea ciborum: et durauit hoc per tres annos. præced. cap. quo completo cępit præuaricatio. Nam istis tribus annis præcedentibus manserunt Israelitę in custodia legis, et in principio anni quarti, cùm esset iam cōfirmatum regnum, declinauerunt ad idolatriam: et cùm continuarentur peccata ipsorum misit Deus anno quinto regem Aegypti ad puniendum Iudæos. *Ascendit Sesac rex Aegypti in Ierusalem.* Raró ponuntur nomina propria regum Aegypti, sed vocātur omnes Pharaones, quia Pharao est nomen cōmune signans regem: et tamen hic ponitur nomen: et 4. Regū 23.
C de illo qui vocabatur Pharao Nechao, q̄ occidit Iosiā Regem Iuda. *Quia peccauerant Domino.* Scilicet, nō ascendit iste rex Aegypti in Ierusalem ad pugnandum, nisi quia peccauerunt contra dominum Iudæi, et incitauit Deus Sesac ad ascendendum, vel permisit ei, quòd ascenderet, quem aliàs non permisisset. *Cùm mille, & ducentis curribus.* Ponitur magnus apparatus bellicus, quem habebat iste Sesac. Et ponuntur mille, et ducenti currus, qui valde multi sunt. Nam etiam nongentos currus habere est magna potentia. Sic patet Iudi. 4. de Iabin rege Chanaā, de quo dicitur, quòd oppresserat valde Israelitas per viginti annos: et hoc quia valde potens erat. Et declaratur potentia sua cùm dicitur, nongētos enim currus falcatos habebat.
D Quod enim iste haberet mille et ducentos valde magna potentia erat. Isti currus apud antiquos valde in vsum venerant pro bellis: nunc tamen in dissuetudinem abierunt. Erant autem currus falcati, idest habentes in rotis enses curuatos in modum falcis: et dilaniabant quidquid arriperent: habebat autem quilibet curr⁹ equos quatuor armatos, et super currū erat vnus vir pugnator habens iacula, et lanceas: et in temone erat alius, qui solùm mouebat equos dirigens eos. *Et sexaginta millibus equitum.* Magna militia erat: quia rex Aegypti erat valde potens, et potuit congregare magnum exercitum. *Nec erat numerus vulgi, quod venerat ex Aegypto cum eo.* Isti erant pedites, qui ascenderunt cum rege Aegypti, et isti erant in tanta sum-
E ma, quòd non numerabantur. Positus fuit autem numerus equitum: eo quod illi pauciores erāt: et difficilius erat haberi equitem quàm pedites multos, quia leuis erat peditum armatura. Etiam quia non poterat esse tanta copia equorum sicut hominum pugnatorum. *Libyes, scilicet & Troglodita, & Aethiopes.* Habuit iste rex Aegypti multos pugnatores secū non solum de terra Aegypti, sed etiam de regnis propinquis, scilicet de terra Libyæ, et de terra Troglodítorum, et de terra Aethiopum. Sunt autem omnes isti populi meridiani valde, scilicet in secundo clymate terræ, vel quasi: et est gens Libyę occidentalis respectu Aegypti: est tamen duplex Libya, quarum vna

vocatur Libya Cyrenaica, quia est circa ciuitatem Cyrenem, & de ista Libya habetur Act. 2. f. & partes Libyę, quæ est circa Cyrenem: & satis signatur, quòd sit coniuncta Aegypto: quia in regionibus illis, quæ ponuntur Act. 2. ponitur Aegyptus iuxta Libyam Cyrenaicam. De ista Libya agitur hic: quia ista erat coniuncta Aegypto: & ob hoc poterant venire ꝯuenienter Libyes cum rege Aegypti: Troglodita sunt multum meridiani potius quàm aliæ gentes hic nominatæ, & sunt monstruosi homines: nam ora concreta habent, & propter paruitatem foraminis non possunt cibum attrahere nisi calamo imposito ori, ita vt sic cibū liquidum magis bibant quàm comedant. Et iste est modus, quo pueri interdum calamis vtentes: & istis gentibus parua vox est: ita vt potius ganire sicut mures videantur quàm loqui: vt dicitur in lib. de proprietatibus rerum. Aethiopes multi populi sunt, quorum quidam habitant in Aphrica apud Mauritaniam, & diuersi per vastas regiones. Alij autem habitant in Asia ad partem meridianā. Omnes autem Aethyopes vbicunque sint, Meridiani valde sunt, & nigri. Vnde nos conuertimus abutentes hoc vocabulo vt omnes nigros Aethiopes appellemus, sed nimis est largè dictum: quia omnes valde meridiani, vtpote in secūdo, & primo climate ex ꝯditione regionis nigri sunt: & tamen in his regionibus multæ sunt gentes. Ponuntur autem hic in Hebræo nomina incognita pro istis gentibus, & hebræi nesciunt dicere quæ gentes sunt: nam vocātur Lubijm illi, qui à nobis vocantur Libyes, & Triquiim vocantur, quos nos troglodytas dicimus: & Chusim vocātur Aethyopes: sed antiqui, scilicet septuaginta interpretes, qui circa hoc erant viri peritissimi, sic de Hebræo in Græcum transtulerūt. *Cæpitque ciuitates munitissimas in Iuda.* Idest omnes ciuitates munitissimas terrę Iuda cępit. Nullus enim fuit, qui ei resistere posset, cùm veniret cum tanta multitudine: & Deus subtraxisset auxilium suum Iudæis, eo quòd peccauerant. *Et venit vsque in Ierusalem.* Erat Ierusalem ciuitas regalis, quia ibi erat sedes regni eratque ciuitas ista munitissima, & situ fortis, confugeruntque illuc plurimi de terra Iuda, vnde ibi manebāt principes regni cum rege Roboam, quando Semeias propheta ex parte domini eos allocutus est.

An Sesac esset cognatus Roboam.

Quæst. III.

QVAERITVR quomodo iste rex Aegypti Sesac ascendit in Iudam contra Roboam, quia dicitur quòd ipse erat cognatus Roboam, vel attinebat ei in aliquo: quia Salomon pater Roboam acceperat vxorem filiam Pharaonis regis Aegypti. Dicendum, quòd iste rex Aegypti non poterat esse cognatus Roboam regis Iuda: quia Roboam non erat filius filiæ Pharaonis, sed cuiusdam mulieris Ammonitidis, quæ vocatur Naama: vt patet infra in litera, & tertio Reg. decimoquarto. Item dicendum, quòd iste rex Sesac, non solùm non attinebat in aliquo ipsi Roboam, sed etiam non attinebat Salomoni saltem affinitate aliqua, quia non erat iste rex Aegypti de progenie illius regis Aegypti, qui fuerat socer Salomonis, eo quòd in Aegypto variantur reges per cognationes, & quodam tempore sunt reges de quadam cognatione, & quodam tempore de alia, & sic iste rex Aegypti non erat de cognatione regis Aegypti soceri Salomonis: ideo ascendit contra Roboam. Sciendum de isto rege Aegypti, quòd ipse ascendit contra Ierusalem cum apparatu magno bellico, scilicet cum mille, &

F ducentis curribus falcatis, & sexaginta millibus equitum, & populo peditum innumerabili de Aethiopia, Libya, & Trogloditi. Pugnauit autem contra ciuitates munitissimas Iudęę, & faciliter capiebat eas, nec poterant resistere ei Hebræi: quia peccauerant Domino, & Dominus se ab eis subtraxerat: quòd cognoscentes doluerunt, misitque Deus ad illos prophetā Semeiam dicentem: vt quia humiliati fuerant misereretur eorum: & tunc aperientibus Hebræis portas Ierusalē intrauit Sesac cępitq; thesauros regis, & domus domini, & recessit in terrā suam non curans de ciuitatibus quas acquisierat in terra Iuda. De hoc rege Sesac narrat Iosephus octauo Antiq. ponens dicta Herodothi Alicarnasæi historiographi, qui ait. Sesac anno quinto regni Roboam cum multis millibus exer-

G cituum castrametatus est: sequebantur eum currus mille ducentim, equites verò sexaginta millia, peditum quorum plurimos habebat Aethiopas, & Libyas. Inuadens itaque regionem Hebræorum munitissimas Roboam ciuitates sine dimicatione detinuit: & nouissime armatus ad Ierosolymam venit, vbi Roboam, & eius exercitus propter militiam Sesac tenebatur inclusus, deumque rogabant, vt eis salutem victoriamque conferret: sed non exaudiuit Deus, nec eis pugnaturis spē victorię promisit: propheta enim Semeias ait, Deū eis interminari eosque relicturum, sicut ipsi videbantur eius deseruisse culturam. Hoc audientes animo sunt soluti, & dum omnes viderent

H in se salutē nullam esse, confitebantur omnes, quòd iuste despexerit eos, cùm ipsi circa eum impiè, crudeliterque gessissent: & eius legitima cōfudissent: quos videns Deus ita deiectos, & ad pęnitentiam fuisse perductos, nō se perditurum eos prophetæ dixit, sed Aegyptiis tamen fore subdendos, vt agnoscerent an seruire hominibus esset infatigabilius an certè Deo. Capiens ergo Sesac non lege bellica sed pactis præcedentibus ciuitatem Roboam eum suscipiente propter timorem, postea ingressus fidem non seruauit: sed & templum expoliauit, & thesauros dominicos, & regios, & auri, & argenti multa millia, & innumerabilia deuehens ornamenta, & nihil omnino illis derelinquens: abstulit autem, & aureas lanceas, & scu-

I ta, quæ fecerat Salomon, sed nec pharetras aureas dimisit quas Dauid sumptas à rege Sephone Deo dicauerat: vult etiam iste Herodotus gentem Iudæorum subditam Aegyptiis: & ait quòd Sesac reliquerit apud Iudæos statuas virorum, in quibus cęlauit genitalia mulierum: eo quòd se sine bello tradidissent, ad eorum ignominiam hoc faciens. Nam Roboam rex sine prælio tradidit ciuitatem: dicit etiam Aethiopes ab Aegyptiis didicisse circuncisionem genitalium: etiam quòd Phænices, & Tyrij in Palæstina fateantur se ab Aegyptiis didicisse circuncisione: & tamen in hoc errat Herodotus, & increpat eum Iosephus, quia palam est in tota Syria nullam gentem præter Iudæos circuncidi.

K

Cur Sesac ascendit contra Iudæos.

Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Sesac rex Aegypti ascendit contra viros Iuda, quia dn̄o peccauerunt. Nam non videtur ꝙ tāti zeli fuerit Sesac rex Aegypti, quòd ascenderet ad pugnandum ꝯtra Iudæos, eo ꝙ legem Dei præuaricati fuerāt, q̄a ad hoc necesse erat, ꝙ rex Aegypti esset maior cultor Dei Hebręorum quantū ipsi Hebræi.

Et

Et tamen non stat, quia nulla alia gens colebat Deum Hebræorum sub illis cœremonijs, quibus Deum colebant Hebræi, nisi ipsi Hebræi. Dicendum ergo, ꝙ hic fuit duplex causa ascendendi Sesac contra Iudeos: vna fuit ex parte Sesac: alia fuit ex parte Dei: ex parte Sesac non fuit causa ascendēdi, quòd peccauerint Hebræi, sed alia longe distantior, de qua dicetur sequenti quæstione: ex parte Dei fuit causa ista, scilicet, quia peccauerunt Iudæi Deo, & potest dupliciter accipi ex parte Dei. Vno modo permissiuè, alio modo incitatiuè. De primo intelligendum, quòd Sesac rex Aegypti desiderabat ascendere contra Iudæos ad subdendos eos sibi in tributarios, vel ad tenendum totum regnum eorum: & tamen si non peccauissent Iudæi non permisisset Deus, quòd contra eos ascenderet Sesac, nec noceret eis saltem in modico. Et iste modus est, quo se habent dæmones ad nos: nam dæmones sunt hostes humani generis, & nullum tempus est, in quo nō desiderent nocere nobis: & tamen non nocent nobis semper, sed interdum, scilicet, quādo Deus permittit, quòd noceant, & tunc non nocent quantum volunt, quia tunc omnino nos destruerent, sed quantum eis conceditur à Deo, sic patet Iob 20. de Sathan, qui astitit quadam die coram Domino, & dixit ei Deus: nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit similis ei in terra? & Satan ait: nunquid Iob frustra timet Dominum? Nonne tu vallasti eum, ac domum eius, ac vniuersam substantiam eius per circuitum? quasi dicat: vallasti eum, vt ego non possim accedere, & tangere eum: ideo petiuit, vt concederetur ei licentia tangendi illum, & Deus concessit illam, tamen non absolutè, sed limitando, scilicet. Ecce vniuersa, quæ possidet, in manu tua sunt, tantùm in eum nè extendas manum tuam. Ex quo apparet, quòd diabolus desiderabat eum, & omnia sua simul delere: ideo Deus limitauit potestatem nocēdi, scilicet, quòd in res suas manum extenderet, sed non in eum. Idem intelligēdum est de hominibus malis, quia interdum vnus homo cupit nocere alteri, & nequit, scilicet, quia Deus non permittit ei facultatem, & opportunitatem faciendi. Ita tamen interdum cùm homo peccauerit permittit Deus dæmoni, vel hosti nocere ei quantum voluerit, vel vsq; ad certum statum, & aliàs Deus non erat concessurus potestatem aliquam nocendi. Sic fuit nunc: nam si Israelitæ, siue viri Iuda custodirēt legem Dei, non permitteret aliquam gentem nocere eis, sed potiꝰ ipse pugnaret ꝓ illis, iuxta illud Psal. 104. s. Non ꝑmisit hoīem nocere eis, & corripuit ꝓ eis reges, quia tamen nunc peccauerunt Israelitæ, cōcessit Deus Sesac regi Aegypti, vt compleret desiderium suū ascēdendo in terrā Iuda, & capiendo vrbes, & thesauros inde tollendo. Secundo modo posset hoc intelligi per modum concitationis, scilicet, quod, quia peccauerūt Iuda, & Deus volens punire eos, fecit executorem regem Aegypti, vt ascenderet contra viros Iuda, & dedit ei in corde, vt ascenderet, & sic desideraret valde ascendere illuc, & fortassis nullam causam ad hoc cognosceret, sed solùm, quòd videret, quòd valde cupiebat illuc ascendere: sic enim consueuit Deus facere, quando constituit aliquos executores circa aliquid. Nam sic fuit de Adad Idumęo, qui erat de semine regum Idumęorum: fugeratque in Aegyptum, quando Ioab occidebat omnes masculos in terra Idumeæ: mansitque ibi longo tempore in magna prosperitate nulla re indigens in domo Pharaonis regis Aegypti. Cumque peccasset Salomon, & vellet Deus suscitare Adad in hostem eius, dedit ei in corde, vt desideraret valde redire in terram suam, & petiuit licentiam à Pharaone rege Aegypti, qui ait: Qua enim re apud me indiges, vt quæras ire in terram tuam? & ille ait: nulla, A sed obsecro, vt dimittas me. 3. Reg. 11. Ecce iste desiderabat ire in terram suam, & nullam causam allegare sciebat, nisi quòd desideraret irę in terram suam, & hoc erat, quia Deus suscitauerat eum in hostem Salomonis, vt patet eod. cap. Et impellebat cor eius ad desiderandum ire illuc. Ita nunc impelleret Deus Sesac regem Aegypti fortassis ad ascendendum contra regnum Iuda, & sic dicitur etiam Deus vocare aliquos ad puniēdum peccata aliorum, vt patet de Nabuchodonosor, quem Deus instituit ad puniendum Iudæos, & dicitur vocasse eum, vt patet Isa. 5. s. Et leuabit signū in nationibus procul, & ecce festinus veniet, & sibilabit ad eum de finibus terræ, non est deficiens, nec laborans in eo, non dormitabit, nec dormiet. Deus autem
B non concitasset Sesac in hostem Iudęorum, nisi peccauissent: ideo rectè dictum est, quòd ascendit Sesac contra Iudæos, quia peccauerunt Domino, quia aliàs non ascendisset, vel si ascendisset non prosperaret, sed rediret confusus, & afflictus, sicut factum est de Senacherib rege Assyriorum, qui cum maiori potestate ascendit contra Ierusalem, & tamen sub vna nocte occidit angelus Domini de castris eius centum octogintaquinque millia virorum. 4. Reg. 19.

An Sesac peccauit bellando contra Roboam. Quæstio V.

C QVAERITVR vlterius, an Sesac rex Aegypti peccauit ascendendo contra regnum Roboam, & faciendo ea, quæ fecit ibi. Aliquis dicet, quòd non, sed potius meruit, quia fuit minister à Deo deputatus cōtra Iudæos, & ascendit iusta causa motus cōtra eos, scilicet, quia peccauerunt: nam dicitur in litera, quòd ascendit Sesac rex Aegypti contra regnum Roboam, quia domino peccauerant. Respondendum, ꝙ non constat clarè, an peccauerit in hoc Sesac, & tamen saltem dicendum, ꝙ ista, q̄ allegātur pro eo non adiuuāt eum. s. ꝙ ascendit, quia dn̄o peccauerunt: nam non est intelligendum, ꝙ ista causa attendatur ex parte Sesac, sed ex parte Dei, qui permisit, vel concitauit Sesac ad ascendendum, quia peccauerant dn̄o, & tamē ex parte eius alia fuit causa: quod patet, quia non est credendū,
D quòd tantum zelum de obseruatione legis teneret rex Aegypti, ꝙ ꝑꝑ hoc solùm exponeret se tot difficultatibus congregando tantam exercitus copiā, & pergēs extra terram suam ad pugnādum, potissimè cū varius sit euentus belli, & hoc solùm, vt vendicaret delictum deserti cultus Dei. Nam ad hoc necesse erat, quòd rex Aegypti esset maior cultor Dei Hebræorū, & feruentior zelator legis, quàm aliquis de Hebræis, & tamen non est verum, quia nulla gens colebat Deum Israel sub illis cęremonijs, quibus eum colebant Hebręi, nisi ipsi Hebręi, quod patet Psal. 75. s. Notus in Iudęa Deꝰ, & in Israel magnum nomen eius. s. Non erat Deus notus, nec famosus, nisi in Iudęa, & Israel. Nam dato, ꝙ in alijs regionibus cognosceretur Deus verus, non ta-
E men sub eadem ratione, qua Iudæi eum cognoscebāt, scilicet, vt creatorem, liberatorem, & legislatorem. Quod patet, quia Athenienses, q erant curiosiores inter omnes homines propter sapientię copiam, quæ inter eos erat, posuerunt aras omnibus dijs, quos existimauerunt, & inter eos posuerunt aram quandam, cuius titulus erat, Deo ignoto. Actuum decimoseptimo. & Beatus Paulus considerans illas aras, dixit, quòd ille Deus ignotus cui aram statuerant Athenienses, erat Deus ille, quem ipse prædicabat: & tamen Deus, quem prædicabat Paulus erat Deus verus, quem ipsi Athenienses colebant, & tamen non colebant eum sub ea ratione, qua nos, & Iudæi, cùm eis esset Deus ille ignotus, vt ipsi apponebant in titulo eius.

Non ergo rex Aegypti esset tantus zelator diuini cultus, quòd propter hanc causam veniret contra Iudam. Item patet, quia si venisset ex hac causa, nō reliquisset terram quousque redigeret Iudeos in legis obseruantiam, & circa hoc aliqua efficeret apponendo cohertionem, & modum ad colendum Deum, & obseruandum legem cùm tantum circa hoc operam dedisset: & tamen nihil horum fecit, sed solùm ablatis thesauris domus regis, & domus Domini rediјt in terrā suā, vt patet infra in litera, & 3.Reg.14.cap. ideo non ascēdit ex hac causa. Item patet hoc efficatius, quia dicitur hic in litera, ꝙ Sesac sustulit thesauros domus dñi, & & thesauros regis: & tñ si ipse tantus zelator cultus diuini esset, vt solùm ad puniendum transgressores legis ascenderet de Aegypto in terrā Iuda, non auferret thesauros domus domini, sed potius multiplicaret fortassis mulctando in pecunia transgressores legis, & applicando illam multam templo Domini. Non ergo erat zelator cultus Dei, sed potius barbarus quidam non agnoscens Deū Israel. Item dato ꝙ Sesac ascendisset in terram Iuda solū ex hac causa, vt puniret transgressores legis diuinæ, & cogeret eos ad obseruantiam legis, adhuc peccaret, quia licèt actus iste in se bonus esset materialiter, tamen non erat absolutè bonus, sed potius peccabat faciens, quia sine iurisdictione faciebat: sic.n.est in omnibus criminibus. Nā siquis adulteretur, aut hominem occiderit, reus mortis est, & tamen non licet cuiquā exequi si iam, nisi sit iudex, aliàs tenebitur, ac si occidisset sine causa. Ita autem erat hic, quia Sesac erat Aegyptius, & nemo illum constituerat iudicem super Iudeos ad vindicādum eorum delicta: ideo licèt transgrederentur legem, non licebat Sesac punire quemquam eorum ꝑpter hoc. Et sic si ex hac causa ageret peccaret. Sed aliquis dicet, ꝙ non peccaret Sesac, eo quòd Deus eum instituerat iudicē ad puniendū ista delicta: nam vt dicitur hic ex eo quòd peccauit Iuda, ascendit Sesac, idest, Deus fecit, quòd ascenderet Sesac, quia peccauerant Iudæi: ageret ergo iste, vt potestatem habens. Dicendum, quòd dato, quòd Deus constituisset in iudicem super Hebræos ipsum Sesac, adhuc peccabat, quia non constabat ei de potestate ista sibi collata: ideo putabat se esse priuatam personam, & agebat, vt priuatus, & sic agebat contra conscientiam, sciens quòd priuatis non licet habere actus iurisdictionis. Potissimè quia non est dicendum, quòd Deus constituerit Sesac iudicem super Iudeos, sed potius permisit ei vt hosti agere contra Iudæos, & ista permissio fuit, quia illi peccauerunt. Dicendum ergo, quòd ex hac parte non potest excusari: sed fortassis habuit Sesac iustam causam pugnandi contra Roboam, vt quia fortè læsisset eum in aliquo, vel prouocasset, quia regnum Aegypti, & Iuda erant coniuncta in quadam parte lateris Meridiani, cùm ponatur fluuius Aegypti terminus meridianus terræ Iuda, vt colligitur Genesis decimoquinto, & supra octauo. Existente autem iusta causa bellandi est bellum iustum, & quæcunque in bello fiunt, scilicet, pręda, occisio, destructio vrbium. Istud tamen moderandum est, scilicet, quòd tamdiu est bellum istud iustum, quādiu non est satisfactum de iniurijs, vel damnis datis, aut quamdiu resistit hostis nolens satisfacere de iniurijs, aut damnis. Dicendum tamen, quòd dato, quòd habuisset Sesac aliquam iustam causam pugnandi contra Roboam, quod non creditur, adhuc peccauit, quia non obseruauit ei fidem, quia vt ait Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus octauo Antiquitatum, & potest colligi aliqualiter ex litera Sesac non cœpit vrbem Ierusalem bello, sed tradente eam Roboam interpositis pactis, quæ violauit postquam fuit intra vrbem; vnde sublatis thesauris rediјt in terram suam;

F & tamen fides data, & pactum interpositum omni homini seruandum est, etiam hosti, nisi ipse prius fidem violauerit, quia tunc frangenti fidem frangenda est fides: extra de iureiurando capitulo peruenit. Nam si pacta non seruentur, nulla communicatio manebit hominibus: & tamen adhuc inter hostes communicatio quædam est, quia interdum tractant inter se, an bella cessent, vel continuentur, & ponunt conditiones pacis, vel belli. Et nulla istarum communicationum intercidere posset, si non seruaretur fides data, & pacta conuenta. Violauit tamen Sesac fidem datam: ideo grauiter peccauit. An tamen tollendo thesauros domus domini peccauit Sesac, declarabitur infra in quadam quæstione.

G

An defenderent se iustè viri de tribu Iuda.

Quæstio VI.

QVAERITVR vlterius, an viri Iuda haberent iustam defensionem contra Sesac regem Aegypti. Aliquis dicet, quòd non, quia viri Iuda peccauerant, & Sesac ascendebat, vt iudex eorum ad puniēdum eos pro peccatis: & tamen peccatum est resistere iudici quando vult punire delinquentem, ergo peccauissent Israelitæ defendendo se contra Sesac. Dicendum, quòd non peccabant Israelitæ defendendo se contra Sesac regem Aegypti. Nam ille erat hostis
H eorum, & inuadebat eos fortè sine causa iusta, ergo habebat defensionem, & non omiserunt se defendere quasi non liceret eis, sed, quia tanta erat potētia Sesac, quia non poterant præualere se defendendo, & si tentarent se defendere, & caperet, eos postea crudelius ageret contra eos, ideo noluerunt se defendere, qa sub pactis, & fide data receperunt eum in Ierusalem. Alias quoque ciuitates nullo bello facto cœpit, vt ait Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus supra octauo Antiquitatum. Cùm autem dicitur, quòd iste Sesac erat iudex Israelitarum veniens ad puniendum crimina eorum. Dicendum, quòd non veniebat ad delinquentes puniendum, sed magis ad prædandum, vt de
I spolijs ditaretur, & subijceret Iudæos sibi in tributarios, & dato quòd veniret ad puniendum crimina eorum, non erat iudex ipsorum, quia non effecerat eum Deus iudicem, & sic agebat, vt priuatus. Idem dato, quòd esset iudex: tamen non constabat de hoc Hebræis: ideo quousque constaret eis de institutione eius in iudicem à Deo, poterant se defendere iustè cōtra eum. Debebat autem constare de hoc per prophetam aliquem, q diceret istum missum esse à Deo, vt iudicem executorem legis: hoc autem non ostendebat Sesac: ideo poterat ei resisti. Item dato, quòd constaret eum esse iudicem à Deo datum poterat ei nunc resisti armis, quia non procedebat vt iudex, sed vt hostis: nam si processisset vt iudex debebat petere
K prius, quòd citarentur Israelitæ: & tunc comparentibus coram eo probaretur notorietas criminum, & sentētiaretur, & si nollent comparere Israelitæ citati in contumaciam eorum factis eis, quæ de iure fieri debebant procederet contra illos ad executionem, tanquam contra conuictos, vel iure confessos, & ista executio esset per bellum: & tamen nihil horum fecit, sed inuasit regnum Israel tanquam hostis, ideo non obligabantur Israelitæ parere ei, sed iustè poterant se defendere de eo. Sed dicetur fortè, quòd iste Sesac non erat datus vt iudex, sed vt merus executor, & sic non debebat se interponere in audiendo de causa, & exercendo actus iudicis, sed simpliciter exequeretur contra Iudæos.

Dicen-

Dicendum, quòd adhuc isto modo nō erat illicitum Iudæis se defendere de Sesac quousque cōstaret eum à Deo datum executorem pro peccatis Iudæorum, & adhuc dato, quòd constaret non illico tenebantur obedire ei, nisi viderent, quòd vellet secundùm legem pure exequi: ipse tamen veniebat, vt hostis: ideo licèt à Deo esset datus executor, non tenebantur ei obedire Iudæi, sed poterant iustè rebellare: sic enim fuit de Nabuchodonosor, & Senacherib regibus, qui dati sunt à Deo executores contra Iudæos: & tamen peccabant ipsi pugnando contra Iudæos, & ipsi Iudęi iustè se defendebant de eis. De Nabuchodonosor, quòd à Deo vocatus sit cōtra Iudæos patet Isaia quinto, & septimo, & etiā Abacuch primo dicitur de eo. Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, vt corriperes fundasti eum: & tamen ibidem dicitur quomodo ipse Nabuchodonosor non putabat se à Deo moueri, sed viribus suis hæc agere: ideo Deus eum etiam puniuit. De Senacherib patet clarius Isaię decimo, cùm dicitur: Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse in manu eorum indignatio mea. Et sequitur: Ipse autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor eius, & ad deletionem gētium non paucarum. Et postea sequitur ibi quomodo Deus vindicaret in ipsum Senacherib, quia crudeliter gesserat contra Iudæos. Ita ergo esset de Sesac, quòd peccaret faciendo hoc, licèt esset Dei executor, & possent licitè Israelitæ defendere se contra eum.

Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, & principes Iuda, qui congregati fuerant in Ierusalem fugientes Sesac, dixitque ad eos: Hæc dicit Dominus: Vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sesac. Consternatique principes Israel, & rex dixerunt: Iustus est Dominus. Cumque vidisset Dominus, quòd humiliati essent, factus est sermo Domini ad Semeiam, dicens: Quia humiliati sunt non disperdam eos, daboque eis pauxillum auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac: veruntamen seruient ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum. Recessit itaque Sesac rex Aegypti ab Ierusalem, sublatis thesauris domus Domini, & domus regis: omniaque secum tulit, & clypeos aureos, quos fecerat Salomon, pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant vestibulum palatij. Cumque introiret rex domum Dei: veniebant scutarij, & tollebant eos: iterumq; referebant eos ad armamentarium suum. Veruntamen, quia humiliati sunt auersa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt pęnitus. Siquidē & in Iuda inuēti sunt opera bona. Confortatus est ergo rex Roboam in Ierusalem, atque regnauit.

A *Semeias autem.* Hic ponitur tertium huius cap. s. diuina propitiatio: nam licèt cępisset affligere Iudęos, non deleuit eos, quia misertus est eorum. Et diuiditur in duo. Quia primò ponitur pdicta diuina propitiatio. Secundò ponitur historię Roboam cōclusio ibi, quadraginta autem. Circa primum dicitur. *Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam, & principes Iuda.* Iste Semeias erat propheta famosus tempore Roboam: ipse enim fuit, qui ex parte Dei prenūciauit Roboam, & viris suis, vt non pugnarent contra Ieroboam cùm iam haberent exercitum congregatum præcedenti cap. & 3. Reg. 12. iste etiam scripsit totam historiam Roboam infra in litera. Ipse etiam nunc denunciauit misericordiam Dei Roboam, & principibus Iuda: vo-

B cantur principes Iuda. i. totius regni Iuda. s. de tribu Iuda, & Beniamin, vel prīcipes Iuda, idest, de tribu Iuda. Sed primo modo melius accipitur, quia nunc omnes principes erant cum Roboam deliberando quid facere deberent. *Qui congregati erant in Ierusalem.* Scilicet, omnes principes regni congregati nunc erant in Ierusalem cum rege. *Fugientes Sesac.* Scilicet, ideo conuenerant in Ierusalem, quia Sesac prius inuaserat alias ciuitates regni, & non potentes principes defendere se in eis fugerunt veneruntque in Ierusalem, quia illa erat ciuitas munitissima, & ibi melius possent se tueri: licèt postea non deliberauerunt se defendere, sed posita fide, & pactis aperuit Roboam portas vrbis Sesac, & introiuit in Ierusalem. *Dixitq; ad illos hæc dicit*

C *Dominus: Vos reliquistis me.* Subintelligendū est, quòd Iudæi orauerant Dominum, vt nunc liberaret eos de manu Sesac, quia ista erat conditio Iudęorum, scilicet, quòd quando essent in prosperitate, cōuerterentur ad idola, cùm autem affligerentur ab hostibus, & non haberent aliunde recursum, clamabant ad dn̄m, vt patet ex processu libri Iudicum: ita dicit etiam Herodotus Alicarnaseus, & Iosephus 8. Antiqui. q Iudęi orauerāt Dn̄m, vt liberaret eos de manu Sesac, & tn̄ nec exaudiuit eos, nec spem victoriæ promisit, & tunc venit propheta Semeias ad ostendendum, cur Deus non exaudiret eos, ita vt non putaretur hoc esse ex impotentia Dei, sed ex demeritis eorum: & dicitur, vos reliquistis me. s. reliquistis legem meam, & non coluistis me, sed

D conuersi estis ad idola: nam aliter Deus non derelinquitur. *Et ego reliqui vos in manu Sesac.* Scilicet, reddam vobis iustè, vt relinquam vos, sicut me reliquistis: nam vos me abiecistis, vt non essem Deus vester, & ego vos repuli, nè sitis populus meus: & dicitur, reliqui vos in manu Sesac, idest, non adiuuabo vos contra Sesac, sed permittam ei, quòd noceat vobis. *Consternatiq; principes Israel, & rex dixerunt.* Scilicet, cùm audiuerunt ista verba, quæ erant desperationis defecerunt in cordibus suis, & turbati sunt valde: est enim consternari mente deficere, vel turbari: nam putabant, q Deus adiuuaret eos: nam aliàs sic facere solitus erat. s. quia licèt peccauissent contra eū, qn̄ orarent ad ipsum exaudiebat eos: nunc autem audientes, q non adiuuaret eos, sed per-

E mitteret in manu hostis, non habuerunt ipi itū. *Iust. est Dominus.* Videntes, quòd ipsi dereliquerāt Deum, & nunc Deus derelinquebat eos, viderunt esse æqualitatem conuitati: nam vtrinq; per contrapassum, & dixerunt: iustus est Dn̄s. s. non habemus iustam causam qrelę de ipso, qa si ipse dereliquit nos, prius nos eū dereliqmus, & in hoc humiliauerunt se Israelitę aliquantum non conquerendo de Deo, sed approbando iustitiam eius. *Cumque vidisset Dominus, quòd humiliati essent.* s. quòd Deus vidit, q licèt eis durè responderet, non exasperati sunt contra ipsū, sed laudauerūt, & approbauerunt iustitiam eius, & ista fuit qdam humiliatio. s. quia non superbierunt, dicentes iniustè secū agi, sed approbauerūt factum Dei: licèt esset eis durū respōsum suū.

Factus est sermo Domini ad Semeiam dicens. Ista locutio Dei ad Semeiam fuit distincta à prima, quia primò Deus locutus ẽ Semeiæ, quòd diceret Israelitis, quòd dereliquerat eos in manu Sesac, quia ipsi dereliquerant eum, & Semeias proposuit istud regi, & principibus, & tunc consternati, atque humiliati dixerunt: Dominus est iustus. quam responsionem Deus acceptans, quia humilis erat, respondit secundò, dicens ipsi Semeiæ, quòd misereret Hebreis, & tunc Semeias respondit secundò Iudęis quod habetur hic. *Quia humiliati sunt non disperdam eos*. Scilicet, si nunc non humiliati fuissent respondendo blandè, ego eos deleuissem omnino, quia tamen humiliati sunt non disperdã eos, sed affligam aliquantulum. *Daboq; eis paululum auxilij*. Scilicet, non dabo eis plenam liberationem liberando eos de manu Sesac regis, quia tunc non potuisset ingredi vrbem Ierusalẽ, nec accipere thesauros aliquos: sed potius ipsi ignominiosè eum expulissent de terra, sed modicum auxilij dabo eis, scilicet, faciens quòd non desoletur terra, nec redigat habitatores in seruos, aut tributarios, sed thesauris sublatis abibit in terram suam. *Et non stillabit furor meus in Ierusalem per manum Sesac*. Stillare est ad modum stillarum, siue guttarum aquæ defluere, & est sensus: non descendet furor meus super Ierusalem, & rectè ponitur stillare, quia stillare est cum pluuiæ descendunt desuper; & ex hoc trahitur Metaphora, quòd omnia illa, quæ desursum descendunt, dicuntur stillare, & quia ista punitio, quæ euentura erat, veniebat ab ira Dei, & Deus super nos est in cęlo dicitur ira eius propriè stillare super nos, & quia Deus non exequitur ista mala contra malos per se, sed per ministros suos iuxta illud Sap. 5. c. Pugnauit pro eo orbis terrarum contra insensatos: ponitur per quem debeat ista ira Dei stillare: & sic dicitur, non stillabit furor meus in Ierusalem. i. non veniet ira mea in Ierusalem per manum Sesac. s. ipse non erit minister iræ meæ contra Ierusalem. Et iste est modus loquendi scripturę. Nam sic dicitur de alijs ministris iræ Dei, vt patet de Senacherib, qui fuit minister iræ Dei contra multas gentes: Isa. 10. Vę Assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorũ indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, &cęt. Sic etiam de Nabuchodonosor dicitur, quòd fuit minister irę Dei, & Deus fortificauit eum ad hoc, ꝙ exequeretur cõtra Iudæos, vt patet Abachuc 1. c. Dñe in iudiciũ posuisti eum, & fortẽ, vt corriperes fundasti eum. Et rectè dicitur non stillabit furor meus ꝑ manũ Sesac: nã furor Dei stillauit postea in Ierusalẽ tñ non ꝑ manum Sesac, sed ꝑ manum Nabuchodonosor, & Nabuzardam. Illi namq; delerunt Ierusalem succendentes templũ Dñi, & domũ regis, & ducentes habitatores eius captiuos, vt patet. 4. Reg. 25. & infra 36. *Veruntamen seruient ei*. Ista seruitus non fuit, ꝙ Iudęi efficerẽtur serui Sesac regis, quia liberi manserunt: etiam non effecti sunt tributarij eius, quia nunquam leguntur ei tributa soluisse, sed solũ seruierunt ei in hoc, ꝙ introiuit Sesac in oẽs ciuitates Iuda, sicut si essent suæ, & non restiterunt ei viri Iuda, etiam abstulit oẽs thesauros, quotquot voluit de Ierusalem, & de alijs vrbibus, & nemo ei potuit resistere tanquam si esset dñs, & voluit Deus, ꝙ seruirent, vel subijcerentur modicum ipsi Sesac, vt non maneret omnino culpa sua impunita, & vt ipsi erudirentur vexatione, & non recederẽt iam à seruitute Dei. *Vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum*. Idest, licèt aliàs ꝓpter magnam misericordiam meam ego remitterem pęnam debitam eis: tamen, vt experiãtur distantiã. i. differentiã seruitutis meę, & seruitutis regũ terræ volo, quòd ad modicum seruiant isti regi Sesac: quasi dicat: fuerunt Israelitę nimis stulti, quia reliquerant legẽ meã putantes valde graue esse seruire mihi,

F sed nunc ostendam eis, ꝙ valde grauius est seruire regibus terræ, vt tunc eligere possint quid magis facere debeant. s. an seruire mihi, vel seruire regibus terrarũ, & per hoc redeant ad sanum intellectum. *Recessit ergo Sesac à Ierusalem*. Scilicet, non occidit Sesac aliquos de Iudæis, nec intulit eis bella, sed solùm accepit thesauros eorum. In Hebræo dicitur: Ascendit Sesac à Ierusalem; & idem est. Nam cùm prius venisset in Ierusalem, & tunc inde ascenderet in Aegyptum, dicebatur recedere, vel cùm recederet de Ierusalem, dicebatur ascendere de Ierusalem. Est litera ista decurtata: debet enim subintelligi quomodo venit Sesac in Ierusalem, & non pugnauit contra eam: sed Roboam, & principes Iuda aperuerunt ei portas vrbis, & cùm in

G troisset sustulit thesauros, quos reperire potuit in domo domini, & in domo regis, & abijt in terram suam. Sciendum autem, quòd aliqui imponũt magnum crimen Roboam, & viris Iuda, quòd tradiderũt ciuitates regni, & potissimè Ierusalem sine bello, & etiam ipse rex Sesac iudicauit magnam esse pusillanimitatem Iudęorum, q saltem bellum tentare ausi non fuerint: & ob hoc non eos viros, sed fęminas in virorũ effigie appellauit. Vnde ad æternam infamiam, & opprobrium ipsorum reliquit apud eos statuas virorum habentes cęlata genitalia fęminina, quasi solam virilem haberẽt effigiem, & realiter fęminę essent, vt refert Herodot⁹ Alicarnaseus, & Iosephus 8. Antiquit. Et tamen nõ est putandum id pusillanimitatem magnam, quia consuluerant dñm per ꝓphetam Semeiam, & ipse respõ-

H derat, ꝙ faceret eos seruire regi Sesac: & sic sciebant Iudęi hoc ineuitabile esse. Et dato ꝙ vellent pugnare, & haberent secum maximum exercitum, nõ possent resistere regi Sesac, qa Deus cõuerteret eos in fugam pugnando pro Sesac, cùm ipse vellet istud tradi executioni, iuxta illud Leui. 26. c. Et qui de vobis remãserint dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium. Cadent nullo sequente, & corruet singuli super fratres suos quasi bella fugientes; nemo vestrum audebit inimicis resistere, peribitis inter gentes, Et si tentarent bello se defendere cõtra regem Sesac, & postea subijcerentur ei, ageret grauius contra eos:

I Ideo consilio habito, deliberauerunt nullum bellum agere, sed aperire ei portas ciuitatis, & tamen non aperuerunt eas, nisi interpositis pactis, & data fide, & postquam fuit Sesac in vrbe, violauit fidem. *Accepitq; de thesauris domus Domini, & domus regis quantũ voluit*: vnde non modicum eum accusat Herodotus Alicarnaseus, vt patet per Iosephum 8. Antiquit. & tamen licèt in hoc facto non fuerit Roboam pusillanimis fuit in alijs: sic enim accusauit eũ filius suus Abia sequenti capitulo, scilicet, porro Roboam erat rudis, et corde pauido. *Sublatis thesauris domus Domini, & domus regis*. In domo Domini, idest, in templo erant thesauri magni, et illos abstulit Sesac. Erant etiam thesauri in domo regis, q non erant thesauri sacri: et hoc

K etiam rapuit Sesac: quomodo autem verum sit, quòd istos rapuerit, et an omnes rapuerit, declaratum est, et declarabitur infra in quadam quęst. *Omniaq; secum tulit*. Omnes thesauros domus Dñi, et domus regis. *Et clypeos aureos, quos fecit Salomon*. Fecerat Salomon trecẽta scuta aurea, et singula eorum tegebãt trecentis aureis siclis, et lanceas aureas ducentas, et quælibet tegebatur aureis sexcentis supra 9. et posuit omnia hęc in armamentario suo in domo saltus Libani: eodem capitulo, et tertio Regum decimo. *Pro quibus fecit rex æneos*. Scilicet, loco illorũ fecit alios trecẽtos clypeos ęneos, et hoc fuit, vt non auferretur officium illorum: nam pertinebat ad regis maiestatem apparatus ille, qui fiebat portando corã eo trecẽta scuta aurea, et quia si nõ fierent

fierent alia, cessaret gloria regis quantum ad illam cęremoniam, & non poterat efficere alia de auro, quia sublati erant thesauri: ideo fecit alios trecentos clypeos æneos. *Et tradidit illos principibus scutariorum.* Scutarij vocabantur viri, qui erant assignati ad portandum scuta coram rege, & isti habebant inter se principes aliquos, & illis principibus commendabantur ista scuta, vt ipsi custodirent ea, & traderent illa portanda quibus vellent: possunt autem isti scutarij accipi dupliciter. Vno modo pro viris assignatis ad portandum istos clypeos: & quia erant isti clypei trecenti, erant quoque viri trecenti scutarij, & isti habebant super se principes, de quibus dictum est. Alio modo vocabantur scutarij omnes custodes domus Roboam, eo quòd omnes illi erant muniti scutis, & alijs armis propter timores nocturnos, & vt melius custodirent: sic dicitur Can. 3. En lectulum Salomonis sexaginta fortes custodiunt ex fortissimis Israel, omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi, vniuscuiusque gladius super femur suum propter timores nocturnos. Isti custodes Salomonis. Et postea Roboam multi erant, & habebant super se principes, quibus committebantur ista scuta, & ipsi distribuebant ea custodibus, quibus volebant ad portandum ea coram rege. *Qui custodiebant vestibulum palatij.* Idest, qui erant ad portam palatij modicum ante portam, quòd tecto desuper pendente protegitur, & vocatur alio nomine porticus, quia ante portam erat, & in loco illo custodiebant isti scutarij per noctem, nè cui liceret accedere ad regem ad malum inferendum. *Cumque introiret rex domum Domini.* Idest, quando rex egrediebatur de domo sua ad eundum in domum Domini. Nam postquam erat in domo Domini, non sumebantur ista scuta: eo quòd ista solùm erant ad portandum coram rege, & non dicitur hic, quòd portarentur ista scuta aliàs, nisi quādo rex iret in domum Domini: & tamen etiam portabantur quando ibat ad alia loca, sed præcipuè quando ibat in domum Domini. *Veniebant scutarij, & tollebant eos.* Scilicet, veniebant ad armamentarium, vbi erant repositi in domo saltus Libani, & inde tollebant eos ad portādū coram rege. *Iterumq; referebant ad armamentarium suum.* Scilicet, postquam redijsset rex de templo in domum suam, referebant scutarij illa scuta rursus ad armamentarium domus saltus Libani, & manebant ibi vsquequo iterum rex exiret domum, & portanda essent scuta coram eo. *Veruntamen, quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Dei.* Ista litera potest intelligi dupliciter: vno modo, vt sit repetitio sententiæ superioris per alia verba, & tunc intelligitur, quòd cùm essent Iudæi in angustia, orarentque dominum, vt exaudiret eos, non exaudiebat ipsos: sed misit ad eos prophetam Semeiam, qui dixit eis ex parte Dei: vos me dereliquistis, & ego dereliqui vos in manu Sesac, & tunc ipsi consternati dixerunt: iustus est Dominus: & in hoc se humiliauerunt. Et videns Dominus humilitatem eorum locutus est Dominus iterum per Semeiam, dicens: non stillabit furor meus super Ierusalem in manu Sesac: veruntamen seruietis ei. & illud traditum est executioni, quia introiuit Sesac in Ierusalem, & sublatis thesauris inde abijt in terrā suā. Et ob hoc fuit illis clemens, quia non permisit, quòd Sesac occideret eos, vel in seruos, aut tributarios subijceret: sed solùm hoc mali intulit: & tunc est sensus: Deus bis locutus est, & semel sententiam mutauit, scilicet, cùm mererentur deleri, & videretur Deus deleturus eos, fecit, vt solùm Sesac introiret in vrbem, & auferret thesauros, & ista fuit seruitus, quam Deus imposuit: & positum fuerat supra quomodo Deus misertus fuerat propter humiliationem ipsorum, & hic repetitur.

A Aliò modo potest intelligi, quòd ista litera non sit repetitio præcedentis sententiæ, sed aliquid addat, & est sensus, quòd Deus comminabatur delendo Israelitas per Sesac, quia dereliquerant Dominum: ipsi autem humiliati sunt, & dixerunt: Iustus est Dominus. & secundò Deus locutus est per Semeiam, & dixit: quòd, quia humiliati fuerant, non deleret eos per manum Sesac: sed traderet eos seruituti Sesac. Et in hoc dabat eis modicum auxilij, vt ipse dicit in litera, quia seruitus est minor morte naturali: & tamen est modicum minor, & istam pœnam Deus determinabat eis inferrendam, & cùm Israelitæ rursus audirent istam sententiam Dei mitigatam paululum à prima, erat tamen aliquantulum grauis, scilicet, quia redigebantur in seruitutem adhuc doluerunt, & humiliati

B sunt coram Domino, & Deus rursus alleuiauit secundam sententiam, & dedit tertiam, scilicet, quòd non seruirent regi Sesac, sed solùm nunc ablatis thesauris abiret in terram suam. Vterque istorum sensuum potest stare: & tamen iste secundus explicat magis literam, quia sicut in litera ponuntur tria ex parte Dei: ita dicit fuisse tres sententias, & tres locutiones Dei. Etiam, quia tunc stabit litera superior planè, scilicet: veruntamen seruient ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarum, & signabitur, quòd Deus voluerit, quòd seruirent Iudæi Sesac, & quia postea humiliati sunt placata est magis ira eius, & adhuc non seruierunt Sesac, sed solùm thesauros

C abstulit. Ista tamen litera sequens concordat magis sensui primo, quia dicitur: auersa est ab eis ira Domini, nec deleti sunt: ergo videtur, quòd ista auersio irę Domini, vel placatio eius ad nihil aliud fuit, nisi, vt non delerentur Iudæi, & non fuit ad liberandum ab aliqua seruitute, & sic non fuit, nisi vnica mutatio sententiæ: scilicet, quia prius dixerat Deus, quòd dimitteret Israelitas in manu Sesac, in quo signabat, quòd dimitteret eos, vt deleret ipsos. Et postea, quia humiliati sūt temperauit sententiam, dicens: quòd non descenderet furor eius super Ierusalem per manum Sesac, nec seruirent ei. Et sic repetitur hic ista sententia, & dicitur: quod, quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira Domini, & non deleti sunt. Si volumus tamen tenere se-

D cundam sententiam, bene respondebimus ad literam sequentem dicentes: quòd non deleti sunt Iudęi, nō fuerunt redacti in seruitutem ęternam, quod erat eos deleri, ideo tenendum quod voluerimus. *Nec deleti sunt pœnitus.* Idest, licèt mererentur omnes de regno Iuda deleri, ita quòd non maneret regnum iam, imò ferè nulli viri: tñ Deus non deleuit eos pęnitus, sed solùm puniuit aliqualiter, permittendo quod Sesac auferret thesauros de Ierusalē. *Siquidem & in Iuda inuenta sunt opera bona.* Istud est redditiuū causę superioris dicti. I. ꝙ nō deleti sunt pęnitus, quia opera bona inuenta sunt in Iuda, quæ promeruerunt, vt non delerentur omnino. Et intelligi potest dupliciter: vno modo, quod inuēta sunt opera bona, scilicet, humiliatio. Nam humilia-

E tio cordis coram Domino est opus valde bonū, & acceptum: sic patet Psal. 50. Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies, & propter humiliationem Deus misertus est, nec deleuit omnino Iudæos. Alio modo intelligitur, quòd opera bona inuenta sunt in Iuda, scilicet, quòd plurimi Iudęorum declinauerunt ad idolatriam, & sic merebantur deleri, et si oēs tales fuissent, sicut erāt plurimi ipsorū, deleti fuissent: fuerūt tñ multi viri in Iuda, q non declinauerant ad idolatriā, sed sequebantur legem, & meritis istorū nō deletū est regnum, sed data est leuior pęna. I. quia ista bona opera inuenta sunt in Iuda. *Confortatus est igitur rex Roboam in Ierusalem, atque regnauit.* Dicit Nicolaus, ꝙ recedente Sesac consolatus est Roboam super malis, q̄ tolerauerat.

Et ex hoc apparet, quòd erat vir parui cordis, quia pau cum bonum sufficiebat ei, & de modico consolabatur, scilicet, quòd maneret ei vnica ciuitas, & nomen regium: & ob hoc dixit filius eius Abia seqnenti cap. porro Roboam erat rudis, & corde pauido. Et tamē dicendum, quòd non est hoc præsupponendum. Nam putat Nicolaus, quòd vnica ciuitas mansit Roboam, scilicet, Ierusalem, quia supra in litera dicitur, quòd Sesac cepit omnes vrbes munitissimas Iuda, & venit in Ierusalem, & postea de Ierusalem dicitur, quomodo recesserit inde, & non dicitur de alijs ciuitatibus quomodo eas dimiserit: ideo putauit Nicola⁹, quòd mansissent adhuc omnes illæ ciuitates in manu Sesac præter Ierusalem de qua dicitur recessisse: & sic consolaretur Roboam de modico bono. Sed dicendum, quòd non stat, quin potius Sesac ablatis thesauris de Ierusalem recessit, & dimisit omnes ciuitates Iuda, nihil amplius curans de Iudæis: quod aliqualiter innuit Herodo. Alicarnaseus, & Iosephus 8. Antiquit. Item patet, quia manifestum est, quòd Abia filius Roboam, & filius suus Asa, & sequentes reges Iuda dominati sunt super totum regnum Iuda, vt colligitur sequenti capitulo, & infra decimoquarto: & tamen si omnes ciuitates mansissent in potestate Sesac, necesse erat, vt isti, vel aliquis eorum pugnaret ad eripiendum istas vrbes de manu Sesac: & tamen nihil tale legitur: ideo non est dicendum, quòd manserint in potestate Sesac: sed recedens de terra Iuda omnia liberè dimisit ipsi Roboā. Vnde repetitur hic istud non ad significandum paucitatem cordis Roboam, qui de modico consolaretur, sed quia præcedenti tempore fuerat Roboā in angustia, & deiectus, cùm occupasset omnes vrbes Sesac rex Aegypti, vt sciretur post recessum eius in quali dispositione maneret Roboam, dicitur, quòd confortatus est rex Roboam in Ierusalem, atque regnauit, idest, sicut ante aduētum Sesac erat Roboam confortatus super totum regnum Iuda, ita recedente Sesac rursus confortatus est super totum regnum, & regnauit nullam habens offensionem: & dicitur, quòd confortatus est rex Roboam in Ierusalem: non quidem, quòd solùm in Ierusalem regnaret, sed, quia ibi manebat semper cùm esset metropolis regni.

Ad quid profuit locutio Semeiæ prophetæ.
Quæstio VIII.

QVAERITVR circa prædicta, primò cùm Semeias propheta missus fuerit à Domino ad loquendum Roboam, & principibus Iuda, ad quid profuerit ista locutio, quia dato, quòd non loqueretur, nihilominus istud quod euenit euenturum foret. Respondendum, quòd ista missio, & locutio profuit ad multa. Primò, quia Iudæi videntes se in angustia positos, & afflictos à Sesac orabant dominum continuè, vt liberaret eos de manu Sesac, & quia Deus misericors erat putarent se fortassis exaudiendos; & sic cùm veniret Sesac in Ierusalem, fortassis resisterent ei cofidentes se exaudiendos: & tamen non exaudirentur, & cùm ad vltimum à Sesac caperentur, grauiter eos affligeret, quàm si ei se traderent sine bello. Vt ergo scirent Iudæi quomodo se haberent contra Sesac, & non repugnarent ei frustra, & non affligerentur postea grauius: conueniens fuit, quòd Deus mitteret eis prophetam, & tunc factum est sic, quòd cognito Iudæi, quòd tradendi essent in manus Sesac sententia Dei, noluerunt resistere ei: sed tradiderunt vrbem sine bello, & sic clementius se habuit ad eos. Et quia Deus volebat, quòd Iudæi non paterentur maiora mala, & istud esse non poterat, si non reuelaret Deus

F eis istud per prophetam: ideo conueniens fuit, quòd per prophetam admonerentur de voluntate Dei circa hoc. Secundò, quia Deus non exauditurus erat Iudæos nunc clamantes ad se: quia sic determinauerat, & quia Iudæi nesciebant istud cùm postea experimēto probarent, quòd Deus non exaudiebat eos instanter clamantes, putarent quòd fortassis istud erat, quia non poterat Deus liberare ipsos de tanta multitudine exercitus, vel quia omnino abiecisset populum suum, & vtrumque erat ad desperationem Iudæorum. Declarauit autem Dominus per prophetam, quòd non exauditurus erat eos: non quidem quasi non posset, sed quia volebat eis retribuere pro malo quod fecerant, cùm ait: vos reliquistis me, & ego reliqui vos in

G manu Sesac: & sic non desperarent omnino, vel saltem cognoscerent Deum suum non omisisse istud ex impotentia. Tertiò, quia si nunc Iudæi afflicti fuissent à Sesac, & Deus non locutus fuisset eis per prophetam, non cognoscerent causam suæ afflictionis, & fortè non putarent se iustè afflictos. Nunc autem loquente propheta cognouerunt se iustè affligi, cùm dictum est: vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sesac, & Iudæi dixerunt, iustus est dominus. Quartò, quia si non diceretur aliquid Iudæis, nescirent causam suç afflictionis, & nō emendarent se in futurum. Nunc autem cùm dictum est eis: vos reliquistis me, & ego reliqui vos in manu Sesac: cognouerunt se afflictos propter peccatum, & se in posterum emendarent cauendo peccata, nè inciderent in similes pęnas.

H Quintò fuit hoc ad ostendendum, quòd erat vtilius Israelitis colere Dominum, quàm recedere à cultura eius. Nam colendo dominum seruiebant ei soli. Si autem recederent à cultu eius cogerentur seruire regibus terræ, quorum seruitus erat difficilior: & sic saltem propter vtilitatem eorum debebant Iudæi colere Dominum, & hoc signatum est cùm dixit propheta Semeias, quòd humiliati sunt Iudæi, & dixit Deus, nō stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac. Veruntamen seruient ei, vt sciant distantiam seruitutis meæ, et regni terrarum. Si autem non loqueretur propheta, nescirent istud, nec inclinarentur tantum ad colendum dominum, quod erat sibi

I vtile: ideo fuit conueniens, quòd propheta loqueretur. Sextò, & principaliter fuit hoc ad faciendum, nè Iudæi delerentur: nam Iudæi propter peccata sua prçterita merebantur deleri quasi totaliter, et si non humiliati fuissent coram Domino deleuisset eos, vt patet in litera, scilicet, quia humiliati sunt non disperdam eos, daboque eis paululum auxilij, nec stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac. Et iterum dicitur: veruntamen, quia humiliati sunt, auersa est ira Domini, nec deleti sunt pœnitus. Iudæi tamen non fuissent humiliati, nisi audiuissent verba prophetæ: quod patet, quia quando dixit: vos reliquistis me, & ego dereliqui vos: dixerunt Iudæi: Iustus est Dominus, et in hoc humiliati sunt. Nam

K postquam dixerunt ista verba, dicitur, quòd humiliati fuerunt: fuit ergo valde necessarium, vt Deus mitteret prophetam ad Roboam, et principes, vt diceret hæc.

Quomodo locutus est Deus Semeiæ.
Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo locutus est Deus nunc ꝓphetæ Semeiæ, et an semel, vel pluries facta fuerit locutio pro omnibus, quç habētur hic. Dicēdum, quòd poterat fieri, vt semel reuelaret Deus omnia ista prophetæ: & tamen ipse non proponeret omnia simul, sed diuersis vicibus, sicut conueniebat rei,

rei, de qua agebatur: & sic Deus reuelaret Semeiæ, quòd diceret Roboam, & principibus, quòd Deus dereliquerat eos in manu Sesac, quia dereliquerāt eū, & reuelaret etiam ei quid responsuri essent illi, & insuper reuelaret quid replicare deberet, scilicet, quia humiliati sunt, non disperdam eos. Alio modo potest intelligi, quòd Deus à principio solùm reuelasset prophetæ hoc, scilicet, vos dereliquistis me, & ego dereliqui vos in manu Sesac: & Semeias putaret, quòd sic futurum erat, & sic diceret Iudæis: quo audito illi humiliarentur, & dicerent: iustus est dominus: quorū humilitatem respiciens dominus iterum loqueretur prophetæ, dicens: quia humiliati sunt non disperdam eos, nec stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac: veruntamen, vt sciant distātiam seruitutis meę, & seruitutis regni terrarum seruient ei. Et tunc rursus Israelitæ dolentes, humiliatique, quia Deus eos seruituti subijciebat, orauerunt, & tunc misertus Deus rursus auertit iram suam ab eis, & non deleti sunt, nec seruierunt Sesac. Et istud etiam reuelauit Deus prophetæ tertia vice. Licèt vterque modus teneri possit: tamen magis tenendus est secundus modus, quia magis consonat modo loquendi scripturę. Sic enim fuit de Isaia quando per eum Deus reuelauit Ezechiæ regi, quòd disponeret domui suæ, quia moriturus erat, & tunc orauit lachrymans Ezechias, & cùm recederet ab eo Isaias, vix exierat mediam partem atrij, cùm factus est rursus sermo Domini ad Isaiam, vt denunciaret Ezechiæ, quòd audierat Deus lachrymas eius, C & apposuerat ei quindecim annos vitæ. 4. Reg. 20. & Isaiæ 38. Ita etiam faciebat in alijs prophetis, quia sępe reuelabat eis aliqua, & postea per ipsos reuelabat contraria, vel remissiones malorum, quæ prius comminatus fuerat, sicut fuit in Ioele, & in Iona, vt patet Ioel 2. & 3. & Iona 3. & 4.

Quis modus reuelationis factus sit à Deo.
Quæstio IX.

QVAERITVR vlterius, quis modus reuelationis fuerit, quo Deus vsus est ad Semeiā nunc. Dicendum, quòd multi modi erant, quibus Deus poterat aliquid reuelare prophetæ, vt declaratum est D præcedenti capitulo in quadam quæstione. Vnus est, vt appareat Angelus Domini habens humanam effigiem, & loquatur prophetæ reuelans ei occulta. Secundus modus est: vt non assumat effigiem humanam, sed aliquod corpus, quòd tamen non appareat, & sic audiatur vox loquentis, & nulla effigies videatur. Tertius modus est, vt in somnijs Deus immutet phantasiam prophetæ nouas species creando, vel veteres ordinando modo nouo: ita quòd faciat prophetam intelligere aliquid, quod prius non intelligebat, nec intelligere poterat. Quartus modus est per immutationem solam intellectus in vigilia, quæ est duplex aliquando cùm ecstasi, & aliquando sine E ecstasi. Dicendum autem, quòd si teneatur, quòd omnia hæc reuelauit Deus vnica reuelatione ipsi Semeiæ, poterit poni quilibet istorum modorum reuelationis præter modum, qui fit in ecstasi, quia iste non erat, nisi ad magna reuelabilia, cum quibus nō stabat manere animam intentam corpori quantum ad operationes suas. Non erat autem hic talis reuelatio, sed fuit talis in Paulo, qui vidit arcana verba, quæ non licet homini loqui. secundę ad Corin. decimosecundo. Si autem ponatur, quòd ista dicta sunt in tribus reuelationibus. Dicendum, quòd saltem aliqua eorum, scilicet, vltimæ factæ fuerunt per quartum modum, scilicet, per solam immutationem intellectus in vigi-A lia. Patet hoc, quia mox, vt locutus est propheta regi, & principibus humiliati sunt, & dixerunt: Iustus est Dominus. & illico Deus reuelauit prophetæ, quòd, qa humiliati fuerant, non stillaret furor eius super Ierusalem, nec disperderet eos per manum Sesac. Ideo necesse erat, quòd ista reuelatio fieret in vigilia, quòd fiebat coram rege, & principibus, & non fieret per apparitionem alicuius angeli in humana effigie: quia tunc ille angelus appareret regi, & principibus, & audirent vocem eius, & tunc non magis responsio ista fieret per Semeiam prophetam, quàm per quemlibet aliorum, cùm omnes audirent vocem angeli. Item non fieret reuelatio per solius vocis auditum, sine effigie apparente, quia etiam sic omnes astantes B audirent vocem, & essent prophetæ per hoc, sicut ipse Semeias. Ideo, vt ponatur reuelationem soli Semeiæ factam, & tamen coram rege, & principibus factam, debet poni factam fuisse per immutationem intellectus in vigilia, sine ecstasi. Sic enim factum est in Elysæo, quando coram tribus regibus prophetauit quarto Regum tertio: sic etiam de Isaia, quando nondum exierat dimidium atrij, & Deus dixit ei, quòd addiderat quindecim annos vitæ Ezechiæ, quia audiuerat lachrymas eius.

An si non fuissent humiliati, Deus deleuißet regnum eorum.
Quæstio X.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd humiliati sunt, non disperdam eos, in quo innuitur quod si non humiliati fuissent Deus deleuisset pęnitus regnum Iuda: quomodo stat hoc. Nam videtur istud repugnare promissionibus Dei. Dixerat enim, quòd semper maneret regnum in posteritate Dauid, & dato quòd peccarent filij eius, non auferret misericordiā suā ab eis, & istud erat, quòd nunquam auferret eis regnum, vt patet secundo Regum septimo, & præcedenti libro decimoseptimo capitulo: si tamen delerentur pęnitus Iudæi, non maneret posteritas Dauid, qui regnaret, nec aliquis super quem regnaret: & sic nimis videtur repugnare promissionibus. Aliquis dicet, quòd intelligebatur ista deletio secundùm comminationem non secundùm certam Dei sententiam, & sic mutabilis erat. Dicendum, quòd non stat, quia istud posset intelligi, si Deus absolutè dixisset per prophetam, delebo eos per manum Sesac. Quia tunc poterat credi, quòd dicebatur comminatoriè: & sic erat mutabilis. Dicitur tamen, quia humiliati sunt, non disperdam eos: ergo intendebat delere eos, & deleuisset, si non humiliati fuissent. Dicendum ergo est, quòd verum est, quòd si non humiliati fuissent deleuisset eos Deus, & tamen istud stat cum certissima promissione Dei de regno continuādo in stirpe Dauid. Nam Deus, qui determinauerat, quòd maneret regnum semper in stirpe Dauid, determinauerat omnia media, per quæ illuc ventura erat progenies Dauid, & quia si nunc non humiliarētur, Deus deleret Iudæos, & non maneret regnum in posteris Dauid, ordinauit Deus taliter, quòd dolerent, & humiliarentur nunc Iudæi. Ideo certissima manebat promissio de regno continuando. Et etiam certissimum erat, quòd si nunc non humiliati fuissent, ꝙ deleti fuissent: & ob hoc procurauit Deus, vt humiliarentur aliter Israelitę, et non delerētur: et ad hoc misit ad eos Semeiam dicens: vos me dereliquistis, et ego dereliq vos in manu Sesac: et tunc ipsi humiliati sunt, et doluerunt dicentes: Iustus est Dns. et Deus videns humilitatē eorū misertus est, fecitq; ꝙ nō delerentur.

Simile enim est in multis alijs in scriptura, & patet potissimè circa istud regnum Dauid, & virorum de tribu Iuda, quia in Iacob benedictione filiorũ suorũ prædixerat, quòd non auferretur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est. Ex quo apparet, quòd vsque ad tempus Messiæ semper mansuri erant principes, & reges in tribu Iuda: & tamen primo Regum decimotertio capitulo, dixit Samuel ad Saulem increpando, quia non expectauerat temp⁹ sacrificij in Galgala, scilicet, stultè egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi: quod si non fecisses, iam nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum. Sed nequaquam regnum tuum vltra consurget: quæsiuit enim Dominus virum iuxta cor suum, & tamen manifestum est, quòd si regnum Saulis confirmatũ esset super Israel in sempiternum, non potuisset compleri prophetia de regno tribus Iuda, de qua sceptrum non erat auferendum vsq; ad tempus Messiæ. Dicendum tamen, quòd vtraq; prophetia est vera: nã Deus præuiderat, quòd maneret semper principatus in tribu Iuda vsq; ad Messiam. Gen. 49. sicut postea factum est: erat etiam verum, quòd si Saul non præuaricatus fuisset mandata Domini, quòd regnum eius confirmaretur super Israel in sempiternum pro ipso, & stirpe sua: & tamen sciebat Deus certissimè, quòd Saul præuaricaretur legem Dei, & quòd non perpetuaretur regnũ suum super Israel, & sic staret certissimè prænunciatio de regno posteritatis Dauid continuando. Per hunc modum soluuntur multæ contrarietates, quæ videntur insurgere ex alijs prophetijs.

An seruierint Israelitæ regi Sesac. *Quæst. XI.*

QVAERITVR vlterius, quomodo fuit verum hoc, quòd dixit hic Deus, scilicet, verumtamen seruient ei, vt sciant distantiã seruitutis meæ, & regni terrarum. Nam non legitur, quòd seruierint Israelitę regi Sesac. Responderi posset secundùm intentionẽ Nicolai, quòd verè impleta fuit ista prophetia: nã vult, quòd solùm manserit vna ciuitas Roboam, scilicet, Ierusalem, & omnes alias tenuerit Sesac, quia dicitur in litera confortatus est Roboam in Ierusalem, & regnauit. Etiam dicitur supra quòd Sesac cœpit omnes vrbes munitissimas Iuda quousq; venit in Ierusalem: & sic omnes vrbes pręter Ierusalem signatur quòd accepit, & sic tenuit illas in seruitutem. Dicendum, ꝙ non stat, quia nulla ciuitas terræ Iuda mansit subiecta regi Sesac. Nam non apparet, quomodo postea fuerint liberatæ: & tamen reges sequentes tenuerunt omnes ciuitates Iuda in potestate sua: ideo non est dicẽdum, quòd nunc subiectę fuerint ciuitates isti regi Sesac: potissimè, quia Herodotus historiographus, & Iosephus 8. Antiquit. signant fuisse in pace totam terram Iuda mox, vt Sesac abstulit thesauros de Ierusalem, & quia non curauerit vltra de terra Iuda. Et sic dicendũ est, quòd hoc modo non seruierit terra Iuda regi Sesac. Dici ergo potest dupliciter, vno modo, quòd seruitus ista, quam dixit Deus toleraturos viros Iuda, non fuerit, nisi quòd Sesac introiuit ciuitates eorum ipsis non resistentibus, & accepit de terra ipsorum de thesauris quantum voluerit, ac si ipse esset verè dominus terræ illius, & habitatorum eius: & ista seruitus erat grauior, quàm seruitus Dei, cùm Deus nihil auferret eis de bonis suis: sed potius augeret bona ipsorum, quando ipsum colebant: & iste rex in pauco tempore seruitutis suæ auferret eis omnia bona, quæ tenebant recondita à multis annis, & istam seruitutem subierunt Israelitæ: & tamen liberati sunt ab ea per recessum Sesac de terra Iuda: quia cùm semel recessit de terra illa, nunquam postea rediit illuc. Secundo modo potest intelligi, & fortè melius, quòd Deus seruitutem indixerit eis: & tamen postea non imposuit illam, quia misertus est illorum, scilicet, quòd Deus à principio dixit Iudæis, quòd derelinqueret eos in manu Sesac, quia ipsi eum dereliquerant. Et tamen respondit Rex, & Principes: iustus est dominus, & humiliati sunt. Cùm autem vidisset Deus illos humiliatos, temperauit sententiam dicens, quòd non deleret eos: & tamen, quòd seruirent regi Sesac, vt scirent differentiam seruitutis humanæ, & diuinæ. Et per hoc determinabat eos subijciendos Sesac in seruos: & sic futurum erat, nisi Israelitæ postea se humiliassent: sed adhuc humiliauerunt se, & Deus rursus misertus illorum reuocauit sententiam de seruitute, & damnauit solùm eos, vt Sesac auferret eis thesauros: & hoc signatur, cùm dicitur in litera: Veruntamen, quia humiliati sunt, auersa est ab eis ira domini: & sic ista seruitus licèt comminata fuerit, nunquam fuit executioni tradita, quia temperata est sententia, & iste modus loquendi verisimilior est, quàm præcedens.

F

G

An Sesac tulerit thesauros. *Quæst. XII.*

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd Sesac tulit thesauros domus Domini, & domus regis, quomodo hoc verum fuerit. Circa thesauros regis dicet aliquis, quòd nunc fuerint non portati per regem Sesac, quia postea dedit thesauros istos Asa nepos Roboam Benadad regi Syriæ, vt patet. 3. Re. 15. & infra 16. & tamen si nunc fuissent portati per Sesac, nõ potuissent postea dari per Asa regi Syriæ. Respondendum est, quòd nunc Sesac portauit thesauros, qui erant in palatio regis in Aegyptum: & tamen postea potuit Asa dare thesauros, qui erant in domo regis, Quia quilibet rex congregabat aliquos thesauros: & nunc Roboam habebat thesauros, quos congregauerat Salomon, & illos trãstulit in Aegyptum ipse Sesac. Postea autem Roboam congregauit thesauros tempore suo: etiam congregauit Abia filius eius, & Asa nepos suus congregauit etiam vsque ad tempus, quo fuit bellum inter Asa regem Iuda, & Baasa regem Israel. Nam tunc Asa dedit omnes thesauros domus regis ipsi Benadad regi Syriæ, vt cogeret recedere Baasa ab eo. Aliter potest dici, quòd licèt dicatur, quòd abstulit thesauros domus regis: tamen aliquam partem eorum reliquit, & illam partem dedit nunc Asa ipsi Benadad. Et si obijciatur, quia dicitur hic in litera, quòd Sesac omnia secum tulit. Dicendum, quòd omnis & alij termini distributiui, non ponũtur in scriptura in viribus distributiuorum: sed ponuntur ꝓ multis: & sic omnia secum tulit, idest, magnam partem, & adhuc residuum fuit aliquid, quod postea Asa potuerit dare Benadad regi Syriæ, & ista est veritas, vt patet. 3. Reg. 15. f. Tollens itaq; Asa omne aurum, & argentum, quod remanserat in thesauris domus Domini, & thesauris domus, regiæ misit ad Benadad. Verum est etiam, quòd supra dicebatur, quòd licèt tempore vnius regis auferrentur omnia, quæ erant in thesauris regis alius rex congregabat thesaurum, & poterat dari ille thesaurus. Nam multi reges fuerunt, de quibus dicitur, quod dederunt omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus regis, vt patet de Ezech. 4. Reg. 18. Patet etiam de rege Ioachim 4. Regum 24. Idem de rege Achaz eod. lib. 16. capit. & infra 28. hoc autem non erat possibile, nisi quia sæpe congregabatur thesaurus in domo regis, & sæpe poterat dari, vel auferri totus thesaurus, qui ibi erat.

H

I

K

Quomodo

Quomodo Sesac potuit auferre thesauros illos. Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, circa thesauros domus domini, quomodo potest stare, ꝙ Sesac potuit auferre thesauros illos. Nam si abstulisset illos, non mansissent aliqua vasa aurea, nec argentea in templo domini ad ministrandum, & tamen falsum est: quia semper durauit ministratio in domo domini. Respondendum, ꝙ sæpe dicitur de thesauris domus domini, ꝙ ablati sunt. Nam quandocunque aliquis rex dabat thesaurum suum, dabat etiam thesauros domus domini. Nam de Asa dicitur, ꝙ dedit regi Benadab omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus domini. 3. Regum 15. Idem dicitur de Ezechia. 4. Regum 18. & de Achaz. 4. Regum 16. etiam tempore regis Ioachim factum est sic, eodem lib. 24. capitu. Aliquis ergo dicet, ꝙ fiebat de thesauris domus domini, sicut de thesauris regis, s. ꝙ licèt semel omnia, quę erant in thesauris domus domini darentur: postea rursum reges, & populus donabant multa ad vsum templi, & efficiebantur noui thesauri, & illi poterant iterum dari, & sic continuè fiebant. Dicendum tamen, ꝙ hoc non stat: quia hoc modo thesaurus, qui primò in templo reconditus est, non mansisset nisi tempore regis Roboam, & ille erat thesaurus, quem Salomon consistit. Nam ipse fecit omnia vasa aurea, argentea, & ænea in domo domini, & tamen falsum est, qa vasa aurea, & argentea, quæ fecit Salomō, manserunt in templo toto tempore regum Iuda vsque ad desolationem Ierusalem. Nam tunc Nabuchodonosor abstulit omnia illa in Babylonem. 4. Regum 24. ergo non fuerunt sublati thesauri domus domini per Sesac, nec per alios reges: sed aliquis dicet, ꝙ Sesac tulit thesauros domus domini, tamen non abstulit omnes, ideo mansit quædam particula eius, & de illa potuit postea dari tempore aliorum regum. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia tempore Ioachim regis, quando venit Nabuchodonosor in Ierusalem, adhuc erant in templo omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon, quia. 4. Regum 24. dicitur, ꝙ Nabuchonosor tulit omnia vasa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nulla abstulerat Sesac, nec alij reges, & tamen de multis dicitur, ꝙ dati fuerunt eis omnes thesauri, qui erant in domo domini. Aliqui dicunt, ꝙ Sesac tulit omnia vasa argentea, quæ erant in domo domini, & tamen nullum tulit de aureis. Sed dicendum, ꝙ istud est ridiculum, quia Sesac abstinuit à vasis domini propter reuerentiam ministerij domini. Nam dixerat Semeias, ꝙ quia humiliati fuerant Iudæi, non stillaret super eos furor domini per manum Sesac: sed daret eis paululum auxilij, & non disperderet eos: vt patet hic in litera. Non solùm ergo abstineret à vasis aureis, sed etiam ab argenteis, quia vtraque pertinebant ad ministrationem domus domini. Item est magnum ridiculum hoc: quia si Sesac neglecta religione, & Deo motus cupiditate acciperet vasa aurea, quia erant maioris valoris: vel vtraque potius acciperet, quia erant maioris ponderis, & valoris, & tamen constat, quòd non accepit aliquos de vasis aureis: quia 4. Regum 24. dicitur, ꝙ Nabuchodonosor abstulit de templo domini omnia vasa aurea, quæ fecerat Salomon: ergo nec etiam abstulit aliqua argentea. Dicendum ergo, ꝙ istud procedit ex æquiuocatione nominis. Nam in templo domini erat multum aurum, & argentum, & erat dupliciter. Quia quoddam erat redactum in vasa ad ministrandum, & aliud erat in massa: illud aurum, & argentum, quod erat in vasis vocabatur vasa, & non thesaurus: aurum autem, & argentum, quod erat in massa non redactum in vasa vocabatur thesau-

A rus. Et ratio huius est: quia thesaurus propriè vocatur repositio auri, s. vbi aurum, & argentum reponitur ad custodiam, & non ad vsum. Et quia aurum, & argentum domus domini quandiu manebat in massa non erat ad vsum aliquem, sed solùm conseruabatur: vocabatur thesaurus domus domini. Vasa autem erāt ad ministrandum in cultu domini: ideo non vocabantur thesaurus. Et sic dicendum, ꝙ Sesac quando stetit in Ierusalem, tulit omne aurū, & argētum, quod erat in domo regis, & omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus domini, & tamen non tulit aliqua vasa, & istud fecit ex reuerentia quadam Dei. Nā in vasis illis ministrabatur Deo, & noluit eum tantum offendere illa vasa accipiendo: sed accipiendo aurum,
B & argentum, quod erat in massa, in domo domini nō putauit se offendere Deum sic, quia non proficiebat ad aliquam ministrationem suam. Factum est autem hoc principaliter, quia Deus mouit cor ipsius Sesac, vt non acciperet thesauros, qui erant vasa, vt non deficerent pro diuina ministratione, sed omnia alia acciperet. Et isto modo stat conuenienter, quod dicitur, s. ꝙ tempore multorum regum sublati fuerant thesauri templi: quia erat aurum, & argētum in massa, quod cùm auferretur semel, offerebant postea reges, & populus munera, & colligebatur aurum, & argentum, & ponebatur in thesauris domus domini, & illud inde postea auferebatur cogentibus necessitatibus regum: & rursus aliud colligebatur: & sic licèt sæpe auferretur
C thesaurus totus domus domini, semper adhuc manebat thesaurus. De vasis autem domus domini nihil ablatum est: ideo omnia vasa, quæ Salomon fecit, & posuit in templo domini, manserunt semper ibi: nullusq; regum illa inde abstulit vsque ad Nabuchodonosor: qui illa portauit in Babylonem. 4. Reg. 24. & manserūt ibi quousque completis septuaginta annis captiuitatis Babylonicę, Cyrus rex remisit illa in Ierusalem cum Esdra, & alijs Iudæis redeuntibus: vt patet 1. Esdræ 1. Item patet ista distinctio supra data de thesauris, & vasis, ex eo quod habetur infra 36. c. s. vniuersa vasa domus domini, tam maiora, quàm minora, & omnes thesauros regis, & principum, & omnes thesauros tēpli transtulit in Babylonem. Ecce, ꝙ distinguuntur ibi
D vasa à thesauris: quia nomine thesaurorum non intelliguntur aliqua vasa, sed ponuntur expressè omnia vasa tam maiora, quàm minora, & postea ponuntur thesauri, & de istis thesauris domus domini, qui erant in massa, verum est, ꝙ nihil reliquerit nunc Sesac, qđ nō portauerit in Aegyptum. De thesauris autem domus regis, dicendum, ꝙ erant omne aurum, & argentum, & lapides preciosi, & alia iocalia preciosa, q̄ congregauerat Salomon: quia nullus regum tempore suo, nec ante ipsum, nec post tā diues fuit: vt colligitur. 3. Reg. 3. sup. 1. c. & istum finem habuerunt thesauri Salomonis, s. ꝙ portati fuerunt in Aegyptū, & remansit Roboam filius eius pauper, & postea omnes reges Iuda. Hoc enim est, ꝙ conquerebatur Salomon de miseria
E conditionis humanæ, s. ꝙ ipse laborabat congregādo diuitias, & nesciebat an ille cui relicturus esset, eas esset sapiens, vel stultus, qui eas disperderet: vt patet Eccl. 2. Accidit autem ei, ꝙ cùm esset virorum sapientissim[a], propter suam nequitiam dedit ei Deus hęredem insipientem, qui prius stultitia sua perdidit ferè totum regnum respondendo insipienter populo, sup. 10. & 3. Reg. 12. Postea verò iniquitate sua, quia ad Deum male se habuit, perdidit thesauros nimios, q translati sunt in Aegyptum ad hostes suos. Verè nimium laborabat frustra Salomon congregando thesauros nimia sollicitudine, & licèt ipse hoc dixerit speculatione verissima, peruertente tamen animum passione illud non benè considerauit.

Quomodo se habuit postquam subiecit Hebræos. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Sesac rex Aegypti cùm subiecisset sibi omnes Hebræos non occidit eos, vel saltem non rapuit omnia, quę erāt in thesauris terræ ipsorum, & tamen non fecit: nam non legitur accepisse nisi thesauros domus regiæ, & domus domini: & tamen mirum est quomodo non acceperit vasa aurea domus domini, quæ erant magni valoris, & magni ponderis. Respondebit aliquis, ꝙ Sesac non accepit aliquid aliud in toto regno Iuda: nec occidit quemquam de Israelitis: quia ciuitates traditę fuerunt ei sine bello data fide, & pactis interpositis, & in illis pactis exprimeretur, ꝙ neminem occideret nec prædaretur, & sic fecit. Dicendum, ꝙ hoc non stat: Primò, quia non est verisimile, ꝙ Sesac talia pacta interponeret cum Iudæis: quia tunc aduentus suus in terram Iuda nihil proficeret, & cogeretur expendere de suis toto tempore quo maneret in terra illa habens tantum exercitum. Secundò patet: quia dato ꝙ conueniret Sesac talia cum Hebræis, non seruaret ea. Nam sic etiam dedit fidem, & pacta interposuit cum Roboam, vt aperirentur sibi portę Ierusalem, & tamen cùm ingressus est violauit fidem datam: vt ait Herodotus Licarnasęus, & Ioseph. 8. Antiqui. Ita ergo violaret pacta conuenta cum alijs ciuitatibus, & occideret aliquos, & diriperet thesauros, & omnia quę possidebāt. Respondēdum, ꝙ Sesac cùm ascendit in terram Iuda, intendebat prædari omnia, quæ inueniret: vt inde ditaretur ipse, & distribueret tanto exercitui quem secū tulerat, & fortè intendebat occidere Iudæos propter aliquam hostilitatem, quæ interciderat, vel saltem intendebat occidere illos, qui sibi repugnarent ne caperet vrbes, & Deus mouebat eum ad delendum Israelitas. Quia tamen postea humiliati sunt, mutauit Deus sententiam, vt non deleret eos: sed solùm, vt premerentur quadam seruitute: & sicut mutauit Deus sententiam comminatoriam, ita mutauit animum Sesac, vt iam non desideraret occidere aliquos Israelitas, sed misereretur eorum cū videret eos miseros, s. quia se sine bello tribuebant. Etiam cùm potuisset Sesac accipere Iudæos in tributarios cùm dimitteret eis vitam: noluit tamen, quia clementior illis fuit, & hoc non erat nisi quātum Deus animum eius mouebat. Nam desideria nostra sunt in manu Dei, & mouebit nos ad desiderandum, quodcunq; voluerit: iuxta illud Prou. 21. c. s. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini, & quocunque voluerit vertet illud. De præda autem dicendum, ꝙ satis est verisimile, ꝙ aliquid prædaret in singulis vrbibus quas acciperet: quia ista est lex bellica, vel ꝙ permitteret habitatores egredi vrbes eum omnibus, quæ possidebant, & ipse retineret sibi vrbes ad ponendum ibi alios incolas: & tamen nō retinuit sibi vrbes, quia recessit de terra Iuda permittens in ea Iudæos. Ideo acciperet prædam de vrbibus: quia aliàs esset præda inutilis, & tamen scriptura nihil posuit de eis, quæ accepit Sesac de alijs vrbibus: sed solùm illa, quæ accepit de Ierusalem: quia ista erāt maiora. Cùm autem quæritur, cùm vasa aurea, & argentea templi essent tanti valoris, & ponderis quomodo non accepit aliqua Sesac cùm esset in potestate sua illa accipere. Dicendum, ꝙ hoc fuit: quia Deus mouit cor suum ad non accipiendum in reuerentiam Dei Israel. Nam sicut mouit eum ad non occidendum aliquem de Israelitis, cùm tamen concepisset iustam irā contra eos: ita mouit ad non concupiscendum vasa ministrationis diuinæ: sic etiam fuit de Pompeio Magno, qui tenēs hostiliter vrbem Ierusalem introiuit in templum, & in Sancta Sanctorum, & in loca thesau-

F rorum, & tamen nihil de thesauris accepit: sed solùm considerauit loca templi: vt ait Iosephus 14. Antiq.

An peccauit Sesac tollendo thesauros regios. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Sesac tollendo thesauros domus regiæ. Respondendū, ꝙ non apparet veritas clarè: eo ꝙ non constat de causa belli an iusta esset, & de pactis conuentis: nam si Sesac iustam causam bellandi haberet contra Roboam regem Iuda, licita erant sibi omnia contra eum vsq; ad satisfactionem damnorum datorum, vel illatarum in-
G iuriarum, & potissimè cùm Sesac nullum occideret de Iudæis inscius: poterat satisfactionem capere in pecunia. Et quia rex peccauerat, & contra ipsum esset directius iusta causa pugnandi quàm contra alios, eo ꝙ propter ipsum esset causa pugnandi, poterat potius accipere satisfactionem de thesauris regis quàm de bonis subditorum. Si autem causa pugnandi non erat iusta, sed solùm motus fuerat Sesac ad pugnandum desiderio rapiendi diuitias, non poterat iustè aliquid prędari: imò quidquid hostiliter ageret peccaret, & iniuriam inferret Iudæis in hoc. Sed adhuc dato, ꝙ foueret iustum bellum, de quo dubium est poterat peccare Sesac accipiendo thesauros regis dupliciter. Primò si accipiebat vltra satisfactionem damnorum, & iniuriarū:
H nam iustum bellum est ad repetitionem satisfactionis damnorum, & iniuriarum. Expleta autem satisfactione non manet vlla causa pugnandi, & quidquid sequitur tale habetur ac si esset bellum sine causa, & tamen bellum sine causa iniustum est. Ergo quidquid sit in bello vltra satisfactionem iniuriarum, & damnorum iniustum est. Et sic si acciperet Sesac de thesauris regis vltra satisfactionem ei debitam pro damnis, & iniurijs peccaret. Secundum erat si contra fidem datam, & pacta interposita ageret. Nam licèt contra hostem existente bello iusto, licet malum quodcunq; agi, qđ excogitari possit, & iustum reputatur. Tamen veritas, & fides ei data, & pacta cōuenta seruanda sunt. Et ratio huius est: quia si fides in-
I terposita nō seruetur, tolletur omnis communicatio, & tamen inter hostes communicatio haberi debet, vt tractetur de pace, vel bello: ablata tamen fide impossibilis est communicatio. Ideo etiam hostibus seruanda est. Item hoc patet magis: quia cùm aliqui sint hostes inter se quilibet debet ab altero expectare, ꝙ est de conditione hostis, s. ꝙ mala ei inferat. Ideo quæcunq; mala vnus alteri intulerit, non infert tanquam incauto, & insperato, quod hoc ab hoste debet expectare, & in omnibus illis debet hostis esse suspectus de hoste, in quibus inter eos securitas non datur. Cùm autem interponitur fides, vel securitas inter eos quantum ad aliquid illud seruandum est: quia iam quantum ad illud non sunt hostes. Etiam quia si
K data fide super aliquo hostis frangeret illam, esset securus alius hostis quantum ad illud, & in hoc inferretur ei malum tanquam incauto, & insperato, quod iniustum est, & tamen in hoc dicunt peccasse Sesac. Nam pacta interuenerunt inter Sesac et Roboam, ad hoc ꝙ Sesac reciperetur in Ierusalem, & tamen dicit Herodotus Alicarnasæus, et Iosephus 8. Antiqui. quòd mox vt receptus est in vrbe, fidem datam violauit. Quidquid ergo raperet cōtra fidem datam, licèt aliàs iustam causam rapiendi haberet, iniustum esset, & sic teneri posset, quòd Sesac peccauerit tollendo thesauros regis.

An

An peccauit Sesac tollendo thesauros templi. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Sesac accipiendo thesauros domus domini. Aliquis dicet, quod manifestum est, quòd peccauerit. Nam peccauit accipiendo thesauros regis: ergo à fortiori peccaret accipiendo thesauros domini, qui sacri erant. Respondendum, quòd si præsupponatur, quòd peccauerit Sesac accipiendo thesauros regis, ex eo quòd erat bellum iniustum, s. quia sine causa, vel quia vltra debitam satisfactionem, vel quia contra fidem datam agebatur, manifestum erat, quòd peccaretur accipiendo thesauros domus domini: & tamen quia non constat hoc omnino, non præsupponitur, quòd thesauri regis ablati fuerint iniustè. Tunc manebit dubium de thesauris domini. Dicunt tamen quidam, quòd etiam si thesauri regis iustè ablati fuissent, tamen thesauri domini auferrentur. Primò, quia rex, & Israelitæ poterant peccare, ita vt contra eos iustum bellum fieret, & caperentur bona ipsorum in satisfactionem delicti: & tamen Deus, vel templum domini non poterat peccare, ita vt thesauri domini possent iustè auferri, & sic auferendo illos peccatum esset. Secundò patet, quia Deo debetur maxima reuerentia, ideò propter reuerentiam non liceret tangi aliquam de rebus pertinentibus ad cultum eius: ideo accipiendo thesauros peccatum erat. Tertiò patet, quia ea, quæ erant in templo domini erant sacra, cùm applicata essent semel cultui diuino, & tamẽ sacra conuerti ad vsus prophanos peccatum est. Quartò patet, quia iudicatur nunc apud nos: nam dato, quòd aliquis rex bellum iustum gerat contra alium, & liceat ei occidere, & prędari in terra illius: tamen non licèt prædari res Ecclesiarum, & tenentur rapientes ad restitutionem, quia contra Ecclesias nunquam bellum geritur. Respondendum, quòd si Sesac iustum bellum foueret contra Roboam, & nõ dedisset ei fidem de non rapiendo thesauros domus domini, vel non esset iam satisfactum ei de iniuria, vel damno suscepto, propter quod erat bellum, quòd iustè poterat Sesac rapere thesauros domus domini. Et ratio huius est, quia Sesac non tenebatur ad aliquid Deo Israel? nam non putabat Sesac Deum Israel esse Deum verum, sicut erat, nec eum tenebat vt Deum suum: sed sicut quemlibet alium de dijs Gentium, & ob hoc bona templi respectu hostis non erant bona priuilegiata: quia non tenebatur ad honorem aliquẽ præstandum Deo Israel, sicut nec hosti. Ideo si rex aliquis iustè pugnat contra alium regem, non solùm potest occupare bona talium Deorum quales erant dij Gentium, & quales reputabantur apud eos. Nam Deus vnius gentis non erat Deus alterius, & non tenebatur gens vna Deo alterius gẽtis ad aliquid, sicut nec hostes hosti: Deus autem Israel Deus verus erat, cui omnes homines tenentur, & tamen sub ea ratione, qua colebatur ab Israelitis, non magis constabat eum Deum verum quàm Deum Sidoniorum, Ammonitarum, Moabitarum, vel Deos aliarum Gentium: & ob hoc Deus non obligauerat alias gentes ad cultum suum, & obseruantiam legis suę, nisi Israelitas, quia illis solis innotuerat, & ostenderat esse Deum verum. Si autem omnibus gentibus voluisset se ostendere esse Deum verum, omnes gentes obligasset ad legem suã: reputabatur ergo Deus Israel apud Gentiles, sicut vnus de Gentilibus dijs, & non peccabant Gentiles, si non crederent Deum Israel esse verum Deum. Nam licèt obligarentur omnes gentes credere aliquem esse vnũ verum Deum: tamen non obligabantur credere istũ esse Deum Israel potius quàm Deum Ammonitarũ. Ideo dato ꝙ se haberent ita irreuerenter Gentiles circa Deum Israel, sicut circa Deos Gentilium, non peccabant: dum tamen non constaret Deum Israel facere talia miracula, per quæ manifestaretur ipsum esse Deum solum. Nunc autem secus est: quia omnes homines obligantur Christum credere esse verum Deum, & nullum alium. Ideo si quis erga eum irreuerenter se habuerit, peccat. cùm omnes eum colere teneãtur, cùm ipse dixerit: Prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit, & baptizatus fuerit saluus erit: qui autem non crediderit codemnabitur. Sed Deus Israelitarum in veteri testamento non iusserat se coli ab omnibus, nec prædicari legem suam per vniuersum, ita ꝙ ab omnibus teneretur: & sic licèt multi non seruarent legem, nec colerent eum, non peccarent: & sic

B erat de Sesac: quia licèt non crederet Deum Israel esse verum Deum, nec haberet se ad eum reuerenter, non peccaret. Vnde poterat licitè thesauros templi eius tollere, si bellum iustum gereret cõtra Roboam regem Iuda. Sed obijcietur, ꝙ à rege Cęlesiriæ missus est Heliodorus ad tollẽdum pecuniam de templo domini, sed apparuit ei ęquus habens terribilem ascẽsorem, qui priores calces illisit Heliodoro, & duo alij iuuenes apparuerunt cum illo flagellantes Heliodorum, & non permiserunt eum tollere quidquam de templo: sed potius semiuiuum reliquerunt. 2. Mach. 3. c. Peccauit ergo ille volens accipere thesauros, qui erant in templo: à fortiori autem peccaret Sesac accipiens thesauros templi domini: quia illi thesauri, quos

C rapere volebat Heliodorus non erant sacri, nec pertinentes ad templum: sed erant ibi positi à priuatis personis, vt securius custodirentur: vt patet 2. Mach. 3. Isti autem thesauri, quos rapuit Sesac, pertinebant ad templum, & magis peccaret iste, quia tollebat rem ad Deum magis pertinentem. Dicendum, ꝙ Heliodorus peccauit tollere pecunias, quæ erant in templo, etiam si non essent sacræ. Et de Sesac non constat, an peccaret. Ratio differentiæ est, quia Heliodorus non habebat aliquam causam accipiendi pecuniam, quæ erat in templo, nec rex Cęlesyriæ habebat aliquam causam iubendi, vt sumeretur. Ideo licèt esset pecunia priuatorum peccaret, quia etiam si non esset in tẽplo, sed in loco quocunq; prophano: dum tamen non

D haberet aliquam causam tollendi illam rex, & tolleret, vel tolli iuberet, peccaret. Secus de Sesac, quia ille poterat fouere iustum bellum contra Roboam, & tunc vsque ad plenam satisfactionem de damnis, & iniurijs poterat accipere de quibuscunq; bonis repertis in regno eius vbicunq; illa essent, & non referebat, ꝙ in templo, vel alibi essent: dum tamen nõ constaret illud templum esse veri Dei. Quod non ꝯstabat apud Sesac de Deo Israel: sed putabatur, vt vnus alius de dijs Gentium. Ad primam rationem in contrarium dicendum, ꝙ licèt templum domini non posset peccare, nec Deus Israel: tamen poterat Sesac suscipere de templo eius quæcunque bona vsque ad plenam satisfactionem suam si bellum iustum foueret. Nam qñ

E cunque aliquis rex iustum bellum fouet contra alterum: etiam si solus rex peccauerit, potest satisfactionẽ recipere de bonis subditorum illius, & de quibuscunque bonis existentibus in regno suo. Nam ex eo, ꝙ sunt in regno, pertinere videntur ad eum, & quantum ad hoc bona sua sunt. Bona etiam templorum, licèt sint ipsius Dei, siue secundùm Gentiles erant ipsorum Deorum: tamen pertinebant ad regem, & regnicolas inquantum erant in terra sua, & non erant ad vsum aliarum gentium nisi illius, & quantum ad hoc illa etiã bona poterant tolli, nisi propter reuerentiam eius, cuius erat templum cessare deberet: quod non erat in ꝓposito, quia nõ tenebatur Sesac ad aliquid Deo Israel: quia non cognoscebat Deum Israel esse verum Deũ,

nec

nec tenebat eum, vt Deum suum. Ad secundum cùm arguit de reuerentia, responsum est supra, s. ꝙ non tenebatur Sesac ad aliquam reuerentiam Deo Israel: eo ꝙ Deus Israel in veteri testō non se ostendebat omnibus gentibus, vt Deum verū, nec se prædicari faciebat, vt talem, nec dicebat legem suam ab omnibus gentibus obseruandam: vnde nulla gens præter Hebræos obligabatur credere Deum Israel, vt Deum verum, nec reuereri ei sic: ideo, licèt nō reuererentur nō peccabant, sicut si nō reuererentur alicui de dijs gentium: nisi fortè per manifesta miracula constitisset alicui, ꝙ Deus Israel erat Deus verus, & ipse solus erat verus Deus, sicut cognoscebant interdum aliqui Gentiles, & confitebantur: vt patet de Raab Ierichontina, Ios. 2. & de Naaman Syro leproso. 4. Regum 5. & de Achior Ammonita. Iudith 5. & sic de multis alijs. Sed istud non erat cognitum omnibus: ideo poterant multi Gentiles habere se irreuerenter ad Deum Israel, & ꝙ non peccarent. Ad tertium dicendum, ꝙ quæcunq; sunt in templo alicuius idoli, sunt consecrata illi idolo, & quæ sunt in templo Dei sunt consecrata Deo. Consecratio tamen non sortitur vigorem, nisi ex illo, cui facta est, & si ille cui facta est non est verus Deus, consecratio ipsa nullius momenti est. Sic enim arguit Apostolus prima ad Cor. 8. probans, ꝙ liceat comedere de idolothithis, idest de cōsecratis idolo, dum tamen non sit infirma mens comedentis, & ait, idolum nihil est, idest nullius momenti est sicut putatur: quia putatur Deus, & non est: & sic consecratio facta illi nihil est. Licèt ergo comederet quis de consecratis idolo, nullam offensionem incurrebat, ita ꝙ quis acciperet res consecratas idolo conuertendo eas in vsus prophanos ex ea parte, qua erant cōsecratæ nihil oberat, nec committebatur aliqua irreuerentia. Ita autem existimabatur de Deo Israel apud plurimos Gētilium: quia non putabatur, vt vnicus verus Deus: sed vt vnus alius de dijs Gentium. Et sicut consecrationes factæ alijs dijs Gentilium non erant efficaces ad hoc, ꝙ non liceret conuerti res illis consecratas in vsus prophanos: ita consecratio facta Deo Israel respectu Gentilium non reputabatur tantæ efficatiæ, quin rem ei consecratam liceret conuerti in quoscunque vsus. Ad quartam rationem dicendum, ꝙ non est nunc sic de bonis Ecclesiarum, sicut erat quondam de bonis, quæ erant in templo Dei Israel: nam nunc, aut pugnabunt Christiani contra Christianos, aut infideles contra Christianos. Sed primo modo non licet prædari aliquid de bonis Ecclesiarum: quia licèt sint verè hostes quidam Christiani aliorum, & habeant iustam causam pugnandi contra eos. Tamen sciunt, ꝙ apud omnes ipsos Ecclesiæ sunt consecratæ nomini Christi, quem omnes credunt verum Deum, & sciunt bona Ecclesiarum esse bona Dei quantum ad proprietatem, & nullius mortalium quantum ad dominium, & proprietatem. Si ergo acciperent bona Ecclesiarum, scirent se offendere Deum suum, cuius templa violant, & cuius bona vsurpant: quantumcunq; ergo iustum bellum foueant Christiani contra Christianos, nunquàm licet tolli bona Ecclesiarum. Si autem pugnarent infideles contra Christicolas: etiam si foueāt bellum iustum, non licet eis, vt auferant bona Ecclesiarum. Nam licebit eis auferre bona Christianorum pro bello iusto, & tamen non bona Ecclesiarum: quia sunt bona Christi, qui est verus Deus. Et si dicas, ꝙ fideles hoc nesciunt: dicendum ꝙ licèt ignorent, ista ignorantia eis non prodest: quia obligantur omnes homines cognoscere Christum, vt verum Deum: cū ipse iusserit prædicari Euangelium omni creaturæ, & baptizari omnes: Matth. 28. Ignorantia autem eius, qđ quis obligatur scire, non excusat: vt patet 3. Ethic. vbi

F ponitur, ꝙ quædam ignorantia non prodest, alia autē sic. Secus autem erat in veteri testamento, quia Deus Israel, licèt esset verus Deus, tamen apud Gentiles non reputabatur verus Deus, nec obligabantur eum reputare talem, quia ipse non iusserat legem suam prædicari omnibus gentibus, sicut legem Dei veri, nec voluit se manifestare, nisi Israelitis. Ideo aliæ gentes non obligabantur eum credere Deum verum, & sic etiā si nō reuererentur ei, vt Deo, vero nō peccarent: dum tamen non constaret eis aliàs per miracula illum solum esse verum Deum. Vnde potuit esse, quòd Sesac non peccauerit accipiendo illos thesauros domus Domini.

G *Cur Sesac mortuus non est introeundo in sanctuarium. Quæst. XVII.*

QVAERITVR vlterius, an peccauerit Sesac introeundo in sanctuarium ad accipiendum thesauros domus domini, & quomodò non mortuus est. Nam quandocunque ingrediebantur laici ad loca in quibus soli sacerdotes, & leuitę ministrabant, vel tangebant vasa, aut res sacras, moriebantur, & si leuitæ tangerent res pertinentes ad sacerdotes, s. videntes vasa sacra nuda, vel tangentes ea, moriebantur Numeri 1. & 3. & 4. Si autem sacerdotes minores introirent in Sancta Sanctorum quandiu manebat ibi arca moriebantur: quia ad solum sacerdotem magnum pertine-
H bat illuc introire: Leuit. 6. & ad Hebræ. 9. & si sacerdos magnus introiret in Sancta Sanctorum nisi semel in anno, moreretur Leuit. 16. Ita ergo nunc cum Sesac esset Gentilis, & laicus, non liceret ei introire ad locum thesaurorum domini, & moreretur cùm intraret. Aliquis dicet, ꝙ non erat necesse, ꝙ moreretur introeundo: nam si introiret in Sancta Sanctorum, moreretur: & tamen non introiuit in Sancta Sanctorum, vel saltem non est necesse, ꝙ dicamus illuc introiuisse. Nam thesauri nulli erant in Sancta Sanctorum, sed solùm arca fęderis, & Cherubim de lignis oliuarum, vt colligitur 3. Regum 8. & supra 3. & 5. cap. Sed dicetur, ꝙ dato ꝙ non introiret in Sancta Sanctorum, moreretur. Nam introeundo in primam partem templi,
I vbi erant vasa sacra, s. candelabra, & mensa propositionis, & altare thymiamatis, eo ꝙ introeundo illuc videret vasa sacra nuda, & quicunque videret illa, si non esset sacerdos, etiam si leuita esset, moreretur: vt patet Num. 4. Ideo Deus iubebat, ꝙ nunquam illa vdierent leuitæ nuda cum portanda essent, sed prius inuoluerent illa sacerdotes, & sic traderent leuitis portanda. Cùm ergo illuc intraret Sesac ad tollendum thesauros domus domini, moreretur. Sed dicetur, ꝙ non oportebat, ꝙ intraret illuc Sesac: quia non portauit Sesac aliqua de vasis templi, sed solos thesauros, s. aurū, & argentum, quod erat in massa: vt declaratum est supra in quadam quæstione. Et tamen thesauri isti non erāt intra templum, sed in Exedris in circuitu templi.
K Intra templum autem erant vasa sacra, de quibus nihil tulit Sesac, ideo non oportuit, ꝙ intraret in templū, vbi erat periculum mortis. Sed adhuc dicetur, ꝙ dato ꝙ non introiret in templum, moreretur cùm introiret in Exedras thesaurorum, quia ad illum locum nō licebat alicui laico introire: quia in istis Exedris solùm licebat manere leuitis custodibus thesaurorum, & tñ Sesac erat laicus. Item (quod maius est) non solùm non licebat isti Sesac introire ad loca leuitarum, sed etiam non licebat introire ad loca laicorum, quia Gētilis erat, & Gentiles non intrabant in atrium, in quo orabant Israelitæ laici: quod patet, quia pœna mortis erat, si quis introduceret aliquem Gentilē in templū, vt colligitur Act. 21. & increpat Deus valde Israelitas, quòd

quòd introducerent illuc Gentiles, dicens Ezechiæ 44. Sufficiant vobis scelera vestra domus Israel, eo quod introducitis filios alienos incircuncisos corde, & incircuncisos carne, vt sint in domo mea, & polluant sanctuarium meum. Et non solùm intelligitur hoc de partibus secretis, ad quas introibant sacerdotes: sed etiam de illis locis patentibus, ad quæ introibant laici. Nam beatus Paulus non erat sacerdos, nec leuita, cùm esset de tribu Beniamin. ad Gal. primo c. & introibat ipse in sanctuarium ad purificandum se secundùm ritum Iudæorum, & cùm putaretur introduxisse secum duos viros Gentiles, accusatus est, & facta est seditio: nam volebant eum lapidare. Act. 21. Et tamen manifestum est, quòd non introiuisset in aliquem locum secretum pertinentem ad solos sacerdotes, vel leuitas: quia tūc ipse etiam accusaretur ad mortem, vel occisus fuisset à domino, & tamen solùm accusabatur, quòd introduxisset Gentiles in templum: ergo illicitum erat intrare Gentilibus ad loca illa, ad quæ intrabant laici Israelitæ. Sed Sesac erat Gentilis Aegyptius: ergo non licebat ei intrare ad aliquam partem templi, alioquin moreretur. Respondendum, quod non apparet ad quæ loca templi introiuit Sesac, & tamen dato quod introiret ad loca multum secreta, vel etiam in Sancta Sanctorū, non peccaret, nec puniretur. Et patet, quia duo erant loca illicita laicis in templo principaliter, s. Sancta Sanctorum, vbi non intrabat nisi sacerdos magnus. Et prima pars templi, ad quam non intrabant nisi sacerdotes minores, vbi erant vasa, & ad ista duo loca ingressi fuerunt Gentiles impunè: de prima parte templi, vbi erant vasa sacra patet, quòd illuc ingressus fuerit Nabuchodonosor, vel viri sui: quia abstulit inde omnia vasa aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon, & erant in templo domini. infra 36. & 4. Regum 24. Et ista vasa erant in prima parte templi, vt declaratum est supra 4. c. Et tamen non mortuus est Nabuchodonosor propter hoc, nec quisquam de suis. De ingressu in Sancta Sanctorum patet, quia Pompeius Magnus, quando superatis sacerdotibus, & alijs Iudæis cępit templum, introiuit in Sancta Sanctorum, & in alia loca inadibilia templi: vt ait Iosephus 8. Antiq. Et tamen ex hoc nihil læsus est. Sic etiam erat circa alias cęremonias similes, quia præuaricatio earum in Iudæis induceret mortē, & in Gentibus nihil mali afferebat. Sic patet de arca domini. Nam non licebat eam portare, nec tangere nisi leuitis, & si conarentur laici accedere ad eam, vel ad aliqua vasa ministerij, morerentur, vt colligitur Nume. 1. & 18. & tamen Philisthini portauerunt arcam de terra Israel in terram suam. 1. Reg. 5. & posuerunt eam in templis idolorum, & postea reduxerunt eam ad terram Israel ipsimet, & tamen non lædebantur, portando eam. Et si obijcias, quòd percutiebantur Philisthini plaga magna. 1. Regum 5. & 6. Dicendum, quod non erat illa percussio, quia portabant, vel tangebāt eam: quia quando Philisthini eam tulerunt in terram suam, vel postea reduxerunt in terram Israel, non legitur quisquam percussus, sed percutiebantur quandiu eam detinebant in terra sua, vt reducerent ipsam ad terram Israel. Et hoc patet, quia ex die illa, qua diuini, & sacerdotes Philisthinorum diffinierunt pręferendā esse arcam in terram Israel, & obtulerunt ei munera, scilicet mures aureos, & anos aureos: non legitur quisquam percussus. 1. Regum 6. c. Et ita erat circa omnia alia cęremonialia à Deo instituta in lege, siue concernerent reuerentiam de non tangendo vasa, vel non introeundo in loca sanctuarij, siue concernerent puritatem ipsorum viuentium sub lege. Nam Iudæi si ista præuaricarentur, occidebantur. Gentiles autem omnia præuaricantes nihil mali patiebantur. Et ratio huius est, quia istæ cęremoniæ non obligabant ad obser-

A uationem suam secundùm naturam, sed solùm ex lege data: ideo solùm obligabantur illi, qui tenebant legem illam, vel quibus data erat, & tamen non erat data lex nisi Iudæis. Gentiles autem non tenebant eam, ideo non obligabantur ad aliquam cœremoniarum istarū, & dato quod præuaricarentur illas non peccabant, & sic Sesac ad quemcunque locum introiret non peccaret. Sed obijcietur, quod non liceret Gentilibus introire ad loca sancta templi, & quod punirentur illuc introeuntes: patet de Heliodoro, qui ausus est intrare ad tollēdū pecunias de tēplo, qui cū illuc ītroiret, percussus est à Deo, & apparuit ascensor super equum terribilem, qui ei priores calces elisit, & duo iuuenes flagellantes ipsum. 2. Mach. 3. c. Et tamen iste Heliodorus

B erat Gentilis missus à rege Cęlesyriæ ad tollendum pecunias illas. Dicendum, quod Heliodorus non fuit à Deo percussus, quia introiuit, vel introire volebat in locum sacrum: sed quia tollere volebat inde pecuniam. Tollere autem pecuniam non debitam est contra ius naturale, ideo non puniebatur tunc Heliodorus pro trāsgressione alicuius cęremonię, vel ob ingressum loci sacri, sed quia delinquebat circa ea, quæ erant mala secundùm iura naturalia. Interdum tamen Deus punit aliquos, qui valde in contemptum se habent circa ista, quæ pertinebant ad cultum Dei. Sic fuit de Pompeio Magno, qui victis Iudæis introiuit in templum, & in Sancta Sanctorum, & cùm vidisset omnia, quæ pertinebant ad cultum Dei Israel contempsit illa, &

C licèt tunc nō punitus fuerit, postea tamen semper fuit infęlix in omnibus, quæ aggressus est vsquequo mortuus est, & dicit Lucas Tuden. quod merito istius contemptus mala multa ei venerint, & sumit argumentum, quia ante hoc fuit fęlicissimus, postea verò in magnas incidit calamitates.

An Sesac abstulerit etiam lanceas.
Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, cùm haberet Salomon lanceas ducentas de auro, sicut tulit Sesac scuta aurea, cur non abstulit lanceas aureas: nam pretiosio-

D res duplo erant lanceæ quàm scuta, quia lancea quælibet tegebatur sexcentis siclis auri, & scutum quodlibet tegebatur trecentis siclis: vt patet supra 9. Respondendum, quod Sesac abstulit etiam lanceas, & tamen nō fit hic mentio de lanceis, sicut de scutis. Nam certum est, quod Salomon habebat multa iocalia preciosissima, quæ omnia filio eius Roboam manserunt, & illa tulit Sesac cùm dicatur, quod tulit omnia, quę erant in thesauris regis, & tamen non fit mentio de illis nominatim, ita nec de lanceis fit mentio. Ratio huius est, quia ablatis scutis aureis loco eorum fecit Roboam alios æneos, & vtebatur eis ad illum finem, ad quem vtebatur aureis, & vt tangatur de ista subrogatione scutorum æneorum, tangitur hic, & 3. Regum 14. de scutis

E aureis, quod tulerit ea Sesac, & non tangitur de lanceis. Aliquis fortè ducet, quod non fit mentio de lanceis aureis: quia illas non abstulit Sesac, & cùm arguitur, quod abstulit omnes thesauros regis. Dicendum, quod abstulit omnes thesauros patentes, quosdam tamen occultauit Salomon, quos non potuit ferre Sesac. Nam Salomon ante mortem suam apud sepulchrum suum fecit octo loculos, quos auro, & lapidibus preciosis repleuit, & magicè actum est: ita vt non liceat cuilibet illos, vel inuenire, vel si inuenerit posse inde quidquam eripere, & in ijs maximam thesaurorum suorum partem Salomon recondidit. Fuit autem vnus loculorū istorum apertus tempore Ioannis Hyrcani filij Symonis Machabæi, qui se in angustia videns aperuit loculum,

lum, & inde immensam auri, & argenti massam protulit: alium autem aperuit Herodes Ascalonita, de quo ditatus est, & tamen cùm alios aperire vellet, non valuit facto in se quodam terrore propter ea, quæ intus visa sunt: de quo Iosephus 13. & 16. Antiq. In istis autem loculis fortassis recondidit Salomon lanceas aureas, & sic non potuit illas secum ferre Sesac. Dicendum tamen, ꝙ hoc non stat, quia in loculis illis recondita sunt illa, quæ solùm pertinebant ad thesaurũ, & non ad aliquem vsum, & tamen lanceę aureę erant ad vsum aliquem, s. ad ostentationem gloriæ regni, sicut & scuta aurea: sed scuta aurea non fuerunt recondita in loculis, quia illa tulit Sesac post mortem Salomonis: ergo etiam non absconderentur ibi lanceæ aureæ. Sed dicendum sicut supra, s. ꝙ non fit mentio de lanceis, sicut de scutis: quia non subrogatum est aliquid loco lancearum, sicut subrogatum est loco scutorum.

Quare non subrogatæ sunt lanceæ æneæ, sicut scuta.

Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius, cùm lanceæ factæ essent ad ostentationem gloriæ regni, quare non subrogatæ sunt lanceę æneę loco aurearum, sicut subrogata sunt scuta ęnea loco aureorum. Pro quo sciendum, quòd Roboam pauper effectus ablatis omnibus thesauris suis, non potuit alia scuta aurea, nec argentea facere, sed fecit de ære. Et hoc fuit, quia materia ænea poterat faciliter haberi ad faciendum ista scuta, & etiam multo plura, quia magna copia illius erat. Secundò, quia assimilabatur ista materia in colore ipsi auro, eo ꝙ fortassis erat istud æs Corinthum, quod est preciosissimum æs: quia compositum est ex auro argento, & ære. Sic enim accidit fieri in vrbe Corinthi conflagrantibus quibusdam templis, cùm statuæ aureę, argenteę, & æneæ cremarentur, omnia metalla in vnum locum templi confluxerunt ibique mixtio quędam facta est, & vocatur species illa metalli æs: quia maxima pars de ære est, & vocatur æs Corinthũ, quia talis commixtio in Corintho casu inuenta est: vt ait Paulus Orosius libro de Ormesta mundi. Et scuta facta de isto ære Corintho fulgerent aliqualiter sicut aurea, & imitaretur Roboam gloriam paternam, licèt non exęquaret. Dicendum autem, ꝙ voluit Roboam subrogare scuta ænea loco scutorum aureorum. Nam videretur magna diminutio status sui, si hoc non faceret. Quia Salomon solitus erat, quòd quandocunque egrederetur de palatio suo, & iret in aliquem locum, & maximè in templum, portarentur coram eo ista trecenta scuta. Roboam tenuit etiam hanc consuetudinem: vt patet 3. Regum 14. & supra in litera. Quòd autem Roboam vsque ad quintum annum regni sui tenuisset hanc consuetudinem, & postea ablatis scutis aureis nihil tale corã se ferret, videretur carere omni gloria sua. Ideo voluit vtcumq; imitari priorem gloriam, & fecit scuta ænea de ære Corintho: lanceas autem non instaurauit: quia non videbantur pertinere ad istam ministrationem. Nam licèt lanceæ essent ad ostentationem diuitiarum, & glorię Salomonis: tamẽ non portabãtur simul cum scutis, quia tunc tot essent lanceæ quot scuta. Sed falsum est, quia lanceæ erant ducentæ, & scuta erant trecenta supra 9. c. Ideo dicendum, ꝙ lanceæ erant ad alium vsum minus necessarium, & sic non curauit Roboam subrogare lanceas æneas loco lancearum aurearũ, sicut subrogauit scuta ænea pro scutis aureis.

F Quadraginta autem, & vnius anni erat cum regnare cæpisset: & decem & septem annis regnauit in Ierusalem, vrbe quam elegit dominus, vt confirmaret nomen suum ibi de cunctis tribubus Israel. Nomen autem matris eius Naama Ammanites. Fecitque malum, & non præparauit cor suum, vt quæreret dominum. Opera verò Roboam prima, & nouissima scripta sunt in li-
G bris Semeiæ Prophetæ, & Addo videntis: & diligenter exposita. Pugnaueruntque aduersum se Roboam & Ieroboam cunctis diebus. Et dormiuit Roboam cum patribus suis, sepultusque est in ciuitate Dauid, & regnauit Abia filius eius pro eo.

Quadraginta. Hic ponitur gestorum Roboam conclusio, & dicitur. *Quadraginta autem, & vnius anni erat cum regnare cæpisset.* Scilicet, Roboam erat iam pro-
H uectæ ætatis cum cæpit regnare, quia erat annorum quadraginta vnius. Sed de hoc quomodo stet, infra declarabitur in quæstione. *Et decem & septem annis regnauit in Ierusalem.* Dicitur regnasse in Ierusalem, quia ibi erat metropolis, & sedes regni: ipse tamen regnabat in toto Iuda, & Beniamin. Ex hoc patet, ꝙ Roboã vixit solum quinquaginta & octo annis, scilicet quadraginta vno ante regnum, & decem & septem in regno. *Vrbe quam elegit dominus, vt confirmaret nomen suum ibi de cunctis tribubus Israel.* Idest vrbe, quam elegit dominus de cunctis tribubus Israel, ad confirmandum ibi nomen suum. Sic enim dixit Deus supra 6. quòd à die, qua eduxit populum suum de Aegypto non elegit aliquam ciuitatem de cunctis tribubus Israel, sed elegit Ierusalem, vt sit nomen eius in ea, & dicitur vt ꝯ-
I firmaret nomen suum ibi, i. vt ædificaretur sibi templum ibi, in quo inuocaretur nomen suum. Et dr̃, vt confirmaret nomen suum, i. firmiter poneret. Nam in quibusdam alijs vrbibus posuerat nomen suum, s. in Silo prius, vbi fixum est tabernaculum à filijs Israel: Iosue 18. & postea in Nobe 1. Regum 21. & 22. & postea in Gabaon. 3. Regum 3. & supra 1. Nam in ijs vrbibus fuit tabernaculum domini, & inuocatum est nomen eius, & tamen in nulla earum firmiter inuocatũ est nomen domini nisi in Ierusalem: quia in alijs vrbibus ponebatur tabernaculum cum intentione, vt maneret ad tempus ibi: ideo non ędificatum fuit templum in aliqua illarum. In Ierusalem autem mansu-
K rum erat templum domini in æternum, & ob hoc inuocatum est nomen eius ibi firmiter, & templum ibi ædificatum est. *Nomenque matris eius Naama Ammanitis.* Idest, mater sua erat de terra Ammonitarum, & fortè erat filia regis Ammon: quia cùm ipse esset rex potẽs tempore suo accipiebat in vxores multas filias regum vicinorum. Nam fuerunt ei septingentę vxores quasi Reginæ. 3. Reg. 11. & licèt filia Pharaonis esset vxor dilectissima Salomoni, non habuit filium ex ea: sed ex Naama Ammonitide. An verò peccauerit Salomon accipiendo tales vxores de Gentilitate, declaratum est 3. Regum 11. in quadam quæstione. *Fecitque malum.* Scilicet, colendo idola: nam malum, quod faciebant reges Iuda, & Israel idolatria erat, licèt enim alia mala face-

facerent non reputabatur aliud malum: nisi idolatria, quia in comparatione huius, cætera mala erant tolerabilia. Sed de hoc infra dicetur in quæstione. *Et non præparauit cor suum, vt quæreret dominum.* Scilicet, non se disposuit ad colendum dominum, sed magis inclinatus est ad idola, qui autem debet Deum colere, omnino debet idola fugere, sicut dixit Samuel Israelitis. 1. Reg. 7. f. si in toto corde vestro reuertimini ad dominum: auferte de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra, & seruite ei soli, & eruet vos de manu Philisthijm. *Opera verò Roboam prima, & nouissima.* Expleta historia Roboam remittitur hic ad alios libros, in quibus habetur plenius ista historia Roboam, & dicitur opera prima, & nouissima, scilicet omnia gesta Roboam plenè habetur in libris, de quibus dicitur hic: quia ibi continent prima, & nouissima gesta, & per hoc subintelligitur, quod habent oīa intermedia. *Scripta sunt in libris Semeiæ prophetæ, & Addo videntis.* Iste Semeias propheta fuit contemporaneus Roboam, & tempore eius fuit famosior propheta inter omnes prophetas regni sui. Ipse enim fuit, qui denunciauit Roboam, & viris Iuda, ne pugnarent contra decem tribus Israel, reducere volentes eas in vnitatem regni, sicut prius præcedenti cap. Ipse etiam venit ad Roboam, & principes Iuda congregatos in Ierusalem, quando Sesac inuaserat terram Iuda, & dixit eis, quod traderentur in manu Sesac: vt patet supra in litera. Iste etiam superuixit ipsi Roboam, & descripsit gesta temporis eius. Addo propheta fuit etiam contemporaneus Roboam, & descripsit gesta temporis eius. Sed non fuit tam famosus, sicut Semeias tempore Roboam. Ipse etiam fuit contemporaneus Salomoni, & scripsit illius historiam supra 9. Ipse quoque vidit multa contra Ieroboam regem Israel, quia Deus ei prænunciauit mala, & scripsit librum de visione illa, & in illo libro interseruit gesta Salomonis: vt patet supra 9. c. f. In visione quoque Addo videntis contra Ieroboam filium Nabath. Iste etiam Addo fuit posterior Semeia. Nam post mortem Semeiæ erat adhuc superstes Addo. Vnde licèt mortuus esset Semeias scripsit historiam Abię ipse Addo: vt patet sequenti c. & non scripsit eam Semeias, nec aliquis alius propheta. De isto Addo putauerunt aliqui, quod esset ille propheta, qui venit de Iuda ad prænunciandum mala Ieroboam regi Israel, & tamen falsum est, vt probatum est supra in quadam quæstione. *Et diligenter exposita.* Scilicet in libris istorum duorum prophetarum diligenter fuerunt scripta gesta Roboam non omittendo aliquod. Hic autem non fuerunt scripta cum tanta diligentia, quia sacra scriptura non describit cum tanta diligentia gesta regum, sicut scripserunt isti prophetæ historiographi: quare autem scriptura sacra remittat ad libros istorum prophetarum, & quare non scripta fuerunt hic plenè illa gesta, ita vt non oporteret fieri remissionem aliquam, declaratum est supra 9. in fine in quibusdam quæstionibus. *Pugnaueruntque aduersum se Roboam, & Ieroboam cunctis diebus.* Erant isti hostes, quia Roboam videbatur perdidisse id, quod acquisierat Ieroboam, & ob hoc insurrexerunt inter eos perpetua bella, & tñ an in ijs peccauerint infra dicetur. *Et dormiuit Roboam cum patribus suis.* Scilicet, sopore mortis, qui est sopor ęternus, quo cùm quis semel dormit, nunquam euigilat vsque ad diem iudicij. Et vocatur mors sopor per similitudinem, quia dormientes sicut & mortui nullam humanam operationem habent. Quia opera, quæ sunt in dormientibus sunt naturalia pertinentia ad vegetationem: sic testatur Aristoteles, dicēs secundo de somno, & vigilia, quod sopor est quies virtutum animalium cum intensione naturalium. *Sepultusque est in ciuitate Dauid.* Vocatur castrū

A montis Sion ciuitas Dauid: eo quod ipse cępit castrum illud de potestate Iebusęorum, quando factus est rex super totum Israel, & ad memoriam victorię, & gloriam nominis sui vocauit castrum illud ciuitatem Dauid. 2. Regum 5. & pręcedenti lib. 11. c. In castro illo erant sepulchra regum: ideo dicuntur omnes reges Iuda sepulti in ciuitate Dauid. *Et regnauit Abia filius eius pro eo.* Iste Abia non erat primogenitus Roboam, sed fuit valde dilectus ab eo, quia erat filius Maacha, quam dilexit Roboam super omnes vxores suas, & concubinas, & propter amorem matris illectus fuit ad constituendum eum in regem. Etiam fuit Abia prudentior super omnes fratres suos, & robustior corpore, & ex hoc aptior ad gubernandum regnum quàm quilibet de
B fratribus. Ideo constituit eum Roboam in ducem super fratres suos cum adhuc viueret, & nominauit eum in regem sibi successorem, vt patet præc.

An verum sit, quod Roboam esset tot annorum, cùm cępit regnare. Quæst. XX.

QVAERITVR circa id, quod dictum est hic, f. quod erat Roboam quadraginta vnius annorum, cùm regnare cepisset, quomodo potuit esse hoc. Nam videtur, quod non poterat Salomon habere filium tantæ ætatis, quando mortuus est: quod patet, quia quando Salomon mortuus est regnauit annis quadraginta, vt
C patet supra 9. & 3. Reg. 11. & filius suus erat annorum quadragintaunius, quando cępit regnare, vt patet hic: & 3. Reg. 14. ergo oportebat, quod Roboam gigneretur anno vno, antequam Salomon inciperet regnare, & tñ Salomon cepit vxorem postquam factus est Rex aliquanto tempore: vt patet 3. Reg. 3. f. confirmatum est regnum in manu Salomonis, & affinitate coniunctus est regi Pharaoni Aegypti. Non potuit ergo habere filium tantæ ætatis, quem gigneret antequam inciperet regnare, & tamen 3. Reg. 3. dicitur de filia regis Aegypti, quam tunc cępit in vxorem postquam regnare cępit Roboam, tamen non erat filiæ Pharaonis filius: sed Naama Ammanitidis: vt patet hic in litera, & 3. Reg. 24. & sic potuit accipere eam in vxorem
D postquam cępit regnare, & confirmatum est regnum eius. Sed obijcietur, quod Salomon acceperit prius in vxorem filiam Pharaonis quàm aliquam aliam, quia non fit mentio de aliqua alia, quam acceperit Salomon in vxorem ante istam. Ideo licèt Roboan fuerit filius alterius quàm filiæ Pharaonis, illa fuit accepta in vxorem post filiam Pharaonis, & sic non posset moriente Salomone tantæ ætatis esse Roboam filius eius. Responderi potest dupliciter, vno modo quod Salomon acceperit filiam Pharaonis in vxorem in principio regni sui: cępit tamen regnare Salomon viuēte Dauid: quia vnctus est eo viuente, & illud tempus, quo regnauit Salomon viuente Dauid, non computatur in regno Salomonis, sed in regno Dauid. Mortuo autem Da-
E uid cum cęperit regnare Salomon per se, tunc acceperit in vxorem filiam Pharaonis in primo anno regni sui, & simul quasi acceperit in vxorem Naama Ammanitidem matrem Roboam, & illa peperit ante finē eiusdem anni Roboam, & tunc Salomon regnauit quasi quadragintauno annis. Et tamen scriptura computat quadraginta solùm, eo quòd isti erant completi, & sequens erat incohatus, nec completus. In annis autem ætatis Roboam, quòd computauerit scriptura annos tam completos quàm incompletos, & sic cōputentur anni quadraginta vnius. Potissimè, quia in coronatione Roboam potest dici, quòd fuerit aliquāta difficultas, vt patet præcedenti cap. & 3. Reg. 12. & poterat dici secundùm quòd à multis creditur, quòd inter-

interciditaliquanta dilatio à morte Salomonis vsque ad coronationem Roboam, s. trium, vel quatuor mẽsium: & sic compleret annos quadraginta vnum Roboam vsque ad tempus coronationis suæ: licèt non compleret illos vsque ad morrem Salomonis. Ista autem circulatio, vt saluetur positio communis, s. ꝙ filia Pharaonis fuerit prima vxor Salomonis, & ꝙ Salomõ non accepit aliquam vxorem antequam regnaret. Sed ista præsuppositio non est necessaria, quia non patet ex sacra scriptura. Secundò potest dici, ꝙ Salomon cępit filiam Pharaonis in vxorem postquam cępit regnare, & quòd non fuerit filia Pharaonis prima vxor Salomonis, sed quòd acceperit aliam vxorem, vel alias antequam regnare inciperet, viuẽte Dauid, & vna istarum fuit Naama Ammanitis mater Roboam, & ꝙ Roboam natus fuerit ante mortem Dauid, antequam Salomon regnare inciperet per vnum annum, & sic posset Roboam esse annorum quadraginta vnius in morte Salomonis, & ista est veritas. Nam ẽt filia Pharaonis non fuit accepta in vxorem à Salomone mox vt factus est rex post mortem Dauid, sed confirmato iam regno suo: vt patet 3. Regum 3. & tamen ante cõfirmationem regni Israel in manu Salomonis fluxerunt anni tres, vel quasi: vt declaratum est eodem cap. in quadam quæstione: & sic fortè per quinque annos suscepta est Naama mater Roboam in vxorem à Salomone ante filiam Pharaonis. Sed obijcietur, quomodo fit mentio de filia Pharaonis, quòd illam acceperit in vxorem. 3. Regum 3. ante omnes alias. Nam de nulla alia facta fuerat mentio. Sic etiam. 3. Regum 11. vbi agitur de multis vxoribus Salomonis, & concubinis, prius ponitur filia Pharaonis quàm aliqua alia. Item Can. 6. vbi fit mentio de vxoribus Salomonis, & concubinis, & adolescentulis ponitur vnica, quę vocatur electa, & columba quasi illa sit vnica vxor, vel prima omnium, & ista est filia Pharaonis, vt tenetur ab omnibus expositoribus. Respondendum, quòd filia Pharaonis non fuit prima vxor Salomonis tempore, sed prior fuit dignitate: quia Salomon tenuit eam semper in maiori statu quàm omnes alias vxores, & concubinas, & ob hoc fit mentio de ea tanquam de prima in dignitate. Et hoc patet, quia cùm Salomon haberet multas vxores, vt patet tertio Regum vndecimo, & Can. 6. nulli earum fecit domum per se, nisi filiæ Pharaonis, quam voluit habere vnam domum gloriosam, quæ vocaretur domus filiæ Pharaonis, vt patet tertio Regum septimo, & nono, & supra octauo capitulo. Sed tunc magis dubitabitur, & dicetur quòd hoc factum est: quia non videtur alia causa, nisi quia ipsa fuerit accepta in vxorem ante alias, & ex hoc quasi ipsa sola fuerit vxor. Dicendum tamen, quòd non erat propter hoc, sed fortè quia ista erat cæteris pulchrior, & Salomon, qui erat valde vxorius affectus fuit ad eam potius quàm ad cæteras, & honorabat eam nimis ex hoc. Vel dicendum, quòd erat istud: quia ista filia Pharaonis erat maioris status, quàm omnes aliæ vxores, quas acceperat Salomon, quia aliæ non erat filiæ regum, sicut ista: vel si aliquæ earum filiæ regum erant, patres earum erant reguli in comparatione ad patrem istius, qui erat rex Aegypti: & habebat regna latissima. Vel fortè, quia ista dotata fuit abundantius, quàm omnes aliæ vxores Salomonis. Nam Pharao rex Aegypti ascendens de terra sua pugnauit contra vrbem Gazer, excussitque eam, & cæpit: tradiditque in dotem filiæ suæ: tertio Regum nono.

Quare Roboam non præparauit cor suum ad dominum.

Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius circa Roboam, cùm dicatur hic, quòd non præparauit cor suum, vt sequeretur dominum, de quo tẽpore intelligitur istud, & cur factum est. Respondebit aliquis, quòd intelligitur de tempore paruo antequam veniret Sesac contra terram Israel. Nam Roboam, & viri Iuda secuti sunt dominum tribus annis in principio regni præcedenti cap. Et in anno quarto tradiderunt se idolatriæ derelinquentes legem, & tunc in anno quinto iratus dominus misit Sesac regem Aegypti contra Iudæos, & tunc ipsi humiliati sunt, & dominus placatus est: auersaque est ira eius. supra in litera: & sic tunc effecti sunt boni. Postea autem non legitur, quòd mali fuerint. Ideo credendum videtur esse hoc de illo tempore pauco, s. de quarto anno regni Roboam. Dicendum, quòd non intelligitur de illo tempore pauco, sed potius de tempore sequenti: postquam recessit Sesac de terra Iuda. Nam si solùm fuisset Roboam malus, quando ascendit Sesac vno anno, & postea semper fuisset bonus, non diceret scriptura, quòd non præparauit cor suum, vt sequeretur dominum; quia sic mortuus fuisset in cultu Dei. Attendenda est laus, vel vituperium hominis à fine eius. Nam si quis dies suos laudabiliter in cultu Dei finierit, licèt non vixerit semper sic à pueritia sua, laudatur tanquam iustus, & vocatur bonus absolutè, vel sanctus: & si quis omnes dies suos in bono egerit, ad extremum autem in malo finiat, vocatur impius, & damnatus: & tamẽ dicitur hic de Roboam, quòd non direxit, vel præparauit cor suum, vt sequeretur dominum: ergo in malo finiuit: quia aliàs non vituperaretur hic post mortem vituperatione absoluta. Pro quo sciendum, quòd de viro bono potest post mortem aliquod malum, quod fecit enarrari, & tamen non dicetur de eo absolutè, quod malum fecit: sed quòd tali tempore, & tali malum fecit, & quòd conuersus est ad dominum: ita ꝙ non finiatur narratio in malo: & tamen quando de aliquo dicitur absolutè, quòd malum fecit nihil aliud addendo, signum est, quòd in malo finiuit. Ideo absolutè malus dicitur. Et non obstat, quòd Roboam, & Israelitę humiliati fuerint, quando venit Sesac: quia ista erat conditio Hebræorum, s. ꝙ quando affligerentur conuertentur ad dominum: cùm autem cessaret afflictio, cessabat conuersio, & iterum redibant ad idola, quæ reliquerant. Multa autem mala facta sunt in Iuda tempore Roboam, s. ædificauerunt sibi aras, & statuas, & lucos super omnem collem excelsum, & subter arborem frondosam: effeminatos etiam, idest Sodomitas passiuè habuerunt in lupanaribus tanquã meretrices: vt patet 3. Regum 14. Ista mala fuerunt incohata quarto anno regni Roboam, & cessauerunt ad modicum veniente Sesac in terram Iuda: postea reuerunt ad illa, & fortius quàm prius in terra inualuerunt: quia iam quasi impunè transibant. Et ista fuit causa quare tempore Abię filij Roboam, fuerunt etiã ista vitia, s. quia venerant in magnam consuetudinem in terram tempore patris sui Roboam. Cùm autem sequæritur vnde prouenit hoc ipsi Roboam, s. quòd sequeretur sic idola. Dicendum, quòd fortassis venit ei ex conditione matris. Nam mater sua fuit Ammonitis, & Ammonitæ erant idolatræ. Ita ergo poterat Roboam à matre sua induci ad colendum Deos alienos, & ad tenendum consuetudinem Ammonitarũ. Et patet hoc ex simili. Nam magis potest filius trahi à matre ad aliquid per modum obedientiæ, quàm vir ab

ab vxore, & tamen Salomon, qui erat vir sapientissimus illectus est ab vxoribus suis, vt faceret tēpla idolis, & coleret ea: vt patet 3. Reg. 11. & 4. Reg. 22. c. à fortiori ergo Roboam filius Naama poterat trahi à matre sua idolatra, vt coleret Deos gentium, & teneret ritus Ammonitarū. Item patet hoc, quia sic fuit de Ochozia rege Iuda filio Ioram, qui habuit matrem idolatram, scilicet Athaliam, & ipsa impulit eum ad colendum idola, vt patet infra vigesimo secundo capitulo, scilicet. Sed ipse ingressus est per viam domus Achab, mater enim eius impulit eum, vt impiè ageret. Fecit igitur coram domino, sicut domus Achab: ipsi enim fuerunt consiliarij eius post mortem patris sui in interitum eius: ita ergo mater huius Roboam impelleret eum ad agendum impiè. Quia cùm quis est in aliquo errore, cupit vt omnes imitentur eum, vt sic per aliorum imitationem error suus honestetur: & quia si Roboam, & omnes de regno eius contemptis idolis sequerentur dominum, putaret Naama mater Roboam contemni, cùm ipsa coleret idola, quæ alij, & potissimè filius eius abhominabantur: vt ergo non videretur contemni ipsa, nec Deus suus, nec regio sua, conaretur peruertere filium suum Roboam, vt sequeretur mores Ammonitarum.

An pugnarunt Roboam, & Ieroboam tota vita sua.

Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius, quomodo sit verum, quòd pugnauerunt Roboam & Ieroboam omnibus diebus vitæ suæ. Nam videtur, quòd non possit stare: quia cùm diuisum fuisset regnum nouiter, parauit Roboam de Iuda, & Beniamin centum, & octoaginta millia virorum ad pugnandum contra Ieroboam, vt reducerētur decem tribus Israel, ad vnitatem regni, sicut fuerāt prius, & Deus misit Semeiā prophetam, & vetuit hoc, nec fuit aliquod bellum. præcedenti capitu. Ecce ergo, quòd non fuit bellum omnibus diebus Roboam & Ieroboam, cùm non fuerit tunc bellum. Dicendum, quòd cessauit bellum illud pro tunc, & tamen postea fuerunt bella multa inter Roboam & Ieroboam, propter quæ diceretur durare bellum omnibus diebus eorum. Nam in scriptura non accipiuntur termini distributiui strictè, ita quòd semper distribuant terminum communem cui adiunguntur ad standum pro omnibus suis suppositis: sed ponitur omnis pro multis: & sic dicitur durasse pugna omnibus diebus vitæ Roboam, idest magno tempore vitæ eius. Vnde si circa finem vitæ Roboam inciperent bella inter Roboam & Ieroboam, & durarent vsque ad mortem Ieroboam, dicerentur durasse omnibus diebus Roboam. Sed tunc obijcietur, quòd non sit istud verisimile: quia Deus iusserat Roboam, quòd non pugnaret contra Ieroboam: quomodo ergo pugnaret? Potissimè, quia quando Roboam conceperat maximam iram de decem tribubus propter nouam diuisionem regni, & habebat magnū apparatum ad pugnandum, ipse Roboam cessauit propter mandatum domini. præcedenti cap. à fortiori ergo postea, quando non haberet tantam causam pugnandi non pugnaret. Dicendum, quòd pugna longa fuit inter Roboam, & Ieroboam, quę dicitur durasse omnibus diebus eorum: vt patet hic, & 3. Reg. 14. Et cùm dicitur, quòd non erat verisimile. Dicendum est, quòd verisimile est, imò verum cùm sacra scriptura hoc testetur. Et cùm dicitur, quòd Deus vetuerat pugnam: dicendum quòd hoc non obstante poterant esse multæ occasiones pugnandi, & fortassis sine peccato pugnaretur, vt patebit sequenti quæstione.

An peccauerint pugnando.

Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, an peccauerit Roboam pugnando contra Ieroboam. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus vetuit Roboam pugnare contra Ieroboam præcedenti capit. & tertio Regum decimo secundo, & hoc non obstante pugnauit, & non solùm pugnauit, sed etiam longissimo tempore pugnauit, scilicet omnibus diebus vitæ suæ: vt dicitur hic. Et istud augmentat peccatum: quia tanto grauiora sunt peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatā: vt patet de consuet. capit. vltimo, & causa est: quia quando peccatum deducitur in consuetudinem, sæpè iteratur idem actus, & tamen quilibet actus peccati per se est culpabilis: ideo augebitur grauitas, sicut addendo quantitatem super aliam quantitatem eiusdem generis. Secundò, quia quando peccatum aliquod fit solùm semel, videtur factum ex passione, quando autem ducitur in consuetudinem fit ex deliberatione, & habitu, & tamen peccata facta ex deliberatione valde grauiora sunt peccatis factis ex passione, ideo consuetudo aggrauat. Tertiò, quia quanto aliquis maiori tempore manet in peccato, tanto est maior inobedientia, quia toto tempore, quo est in peccato est inobediens, & inobedientia est peccatum grauissimum, quia non obedire est, sicut idolatrare, vt patet primo Regum decimoquinto: & tamen crescit valde inobedientia, & contumacia stante consuetudine in peccato, quòd non fit si peccatum non veniat in consuetudinem: ergo consuetudo valde grauat peccatum. Ita in præsenti pugnare contra Ieroboam peccatum erat, quia contra præceptum Dei erat: ergo continuare diu in pugna ista grauissimum peccatum esset. Responderi potest vno modo, quòd verum est, quòd peccauerit Roboam pugnando: nam non cogimur excusare eum, cùm fuerit vir malus, qui non præparauit cor suum, vt sequeretur dominū, sicut dicitur hic: ideo etiam si dicamus eum peccasse non est inconueniens. Secundo modo potest dici, quòd non peccauerit Roboam, quia solùm Deus vetuit pugnare Roboam contra Ieroboam, & tamen non vetuit, quòd se defenderet Roboam, si pugnaret contra eum Ieroboam. Nunc autem dici potest, quòd ista bella mota fuerint per Ieroboam contra Roboam, quia fortè desiderabat capere adhuc duas tribus Israel, quæ residuæ erant, vt esset rex super totum Israel, ideo Roboam iustissimè defenderet se contra Ieroboā, & pugnaret contra eum omni tempore suo. Tertiò modo potest dici, quòd Roboam mouit bellum istud contra Ieroboam, & tamen non peccauit: eo quòd non pugnabat ad recuperandum decem tribus, quas perdiderat: sed ad aliquod aliud propter quod fouebat iustam causam: Deus autem nō vetuit Roboam absolutè pugnare contra Ieroboam: sed solùm vetuit pugnare contra eum ad reducendum Israel in vnitatem pristinam. Et patet, quia dicitur præcedenti capitulo, & tertio Regum decimo tertio, quòd voluntate Dei facta fuerat ista diuisio: ideo quòd non esset pugnandum ad reducendam vnitatē. Sed poterat pugnare nunc Roboam pro illa causa contra Ieroboam, & non pro vnitate regni, & sic non peccaret. Quartò posset dici, quòd fortè pugnauit ad reducendum vnionem regni, & non obstante illo mandato Dei poterat fortassis pugnare licitè: quia illud mandatum Dei non se extendebat ad aliud tempus nisi pro tunc, scilicet, quia tunc erat dispositus Roboam ad bellandum, & vetitus est bellare. Postea tamen non vetatur pugnare contra Ieroboam saltem

ex illo mandato Dei. Sed ista reuersio non est tam solida, sicut præcedentes. Quintò potest dici, quòd ista non fuerunt bella campalia inter Roboam, & Ieroboam: sed fuerunt quidam insultus, vel latrocinia, quæ consueuerunt fieri in extremibus regnorum, eo quòd hostes propter propinquitatem vicissim se morderent, & tunc non peccaret Roboam, quia fortè non prouocabant viri Roboam, sed viri de regno Ieroboam. Et dato, quòd prouocarent viri Roboam, non erat istud interdictum per mandatum illud Dei, quia ibi solùm vetabatur pugna ad reducendum decem tribus in vnitatem regni. Nunc autem ex multis alijs causis poterant bella oriri, quæ haberent ortum ex communicatione: potissimè, quia erant vtriq; hostes: sed an peccarent non multum differt.

CAPITVLVM XIII.

NNO octauodecimo regis Ieroboam regnauit Abia super Iudam. Tribus annis regnauit in Ierusalem. Nomenque matris eius Michaia filia Vriel de Gabaa, & erat bellum inter Abia & Ieroboam.

Anno octauodecimo. In præcedentibus acto de regno Roboam, hic agitur de regno Abiæ, qui fuit successor eius, & filius. Et diuiditur in quatuor partes: quia primò ponitur Abię Genealogia. Secundò ipsius cum Ieroboam pugna habita, ibi. *Cumque iniisset Abia.* Tertiò Abiæ victoria: ibi. *Respiciensque Iudas.* Quartò occulta pœna, ibi. *Quem percussit dominus.* Et ista diuisio est secundùm intentionem quorundam, qui volunt attribuere percussionem illam Dei Abię regi, sed de hoc infra dicetur.

An ista sint continuata, & immediata.

Quæst. I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic habeant continuum ordinem ad pręcedentia, & an fuerint immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd iste est ordo continuus, quia præcedenti capitulo agebatur de rege Roboam: hic autem de rege Abia, & tamen Roboam regnauit ante Abiam, cùm fuerit pater eius. Ad secundum dicendum, quòd ista fuerunt mox post præcedentia. Nam dicitur præcedenti capitulo, de regno Roboam, hic autem dicitur de regno Abia, & tamen inter regnum Roboam, & Abiæ non fuit aliquod tempus medium: sed mox, vt mortuus est Roboam constitutus est Abia in regem. Non enim fuit difficultas aliqua in constitutione eius, quia pater eius Roboam viuens diffinierat Abiam debere regnare, & nominauerat eum in regem, & dum viueret ipse fecerat eum ducem fratrum suorum. Ideo cùm mortuus est Roboam mox omnes regnicolæ acceperunt Abiam in regem: potissimè, quia videbant eum vtilem gubernationi reipublicæ: eo quòd fortior, & prudentior erat omnibus fratribus suis: vt patet supra vndecimo capitulo. Circa primum dicitur. *Anno decimooctauo regni Ieroboam regnauit Abia super Iudam.* Idest cepit regnare, & dicitur super Iudam, idest super regnum Iuda. Non accipitur Iuda pro tribu, quia non solùm regnabat super tribum Iuda, sed etiam super tribum Beniamin, & dicitur, quòd regnauit anno decimooctauo Ieroboam, quia Roboam, & Ieroboam ceperunt regnare simul: vnus super Iudam, & alius super Israel, scilicet cùm Roboam constituendus esset in regem super totum Israel, sicut pater suus Salomon fuerat, propter suam stultam responsionem non fuit constitutus, sed scandalizatus fuit populus, & diuisus, & tunc decem tribus constituerunt Ieroboam in regem, & duæ tribus reliquæ constituerunt Roboam. & sic eodem anno ceperunt regnare, & sic quando vnus compleret decimum septimum annum regni sui, etiam alius compleret annum decimumseptimum, & tamen Roboam regnauit annum septimum decimum pertingens: vt patet præcedenti capitulo: ergo erat tunc annus decimus septimus regni Ieroboam, & tamen Abias regnauit illico post mortem Roboam: ideo cepit regnare anno decimooctauo regni Ieroboam, scilicet in principio eius, vel quasi. *Tribus annis regnauit in Ierusalem.* Iste fuit rex fortissimus, & tamen pauco tempore regnauit, scilicet solùm tribus annis, cuius causam multi putant esse: quia à domino percussus est morte repentina propter aliqua peccata: de quo dicetur infra, & dicitur regnasse in Ierusalē: quia erat ibi sedes regni, & tamen non solùm regnabat super Ierusalem: sed etiam super totam tribum Iuda, & Beniamin. Et non ponitur de isto quot annorum erat, quando constitutus est in regem, sicut dicitur de patre suo Roboam præcedenti capitulo, quòd erat annorum quadraginta vnius, quando regnare cepit. *Nomenque matris eius Michaia.* Non solùm ponuntur nomina patrum in regibus Iuda, sed etiam nomina matrum propter dignitatem ipsorum regum: vt infra dicetur in quadam quæstione. *Filia Vriel de Gabaa.* Scilicet, pater istius erat de vrbe Gabaa: est ista Gabaa, de qua fuit oriundus Saul primus rex Israelitarum: primo Regum decimo, & est ciuitas ista in sorte Beniamin: Iosue decimo octauo. In hac ciuitate fuerunt viri pessimi, qui noluerunt recipere Leuitam hospitio, & postea per noctem voluerunt eum viri vrbis sodomiticè cognoscere, & coactus est eis vxorem suam dare, vt se redimeret ab improba petitione, quam viri Belial inaudita libidine tota nocte vexantes occiderunt. Iudic. decimo nono, & propter hoc post surrexit bellum inter vndecim tribus, & tribum Beniamin volentem defendere viros Gabaa: perieruntque omnes de tribu Beniamin nisi sexcenti viri: de quo Iudic. vigesimo, & vigesimo primo capitulis. Sed de isto Abia quomodo esset filius Michaia filiæ Vriel, cùm supra vndecimo dicatur, quòd Maacha mater Abiæ erat filia Absalom, dicetur infra in quadam quæstione. *Et erat bellum inter Abiam, & Ieroboam.* Scilicet, erat bellum continuum: nam toto tempore Roboam fuerat bellum inter Roboam, & Ieroboam: vt patet præcedenti capitulo. Constituto autem Abia in regem continuatum est bellum, quod pater suus incohauerat, & potentius incohatum est, quia Abia erat vir fortior animo quàm Roboam pater suꝰ. Nam ipse comminans Israelitis, quòd non putarent, quòd bellum habebant cùm patre suo Roboam ait: porro Roboam erat rudis, & corde pauido: vt patet infra in litera.

Quare

Quare non ponuntur hic gesta regum Israel.

Quæst. II.

QVAERITVR Circa prædicta, cùm in libris regum enarrentur historiæ regum Iuda, & regum Israel mixtim, sicut fuerunt simul, & iste liber est suppletiuus eorum, quæ omissa fuerant in libris regum: vt patet per Hieronymum in Prologo Galeato, & in Epistola ad Paulinum capitulo septimo. Quare non ponuntur etiam hic gesta regum Israel ad enarrandum supplementa historiarum, sicut fit in historijs regum Iuda. Quidam respondēt, quòd non fuit necesse enarrari historias regum Israel hic: quia iste liber est suppletiuus eorum, quæ in libris regum plenè enarrata non sunt. Et quia ibi non fuerunt plenè enarratæ historiæ regum Iuda, debuerunt hic repeti, & suppleri: historiæ autem regum Israel fuerunt plenè enarratæ: ideo non oportuit, quòd hic enarrarentur. Dicēdum, quòd non stat, quia historiæ etiam regum Israel non fuerunt plenè enarratæ in libris regum, sicut historiæ regum Iuda. Quod patet, quia sicut in historijs regum Iuda, fit remissio in fine earum ad librum verborum dierum regum Israel: vt patet tertio Regum decimo quarto, & decimo quinto, & in multis locis, ita in fine historiarum regum Israel, fit remissio ad librum verborum dierum regum Israel: vt patet ibidem. Si tamen essent historiæ completæ, non fieret remissio dicendo: reliqua autem verborum talis, vel talis regis scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel. Aliter dicunt quidam, quòd verum est, quòd historiæ regum Israel etiam sunt incompletæ, sicut historiæ regum Iuda: & tamen non curauit hic Esdras ponere aliquid de historijs regum Israel, eo quòd ille populus erat iam abiectus in æternum non pertinebat ad populum Dei. Nam quando scriptus fuit iste liber per Esdram, iam ducti fuerant Israelitæ in Assirios nunquam inde reuersuri, vt constabat propheticis reuelationibus. Et ex hoc non pertinebat iam ille populus ad Deum: ideo non debebat in sacra scriptura aliquid de illo describi. De libro autem regum secus est, quia scriptus fuit ante translationem Israelitarum in Assirios, & pertinebant tunc adhuc ad populum Dei: quia fuerant quondam pars populi Dei, & adhuc poterant conuerti ad eum, & esse rursus populus Dei, ideo ibi debuit describi regnum Israel, sed non in libro isto per Esdram. Dicendum etiam, quod hoc non stat, quia sicut iste liber fuit scriptus per Esdram post translationem Israelitarum in Assirios. Ita etiam liber regum post prædictam translationem fuit scriptus: nam libri regum scripti fuerunt per Ieremiam, vt declaratum est in prologo Auctoris super tertium regum, & tamen Ieremias fuit multo tempore post translationem prædictam: quia ipse cæpit sub tempore Iosiæ prophetare, vt patet Ierem. primo, & prophetauit vsque ad captiuitatem Babylonis, & fuit tempore captiuitatis ipsius. Nam ipse captus est à Chaldæis, & quęsitum est ab eo, an vellet ire in Babylonem, & noluit, sed mansit in terra Iuda cum reliquijs Iuda: vt patet Ierem. quadragesimo. Non ergo debuisset etiam Ieremias in libris regum describere historias regum Israel, cùm iam translati essent in Assyrios, & constaret eos nunquam redituros, nec esse iam populum Dei. Dicendum ergo est, quòd fuit alia causa. Nam populus Iuda, & populus Israel fuerunt quondam vnus populus Dei, & vnum regnum sub iudicibus, & postea sub omnibus regibus vsque ad tempora Roboam, quando facta est diuisio regni. Postea tamen viri de regno Iuda pertinuerunt

A magis ad populum Dei, quàm viri Israel, quia licèt viri Iuda sæpè inciderent in idolatriam, & derelinquerent dominum, non tamen omnino derelinquebant: sed rursus redibant cùm haberent apud se sacerdotes domini, & templum, & fierent quotidie omnes cæremoniæ legis, viri autem Israel abiecerant dominum constituentes vitulos aureos in Deum, & expellentes sacerdotes domini de terra sua, sicut increpabat Abia rex loquens contra Ieroboam, & Israelitas, vt patet infra in litera, ideo principalius pertinebat regnum Iuda ad populum Dei, quàm regnum Israel. Et ob hoc debuit de vtroque historia describi. Nam sicut viri Iuda inquantum manebant cum domino prosperabantur in rebus suis: ita viri Israel inquantum à Deo B recesserunt, in omnibus actibus suis infœlices erant, quousque translati sunt de terra sua in Assyrios nunquam redituri. Et tamen sicùt pertinet ad iustitiam Dei, & gloriam suam benefacere cultoribus suis: ita pertinet ad iustitiam, & gloriam suam punire delinquentes. Sicut dicitur Deutero. vigesimo octauo, scilicet: Et sicut ante lætatus est dominus super vos benè vobis faciens vosque multiplicans: sic lætabitur dominus super vos disperdens vos atque subuertens, ita vt auferamini de terra. Et tamen populus Iuda manserat cum Deo, vel manebat aliquando, & ob hoc Deus benefaciebat ei. Sicut ergo scriptura sacra debuit describere bona, quæ Deus faciebat regno Iuda propter hoc: ita debuit describere mala, quæ C inflixit viris de regno Israel, quia eum dereliquerunt. Item viri regni Israel fuerunt quondam populus Dei, & data fuerat eis lex. Postea verò abiecerunt eam omnino à se: ideo rationabile valde erat, quòd scriptura sacra describeret exitum huius populi: vt videatur quidquid mali eis intulerit pro tanto delicto, ne videantur talia delicta manere impunita. Dicendum tamen, quòd principaliter agendum fuit de viris regni Iuda in scriptura, quàm de viris regni Israel: quia principalius pertinent ad populum Dei. Suffecit ergo semel scribi historias regum Israel, quod factum est in libris regum. Sed non curauit Esdras supplere, quod deerat eis repetendo eas hic: repetiuit autem historias regum Iuda. quia de istis D mentio principalior fieri debebat, quia pertinebant ad populum Dei, & in ijs continuabatur populus Dei. Nam licèt in Babylonem captiui ducti fuerint, inde reducti sunt, & cæperunt esse populus Dei, sicut prius: ideo diligenter de eis agendum erat. Et sic solas historias regum Iuda suppleuit hic Esdras.

Quare matres regum Iuda nominantur, Israel autem non.

Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, cùm ponuntur hic historiæ regum Iuda, & in libris regum, quare E matres singulorum regum Iuda nominantur, & tamen matres regum Israel nunquam nominantur. Nam licèt in libris regum describantur historiæ regum Israel nunquam ponuntur nomina matrum: imò (quod maius est) interdum non ponuntur nomina patrum. Respondendum, quòd istud factum est propter differentiam dignitatis. Nam reges Iuda digniores fuerunt regibus Israel: tum quia isti manserunt in populo Dei: illi autem alienati sunt: tum quia de regibus Iuda venturus erat Messias: de regibus autem Israel nequaquam. Ideo omnia, quæ pertinebant ad dignitatem aliquam, magis obseruari debebant enarrando historias regum Iuda quàm regum Israel.

Sed nominare patres, & matres regum, de quibus agitur, & extensius eorum retexere gesta, pertinet ad quandam dignitatem, ideo debuerunt ista potius obseruari in regibus Iuda, quàm in regibus Israel. Vnde enarrando historias regum Iuda, tam hic quàm in libris regum, obseruatum fuit in regibus Iuda hoc, quòd semper ponerentur nomina patris cuiuslibet regis, & matris suæ: licèt matres non essent de progenie regia. Etiam de illis ponebantur historiæ diffusiores quàm de regibus Israel, vt patet inquirendo continentiam tertij, & quarti regum. In regibus autem Israel nunquam describũtur nomina matrum: vt patet inquirendo totum tertium, & quartum libros regum: nisi interdum ex aliquo mysterio fiat mentio de matre, eo quòd mater fuit pessima, & induxit filios ad peius, quàm aliter ipsi facturi erant, & (quod magis est) interdum subticentur nomina patrum ipsorum regum Israel. Nam reges Israel omnes non fuerunt de eadem progenie descendentes, sicut reges Iuda omnes fuerunt descendentes à Dauid. Sed primi duo reges fuerunt Ieroboam, & filius eius Nadab. tertio Regum decimo quarto, & decimo quinto: deinde fuerunt de alijs stirpibus: quia illi reges efficiebantur per violentiam, scilicet vnus rex insidiabatur alteri, & occidebat eum, regnabatque pro eo, sicut patet de multis. tertio Regum decimo quinto, & quarto Regum nono, & decimo quinto. Et quando vnus rex occidebat alium, & regnabat pro eo, raró, vel nunquam ponitur nomen patris ipsius regis, qui sic per violentiam regnabat. Factum est autem hoc, quia reges Israel non reputantur in sacra scriptura magnæ dignitatis, nec enarratur de eis nisi ad malum. Reges autem Iuda reputantur digniores, & de illis enarrantur multa ad ipsorum laudes. Sicut de Dauid, Ezechia & Iosia, & in omnibus ijs ponuntur nomina tam patrum quàm matrum.

Quare computatur tempus regum Iuda per tempus regũ Israel.

Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd anno decimo octauo Ieroboam regnauit Abia super Iudam: quare computatur hic tempus regum Iuda per tempora regum Israel: quia sic ponitur rex Israel tanquam mensura temporis regis, & tamen mensura est dignior, quàm res mensurata, & sic ponentur reges Israel tanquam digniores regibus Iuda, quod est contra determinata præcedenti quæstione. Respondendum, quòd in hoc non attribuitur aliqua excellentia regibus Iuda, vel regibus Israel. Sed iste est modus scripturæ, scilicet, quòd tempora regum Iuda computentur per tempora regum Israel, & tempora regum Israel computentur per tempora regum Iuda. Sic etiam tertio Regum decimo quinto, dicitur, quòd anno vigesimo Ieroboam regnauit Asa super Iuda: etiam Iosaphat rex Iuda regnauit super Iudam anno quarto Achab regis Israel: vt patet tertio Regum vigesimo secundo. Et sic de omnibus alijs. Nam quandocunque de aliquo rege Iuda dicendum est quòd regnauerit, ponitur rex Israel, qui erat tempore suo: vt patet ex toto processu tertij, & quarti regum. Hoc autem durauit vsque ad regem Achaz, & Ezechiã, qui cepit regnare anno tertio Oseæ regis Israel: vt patet quarto Regum decimo octauo, & postea anno sexto regni Ezechiæ, Oseæ rex vltimus Israelitarum cum populo suo translatus est in terram Medorum, & Persarum per Salmanasar regem Assyriorum. quarto Regum decimo septimo, & decimo octauo.

F Reliqui autem reges Iuda, non potuerunt designari per reges Israel, quantum ad exordia regnorum suorum, eo quòd non erant iam aliqui reges Israel. Sic etiam erat de regibus Israel, quorum exordia regnorum computantur per tempora regum Iuda: vt patet de Nadab secundo rege Israel, de quo dicitur, quòd regnauit anno secundo regis Asa. tertio Regum quinto: de Baasa dicitur, quòd regnauit anno tertio Asa regis Iuda. eodem capitulo. Et sic de omnibus alijs regibus Israel dicitur, quomodo cęperint regnare sub tali, vel tali rege Iuda: vt patet ex processu tertij, & quarti regum vsque ad decimoseptimũ capit. vbi agitur de Oseæ filio Ela, qui fuit vltimus rex Israel. Ratio autem huius est vna, quia ista duo regna, scilicet

G Iuda, & Israel sunt correlatiua: quia fuerunt aliquando vnum regnum, & debet vnum cognosci per alterum, sicut in correlatiuis necesse est in vtrorumque diffinitionibus vtrisque vti: vt ait Aristo. Secundum fuit ad certificandum magis tempora regum. Nam reges Iuda, & Israel habebant inter se, vt communiter quandam hostilitatem, & vt sciretur quis rex, cum quo rege inimicitias habuerit, & bellum fouerit, vel pacem egerit, ponuntur tempora regum Iuda annotata per reges Israel, & tempora regum Israel annotata per reges Iuda, & sic sciretur perfectè de quolibet rege Iuda, vel Israel sub cuius regis tempore fuerit, & an habuerit duos, vel plures contemporaneos de regno contrario, sicut fuit de Asa rege Iuda, qui habuit

H septem reges Israel sibi contemporaneos, vt patet tertio Regum decimo quinto, & decimo sexto, scilicet Ieroboam, Nabath, Baasa, Ela, Zamri, Amri, Achab. Fuit ergo conueniens, quòd computarentur tempora regum Iuda per reges Israel, & tempora regum Israel per reges Iuda.

An mater Abiæ fuit Michaia.

Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd mater Abiæ fuit Michaia, quomodo potest stare: quia supra dicitur vndecimo, quòd mater Abiæ

I fuit Maacha. Respondebit aliquis, quòd iste Abias, & ille non sunt idem, ideo benè potuerunt habere diuersas matres. Dicendum, quòd non stat, quia ille fuit Abia filius Roboam, qui constitutus ex rex Iuda, vt ibi dicitur: iste autem fuit etiam Abia Roboam filius, qui regnauit in Iuda: ideo necesse est, quòd sit idem Abia, & consequenter mater sua, quæ ponitur hic, & ibi sit idem. Aliquis dicet aliter, scilicet, quòd verum est, quòd Abia iste & ille est idem, & tamen Michaia, quæ ponitur hic, & Maacha, quæ ponitur supra vndecimo, non est eadem, quod patet ex nomine patrum. Nam ista Michaia dicitur filia Vriel de Gabaa, & illa dicitur filia Absalom, quia tamen vnicus homo non potest habere nisi vnicam matrem

K deberet dici vno de duobus modis. Vno modo, quòd vna istarum erat mater Abiæ vera, & alia adoptiua. Alio modo, quod vna erat mater, & alia erat auia. Nam sicut auus vocatur interdum pater, ita & auia vocabatur mater. Dicendum tamen, quòd ista non stant: de primo modo patet, quia in scriptura semper debemus vti termino secundùm suam significationem primariam nisi cum necessitas cogat nos contraria sentire. Et tamen iste terminus mater est positus primariè ad signandum eam, quæ parit, & non eam, quæ adoptat. Ideo nunquam est accipiendus pro matre adoptiua nisi litera hoc exprimat, vel aliunde ad hoc cogamur, & tamen potest accipi

pro

pro matre vera, vt declarabitur: ideo non debet accipi pro matre adoptiua. Secundò patet, quia præsupponitur falsum. Nam in veteri testamento nulla erat mater adoptiua, licèt nunc sint multæ. Ratio huius est, quia adoptio fiebat ad tribuendum ius succedendi, sicut si esset filius legitimus: & tamen in veteri testamento nemo poterat succedere matri, eo quòd matres nihil habebant, sed viri succedebant vniuersaliter: & licèt in aliquo casu mulier succederet non stantibus liberis, tamen tunc ipsa non poterat constituere hæredem adoptiuum: sed ille succedebat, cui secundùm legem competebat conseruare nomen aui materni, vt declaratum est Numeri vigesimo septimo capitulo. Secundum non stat, scilicet, quòd vna istarum esset mater, & alia esset auia: nam non est B recedendum à significatione huius nominis mater, nisi propter necessitatem, & tamen iste terminus signat eam, quæ immediatè genuit: ideo non est accipiendum pro auia, nisi non posset alio modo accipi, & tamen potest hic accipi pro matre vera: ideo non accipietur pro auia. Dicendum ergo, quòd ista Michaia, de qua habetur hic, fuit mater Abiæ, & illa Maacha, de qua supra vndecimo, fuit mater Abiæ, & ambæ sunt eadem mulier: sed est mutatio quædam in literis, nec est magna mutatio, quòd dicatur Maacha, vel Michaia: sic enim consuetum est fieri mutationem in quibusdam alijs locis in Hebræo. Nam aliquis vir aliquando vocatur Phalti, & aliquando Phaltiel, vt patet primo Regum vigesimo quinto, & secundo Regum C tertio. Etiam idem locus vocatur Ieramel, & Ierameli: primo Regum vigesimo septimo, & trigesimo. Etiam eadem regio vocatur aliquando Gessur, & aliquando Gessuri: vt patet primo Regum vigesimo septimo, & secundo Regum tertio, & decimo quarto. Et sic de plurimis, in quibus contingit variatio ex parte finis. Interdum etiam fit mutatio in principio dictionis detruncando aliquam particulam: vt ille, qui vocatur Aram Ruth quarto, & Matth. primo, vocatur Ram detracta prima litera, præcedenti libro capitulo secundo. Etiam aliquando fit alteratio in literis in medio dictionis, sicut quòd Caleb vocetur Calubi, sicut patet præcedenti libro secundo capitulo, vbi vocatur aliquando Caleb, & aliquando Calubi. Vel potest esse, quod interdum idem homo, vel mulier habeat diuersa nomina, & tamen in præsenti non dicemus, quod Maacha, & Michaia sunt duo nomina: sed est idem nomen alteratum mutatis quibusdam literis: sicut diximus in Caleb, & Calubi, & in Isai, & Iesse. Nam pater Dauid vocatur aliquando Isai, vt patet primo Regum decimo sexto, & decimo septimo. Et vocatur aliquando Iesse, vt patet Isaiæ 11. & Matth. primo, & ita dicendum est in isto nomine Maacha, & Michaia, quod idem nomen est. Cum autem obijcitur, quòd Michaia, & Maacha sint filiæ duorum patrum declarabitur sequenti quæstione.

An Maacha esset filia Absalom.
Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur supra vndecimo, quòd Maacha mater Abiæ esset filia Absalom, an esset verum, quòd esset filia Absalom filij Dauid. Aliquis dicet, quod sic. Primò, quia vocatur ibi filia Absalom absolutè, & sic videtur intelligendum de illo Absalom, qui erat famosior, vel excellentior, & ille erat Absalom filius Dauid. Secundò, quia isti reges accipiebant fœminas de sua progenie. Nam iste Roboam pater Abiæ accepit in vxorem

(Left margin: 1. rō. — 2. rō.)

A Maalath filiā Ierimuth filij Dauid, & sic erant patrueles ambo, scilicet filij duorum fratrum. Ita nunc acciperet Maacham filiam Absalom, & essent patrueles ambo, quia Absalom, & Salomon erant fratres, & Roboam, & Maacha essent patrueles, & sic conueniens erat, quòd acciperet eam Roboam in vxorem. Tertiò patet, quia conuenit nomen eius cum nomine matris Absalom. Nam mater Absalom vocabatur 3. rō. Maacha filia Tolmai regis Gessur, secundo Regum tertio, & præcedenti libro capitulo tertio. Et sic erat Maacha auia istius Maacha. Quartò videtur, quòd ista 4. rō. Maacha erat pulchra nimis, & ob hoc dilexit eam nimis Roboam, sicut omnes vxores suas, & concubinas. supra vndecimo. Hoc autem conueniebat sibi ex B parte patris sui Absalom, qui erat pulcherrimus virorum. secundo Regum decimo quarto. Ideo conueniens est istam Maacha esse filiam Absalon filij Dauid. Respondendum, quòd non erat ista Maacha filia Absalom filij Dauid. Primò patet, quia iste non vocatur Absalom, sed Abisalon, vel Auisalon: nam sic habetur in Hebræo. supra vndecimo c. Litera autem nostra corrupta est, quia deficit ei vna litera, quod facilè accidit imperitia librariorum: potissimè, quia aliqui insipientes scriptores putantes literam corruptam esse, quę haberet Abisalon, cùm nunquam talem dictionem vidissent, correxerunt: imò corrumperunt Absalom: quia istud nomen erat vsitatum pro filio Dauid. Ex ignorantia ergo procedit putari hunc C esse Absalom filium Dauid. Secundò patet, quia pater istius Maacha vocatur hic Vriel: ideo non potest dici, ꝙ sit Absalom filius Dauid. Tertiò, & efficatius patet, quia dicitur, quòd erat filia Vriel de Gabaa, & tamen si esset filia Absalom non poterat vocari de Gabaa. Nam Absalom non erat de Gabaa: sed potius erat de Ierusalem, cùm Dauid rex habitaret in Ierusalem. Vel si consideretur locus natiuitatis vocaretur de Hebron: quia Absalom, & quinque alij primi filij Dauid nati sunt ei in Hebron: vt patet 2. Regum tertio, & præcedenti libro tertio capitu. Et tamen vocatur de Gabaa, ideo non erat iste Absalom. Quartò patet, quia iste pater Maacha erat de tribu Beniamin. Nam vocatur de Gabaa, & Gabaa in sorte D Beniamin erat, vt patet Iosue decimo octauo. Absalom tamen erat de tribu Iuda, cùm esset filius Dauid. Ideo non erat Absalom pater istius Maacha matris Abiæ. Sed dicendum, quòd erat ista Maacha filia cuiusdam viri nomine Vriel de tribu Beniamin de vrbe Gabaa: eratque vir potens, & clarus in regno Iudæ: ideo Roboam accepit filiam eius in vxorem inter cæteras vxores. Ad primam rationem in contrarium, Rñsio a quod licèt vocaretur filia Absalom absolutè non se- rōnes. quebatur, quod esset filia Absalom filij Dauid, quia licèt cæteris paribus, quando ponitur aliquod nomen sic sine conotatione, debet intelligi de excellentiori, tamen interdum intelligitur non de excellentiori si scripturæ necessitas hæc exigat. Sic autem est in præ- E senti: vt patet de probationibus inductis, ideo non intelligetur de Absalom filio Dauid. Tertiò patet, & efficatius, quia ista ratio fundatur super falso, scilicet, quod ille pater Maacha vocetur Absalom, & tamen falsum est, quia non vocatur Absalom, sed Abisalon, vt patet in litera Hebraica. Nostra autem litera corrupta est per defectum vnius literæ, vt supra declaratum est. Ad secundum dicendum, quod ista ratio Ad scd̄m non probat, quod factum fuerit, sed quod fieri potuerit, vel quod conueniens fieri fuerit, ꝙ Roboam acciperet in vxorem patruelem suam filiam Absalom, & tamen cùm constet, quod non fuerit illa, sed alia, ratio ista non agit. Ad tertium dicendum, Ad tertiā quod

quòd de bellis ratio est, scilicet conuenientia nominis sui cum matre Absalom: nam ex hoc non probatur efficaciter aliquid, licèt sit rationabile, quòd vocentur posteri nominibus prædecessorum.

Ad quartā Ad quartam dicendum, quòd istud non attestatur cognationem secundùm certitudinem: nam interdum ex pulchris parentibus deformes filij oriuntur. Interdum autem ex deformibus pulchri: licèt verum est, quòd Absalom filios habuit valde pulchros: vt patet secundo Regum decimo quarto. Non ergo militant istæ rationes ad probandum, quòd Maacha fuerit filia Absalom filij Dauid: imò præter supra positas, in contrarium est alia, scilicet, quòd nullo modo fuerit ista Maacha filia Absalom: quia secundo Regum decimo quarto: dicitur, quòd nati sunt Absaloni filij tres, & filia vna eleganti forma nomine Thamar. Cùm ergo diligenter ibi scribantur, tam filij quàm filiæ Absaloni, si Maacha fuisset filia Absaloni, non subticuisset illud ibi scriptura.

An Maacha sit filia Absalom, cùm dicatur filia Vriel.

Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius, dato quòd ista Maacha non esset filia Absalom filij Dauid, sed alicuius alterius, quomodo potest stare: quia supra vndecimo dicitur, quòd erat filia Absalom. Hic autem dicitur, quod erat filia Vriel. Responderi potest dupliciter, vno modo quòd Vriel, & Absalom, siue Abisalon sunt nomina eiusdem viri: interdum tamen idem vir noīa multa hēt, sicut Iacob vocatur Iacob, & Israel, & Esau vocatur Seir, & Esau, & Edon, & sic de multis. Ita iste poterat vocari Abisalon, & Vriel, & aliquando alterum. Secundo modo potest dici, quòd non sunt nomina eiusdem viri, sed duorum, & vnus istorum erat pater Maacha, & alius auus eius, & tamen aui vocant patres: sicut patet Ruth quarto: cùm dicitur: Natus est Noemi filius, id est nepos. Nam ille, de quo ibi dicitur, erat Obed filius Ruth, qui non erat filius Noemi, sed nepos eius legalis. Nam reputabatur filius filij sui Maalon, & natus est ex suscitatione seminis, vt patet ibidem. Dicendum tamen, quòd primus modus verior est: quia ille communior est in scriptura, scilicet, quòd aliquis vir multis nominibus appelletur, & interdum vno modo, & interdum alio.

Cumque inijsset Abia certamen, & haberet bellicosissimos viros, & electorum quadraginta millia: Ieroboam instruxit è contra aciem octoginta millia virorum, qui & ipse electi erant, & ad bella fortissimi. Stetit ergo Abia super K montem Semeron, qui erat in Ephraim, & ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel. Num ignoratis, quòd Dominus Deus Israel dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum, ipsi & filijs eius in pactum Salis? Et surrexit Ieroboam filius Nabath seruus Salomonis filij Dauid, & rebellauit contra Dominum

F suum. Congregatique sunt ad eum viri vanissimi, & filij Belial, & præualuerunt contra Roboam filium Salomonis: porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis.

Cumque inijsset. Hic ponitur secundum huius cap. scilicet inter Roboam & Ieroboam pugna habita, & dicitur. *Cumque inijsset Abia certamen*. Scilicet, ipse mouit bellum contra Ieroboam, & ex hoc patet, quòd ipse fuit prouocator. *Et haberet viros bellicosissimos*. G Viri Abiæ erant viri bellicosi, quia habebat duas tribus in potestate sua, scilicet Iudam, & Beniamin, & isti erant bellicosiores inter omnes tribus Israel: nam quælibet istarum pugnauit aliquando contra omnes alias vndecim tribus Israel, vt declaratum est supra vndecimo in quadam quæstione. *Et electorum quadraginta millia*. Non ponitur hic, &, copulatiuè, sed expositiuè pro id est, scilicet, quòd isti viri bellicosissimi erant viri electi quadraginta millia. Nam tunc non certificaretur numerus virorum bellicosissimorum, si ipsi viri electi sunt bellicosissimi, & satis consonat, quia illi, qui erant electi erant bellicosissimi. Nam ex hoc erant electi, quia excellentiores erant cæteris ad bellum. *Ieroboam instruxit contra aciem octoginta millium* H *virorum*. Erant in acie Ieroboam duplo plures quàm in acie Abiæ, scilicet octoginta milla virorum, & multo plura habere poterat fortassis Ieroboam, quia Roboam habebat solùm duas tribus, & Ieroboam habebat decem. *Qui & ipsi electi erant ad bella fortissimi*. Scilicet, etiam isti erant electi: quasi dicat, sicut viri, quos habebat Roboam erant electi: ita & viri Ieroboam erant electi. Etiam erant ad bella fortissimi, quia fortè erant iuuenes, & ad hoc mente, & corpore apti. Quamquam tamen isti dicantur excellentissimi, scilicet fortissimi, non est intelligendum, quòd accipiatur hic superlatiuus propriè. Nam tunc non conueniret omnibus ijs, sed raris: quia quod per excellentiam dicitur vni soli conuenit. Dato tamen, quòd I accipiatur fortissimus pro valde forti, adhuc non est verum, quòd omnes isti essent fortissimi: quia non est excellentia aliqua, quæ in omnibus reperitur. Sed dicendum, quòd est modus loquendi scripturæ, quæ vocat fortissimum eum, qui aliqualiter fortis est, id est ex ætate dispositus est ad robur corporale, dato quòd non sit realiter fortis: sic patet in computatione exeuntium de Aegypto. Nam omnes Israelitæ quotquot erant à viginti annis, & supra computantur, & vocantur omnes viri fortissimi. Manifestum est tamen, quòd non erant omnes fortissimi: imò nec omnes essent fortes: quia in tanta multitudine, sicut accidere solet, plures essent debiles quàm robusti ad bella. Non ergo vocantur fortissimi quasi realiter sic essent, sed quia ex ætate erant dispositi ad hoc, quòd essent fortes, eo quòd nulla erat robustior ætas quàm illa, in qua computabantur isti, scilicet à viginti annis, & supra. *Stetit igitur*. Hic ponitur dispositio belli quantum ad locum, in quo factum est, & dicitur stetit igitur Abia. *Super montem Semeron*. Iste est mons Semeron, id est Samaria, & sic vocatur in Hebræo Semeron: quem nos Latinè vocamus Samariam reducentes nomen Hebraicum in formā Latinam, & vocatus fuit mons iste mons Somer à domino montis, qui possidebat illum, & postea vendidit illū regi Israel nomine Amri, qui ædificauit ibi ciuitatem: vocauitq; eam Semerō, siue Samariam à nomine

mine domini montis. tertio Regum decimo sexto. Aliqui putant, quòd vocatur iste mons Semeron à quadam ciuitate alia, quæ vocabatur Semeron, quæ habuit regem quondam Chananæum, vt patet Iosue vndecimo. Et ponitur etiam in diuisione sortium ista ciuitas: Iosue decimo nono. Sed dicendum, quòd non stat: quia illa ciuitas Semeron erat in sorte Zabulon: Iosue decimo nono. Et ista de qua hic erat in sorte Ephraim: quia dicitur hic, quòd iste mons erat in sorte Ephraim. Sciendum tamen, ꝙ ciuitas Semeron, siue Samaria à qua vocatur iste mons, nondum erat condita: quia fuit postea condita per Amri regem Israel patrem Achab, & ille fuit postea tempore Asa regis Iuda filij huius Abiæ. Ponitur tamen hic per anticipationem, quia liber iste scriptus est multo tempore postquam facta sunt ista: & sic poterat scire de Samaria, quæ iam condita erat, & tamen quando Abia, & Ieroboam bellum habuerunt in monte Semeron, nondum erat condita ciuitas Semeron, siue Samaria. *Qui erat in Ephraim*. Idest, iste mons Semeron erat in vrbe, vel terra Ephraim, & sic patet, quòd Abia aggressus fuerat ipsum Ieroboã, ideo introierat in terram eius ad pugnandum, & satis conueniebat hoc, quia iste mons non multum distat à terra regni Abiæ. Nam Abia dominabatur super tribum Iuda, & Beniamin, quæ erant habentes sortes Meridianas, & apud sortem Beniamin ex parte Aquilonis erat sors Ephraim, & sic mox, vt Abia egrederetur de terra sua, ingrederetur in terram Ephraim, & super montem quendam illius cõstituit nunc aciem, & ait: *Audi Ieroboam, & omnis Israel*. Ab isto loco vsq; ad locum illum, respiciensque Iudas, ponitur exhortatio Abiæ ad Israelitas, vt redirent ad vnitatem regni, & subijcerent se domui Dauid, sicut prius fuerant. Et ad hoc inducit rationes aliquas: & quia non potuit verbis, postea bello actum est, & locutus est ad Ieroboam regem, & ad totum Israel volens omnes exhortari ad vnionem regni. *Non ignoratis, quòd dominus Deus dederit regnum Dauid super Israel in sempiternum?* Quasi dicat, non potestis ignorare, quòd iure diuino competat regnum Israel ad Dauid, & ad posteritatem suam: quia istud notorium est. Et istud ponitur ad probandum, quòd peccabant Israelitæ tenentes regnum diuisum, & Ieroboam, qui dominabatur illi parti regni, quia erat contra ius diuinum, & omnia talia peccata sunt. & dicitur in sempiternum, ad tollendum responsionem alicuius, quia aliquis diceret, licèt Deus dederit regnum Israel Dauid, & posteris eius: tamen iam elapsum est tempus, quo possidere debebat: ideo licèt nunc alij possideant, non peccant. Et obijcitur contra eum, quòd istud tempus non erat elapsum, eo quòd datum est regnum in sempiternum. *Ipsi & filijs eius*. Non soli Dauid, sed etiam filijs eius ritè ei succedentibus. Nam licèt soli Dauid facta est promissio, non fuit facta pro eo solo, sed pro eo, & filijs eius. *In pactum salis*. Idest firmiter, & securè, & in perpetuum, quod vocatur pactum salis. Quare autem vocetur istud pactum salis infra dicetur in quadam quæstione. *Et surrexit Ieroboam filius Nabath*. Præsens erat Ieroboam, quando loquebatur ista Abia, & ad eum dirigebat sermones suos, cùm dicatur in litera, audi Ieroboam, & omnis Israel, sed loquitur coram eo quasi loqueretur de eo absente propter dedignationem, quam Abia fouebat contra ipsum. Et non vocauit eum regem, dicens surrexit rex Israel: quia noluit concedere eum esse regem: cùm diceret ius regnandi solùm pertinere ad domum Dauid: sed potius asserebat eum tanquam iniustum, & violentum inuasorem partis regni, & vocauit eum filium Nabath ad differentiam aliorum, qui vocabantur hoc nomine, & ferè

Pactũ salis

A vbicunque ponitur nomen Ieroboam, ponitur quòd erat filius Nabath. Erat autem de stirpe Ephraim: vt patet tertio Regum vndecimo. *Seruus Salomonis filij Dauid*. Vocauit eum seruum Salomonis, & non Roboam, quia tempore Roboam nunquam fuit ei subiectus Ieroboam, sed habuit semper dominium super decem tribus Israel, & cępit esse rex super illas eo tempore, quo cępit Roboam esse rex super duas tribus, scilicet Iuda, & Beniamin: Fuit tamen seruus Salomonis: quia Salomon videns Ieroboam iuuenem bonę indolis constituit eum principem super omnia tributa tribus Ephraim, & Manasse: vt patet tertio Regum vndecimo. *Et rebellauit contra dominum suum*. Quod potest intelligi de Salomone, qui erat dominus

B suus, & contra eum rebellauit Ieroboam, quando fugit in Aegyptum. Nam dicitur, quòd Ieroboam leuauit manum suam contra regem, & hæc causa rebellionis aduersus eum, quia Salomon ædificauit Melo, & coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris sui: tertio Regum vndecimo. Vel vocatur dominus suus Roboam, non quòd aliquando de facto dominus eius fuerit, quia toto tempore eius fuit rebellis: sed quia de iure erat dominus eius, & rebellauit contra eum concitans populum ad faciendum ruptionem belli. *Congregatique sunt ad eum viri vanissimi*. Ex hoc etiam probatur iniustum factum, quia non habuit originem istud factum nisi à viris stultis, & nullius auctoritatis. Nam si illi, qui fauerunt Ieroboam in fa-

C ciendo rebellionem illam, fuissent viri iusti, & magnæ auctoritatis, esset præsumptio, quòd iustè moti fuissent, & diuisio ista esset iusta: & tamen erant viri vanissimi, scilicet nullius rationis, & auctoritatis, sed solam vanitatem, & stultitiam sequentes. Apparet ergo, quòd tale esset factum eorum, quia qualis vnusquisque est, talia dicit, & operatur. secundo Ethicor. Cap.19.
Et filij Belial. Idest filij inobedientiæ. Nam Belial interpretatur absque iugo: sicut patet Iudi. vbi in litera exponitur filij Belial, idest absque iugo. Et ex hoc innuit, quòd isti non moti fuerunt ex aliqua causa legitima ad faciendum discessionem istam, scilicet, quia grauarentur, vel aliàs: sed quia erant filij Belial, idest ex seipsis inobedientes: & conditio inobedien-

D tium est, quòd velint iugum exuere, siue accipiendo nouos dominos, siue dimittendo quem habebant, & nullum accipiendo, & ita isti fuerunt: ideo diuisio ista regni fuit culpabilis. *Et præualuerunt contra Roboam filium Salomonis*. Scilicet, isti cæperunt rebellare tempore Salomonis, & rex sequens, scilicet Roboam debebat opprimere, sed non potuit: quia potius illi contra eum præualuerunt facientes diuisionem regni, & constituentes in regem super seipsum Ieroboam. *Porro Roboam erat rudis, & corde pauido, nec potuit resistere eis*. Ista litera potest intelligi dupliciter: vno modo sic, quòd continuetur casus positus, & accusetur nequitia diuisorum regni, scilicet, sic factum est, quòd isti filij Belial fecerunt diuisionem regni,

E & non potuit eis resistere Roboam: & tamen ex hoc non tollitur culpa eorum, & est sensus, quòd aliquis diceret contra Abiam: licèt diuisio regni facta fuerit, sicut dicis, tamen voluntas Dei fuit, quòd continuaretur: ideo licèt Roboam voluerit illam tollere faciendo vnionem, non potuit: respondet Abias, quòd non factum fuit propter hoc, sed quòd Roboam erat vir rudis, & corde pauido, & non potuit resistere. Nam dato, quòd Deus non aduertaretur domui Dauid: cùm ipse Roboam esset tam rudis, & pauidus, non posset defendere se contra molestantes eum, & sic fieret necessariè diuisio. Vnde non facta est voluntate Dei, sed potius propter ineptitudinem Roboam, quia erat rudis,

& corde pauido. Secundo modo potest deduci aliter, quòd sit responsio ad obiectionem Israelitarum. Nam dicerent Israelitæ ipsi Abiæ, ꝙ incassum laboraret. Nam dato, ꝙ ista diuisio regni fuisset facta iniustè, ipse non posset eam tollere, quia pater suus Roboam non potuit eam tollere, ita ergo nec ipse, sed sicut præualuerant viri vanissimi contra Roboam, ita præualerent contra eum. Respondet Abia, ꝙ ipse poterit bello reducere Israelitas ad vnionem regni: nam ꝙ non potuerit Roboam hoc efficere, non fuit ex magna potentia Israelitarum, sed ex ineptitudine Roboam, s. quia erat rudis, & corde pauido: sed ipse Abia non se innuebat talem, sed potius virum prudentem, & animosum, qui posset viros vanos opprimere. In Hebræo dicitur, Roboam erat puer, vbi litera nostra dicit rudis erat Roboam, & ista differentia potest esse propter duo. Primò propter aliquam similitudinem nominum: nam in Hebræo, Nahar, signat puerum, & Bahar, signat rudem, & faciliter potuit esse iste error, quia tamen iste non esset error librariorum, sed translatoris, scilicet Hieronymi, dicendum est aliter, quòd Hieronymus secutus est hic sententiam, & non literam: nam verum est, quòd in Hebræo ponitur, ꝙ Roboam erat puer, non tamen ponitur cuius ætatis, erat enim ista pueritia non secundùm ætatem, sed potius secundùm sensum: nam secundùm ætatem vir perfectus erat, quia quadraginta vnius annorum erat, quando cœpit regnare: vt patet præcedenti c. & 3. Reg. 14. Sed erat puer iudicio: quia facta sua non deliberabat cum senibus, sed cum pueris. Vnde in illo facto tam arduo, quando respondere debebat toti regno volenti eum in regem vngere, non secutus est consilium seniorum, sed iuuenum, vt patet supra decimo. Et sic rectè vocatur puer. Etiam responsio sua valde stulta fuit, scilicet. Minimus digitus meus grossior est tergo patris mei. supra decimo. & sic rectè vocatur puer sensu. Hanc metaphoram voluit tenere Hieronymus ponens sententiam claram, & ait: Porro Roboam erat rudis, idest insipiens, scilicet nesciens, quomodo se haberet contra vos ad reducendum in vnitatem regni. Etiam vbi nos dicimus, & corde pauido, in Hebræo dicitur, & corde molli. Et idem est, quia cor molle vocatur, quod nihil tolerare potest, sed ab omnibus faciliter patitur. Cor durum est, quod multa grauia tolerat. Cor autem Roboam erat molle, & sic non erat ad tolerandum aliquid mali. Ideo licèt Israelitæ abstulerint ei maiorem partem regni, non habuit cor ad resistendum: & rectè posuit Abia ista duo, scilicet, quòd erat Roboam rudis, & corde pauido, quia ista duo sunt, quæ faciunt hominem omnino ineptum ad bella: & duo contraria sunt, quæ faciunt hominem aptissimum. Duo ergo requiruntur in humanis actionibus, scilicet deliberatio, & executio. Bellum autem est res humana, & de grauissimis quidem: ideo requiritur magnum consilium, quod requirit prudentiam, & quia bellum est res terribilis, requiritur magna virtus executiua, & ista est animositas: cùm ista duo concurrunt, fortiter pugnatur. Duo autem contraria sunt imprudentia, & timor, siue pusillanimitas: & ista erant in Roboam, in quantum dicitur, quòd erat rudis, & corde pauido.

Quis faceret illud bellum, & propter quid.
Quæst. VIII.

QVAERITVR circa prædicta, & primò de isto bello, quod nunc fiebat quis illud faciebat: an Abia contra Ieroboam, vel è contra, & propter quod fiebat. Ad primum dicendum, ꝙ Abia iniuit istud

F bellum contra Ieroboam, quod patet, quia in principio dicitur. Cumque iniisset Abia certamen. Secundò patet, quia si Ieroboam iniuisset bellum contra Abiam, intrasset in regnum Iuda ad pugnandum: sed potius fuit è contrario: quia Abia intrauit in terram Ieroboam. Nam posuit aciem suam super montem Semeron, qui erat in terra Ephraim, vt patet supra in litera, & mõs Ephraim erat de regno Ieroboam, quia tribus Ephraim erat vna de præcipuis tribubus regni Israel, eo quòd Ieroboam rex erat de tribu Ephraim, vt patet 3. Regum 11. Abia ergo aggressus est Ieroboam, & intrauit terram eius ad pugnandum. Ad secundum dicendum, quòd litera non dicit ad quid factum sit bellum, & tamen ex verbis Abiæ colligitur, G ꝙ erat ad reducendum decem tribus Israel ad vnitatẽ regni domus Dauid sicut erat prius. Nam enarrat hic quomodo iniustè facta fuit ista diuisio, & postea refert opinionem Israelitarum circa hoc, scilicet, quòd ipsi possint resistere viris Iuda, vt maneat semper ista diuisio, & in fine hortatur filios Israel, quòd non pugnent dicens: filij Israel nolite pugnare contra dominum Deum patrum vestrorum: non enim vobis expedit: & tamen ipse Abia ibat ad pugnandum contra Israelitas, & hortabatur eos, ꝙ non pugnarent: ideo apparet ꝙ volebat, ꝙ subijcerentur ei sine bello redeuntes ad pristinam vnitatem.

An peccauit Abia pugnando contra Ieroboam.
H *Quæst. IX.*

QVAERITVR vlterius, an peccauit Abia pugnando nunc contra Ieroboam. Aliquis dicet, quod sic, quia Deus vetuerat Roboam pugnare contra Ieroboam pro vnione regni dicens, quòd ista diuisio sua voluntate facta fuerat. supra vndecimo. Ideo si pugnaret Abia ad istam vnionem, peccabat: quia volebat contra id, quod Deus iusserat. Respondebit aliquis, quòd non obstat illud interdictum: quia solùm fuit datum Roboam. Nam solum Roboam admonuit tunc Deus, & sic præcepta, vel prohibitiones personales non extenduntur ad posteros. Poterat ergo illo non obstante pugnare Abia contra Ieroboam. I Sed dicetur, quòd hoc non stat, quia licèt præceptum, siue probatio fuerat ad certam personam, tamen causa prohibitionis est semper manens, scilicet, quia dixit Deus, quòd sua voluntate facta fuerat diuisio illa regni. Quicunque ergo ageret contra illam diuisionẽ, volendo reducere vnionem, agebat contra voluntatẽ Dei expressam, & peccabat. Sed objicietur, quòd non peccauerit Abias, quia ipse faciebat bellum istud in nomine domini, & ipsum inuocat in adiutorem contra Israelitas. Si tamen sciret se peccare in hoc non inuocaret eum, nec faceret in nomine domini, quia sciebat, quòd non exaudiret eum, quia Deus peccatores non exaudit. Secundò patet, quia Deus adiuuit supernaturaliter Abiam in isto certamine: nam cùm viri Israel insidiosè circundarent viros Iuda, clamanti- K bus viris Iuda ad dominum, perterruit dominus Ieroboam, & omnem Israel, & tradidit eos in manus Abiæ. Si tamen peccarent facientes contra voluntatem domini, non adiuuaret Deus Abiam, & viros suos, & tamen miraculosè adiuuit, ergo non peccabat. Aliquis dicet, quòd ista ratio non stat, quia interdum aliqui fouent iniquam causam, & superant illos, qui mouentur bono zelo, & fouent causam iustissimam: sicut patet de vndecim tribubus Israel pugnantibus contra tribum Beniamin propter scelus virorum Gabaa: & cùm viri Beniamin fouerent causam iniquam, obtinuerunt bis, & occiderunt quadraginta millia virorum de Israelitis, vt patet Iudic. vigesimo.

Ita ergo nunc, licèt Abia, & viri sui superassent, non arguitur, quòd fouerent iustam causam. Dicendum, quòd non benè arguitur, nec est simile. Nam verum est, quòd interdum Deus permittit, quòd fouentes iniquam litem superent, & tamen non adiuuat supernaturaliter ad talem victoriam, quia multum differt inter ista. Nam quando Deus permittit, quòd aliqui iniquam fouentes litem superent, nihil agit, sed solùm desinit obuiare malis. Cùm verò supernaturaliter adiuuat, ipse operatur. Quòd autem Deus permittat, quod malum est non concludit contra ipsum aliquid mali: & tamen quòd ipse adiuuet supernaturaliter in lite iniusta, concludit contra eum, quòd ipse iniustus est, vel quòd diligit iniquitatem, & hoc est inconueniens. Ideo est istud verum, quòd omne malum quod fit Deus permittit fieri, & tamen Deus nō adiuuat vnquam supernaturaliter ad aliquod malum efficiendum: & tamen Deus adiuuit hic Abiam contra Ieroboam, imò ipse fecit totum bellum, quia perterruit Ieroboam, & Israelitas: ergo non peccauit Abia in isto bello. Respondendum est, quòd Abia non peccauit in isto bello, licèt pugnaret ad reducendum Israelitas in vnitatem regni, & hoc poterat esse, quia fortè istud bellum Abiæ nūc magis erat per modum defensionis, quàm aggressionis. Nam licèt secundùm veritatem nunc Abia aggressus fuerit Ieroboam, vt supra declaratum est, tamen faciebat hoc, quia fortè Ieroboam iterum, vel pluries aggressus fuerat ipsum Abiam, vel saltem occultè tentabat ei subtrahere regnum, vt regnaret Ieroboam super totū Israel: & tunc cùm videret Abia necessarium esse sibi, quòd se defenderet, inuasit Ieroboam, quia sic melius se poterat defendere debilitādo vires Ieroboam, quàm expectando eum contra se venire: & hoc, quia ista est experientia belli. s. quòd, qui patitur alium aggredi cū vtriq; sit causa aggrediendi, dat alteri animositatem ad aggrediendum, quia videtur ex timore expectare, siue non aggredi: & istud maximè apud antiquos obseruabatur quasi in augurium, scilicet, quòd quando aliquis intrepidè contra alium procedebat putabatur superaturus: sic fuit de Timotheo duce pugnante contra Iudam Machabeum: primo Machab. 5. Nam cùm esset Iudas apud torrētem ex vna parte, & Timotheus ex altera, dixit Timotheus exercitui suo, cū appropinquauerit Iudas ad torrētem aquæ, si transierit ad nos prior, non poterimus eum sustinere, quia potens poterit aduersum nos. Si verò timuerit transire, & posuerit castra citra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus contra illum. Iste etiam modus auguriorum nihilominus erat apud Iudæos. Nam quando hostis dabat hosti facultatem veniendi contra se, putabatur vincendus. Sic enim dixit Ionathas filius Saulis ad armigerum suum, quando transire voluit ad castra Philisthinorū. s. Cūque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete, donec veniamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos: si autē dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manus nostras. 1. Re. 14. Cùm ergo videret Abia necessariò sibi pugnandum esse, credidit securius esse aggredi, quàm quòd expectaret aggressorem. Et sic non peccauit. Secundum est, quia potest dici, quòd Abia aggressus est Ieroboā, etiam si ille non daret necessitatem pugnandi. Fecit tamen zelo bono, quia intendebat Abia deducere regnum Israelitarum prīcipaliter fortè, vt sicut erat vnū regnum, ita esset vnitas cultus Diuini. Nam postquā decem tribus recesserant à domo Dauid, inciderant in idolatriam, & si nunc reducerentur ad vnitatem regni, redirent ad vnitatem cultus diuini, & hoc colligitur aliqualiter ex verbis Abiæ. Nam vituperat Israelitas, quòd fecerint sibi vitulos in Deos, & eiecerint sa-

A cerdotes de terra sua. Ipsos autem viros de regno Iuda laudat, quia semper tenuerunt cultum Domini: & sic dicebat, quòd pugnarent Israelitæ contra Dominū si pugnarent contra Abiam volētem eos reducere ad vnitatem regni, & propter istum bonum zelum non peccauit pugnando pro vnione regni diuisi. Cùm autem obijcitur in cōtrarium, quòd Abia peccaret, quia faciebat contra mandatum domini, & semper manebat causa prohibitionis. Dicendum, quòd fortè illa causa prohibitionis militabat contra Roboam: eo quòd solo desiderio dominandi volebat pugnare contra decem tribus. Nunc autem Abia volebat pugnare magis desiderio reducendi ad cultum diuinum populum errantem, ideo contra eum non erat prohibitio. Vel
B fortè, quia pugnabat gratis Roboam. Abia autem pugnabat, quia videbat sibi necessitatem pugnandi, vt dictum est.

Quare pugnare volebat Abia contra Israelitas, vt eos vniret. Quæstio X.

QVAERITVR vlterius, quomodo Abia pugnare volebat contra Israelitas ad reducendū eos in vnitatem regni, cū sciret hoc esse impossibile. Nam Deus dixerat, quòd fuerat facta diuisio regni voluntate sua, & quòd non pugnaretur ad reintegrandam vnitatem: quod tamen est contra voluntatem Dei, est impossibile fieri: ideo in vanum laboraret Abia. Respon-
C dendum, quòd Abia putauit possibile esse, quòd decē tribus redirent ad vnitatem regni, & credebat bonum esse laborari ad hoc. Cùm autē obijcitur, quòd Deus vetuerat pugnari, ideo erat impossibile fieri vnionem. Aliquis dicet, quòd Abia nesciebat illam Dei prohibitionem, & ob hoc putabat possibile esse fieri vnionem. Sed dicendū, quòd non est hoc satis verisimile, quia ista prohibitio facta fuerat publicè. s. cū Roboā, & totus populus Iuda congregatus esset ad pugnandū cōtra Ieroboam, venit Semeias propheta, & prohibuit pugnari dicens, voluntate Dei factam fuisse diuisionē. supra vndecimo. Et sic non poterat ignorare Abia rē tam notoriam. Dicendum ergo aliter. s. quòd licèt Abia sciret prohibitionem istam à Domino factam,
D putauit tamen eam factam per comminationem, & non secundùm certitudinem suæ sententiæ, sicut multæ prophetiæ fiunt, vt patet Iere. 18. & Ezech. 33. & tales prophetiæ sæpe mutantur. Ita nunc crederet Abia, quòd propter peccatum Roboam patris sui stultè respondentis populo de oppressione eorum, fuerit diuisum regnum, & cùm ipse voluerit dare operam ad reducendum vnionem, Deus noluerit pugnare, dicens factam diuisionem secundùm voluntatem suam. s. quòd volūtas sua fuerit punire eum, quia stultè se habuerat. Ideo quòd tempore suo non fieret reductio vnionis, & tamen Abia non peccauerat in hoc, sed bono zelo procurabat fieri vnionem: ideo non duraret fortassis tempore suo, & sic conari volebat ad vnionem. Vel
E saltem dubitabat quomodo intelligebatur prophetia, quia erant dubiæ istæ prophetiæ quomodo intelligerentur. s. an secundùm comminationem, vel secundū certitudinem diuinæ sententiæ. Et hoc etiam apud ipsos prophetas ignotum est. Nam quantuncunque Deus per aliquem prophetam prænunciet mala futura alicui, adhuc prophetę dubitant, an sit comminatio, vel certitudo. Ideo hortantur semper, vt homo se disponat taliter, vt non compleatur in eo prophetia malum enuncians: sic patet Ioelis primo vbi Ioel pręnunciauit brucum, locustam, & æruginem destructuros omnia terræ nascentia, & postea capitulo secundo hortatus est ipsos Israelitas ad agendum pęnitentiam, vt fortè conuerteretur Deus à furore suo, dicens; quis

scit

scit si conuertatur, & ignoscat dominus, & relinquat post se benedictionem? quasi dicat, incertū est an istud malum, quod prędixit compleatur, vel fortè det bona quamquam promisit mala. Sic etiam fuit de Niniuitis, q audierunt ex ore Ionæ: adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur: putauerunt, quòd hoc poterat euitari, & prædicauerunt pęnitentiam dicentes: Quis scit si conuertatur, & ignoscat dominus, & reuertatur à furore suo, & non peribimus? Ionæ.3.cap. Ita ergo nunc poterat Abia putare de prophetia ista, & non putaret se laborare incassum cùm conaretur reducere decem tribus ad vnionem regni.

Quomodo se habuit Abia loquens ad populum.
Quæstio XI.

QVAERITVR vlterius, cùm Abia loqueretur ad Ieroboam, & totum populum: quomodo se habebat ad illos. Respondendum, quòd modus fuit, scilicet, quòd Abia volebat reducere decem tribus ad vnitatem regni domus Dauid, & ad hoc congregauit magnam multitudinem bellatorum, vt cogeret Israelitas ad istam vnionem, si ipsum eam sponte non suscipierent. Cùm autem Ieroboam rex Israel sciret, ꝙ Abia se disponeret ad pugnandum contra ipsum, disposuit quoque se Ieroboam contra Abia congregando magnum exercitum. s. octingentorum millium virorum. Abia tamen, qui erat inuasor processit in terram Ieroboam, & castrametatus est in monte Semeron, qui erat in sorte Ephraim. Ieroboam autem erat ibi. Dispositis autem aciebus vtrinque voluit Abia tractare de pace proponendo alta voce coram toto Israel: ita quòd audiretur ab omnib⁹, vel à multis, vt ipsi vellent redire ad vnitatem regni sine bello. Si autem nollent, sic necesse est bellari, & dum Abia loqueretur verba ista ad Israelitas, ipse Ieroboam molliebatur insidias Abiæ, & populo suo: quod vidēs Iudas commisit pugnam, & fugatus cęsusque est Israel.

Quomodo verba ab Abia fuerunt prolata.
Quæstio XII.

QVAERITVR vlterius, quomodo omnia ista verba Abię, quę habentur hic, fuerunt proposita Israelitis. Aliquis dicet, quòd fuerunt ꝓposita in scriptis, scilicet, quòd direxerit Abia literas ad Ieroboam, & totum Israel continentes omnia verba, quæ habentur hic. Nam si verbaliter debuisset proponere omnia ista Abia, non potuisset audire totus Israel. Primò, q ad hoc, quòd audiret verba hæc, stare deberet Abia inter Israelitas, vel iuxta eos, & tamen nō erat sic, quia erant hostes. Secundò, quia dato, quòd esset Abia inter Israelitas, adhuc non videretur quomodo tanta multitudo Israelitarum posset audire vocem vni⁹ hominis: nam erant octingenta millia virorum simul, vt patet supra in litera. Dicendum tamen, ꝙ hoc non stat, sed necesse erat, quòd ista verbaliter locutus fuerit Abia ad totum Israel locatis castris vtrinq;. Primò patet, quia dicitur supra in litera, quòd stans Abia in monte Semeron ait: Audi Ieroboam, & omnis Israel: ergo loquebatur ad eos. Secundò patet, quia infra in litera dicitur: Hæc illo loquēte, Ieroboam retro molliebatur insidias: ergo omnia, quæ habentur hic, in voce fuerunt proposita, & non in scriptis. Sed tunc dicetur, quomodo poterat Abia loqui ad totum Israel, ita vt audiretur. Dicendum, quòd nunc non agitur principaliter, an omnes de Israel audire potuerint istam vocem: satis enim est, vt plurimi eorum audiuerint illā, & dicendum, quòd benè poterat audire maior pars exercitus. Nam erat Abia in monte, & castra Ieroboā

F in valle erant subiecta monti, & cū Abia poneret se in aliquo loco alto poterat audiri vox eius ex magna distantia. Sic enim fuit de Ioathan filio Gedeonis, qui venit ad loquendum contra Sichimitas. Nam Abimelech filius Gedeonis ex concubina occiderat sexaginta fratres suos filios Gedeonis, & vngebatur in regem à Sichimitis. Die autem, qua vngendus erat, venit Ioathan minimus filiorum Gedeonis, qui euaserat gladium, & stetit super montem Garizin, clamauitque ad Sichimitas, & proposuit eis parabolam de lignis vngentibus super se regem, & increpatus fuit eis mala, quia prauè egerant cum domo patris sui: Iudi.9. Sic etiam, quando Dauid introiuit in nocte in castra Saulis, tulitque scyphum, & lanceam, quæ erāt ad
G caput Saulis, & cùm recessisset de castris stans longè in cacumine montis, clamauit & intellexit verba eius Saul, & exercitus suus. 1. Reg. 26. Ita ergo nunc poterat iste Abia esse in scopulo aliquo montis, & Israelitæ, q erant in valle subiecta poterant promptè audire, quæ ille proponebat. Cùm autem obijcitur, quòd non erat Abia inter Israelitas, cùm essent hostes sui, ideo non audirent eum. Dicendum, quòd verum ē, quia castra Abiæ erant aliqualiter distantia à castris Ieroboam, & Abias loquebatur de castris suis: audiebatur tamen conuenienter ab Israelitis, quia ipse erat in loco excelso, & Israelitæ erant in valle. Ad secundum dicendum, quòd de hoc non contendimus. s. an totus exercitus Ieroboam posset audire verba Abiæ, vel nō:
H nam satis erat, ꝙ Abia taliter loqueretur, ꝙ Ieroboam, & plurimi de exercitu audirent eum, licèt aliqui distātissimi essent, ad quos non peruenit vox eius.

Quæ esset intentio Abiæ loquentis.
Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quæ erat intētio Abię loquētis ad Ieroboā, & Israelitas, & qd ex verbis suis volebat inducere. Respondendum, ꝙ sicut supra pęnultima quæstione inductum est, Abia volebat reducere Israelitas ad vnitatē regni domus Dauid: istud autem poterat bello, vel pace. Disposuit autem se ad bellum, & quia melius erat, si posset fieri, quòd in pa-
I ce fieret ista reintegratio regni, locutus fuit Abias ad totum Israel proponens, quòd non pugnarent, sed redirent ad vnitatem regni sine bello, & si nollent pugnaret contra eos. In verbis autem ponit rationes aliquas persuadentes ad reditum: & vna est, quòd peccauerint Israelitæ faciendo diuisionem regni, & nunc, ꝙ iniustè, & violenter subtrahant obedientiam regibus de domo Dauid: & probat hoc, quia Deus dedit regnum super Israel Dauid, & posteris eius in sempiternum: ideo in æternum manere debebat in posteris Dauid, & consequenter quicunque conaretur auferre eis regnum Israel, vel partem eius, esset iniustus, & violentus vsurpator, & detentor, auferēs ius regni posteris Dauid, quibus debitum erat: debebant ergo ali-
K quando redire ad dimittendum, quod iniustè vsurpabant. Secundò probat alio modo per modum timoris, scilicet, quòd si non concederent hoc Israelitę gratis, quòd pugnaret contra eos, & cogerentur ad subijciendum se regno domus Dauid. Et quia aliqui dicebant, quòd defenderent se de domo Dauid, probat Abia, quòd non possent se defendere, quia Deus adiuuaret viros Iuda contra Israel: & probat hoc per meritum virorum Iuda, & demerita Israelitarum. Nam viri Iuda erant boni, eo quòd non deseruerant dominum, sed habebāt templum illius iuxta se, & obseruabant omnes cœremonias legis exemplificando de sacrificijs, & alijs quotidianis cœremonijs, & ob hoc Deus adiuuaret eos, quia erant cultores eius.

Tales

Tales autem exaudit Deus, vt patet Io. 9. Siquis cultor Dei est hunc Deus exaudit. De Israelitis autem probat, quòd erant valde mali, ideo non solùm non exaudiret eos Deus adiuuando ipsos, sed potius affligeret eos, & impediret: & probat hoc: quia Israelitæ dereliquerant Deum, & constituerant sibi vitulos aureos in Deos, & fugauerunt à se sacerdotes domini ne ministrarent, omnesque cœremonias peruertebant. Aliæ rationes particulares multæ possunt colligi ex dictis Abiæ, sed istæ duæ sunt pręcipuę quas intendit, vt patet inducendo literam ad hoc.

Quare dixit Abia, quòd regnum fuerat datum in pactum salis. Quæstio XIIII.

QVAERITVR vlterius, quare dixit Abia, quòd regnum fuerat datum domui Dauid in pactum salis. Respondendum, quòd iste erat modus loquendi ad signandum securitatem, & perpetuitatem, scilicet, quòd regnum Israel maneret in æternum in posteris Dauid: & signatur hoc per pactum salis, quia sal facit perpetuitatem, ita pactum salis vocabatur pactum perpetuum, sicut sal. Est enim sal perpetuum, siue in malum, siue in bonum. De malo patet, quòd quando hostes destruentes aliquem locum volebant eum facere in æternum inhabitabilem, arabant illum, & spargebant sal in eo, & sic tollebatur terræ fertilitas per sal, & reddebatur locus sterilis in æternum. Nam salsugo terram reddit sterilem, vt patet Psalmo 106. Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim, terram fructiferam in salsuginem propter malitiam habitantium in ea. & sic salsugo, & feracitas terrę repugnant, & sic factum est in vrbe Sichem. Nam vt desolaretur in ęternum, Abimelech arauit eam, & sal sparsit in sulcis: Iudi. 9. Erat etiam sal æternum in bonum: nam in cœremonijs legis nihil erat certius, & regularius, quàm sal. Nam in omni sacrificio erat sal apponendum, & in quacunque oblatione, sic patet Leuit. 2. c. quidquid obtuleris sacrificij sale condies, nec auferes sal fęderis Dei tui de sacrificio tuo: in omni oblatione offeres sal. Et sic, quia semper hoc obseruandum erat, quòd in omnibus oblationibus offeretur sal, & ex hoc erat perpetuum: vocatur omne pactum duraturum in perpetuum pactum salis. Nam etiam ipse Deus dixit fędus salis esse, inquiens: Non auferes sal fœderis Dei tui de sacrificio tuo. Et iste modus loquendi frequentatus est in Sacra Scriptura: & sic Abia volens signare pactum esse perpetuum, dixit datum esse regnum domui Dauid in pactum salis.

An Abia rectè arguebat Israelitas de diuisione regni. Quæstio XIIII.

QVAERITVR vlterius, an Abia rectè arguebat, quòd Israelitæ iniustè fecissent diuisionem regni, & vera essent, quæ proponebat hic: nam dixit, quòd datum fuerat regnum filijs Dauid in sempiternum in pactum salis: & tamen videtur, quòd non benè arguat ex hoc, quia ista promissio Dei intelligebatur secundùm conditionem, quæ postea fuit limitata, scilicet, si filij Dauid custodirent legem domini, quam non custodierunt. Item non obstante illa prophetia generali fuit postea data alia magis determinata, scilicet, quòd propter peccatum Salomonis diuideretur regnum, & decem tribus prouenirent Ieroboam, & duæ tribus prouenirent Roboam. 3. Reg. 11. cap. Ideo non erat iniustum, quòd fieret prædicta diuisio, nec probabat aliquid illa prophetia de pacto salis. Item & efficatius, quod post quam facta fuit diuisio regni, Deus approbauit diuisionem illam, dicēs,

A quòd non curarent reintegrare regnum, quia sua voluntate facta fuerat diuisio ista. 3. Reg. 12. & supra 11. Et sic argumentum Abiæ ex illo pacto salis non tenet. Respondendum, quòd secundùm veritatem non erat sufficiens argumentum Abię. Nam diuisio regni iusta fuerat, nec poterant posteri Dauid cōqueri de illa, vt declaratum fuit supra vndecimo in quibusdam quęstionibus. Habebat tamen Abia colorem dicendi ista, & poterat putare, quòd legitimè probabat. Et ratio est, quia Deus promiserat, quòd posteri Dauid sederent in throno Israel in æternum, & adiunxit, ꝙ licèt filij Dauid peccarent, non auferret Deus ab eis misericordiam suam, sicut à Saule, quem abstulerat à facie sua, sed solùm corriperet eos in virga virorum, & in
B plagis filiorum hominum. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. capit. Et sic quidquid eueniret filijs Dauid, nunquam erat cassandum pactum illud. Ad rationem primam harum poterat dicere Abia, ꝙ verum est, ꝙ si custodirent filij Dauid testimonia, & legem Domini, non solùm regnarent, sed etiam prosperarentur in omnibus actibus suis: si autem peccarent, euenirent eis multæ calamitates: & tamen nunquam priuandi erant regno, & sic conditio non erat referenda ad regni possessionem, sed ad alias prosperitates temporales. Regnum autem sine conditione mansurum erat, quia promiserat Deus, quòd etiam si peccarent, non auferret ab eis misericordiam suam, scilicet, regnum. Ad secundum diceret Abia, ꝙ verum est, ꝙ Deus prædi-
C xerat istam diuisionem facturam tempore Roboam propter peccata Salomonis, & tamen non debebat durare in æternum, sed ad tempus aliquod in pęnam eiꝰ, qui peccauit, & quia Roboam per verba sua stulta occasionem dederat diuisioni regni, satis erat, ꝙ ipse tempore suo punitus esset carendo decem tribubus, & tñ non esset mansura in ęternum ista diuisio, vt compleretur alia prophetia de pacto salis facto Dauid. Ad tertiam rationem quando dicitur, ꝙ Deus confirmauit diuisionem regni, dicens sua voluntate factam fuisse, dicere poterat Abia, ꝙ non fuit ista confirmatio diuisionis ad semper, sed pro tempore Roboam, qui peccauerat, & cuiꝰ tempore diuisio facta fuerat, & ob hoc ipsi Roboam prohibitum fuit pugnare contra Iero-
D boam. Nunc autem non extēdebatur illa confirmatio diuisionis, ideo iam iniustè manebant Israelitæ recedentes à domo Dauid. Ista poterat rationabiliter respondere Abia ad prædicta obiecta, licèt si vellemus possent adhuc impugnari prædictæ responsiones, sed illud non est nobis necessarium.

Quare dixit Abia, quòd Ieroboam rebellasset contra Dominum. Quæstio XV.

QVAERITVR vlterius, ad quid dixit hic Abia, quòd Ieroboam filius Nabath seruus Salomonis rebellauit contra dominum suum, quia modus diuisionis regni non fuit, nisi ex verbis stultis Roboā, quia
E dixit: si pater meus cœcidit vos flagellis, ego cœdam scorpionibus. Respondendum, quòd hoc fecit Abia propter duo. Primum erat, quia licèt in responsione praua Roboam fuerit consumata diuisio regni, tamen in rebellione Ieroboam fuit incohata. Nam cùm Ieroboā audisset ab Ahia Silonite, quòd futurus erat rex super decem tribus Israel post mortem Salomonis, tāta regnandi cupidine motus est, ꝙ viuente Salomone sollicitabat exercitum, vt à Salomone recederent, & eum regem constituerent: vt ait Iosephus 8. Antiqui. Cùm autem sensisset hoc Salomon, voluit tenere Ieroboam, & occidere eum. Ille autem fugiens recessit in Aegyptum, mansitque ibi vsque ad mortem Salomonis, qua audita illico venit in terram Israel, vel vt ait

Iosephus

Iosephus principes miserunt eum vocari,& venit. Ipse autem præstitit occasionem aliquam ad diuisionem illam,quę facta est sub Roboam,scilicet,quòd ipse cōcitauit animos populi, vt rebellarent ei. Nam cùm prius viuente Salomone conatus fuisset Ieroboam rebellare Salomoni subtrahendo populum ab obedientia eius,à fortiori nunc mortuo illo,& nullo constituto in regem conaretur impedire, nè Roboam eligeretur,& constitueretur in regem,& sic vult retorquere causam diuisionis istius Abia in Ieroboam: ideo incipit à rebellione sua contra Salomonem,quę fuit origo posterioris diuisionis. Secundum fuit, quia Abia volebat probare diuisionem regni factam fuisse iniustè, ideo esse regnum reintegrandum, & si ordiretur rationem suam à Roboam nihil probaret, sed magis se confunderet, quia Roboam responderat stultè. Nam populus petebat iustum, scilicet, alleuiari iugum grauissimum quod imposuerat Salomon. Roboam verò respondit iniquè, scilicet, quòd grauius eos affligeret, quàm pater suus. Vnde iustam causam discessionis habuerunt Israelitæ à Roboam. Noluit ergo ordiri Abia ab hoc loco,sed voluit, quòd rebellio Ieroboam contra Salomonem fuerit causa diuisionis,& tunc benè probat, quia rebellio Ieroboam contra Salomonem fuit iniusta, & tamen diuisio regni secuta est inde, ideo iniusta fuit. Dicebat autem hoc modo inde eam secutam fuisse,scilicet,quia Ieroboam sollicitauit corda populi ad petendum aliquid nouum à Roboam, & quia dato, quòd non responderet grauiter,ipse inquirebat alios modos, quibus diuisio regni fieret. Procurare tamen modos subtrahendi obediētiam ei,cui de iure debetur,peccatum est, & tamē debebatur Roboā de iure, & Ieroboam inquirebat modos istos,ideo peccabat,& consequenter diuisio secuta per modum istum iniusta erat.

Quare dixit Abia congregati sunt viri vanissimi, & an verum fuerit. Quæstio XVI.

QVAERITVR vlterius, quare dixit Abia nūc, quòd cōgregati sunt ad Ieroboam viri vanissimi, & præualuerunt contra Roboam, & an verum dixit, quòd essent viri vanissimi. Respondendum,quòd dicebat hoc Abia ad iustificandum intentionem suam, scilicet,quòd diuisio regni fuisset facta iniustè. Nam quando aliquid fit à viris prudentibus, & magnæ auctoritatis,licèt nondum constet illud ritè factum præsumitur iustè factum. Si autem sint viri inutiles, & insipientes, vel vani, præsumitur stultè factum. Dixit ergo esse viros vanissimos, vt ex hoc appareret, quòd diuisio facta fuerat stultè. Cùm autem quæritur, an verum esset,quòd isti essent viri vanissimi. Dicendū, quòd non fuerunt vanissimi: nam iustum petierunt, & iustum fecerunt: petiuerunt enim, quòd alleuiaret Roboam iugum, quod imposuerat eis Salomon, & iustum erat,quia premebantur velut iugo seruili,sicut ipsi dixerunt.3.Reg.12.& supra 10. Et quia noluit cōsentire Roboam,sed potius aggrauauit eos verbis, dicens,grauiora se facturum,iustè recesserūt ab eo,quia non obligabātur manere in seruitute, cùm nullus eos effecisset seruos. Vocabat tamen eos Abia vanissimos ad confirmandum intentionem suam,quia interdum allegantes pro seipsis mentiuntur aliquid in fauorem suum. Vel vocat eos vanissimos referendo ad Salomonis rebellionem. Nam quòd rebellauerit Ieroboam contra Salomonē fuit malum,& fauentes ei in hoc dabant opera rei inhonestæ: & ex hoc vanissimi erant, quia cùm non appareret aliqua causa, quare rebellarent Israelitæ Salomoni, qui erat eorum rex à Deo datus, & erat bonus princeps, quòd acciperent F nouiter in regem talem virum, à quo nihil vnquā beneficij susceperant.

An Ieroboam peccauit rebellando contra Salomonem. Quæstio XVII.

QVAERITVR vlterius, an Ieroboam peccauerit rebellando contra Salomonem. Aliquis dicet,quòd non: quia Salomon colebat idola, & peccabat præuaricando totam legem: ideo erat indignus regno,& sic poterat sibi repugnari, sicut si Papa efficiatur hæreticus,non est sibi obediendum, sed est potius deponendus,vt patet in Decre.distinct.40.cap. si Papa. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia dato,quòd G Salomon esset indignus regno, tamen non poterat puniri per Ieroboam, quia ipse non erat iudex ad corrigendum. Secus autem erat de toto populo, de quo erat maius dubium, an posset eum pro talibus delictis priuare regno,de quo declaratum est.3.Reg. in quadā quæstione. Ieroboam tamen nullam habebat iurisdictionem. Item Ieroboam dato, quòd esset iudex, quod non conceditur,non procedebat contra Salomonem modo iudiciario,sed hostili, scilicet, conspirando contra ipsum cum alijs de tribu sua. Ideo committebat crimen læsę maiestatis. Aliquis tamen dicet, quòd non peccabat Ieroboam, quia non inuadebat regnum Salomonis, sed id quod suum erat, quia Deus promiserat decem tribus dare Ieroboā, & quòd H manerent posteritati Salomonis duæ tribus, sed Ieroboam non poterat modo iudiciali habere illas decem tribus,quas Deus ei promiserat. Ideo licebat ei quocunque modo habere tribus illas. Ob hoc autem inter hostes, qui non habent aliquem iudicem superiorem communem licita sunt bella ad repetendum satisfactionem damnorum,vel iniuriarum: eo quòd aliter repeti non possunt, cùm non sit aliquis iudex superior communis. Sic autem erat inter Salomonem, & Ieroboam: quia non habebat Ieroboam aliquem iudicem superiorem ad se & Salomonem,qui faceret ei iustitiam de Salomone. Sed dicendum, quòd adhuc istud non stat, quia Ieroboam nullum ius habebat patendi regnum Salomonis, eo quòd Deus nullum adhuc ei ius dederat: sed promiserat, quòd daret I ei decem tribus,cùm dixit: Scindam regnum de manu Salomonis. tertio Regum vndecimo: eodem capitulo dixerat Deus, quòd non faceret istud tempore Salomonis,sed tempore filij sui Roboam. Non ergo habebat Roboam aliquod ius ad petendum decem tribus, & à fortiori non habebat aliquod ius ad repetendum per arma, & ad conspirandum contra Salomonem, vt recuperaret istas decem tribus. Peccauit ergo Ieroboam rebellando contra Salomonem.

Nunc ergo vos dicitis, quòd resistere K possitis regno Domini, quod possidet per filios Dauid: habetisque grandem populi multitudinem, atque vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam in Deos: & eiecistis sacerdotes Domini, filios Aaron, atque leuitas, & fecistis vobis sacerdotes, sicut omnes populi terrarum: quicunque venerit, & initiauerit manum suam in tauro de bobus, & in arietibus septem, fit sacerdos eorum, qui non sunt dij.

Nunc

Nunc ergo vos dicitis, quòd resistere possitis regno Domini. Hic ponitur secunda ratio, vel inductio, quam intendit Abia contra Israelitas, scilicet, quòd Israelitæ putabant, quòd poterant defendere diuisionem istam regni, quam fecerant, vt semper sic maneret. Et Abia probat, quòd non possint defendere se, quia Deus pro eo pugnabit contra Israelitas, cuius causas assignat in litera, scilicet, quia viri Iuda erant cultores Dei, & viri Israel erant idolatræ, & dicitur, nunc vos dicitis, quòd resistere possitis regno Domini. *Quod possidet per filios Dauid.* Quasi dicat, non putetis vos pugnare contra homines, sed contra Deum, quia regnum Iuda est regnũ Dei, & filij Dauid, qui in eo succedunt, non se habent tanquam ipsi sint reges, sed sunt tanquam vicarij Dei possidentes regnum non nomine suo, sed nomine Dei. Nam si pugnaretis contra homines, forsitan præualere possetis, sed cùm contra Deum pugnetis, impossibile est præualere. *Habetisq́; grandem populi multitudinem.* Quia dixerat, quòd putabant Israelitæ se præualituros contra Iudam ponitur hic, qua spe hoc agerent, scilicet, quia habebant secum magnam multitudinem exercitus. Nam Roboam solùm habebat duas tribus in regno suo: Ieroboam autem habebat decem. Etiam nunc in isto bello dupla erat bellica congregatio Ieroboam, scilicet, octingentorum millium virorum, & Roboam habebat solùm quadringenta millia, & in hac confidebant Israelitæ, sed innuebat Roboam, quòd in hoc confidendum non esset, quia non est difficile in conspectu Domini vincere in multis, vel in paucis, sicut dixit Ionathas filius Saulis: primo Reg. 14. *Atque vitulos aureos quos fecit vobis Ieroboam in Deos.* Idest, habetis ad vestrum adiutorium vitulos aureos, quos fecit Ieroboã esse Deos vestros, & ista est irrisio: quasi dicat, non possunt vos adiuuare dij vestri, quia sunt de auro, & facti manibus hominum, & vos meliores estis dijs vestris. Et dicitur quos fecit vobis Ieroboam in Deos ad ignominiam Ieroboam: quasi dicat, isti non erant dij, sed Ieroboam fecit illos esse Deos. Isti erant duo vituli aurei, quorum vnum posuerat Ieroboã in Dan, & alterum in Bethel, vt populus coleret illos ibi, & non ascenderent in Ierusalẽ. 3. Reg. 12. *Et eiecistis sacerdotes Domini filios Aaron.* Idest, eiecistis de terra vestra sacerdotes Dei, idest, quos Deus instituerat, qui erant filij Aaron. Nam Deus voluit, quòd sacerdotes de nulla alia stirpe essent, nisi de stirpe Aaron, & quicunque alius accedere vellet ad ministrandum in sacerdotio occidebatur: Num. 3. & 16. & 18. Et ob hoc quando à principio sacerdotes consecrati sunt, fecit Deus solùm Aaron, & quatuor filios eius, quos solos habebat vngi in sacerdotes, vt patet Exo. 29. & Leuiti. 8. Quomodo autem eiecerint eos infra dicetur. *Atque leuitas.* Vocabantur Leuitæ omnes alij de tribu Leui præter filios Aaron, qui erant sacerdotes, & isti etiam erant ministri Dei in minoribus officijs, de quibus præcedenti lib. 25. & 26. scilicet, in canendo, & custodiendo thesauros, & obseruando portas, & iudicando in diuersis partibus Israel. Istos etiam eiecerunt eadem ratione, qua sacerdotes. *Et fecistis vobis sacerdotes, sicut omnes populi terrarum.* Intelligitur dupliciter. Vno modo, quòd fecerunt Israelitæ sibi sacerdotes voluntate sua, sicut omnes populi terrarum, idest, sicut omnes gentes faciunt sibi sacerdotes quoscunque volunt nihil aliud obseruando: ita & Israelitæ non tenuerunt illos, quos instituerat esse sacerdotes, & leuitas, sed ipsi arbitrio suo fecerunt, quos voluerunt: & hoc erat culpabile, cùm Deus posuisset regulam, qui deberent esse sacerdotes, & leuitæ, & quòd nulli alij essent. Aliter potest intelligi, quòd fecerunt sacerdotes, sicut omnes populi terrarum, idest, sicut non attenditur aliqua cõditio, vel genus personarum

A apud gentiles, de quibus sacerdotes assumantur, sed quicũque vult esse sacerdos efficitur sacerdos, ita apud nos quicunque vult esse sacerdos fit, & iste sensus literæ concordat cum sequenti, scilicet. *Quicunque venerit, & initiauerit manum suam in tauro.* Scilicet, quicunque venerit ad altare, & consecrauerit manum suam offerendo taurum, efficitur sacerdos: quasi dicat, non est alius modus faciendi sacerdotes, & hoc dicitur ad ignominiam Israelitarum, quia inter viros honorabilius constituebantur sacerdotes. Primò, quia eligebantur personæ certæ, scilicet, quòd erant solùm de stirpe Aaron, & isti non debebant esse habẽtes maculas aliquas: nam habentes maculam, licèt essent de genere sacerdotali, non efficiebantur sacerdotes, scilicet, non consecrabãtur, & dato quòd consecrarentur,

B nunquam ministrabant, vt patet Leui. 21. & ibi ponũtur maculæ, quas sacerdotes non debebant habere. Secundum erat, quòd in consecratione sacerdotum obseruabantur cœremoniæ multæ, & solennitates, quæ faciebant actum esse honorabiliorem. Istæ cœremoniæ patent Exo. 29. & Leuiti. 8. In sacerdotibus autem, quos nunc faciebant Israelitæ, nihil istorum obseruabatur. De primo patet, quia non eligebantur apud eos personæ, nec quantum ad determinatum genus, nec quantum ad dignitatem aliquam, sed quicunque volebat efficiebatur sacerdos. Secundum erat, quia non obseruabantur cœremoniæ aliquæ in consecrando sacerdotes istos, sed immolabat quilibet eorum taurum, & quædam alia animalia, & sic efficiebatur sacerdos. Alia litera habet, quicunque venerit,

C & compleuerit manum suam, & intelligit Nicolaus de ingressu Simoniaco ad sacerdotium, scilicet, quicunque veniebat ad Ieroboam, & implebat manum suam, scilicet, Ieroboam dando ei pecuniam in manu efficiebatur sacerdos de mandato, & licentia Ieroboã, & huic consonat litera, quæ habetur. 3. Reg. 13. loquẽdo de hoc, scilicet, quicunque volebat implebat manum suam, & efficiebatur sacerdos excelsorum. Dicendum tamen, quòd non accipitur complere manũ, idest, dare munus aliquod in manu, sed cõplere, idest, consecrare, scilicet, quando fiunt omnes cœremoniæ, quæ requiruntur ad consecrationem manus sacerdotalis, dicitur manus compleri, idest, perfectè consecrari, & nõ potest intelligi pro Simoniaco ingressu, quod

D patet manifestè, quia dicitur: Quicunque venerit, & initiauerit manum suam in tauro: ergo ista initiatio nihil aliud erat, quàm quędam consecratio manus offerendo taurum, & tamen litera nostra aliquando ponit complere manus, & aliquãdo initiare, & idem est. Et patet hoc etiam ex litera Hebraica. Nam vbicunque nos habemus consecrare manus sacerdotum, vel initiare, in Hebræo ponitur complere, & inde Hieronymus traxit, quòd interdum mutaretur illum modum loquendi, & diceret compleri manus. *In tauro, & bobus, & arietibus septem.* Ista cœremonia obseruabatur in quolibet, qui volebat effici sacerdos, scilicet,

E qui deberet sacerdos effici, offerret vnum taurum, & boues aliquos, & arietes septem: de bobus non dicitur quot erant, sed non essent multi, quia plures arietes offerentur, quàm boues, quia erant minora animalia. *In Hebræo dicitur in tauro filio vaccæ.* Vbi litera nostra dicit, in tauro de bobus. Et hoc procedit ex æquiuocatione, quia ex illa litera Hebraica potest etiam trahi litera nostra: videtur tamen sensus conuenientior, quem facit litera Hebraica, quia erit sensus, quòd deberet offerre vnum taurum, & septem arietes. Et secundùm literam nostram sequuntur duo inconuenientia. Primum est, quia non ponuntur boues determinati ad cœremoniam istam consecrationis sacerdotalis, cùm tamen ponantur arietes determinati:

ita

ita deberent poni determinati boues. Secundum est, quia fit differentia inter taurum, & boues, & tamen nulla est, quia nunc vocamus taurum bouem non castratum: vocamus autem boues absolutè ipsos boues castratos, & tamen apud Hebræos non erat talis differentia, quia nunquam castrabantur oues. Deus enim hoc vetuerat omnino fieri in terra Israel: Leuitici 22. Tenendo autem literam Hebraicam non sequitur aliquod istorum inconuenientium. Non primum, quia non ponuntur boues aliqui, sed solùm taurum filium vaccæ, & sic intelligitur de vnico tauro. Nec etiam secundum, quia non ponitur differentia inter boues, & tauros, quia solus taurus ponitur in Hebræo. Si tamen velimus tenere literam nostram, dicemus, quòd licèt Deus vetuisset inter Hebræos castrari animalia: tamē postquam Ieroboam fecit vitulos aureos præuaricatus est totam legem, & non obseruabatur aliqua cœremonia eius, & tunc castrabantur animalia, sicut apud gentiles, & erat differentia taurorum, & boum: & sic offerretur vnus taurus, & aliqui boues, quorum non ponitur summa. *Fit sacerdos eorum, qui non sunt dij*. Per hoc, quòd quis occidat ista animalia consecrat manus suas, & efficitur sacerdos idolorum, siue vitulorum, qui non sunt dij, sed simulachra ab hominibus facta: hoc dicit ad improperium Ieroboam, & Israelitarum, quia supra dixerat, quòd Ieroboam fecerat vitulos aureos in Deos Israelitis. Hic autem dicit, quòd non erant dij, vt confutet errorem eorum, qui colebant in Deos eos, qui non erant dij. In Hebræo dicitur, fuit sacerdos eius, quod non est Deus. Et est modus loquendi improprius, quia deberet poni præsens, & ponitur præteritum. Nam manifestum est, quòd quando quis offerebat ista animalia, de quibus hic dicitur, non erat factus sacerdos, sed tunc fiebat. Ideo debet dici fit, & non fuit, & tamen in Hebræo mutantur tempora, & dicitur in singulari eius, quod non est Deus: ponitur tamen pro plurali, quia ille, qui fiebat sacerdos simul efficiebatur sacerdos duorum vitulorum, quos fecerat Ieroboam. Hucusque probauit Abia, quòd Deus non adiuuaret Israelitas ad se defendendum, quia erant mali, & in litera sequenti probat, quòd adiuuaret viros Iuda, qui boni erant.

An regnum Iuda esset regnum Dei. Quæstio XVIII.

QVAERITVR Circa prædicta. Et primò, cur dicitur hic regnum Dei regnum Iuda: nam dixit Abia, quòd non possent resistere Israelitæ regno Dei, quod possidebat per filios Dauid. Respondendum, quòd multis rationibus poterat vocari istud regnum Dei. Prima est, quia illud regnum à Deo datum erat filijs Dauid, & non possidebant illud alio iure, vel viribus, sed solùm Deo eis tradente, quia ipse dixerat, quòd Dauid, & filij sui regnarent in æternum super Israel. 2. Reg. 7. & præced. lib. 17. capit. Regnum autem Ieroboam, secundùm quòd præsupponebat Abia, non erat regnum Dei, quia non fuerat introductum Dei dispositione, sed potius violenter, & per insidias, cùm rebellauerit Ieroboam cōtra Salomonem, & inde traxit secum aliquos ad postea rebellandum contra Roboam, & faciendum diuisionem regni. Secundò vocabatur regnum Iuda regnum Dei, quia manebat in cultu Dei. Nam templum domini erat in terra Iuda, & sacerdotes domini, atque leuitæ, qui faciebant omnes cæremonias legis in sanctuario quotidie, sicut infra in litera innuitur. Regnum autem Ieroboam non erat sic regnum Dei, quia non manserat cultus Dei in illo, sed tota lex perierat, & vituli

F aurei colebantur loco Dei, & in hoc nullo modo illud regnum pertinebat ad Deum. Tertio modo vocatur regnum Iuda regnum Dei, scilicet, quia Deus dominabatur specialiter in terra Iuda. Nam Deus in omnibus terris dominatur dominio quodam generali, cùm ipse sit rex regum, & dominus dominantium, & princeps omnium regum terræ. Apoca. 1. capitulo. Et tamen inter viros Iuda dominabatur Deus specialiter, sicut si ipse solus esset rex Iuda: & sicut cùm aliquis est rex terræ, per manum eius disponitur de omnibus magnis negocijs, & nullus absq; eo audet quidquam facere: ita in omnibus rebus arduis viri Iuda recurrebant ad dominum, & consulebant eum per prophetas, & sacerdotes, & respondebat: sequebanturq;
G Israelitæ illam responsionem tanquam legem, & sic Deus disponebat de magnis rebus. Etiam sicut rex terræ est, qui facit bella cōtra hostes pro subditis suis, sicut dicitur primo Reg. 8. Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: ita quando aliqua gens aduersabatur Iudæis, Deus habebat specialem curam de adiuuando eos, & destruebat aduersarios eorum, quod non fiebat in alijs gentibus, & istum principatum voluit Deus sibi retinere inter Iudæos. Vnde à principio noluit De⁹ dare Israelitis reges, quia reges habēt plenissimam potestatem super subditos, & si haberent reges, viderentur totaliter subditi illis, & eos recognoscerent in dominos: vt autem solum Deum recognoscerent Israelitæ in dominum, noluit
H eis dare reges. Et ob hoc quando aliqui viri boni erant inter Israelitas, dato quòd illis offerretur principatus dominatiuus, non acceptabant illum, nè in hoc præiudicarent diuino iuri. Sic patet de Gedeone, cui dixerunt Israelitæ: dominare tu nostri, & filius tuus, & filius filij tui, quia liberasti nos de manu Madian. Et dixit Gedeon: non dominabor ego vestri, nec dominabitur in vos filius meus, sed dominabitur dn̄s Deus. vt patet Iudi. 8. Ex quo innuitur, quòd si dominaretur Gedeon super Israelitas nō dominaretur Deus super eos: ideo noluit ipse dominari, vt Deus dominaretur: quasi ista essent incompatibilia. Ex quo apparet, quòd illud dominium Dei erat valde specialiter acceptum, quia aliàs compateretur secum dominium hominū,
I cùm Deus sit domin⁹ omnium regnorum terræ, licèt illa regna sint subdita hominibus: sic etiam patet, quādo Israelitæ petierunt sibi regem dari à Samuele. Nam displicuit valde Samueli, & Deus dixit ei, non te abiecerunt, sed me, nè regnem super eos: quasi dicat: si regem volunt hominem, ego non possum regnare super eos, sed me abijciunt. Non tamen abijciebant eum quantum ad dominium generale quod Deus habet super omnia regna, & reges, sed quantum ad dominium speciale, & immediatum: sicut si vnus sit rex alicuius regni, & regnicolę petāt alium in regem, abijciunt eo ipso priorem regem, quia non possunt duo esse insolidum reges eiusdem regni, sicut duo nō possunt in solidum esse dn̄i rei eiusdē. Istum autem principatum specialem dicebat nunc Abia, ꝙ tenebat Deus
K in regno Iuda: ideo vocatur regnum Dei, & non hoīs. Et si obijciatur, ꝙ non poterat Deus ibi regnare specialiter, cùm ibi essent reges aliqui homines. Respondetur, quòd illi non erant, vt reges, sed, vt tenentes regnū illud loco Dei, & quia possidens loco alterius, non habet aliud ius, nisi illud, quod habet ille loco cuius possidet, dicebatur Deus rex regni Iudæ, & nullus alius: filij tamen Dauid erant vicarij Dei, quia tenebant regnum nomine Dei, & hoc signauit hic Abia in litera, dicens: vos dicitis, quòd resistere possitis regno domini, quòd possidet per filios Dauid: quasi dicat, non possident illud filij Dauid, sed Deus possidet per eos.

Quod

Quod fuit motiuum Ieroboam ad faciendum vitulos aureos. Quæstio XIX.

A

QVAERITVR vlterius circa vitulos aureos, quos fecit Ieroboam, & primò quod fuit motiuum Ieroboam ad faciendum vitulos aureos. Respondendum, quòd Israelitis præceptum erat secundùm legem, quod ter in ãno, scilicet, in festo Azymorum, & in Pentechoste, & in festo Tabernaculorum ascenderent in locum sanctuarij omnes masculi Israelitarum: Exo. 23. & 34. & Deuter. 16. Erat autem nũc locus sanctuarij in Ierusalem, postquam Salomon ædificauit ibi templum. Ideo omnes Israelitę ascendere tenebantur in Ierusalem. Erat autem Ierusalem in regno Roboam, scilicet, in cõfinio Iudæ, & Beniamin. B Si ergo decem tribus ascenderent illuc ter in anno, timebat Ieroboam, quòd reconciliarentur Roboam: in quo erat periculum Ieroboam propter multa. Primò, quia sacerdotes, qui erant in Ierusalem, & erant magnæ auctoritatis in populo, persuaderēt decem tribubus, ꝙ redirent ad Roboam, quia ille erat verus dominus, & rex, cùm Deus promisisset posteritati Dauid regnum in sempiternum. 2. Reg. 7. & præcedenti lib. 17. capit. Populus autem faciliter assentiret sacerdotibus, & rediret ad Roboam: potissimè, quia populus assuetus erat toto tempore præterito obedire sententiæ sacerdotum quantum ad omnia, quia Deus dixerat, quòd quando aliquod dubium emergeret, consulerentur sacerdotes leuitici generis, & quod illi sentē- C tiarēt, hoc teneretur, nec declinaret quisquam ad dextram, vel sinistram: Deuter. 17. cap. Secundò, quia populus dereliquerat Roboam ex quadam perturbatione subitanea, scilicet, quia subito irati fuerunt contra ipsum propter eius verba dura. Cùm autem multotiens ascendere deberent in terram Roboam, & ille loqueretur eis pacificè, & ostenderet se velle eis complacere reconciliarentur ei. Tertiò, quia Roboam erat dominus antiquus: nam ipse, & pater suus Salomon, & auus suus Dauid fuerant reges Israel, & dominus promiserat eis regnum in sempiternum. Ieroboam autem non erat dominus naturalis: ideo faciliter redirēt ad dominum priorem, & dimitterent Ieroboam, & hoc tetigit Ieroboam. 3. Reg. 12. capit. dicens, con- D uertetur cor populi huius ad dominum suum Roboam regem Iudæ. Quartò, quia quando Israelitæ omnes de decem tribubus ascenderent peregrinando in terram Iuda in Ierusalem, poterat Roboam habere viros armatos de tribu Beniamin, & Iuda, qui opprimerent, & occiderent eos, nisi reconciliarentur regi Roboam. Quintò, quia non permitteret eos exire de regno suo, vel saltem non permitteret intrare in Ierusalem, si non reconciliarentur ei: ipse tamen populus erat cupidus religionis, scilicet, ad obseruãdam legem de eundo ter in anno in Ierusalem: ideo reconciliarē- tur regi Roboam, vt permitteret eis intrare pacificè in sanctuarium, & non infligeret multa alia damna, quæ infligere poterat. Si autem decem tribus reconcilia- E rentur Roboam, ad mandatum eius occiderent Ieroboam. Ideo ipse nesciebat aliquem modum, per quē conseruaret regnum suum, nisi, vt iuberet decem tribubus nõ ascendere in Ierusalem ad sacrificia, & quia populus consuetus erat ter in anno sacrificare ascendendo ad locum sanctuarij præter alia sacrificia necessaria in lege, de quibus Num. 28. & 29. cap. & per totũ Leuiticum, & in Deutero. ideo statuit eis duos vitulos aureos in duobus locis Israel, in quibus facerent omnes cœremonias legis, quas facturi erant in sanctuario Domini.

An Ieroboam peccauit faciendo illos vitulos. Quæstio XX.

QVAERITVR vlterius, an Ieroboam peccauit faciendo vitulos aureos, vt non ascenderet populus in templo domini. Aliquis dicet, quòd nõ, quia dñs promiserat ipsi Ieroboam facere domũ fidelem. i. regnum semper durans, vt patet. 3. Reg. 11. Ergo licebat ei facere omnia illa, sine quibus regnum non erat perpetuum: si tamen Ieroboam permitteret decem tribus ascendere in Ierusalem, non poterat regnũ esse perpetuum, quia conuerterentur subditi sui ad Ieroboam: ergo permittebatur ei facere vitulos aureos, quos non faciendo perderet regnum. Sic enim est in iure humano, ꝙ si cui committitur causa examinãda, delegantur omnia sine quibus causa examinari non potest, ēt si ista nõ exprimantur, vt patet ext. de offic. deleg. cap. præterea. Respondendum, quòd valde peccauit Ieroboam, quia nimis increpatur à Deo per Haiam Silonitem prophetam. 3. Re. 14. & per totum tertium, & quartum libros Regum. Nam dicitur, quòd peccauit, & peccare fecit Israel, & fortassis nullus hominum tantum peccauerat ante Ieroboam, sicut ipse peccauit, vt declaratum est 3. Reg. 14. in quibusdã quęstionibus. Fuit autem peccatum Ieroboam in duob9. Primò, quia fabricauit vitulos aureos: nihil tamē erat magis prohibitum in lege, quàm fabricare idola: Exo. 20. & Deut. 4. & 13. & 17. nec erat aliquid, ꝙ tantum Deus abhominaretur, aut tam grauiter puniret, sicut peccatum idolatriæ, sicut patet ex omnibus libris legis Moysi. Secundò peccauit, quia prohibuit populo ire in sanctuarij locũ, Deus tamen iusserat, ꝙ oēs masculi de Israel ascenderent ter in anno in locum sanctuarij: Exo. 23. & 34. & Deut. 16. Primum tamē erat grauius, quàm secundum, quia primum erat contra præceptũ morale. Secundum erat contra cęremoniale, sed cęremonialia non tantum obligabãt, sicut moralia, cùm moralia obligent secundùm naturam, etiam si nõ imponãtur à legislatore, vt patet ad Rom. 2. s. Gētes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quę legis sunt faciũt dictante eis conscientia. Ad rationem in contrariũ. s. ꝙ cùm permitteretur Roboam regnũ decem tribuũ permittebantur ei omnia illa, sine quibus non poterat illud regnum conseruare, & illud erat facere vitulos aureos, & habere illos. Dici potest vno modo, quòd non iubebatur Ieroboam, ꝙ haberet regnum decem tribuum, sed promittebatur ei quasi in gratiam, sed poterat viuere vita priuata licitè, si vellet. Ideo à fortiori si ipse videret aliquid, per quod non poterat regnum tenere quin offenderet Deum, vt sibi videbatur, tenebatur dimittere illud. Aliter potest dici, quòd Ieroboam non cogebatur perdere regnum, aut facere vitulos aureos, quos coleret populus, quia etiam si humano consilio ageret solùm nullam spem ponēdo in Deo, poterat facere melius. s. ꝙ ædificaret vnum templum, sicut erat in Ierusalem, licèt non esset tam sumptuosum, & ibi faceret fieri per sacerdotes omnes cœremonias, quæ fiebant in templo Salomonis, & cogeret populum, non ascendere in Ierusalem: tunc teneretur inconueniens, quod ipse volebat. s. quod reconciliaretur populus Roboam. Nam non reconciliaretur, & ipse leuius peccaret. s. solùm in præcepto cœremoniali faciendo, ꝙ extra templum fierent sacrificia, tamen non faceret vitulos aureos, sed coleretur Deus, sicut in Ierusalē: & tũc Deus faciliter remitteret istud peccatum, quia ante tempora Salomonis populus sacrificabat in excelsis: tamen Deus nõ puniebat istud peccatum, licèt dicatur, ꝙ esset peccatũ, vt patet tertio Reg. 3. cap. Aliter etiam potest dici, ꝙ si videret Ieroboam, ꝙ necesse erat ipsum perdere regnum, & mori,

si

si non faceret contra legē, tenebantur non facere contra illam. s. non fabricando vitulos, nec vetando populum ire in sanctuarium dñi, vnde licèt esset praua præuaricatio nō permittere populum ire in sanctuarium domini faciendo aliud sanctuarium, & colēdo idola: tamē potius debuisset mortem subire Ieroboam, quā vetare populum ire in sanctuarium. Aliter etiam pōt dici, quòd peccauit Ieroboam faciens idola, quia non credidit Deo. Nam Deus dixit ei, ꝙ si ipse ambularet in mandatis eius, sicut ambulauerat Dauid, faceret ei domum fidelem. Credere debebat ergo certissimè Ieroboam, ꝙ permittendo populo ire in templum ad adorandum dñm, non perderet regnum, quia Deus ꝓmiserat ei regnum in æternum si coleret ipsum. Ideo non solùm peccauit Ieroboam in idolatria, & faciēdo, quòd populus non iret in sanctuarium, sed etiam tertiò peccauit non confidendo Deo, qui promiserat ei conseruare regnum si coleret ipsum.

Quomodo poterat conseruare regnum permittendo populum adorare in Ierusalem. *Quæst.* XXI.

QVAERITVR Vlterius circa hoc, quomodo poterat Ieroboam conseruare regnum permittendo, ꝙ populus ascenderet in Ierusalem ad adorandum, quia tunc sequeretur inconueniens, ꝙ formidabat Ieroboā. s. ꝙ conuerterentur Israelitę ad Roboam dñm suũ, eo ꝙ manebant oīa motiua, q̃ assignata sunt quæst. superiori 19. Respondēdum, ꝙ ex hoc Ieroboā deliberauit facere vitulos aureos, quia videbatur ei difficile, ꝙ populus iret in Ierusalem, & non conuerteretur ad Roboam: fuit tñ consilium Ieroboam tãquam hominis diffidentis de promissione Dei, quia Deus ꝓmiserat ei cōseruare regnum, si coleret eum, sicut Dauid, vt patet. 3. Reg. 11. Ideo credere debebat, ꝙ Deus daret modum, quo licèt ascenderet populus in Ierusalem non conuerteretur ad Roboam. Item dato, ꝙ Deus non promisisset ei cōseruare regnum si coleret eum, credere debebat, quòd Deus, qui dederat ei regnum cùm nō esset de progenie regum, cōseruaret ei illud, dum coleret ipsum. Modus autem erat ex parte Dei, quòd ipse incuteret tantum timorem Roboam, ꝙ nō auderet resistere Israelitis venientibus in sanctuarium nocendo eis in aliquo, nec auderet persuadere ipsis, ꝙ redirent ad eum, vel potius moueret cor Roboā ad diligendum Ieroboam, ita vt nullo modo desideraret subtrahere ei subditos suos, & contentus esset habere duas tribus, quas habebat. Istud autem facile erat Deo, quia in manu eius sunt corda nostra, & potest mouere illa quocũq; voluerit. Prouer. 21. scilicet. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu dñi, & quocunque voluerit vertet. Vnde aliquando inclinat nos Deus in amorem, in timorem, & in alias passiones, sicut ei placet, vt apparet Leui. 26. & Deute. 28. Istud autem maximè apparebat, quia quolibet anno Deus faciebat maiora in Israel. Nam quolibet anno ascendebant ter omnes masculi Israelitarum in Ierusalem, & manebant vrbes vacuę, vel saltē solę fœminę manebant ibi: & tñ hostes, q erãt in circuitu Israel sciētes vrbes vacuas nunq̃ ascendebāt ad capiendũ illas, qa vel non audebant Deo incutiente eis timorē, aut non desiderabant ꝑ tunc capere illas, qa Deus mouebat illos ad non desiderandũ, vt patet Exo. 34. s. Cùm tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terrę tuę ascendente te, & apparente in ꝯspectu dñi Dei tui ter in anno, multis aũt modis Deus facere poterat, quòd licèt Israelitæ ascenderent in Ierusalem non perderet Ieroboam regnum.

F

Quare fecit Ieroboam duos vitulos. *Quæst.* XXII.

QVAERITVR vlterius, quare Ieroboam voluit facere duos vitulos, quia sufficiebat ei, ꝙ faceret vnum quem colerent Israelitæ. Item videtur, quòd ipse potius debuisset facere vnicum vitulum, & ponere illum in vnico templo, ad quod cōuenirent omnes Israelitę: & patet hoc, quia Ieroboam transferebat Israelitas à cultu Dei ad cultum idolorum, & hoc solũ, vt nōn haberent occasionem recōciliandi se cum Roboām ascendendo in Ierusalem: debebat ergo ad hoc transferre eos quanto minus posset tenendo aliquam similitudinem cum cultu Dei, nè Israelitæ abhorrerēt

G omnimodam mutationē subito fieri. Cùm ergo inter Israelitas esset vnicus locus, vbi fierent sacrificia: Leui. 16. & Deut. 12. & Ios. 22. Ita debuisset Ieroboam constituere vnicum locum, & ibi ponere vnicum vitulũ. Item Ieroboam transferebat Israelitas à cultu Dei ad idola, & videbatur difficile à principio transferre sine aliquo colore: ideo debebat esse color, ꝙ ipse non incitabat illos ad colendum imagines istas, sed potius ad colendum Deum in istis imaginibus, & quia Deus Israel vnicus erat, melius coleretur in vnica imagine, & repręsentaretur, quàm in duabus. Nam cùm viderēt duas imagines putarent eas repręsentatiuas esse duorum deorum. Ex hoc enim iussit Deus vnicum templum fieri in toto Israel, vt nō putarent Israelitę, quòd

H multi dij erant, sed multa altaria essent, vel multa templa. Cùm ergo faceret Ieroboam vnicum vitulum, putarent Israelitę illum fieri ad repręsentationem vnius Dei, & facilius transferrētur ad hoc, cùm tamen duos vitulos viderent, putarent pro duobus dijs illos poni, & abhorrerent magis istud: ideo magis conueniebat ipsi Ieroboam facere vnicum vitulum. Respondendũ, quòd Ieroboam voluit facere multos vitulos propter duo motiua, quæ eum potius ad multos vitulos, quā ad vnum incitabāt, & propter quæ simulabat Ieroboā se hoc facere. Pro quo sciendum, quòd Ieroboam secundùm veritatem non mouebatur ad faciēdum istos vitulos, nisi, vt populus non reconciliaretur Roboam ascendendo in Ierusalem, vt patet. 3. Reg. 12. Istud mo-

I tiuum tamen non expressit rex populo, sed intra se sollicitus istud cogitauit. Finxit autem, ꝙ nolebat, quòd populus ascenderet in Ierusalem propter duo: primũ erat, quia videbatur superuacuum illuc ascēdere, quia determinatio legis, scilicet, quòd esset vnicus locꝰ sanctuarij, non erat necessaria, quia Deus vbique est, ideo non magis in vno loco, quàm in alio coli potest. Ad hoc autē conueniebat potius, quòd ipse faceret plura templa, quàm vnicum, vt sic innueret in multis locis, imò vbique posse Deum ęqualiter coli. Si autem vnicum templum fecisset, videretur coincidere cum positione legis, scilicet, quòd Deꝰ solùm colebatur in vno templo conuenienter. Fuit ergo conueniens intentioni suæ, quòd ad minus faceret duo templa, & pone-

K ret duos vitulos in eis. Secundum motiuũ erat, quòd signabat Ieroboam se facere hoc ad tollendum laborē populi, scilicet, quia difficile erat, & laboriosum, quòd de toto Israel congregarentur in Ierusalem ad festiuitates: ideo posuit duo loca, in quibus coleretur Deus in regno suo, vt quædam pars regni iret ad vnum locum, & alia iret ad alium, & sic facile esset cuilibet ire in sanctuarium. Fuit ergo conueniens ad minus poni duo loca, & fuerunt ista Bethel, & Dan: eo quòd vnum erat in extremitate meridiana decem tribuum, scilicet, Bethel, & aliud erat in extremitate Aquilonari, scilicet, Dan, & conuenienter in vrbe Dan fuit nunc positum idolum à principio habitationis suæ per Iudæos, scilicet, Idolum Michæ. Nam

Nam ex eo die, quo filij Dan acceperunt ciuitatem illam de manu Laisenorum posuerunt ibi idolum Michæ: & mansit ibi vsque ad diem captiuitatis ciuitatis ipsius. Iudi. 18. Et hoc fuit vsque ad tempora Samuelis, vt declaratum est eodem cap. in quadam quæstione: & sic nunc conuenienter ibi idolum poneretur, quia non haberent illud molestum filiæ Dan. Ad rõnes in cõtrarium dicendũ, ꝙ illę ꝓbant, ꝙ dẽret Ieroboam vnicum vitulum & vnicum locum cultus constituere ad concordandum legi: & verum est: quia si intenderet concordare legi, quòd vnicum vitulum fecisset, & tamen potius intendebat discordare, ostendendo, quòd non solùm in vno loco Deus conuenienter colitur, sicut lex præsupponebat: sed etiam in multis, vel potius ubique: ideo potius debuit multos vitulos, & loca cultus constituere.

Cur potius de duxit populum ad colendum vitulos.

Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Ieroboam vellet deducere populum ad cultum imaginum, cur potius ad colendum vitulos quàm aliquam aliam imaginem, cùm essent tunc apud Gentiles dij multarum figurarum. Respondendum, quòd magis fuit hoc rationi propinquum quàm facere Deos alterius figuræ. Voluit enim Ieroboam tales Deos Israelitis fabricare, de quibus verisimiliter possent cogitare, ꝙ erant dij. Est autem Deus secundùm omnem hominum conceptionem aliquid viuens & operans: ideo id quòd magis accedit ad naturã viuentis facilius potest credi esse Deus. Israelitæ autem in Aegypto viderant Deũ Apin, qui apud Aegyptios singulis annis apparet: & ante eos currit: & de manu eorũ cibum sumit: & aliquam futurorum significationem ostẽdit, & cùm vna die apparuerit in anno, nõ apparet postea toto illo anno. Est autem dies certus in quo apparet: & tunc Aegyptij præsto sunt celebrare magnam festiuitatem, & occurrere ei cum omni genere musicorum organorum. De quo latè dictum est Exo. 2. & 32. Inter Aegyptios autem nullus Deus in comparatione istius in veneratione aliqua habetur, ideo Israelitæ, qui in Aegypto fuerunt multo tempore, sæpe viderunt istum Deum Apin in forma bouis præcedentem Aegyptios: & ipsi eum coluerunt cũ cęteris Aegyptiis. Et ista fuit causa quare in exitu de Aegypto nondum completis quatuor mẽsibus ab exitu de Aegypto, manente Moyse cum domino in monte accipiendo legem, Israelitæ fabricauerũt sibi Deum: qui tamen nullam aliam figuram fecerunt nisi vitulum: Exo. 32. Ita ergo nunc memoriam habentes illi⁹ Dei Aegyptiorum, quem verisimilius Deum putabant fabricauerunt mandato Ieroboam vitulum. Item istud factum est introducendo auctoritatem Aaron, qui erat summus sacerdos, & Deo acceptabilis: ipse tamen fabricauit vitulum aureum Exo. 32. Item plurimi Israelitarũ putauerunt quòd cùm iste esset Deus viuens potens moueri ante eos, quòd iste erat Deus, qui eduxisset eos de Aegypto, & ob hoc fabricato vitulo per Aarõ cantauerunt, ecce dij tui Israel, q̃ te eduxerunt de terra Aegypti: Exod. trigesimo secundo. Nunc igitur tenentes eandem opinionem fabricauerunt vitulos, & dixerunt: ecce dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. tertio Regũ duodecimo, nulla alia imago conuenientior visa est ad fabricandũ nunc quàm ꝙ fierent vituli, & illos excogitauit facere Ieroboam.

A *Quomodo persuasit, vt colerent Deum in duobus templis. Quæst.* XXIIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo potuit Ieroboam persuadere Israelitis, vt colerent Deũ in duobus templis. Nam secundũ legem Leui. 17. et Deute. 12. statutum erat vnicum esse locum sanctuarij. Respondendum est secundùm Iosephum 8. Antiqui. quòd persuasit hoc Ieroboã alquali ratione quasi naturali: dixit enim quòd Deus vbique est: ideo non magis in vno loco quàm in alio coli potest. Et si forte aliquis de populo diceret, cur Deus in vnico loco iussit sibi fieri templum. Responderet Ieroboam istud factum fuisse ad maiorem solennitatem, vt tot⁹ populus appareret ibi: & tamen nihil prohibet Deũ
B vbique coli. Quia si Deus esset vt homo, qui vnicum locum habet, conueniens erat ei vnicum locum assignari ad colendum ipsum. Quia tamen Deus vbiq; est, vbique coli potest: & quia sine labore grauiori erat eum in multis templis coli quàm in vnico, voluit constituere multa templa ad releuãdum laborem populi. Forte etiam Ieroboam dixit Israelitis, quòd tribus Iuda, & Beniamin erant hostes ipsorum, & si ascẽderent in terram eorum ad sanctuarium, possent eis nocere: ideo licitum erat ipsis colere Deum in terra sua. Ista sunt aliqualiter colorata: & tamen potius videtur quòd Ieroboam trãstulerit clarè Israelitas ad idolatriam: quia non solùm fecit esse multa templa, sed etiam constituit sacerdotes quoscunque laicos de
C populo, qui non erant de filiis Leui: vt patet supra in litera, & 3. Reg. 12. Et tamen, istud erat contra legẽ: Num. 3. & 16. & 18. & generaliter in omnibus recedebat à lege.

Quomodo potuit perducere ad colendum vitulas, cùm sit abhominabile. Quæst. XXV.

QVAERITVR Vlterius, quomodo Israelitæ potuerũt perduci ad hoc ꝙ colerent vitulos, cũ istud esset valde abhominabile eis. Respondet Iosephus 8. Antiq. quòd inducti fuerant ad hoc sub nomine religionis, scilicet tanquam colerent Deum sub effigie illorum vitulorum: sicut nos sanctorum habe-
D mus imagines: & dixit illas duas vitulas esse Deo æquiuocas, idest quòd non signabatur per quamlibet vitulã vnus Deus, nec erat quælibet vitula vt Deus, sed per quamlibet signabatur idem Deus, & vnicus. Sed obiicietur, quia 3. Regum 12. vbi ponitur de fabricatione istorum vitulorum dicitur: ecce dii tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti, & sic vocauerunt plures Deos, & tamen contra legem est nominari plures Deos: vt patet Exo. 20. & Deute. 4. & 5. Sed dicunt quidam, quòd accipitur plurale pro singulari ex conditione idiomatis Hebraici. Sicut patet Exo. 32. scilicet. Ecce dij tui Israel, & tamen ibi vnic⁹ vitulus erat. Sed dicendum, quòd istud nõ stat: quia si intendisset Ieroboam Deum colere in vitulo, vel in-
E nuere populo, quòd colerent Deum in vitulo non deberet facere multos vitulos, sed vnicũ, vt signaret vnitas Dei: fecit tamen duos vitulos, & dixit, ecce dij tui Israel: ergo volebat innuere plures deos. Item Ieroboam sciebat, quòd Deus punierat valde Israelitas, quia coluerant vitulum in deserto: ideo si ipse vellet Deum colere, non debuisset fabricare imaginẽ vituli. Sed videtur ꝙ rationabiliter debuisset Ieroboam facere vnum templum in terra sua, & ibi nullam ponere imaginem, sed facere oẽs cęremonias legales, q̃ fiebãt in Ierusalem: & tunc non erraret à lege, nisi in vno. s. ꝙ extra vnicum locum sanctuarii faciebat sacrificia. Ad istud autem ipse poterat ostendere cãm rationabilem vel verisimilem, s. ꝙ propter hostilitatẽ, q̃ habebat

decem tribus cum Iuda, & Beniamin, non deberent F
ire in Ierusalem: & ob hoc quòd liceret eis facere in terra sua templum ad colendum dominum: Ieroboã tñ omnino deuiauit à lege, scilicet quia cõstituit duas imagines tanquam Deos. Quod erat potissimè contra legem: etiam fabricauit templa in diuersis locis. Item cõstituit sacerdotes non de leuitis, sed de quibusdam de populo: vnde nihil de lege videbatur custodire. Dicendum igitur, quòd Ieroboam voluit totaliter detrahere intentionem Israelitarum à templo Ierusalẽ, ne illuc euntes reconciliarentur Roboam regi Iuda. Istud autem visum est sibi non posse facere nisi deducendo populum ad opinionem totaliter cõtrariam. Erat autem positio legis, quòd Deus in vnico loco coleretur, & sine imagine. Si autem Israelitæ G
habuissent vnicum locum, & sine imagine in terra Ieroboam, putarent aliquid sibi deesse ad obseruationẽ legis, scilicet ꝙ nõ colebant Deum in illo loco, in quo ipse statuerat, scilicet in Ierusalem, ideo desiderarent ire in Ierusalem. Voluit ergo totaliter Ieroboã agere contra legem. s. introducendo imagines, & multa templa: & tunc cùm Israelitæ viderent nihil se seruare de lege, quàm olim seruabant, sed totaliter esse in opinione cõtraria, non inclinarentur ire in Ierusalem tanquam illud sibi deesset ad complementum legis. Sed voluit Ieroboam, quòd sicut populus Israel, & viri de regno Iuda erant nunc hostes, ita modi colendi Deum inter ipsos essent nimis diuersi. Ideo putandum est, ꝙ Ieroboam voluerit ostendere illos vitulos H
esse Deos, qui eduxerunt Israelitas de Aegypto: & qa in lege Moysi non fuerat introductus talis modus dei tails consequenter non oportebat fieri aliquem modum cæremoniarum istis diis de cæremoniis, quæ fiebant in lege Moysi. Et si aliqui adhuc vellent proteruire ꝙ isti vituli non fuerint facti, vt dij, scilicet ad hoc quòd colerentur: sed vt per illos intelligeretur Deus. Dicendum, ꝙ non stat, quia supra in litera dicitur: habetis vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboã in Deos. Ergo non erant vt imagines Dei, sed vt ipsi dij.

Quomodo potuit persuadere populo, quòd essent sacerdotes de populo. Quæst. XXVI. I

QVAERITVR deinde, circa sacerdotes istos quos constituit Ieroboam pro istis vitulis, scilicet quomodo potuit Ieroboam persuadere populo, quòd essent sacerdotes de populo, & non de leuitis sicut erat in Ierusalem. Respondendum, ꝙ Ieroboam faciliter hoc persuasit, quia cultus idolorum. s. vitulorum differebat nimis à cultu Dei, ſm legem Moysi. Ideo non solũ in ritu colẽdi, sed etiam in ministris poterat esse differentia. Nam variato principali, scilicet Deo, qui colebatur, poterant reliqua variari. Itẽ quia populo hoc placeret, ꝙ essent sacerdotes de oĩbus tribubus, cũ in hoc esset quidam honor. Itẽ, quia à principio fuerat iste modus, & ẽt inter oẽs gentes erat, ꝙ primogeniti haberent pręcipuum honorem in sacri- K
ficando: cęteris tñ licebat facere sacrificium. Item argueret ad hoc Ieroboam quadam ratione quasi naturali. s. Deus non est acceptor personarũ: vt patet Deu. 1. & 10. Iõ quicunq; voluerit colere ipsum recto animo, acceptabitur ab ipso, sed sacerdotes colebãt Deũ specialiter: ideo ad quemcunq; poterat pertinere fungi sacerdotio. Ista rõne vtebatur Chore, & socij sui ꝯtra Moysen, & Aaron pro summo sacerdotio Aaron: & pro minori sacerdotio stirpis suæ. Nam volebant isti, ꝙ ad totum populum pertineret sacerdotium: eo quòd oẽs erant viri sancti. Vnde dixerunt ad Moysẽ, & Aaron: sufficiat vobis, ꝙ omnis multitudo sanctorũ est, & in ipsis est Deus, cur eleuamini super populum dñi? s. vsurpando vobis solis sacerdotium? Nõ ergo esset magna difficultas in persuadendo hoc populo.

Cur Ieroboam sacerdotes constituit de populo non de tribu Leui. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, quod fuit motiuum ad faciendum sacerdotes de populo, & non de filiis Leui. Respondendum vno mõ, ꝙ poterat istud esse ad faciendum diuersitatem inter cultum vitulorum, quem ipse nunc introducebat, & cultum dei, q̃ præexistebat. Nam prior cultus erat per sacerdotes de stirpe Leui. Iste autem cultus erat vt voluit Ieroboam per viros laicos quoscunque. Secunda ratio poterat esse, quia Ieroboam voluit excludere sacerdotes, & leuitas de terra sua, quia fortè senserat eos sibi repugnaturos in idolatria ista, & vt sacerdotibꝰ dissuadentibus, & detestantibus cultum istum populus non recederet ab idolatria rediẽs ad priorem cultum Dei, deliberauit excludere eos, & vt nõ videretur egere ministris, ante illorum recessum constituit sibi sacerdotes de quibuscunque de populo. Tertia ratio potuit esse, quia dato quòd non intenderet Ieroboam excludere de terra sua sacerdotes, qui erant de tribu Leui: & tñ interdũ poterant abesse: et tunc populus, vt haberet ministros, iret in Ierusalem vbi maxime residerent sacerdotes, & leuitę, qđ contra intentionem Ieroboam erat: ideo vt nunquam deessent sacerdotes, constituit sacerdotes de populo. Quartò, quia dato ꝙ non expelleret Ieroboam sacerdotes, et leuitas de terra sua, ipsi recederent de ea propter vitulos aureos: et tamen ĩ defectum ministrorũ, oporteret populũ Israel ire in terram Iuda ad sacrificia, iõ constituit de populo sacerdotes, vt nunquã deessent sacerdotes, nec oporteret ire aliqñ in Ierusalem. Istæ causæ oẽs sunt verisimiles: & tñ non sunt oẽs solidę. Nam non est verum, quòd cõstituerit Ieroboã sacerdotes: quia recesserunt sacerdotes de filiis Leui. Nã antequam recederent, cõstituit sacerdotes de populo: imò Ista fuit cã quare sacerdotes, & leuitæ recesserunt de terra decẽ tribuum. s. quia ipsi iã nõ ministrabant in officiis, & cõsequenter non habebant redditus aliquos, sed populares vsurpauerant istos. Sic. n. colligitur supra 11. s. Sacerdotes, & leuitæ, qui erant in vniuerso Israel venerunt in Ierusalẽ: eo ꝙ abiecisset eos Ieroboam, & posteri eius, ne sacerdotio dñi fungerẽtur. Dicendũ igitur, ꝙ motiuũ Ieroboã fuit, vt placeret populo. Erat. n. sacerdotiũ magni honoris, & magnorũ redditnum inter Israelitas, iõ Israelitæ pugnauerunt cõtra Moysem, & Aaron ꝙ ipsi vsurparent sibi sacerdotium, & per hoc dominarẽtur super populũ: Nu. 16. Deus ãt abstulit ibi istã cõtentionẽ: Num. 17. Erat igitur cupidus sacerdotij, sed nõ audebat vsurpare illud propter legem, & principes vetantes. Nunc Ieroboam, vt posset inducere populum ad ea, quæ ipse volebat, scilicet ad totalẽ legis mutationem, voluit complacere populo in hoc constituendo sacerdotes de popularibus.

Quare Deus non puniuit Israelitas. Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo Deus non puniuit Israelitas vsurpantes sibi sacerdotium. Nam Deus dixerat, quòd quicunque accederet ad ministrandum, si non esset de stirpe Aaron, moreretur: Nume. tertio, & decimooctauo. Item patet hoc ex exemplo: quia Chore, & ducenti quinquaginta socij sui voluerunt vsurpare sacerdotiũ offerendo thus coram altari, & omnes simul cęlesti igne exusti sunt: Num.

Num. 16. Rex quoque Ozias, qui alio nomine vocatur Azarias, voluit offerre thymiama in altari, & in fronte fuit percussus lepra 4. Regum 15. & infra 26. Responderi potest vno modo secundùm quosdam, quòd istud factum est ex misericordia Dei, qui expectabat conuersionem Israelitarum. Vnde misit prophetam ad eos: vt patet 3. Regum 13. & si voluissent reuerti libenter remisisset eis præterita mala. Sicut ẽt tolerauit eos multo tempore, quòd idola coluerint mittendo ad eos quotidie prophetas, quos non exaudierunt quousque facta est insanabilis plaga eorum, & fecit eos duci captiuos in terram Medorum, & Persarum: vt patet 4. Regum 17. Sed dicendum, quòd ista responsio potest esse conueniens, si quæratur quare Deus non puniuit Israelitas, cùm colerent idola, cùm ex sola misericordia tandiu expectauit: & tamẽ de sacerdotibus non est eadem responsio. Nam dato quòd Deus vellet agere secundùm rigorem cum Israelitis, non debebat eos occidere, quia peccauerunt sacerdotes de popularibus. Quia lex data Num. 3. & 18. non se extendebat ad istos, sed solùm ad illos, qui vellent in templo domini coram altari suo ministrare, si non essent de stirpe Aaron. Isti autem non ministrabant Deo, sed idolis. Etiam non ministrabant in templo domini, sed in tẽplis prophanis, & sic nõ obligabat eos lex illa. Vnde nõ magis peccarent Israelitę, quòd populares facerent sacrificia illa, quamquam facerent ea sacerdotes de stirpe Aaron, sed peccabant solùm in hoc, ꝙ colebant idola.

Quomodo eiecerunt sacerdotes, & leuitas, & quare.

Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, ꝙ eiecerunt Israelitę sacerdotes dñi, & leuitas de terra sua quõ hoc stet, & quare fecerunt. Respondẽdum, ꝙ ista eiectio potest intelligi dupliciter: vno mõ ꝙ eiecerunt eos non quidem iubentes, vel cõpellẽtes, ꝙ recederent, sed eiicientes eos de honore suo. Nam honor sacerdotalis competebat solis viris de stirpe Aaron: quod aũt daretur iste honor etiam aliis, erat diminuere statum illorum, quibus solùm competebat. Et quia Israelitæ dederant potestatem sacerdotalem cuicunque de populo, quia quicunque volebat consecrabat manum suam, & efficiebatur sacerdos, vt patet in litera. Iõ eiiciebant sacerdotes à se, s. deiicientes eos de honore suo. Secundo modo dicebant eos eiicere non quidem de terra, sed de ministerio domini: nam Ieroboam faciebat, quòd in terra sua colerent vituli aurei. Sacerdotes aũt, & leuitæ non erant ministri vitulorum, sed Dei veri, & sic nõ permittebat Ieroboã, quòd permanerent in ministerio priori isti sacerdotes, & leuitæ: sed ꝙ colerent idola si vellent: & sic eiiciebat eos de ministerio suo. Hoc signatur supra 11. scilicet sacerdotes, qui erant in vniuerso Israel venerũt in Ierusalem, eo ꝙ abiecisset eos Ieroboam, & posteri sui, ne sacerdotio dñi fungerentur. Tertio mõ potest dici, ꝙ eiecerunt eos de terra sua nõ quidem directè iubendo eis, ꝙ inde recederent, sed indirectè cogendo eos ad recedẽdum. Et hoc poterat esse dupliciter. Vno mõ ꝙ subtraherent victum eis. Nam sacerdotes, & leuitæ habebant victum de iis, quæ percipiebant de laicis, cùm ipsi nullas possessiones haberent: vt patet Num. 18. & Deute. 18. & Iosue 13. Israelitę tamẽ ista subtraxerant sacerdotibus, & leuitis, iõ cogebant eos recedere de terra sua. Et ista subtractio fiebat dupliciter, quia dupliciter sacerdotes, & leuitæ percipiebãt victum ab Israelitis. Primo mõ per viam iuris, vel de

A debiti, scilicet quia aliqua erant iura sanctuarij, vt decimæ, primitiæ, oblationes: & alij redditus, qui de iure competebant sacerdotibus, & leuitis: ita quòd essent sibi debiti: de quibus Nume. 18. Secundo mõ per viã eleemosynæ. Nam quandocunque Israelitæ faciebant sacrificia, & epulas magnas, cõmendabat Deus eis ꝙ vocarent ad prandium leuitas, qui pauperes erãt Deut. 12. & 14. Etiam colligebant quolibet anno tertio vnam decimam pro pauperibus Israelitæ: & illam iubebat Deus, ꝙ darent pupillis, aduenis, & leuitis, & omnibus pauperibus: Deut. 14. Etiam quandocunq; coquebãt panes Israelitæ iubebat Deꝰ, ꝙ separarẽt de illis primitias quasdã. i. aliquas partes pro sacerdotibꝰ, & leuitis, vt colligitur, & declaratum est Nu. 15. Om-
B nia autem ista iura, & eleemosynas subtraxerant Israelitæ leuitis, & sacerdotibus. Vnde nihil hẽbant aliud vnde viuerent: & sic necesse erat, vt recederent de terra Israelitarum, cùm nihil haberent ibi, de quo sustentarentur. Secundo mõ indirectè eiiciebant eos de terra, scilicet quia cogebant eos non ministrare domino. Nam Ieroboam iusserat, quòd nemo de terra sua ascenderet in Ierusalem: vt patet 3. Regũ 12. Et sic sacerdotes, & leuitæ, qui erant in terra Israel non possent ire ad ministrandum in Ierusalem, oportebat tamen eos ire illuc: ideo indirectè cogebant eos exire de regno, vt manerent foris: & sic possent ministrare in Ierusalem. Quod autem oporteret sacerdotes, & leuitas ascendere aliquando in Ierusalem erat
C propter duo. Primò propter cõscientiam: quia erat contra conscientiam manere in terra Israel colendo idola, vel dando fauorem cultoribus idolorum. Etiã erat contra cõscientiam non ascendere ad ministrandum in Ierusalem: cùm istud pertineret ad officium suum: & erant omnibus sacerdotibus, & leuitis assignata tempora ad ministrandum secundùm ordinationem Dauid: præcedenti lib. 24. & 25. capi. Nõ ministrare autem temporibus illis contra legem erat. Secundò propter necessitatem sustentationis. Nam sacerdotes, & leuitæ non habebant iura nisi de sanctuario, & eis quæ accessoria erant ad sanctuarium. Si autem non ministrarent non manebant eis iura de quibus viuerent. Ideo necesse erat, quòd ipsi irent ad mi-
D nistrandum in sanctuario. Non permittere ergo eos illuc ire manendo in terra Israel, erat cogere eos indirectè ad hoc, quòd recederent totaliter de terra illa ad habitandum alibi. Et iste modus est valde conueniens, quia secundùm istum eiecerunt eos Israelitæ de terra sua, & etiam de ministerio domini. Quartò modo potest dici, quòd eiecerunt eos de terra, scilicet directè iubendo eis, quòd recederent, & hoc propter multa. Primò, quia forte timebat Ieroboam, quòd sacerdotes, & leuitæ obuiarent sibi valde in fabricatione vitulorum. Nam sacerdotes, & leuitæ erãt magis zelantes legis quàm alij. Ideo videntes tantam abusionem, scilicet quòd deserto Deo, colerentur vituli aurei, valde increparent Ieroboam auctorẽ huius:
E & vt non sustineret eorum increpationes eiecit eos de terra sua in principio huius fabricationis vitulorũ. Secundò poterat esse, quia fortè sacerdotes, & leuitæ manserunt aliquanto tempore in terra Israel post conflatos vitulos, & cùm in hoc reclamarent, timeretque Ieroboam quòd eisdem suadentibus populus crederet, & ascenderet in Ierusalem sicut prius ad faciendum sacrificia, & conuerteretur ad Roboam: qđ abhominabatur Ieroboam: ideo exclusit eos ne eueniret, quod timebat. Tertiò fortè factum est ad placendum populo. Nam populus erat cupidus sacerdotij, & non audebat illum vsurpare propter pœnam legis, & propter principes vetantes, & quia nunc erat data libertas à Ieroboam,

non solum voluerunt populares priuare sacerdotes viribus suis, & honore, sine ipsi ministrarent, & ministrarent laici, sed etiam ad vindictam voluerunt eos excludere de terra sua, quia toto tempore preterito fuerant sacerdotes, & Leuitę prelati populo inuitis popularibus, Deo tamen iubente. Modus tamen quartus, & tertius videntur esse conuenientiores quã omnes alij.

Noster autem Dominus Deus est, quem non relinquimus: sacerdotesque ministrant Domino de filijs Aaron: & Leuitæ sunt in ordine suo. Holocausta quoque offerũt G Domino per singulos dies, mane & vespere: & thymiama iuxta legis præcepta confectum, & proponuntur panes in mensa mundissima, estque apud nos candelabrum aureum, & lucerna eius, vt accendantur semper ad vesperam: nos quippe custodimus præcepta Domini Dei nostri, quem vos reliquistis. Ergo in exercitu nostro dux Deus est, & sacerdotes eius, qui clangunt tubis, & resonant contra vos: H Filij Israel nolite pugnare contra Dominum Deũ patrum vestrorum, quia non vobis expedit. Hæc illo loquente, Ieroboam retro moliebatur insidias. Cunque ex aduerso hostium staret, ignorantem Iudam suo ambigebat exercitu.

Noster autem Dominus Deus est. Posuit supra Abia causam quare Deus non adiuuaret Israelitas, scilicet quia mali erant. Hic ponitur causa, quare Deus deberet adiuuare viros Iuda: & describitur rectitudo religionis suæ, & dixit: Noster autem Dominus Deus est, I scilicet vester Deus non est Deus: sed vituli aurei, quos fecit Ieroboam vobis in deos, & non sunt dij. Noster autem Dominus est Deus verꝰ qui in cælis habitat. *Quem non relinquimus.* Dicit ad improperium Ieroboam, & Israelitarum: quia Deus eorum erat Deus Israel, sed reliquerunt eum, & fecerunt vitulos aureos. Viri autem Iuda non reliquerunt Deum suũ. *Sacerdotesque ministrant Domino de filijs Aaron.* Hoc etiã dicit contra Ieroboam, & Israelitas: quia ipsi constituerant sibi in sacerdotes quoscunque laicos sicut cæteri populi terrarum, & reliquerant, imò eiecerant à se sacerdotes Dei. Viri autem Iuda non excluserant sacerdotes, vel Leuitas: sed potius omnes Leuitas, & sacerdotes eiectos de terra Israel ipsi gratis susceperũt K & prouiderunt eis. Nam omnes sacerdotes, & Leuitæ, qui prius sustentabantur de redditibus, & eleemosynis tribuum duodecim, sustentabantur nunc de duabus tribubus. *Et Leuitę stant in ordine suo.* Idest etiam Leuitæ ministrant apud nos secundùm ordinem suũ: & potest dupliciter intelligi. Vno modo ĩ ordine suo, idest in officijs suis. Quia officia Leuitarum erant diuersa. Quidam enim erant cantores, & alij thesaurarij, & alij ianitores, alij iudices, & præpositi: vt patet præcedenti lib. 23. & 25. & 26. Alio mõ in ordine suo, idest secundùm vices suas: nam erant Leuitæ distincti in eodem officio per sortes, & tempora, vel partes F sicut cantores erant distincti in viginti quatuor sortes, & ministrabant per ordinem, scilicet prima sors vna hebdomada, & secunda sors sequenti hebdomada, & sic de omnibus aliis vsque ad sortẽ vicesimamquartã, & tunc redibat sors prima ad ministrandum: vt patet præcedenti lib. 25. Ianitores autem erant distincti per portas, scilicet quòd quidam ianitores erant vnius portę & alij alterius portæ, & sic de alijs. Idem de thesaurarijs: vt patet pręcedenti lib. 26. c. *Holocausta quoque offerunt Domino.* Hic positis ministris legitimis, scilicet sacerdotibus de stirpe Aaron, & Leuitis subministrãtibus eis, ponuntur ministeria, quę faciebant. Et ponitur primum, quòd offerunt holocausta. Et enim holocaustum quoddam genus sacrificij quando totũ animal crematur, scilicet omnes carnes eius solis carnibus pelle, & fimo detractis: Leu. primo cap. Est istud erat excellentius genus sacrificiorum quàm alia. Erãt tamen alia duo genera sacrificiorum, scilicet hostia pacifica, & hostia pro peccato, de quibus declaratum est supra secundo capitu. in quibusdam quęstionibus. *Per singulos dies mane, & vespere.* Hic tangitur sacrificiũ qđ vocatur iuge. Nam erant quædam sacrificia, q̃ fiebant certis diebus, & solennitatibus anni. Alia autem fiebant quotidie, & ista quotidiana vocãtur iuge sacrificium. Fiebat autẽ iuge sacrificium bis quotidie, scilicet manę & vespere. Nam in mane cremabatur vnus agnus anniculꝰ in holocaustum: & in vespere cremabatur alius: Exo. 29. & Nu. 28. De ritu autẽ sacrificij iugis matutini, & vespertini patet Leui. 6. & declaratum est supra 2. cap. in quadam quęstione. *Et thymiama iuxta legis præcepta confectum.* Scilicet etiam quotidie offertur thymama confectũ secundùm præceptum legis. Confectio autem thymiamatis erat, qa thymiama non est aliqua vna species simplex sed cõpositũ est ex multis aromatibus ꝯsistẽtibus in põdere certo, & proportione, & nõ poterat confici nisi sumptis oĩbus illis speciebus, & ẽt existentibus in illa proportione ponderis. De tota ista confectione patet Exo. 30. *Et proponuntur panes in mensa mundissima.* Scilicet ponuntur panes, & semper stant coram domino in mensa mundissima. Isti panes vocantur panes propositionis, & mensa mundissima, in qua erant: vocatur etiam mensa propositionis, & erat de auro purissimo, de quo infra dicetur in quadam quæstione. *Et est apud nos candelabrum aureum.* Hic tangitur alia ministratio sacerdotalis, quæ est quarta, scilicet ordinare, & locare lucernas candelabri, & dicitur, quòd est candelabum aureum apud nos, scilicet in tẽplo quod erat de auro mundissimo, & ibi lucebant septem lucernę de oleo. Nam cremabatur ibi oleum in vasis, & non cera, nec aliquid aliud. *Et lucerna eius, vt accendatur semper ad uesperam.* Idest lucerna candelabri materialiter vespera accenditur vt luceat, quia per diem non est ardens. An verò sit vna lucerna candelabri, vel plures, quæ accendantur per noctem, & an per diem luceant quædam lucernæ, dicetur infra in quadam quæstione. In Hebræo dicitur, & lucernæ eius. Potest esse quòd ponatur plurale pro singulari, & sic accepit litera nostra. Vel potest proprie accipi, quòd multæ lucernæ accenderentur per noctẽ: sed de hoc declarabitur infra in quadam quæstione. *Nos quippe custodimus præcepta domini.* Potest intelligi dupliciter: vno modo, quòd positis supra præceptis quibusdam in speciali: hic agitur in generali de omnibus, scilicet quòd omnia præcepta legis custodiebant viri Iuda. Aliter intelligetur, quòd ponatur ista clausula generalis solum ad intelligendũ illa, quæ non expressa fuerunt. Nam nõ poterant exprimi omnia, quæ cõtinebanur in lege. Ideo sub ista generali clausula fuerunt inclusa oĩa, quæ non erant expressa. *Quem vos reliquistis.*

Quid holocaustũ.

Quid iuge sacrificiorum.

Quid thymiama.

Ad

Ad ignominiam Ieroboam, & Israelitarum dicitur, qui tenebant prius Deum Israel in Deum, & deinde dereliquerunt eum colendo vitulos aureos, quos fecit Ieroboam. *Ergo in exercitu nostro dux Deus est*. Scilicet, ex præcedentibus sequitur, quòd Deus sit dux exercitus nostri contra vos. Hic ponitur conclusio intenta ex præcedentibus: nam volebat deducere, ꝙ Israelitæ non possent defendere diuisionem regni, quàm fecerant, quia Deus pugnaret contra eos: & hoc dicit hic, scilicet Deus est dux in exercitu nostro, & ponitur per modum conclusionis ex dictis. Patet consequentia: primò, quia ad regem pertinet pugnare pro subditis suis, & facere omnia bella ipsorum, sicut dixerunt Israelitæ primo Regum octauo. scilicet Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit pro nobis bella nostra: Deus tamen erat rex virorum Iuda sicut dixit Abia supra in litera, scilicet nunc vos dicitis, quod possitis resistere regno domini, quod possidet per filios Dauid. Ergo ipse Deus pugnare debebat pro viris Iuda, & sic dixit Abia, ergo in exercitu nostro dux Deus est. Ipse quoque sic dixit per Moysen Exod. decimo quarto, Dominus pugnabit pro vobis & vos tacebitis. Secundò, quia Israelitę offenderant valde Deum, quia cùm essent subditi eius, recesserūt ab eo colentes vitulos aureos, & tamen quando aliqui subditi fugiunt sine causa de dominio alicuius regis, habent causam pugnandi contra illos. Ita ergo nunc Deus pugnaret contra Israelitas: & ista ratio tangitur supra cùm enarrantur mala Israelitarum. Tertiò patet, quia Deus adiuuat cultores suos, & tamen viri Iuda erant cultores Dei. Ideo adiuuaret eos Deus contra Israelitas, qui non erant cultores Dei: et istam rationem tangit Abia in litera inquātum enarrat quomō viri Iuda non recedebant à lege Dei: ideo bene infert, quòd Deus esset dux in exercitu eius contra Israelitas. *Et sacerdotes eius qui clangunt tubis*. Potest intelligi dupliciter vno modo, quòd Deus est in exercitu nostro, & etiam sacerdotes sunt in exercitu nostro, qui clangunt tubis. Alio modo, quòd Deꝰ est dux in exercitu nostro: & etiā sacerdotes eius sunt duces in exercitu nostro, & vocātur sacerdotes duces, quia ipsi sunt mediatores inter Deum, & populum cùm sint ministri eius: & Deus committit eis virtutē suam potiusquam laicis. Etiam vocantur duces, quia ipsi dant signa pugnandi. Nam ad duces pertinet mouere exercitum, & dare signa pugnandi, vel cessandi: sic erat de sacerdotibus in bello: quia ipsi clangebant tubis argenteis, quibus dabatur signum ad pugnandum, & fecit mentionem specialem Abia de sacerdotibus, qui erant in exercitu, & clangebant tubis: quia in eis consistebat magna pars belli, eo quòd fortè portabant secum arcam Domini, in qua erat magna victoriæ spes. Sicut portabatur olim, scilicet tempore Heli primi sacerdotis: primo Regum quarto, & iterum tempore Saulis contra Philisthinos. eod. lib. decimoquarto ca. sed hoc non est putandum, quia postquam fuit posita arca in sancta sanctorum in templo Salomonis, nunquam inde exiit, sed dicitur, quòd mā sit ibi semper: vt patet tertio Regum octauo. & supra quinto cap. Sed dicendum, quòd erat magna spes victoriæ in sacerdotibus propter tubas quibus clangebant. Nam Deus dixerat, quòd quando clangerentur istis tubis in bello ipse recordaretur Israelitarum, & adiuuaret eos: Nume. decimo capitu. Et huius signum est, quia dixit Abia, & sacerdotes eius, qui clangunt tubis, quasi dicat, quòd ex hoc, quòd clangunt tubis est spes victoriæ nobis contra vos. *Et resonant contra vos*. Idest clangor, quem faciunt sacerdotes contra vos est. Nam in hoc, quòd clangunt, concitant Deum contra vos. *Filij Israel nolite pugnare*

A *contra Dominum Deum*. Postquam probauit conclusionem, quam intendebat Abia, scilicet quòd Israelitæ non possent resistere Deo pugnando contra viros Iuda, hic ponit exhortationem dicendo, quòd nō pugnarent contra Deum, quia non possent vllo modo sustinere. Nam si esset pugnandum contra hominem fortassis poterat esse spes de incerto belli euētu, cùm tamen pugnetur contra Deum, nulla potest esse spes nisi de certissima calamitate: & dicitur, nolite pugnare contra dominum: quia probauerat supra, quòd Deus erat dux in exercitu virorum Iuda: pugnādo ergo contra viros Iuda pugnarent contra dominum, quia q pugnat cōtra exercitum pugnat, directiꝰ cōtra ducem exercitus, & tamen volebant pugnare

B Israelitæ contra viros Iuda: ideo volebāt pugnare cōtra Deum. *Dominum Deum patrum vestrorum*. Vocauit eum Deum patrum suorum, scilicet quia iam non erat Deus Israelitarum cùm recessissent ab eo, & colerent vitulos aureos: sicut Deus vocauit Israelitas populum Moysi, & non populum suum, quia peccauerant fabricando, & colendo vitulum in monte Sinai: Exod. trigesimo secundo, scilicet: Peccauit populus tuus: à fortiori ergo cùm nunc Israelitæ duos vitulos colerent, efficiebantur non populus Dei, erat tamen Deus patrum suorum: quia patres sui coluerāt Deum, licèt ipsi non colerent eum. Vel vocatur Deus patrum suorum ad signandum maiorem ingratitudinem, & errorem, scilicet non est Deus vester

C de nouo, quem nunc acceperitis: sed est Deus patrū vestrorum, idest ab antiquo est Deus vester, iō quòd nunc pugnetis contra eum peccatum est magnum, & ingratitudo. *Quia non vobis expedit*. Scilicet, dato quòd nō attenderetis hoc, quòd offendebatis Deum pugnando contra Iudæos, saltem considerare debetis vtilitatem vestram: & tamen non est vtile vobis, sed potius nociuum, quòd vos pugnetis contra Deum vestrum, quia faciet vos incidere in magnas calamitates. Ideo non expedit vobis pugnare contra Deum, nec contra viros Iuda. *Hęc illo loquente Ieroboam retro moliebatur insidias*. Abia protraxit sermonem suum in longum enarrando hæc, & alia similia: & cùm ista displicerēt Ieroboam fecit poni insidias Abiæ post ter-

D gum: vt interim possent eum incautum tenere. Et hoc potissimum faciebat, quia volebat Ieroboā quanto facilius posset tenere, & occidere Abiam, & sic efficeretur rex super vtrunque regnum. Hoc autem putauit posse efficere dum Abia loqueretur: quia tunc non se obseruaret putās omnia secura esse, quousque finiretur sermo. *Cunque ex aduerso hostium staret ignorantem Iuda suo ambiebat exercitu*. Ponitur modus insidiarum, scilicet quia Ieroboam stabat ex aduerso, idest à fronte hostium, scilicet virorum Iuda, qui erant hostes sui: & sic putabant viri Iuda nihil mali moliri Ieroboam, cùm eum viderent coram se, & tamē occultè transmiserat partem exercitus, qui ambiret Iudam: & incluso in medio percuterent, & viri Iuda ignora-

E bant hoc: quia non attendebant: & tamen vidit Iudas istas insidias, & clamauit ad dn̄m atque liberatus est.

Quare locutus est de sacrificijs, & ministerijs sacerdotalibus.

Quæst. XXX.

QVAERITVR circa prædicta, quare Abia loquens contra Ieroboam, & Israelitas dixit de sacrificiis & istis ministeriis sacerdotalibus potiusquam de aliquibus aliis. Rn̄dendum ꝙ Abia probauerat infidelitatem, & impietatem Israelitarum recedētiū à cultu diuino. Hic probat è cōuerso suā fidelitatē, & obseruantiā religionis, vt videantur oīno oppositi.

Sciendum autem, quòd Israelitæ fabricantes vitulos aureos transgressi fuerãt totam legem, nec obseruabant aliquam cæremoniam eius, & tamen principalis error erat in ijs, quæ pertinebant ad deum directè: pertinebat ad deum tota lex indirectè, quia quodcunque mandatum legis præuaricemur, facimus contra Deũ, eo quòd ipse est legislator, & offenditur legislator infringendo quamcunque legem eius. Directè autem contra deum agitur quãdo non solùm offenditur ex transgressione legis, tanquam legislator: sed etiam tãquam totum damnum, vel iniuria violatę legis Deo ꝓueniat, & nulli alteri. Nam aliquando Deus offenditur tanquam legislator, & tamen damnum præuaricatæ legis non incumbit Deo, sed alteri: vtpote siqs occidat proximum suum, vel cognoscat vxorem suã, G vel furetur res illius: & generaliter in omnibus præceptis secundæ tabulę, quæ in proximum diriguntur. Nam ibi damnum, vel dedecus non obseruatę legis ꝓuenit proximo. In aliis autem prouenit damnum, vel dedecus non obseruatę legis Deo, licèt ei non possit verè aliquod dedec⁹, vel damnum prouenire, cùm sũmum bonum sit: & omne malum siue culpæ, siue pęnæ ab eo in infinitum distet. Sed largè loquendo, eo quòd nulli alteri prouenit damnum, vel dedecus ex p̄uaricatione legis, sicut in omnibus pręceptis primæ tabulæ. Nam ex hoc, quòd habemus deos alienos, vel nomẽ Domini in vanum assumimus, Deo soli dedecus prouenit eo modo, quo homines possunt Deo suo inferre dedecus, vel affligere eum. Sicut dicitur H Mala. 2. scilicet: Laborare fecistis Deũ in sermonib⁹ vestris, & dixistis: in quo fecimus eum laborare? Et Mala. 3. dicitur: Si affigit homo Deum suum, quia vos cõfigitis me, & dixistis in quo configimus te? In decimis, in primitijs, in penuria vos maledicti estis, & me vos configitis gens tota. Ista autem sunt præcepta primę tabulę, quæ directè pertinent ad Deum, & ad eũ solum. Ista redeunt ad duo, scilicet ad fidem de Deo, & ad cultum eius. Ad fidẽ autem, quòd teneatur in Deum, & ipse solus reputetur Deus, istud tangit præceptum primum. Secundum est, quòd pertinet ad cultum, qui est impenditus tanquam sibi debitus, & istud est in pręceptis cæremonialibus. Præuaricatio autem circa ista duo est grauissima: quia est directè cõ I tra Deum, & obseruatio eorum est valde grata Deo: quia per hoc ad eum bene nos habemus. In obseruatione autem præceptorum, quæ tendunt directè ad proximum, non colitur Deus tam directè, nec offenditur tam directè. Ideo de istis duobus fit mentio. Et ponitur in viris Iuda, quòd ista duo obseruabant. Primum tangitur inquantum dicitur: Noster autem Deus est, quem non reliquimus, scilicet tenemus fidem eius, & nullum alium credimus esse Deum, nec adhæremus alteri. Secundum tangitur inquantum ponuntur cæremoniæ sacrificiorum, & alia, quæ fiebant in templo quotidie, quia ista sunt ceręmonię cultus diuini. Ista duo per contrarium ponuntur in Israelitis, scilicet quòd non tenuerunt fidem Domini. Nã reliquerunt eum recedentes ab ipso: & fecerunt sibi K vitulos aureos. Secundùm etiam non tenuerunt: quia præuaricati sunt cæremonias cultus diuini: nam eiecerunt sacerdotes Domini de terra sua, & non tenuerunt aliquas ceręmonias cultus diuini. De aliis autem transgressionibus legis, quia illę non pertinebant ad idolatriam, cùm non essent directè contra Deum, sed contra proximũ, non curauit Abia facere mentionem.

Quare posuit istas solas ceremonias.
Quæst. XXXI.

QVAERITVR vlterius, cùm Abia poneret hic pręuaricationem legis diuinæ quantum ad obseruationem ceremoniarum, & custodiam earum ex parte virorum Iuda: cur posuit istas solas, quæ habentur hic, cùm sint etiam aliquæ aliæ. Nam solùm tãgitur hic de holocaustis, & sũt multa alia genera sacrificiorum, scilicet pro peccato, & pacificæ hostiæ. Etiã sunt multa holocausta nõ quotidiana. Hic aũt de solis quotidianis actum est. Respõdendum quòd voluit tãgere omnes cæremonias cultus diuini quomodo obseruarentur à viris Iuda, & illę sunt duplices, scilicet sacerdotales, & leuiticæ. Ceremonię Leuiticę sunt minores, & de istis non facta fuit mentio specialiter, sed in confuso dictum est, scilicet Leuitæ stant in ordine suo .i. exercent ministeria sua secundùm ordinem eis impositum. Ministrationes aũt sacerdotales erãt principaliores: & istas tangit hic specialiter Abia. Vnde omnes tetigit: nam quædam cæremonia est in sacrificijs, & istam tetigit dicens. Holocausta offerunt Deo per singulos dies. Secunda ceremonia est in oblatione: & crematione thymiamatis quotidie in altari thymiamatum, & istud tetigit, dicens: & thymiama iuxta legis præcepta confectum. Tertia cæremõnia erat positio panum propositionis in mensa aurea: & istam tetigit dicens: & proponuntur panes in mẽsa mundissima. Quarta cæremonia est in dispositione lucernarum in candelabro: & istam tetigit, dicens. Est apud nos candelabrum aureum. Sed obiicitur, ꝙ reliquit aliquas ceremonias, s. introire in sancta sanctorum erat officium summi sacerdotis, & non tangitur hic. Item offerre sacrificia solennitatum, & oĩa extraordinaria pertinebãt ad sacerdotes, & non dicitur hic nisi de iugi sacrificio. Rñdendum, ꝙ Abia voluit tangere oẽs ceremonias cultus diuini, quæ fiebant quotidie per sacerdotes: istæ autem enarratę fiebant quotidie: ideo illas tetigit. Istæ autem, de quibus obiicitur, non erant quotidianæ: patet quia intrare in sancta sãctorum non erat quotidianum officiũ: sed semel tantum in anno. s. die propitiationis fiebat Leu. 16. & ad Hebręos 9. Etiam offerre hostias pacificas, & pro peccato non erat quotidianum saltem de necessitate. Pro quo sciendum, quòd quędam sacrificia erant necessitatis, & alia erãt deuotionis: vel quędam erant determinata respectu temporis: & alia non habebant aliquod tẽpus determinatum. De non habentibus tempus determinatum non loquebatur aliquid Abia, de habentibus tẽpus determinatum dicendum, ꝙ quędã fiebant certis temporibus anni, & tñ non quotidie: alia fiebant quotidie. De his, quę fiebant quotidie nullum genus sacrificij erat nisi holocaustũ: ideo de solis holocaustis dixit. Sacrificia aũt pacifica, & pro peccato erant determinata pro quibusdam diebus, vt patet Num. 28. & 29. cap. Etiam cùm dicitur de sacrificiis solẽnitatum, & de extraordinariis idem patet. Nam ista non fiebant quotidie, sed solùm determinatis dieb⁹. Sed tunc obiicietur, quòd quędam cęremonię istarũ erant, quę non fiebant quotidie sicut positio panum propositionis. Nam quolibet sabbatho ponebantur panes propositionis coram domino: Leu. 24. Dicendum, quòd positio panum reputabatur ministratio quotidiana: nam licèt non ponerentur quotidie panes coram domino, manebant semper positi: nã nunquam erat dies, qua non manerent isti panes in cõspectu domini. Vnde nulla ministratio erat magis quotidiana quam positio panum in mensa: ideo de ista dictum est cum aliis.

Qualis esset illa cæremonia.

Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius, circa primam ceremoniam istarum, quæ erat de sacrificiis qualis erat. Respondendum, quòd licèt hic solùm tangatur de holocaustis: tamen tres species erant sacrificiorum, scilicet holocausta, hostiæ pacificę, & hostię pro peccato: holocausta erant sacrificia quorum totę carnes cremabantur, & intestina lota, & pedes, solis cornib⁹ pelle, & fimo demptis, de quorum ceremoniis patet Leui. primo capit. Hostia pacifica erat duplex, scilicet quædam ad gratiarum actiones, & alia votiua. Prima est quando quis à Deo impetrauerat aliquod beneficium, non poterat illud impetrare nisi Deo sibi placato siue pacificato: offerrebat gratiarum actiones pro illa pacificatione diuina: & illa placatiua hostia vocabatur pacifica, idest pro pace oblata, & ad gratiarum actiones. Alia erat votiua, scilicet quando quis desiderabat impetrare à Deo aliquod beneficium: & sciebat, quòd non poterat illud impetrare, nisi deo placato, offerebat hostiam, vt Deus sibi pacificaretur: vocabatur hostia ista pacifica à pace, idest pacificatione, quam homo desiderabat habere cũ Deo: de hoc Leui. 7. De ista hostia dicendum, quòd non cremabatur tota caro, sed soli adipes. Carnes autem diuidebantur inter sacerdotes, & offerentes. Nam sacerdotes facientes cæremonias sacrificij recipiebãt petusculum, & armum dextrum: Leui. 7. Cęteræ carnes proueniebant offerentibus. Interdum autem offerebatur Deo ad cremandum caudam animalis cùm renibus in hostia pacifica: Leui. 3. De omnibus cęremonijs huius sacrificij patet Leui. 3. & 7. Hostia pro peccato erat, quę offerebatur ex mandato legis pro aliqua transgressione: & ista erat duplex, scilicet quædam ꝓ commissione, et alia pro omissione. Pro commissione vocabatur hostia pro peccato, illa, quæ erat ꝓ omissione vocabatur hostia pro delicto, & ista differebant secundùm multas cæremonias: quia aliter offerebatur pro peccato summi sacerdotis, aliter pro peccato totius populi, aliter pro peccato principis, aliter pro peccato priuatarum personarum: vt patet Leui. 4. De ceremoniis autem sacrificii pro peccato, & pro delicto habetur Leui. 4. & 5. & 6.

De temporibus sacrificiorum.

Quæst. XXXIII.

QVAERITVR Vlterius, de temporibus sacrificiorum. Et respondendum, quòd præter diuisionem præcedentem sacrificiorum, quæ erat diuisio per species, erat adhuc alia diuisio sacrificiorum, scilicet quædam erat spontanea, & quædam necessaria. Spontanea erant illa, quæ mera liberalitate offerebantur non præcedente aliqua necessitate siue à lege siue à voluntate introducta. Et ista erant aliquando holocausta, aliquando hostiæ pacificæ, aliquando hostię pro peccato: quia quilibet poterat spontaneè offerre quodcunque vellet, & acceptabatur: licèt verum est quòd oblata spontaneè cõiter erant holocausta vel hostiæ pacificę. Raro autem offerebantur hostię pro peccato spontaneè. Et ratio est, quia holocausta erant ad laudem Dei. Hostiæ autem pacificæ erãt ad gaudium offerẽtium, quia de hostiis pacificis proueniebat maxima pars offerentibus: vt dictũ est pręcedenti quęst. Hostiæ aũt pro peccato non proficiebant ad gaudium offerentium: quia potius erant sacrificia luctus, cùm essent pro peccato, quàm exulta-

A tionis. Etiam quia de illis nulla pars proueniebat offerentibus, sed totæ carnes proueniebant sacerdotibus, sed totæ cremari debebant: vt patet Leu. 4. 5. & 10. Et ideo quandocunque dicitur de aliquo, quòd offerret sacrificia spontanea, raró ponitur quòd oblata fuerint alia sacrificia nisi hostię pacificæ, & pro peccato. Alia autem erant sacrificia necessitatis: & ista erant duplicia. Quædam erant sacrificia necessaria absolutè, quorum necessitas nõ dependebat à voluntate humana. Alia erant necessaria, quorum necessitas dependebat ex voluntate, scilicet quòd aliquando fuerunt voluntaria, & per voluntatem facta sunt necessaria sicut sacrificia ex voto. Et de istis votiuis dicendum quòd poterat quilibet voueret, offerre quodcunque genus sa-
B crificij vellet. Pręsupponendum tamen, quòd sacrificia pacifica, & holocausta habebant quedã libamẽta determinata à lege: & eoipso ꝙ quis vouebat offerre sacrificium tale, vel sponte illud offerre volebat: debebat offerre secum illa libamenta determinata à lege, & ista sunt quinque, scilicet simila, vinum, oleũ, sal, & thus, vt patet Num. 15. & Leui. 2. Si autem essẽt sacrificia necessaria necessitate non dependente ex voluntate nostra, Dicendum quòd ista erant duplicia. Quędam erant habentia tempus determinatum, quo fierent: alia non habebant tempus determinatũ. Prima erãt illa, quæ à lege iubebantur fieri pro certis rebus quandocunque illę euenirent: sicut quandocũque mulier pareret: expletis diebus purificationis of-
C ferre tenebatur sacrificium, scilicet holocaustum, & pro peccato: Leui. 12. Item siquis fuisset leprosus, & postea purificaretur: debebat offerre sacrificia, quę habentur Leui. 14. Item siquis esset vir fluens semine, et mundaretur, offerrebat sacrificia: et si mulier liberaretẽ à fluxu sanguinis extra tempora menstruorum offerrebat sacrificium: Leui. 15. Et sic in multis alijs purificationibus: simile etiam erat pro peccato: nam quando quis incideret in tale, vel tale peccatum offerrebat sacrificium à lege determinatum: et ista erãt multa, vt colligitur Leu. 4. & 5. & ista non limitabant tempus: sed quandocunque accideret peccatũ debebant offerri ipsa sacrificia. Alia erant habentia tempus determinatum, & ista offerebantur in diebus
D festis, & in aliis assignatis à lege. Pro quo sciendum, quòd lex iubebat quotidie offerri duos agnos anniculos in holocaustum: vnum in aurora, & alterum in vespere, & vocabatur istud sacrificium iuge: Exod. vigesimo nono, & Nume. vigesimo octauo. Erant alia sacrificia, quæ offerebantur in sabbathis: & duplicabantur, scilicet duo agni anniculi in aurora, & duo in vespere: Nume. vigesimo octauo. Erant aliæ festiuitates, quæ accidebant quolibet mense, scilicet Kalendę: quia prima die cuiuslibet mensis erat dies Kalendarum: & offerebantur in eo sacrificia, quę habẽtur Nume. decimo octauo. Erat autem alia festiuitas Phase, & Azymorum die quartadecima mensis primi ad vesperum incipiens, duransque vsque ad vigesi-
E mum primum diem mensis eiusdem ad vesperum. De sacrificiis huius festiuitatis Num. 18. Erat aliud festum, quòd vocatur festum Pentecostes, vel festum Hebdomadarum: & erat post festum Azymorum quinquaginta diebus siue septem Hebdomadis completis: vt patet Leuiti. vigesimo tertio. Et in isto offerebantur primitiæ de panibus tritici. eod. capi. & sacrificia in eo fiebant, quæ habentur Nume. vigesimo octauo. Alia festiuitas erat, quæ vocatur clangoris: & erat die prima mensis septimi, in qua offerebantur sacrificia, quæ habentur Nume. vigesimo nono capit. Aliud festum erat quod vocatur propitiationis siue expiationis, & fiebat die decimo mensis septimi: in quo sacerdos magnus confitebatur peccata totius

populi super cornua hirci, mittebatque eum in deser F
tum: & tunc introibat in sancta sanctorum aspergēs sanguinem coram propitiatorio, & orans pro peccato totius populi: Leui. 16. fiebant tunc sacrificia, de quibus patet Num. 29. Aliud erat festum tabernaculorum die quintadecima mensis septimi durans vsq; ad diem vicesimum secundum mensis eiusdem: & offerebantur sacrificia multa quolibet annor septem diebus, de quibus Nume. vigesimo nono. Iste est modus sacrificiorum in generali, quę fiebant in veteri testamento.

De cęremonia thymiamatis. Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius, circa aliam cæremo- G
niam sacerdotalem, quæ erat oblatio thymiamatis. Pro quo sciendum, quòd in sanctuario erāt duo altaria solùm, s. altare holocaustorum, & altare thymiamatū. Primum erat extra templū in atrio ei⁹, & ibi cremabantur omnia sacrificia & fiebant. Aliud erat in templo coram sancta sanctorum: & istud erat de cedro. 3. Regum 6. eratq; opertum auro licèt quādo Moyses fecit illud in deserto erat de lignis setim. Erat autem paruum longitudine, & latitudine: & in isto cremabatur quotidie thymiama bis, mane, & vespere: Exod. 30. Et in isto altari nihil aliud fiebat. Nam nūquam ibi offerebatur sacrificium aliquod, nec cremabantur illę carnes, nec fundebatur sanguis super cornua eius, sicut supra cornua altaris holocaustorū, H
nisi semel tantùm in anno, s. die propitiationis, quando introibat sacerdos magnus in sancta sanctorum. Nam tūc exiens inde fundebat sanguinem super cornua altaris thimiamatum: Leu. 16. & Exod. 30. super istud altare non cremabāt incensum simplex nec aliqua cōfectio odoramentorum nisi solum thymiama. Erat autem thymiama confectum ex multis aromatibus constitutis in pondere certo, & cùm essent omnia ista coniuncta comminuebantur in mortario vsq; ad puluerem minutissimum. Et de illa cōfectione sic facta, quæ vocabatur iam thymiama, assumebat sacerdos quotidie certam partem mane & vespere, & cremabat illam. Et modus erat, quòd sacerdos acciperet vnum vas æneū, quod vocatur thuribulum, vel ignis I
receptaculum: & implebat illud de prunis altaris holocaustorum, quod erat in atrio templi foris, & ingrediebatur in templum, ponebatque thuribulum super altare thymiamatum: & tunc fundebat super prunas thymiama, & cremabatur ibi, manebatque sacerdos ibi donec cremaretur illud thymiama: & tunc educebat thuribulum cum prunis vel cinere: & dum maneret sacerdos interius, erat populus foris expectans quousque exiret: sic patet Lucę 1. quando Zacharias pater beati Ioannis Baptistæ introiuit ad ponendum incēsum corā dño: & nō licebat poni prunas ad cremādū istud thymiama nisi de altari holocaustorū: qđ patet: quia duo filij Aarō, s. Nadab, & Abiu sumētes thuribula ad cremandū thymiama acceperunt in eis ignē alienum, & tunc ignis a domino egressus deuorauit K
eos, & occidit: Leui. 10. Etiam thymiama istud quod cremabatur coram domino erat tantę æstimationis, quòd Deus iusserat quòd sub pęna mortis nemo faceret talem cōpositionem ad hoc, quòd frueretur odore eius: Exod. trigesimo. De ista oblatione thymiamatis ad quid fieret, scilicet an ad reprimendum fetorem surgentem de crematione carnium in altari holocaustorum, vel ad aliquid aliud, declaratum est Exodi trigesimo.

De cæremonia panum propositionis. Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius, de alia cæremonia panum propositionis. Et dicendum, quòd isti panes erant semper duodecim, qui manebant semper positi intra templum super mensam propositionis cōram domino. Et sciendum primò, quòd isti panes vocabantur secundùm Hebræos panes facierum: vt dicit litera Hebraica. Et dicit Rabbi Salomon, quòd hoc ideo erat, quia isti panes ex vtraque parte habebant faciem: & sic quilibet panis duas facies habebat vnde panes facierum appellabantur: & hoc vult, quia dicit, quòd coquebantur isti panes in vasis ferreis sicut panes parui, quos nos conficimus, & vocamus hostias, quos vt albos efficiamus ex vtraque parte atque delicatos, in vasis ferreis coquimus. Istud autem non potest esse de panibus propositionis, qa erant valde grossi, cùm quilibet haberet duas decimas de simila: vt patet Leui. 24. & nullo mō coquerentur propter eorum grossitiem: & si deberent coqui, prius cremarentur extremitates quàm medulla coqueretur. Et tamen falsum est: quia coquebantur illi panes sufficienter sicut alij panes: ita vt essent conuenientes ad cibum sacerdotum: ideo vocabantur panes facierum, idest panes faciei, scilicet quia coram domino siue facie domini proponebantur. Nam in Hebræo ponitur sępe plurale pro singulari, & è contra: & istum sensum secuta est litera nostra dicens istos esse panes propositionis, quia proponebantur coram domino: cùm Deus specialiter esse putaretur intra sancta sanctorum, coram qua domo erat ista mensa cum panibus. Et vocatur etiam mensa propositionis ex hac ratione, scilicet quia in ea ponebantur panes propositionis. Sciendū, quòd isti panes erant duodecim semper: & ponebantur tot propter duodecim tribus Israel. Vt sicut isti duodecim panes manebant semper coram domino: ita maneret memoria illarum tribuum coram domino. Et ponebantur panes propter terræ nascentia, scilicet quia panis est præcipuum pertinens ad terræ nascentia, quia de illo hō potissimè viuit. Et vt recordaretur semper Israelitarum ad benefaciendum illis in terræ nascētibus, ponebantur isti duodecim panes coram domino. Et non est intelligendum, quòd isti panes reducerent Deo semper Israelitas in memoriam. Nam Deus nihil obliuiscitur. Ideo nihil ei in memoriam pōt reduci: etiam quia omnia nuda sunt, & aperta oculis eius: Ad Hebræos quarto. Cùm ergo semper Deus videret Israelitas, non oportebat, quòd esset aliquod reductiuum ad memoriam. Etiam si vellemus intelligere, quòd per panes positos in præsentia Dei in templo Deus recorderetur Israelitarum semper, nō pōt stare: quia Deus non poterat videre panes illos, cùm Deus nihil videat: quia nō est animal. Ideo per hoc, quòd panes illi positi erant in præsentia eius, non recordaretur magis Israelitarum quàm si nihil ibi positū esset: sed isti panes erant ad hoc ꝙ Deus recordaretur magis Israelitarum dupliciter. Vno modo, quòd erant ad memoriam Israelitarum promeritoriè, s. ꝙ per hoc, ꝙ Israelitæ ponebant istos duodecim panes coram domino pro se, merebantur quòd Deus recordaretur eorum. Nam in hoc colebant eum: & per istum cultū merebantur apud ipsum: & in remunerationem istius cultus volebat Deus eis bona temporalia continue retribuere, quod erat recordari ipsorum quantum ad terræ nascientia. Secundò modo potest intelligi istud, scilicet quòd factum erat hoc propter Israelitas. Nam Israelitæ erant viri rudes, qui nesciebant conditionem Dei, & putabant, quòd

Deus se habebat ad modum hominis. Homo autem est obliuiosus, & quando aliquid est in præsentia eius recordatur illius. Et ob hoc volebant quando panes duodecim essent coram domino nomine duodecim tribuum Israel, quòd non poterat Deus obliuisci eorum: & aliàs putarent quòd Deus non recordabatur ipsorum. Considerandum vlterius circa panes istos, quòd erant sanctitatis magnę, & Deus non volebat quod aliquis eos conficeret nisi sacerdotes, & ipsi accipiebant à filijs Israel similam, & conficiebant eos: & non tangebant farinam illam, nec pastam feminæ aliquæ, nec laici, nec etiam Leuitæ: sed soli sacerdotes conficiebant eos atque coquebant, & ponebant corã domino: Leui.34. & præcedenti lib.9. & 23. cap. Ipsi quoque sacerdotes p singula sabbatha ponebant istos B duodecim panes recentes coram Domino, & tollebant alios duodecim, qui manserant iã septem diebus coram domino, & sic fiebat per singula sabbatha. Istos panes soli sacerdotes comedebant, nec licebat cuilibet alteri hominum comedere de illis, nisi esset in necessitate famis: & esset mundus à mulieribus, vt patet primo Reg. 21. & Matth.12.

De cæremonia candelabri.
Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius circa aliam cæremoniam candelabri, scilicet quomodo fiebat. Respondendum, quòd tempore Moysi quando fabricatum est tabernaculum in deserto, Deus iussit fieri vnũ candelabrum cum septem calamis, & septem lucernis. De cuius fabricatione patet Exo.25. Et erat vnũ candelabrũ in toto tabernaculo ĩ prima parte tabernaculi. Nã in atrio tabernaculi nullũ erat candelabrũ: quia nõ erat opertũ tecto, sed solis parietibus altitudine cubitorũ quinq;: vt patet Exo.27. intra sancta sanctorum nõ erat aliquod candelabrum: quia Deus volebat partem illam esse nimis obscuram, vt quando illuc intraret summus sacerdos, nõ videret secretum corpus quod iacebat inter alas cherubim super propitiatorium. Et quando illuc intrabat summus sacerdos, adhuc fiebat locus magis obscurus: quia coram se ferebat thuribulum plenũ prunis quod erat aspersum thymiamate: & D exhalabat inde crassus vapor, qui operiret oculos summi sacerdotis, et non videret aliquid de eo, quod erat in propitiatorio: Leui.16. cap. Manebat prima pars tabernaculi in qua erat candelabrum, & non erat nisi vnum: quia illud sufficiebat ad illuminandum totam illam partem, quia domus satis parua erat, scilicet viginti cubitorum longitudine, & decem latitudine. In templo autem Salomonis fuerunt plura candelabra, vt dicetur sequenti quæstione: in isto candelabro ministrabat vnus sacerdos quotidie bis, scilicet in aurora, & vespere: disponendo lucernas, & locando illas: Exo.3. cap. Et ad hoc iubebat Deus accipi oleum purissimum, quòd tenerẽt filij Aaron in vasis intra templum: & quando intrabat sacerdos ponebat oleũ E in lucernis siue lampadibus, & emungebat lichnum, ponebatque quod emunxerat in quibusdam vasis aq, vt non fumigaret lichnum, vt colligitur Exo.25. Et accensio candelarum istarum erat de oleo: quia non cremabatur cato, nec sepũ, nec alius liquor nisi oleum in vasculis candelabri: & illa vascula vocabantur lucernæ, quia lucebant, scilicet cremando in eis oleum. Erat autem accensio candelarum tã ad necessitatem quàm ad honorem. De necessitate manifestum est, quia cùm tabernaculum esset vndique clausum, erat obscurum, & egebat lumine. Etiam propter honorem, quia lumen ad magnum honorẽ pertinet. Et ob hoc in ecclesia dum celebrantur diuina officia da- A to, quòd sit magna lux diei, est semper lumen candelarum, & non licèt alicui sine lumine missam celebrare: vt patet extra de celebra. missa. cap. vltimo.

De candelabrorum numero.
Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius circa istud quod dicitur hic de cãdelabro, quomodo dixit hic rex Abia: est apud nos candelabrum aureum. Nam videtur ꝙ non erat vnicum candelabrum, sed multa, quia Salomon fabricauerat decem candelabra aurea 2. Reg.7. Erant etiam candelabra multa argentea. Nam præcedenti lib.28. cap. dicitur, quòd dedit Dauid aurum ad candelabra aurea & argentum ad argentea. Item supra 4 dicitur ꝙ Salomon posuit in templo candelabra aurea decem, quinque ad dextram & quinque ad sinistram. Respondet Nicolaus, quòd Salomon fecerat ista candelabra multa, & tamen non erat nunc in templo nisi vnum: quia qñ rex Sesac ascendit de Aegypto ĩ Ierusalẽ, abstulitq; thesauros dom⁹ regis, et domus Dñi, abstulit ista candelabra, & non reliquit nisi vnum. Et sic nunc tempore Abiæ non erat nisi vnũ: & de isto locutus est Abia hic. Dicendum tamen, quòd non stat, quia in hoc præsuponitur, quòd Sesac abstulerit de templo Domini aliqua vasa aurea vel argentea, in quibus ministrabatur. Et tamen falsum est, quia omnia vasa aurea, & argentea manserunt in tẽ C plo vsque ad tempus regis Ioacim, quando Nabuchodonosor illa abstulit de Ierusalem 4. Reg.24. cap. Sic etiam patet infra 26. & 2. Esdræ vbi dicitur ꝙ omnia vasa aurea, & argentea tam maiora quàm minora trãslata sunt in Babylonem. Et tamen si aliqua abstulisset rex Sesac, non mansissent omnia, vt illa asportaret Nabuchodonosor in Babylonẽ. Et sic manebant tẽpore Abiæ multa candelabra in templo, scilicet omnia candelabra aurea, & argentea, quæ fecerat Salomon. Aliquis ergo dicet, quòd licèt manerent omnia candelabra, quæ fecit Salomon in tẽplo: tamen facta est mentio de vnico, scilicet de illo, quòd erat factum a Moyse in deserto. Sed dicendũ, quòd istud non est satis verisimile, quia non erat istud candelabrum pręcipuum inter alia cãdelabra: sed potius quodlibet candelabrum, quod fecerat Salomon, erat pręciosius candelabro Moysi: quia erant maiora candelabra, quę fecit Salomõ propter multitudinem auri. Nam tempore Moysi parum de auro, & argento habebant Israelitæ ad faciendum multa, & magna vasa sanctuarij. Primò vt declaratum est. 3. Regum 6. & supra 5. plurima de vasis tabernaculi Moysi quãtum ad vsum cessauerunt in templo Salomonis. Et cępit ministratio quantum ad vasa, quæ Salomon nouiter fabricauerat. Iõ non erat verisimile, ꝙ vnicũ candelabrũ qđ fecerat Moyses, qđ erat minoris prętij quã quodlibet de candelabris Salomonis, nominaretur hic ab Abia rege, & subticerentur alia oĩa. Sed dicendum videtur, quòd hic ponitur singulare pro plurali, idest candelabrum pro candelabris: sicut sæpe fit in Hebræo. Et sic videtur fieri in litera vbi ponitur lucerna pro lucernis pluraliter. Posset aliter dici, quòd licèt essent omnia ista candelabra in templo, non lucebant omnia hæc semper: sed vnicum semper lucebat, & alia interdum in magis solẽnitatibus lucebant. Et sic nominauit Abia vnum candelabrum cuius lucernæ semper lucebant. Istud licèt posset concedi, tamen non est valde verisimile: se[d] [p]otius videtur, ꝙ omnia quotidie arderent: ideo tenendum videtur, ꝙ ponitur singulare pro plurali.

De

De numero lucernarum. *Quæst.* XXXVIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic de lucerna candelabri, ꝙ in candelabro erat lucerna, quæ accendebatur semper ad vesperam, quomodo dicitur lucerna. Nam non erat vnica lucerna, sed multæ: eo quòd quodlibet candelabrum habebat septem lucernas, vt patet Exo. 25. Respōderi potest vno mō, ꝙ accipitur lucerna hic per excellentiam: nam quodlibet candelabrum habebat septem lucernas, & vna illarum, quæ erat ī medio erat maior aliis: & ista erat lucerna per excellentiam. Et istud pōt colligi ex mō loquendi Dei: Zacha. 4. s. vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius super caput eius, & septem lucernæ eius super illud. Et accendebantur omnes lucernæ: fit tamen mentio de illa vnica, quæ vocatur lampas per excellentiam. Aliter dicunt quidā, ꝙ quodlibet istorum candelabrorum habebat vnicā lucernam, & illa accendebatur. Nam verum est, ꝙ candelabrum Moysi habebat septem lucernas: Exod. 25. Ista tamen candelabra, de quibus hic dicitur, non cōstat cuius figuræ essent. Ideo posset dici, ꝙ haberent singulum candelabrum vnam lucernam, & illa solùm accenderetur. Sed dicendum, quòd istud nō est satis verisimile, quia cùm essent candelabra Salomonis preciosiora candelabro Moysi, nō erat verisimile, quòd cùm candelabrum Moysi haberet septem lucernas, ꝙ candelabrum quodlibet Salomonis haberet vnicam lucernam. Dicendum ergo videtur quibusdam aliter, scilicet ꝙ ponatur singulare pro plurali. Nam accēdebantur omnes candelæ ipsius candelabri: & tamen vocantur omnes nomine vnius lucernæ: sicut ponitur supra candelabrum in singulari, cū tamen essent multa candelabra. Aliter potest dici, ꝙ habebat candelabrum multas lucernas. Et tamen per noctem accendebatur vna candela illius. Et ista est positio Rabbi Salomō, super Exodum, s. ꝙ per noctē ardebant omnes lucernæ candelabri, & per diē, cùm nō esset necessaria tanta lux, erant pauciores lucernæ accensæ: & sic poterat esse, ꝙ maneret vnica candela per diem, quæ non arderet reliquis ardentibus, & illa accenderetur per noctem. Et sic dicitur hic, ꝙ erat candelabrum in templo, & lucerna ei⁹, vt accendatur semper ad vesperam. Dicendum tamen, ꝙ ponitur hic singulare pro plurali: quod patet ex litera Hebraica. Nam vbi nos dicimus, & lucerna eius, vt accendatur semper ad vesperam, & ista est veritas.

An semper accenderetur lucerna vesperi. *Quæst.* XXXIX.

QVAERITVR vlterius circa hoc, quod dicitur hic, quomodo stat, quòd lucerna cādelabri semper accenderetur ad vesperam. Nam potius videtur, ꝙ candelæ arderēt tam per noctem quàm per diem: quia lumē erat necessarium tam per diem, quàm per noctem. Responderi potest vno modo, quòd lucernæ omnes candelabrorum ardebant semper tam per diem quàm per noctem. Nam erat lumen necessarium omni tempore: de nocte manifestum est, quia tunc proper tenebras erat opus lumine. De die autem patet, quia tabernaculum erat aliqualiter obscurum, cùm ex omni parte esset clausum operimentis, & etiam porta claudebatur quodam tentorio, quod extendebatur siue trahebatur ante fores: Nume. 3. & 4. Etiam erat lumen necessarium per diem ad honorem. Nam dato, quòd sit lux diei, est magnus honor, ꝙ coram domino sit lumen candelabrorum: sic namque fit in Ecclesiis: quia etiam per diem cùm diuina celebrantur est lumen in Ecclesia, & non licet ce-

F lebrari missam sine lumine. Itē si attendatur, magis necessaria videbatͤ candelarū accensio per diē q̄ per noctem. Quia per diem ministrabatur in tabernaculo: quia erat aliqualiter obscuru m, & per noctem nō ministrabatur. Ideo non erat per noctem necessarium lumen nisi ad honorem. Et tamen ad honorem erat ēt necessarium per diem. Iō debet esse lumen per diē in candelabris tabernaculi siue tēpli. Et sic dicetur, ꝙ omni tempore erant candelæ accensæ omniū candelabrorum. Dicit tamen hic, quòd accendebatur per noctem lucerna, idest erat accensa: & talis mod⁹ loquēdi sępe habetur in scriptura, & in locutione nostra, & in legibus humanis, vt cùm dicitur: nemo cogitur seruire pro debito, idest nullus homo liber cogitur esse seruus pro debito. Et tunc dicetur, ꝙ lucer-
G næ candelabrorum ita accendebantur, idest erant accensę per diem sicut per noctem: & tamē dixit Abia de nocte, quia tūc ex conditione temporis videtur lumen esse magis necessarium quàm per diem. Alij dicunt aliter, s. quòd lucerna accēdebatur per noctē, s. quia erant in quolibet candelabro multæ lucernæ: & quædam illarum per diem lucebant, & non omnes. Per noctem autem omnes lucebant. Ideo illę, quæ ꝑ diem non ardebant accendebantur ad vesperam. Et de hoc intelligitur, quòd lucerna candelabri, s. aliquæ lucernę accendebantur semper per noctem, quæ per diem non ardebant. Aliter posset dici, licèt sit cōtra communem opinionem, s. quòd candelæ candelabro-
H rum non ardebant per diem, sed solùm per noctem. Et non erat per diem aliquod lumen in toto tabernaculo siue templo, & hoc satis colligitur Exo. 27. cùm agitur de institutione ministerij in candelabro. s. præcipe filiis Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum, piloque contusum, vt ardeat lucerna semper in tabernaculo testimonij. Et collocabunt eam Aaron, & filij eius, vt vsque mane luceat coram domino. Ecce ergo, quòd lucernæ solùm ardebant vsque mane. Et sic intelligitur ista litera, ꝙ lucerna, idest lucernę cādelabri accendebantur semper ad vesperam, s. ꝙ per diem non erant candelæ aliquæ incensę: & per noctem accendebanͭ. Ista videtur esse veritas scripturæ, licèt communis opinio sit, quòd lu-
I cernę ardebant per diem, & noctem: & tamen plures per noctem quàm per diem. Istud tenet Nicolaus & Hebręi. Et istam opinionem communiter nos sequimur. Et tamen videtur mihi verior positio, ꝙ solū accendebantur lucernę per noctem. Cùm autē obiicitur, ꝙ lumen ita erat necessarium in cādelabro per diem, sicut per noctem. Dicendum, quòd verum est, quòd ad honorem videbatur satis conueniens, quòd per diem esset lumen in candelabro, sicut per noctem. Et tamen, quia erat sanctuarium satis illuminatum lumine diei, non iusserat Deus, quòd lucernæ arderent per diem. De nocte autem secus est, q̄ꝛ licèt non fieret aliqua ministratio per noctem in tabernaculo intra templum: tamen cùm Deus iudica-
K retur ab Israelitis, vt stans semper in tabernaculo, sicut quidam rex in solio suo, videretur manere inhonestè si maneret sine lumine. Ideo lucernę coram eo ardebant. Per diem autem erat lumen, & nō erat opus, ꝙ essent lucernę coram domino. Ecclesia autē attendit maiorem honorem Dei, & semper habet lumen siue per diem siue per noctem, potissimè quādo diuina ministeria celebrantur.

De numero mensarum. *Quæst.* XL.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, ꝙ erant panes propositionis in mensa mundissima: quomodo stat hoc, quia non erat vnica mensa, sed

ſed multę: cùm Salomon feciſſet menſas decem, vt A
patet ſupra 4. Et poſuiſſet quaſdam à dextris, & quaſdam à ſiniſtris. Reſpondent quidam ſicut reſpondebat Nicolaus de candelabro. ſ. ꝙ licèt eſſent multa cādelabra in templo: tamen Seſac rex Aegypti quādo aſcendit in Ieruſalem abſtulit oīa candelabra præter vnum. Et abſtulit etiam omnes menſas præter vnā: & de iſta loquitur nunc Abia hic. Et hoc patet, quia dicitur de Seſac, pręcedenti cap. quòd abſtulit theſauros domus Domini, & domus regis. Dicendum, ꝙ hoc non ſtat: quia ſicut oſtenſum fuit quæſtione eadem, non abſtulit Seſac aliqua de vaſis miniſtrationis domus Domini, ſed ſolùm aurum, & argentum, qđ erat in maſſa. Nam omnia vaſa aurea, & argentea, quę fecit Salomon portata ſunt in Babylonem per Nabu B
chodonoſor. 4. Regum 24. & infra vlti. & 2. Eſdrę 2 c. Ideo dicendum, quòd manebant nunc in templo Salomonis omnia vaſa miniſtrationis, quæ ipſe fecerat, & manſerunt vſque ad tempus Nabuchodonoſor. Aliquis dicet aliter, ſcilicet quòd manebant oēs mēſę, quas Salomon fecerat: & tamen fit hic mentio de vnica, ſ. de illa quam fecerat Moyſes. Nam vult Nicolaus, quòd fecerit Salomon decem menſas, & vna, quā fecerat Moyſes, manebat in medio illarum: & de illa agitur hic. Sed dicendum, ꝙ non ſtat, quia mēſa, quā fecit Moyſes non erat excellentior menſis, quas fecerat Salomon: ſed potius per contrarium: cū eſſet menſa illa ſatis parua, vt patet Exod. 25. Salomon aūt habebat maiorem copiam auri, & argenti, & faciebat C
omnia vaſa maiora. Et hoc patet ex altari. Nam altare holocauſtorum, quod fecit Moyſes erat cubitorū quinque longitudine, & totidem latitudine, & cubitorum trium altitudine. Et altare quod fecit Salomon erat longitudine cubitorum viginti, & latitudine totidem: & altitudine decem cubitorum. De altari Moyſi patet Exod. 27. De altari Salomonis patet ſupra 4. Ita ergo de menſis intelligendum eſt: & de omnibus vaſis templi: quòd maiora eſſent quàm vaſa illa, quæ fuerunt in tabernaculo Moyſi. Et ſic nō erat præcioſior menſa, quā fecit Moyſes menſis, quas fecit Salomon. Et conſequenter non poneretur menſa Moyſi hic etiam per excellentiam. Aliter dicet aliquis. ſ. quòd erant hic multæ menſæ: & tamen ponitur de vnica, quia ponitur ſingulare pro plurali, ſicut D
ſępe fit in Hebræo. Ita etiam ponitur, quando dicitur de candelabro, & lucerna: quia non erat vnicum candelabrum templi, ſed multa. Etiam candelabrū non habebat vnicam lucernam, ſed multas: quia quodlibet habebat ſeptem lucernas. Et tamen dicitur de lucerna, quòd accendebatur qualibet nocte. ſ. de lucernis. Sed dicendum, ꝙ non ſtat: quia menſa propoſitionis vnica erat: & non erat ſic de illa, ſicut de candelabris: quia multa candelabra lucebant in templo: Et tamen menſa propoſitionis vnica erat. Pro quo ſciendum, quòd Moyſes fecit decem menſas, quaſdā aureas, & quaſdam argenteas: & poſuit eas in templo quinque a dextris, & quinque à ſiniſtris ſupra 4. Et tñ E
inter omnes iſtas vnica erat menſa propoſitionis, ſcilicet menſa quædam aurea, in qua ponebantur duodecim panes. Reliquæ autem nouem menſæ manebāt coram domino in templo, & non ponebantur in eis panes. Nec vocabantur menſę propoſitionis, ſed erāt repoſitoria vaſorum aureorum, & argenteorum. Iō licèt multæ menſæ eſſent nunc coram domino, non debuit fieri mentio niſi de vnica, quia in vnica erant panes. Nicolaus autem voluit ſupra 4. quòd eſſent vndecim menſæ: & in qualibet earum eſſent duodecim panes, & tamen ibidem in quadam quæſtione probatum eſt eſſe falſum. Et quòd ſolū erat vna menſa propoſitionis.

De dicto Abiæ de clangore ſacerdotum.
Quæſt. XL.

QVAERITVR vlterius, quare dixit Abia: in exercitu noſtro ſacerdotes ſunt, qui clangunt tubis, & reſonant contra vos. Reſpondendum, quòd hoc dictum eſt, quia ſoli ſacerdotes clangebant tubis in bello. Et ex hoc erat quoddam adiutorium à Deo ipſis Iudæis. Pro quo ſciendum, quòd Deus iuſſerat fieri per Moyſen duas tubas argenteas, quas ſacras eſſe voluit, & quòd iſtæ proficerent ad multos vſus. Ad conuocandum nobiles in concilium. Et ad congregandum totum populum in cętum. Et ad dandum ſignum mouendi caſtra. Et quòd quando Iſraelitæ haberēt Kalendas, vel feſta aliqua aut ſacrificia vel ſolennes epulas clangerent tubis ſuper ſacrificiis ſuis: & venirent in recordationem coram domino. Num. decimo. Etiam quandocunque Iſraelitæ irent ad bellum, iubebat Deus ꝙ clangerent tubis iſtis: & Deus liberaret eos ab hoſtibus. eod. cap. Et iuſſerat deus, ꝙ nullus clangeret iis tubis niſi ſacerdos. Ideo cū nunc pugnarent viri Iuda contra Iſraelitas, habebāt in exercitu ſuo ſacerdotes clangentes tubis ſacris: & reſonabant cōtra Iſraelitas. Ex quo non modicam ſpem de victoria conceperant viri Iuda contra Iſraelitas. Nam ſępe per iſtum clangorem tubarum accidebant miracula, ſicut quando Iſraelitæ luſtrauerunt vrbem Iericho ſeptem diebus, vltima luſtratione clāgentibus ſeptem ſacerdotibus in tubis ſacris, corruerunt muri vrbis: Ioſue ſexto. Ita & nunc ſperabant futurum aliquod miraculum. Et quia etiam Iſraelitæ nouerant miracula iſta, quæ fiebant per clangorem tubarū triū: & in fauorem eorum interdum facta fuiſſent, quādo ipſi, & viri Iuda erant ſimul vnum regnum. Ideo obiiciebant hæc Iſraelitis viris ipſi viri Iuda, & per hoc timerent clangentibus contra ſe ſacerdotibus.

Reſpicienſque Iudas vidit inſtare bellū ex aduerſo, & poſt tergum, & clamauit ad dominum: ac ſacerdotes tubis canere cęperunt: Omneſque viri Iuda vociferati ſunt: & ecce illis clamantibus perterruit Deus Ieroboam, & omnem Iſrael, qui ſtabat ex aduerſo Abia, & Iuda: fugeruntque filij Iſtael Iudam, & tradidit eos Deus in manu eorum. Percuſſit ergo eos Abia, & populus eius plaga magna: & corruerunt vulnerati ex Iſrael quinquaginta millia virorum fortium. Humiliatique ſunt filij Iſrael tempore illo, & vehementiſſimè confortati filij Iuda, eo quòd ſperaſſent in Domino Deo patrum ſuorum. Perſecutus eſt autem Abia fugientem Ieroboam, & cepit ciuitates eius Bethel, & filias eius: & Ieſana cum filiabus ſuis: Ephron quoque, & filias eius. Nec valuit vltra reſiſtere Ieroboam in diebus Abia: quem percuſſit Dominus, & mortuus eſt. Igitur Abia, confortato imperio ſuo, accepit vxores

xores quatuordecim: procreauitque viginti duos filios, & sexdecim filias. Reliqua autem sermonum Abia, viarumq; & operum eius scripta sunt diligentissime in libro Addo prophetæ.

Respiciensque Iudas. Hic ponitur tertium, scilicet Abiæ victoria: nam prævaluit Abia contra Israelitas: & dicitur *Respiciensque Iudas instare bellum ex adverso, & post tergum*. Scilicet ante hoc dum Abia loqueretur contra viros Israel, viri Iuda erant securi non formidã tes aliquid mali: quia dum s̃mo trahebatur, credebãt Israelitas cessaturos, & tamen illi interim moliebant̃ insidias vallando exercitum Iuda à tergo & ante: & tamen viri Iuda respicientes viderunt sibi vtrinque bellum imminere: eratque difficilè: quia ex quacunque parte vellent se defendere, ex alia ageretur contra eos, *Et clamauit ad dominum*. Scilicet, quòd exaudiret eos, & liberaret de illo bello periculoso, quod vndique sibi iminebat. *Ac sacerdotes tubis canere cœperunt*. Sacerdotes canere debebant in exordio belli: & quia nunc incohabatur cæperunt clangere, vt omnes Israelitæ acuerent animos. *Omnesque viri Iuda vociferati sunt*. Ista vociferatio erat inuocãdo dominum in auxilium suũ, vel potius erat cohortando se ad bellum. Nam vox mutua pugnantium apponit animos: & sic est consuetudo sociorum compugnantium, quòd clament ad se ipsos exhortando: sic patet quando pugnabant viri Israel contra vrbem Hai Iosue 8. Sic etiam quando pugnauerunt contra Madianitas tempore Gedeonis, vt patet Iudi. 7. *Et ecce illis clamantibus perterruit Dominus Ioroboam, & omnem Israel*. Posuerant viri Iuda omnem spẽ suam in Domino: & clamauerunt ad eum, quando se in arcto positos viderunt: & tunc exaudiuit eos Deus, quia perterruit Ieroboam & Israelitas compellendo vt fugerent à facie virorum Iuda. Quis autẽ modus terrendi eos fuerit, declarabitur infra in quadã quæstione. *Qui stabat ex adverso Abia, & Iuda*. Scilicet Ieroboam, & Israel stabant ex adverso Abiæ, & Iuda: quia conuenerant in bellum Israelitæ cõtra viros Iuda. Erant etiam quidam à tergo. Nam dum loq̃retur Abia ad Israelitas omnia verba præcedentia, Ieroboã fecit vt quidam ambirent posteriora exercitus Abię, vt sic eum incautum caperent, vt patet in litera. *Fugeruntque filij Israel Iudam*. Scilicet fugerunt à facie Iuda, quia nõ potuerũt sustinere Iudęos cùm De⁹ adiuuaret illos. *Et tradidit eos Deus in manus eorum*. Scilicet fecit vt fugerent à facie eorum, & vt non expeditè fugerent, sed tanquam pauidi, & sic occiderentur à viris Iuda: & quia hoc fecit Deus, dicitur eos tradidisse in manus Iuda. *Percussitque eos Abia, & populus eius plaga magna*. Scilicet cùm non possent fugere expeditè Deo impediente, & ꝑtubante ꝑcusserũt Iudęi multos de illis: & sic exercuerunt plagã magnam, & verè magnã: vt patet ex numero interfectorum. *Et corruerunt vulnerati ex Israel quingenta millia virorum fortium*. Mirabilis occisio fuit nec vnquam legitur tanta fuisse facta in eodem bello vnico actu. Nam etiam in historiis gentium, quæ paruæ auctoritatis sunt, & multa falsa permiscent, nunquam legitur eodem actu continuo bellandi corruisse quingenta millia virorum. Habebat enim Ieroboam in bello isto octingenta millia virorum, & corruerunt de illis quingenta millia. De viris autem Iuda nulli leguntur corruisse: & satis veri simile est, quòd nullus eorum perierit: quia De⁹ miraculose perterruit viros Israel, & nihil in eis nisi fugere. Viri autem Iuda eos fugientes, & turbatos trucidabant. *Humiliatique sunt filij Israel in tempore*

F *illo*. Postquam perierunt tot millia in isto bello humiliati sunt filij Israel de decem tribubus non habentes iam superbiam cõtra viros Iuda sicut prius: sed potius timentes eos. *Et vehementissimè confortati filij Iuda*. Scilicet roboratum est regnum ipsorum, quia deletis vel diminutis viribus aduersariorum suorum augebã tur vires ipsorum, & etiam roborati vel confortati sunt, scilicet in cordibus suis. Quia tamen nunc sperantes in domino superassent faciliter filios Israel: ita putabant quòd superarent eos quãdocunque cõgregarentur: & iam non timebãt eos sicut prius propter nimiam ipsorum multitudinem. *Eo quòd sperassent in domino Deo patrum suorum*. Scilicet prouenit eis ista victoria & confortatio, eo quòd sperauerant in Deo pa

G trum suorum. Nam non pugnauerunt confidentes de viribus suis, sed de Dei adiutorio: & cùm essent in bello, clamauerunt ad dominũ. *Persecutus est autem Abia fugientem Ieroboam*. Istud bellum factum est in terra Ieroboam. Nam castra Abiæ erant in monte Ephraim: & tamen sors Ephraim ꝑtinebat ad regnũ Ieroboam, & hoc non obstante per regnum Ieroboã persecutus est eum Abia quousque se incluserit in aliquas vrbes munitas. *Et cepit ciuitates eius*. Scilicet quasdam de ciuitatibus regni Ieroboam, quę hic nominãtur. *Bethel, & filias eius*. Bethel nomen ciuitatis est: filiæ eius vocantur villulæ siuę vici nõ murati subiecti ciuitati Bethel. *Iesana cum filiabus suis*. Ista ciuitas videtur esse in tribu Ephraim, & tamen non habetur

H nomen eius in diuisione sortium. Quòd sit in sorte Ephraim, patet, quia Abia cepit nunc ciuitates aliquas de illis, quæ erant propinquæ regno Iuda. Nã alias multum intraneas regno Ieroboam non poterat nunc capere Abia. Nulla autem tribus erat ita propinqua regno Iuda de tribub⁹ Isrł sicut sors Ephraim. Ideo videtur quòd de sorte Ephraim intelligatur, ꝙ essent ibi ciuitates istę. *Ephron quoque & filias eius*. Ephron (vt aliqui putant) est Hebron: sed falsum est, quia Hebron est ciuitas in sorte Iudæ: Iosue 15. in qua regnauit Dauid septem annis, & dimidio, quando erat solùm rex super Iudã 2. Reg. 2. & 5. Et tñ Ephron erat ciuitas de regno Ieroboam cùm nunc iure bellico ceperit eam Abia. Et dicendum, quòd ista ciuitas

I erat in sorte Ephraim, sicut duæ prædictę, licèt de ea non habeatur in diuisione sortium in libro Iosue. Est autem Ephron etiam nomen viri: nam ille, qui vendidit Abrahæ campum ad sepeliendum vxorem suã vocabatur Ephron Hethæus: Gen. 23. cap. *Nec valuit vltra resistere Ieroboam in diebus Abiæ*. Postquam tantam iacturam passus est Ieroboam in bello cùm Abia fuerunt aliqua bella inter eos, sed nunquam potuit resistere Abię: quia prævalebat Abia in omnibus. *Quem percussit Dominus*. Secundùm Nicolaum ponitur hic quartum huius cap. scilicet percussio occulta: & intelligitur de morte Abiæ secundùm eum & tamen magis videtur intelligendum de morte Ieroboam: de quo etiam magis infra dicetur in quadam quæstione

K *Et mortuus est*. Scilicet inflicta sibi plaga aliqua cælitus. *Igitur Abia confortato imperio suo accepit vxores tredecim*. Prius enim curauit de regni statu, deinde de habitudine personæ suæ. Ideo prius per bellum confortauit regnum suum, & postea accepit vxores tredecim. De his autem an sit rectus ordo infra dicetur in quadam quæstione. *Procreauitque viginti duos filios, & sedecim filias*. Isti reges prolificabant nimis. Nam pater huius, scilicet Roboam habuit filios viginti octo: & filias sexaginta supra vndecimo: & iste etiam habuit filios & filias multas: vt patet hic, habebat enim vxores multas, & concubinas. Et tamen Salomon auus Abiæ cũ habuisset plurimas vxores non legitur habuisse nisi vnum filium, & duas filias, scilicet Roboam, & duas filias

filias quas tradidit in vxores duobus præpositis suis, vt patet 3. Regum 4. ca. *Reliqua autem sermonum Abia viarumque*. Hic fit remissio pro residuis historiæ huius. Sacra enim scriptura expedit se hic de historia Abiæ. Et quia non fuerunt plenè enarrata omnia, quæ fecit Abia, remittitur ad libros, in quibus plenius habetur: & dicitur reliqua sermonum, & viarum, idest verborum, & factorum: quia via hominis est modus eius viuendi: ponuntur tñ sermones, viæ, & opera, qa opera sunt aliqua gesta notabilia, q̃ fecerit, sicut bellũ supra positum: sermones sunt dicta eius: viæ sunt modi, vel conditiones eius, scilicet an fuerit vir deicola vel deditus idolis, & sic de aliis conditionibus ipsius. *Scripta sunt diligentissimè in libro prophetæ Addo*. Iste Addo propheta fuit contemporaneus Abiæ: & scripsit gesta eius: fuit etiam tempore Salomonis, & Roboam. Vnde istorum trium legitur scripsisse gesta, vt patet supra 9. & præc. ca. & hic: Non fuit alius propheta famosius tpe Abiæ: iō null⁹ alius historiã ei⁹ scripsit, sicut scripserunt multi historiam Salomonis, & multi historiam Roboam, & multi historiam Dauid.

Quomodo Deus perterruit Ieroboam, & Israel. Quæst. XLI.

QVAERITVR circa prædicta, cùm dictum sit quòd Deus perterruit Ieroboam & omnem Israel à facie Abiæ, quomodo perterruit. Respondendum, ꝙ Deus poterat multis modis terrere Israelitas. Nam tot modis potest De⁹ aliquid efficere, quot modis voluerit, cùm non sit apud eum aliquid impossibile: iuxta illud Gen. 18. & Lucæ primo, scilicet, quia non erit impossibile apud Deum omne verbum. Poterat autem vno modo fieri, quòd De⁹ fragorem magnum faceret in nubibus, & terram moueri sub pedibus Israelitarum: ita vt putarent Israelitæ totum vniuersum super eos volui, & terram aperiri à fundamentis, velleque eos deglutire: & cùm sentirent motum eius in vna parte fugerent ad aliam, & sic non poterãt consistere coram Israelitis. De hoc patet primo Reg. 7. quando Philisthini volebant irruere super Israelitas stantes in Masphat. Nam dicitur, quòd intonuit De⁹ de cęlo fragore magno super Philisthiim: & exterruit eos, cęsique sunt à filiis Israel: & Iosephus dicit 6. Antiqui. ꝙ non solùm fuit fragor de cęlo: sed etiam fuit terremotus: quia sub pedibus Philisthinorum concutiebatur terra. Secundo modo poterat esse, ꝙ Deus faceret audiri magnum sonitum curruum, & equitum venientium contra viros Ieroboam: & ita nõ auderẽt cõsistere. Sic.n. fuit quando pugnauit Dauid ꝯtra Philisthinos in Baalpharasim: & Angelus Domini ambulabat in cacumine pyrorum ex aduerso exercitus Dauid: ita vt Philisthini essent inter pyreta, & exercitum Dauid. Putauerunt aũt Philisthini maximum exercitum latere inter pyreta, qui subito fecit fragorem magnum, quo turbati Philisthini fugerunt 2. Regũ 5. & præcedenti lib. 14. cap. Sic etiam fuit tẽpore Ioram regis Israel. cùm Syri serui Benadab obsiderẽt Samariã: ita vt perirent fame, qui erãt in vrbe: volens Deus tollere obsidionem illam fecit per noctem audiri in castris Syrorum sonitum magnum curruũ & equorum venientium cõtra eos, putaueruntque quòd Iorã rex Israel conduxisset reges multos contra Syros: & nũc subito irruerent super eos: vt patet 4. Reg. 7. s. siquidẽ dñs sonitum fecerat audiri in castris Syriæ curruum, & equorum, & exercitus plurimi: dixeruntque ad inuicem: ecce mercede cõduxit rex Israel reges Hethęorum, & Aegyptiorum: & venerunt super nos, & non habentes consilium nec animositatem ad pugnandũ fugerunt relictis diuitiis multis in castris. Tertiò moA do fieri poterat, quòd Deus ostenderet Israelitis aliquam multitudinem Angelorum, vel dęmonum in specie exercitus venientis contra eos, qui haberent vultum, & armaturam terribilem, & sic non auderent consistere contra Iudam: sic fuit quando Syri circundabant vrbem Dothaim, in qua erat Eliseus vt caperent eum: cunque puer eius timeret multitudinem exercitus venientis contra se, rogauit Eliseus dominum, vt aperiret oculos pueri, vt videret exercitũ qui conuenerat in adiutorium Elisei: & vidit montẽ plenum curribus igneis, & equis igneis, qui erat exercitus angelorum 4. Regum 6. Ita poterat Deus ostẽdere exercitũ talẽ viris Israel ad terrorẽ: et nõ possent ꝯsistere cõtra Iuda. Quarto modo poterat hoc esse, ꝙ B Deus de cęlo mitteret aliquid pęnale super Israelitas, scilicet lapides vel fulmina: ita vt percussi morerentur plurimi, & alij fugerent. Sic enim factum est qñ pugnabat Iosue contra quinque reges Ammorræorũ die, quo stetit sol. Nam cùm essent in descensu vrbis Bethoron, & fugerent à facie Israel, misit Deus de cęlo magnos lapides grandinis, qui occiderunt plures q̃ Israelitæ gladio occiderant: Iosue 10. ca. Quinto modo poterat hoc esse per solam incussionem timoris. Nam tantum timorem Deus alicui incutere potest, vt fugiat nemine persequente eum. Sic patet Leu. 26. Et qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum: in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis, cadent nullo sequente, & corruent C singuli super fratres suos quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere, peribitis inter gentes. Multi alij modi poterant esse, quot Deus vellet habere ad terrẽdum Israelitas: sed satis videtur, quòd aliquis istorum fuerit: quia isti erant communiores.

An potuerint mori tot in bello: & cur Deus voluit tantam stragem. Quæst. XLII.

QVAERITVR vlterius, quomodo in vno bello tot viri mori potuerint: & cur Deus voluit tã grauem stragem in Israelitas. Ad primum dicendũ, quòd valde magna plaga fuit ista cùm perierint quingenta millia virorum in vno conflictu, s. fugiendo, &c. D numquam in tota sacra scriptura nec in historiis gentium, quæ interdum ad laudem aliquorum transcendunt veritatem, legũtur tot millia virorum vno actu bellandi periisse. Modus autem quo potuit hoc fieri manifestus est. Nam miraculosè actum est. Si enim vterque exercitus virib⁹ suis dimicaret etiã si vtrique essent fortissimi & pertinaces in bello, non poterant mori tot in vno bello, quia esset resistentia ex vtraque parte, & fieret valde minor strages. Hic autem non erat propriè bellum, sed occisio: quia Israelitę nõ resistebant, sed fugiebant à facie virorum Iuda: & cõturbati non poterant resistere, sed potius cadebant: & tradebantur sicut pecora. Ideo cùm exercitus Iuda esset satis magnus, scilicet quadringentorum millium E virorum: vt patet supra in litera, poterant cito occidere quingẽta millia virorũ nihil sibi resistentium. Ad 2m dicendum, ꝙ Deus permisit istam stragem fieri nunc in Israelitas propter eorum peccatum grauissimum. Nam totam legem præuaricati fuerant colẽdo vitulos aureos, & dimittendo templum domini, constituendoque sacerdotes de populo. Ideo sicut in Israel nunq̃ tantũ peccatũ factũ est, ita De⁹ nunquã tantam punitionem exercuit contra Israelitas: aliis.n. temporibus peccabant Israelitæ, non tñ omnes: sed in quibusdam ciuitatibus: etiam non satis publicè peccabant: etiam si peccabant red, ibant postea ad cor. Nũc autem peccauerunt omnes Israelitæ de decem tribubus, quia omnes conuersi sunt ad idola, & publicè

blicè factum est hoc, atque ædificata sunt templa idolis ac sollicitum esset ea tolli. Etiam ista peruersio durauit magno tempore, quia non cessauerunt ab ea Israelitæ, quandiu manserunt in terra sua. Ideo nunquam fuit tam graue peccatum Israelitarum: & cõsequenter nec debuit esse aliquãdo talis punitio eorũ.

Quare sicut puniuit Deus in principio Israelitas, ita perseuerantes non occidit. *Quæst.* XLIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Deus Israelitas nunc incipientes peccare tam graui pæna punierit, quomodo postea, cùm in eo delicto perseuerarent, non occidit omnes. Respondendum, quòd Deus à principio peccati Israelitarum noluit eos punire, sed procedente aliquanto tempore puniuit, & postea cùm cõtinuaretur vsque ad finem non deleuit eos. Patet hoc: nam punitio ista Israelitarũ non fuit in principio peccati eorũ quia peccatum suum fuit in exordio regni Ieroboam, Nam illico vt factus est Ieroboam rex, fecit duos vitulos aureos ne populus ascenderet in Ierusalem ad adorandum: vt patet 3. Reg. 12. Et Deus admonuit Ieroboã verbis ne hoc efficeret, mittens quendam prophetã qui prænuntiauit contra altare, quòd cremarentur ibi sacerdotes, & ossa mortuorum: & contra sacerdotes, quòd ipsi sacrificarentur ibi 3. Reg. 12. Et non reuersus est Ieroboam ab iniquitate sua. Nunc autem potuerat De⁹ punire valde Israelitas, sed etiam punitionem prohibuit. Nam Roboam, & viri regno suo congregati sunt, vt pugnarent contra Ieroboam & viros suos, vt reducerent eos ad vnionem regni: & potuissent tunc viri Iuda, qui pauci erant grauem stragem exercere in viros Israel adiuti à Deo, sicut nunc fecerunt Abia & viri eius, licèt pauci essent: Deus tamen prohibuit eos pugnare. 3 Reg. 12. & supra 11. cap. scilicet, quia cùm valde noui essent, voluit clementius cum eis agere solis verbis eos admonendo. Deinde manserunt in hoc crimine toto tempore, quo regnauit Roboam quòd fuit decem & septem annorum: & nunc in principio regni Abiæ accidit ista pugna: & nunc iustum erat eos grauiter admoneri, cùm permansissent decẽ & septem annis in peccato isto. Et sic fecit De⁹, quòd morerentur quingenta millia de illis. Non tamen fecit Deus hoc ad delendum, sed ad emendandum: vt sic timore pęnæ redirent ad cultum Dei, quem reliquerant: & conuenienter secuta fuit ista punitio in eis tempore Abię: quia ipse ante bellum increpauit eos de deserto cultu Dei, orando vt redirent ad vnitatem cultus diuini & vnitatem regni. Ipsi autem nõ solùm nõ consenserunt, sed potius dum ista loqueretur Abia, Ierobom fecit quòd multi de exercitu suo ambirent exercitum Iuda incautũ, & tenerent Abiã. Deus autem iratus malitiæ eorum puniuit eos grauiter tunc occidens quingenta millia. Deinde non redierunt ad cor, licèt grauiter castigati essent: sed manserunt semper in idolis suis. Ideo si Deus vellet eis retribuere iustè, delere debuisset omnes: tum quia peccatum erat grauissimum: tum quia ipsi contumaces erant in eo. Nam nolebant conuerti castigati: noluit tamen Deus omnino delere expectans eorum ꝯuersionem: & inferrebat eis sępæ pęnas graues: quia in multis bellis à viris Iuda & Assyriis, & ab aliis nationibus puniebãtur, sicut factum est tempore Ioachaz regis Israel, cuius regnum tantum desolauit Azael rex Syrię, quòd non manserunt in toto regno Ioachaz nisi quingenti equites & decem currus, & decem millia peditum 4. Reg. 13. Et tamen tunc non recedebãt à peccatis Ieroboam. Nam lucus permanebat tunc in Samaria 4. cap. expectauit Deus nihilominus quousque visum est, quod inutilis erat expectatio: & tunc expulit De⁹ Israelitas in ęternum de terra sua faciens trãsferri in terram Medorum, & Persarum per Salmanasar regem Assyriorum 4. Reg. 17. cap. Nec tamen voluit tunc delere Deus Israelitas dans eis spacium pęnitendi in terra hostili. Nam ibi postea aliqui illorum boni effecti sunt. Patet hoc, quia beatus Iacobus scribit canonicam epistolam suam ad istos existentes in terra Medorum vocans eos fratres suos, & scribit eis tanquam viris virtuosis de tentatione superanda, de patientia, de refrenando linguam, & de multis aliis virtutibus: vt patet in ipsa canonica. Expectans ergo Deus viros bonos, qui aliquando prouenturi erant de stirpe hac, noluit delere Israelitas, sed punire castigãdo. Idem est de duabus tribubus, quæ fuerunt de tribu Iuda, quę translatæ sunt in Babylonem, & postea redierunt in terram suam: mãseruntque ibi vsque ad Christi mortem, & propter illud grauissimum peccatum Romani deleuerunt vrbem Ierusalẽ, & occiderunt multo plura millia de Iudæis quàm nunc perierint: & tamen non deleti sunt omnes: sed dispersit illos De⁹ per totum orbem: & vbicũque sunt vbiq; seruiunt: nec aliquãdo vult Deus quòd omnes pereant, & hoc vt maneãt testes mortis Domini, scilicet quòd progenitores eorũ illã fecerunt. Etiam (quòd mai⁹ est) quia Deus expectat magnam conuersionem de ipsis, quotidie enim multi conuertuntur, & magis erit circa finem sæculi. Nam omnes Israelitæ conuertentur: sicut dixit Apostolus ad Rom. 11. scilicet cęcitas ex parte contingit in Israel, donec intraret plenitudo gentium, & sic vniuersus Israel saluus fieret.

Quare Ieroboam, & viri sui fuerunt humiliati. *Quæst.* XLIIII.

QVAERITVR Vlterius, quare Ieroboam, & viri sui valde fuerunt humiliati coram Deo post istam percussionem factam per Abiam, vt litera asserit. Dicendum quòd Israelitæ humiliati fuerunt nunc valde, & viri Iuda valde confortati sunt. Primò quia viderunt, quòd viri Iuda, qui pauci erant leui impetu fuderunt totum exercitum eorum, & occiderunt plurimos: cùm tamen viri Iuda pauci essent. Ita ergo timebãt quòd quotidie possent facere, donec delerent eos. Secundò quia ista punitio prouenerat à Deo. Nam si fuisset accidens belli non erat tam dolendum: varius namque est euẽtus belli: & nunc hunc, nunc illum gladius occidit: sicut dixit Dauid ad Ioab. 2. Reg. 11. Nec debet res ista turbare virum fortem: quòd tamen Deus miraculosè velit contra aliquos pugnare, est dolendum: quia signum est quòd intendit eos delere. Tertiò quia dato quòd sequatur interdũ strages magna modo bellico manet victis spes posse reparare vires, & reddere similia hostibus suis victoribus: & tamen quando Deus est qui pugnat cõtra aliquos, nulla est spes de victoria, cùm nullus posset præualere contra Deum: Ideo talibus omnino pereundum est: ita nunc erat de Israelitis, scilicet quòd Deus pugnauerat contra ipsos, & hoc ipsi senserant: quia quasi se sine bello victos atq; trucidatos senserunt: iõ nõ hẽbant spẽ de recuperando vires, et restaurãdo exercitũ. Quartò quia nũc Israelitæ valde diminuti erãt viribus suis. Nã dato quòd de cætero modo humano agendum foret bellum, & non adiuuaret Deus specialiter aliquam partem: tamen Israelitæ videbantur debere succunbere, eo quòd Israelitæ erant minorũ copiarum bellicarũ quàm viri Iuda, quia viri Iuda fuerant in bello Abiæ quadringenta millia virorum electorum: & nemo illorum legitur, nec creditur periisse. Viri autem Israel

Israel erant octingenta millia, & perierant de eis quingenta millia, vt patet in litera. Ideo manebant eis paruę copię bellicæ: ita vt iam viribus impares essent viris Iuda. Quintò quia viri Iuda ex ista victoria conciperent animos contra Israelitas, pugnarentque fortius quàm prius. Nam quædam fortitudo causatur ex confidentia, scilicet quia aliquæ gentes reputantur contra vt ineptæ ad bellum: tunc omnes aliæ audent contra illas pugnare, etiam habendo minores copias bellicas, & continget interdum quòd aliqui pugnent contra viros fortissimos, quos si cognoscerent nullatenus auderent expectare, & quia putant eos esse viros ineptos, de quibus habetur opinio: quia inutiles sunt, & præualent contra illos pugnando confidenter ex ignorantia: & ista vocatur fortitudo ex ignorantia, sicut ponit Aristo. exemplum 3. Ethi. cap. de fortitudine. Ita nunc conciperent confidentiam viri Iuda contra viros Israel arbitrantes eos ineptos, & debiles ad bellum: & dato ꝙ iam pugnarent fortiter nō prodesset, ꝙ viri Iuda concepta confidentis contra illos pugnarent acerrimè.

Quare Abia non destruxit Ieroboam cùm præualuerit cōtra eū. Quæst. XLV.

QVAERITVR vlterius, cùm nunc Abia præualuerit contra Ieroboam, & tantam multitudinē eius fuderit, quomodo non conatus est ad accipiendum regnum illius, & reducendum ad pristinā vnionem, quia hoc valde desiderabat Abia: & propter hoc pugnauit superiori bello. Aliquis dicet, ꝙ licèt potuerit Abia fugare Ieroboam: tamen non potuit contra eum omnino præualere, quia inclusit se in vrbibus regni sui: & contra illas non potuit præualere Abia: licèt aliquas cæpit, scilicet tres de quibus hic dicitur: & sic non potuit capere regnū. Dicendum quòd hoc non stat, quia non solùm nūc, sed etiam sępe postea pugnauit Abia contra Ieroboā, & nunquam potuit resistere Ieroboam, sed semper præualebat Abia, vt patet in litera, scilicet nec valuit vltra resistere Ieroboam in diebus Abiæ. Ideo poterat nunc accipere regnum. Respondendum quòd potuisset Abia regnum Ieroboam accipere, & reunire regno Iuda: quia cùm in omnibus bellis præualeret contra Ieroboam, si vellet continuare bellum cōtra ipsum, omnino deleret eum, & acciperet regnum: & tamen non factum est, quia forte Deus vetuit. Nam satis credendum est, quòd Abia cupidus vnionis regni, cū videret se præualuisse contra Ieroboam in hoc magno bello, vellet cōtinuare bella, quousque acciperet regnum de manu Ieroboam: & tamē Deus vetuerit ei pugnare ad hoc. Sic enim vetuerat regi Roboam. Nam misit Deus Semeiam, qui hoc impediret cum iam esset exercitus suus disposit⁹ ad bellum: vt patet 3. Reg. 12. & supra 11. cap. Ita in isto vetaretur bellum: & licèt pugnauerit sæpe postea Abia contra Ieroboam, & præualuerit: tñ nō pugnabat ad vniendū regnū, sed ad alios fines, quia aliæ occasiones oriebātur ad pugnandum, s. super limitib⁹ regnorum, vel super damnis & iniuriis vtrinque illatis. Vel pōt esse ꝙ dato ꝙ nō fierēt noua prohibitio de bello, putaret Abia se obligatū ad nō pugnandū ꝯtra Ieroboā ex prohibitione facta patri suo Roboā supra 11. Nam dixit ei ꝙ non pugnaret cōtra Israel ad reducēdū eos in vnitatē regni, quia illa diuisio facta fuerat volūtate sua: ex quo apparebat, quòd nunquam posset fieri ista vnio cùm esset contra voluntatem Dei, & sic esset superfluum pugnare ad talē vnionem faciendā: Primus tamen modus conuenientior est, scilicet ꝙ nouiter Deus nunc prohiberet bellum inter Abiam, & Ieroboam.

A *An peccauit accipiendo ciuitates Ieroboam. Quæst. XLVI.*

QVAERITVR vlterius, cū nunc Abia cæperit ciuitates quasdā de regno Ieroboā, an peccauerit. Aliquis dicet quòd sic, quia Deus vetuerat pugnare contra Ieroboam ad reducendum Israelitas in vnitatem regni. Ideo peccatum erat quomodocunque conari ad istam vnionem, & tamen accipere ciuitates de terra Ieroboam erat reducere in partem Israelitas ad vnionem regni, ideo illicitum erat. Aliquis dicet, quòd non peccauit Abia accipiendo ciuitates istas: quia istę pertinebant ad eum cùm essent de sorte Beniamin, & Ieroboam tenebat illas: qa
B fortè tempore Roboam patris sui illas ceperat: & nūc Abia habita opportunitate, potuit illas repetere. Patet hoc, quia Bethel ciuitas est in sorte Beniamin: Iosue 18. Dicendum ꝙ hoc non stat. Nā ciuitates istę quas nunc cæpit Abia non erant de regno suo: sed de regno Ieroboam: cùm dicatur hic persecutus est Abia fugientem Ieroboam: cæpitque ciuitates eius Bethel, & filias eius: ecce vocantur istæ ciuitates Ieroboam. Respondendum, quòd non apparet manifeste an peccauerit Abia, vel non: & tamen dicendum videtur quòd non. Primò, quia manifestum est ex præcedentibus quomodo Abia in isto bello miraculosè à Deo adiutus pręualuit contra Ieroboam, vt patet in litera, & ta men
C in bello isto cępit ciuitates has. Ideo non peccauit, quia aliàs non adiuuaret Deus eum specialiter ad hoc. Secundò patet, quia Abia pugnauit nunc contra Ieroboam ad reducendum Israelitas ad se, vt colligitur ex litera: & tñ declaratum est supra in quadam quęstione, quòd non peccauerat in hoc, ergo à fortiori non peccaret accipiendo istas ciuitates. Tertiò patet, quia dato quòd illicitum esset pugnare ad reuniēdum terram Israel regno Iuda. Tamen licitum esse poterat pugnare ad accipiendum ciuitates istas, quia solùm vetabatur pugnare ad reducendū Israel in pristinam vnionem, & tamen poterat pugnari ad habendum istas ciuitates propter aliquam specialem vtilitatem, non intelligendo tamen reunire totū regnum Is-
D rael regno Iuda. Quartò patet, quia poterat habere iustam cām pugnandi contra istas ciuitates Abia. Nam dato ꝙ vetaretur omnino bellum, & cōtentio inter Iuda & Israel, poterat licitè pugnare Abia ad capiendum vrbes istas: quia forte cùm istę vrbes erant in extremitate regni Ieroboam, ex illis inferebātur damna regno Abię. Et quia habitatores illarum nolebant cessare ab ista illatione damnorū, poterat licitè Abia delere vrbes istas: ita vt nunquam in eis esset habitatio: vel capere illas & vnire regno suo: & istud est satis verisimile. Cùm autem dicitur, ꝙ erat illicitum pugnare ad reducendum Israelitas in vnionem regni, & cōsequēter accipere ciuitates eorum, quia per hoc reducebantur. Dicendum quòd non fuit illicitum Abiæ
E pugnare pro ista reditione, licèt fuerit illicitum Roboam: vt declaratum fuit supra. Aliter dici posset, ꝙ non pugnabat Abia ad capiendum istas vrbes: vt sic vniret regnum Israel regno suo: sed quia ex istis vrbibus inferrebantur multa damna regno suo: poterat illas licitè delere, vel laborare ad capiendum eas, & vnire regno suo.

Quomodo cępit Abia Bethel. Quæst. XLVII.

QVAERITVR vlteri⁹, quomodo poterat esse, vt Abia caperet Bethel de regno Ieroboam: nā Bethel erat de terra Beniamin: vt patet Iosue 18. Ciuitates

uitates autem de tribu Beniamin pertinebant ad re- F
gnum Iuda. Ideo non poterat capere Abia vrbem Bethel. Quidam dicunt, quòd erat Bethel de terra Beniamin: & tamen Ieroboam tenebat occupatam vrbem illam ex tempore Roboam. Nam erat potentior Ieroboam: & fortè acciperet aliquas de ciuitatibus regni Iuda. Dicendum quòd nō stat. Primò quia istę ciuitates vocantur ciuitates Ieroboam, cùm dicatur Abia persecutus Ieroboam, cæpitque ciuitates eius. Si tamen ista ciuitas Bethel esset de regno Abię: dato quòd teneretur occupata à Ieroboam, quando caperet eam Abia, non diceretur capere ciuitatem Ieroboam. Secundò patet, quia non est satis verisimile, quòd Ieroboam ceperit aliquas vrbes
de regno Roboam, quia valde confortatus fuit Robo G
am in regno suo in principio eius, scilicet in tribus annis primis, vt patet supra 11. capit. Et tamen Bethel à principio regni Roboam fuit de regno eius, quia ibi posuit vnum de vitulis, vt patet 3. Regum 12. & fuerūt fabricati vituli aurei in principio anni primi regni Ieroboam: vt probatum est eod. cap. & præcedenti ca. Ideo dicendum, quòd ista ciuitas Bethel, de qua hic dicitur erat de regno Ephraim, scilicet Ieroboam. Cùm autem abijcitur, quòd erat Bethel in tribu Beniamin Iosue 18. Respondent quidam ꝙ Bethel ista secundū veritatem fuit ciuitas sortis Beniamin à principio: & tamen tribus Beniamin, & Ephraim, quæ erant coniūctę, permutauerunt aliquas vrbes inter se: ita quòd vi-
ri Beniamin darent viris Ephraim vrbem Bethel: & vi H
ri Ephraim darent tribui Beniamin aliam vrbem. Et istud erat satis verisimile: quia Bethel erat in cōfinio Beniamin, & Ephraim, scilicet in latere ambarum sortium: & tantum poterat pertinere ad vnam tribum sicut ad aliam. Nam ponitur Bethel in limite & termino sortis Beniamin: Iosue 18. cap. Sic enim factum est inter viros Iuda, & Beniamin. Nam vrbs Ierusalem est in confinio sortis Iudæ, & Beniamin. Quod patet, quia ponitur in termino sortis Iuda: Iosue 15. & in termino sortis Beniamin: Iosue decimooctauo capit. Et cùm verè pertineret ad filios Beniamin: ipsi tamen tradiderunt eam habitandam filiis Iuda: & ipsi pugnauerunt ad eruendam eam de manu hostium:
Iosue decimoquinto, & Iudi. primo. Et hoc tenetur I
communiter: & tunc pertinebat Bethel ad reguum Ieroboam: cùm esset iam de sorte Ephraim: & cùm nunc Abia caperet illam tempore Ieroboam, dicebatur capere vrbem Ieroboam. Aliter dicunt alij, quòd Bethel erat duplex ciuitas, scilicet vna, quæ erat in sorte Beniamin: & alia, quæ erat in terra Ephraim in regno Ieroboam, & illa in qua erat idolum erat ciuitas terræ Ephraim, alia autem, de qua Iosue 18. erat in sorte Beniamin, & sic fuit multoties: quia multæ ciuitates habent idem nomē: sicut duplex, vel triplex ciuitas Asor ponitur in sorte Iudæ: Iosue 15. Etiam Bethlehem erat duplex. Nam vna vocabatur Bethlehem Iudæ, quæ erat in tribu Iuda: Matt. 2. & Miche.
5. alia erat in sorte Zabulon: Iosue 19. Sic etiam Saraa, K
& Estaol erant duæ vrbes in sorte Iudæ: Iosue 15. & & Saraa, & Estaol erant alię duæ ciuitates in terra tribus Dan: Iosue. 19. Et sic de multis: & tunc diceretur quòd cæpit nunc Abia illam vrbem Bethel, quæ erat de tribu Ephraim. Sed tunc obiicietur, quomodo cępit nunc Abia vrbem Bethel? Nam in ea erat vnus vitulus aureus, quem fecerat Ieroboam: & cùm esset Abia nunc vir valde deicola, vt patet ex verbis eius, & gestis supra in litera, destrueret altare factum in Bethel: & vitulum aureum combureret, vel contereret: & sic non maneret postea Israelitis locus adorandi nisi in Dan: & non haberent nisi vnicum vitulum, sed falsum est: quia semper manserunt ista duo loca ad adorandum: vnde tempore Iosiæ, cùm capta esset ciuitas Bethel, fecit cremari Iosias ossa mortuorū super altare, & occidi sacerdotes in eodē. 4. Reg. 23. Si tamen capta fuisset ciuitas ista tempore Abiæ nō permansisset tanto tempore altare Bethel, sed dirueretur à regibus Iuda, scilicet ab ipso Abia, qui erat nūc vir deicola. Vel saltem a filio eius Asa, qui fuit excellentior circa Dei cultum, & destruxit omnia altaria idolorum, vt patet sequenti cap. & infra decimo quinto, & tertio Regum decimoquinto. Et si Asa non destrueret istud altare, saltem istud destrueret Ezechias, qui fuit vnius de tribus regibus bonis, qui laudatur nimis: quòd non fuerit ei similis post Dauid quarto Regum decimo octauo. Et tamen non destruxit: sed Iosias istud fecit, ideo videtur, quòd ciuitas Bethel, q̄ erat in terra Ephraim, in qua erant idola non fuit capta per Abiam. Respondet quidam quòd non erat vitulus aureus in ista ciuitate Bethel quæ capta est per Abiam, sed volunt quòd Bethel, vbi erat vnus vitulus aureus non erat nomen proprium vrbis, sed commune: & vocatur Bethel, idest domus Dei: quod sic interpretatur: & sic quæcunque ciuitas esset, in qua poneretur vitulus aureus, qui reputabatur Deus, vocaretur Bethel, quia erat domus Dei, idest idoli. Patet etiam hoc, quia ista ciuitas interdum vocatur Bethauem, vt patet sępe in minoribus prophetis, vbi cùm fiat mentio de vitulo aureo dicitur vaccas Bethauem coluerunt. Osee decimo: idest vaccas siue vitulos domus idolatriæ: quia Bethauem interpretatur domus idoli. Et sic dicunt, quòd nomen illius ciuitatis, in qua erat idolus aureus vnus non erat Bethel, nec Bethauem, sed quoddam aliud. Sed dicendum quòd non stat, sed nomen proprium illius vrbis, in qua erat altare vbi immolauit Ieroboam, & vbi erat vitulus aureus, erat Bethel. Quòd patet, quia si Bethel esset nomen appellatiuum, non solùm vocaretur vna ciuitas istarum Bethel, sed etiam ambæ: quia ambæ erāt domus Dei, idest domus vituli. Etiam quia tertio Regū duodecimo ponuntur tanquam duę ciuitates inquantum dicitur, quod posuit Ieroboam vnum vitulum in Dan, & alterum in Bethel. Aliter ergo dicunt quidam, scilicet quòd Bethel est nomen ciuitatis: & tamen idolum, scilicet vitulus aureus non erat in Bethel intra vrbem, sed iuxta illam in aliquo templo: & sic esset idolum istud in fine terræ Ephraim apud Bethel intra vrbem: sed iuxta illam, & sic aliquid dicitur esse intra alterum, quia est iuxta illud. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia necesse est, quòd intelligatur, quòd erat idolum & altare intra vrbem, quia tertio Regum decimotertio, dr̄ quòd propheta Dei, qui iuit ad pronunciandum mala contra altare Bethel, quòd non debebat comedere in loco illo. Itē dicitur ibi de propheta falso, q habitabet in Bethel: & sic videtur, quòd erat altare in vrbe Bethel: & 4. Regum capitu. 23. capitu. dicitur quòd altare qđ erat in Bethel destruxit Ozias. Dicendum ergo, quòd erat altare in Bethel, & vitulus aureus: & tamen videtur dicendum, quòd non erat ista Bethel, quàm nūc cæpit Abia tempore Ieroboā: sed altera Bethel, quæ nunquam venit in potestatem virorum Iuda vsque ad tempora Iosiæ regis Iuda, qui destruxit altare, & cremauit ossa mortuorum super altare. Nec est mirandum quòd essent tres, vel quatuor vrbes, quę vocarentur Bethel in eadem tribu sicut supra declaratū est de Assor, quę erat duplicata vel triplicata in sorte Iuda: Iosue 15.

Quis

Quis est, qui percussus fuit, & quomodo.

Quæstio XLVIII.

QVAERITVR vlterius circa hoc, quod dicitur hic, quem percussit Deus, & mortuꝰ est, quis est iste, qui percussus est, & quomodo. Nicolaus dicit, quòd erat Abia, & reijcit opinionem quorũdam, qui dicebant istum esse Ieroboam: dicit.n. ꝙ erat Abia, qa de eo fit hic historia, & non de Ieroboam: & tũc dicit, quòd causa suæ mortis fuit, quia cępit ciuitatẽ Bethel, & non abstulit idola, quæ ibi erãt, & hoc displicuit valde Deo. Sic enim fuit de Amasia, qui præualuit cõtra Idumęos, cępitq; deos eorum, & coluit: propter quod Deus iratus fuit ei, tradiditq; eum in manus regis Israel, vt patet infra 25. Sed dicendum, quòd non intelligitur de Abia, sed de Ieroboam. Nam non poterat vllo modo intelligi de Abia, quia postquam dicitur de isto, quòd percussit eum Deus, & mortuus est, subditur, quòd Abia confortato imperio suo accepit vxores tredecim, & procreauit filios vigintiduos. Non tñ conueniebat, quòd dicto de morte alicuius diceretur illico quomodo acceperit vxores, & confortatus fuerit in regno. Secundò patet, quia dictis omnibus ijs, quæ pertinẽt ad Abiam subditur in principio seq. cap. dormiuit Abia cum patribus, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid. Non enim illico poneretur hic de eius morte si supra dictum fuisset, quòd Deus percussisset eum. Sed dicendum est, quòd intelligitur de Ieroboam, & concordat hoc valde literę, quia dicitur, quòd non valuit Ieroboam resistere Abiæ quem percussit dominus, & mortuus est. s. propter peccata Ieroboam Deus fecit Abiam potentiorẽ, quàm Ieroboã, quòd non posset resistere Ieroboã habere, & sicut persecutus fuerat Deus eum viuentem, ita etiam persecutus est, vt moreretur, & occidit eum. Item consonat hoc sententiæ domini contra eum per Haiam Silonitem. Nam prædixit Deus, quòd propter peccata sua nullus de stirpe sua sepeliretur, sed qui moreretur in agro, laceraretur à volucribus: qui autem moreretur in vrbe, comederetur à canibus. 3. Reg. 14. Verisimile ergo erat, quòd ipse, qui omnia hæc meruerat, susciperet partem huius pœnę, scilicet, quòd Deus inferret ei aliquod genus mortis acerrimæ, & sic dicẽdum est, quòd licèt scriptura non exprimat hoc: tamen credẽdum est, quòd Deus inflixerit aliquam plagam grauẽ Ieroboam, qua affectus moreretur: & quia non fuit mors illa naturalis, sed ira cœlestis intulit eam, dicitur Deus percusisse Ieroboam.

An Abias habuit tot filios post bellum.

Quæstio XLIX.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd accepit Abia vxores tredecim confortato imperio, & procreauit inde filios, & filias: an istud sit factũ post bellum præcedens. Aliquis dicet, ꝙ non, sed est hic mutatus ordo, sicut sæpè fit in scriptura: & patet hoc, quia non potuit Abia habere tot filios, & filias post bellum istud gestum, cùm pauco tempore regnauerit, scilicet, solùm tribus annis, vt patet supra in litera, & 3. Reg. 15. cap. Sed obijcietur, quòd omnia hæc fuerunt post bellum prædictum, quia non solùm esset mutatus hic ordo, sed etiam assereremus aliquid cõtra literam, si diceremus fuisse hæc ante bellum. Nam dicitur hic: igitur Abia confortato imperio suo accepit vxores tredecim. Ideo necesse est, quòd fuerit hoc post confortatum imperium, & ista confortatio fuit

A post bellum. Respondendum, quòd aliquid istorum, quæ ponuntur hic fuit post bellum supra positum, & alia fuerunt ante bellum: de vxoribus istis tredecim dicendum, quòd Abia accepit illas post bellum factũ, non tamen oportet, quòd dicamus omnes tredecim accepisse post bellum factum, sed quòd aliquas eorum cęperit ante bellum, & postea facto bello cęperit alias vsque ad complementum tredecim vxorum. Vel fortè ante bellum habebat Abia vxores aliquas, quarũ non ponitur numerus, & post bellum factum accepit tredecim, & de istis ponitur hic solùm. Et patet, quòd haberet vxores aliquas Abia ante hoc, imò antequam esset rex, quia filij regum in parua ætate accipiebant vxores, vt prolificarent nimis. Ideo cùm Abia esset
B filius Roboam, quem cogitabat, & disposuerat facere regem, non est verisimile, quòd permitteret eum sine vxore quamdiu ille vixit, potissimè cùm iam esset vir aptus coniugio. Quod patet primò, quia supra vndecimo dicitur, quòd Roboam cogitauit facere Abiam regem, quia sapientior, & potentior erat cœteris fratribus. Non poterat tamen apparere in eo robur bellicum, & potentia, secundùm quam mereretur esse dux, nisi iam esset in ætate iuuenili, vel aliqualiter matura, & illa iam erat apta coniugio. Secundò patet, quia dicitur ibi, quòd constituit Roboam Abiam principem super fratres suos, & ducem: & tamen ad hoc, quòd esset dux eo modo, quo requirebatur tunc, scilicet, vt faceret bella, requirebatur, quòd esset ætatis ma-
C turæ, vel iuuenis iam fortis robore. Tertiò patet, quia eodem capitulo dicitur, quòd Roboam disposuit filios suos per ciuitates Iuda, & Beniamin, & multas eis petiuit vxores, & plurimas istis præbuit. Quartò patet, quia si accepisset vxores postquam egit istud bellum, non potuisset habere filios tot quot habuit. Nam dicitur hic, quòd accepit vxores tredecim, & dicitur, quòd habuit inde filios vigintiduos, & filias sexdecim, & sic necesse erat, quòd saltem quælibet vxor haberet tres filios ex illo, & tamen non poterat hoc esse, quia ipse regnauit solùm tribus annis, vt patet supra in litera. Et quando bellum illud fuit finitum, aliquantum tempus esset expletum, & sic non maneret tempus ad hoc, quòd quælibet vxor posset suscipere ex Abia
D filios tres: ideo necesse erat, quòd habuisset vxores aliquas antequam esset rex. Quintò, quia dato quòd esset possibile, quòd quælibet istarum vxorum, quasi in tribus annis posset gignere tres filios: non erat tamen contingens, quòd quælibet tres gigneret, quia potius videtur hoc aliquid factum. Si autem velimus dare aliquibus eorum quatuor filios, hoc esse non poterat, cùm tempus esset paucum, vix vltra duos annos & dimidium. Sextò patet, & efficatius, quia hoc concesso in morte Abiæ nullus filiorum suorum esset ad plus anni & dimidij, vel quasi duorum annorum, quia solùm regnauit Abia sex annis supra in litera, & de istis subtrahatur tempus aliquantum quod transiuit dum gessit bellum, & antequam acciperet vxores,
E deinde nouem menses, quibus infans gestaretur in vtero, vix possent manere duo anni quos ageret maximus filiorum Abiæ, qui successit, & erat iam ætatis completæ quando successit: ergo non accepit nouiter primum vxores Abia postquam cœpit regnare. Patet hoc, quia Asa in principio regni sui subuertit aras, & lucos, & sculptilia, & totam idolatriam abstulit, & dixit viris Iuda, ædificemus ciuitates istas, & vallemus muris, donec à bellis quieta sunt omnia, vt patet sequenti capitulo. Et dicere talia, & facere non pertinebat nisi ad virum perfectæ discretionis: & sic erat Asa tunc ad minus quindecim, vel sexdecim annorum. Vnde necesse natus esset antequam pater suus Abia regnare inciperet.

Septimò patet, quia erat Abia vir maturus, quando cę pit regnare antequam faceret bellum. Ideo non erat verisimile, quòd nondum haberet vxorem. Patet hoc, quia ipse locutus est multa magnæ prudentiæ contra Ieroboam, & Israelitas, & ostēdit se virum magni cordis exponendo se tanto timori, ita vt pugnaret contra aciem duplam numero. Ideo dicendum, quòd iam habebat vxores. Veritas autem huius fuit, ꝙ quando Abia cepit regnare erat vir maturæ ætatis, habebatque iam vxores, & filios quos genuerat viuente patre suo Roboam. Vnde necesse est, quòd ipse haberet aliquem filium, qui esset duodecim, vel tredecim annorum, quando ipse inciperet regnare. Nam Asa, qui successit ipsi Abiæ tot annorum esset. Nam aliàs in principio regni sui, non poterat esse tantæ prudentiæ, vt faceret, & diceret, quæ habentur seq. cap. in principio, quę erāt opera iuuenis iam prudentis. Dicendum tamen, ꝙ cū Abia accepisset regnum pauco tempore post pugnauit contra Ieroboam, & cùm superasset eū, & ex hoc putaret iam regnum suum cōfirmatum, voluit vacare prolificationi, & accepit tunc vxores alias præter præcedentes, genuitq; filios, & filias. Non est tamen intelligendum, quòd omnes istos filios genuerit post bellum supra positum, sed multos eorum pri⁹ genuerat. Ponitur tamen hic de filijs eius, quia debebat scriptura enarrare historiam Abię quantum ad oīa gesta eius, & quia non poterat de ipso aliquid enarrari quamdiu non erat rex, describuntur omnia gesta sua postquā incipit historia de regno suo, licèt aliqua eius gesta fuerint ante coronationem suam in regē. Cùm autem obijcitur, quod dicitur hic, quòd cōfirmato imperio accepit vxores tredecim. Dicendum, ꝙ accepit istas tredecim de nouo super illas, quas pri⁹ habuerat. Vel quòd omnes vxores Abiæ simul fuerūt tredecim, quarum aliquas accepit antequam esset rex, & aliquas post bellum istud: tamen dicit, ꝙ confirmato imperio accepit tredecim vxores, idest, accepit aliquot vxores vsque ad completionem tredecim vxorum. De filijs etiam dicendum, quòd procreauit viginti duos filios, & sexdecim filias, computando omnes, qui fuerint geniti ante bellum, & ante regnum, & post fuerūt simul vigintiduo, & filiæ decem, & sex.

CAPITVLVM XIIII.

DORMIVIT autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid: regnauitque Asa filius eius pro eo, in cuius diebus K quieuit terra annis decem. Fecit autem Asa quod bonum, & placitum erat in conspectu Dei sui, & subuertit altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas, lucosque succidit, & præcepit Iudæ, vt quæreret Dominum Deum patrum suorum, & faceret legem, & vniuersa mandata. Et abstulit de cunctis vrbibus Iuda Aras, & Fana, & regnauit in

F pace. Ædificauit quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla temporibus eius bella surrexerant, pacem domino largiente. Dixit autem Iudæ: Ædificemus ciuitates istas, & vallemus muris, & roboremus turribus, & portis, & seris · donec à bellis quieta sunt omnia, eo quòd quæsiuerimus Dominum Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per Gyrum. Ædificauerunt G igitur, & nullum in extruendo impedimentum fuit. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta, & hastas de Iuda trecenta millia: de Beniamin verò scutariorum, & sagittariorum, ducenta octoginta millia: omnesq; isti viri fortissimi.

Dormiuit. In præcedentibus descripto regno Abię. Hic agitur de regno Asa filij eius. Et diuiditur in tria, quia primò ponitur Asa bona conuersatio. Secundò prophetica ei facta denuntiatio sequenti cap. Tertiò Asa præuaricatio. infra 16. cap. Prima in duas, quia pri- H mò ponitur conuersatio Asa virtuosa: secundò eius victoria miraculosa, ibi. *Egressus est autem*.

An ista sint continuata, & immediata.

Quæstio I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic habeant ordinem continuatum ad p̄cedentia, & an sint facta immediatè post illa, vel interposito aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus: nam præcedenti cap. actum est de regno Abiæ: hic agitur de regno Asa fi- I lij eius: manifestū est enim, quòd ista necessariò erunt post illa. Ad secundum dicendum, quòd non fuit interpositum aliquid inter præcedentia & ista. Nam inter mortem regis Abiæ, & coronationem Asa, nihil intercidit, cùm fuerit alius rex, vel dominus intermedius. Circa primum dicitur. *Dormiuit autem Abia cum patribus suis*. Scilicet, mortuus est, sicut & patres sui. Et mors est sopor æternus, quo semel oppressus nunquam euigilat, nisi in nouissimo die. Et verum est, quòd dormire signat mortem quietam, scilicet, quando quis sine vulnere moritur. Interdum tamen accipitur dormire pro morte, quæ accidit ex vulneribus. Sic patet secundo Machabeorum decimosecundo, cùm dixit Iudas, accepisse dormitionem cum pietate eos, qui cœciderant in bello. *Et sepelierunt eum in ciuitate Dauid*. Idest, in castro montis Sion, quia illud castrum vocabatur ciuitas Dauid, eo quòd accepisset illud de manu Iebuseorum pugnando, & ad gloriā nominis sui vocauit illud ciuitatem Dauid, vt patet præcedenti libro vndecimo capitulo, & secundo Regum quinto. Fecerat autem Dauid in castro montis Sion loca sepulchrorum regalium, & ibi sepeliebantur omnes reges de genere suo. *Regnauitq; Asa filius eius pro eo*. Credendum est, quòd iste erat primogenitus: nam vigintiduos filios maiores habuit Abia, vt patet præcedenti capitulo, & non fit hic mentio de isto, nisi quòd erat filius Abiæ. Ideo

Ideo credendũ, quòd erat primogenitus, quia aliàs fieret mentio de ætate sua, & ordine ad alios fratres, quia erat quasi extraordinarium, quòd aliquis non primogenitus regnaret existẽte primogenito, cùm ista esset cõsuetudo apud oĩa regna terræ. Et ob hoc cùm Abia pater Asa, non esset primogenitus inter fratres suos, & tamen constitutus fuerit in regem, fit mentio supra vndecimo, quomodo nõ erat Abia primogenitus, sed Roboam pater suus constituit eum in regem, quia erat sapientior, & potentior alijs fratribus suis. Quantæ ætatis esset Asa, quando regnare cœpit non habetur hic, nec tertio Regum decimoquinto, vbi ponitur sua historia. *In cuius diebus quieuit terra annis decem.* Scilicet, in principio regni eius quieuit terra à bellis annis decem. Et dicitur hoc, quia in tempore Roboam aui sui, & tempore Abiæ patris sui semper fuerunt bella inter illos & Ieroboam regem Israel. Nam Roboam, & Ieroboam pugnauerunt omnibus diebus suis. supra decimosecundo. Etiam omnibus diebus Abię & Ieroboam durauit bellum, sed nunquam potuit Ieroboam resistere Abiæ, vt patet præcedenti capitulo. Tempore autem Asa in principio regni cessauit bellum per decem annos. Quomodo autem computentur isti decem anni Asa, & reliquum tempus eius, & cur non fuerunt bella in istis decem annis declarabitur infra in quadam quæstione. Sciendum, quòd Asa cœpit regnare in Iuda, dum regnaret Ieroboam super Israel. Nam annus vicesimus regni Ieroboam erat quando cœpit regnare Asa. tertio Regum decimoquinto. Et patet hoc, quia regnauit Ieroboam vigintiduobus annis. tertio Regum decimoquarto. Roboam autem, qui cœpit regnare eodem tempore, quo Ieroboam regnauit annis decem, & septem. supra decimosecundo. Post quem regnauit Abia tribus annis, & sic regnaret vsque ad finem anni vicesimi Ieroboam, & in fine anni vicesimi inciperet regnare Asa, & regnante Asa super Iudam adhuc regnauit Ieroboam super Israel duobus annis vltimis vitæ suæ. *Fecitq́, Asa quod bonum, & placitum erat in conspectu Dei sui.* Hic ponitur laus Asa, & dicitur, quòd fecit bonum, & placitum coram domino, idest, placuerũt valde Deo opera Asa, quia obseruauit legem, & destruxit idolatriam. Nihil enim erat Deo magis acceptum, quàm quòd coleretur ipse, & tolleretur idolatria de terra, & istud fecit Asa. *Et subuertit altaria peregrini cultus.* Duo erant bona, quæ faciebat Asa, scilicet, Deum colere, & idolatriam destruere. Primum signatur cùm dicitur, fecit Asa, quod bonum, & quod placitum erat coram Domino. Secundum signatur per omnia sequentia, scilicet, quòd subuertit altaria peregrini cultus, idest, subuertit idolatriam. Vocatur cultus peregrinus cultus idolorum, quia illa sunt dij alieni, siue peregrini, de quibus Deus dixerat: non habebis Deos alienos coram me. Erant autem in terra Iuda multa altaria idolorum, quando cœpit regnare Asa, quæ relicta fuerant ex tempore, quo regnauit Abia, & Roboam, & omnia illa subuertit nunc Asa. *Et excelsa.* Vocatur excelsum altare quodlibet vno modo, vel templum, siue domus, vbi est altare. Vnde etiam domus domini, vel altare eius vocabatur excelsum. Sicut dicitur tertio Regum tertio, quòd Gabaon erat maximum excelsorum, & tamen ibi erat templum, siue Tabernaculum Moysi illo tempore, de quo ibi agitur, & tunc est sensus, quòd Asa subuertit omnia altaria idolorum, & confregit excelsa, idest, domus, in quibus erant ista altaria. Vel vocantur excelsa ipsa altaria posita in locis excelsis, scilicet, in collibus, & montibus. Nam in omni colle, & sub omni ligno frondoso adolebant idolis thura viri Iuda tempore Roboam. tertio Regum decimoquarto, & decimo-

A quinto. *Confregit statuas.* In templis idolorum erant istæ statuæ idolorum, & illas omnes confregit, vt non adorarentur. *Lucosq́, succidit.* Vocatur lucus mons densus, & obscurus, vbi sunt multa fructeta, vel arbusta, quæ lucem impediunt, & vocatur lucus à lucendo per antiphrasim, scilicet, quia ibi lux nulla reperitur, vel pauca valde, & plantabantur isti luci interdum manu hominum, vt essent valde densi, & ibi ponebantur altaria idolorum. Istud autem fiebat à gentilibus ad vsum sacrificiorum Dei Priapi, vt infra declarabitur in quadam quæstione. Istos lucos iubebat Deus succidi, vt nullus esset locus ibi iam idolatrandi in sacrificijs Priapi, cùm non possent sacrificia illa fieri sine luco, aut specu subterranea. *Et præcepit Iudæ, vt*

B *quæreret dominum Deum patrum suorum.* Vocatur hic Iuda non ipsa tribus Iudæ, sed totum regnum Iuda; quia super totum illud imperauit Asa: est quęrere dominum imitari eum per viam pręceptorum suorum. Nam Deus vbique est, & non oportet, vt quęratur, quia non quęritur, nisi quod à nobis abest, vel nobis occultũ est. Manifestum tamen est Deum vbiq; esse, ideo quęrendus non erit. Posset autem quęri Deus dupliciter: vno modo, vt sciamus vbi est: alio modo, vt eum videamus, vel colloquamur. Primo modo, non oportet eum inquiri, quia certum est Deum vbique esse, nec possumus ab eo elongari, sicut dixit Dauid Psalmo centesimo trigesimo octauo. Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero

C in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero pennas meas diluculo, & habitabo in extremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Etiam Ieremiæ decimotertio, dicitur: Si poterit occultari à me vir, & ego non videbo eum: nunquid non cœlum, & terram ego impleo, dicit Dominus. Non ergo quęrendus est Deus, vt sciatur vbi est. Secundo modo non est quęrendus, quia nusquam inueniri potest. Nam nemo Deum videre potest. Iuxta illud: Non videbit me homo, & viuet. Exodi trigesimotertio. & Ioannis primo dicitur: Deum nemo vidit vnquam. & hoc, quia Deus habitat lucem inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, nec videre potest. primę Timo. 6.

D Non est ergo Deus his modis quęrendus, sed Deus à nobis quęritur, & inuenitur per imitationem, & beneplacitum, quia homo Deum inuenit, quando ei similis efficitur. Est autem homo Deo similis, siue deiformis, quando est in gratia: datur autem gratia per obseruationem legis. Ideo via perueniendi in deum est obseruatio mandatorum, & isto modo aliquando Deus à nobis elongatus est, & aliquando eum inuenimus. Tantum enim à nobis elongatur, quanto nos longe sumus à lege eius, & tunc oberramus. Alio modo Deus inuenitur per communicationem beatitudinis, & tunc aliquis Deum inuenit, quando per communicationem eius homo beatus efficitur, & illa est gloria. Istud inuenire non contingit homini in

E vita, quia non videbit me homo, & viuet, idest, non poterit me aliquis videre per communicationem glorię, quamdiu viuit. Viuens tamen est in via inueniendi, & moriens inuenit, quia per mortem efficitur in termino, Via autem ad inueniendum sic est obseruatio mandatorum. Sic dixit Matthęi decimo nono, si vis ingredi ad vitam serua mandata, scilicet, ad vitam ęternam. Hic autem agitur de inuentione illa, qua homo Deo similis efficitur per gratiam. Aliter accipitur interdum quęrere dominum, vt inueniamus eum placatum ad benefaciendum nobis, & isto modo Iudęi eum quęrebant. s. vt eis benefaceret, & sic etiam inueniebant eum, quando legem eius obseruabant, quia Deus benefaciebat omnibus obseruãtibus legẽ.

Et faceret legem, & vniuersa mandata. Idem sunt ista, scilicet, quærere dominum, & facere legem. Nam non quæritur Deus per aliud, nisi per obseruationem legis. Ponitur hic lex, & vniuersa mandata, scilicet, ꝙ lex intelligatur pro decalogo, qui est lex principaliter. Nam solus decalogus est lex data à Deo in voce. Cùm enim Deus incepisset in voce dare præcepta legis, dedit totum decalogum, & cùm perueniret in finē eius, tam grauis erat vox Iudæis, quòd putauerunt se morituros, si vltra audirent vocem domini. Ideo petiuerunt, vt non loqueretur eis Deus, nè morerentur, sed loqueretur eis Moyses. Exo. 20. & Deuter. 5. Et sic solus decalogus à Deo datus est, cętera autem præcepta legis per Moysen fuerunt Iudæis proposita. Ideo excellenter decalogus vocat lex. Per vniuersa mandata intelliguntur omnia alia præcepta legis data per Moysen, siue cœremonialia, siue iudicialia, siue moralia. Quia multa moralia sunt in lege præter decalogum, sicut sunt multa Leuiti. 19. & omnia hæc erant obseruanda, quia hæc complent legem integraliter. Aliter potest intelligi, ꝙ lex vocetur hic tota lex Moysi comprehensa in pentatheuco, vniuersa mandata vocentur multa alia mandata data à Deo, quę continebantur in libris prophetarum. Quia illa etiā obligabant eos ad obseruationem suam, sicut lex Moysi. Et quando qs omnia hæc custodierit, nihil habet, in quo Deum offendat. *Et abstulit è cunctis ciuitatibus Iuda Aras, & Fana.* Vocatur Iuda regnum, & non tribus. Nam in toto regno Iuda erat dispersa idolatria ex tempore Abiæ, & Roboam patrum Asa, & cùm ipse imperaret in his ciuitatibus omnibus, de omnibus abstulit aras, & fana. Vocantur aræ altaria. Vnde in Latino dicitur altare, quasi alta ara. Et erant aræ idolorum istæ, quas auferebat de ciuitatibus. Fana erant templa dæmonum, & vocantur fana omnia templa Gentilium à fane, qđ est apparere: quia ibi fiebant dæmonum apparitiones. In Hebręo habetur, solaria, vbi nos dicimus fana, & vocantur solaria à sole. Quia fortassis Deo soli, qui erat planeta excellentior omniū, erant illa fana consecrata: nec est admirandum, quia Iudæi valde coluerunt solem, sicut & Gentiles. Nam reges Iuda consecrauerunt equos quatuor soli, & currum eius, & posuerunt in templo Domini, vt patet. 4. Reg. 23. Nam inde abstulit Iosias equos Solis, & currum Lunæ, & cremauit illos. Magis tamen debet hic accipi pro nomine cōmuni templi, quàm pro solo templo solis. Nam licèt essent multa templa solis in terra Iuda: tamen aliquorum deorum aliorum templa etiam essent ibi, quia cū essent Iudæi dediti ritui gentium, non colerent vnicū Deum de dijs gētium, sed multos. Et sic litera nostra proprius accepit, dicens fana, quod est nomen commune ad quæcunque templa idolorum. *Et regnauit in pace*. Scilicet, quia coluit dominum, Deus dedit ei pacem. Et non intelligitur, quòd toto tempore vitæ suæ manserit in pace, sed intelligitur de decem annis primis regni sui, de quibus dicitur supra in litera. Nam postea suscitata sunt ei bella per Aethiopes, vt infra patet. *Aedificauit vrbes munitas in Iuda*. Non est sensus, quòd de nouo aliquas ciuitates ædificauerit Asa, sed antiquas non bene muratas munierit. Vel fortè aliquas, quæ non habebant muros, & tamen erant magna loca, munierit. Quod patet, quia dicitur infra, quòd dixit Asa viris Iuda: ædificemus ciuitates istas: & tamen non erant ciuitates de nouo construendę, cùm ipse eas demonstrauerit, dicens istas. *In Iuda*. Scilicet, in regno Iuda tam in sorte Iudæ, quàm Beniamin: imò magis necessarium erat ædificari vrbes in Beniamin, quàm in Iuda, cùm tribus Beniamin haberet sortem magis coniunctam regno Israel, quàm Iuda, quia sors Iuda erat ad austrum, & sors Beniamin erat ma-

F gis aquilonaris, & tangebat sortem Ephraim in toto latere suo ab Oriente in Occidentem. *Quia quietus erat*. Scilicet, vacatio à bellis, & alijs perturbationibus faciebat intentum esse regem ædificationi vrbiū. Nam cùm non haberet nunc Asa occupationem aliq̃ cui intenderet, intendebat ædificationi vrbium. Si aūt esset tempus bellorum non posset vacare huic occupationi. *Et nulla temporibus eius bella surrexerant*. Scilicet, à principio regni sui vsque ad tempus, quo nunc ædificabat istas vrbes nulla bella surrexerant, & hoc durauit per decem annos, sicut patet supra in litera. *Pacem domino largiente*. Scilicet, Deus quem Asa colebat toto corde suo, dabat ei pacem toto hoc tempore, vt muniret vrbes regni sui, & sic quando contra

G eum bella consurgerent, esset confortatus contra hostes. *Dixit autem Iuda*. Idest, principibus regni Iudę. Nam Asa capiebat deliberationem cum principibus regni sui, & quia videbatur ei summè necessarium, vel vtile, dixit principibus, quòd facerent illud. *Aedificemus ciuitates istas*. Per hoc apparet, quòd designauit nominatim ciuitates aliquas, quia aliàs non ostenderet, dicens, ædificemus ciuitates istas. Erant autem istæ ciuitates aliquæ, quarum muri corruerant, vel erant debiliter muratæ. *Et vallemus muris*. Quia in quibusdam locis corruerant muri. Vel fortè nunquam fuerant illę vrbes muratæ, sicut nunc multæ sūt. *Et roboremus turribus, portis, & seris*. Ista pertinent ad robur vrbium. Nam turres procul hostes pellunt,

H & inde sunt fortia propugnacula contra illos. Portæ & seræ etiam ad robur faciunt, quia non prosunt muri, si portæ, & seræ non sint. *Donec à bellis quieta sunt omnia*. Idest, dum. Accipitur enim hic, donec, pro dum, quod raò fit, scilicet, dum omnia secura sunt vrbes poterunt muniri. Et dicit, secura sunt omnia, quia ex nulla parte bellum insurgebat magnum, aut paruum. *Eo quòd quæsierimus dominum Deum patrum nostrorum*. Ista est causa, quare data est pax, scilicet: temporibus prædecessorum nostrorum non erat pax, quia non colebant dominum: nunc autem, quia nos quæsiuimus dominum colendo eum, dedit nobis pacem. Et vocatur Deus patrum nostrorum, scilicet, q̃a non est Deus nouiter acceptus à nobis, sed patres no-

I stri ab antiquo coluerunt illum, & sic omnes alij dij, quos Iudæi colebant interdum vocabantur dij noui, & recentes. Sic patet Psalmo octuagesimo, scilicet, Israel si me audieris, nō erit in te Deus recens, nec adorabis Deum alienum. *Et dederit nobis pacem per Gyrum*. Idest, dederit nobis pacem cum omnibus gentibus, quæ in circuitu nostro sunt. Non solùm enim viri Iuda habebant in hostes Israelitas, cum quibus maior sibi pugna erat, sed etiam omnes alię gentes, quæ erāt per gyrum habebant, idest, multas gentes per circuitum. Nam à meridie habebant Philisthinos, & Amalecitas, & Aegyptios, & omnes gentes Arabum, qui habitabant in desertis Arabiæ, quæ aliquo modo sunt meridiana respectu terrę Chanaan. Ab oriente

K est terra Idumæorum. Numeri trigesimoquarto. sed isti non erant nunc Iudęorum hostes, sed potius erant subditi tributarij, & semper fuerunt vsque ad tempus regis Ioram. Nam tunc rebellauerunt, vt patet quarto Regum octauo, & infra 21. cap. Habebant etiam ab Oriente Ammonitas, & magis Moabitas, vt colligitur Num. 34. quia in Iordane, qui erat terminus orientalis sortis Iudę coniungebantur terra Iuda, & terra Moab, quia campestria Moab pertingunt vsque Iordanem, vt patet Num. 33. A parte aquilonari habebāt Israelitas, à parte Occidentali ex quadam parte habebant Philisthinos, & ex quadam parte mare Mediterraneum, & ex quadam parte terram Israelitarum: & ab ijs omnibus dederat Deus pacem viris Iuda nunc.

Aedifi-

Aedificauerunt igitur. Scilicet, ædificauerunt vrbes, quas proposuerāt ædificare, & non fuit aliquid obstans. *Et nullum in extruendo impedimentum fuit*. Ista fuit causa quare cito ædificauerunt, scilicet, quia nō fuit aliquis, qui impediret in ædificando, & hoc, quia nulla tunc bella surrexerant. In Hebræo dr̄. Et prosperati sunt, vel profecerunt, vbi nos dicimus, & nullū in extruendo impedimentum fuit. Et idem est, quia tunc opus crescit, & prosperatur in manibus operantium, quando nullus impedit operantes. Cùm autem impediuntur opus differtur, & non fit commodè. *Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta, & hastas*. Hic ponitur ordinatio regni Asa quantum ad exercitum, & nō est intelligendū, quòd fuerit iste exercitus aliquis specialis, quem congregauerit Asa in aliquo bello, sed est sensus, quòd licèt Asa nunc non haberet bella, tamen suspicabatur se illa habiturum, cùm multos hostes haberet per circuitum. Ideo congregauerat magnum exercitum, scilicet, ascribendo multos militiæ suæ, vt quando bella insurgerent haberet illos promptos in armis. Et sciendum, quòd omnes isti erant pedites cū portarent scuta, & lanceas, & essent sagittarij. De equitibus autem quot haberet non ponitur. Manifestum est autem, quòd haberet aliquos currus, & equites, q̄a prædecessores sui illos habuerant. Nam Salomō habuerat quadraginta millia equorum curriliū, & duodecim millia equitum, vt patet. 3. Reg. 4. Et postea sui successerunt in equis, & curribus. Ideo haberet nunc Asa currus aliquos, & equos, sed scriptura non curauit ponere numerum illius exercit⁹. *De Iuda trecenta millia*. Omnes isti erant ferentes lanceas, & scuta. *De Beniamin vero scutariorum, & sagittariorum ducenta octoginta millia*. Maior tribus erat Iuda, quàm Beniamin, & de ea erant plures bellatores, & tamen omnes erant scutarij: de Beniamin erant quidam scutarij, & alij sagittarij. *Omnes isti viri fortissimi*. Vocantur fortissimi, non ꝙ essent excellenter fortes, sicut significat superlatiuus, sed omnes apti ad bellum, & ex cōditione ætatis pugnare potentes vocantur fortissimi. Sic enim est modus loquendi in veteri testamento.

Qualiter se habuerunt tempora regis Asa.
Quæstio II.

QVAERITVR Circa tempora regis Asa, qualiter se habuerunt circa pacem, & bella. Respondendum, quòd Asa regnauit annis quadraginta vno, vt patet infra 16. & in his fuit talis ordo, quòd in primis decem annis regni habuit pacem cum omnibus hostibus, & de hoc dicitur supra in litera, scilicet, in cui⁹ diebus quieuit terra annis decem. In istis decem annis expurgauit Asa immunditiam idolorum de terra. Nam relicta fuerat plena idolatria. 3. Reg. 15. Et postea vacauit ædificationi vrbium, multasque vrbes muris, & turribus roborauit. Deinde anno vndecimo regni eius venit Zara Aethiops contra Iudam, pugnauitque cum eo, & obtinuit mirabilem victoriam, vt patet infra in litera. Postea autem non habuit aliquod bellum cùm regione aliqua vsque ad annum tricesimum regni sui Asa, & sic in triginta annis non habuit, nisi vnū bellum, quod fuit cum Aethiopibus. Anno autem quintodecimo Asa, venit ad eum Azarias propheta, & prænunciauit sibi ea, quæ habentur sequenti capit. Et tunc conuocauit Asa omnes viros de regno suo. Multi quoque de viris Israel venerunt cum eo, & firmauerunt pactum legis iurantes, quòd custodirent illam, & tunc fecerunt sacrificia multa, & solennitates sequenti capitulo. Deinde ab ipso anno quintodecimo vsque ad tricesimum annum regni Asa, non legitur aliquid quod fecerit, nisi quòd solùm vacabat cu-
A stodiæ legis. Constat tamen, quòd vsque ad tricesimum annum, non fuit aliquod bellum post quintumdecimum. Post tricesimum autem fuerunt aliqua bella, sed non leguntur, quæ fuerint, vel qualia vsq; ad annum tricesimum sextū. In ipso autem anno ascendit Baasa rex Israel contra Iudam, & muro circundabat vrbem Rama, vt nullus posset intrare de regno Iudæ in terram Israel, nec egredi. Et Asa putans se non posse resistere regi Baasa, misit aurum, & argentum quod habuit in domo regis, & in thesauris domini, & dedit illum regi Syriæ, vt cogeret regem Israel cessare ab ædificatione vrbis Rama, quod factum est. Misit autem Deus prophetam ad increpandum Asa, qui iratus, misit prophetam in carcerem, super quo indigna-
B tus dominus contra eum concitauit bella contra Asa, & percussit eum vehemētissimo dolore pedum anno tricesimonono regni sui: durauitque vsque ad mortē suam anno quadragesimoprimo regni eius. s. per tres annos. infra 16. Iste est processus regni Asa.

Quare non fuerunt bella Asæ primis annis.
Quæstio III.

QVAERITVR vlterius, quomodo factum est in Asa, quòd non fuerint bella decem annis primis regni sui. Respondendum, quòd hoc fuit propter duo. Primò ex parte Dei, quia Deus voluit dare pacē in diebus Asa, & hoc fuit, quia Asa afficiebatur ad cul-
C tum Dei, & in retributionem dabat ei pacem ab hostibus. Sic dicitur supra in litera, nulla temporibus ei⁹ bella surrexerant, domino pacem largiente. Et ipse Asa dixit, ædificemus vrbes, donec à bellis quieta sunt omnia: eo quòd quæsierimus Deum patrum nostrorum. Erat etiam hoc ex parte Israelitarum. Nā non habebant motiuum aliquod ex parte Israelitarum ad pugnandum contra Asa, quod patet. Nam quando cœpit regnare Asa in Iuda, regnabat in Israel Ieroboā, & complebatur tunc vicesimus annus regni eius, & postea regnauit duobus annis, erat autem fatigatus Ieroboam bellis, quia fortè erat senex, & erat iam in extremo vitæ suæ. Item (quod maius erat,) quia Ieroboam fuerat nimis afflictus tempore Abiæ patris Asa,
D qui habuerat bellum vnum potentissimum cum Ieroboam, & occiderat de exercitu illius quingenta millia virorum, vt patet præcedenti capitulo. Et postea fuerant alia bella particularia, & minora inter Ieroboam, & Abiam, & nunquam potuit Ieroboam resistere Abiæ. eodem capitulo. Nunc autem nolebat concitare contra se regnum Iuda, quia fortè putabat, quòd sicut Abia miraculosè deleuerat eius exercitū, ita & nunc Asa deleret. Vnde in illis duobus annis, quibus superuixit Ieroboam regnante Abia, non ausus est pugnare cōtra Asa, nec pugnauit: post Ieroboā successit in regno Israel Nadab filius eius, qui fuit vir satis inutilis non audens contra aliquem suscitare bellum potenter. Ideo cùm esset Nadab, & totus Israel
E obsidendo vrbem Gebethon, quæ erat in terra Philisthinorum secūdo anno regni sui insidiatus est ei Basa seruus suus, & occidit eum, & sic transierant iam quatuor anni de regno Asa, dum hæc fierent. Cœpit autem anno quīto regni Asa regnare Baasa super Israel, & ille etiam non mouit bellum aliquod contra Asa. Nam cùm non esset de genere regio, sed per insidias surrexisset, & occidisset regem Nadab, & occupasset regnum, tantum fuit sollicitus circa pacificationem regni sui, quòd non ausus est extraneis inferre bella. Et sic contingit, quòd in decem annis primis regni Asa, non surrexit bellum aliquod contra eum.

Quare Deus non dedit bella domui regis Asæ in principio regni. Quæstio IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Deus specialiter dederit in domũ regi Asa, ꝙ non surgerent bella aliqua in principio regni sui vsque ad annum decimũ. Cur hoc faciebat, & propter quid. Respondendum, ꝙ Asa fuit vir deicola, & post Dauid vsq; nunc non fuerat aliquis tantum affectus ad cultum Dei, sicut Asa. Nam Salomõ auersus est à Deo, & fabricauit templa idolis coluitq; illa. 4. Reg. 23. & 3. Reg. 11. Roboam ẽt post tertium annum regni sui declinauit à lege Dei, quam ceperat custodire, & coluit idola, repletaque est terra immunditijs idolorum, ita vt etiam effœminati essent in terra, vt patet. 3. Reg. 14. capit. Abia autem in pĩcipio regni sui coluit dominum, vt patet ex verbis, quæ locutus est contra Ieroboam, & Israelitas præced. cap. Et tamen postea dereliquit eum, & fuerunt idola in terra, sicut tẽpore Roboam patris sui, vt colligitur. 3. Reg. 15. tempore aũt Asa nihil tale factum est. Nam ipse fecit duo bona. Primum erat, ꝙ nunquam declinauit ad idola tota vita sua, sed coluit affectuosè dominum, quod erat mirabile secũdùm cõditionem aliorũ regum Iuda, vt patet seq. cap. s. attamen cor Asa erat ꝑfectum cũ domino cunctis diebus eius. Idem patet. 3. Reg. 15. Secundum erat, quia vniuersam idolatriam, q̃ reges præcedentes introduxerant in terram, expurgauit ipse diligenter, vt patet hic, & seq. cap. & 3. Reg. 15. Ideo Deus voluit ei benefacere dando pacem tẽpore eius, vt patet in litera. s. Omnia quieta sunt à bellis, eo quòd quæsierimus dominum. Finis autem ad quem Deus pacem dedit principio regni Asa fuit. Primò ad restituendũ cultum Dei. Nam si bella insurrexissent, non poterat Asa vacare alteri occupationi, nisi bellis, & non posset emundari terra idolis. Et si dicatur, quòd potius erat per contrarium, quia tempore bellorum, & angustiarum conuertebantur Iudæi ad dominum, & tempore prosperitatis deserebãt eum, iuxta illud Psal. 77. Cùm occideret eos, quærebant eum. Et patet de Roboam, quia tribus annis primis regni sui ꝯfirmabatur regnum, coluit dominum: deinde confirmato regno reliquit dominũ ipse, & omnes de regno suo. supra 12. Dicendum, ꝙ verum est, quia quantum ad conuersionem ad dominum: ita vt desererent idolatriam faciliores erant Israelitæ, quãdo erant in angustijs, q̃ cũ essent in prosperitate, & tñ quãtum ad expurgationem idolatriæ, & institutionem cultus diuini nõ erant proni: eo quòd occupatio bellica tollebat hæc. Cùm autem esset tempus pacis poterãt delere totam idolatriam. s. subuertendo altaria, & cõfringendo idola, diruendo templa, & succidendo lucos: omniaque faciendo, quæ ad hoc pertinebant. Etiam erat occupatio in reducendo cultum Dei perditum, & istud erat opus multorum dierum, nec poterat fieri, nisi cũ esset tempus vacationis. Voluit ergo Deus dare tempora vacationis regi Asa ad restituendum cultum suũ excludendumque cultum idolorum, & in hoc Deus attendit bonum statum legis, voluitque prouidere legi perituræ. Nam si Deus non suscitasset nunc animum regis Asa ad cultum suum, & non dedisset ei tẽpus vacationis, vt sic posset de terra excludere idolatriam, videbatur lex peritura. Nam duo progenitores sui, scilicet, Roboam, & Abia multum dediti fuerant idolis, & populus totus tempore eorum. Vnde si nunc non distraherentur ab ista idolatria, fortassis tantum peruerterentur, sicut Israelitæ, ita vt non possent postea retrahi inde. Nunc autem Asa extirpauit omnia hæc, & cùm ipse regnauerit longo tempore, scilicet, annis quadraginta vno, firmatus fuit populus in cultu Dei tempore eius, cùm ipse nunquam declinauerit ad idolatriam. Secundò fuit hoc ad confirmandum regnum ipsius Asa. Nam quando reges incipiunt regnare, non sunt confirmata regna eorum, & facilius est eos vinci in bello, quàm aliàs cùm adhuc non sint conciliati sibi animi subditorum suorum. Ideo si in principio regni Asa bella contra eum surrexissent: fortassis ipse non potuisset sustinere illa, & periisset regnum eius. Deus autem voluit firmare regnum eius: ideo non permisit insurgere bella contra ipsum in principio regni sui: quousque ipse esset confirmatus, & roboratus sufficienter in regno, quia tunc licèt venirent hostes non nocerẽt ei faciliter. Tertiò factum est hoc ad fortificandum aliqua minus fortia in regno: nam erant aliquæ vrbes non munitæ, & aliquarum muri prompti erant ad ruinam, & vt fortificarentur muniendo eas data est pax Asa, quia non poterat munire vrbes, nisi quando esset in pace.

Quomodo faciebat Deus auferendo bella ipsi Asæ. Quæstio V.

QVAERITVR vlterius, cùm Deus fecerit, quòd in decem annis primis regni Asa non essent bella contra ipsum, quomodo faciebat hoc. Respondendum, quòd hoc poterat facere multipliciter. Primo modo poterat facere istud auferendo omnibus hostibus Asa desiderium nocendi ei. Hostes namque desiderant nocere adinuicem, quia ista est conditio sua, & tamen Deus potest mutare corda, auferendo istud desiderium. Nam cor hominis est in manu Dei, & quocunque voluerit vertet illud. Prouerbiorum vigesimoprimo capitulo. Secundo modo potest hoc efficere reconciliando corda hostium, scilicet, faciendo, vt non solùm vnus hostis non desideret alteri nocere, sed etiam, quòd diligat eum, & faueat sibi: quia cùm ista accidant interdum ex causa humana, facilius euenient mouente Deo ad hoc: & sic fortè moueret Deus cor regum, qui erant in circuitu terræ Iuda ad diligendum regem Asa, & sic non mouerent bellum contra eum. Tertio modo poterat hoc fieri, quòd Deus auerteret corda illorum, nè considerarent circa hoc. Nam licèt aliquis habeat alterum exosum, Deus poterit sic immutare cor eius, vt nunquam consideret quomodo nocebit illi, & manebit tamen inter eos inimicitia. Similia enim Deus sæpè facit quando excæcat hominem, vt incidat in aliquod malum pœnale. Nam interdum est aliquod malum notissimum, in quo homo incidet si fecerit tale, vel tale quid, & cùm quilibet satis rudis concipiet illud quod euenire posset tale, Deus excœcat cor huius, vt non consideret illud, & incidat in pœnam, quam Deus ei inferre parat. Quarto modo poterat hoc esse ponendo impedimenta, scilicet, dato quòd aliquis desideret nocere alteri, & sit potens ad hoc, quòd Deus ponat ei impedimenta, scilicet, quòd quando voluerit ei nocere cogatur attendere ad alterum, quòd ei magis necessarium sit, & sic non occurrat ei posse nocere illi. Sic fuit de Saule, qñ obsedit Dauid in deserto Maon. Nam cingebat eum in modum coronæ, & Dauid desperabat se posse euadere: tunc subitò venit nuncius ad Saulem, dicens: Ecce Philisthijm infuderunt se super terram tuam, & tunc ille coactus est recedere ab obsidione Dauid, vt occurreret Philisthinis, & sic euasit Dauid 1. Regum 23. Sic fuit etiam quando tempore Ezechiæ regis Senacherib rex Assyriorum veniens cum magno exercitu comminabatur se destructurum Ierusalem, & Deus dixit per Isaiam. Ecce ego mittam ei spiritum, & audiet nuncium, & reuertetur in terram suam, & deijciam eum gladio in terra

terra sua. quarto Regum decimonono. Ecce, quia iam erat promptus Senacherib ad eundum, vt obsideret Ierusalem, & tamen fecit Deus, quòd audiret nuncios dicentes: quòd Tharaca rex Aethiopum egressus esset, vt pugnaret cõtra eum, & relicto itinere quò intendebat ire ad obsidendum Ierusalem, perrexit ad pugnandum contra regem Aethiopum, eodem cap. quia illud magis eum vrgebat, quàm obsidio, quam intendebat facere contra Ierusalem. Quinto modo poterat hoc fieri per incussionẽ timoris, scilicet, quòd licèt aliquis desideret pugnare contra alterum, & nocere ei, Deus non permittat hoc facere incutiendo ipsi timorem magnum, ita quòd putet se superandũ: sic erat de hostibus Iudæorum. Nam quolibet anno Iudæi masculi omnes ascendebant ter in locum sanctuarium, & manebant tunc vrbes vacuæ, vel saltem non manebant ibi, nisi fœminæ, quæ nullum præstabant fulcimentum, & hoc sciebant hostes Iudæorũ, qui erant vicini eis, cùm quolibet anno fieret ter, & tamen nunquam temporibus illis audebant ascendere in terram Iudæorum ad pugnandum. Sic enim Iudæos securos reddiderat Exo. 34. s. Cùm tulero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno. Sic etiam fuit de Sichimitis, & regibus Chananæorum contra Iacob, & filios suos. Nam cùm Iacob cum filijs suis rediret de Mesopotamia, & in vrbe Sichem ipse filius regis Hemor deflorasset filiam Iacob nomine Dinam, fratres eius armantes se, facto pacto de circuncisione, occiderunt omnes Sichimitas, qui erant circuncisi, & iacebãt in lectis die tertio, quando solet esse grauissimus dolor vulnerum, & tunc omnes reges Chananæorum, qui erant in circuitu commoti sunt, vt delerent Iacob, & domum suam, & tamen non fecerunt, quia terror domini inuasit eos, & non ausi sunt persequi recedentes. Gen. 34. & 35. s. Sexto modo poterat hoc esse, quando Deus resistit directè alicui incohanti bella, ita vt nõ pugnet cõtra alterum, scilicet, quòd interdum aliquis cupiens facere bellum contra alium disponit se, & vadit contra eum, & antequam pugnare incipiat Deus eum impedit, ita vt non possit pugnare. Sic enim fuit in Aegyptijs, qui se parauerunt cum rege suo Pharaone ad pugnandum contra Hebræos, & tamen Deus pugnauit contra ipsum per columnam nubis, & ignis subuertitque rotas curruum, & ferebantur in profundum maris. Exo. 14. Et sic non potuerunt pugnam incipere cõtra Iudæos: sic dixerat eis Moyses: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. eodem capitulo. Sic etiam fuit quando Senacherib redijt in Ierusalem postquam pugnauerat contra regem Aethiopum, & intendebat subuertere Ierusalem. Cùm non cępisset pugnam, nocte quadam venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinq; millia virorum, quod videns Senacherib fugit in terram suam. 4. Reg. 19. & tunc impediuit Deus Senacherib, nè pugnam incoharet contra Ierusalem, vt patet eodem capitulo, cùm dicitur: Non ingredietur vrbẽ hanc, nec mittet in eam sagittam, nec occupabit eam clypeus, nec circundabit eam munitio. Multis autem modis potest Deus facere, quòd vnus homo non pugnet contra alterum, licèt aliàs desideret pugnare, & aliquis istorum modorũ esset quo Deus faceret, quòd reges vicini non pugnarent contra Asa.

Quare permisit Deus bellum contra Asa.
Quæstio VI.

QVAERITVR vlterius, cur Deus fecerit, quòd decem annis primis regni sui non pugnaret con-

A tra Asa aliquis rex. Quare fecit, vel permisit, quòd anno decimo regni pugnaret contra eũ Zara Aethiops, vt dicitur infra in litera. Et videtur, quòd non debuisset Deus hoc permittere, quia hactenus non permiserat, quòd quis pugnaret contra Asa: eo quòd tenuerat legem Dei, sicut dicitur in litera, scilicet: Abellis quieta sunt omnia, eo quòd quesierimus dominũ, & tamen nunc etiam quærebat Asa dominum. Ergo nunquam debebat contra eum bellum fieri. Aliquis dicet, quòd fortè Deus p̃misit nunc bellum fieri contra Asa, quia dereliquerat dominum. Nam fortassis tanta decennali prosperitate elatus dereliquerat dominum, sicut Roboam elatus prosperitate trium annorum, in quibus confortatum est regnum eius dereliq̃t

B dominum. supra 12. capit. Dicendum, quòd non stat, quia Asa nũquam dereliquit dñm, ita ꝙ declinaret ad idolatriam, sed omnibus diebus suis fuit cor suum perfectum cũ dño, & licèt in fine vitæ suæ. s. anno tricesimosexto regni sui, non habuerit cõfidentiam in Deo, & recurrerit ad adiutorium regis Syrię, & in hoc peccauerit: tamen non incurrit in idolatriam, vt colligitur infra decimosexto, & sic nunquam contra eum debuerant bella insurgere. Verum est tamen, quòd interdum bella insurgunt contra reges pro alijs peccatis, quàm pro idolatria. Sicut fuit contra istum regem Asa. Nam quando non habuit spem in domino, sed in rege Syriæ, misit Deus contra eum prophetam, qui prædixit ei mala, & inter alia ait: stultè egisti, & pro-

C pter hoc etiam pręsenti tempore aduersus te bella cõsurgent. infra 16. capit. & tamen adhuc non legitur aliquid simile fecisse Asa ante decẽnium, in quo Deum offenderet propter quod bellum aduersus eum consurgeret. Respondendum, quòd Deus permisit istud bellum Aethiopum consurgere contra Asa propter tria. Primò propter demerita Aethiopum. Nam Aethiopes peccauerant contra Deum grauiter in aliquo, & cùm Deus sit iudex omnium hominum, voluit punire eos, & voluit vti rege Asa tanquam ministro suo ad hoc, sicut facit de omnibus alijs gentibus, scilicet, vt Deus puniat quosdam per alios, & illos mediantibus alijs, & sic de omnibus alijs. Secundò fuit ad lau-

D dem Dei. Nam istud bellum fuit mirabile, scilicet, quòd pauca multitudo Israelitarum fuderit tantum exercitum Aethiopum, in quo erant decies centena millia virorum, & currus trecenti, vt patet in litera, & factum est hoc opere Dei. Nam Deus exterruit Aethiopes coram rege Asa, vt patet in litera. Etiam, quia per inuocationem nominis Dei factum est. Nam cùm esset Asa in bello, clamauit ad dominum, dicens: adiuua nos Domine Deus noster, & non præualeat homo contra te. Tertiò fuit hoc ad honorem, & præconium regis Asa, quia cùm reges vicini viderent, quòd Asa fudisset exercitum, in quo etant decies centena millia virorum: nemo auderet congredi cum eo, nisi haberet maiorem exercitum, & erat in hoc magnus honor Asa, & securitas

E regni sui, inquantum nullus auderet pugnare contra eum.

An Asa subuerterit altaria, & excelsa.
Quæstio VII.

QVAERITVR Vlterius, quomodo potest stare ista litera, cùm dicitur, quòd subuertit Asa altaria peregrini cultus, & excelsa, & abstulit fana, & aras de cunctis vrbibus Iuda, quia sequenti capitulo dicitur: Excelsa autem derelicta sunt in Israel, ergo non subuertit illa. Respondendum, quòd duplicia erant excelsa, quædam erant, in quibus colebatur Deus verus, & alia, in quibus colebantur dæmones.

Pro quo sciendũ, quòd Deus iusserat, quòd nemo auderet facere sacrificium, in quocũque loco vellet, sed solùm in vrbe, quam mandaret Deus, & eligeret, vt patet Deut.12.cap. & non solùm in vrbe, sed etiã non licebat facere sacrificium, nisi in altari holocaustorũ, quod erat ad ostium Tabernaculi. Leuit. 17. & Iosue 22.cap. qui autem colebat dominum sacrificando alibi peccabat: fecerat tamen populus altaria multa extra vrbes in montibus, & etiam in vrbibus, in quibus immolarentur Deo sacrificia, & ista vocantur excelsa, & ibi aliqui sacerdotes secundùm ritum legis faciebãt sacrificia, nec deuiabant in aliquo, nisi quòd extra locum sanctuarij sacrificabant. Alia autem erant altaria idolorum tam in montibus, quàm in vrbibus, quia in omni colle, & sub omni ligno frondoso ponebantur altaria dæmonum. 3. Reg. 14. Excelsa autem illa, quæ erant ad cultum dæmonum subuertit Asa, quia nihil voluit relinquere de idolatria in terra. Altaria autem siue excelsa, quæ erant ad cultum Dei non subuertit Asa, licèt illa mererentur subuerti, quia erant ꝯtra legem: non tamen pertinebant ad idolatriam. De primis excelsis intelligitur litera sequenti capitulo, & illa non sunt deleta. De alijs intelligitur litera ista, & ista altaria, vel excelsa fuerunt deleta. Distinctio ista excelsorum colligitur. 4. Reg. 23. cap. Nam ibi dicitur, quòd Iosias occidit sacerdotes excelsorum super altaria, & dicitur de alijs sacerdotibus excelsorum, ꝙ non occidit illos, sed comedebant azyma cum alijs sacerdotibus fratribus suis. Vnum tamen erat, scilicet, ꝙ non permittebantur ministrare, si tamen omnes isti essent sacerdotes dæmonum, occidisset omnes illos Iosias. Etiam non permisisset vllo modo sacerdotes excelsorum dæmonum comedere de redditibus sanctuarij cum alijs sacerdotibus Dei. Ideo licèt essent omnes sacerdotes excelsorum, quidam erant sacerdotes Dei, & quidam dæmonum, & sic quædam excelsa erant Dei, & alia dæmonum, & quædam deleta sunt, alia autem manserunt. Dicit autem Nicolaus, quòd non fuit illicitum dimitti excelsa, in quibus colebatur Deus, sed de hoc sequenti capitulo declarabitur in quadam quæstione.

Egressus est autem contra eos Zara Æthiops cum exercitu suo, decies centena millia, & curribus trecentis, & venit vsque Maresa. Porro Asa perrexit obuiam ei, & instruxit aciem ad bellum in valle Sephata, quæ est iuxta Maresa, & inuocauit Dominum Deum, & ait: Domine, non est apud te vlla distantia, vtrum in paucis auxilieris, aut in pluribus: adiuua nos Domine Deus noster: in te enim, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem. Domine, Deus noster tu es: non præualeat contra te homo. Exterruit itaque Dominus Æthiopes coram Asa, & Iuda: fugeruntque Æthiopes, & persecutus est eos Asa, & populus, qui cum eo erat vsque Gerara: Et ruerunt Æthiopes vsque ad internetionem, quia Domino cædente contriti sunt, & exercitu il-

F lius præliante. Tulerunt ergo spolia multa. Et percusserunt ciuitates omnes per circuitum Geraræ: grandis quippe cunctos terror inuaserat: & diripuerunt vrbes, & multam prædam asportauerunt: Sed & caulas ouium destruentes, tulerunt pecorum infinitam multitudinem & camelorum, reuersique sunt in Ierusalem.

G *Egressus est autem.* Hic ponitur secundum huius capituli, scilicet, Asæ victoria miraculosa: nam Deo agente superauit regem Aethiopum, & dicitur. *Egressus est autem contra eos Zara Aethiops.* Ista pugna fuit post decimum annum regni Asa. Nam supra in litera dicitur, quòd in diebus Asa quieuit terra decem annis. Et iste Zara Aethiops erat princeps magnus: vnde habuit secum valde magnum exercitum, & dicitur. *Egressus est contra eos.* Idest, contra Asa, & viros suos. Nam dicebatur ibi, quòd habebat Asa in exercitu suo trecenta millia virorum habentium scuta, & lanceas de tribu Iuda, & de tribu Beniamin ducenta, & octoginta millia habentium scuta, & lanceas, & sagittariorum, & contra omnes istos venit Zara Aethiops. *Cum exercitu suo decies centena millia.* Magnus exercitus

H valde erat iste, & raro legitur tantus exercitus congregatus, qui compleat vnam milliadem. In Hebræo dicitur. *Aleph Alephim.* Vbi nos dicimus decies centena millia. Et signat Aleph mille, & Alephim millia, quia est plurale ac si diceret cum exercitu suo mille, & millibus, & est numerus determinationem non habens. Litera autem nostra posuit decies centena millia, quia fortè talem sensum dabant omnes antiqui Hebræi quando facta est ista translatio, & potissimè, quia fortè sic transcripserant septuaginta interpretes de Hebræo in Græcum. Iosephus tamen octauo Antiquitatum, vbi ponitur hæc historia, addidit ad hunc numerum, dicens, quòd habuit in exercitu suo nongenta millia peditum, & ducenta millia equi-

I tum, & trecentos currus: vnde ille addidit centum millia virorum, cùm hic ponantur solùm decies centena millia, & currus trecenti, sed de Iosepho, vel quocunque alio historiographo, non est multum insistendum, quando constat de veritate Sacræ Scripturæ, licèt vbi dubia essent, circa talia non est dubium, quin translator noster Hieronymus ad Iosephum recurrerit, qui fuit vir magnæ sapientiæ inter Hebræos tempore suo, & potissimè in historijs. *Et trecentis curribus.* Paruus numerus curruum erat secundùm hanc multitudinem exercitus, sed cur tam pauci currus fuerint infra declarabitur in quadam quæstione. *Et venit vsque Maresa.* Est Maresa quædam ciuitas in sorte Iudæ, vt patet Iosue decimoquinto, & de hac dicitur

K Mich. 1. scilicet, adhuc hæredẽ adducam tibi, qui habitas in Maresa vsque ad Odolam veniet gloria Israel. Est autem Maresa satis Australis ciuitas in terra Iudæ, & ibi locauit pro tunc castra sua Zareas rex Aethiopũ intendens se extendere per totum regnum Iuda. *Porro Asa exiuit obuiam.* Licèt sciuerit Asa multitudinem valde maiorem esse Aethiopum, quàm suam, non formidauit exire illis obuiã, quia necessitas eum impulit. Nam si nõ exiuisset obuiam deleuisset singulas vrbes per se rex Zareas. Sicut fecit rex Sesac rex Aegypti, qñ ascendit ꝯtra Roboã anno quinto regni eius. Nã non ausus est Roboam exire obuiã ei. Ideo ille discurrens per terram Iuda cœpit singulas ciuitates supra 12. cap.

Et isti

Et instruxit aciem ad bellum. Posuerat castra rex Aethiopum apud vrbem Maresa. Asa verò occurrit, & instruxit aciem non permittens eum inde recedere sine bello, quia si permitteret vagari per terram suam, multa damna inferret. *In valle Sephata, quæ est iuxta Maresa*. Satis propè exercitum Aethiopum posuit aciem suā Asa. Nam castra Aethiopum erant apud Maresam, & ipse posuit acies in valle Sephata, quæ est iuxta Maresa. Potest autem Sephata esse nomen vrbis, à qua vocetur vallis Sephata, & tunc dicetur, ꝙ illa ciuitas Sephata est iuxta Maresam, & sic signatur, ꝙ etiam vallis erat apud Maresam. Vel potest intelligi, quòd Sephata est nomen vallis, & vocatur vallis Sephata intransitiuè, idest vallis, quæ vocatur Sephata, & tunc dicetur, ꝙ est iuxta Maresam, s. ꝙ vallis Sephata est iuxta Maresam. *Et inuocauit dominum Deum*. Videns Asa, ꝙ viribus suis non sufficeret ipse ad resistendum tanto exercitui, inuocauit dominum: cuius viribus se liberandum confidebat. *Et ait domino non est apud te vlla distantia*. Idest nulla differentia. *Vtrum in paucis auxilieris, vel in pluribus*. Scilicet, isti multi sunt, & tamen non est differentia aliqua apud te, ꝙ auxilieris contra paucos, vel contra multos. Hic apparet magna spes, quam habebat Asa in Deo. Nam etiam si veniret obuiam exercitus infinitus, putabat certissimè, ꝙ Deus posset illum faciliter delere. Et rectè dixit, ꝙ non est maior difficultas Deo pugnare contra multos quàm contra paucos, quia potentia Dei est infinita, & ad q̄dcunque se habet sine aliqua resistentia: de quo declarabitur infra in quadam quæstione. Sic etiam dixit Ionathas filius Saulis, scilicet, non est difficilè Deo saluare in multis, vel in paucis: primo Regum 14. cap. *Adiuua nos domine Deus noster*. Scilicet nullum alium habemus adiutorem nisi te. Iuxta illud, quia non est alius, qui pugnet pro nobis, nisi tu Deus noster. Ideo tu nos adiuua. *Quia in te, & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem*. Scilicet, non habemus fiduciam aliquam in viribus, & etiam quando exiuimus ad pugnandum nullam fiduciam habebamus de eis: sed in te, & in tuo nomine sperabamus saluari contra hanc multitudinem. Rectè enim nunc inuocauit Asa dominum: quia quando homines nihil habent, ꝙ viribus suis agere possint: tunc se totaliter submittere debent diuino adiutorio orantes illum. Sic dixit rex Iosaphat filius regis Asa infra 20. s. sed tantùm ignoremus quid agere debeamus. Hoc solum habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Dixit autem Asa, in te, & in tuo nomine sperantes: non ꝙ spes aliqua in nomine esset, quæ esset distincta à spe, quam habebant de Deo, sed eadem spes erat: declarabitur tamen magis de hoc, infra in quadam quæstione. *Domine Deus noster tu es*. Idest, tu es solus verus Deus, quia alij, qui vocantur dij non sunt, sed dæmones: vt patet Psal. 95. quoniam omnes dij gentium dæmonia. *Non præualeat contra te homo*. Scilicet, si præualet contra nos Zara rex Aethiopum, non putabitur præualuisse contra te, quod est inconueniens: ideo fac, ꝙ non præualeat. Non est tamen verum hoc, quia dato quòd rex Aethiopum præualeret nunc contra regem Asa, non præualerent homo contra Deum. Quare tamen hoc dictum est, declarabitur infra in quadam quæstione. *Exterruit itaque dominus Aethiopes coram Asa*. Cùm inchoaretur bellum inter vtrunque exercitum, domin⁹ exterruit Aethiopes, ita vt non auderent consistere coram rege Asa, sed quis modus exterrendi fuerit declarabitur infra in quadam quæst. *Fugeruntque Aethiopes*. Cùm exterruisset eos Deus non ausi sunt stare. Nam si Israelitę non essent nisi duo viri, non auderent Aethiopes consistere coram Iudæis postquam exterruisset eos Deus, quia intolerabiliores viderentur in

A bello, quàm ducenties millies millia armatorum. *Et persecutus est eos Asa, & populus, qui cum eo erat vsque Geraram*. Cùm Aethiopes fugere ceperunt direxerunt se contra terram suam: ideo processerunt per viam Geraræ. Est enim Gerara quædam ciuitas terrę Chanaan, in qua habitabant Philisthini. Nam in illa peregrinatus est Abraham, quando dixit Saram vxorem suam esse sororem suam, & ducta est in domum regis, & postea liberauit eam Deus reuelando regi veritatem Gen. 20. Et tunc dicitur fuisse Abraham incola terræ Philisthinorum. eodem capit. & 21. Etiam in eadem vrbe peregrinatus est Isaac, & dixit vxorem suam Rebeccam esse sororem: Gen. 26. cap. Iste locus est in fine terræ Chanaan, & ponitur tanquam limes eius: vn-
B de cùm Gen. 10. ponuntur termini terrę Chanaan, ponitur Gerara, s. Sidon, Gaza, & Gerara. Et est Gerara terminus ex latere Meridiano. Et ista fuit causa, quare Asa non persecutus est Aethiopes vltra Geraram, s. quia vsque ad illum locum procedebat per regnum suum, quod erat in terra Chanaan: cùm autem transcenderet, necesse erat, vt intraret in regna aliqua Arabum, vel Amalechitarum, vel Aegyptiorum, & noluit nouos hostes iniustè acquirere: Sed melius causa infra tangetur. *Et ruerunt Aethiopes vsque ad internetionem*. Idest consumpti fuerunt, & ceciderunt Aethiopes vsque ad totalem deletionem, quæ vocatur internetio. *Quia domino cædente contriti sunt*. Scilicet, si modo humano facta fuisset ista percussio, non potuisset tanta fie-
C ri: quia tamen facta est à Deo, fuit magna valde. *Et exercitu illius præliante*. Potest vocari exercitus Dei multitudo Israelitarum, vel multitudo Angelorum, qui venerunt ad conflictum istum, vt declarabitur infra in quadam quæstione. *Tulerunt ergo spolia multa*. Scilicet, Aethiopes fugientes reliquerunt tentoria plena spolijs, & etiam mortuis auferebantur vestes, & arma, & omnia, quæ ferebant, & ista fuerunt multa spolia, quia multa fuerunt agmina Aethiopum. *Et percußerunt omnes ciuitates per circuitum Gerarę*. Vsque Geraram peruenit cęsio fugientium, & postquam cessauit persecutio conuersi sunt Iudæi ad pugnandum contra ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ, & occiderunt habitatores earum, ceperuntque spolia. *Grandis quippe cunctos*
D *terror inuaserat*. Scilicet, cùm viderunt habitatores terræ, ꝙ Asa deleuisset exercitum Aethiopum, quantus non legebatur toto pręcedenti tempore congregatus, exterriti sunt, & non poterant resistere: nec audebant se defendere contra Iudæos. *Et diripuerunt vrbes*. Scilicet, quæ erant iuxta Geraram. *Et multam prædam asportauerunt*. Scilicet de vrbibus illis. Nam præter prædam quam tulerunt de spolijs Aethiopū asportauerunt etiam prædam magnam de spolijs vrbium, & tota simul erat valde magna præda. *Sed & caulas ouiū destruentes*. Caulæ vocantur ouilia, scilicet claustra, in quibus tenentur oues in deserto, ne possint dispergi, & ne lupi, & aliæ feræ possint faciliter adire oues. Istas caulas destruxerunt nunc serui Asa, vt auferrent inde
E omnia pecora. *Tulerunt pecorum infinitam multitudinem*. Idest valde magnam, quia non est aliquod infinitum in actu, potissimè in quantitate discreta. *Et camelorum*. Cameli non intelligebantur nomine pecorum. Ideo de illis expressit per se. Nam pecora vocantur animalia parua, vel magna, quæ comestibilia sunt. Cameli autem non sunt animalia comestibilia, sed ad onera solùm proficiunt: ideo per se nominati sunt.

Quomodo Aethiopes potuerunt pugnare contra Asa regem Iuda. Quæst. VIII.

QVAERITVR Circa prædicta, & primò quomodo Aethiopes potuerunt pugnare contra Asa

Asa regem Iuda. Nam Aetiopes habitant in terra distantissima in Aphrica, ita vt non sit opinabile, ꝙ ipsi veniant in terram Chanaan ad pugnandum. Respondendum, ꝙ Aethiopes non solum habitant in Aphrica, sed etiam in Asia. Nam Aethiopes sunt populi valde Australes, quod demonstrat eorum nigredo, quæ non est nisi ex caliditate nimia regionis, & extenditur regio Aethiopum in longum nimis versus Oriẽtem. Sunt autem quidam de Aethiopibus circa Aegyptum citra tropicum cancri, quod demonstrat Lucanus dicens.

Aethiopum solum, quod non premetur ab vlla
Signiferi regione poli, in poplite flexo
Vltima curuati procederet ungula tauri.

Ex quo apparet, ꝙ Aethiopes sunt citra tropicum cancrinum: nulla regio, idest nullum signum Zodiaci transeat super eos. Sic dicitur in tractatu de sphæra. Isti Aethiopes sæpe pugnant contra Aegyptios, & interdum auxiliantur eis, quia sunt vicini: & sic cùm terra Chanaan sit coniuncta Aegypto, & sit magis Aquilonaris, quàm Aegyptus aliquantum, ipsi Aethiopes possunt venire interdum ad pugnandum contra terram Chanaan. Sic patet de bello, quod Sesach rex Aegypti fecit contra Roboam regem Iuda. Nam in illo bello venerunt Aethiopes & Libyes, & Troglo-ditæ: vt patet supra 12. capit. Ita & nunc poterat Zara venire ad pugnandum contra Asa regem Iuda. Non est enim credendum, quòd sit valde magna distantia inter terram Chanaan & Aethiopes.

Cur rex Zara pugnauit contra Asa regem.
Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, cur iste Zara rex Aethiopum venit ad pugnandum contra Asa regẽ Iuda: nam non videtur aliqua causa quare veniret. Bella enim fiunt communiter propter iniurias, & dãna suscepta ab inuicem: damna autem, & iniuriȩ suscipiuntur in communicatione, inter non communicantes autem non potest esse causa belli: & quia Aethiopes, & Chananȩi non communicant cùm sint alia regna media inter eos: non videtur, quomodo haberent causam pugnandi Aethiopes contra Iudæos. Respondendum, quòd potuit moueri iste rex Aethiopũ à Deo, & à seipso quantum ad Deum. Dicendum, ꝙ iste Aethiops fecerat multa mala, propter quæ Deus volebat perdere eum, & gentem suam: & quia solet Deus ista facere per ministros, voluit efficere regem Iuda ministrum huius executionis, & posuit in corde Aethiopum, vt venirent in terram Iuda ad pugnandũ, vt ibi caderent gladio Asa. Sic enim concitat hominem ad id, quod sibi malum pœnale est. Sicut Deus concitauit Sennacherib regem Assyriorum, vt rediret in terram suam, vt ibi caderet gladio filiorum suorum: sicut dicitur 4. Regum 19. Ecce ego mittam ei spiritum, & audiet nũcium, & reuertetur in terram suam, & ibi eum deijciam gladio. Vel poterat esse secundo modo, s. ꝙ Deus concitauisset istum regem Aethiopum contra multas gentes ad puniendum eas, & cùm in hoc indebitè se haberet, Deus voluit ꝙ ipse puniretur ab aliqua istarum gentium, s. à Iudæis. Sic fuit de Sennacherib rege Assyriorum. Nam Deus fecerat eum instrumentum indignationis suæ contra gentes multas, & cùm se haberet inordinatè vltra id, quod Deus ei commendauerat, crudeliter agens ex desiderio suo, Deus voluit eum punire, sicut & cæteros. Nã fecit, quòd angelus vna nocte occiderit in castris Sen-

F nacherib centum octoginta quinque millia virorum. De hoc patet Isaię. 10. scilicet. Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse in manu eorum indignatio mea: ad gentem fallacem mittam eum, ipse autem non sic arbitrabitur, sed ad conterendum erit cor eius, & ad internetionem gentium non paucarum. Et postea ibi dicitur: quomodo Deus puniret eum, & factum est, quando percussit angelus domini in castris eius centum octoginta quinque millia virorum. quarto Regum 19. cap. Alio modo mouebatur, & tertiò à Deo, s. vt solueret damna, quȩ intulerant Aethiopes Iudæis. Nam tempore Roboam regis Iuda ascendit Sesac rex Aegypti in terram Iuda, & cum eo Aethiopes, Libyes, & Troglodytæ ad prædandum, & acceperunt thesauros domus domini, & domus regis supra

G duodecimo. Voluit ergo nunc Deus, quòd illa damna, quæ intulerant tunc Aethiopes Iudæis iniustis, soluerent nunc quando Iudæi erant iusti tempore Asa. Nam nunc colebant dominum, & soluerunt damna, quia acceperunt Iudæi spolia multa de eis, quæ attulerant Aethiopes. A seipso autem poterat moueri Zara Aethiops ad veniendum contra Asa regem Iuda. Primò non intendendo specialiter pugnare cõtra Iudeos, sed etiam contra omnes gentes terræ illius, s. quia ipse erat potens nimium cùm haberet tantum exercitum, & vellet sibi subiugare omnes nationes, & ad hoc procedebat per diuersa regna, ad pugnandũ, & subijciendum illa sibi, & tunc contingit, vt veniret in terram

H Iuda, sicut in quamcunque aliam regionem, & accidit sibi hoc. Istud verisimile est, quia iste fuit modus multorum regum velle subijcere sibi omnes nationes. Sic enim fuit de Salmanasar rege Assyriorũ, & de Sennacherib, qui procedebant per diuersa regna, & subijciebant illi sibi, vt tenerent monarchiam vniuersæ Asiæ, & sic pugnabant isti reges contra Israelitas, contra Iudæos, contra Aegyptios, & contra alias nationes. De quibus quarto Regum 17. & 18. & 19. & Isaia 36. & vsque ad trigesimũnonũ. Sic etiam fuit de Nabuchodonosor rege Chaldæorum, qui vt teneret monarchiam orientis, pugnabat contra omnia regna, & multas gentes subijciebat, & volebat Deus, ꝙ omnes gentes ei subderentur: Iere. 15. Sic etiam fuit de quodam

I alio Nabuchodonosor, sub quo contigit historia Iudith, qui misit principem militiæ suæ Holofernem, vt contra omnes gentes pugnaret, vt subijcerentur eius Imperio, & omnia templa idolorum destrueret: vt sic ipse solus putaretur Deus: vt patet Iudith tertio. Sic etiam voluit facere, & abundantius fecit Alexander Macedo: qui totam Asiam penè occupauit, vt monarcha effici posset. Ita ergo de isto rege Aethiopum putari poterat: scriptura tamen nõ curat enarrare de alijs regnis, quomodo se haberent ad illa pugnando, & subijciendo sibi: quia non attinebat ad propositum agere nisi de rege Asa, & Iudæis. Secundò poterat moueri à seipso cupiditate diuitiarum acquirendarum: sciebat enim vel scire poterat, ꝙ Sesac rex Aegypti,

K quando ascendit in terram Iuda cum Aethiopibus, accepit inde thesauros infinitos de domo domini, & domo regia, & manebant omnia vasa aurea, & argentea in domo domini, quæ erant immensi ponderis, quæ non tetigerat Sesac: omnia illa poterat concupiscere iste rex Aethiopum: quia fortassis in nullo loco credebat se maiorem thesaurum inuenturum: potissimè, quia multas alias diuitias congregare poterat de vrbibus Iuda: ideo putauit sibi vtilius esse pugnare contra regem Iuda, quàm contra quemcunque alium regem.

Quare

Quare potius tradidit Deus, Aethiopes in manus Asæ. Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, cùm dictum sit, quòd rex Aethiopum, & populus suus peccauerant nimis Deo, & volebat Deus tradere illos in manus alicuius, vt luerent pœnas pro peccatis suis. Cur potius tradidit eos in manus Asa regis Iuda, quàm alterius de regibus gentium. Quia potius solebat Deus facere istas vindictas per reges gentium, quàm per reges Iudæorum. Sic patet de Salmanasar, & Senacherib regibus Assyriorum: quos Deus vocat virgam furoris sui, & quòd ipse misit eos ad gentem fallacem ad capiendum spolia. Isa. 10. Sic fuit etiam de Nabuchodonosor, quem Deus posuit tanquam iudicem, & punitorem peccatorum diuersarum gentium: vt patet Abachuc. primo, s. Domine in iudicium posuisti eum, & fortem, vt corriperes fundasti eum. Respondendum, quòd Deus voluit potius tradere istos in manus Asa regis, quàm alicuius Gentilis. Primò propter laudem ipsius Dei: nam Deus intendebat miraculosè adiuuare Asa regem exterrendo Aetiopes, sicut factum est: ex quo consequeretur magna laus Dei. Si autem per manum alicuius Gentilis fieret ista vindicta, etiam si miraculosum aliquid contingeret ibi, non attribueretur Deo Israel: sed magis ipse rex Gentilis attribueret sibi ipsi, vel attribueret dijs suis. Quòd attribuerent dijs suis: patet sicut quando captus est Samson à Philisthinis, conuenerunt Philisthini in templum Dagō, obtuleruntque ei magnificas hostias, dicentes: tradidit Deus noster inimicum nostrum Samson in manus nostras: Iudic. 16. capit. Sic etiam quando Philisthini occiderunt Saulem, & filios eius, posuerunt arma Saulis in templo Astaroth, & caput eius portari fecerunt per totam terram, & annunciari in templis idolorum, & ad extremum positum est caput illius in templo Dagon, vt patet primo Regum 31. & præcedenti lib. cap. 10. Quòd autem attribuerent sibiipsis victoriam miraculosam, patet de Sennacherib rege Assyriorū, qui à Deo missus est contra multas gentes ad puniendum eas, & Deus adiuuabat eum conculcando coram illo gentes, & tamen ipse putabat se agere hoc in virtute sua, & superbiebat contra Deum Israel, qui dabat ei hanc victoriam, vt patet Isa. 10. s. Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse: in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & de populo furoris mei mandabo illi, vt auferat prædam, & diuidat spolia. Ipse autem non sic arbitrabitur: sed ad conterendum erit cor eius. Et sequitur: Dixit enim, in fortitudine manus meæ feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorum, & principes eorum deprædatus sum, & detraxi quasi potens in sublime residentes, & inuenit quasi nidum manus mea fortitudinem populorum. Sic enim fuit de Nabuchodonosor, cui Deus vires dedit, vt exequeretur iram suā contra gentes multas: ipse tamen nō sic arbitratus est, sed sibiipsi ascribebat, & immolabat sagenæ suæ: quia in ea incrassata est pars eius. Abachuc primo. Nunc autem cùm fieret vindicta per manum Asa, attribueretur Deo laus: ideo melius fuit fieri per manum eius. Secundò fuit hoc, vt Deus daret laudem Asa, & faceret eum terribilem inter omnes vicinos suos, quia reges, qui erant in circuitu terræ Asa, desiderarent fortè pugnare contra eum, sicut pugnauerant contra prędecessores eius, & cùm viderent, quòd ipse superauerat exercitum fortissimum, qui vnquam cōgregatus fuerat, nemo auderet contra eum pugnare: imo quando ipse contra aliquem pugnaret, non auderet resistere ei, quia maior fuit exercitus iste, quàm ille, quem pater suus Abia superauerat. Nam Abia pugnauit

A contra Ieroboam regem Israel habentem secum octingenta millia virorum. præcedenti capitulo. Asa autem pugnauit contra Aethiopum regem habentem decies centena millia, & trecentos currus, vt patet supra in litera. Et sic factum est, quia postea non audebant pugnare contra eū aliqui reges terræ, & ob hoc mansit in pace ferè tota vita sua. Tertiò fuit ad vtilitatem Asa, quia Deus voluit eum ditare. Nam quando Sesac rex Aegypti venit in terram Iuda, & abstulit thesauros domus domini, & domus regis māsit terra in paupertate: voluit autem nunc Deus ditare regem Asa, & viros Iuda: ideo obtulit ei Aethiopes vulnerandos, & spoliandos, vt eorum spolijs ditarentur: sicut dicitur in litera, quòd acceperunt spolia multa

B non solùm de Aethiopibus, sed etiam de ciuitatibus, quas obsederunt, & cœperunt apud Geraram, vt patet in litera. Quartò factum est, vt Aethiopes satisfacerent ei, contra quem peccauerant: nam quando venerunt Aethiopes cū Sesach rege Aegypti spoliauerunt terram Iuda iniustè. Ideo cùm deberent nunc puniri pro peccatis suis, non erat aliquis, cui tam dignè satisfacere deberent, quā ipsis viris Iuda, quibus multa abstulerāt, & potissimè de thesauris regis, & sic dignum fuit, quod traderentur in manus virorum Iuda, & Asa. Et ista fuit vna de causis, quare De⁹ mouit regem Aethiopum, vt veniret ad pugnandum contra viros Iuda. Quintò factum est, quia vt præsuppositum fuit pręcedenti capitulo, rex iste Aethiopum voluit prædari the-

C sauros, qui erant in terra Iuda, & dignum erat, vt cùm ipse vellet Iudæos iniustè spoliare: Iudæi eum iustè expoliarent.

An sit differentia in Deo pugnare contra multos, & paruos. Quæstio XI.

QVAERITVR vlterius circa hoc, quod dixit hic rex Asa, quòd non est apud Deum distantia auxiliari in multis, vel in paucis, idest pugnare contra multos, vel paucos, vel auxiliari aliquem habentem multos, vel paucos. Quomodo potest hoc stare, quia videtur esse falsum. Nam dato ꝙ Deus possit preualere contra paucos, & etiam contra multos: quia virtus

D sua est maior omni virtute: tamen non tollitur quin aliquid maius agat superando multos quàm paucos. Patet enim hoc in virtutibus naturalibus. Nam si aliqua virtus actiua est in mille gradibus, potest agere in quodcunque habens minorem resistentiam ad non patiendum mille gradibus, & tamen si agat in rem habentem resistentiam centum graduum faciliter agit. Si autem ageret in rem habentem resistentiam graduum noningentorum, aget difficilius: ita ergo Deus licèt possit superare multos, & paucos, tamen facilius superabit paucos, quàm multos. Item patet hoc, quia si Deus debeat pugnare cōtra decem millia virorum, aget in virtute sufficiente ad pugnandum contra eos. Si autem velit pugnare contra decies centena millia:

E necesse est, quòd agat in virtute centupla ad virtutem, qua pugnabat contra decem millia, & sic aget centuplum quàm prius, & videtur ꝙ cum centupla difficultate hoc aget. Respondendum, quòd non est differentia virtutis apud Deum pugnando contra multos, vel contra paucos: sicut hic dicitur, idest, ꝙ non est maior difficultas pugnare sic quàm sic: vt patet primo Reg. 14. s. Non est difficilè Deo saluare in multis, vel in paucis, idest, non est difficilius saluare exercitum habentem paucos contra multitudinem quàm habentem multos, vel non est ei difficilius saluare vnum hominem, contra quem multi pugnant, quàm illum, contra quem pauci pugnant. Pro quo sciendum, ꝙ Deus potest in generali duobus modis superare aliquas gen-

tes:

tes: vno modo subtrahendo virtutem, alio modo apponendo virtutem contrariam. Primo modo Deus faciliter destruet omnia quæcunque voluerit. Pro quo sciendum, quòd esse omnium rerum dependet à Deo in conseruari, sicut esse rerum, quæ fiunt dependet ab agente, vel artifice in fieri. Nam si in fieri cesset agens ab actione peribit res, vel non erit: ita si in conseruari postquam res facta est desinit Deus conseruare rem: necesse est quamlibet rem deficere, quia res quęlibet pręter Deum ex se nihilum est, & necesse est, ꝙ nihilum efficiatur, si Deus subtrahat omnino suam conseruationem, & influxum super rem. Et isto modo, sicut potest Deus destruere vnum hominem subtrahendo virtutem suam conseruatiuam: ita simul destruet totum vniuersum. Nam eadem virtus nunc est, qua conseruatur vnus homo, & conseruatur totum vniuersum. Subtrahere autem virtutem conseruatiuam, non est aliquod agere. Nam minus est cessare ab agendo quàm agere. Ideo facilius est quantum est ex ipsa re, quòd Deus destruat totum vniuersum subtrahendo virtutem conseruatiuam, quàm quòd producat vnam guttam aquę: quia istud est agere, & illud non, & sic non est comparatio aliqua quantum ad istũ modum. Nam non est maior virtus, vel actio superare viginti millia virorum quàm vnicum. Iste tamen modus delendi, vel superandi non est Deo vsitatus: quia cùm ipse sit prima causa rerum in esse, & in conseruari: nulli rei deest tanquam causa prima, & sic nulli rei subtrahit virtutem suam ad hoc, quòd tali modo desinat esse. Nec legimus vnquam, aut credimus aliquam rem perijsse per subtractionem virtutis conseruatiuæ: sed pereunt res modo naturali, aut miraculosè: non tamen subtrahendo conseruationem. Secundò modo Deus potest aliquos superare, vel destruere virtutem contrariam apponendo, & tunc potest stare dupliciter: quia aut aget per virtutem suam, aut per virtutem creaturæ subiectæ. Si agat per creaturam subiectam, non est difficilius Deo agere contra multos quàm contra paucos. Et ponatur primò exemplum de actione Dei per angelos, qui sunt administratorij spiritus. ad Hebræos primo cap. Nam per angelos pugnauit Deus cōtra Assyrios, qui erant cum Sennacherib. Nam angelus domini venit in castra per noctem, & occidit centum octoginta quinque millia virorum in castris Sennacherib. 4. Regum 14. & Isaię 38. & non fuit difficilius illi angelo occidere omnes illos, quàm occidere decem viros. Nam omnes illos eadem nocte occidit. Et si dicas, quòd dato quòd angelus posset occidere quotcunque homines: tamen facilius occidet tres viros, quàm decies centena millia, eo quòd citius istos, quàm illos occidet. Dicendum, ꝙ eadem velocitate, qua vnus angelus potest occidere vnum hominem, eadem velocitate poterit facere Deus, ꝙ occidantur decies centena millia virorum per angelos: quia faciet decies centena millia angelorum istius occisionis ministros, & tam cito illi omnes occident ista decies centena millia virorum, sicut vnus angelus vnum hominem. Et sic non est Deo difficilius occidere decies centena millia virorum quàm vnum. Et licèt sit eidem angelo difficilius, vel maius occidere decies centena millia quàm vnicum, & tamen quia Deo non est difficilius iubere hoc decies centum millibus angelorum, quàm vni angelo: non est difficilius ei occidere decies centena millia, quàm vnum. Et hoc quia Deus habet valde plures angelos ad iubendum eis, quod voluerit: iuxta illud Dan. 7. s. millia millium ministrabant ei, & decies millies centena millia assistebant ei. Si autem Deus per homines vellet exequi iram suam contra multos, vel contra paucos, tam facile est contra multos, sicut contra paucos pugnare.

F Nam si pauci sunt, contra quos pugnandum est, paucos mittet contra eos, & si multi sunt, mittet multos. Non est autem Deo difficilius mouere corda multorum hominum ad faciendum aliquid, quàm mouere corda paucorum virorum. quia sicut diuisiones aquarum, ita cor hominis in manu domini, & quocunque voluerit vertet illud: Prouerb. 21. ca. s. ea facilitate, qua pauci pugnant contra paucos, eadem pugnant multi contra multos. Alio modo potest Deus hoc facere per homines. Nam si Deus potest faciliter pugnare contra mille viros obijciendo eis duo millia virorum. Ita potest pugnare contra decies centena millia obijciendo eis solùm duo millia virorum. Quia potest Deus tales viros, tam fortes efficere, ꝙ vnus preualeat

G contra duo millia. Nam interdum aliquos Deus fecit: sic enim fuit Samson, qui in crinis semel existens facillimè occidit mille de Philisthinis, qui venerant eum ligare, & fugauit cæteros, & tamen non tenebat manu sua nisi mandibulam Asini: Iudic. 15. Aliquos etiam tales legimus in historijs gentium: licèt illę non sint comparandæ incertitudine sacræ scripturæ. Sic enim aiunt fuisse Hectorem, sic & Herculem: sic ferunt & Achillem, & Troilum. Famosior quoque viribus fuit, licèt non arte bellica quolibet istorum Milo toto orbe opinatissimus, qui nudo pugillo taurũ percutiens illico occidebat, & eadem die illum solidũ deuorauit nihil grauatus stomacho, vt ait Solinus in Polystor. cap. de his, quę fuerunt mirabilia in homine.

H Sic enim minus certè historiæ fecerunt tempore Arcturi regis, qui regnauit in magna Britania, quam Angliam vocant: fuisse centum quinquaginta milites orbiculatę mensæ: de quorum quibusdam magnalia fecerunt (si credere phas est.) Constat Gigantes fuisse viribus his omnibus fortiores. Constat, & nunc esse hominum monstra, quos nos syluestres, vel syluaticos appellamus, corporibus quidem nostram magnitudinem incredibiliter excedentes, quorum viros corpoream consequuntur molem. Sic enim sunt cyclopes, qui vnicum quidem oculum media fronte gestant, à quo cyclopes appellantur, s. à circulo illo oculi vnius: de quibus ille Polyphemus extitit, qui Vlyssis socios comedit, & ab Vlysse orbatus saxeas moles admirandę magnitudinis eum persecutus coniecit in mare, de

I quo Boetius de Consolat. lib. 4. metro vltimo. Et Ouidius 14. Meta. ꝙ licèt aliqui fabulam putent, non est admirandum historicam extitisse veritatem: cùm his maiora facta certissima veritate legamus. Sed de hoc quomodo se habeat, nihil refert. Constat autem, ꝙ Deus potest facere homines tam fortes, vt vnicus eorum armatus sufficiat pugnare contra decem millia virorum. Hoc autem efficere Deo nulla difficultas est. Ideo non est ei difficilius pugnare contra paucos, quàm contra multos. Si autem Deus pugnare velit contra homines mediantibus creaturis notabilibus, s. bestijs, poterit hoc efficere, sicut fecit ipse aliquando. Nam contra Chananæos sic pugnauit: mittebat enim

K crabones coram Israelitis, qui fugarent Chananæos, & cùm aliqui fugiebant à facie Israelitarum, & latebant, illi crabones ingrediebantur in loca occulta, vbi erant illi hostes Iudæorum, & occidebant eos: vt patet Exo. 23. & magis Deut. 7. Etiam pugnauit sic contra Gentiles Samaritanos, quos posuit Salmanasar in ciuitatibus Israelitarum translatis eis in Assyrios. Cùm enim nō obseruarent legitima Dei terræ, misit Deus leones in illos, qui occidebant eos. 4. Regum 17. Sic etiam pugnauit iterum contra Israelitas. Cùm enim murmurarent cōtra Deum pro longitudine itineris, & quia non habebant nisi manna in cibum: misit Deꝰ contra eos ignitos serpentes, & peribant plurimi morsibus eorum: Numeri 21. Dicitur etiam Sap. 11. quòd Deus

Deus potest pugnare cõtra homines mittendo quodcunque genus bestiarum, s. non ꝙ impotens erat omnipotens manus tua mittere ignis multitudinem vrsorum, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas, aut ignotas bestias, aut vaporem igneum sonantes, aut odorem fumi proferẽtes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, quarum non solùm læsura poterat eos exterminare: sed & aspectus per timorem occidere: & sic non erat facilius occidere paucos homines, quàm multos: quia tam facilè erat Deo creare multas bestias, sicut paucas, & multi veneni, aut læsionis, vel parui nocumenti. Si autem Deus per creaturas insensibiles nocere vellet, tam facilè erat nocere multis, sicut paucis: loquamur enim de entibus meteorologicis, sicut sunt fulmen, lapides, grandines, corruscationes, pluuiæ, & similia. Per talia enim solet Deus nocere hominibus, quando merentur indignationem suam. Patet de igne misso de cœlo, idest de aere. Nam sic Deus illis, quos interdum occidit, sicut bis quando inuocante Elia Deum misit ignem de cœlo, & combussit duos quingenarios regis Ochoziæ, & quinquaginta viros cuiuslibet eorum. 4. Regum primo: non erat Deo difficilius mittere magnum ignis globum, qui occuparet exercitum deciescentenorum millium virorum, & omnes exureret, quàm ꝙ occuparet solùm duos viros, & illos exanimaret. Sic etiam de fulminibus, ꝙ mitteret vnum, vel multos. Nam & Gentiles hunc modum tradebant oĩpotenti Deo suo Ioui pugnandi contra hostes suos. Sicut quando pugnauit contra Gigantes inuadentes cœlum: deiecitque centimanum Typhoeum, vt ait Ouidius primo Meta. & imposuit ei tres montes Trinachriæ, idest Siciliæ: vnde mons Aetna eius faucibus positus est, vt ait Ouidi⁹ 14. Meta. in principio, scilicet.

Iamque Giganteis iniectam faucibus Aetnam.

Poterat etiam Deus mittendo lapides, vel grandines occidere exercitum hostilem. Nam sic fecit quãdo quinque reges Ammorrhęorum fugiebant à facie Iosue die, qua stetit sol: ita vt iam euaderent propter noctis propinquitatem, cùm sese receptare possent in proximas vrbes, & castellas: & vt non euaderent, misit Deus de cœlo lapides grandinis magnos, qui occiderunt plures de exercitu Chananæorum, quàm gladijs eorum corruerant. Iosue 10. cap. Ita poterat mittere super quemcunque exercitum hostilem lapides multos grandinis: ita vt occiderẽt omnes, vel mittere paucos, ita vt pauci morerentur. Poterat idem euenire per pluuias, & fluuiorum alluuiones. Potest etiam hoc effici per elementa. Nam aer potest tantum affici à Deo, vt omnes existentes in aliquo loco quasi subito occidat. Potest in terra fieri hoc. Nam nullum periculum facilius est, quàm terręmotus, vel voragines terræ, & si aperiat terra os suum simul peribunt, qui affuerint. Sicut factum est tempore Datan, & Abiron, quos cum familijs suis, & vniuersa substantia viuos terra absorbuit. Numeri 16. Nihil enim est in toto vniuerso, per quod non possit Deus omnes homines faciliter perire facere, & hoc modo pugnant quælibet naturæ pro Deo contra hostes eius. Iuxta illud Sap. 5. scilicet. Pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos. Etiam corpora cœlestia contra hominem pugnant iubente Deo: vt patet Iudic. 5. scilicet. Stellæ manentes in ordine suo cõtra Sisaram dimicauerunt. Non oportet in hoc magis mirari. Ecce igitur, ꝙ si Deus pugnet contra aliquos mediantibus creaturis, non est facilius pugnare cum multis, quàm cùm paucis: si autem Deus per seipsum pugnet contra creaturam, facilius adhuc valde apparet hoc, scilicet, ꝙ non sit facilius pugnare contra multos, quàm contra paucos. Nam potestas Dei infinita est, & per illam Deus

Potestas Dei infinita.

A agit quidquid agat: vnde non erit aliquid Deo difficile facere: quia non est aliqua resistentia ex parte creaturæ, quæ vllo modo cõparetur potestati Dei in agendo, & consequenter non est difficultas: quia difficultas est resistentia patientis ad non patiendum. Et licèt absolutè vna res in se sit maioris difficultatis ad agendum quàm alia: quia in se valde maior est, tamen respectu Dei nõ est difficilior vna quàm alia, quia nulla earum habet aliquam difficultatem. Nam si aliqua difficultas esset in aliqua re ad fieri respectu Dei, necesse esset, ꝙ resistentia illius rei haberet certam portionem ad magnitudinem virtutis actiuæ Dei. Istud autem est impossibile, quia proportio est inter se quãtitatum determinatarum. Infinitum autem est indeB terminatum, ideo licèt possit esse proportio finitorũ ad finita, non potest esse proportio infiniti ad finita. Vnde dicendum, ꝙ respectu infiniti numeri, si esset, non haberẽt maiorem proportionem decem millia, quàm nouem vnitates. Nam si esset alia, & alia proportio istorum numerorum ad numerum infinitum: necesse erat, ꝙ esset determinata quælibet istarum proportionum, vtpotè ꝙ ille numerus infinitus esset ad vnum numerum millecuplus, & aliũ esset maior: sed hoc dato ille numerus infinitus esset finitus: quia quilibet numerus submultiplex ad alterũ aliquotiens sumptus solus, vel cum additione alterius partis suæ reddit illum cuius est submultiplex, & tunc si redditur aliquis numerus ex numeris finitis, ille necessariò est C finitus, & tamen est infinitus: ergo nullam proportionem habet ad aliquem de assignatis numeris, & consequenter non habet maiorem proportionem, idest, non est magis multiplex ad nouem vnitates, quàm ad decem millia. Ita in quantitate continua, vel in quantitate virtutis, quæ assimilatur quantitati continuæ, licèt non sit quantitas, sed qualitas, vel substantia, quòd non potest comparari aliquid finitum rei infinitæ in aliqua specie proportionis, & tamẽ difficultas maior, vel minor prouenit ex inæqualitate proportionis resistentiæ ad agens, ergo non est aliqua actio Deo difficilior quàm alia. Item probatur hoc planius: quia Deus excedit quamcunque rem in virtute, & non excedit magis vnam quàm aliam, ergo non est sibi difficilior D vna res quàm alia, nec vna facilior quàm alia. Quod patet, quia Deus excedit quamlibet rem in infinitum. Nam si aliqua res sit valde parua, Deus excedit illam in infinitum, & nõ magis quàm in infinitum, quia nihil est maius infinito, per quod Deus possit excedere aliquam rem: & si aliqua res sit valde magna, sicut perfectio omnium rerum vniuersi simul: Deus excedit illam in infinitum. Nam non potest minus excedere, quàm in infinitum: quia si Deus excederet illam rem solùm excessu finito, esset Deus finitus, quod patet, quia cùm res illa excedatur à Deo excessu finito: illa aliquotiens sumpta reddet tantam perfectionem quãta est perfectio Dei, & tamen illæ vices quibus Deus excedit sunt finitæ, ideo Deus finitus esset. Et sic cùm E Deus non possit excedere aliquam rem magis quàm in infinitum: nec possit excedere minus, quàm in infinitum, non excedit Deus magis vnam rem quàm aliã. Et tamen licèt concedamus, ꝙ Deus non magis excedit vnam rem quam aliam: non concedemus, quòd Deus tantum excedit vnam quantum ad aliam, quia ista falsa est. Nam prima est negatiua, & vera: quia negat proportionem determinatam excessus diuini ad res. Secunda est affirmatiua, & ponit determinatũ excessum, scilicet æqualitatem excessus, & similitudinem proportionis, & tamen infinito non competit magis, nec minus, nec æquale: sed istæ sunt passiones finitorum. Secundum hoc potest responderi ad duas rationes in contrarium. Prima erat, quòd licèt Deus

possit

possit super quamlibet rem: tamē maius aliquid agat superando vnam rem quàm superando alteram: sicut in virtute naturali, quæ est in mille gradibus, quæ facilius agit resistentiam in centum quàm in nongenta; licèt in vtramque possit. Dicendum, quòd non tenet similitudo: quia res naturales quantumcunque sint magnæ habent determinatam virtutem, & habent proportiones determinatas ad quamcunque resistentiam, siue minorem, siue maiorem, & cùm nō sit eadem proportio excessus, quem habet mille ad noningenta, & quem habebat ad centum: non aget tam faciliter ad rem noningentorum graduum resistentiæ, & ad rem graduum centum, & tamen de infinito secus est, quia nō magis excedit infinitum vnam quantitatem paruam quàm magnam, cùm non sit proportio aliqua finiti ad infinitum, ideo non habet infinita virtus maiorem difficultatem faciendo rem magnæ virtutis quàm paruæ: quia nulla est sibi difficilis. Ad secundum quando confirmatur, scilicet si De⁹ pugnet contra decem millia virorum, & rursus pugnare habeat contra decies centena millia: necesse est, ꝙ primò agat in virtute sufficiente ad decem millia: deinde in virtute sufficiente ad decies centena millia, & illa est centupla ad primam, ideo aget cum maiori difficultate. Dicendum, quòd non stat hoc propter duo. Primò, quia licèt Deus agat res inæquales in se non oportet, ꝙ agat in virtute inęquali, sed omnia, quę per seipsum agit, aget ex virtute infinita. Et hoc colligitur: quia quidquid Deus agit per seipsum solum, agit in instanti, & sine aliqua successione: tale autem agere est ex infinito vigore: ideo non est, ꝙ virtus, qua Deus pugnat ꝯtra decies centena millia sit centupla ad virtutē, qua pugnat contra decem millia, sed eadem in substantia, & in vigore est. Secundò non stat hoc: quia dato, ꝙ Deus pugnaret contra decies centum millia ex maiori vigore, quàm contra decem millia: tamen non sequeretur, quòd cum maiori difficultate ageret contra vnum, quàm contra alterum: quia cùm Deus sit agens rationale potest actionem suam intendere, & remittere, & quia virtus sua sit infinita, tam facilè est sibi agere secundùm magnam partem illius virtutis, sicut agere ex parua parte. Et sic patet, quòd non est differentia apud Deum, idest maior difficultas agere contra multos, quàm contra paucos.

An sit distinctum quid spes in Deo, & spes in nomine Dei.
Quæstio XII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd viri Iuda exierunt ad pugnam contra regem Aethiopum non habentes spem victorię in aliquo nisi in nomine suo, & in ipso: quomodo ponitur hic spes in Deo, & in nomine suo, & an sit distincta spes. Ad hoc considerandum, ꝙ spes est de aliquo bono arduo, & non speramus in aliqua re, nisi quæ bonum arduum nobis conferre potest. Si autem nomen domini conferre aliquid potest, & in se virtutis alicuius est: potest esse spes in eo. Si autem non est aliqua virtus in eo, non potest esse aliqua spes in ipso. Dicendum autem, ꝙ in nomine Dei, vel in quocunque alio nomine nō est aliqua virtus actiua, quia illa virtus, aut inesset naturaliter, aut supernaturaliter. Non potest naturaliter inesse ei virtus: quia tunc haberet virtutem istā à causa sua: sed causa nominis est impositor eius, cùm nomina sint imposita ad signandum ad placitum: nō potest tamen homo dare virtutem aliquam voci à se formatæ: ideo nō potest habere naturaliter virtutem aliquam nomen. Item patet, quia si nomen Dei haberet virtutem, aut haberet in omni lingua, aut non.

F Si haberet in omni lingua satis, videtur irrationabile: quia substātia nominis est compositio ex elemētis, & tamen non sunt eadem elementa nominis nostri signantis Deum, & nominis, qđ signat Deum apud aliā gentem, ideo non habebit virtutem aliquam vnam omne illud nomen, quia non habent aliquid vnum in quo concordent naturaliter: ideo non possunt habere eandem virtutem naturaliter. Item patet, quia eadem dictio, quæ apud vnam gentem signat Deum, apud aliquam aliam gentem signat inhonestum, vel rem parui valoris: & tamen si naturaliter inesset ista virtus, necesse erat, ꝙ cùm elementa ambarum dictionum sint eadem, ꝙ virtus sit eadem, ꝙ tamen rei inhonestę nomen habeat virtutem aliquam non est satis conueniens: ideo non habebit nomen illud Dei naturaliter

G virtutem aliquam. Si autem nomen Dei apud vnam gentem dicas naturaliter habere virtutem, & nomina Dei apud alias gentes non habeant virtutem: non videtur hoc nisi inquantum non habent eadem elemēta, siue principia. Nam non differunt ista nomina in modo signandi, nec in ratione signādi, nec in re signata: sed solùm differunt ex elementis, idest literis, & tamen ponis in vno virtutem esse, & non in altero, ergo euenit hoc ex eo ꝙ differt in eis, s. ex elementis. Et tunc sequitur inconueniens, quia frequenter in eadē lingua nomen Dei est æquiuocum ad Deum, & ad alias res, sicut accidit in Latino: quia istud nomen De⁹ signat Deum, & etiam vinum, & signat iudicem, & sic in Hebræo nomen Dei est æquiuocum, ergo sequi

H tur, ꝙ nomen vini habeat virtutem, sicut nomen Dei, cùm eadem elementa sint vtriusque. Istud autem est inconueniens. Item patet si quomodocunque nomen Dei haberet naturaliter aliquam virtutem, esset in eo semper manens: quia quę naturalia sunt semper insunt. Etiam non esset maior virtus illius nominis quantum ad vnum hominem, quàm ad alium, sicut ꝙ calidum est naturaliter, ita est calidum respectu boni viri, sicut respectu iniqui. Et tunc sequeretur, ꝙ nō esset differentia in efficatia: si quis indeuotè assumeret nomen domini, vel deuotissimè: quia æqualiter ambobus proficeret. Et si quis blasphemando nominaret nomen domini, vel orando cum lachrimis, & magna reuerentia. Vel si quis audiret illud volens, vel in

I uitus, & siue audiens esset christicola Deo deuotus, vel esset Iudæus hostis nominis Christi, in omnibus æqualiter proficeret: quod absurdissimè dictum est. Nam si quis deuotè illum inuocat, poterit ei proficere. Si autem indeuotè non solùm non proficiet, imò re⁹ est, eo ꝙ taliter illud nominat. Nam contra secundum præceptum decalogi est, scilicet, Nō assumes nomen domini Dei tui in vanum: Exod. 20. & Deu. 5. Et non est solùm hoc circa nomen domini: sed etiam circa opera Dei scripta in lege. Quia si quis indignè illa enarrauerit peccat, iuxta illud Psal. 49. f. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Ideo non est verū,

K ꝙ habeat nomen domini aliquam virtutem naturaliter. Si autem dicatur, ꝙ habeat virtutem supernaturaliter, etiam non stat: quia licèt quòd supernaturaliter inest non fit ab aliqua causa naturali, & tamen post quam illud causatum est semper manet, velut si esset aliquid naturale. Sic patet de anima. Nam anima supernaturaliter creata est, & corpus naturaliter est creatum aliàs formatum in quolibet homine, & tamen anima supernaturaliter creata ita manet, & habet operationes suas naturaliter, sicut corpus habet accidentia sua, & passiones naturaliter. Et sic licèt Deus virtutem istam dedisset nomini suo: licèt istud dare esset supernaturaliter: tamen semper maneret virtus in nomine, si verè virtus in eo esset. Istud autem est falsum:

ſum: quia tunc ſequerentur inconuenientia ſupra aſſignata, ſ. ꝙ tantum proficeret nomen Dei deuotè prolatum, ſicut blaſphemando, & omni tempore æqualiter proficeret, & non magis Chriſtianis, quàm infidelibus. Si autem dicas, ꝙ proficeret nomen proferentibus deuotè, & non alijs per virtutem ſuam, & chriſtianis, & non alijs: neceſſe erat, ꝙ nomen domini cognoſceret, & vellet, ſ. ſciret, qui erant, qui illud proferebant deuotè, & qui non, etiam ꝙ vellet proficere iſtis, & illis nō. Et tunc ſequeretur, ꝙ nomen Dei eſſet ſubſtantia rationalis: quia in nulla alia re inueniuntur iſtę duæ vires, ſ. intellectiua, & volitiua. Si autem nomen Dei non cognoſcat aliquid, nec velit, & tamē proficiat deuotè proferentibus, alijs verò noceat, ſequetur, ꝙ nō eſt ipſum, ꝙ habet virtutem faciendi: ſed ꝙ aliquis eſt, qui facit iſta, quādo inuocatur nomen, & ſic in nomine nulla virtus eſt. Et ſic dicendum eſt, ꝙ nullum nomen eſt, in quo verè ſit efficacia aliqua, vel virtus ad proficiēdum, vel nocendum. Sed obijcietur, ꝙ habeat nomen Dei virtutem: quia iſtud nomen Ieſus habet virtutem ſaluandi nos. Sic.n. dicitur Act. 4. ſ. Nec eſt aliud nomē ſub cęlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri niſi in nomine Ieſu. Reſpondendum, ꝙ iſtud nomen, nec alia quæcunq; nomina Dei in ſe quidem non habent aliquam virtutem, & tamen quando illa debitè proferuntur, & deuotè, Deus exaudit inuocantes, & ſalutem tribuit, & tunc dicimur ſaluari per illud nomen Ieſus: non quidem, ꝙ illud nomē in ſe habeat iſtam virtutē ſaluandi, ſed quia Deus vult inuocato illo ſalutem efficere, & ob hoc qn̄ vocatur indignè: vtpotè blaſphemando non ſolùm non benefacit Deus, ſed punit inuocantem. Et tamen ſi nomen Dei in ſe haberet virtutem, non poſſet habere virtutē ad oppoſita: niſi fortè eſſet ſubſtantia ſpiritualis rationalis, & tunc ceſſant omnes probationes, & inconuenientia ſupra inducta: quia illa ꝓcedūt ſi ponatur iſtud nomen Deus, vel Ieſus habere in ſeipſo virtutem, ſiue ſupernaturaliter habeat. Tamen ponendo, ꝙ non habet nomen aliquod in ſe virtutem, ſed efficatia boni, vel mali ſolùm eſt à Deo inuocato nomine illo, non ſequitur aliquod inconueniens. Ex hoc reſultat ſolutio dubij. ſ. an in nomine domini aliqua ſpes habenda ſit, quæ diſtinguatur à ſpe, quæ eſt in Deo. Et dicendū, ꝙ poſſumus habere ſpem in nomine domini: nō quidem, ꝙ ſperemus, ꝙ illud ſaluabat nos: ſed ſi illud ꝙ dignè inuocauerimus, ꝙ ſaluabimur, & tn̄ ſalus non à nomine, ſed à Deo proueniet, & ſic non eſt verè ſpes in nomine domini. Et ſi velimus dicere ſpem eſſe in nomine domini, dicemus, ꝙ illa ſpes non eſt diſtincta à ſpe, quam habemus in Deum, quia cùm ſpes ſit de arduo bono, & iſtud non poſſit procedere niſi à Deo, non erit ſpes niſi in Deum. In nomine autem Dei erit ſpes inſtrumentaliter, ſ. ꝙ ſperamus per illud tanquam per inſtrumentum inuocationis ſaluari. Et quia virtus agentis, & inſtrumenti eadem numero eſt, & non eſt virtus inſtrumenti: niſi quia deriuatur ab agente per illud non erit niſi vnicus actus agentis, & inſtrumenti: ita nō erit niſi vnica ſpes in Deum, & in nomen ſuum. Cùm autem quæritur quomodo dixit hic Aſa: in te, & in nomine tuo fiduciam habentes venimus contra hanc multitudinem. Dicendum, ꝙ non poſuit Aſa duas fiducias vnam in Deo, & aliam in nomine eius: ſed vnicam, & iſta erat in Deo. Expreſſit tamen de nomine eius, quia per inuocationem nominis domini ipſe Deus exaudit. Et ſic magis pertinet confidentia ad nomen domini, quàm ad aliquid aliud, cùm non ſit aliud, per quod nos virtutem Dei imploremus, & ſentiamus.

A *An Deus poſſit ſuperari ab homine. Quæſt. XIII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit Aſa: adiuua nos Deus noſter: non præualeat contra te homo, in quo apparet, ꝙ ſi Aſa ſuperaretur nunc ab Aethiopibus, ꝙ ſuperaretur Deus, & ꝙ pręualeret homo contra Deum. Reſpondendum, ꝙ Deus non poteſt ſuperari ab homine, quia homo eſt virtutis paruæ nimis: Deus autem eſt virtutis magnæ, & infinitæ. Item dato, ꝙ homo tantæ virtutis eſſet, ſicut Deus, nō ſuperaretur Deus ab homine nunc, cùm rex Aethiopum præualeret contra Aſa regem Iuda. Nam non pugnabat rex Aethiopum contra Deum: ideo non
B poterat præualere contra Deum. Sed iſtud ponitur ſecundum opinionem hominum, qui putarent Deū Iſrael victum ſi ſuperaretur Aſa confidens in eo. Pro quo ſciendum, ꝙ iſtud procedebat ex præſuppoſitione Gentilium, qui ponebant Deorum multitudinem: & iſtos quidem contrarios, & diſperatos in operibus ſuis, & dicebant, ꝙ dij erant familiares illis, à quibus colebantur, & afficiebantur ſingulariter ad illos, atque pugnabant pro eis contra hoſtes. Vnde interdum contingebat Deos pugnare cum Dijs: patet enim hoc ex bello Troiano. Nam ſecundum, ꝙ introducunt poetę Dea Græcorum Iuno erat, Dea autem Troianorum erat Venus, & Iuno ipſa habebat Troianos, vt hoſtes: ſic introducit Virgilius primo Aeneidos Iuno-
C nem orantem apud Eolum Deum ventorum, ꝙ mitteret ventos in mare, & concuteret atque ſubmergeret nauigia Troianorum venientium cum Aenea in Italiam. Vnde promiſit ei vnam pulcherrimam de ſeptem nimphis, cùm ait.

Eole namque tibi Diuum pater atque hominum rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos
Gens inimica mihi thyrrenum nauigat æquor
Ilium in Italiam portans, victoſque penates
Incute vim ventis, ſubmerſas obrue pupes,
Aut age diuerſos, aut diſijce corpora ponto.

D Ecce Iuno potentiſſima Dearum vocauit Troianos hoſtes ſuos: cumque non poſſet per ſe illos delere orauit Eolum Deum ventorum hoc agere. Apparent etiam partialitates Deorum Gentilium. Nam cùm pugnaret Turnus rex Rutilorum contra Aeneam, & Troianos conſiſtentes in Italia, introducit Virgilius decimo Aeneidos concilium Deorum decertantium ſuper victoria. Et Venus quidem pro Aenea, & Troianis męſta erat Iouem ſupplex orans, vt daretur locus in Italia. Iuno autem è contrario magno concitata dolore pro Turno contra Aeneam loquebatur. Tandem Iuppiter in conſiſtorio Deorum diffiniuit fauendum eſſe Troianis tunc contra Turnum, & dandum eſſe eis locum in Italia. Credebant etiam Gentiles
E ſolos Deos inter ſe pugnare pro cultoribus ſuis. Vnde interdum multorum dæmonum conflictus auditus eſt, & viſus: quorum veſtigia in campo manſerunt: ſicut magnorum exercitum conflictantium, & illos putabant Gentiles eſſe Deos ſuos. De hoc Auguſt. 3. de Ciuitate Dei in fine. Ita etiam ab antiquo creditū eſt inter Gentiles ante tempora Poetarum, ꝙ dij gentium pugnarent pro cultoribus ſuis, & bella, quæ faciebant populi attribuebant dijs ſuis. Sicut quando Philiſthini tenuerunt Samſonem, fecerunt magnificas hoſtias Deo ſuo Dagon, & dixerunt: tradidit Deus noſter in manus noſtras inimicum noſtrum Samſon: Iudic. 16. Sic etiam quando Philiſthini occiderunt Saulem, & filios eius: aſcripſerunt victoriam dijs ſuis: ideo

caput Saulis dedicarunt templo Dagon: & arma eius templo Astaroth 1.Reg.31. & præcedenti lib.cap.10. Et sic si vna gens præualeret contra aliam putabant, quòd hoc erat: quia dij illius gentis erant tunc potentes. Si autem contingeret alio tempore, vel in alio loco illos esse impotentes: vinceretur illa gens. Sic patet de Syris seruis Benadab, qui quando superati fuerunt à rege Israel, dixerunt: Dij montium sunt dij eorum, ideo superauerunt nos: sed melius est vt pugnemus contra eos in campestribus, & obtinebimus eos. 3.Reg.20.cap. Et sic quandocunq; viderent aliquam gentem superatam, putarent deos illius gentis superatos à dijs hostium suorum; ita ergo nunc putarent gentes, quòd si rex Aethiopum præualeret contra Asa, & Iudæos: cùm isti colerent nunc Deum suum, putarent nō potuisse Deum Iudæorum defendere eos: & consequenter q̄ præualuisset contra eum rex Aethiopum. Accedit etiā ad hoc alia præsuppositio gentilium, quia putabatur, q̄ nunquam aliquis de dijs gentium permittebat cultores suos ab alijs gentibus opprimi: nisi cùm non poterat illos defendere: imò nunquam sinebant eos pati aliquod malum, nisi cùm nō poterant illos defendere. Sic patet Exo.32. quando Moyses orabat dominum ne disperderet Israelitas, quos simul volebat delere propter vitulum fabricatum. Sic etiam, & melius quando voluit delere eos in Cadesbarne propter murmurationem. Nam orauit Moyses dicens: vt audiant Aegyptij, de quorum medio eduxisti populum istum, quòd occideris tantam multitudinem quasi vnum hominem: & dicant non poterat introducere populum istum in terram, pro qua iurauerat eis: iccirco occidit eos in solitudine. Numeri 14. Ita ergo nunc à fortiori cùm pugnaret aliquis rex extraneus contra Iudæos, si Deus non defenderet eos, putarent gentiles, quòd non potuisset Deus eorum eripere eos de manu regis Aethiopum. Et sic quòd rex Aethiopum præualuisset contra Deū Iudæorum. Et si aliquis vellet respondere excusando Deum, scilicet quòd poterat defendere Iudæos, sed noluit, quia non diligebat eos: non stat, quia constabat, quòd multa bona fecisset eis: ideo si nunc non adiuuaret eos, videretur quòd nō faciebat ex eo quòd non diligebat illos, sed quia non poterat eos defendere. Sic enim arguebat Moyses contra dominum ostēdendo beneficia, quæ eis præstiterat, dicens, vt audiant Aegyptij, de quorum medio eduxisti populum istū: & habitatores terræ, q̄ tu domine in populo isto sis: & facie ad faciem videaris, & nubes tua protegat illos: & in columna nubis præcedas eos per diem, & in columna ignis per noctem, q̄ occideris tantam multitudinem, sicut vnum virum: & dicant: non poterat introducere populum istum in terram, pro qua iurauit: iccirco occidit eos in solitudine: quasi dicat, si beneficia illa tam familiaria non præstitisset non poterat argui efficaciter contra Deum: sed pro tantis collatis apparebat, quòd si occideret eos: vel si non defenderet eos, hoc esset: quia non poterat defendere illos. Accedit etiam ad hoc aliud, scilicet, quia interdum putabatur, quòd homines possent præualere contra deos. Sic enim putauit Sennacherib rex Assiriorum: qui dixit, quòd non haberet Ezechias fiduciam in Deo suo: quia non posset liberare eum de manu sua. 4. Regum 18. Et hoc confirmabat Sennacherib: quia patres sui præualuerant contra deos gentium, & cremauerant eos: & gentes eorum subiecerant sibi. Ideo quòd non posset solus Deus Israel liberare eos de manu eius. quarto Regum 19. Ita nunc si rex Aethiopum præualeret contra Iudæos putaret se superasse regem eorum. Ideò rectè dixit Asa: non præualeat aduersus te homo, idest, fac quòd non putetur quòd homo præualeat contra te. Nam secundùm veritatem benè sciebat Asa, quòd non poterat præualere homo contra Deum: etiam si ipse superaretur à rege Aethiopum. Vsus est tamen Asa tali modo orandi: quia in hoc tangebat id quod pertinebat ad gloriam Dei. Nam licèt peteret liberationem suā videbatur eam petere magis ad honorem Dei, quàm ad vtilitatem suam, scilicet, vt non minueretur gloria Dei: si putaretur quòd vnus homo præualebat contra Deum. Et iste modus orandi est valdè efficax apud Deum. Taliter enim solebat orare Moyses. Nam primò quando orauit, ne Deus deleret Israelitas pro vituli fabricatione dixit: Ne dicant Aegyptij callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra, quasi dicat, magna ignominia Dei est, si talia de eo dicantur. Ideo non debebat occidere tantam multitudinem, licèt peccarent. Exo.32. Sic etiā quando murmurauerunt in Cadesbarne, & Deus vellet delere omnes: dixit Moyses, quòd populi audientes tantam familiaritatem, quantam Deus cum Israelitis habebat: cùm scirent, quòd occideret omnes illos quasi vnum virum, putarent quòd non poterat introducere illos in terram: pro qua illis iurauerat. Ideo occideret omnes, ne haberet de quo erubesceret. Numeri 14. Et Deus mouebatur talibus persuasionibus ad suscipiendum preces Moysi: quasi vtile esset Deo sic facere. Ita nunc dicebat Asa, scilicet: putabitur, quòd tu non præuales nos defendere: sed rex Aethiopum præualet contra te, si non defendis nos, ideo adiuua nos.

Quomodo exterruit Deus Aethiopes.
Quæstio XIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd exterruit Deus Aethiopes, & fugerunt à facie Asa: quomodo exterruit eos. Respondendum, quòd multipliciter poterat eos exterrere. Nam septem modi assignati fuerunt præcedenti cap. in quadam quæstione, qua agebatur quomodo Deus exterruit Ieroboam, & Israelitas à facie Abiæ: & quolibet illorum septem modorum poterat fieri: & non solùm illis, sed etiam quotcunque modis Deo placitis. Quia quocunque modo Deus voluerit aliquid facere, potest illud facere. Sed satis videtur, quòd istud exterrere fuerit incutiendo timorem cordibus Aethiopum. Nam tantum potest Deus homini incutere de timore, quòd fugiat nemine sequente: sicut dicitur contra Iudæos. Leuitic. decimosexto. Scilicet, Qui remanserint de vobis, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium: terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo sequente: & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere. Sicut Deus incutiebat istum timorem Iudæis quando peccabant: ita incutiebat gentilibus contra quos pugnabant Iudæi, quando Iudæi mœrebantur adiuuari à Deo. Sic patet de Chananæis, quia Deus misit pauorem in corda eorum, quando Israelitæ pugnaturi erant contra eos: vt patet Exo. vigesimotertio. Scilicet, terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam: ita ergo & nunc putandum est, quòd incusserit timorem magnum Aethiopibus; ita vt non auderent consistere coram Iudæis.

Quomodo

Quomodo Deus cædebat Aethiopes, & exercitus Dei. Quæst. XV.

A

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur in litera, quod Aethiopes contriti sunt domino cædente, & exercitu suo præliante, quomodo Deus cædebat eos, & quomodo exercitus eius pugnabat: Quantum ad exercitum domini, dicendum, quòd potest accipi dupliciter, vno modo pro angelis: alio modo pro Israelitis. De primo modo patet, quia angeli possunt vocari exercitus domini, inquantum ipsi sunt milites eius. Sic patet Iob 25. s. Nunquid est numerus militum eius, & intelligitur de angelis. Etiam angeli mittuntur interdum ad operationes bellicas. Sic patet de illo angelo, qui percussit in castris Assyriorum centum octogintaquinque millia virorum vna nocte. 4. Regũ 19. & Isa. 38. Sic etiam angeli venerunt armati ad ostendendum adiutores Elisæi, s. quando formidante puero Elisæi exercitum Syrorum circundantium vrbem Dothain: petiuit Elisæus, vt Deus aperiret oculos pueri, & aperuit, viditq; montem plenum curribus igneis, & equis igneis. 4. Regum 6. Sicut ergo potuerunt apparere angeli illi ad ostendendum effigies virorum pugnatorum, ita poterant realiter venire ad adiuuandum. Sic etiam Christus angelos bellatores cõstituit: quando enim Petrus volens Christum defendere percussit gladio seruum pontificis: absciditque auriculã: dixit Christus: an putas, quòd non possum rogare patrẽ meũ, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? Matt. 26. quasi dicat si vellẽ me defendere viribus, daret mihi pater meus plusquã duodecim legiones angelorum, qui subito consumerent omnes homines si opus esset, sed non est opus, quia quõ implebuntur scripturæ? Etiam in sacra scriptura vocatur multitudo angelorum exercitus Dei: sic patet Gene. 32. quando intrauit Iacob in terrã Chanaan veniens de Mesopotamia: nam fuerũt ei obuiam angeli Dei, & ait: castra Dei sunt hæc: sed castra vocantur exercitus vel loca, vbi sedet exercitus: ibi autẽ non accepit nisi pro exercitu angelorum. Item hoc conuenit officio eorum: quia ipsi sunt administratorij spiritus in ministerium missi propter eos, qui habent hęreditatem capere salutis: ad Heb. primo. & quia interdum viris bonis, qui habent capere hęreditatẽ salutis necessaria est defensio ab hostib⁹, ipsi angeli ministrãt in hoc pugnando contra aduersarios. Item ipsi angeli sunt interdum principes exercituum humanorũ contra hostes, & confortant, & adiuuant eos quorũ sunt duces. Sic patet Iosue 5. de ipso Iosue, qui vidit in agro Iericho Angelum dñi habẽtem gladium euaginatũ, quem putauit esse virum, & ait: Noster es an aduersariorum? & ille respondit nequaquam: sed sum princeps exercitus dñi: & nunc venio. Isti angeli poterãt esse nunc exercitus domini, & pugnarent contra Aethiopes, sicut infra declarabitur seq. quæstione. Secũdò mõ potest accipi exercitus dñi pro Israelitis: & vocabuntur exercitus dñi: quia à Deo dirigebantur, vel Deus fauebat eis contra hostes. Et sic erat nunc: quia Deus exterruerat Aethiopes in fauorem Iudæorũ. Sic etiam vocatur exercitus dñi .i. exercitus congregatus de cultoribus Dei. Ita habetur 1. Reg. 17. cũ dixit Dauid: Quis est iste Philisthæus incircuncisus, qui exprobrauit acies Dei viuentis? Sic ẽt accipitur præced. lib. cap. 21. vbi vocatur exercitus Dei ipse exercitus Dauid. Licèt ibi magis accipi possit pro exercitu angelorum: & illi assimilabatur exercitus Dauid, quia erat magn⁹. Et sic videtur accipiendum in præsenti. s. quod Deus conterebat Aethiopes pugnando contra eos: & etiam exercitus eius, idest populus Iuda, & Beniamin, qui pugnabat modo contra Aethiopes.

Quomodo pugnauit Deus, & Angeli. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, quomodo pugnabat nunc contra Aethiopes, & quomodo pugnarẽt angeli si ipsi vocarentur nũc exercitus Dei. Dicendũ ad primum, quod Deus multis modis pugnare poterat, scilicet mittendo de cęlo lapides super Aethiopes, sicut misit super Chananæos quinque reges fugientes: nam lapides grandinis magni oppresserunt plures eorum quàm occiderant Israelitæ à descensu Bethoron vsque ad vrbem Azecha: Iosue decimo cap. vel poterat pugnare faciendo terręmotũ sub pedibus Aethiopum, vel fragorem cęli, quo exterriti fugerent: sicut quando pugnabant Philisthini contra Israelitas tempore Samuelis. primo Regum 7. Multis aliis modis poterat pugnare, quia tamen non exprimitur aliquis modus, sed solùm dicitur, quòd exterruit Aetiopes, credendum est, quòd solùm incusserit timorem Aethiopibus, ita vt fugerent: & istud fuit magnum bellũ potius quàm illud quod faciebant Iudæi omnes simul. Nam per timorem magnum, quem De⁹ eis incussit, non audebant resistere Israelitis: sed fugiebant, & cędebãtur ab Israelitis in nullo se defendentes. De angelis dicendum, quòd si ipsi acciperentur pro exercitu Dei nunc, quòd poterant pugnare contra Aethiopes multipliciter. Nam omnia illa, quæ diximus Deum agere, omnia illa angeli facerent, quia non facit Deus hæc nisi per ministros. Etiam angeli adiuuarent Iudæos impellendo Aethiopes, vt caderent in terram, & sic Iudæi occiderent illos non potentes fugere. Etiã ipsi angeli poterant multos Aethiopum occidere: sicut fuit de illo angelo, qui occidit in castris Assyriorũ centum octoginta quinque millia virorũ. 4. Reg. 19. Multis modis angeli poterant pugnare ꝯtra Ethiopes. Sed hic non est intelligendum, quòd exercitus angelorum esset exercitus Dei, sed exercitus ipsorum Iudæorũ vocarẽt exercit⁹ Dei ex causa suprapo sita. Et patet, quia aliàs non fieret hic mẽtio de pugna Iudeorũ contra Aethiopes tãquam nihil ipsi fecissent, & tamẽ aliquid faciebant, quia ipsi occidebãt Aethiopes. Ideo dicendum videtur, quòd hic non fuerit aliqd aliud nisi terror Dei incussus Aethiopibus, quo fugere cogerentur, & quòd Israelitæ eos fugiẽtes occiderent, & incussio illa timoris vocatur bellum Domini. Occisio autem quàm faciebant Iudæi vocabatur bellum exercitus domini.

B

C

D

Quare persecuti sunt Iudæi Aethiopes usque Geraram Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, quare persecuti sunt Iudæi Aethiopes solùm vsque Geraram. Responderi potest vno modo quòd factum est, quia Gerara est terminus regni Iuda ex parte meridiana, & quandiu erant Aethiopes in terra Asa persequebatur eos vt effugaret ipsos de terra sua: etiam vt occideret, & non possent contra eum impugnare. Et quia hoc licitè poterat facere in terra sua, quia nullum offendebat in hoc: etiam quia nullus eum inquietaret in hoc, Cùm autem fuit in Gerara: quia ibi erat limes terræ suæ, non ausus est persequi vlterius Aethiopes, quia cùm ingrederetur quomodocunque terram alterius regis nõ petita licentia, haberet ille iustã causã pugnã di ꝯtra Asa: ideo noluit vltra persequi Aethiopes. Secũdò potest dici quòd vsque ad illũ locũ persecutus est eos, qa illic consumpti sunt omnes Aethiopes, ita quòd nullus eorũ remanserit, quẽ persequerẽt Asa.

E

Tertiò pōt dici, ꝙ persecuti sunt eos vsque illuc, quia semper cædebāt eos vsq; illuc, & quando illuc peruenerunt erant iam tam elongati Aethiopes, qui non percussi fuerant, quòd non poterant consequi eos Israelitæ, & cessauerunt persequi. Quartò potest dici, ꝙ illuc solùm peruenerunt Iudæi persequēdo, quia terra, quæ erat vltra Geraram pertinebat ad regem Aethiopum. s. quia subiecti erant ei: vel confederati sibi, ita ꝙ non posset Asa, & illi, qui erant cum eo introire illuc sine damno. Quintò potest dici, ꝙ vsque Geraram fugerunt Aethiopes: quia non habuerunt aliquē locum, in quo se colligerent, et tuerentur, eo ꝙ omnia illa loca pertinebant ad regionem Iuda, & cùm illuc peruenerunt, inuenerūt aliquas ciuitates apertas, in quas introierunt: & ibi se defenderunt à Iudæis persequentibus eos: vñ nō poterat iam persequi eos Asa.

An Asa peccauit percutiendo illas ciuitates. Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, cur Asa percussit omnes ciuitates, quæ erant in circuitu Geraræ: & an peccauit in hoc. Responderi potest, ꝙ istæ ciuitates erant extra terram Iuda in parte meridiana. Nam ciuitas Gerara ponitur terminus meridianus totius terræ Chanaan: & cùm terra Iuda esset intra terram Chanaan, necesse erat, quòd vltra Geraram ad meridiem non extenderetur terra Iuda. Essent ergo ciuitates istę magis meridianæ quàm terra Iuda, fortè in terra Amalecitarum, vel in desertis Arabicis versus Aegyptum, & haberet causam iustam pugnandi Asa contra illas ciuitates. Primò, quia fortè in ciuitatibus illis se recollegerant Aethyopes, et quia illi erant hostes Asa, habebat Asa iustam causam pugnandi contra omnes, qui receptarent eos: & qui fauerent sibi quandiu manerēt ibi Aethiopes. Hoc autem est verisimile: quia dicitur, quòd vsque Geraram persecuti sunt Iudæi Aethiopes. Ex quo satis innuitur, quòd circa Geraram in ciuitatibus propinquis se recollegerint, & ob hoc pugnauerint Iudæi contra vrbes quousque redderent Aethiopes, quos tenebant. Secundò esse poterat, scilicet quia aliqui de illis vrbibus venerant in adiutorium Aethiopum, quando introierūt illi in terra Iuda, & hoc satis verisimile est. Nam gentes, quæ erant in circuitu terræ Iuda satis erat, quòd haberent Iudæos exosos: quia inter confinia regnorum solent esse materiæ bellorum: & ob hoc videntes nunc Aethiopes venientes in potestate magna contra Asa, putarent delendos esse omnes Iudęos, & iungerētur eis, vt participarent partem spoliorum, & adiuuarent Aethiopes contra regem Asa. Et ob hoc habebat Asa causam iustam pugnandi conrra eos sicut contra Aethiopes. Vnde cùm fuit consumatum bellum cōtra Aethiopes cęsis, & fugientibus vniuersis, conuertit se Asa ad pugnandum contra ciuitates illas, de quibus erant illi, qui venerant in auxilium Aethiopum cōtra eos, & cępit ciuitates eorum. Tertiò esse poterat, ꝙ illi, qui habitabant in ciuitatibus istis ante hoc haberent discordias cum rege Asa, & inferrent damna regno suo: & non occurrerat ipsi Asa ante hoc pugnare contra eos. Nunc verò quia pugnauerat Asa cōtra Aethiopes pugnauit contra illos, quia habebat opportunitatem magnam ad hoc. Primò, quia nunc habebat Asa congregatum exercitum magnum, quē congregauerat contra Aethiopes, quem aliàs cum difficultate, & sumptibus congregaret: nunc autem congregatus erat, & non oportebat esse in hoc difficultatem aliquam. Secundò, quia euitabantur in hoc magni sumptus: quia nihil est, in quo magis principes expendant quā cum bella mouent, & ꝯgregant ma-

F gnos exercitus. Nunc autē cū esset congregatus exercitus, non fierent aliqui sumptus pro ista pugna, quæ fieret contra ciuitates istas. Quartò, quia occurrerat regi Asa ire ad terram illam, in qua erant hostes eius nunc. Nam persecutus fuerat Aethiopes vsq; Geraram: & ibi erant ciuitates illæ, in quibus erant hostes regis Asa: ideo erat nunc magna opportunitas pugnā di contra eos. Quintò, quia non poterant aliquo tempore viri Asa esse magis prompti ad bellum quā nūc. Nam cū Deus contulerat eis mirabilem victoriam, cū ipsi pauci fugauissent, & occidissent totum exercitum Aethiopum, qui erat valde magnus, scilicet decies cētena millia virorum, & trecenti currus: & sic audaciā

G magnā ꝯciperent in cordibus suis, & facile esset eis pugnare nunc ꝯtra quoscūque, & quotcūque. Sextò erat opportunitas magna ex parte hostiū. Nā tātus terror inuaserat habitantes circa terram Iuda, qui viderant magnam, & subitaneam stragē Aethiopum cęsorum à Iudęis, quòd nullus haberet vires ad resistendum eis: iō faciliter poterant superari. Ista ratio tangitur in litera, cùm dicitur: & percusserunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, et sequitur: grandis quippe terror cunctos inuaserat, quasi dicat, quia magnus terror tenuerat oēs habitantes in terra, non ausi sunt resistere Iudęis, sed faciliter superati sunt.

An peccauerunt Iudæi facientes prædam. Quæst. XIX.

H QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, ꝙ Iudæi tulerunt prædā magnā de bello, an peccauerunt faciētes prędā. Rñdendū ꝙ duplicē prędā tulerūt nūc Iudęi: quandā. n. tulerūt de Aethiopibus cęsis, & fugatis. Aliā vero tulerūt de ciuitatib⁹ quas diripuerunt. Quod patet, quia dicitur in litera: tulerunt ergo spolia multa. s. de Aethiopibus. Et sequitur: Et percusserunt omnes ciuitates per circuitum Geraręe, & diripuerunt vrbes, & magnam prædam asportauerūt, sed & caulas ouium destruentes tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & camelorum. Quantum ad primam prædam, quę erat de Aethiopib⁹ cæsis, &

I fugatis, dicendum, ꝙ erat iusta, quia cū fuerit bellum iustum cōtra Aethiopes, qui venerant ad inuadendū terram erat licitum occidere ipsos, & prædari: & qdquid aliud facere, quia nihil est, ꝙ non liceat cōtra hostē. Si loquamur de secunda præda facta de vrbibus. Dicendū, ꝙ si cōfiteamur iustè pugnatum fuisse contra vrbes, confitebimur prædam iustè factam: quia in bello iusto licitum est facere quidquid occurrerit hosti facere. Quod aūt fuerit bellum iustum, satis credēdum est, quia non est verisimile, ꝙ Asa, qui erat vir iustus, maximè qui nunc à Deo supernaturaliter adiut⁹ fuerat, cōmitteret bellum iniustum. Nam non cōcurreret Deus cum eo ad adiuuandum eum in ipso, sicut adiuuaret contra Aethiopes, potissimè, quia pręcedēti quæstione assignatæ sunt causę huius belli, & oēs fuerunt iustæ, vt patet ibidem. Ideo etiam credendū

K est fuisse prædam iustam, & oīa alia cōmissa in bello.

CAPITVLVM XV.

ZARIAS autem fili⁹ Obed, facto in se spiritu Dei, egressus est in occursum Asa, & dixit ei: Audite me Asa, & omnis Iuda, & Beniamin. Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo.

Si quæsieritis eum, inuenietis: si autem dereliqueritis cum derelinquet vos. Transibunt autem multi dies in Israel absque Deo vero, & absque sacerdote, doctore, & absque lege. Cunque reuersi fuerint in angustia sua, ad dominum Deum Israel, & quæsierint eum, reperient eum. In tempore illo non erit pax ingredienti, & egredienti: sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Pugnabit enim gẽs contra gentem, & ciuitas contra ciuitatẽ: quia Dominus conturbabit eos in omni angustia. Vos ergo confortamini, & non dissoluantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro.

Azarias autem. Descripta in præcedentibus ipsi⁹ regis Asa virtuosa conuersatione, hic agitur de prophetica ei facta reuelatione: & diuiditur in duas: quia primò ponitur prædicta prophetica reuelatio. Secundò Asa, & Iudęorum consolatio, ibi *Quod cum audißet Asa*.

An hic sit continuatio, & immediatio.
Quæst. I.

QVAERITVR circa primum, an ea, quæ habentur hic fuerint facta ordine continuato post præcedentia. Et an fuerint facta immediatè post illa, vel interiecto aliquanto tempore. Respondendum, quòd hic est rectus ordo, quia ista reuelatio prophetica, quæ habetur hic fuit facta post victoriam collatã ipsi Asa contra Aethiopes: & de victoria illa habetur præcedenti capitu. Ideo rectè ponitur hic post illam pugnam quomodo facta fuerit ista reuelatio prophetica. Ad secundum dicendum, quòd fuerint facta ista immediatè post illa, quæ habentur præcedenti capit. Nam dicitur præcedenti cap. de bello facto cõtra Aethiopes, & postea contra ciuitates, de quibus ibi: & hic dicitur, quòd cùm reuerteretur Asa de bello occurrit ei Azarias propheta, & locutus est ea, quæ habentur hic, ergo fuerunt hæc immediatè post præcedentia. Circa primũ dr̃. *Azarias autem filius Obed facto in spiritu domini*. Iste Azarias erat propheta filius Obed, qui etiam putatur fuisse propheta: & venit super eum spiritus domini, scilicet spiritus propheticus, qui est à domino mouens eum ad egrediendum in occursum Asa, & Iudæorum venientium de bello. *Egressus est in occursu Asa*. Scilicet, cùm veniret de bello, & preda Aethiopum, vt renunciaret ei bona ista, quæ sequuntur, per quæ consolaretur. *Et dicit, audite me*. Idest diligenter considerate verba mea. *Asa, & omnis Iuda, & Beniamin*. Ad regem primò direxit sermonem suum, quia erat precipuus, deinde ad Iudam, & Beniamin: quia istæ erant duæ tribus, super quas solùm dominabatur Asa, & viri de istis duabus tribubus veniebant cum eo de bello. *Dominus vobiscum: quia fuistis cum eo*. Idest dominus fuit vobiscum adiuuando vos miraculosè cõtra Aethiopes, & contra ciuitates, quæ erant in circuitu Gerare. Vel dominus vobiscum, scilicet est nunc ad adiuuandum, et quandocunque op⁹ fuerit contra quoscunque hostes, quia fuistis cum eo, scilicet colendo ipsum. *Si quesieritis eum, inuenietis*. Scilicet, si quæsieritis eum seruãdo legem eius. Nam non quæritur, nec inuenitur Deus alio modo, nisi

A vt lex eius custodiatur: quia per hanc legis obseruationem imitamur eum, quòd est eum inuenire & in eum tendere. *Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos*. Scilicet, si dereliqueritis legem eius, quàm nunc custoditis, derelinquet vos tradendo in manus hostium: & permittendo vos inauxiliatos. *Transibunt autem dies multi*. Hic autem incipit prophetia, quę durat vsque ad locum illum. *Quod cum audisset Asa*. Et exponitur multipliciter: quidam enim, scilicet expositores nostri communiter exponunt de tempore captiuitis Babylonicæ. Et dicunt. *Transibunt dies multi*. Scilicet, septuaginta anni quibus durabit Babylonica captiuitas: vt patet Iere. 25. cap. *In Israel*. Idest in terra Iuda, quę aliquando vocatur Israel: vt patet supra 12. scilicet: B Cunque roboratum esset regnum Roboam, & confortatum, dereliquit legem domini, & omnis Israel cum eo, idest totus Iuda. Nam de Israel non poterat intelligi, quia non dereliquerat Israel, scilicet decem tribus legem cum rege Roboam, sed multo prius cum Ieroboam rege suo, quando ille fabricauit vitulos aureos supra 11. & tertio Regum duodecimo. *Absque Deo vero*. Scilicet, quòd non tenebitur Deus verus, quia multi conuertentur ad idolatriam manendo in Babylone, & efficientur sicut Gentiles. Vel dicitur absque Deo vero, idest sine cultu Dei veri: quia non poterat coli Deus verus à Iudæis, licèt teneretur in Deum: & hoc quia non obseruabãt cultus Dei descriptus in lege. Nam cęremoniæ legales, quas Moyses C imposuerat non poterant obseruari tempore captiuitatis Babylonicę, quia plurimæ cęremoniarum requirebant certum locum: sicut erant cęremonię sacrificiorum, quę erant pręcipuæ, & maximè frequentatę. Nam istę non poterant obseruari in Babylone, dato quòd ibi Iudæi colerent Deum verum: eo quòd istę fieri debebant solùm in altari holocaustorum, qđ erat ante ostium tabernaculi. Leuit. 17. & Iosue 22. Et istud sanctuarium non poterat esse nisi in vna de ciuitatibus tribuum Israel, quàm Deus elegisset: & existente ibi sanctuario non poterant alibi offerri sacrificia, vt patet Deute. 12. cap. Et quia in Babylone nõ poterat esse templum domini, cùm esset extra terram Chanaan, nõ poterant fieri ibi sacrificia aliqua, licèt D Iudęi tenerent ibi fidem veri Dei, & nõ conuerterentur ad idola. Sic etiam erat de omnibus aliis cæremoniis sacerdotalibus, sicut est ponere panes in mẽsa propositionis, & cremare thymiama quotidie coram domino in altari thymiamatum mane, & vespere: & disponere lucernas in candelabro, & intrare in sancta sanctorum semel in anno. Nihil enim horum poterat obseruari manentibus Iudęis in captiuitate Babylonica, quia omnia hæc concernebant locum determinatum, scilicet sanctuarium. Et istud esse non poterat nisi in terra Chanaan. Idẽ erat de ministrationibus Leuiticis: nam Leuitæ ministrabant in templo canentes coram sacerdotibus, & custodientes thesauros domus domini, & obseruantes portas, & alia similia faciebant. Omnia tamen hęc faciebant in tẽplo E dñi: ideo cõsequenter nõ poterant obseruari, nisi manentibus Iudęis in terra Chanaã. Ista est cã quare nũc Iudæi manentes inter nos: licèt nõ colant idola nõ obseruant oẽs cæremonias legis: quinimmo plurimas omittunt. Quia nihil de sacrificiis, & cęremoniis sacerdotalibus, & leuiticis obseruant, cùm illę concernant locum sanctuarij: & hic non potest esse locus sanctuarij. *Et absque sacerdote doctore*. Idest non habebunt Iudæi sacerdotes docentes, scilicet non habebunt eos quantum ad suum officium, & ad ministrationem. Nam officium sacerdotale erat facere tales cęremonias in sanctuario: & cũ nunc nõ facerent aliquas tales cęremonias, non viderentur habere sa-

cerdotes cum non haberēt ministrationem, per quā
apparebat eos sacerdotes: licèt in Babylone multi sa-
cerdotes extiterint, quia omnes sacerdotes, & leuitæ
erant in regno Iuda, quia fugerunt de regno Israel: &
nunc quando translati sunt Iudæi in Babylonem tran
slati sunt cum eis leuitæ, & sacerdotes, & redierūt cū
eis de Babylone, vt colligitur ex processu primi libri
Esdræ. Etiam ponitur absque doctore, quia nō habe-
bant docentes aliquos in Babylone: nam non exer-
cebant ibi officium prædicationis sacerdotes, & leui-
tæ sicut in terra Iuda. Et dr̄ absque sacerdote docto-
re, & absque sacerdote, qui erat doctor. In quo innui-
tur, ꝙ sacerdotes, & doctores iidem sūt, eo ꝙ ad sacer-
dotes pertinebat docere legem, vt patet Mala. 2. c. La-
bia sacerdotis custodient scientiā, et legem exquirent
ex ore eius, quia angel⁹ domini exercituū est. Etiam
Aggęi 2. dicitur: Interroga sacerdotes legem, idest si-
quis dubitat de lege à sacerdotibus quærere debet.
Ad leuitas etiam pertinebat prædicare: de quo decla-
rabitur infra in quadam quęstione. *Et absque lege.* Sci
licet non obseruabunt legem, quia non erit tempus
obseruandi legem quantum ad omnes cæræmo-
nias, vt declaratum est supra: cùm plurimæ ea-
rum determinent sibi certum locum, scilicet san-
ctuarium, quod solùm existebat in terra Chanaan.
*Cunque reuersi fuerint in angustia sua ad dominum Deum Is-
rael.* Scilicet, ꝙ postquam Israelitæ de Iuda, & Benia-
min manserunt in Babylone quasi per septuaginta an
nos, erant iam in angustia, & ꝙ non permittebantur
redire in terram suam, & tunc conuersi sunt ad domi
num gementes pro peccatis suis: & Deus exaudiuit
eos. Sic enim fiebat in aliis angustiis Iudæorum, vt
patet Leu. 26. cap. s. Et propter peccata sua affligeren-
tur donec confiteantur iniquitates suas, & malorum
suorum recordentur, quibus præuaricati sunt in me.
tunc orabunt pro impietatibus suis, & recordabor fe-
deris mei. Etiam Deut. 30. cap. dicitur, quòd quando
Israelitæ conuerterentur ad dñm dolentes de pecca-
tis suis, licèt dispersi essent ad cardines cęli, inde redu-
ceret eos dominus. Et ita fuit in Babylone: quia do-
luerant Iudæi de peccatis suis completo tempore cap
tiuitatis: & tunc reduxit eos dominus de Babylone.
Fuerunt tamen ibi Iudæi absque lege (vt quidam vo-
lunt) scilicet ꝙ non habebāt aliquos libros legis, quia
Nabuzardā, qui combussit templum, combussit etiā
libros legis, qui erant in templo, nec habuerūt legem
quousque Esdras scriptor legis Dei velocissimus spi-
ritu Dei in se facto scripsit legem diuinitus eā reparās.
Et quæsierunt eum. Scilicet, obseruando legē, & facien-
do omnia, quæ Deus iussit. *Reperient eum.* Scilicet repe
rient eum sibi propinquum ad miserendum eis, & li-
berandum de captiuitate illa, quòd factum est in fine
septuagesimi anni, quando redierunt de Babylone.
In tempore illo. Scilicet, dum durauerit captiuitas Ba-
bylonis: vel post regressum de captiuitate pauco tem
pore. *Non erit pax egredienti, & ingredienti.* Scilicet, nō
erit terra secura ad intrandum, & exeundum. Per
intrare, & exire signatur tota operatio humana, scili-
cet quòd non erit aliqua securitas manendi homini-
bus in terra, & multo minus ambulandi per eam. Et
potest intelligi de tempore, quo fuit terra Iuda dere-
licta translatis Iudæis in Babylonem. Nam tunc non
relicti sunt in terra nisi viri pauperes agricolæ, & vini-
tores: & super eos Godolias princeps. Tunc enim
non erat terra Iuda secura: quia conuenerunt princi-
pes quidam de diuersis regionibus ad Godoliam, qui
fugerant de terra Iuda, quando erant ibi Chaldæi.
Et scito quòd recessissent Chaldęi, & reliquissent Go
doliam principem terræ venerunt ad eum, & tunc ve
nit etiam Ismael filius Nathaniæ in dolo ad Godoliā:

F & occidit eum Iere. 40. & 41. Et tunc occidit multos
alios, & prædatus est regionem, contra quem congre
gati sunt principes bellatorum Iuda, & fugauerunt Is-
maelem de terra: ceperuntque prædam, quàm fere-
bat. Considerata autem morte Godoliæ timuerunt
omnes Iudæi, & maxime principes bellatorum manc
re in terra Iuda, & petiuerunt consilium à Ieremia,
an descenderent in Aegyptum propter timorē Chal-
dæorum: & tandem eo punito, descenderunt in Ae-
gyptum. Iere. 41. & 42. Et sic non erat pax tempore il
lo, ita vt propter bella coacti fuerint Iudæi descendere
in Aegyptum. Potest etiam intelligi de tempore, qđ
fuit post reditum de Babylone, & durauit aliquantū,
scilicet dum Iudæi ædificarent templum & muros vr
G bis Ierusalem. Nam erant tunc Samaritani in terra,
qui non permittebant eos in pace: sed prius quidem
accusauerunt Iudæos apud reges Persarum, quòd nō
deberent ædificare templum, nec muros, & absolut⁹
fuit populus Iudæorum ab impetitione eorum per
reges Persarum: vt patet primo Esdræ 4. & 6. Postea
insidiabantur eis, & dum essent vacantes ædificationi
templi, & murorum subito veniebant Samaritani su-
per eos; & impediebant opus, atque nocebant eis: ita
vt Iudæi constituere cogerentur quosdam viros in ar-
mis semper, qui parati essent ad resistendum viris Sa-
maritanis cum venirent ad nocendum ædificantibus:
& non possent illi impediri in operibus suis, vel non
posset eis noceri: & sic media pars tenebat lanceas,
H & arma, & alia medietas faciebat opus: vt patet Nee-
mię 4. cap. Et ista fuit causa quare tanto tempore du-
rauit templi ædificatio. Nam templum Salomonis,
quod fuerat valde maioris gloriæ quàm templum se-
cundum: vt patet primo Esdræ. 3. capi. ædificatum est
in septem annis: vt patet 3. Reg. 6. Et templum istud
secundum ædificatum est in quadraginta sex annis: vt
patet Io. 2. cap. s. quia dum ędificaretur templum Salo
monis erat pax magna, & ocium in Israel: & illam pa-
cem Deus dederat solum, vt ędificaretur templum in
diebus illis nomini suo: vt patet præcedenti lib. 22. c.
& Eccle. 47. Templum autem secundum ædificatū
est tempore magnorum bellorum: ita vt media pars
faceret opus, & media pars teneret lanceas, & scuta: iō
I necesse erat valde maiori tēpore durare opus in fieri.
Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum. Hoc
fuit quia accidit illo tempore esse multa bella per to-
tum orbem, & omnes gētes patiebantur terrores for-
midantes hostes suos. Vel potest melius intelligi so-
lùm de terra Iuda, & conuicinis, quarum bonum, vel
malum redundabat in pacem, vel bellum Israelitarū.
Et vocantur omnes habitatores terrarum, scilicet vi-
cinarum. Isti terrores erant, qui dicti sunt supra pu-
gnantibus Samaritanis contra Iudæos. *Pugnabit enim
gens contra gentem, & ciuitas contra ciuitatē.* Idem est qđ
supra positum fuit, & tamē hic declaratur quod fuit
supra positum. Nam erant terrores habitantium in
terra: eo quòd pugnabat gens contra gentem, & ciui
tas contra ciuitatem. *Quia dominus conturbabit eos in
K omni angustia.* Idest Deus infliget eos omnia genera
angustiarum super Israelitas, & super alias gentes. Et
sic pugnabunt adinuicem Domino mouente eos
ad bellum. Sed quomodo Deus moueat ho-
mines ad bellum cùm illud sit malum, declarabi-
tur infra in quadam quæstione. *Vos autem con-
fortamini, & non dissoluantur manus vestræ.* Scilicet, quā-
quam aliis gentibus ista mala prenunciata sunt: quia
non colunt dominū: & tamen vos non dissoluamini
timentes hæc: sed confortamini, & manus vestrę
non dissoluantur: ita vt non audeatis resistere volen-
tibus impugnare vos: sed viriliter agite, vel conforta
mini, scilicet ad colendum dominum, & non desista

us

atis propter mala, quæ patientur aliæ gentes: nec dissol uantur manus vestræ cessando a cultu Dei, vel remissè agendo tanquam fugati sitis. *Erit enim merces operi vostro*. Scilicet, si colueritis dominum incessanter, & infatigabiliter, erit merces operi vestro, quia non transibit irremuneratum bonum opus hoc. Et ex hoc patet, quia litera pręcedens magis debet intelligi de cõfortatione ad colendum Deum, quàm de cõfortatione ad bellandum: quia ex bello quod facerent ad se defendendum non merentur nec oporteret dari mercedem operi suo. Sed si confortarentur in colendo Deum, oporteret ei dari mercedem. Ista expositio tenetur secundùm expositores nostros: & tamen Nicolaus non multum attendit ad illam, quia ipse ponit quandã aliam secundùm Hebręos quæ infra ponetur, sed etiam illa non multum consonat literæ, quia magis consonat ista. Et tamen adhuc dicendum, quòd ista non omnino stat. Primò quia dicitur: transibunt dies multi in Israel absque Deo vero, & tamen in captiuitate Babylonica non fuerunt Iudei absque Deo vero: quia ibi tenebant Deum verum Deum: sed solùm cessabatur à cultu eius secundùm ceremonias legis: quia illę non poterant ibi obseruari ex defectu loci. Et si aliqui conuersi fuerunt ad idolatriam, pauci forent, quia non legitur de hoc in sacra scriptura. Si autem dicatur, quòd transibunt dies absque Deo vero, eo quòd non colebatur Deus. Dicendum quòd non stat, quia tunc diceretur, transibunt multi dies absque Deo, & non adiungeretur absque Deo vero: quia apponendo hoc signatur quòd Iudæi illo tempore Deum habebant, sed non Deum verum, eo ꝙ colebant idola. Secundò patet, quia dicitur, absque sacerdote doctore absque lege. Ex quo innuitur quòd tempore illo non obseruaretur lex, nec sacerdores ministrarent sicut debebant: & hoc reputatur in peccatum. Quòd patet: quia dicitur hic, cũque reuersi fuerint in angustia sua ad dominum: & reuerti est de peccato commisso: & tamen esse absque sacerdote, & absque lege, & absque Deo, sicut erant Iudæi in Babylone, non erat peccatum aliquod, ideo non videtur intelligendum de hoc. Patet istud, quia non dicebantur Iudæi tunc esse absque lege, quasi non obseruarẽt illam, & obseruarent cęremonias idolorum: sicut aliquando erant: sed quia non licebat eis obseruare eam ibi totam. Nam cùm essent extra terram suam, non licebat facere cęremonias sacerdotales, & leuiticas, & non faciendo non peccabant: imò potius si facerent peccarent: quia non obseruando cęremonias legis in Babylone obseruabant legem, & obseruando illas faciebant contra legem. Idem est esse absque sacerdote, idest quòd non habebant sacerdotes ministrantes secundùm legem, quia non erat hoc peccatum: etiã non habere Deum sic non erat peccatum, sed potius obseruatio legis quę nõ obseruaretur habendo Deũ. Tertiò patet, quia dicitur hic, quòd illis diebus essent Israelitę sine doctore. Et tamen istud non videtur, ꝙ fuerit in Babylone, qa licèt fieri cæremonias legis nõ liceat extra terram Chanaan: tamen esse docentes & vacare doctrinę legis, & predicationi vbique licebat: nam docere & prędicare legem non erat aliqua cęremonia, quę determinaret sibi certum locum, nec certum ministrum: de quo magis declarabitur infra in quadam quæstione. Et ob hoc nunc Iudæi: licèt sint extra terram Chanaan, & non habeant templum, nec cęremonias sacerdotales aut leuiticas, tamẽ docent, & prædicant per omne sabbathum, & festa sua in synagogis exponendo legem, et exortando, ideo nunquam inter Iudęos cessarent doctores legis nisi cùm conuerterentur totaliter Iudæi ad idolatriã, & nolent obseruare legem, nec vellent, quòd quis

Impugnatur expositio prima latinorũ.

A eam prædicaret aut exponeret. Et tamen nunc dicitur, quòd essent absque doctore: ergo tempore de quo hic agitur essent conuersi Iudæi ad idolatriam, & nolent audire aliquos pṙedicantes aut exponentes legem, & tamen quando erant in Babylone non erant conuersi ad idolatriam, ideo veresimile est, quòd haberent doctores, sicut nunc habent manentes inter nos in captiuitate, cùm non declinent ad idolatriam. Quartò patet, quia non bene coaptatur litera: quia signatur hic, quòd in tempore illo, scilicet quo mãserint Iudæi in peccato idolatrię sine Deo vero, & sacerdote, & lege, non erit pax ingredienti nec egredienti: sed gens pugnabit contra gentem, quia dominus affliget eos in omni angustia. Et postea B cùm conuersi fuerint ad dominum, inuenient eum, ita quòd faciat cessare hæc ab eis. Et tamen non accidit hoc existentibus in Babylone: nam tunc non apparet quomodo non esset pax egredienti nec ingredienti de eis, & quòd essent bella: tñ non erãt bella Iudæis existentibus in Babylone, cùm essent captiui Babyloniorum: & nemo poterat pugnare contra Iudæos, quin pugnaret contra Babylonios: sed signatur hic ꝙ manerẽt Iudæi in terra sua in idolatria: & propter hoc fierent bella contra eos manentes ibi quousque conuerterentur ad dominum. Secundi exponunt prophetiam istam de decem tribubus Israel: & ob hoc, quia valde conuenit litera ista illis potius quàm viris Iuda, inquantum dicitur. Transibunt multi dies in C Israel: & non dicitur in Iuda: & tamen Israel signat decem tribus, quæ erant sub Ieroboam, & non duas tribus, quæ vocantur regnum Iuda: & applicatur litera sic, scilicet. *Transibunt dies multi in Israel absque Deo vero*. Et verum est, quòd fuerunt multi dies, quia toto tempore, quo durauerunt reges Israel fuit hoc. Nam erãt idola in terra, vsque quo totus Israel cum rege suo Osee translati sunt in Assyrios 4. Reg. 17. cap. Et isti fuerunt multi anni, scilicet plures quàm ducenti: vt patet inducendo tempora omnium regnum intermediorum. Nam regnauerunt reges Israel ex eo tempore, quo cæpit regnare Roboam vsque ad annũ sextum regni Ezecię regis Iuda: quia tunc translati sũt in Assyrios Israelitę, vt patet 4. Reg. 18. Et licèt possent D computari isti anni per reges Israel, tamen difficilior est computatio: ideo computandi sunt isti anni per reges Iuda, & non per reges Israel: & sunt anni ducenti. Nam Roboam regnauit annis decem & septem 3. Reg. 14. Abia annis tribus. supra 13. Asa annis quadraginta vno 3. Regũ 15. Iosaphat annis vigintiquinq; 3. Reg. 22. Iorã ãnis 8. 4. Reg. 8. Ochozias siue Achazias anno vno eo. cap. & infra 22. cap. Ioas ãnis quadraginta 4. Reg. 12. Amasias anni viginti nouẽ. 4. Reg. 14. Ozias annis quinquaginta duobus. 4. Reg. 15. Ioathan annis decem, & sex. eo. cap. Achaz anni decem & sex 4. Reg. 16. Ezechias regnauit ãnis sex antequam transferentur Israelitæ in terram Assyriorum. 4. Reg. 18. Et sunt simul anni ducẽti quinquagintaquatuor, qui- E bus regnauerunt reges Israel in terra sua: & tanto tempore fuerũt idola in terra, & rectè dicĩt absque Deo vero: quia nunquam habuerunt viri de regno Israel Deum verũ, sed a principio regni Ieroboam primi regis ipsorum habuerunt vitulos aureos: & post alios Deos, s. Baal, & multos: ita ꝙ nunquam fuerunt ablata idola de terra toto tempore, quo fuerunt reges Israel in terra sua: sed omnes reges coluerũt idola, & secuti sunt viam Ieroboam regis, qui peccare fecit Israel. quarto Regum decimo septimo capitu. *Absque sacerdtte doctore*. Scilicet toto isto tempore nunquam habuerunt Israelitæ sacerdotes de tribu Leui. Nam cùm toto tempore pręcedenti essent sacerdotes in terra Israel, & Iuda: cùm Israelitæ fecissent sibi

Aliorum 2. exposi.

Regum Israel tempus.

vitulos aureos non habuerunt sacerdotes de tribu Leui: sed eiecerunt omnes de terra sua, & illi fugerũt in terram Iuda, vt patet supra vndecimo, & præcedenti c.& tertio Regum duodecimo, & decimo tertio. Et nunquam toto isto tempore reduxerunt ad se sacerdotes: quia cùm toto isto tempore coluerint idola,& ob hoc recessissent sacerdotes ab eis, nunquam postea redire voluerunt, sed manserunt semper in regno Iuda. Et dicitur absque doctore, quia non solũ non habebant Israelitæ sacerdotes, qui ministrarent eis secundùm legem Moysi toto tempore, quo habuerunt idola apud se: sed etiam nunquam receperunt aliquos docentes aut exponentes legem, quòd peccabant ex malitia,& nolebant cognoscere veritatem, vt non redirent ad cultum Dei: & non fieret vnum regnum Iuda,& Israel: vt patet tertio Regum duodecimo. *Et absque lege.* Scilicet, quia noluerunt obseruare legem: sed sicut recesserant à Deo vero,& cultu eius: ita recesserant à lege, vt non obseruarent aliquas cęremonias eius, sed alium modum cultus tenebant. *Cunque reuersi fuerint in angustia sua ad dominum Deum Israel,reperient eum.* Scilicet, aliquando propter magnam angustiam reuersi sunt Israelitæ ad cultũ veri Dei Israel, & inuenerunt Deum tunc sibi propitium. Sic fuit tempore Achab regis Israel: nam semel Deus propter peccata Israelitarũ, non dedit pluuiam super terram tribus annis, & dimidio. tertio Regum decimo septimo. & post illud tempus apparuit Elias coram rege Achab, & congregari fecit omnes prophetas Baal,& prophetas lucorum in mõte Carmeli octingentos, & quinquaginta viros:& dixit Elias ad totum Israel: quousque claudicatis in duas partes? si Deus est dominus,sequimini eum: si autem Baal, sequimini eum. Et postea conuenit cum prophetis Baal, quòd ipsi facerent sacrificium nõ supponentes ignem, & ipse etiam faceret sacrificium nõ supposito igne: & ille, qui exaudiret dando de cęlo ignem super sacrificium cultorum suorum, haberetur vt Deus verus,& præualuit Elias: & tunc popul⁹ tenuit omnes prophetas lucorum,& prophetas Baal, & occisi sunt octingenti quinquaginta viri. tertio Regum decimooctauo cap. & sic conuersi sunt tunc Israelitæ ad dominum derelinquentes idola. Sic enim fuit iterum tempore istius Achab, cùm Benadad rex Syriæ persequebatur Achab regem Israel: nam tradidit tunc Deus Benadad in manus Achab, scilicet qa exercitus eius deletus est,& ipse fugit, & tunc Syri dixerunt de Deo Israel, quòd dij Israel erãt dij mõtiuũ, ideo præualuerant Israelitæ contra Syros in montib⁹: sed pugnarent contra eos in vallibus, & non præualerent: & tunc iratus Deus mandauit dici Achab regi per prophetam, quòd præualeret contra Benadad in vallibus. tertio Regum vigesimo ca. Ecce tunc conuersi erant Israelitæ ad dominum, cùm Deus conuersus esset ad eos: sic fuit etiam iterum tempore istius Achab. Sed cùm fecisset lapidari Naboth virum iustum, vt tolleret vineam, & Deus prænunciasset per Eliam,quòd canes lingerent sanguinem Achab, ipse propter angustiam istam conuersus est ad dominum, & fecit pœnitentiam in cilitio, & ambulauit humiliatus: & Deus dixit, quòd non mitteret malum in diebus eius,sed in diebus filij eius. tertio Regum 21. Sic etiam fuit in diebus Ioram regis Israel. Nam cùm Benadad rex Syrię obsideret Samariã,quę erat metropolis terræ Israel, quia esset ibi Ioram rex,tandiu obsessa est ciuitas, quòd fuit fames grauissima ibi, ita vt venumdaretur caput asini octoginta argenteis, & stercora columbarum caro prætio emerentur. Et (quod magis erat) mulieres iam comedebant filios suos. quarto Regum sexto, & tunc voluit rex occidere Elisęum prophetam: quia non orabat dominum pro famis, & obsidionis cessatione: & Elisæus prænunciauit tunc sequenti die famem desituram, & fecit mirabile quòd exterruit per noctem Syros exeuntes in castris,& fugerunt putantes venisse super se magnos exercitus, & reliquerunt castra plena cibis, & diuitiis: de quibus saturati sunt Israelitæ. quarto Regũ 7. Et sic tunc conuertebantur Israelitæ ad Deum, & Deus ad eos in angustiis ipsorum. *In illo tempore non erit pax ingredienti, & egredienti.* Scilicet, dum Israelitæ fuerunt in ista idolatria non fuit pax in terra ipsorum, sed sicut ipsi non se habebant bene ad Deum nec Deus ad eos, sed dabat bellum in terra ipsorum concitando gentes multas contra eos. Nam pugnabant Syri contra Israelitas, & affligebant eos intantum, vt aliquando paucissimi viri ad bellum relinquerentur in terra. Sic enim factum est tempore Ioachaz regis Israel. Nam Hazael rex Syriæ persecutus fuit Israelitas, & crudeliter occidebat eos: ita vt non relicti fuerint cum ipso Ioachaz nisi quinquaginta equites,& decem currus, & decem millia peditum. quarto Regum decimotertio capit. Et Deus cõcitabat istos hostes contra Israelitas; quia ipse misit Eliam prophetam in Damascum ad vngendum Hazael in regem cõtra Israelitas prænunciauit,quòd Elisęus,quando vnxit Hazael quanta mala Hazael inflicturus esset Israelitis,scilicet quòd ciuitates eorum munitas igne succenderet: & iuuenes eorum interficeret gladio: & paruulos allideret: & prægnantes diuideret. De hoc tertio Reg. decimonono, & quarto Regum octauo. Et fuerunt etiam postea multa bella in Israel,non solùm, quæ infligebantur Israelitis ab aliis gentibus,sed etiam quæ infligebantur eis a seipsis, vt patet quarto Regum decimoquinto, cùm quidam de subditis occidebant reges, & regnabant pro eis: & alij rursus occidebant illos, & regnabant pro illis: vt patet de multis tertio Regũ decimoquinto, & quarto Regum decimoquinto, & sic non erat pax ingredienti,nec egredienti, idest non erat securitas aliqua volentibus discurrere per terram: ideo non audebant discurrere. *Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum.* Scilicet, omnes habitatores terrarum erant in terrore, quia Deus infligebat eis mala, inducendo bella,& alias aduersitates. Et propter illa erant semper in terrore peiorum euentuum. Et vocantur habitatores terrarum nõ quidem multorum regnorum, sed solius regni Israel. Et tamen scriptura interdum loquitur de vno regno sicut de toto orbe, vel de magna parte eius. *Pugnabit enim gens contra gentem.* Scilicet, vna pars gentis contra alteram partem gẽtis: & istud erat in Israel: nam cùm declinassent ad idolatriam Deus infligebat eis bella intestina, & quędam pars Israelitarum pugnabat contra aliam, & quidam subditi insurgebant et occidebant regem: et alij tenebant partem regis: et post alteri insurgentes occidebant eum, qui nouiter rex effectus fuerat: et sic erant bella grauia intestina. Sic fecit Baasa de genere Isachar, qui surrexit contra dominum suum Nadab regem Israel filium Ieroboam cùm esset in Gebeton, vt patet tertio Regum decimo quinto. postea cum Ela filius Baasa regnaret surrexit contra ipsum Zauri, et occidit eum. Erat autem seruus eius, scilicet princeps partis militiæ. tertio Regum decimo sexto: postea Amri sciens,quòd Zauri occidisset regẽ Ela,et regnasset pro eo: venit contra ciuitatem in qua erat Zauri,cùm pugnaret contra eum cõbussit Zauri palatium regis, et se ignibus inuoluit. eo. capi. Sic etiã fuit tempore Oziæ regis Iuda. Nam regnabat tunc in Israel Azarias quidam vltimus de genere Iheu, et coniurauit contra eum seruus suus Sellum filius

labes,

labes, & occidit ipsum, quarto Regum decimoquinto. Postea ascendit Manahen de Samaria, & occidit Sellum regem Israel, & regnauit pro eo. eodem cap. Postea cùm regnaret Phadaia filius Manahen coniurauit contra ipsum Phacee filius Romeliæ: & occidit ipsum. eod. capitu. Et sic plurimi de regibus Israel occisi sunt à seruis suis. Et cùm insurgerent quidam contra alios, necesse erat, quòd fierent multa bella intestina, in quibus diuideretur sępe totus Israel in duas partes, & pugnarent inter se gens contra gẽtem, idest pars gentis Israeliticæ contra aliam partem gentis. *Et ciuitas contra ciuitatem.* Istud consequens erat ex præcedentibus, scilicet quòd cũ pugnaret gens cõtra gentem, quòd pugnaret ciuitas contra ciuitatem. Nam quædam pars regni tenebat cum vno rege, qui occisus fuerat, & cum progenie eius: & alia pars cũ rege nouo, qui insurgebat: ideo necesse erat, quòd ciuitas contra ciuitatem pugnaret. *Quia dominus conturbabit eos in omni angustia.* Scilicet, quia Israelitæ erant peccatores colendo idola, Deus conturbabat eos, & sic paterentur omne genus angustiarum. Et istę cõturbationes bellorum non veniebant quasi voluntate humana, sed Deus inducebat eas, vt non possent gaudere diu mali in malitia sua: quia non est impiis gaudere dicit Dominus. *Vos autem confortamini.* Scilicet, licèt videatis ꝙ Israelitæ vicini vestri tanta mala patiũtur propter idola, quæ colunt, vos non concidatis animo: sed confortamini ad obseruandum legẽ, & confortamini contra hostes: quia nemo poterit vos affligere quandiu manseritis in obseruatione legis. *Non dissoluantur manus vestræ.* Idest non laxentur cessando à bono opere, vel non dissoluantur perdendo vires, si aliquando videritis hostes vobis instare: non enim vos affligent sicut Israelitas quandiu obseruare volueritis legem. *Erit enim merces operi vestro.* Idest non peribit incassum labor vester: sed præmium dabitur: scilicet si coleretis Deum, & non adiuuaret vos contra hostes, videretur esse superuacuus labor vester in obseruatione legis: sed non erit sic, quia erit merces operi vestro, scilicet dabitur remuneratio liberando vos ab hostibus, & alia bona dando: ideo confortamini, & non dissoluantur manus vestræ. Iste modus exponendi adhuc magis videtur conuenire literæ quàm præcedens de captiuitate Babylonica, quia in multis magis satisfacit isti literæ quàm alię: vt patet comparando vtrunque quantum ad sigulas particulas inter se. Sed hoc non obstante adhuc iste modus non stat, quia non conuenit omnino literæ, & proposito. Primò, quia si ista prophetia intelligeretur de viris de regno Israel, non faceret ad propositum: quia illa erat distincta gens à viris Iuda: ita quòd non pertinebant ad vnum regem, nec vnquam pertinere debebant, ideo quòd aliquid mali vel boni euenturum esset Israelitis, non attinebat aliquo modo ad Iudæos: & sic non prenunciaretur eis, vt ex hoc gauderent Iudæi: quia non habebãt, de quo gauderent. Secundò patet, quia præsupponitur hic, quòd isti, de quibus hic agitur, aliquando reuerterentur ad Deũ Israel, & tamen non competit Israelitis: quia illi non fuerunt vnquam conuersi ad dominum. Nam non poterat aliquis plenè conuerti ad dominum nisi abiiceret omnia idola, sicut dixit Samuel toti Israel: si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte de medio vestri Deos alienos Baalim, & Astaroth: & præparáte corda vestra, & serui te Deo soli 1. Reg. 7. cap. Nunquam tamen Isralitę abstulerunt idola de terra: quia licèt auferrẽt quædam idola, permittebant alia manere. Sicut fuit tempore Iehu regis Israel, qui fuit magnus persecutor cultorum Baal. Nam ipse occidit omnes illos in Samaria, & fecit in

Reiicitur secũda interpretatio superior.

A templo locum laternarum 4. Reg. 10. & tamen nõ ablara fuerunt tunc illa idola terrę Israel, nec aliqua templa, sed oẽs luci manebant. Nam ẽt in Samaria mansit lucus consecratus Baal, licèt templum ei⁹ destructũ fuerit: & tempore maximarum aduersitatum Israel adhuc manebãt idola in terra: sicut patet de terra Ionathan regis Israel filij Iehu: quia nunquam fuit tanta desolatio terræ Israel per Assyrios, ita vt non remanerent regi nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decem millia peditum 4. Regũ 13. & tñ tunc manebant idola in terra, vt patet ibidem, s. & non recesserunt à peccatis Ieroboam, qui peccare fecit Israel. Siquidem, & lucus permansit in Samaria. Nunquam ergo reuersi fuerunt ad dominum in angustia B aliqua, cùm nũquam dereliquerint idola. Tertiò patet, quia dicitur hic, reperient eum, in quo signatur ꝙ aliqñ gens ista, quæ patiebatur mala propter peccata sua, inueniret remedium clamando ad dominum, & quærẽdo eum, & tñ viri Israel nunquam inuenerunt remedium: sed postquam cæperunt esse alieni à Deo semper fuerunt, quousq; fuerunt trãslati in Assyrios: vnde nunquam sunt redituri: vnde nõ repererunt dominum in angustia sua, nec vnquam eum reperient. Tertij exponunt literam istam de captiuatione facta per Romanos, & destructione Ierusalem, & dicitur ꝙ multi dies transibunt in Israel absq; Deo vero. s. totũ tempus, quod fuit post captiuitatem Iudęorum, & destructionem Ierusalem, & durãt adhuc nunc illi dies. C Et dicitur, ꝙ erunt absque Deo vero, quia non colunt ipsum ſm cæremonias legis: nã cũ nunc maneant Iudæi extra terram Chanaan, non licèt eis facere sacrificia, & alias cæremonias legis: quia non habent templum, quod erat locus determinatus ad faciendũ hęc, & extra ipsum fieri non poterant. Vnde sciendum ꝙ quędã cæremoniæ legales erant, quæ determinabant locum certum, & aliæ non. Primæ non obseruantur nunc à Iudæis, quia illicita esset obseruatio. Sic est de sacrificis, quæ fieri debebant super altare holocaustorum, quod erat ad ostium tabernaculi, & de oblationibus omnibus, & de positione panũ in mensa propositionis, & de crematione thymiamatis quotidie, & de omnibus aliis ministrationibus sacerdotalibus, D & leuiticis: quia oẽs istę in templo fieri debebant: & nunc nulla istarum apud Iudæos manentes inter nos obseruatur. Secundæ cęremoniæ sunt, quæ non cõcernunt locum: sicut circuncisio, obseruatio sabbathi, comestio Azymorum, oseruatio oĩum solennitatum, & sic de aliis: quia istę non determinabant tabernaculum ad hoc ꝙ ibi obseruarentur: sed vbicunque essent Iudæi obseruarentur, & sic nõ obseruãtur distinctè apud eos. Vnde lex est apud eos truncata: qa maxima pars cæremoniarum omittitur: eo quòd nõ est licitum illas seruari. Nam dato ꝙ maneret adhuc obligatio legis Mosaicæ, ita quòd nondum venisset Christus, sicut Iudæi existimant, & manerent Iudæi captiui inter nos, qui essemus gentiles: nõ licebat eis E obseruare hic cæremonias omnes legis. Nunc autem cùm Christus venerit, & euacuata fuerit lex Mosaica, non licet obseruari istas cæremonias, nec illas. *Et absque sacerdote.* Scilicet, quia non habent sacerdotes nũc inter Iudæos ministrationes sacerdotales. Nam licèt sint nunc inter Iudæos multi sacerdotes, quia ita dispersi fuerunt per orbem sacerdotes, & Leuitæ sicut viri de tribu Iuda, & de tribu Beniamin: & tamen qa nunquã ministrant in officiis suis, vix cognoscuntur qui sunt sacerdotes, & qui Leuitæ, & q de tribu Iuda: & qui de tribu Beniamin. *Doctore.* s. quòd nõ sunt nunc inter Iudæos sacerdotes docẽtes sicut erãt ante destructionẽ Ierusalem per Romanos. *Et absque lege.* s. non obseruant legẽ, quia vt supra dictum est, Iudæis nõ est

Tertia interpretatio aliorũ.

licitum exercere hic omnes ceremonias legis, cùm sint extra terram Chanaan, in qua erat templum: & in templo illo fiebant cæremoniæ: & non obseruantes legem dicuntur esse absque lege. *Cunque reuersi fuerint in angustia sua ad dominum Deum Israel.* Scilicet Iudæi, sunt dispersi inter oēs gentes qui vbique opprimūtur, vbique seruiunt, & angustiam patiuntur. Si tamē patientes istas angustias conuertuntur ad dominum, suscipientes fidem euangelicam, liberantur ab angustia spirituali, & corporali, cùm iam non teneantur, vt captiui: sed euadant in libertatem Christianorum. *Reperient eum.* Scilicet benefaciendo eis dando vt gaudeant priuilegiis Christianorum: & sint vnus populꝰ cum eis. *In tempore illo non erit pax egredienti, & ingredienti.* Exponunt quidam de bellis maximis, quę acciderunt quādo Iudæi capti sunt à Romanis: quia tūc tam in Ierusalem quam per alia loca terræ Chanaan fuerunt bella grauissima: vt refert Iosephus in libro de bello Iudaico, & propter ista bella grauissima nō erat pax ingredienti, & egredienti, idest non erat securitas incedendi per terram Chanaan, quę erat terra Iudæorum. *Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum.* Scilicet in tota terra Iudæorū erant terrores: quia omnes timebant pati à Romanis, sicut & factum est. Vel dicitur, quòd erant terrores in cunctis habitatoribus terrarum, scilicet quia non solùm in terra Iudęorū erant tunc persecutiones bellicæ: sed etiam inter omnes gentes in toto orbe fuerunt tunc multa bella. Nā sicut Christo nascente in toto orbe fuit pax, ita vt imperante Octauiano nullus esset hostis Romanorum: sed omnes se subiecissent Romano imperio: & antequam nasceretur Christus volens Octauianus scire multitudinem hominum totius orbis sibi subiectorū fecit, quòd omnes profiterentur fidem Romanis: & quòd soluerent singulos denarios: & scriberentur quomodo profitebantur. Et cùm iret Domina nostra in Bethlehem cùm Ioseph viro suo, qui ibi professurus erat: contigit eam parere in Bethlehem: & ibi natus est dominus noster benedictissimꝰ Iesus: Lucę 2. Ita post mortem Christi quasi sublata luce ab hoc sęculo, & auctore pacis: quoniam impia sæcula non meruissent, omnia se bona impiorum manibus subtraxerunt, & multa bella toti superuenerunt orbi. *Pugnabit enim gens cōtra gentem, & ciuitas contra ciuitatem.* Hoc exponunt de diuisione Iudæorum inter se, aduenientibus Romanis. Nā inter se acria bella gerebant, quibusdam fouentibus partem vnam, & aliis aliam: & sic vna pars gentis pugnabat contra aliam: & vna ciuitas contra aliam: imò eadem ciuitas in se diuisa erat. Sic fuit in vrbe Ierusalem pro tunc. Nam erāt ibi contrarij duces, qui acriorem pugnam inter se, & cædes agebant quàm cum Romanis, vt refert Iosephus lib. de bello Iudaico. *Quia dominus conturbabit eos in omnia angustia.* Idest ista mala & dura bella euenient Iudæis non tanquam ipsis eligentibus ea oīno, sed quia Deus conturbabit eos ad hoc quòd mala ista sequantur. Ipse enim propter demerita Iudęorum induxit seditiones inter eos, & postea superduxit Romanos, ita vt affligerent Iudæos, & delerent de terra sua. *Vos autem confortamini.* Scilicet, licèt talia mala euentura sint posteris vestris, vos non timeatis, sed confortamini in cordibus vestris ad obseruandam legem, vt non timeatis hostes aliquos, quia ista mala non euenient in diebus vestris. *Et non dissoluantur manus vestræ.* Scilicet, à bono opere, quòd cępistis. *Erit enim merces operi vestro.* Idest obseruatio legis, quæ est opus laudabile à vobis factum, non transibit irremunerata, sed pro illa liberabimini à malis. Sed dicendum, quòd adhuc ista expositio non stat: quia non satis consonat literæ sensus in multis. Primò, quia dicitur hic,

Superior explanatio tertia reprobat.

F quòd transibunt multi dies in Israel absque Deo vero: sed hoc non stat, quia nunquam dicebantur Israelitæ esse absque Deo vero nisi quando tenebant aliquē Deum, qui non erat verus, scilicet idola: & tamē Iudæi non tenent nunc idola. Nam antequam Iudæi captiuarent per Romanos, sepissime declinabant ad idola: & vt communiter propter hoc accidebant mala, quæ Iudæi patiebantur. Nunc autem non colunt idola, nec leguntur coluisse illa post destructionem Ierusalem: ideo non possunt dici absque Deo vero. Secundò patet, quia dicitur hic, quòd erunt Israelitæ absque sacerdote & lege: & istud ponitur quasi in vitium Israelitarum, quòd absque Deo, sacerdote, & lege essent: & tamen esse nunc absque Deo, & sacer- G dote, & lege non est vitium, propter duo. Primò quia post aduentum & mortem Christi cessauit lex Mosaica: ita quòd non solùm ad seruandum eam non obligat: sed etiam est mortifera volentibus ipsam obseruare. Vnde melius est esse sine lege, & sacerdote, & Deo isto modo, quàm habere Deum, & legem, & sacerdotem. Secundò, quia dato quòd duraret adhuc obligatio legis, vtpote quòd Christus non venisset: tamen existentibus Iudęis extra terram Chanaan: melius erat non obseruare legem eo modo, quàm obseruare illam: & illud erat non hēre legem nec sacerdotē, nec Deum verum: ergo nō erat peccatū non habere Deum verum, nec legem, nec sacerdotem: & tamen ponitur hic vt peccatum: ergo non intelligi- H tur de statu Iudæorum post mortem Christi. Tertiò patet, quia cū dicatur hic, quòd filij Israel erunt multis diebus absque sacerdote, & lege, & Deo vero: & postea dicit quòd conuertentur: signatur quòd redibunt tunc ad sacerdotes, quos dimiserant: & ad legē & ad Deum verum, idest ad cultū Dei eo modo quo illum tenebant: & tamen Iudæi nunquam redituri sunt ad cultum illum legis: nec habebunt vnquam sacerdotes illo modo: ideo nō intelligatur de hoc tempore. Quartò patet, quia dicitur quòd cùm essent Israelitæ in angustia quærerent dominum, & inuenirent ipsum: & tamen iam nunquam inuenient ipsū: quia quādiu voluerint manere in obseruatione legis Mosaicæ, nunquam Deus miserebitur eis. Quintò pa- I tet, quia cùm exponitur ista conuersio Iudęorum de conuersione, quæ est ad legem euangelicam, non cōuenit litera: quia auersio à Deo signatur hic fuisse recedendo a lege Moysi, & sacerdotibus, & omnibus cæremoniis, quas prius tenebant: ideo conuersio debebat esse per hoc, quòd redirent ad ea, quę omiserant: & tamen nunquam tenuerant Israelitę legem euangelicam, nec ritus nostros: ideo non est conuersio, quę hic signatur per hoc, quòd redeant ad legem euangelicam, & sic nō potest intelligi de statu Iudæorum tempore isto. Sextò patet, quia dicitur quòd diebus istis essent Israelitæ absque doctore: & tamen non sunt nunc absque doctore, quia habent doctores multos: nam in Synagogis Hebræorum per omnia festa, & sabbatha legitur liber Moysi. Sic patet K secundo Corinth. tertio capitu. & quidquid aliud velint doctores Hebræorum possunt prædicare: & tamen dicitur hic, quòd Iudæi essent sine doctore tempore illo, de quo hic dicitur: ideo non intelligitur de statu Iudæorum nunc. Septimò patet, quia dicitur hic, quòd in tempore illo essent bella genti contra gentem, & ciuitati contra ciuitatem, & expositum fuit de bellis, quæ fuerunt quando capta est Ierusalem per Romanos, sed non conuenit: quia bella illa esse debebant, sicut litera signat, dum essent Iudæi in illa auersione, & statu, qui est post captiuitatem factam à Romanis, quæ nūc durat: & tamen nunc nihil tale est contra Iudæos: quia nulla bella sunt: cùm non

non sint Iudæi per se aliqua gens, contra quã pugnari posset: & tamen signatur hic, ꝙ cõtra Iudæos erat bellum: & ꝙ erat aliqua vna gens, quæ non poterat securè ingredi, & egredi: ergo non intelligit de statu isto, quem nunc habent Iudæi, cũ non sint nunc vna gens: sed de aliquo statu, quem haberent ante hoc. Quarti exponunt de quodam tempore, quod fuit partim ante tempus regis Asa, cui ista dicebatur, & partim tũc. Et istam expositionem sequunt Hebrei, & Nicolaus. Et ad videndum expositionem istã, & quomodo accedat ad veritatem vel recedat ab ea ponenda est litera, sicut habetur in Hebræo in cortice. *Et dies multi in Israel ad non Deum verum, & ad non sacerdotem docentem, & ad legem, & reuersus est in angustia ad Dominum Deum Israel, & requisierunt eum, & inuentus est eis: & in temporibus illis non pax egredienti, & venienti, & consumptiones multæ super omnes habitantes terrarum, diminutæ sunt gens in gentem, & ciuitas in ciuitatem: quia Deus consumpsit eas in omni angustia: vos autem confortamini &c.* Et dicitur: Et dies multi ad non Deum verũ, vbi litera nostra dicit: transibunt dies multi in Israel absq; Deo vero, & satis concordat: sed litera nostra supplet verbum. Hebræi autẽ supplent aliud verbum præteriti. s. transierunt: & intelligunt de diebus regis Roboã, & regis Abia, quia tũc non erat Deus verus: quia non tenebant illum Iudæi, vt verum Deum, sed potius idola. Et hoc cœpit anno quarto regni Roboam: nam Roboam cùm cœpit regnare, coluit dominum in tribus annis primis, quibus confirmauit regnum, & confirmato regno recessit à dño, & dimisit legẽ ipse, & totus Israel: vt patet supra 11. & 12. & sic ex principio quarti anni regni sui fuit idolatria, & nõ fuit Deus verus in Israel vsq; ad finem regni sui: sed manserunt semper idola in terra, vt colligitur 3. Reg. 14. cui successit Abia filius eius: qui & si aliquo tempore ad dñm valdè affectus fuerit, vt patet quando pugnauit contra Ieroboam regem Israel, supra 13. tamen illicò rediit ad idolatriam, vt colligitur 3. Reg. 15. Nam tempore Asa, qui successit Abię, erat tota terra plena idolis, & immunditiis, vt patet eo. ca. *Et ad non sacerdotem.* Scilicet tempore illo non erant sacerdotes ministrantes in officiis suis. Nam licèt in terra essent multi sacerdotes: tamen non ministrabant, cùm esset cultus idolorum præcipuus pro illo tempore, in quo non ministrabatur iuxta cœremonias legis Moysi, quas exercebant sacerdotes. *Et ad legem.* Idest non accedebant ad legem, siue erant absq; lege, vt dicit litera nostra, eo ꝙ obseruabatur lex: nam idolorũ cultus erat secundùm alias cœremonias, & nõ secundùm cœremonias legis Moysi: ideo tunc de ea nihil obseruabatur. *Docentem.* Scilicet non erãt tempore illo doctores: quia cùm colerent Iudęi idola tunc, nolebant audire aliquos exponentes legem, qui auerterẽt eos ab intentione sua. *Et reuersus est in angustia.* Scilicet Israel reuersus est ad dominum in angustia, quando erat afflictus ab hostibus. Et hoc exponunt de tempore regis Asa potissimè quando venerunt Aethiopes ad inuadendum terram. Nam tempore Asa coluerũt Iudæi dñm reuersi ad ipsum, cũ tempore duorum regum præcedentium non colerent eum. Erat autẽ angustia ista tempore aduentus regis Aethiopũ, qui venit cum potestate magna contra Asa. *Et requisierunt eũ.* Mutatur numerus, quia supra dicebatur, & reuersus est in angustia. Hic autem dicitur, & requisierunt eũ, .s. requisierunt illum obseruãdo legem. *Et inuentus est eis.* Quia adiuuit eos contra Aethiopes debellando illos, præcedenti cap. *Et in temporibus illis non erit pax egredienti & venienti.* Intelligunt de tempore Roboam, & Abiæ antequam conuerterentur Israelitæ ad dominum. Nam tunc non erat pax egredientibus, & ingredientibus. s. ambulantibus per regnum Iuda, cùm fue-

Quarta Hebręorũ interpretatio, quam Lyran⁹ amplectitur.

A rint inter Ieroboam, & Roboam bella omnibus diebus vitæ suæ, supra 12. cap. Etiam tempore Abiæ, & Ieroboam fuerunt semper bella, vt patet supra 13. cap. *Et consumptiones multæ super omnes habitatores terrarum.* Intelligunt de bellis multis, quæ erant temporibus Roboam, & Abiæ in aliis gentibus terrarum. s. quia in illis erant consumptiones multæ. i. damna, quæ infligebantur opere bellico. *Et diminutæ sunt gens in gentem.* Scilicet, gens pugnabat contra gentem, & sic diminuebant se inferendo vicissim damna, & occisiones, per quæ regiones minorabantur quãtum ad habitatores. *Et ciuitas in ciuitatem.* Idest ciuitas pugnabat contra ciuitatem sicut gens contra gentem. *Quia Deus consumpsit eos in omni angustia.* Idest istæ consumptiones, & bella

B sequebantur: quia Deus volebat infligere angustias, & cõsumptiones gentibus propter peccata sua, & concitabat quasdam contra alias, & omnes patiebantur damna. *Vos autem confortamini.* Scilicet, tempore præterito fuerunt bella in terra propter peccata regum & populorum: vos autem confortamini nunc ad benè agendum secundùm legem: & etiam in cordibus vestris confortamini non timentes hostes, quia non erunt, cùm legem seruaueritis. Ista est intentio glosæ hebraicæ, quam glosa illa ponit breuissimè: sed Nicolaus aperit eam aliquantulum magis: ego verò more meo magis explicui: sequendo tamen omnino intentionem glosæ ipsius. Nicolaus dicit istam esse sententiam tenendam, & non alias & hanc tenet. Dicendum

C tamen, ꝙ ista sententia nõ stat, sicut nec præcedentes: imò minus quàm præcedentes: quia quælibet præcedentium ponit literam, sicut est in litera nostra, & ista non. Et primò patet, quia litera nostra dicit: Transibũt dies multi in Israel absque Deo vero, in quo signatur futurum esse quod prænunciatur: cùm dicitur transibunt: & tamen isti exponunt transierunt: cùm dicunt ꝙ fuerit completum tempore Roboam, & Abiæ regum præcedentium. Et sic dato, ꝙ ista expositio posset competere alicui Hebræo, qui non tenetur attendere literam nostram: tamen ad nos non attinet: quia litera nostra de futuro loquitur. Secundò patet, quia non conuenienter mouetur Nicolaus ad tenendum hanc positionem, quia si in Hebræo poneretur verbũ

D præteriti temporis, & in litera nostra Latina esset verbum futuri: licèt sæpè ponatur vnum tempus pro altero, & in hoc sæpè litera nostra declaret Hebræam: tamen saltem poterat Nicolaus tenere cum litera hebraica, ꝙ esset verbum præteriti tẽporis: sed nunc nullum colorem habet: quia in Hebræo non ponitur aliquod verbũ, sed dicitur: Et dies multi in Israel ad non Deum verum: & potest subintelligi ibi verbum præteriti, vel futuri sicut voluerimus exponere. Et quia rationabilius intelligebatur verbum futuri quàm præteriti, dixit litera nostra, transibũt multi dies in Israel absque sacerdote, & absq; Deo vero. Tertiò patet, quia si intelligatur de præterito, ista litera erit quasi irrisoria prophetia: nam nõ erit verè prophetia, sed magis

E narratio historica eorum, quæ sciebant Israelitæ, & videbant, & erant ista quasi non remota à præsentia, cũ parum ante hoc contigissent. Ad quid enim proderat enarrare, ꝙ tempore Roboam, & Abiæ non fuerat Deus verus in Iuda, nec sacerdos, nec lex: & ꝙ tempore Asa conuersi fuerant ad dominũ? quia ipsi hoc sciebant, qui hoc fecerant: & tamen nõ est intelligendũ, ꝙ frustra propheta veniret ad aliquid denunciãdum. Potisimè, quia egressus est obuiam Asa, & Israelitis venientibus de bello tanquam aliquid magnum nunciaturus: ergo nõ erat præteritum, sed aliquid futurũ. Quartò patet, quia ex verbis prophetæ consolatus est Asa & totus populus, & fecerunt bona, quæ habentur in litera: & tamen non consolaretur: quia non habébat

Hebręorũ & Lyrani quarta opinio reijcitur.

bat aliquid, de quo consolaretur, si ista, quæ referrebantur essent præterita, ergo erant futura. Quintò patet, etiam non potest ista litera conuenire omnino tépori Roboam, & Abiæ: quia licèt tunc essent idola in terra, non tamen fuerat desertus cultus diuinus, qa colebatur adhuc Deus in templo Salomonis: nec cessauerat vnquam iste cultus tempore Roboam, licèt tunc superinducta fuerint à quibusdā idola: sic patet ex verbis Abię contra Ieroboam, scilicet habetis vitulos aureos, quos fecit vobis Ieroboam, in deos: noster autem dominus Deus est, quem non dereliquimus. supra 13. ideo non fuit terra sine Deo vero. Etiā non consonat quod dicitur: Absque sacerdote. Nam non fuit verū, ꝙ temporibus illis non ministrarent sacerdotes, quia ministrabant sicut tpibus pteritis. Licèt enim colerent tempore Roboam & Abiæ multi Iudæi idola: tamen non cessabant ex hoc ministrationes sacrę in templo: sed ita fiebant omnes cæremoniæ sacerdotales, & leuiticæ plenè, sicut tépore, quo nulla idola erant in Israel. Et patet hoc, quia quando Abia loquebatur contra Ieroboā tetigit de oībus ministrationibus sacris, ꝙ quotidie fierēt, dicēs: sacerdotes ministrant Domino de filiis Aaron, & Leuitæ stant in ordine suo: holocausta quoque offerūt Domino per singulos dies mane & vespere, & thiamiama iuxta legis pręcepta confectum: & proponuntur panes in mēsa mundissima, estque apud nos candelabrum aureū, & lucerna eius vt accendatur semper ad vesperam. Ecce quòd tetigit omnes cæremonias sacras, quòd quotidie fierent supra 13. cap. licèt coluissent aliquando Iudæi idola. Non ergo erat verum de temporibus illis, quòd manerent Iudæi absque sacerdote. Etiam non consonat: quia dr̄, ꝙ absque lege manerent multis diebus: nam non manebant absque lege, cùm omnes cæremonię legales tam sacerdotum, quàm leuitarum obseruarentur in templo. Sextò patet, quia non consonat literę nostræ, in qua dicitur. Cùm quę reuersi fuerint in angustia sua: & tamen exponendo de præterito secundùm Nicolaum nō stat, quia illud vult litera nostra esse futurum. Septimò patet, quia non stat, quod dr̄. s. ꝙ reuersi fuerint Israelitæ ad dn̄m tempore angustiæ: quia in hoc innuitur, quòd Iudęi de quibus hic dicitur, erant in peccato, & Deus affligebat eos: & magnitudo afflictionis coegit eos redire ad dominum. Et tamen hoc non potest stare respectu regis Asa, quia Asa coluit dominum ex principio regni sui: & ob hoc Deus prosperauit tempora sua dādo pacem, sicut ipse dixit seruis suis: vt patet præcedenti. cap. & bellum Ethiopum factum est anno decimo regni eius, vt ibi colligitur, cùm dicatur ibidem quòd quieuit terra tempore Asa decem annis. Non ergo propter angustiam Ethiopum conuersi sunt viri Iuda ad dominum, sed potius: quia viri Iuda fuerūt boni toto tempore Asa, scilicet decem annis, Deus voluit dare eis victoriam contra Ethiopes. Octauò patet ex conclusione prophetiæ: quia in fine verborum prophetię: dicitur Vos. autem confortamini & non dissoluantur man⁹ vestrę, quia erit merces operi vestro: in quo innuitur, quòd de prophetia ista nihil attinebat ad istos, quibus dicebatur nisi particula ista vltima. Nam in ea conuertitur propheta ad loquendum cum eis, dicens: vos autem confortamini: ergo præcedentia non pertinebant ad eos: & tamen si intelligatur secundùm expositionem Nicolai, necesse est quòd etiam pręcedentia pertineant ad istos, quibus ꝓpheta loquitur, scilicet ad Asa, & seruos eius, scilicet quòd reuersi sunt ad dominum in angustia, & inuerunt eum: ergo non potest intelligi sic. Quintò modo, & verè exponenda est ista prophetia de futuro, sicut litera nostra vult, scilicet de viris Iuda, qui fuerūt

F ante captiuitatem Babylonis dum adhuc manerent in terra sua, & tunc coaptabantur bene omnes particulę literę vnius, cùm dicitur. *Transibunt dies multi in Israel.* Scilicet in terra Iuda. Nam interdum vocatur Israel ipsum regnum Iuda solū, sicut accipitur supra 12. scilicet. Cūque roboratum esset regnum Roboā, & cōfortatum, dereliquit legem Dei, & omnis Israel cum eo, idest totum rgnum Iuda. Nam regnū Israel, idest decē tribus iam dereliquerant legem Dei cum Ieroboam, quando fabricati sunt vituli aurei & coluerunt illos deserentes legem Dei 3. Reg. 12. & supra 11. & 13. *Absque Deo vero.* Idest multi dies fuerunt, in quibus in Israel non erat Deus verus, idest non tenebatur vt Deus nec colebatur: & istud fuit tempore Ioram
G filii Iosophat regis Iuda: & tempore filii eius Ochoziæ, 4. Reg. 8. & infra 21. & 22. fuit etiam tempore Achaz potiusquam aliorum regum, qui omnino se idolatriæ tradidit. infra 28. & 4. Reg. 26. fuit etiam tempore Manasse, & Amon regum, qui enormes fuerūt circa idolatriam. infra 33. & 4. Reg. 21. *Absque sacerdote.* Istud nunquam fuit completum verè, & plenè nisi tēpore Achaz regis, qui fuit pessimus idolatra. Nam alii idolatrę licèt vacarent idolatrię, permittebant tn̄ quòd coleretur Deus: & fierent cęremonię in tēplo Achaz: tamē subuertit vasa templi auferendo ea de locis suis. Nam fecit quòd in altari ęneo, in quo solebant omnia sacrificia fieri, iam nullum fieret: sed in quodam alio altari magno, quod fecerat ad simi-
H litudinem altaris Damasci. 4. Reg. 16. & mutauit mare ęneum de loco suo, et luteres atque bases. etc. clausit etiam templum Domini vt nullus intraret in illud, nec fierent ibi cęremonię aliquę cultus diuini, sed repleuit illud idolorum immunditiis: et mansit sic vsque ad primum annum regni Ezechię, qui aperuit ostia tēpli, & exclusit immunditias idolorum de illo, fecitque vt inciperet cultus diuinus in templo sicut prius erat. infra vigesimo nono & sic non erant tunc sacerdotes aliqui ministrantes: & non solùm non ministrabant, sed etiam non erant ferè iam aliqui sacerdotes. Vnde quando in primo anno regni Ezechiæ iussit Ezechias, quòd exclusis immunditiis idolorum ministraretur in templo, non reperti
I sunt nisi valde pauci sacerdotes, quia cùm tempore Achaz non ministrarent, non consecrabātur in sacerdotes: ita vt non sufficerent ad faciendum omnes ministrationes suas in die festo. Nam pelles animaliū non valebant detrahere, & ob hoc adiuuerunt eos Leuitæ ad tale m ministrationem, donec consecrarentur plures sacerdotes. infra vigesimonono capitul. *Absque doctore.* Istud etiam contigit tempore illo. Nam intantum Achaz abiecerat cultum Dei, & legē suam, quòd etiam omnes sapientes eius contemneret nolens audire expositionem illius legis, quā nullo modo seruare volebat. Istud etiam accidit tempore regis Manasse, & Ammon, qui non solùm noluerunt habere, & audire doctores legis, sed etiam
K occidebant illos, quando loquebantur contra eos. Vnde Manasse, & Ammon multos viros iustos, & prophetas occiderunt, ita vt replerent Ierusalem sanguine vsque ad os. quarto Reg. vigesimo primo, & infra trigesimo tertio. Et sic Manasse asseritur occidisse Isaiam prophetam serra diuidens caput ei⁹: de quo declaratum est quarto Regum vigesimo primo capitu. in quadam quæstione. Videntes autem hoc doctores legis non audebant loqui aliquid de doctrina legis: & sic erat populus nunc sine doctore. *Absque lege.* De isto eodem tempore intelligitur: nā obseruabatur tunc aliquid de lege quantum ad cæremonias sacerdotales, & leuiticas, nec quantum ad aliquid aliud. Ita etiam vt nesciretur, vbi erant licet

bri Regis, sic factum fuit tempore Manasse, & Amon: nam perierunt libri legis, nec inueniebantur, sed postea tempore regis Iosię qui successit regi Amon cum reædificaretur templum domini inuentus est à casu liber legis, & adductus est ad regē. quarto Regum vigesimo secundo. & super illo consuluerunt dominum eo. cap. *Cunque reuersi fuerint in angustia sua reperient eum*. Scilicet in tempore angustiæ recedebant à cultu idolorum, & conuertebantur ad dominum. Sic fuit tempore Ezechię regis, q videns mala, quę passus fuerat populus ab hostibus tempore patris sui Achaz, fecit reuerti populum ad dominum colendo eum, & istud fuit reuerti in angustia. infra 29. Sic etiam fuit in principio regni Iosię regis: nā tempore Manasse, & Amon prædecessorum eius vacauerat populus omnino idolatriæ, & in principio regni Iosię inuento libro in domo Domini expauit Iosias auditis illis, quæ erant in lib. 4. Reg. 22. Et ob hoc cæpit emundare totam immunditiam idolorum de templo, & de terra: & emundauit eam plenius quàm omnes reges præcedentes: vt patet 4. Reg. 23. cap. Et angustia, & timor eorum, quæ audierat in libro legis Domini fecit eum reuerti ad cor: & licèt multis aliis regibus Iuda hoc competere possit: tamen nulli ita plenè competit sicut regi Ezechiæ propter Achaz prædecessorē suum: & regi Iosiæ proper Manasse, & Amon præcedentes eum. Et dicitur, reperient eum: quia isti duo reges repererunt Deum, idest clementiam eius, quia cùm toto animo ad ipsum reuersi fuerint, reperiebāt eum valde clementem sibi. *In tempore illo non erit pax ingredienti, nec egredienti*. Istud erat tpe regum malorū, qñ erat populus absque Deo vero, absq; sacerdote, & lege, & figantur in hoc bella, & nulla securitas, scilicet quòd non audebant aliqui securè discurrere per regnum, quia non erat pax ingredienti & egredienti, idest nulli discurrenti, quòd signatur per egredi, & ingredi. Sic enim fuit: nam tempore Achaz, qui fuit magnus idolatra erant bella in terra: nam rex Syriæ, & rex Israel voluerunt auferre regem Iuda, & ponere alium, vt patet Isai. 7. Israelitæ etiam cōtra Iudæos pugnauerunt contra illū: & magnas strages dederūt, & multæ aliæ gentes. Nam rex Syriæ pugnauit contra Achaz, & occidit multos de Iuda, cepitque prædam magnam, quam asportauit in Damascum infra 28. & 4. Reg. 16. cap. & ipse Achaz coactus est ire ob hoc in Damascum ad regē Syriæ 4. Reg. 16. Etiam Phacee filius Romeliæ rex Israel occidit centum viginti millia virorum de Iuda die vno: & tunc occisi sunt quidam de filiis regis & cognatis, & ducenta millia puerorū, & mulierū de Iuda ductę sunt in Samariam. infra 28. Omnes quoque gentes terrarum, quæ erant in circuitu inuadebant viros Iuda, & inferebant eis mala tēpore Achaz. eo. cap. Et sic tantum erant tunc afflicti Iudæi, quòd non audebant ingredi, & egredi, idest discurrere per regnū, cùm ex omni parte insurgerēt bella. Idem fuit tempore Manasse, & Amon. Nam multa bella surgebant vndique intantum quòd ipse rex Manasse ductus est in captiuitatem in Babylonē à principibus exercitus Assyriorum. Sed tunc cū esset in angustia clamauit ad dñm, & exaudiuit eū: reducique fecit in Iudā, & regnauit postea in cultu Dei. inf. 33. tēpore etiam Amon tanta mala fuerunt, ita vt etiam ipse Amon occideretur à seruis suis 4. Reg. 21. infra. 33. *Sed terrores vndique in cunctis habitatoribus terrarum*. Intelligitur de omnibus habitatoribus terræ Iuda, scilicet ꝙ non audebant Iudæi ire de vna vrbe regni in aliam, quia in omnibus partibus regni erant pericula, & sic non erat tutum egredi, & ingredi. Vel dicitur, terrorum vndique in cunctis habitatoribus terrarum, idest terrores vndique à cunctis habitatoribus terrarum,

A scilicet quia ex omni parte terrarum vicinarum erat terror Iudæis, quia oēs gentes vicinæ affligebāt eos. Nā Syri, & Israelitæ affligebant viros Iuda partim ab oriēte partim ab aquilone: Idumæi, & Philisthini partim à meridie, et partim ab occidēte affligebāt Iudęos tēpore Achaz: vt patet inf. 26. *Pugnabit enim gens contra gentem, & ciuitas cōtra ciuitatem*. Potest intelligi de aliis gentibus terrarum, quæ erant tempore istorum regum idolatrarū: & tamen melius intelligitur de Iudęis inter se: quia bella aliarū gentiū nihil attinebāt ad Iudæos. Vel intelligitur de bellis Iudæorum cum aliis gentibus, quia Deus concitabat Iudæos, vt pugnarēt contra alias gentes: & alias gentes, vt pugnarent cōtra Iudęos, & ciuitates, vt sic sequerētur mala ꝑ vtrisque.

B *Quia dominus conturbabit eos in omni angustia*. Scilicet, ista bella sequentur non quasi ex voluntate Iudęorum, sed quia Deus volet affligere eos, & alias gentes, & inducet mutuo bella, vt sic turbētur & pereant. *Vos autem confortamini*. Scilicet ista mala licèt euentura sint posteris vestris propter peccata eorum, vos nō timeatis quòd vobis talia eueniant, sed confortamini, scilicet in cordibus vestris ad bene faciendum obseruando legem. Confortamini etiam, & non paueatis corde credentes, quòd talia mala vobis euentura sint, quia non euenient quamdiu custodieritis legem Dei. *Et non dissoluantur manus vestræ*. Scilicet, non agatis remisse circa legem, quasi dissolutis manibus. Vel nō dissoluantur manus vestræ per timorem, ita quòd qñ

C aliqua gens pugnauerit contra, credatis quòd non poteritis resistere contra eam: & quòd infliget vobis talia mala, qualia posteris vestris infligenda sunt: sed confortentur manus vestræ ad resistendum cuicunque pugnanti, quia certissime pręualebitis contra eum si manseritis in cultu Dei. *Erit enim merces operi vestro*. Idest non cessetis à bona operatione: sed confortamini in ea, quia non perdetur merces vestra: sed remuneratio erit pro opere vestro bono. Ista expositio sola visa est conuenire literæ. Sed obiiciet aliquis ꝙ ꝯsonat ista literæ nr̄æ, sed nō literę Hebraicæ: qa in Hebręo dicitur: dies multi in Israel ad non Deū verū, & ad non sacerdotem, docentem, & legem: vbi nos dicimus, trāsibunt dies multi in Israel absque Deo ve-

D ro, & absque sacerdote doctore, & absque lege. Sed dicendum quòd ad idem redit. Solùm autem quòd litera nostra explicat magis quàm litera Hebraica, cùm litera Hebraica modo suo sit barbarica in quibusdam detruncando sententias, & in aliis mutando: & ponitur hic oratio sine verbo, scilicet dies multi in Israel: & non ponitur, quid determinet istos dies. Et litera nostra dixit. *Transibunt dies multi*. Quia iste erat sensus, qui magis videbatur, scilicet vt intelligeretur de futuro cùm esset prophetia. Cùm autē dicitur in Hebræo. *Ad non Deū verum, & ad non sacerdotem*. Idem est ac si dicatur: Absque Deo vero, & absque sacerdote. Cùm autem dicitur in Hebræo. *Et reuersus est in angustia ad dominum Deum Israel*. Dicitur

E in litera nostra. *Cunque reuersi fuerint in angustia*. Et hic est duplex mutatio. Vna quia ponitur plurale in litera nostra, cùm in Hebræo ponatur singulare. Et alia, quia in Hebręo ponitur verbum pręteriti temporis indicatiui, in latino ponitur futurum subiunctiui. Prima mutatio fit rationabiliter, quia necesse est, quòd intelligatur ibi pluralis numerus: eo ꝙ ex litera sequenti apparet: Nam dicitur, reuersus est in angustia ad dominum Deum Israel, & requisierūt eum. Si tamen esset sententia in singulari non poneretur, & requisierunt eum: sed iidem sunt, de quibus dicitur, & requisierunt eum: & de quibus dicitur, & reuersus est: ideo ponitur singulare pro plurali, vnde rectè posuit litera nostra numerum pluralem.

ralem. Secunda mutatio rationabiliter fit, quia ista est prophetia: & debet intelligi de futuro. Litera tamen Hebraica, quæ mutat numeros, tempora, & personas, mutauit numeros, & tempora hic ponens præteritum pro futuro: ideo litera nostra non tolerauit, quòd poneretur in præterito, sed redegit ad sensum suum ponens futurum, quia litera nostra ex proprietate Latini idiomatis non tolerat improprietates, quæ sunt in idiomate Hebræo, quòd ex modo loquendi est barbarissimum: licèt ex dignitate sit decipuis: quia in illo lex scripta est: & digitò Dei scripta fuerunt præcepta decalogi: Exod. trigesimo secũdo, reliquæ partes literæ in Hebræo, & Latino consonãt, quia vbi nos dicimus, sed terrores, vndique, in Hebræo dicitur, sed consumptiones, & idem est: & vbi dicimus, pugnabit gens contra gentem, dicitur in Hebræo, diminutæ sunt gens in gentem, & ciuitas in ciuitatem: & idem est: quia per pugnam diminuitur gens, & ciuitates.

Quis prænunciauit istam prophetiam.

Quæst. I.

QVAERITVR circa prædicta, primò circa istam prophetiam, qui prænunciauit hæc quis erat. Respondendum, quòd sicut dicitur in litera iste vocabat Azarias filius Oded: & nõ fuit iste de prophetis, qui reliquerũt nobis libros scriptos, sicut quatuor prophetæ maiores, & duodecim minores, sed fuit de illis prophetis, qui temporibus suis multa prænunciauerunt, & non confecerunt librum aliquem ex dictis suis: sic fuit Elias, & Eliseus, & multi alij, de quibus fit mentio in sacra scriptura: & multi de istis erant. Nam tempore Achab regis Israel cùm impiissima Iezabel regina occidit prophetas domini, abscondit Abdias dispensator Achab centum prophetas domini in duabus speluncis· pascebatque eos pane, & aqua quousque liberarentur ab illa persecutione. tertio Regũ decimooctauo. Ita tempore isto regis Asa erant multi prophetę. Nam erat tunc iste Azarias filius Oded, qui prænunciauit hęc. Erat etiam Anani propheta, qui renunciauit postea mala contra Asa, qui non sperauit in domino, sed in rege Syriæ, quando voluit, ꝙ recederet ab eo rex Israel. sequenti cap. fuit etiam tũc Iehu filius Anani, qui prænunciauit mala contra Baasa regem Israel. 3. Regum decimosexto, & ille scripsit historiam tempore regis Iosaphat: vt patet infra 20. Iste Oded pater Azariæ fuit etiã propheta sicut Azarias, licèt non reperiatur quid prophetauerit: & ob hoc ponitur nomen eius signando, quòd fuerit Azariæ pater. Nam ista regula est apud Hebræos, & Latinos, qnòd quando in titulo alicuius prophetæ ponitur nomen patris sui, aut aui, vel aliorum prædecessorum, omnes illi fuerunt prophetæ. Sic dicit Hierony. in quodam prologo super prophetas minores, qui incipit. Tradunt Hebræi, & quia ponitur nomen patris Azariæ, scilicet quòd vocaretur Oded, erit ille propheta etiam. Simile patet in alio propheta contemporaneo, scilicet Iehu, de quo dicitur infra 20. & 3. Regum 16. quòd erat filius Anani: & etiam ille Anani erat propheta: quia ille fuit, qui prænunciauit mala contra Asa, sequenti cap.

Ad quid profuit ista prænunciatio prophetæ.

Quæst. II.

QVAERITVR vlterius, ad quid profuit quòd propheta iste prænunciaret hoc Asa, & viris ei⁹, quia ista non attinebant ad eos: non enim euentura erant eis, sed posteris eorum. Respondendũ, quòd ista dicta sunt ad consolationem, & confortationem Asa: & virorum suorum, quod patet, quia dicitur, ꝙ cùm audisset ista Asa confortatus est, & abstulit ista alias idola de omni terra Iuda. Proficiebat ergo ad multa. Primò vt gratias Deo agerent, scilicet ꝙ licèt Deus multa mala inflicturus esset posteris eorũ, non inferret eis aliqua, & de hoc multum referre debebant Deo laudes. Secundò vt gauderent Israelitæ & confortarẽtur in cordibus suis scientes, quòd non erant eis mala hæc euentura sicut posteris suis, & sic dicitur, quòd confortati sunt audientes hæc: vt patet in litera. Tertiò vt non timerent, quando insurgerẽt contra eos aliqua bella. Nam si contingerent aliqua bella grauia contra Iudæos timerent, quòd in eis superandi, & delendi essent, et ex hoc remissius se defenderent: vt ergo non dissoluerentur manus eorum nec corda, sed viriliter pugnarent confidentes de victoria, certificati sunt, quòd eis non euenirent talia mala. Quartò vt Israelitæ magis Deum colerent. Nam hic signatur quòd posteri eorũ propter iniquitates suas, scilicet, quia futuri erãt sine sacerdote, et lege, et Deo vero affligendi erant: ita quòd non esset pax ingrediẽti et egredienti. Ideo cùm viderent hoc isti, conarentur non offendere dominũ, vt non traderent in istas calamitates, in quas deueñturi erant posteri sui: et hoc signatur in litera, cùm dicitur: vos autem confortamini, et non dissoluantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro. Quintò, quia istud erat motiuum ad augmentum cultus diuini, ad quem valde afficerentur Iudæi audita ista bona prænũciatione futurorum, et sic factum est: quia dicitur infra, quòd cùm audisset Asa verba Azariæ confortatus est, et abstulit idola de terra Iuda, et Beniamin.

Quando Azarias prænunciauit, & quare.

Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, quomodo Azarias prẽnunciauit ista verba regi Asa, et quare tunc. Ad primum dicendum, quòd facta est prænuntiatio quando redibat Asa de bello contra Ethiopes. Et patet, quia dicitur, quòd Azarias facto in se spiritu domini egressus est in occursum Asa: et dixit ei, audite me Asa et omnis Iuda, et Beniamin. Ad secundum dicendum, ꝙ fuit tunc facta potius ista prænunciatio quàm alio tempore, quia magis tunc conueniebat: quia volebat Deus confortare Iudæos, et volebat eis innuere, quòd sicut nunc confidentes in nomine domini superauerant faciliter tantam multitudinem Aethiopum: ita postea quamcũque multitudinẽ hostium confidentes in domino poterant superare, et magis imprimeretur hoc menti eorum tunc, quando acciderat bellum grauissimum ꝯtra Aethiopes, et deuicti fuerant, quàm alio tempore, eo ꝙ tunc victoria illius temporis videbatur inesse. Cùm autem esset tradita obliuioni per aliquantum tempus, non tantum infigeretur mentibus eorum confidentia ex verbis ꝓphetę, sicut quando noua, et recens erat ista victoria. Erat autem præcipua intentio prophetæ confortare Asa, et viros suos, vt non timerent, qñ insurgerent aliqua bella contra eos: sed confidentes in nomine domini procederent contra quoscunque hostes. Et patet ex verbis positis in cõclusione prophetiæ, scilicet. Vos autem confortamini, et non dissoluantur manus vestræ. Et hoc principaliter dictum est propter quoddam accidens quod euenturum erat tempore Asa, in quo Asa fuit valde timidus. Nã anno tricesimo sexto

regni

regni Asa Baasa rex Israel ædificabat Rama vrbem: ita quòd vt nullus de regno Iuda transire posset in terram Israel, & è contra: & tunc timuit Asa pugnare cõtra Baasa ad impediendum illam ędificationem, sed misit nuncios ad regem Syriæ, & dedit ei aurum, & argentum quantum repertum est in domo domini, & in domo regis, vt cogeret regem Israel dimittere ædificationem, quam incohauerat sequenti cap. Et de hoc fuit ibi valde increpatus quòd dissolutę fuissent manus eius, & timuisset. Nam multo plures erant Aethiopes, quos inuocato nomine domini superauerat. Ideo sic confidere debuerat contra Israelitas, quod inuocato nomine domini, posset eos effugare, vel occidere. Fuit ergo valde conueniens quòd nunc quãdo nouiter superati fuerant Aethiopes prænunciarentur ista cordibus eorum.

Ad quos pertineret magisterium doctoratus.

Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicat hic quod essent Iudæi multis diebus absque sacerdote doctore, istud magisteriũ vel dignitas doctorat⁹ an ptineret ad sacerdotes, vel ad Leuitas, vel ad quos. Aliquis dicet, quod ista dignitas non pertinebat ad aliquos nisi ad sacerdotes: nec audebat quisquam hoc officium sibi vindicare, nisi sacerdotes. Patet primò, quia dicitur hic, absque sacerdote doctore, & ponuntur ambo intransitiuè, in quo signatur, quòd idem erat sacerdos, qui erat doctor: aliàs poneretur coniunctio copulatiua inter eos, quæ facit diuersitatem. Secundò patet, quia Malach. 2. ca. dicitur: Labia sacerdotis custodient sciẽtiam: & legem exquirent de ore eius: quia angelus Domini exercituum est. Esse ergo scientificum, & docere, & ad inquisita respondere officium sacerdotis erat. Tertiò patet: quia Aggæi 2. cap. iussit Deus sacerdotibus respondere ad questiones de lege dicens: Interroga sacerdotes legem: ergo non erat officium docendi, nisi sacerdotum. Respõdendum quòd officium docendi in veteri testamento non solùm pertinebat ad sacerdotes, sed etiam ad sacerdotes & leuitas & laicos. De Leuitis patet: quia Iosaphat rex Iuda constituit sacerdotes, & Leuitas: vt docerent populum Iuda habentes librum legis, & circuibant omnes ciuitates Iuda. inf. 17. Item patet, quia postquam propheta Iehu locut⁹ est ɔtra Iosaphat, fuit adhuc magis sollicitus circa cultũ Dei: & instituit sacerdotes & Leuitas, qui docerent populum: & responderent de oĩbus quæstionibus. infra 19. Item patet hoc infra 35. cùm dicitur: Leuitis quoque, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur domino, locutus est. Ecce ergo quòd Leuitæ docebant totum populum circa sanctificationem: De laicis, quòd pertineret ad eos docere populum patet, quia Christ⁹ erat laicus, cùm constaret eum esse de tribu Iuda, in qua nec erãt sacerdotes nec Leuitæ: & tamẽ prædicabat apud Iudæos: & non repellebant eum ab illo officio: si tamen fuisset officium datum in lege sacerdotis, vel Leuitis, nequaquam permisissent Iudæi quòd Christus prædicaret: & tamen in synagogis prædicabat, sicut illa die, qua legit in libro Isaiæ, & dixit, hodie completa est scriptura hæc in oculis vestris: Lucę. 4. Etiam discipuli Christi prædicabant per diuersa loca, ad quę Christ⁹ mittebat eos: & non erant de sacerdotibus & Leuitis, & permittebantur: de hoc patet Luc. 12. Patet etiam de prophetis: quia ad quemcunque prophetam pertinebat prædicare: & tamen non erant omnes prophetæ de sacerdotibus, & Leuitis, sed paucissimi; ideo ad laicos pertinebat pręd icare. Patet hoc

A etiam de Paulo & Barnabe, qui introierunt in Synagogam quandam die sabbathi: & Paulus prędicauit ibi, vt patet Actu. decimo tertio. Et rogauerũt Iudæi vt sequenti sabbatho prædicaret eis eadem verba, quæ prius. eo. ca. Et tamen Paulus erat laicus, quia erat de tribu Beniamin. ad Gala. primo ca. Item patet hoc: qa quando rex Iosaphat dedit doctores super populum, dedit sacerdotes & Leuitas; & laicos quosdam: vt patet infra 17. & 19. vbi ponuntur nomina eorum: ergo nõ competebat solis sacerdotibus docere populum, sed etiam Leuitis & laicis. Cùm autem obiicitur quod solis sacerdotibus docere competebat populum. Dicendum quòd verum est, quòd sacerdotibus competebat directius docere populum quàm laicis & Leui-
B tis: eo quòd ipsi erant principes magis sacri super populum: & erant principes extremi: nã principes omnium erant sacerdotes: & tamen accipiendo generaliter, scilicet an competeret solis sacerdotibus docere populum: Dicendum quòd non competebat eis solis, sed etiam competebat Leuitis & laicis. Aliter dicendum, quòd docere populum quantum ad quæstiones, quæ erant purè dubia legis solis sacerdotibus competebat. Ipsi enim soli respondere debebant de dubiis, quæ oriebantur quantum ad legem: & non competebat aliis hominibus docere per modũ diffinitionis in dubiis legis, nisi sacerdotibus. Aliis autem potest competere docere, & tamen non quantum ad dubia legis: & secundùm hoc potest intelligi quod in-
C ducebatur supra ad probandum, quod solis sacerdotibus competebat docere. Et primò quãdo dicitur, quod vocabãtur hic sacerdotes doctores, scilicet quia excellentius competit sacerdotibus. Etiam quia ad eum solum competebat diffinire in dubiis legis, & sententia ipsius solius valebat. Sed etiam intelligitur, quòd secundò obiicitur, scilicet labia sacerdotis custodient scientiam: & subditur, & legem exquirent de ore eius: & sic legis scientiam determinatè attribuit sacerdotibus: licèt quantum ad alia licitum est tam Leuitis quàm popularibus docere. Sic etiam quando tertio obiicitur, scilicet: Interroga sacerdotes legem, apparet, quòd quantum ad legis dubia recurrendum est ad sacerdotes. In cęteris aũt ad Le-
D uitas, & laicos recurri potest liberè: & competit eis docere. Aliter potest dici, quòd verum est, quòd omnibus hominibus licitum erat prædicare legem, & docere: & tamen quantum ad obligationem dicendum quòd soli sacerdotes obligabantur: & hoc satis erat rationabiliter dictum: quia vt legis doctrina magis diuulgaretur, omnibus licebat prædicare illam: quia si daretur, quòd solis sacerdotibus liceret: arctaretur via ad fructificationem in prædicatione legis: quia tamen non habebant alii aliquem gradum excellentem, propter quem deberet competere eis obligatio ad prædicationem: quia quælibet obligatio ad certi officij ad ministrationem debet cõmitti certis hominibus, vel certo statui hominum,
E ne sequatur confusio, & periculum cessantibus multis ab executione illius administrationis. Non est autem status hominum, cui magis imponi deberet necessitas ad docendum, & prædicandum quàm sacerdotibus, cùm ipsi sint ministri supremi cæremoniarum legis: ideo solis sacerdotibus conuenire debuit, quòd obligarentur ad doctrinam legis: & ob hoc scriptura loquitur de illis solis quasi ipsi obligarentur: vt cùm vocatur hic sacerdos doctor, scilicet cui ex officio competit docere. Aliis autem non competit docere sic ex officio, & obligatione. Sic etiam dicitur: Labia sacerdotis custodient scientiam, i. ipsi soli obligantur ad custodiendam scientiam: & vt de ore ipsorum audiatur responsio circa dubitationes legales.

gales. Sic etiam intelligitur illud, scilicet interroga sacerdotes legem, scilicet ad eos competit responde-re, quia ipsi obligantur, & ab eis poterit quilibet securè quærere de lege: quia ipsi obligantur respondere: ideo non dixit Deus de aliis: quia videretur per hoc obligare eos ad respondendum, si diceret quòd quæreretur ab eis de lege. Aliter potest dici, quòd ad sacerdotes pertinet officium docendi, & prædicandi excellenter vel supremè, scilicet quòd licèt ad alios pertineat: tamen illi reducũtur in sacerdotes vltimatè: & quando dubitatur de aliquo, & quæratur ab alio laico, vel Leuita, & respondeat: & postea dubitetur: quæri debet a sacerdote & ille respondet, qui postquã diffinierit, non est vltra dubitandum, nec reducenda est questio ad examen cuisquam. Sic colligitur Deut. 17. vbi quandocnnque erat iudicium ambiguũ super aliqua re, deuoluebatur ad sacerdotes: & postea non licebat alicui dubitare de veritate illius.

Quomodo admininistrabatur officium docendi.

Quæst. V.

QVAERITVR vlterius circa officium docendi inter Hebræos quomodo administranbatur. Respondendum quòd docere, & prędicare non erat aliqua ministratio sacra: ideo nõ seruabatur idem modus sicut in cæremoniis sacris. Nam apud Hebræos erat vnicum templum, in quo fiebant omnes ministrationes sacræ: & non licebat extra illud aliquid sacrum fieri. Leu. 17. & Deute. 21. & Iosue. 22. Prædicationem autem fieri licebat in quocunque loco. Nam sicut non determinabat sibi prędicatio certum ministrum, ita non determinabat certum locum. Patet quia quilibet sapiens inter Hebræos poterat prędicare siue sacerdos esset siue laicus, vt declaratũ est præcedenti quæstione. Ministratio sacra determinabat sibi certum ministrum, scilicet solum sacerdotem in quibusdam: & in aliis solos Leuitas. Ideo etiam determinabat certum locum. Ob hoc autem inter Iudæos licèt vnicum templum esset in toto regno, in quo fierent sacrificia, & aliæ cæremoniæ: tamen erãt in quibuslibet locis domus factæ, quę vocabantur synagogæ, ad quas totus populus conueniebat ad orationem, & ad audiendam doctrinam legis: & quia in diebus vacatiuis totus populus conuenire poterat: cõgregabantur omnes in synagogis, & ibi singulis sabbathis & aliis festiuitatibus prędicabatur. Sic colligitur Luc. 4. cùm dicitur: Et venit in Nazareth, vbi erat nutritus, & intrauit secundùm consuetudinem suã in die sabbathi in synagogã, & surrexit legere, & traditus est ei liber Isaiæ. Ecce ergo, ꝙ cõsuetudo erat Christo intrare in synagogã quolibet sabbatho, & cõsuetudo erat populo conuenire illuc. Item hoc patet magis Act. 13. cũ Paulus esset in Antiochia. Nam dicitur, ꝙ intrabat in synagogam diebus sabbathorum, & tunc quæsitum est ab eo si sciret prædicare, & prædicauit ea, quę continentur ibi. Et cùm expleuisset sermonẽ, rogauerunt eum Iudæi, vt sequenti sabbatho repeterer eis verba illa prædicans in synagoga. eo. cap. Modus autem erat, quòd conueniebant diebus sabbathorũ, & aliis festiuitatibus omnes Iudæi ad synagogam: & ibi legebatur de libris Moysi aliquid primò: & postea legebatur aliquid de lectione librorum prophetarũ. Et deinde siquis sapiens esset inter illos, qui haberet verba salubria ad admonendum populum in morib⁹ surgebat, & proponebat quod volebat. Cessante illo recedebant Iudæi de synagoga in domos suas. Sic patet Actu. 13. cùm staret Paulus in Antiochia, & dicitur; & ingressi in synagogam diebus sabbathorum

F redierunt. Post lectionem autem legis, & prophetarũ miserunt principes ad eos. i. ad Paulum & Barnabã dicẽtes, siquis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autem Paulus, & manu silentium indicens ait: Viri Israelitæ & cætera. Confirmatur etiam istud, quia Act. 15. dicitur: Moyses enim à tẽporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne sabbathũ legitur: & sic lectio de lege Moysi legebatur quolibet sabbatho ante omnia alia. De prophetarum etiam lectione confirmatur, quia quando Iesus intrauit in synagogam, traditus est ei liber Isaię ad legendum; & sic erat consuetudo quòd liber ille, & aliorum prophetarum legerẽtur per singula sabbatha: & post eos prædicabat, qui volebat.

G

An Deus mouebat ad bellum.

Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic de bello, quod pugnabit ciuitas contra ciuitatem, & gens contra gentem, quia Deus conturbabit eos in omni angustia: Ex quo videtur, quòd ista bella faciebat Deus quòd haberent Israelitæ, & aliæ gentes inter se. Et tunc est dubium quomodo Deus mouebat ad bellum, cùm bellum sit malum: & Deus nõ est actor malorum: sed ad dæmonem pertinet hoc, ꝙ sollicitat ad malũ. Deus autem incitat interdum bellum inter homines: nam ipse est vltor malorum nostrorum, & quia est quoddam genus puniendi mala infligendo bella, facit Deus, quòd quędam gens pugnet contra aliam ad affligendum ipsam: & interdũ facit hoc epressè iubendo. Sicut quando iussit Israelitis, quòd pugnarent contra Chananæos, & non parcerent eis: sed omnes occiderent in ore gladij. Deut. vigesimo. sic etiam iussit quòd pugnarent contra Madianitas, quia deceperant eos, & concitauerant ad peccandum apponendo eis mulieres alienigenas. Nu. 25. & 31. cap. Sic etiam mandauit pugnari contra Amalechitas quousque delerẽtur. Deut. 25. & primo Reg. 15. Aliquãdo autem Deus non iubebat expressè quibusdam gentibus, quòd pugnarent contra alias. Dabat tamẽ eis occasionem ad pugnandum sollicitãdo corda earum, & exterius adhibendo causam ad faciendum hoc. Sic fuit de Senacherib rege Assyriorum, quem Deus mouit ad pugnandum contra Iudæos, & contra alias gentes: vt patet Isa. 10. scilicet. Væ Assur virga furoris mei, & baculus ipse, in manu eorum indignatio mea, ad gentem fallacem mittam eum, & de populo furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia: & tamen Senacherib nesciebat se missum à Deo, vt patet ibidem, scilicet ipse autem non sic arbitrabitur, scilicet se missum: sed ad conterendũ erit cor eius, & dicet in fortitudine manus meę feci, & in sapientia mea intellexi, & abstuli terminos populorũ, & principes eorum deprędatus sum. Sic etiam fuit de Nabuchodonosor rege Babylonis, quem Deus concitauit contra multas gentes ad puniendum eas, & volebat eas subiici ei propter peccata earum: sicut dixit Ieremias 25. ca. scilicet: Et seruient omnes gentes regi Babylonis septuaginta annis: & Deus dedit robur magnum regi Nabuchodonosor ad affligendum oẽs gẽtes, sicut dixit Abacuch primo, scilicet: Domine in iudicinm posuisti eum, & fortem, vt corriperes, fundasti eum: & tamen Nabuchodonosor non putabat se à Deo adiuuari, sed potius à seipso habere omnia hæc, & se præualiturum contra dominum, sicut putabat Senacherib 4. Regum 19. Ita est de multis aliis nã quando-

quandocunque aliquis pugnat cõtra alium, ille qui affligitur à Deo punitur, qui concitat alium, vt pugnet contra eum. Sic etiam est in omnibus malis, quę homines casualiter inferunt: quia Deus incitat eos ad faciendum illa, vt inde sequatur aliqua pœna, quam ipsi non intendunt: & Deus intendit illam dare, & ꝓpter hanc mouit hominem agere aliquid præter intẽtionem: & sic quando quis occidit alium casu, Deus mouit eum ad occidendum illum. Sic patet Exo. 21. scilicet: Qui autem nõ est insidiatus, sed Deus tradidit eum in manus eius, constituam tibi locum, quò fugere debeat. & sic innuit, quòd quando quis occidit aliũ & non per insidias, vel ab intentione, tradidit eum Deus in manus eius: & sic ipse voluit quòd occideretur. Ita ergo in proposito dicendum de istis gentibus de quibus hic agitur, quòd Deus mouebat eas ad pugnandum vicissim: quia vtręque peccauerant, & vtręque punirentur per hoc quòd vna affligeret alteram à Deo, Deus dabat vtrique occasionem pugnandi cõtra aliam: ita quòd non possent effugere bellum. Cùm autem obiicitur, quòd bellum malum est, & Deus non est causa malorum, sed dęmon incitat ad illa. Dicendum quòd Deus non est actor, nec incitator ad mala culpę: quia ista sunt mala absolutè, & incitare ad ea competit Dæmoni. Deus tamen benè incitat ad mala pœnę, & ordinat ea: quia ad distributorem iustitiæ pertinet moderari pęnas: & quia Deus habet prouidentiam omnium rerum pertinebit ad eum dare vnicuique pęnas: & quia illę vocantur à nobis mala, Deus est actor, & ordinator malorum, & sic intelligitur quòd habetur Amos 3. scilicet: Nõ est malum in ciuitate, quod Deus non fecerit, idest nullum malum pęnæ est, quod Deus non intulerit.

Quod cùm audisset Asa, verba scilicet, & prophetiam Azariæ filij Obed prophetæ, confortatus est, & abstulit idola de omni terra Iuda, & de Beniamin, & ex vrbibus, quas cęperat montis Ephraim: & dedicauit altare domini, quod erat ante porticum domini: congregauitque vniuersum Iudam, & Beniamin, & aduenas cum eis de Ephraim, & Manasse, & de Simeon: plures enim ad eum confugerant ex Israel, videntes, ꝙ Dominus Deus illius esset cum eo.

Quod cum audisset. Hic ponitur secundum huius capit. scilicet Asa, & virorum suorum consolatio: nam audita prophetia ista lętati sunt. Et dicitur. *Quod cum audisset Asa, verba scilicet & prophetiam Azariæ filij Obed*. Scilicet, audiuit prophetiam istam, quando veniebat de bello contra Aethiopes. In Hebræo dicitur. *Quod cum audisset prophetiam Obed*. Sed litera nostra magis expressit, quia manifestũ erat, ꝙ nõ fuit ista prophetia Obed, sed Azariæ filij Obed: vt patet supra in litera. Et licèt litera Hebraica subticuerit aliqd, exprimit hic litera nostra. *Confortatus est*. Ista confortatio fuit, quia intellexit per hoc, quòd non superaretur iam quandocunque in Deo speraret: licèt posteri sui erant affligendi: & istud erat aliquid magnum, quia cùm Asa esset nunc nimis exaltatus per victoriam tam celebrem, quam contra Aethiopes habuerat, esset nimis sollicitus, an postea ab hostibus superaretur, quòd cederet sibi in magnum dedecus: & Deus certificauit eum, quòd non superaretur quãdocunque confideret in eo: ideo confortaretur ex hoc. *Et abstulit idola de omni terra Iuda, & Beniamin*. Scilicet. Istę duę tribus erãt subiectæ dominio Asa, & de terra earum poterat auferre idola, & abstulit. Nam viri Iuda declinauerant ad idolatriam temporibus Roboam, & Abiæ regum præcedentium: vt patet tertio Regum quarto, & decimoquinto, & idola, quæ isti dimiserunt in terra, abstulit Asa. Sed quomodo potuerit nunc auferre idola veniens de bello, cùm prius illa abstulisset, declarabitur infra in quadã quæstione. *Et ex urbibus, quas cęperat montis Ephraim*. Licèt solùm esset Asa rex duarum tribuum, scilicet Iuda, & Beniamin: tamen adhuc habebat quasdam vrbes, quæ fuerant de monte Ephraim, idest de sorte Ephraim, & de istis etiam cępit idola, & abstulit. Vocatur mons Ephraim, sors Ephraim, quia illa terra sortis Ephraim est montuosa, & vbique vocatur mons Ephraim. De illa cœperat Asa vrbes, quia nõ erat alia sors tribus alicuius, de qua promptius accipere posset Asa vrbes, quàm sors Ephraim, quia illa erat valde coniuncta, de quo infra dicetur. *Et dedicauit altare domini quod erat ante porticum domini*. Istud est altare Salomonis, de quo habetur supra quarto. Et dedicatum est faciendo nunc in eo sacrificia. Sed quomodo hoc stet, declarabitur infra in quadam quęstione. Et dicitur, quòd erat ante porticum domini, qa altare holocaustorum erat in atrio sacerdotum, vt patet supra quarto. Et altare, & atrium erant ad partem orientalem porticus. Nam porticus erat spatium quoddam apud portam templi opertum tecto pendenti ad portam. Et vocatur porticus à porta: erat autem cubitorum viginti longitudine, & decem latitudine iuxta magnitudinem tecti pendẽtis super portam. 3. Regum 6. Et quia atrium sacerdotum erat magis orientale quàm templum, necesse erat etiã, quòd esset magis orientale quàm porticus templi: & sic dicebatur, quòd erat ante portam domini, idest ad oriẽtem porticus domini, idest porticus templi quod tẽplum pertinebat specialiter ad Deum. *Congregauitque uniuersum Iuda, & Beniamin*. Postquam confortatus est & abstulit idola, voluitque facere domino solennitatem magnam, congregauit omnes de Iuda, & Beniamin. Et non est intelligendum, quòd venerint vniuersi, licèt dicatur hic de vniuersis: sed intelligitur de multis, & præcipuis, quia iste est modus loquendi scripturæ. *Et aduenas cum eis de Ephraim, Manaße, & Simeon*. Scilicet congregauit aduenas, qui venerant ad habitandum in regno Iuda. Erant tamen de regno Israel de sorte Ephraim, & Manasse, et Simeon. Et isti conuenerunt ad solennitatem hanc, quia propter desiderium cultus diuini fugerant de terra sua in terram Asa: et de istis tribubus venerant aduenæ: quia facilius erat de eis venire quàm de aliis. *Plures enim ad eum confugerant ex Israel*. Hic redditur causa præcedentis dicti, scilicet quomodo potuerat Asa congregare aduenas de Manasse, Ephraim, et Simeon, scilicet quia multi de Israel, idest de regno Israel, quod erat regnum decem tribuum confugerant ad Asa. *Videntes, quòd dominus Deus illius eßet cum eo*. Ista est causa, quare venerunt ad eum, scilicet quia viderunt, ꝙ Deus erat cũ eo: et volebant sibi adhærere, quia non poterant melius esse cum aliquo quàm cum illo, in quo Deus habitabat, et acceptabat. Quomodo autem esset Deus cum Asa, declarabitur infra in quadã quæstione.

Quomodo

Quomodo Asa propter verba Azariæ abstulit idola de terra sua. Quæst. VII.

QVAERITVR circa prædicta. Primò quomodo Asa propter cõfortationem verborum Azariæ prophetæ abstulit idola de terra. Respondendum quòd Asa auditis verbis prophetæ affectus fuit magis ad cultum Dei quàm prius, & voluit quantum potuit cultum Dei dilatare: & quia nihil erat, quo magis Deus coleretur, quàm quòd auferretur cultus contrarius cultui ei⁹, abstulit idola omnia, quæ inuenit in terra. Et hoc faciebat Asa: quia perspexerat sibi vtile esse ex prophetia: & hoc propter duo. Primò propter præteritam victoriam. Nam dixit propheta, dominus vobiscum, quia fuistis cum eo, idest Deus fuit vobiscum adiuuando vos in bello contra hostes: quia fuistis cum eo, scilicet obseruando cultum eius: & istud fuerat, quia antequam pugnaret Asa cõtra Aethyopes, abstulerat idolatriam de terra quantum potuerat. præcedenti cap. vt ergo Deus placaretur regi Asa, sicut placatus fuerat preterito bello propter ablationẽ idolatriæ voluit quantum potuit auferre totam idolatriam de terra. Secundò propter futura. Nam dixit propheta, quòd futurum erat in Iuda siue Israel, quòd dies multi transibunt absque Deo vero, absque sacerdote, & absque lege: & quia tunc essent angustiæ multæ in terra: ita quòd non esset egredienti pax, nec ingredienti quousque conuerterentur ad dominum in angustia sua. Vt ergo non accideret sic ei, voluit diligenter facere quantum poterat, quòd diebus suis esset in terra Deus verus, & lex & sacerdos. Præcipuum autem horum erat, quòd esset Deus verus: & istud non erat nisi auferrentur idola de terra, ideo confortatus est ad auferendum idola. Item fuit hoc propter exhortationem propheticam, quia dixit: vos autem confortamini, & non dissoluantur manus vestræ. Erit enim merces operi vestro, idest ex hoc, quòd bene operati fueritis non eritis sine remuneratione. Et hoc erat, propter quod non subiicerentur hostibus. Voluit ergo Asa confortari in bono opere, de quo posset reportare mercedem in futurum, scilicet quòd nullus hostium preualeret contra eum. Et sic audita prophetia commotus fuit valde ad auferendum idola de terra.

Quomodo potuit auferre idola cùm ablata essent.

Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo potuit nunc auferre idola de terra, quia iam ablata erant. Nam priori tẽpore antequam iret Asa ad bellum ꝯtra Aethiopes, abstulit totam idolatriam de terra, vt patet præcedenti cap. Aliquis dicet, quòd ista ponuntur hic per recapitulationem, scilicet quòd fuerunt facta prius, & ponuntur hic, sic enim fit sæpe in scriptura, quòd mutetur ordo anticipando, vel recapitulando: & sic ista ablatio idolorum erit illa, de qua habetur ꝑcedenti cap. Dicẽdum quòd non potest esse hic ordo mutatus, quia necesse est dici, quòd ista ablatio idolorum fuerit post bellum contra Aethiopes. quia propheta iste Azarias iuit in occursum Asa veniẽti de bello, & locutus est ista ei: & tamen dicitur hic, quòd cõfortatus verbis prophetæ abstulit idola de terra. Ergo fuit ista ablatio idolorum post bellũ ꝯtra Aethiopes: & sic non erit ordo mutatus. Secundò patet, quia ad istam ablationem idolorum, & solennitatem conuenerunt aduenæ de Ephraim, Manasse, & Simeon: & tamen isti venerunt in regnum Iuda post bellum

F contra Aethiopes, ergo fuit ista ablatio idolorúm post illud bellum. Patet hoc, quia dicitur hic, quòd isti aduenæ congregati sunt ad Asa, quia viderunt Deum esse cum eo: & tamen istud fuit per hoc, quòd adiuuit eum mirabiliter in bello cõtra Aethiopes, ideo postea fuit ablatio idolorum. Aliquis dicet aliter, s. ꝙ verũ est ꝙ fuerit ista ablatio idolorum post bellum contra Aethiopes, & tamẽ sit eadem cum illa, quæ habetur præcedenti cap. & tunc dicetur, quòd illa fuit per anticipationem: quia fuit tota illa ablatio idolorum post bellum cõtra Aethiopes, & ponitur pars eius ante, & quædam pars post. Dicendum est, quòd non stat: qa necesse est, ꝙ illa ablatio idolatriæ de qua pr̨cedẽti c. fuerit ante bellum cõtra Aethiopes: & ista, de qua hic

G fuerit post bellum. Quod patet, quia Deus adiuuit miraculosè Asa, vt patet pr̨cedenti cap. & tamẽ non adiuuisset eum sic si maneret adhuc tota idolatria in terra, quæ manebat tempore progenitorum suorum. Secundò patet, quia Asa abstulit idola de terra à principio regni sui. Nam dicitur præcedenti cap. ꝙ in diebus Asa quieuit decem annis primis terra à bellis: & ipse Asa dixit, quòd hoc fuerat, quia quæsierant dominum: vt patet ibidem. Ergo in principio regni sui abstulit idola: & tamen bellum cõtra Aethiopes non fuit in principio regni, sed anno decimo, vel quintodecimo, vt infra declarabitur: quia decem annis primis fuit pax in terra. Ergo ablatio idolatriæ: de qua præcedenti c. fuit in principio regni Asa, & propter il-

H lam data est ei pax, & omnia bona, & quòd preualeret cõtra Aethiopes. Ablatio autem idolatriæ, de qua hic, fuit post bellum contra Aethiopes, ideo nõ coincidit vna cum alia, & sic manet semper dubium, quo modo potuerunt nunc auferri idola de terra, cùm prius ablata fuissent. Aliquis ergo dicet aliter, scilicet quòd Asa abstulerat quandam partem idolatriæ ante bellum cõtra Aethiopes, & reliquerat aliqua idola in terra, & ista abstulit post bellum contra Aethiopes. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia si Asa dimisisset sponte aliqua idola in terra: ita esset idolatra, sicut si tota terra esset plena idolis, & non conuerteretur ad dominum in corde perfecto: qui tamen ad Deum cõuertitur in corde suo, debet auferre de medio omnes deos alienos: sicut dixit Samuel ad

I totũ Israel: Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte de medio vestri deos alienos Baalim, & præparate corda vestra, & seruite illi soli, & eruet vos. primo Reg. 7. Ecce ergo ad hoc, quòd quis in toto corde suo, & fructuosè conuertatur ad dominum, debet illi soli seruire. Si ergo Asa vellet, quòd manerent aliqua idola in terra, nihil proderat ad cultũ Dei, quòd auferret alia: & tamen Deus acceptabat cultũ Asa, quia propheta testatus est hoc, dicens: Domin⁹ vobiscum, quia fuistis cum eo: & tamen non est cum eo, nisi quis perfectè colat eum. Item patet, quia ipse Asa putauit ante hoc cultum suum Deo esse acceptum, cùm ait: à bellis quieta sunt omnia, eo quòd

K quæsierimus Deum patrum nostrorum: præcedenti cap. non poterat tamen quærere dominum, si vellet, quòd manerẽt idola in terra: ergo non dimiserat aliqua idola Asa prima vice, qua abstulit alia, & quòd nunc illa abstulerit. Aliqui dicunt aliter, quòd ista idola, quæ nunc abstulit Asa, erant in ciuitatibus, quas cepit de monte Ephraim, & in vrbibus aliorum aduenarum. Nam cæperat Asa vrbes de monte Ephraim, vt patet in litera. Etiam multi aduenæ ad eum conuenerant de tribu Manasse, Ephraim, & Simeon: & de ciuitatibus istorum poterant auferri idola. Prius autem ablata fuerant idola de regno Iuda: quia quando facta est prima ablatio, nondum conuenerant aduenæ de terra Israel ad Asa.

Dicen-

Dicendum, quòd hoc non stat, quia in litera dicitur, quòd abstulit idola de terra Iuda, & Beniamin, & de vrbibus, quas cœperat de monte Ephraim. Respondeti ergo potest dupliciter. Vno modo, quòd Asa prima vice, qua abstulit idola de terra, abstulit omnia, quæ inuenire potuit, & sic putauit, quòd plenè abstulerat illa, & verè in corde perfecto egit, & Deus ita benefecit ei, sicut si omnia abstulisset de terra. Manserunt tamen aliqua, quæ effugerant manus Asa, quæ ille non potuit inuenire, & reseruata sunt. Quia tamen nullo modo euenerat hoc culpa Asa, non imputauit ei Deus quidquam, sed ita acceptabat eum, & adiuuit in bello contra Aethiopes, sicut si omnia idola ablata fuissent, & sic etiam Asa putabat se colere Deum tanquam ablatis omnibus idolis: cùm ait, à bellis quieta sunt omnia, eo quòd quæsierimus dominum. Postquam autem factum est bellum contra Aethiopes, voluit adhuc diligenter inquirere, an mansissent aliqua idola, quæ nunc possent auferri de terra, & inuenit aliqua in Iuda, & Beniamin & fortassis hoc factum est, quia in prima idolorum ablatione non accepit populus tam gratè, quòd expellerentur, ideo occultauit aliqua. In secunda autem vice viderant mirabilia in bello contra Aethiopes, quæ Deus fecerat pro rege, quia eiecerat idola de terra: ideo gratissimè acceperunt, quòd omnia excluderentur de terra, & reuelauerunt regi ea, quæ prius occultauerant, & sic poterat rex nunc expellere idola de terra Beniamin, & Iuda. Aliter potest dici, quòd Asa prima vice, qua eiecit idola de terra, nullum dimisit in ea: quia diligenter inquisiuit illa, & tamen nunc eiecit aliqua, quæ nouiter pullulauerant. Nam inter primam expulsionem, & istam magnum tempus intercidit. Quia prima facta est in principio regni sui, vt declaratum fuit supra. Bellum autem contra Aethiopes factum est anno decimo, vel quintodecimo regni sui, vt infra dicetur, & sic in isto tempore intermedio potuit crescere aliquantulum idolatria, & abstulit illam nunc Asa. Et si dicatur: quomodo poterant introduci idola cùm Asa illa eiecisset, & esset vir deicola? Dicendum, quòd aliqui quasi latenter poterant illa introducere: ita vt pauca essent, & sic rex fortassis non attenderet ad ea, & tamen nunc confortatus verbis prophetæ nouum desiderium habuit eijciendi omnia idola de terra si quæ erant.

Quomodo Asa accepit illas vrbes, & abstulit idola.

Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius circa vrbes, de quibus dicitur hic, quòd accepit Asa vrbes de monte Ephraim, quomodo cœpit illas, & quomodo abstulit idola de illis. Respondendum, quòd istæ vrbes erant de monte Ephraim, idest, de sorte tribus Ephraim, & vocatur semper mons Ephraim, quia terra illa montuosa est: sicut colligitur Iosue decimo septimo. Et de illa terra acceperat, & tenebat Asa aliquas ciuitates. Quomodo autem acceptæ fuerint de terra Ephraim potest dici, quòd fuit dupliciter. Vno modo poterat esse, quòd acceperit vrbes istas Abia pater Asa. Nam pugnauit Abia contra Ieroboam bello grauissimo, qui occidit quingenta millia virorum de Israelitis, & tunc cœpit de terra Ephraim ciuitates aliquas, scilicet, Bethel, & alias, quæ nominantur in litera, supra decimo tertio, & illas tenebat nunc Asa: quia non perdiderat aliquid de eo, quos dimiserat ei pater suus Abia. Et dicebatur ipse cepisse illas: quia tenebat eas, quæ captæ fuerant. Vel attribuuntur ei illa, quæ pater suus fecerat, cùm censeatur eadem persona cum patre suo,

A quia succedit ei. Et de illis ciuitatibus conuenienter poterant tolli idola, quia istę erant ciuitates idolatrarum. Nam viri de regno Israel omnino cessauerunt à cultu Dei, & vocabantur idolatræ: quia Ieroboam fecerat eos recedere à Deo frabricando vitulos, & prohiberent ire in templum domini in Ierusalem. Et quia terra Ephraim erat de potestate Ieroboam, cùm ipse Ieroboam esset de tribu Ephraim. tertio Regum vndecimo: esset ista tribus vacans idolatriæ, & fortè magis, quàm aliæ tribus, vt in hoc faueret regi suo, qui introduxerat idolatriam, & cùm captę sunt vrbes istæ, potuit idolatria excludi de eis. Aliter potest dici, quòd captæ fuerunt vrbes istæ tempore Abiæ, & quòd abstulerit idola de illis, & hoc magis consonat literæ:

B quia dicitur, quòd abstulit idola de ciuitatibus quas ceperat de monte Ephraim. Sed tunc obijcietur: quia si dicatur, quòd Abia cępit ciuitates istas Ephraim, & tenuit eas post Asa filius eius, quomodo potuit nunc auferre idola de illis: quia prima vice abstulisset cum haberet illas ciuitates ex prima die, qua regnaret, quia pater suus acceperat illas, ideo non permisisset in eis manere idola vsque ad tempus istud. Dicendum, ꝙ poterat hoc esse, sicut responsum est præcedenti questione. Nam bis abstulit idola Asa de terra Iuda, & Beniamin, scilicet, semel in principio regni sui. Et iterum post bellum finitum contra Aethiopes, et hoc, quia poterant omitti aliqua idola occulte prima vice, quæ non deleta fuissent, & illa expellerentur se-

C cunda vice. Vel quia omnia ablata sunt prima vice, & inter illam & secũdam vicem succreuerunt aliqua idola, quæ postea ablata sunt. Ita poterat esse in istis vrbibus, quæ acceptæ fuerant de terra Ephraim, s. quòd ablata fuerint idola tunc, quando ablata sunt de terra Iuda, & Beniamin, & tamen manserunt aliqua pauca occultè, quæ durauerunt vsque post bellum Aethiopum, & illa ablata fuerunt nunc. Vel, ꝙ in ciuitatibus illis introducta fuerunt postea aliqua idola latenter ab idolatris, & illa abstulit nunc Asa. Sed tunc obijcietur, si dicatur, quòd Asa cœpit istas ciuitates montis Ephraim, quomodo cępit eas. Nam non apparet, quòd habuerit aliquod bellum Asa contra reges Israel, in quo potuit accipere ciuitates has.

D Aliquis dicet, quòd Asa cępit ciuitates istas, in aliquo bello, & si non fiat hic mentio de eo non est inconueniens, quia multa facta sunt, quæ non exprimuntur in scriptura sacra. Dicendum, quòd non stat, quia non potest dici, quòd omissum fuerit aliquod tale bellum, quia nullum habuit Asa. Nam in toto tempore Asa vsque ad decimum annum regni eius fuit pax, vt patet præcedenti capitulo, & post hoc fuit bellum Aethiopum. Nullum ergo bellum habuit Asa contra reges Israel, in quo potuisset capere istas vrbes montis Ephraim. Respondendum, quòd potest dici, quòd cępit Asa istas vrbes, quando fuit bellum contra Aethiopes. Nam finito illo, dicitur quòd pugnauit contra omnes vrbes, quæ erant in circuitu Geraræ, & accepit

E spolia ipsarum. precedenti capitulo: tunc ergo poterat capere vrbes de terra Ephraim, & vnire regno suo, & acciperet idola, quæ erant in eis. Si tamen velimus dicere, quòd Abia pater Asa cœpit istas vrbes, & sint illę, quæ nominantur supra decimo tertio, satis est rationabiliter dictum. Quomodocunque autem euenerit satis erat facile, quòd caperentur vrbes de terra Ephraim per reges Iuda: quia inter omnes sortes tribuum Israel, non erat aliqua sors tam propinqua regno Iuda, sicut sors tribus Ephraim. Nam regnum Israel erat ad partem Aquilonarem regni Iuda, & nulla sors erat magis Meridiana regno Israel, ꝙ̃ sors Ephraĩ, quia illa coniungebatur sorti Beniamin, quæ erat de regno Iuda, vt colligitur ex terminis sortis Ephraim,

& Beniamin: Iosue decimo sexto, & decimo octauo. Ideo potius poterant capere viri Iuda vrbes de sorte Ephraim, & adiungere eas terræ suæ, quàm de alijs sortibus tribuum.

An peccauit Asa capiendo vrbes.

Quæst. X.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Asa capiendo vrbes de regno Israel. Aliquis dicet, quod sic, quia Deus vetuerat pugnam inter reges Iuda & Israel pro reparãda diuisione regni, quia dixerat illam factam esse de voluntate sua, supra vndecimo. Ideo non licebat regi Asa pugnare pro hac re, nec capere aliquas vrbes de regno Israel. Respondendum, quòd non peccauit Asa capiendo istas vrbes, quia aut istæ vrbes fuerunt illæ, quas cępit Abia, & habentur supra decimo tertio. Aut sunt aliæ, quas nouiter cœpisset Asa. Si primo modo dicendum, quòd non peccauit Asa: quia non cępit eas, sed recepit in successione hæreditaria. Etiam non peccauit Abia, quia supra decimo tertio, in quadam quæstione declaratum est, quomodo non peccasset, & cœpisset eas iustè. Si autem dicatur, quòd Asa cępit eas. Etiam dicendum est, quòd non peccauit, quia pugnauit contra illas pro causa iusta. Nam istę vrbes erant in extremitate regni Israel in confinibus regni Iuda, & inde inferebantur sæpe multa mala regno Iuda. Et quia habitatores locorum nolebant satisfacere, nec desistere ab istis damnis, & iniurijs inferendis, potuit iustè pugnare contra illas vrbes, & delere illas, vel subijcere illas regno suo, & vnire sibi, & sic factum est: ideo non peccauit. Cùm autem obijcitur, quòd Deus vetuerat pugnam inter reges Iuda & Israel super reparanda diuisione regni. Dicendum, quòd verum est, quòd non licebat regibus Iuda pugnare contra reges Israel hac intentione, vt totum regnum efficeretur vnum: quia Deus hoc nolebat, & tamen licebat regibus Iuda pugnare contra reges Israel pro alijs iniurijs, & damnis. Et quia Israelitæ habitantes in vrbibus istis mala multa infligebant regno Iuda, poterat Asa licitè pugnare ad subijciendum sibi vrbes istas, vt amplius non nocerent ei. Et postquam semel subijcerentur ei, non tenebatur eas dimittere regibus Israel, quia quod suum semel legitimè effectum fuerat, non tenebatur dimittere, nisi iterum illud iustè perderet.

Quomodo dedicauit Asa altare.

Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Asa dedicauit altare, quod erat ante porticum domini. Respondendum, quòd propriè dedicare est nouiter applicare aliquid ad aliquem vsum. Et tunc dicitur altare dedicari, quando aliquid nouiter in eo offertur, vel nouiter fit sacrificium: quia per illud applicatur altare ad cultum Dei. Sic etiam Ecclesia dicitur dedicari, quando erat prius domus facta, & non erat applicata ad cultum Dei: sed erat indifferens, vt posset applicari ad cultum Dei, vel ad vsus prophanos. Cùm autem in Ecclesia fiunt ministrationes aliquæ sacræ primò, & cæremoniæ benedictionis eius, applicatur per hoc cultui diuino; ita quòd non potest iam transire ad humanos vsus, & per hoc dedicatur. Cùm ergo altare dedicaretur nunc, videtur quòd non fuerant adhuc facta in eo aliqua sacrificia, & tamen non competit hoc altari, quod erat in atrio templi, quia istud dedicatum est per Salomonem, quando

F prima die dedicationis templi obtulit sacrificia multa super altare: ita quòd in eo capi non posset, & descendit ignis de cœlo super altare: vt patet supra septimo. Aliquis ergo dicet, quòd intelligatur hoc de altari Moysi, quod fuerat in tabernaculo, quod fecerat Beseleel, de quo habetur Exod. vigesimo septimo, & in isto facta fuerant omnia sacrificia vsque ad tempus, quo fabricatum est aliud: quo fabricato cessauit fieri sacrificiorum oblatio, & crematio in altari Moysi, & fortassis nunc Asa obtulit sacrificia in illo altari, & sic dicitur dedicasse illud altare. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia dedicatio, vt dictum est, est applicatio noua rei ad vsum, qui in ea exerceri debet: & quia iam altare illud dedicatum fuerat solenniter in deserto, quando duodecim principes tribuum obtulerunt

G munera sua per duodecim dies: Numeri septimo, & postea magno tempore fuerunt facta in eo sacrificia, scilicet à principio legis datæ vsque ad principium dedicationis templi Salomonis, non videtur, quòd nunc posset dedicari illud. Aliquis ergo dicet, quòd esset aliquod aliud altare nouum, in quo nunquàm oblata fuissent sacrificia, & nunc oblata sunt, & sic dedicaretur. Dicendum, quòd hoc non stat, quia istud erat contra legem. Nam lex iusserat effici vnicum altare, quod poneretur ad ostium tabernaculi: Leuiti. decimoseptimo. & in nullo alio poterant offerri sacrificia, & siquis aliud fabricaret, aut in alio offerret, peccabat, & erat suspectus de idolatria. Sic patet de duabus tri-

H bubus, & dimidia, quæ recedentes de terra Chanaan fecerunt altare nimiæ magnitudinis apud tumulos Iordanis: quod audientes nouem tribus, & dimidia indignatæ sunt putantes ex hoc fecisse aliquid sacrilegum, & incidisse in idolatriam, & parauerunt se ad pugnam cõtra duas tribus, & dimidiam, & pugnauissent contra illas nisi illę se excusassent: dicentes, quòd non fecerant ad offerendum sacrificia: sed, vt esset in signum. Iosue vigesimosecundo capitulo. & ibi dicitur, quòd nefas erat offerre sacrificium in alio altari nisi in illo, quod erat ad ostium tabernaculi. Cùm ergo Asa esset vir deicola, & ista die, qua dedicauit altare veniebat ad faciendum fœdus cum domino, vt obseruaret legem ipse, & totus populus suus, non erat vllo modo

I verisimile, quòd vouendo eam seruare infringeret ipsam, & sic non offerret in aliquo nouo altari. Sed dicendum est, quòd istud altare, de quo hic dicitur, erat altare æneum, quod fabricauit Salomon: de quo habetur supra quarto, & erat ante porticum templi. Et colligitur ex hoc, quia dicitur, quòd ante porticum domini, idest porticum templi erat, scilicet in atrio sacerdotum. Nam in illo atrio non erat nisi vnicum altare, quòd vocabatur altare holocaustorum, & & istud est quod fecerat Salomon. Cùm autem obijcitur, quòd non poterat nunc dedicari, quia iam multo ante hoc dedicatum fuerat. Dicendum, quòd non accipitur propriè dedicari pro applicare ad diuinum cultum, quia istud erat per primum actum cæremo-

K niarum, qui fieret in eo, & nunc non fiebat sic. Sed vocatur dedicatio quædam festiua oblatio sacrificiorum ad similitudinem dedicationis. Nam dies dedicationis altaris fuit magnæ festiuitatis: quia multa sacrificia super altare cremata sunt, vt patet supra 7. Et quia nunc, quando factum est fœdus cum domino tempore regis Asa, facta fuerant sacrificia multa super altare die vno, vocabatur ille dies dedicationis. Patet hoc, nam die isto multa animalia obtulit Asa, scilicet boues septingentos, & arietes septem millia, vt patet infra in litera.

Qui essent illi aduenæ, & cur de illa tribu.
Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius circa aduenas, de quibus hic dicitur, qui erant, vel quomodo erant in terra Iuda, & quare potius erãt de tribu Ephraim, & Manasse, & Simeon, quàm de alijs tribubus. Ad primum dicendum, quòd isti aduenæ erant de regno Israel de idolatris, & venerant in terram Iuda desiderio cultus diuini. Nam regnum Israel erat totum subiectum idolatriæ. Quia Ieroboam fecerat vitulos aureos, & vetuerat Israelitis ire in Ierusalem ad templum domini. tertio Regum decimosecundo. Et ob hoc omnes Israelitæ erant conuersi ad idola. Et si qui desiderabant Deum colere, non permittebantur ire in templum secundùm legem. Aliqui autem nimis zelantes legem Dei potius se exponebant periculo, & perditioni omnium bonorum, & transibant in terram Iuda ad manendum. Isti autem vocabantur aduenæ, quia de extraneo regno veniebãt, vt habitarent in terra Iuda. Etiã quia de cultu Deorum alienorum veniebant ad cultum veri Dei. Nam terra Israel erat cultus idolorum: quia accepti fuerant vituli in Deos: vt patet supra decimo tertio. Terra autem Iuda erat, in qua Deus verus colebatur. Ideo isti aduenæ veniebant ad nouum cultum deitatis, & alienum ab illo, qui erat in terra sua. Sciendum, quòd isti non veniebant solùm ad adorandum in Ierusalem, sed etiam ad manendum in terra Iuda. Nam si solùm venirent ad adoraudum, & illico redirent, non vocarentur aduenæ: quia aduenæ principaliter vocantur propter habitationem. Etiam non poterant isti sæpe in terram Iuda venire ad templum si irent, & redirent: quia reges Israel tenerent eos, & occiderent, vel affligerent, cùm ipsi inhibuissent istam ascensionem. tertio Regum decimo secundo. Sciendum etiam, quòd isti aduenæ exposuerant possessiones suas perditioni propter cultum Dei. Nam eo ipso, ꝙ veniebant de terra Israel in terram Iuda ad habitandum, confiscabantur possessiones eorum, vel transibant ad alios, quia iam nunquam redituri erant, vt manerent in terra cultus diuini: & tamen potius volebant perdere temporalem substantiam, & viuere vtcunque quàm contra legem agere manendo semper in terra idolatrarum, & nunquam ascendendo in templum domini, sicut lex iusserat. Ad secundum dicendum, quòd isti aduenæ potius erant de tribu Ephraim, & Manasse, & Simeon, quàm de alijs tribubus, quia istę erant propinquiores regno Iuda ad eundum illuc facilius. Patet de tribu Simeon. Nam tribus Simeon habebat sortem suam intra terminos sortis Iuda. Fuit enim data tribui Iudæ quædam terra valde magna à principio non attenta proportione ad alias tribus. Et quia repertum est postea illam esse magnam, abscisa est quædam pars eius, & data est tribui Simeon, quę erat minor omnibus tribubus. Et sic accepit tribus Simeon sortem suam in medio sortis Iuda: vt patet Iosue 19. Et sic de tribu Simeon manifestum erat, quòd erat prompta ad eundum in templum domini, si vellet, eo quòd erat intra sortem Iuda. De sorte Ephraim, & Manasse dicendum est, quòd erant coniunctissimæ regno Iuda. Nam tribus Iuda, & Beniamin erant de regno Iuda. Tribus autem Beniamin erat magis Aquilonaris, & erat coniuncta tribui Ephraim, & Manasse ex parte Aquilonari: nam sors Ephraim, & Manasse erant coniunctæ, vt colligitur Iosue decimo sexto, & decimo septimo capitu. Ideo cùm essent istæ tribus in confinibus regni Iuda, pote-

A rant facilius ascendere in templum domini in Ierusalem, & effici aduenæ in terra Iuda, quàm viri de alijs tribubus.

Quomodo isti aduenæ viderant Deum esse cum Asa.
Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo isti aduenæ viderant Deum esse cum Asa. Respondendum, quòd aduenæ isti illecti sunt ad veniendum, vt habitarent in terra Iuda desiderio cultus diuini, & ad hoc aliqualiter alliciebantur ex prosperitate temporali Iudæorum, scilicet, quia videbant Deum esse cum

B Asa, & quia ex hoc cognoscebant manifestè, quòd Asa tenebat rectam legem, & Deus benefaceret ei, & quòd abiecerat viros de terra Israel, transierunt ad terram Iuda, vt morarentur in ea. Esse autem Deum cum Asa poterat intelligi dupliciter: vno modo, quòd Asa coleret Deum rectè, & per hoc Deus esset cum eo, inhabitando cum eo per gratiam. Nam quando quis est in charitate, tunc est Deus cum eo, & non aliter: vt patet prima Ioan. quarto capitulo, scilicet. Deus charitas est, & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Secundo modo potest intelligi, quòd Deus erat cum Asa, scilicet, specialem fauorem ei dando. Dicendum, quòd licèt vterque modorum istorum posset hic accipi: tamen non debet accipi nisi se-

C cundus, eo quòd Iudæi erant rudes, nõ cognoscebant istum modum essendi Dei cum aliquo, qui erat per gratiam. Sed tunc dicebant Deum esse cum aliquo, quando ostendebat ei specialem fauorem, & prosperabat actus eius. Iste modus loquendi erat in veteri testamento. Sic patet de Isaac, quem cum persequerentur Philisthini subito Deus ditauit. Nam cùm quodam anno seminasset in terra Philisthinorum, inuenit centuplum, quod erat admirandum. Gen. 26. quod videntes Philisthini, & aliam eius subitam multiplicationem in pecoribus, & armentis admirati sunt nimis, & putauerunt Deum esse cum eo, quia ista nõ poterant euenire nisi spãliter Deus eum adiuuaret, & sic cùm prius persequerentur eum, venerunt postea

D ad ipsum, vt efficerentur amici eius, & dixit Isaac, quid venistis ad me hominem, quem odistis, & expulistis à vobis, qui responderunt? vidimus tecum esse Deum, iccirco diximus, sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus. Gen. vigesimo sexto capitulo. Ecce dixerunt, esse Deum cum illo, quia augmentauit subito substantiam eius. Sic etiam patet de Ioseph, de quo dicitur, quòd erat Deus cum eo, scilicet, quia omnia, quæ ille ageret prosperabantur: vt patet Gen. 39. scilicet. Ioseph habitauit in domo domini sui: fuitque dominus cum eo, & fuit vir in cunctis prospere agens: habitabatque in domo domini sui, qui optimè nouerat dominum esse cum eo, & omnia, quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Ita nunc viderunt Israelitæ,

E quòd erat Deus cum Asa. Et hoc poterant videre dupliciter. Vno modo per hoc, ꝙ Asa habuerat pacem tam diuturnam, scilicet, decem annorum, & tempore illo regnum suum fuerat valde roboratum, & tamen non contingebat hoc in alijs regnis, quia erant frequentia bella. Sic etiam fuerat tempore Abiæ patris Asa, & Roboam aui sui. Nam illi habuerant bellum contra Ieroboam omnibus diebus suis. supra 12. & 13. Asa autem nullum bellum habuit in primis decem annis regni sui: quod erat satis admirandum, & hoc non erat, nisi quòd Deus eum adiuuaret specialiter, ideo dicebant, quòd Deus erat cum eo. Secundò, & melius poterat hoc dici, scilicet, quia

viderant quomodo mirabiliter deuicerat Aethiopes. F Nam fuit tantus exercitus Aethiopum, quantus nunquam legitur fuisse congregatus, scilicet decies centena millia. præcedenti capitu. & tamen viri Iuda cùm essent pauci latissimè totum illum exercitum disperdiderunt cogentes eum in fugam, & occidentes plurimos. præcedenti capitulo, hoc autem non poterat esse, nisi speciali Dei adiutorio: ideo putabant Deum esse cum eo, & desiderantes seruire tali viro, vt ipsi quoque participarent aliquid de fęlicitate eius, veniebant ad habitandum in regno suo, & ibi colerent Deum.

Cumque venissent in Ierusalem mense G
tertio, anno decimo quinto regni Asa, immolauerunt domino in die illa de manubijs, & præda quam adduxerant boues septingentos, & arietes septem millia. Et intrauit ex more ad corroborandum fędus, vt quærerent dominum Deum patrum suorum in toto corde, & in tota anima sua. Siquis autem inquit non quæsierit dominum Deum Israel, moriatur à minimo vsque ad maximum, à H
viro vsque ad mulierem. Iurauerunt que domino voce magna in iubilo, & in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum omnes, qui erant in Iuda cum execratione. In omni enim corde suo iurauerunt, & in tota voluntate quæsierunt eum, & inuenerunt. Præstititque ei Dominus requiem per circuitum. Sed & Maachan matrem Asa regis ex augusto deposuit Imperio, eo quòd fecisset in luco simula- I
chrum Priapi: quod omne contriuit, & in frusta comminuens combussit in torrente Cedron. Excelsa autem derelicta sunt in Israel. Attamen cor Asa erat perfectum cunctis diebus eius. Eaque quæ vouerat pater suus, & ipse, intulit in domum domini, argentum & aurum, vasorumque diuersam suppellectilem. Bellum verò non fuit vsque ad trigesimum annum regni Asa. K

Cumque venissent in Ierusalem. Scilicet Asa, & omnis Iuda, & Beniamin, & aduenæ venerunt in Ierusalem, quia ibi erat templum domini, vt ibi facerent sacrificia magna, & fędus, quod cùm domino inierunt. *Mense tertio.* In isto mense apud Iudæos est festum Pentecoste semper (Vt quidam putant.) Sed falsum est: quia necesse est, quòd sit semper in mense quarto die sexto, vel septimo: vt patet computando septem hebdomadas à die decimo sexto mensis primi, quando mittebatur falx in messem: Leuit. vigesimo tertio capitulo. Et sciendum, quòd non est iste mensis tertius Martius, sicut apud nos: quia Hebræi incipiunt annum suum in Martio. Non quidem prima die Martij: sed in lunatione Martij, scilicet, quòd illa lunatio, quæ est magis coniuncta medietati Martij est principium anni. Et deinde quamlibet lunationem dicunt vnum mensem, & mensis tertius est tertia luna incohando à lunatione Martij. *Anno quinto decimo regni Asa.* Quomodo autem potuerit istud esse anno quintodecimo cùm videatur, quòd deberet esse multo prius propter bellum Aethiopum, declarabitur infra in quadam quæstione. *Immolauerunt domino in die illa.* Scilicet die, qua venerunt in Ierusalem immolauerunt sacrificia multa, quæ ponuntur infra in litera. *De manubijs, & præda quam adduxerant.* Scilicet, ista magna oblatio, quæ habetur hic fuit, de præda, quam abstulerant de bello Aethiopum. Nam præcedenti capitulo dicitur, quòd Asa, & viri sui tulerunt spolia multa, & percusserunt omnes ciuitates per circuitum Geraræ, & diripuerunt vrbes, multamque prædam asportauerunt, sed & caulas ouium destruentes tulerunt ouium infinitam multitudinem, & camelorum. Reuersique sunt in Ierusalem, & sic de illis pecoribus, quæ habebant de præda, obtulerunt domino. Et vocantur manubia ipsa, quæ capiuntur in præda, & propriè vocantur manubia res, quæ manu capiuntur, dictæ à manus, & bios, quod est mensura, quasi mensura manus, quę autem rapiuntur, & tamen manibus non tenentur, sed per se mouentur, sicut pecora, & iumenta, non vocantur propriè manubia, sed prædæ, & tamen largè vocantur manubia, & sic accipitur hic, scilicet, quòd de manubijs obtulerunt domino sacrificia. *Boues septingentos, & arietes septem millia.* Fuit quippe magna multitudo animalium captorum præda: quia dicitur præcedenti capitulo: sed & caulas ouium destruentes tulerunt pecorum infinitam multitudinem, & ob hoc magnifica sacrificia fecerunt, quia de his, quæ gratis acceperant, & sine labore liberaliter erogabant. *Et intrauit ex more ad corroborandum fædus, vt quærerent dominum.* Scilicet, quando obtulerunt sacrificia hæc intrauerunt, scilicet in sanctuarium ad corroborandum fędus, idest ad componendum pactum cum domino, vt quærerent eum, scilicet, custodiendo legem suam. Et dicitur ex more, scilicet, quia consuetudo erat Israelitis sæpe facere talia fędera cum domino: de quo magis infra declarabitur in quadam quæstione. *Deum patrum suorum.* Istud ponitur ad distinguendum ab alijs dijs, scilicet iste, qui erat verus Deus patrum Iudæorum: quia ab antiquo Iudæi acceperant eum in Deum, & ob hoc iustum erat, quòd eum colerent. *In toto corde, & in tota anima.* Scilicet, non solùm vouerunt quærere dominum obseruando legem eius, sed etiam vouerunt, quòd in tota anima, & in toto corde quærerent. Istud autem ponitur ad excludendum quandam iniquitatem Iudæorum: quia volebant quidam Iudæi colere Deum Israel obseruando legem eius, & insuper obseruando cœremonias idolorum: & Deus hoc vetuit, dicens, quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino Deo tuo, nec addas quidquam, nec minuas. Deutero. decimosecundo. Etiam quidam volebant colere Deum Israel obseruando cæremonias legis, & insuper colere idola, sicut fecerunt Samaritani, qui Deum cœli timebant, & nihilominus Deos suos colebant: vt patet quarto Regum decimo septimo. Et sic quando aliquis ad Deum reuerti debebat non sufficiebat, quòd coleret Deum obseruando cęremonias legis, si prius non obseruabat illas: sed etiam, quòd recederet à cultu idolorum, si prius colebat

bat illa, quia aliàs licèt conuertatur ad dominum: tamen non in toto corde, sed claudicat in duas partes. Et ob hoc dixit Samuel Israelitis. primo Regum septimo: Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum, auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra, & seruite Deo soli, & liberabit vos. Et quia ista sola reuersio est Deo acceptabilis, vouerunt isti Israelitæ, quòd quærerent dominum in toto corde suo, scilicet, ꝙ solùm Deum quærerent, & nullo modo declinarent ad idola, & dr̃ in toto corde, & tota anima, quod idem est. Nam cor non potest accipi hic pro illo membro, à quo est origo vitæ: quia ad illud non pertinet obseruatio legis, cùm istud non pertineat nisi ad partẽ cognitiuam immaterialem. Cor autem est corporea pars non habens aliquem actum cognitiuum, vel deliberatiuum, sed accipitur cor pro anima, & tamen ex modo loquendi multiplicamus verba pro eadem re signata. Vel potest dici, quòd ista duo non accipiuntur pro eodem, sed signant duas particulas animæ: nam ad complendum actum humanum requiruntur duæ potentiæ, scilicet intellectus, & voluntas. Istæ enim solæ efficiunt actum humanum, vt patet sexto Ethic. in principio. Et signatur intellectus per animam; quia anima dicit aliquid spirituale cognitiuum, quem admodum nos concipimus intellectum. Cor autem signat voluntatem, quia ad eam pertinet desiderium, & nos putamus cor nostrum desiderare aliquid, & sic vulgi appellatione accipitur cor pro voluntate. *Siquis autem inquit non quæsierit dominum Deum Israel, moriatur.* Scilicet, rex Asa inquit, idest, dixit, siquis non quæsierit dominum Deum Israel, scilicet, obseruando plenè legem suam, moriatur, idest occidatur, & sic Iudæi obligauerunt se spontaneè ad pœnam mortis præter pœnam, quæ in lege posita erat, & Deus istas pœnas magis repetebat à facientibus fędera, quàm illas, quæ veniebant inferrendæ peccantibus ipso iure, eo quòd turpius est alicui facere contra id, quod ipse spontè facere promittit, quàm contra id, quod sibi iubetur: & sic Deus repetebat pœnas istas: vt patet Ierem. trigesimo quarto, de illis, qui fecerunt cum domino fędus de dimittendo seruos, & ancillas, & liberos, qui erant de genere Iudæorum. Nam dicit inferrenda mala illa, quæ ipsi super se sponte susceperunt. *A minimo vsque ad maximum à viro vsque ad mulierem.* Idest, ab istius fęderis obseruatione nemo excluditur, sed omnes tam magni, quàm parui viri, & fœminæ tenentur ad obseruationem eius. Non est autem intelligendum, quòd quando erant paruuli tenerentur obseruare istud fędus, quia non erat possibile cùm non essent capaces rationis; sed intelligitur, quòd quando peruenirent ad ætatem adultam, in qua essent rationis capaces, quòd obseruarent fędus: sed quomodo possent obligari paruuli, qui nesciebant se obligari, nec quid erat obligatio, declarabitur infra in quadam quæstione. *Iuraueruntque domino voce magna.* Scilicet, obseruationem fęderis iurauerunt. Erat enim cęremonia fęderis, quòd iuraretur super obseruantia eius, & dicitur, quòd voce magna iurabant ad hoc, vt audirentur ab omnibus: ita quòd omnes scirent quid est, quod iurabant, & quomodo se obligabant ad obseruationem legis, & sub qua pœna, scilicet, sub pœna mortis, vt sic audientes timerent facere contra fędus, & obseruarent legem. *Et in iubilo.* Ponitur tota cœremonia iuramenti, scilicet, qualiter publicatum est. Nam scriptum fuit fortè, & lectum est nomine totius populi petito consensu omnium, & quando publicatum est, totus populus præ gaudio voces altissimas lætitiæ resonabat, quæ voces vocantur iubilus, & clangebatur tunc in tubis, & resonabant multa ge-

A nera musicorum instrumentorum ad ostendendam lætitiam solennem pro istius fæderis positione. *Et in clangore tubæ, & in sonitu buccinarum.* Scilicet, clangebatur tubis, & buccinis: ista duo non habent magnam differentiam, sed interdum ponimus tubam pro buccina, & è conuerso, & tamen hic ponuntur, vt distincta. Erant autem in figura, sicut est in omnibus artificiatis. Possent autem vocari tubæ illæ, quæ erant tubæ argenteæ sacræ, quas iussit Deus Moysi facere, de quibus habetur Numeri vndecimo, & in istis solis sacerdotibus licebat clangere: eodem capitulo. Buccinæ autem vocantur, quæcunque aliæ: licèt interdum ponitur tuba pro omnibus tubis, & buccinis, siue sacris, siue non sacris, etiam pro corneis, vt patet

B Psalmo 98. scilicet. Psallite domino in voce Psalmi in tubis ductilibus, in voce tubæ corneæ. Et sic quomodocunque se habeant, dicendum quòd tubæ, & buccinæ erant hic diuersarum figurarum, vel materiarum. *Omnes, qui erant in Iuda.* Scilicet omnes, qui erant in regno Iuda iurauerunt hoc, scilicet, tam viri de tribu Iuda, quàm de Beniamin, & aduenæ, qui ad hanc solennitatem conuenerant. *Et cum execratione.* Scilicet, cum imprecatione maledictionis, quia Israelitæ imprecati sunt mala super se, si non custodirent istud fædus. *In omni enim corde suo iurauerunt.* Scilicet, cùm toto desiderio iurabant. Dicitur enim aliquis non iurare in toto corde, quando iurat aliquid facere, & non intendit illud facere. Nunc autem viri

C Iuda intendebant ex totis viribus suis complere id, quod vouebant: ideo dicebantur iurare in toto corde nullam duplicitatem gerentes. *Et in tota voluntate quæsierunt eum.* Scilicet, non solùm iurauerunt, sed etiam compleuerunt, quia cœperunt obseruare legem, & omnino eam seruauerunt non declinantes ad idola, sed tota voluntas sua erat in cultu domini. *Et inuenerunt.* Scilicet, inuenerunt eum propitium sibi: quia sicut ipsi colebant eum toto corde: ita ipse tota opera dabat eis prospera, non permittens eos vexari ab aliqua gente, & dedit eis bona temporalia ad abundantiam, & declarabitur in litera sequenti, cùm dicitur. *Præstititque eis dominus requiem per circuitum.* Scilicet, fecit dominus, quòd non insurgerent aliqui

D hostes contra Iudæos de omnibus gentibus habitantibus in circuitu terræ Iuda. Nam non fuit bellum aliquod, nec commotio aliqua in regno Asa vsque ad annum trigesimum sextum regni sui, vt patet infra in litera. Quomodo autem Deus det pacem istam, & quomodo multi modi sunt, quibus Deus mouet corda hominum ad hoc, vel cogit homines ad tenendum pacem, declaratum est latè præcedenti capitulo, in quadam quæstione. *Sed & Maacham matrem Asa ex Augusto deposuit Imperio.* Scilicet, non solùm Asa fecit bona custodiendo legem, sed etiam inferendo pœnam violatoribus eius. Et ostenditur maximus affectus ad legem, quia non solùm puniuit homines populares nullius dignitatis, de quibus ad se nihil atti-

E nebat, sed etiam matrem suam, quæ erat regina deposuit de principatu, quia peccauerat grauiter circa idolatriam. *Eo, quòd fecisset in luco simulachrum Priapi.* Lucus erat congregatio arborum multarum densarum reddentium magnam opacitatem propter densitatem, & talia loca erant ad colendum idola, & potissimè ad sacrificia Priapi, & cœremonias eius. Nam erat concubitus post sacrificia, & ad hoc, quòd fieret sine verecundia, fiebat in loco opaco, scilicet in luco, vel in locis subterraneis: de quo magis dicetur infra in quadam quæst. In Hebræo dicitur. *Eo, ꝙ fecisset sculptile in luco.* Vbi litera nostra dicit, eo ꝙ fecisset in luco simulacrhum Priapi, & verum est, ꝙ simulachrũ Priapi erat sculptile, & tamen non expressit nomen idoli:

ſed litera noſtra collegit hoc partim ex eis, quę habentur tertio Regum 15. cur autem hoc ſit dicetur infra. *Quod omne contriuit*. Erat de ligno factum ſculptile, vel de alia materia: magis tamen dicendum, quòd erat de ligno, eo quòd combuſtum eſt, & contriuit illud Aſa ad ignominiam, vt ſaltem in igne cùm cremaretur, non maneret figura illius. *Et in fruſta comminuens combuſſit in torrente Cedron*. Scilicet, diminutum eſt in fruſta, & combuſta fuerunt illa fruſta in torrente Cedron, ideſt apud torrentem Cedron, quia fortaſſis locus ille erat immundus. Vel dicitur in torrente Cedron, ſcilicet, quod combuſtum fuit ſculptile, & cineres eius in torrente Cedron fuerunt proiecti, ſicut proiiciebantur ibi cineres aliarum immunditiarum, quæ cremabantur. Sic patet, quarto Regum 23. Nam rex Ioſias proiecit ibi cineres omnium idolorum, quæ combuſſit. *Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael.* Licèt tantam diligentiam fecerit Aſa circa expurgationem idolatriæ: tamen non fuit tota expulſa: quia excelſa derelicta ſunt in Iſrael. Poſſunt autem accipi excelſa, ita quòd pertineant ad idolatriam, vel ꝙ non: ſed quòd in eis Deus colatur, ſicut declarabitur infra in quadam quæſtione. *Attamen cor Aſa perfectum erat cunctis diebus*. Iſtud ponitur ad excuſandum præcedentia: quia dictum eſt, quòd excelſa derelicta ſunt. Et tunc dicet aliquis, quomodo poterat Aſa colere Deum in toto corde ſuo, ſicut iurauerunt viri Iuda: quia ad hoc neceſſe erat, quòd omnino conuerteret cor ſuum ad dominum, & recederet ab idolatria. Reſpondet litera, quòd licèt dimiſiſſet Aſa excelſa in terra, tamen cor ſuum perfectum erat cum domino, ideſt totaliter inclinabatur ad colendum dominũ, & nullo modo ad idola, vel peregrinum cultum: ſed quomodo omnibus diebus fuerit cor Aſa perfectum cum Deo declarabitur infra in quadam quæſtione. *Ea verò, quę vouerat pater ſuus, & ipſe, intulit in domum domini*. Reges ſolebant vouere munera aliqua ad ditandum domum domini, & quia Abia pater Aſa vouerat aliqua, & non occurrerat ſibi ſoluere illa, ſoluit ea Aſa. Etiam ipſe Aſa aliquando vouit munera, & illa ſoluit. Et dicitur, intulit ea in domum domini, ideſt, poſuit in theſauris domini. *Argentum, & aurum, vaſorumque diuerſam ſuppellectilem*. Scilicet, dedit argentum, & aurum, & vaſa. Hic accipitur argentum, & aurum pro illo, quod erat in maſſa, nulla re inde fabricata. Suppellex varia vaſorum erat, quando de auro, & argento erāt aliqua fabricata ad vſus, vel honorem templi. *Bellum verò non fuit niſi vſque ad trigeſimum annum regni Aſa*. Iſtud ponitur ad ſignandum proſperitatem temporis Aſa, ſcilicet, quia non fuerunt bella tempore eius. Nam ea, quæ habentur ſupra, fuerunt facta anno quintodecimo regni Aſa, vt patet ſupra in litera, & dicitur hic, quòd vſque ad annum trigeſimum regni, non ſurrexit bellum aliquod. In Hebræo dicitur. *Bellum verò non fuit vſque ad trigeſimum quintum annum regni Aſa*. Iſta litera verior eſt, & ſatis poteſt dici, quòd tranſlator noſter Hierony. verè tranſtulerit, & tamen poſtea imperitia librariorum perierit illa particula: ita vt deberet dici trigeſimum quintum, & dicatur ſolùm trigeſimum, & hoc magis videtur conuenire veritati, quia in principio ſequentis capituli dicitur, anno trigeſimo ſexto regni eius aſcendit Baaſa, & ſic vſque ad trigeſimum ſextum annum non legitur aliquod bellum, & tamen ſi diceretur in litera vſque ad trigeſimum annum regni Aſa, non legeretur quid medio tempore factum fuerit.

F *An anno quintodecimo regni Aſa facta ſit illa ſolennitas.*

Quæſtio XIIII.

QVAERITVR Circa prædicta, primò quomodo poteſt ſtare, quòd anno quintodecimo regni Aſa facta fuerit iſta ſolennitas fęderis. Nam videtur, quòd potius facta fuerit anno decimo, vel vndecimo regni Aſa, quia facta eſt tempore belli Aethiopum, & iſtud bellum fuit anno decimo regni Aſa, cùm dicatur præcedenti capitulo, quòd decem annis fuit pax in regno Aſa, & poſtea ſequitur de bello contra Aethiopes. Ex quo apparet, quòd fuerit factum anno decimo, vel vndecimo. Aliqui dicunt, quòd bellum contra Aethiopes factum eſt anno decimo regni G Aſa finito, inchoato vndecimo, eo quòd ſolis decem annis primis continuis durauit pax, & tunc ſuperuenerunt bella aliqua, & tamen nō legitur bellum aliquod niſi Aethiopum. Ideo credendum videtur, quòd fuerit factum bellum contra Aethiopes anno vndecimo in principio. De ſolennitate iſta fęderis dicunt, quòd facta eſt quintodecimo anno, eo quòd litera hoc exprimit, ſcilicet anno quintodecimo menſe tertio. Et ſic volunt, quòd non fuerint ſimul facta iſta duo, ſcilicet bellum contra Aethiopes, & fędus iſtud. Dicendum tamen eſt, quòd neceſſe eſt, ꝙ bellum Aethiopum fuerit, quando fuit iſtud fędus. Quod patet, quia quando veniebat Aſa, & Iudęi de bello, exiuit eis in occurſum Azarias Propheta, & locutus fuit ea, quæ ha- H bentur hic, & illico venit Aſa in Ieruſalem, & fecit ſolennitatem fęderis, vt colligitur ex litera continuando eam, & tamen fędus factum eſt anno quintodecimo regni Aſa: ergo etiam bellum tunc factum eſt. Secundò patet, quia dicitur in litera, quòd venerunt in Ieruſalem menſe tertio anno quintodecimo regni Aſa, & immolauerunt in die illa de manubijs, & præda, quam adduxerant boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia. Apparet ergo, quòd tunc venerunt de bello, quia aliàs non poterant offerre ſacrificia de præda. Neceſſe eſt igitur, quòd bellum contra Aethiopes factum fuerit anno quintodecimo, quando celebratum eſt iſtud fędus. Cùm autem obijcitur, quòd anno decimo, vel vndecimo regni Aſa fuerit factum I illud bellum, quia pax durauit decem annis primis regni Aſa. Dicunt quidam, quòd verum eſt, quòd pax durauit annis decem, & tamen non factum eſt illico bellum poſt decimum annum, ſed poſt quartumdecimum, & ſic vſque ad principium quintidecimi durauit pax. Et cùm dicitur, quòd durauit pax decem annis, ſiue quòd quieuit terra in diebus eius decem annis, Dicunt, quòd verum eſt, & tamen non quieuit ſolis decem annis, ſed etiam pluribus. Sed dicendum, quòd iſtud eſt ridiculum, quia ſi pax duraſſet annis quatuordecim, non poneretur ſolùm de decem annis, quia nihil proficiebat poni decem annis duraſſe, quia ita poterat poni, quòd duraſſet annis tribus, vel duobus, & iſtud ridiculum eſt. Et ſic dicendum, quòd K quieuit terra annis decem, ſcilicet, ſolùm decem annis. Alij ergo dicunt, quod ſolùm decem annis durauit pax in terra Aſa, & bellum Aetiopum inchoatum fuit illico, & continuatum eſt vſque ad annum quintumdecimum in principio, quia ſatis poterat durare hoc tempore quatuor annorum. Sic enim eſt de multis alijs bellis, quæ magno tempore durant: ſicut bellum Troianum durauit decem annis, vt ait Boetius de Conſolatio. libro quarto metro vltimo, ſcilicet.

Bella bis quinis operatus annis
Vltor Atrides.

Ideſt Atrides, qui eſt Agamennon, egit bella annis decem contra Phrygios, qui ſunt Troiani.

Sed

Sed dicendum, quòd istud non stat, quia non durauit istud bellum aliquanto tempore: sed illico, vt ingressus est rex Aethiopum in terram Iuda, egressus est ei in occursum Asa rex Iuda, & castrametatus est contra ipsum, & in prima congressione bellica fugati sunt Aethiopes, & occisi: quia Deus exterruit eos, vt colligitur præcedenti capit. non ergo durauit bellum illud nisi vna die, & sic anno quintodecimo regni Asa inchoatum est, & finitum. Respondendum ergo, quòd quidam volunt bellum Aethiopum fuisse anno decimo, vel vndecimo regni Asa, & tunc debent dicere, quòd ista spolia, quæ oblata sunt in Ierusalem, non fuerunt de bello contra Aethiopes, sed de aliquo alio, quod subticeatur hic, quia multa subticentur in sacra scriptura. Nam quomodo ponatur necesse est, quòd subticeatur hic aliquod bellum, vel præcedenti capitulo. Dicendum tamen, quòd magis consonat literæ, quòd fuerit bellum contra Aethiopes anno quintodecimo regni Asa, licèt contrarium communiter teneatur, & tunc consonat tota litera, & dicetur, quòd spolia ista, de quibus oblata fuerunt sacrificia in Ierusalem fuerunt de bello contra Aethiopes. Sed tunc dicetur quomodo ergo potest stare, quòd in diebus Asa quieuerit terra decem annis: quia videtur, quòd quieuerit quatuordecim, quia vsque ad annum quintumdecimum, in cuius principio fuit bellum Aethiopum, non legitur aliquod bellum. Dicendum, quòd decem annis primis regni Asa fuit terra in pace, ita quòd nulla omnino surrexerunt bella. Post decimum autem annum surrexerunt aliquæ contentiones paruæ contra vicinos, per quas iam terra non erat omnino in pace, & tamen nõ fuerunt bella famosa, de quibus oporteret fieri mentionem. Vnde scriptura dixit, quòd cessasset terra annis decem à bellis scilicet, & nõ plus. Et tamen, quæ bella fuerint in istis quatuor annis, vel in aliqua parte ipsorum non fuit expressum, quia non erant memoria digna, & istud magis tenendum est.

An obtulerint domino de præda tot boues, & arietes. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd obtulerunt domino de præda boues septingentos, & arietes septem millia, quomodo possit hoc stare. Nam videtur, quòd hoc erat illicitum, quia sacrificium de furto illicitum est, & Deus abhominatur talia. Dicendum, quòd sacrificia fecit Asa de animalibus habitis in præda, & fuit oblatio ista Deo accepta. Nam quando obtulerunt ea inierunt cum domino fœdus de obseruando legem suam, & scriptura laudat istos facientes fœdus, quòd in toto corde suo fecerunt, & sic obseruauerunt, & tamen si illicitum esset fieri sacrificia de præda, nullatenus fecisset illa Asa: quia nunc erat nimis deuotus circa legem Dei, & non infringeret eam vouendo obseruare ipsam. Cùm autem obijcitur, quòd de præda oblata erant ista sacrificia. Dicendum, quòd fuit licitum, & etiam fuit meritorium, & laudabile potius offerri de præda, quàm de illis, quæ non erant de præda. Primum patet, quia offerre, & donare aliquid Deo gratis in cultum suum: nemo autem potest donare, nisi quod est sui iuris: ideo oblatio, vel eleemosyna non est licita nisi de eo, quod proprium est: & quia id, quod quis furatur, vel rapit non est suum, non potest oblationem facere, nec eleemosynam gratam, sed potius peccat talia offerendo, cùm potius teneatur hæc dare ei cuius ista sunt. Contingit tamen interdum, quòd accepta in præda sint eius, qui rapuit ea, & tunc sicut liceret de proprijs dare, quæ à nullo ablata sunt: ita licebit dare de eo, quod in

A præda captum est, & quia quandocunque bellum est iustum, licita est præda, & occisio, & quæcunque alia mala pœnalia inflicta hosti vsque ad satisfactionem iniuriarum, & damnorum illatorum, & istud bellum contra Aethiopes erat iustissimum, & Deus in eo miraculosè adiuuerat Israelitas, vt patet præcedenti cap. Videtur, quòd præda facta fuerat iusta, & consequenter transierunt in ius prædantium, & licebat prædantibus facere quidquid vellent de illa: poterant igitur offerre domino de illa. Secundum est, quòd erat meritorium, & laudabile Deo offerre de præda ista, quod patet, quia Deus dederat victoriam mirabilem contra Aethiopes, vt patet præcedenti capitulo, & sic iustum valde erat, quòd ipsi tanto beneficio gratias agerent,
B & tamen non poterant magis expresè gratias agere, & attribuere Deo illud bellum, quàm offerendo de præda capta in illo: ideo meritorium, & laudabile erat offerre de præda capta in bello isto. Tertium est, quòd magis erat laudabile offerre de ista prçda, quàm de aliquo alio, scilicet si vellent Israelitæ offerre septingentos boues, & septem millia arietes domino, melius erat, quòd offerrent eos de ista præda, quàm de alia substantia sua. Et patet, quia quantum ad ipsos Iudæos æquale erat. Nam cùm ista præda transisset in ius eorum, nihil magis erat, quòd offerrent septingentos boues de præda, quàm de illis, quos prius habebant: quia vterque erant sui, erat Deo acceptabilis, quòd offerret de eis, quæ in præda acceperant. Quia
C sacrificia in se non proficiunt Deo, sicut dicitur Psal. 49. Non accipiam de domo tua vitulos, nec de gregibus tuis hircos: meæ enim sunt omnes feræ syluarum. Et postea dicitur: Si esuriero, non dicam tibi, meus est orbis terrarum, & plenitudo eius. Et postea infertur: Immola Deo sacrificium laudis. Et sic apparet, quòd sacrificia absolutè non proficiunt Deo, nec sunt ad cultum eius, nisi inquantum per ea laudatur: ideo illa sacrificia erunt Deo magis acceptabilia, per quę magis laudatur, & tamen magis laudabatur Deus offerendo sibi sacrificia de prçda, quàm aliqua alia: eo quòd illa offerendo innuebatur, quòd Deus dedisset victoriam Iudęis in hoc bello, & ascribere ei hanc victoriam erat magna laus. Nec est dubitandum in
D hoc, quin aliquando munera facta de prçda sunt domino acceptabilia: nam illa, quę potissima fuerunt in cultu Dei fuerunt de prçda. Nam à principio datę legis locus colendi Deum vnicus fuit, tabernaculum Moysi: totum tamen factum est de prçda, vel potius de furto. Nam Deus dixit Israelitis, quòd peterent vasa aurea, & argentea, & vestes ab Aegyptijs commodata, & acceperunt multa: Exod. trigesimo, & vndecimo, & de auro illo, & argento, & diuitijs, quas de Aegypto tulerant, fabricatum est sanctuarium offerentibus Israelitis munera: Exod. vigesimo quinto, et trigesimo sexto. Idem patet de templo Salomonis. Nam ille fuit locus excellentissimus cultus diuini, et tum factus est de prçda: quia Dauid dedit omne au-
E rum, et argẽtum, ferrum, et æs necessarium pro fabricatione templi: vt patet secundo Regum octauo, & prçcedenti lib. vigesimo secundo, vigesimo nono ca. Et tamen omnia illa fuerunt de præda quam accepit, quando pugnauit Dauid contra diuersas gentes, scilicet contra Amalechitas, Idumæos, Moabitas, Amonitas, Siros, & Philisthinos, & omnes alias gentes contra quas pugnauit. secundo Regum octauo, & præcedenti lib. 18. c. Nunc ergo à fortiori poterant accipi sacrificia de præda pro cultu Dei.

Quid fuit istud fędus, & quæ cæremoniæ, & ad quid.

Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, quid fuit istud fędus, quod fecit nunc Asa,& totus Iuda cum domino, & quæ cæremoniæ eius erant, & ad quid fiebat. Respondendum ad primum, q́ istud fędus erat quædam promissio de obseruanda lege, quam faciebant Israelitæ in honorem Dei, quod patet: quia dicitur in litera, & intrauit ex more ad corroborandum fędus, vt quærerent dominum:& erat istud fędus promissio quædā cum quibusdam cœremonijs, ex quibus causabatur obligatio,& poterat fieri pro quacunque re quam vellet aliquis cadere sub obligatione, & fiebat cū multis cęremonijs ad hoc, q́ obligatio inde causata esset indissolubilis,& formidarent homines facere contra eā. Sciendum autem, quòd in fędere semper est obligatio,& promissio,& tamen interdum est promissio ex vna parte, interdum ex vtraque. Sic enim sæpe factum est fędus inter Deum & Israelitas, & interdum in fædere Deus solus obligabat se Israelitis ad aliquid faciendum, & interdum obligabant se soli Israelitæ Deo, & interdum se obligabat Deus Israelitis, & Israelitæ Deo. De primo patet, sicut quando Deus fecit fędus cum Abraham de dando sibi, & semini suo terram Chanaan. Nam tunc solùm obligauit se Deus ad dandum terram illam, & Abraham ad nihil se obligauit; vt patet Gen. 15. De secundo patet, quando Israelitæ tempore Iosue fecerunt fędus cum domino de obseruando legem suam, & posuerunt lapidem in testem. Iosue vigesimo quarto. De tertio patet exemplum, quando factum est fędus in datione legis, cùm Deus obligauit se ad accipiendum Israelitas in populum peculiarem,& benefaciendum eis plusquam alijs gentibus, & Israelitæ obligauerunt se ad custodiendum legem Dei: Exod. decimo nono, & vigesimo quarto. Cæremoniæ autem fęderis erant istæ, quòd primò ille, qui debebat facere fędus, promitteret alteri vocaliter, vel ambo vicissim id, quod vnus obseruare debebat alteri,& alter alteri,& ista promissio, vt firmior esset fulciebatur iuramento. Sic patet hic, nam omnes viri de regno promittebant Deo, quòd obseruarent legem eius, & iurauerùnt hoc facere, vt patet in litera:& non solùm iurabant homines, quando vicissim promittebant, sed etiam Deus quando faciebat fędus cum hominibus interdum iurabat, vt videretur firmior promissio sua. Sic factum est de fędere, quod fecit Deus cum Abraham de dando ei, & semini suo terram Chanaan, Gen. decimo quinto. Nam postea iuramento confirmatum est Gen. vigesimo secundo, & vigesimo sexto. Iterum benè Deus locutus fuit Isaac faciens mentionem de iuramento, quod præstiterat Abrahæ. Secunda cęremonia erat, quòd illi, qui faciebant fædus si essent homines, imprecarentur mala super se si non obseruarent illam promissionem: vtpotè si dicerent, si nō obseruauero hoc, Deus infligat mihi mortem amarissimam, vel auferat mihi lumen oculorum meorum, vel caream bono,& desiderabili maximo. Sic obseruatum fuit hic: nam isti Iudæi iurauerunt seruare imprecantes mala super se, sicut dicitur in litera, scilicet, quòd iurauerunt omnes, qui erant in Iuda cum execratione. Vocatur execratio malorum imprecatio, quando quis mala imprecatur sibi venire, si non fecerit tale, vel tale. Deus autem non iurat cum imprecatione, vel execratione, quia ista sunt de malis: Deo autem non potest malum aliquod euenire: ideo frustra esset, quod mala imprecaretur: quia ipse summum bonum est, & valde videretur agere contra naturam suam si imprecaretur sibi

F mala, cùm nullo modo sibi euenire possint. Tertia cæremonia est, quòd occidantur aliqua animalia, & secentur in partes, & ponantur altrinsecus partes diuisæ: ita vt maneat vna in medio. Sic patet, quando Deus fecit fędus cum Abraham de dando sibi terram Chanaan. Nam iussit, quòd Abraham acciperet arietem trinum, capram trinam,& vaccam trinam,& turtures, & diuideret pecora per medium, & poneret partes altrinsecus. Gene. decimo quinto. Quarta cæremonia erat, quòd ille, qui ꝓmittebat aliquid alteri, transiret inter partes animalium diuisorum. Sic patet, quando Deus fecit prædictum fędus cum Abraham: nam diuisis animalibus Deus, qui promittebat hic aliquid, debebat transire inter diuisiones, & quia Deus

G est incorporeus, & non poterat transire, nec moueri, nec etiam voluit apparere in aliqua effigie, vt non esset causa idolatrandi: misit ignem, qui transiuit per medias diuisiones. Nam cùm occubuisset sol, & occupasset sopor ipsum Abraham facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones: Gene. decimo quinto. Abraham autem non transiuit inter illas diuisiones: quia nihil promittebat Abraham Deo: sed Deus Abrahæ promittebat dare terram. Ratio huius cæremoniæ erat, quia facientes fędus volebant signare, quòd violans fędus deberet grauiter puniri, scilicet, quòd occideretur:& ad hoc transibat inter diuisiones animalium, vt signaretur, quòd ipse diuideretur in partes, sicut illa animalia si violaret fœdus. Quinta

H cæremonia erat, quæ interdum seruabatur in fędere, scilicet, quòd acciperetur sanguis animalium occisorum pro fędere, & de illo aspergeretur super facientes fędus, vel super illum solum, qui aliquid promittebat alteri. Sic factum est quando Deus, & Israelitæ pepigerunt fędus,& Deus promisit Israelitis, quòd acciperet eos in populum peculiarem, & populus promisit Deo, quòd obseruaret totam legem eius, & ad hoc acceptus est sanguis animalium in crateris, & aspersus totus populus de sanguine illo. Et quia Deus erat spiritus purus, & non poterat aspergi sanguine, aspersus fuit liber legis sanguine, & etiam altare: Exod. vigesimo quarto, & magis ad Hebræ. nono. Et hoc

I fuit, sicut in fędere inito cum Abraham, quia cùm non posset Deus transire inter diuisiones animalium transiuit ignis loco eius. Hic autem non poterat aliquid accipi, quod magis expressè repræsentaret Deum quàm altare in quo fiebant sibi sacrificia, & liber legis, in quo scripta erant præcepta Dei, & sic ista potius, quàm aliqua alia aspersa sunt sanguine. Ista cæremonia fiebat ad signandum, quòd siquis fędus eius violaret, sanguis eius aspergeretur, & occideretur, sicut aspergebatur super eos ille sanguis animalium. Quòd autem cum fędere fierent aliæ cæremoniæ, sicut factæ sunt hic, scilicet, quòd omnes iubilarent voce magna, & quòd resonarent in clangore tubæ, & sonitu buccinarum: non erat ex conditione fęderis, sed solum quia in magna lætitia factum est istud

K fædus.

Ad quid fuit factum fœdus.

Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius, ad quid fiebant fœdera,& potissimè de isto fœdere ad quid factū est. Respondendum, quod fędera fiebant ad fortissimam cautelam, sicut iuramenta, vt patet ex his, quæ supra declarata sunt. Nam fœdus est promissio inducens obligationem certis cœremonijs limitata: obligatio autem nascitur ex promissione: nam verbo simplici

homi-

homines ligantur ad faciendum quod promiserint, & non erat necesse aliquid aliud apponi, sed apponuntur multa alia propter malitiam humanam, cui non videtur sufficere simplex promissio: & hoc fit, vel propter malitiam se obligantis, qui non credit se firmiter obligari verbo simplici, nisi aliqua alia apponantur, vel propter malitiam eius, cui fit promissio, qui non credit sibi fidem seruandam, si simpliciter promittatur, sed volunt addere multas alias firmitates: sic patet Matth. 5. cùm Christus dissuasit iurare, dicens, ꝙ non iuraretur per cœlum, nec per terram, nec per aliquam creaturam, & subintulit, sit sermo vester: est est, non non: quasi istud sufficeret inter homines ad rectè viuere. Et declarauit subiungens, quod amplius autem est à malo est, idest, petere aliquid super simplicem ꝓmissionem à malo est, idest, à mala conditione hominum, quod est malum culpæ, vel malum pœnæ. Ista autem malitia humana, quæ dicta, est introduxit multos alios modos confirmationis promissionis super simplicem promissionem, & fuit vnus modus iuramentum, quo per Deum, cuius est auctoritas summa, promittimus aliquid nos facturos, vel dicturos. Et fuit rationabilis modus introducendi talem confirmationem, quia nihil est, quod magis homines timere debeant, vel honorare, quàm Deum: eo quòd est summum ens, & maximum bonum. Ideo verisimile est, quòd inuocato nomine Dei in testem non debeat homo falsum dicere tanquam timens, quòd Deus, cuius reuerentiam lædit eum debita pœna affligat. Ista est etiam causa quare interdum homines iurant per reges suos, vel per salutem ipsorum: sicut iurauit Ioseph fratribus suis per salutem Pharaonis dicens: per salutem Pharaonis, non egrediemini hinc, donec veniat frater vester minimus: Gen. 42. cap. Et apud quasdam gētes consuetudo est, quòd quando quis iurauerit per salutem regis, si mentitus fuerit, ꝙ occidatur, quia læsit regiam maiestatem, & dicunt talem consuetudinem esse in Aegypto, & ob hoc Ioseph iurauit per salutem Pharaonis. Et quia homines tanto magis obseruant aliquid, quanto magis timent contraire. Si ergo aliquid sit quod homines magis timeant, quàm Deum, vel magis ament, per illud firmius iurant, quàm per Deum: & sic iurāt aliqui per vitam filiorum suorum, quia illos maximè diligunt, vel per vitam suiipsorum, & sic de alijs rebus, quas maximè diligunt, vel venerātur. Et quia quando omnia ista coniunguntur maius est, sicut funiculus triplex difficile rumpitur, iurant interdum homines per id, quod maximè timent, & id quod maximè amant, & sic est firmissimum iuramentum. Sic patet de quodam modo iurandi, qui erat inter antiquos. s. viuit Deus, & viuit anima mea: vel viuit anima tua, quia nihil est quod homo magis timeat, & veneretur, quàm Deū, & nihil est quod magis amet, quàm seipsum, siue vitam suam. Per hoc autem tanquam per firmissimam confirmationem promissionum, & probationem veritatum terminabantur apud antiquos omnes dubitationes, & discordiæ. Sicut dixit Apostolus: homines per maiorem suum iurant, & omnis controuersiæ eorum finis est iuramentum. Ad Hebr. 6. Postea tamen humana malitia, & infirmitas, non credens sufficere istam iuratoriam confirmationem inuenit aliam. s. fœdus, in quo adhibentur iuramenta, & adiunguntur aliæ cœremoniæ signantes indissolubilitatem fœderis. Deus autem sciebat sufficere simplex verbum ad affirmationem, vel negationem, sicut dixit Christus Matth. 5. Volens tamen condescendere humanæ infirmitati, cui communicat cū hominib⁹, vel olim communicauit in quibusdam apparitionibus, vtitur iuramento ad cōfirmationem eorum, quæ promittit, & interdum etiam fœdere: non

A quidem, quòd ex parte Dei maiorem cōfirmationem faciat iuramentum, quàm simplex promissio, nec magis efficit fœdus, quàm iuramentum, sed quia credunt homines maiorem certitudinem per quædam, quàm per alia designari: ideo Deus interdum promittebat quædam simplici verbo, sicut quando primò promisit benedicere Abrahæ, & multiplicare semen suum: Gen. 12. & quādo prima vice promisit Abrahę terram Chanaan. Gen. 13. aliquando cū iuramento promittebat aliquid, sicut quando promisit multiplicare semē Abrahæ, sicut stellas cęli, & ꝙ possideret semen suum portas inimicorum suorum postquam Abraham voluerat immolare filium suum Isaac ad mādatum Dei: Gen. 22. & quando iterum sub eodem iuramento pro-
B misit Isaac terram Chanaā. Gen. 26. Interdum autem faciebat fędus, & hoc ad signandum maximam firmitatem. Sicut quando ꝓmisit dare Abrahæ, & semini suo terram Chanaan: Gen. 15. & iterum quando promisit Israelitas accipere in peculiarem populum, quia tunc confirmata est promissio fędere: Exod. 19. & 24. capitulo.

Ad quid factum est fœdus istud. Quæst. XVIII.

QVAERITVR Vlterius, dato quòd fœdera, ad aliquid proficiant, istud tamen ad quid factū est. Nam nō videtur, ꝙ ad aliquid proficeret: quod patet,
C quia fœdus interponitur ad confirmandum aliquam promissionem, quæ fit inter partes, & sic cum fędere causatur noua obligatio, & tamen in præsenti non poterat causari aliqua obligatio, quia promiserunt hic Israelitæ, quòd quærerent dominum. i. ꝙ obseruarent legem, quia istud erat quærere dominum, & tamen Israelitæ erant obligati ad obseruandum per hoc, ꝙ à principio receperant eam, & Deus volebat eos obligare: ad quid ergo proficeret istud fœdus, quia nō poterant nouiter obligari? Respondendum, quòd istud fędus, & similia proficiebant valde inter Israelitas, vnde sæpè illa faciebant. Primò proficiebant directè ex parte obligationis, quam intendebāt causare Israelitę. Nam verè obligabantur per talia fędera. Et cū obij-
D citur, ꝙ erat causata iam obligatio. Dicendum, quod verum est, quòd necesse erat Iudæos obligatos esse ad istud quod in fędere promittebant etiam si fędus nullum facerent, & tamen per fędus istud causabatur noua obligatio. i. nouus gradus super obligationem veterem. s. ꝙ nunc erant magis obligati, quàm prius, quia duo vincula fortius ligant, quàm vnicum, potissimè quando quodlibet eorum sufficiens est per se ligare. Erant autem Iudęi obligati ex Dei mandato, & ex antiquorum suorum fędere, & ista obligatio erat in eis necessaria. Alius modus obligationis adhuc erat, scilicet, spontaneus, & iste est per votum, vel fędus: ideo supra primam obligationem, quæ erat ex necessitate, inducebant Iudæi obligationem secundam, quę erat
E spontanea: ideo ad aliquid proficiebat. Sic enim fit interdum inter nos, quia aliqua sunt necessaria secundum legem Euangelicam, & tamē nos interdum vouemus illa facere. Sicut siquis homo consueuit incurrere in aliqua delicta, & postea vult cauere ab eis, & vt efficatius caueat, vouet se nunquam talia cōmissurum, qui si postea commiserit, grauī⁹ peccat, q̄ si nō vouisset, dato quod etiam sine voto erat obligatus quilibet non facere talia. Sic etiam est de voto, quod facimus in Baptismo, quia ibi vouemus abrenunciare Satanæ, & pompis eius, & tamen dato quod non vouissemus, tenebamur ad obseruandum. Secundò ꝓficiebat istud fędus ad mouendum magis Israelitas ad custodiam legis, quia licèt tenerentur aliàs legem ob-

seruare, tamen quando viderent, ꝙ ipsi fecerunt fędus de obseruando, & imprecati fuerant super se pœnas grauissimas, si non obseruarent mouebātur efficatius ad obseruandum. Et ista est causa, quare aliqui nostrum sæpè vouent facere, ꝙ aliàs lege obligati erant facere, vel cauere. Tertiò proficit ad maiorem timorem, quia quando quis fecit fœdus de obseruando legem, & non obseruat incidit, in valde maiores pœnas, quàm si non fecisset fœdus de obseruando. Etiam, quia Deus valde magis repetit pęnas, in quas aliqui incurrunt violando fœdus, quàm si violarent legem. Quod patet, quia Iudæi obligabantur dimittere seruos, & ancillas de genere Iudæorum liberos anno septimo. Exod. vigesimo primo, & Deuteron. decimo quinto, & si non facerent, incurrebant in pœ-
G nam, quam Deus dignam arbitraretur. Aliquando autem Iudæi vouebant, & faciebant fędus de dimittendo huiusmodi seruos liberos. Et factum est sic tēpore Sedeciæ regis, & quia nō seruauerunt fędus, De⁹ comminatus est Iudæis, quòd dispergeret eos, & traderet hostibus: Iere. 34. & sic non allegauit ibi Deus contra Iudæos, quòd peccassent contra legem, sed solùm, quòd violassent fędus, licèt etiam verum esset, quòd violassent fędus.

An illud fœdus esset ex more.

Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius circa istud fędus, quia dicitur hic, quòd iurauit Asa ex more ad corroborandum fędus, vt quærerent dominum: quomodo dicitur, quòd hoc erat ex more. Respondendū, quòd inter Iudæos erat consuetudo sæpè faciēdi fędus cum domino super diuersis rebus obseruādis, & interdum super eadem, & sic quando erat aliquid, quod volebāt cum desiderio obseruare, vt magis mouerentur ad obseruandum illud, faciebant fędus cùm domino de obseruando. Istud autem sæpissime fiebat super obseruatione totius legis, & interdum super obseruatione partis eius de vno præcepto obseruando. Patet, quia erat in lege cautum, quòd cùm aliquis de genere Hebræorum venderet se in seruum propter inopiam, exiret liber septimo anno remissionis. Exo. 21. & Deuter. 15. & ad hoc erant obligati Israelitæ, etiam si non vouerent hoc obseruare, nec facerent fędus de obseruando: & tamen ipsi legūtur fecisse fędus cum Deo super hoc. Nam tempore regis Sedeciæ omnes Iudæi promiserunt dimittere seruos suos Iudęos liberos, & occiderunt vitulum, diuiseruntque illum in duas partes, & transierunt omnes Iudæi viri, & fęminæ, laici & sacerdotes inter diuisiones vituli: Iere. 34. Et postea non seruauerunt fędus illud, & Deus comminatus est eis mala multa. eodem capitulo. Aliquando autem Iudęi faciebant fędus super obseruanda tota lege. Et primò factum fuit istud fędus, quando lex recepta est, vt patet Exo. 24. Iterum autem tempore Iosue congregati sunt omnes Israelitæ in Sichem, & ibi fecerunt fędus cum domino de obseruando legem, positusque est lapis in testimonium initi fęderis. Iosue 24. cap. Iterum legitur fędus factum super ista obseruantia legis tempore istius regis Asa, de quo hic. Iterum etiam factū est fędus tempore Iosiæ regis 4. Reg. 23. & sic tempore multorum aliorum Regū, & fortassis idem rex sæpè faciebat fędus super obseruatione legis. Et sic innuitur hic, cùm dicitur, quòd iurauit ex more ad corroborandum fędus, vt quærerent dominum. Consuetudo erat ergo talem fieri corroborationem fęderis. Et rectè vocatur ista magis corroboratio fęderis, quàm fędus, quia non erat istud fędus nouum, cùm
F sæpè super eadem re fędus factum extitisset, sed confirmabatur fędus antiquum.

An omnes obseruare debebant istud fœdus.

Quæst. XX.

QVAERITVR vlterius, cùm dicitur hic, quòd omnes à viro vsque ad fęminam, à paruo vsq; ad magnum obseruare debebant istud fędus, quomodo poterat stare. Nam dicitur hic, ꝙ siquis non quęsierit dominum Deum Israel, moriatur à minimo vsque ad maximum, à viro vsque ad fęminam. Non videtur tamen quomodo parui possent obligari, quia non potest aliquis obligari, nisi sciat se obligari, & cognoscat quid sit obligari. Paruuli tamen non sunt capaces huius: ideo non possunt obligari. Item dato quòd possent obligari, tamen non possent exequi quod continebatur in obligatione. Nam qui est infra annos discretionis, non potest quærere dominum, quia non potest facere actum laudabilem, nec vituperabilem, nec est propriè actus humanus cùm nō sint principia operandi perfecta. Respondendum, ꝙ secus est de obligatione, quæ causabatur per fędus, quàm de operatione, vel executione fęderis. De executione dicendum, quòd non tenebātur paruuli ad executionē, quia ipsos excusabat naturæ defectus: & cùm dicitur hic, siquis non quæsierit dominum, moriatur à minimo vsq; ad maximum: intelligitur, ꝙ isti, qui erant nunc minimi,
H quando fiebat istud fędus, etiam si essent infantes vni⁹ diei, obligabantur ad fędus, quia licèt non obligabantur pro nunc, obligabantur pro tempore illo exequi, quo essent potentes ad exequendū: & sic illi, qui nunc erant paruuli, & postea non essent paruuli, quādo operarentur, obligabantur quærere dominū custodiendo legem. Et de hoc intelligitur litera. s. siquis inquit, nō quęsierit dominū, à minimo vsq; ad magnū moriat̄, qn̄ illi, qui sunt numero minimi fuerint magni. De obligatione dicendū, ꝙ causabatur nūc statim tam in paruulis, q̄ in magnis, nec ad hoc faciebat aliquid differentia ętatis. Et qn̄ obijcit, ꝙ non potest obligari, nisi qui scit se obligari, & videt qūo causatur obligatio, dicendū, ꝙ est q̄dam obligatio, q̄ spontè introducitur, &
I alia, q̄ ex necessitate. De obligationibus spontè introductis dicendū, ꝙ non possunt cadere, nisi in habente ętatē perfectā, vt sciat se obligari, & qūo obligatur. In obligationibus aūt necessarijs obligantur ēt illi, q non sunt capaces rationis, sicut oēs hoīes obligantur ad baptismum sub pęna mortis ęternę. Siquis verò decedat non baptizatus, etiam si sit infans vnius diei perit ęternaliter. Hoc autem non poterat esse, nisi ēt ille obligatus esset ad suscipiendum baptismum. Ita est de q̄busdam alijs obligationibus, quæ inducuntur à patribus in filios ex necessitate, & istę in quacunque ætate causantur. Sic fuit in præsenti, quia ista obligatio introducta per fędus erat de obligationibus necessarijs, scilicet, quia in fędere obligantur Israelitæ ad obseruā-
K dum legem, obseruatio autem legis cadebat sub necessitate quantum ad omnes: ideo paruuli illico obligabantur. Et ista est causa, quare etiam non existentes obligabantur: nam illi, qui nondum erant tempore huius fęderis, quando nascerentur, obligabantur obseruare fędus, quia obligatio erat necessaria, etiam si non fuisset positum fędus. Et non solùm obligabantur obseruare legem sub pęnis, quæ aliàs prouenie-bant non obseruantibus legem, sed etiam sub pęnis, quæ veniebant non obseruantibus fędus, ad quod erāt aliæ pęnę speciales.

An

An cor Asæ fuerit perfectum cum domino. *Quæst.* XXI.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd cunctis diebus Asa fuit cor eius perfectum cum domino, quomodo est verum hoc. Nam manifestũ est, quòd post hoc peccauit, vt patet seq. cap. Respondet Nicolaus, quòd fuit cor Asa perfectum cum dño omnibus diebus. s. omnibus diebus quousq; peccauit, sicut signatur seq. cap. Et posset hoc confirmari, quia in scriptura sæpè multi vocantur omnes, & multi dies alicuius vocantur omnes dies eius. Sed dicendum, ꝙ non stat, sed secundùm veritatem tenẽdum est, ꝙ cor Asa fuit perfectum cũ domino omnibus diebus suis: ita quòd nunquam declinauit ab hac perfectione, vel integritate. Pro quo sciendum, quòd hic accipitur ꝑfectio pro integritate: differunt autem hæc, quia perfectio signat complementũ bonitatis alicuius, & tunc vocatur aliquis perfectus, quando peruenit ad magnũ gradum bonitatis. imò ad maximũ propriè accipiẽdo. Integritas autem est quantum ad coexistẽtiam partiũ. Vnde quando alicuius rei omnes partes coexistunt, dicitur illa res esse integra: deficiẽte vna particula, res integra non est: & sic integritas dicit totalitatem, vel cõpositionem, & perfectio dicit complementum, & nõ compositionem. Hic autem non accipitur propriè perfectus, qa perfectio est in obseruatione supererrogantiarum. i. consiliorum, & obseruantia solius legis neminem efficit perfectum, sic vt patet Mat. 19. cùm quæsiuit iuuenis à Christo; quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? & ille ait, serua mandata, qui respondit: oĩa hæc custodiui, quid adhuc mihi deest? & Christus ait; si vis esse perfectus vade, & vende vniuersa, quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cęlo, & sequere me. Ecce ergo, quòd custodienti legem multum deest adhuc ad perfectionẽ. s. ꝙ vendat vniuersa, quæ habet, & faciat alia opera cõsilij. Et tamen in veteri testamento vocatur aliquis perfectus obseruans solam legem, cùm nondum essent ibi istæ supererrogationes, ideo non accipitur, sicut nũc, sed vocatur perfectus. i. integer. Et ista integritas potest dupliciter assignari. Vno modo pro integritate cordis. Alio modo pro integritate legis. Accipiendo pro integritate legis, dicendum ꝙ tota lex est tanꝙ vnum corpus, & simultas omnium partium facit integritatem, & sic quando quis obseruat totam legem, ita vt non desit ei aliqua particula, dicitur perfectus. i. integer: & deficiente vna particula, non est perfectus cum Deo. Accipiendo integritatem cordis, dicendũ quòd est aliquis perfectus. i. integer corde, quando toto corde suo inclinatur ad colendum Deum, & nullo modo inclinatur ad colendum deos alienos: isto modo ille vocatur perfectus. i. integer, qui solum Deum colit non declinans ad idola, etiam si nõ compleat totam legem, & iste modus loquendi est frequẽtatus in Sacra Scriptura. Sic enim habetur Deut. 18. vbi vocantur incantatores, & pythones, & omne genus diuinationis, quia homines subdunt se dæmonibus, vt ab eis rerum occultarum veritatem addiscant. Et sequitur ibi: Perfectus eris cũ domino deo tuo. i. totus adhęrebis Deo, & nõ inclinaberis aliqualiter alicui harum superstitionum secundùm quas itur ad deos alienos. Sic etiam dicitur aliquis in toto suo corde conuerti ad dominum, quando ita colit Deum, & cum eo aliquod idolum, non conuertitur ad Deum in toto corde suo, & sic non est integer, siue perfectus. Hic autem dicendum, quòd accipitur perfectio pro integritate cordis, quod satis apparet, quia dicitur: Attamen cor Asa perfectum erat cunctis diebus. i. integrum totaliter inclinatum ad colendum dominum, & nullo modo inclinatum ad idolum. Et istud verum est, ꝙ non legitur

A Asa aliquo tẽpore vitę suę coluisse idola: ideo tenẽda est litera, sicut iacet. s. ꝙ cor Asa fuit perfectum omnibus diebus suis. s. vsq; ad mortem: ita ꝙ nũquam idola coluit. Et cùm dicitur, ꝙ Asa peccauit contra dominum, vt patet seq. cap. Dicendũ, ꝙ verum est, quia peccauit in diffidentia quadam, tñ non in idolatria, & non est aliud peccatum, quod tollat integritatem cordis secundũ modũ loquendi scripturæ, nisi idolatria: ideo licèt peccaret in illo, & in alijs multis, semper erat cor eius perfectum cùm domino omnibus diebus.

An Maacha esset mater Asa, & vxor Abiæ. *Quæst.* XXII.

QVAERITVR vlterius circa Maacham matrẽ Asa, quomodo poterat esse Maacha mater Asa,
B & vxor Abię, quia supra 11. dicitur, quòd Maacha filia Absalõ erat mater Abiæ, & quam dilexit Roboam inter oẽs vxores, & concubinas suas, & sic sequeretur, ꝙ eadem esset vxor Abiæ, & mater Abiæ, quod est absurdissimum. Aliqui respondent, quòd iste Absalom, siue Absalon habuit duas filias, quarum vtraque vocabatur Maacha, & vnam earum habuit Roboam in vxorem, de qua genuit Abiam, & de ista, habetur supra vndecimo: aliam suscepit Abias in vxorem ex qua genuit Asa, & ista est de qua dicitur hic, & quæ erat princeps in sacris Priapi, sicut dicitur. 3. Reg. 15. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia nullus poterat accipere in vxorem sororem patris, aut matris suæ, & tamen hoc modo haberent hic pater, & filius duas sorores
C in vxores, quod erat vetitum Leuit. 18 & 20. capit. Aliquis dicet, quòd verum est, quòd Abia suscepit in vxorem sororem matris suæ, & verum est, ꝙ fecit contra legem, quia sicut & multa alia peccata fecit, ita & istud faceret. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia nunquã aliquis debet concedere id, quod est inconueniens secundùm quid, vel simpliciter, nisi cogatur ad illud, & tamen hic nemo cogit nos ad dicendum, ꝙ Abia fecit cõtra legem, quia possumus aliter, & benè respõdere: ideo non est asserendum, ꝙ sumpserit vxorem contra legem. Aliter dicet aliquis, ꝙ habuit Roboam Maacham in vxorem, de qua genuit Abiã, & quòd habuit Abia aliam Maacham in vxorem, de qua genuit Asa,
D Et sic erant diuersæ mulieres, sic vocatę, sicut multæ apud nos eodem nomine appellantur. Sed obijciet, quòd sit eadem Maacha, quia Maacha vxor Roboam, & mater Abiæ erat filia Absalom. supra vndecimo, & Maacha vxor Abię, & mater Asa erat etiam filia Absalom. 3. Reg. 15. ergo necesse est, quòd eadem Maacha esset. Responderi potest dupliciter: vno modo, quòd fuerunt istæ duæ mulieres eiusdem nominis, non attinentes sibi in aliquo gradu consanguinitatis prohibito secũdùm legem, & quòd essent filiæ duorum virorum, quorum quilibet vocaretur Absalom: & non erat hoc difficile, qa sicut istæ duę mulieres erant eiusdem nominis, ita patres earum poterant esse eiusdem nominis: quia sic & nunc cõtingit, ꝙ duo viri sint eius
E dem nominis: ita ergo tũc esset, & vtraq; Maacha istarum esset filia Absalom, sed nõ eiusdem Absalom, sed duorum. Aliter poterat dici, ꝙ istę duę mulieres erãt descendentes ab eodem viro, ita ꝙ idem sit, qui vocetur hic Absalom pater vnius, & pater alterius, & non erit pater vtriusque secũdùm veritatem, sed erit pater primę. s. illius, quam accepit Roboam in vxorem, & ille Absalom habuit quandã neptẽ nomine Maacha ex alia filia, & non ex Maacha, & istam neptẽ Absalõ potuit accipere Abia in vxorem, & ex illa gigneret Asa, & non erat hoc contra legem, quia iste gradus affinitatis non erat vetitus in veteri testamento, licèt nunc esset vetitus secundùm leges canonicas. Et vterq; istorũ modorum potuit esse conueniens.

Quia

Quis eßet iste Priapus, & quæ cœremoniæ ipsi fiebant. Quæstio XXIII.

QVAERITVR vlterius, quis erat iste Priapus, cuius simulachrum fecit Maacha in luco, & quæ ceremoniæ sacrificiorum fiebant ei. Dicendum, quòd Priapus fuit quidam de dijs gentilium, turpissimus quidem inter omnes, quos illa rudis ætas excogitauit. Fuit autem iste Deus iuuenis quidam in insula, quæ vocatur Hellespontus, & est circa Troiam in confinibus Europæ, & Asiæ, qui magnitudine membri virilis omnes homines intantum excessit, vt admirandũ foret, & monstro simile putaretur. Propter quod de insula Hellesponto exilio traditus est, & vt ferunt in Græciam venit: ibique post mortẽ inter cęteros deos insanę gentilitatis propter hanc insolitam magnitudinem honore nimio cultus est, & altaria ei, atque sacerdotes, & templa tradita sunt: huic fiebat imago turpissima. s. habens genitale virile insolitæ magnitudinis extensum, & patens populo. Sacerdotes autem faciebant huic sacrificia turpissima. Nam immolabant ei asinos, cuius causam reddit Ouidi⁹ primo libro Fastorum, dicens, quòd Priapus iussit sibi immolari asinos in vindictam offensę, quam ab asinis suscepit. s. ꝙ cùm Priapus in amorem nympharum exardesceret, easque opportunitate captata semel sopore grauatas inueniret, propinquusque esset, vt iam suo potiretur amore, asinus quidam magno clamore perstrepuit, nymphasque expergefaciens fugere compulit, & sic ipsæ, quæ iam manibus Priapi tenebantur, euaserunt. Nullã autem vnquam maiorem sibi iniuriam Priap⁹ factam credidit, eamque indelebilem animo tenens destinauit de asinis continuam, & nunquam explẽdam capere vltionem, & ob hoc iussit asinos sibi in sacrificijs immolari. Expletis autem istis infandis sacrificijs turpissimus sacerdos genitalia nuda, & extenta toti populo ostendebat, & hoc quasi quodam salubri præcepto admoniti ad vacandum libidini tendebant. Erat autem ista lex sacrorum Priapi, ꝙ cùm multi viri & fœminæ astarent, nullus sibi ad libidinem pro illa vice certã vindicaret, sed ei, quam quisque prius caperet, vel quam sibi sors in tenebris offerret misceretur. Soluebatur autem hic omnis honestas: omnis legis seueritas: omnis coniugalis fides, tota certitudo prolis, quia efficiebantur homines degeneres, & aborigines. s. quia non poterat de aliquo sciri de quo genere, aut à quo patre descenderet. Nulla ergo maior inter gentiles insania fuit: quia tamen ista sacra Priapi libidini laxabant habenas, cui rude illud sęculum oĩno inhiabat tanquam veri boni ignarum, sacra illa libentissimè susceperunt: ita vt vix esset aliquis Deus inter Gentiles, cui tantus honor, & tam vniuersaliter præstaretur. Et non solũ ista labes Gentilium nationes infecit, sed etiam turbauit populos Hebræorum, quia etiam ipsi ad omnem libidinem proni erant, & sic colebatur inter Hebræos Priapus. Ista fuit causa, quare Priapus vocabatur idolum turpissimum. 3. Reg. 15. s. quia sacrificia sua turpia erant, & quia effigies sua erat turpissima. s. habens genitale rubrum nimiæ magnitudinis extentum.

De loco vbi colebatur Priapus. Quæst. XXIIII.

QVAERITVR Vlterius, de locis, in quibus colebatur Priapus. Dicendum, quòd colebatur in duobus locis. s. in luco, vel specu subterranea. De luco patet, quia hic dicitur, quòd Maacha mater Asa consecrauerat simulachrum Priapi in luco. De specu subterranea patet, quia 3. Reg. 15. dicitur, ꝙ Asa subuertit specum Priapi. Lucus est mons manibus hominum consitus. s. quãdo arbores plantantur multum densæ,
F ita vt opacum locum reddant, nõ permittendo lucem subintrare locum. Ratio huius est, quia sacra Priapi, & cœremoniæ eius erant turpes: nam expletis sacrificijs de carnibus asinorum, vacabant libidini, quolibet accipiente eam quam sibi sors obtulisset, sicut declaratum est præcedenti quæstione. Ad hoc autem erat conueniens locus tenebrosus propter duo. Primò, quia iste actus erat turpis, & licèt sciri vellent Gentiles de seipsis, quòd tali vacabant libidini, tamen nolebant videri, eo ꝙ in fieri turpitudo magna est, quam nullus hominum, nisi amẽs, vult de se videri propter nimiam verecundiam. Cùm autem essent in tenebris tollebatur verecundia, & quilibet iuxta libitum libidini vacabat. Secundum erat ad tollẽdum discordiam: nam
G si fieret in loco patenti videret quilibet eam cui misceabatur, & quia aliquæ differentes præ cœteris pulchritudine occurrerent, quas quisque sibi rapere cuperet, contenderetur super eis, & lites, atque homicidia sequerentur, quæ turbarent, & omnino auferrent sacrificia Priapi tanquam scandalosa, ideo ad tollendũ hæc debuerunt ista in loco tenebroso fieri, vt nemo haberet facultatem eligendi, nec contendendi, sed raperet eam, quam sibi sors offerret.

An Asa amouit matrem suam propter consecrationem simulachri Priapi. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius, quomodo potest stare, quod dicitur hic. s. ꝙ Asa amouit matrem suã
H ex Augusto Imperio, quia consecrauit simulachrum Priapi luco. Nam 3. Reg. 15. ponitur, quòd amouit Asa matrem suam Maacham, nè esset princeps in sacrificijs Priapi. Et ista non concordant inter se, quia vnũ est amouere eam, nè peccet: alterum est punire eam, quia peccauit. Dicendum, quòd vtrumque factũ est, quia vtrumque scriptura asserit, & dicendum, ꝙ Maacha erat princeps in sacris Priapi. Potest autem intelligi hoc vno modo. s. ꝙ ista Maacha erat princeps in sacris Priapi. i. erat principalis inter illas fęminas, quę turpissimę libidini post sacra Priapi vacabant, & ipsa quoque eandem patiebatur libidinem. Rex autem Asa erubescens istud de matre sua amouit eam ab ista tur-
I pitudine. Vel fortè, quòd honestius, aut minus turpe est ista Maacha sedebat tanquam princeps, & iudex in sacris Priapi, & hoc quasi feruore religionis, quia putabant Gentiles istam vitã esse dijs placitam, & per hanc homines fieri Deo acceptos. Et sic docebant sacerdotes, & principes templorum esse veram religionẽ. Vt patet in legenda Afræ, & co mitum eius, qui se omnibus amatoribus exposuerant, non tam libidinis desiderio, quàm religionis feruore, quia dicebant pontifices templorum, ꝙ tanto aliqua mulier deæ Veneri magis accepta erat, ampliusque eam colebat, quanto plures susciperet amatores: & sic Maacha feruore religionis, nè turbarentur sacra Priapi, sedebat tanquam princeps, & iudex. s. si orirentur aliqua scandala ꝓpter
K incertam libidinem, quæ erat post sacra Priapi, ipsa iudicabat componens inter partes iuxta sceleratissimas leges sacrorum Priapi. Vel fortè ipsa præbebat, quę necessaria erant ad sacrificia ipsius Priapi, & ob hoc princeps dicebatur. Rex autem Asa abstulit omnem immundiciam idolorum de terra, & potissimè istam, quæ pertinebat ad Priapum. Et sic confracto simulachro, & subuersa specu, succisoque luco, & euersis altaribus Priapi, nõ poterat Maacha manere princeps in sacrificijs Priapi cũ iam nulla essent. Vel dicitur amouisse eam, nè esset princeps in sacris Priapi fortè comminando sibi mortem, vel mala grauissima si malo huic communicaret. Istud autem totum pertinet ad culpam Maacha, scilicet, quomodo Asa abstulit occasionem

sionem peccandi ipsi Maacha. Cùm autem dicitur hic, quòd amouit Asa matrem suam Maacha ab augusto Imperio: eo quòd consecrauerat simulachrum Priapi in luco. Dicendum, quòd istud fuit pœna, quã Asa inflixit matri suæ. Nam vacauerat idolatriæ turpissimę in sacris turpissimi Priapi, & cùm propter hoc magna mala mereretur, inflixit hoc ei in pœnam, vt non esset in illa dignitate augustali, in qua prius erat. Pro quo sciẽdum, quòd Asa erat rex, & cùm Maacha mater sua viueret, tenebat eam in statu regio velut si ipsa esset regina: & iste vocatur status augustalis, quia augustus est imperator, & augusta vxor imperatoris, quæ gaudet priuilegio imperatoris, & tenebat Maacha imperium augustum, idest, statum imperatricis, siue reginæ, & in pęnam deposuit eam Asa de illo statu, & sic vtrumque fecit Asa. s. matrem suam amouit, nè esset princeps in sacris Priapi, & etiam propter sacra Priapi deposuit eam de honore, quam tenebat.

An poterat, & obligaretur Asa matrem occidere. Quæstio XXVI.

QVAERITVR vlterius, an poterat, & an obligabatur Asa occidere matrem suam Maacham, quia erat princeps in sacris Priapi. Aliquis dicet, quòd poterat imò obligabatur Asa occidere illã, quia Deus dederat regulam generalem de omnibus idolatris, ꝙ occiderentur, & pertinebat executio ad Asa tempore suo, quia rex erat, ergo indifferenter tenebatur quoscunque occidere. Item non debebat dici, quòd ex hoc, quòd mater erat Asa, non debebat occidi, quia q̃cunque persona esset quantuncunque coniuncta cognatione non debebat ei parci, vt supra Deutero. 13. s. Si tibi voluerit persuadere frater tuꝰ filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, vel vxor, quę in sinu tuo est, &c. Ibi sequitur, quòd quemlibet istorum occidere deberemus: si nos ad idolatriam sollicitaret, ergo Asa poterat, & debebat matrem suam occidere. Respondẽdum, quòd nõ tenebatur Asa occidere matrem suam propter cultum idolorum, quia si teneretur nõ posset ipse remittere pœnam, & remittendo peccaret. Et tamen non peccauit fauendo alicui idolatræ cùm dicatur hic, quòd cor eius erat perfectum cũ domino omnibus diebus vitæ suæ: ergo non tenebatur occidere matrem, sed egit Asa ad quod tenebatur. s. tollere omnem idolatriam de terra, & prohibere matrem suam esse principẽ in sacris Priapi. Et si ipsa repugnaret, tenebatur eam vinculare, vel aliàs ponere in custodia: ita vt non posset vacare cultui idolorum, scandalizando alios: occidere tamen ipsam non tenebatur, quia contra naturam est auctorem vitæ nostræ occidere. s. vt id ei nos subtrahamus, qđ ipse nobis præstitit. s. vitã. Ideo pro nullo crimine quantuncunque graui licet filio occidere patrem, vel matrem: nam non licet filio desistere à benefaciendo patri, & matri in necessarijs, etiam si sceleratissimi sint, dum tamen communicatio eorum non sit filio ad mortem, vel ad malum grauissimum, vt patet per Arist. 8. Ethic. cap. vlt. à fortiori ergo pro nullo crimine licebit filio occidere patrem, vel matrem. Et etiam iura non possunt eum obligare ad hoc rationabiliter, quia ius rationabile est, ideo nunquam obligabit contra naturalem pietatem. Et sic dato quòd filius sit iudex, & pater deliquerit in legem capitaliter, non tenebitur eum occidere, nec tradere eum alicui occidendum, sed per alium iudicem causa illius ventilari, & diffiniri deberet. Vel potius iste renunciare deberet iudicaturæ, vt non offenderet legem publicam, & non occideret patrem. Ad rationem in contrarium dicendum, ꝙ licèt generaliter iubeatur, quòd occiderentur omnes homines intelligebatur, quòd hoc fieret per iudices illos, qui legitimè, & non agendo contra naturalem ordinem, & deb tũ poterant istud exequi, sed filius contra patrem ad causam capitalem non est conueniens iudex: ideo non teneretur occidere patrem, sed prouidere aliter, sicut prouidit Asa. s. ꝙ abstulit crimen idolatriæ matris suæ faciendo, nè vltra esset princeps in sacris Priapi, & remittendo pęnam cùm non posset licitè inferre illam. Ad aliam rationem dici potest dupliciter, vno modo, quòd illud non intelligitur de omnibus idolatris, sed solùm de illis, qui sollicitant alios, vt perducant eos ad cultum idolatriæ. Nam sic dicitur ibi, quòd si tibi voluerit persuadere frater tuus, &c. Est autem longè maius peccatum, quòd aliquis conetur subuertere alios ad idolatriam, quàm quòd ipse idola colat nemĩnem sollicitando: ideo rationabilius fuit, quòd daretur pęna grauior in primo, quàm in secundo modo. Et istud est etiam, quòd cognati in gradibus propinquissimis tenerentur agere capitaliter contra cognatos suos. In secundo autem casu non dicitur hoc, sed solùm iubetur quod occidantur idolatræ, & non dicitur à quibus, mater autem Asa, non sollicitabat ipsum ad colendũ idola, sed solùm ipsa erat princeps in sacris Priapi: ergo non tenebatur ipse occidere eam. Aliter etiam dici posset, quòd dato ꝙ mater Asa sollicitaret ipsum ad colendum idola, non teneretur occidere eam. Nam Deutero. 13. cap. vbi ponitur hoc, solùm ponitur de filio, & filia, & fratre, & vxore, & amico. De patre autẽ & matre non ponitur, ergo videtur, ꝙ lex non se extẽdat ad illos: maximè, quia leges pœnales restringendæ sunt. Sed objiciet aliquis, quia adhuc per legem possent pater, & mater occidi, quia ponũtur ibi gradus ad signandum, quia dato ꝙ aliquis maximo amore teneatur ad aliũ debet ipsum occidere, vel accusare ad mortem, si persuaserit ei tendere ad idolatriam, sed maiori amore feruntur patres, & matres in filios naturaliter, quàm filij in patres, & matres, vt probat Arist. 8. Ethic. ergo si pater tenetur occidere filium, vel filiam in casu isto, à fortiori tenebitur & filius occidere patrem, vel matrem. Item, quòd aliquis occidat alium, videtur tanto magis cõtra naturalem inclinationẽ, quanto magis in gradu cõsanguinitatis approximatur, sed pater est magis cognatus filij, quàm filius patris, quia, vt dicit Aristot. 8. Ethic. magis coapproximatur quo ad quod quàm genitum facienti .i. magis coapproximatur pater filio, quàm filius patri. Et satis apparet causa naturalis huiusmodi, ergo quando pater occiderit filium magis agit contra iura consanguinitatis, quàm quando filius occiderit patrem, & tamen licet patri occidere filium in casu dato: ergo licebit à fortiori filio occidere patrem. Respondendum, ꝙ non licet filio occidere patrem, vel matrẽ, quia magis tenetur in immensum filius patri, & matri, quàm pater filio. Nam filius tenetur honorare patrem. nono Ethicorum, sed pater non tenetur honorare filium. Idem de reuerẽtia, & obedientia, & omni subiectione. Item pater potest abnegare filium dicendo se ei nihil debere. Filius autem non potest abnegare patrem, quia qui semper debet, nunquam potest abnegare, qui autem nihil debet, sed ei debetur potest abnegare, vt probat Aristot. 8. Ethic. cap. vlt. Est autem iniuria tanto maior, quanto aliquis agit contra maius debitum, sed nullus potest teneri alteri magis, quàm filius patri, cùm teneatur ei ad totum quidquid est: ergo non poterit esse maior iniuria, quàm si filius patrem, vel matrem occiderit. Cùm autem objicitur de consanguinitate maiori, & amore patris ad filium, quàm è conuerso. Dicẽdum, quòd istud verum est, & tamen ista non causant obligationem aliquam, quia conditio naturæ constituit amorem, & coapproximationem. Ratio autem constituit

stituit differentiam debiti secundùm id, quod datum, & acceptum est. Sed filius omnia, quæ habet accepit à patre, & pater nihil suscepit à filio: ergo filius tenetur patri in immensum. Pater autē non tenetur filio ad aliquid. Intantum quòd Aristo. 8. Ethi. constituit debitum hominis ad Deum, & ad patrem suum quasi æquale, dicens: Dijs, & parentibus nō possumus retribuere ęqualia. quamquam ergo liceat patri aliquando occidere filium, quia ei ad nihil tenetur, nunquam licebit filio occidere patrem, quia tenetur ei ad immensum, & propter peccata patris, non cessat debitum filij.

An Asa teneretur occidere idolatras. Quæst. XXVII.

QVAERITVR vlterius, cùm tempore Asa, quando purgauit idolorum immunditiā de terra essent multi idolatræ, an tenebatur occidere omnes. Aliquis dicet, ꝙ tenebatur Asa occidere omnes idolatras, qui erant in terra sua, quia sic iussit Deus Deut. 17. Item non solùm si essent pauci idolatræ, sed etiam si esset vna ciuitas, tenebantur eos occidere Israelitæ, vt patet Deuter. 13. Item (quod maius est) si essent duę, vel tres tribus, vel plures idolatræ, tenebantur delere eas Israelitæ, sicut pugnare volebatur nouem tribus, & dimidia contra duas tribus, & dimidiam pro altari ædificato apud Iordanem ab eis. Ios. 22. Aliquis dicet, quòd non tenebatur occidere omnes, quia totus populus ferè erat in idolatria, ideo omnes occidere teneretur, quod erat absurdum. Respondendum, quòd hic poterant considerari duo. s. aut peccatum eorum, qui permanere volebant in idolatria, aut pœna illorum, qui peccauerant, & tamen iam spontè redibant ad cultum Dei. De primò dicendū, ꝙ siue multi, siue pauci essent, tenebatur Asa occidere illos, & si non posset, vt iudex, quia multi erant debebat committere bellum contra eos, sicut contra hostes, & occidere ipsos. Et in isto casu intelligitur, quod habetur Ios. 22. s. quia duæ tribus, & dimidia videbantur permanere adhuc in idolatria: eo quòd habebant magnum altare fabricatum apud Iordanem: ideo reliquæ nouem tribus, & dimidia parauerunt se ad pugnam contra illas, & pugnauissent, nisi duæ tribus, & dimidia se legitimè excusâsset. Sic facere deberet Asa, nisi fortè multitudo volētium manere in idolatria tanta esset, contra quam nullo modo posset pugnare, quia tunc non debebat aggredi pugnam, sed prius consulere debebat dominum quid agere deberet, cùm Deus faciliter posset consuli per prophetas super quocunque negocio, & tunc sciret, an pugnandum sibi esset, vel quiescendum. Sic enim quando totus populus peccauit in fabricatione vituli pręter tribum Leui, quamquam illa esset parua multitudo in cōspectu totius populi, cū Moyses sciret, quòd Deus volebat punire Israelitas, aggressus est eos cum sola tribu Leui, & occidit vigintitria millia. Exo. 32. Si autem quæratur de peccato illorum, qui olim peccauerant in idolatriam, & tamen iam volebant spōtè conuerti ad Deum. Dicendum, quòd secundùm leges humanas tam canonicas, quàm ciuiles parcēdum esset eis propter multitudinem, vt patet extra. de clerico excommunicato, vel deposito ministrante cap. latores, & in Decre. dist. 50. cap. vt constitueretur, & 54. dist. cap. commessationes. In lege autem Dei secus videtur, quia ipse iussit occidi omnes peccantes in hoc crimine, quia etiam si esset vna ciuitas, vel multę totaliter debebant dirui, & exuri, vt nūquam habitaretur, & occidebatur omne viuens repertum in ea vsque ad pecora: Deute. 13. Dicendum tamen, ꝙ Asa non tenebatur nunc occidere omnes idolatras spontè redeūtes, quia si deberet seruare tenorem legis, oportebat, ꝙ non relinquerentur in toto regno Iuda aliqua loca,

F sed omnia cremanda erant, & diruenda, ponendaq; in cumulos æternos, eo ꝙ in omnibus locis fuerant altaria in collibus, & lucis, & subter arbores frondosas. 3. Reg. 14. cap. Et sic perirent duæ tribus Israel, quæ faciebant regnum Iuda. Et quod deterius videbatur, periret terra, quia locus, qui semel subijciebatur anathemati propter idolatriam, fiebat cumulus æternus, & non licebat ibi alicui habitare: ideo non liceret regi Asa destruere sic terram propter idolatras. Et dato quòd vellet hoc Asa, non posset, quia ferè totus populus peccauerat in idolatria. Sed adhuc dato, ꝙ posset destruere totum populū habendo auxiliatores aliūde, non liceret ei hoc facere incōsulto Deo, quia iste erat casus grauissimus, qui videbatur esse contra voluntatem Dei propter duo. Primò, quia Deus volebat, ꝙ

G manerent omnes duodecim tribus Israel semper. Secūdum erat, quia dederat terram illam in possessionem Israelitis in æternum, ꝙ ergo ipse destrueret oēs ciuitates illas faciendo, quòd nullus iam in eis habitare posset propter anathema positum, videbatur contra voluntatem Dei, ideo nō debebat ista facere Asa Deo inconsulto: potissimè, cùm eius responsum posset faciliter haberi per prophetas, vel sacerdotes. Vnde dicendum, quòd Asa non occidit aliquos de Israelitis, qui fuerant idolatræ tempore regum priorū, sed hortatus est eos, vt quærerēt dominum in toto corde suo, & illi sic fecerunt cōponentes fœdus cum Deo, & obseruantes illud tempore Asa, vt patet supra in litera.

H Ideo neminem occidit, quia nemo repugnauit, sed omnes vnanimiter redierunt ad Deum. Pro peccato autem pręterito nullum occidit, quia si vnum occideret omnes pariter occidere deberet, quia eadem ratio erat. Credendum est autem, quòd hoc fecerit Asa de consilio prophetarum, qui tunc erant, quia erat tunc Azarias filius Oded, vt patet supra in litera. Erat etiā Iheu filius Anani, vt patet seq. cap. & infra 20. & tertio Reg. 16. Et hoc colligitur, quia Asa in ijs omnibus rectè fecisse laudatur, vt patet in litera. Et tamen si obligaretur facere contrarium, peccaret.

An excelsa derelicta fuerint ab Asa confracta. Quæstio XXVIII.

I QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd excelsa derelicta sunt in Israel, quia præcedenti cap. dicitur, ꝙ subuertit Asa altaria peregrini cultus, & excelsa, & confregit statuas. Dicendum, quòd excelsa vocantur altaria à celsitudine, sicut nomē Latinum sonat, cùm dicimus altare. Et ista excelsa erāt in collibus, & locis frondosis: dicunt ergo quidam, ꝙ excelsa, siue altaria facta extra templum Dei erant duplicia, quædam erant facta ad cultum dęmonum, quia ibi offerebantur sacrificia idolis, & ponebantur statuæ. Alia erant excelsa, quæ fiebant ad honorem Dei, in quibus fiebant sacrificia Deo vero secundū cœremonias legis, & ibi offerebāt sacrificia sacerdotes de stirpe Aa-

K ron. Solùm autem erat contra legem in vnica cęremonia. s. quia faciebant sacrificium extra locum determinatum à lege. De primis excelsis, quæ erant ad honorem dæmonum dicendum, ꝙ Asa illa destruxit. De secundis excelsis, quæ ad cultum Dei erant, dicitur hic, excelsa tamen derelicta sunt in Israel, & illud videtur satis rationabile, quia talis distinctio excelsorum ponitur. 4. Reg. 23. s. ꝙ quædam excelsa destructa sunt, & sacerdotes eorum cremati sunt super altaria. Alia erant excelsa, quæ destructa fuerunt, & tamen sacerdotes eorum, nihil mali passi sunt, sed comedebant Azyma cùm alijs sacerdotibus filijs Aaron, licèt non permitterentur accedere ad altare, & ad reliquas administrationes, & tamen non permitterentur comedere

dere isti sacerdotes excelsorum de Azymis consecratis, si fuissent sacerdotes idolorum: imò nec permitterentur viuere, cùm occideret Iosias alios sacerdotes idolorum: ideo ista excelsa erant, in quibus Deus colebatur. Et sic nunc Asa destrueret omnia excelsa, in quibus colebantur dæmones, & permitteret excelsa, in quibus Deus colebatur. Nam etiam Ezechias, qui fuit rex valde bonus, non deleuit huiusmodi excelsa. Aliter dicendum est, & melius, ꝙ excelsa erant duplicia, quædam erant, quæ fecerat rex Salomon .s. tēpla, quæ fecit in monte Olиueti petentibus cōcubinis suis, & vxoribus, in quibus posuit deos, & deas ipsarum. 3. Reg. 11. alia erant excelsa, quæ postea fecerunt populares tempore Roboam regis, & Abiæ, in quibus colerent idola in collibus, & sub lignis frōdosis, & etiam ibi faciebant aliqua altaria, in quibus offerebant sacrificia Deo vero. Fecerunt quoque reges aliqua altaria pro idolis in eisdem locis. Prima excelsa, quæ fecerat Salomon non fuerunt destructa, sed manserunt vsque ad tempus Iosiæ, qui illa deleuit. 4. Reg. 33. s. excelsa quoque, quæ erant in Ierusalem ad dexteram partem montis offensionis, quç ædificauerat Salomon. Et ista sunt excelsa, de quibus loquitur scriptura, quandocunque dicitur de aliquo rege bono, ꝙ abstulit idolatriam de terra, & postea subditur, excelsa tamen non abstulit, vt patet ex discursu tertij, & quarti Regum, quando agitur de regibus Iuda. Omnia autem excelsa, siue facta ad cultum Dei, siue dæmonum deleuit Asa: ideo de illis solis templis factis per Salomonem videtur intelligenda ista litera.

Quare Asa non destruxit templa. *Quæst.* XXIX.

QVAERITVR vlterius, quare Asa non destruxit templa, quæ fecerat Salomon pro idolis vxorum, & concubinarum suarum. Aliquis dicet, quòd istud fuit propter honorem Salomonis regis, qui fuit magis honoratus in toto Israel. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia si Asa attendisset ad honorem Salomonis, etiam attendisset ad honorem Abiæ, & Roboam regum prædecessorum suorum, in quibus magis erat sanguine iunctus, quàm Salomoni, & tamen non attendit ad illos, quia 3. Reg. 15. dicitur, quòd Asa purgauit vniuersas sordes idolorum, quæ fecerant patres sui. Item si ad honorem alicuius attendisset Asa, maximè attendisset ad honorem patris sui Abiæ, quia magis ei tenebatur, quàm auo, & proauo .s. Roboam, & Salomoni, & tamen idola facta per Abiam patrem suum destruxit: ergo destrueret etiam idola facta per Salomonem. Item Asa purgabat idolatriam de terra, vt placeret Deo: ideo non attenderet ad honorem alicuius, per quem preiudicaretur honori diuino, sicut dixit Apostolus ad Galathas primo: Si hominibus inquit placerem, seruus Christi non essem, quia Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placere desiderāt. Dicendum ergo est, ꝙ non destruxit Asa ista templa, quia videbatur quædam ratio diuersitatis inter ista, & alia. Nam cętera templa, & altaria facta à regibus Iuda, & à popularibus erant facta ad colendum idola, & ibi Israelitæ colebant illa, vt ergo nō colerent vltra ibi Iudæi idola, debebant destrui ista idola, & altaria. Templa autem Salomonis non fuerant facta, vt Israelitæ colerent ibi idola, sed pro vxoribus, & concubinis Salomonis, & erant pro dijs gentium, de quibus originem traxerant istæ fœminæ .s. pro Astarthe dea Sidoniorum, & pro Chamos deo Moabitarum, & pro Moloch, siue Melchon deo Ammonitarum, vt patet tertio Reg. 11. & 4. Reg. 23. Israelitæ autem non colebāt ista idola, sed alia: ideo non introibant in illa templa ad idolatrandum: vnde illa modicam occasionem

A præstabant Israelitis ad idolatrandum, nisi inquantum videntes illa templa sciebant idola esse in terra sua, & quantum ad hoc offendebantur. Et quia templa ista erant in monte Oliueti, vocabatur mons ille mons offensionis, vt patet 4. Reg. 23. & sic Asa videns modicā offensionem, vel quasi nullam præstari populo ex his excelsis, cùm subuertisset omnia alia altaria, & templa idolorum, non subuertit ista. Eadem fuit causa in rege Ezechia, qui licèt fuerit rex valde bonus, & diligenter destruxerit idolatriam, tamen non subuertit ista tēpla, vt patet 4. Reg. 18. cap. Et manserunt sic vsque ad Iosiam regem, qui postea illa deleuit 4. Reg. 23. quia iste omnino eradicauit idolatriam de terra sua, qa ipse fuit consumatio omnium regum bonorum.

B

An Asa peccauit non destruendo templa. *Quæst.* XXX.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Asa non destruendo illa templa, quæ fecerat Salomon. Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus iusserat, quòd quandocunque notum esset in aliqua regione, vel ciuitate esse idolatras, siue multi essent, siue vnus, debebant occidi. Sed nunc notum erat esse in terra Iuda altaria pertinentia ad idolatriam, cùm essent ibi illa templa Salomonis: ideo tenebatur Asa illa destruere ex officio suo, cùm rex esset. Item patet, quia si non fuisset peccatum permitti illa templa idolorum in terra, non curasset Iosias destruere templa ista, & tamē destruxit
C illa, & deus valde placatus est: ergo peccatum erat dimitti ipsa. Item quandocunque aliquis rex bonus erat in Iuda, & narrantur eius bona opera dicitur in fine: Veruntamen excelsa non abstulit, & dicitur hoc quasi improperium: ergo peccatum quoddam erat non auferre illa templa. In contrarium videtur, ꝙ non peccauit Asa, quia quando dicitur hic: Excelsa autem derelicta sunt in Israel, subditur, attamen cor Asa perfectum erat cum domino omnibus diebus vitæ suæ, & tamen non poterat esse perfectum, si peccaret non delendo idolatriam: ergo non peccauit. Item patet hoc de rege Ezechia, qui fuit optimus intantum, quòd 4. Reg. 18. dicitur de eo: ita ꝙ in posterum non fuit ei similis de cunctis regibus Iuda, nec in ijs, qui ante eum
D fuerunt: & tamē Ezechias cùm destruxisset reliquam idolatriam, non destruxit excelsa, quç ædificauit Salomon: ergo non erat peccatum non destruere illa. Respōdendū, ꝙ si præceptū erat in lege destrui idolatriam, & occidi omnes idolatras. Deuter. 13. & 17. & si præceptum erat, quòd aræ idolorum, quas fecerant Chananæi, qui fuerant in terra ante introitum Israelitarum destruebantur. Deutero. 7. & Ios. 23. & Iudic. 2. à fortiori ipsa altaria, & idola, quæ facerent Israelitæ destruenda erant, quia magis abhominabilia erant, quàm altaria, quæ facerent Gentiles, quia magis illicitum erat Israelitis facere idola, quàm Gentilibus. Hoc apparet, quia si in aliqua ciuitate Israel colerentur idola à Gentilibus, postquam caperetur ciuitas ab Israeli-
E tis, solùm debebant destrui altaria, & occidi habitatores, & tamen non debebat destrui ciuitas. Si tamen Israelitæ publicè colerent idola in aliqua ciuitate, non solùm ipsi occidendi erant, sed etiam tota ciuitas cremanda, & pecora, & iumēta, & paruuli, & quidquid in vrbe erat, & muri diruendi erant ad solum, vt non maneret iam ibi locus habitandi, sed tumulus ęternus. Deut. 13. Idola ergo, & templa facta à quibuscunque Israelitis destruenda erant, & peccabant quicunq; habentes potestatem, si ea non destruerent. In idolis tñ, & templis factis à Salomone erat specialis ratio, vt declaratum est præcedenti quæstione, scilicet, quia non videbantur causare aliquod scandalum. ideo Asa, & Ezechias tanquam non habentes conscientiam mali

de templis istis reliquerunt ea intacta. Postea autem Iosias videns, quòd aliquale scandalum sequebatur Israelitis ex templis illis, diruit ea, vt nihil omnino de idolatris maneret in terra: quòd tamen isti duo reges non peccauerint, non destruendo illa templa Salomonis patet, quia de Asa dicitur hic, quòd excelsa derelicta sunt in Israel, & tamen subditur, attamen cor Asa perfectum erat cum domino cunctis diebus: quasi dicat, licèt non destruxerit Asa ista excelsa, tamen cor suum perfectum erat cùm Deo. Et tamen non dicitur cor alicuius perfectum cùm Deo, quando aliquo modo sequitur idolatriam, vel fouet illam, aut fauet ei, sed toto corde debet eam expugnare, quia vt supra declaratum fuit, licèt non requiratur innocentia totalis alicuius ad hoc, vt dicatur cor eius perfectum cum Deo, requiritur tamen, quòd nullo modo peccet circa idolatriam directè, vel indirectè. De Ezechia, quòd non peccauerit, non destruendo illa tēpla patet, quia 4. Reg. 18. dicitur, quòd in omnibus diebus suis non recessit à domino: si tamen teneretur destruere templa illa Salomonis, & non destruxisset, recessisset à domino: ergo non tenebatur, & consequenter non peccabat non destruendo. Item patet hoc Eccl. 49. cùm dicitur, pręter Dauid, Ezechiam, & Iosiam omnes reges peccatum commiserunt: ergo videtur saltē, quòd Ezechias nullo modo peccauit, & tamen ipse non destruxit, sed permisit manere templa facta à Salomone pro idolis: ergo etiam Asa, qui dimisit illa manere, sicut Ezechias non peccauit. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd præceptum illud traditum erat de omni, quod propriè pertinebat ad idolatriam, per quod cultus Dei turbabatur, templa autē facta à Salomone non erant huiusmodi: ideo non apparebat directè, an caderent sub hoc pręcepto, & propter dubium non peccabant Asa, & Ezechias. Ad secundum dici potest dupliciter: vno modo, quòd licèt tempore Ezechiæ, & Asa non apparerent templa Salomonis scandalosa populo: tamen apparuerunt postea tempore Iosiæ, scilicet, quia fortè populus colebat iam idola in illis: vnde mons Oliueti in quo erant, vocabatur tunc mons offensionis tempore Iosiæ. 4. Reg. 23. & non vocabatur mons offensionis tempore aliorum regum. Aliter potest dici, quòd Iosias destruxit illa templa non ex necessitate, sed ex supererrogatione, sicut quædam opera, quæ faciunt viri boni, qui etiā si omitterent non peccarent, & tamen faciunt ea ad magis merendum: sed primum verius est. Ad tertiū dicendum, quòd excelsa erant duplicia, quædam quæ facta sunt à Salomone; alia, quæ facta sunt ab alijs regibus, & popularibus. De primis dicunt, quòd non erat diminutio laudis, non auferri illa excelsa. De secundis autem erat diminutio. Et cùm dicatur hic de Asa, quòd excelsa non abstulit, non ponitur in vituperium eius, quia sequitur: Attamen cor Asa perfectum erat cum Deo omnibus diebus suis. Aliter potest dici, quòd verum est, quòd non peccauerunt Asa, & Ezechias non destruendo templa Salomonis, & tamē minus fuerunt laudabiles, quàm Iosias, qui abstulit illa, & sic videtur, quòd ponitur istud de regibus valde bonis, quòd non abstulerint ista excelsa, non ad signandā aliquam culpam, sed ad signandum, quòd non peruenerūt ad summum gradum laudis, ad quem peruenit Iosias, qui destruxit hæc.

An Asa polluerit aquas Cedron ponendo illos cineres in eis.

Quæstio XXXI.

QVAERITVR vlterius, quare posuit Asa cineres sculptilis Priapi in torrente Cedron, & an

F per hoc polluit aquas. Respondendum, quòd torrens Cedron potest hic accipi non pro ipsa aqua, vel alueo torrentis, sed pro locis coniunctis, & illa vocantur conuallis Cedron. Erat autem illa conuallis immunda, quia ibi spargebantur, vel fundebantur omnia immūda: nam apud Iudæos erant quædam secundùm legē immunda, quæ tangi non licebat, nè hominem contaminarent, & ista fundenda erant in loco quodam determinato extra vrbes singulas, nè si indifferenter per singula loca spargerentur, contaminarentur ipsi tangentes ea. Et sic in Ierusalem locus spargendarum immunditiarum erat cōuallis Cedron, ideo quidquid immundum esset, spargerentur ibi cineres, tamē idoli combusti erant aliquid immundum, cùm idolum reputaretur sordes, & inquinamentum secundùm legē.

G Deuterono. 7. ideo debuerunt spargi cineres isti in cōualle Cedron, & sic omnes immunditiæ idolorum, quas extraxit Iosias de tēplo domini cremauit, & sparsit in conualle Cedron. 4. Reg. 23. Et ista est veritas, scilicet, quòd apud torrentem Cedron in conualle fuit iste cinis sparsus, & non in aqua torrentis. Quidam autem dicunt, quòd sparsit cinerem istum Asa in ipsa aqua torrentis Cedron. Et dicunt, quòd hoc erat, qa ipsa aqua torrentis Cedron erat immunda. Sed hoc non stat, quia tunc diceremus, quòd nō liceret Iudæis accipere aquam de illo torrente ad aliquem vsum, & accipiendo illam polluerentur, cùm esset aqua immunda. Et tamen istud est rationabile, quia illa aqua

H poterat prodesse vrbi ad multas necessitates cùm laberetur apud mœnia vrbis. Potissimè, quia terra illa est aquarum nimis egena, & ob hoc tenetur aqua in cisternis ad necessitates humanas. Alij dicunt aliter, scilicet, quòd puluis idoli proiectus est in torrentem Cedron ad polluendum illum, sicut ossa mortuorum sparsa fuerunt super loca templorum idolorum, & lucorum suorum, vt essent immunda, vt patet 4. Reg. 23. Etiam super altare, quod erat in Bethel combussit Iosias ossa mortuorum ex eadem causa, eodē capitulo. Sed dicendum, quòd istud non stat, quia ista positio minus rationabilis est, quàm præcedens, scilicet, quòd Asa vellet aquas Cedron, quæ aliàs erant mundæ, facere immundas, & tamen illę erant nimis necessariæ vrbi propter causam dictam supra: ideo non intende-

I ret polluere illas, sed potius si essent pollutæ, intēderet illas mundare. Secundò non stat, quia præsupponitur falsum, scilicet, quòd aquæ non poterant esse immundę: nam Leuit. 11. dicitur de morticinis, & alijs immundis, quòd si caderent super quamcunque rem facerent eam immundam, & tamen si caderent super fontes, aut cisternas, aut quascunque aquarum cōgregationes, non polluerentur. Ideo etiam si nunc isti cineres Priapi combusti proijcerentur in torrentem Cedron, non essent aquę immundę. Dicendum ergo sicut supra, scilicet, quòd cineres isti fuerunt proiecti in torrentę Cedron, idest, iuxta illum in conualle Cedron. Aliter dicunt quidam, quòd Asa proiecit cineres istos in aquas torrentis Cedron: non quidem ad

K polluendum eas, sed potius, vt nihil aliud pollueretur. Nam in quocunque loco spargerentur isti cineres efficeretur locus immundus, cùm ipsi essent immundi, aqua autem non poterat pollui, etiam si proijcerentur in ea omnia immunda. Leui. 11. Ideo proiecti fuerunt cineres in aquam, quia per hoc nihil polluebatur, scilicet, nec ipsa aqua, nec aliquid aliud, cùm ī nullo alio proijcerentur, pręcedens tamen modus verior est. Aliquis tamen instabit dicens, quòd Asa proiecit cineres in aquam ad imitandum Moysen. Nam Moyses combussit vitulum, quem fabricauerant Israelitę, & cineres sparsit in aqua, vt patet Exo. 32. & Deuter. 9. Sed dicendum, quòd hoc nō stat, quia Moyses habuit iustam

iustam causam spargendi cineres in aquam, quam nō habuit Asa, quia Moyses voluit scire, qui erant illi, qui peccauerant in fabricatione vituli: & ad hoc cōbussit illum, & redigens in puluerem sparsit in aqua, & coegit Israelitas inde bibere: Exo. 32. & hoc fuit, vt cū biberent appareret aliquod signū in quolibet peccante: vtpotè, quòd aqua illa inflaret ventrem eius, vel faceret aliud signum apparens, & posset ipse sic occidere peccatores. Nunc autem nihil tale erat: ideo non spargeret Asa istos cineres idoli in aquam, vt imitaretur Moysen. Et sic dicendum, quòd proiecit Asa in torrentem Cedron, idest, in conualle torrentis cineres istos, & non in aqua torrentis.

CAPITVLVM XVI.

NNO autem tricesimo sexto regni eius, ascendit Baasa rex Israel in Iudam, & muro circūdabat Rama, vt nullus tutè posset egredi, & ingredi de regno Asa. Protulit autem Asa argentum, & aurum de thesauris domus Domini, & de thesauris regijs: misitque ad Benadad regem Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: Fœdus inter me & te est. Pater quoque meus, & pater tuus habuere concordiam: quamobrem misi tibi argentum & aurum, vt rupto fœdere, quod habes cum Baasa rege Israel facias eum à me recedere. Quo comperto Benadad misit principes exercituum suorum ad vrbes Israel, qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abelmain, & vniuersas vrbes Nephtalim muratas. Quod cùm audisset Baasa desijt ædificare Rama, & intermisit opus suum. Porro Asa rex assumpsit vniuersum Iudam, & tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ædificationi præparauerat Baasa: ædificauitque ex eis Gabaa, & Maspha.

Anno tricesimo. In præcedentibus dicto de Asa laudabili conuersatione: hic agitur de eius præuaricatione. Nam circa finem vitæ suæ præuaricatus est, cùm semper à principio fuisset bonus, & diuiditur in duas partes. Et primò ponitur Asa præuaricatio. Secundò p̄uaricationis obstinatio, ibi. *In illo tempore venit.*

An ista sint continuatè, & immediatè facta.
Quæstio I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic sint continuata ad pręcedentia, vel sit ordo mutatus, & an fuerint ista facta immediatè post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore.

A Ad primū dicendū, ꝙ est ordo continuus, quia præc. c.
actū est de vita Asa, hic agitur de eius morte, ideo ne-
cesse est, ꝙ fuerint ista post pręcedentia. Ad secundum
dicendū, ꝙ inter ista & pręcedentia fuit interpositum
aliquantū tempus. s. annorū viginti, vel plus. Nam ea,
q̄ habentur pręc. c. de fędere facto cū dn̄o, & ablatione
idolatrię fuerunt facta anno quintodecimo regni Asa,
vt patet ibid. & tn̄ ea, q̄ habentur in princ. c. huius cępe-
rūt fieri anno tricesimosexto regni ei⁹, vt patet in lrā.
Fuerūt ergo anni quasi viginti vnus intermedij. Circa
primum dr̄: Anno tricesimosexto regni eius: regnauit
Asa annis quadraginta vno, vt patet infra in litera. Et
gesta priorū temporum regni describuntur in duobus
cap. pręced. Hic autem describūtur illa, q̄ gesta sunt ab
B anno tricesimosexto vsq; ad quadragesimumprimū, q
fuit annus mortis suę. *Ascendit Baasa rex Israel in Iudam.* i.
ascendit ad terram regni Iuda. Iste Baasa fuit contem-
poraneus regi Asa, & regnabat vnus in Iuda, & alius in
Israel: regnauit. n. Asa magno tempore. s. quadraginta
vno annis: ideo habuit multos ꝯtemporaneos succes-
siuè de regibus Israel, qui pauco tp̄e regnabant. s. Iero-
boam, Nadab, Baasa, Hela, Zamri, Amri, & Achab.
Nam anno vicesimo regni Ieroboam cœpit regnare.
3. Re. 15. & regnauit vsq; ad annū quartū regis Achab.
Nam Iosaphat filius Asa cœpit regnare anno quarto
Achab regis Israel. 3. Re. 22. c. *Et muro circundabat Rama.*
Est Rama ciuitas in sorte Beniamin, Ios. 18. Et dicunt
quidam, ꝙ Baasa circūdabat Rama muro. s. illam vrbē
C murando, vt pro se teneret illam, licèt pertineret ad re
gnum Iuda. Alij dicunt, ꝙ apud illam faciebat quod-
dam fortalitium ad impediēdum introitum, & egres-
sum, sed de hoc declarabitur infra in quadam quæst.
Vt nullus tutè posset ingredi, & egredi de regno Asa. Potest
intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ erat iste murus ad
impediēdum singulos de regno Asa intrare in vrbem
Rama. s. cū esset fortalitium istud apud vrbem Rama,
non poterat intrare aliquis in vrbe Rama, quia existen
tes in fortalitio prohiberent inuadendo portas vrbis,
vt etiam intrarent cū volentibus intrare in Rama, vel
sagittarent eos: ita vt non p̄mitterent illos accedere ad
portam vrbis, etiā non p̄mitterent egredi de vrbe ali-
quos volentes egredi, quia impedirent eos exislētes in
D fortalitio, & sic cogerentur fame perire, quia erat ista
obsessio æterna. Secundo modo pōt intelligi, ꝙ voca-
batur introit⁹, & egressus viris de regno Asa in terram
Israel. Et pōt intelligi, ꝙ transitus de terra Asa in terrā
Israel erat p̄ vrbem Rama, & erant oīa loca vicina ina-
dibilia propter incōmoda viarum. Vtpotè, si in circui-
tu erant magni alpes, vel alia incōmoda viarum: ita vt
non posset esse trāsitus, nisi apud vrbem Rama, & ille
esset valde strictus. Et sic manentes in fortalitio, quod
faceret Baasa, viderēt omnes venientes de terra Asa in
terram Israel, & nullū p̄mitterent transire, quia erant
ipsi apud viam, & necesse erat transeuntes venire iuxta
castrum. Et si aliqn̄ p̄mitterent aliquos de regno Iuda
intrare in terram Israel, non permitterent eos postea
E exire, & tenerent captiuos: erat etiam magnum dam-
num regno Asa, ꝙ illud castrum ædificaretur, quia po
terat ibi Baasa rex Israel tenere multos viros paratos
semper ad bellum, qui repentinis incursionibus vasta-
rent loca propinqua regni Asa, & etiam loca longin-
qua subitò discurrentes, & venientes ex insperato. Et
ob hoc nimis doluit Asa, quòd fieret talis ædificatio.
*Protulit autem Asa argentum, & aurum de thesauris domus
Domini, & de thesauris regis.* Hic ponitur peccatum
regis Asa, scilicet, quia non habuit spem in domino,
sed recurrit ad regem Syriæ. Nam videbat Asa pu-
gnandum sibi esse contra Baasam regem Israel, nè
continuaret ædificium suum: & si non pugnaret, fie-
ret sibi magnum præiudicium, & quia putauit se non
posse

posse pugnare contra regem Israel, voluit concitare contra eum regem Syriæ, & ad hoc dedit ei munera, scilicet, aurum, & argentum, quod erat in thesauris tēpli, & illud quod erat in thesauris regis. Sed quomodo potuit ista dare cùm non viderentur aliqua esse tempore Asa, & an peccaret dando declarabitur infra in quibusdam quæstionibus. *Misitq́ ad Benadad regem Syriæ.* Benadad erat rex in Syria eo tempore, quo regnabat Asa in Iuda, & Baasa in Israel, & erat rex potēs: ideo petiuit ab eo auxilium Asa, & obtulit ei munera, est enim regnum Syriæ coniunctum regno Israel ex parte Aquilonari: nam Euphrates diuidit inter Syriam & terram Israel, & ponitur terminus eius Aquilonaris Gen. 15. De isto Benadad quis sit, & an sit ille Benadad: de quo aliàs sæpè fit mentio in scriptura, declarabitur infra in quadam quæstione. *Qui habitabat in Damasco.* Est Damascus ciuitas nobilissima totius Syriæ: est enim magna nimis, & opulenta habens flumina famosa, scilicet, Pharphar, & Abana. 4. Reg. 5. Et ob hoc rex magis ibi morabatur, quàm in alio loco quocunque Syriæ. Est etiam Damascus ciuitas Metropolitana Syriæ, sicut dicitur Isa. 7. scilicet. Caput Syriæ Damascus. & est duplex Syria, & quædam illarum vocatur specialiter Syria Damasci, vt patet 2. Reg. 8. scilicet: Venit Syria Damasci, vt præsidium ferret Adarezer regi Soba, & tamen ille Adarezer erat rex Syriæ, vt patet ibidem, & eod. lib. cap. 10. Ex quo apparet, quod erat alia Syria præter Syriam Damasci. *Fœdus inter me, & te est.* Idest, tu debes mihi succurrere, quia fœdus est inter me & te: & ex conditione fęderis tenentur se mutuo adiuuare confęderati. *Pater quoque meus, & pater tuus habuere concordiam.* Istud ponitur ad magis persuadendū scilicet, non putes, quòd istud fędus nouum sit inter me & te, & quòd ob hoc ad pauca vicissim teneamur, sed est fœdus ab antiquo inter nos, quia non solùm inter nos est fœdus, sed etiā inter nostros patres fuit fędus, & concordia, & in tāto tempore verisimile est, quòd in multis sibi mutuo proficerent: ideo non solum ex conditione fœderis nos vicissim tenemur, sed etiam ex bonorum operū erogatione antiqua. Pater istius Benadad fuit Tabremon, vt patet 3. Reg. 15. & ille habuit fędus cum Abia patre Asa. Erant hic tres reges confęderati, scilicet, Benadad rex Syriæ, & Asa rex Iuda, & Baasa rex Israel, & non erant omnes tres confęderati mutuo, sed Asa rex Iuda erat confęderatus cum Benadad rege Syriæ, & Baasa rex Israel etiam confœderatus erat cum Benadad: sed rex Israel & rex Iuda inter se non erant cōfęderati, sed potius nunc erant hostes. Erant autem isti tres reges vicini, & poterant confęderari. Nam rex Syriæ, & Israel erant coniuncti terra. Nam terra Syriæ tangebat terram Israel in latere Aquilonari Israel, vnde erat magis aquilonaris terra Syriæ, quàm terra Israel: terra autem Iuda erat adhuc magis meridiana, quàm istę duę, & tamen inter ista tria regna nō intercidebat aliud regnum medium alicuius alterius gentis. Poterant ergo inter se conuenienter habere fœdera. Nam fœdera non prosunt, nisi illis regionibus, quæ aut terra, aut mari coniunguntur: ita vt quādocunque opus fuerit possint mutuos sibi prębere fauores, & ita erat de regionibus istis. *Quamobrem.* Scilicet, quia cōfęderatus mihi es, & teneris me adiuuare. *Misi tibi argentum, & aurum.* Scilicet, omne aurum, & argentum quod inuentum est in thesauris domus domini, & in thesauris regis. *Vt rupto fœdere quod habes cum rege Israel facias eum à me recedere.* Idest, facias eum recedere à terra mea, vt non me concludat, nec coangustet faciendo nouas munitiones contra regnum meum. Et dicitur rupto fędere, quia pręsupponendū est, ꝙ Benadad rex Syriæ habebat fędus cū Baasa rege

F Israel, & non poterat pugnare contra eum manente fœdere: ideo volebat Asa, ꝙ Benadad rumperet fędus quod habebat cum rege Israel, & cogeret eum recedere de Rama, quam claudebat muris. *Quo comperto.* Scilicet, ꝙ Asa mittebat multum aurum, & argentum Benadad, vt adiuuaret eum contra regem Israel, & ēt comperto, ꝙ rex Israel grauaret regem Iuda faciendo nouas munitiones contra ipsum. *Misit principes exercituum suorum.* Erat rex valde potens Benadad, & non oportuit, ꝙ ipse veniret personaliter, sed misit principes exercituum suorum, qui cogerent Baasa regem Israel cessare ab ædificatione, quam inceperat. *Qui percusserunt Ahion, & Dan, & Abelmain.* Istę erant ciuitates de regno Baasa in terra Israel, & erant coniunctę terrę

G Syriæ in latere aquilonari terræ Israel. Pro quo sciendum, ꝙ principes exercituum, quos misit Benadad nō iuerunt contra Baasa manentem in Rama ędificando, vt pugnarent contra eum, & cogerēt eum cessare, sed intrauerunt in regnum Israel, & primas vrbes, quas inuenerunt, inuaserunt, & fuerunt istę, quę nominantur hic. Et vna ciuitas istarum habet hic mutatū nomē. s. Abelmain, de qua infra dicetur in quadam quęstione. Erant istę tres ciuitates in tribu Dan. Et patet hoc, qa ponitur hic ciuitas Dan, & tñ ista erat in tribu Dan. Itē patet hoc, qa tribus Dan habebat sortē extremā, q̃ habebat in extremitate regni Israel, vnde ponitur nouissima inter oēs sortes terrę Chanaan, vt patet Ios. 19. c. Et sic ista sors tangit terram Syrię in latere meridiano

H eius, & mox, vt exirent Syri de terra sua contra terram Israel tangerent sortē Dan, & peruenirent ad istas ciuitates. De ista vrbe Ahion putant aliq. ꝙ sit ciuitas Aialō, quæ etiam ponitur in sorte Dā, vt patet Ios. 19. Sed nō apparet hoc, & potius credendum est, ꝙ sit alia ciuitas eiusdem tribus. De ciuitate Dan considerandum est, ꝙ est quędam ciuitas in extremitate lateris aquilonaris terrę Chanaan: ita ꝙ nulla terra est tam aquilonaris, & ob hoc sæpè qñ scriptura vult nominare duos terminos terrę Chanaan. s. meridianū, & aqlonare, ponit ista duo loca. s. Dā, & Bersabee, vt patet 1. Reg. 3. & 2. Re. 17. & in multis alijs locis. Est etiam ista ciuitas declinans versus partem Occidentalem ad terram Sidoniorū in terra deserta, sed apud desertum Syriæ. Et ob hoc Is-

I raelitæ potuerunt eam capere, quia inuenerūt eam cū nullis hominibus habentē conuersationem. Iudic. 18. Ista ciuitas vocabatur prius Lais, vel Lesen, dum teneretur à Gentilibus. Postea verò filij Dan inquirentes loca ad habitandum inuenerunt vrbē istam vacantem otio, & ceperunt eam, vocaueruntq́; illam de nomine patris sui Dā, siue Lesendan, vt patet Iudi. 18. & Ios. 19. Et ibi magis de vrbe ista declaratum est. *Et vniuersas vrbes munitas Nephtali.* Scilicet, non solùm vrbes suprapositas, quę erant de tribu Dan nominauit scriptura, dicens fuisse eas occupatas à viris Iuda, sed etiam dixit, ꝙ vrbes sortis Nephtali fuerunt occupatę, & inuasæ à viris de terra Syrię. Et illud erat satis rationabile, quia terra Nephtali erat satis cōiuncta terræ Syrorum,

K scilicet, apud sortem Dan, & mox, vt trāsissent sortem Dan, in qua ciuitates quasdam percusserant, intrarent in terram Nephtali. Sciendum quòd tertio Reg. 15. vbi ponitur ista hystoria, ponuntur plures vrbes nominatim, scilicet, domus Maacha, & vniuersa regio Ceneroth; & est domus Maacha aliqua regio in sorte Nephtali, quæ erat satis coniuncta terræ Syrorum. Regio Ceneroth, siue Cenereth erat quędā regio maritima apud mare Cenereth, qd̄ vocatur alio mō mare Tyberiadis, vel mare Galilęæ, siue stagnum Genesareth. *Quod cum audisset Baasa.* Scilicet, quòd exercitus Benadad regis Syriæ vastabat terram suam. *Desiit ædificare Rama.* Cognouit enim, quòd venerat exercitus ille ad nocendum terræ suæ in fauorem regis Asa. Et

Et quia ipse non poterat resistere regi Syriæ, desijt ædificare Rama.i. facere fortalitium apud vrbem Rama. *Et intermisit opus suum.* Idest, cessauit ab opere quod incohauerat. *Porro Asa rex assumpsit vniuersum Iuda.* Scilicet, videns Asa, quòd Baasa cessasset ab opere suo quasi fugiens de vrbe Rama: iuit ipse illuc ad accipiẽdum lapides, & ligna, & omnem materiam, quam parauerat Baasa ad ædificandum, & ad tollendum illam materiam assumpsit secum vniuersum Iuda, idest, omnes viros de regno Iuda, vt promptè fieret opus, vnde misit nuncium per totam terram suam, dicens: nemo sit excusatus.s. nemo se excuset nunc ab ista portatione lapidum, & lignorum prætextu alicuius priuilegij, vt patet.3.Reg.15. *Et tulerunt lapides de Rama, & ligna, quæ ædificationi parauerat.* Intendebat Baasa ædificare fortalitium prædictum, & volebat illud promptè construere, nè dilatio longi temporis noceret, cùm locus ille esset apud hostes. Et ob hoc parauerat prius omnia necessaria comportans materias ad locum ędificationis, vt illis paratis velociter cõsumaretur opus, & sic materiæ erant multæ. Vnde Asa congregauit omnes viros de regno suo ad tollendũ inde congregatas materias. *Aedificauitq́, ex eis Gabaa, & Maspha.* Scilicet, ædificauit muros istarum vrbim. Nam Gabaa non fuit de nouo ędificata, sed muri eius, qui fortè corruerant, vel ad ruendum propinqui erant. Est enim Gabaa ciuitas in sorte Beniamin: Ios.18. Ista est ciuitas, de qua fuit oriundus Saul prim⁹ rex Hebręorũ, vt patet 1.Re. & 13. Est Maspha alia ciuitas, quæ etiam erat in sorte Beniamin: Ios.18.& non est ista Masphat, quę erat locus orationis, vbi Israelitæ conuenerunt cum Samuel, & iudicabat ibi eos semel quolibet anno. primo Reg.7. quia illa videbatur ẽe vltra Iordanẽ in terra duarum tribuũ: & dimidiæ.s.in sorte tribus Gad, vt probatum est Iudic.11. Istę duę ciuitates, quas nunc reædificauit Asa rex erant in confinibus regni sui, & Israel, cùm essent de sorte Beniamin, & volebat eas munire muris.

Quo tempore fuerit factum istud bellum. Quæstio II.

QVAERITVR Circa prædicta id, quod dicitur hic, & præced. cap. Nam dicitur hic, quòd anno tricesimosexto regni Asa ascendit Baasa ad ædificandum Rama, in quo inferrebat bellum regi Asa, & tamen præced.cap. dicitur, quòd bellum non fuit vsque ad annum tricesimum regni Asa. Quomodo potest stare cùm non appareat aliquod bellum inter annum tricesimum, & tricesimumsextum, & videtur, ꝙ vtrobique dici debeat de anno tricesimo, vel vtrobique de anno tricesimosexto. Respondit, ꝙ bellum istud, qđ factum est propter ædificationem Baasa, non fuit vsq; ad annum tricesimũsextũ regni Asa, cùm litera nostra hoc dicat, & etiam litera Hebraica. Cùm autem obijcitur de anno tricesimo, de quo dicitur præcedẽti cap. Dici potest vno modo, ꝙ verum est, quòd inter anum quintumdecimũ, de quo agebatur præced.cap. in quo actum est bellum Asa contra Aethiopes, non fuit bellum aliquod in regno Asa vsq; ad annum tricesimũ, & post annum tricesimum vsq; ad tricesimum sextũ fuerunt aliqua bella, quę scriptura non nominat, eo ꝙ fuerũt parua non digna relatu, quia illę erant, quædã paruæ commotiones, quę parum disturbabant pacem regni Asa. Istud autem bellum propter ædificationem Baasa fuit magis famosum propter duo, q̃ inde secuta sunt. Primum erat, quia propter Asa regem Iuda, misit rex Syrię exercitum suum contra regem Israel, qui vastauit magnam partem regni Israel, vt patet supra in litera. Secundum fuit, quia ex hoc facto secuta fuit increpatio prophetica contra Asa, & ex increpatione indignatio regis orta est, & incarceratio ꝓphetæ, ex qua secuta est diuina punitiò super Asa, & populũ, de qua infra in litera. Ideo saltem propter istud secundum debuit scribi istud bellum Baasa contra Asa anno tricesimo sexto regni eius. Aliter potest dici, ꝙ dubitatio ista procedit ex errore literæ nostræ: nam præcedenti cap. vbi dicitur bellum non fuit vsque ad tricesimum annum regni Asa. Et hoc patet, quia sic habetur in Hebræo, & sic credendum est, quòd trãstulerit Hieronymus, & tamen postea librariorum inaduertẽtia litera defalcata fuit, & corrupta, & hoc faciliter fieri poterat ex inaduertentia librariorum. Cùm autem dicatur bellum non fuit vsq; ad annum tricesimũ quintũ.s. q̃ nec in ipso tricesimoquinto anno factum est bellum, sed sequenti anno.s. tricesimosexto bellum factũ est, & sic dicitur hic, ꝙ anno tricesimosexto ascẽdit Baasa.

An anno trigesimosexto regni Asa ascenderit contra ipsum Baasa rex Israel. Quæst. III.

QVAERITVR vlterius, quomodo põt stare, ꝙ anno tricesimosexto regni Asa ascenderit cõtra ipsum Baasa rex Israel. Nam videtur hoc impossibile, cũ non potuerit tanto tp̃e viuere Baasa, sed necessariò ante annũ tricesimumsextum regni Asa mortuus est, quod patet, quia Baasa cępit regnare super Israel anno tertio regis Asa.3.Reg.15.& regnauit Baasa annis vigintiquatuor.eod. cap. Ideo qñ moreretur Baasa esset annus vicesimus septimus regni Asa, vnde nequaquã posset viuere anno tricesimo sexto regni Asa, ad hoc, quòd tunc inferret ei bellum, & ædificaret Rama. Nicolaus respondet soluendo istã intricationẽ per diuersitatẽ annorũ alicuius regis, quia anni regum nõ computantur semper eodem modo, sed aliqñ computãtur à prima die, qua regnare cęperunt, & aliquando ab aliquibus gestis notabilibus ipsorum: vt si aliquis rex septimo, vel octauo regni sui fecerit aliquid valde notabile, computabuntur anni eius ab illo tempore. Ita probat in rege Nabuchodonosor, de quo dicitur Danielis primo, quòd annosecundo regni sui vidit somnium, & tamen secundùm expositores non fuit ille secundus annus regni incohando à tempore, quo regnare cępit, quia multo post fuit, sed dicit, quòd computatur ab illo tẽpore, quo Nabuchodonosor habuit bellum notabile contra regem Aegypti. Sic dicit fuisse de rege Asa, scilicet, quòd anni sui computantur vno modo inchoãdo à prima die, qua regnauit, & alio modo incohando à bello, quod gessit contra Aethiopes: nam bellum contra Aethiopes fuit valde famosum, quia in illo perierunt decies centena millia virorum, quasi subitò. supra 14.& ex tunc inciperet computari primus annus regni sui. Et fuit bellum istud secundùm Nicolaum anno decimo regni Asa in fine, vel in principio vndecimi, et sic annus tertius regni Asa esset annus tertiusdecimus eius, vel quartusdecimus inchoando à prima die, qua regnauit, et tunc superaddantur vigintiquatuor anni, quibus regnauit Baasa peruenirent ad annum tricesimumseptimum, vel octauum computando à prima die qua regnauit Asa, et sic potuit Baasa viuere anno tricesimo sexto regni Asa ad hoc, quòd ascenderet contra ipsum ad ædificandũ Rama. Et tunc dicit Nicolaus, quòd cito post hoc mortuus est Baasa, scilicet, anno sequenti. Et hoc affectus tædio, primò, quia magnum damnum ei euenerat, scilicet, quia non potuit ędificare vrbem Rama. Secundò, quia perdidit omnes impensas operis, et materias, quas congregauerat. Tertiò, quia rex Syriæ ruperat fœdus quod cum eo habebat, vt faueret regi Iuda. Quartò, quia vastauerat multas vrbes regni eius. Sed dicendum, quòd ista responsio non stat.

Nam licèt præsupponatur, quòd anni regum computantur dupliciter: quia hoc verum est: & præsupponatur probatio, quæ fit de Nabuchodonosor, non potest stare, quia applicat de rege Asa. Nam præsupponit, ꝙ computentur anni sui, vno modo à bello quod gessit contra Aethiopes anno vndecimo regni sui, vel in fine decimi, & istud nō est verum, quia bellum illud gestum est anno quintodecimo regni sui, vt probatum est præced. capit. in quadam quæst. Sed etiam si staret secundùm Nicolaum esset falsum, quod patet computando annos regum præcedentium, qui necessariò discordabunt à litera tenendo hunc modum. Nam Roboam rex Iuda, & Ieroboam rex Israel simul regnare cęperunt, & Roboam regnauit annis decem, & septem. Et successit ei Abia, qui regnauit annis tribus. 3. Reg. 14. & 15. Post hunc regnauit Asa, & quando cœpit regnare Asa transierunt anni viginti à principio regni Roboam, & totidem à principio regni Ieroboā regnauit Asa. Computando autem lineam regum Israel ꝓcedit sic, quia Ieroboā regnauit vigintiduobus annis. 3. Reg. 14. Et post eum filius suus Nadab duobus annis. 3. Reg. 15. Et post eum Baasa. eod. capitulo. Et sic à principio regni Ieroboam vsque ad principiū regni Baasa transierunt quasi vigintiquatuor anni, & à principio regni Ieroboam vsque ad principium regni Asa transierunt viginti anni. tertio Regum 15. ergo inter principium regni Asa & Baasa non fuerunt nisi tres, vel quatuor anni. Et sic necesse est, quòd quando dicitur, quòd anno tertio regni Asa cœpit regnare Baasa, quòd ille fuerit tertius annus computando ab exordio regni sui, & non à bello Aethiopum. Nam si hoc staret, esset annus tertius regni Asa annus decimus octauus computando à principio regni, eo quòd anno quintodecimo regni sui fecit bellum contra Aethiopes, vt probatum est præcedenti capitulo. Et tunc cùm Asa cœperit regnare anno vicesimo regni Ieroboam. tertio Regum decimoquinto. additis decem & octo annis prędictis erit annus tricesimus octauus à principio regni Asa, & in illo inciperet regnare Baasa. Et hoc est falsum, quia vigintiquatuor annis post principium regni Ieroboam cœpit regnare Baasa, scilicet, quia Ieroboam regnauit vigintiduobus annis. tertio Regum 14. Et post eum Nadab filius eius annis duobus. tertio Regum 15. Et post eum Baasa. eodem capitulo. manerent ergo quatuordecim anni intermedij, in quibus nullus regnaret, cùm inter Nadab & Baasa nullus rex Israel fuerit. Item patet hoc, quia Asa regnauit annis quadraginta vno solùm, vt patet tertio Regum 15. & 16. & infra in litera. Et tamen computando sic, vt vult Nicolaus. s. ꝙ cœperit regnare Baasa anno tertio Asa, cōputando annos eius à bello contra Aethiopes, sequitur, quòd vixerit Baasa vsque ad annum tricesimumseptimum Asa inclusiuè, cùm regnauerit Baasa vigintiquatuor annis. tertio Regum 15. & annus tertius Asa secūdùm Nicolaum est tertiusdecimus annus eius. Et hoc non potest stare, vt probatur. Et adhuc secundùm veritatem grauius est, quia bellum contra Aethiopes fuit anno quintodecimo regni Asa, & annus decimus octauus regni eius erit annus tertius computando hoc modo cū superaddantur vigintiquatuor anni regni Baasa superueniet ad annum quadragesimumsecundum Asa, & tamen non regnauit tot annis Asa, sed solùm quadragintavno, vt patet in litera, & tertio Reg. 15. ergo prius mortuus est Asa, quàm Baasa, quod falsum est, vt probabitur, & tamen dato, ꝙ computemus secundùm Nicolaum, & fuerit mors Baasa anno tricesimoseptimo Asa, dabimus, ꝙ vixerit Asa super Baasa annis quatuor tantùm. s. vsque ad annum quadragesimumprimum. Et tamen falsum est, quia post Baasa regnauit Hela

F duobus annis, & Zamri septem diebus, & Amri duodecim annis, & post eum Achab, qui adhuc regnauit tribus annis, vel quatuor tempore Asa. Nam cępit regnare anno tricesimo octauo regni Asa. Hæc omnia patent. 3. Reg. 16. Etiam, quia post Asa regnauit filius eius Iosaphat, vt patet sequenti capitulo, & tamen ille regnauit anno quarto Achab. 3 Reg. 22. necesse est ergo, ꝙ vixerit Asa post mortem Baasa annis quidecim ad minus, & sic non potest vllo modo stare ista positio Nicolai. Dicendum ergo est, quòd Baasa cœpit regnare anno tertio Asa regis Iudā inchoando à principio regni eius, & regnauit vigintiquatuor annis, & sic durauit regnum suum vsq; ad finem vigesimisexti anni regni Asa, vel quasi, & istud consonat literæ: tertio Regum 15. nam cùm dicatur, quòd Baasa regnauerit anno tertio regni Asa: postea tertio Regum 16.

G dicitur, quòd Hela filius Baasa regnauit anno vicesimosexto ꝛ́sa, & ita debet planè dici, nisi litera ista obuiaret dicens, ꝙ anno tricesimosexto regni Asa ascendit Baasa contra Asa. Quomodo ergo soluatur ista difficultas, & ambiguitas fateor esse difficile, & quasi impossibile, cùm non viueret Baasa in anno tricesimo sexto regni Asa. Aliquis autem fortè volet soluere, dicēs, quòd fuit istud anno trigesimosexto regis Asa, sed non anno trigesimosexto regni eius, quia multo tempore ante natus est, quàm regnaret, & fortè annus trigesimus sextus eius, erat annus vigesimus regni sui. Sed istud non consentit litera, cùm dicatur anno trigesimo sexto regni Asa ascendit Baasa. Oportet ergo, vt videtur, quòd fateamur nos nescire solutionē.

H Vel quòd dicamus literam hic esse corruptam, quia fortè deberet dici anno vigesimosexto, & dicitur anno trigesimosexto. Vel fortè diceretur anno decimo sexto. Et si obijciatur, ꝙ in Hebræo, sic etiam habetur: dici posset, ꝙ in Hebręo interdum etiam est corruptio aliqua: nam vt probatum est: Ios. 22. cap. ibi deficiunt duo versus in Hebræo, qui habentur in litera Latina, & sunt de necessitate literæ, & confitentur doctores Hebræorum illos deficere, vt patet per Rabbi Dauid Kimhi in eodem loco: ita ergo poterat esse hic. Sed ista est periculosa solutio, quia si in vno loco scripturæ corruptionem esse fateamur: de omnibus alijs

I locis dubitabimus, an corruptio ibi sit, sicut dicit Augustinus. Et habetur in Decretis dist. 9. cap. si ad scripturas sacras. s. ꝙ si aliquod mendacium in Sacra Scriptura confitemur nullam auctoritatem inde relinquemus: ideo aliam solutionem cogita si occurrat.

De loco Rama, & quomodo circundaretur à Baasa. Quæstio IIII.

QVAERITVR vlterius, quæ ciuitas, vel locus erat Rama, quē Baasa muro circundabat, & quo circundabat eam Baasa. Respōdendum, ꝙ Rama erat quædam ciuitas in sorte Beniamin: Ios. 18. & pertinebat ad regnum Iuda. Erat autem illa in confinibus re-

K gni Iuda & Israel: quod patet, quia dicitur hic in litera, ꝙ Baasa circundabat Rama, vt non ꝑmitteret aliquem ingredi, & egredi de regno Asa. Et tn̄ hoc non posset stare, nisi ciuitas hęc esset in regnorū ꝯfinio: distat autē ciuitas hęc modicū ab vrbe Ierusalē. s. per quadraginta stadia, vt dicit historia schola. & sunt quasi duæ leucæ, & parum plus. Et ista est illa Rama, de qua habetur Iudic. 19. s. ꝙ leuita ille, cuius vxor occisa est in Gabaa, trāsiuit apud Ierusalem, qn̄ occidebat sol, et dixit, ꝙ nolebat intrare ī Ierusalem, quia erat oppidum Iebusæorū, sed quòd declinaret in Gabaa, vel in Rama: ergo erat Rama propè Ierusalem, quia si procul esset, non posset illuc ire illa nocte ad manendum ibi, si sol occideret ei apud Ierusalem. Ista Aama est, de qua dixit Iere. 31. c.

Vox in Rama audita est ploratus, & vlulatus. Et hoc satis conuenit, quia infantes occisi sunt in terra Beniamin, & Iuda circa Bethlehem. Et Rama non multum distabat à Bethlehem: ideo etiam illuc perueniret occisio innocentum, & sic audiretur vox plorantium in Rama pro filijs occisis. Et non est ista ciuitas Ramatha, de qua erat oriundus Samuel propheta, vt patet 1. Reg. 1. & 2. & 7. quia illa vocatur Ramatha, & ista vocatur Rama. Etiam Rama distat à Ierusalē quatuor milliarijs, distat autem Ramatha decem & sex milliarijs, vt patet in libro de situ terrę Sanctę. De modo circundationis vrbis Rama poterat intelligi dupliciter. Vno modo, ꝙ Rama esset ciuitas in regno Iuda in extremitate eius, & esset deserta, vel carēs muris, & Baasa rex Israel occupasset eā, & ædificare vellet muros eius, & tenere sibi, vt poneret ibi viros bellicos, qui non permitterent aliquos de regno Asa ingredi, nec egredi. Et tunc satis consonat literæ. s. ꝙ Baasa muro circundabat Rama, quasi pręsupponeretur, quòd Rama non habebat muros, & nunc apponebat ei muros Baasa. Aliter potest intelligi, quòd Rama esset ciuitas regni Iuda, & possideretur à viris Iuda, & nō acceperit illam vrbem Baasa, nec muro circundaret eam: sed ꝙ iuxta illam voluit facere quoddam fortalitium, in quo essēt viri bellatores, qui pugnarent contra viros Rama, & contra alios habitantes in extremitate regni Iuda. Et isti non permitterent viros Iuda exire de terra sua, & ingredi in regnū Baasa, & sic dicebatur muro circundare Rama, quia cùm illud fortalitium esset apud vrbē Rama, non permitterent viri ibi existentes egredi aliquos de vrbe Rama, quasi essent viri illi clausi muro.

Quomodo protulit Asa aurum, & argentum regis. Quæstio V.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Asa protulit aurum, & argentum de thesauris domus domini, & de thesauris regis. Nam videtur, ꝙ nullum aurum, & argentum erat in thesauris domus domini, nec in thesauris regis. Et patet, quia tempore Roboam regis aui istius, venit Sesac rex Aegypti, & abstulit omne aurum, & argentum, quod fuit in thesauris domus domini, & in thesauris regis. supra 12. & 3. Reg. 14. Dicet aliquis, ꝙ potuit nunc aurum, & argentum tolli de thesauris domus domini, quia tēpore Roboam fuit ablatum aurum, & argentū de thesauris domus dñi, qđ erat in massa, & non erant ablata vasa aurea, nec argentea, vt probatum fuit ibidē, & ista vasa poterant nunc accipi de thesauris. Sed dicendū, quòd hoc non stat, primò, qa præsupponit falsum. s. ꝙ nunc Asa acceperit vasa, quæ erāt in thesauris templi, & dederit illa regi Benadad. Et tamen falsum est, quia vasa omnia aurea, & argentea, q̃ fecit Salomon manserunt semper in templo domini vsque ad tempus Nabuchodonosor regis, qui transtulit omnia in Babylonem. 4. Reg. 24. & 25. & infra 36. & Iere. 52. non ergo fuit acceptum de illis aliquod vas tempore præcedentium regum. Et sic Asa nullum illorum dedit. Secundò, quia ista positio non respondet sufficienter, cū non dicat aliquid de thesauris regis, quomodo potuerint nunc dari regi Benadad. Dicendum ergo, ꝙ tempore regis Roboam datum fuerat omne aurum, & argētum, quod erat in thesauris regis, & in thesauris dñi regi Aegypti, & nunc etiam Asa dedit aurum, & argētum, quod erat in thesauris suis, & ī thesauris domini regi Benadad. Et patet hoc, qa sicut hic dicitur, quòd Asa protulit aurum, & argentum quod erat in thesauris domus domini, & in thesauris regis, & dedit Benadad: ita dicitur. 3. Reg. 15. tollens itaque Asa omne aurum, & argentum quod remanserat in thesauris domus

A domini, & in thesauris domus regiæ. Sciendum tñ, ꝙ licèt omnia ista data fuissent, poterant nunc dari multa de thesauris domus domini, & domus regiæ. Patet de thesauris domus regis, quia licèt tempore regis Roboam tulisset Sesac omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus regis: tamen ex ipso tempore vsque nunc adhuc poterat multum aurum, & argentum congregari, & poni in thesauris regis. Nam illa prėda facta fuit anno quinto regni Roboam. supra 12. & Roboam regnauit decem & septem annis. 3. Reg. 14. & manebant duodecim anni de regno eius, in quibus poterat congregare thesaurum aliquātum, & postea regnauit Abia filius eius, qui etiam potuit congregare thesaurum multum, licèt solùm tribus annis regnauerit,
B quia ipse pugnauit contra Ieroboam regem Israel habentem in exercitu suo octingenta millia virorum, occiditque quingēta millia de illis, & reliquos fugauit. supra 12. & in bello illo poterat capere multā prædam, de qua ditaretur, & quia postea semper fuit bellum inter eum, & Ieroboam, & nunquam potuit ei resistere Ieroboam. eodem capitulo. Ideo caperet ipse prædam semper de regno Ieroboam, & ditaretur inde: postea Asa regnauit magno tempore, qui potuit multo maiores congregare thesauros, quàm reges p̄cedentes, quia ipse pugnauit cōtra regē Aethiopum habentem in exercitu suo decies centena millia virorum, & occidit illos, atque fugauit subito, & mansit tota præda regi Asa, quæ esset multa nimis. Præter
C hæc autem pugnauit contra ciuitates, quæ erant in circuitu Gerarę, & accepit prędā multam, scilicet pecora infinita, vt patet supra 14. Haberet ergo nunc Asa, vel habere posset thesauros satis magnos, de quibus hic dicitur, quòd dedit Asa aurum, & argentum de thesauris domus regis. Circa thesauros domus domini, dicendum, quòd etiam nunc erāt ibi thesauri, de quibus dari posset aliquid. Pro quo considerandum, ꝙ in domo domini erat aurum, & argentum dupliciter. Quoddam aurum, & argentum erat in vasis ad sacram ministrationem, quæ vasa fecerat Salomon, aliud erat in massa, & seruabatur ī domo domini ad necessitates tēpli: illud enim quod erat in vasis, non dicebatur esse in thesauris, sed illud quod erat in massa erat propriè
D in thesauris. De vasis aureis, & argenteis domus dñi. Dicendum ꝙ, nec nunc, nec antea, nec postea accepta fuerūt aliqua vsque ad tempus Nabuchodonosor, qui accepit omnia vasa, quæ fecerat Salomon de templo domini, & transtulit illa in Babylonem. 4. Reg. 24. de auro, & argento, quod erat in massa, dicendum, quòd accepit Sesac rex Aegypti, quando introiuit in Ierusalem, & tñ nō accepit totum quod inuenit, sed aliquid reliquit, licèt dicatur, ꝙ acceperit omnia, quæ erant in thesauris domus domini, & dom⁹ regis. Et patet hoc, quia 3. Reg. 15. dicitur tollens Asa omne aurum, & argentum, quod remāserat in thesauris domus domini, & domus regię: ergo apparet, ꝙ non abstulerit omnia Sesac rex Aegypti, sed aliquid dimiserat de vtroq; the-
E sauro, & illud dedit nūc rex Asa regi Syrię: potissimè, quia dato, ꝙ omne aurum, & argentum, quod erat in thesauris domus domini tempore Roboam fuisset sublatum per regem Aegypti, adhuc poterat nūc esse multum, ꝙ reges, & populus offerebant dona magna domino ad necessitates templi, & illa ponebantur in thesauris templi. Patet hoc de ipso rege Asa, de quo dicitur præced. cap. & 3. Reg. 15. ꝙ intulit in domum domini ea, quę vouerat ipse, & pater eius argentum, & aurum, & vasa. Et ex istis donis crescebat thesaurus domus dñi, & de isto poterat nunc dare Asa regi Syrię.

An sit Benadad ille, de quo sæpe loquitur scriptura. Quæstio VI.

QVAERITVR vlterius de isto Benadad, de quo hic dicitur, an erat ille, de quo fit sæpè mētio in scriptura. Nam de Benadad fit hic mentio, & postea tempore Achab regis Israel: nam pugnauit bis ꝯtra illum, vel ter, vt patet 4. Reg. 20. & 22. Iste etiam pugnauit contra Ioram regem Israel, & obsedit vrbē Samariæ, quando fuit magna fames in vrbe, ita vt venundaretur caput asini in vrbe octoginta siclis. 4. Reg. septimo. Aliquis autem dicet, ꝙ non fuit idem Benadad, sed fuerunt multi reges Syriæ, qui vocarentur sic, sicut reges Aegypti vocabātur omnes Pharaones, & Imperatores Romanorum vocabantur Cęsares. Et patet hoc, quia non poterat aliquis rex tanto tempore durare. Nam postquam fit mentio de isto Benadad vsquequo vltimo fit mentio de illo. 4. Reg. 8. transierunt in Israel reges septem. Nam nunc erat rex in Israel Baasa, contra quem misit exercitum iste Benadad in fauorem Asa regis Iuda. Postea regnauit Hela: deinde Zamri, postea Amri, deinde Achab, postea Ozias, deinde Ioram, & tempore Ioram mortuus est ille Benadad in Damasco. 4. Reg. 8. de istis septem regibus patet tertio Regum 15. & 16. & quarto Reg. primo, & 28. & tamen tanto tempore non videtur, ꝙ posset durare vnus rex. Respondendum, quòd iste rex Benadad idem videtur esse de quo fit hic mentio, & in alijs locis allegatis, quia scriptura non facit mentionem, quòd fuerint plures: ideo concedendum est esse vnum, quia non est ponēda pluralitas sine necessitate: hic autem non est necessitas ponendi aliquam pluralitatem, ideo non est ponenda. Et cùm obijcitur, ꝙ nō poterat aliquis vnus rex durare tanto tempore, scilicet tempore septem regum. Dicendum, ꝙ non est aliqua difficultas in hoc, quia interdum aliqui reges pauco tempore durant, sicut dicitur Eccl. 10. omnis potentatus vita breuis. & potest vnꝰ rex viuere tempore omnium illorum. Et sic dicendum est, quòd fuit hic, quia isti reges pauco tempore viuebant. Nam quidam illorum fuit, qui non regnauit, nisi septem diebꝰ, scilicet, Zamri, vt patet 3. Reg. 16. & sic poterat aliquis viuere tempore mille regum. Vnde dicendum, quòd ad hoc, quòd regnaret Benadad tempore omnium istorum regum nō requirebatur, ꝙ regnaret nisi annis quadragintaquinq;, vel ad plus quinquaginta, quia primus rex cuius tempore regnabat Benadad erat Baasa: in cuius regni fine facta sunt hæc. Et sic sufficiebat, ꝙ diceremus vno, vel duobus annis cępisse regnare Benadad ante mortem Baasa. Post istum regnauit Hela filius eius annis duobus. 3. Reg. 16. Post ipsum regnauit Zamri septem diebus solùm. eodem capitulo. Et post illum regnauit Amri annis duodecim. eod. cap. Et post ipsum Achab filius eius regnauit viginti duobus annis. eodem cap. Post illum regnauit Ochozias duobus annis nondum completis. quarto Reg. primo. Et post ipsum regnauit Ioram frater eius, cuius tempore mortuus est Benadad. Et sic poterant transisse solùm duo, vel tres anni de regno Ioram, quādo mortuus est Benadad. Et omnes isti anni simul sūpti sunt quadraginta vnus annus. Non erat autem difficile, ꝙ aliquis rex regnaret annis quadraginta vno, & multo pluribus. Nam Ozias rex Iuda regnauit annis quinquaginta duobus. quarto Reg. 15. Item patet hoc conformius per omnia, quia Asa rex Iuda, qui erat contēporaneus istius regis Benadad, & Baasa regis Israel, regnauit totidem annis, scilicet, quadraginta vno, & regnauit tempore septem regum Israel, quod patet, ꝗa infra in litera, & tertio Regū 15. dicitur, quòd iste Asa regnauerit annis quadraginta vno: etiam tempore se-

F ptem regum, quia Asa cępit regnare tēpore Ieroboā, scilicet, anno vicesimo regni eius. 3. Reg. 15. deinde fuit Nadab filius eius, postea Baasa, deinde Hela. Deinde Zamri, postea Amri, deinde Achab. Nam annus trigesimusoctauus regni Asa erat quando cępit regnare Achab super Israel. 3. Regum 16. Ideo non est aliquod inconueniens, vel difficultas, quin iste Benadad fuerit, de quo fit mentio in omnibus ijs locis. Ista positio est multum rationabilis, & consona modo loquendi scripturæ. Et tamen dicendum, quòd non est vera, quia saltem fuerunt duo reges succedentes, qui vocarentur Benadad, quod patet, quia ille, qui pugnauit contra Achab regem Israel erat Benadad. 3. Reg. 20. & tamen non erat iste, sed filius eius. Quod patet,

G quia eodem cap. quando Achab cępit Benadad, & leuauit eum secum in curru, dixit Benadad: ciuitates, quas tulit pater meus à patre tuo, reddam, & plateas fac tibi in Damasco, sicut pater meus fecit in Samaria. Ergo ille Benadad, qui pugnauit contra Achab non erat ille, quî regnabat tempore Amri patris Achab regis Israel, & tamen iste Benadad, de quo hic dicitur regnauit tempore Amri patris Achab, & aliorum regum præcedentium, scilicet, Baasa, & Hela, & Zamri: ergo non erat iste Benadad ille cū illo, de quo fit mentio, quòd pugnaret cum Achab. Sed dicendum, quòd ad minus fuerunt duo reges Syriæ succedentes sibi, qui vocabantur Benadad. Et primus illorum fuit iste, quia iste fuit filius Tabremon. 3. Reg. 15. & sequens

H Benadad fuit filius istius.

Quare misit munera Asa regi Syriæ, vt pugnaret contra Baasa. Quæstio VII.

QVAERITVR vlterius, ad quid mittebat Asa munera magna regi Syriæ, vt veniret ad pugnādum contra Baasa. Respondendum, quòd fortè hoc fecit, quia non confisus est se posse resistere toti multitudini, quam habebat secum Baasa veniēs in Rama. Et ob hoc voluit, quòd rex Syriæ, qui erat potentissimus pugnaret contra eum. Et hoc videtur ex verbis Anani prophetæ redarguentis regem Asa ex parte

I Dei infra in litera, scilicet, Nōne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos cùm domino credidisses tradidit in manus suas? Aliter potest dici, quòd Asa non formidabat solùm regem Israel contra se veniētem, sed etiam regem Syriæ, quem sciebat fęderatum esse cum Baasa rege Israel, & si Asa inciperet pugnare contra Baasa fortè Benadad rex Syrię adiuuaret Baasa contra Asa, & non posset Asa vtrumque sustinere: ideo præoccupauit Asa attrahere ad se regem Syriæ muneribus, nè eum traheret Baasa rex Israel. Aliter potest dici, quòd Benadad habebat fędus cum rege Iuda, & cum rege Israel, & cùm esset bellum inter vtrumque, videbatur, quòd non deberet aliquem eorum de iure adiuuare Benadad, quia quemcunque adiuuando

K videbatur facere contra fędus initum cum alio: sed poterat concordare eos amicabiliter, nè pugnarent. Asa tamen timens, quòd Benadad poterat corrumpi pecunia, & quicunque ei prius pecuniam offerret, posset eum habere in partem suam violato fędere cum altero. Et putans, quòd fortè Baasa videns insurgere bellum contra se corrumperet Benadad pecunia, vt esset pro parte sua: præoccupauit facere quod facturus erat Baasa, & sic ante tempus misit pecuniam Benadad regi Syriæ, vt haberet eum pro parte sua in adiutorem.

Quare

Quare volebat Asa, vt Benadad violaret fœdus ipsi Baasa. Quæstio VIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo volebat Asa, quòd Benadad violaret fœdus quod habebat cum Baasa, vt recederet ab eo. Respondendum, quòd Baasa rex Israel cęperat ædificare fortalitiū apud vrbem Rama, quod erat in præiudicium magnū Asa, scilicet, quia nullus posset egredi, aut ingredi de regno Asa, vt patet supra in litera. Et volebat, quòd Benadad rex Syriæ cogeret Baasa recedere de Rama dimissa ædificatione, quam inceperat, & hoc fieret si Benadad veniret ad pugnandum contra Baasa, quia ille non potens sustinere Benadad recederet dimittēs ædificium, quod cęperat. Et sic factum est, quia Asa misit aurū, B & argentum ad Benadad, & ille misit principes exercitus contra Baasa: quod ille videns recessit de Rama dimittens ibi omnes materias, quas congregauerat ad ædificandum, & venit in hersa: tunc Asa & omnes de regno Iuda iuerunt in Rama, & accipientes inde lapides, & ligna congregata per Baasa, tulerunt ea ad ædificandum inde duas vrbes. s. Maspha, & Gabaa. Aliter potest dici, quòd Baasa voluit, ꝙ Benadad iuberet Baasa, nè ædificaret fortalitium apud Rama, & ad hoc pugnaret contra eum primò, & ille nō potens sustinere bellum, faceret quod iubebat Benadad. Vel aliter. s. ꝙ Baasa videns, quòd exercitus Benadad veniebant contra eum, sciret, quòd veniebat propter regem Asa: ideo illico desineret infestare eum cessando ab ædificatione fortalitij.

An peccauerit Asa vocando in auxilium regem Baasa. Quæstio IX.

QVAERITVR vlterius, an peccauerit Asa vocando in auxilium regem Benadad contra Baasa regem Israel. Respondendum, quòd Deus nolebat, quòd cultores sui peterent auxilia à Gentilibus, vel à quibuscunque idolatris, sed sperarent in ipso, & ipse daret eis fortitudinem sine adiutorio extraneorum. Sic patet de rege Amasia, qui accepit de viris Israel centum millia robustorum, vt adiuuarent eum contra Idumæos, & quia erant isti Israelitæ idolatræ, venit D homo Dei ad Amasiam dicens: O rex non ingrediatur tecum exercitus Israel: non est enim dominus cū Israel, & cunctis filijs Ephraim: quòd si putas in robore exercitus bellū consistere, superari te faciet dominus ab hostibus: & tunc Amasias dimisit centum millia virorum Israelitarum, quos conduxerat, sed dixit ad prophetam, quid ergo fiet de centum talentis, quæ dedi militibus Israel? Respondit propheta, habet De⁹ vnde possit tibi dare multo plura ijs: vt patet infra 25. peccaret ergo à fortiori Asa ducendo exercitum de Gentilibus. Item peccauit Asa, quia fuit valde ingratus Deo, & diffidens bonitati eius. Nam ipse pugnauit ante hoc contra Aethiopes, qui erant decies centena millia, & inuocato Deo vertit illos in fugam. supra E decimoquarto capitulo: nunc autem multo pauciores erant viri Israel, qui erant cum Baasa: ideo debuerat confidere in auxilio Dei, & pugnare contra Baasa, non vocato Benadad regē Syriæ. Quòd autem peccauerit in hoc, patet, quia propheta Anani ex parte Dei increpuit Asa, dicens: Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant multitudine nimia, & quadrigis, & equitibus, quos cùm domino credidisses tradidit in manus tuas? Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem ijs, q corde perfecto credunt in eum. Item patet, ꝙ peccauerit, quia Deus inflixit ei pœnam propter hoc, & fuerunt duæ pœnæ. Prima erat, quia Deus traditurus A erat Assyrios in manus Asa. Nunc autem, quia ipse inuocauit illos in auxilium, meruit, ꝙ nō posset eos superare. Secunda erat, quia Deus daturus erat vitam quietam regi Asa. Et quia nunc confidentiam habuit in auxilio humano, Deus fecit, ꝙ insurgerent bella cōtra ipsum. De prima pęna patet infra in litera. s. cùm dixit, ꝓpheta Anani ad regem Asa: quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in domino Deo tuo: iccirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua. De secunda pęna patet etiam infra, cùm dicitur: stultè egisti, & propter hoc etiam præsenti tempore aduersum te bella consurgent.

An peccauit Asa habendo fœdus cum Benadad. Quæstio X.

QVAERITVR vlterius, an peccauerit Asa habendo fędus cùm Benadad rege Syriæ. Nam manifestum est, ꝙ fędus habebat cum illo, quia quando ad eum dixit, fędus est inter me & te, & pater meus & pater tuus habuerunt concordiam. Aliquis dicet, quòd peccauit, quia prohibitum erat Iudæis habere fędera cum Gentilibus, & propter hoc Deus sæpe inferebat eis mala, vt patet Iudi. 2. Secundò patet, quia in hoc videbatur diffidere misericordiæ Dei. Nam, qui quærit auxilium humanum in casu, quo solum diuinum auxilium quæri iubetur, diffidit diuino auxilio. Et tamen sic volebat Deus, ꝙ Iudæi cōfiderent soli ei, C & non peterent auxilia à Gentilibus, & tamen faciendo fędus petebatur auxilium à Iudæis, quia propter hoc fiebat fędus, vt confęderati se adiuuarēt: ergo peccabat Asa faciendo fędus. Confirmatur hoc, qa nunc probatum est, quod peccauerit Asa mittendo nuncios suos ad petendum auxilium à rege Syrię, & tamen faciendo fędus petebatur auxilium, quia ad hoc fiebat, vt mutua fierent adiutoria: ergo peccabat Asa faciendo fędus cum rege Syriæ. Respondendum videtur, quod non peccauit faciendo fędus, quia fędus istud nō fuit nunc nouiter initum, sed ante hoc erat inter eos: ideo si peccaret Asa faciendo istud fędus, peccaret quamdiu maneret in isto fędere: & sic semper esset in peccato mortali, & potissimè esset in diffidentia. Et propter hoc verisimile est, quod Deus iratus fuisset ei ante hoc, & increparet eum, sicut postea nunc iratus est quando petiuit auxilium à rege Syriæ. Et tamen ante hoc non legitur, quod Deus iratus fuisset regi Asa, sed potius fauebat ei in omnibus operibus suis: ideo non peccauerat faciendo fędus. Item dato, quod contrahere fędus cum Gentilibus ad mutuas compugnationes esset aliqualiter malum: tamen non peccaret Asa, quia non apparet, quod ipse de nouo contraxerit, vel posuerit fędus cum rege Syriæ, sed magis videtur, quod istud fędus contractum fuerit inter Abiā patrem Asa, & Tabremon patrem Benadad. Et quia nunquam ruptum fuerat diebus eorum, videbatur manere in posteris, scilicet, inter Asa, & Benadad. Et hoc videtur signari in litera, cùm dicitur, fędus est inter me, & te: pater meus, & pater tuus habuerunt concordiam, idest, ex eo quod inter patres nostros fuit concordia nunquam rupta, deriuata fuit ad nos. Aliter adhuc posset dici, quod faciendo fędera non esset hic aliquod peccatum. Nam si Asa faceret fędus ad hoc, quod rex Benadad adiuuaret eum, quasi aliàs diffidens se posse pugnare contra hostes, erat peccatum, cùm diffideretur de Dei bonitate: & tamen poterat fieri fędus non ad compugnationes, sed solùm ad pacem habendam, vt non nocerent sibi inuicem, sicut rex Abimelech voluit facere fędus cum Isaac dicens sit iuramentum inter te & nos, ne noceas nobis, sicut nos nihil tuorum attigimus.

Ecce qualiter iuramentum, vel fœdus solùm erat ibi ad non nocendum: ita posset esse nunc, & in tali fœdere non videbatur esse diffidētia Dei, nec peccatum. Ad rationem primam in contrarium dicēdum, quòd non erant prohibita fœdera Iudæis cum oībus Gentilibus, sed erant cum Chananæis vetita, quia Chananęi erant gentes, quas Israelitę exclusuri erant de terra, vt habitarent in ea, & ad hoc pugnaturi erant cum eis. Si autem liceret eis facere fœdus cum eis, non pugnarent contra ipsos, & sic possiderent Chananęi semper terram suam, & nunquam Israelitę possiderent totam terram Chanaan, sicut eis Deus promiserat quod erat inconueniens: ideo Deus iusserat, quòd inter Israelitas & Chananęos nullum esset fœdus, nec permitterentur aliquo modo viuere, sed occiderentur in ore gladij. Deute. 20. & quando vetantur fœdera inter Israelitas & Gentiles, non agitur de omnibus Gētilibus, sed de solis Chananeis, vt colligitur. 34. & Deutero. 7. Benadad autem, & serui sui non erant Chananei, sed Syri, & ista est alia gens distincta à Chananeis. Et patet hoc, quia termini terrę Chanaan sunt apud terminos terrę Syrię. s. ꝙ est Syria magis Aquilonaris, quàm terra Chanaan, vt colligitur Num. 34. Ideo non erant Syri de populis Chananęorum, & consequenter non erat vetitum fœdus fieri cum illis. Ad secundum cùm dicitur, quòd videbatur diffidere misericordię Dei ipsi Asa faciendo istud fœdus, dicendum quòd non diffidebat, quia fortè non factum fuit istud fœdus ad cōpugnandum, idest, vt mutuo se adiuuarent in pugna, sed vt non nocerent sibi inuicem, & velle non pugnare inuicem non erat diffidentia, & tamē quòd realiter peteret adiutorium à rege Syrię, cùm Deus promisisset ei, quod non deberet timere, quia ipse adiuuaret eum quamdiu coleret ipsum, pręcedenti capitulo, erat diffidentia, & peccatum: ideo de hoc increpatus est. Vel potest dici, quod non contraxerat Asa aliquod fędus cum Benadad. s. pater Asa cum patre Benadad, & illud nūquam ruptum fuerat inter illos, nec etiam postea inter Asa, & Benadad: ideo cùm nūc Asa putaret, quod illud fœdus antiquum posset sibi proficere, voluit se adiuuare ex illo petendo auxilium à Benadad allegando fœdus, quod erat inter eos.

An peccauit Asa accipiendo thesauros sacros. Quæstio XI.

QVAERITVR vlterius, an peccauerit Asa accipiendo de thesauris domus domini, vt mitteret Benadad regi Syriæ. Aliquis dicet, quòd sic, quia illa, quæ erant in domo domini erant sacra, & q̄ sacra sunt non debent conuerti ad vsus prophanos, maximè dando illa viro gentili. Respondendū, ꝙ dando thesauros domus dn̄i regi Benadad peccauit multipliciter Asa. Primò peccauit, quia accepit rem alienā domino non concedente, & non cum voluntate soluendi illam. Secundò peccauit, quia accepit ad malum finem. s. ad dandum regi Syriæ: istud autem erat malum, vt supra probatum est. Tertiò peccauit, quia fortè isti thesauri erant consecrati, & non licebat trāsferri vllo modo ad vsus humanos. Nam Balthasar, qui erat rex Chaldęorum peccauit bibendo in vasis, quę transtulerat Nabuchodonosor in templo domini in Ierusalem, vt patet Dan. 5. cap. Et ob hoc vidit contra se tres digitos scribentes in pariete, & regnum suum ablatum est, vt ibi dixit Daniel: à fortiori ergo peccaret vir Iudæus dans vasa domus domini alicui Gentili, vt posset in illis facere quidquid vellet. Considerandum tamen, quòd licèt Asa peccauerit dando thesauros domus domini, tamen poterat dare in aliquo casu, in quo non peccaret. Pro quo sciendum, quòd aut illi thesauri erant

F aliqua vasa consecrata, quibus ministrabatur in altari holocaustorum, vel thymiamatum, vel alia sacra ministratione. Vel non erant aliqua vasa ad ministrandum, sed solùm aurum, & argentum rude, vel pecuniæ magnę. De primo patet, quòd nō licebat aliquatenus trāsferri in vsus humanos, quia omnia talia vasa erant consecrata, sicut nunc sunt consecrati calices nostri, eo quòd illa vasa vngebantur oleo Sancto vnctionis, quo vngebantur summi sacerdotes, & reges, nec erat in toto sanctuario aliquod vas ad quamcunq; ministrationem pertinens, q̄d nō vngeretur oleo Sācto: Exo. 31. & 40. & Num. 7. sed nullo modo licet calices nostros consecratos alicui sęculari dari, vel transferri ad alias ministrationes non sacras: ergo etiam, nec vasa domus domini. Si autem intelligatur de secundo,

G scilicet, de auro, & argento, & alijs thesauris, qui non erant vasa. Dicendum, ꝙ ista poterant in aliquo casu trāsferri ad vsus sęcularium, eo ꝙ ista, licèt essent sacra non erant consecrata. s. vncta oleo Sancto, erāt autem sacra inquantum erant Dei. Ad hoc autem, ꝙ possent licitè accipi ad vsum sęcularium, oportebat, quòd esset magna necessitas, quia nō debebant ex causa facili ea, quæ semel data erāt Deo, redire ad vsum sęcularium. Etiam requirebatur, quòd acciperentur de sanctuario ad bonum finem, scilicet, ad aliquem actum honestū, quia alioquin peccatum esset vti re sacra in negocio turpi, vel illicito. Etiam requirebatur, quòd ille, qui accipiebat haberet intentionem soluendi illa, quæ ac-

H cipiebat, quia alioquin quantumcumque esset causa honesta, pro qua acciperetur, non erat honesta acceptio, eo quòd illę res sacræ erant alienæ. s. quia dei erāt: ideo sicut si acciperetur ab alio homine, esset necessaria solutio: ita & voluntas soluendi: ita accipiendo à Deo, & à fortiori, quia grauius est tollere res Dei, quā res hominum. Quòd autem cum ijs conditionibus liceret rem sacram transferri ad vsum sęcularium apparet, quia Dauid dederat gladium Goliath Philisthęi templo domini, & conseruabatur cum vestibus sacris, & tamen cùm Dauid fuit in necessitate non habens alium gladium, & habēs causam iustam, scilicet, quia ibat in via, accepit illum gladium, vt patet primo Reg. 21. capit. Sic autem Asa si accepisset pecunias templi

I domini existens in necessitate magna, & non ad dandum viro Gentili pro illicito adiutorio, & cum voluntate restituendi non peccasset.

An peccauit Asa, & Benadad rumpendo fœdus. Quæstio XII.

QVAERITVR vlterius, cùm Asa dederit hic pœcuniam, vt Benadad rupto fœdere quod habebat cum Baasa rege Israel pugnaret contra ipsum, & Benadad reciperet pecuniam ex hac causa, & pugnauerit, an peccauerit. Aliquis dicet, ꝙ ambo peccauerint, quia violare fœdus peccatum est, & reputa-

K batur valde graue inter Gentiles. Et ob hoc in cœremonijs fœderis diuidebantur animalia in duas partes, & transibant facientes fœdera inter diuisiones, vt significaretur, ꝙ qui violaret fędus diuideretur in frusta, sicut illa animalia: & tamen hic ruptum fuit fędus, quia habebat Benadad fędus cum Baasa rege Israel, & pugnauit contra ipsum, ergo peccauit Benadad. Et cōfirmatur hoc, quia non fuit factum hoc ex causa honesta, sed ex turpi, scilicet, quia oblatæ sunt ei pecuniæ ab Asa rege Iuda. Et videtur, ꝙ peccauerit Asa, quia ille, qui incitat aliquem ad malū, peccat, & tamen Asa incitauit Benadad ad malum: imò dedit ei pecuniam pro malo, scilicet, vt rumperet fędus, quod habebat cū Baasa rege Israel, vt patet in litera, ergo peccauit.

Respon-

Respondendum, ꝙ non est idem iudicium penitus de Asa, & de Benedad: quia in isto negocio poterat vnus peccare, & alius benè agere secundùm differentiam causæ, quam haberet ad agendum, & finis, qui moueret ad hoc. Circa Asa dicendum primò, ꝙ aut Asa habebat iustam causam vetandi regi Israel ædificare Rama, aut non. Si poterat iustè vetare, Dicendum, ꝙ poterat pugnare contra ipsum faciendo cędes, & & prædas quousque consequeretur id, quod intendebat: & poterat etiam licitè conuocare quoscunque in auxilium contra Baasa, & si non posset gratis illos mouere, posset eis pecunias offerre. Et sic dicendum, ꝙ liceret Asa conuocare Benadab regem Siriæ, vel quẽcunque alium ad bellum contra Baasa. Et si verum sit, ꝙ Asa peccauerit conuocando aliquos in auxiliũ contra Baasa, eo quòd diffidebat de certo adiutorio, quod Deus eis promiserat si coleret ipsum, vt supra probatum est: tamen non erat peccatum istud in ruptione fœderis, quia dato, ꝙ non fuisset aliquod fœdus inter Benadad; & Baasa regem: peccasset Asa: si conuocasset Benadad ad pugnandum contra Baasa, & ipse non auderet pugnare. Sic etiam peccaret cõuocando quẽcunque de regibus gentilium contra Baasa, qui non erant confœderati cum eo. Et si arguas, ꝙ cùm Asa incitaret Benadab ad pugnandum contra Baasa incitabat eum ad malum .s. ad violandum fœdus. Dicendũ, ꝙ Benadad respicere deberet an bonum, vel malũ faceret adiuuando contra Baasa regem Israel: quia Asa iustam causam habebat petendi auxilium à quocunq; homine contra Baasa, contra quem ipse bellum iustũ fouebat. Si autem Asa non habebat iustam causam vetandi ipsi Baasa ædificationem Rama: nõ licebat ei pugnare contra illum pro hoc, & consequenter nec conuocare quoscunque ad istam pugnam, & sic peccaret conuocando Benadab. De ipso Benadab dicendum, ꝙ aut ꝯfœderatus erat cum solo Baasa rege Israel: aut cũ Baasa, & Asa. Si cum solo Baasa, dicendum, ꝙ peccaret adiuuando Asa contra Baasa, quia siue Baasa foueret iustum bellum, siue iniustum: non poterat pugnare contra eum Benadad: cùm esset confœderatus ei, & non esset fœderatus illi, pro quo pugnabat. Nam licèt non teneretur adiuuare eum contra Asa in bello iniusto, tñ saltem tenebatur non pugnare contra ipsum, eo ꝙ sic erat conuentum, & nõ erat aliqua causa, quæ eum impelleret ad pugnandum. Si autem esset Benadad confœderatus vtriq;.s. Asa regi Iuda, & Baasa regi Israel: distinguendum aut fouebat Asa iustam causam vetando ipsi Baasa ædificationem vrbis Rama, aut nõ. Si non fouebat iustam causam, peccabat grauiter Benadad adiuuando Asa contra Baasa propter duo. Primò, quia adiuuabat in bello iniusto, quod semper est illicitum. Secundò, quia adiuuabat contra fęderatum sibi. Si autem fouebat Asa iustum bellum, videtur ꝙ Asa non peccabat adiuuando eum, & pugnando contra Baasa, quia in fœdere de compugnando interueniret ista conditio, ꝙ vnus adiuuaret alium: quandocunque eum requireret: quod intelligitur de bello iusto. Et sic cùm nunc Asa foueret bellum iustum, & requireret Benadab sub virtute fœderis, ꝙ adiuuaret eũ cõtra Baasa, videretur teneri illum ad hoc. Cùm autem obijcitur, ꝙ erat Baasa confœderatus ipsi Benadad: & non poterat pugnare contra eum. Dicendùm, ꝙ hoc erat verum in bello iusto: & tamen in bello iniusto poterat pugnare contra ipsum: si confœderatus esset alteri, qui gereret bellum iustum contra eum. Nam virtute fœderis obligabatur pugnare adiuuando illũ contra alterum cõfœderatum gerentem iusta bella. Istud autem verum est, nisi fortè in conditionibus fœderis aliter interueniat .s. ꝙ vnus de confœderantibus non posset pugnare contra alium pro quocunq; alio: nisi prosequendo causam ipsius: quia tunc quamcunque foueret causam iustam Asa contra Baasa non poterat Benadab adiuuare Asa contra Baasa: sed solùm interponeret se, vt amicabilis compositor inter eos, ne pugnarent. Si autem obijcias, ꝙ in omni casu peccauerit Asa, quia voluit concitare Benadad ex turpi causa.s. offerendo pecuniam, & ipse etiam Benadad peccauerit, quia motus est pecunia ad pugnandum contra fędera tum sibi, & non est alia causa. Dicendum, quòd hoc non stat, quia poterat esse, ꝙ Asa non daret illam pecuniam Benadad: vt per hanc moueret eum ad pugnandum contra Baasa: sed vt prouideret ei de expensis ꝑ bello. Nam dato, ꝙ confœderatus esset Benadad cum rege Asa, & teneretur eum adiuuare: quandocunque requireretur: tamen non tenebatur suis stipendijs militare: sed expensis illius, cuius esset bellum, & sic teneretur Asa dare omnes expensas regi Benadad pro exercitu suo. Et vt non moraretur Benadad venire, vel mittere exercitum suum, misit illico Asa pecuniã: de qua viueret exercitus Benadad dum pugnaret contra Baasa regem Israel. Et sic datio ista pecuniæ non probat sufficienter, ꝙ peccauerit Asa, vel Benadad.

An vastauit illas urbes exercitus Benadad.

Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd exercitus Benadad vastauerunt ciuitates istas, quæ nominant̃ hic, s. Dan, Ahion, & Abelmain: quia 3. Reg. 15. vbi dicitur, vel ponitur ista historia, dr̃ Abel. Respondent quidam, ꝙ istæ sunt duæ ciuitates distinctæ, & non coincidunt, s. Abel, & Abelmain. Et hoc satis verisimile est, quia multæ ciuitates fuerunt vastatę per exercitum Benadad, quæ non nominantur hic. Et ob hoc cum ponatur ista historia hic, & 3. Reg. 15. quædam ciuitates nominantur hic, & aliæ ibi, quæ non exprimuntur hic, & sic Abelmain fuit hic nominata, quæ non nominantur 3. Reg. 15. Et Abel nominatur ibi, quæ non nominatur hic. Et hoc patet, quia etiam aliæ ciuitates nominantur ibi, quæ non ponuntur hic, s. domus Maacha, & tota regio Ceneroth: ita poterat esse de istis. Dicendum, ꝙ verum est, ꝙ aliquæ vrbes, vel regiones exprimuntur ibi, quæ non exprimuntur hic, & tamen non est hoc quantum ad Abel, & Abelmain, sed eadem ciuitas est. Et vocatur diuersimodè, quia iste modus est apud Hebræos, ꝙ in nominibus proprijs fiunt multæ mutationes: nam interdũ additur aliquid, & interdum minuitur, & interdum alterantur nomina mutando in eis aliquas literas, ita vt non assimilentur prioribus nominibus. De additione patet, quia vnus vocatur Phalti, & idem vocatur Phaltiel: vt patet 1. Reg. 15. & 2. Reg. 3. quia in vno loco vocatur Phalti filius Lais, ille cui datus est Michol in vxorem, quæ erat prius vxor Dauid, & in alio loco ipse vocatur Phaltiel. Etiam idem homo, vel locus vocatur diuersis nominibus mutatis: vt Gessur vocatur interdum Gessuri, & est nomen regionis: vt patet 1. Reg. 17. & 2. Reg. 3. & 14. Sic etiam vocatur eadẽ regio Ierameel, & Ierameeli: 1. Reg. 27. & 30. aliquando fit subtractio, vt in isto nomine Aram: nam ille, qui vocatur Arã, & ponitur in Genealogia Christi Matth. 1. & in Genealogia Dauid Ruth 4. vocatur Ram, præcedenti lib. 2. c. computando eandem Genealogiam Dauid. Aliquando autem alterantur aliqui nomine: ita vt non videatur esse idem nomine, vt patet in isto nomine Caleb, & Calibi: nam ille, qui vocatur Caleb vocatur interdum Calibi, præcedenti libro capitulo 2. Ita poterat esse in isto nomine Abel, & Abelmain, quòd fiat aliqua additio in fine nominis: ita vt ille locus,

cus, qui verè, & propriè vocatur Abel per quandam additionem vocaretur Abelmain, sicut Phalti vocatur Phaltiel.

An Asa rogauit regem Benadad pro recessu Baasæ ab ædificatione. Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, an Asa rex Iuda rogauerit regem Benadad, ꝙ faceret, ꝙ Baasa recederet ab eo, s. ab ædificatione Rama pugnando contra ipsum: quomodo exercitus Benadad, non iuerunt ad pugnandum contra Baasa, sed inceperunt vastare regiones eius iuxta Syriam. Respondendum, quòd hoc poterat fieri propter multa. Primò ad euitandum superfluum laborem: nam id quod poterant facere exercitus Benadad eundo contra Baasa in Rama, poterant facere vastando loca propinqua Syriæ. Nam cùm Baasa videret, ꝙ exercitus Syrorum vastabat vrbes regni sui, & hoc, vt desisteret ab obsidione, vel ædificatione Rama, desisteret illico sciens, ꝙ non poterat ipse resistere exercitui Syrorum, & regi Iuda, & sic non laborarent transeundo per totam latitudinem regni Baasa. Nam transeundum erat à latere Aquilonari in Meridianum: quia terra Syrorum erat in latere Aquilonari Chanaan, siue regni Israel. Et Rama erat in latere Meridiano terræ Israel, cùm esset in latere regni Iuda, & de ipso regno Iuda. Secundò fuit factum hoc propter periculum, quia cùm exercitus Syrorum transiret per terram Israel totam in transuerso vsquequo veniret in Rama, vbi erat rex Baasa, fortè totum regnum Israel congregaretur super Syros, qui procul erant à regno suo, & essent in periculo. Cùm autem vastarēt loca propinqua terræ Syrorum, & postea procederent vastādo versus medium terræ Israel: non erat eis periculum: quia nō relinquebant à tergo aliquos hostes, qui possent eis nocere. Tertiò fuit facta, quia si irent isti Syri ad pugnandum contra Baasa regem Israel in Rama, forsitan committeretur bellū, & esset difficultas, quia tam exercitus, quem Baasa habebat secum in pugna, quàm omnes de regno congregarent, & possent Syri periclitari: ideo maluerunt vastare extremitates regni sine periculo, quàm sine causa exponere se magno periculo.

An licuerit Asæ auferre ea, quæ parata erant pro ædificatione. Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, cùm Asa rex Iuda tulerit omnes lapides, & ligna, quæ parauerat Baasa ad ædificandum Rama, an licuerit sibi hoc. Dicendū, quòd ad hoc præsupponendum est de istis lapidibus, & lignis, ꝙ non erant posita in opere: ita ꝙ non esset iam ædificatio facta, vel magna pars ędificationis: quia tunc esset magnus labor diruere ędificia, & tollere inde materias. Nam sic conuenientius erat regi Asa, ꝙ occuparet ipse fortalitium ædificatum per Baasa, & poneret ibi viros bellatores contra regnum Israel, quàm cum magno labore dirueret ipse ædificium, & auferret inde materias, quæ iam non essent tam aptæ ædificio, sicut prius. Sed intelligendum, ꝙ Baasa rex Israel voluit ædificare festinanter aliquod fortalitium apud Rama Iudæis, & vt velociter fieret opus voluit prius congregare omnes materias necessarias, & tunc subito volebat ædificare, & sic congregauerat iam omnes materias ferè Baasa, cùm venit ad vastandum terram suam exercitus Syrorum, & nondum cęperat ædificare fortalitium: ideo dimisit omnes materias congregatas ad opus non inchoato opere. Vnde venientes Iudæi tulerunt omnes illas, & quia erant multæ, & es-

F set magna mora in tollendo illas, si non venirent omnes Iudæi, iussit, ꝙ venirent omnes, & nemo esset excusatus: vt patet 3. Reg. 15. s. ꝙ nemo prætextu alicuius priuilegij se excusaret. Nam aliqui erant, qui secundùm legem excusabantur à bellis, & omnibus publicis laboribus: s. illi, qui nouiter vxores acceperant quousque manerent per annum in domo cum vxoribus: Deuter. 24. Et alij similes erant: nemo tamen eorum nunc excusatus fuit propter magnam necessitatem, & velocitatem operis. Sed tunc dicetur quare Asa, non ædificauit in loco illo fortalitium, quod volebat ædificare Baasa, quia sicut erat illud fortalitium vtile regi Baasa contra Asa, vt nō permitteret aliquos de regno Asa ingredi in regnum Israel, nec egredi. Ita Asa vteretur illo castro ad non permittendum aliquos venire

G de terra Israel in terram Iuda. Dicendum, quòd hoc factum est propter multa. Primò, quia fortè non erat vtile illud fortalitium regi Asa: quia licèt vtile esset regi Baasa contra Asa, poterat esse, ꝙ non esset vtile regi Asa contra Baasa, & hoc poterat esse ex dispositione terræ, & vrbium vtriusque regni. Et hoc satis apparet consideranti dispositiones multorum regnorum confinium: quia vnum fortalitium nocet vni contra alterum, & non alteri contra alterum. Secundò, quia fortè timebat Asa ædificare ibi fortalitium, quia timebat, ꝙ cito bella consurgerent antequam finiretur ædificatio fortalitij, & fortassis caperet illud Baasa de manibus Iudæorum. Tertiò factum est, vt non relinqueretur

H locus quærelę Baasa regi Asa cōtra Israel regem Iuda: nam Asa habuit iustam quærelam contra Baasa regē Israel, quia ædificabat fortalitium illud in tali loco in præiudicium regni sui, ita poterat conqueri Baasa contra Asa, ꝙ si ipse ædificaret fortalitium illud: etiam erat in præiudicium regni Israel, & ob hoc moueret bellū contra eum, & tunc Benadad rex Syriæ adiuuaret regē Israel contra regem Iuda, sicut prius adiuuerat regem Iuda contra regem Israel: voluit ergo Asa vitare istud inconueniens, & non ædificauit in loco ipso fortalitium: sed tulit lapides, & ligna inde, & ædificauit vrbē Gabaa, & Maspha, vt patet in litera, & 3. Reg. 15. Cùm autem quæritur, an licuit ipsi Asa tollere lapides, & ligna de illo loco, in quo posuerat illa Baasa, vt inde faceret alia ædificia: Respondendum, quòd licuit, pri-

I mò, quia si nunc dimitteret ibi lapides, & ligna Asa, licèt recederet nunc Baasa timore exercitus Syrorum, rediret denuo, & ædificaret cùm haberet omnes materias in promptu, & istud erat incidere in incommodum, quod intendebat nunc euitare Asa. Secundum erat, quia Baasa iniustum fecerat volendo ædificare fortalitiū in terra aliena in præiudicium domini terræ: ideo merebatur perdere materias istas, quas ad hoc iniustum ædificium congregauerat: ideo poterat facere de illis Asa rex Iuda quidquid vellet. Tertiò, quia Asa rex Iuda fouebat iustum bellum cōtra Baasa regem Israel cùm ædificaret fortalitium in terra sua: ita licita erat occisio, & præda vsque ad con-

K dignam satisfactionem. Erat autem satisfactio condigna, vt primò soluerentur omnes expensæ quas super hoc fecerat Asa, scilicet omnes pecuniæ, quas dederat regi Benadad: vt mitteret exercitum suum contra Baasa, & cogeret eum recedere de Rama. Et quia culpa Baasa fuerant factę omnes istæ expensæ, tenebatur ad illas: & si quæ aliæ huiusmodi erant: etiam inflixerat iniuriam magnam Baasa rex Israel regi Iuda ædificando aliquid in regno suo eo inuito, vel in præiudicium suum. Et pro hac iniuria etiam satisfactio aliqua fieri debebat in pecuniam. Vnde satis iuste poterat Asa accipere omnes materias quas congregauerat Baasa: quia adhuc non fieret sibi condigna satisfactio accipiendo omnes has.

In

In tempore illo venit Anani Propheta ad Asam regem Iuda, & dixit ei: Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ, & non in domino Deo tuo: iccirco euasit Syriæ regis exercitus de manu tua. Nonne Aethiopes, & Libyes multos plures erant quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia, quos cùm in domino credidisses tradidit in manu tua? Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram, & præbent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum. Stulte igitur egisti, & propter hoc etiam præsenti tempore aduersum te bella consurgent.

In tempore illo. Hic ponitur secundum huius cap. s. præuaricationis obstinatio: nam cùm peccauisset Asa diffidendo bonitati, & promisso Dei, debuerat increpante propheta dolere, & conuerti ad dominum, & tamen potius indignatus est, & posuit prophetam in carcerem. & dicitur in tempore illo, s. postquam Asa duxit lapides, & ligna de Rama, quæ dimiserat Baasa rex Israel. *Venit Anani propheta ad Asa regem Iuda*. Deus misit istum prophetam, vt loqueretur ista, quæ in litera habentur: de isto Anani, quis sit infra dicetur in quadam quæstione. *Et dixit ei*. Scilicet increpando, quia quæ sequuntur verba increpatoria sunt, & comminatoria mali. *Quia habuisti fiduciam in rege Syriæ*. Habuit fiduciam, ꝙ Benadad rex Syriæ posset eum liberare de manu Baasa regis Israel, & cogere, vt cessaret ædificare, & dedit ei pecunias multas, vt faceret hoc: vt patet in litera. *Et non in domino Deo tuo*. Scilicet, non habuit Asa fiduciam in domino, ꝙ ipse superaret exercitum Baasa: ideo recurrit ad Benadad, & dedit ei pecuniam. Nam si confideret certissimè, ꝙ Deus faceret eum superare exercitum Baasa, non offerret frustra tantum thesaurum regi Benadad, & tamen obtulit: iō non confidit, ꝙ Deus virtute sua liberaret eum, sed cōfidit, ꝙ posset eum liberare exercitus Syrorum, & ob hoc dedit regi Benadad pecuniam multam, s. thesauros domus domini, & thesauros regis. *Iccirco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua*. Scilicet, tradendus erat exercitus Syrorum in manu tua: quia tamen tu demeruisti hoc subdēdo te eis, noluit Deꝰ tibi subdere illos: sed euaserunt de manu tua. Ecce qualiter Syri euaserunt de periculo non meritis suis, sed demeritis eorū, quibus subijciendi erant: Ita sæpe fit, vt aliqui digni sint multa mala pati, & tamen propter demerita eorū à quibus puniendi erant non puniuntur, sed liberant: de quo infra dicetur. Quomodo autem Syri liberati fuerint de manu Asa propter demerita eius, declarabitur infra in quadam quæstione. *Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant?* Probatur quomodo iustè increpandus erat Asa, s. quia maius bellum, quàm istud superauerat facillimè nullo adiuuante: nisi nomine domini inuocato, & nunc in paruo bello non habuit confidentiam in Deo: sed recurrit ad auxilium regis Syriæ. Istud autem fuit quando venerunt contra regem Asa Aethiopes cum rege suo Zara anno quintodecimo regni sui, & cùm illo veniebant Aethiopes, & Libyes. Sunt tam Aethiopes isti, quàm Libyes apud Aegyptum: vnde quando Sesac rex Aegypti ascendit contra Roboam filium Salomonis, duxit in exercitu suo Aegyptios, & Aethiopes, & Libyes, & Troglodi-

A tos: vt patet supra decimo secundo. Et hoc non poterat esse nisi istæ gentes essent satis coniunctę Aegypto. Libyes dicuntur à Libya, & est duplex Libya: quędam enim est Libya Cyrenaica, quæ est circa Aegyptum, & de ista dicitur Actuum 2. Et partes Libyæ, quæ sunt circa Cyrenem. *Quadrigis, & equitibus, & multitudine nimia*, quasi dicat. Maior valde erat exercitus Aethiopū, quàm Israel: quia erant decies centena millia supra 14. & in exercitu Baasa non poterant esse tot. Et dicitur quadrigis, idest curribus, quia in exercitibus antiquitꝰ semper solebant esse currus, & tamen respectu tanti exercitus nō fuerunt multi currus in exercitu Aethiopum: nam solùm leguntur fuisse currus trecenti supra 14. & tamen adhuc in exercitu Baasa nō erant tot cur- Libya duplex.

B rus: de equitibus non legitur quot erant: sed de omni exercitu Israel dr̄, ꝙ erant decies centena millia. Et ponuntur ista tria, quia nomine multitudinis nimiæ intelliguntur pedites, eo ꝙ in exercitu solent esse istæ tres partes, s. currus, equites, & pedites. Et quia pedites solent esse valde plures, quàm omnes alij, vocantur ipsi hic multitudine nimia. *Quos cum domino credidisses tradidit eos in manu tua*. Idest, cùm habuisses confidentiam in Deo, ꝙ præualeres contra eos, tradidit eos in manus tuas. Nam nihil aliud fuit hic nisi confidentia. Patet hoc ex verbis Asa supra 14. s. & inuocauit dominum, & ait: Domine non est apud te vlla distantia, an in paucis auxilieris, vel pluribus: adiuua nos domine Deus noster: quia in te, & in tuo nomine fiduciam ha-

C bentes venimus contra hanc multitudinem. Domine Deus noster tu es, non præualeat contra te homo. Et non accipitur hic propriè credere pro credere, sed pro confidere: nam credere esset si Deus aliquid dixisset, & assensisset firmiter illi dicto Asa, & tamen non habet, ꝙ Deus prædixisset aliquid ipsi Asa de victoria contra Aethiopes: sed solùm cùm venerunt Aethiopes confortatus est Asa in corde suo à Deo, & exiuit cōtra eos sperans certissimè, ꝙ eos superaret, vt colligitur ex verbis suis supra allegatis, s. in te, & in tuo nomine fiduciā habentes venimus cōtra hanc multitudinem. Ex hoc datur magnum documentum homini, s. ꝙ nihil ascribat virtuti suæ, sed omnia ascribat Deo, nec confidat ex parte sua de aliquo bono, quia quantumcunq; ho-

D mo perfectus sit, si permittatur à Deo errare, incidit in magnos errores. Sic fuit de isto rege Asa, qui anno quintodecimo regni sui, cùm non esset adhuc probatus in omni bonitate; habuit tantam confidentiam de Deo, ꝙ cùm venisset contra eum rex Aethiopum cū decies centenis millibus virorum, non dubitauit exire contra eum in bellum confisus Dei ope, quod & factū est: Deus tamen nihil ei dixerat de victoria futura. Nūc autem cùm esset iam Asa vir probatæ virtutis, qui fędus seruandę legis cum Deo fecerat, & seruaret illam: præcedenti c. & expertus fuerat fructum diuinæ confidentiæ superando faciliter Aethiopes supra 14. & insuper dederat Deus ei spem certam, ꝙ quandiu legem obseruatent adiuuaret eos: & tamen is omnibus exi-

E stentibus, & veniente contra eum bello paruo, quod inferebat Baasa rex Israel, non confisus est in domino, ꝙ virtute Dei posset liberari: sed recurrit ad adiutoriū Benadad regis Syriæ. Istud autem fuit propter solam Dei immutationem: nam à principio Deus eleuauit cor Asa, & confortauit illud, vt confidenter pugnaret contra Aethiopes: ideo licèt tunc esset Asa paruæ virtutis, & magna resistentia Aethiopū, ausus est pugnare contra eos. Nunc autem cum esset iam probata virtus Asa, & multa assisterent adminicula, & parua esset copia exercitus Baasa, non ausus est Asa pugnare contra illum, sed recurrit ad regem Syriæ offerens ei pecuniam multam, vt pugnaret contra Baasa regem Israel. Hoc autem ideò erat, quia prius eleuauerat Deus

cor

cor Asa ad audendum hoc: nunc verò eleuauit illud. Et sic quando Deus eleuat hominem ad magna, efficitur magnus: si autem relinquat eum sibi ipsi, cadit ab omni bono, quod prius tenebat: ita vt nihil aliud homo sit, nisi quantum Deus ei concedere dignatur. Et quia interdum homines, quibus Deus magnam virtutem contulit aliqualiter superbiunt, ascribentes sibi ipsis aliquid de bono, permittit illos cadere Deus in magna peccata, & ignominiosa, & sic confunduntur, & erubescunt de se ipsis. Et tunc verè experiuntur, ꝙ in homine nulla sit virtus: sed omne bonum humanum à Deo est secundùm actualem influxum. *Oculi enim domini contemplantur vniuersam terram.* Iuxta illud Prouer. 15. s. in omni loco oculi domini contemplantur bonos, & malos, & ad Hebræ. 4. omnia nuda sunt, & aperta oculis eius. Non est tamen intelligendum, ꝙ oculi domini contemplentur vniuersam terram, idest videant, quia nec vident vniuersam terram, nec partem eius, cùm Deus oculos non habeat: quia non est animatus, nec corporeus. Habere autem oculos soli animali competit, quia ista sunt organa virtutis visiuæ, quæ est instrumentum animæ determinans sibi certum organum per quod operetur. Deus autem cùm sit natura quædam, & essentia simplex, non est corporeus: quia quod corporeum est, compositum est. Sed dicitur, oculi domini contemplantur vniuersam terram ad satisfaciendum simplicibus. Nam asserimus Deum cuncta scientem, & cuncta regentem: vulgares autem putant nihil nos certè scire, nisi quod videmus: ideo vt attribuatur Deo cognitio certissima de rebus, & omnibus rebus, dicit scriptura, ꝙ Deus omnia videt, & sic dicit, ꝙ oculi domini contemplantur vniuersam terram. Eodem modo dicere debem⁹ de auditu, ꝙ Deus omnia audit, vt putaretur scire omnia, quæ dicuntur, quia aliàs nõ putaretur scire ea, quæ nos loquimur. *Et præbent fortitudinem ijs, qui corde perfecto credunt in eum.* Idest Deus dat fortitudinem ad vincendum omnibus, qui credunt in eum, idest sperant ex toto corde, s. nihil hæsitantes. Nam qui dubitant nihil consequuntur de eo, quod desiderant. Quomodo autem quis credat in Deũ corde perfecto ad hoc, ꝙ det ei fortitudinem, & quomodo Deus det fortitudinem, declarabitur infra in quibusdam quęstionibus. Dicitur autem hic de oculis domini, ꝙ contemplant vniuersam terram ad tollendum dubium, quia aliquis dicet: licèt ego confidam in domino, & credam, quomodo prębebit mihi fortitudinem? quia fortè non videbit hoc, vel non aspiciet ad illud, & sic non cognoscet, ꝙ ego confidam in eo. Respondetur, ꝙ Deus omnia hęc cognoscit, & scit quis confidit in eo, & quis non. Et hoc probat dicens, ꝙ oculi domini contemplantur vniuersam terram, idest vident eam, & sic vident omnia, quæ fiunt in terra, ideo videbunt siquis confidit in eo, vel nõ, & poterit dare fortitudinem eis, quos cognouerit in eis confidere. *Stulte egisti.* Scilicet, confidendo in rege Syriæ, ꝙ posset te liberare de manu regis Baasa, & nõ Deus tuus, & mittendo ei pecuniam, quia vtilius tibi esset confidere in Deo tuo. Nam nihil dedisses de thesauris tuis, & acquisiuisses maiores thesauros, & non offendisses Deum. Nunc autem perdidisti thesauros, & offendisti dominum, & non potuit esse maior stultitia. *Et propter hoc etiam in præsenti tempore contra te bella consurgent.* Scilicet in pœnam huius delicti consurgent bella contra te nunc: quasi dicat, Deus intendebat tibi dare pacem subijciendo tibi hostes in circuitu. Nunc autem, quia tu demeruisti hoc inuocando humana auxilia contra eos, consurgent bella contra te, quia Deus faciet, quòd contra te illico insurgant. Qualiter autem Deus concitauit bella contra Asa, & qualiter illa fuerunt

F in præsenti tempore, declarabitur infra in quadam quæstione.

Quis esset iste Anani. Quæst. XVI.

QVAERITVR circa istum prophetam Anani, qui venit ad nunciandum ista, quæ habentur hic regi Asa, quis erat. Respondendum, ꝙ iste propheta, & multi alij erant ignoti: erant enim tunc, & tempore aliorum regum Iuda multi prophetæ. Nam fit hic mentio saltem de tribus in scriptura, s. de Azaria filio Obed, qui venit ad Asa nunciando ei mala futura in regno suo post vitam suam, & tamen ꝙ ipse confortaretur in domino. præcedenti c. Secundus propheta
G erat iste Anani, qui venit ad increpandum regem Asa, quia non confisus fuerat in domino, vt patet in litera. Tertius erat Iheu filius Anani, qui etiam fuit propheta tempore istius regis Asa, & ipse missus est contra Baasa regem Israel ad denunciãdum vastationem generis sui, & suscitationẽ alterius regis: vt patet 3. Reg. 16. Quartus poterat assignari ipse Obed pater Azariæ. Nam licèt de illo non legatur aliqua operatio prophetica, sicut de præcedentibus: asserendum tamen est eũ fuisse prophetam: quia regula est apud Hebræos: quia quandocunque aliquis propheta nominatur, cuius pater exprimitur, ille etiam fuit propheta: & istam regulam tenet Hieronymus in quodam prologo super Sophoniã, qui incipit: Tradunt Hebræi, & satis patet hoc
H in Iheu propheta, qui ibi ponitur vocatur filius Anani, vt patet infra 19. & 20. & 3. Reg. 15. & manifestum est, ꝙ ipse Anani pater suus propheta erat, cùm ponatur hic prophetasse contra Regem Asa. Ita dicendum de Obed. Nam quando nominatur Azarias propheta, præcedenti c. nominatur pater eius Obed: ideo dicendum hũc esse prophetam, & aliqua faceret, & diceret tempore suo propheticè: quia aliàs nunquam cognosceretur esse propheta, & tamen illa non habentur in sacra scriptura, quia nõ fuerunt necessaria, sicut ea, quę dixerunt alij prophetæ, quæ faciebant ad propositum de historijs regum, quæ describuntur: omnes autem isti prophetæ ferè erant ignoti. Et ratio huius est, quia illi ꝓphetæ sunt apud nos cogniti, quos scripta sua no-
I bis notos efficiũt, vel aliqua magnifica gesta valde vulgata: sed adhuc apud prophetas magis eos notos efficit scriptura, quã reliquerunt, quàm gesta alia. Et sic apud nos sunt quatuor ꝓphetæ maiores, qui magnos in respectu aliorum confecerunt libros, s. Isaias, Ieremias, Ezechiel, Daniel, & duodecim minores, qui propter hoc, ꝙ parua scripta reliquerunt vnius voluminis angustia coarctantur, s. Oseæ, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Sophonias, Abacuc, Naum, Aggęus, Zacharias, Malachias. Nulli alij prophetæ fuerunt, qui aliqua scripta prophetica nobis reliquerunt: ideo cùm ꝓphetas allegamus ad istos restringimur. Alij autem quidã fuerunt prophetæ, qui licèt non reliquerint aliqua scripta, satis noti sunt miraculorum operatione. Sicut
K Samuel, propter quem Deus multa fecit, & de quo multa refert scriptura, & ponuntur specialiter laudes eius inter patres Eccl. 45. Fuerunt etiam Elias, & Elisę⁹ viri magni miraculorum operatione: nã ipsi mortuos suscitauerunt, quod ante eos nemo vnquam fecerat. De laudibus istorum patet Eccl. 48. Ponuntur historiæ istorum in processu tertij, & quarti librorum regum. Isti autem, de quibus dictum est, & multi alij, de quib⁹ fit mentio in libris regum, & in isto, sunt quasi incogniti, quia nulla reliquerunt scripta, per quæ allegentur, & in notitiam veniant. Etiam non fecerunt aliqua opera miraculosa tam magnifica, per quæ valde cogniti sint.

An peccauit Asa habendo fiduciam in rege Syriæ, & non in Deo. Quæst. XVII.

QVAERITVR vlterius circa Asa, an peccauit habendo fiduciam in rege Syriæ, & non habendo fiduciam in Deo Israel. Et quomodo non peccauit propter non habere fiduciam. Respondendum, quòd certissimè peccauit Asa habendo fiduciam in rege Benadad, & non in domino. Quod patet primò, quia increpatur hic rex Asa, quia confisus est in rege Syriæ, & tamen non increparetur nisi peccauisset confidendo. Secundò patet, quia prænunciatur vna pęna propter hoc, s. icciрco euasit exercitus regis Syriæ de manu tua: non poneretur autem ista pęna, nec aliqua alia nisi peccauisset. Tertiò patet, quia ponitur alia pęna, & alia increpatio, s. stultè egisti, & propter hoc etiã præsenti tempore contra te bella consurgent. Cùm autem quæritur, quomodo confidere debebat in domino rex Asa, est dubium. Et quidam dicunt, ꝙ non videtur quomodo peccauerit. Nam si propter hoc peccaret Asa, quia non confisus est in domino, ꝙ præualeret contra exercitum Israelitarum: etiam nos peccaremus, quandocunque pugnamus contra alios habentes bellum iustum, si non crederemus certissimè, ꝙ Deus nobis daret victoriam. Etiam peccaremus si conuocaremus aliquos auxiliatores ad bellum, quia sic videtur peccasse Asa, qui conuocauit Benadad in auxilium suum contra Baasa, sed istud est valde durũ, s. damnare omnia bella nostra, in quibus auxiliatores quærimus, & in quibus agimus per prudentiam humanam quantum possumus, & tamen prudentia humana est, ꝙ occurrat quis hosti suo cum maiori potestate, quam congregare potuerit, siue de suis, siue de auxiliatoribus, & sic destruerentur omnia, quæ communiter asserere consueuimus. Respondendum, ꝙ confidere in domino potest dupliciter intelligi. Vno modo confidere, ꝙ Deus poterit facere id, de quo dubitatur. Alio modo, ꝙ firmiter teneamus, ꝙ illud efficiet. Primo modo dicitur aliquis credere, & non propriè confidere. Secundo modo dicitur verè confidere. De primo dicendum, ꝙ omnes tenentur confidere de Deo illo modo, s. si quis pugnet contra alterum, debet credere, ꝙ Deus potest eum liberare de manibus alterius, vel facere superare etiam si aduersarius multo maiorem copiam exercitus habeat, quàm ipse. Sic enim dixit Asa, quando pugnauit contra Aethiopes, s. Domine non est apud te vlla distantia, vtrũ in paucis auxilieris, vel in pluribus. supra 14. Sic etiam dixit Ionathas filius Saulis armigero, quando ipse solus volebat pugnare contra totum exercitum Philisthinorum, s. Non est Deo difficile saluare in multitudine, vel in paucis. Istud ꝯfidere est de necessitate salutis in quolibet homine, quia istud est de integritate fidei cùm pertineat ad articulum de omnipotentia Dei: nam aliter Deus non esset omnipotẽs, nisi posset pugnare contra quoscunque, & quotcunque, & saluare quos vellet, & delere quos vellet. Omnes tamen obligantur ad integrè tenendam fidem: quia fidem catholicam nisi quisque integram, inuiolatamq́; seruauerit, absque dubio in æternum peribit: vt ait Athanasius in Symbolo. Ideo omnes obligantur ad confidendum de Deo isto modo: non confidere autem de Deo sic, non est diffidentia solùm, sed magis hæresis. Secundo modo accipitur confidere, idest tenere firmiter, quòd Deus efficiet illud, quod nos desideramus. Et dicendum, quòd isto modo non tenentur homines confidere Deo semper: imò interdum confidere Deo quibusdam esset stultum, quia manifestũ est, quòd licèt interdum speremus aliquid, non euenit nobis. Etiam tenerentur homines ad opposita. Nam

A si duo inuicem contenderent, & quilibet putaret se fouere causam iustam pugnandi: teneretur quilibet confidere, quòd superaret alterum in pugna, & tamen istud est impossibile, quia vnus solus debet alterum superare. Dicendum ergo, ꝙ non obligamur confidere isto modo in Deo nisi circa illa, quæ Deus dixit se facturum, & de quibus nobis dedit spem certam, quia cùm talia ex parte Dei iam non sint mutabilia nisi nos demereamur illa mutari: benè debemus confidere, quòd non mutabuntur, sed certissimè eueniẽt. Et sic erat in rege Asa, cui Deus dederat certam spem de vincendo hostes si coleret eum. Et dedit istam spẽ in duobus. Primò dedit illam in rei ostensione. Secundò in promissione. De primo patet, quia conuenerat exercitus nimius contra Asa de Aethiopibus, s.
B decies centena millia, quos cùm Asa confisus fuisset in domino, tradidit eos in manus suas Deus. supra 14. certissimè ergo confidere debuisset in domino Asa, quòd quandocunque irruerent hostes si confidenter aggrederetur eos superaret. De secundo patet, quia Azarias propheta, qui egressus fuerat obuiam regi Asa venienti de bello, prænunciauit ei mala futura cõtra aliquos posteros, dixit tamen ei, & subditis suis: vos autem confortamini, & non dissoluantur manus vestræ: erit enim merces operi vestro. Ecce qualiter dixit eis, ꝙ confortarentur, idest, ꝙ confiderent, & non soluerentur manus eorum, idest non timerent, idest tenebantur ad non timendum, & ad confidendum.
C Et quandocunq; sic Deus dat certam spem in aliquare, non est locus prudentiæ humanæ, s. quòd non debet homo per prudentiam humanam agere quantum potuerit, vt euitet timorem, & eueniat prospere, si Deus dedit securitatem de euentu alicuius rei, & dedit modum de faciendo: quia tunc agere aliquid per prudentiam humanam, esset non habere confidentiã in Deo. Sic patet de Apostolis, quibus Deus dixerat: Cùm steteritis ante reges, & præsides, nolite præmeditari qualiter, aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: quia non estis vos, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Matth. 10. Si autem Apostoli timentes, ꝙ non rectè, vel nõ ornatè proponerent si indeliberatè loque-
D rentur, vellent præcogitare singula, quæ locuturi essent, peccarent mortaliter: quia non haberent spem in Deo, sed confiderent cogitatione sua melius posse formari orationes, & præpositiones, quàm Spiritu sancto mouente indeliberatè. Sic ẽt erat de Iudæis, quibus Deus dixerat Exod. trigesimo quarto. Cùm eiecero gentes à facie tua, & dilatauero terminos tuos, nullus insidiabitur terræ ascendente te, & apparente ter in anno in conspectu domini Dei tui. Et sic iubebat Deus, quòd ter in annò ascenderet omne masculinũ de Israelitis in templum domini. Et quia tunc timerent Israelitæ, quod ascendentibus eis omnibus in templum domini, & vrbibus manentibus vacuis, hostes venirent, & occuparent. Dixit Deus, quòd non
E insidiaretur quisquam terræ eorum ascendentibus ipsis in locum sanctuarij. Si ergo Iudæi timentes semper, quòd aliqui hostes inuaderent vrbes vacuas ipsis ascendentibus in locum sanctuarij, assignarent aliquos, qui manerent ad custodiam vrbium, peccarent, quia iam non confiderent Deo. Ita si Deus dixerit alicui, quòd præualebit contra nimiam multitudinem hostium cum solis decem viris, & ipse timens velit secum habere maiorem multitudinem, peccat, quia diffidit Deo. Ita fuit de rege Asa: cùm propheta prænunciauerat, quòd confortarentur manus eius, & non timeret, quia esset merces operi suo: quòd ergo nunc non confidens verbis prophetæ non auderet pugnare contra regem Israel, sed inuocaret Benadad

regem

regem Syriæ in auxilium, diffidentia, & peccatum erat: potissimè, quia maiora horum fecerat Asa confidendo in solo Deo, scilicet, quando pugnauit contra decies centena millia Aethiopum, & propter hoc quando propheta eum increpuit ex parte Dei, dixit: Nonne Aethiopes, & Libyes multo plures erant, quos cùm domino credidisses tradidit eos in manus tuas: quasi dicat, à fortiori debuisses confidere contra Israelitas, qui pauciores erant. Cùm autem obijcitur, quòd si debet poni ista spes, & confidentia certa in Deo, auferretur omnis operatio per humanam prudentiam. Dicendum, quòd locum habet humana prudentia, & labor, vbi Deus nihil determinauit: quia etiam tunc non tenemur sic confidere de Deo. Vbi tamen ipse aliquid determinauit standum est ei firmiter, & non est curandum de alia humana cautela, vel prouidentia.

An euaserit exercitus Syriæ de manu Asa.

Quæst. XVIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd euasit exercitus Syriæ de manu Asa, quia habuit spem in rege Syriæ: quia non videtur quomodo aliàs tradendus esset in manus Asa exercitus Syriæ. Nam Asa erat confœderatus cum rege Syriæ, & non videtur, quomodo pugnaturus esset contra eum ad hoc, quòd traderetur in manus eius. Respondendum, quòd exercitus Syriæ, aliquando moturus erat bella contra regnum Asa, & Deus volebat tradere Syros propter peccata sua in manu Asa, & quia nunc Iudæi habuerunt confidentiam in Syris, non dedit Deus occasionem illam, per quam Syri traderentur in manus Asa. Alio modo poterat hoc esse, scilicet, quòd Asa erat confœderatus cum rege Syriæ, & Baasa rex Israel, erat etiam cum rege Syriæ confœderatus: ideo si Asa non petiuisset auxilium à Benadad rege Syriæ, sed pugnaret contra Baasa: forsitan Baasa peteret auxilium à Benadad contra Asa, quia vterque erat ei confœderatus, & sicut offerrente Asa pecunias Benadad, pugnauit Benadad contra Baasa sibi confœderatum, ita si prius Baasa obtulisset pecunias Benadad pugnauisset contra Asa confœderatum sibi. Et tunc Asa poterat pugnare licitè contra Syros, licèt essent sibi confœderati: quia ipsi pugnabant contra eum, & tunc traderet Deus in manus eius Israelitas, & etiam Syros: essetque mirabilis victoria.

Increpando propheta dixit regi Asa, quia fiduciam, &c.

Quæst. XIX.

QVAERITVR vlterius, quare propheta increpando regem Asa dixit, quia fiduciam habuisti in rege Syriæ, iccirco exercitus Syrorum euasit de manu tua, quia istud non videbatur pertinere ad increpationem. Et sicut dicitur de exercitu Syriæ, quòd euasit manus Asa: quare etiam non dicitur de exercitu Israel, quia etiam exercitus Baasa tradendus esset in manus Asa, sicut exercitus Syrorum, quia contra illum erat directè pugna. Ad primum dicendum, quòd istud ponitur in pœnam: nam si Asa non habuisset confidentiam in Syris, traditi fuissent in manus eius, & quia habuit confidentiam non traditi sunt, & non tradita fuit pœna. Aliquis dicet, quòd non fuit pœna aliqua quasi Syri pugnarent contra Iudæos, & tra-

F dendi essent in manus eorum, & propter peccata ipsorum fugerent: ita vt non possent obtinere victoriam, quam aliàs obtenturi erant esset pœna, & tamen non pugnauerunt, nec intulerunt aliquid mali Iudæis, sed potius bonum: quia loco eorum pugnauerunt contra regem Israel ad cogendum eum cessare ab ædificatione, quam faciebat in terra Iuda, ergo non erat pœna. Dicendum, quòd pœna fuit, quòd euaderent manus Asa, quia quandocunque priuatur aliquis eo, quod certissimè habiturus est, pœnam est. Ita autem erat nunc: nam certissimè Asa habiturus erat victoriam contra Syros, si non habuisset fiduciam in eis: quia Deus asserit istud hic: ideo pœna fuit ei carere tanto bono. Erat autem multiplex bonum Asa ex hoc. Primum erat, quia non expendisset

G pecunias suas frustra: nam multas pecunias expendit, quia accepit thesauros domus domini, & domus regis, & dedit illos Benadad, vt pugnaret contra Baasa regem Israel, vt patet in litera, & si confisus fuisset in domino, & non in Syris, nihil dedisset regi Benadad: ideo perdidit illud, quod dedit. Secundum erat, quia non offendisset dominum. Nam Deus dixerat ei, quòd confideret, & non dissoluerentur manus eius, & cùm nunc non confisus in domino petiuit auxilium à rege Syriæ, offendit dominum. Si autem non petiuisset auxilium à Benadad, placuisset Deo, & erat hoc magnum bonum ipsi Asa. Tertium erat, quia obtinuisset Asa magnas diuitias de præda. Nam si pugnauisset Asa contra Syros, prædaretur castra eorum

H postquam fugaret eos, & inde magnas diuitias haberet. Etiam prædaretur Israelitas, & nunc nihil ipse obtinuit: sed potius thesauros suos tradidit regi Syriæ. Quartum erat, quia obtineret magnam gloriam, scilicet, quòd rex Asa superaret reges tam potentes: potissimè regem Syriæ, qui subijciebat tunc sibi regem Iuda, & regem Israel. Quintum erat, quia magna vtilitas, & securitas sequebatur ex hoc. Nam ante hoc rex Syriæ erat quasi dominus regis Iuda, & si vellet ei inferre bellum, timeret rex Iuda, & subijceret se ei. Nunc verò si Asa superaret regem Syriæ, timeret de cætero rex Syriæ regem Asa, & non auderet pugnare contra eum: erat ergo in pœnam datum regi

I Asa, quod exercitus regis Syriæ euasisset manus eius, & de hoc doleret, quando illud cognosceret, ideo nunciatum est ei.

Quare non dicitur de rege Israel, quòd euasit manus Asa.

Quæst. XX.

QVAERITVR secundò, scilicet, sicut dicitur de exercitu regis Syriæ, quòd euasit manus Asa, quare non dicitur de rege Israel: quia etiam rex Israel euasit manus Asa. Responderi potest vno modo, quòd non dicitur de exercitu Israel: sed solùm de exer-

K citu Syriæ. Et hoc, quia solus exercitus Syriæ tradendus erat in manus Asa. Nam si non confisus fuisset Asa in rege Syriæ, & non dedisset ei pecunias, fecisset hoc Baasa rex Israel, & concitasset eum ad pugnandum contra Asa regem, & tunc solus rex Syriæ pugnaret contra regem Asa, sicut nunc ipse solus pugnauit contra Baasa regem Israel, pro Asa rege Iuda, & sic eius exercitum solum caperet. Alio modo potest dici, quòd Deus solùm dixit hic per prophetam de exercitu regis Syriæ non quidem, quòd non caperetur exercitus regis Israel, sed quia capi exercitum regis Syriæ erat magis clarum, quàm capi regem Israel, quod videbatur admirabile: ideo expressit scriptura de eo, quod minus notum erat. Et hoc patet per duo.

Primo

Primò, quia pugna erat directè contra regem Israel: & non contra regem Syriæ, ideo quòd caperetur exercitus regis Israel per Baasa non erat admirandum, quia tamen caperetur exercitus regis Syriæ, qui non pugnabat nunc contra regem Syriæ, erat mirabile, vel inexcogitatum. Secundò patet, quia rex Syriæ erat potentissimus rex, cui nullo modo videbatur æquiparandus rex Asa, qui habebat valde minorem exercitum, quòd ergo contra regem Syriæ præualeret Asa, & caperet eius exercitum erat admirandum: quòd tamen præualeret contra regem Israel, non erat sic admirandum: quia non erat rex Israel tam potens. Aliter potest dici, & fortè melius, quòd dicitur de solo rege Syriæ, quòd exercitus eius euaserat manum Asa: quia licèt ambo pugnare deberent contra Asa regem Iuda, de solo rege Syriæ dici debebat hic. Nam verum est, quòd ambo pugnare deberent, vel possent, & tamen rex Israel traditus est nunc in manus Asa, quia sicut opere Dei tradendus esset in manus Asa, ita vt fugeret de Rama, & cessaret ædificare atque cederent spolia eius regi Asa, ita & nunc factum est, quia per exercitum regis Syriæ coactus est rex Israel recedere de Rama, & dimisit ibi omnes materias, quas parauerat pro ædificatione, quæ erant magni pretij, & illas habuit rex Asa loco spoliorum belli.

An propter peccata Asæ euasit exercitus Syrorum.

Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo est verum, quod propter peccata regis Asa euasit exercitus Syrorum. Respondendum, quod interdum Deus aliqua faceret in fauorem hominum, quæ tamen non facit interuenientibus aliquibus occasionibus ex parte hominum. Sicut interdum Deus cogitat benefacere alicui, & interuenientibus quibusdam demeritis suis non benefacit. Sicut Deus cogitabat facere regnum manere in domo Saulis in æternum: quia tamen peccauit offerendo sacrificia ante tempus aduentus Samuelis, non factum est: vt patet 1.Reg.13. cùm dixit Samuel ad Saulem: Stultè egisti, nec custodisti præcepta domini Dei tui: quod si non fecisses, iam præparasset nũc dominus regnum tuum in sempiternum: sed nequaquam regnum tuum vltra consurget. & non solùm cessat Deus benefacere homini propter aliqua, quæ eueniunt ex parte eius, sed etiam interdum Deus intendebat alicui nocere, & propter aliquid quod intercidit ex parte alterius non nocet. Sic fuit de Syris, & rege Ioas. Nam cùm Elisæus esset morti propinquus, & Ioas rex Israel veniret ad eum dixit: percute iaculo terram: & cùm percussisset tribus vicibus stetit: & iratus est cõtra eum Elisæus: & ait si percussisses quinquies, aut sexies, aut septies: percussisses Syriam vsq; ad consummationem: nunc autem tribus vicibus percuties eam. 4.Reg.13. Ecce qualiter videbatur Deus velle percutere Syriam sæpè vsque ad consummationem. Nam si percussisset terram sæpè Ioas sæpè Syriam percussisset: quia tamen ter solùm percussit terram, solùm ter tradidit dominus Syros in manu eius. Ecce Syri merebantur ibi multa mala, ita vt delerentur, & tamen quia non percussit rex Ioas terram, nisi ter non percussit Syriam nisi ter. Sic etiam interdum gens aliqua apud Deum demeruit mori, & Deus vult eam tradere in manu alterius gentis, vt moriatur, vel vt lædatur: & tamen quia gens illa, cui Deus vult tradere aliam in manus etiam peccauit contra dominum, & demeruit habere illum honorem: subtrahit ei Deus hoc, scilicet, vt non tradatur alia gens in manus eius. Sic patet in casu isto. Nam Syri peccauerunt, & Deus volebat punire eos tradendo in manus Hebræorum: sed quia peccauerant Hebræi cùm ipsi se subdidissent Syris, videbatur indignum, quòd Deo auctore illi subijcerentur eis, quos ipsi spontè, & iniustè acceperant: & sic Syri puniendi erant, euaserunt tamen nunc, propter indignationem Iudæorum puniendi erant. Sic etiam interdum erat de Iudæis, qui peccabant contra dominum: & puniendi erant per gentiles: & tamen Deus sæpè volebat tradere eos manibus gentilium propter indignitatem gentilium, quia erant magni peccatores. Etiam, quia si ipsi subijcerent sibi Iudæos, putarent quòd hoc faciebant viribus suis, & non voluntate Dei tradentis eos potestati ipsorũ, in quo minuebatur gloria Dei. Sic patet de Nabuchodonosor cui Deus subiecit Hebræos, & ille putauit, quòd in magnitudine virtutis suæ omnia fecerat: Abachuc 1. Sic etiam de Sennacherib, qui superbiuit contra dominum, qui subiecerat ei gentes multas. Isa. 10. & ob hoc Deus sæpè non tradidit Hebræos manibus gentilium cùm aliàs sæpè meruissent, & tradendi forent. Et si aliquando tradebantur: quia ipsi gentiles iniustè se habebant, Deus rursum opprimebat eos. Sicut patet in calamitatibus Sennacherib, & Nabuchodonosor. Nã Sennacherib exercitus ab angelo in vna nocte deletus est, scilicet centum octoginta quinque millia: & ipse tandem à duobus filijs suis in templo Dei sui Nesroch occisus est. quarto Regum decimo nono. Nabuchodonosor in bestiam per septem annos mutatus est, & expulsus ab hominibus cum bestijs habuit communicationem, donec cognouit Deum cœli. Danielis quarto. Aliquis tamen obiiciet tunc, si vna gens iusto Dei iudicio punienda est, & tradenda in manus alterius: & postea propter demerita illius, in cuius manus tradenda est non traditur euadit, impunita: quod est contra rectissimum ordinem Dei. Dicendum, quòd nihil euadit impunitum de eo, quod prauè gestum est: nec omnino hic cessat pœna, quæ alicui genti infligenda est, sed mutatur, vel dilatatur, scilicet, vt si Deus inflicturus erat mala magna alicui genti tradendo illam in manus alterius gentis, & illa demeretur sibi alteram subijci: Deus infert illam pœnam per se dando pestem, vel alia genera nocumenti. Sicut quando mittebat Deus leones contra Samaritanos, & occidebant eos. quarto Regum decimo septimo. quia illud nihil aliud erat, ac si mittebat hostes contra eos. Etiam quando peccauit Dauid numerando populum, Deus inflicturus erat plagam populo, & erat vna de plagis, quæ ponebantur sub electione, quòd hostes tribus mensibus affligerent terram, & factum est, quòd potius Deus per se puniret mittendo pestem in terram, quàm quòd venirent hostes. secundo Regum vigesimo quarto, & præcedenti libro vigesimo primo. Interdum autem differuntur pœnæ infligendæ propter indignitatem executorum, et gens, quæ nunc punienda erat non punitur vsque ad aliquot annos, & tamen ista dilatio non tollit debitam punitionem. Sic enim fit interdum in iudicio humano: quia sine scandalo non potest ministrari aliquo tempore iustitia de aliquo, & supersedetur vsque ad aliquod tempus.

Quid

Quid est credere in Deum corde perfecto.

Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd Deus præbet fortitudinem illis, qui in corde perfecto credunt in eum, quid est credere in eũ corde perfecto. Rñdendum, ꝙ credere accipitur dupliciter, vno modo prout credere dicit actum fidei, scilicet quo assentimus aliquibus veritatibus, quæ sunt vltra capacitatem nostram quantum ad dandum de ipsis rationem naturalem. Et sic dicimus nos credere omnes articulos fidei, qui non sunt demonstrabiles. Alio modo accipitur credere pro confidere, scilicet, quòd confidamus in Deo, quòd certissimè aliquod tale, vel tale, pro quo rogamus efficiet, & tunc credere est magis actus spei, vel confidentiæ, quàm fidei, & non vocatur propriè credere. Accipiendo primo modo credere corde perfecto est, quòd quis credat de Deo omnia, quæ credenda sunt, & non habeat aliquem errorem admixtum. Et tunc dicendum, quòd non est verum, quòd oculi domini, qui contemplantur vniuersam terram præbeant fortitudinem omnibus, qui corde perfecto credunt in eum, quia cum plena fide potest stare diffidentia omnimoda, & diffidentibus Deus non benefacit. Etiam patet, quia Asa perfecto corde credebat in Deum, & etiam ei toto corde adhærebat nullo modo declinans ad idola: vt patet præcedenti capitulo, scilicet, attamen cor Asa perfectum erat cum domino omnibus diebus vitę suę, & tamen Deus non benefacit ei nunc: ideo non dicebatur credere corde perfecto, sicut hic accipitur. Secundo modo accipiendo credere pro confidere, dicendum, quòd ille credit perfecto corde, qui totaliter confidit de Deo quantum ad aliquid, ita quòd nihil dubitet: sicut si quis petit à Deo, quòd liberet eum de aliqua angustia, & omnino credit, quòd liberabit eum nihil dubitans. Si autem petens dubitauerit aliquid nihil consequetur, vt patet Iacob. primo capitulo, scilicet. Postulet autem in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circunfertur: non ergo extimet homo ille, quòd accipiat aliquid à domino, & quando quis cum tanta fide petierit certissimè accipiet. Nam si quis tantam fidem, idest confidentiam habuerit, sicut granum synapis, & dixerit arbori, eradicare, & transplantare in mare, obediet ei. Lucæ decimo septimo. Quando autem quis aliqualiter confidit, quòd Deus concedet ei id, quod petit, & aliqualiter dubitat, non habet cor perfectum credendo, & tunc nihil accipiet à Deo de eo, quod petit, quia hæsitat, & similis est fluctui maris, qui à vento circunfertur: Iacob. primo. Sic erat de Asa, qui non confidebat in domino se nunc liberari de manu regis Israel, sed magis confidit in rege Syriæ, & dedit ei pecuniam, vt liberaret ipsum: ideo Deus non liberauit eum. Si tamen confisus fuisset in domino, ipse dedisset ei fortitudinem contra Israelitas, & etiam contra Syros, & posset præualere contra omnes.

Quomodo præbent Dei oculi fortitudinem.

Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd oculi domini prębent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum, quomodo præbeant. Respondendum, quòd ista est locutio figurata. Nam Deus non habet oculos, ideo oculi eius non

F possunt præbere fortitudinem alicui: sed cùm Deus sit substantia simplex quidquid in ipso esse dicitur, est ipse Deus, & sic oculi domini sunt Deus ipse, & oculi domini præbent homini fortitudinem, scilicet, quia ipse Deus præbet homini fortitudinem: quomodo autem Deus præbeat homini fortitudinem. Dicendum, quòd potest multipliciter hoc facere: vno modo, quòd ipse Deus faciat bellum, quod homo facere debet homine nihil faciente. Sicut dicitur: Exod. decimo quarto: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, idest vos videbitis quomodo Deus pro vobis pugnat, & nihil facietis: & tunc dat Deus homini fortitudinem, non quòd aliqua fortitudo ibi homini detur: sed quòd fortitudo Dei proficit homi-

G ni ad id, quod intendit, ac si esset fortitudo hominis. Alio modo potest hoc fieri Deo adiuuante hominem in aliquibus mirabilibus ostensis de cœlo. Sicut mittendo fulmina super hostes, vel lapides grandinis: aut alia genera tempestatum. Sicut fuit quando pugnante Iosue contra quinque reges Amorrhæos, & fugientibus illis manus Iudæorum descenderunt lapides grandinis de cœlo, & occiderunt plures, quàm perijssent gladio Iudæorum. Iosue decimo capitulo. Alio modo poterat hoc fieri, quòd Deus ostenderet aliqua terribilia hostibus illorum, quos iuuare vult, scilicet multitudinem armatorum in cœlo, vel in terra discurrentium, & terrerentur hostes atque fugerent. Sic fuit quando Syri volebant capere Elisæum inclu-

H sum vrbe Dothaim, quia cùm timeret puer eius exercitum Syrorum, orauit Elisæus dominum, quòd ostenderet ei omnes adiutores eius, & ostendit ei montem plenum curribus igneis, & equis igneis. quarto Regum sexto. Ita potuisset ostendi iste exercitus hostibus, & fugerent à facie eius. Alio modo poterat fieri, quòd Deus ostenderet aliquem strepitum magnæ militiæ, licèt non videretur, & conturbati hostes fugerent. Sic fuit quando Syri obsidebant Samariam, & per noctem Deus fecit audiri in castris Syrorum sonitum equorum, & curruum, & exercitus plurimi, & putauerunt Syri, quòd rex Israel conduxerat contra eos reges Hethæorum, & Aegyptiorum, & nunc veniebant contra eos: fugeruntque relin-

I quentes omnia, quæ habebant in castris. quarto Regum septimo. Sic etiam fuit quando Dauid pugnauit contra Philisthinos, & processit mandato domini ex aduerso pyrorum: auditusque est strepitus grandientis in cacumine pyrorum, & putantes Philisthini, quòd magnus exercitus latebat inter pyreta, quæ cederet eos à tergo fugerunt. secundo Regum quinto, & præcedenti libro decimo quarto. Alio modo poterat fieri per solam incussionem timoris in corde non apparente aliquo signo, vel facto exterius: & tantus potest interdum timor iste esse, quòd nullo persequente aliqui fugiant. Sic patet Leuiti. vigesimo sexto, scilicet, & qui de vobis remanserint dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium: ter-

K rebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere: peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. & sicut ista faciebat Deus contra Hebræos, quando contra ipsum peccabant: à fortiori faceret ea contra Gentiles. Alio modo poterat hoc fieri per hoc, quòd Deus augeret robur corporis eis, quos vellet, & animositatem, & tunc centum viri auderent pugnare contra mille, imò contra decem millia. Sicut fuit de Samsone, cui Deus dedit vires, ita quòd ipse solus inermis sola mandibula asini armatus pugnaret contra multitudinem

nem nimiam Philisthinorum: & occideret subitò de A
eis mille: vt patet Iudicum decimoquinto. Sic etiam dicitur Leuitic. vigesimosexto. Persequentur quinque de vestris centum alienos, & centum ex vobis decem millia: & Deuteronomij trigesimosecundo. dicitur: Vtinam saperent, & intelligerent, ac nouissima prouiderent: quomodo persequebatur vnus mille, & decem fugarent decem millia. Istud autem erat, quia Deus dabat fortitudinem Iudæis contra hostes augendo animositatem eorum, & robur corporis: vt patet Deuteronomij octauo. Scilicet, Ne fortè dicere, in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meæ hæc mihi omnia præstiterunt, sed recorderis domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit vt impleret pactum suum. Multis alijs modis B
potest accipi, quòd det Deus fortitudinem ijs qui confidunt toto corde in eo.

Quæ sunt bella, quæ Deus concitauit contra Asa.

Quæstio XXIIII.

QVAERITVR vlterius, quæ sunt bella, quæ Deus concitauit contra Asa. Nam quando propheta locutus fuit increpando Asa, dixit ei: stultè egisti: & propter hoc etiam præsenti tempore contra te bella consurgent, quæ fuerunt ista bella, quæ C
consurrexerunt contra Asa tunc. Respondendum, quòd Asa regnauit magno tempore, scilicet quadraginta vno annis, & fuit rex valdè pacificus in comparatione ad alios reges, qui præcesserant eum, & qui consecuti sunt. Nam in principio regni sui fuit pax per decem annos: & postea non legitur habuisse bellum nisi anno quintodecimo regni sui, quando pugnauit contra Aethiopes. supra quartodecimo. Et ista pax erat domino concedente eam, quia Asa colebat eum, vt patet ibidem. Postea verò post magnum tempus Baasa rex Israel voluit insurgere contra Asa, & ædificare Rama: & tunc conuocauit Asa regem Syriæ, sicut habetur hic: & quia in hoc peccauit, prænunciauit propheta, D
quòd insurgerent bella contra eum in præsenti tempore. Nam ferè toto tempore præcedenti fuerat in pace quandiu confidebat in domino: nunc iustum erat cum confideret in hominibus, quòd consurgerent bella contra ipsum, & ista bella surrexerunt per regem Baasa. Nam post hoc semper habuit bellum cum Asa rege Iuda: verum est autem, quòd post hoc pauco tempore vixit Baasa: & tamen ipso tempore bella fuerunt inter Baasa & Asa, & quia non fuerunt illa bella campalia magna, non exprimuntur, sed fuerunt bella in confinibus regni, sicut esse solent semper in regionibus hostilibus. Quòd autem intelligatur de hoc, patet: quia tertio Regum decimoquinto, vbi po- E
nitur ista historia, postquam positum est de ædificatione Rama, dicitur, quòd fuit bellum inter Asa & Baasa cunctis diebus eorum. De alijs autem regibus vicinis, quòd habuerint aliqua bella cum rege Asa post hoc non legitur, ideo intelligendum est, quòd fuerint ista bella, quæ fecit Baasa contra Asa regem Iuda.

Quomodo concitauit Deus bella contra Asa.

Quæstio XXV.

QVAERITVR vlterius circa ista bella, quomodo Deus concitauit illa contra Asa, cùm aliàs non concitaturus esset ea. In quo est duplex dubium. Primùm cùm bellum sit malum, quomodo Deus concitat illud, vel est auctor eius. Secundò, dato quòd Deus concitet bella, quis est modus, quo illa concitat. Quantum ad primum dicendum, quòd istud non obstat. Nam malum est duplex, scilicet malum culpæ, & malum pœnæ. malum culpæ est verè malum: quia est solùm defectus boni, & nullum bonum astruit: ideo mali huius Deus non est causa, quia nec est aliqua causa efficiens peccati, sed deficiens. Nam culpa est non ens, ideo non potest habere causam positiuam. Deus autem est causa positiua non deficiens: ideo non potest esse causa mali culpæ. Malum pœnæ non est simpliciter malum, sed solùm est malum respectu illius, cui infligitur: quia aufert ei quoddam bonum delectabile, vel vtile. Huius autem mali Deus auctor est: quia istud est ens positiuum, & non potest aliquod positiuum subsistere, cui Deus causalitatem non ministret, & conseruationem: vt patet Sapient. vndecimo. Secundò, quia ista mala pertinent ad regimen vniuersi: nam malum culpæ, quod est simpliciter malum, non potest corrigi nisi per malum pœnæ. Si tamen non corrigeretur malum culpæ, maneret vniuersum sine ordine: ideo spectat ad Deum rectorem vniuersi, quod inferat mala pœnæ: & non solùm Deus infert mala pœnæ, sed etiam nullum malum pœnæ esse debet, quòd Deo auctore non inferatur: quia aliàs esset aliquid, quod non caderet sub prouidentia Dei, & illud esset sine regula. Et sic est in veritate quòd nulla pœnalitas est in vniuerso, quæ Deo auctore non inferatur, aut ab eo moueatur quicunque sit eam infligens. Sic dicitur Amos tertio. Non est malum in ciuitate, quòd dominus non fecerit, scilicet nullum malum pœnæ est in ciuitate aliqua, nec in toto orbe, quòd dominus non fecerit per se, vel per alium sibi obedientem: bellum autem est malum pœnæ: & interdum malum culpæ: est enim malum pœnæ pro illo, contra quem suscitatur: quia in eo aliquid patitur, vel perdit: quia saltem cogitur habere sollicitudinem. Est autem malum culpæ pro illo, qui suscitat bellum iniustè: Deus ergo potest esse, & est causa bellorum in quantum in eis est malum pœnæ: & non quantum est in eis malum culpæ: & sic non est aliquod inconueniens.

Quomodo Deus suscitat bella.

Quæstio XXVI.

QVAERITVR quantum ad secundum de modo, quo Deus suscitat bella. Respondendum, quòd cùm bellum, & pax opponantur, Deus suscitat illa bella, & pacem modis oppositis. Nam primus modus est deducendo materiam discordiæ: insurgunt enim bella semper aliquibus occasionibus, quæ incidunt inter homines, & quando aufertur materia iurgiorum, non est bellum: est autem in potestate Dei introducere quamcunque materiam iurgiorum, vel auferre illam de medio; ideo potest Deus pacem concedere vel bel-

la ſuſcitaret. Secundò modo poteſt facere hoc ſuſcitando in aliquo animoſitatem. Nam interdum aliqui ſunt læſi, & libenter bella mouerent, ſed non audent, quia animoſitas eis deficit. Si autem Deus apponat eis animoſitatem audebunt pugnare, & concitabunt bellum: nam ex oppoſita cauſa Deus aufert bella, ſcilicet quando aliquis habet animoſitatem ad pugnandum, & Deus incutit ei timorem. Sicut erat de Iudęis, quibus propter peccata ſuà tantum timorem Deus incuteret quòd fugerēt nullo ſequente, & caderent ſinguli ſuper fratres ſuos quaſi bella fugientes, & terreret eos ſonitus folii volantis, & ita fugerent quaſi gladium. Leui. vigeſimo ſexto. Tertiò modo poterat hoc effici ſi Deus concitaret cor alicuius ad perſequendum alterum, ita quòd nihil videatur ei eſſe melius quàm perſequi illum, & iſtud facile eſt, quia Deus poteſt mouere cor noſtrum quocunque voluerit: iuxta illud Prouerb. vigeſimo primo c. ſicut diuiſiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: & quocunque voluerit, vertet illud. Et ſic factum eſt quādo Deus ſuſcitauit duos hoſtes Salomoni tertio Regum vndecimo, nam Adad Idumeus erat in terra Aegypti habens omnia bona, quæ deſiderabat: & tamen non poterat manere ibi, quia Deus cōcitabat cor eius, vt iret in terram ſuam: & ſic pugnaret contra Salomonem, vt patet ibidem. Quartò poteſt hoc fieri per hoc, quòd offert Deus opportunitatem pugnandi ei, qui deſiderat pugnare contra alterum: quia tunc opportunitas ipſa cum leui cauſa mouet. Per contrarium autem quando Deus vult auferre bella, vel cauſare pacem tollit opportunitatem bellorum: vt patet de rege Sennacherib, qui comminatus fuerat ſe iturus in Ieruſalem ad deſtruēdum eam, & Deus ſuſcitauit contra eum regem Aethiopum: vt ſic impediretur pugnare contra Ieruſalem, & ſic factum eſt: quia audiuit Sennacherib, quòd veniret cōtra eum Tharacha rex Aethiopum, quando volebat obſidere Ieruſalē, & infecto negocio receſſit ad bellum Aethiopum, quarto Regum decimo nono cap. Quintò modo poteſt hoc fieri per hoc, quòd Deus peruertit cor hominis ad cogitandum ſemper de iniuriis ſibi illatis ab altero: & præſentat eas cordi eius ſub ratione magnę grauitatis: quia tunc mouebitur offenſus ad bellum contra alterum. E conuerſo autem Deus cauſat pacem, vel aufert bellum inter aliquos, ſcilicet ſi aliquis lęſus ſit, & Deus auferat cogitationem iſtam de corde eius, & ſic nūquam faciet bellum dum non putauerit iniuriam ſibi inflictam. Sic enim ſignificatur aliqualiter quarto Regum decimo nono, de Sennacherib rege Aſſyriorum, cùm vellet facere bellum contra Ieruſalem. Nam dixit Deus: ego mittam ei ſpiritum, & audiet nuntium, & reuertetur in terram ſuam: ita poteſt cogitationem immittere cuicunque de faciendo bellum, vel de ceſſando ab eo: etiam ſi ſit propinquum. Multis aliis modis Deus poteſt concitare bella: quia tot modis poteſt facere aliquam rem, quot modis voluerit ſe poſſe. Et ſic cùm nunc Baaſa iam nō auſurus eſſet pugnare contra Aſa regem Iuda ſicut primis temporibus fecerat: nunc cō citauit eum Deus aliquo iſtorum modorum: & pugnauit contra Aſa toto tempore, quo vixit, ſicut dicitur tertio Regum decimo quinto, ſcilicet, cunctis diebus eorum fuit bellum inter eos. Mortuus eſt tamen Baaſa multo tempore ante Aſa, quia poſtea regnauit adhuc Aſa, dū regnauerunt multi alij reges in Iſrael, ſcilicet tempore Hela, & Zamri, & Amri & Achab, vt patet tertio Regum decimo ſexto.

F G H I K

Iratuſque Aſa aduerſus videntem, iuſſit eum mitti in neruum: valde quippe ſuper hoc fuerat indignatus, & interfecit de populo in tempore illo plurimos. Opera autem Aſa prima & nouiſſima ſcripta ſunt in libro Regum Iuda, & Iſrael. Ægrotauit etiam Aſa anno trigeſimonono regni ſui, dolore pedum vehementiſſimo, & nec in infirmitate ſua quæſiuit Dominum, ſed magis in medicorum arte confiſus eſt. Dormiuitque cum patribus ſuis: & mortuus eſt anno quadrageſimo primo regni ſui: & ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo, quod foderat ſibi in ciuitate Dauid. Poſueruntque eum ſuper lectum ſuum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimia.

Iratuſque Aſa aduerſus videntem. Scilicet Videns, ideſt Propheta increpauerat Aſa, quòd peccaſſet, & comminatus eſt ei mala, propter quod iratus fuit contra ipſum. *Iuſſit eum mitti in neruum*. Ideſt in carcerem quaſi propheta peccaſſet contra regem: quia prænunciauerat ei mala, quæ Deus iuſſerat: rectè tamen agebat propheta: quia faciebat id, quòd Deus iuſſerat: ideo etiam ſi multo peiora ei prȩnunciaſſet non peccabat. *Valde quippe ſuper hoc fuit dominus indignatus*. Scilicet, ſuper incarceratione prophetę, quia iſtud fuit peſſimum opus, & valde iniuſtum, quòd pro vera virtute ſupplicium reportaret. *Et interfecit de populo tempore illo plurimos*. Quamuis rex peccauerat multi de ſubditis occiſi ſunt. Cur autem hoc factum fuerit, & quomodo perierint infra declarabitur in quadam quæſtione. Etiam quo genere mortis obierint: & de ſtatu eorum poſt mortem. *Opera autem Aſa prima, & nouiſſima*. Hic eſt finis hiſtorię Aſa, & quia aliqua non fuerunt plenè ſcripta hic, remittit ſcriptura ad locum in quo plenè habentur: quia iſte eſt modus in libro iſto, & in libris regum in fine cuiuſlibet hiſtoriæ remittere ad illum librum, in quo plenius habentur illa. *Scripta ſunt in libro regum Iuda, & Iſrael*. Ille erat liber annalium, & ſcribebantur ibi hiſtorię regum ſatis diligēter vſq; ad partes minutas. Quis fuerit iſte liber infra declarabitur in quadam quæſtione. *Aegrotauit etiam Aſa anno triceſimonono regni ſui*. Hic ponitur mors Aſa. Regnauit enim Aſa annis quadraginta vno, vt patet in litera, & duobus annis & plus ante mortem fuit ſemper languens, & laborans paſſione pedum. *Dolore pedum vehementiſſimo*. Scilicet podagra: iſta paſſio ſolet afficere viros potentes, & delicioſos circa ſenectutem propter indigeſtionem quarundam ſuperfluitatum. Rarò autem pauperes, & laborantes in exercitiis corporalibus hanc ſuſtinent paſſionem. Et

Et dicitur quòd vehementissimè doluit pedes ad significandum quòd in pœnam peccatorum suorum acerrime afflictus est: nã ista ægritudo dolorosa valde est. *Et neque in infirmitate quæsiuit dominum.* Hic ponitur maior culpa Asa, & obstinatio eius: quia videbat se puniri à Deo ꝓ peccatis suis, & nõ requirebat eum implorans misericordiam, sciens quia benign⁹ est & præstabilis sup iniquitate, sed mansit obstinatus in ægritudine sua. *Sed magis medicorum arte confisus est.* Idest magis putauit se sanandum arte medicorum quàm Dei opere, & errabat. Ex quo habemus documentum, quòd in ægritudinibus debeamus inuocare dominum, vt det nobis salutem corporalem. Et licèt opere medicorum salus naturaliter recuperari queat, sicut naturaliter perditur: tamen magis debemus putare, quòd salus voluntate Dei nobis eueniat quàm medicorum opere: & potius confidendum est de bonitate illius quàm de naturę efficacia. *Dormiuitque cum patribus suis.* Ista est dormitio mortis, qua quis incidit in soporem æternum, nisi voluntate Dei in fine fieret resurrectio mortuorum, quod supra naturæ vires est. *Et mortuus est quadragesimo primo anno regni sui.* Tot annis regnauit: & sic multo tempore regnauit iste in comparatione ad alios reges præcedentes, & sequentes. Nam pater suus Abia tribus annis solũ regnauit. supra 13. et auus suus Roboam regnauit annis decem & septem. supra 12. *Et sepelierunt eum in sepulchro suo quod foderat sibi in ciuitate Dauid.* Loca sepulchrorum regalium erant in ciuitate Dauid. Erat ciuitas Dauid fortalitium siue castrum montis Sion in Ierusalem: illa enim erat pars altissima, & munitissima vrbis, & quãdo Dauid cępit regnare, licèt ciuitas Ierusalem pertineret ad Hebræos, tamen fortalitium non pertinebat ad illos, sed tenebant illud Iebusæi: & cæpit pugnare Dauid contra illos ad capiendum castrum: cùm autẽ cæpisset, ad gloriam nominis sui propter victoriam primam postquam cęperat esse rex super totũ Israel, vocauit castrum illud de nomine suo, scilicet ciuitatẽ Dauid: vt patet 2. Reg. 5. & præcedenti lib. 11. capi. In illo autem castro fabricatum est tẽplum domini, ibi etiam facta sunt palatia regis Dauid: & ibi cõstituit esse loca sepulchorum regalium. Nam sepultus est ipse ibi, & post eum Salomon & cæteri reges Iuda de stirpe Dauid, vt patet in fine historiæ cuiuslibet regis. Nam dicitur de eo, quòd sepultus fuit in ciuitate Dauid: & hoc verum est, nisi esset aliquis, qui non mereretur sepeliri inter alios reges sicut fuit de rege Azaria siue Ozia, qui fuit leprosus, & ob hoc non est sepultus in sepulchris regũ, sed in horto regalium sepulchrorum: vt patet infra vigesimo sexto capitu. Sic etiam fuit de rege Amon, qui fuit valde indignus, & sepultus est in domo sua, quarto Regum vigesimo secundo, & infra 32. & dicitur in sepulchro, quod sibi foderat, quia in loco illo sepulchrorum regalium poterat quilibet rex facere tumulum quantum vellet honorabilem: & hoc erat fodere sibi sepulchrum. *Posueruntque eum super lectum suum plenum aromatibus.* Scilicet, postquam rex mortuus est, posuerunt eum in lectulo suo, in quo mortui ferebantur ad sepulchra: & vnxerunt corpus eius aromatibus multis. Nam sic erat consuetudo Iudæis corpora sepeliri potissimè corpora magnorum regum. *Et vnguentis meretriciis.* Istud ponitur ad notandam culpam, scilicet, quia non solùm Asa fuit aromatibus vnctus, quæ erant ad cõseruandum corpus à corruptione vermiũ post mortem, ne omnino solueretur in cineres, sed vnguenta meretricia posita sunt: & vocantur ista vnguenta, quę sunt boni odoris ad delectamentum, & ad prouocandum venerea odore suo: & etiam ad red-

A dendum carnem pulchram, & ista habent meretrices, vt amasios suos ad libidinem moueant. Sic patet Prouer. 7. vbi ponitur meretrix incitans iuuenem ad complexus, dicens: Intexui funibus lectum meum: straui tapetibus pictis ex Aegypto: aspersi cubile meum myrrha, & aloe, & cynamomo: veni inebriemur vberibus, fruamur cupitis, amplexib⁹, donec illucescat dies. Et poni ista vnguenta meretritia in funere regis Asa, fuit magna culpa & in honestas. *Quæ erãt pigmentariorum arte confecta.* Scilicet ista vnguenta, & aromata erant confecta arte pigmentariorum, scilicet curiosè, & exquisitè: vocantur pigmentarii omnes qui ex diuersis speciebus efficiunt confectiones, quia omnes species aromatum vocantur pigmenta. *Et*
B *combusserunt super eum ambitionem nimiam.* Scilicet sup corpus regis combusserunt nimam ambitionem odoramentorum: nam nõ fuit combustum corpus regis, sed odoramenta multa atque vnguenta combusta sũt ad reddendum bonum odorem in funere regis: & vocantur ista vnguenta ambitio nimia, idest magnus apparatus honoris, quia ad excellentiam funeris regij fiebant hæc. Sic etiam apparatus honorabilis vestium vocatur ambitio nimia: sic patet Actu. vigesimo quinto, scilicet altera die cum venisset Agrippa, & Berenice cũ magna ambitione, & introissent in auditoriũ cum tribunis, scilicet venerunt cum magno apparatu vestium, & gentis. Aliqui autem putãt, quòd corpus regis Asa combustum est, & multa odo
C ramenta cum illo: sed non consonat. Primò, quia nõ erat consuetudo apud Iudęos corpora cremare, sed integra ea sepelire in quibusdam magnis domibus vbi multa simul ponebant. Secundò quia litera ista non permittit, quòd dicamus corpus regis combustum esse, cùm dicat, quòd super eum combusserunt ambitionem nimiam: quod potest intelligi de lectulo regis, vel de corpore eius, scilicet quòd super illud magnus apparatus odoramentorum combustus est.

An peccauit rex Asa Iratus contra prophetam.

Quæst. XXVII.

D

QVAERITVR Circa prædicta primò, an peccauit rex Asa in hoc, quòd iratus est contra prophetam, & posuit eum in carcere. Respondendum, quòd peccauit, & grauiter quidem. Primò, q̃a debebat benigne audire arguentem super facto legis Dei, & retribuere ei bonum pro bono opere, & tamen iratus est ei. Nam peccauerat Asa confidendo in rege Syrorum, & ob hoc aliqua mala euentura erant ei, quæ prædixit ei propheta, & ista prænunciatio erat sibi valde vtilis, quia ex hoc poterat dolere Asa de præteritis peccatis: & Deus auerteretur ab ira sua, & remitteret aliquid de malis, quæ prænunciauerat, & in hoc bene faciebat ei propheta auisando eum super hoc, pro quo debuisset gratias age-
E re, & conuerti ad dominum, & non irasci contra prophetam. Nam Ionas propheta prænunciauit contra Niniuitas esse vrbem post quadraginta dies subuertendam: & cũ illi essent Gentiles, & tanta calamitas & extremum malum contra eos denunciaretur, non indignati sunt ꝯtra prophetã, sed humiliauerunt se coram dño, & obtinuerunt remissionẽ: Ionę 3. & 4. Secundò peccauit, quia prophetam in carcere posuit, quod fuit deterius quàm solis verbis eum pungere, & aggrauatur peccatum suum ex duobus. Primò, quia mala intulit benefacienti, quod est contra

ius naturæ. Secundò, quia iste exercebat opus, ad F quod dominus eum miserat. Nam erat propheta domini, & sciebatur à Deo missus: & tamen hoc nō obstante rex posuit eum in carcere: in quo Deus valde contemnebatur: de quo Deus valde iustam causam indignationis habuit. Et patet peccatum suum primò quia dicitur, quòd Deus valde indignatus est super hoc: & tamen Deus non indignatur nisi super eo quod malum est, & cùm esset magna indignatio Dei, necesse erat, quòd esset peccatum magnum. Secundò patet ex pęna inflicta, quia Deus intulit pęnam pro hoc regi, & populo: regi quidem, quia passus est dolorem nimium in pedibus vsque ad mortem. Populo autem quia multos de populo occidit Deus tempore illo, G

Quare tenuit Asa in carcere prophetam.

Quæst. XXVIII.

QVAERITVR vlterius, quare Asa voluit prophetam tenere in carcere, cùm sibi prænunciaret, quæ Deus dixerat. Respondendum, ꝙ hoc fuit ex duobus. Primò, quia erat Asa superbus. Nam Asa à principio regni sui vixerat secundùm legem Dei cauens idola, eratque rex valde laudabilis: & postea magnificatus est ex mirabili victoria, quam cōtra Aethiopes habuit, qui erant decies centena millia, supra decimo quarto. Et ob hoc in saperbiam eleuatus erat H tanquā esset vir iustus, & dedignabatur ab aliquo redargui quod esset impeccabilis, & cùm confisus esset in rege Syriæ, Deus fecit eum increpari per prophetam Anani, ꝙ ille molestè tulit: & posuit eum in carcere, quasi intulisset ei iniuriam increpando eum, vel dicendo quòd peccasset. Et istud potius est in viris, qui aliquo tempore iustè vixerunt, quàm in illis, qui fuerunt valde impij. Nam isti considerantes mala sua, non sic dedignantur corrigi, nec putant sibi illatam iniuriam siquis eos increpet, quia hoc meretur sua conditio. Qui tamen aliquando iustè vixerunt, vellēt teneri semper in hac opinione, & cùm increpantur ab aliquo potissimè à viro magnę auctoritatis erubescunt nimis, & indignantur: quia iam apparet eos nō I esse bonos, sicut plurimi opinabantur, & perit illa communis opinio de eis, in qua nō modicum gloriabantur. Et sic erat Asa rex, qui ferè tota vita sua fuerat sine crimine, nam non legitur de eo quòd aliquod malum egerit nisi hoc, quòd inuocauit regem Syriæ in adiutorem, de quo nunc increpatur: & sic ante hoc tenebatur Asa tanquam valde acceptus Deo. Et nunc cùm propheta eum publicè arguit, & dixit quòd stultè egisset, apparuit eum non esse iustum, nec Deo acceptum, de quo valde doluit atque erubuit: ideo in eo retorquere vindictam voluit. Sic enim fuit de Amasia rege, quem dominus sublimauerat victoria quadam mirabiliter habita contra eos: & illam prænunciauerat per prophetam, ex quo acceptus Deo apparebat valde, & iustus, quem Deus tantum dilige- K ret, vt ei tam mirabiliter daret. Accepit autem in bello illo Deos Idumęorum, quos postea coluit, super quo cùm eum increparet propheta domini, erubuit, & indignatus ait: Num consiliarius regis es? quiesce ne interficiam te. Secundum est, quia prōptus erat rex Asa ad cadendum in quodlibet malum: nam cùm habuisset confidentiam in regem Syriæ relicto Deo, in quo nimis peccauerat, dereliquit eum Deus, & qui à Deo derelinquitur faciliter cadit in quodlibet malum: & quia cogitabat ei facere Deus alia maiora mala pro illo peccato diffidentiæ, permisit eum cadere in istud peccatum, & sic puniretur plenè. Sic enim fuit de rege Amasia, qui fuit valde ingratus Deo colendo illos Deos, quos bello subegerat relicto Deo vero, in cuius virtute sunt omnia bella, & Deus cogitauit ei facere malum, & ob hoc permisit eum cadere in sensum reprobum, vt puniretur. Sic patet infra vigesimo quinto, cùm propheta increparet eum super cultu idolorum: & ille diceret: num consiliarius regis es? quiesce ne interficiam te. Dixit propheta, scio quòd cogitauerit De⁹ occidere te, eo ꝙ fecisti malum hoc, & insuper non acquieuisti consilio meo.

An Deus interfecerit plurimos.

Quæst. XXIX.

QVAERITVR Vlterius, quomodo dicitur, quòd interfecit Deus plurimos, quando propheta positus est in neruo. Nam videtur, quòd Asa debuisset interfici, qui peccauerat in hoc, & non aliquis alius: cur ergo plurimi de populo interfecti sunt? Aliquis dicet, quòd isti de populo interfecti sunt propter aliam causam, & non propter incarcerationem prophetæ: nam in hoc rex punitus est dolore pedum vehementi, & alij non fuerunt puniti. Dicendum, quòd hoc non stat, sed necesse est dici, quòd illi de populo fuerunt interfecti propter istam causam: quia aliàs poneretur istud hic impertinenter: & tamen scriptura non consueuit ponere impertinentia, quia talis contextus esset omnino deordinatus, & stultus. Secundò patet, quia dicitur hic, quòd in tempore illo occidit Deus plurimos de populo: ergo videtur, quòd ad hoc refertur, quia aliàs non tantum explicaret scritura declarans, quòd in illo tempore factum fuerat hoc. Tertiò patet, quia cùm ponatur hic de occisione plurimorum de populo, poneretur causa quare facta fuit ista occisio, ne videretur litera esse sine sensu, & tamen non ponitur causa aliqua huius, ideo videtur, quòd causa huius fuerit id quod habetur in litera immediatè, scilicet quòd incarceratus fuit propheta à rege. Dicendum ergo, quòd propter peccatum incarcerationis prophetæ facta fuit percussio in multis de populo, & licèt fuerit peccatum regis, fuit pęna tam populi quàm regis. Et si dicas, quòd iniustū erat puniri populum pro peccato regis. Dicendum, ꝙ non erat iniustum: sic enim consueuit fieri aliàs, vt patet quando Dauid peccauit numerando populum. Nam peccatum erat regis, & tamen pęna fuit populi, quia perierunt peste septuaginta millia virorum in Israel, vt patet secundo Regum vigesimo quarto, & præcedenti lib. vigesimo primo capitu. & omnes tres pœnę, quarum Deus optionem dabat Dauid, erant ad populum, scilicet fames, & hostilitas, & gladius domini. Modus autem poterat esse triplex ad hoc, primus quòd hic fuerint occisi multi de populo, scilicet illi, qui tenuerunt prophetam, & incarcerauerūt eum. Nam dato quòd prophetam iuberet rex teneri, nullus illum tenere debebat, nec obedire in hoc, quia erat iniustum, & pro peccato isto occisi sunt omnes, qui circa hoc peccauerunt, & isti erant plurimi. Secundus modus erat, quòd aliqui de populo dederunt consilium regi in hoc, vel fauerunt sibi approbādo factū, vel gaudebant de hoc, & ob hoc morte digni erant, & mortui sunt à domino. Tertius modus esse poterat, quòd isti, qui occisi sunt à domino nunc non peccassent circa hoc, & tamen occiderentur propter hoc, scilicet quòd rex peccasset in catenatione prophetæ istius, & non populus, & vellet

Deus

Deus punire regem, & ad hoc occideret populum. Fieret autem sic, scilicet quòd populus peccasset circa alia, & essent rei mortis apud Deum: forte tamen Deus non esset nunc occisurus eos pro peccatis illis: et quia rex peccauit, voluit Deus nunc occidere istos populares, & sic nō fuit aliqua iniuria facta popularibus cùm ipsi mortem mererentur ex aliis causis, & Deus poterat repetere ab eis mortem illam quandocūque vellet: rursus erat mors istorum in pęnam regis. Nam in morte istorum fiebat duplex punitio, vna in ipsis, quia occidebantur, quia vita priuabantur, alia in rege, quia priuabatur subditis. Prima erat propter peccata ipsorum popularium, & non regis: & de culpa illa non fit hic mentio. Alia erat propter culpam regis, qui catenauerat prophetam, & erat verè pęna: nam gloria regis est habere subditos multos, & bonos. Ignominia autem sua est paucos habere: quòd ergo subtrahātur aliqua pęna est. Sic patet primo Politicorum, vbi dicitur quòd nobilitas principis est ex nobilitate subiectorum: & Prouerb. 18. dicitur: In multitudine populi gloria regis: in paucitate plebis ignominia est principis. Sicut ergo facere, quòd princeps non sit princeps est pęna magna: ita facere quòd magnus princeps sit paruus princeps, est pęna quædam: sed subtracta parte subditorum princeps efficitur minor: ideo pęna est subtrahi subditos quosdam. Et sic quòd multi de populo perirent erat pęna regis vltra pęnam ipsorum quòd ipsi morerentur. Et ista pęnalitas secunda, quę erat inflicta regi, erat propter catenationem prophetæ: sic fuit de Dauid, qui peccauit numerando populum: & perierunt tunc de populo septuaginta millia propter peccatum eius, scilicet quia oēs illi merebantur ex aliis causis mori, & voluit Deus quòd tunc morerentur, eo quòd puniretur Dauid in morte eorum, scilicet quia diminuebatur principatus suus: sic declaratum est. 2. Regum 24. cap.

Quo genere mortis perierunt illi.

Quæst. XXX.

QVAERITVR vlterius, quo genere mortis perierunt omnes isti de populo, qui nunc mortui sunt. Respondendum, quòd non apparet quod genus fuerit. Dicendum tamen est, quòd ista mors non fuit per longam ægritudinem sicut solet naturaliter euenire: sed fuit mors violenta, & quasi subitanea. Quod patet. Primò quia in litera dicitur, quòd occidit Deus in tempore illo de populo plurimos, & occisio signat mortem illam tam violenter: ideo quidam modus violentę mortis fuit. Secundò patet, quia de morte istorum potuit, quòd esset propter istam prophetæ catenationem: & tamen si isti morerentur modo naturali ex ægritudine, nō appareret, quòd fiebat mors à Deo propter istam catenationem, sed putaretur, quòd aliàs moriebantur, sicut statutum est vnumquemque hominem semel mori. ad Hebræos 8. Ergo mortui sunt subito, & aliqua morte violenta. De ista tamen morte dicendum est, quòd poterat esse multiplex: nam poterat esse vno modo per modum pestis, sicut fuit in Iudæis quando Dauid numerauit populum: nam subito moriebātur quasi peste percussi, nisi quòd hoc malum grauius erat, & breuius: quia illico, vt percutiebantur moriebantur: ibant namque quidam ad sepeliendum alios, & super eos moriebantur, vt ait Iosephus septimo Antiquitatis, & ista mors vocabatur gladius domini. Et manifestum fuit hoc, nam angelus domini apparuit occidens in vniuersis finibus Israel: & vidit eum Dauid in Ierusalem euaginato gla-

A dio super vrbem: secundo Regum vigesimo quarto, & præcedenti lib. vigesimoprimo capitu. Alio modo poterat hoc esse ostendendo de cęlo super eos aliquod signum: vtpote quòd aliquod fulmen caderet, & eos occideret, vel multa fulmina: aut venirent lapides grandinis, & percuterent eos. Sicut fuit quando pugnabat Iosue contra quinque reges Amorrhæorum, & illi fugiebant a facie eius: misit Deus lapides grandinis de cœlo, qui occiderunt plures de Amorrhæis quàm Iudæi gladiis occidissent: Iosue decimo capit. multis aliis modis Deus poterat occidere istos populares, qui peccauerant: quia tot modi sunt Deo efficiendi aliquid, quot sunt modi volendi efficere quod voluerit.

B

Quis fuit ille liber. *Quæst.* XXXI.

QVAERITVR vlterius, cur dicatur hic, de gestis Asa quòd scripta sunt in libris regum Iuda, & regum Israel: quis fuerit iste liber, & an fuerit vnus vel multi. Aliquis dicet, quòd erat vnicus liber regum Iuda, & Israel: & in libro illo scripta sunt gesta regis Asa. Dicendum tamen videtur, quòd hoc non stat, quia ex processu tertij, & quarti regum patet, quòd in fine historiæ cuiuslibet regis fit remissio ad librum vnum, scilicet in fine historiarum regum Iuda dicitur, reliqua sermonum talis regis, nonne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? & in fine historiarum regum Israel: & nunquā mutatur iste modus loquendi: ideo necesse est, quòd vnus esset liber in quo scriberentur historię regum Iuda, qui vocaretur liber verborum dierum regum Iuda: & esset alius liber historiarum regum Israel: & sic fuit declaratum 3. Reg. 14. in quadam quæstione. Aliquis ergo dicet aliter, scilicet quòd erant isti duo libri, & tamen fuerunt in ambobus scripta gesta Asa, vel quædam pars eorū. Nam gesta Asa scribi debebāt directe in libro regum Iuda: & tamen inquantum habuit Asa quędam bella cum regibus Israel scriberetur historia regis Asa, quòd aliter nō poterat scribi plene historia Baasa regis Israel, cum quo Asa plurima bella gessit. Sic enim factum fuit in libro isto, quia intendebat Esdras solùm agere de regibus Iuda, & tamen quia Iosaphat rex Iuda fuit in quodam bello cum Achab rege Israel contra regē Syriæ Benadad, enarratur hic bellum illud inf. 18. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia cùm pauci fuerint reges Iuda vsque ad Ezechiam, qui non habuerint reges Israel hostes, & pugnauerint sæpe propter regnorum confinia: sicut patet ex processu istius libri, & magis ex processu tertij, & quarti regum: & tamen in libris regum nunquam talis modus remissionis est. Etiam in isto libro non frequentatur iste modus allegandi. Dicendum, quòd secundùm veritatem fuit hoc, quòd volentes scribere historias temporum regnantibus in Israel, et Iuda regibus, fecerunt varios libros de hoc, & fuerunt duo pręcipui libri: vnus fuit, in quo scripta fuerunt plene omnia gesta regum Iuda, & iste vocatur liber verborum dierum regum Iuda: alius fuit, in quo scripta fuerunt omnia gesta regum Israel, & vocatus est liber verborum dierum regum Israel. Et isti libri sunt impermixti: quia in vno scribuntur solùm gesta regum Israel: & in alio scribuntur solum gesta regum Iuda: & isti libri allegantur solùm in libris regum, & ob hoc non mutatur ibi modus allegandi: sed semper pro regibus Iuda allegatur hoc verborum dierum regum Israel. Præter istos tamen fuerunt quidam alii curiosiores scriptores, qui sub eodem volumine scripserunt de vtrisque regibus Iuda, & Israel, & vocatus est liber ille generaliter liber verborum regum Israel.

C

D

E

Accipiendo Israel non pro decem tribubus tantum: sed pro omnibus duodecim: sicut à principio solebat nominari, & tunc Israel comprehendet duo regna, et gesta illorum duorum regnorum scribebantur in illo volumine regum Israel. Sic patet infra vigesimo, quando fit remissio pro historia Iosaphat regis Iuda, scilicet reliqua gestorum Iosaphat scripta sunt ī libro Iehu filij Anani, qui digessit illa in libro regum Israel. Et vocatur iste liber aliquando liber regum Israel solùm, & aliquando liber regum Israel, & Iuda. Accipiēdo primo modo, vocatur Israel largè pro omnibus duodecim tribubus non distinguendo regna. Accipiendo secundum, distinguuntur regna duo, & vtriusque regni gesta conscribuntur in hoc libro. Accipiendo primo modo: allegatur. infra vigesimo, vbi dicuntur scripta gesta Iosaphat regis Iuda in libro regum Israel. Accipiendo secundo modo allegatur hic, & dicitur, quòd gesta Asa erant in libro regum Iuda, & regum Israel, scilicet quòd ille erat vnus liber. Sic etiā allegatur de gestis Iosię infra 35. scilicet reliqua sermonum Iosiæ scripta sunt in libro regum Israel, & Iuda. Iste autem modus allegādi est rarus, nec inuenitur in libris regum, sed solum in libro isto.

An Asa ægrotauit ex causa naturali.

Quæst. XXXII.

QVAERITVR vlterius, quare Asa ægrotauit dolore vehementissimo pedum, et an ægrotauit ex causa naturali, vel à Deo datum est in pœna aliquorum facinorum. Respondendum, quòd satis posset teneri, quòd ista ægritudo ęuenit sibi naturaliter, & hoc quia conueniebant duo in ista ægritudine, quæ erant in rege Asa. Primum erat, quia ista ægritudo, vt communiter est in viris diuitibus, & potentibus viuentibus voluptuosè. Est enim vna causa indigestio quarundam materiarum, quæ fluūt ad partes extremas corporis, & causant dolores graues, & indigestio ista prouenit partim ex varietate ciborum delicatorum, & abundantia eorum: & partim ex paucitate exercitij prouocantis digestionem. Et istud conuenit viris potentibus diuitibus nimium: quia isti pascuntur voluptuosis ad abundantiam, & paucorum laborum sunt. Istud conueniebat regi Asa, qui erat potentissimus, & frueretur voluptuosa vita, & pauco exercitaretur labore. Secundum est in hac ægritudine, quòd in plurimum euenit circa senectutem, nam raro inuenis reges podagricos iuuenes. Causa huius est, quia cùm proueniat ista ægritudo vno modo ex indigestione superfluitatum, nō conuenit illa iuuentuti. Primò quia non contingit illas superfluitates indigestas congregari in pauco tempore, & adueniente senectute congregatæ sunt. Secundò quia indigestio prouenit potissimum ex defectu virtutis: & tamen in iuuentute, & pueritia est fortis valde virtus illa, & non possunt relinqui superfluitates illæ indigestæ. Tertiò, quia digestio prouocatur nimis per exercitiū cū per exercitium suscitetur calor, et in senectute est paruitas exercitij: tum propter defectum virtutis motiuæ, tū propter corporis grauitatem, ideo tunc maximè contingit esse istam ægritudinem. In iuuentute autem est multitudo exercitij propter virtutis fortitudinem, & corporis leuitatem, ideo non contingit tunc fieri istam ægritudinem. In Asa erat istud: quia ipse erat senex quando accidit ei ista passio: nam anno tricesimonono regni eius accidit ista ægritudo, vt patet in litera. Etiam esset Asa senex, vel senectuti propinquus, quia quando ipse cæpit regnare, erat aliquantæ

F ætatis: nam non cępit regnare in pueritia sua, quòd patet ex gestis suis in principio regni, vt habetur supra decimoquarto. Et sic satis conueniebat, quòd ista ægritudo euenisset ei naturaliter cùm in eo essent cōditiones aliorum podagricorum. Dicendum tamen est, quòd ista ægritudo euenit supernaturaliter Deo infligente illam in pœnam peccati eius: quia tenuerat prophetam in carcere. Et patet hoc primò, quia ponitur supra culpa magna Asa, scilicet quòd prophetam in vinculis tenuerit, & hic subditur ægritudo eius grauissima: ideo videtur, quòd ponatur tanquam in pęnam peccati supra positi: nam ad hoc videtur esse continuatio literæ. Secundò patet: quia aliàs videret superfluum esse, quòd poneretur hic de ęgritudine,
G qua mortuus est Asa, quia non solet in aliis regibus hoc fieri: nam non reperietur de aliquo expresśè, quę fuerit ægritudo, qua mortuus est Asa, nisi de illa appareat, quòd à Deo in pęnam alicuius peccati data fuerit. Sicut apparet de Ioram rege Iuda, cuius ægritudo insanabilis vteri ponitur infra vigesimo primo. Et tamen ponitur de isto, qua ægritudine mortu⁹ fuit: ergo videtur, quòd ista fuit in pęnam data pro peccato suprapositio. Tertiò patet, quia dicitur hic, quòd ægrotauit dolore pedum vehementissimo: & tamen non poneretur tam diligenter ista ægritudo, scilicet quòd fuerit ista ægritudo magna, vel parua, nisi attineret ad propositum: quia non solet scriptura se intromittere de non pertinentibus ad propositum suū:
H & tamen si ista ægritudo naturaliter euenisset, nō pertinerent ad propositū scripturæ: ergo fuit à Deo inflicta. Quartò patet, quia ponitur hic repræhensio ei⁹: cùm dicitur, quòd nec in ægritudine sua quæsiuit dominum, sed magis medicorum ope confisus est. Si tamen ista ægritudo fuisset naturaliter causata, & non supernaturaliter inflicta, non fuisset valde magna reprehensio, quòd confideret medicorum artibus. Si autem esset inflicta ægritudo supernaturaliter esset magna reprehensio, scilicet quòd in ægritudine à Deo inflicta crederet se medicorum opere curādum. Ideo ad hoc, quòd procedat ista repræhensio: dicendum est, quòd supernaturaliter inflicta est ista plaga. Quintò patet, quia quando scriptura describit aliquorum peccata, solet describere eorum pęnas: vt videatur exe
I cutio diuinæ iustitiæ, & tamē fuit supra positum peccatum Asa, scilicet quòd prophetam tenuerit in vinculis: & si non esset ista ægritudo data à Deo in pænam pro peccato illo, non esset aliqua pęna hic posita pro peccato eius. Ideo dicendum, quòd ista ægritudo fuit supernaturaliter data à Deo in pęnam peccati. Et patet hoc quia suprapositum fuit vnum peccatum Asa, scilicet quòd confidentiam habuit in rege Siriæ: & non in domino, & hic ponitur eius pęna, scilicet ꝙ insurgerent bella contra eum. Cùm dicitur, stultè egisti, & propter hoc etiam præsenti tempore aduersus te bella consurgent: ponitur postea aliud peccatum eius, scilicet quòd catenauerit prophetam, & non ponitur aliqua pœna pro illo pecca-
K to: sed dicitur quòd ista ægritudo pedum à Deo propter hoc inflicta est, ideo dicendum, quòd venit ista ægritudo supernaturaliter.

An inflicta sit ægritudo illa pro peccato suo.

Quæst. XXXIII.

QVAERITVR vlterius, circa istam ægritudinem pedum, quæ regi inflicta est, quomodo fuit conuenienter inflicta pro peccato suo. Nam non legimus aliàs fuisse talem ægritudinem inflictam pro pęna

pœna peccati alicuius. Respondendum, quòd ista pœna fuit conuenienter inflicta ad peccatum regis, quia rex peccauerat ponendo prophetam in carcere, posuit namque pedes eius in vinculis: ideo Deus percussit regem in pedibus dando podagram. Et istud est conueniens: quia Deus vult, quòd per ea, per quæ quis peccat, per hæc torqueatur. Sapien. 11. Et quia iste peccauerat iniustè ponendo pedes prophetæ in vinculis, Deus iustè eum in pedibus affligeret. Et quia fecerat rex quod propheta existens in vinculis non posset moueri huc, & illuc, nec ire quò vellet: fecit Deus, quod rex percuteretur in pedibus, ita quod moueri non posset. Et quia propheta sustinuerat aliqualem dolorem, & pęnam in carcere manendo in vinculis, fecit Deus, quod dolor prouenìens regem ex hac passione esset vehementissimus, vt patet in litera: & sicut propheta in carcere manens priuabatur aliquibus delectabilibus, quæ non poterat videre. Ita & rex in tota vita sua post percussionem istam caruit magna parte delectabiliū: quia non poterat discurrere ad videndum illa, sed manebat ipse velut in carcere: nam erat carcer à Deo inflictus, qui erat deterior quā carcer datus ab homine.

An magis punitus fuit populus quàm rex.

Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR vlterius dato, quòd fuerit ista ægritudo inflicta in pęnā vinculationis prophetæ: quomodo magis punitus fuit populus, qui minus peccauerat quàm rex, qui multum peccauerat. Nam supra declaratum est, quòd populares multi pro hoc peccato occisi fuerant. Manifestum est tamen, quòd magis peccauerat rex, qui iusserat hoc fieri, quàm populares, qui hoc executi fuerant: & tamen populares occisi sunt, & rex solùm percussus est podagra. Respondendum, quod magis punitus fuit rex quàm populares, & hoc dupliciter. Primò, quia vt declaratum fuit supra in quadam quæstione in occisione popularium à Deo fuit duplex pęna, & pro duplici peccato. Vna pęna fuit, quòd ipsi populares punirentur, & priuarentur bono maximo, quod est vita. Secunda pęna erat, quòd per mortem populariū rex priuaretur subditis, & minueretur eius potestas. Prima pęna erat popularibus inflicta pro quibusdam aliis peccatis, quæ erant non pertinentibus ad incarcerationem prophetæ, & dato quod nunquam incarcerassent prophetam paterentur hoc, & tamen non paterētur nunc, sed differretur mors eorum ad aliud tempus, & propter pręuaricationem ipsorum abbreuiatus est terminus vitæ. Nunc autem valde maior erat pęna regis quàm populariū: quia nō occisi fuerunt populares pro hoc delicto, sed pro aliis. Rex tamen pro hoc delicto ægrotauit dolore vehementissimo pedum vsq; ad mortem, ideo maior fuit pęna sua. Item quòd populares fuerint nunc occisi non solū fuit pęna ipsorum, sed potius regis: nā ipsi aliàs occidendi erant, si nō intercideret vinculatio prophetæ, & quòd occiderentur erat priuare regem subditis, quod erat magna pęna: ideo rex valde punitus est, qui in seipso punitus est, & in popularibus. Ipsi populares quantum ad hoc non fuerunt puniti nisi inquantum mors eorum abbreuiata est: & tamen aliàs occidendi erant à Deo. Secundò dicendum, quòd dato, quòd populares occisi fuerint pro hac sola causa, fuit maior pęna regis quàm ipsorum: & hoc extensiuè, & intensiuè: extensiuè quidem, quia pęna regis fuit in se, & in alio. Nam ipse punitus fuit in seipso inquantum podagram passus est, fuit punitus in populo inquantum per mortem popularium ipse ca-

A ruit subditis. Populares autem solùm fuerunt puniti in seipsis, quia mortui sunt. Fuit etiam intensiuè maior pęna regis quàm popularium: quia populares occisi sunt subito, & morte simplici affecti sunt, quæ nō fuit magni doloris: eo quòd non diu durauit. Pęna autē regis fuit valde magna, quia ipse etiam pro hoc peccato mortuus est, quia podagra ei inflicta est, de qua mortuus est. Et quantum ad hoc æqualis erat popularibus, quia vterque mortui sunt. Rursus fuit pęna sua valde maior, quia populares semel tātū mortui sunt, qa pęna, & mors eorum fuit quasi subitanea, vt supra probatū est in quadam qōne: Mors autem regis erat quotidiana, quia per duos annos, & plus ægrotauit, scilicet anno tricesimonono regni sui vsque ad

B quadragesimumprimum quando mortuus est: & cū esset dolor vehementissimus, vt dicitur in litera, erat mors quotidiana. Valde ergo melius fuerat regi mori subito quàm reseruari ad tantam, & tam diuturnam pęnalitatem: & quòd ad extremum moreretur ex hac causa: nam mors diuturna, etiam si in se leuior sit, propter diuturnitatem pęnalitatis iudicatur grauior. Sic patet Threno. quarto, scilicet. Melius fuit occisis gladio quàm interfectis fame, quoniam isti extabuerunt consumpti a sterilitate terrę. Si ergo mors ex fame, quæ non durat magno tempore, & in se non est pungitiua ex acutis doloribus, erat deterior quàm mors ex gladio, à fortiori ergo mors ex vehementissimo dolore pedum, qui plusquam duobus an-

C nis durauit esset grauior, & sic grauior fuit pęna regis quàm popularium.

An occisus fuit Anani propheta à rege.

Quæst. XXXV.

QVAERITVR vlterius circa istum prophetam Anani, quem rex tenuit in catenis, quid de eo factum, an occisus fuit à rege, an solutus. Aliqui putant quòd rex occidit illum prophetam in vinculis. Et hoc primò, quia conditio erat malorum regum occidere prophetas domini. Sic patet de rege Ioas, qui fecit lapidari Zachariam prophetam. infra vigesimo quinto. Sic etiam impiissima regina Ieza-

D bel quærebat omnes prophetas domini ad occidendū eos: vnde tunc inter alios abscondit Abdias dispensator regis Achab centum prophetas domini in duabus speluncis, & pauit eos pane & aqua quousque liberauit eos. tertio Regum decimo octauo. Secundò colligunt hoc, quia de isto propheta nunquam postea fit mentio in libro isto nec in libris regum, ideo putant, quòd nunc mortuus fuerit. Tertiò colligunt istud, quia fuit grauis pęna inflicta pro peccato commisso contra eum, scilicet quòd rex mortuus fuerit, & occisi multi de populo: & tamen si solùm positus fuisset in catenis iste propheta, non videretur, quòd tanta pęna pro illo peccato infligeretur: ideo videtur, quod occisus fuerit. Respondendum, quòd non apparet

E an iste propheta occisus fuerit per regem Asa, vel nō. Dicendum tamen videtur, quod non occisus fuerit, sed solùm positus in carcere: nam si occisus fuisset à rege, cùm scriptura tangat hic de pęna ei inflicta, non dixisset solùm, quòd posuit eum in neruo, idest in carcere, sed etiam expressisset mortem illius: quia ridiculum est cùm quis velit enarrare pœnas alicui inflictas, vel iniurias illatas tangat minimam, & non exprimat maximam, sed subticeat illam: ita esset hic, si iste propheta esset positus in carcere a rege, et postea occisus, & solùm diceret scriptura, quòd posuit eum rex in neruo. Secundò patet, quia scriptura tetigit iniuriam factam prophetæ, vt declinaret peccatum regis Asā inferendo illas iniurias.

Si autem rex solùm posuisset illum prophetam in carcere: vel si posuisset, & occidisset, erat valde magna differentia in peccato: non ergo ostenderet scriptura peccatum suum minimum subticendo id quod maximum erat, quia istud erat recedere à veritate historiæ. Dicendum ergo est, quòd rex Asa iratus iussit poni prophetam in neruo: & mansit ibi aliquandiu, & tamen postea soluit eum: & hoc fortè fuit: quia illico vt rex posuit in carcere prophetam Deus indignatus occidit multos de populo, & hoc fuit notissimum, scilicet quòd Deus occidebat illos pro ista iniuria prophetæ, eo quòd mortis modus fuit talis quòd satis apparebat illam à Deo esse inflictam: ideo ne pęna, quę à Deo infligebatur vltra procederet, & occiderentur omnes de populo, & rex cũ eis, quod rex timeret, soluit prophetam de vinculis: & istud est valde rationabile: & sic solùm fuit propheta positus in vinculis & non occisus. Ad rationes in contrarium dicendum, quòd non concludunt. Ad primam dicendum, quòd verum est, quòd aliqui reges Iuda, & Israel occiderunt quosdam prophetas: tamen non sequitur ex hoc necessariò, nec verisimiliter, quòd Asa occiderit istum prophetam Anani nisi aliquid aliud appareat. Ad secundum dicendum, quòd non arguitur rationabiliter, quia verum est, quòd non reperimus post hoc mentionem factam de isto propheta: & tamen non est colligendum ex hoc, quòd hic occisus fuerit: sed dicendum, ꝙ non fit mentio de eo, quia de istis prophetis non fit mentio nisi inquantum aliquid nunciauerunt, vel fecerunt ex parte Dei: & quia iste propheta Anani nunquam postea exercuit aliquid propheticum, quod esset dignum historia, non fecit mentionem postea scriptura de eo. Si autem licitum esset sic argui incideremus in multa incõuenientia: vtpote dicendo: non fit mẽtio aliqua de propheta Azaria postquam locutus est ad regem Asa. præcedenti capi. ergo tunc mortuus est, vel occisus ab eo. Sed istud inconueniẽter dictum est: quia tunc annunciabat Azarias bonum, & non aliquid propter quod deberet occidi, vel moueretur Asa ad eum occidendum. Ad tertium q̃n dicitur, quòd fuit magna pęna inflicta pro iniuria illata prophetæ. Si tamen fuisset solum incarceratus, nõ fuisset inflicta tam grauis pęna. Dicendum, ꝙ pro sola incarceratione prophetę erat iustum infligi maiorẽ pęnam: quia non est putandum, quòd tunc erat iusta retributio pęnalis, q̃n tantũ de pęna daretur pro incarceratione prophetæ, quantum ipse passus est, quia cõtra passum non est iustum simpliciter in omnibus: vt probat Aristo. 5. Ethic. Sed consideranda est conditio personæ, & alia in litera. Erat ergo iste propheta vir valde venerandus, & excellens, cùm esset propheta, & conscius diuinorum secretorum, particepsque diuini coloquij. Etiam, quia pro bono opere patiebatur propheta, scilicet quia prænunciabat regi mala ei euẽtura, ex qua prænunciatione poterant bona sequi, scilicet quòd ipse conuerteretur ad dominum, & remitteret Deus mala, quæ comminatus fuerat: iuxta id, quod habetur Iere. decimooctauo, & Ezechiæ trigesimo tertio. Item quòd his maius est, quia iste ꝓpheta erat nuncius Dei, & veniebat vt nuncius: & loquebatur vt nuncius Dei ex parte Dei, & cognoscebatur esse nuncius: ideo iniuria ei illata videbatur Deo inferri, cuius nuncius erat, & sic quantumcunque parua pęna erat valde magna iniuria, & digna grauissima punitione: & sic pro sola incarceratione prophetæ dignum erat, quòd rex moreretur: & multi alij de populo. Vnde non bene arguitur, quòd cùm tanta fuerit punitio regis, & populi, ꝙ maior fuerit pęna prophetæ quàm incarceratio, scilicet ꝙ occisus fuerit. Dicendum igitur, ꝙ non occisus fuit propheta, sed so- F lùm incarceratus: & satis cito liberatus de carcere, ꝙ Deus cępit punire populares, & tunc rex solueret prophetam, ne punitio vltra procederet.

An peccauit Asa confidendo magis in arte medicorum. Quæst. XXXVI.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Asa confidendo in arte medicorũ in infirmitate sua: & non quærendo dominum, & confidendo magis arti medicorum quàm domino. Respondendum, quòd peccauit, quia scriptura increpat eum hic dicens, ꝙ nec in infirmitate sua quæsiuit dominũ: sed magis in G medicorum arte confisus est, nõ tamen increparetur nisi peccasset. Sciendum tamen ꝙ hic potest dubitari de tribus. Primum est an peccauerit Asa non quærendo dñm in ægritudine, & an oẽs alij ægroti peccẽt, si non quærant dñm in ægritudine. Secũdum est, an peccauerit Asa confidendo arti medicorũ circa ægritudinem suam, & an peccent alij ægroti confidendo illi. Tertium est an peccauerit Asa confidendo magis arti medicorum, quàm domino, & an ægroti alij peccent in hoc. Ad primum respondendum, ꝙ quærere dominum potest dupliciter accipi. Vno modo quærere dominum, idest quærere placere ei, & petere remissionem peccatorum. Alio modo quærere dominum, idest quærere remedium ægritudinis corporalis ab eo, vt ipse sanitatem tribuat. Accipiendo H primo modo dicendum, quòd peccatum est nõ quærere dominũ in ægritudine: & quòd omnes obligantur quęrere dominum in illa. Nam omni tempore obligatur homo quærere dominum. Potissimè autẽ tempore ægritudinis. Et patet hoc, quia quærere dominum est placere ei obseruando legem suam, & auferendo offendicula à facie eius, scilicet peccata, quibus suam maiestatem offendimus. Non est autem dubium, quin omni tempore in sanitate siue ægritudine teneamur Dei legem obseruare: ideo omni tempore tenemur quærere dominum de ablatione peccatorum: à fortiori dicendum est, ꝙ non est aliquod tempus, nec instans quo nõ teneamur recedere de I peccatis. Pro quo sciendum, quòd recedere à peccato stat dupliciter. Vno modo quantum ad hoc, ꝙ doleamus quòd peccauerimus, quod est conteri. Alio modo quantum ad hoc, ꝙ confiteamur illud, & satisfaciamus iuxta mensuram nobis impositam. Accipiẽdo primo modo fugere à peccato, dico quòd tenetur homo fugere, quocunque tempore fugere potest: & quandocunque potest recedere de peccato, & non recedit, peccat: vtpote si aliquis nunc peccauerit mortaliter, tenetur immediatè dolere, ꝙ peccauerit: & quod potius vellet quodcunque malum passum fuisse quàm offendisse Deum, quia ista est vera contritio. Et si aliquanto tempore post commissionẽ peccati quis manet, & nõ dolet de peccato, peccat: & nõ solũ ille est in peccato, quia peccauit, sed et omittẽdo dolere pro peccato, sicut tenebat. Et istud peccatũ omissionis sẽp durat vsquequo doleat de pctõ. K Non est tamen intelligendum, quòd in quacunque particula temporis in qua potest ille peccans conuerti, & non conuertitur, peccet nouiter: quia tunc peccaret alquis infinities per omissionem circa idem peccatum: cùm tempus ex natura continuitatis sit diuisibile in infinitum: sed idem peccatum omissionis est totum à principio vsque ad finem: vtpote si quis peccauerit, & manserit per mensem non dolens de peccato vel manserit per decem annos, non dolens, vtrobique est vnicum peccatum omissionis non dolendo: differt tamen in grauitate, quia quantum quis

quis maius tempus habet ad dolendum tāto grauius peccat si non doluerit: Peccatum autem vtrobique est vnicum: nam peccatum istud nō consistit in actu, sed in omissione actus: ideo sicut peccatū cōmissionis est vnicum per vnitatem actus, in quo transgredimur: ita peccatum omissionis est vnicum per vnitatē actus, quem agere omittimus: & tamen hic solùm omittitur vnus actus, scilicet vna conuersio ad dominum, ideo vnicum peccatum omissionis est, licèt multo tempore duret. Et sic apparet circa peccatum, quòd obligatur quilibet dolere de illo mox vt commiserit: & si mox non doluerit obligatur in qualibet parte temporis sequentis dolere: nec cessat ista obligatio quousque semel doluerit: ideo obligatur homo quęrere dominum isto modo quolibet tempore. Hoc tamen potissime fit in ægritudine, quia tūc est homo in maximo periculo, ne decedat in odio diuino, & pereat ęternaliter: ideo non quęrere dominum in ęgritudine peccatum est. Secundo modo fugitur à peccato, & quæritur Deus per confessionem peccati & satisfactionis iniunctę expletionem. Et dicendum quòd homo existens in sanitate non tenetur omni tempore quęrere sic dominum: licèt aliqui errant in hoc putantes quòd illico vt quis peccauerit habita opportunitate tenetur confiteri de peccato. Et falsum est, quia confessio licèt sit de iure diuino, dicente Iacobo, confitemini alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini: tamen modus, & tempora confessionis: & aliæ circunstantiæ eius non fuerūt limitatæ de iure diuino, sed de iure humano canonico. Ius autem determinat quòd saltem semel in anno quis ɔfiteatur: ergo vr̄ ꝙ siquis cōfiteat̄ semel in anno satisfacit legi. Et apparet hoc manifestius, qa illa lex, omnis vtriusque sexus, quæ data est in concilio generali de confessione facienda saltē semel in anno fuit data pro omnibus hominibus: cū dicitur omnis vtriusque sexus fidelis: & sic potissimè data est pro viris imperfectis, pro quibus lex laxior est, quàm pro viris perfectis qui sequuntur arctiores semitas consiliorum. Et tamen condens legem illam bene nouerat, quod viri imperfecti non peccant solùm semel in anno mortaliter: sed vix est, quòd aliquis de viris imperfectis non peccet quotidie mortaliter: imò quotidie pluries: ideo si teneretur homo illico vt peccaret confiteri, non diceretur, quòd confiteretur saltem semel in quadragesima: sed diceretur quotienscunque peccaret confitereretur. Secundò patet, quia canon ille dicit, quòd confiteatur saltem semel: in quo innuit, quòd cōfessio aliquando est vtilis, & non necessaria: quia confessio non potest fieri nisi de peccato, & non quidem de omni, sed de mortali, quia peccata venialia non sunt materia directè sacramenti pęnitentiæ, sed mortalia sola nisi in defectū: ideo confessio sacramentalis nunquam est vtilis, nec necessaria nisi quādo peccatum aliquod est mortale. Et tamen necesse est poni confessionem aliquando esse necessariam, & aliqñ vtilem, quia dicitur saltem semel in anno: in quo innuit, quòd vtilius esset plusq̄ semel confiteri: & tamen non est necessarium nisi semel in anno confiteri, quia semel confitendo satisfacimus: ergo videtur, ꝙ aliquando est homo in peccato mortali, & non est necesse, quòd confiteatur, sed est vtile: non ergo tenetur quilibet confiteri illico vt peccauerit habita opportunitate confitendi. Tertiò patet, quia dato quòd præsupponeretur, quòd semel tantùm in anno peccaret quis, non diceretur, quòd confiteretur saltem semel in quadragesima: quia poterat esse peccatum illud in tempore non quadragesimali, & tunc non teneretur confiteri secundùm præsuppositionem istorum, & sic non oporteret, quòd

A confiteretur in quadragesima. Cùm ergo statuerit necessariò, quòd quilibet teneretur confiteri semel in anno in quadragesima, videtur, quòd pręsupposuit, quòd peccaret homo in anno pluries: & tamen non teneretur confiteri qualibet vice, qua peccaret habita opportunitate, sed satis erat, quòd cōfiteretur semel in anno: & quia nullum tempus erat honesti⁹ ad hoc quàm quadragesima, cùm homo esset attentus diuinis propter ieiunia, & diuersitatem cęremoniarum ecclesiasticarum, statuit, quòd fieret saltem semel in anno in quadragesima confessio. Istud verum est, nisi forte quis dicat, quòd tenetur homo cōfiteri quandocunque peccauerit habita opportunitate: & tamen dicitur saltem semel in anno in quadragesima: quia

B illa vice tenetur quis confiteri ad hoc, quòd sit idone⁹ suscipere Eucharistiam in Paschate. Aut est in peccato mortali ante hoc in quadragesima, aut non: si nō est in peccato mortali, vtpote quia ante quadragesimam confessus fuerat, & postea non peccauit, non tenetur confiteri ad suscipiendum Eucharistiam, quia confessio non debet fieri nisi de peccato mortali. Nō existente autem peccato mortali, non est de quo fiat confessio: ideo non est necesse confiteri tunc in quadragesima ad suscipiendum Eucharistiam in Paschate. Si autem peccauit in quadragesima postquam confessus est, tenebitur totiens confiteri quotiens peccauerit, & sic superuacuum esset exprimi de cōfessione saltem semel in anno facienda. Dicendum ergo,

C quòd qui peccauit etiam si millesies peccet in anno, non tenetur qualibet vice confiteri habita opportunitate, licèt vtile est qualibet vice confiteri, ad necessitatem tamen satis est confiteri semel in anno. De contritione autem dicendum, ꝙ necessaria est qualibet vice, qua quis peccat, scilicet illico vt quis peccauerit, ꝙ conteratur, & quandiu non conteritur peccat. Si tamen conteratur postquam peccauerit, & differat confessionem vsq; ad quadragesimam est in statu gratiæ, & omnia bona, quę facit proficiunt ei ad vitam ęternā, tanquam existenti in statu veræ pęnitentiæ. Istud verum est, nisi in quibusdam casibus in quibus tenetur quis de iure cōfiteri ante quadragesimam: & vnus est, quando quis est in periculo mortis. Nullum autem

D maius periculum est quàm in ægritudine, de qua dubitatur quis moriturus: ideo tunc tenetur ęger quærere dominum confitendo peccata sua. Secundò mō quærebatur Deus in ægritudine petendo ab eo remedium corporalis sanitatis. Et de hoc dicendum est, ꝙ nō obligatur homo quærere dominum in ęgritudine. Et hoc propter duo: primò, quia potest aliqs esse in ægritudine, qui non desideret sanari: nō quidem quòd quis desideret mori, quia desiderare mortem peccatum est, nisi quis desideret mortem, vt cū Christo gaudeat in vita æterna, sicut dicebat Apostolus, cupio dissolui, & esse cū Christo: sed adhuc istud desierium nondum esse absolutum, sed cum conditione, scilicet si Deus non disponit ꝙ hō maneat in car-

E ne ad magis seruiendum ei. Sic colligitur ex verbis Apostoli ad Phili. 1. scilicet: Coarctor autē e duobus desiderium habens dissolui, & esse cū Christo, multo magis autem meli⁹: permanere autem in carne magis necessarium est propter vos: & hoc cōfidens scio ꝙ manebo, & permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum, & gaudiū fidei. Potest tamen esse aliqs in ægritudine, qui non desideret mori, nec etiam desideret vitam, sed subiiciat se omnino voluntati diuinę: vt disponat de eo prout voluerit, & talis non orabit dominum pro vita, nec pro morte. Et manifestum est, quòd istud non est malum, sed potius est indiciū magni boni, cùm quis se subiicit omnino voluntati diuinæ: ideo non tenetur qs quærere dominum isto mō.

Secundò

Secundò patet, quia potest aliquis esse in ægritudine, qui desideret sanari, & tamen quia ægritudo naturalis est, sanitas naturaliter potest induci sine operatione Dei miraculosa, ideo recurret aliquis ad medicum, q̃ est minister sanitatis, & non petet à Deo sanari: & nō videtur quòd peccet in hoc. Istud verum est nisi ęgritudo sit inflicta à Deo non naturaliter, & cognoscatur hoc, quia tunc non est recurrendum ad medicum, sed ad Deum, vt declarabitur sequenti quæstione. De Asa dicendum est, quòd peccauit, quia nō requisiuit dominum in ęgritudine sua, non quidem, quia requisiuit eum, sed quia requisiuit alium, qui non poterat curare, scilicet requisiuit medicos, qui in casu isto nō poterant curare.

An peccauit Asa confidendo arti medicorum. Quæst. XXXVII.

QVAERITVR vlterius, an peccatum sit confidere arti medicorum, & an peccauit Asa confidendo ei. Respondēdū quòd in hac quæstione præsupponendum est de arte medicinæ an sit verè prophana, & secundum hoc poterit respōderi ad quæstionem. Dicendum est, quòd scientia medicinæ est habitus intellectus: & non causat sanitatem nec ægritudinem, sed est secundùm quem cognoscimus quid causat sanitatem, & quid ęgritudinem: & sicut habitus medicinę secundùm se non est operatiuus sanitatis, ita nec medicus causat sanitatem, sed est minister sanitatis applicando patienti ea, quæ efficiunt sanitatē. Sicut ille, qui applicat ignem domui, non conburit domum, sed ignis conburit illam: est tamen minister combustionis. Efficiens autem sanitatem est medicamentum appositum, quod naturalē habet efficaciā sicut ignis ad comburendum domum. Hoc tangit Hippocras in quodam Aphorismo, dicens: Natura omnium operatrix, medicus verò minister. Cùm ergo medicina sit scientia, qua cognoscimus habitudines corporum humanorum ægrotorum, & sanorū, & neutrorum, & virtutes rerum naturalium ad applicandum: si ita est quòd res naturales habeant efficatiam ad nocendum, & ad sanandum: erit scientia medicinæ proficua, quæ secundùm hoc operatur. Est ergo nūc negociandum an res naturales habeant virtutem sanandi ægritudines, & procurandi eas. Et in hoc non multum est probandum: quia experientia notissima est: nam aliquid est, quòd sumptum in cibum inducit manifestam ægritudinem, & interdū subitaneam mortem. Aliquid autem est, quòd sumptum in cibum vel alias applicitum patienti confestim sanat. Non ergo potest quis negare, nec dubitare an res naturales virtutem habeant sanatiuā, nisi omnino insaniat: & sic apparet artem medicinæ quę de his est, proficuā esse atq; commendabilem: & non solùm natura ipsa testis est, sed sacra scriptura testimonium affert, laudans artem medicandi, vt patet Eccl. 38. cùm de medicina agitur, & dicitur: Honora medicum, propter necessitatem etenim illum creauit altissimus: a Deo est enim omnis medela, & à rege accipiet donationem: disciplina medici exaltauit caput illius: & in cospectu magnatorum collaudabitur: altissimus creauit de terra medicinam, & vir sapiens non abhorrebit illam. Ecce pręcedentia pertinebant ad laudem medici propter peritiam artis suæ. Postea aūt scriptura medicinam approbat quantum ad principium efficiens curationis, quòd est in rebus naturalibus dicens, naturam accepisse vires à Deo faciendi curationem: cū dicitur, altissimus creauit de terra medicinam, & vir sapiens non abhorebit illam: nonne à ligno indulcata est aqua amara? Ad agnitionem homi-

F num virtus illorum: & dedit hominibus scientiam altissimus, honorari in mirabilibus suis, in his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta suauitatis, & vnctiones conficiet sanitatis, & non consumabuntur opera eius: pax enim Dei super faciem terrę. Ecce apparet manifestè quòd ars medicandi vtilis est, & quòd in rebus naturalibus, quas medicus propinat virtus est ad sanandum. Nunc autem tangendum est, an sit confidendum arti medicinæ circa ægritudinem, vel sit peccatum. Et dicendum est, q̃ ægritudo, vel accidens est malæ habitudinis, aut euenit naturaliter, aut Deo infligēte sine aliqua causa naturę. Si primo modo, dicendum quòd aut peruenit ista mala dispositio ad omnimodam corruptionem
G subiecti per formę absentiam, vel ad perditionem alicuius virtutis instrumentalis animæ, quæ est organica, vel aliàs de natura animalis non pertinens ad qualitates elementales, aut est accidens vel indispositio, in quo nihil horum est. Primò modo medicus non curat, quia corruptio subiecti per absentiam formę est mors, quia ibi anima absens: & istud esset suscitare mortuū, quod non potest facere medicus: sicut dixit Dauid Psalmo 87. scilicet: Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, & confitebuntur tibi? quasi dicat medici non poterunt suscitare mortuos ad hoc, quòd confiteantur tibi. Idem etiam est, si desit aliqua virtus organica, vel animalis, siue naturalis, quę non sit de qualitatibus elementalibus, q̃
H tunc non potest medicus curare. Sicut si alicui verè desit virtus visiua: vt quia est, cæcus à natiuitate, vel p̃didit potentiam visiuam postea casu. Sic etiam medicina de visiua, & gustatiua, odoratiua, & omnibus aliis organicis exterioribus. Sic etiam de interioribus, vt si pereat virtus phantastica, vel memoratiua, aut aliqua alia. Sic etiam de naturalibus viribus, vt digestiua, expulsiua, attractiua: & sic de cæteris, quæ sunt virtutes naturales animalium prouenientes eis ex conditione speciei: & non ex aliqua dispositione accidentali: q̃ cùm aliqua istarum perierit, non possunt medici eam reparare: vnde non possunt sanare surdos, & cæcos, & verè claudos, & similes, sed similes curationes ad solum Deum spectant. Et hoc ostendit Christus quādo voluit declarare in se esse veram deitatem quærentibus discipulis Ioannis baptistæ ex nomine eius: tu es
I qui venturus es, an alium expectamus? Respondit Christus: euntes renunciate Ioanni, quæ audistis, & vidistis: cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundātur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes euangelizantur: & beatus homo qui non fuerit scandalizatus in me. Si tamen possent ista fieri sapientia medicorum, vel aliqua virtute naturę, nō probaret sufficiēter Christus deitatem suam faciendo hæc: & tamen ipse putabat se probare sufficienter per hæc: ergo non poterant ista opere medicorum fieri, nec aliqua virtute naturę. Ratio autem est, quia dare formam substantialem, vbi non est, est gignere animal: etiam causa-
K re virtutes consequentes formam animalis est gignere animal, ideo non potest hoc facere, nisi qui potest gignere animal, sed res naturales non possunt gignere animal, potissime gignere formam animalis, vel virtutes consequentes illam in re pręexistenti: ideo non potest opere medicorum fieri talis curatio. Deus autē potest animal de nouo producere, vel producto dare virtutem perditam, quia cōtinet Deus omnem virtutem quarūcunque rerum naturalium animatarū, & inanimatarum: ideo potest de nouo producere animal sicut aliud animal gignens illud facit: potest etiam animali existenti restituere aliquam virtutem animalem perditam, quod nulla res naturalis efficere potest. Si autem ægritudo prouenit alio modo non

non existente defectu alicuius virtutis consequentis A formam animalis, sed est nocumentum aliquod proueniens ex mala habitudine qualitatum elementaliũ, potest medicus curare aliquid horum: quia qualitates elementales primæ, & qualitates secundæ, consequentes primas naturaliter causantur opere elementorum, & elementarium rerum, & gignere vel corrumpere istas non est gignere animal, sed alterare illud quòd naturaliter fit virtute multarũ rerum. Sed adhuc non sunt curabiles omnes ægritudines hoc modo prouenientes ex hoc, quia quędam earum tantum inferũt nocumentum, quòd nulla res naturalis illud reparare valet: vel quòd plurimum accidit: quòd licèt sint multa naturalia, quæ ęgro applicata sanarent illum, nõdum peritia medicorũ ad hoc B peruenit, vt sciat virtutem illarum rerum naturaliũ: quia experientia cognita fuerunt omnia hæc: & tamẽ non potuit vnquam aliquis homo nec omnes homines simul experiri de oĩbus rebus naturalibus quantũ ad virtutes earum. Ecce ergo de ægritudinibus, quæ accidunt causa naturali quod medicorum arte curari queat, & quod non. Si autem ęgritudo non veniat naturaliter, sed à Deo infligente in pęnã sine aliqua causa naturali, Dicendum quòd qualiscunque ęgritudo illa sit, etiam si sit de illis, quæ secundùm naturam paruæ forent, vt aliquod genus febris acutæ, vel cuiscunque alterius ægritudinis leuis, non poterit curari opere medicorum. Pro quo sciendum, quòd Deus posset dare ægritudinem, quę haberet causam C naturalem contrariam ad expellendum eam, & potest infligere ęgritudinem, cui non sit aliquid naturale habens contrarietatem ad posse expellere illam. Si secundo modo, manifestum est, quòd non poterit curari naturaliter per medicos talis ęgritudo, cùm nihil sit eis tanquam instrumẽtum quod applicare possint ad exclusionem morbi. Si primo modo, dicendum, quòd licèt morbus à Deo inflictus fuisset sine aliqua causa naturali, poterat curari ꝑ medicos. Ratio hui⁹ est, quia talis morbus habet causas ex quibus prouenire possit: licèt nunc ex illis non prouenerit: & habet causas ex quibus auferatur, ideo ex illis posset auferri. Nec est hoc incõueniens, quia manifestum est, quòd aliquæ res sunt factę solo opere Dei, & tamen possunt D destrui naturaliter, sicut solius Dei virtute anima vnitur corpori formaliter in generatione: & adhuc maximè in suscitatione mortuorum: & tamen potest homo auferre animam alteri naturaliter, etiam si sit de illis, quæ à mortuis suscitati sunt. Quia manifestum est, quòd aliqui à Christo suscitati sunt denuo mortui: & mortui sunt multi eorum gladio. Sic etiam fit in aliis rebus: nam ignis potest naturaliter gigni, & potest sine causa naturali à Deo fieri: & vterque ignis habet eandem operationem, scilicet quia cremat, & sicut ignis naturalis potest naturaliter extingui ex defectu materiæ, vel ex contrarietate, quã patitur: ita & ignis, qui à Deo creatur: quia ille cũ sit verus ignis necesse est, quòd patiatur contrarietatem sicut natu- E ralis ignis, & sic poterit extingui per contrarietatem qualitatum, quæ sunt in aqua, sicut ignis noster. Dicẽdum tamen, quòd licèt tales ęgritudines possent curari per medicos, nunquam tamen per medicos curabũtur: quia cùm à Deo in pęnam infligantur, non permittit ipse, quòd tollantur nisi per eum, & quando ipse indicauerit esse conueniens. Et sic dicendum quòd nulla ęgritudo inflicta à Deo sine causa aliqua naturali potest curari per medicos, vel virtute aliquarum rerum naturalium. His visis sciri potest qnando licet cõfidere ęgrotis arte medicorum. Nam si ægritudo sit à Deo solo inflicta, siue habeat causas naturales contrarias, siue non: nequaquam est confidendum arti medicorum, quia curare non possunt. Si autem proueniat ægritudo à causis naturalibus, quia interdum non potest curari ægritudo, vt declaratum est supra: non est confidendum tunc arti medicorum. Si autẽ sint ęgritudines illæ, quæ curari possunt, tunc possum⁹ cõsidere arti medicorum, scilicet quòd per ipsam potest curari morbus, & quòd certissimè curabitur, & quòd non potest vllo modo impediri curatio. Alio modo confidere, quòd arte medicorum potest fieri curatio tanquam per viam quandam naturalem, & tamen quòd nihilominus põt impediri voluntate Dei volentis claudere vitam, vel defectu naturæ nõ se adiuuantis, vel imperitia medicorum: & sic in ægritudine nunquam est habenda confidentia de arte medicorũ: scilicet quòd per eam indubitanter homo sanetur. Nunc de rege Asa dicendum, quòd peccauit, quia in infirmitate sua non quęrens dominum confisus est opere medicorum, quia ægritudo sua nõ venerat via naturę, sed à Deo inflicta est in pęnam incarcerationis prophetæ, ideo non erat medicis facultas curandi talem ęgritudinem, nec debebat Asa cõfidere eis si debebat sanari, sed ad dominum recurrere debebat, q hanc inflixerat ęgritudinem: vnde iuste eum scriptura redarguit.

An peccauerit Asa confidendo in arte medicorum.

Quæst. XXXVIII.

QVAERITVR De tertio, scilicet an liceat magis confidere in ęgritudine arti medicorũ quã Deo, & an peccauerit in hoc Asa. Respondẽdum, ꝙ confidere magis arti medicorum, quàm Deo potest stare dupliciter: vno modo quòd sit in propria comparatio, & nõ præsupponatur positiuum: intelligẽdo sic quòd confidatur magis arti medicorum quàm Deo, idest confidatur magis arti medicorum, & non Deo. Alio modo potest accipi comparatiuè propriè, scilicet quòd cõfidat ęgrotus ex parte Dei, & ex parte medici, & tamen magis confidat in medico quã in Deo. Accipiendo primo modo, adhuc potest esse duplex sensus, vno modo, quòd ęger confidat medico: & non confidat Deo, scilicet non aduertendo, nec habendo refugium aliquod ad Deum: & istud potest fieri licitè, vtpote siquis incidat in aliquam leuissimã ægritudinem, in qua nullo modo est periculum, sed faciliter curari potest: & ibi non habeat homo aliquã considerationem de Deo, sciendo quòd potest solo naturæ opere curari talis morbus. Nõ.n. præiudicat diuinę maiestati in aliquo, sed solùm nõ inuocat eam, quia non se videt in aliqua angustia, in qua ad eam solam recurri debeat. Alio modo potest intelligi, quòd confidat medico, & non Deo, s. quia confidit, quòd arte medicorum possunt ægritudines curari, & à Deo sine opere medicorum non possunt curari, & istud pessimum, & hęreticum est, quia non conceditur potestas Dei tanta, sicut rerum naturalium: quod omnino est absurdum. Alio modo potest intelligi quòd confidatur magis medico quàm Deo, scilicet putando, quòd licèt Deus possit sanare, tamen quòd nunquam sanabit, quia nunquam sanare volet. Et istud est etiam incõueniens, quia est diffidere bonitati Dei: nam ipse est summè bonus, et bonum est suiipsius diffusiuum, ideo confidendum est, quòd quidquid nos ab eo petierimus bono animo si nobis expediens est habere illud absque dubio illud consequemur: potissimè cùm ipse dixerit: Quidquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis. Et nõ solum dicit, quòd dabitur nobis, quod petierimus, sed etiam hortatur nos ad petendum, dicens: petite & accipietis, pulsate,

te,

te,& aperietur vobis, omni petenti dabitur,& pulsanti aperietur. Si autem accipiatur cōparatio ista propriè, scilicet quòd confidatur magis medico, quàm Deo, potest intelligi dupliciter. Vno modo quòd confiditur, quòd Deus poterit facere aliquid ad curationem ægritudinis, & poterit medicus aliquid efficere: sed magis poterit efficere medicus opere naturali q̃ Deus: & iste sensus est absurdus,& hæretic⁹. Alio mō ꝙ cōfiditur magis medico q̃ Deo, idest quòd licèt Deus aliquid efficiat ad curationem ægritudinis, quòd plus efficiet medicus naturaliter quàm Deus supernaturaliter. Primus sensus est falsus, quia licèt De⁹ non appareat aliquid facere in curatione ægritudinū, ipse plus operatur q̃ natura, & medicamina,& medicus: quia Deus est causa prima in concatenatione causarum naturalium, & omnis causa primaria plus influit in suū effectum, quàm causa secundaria, vt patet prima propositione libri de causis. Si autem accipiatur secundo modo, scilicet quòd medicus plus operetur naturaliter quàm Deus supernaturaliter, potest recipi catholicè, quia in pluribus ęgritudinibus Deus nihil operatur supernaturaliter, sed naturaliter illas curandas relinquit, & tunc est comparatio ęquiuoca,& impropria: cum non sit ibi positiuus, quia Deus nihil tali modo operatur. Quando Deus tamen supernaturaliter operatur, plus est, quod ipse facit, quā quod facit medicus: imo medicus tunc nihil operatur: ideo periculosum est concedere propositionem istam, scilicet magis confidendum est in ægritudine aliquādo medico quàm Deo. Cùm autem quęritur de Asa, an peccauit confidendo magis medico quàm Deo. Dicendum quod sic, cùm scriptura eum redarguat: fuit confidentia sua maior in medico quàm in Deo, non quidem ꝙ putaret ꝙ posset eum meli⁹ medicus curare quàm Deus: sed fuit obstinatio quædam, & desperatio: nam sciuit quòd peccauerat contra Deum, & quòd Deus inflixerat ei hanc ægritudinem, vt propheta sibi prænunciauerat, & putauit quòd Deus nollet eum exaudire, vt curaretur, ideo recurrit ad medicos ponens in eis solis totam spem sanitatis suæ, & sic peccauit sciens, quòd à Deo percussus fuerat, & putans quòd quasi Deo inuito opere medicorum curari posset.

De statu animæ Asa, & populorum.

Quæst. XXXIX.

QVAERITVR vlterius, circa statū animæ Asa, & illorum, quos occidit Deus de populo quando positus est propheta in neruo. Nam dicitur in littera, quòd in tempore illo occidit de populo plurimos. Respondendum quòd secus est de morte Asa, & secus de morte popularium. Ratio huius est, quia populares occisi sunt à Deo, & sic mortui sunt subito vel quasi subito, vt declaratum fuit supra in quadam quæstione. Asa autem non fuit mortuus subito, quia ægritudo fuit sibi inflicta anno tricesimonono regni sui, & durauit vsque ad annum quadragesimum primum, quando mortuus est: ideo de Asa non est aliqua causa cur dubitemus de statu suo, quia dato, ꝙ peccauerit catenādo prophetā, poterat dolere de peccato illo, quia magno tempore postea vixit, & remitteretur ei: & tamen alia causa mouet quosdam, scilicet, quia à Deo punitus fuit ęgritudine ista, ideo videtur ei exosus, & quòd perierit. Dicendum tamen quòd non stat, sed potius est motiuum istud valde irrationabile. Nam si propter hoc, quòd à Deo punitus est pro peccato, putaremus eum damnatum: non

F est homo, quem non putaremus damnatum, quia omnes homines patiuntur aliqua mala, dum viuunt, & moriuntur in ægritudinibus, vel mortibus violentis, & omnia hæc sunt pænalia, & omnis pœna à Deo est nobis inflicta pro peccato, quia aliàs esset aliquid deordinatum in vniuerso, & sic de omnibus hominibus putaremus quòd morerentur æternaliter, ꝙ est absurdum. Item non est istud cōueniens motiuū, sed potius per oppositum, quia cùm omni peccato debeatur pæna, & per illam emendatur deformitas peccati: cùm alicui infligatur pæna pro peccatis inuita, melior præsumptio est, scilicet ꝙ viuens soluat pænā debitam peccato, & morienti nihil luendum maneat: ideo verum est, quòd ex hac parte non est causa ali-
G qua dubitandi de statu Asa post mortem nisi pariter de statu omnium hominum dubitetur: sed est aliud propter quod dubitetur, scilicet quia scriptura increpat eum, quòd nec in infirmitate sua quæsiuit dominum, sed magis medicorum arte confisus est: & sic peccauit in hoc: istud autem peccatum videtur semper mansisse in ægritudine sua, quia nunquam in illa quæsiuit dominum: ergo videtur periisse ęternaliter. Dicendum est, quòd in hoc peccauit, & tamen non constat, an peccatum istud semper manserit, quia licèt nunquam quęsierit dominū ad hoc, quòd sanaretur: tamen fortè in extremo vitæ suæ doluit, quòd non quæsiuit dominum, & remitteretur ei peccatum. Sed adhuc obiicietur, quia ali-
H ud peccatum fuit in morte eius, scilicet quia positus fuit in lectulo suo Asa plenus aromatibus, & vnguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte cōfecta, & scriptura increpat eum in hoc, & istud fuit in morte: ideo videtur, quòd in peccato mortuus est. Respondendum quòd de hoc dubium adhuc relinquitur, an in hoc peccatum sit: & tamen dato quòd peccaretur, non fuit peccatum regis Asa, sed eorum, qui eum sepelierunt, & celebrauerunt funeralia eius: ideo in hoc non est redarguendus, nisi forte dicas, quòd ipse viuens disposuerit, quòd sic sepeliretur. Ideo dicendum, quod non apparet, an Asa aliquid habuerit, propter quod perierit æternaliter.

I *De statu animarum popularium.*

Quæst. XL.

QVAERITER Nunc circa statum animarum illorum popularium, quos Deus occidit propter incarcerationem prophetæ, quid de illis sentiendum sit, & de istis non est idem dicendum quod de Asa: quia Asa magno tempore vixit, scilicet plusquam duobus annis postquam à Deo percussus est, & tamen isti subito mortui sunt. Respondendum, quòd isti peccauerunt circa incarcerationem prophetæ, & si morerentur in hoc statu, manifestum est, quòd perirent æternaliter, & tamen non constat hoc:
K sed potius præsumendum est, quod non perierint, & hoc propter duo. Primò, quia ex hoc, quod eis à Deo inflicta est mors, nō est præsumendum malum de statu eorum post mortem. Nam potius istud proficit ad purgationem criminis. Sic enim patet de Paulo, qui quendam Corinthium peccantem tradidit Satanæ ad interitum carnis, vt saluus esset spiritus eius in die domini. prima Corinth. quinto. Ita ergo isti poterant tradi à Deo nunc morti corporali, vt saluarentur in die domini: potissimè quia ista pęna videbatur sufficiens esse peccato eorum, scilicet quòd fauerent regi in incarceratione prophetæ. Secundò, quia isti habuerunt tempus ad dolendum de peccato: quia licet

cèt ista mors inflicta popularibus fuerit aliqualiter subita, scilicet quia non fuit ægritudo longa, qualis solet naturaliter euenire, tamen non apparet, quòd fuerit tam subitanea, quòd non habuerint temp⁹ ad dolendum de peccato. Nam fortassis percussio non abstulit eis vitam illico: sed manserunt per vnam diem aut aliquantum tempus, in quo sufficienter poterant dolere. Tertiò quia dato, quòd morerentur subitò, nō poterat esse tam subitò, quin possent dolere de peccato: quia contritio non est aliquis actus durans tempore magno, sed est quasi in instanti, cùm non sit nisi q dam motus animæ nostræ ad displicentiam de peccato, & ista est quædam conuersio subita: ideo quantūcumque esset mors subitanea, habebat locū contritio, scilicet quòd possent illam habere. Satis apparet hoc ex quodam exemplo, quod recitat Bernardus in libro speculi virginalis de quodam clerico, qui spiritu libidinis duct⁹ intrauit in dormitorium monialium, dum ipsæ essent in Choro cantando matutinum, & secretè iacuit in lecto illius, quam concupiscebat expectans vt veniente ipsa in lectum post matutinum fruer etur optatis amplexibus. Interim clericus prędictus obdormiuit, & dęmon permissione diuina suffocauit eum, sed dum suffocaretur in ipso momentaneo spatio de iniquitate doluit, & mortem æternam non subiit, sicut postea reuelatum est prædictis monialibus pro ipso orantibus: si ergo ille, qui dormiens à dęmone suffocatus est, inter ipsas breuissimè trāseūtes mortis angustias ad dominum conuerti potuit: à fortiori poterit quilibet alius conteri quātuncunque eum subitanea mors occupet: ideo non est vlla mali præsumptio de statu istorum, qui à Deo occisi sunt poti⁹ quā de aliis, qui ex ægritudine sine tali percussio ne moriuntur.

An peccatum sit vti aromatibus, & vnguentis meretriciis.

Quæst. XLI.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd Asa positus est in lectulo suo plenus aromatibus, & vnguentis meretriciis, quę erant pigmentariorum arte confecta, an peccatum fuit in hoc. Aliquis dicet, quòd peccatum sit talia fieri. Primò quia scriptura ponit ista hic per modum increpationis, sicut omnia alia pręcedentia, & tamen in aliis manifestum est, quòd peccauerit Asa. Secundò patet, quia ponitur hic quoddam verbum valde reprehensorium, & inhonestum, scilicet quòd positus est plenus vnguentis meretriciis super lectulum suum: & tamen istud verbum inhonestum non poneretur nisi ad increpandum nimis & signandum quòd actus erat inhonestus sicut res meretricię. Respondendum ꝙ apud Iudæos erat consuetudo antiquitus fieri multas ceræmonias in funeralibus regum: & hoc in plangendo, & in vngendo corpora aromatibus, & in cremando multa odoramenta super lectulum cadaueris: & ob hoc fieri ista non erat peccatum, quia iam obtinuerat istud quasi in legem. Et patet etiam hoc, quia si fieri ista in funeribus regum esset peccatum, non auferret Deus alicui in pænam: & tamen Deus auferebat quibusdam in pęnam istum honorem, scilicet quod non fierent cæremoniæ istæ in funeribus illorum: ergo non erat peccatum istud fieri: quia si peccatum esset ista fieri, potius benefaceret Deus homini auferendo ei potestatem faciendi hæc. Sicut homo se debet reputare fęlicē si Deus ei aufert occasionem peccandi, & tamen in pænam auferuntur quibusdam re-

A gibus ista à Deo, vt patet Ieremiæ vigesimo secundo, de Ioacim filio Iosiæ rege Iuda, quòd non plangeret eum: vę frater, & væ fratres non concrepabunt ei, vę domine, & væ inclyte: sepultura asini sepelietur putrefactus, & proiectus extra portas Ierusalem. Item si esset peccatum fieri cæremonias istas cōbustionis odoramentorum in funeribus regum, non reputaret sacra scriptura aliquē regem infelicem, vel inhonoratum, eo quòd non fierent sibi istæ cæremonię: quia potius est fęlicem omni carere vitio, & tamē quosdam reputat infælices & inhonoratos, quia non fuerunt factæ eis istæ cęremoniæ: ideo non est peccatum eas fieri. Patet hoc de Ioram rege Iuda filio Iosaphat inf. 21. scilicet: Languore pariter, & vita caruit,
B mortuusque est infirmitate pessima, & nō fecit ei populus secundùm morem combustionis exequias, sicut fecerat maioribus suis: ecce quòd inter alias calamitates Ioram enarrat scriptura de eo, quòd non fuerint sibi factæ cæremoniæ cōbustionis: ergo erat pæna quędam non fieri illas. Item si fieri hæc peccatum esset, non prænunciaret Ieremias regi Sedecię tanquā partem quādam fęlicitatis suę quòd fierēt ei cęremoniæ exequiarum, sicut aliis regibus. Nam sicut non mori gladio prænunciauit ei, vt partem fęlicitatis, ita pręnunciauit, quòd fierent ei cęremoniæ combustionis, vt patet Ieremiæ trigesimo tertio. Audi verbum domini Sedecia rex, non morieris in gladio, sed in pace morieris, & secundùm cōbustionem patrum tuo-
C rum regum priorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te, & viduæ plangent te. Non ergo erat peccatum fieri combustiones istas odoramentorum, & vnguentorum, sed honor. Item non solùm erat hoc in regibus, sed etiam in popularibus, & in viris sanctis. Patet enim de viris sanctis, quia Iacob patriarcha vir sanctus erat, & tamen filii sui vnxerunt eum sic, & planxerunt facientes omnes istas cęremonias. Gene. quinquagesimo. Item nullus potuit sanctus esse, sicut Christus, qui fuit verus Deus: corpus tamen suum vnctum fuit aromatibus. Nam Ioseph de Arimathia ciuitate expendit quasi libras cētum myrrhę, & aloes in vnctione corporis eius, & inuoluit illud in syndone munda. Ioan. decimo octauo, & Matthæ. vigesimo se
D ptimo. Item sanctus vir erat Ioseph ab Arimathia, & ipse vnxit corpus domini: si tamen putaret esse indignum, non vnxisset illud, quia magis se sciret offendere Deum quàm colere. Item Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Maria Salome religiosę mulieres erāt, & tamen istæ emerunt aromata, vt venientes vngerent Iesum. Matt. vigesimo octauo, & Lucę. vigesimo quarto, quod nō fecissent si putarent esse illicitū. Item ista consuetudo erat apud omnes Iudæos, scilicet, quòd sepelirentur in linteis, & vngerentur corpora eorum aromatibus, vt patet Ioan. decimo nono, scilicet: Acceperunt ergo Iesum & ligauerunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos erat Iudæis sepelire. Dicendum ergo, quòd vngi corpus Asa aroma-
E tibus, & cremari odoramenta super lectulum eius nō erat peccatum: sed in his excessus immoderatus peccatum est: quia dato quòd aliquid sit bonum, & pulchrum naturaliter, excessus in illo erit peccatum, sicut probat Aristot. septimo Ethicorum. Nam amor parentum ad filios est de bonis, & pulchris naturaliter: & tamen Niobe peccauit nimis in superabundanti amore filiorum suorum, quia propter eos contempsit Deos, & blasphemauit eos. Item amor filiorum ad parentes de bonis, & pulchris est naturaliter, et tamen Saphyrus dictus Philophater ab Amore patris, tantum diligebat patrem suum, quòd videbatur desipere, vt patet ibidem. Ita ergo in istis exequiis regū

erat

erat peccatum fieri combustiones istas odoramentorum, & tamen potest peccatum esse in duobus: vno modo si fiant nimis accuratè siue curiosè, quia nimia diligentia circa ista reprobata est. Secundò potest peccari per excessum: si circa ista multo maiora expendantur quàm decet, vel consuetum est: ista duo peccata vel errores fuerunt in exequiis regis Asa. Primum, scilicet curiositas patet, inquantum dicitur, posuerunt eum super lectulum suum plenum aromatibus, & vnguentis meretriciis: quia id quod est honestum, non est curiosum. Quod autem meretricium est curiosum est, nam meretrices sunt curiosæ qualiter prouocent viros ad lasciuiam, & luxuriã, vt patet Prouerb. septimo, de illa, quæ dixit iuueni, intexui funibus lectum meum, & straui tapetibus pictis ex Aegypto aspersi cubile meũ myrrha, & aloe, & cinnamomo. Secundum, scilicet excessus tangitur cùm dicitur in litera, & combusserunt super eũ ambitionẽ nimiã, scilicet magnum apparatum odoramentorum. Ad argumenta in contrarium dicendum, quòd illa non militant generaliter, sed solùm contra Asa, quia ibi fuit curiositas, & superabundantia, si autem teneatur modus in his non erit peccatum fieri tales cæremonias combustionum, sed iam istę abierunt in dissuetudinem: potissimè apud regiones nostras, & conuicinos.

CAPITVLVM XVII.

EGNAVIT autem Iosaphat filius eius pro eo, & inualuit contra Israel. Constituitque militum numeros in cũctis vrbibus Iuda, quæ erant vallatæ muris. Præsidiaque disposuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater eius. Et fuit Dominus cum Iosaphat, quia ambulauit in viis Dauid patris sui primis: & nõ sperauit in Baalim, sed in Deo patris sui: & perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel. Confirmauitque Dominus regnum in manu eius: & dedit omnis Iuda munera Iosaphat: factęque sunt ei infinitæ diuitiæ: & multa gloria. Cunque sumpsisset cor eius audaciam propter vias domini, etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit.

Regnauit. In præcedentibus dicto de regno regis Asa, hic agitur de regno filij sui Iosaphat, qui fuit valde bonus rex. Et diuiditur in quatuor, secundum quòd historia eius regni continetur in 4. cap. scilicet vsque ad vigesimũprimum. Nam primò ponitur eius

F vita prospera. Secundò eius societas peruersa, scilicet quòd societatem habuit cum Achab rege Israel pessimo idolatra. sequenti capitu. Tertiò correptio prompta. infra decimo nono. Quartò victoria magna. infra vigesimo cap. Prima diuiditur in quatuor, secundùm quòd Iosaphat egit quatuor. Primò Deum coluit, secundò populum instruxit ibi. *Tertio autem anno*. Tertiò hostes subiecit, ibi. *Itaque factus est timor*. Quartò ciues muniuit, ibi. *Creuit ergo Iosaphat*.

An ista habeant continuationem, & immediationem. Quæst. XXX.

G QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta post præcedentia ordine continuato: & an fuerint facta post illa immediatè, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd hic est ordo continuus, quia præcedenti capitu. agebatur de regno Asa, hic agitur de regno Iosaphat, sed fuit Iosaphat filius Asa, vt patet hic: ideo necesse est, quòd prius regnauit Asa quàm Iosaphat, & consequenter erit hic ordo continuus. Ad secundum dicendum, quòd ista, quę habentur hic fuerunt facta immediatè post præcedentia: nam postquam cæperunt regnare reges in Iuda, & Israel, nunquam fuit populus sine rege, sed mox, vt moriebatur vnus subrogabatur alius: & sic mox vt Asa mor

H tuus est factus est Iosaphat rex, & quia præcedenti capit. agitur de regno Asa, & hic de regno Iosaphat: necesse est, quòd fuerint ista immediatè post illa. Circa primum dicitur. *Regnauit autem Iosaphat filius eius pro eo*. Scilicet, non habebat fortè Asa alium filiũ, nisi Iosaphat, iõ regnauit pro patre suo Asa: quia ei competebat iure hæreditario. Nam non legimus habuisse Asa alios filios, vel dato quòd haberet alios filios Asa, esset Iosaphat primogenitus: & sic etiam competeret ei ius regnandi, quia in terra Iuda iam succedebãt primogeniti in regno sicut inter alias gentes: & hoc colligitur, infra vigesimo primo, cùm dicitur, quòd Iosaphat habuit filios multos, & dedit eis multa munera, aurum, & argentum: regnum autem dedit

I Ioran, eo quòd esset primogenitus. *Et inualuit contra Israel*. Scilicet, non fuit subiectus regno Israel, nec potuerunt contra eum Israelitæ in aliquo: sed ipse præualuit contra illos. Hoc autem dicitur ad differentiam Asa patris sui. Nam ille non habuit confidentiam in Deo suo, sed inuocauit regem Syriæ in adiutorium: ideo fecit Deus, quòd insurgerent bella contra ipsum. Et fuit rationabile istud poni hic. Nam Asa fuerat in principio regni sui prosperatus valde in omnibus operibus suis: quia confisus fuerat in domino, & fugauit atque fudit exercitum Aethiopum, qui erant decies centena millia. supra decimo quarto. Postea verò cùm surrexisset contra eum Baasa rex Israel, & muro circundaret vrbem Rama, non ausus pugnare contra ipsum dedit totum

K aureum, & argentum, quod erat in thesauris domus domini, & in thesauris regis regi Syriæ, vt pugnaret contra Baasa regem Israel, & cogeret eum recedere de vrbe Rama. Et sic factum est præcedenti capitul. propter hoc Deus indignatus denunciauit ei per prophetam, quòd bella consurgerent in præsenti tempore contra ipsum, & illa fuerunt bella Israelitarum, qui aliqualiter oppresserunt viros Iuda, vt probatum est ibidem. Nunc autem cùm scriptura dictura sit de rege Iosaphat, qui fuit valde inclytus inter reges Iuda, declarat quòd tempore suo non fuerunt Iudæi in aliquo oppressi ab Israelitis,

Israelitis, sicut fuerat circa finem vitæ Asa patris eius: sed Iosaphat inualuit contra Israel. Quis autem fuerit rex in Israel cuius tempore regnauit Iosaphat in Iuda, & quæ bella habuit Iosaphat contra Israelitas, in quibus posset inualescere contra illos, declarabitur infra in quadam quæstone. *Constituitque militum numeros in cunctis vrbibus Iuda.* Timebat bella, quia tempore patris sui fuerant inchoata bella inter regem Israel, & ipsum: ideo nunc Iosaphat muniuit regnum suum contra hostes, & potissimè contra israelitas, & posuit numeros militum, scilicet in qualibet vrbe posuit certum numerum militum, qui continuè manerent ibi, & essent parati in armis ad defensionem regionis, vt si subito insurgerent hostes essent accincti armis, qui eis resisterent: & sic alij, qui erant in vrbibus securi possent vacare agriculturæ non timentes insultum hostium, quia gens armorum, quæ in vrbe erat defendebat totam regionem in circuitu. Istud etiam fecerat primo Roboam filius Salomonis proauus istius, qui mox vt diuisum est regnum in duas partes, scilicet in regnum Iuda, & Israel, muniuit vrbes non bene munitas, & constituit certum numerum militum in qualibet vrbe: etiam armamentaria scutorum, & lancearum constituit in singulis, & horrea etiam ciborum dedit in eis, vt esset prouisio pro viris bellatorib⁹: hoc totum patet supra vndecimo ita nunc fecit Iosaphat. *Quæ erant vallatæ muris.* Aliquæ vrbes erant muratæ, & aliæ non: in vrbibus non muratis non constiuebãtur milites, quia superfluum erat, cùm non possent tales vrbes sustinere aliquos impetus hostiles, & ponere ibi milites erat constituere bellum campale, quod non conueniebat: sed qui in talibus locis morabãtur quando adueniebant tempora bellorum fugiebant ad loca murata: & ibi tuebantur se & sua. *Præsidiaque disposuit in terra Iuda.* i. posuit deffensiones in tota terra Iuda. Accipitur hic terra Iuda p regno Iuda, et nõ p sorte Iuda: quia nõ solũ posuit præsidia in terra sortis Iudæ, sed etiam in sorte Beniamin, cũ vtraque terra pertineret ad regnum suum: & patet quia distinguitur hic terra Iuda contra vrbes terræ Ephraim, quas ceperat Asa, & pertinebant nunc ad dominium regis Iosaphat: & tamen si non acciperetur hic terra Iuda pro terra Iuda & Beniamin: non condiuideretur terra Iuda contra vrbes de terra Ephraim: sed potius contra terram Beniamin, cùm essent tam necessaria presidia in terra Beniamin, sicut in terra Iuda: imò magis, quia terra Beniamin erat coniuncta regno Israel ex latere Aquilonari, & terra Iuda non. Et sic necesse est, quòd accipiatur terra Iuda pro toto regno Iuda. *Et in ciuitatibus Ephraim, quas ceperat Asa pater eius.* Etiam in ciuitatibus istis posuit præsidia, idest defensionem contra Israelitas, scilicet viros armatos, & omnem alium apparatum bellicum. Erat autem magis necessarius ibi talis apparatus quàm in alijs vrbibus regni Iuda propter quatuor. Primò, quia istę vrbes erãt magis coniunctæ terræ Israel, quàm alię vrbes, cùm fuerint aliquando de regno suo: & sic erat maior opportunitas pugnandi contra eas quàm contra alias. Secundò, quia in ciuitatibus istis morabantur viri de regno Israel, qui fuerant prius sub regibus Israel, & fortassis vellent nunc redire ad pristinum dominum, & traderent seipsos, & vrbes regibus Israel: & vt hoc non possent facere, qui erant in vrbe, oportebat poni ibi magna præsidia de viris Iuda, vt non haberent ciues facultatem ad hoc. Tertiò, quia maiora bella fierent contra istas vrbes quàm contra alias, quæ semper fuerant de regno Iuda, quia desiderabilius est recuperare perdita quàm acquirere noua: & quia reges Israel perdiderant vrbes prædictas pugnante contra

A eos Asa rege Iuda: potius desiderarent Israelitæ recuperare res illas quàm acquirere de nouo alias vrbes, quę semper fuerant de regno Iuda, & ob hoc maiora bella instruerent contra vrbes illas quã contra alias: ideo erant necessaria ibi maiora præsidia. Quartò, quia viri Iuda poterant timere ibi duplex bellum, scilicet bellum hostile, & bellum ciuile: tunc venientibus Israelitis cõtra istas vrbes, fortè Israelitæ, qui morabantur in istis vrbibus pugnarent contra Iudæos, qui intus erant: vt traderent vrbes in manus Israelitarum, & esset etiam bellum hostile foris, & ad defensionem ab vtroque bello, oportebat ibi esse magna præsidia, maiora quidem quàm in vrbibus Iuda, & Beniamin. De istis vrbibus Ephraim, quę vrbes

B erant, & quomodo acquisierat eas Asa pater Iosaphat, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et fuit dominus cum Iosaphat.* Scilicet, adiuuando eum in omnibus, quę incipiebat. Sicut manifeste apparet in bello illo, de quo habetur infra vigesimo. *Qui ambulauit in vijs Dauid patris sui.* Scilicet, secutus est viam eius. Ponitur Dauid tanquam exemplum bonorum operum, quia non fuerat ante hoc aliquis rex tam acceptus Deo, ita vt dominus diceret de eo, inueni virum iuxta cor meum. primo Regum decimo tertio: quod de nullo alio vnquam legitur dixisse: vocatur Dauid pater suus, idest proauus, vel prædecessor, quia omnes maiores vocantur patres, & cùm esset Iosaphat de progenie Dauid vocatur filius eius: vel accipitur

C hic pater spiritualiter per imitationem, scilicet quòd ille quem quis imitatur in operando vocatur pater eius, & quia Iosaphat secutus est vias Dauid, vt hic dicitur, vocatur filius eius, sed magis accipiendum est primo modo, vt sit pater secundùm progeniem carnalem. Quod autem ambulauerit in viis eius fuit, quia deuitauit idola sicut Dauid, sed de hoc magis infra declarabitur in quadam quęstione. *Primis.* Non dicitur in viis Dauid absolutè: sed in viis Dauid primis, quia viæ Dauid primę fuerunt bonę, & vię secundæ fuerunt malæ: & Iosaphat secutus est Dauid in bonis, & non in malis: sed quæ sint viæ primæ Dauid, & quæ secundę, vel vltimæ declarabitur infra in quadam quęstione. *Et non sperauit in Baalim.*

D Scilicet, in idolis: quia idola vocantur Baalim. Nam Baal accipitur vno modo pro nomine cuiusdam idoli specialiter, quod valde coluit rex Achab rex Israel, & maximè Iezabel vxor sua, & constituit ei quadringentos, & quinquaginta prophetas, qui comedebant panem de mensa Iezabel, tertio Regum decimo octauo, & inualuit tantum cultus istius idoli tempore Achab, quòd ferè nullum aliud idolum colebatur in toto Israel, & ob hoc Israel diuisus erat in duas partes, quasi in duos Deos, scilicet quibusdam colentibus Deum Israel, & aliis colentibus Baal. Et ob hoc congregato toto Israel in monte Carmelo coram rege, dixit Elias: Quousque claudicatis in duas partes? si dominus est Deus,

E sequimini eum, si autem Baal sequimini illum. tertio Regum decimo octauo. Etiam dubitatum est de vera deitate Baal, & facta est comparatio inter Deum Israel, et Baal, vt inquireretur quis eorum erat verus Deus: quod nunquam factum est de aliquo alio idolo: ex quo apparet, quòd maiorem fauorem habuit inter omnia idola Baal quàm quęlibet alia. Alio modo accipitur generaliter pro quocunque idolo, & tunc habet plurale, scilicet Baalim, & ita videtur esse hic cum dicatur, quòd Iosaphat non sperauit in Baalim, idest in idolis: & hoc ponitur ad signandum, quòd fuit vir valde deicola: vt infra declarabitur in quadam quęstione. *Sed in Deo patris tui.*

Scilicet

Scilicet, confisus est in Deo patris tui, idest in Deo Israel, qui erat Deus patris sui. Et accipitur pater suus pro Dauid sicut supra dixit, scilicet, qui ambulauit in viis Dauid patris sui. Nam Deus Israel fuit Deus Dauid, quia ipse illum specialiter coluit. Nullus enim legitur inter patres veteris testamenti, qui pro cultu tanta fecerit, nec ad illum tam affectus fuerit: sicut declarabitur infra in quadam quæstione: vel vocatur Deus patris sui, idest Asa. Nam etiam verum est, quòd Deus Israel fuit Deus Asa, quia Asa coluit Deum Israel semper, nec declinauit vnquam ad idola, quod in raris regibus Iuda repertum est. Nam licèt Asa peccauerit, quia non habuit plenam confidentiam in Domino, tamen circa cultum eius nunquam peccauit, introducendo scilicet alios deos: quod patet supra decimoquinto, scilicet attamen cor Asa perfectum erat cum domino cunctis diebus eius: & sic de vtroque patre intelligi potest: sed melius intelligitur de Dauid propter duo: Primò, quia de eo immediatè supra in litera fuerat facta mentio, & vocatus fuerat pater Iosaphat, ideo de eo rationabilius est, quod contineretur istud nomen quàm de aliquo alio. Secundò, quia magis conuenit cultus Dei excellens Dauid quàm regi Asa, quia solet Dauid induci tanquam bonorum operum exemplar: quod non fit de aliquo alio rege. *Et perrexit in præceptis illius.* Scilicet, in præceptis Dei patris tui. Istud fuit custodiendo legem Moysi, in qua continebantur omnia præcepta à Deo data. *Et non iuxta præcepta Israel.* Idest non ambulauit in præceptis regni Israel, quia illa erant mala, scilicet de colendo idola, de quo magis declarabitur infra in quadam quæstione. *Confirmauitque dominus regnum in manu eius.* Scilicet fecit, quòd maneret firmum regnum Iuda in manu Iosaphat, & quòd nullus ei in hoc aduersaretur. Regnum confirmatur quando quis non habebat regnum securè, et postea incipit illud habere securè. Sicut quando nouiter efficitur aliquis rex, nondum confirmatum est regnum in manu eius, quousque omnes de regno ei obediant, & dentur ei omnia fortalitia: & de manu eius recipiantur: & demum voluntates omnium de regno concordent cum bonitate regis. Istud est confirmari regnum in manu alicuius quantum ad suos regniculas: confirmatur autem quantum ad hostes: quando rex nouus ponit apparatus bellicos in omnibus locis suis: ita vt non sit locus hostibus nocendi terræ suæ. Omnia hæc fecerat Iosaphat. Nam omnes de regno susceperant eum in regem, & omnia fortalitia manui eius tradita sunt, & de manu eius suscepta: & data quibus ipse voluit. Quod patet, cum ipse posuerit numeros militum in omnibus vrbibus muratis tam in regno Iuda, quàm in ciuitatibus Ephraim, quas pater suus Asa acceperat: & tamen non poterat ponere milites in singulis vrbibus, nisi vrbes essent ad mandatum eius. Etiam maior adhuc firmitatis pars erat, quia omnes viri Iuda diligebant eum, & intantum diligebant eum, quòd obtulerunt ei omnes munera magna, & factæ sunt ei diuitiæ multæ. Confirmatum est etiam regnum contra hostes, quia in singulis vrbibus regni sui posuit Iosaphat numeros militum, vt defenderent regionem, & dicitur, quòd dominus confirmauit regnum in manu eius, quia ipse fecit multum in hoc: quid autem fecerit declarabitur infra in quadam quæstione. *Et dedit omnis Iuda munera Iosaphat.* Scilicet, omnes viri potentes dederunt mu-

F nera magna Iosaphat, quem in regem nouum accipiebãt: vel omnes de regno collegerunt inter se velut quoddam tributum regni Iosaphat. *Factæque sunt ei infinitæ diuitiæ.* Scilicet, munera erant magna, quæ oblata sunt regi Iosaphat à toto regno, & ex illis collectis in vnum factæ sunt diuitiç eius infinitæ, idest valde multæ. Est enim modus iste loquendi scripturæ, loquens secundùm consuetudinem vulgarem. Nam secundùm veritatem nihil est infinitum in rebus creatis, sed quod multum est in numero, vocatur infinitum: & quod magnum est mole, vocatur etiam infinitum: sic etiam accipitur supra decimo quarto, scilicet quod tulerunt Israelitæ pecorum infinitam multitudinem, idest G magnam multitudinem. Sic etiam Numeri trigesimosecundo dicitur, quòd filij Gad, & Ruben habebant in iumentis infinitam substantiam. *Et multa gloria.* Idest magna fama, idest magnus honor propriè gloria pertinet ad nominis dilatationem siue famam, & vocatur gloria alicuius clara cognitio, & extensio nominis eius cum laude, scilicet quando quis à multis cognoscitur, & ab omnibus laudatur. Alio modo accipitur gloria pro honore consurgente ex apparatu magno, scilicet ex magno apparatu vestium, vel apparatu comitantium, vel apparatu domestico: aut quocunque alio apparatu regali ostendente in eis maiestatem: sic accipitur Matthæ. sexto, ex verbis H Christi, cùm ait: Considerate lilia agri, quomodo crescunt, & non laborant: dico autem vobis quoniam nec Salomon in omni gloria sua indutus est sicut vnum ex istis, idest Salomon cum toto suo apparatu vestium, quæ vocatur gloria eius non est ita bene indutus sicut vnum lilium: potest accipi hic gloria vtroque modo. De primo modo manifestum est: nam gloria, idest dilatatio nominis Iosaphat facta est: quia Iosaphat subiecit sibi omnes gentes, quæ erant per circuitum terræ Iuda, idest Philisthinos, Arabes, & alios: & offerebant isti ei munera, & generaliter gentes nullæ audebant pugnare contra Iosaphat considerata potestate eius, vt patet infra in litera. I Erat ergo nomen suum diuulgatum per omnes istas gentes, & sic erat gloriosum. De secundo modo patet, quia cùm omnis Iuda obtulisset munera magna Iosaphat, & fierent ei diuitiæ infinitæ habebat magnum apparatum tam in vestibus quàm in omnibus suppellectilibus, & domesticis rebus: potissimè, quia reges terræ qui in circuitu erant, offerebant ei munera, & tributa præstabant, vt patet in litera. *Cunque sumpsisset cor eius audaciam propter vias Domini.* Scilicet, Iosaphat ambulabat in viis Domini, quia nunquam coluit idola, & Deus confortabat eum. Dabatque ei audaciam ad aggrediendum magna, & sic agressus est istud magnum, quod ponitur K hic. *Etiam excelsa, & lucos de Iuda abstulit.* Scilicet, non solùm coluit dominum, sed etiam abstulit de terra omnia impedimenta cultus diuini. Erat autem impedimentum idolatria, quæ fiebat sacrificando idolis, & offerendo eis thura, & fiebat ista idolatria in altaribus multis, quæ erant ad hoc instituta, & in lucis. Est lucus congregatio arborum densarum reddens vmbrositatem: & in talibus locis constituebant idolatræ aras, & hoc maxime propter sacrificia Priapi: quia in sacrificiis illis fiebant turpia, scilicet consumatis sacrificiis vacabant libidini. Et quia non poterat honeste coitus fieri in patenti, propter

propter humanam verecundiam eligebantur loca obscura, scilicet subterranea, sicut specus, quę erant tempore regis Asa, vbi mater eius Maacha consecrauerat sculptile. tertio Regum decimo quinto. vel loca vmbrosa, & sic erat lucus: vnde habebant Israelitę lucos multos ad cultum idolorum: omnia hęc, scilicet altaria, & lucos abstulit Iosaphat: vt non esset aliquod offendiculum, nec occasio colendi idola. De istis excelsis, & lucis ablatis per Iosaphat, quę erant, declarabitur infra in quadam quęstione.

Cum quo rege inualuit Iosaphat.

Quæst. II.

QVAERITVR, Cùm supra dicatur, quòd Iosaphat inualuit contra Israel: quis fuit rex contemporaneus suus in regno Israel, contra quem posset inualescere. Aliquis dicet, quòd ille fuit Baasa: nam Baasa insurrexit contra Asa patrem Iosaphat, volendo circundare muris vrbem Rama, & non ausus est exire ei obuiam Asa, sed inuocauit in auxilium suũ regem Syriæ dando ei munera magna, & quia confisus est nunc Asa in rege Syriæ, & non in Deo Israel: fecit Deus, quòd insurgerent bella contra ipsum, & illa bella fecit Baasa rex Israel, vt probatum est præcedenti capitulo. In illis bellis passi sunt mala multa Iudæi inualescentibus contra eos Israelitis. Nunc autem tempore Iosaphat è contrario inualuerunt Iudæi contra Israelitas, & sic videtur, quòd Iosaphat fuerit tempore Baasa, & pugnauerit contra illum subieceritque illum versa vice, sicut illę presserat Asa patrem suum, & Iudęos. Dicendum tamen, quòd hoc falsum est, quia Iosaphat non potuit regnare viuente Baasa rege Israel, sed multo tempore ante mortuus fuit ille. Et patet hoc, quia mortuus est Baasa tempore Asa regis Iuda, scilicet, anno vigesimo sexto regni eius: vt colligitur. 3. Regum decimo quinto, & decimo sexto. Postea autem regnante Asa in Iuda regnauerunt successiuè multi reges in Israel, scilicet, Hela filius Baasa, & Zamri, & deinde Amri, postea Achab. Nam anno trigesimo regni Asa cepit regnare Achab super Israel, vt patet 3. Regum decimo sexto. Ideo dicendum, quòd Iosaphat cepit regnare in Iuda, dum regnaret in Israel Achab rex, scilicet anno quarto regni eius: vt patet 3. Regum vigesimo secundo capitu. regnauit autem Iosaphat in Iuda tempore trium regũ Israel, scilicet Achab, Ochoziæ, & Ioram. Nam regnauit Achab viginti duobus annis in Israel. 3. Regum decimo sexto: sed iam erat quartus annus regni eius, quando cepit regnare Iosaphat. 3. Regum vigesimo secundo. Ideo esset annus decimusoctauus, vel quasi regni Iosaphat, quando moreretur Achab: regnauit autem Iosaphat viginti quinque annis: eodem capitu. ideo remanebant septem anni adhuc de regno suo, quando mortuus est Achab: post Achab regnauit Ochozias filius eius, qui fuit malus, & mortuus est cadens per cancelos cęnaculi sui, & regnauit solùm annis duobus. 3. Regum vigesimo secundo, & quarto Regum primo. Post hunc regnauit Ioram filius eius: & tempore huius regnauit Iosaphat annis quinque, & mortuus est: quia totidem manebant de regno suo quando cepit regnare Ioram in Israel. Patet etiam aliter, quòd fuerit Iosaphat coętaneus omnibus regibus istis tribus. Patet de primo, scilicet de Achab, quia fuit cum eo in bello contra Syros in Ramoth Galaad sequenti capitulo, & 3. Regum vigesimo secundo. De Ochozia patet, quia Iosaphat, & Ochozias faciebant simul classem in Asiongaber, vt mitterent

A in Ophir pro auro, & propter iniquam societatem, quam habebat Iosaphat, confractæ sunt naues illius in Asiongaber in portu: nec potuerunt ire in Ophir. infra vigesimo, & 3. Regum vigesimo secundo capitulo. De Ioram patet: quia quando rex Moab mortuo Achab præuaricatus est contra Israel: congregauit Ioram rex Israel exercitum contra Moabitas, & tunc iuit cum eo Iosaphat rex Iuda, & rex Edom. quarto Regum tertio.

Quæ bella habuit Iosaphat contra Israelitas, & quomodo præualuit. *Quæst.* III.

B QVAERITVR vlterius, quæ bella habuit Iosaphat contra Israelitas, & quomodo potuit præualere contra Israel. Dicendum, quòd non apparent aliqua bella, quæ fecerit contra Israelitas. Dicet tamen aliquis, & sic communiter dicitur, quòd cùm inualuerit Iosaphat contra Israel, quòd necesse est, quòd aliqua bella fecerit contra Israel, & non est sufficiens argumentum, scilicet, quòd non ponuntur aliqua bella in litera sacræ scripturæ, ideo, quòd nulla fecerit: quia multa fuerunt facta, quæ non ponuntur in sacra scriptura: potissimè cùm colligatur hic, quòd aliqua bel-
C la fuerunt inter Iosaphat, & Israel, in quibus Iosaphat inualescere potuerit. Dicunt ergo aliqui, quòd ista bella fuerunt tempore Achab, & contra Achab: quia ille fuit primus rex Israel, cuius tempore regnauit Iosaphat rex in Iuda, vt patet tertio Regum vigesimo secundo, scilicet, quia quarto anno regni eius cepit regnare, sed videtur, quòd tempore huius non fuerint bella inter Iosaphat, & Israel: quin potius cõiuncti fuerãt amicitia Iosaphat, & Achab: quia accepit Iosaphat filiam Achab in vxorem filio suo Ioram: vnde dicitur ei affinitate coniunctus sequenti capitulo, & non solùm fuit affinitas inter eos, sed etiam fuit exhibitio operum amicitiæ: quia quando Achab iuit in bellum cõtra Syros in Ramoth Galaad, iuit cum eo Iosaphat
D rex Iuda, & fuit ibi in periculo sequenti capitu. Etiam erat communicatio magna inter istos duos reges, ita quòd interdum ibat vnus eorum in regnum alterius, & alius in regnum alterius, vt congauderent in communicatione. Sic patet de Iosaphat, qui descendit ad visitandum Achab, & erat cùm eo in Samaria, ambóque sedebant in porta Samariæ in solijs suis regalibus induti cultu regio, vt patet sequenti capitulo, & 3. Regum vigesimo secundo. Item tanta erat amicitia inter eos, quòd ea, quæ erant vnius erant totaliter alterius. Sicut patet ex verbis eorum subsecutis operibus: nam quando Achab vellet ire ad pugnandum in Ramoth Galaad, rogauit Iosaphat, vel potius quęsiuit ab eo, an vellet venire cum ipso in Ramoth Galaad, & dixit Io-
E saphat: Sicut ego sum, ita & tu: populus meus, & populus tuus vnum sunt: equites mei, equites tui: sequenti capitulo, & tertio Regum vigesimo secundo. Et sic factum est, quia cum eo iuit in bellum. Non ergo erat verisimile, quòd inter Iosaphat & Achab essent vlla bella, cùm essent amicitię tam solidę inter eos: dicet ergo aliquis, quòd non fuerunt bella inter Iosaphat & Achab: fuerunt tamen inter Iosaphat & posteros Achab. Sed dicendum, quòd hoc non stat, quia Iosaphat non regnauit nisi tempore duorum regum post Achab regem Israel: s. tempore Ochozię, & Ioram fratris eius, & ambo erant filij Achab. Non erat autem verisimile, quòd contra istos faceret bella: quia soror eorum Athalia erat vxor filij sui Ioram. Ista tamen non est solida ratio: quia interdum inter affines sunt bella: ideo patet aliter, & firmius, scilicet,

quia cùm vtroque istorum habuit concordiam magnam Iosaphat, & amicitiam. De Ochozia patet, quia Iosaphat, & Ochozias fecerunt classem in Asion gaber, vt mitterent pro auro in Tharsis, & propter illam concordiam fractæ sunt naues Iosaphat, & tanta fuit amicitia & concordia Iosaphat cum istis tribus regibus Israel, quòd reputatum est ei in peccatum. Et patet primò, quando Iosaphat auxiliatus est Achab in bello: nam venit ad eum propheta, dicens: Impio præbes auxilium, & his, qui oderunt dominum amicitia iungeris, & iccirco iram quidem domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te. infra decimo nono. sed post hoc non obstante isto habuit Iosaphat amicitiam magnam cum Ochozia filio Achab rege Israel, & particeps fuit cum eo ad mittendum naues in Ophir, siue in Tharsis, & propter amicitiam illã dominus confregit naues in Asiongaber, nec potuerunt ire in Tharsis: infra vigesimo, & tertio Regum vigesimo secundo. Non ergo est verisimile, quòd haberet bella aliqua Iosaphat contra Ochoziam regem Israel. De Ioran fratre eius, qui fuit tertius rex, etiam patet, ꝙ habuerit cum eo amicitias magnas: nam exposuit se pro eo morti, sicut pro patre suo Asa. Nam in adiutorium eius iuit contra regem Moab ad bellum, & fuit in periculo mortis ipse, & suus exercitus propter defectum aquarum. quarto Regum tertio, nisi consuluissent dominum per Elisæum, qui dedit modũ ad habendum aquam, vt patet ibidem. Non ergo videtur, quòd bella aliqua habuerit Iosaphat cum regibus istis. Nam non solùm habuit aliquando amicitias cum eis, sed etiam fuerunt amicitię semper manentes à patre in filios. Ideo dici potest vno de duobus modis: vno modo, quòd Iosaphat inualuit contra Israel in aliquibus bellis, quæ habuit contra regem Achab. Alio modo, quòd inualuit contra Israel: non quidem premendo Israelitas, sed faciendo, quòd non possent Israelitæ contra eum præualere. De primo patet: nam non est putandum, quòd Iosaphat habuerit aliqua bella cum Achab, & posteris suis postquam semel affinitate iunctus est eis, & contraxit amicitias cum illis, quia amicitiæ manserunt semper illæsæ: sed potuerunt esse bella in principio regni Iosaphat, antequam contraherentur amicitiæ suæ, & in illis bellis præualeret Iosaphat contra Israel, & inde esset exordium ad componendum amicitias, & inducendum affinitatem. De secundo modo patet, quia Iosaphat confortatus est in regno, & fuit tam potens, quòd inualuit contra Israel, non quidem superando eum in aliquibus bellis, sed quia taliter se habebat, quòd posset superare Israelitas si congrederentur. Et dicendum, quòd iste modus secundus est verisimilior, & tenendus est: quia non est verisimile, quòd bella aliqua fuerint inter Achab, & Iosaphat: nam aliqua scriptura faceret mentionem de illis saltem in generali, & tamen nec in libro isto, nec in tertio Regum, vbi ponitur ista historia non fit mentio, quòd aliqua bella fuerint inter Iosaphat & Achab. Quod autem inualuerit secundo modo est verisimile, quia tempore Asa patris Iosaphat Iudæi erant aliqualiter oppressi ab Israelitis: quia ex eo, quòd peccauerat non confidendo in domino, sed in rege Syriæ prænunciauit ei Deus, ꝙ insurgerent bella contra ipsum, & in illis bellis erat inferior viribus, & affligebatur ipse, & viri sui: eo quòd in pœnam data erant, & tamen si ipse obtineret in eis, non esset pęna, sed gloria. Durauit autem hoc toto tempore Asa: quia semper ille mansit in hac diffidentia: nam etiam in ęgritudine, de qua mortuus est, non quęsiuit dominum, sed medicorum arte confisus est: vt patet præcedenti capitulo. Tempore autem Iosaphat filij eius non continuatum fuit sic, scilicet, ꝙ

F Israelitæ premerent Iudæos, sed tantum confortatus est Iosaphat, quòd timuerunt Israelitæ molestare Iudæos, in quo aliquo modo se minores viribus cognoscebant, & sic inualuit Iosaphat contra Israel. Et hoc etiam patet: quia dicitur, quòd fuit dominus cum Iosaphat, & tamen quando Deus est cum aliquo, nullus præualet contra eum, sed ipse contra omnes: ideo pręualebat Iosaphat contra Israelitas. Item patet, quia dicitur, quòd confirmauit dominus regnum eius. Si ergo dominus confirmauerat, non poterant hostes infirmare vexando illum, & subditos. Item patet magis, quia Iosaphat subiecerat sibi gentes multas bello, & aliæ conuicinæ videntes vires Iosaphat, non audebant pugnare contra eum, & sic cùm subiecit Iosaphat eas

G sibi in tributũ, & etiam Arabes, videns hoc Achab rex Israel, qui tunc erat, timuit pugnare contra eum: & sic inualebat contra Israel. Item adhuc magis patet, quia Deus incussit specialem timorem omnibus habitatoribus terræ, vt nullus auderet pugnare contra Iosaphat, & sic Israelitæ, qui solebant opprimere Iudæos, non ausi fuerunt deinceps pugnare. Sic patet infra in litera, cùm dicitur: itaque factus est timor domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Iosaphat: & isto modo dicendum est, quòd inualuit Iosaphat contra Israel.

H *Quæ vrbes essent illæ de terra Ephraim.*
Quæst. IIII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd posuit Iosaphat præsidia in vrbibus Ephraim, quas cæperat pater suus Asa, quæ vrbes erant istæ de terra Ephraim. Dicendum, quòd Iosaphat habebat vrbes, quæ fuerant de tribu Ephraim, quas ceperant sui prædecessores. Nam habuerunt contra Israelitas aliquando bellum, & quia Deus cõfortabat eos, ceperunt aliquas vrbes de terra Israel, & non fuit aliqua tribu, de cuius ciuitatibus facilius capere possent, quàm de ciuitatibus Ephraim. Et ratio est, quia nulla tribus Israel habebat sortem suam magis coniunctam terræ

I Iuda, quàm tribus Ephraim. Nam sors sua, & sors Ephraim coniunctæ erant in lateribus nulla sorte intermedia: vt patet Iosue 18. Quia ibi ponuntur in latere sortis Beniamin aliquæ vrbes, quæ etiam erant in latere sortis Ephraim, & Manasse, vt colligitur Iosue 16. & 19. Erat tamen tribus Beniamin de regno Iuda: ideo non erat aliqua tribus magis coniuncta regno Iudæ, quàm terra Ephraim, & sic Israelitis pugnantibus contra viros regni Iuda, non poterant viri Iuda capere vrbes promptius de aliqua tribu, quàm de tribu Ephraim. Sed nunc est dubium circa istas vrbes de tribu Ephraim, quis ceperit eas, an Asa pater Iosaphat, vel Abia pater Asa. Litera autem dicit, quòd cepit eas Asa. Multi tamen tenent, quòd cepit eas Abia. Et

K ratio est, quia de Asa non reperitur aliquod bellum factum contra Israelitas, in quo fiat mentio, quòd ceperit aliquas vrbes de terra Israel, & tamen de Abia reperitur, quòd ceperit vrbes aliquas de terra Irael. Nam ipse pugnauit cõtra Ieroboam primum regem Israel, quando occidit quinquaginta millia virorum de exercitu Ieroboam, fugatusque est Ieroboam à facie eius, & totus Israel: tunc enim cepit vrbes quasdam de terra Israel, quæ nominantur supra decimotertio, & illę videntur esse de terra Ephraim, quia illa erat magis coniuncta terræ Iuda. Dicendum ergo, quòd dubium est, quis cœperit ciuitates, de quibus hic dicitur, an Abia, vel Asa: nam dato, quòd aliquas cepisset Asa, necesse erat,

quod

quòd intelligeretur etiam hic de ciuitatibus, quas cępit Abia: quia aliquas cępit Abia, vt patet supra 13. & tamen litera loquitur hic de omnibus ciuitatibus, quę erant sub potestate Iosaphat, quia in omnibus posuit præsidia contra hostes, quod satis colligitur: quia dicitur, ꝙ posuit numeros militum, & præsidia in omnibus vrbibus Iuda, & in omnibus vrbibus, quas Asa pater suus cęperat de tribu Ephraim: non ergo dimitteret aliquas vrbes, in quibus non poneret præsidia: quia omnes egebant præsidijs contra hostes, & potissimè illæ, quæ fuerant aliquando de terra Israel: non ergo poneret præsidia Iosaphat in vrbibus regni sui, & in vrbibus, quas cęperat Asa pater suᵘ de terra Ephraim, & omitteret ponere præsidia in vrbibus, quas auus suus Abia cęperat de terra Ephraim. Ideo quomodocunque se habeat res, necesse est dici, quòd posuerit Iosaphat præsidia in vrbibus, quas cęperat Abia auus suus de terra Ephraim. Dicendum, quòd licèt vtrumque posset teneri aliquo modo, magis videtur tenendum, quòd istę vrbes, de quibus hic dicitur, fuerint captæ de terra Ephraim per Asa patrem Iosaphat. Ratio huius est, quia nunquam recedendum est à corticè literæ, sine necessitate. Cùm ergo dicatur hic, ꝙ Asa pater Iosaphat cęperit vrbes aliquas de tribu Ephraim, necesse est concedi, quòd sic fuerit nisi apparet aliqua cogens ratio ostendens, ꝙ debeat aliter intelligi, & tamen non apparet aliqua talis ratio: ideo non debemus aliter confiteri. Dicere autem, ꝙ istas vrbes cęperit Abia auus Iosaphat est recedere à corticè literæ: quia trinæ dicimus, quòd pater, & filius computantur pro eadem persona, & non tam propriè dictum, sicut stando cortici literæ. Secundò patet hoc, quia ista eadem sententia repetitur in alio loco: nam supra decimo quinto cap. dicitur, quòd Asa abstulit idola de terra Iuda, & Beniamin, & de vrbibus, quas cęperat montis Ephraim, & hic iterum dicitur, quòd posuit Iosaphat præsidia in vrbibus, quas Asa pater suus cęperat de terra Ephraim: ergo concedendum est, quòd Asa tulit aliquas vrbes de terra Ephraim. Et quando obijcitur, quòd non apparet aliquod bellum, in quo Asa cęperit vrbes de terra Israel, dicendum, quòd scriptura non omnia refert expresè, sicut facta sunt: quia omittit multa propter breuitatem: potissimè, quia necesse est concedere fuisse aliqua talia bella, cùm hic dicatur, ꝙ Asa cęperit istas vrbes: nihilominus tamen dicendum est, ꝙ illas etiam vrbes cęperit Abia auus Iosaphat de terra Israel: sicut patet supra decimo quarto, & in illis posuit etiam nunc præsidia Iosaphat, & illę intelliguntur sub nomine ciuitatum quas cępit Asa pater Iosaphat.

Quomodo Deus fuit cum Iosaphat.

Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur, quòd Deus hic fuit cum Iosaphat, quomodo fuit hoc. Respondendum, quòd dupliciter potest intelligi. Vno modo, quòd Deus fuit cum illo dirigendo eum in via morum, ne erraret in lege sua, & sic dicitur cum illo, qui est in charitate, iuxta illud. prima Cor. quarto, scilicet Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Alio modo poterat esse Deus cum eo, scilicet dirigendo eum in omnibus actibus suis quantum ad bona temporalia, & euentus rerum. Et dicendum, quòd vtroque modo dicitur Deus esse cum aliquo, & fuit vtroque modo cum Iosophat, scriptura tamen magis consueuit dicere esse Deum cum aliquo secundo modo, quàm primo.

A Et ratio est, quia scriptura sequitur in multis modum loquendi vulgarem, & tamen modus vulgaris tenet secundum, & non primum. Et patet hoc Gene. 26. vbi dicitur quomodo Philisthini, inter quos morabatur Isaac in terra Geraræ, affligebant, & molestabant eum, & Deus prosperabat eum in omnibus actibus suis intantum, quòd semel Isaac seminauit in terra illa, & collegit in anno ipso centuplum, de quo admirati sunt valde Philisthini videntes manifestè, ꝙ istud à Deo erat, & cùm recessisset de terra illa Isaac iuit ad eum Abimelech rex Philisthinorum, cum magna turba petendo fędera cum Isaac, quia timebat eum: eo quòd viderat in eo manifestè diuinum adiutoriũ. Ad quos Isaac ait: quid venistis ad me hominem, quẽ

B odistis, & expulistis à vobis? Et illi dixerunt: vidimus tecum esse Dominum, & diximus sit iuramentum inter nos, ne noceas nobis, sicut nos nihil tuorum attigimus. Ecce isti confessi sunt Deum esse cum Isaac, quia prosperabantur actus eius supra modum communem illorum hominum. Sic etiam patet de Ioseph, cum quo putauit dominus suus Putiphar esse Deum: quia omnes actus eius dirigebantur, & prosperabantur valde: vt patet Gen. 39. scilicet. Ioseph perductus est in Aegyptum: fuitque dominus cum eo, eratque vir in cunctis prosperè agens: habitabatque in domo domini sui, qui optimè nouerat dominum esse cum eo, & omnia, quæ gereret ab eo dirigi in manu illius. Ecce ergo qualiter cognoscebatur Deum esse

C cùm aliquo, quando dirigebantur, & prosperabantur actus eius, Nunc dicendum, quòd in Iosaphat erant ambo hæc. De primo patet, quia Deus dedit ei cor inclinatum in cultum suum: nam desiderabat Iosaphat colere Deum, & colebat: habere autem tale cor non est ab homine, sed à Deo pulsante nos, & mouente ad desiderandum. Sic colligitur Deutero. quinto, cùm Iudæi dixerunt, quòd obseruarent omnia, quæ Deus locutus fuerat, ait Deus: benè omnia sunt locuti, quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea? quasi dicat, habere talem mentem non est in potestate eorum: sed ab alio pendet. Sic etiam patet, in oratione Salomonis. secundo Regum octauo: cùm dicitur, sit dominus

D Deus noster nobiscum, sicut fuit cum patribus nostris non derelinquens nos, nec proijciens, sed inclinet corda nostra ad se, vt ambulemus in vniuersis vijs suis. Habebat autem tale cor Iosaphat: ideo Deus ei illud dederat: potissimè, quia dicitur, quòd ambulauit in vijs Dauid patris sui, in quo signatur magna perfectio eius. De secundo etiam patet, quòd Deus fuit cum eo dirigendo actus suos, quia in omnibus, quæ cępit Deus prosperauit eum. Nam cùm regnare cępit confirmauit Deus cor eius, sicut dicitur hic in litera: Et tamen non dicitur hoc de alijs regibus. Et hoc fuit, quia Deus conciliauit sibi animos subditorum suorum, vt sponte subijcerentur ei, & sic regnum suum esset firmum. Etiam prosperauit eum domi-

E nus: quia tempore Asa patris sui Israelitæ premebant aliquo modo viros Iuda, & erant superiores eis: tempore autem Iosaphat fuit contrarium, quia inualuit Iosaphat contra Israel, sicut dicitur in litera. Item prosperatus est, quia in bellis suis obtinuit semper: nam pugnauit contra Philisthinos, & subiecit eos sibi in tributum. Pugnauit etiam contra Arabes, & subiecit eos. infra in litera. Item in alio prosperatus est specialiter, quia Deus misit terrorem eius super omnes gentes, quæ erant in circuitu, & non audebant pugnare contra eum: vt patet in litera: cùm dicitur, itaque factus est timor domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda, & non audebant bellare contra Iuda. Item pro-

prosperatus fuit adhuc magis, & fuit Deus cum eo, quando ipso non pugnante Deus occidit inimicos eius, quia veniebant contra Iosaphat Ammonitæ, & Moabitæ, & Idumæi, & Syri, & Deus turbauit eos, & pugnauerunt quidam contra alios tanquam pugnarent contra hostes, & sic mutuis se vulneribus truncauerunt, infra vigesimo. Nec vnquam legitur Iosaphat in aliquo habuisse iniquum successum, nisi cùm peccaret contra dominum. Nam adiuuando regem Achab in bello contra Syrios peccauit Iosaphat, & fuit in periculo mortis Syris circundantibus eum, & putantibus esse regem Achab, quousque clamauit: & tamen adhuc Deus eum liberauit. sequenti capitulo, & tertio Regum vigesimo secundo, & sic prosperè se habuit. Iterum autem peccauit, quia amicitias iniuit cum Ochozia rege Israel: etiam ob hoc naues eius confractæ sunt in Asiongaber, infra vigesimo, & tertio Regum vigesimo secundo. Et loquendo generaliter non legitur aliquis de regibus Iuda tantum prosperatus in omnibus negocijs suis, & pauciora incommoda passus: ideo rectè de eo dicitur, quòd erat Deus cum eo, scilicet prosperando illum in omnibus, ad quæ manum mitteret.

An ambulauit Iosaphat in vijs Dauid.
Quæst. VI.

QVAERITVR vlterius, quare dicitur hic, quòd ambulauit Iosaphat in viis Dauid. Respondendũ, quòd scriptura vult laudare hic Iosaphat: & quia tunc aliquis laudatur, quando similis optimo prædicatur, & Dauid erat optimus inter reges, voluit scriptura comparare eum Dauid dicens, quòd ambulauit in vijs Dauid, & istud est secundùm modum naturæ. Nam secundùm naturam teste Aristo. in quolibet genere id, quod est primum, & perfectissimum, est mensura omnium aliorum, & per accessum ad illud mensuratum perfectum omnium aliorum. Sic autem erat in genere iustitiæ legalis, quia inter Iudæos nullus fuit iustior legaliter quàm Dauid, scilicet, quia ipse plenius, & cum maiori feruore, & deuotione obseruaret legem Dei, quàm omnes alij. Ideo magis debuit Iosaphat comparari ei, quàm alicui alteri. Sed tunc obiicietur, quòd non fuit Dauid maior omnibus regibus Iuda ad hoc, quòd ponatur ipse tanquam mensura, & exemplum bonitatis omnium. Nam Dauid peccauit grauissimè, scilicet, quia occidit iniustè Vriam Hethęum, qui erat miles fidelissimus sibi, atque valde deuotus. Etiam cognouit Bethsabeæ adultero coitu. Etiam numerauit populum: fecit quoque quędam alia, in quibus culpabilis reperitur: non ergo videtur, quòd fuerit optimus ille, qui fecit tam grauia scelera. Secundò patet, quia videtur, quòd quidam reges fuerint meliores eo, scilicet Iosias, & Ezechias, de quibus nõ narratur aliquod peccatum, potissimè de Iosia, qui tam zelantissimus extitit diuini cultus, quòd totam idolatriam abstulerit: ita quòd nihil omnino maneret in terra Israel, vt patet infra 34. & 4. Regum 23. cap. & ponuntur laudes eius valde magnæ Ecclesiastici 49. capit. Isti ergo, qui tanta bona fecerunt, & nullum malum leguntur fecisse, erunt meliores quàm Dauid: & ipse, vel aliquis eorum deberet poni tanquam mensura bonitatis inter reges, & non Dauid. Respondendum, ꝙ Dauid fuit melior inter omnes reges Iuda, & Israel, & ipse poni debet tanquam exemplar totius bonitatis: & hoc fuit primò in recedendo à malo: secundò in accedendo ad bonum. De primo patet, nam Dauid nunquam coluit idola, nec aliquid simile idolatriç habuit: sed omnino detestatus est eam, vt colligitur ex omnibus gestis eius. Secundum patet, scilicet in accedendo ad bonum: nam ipse omnino accessit ad Deum, scilicet in toto corde suo nihil sibi relinquens: nam habuit spem firmissimam in Deo in omnibus angustiis suis, & exposuit se magnis periculis solùm confidens diuino adiutorio. Sicut patet quando pugnauit contra Goliath Getheum. primo Regum 17. & non desijt aliquando confidere in domino: sicut Asa pater Iosaphat, de quo patet præcedenti capitulo. Etiam fuit vir patiens in angustiis, scilicet, quando filius suus Absalon persequabatur eum ad mortem, & ipse fugeret de Ierusalem nudis pedibus, exiuit Semei de Baurim, & cępit maledicere ei, & iacere lapides, & puluerem contra eum: & tunc Abisai filius sororis Dauid voluit occidere illum, & dixit Dauid, quòd non mitteret manum in eum, sed permitteret, quòd malediceret ei, quia Deus suscitabat illum contra se ad maledicendum: nec erat iniustum, quòd ille malediceret ei, cùm filius suus, qui egressus fuerat de lumbis suis, quæreret animam eius. secundo Regum decimo sexto. Ista autem erat magna tolerantia: habuit tamen Dauid super cæteras vnam excellentissimam virtutem, in qua nullus de regibus Iuda, & Israel fuit ei æqualis, scilicet, quia desiderauit ardentissimè cultum Dei, & nihil erat, quod ipse non faceret pro ampliatione cultus diuini. Et patet in hoc, quia ipse fuit primus, qui voluit domino facere templum, in quo quiesceret arca eius, & in quo ipse coleretur. Nam ante ipsum nullus de regibus nec iudicibus, aut quibuscunque principibus Israel tentauit facere domino domum, in qua maneret arca: imò nec cogitauerat: ipse verò cogitauit hoc, & postquam congregauit pecuniam magnam sufficientem ad istam ædificationem dixit prophetæ Nathan, quomodo vellet ædificare domum domino, quia iniustum erat, ꝙ ipse habitaret in domo cedrina, & arca Dei maneret sub pellibus: præcedenti libro 17. capit. & 2. Regum 7. Item patet bonitas sua in hoc, quia Deus ipse laudauit valde Dauid de hoc dicens, ꝙ ipse vellet facere, quod Deus nulli facere mandauerat, & quòd propter hoc ipse benè faceret nomen eius, & gloriam suam in immensum. Item patet, quia nullus de regibus tanta vnquam obtulit in cultum Dei, sicut Dauid: ipse namque consecrauit domino totum aurum, & argentum, quod habuerat ex omnibus bellis, vt ex illo ædificaretur domino templum: sic patet pręcedenti libro 18. scilicet, sed & omnia vasa ænea, aurea, & argentea consecrauit Dauid domino cum argento, & auro, quod tulerat de vniuersis gentibus: tam de Idumæa, & Moab, & filijs Ammon, quàm de Philisthijm, & Amalech. Item Dauid apparebat melior omnibus regibus in hoc, quia præter hoc, quòd omnia sua dabat ad ædificationem templi domini, & prohiberetur ædificare: ipse congregauit cum magno labore omnes necessarias impensas, scilicet lapides, & ligna, & similia, & etiam artifices: ita vt quando Salomon regnaret, nihil ei deesset nisi velle ædificare, & iubere, vt patet præcedenti libro 12. capitulo. Item fuit desiderium suum valde magnum circa istam ędificationem: vnde congregato toto populo admonuit Salomonem filium suum, vt post mortem suam faceret istud opus. Etiam omnes de populo hortatus est, vt eum fideliter adiuuarent quatenus compleretur opus. præcedenti lib. 22. & 28. Item tantus fuit feruor Dauid circa hoc, quòd non solùm ipse obtulit omnia, quæ habebat pro ædificatione templi domini, sed etiam mouit populum ad offerẽdum persuasionibus deuotis, & obtulerunt principes, & populus magna munera. præcedenti libro vigesimo nono.

Item ex magno ardore Dauid circa cultum diuinum, non solùm voluit prouidere circa locum, in quo Deus coleretur ædificando templum, sed etiam prouidit circa ministros diligenter dando alium modum ordinationis sacerdotum, & Leuitarum, secundùm quem quem Deus abundantius coleretur, & ministri ordinatius se haberent: vt patet præcedenti libro 23. & 24. & 25. & 26. capitulis. Item cùm Dauid prohibitus esset à Deo ædificare sibi templum: quia erat occupatus bellis, non ob hoc cessauit ab affectione magna colendi eum. Nam ipse iuit pro arca, quæ manebat in domo Aminadab in Chariathiarim, manserat enim ibi arca ex tempore, quo reducta fuerat de terra Philisthinorum, & non erat in loco satis honorabili: quia nullæ cæremoniæ honoris coram ea fiebant: sed solū erat in domo Aminadab sacerdotis, & filius eius Eleazarus habebat officium custodiendi eam, scilicet ne quis accederet ad eam indebitè. primo Regum 7. Dauid autem voluit eam ponere in loco honorabili, adduxitque illam cum magna solennitate congregato toto Israel in Ierusalem, & posuit in domo Obededom Leuitæ. Cumque ibi mansisset tribus mensibus, transtulit iterum eam honorabilissimè Dauid in domum suam cum magnis sumptibus: vt patet 2. Regum 6. & præcedenti libro 13. & 15. Parauit autem ei Dauid locum honorabilissimum in domo sua, in qua maneret arca, quousque fieret ei templum, & coram ea statuit manere sacerdotes, & Leuitas, qui quotidie sacrificia facerent, & laudes diuinas cantarent: præcedenti libro 16. capitulo, & iste modus mansit, quousque templum per Salomonem factum est. Nam tunc translata est arca de domo Dauid, & non manserunt ibi postea sacerdotes offerentes sacrificia, nec leuitæ cantantes laudes diuinas, sed omnia hæc in templum translata sunt. Amplius autem Dauid habebat maximum virtutis suæ, & humilitatis: quia tantum desiderabat Deum colere, quòd pro cultu eius non dubitabat seipsum vilificare. Sicut patet, quando portata fuit arca de domo Obededom Getęi in domum Dauid. Nam tunc, vt ostenderet cultum, quem Deo præstare volebat, & vt incitaret reliquum populum ad Deum laudandum, ipse se nudauit vestibus regalibus, & induit se stola bissina: sicut leuita, & saltabat coram arca totis viribus: intantum, quòd vxor sua eum contempsit, videns ipsum de fenestra: vt patet 2. Regum 6. cùm ait Michol vxor sua: Quàm gloriosus fuit hodie rex Israel discooperiens se ante oculos seruorum suorum, & nudatus est quasi si nudetur vnus de scurris. Et Dauid valde humiliter respondit, dicens: Viuit dominus, quia Iudam ante dominum, qui elegit me potius, quàm patrem tuum, & omnem domum eius, & præcepit mihi, vt essem dux super populum suum Israel: Iudam, & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis, & cum ancillis, de quibus locuta es, gloriosior apparebo. Istam autem alacritatem mentis, & abiectionem sui ipsius propter cultum Dei nullus regum Iuda habuisse legitur nisi Dauid: ideo ipse valde melior, & à Deo magis dilectus cæteris fuit: vnde non immeritò de eo Deus dixit inueni virum iuxta cor meum. primo Regum 13. & Psal. 88. ꝙ de nullo alio hominum in sacra scriptura legitur Deum dixisse. Item Dauid fuit melior omnibus: quia propter ipsum donata sunt regibus omnia bona, quæ habuerunt. Nam propter peccatum Salomonis periturum erat regnum de manu posterorum suorum, & tamen propter Dauid Deus reliquit ei partem. 3. Regum 11. Sic etiam tempore Roboam, & Abiæ, cùm iterum Iudæi declinarent ad idola, periturum erat regnum: sed Deus voluit dare lucernam Dauid. 3. Regum 15. Iterum simile tempore Ioram

A & filij huius Iosaphat, de quo hic agitur. 4 Reg. 8. Et non dicitur de aliquo alio rege, ꝙ propter eum aliqua talia facta fuerint: ideo fuit melior Dauid, quàm omnes alij reges Iuda, & consequenter ipse poni debuit tanquam exemplar bonitatis posterorum. Cùm autem obijcitur, ꝙ non poterat Dauid esse exemplar bonitatis inter reges Iudæorum, qui in tantis peccauerat malis. Dicendum, ꝙ hoc non obstat, quia peccauisse aliquando, non inducit nunc necessariò malum esse: etiam non inducit deteriorem esse alijs, & sic potest Dauid esse melior alijs regibus Iuda: licèt peccauerit in omnibus, quæ relata sunt etiam in aliquibus alijs. Ad secundum cùm dicitur, ꝙ alij reges fuerunt meliores, quàm Dauid inter Iudęos, quia quidam eorum
B fuerunt, qui non leguntur in aliquo peccasse, & insuper multa bona fecerunt, sicut fuit Iosias, & Ezechias. Responderi potest vno modo, ꝙ non positus fuit aliquis eorum tanquam exemplar bonitatis, sed Dauid: quia dato ꝙ melior esset illorum quilibet, quàm Dauid: tamen nō poterat poni aliquis istorum: quia nunc tempore Iosaphat nondum præcesserat quilibet istorum, aut aliquis, quem imitari posset Iosaphat, sed postea fuerunt, & inter omnes, qui nunc iam præcesserant, non fuerat aliquis tam bonus, sicut Dauid: imò omnes, qui præcesserant mali fuerunt nisi Dauid. De primo rege, scilicet Saule patet, quia propter malitiā eius Deus transtulit regnum de progenie eius in domum Dauid: primo Regum decimo quinto, & decimo
C octauo. & illum omnino à facie sua abstulit. secundo Reg. septimo, & præcedenti lib. decimo septimo. Deinde fuit Dauid, postea Salomō, qui pessimus fuit in senectute fabricans templa idolis: ita vt propter peccata sua Deus ablaturus esset regnum totaliter de domo eius, nisi abstinuisset propter merita Dauid, vt relinqueret ei lucernam: vt patet 3. Regum 11. Deinde fuit Roboam, qui etiam fuit malus, & contra eum ascendit Sesach rex Aegypti, & rapuit omnia vasa templi domini, & thesauros regis. 3. Regum 14. & supra 12. & tamen non cessauit ob hoc ab iniquitate sua, sed fuit tota terra plena idolis: vt patet 3. Regum 14. & 15. post eum fuit Abia, qui pauco tempore, scilicet tribus annis tantùm regnauit, & tamen malus fuit, quia co-
D luit idola. Nam etiam tempore suo erant multa idola in terra, sicut tempore Roboam patris sui. 3. Regum 15. post hunc fuit Asa pater huius Iosaphat, qui quidem quantum ad idolatriam nunquam peccauerat: sicut dicitur supra 15. scilicet, cor Asa perfectum erat cum domino cunctis diebus eius, & tamen peccauit nimis in diffidentia: quia habuit maiorem cōfidentiā in rege Syriæ, quàm in Deo quantum ad bella, & maiorem cōfidentiam quantum ad ægritudinem in medicis habuit, quàm in Deo, præcedenti capitulo: ideo nullus priorum erat, qui posset poni tanquam exemplar sanctitatis, nisi Dauid. Ezechias autem, & Iosias, qui fuerunt viri valde boni, nondum fuerant, sed multo post extiterunt. Secundo modo, & melius respon-
E deri potest, ꝙ dato ꝙ Iosias, & Ezechias fuissent ante Iosaphat, nullus istorum positus fuisset tanquam probitatis exemplar cui similaretur Iosaphat: sed Dauid poneretur. Et ratio est, quia Dauid fuit melior, quàm Ezechias, & Iosias. Et patet hoc: quia cùm scriptura vult laudare istos, ꝙ fuerunt valde boni, dicit de eis, ꝙ ambulauerunt in vijs Dauid patris eorum. De Ezechia patet quarto Regum decimo octauo. De Iosia patet eodem libro vigesimo tertio capitulo. Cùm verò obijcitur, quòd isti non leguntur peccasse, & fuerunt boni valde: Dauid autem peccauit grauissimè, videtur quòd fuerit quilibet istorum melior, quàm Dauid. Dicendum, ꝙ non tenet consequentiā, quia maior perfectio est per maioritatē meritorum.

Potest autem aliquis, qui peccauit peruenire ad maiora merita, quàm aliquis, qui non peccauit: ideo sanctior erit, sic patet de Magdalena, quæ fuit famosa peccatrix, & tamen illa sanctior est, quàm illi, qui baptizati, mox moriuntur, & tamen illi nunquam peccauerunt, ita fuit in Dauid: quia licèt ipse peccauerit grauiter, & isti, de quibus hic dicitur, scilicet Iosias, & Ezechias non peccauerint: tamen fuit sanctior Dauid, quã illi, quia fecit opera maioris perfectionis. Nam Ezechias & Iosias, nõ coluerunt Deum tam alacri animo, sicut Dauid: nec tantum solicitabantur in colendo eum, nec tantum se humiliabant, vt eum colerent: & multa alia signa probitatis fuerunt in Dauid, quæ non fuerunt in Ezechia, nec Iosia, nec in aliquo alio de regibus Iuda, vt supra declaratum est. Ipse ergo poni debuit, vt exemplar probitatis, & imitationis Iudæ Iosaphat, & quibuscunque alijs.

Quare dicitur, ꝙ Iosaphat ambulauit in vijs Dauid. Quæst. VII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur in litera, ꝙ ambulauit Iosaphat in vijs primis Dauid, cur hoc dicitur, vel quare fit ista distinctio, & non dicitur absolutè, ꝙ ambulauit in vijs Dauid. Aliqui dicunt, ꝙ hoc dicitur ad signandum gradum perfectionis nõ magnum in Iosaphat. Pro quo sciendum, ꝙ homo, qui peruenit ad aliquam perfectionem sanctitatis prius est in via imperfectionis, vt communiter: vel saltem prius est in gradu incipientium: assignantur enim isti gradus in bonitate, scilicet incipiens, proficiens, & cõsumata. Incipientium gradus est in eis, qui nouiter boni incipiunt esse: nec adhuc aliquos bonitatis fructus habent, sed illos tunc habere incipiunt. Et sic signatur, ꝙ Iosaphat imitatus est vias Dauid, non quidem, vt proficientis, vel consumati, sed vt incipientis, vt signetur, ꝙ ad paruum gradum bonitatis peruenerit: nec fuerit vllo modo æqualis ipsi Dauid. Ideo dicitur, ꝙ ambulauit in vijs eius primis, quæ sunt viæ incipientium, & non in secundis, quę sunt viæ proficientium, nec in tertijs, quæ sunt viæ consumatorum. Sed dicendum, quod istud non stat, quia non consonat intentioni sacræ scripturæ: quia intentio sua erat hic laudare valde Iosaphat. Et satis apparet, quia multa hic dicit de Iosaphat, scilicet, quomodo Deus fuerit cum eo, & adiuuerit eum in singulis, & posuerit terrorem eius super omnes, qui habitabant in circuitu regni sui, & multa alia, quæ habentur in litera, & tamen si intelligeretur de primis viis Dauid, idest de vijs incipientis, valde parua laus esset: quia facilè est imitari quodlibet bonum incipientis: quia tunc nulla virtutis merita habet adhuc, sed habere incipit: imitari autem consumatum, vel proficientem est aliqua laus: ideo non intelligitur sic. Alij dicunt, ꝙ intelligitur hoc ad valde magnam laudem Iosaphat, s. quòd imitatus fuit Dauid in bono, sed non in malo, & dicunt, ꝙ viæ Dauid primæ fuerunt bonæ. Et viæ eius extremę fuerunt malæ, & nõ imitatus est Iosaphat ipsum Dauid in malis, in quibus habuit extremos actus, sed in bonis, quæ fuerunt in principio viarum suarum. Dicendum, ꝙ iste modus loquendi est valde ambiguus: nam dici, ꝙ viæ alicuius primæ fuerunt bonæ, & viæ eius extremæ fuerunt malæ, signat ipsum damnatum esse: & tamen non cõfitemur hoc de Dauid: cùm ipse sit vir sanctus: ideo intelligendum, ꝙ Dauid in principio vitæ suæ, & regni sui fuit bonus, & irrepræhensibilis, quia bonos actus impermixtos malis habuit. In fine autem regni fuit perfectior in bonitate, & tamen tunc errauit aliquando peccãdo, & nunquam peccauerat in princi-

F pio vitæ, vel regni. Et ad signandum, ꝙ vita Iosaphat fuit bona impermixta malis ponitur, ꝙ ambulauit in vijs primis Dauid, scilicet imitando eum pro tempore illo, quo benè agebat, & nunquam peccabat. Patet autem hoc de Dauid, quia antequam regnare inciperet, non legitur in eo fuisse aliquid irreprænhensibile, sed licèt Saul eum iniustè persequeretur, in omnibus se iustè habuit, & nihil mali committere voluit in Saulem: sed semper se habuit ad eum, vt ad dominum, & regem: licèt se potuisset habere vt ad hostem: postquam factus est etiam rex super Iudam semper se iustè habuit. Nec in toto illo tempore septem annorum, & dimidij quibus regnauit super Iudam in Hebron legitur fecisse aliquid mali, postquam verò regnauisset magno tempore super totum Israel, peccauit aliquando. Et primum peccatum fuit, ꝙ adulterium perpetrauit cum Bethsabeæ: Secundum, ꝙ iussit occidi virum eius Vriam, ne patratum scelus agnoscere posset. secundo Regum vndecimo: Tertium peccatum fuit, quòd populum numerauit. secundo Regum vigesimo quarto, & tamen non consumata fuit vita Dauid in hoc: sed potius post hęc peccata habuit actus maioris perfectionis, & magis laudabiles: quàm prius, scilicet postea parauit materiam ad ędificandum templum domini, & obtulit ad hoc omnia, quæ habebat, & incitauit Salomonem filium suum ad hoc, & totum populum hortatus est. Etiam post hæc ordinauit totum cultum diuinum in sacerdotibus, & Leuitis, & inter hęc sanctissima opera cœlestem illum spiritum Deo reddidit. Ideo consumatio Dauid fuit excellentior, quàm exordium vitæ suæ, & tamen circa finem vitæ suę acciderunt aliqua mala permixta bonis in eo, quę non acciderunt circa principium vitę. Et sic Iosaphat ambulauit in primis vijs Dauid, & non in secundis: quia fuit vita eius tota bona, & non fuit commixta malis, sicut fuit extremum vitę Dauid. Sed obijcietur, ꝙ non possit hoc stare, quia etiam vita Iosaphat fuit, sicut vita Dauid. Nam in principio fuerunt actus eius boni nõ permixti malis. Ante finem autem vitę habuit aliquos actus prauos permixtos bonis: nam peccauit quando prębuit auxilium Achab regi Israel contra Syros, eundo cum eo ad bellum, & increpitus fuit à domino per prophetam dicentem: impio prębes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris, & iccirco iram quidem domini merebaris. infra decimo nono. Peccauit & iterum quando contraxit amicitias cum rege Ochozia filio Achab, & ob hoc naues eius confractę sunt in Asiongaber, infra vigesimo, & 3. Regum 22. Responderi potest vno modo, quòd ambulauit Iosaphat in vijs primis Dauid, scilicet fecit bonum, sicut ille in principio regni, & vitę suę, & non secutus est peccata, quę fecit Dauid in secundis vijs suis, scilicet non adulteratus est cum vxoribus subditorum suorum, sicut Dauid cum Bethsabeę, nec occidit aliquos subditos suos ad occultandum scelera sua, sicut Dauid occidit Vriam virum Bethsabeę. Secundo modo potest responderi, quòd ambulauit in viis primis Dauid, scilicet, quòd habuit actus bonos impermixtos malis, sicut Dauid in principio vitę suę. Et quando dicitur, quòd etiam peccauit Iosaphat. Dicendum, quòd ista peccata non reputantur alicuius ęstimationis in comparatione peccatorum Dauid, & sic videtur Iosaphat nunquam peccasse in comparatione Dauid. Tertio modo potest dici, quòd ambulauit in viis Dauid primis, scilicet, quòd Iosaphat in principio regni sui ambulauit in primis viis Dauid, quia sicut Dauid in principio vitæ suæ, & regni non peccauit: ita non peccauit Iosaphat in principio regni sui: sed illud quod peccauit, fuit circa finem regni sui:

sui: hic autem scriptura agit de primordijs regni Iosaphat: ideo rectè dicitur, quòd ambulauit in primis vijs Dauid.

Quare Iosaphat non sperauit in Baalim.

Quæst. VIII.

QVAERITVR vlterius, quare dicitur hic de Iosaphat, ꝙ non sperauit in Baalim. Respondendum, ꝙ hoc ponitur ad laudem Iosaphat. Pro quo sciendum, quòd Baalim aliquando ponitur specialiter pro quodam idolo, quod vocabatur Baal, & aliquando generaliter pro quolibet idolo, & ad idem isti sensus reddunt, quia vtrobique signatur idolum, & est sensus, quòd non sperauerit Iosaphat in idolis: sed B sperauit in Deo Israel. Et ista est magna laus eius. Primò comparando eum ad alios reges Iuda: quia ante hoc rari reges erant, qui non peccarent in idolatria. Nam post Dauid omnes aliquo modo peccabant. Nam Salomon peccauit, & totius peccati occasio fuit: quia ipse construxit templa idolis vxorum suarum in monte Olîueti: vt patet 3. Regum 11. & 4. Regnm 23. post eum regnauit Roboam, cuius tempore magna idolatria fuit in terra. 3. Regum 15. post ipsum regauit Abia, tempore quoque eius idolatria fuit, quam postea abstulit Asa eodem capitulo. Post Abia fuit Asa, & iste non peccauit in idolatria, quia cor eius fuit perfectum cum domino omnibus diebus vitæ suæ, supra 15. erat tamen rarum, quòd aliquis de regibus Iuda C abstineret ab idolatria, & quia Iosaphat abstinuit ab ea plenè omnibus diebus vitæ suæ, ponitur ad magnam laudem eius, ꝙ non sperauit in Baalim, idest in idolis. Secundò fuit magna laus ista propter societatem Iosaphat cum regibus Israel: nam Iosaphat societatem nimiam habuit cum rege Achab, in cuius tempore inualuit cultus Baal plusquam alio tempore faciente hoc regina Iezabel: intantum, ꝙ habebat quadringentos, & quinquaginta prophetas Baal, qui comedebant panem de mensa Reginæ. 3. Regum 18. Etiam diuisus erat Israel in duas partes quibusdam volentibus colere Deum Israel, & quibusdam volentibus credere Baal esse Deum, & volentibus colere ipsum. Vnde dixit propheta Elias toti populo congregato coram rege in D Carmelo: Quousque claudicatis in duas partes? si dominus est Deus, sequimini eum: si autē Baal est Deus, sequimini eum. Etiam tanta erat auctoritas, & reuerentia Baal, ꝙ reputatus est verus Deus, & facta est quęstio magna de inueniendo veram deitatem: scilicet, an Deus Israel esset verus Deus, vel esset Baal verus De⁹, & hoc experiri voluerunt in miraculo ignis descendentis de cœlo super sacrificia, & sic factum est. 3. Regum 18. Et tamen cùm Iosaphat esset in tanta communicatione cum rege Achab, & regina Iezabel, ita vt moraretur aliquando in regno Israel, & iret ad bellum cum Achab: nunquam trahi, vel allici potuit, vt coleret Baalim, vel inclinaretur ad eum. Item patet, quia non sperauerit in idolis. Nam quando Achab, E & Iosaphat tractabant de eundo in bellum contra Syros in Ramoth Galaad, vocati sunt prophetæ, vt prænunciarent exitum belli, & venerunt quadringenti prophetæ idolorum, & omnia bona prænunciabant regi: & cùm sciret Iosaphat, quòd omnes illi erant prophetæ idolorum non contentus eorum vaticinio, dixit: nunquid non est hic propheta domini, vt ab illo requiramus etiam veritatem? sequenti capitulo. Ecce qualiter non confidebat in idolis, nec in prophetis eorum: ideo quærebat vnicum prophetam domini, cui fidem adhiberet, licèt audiuisset quadringentos prophetas concorditer contrarium sentientes. Item magnam societatem habuit Iosaphat cum Ochozia

A filio Achab, qui fuit valde idolatra, & cum Ioram fratre eius, qui fuit postea rex Israel, & etiam fuit idolatra, tamen non inclinatus fuit vnquam ad idola, sed tenuit fidem veri Dei inconcussam. Istud autem fuit valde laudabile, quia communicando tot malis non traheretur ab eis in suam similitudinem. Nam filius suus Ioram communicando domui Achab, tractus est in idolatriam magnam: vt patet 4. Regum 8. & infra 21. Rectè ergo ad laudem Iosaphat inter cætera poni debuit, ꝙ non sperauit in Baalim, idest in idolis, sed sperauit in Deo Israel.

Quæ fuerunt illa præcepta, in quibus non ambulauit Iosaphat.

Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur, ꝙ ambulauit Iosaphat in præceptis Dei patris sui, & non ambulauit in præceptis Israel, quæ fuerunt ista præcepta Israel, in quibus non ambulauit. Nam non data fuerunt Israeli alia præcepta, quàm viris Iuda, quia lex data est toti populo congregato ex duodecim tribubus, qui vocatur Israel. Nam tunc non erat facta diuisio aliqua populi, sed erat Iuda & Israel vnus populus: vnde non potuerunt dari, nec data sunt alia præcepta istis, & alia illis. Respondendum, quòd Israel accipitur dupliciter: vno modo Israel pro toto populo collecto ex duodecim tribubus, eo quod pater omnium illarum duodecim tribuum vocabatur Israel, & Iacob. Gen. 32. & 35. Alio modo accipitur Israel pro quadam parte istius populi collecta ex decem tribubus, quæ constituebat vnum regnum per se, & tunc erat distinctum regnum Israel à regno Iuda, sed eadem lex data erat omnibus, quia omnes erant idem populus. Accipiendo secundo modo Israel, erant alia præcepta Iuda, & alia Israel, & non accipiuntur hic præcepta pro præceptis legis, sed pro quibusdam alijs institutionibus, & possunt accipi dupliciter: vno modo præcepta, idest quædam cæremoniæ traditæ de institutionibus circa cultum diuinum. Nam cùm regnum Israel separasset se à cultu Dei veri, & cępisset colere idola, scilicet vitulos aureos, quos fecerat Ieroboam, recessit etiam à cęremonijs cultus diuini: quia non colebant vitulos illos secundùm cęremonias, quas sibi iusserat fieri Deus in lege: sed longè distantes ab his acceperunt. Nam secundùm legem erat vnicus locus faciendi sacrificia, & Ieroboam fecit duo principalia, scilicet vnum in Dan, & alterum in Bethel, in quibus posuit duos vitulos aureos, & alios minus principales, in quibuscunque locis terræ, quæ vocabantur excelsa Samariæ. tertiò Regum decimo tertio. Item secundùm legem Dei sacerdotes erant de solis filijs Aaron. Numeri tertio, & decimo sexto, & decimo octauo. & tamen Ieroboam constituit sacerdotes de quibuscunque laicis. tertio Regum decimo secundo, & supra decimo tertio. Etiam in lege Dei erant ordinatæ festiuitates in mensibus certis: Sabbathum qualibet hebdomada, & Kalendæ in principio mensis cuiuslibet, scilicet prima die, & festum Phase, & Azymorum die quartadecima mensis primi, & festum Pentecostes, quinta vel sexta die mensis tertij, & festum clangoris, & propitiationis, & tabernaculorum, siue Scenophegiæ mense septimo. In alijs autem mensibus nullæ festiuitates erant: Leuit. vigesimo tertio, & Numeri vigesimo octauo, & vigesimo nono. Et tamen Ieroboam confinxit de corde suo festiuitatem pro mense octauo. 3. Reg. 12. Ista ergo, & similia erant mandata Israel idest institutiones, vel cæremoniæ regni Israel circa cultum diuinum: & non tenuit Iosaphat ista præcepta

Iſrael, quia iſtæ erant cæremoniæ idolatrarum, & tamen Ioſaphat erat verè colens Deum verum Iſrael. F
Alio modo accipiuntur præcepta regni Iſrael, ideſt præcepta, quæ dederat rex Ieroboam prohibendo cultum diuinum. Nam dixit, ꝙ nullus aſcenderet in Ieruſalem ad colendum Deum, ſed vbiq; poterat Deus coli, & fierent ibi competenter ſacrificia. Iſtud autem non tenuit Ioſaphat: quia iuxta præceptum legis offerebat ſacrificium ſolùm in templo domini in Ieruſalem. Melius tamen accipiuntur hic præcepta primo modo.

An dominus confirmauit regnum in manu eius.
Quæſt. X. G

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, ꝙ confirmauit dominus regnum in manu eius, & quid fuerit hoc. Reſpondendum, ꝙ regnum confirmatur quando rex nouus: qui non habet adhuc ſecurè, ideſt firmiter, & iſta firmitas eſt reſpectu duorũ, ſcilicet reſpectu ſubditorum, & reſpectu hoſtium. De ſubditis quidem, ꝙ perfectè obediant, de hoſtibus autem, ꝙ nocere non poſſint. Vtrumque autem factũ eſt à Deo in Ioſaphat. Primò quantum ad ſubditos, ſcilicet, ꝙ ſubditi benè obedirent: hoc enim fecit dominus. Nam mortuo Aſa patre Ioſaphat Deus reduxit ſubito omnes de regno ad obedientiam Ioſaphat, ſcilicet omnes ei ſe ſubiecerunt, & tradiderunt ei fortalitia regni. Et vt appareat, ꝙ à Deo hoc factum eſt, H non ſolùm ſubiecerunt ſe omnes regi Ioſaphat, ſed etiam tantum conciliauit Deus animos ſubditorũ, ꝙ in principio regni obtulerunt ei tam magna munera, ꝙ inde factus eſt diues: vt patet ſupra in litera. Hæc autem magna dilectio nullis pręcedentibus beneficijs ex parte Ioſaphat, non videtur fuiſſe, niſi quia Deus illam incuſſit cordibus ſubditorum, & per iſtam dilectionem ſubditorum ad Ioſaphat confirmabat Deus regnum eius. Alia confirmatio erat quantum ad hoſtes, iſta erat in hoc, quia rex confortaretur taliter in apparatu bellico, & munitione locorum ſuorum, ꝙ non poſſent hoſtes contra eum pręualere, & iſtud etiã factum eſt: nam Ioſaphat poſuit præſidia in omnibus locis terræ ſuæ, & in vrbibus, quas pater ſuus cęperat I de terra Ephraim, ſupra in litera, & iſtud factum eſt fauente Deo: quia in omnibus proſperatus eſt Ioſaphat, & velocius iſta, & breuius cõſumauit, quàm quis alius conſumare poſſet, & hoc non erat, niſi quia Deus iſta faciebat. Confirmatum eſt etiam regnum Ioſaphat per hoc, ꝙ gentes multas ſubiecit, nam ſubiecit ſibi Philiſthinos in tributum, & etiam Arabes, vt patet infra in litera, & iſtud nõ fecit Ioſaphat ſine ſpeciali Dei adiutorio, & fauore. Item magna confirmatio regni fuit, ꝙ cùm Iudæi tempore Aſa patris Ioſaphat eſſent viribus inferiores Iſraelitis ꝓpter peccata Aſa: in principio regni Ioſaphat facti ſunt ſuperiores viribus: ſic dicitur ſupra in litera, ꝙ inualuit Ioſaphat cõtra Iſrael. Maxima autem confirmatio regni fuit, ꝙ omnes gen- K tes, quæ erant in gyro terræ Iuda timerent Ioſaphat: nam per hoc, ꝙ timebant eum, nullus audebat pugnare contra ipſum. Et iſta erat totalis confirmatio regni: quia tunc eſſet regnum verè ſecurum quando nullus illud auderet moleſtare. Iſtud autem factum eſt à Deo, qui poſuit terrorem ſuper omnes gentes, vt patet ſupra in litera, ſcilicet: itaque factus eſt pauor domini ſuper omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda: nec audebant bellare contra Ioſaphat, Deus ergo fuit, qui confirmauit regnum Ioſaphat.

An pecunia data Ioſaphat fuerint ex tributo.
Quæſt. XI.

QVAERITVR vlterius, quid eſt hoc, ꝙ totus Iuda dederit munera Ioſaphat, & ꝙ inde factæ fuerint ei infinitæ diuitiæ: quomodo datæ fuerint iſtæ pecuniæ, an ex tributo, vel aliàs. Reſpondendum, ꝙ non fuit hoc per aliquam impoſitionem tributi, quia tunc Ioſaphat coronabatur in regem: non ergo in ſua coronatione exigeret tam immoderata tributa, vt inde fierent ei diuitiæ infinitæ. Secundò patet, quia ſi rex tale tributum ei impoſuiſſet efficeretur odioſus toti populo, quia eſſet magnus tyrannus & tamen Ioſaphat erat acceptus toti populo, quia diligebant eum omnes ſubditi ſui valde, vt colligitur ex litera, ergo nõ impoſuit tunc tale tributum. Tertiò patet, quia litera videtur ſignificare, quòd gratis data ſunt omnia hæc regi Ioſaphat, cùm dicitur: Et dedit omnis Iuda munera regi Ioſaphat, factæque ſunt ei infinitæ diuitiæ. Dicendum ergo videtur, quòd non datę fuerunt iſtæ pecuniæ regi Ioſaphát ex aliquo tributo, quod ipſe impoſuerit, nullũ ergo tale nunc impoſuit in principio regni ſui, ſed fuerunt pecuniæ oblatę gratis: vno modo, quòd totum regnum conueniret in hanc ſententiam, quòd regi nouo facerent aliquam magnificam oblationem, quæ eſſet ad neceſſitates eius ſupplendas in principio regni ſui: etiam eſſet ad conciliandum animum regis ſibi, & faciendum eum ſibi propitium, & huic conuenit litera: quia dicitur, quòd dedit omnis Iuda munera regi Ioſaphat, & dicitur omnis Iuda, quia omnes de regno contribuerunt in hac oblatione, ſicut ſi imponeretur, vt tributum. Alio modo poterat hoc fieri, quòd non conueniret totum regnum in oblatione iſta, ita quòd fieret de publico: ſed quia perſonæ priuatæ offerrent, quod vellent, & quia tunc quilibet vellet præcellere alium, vt fieret magis acceptus regi fierent iſtę oblationes magnæ. Et ſic fierent inde diuitiæ magnæ regi Ioſaphat, & tunc dicetur, quòd omnis Iuda obtulit munera, quia multi de Iuda particulatim offerebant munera, ſcilicet omnes viri potentes etiam multi alij de minoribus.

An accepit Ioſaphat audaciam propter vias domini.
Quæſt. XII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd accepit Ioſaphat audaciam propter vias domini, & abſtulit lucos, & excelſa. Reſpondendum, quòd audacia accipitur hic largè pro confidentia, vel fortitudine: nam audacia eſt extremum ſuperabundans, & eſt vitium oppoſitum fortitudini, ſed conſueuimus vocare audaciam ipſam confidentiam in periculis, quæ eſt fortitudo, & habet magnam ſimilitudinem cum audacia. Nam ſicut audax audet, ita & fortis audet: ſed differunt ſecundùm quantitatem: quia fortis audet ea, quæ audenda ſunt, & audax audet tam audenda, quàm non audenda. Sciendum autem, quòd iſtam audaciam, ideſt confidentiam accepit Ioſaphat propter vias domini, ſcilicet, quia ſequebatur Ioſaphat legem Dei, & ex hoc proſperabatur in omnibus operibus ſuis: nam Deus ſubiecerat ei gentes, contra quas pugnauerat: nam pugnauit contra Philiſthinos, & ſubiecit eos in tributarios, pugnauit etiam contra Arabes, & illos quoque fecit tributarios: vt patet infra in litera. Et (quod maius eſt) Deus incuſſerat terrorem omnibus habitantibus in circuitu, vt nullus auderet pugnare contra Ioſaphat.

Et

Et ista omnia eueniebant ei, quia colebat dominum: ideo cùm euenirēt ei omnia prospera, assumebat magnam confidentiam ad faciendum quęcunque quantumcumque grauia, & quia non erat confidentia sua, nisi propter prosperitates, quę ei eueniebant in omnibus negotijs, & istę prosperitates non erant, nisi quia colebat Deum, dicebatur habere confidentiam propter vias domini, & dicitur sumpsisse cōfidentiam istā ad tollendum excelsa, quia tollere excelsa erat aliquid difficile, & non possent tolli, nisi cum magna difficultate, & non auderet illa auferre, nisi qui esset magnæ audaciæ, & hoc, quia fortè populus molestè ferebat, ꝙ illa auferentur, & vt rex non molestaret subditos, & vt non haberet sibi illos graues, non auderet auferre: iste tamen, quia magnam audaciam sumpserat sequendo legem Domini, abstulit excelsa non formidans inimicitias populi. Alio modo potest intelligi, ꝙ sumpsisset Iosaphat audaciam, quia propter vias domini abstulit excelsa. s. ꝙ Iosaphat coluerat dominū sequendo vias eius, & ex hoc euenerāt ei multa prospera, ex quibus audaciam sumpserat, & quia videbat, ꝙ cultus Dei erat ei tā vtilis, ꝙ inde prosperabatur in omnibus operibus suis, voluit eū amplius colere, auferendo de terra lucos, & statuas. Et tunc non ponitur audacia hic, tanquam ad tollendum de terra statuas fuisset necessaria aliqua audacia, sed ꝙ audacia erat consequens ad prosperitates venientes ex cultu Dei: ideo vt maiora prospera euenirent, & inde sequeretur maior audacia, voluit amplius colere dominum auferendo excelsa.

Quomodo potuit auferre excelsa, & lucos Iosaphat.

Quæstio XIII.

QVAERITVR vlterius, quomodo potuit nūc Iosaphat auferre excelsa, & lucos. Nam videtur, ꝙ non poterat Iosaphat auferre lucos, & statuas, quia tempore Asa patris sui ablata fuerant excelsa, & luci, vt patet supra 14. & toto tpe suo mansit Israel colens dominum, & sic non faciebat lucos. Etiam tempore Iosaphat non fiebant luci, qa ipse à principio regni sui coluit dñm, & fecit ꝙ populus coleret dñm: ideo non esset tunc tempus faciendi statuas, nec lucos: non videtur ergo quō posset nunc Iosaphat auferre statuas, & lucos, & excelsa. Aliquis dicet, ꝙ benè potuit Iosaphat auferre excelsa, quia relicta fuerant excelsa tempore Asa patris sui: nam dicitur supra 15. Excelsa autem derelicta sunt in Israel, & illa excelsa auferret nūc Iosaphat. Sed dicetur, ꝙ adhuc non sufficit istud, quia licèt dicatur, ꝙ aliqua excelsa relicta sunt, tamen non manserunt luci, quia supra 14. ponitur quomodo Asa destruxit phana, & aras, & statuas, & excelsa. Aliquis dicet, quòd benè potuit Iosaphat auferre excelsa, quia relicta fuerant excelsa tempore Asa patris sui. Nam dicitur supra decimoquinto. Excelsa autem derelicta sunt in Israel: & illa excelsa auferret nunc Iosaphat. Sed dicetur, quòd adhuc non sufficit istud, quia licèt dicatur, quòd aliqua excelsa relicta sunt, tamen non manserunt luci, quia supra decimoquarto ponitur quomodo Asa destruxit phana, & aras, & statuas, & excelsa, in quibus intelligitur omne, quod ptinet ad idolatriam, & postea decimo quinto exprimitur specialiter, quòd relicta sunt excelsa in Israel: ideo videtur, quòd nihil relictum est de idolatria tempore Asa, nisi excelsa: & sic non manserunt luci, quos posset nunc auferre Iosaphat. Aliquis dicet, quòd Asa pater Iosaphat abstulit omnia hæc de terra in principio regni sui, & tamen postea creuerunt aliqua excelsa, & luci,

A & alia pertinentia ad idolatriam, quæ populus latēter introduxit, & hæc poterat nunc auferre Iosaphat.

Dicendum, quòd aliter intelligendum est de lucis, & aliter de excelsis. De excelsis dici potest vno modo, quòd ista excelsa fuerunt illa, quæ reliquit Asa in terra, de quibus dicitur supra decimoquinto. Sed illa excelsa erant duplicia, quædam erant, in quibus colebatur Deus extra templum: alia erant, in quibus colebantur idola: & eorum, in quibus colebantur idola, omnia abstulit Asa, nisi illa templa, quæ fecit Salomō pro dijs vxorum suarum, & concubinarum. 3. Reg. 11. & quarto Regum vigesimotertio. De istis autem dicendum, quòd etiam non abstulit illa Iosaphat: nam ista nunquam fuerunt ablata vsque ad tempus Iosiæ.
B quarto Regum vigesimotertio. Sed poterat nunc Iosaphat auferre excelsa, idest, altaria, in quibus colebatur Deus extra templum, quæ reliquerat Asa: in hoc erat perfectior, quàm Asa, quia licèt non esset tanta abhominatio, quòd aliqua excelsa essent, in quibus coleretur Deus extra templum, sicut quòd essent excelsa, in quibus colerentur dæmones, tamen contra legem erat, quòd talia excelsa essent, cùm iuberet Deus solùm in templo offerri sacrificia. Leuitici decimotertio. & alibi offerri nefas esset: Iosue vigesimosecundo. Auferendo ergo ista excelsa augebatur cultus diuinus, & tollebantur offendicula. Alio modo potest intelligi, quòd licèt Asa in principio regni sui abstulerit omnia excelsa, in quibus colebantur dæmo-
C nes: tamen postea procedente tempore populus introduxit aliqua quasi latenter, ad quæ non attendit Asa, & ista postea abstulit Iosaphat diligentius se habens circa cultum Dei. Alio modo potest intelligi, quòd licèt non manerēt aliqua excelsa tempore Asa, quòd in principio regni Iosaphat, non attendente rege facta fuerint, & procedente tempore cùm magis diligenter Iosaphat attenderet ad extirpandum idolatriam, tunc inueniret excelsa, quæ populus fecerat, & illa abstulerit. De lucis dici potest, quòd omnes lucos destruxerit Asa, & postea nulli plantati fuerunt tēpore Asa, nec tempore Iosaphat, sed Iosaphat abstulerit nunc veteres lucos.

Pro quo sciendum, quòd luci auferebantur suc-
D cidendo eos, quia sic lex iusserat, quòd luci succiderentur: Iudicum secundo. & quòd succissum est renascitur: ideo luci, qui succisi fuerant tempore Asa, paulatim renati fuerant, & tempore Iosaphat erant magni: ita vt in eis fieri possent cœremoniæ idolatrarum: ideo vt non daretur occasio ad iam idolatrandum, voluit succidere nunc lucos Iosaphat. Aliter potest dici, sicut dicebatur de excelsis, scilicet, quòd postquam Asa abstulit lucos, & omnem idolatriam in principio regni sui, populus quasi latenter fecit aliquos lucos, & excelsa, & illos lucos abstulit postea Iosaphat, quando diligenter attendit ad hoc. Vel potest intelligi, quòd non manserunt aliqui luci de tempore regis Asa, sed regnante Iosaphat in princi-
E pio regni eius facti fuerant, & tunc fieri potuerunt, quia non attendebat nimis ad hoc Iosaphat, sed magis ad aliqua alia, & postquam cœpit se conuertere ad hoc, abstulit de terra quidquid pertinebat ad idolatriam. Et sic abstulit lucos: & hoc colligitur aliqualiter, quia vsque ad annum tertium regni Iosaphat dilatum fuit hoc negotium, vt patet in litera sequenti, scilicet, quia tertio anno misit Iosaphat principes suos ad docendum populum, & tunc credendum est, quòd auferentur de terra omnia, quæ pertinebant ad idola.

Tertio

Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis Benail, & Obdiam, & Zachariam, & Nathanael, & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda, & cum eis Leuitas Semeiam, & Nathaniam, & Zabadiam, Asael quoque, & Semiramoth & Ionatham, Adoniamque, & Tobiam, & Thobadoniam leuitas, & cum eis Elisama, & Ioram sacerdotes. Docebantque populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circuibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.

Tertio autem anno. Hic ponitur secundum huius capituli, scilicet, quòd Iosaphat populum instruxit, & hoc conuenit post præcedentia: nam postquam Iosaphat regulabat se quantum ad cultum Dei: restabat, vt regularet populum sibi subiectum, cuius cura ei imminebat, & tamẽ supra actum est, quomodo Iosaphat se habuit in cultu Dei quantum ad se: ideo rectè agitur hic quomodo populum instruxit, & dicitur. *Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis.* Scilicet, ante tertium annum fuit fortè occupatus circa alia, & non potuit vacare huic doctrinæ legis, sed tertio anno oblata sibi opportunitate misit principes suos ad docẽdum populum. *Benail, & Obdiam, & Zachariam.* Quinque misit de principibus suis Iosaphat, & alios cum eis de leuitis, & vnus de eis erat Zacharias. Sed non est iste Zacharias vnus de prophetis minoribus, quia ille multo post fuit. s. post reditum de captiuitate Babylonis, & tamen Iosaphat fuit multo tempore ante captiuitatem illam, quia illa captiuitas fuit tempore vltimi regis Iudæorum. 4. Reg. 25. Etiam non fuit iste Zacharias pater Beati Ioannis Baptistę, quia ille fuit tempore Christi valde multo tempore post hoc, nec fuit Zacharias filius Ioiadę summi sacerdotis, qui occisus fuit inter templum & altare. infrà 24. quia ille fuit tẽpore regis Ioas multo post hoc, sed fuit quidam alius Zacharias, quia multi sic vocabantur. *Et Nathanael.* Non est iste Nathanael, de quo dicitur Io. 1. ꝙ vidit Iesus venientem ad se Nathanael, & ait: Ecce verè Israelita, in quo dolus non est, & Nathanael dixit: Rabbi tu es filius Dei. Nam ille Nathanael fuit tempore Christi, & iste fuit tempore Iosaphat regis. *Et Michæam.* Non est iste Michæas Morastites vnus de duodecim ꝓphetis minoribus, quia ille fuit multo post. *Vt docerent in ciuitatibus Iuda.* Scilicet, cultum Dei, & omnes cœremonias legis, atq; iudicia, & vocantur ciuitates Iuda. i. regni Iuda, vt intelligantur etiam ciuitates sortis Beniamin, & illę, quæ acceptæ fuerant de terra Israel de sorte Ephraim: nam in omnibus istis ciuitatibus erat necessaria doctrina legis. *Et cum eis Leuitas.* Scilicet, cũ principibus populi ibant etiam Leuitæ, quia ad istos propriè pertinebat docere legem. *Semeiam.* Non est iste propheta Semeias, qui fuit tempore Roboam, & scripsit historiam Salomonis, & Roboam filij eius. supra 9. & 12. quia ille fuit multo ante hunc. *Et Nathaniam.* Non fuit iste Nathanias pater Ismahelis, qui occidit Godoliam pręposítum Iudęorum, quia ille fuit tempore captiuitatis Babylonicę. 4. Reg. 25. & iste fuit multo ante. *Et Zabadiam.* Aliqui vocabantur sic inter Leuitas cantores, qui transtulerũt arcam de domo Obededom in domum Dauid. præced. lib. 15. & 16. c. Non tamen intelligendum est, ꝙ licèt multi de Leuitis, qui ponuntur hic coincidant in nominibus cũ leui-

F tis, qui ponuntur ibi, quòd sint ijdem viri, quia illi fuerunt multo tempore ante istos. *Asael quoque.* Sic vocabatur vnus de fratribus Ioab filijs Saruię, qui fuit cursor velocissimus, sicut capræ, quę morantur in montibus. Hunc autẽ occidit in bello Abner princeps exercitus Isboseth. 2. Reg. 2. & differt ab isto, tum quia iste erat leuita, & ille non, quia erat de stirpe Iuda, quæ nõ pertinebat ad leuitas: tum quia ille fuit multo tempore ante istum, & mortuus est in principio regni Dauid super Iudam in Hebron, cùm esset mutua concertatio inter domum Iuda, & domum Saulis. *Et Miramoth.* Alij Leuitæ sunt huius nominis. præced. lib. 15. c. & 16. *Ionatham.* Sic enim multi vocabantur: nam sic vocabatur filius Saulis. 1. Reg. 13. & 14. qui fuit vir strenuus

G valde: sic etiam vocabatur Ionathas Machabæus frater Iudæ Machabæi. 1. Macha. 2. *Adoniam.* Non est iste Adonias filius Dauid, de quo. 3. Reg. 1. & 2. nanque ille fuit multo tempore ante istum, & occisus est mandato Salomonis per Banaiam principem militiæ. tertio Reg. 2. cap. *Et Tobiam.* Non est iste Tobias, qui librum habet historiæ suæ: nam ille fuit de tribu Nephtali, vt patet Tobiæ primo: iste autem fuit de tribu Leui. Item, quia ille Tobias fuit multo post hũc. Nam fuit tempore Salmanasar regis Assyriorum, qui transtulit decem tribus regni Israel in terram Ayssiriorum, & cum illis translatus est ipse Tobias, vt colligitur ex processu libri sui, & tamen translatio Israelitarũ in Assyrios multo tempore post hoc fuit. *Thobadoniam.*

H Nomen raro vsitatum est in scriptura. *Leuitas.* Scilicet, omnes nouem immediati supra positi sunt Leuitæ. *Et cum eis Elisama, & Ioram sacerdotes.* Isti duo sacerdotes erant cũ leuitis, & principibus laicis ad docendum populum, & essent quasi principes eorũ in hoc opere. *Docebantq; populum in Iuda.* Scilicet, in toto regno Iuda, quia non accipitur hic specialiter Iuda pro tribu Iuda, quia omnes, qui erant sub dominio regis Iosaphat participabant hac doctrina, cùm ęqualis cura incumberet ei de omnibus. *Habentes librum legis Domini.* Scilicet, isti principes, & sacerdotes, atque leuitæ docentes populum ferebant secum librum legis. Quare autem ferebant istum librum, & qui liber erat iste declarabitur infra in quadam quæstione. *Et circuibant cunctas*

I *vrbes Iuda.* Scilicet, regnum Iuda. i. discurrebant per omnes vrbes regni Iuda, & in qualibet manebant aliquanto tempore quantum opus esset manere ad perfectè docẽdum populum quemlibet in lege domini, & sic faciebant in singulis vrbibus, sicut faciunt nunc prędicatores nostri. Sic enim faciebat Christus, & discipuli sui: nam discurrebant prædicantes de ciuitate in ciuitatem, & quando aliqua ciuitas volebat tenere longo tempore Christum, vt audiret verbum eius, dicebat ipse, alijs ciuitatibus oportet me euangelizare: Luc. 4. cap. *Atque erudiebant populum.* Scilicet, circa legem discurrendo de vrbe in vrbem.

Quare misit Iosaphat istos ad docendum.
Quæstio XIIII.

K QVAERITVR vlterius, quare Iosaphat misit istos principes, & leuitas, & sacerdotes ad docendum populum discurrendo per singulas vrbes. Respondendum, quòd hoc poterat esse propter multa. Primò ad auferendum idolatriam de terra. s. vt nõ maneret error aliquis mẽtibus Iudæorum: nam ante hoc abstulerat Iosaphat lucos, & excelsa de toto Israel, & quia populus poterat tenere adhuc intentionem circa idolatriam ablatam: ibant isti principes, & leuitę, atq; sacerdotes discurrentes per regnum, vt prædicarent legem populo, & auferrẽt de mentibus eorum intentionem idolatrię. Secundò poterat hoc essę ad inquirendum

dum de hæretica prauitate: nam cùm conuersus esset totus populus ad idolatriam, & postea relinqueret illam, poterant esse aliqui non benè firmati circa credulitatem legis: & ad sciendum, qui erant isti, & ad confirmandum in fide discurrebant isti sacerdotes, & leuitæ, & principes. Sic enim sunt nunc apud nos inquisitores hęreticæ prauitatis, qui inquirunt circa eos, qui sunt infamati de hæresi. Tertiò poterat esse ad propagandum doctrinam legis per totum populum: nam cùm populus per se nō possit vacare studio legis, quia rudis est: oportet, ꝙ ab aliquo doceatur, & ad hoc sūt prædicatores. Nam si non prędicarent assiduè aliqui legem Dei, abiret in obliuionem tota lex Dei, & omnes cœremoniæ eius, nec sciret quis sub qua lege maneret: ideo tam in veteri testamento, quàm in nouo semper fuerunt necessarij prædicatores. De nouo testamento patet, quia vbique frequentatur prædicatio legis. De veteri etiam testamento dicendum est, quòd idem erat, quia licèt esset vnicum templum in loco, quem dominus elegisset: erant tamen per singulas vrbes & loca Synagogæ, sicut sunt Ecclesiæ nostræ, in quibus conueniebat totus populus ad orandum, potissimè diebus sabbathorum, & in kalendis, & ibi legebantur libri legis, & prophetarum, & post lectionem eorum siquis vir peritus erat, qui haberet sermonem eruditionis, & exhortationis ad populum prædicabat. Sic patet Actu. 13. Nam sic fecit Paulus per duo sabbatha, vt patet ibidem, & per hunc modum propagabatur doctrina legis, nè periret in cordibus Iudæorum per dissuetudinem, & sic ad istud erat nunc necessaria doctrina istorum principum, & sacerdotum, atque leuitarum.

Quare isti missi sunt tertio anno regni Iosaphat.
Quæstio XV.

QVAERITVR vlterius, quare missi sunt isti principes, & sacerdotes, atque leuitæ tertio anno regni Iosaphat. Responderi potest vno modo, ꝙ ista doctrina, & prædicatio, quæ nunc fiebat ab istis erat ad confirmandum legem in cordibus Iudæorum, & ad hoc, quòd non deleretur memoria eius in eis, & quia lex dei contraria est idolatriæ, non prodest legem Dei alicui prædicare quamdiu in idolatria manet. Et quia in terra Iuda erant excelsa, & luci in principio regni Iosaphat, non proderat prędicari quousque auferrentur excelsa & luci. Ista autem ablata sunt à principio regni Iosaphat vsque ad annum tertium, ideo vsq; ad tēpus illud, non debebat prædicatio inchoari. Alio mō potest dici, quòd ista prędicatio licèt potuisset inchoari ante tertium annum regni Iosaphat: tamen non inchoata est, quia fortè ante hoc erat Iosaphat occupatus alijs negotijs regni, & non poterat tam diligenter vacare cultui Dei, & satis verisimile est, quia in principio regni occupantur reges circa cōfirmationem suā. Et ita fuit de Iosaphat: nam dicitur, ꝙ confirmauit dn̄s regnum in manu eius, & duraret ista confirmatio aliquanto tempore, & dum hæc fierent non posset vacare Iosaphat negotijs pertinentibus ad cultum Dei. Tertiò autem anno regni sui, cùm iam explesset negotia confirmationis regni dedit operam cultui Dei mittendo istos, qui prædicarent.

An pertineret ad istos, vt prædicarent.
Quæstio XVI.

QVAERITVR vlterius, quomodo missi sunt isti, qui ponuntur hic ad prædicandum, quia videtur, quòd non pertinebat ad eos: nā missi sunt principes Iosaphat, qui erant laici, & leuitæ, & sacerdotes,

A & tamen officium prædicandi non pertinet ad laicos. Aliquis dicet, quòd principes Iosaphat, qui nominantur hic non erant laici, sed sacerdotes, & leuitæ: vocarentur tamen principes Iosaphat, quia ipse eos principes constituerat in domo sua. Dicendum, ꝙ nō stat, sed necesse est poni istos principes esse laicos: nam hic ponuntur primò isti principes, deinde nouem leuitæ, & postea duo sacerdotes, & tamen si isti principes essent sacerdotes, vel leuitæ non condistinguerētur cōtra sacerdotes, & leuitas, & condistinguuntur, ergo erant laici. Dicendum ergo, ꝙ poterant mitti isti principes laici ad opus prędicationis dupliciter. Vno modo, quòd ipsi non prędicarent, sed sacerdotes, & leuitę prędicarent: ipsi autem per potentiam secularem cogerent resistentes: nam poterat esse, ꝙ aliqui inter Is-
B raelitas, qui essent dediti idolatriæ, offendere vellent sacerdotes, & leuitas prædicantes idolatriam, & detestantes eam, & legem Dei iubentes coli, & vt non paterentur aliqd ab impijs conueniebant simul isti principes, vt nemo posset molestare leuitas, & sacerdotes prædicantes. Vel fortè ipsi erant executores contra infideles, & hæreticos. s. ꝙ sacerdotes, & leuitæ erant tanquam inquisitores hereticæ prauitatis, & siqui nollent corrigi redeundo ad veram fidem, quòd per potentiam istorum principum punirentur, & istud erat satis rationabile. Secundo modo potest dici, quòd isti principes mitterentur ad prædicandū licèt essent laici. Pro quo sciendum, ꝙ licèt officium prædicandi nunc
C non pertineat nisi ad promotos in sacris, vel ad eos, q à prælatis assignantur ad prædicandum propter timorē hæreticorum, qui se ingerunt ad prædicandum, & errores dogmatizant, vt colligitur extra de hæreticis cap. cùm ex iniuncto. In veteri tamen testamento tam sacerdotes, & leuitæ, quàm laici prædicabant. Patet de Christo, qui erat de tribu Iuda, & tamen permittebatur à Iudæis prædicare, & rogabatur: & dato quòd Pharisæi essent ęmuli sui, non prohibebant eum prædicare. Si tamen de iure potuissent eum excludere exclusissent, nè increparet eos. Patet etiam de Paulo, qui erat de tribu Beniamin, & prædicabat, nec quisquā eum prohibebat. Etiam patet indifferenter, quia omnes laici, dum tamen periti essent admittebantur ad
D prædicandum. Nam quando Paulus, & Barnabas introissent semel die sabbathi in quandam Synagogam, essentque viri incogniti, expleta lectione legis, et prophetarum, illi, qui erant in Synagoga, dixerunt ad eos: Viri siquis sermo exhortationis in vobis est ad plebem, dicite: Ecce quia non quęsierūt de qua progenie essent, sed solùm si erant periti ad prędicandum. Si tamen soli sacerdotes, & leuitæ prędicarent quæreretur ab eis primò, an essent sacerdotes, vel leuitæ, & deinde an essent periti ad prædicandum, & tamen non quæsierunt hoc, ergo tam laici, quàm sacerdotes, & leuitæ poterant prędicare. Dicendum tamen, quòd sacerdotibus competebat prędicare, & ēt incumbebat eis necessitas prędicandi. Laicis autem,
E & leuitis competebat prędicare, sed non incumbebat eis necessitas prędicandi, aut docendi. Prima pars patet, quia in omnibus indifferenter competebat prędicare, vt probatum est: ergo etiam sacerdotibus competebat. Secunda pars patet, quia sacerdotes habebāt statum, propter quem requirebatur peritia prędicandi & docendi, vnde ex necessitate tenebantur respondere quęrentibus de dubijs legis. Sic patet Malach. 2. s. Labia sacerdotis custodiēt scietiam, et legem ex ore eius exquirent, quia angelus domini exercituū est. etiam Aggei. 2. Dominus iubet, ꝙ interrogemus sacerdotes de lege. s. quādo inciderit dubium de lege, quòd quęramus à sacerdotibus solutionem: et intantū officium docendi, et prędicandi incumbebat sacerdotibus,

tibus, ꝙ qui contemneret, vel abijceret scientiam abijceretur de sacerdotio, vt patet Osee. 4. Quia tu scientiã repulisti: repellam te ne sacerdotio fungaris mihi. Etiam necessaria erat scientia in sacerdotibus, non solùm propter ea, quę Dei erant, sed etiam propter causas forales, quia sacerdotes erant iudices in causis magnis foralibus directè, et in quibuscunque erant iudices per appellationem, vt patet Deutero. 17. cùm dicitur, ꝙ quando esset iudicium ambiguum, & difficile inter Israelitas, & dicta iudicum variarentur, irent ad iudicẽ, q erat sacerdos leuitici generis, & ipse iudicaret veritatem, & non declinaretur à iudicio eius ad dexteram, nec ad sinistram: sed talia iudicia sine magna peritia non exercentur, ideo incumbebat sacerdotibus habendi scientiam ad prędicandum, & docendum, & iudicandum, & sic omnes sacerdotes tenebantur habere scientiam propter prędicta: ita & summus sacerdos tenebatur esse sciẽs super omnes sacerdotes, quia ipse prę sidebat omnibus tam sacerdotibus, quàm non sacerdotibus in his, quę ad Deum pertinebant, vt patet infra 19. De leuitis autem dicendum, ꝙ non incumbebat eis ex officio tam determinatè habere sciẽtiam legis, sicut sacerdotibus, quia sacerdotes erant, quibus tota ministratio sanctuarij à Deo commissa est. Et quia ipsi erant pauci, et non sufficerent ad explendas omnes administrationes, traditi sunt eis leuitę in munus, et seruitores, vt adiuuarent eos, secundùm quod iuberent sacerdotes, vt patet Num. 3. Et sic cùm ad sacerdotes pertineret cura directè totius sanctuarij, et legis, et ad eos solos pertineret administratio in rebus maximis sanctuarij, pertinebat ad eos habere maximã peritiam. Ad leuitas autem solùm pertinebat ministrare in quibusdam officijs ad mandatum sacerdotum, ideo in eis solùm erat necessaria sapientia ad explenda illa officia: sed non erat in eis necessaria sapiẽtia suprema, et directiua, qualis est sapientia Architectonica, sed sapientia manualium artificum, vel seruitorum obedientium pręcepto maioris regulantis: erãt namque quidam leuitę ianitores, et in his non requirebatur, nisi vt cognoscerent, qui erant mundi, & qui immundi, vt mundos reciperent in templum, & immundos abijcerent prohibentes eos ingredi. Alij leuitæ erant thesaurarij, & in istis non requirebatur, nisi vt sollicitè custodirẽt thesauros domus domini, & cognoscerent vasa, & vestes requisitas pro singulis ministrationibus, & diebus, vt illas in promptum haberent ad dandum ministris. Alij leuitæ erant cantores, & in istis requirebatur maior scientia, quia debebant esse periti in lege, & in rebus naturalib⁹, & in historijs, vt inde componerent cantica diuinæ laudis. Debebant etiam esse periti circa artem Rhetoricam, vt pulchro sermone polirent cõtextum dictorum suorum: potissimè, quia interdum vtebantur varia lege metrorum, sicut Ieremias in libro Threnorum, & in libro Iob, & in libro Psalmorum, vt ait Hieronymus in Epistola ad Paulinum, & ĩ prologo super Iob, qui incipit: Cogor per singulos. Etiam periti esse debebant circa artem Musicam ad inueniendum variam melodiam pro illis canticis, & ob hoc inter istos cantores erant doctores multi, & aliqui erant valde sapientes, vt patet præced. lib. 15. & 25. cap. Et intantum erant quidam eorum sapientes, ꝙ comparabantur Salomoni in sapientia, vt patet 3. Reg. 4. Et tamen quamquam isti essent sapientes valde in lege, non tenebantur respõdere de lege, quia non erat hoc officium eorum, sed sacerdotũ, sed in officijs suis sapientes esse debebant, sic colligitur infra 35. ca. s. Leuitis quoque ad quorum eruditionem Israel sanctificabatur locutus est. s. ꝙ leuitę erudiebant populum quomodo sanctificarentur .i. mundarentur ab immunditijs suis, quia ipsi erant ministri,

F vel subministrantes quantum ad hoc, ꝙ populus purificaretur, sed non dicitur absolutè, ꝙ tota eruditio populi pendebat ab eis. Et sic videtur, quòd non requirebatur, quòd essent periti, nisi quãtum ad officia sua. De laicis autem dicendum, quòd non requirebatur in eis aliqua peritia magna, aut quòd nulla ministratio sanctuarii pertinebat ad eos principaliter, vel subministratoriè, sed ipsi docendi erant à sacerdotibus, & leuitis. Si tamen contingeret laicos esse sapientes, & vellent prędicare, licebat eis, non tamen licebat se immiscere alicui ministrationi sacerdotali, vel leuiticæ. Et sic dicendũ est de istis principibus Iosaphat, quia laici erant, & tamẽ erant sapientes valde in lege, & ob hoc missi sunt cum sacerdotibus, & leuitis ad prędicandũ.

G

Quis eßet ille liber legis. *Quæst.* XVII.

QVAERITVR vlterius de isto libro legis, quẽ portabant secum, quis liber erat. Respondendum, quòd liber legis erat ille, qui continebat legem, & quia lex accipitur variè, potest accipi liber iste diuersimodè. Vno mõ accipitur lex pro toto contextu librorum veteris testamenti: nam liber Psalmorum vocatur sic lex. Sicut patet in allegatione Christi Io. 15. c. s. Vt impleatur sermo, qui in lege vestra scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. & tamen sermo iste habetur Psal. 108. Alio modo accipitur lex solùm pro libris Moysi, quia propriè lex est præceptũ iubens, aut vetans, vel permittẽs, & quia libri quinque Moysi

H sunt de hoc cùm nihil aliud principaliter contineatur ibi, nisi pręcepta, vocantur ibi lex. Et isto modo distinguũtur libri prophetarũ, & alii libri veteris testamenti à lege. Sic accipitur per Hebræos, & habetur per Hieronymum in prologo Galeato super libros regum, qui incipit: Vigintiduas literas. Tertio modo accipitur lex pro solo libro Deuteronomii, qui excellenter est lex: eo quòd in ipso sub breuibus continetur repetitio, & declaratio legis, q̃ declaratio facta est per Moysen propinquum morti in campestribus Moab, vel in planioribus locis terrę Moab, & vocatur Deuteronomium .i. lex noua, vel lex secunda, vnde dr̃ ista esse alia lex pręter illam, quã dñs dedit in Horeb, siue in monte

I Sinai: Deut. 29. Et ista propriè vocatur lex Moysi, quia istam dedit Moyses, & declarauit in terra Moab. Aliã autem Deus dederat in Horeb, partim per angelos, & partim ꝑ Moysen. Nunc dicet aliquis, ꝙ accipiatur hic liber legis primo modo ꝓ tota continentia librorum veteris testamenti. Sed dicendum, ꝙ hoc nõ stat, quia licèt Christus interdum tali modo loquẽdi vsus est, Iudei tñ non vtebantur hoc modo loquendi, sed legem siue Thora vocant quinq; libros Moysi, vt patet in ꝓlogo Galeato. Secundò patet, quia tempore, quo isti principes, & sacerdotes, & leuitę p̃dicabant, non erant isti libri veteris testamenti: nam non erant tũc scripti, nisi libri Moysi, & Iosue, & Iudicum, & Ruth: libri autem regum, & ꝓphetarũ, et alii posteriores nõdum

K scripti erant, quia post hoc fuerunt oĩa illa, cũ nũc esset tempus regum, et in temporibus regũ nõ erant scripti libri regum, sed post tempora ipsorum scripti sunt. Tertiò patet, quia iste erat vnus liber. Nã dicitur hic, ꝙ portabant librũ legis, et tamen inter Iudęos non copulantur sic libri multi in vnum volumen, sed quia libri Moysi sunt maioris auctoritatis, q̃ cęteri libri veteris testamenti, ponuntur illi soli. Nos autem, qui ad hoc non attendimus, totum canonem Sacrę Scripturę cuiuscunque ordinis sub vno volumine coarctamus. Dicendum ergo est, ꝙ accipitur liber legis secundò, vel tertio modo, scilicet, pro omnibus quinque libris Moysi, quia propriè vocantur lex, vel pro solo Deuteronomio, et vtroque modo satis propriè accipitur.

Dicen-

Dicendum tamen fortassis magis videtur, ꝙ accipiatur pro solo Deuteronomio, qa iste est purè liber legis non implicans se histořijs pro magna parte, sicut alij quatuor libri Moysi. Item qa iubebat Deus, vt iste liber Deuteronomij poneretur ī latere arcę, & custodiretur ibi specialiter, quod non iubebatur de alijs libris legis. Item, quia Deus iubebat, ꝙ reges qñ sederent in solio regni acciperent librum legis à leuitis, vt studerent in eo, & tamen de solo Deuteronomio iubebatur, ꝙ illū acciperent, vt patet Deutero. 17. Ex quo apparet, ꝙ ille erat specialiter liber legis, vel ille solus specialiter pertinebat ad eruditionem regis, & laicorum. Item patet hoc magis, quia Deute. 31. iubetur, ꝙ de septem in septem annos. s. anno remissionis quando congregarentur omnes Israelitę ad locum sanctuarij in festo tabernaculorum legeretur liber Deuteromnium coram toto populo. Et sic videtur, ꝙ ad instructionem popularium solus liber Deuteronomij erat necessarius. Ille ergo erat, qui vocabatur hic liber legis. Si tamen aliquis contendat, ꝙ vocatur hic liber legis tota lex Moysi. s. quinque libri, nō insisto, quia etiam illud teneri posset, licèt istud rationabilius est.

Ad quid portabant secum illi librum legis.

Quæstio XVIII.

QVAERITVR vlterius, ad quid portabant isti principes, & sacerdotes, & leuitæ secum librum legis. Dicendum, quòd hoc poterat esse ad multa: primò ad studendū in eo quid dicerent. Nam isti prædicabant, & docebant populum per omnes vrbes, & loca, & quia prędicatio erat de lege, oportebat, vt haberent secum librum legis, vt scirent quid prędicarēt. Secundò, quia isti prædicatores debebant se habere cautè valde. s. vt in prędicando nihil superadderent ad legem: nam Deus dixit Deuter 12. quod præcipio tibi hoc tantum facito domino deo tuo, nec addas quidquam, nec minuas. Sicut ergo nihil vltra legem fieri debebat, nec aliquid subtrahi, sed pręcisè qđ lex iubebat: ita nihil prędicari debebat vltra legem, nec subtrahi, vel taceri aliquid de eo, quod in lege continebatur. Sic patet Deutero. 4. s. non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ab eo. Ad hoc ergo oportebat, ꝙ haberent secum librum legis, vt scirent si prędicando aliquid addebant, vel subticebant. Tertiò, quia cùm isti prędicarent legem populo, fortè dubitarent aliqui an ea, quę isti prędicabant, continerentur in lege, & ad probationem huius, oportebat secū habere librum legis. Quartò poterat hoc esse ad hoc, ꝙ exēplar libri legis maneret in quolibet loco ad memoriā: nam prędicabatur lex per singula loca, & quia non poterat tota memoriter retineri ab audiētibus, expediens erat, vt in singulis locis transcriberetur, & maneret copia eius, & ad hoc debebant isti prædicatores portare secū librum legis, vt omnibus locis darent copiā legis.

Itaque factus est pauor Domini super omnia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda, nec audebant bellare contra Iosaphat. Sed & Philisthæi Iosaphat munera deferebant, & vectigal argenti: Arabes quoque adducebant pecora arietum, septem millia septingentos, & hircos totidem.

A *Itaq; factus.* Hic ponitur tertium huius capituli, in quo Iosaphat hostes subiecit, & dicitur. *Itaq; factus est timor domini super omnia regna terrarum, quæ erāt per gyrum.* Ponitur enim quomodo hostes Iosaphat subiecti fuerunt ei, & non ausi sunt pugnare contra ipsum. s. quia Deus misit terrorem suum super omnia regna terræ, quæ erant per gyrum, & non audebat quisquam resistere, nec pugnare contra Iosaphat. Quomodo autem fuerit iste timor à domino missus & cur, declarabitur infra in quadam quæstione. Et vocatur iste timor domini, quia nō fuit incussus opere Iosaphat per aliquid quod ipse faceret, sed Deus illum immisit. *Quæ erant per gyrum Iuda.* Scilicet, qui erant ad omnia quatuor latera regna Iuda, in quo regnabat Iosaphat: erant. n. p

B gyrum regna hæc. s. ad meridiem Philisthini, & Amalecitæ, & Arabes, & aliæ gentes habitantes inter Aegyptum, & Iudam, ab Oriente Idumæi, Amalecitæ, Israelitæ, & Syri, à septentrione Israelitæ, & Syri, ab occidente nulla gens erat, nisi quædam pars Sidoniorum, & Philisthinorum, & mare mediterraneum. *Nec audebant bellare contra Iosaphat.* Scilicet, tantus eos inuaserat terror, quòd omnino putabant se superandos à Iosaphat: ideo non audebāt pugnare contra eū, vt non solū pugnare non auderent, sed etiam resistere non confiderent si pugnaret contra eos Iosaphat, sed fugerent præ timore magno. *Sed & Philisthæi Iosaphat*

C *munera deferebant.* Istud est consequens ad præcedentia. s. ꝙ gentes, quæ erant per circuitum regni Iuda, nō audebant pugnare cōtra Iosaphat, & aliqui ex magno timore subijciebant se ei, sicut fuit de Philisthinis, qui habitabāt per gyrum regni Iuda. s. partim ad meridiē, & partim ad occidentem, qui se submiserunt regi Iosaphat, dando ei munera. Quomodo autē Philisthini possent se nunc submittere ad dandum munera Iosaphat cum ipsi essēt quædam pars regni Iuda, & subditi Iosaphat, declarabitur infra in quadam quæstione. *Et vectigal argenti.* Est vectigal nomen impositionis, vel pensionis, quæ exigitur de his, quæ vehuntur, vel transferuntur per aliquem pōtem, vel portam, vel aliquem determinatum locum. Et dicitur vectigal à

D vehendo. i. portando, vel transferendo, quia datur pro rebus, quæ transferuntur. Et dicitur vectigal argenti dupliciter: vno modo. s. quia istud vectigal soluebatur in argento, ita quòd non dabatur alia moneta regi Iosaphat à Philisthinis pro isto vectigali, nisi argentea, vel argentum in massa. Secundo modo vocatur vectigal argenti. i. dabatur vectigal, siue pensio de argento, quod transferebatur de loco ad locum, & hoc est accipiendo vectigal propriè. Potest tamen accipi vectigal largè pro quacūque pensione, vel tributo quod Philisthini offerrent Iosaphat, & soluebatur illud tributum in argento. *Arabes quoque adducebant pecora arietum septem millia septingenta, & hircos totidem.* Etiam Arabes dabant tributa regi Iosaphat quolibet anno,

E & dabant arietes septem millia, & septingentos, & hircos totidem, eo quòd regio arabum abundat in pecoribus, nec erat aliquid, quod promptius possent dare Arabes, quàm pecora. Pro quo sciendum, quòd Arabes sunt gentes habitantes apud terram Iuda, partim in latere meridiano eius, & partim ad orientem in regione, quæ vocatur Arabia. Est autem regio ista in desertis, quę sunt inter Aegyptum, & terram Chanaā, & per istam terram transierunt Israelitæ venientes de Aegypto: ibiq; quadraginta duas mansiones fecerūt, vt dicitur in libro de situ terrę Sanctę. Erat autem ista terra modicum, vel quasi nihil habitata ante trāsitum Israelitarum per eam, eo quòd erat terra carens aquis, vt dicitur Deut. 8. In transitu autem illo facti sunt duo fontes miraculosè, in terra illa tangēte Moyse petrā. s. vnus in Raphidim. Exo. 17. & alius in Cadesbarne: Num. 20. Duo fontes miraculosè facti.

Num. 20. qui vsque hodie manent, totamque terram illam abundantissimè irrigant, vt dicitur in eod. libro. Terra ista est pascualis, siue habens multa pecora, non tantum propter conditionem terrę, quòd ipsa pascualis sit quantum propter conditionem gentis. Nam Arabes à principio istum modũ tenuerunt, ꝙ domos, nec vrbes non ędificant, sed portatiles domos habẽt. s. tentoria in quibus manent ad vsum pastorum, & cũ aliqua regio alendis pecoribus apta non fuerit, subitò portatiles domos mutant, & aliam incolunt regionẽ, & istam vitam vsque hodie tenent gentes quędam Aphrorum, apud Occidentem in Aphrica positę, quę nullas vrbes, nec domos habent. Et sic cũ isti Arabes totam suam occupationem circa pecora habeant: nihil est, de quo possent conuenientius soluere tributa, quàm de pecoribus, & sic Arabes quoque ꝑ timore subiecti fuerant regi Iosaphat ad tributum.

Mos Arabum in ædificandis domibus.

Quomodo factus est timor domini super omnia regna terrarum. Quæstio XIX.

QVAERITVR Circa ꝑdicta, quomodo factus est timor domini super omnia regna terrarum, quæ erant in circuitu Iuda. Dicendum, quòd poterat hoc dupliciter fieri. Vno modo, ꝙ deus daret tales victorias regi Iosaphat tam magnificas contra omnes gentes, contra quas pugnaret, ꝙ nulla gens auderet pugnare contra illum, imò nec resistere ei pugnanti: & quia Deus dabat ei istas admirãdas victorias, timor qui sequebatur ex his victorijs, vocabatur timor domini. s. à deo incussus. Simile fuit quando Ammonitę, Moabitæ, & Idumæi voluerunt pugnare contra Iosaphat, & Deo agente ipsi inter se pugnauerunt, & mutuis se vulneribus conciderunt. Nam audito hoc oẽs gentes timuerunt pugnare contra Iosaphat: sic patet infra 20. s. Irruit autem pauor domini super omnia regna terrarum, cùm audissent, ꝙ pugnasset dominus contra inimicos Israel. Alio modo poterat hoc effici nõ pręmisso aliquo bello, vel signo exteriori terroris, sed solùm, ꝙ Deus incuteret terrorem in cordibus gẽtium istarum, & timerent. Hoc autem facile est Deo facere, quia Deus habet cor hominis in potestate sua, & potest in illo causare quamcunque passionem voluerit, vt patet Prouer. 21. s. Sicut diuisiones aquarum, ita cor regis in manu domini: & quocunque voluerit vertet illud. Ita est de cordibus aliorum hominum: sed illud dicitur per excellentiam: nam si Deus habet corda regum in manu sua: à fortiori tenebit corda aliorum hominum minus potentium: & sicut mouet Deus ad timorem: ita mouet ad quascunque alias passiones. s. gaudium, vel lętitiam, vel odium, & hoc siue in vigilia, siue in sopore: nam in sopore immittit deus timorem cui vult, iuxta illud Iob. 7. capit. Si dixero per noctem consolabitur me lectulus meus, tunc terrore concuties me, & ossa mea marcescere facies. Et hoc, quia istę passiones sunt quędam impressiones factę in parte animę sensitiuę, siue affectiuę, cuius operatio est in partibus materialibus, quibus alteratis fit impressio quædam in anima ipsa, quæ sequitur cõditionem partium materialiũ in quibus est, & quia liberũ est Deo alterare nos qualitercunque voluerit, causabit in nobis quamcunque passionem voluerit.

Deus habet cor hominis ĩ potestate sua.

Quare Deus incussit istum timorem gentibus, quæ habitabant in circuitu regni Iuda. Quæstio XX.

QVAERITVR vlterius, quare deus incussit timorem istum gentibus, q̃ habitabant in circuitu regni Iuda. Respondendum, ꝙ iste timor pęna quædam est, & incutitur in pęnam ꝑpter aliqua demerita.

F Sic etiam aliæ nociuæ passiones, sicut turbatio mẽtis, quam incussit De⁹ Ammonitis, Moabitis, & Idumęis volentibus pugnare contra Iosaphat, vt se non cognoscerent, & pugnarent inter se inuicem. infra 20. & inducitur aliquando talis passio propter solum demeritum eorum, quibus infligitur, aliquando propter solũ meritum istorum, & demeritum illorum. De primò patet exemplum, vt quãdo Deus incutiebat terrorem Israelitis pugnantibus contra eos gentibus: nam hoc in fauorem gentilium cędebat, sed manifestum est, ꝙ non fiebat propter merita eorum, quia ipsi non poterant mereri, cùm essent extra charitatem. Sed quia peccauerant Iudæi contra dominum, tradebat eos dominus in manus hostium, & vt facilius consumerentur, dabat pauorem in cordibus eorũ, vt non auderent

Quia Iudæi peccauerant cõtra Deum tradebantur in manus hostiũ

G resistere: sic patet Leui. 26. s. & qui de vobis remanserint, dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium: terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladiũ: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere, peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet. Sic etiam Deuter. 28. ponitur in maledictionem timor incussus cordibus Iudæorum quando peccarent. s. Dabit tibi domin⁹ cor pauidum, & deficientes oculos, & animam mœrore consumptam. Et erit vita tua, quasi pendens ante oculos tuos, & timebis nocte, & die, & non credes vitæ tuæ. Mane dices, quis mihi det vesperum? & ve-

H spere, quis mihi det mane? propter cordis tui formidinem qua terreberis: & propter ea, quæ videbis tuis oculis. De secundo patet exemplum in Iacob, & Sichimitis alijs, qui a Chananęis habitantibus in circuitu illius regionis depopulati sunt. Nam quando filij Iacob per fraudem occiderunt omnes Sichimitas, Chananæi, qui morabantur in terra, voluerunt insurgere contra Iacob, & domum suam ad delendum eam propter occisionem illam, & tamen deus incussit timorẽ eis, vt non auderent insurgere contra Iacob, vt patet Gen. 35. s. Cumque profecti essent, terror domini inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes. Manifestum est tamen, ꝙ non incussus fuit ibi terror Chananęis, propter peccata eorum, quia ipsi non peccabant volendo insurgere con-

I tra domum Iacob: nam vicini tenentur quodam iure naturæ se adiuuare ad bonam habitudinem sollicitæ communicationis, & quia isti Chananæi erant vicini Sichimitarum, vtebantur iure suo adiuuando eos. Habebant autem iustam causam, quia Sichimitæ occisi fuerãt per dolum Israelitarum: ideo iustissimum bellum erat istorum Chananæorum contra domũ Iacob: & tamen Deus incussit eis timorem, vt non auderent persequi domum Iacob: ideo fuit propter sola merita Iacob. s. ꝙ quamquam non peccauissent Chananæi, sed potius filij Iacob, & mererentur occidi: tñ propter merita Iacob immisit Deus terrorem Chananæis, vt non auderent insurgere contra Iacob, & domum suã.

K De tertiò patet exemplum de Chananæis, quibus incussit Deus terrorem introeũtibus Israelitis in terram Chanaan. Nam tunc fuit magnus timor Dei super omnes Chananæos: ita quòd non auderent pugnare contra Israelitas, nec resistere eis: Exo. 23. s. Terrorem meum mittam in pręcursum tuum, & occidam omnem populum ad quem ingredieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te terga vertam. Ideo Deuteron. 7. ibi manifestum est, ꝙ propter demerita Chananæorum fiebat hoc, quia iam completæ fuerãt iniquitates eorum, & propter peccata eorum multiplicia terra illos euomuit: Leui. 28. & 20. mandauitq; deus, ꝙ nullus illorum viuere permitteretur, nec etiã paruuli, nec fœminæ: Deuteronom. vigesimo, & 21. Mere-

Merebantur ergo, quòd incuteret eis terror à domino ad hoc, quòd facilius perirent: sic etiam fuit quando pugnauit Dauid contra Philisthinos bis in principio regni sui super Israel: nam Deus eis timorem incussit, vt colligitur. 2. Reg. 5. & præced. lib. 14. cap. nam ibi illi merebantur, ꝙ incuteretur eis timor: eo quòd erant peccatores, & mouebant bella iniusta contra Dauid. Fiebat etiam hoc propter merita Dauid, qui erat vir deicola, & Deus promiserat ei, ꝙ stabiliret regnū eius in æternum, & daret ei nomen inter reges terrę. 2. Re. 7. Ita nunc poterat esse de rege Iosaphat. s. ꝙ Deus incusserit timorem hostibus ei⁹, tum propter malitiam ipsorum, qui merebantur regem timere, vt subijcerētur, tum propter merita regis Iosaphat, qui merebat̄, quòd Deus eum adiuuaret, quia erat vir valde deicola, vt dictum fuerat supra in litera.

Quomodo fieri poterat, quòd Philisthini tempore Iosaphat regis soluerint ei vectigalia. Quæstio XXI.

QVAERITVR vlterius, quomodo poterat esse, quòd Philisthini nunc tempore Iosaphat regis soluerint ei vectigalia: nam in hoc innuitur, quòd Philisthini ante tempora Iosaphat non erant subiecti Iudæis, & quia tempore Iosaphat fuerunt ei subiecti, & soluerint tributa: & tamen hoc videtur falsum, quia Philisthini erant Chananæi. s. de septem gentibus Chananæorum, quod patet, quia Deus solùm promisit Israelitis terras septem populorum Chanaan, & data est tribui Iuda terra Philisthinorum, vt patet Ios. 15. quia ibi ponuntur ciuitates Philisthinorum, vt patet Iosue 15. quæ habentur 1. Reg. 16. & Iosue 13. ideo erant Philisthini de aliquo de septem populis Chananęorū: potissimè, quia Gen. 10. ponuntur termini terræ Chanaan, & intra illos includuntur vrbes Philisthinorum, & tamen omnes populi Chananæorum, qui non subiecti fuerant tempore pręcedentium regum, & iudicum, subiecti fuerunt tempore Salomonis, vt patet 3. Reg. 9. & supra 8. Ergo non poterant nunc tempore Iosaphat subijci Chananæi, cùm iam subiecti essent tempore Salomonis. Respondendum, ꝙ Philisthini, & omnes alij Chananæi subiecti fuerant tempore Salomonis, & tamen postea Philisthini repugnauerunt alicui de regibus Israel, & Iuda: & Iosaphat nunc per magnam potentiam redegit eos in pristinam seruitutem. Et sic dicitur, ꝙ soluebant nunc vectigal argēti. Istud est satis verisimile: nam Philisthini erant magni pugnatores, & habuerunt ab antiquo bellum cum Iudæis, & aliquando subijciebant sibi Iudęos, & aliquando Iudæi eruebant se de potestate illorum: nam tempore Samsonis, & ante illum dominabātur Philisthini in Israel: Iudi. 15. Et dominati sunt etiam tēpore Heli summi sacerdotis, qui fuit iudex post Samsonem, sed postea tempore Samuelis, qui successit in dignitate iudicatiua ipsi Heli, liberati fuerunt Iudæi de manu Philisthinorum, cùm persequerentur Iudęi Philisthinos, vt acciperēt ciuitates eorum, vt patet 1. Regum 7. Sed nondum pęnitus liberati sunt, quia tempore Saulis regis, qui successit Samueli iudici dominabantur Philisthini in Israel, & accipiebant tributa, imponebantque leges viuendi: nam statio Philisthinorum quædā erat in Gabaath terræ Israel. s. ad exigendum tributa, vel ad cogendum obseruare leges ab eis impositas, & istam stationem percussit Ionathas filius Saulis, quando voluit rebellare Philisthinis. 1. Reg. 13. Posuerant enim Philisthini grauissimas leges super Iudæos. s. ꝙ in tota terra Israel, non esset aliquis faber ferrarius, vt non fabricarent sibi arma Iudæi. Ideo oportebat eos descēdere in terram Philisthinorum, quandocunque vellēt vomeres facere, aut exacuere ligones, vel alia instrumenta agriculturæ. 1. Reg. 13. Et ob hoc non habebāt Iudæi aliqua arma ad pugnandum cōtra Philisthinos, nec contra alias gentes: intantum, quòd quando pugnare debuerunt Iudæi contra Philisthinos tempore Saulis, non fuit inuentus gladius, aut lancea in toto populo, nisi in manu Saulis, & Ionathę. eodem capitulo. Postea autem pugnauerunt Iudęi contra Philisthinos, & habuerunt magnam victoriam, & abstulerunt magnam partem seruitutis huius. 1. Re. 14. & sæpè postea tempore Saulis pugnatum est, & tamen nunquam tēpore eius ablatum est iugum Philisthinorum quod posuerunt Israelitis. Nam postquam Dauid regnauit super totum Israel, & pugnauit sępe contra Philisthinos, abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum. 2. Reg. 8. & ex tunc, non fuerunt subiecti Israelitæ Philisthinis, & tamen nec Philisthini Israelitis. Postea autem tempore Salomonis fuerunt subiecti Philisthini Israelitis in tributum, quia tunc subiugatæ fuerunt oēs gentes residuæ de stirpe Chananæorum Salomoni in tributum. 3. Reg. 9. & supra 8. cap. Erant autem Philisthini de Chananæis, vt supra probatum est, ideo ipsi tunc subiecti fuerunt Salomoni. Postea autem esse poterat, ꝙ Philisthini tempore Roboam, vel Abiæ, vel Asa regum Iuda rebellauerint, & manserint extra obedientiam regum Iuda, & tunc tempore Iosaphat redacti fuerint in pristinam subiectionem: quia fuit Iosaphat rex potens: nam cùm custodiret legem domini, fecit eum dominus prosperari ī omnibus actibus suis, & incussit timorē omnibus gentibus, quæ habitabant in circuitu regni Iuda, vt dicitur in litera, & tunc fortè præ timore redierunt Philisthini ad pristinā obedientiam subijcientes se regno Iosaphat. Vel fortè pugnauit Iosaphat cōtra illos, & bello subactos coegit ad tributorum præstationem. Alio modo posset responderi, ꝙ Philisthini nunc nouiter subiecti fuerunt regibus Iuda, & quòd ante hoc nunquam fuerant subiecti tempore Dauid, nec tempore Salomonis. De tēpore Dauid satis potest stare, ꝙ de eo legitur, ꝙ abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum. s. ꝙ Philisthini exigebant ante hoc tributum ab Israelitis, & ipse illud abstulit, nè iam exigeretur ab Israelitis. 2. Reg. octauo. Etiam quasdam vrbes tenebant Philisthini, quas aliquando tenuerant Israelitæ. s. Geth, & alias vicinas, & illas quoque abstulit Dauid de manibus eorum, vt patet lib. præced. 18. cap. Et tamen non subiecit in tributum Philisthinos, nec prorsus fecit eos pertinere ad regnum Israel. De Salomone autem dicitur. supra 8. & 3. Reg. 9. quòd omnes gentes relictas de stirpe Chanaan, quas non subiecerant reges priores, subiecit ipse in tributum, ex quo sequebatur, ꝙ etiam Philisthinos subiecisset, qui erant de Chananæis. Potest tñ dici, ꝙ non fuerunt subiecti Philisthini, quia isti termini vniuersales non faciunt semper distributionem in Sacra Scriptura, sed sæpe ponitur omnes pro multis. Dicendum tamen, quòd præcedens modus soluendi conuenientior est.

An peccauit Iosaphat subijciendo Arabes ad præstandum sibi tributa. Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic, quòd Arabes deferebant Iosaphat quolibet anno arietes septem millia, & hircos totidem, an peccauit Iosaphat subijciendo Arabes ad præstandū sibi tributa ista. Respondendum, quòd non peccauit, quia propter bonitatem Iosaphat Deus faciebat omnes actus eius prosperos. Et ponitur signanter quid pro eo Deus fecerit. s. ꝙ irruit timor domini super omnes gentes, quæ habitabant per gyrum regni Iuda, & quòd Philisthini

subiecti

Marginal notes: Solutio quæstionis. — Leges quas Philisthini posuerant super Iudæos. — Section letters: A, B, C, D, E.

subiecti fuerint ei ad soluenda vectigalia argenti, & ꝙ Arabes darent quolibet anno arietes, & hircos, & tamen id quod Deus alicui dat in donum non prouenit ei cum peccato, quia aliàs Dei munera nobis nociua essent, ideo tenendo Arabes istos subiectos ad has pręstationes pecorum, non erat peccatum. Dicet aliquis, quòd erat peccatum, quia ad subijciendum eos his tributis, oportebat pugnare contra eos, sed non poterat licitè pugnare contra eos Iosaphat, quia Israelitæ non habebant causam pugnandi, nisi contra gentes illas, q̃ erant intra terminos terræ Chanaan, cùm illarum terras solùm accepturi essent: Num. 34. cap. Et tñ Arabes non erant in terrā Chanaan, sed in solitudine magna, quæ est inter Aegyptum, & terram Chanaan, per quā venerunt Israelitæ de Aegypto, & in qua morati sunt ferè quadraginta annis, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ. Ideo non habebant iustam causam pugnādi contra eos Iudæi. Dicendum, quòd iustè fuerunt subiecti Arabes regi Iosaphat, cùm diuinitus hoc factū fuerit, & in manus cultus obseruati, vt supra dictum fuit, nec obstat ratio in contrarium de bello, quia ista subiectio poterat fieri multipliciter. Vno modo, ꝙ fieret non intercidente aliquo bello, nec timore, sed sua spontè se subiecerint Arabes. s. quia fortè viderunt Arabes, ꝙ Iosaphat erat potentissimus, & prosperabatur in omnibus actibus suis, & ipsi fortassis, non habebant dominum, qui posset defendere eos de alijs gentibus vicinis, & quia ille erat, qui posset eos defendere, voluerunt se ei spontè subijcere ad soluendum quolibet anno certam pensionem arietum, & hircorum, vt defenderet eos ab hostibus suis: & tunc Iosaphat non peccaret suscipiendo hoc, quod spontè sibi offerebatur: potissimè, quia pro hoc laboraturus erat exponendo se contra hostes Arabum: nemo tamen cogitur proprijs stipendijs militare, iuxta Apostolum prima Corin. 9. & sic de quacunque gente poterat Iosaphat recipere munera, nisi essēt aliqui, circa quos esset hoc prohibitum à lege, sicut Chananęi, qui non erant permittendi viuere sub aliquo pacto, vt patet Deuter. 20. licèt aliquis casus erat, in quo permittebantur viuere sub tributo, vt declaratum est supra 8. in quadam quęstione. Secundò non poterat hoc fieri sine bello, per timorem tñ. s. ꝙ Deus incussit terrorem suum omnibus gentibus, quæ erant per gyrum regni Iuda, & non audebant pugnare contra Iosaphat. Erat autem terra Arabum vna de terra propinquis per gyrum regni Iuda, & tantum timuit regem Iosaphat, ꝙ subiecit ei totum regnum, & soluebant ei quolibet anno hanc pensionem, & tunc manifestum est, ꝙ nō erat peccatum, quia nihil in hoc fecit Iosaphat, sed Deus, qui per timorem subiecit ei Arabes in tributum. Recipiendo autem quod Deus volebat dare ei in donum non peccabat. Tertio modo poterat hoc fieri per bellum. s. ꝙ Iosaphat pugnasset contra Arabes, & subiecisset eos sibi ad ista tributa, & cùm dicitur, ꝙ nō poterāt pugnare Iudæi, nisi contra gentes habitantes intra terminos terræ Chanaan, falsum est, quia verum est, ꝙ contra illas poterant pugnare specialius, quàm contra alias. Nam etiam si nulla causa de nouo insurgeret, poterant Iudæi pugnare contra Chananæos, quia habebāt adhuc mandatum legis, per quod non solùm licitum erat eis pugnare, sed etiam cogebantur pugnare: ita vt nullū de Chananæis permitterent viuere, & tamen contra alias gentes non licebat pugnare, nisi existente causa rationabili: eo quòd non dederat Deus terram illarū Iudæis in possessionē, & ob hoc distinxerat Deus modum pugnandi contra Chananæos, & contra alias gentes extra terram Chanaan. Nam contra Chananæos nō oportebat inquiri aliquam causam belli, sed quocunque tempore erat bellum licitum, & quando

F pugnarent, & vincerentur, Chananęi omnes erant occidendi in ore gladij viri, & fęminæ, magni & paruuli. Si autem pugnaretur contra alias gētes, quæ erant extra terram Chanaan, offerēda erat eis pax primò. Et si acceptarent pacem, atque aperirēt portas, nullum poterant Iudæi occidere, sed omnes serituri erant sub tributo. Si autem non aperirent portas, & postea caperetur ciuitas, occidendi erant omnes viri bellatores. Fęminę autem & paruuli vendi poterant, vel accipi in seruos: Deute. 20. Apparet ergo, ꝙ licebat interdum Iudæis pugnare contra aliquam gentem, quæ nō esset de terra Chanaan, & subijcere eam in tributariam. Et sic foret de Arabibus, quòd fortassis suborta fuit aliqua causa pugnandi Iosaphat contra Arabes, vtpotè,
G si lęserant regnum suum, vel si fauorem dederant hostibus suis, & sic de multis causis alijs vnde haberet Iosaphat causam iustam pugnandi contra eos, & consequenter posset eos subijcere tributis annuis, sicut dicitur hic. Quis tamen modus istorum fuerit subijciendi eos, non apparet.

Creuit ergo Iosaphat, & magnificatus est vsque in sublime, atque ædificauit in Iuda domos ad instar turrium, vrbesque muratas. Et multa opera patrauit in
H vrbibus Iuda: viri quoque bellatores, & robusti erant in Ierusalem: quorum iste numerus per domos, atque familias singulorum. In Iuda princeps exercitus Ednas dux, & cum eo robustissimorum viri trecenta millia. Post hunc Iohannan princeps, & cum eo ducenta octoginta millia. Post illum quoque Amasias filius Zechri consecratus Domino, & cum eo ducenta millia virorum fortium. Hunc
I sequebatur robustus ad prælia Eliada, & cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia. Post istum etiam Iozabad, & cum eo centum octingenta millia expeditorum militum. Hi omnes erant ad manum regis, exceptis alijs, quos posuerat in vrbibus muratis, & in vniuerso Iuda.

Creuit ergo. Hic ponitur quartum huius cap. in quo
K ciues Iosaphat muniuit. s. fortificando terram suā contra hostes. Et dicitur. *Creuit ergo Iosaphat.* s. creuit ad magnum statum, & famam, & diuitias per continuas prosperitates, quæ ei eueniebant in omnibus actibus suis. & potissimè, quia Deus incusserat timorem eius omnibus gētibus habitantibus per gyrum regni sui, vt nō auderet pugnare cōtra eum, nec ei resistere, & ex hoc multę gentes subijciebantur ei, & crescebat status eius valde. *Et magnificatus est in sublime.* Idest, magnificatus est valde, siue eleuatus est in excelsum. Nam prosperitas Iosaphat, non fuit qualiscunq; ita vt diceretur aliqualiter eleuatus, sed erat prosperitas eius valde magna, ita vt eleuaretur in sublime quantum ad omnem prosperitatem. *Atq; ædificauit in Iuda domos ad instar turrium.*

Postquam

Postquam vrbes munierat reficiēdo ea, q̃ corruerant, quæ erant ad necessitatem regni. Adhuc de nouo ædificauit fortalitia alia.s.domos ad instar turriū. Erant domus istę castra quædam in locis natura munitis,quę nos fortalitia vocamus. Et sunt tales domus fortes, vt non possint faciliter expugnari: ideo dicūtur factæ ad instar turrium, vel fortè erant palatia,quæ rex faciebat sibi in vrbibus ad habitandum, & erant magna, atque fortissima: ideo erant ad instar turrium. In Hebræo habetur, Beioramoth, quod signat altitudines, & est numeri pluralis, & ad idem redit litera nostra. Nam vocauit domos ad instar turrium,propter altitudinem ipsarum,cùm turres altæ sint magis,quàm ædificia: quæ domus appellantur. *Vrbesq́ muratas.* Istud potest intelligi,quòd fecit vrbes de nouo,quas muris cinxit: vel intelligetur,quòd erant aliquæ vrbes antiquę, quæ non habebant muros, vtpotè: quia nunquam illos habuerant,& nouiter illas muniebat. Vel fortè habuerant muros, sed corruerant, & nunc reædificabantur per Iosaphat. *Et multa opera patrauit in vrbibus Iuda.* Scilicet, multa alia opera pertinentia ad decorem,& vtilitatem regni in ædificijs fecit: & vocantur vrbes Iuda vrbes totius regni Iuda,quia non solùm in vrbibus sortis Iuda,sed etiam in vrbibus Beniamin, & in illis quas cęperat de terra Israel faciebat fortalitia ad defensionem vrbium. *Viri quoque bellatores.* Ponitur alius modus munitionis regni: nam dupliciter Iosaphat ciues suos muniuit. Primò ædificia construēdo: secundò apparatus bellicos in viris armatis componendo. Supra autem posuit primum modum in constructione multorum ædificiorum in terra Iuda: hic ponit secundum modum in apparatu bellatorum, quos Iosaphat disponebat habendo secum in curia sua continuè: & disponendo per vrbes ad tempora necessitatis,& dicitur. *Viri bellatores, & robusti erant in Ierusalem.* Scilicet, habebat Iosaphat secum in Ierusalem viros robustos & bellatores: & dicitur, quòd erant in Ierusalem,quia Iosaphat manebat semper in Ierusalem: nam ibi erat sedes regni, & consuetum erat omnibus regibus Iuda morari semper in Ierusalem. Dicitur autem,quòd erant viri bellatores, & robusti non quidem intelligendo, quòd alij essent viri robusti, & alij bellatores, sed quòd isti viri, quos habebat secum Iosaphat,erant viri electi, & erant robusti.s.habētes corpora valde fortia, & magna, & pulchra inter cœteros de regno quales ipse poterat eliger̄. Sic.n.faciebat Saul, qui fuit primus rex Israel, qui q̃ncunq; videret virum fortem,associabat sibi,& faciebat virum belli. 1.Re.14. Erant autem isti bellatores.i. assueti bellis: quia sæpè fuerant experti in bellis. Et sic habebant duplicē fortitudinem.s.vnam,quæ erat robur corporis: & aliam, quæ erat militiaris, quæ causatur ex assuetudine bellica:de qua Arist.3.Ethic.c.de fortitudine: vel vocantur isti bellatores.i.apti ad bellandum,dato quòd isti nunquam exercitati fuissent in bellis: sed corporis robur, & iuuenilis ætas ad bellum promptos ostendebat. *Quorum iste est numerus.* In litera ponitur numerus istorum bellatorum cùm ordinantur sub principibus suis. *Per domos,atque familias singulorum.* Scilicet, omnes isti fuerūt numerati per domos,& familias suas. Pro quo considerandū quid vocantur domus,& familię. Sunt autem ista nomina cognationū. Pro quo sciendum,ꝙ totus Israel descēdebat de ꝓgenie Iacob, & vocabatur tota illa gens Israel:qa Iacob pater suus vocatus fuerat Israel à Deo:& propter vnitatē illius patris,& principij erat Israel vnus populus:deinde diuidebatur in multas ꝓgenies particulares,scilicet,in duodecim tribus propter duodecim filios Iacob, à quibus deriuata est ista multitudo:deinde q̄libet tribus diuidebat̄ in familias, & q̄libet familia diuidebat̄ in domos,& q̄libet domus

A per viros,& ibi erat status. Sic.n.faciebat̄ d'nisio ad inuestigādum aliquē virum in Israel: sic iussit Deus fieri Ios.7.s.qñ Deus iratus est, quia Achor rapuerat de anathemate Ierícho, & Israelitę nesciebāt quis peccasset: iussit Deus,ꝙ applicaretur corā dño totus Israel ꝑ tribus suas,& sorte sciretur, q̃ tribus peccauerat: deinde tribus applicaretur ꝑ familias,& familia q̄libet per domos,& dom⁹ quælibet ꝑ viros, qđ cū factū fuisset,sors cōprehēdit tribū Iuda,q̃ cū fuisset applicata ꝑ familias, sorte deprehensa est familia Zare, q̃ cū fuisset ꝓ̄sentata per domos capta est domus Zabdi,& rursus dom⁹ hæc cū per viros applicita foret,sorte dep̄hensus est Achor: iste modus erat diuidendi cognationes inter Israelitas descēdendo vsq; ad indiuidua. Nam tribus erat maxi-
B ma cognatio,& sub qualibet tribu erant aliq̄ familiæ. Quòd autem familiæ essent sub qualibet tribu, & q̄uo nominarentur, & à quibus viris descenderent, patet Nu. 26. in litera. Nam nulla tribus habebat vltra octo familias,& cōiter quęlibet tribus habebat quatuor,vel quinq; familias:deinde familia quęlibet ꝑ domos diuidebatur:sed non habetur in Sacra Scriptura numerus, nec nōīa domorū,quę erant sub qualibet familia. Rarissimè.n. ponuntur nōīa aliqua domorū in scriptura, sicut nominatur domus Zabdi:Ios.7.ca. Est aūt sensus, quòd isti fuerūt nōīati per familias,& domos singulorum.s.q̄libet de Israel erat de aliqua domo, & familia, & tribu: & quādo rex accipiebat viros istos,cōputabat quot erant de tali familia,& quot de tali tribu: & tunc
C per numerū tribuū & familiarū & domorum sciebat̄ numerus virorum bellatorum regis cōputando quot erant de qualibet ꝓgenie. *In Iuda princeps exercitus.* Iste erat maior oīum principū Iosaphat: nam habebat sub se trecenta millia virorum, & nullus aliorum habebat tot viros: vt patet in litera. Quare autem vocetur iste princeps in Iuda declarabitur infra in quadam quæst. Maior omnium principum Iosaphat.
Et cum eo robustissimi viri trecenta millia. Idest, sub eo erāt trecenta millia, quia ipse erat princeps omnium istorū: & vocantur robustissimi.i. robusti solū: quia non poterat quilibet eorum esse robustissimus superlatiuè: nā quod ꝑ excellentiā dr̄, vni soli conuenit. Et iste modus loquendi est scripturę:quia oēs,qui aliq̄ fortitudinem habent,ēt si pauca sit,vocat fortissimos,vt patet Nu. 1.
D vbi numerantur oēs viri,q̃ egressi sunt de Aegypto de Iudæis.s.sexcenta millia,& plus & de quolibet dicit̄,ꝙ erat vir robustissimus,siue fortissimus: & tñ nō est verisimile, quòd oēs in tanto populo essent excellenter fortes, quia in tanta multitudine plures consueuerunt esse infirmi viribus,q̃ fortes. *Post hunc Iohanan princeps.* Ille q̃ supra positus fuit erat primus princeps, & secundus erat iste Iohanan:& vocatur ille primus in tp̄e, vel dignitate,sicut declarabitur infra in quadam quæst. In Hebręo dicitur, super manū ei⁹: vbi litera nostra dicit post hūc,& idē signat:quia vtrobiq; signatur ordo: sed est modus loquendi Hebraicus ad signandū continuationem.s.vt dicatur sup manum eius, idest post ipsum. *Et cum eo ducenta octoginta millia.* Iste erat iā minor prin-
E ceps,quā præcedens: vt patet ex numero subditorum. *Post istū quoque Amasias filius Zechri.* Iste erat tertius princeps istorum. Et non est iste Amasias,de quo dr̄ infra 25.& 4.Reg.14.qa ille fuit rex & iste non:etiā quia ille Amasias fuit multo tēpore post istū cū ille fuerit filius regis Ioas,& fuit quintus rex Iuda post Iosaphat. Item, quia ille Amasias erat filius regis Ioas. Iste autē erat filius Zechri.vt patet in lr̄a. *Consecratus domino.* Q̄uo autē iste erat cōsecratus dño, declarabitur infra in quadam quęst. esset.n. dedicatus alicui speciali officio Diuino, vel operi,aut cultui ꝓpter Deū. *Et cum eo ducenta millia virorum fortium.* s.iste erat minor princeps, quā quilibet de præcedentibus,quia pauciores habebat subditos,& omnes vocantur viri fortes, quia erant apti ad bellum.

Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada. Scilicet, post F
omnes principes præcedentes erat alius princeps, scilicet Eliada, qui vocatur robustus ad bella: eo ꝙ inter principes nullus erat æqualis huic in robore, & erat in bellis famosior. In Hebręo dicitur. *Et de Beniamin.* Vbi litera nostra dicit hunc sequebatur. Et est sensus, ꝙ de Beniamin erat princeps Eliada, qui erat robustus ad ꝓlia. Et hoc dicitur, qa omnes ꝓcedentes principes erãt de tribu Iuda, & iste Eliada, & etiam alius princeps sequens erat de Beniamin. *Et cum eo tenentium arcum, & clypeum ducenta millia.* In hoc apparet, ꝙ erant isti de Beniamin, quia viri Beniamin erant sagittarij, & patet hoc ex exercitu, quem tenebat rex Asa pater huius Iosaphat. supra 14. Nam dr̃, ꝙ habebat de Iuda in exercitu suo portantium scuta & hastas trecenta millia, de G
Beniamin vero scutariorum, & sagittariorum ducẽta septuaginta millia. *Post istum etiam Iozabath.* Iste est aliꝰ princeps de tribu Beniamin. *Et cum eo centum octoginta millia expeditorum militum.* Iste erat minor, quàm omnes præcedentes principes, vt patet ex numero subditorũ, & habebat secum centum octoginta millia militum expeditorũ. i. promptorũ ad bellũ. *Hi omnes erant ad manum regis.* i. omnes isti principes, vel subditi eorum ſm quosdã erant ad manum regis. i. erant prompti ad mãdatum regis in curia sua. *Exceptis alijs, quos posuerat in vrbibus muratis, & in vniuerso Iuda.* s. præter istos principes erant alij, & alij subditi eorum, qui non erant in Ierusalem cum rege in curia sua, sed erãt dispositi per alias vrbes regni ad tutelam vrbium, & vt inde ad regis mãdatum irent quandocunque iuberet. H

Quantus fuerit exercitus regis Asa.

Quomodo Ednas erat princeps in Iuda.
Quæstio XXIII.

QVAERITVR Circa prædicta primò, qũo dr̃, quòd erat Ednas princeps in Iuda. Aliquis dicet, quod vocabatur princeps in Iuda: eo ꝙ erat princeps in regno Iuda, sed hoc non stat, quia non solũ erat ipse princeps, sed etiam multi alij. s. quatuor, qui nominantur hic post ipsum, & multi alij, qui non numerantur, & erant positi in singulis vrbibus muratis, vt patet in litera. Alij dicunt, ꝙ vocatur iste princeps in Iuda, quia erat de tribu Iuda. Sed obijcietur, ꝙ nõ stat, quia cùm I
iste solus nominetur de Iuda, videretur, ꝙ iste solus esset de tribu Iuda, & alij essent de tribu Beniamin: & sic essent quatuor principes de tribu Beniamin, & vnicus de tribu Iuda: quod est inconuenienter dictum. Primò, quia tribus Iuda erat maior multitudine, quã tribus Beniamin, & plures principes de ea deberent esse. Secundò, quia erat dignior tribus Iuda cũ esset tribus regia: ideo licèt esset minor multitudine, quàm tribꝰ Beniamin, deberent esse de ea plures principes. Dicẽdum autem, ꝙ hic ponuntur principes, quos habebat secum Iosaphat in curia sua, & quia dominabatur Iosaphat duabus tribubus. s. Iudæ & Beniamin, accepit principes de vtraq; tribu, & subditi sui erant de viris Iuda, & duo erant de tribu Beniamin. Cùm autem dr̃ hic K
de isto primo, ꝙ erat princeps in Iuda intelligit, ꝙ erat de tribu Iuda, & non solũ iste erat de hac tribu, sed etiã duo sequentes. Duo autem vltimi erant de tribu Beniamin. Quod patet, quia vbi litera nostra dicit: Hunc sequebatur robustus ad prælia Eliada: dicitur in Hebræo, & de Beniamin robustus ad prælia Eliada. s. de tribu Beniamin erat princeps Eliada, qui erat robustus ad bella: & tunc intelligendum est, ꝙ ipse Eliada, & Iozabath sequens eum erant de tribu Beniamin, & hoc erat conuenienter se habens. s. ꝙ de Iuda essent plures principes, quàm de Beniamin: etiam, ꝙ quilibet principum Iuda esset maior potentia, quàm quicunq; de principibus Beniamin, vt patet ex litera.

Quomodo Ednas erat princeps primus, & qui ordo prioritatis erat iste. *Quæst. XXIIII.*

QVAERITVR vlterius, quomodo Ednas erat hic princeps primus, & de alijs dicebatur, ꝙ erant post ipsum, quãtum ad quid erat iste ordo prioritatis, & posterioritatis inter istos principes. Aliqui putant, quòd erat iste ordo quantum ad prioritatem temporis in ministrando. s. quòd isti principes ministrabant regi in curia sua diuersis temporibus anni, & tempus ministrationis eorum erat secũdùm ordinem, quem habent hic principes in litera. Simile enim erat de illis principibus duodecim, quos habebat Dauid, & sub quolibet eorum erãt viginti quatuor millia virorum. præced. lib. 27. nam quilibet eorum ministrabat vno mense anni, & ministrabant secundùm ordinem, quẽ ibi habent. Dicendum tamen, quòd isti non erãt tales, vt declarabitur infra in quadam quęst. licèt fortè ministratio illorum poterat competere istis. Sed dicendũ, quòd ordo prioritatis istorum erat quantũ ad dignitatem, & potentiã. s. ꝙ ſm quòd isti principes ordinãtur hic in litera: ita erat ordo in dignitate eorum. Etiam erat ordo in potestate, quia primus maiorem potestatem habebat, quàm secundus, & secundus maiorem quàm tertius, vt patet in litera, scilicet, primus habebat trecenta millia virorum. Secundus habebat ducẽta octoginta millia. Tertius habebat ducẽta millia virorum. Quartus, qui erat primus de Beniamin æqualis erat tertio, q erat vltimus de tribu Iuda. Quintus habebat centum octoginta millia virorum: & sic ordo potestatis, & dignitatis inter eos erat.

Quomodo Amasias dicebatur consecratus domino.
Quæstio XXV.

QVAERITVR vlterius, quomodo iste Amasias filius Zechri dicebatur consecratus domino. Respondendum, quòd vno modo potest vocari cõsecratus domino. i. deditus officio sacro: vtpotè, si erat sacerdos, vel leuita: nam in regno Iuda erat tribus Iuda & Beniamin, & ferè omnes leuitæ, & sacerdotes, quia fugerant de terra Israel, quãdo Ieroboam fecit vitulos aureos, & venerunt in regnum Iuda, vt patet supra 11. ideo iustum etiam erat, vt de eis constitueretur aliquis princeps coram rege: & iste fortè esset Amasias, & vocaretur consecratus dño ad differentiam aliorũ principum, vt putaretur esse de tribu Leui, de qua oẽs erant ministri Dei, & consecrati sibi. Sed obijcietur, quòd non stat: quia isti principes erant de tribu Iuda: & tñ in tribu illa nullꝰ erat sacerdos, vel leuita, nec ministrauit quispiam de eis in altari: vt ait Apostolus ad Hebræ. 7. Ideo non erat iste sic consecratus domino. Dicendũ, quòd verum est, quòd de tribu Iuda nullus poterat eẽ sic cõsecratus domino, & tamẽ iste Amasias non erat de tribu Iuda, sed de tribu Leui: erat tamen princeps coram rege Iosaphat. Et satis est hoc conueniens, quia alij etiam erant principes coram alijs regibus Iuda, qui erant sacerdotes: sic patet de Banaia, qui fuit sacerdos: & tamen constituit eum Dauid principem vnius turmæ suæ, in qua erant viginti quatuor millia virorum. præcedenti lib. 27. cap. Quòd autem esset sacerdos patet. eod. cap. Iste etiam post mortem Dauid fuit princeps totiꝰ militię Salomonis, sicut cõsueuerat Ioab esse princeps militię tp̃e Dauid. 3. Reg. 4. Ita ergo iste Amasias poterat esse sacerdos de tribu Leui: & tñ quòd seruiret regi in officio militari, quia sacerdotibꝰ non erat illicitum in veteri testamento vacare militię, & effundere sanguinem, sicut nunc est illicitum ꝑpter irregularitatem, quæ inducta est in nouo testamento.

Alio

Alio modo potest dici, quòd iste Amasias erat laicus de tribu Iuda, & tamen erat consecratus domino, scilicet, quia consecrauerat se domino in voto Nazaræorum. Pro quo considerandum, quòd inter Iudæos erat vnus modus viuendi ceremonialis cadens sub cõsilio, determinatus tamen in lege, per quem poterant se applicare etiam seculares ad cultum Dei, & erat ritus, qui vocatur Nazaræorum. Fiebant autem Nazaræi ex voto, & poterat dupliciter fieri, quia quidam erant Nazaræi perpetui, & alij temporales. Cœremoniæ autem eorum non erant eædem, quia plures erant cœremoniæ Nazaræorum temporalium, quàm perpetuorum, de quibus patet Numeri sexto. Et ibi satis declaratum est: & tamen siue isti, siue illi erant satis separati à communicatione aliorum hominum in multis: & hoc importat istud nomen Nazaræus, quod in Hebræo vocatur Nazir, scilicet, separatus: & isti vocantur consecrati domino, quia se consecrabãt, idest, offerebant domino ad obseruandum aliquid speciale propter eum, quod non obseruabant alij homines. Dicendum autem, quòd licèt vterque istorum modorum videatur satis conueniens: satis videtur conuenire secundus, quia cùm dixit litera, quòd erat consecratus domino, voluit signare aliquid nouum, & speciale: de sacerdotibus tamen, & leuitis nihil noui, & speciale erat, quòd essent consecrati domino, cũ necesse esset, quòd essent sacerdotes, vel leuitæ, & tamen de Nazaræis non erat sic: quia nemo cogebatur esse Nazaræus, cùm esset votum spontaneum. Ideo magis videtur, quòd accipiatur pro Nazaræo, quàm pro sacerdote: potissimè, quia sicut litera innuit, isti tres principes primi sunt de tribu Iuda, & duo secundi sunt de Beniamin. Et non fit mentio, quòd aliquis eorum esset de tribu Leui: ideo videtur, quòd iste Amasias esset consecratus domino, scilicet, Nazaræus, quia se in perpetuum vouerat ad seruandum ritus Nazaræorum: & quia nemo de alijs principibus tenebat hanc obseruantiam illo tempore, ad notificationem huius dictum est, quòd erat consecratus domino.

Qui erant isti principes, &c. *Quæst.* XXVI.

QVAERITVR vlterius de istis principibus, qui nominantur hic, qui erant, vel in quo officio seruiebant regi. Respondent quidam, quòd isti erant illi principes, quos Dauid tenebat præcedenti libro vigesimo septimo, scilicet, sicut Dauid tenebat secum principes illos, de quibus hic agitur: ita Iosaphat tenebat nunc alios similes, qui ei assisterent. Dicendum tamen, quòd non erant isti tales principes sicut illi, quos habebat Dauid. Primò, quia illi erant duodecim principes. Isti autem erant solum quinq;. Secundò, illi ministrabant coram rege quilibet mense suo: & sic omnes duodecim explebant totum annum: & tamen isti erant quinque, & non poterant sic ministrare per singulos menses ad explẽdum annum. Tertiò, quia quilibet eorum duodecim habebat sub se viginti quatuor millia virorum, & non excedebat vnus alium in numero subditorum, & tamen isti principes erant inæquales, quia nullus erat æqualis alteri, nisi tertius, & quartus, vt patet in litera. Quartò, quia illi principes duodecim erant distincti per tribus: ita quòd ferè de qualibet tribu erat vnus princeps: & tamen isti quinque, qui ponuntur hic, solũ erant de duabus tribubus, scilicet, tres de tribu Iuda, & duo de tribu Beniamin, vt supra declaratum est. Quintò, quia illi duodecim, qui erant principes Dauid ministrabãt per menses, scilicet, quòd quilibet veniebat ad ministrandum vno mense coram rege, & illo finito veniebat sequens princeps & ministrabat: & sic nunquam erat,

A nisi vnus princeps ministrans coram rege in Ierusalẽ: & tamen de istis quinque principibus dicitur, quòd erant omnes in Ierusalem, & erant ad manum regis, idest, erant semper in promptum apud eum, & quòd præter istos erant alij in vrbibus regni prompti ad veniendum, quando vocaret eos rex. Dicendum ergo, quòd isti principes non erant sicut illi, quos habebat Dauid præcedenti libro vigesimo septimo capitulo. Sed potest dici, quòd isti principes erant semper cum rege Israel ad custodiam corporis sui, & erant vtiles ad duo. Primò, vt regem custodirent, qui incustoditus manere non debebat. Secundò, ad ostentationem gloriæ regni, quia in multitudine famulorum ostendebatur gloria regis, iuxta illud Prouerb. 18. scilicet, In

B multitudine populi gloria regis: in paucitate plebis ignominia principis. Tanta autem multitudo principum, & subditorum assistentium semper regi ostendebat magnam gloriam eius.

Quare omnes isti erant ad manum regis, &c. *Quæstio* XXVII.

QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic de istis, quòd omnes isti erant ad manum regis, exceptis alijs quos posuerat in vrbibus muratis, & in vniuerso Iuda. Dicendum, quòd isti erant ad ma-

C num regis, idest, semper cum eo in curia sua prompti ad exequendum mandatum eius. Et tunc dubitabit aliquis, quõ tanta multitudo erat semp cũ rege in Ierusalẽ, qa isti principes habebãt sub se millies millia virorum, & centũ sexaginta millia virorũ, qđ patet aggregando oẽs summas virorũ quinq; principũ, qui nominantur. Respõdent quidã, ꝙ Iosaphat diuiserat totam multitudinẽ regni sui ꝑ principes: ita ꝙ nullus esset de toto regno Iuda, q nõ esset sub aliquo istorũ quinque principũ. Et hoc patet, qa tanta multitudo virorũ erat ista, ꝙ vix tanta poterat reperiri in toto regno Iuda. Nam qñ Dauid dominabatur super totum Israel, fecit numerari oẽs, q poterant ad bella ꝓcedere, & inuenta est summa paulo maior, q̃ ista, vt patet præce. lib. 21. ca.

D Et tñ tunc Dauid dominabatur sup oẽs duodecim tribus Israel. Iosaphat aũt solũ erat nũc rex super Iudam, & Beniamin: ideo satis erat difficile, ꝙ essent tot viri potentes procedere ad bella in toto regno Iuda. Sed obijcietur, ꝙ non stet, quia præter istos principes, & subditos suos: adhuc erãt alij principes, & subditi in regno Iuda. Quod patet, quia dicitur hic, ꝙ omnes isti erant ad manũ regis exceptis alijs, quos posuerat in vrbibus muratis, & in vniuerso Iuda. Dicendum est, quòd isti quinque principes, de quibus hic dicitur, habebant tantam multitudinẽ subditorũ, sicut hic dicit: Et cùm dicitur, ꝙ hæc erat valde magna multitudo, & quòd non poterat esse tanta in toto regno Iuda. Respondẽdum vno modo, ꝙ poterat esse tanta in regno

E Iuda, qa ibi erat trib⁹ Iuda, & Beniamin, & tribus Leui ferè tota, cũ oẽs leuitæ, & sacerdotes confugissent de regno Israel in terram Iuda, quãdo Ieroboã fecit vitulos aureos, vt patet supra 11. cap. Erant ẽt multi de regno Israel, qa Asa pater Iosaphat cœperat aliquas vrbes de terra Israel, vt patet supra 15. & supra in litera Iosaphat fortè aliquas caperet: & sic in oĩbus his posset esse tãta multitudo virorũ. Nam in sola tribu Iuda inuenta sunt quinquaginta millia virorũ potentiũ egredi ad bellũ, qñ Dauid fecit numerari totum populũ. 2. Reg. 24. ca. Alio modo poterat dici, ꝙ dato, ꝙ nõ esset tanta multitudo in regno Iuda, poterant isti quinque principes Iosaphat habere tot viros sub se: nam subiecerat sibi Iosaphat multas gẽtes, quasdam bello, alias verò solo timore, & de illis poterat habere tot subditos, imo valde plures, qui subijcerentur istis quinque principibus.

Sed dicetur, quòd dato, quòd posset rex Iosaphat tot subditos habere, quomodo stat, quòd haberet illos omnes in Ierusalem secum, quia non videtur quomodo tanta multitudo posset capi in vrbe Ierusalem. Item dato, quòd possent omnes isti ibi capi, non erat verisimile, quòd tantam multitudinem secum haberet Iosaphat: nam videbatur omnes subditos suos secum habere in loco suæ habitationis, quod satis erat inordinatum. Dicendum ergò videtur, quòd omnes isti quinque principes, qui nominantur hic, erant semper cum rege Iosaphat in curia sua: & tamen non erant cum eis omnes isti subditi, sed erant cum eis aliquot de eis, quot sufficerent ad famulatum, & ostentationem gloriæ regni. Cùm autem dicitur de quolibet istorum, quòd erant cum eo tot millia virorum: dicendum, quòd non ponitur hoc ad signandū, quòd omnes isti erant cum eo in curia semper, sed ad signādum magnitudinem potestatis cuiuslibet eorum. Cùm autem objicitur, quòd dicitur hic, quòd omnes isti erant ad manum regis. Dicendum, quòd hoc intelligitur de principibus, scilicet, quòd omnes isti quinque principes erant semper in curia iuxta regem, quia erant viri honorati, sicut dicitur præcedenti libro decimo octauo capitulo, quòd filij Dauid erant primi ad manum regis, scilicet, quia illi magis assistebant ei cùm essent magis honorabiles. Et ita isti quinque principes Iosaphat erant honorabilissimi in toto regno, & erant ad manum eius, scilicet, semper sibi assistentes. De subditis autem suis non intelligitur, quia illi non erant ad manum regis. Cùm verò objicitur, quòd præter istos erant alij positi in vrbibus muratis, & in vniuerso Iuda, & sic quòd necesse erat omnes istos esse in Ierusalem cum rege. Dicendum, quòd non intelligitur hoc de subditis: sed de principibus, scilicet, quòd præter istos quinque principes, qui erant semper in curia cum rege, erant multi alij principes positi in vrbibus muratis, & isti erant principes minores subordinati principibus quinque, qui erant cum rege semper, & tamen fortè non habebant isti alios subditos distinctos à subditis istorum quinque principum, quorum summa iam posita est.

CAPITVLVM XVIII.

FVIT ergo Iosaphat diues, & inclytus multum, & affinitate coniunctus est Achab, descenditque post annos ad eum in Samariam: ad cuius aduentum mactauit Achab arietes, & boues plurimos ipsi, & populo, qui venerat cum eo: persuasitque illi, vt ascenderet in Ramoth Galaad. Dixitq; Achab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille respondit: Vt ego, & tu, sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque erimus in bello.

F *Fuit ergo.* Dicto in pcedētibus de Iosaphat vita prospera, hic agit de eius societate peruersa, scilicet, quia societatem habuit cum Achab rege Israel, qui fuit pessimus idolatra: & diuiditur in duo, quia primò circa bellum contra Syros tractatus præmittitur. Secundò ipsum bellum committitur, vbi. *Igitur ascenderunt.* Prima in duas, quia primò inter Iosaphat, & Achab de eundo ad bellum concordia ponitur. Secundò circa euentum belli Deus consulitur, ibi. *Dixitq; Iosaphat.*

Achab rex Israel pessimus idolatra.

An ea, quæ hic habentur ad præcedentia continuentur.

Quæstio I.

QVAERITVR Circa primum, an ea, quæ habentur hic sint continuata ad præcedentia, & an fuerint facta immediatè post præcedentia, vel interiecto aliquanto tempore. Ad primum dicendum, quòd inter hæc & præcedentia non potest esse propriè continuatio, quia continuatio propriè ponitur inter duas partes eiusdem historię, quarum vna pręcedit alteram propriè, & tamen licèt in hoc capitulo, contineatur aliqua pars historiæ Iosaphat condistincta contra omnes alias partes historiæ, sed præcedenti capitulo, non continetur aliqua pars historiæ, sed ordinatio totius vitæ Iosaphat, quia ea, quæ habentur ibi durauerunt per totam vitam suam. Nam ibi ponitur de principibus, quos habebat, & de ædificijs, quę faciebat, & quomodo se habebat ad Deum: & tamen ista durauerunt tota vita Iosaphat, ideo ea, quæ habentur præcedenti capitulo, non sunt aliqua pars historiæ eius condistincta contra alias partes historiæ, sed coincidit cum tota alia historia de eo. Ad secundum dicendum, ꝙ istud exclusum est per primum: nam istud quod supra habetur, cū non sit aliqua pars historiæ Iosaphat, nō poterat esse immediatè istud post præcedentia, nec interiecto aliquanto tempore post illa, cùm non sit aliquis ordo continuationis. Circa primum dicitur. *Fuit ergo Iosaphat diues, & inclytus multum.* Ista dictio, ergo, ponitur hic tanquam illatiua, vel continuatiua, non quidem temporis, sed rationis, & infertur istud ex præcedentibus: quia dicitur hic, quod fuit Iosaphat diues, scilicet, in pecunijs, & possessionibus. Et fuit inclytus.i. famosus & gloriosus, & hoc quantum ad excellentiā, & status & famam suam per omnia regna in gyro. Et sequitur sic, quia supra dicitur, ꝙ omnis Iuda obtulit munera regi Iosaphat, & factæ sunt ei infinitæ diuitię: etiam quia Philisthini offerebant ei vectigal argenti, & Arabes per singulos annos afferebant ei septē millia arietum, & totidem hircos: erat ergo diues, ꝑpter hęc. Etiam erat inclytus, quia pugnauerat contra multas gentes, & subiecerat eas sibi. Etiam (quod maius erat) Deus incusserat timorem eius omnibus gentibus habitantibus in gyro regni eius, vt patet præcedenti capitulo, ita vt nullus auderet pugnare contra ipsum. Etiam ipse cōstituerat sibi statum magnum: nam habebat secum semper in curia sua quinq; principes maximos, quorum maximus habebat sub se trecenta millia virorum, & minimus centum octoginta millia, vt patet ibidem. Ideo valde inclytus, idest famosus, & magni stat⁹ erat Iosaphat. *Et affinitate coniunctus est Achab.* Istud potest poni ad demostrandum etiam qūo erat inclytus: quia habendo affines potentes, & gloriosos ostendebatur nimis gloria eius. Vel ponitur istud tāquam conclusio præcedentium, scilicet quòd ex eo, quòd Iosaphat erat tam inclytus, & tam diues potuit affinitate iungi regi Achab, qui erat rex potens.

Iste

Iste vr̄ esse primus Rex Iuda, qui cœperat habere amicitiam, & affinitatem cum regibus Israel, quia de præcedentibus non legitur, & iunctus est iste affinitate regi Achab, non quidē accipiendo filiam Achab in vxorem, nec aliquam aliam eius cognatam, nec etiā dādo aliq̄ filiam suam in vxorem regi Achab, qa Achab habuit in vxorem Iezabel filiam regis Sidonis. 3. Reg. 16. sed fili⁹ Iosaphat accepit in vxorē filiam regis Achab. Iste enim fuit Ioram primogenitus Iosaphat, qui accepit in vxorem Athaliam filiam regis Achab. infra 21. & 22. & 4. Reg. 8. Sed quomodo hic sit affinitas, declarabitur infra in quadam quæst. Sciendum autē, ꝙ alia, quæ dicta sunt solùm fuerunt dicta propter istam affinitatem Iosaphat, & Achab, quia hic agitur de bello qđ Achab, & Iosaphat fecerunt contra Syros, & adiuuit in eo Iosaphat ipsum Achab, quia erat affinis eius. *Descenditq́, post annos ad eum in Samaria*. Scilicet, cùm essent affines Iosaphat & Achab, diligebant se mutuo, & visitabant se: ita quòd aliquando Achab ibat in terram Iosaphat, & aliquādo Iosaphat in terram Achab. Accidit autem nunc, quòd Iosaphat descenderet ad visitandum Achab, & erat Achab nunc in Samaria, quæ erat Metropolis regni Israel, vt patet infra in litera. Et dicitur, quòd descendit post annos ad eum, scilicet, post aliquos annos, scilicet, postquam contracta est affinitas inter eos. *Ad cuius aduentum mactauit Achab boues, & arietes plurimos*. Voluit facere Achab magnam solennitatem regi Iosaphat venienti, tum quia erat rex potens, & inclytus: tum quia erat affinis eius, tum quia veniebat ad honorandum eum descendēdo ad visitandum eum in terram suam, tum & principaliter, quia volebat allicere Achab ipsum Iosaphat obsequijs, vt consentiret precibus eius: nam volebat petere ab eo, vt adiuuaret eum in bello contra Syros in Ramoth Galaad, & sic factum est: nam petiuit hoc Achab, & concessit illud Iosaphat, descenditque cum eo in bellum, vt patet infra in litera. *Et populo, qui venerat cum eo persuasit, vt ascenderet in Ramoth Galaad*. Ista litera potest dupliciter legi: vno modo, quòd non sit iste versus per se, sed pars eius ordinetur cum versu p̄cedenti, & intelligetur sic, scilicet, quòd Achab mactauit boues, & arietes ad aduentum Iosaphat, & etiam populo, qui venerat cum eo, scilicet, ꝙ etiam ad honorem populi, qui venerat cum rege mactauit istos arietes, & boues. Nam veniebant viri nobiles de regno cum ipso rege Iosaphat, & ad honorem etiam ipsorū mactauit hæc animalia: & tunc sequitur, & persuasit, vt ascenderet in Ramoth Galaad. Aliter legitur f̄m quòd iacet in litera, non diuidendo versum, scilicet, ꝙ Achab persuasit populo, qui venerat cum rege Iosaphat, quòd ascenderet in Ramoth Galaad, scilicet, vt adiuuaret ipsum Achab in bello contra Syros, & tunc innuitur, quòd prius persuasit Achab seruis Iosaphat, quòd irēt cum eo in bellum, quàm persuaserit ipsi Iosaphat, quod videtur satis irrationabile, sed de hoc infra declarabitur in quadam quæstione. *Dixitq́, Achab rex*. Scilicet rex Israel. *Ad Iosaphat regem Iuda*. Qui venerat ad visitandum eum: hic incipit rogare eum pro adiutorio bellico. *Veni mecum in Ramoth Galaad*. Scilicet, veni adiuua me in bello, quod facturus sum contra regem Syriæ in Ramoth Galaad, vel pro Ramoth Galaad. *Cui ille respondit*. Iosaphat diligebat regem Achab, & respondit ei gratè, sicut petebatur. *Vt ego & tu, sicut populus tuus, & populus meus*. In hoc declarat Iosaphat maximam amicitiam suam, quam gerebat ad Achab, dicens, quòd non oportebat, quòd Achab peteret aliquid à Iosaphat, quia omnia, quæ erant ipsius Iosaphat: erant etiam ipsius Achab: ideo non oportebat, quòd peteret ea, sed quòd vteretur eis iure suo. Et sic est sensus, vt ego & tu, idest, ego sum,

A sicut tu: vel ego sum id, quod tu: quia ista est conditio verorum amicorum, scilicet, quòd incipiunt idem esse: sic patet nono Ethicorum, scilicet, amicus est alter ipse, & non solùm est hoc in amicitia humana, sed etiam in amicitia Dei ad hominem, quia per amorem identificantur, vt ait Apostolus secunda ad Corinthio sexto, scilicet, qui diligit Deum vnus spiritus est cum eo: sicut populus tuus, & populus meus, idest, sicut ego, & tu vnum sumus, ita populus tuus, & populus meus vnum sunt. Et non est intelligendum, ꝙ illi sunt vnum eodem modo, quo nos sumus vnum, quia nos sumus vnum per amorem, qui transformat amātem in amatum, & t̄n non contingit sic in populo ad populum: quia talis amor potest esse hominis ad hoB minem, non t̄n populi ad populum. Sed est sensus, ꝙ ex quo ego, & tu vnum sumus per amorem, populus tuus, & populus meus vnum sunt per communicationem vtilitatis, quia populus est tanquam res possessa, & amici communicāt sibi in omnibus bonis possessis. Alij exponunt sic, vt ego & tu. i. iustum est, ꝙ ego subueniam tibi nūc in bello, quia ego sum sicut tu. s. sicut tu hodie es in angustia bellorum egens auxilio meo: ita ego potero esse aliquando egens tuo auxilio: ideo iustum est, vt tibi subueniam, vt à te quoque cum opportunum fuerit eadem recipiam: & sicut populus tu⁹. populus meus. i. sicut hodie populus tuus eget auxilio populi mei, ita aliquando populus meus egebit auxilio populi tui: ideo dignum est, vt sibi inuicem subueC niant. Sed non conuenit iste sensus tantum literę, sicut præcedens. Patet etiam hoc ex litera. 3. Reg. 22. vbi ponitur ista historia, & dicitur, sicut ego sum, ita & populus meus, & populus tuus vnum sunt. Equites mei equites tui. *Tecum erimus in bello*. Scilicet, quia tanta est vnitas inter me, & te, & populum meum, & populum tuum, quòd erimus tecum in bello adiuuādo te.

Conditio verorum amicorū.

De affinitate Iosaphat, & Achab regis. *Quæst. II.*

QVAERITVR Circa prædicta, & primo circa affinitatem Iosaphat, & Achab, quia dicitur, quòd Iosaphat affinitate iunctus est regi Achab. Respondendum, quòd fuit affinitas, quia filius Iosaphat, D scilicet Ioram accepit in vxorem filiam Achab, scilicet Athaliam, sicut patet infra vigesimoprimo, & vigesimosecundo, & quarto Regum octauo. Sed obijcietur, quòd istud non stet, quia ista non est affinitas. Nam per hoc Ioram filius Iosaphat esset affinis omnium cognatorum Achab. Et tamen Iosaphat, qui nō accipiebat in coniugem aliquam de stirpe Achab, non cōtrahebat affinitatem cum aliquo de stirpe illa. Aliquis ergo dicet ad satisfaciendum scripturæ, quòd Iosaphat acceperit in vxorem aliquam filiam Achab, vel aliam cognatam eius. Dicendū tamen, quòd hoc non videtur, quia non apparet, ꝙ aliquam talem acceperit Iosaphat in vxorē, sed apparet de Ioram filio eius. Ideo dicendum est, sicut prius. s. ꝙ propter illum contracta est affinitas. Et cùm obijcitur, quòd sic Iosaphat E non esset affinis Achab. Dicendum, quòd triplex genus affinitatis est. Primum est inter illum, qui accipit aliquam in vxorem ad omnes cognatos illius: nam quantum extenditur linea cognationis, in qua non licet contrahi matrimonium, tantum extenditur linea affinitatis. Et ista est vnius personæ ad vnam totam progeniem: ita quòd non licèt illi viro mortua quam tunc tenet, accipere aliam de tota cognatione vxoris mortuæ, velut si ipse esset de cognatione, de qua erat vxor sua: quia sicut tunc non liceret ei accipere aliquā illarum iure cognationis, ita nunc non licet accipere aliquam iure affinitatis. Et ratio est, quia per copulam carnalem vir & vxor sunt facti eadem caro.

Triplex affinitatis genus.

Et sicut si esset vir idem cum vxore sua esset in cognatione illius, & non posset aliquam de tota illa cognatione accipere in vxorem: ita fictione iuris diuini, & humani constitutus videtur in eadem cognatione, & iure affinitatis, non licèt sibi accipere in vxorem aliquam de tota illa cognatione: & sicut se habet vir ad cognationem vxoris suæ, quia omnes de cognatione eius sunt affines viri, ita se habet fœmina ad omnes de cognatione viri, quia omnes de cognatione viri sunt affines feminæ, & mortuo viro non liceret ei accipere in virum aliquem de tota cognatione viri, eo quòd ꝑ copulam carnalem fuerunt effecti vna caro, & videtur fœmina esse in cognatione viri. Secundum genus affinitatis est inter cognatos viri, & cognatos fœminæ: nam per primum modum affinitatis attinebat vir omnibus cognatis vxoris, & vxor omnibus cognatis viri, & tamen cognati vtriusque inter se nullo iure sibi attinent, & nunc per istum secundum modum computãtur affines. Tertius modus affinitatis est, quo affines istorum efficiũtur mutuo affines: vtpotè, si ego habeã fratrẽ, qui accipiat vxorem, illa est affinis mihi, & omnibus de cognatione mea, & ego accipio vxorẽ de alia cognatione, omnes de illa cognatione sunt affines mihi, quia non possunt aliquæ feminæ contrahere mecũ de illa cognatione. Ecce duæ cognationes distinctæ, quæ non attinent sibi aliquo iure consanguinitatis, & de nulla earum, ego sum, quæ tangunt se iure affinitatis, non quidem quasi inter se sint affines, vel quasi sint cognatę affinium, sed quia sunt affines affinium. Isti duo gradus postremi affinitatis exclusi sũt à iure, quia nec impediunt matrimonium contrahi, nec dirimunt contractum, sed primus solus tenetur. Ioram autem filius Iosaphat erat affinis Achab primo modo affinitatis, sed non ipse Iosaphat, nisi ad filiã Achab, scilicet, Athaliam, quæ erat vxor filij sui, & tamen inter Iosaphat, & Achab erat secundum genus affinitatis. s. quia erant cognati eorum, per quos contrahebatur affinitas. s. vnus erat pater viri, & alius pater vxoris. Ideo dicendum, ꝙ scriptura accepit hic affinitatem largè pro secundo gradu affinitatis, licèt ille gradus hodie non impediat tanquam vera affinitas. Vel potest dici, quòd accipiatur pro primo gradu affinitatis, qui hodie tenetur de iure, & impedit matrimonium contrahi, & dirimit contractum, & tamen tunc non est sensus, quòd inter Achab & Iosaphat esset affinitas talis, sed erat inter Iosaphat & Athaliam filiam Achab vxorem Iorã filij sui: scriptura tñ dicit affinitate ꝯiunctos Iosaphat & Achab ꝓpter affinitatẽ, qua ꝯiungebantur Iosaphat & Athalia filia Achab, & iste secũdus modus loquẽdi est verior, & magis conueniens Scripturæ Sacræ.

Quod bellum Achab suaserit regi Iosaphat.
Quæstio III.

QVAERITVR vlterius, cũ Achab suadeat hic regi Iosaphat, & populo suo ire in Ramoth Galaad in bellũ, quod bellũ est istud, & quid sit Ramoth Galaad. Respondendum, ꝙ Ramoth Galaad est quædam ciuitas in terra Israel, quę sic vocabatur. Et sciendum, ꝙ Ramoth Galaad est dictio composita, vel (vt volũt alij) est Ramoth vna dictio, & Galaad alia, & est genitiuus illi adiunctus ad determinandum. s. ꝙ ista ciuitas, quę vocatur Ramoth est in terra Galaad. Est aũt Galaad nomen cuiusdã montis apud Iordanem ad partem Orientalem eius iuxta terram Moab, qui vocatus fuit sic per Iacob: nam cũ veniret de Mesopotamia, & persequeretur eum fugientem Laban, consecutus est eum in monte illo, q postea vocatus est Galaad & nõdum vocabatur sic, sed conuenerunt ibi Iacob & Laban in multis, & iurauerunt seruare id, quod conuenerant. Et quia non erant ibi alij testes, inuocauerunt

F Deum in testem, & fecerũt cumulos de lapidibus, qui manerent in memoriam huius rei æternam, & à testificatione illa vocauerunt montem illum: Laban quidem vocauit illum secundùm linguam Syram, & Iacob secũdùm linguam Hebraicam. s. Galaad, quod interpretatur cumulus testis, vel aceruus testimonij: patet ista historia Gen. 31. cap. Ab illo autem monte vocatur terra in circuitu adiacẽs terra Galaad. Est autem illa terra duarum tribuum & dimidiæ, & fuit ista terra Galaad diuisa, quia dimidietas eius data fuit tribui Ruben, & medietas tribui Gad: Deute. 3. & in medietate illa, quæ est in sorte Gad est ciuitas, quæ vocatur Ramoth: Deutero. 4. & ad differentiam aliarum ciuita-

G tum si sic nominarentur, vocata est Ramoth Galaad. Ista est vna de ciuitatibus refugii, ad quas fugiebãt illi, qui homines occiderant à casu. eod. cap. Syri autem tenuerant istam ciuitatẽ, & multas alias de terra Israel in tempore Achab, & prędecessorum suorum. Et tenebatur nunc à Syris tempore Achab, cuius tempore regnabat in Syria rex potens Benadad, & ante hoc duo bella inierat Benadad contra Achab, & in ambobus succubuerat: ita vt Achab caperet viuẽtem Benadad. 3. Reg. 20. & tunc promisit Benadad regi Achab, ꝙ restitueret ei omnes ciuitates, quas tenuerat de terra Israel, & ẽt, quòd faceret sibi plateas in Damasco Metropoli Syriæ, ita vt dimitteret eum. Quod concessit Achab, & soluit ipsum. eod cap. Sed Benadad non resti-

H tuit ciuitates, quas promiserat restituere, de quibꝰ erat Ramoth Galaad, sup qua locutus est Achab ad seruos suos accusando se, & illos de negligentia, ꝙ non curarẽt tollere Ramoth Galaad de manu Syrorum. tertio Reg. 22. cùm dicitur, dixit rex ad seruos suos: ignoratis, quòd nostra sit Ramoth Galaad, & negligimus tollere eam de manu regis Syriæ. Accidit autem, ꝙ ista cogitatio incideret regi Achab, qñ descendit ad videndum eũ Iosaphat: ideo suasit ei, & seruis suis ire ad bellũ cũ eo in Ramoth Galaad ꝯtra Benadad regẽ Syriæ.

Quomodo Achab persuaserit populo, qui iuit cum Iosaphat, vt iret cum eo ad bellum in Ramoth Galaad, & alia, in quibus videntur inconuenientia esse.
Quæstio IIII.

I QVAERITVR vlterius, quomodo dicitur hic, quòd Achab persuasit populo, qui inerat cum Iosaphat, quòd iret cum eo ad bellum in Ramoth Galaad, & ponitur, quòd prius persuaserit populo, quàm locutus fuerit regi Iosaphat, in quo viderẽtur esse tria inconuenientia. Primum est, quia reuerentia regis debebat obseruari, vt priꝰ peteretur hoc ab illo, quàm à seruis suis. Secundum est, quia concessio illorum non erat firma, vel negatio. Nam dato, quòd serui Iosaphat concederent, quòd irent in Ramoth Galaad cum Achab, si Iosaphat non consentiret, nihil hoc valebat, quia ipse prohiberet eos ire: & dato quòd negarẽtire, si forsan cõcederet Iosaphat, quòd irent, com-

K pelleret eos ire secum. Tertium erat, quia petitio ista fauoris, vel suasio nihil proderat, cùm sciret Achab, quòd illi, qui veniebant cum Iosaphat non erãt sui iuris, & quod facerent non proficeret, sed dependebat ex voluntate alterius. Aliquis dicet, quòd Iosaphat erat rex inclytus nimis, & benignus, & multi viri potentes, qui erant vicini terrę eius considerata eius probitate eũam si non essent ei subiecti veniebant ad curiam eius, & honorabant eum. Et forte nunc de istis veniebant multi cum eo, & quia isti erant sui iuris poterant cõcedere fauorem suum regi Achab, nec dependebat consensus eorum à consensu, vel dissensu regis Iosaphat. Sed dicendum, quòd hoc non stat.

Primò, quia dato, ꝙ isti possent dare cõsensum suum, vel dissensum sine rege: tamen non erant ipsi prius requirendi, quàm rex propter excellentiam regalem. Secundò, quia istud præsuppositum non satis cõstat. s. ꝙ venirent cum Iosaphat aliqui, qui non essent subditi ei, à quibus per se posset peti consensus. Item dato, quòd venirent aliqui, non videtur, ꝙ ab istis solis peteretur consensus. Sed ab omnibus, qui veniebant cum Iosaphat, quia dicitur in litera: & populo, qui venerat cum eo persuasit, vt ascenderet in Ramoth Galaad, & sic etiam à seruis Iosaphat petitus fuit iste consensus, & tamen ab istis non erat opus peti. Dicendum ergo aliter. s. ꝙ hic est mutatio ordinis literæ, quod sæpè fit in Sacra Scriptura, & in historijs gentium, vbi nõ tenetur semper ordo naturalis rei gestæ. Sed ordo artificialis interdum. Et sic tenendum, quòd prius suasit Achab regi Iosaphat, quòd ascẽderet cùm eo in Ramoth Galaad, quã populo. Sed tunc dicetur, adhuc stante hoc, ad quid opus erat, quòd Achab suaderet populo, q erat cum Iosaphat ire in Ramoth Galaad, cùm illi secuturi essent mandatum Iosaphat. Respondendum est; ꝙ verum est, ꝙ voluntas eorum dependebat ex volũtate Iosaphat, nec erat necesse, ꝙ peteretur consensus eorũ, & tamen ad magis animandum eos, petitus est cõsensus eorum: quia vt ait Seneca, animus hominis generosus est, & facilius ducitur, quàm trahatur, & quia honor exhibit⁹ mouet naturaliter viros magni cordis, voluit Achab honorare viros Iosaphat petendo ab eis id, quod aliàs sine petitione sortitur⁹ erat: & forsitã istud esset de consilio Iosaphat, quia si bellum istud esset Iosaphat, ipsi sequerentur illud, non petito ab eis consensu: quia tamen erat bellum extraneorũ, nè viderentur grauari, sed magis agere ex sua intentione, suasit illis Achab, ꝙ vellẽt ire cũ eo in bellum in Ramoth Galaad.

Cur positum sit hic bellum regis Israel, cùm tantum scribi debeant hic gesta regum Iuda. Quæst. V.

QVAERITVR vlterius, ad quid positũ fuit hic istud bellum, quod habuit Achab rex Israel cõtra Benadad regem Syriç, quia in isto libro non solent describi aliqua gesta regum Israel, sed gesta regum Iuda. Et patet hoc: nam ẽt ipse Achab gessit alia bella cum rege Benadad, quę tñ non ponuntur hic. De illis bellis patet 3. Reg. 20. Aliquis dicet, ꝙ alia bella, & quęcunq; res gestæ ꝑtinentes ad historiam Achab, erãt res parui momenti, vel in quibus modicum apparebat operatio Dei: ideo scriptura nõ curauit hic illa describere: istud autem bellum, quia erat maius alijs descriptũ fuit hic. Sed dicendum, ꝙ non stat, quia alia bella fuerunt maiora, & alię res gestę Achab, quàm istud bellum, quod ponitur hic: qđ patet, quia in isto bello nihil Deus fecit in fauorem Achab, sed potius ꝑmisit eum occidi à Syris, & tamen in alijs bellis fecit multa pro eo. Nam in primo bello quod Benadad gessit cũ Achab, cùm esset valde magnus apparatus belli Benadad, & quasi nulla vis bellica ipsius Achab, Deus prænũciauit ipsi Achab, quòd præualeret contra Benadad, & cum pauco exercitu fugauit totam militiam Benadad, & occidit plurimos. 3. Re. 20. vnde admirati Syri cur hoc euenisset dixerunt ad Benadad, dij montium sunt dij eorum, ideo præualuerunt contra nos: sed melius est, vt pugnemus contra eos in vallibus, & sic factum est. Nam congregauit rursus Benadad exercitum valde magnum contra Iudæos ad pugnãdum in vallibus, & cùm posuisset Achab duas acies suas cõtra exercitum Benadad, apparuerunt quasi duo parui greges caprarum: & tñ facto concursu belli occiderunt Israelitæ de Syris in die vna centum millia peditum: reliqui aũt confugerunt in vrbem Aphech, & vt magis benefaceret Deus Iudęis fe-

A cit, ꝙ murus vrbis corrueret super Syros, & occidit viginti septem millia Syrorum, & ibi capt⁹ est Benadad viuens, & clementiam Achab exorans. 3. Reg. 20. ista fuerũt mirabilia bella, in quibus valde manifestata est virtus diuina, & nullum eorum describitur. Idẽ patet de alijs rebus gestis, q̃ nõ erant bella: nam corã Achab, & toto Israel fuit contentio Eliæ ꝓphetę contra ꝓphetas Baal, & prophetas lucorum super vera deitate, asserentibus illis Baal esse verum Deũ, & Elia dicente Deũ cęli, qui erat Deus Israel, esse solum Deum verum, qđ ex communi pacto inquirendum erat in igne de cęlo dando, & sic repertum est Deum Israel esse verũ Deũ, occisiq; sunt prophetæ Baal, & lucorum. 3. Reg. 18. qđ pertinuit ad magnam gloriam Dei, & tñ nihil horum

B hic describitur. Dicendum ergo, ꝙ non fuit ista causa describendi istud bellum Achab, sed quia intentio auctoris. s. Esdræ in libro isto fuit describere gesta regum Iuda, de regibus autem Israel nihil tangere ꝓpter causas signatas in quadam quęst. in prologo pręced. libri: ideo siue essent gesta magnifica, siue qualitercunque subticentur. Quia tamen interdum quędam gesta regum Israel erãt communia regibus Iuda, vtpotè bella quædam, quę reges Iuda gerebant contra reges Israel, vel è conuerso, vel reges Iuda adiuuabant reges Israel, vel è conuerso, ad describendum plenè historiam regum Iuda necesse erat simul describi regum Israel, & sic fit hic. Nam in bello isto, quod fecit Achab contra Benadad regem Syrię, fuit cum eo Iosaphat rex Iu-

C da, & populus suus, & liberatus fuit mirabiliter Iosaphat, cùm affligerent eum Syri putantes esse regem Achab. infra in litera. Ideo fuit positum hic istud bellum, non tanquã pertinens ad historiam regis Achab, sed ad historiam regis Iosaphat: sic etiam fuit supra decimotertio, vbi ponitur quoddam bellum, quod fecit Ieroboam rex Israel, eo quòd fecit illud cõtra Abiam regem Iuda. Vnde ponitur ibi tanquam pertinens ad historiam Abię, & non tanq̃ pars historiæ Ieroboam. Et quia alia gesta Achab non pertinebant ad historiã aliquorum regum Iuda, quamtumcumque illa essent magnifica, non debuerunt scribi in hoc libro.

An Iosaphat tradens filio suo in vxorem Athaliam filiam Achab peccauerit, & alia. Quæst. VI.

D QVAERITVR vlterius, cùm Iosaphat acceperit filio suo Ioram in vxorem Athaliam filiam Achab, an peccauerit, & an communicãdo cũ Achab descendendo ad videndũm eum peccaret. Ad primũ dicet aliquis, ꝙ peccauit valde Iosaphat faciendo tale matrimonium, nam prohibitum erat Iudęis matrimonium contrahere, & fędera facere cũ Gentilibus, quia idolatræ erant, vt patet Exo. 34. Et tamẽ omnes de domo Achab erant idolatræ, & valde idolatræ, quia ipsi coluerunt Baal super omnes homines: ideo peccatum erat tale matrimoniũ contrahi. Secundò patet, qa peccauit Iosaphat communicãdo cũ Ochozia rege Israel

E faciendo naues cõmunes ad eundum in Tharsis, vt patet infra 20. nam propter hoc confractæ sunt naues Iosaphat, vt patet ibi, & 3. Reg. 22. & tamen ista erat communicatio simplex: ideo magis peccaret dando filio suo in vxorem mulierem idolatram de stirpe idolatrarum, cùm ibi sit maxima communicatio, & periculosa. s. quia poterat peruertere virum ad idolatriã. Tertiò patet, qa magna mala secuta sunt ex matrimonio isto. Nam ipsa Athalia peruertit virum suum Iorã ad idolatriam: nam cùm pater suus Iosaphat, & auus suus Asa essent viri deicolæ, ipse suasione vxoris suæ, non secutus est eos, sed coluit idola, & hoc improperauit ei Elias propheta in quibusdam literis, quas direxit ad eum, vt patet infra vigesimo primo,

Item quandocúque agitur de idolatria huius, ponitur eius vxor Athalia tanq̃ causa: nam dicitur: filia quippè Achab fuit vxor eius: quasi dicat, non est mirandum, ꝙ secutus fuerit idola, quia filia Achab.s. Athalia erat vxor eius, qui eum ad hæc alliceret. 4. Re. 8. & infra 21.

Causa mortis Ochoziæ Regis.

Item ipsa impulit filium suũ Ochoziam regẽ Iuda ad colendum idola, quod fuit causa mortis eius, sic patet infra 22. Sed ipse ingressus est per viam dom⁹ Achab: mater enim eius impulit eum, vt impiè ageret: fecit ergo malũ in conspectu domini, sicut domus Achab. Ipsi enim fuerunt consiliarij eius post mortem patris sui in interitum suum, ambulauitque in vijs eorum. Item secutũ est magnum malum ex hoc, quia ista impijssima Athalia occidit nepotes suos, & omne semẽ regium de domo Iuda, vt nemo regnare posset, sed ipsa regnaret, & sic regnauit sex annis, quibus fuit absc ō ditus Ioas nepos eius in domo domini, & tunc ipsa occisa est mandato Ioiadæ summi sacerdotis. 4. Reg. 11. & infra 23. & 24. Respondendum, ꝙ non apparet, an peccauerit Iosaphat faciẽdo tale matrimoniũ, & quia faciliores esse debemus ad absoluendum, quàm ad cōdemnandum, cùm non appareat causa necessaria condemnationis, dicendum videtur, ꝙ non peccauerit in hoc Iosaphat.

Ratio cur Iosaphat non peccauerit.

Et patet hoc, quia Iosaphat fuit rex valde bonus, sicut laudat eum Elyas in literis quas direxit ad filium suum Ioram regem Israel. infra 21. cap. & nō peccauit nisi in quibusdam, de quibus scriptura eum redarguit: & tamen non legit̃ redargutus de hoc alicubi, sicut legitur redargutus de auxilio quod p̄stitit regi Achab in bello. seq. cap. & de communicatione, quam habuit cum Ochozia rege Israel faciẽdo naues communes, vt irent in Tharsis. infra 20. ideo videtur, quòd non peccauerit in faciendo tale matrimonium.

Omnia homini concessa sunt, quæ nullo iure prohibita sunt.

Secundò patet hoc efficatius, quia omnia censentur homini concessa, quæ de iure naturæ, vel alio iure scripto non sunt vetita, & tamẽ quòd Iosaphat daret filio suo ĩ vxorem Athaliam filiam regis Achab, nullo iure vetitum erat: ideo non erat illicitum Iosaphat facere tale matrimonium. Nam solùm vetuerat Deus Iudæis accipere in vxores fœminas gentiles, & dare filias suas gentilibus, vt patet Exo. 34. & tamen Achab non erat gentilis, sed Israelita: ideo contrahebat hic Iudeus cum Iudea, quod nulla lege vetitum erat. Ad primam rationem in contrarium dicendum, quòd restringere metas matrimonij esset odiosum, nec erat lex ad hoc extendẽda, sed manere deberet in suis terminis. Et q̃a lex non vetabat contractum inter Iudæos, licèt quidã eorum essent idolatræ, sed solùm inter iudęos & Gentiles, non erat hoc ad iudæos idolatras extendendum. Item patet hoc potissimè, quia licèt omnes Gentiles essent idolatrę: tamen non erat prohibitus contractus matrimonij cũ omnibus Gentilibus, sed solũ cũ Chananæis, vt colligitur Exo. 34. & Deuter. 7. cap. sed Iudęi non erant deterioris conditionis, q̃ gentiles, qui erant idolatræ, & non erant Chananæi, ergo non erat prohibitum matrimonium inter illos contrahi. Cùm autem arguitur de ratione prohibitionis. s. quia ideo prohibebatur talis contractus, nè illi, qui erant catholici ꝑ communicationem mulierum idolatrarum peruerterẽtur ad idolatriã, & istud erat ẽt cum Iudęis idolatris. Dicendum, ꝙ non est sufficiens ratio hæc, quia etiam omnes gentiles erant idolatræ, & commiscendo connubia cũ quibuscunq; gẽtilibus, poterat sequi ista peruersio, & t̃n Deus non vetuit contrahi matrimonium cũ alijs gẽtilibus, sed cũ solis Chananæis, vt dictum est. Quare autem potius cũ Chananęis, quàm cũ aliis gentilibus declaratum est Exo. 34. & Deut. 7. cap. Ad secũdam rationem dicendum, ꝙ peccauit Iosaphat communicando cũ Ochozia, non quidem tantum ex grauitate facti quãtum erat ex reciduatione. Nam pecca-

F uerat iterum Iosaphat cōmunicando cũ Achab, & descendendo cũ eo ad bellum, & Deus posuerat eum in periculo inter Syros propter hoc. Et post hæc increpuit eum per prophetam seq. cap. ꝙ ergo iterum rediret ad communicādũ alijs idolatris de domo Achab, videbatur esse contẽnere admonitionẽ Dei ꝑ prophetam. Ideo reputatum est ei in peccatum, & fortassis si fuisset ista prima communicatio, quam haberet Iosaphat cùm viris de domo Achab, non reputaretur ei in peccatum. Alia etiam causa ad hoc esse poterat, quia cùm acciperetur Athalia in vxorem Ioram, nullum piculum esset, si vellet Ioram, quia cùm esset vxor sua, erat iuris sui, & poterat eam abstrahere à cultu idolorum, & sic filij inde nati essent cultores Dei, & vir non

G peruerteretur per eam ad idolatriam. Sic enim fiebat quando quis volebat accipere in vxorem aliquam de numero captiuarum gentilium. Deut. 21. cap. & t̃n cũ communicaret Iosaphat cũ Ochozia rege Israel, videbatur aliquo modo approbare facta eius, & ipse non conuersurus erat Ochoziam ad Deum Israel, cùm nō esset iuris sui, sed poti⁹ expectabatur peruersio populi Iosaphat ex communicatione cũ idolatris, qui erant in regno Ochozię, & potissimè quantum ad illos, q longum iter acturi erant in nauigijs per mare de seruis Iosaphat, & Ochoziæ, quia per nimiam communicationem poterant peruerti viri Iuda ad idolatriam. Vnde confractæ sunt naues in Asiongaber, nè posset aliquis ire in eis. Ad tertiam rationem q̃n ostenditur, ꝙ ma-

H gna mala secuta sunt ex isto matrimonio, concedendum est, & tamen nō sequitur inde, ꝙ illicitum fuerit contractum tale matrimoniũ, quia aliquãdo ex bono sequuntur mala. Sed non est attẽdendum ad hoc, quia ex bono sequuntur mala per accidens, & id quod per accidens sequitur ex aliquo, non est ei imputandum: ita ex isto matrimonio factũ est, quia secuta sunt mala per accidens. Nam non sequebatur directè, vel necessariò, quòd propter matrimonium istud sequi deberet idolatria, quæ secuta est, sed potius è contrario si voluisset Ioram subijcere Athaliam vxorem suam legi Dei, & non sequi consilium eius, ipsa coluisset Deũ, & ipse non fuisset conuersus ad idola. Etiam ipsa non induxisset filium suum Ochoziam ad colẽdum idola:

I nam quando induxit eum ad hoc, iam erat vir magnæ ætatis, qui poterat non sequi consilium matris suæ: nã dicitur infra 22. quòd erat quadraginta duorum annorũ, quando cępit regnare, & tunc induxit eum mater sua, vt coleret idola. eod. ca. ꝙ aũt ipsa occiderit postea omne semen regiũ, valde fuit per accidẽs, & inexcogitatum, nec ad hoc p̄stitit aliq̃ causam directã istud matrimoniũ, q̃a istud idẽ potuerat efficere q̃libet alia mulier nō idolatra desiderio regnandi, vel alio furore mota, sicut Medea filios suos occidit, vt virum suum Iasonem tędio afficeret, vt patet in Tragędia 7. Senecæ, cuius titulus est Medea. Et sic dicendum videtur, ꝙ non peccauerit Iosaphat faciẽdo tale matrimoniũ.

K *Esto quòd Iosaphat in parte quadam matrimonij non peccauerit, nunquid peccauerit ex hoc, quòd non erat de tribu Iuda. Quæstio VII.*

QVAERITVR vlterius, dato quòd non peccaret Iosaphat faciẽdo tale matrimonium ex eo, quod Athalia erat idolatra, an peccaret ex eo, quòd non erat de tribu Iuda, sed de tribu Ephraim. Nam Deus dixerat Num. trigesimosexto, quòd omnes viri acciperẽt vxores de tribubus suis, & familijs, & omnes fęminę acciperent viros de suis tribubus. Et tamen Ioram filius Iosaphat, & Athalia vxor sua filia Achab, nō erãt de eadẽ tribu, q̃a Iorã erat de tribu Iuda, & Athalia erat de tribu Ephraim, de qua erat pater suus Achab.

Respon-

Respondendum, ꝙ quantum ad hoc etiam non erat peccatum aliquod, quia cùm Iosaphat esset vir valde deicola ambulans in omnibus præceptis domini, vt patet præcedenti cap. non fecisset tale matrimonium si esset contra aliquam cœremoniam legis: ideo putauit, ꝙ non erat contra legem. Cùm autem obijcitur, ꝙ accipiendæ erant vxores de eisdem tribubus, in quibus erant viri. Respondent quidam, ꝙ erat verum quando mulier successura erat patri in hæreditate, & si ipsa acciperet virum de alia tribu transiret possessio vnius tribus ad alteram, sicut conquesti sunt filij Manasse propter filias Salphaad, propter quas data est illa lex: Num. 36. Patet etiam hoc, quia quando data est lex ista, fuit posita tanquam causa eius, scilicet, ꝙ viri accipiant vxores de tribubus suis, & mulieres accipiãt B viros de tribubus suis, ne transeat possessio de tribu in tribum: sed maneant tribus distinctæ, sicut Deus eas distinxit. eodem cap. Et quia Athalia nihil erat habitura de successione paterna, eo ꝙ secundùm Iudæos extantibus filijs saltem vno etiam si multæ filiæ essent nulla illarum succedebat in aliqua parte hereditatis: Numeri 27. cùm ipsa haberet fratres filios patris sui Achab, poterat licitè contrahere cum Ioran: nec ex hoc transiret possessio de tribu in tribum. Alio modo potest dici, ꝙ dato ꝙ ista lex extenderetur ad omnes fœminas tam ad illas, quibus debebatur successio, quàm ad illas, quib⁹ nihil debebatur: poterat fieri hoc matrimonium: quia inter reges, vel filias regum ad non reges faciliter fiebat dispensatio. Vel lex non arctabat eas: patet hoc in Dauid, qui erat de tribu Iuda, C & tamen accepit in vxorem filiam regis Saulis, scilicet Michol. primo Regum 18. & 19. & tamen non peccauit ille, quia non computat illud scriptura inter peccata sua, ita ergo non peccaret Iosaphat accipiendo in vxorem filio suo Athaliam filiam regis Achab regis Israel.

An peccaret Iosaphat in illa magna communicatione, quam habebat cum rege Achab.
Quæst. VIII.

QVAERITVR De secundo, scilicet, an peccaret Iosaphat in ista magna communicatione D quam habebat cum rege Achab, s. descendendo ad videndum eum in Samariam, & tantam familiaritatem ostendendo, ita ꝙ diceret, sicut ego, ita & tu, populus meus, populus tuus, equites mei, equites tui. Respondendum, ꝙ non apparet manifestè, an peccauerit in hoc Iosaphat, cùm scriptura non arguat eum manifestè de hoc, & tamen magis apparet, ꝙ peccauerit, quã ꝙ non peccauerit. Primò, quia sequenti cap. propheta occurrens Iosaphat increpuit eũ, dicens: Impio prębes auxilium, & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris: & iccirco iram quidem domini merebaris. & sic videtur increpare eum de duobus: nam inquantum dicitur, impio præbes auxilium: increpatur Iosaphat, quia iuit cum Achab in bellum contra Syros: in E quantum verò dicitur, & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris: videtur increpari de maxima amicitia, & communicatione, quam habebat ad Achab, qui oderat Deum Israel. Et tamen non increparetur nisi peccaret in hoc, ideo videtur, ꝙ peccauerat in ista communicatione. Secundò patet, quia infra vigesimo cap. increpatur Iosaphat: quia communicabat cũ Ochozia filio Achab rege Israel. Fecerant namque ambo naues, vt irent in Tharsis, siue in Ophir pro auro, & confractæ sunt naues in Asiongaber. Venitque Eliezer propheta ad Iosaphat dicens: quia fędus habuisti cum Ochozia percussit dominus opera tua, contritæque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis, infra A vigesimo, & 3. Regum 22. cap. & tamen ita erat peccatum communicare regi Achab: quia ipse perior fuit, quàm filius suus, cùm dicatur de Achab, ꝙ nullus inter reges Israel, ita venundatus fuit, vt faceret malum, sicut Achab. 3. Reg. 21. & non dicitur hoc de Ochozia filio eius: peccaret ergo Iosaphat communicando cũ Achab.

An peccauerit Iosaphat eundo ad pugnam cum Achab contra Syros. Quæst. IX.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Iosaphat eundo cum Achab ad pugnam contra Syros in Ramoth Galaad. Aliquis dicet, ꝙ non: quia Achab fouebat iustum bellum contra Syros: ideo quicunq; adiuuaret eum, iustè poterat agere. Patet hoc: nam pugnabat Achab ad repetendum vrbem Ramoth Galaad de manibus Syrorum, quæ erat sua: sed ad repetendum, quod suum est, cuique est bellum iustum: patet hoc, quia dixit Achab ad viros suos: ignoratis, ꝙ nostra sit Ramoth Galaad, & negligamus tollere eam de manu regis Syriæ? Item quia Benadad rex Syriæ promiserat Achab, ꝙ restitueret ei omnes vrbes, quas pater suus tulerat de terra Israel, & nõ tenuit fidem istã: quia non restituit ei Ramoth Galaad. Ideo poterat iustè pugnare contra eum tanquam contra periurum, & in fide mentitum. Secundò patet, quia Iosaphat erat affinitate coniunctus ipsi Achab, & ob hoc erat inuicem eis debitum se adiuuandi in bellis, sicut si essent cognati. Poterat ergo licitè adiuuare eum Iosaphat: potissimè, quia bellum erat iustum. Respondendum, ꝙ peccauit Iosaphat adiuuando Achab in bello. Primò patet, quia Deus non intulisset mala ipsi Iosaphat propter hoc, nisi peccasset in hoc, & tamen intulit mala, ideo peccauit. Patet hoc, quia cùm iuisset Iosaphat in bellum, fecit Deus, ꝙ esset in magno periculo, scilicet, quia obsederunt Syri eum solum, & vexabant eum ad mortem quousque clamauit ad dominum, & Deus misertus eius propter eius antiqua bona opera liberauit eum faciendo declinare Syros ab illo, vt patet infra in litera: & 3. Regum 22. Secundò patet hoc, quia valde fuit super hoc increpatus Iosaphat, & Deus contra ipsum iratus est, & tamen nõ irasceretur Deus contra ipsum, nisi peccaret. Patet hoc sequenti cap. cùm dicitur, ꝙ propheta occurrit ipsi Iosaphat, & ait, impio præbes auxilium, & his, qui oderunt dominum amicitia iungeris: iccirco iram quidem domini merebaris: sed bona opera inuenta sunt in te, scilicet, propter bona opera antiqua, quæ fecisti, non intulit Deus iram suam super te pro hoc crimine, quam intulisset. Ad primam rationem in contrarium dicendum vno modo, ꝙ non constat, an Achab foueret iustum bellum contra Syros, & sic Iosaphat poterat fauere ei in bello iniusto, & peccaret: & cùm probatur, ꝙ erat bellum iustum duabus rationibus: dicendum, ꝙ illæ duæ rationes erant ad faciendum bellum iustũ, & tamen poterat aliquid aliud intercidere propter quod bellum esset iniustum. Alio modo potest dici, & melius, ꝙ dato ꝙ bellum istud esset iustum, peccabat Iosaphat adiuuando Achab, eo ꝙ Achab erat idolatra, & inimicus domini, & null⁹ vir deicola debebat ei fauere: sic dixit propheta sequenti ca. scilicet, impio præbes auxilium, & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris. Non tamen est intelligendum, ꝙ ex hoc solo, ꝙ erat Achab malus, esset peccatum adiuuare eum in bello: sed ex eo, ꝙ se exponebat Iosaphat periculo. Nam Achab erat pessimus, quia effuderat multum sanguinem prophetarum, & virorum iustorum, & Deus prædixerat ei per Eliam, quòd canes lingerent sanguinem eius. 3. Regum vigesimo primo.

Illud

Istud autem publicatum fuerat apud omnes. Item propheta quidam dixerat ad Achab quando dimisit Benadad regem Syriæ, quem ceperat in bello: quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.3.Regum 20.ca. Ex his debuerat putare Iosaphat, ꝙ periculum erat ire ad bellum cum Achab: quia credendum erat, ꝙ ipse moreretur in bello, cùm ira Dei exardesceret contra eum. Item patet hoc maximè, quia cùm eundum foret ad bellum, & Iosaphat faceret, ꝙ consuleretur dominus super euentu belli, respõdit Michæas propheta domini, ꝙ viderat vniuersum Israel dispersum in montibus, quasi oues non habentes pastorem: & dixit Deus, non habent isti dominum: reuertatur vnusquisque in domum suam. Supra in litera, & 3. Reg. 22. In quo manifestè signabatur mors Achab in bello: ideo formidare debuisset Iosaphat ire illuc: quia poneret se in periculo, & populum suum, & fortè propter demerita Achab, quem scienter adiuuabant, moreretur, & sic factum fuisset, nisi Deus abstinuisset propter antiqua bona opera Iosaphat: vt patet sequenti ca. Deus autem iubet seruis suis recedere de congregationibus malorum, ne sint participes pœnarum suarũ: sicut iussit Loth, & vxori, & filiabus suis recedere de vrbe Sodomorum, ne perirent cum peccatoribus: Gen.19. Patet hoc etiam de illa magna Babylone spirituali, quæ destruenda monstratur, & quia in ea erant aliqui viri boni, admonentur fugere: vt patet Apoc.18.f. Et audiui aliam vocem de cœlo dicentẽ, exite de illa popule meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eius non accipiatis. Sed Iosaphat sciebat congregationem Achab esse congregationem iniquorum dignam pœna, & cui Deus comminabatur in breui pœnam infligendam: ideo peccabat se immiscendo ei eundo ad bellum cum illo. Ad secundum dicendum, quòd licèt ipsi esset Iosaphat affinitate coniunctus: non ideo erat obligatus ei ad adiuuandum ipsum in bello: potissimè, quia dato quòd aliàs esset obligatus, propter iniquitatem Achab tollebatur ista obligatio, quia volendo eum adiuuare erat se immiscere magno periculo pereundi: sicut supra dictũ est.

De⁹ iubet bonos recedere a congregationibus malorum.

Dixit Iosaphat ad regem Israel: Consule obsecro in præsentiarum sermonem Domini. Congregauit igitur rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi, ascende, inquiunt, & tradet Deus in manu regis. Dixitque Iosaphat. Nunquid non est hic prophetes domini, vt ab illo etiam requimus? Et ait rex Israel ad Iosaphat: Est vir vnus, à quo possumus quærere Domini voluntatem: sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore: est autem Michæas filius Iemla. Dixitque Iosaphat: Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei: Voca cito Michæam filium Iemla.

F *Dixitque Iosaphat*. Hic ponitur secundum huius partis, in quo circa euentum belli Deus consulitur. Et dicitur. *Dixitque Iosaphat ad regem Israel*. Iam concordatum erat de eundo ad bellum: ideo voluit Iosaphat consulere dominum de euentu belli. *Consule ergo obsecro in præsentiarum sermonem Domini*. Idest rogo te, vt consulas sermonem domini, s. vt petas ab aliquo propheta responsionem domini super hoc facto. Quare autem voluit Iosaphat, ꝙ consuleretur Deus, & quomodo consulendus erat, declarabitur infra in quadam quæst. *Congregauit ergo rex Israel prophetarum quadringentos viros*. Nõ intendebat ante hoc Achab consulere dominum de euẽtu belli, sed vt satisfaceret regi Iosaphat, qui petiuerat consuli dominum, congregauit quadringẽtos

G prophetas. Qui autem erant isti prophetæ, & quare tot congregauit Achab, dicetur infra in quadam quæstione. *Et dixit ad eos: in Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere?* Idest, nunquid erit vtile ire in Ramoth Galaad ad pugnãdum, vel erit vtilius cessare ab hoc bello? & tamen 3. Regum 22. dicitur, in Ramoth Galaad ire debeo ad pugnandum, vel quiescere? Et hoc, quia hic quærebat Achab pro se, & rege Iosaphat. Ibi autem ostenditur, ꝙ solùm pro seipso quæreret: quia tamen semel quæsiuit, & nõ pluries necesse erat, ꝙ quæsiuisset in singulari tantum, vel in plurali, & tamen hic ponitur in plurali, & ibi in singulari, & non erat possibile vtrumque: quia tamen eadem sententia est, siue ponatur in singulari, siue in plurali, non curauit scriptura circa hoc. *At illi, ascendite, inquiunt, & tradet*

H *Deus in manus regis*. Idest, omnes illi quadringenti prophetæ responderunt, ascendite in Ramoth, & tradet, s. eam Deus in manus regis Achab, cuius est pugna. De ista responsione prophetarum quomodo erat, & vnde declarabitur infra in quadam quæstione. *Dixitque Iosaphat nunquid non est hic prophetes Domini, vt ab illo etiam requiramus?* Cognouit Iosaphat, ꝙ omnes illi quadringenti erant prophetæ idolorum, & non assensit verbis illorum: ideo voluit quærere à prophetis domini. Et quia cum tanta multitudine prophetarum idolorum nullum prophetam domini venire vidit: dubitauit an esset aliquis propheta domini in terra illa: ideo sub dubio quæsiuit dicens, nunquid non est hic prophetes

I domini? Melius tamen dixisset Iosaphat, nunquid nõ est hic prophetes domini, vt ab eo requiramus, quàm ꝙ diceret, vt ab illo etiam requiramus. Nam primo modo signaret, ꝙ nullam dabat credulitatem prophetis idolorum, ideo illis reiectis volebat consulere prophetas domini. Dicendo autem, vt ab illo etiam requiramus, signabat, ꝙ quandam credulitatem dabat prophetis idolorum, sed vt plenior haberetur concordantibus omnibus prophetis in vnum volebat ab aliquo propheta domini quærere. *Et ait rex Israel ad Iosaphat: est vir vnus, à quo possumus quærere domini voluntatem*. Quasi dicat, aliquis est, per quem possumus quærere: nam vnus vir relictus est, & iste erat Michæas filius Iemla, vt infra dicitur, & dicitur, est vir vnus, s. quia nõ

K manebant plures illo tempore in præsentiarum, à quibus possent quærere voluntatem domini. *Sed ego odi eum*. Scilicet, licèt manserit vnus vir, à quo possemus quærere domini voluntatem, ego nollem, ꝙ quæreremus aliquid per eum, quia ego nimis odi eum. *Quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore*. Ista est causa quare eum exosum habebat, s. sæpè expertus sum, ꝙ iste prophetauerit in rebus ad me pertinentibus, & semper prænunciauit mihi mala, & nunquam aliquod bonum. Patet hoc, quia quando pugnauit Achab contra Benadad rege Syriæ, & cepit eũ viuentem dimisitque eum recedere sub fœdere posito, venit Michæas iste ad Achab præmissa quadam figuratione, & ait quia dimisisti virum dignum morte de manu tua

nu tua erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo illius. 3. Regum 20. Sæpè etiam prophetauerat ei alia mala, sed scriptura non commemorauit illa, quia non pertinebant ad mortem Achab. *Est autem Michæas filius Iemla.* Scilicet iste vir, per quem possimus quærere domini voluntatem est Micheas filius Iemla. Est Iemla nomen viri. Et vocatur filius Iemla ad differentiam alterius prophetæ, qui vocabatur Michæas Morasthites. An verò potuit esse iste Micheas Morasthites, & quare ponitur hic nomen patris eius, s. Iemla, & quis fuerit iste Iemla, declarabitur infra in quadam quæstione. *Dixitque Iosaphat, ne loquaris rex hoc modo.* Vidit Iosaphat, quod loquebatur irrationabiliter Achab, & ait, ne loquaris hoc modo, s. non benè dicis, quod propter hoc, quod prophetat tibi mala, non debeas audire eum: quia si vera loquitur audiendus est, cùm nō dicat à se, sed à Deo. Etiam dixit hoc Iosaphat ad tollendum malam intentionem Achab, s. non dicas sic rex: quia licèt vsque huc contra te mala locutus fuerit, fortè nunc non loquetur mala: ideo non debes omittere loqui ei super hoc. *Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis.* Isti eunuchi assistebant regi: sic enim erat consuetudo apud antiquos, quod eunuchi assisterent regibus: sic etiam dicitur. 4. Reg. 8. cùm vidua interpellauit apud regem pro agris suis, & domibus, quod rex dedit ei eunuchum vnū, qui fecit ei restitui omnia, quæ sua fuerant. Isti eunuchi erant castrati, quorum vsus erat apud antiquos: potissimè ad custodiam dominarum, & magnarum mulierum, quia cum eis secure manebant: sed nunc abolita est consuetudo, quia erat quoddam genus crudelitatis auferre membra humana, quę erant de integritate naturæ, & potissimè necessaria ad conseruationem eius: quomodo autem apud Iudæos possent esset eunuchi: dubium videtur, vt declarabitur infra in quadam quæstione. *Et dixit, voca cito Michæam filium Iemla.* Scilicet, vt ipse veniat cito cum alijs prophetis ad respondendum de euentu belli.

[Margin: Consuetudo veterū, quod eunuchi regibus assisterent.]

[Margin: Cur abolita sit eunuchorū consuetudo.]

Quare Iosaphat voluit Deum consuli de euentu belli.

Quæst. X.

QVAERITVR Circa prædicta, primò quare voluit Iosaphat, quòd consuleretur Deus super euentu belli. Respondendum, quòd propter multa. Primò, quia Iosaphat erat vir deicola credens bellum, & victoriam, & omnia alia pendere in manu Dei: voluit ergo prius scire, quid Deus diffiniret super hoc, quàm iret ad bellum. Secundò, quia nusquam sunt maiora pericula, quàm in bello, cùm ibi agatur ad inferendum mortem. Et poterat esse talis euentus futurus, quod nullo modo vellet Iosaphat ire ad bellum: ideo, vt sciret, an expediret sibi ire volebat consulere dominum. Tertiò, quia magna facultas erat inquirendi voluntatem domini: nam per prophetas, & alios modos facilè erat cuicunque volenti inquirere dominum scire voluntatem eius, nisi Deus vellet se ei occultare: sicut fuit de Saule, qui nō potuit inuenire responsum domini per sacerdotes, nec per prophetas, nec per somnia: primo Regum 28. Esset ergo magna negligentia, si circa rem tam magnam, quæ tam facilitet haberi poterat, quis non attenderet. Quartò, quia consuetudo erat sic, quod circa ista consuleretur Deus: nam apud antiquos Iudæos nullum bellum, vel magna res fiebat, quin super ea Deus consuleretur. Patet de bellis Saulis: nam quando pugnauit cōtra multitudinem Philisthinorum, tulit arcam in castra, & consuluit dominum coram ea per summum sacerdotem: primo Regum 14. Item quando pugnandum erat contra

[Margin: Consuetudo vetustissima prius quam ad bellū quispiam iret.]

A Philisthinos consuluit dominum, sed noluit Deus sibi respondere: primo Regum 28. sic etiam patet de Dauid, qui consulebat dominum, quando iturus erat in bella: sic bis consuluit dominum cùm esset in Ceila: primo Regum 23. Iterum etiam cùm pugnare vellet contra latrunculos Amalechitas, qui succenderant vrbem Siceleg, quæsiuit à domino, an traderet eos in manus eius: primo Regum 30. Item mortuo Saule cùm ascendere vellet Dauid de terra Philisthinorū in aliquam ciuitatem Iuda, quæsiuit à domino, an ascenderet, & in quam ciuitatem ascenderet. Et responsum est, quod in Hebron. 2. Regum 2. cap. Et iterum quando pugnauit, dum esset contra Philisthinos consuluit dominum. 2. Reg. 5. cùm ergo esset consuetudo
B quærendi dominum super talibus, consulere voluit eum Iosaphat.

Quis modus erat, quo Iosaphat voluit Deum consulere.

Quæst. XI.

QVAERITVR vlterius, quis erat modus quo Iosaphat volebat consuli dominum. Respondendum, quod erat apud Iudæos triplex modus consulendi dominum, qui innuitur primo Reg. 28. cùm dicit,
C quod Saul quæsiuit séntentiam domini, & non respondit ei per sacerdotes, nec per prophetas, nec per somnia. Et sic videtur, quod istis tribus modis respondere consueuerat. Primus modus erat per sacerdotes: non quidem per quoslibet sacerdotes: sed solùm per sacerdotes magnos. Erat enim vnicus sacerdos magnus, & ad illum pertinebat consulere dominum: causa huius erat, quia sacerdotes non habebant responsum domini, nisi cū induerentur vestibus sacris, s. rationali, & Ephod, vt colligitur Exo. 28. s. Portabit Aaron iudicium filiorū Israel in pectore suo, idest, portabit rationale in pectore, per quod iudicabatur de causis omnium filiorum Israel. Et tamē Rationale, & Ephod erant vestes summi sacerdotis solius: Exo. 28. Ideo non poterat consu-
D lere dñm aliqs, nisi summus sacerdos. Modus autem consulendi sacerdotum erat, quod indueretur sacerdos magnus rationali, & Ephod, & proponeret quæstionem, & tunc audiebatur vox respondentis. Sic patet de Dauid consulente dominum per Abiathar summū sacerdotem, quando erat in Ceila, & dubitabat, an veniret Saul, & destrueret vrbem propter eum, & an traderent eum viri Ceilæ in manus Saulis. Nam dicitur, quod applicuit Abiathar Ephod, idest, induit se veste pontificali, & tunc quæsitum est, an descenderet Saul in Ceilam, & respondit Deus, descendet, & hoc scito. Quæsiuit cùm descenderet Saul, an traderent eum viri Ceilæ in manus Saulis, & responsum est, quod tradent: vt patet 1. Reg. 23. Item quando iterum quæsiuit
E iturus contra latrunculos Amalechitas dixit ad Abiathar, applica Ephod, quo applicito ait, persequar hos, an non? & comprahendam eos? Et responsum est, persequere, absq; dubio comprahendes eos, & excuties prædam. 1. Reg. 30. cap. Aliqui autem dicunt, quod quæstio ista non fiebat in verbo, sed in scripto, s. quod scribebatur quæstio in aliqua membrana, vel papyro, & ponebatur ī papyro plicatura rationalis inter laminas, quas ibi asserunt esse, & post modicum cum educeretur membrana illa de rationali, reperiebatur responsio ad quæstionem illam scriptam. Alij autem, vt Iosephus dicunt, quod responsio fiebat per fulgorem duorum Onychinorum, qui erant super humeros sacerdotis magni in Ephod, siue superhumerali: vt patet tertio Antiquit. Sed de istis modis quis dicatur verior

decla-

declaratum est Exod. vigesimo octauo, & primo Reg. vigesimo tertio, & trigesimo. Secundus modus consulendi erat per prophetas: nam prophetæ erant conscij secretorum diuinorum, & per eos reuelabantur abscondita. Modus autem consulendi ipsorum erat, quòd quādo quis volebat testificari de aliquo dubio, proponebat illud prophetæ alicui, & ille orabat dominum, vt ostenderet ei solutionem illius dubij: & aliquando in breui, & aliquando post aliquos dies respondebat Deus. Sicut patet de Iudæis post captiuationem Babylonis relictis in terra Iuda, vt colerent terram. Nam occiso Godolia principe eorum per Ismahelem filium Nathaniæ, timuerunt quòd Caldæi occiderent illos propter principem Basam, quem ipsi constituerant eis, & voluerunt præ timore descendere in Aegyptum, & quæsiuerunt à Ieremia, an descendere deberent, & Ieremias posuit preces suas coram domino quotidie orans pro solutione illius dubij, & post decem dies respondit ei Deus, vt patet Iere. 42. cap. Interdum autem morabatur Deus pluribus diebus ante respōsionem: sicut accidebat de Daniele, qui semel vidit quandam visionem, quam non intellexit, & orauit dominum, vt declararet ei, & tribus hebdomadis ieiunauit: abstinuitque ab omni delectabili, & in fine hebdomadarum responsum est ei, vt patet Dani. 10. c. in diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus: panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum, sed nec vnguento vnctus sum: donec complerentur trium hebdomadarum dies. Et tunc sequitur: Die autem vigesimaquarta, &c. s. illa die fuit facta ei responsio dubij: Interdum autem fiebat responsio illico, vt propheta precabatur pro responsione: sicut patet de Eliseo, à quo quæsiuerunt tres reges super aqua, quam desiderabāt, & coram eis canente psalte respondit. 4. Reg. 3. cap. Tertius modus respondendi erat per somnia. Et hoc erat, quòd homines disponerent se per orationes, & ieiunia aliquot diebus, & postea irent ad dormiendū, & pernoctem Deus reuelabat eis dubium suum, vt patet Iob 33. s. per somnium in visione nocturna quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo: tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit eos disciplina, vt auertat hominem ab ijs, quæ fecit. Aliqui autem dicunt, quòd euntes sic ad dormiendum supponebāt capitibus suis folia lauri, quam tripodem vocant, & somniabant super illo, de quo dubitabant, sicut dixit historia scholastica. Sed dicendum, quòd iste modus apud Gentiles erat solùm, qui obseruabāt superstitiones. Nam Deus diuinationis apud eos erat Apollo, siue Phebus, quod idem est, & huic erant lauri cōsecratæ, eo quòd istam arborem diligat Apollo quia Daphne prima philocapta sua mutata est in laurum: cùm ipse eam insequeretur ad tenendum, & fruendū amore eius: de quo Ouidius primo Metamor. in fabula, quæ incipit: Primus amor Phebi, Daphne, Peneia. Et sic eūtes ad templum Apollinis in insula Delphos, vbi excellentissima responsa dabat Apollo, capitibus suis istas tripodes, siue lauri folia supponebant: Deus tamen cauebat nimis superstitiones, & cœremonias, quæ consueuerunt impendi idolis. Ideo si ei talis cęremonia fieret, nunquam responderet, sed potius irasceretur. Et tamen Deus aliquando respondebat per somnia, cùm dicatur de Saule, quòd noluit ei Deus respōdere per somnia: 1. Reg. 28. ergo non fiebat ista suppositio foliorum lauri, sed solùm facta oratione, & præmissis ieiunijs, & alijs castis operibus, ibant dubitantes ad dormiendum, & ibi respondebatur eis. Per aliquē ergo istorum modorum volebat sibi nunc Iosaphat responderi. Et non fuit aliquis promptior, quàm per

Positio quorundā de reuelationibus.

Modus dādi oracula ab ipso Apolline.

F prophetas. Nam consulere per somnia erat difficile, & minus certum videbatur, & longinquius, & min⁹ certum: quærere autem per sacerdos erat certum, & tamen quia summus sacerdos erat vnicus, & non erat prius, quia summus sacerdos erat de genere Aaron, eratq; in templo domini in Ierusalem. Nunc verò Iosaphat erat extra regnum suum in regno regis Israel, iō non poterat habere in promptum summum sacerdotem, vt per eum consuleret. Habere autem prophetas facilius erat, quia in omni terra Israel erant prophetæ sancti, siue inter colentes Deum, siue inter idolatras. Sicut nunc erat hic Michæas filius Iemla inter Israelitas idolatras in Samaria: quæsiuit ergo Iosaphat, an esset ibi aliquis de prophetis domini ad consulendum per eum.

G

Quare Achab non consuluit dominum.

Quæst. XII.

QVAERITVR vlterius, quare Achab non curauit consulere dominum de euentu belli, sicut Iosaphat. Nam si Iosaphat non instigasset eum, non curasset consulere dominum, vt colligitur ex litera. Respondendum, quòd vna causa erat, quia si consuleret dominum, aut consuleret per prophetas domini ipsum Deum Israel, aut Baal per prophetas suos. Nollet autem consulere Deum Israel per prophetas suos, quia non colebat Deum Israel, nec diligebat eum, sed Baal, ideo non libenter faciebat aliquid apud Deum, vel in quo Deus deberet interuenire. Baal autem per suos prophetas non curabat quærere, quia consueuerant ei sæpè mentiri, & non erat alicuius firmitatis responsio eorum. Secunda causa erat, quia Achab erat vir irreligiosus, & siue coleret Deum Israel, siue Deū Baal, nō afficiebatur multum ad aliquem eorum, nec fortè credebat res humanas agi illorum dispositione, nec cognosci: sed pendere à fortuna, vel fato: sicut arbitrantur antiqui, & ipsi fatali dispositione dicebant Deos subiectos, vt ait Seneca in Tragedia quinta: cuius titulus est Oedipus in carmine, quod incipit. Fatis agimur, credite fatis. Et de hoc Ouidius 9. Metamor. vbi introducitur Iuppiter ad Venerem, quòd ipsa, & alij dij subijciuntur dispositioni fatorum, & quòd non possunt mutari sic fataliter disposita: non ergo curaret Achab, quærere de euentu belli. Tertia causa erat, quia cùm esset Achab idolatra, nolebat Deo dare laudem. Nam petendo ab eo consiliū, vel responsum super hac re, laudabat ipsum, & hanc laudem nolebat ei dare. Sic patet de rege Achaz, qui erat idolatra, & dixit ei Isaias propheta, pete tibi signum à domino Deo tuo, siue in profundum inferni, siue in excelsum supra. Et Achaz nolens Deo gratias, & laudes dare, sub specie religionis noluit signum petere, dicens: nō petam, & non tentabo dominum: Isa. 7. Quia tamen iniqua intentione loquebatur, redarguit eum propheta dicens. Audite ergo domus Dauid: nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? scilicet, nolendo petere signū, vt non laudetis eum, molesti estis ei. Quarta ratio erat, & præcipua: quia dato quòd vellet quærere Achab à Deo responsum, non erat per quem quæreret. Nam non habebat alium in promptum nisi Michæam filium Iemla, per quem nolebat quærere, eo quòd oderat eum: quia mala semper sibi prophetabat, vt patet in litera.

H

I

K

Ad

Ad quid instigauit Achab Iosaphat de consulendo dominum.

Quæst. XIII.

QVAERITVR vlterius, cùm Achab, cuius bellum erat istud, non curaret consulere dominum de euentu belli, ad quid tantum instigauit Iosaphat, quòd consuleretur Deus? Respondendum, q̃ præter causas supra positas in quadam quæstione: fuit alia causa potissima, scilicet, quia Deus inclinauit mentem Iosaphat ad petendũ hoc, & hoc, quia volebat ostendere potestatem suam, & voluntatem super Achab. Nam prædixerat Deus per Eliam, quod moreretur Achab, & lamberent canes sanguinem eius. 3. Reg. 21 capitu. Et volebat Deus, q̃ in bello isto moreretur: & quia si non prænunciaretur ipsi Achab, & viris suis, putaretur hoc euenisse casu, vel saltẽ nõ ex dispositione Dei Israel, ideo voluit Deus ostendere, q̃ ista mors Achab non eueniret sine sua determinatione, & voluntate. Et ad hoc fecit, quòd consulerentur prius prophetæ Achab, qui erant prophetę Baal: vt illi fallerent Baal, & darent ei incentiuum eundi ad bellum, & postea Michæas propheta domini prænunciaret veritatem, scilicet, quòd viderat totũ Israel dispersum in montibus, sicut oues sine pastore. Et dixit Deus, nõ habent isti dominum, reuertatur vnusquisq; in tabernacula sua in pace. 3. Regum 22. cap. Et postea sic factum est. Vnde cùm viderunt Israelitæ, quod factum fuerat, & id, quod Deus prædixerat cognouerunt factum esse ex Dei voluntate, & per hoc sciuerunt magnitudinem eius. Sic enim Christus ostendebat se scire ventura, & habere potestatem super illa, cùm diceret discipulis suis: hæc dixi vobis, antequam fiant, vt cùm facta fuerint, credatis.

Qui fuerunt illi vocati ab Achab.

Quæst. XIIII.

QVAERITVR vlterius, cùm vocauerit Achab quadringentos viros, qui responderent super dubio euentu belli, qui erant isti quadringenti. Respondent quidam, quòd isti erant illi quadringenti ꝓphetæ Baal, qui comedebant panẽ de mensa Iezabel reginæ, de quibus habetur. 3. Reg. 8. Sed dicendum, quòd non stat, primò: quia isti erant quadringenti viri, illi autem erant quadringenti, & quinquaginta prophetæ Baal, vt patet ibidem: prophetæ autem lucorũ erant quadringenti. Secundò patet, quia illi prophetæ iam mortui fuerant: nam quando venit Elias ad Achab, vt probaretur vera deitas inter Deum Israel, & Baal, succubuerunt in probatione omnes isti prophetæ Baal, & prophetæ lucorum, qui erant octingenti quinquaginta viri, & omnes occisi sunt per Eliam. 3. Regum 18. Aliquis dicet, quòd fortè sit mutatio ordinis, & quòd potuerunt illi esse isti prophetæ, de quibus hic dicitur. Dicendum, quòd non stat: quia post mortem illorum vixit Achab, & tamen isti, de quibus hic dicitur fuerunt post mortem Achab. Quod patet, quia in die, qua fuit Elias in monte Carmelo cum populo Israel ad inueniendam veram deitatem, occisi fuerunt omnes isti gladio, vt patet 3. Regum 18. Et post hoc venit Achab in Iezabel, & secuta est pluuia grandis propter bonum, quod factum fuerat in occisione illorum prophetarum Baal. Et cùm narrasset Achab vxori suæ Iezabel occisionem omnium prophetarum, dixit illa, quòd poneret animam Eliæ: sicut animam vnius illorum, eodem libro 19. cap. Istud autem, quod habetur hic, fuit iuxta mortem Achab: nã postquam ista prænunciata sunt, iuit Achab in bellum, & mortuus est. Et vixerunt prophetæ illi, qui prænunciauerant prosperum euẽtum belli: imò Michęas filius Iemla, qui nunc prophetauit contra omnes istos prophetas Baal: dixit vni eorum, quòd ipse videret se mentitum fuisse in die, qua absconderetur fugiens de cubiculo in cubiculum: vt patet infra in litera. Et sic videtur, quòd aliquanto post mortem Achab viuerent isti prophetæ. Dicendum ergo, quòd isti erant de prophetis Baal: licèt non essent illi, de quibus habetur. 3. Regum 18. & post occisionem illorum adhuc non cessauit cultus Baal: sed Iezabel, quæ erat nimis dedita cultui Baal, cõstituit sibi multos alios sacerdotes, & prophetas, de quibus erant nunc isti quadringẽti, quos nunc congregauit rex Achab, ad respondendum de euentu belli. Habuerunt quoque filij Achab multos de his prophetis post mortem Achab. Nam cùm Ioram rex Israel filius Achab consuleret dominum pro defectu aquæ vadens contra Moabitas, & consuleret per Elisæum, ait Elisęus, vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ: vt patet 4. Regum 3. cap. idest, vade ad prophetas Baal, quos habebat pater tuus, & mater tua, & nunc tu illos habes, & non consulas dominum per me.

Quare congregauit tot prophetas Achab.

Quæst. XV.

QVAERITVR vlterius, quare tot prophetas congregauit nunc Achab ad respondendum super euentu belli, quia sufficiens erat vnum venire, & tamen congregauit quadringentos. Respondendum, quòd vna causa fuit ad probandum certius veritatem rei prænunciandæ: nam si vnicus esset, qui consuleretur, non appareret, an vera, vel falsa loqueretur: quia quidquid ille diceret appareret esse verum: cùm autem multi consulerentur, aut omnes concordarent, aut inter se quidam discordarent. Si discordarent, appareret eos falsa locutos. Nam necesse erat quosdam eorum mentiri, alios verò, qui verà dicerent dubios esse, & suspectos de mendacio, cùm non constaret, qui eorum mentirentur. Si autem omnes concordarent esset magnum testimonium veritatis, quòd quadringenti viri inter se concordarent super eadem re ambigua. Secunda causa erat ad ostentandam regalem magnificentiam, scilicet, quòd quamquam sufficerent pauci prophetæ, qui conuenirent: vel saltem vnus, quòd conuocarentur quadringenti, qui ad solam gloriam regalem conuenirent. Tertia causa erat, quia omnes isti quadringenti prophetæ Baal erant in domo regis: nam ante hoc Iezabel regina habebat quadringentos, & quinquaginta prophetas, qui comedebant panem de mensa eius. tertio Regum decimo octauo. quos omnes occidit Elias, eodem capitulo. Occisis ergo illis constitueret sibi rursus alios prophetas, qui etiam comederent de mensa eius, & isti omnes essent in domo regis, et quando vocaretur aliquis eorum ad prophetandum, licèt non vocarentur omnes, ingererent se omnes, ne putaretur aliquis eorum alijs minor, & sic omnes quadringenti fortè venerunt, licèt non omnes vocarentur: sed duo modi præcedentes veriores sunt.

De

De responsione prophetarum Baal facta Achab. Quæst. XVI.

QVAERITVR vlterius, circa responsum istorum prophetarum Baal, qui dixerunt: ascendite, & tradet eam Deus in manus regis: quomodo sic responderunt, & vnde eam habuerunt: Nicolaus respondet, quòd istud responsum fuit dubium, quia erat ad fallendum: quia poterat interpretari ad vnam partem, vel ad alteram, & ponit exemplum de oraculo Apollinis facto ad Pyrrum regem Epyrrotarum, scilicet. Aio te Aeacida Romanos vincere posse. Et sic poterat interpretari, ꝙ Pyrrus Aeacides vinceret Romanos, vel ꝙ Romani vincerent Pyrrum. Sic hic, s. tradet dominus in manus regis, s. in manus regis Syriç, vel in manus regis Israel, & sic quodcunque accideret vera esset prophetia. Sed dicendum, quòd ista positio Nicolai non stat. Primò, quia proferre responsa amphibologica pertinet ad illum, qui nescit respondere, & vt videatur sapiens respondet tali modo, quòd, in quemcunque casum venerit, vera videatur responsio, & appareat, vel putetur intellexisse illud respondens. Sic enim dęmon respondebat, qui vocabatur Apollo in insula Delphos: vel respondet sic cognoscens veritatē, volens tamen tenere sub dubio eum, cui respondet. Sed in proposito non erat sic, quia diabolus locutus est per prophetas istos, & ipse habuit intentionem fallendi: sicut dixit Michæas propheta, ꝙ viderat dominum sedentem super solium excelsum, & egressus spiritus stetit coram domino, & ait, ego decipiam illū. Non curabat autem dæmon, ꝙ appareret mendax, vel verus: ideo non dicebat hoc, vt esset ambiguum, sed magis cum intentione signandi, ꝙ erat Achab habiturus victoriam, vt confidens de illa iret in bellum, & moreretur. Secundò patet, quia si prophetæ protulissent ista verba modo ambiguo, dubitaret Achab, & non moueretur ad eundum in Ramoth Galaad, Deus tamē volebat, ꝙ iret, & moreretur ibi: ideo oportebat, ꝙ prophetæ isti loquerentur sub certitudine de victoria. Alioquin non esset dispositio conueniens ad fallendum. Tertiò patet, quia dixit dæmon: Egrediar, & ero spiritus mendax in ore prophetarum eius: si tamen esset ista oratio amphibologica: non esset falsa, sed ambigua: ideo non esset tunc dęmon spiritus mendax, sed spiritus decipiens per ambiguitatem. Quartò patet, quia Michæas dixit in litera ad Achab: nunc igitur Deus dedit spiritum mendacij in ore omniūm prophetarum tuorum: ergo non erat ambiguitas intentionis, quia qui non habet certam intentionem signandi aliquid, nec mentitur, nec dicit verum. Quintò patet, quia prophetæ isti locuti sunt hoc, signantes ꝙ Achab habiturus esset victoriam: nam Achab petebat consilium, an expediret, vt iret in bellum: ipsi verò dixerunt ascende, ideo videtur, quòd signabant ei prosperum euentum. Sextò patet adhuc clarius, quia 3. Regum 22. dicitur, ꝙ omnes prophetæ Achab dicecebant, ascende in Ramoth Galaad, & valde prosperè: ergo signabant, ꝙ habiturus esset victoriam, quia aliàs non prosperaretur. Septimò patet, quia hic non possunt assignari amphibola, sicut responsio Apollinis, quia ibi pro vtraque parte erat oratio æqualiter dubia. Et tamen hic necesse est intelligi de solo rege Israel: quia dicitur ascende in Ramoth, & tradet eam dominus in manus regis. Non potest hoc intelligi de rege Syriç: quia ipse possidebat eam tunc: ideo non poterat tradi in manus eius, nisi perderet eam, & postea acquireret: necesset erat ergo intelligi, ꝙ traderetur ciuitas in manus Achab, & sic dicitur, tradet eam dominus in manus regis, idest, in manus Achab; sed Nicolaus

F in hoc non attendit volens sequi positionem Hebræorum.

An ipsi putauerunt verum, quod responderunt. Quæst. XVII.

QVAERTIVR vlterius de ista positione prophetarum Baal ad Achab, scilicet, an ipsi putauerint verum esse hoc, quod respondebant, s. ꝙ traderet Deus in manus Achab Ramoth Galaad, vel credebāt esse falsum, & volebant fallere regem Achab, vel erat eis ambiguum quid euenturum foret, & vnde ipsi habuerint reuelationem istam si reuelatio fuit. Respondēdum, ꝙ prophetę isti crediderunt se vera locutos, s.
G ꝙ certissimè Deus traderet Ramoth Galaad in man⁹ Achab, & credebant Michæam filium Iemla mentitum, qui asseruerat moriturum Achab in bello: sed de hoc magis dicetur infra in quadam quæstione. Cùm autem quæritur, vnde fuerit ista reuelatio si reuelatio fuit. Dicendum, ꝙ ista fuit reuelatio, & non fuit aliquid fictum de cordibus istorum prophetarum Baal: quia si ipsi confingerent hæc de cordibus suis, putarent se falsa dicere, vel saltem ambigua, & non auderent asserere illa pro veris in periculum capitum suorum: fuit ergo reuelatio, quam putauerūt esse veram. Dicendum autem, ꝙ ista reuelatio fuit eis facta, sicut solet fieri prophetis veris, & putabant ipsi, ꝙ facta esset à Deo vero, fuit tamen facta à dęmone. Nam Sata-
H nas interdum se transfigurat in angulum lucis, vt patet secunda Corin. 3. c. Et hoc fuit factum voluntate Dei: nam Deus voluit fallere Achab, vt iret in bellum confidentia suorum prophetarum, & moreretur, & ad hoc misit spiritum, s. dęmonem, qui esset spiritus mendax in ore omnium prophetarum suorum, & faceret eos falsa loqui in damnum Achab. Sic enim dixit Michæas filius Iemla, ꝙ viderat dominum consiliantem super deceptione Achab dicentem, quis ibit, & quis decipiet Achab? Et ꝙ apparuit spiritus, qui dixit, ego ibo, & decipiam. Et Deus dixit: in quo decipies? Ille ait, ero spiritus mendax in ore prophetarum eius. Et Deus dixit, decipies, & præualebis. Vt patet infra in litera, & 3. Reg. 22. cap. Prophetæ autem Achab
I credebant mentiri in hoc Michęam filium Iemlà in hoc, & tam prophetiam suam de aduersitate Achab in bello, quàm confirmationem istam de errore aliorum prophetarum confutatā esse, & ob hoc Sedecias filius Chanaana princeps prophetarum Baal, qui fecerat sibi cornua ferrea, percussit Michæam in maxilla irridens eum, & dicens, per quam viam transiuit ad tę spiritus domini, & recessit à me i. nfra in litera.

Quomodo dixit Achab, est vir vnus, &c. Quæst. XVIII.

K QVAERITVR vlterius, cùm dixit Iosaphat, an esset aliquis de prophetis domini, per quem quæreretur de voluntate Dei, quomodo dixit Achàb est vir vnus, in quo innuit, ꝙ erat vnicus propheta, & tamen de prophetis Achab multi venerant, s. quadringenti viri. Aliquis dicet, ꝙ vnicus manserat de prophetis domini, s. iste Michæas: nam omnes alij occisi fuerant à gente impijssima Iezabel: quę occidebat pphetas domini, quando Abdias dispensator Achab occultauit centum prophetas in duabus speluncis quinquagenos, & pauit eos pane, & aqua. 3. Regum 18. Et tunc Elias dixit: relictus sum solus, & quærunt aīam meam. 3. Reg. 19. Dicendum, ꝙ non erat iste Michęas solus de prophetis domini, quia multi alij erant tunc. Nam

Elias etiam erat tunc, cùm non raptus fuerit vsq; post mortem Achab tempore Ioram filij eius regis Israel, vt colligitur 4. Reg. 2. c. Manebant etiam multi alij prophetæ. Nam illi centum, quos occultauit Abdias, manebant tunc cùm euaserint persecutionem Iezabel, & tenuerit eos Abdias tamdiu absconditos quousque liberarentur. Etiam multi alij manebant: quia quando Elias conquestus est, dicens: Relictus sum solus, & quærunt animam meam. Respondit ei Deus: reliqui mihi septem millia virorum, qui non curuauerunt genua sua coram Baal. 3. Reg. 19. & istorum septem millia multi erant prophetæ: sicut illi centum, qui latebant in duabus speluncis. Et sic non est dicendum, quòd iste solus manserat viuens de prophetis domini. Aliquis dicet, quod verum est, quod alij prophetę viuentes manserant, & tamen fugerant omnes de terra Israel in regnum Iuda, vel in alias regiones, solus autem Michęas manserat in terra Israel, ideo non erat alius, per quem posset quæri de voluntate domini. Sed dicendum, quod non stat, quia alij etiam prophetę domini erant in terra Israel. Nam nunc manebat Elias in terra Israel, s. in monte Carmelo, qui est in terra Aser, vel iuxta illam in sorte Zabulon. Et etiam post mortem Achab tempore Ochoziæ filij eius regis Israel manebat ibi, quando mittebat Ochozias nuncios ad consulendum Belzebub Deum Acharon, & egressus est eis obuiam Elias de monte Carmelo. 4. Reg. 1. De alijs etiam prophetis patet, quia post illam persecutionem prophetarum, & occisionem factam per Iezabel, venerunt sæpè prophetæ, & locuti sunt ad Achab: vt patet 3. Reg. 20. & tamen iam fuerat occisio illa. 3. Reg. 18. Dicendum ergo videtur, quod in terra Israel erat nunc Elias, & multi alij prophetæ domini, & tamen in vrbe Samaria, in qua erat nunc Achab, non erat aliquis propheta domini nisi Michæas filius Iemla, & quia in promptu volebat Iosaphat rex habere responsum de euētu belli, & ad hoc nō poterant haberi alij prophetæ, qui erāt dispersi per alia loca regni Israel: ideo quantum ad hoc erant alij prophetæ, quasi nō essent, & sic dixit Achab: est vir vnus, à quo possumus quærere domini voluntatem, s. in præsenti non est nisi vnus, à quo possumus quærere domini voluntatem: quia occurrit istum esse nunc in Samaria: Sed fortè aliquis dicet, quod alij prophetæ domini erant in Samaria, per quos posset quæri voluntas domini, & tamē locutus est Achab de isto Michæa: scilicet est vir vnus, s. saltem iste est, per quem possumus quærere de voluntate domini. Dicendum, quod non stat, quia si aliquis alius de prophetis domini esset in Samaria: non consuluisset Achab dominum per Michæam, eo quod oderat eum, & ob hoc nullo modo consulere volebat quemquam nisi prophetas Baal. Ideo videtur dicendum, quod nullus alius erat ibi de prophetis Domini, & ille fortè nutu Dei seruabatur ibi.

Quare manebat propheta ille cum idolatris. *Quæst.* XIX.

QVAERITVR vlterius, cùm Israelitæ essent idolatræ, & potissimè ipse Achab, quomodo volebat Michæas propheta domini manere in Samaria, vbi erat Achab. Nam ibi multas iniurias, & damna pati posset, & nihil prosperè assequeretur. Hoc autem propter Iezabel reginam, quæ maxima affectione tenebatur ad prophetas Baal, & dabat eis cibos de mensa sua. 3. Reg. 18. & exercuerat magnam executionem contra eos occidendo plurimos. Et ob hoc quicunq; prophetæ domini essent in terra Israel, potissimè in loco, in quo esset Iezabel, necessariò essent oppressi. Et

A patet hoc de isto Michæa propheta domini. Nam quando locutus est id, quod Deus ostenderat ei, Sedecias filius Chanaāna princeps prophetarū Baal, percussit alapa Michæam in facie coram rege, & cùm istud esset ad iniuriam regis, permisit tamen in detestationē prophetarum domini, vt patet in litera. Respondendum, quod amara vita erat prophetis domini in terra Israel tempore Achab, & potissimè in loco, in quo maneret Achab, & Iezabel, Michæas tamen manebat ibi, licèt pateretur angustiam, & hoc poterat esse propter multa. Primò, quia fortè Deus inclinabat eum ad manendum ibi, & seruabatur in istud tempus. Nā si non maneret Michęas in Samaria, quando Iosaphat fuit ibi, non potuisset haberi sententia Dei de morte

B regis Achab in bello, & tamen præcognosci, & prænunciari mortem eius nimis pertinebat ad laudē Dei, vt declaratum fuit supra in quadam quæstione: ideo debuit manere Michæas, vel aliquis alius de prophetis domini in Samaria. Secunda causa fuit, quia fortè Deus monuerat eum, vt maneret, quia volebat, quòd prędicaret idolatris, vel admoneret eos ad rectitudinē cultus diuini, & hoc faceret manendo inter eos. Tertia causa fortè erat ex voluntate ipsius Micheę. Nam licèt Deus nō cogeret eum ad hoc, fortè ipse zelo Dei vellet manere inter idolatras, vt eos conuerteret ad dominum, quod non poterat facere non communicando cum eis: sicut dixit Apostolus de communicatione Gentilium, Omnibus omnia factus sum, vt om-

C nes Christo lucrifacerem. Et poterat habere multos modos Michęas ad conuertendum idolatras ad dominum, s. prędicando eis legem, & admonendo eos ad obseruationem eius, commemorando beneficia eis à Deo collata: quandiu manserunt in vero Dei cultu, & præsentando mala, quæ inflicta sunt quandiu fuerunt in idolatria: faciendo etiam miracula ad ostensionem veræ deitatis in Deo Israel. Sicut fecit Elias contra prophetas Baal faciens descendere ignem de cęlo super sacrificium suum. 3. Reg. 18. c. Et prænunciando veritatem de futuris, quod non possent facere prophetæ Baal, sicut nunc factum est: quia omnes quadringēti prophetæ Baal pręnunciauerunt tradendā Ramoth Galaad in manus Achab, & solus Michæas prænuncia-

D uit Achab moriturū in bello, & illud euenit. Ideo habebat populus causam adhęrendi illi Deo, cuius propheta erat Michęas, & non Deo Baal, cuius erant prophetę illi quadringenti viri. Multos alios modos poterat habere Michęas ad conuertendum idolatras ad dominum, manendo inter eos: quorum nullum poterat habere manendo extra terram Israel: ideo volebat manere ibi. Quarta causa esse poterat ex desiderio natalis terrę: quia fortè Michęas erat oriundus de Samaria, & dato quod nulla alia causa esset, dulcedo natalis patrię teneret eum, & cogeret pati aliqua mala potius quàm inde recedere: ideo non existentibus ibi alijs prophetis manebat Michęas in Samaria.

E

Quomodo Achab dabat fidem prophetis suis. *Quæst.* XX.

QVAERITVR vlterius, quomodo Achab dabat fidem vllam prophetis suis, quia sciebat, vel credebat illos nescire voluntatem domini. Et patet hoc, quia quando omnes isti quadringenti prophetę Baal vno ore pręnunciauerunt tradendam Ramoth Galaad in manus Achab, dixit Iosaphat, an esset ibi aliquis propheta domini, vt interrogarent etiam per eū, & respondit Achab: est vnus vir à quo possumus quęrere domini voluntatem, vel per quem possimus interrogare dominum: ex quo innuit, quod per alios non pote-

poterat sciri voluntas Dei, nec poterat Deus interrogari: non ergo deberet habere certitudinem aliquam ex dictis illorum. Respondendum, ꝙ Achab aliquam firmitudinem credulitatis adhibebat dictis prophetarum. Quod patet, quia quando prophetauerunt omnes ꝓphetæ Baal, ꝙ traderetur Ramoth Galaad in manus Achab, & Michęas prophetauit, ꝙ moreretur Achab in bello, credidit prophetis Baal, & fecit teneri Michæam in carcere dicens, ꝙ maneret ibi quousque ipse rediret de bello, & Micheas ait: si reuersus fueris in pace, non locutus est mihi dominus, infra in litera. Nam si non credidisset prophetis Baal: non iuisset in bello confidenter putans se reuersurum in pace: sed potius crederet se moriturum, sicut dixerat Michæas, vel saltem dubitaret, & ad maiorem securitatem non iret in bellum, & tamen iuit, & sic credidit eis. Dicendum, quòd verum est, ꝙ Achab non credebat, ꝙ prophetæ Baal scirent voluntatem domini, cùm non essent prophetæ eius, & tamen credebat eis. Pro quo sciendum, ꝙ Achab male sentiebat de vera deitate tam secundùm fidem, quàm secundùm naturam: nã secundùm fidem vnicus Deus verus est: secundùm naturam etiam impossibilis est pluritas Deorum: vt probat Arist. 12. Meta. quia mala est principum pluralitas, bonus est ergo vnus princeps. Et tamen Achab credidit esse multos Deos, quorum vnus erat Baal, alius erat Deus Israel. Et ille, qui erat Deus Israel, & putabatur dedisse legem Moysi, & Israelitis, vocabatur absolutè Dominus. Sic patet ex modo loquendi Eliæ. 3. Reg. 18. f. quousque claudicatis in duas partes? si Deus est Dominus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum. Patet etiam hic: quia Iosaphat quæsiuit, an esset hic aliquis propheta domini, postquam vidit quadringentos prophetas Baal. Et sic vocabat dominum Deũ Israel. Item ipse Achab dixit est vir vnus à quo possimus scire domini voluntatem, i. Dei: credebat autem Achab, ꝙ vterque istorum Deorum habebat virtutẽ diuinam, & ꝙ vterq; sciebat futura, & poterat illa prænunciare, & sic Michæas posset scire futura reuelante Deo Israel, & prophetæ Baal possent scire futura Deo Baal reuelante illa, & non erat differentia, ꝙ Deus Israel reuelaret illa vel Baal: cùm vterque esset Deus. Si autem aliquid maioris auctoritatis daret Deo Israel, q̃ Baal non apparet, ita vt cęteris paribus magis crederet prophetis Baal, & sic credebat dictis prophetarũ Baal, licèt non essent prophetę Dei Israel, quia putabat illos esse prophetas alicuius Dei, qui poterat reuelare futura, & facere alia mirabilia. Sed obijcietur quomodo Achab poterat credere prophetis Baal? quia sciebat iã Baal non esse Deum verum, sed Deum Israel esse Deũ verum, vt probatum fuerat in monte Carmelo conuenientibus omnibus prophetis Baal contra Eliam, & exauditus est Elias à Deo suo dando ignem de cœlo super sacrificium eius, & omnes alij diu clamantes nõ exauditi fuerunt, & secundùm conditionem positam inter se occisi fuerunt omnes prophetæ Baal gladio. 3. Reg. 18. Et hæc omnia vidit Achab, & consensit fieri, vt patet eo. cap. ergo non poterat credere, ꝙ Baal iam esset Deus. Dicendum, ꝙ quando facta fuit illa probatio, credidit Achab Baal nõ esset verum Deum, vel saltem esse valde minorem Deo Israel, & tamen ipse erat affectus valde ad Deum Baal: quia fabricauerat ei templum excellens in Samaria, & lucũ, & impendebat ei quotidianos, & sumptuosos honores. 3. Reg. 16. Et insuper Iezabel vxor sua q̃ maximè zelabat cultum Baal, uersabatur Deo Israel, & cultoribus eiꝰ, & hæc persuasit ei redire ad cultũ Baal, & ex affectione peruersum erat iudicum suum, ita vt iam crederet Baal esse verũ Deum, & vellet potius adhærere prophetis eius, quã prophetis Dei Israel. Et sic est de omnibus alijs vitijs,

F quia licèt quodam tempore homo existens in rectitudine rationis detestetur illa: postea ex affectione approbat illa, & sequitur ea. Quod maximè pertinet ad incontinentes, qui sunt egressiui ab opinione: vt patet 7. Ethicorum.

Quare Achab oderat Michæam.
Quæst. XXI.

QVAERITVR vlterius, quare Achab oderat Michęam, quia prophetabat ei mala, & quomodo non vocabat eum, quando vocauit prophetas Baal. Nam dato ꝙ prænunciaret ei mala, si verum loquebatur, nõ debebat odio haberi, sed diligi potius, quàm

G adulatores, qui, vt blandiantur auribus, falsa dicunt, & ponunt homines in periculis. Dicendum, ꝙ istud odium Achab erat valde irrationabile, sicut quidam indignantur corrigentibus se, cùm tamen illi desiderent bonum eorum, & congratulantur illis, qui loquuntur eis vana atque placentia, licèt sint in detrimentum eorum. Sic patet de illis, de quibus dicitur Isa. 30. f. qui dicunt videntibus, nolite videre, & aspicientibus, nolite aspice nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia: videte nobis errores, auferte à me viam, declinate à me semitam, cesset à facie vestra sanctus Israel. Sic etiam dicit Apostolus de quibusdã secunda Tim. 4. f. Erit tempus cùm sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurięẽtes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Erat igitur

H Achab valde repræhensibilis, quia volebat audire prophetas adulantes, & nolebat audire prophetam vera loquentem licèt dura, & hoc videns Iosaphat increpuit valde ipsum Achab, dicens: ne loquaris ita rex, idest, non benè loqueris: quia non debes eum odisse, licèt dura prophetet. Aliter potest dici, quòd Achab oderat Michęam, & inclinabatur ad non audiendum, nec assentiendum verbis eius: quia Deus mouerat eũ, vt crederet prophetis Baal, & moreretur in bello. Sic patet infra in litera in verbis Micheæ: nam ipse dixit, ꝙ spiritus, idest dæmon egressus fuerat ad fallendum omnes prophetas regis, eo ꝙ dominus locutus fuerat malum contra Achab, idest disposuerat facere ei ma-

I lum: vt patet infra in litera. Aliter etiam potest intelligi, ꝙ Achab habebat exosum Michæam: quia prænunciabat ei semper mala, & de istis malis nullum adhuc venerat, sicut illud, quod habetur 3. Reg. 20. quando dixit Michæas ad Achab, quia dimiserat regem Benadad, erit anima tua pro anima illius, & populus tuus pro populo suo. Sic etiam alia erant, quæ nondum euenerant, & ob hoc volebat potius Achab audire illos, qui prospera loquebantur quàm eum, qui loquebatur aduersa: cùm veritas prophetiæ eius nondũ pateret: si autem veritas prophetiæ eius patuisset iam, fortè dato quòd dura loqueretur vellet audire. Aliter etiam potest dici, quòd dato ꝙ Michæas vera diceret

K contra Achab: quia tamen dicebat dura habebat eum Achab tanquam inimicum: quasi ipsi Achab de corde suo ista diceret, & non cogeret eum Deus sic dicere. Sic patet de Elia: nam Elias prænunciauit sterilitatem Achab, scilicet, ꝙ non veniret pluuia super terram tribus annis, & plus. 3. Reg. 17. & sic fuit, & tamen quando postea Elias apparuit coram Achab ad nunciandum sibi mala euentura pro morte Naboth, dixit ei Achab: num inuenisti me inimicum tuum? idest, nunquid habes me pro inimico: quia semper nuncias mihi mala? 3. Regum 21. cap. Et sic quomodocunque dicatur Achab erat valde increpabilis, quia oderat vera loquentem.

Quæ differentia erat inter prophetas domini, & Baal.

Quæst. XXII.

QVAERITVR vlterius, cùm dicatur hic de quadringentis viris, quòd erant prophetæ Baal, & quòd Michęas erat propheta domini, quæ differentia erat inter prophetas dñi, & ꝓphetas Baal, & in quo cognoscebantur differre. Aliqui dicunt, ꝙ prophetæ Baal, & Dei differebant, & cognoscebantur differre in hoc, quia prophetæ Dei erant viri boni, & non colebant idola: prophetæ Baal colebant Baal: sic patet 3. Regum 18. quia Elias solus dixit se mansisse de prophetis dñi: & erāt de prophetis Baal, & lucorum octingenti & quinquaginta viri: & solus Elias, qui erat propheta dñi fecit sacrificium ei: & defendit partem illiꝰ, reliqui verò defenderunt partem idolorum. Sed dicēdum est, quòd verum est, quòd prophetæ Dei, & prophetæ Baal differebāt in ritu colendi, sicut dictum est, & tamen nō erat differentia eorum inquantum erāt prophetæ per hoc. Quod patet de Balaam: quia ipse erat Ariolus. Deut. 18. & faciebat sacrificia superstitiosa. Nume 23. & tamen propheta Dei erat: Nume 24. Nam Deus reuelauit ei, & per eum nobis multa futura, quę eo. cap. scripta sunt: & sæpe dicitur, quòd apparebat ei Deus, et prohibebat eum ire ad maledicendū Iudæis: Nume. 23. & 24. Item patet hoc de propheta illo sene, qui habitabat in Bethel, quia ille fauebat regi Ieroboam in idolatria, & confortabat eum, vt colligitur. 3 Regum 13. Et ibi satis declaratum est, & tamen ille erat propheta domini, quia Deus prænunciauit per eum mortem contra prophetam inobedientem, qui comederat panem in Bethel, vt patet ibidē. Item ipse prænunciauit destructionem altarium idolorum, & combustionem corporum idolatrarum: & ob hoc iussit filiis suis quòd sepelirent eum in sepulchro prophetæ boni: vt propter reuerentiam ossium illius non cremarentur ossa eius. eo. cap. Et sic factum est, quia q̄n Iosias cremauit ossa idolatrarū in Bethel, & venit ad sepulchrū hoīs Dei, nō cremauit ossa eius, nec ossa mali prophetæ, qui cum eo erant sepulta, cū nō posset illa discernere: vt patet 4. Reg. 23. c. Item nō est conueniens differentia rerum per id, quod est eis extrinsecum: sicut Geometra, & Dialecticus non cōuenienter dicentur differre per esse album, & esse nigrum, quia sunt ista extrinseca: ita prophetæ dicuntur esse prophetæ quantum ad intellectum inquantū illuminatur intellectus eorum aliter quàm intellectꝰ aliorum hominum, s. supernaturaliter ad intelligendum ea, quæ naturaliter intelligi non poterant. Volūtas autem non pertinet ad differentiam prophetarū: sed colere Deū, vel colere idola est præuaricatio moralis pertinens ad voluntatem: ergo non differrent, vt communiter prophetæ per colere Deum, & colere idola. Alii dicunt aliter, scilicet quòd prophetæ Baal erant illi, qui dicebant reuelationes suas factas esse à Baal. Et prophetæ Dei erant illi, qui dicebant reuelationes suas factas esse à Deo. Sed istud non stat: quia etiam prophetæ Baal dicebant se suscipere reuelationē à Deo, vt patet de Sedecia filio Chanaana principe prophetarum Baal, qui percussit Michæam prophetam Domini, dicens: me ne dimisit spiritus domini, & locutus est tibi. tertio Regum vigesimo secūdo? & infra in litera dicitur, per quam viam transiuit spiritus domini a me: & locutus est tibi? quasi dicat, mihi etiam locutus est spiritus domini & tamen Sedecias erat de prophetis Baal, vt patet in litera. Dicendū igitur, quòd prophetæ accipiuntur propriè vel largè. Propriè vocantur prophetæ illi, quibus reuelatur aliA qua veritas supernaturaliter eo modo, quo non cognoscitur ab aliis hominibus: & quantū ad hoc non est aliqua differentia in prophetis, scilicet quòd quidam sint, vel vocentur prophetę Dei, & alij prophetæ idolorum, quia ad necessitatē prophetiæ requiritur, quòd ipse cognoscat aliquas veritates, & istud nō fit nisi cùm quis illuminatur à Deo vero per se, vel p angelos: cùm non sit aliquis alius, qui reuelare possit supernaturaliter: deinde quòd isti prophetę colant Deum, vel idola, nihil facit ad rationem prophetæ: sicut esse album, aut esse album, aut esse nigrum: ideo non est dicendum quosdam esse prophetas Dei, & alios prophetas Baal: sicut non ꝯuenienter assignaret differentia inter musicos, dicēdo ꝙ quidā sint albi, &
B alij sint nigri. Aliquando accipitur propheta large pro eo, qui reuelat aliqua abscondita, quæ sciri non possunt modo naturali, quomodocunque ipse illa cognoscat: & tunc siue illi, qui à Deo illuminantur: siue qui à dęmonibus per artes nefarias instruuntur: aut ab eis ad loquendum mouentur prophetę vocantur: sic patet primo Reg. 18. cùm dicitur de Saule, quòd arripuit eum dæmon, & prophetabat in medio domus suę, i. dęmō mouebat eum ad loquēdū aliqua occulta: hoc mō possunt distingui prophetæ Dei, & prophetæ idolorum: quia vocabuntur ꝓphetæ Dei illi qui accipiunt reuelationes à Deo, prophetæ autem idolorum illi, qui per necromantiam, & aruspicinam, aliasque superstitiosas artes veritates inquirunt. Nam idola
C habebant dęmones, qui loco illorum respondebant, & aliquando in ipsis idolis loquebāt: aliquando autē aliàs. Et secundum hoc apparebat distinctio prophetarum dei, & prophetarum Baal: quia tamen nesciebatur, qui moueretur à Deo, vel quis moueretur à dæmone in cognitionem veritatum occultarum, vocabātur prophetę Baal illi, qui idola colebant siue ipsum Baal, & reuelabant aliqua occulta, quia per hoc putabatur quòd non à Deo, sed à dęmonibus mouerentur. Illi autem, qui aliqua occulta reuelabant, & colebant Deum, vocabantur prophetę Dei, quia præsumebatur per hoc, quòd à Deo illas reuelationes acciperent. Interdum tamen contingebat, quòd aliqui prophetæ illustrarentur à Deo, & colerent idola: &
D sic fortè fuit de aliquibus istorum prophetarum Baal. Nam etiam Balaam colebat idola, & erat propheta Dei, vt supra declaratum est. Sic etiam de propheta sene, qui habitabat in Bethel, vt supra dictum est.

Quis esset iste Michæas.

Quæst. XXIII.

QVAERITVR vlterius, de isto propheta Michæa quis erat. Aliqui dicunt, quod iste erat Michæas Morasthites, vnus de duodecim prophetis minoribus, qui ponitur in ordine post Ionam, & ante Naum, vt patet in libro ipsorum. Nam vterque erat
E propheta Domini: & vterque vocatur Michæas. Aliquis dicet, ꝙ non stat hoc, quia iste vocatur Michæas filius Iemla: & ille vocat̄ Michæas Morasthites, vt patet Michææ 1. ca.. Sed dicendum, ꝙ hoc non obstat: qui bene stat, quòd idem sit Michaas filius Iemla, & Michæas Morasthites. Nam vocatur filiꝰ Iemla, quia pater eius sic vocabatur: & dicetur Morasthites à loco, scilicet quia erat de loco, vel vrbe Morasthi. Sed dicendum, quòd non stat, quòd sint idem: quia iste Michæas filius Iemla de quo hic dicitur, fuit multo tempore ante alium Michæam Morasthitem. Quod patet, quia iste prophetauit in diebus Achab regis Israel, & Iosaphat regis Iudæ: vt patet hic, & tertio Reg. vigesimosecundo, & tamē Michęas Morasthites pro-

phetauit multo poſt, ſcilicet annis centum quinquagintaquinque: nam prophetauit tempore Ioathan, et Achaz, et Ezechiæ regũ Iuda, vt patet Michææ 1. c. & à principio regni Ioſaphat vſque ad principiũ regni Ioathan, ſub quo primo prophetauit Michæas Moraſthites, fuerunt centum quinquagintaquinque anni, ſcilicet Ioſaphat regnauit vigintiquinque annis. 3. Re. 22. Et filius ſuus Ioran octo annis. 4. Reg. 8. & infra 21. Et poſt eum Ochozias vno anno inf. 22. cap. & 4. Reg. 8. Et poſt illum Ioas filius eius quadraginta annis. infra 24 & 4. Reg. 12. Et poſtea Amaſias filius ei⁹ viginti nouẽ annis. inf. 25. et poſtea Ozias filius illius annis qnquaginta duobus. inf. 26. et 4. Reg. 15. qui ſimul ſunt anni qnquagintaquinque. Impoſſibile ergo erat, ꝙ idẽ eſſet Micheas filius Ieala, & Michæas Moraſthites. Aliquis fortè dicet, quòd benè poterat viuere tãto tpe aliquis homo, vt eſſet tempore Ioſaphat, & tpe Ioathan. Sed dicendum, ꝙ non ſtat: quia vita hoĩum ad plus extẽditur ad centum viginti, vel in rariſſimis quaſi ex miraculo vſq; ad centum, & triginta annos: ſicut fuit in Ioiada ſacerdote magno, qui vixit annis centum, & triginta: vt patet inf. 24. & dicit Ioſephus 8. Antiq. de illo, ꝙ poſt Moyſen ſolus reperitur vixiſſe centum, & triginta annis. Item nõ ſtat: quia nõ ſolũ ſequeretur hĩere annos centum, & quinquagintaquinque, ſed etiam centum octoginta & ſeptem: quod patet, quia iſti centum quinquaginta anni computantur à principio regni Ioſaphat vſq; ad principium regni Ioathan, vt deductum eſt: & tñ prophetauit Michæas Moraſthites in diebus Ioathan, & Achaz, & Ezechiæ regum Iuda, vt patet Michææ primo: & tamen Ioathan regnauit annis decem & ſex. infra 27. ca. & 4. Reg. 16. & Achaz regnauit etiam decem & ſex annis. infra 28. & 4. Regũ 16. q additi præcedentibus faciunt annos cẽtum octoginta ſeptem. Et adhuc prophetauit aliquot annis tẽpore Ezechiæ: ideo viueret ad minus annis centũ nonaginta, vel quaſi ducentis: ad quam ætatem null⁹ hominum peruenit ex tempore Abrahæ, & aliquantulũ ante: ideo non poterat hoc ſtare. Item patet hoc, quia dato ꝙ Michæas potuiſſet viuere mille annis, adhuc impoſſibile erat, quòd idem eſſet Michæas Moraſthites, & iſte Michæas filius Iemla: nam in libro duodecim prophetarum minorũ eſt iſte ordo, quòd de quolibet eorum ponitur ſub quibus regibus prophetauerit. ſ. ſub quo incepit prophetare, & ſub quo finiuit prophetiam. Sed de Michea Moraſthite dicitur, quòd prophetauit in diebus Ioathan, Achaz, & Ezechiæ regum Iuda: Michææ primo: ergo non incepit prophetare ante tempora Ioathan: ſed rex Achab, & rex Ioſaphat, ſub quo prophetauit iſte Michæas filius Iemla, de quo hic dr̃ fuerunt valde multo tẽpore. ſ. quaſi annis centum quinquaginta ante regem Ioathan: vt ſupra habetur in quæſtione, ergo non eſt idẽ Micheas. Item inter duodecim prophetas minores eſt iſte ordo, quòd ſicut ſe habent in ordine libri, ita ſe habẽt in tpe prophetiæ. ſ. ꝙ ille, q præcedit alterum in libro incepit prophetare ante ipſum: & tamen Amos propheta ponitur ante Michæam, ergo pri⁹ prophetauit: Amos tamen incepit prophetare ſub Ozia rege Iuda, & ille fuit ante Ioathan regem Iuda: Michæas tamen incepit poſt Amos: ergo nondum inceperat tempore Oziẹ regis. Et tamen iſte Michæas filius Iemla fuit multo tempore ante Oziam: cùm fuerit tempore Ioſaphat regis Iuda: vt patet in litera: ergo non eſt idẽ Micheas Moraſthites, qui eſt vnus de duodecim prophetis minoribus, & iſte Michæas filius Iẽla, qui nunc prophetabat. Aliqui mouentur putantes eſſe eundeo Michæam, eo quòd verba vltima Michææ, quæ habentur hic ſunt prima verba Michææ Moraſthitis in libro duodecim prophetarum minorum. Nam hic Michæas vltimo dixit, audite populi omnes, & nihil vltra expreſſit: & Michææ primo incipit lib. Audite populi omnes, & attendat terra: & ſic volunt, quòd id quod Michæas omiſit hic, poſuit in libro ſuo duodecim prophetarum, & dicunt quòd iſta fuit oratio imperfecta Michææ, ſ. quod voluerit plurima dicere, & non permiſſus fuerit: & poſtea in libro ſuo ſcripſerit omnia, quæ hic dicere inceperat. Sed dicendum, quòd non ſtat propter ſupradicta: maximè quia fundamentum iſtorũ eſt ex illo verbo audite populi omnes, putantium, quòd ſit oratio imperfecta, & quòd continuata fuerit in libro Michææ: ſed non eſt verũ, quia Michæas totam ſuam prophetiam hic finiuerat ſignificando regi Achab, quòd moriturus eſſet in bello, & propter hoc Achab iuſſit eum teneri in vinculis, dicens: Donec reuertar in pace, & tunc Michæas dixit ſi reuerſus fueris in pace non eſt locutus dominus in me, & ſubiungit audite populi omnes, idest ſitis teſtes, quòd rex dicit ſe rediturum in pace, et ego prænuncio ei, quòd non redibit: & ſic Micheas dixit ſolum illud verbum ad teſtificationẽ prophetię ſuę, vt non poſſet poſtea negari, & non dixit quaſi volens incipere aliquam aliam narrationem.

Porro rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda vterque ſedebant in ſolio ſuo, veſtiti cultu regio: ſedebant autem in area iuxta portam Samariæ, omneſque prophetæ vaticinabantur coram eis, Sedecias vero filius Chanaana fecit ſibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit Dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. Omneſque prophetæ ſimiliter prophetabant, atque dicebant: Aſcende in Ramoth Galaad, & proſperaberis, & tradet eos Dominus in manu regis. Nuncius autem, qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium prophetarũ vno ore bona regi annunciant: Quęſo ergo te, vt & ſermo tuus ab eis non diſſentiat, loquariſque proſpera. Cui reſpondit Michæas: viuit Dominus, quia quodcunq; dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.

Porro rex Iſrael, & Ioſaphat rex Iuda. Iſti duo reges erant nunc ſimul deliberando de bello cùm iam conueniſſent, quòd ambo irent in bellum contra regem Syrię. *Vterque ſedebat in ſolio ſuo.* Ambo erant reges æquales honore, ideo ipſi ſedebant in ſedibus excelſis, quę propriè vocantur ſolia. Cætera autem multitudo aſtabat eis circunfuſa vndique. *Veſtiti cultu regio:* Ideſt ornati erant regali apparatu, vt oſtenderent ibi gloriam ſuam populo. Accipitur hic cultus pro veſtitu, ſic accipitur Exod. trigeſimo tertio, ſcilicet: Audiens populus ſermonem hunc peſſimum luxit: & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo, ideſt, veſte ſua honorabili: & vocatur veſtitus cultus, ideſt honor, eo quòd viri ſimplices et vulgares putant honorem eſſe in veſtibus: et iſto modo loquitur Apoſtolus 1. ad Corinth. 12. ſ. et quę putamus ignobiliora eſſe membra corporis, his honorem abũdantiorem circundamus, ideſt plures veſtes ponimus in circuitu illorum membrorum, quę ſunt ignobilia, & pudenda: quàm

quàm in circuitu membrorum nobilium, & pulchrorum. *Sedebant autem in area iuxta portam Samariæ.* Erant nunc isti duo reges in vrbe Samariæ, q̃ erat metropolis, & caput regni Achab, & sedebant in quadã area, quæ erat spaciũ planum, & vacuum, vt tota multitudo populi, & virorum bellatorum posset ibi astare circunfusa regibus. Et ista area erat iuxta portam Samariæ: quia fortè erat extra vrbẽ, iuxta tamen portã, & muros vrbis. *Omnesque prophetæ vaticinabantur coram eis.* Idest prædicabant futura annunciando de bello: Isti prophetæ erant quadringenti prophetæ Baal, de quibus supra habetur. *Sedecias verò filius Chanaana.* Iste erat vnus de quadringentis prophetis Baal, & ponitur hic nominatim potiusquã alij, eo quòd percussit Michæam in maxilla: vt supra in litera. Vocatur filius Chanaana: vt quidam voluntad differentiã Sedeciæ regis Iuda, qui fuit vltimus rex Iuda. Sed ridiculum est, quia inter istos erat tanta diuersitas, siue in statu siue in tempore, quòd non poterat esse aliqua coincidentia, nec dubium de eis, ideo scriptura non poneret nomina patrum istorum ad differentiam ipsorũ. Sed dicendum, quòd Chanaana fuit pater Sedeciæ: & putãt quidã q̃ fuit ipse propheta, sicut Sedecias iuxta sententiam Ieronymi in quodã prologo super prophetas minores. s. quòd qñ in titulo alicuius prophetæ ponitur nomẽ patris, vel aui, vel aliorum antecessorũ, credendũ est oẽs illos prophetas fuisse. Sed dicẽdum, quòd nõ est hoc ad propositum, eo quòd illa regula intelligitur de prophetis dñi, qui fecerũt libros, in quorum titulis ponũtur noĩa patrum, vel auorum suorũ. Iste aũt erat de prophetis Baal: & non fecit librum aliquem, sed ponitur hic nomen patris sui fortè ad differentiam aliorum conciuium suorum, qui vocabantur Sedecias: vel quia fortè pr̃ istius fuit vir famosus in aliquo, siue in bono, siue in malo: & vt per illũ notificaretur filius, ponitur in titulo nominis eius, & vbicunq; fit mentio de isto Sedecia vocatur filius Chanaana, vt patet 3. Reg. 22. *Fecit sibi cornua ferrea.* Ista portabat in manibus inter alios prophetas coram rege Achab. Quare autem portabat, infra dicetur in quadam quæstione. *Et ait hæc dicit dominus.* Licèt essent isti prophetæ Baal prophetabant in noĩe domini: quasi Deus loqueretur per eos, quia illos dæmones, qui reuelabant eis ista vocabant Deum, licèt aliquando Deus loqueretur per malos prophetas: sicut per Balaam, vt patet Num. 23. & 24. *His ventilabis Syriam, donec conteras eam.* In hoc significabat Sedecias, q̃ Achab præualeret cõtra regem Syriæ, & dissiparet regnũ eius quousq; reduceret in nihilũ, quia dixit ventilabis. Est autem ventilare dispergere: sicut fit in area qñ paleæ, & grana simul ventilantur. i. in aera eleuantur: vt grana cadant in vnum, & paleę dispergantur: fecit autẽ Sedecias cornua ad ventilandum, quia tauri faciliter cornibus suis dispergunt, & ventilãt quęcunq; obuiam habuerint. Fecit aũt ista cornua ferrea ad signandum magnã fortitudinem regis Achab, cum qua dissiparet regem Syriæ, & regnum eius: quia sicut ferrum domat omnia, & cõminuit, vt patet Danie. 2. ita, & Achab comminueret regem Syriæ, nec haberet vllas vires ad resistendum sibi, & propter hoc subiunxit donec, conteras eam. i. non solũ ventilabis Syriam dispergendo vires eius semel huc, & illuc fugãdo Syros de bello: sed totiens hoc facies quousq; conteras. i. destruas totam Syriam: in quo fortè Sedecias significauit regẽ Achab sæpius pugnaturũ contra Syrios, & quòd semper vinceret eos. *Omnesque prophetæ vaticinabantur similiter.* Scilicet, omnes alij quadringenti prophetæ Baal, de quibus erat iste Sedecias: omnes enim illi vaticinabantur in area coram duobus regibus sedentibus prospere euenturum in bello: sicut dixerat Sedecias. *At-*

A *que dicebant, ascende in Ramoth Galaad.* Ista erant verba illorum, & quamquam essent hic duo reges: scilicet Achab, & Iosaphat: tamen dirigebant verba sua solũ ad Achab: eo quòd bellum pertinebat ad eum, & rex Iosaphat solùm venerat ei in auxilium, vt patet supra in litera. Et dixerunt, ascende in Ramoth Galaad, q̃a ille erat locus belli. Est enim Ramoth quædam ciuitas in terra Israel vltra Iordanem ad orientem. Deute. 3. Et vocatur Ramoth Galaad, quia erat ad latus montis Galaad. Et propter istam ciuitatem erat bellum, quia cũ esset ciuitas de regno Achab rex Syriæ occupauerat eam, & volebat nunc Achab, eripere eam de manibus eius, vt patet supra in litera: et tertio Reg. 22. *Et prosperaberis.* Scilicet habebis victoriam, & bellatores

B tui non peribunt: in hoc enim consistit prosperitas belli, scilicet q̃ quis hostes suos superet, & cũ paruo damno suorum. Sic enim fuit quando Israelitæ tẽpore Moysi iuerunt ad pugnandum contra Madianitas, & deleuerunt totam gentem. Et tamen nemo de Israelitis periit in bello, vt patet Nume. 10. *Et tradet eos dominus in manus regis.* Idest tradet eos in manus tuas: & per hoc intelliges, quòd bellum est domini, quia ipse tradet hostes tuos in potestatem tuam. Est autẽ hic mutatio personæ: quia prius loquebantur ad eum in secunda persona dicentes, ascẽde & prosperaberis: & nunc loquuntur in tertia dicentes etiam tradet eos dñs in manus regis, cũ dẽrent dicere in manus tuas: & ista mutatio personæ sæpe fit in sacra scriptura. Et sic

C patet Psal. 3. vbi fit per contrariũ. s. mutatio de tertia in secundã, cùm dicitur: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua. cùm deberet dici, & super populum suum benedictio sua: vt esset totum in tertia persona. *Nuncius autem, qui ierat ad vocandum Michæam.* Iste est vnus de eunuchis regis Achab, cui ipse mãdauit vocare Michæam: vt patet supra in litera. *Ait illi, en verba omnium prophetarum vno ore bona regi annunciant.* Idest omnes isti quadringenti prophetæ Baal prænunciant regi bonum, scilicet quòd sit habiturus victoriam in bello: dixit autem vno ore, s. quia licèt essent quadringenti viri, tamen omnes cõcordabant in eadem sententia. s. q̃ rex prosperaretur: & dicitur bona regi annunciant. s. regi Achab, quia licèt essent

D duo reges, tamen bellum solũ pertinebat ad Achab, sicut supra dictum est. Ideo soli videbatur prouenire prosperitas, eo quòd ad eum pertinebat vtilitas belli. *Quæso ergo te, vt sermo tuus ab eis non dissentiat.* Idest rogo te quòd non discordes ab aliis prophetis, sed annuntia regi bona, sicut ceteri. *Loquarisque prospera.* Scilicet dicas, q̃ rex præualebit, & tradentur hostes in manus eius. *Cui respondit Michæas.* Erant nunc soli Michæas & iste nuntius: ideo verba dirigebantur inter eos solum. *Viuit dominus: quia quodcunque dixerit dominus Deus meus, hoc loquar.* Michæas respõdit se non posse facere: quia nuntius volebat, quòd Micheas determinatè annunciaret bona regi. Michæas autem dixit, q̃ non posset dicere nisi q̃ Deus ei reuelaret siue pros

E perũ siue aduersum esset, & dixit viuit dñs. Modus. n. iurandi est valde consuetus in sacra scriptura apud Iudæos: ideo quando Ieremias voluit ponere formam iurandi, & conditiones obseruandas in iuramento ad hoc quòd sit licitum dixit: & iurabis, viuit dominus in veritate, & iudicio, & iustitia: Ierem. 4. quasi nulla alia forma iurandi esset nisi ista. Et dixit, dominus Deus meus, quasi specialiter Deus pertineret ad eum, & hoc conueniebat sibi, quia ipse solus nunc erat propheta domini. Omnes autem quadringenti viri erant prophetæ Baal.

Quid prophetabant, & quem ordinem habebant inter se. Quæstio XXIIII.

QVAERITVR, quid prophetabant isti quadringenti prophetæ: & quem ordinem habebant inter se: cùm dicitur hic, quòd omnes propheta rent. Respondent quidam, quòd singuli istorum prophetabant de diuersis rebus sicut variè mouebantur à spiritu. Dicendũ tñ, ꝙ istud est inconueniens, quia omnes isti prophetæ solũ nunc fuerant vocati, vt responderent an eundum esset in bellum in Ramoth Galaad, vt patet in litera, ideo nihil aliud nunc prophetarent: & si aliquis eorum prophetaret alia, expelleretur nunc à consortio aliorũ, ne coram rege propheta-rent impertinentia. Item patet, quia supra in litera dicitur, quòd omnes isti prophetæ dicebant regi, ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis: ergo omnes prophetabant de bello. Item quia nuntius dixit Michææ, verba omnium prophetarum vno ore bona regi annunciant: ergo nullus prophetabat nisi de statu istius belli. Quantum ad ordinem istorum dicendũ, quòd potest intelligi de ordine temporis in prophetãdo, vel de concordia, vel discordia de dictis suis. Quantum ad primum dicendum, quòd omnes isti prophetabant eodem tempore: nam nũc sedentibus Achab, & Iosaphat in area Samariẹ conuenerunt omnes isti quadringenti prophetæ: & ibi quæsitũ est ab eis de statu belli: & ibi responderunt omnes: vt patet supra in litera. De secundo, scilicet de concordia, vel discordia in dictis eorum. Dicendum quòd omnes cõcordabant in generali in eadem sententia: & tamen in particulari in modo dicendi, & in diuersis reprẹsentationibus differebant. Primuum patet, quia postquã posita fuit ꝓphetia Sedeciẹ, subditur in litera, omnesque prophetæ vaticinabantur similiter. Item quia dicitur: & dicebant, ascẽde in Ramoth Galaad, & prosperaberis. Item quia dr̃ in litera, verba oĩum prophetarum vno ore bona regi annunciant. Secundum patet, quia Sedecias non tenuit eadem verba, quæ alij: nã ipse dixit, his ventilabis Syriam, donec conteras eam. Alij autem dicebant, ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis. Item quia Sedecias quando dixit ista, tenuit in manibus cornua ferrea: ideo dixit, his ventilabis Syriam. Alij autem non tenuerunt cornua. Item sicut in verbis differebãt, credendum est, quòd in modo reprẹsentandi differrent, scilicet ꝙ Sedecias fecerat sibi cornua ferrea ad significandum, quòd in illis ventilaretur Syria: ita fortè alij inuenirent alios modos, & alia instrumenta ad significandum diuersimodè Syriam esse delendam.

De dictis istorum prophetarũ an ficta, an reuelata, & quomodo. Quæst. XXV.

QVAERITVR vlterius circa istos prophetas, quomodo prophetabant, an fingebant de corde suo ista, quæ nunc dicebant: vel si habebant illa per reuelationem, & si fuit sic quando facta est eis illa reuelatio. Respondent quidã, ꝙ isti prophetẹ Baal fingebant ista sicut eis placuit, & non erat illa reuelatio. Primò patet: quia si fuisset per reuelationem nõ mentiti fuissent, & tñ mentiti sunt, quia prænunciauerunt prospera, & venerunt aduersa. Secundò patet, quia isti non poterant habere reuelationem cũ essent prophetæ idolorum: & Deus non loqueretur eis. Tertiò patet, quia non videbantur habere tempus ad hoc, ꝙ fieret eis reuelatio: quia isti vocati fuerunt à rege Achab sedente eo, & Iosaphat in area Samariæ, & quæsiuit ab eis an ascendere deberet in Ramoth Galaad, vel non: & responderunt immediatè, ꝙ ascenderet: vt patet

F supra in litera. Dicendum tñ, ꝙ isti nõ finxerunt istud responsum de cordibus suis, sed reuelatum est eis, & credebãt firmiter se vera dicere. Primò patet, quia isti cõfidenter loquebantur coram regibus Iosaphat, & Achab: si tamen confingerent ista de cordibus suis, non auderent confidenter respõdere: quia scirent posse euenire contrarium, & erubescerent. Secundò patet, quia timerent mortem, quia si eis prænũciantibus prospera isti reges propter dicta eorum irent in bellũ, & vincerentur, occiderent postea omnes istos prophetas. Non ergo auderent in periculum capitum suorum tam cõfidenter mentiri: potissimè cũ nihil acquirerent potius ex isto responso q̃ ex cõtrario. Tertiò patet, quia Michęã prophetam percussit Sedecias,

G eo quòd prophetauerat in ꝯtrarium sibi dicens, per q̃ viam transiuit spiritus dñi à me, vt loqueretur tibi. In quo patet, ꝙ Sedecias credebat sibi locutum spiritum dñi. Quartò patet, quia si Sedecias confinxisset de corde suo istud responsum, sciret se falsum loqui: vel saltem ꝙ poterat falsum esse quod dixerat: & tñ tunc nõ intelligebat, & Michæas dixit ei, tu ipse videbis in die illo, qñ ingressus fueris in cubiculum de cubiculo, vt abscondaris: & sic etiam Michæas, qui erat propheta dñi, innuebat, ꝙ Sedecias non sciebat se nunc falsa dicere: sed postea reuelata veritate sciret. Non ergo cõfinxit aliquid Sedecias. Quintò patet, qa si isti prophetæ confinxissent ista de cordibus suis, non potuissent oẽs conuenire sic subito in eandem sententiam: potis-

H simè in re tam graui, in qua vertebatur periculũ capitum suorũ. Nam isti vocati sunt à rege, & interrogati de bello, & statim in præsentia sua responderunt oẽs idem, vt patet ex litera. Si tñ oẽs deberent confingere eandem sententiã, oportebat vt prius inter se tractarẽt quid expediret eis respondere. Sextò patet, & clarius: quia infra in litera dr̃ in visione Michææ, ꝙ Deus quis deciperet Achab: & spiritus ait: ego egrediar, & ero spiritus mendax in ore oĩum prophetarum eius. Hoc autem non poterat esse, nisi ille spiritus mendax reuelaret istis prophetis Baal aliquid: ideo non ꝯfixerunt quidquã de corde suo: sed spũs ille reuelauit eis. Fuit aũt modus. s. quia Deus permisit, quòd ille spũs deciperet prophetas Baal in damnum Achab, vt periret

I in bello, & ille apparuit eis reuelando hæc, vel per aliũ modum mutauit phantasiam eorum, vt putarent certissimè istud à Deo dici, sicut solet fieri in veris prophetis: & hoc significatur inf. in litera, cùm dixit Deᵒ ad spiritum: decipies, & præualebis, egredere, & fac ita. Sic etiam cõclusit Michæas, dicens: nunc igitur ẽt dedit Deus spiritum mendacij in ore prophetarum tuorum, & dñs locutus est de te mala. De hoc autem magis declaratum est. 3. Reg. 22. Ad primũ argumentum in contrarium, cũ dicitur, quòd si isti habuissent reuelationem, fuisset verum dictum suum. Dicendũ est, quòd est verum de reuelatione, quæ fit à Deo, quæ nõ potest mentiri: secus hic, quia spiritus, qui reuelauit istis ea, quæ dixerunt, fuit spiritus mẽdatij, & venit ad decipiendum, ideo reuelauit falsa. Ad secundum

K cũ dicitur, quòd non fieret istis reuelatio, quia erant prophetæ idolorum. Dicendum, quòd non fieret reuelatio à Deo. Fieret tamen à dẹmonibus, de quibus ipsi putabant quòd essent dij, & quemlibet eorũ vocabant Deũ: potissimè, qa cùm isti essent prophetæ Baal putabant, ꝙ ille Deus Baal erat spũs, qui loquebãt eis, vel solebat apparere sibi: aut respondere de dubiis, vel facere aliquod opus quasi miraculosum ad inuocationem ipsorum. Sic colligitur. tertio Regum 18. cùm Elias orabat Deum Israel, vt exaudiret eum mittendo ignem de cẹlo super sacrificium, & prophetæ Baal orabant circa idem exaudiri, & cùm non responderet eis Elias irridens eos dixit, clamate voce maiore:

Deus

Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. Aliter potest dici, quòd etiam prophetis idolorum Deus poterat apparere, & reuelare quæ vera sunt: sicut patet de Balaam, qui erat sacrilegus, & ariolus, & gentilis: Deus tamen apparebat ei, & loquebatur magnalia, vt patet Num.22.23.& 24. Ad tertium dicendum, quòd isti habuerunt tempus conueniens, vt posset eis fieri reuelatio, vt declarabitur immediatè sequenti quæstione.

Quando isti prophetæ habuerunt reuelationem. Quæst. XXVI.

QVAERITVR vlterius, cũ isti prophetæ Baal habuerunt reuelationem de dictis suis, quando habuerunt eam. Quidam dicunt, quòd habuerunt eam coram rege in area Samariæ: eo quòd isti prophetæ vocati fuerunt nunc à rege, vt responderent super statu belli, & ante hoc nesciebant an vocandi essent, vel ad quid vocandi essent: ideo non haberent prius reuelationem. Sed tunc stat dubium quomodo poterant isti habere reuelationem à Deo coram rege. Dicendum, quòd hoc potest patere cognito, qui sunt modi quibus solent immutari prophetæ, & sunt quinque. Primus quando Deus mittit angelos in effigie humana, & loquitur aliquid, vel ostendit eis, quibus Deus vult hoc reuelari. Sic patet de angelis, qui venerunt ad Abraham, & manducauerunt cũ eo: Gen.18. Sic etiam est de duobus angelis, qui venerunt Sodomam, & steterunt in domo Loth: Gene. 19. Idem de angelo, qui ostendit Agar fontem in solitudine. Gen.16. Idem de angelo, qui apparuit Iudæis in loco flẽtium. Iudicum 2. Et de angelo, qui apparuit Iosue in agro Iericho: Iosue 5. Secundo modo fit reuelatio quando non apparet angelus in aliqua effigie, & tamen audit homo vocem, quam angel[9] loquitur, sicut erat de Moyse, quandocunque intrabat in sãcta sanctorum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio inter alas Cherubim, Num.7. Et tamen nihil videbat cùm esset locus obscurissimus. Idem patet quando Moyses audiebat Deum loquentẽ ad se de columna nubis, & audiebatur vox in colũna, & nihil videbatur: Exo.33. sic locutus est angelus ad Moysen Aaron, & Mariam de columna nubis ad ostium tabernaculi: Num. 22. Sic etiam toti Israel locutus est angelus in datione legis de monte fumoso. Exod. 2. Nam tunc audiebant vocem, & non videbant aliquã effigiem loquentis. Deut.3. Tertiò modo fit reuelatio in somniis per immutationem phantasiæ: & sic sæpe fiebat in veteri & nouo testamento, vt patet Num. 12. cùm dixit Deus. Siquis fuerit inter vos propheta, in visione apparebo, ei vel per somniũ loquar ad illũ. Patet in nouo testamento de Ioseph, cui angelus apparuit in somniis, dicens, quòd acciperet Mariam coniugem suam Matt. primo, & iterum apparuit ei iubẽs fugere in Aegyptum. Matt. secundo, & iterum apparuit ei in somniis iubens, quòd rediret de Aegypto. eodem cap. Quartò modo fit reuelatio per solam mutationem intellectus, quando in vigilia Deus reuelat aliquid prophetę, & non fit tunc aliqua mutatio in corpore eius, nec aliqua apparitio exterius. Iste modus erat communiter in Elia, & Elisæo, vt patet 4. Reg. 3. & 4. cap. Et ibi declaratum est. Quintò modo fit reuelatio per estasim, scilicet quando immutatur intellectus prophetę in vigilia sine aliqua immutatione phantasiæ. Quia tamen reuelatur tunc res excellentissima, vt anima totaliter intendat illi rei, cessat ab omnibus operationibus circa corpus, & cadit homo, & videtur esse mortuus: & illud est estasis, de quo ma-

A gis declaratum est Num.22. & 24. Nunc dicendum, quòd ille, qui reuelauit istis prophetis dicta sua non fuit Deus, sed spiritus mendax: poterat tamen tenere aliquos de istis modis reuelationis. Dicendũ tamen, quòd primus modus non poterat esse, scilicet quòd ille spiritus appareret nunc eis in loquendo ista, quia ista interrogatio, & responsio fuerunt coram rege. Si ibi fieret reuelatio non solùm isti prophetæ viderent, & audirent illum spiritũm apparentem, sed etiam omnes, qui astabant: & tunc non magis essent prophetæ isti quadringenti viri quàm alii, cùm omnes audirent vocem eius. Potissimè, quia nunquam angeli boni, vel mali faciunt reuelationes ita publicas nisi reuelatio directè tendat in totum populum, & non specialiter
B ad aliquem virum, sicut factum est quando angelus apparuit Iudæis congregatis in loco flentium, & locutus est toti populo. Iud. secundo. Secundus etiam modus non conuenit hic: quia si audiretur vox, & nõ appareret effigies, omnes de populo audirent illam sicut omnes isti prophetæ, & sequeretur idem inconueniens quod prius. Tertius modus etiam non videtur cùm ista immutatio phantasiæ soleat fieri in somniis: nunc tamen ipsi vigilabant. Verum est tamen, quòd immutatio phantastica, quæ vocatur visio imaginaria potest fieri in vigilia interdum, licèt raro fiat; vt probatum est, tertio Regum 22. in quadam quæstione. Quartus modus non conueniebat, quia dæmon non potest directè immutare intellectum no-
C strum, scilicet non facta aliqua immutatione in corpore: per quam indirectè mutetur intellectus. Solus enim Deus potestatem istam habet directè. Quintus etiam modus non conuenit, quia ille nõn differt à quarto nisi per hoc, quòd est ibi excellentius intelligibile, ad quod eleuatur intellectus. Et ob hoc oportet animam totaliter abstrahi ab actibus corporeis. Sed demon non potest facere reuelationem quarto modo, ergo nec quinto, cùm ipse sit difficilior. Dicendum igitur, quòd si velimus tenere, quòd reuelatio fuerit facta istis prophetis coram rege postquam facta est interrogatio, quòd fuerit tertio modo, scilicet per visionem imaginariam factam in vigilia. Dicendum, tamen ꝙ non potest stare, quòd ista reue-
D latio fuerit facta coram rege postquam vocati sunt ab eo, quia Sedecias erat vnus de istis prophetis, & ipse fecerat sibi cornua ferrea, & tenens ea coram rege dixit: his ventilabis Syriam. Non poterat tamen ibi subito facere cornua ferrea coram rege, ergo portauerat illa secum, & consequenter ipse sciebat quid erat illud, de quo interrogandus erat, & quid responsurus erat: sicut autem dicitur de eo, ita de omnibus aliis intelligendum est, ꝙ antequam vocarentur à rege, habuerant notitiam de ista quæstione: & sciebant quid respondendum esset, & sic non facta est eis reuelatio coram rege, sed antequam vocarentur ab eo. Cùm autem obiicitur, ꝙ non poterat fieri reuelatio eis, antequam vocarentur: quia nesciebant an vocandi essent,
E & ad quid vocandi essent. Dicendum, quòd verum est de illis reuelationibus, quæ fiunt ad inquisitionem nostram. Secus autem, de illis quas Deus facit nobis non petentibus. Nam interdum Deus ad petionẽ nostram reuelat nobis aliqua, & tunc necesse est petitionem pręcedere ad responsionem, quæ aliquando præcedit valde pauco tempore. Sicut fuit quando Eliseus coram tribus regibus petiuit responsum à dño super statu ipsorũ, & vocauit citharistam, vt psalleret coram eo: & mox vt ille incepit cantare, spiritus domini fuit super Elisæum, & respondit. 4. Regum 3. ca. Interdum differebatur responsio maiori tempore: sicut fuit de Ieremia, quando petiuit à domino, an reliquię Iudæorum deberẽt descendere in Aegyptũ;

& Dominus respondit sibi post decem dies. Iere. quadragesimo secũdo. Interdum maiori tpe differebant. Sicut in Daniele, qui per tres hebdomadas expectauit responsum à dño. Danie. 10. Aliquando autem Deus loquitur nobis non petentibus nobis quicquam, et reuelat nobis aliqua pertinentia ad nos, vel ad alios. Sic patet de Samuele qñ venturus erat Saul ad eum, vt consuleret eum quantum ad asinas perditas, & per vnum diem ante dominus apparuit Samueli, & dixit ei: hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virũ de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israel. primo Reg. 9. Sic ẽt fuit de Ahia Silonite, ad quem ibat vxor regis Ioram, vt consuleret eum. Et Deus apparuit ei prius, dicens: Ecce vxor Ieroboã ingreditur, vt consulat te super filio tuo. 3. Reg. 14. Similiter poterat esse de dęmonibus, qui responde bant prophetis suis. Nam aliquando respondebant eis postquam interrogabant, & aliquando antequam interrogarentur: ita factum est nunc: quia cùm iste spiritus mendax vellet decipere prophetas Baal, vt dicit infra in litera, apparuit eis antequam interrogarentur, & dixit super quo interrogandi erant, & quid respondere deberent: & tunc Sedecias filius Chanaana fecit sibi cornua ferrea, vt quando Achab vocaret eum portaret illa secum, & sic responderet.

Quare fit solum mentio de Sedecia.
Quæstio XXVII.

QVAERITVR vlterius de isto Sedecia, cùm esset vnus de quadringentis prophetis, quare fit specialis mentio de eo, & non exprimuntur nomina aliorum. Dicendum, quòd hoc factum est pp duo. Primò quia iste habebat specialiorem modũ, quã cęteri in respondendo de fine belli: cũ fecerit sibi cornua ferrea dicens, his ventilabitis Syriam. De cęteris autem non habetur, quòd aliquid tale fecerint: & dato quòd facerent aliqua alia instrumenta similiter repręsentatiua, fortè nullum eorũ esset tam accommodatum ad signandum certam victoriam, & totalẽ destructionem regni Syriæ, ideo de hoc solo expressum est. Secundò fuit hoc, quia nullus de prophetis Baal tantum restitit Michææ, qui erat propheta Domini, sicut iste: nam iste percussit eum in maxilla, & dixit, per quam viam transiuit spiritus dñi a me, vt loqueretur tibi? Tertiò fuit hoc, quia pp istum confirmata fuit magis prophetia Michęę, quia cùm iste nõ crederet, quòd Deus locut⁹ fuerat Miehęę, sed quòd rex Achab prosperaretur in bellum, dixit ei Michæas: Tu ipse videbis. i. cognosces in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris: & sic postea factum est, quòd declarata est in eo veritas Michæę, vt patet infra in quadam quæstione.

Quare fecit sibi cornua ferrea Sedecias.
Quæstio XXVIII.

QVAERITVR quare Sedecias fecit sibi cornua ferrea. Dicendum, ꝙ in hoc tenuit modũ prophetarum dñi: nam prophetæ domini aliquando iudicabant ea, quæ sibi reuelata erant solũ per verba. Interdum verò per verba, & signa quædam exterius accommodata ad expressius repręsentandum ea, quæ dicebantur. Primus modus erat quasi communiter in omnibus prophetis tam de illis, qui non scripserũt libros, vt de Elia, & Eliseo, Samuele, & Ahia, Gad, & Nathan, & cæteris, quorum historiæ habentur in lib. Regum, quàm in illis, qui libros fecerunt, scilicet maiores, & minores prophetæ: quia vt communiter in solis verbis respondebant ad ea, de quibus quære-

F bantur: vel significabant ea, quæ sibi reuelata fuerant, etiam nemine interrogante, vt patet generaliter ex omnibus locis, & libris vbi habentur dicta, & facta prophetarum. Secundus modus erat rarus, reperitur tamen in multis prophetis. Sic enim fuit de Isaia, qui ad significandum captiuitatem Aegyptiorũ qualiter per tres annos nudi, & discalciati ambulare debebant, ambulauit nudus & discalciatus: & sic prophetauit de captiuitate istorum. Isaiæ 20. Sic etiam sępe fiebat in Ezechiele. Nam Deus mandabat ei sumere laterem, & describere ibi vrbem Ierusalem, & ponere obsidionem contra illam ad significandum, quòd caperetur Ierusalem in bello. Ezechie. 4. iussit ẽt Deus ei sumere cibum in certa mẽsura, & facere pa-

G nem de stercore boum, ad significandum famem futuram in Ierusalem. eod. cap. Idem erat in capillis suis rasis, põderatis, & combustis, ad significandum diuersitatem pereundi Ierusalem. Ezechie. 5. Et sic in multis locis eiusdem. In Ieremia quoque sæpe factum est, vt patet de lumbari posito ad lumbos, & postea putrefacto in Iordane: Iere. 13. Sic etiam de laguncula testea, quam confregit Ieremias coram Iudæis signans eos delendos Iere. 9. Idem fuit de catenis lineis, quas misit Ieremias ad regem Edom, & regem Moab, & regem Amon, & regem Tyri, & regẽ Sydonis signãs, quod captiui ducerentur per Nabuchonosor. Iere. 27. Fiebat autem iste modus prophetandi propter viros simplices, & carnales, quos magis mouent res quã ver

H ba: nam magis mouerẽtur cùm viderent prophetam portantem catenas in collo suo ad signandam captiuitatem: quàm si solũ prænunciaret captiuitatem futuram. Deus autem volebat condescendere simplicibus prænunciando res eo modo, quo illos magis mouerent, ideo dedit aliquando istum modum prophetandi propter homines simplices, & duros ad mouendum. Et non solùm erat iste modus in prophetis respectu populi, scilicet ꝙ annunciarẽt eis per signa, sed etiam interdum erat inter Deum & prophetam, scilicet quòd Deus reuelaret prophetæ ea, quæ volebat per talia signa. Sic patet de Ieremia, cui Deus dixit: descende in domum figuli, & ibi audies verba mea, & descendit illuc. Et ecce ipse faciebat opus super ro-

I tam, & dissipatũ est vas, quod ipse faciebat, conuersusque fecit vas alterum sicut placuit ei. Et tunc dixit dominus: nunquid sicut figulus iste non potero vobis facere domus Israel? Ecce sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea domus Israel. Ieremiæ decimo octauo. Sciendum etiam, quòd si interdum essent duo prophetæ, scilicet vnus verus, & alius falsus, qui contradicerent sibi in dictis suis: & vnus eorum vteretur talibus signis ad expressionẽ prophetiæ suæ. Alius accipiebat ei illa, vel frangebat ea, significãs prophetiam illius esse falsam. Sic enim quando Ieremias ad signandum captiuitatem Iudæorum per Nabuchodonosor portabat catenas lineas in collo suo, venit Ananias propheta falsus, & coram toto populo accipiens catenam de collo Ieremię fregit eam, di-

K cens: Hęc dicit dominus: sic confringã iugum Nabuchodonosor de collo omnium gentium: Ieremiæ vigesimo octauo. Quia tamen iste Ananias erat propheta falsus: misit Deus rursum Ieremiam ad eum dicens: catenas lineas contriuisti, & facies pro eis catenas ferreas. Et ait, ecce ego mittam te à facie terræ, hoc anno morieris: aduersus enim dominum locutus es: & mortuus est Ananias propheta anno illo, mense septimo. eodem capitu. Sicut ergo prophetę Dei interdum prophetabant per signa, ita etiam prophetę falsi idolorum, & sic iste Sedecias filius Chanaana nunc fecit cornua ferrea ad magis exprimendum destructionẽ Syriæ: maxime ãt

quia

quia illo tempore alij prophetæ valde vtebantur isto mō prophetandi. Nam iste Michæas, qui nunc prophetauit contra Sedeciam; ēt per signa prophetabat, sicut q̃n venit ad annunciandum malum regi Achab, quia dimiserat liberum Benadad regem Syriæ, cùm tenuisset eum, & exercitum suū. Nam tunc fecit, ꝙ vulneraretur in capite, & proposuit parabolam suam regi Achab 3. Reg. 2. capi. ideo conueniebat isti Sedeciæ ad propositum suum facere cornua ferrea. Aliter potest dici, ꝙ q̃n aliquis propheta recipit reuelationē à Deo: sicut dicuntur sibi ea, quæ debet annunciare: ita etiam reuelatur ei modus annunciandi, sicut patet de Iere. in exemplis positis Iere. 13. 19. & 27. s. quia nō solùm reuelabatur ei captiuitas Babylonica, quam deberet annunciare: sed ēt, quòd annunciaret eā portādo catenas ligneas in collo: & obligabatur ad vtrunque. Ita fortè nunc spiritus ille mendax, qui apparuit Sedeciæ, reuelauit ei, quòd rex Achab prosperaretur, & quod significaret hoc portando cornua ferrea.

Quomodo vocauit iste nuncius Michæam, vt concordaret se. Quæst. XXIX.

QVAERITVR vlterius, quomodo iste nuncius, qui vocauit Michæam rogauit eum, quòd cōcordaret cum aliis prophetis, cùm sciret ipse, quòd non erat in potestate eius dicere hoc, vel illud: sed ꝙ Deus, ei reuelaret, nisi vellet mentiri. Dicendū, quòd hoc poterat fieri multipliciter. Vno mō quòd iste nūcius loqueretur mō humano, quasi cupiēdo honorē Michææ, & rectè ei cōsulēdo: videbat enim ipse, quòd omnes quadringenti prophetæ Baal vno ore annunciabant prospera: ideo licèt Michæas, verum diceret, si ꝯtrarium diceret cùm esset solus non crederetur ei, nec consequeretur inde honorem. Secundò pōt dici, quòd ille nuncius putabat, quòd determinatio Dei aliquo mō posset variari propter prophetam. s. per orationes eius: & sic posset inclinare Deū in sententiam illam quam vellet, & illam annūciaret. Tertiò modo pōt dici, quòd iste nuncius desiderabat, quòd rex iret ad bellum, siue prospere euenturū esset siue nō, quia fortè inde intendebat cōsequi aliquam magnā vtilitatem: & quia si Micheas cōtrarium aliis responderet, licèt esset solus, posset impediri negotiū, rogauit eum, vt cōcordaret cum aliis. Quartò mō potest dici, quòd multi homines putabant, quòd in potestate prophetarum erat, quòd bonum, vel malum eueniret, & quòd si ipsi vellent aliquē infortunari, quòd infortunabantur, & si vellēt eum prosperari, quòd prosperabatur, & sic nō dicebant quòd prophetæ annunciabāt hominibus futura, sed quòd maledicebant seu benedicebant eis, faciendo quòd bona, vel mala, eis euenirēt. Sic patet de Balaam propheta: nam cū venissent Iudei per desertum iuxta terram Moab, timuit rex Moab, & non audens pugnare cum eis, vocauit Balaam prophetam, vt eis malediceret: Num. 22. s. veni, & maledic populo huic, q fortior me est, si quo mō possim percutere, & eiicere eū de terra mea. Et sequitur: Noui enim quòd benedictus sit cui benedixeris, & maledictus, in quem maledicta congesseris: Sic iste nūcius, qui vocauit Michæam, putabat quòd in potestate prophetarū erat ꝙ euenirent bona, vel mala. Ideo rogauit eum vt annunciaret bona. Et ista est veritas, licèt alij modi superiores sint verisimiles. Causa aūt, quare putabant homines illius temporis potissimè simplices, & infideles, quòd in potestate prophetarum erat facere malum, vel bonum erat, quia videbant, quòd omnia, quæ ipsi prænunciabant siue bona, siue mala eueniebant semper sine aliquo errore. Et credebant, quòd ista certitudo euentus pendebat à voluntate ip-

A sorum. Sed falsum erat, quia certitudo prophetiæ pēdebat ex reuelatiōne Dei, quæ mentiri non pōt: quòd autem ista esset intentio vulgarium, patet ex responsione Balaam. Num. 22. Nam cū dixisset rex Moab ad Balaam, noui ꝙ benedictus sit cui benadixeris: & maledictus, in quem maledicta congesseris: dixit Balaam: si dederit mihi Balac plenam domum suam argenti, & auri, non poterit immutare verbum domini, vt vel plus, vel minus loquar: quasi dicat, non est in poteste mea facere bonum, vel malum secundū voluntatem meam, & si detur mihi argentum, & aurū multum: sed solū dicam, qđ Deus mihi reuelauerit, si volo verū dicere. Sic iterum cū ꝯquereretur rex Moab, ꝙ Balaam nō maledixisset Iudæis, sed potius benedixisset,
B dixit Balaam. Nonne nunciis tuis dixi: si dederit mihi Balac plenā domum suam argenti, & auri, non potero preterire sermonem domini: vt bonum, vel malum proferam de corde meo. Num. 24. Et sic innuebat, ꝙ ipse voluerat maledicere Iudeis: vt consequeretur honorem, & diuitias à rege Moab. Sed non poterat aliquid facere secundū desiderium suum, sed solùm quod Deus vellet. Idem patet in præsenti, quia cùm iste nuncius rogaret Micheam, vt concordaret cū aliis prophetis, dixit: viuit dominus, quia quodcunque dixerit dominus Deus meus hęc loquar, idest non potero aliquid facere de corde meo, aut annunciare, vt veniat bonum, vel malum, sed solùm quòd Deus dixerit hoc annunciabo.

C

Venit ergo ad regē. Cui rex ait: Michęa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: Ascēdite, cuncta enim prospera euenient, & tradentur hostes in manus vestras. Dixitque rex: Iterum atq; iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, nisi quod verum est in nomine domini. At ille ait: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues abs-
D que pastore: & dixit dn̄s: Non habent isti dn̄os: reuertatur vnusquisq; in domum suā in pace. Et ait rex Israel ad Iosaphat: Nōne dixi tibi, ꝙ non prophetaret iste mihi quicquam boni, sed ea quę mala sunt? At ille, iccirco, ait, audite verbum dn̄i. Vidi dominū sedentem in solio suo: & oēm exercitum cęli assistentem ei à dextris, & à sinistris. Et dixit dn̄s: Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascendat & corruat in Ramoth Galaad?
E cunq; diceret vnus hoc modo, & alter alio, processit spiritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui dominus, in quo, inquit, decipies? At illę respondit, egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixitque dominus: decipies, & præualebis: egredere, & fac ita: Nunc igitur ecce dominus dedit spiritū mendacij in ore omnium prophetarū tuorum: & Dominus locutus est de te mala.

Venit ergo ad regem. Scilicet, venit ad aream iuxta portam Samariæ, vbi sedebant ambo reges, vt patet supra in litera. *Cui rex ait*. Scilicet Achab, ipse enim solus loquebatur cùm causa sua esset, & ipse misisset ad vocandum eum. *Michea ire debemus in Ramoth Galaad bellandum, an quiescere?* Ideſt nunquid bonum est, & expediens nobis, quòd eamus ad pugnandū, vel quiescamus? *Cui ille respondit, ascendite*. Ideſt bonum est, vt ascendatis. Non erat istud verum, quia postea contrarium Michæas respondit: quare tamen hoc dixerit infra declarabitur in quadam quæstione. *Cuncta prospera euenient*. Ideſt si ascenderitis, totum bellum erit prosperum ex parte vestra. Duo enim requiruntur ad plenam prosperitatem belli, scilicet victoria, & quòd cum paruo damno victoris habeatur. Et ista duo significabat Michæas dicens, cuncta prospera euenient. Interdum enim cum tanto dãno, & effusione sanguinis victoria acquiritur, vt de illa modicum gaudendum sit, & tunc non euenient omnia prosperè. *Et tradentur hostes in manus vestras*. Ideſt vincetis eos, & erit in potestate vestra, quòd occidatis illos. *Dixitque rex, iterum, atque iterum te adiuro*. Credidit Achab, quòd Michæas nō loquebatur ei id, quod tenebat in corde, sed dicebat hoc, vt lætificaret eum: ideo dixit, quòd adiurabat eum, vt diceret sibi veritatem. *Vt non mihi loquaris nisi quod verum est in nomine domini*. Ideſt non dicas id quod putas placere mihi: sed dic id quod verum est in nomine domini, ideſt secundùm quòd ipse tibi reuelat: & loquere mihi ex parte sua, & nō cōfingas de corde tuo. *At ille ait*. Scilicet Michæas: respondit nunc veritatem, quia adiuratus est, vt responderet verum, quod Deus ei declararet. *Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus*. Michæas significauit, quòd si Achab iret ad bellum moreretur ibi, & manerent Israelitæ sine Domino, ideo dixit vidi vniuersum Israel dispersum in montibus: Dicitur dispersus, quia finito bello, cùm iam non haberent ducem, quidam ibant huc, alij illuc dispersi. Et dr̄ in montibus: quia istud bellū factum est in montibus, s. circa Ramoth Galaad, q̄ est iuxta mōtē Galaad, iō tota terra ibi erat mōtuosa. *Sicut oues absque pastore*. Ideſt sicut oues non habentes pastorē dispergūtur huc, & illuc: ita Israelitæ mortuo rege suo dispergebantur per diuersa loca. Propriè autem reges vocantur pastores, & subditi oues: sic enim Dauid vocauit populum suum oues, vel gregem dicens: isti oues sunt, quid fecerunt? 2. Regum 24. & p̄ced. lib. 22. cap. Sic etiam Arist. reges pastores populorum vocat allegans ad hoc Homerum in Eliade. *Et dixit Dominus, non habent isti dominum*. Innuit Micheas, quòd in visione ista, qua videbatur sibi videre totum Israel dispersum in montibus, videret Deum præsentem ibi, & Deus vidēs illam multitudinē Israelitarū sine rege diceret ad Micheam. *Reuertatur vnusquisq; in domum suam in pace*. Scilicet, quia non habent dominum, & bellum non potest fieri sine duce: non restat, nisi vt reuertatur vnusquisque in domum suam. Et dicitur in pace, quia de Israelitis pauci vel nulli occisi fuerant: sed quasi solus ipse rex periit: quomodo autem hoc esse potuerit dicetur infra in quadam quæstione. *Et ait rex Israel ad Iosaphat*. Iratus nunc Achab propter aduersam responsionem Michææ conuersus est ad Iosaphat. *Nonne dixi tibi, quòd non prophetaret mihi istæ quicquam boni, sed ea, quę mala sunt?* Scilicet bene sciebam, quòd malum mihi prophetaret. Nam quando Iosaphat quæsiuit supra, an esset ibi aliquis de Prophetis Domini, per quem consulerent: dixit Achab, est vir vnus à quo possumus quærere Domini voluntatem, sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore, & quia nunc etiam malum prophetabat, confirmabatur dictum Achab,

F *At ille: iccirco ait audite verbum domini*. Hic ponitur alia visio Michææ. Et sciendum, quòd visio superior sufficienter expresserat euentum belli, quia tamen Micheas erat solus, & quadringenti Prophetæ Baal contra ipsum, vt non putaretur insipienter locutus, quia non erat satis verisimile, quòd quadringenti mentirentur, & ille solus diceret veritatem: declarauit modum quomodo illi errabant: licèt multi essent, scilicet quia Deus permiserat, quòd spiritus mendacii deciperet eos, & loqueretur per ora ipsorum, & ipsi putarent se vera dicere: & ad hoc inducitur tota ista visio. *Vidi dominum sedentem in solio suo*. Visio imaginaria est, quàm repræsentauit Deus in phantasia prophetæ, in qua videbatur sibi videre Deum, velut quendam regē

G excellentissimum sedentem in throno excelso: sic. n. vidit Isaias cùm ait: Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum. Isa. 6. In veritate tamē iste propheta nihil videbat, quia Deus non est aliquid visibile cùm sit incorporeus. Etiam Deus non poterat sedere in aliquo solio, cùm sedere competat corporibus: quare ista dicantur infra dicetur in quadam quæstione. *Et omnem exercitum cęli assistentem ei*. Videbatur Michæę, quòd erat Deus in quodam solio excelso, & in circuitu illius erat totus exercitus cęli circumfusus. Vocatur enim tota multitudo spirituum cęlestium exercitus cęli: quia sicut exercitus est multitudo pugnatorū ordinata sub aliquo duce ad expugnandum hostes, ita tota multitudo cęli est ad mandatum

H Dei ad ministrandum ei in omne opus, siue benefaciendo bonis, siue nocendo malis. Et sic dicitur Psal. 102. ꝙ angeli domini sunt potentes virtute ad audiendam vocem sermonum eius, ideſt ad faciendum qdquid mandauerit. Et ad Heb. primo, dicitur de angelis, quòd sunt administratorii spiritus in ministerium missi propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis. Et sicut exercitus noster constat ex multis militibus, ita multitudo cęlestis, quę vocatur exercitus cęli, constat ex militibus, & quilibet angelus, vel spiritus vocatur miles Dei, sic patet Iob 25. scilicet: Nunquid nosti numerum militum eius, ideſt numerum angelorum, q sunt milites eius. *A dextris, & à sinistris*. Ideſt quidā sedebant à dextris Dei, & alii à sinistris eius. Nicolaus

I dicit, quòd angeli boni sedebant à dextris, & angeli mali à sinistris: quia hic dicitur de isto spiritu, qui decepit prophetas Baal, & erat dęmon, & sic ipse cum aliis sederet à sinistris Dei. Sed dicendum, ꝙ hoc nō stat: primò quia dicēdo sic præsupponeretur, quòd ista visio fuerit realis, & ꝙ verè fuerit Deus in solio, & exercitus cęli in circuitu, sed non fuit, quia nec Deus potest sedere, nec angeli in circuitu eius, cùm oēs sint spiritus incorporei: sed solùm fuit imaginaria visio. Secūdò quia si dęmones sedissent à sinistris, & angeli à dextris hoc fuisset propter honorem angelorū super dæmones. Si tamen hoc consideretur non sic sederent, sed angeli boni sederent in circuitu Dei à dextris, & à sinistris, & angeli mali longe ab eo essent, sicut erit in die iudicii, quando Christus veniet ad iudicandum, &

K boni erunt cum eo in aere, mali autem omnes erunt in terra, vt colligitur prima ad Thess. capit. 4. Ideo nō est dicendum, quòd magis iste spiritus sederit à dextris, quàm à sinistris: cùm nulla sessio fuerit sed solū imaginaria visio. *Et dixit dominus, quis decipiet Achab regem Israel?* Micheas significat, quòd Deus erat in medio illius multitudinis deliberando cum ea super negotio regis Achab, volens quòd ille periret, & petens consilium quis eum deciperet. *Vt ascendat, & corruat in Ramoth Galaad*. Hoc Deus intendebat: quia hac morte volebat eum perire, & non poterat fieri nisi deciperetur, quia aliàs non ascenderet illuc cùm ibi moriturus esset: ideo quærebat quis eum deciperet. *Cunque*

quę diceret vnus hoc modo, & alius alio. Modus est, qui tenetur in negocijs deliberantis, quia posito negotio quidā dicunt sic, alii sic dēre fieri: & ita significatur, ꝙ non concordabant omnes hic: sed quidā assignabant vnum modum decipiendi Achab, & alij alium. *Processit spiritus, & stetit coram domino.* Significatur, quòd à quolibet petebatur votum suum, & cum multi dixissent, iste spiritus longe erat à solio Dei, & ad hoc, quòd audiretur processit de loco suo, & stetit coram domino, scilicet coram solio eius. *Et ait, ego decipiam eum.* Quasi dicat, isti non dederunt conuenienter modum ad decipiendum regem Achab: ideo ego dabo illum. *Cui dominus, in quo, inquit, decipies?* Idest Deus dixit ei, in quo, idest cum quo decipies? sicut dicitur Gen. 32. in baculo meo trāsiui iordanem, idest cum baculo meo. Et innuitur quasi ꝙ Deus admiraretur, scilicet, quia alij non dederant conuenientem modum decipiendi Achab. Et iste dixit, ego decipiam eum: quęsiuit dominus, quomodo eū deciperet. *At ille respondit, egrediar, & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius.* Idest ego loquar falsum per os omnium prophetarum suorum, & illi decipiēt eum. Et dicitur egrediar, idest egrediar de loco isto: & ibo ad prophetas Achab, & decipiam eos. Et dicitur, in ore omnium prophetarum eius: eo quòd omnes quadringenti prophetæ Achab mentiti sunt annunciantes prospera vno ore, cùm tamen aduersa euenerint. *Dixitque dominus, decipies, & præualebis.* Hic approbatur consilium illius spiritus quasi conuenientius dixerit iste quàm cæteri, & dixit decipies, idest dico tibi, ꝙ bene poteris decipere prophetas Achab, & pręualebis, idest poteris concludere negotium faciendo, ꝙ Achab deceptus moriatur in bello. *Egredere, & fac ita.* Idest recede nunc de loco isto vadens ad prophetas Achab, & fac ita, idest decipe eos, sicut dixisti. Et in hoc significatur quòd dissolutum est illud concilium, cùm inuentum fuerit medium ad concludēdum negotium, in quo deliberabatur. *Nunc igitur ecce dedit dominus spiritum mendacij in ore prophetarum tuorum.* Præcedentia verba pertinent ad visionem: ex quo confirmabatur intentio Michææ: hic subditur ꝯclusio quam ipse inducit ex visione illa, scilicet ecce dedit dominus spiritum mendacii, idest quia ista visio, quam tibi narraui est vera: sequitur quòd prophetæ tui sunt decepti, quia Deus misit spiritum mendacij, vt loqueretur per ora ipsorum. *Et dominus locutus est de te mala.* Idest dominus diffiniuit facere malum tibi: & ob hoc fecit quòd deciperentur prophetæ tui, & tu per illos decipiaris.

An peccauit Micheas dicendum mendacium.
Quæst. XXX.

QVAERITVR quomodo Michæas dixit hic: ascende in Ramoth Galaad, & cuncta euenient prospera: an mentitus, & an peccauit cum non sic fuerit. Quidam dicunt, quòd peccauit. Primùm quia falsum dixit, cùm non sic euenerit, potissimè quia ipse sciebat istud falsū esse, vt patet postea ex verbis suis: Secundò, quia quando nuncius rogauit Michæam, vt enunciaret prospera sicut alij propetæ dixit, viuit dominus, quia quodcunque dixerit dominus meus hoc loquar: Deus tamen non dixit quòd Achab prosperaretur, sed moreretur: ideo videtur, ꝙ peccauerit. Alij dicunt, quòd Michæas nec mentitus est, nec peccauit: sed hic dixerit contraria: dicunt, enim quòd vtrunque dixit sibi Deus, scilicet ꝙ prius dixit prospera de Achab, & postea dixit, quòd moreretur. Sic enim fit interdum, vt patet de Niniuitis ꝯtra quos prędicauit Ionas Niniuem subuertendam, &

A postea non subuersa est: vt patet Ionę. 2. & 4. Sic etiā per Ioelem pręnunciauit Deus de bruco, & locusta, ꝙ venirent contra duas tribus, & postea no venit. Ioel. primo & 2. ca. Dicendum quòd hoc non stat, primò quia quando Deus prenunciat aliquid, & postea cōtrarium illius fit, hoc est, quia gens, contra quā, vel pro qua prænunciat mutat statum suum in bonum, vel malum, & sic Deus dicitur mutare sententiam. Iere. 18. Hic autem nulla mutatio facta est in Achab: qa cùm priꝰ annunciaretur bonum deinde malum, oportebat, quòd post primam prænunciationem Achab peccaret grauiter contra Deum: & tunc Deus mutaret contra ipsum sententiam in malum: sed nihil tale fuit, vt patet ex litera. Itē patet, quia ad hoc oportebat intercidere aliquantum tpis: ita vt Achab mutaretur de bono in malum, sed nullum tempus intercidit inter istas duas prænunciationes: quia mox vt Micheas dixit, ascendite cuncta euenient prospera, dixit Achab: adiuro te, vt non loquaris mihi nisi quod verum est: & tunc dixit Michæas: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus: ergo non poterat hic mutari status Achab ad hoc, vt Deus diuersa annunciaret de eo. Tertiò quia cùm prius dixisset Michæas, ascendite, cuncta euenient prospera, putans Achab, quòd non diceret ei verum, dixit: adiuro te, vt non loquaris mihi nisi id, quod verum est: & tunc Michæas prænunciauit ei malum: ex quo apparet ꝙ Michæas non dixerat primam prenunciationem tanq̄ verā, nec tanq̄ reuelatā a Deo, sed illudēs Achab: & qn̄ q̄situs est de veritate respondit id quod Deus ei reuelauerat. Quartò patet: quia in visionibus istis Michææ ponitur quomodo spiritus mendacij ex mādato Dei venit ad decipiendum prophetas Baal, qui prophetabant coram Achab, & sic quando illi prophetabant iam decepti erant, & sic sniauerat contra Achab: & tamen prophetę Achab prenunciauerant antequam veniret Micheas: vt patet in litera, ergo antequam nunc loqueretur Michæas erat determinatio Dei contra Achab quasi posita in executione. Non ergo poterat nunc Michæas facere duas prenūciationes ex parte Dei vnā de bono, & aliam de malo: nisi forte prænunciatio de malo præcessisset, ad quam iam Deus erat determinatus: & tamen Michæas prius locutus est hic bonum quàm malum: ergo non fuerunt istæ duæ prenunciationes ex parte Dei, sed solùm secunda, scilicet de malo. Alia autem non fuit prænunciatio, sed Michæas dixit illud ludens. Cùm autem queritur, an Michæas in hoc mentitus est. Dicendum quòd non, licèt falsum dixerit, nisi accipiatur mendacium largè: nam mendacium est falsa vocis significatio cùm intētione fallendi. Michæas autem falsum dixit hic, sed non dicebat cum intentione fallendi, quia non intendebat consistere in hac determinatione, sed postea dicere veritatem, sicut factum est. Potest igitur dici mendacium iocosum, quia illudendo dixit: sed non pernitiosum, quia non intendebat fallere, nec per hoc nocere, & fortè hoc ostendebat Michæas in vultu. Sicut non est idem vultus hominis, quando iocosè mentitur, & quando vera seriosè loquitur, & quando falsa cum intentione nocendi dicit. Sed tunc quæretur, cùm Michæas sciret hoc nō esse verum, & postea contrarium dicturꝰ erat, ad quid voluit nunc dicere, quòd Achab prosperaretur. Dicendum, quòd primò esse potuit hoc ad complacendum ei, vt ostenderet, quòd non habebat animum dicendi mala contra eum, nec desiderabat ei mala. Nam Achab oderat Michæam, & conquerebatur de eo, ꝙ semper prænunciaret mala contra ipsum: ex quo innuebat, quod ex intentione, & desiderio mala loqueretur: vt ergo ostenderet, quòd non desiderabat ei mala,

mala, sed bona: & tamen mala illa, quæ prenunciare F
solebat contra ipsum, non erant ex desiderio suo,
sed quia Deus iubebat sic annunciare, prænunciauit
prius bonum, ostendens, quòd illud erat quod ipse
desiderabat: & postea prænunciauit malum ostendens, ꝙ illud Deus iubebat prænunciari: sed illud ipse non cuperet. Hoc autem consonat valde literæ, qa cùm primò Achab absolute peteret à Michæa an ascendere deberet in bellum, dixit ipse: ascendite, & cũcta euenient prospera. Et cùm dixit Achab, adiuro te, vt non loquaris mihi nisi verum in nomine domini: quasi dicat, nõ locutus es ex parte tua, ideo adiuro te, vt non loquaris nisi in nomine domini, idest id, ꝙ Deus iubet tibi loqui: & tunc Micheas prænunciauit ei mala. Item patet ista differentia, quia in prima G
responsione Michæas non dixit, quòd Deus diceret hoc, vel illud, sed solùm dixit, ascendite & cete. In secunda dixit, vidi vniuersum Israel dispersum in mõtibus, & dominus dixit non habent isti dominos, & sic ostendit primam rñsionẽ esse suam, secundam eẽ Dei. Tertiò dixit hoc fortè Michæas ex quadam cautela humana licita timens mortem: quia cùm Achab odisset eum, quia solebat sibi semper mala prænunciare: timuit ꝙ si nunc prima fronte pnunciaret mala, ꝙ Achab occideret eum, vel noceret ei. Voluit ergo eũ aliqualiter placare tollens impetum furoris rñdendo sibi primò prospere. Quartò potest dici, quòd fecit ad magis increpandum Achab, vt si forte posset deducere eum vt non iret in bellum ne periret. Si autem pri H
mò rñderet sibi veritatem, quam intendebat: non habuisset locum increpandi eum sicut nunc, quia si primò dixisset veritatem, non quereret quicquam vltra Achab. Quia tamen prius dixit prospera Achab, dixit, ꝙ loqueretur ei verum in nomine domini: & tunc annunciauit ei malum: & sic Achab intelligebat, vel saltem innuebat, ꝙ responsio prima prospera non erat ex parte Dei: & sic ipsemet seipsum argueret, si postea nõ staret responsioni aduersæ, quam putabat esse Dei. Cùm autem arguitur primò ꝙ peccauit, quia falsum dixit. Dicendum quòd non dixit cum intentione fallendi, & sic non peccauit pp prædicta. Ad secundum quando dicitur, ꝙ ipse promisit nuncio, quòd non loqueretur nisi quod Deus ei diceret. Dicendum quòd I
non intelligebat hoc de locutione determinata, quia non permansit in ea, sed secunda: & illa est quam Deus dixit.

Quare Achab voluit rursum interrogare Michæam. Quæst. XXXI.

QVAERITVR, cùm Micheas rñdisset prospere ipsi Achab, ad quid voluit super eadẽ re rursus interrogare. Nam videtur, quòd non debuisset eum iterũ interrogare. Primò, quia debuisset ei credere, cum Michæas prænunciasset prospera Achab, & homines sunt naturaliter prompti ad credendum ea, quę sunt in fauore eorum. Secundò, quia Michæas K
concordauit nunc cum quadringentis prophetis, qui prospera prænunciauerunt, & sic propter concordiã tantæ multitudinis non debuisset amplius dubitare, sed assentire ei. Tertiò quia Achab non interrogauit alios prophetas, sed mox vt illi quadringenti prophetæ prophetauerunt assensit eis, vel saltem non interrogauit eos, vt patet in litera. Dicendum ꝙ Achab interrogauit Micheã, quia non fuit certus de prima responsione sua. Primò quia Micheas solebat semper prænunciare ei mala, vt patet supra. Ideo mirabatur nunc quomodo prænũciaret ei bona, & sic putauit ꝙ non diceret verum. Secundò quia Michæas erat propheta domini, & ipse non colebat Deum, sed magis Baal. Ideo dubitauit quomodo Deus ei bona prenunciaret. Tertiò, qa fortè Achab vidit ex vultu Michęę quòd ipse non loquebatur verum, sed magis illudens: cùm alius soleat esse vultus hominis iocosè mentientis, & alius hominis seriosè vera dicentis: ideo adhuc quæsiuit quousque seriosè verum ei responderet. Ad primum dicendum, quòd licèt esset in fauorẽ Achab ista prima responsio, ipse non habuit causam assentiẽdi ei propter predicta. Ad secundum dicendum, ꝙ licèt Michæas concordaret cum omnibus prophetis Achab, non credidit ei Achab, quia non putauit eum loqui ex intentione, vt dictum est. Ad tertium dicẽdum, quòd licèt non interrogauerit prophetas Baal de dictis suis, interrogauit Michæam, quia non pertinebat ad eundem Deum, sed quadringenti prophetę erãt ipsius Baal, & Michæas erat propheta dñi, & mirabatur Achab, an posset prophæta dñi concordare prophetis Baal. Ideo interrogauit eum dubitans an verũ sibi dixisset.

An peccaret Michæas dissuadendo regi Achab, vt non iret ad bellum. Quæst. XXXII.

QVAERITVR an Michæas peccaret, si conaretur per aliquos modos inducere regem Achab, vt non iret ad bellum. Quidam dicunt quòd sic, quia Michæas cognoscebat determinatè Dei certam sententiam de Achab, s. ꝙ iret in bellum, & moreretũ ibi, ideo si conaretur auertere eum à bello, conaretur contra Dei determinationem, & contra volũtatem eius, ne compleretur. Respondendum, quòd non peccabat Micheas quantuncunque induceret Achab regem. Primò quia non fuerat prohibitus eũ inducere. Secundò quia potius videtur, quòd mereretur agendo ex charitate, ne ille moreretur in bello. Tertiò quia videbatur competere ipsi Michææ ex officio sibi iniuncto auertere regem Achab à bello. Nã quadringenti prophetæ Baal, qui prænunciabant regi futura bona in bello, & quòd ascenderet, inducebant eum ad bellum: Michæas autem è contrario prænunciabat ei, quòd moriturus esset in bello; ideo potius distrahebat eum à bello. Quartò quia non constabat Michææ istam voluntatem esse firmam Dei, s. ꝙ moreretur in bello, quia dato quòd nunc prænunciasset, quòd in bello moriturus esset, si Achab doleret de peccatis suis, Deus mutaret sententiam, & prænunciaret, quòd vinceret in bello. Sic patet de Ezechia, cui mors prænunciata est per Isaiam, & tamen cùm fleuisset illico denunciatum est ei, quòd viueret quindecim annis. quarto Regum 24. & Isa. 27. Non enim constabat adhuc firmiter isti prophetæ de voluntate Dei, licèt diceret ei istud, vel istud erit, eo quòd sciunt prophetæ, quòd Deus consueuit mutare sentẽntiam. Sic patet Ionæ. secundo, cùm Ionas prædicasset certissimè Niniue post quadraginta dies subuertẽdam: Niniuitæ dixerunt quis scit si conuertatur, & ignoscat dominus, & relinquat post se benedictionẽ. Idem patet Ioel. 2. ideo quousque Deus dicat prophetæ, ista est voluntas mea, & nullo mõ mutabor ab ea, non erit certus propheta, an Deus mutabit sentẽtiam propter preces, vel peccata eorum, contra quos denũciatur. Sic patet de Balaam, quem induxit rex Moab, vt malediceret Iudæis, & ille conatus est bis maledicere, & bis prohibuit eum Deus maledicere, certificãs quia non posset maledicere illi populo, eo quòd benedictus erat. Num. 22. Tunc Balaam dixit ad regem Moab: non est Deus, vt homo vt mentiatur, nec vt filius hominis, vt mutetur: quasi dicat, scias, quòd iã non potero maledicere isti populo: etiam si sępe ad hoc coner, quia Deus dixit mihi, quòd non possem male-

maledicere: ipse tamen non mutabitur à sententia sua, nec mentietur, eo quòd non est sicut homo. Idem patet de Samuele, & Saule. Nam Samuel prænunciauit Sauli, quòd perderet regnum, eo quòd nõ obedierat mandato Dei contra Amalecitas, & Deus denunciauit Samueli quòd ista sententia erat firma, & nullo modo mutaretur. primo Reg. 15. scilicet: Scidit Deus regnum Israel à te hodie, & tradidit illud ꝓximo tuo. Et sequitur: Porro triumphator in Israel non parcet, & pænitudine non flectetur: idest Deus qui est triumphator Israel, non flectetur penitudine, idest non pænitebit de sententia sua, ita vt moueatur ab ea, & sic fuit illa firma, quia per nullas præces aut lachrymas Samuelis agi potuit quòd Saul maneret in regno. Sed adhuc dicendum, quòd licèt per tale mediũ certificetur immutabilitas diuinæ sententiæ: tamẽ adhuc manet interdum prophetis quoddam dubiũ, an Deus ab illa sententia precibus moueri possit. Sic patet de Moyse, quem Deus certificauerat, quòd non intraret in terram Chanaan Nume. 27. & Deuter. 33. Et tamen adhuc quotidie orabat dominum, vt permitteret illuc eum intrare: quousque Deus semel iratus dixit ei, suffic. tibi, nequaquam loquaris vltra ad me de hac re. Deut. 3. Sic etiam fuit de Samuele, qui prænunciauerat regnum auferendum Sauli, & ipse de hoc certificatus fuerat. Et tamen semper adhuc post hoc orabat, & lugebat pro eo, vt non auferretur si bi regnum 2. Reg. 15. quousque Deus dixit ei: Vsque quo tu luges Saulem? cùm ego proiecerim eum, ne regnet super Israel. primo Regum decimo sexto. Dicendum ergo, quòd licèt Deus certificet aliquem de aduentu alicuius rei aduersæ contra eum, vel contra alios per modum illum quo solet certificare de firmitate sententiæ, licet adhuc isti homini orare Deum in contrarium, vt mutet sententiam quousque Deus ꝓhibeat eum orare, & tunc tenetur cessare, quia iam peccatum esset orare non quidem inquantum agim⁹ ꝯtra voluntatẽ Dei cognitam, sed inquantum agimus contra expressum preceptum eius, quia ista est aperta rebellio, & inobedientia: non tamen tenemur nos semper velle id, quod Deus vult: quia si constet mihi, quòd Deus velit cognatos meos, vel amicos perire, aut damna tolerare: non teneor illud velle: imò teneor contrariũ velle: imò volendo id quod Deus, peccarem mortaliter. Et ista est sententia communis omnium theologorum, scilicet quòd non tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in velle, sed in modo volendi, idest sicut Deus vult semper ex charitate, ita nos quidquid velimus semp ex charitate velimus: non tñ quòd velimus semper id quod scimus Deum velle. De Michea autem cùm obiicitur, quòd peccaret inducendo regem Achab ne iret in bellum. Dicendum, quòd non erat adhuc certificatus de illo euentu ꝑ omnes modos supra assignatos, & tamen dato quòd esset certificatus posset adhuc conari in contrarium, & orare pro eo quousque De⁹ prohiberet eum vtrunque agere.

Qualis fuerit prima uisio Michææ.
Quæstio XXXIII.

QVAERITVR De prima visione Michææ, qualis fuerit. Dicendum quòd sicut declaratum est supra in quadam quæstione, quinque modi sunt ꝗbus Deus solet reuelare aliquid prophetis, sed nõ possũt omnes conuenire in proposito. Primus non cõuenit, quia ille est, quando angelus apparet in effigie imaginaria, & loquitur, hic autem non est prophetia locutionis, sed visionis, quia Michæas nihil audiuit, sed dicit, quòd vidit Israel dispersum in montibus. Secundus modus non conuenit, quia etiam ille est per vocem auditam, quando formatur vox, & non videtur formans. Hic tamen nihil auditum est. Quartus & vltimus modus etiam non conueniunt: q̃a illi sunt per solam mutationem intellectus, quando Deus reuelat aliquid prophetæ mouendo intellectũ suum ad intelligendum illud non facta aliqua mutatione exterius. Hic autem videtur esse tertius modus, scilicet per visionem imaginariam, quia dicitur: vidi Israel, & est regula cõmunis de prophetis, quòd qñ dicitur, vidi tale, vel tale: vel ostendit mihi dñs tale aut tale: intelligitur de visione imaginaria. Si aũt dicatur dominus dixit ad me, vel dominus locutus est mihi, vel factus est spiritus domini super me, potest in- B telligi de quarto mõ, scilicet de immutatione intellectus, vel de primo vel secundo. Hic autem quia dicitur, vidi Israel, fuit imaginaria visio: & fuit hoc modo, scilicet quòd Deus immutauit phantasiã Michææ formando in ea nouas imaginationes, vel veteres nouo modo coniungendo, & illustrando: secundum q̃ immutationem videbatur Michææ, ꝙ apud Ramoth Galaad videbat totum Israel dispersum per montes tanquam si non haberent dominum, & quòd Deus erat ibi presens, & loquebatur mihi dicens: non habent isti dominum. Reuertatur ergo vnusquisque in domum suam in pace. Ad veritatem tamen Michæas nihil tale videbat: sed faciebat Deus hoc sibi videri in phantasia. Sicut homo in somniis videtur sibi aliquid C videre, & facere, & nihil est. Erat tamen illud ad significandum ipsi Michææ, quòd totus Israel dispergẽdus esset in montibus mortuo rege suo in bello, sicut postea factum est. Et licèt illa esset visio imaginaria, & quasi somnialis, tantum certificabatur per eã quantum ad veritatem: sicut si realiter videret in campo, & quòd Deus immittebat ei istam visionem.

Quando habuit istam visionem Michæas.
Quæst. XXXIIII.

QVAERITVR, quando Micheas habuit istã primam visionem. Aliqui dicunt, quòd coram rege: nam Michæas vocatus est à rege Achab, & D interrogatus, an ire deberet in bellum. Et tunc rñdit ei Michæas, quod habetur hic: ergo videtur, quòd coram ipso habuit istam reuelationẽ, quia prius nesciebat, an interrogandus esset. Sed tunc obiiceretur quòd non stet, quia ista fuit visio imaginaria, & tales fiunt in somniis, ergo non fieret nunc coram rege, sed aliqua nocte precedente Michæas habuisset illam. Aliqui propter hoc dicunt, quòd Michæas prius habuit reuelationem, quàm veniret ad regem & interrogaretur. Dicendum tamen quòd in hoc non est difficultas, quia poterat fieri ista visio imaginaria Micheæ coram rege, postquam interrogaretur: vel quòd prius habuisset illam. Et sciendum, quòd licèt visio imaginaria cõiter fiat in somniis, fieri tamen potest, & fit aliquando in vigilia. Sic patet de beato Ste- E phano Act. 7. cùm dixit, ecce video cælos apertos, & Iesum stantem à dextris Dei: manifestum est autem, ꝙ illa non erat visio realis: quia beatus Stephanus nõ poterat videre vsq; ad celũ empyreũ, vbi Christus sedet. Itẽ nõ poterãt cæli aperiri, quia non possunt rũpi, nec habent portas, aut fenestras, quæ aperiantur. Itẽ dato, quòd omnia ista essent, non poterat videre Stephanus Christum sedentem à dextris Dei, cùm ipsemet sit Deus, & sic non sedet à dextris sui ipsius: si autem dicas ibi Christus pro filio, & Deus pro patre, qui sunt duæ personę distinctæ realiter, adhuc Christus non potest sedere à dextris Dei patris, quia pater non habet dexteram, nec sinistram, cùm sit incorporeus,

Stephanus an realiter viderit cęlos apertos.

reus,& purus spiritus.Ioan.4.scilicet:Deus spiritus est. F Imò magis dicendum est, quòd pater, & filius, & spiritus sanctus sunt in Christo homine: quàm quòd Christus homo sedeat ad dexteram patris, vel spiritus sancti,nec potest vnus ostendi separatus ab alio,cùm habeant eandē subtantiam nunc, sed vnus in alio,& alius in alio est. Sic patet quando Philippus dixit Christo: domine ostende nobis patrem,& sufficit nobis: Christus autem dixit increpando Philippum, & alios tanquam simplices: Tanto tempore vobiscum sum, & non me cognouistis? Philippe, qui videt me, videt & patrem meum: an non credis, quòd ego in patre, & pater in me est?Io.15.Non ergo poterat esse realis ista visio beati Sthephani: sed necesse est,quòd esset imaginaria.s.quod Deus in phantasia Stephani fecit imagines G secundum quas videbat sibi, quod videbat cælū apertū, ac si realiter illud videret, & quia erat ibi Deus pater in maiestate sua in excelso throno, & ad dextram eius Christus sedens. Aliquis tamen adhuc dicet, quòd licèt ista nō fuerit visio realis, non fuerit tamen imaginaria, sed intellectualis,scilicet quòd verè beatus Stephanus viderit,nec fuerit ibi aliqua imago phantastica: sed solùm quòd intelligeret cælos apertos esse, & Iesum stantē à dextris Dei. Dicendum, quod hoc non stat: primò, quia tunc non esset illic aliquis specialis actus pertinens ad reuelationem, vel prophetiam: nam quilibet nostrū potest cogitare, vel intelligere, quòd cęli aperti sint: & Christus sedeat à dextris Dei: & tamen hic erat specialis reuelatio facta beato Stepheno ad confirmatio- H nem dictorum suorum. Et patet, quia Act.7.dicitur quòd cùm Stephanus esset plenus spiritu sancto intendes in cælum vidit gloriam Dei,& Jesum stantē à dextris Dei, & ait. Ecce video cælos apertos,& cęt. & sic Spiritus sanctus dabat illi specialiter reuelationē,ideo non erat sola intellectualis cogitatio. Secundò patet, quia licèt intellectus dicatur quidam visus 6.Ethic. & intelligere sit quoddam videre, tamen quādo aliquis propheta dicit se vidisse talia vel talia:nō dicitur hoc pertinere ad visionem siue immutationem intellectus:sed ad visionem imaginariam, vt dictum est supra. Tertiò patet efficacius, quia dicitur: ecce video cælos apertos: si tamen esset sola intellectualis immutatio,istud esset inutile: nec deberet dici, video cęlos apertos, potius quàm video terram apertam, quia nihil faciebat hoc ad propositum, sed solùm quòd diceret video Iesum stantē à dextris Dei. Litera tamen instat in hoc cùm dicat, quòd Sthephanus vidit cælos apertos: & ipse iterum dicit: Ecce video cælos apertos: ergo aliquid prodest ista clausula. Et nihil prodesset, nisi ad hoc:quia cùm ipse diceret Iudæis, quòd videret Christum stantem à dextris Dei,possent dicere Iudæi,quomodo tu hoc vides: quia Deus est in cælo, & tamen cæli clausi sunt? vt ergo ostenderet modum, quo ista videbat, dixit:ecce video cœlos apertos:quasi dicat,per illam aperturā video ista,quasi significaret se realiter videre, cùm tamen non videret realiter, vt probatū est: videbatur tamē sibi, quòd videbat cœlos apertos, K cùm dixit: ecce video cœlos apertos: ergo fuit visio imaginaria, scilicet quòd Deus ostenderit Stephano quandam imaginem cœlorum, in qua appareret quędam apertura. Si autem ad intellectū pertineret hoc, non fieret ibi aliqua mentio de apertura cœlorum:quia ad hoc quòd intelligatur id, quod in aliqua re clausū est,nihil magis refert, quòd illa res sit clausa, quam aperta: cùm videamus, quòd etiam in absentia rei intelligamus illam. Apparet ergo, quòd ista visio Stephani fuit imaginaria: ipse tamen habuit eam in vigilia præsentibus Iudæis: ideo visio imaginaria prophetalis ita fit in vigilia, sicut in nocte. Ita nunc dicendum de Michæa, quod istam visionem imaginariam

An visio b.Stephani fuerit imaginaria, an intellectualis.

potuit habere coram rege Achab,quādo vocatus est, vel quod prius habuit. Dicendum tamen, quòd licèt vtrunque possit stare,veritas est quod Michęas habuit istā reuelationem antequam vocaretur à rege, scilicet quod Deus ostendit ei,quod rex interrogaturus esset eum, & quid deberet ei respondere. Hoc patet, quia dixit Michæas,vidi Israel dispersum in montibus: & sic nō erat tunc ista visio coram rege,sed iam fuerat antequā vocaretur: quia aliàs diceret,video Israel dispersum in montibus, sicut beatus Stephanus dixit Act. 7.Ecce video cœlos apertos, idest vobis pręsentibus hoc video. Hoc autem sępe fiebat, scilicet quod Deus appareret prophetis interrogandis super aliqua re, antequā interrogaretur. Et diceret eis quid responderent: vt patet de Samuele primo Reg.9. & de Ahia silonite 3.Reg.4.& declarabitur infra in quadam quæstione. Secūdò patet,quia Michæas vidit hic, quomodo Deus tenuit consilium, & misit spiritum ad decipiendum propheras Baal, vt patet in litera. Prophetæ autem Achab quando prophetauerunt erāt iam decepti per illum spiritum: vt etiam patet in litera.Ergo antequā illi prophetarent Michæas habuit istam visionem:illi tamen prophetauerunt antequam veniret Michæas: vt patet in litera: ergo Michæas habuerat istam visionem antequam vocaretur à rege.

An in ista visione apparuit solùm occisio regis.

Quæst. XXXV.

QVAERITVR quomodò dicitur in visione ista, quòd Deus dixit quòd vnusquisque Israelitarum reuerteretur de bello in domum suam in pace: in quo innuitur, quod solus rex moreretur in bello: quomodo autem esse poterat, quòd rex, qui erat dux belli occideretur, & cęteri manerent illæsi? Respondent Rabbi Salomon,& Nicolaus post eum, quòd populus Israel etiam in bello moriturus erat cùm rege suo: quia quando Achab tenuit Benadad regem Syrorum,& dimisit eum in pace, iste Michæas iuit ad Achab,& dixit ei mandato Dei:quia dimisisti virum dignum morte,erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius.3.Reg.20.nunc tamen mor- I tuus est Achab in bello, ideo etiam populus suus debebat mori. Dicunt tamen quòd sanguis Michææ effusus, qui erat innocens satisfecit pro populo,ne periret, quia populus erat iustus: pro Achab verò non satisfecit, quia ille erat iniquus: ideo ipse periit, & non populus. Dicendum, quòd non stat,primò, quia non poterat sanguis Michææ satisfacere pro populo: nam potest vnus homo orando Deum pro altero, vel tolerando pro eo labores proficere ei apud Deum, vel satisfacere pro aliquo peccato eius: nullus tamen homo est, aut fuit quantumcunque sanctissimus, qui orationibus suis, aut laboribus etiam grauissimis vsque ad mortem posset satisfacere pro peccatis vnius regni,vel magni populi. Solus enim Christus potuit satisfacere pro peccatis omnium hominum: eo quòd ipse non erat purus homo, sed Deus & homo: nam aliàs non fuisset necessarium, quòd Dei filius carnem sumeret, vt in ea pateretur,& nos redimeret: si aliquis homo sanctissimus moriendo pro peccatis nostris potuisset nos redimere: Michæas ergo effuso sanguine suo non poterat satisfacere pro peccatis populi. Secūdò patet,quia ad hoc quòd ille sanguis prodesset in remissionē pro populo, necesse erat quod effunderetur pro populo, non fuit tamen ad hoc effusus, sed solùm, vt appareret vulneratus in facie coram rege Achab,vt non cognosceretur esse propheta,& vt conuenientius posset enarrare, quæ Deus ei iusserat.3.Reg. 20.

Lyranus reiicitur.

20. non ergo satisfaceret pro peccatis ipsius populi:
nec pro peccatis alicuius de populo. Tertiò patet, q
hoc est inconuenienter dictum, scilicet quòd sanguis
Michçæ satisfecerit pro peccatis populi: quia erat
iustus, & non pro peccatis Achab, qui erat iniu-
stus. Nam si populus iustus erat, non oportebat pro
eo satisfacere: sed pro iniustis, qui indigebāt satisfactio
ne. Sic dixit Christus Matth. 14. non veni vocare iu-
stos, sed peccatores: & Apostul⁹ dixit: Christus mor-
tuus est pro nobis, iustus pro iniustis. Quartò non stāt,
quia dicunt ꝙ de populo non erant prænunciatum, ꝙ
moreretur in bello, sed solùm de Achab, quia dixerat
Michæas: erit anima tua pro anima eius, & populus
tuus pro populo eius 3. Reg. 20. Sed hoc non stat, quia
anima non ponitur ibi pro anima, sed pro hoīe, scili-
cet, erit anima tua pro anima eius, idest tu eris pro eo,
& populus tuus pro populo suo, & sic æqualiter de-
nunciabatur malum ipsi Achab, & populo suo. Sic
patet sepe in scriptura, in qua accipitur anima pro ho-
mine, scilicet quòd septuaginta animæ egressæ sunt
de fæmore Iacob, & quòd septuginta animæ ingressæ
sunt in Aegyptum, Gen. 47. & Exo. primo. Et tamen
anima non poterat egredi de femore Iacob: nec ingre
di in Aegyptum, sed homo. Sic etiam Ezech. 18. ani-
ma, quç peccauerit, ipsa morietur, idest homo, qui
peccauerit: nam anima non potest mori. Dicendum
igitur, quòd sanguis Michææ non satisfecit pro popu-
lo, nec pro aliquo de populo: Deus tamen voluit, ꝙ
populus non moreretur in bello, & quòd moreretur
Achab. Cùm autem obiicitur, quomodo poterat
mori solus rex, & alij manerent illæsi? Dicendum ꝙ
fuit opus Dei, eo ꝙ ipse fecit quòd in primo ingressu
quidam iaceret sagittam in incertum, & percuteret
regem, & moreretur: vt patet infra in litera. Alio
modo poterat fieri: eo quòd rex Syriæ mandauerat
omnibus ducibus belli, quòd non pugnarent contra
aliquem Israelitam, sed solùm contra regem Israel: vt
patet infra in litera. Cùm autem ille occisus esset, nō
curarent amplius Syri pugnare. Dicendum tamen
quòd licèt iste esset modus, quem disposuerat tenere
rex Syriæ contra regem Israel: quia tamen ille muta-
uit habitum, & non potuit cognosci, vt patet in lite-
ra: cessauit iste modus, & Deus fecit vt quidam sagit-
tans in incertum, occideret regem Israel: & cùm ille
ad mortem vulneratus est, dedit Deus in mentem Sy-
rorum, vt nihil vltra vellent pugnare, nec nocere po
pulo: & sic potuerat Israelita vnusquisq; redire in pa-
ce in domum suam. Non tamen innuitur ex hoc, ꝙ
nullus omnino Israelitarum occubuerit in bello, vel
vulneratus sit: sed ꝙ rarissimi, vel quasi nulli percussi
fuerint, respectu quorum tanta multitudo diceretur
tota redire in pace. Cùm autem obiicitur, quòd po
pulus Israel peritur⁹ erat, quia sicut anima Achab erat
pro anima regis Syriæ: ita populus Israel debebat esse
loco populi Syrorum. Dicendum ꝙ Israelitç non pe-
rierunt, quia Deus noluit: & hoc potuit esse duplici-
ter. Vno modo quòd illud malum prænunciatum à
Deo iam mutatum esset. Nam illud prænunciatum
est. 3. Reg. 20. & post illud Achab doluit de peccatis
suis operiens carnem suam cilitio, & ieiunans, & tūc
Deus dixit ad Eliam: nōne vidisti humiliatum Achab
coram me? quia igitur humillatus est mei causa, non
inducam malū in diebus eius. 3. Reg. 21. Et sic illa cō-
minatio iam reuocata erat: quia tamen Achab postea
peccauit, nunc de nouo Deus diffiniuit contra eum,
quòd moreretur in bello: populus autem fortè postea
non peccauit: & sic non teneretur ad mortem ex prio
ri sententia, quç iam reuocata erat: nec ex aliqua
noua, quia nulla talis nunc ferretur cùm populus non
peccaret. Aliter potest dici, quòd illa sententia præ-

A nunciata per Michæam, scilicet erit anima tua pro
anima eius, & populus tuus pro populo eius, non fuit
reuocata: sed fuit nunc executioni tradita: & tamen
cùm dicitur, erit populus tuus pro populo eius, non
erat sensus, quòd totus populus Israel deberet mori in
bello, sed ꝙ esset pro Syris: scilicet quia si non peccas-
sent obtinuissent contra Syros, quia tamen peccaue-
runt Syri præualuerunt contra eos, & fugauerunt eos
de bello, & potuisēt magis illis nocere, nisi Deus auer
tisset corda Syrorum ab hoc.

Qualiter fuit secunda visio Michææ, & quando, & an sit sic realiter. Quæstio. XXXV.

B QVAERITVR De secunda visione Michææ,
qualis fuerit, & quando, & an illa, quæ continē-
tur in ea sic fuerint realiter. Ad primum dicendum,
quòd ista visio fuit imaginaria sicut præcedens: quia
sicut ibi dicitur, vidi vniuersum Israel dispersum in
montibus: ita dicitur in secunda, vidi dominum se-
dentem in solio suo. Imò dicendum quod tota fuit
vna visio continuata sub eadem reuelatione: sunt ta-
men in se distinctę visiones, eo quòd ista secunda nō
ponitur ad significandum aliquid de nouo, sed tanꝙ
probatiua primæ visionis, vt declaratum est supra in li
tera. Ad secundum dicendum, quòd ista visio, licèt
sit imaginaria, poterat tamen fieri siue coram rege, si
ue antequam vocaretur Michæas à rege. Dicendū
C tamen, quòd fuit antequam vocaretur Michæas, sicut
dictum est de prima visione propter easdē rationes,
cùm tota sit vna visio continuata. Ad tertium dicen-
dum, quòd ea, quæ habentur in hac visione, non fue-
runt sic realiter, quia Micheas nō poterat videre Deū
sedentem in solio suo, eo quòd Deus nec solium ha-
bet, nec sedere potest, cū sit incorporeus. Sedere āt
est quidā motus situs & locationis: locatio āt solis cor
poribus conuenit. Item non poterat Michæas videre
exercitum cœli à dextris, & sinistris Dei: quia Deus
nec habet dextram, nec sinistram, ad quam posset
esse exercitus celi, nec ēt exercit⁹ celi pōt videri: cùm
angeli sint incorporei, nec oportet ꝙ nunc sumerent
corpora de aere ad standū coram dn̄o, cùm solū illa su
D mant ex necessi tate, quando nobis loquuntur, vt pos
sint videri à nobis. Item quia Deus ponitur hic volēs
nocere Achab, & congregans concilium angelorum
ad inueniendum modum, quomodo deciperetur, &
morerēt in bello, & tamen si Deus vellet occidere eū,
non oportebat queri modum, quia per hoc solùm, ꝙ
vellet moreretur: imò nō possit viuere nisi Deus spe-
cialiter conseruaret ei vitam, vt patet Sapientię 12.
Item dato quòd Deus vellet mortē Achab, non opor
tebat, quòd congregaret concilium, vt videretur quo
modo decipi posset: quia hoc pertinet ad illos, qui ex
seipsis non habent sufficiens iudicium, & inquirunt
consilia aliorum: ideo Deus non habet consiliarios:
vt patet ad Roma. 11. scilicet. Quis enim cognouit sen
E sum domini, aut quis consiliarius eius fuit. Item dici-
tur hic quomodo in illo cōcilio quidam dicebant sic,
& alii sic: scilicet quòd discordabant in deliberatio-
ne, sed hoc nō conuenit angelis: quia circa tam paruā
rem nemo esset, qui immediatè nesciret dare modū.
Item quia dicitur hic, quòd spiritūs processit coram
domino, scilicet quidam dæmon, vt infra declarabi-
tur: & Deus approbauit consilium illius, & non con-
silia angelorum, quod erat satis inconueniens. Item
quia quando ille spiritus dixit, quòd ipse deciperet
Achab, Deus quærit ab eo quomodo faceret, quasi
nesciens, quis modus erat quem intendebat ille spiri-
tus, non ergo fuerunt ista in veritate, nec aliquid tale
vidit Michæas. Non tamen est dicendum, quòd Mi-
chæas

cheas mentiatur dicendo, quòd vidit hoc, quia verũ est, quòd vidit illud non quidem realiter, sed visione imaginaria, scilicet quod Deus in phantasia sua posuit imagines repræsentantes Deum sedentem in solio, & alia quæ habentur: & secundũ istas videbatur Michææ, quòd videbat Deum sedentem in solio suo, & totum exercitum cęli assistentem sibi, & omnia alia, quæ habentur in visione. Sciendum tamen, ꝙ in hoc non decipiebatur propheta, quia sicut ipse nõ mentiebatur dicens se vidisse ista cùm viderit ea visione imaginaria: ita nec decipiebatur in seipso putans, quòd videret realiter id, quod videbat imaginariè: qa bene sciebat, quòd viderat hoc imaginariè, & non realiter: & semper prophetę cognoscunt differentias visionum suarum, idest an videant imaginariè vel realiter: & sic de alijs modis reuelationis. Sic dicitur Danielis 7. videbã in visione noctis: idest in visione imaginaria, quę solet fieri per noctem, & iterum, visio capitis mei conturbauit me: & istud est manifestius. Nã visio capitis est visio imaginaria, scilicet per imagines existentes, vel causatas in phantasia, quæ est in media cellula capitis.

Quare ostendit Deus eam Michææ.

Quæstio XXXVI.

QVAERITVR cũ ista visio non fuerit sic realiter, ad quid ostendebat eam Deus sic Michęę & quid per eam intendebat inducere. Dicendum ꝙ visio principalis Michææ fuit vna, in qua Deus ostendit ei, quòd Achab moreretur in bello: & ista est præcedens visio. Ista autem secunda nihil nouum importat super primam quantum ad euentum belli: sed ponitur ad cõfirmationem primæ visionis, & quasi redditiua rationis, quia cùm quadringenti prophetæ Baal ꝓnunciauerint concorditer quòd Achab prosperaretur in bello, & solus Micheas diceret quòd ibi moreretur, & populus dispergeretur, non erat dictum suũ satis verisimile contra tantam multitudinem: vt ergo ostenderet quomodo illi errabant, voluit inducere vnam conclusionem: quòd omnes illi prophetæ fuerant decepti per spiritum mendacij, quem Deus miserat, vt deciperet eos: ideo omnes errabant, & ipse solus annunciabat veritatem. Et ad hoc inducitur tota ista visio, scilicet quomodo Deus sedebat in solio & cęt. Sciendum vlterius, quòd non solùm oportebat quòd ista visio esset conueniens ad inducendum istã conclusionem: sed etiam quòd omnia in ea dicta essent verisimilia, & credibilia eis, quibus annunciabantur: quia aliàs irrideretur propheta ab illis: vtpote si illi non crederent, quòd Deus poterat sedere in solio, vel exercitus cęli stare in circuitu eius. Ideo dicẽdum, quòd licèt ista non essent possibilia, vt satis apparet viris intelligentibus: tamen Achab, & cęteri, q tunc erant, poterant accipere ista tanquam verissima: eo quòd nullam repugnantiam poterant ipsi colligere in istis dictis: vel quòd ex eis sequeretur aliquod inconueniens. Et hoc erat propter duo: primò quia illi erant viri simplices non intelligentes aliquid de conditione naturæ diuinæ, nec angelorum: sed putabant Deum esse tanquam quendam regẽ excellentissimũ, & angelos esse tanquam minstros eius astantes sibi, & seruientes: & hoc intelligunt vsque hodie Saraceni, vt patet ex suo Alcorano, & putant quòd angeli possunt carnaliter cognoscere mulieres. Secundum erat, quia Achab erat infidelis, cùm coleret idola, ideo tenebat modum Gentilium: ponunt autem Gentiles deos suos esse corporeos, scilicet Iouem, Saturnum, et cæteros: & ipsos habere vxores, et filios in cęlo. Ponunt etiam Deos congregari ad concilium, & statuere aliquid inter se, quod fieri debeat in mundo. Sic enim ponit Ouidius primo Meta. dicens esse quandã domum Iouis, ad quam oẽs dij congregantur ad concilium: & quòd ad illam est via per quendam circulum album, qui est in cælo: & vocatur in Græco galaxias. Et vulgariter vocatur iter sancti Iacobi: & iuxta illam viam dicit esse domos deorum, cùm ait.

Est via sublimis cęlo manifesta sereno,
Lactea nomen habet, candore notabilis ipse,
Hic iter est superis ad summi tecta tonantis.

Virgilius etiam ponit Deos Gentilium congregarĩ ad concilium, & repugnare sibi, sicut fuit circa bellũ Troianum: dicens, quòd quidam dij fauebant Troianis, scilicet Venus, & alij fauebant Græcis, scilicet Iuno, vt patet 10. Aeneidos: qui autem ista credunt, faciliter credere possunt, quòd Deus cõgregauerit exercitum cęli ad tenendum consilium eum eis super Achab, quomodo deciperetur: imò (quod plus est) si sic non annunciaretur, nõ possent tales viri simplices intelligere quis erat modus, quo Deus diffiniebat circa res humanas: dicitur ergo, quòd Michæas vidit Deum sedentem in solio suo, ita innueret Deum esse quasi quendam regẽ excellentissimum, & sedentem in solio excelso, & pulchro. Sicut Isa. significauit dicens: Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum: dixit autẽ quòd exercitus cęli erat à dextris & à sinistris, quia sic solet esse in consilijs magnorum dominorum, quando multi conueniunt: scilicet quòd dñs sedeat in medio, vt possit oẽs audire: & illi à dextris, & à sinistris eius sedent. Nunc autem exercitus cœli, idest angeli, qui erant ministri Dei, sedebant in circuitu: quia ipsi vocati erant in conciliũ. Posuit autem hic Michæas concilium Dei, quasi vellet Deus deliberare cum angelis suis, quid fieri deberet de Achab. Nam cùm positum fuerit Deum esse quasi excellentissimum regem, reges autem quantũcunque sint potentes, & excellentes semper diffiniũt negocia cum consilio suorum: potissimè in rebus grauibus, oportebat nunc Deum poni tenere consilium cum angelis suis ad hoc, quòd disponeret de ista re ardua, scilicet an Achab periret in bello: & quomodo diciperetur, vt periret. Ponitur etiam quòd illi ministri Dei variè diffiniebãt: quidam sic, alij sic: eo quòd istud solet esse in omnibus congregationibus deliberatiuis, scilicet quòd quidam sic dicant, & alij aliter. Dicitur etiam, quòd ille spiritus inuenit consiliũ bonum: licèt significetur, quòd ille erat de minoribus, & satis procul à Deo stans: cùm dicatur, processit spiritus, & stetit coram domino: scilicet quia sic solet interdum fieri in talibus congregationibus, quòd aliqui viri non excellentes inueniant meliora consilia, & media in negocijs, quàm alij excellentiores, qui prius locuti sunt. Dicitur etiam quòd isti spiritui, qui dedit istud consilium Deus iussit, vt exequeretur illud dicens: egredere, & fac ita. Sic solet fieri in consilijs dominorum: scilicet quòd cùm aliquis ex magno ingenio inuenit melius consilium quàm cæteri: dominus ponit illum tanquam executorem illius, quia sicut ille fuit prudentior cæteris in cogitando illud: ita erit prudentior exequendo illud: Ita fuit de Ioseph cùm prænunciasset fertilitatem septem annorum, & famẽ aliorum septem annorum: & dedit consilium quòd preponeretur toti Aegypto aliquis vir industrius, qui in septem annis fertilitatis colligeret fruct⁹ pro septẽ annis famis. Et tunc dixit Pharao, num inuenire poterimus talem virum, qui spiritu Dei plenus sit? Et dixit ad Ioseph, nunquid sapientiorem, & similem tui inue-

inuenire potero? tu ergo eris super domum meam, Gen. 41. Fuit ergo cõueniens ista visio Michææ in omnibus partibus suis; & verisimilis valde eis, quibus annunciabatur. Item dicendum quòd erat valde conueniens, & magis exprimendum id, quod Micheas intendebat quàm aliter. Nam si Michæas solùm dixisset, quòd Deus dederat spiritum mendacij in ore prophetarum Achab: & non posuisset modum ita particularem, non moueretur tantum Achab ad credendum, sicut enarrando sibi istud particulariter. Et ista erat causa, quare Deus faciebat, quòd prophetæ non solùm verbis, sed etiam per quædam exteriora signa prophetarent: vt declaratum fuit supra in quadã quæstione. Et sic iste Michæas quando prophetauit coram Achab primò faciens se vulnerari in capite 3. Reg. 20. & iste Sedecias, de quo supra in litera, licèt esset propheta malus, non solùm verbis, sed etiam signis exterioribus prophetauit faciens sibi cornua ferrea, & dicens, his ventilabis Syriam, vt patet in litera.

Quis fuit ille spiritus, qui decepit prophetas Baal.

Quæst. XXXVII.

QVAERITVR, De isto spiritu, de quo dicitur hic, quòd decepit prophetas Baal, qui erat. Respõdet Rabbi Salomon quòd erat anima Naboth occisi, quem Achab occiderat, vt acciperet vineam eius 3. Reg. 21. Et quia ibi agitur de morte eius & sequenti cap. scilicet 22. ponitur eadem historia, quæ habetur hic, putauit quòd spiritus ille Naboth nouiter egressus de corpore in vindictam mortis Naboth venerit ad decipiendum prophetas Achab, vt moreretur Achab in bello. Sed dicendum, quòd non stat quòd iste spiritus esset anima Naboth: quia ille erat vir iustus, & anima eius esset in sinu Abrahę, & non egrederetur inde ad decipiendum quemquam. Secundò, quia nõ veniret in vindictam mortis Naboth, qa Naboth erat vir iust⁹, & mortuus est in charitate: iõ nõ desideraret vindictã nunc anima eius. Tertiò, quia animę iustorum nõ desiderant nocere alicui siue bono, siue malo: sed potius prodesse. Quartò non stat; quia ista quæstio procedit præsupposito, quòd fuerit ista congregatio concilij realiter, & quòd venerit ille spiritus coram domino, dicens ego decipiam Achab: & tamen non fuit hoc realiter: sed solùm visio imaginaria: vt supra probatum est in quadam quæstione: ergo non est quærendum quis fuerit ille spiritus, qui stetit coram domino, quia nullus fuit. Verum est tamen, quod aliquis spiritus fuit, qui decepit prophetas Achab: & ille fuit dæmon: quia angeli boni neminem decipiunt: esset autem ille dæmon, qui solebat eis respondere aliàs in negociis eorum: vel forte plures dæmones, qui illis multis prophetis apparerent: & in hoc non differt.

An Deus mittat dæmones ad decipiendum.

Quæstio. XXXVIII.

QVAERITVR, An Deus mittat dęmones ad decipiendum homines. Et videtur quòd sic, quia cùm iste spiritus de quo hic dixerit quòd deciperet prophetas Achab, dixit ei De⁹; egredere, & fac ita. Aliqui dicunt quod non: primò quia non pertinet ad Deum, quòd ipse faciat aliquem decipi: cùm potius

A ipse illuminet homines, ne errent. Ioã. primo, scilicet illuminat omnem hominem venientem in hunc mũdum. Secundò patet, quia illi, qui dicunt Deum mittere dæmones ad decipiendum homines, mouentur ex eo quod habetur hic: & tamen istud non fuit realiter, sed imaginariè: & sic Deus non dixit isti spiritui, quòd iret ad decipiendum prophetas, nec aliquis spiritus super hoc coram Deo apparuit. Dicendum quòd Deum mittere dæmones ad decipiendum hominem potest dupliciter intelligi. Primo modo, quòd Deus velit, quòd homines decipiantur, & ad hoc mittat dæmones. Secundò quòd ipse permittat dęmonibus quòd homines decipiant, vel tentent eos ad decipiendum. Primo modo Deus non mittit dęmonẽ B ad decipiendum homines: quia sic directè Deus vellet, quod homo deciperetur: & hoc falsum est, quia si hoc vellet non oportebat, quòd dæmones ad hoc mitterentur: sed eo ipso, quòd Deus vellet hominem decipi esset deceptus, & nihil intelligeret: imò (quod plus est) homo nihil posset intelligere, nisi De⁹ daret ei lumen per quod intelligeret, & conseruaret sibi illud, & concurreret cũ eo in quolibet actu intelligẽdi. Itẽ nõ pertinet ad Deũ velle hominẽ decipere: quia decipere pertinet ad impotentẽ, qui aliter nocere non potest nisi deceperit: qui autem potens est non decipit, sed aperte nocet: Deus autem omnipotens est, ideo neminem decipit. Item Deus est tota bonitas cùm sit ipsa essentia bonitatis, ideo ab eo non po- C test deriuari nisi bonum & perfectum, decipere autẽ imperfectionem dicit, & diminutionem boni: ideo non prouenit ab eo talis effectus. Item si Deus vellet decipere hominem, directè vellet malum hominis, cùm per deceptionem causetur in nobis omne malũ culpæ: nam omnis malus ab ignorãtia incipit esse malus, quia omnis malus est ignorans: vt patet 3. Ethic. Ita si Deus vellet decipere nos, non esset in potestate nostra facere bonum, aut malum, sed ex necessitate operaremur, cùm essemus decepti: & tunc nec pænæ nec præmia iustè darentur: sed omnia essent confusa. Item si Deus vellet hominem decipere, ipse esset, qui tentaret nos: & non solùm tentaret, sed etiam ad malum necessitaret: Deus tamen non tentat hominem, D vt patet Iacob primo, scilicet. Nemo cùm tentatur dicat, quòd à Deo tentetur: Deus enim tentator malorum non est: ipse enim neminem tentat; & sic neminem decipit. Et consequenter dicendum quòd etiam non mittit dæmones, vt decipiant homines tanquam hoc desiderans. Si dicatur secundum, scilicet quod permittat dæmonibus tentare homines, & decipere, potest dupliciter intelligi. Vno modo quòd ipse imponat dæmonibus officium tẽtandi homines, & decipiendi: licèt non desideret, quòd homines decipiantur, sed faciat hoc, vt habeant locum merendi. Alio modo, quòd non imponat eis officium istud: sed permittat quòd dæmones agant quid voluerint secundum malitiam suam. De primo dicendum, quòd E Deus non imponit dęmonibus officium decipiendi, licèt det eis officium puniendi animas damnatorum, quia decipere ordinatur ad culpã, & in hoc Deus nunquam directè agit nec adiuuat. Quòd autem dæmones puniant damnatos pæna est non culpa: & ad hãc Deus directè agit interdum per se, sicut quãtum ad illos, qui sunt in purgatorio, qui non puniuntur per ministros: sed Deus succendit ignem illum, vt dicit sanctus Thom. quarto Senten. distinct. vigesima prima. De secundo dicendum, quod Deus permittit dæmonibus secundum malitiam suam interdum agere contra homines ad decipiendum eos. Interdum autem licèt ipsi velint hominem tentare, non permittit.

tit. Istud tamen est generale, quòd etiam si Deus per mittat dœmonibus tentare hominem, nunquam tribuit eis aliquam virtutem, vel potestatem decipiendi, aut nocendi maiorem quàm ipsi naturaliter habeant, sed potius reprimit illorum impetum: vel dat homini auxilium ad resistendum, sicut dicitur Lucæ vigesimo secundo, cùm Christus dixit Petro: Sathanas expectauit te, vt cribraret, sicut triticum: sed ego rogaui pro te, ne deficiat fides tua: & sic in omnibus sanctis: Deus enim adiuuat eos in tentationibus dæmonum. Interdum tamen propter peccata hominum Deus destituit eos, & tunc faciliter decipiuntur à dæmonibus, & quicunque homines destituti à Deo in quocunque negocio: etiam si aliàs viri sapientes sint, aut prudentes errant grauissimè. Et isto modo Deus dicitur interdum infatuare homines: scilicet quia destituit eos, & permittit errare: non tamen fuit: talis infatuatio illa, quia Deus dicitur infatuasse consilium Achitophel. secundo Regum decimo septimo. quia ibi nō infatuatus est Achitophel, cùm rectissimum consilium dederit, sed potius Israelitæ infatuati sunt: quia crediderunt consiliū Cusi esse melius quàm consilium Achitophel: cùm tamen esset puerile, & ridiculum: vt declaratum est eodem cap.

Accessit autem Sedecias filius Chanaana, & percussit Michææ maxillam, & ait: Per quam viam transiuit spiritus Domini à me, vt loqueretur tibi: Dixitque Michæas. Tuipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris. Præcepit autem rex Israel, dicens: Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas filium Amelech, & dicetis: Hæc dicit rex, mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace. Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est Dominus locutus in me: Et ait: Audite omnes populi.

Accessit autem Sedecias filius Chanaana. Iste est, qui fecerat sibi cornua ferrea ad prophetandum, vt patet in litera. *Et percussit Michææ maxillam*. Quia dixerat Michæas quòd omnes prophetæ Achab mētiti sunt, & quòd spiritus mendacij loquebatur per ora ipsorum. *Et ait per quam viam transiuit spiritus domini à me, vt loqueretur tibi?* Increpat Michęam quasi irridendo, scilicet per quam viam transiuit spiritus domini, scilicet nunquid ego non sum melior propheta quàm tu: & magis cognoscens voluntatē domini? prius ergo veniret spiritus domini ad loquēdum mihi quàm tibi? & tamen tu dicis, quòd spiritus domini locutus est tibi: & mihi spiritus mendacij: per quam ergo viā transiuit ad te iste spiritus domini, qui reuelauit tibi hoc? ita quòd prius non loqueretur mihi, vt non deciperet? quasi dicat, tu fingis ista, & ridiculum est, quòd spiritus domini transiuerit ad te solum, & dimiserit me, & cęteros: cùm non videretur esse via, per quam transiret, scilicet cùm prius deberet venire ad prophetas digniores quàm ad te minimum, & infimum omnium. *Tuipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubicolo, vt abscondaris*. Scilicet tu non vides nunc, idest non cognoscis quomodo spiritus Domini non venerit ad te, & venerit ad me: & tamen cognosces in die illo quando prę timore mortis transibis de cubiculo in cubiculum intrando in loca secretissima, vt non inueniaris. *Præcepit autem rex Israel dicens*. Consenserat Achab prophetis Baal volens ascendere in bellum, putans quòd mentiretur sibi Michęas: & nunc iubebat eum poni in carcere. *Tollite Michæam, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis*. Volebat quòd iste Amon custodiret eum, ne posset fugere. Et vocatur princeps ciuitatis, scilicet Samariæ: quia in Samaria erat nunc rex, vt patet supra in litera. Non est intelligendum, quòd ipse esset princeps ciuitatis, scilicet quòd esset sua, quia ista erat ciuitas regalis, & caput totius regni, cùm ab ea nominaretur regnum Samariæ: sed dicitur princeps, idest maior in tota ciuitate, quia ipse erat ditior & potentior inter omnes habitatores vrbis. Aliter quòd esset princeps, idest præfectus vrbi, quia fortè rex commiserat ei iurisdictionem vrbis: & sic vocantur aliqui principes, vel præfecti vrbium, tertio Regum decimo sexto, scilicet: Erat autem Ela in Tersa bibens, & temulentus in domo Arsa præfecti Thersa. *Et ad Ioas filium Amalech*. Iste erat alius princeps, & his duobus commissus est Michæas custodiēdus. In Hebræo dicitur ad Ioas filium regis. Ratio differentiæ est, quia in Hebræo dr̄ Ioas filiū Melech, & in Hebręo Melech significat regem. In Latino vna litera addita est, & dicitur, Amelech, & accipitur vt nomen proprium: Hebræi autem accipiunt illud vt commune: & aliqui volunt, quòd in Hebręo deberet dici Amelech: quod est nomen proprium sicut in Latino: errore tamen librariorum illa litera deficit: de quo diximus tertio Regum vigesimo secundo. *Hæc dicit rex, mittite hunc in carcerem*. Scilicet ne fugiat, vt possit puniri in aduentu regis. Iura constituunt carcerem aliquando ad custodiam, aliquando in pęnam quando carcer solùm est pæna statuta ipsi, qui detinetur: hic autem fuit carcer in custodiam, & in pænam, scilicet, vt nō fugeret Michæas, & etiam vt ibi affligeretur propter loci incommoda, & patet ex sequentibus de cibo, & potu, quæ ei in pœnam posita sunt. *Et date ei panis modicum, & aquæ pauxillum*. Scilicet, licèt sit propheta non detis ei cibum & potum ad sufficientiam: sed solùm panem & aquam, & ista in magna penuria: vnde tertio Regum vigesimo secundo dicitur: sustentate eum pane tribulationis, & aqua angustiæ. Dicitur panis tribulationis quādo tam modicus est, quòd homo comedens tribulatur, & aqua angustiæ, idest pauca quantam bibunt illi, qui sunt in obsidione, & habent penuriam aquarum: hoc faciebat Achab, quia ipse oderat Micheam, & volebat quando veniret de bello occidere eum, & ob hoc voluit, quòd poneretur in carcere, ne fugeret, & quòd daretur ei cibus ne interim moreretur: esset tamen paucus, vt in hoc affligeretur. *Donec reuertar in pace*. Idest quousque reuertar in pace de bello: putabat enim, quòd superaret Syros, & omnia prosperè euenirent: sicut prædixerant prophetæ eius, & tunc volebat occidere Michæam morte grauissima. Noluit autem occidere eum antequam iret ad bellum, licèt crederet eum mentitum, quousque ex ipso rei euentu conuinceret Michæam mentitum. *Dixitque Michæas, si reuersus fueris in pace, non est locutus in me Dominus*. Scilicet,

Scilicet, tu dicis, quòd reuerteris in pace, & ego dico tibi, quòd non venies: & si tu venis in pace, ego sum propheta falsus, & non est locutus mihi Dominus. *Et ait audite populi omnes.* Aliqui putant, quòd ista sit sententia incompleta, scilicet, quòd Micheas voluerit hic plura dicere contra regem, sed non permissus est, & mansit sermo inchoatus. Sed non est verum, quia sensus est, quòd cùm rex diceret se reuersurum in pace: & Michæas diceret, quòd non: vt non posset postea hoc negari, induxit in testem totam multitudinē, dicens: Audite populi oēs. s. id quod ego dixi, & quod rex dixit, vt postea iudicetis, quis verum dixit.

Quare Sedecias percussit maxillam Michææ, & an peccauit. Quæstio XXXIX.

QVAERITVR vlterius, quare Sedecias percussit maxillam Michææ, & an peccauit in hoc. Ad primum dicendum, quòd fecit hoc in vindictam propriæ iniuriæ: quia dixerat Micheas omnes prophetas Baal deceptos: & quòd spiritus mendacij locutus fuerat per eos. Sedecias autem credebat se esse excellentiorem Michea in prophetia, vt supra diximus. Et innuit ex illa litera, scilicet, per quam viam transiuit spiritus domini ad me, vt loqueretur tibi, idest, spiritus domini prius veniret ad me, quàm ad te, quomodo ergo tu dicis, quòd venit ad te, vt non veniret prius ad me: quasi dicat: quia ego excellentior sum in prophetia, & non poterat ad te venire quin prius ad me veniret. Credidit ergo Sedecias magnam iniuriam sibi factam, cùm diceret Michæas, quòd non mentiebatur: ideo percussit eum. Secundò, fuit in vindictam publicæ iniuriæ: quia non solùm dixerat hoc Michæas contra Sedeciam, sed cōtra omnes quadringentos prophetas Baal, quos asseruit esse mentitos. Tertiò fecit propter iniuriam Dei: quia Sedecias credebat se verum dicere, & quòd Deus verus reuelauerat ei hoc, & alijs prophetis: Michæas autem dicendo eum mentiri, dicebat Deum mētitum: & Deum esse spiritum mendacij: & eius iniuriam voluit vindicare percutiendo Michæā. Ad secundum quidam dicūt, quòd non peccauerit Sedecias, qa fecit propter causas iustas supra expressas. Dicendum, ꝙ peccauerat grauiter. Primò, quia percussit prophetam domini: ipse.n. solus erat nunc propheta Dei inter istos, vt patet supra in litera. Secundò, quia percussit eum vera dicentē, cū ille veritatem defenderet ostendens istos mētitos, qui verè mentiti erant. Tertiò, quia percussit eū exequētem id, quod Deus iusserat: nam Deus reuelauerat ei hæc, vt illa diceret regi Achab, & hæc facientē pcussit eum Sedecias. Dicendum ergo, ꝙ non solū Sedecias peccauerit, sed etiam Achab, quia coram eo percussit Sedecias Micheam, & debuisset punire illum tāquam iniuriantem, & potissimè præsente rege, cùm non solū esset iniuria Michææ, sed etiam regis: ita tñ grauiter Achab oderat Micheam, quòd non vindicauit iniuriā illius, etiam coram se factam: sed potius de hoc gaudebat: nam aliàs Sedecias nō ausus fuisset præsente rege eum percutere. Ad primum dicendum, ꝙ non habebat iustam causam Sedecias percutiendi Micheam in vindictam iniuriæ. Primò, quia non erat iniuria cum Micheas verum diceret: potissimè, quia illud Deus ostenderat sibi ad dicēdum. Secundò, quia dato, quòd fuisset iniuria, non potuisset Sedecias eam propria auctoritate vindicare: quia ad hoc, quòd iustè puniret non solùm requirebatur iusta causa, sed etiam iurisdictio, quam non habebat Sedecias. Nam etiam si fuisset ipse iudex, populi in ista tamē causa non est iudex, sed actor petens sibi satisfieri de iniuria. Item dato, quòd in aliquo casu quis posset esse iudex in causa sua

A particulari, quod iura abhorrent: tamen saltem modo iudiciali procederet, & diffiniret contra eum. Item dato, quòd deberet puniri Michæas, & esset iudex Sedecias: saltem non exequeretur ratione sententiam, sed alteri executioni mandaret, & tamen ipse executus est: ideo habuit totaliter locum partis: & hoc nūquam licet de iure, nisi in propulsando iniuriam, quando quis contra alterum non verbo, sed opere procedit: & hic non fuit sic, quia Michæas solùm locutus est. Secunda causa assignata pro Sedecia non iuuat: quia sicut non licebat ei propriam iniuriam vindicare, ita nec iniuriam sociorum: potissimè, quia non erat iniuria cùm Michæas diceret verum, scilicet, istos mētitos esse: & hoc dicebat mandato Dei, cui tenebatur

B obedire, etiam si videretur esse damnum, vel præiudicium cuiuscunque. Tertia causa etiam non adiuuabat, quia non erat hic aliqua offensa Dei, quam Sedecias deberet vindicare: imò potius ipse offendebat Deum, quia percutiebat loquentem ex parte eius: sed dato, quòd Michæas offendisset Deum: vtpotè, si Sedecias fuisset verus propheta, & Micheas diceret eum esse mentitum: adhuc non licebat Sedeciæ vindicare hanc offensam Dei ex defectu iurisdictionis. Nam licèt ego videam quemquam blasphemare Deum, non licèt mihi illum occidere, aut percutere, quia hoc dato totus status politicus: & tota pax humana periret, & essent bella infinita: si quilibet sibi ex hac causa posset vsurpare iurisdictionem, & nullum maius

C inconueniens poterat esse contra statum polliticum. Item erat aliud deterius, quia interdum quis putaret offensam esse factam Deo, & vellet illam vlcisci: cùm tamen nulla esset facta: quia non est omnium hominum hoc cognoscere: & sic tunc puniret aliquis, non solùm non habens iurisdictionem, sed etiam sine iusta causa: sicut fuit hic, quòd Sedecias putabat, quòd Michæas offenderet Deum, dicendo contra eum, & alios prophetas: & tamen non offenderat cùm ipse verum loqueretur. Erat etiam aliud inconueniens, quia nō solùm Sedecias vsurpauit sibi iurisdictionem, sed etiam vsurpauit eam præsente illo, cuius erat iurisdictio. Nam rex erat ibi, qui erat iudex quantum ad omnes causas: ideo præsente illo nemo quantumcū-

D que læsus iniustè poterat sibi vindictam proprio iure expetere, sed ab illo expectare.

Quando fuit completum dictum Michææ. Quæstio XL.

QVAERITVR vlterius, quando fuit completum illud, quod hic dixit Michæas Sedeciæ, scilicet, tu ipse videbis in die illo, quando ingredieris cubiculum de cubiculo, vt abscondaris. Respondent quidam, quòd fuit tempore Iheu regis Israel: quando conuocauit omnes cultores Baal, & occidit eos: tunc enim iste Sedecias timens mortem abscondit se de cubiculo in cubiculum. Dicendum, quòd nō stat.

E Primò, quia Michæas dixit videbis in die illo, quando ingredieris cubiculum de cubiculo: quasi dicat: tu non vides modo, idest, non potes cognoscere quomodo spiritus domini recessit à te, & locutus est mihi. Et tamen in illo die, quo absconderis in cubiculo, cognosces, quòd mihi locutus est Deus, & non tibi. Et tamen manifestum est, quòd antequam Iheu inquireret cultores Baal ad occidendum eos, quarto Regum decimo: cognouerat Sedecias se esse mentitum, scilicet illo die, quo mortuus est Achab in bello, quem ipse prænunciauerat prosperandum: ergo non potest intelligi de tempore regis Iheu. Secundò patet, quia Sedecias latebat nunc pro aliquo pertinente ad istam prophetiam, cùm diceret ei Micheas

quòd die illo cognosceret veritatem, & tamen congregatio cultorum Baal per Iehu, nihil pertinebat ad istam prophetiam. Nam siue Sedecias illuc iret, & occideretur, siue lateret timore mortis: non per hoc cognosceret, quòd Deus locutus fuerat Michææ, & non sibi, cùm hoc esset omnino impertinens ad istam prophetiam. Tertiò patet, quia non videbatur, quòd Sedecias ingrederetur de cubiculo in cubiculum, quando congregarentur cultores Baal: quia Iehu volebat illos decipere deducendo in templum Baal offerendo eis munera, vt ipsi facerent magna obsequia Baal, & separarent se à cultoribus Domini. quarto Regum decimo. ad hoc, quòd aliquis de cultoribus Baal euaderet mortem, non oportebat, quòd lateret: sed quòd non intraret in templum illud, in q̃d nemo cogebatur ingredi: sed solùm, qui volebat cupiditate munerum, & sic non oportebat, quòd Sedecias lateret: imo si lateret erat deterius: quia ex hoc magis præsumeretur contra eum, quòd erat de cultoribus Baal. Dicendum ergo, quòd ista absconsio Sedeciæ de cubiculo in cubiculum fuit in die illa, quando veniebant Israelitæ de bello mortuo rege Achab, quia tunc ipse timuit occidi, eo quòd suasione sua rex mortuus est in bello, & latuit: & tunc verè cognoscebat se mentitum fuisse, & Michæam verè dixisse. Est enim verisimile, quod cùm populus rediret de bello, occideret omnes istos quadringentos prophetas Baal, vel saltem quotquot potuit de illis habere, quia propter illos rex perierat, & populus traditus fuerat in manu hostium. Nam aliàs rex non iuisset in bellum, nisi isti certificassent eum, quod traderentur hostes in manu eius. Inter omnes autem erat culpabilior Sedecias: quia ipse efficatius suaserat regi ire ad bellum, quàm cœteri, cùm ipse non solùm verbis, sed etiam operibus prophetaret faciens sibi cornua ferrea, quibus dixit Syriam ventilandam. Etiam, quia ipse solus percussit Michæam prophetam Domini, qui vera prædixerat: timebat ergo Sedecias verisimilius mortem, quàm cœteri prophetæ: ideo ipse latuit in secreto cubiculo. Est tamen verisimile, quod fuerit tunc occisus à populo, dato quod latuerit: quia iam sciebat populus, quod ipse deberet latere, cùm Micheas prædixisset antequam iret Achab in bellum, quod lateret Sedecias de cubiculo in cubiculum, ideo quæreretur ibi cum magna diligentia quousque inueniretur, & occideretur.

An liceret Achab occidere Michæam.
Quæstio XLI.

QVAERITVR vlterius, quomodo dixit hic Achab, quòd seruaretur Michæas quousque ipse de bello rediret, scilicet, ad occidendum eum, & an liceret ei occidere Michæam si rediret de bello in pace. Quidam dicunt, quòd non, quia licèt Achab haberet iustam causam occidendi Michæam, quia mentitus erat sibi: tamen ex defectu iurisdictionis nō poterat eū iustè occidere, cùm Achab esset laicus, & Micheas esset propheta Domini: & ob hoc non esset de foro suo. Alij dicunt, quòd poterat eum iustè occidere: quia alij reges occidebant prophetas iustè pro delictis suis, vt patet de rege Babylonis, qui frixit duos prophetas in igne, scilicet Achab filium Coliæ, & Sedeciam filium Maasiæ: Ierem. vigesimo nono. Dicendum, quòd ex defectu iurisdictionis, non repugnabat, quòd Achab occideret Micheam. Nam nulla lege exemptus erat à foro suo: quod patet, quia prophetę non habebant inter cœteros homines in veteri testamento aliquam excellentiam, nisi quod erant sanctiores, & magis Deo proximi, cùm reuelaret eis se-

F creta sua. Istud autem non eximit quemquam à iurisdictione quantumcunque seculari. Nam dato, ꝙ inter laicos, sit aliquis valde sanctior non est ex hoc exemptus à iurisdictione seculari, cùm non sit concessum priuilegium exemptionis sanctitati, sed ordini clericali, siue ibi sit sanctitas, siue non. In veteri autem testamento prophetæ non erant sacerdotes, nec Leuitæ: sed interdum de laicis, & interdum de sacerdotibus, & Leuitis: ideo ratione prophetiæ non competebat eis aliqua exemptio. Item, quia principi seculari in veteri testamento subijciebat Deus omnes Israelitas cuicunque minimè essent, siue essent prophetæ, siue non. Vt patet de Iosue Num. 27. Hoc etiam apparet aliqualiter ex quærela Core, & suorum sociorum contra Moysen, & Aaron, cùm ipsi acciperent dominium
G super totum populum dicentium: sufficiat vobis, ꝙ omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est dominus: cur eleuamini super populum domini? Num. 16. Ex quo volebat innuere Core, ꝙ inter Israelitas erant multi prophetæ, qui erant sancti, idest specialiter applicitiad Deum, & Deus erat in eis, idest loquebatur per eos, & propter hoc quòd Moyses non deberet habere iurisdictionem super eos. Et tamen hoc non obstante voluit Deus, ꝙ esset principatus in populo tam super prophetas, quàm super cæteros, & sic non erat exemptio prophetarum. Item si aliqua exemptio à iurisdictione seculari esset in veteri testamento, hoc maximè esset quantum ad sacerdotes, sicut nunc sunt
H exempti à foro seculari, & tamen tunc nō erant exempti. Quod patet, quia Iosue erat princepes laicus, & Deus subiecit ei omnes Israelitas tam laicos, quàm sacerdotes, & non solùm sacerdotes, sed etiam ipsum summum sacerdotem Eleazar, qui tunc erat. Nu. 27. Item Abiathar erat summus sacerdos, & tamen rex Salomō erat princeps laicus, & habuit iurisdictionem ad deponendum eum de summo sacerdotio, & ad occidēdum ipsum, licèt noluit, vt innuitur. 3. Regum. 2. & ibi latè declaratum est. Item patet, quia in omni politia ordinata necesse est, ꝙ detur iurisdictio sufficiens coactiua pro omni crimine, vt patet 3. Polit. vbi dicit Arist. ꝙ distributiuum iustitię, idest iudex, qui distribuit iustitiam partibus, est magis necessarius in po-
I litia, quàm panis. In politia ergo veteris testamenti, quæ erat valde ordinata cùm esset à Deo instituta, necesse erat, ꝙ daretur iurisdictio punitiua pro omni crimine, & tamen inter sacerdotes in veteri testamento non reperitur aliqua potestas iurisdictionis collata eis: siue quantum ad ciuiles causas, siue ad criminales, sed solùm reperitur scriptum de viribus eorum, quæ recipere debebant à populo, & de ministrationibus suis. De rege autem vr̄, ꝙ sit sibi tradita tota potestas iurisdictionis, eo ꝙ in consecratione sua Deus iubebat tradi illi librum legis, vt semper in eo studeret. Deut. 27. quasi per hoc innueretur ipsum esse executorem iudicem quantum ad omnia contenta in lege. Si tñ nos diceremus, ꝙ sacerdotes erant exempti à iurisdictione
K laicali, cùm ipsi nō haberent aliquam iurisdictionem ad puniendum crimina, manerent crimina impunita: ideo necesse est, ꝙ illi fuerint subiecti iurisdictioni regali. Item cùm dn̄s statuerit totum ordinem, & statū veteris testamenti: si voluisset sacerdotes, & Leuitas nō esse subiectos foro seculari: etiam dedisset pro illis alias leges, sicut est nunc: quia cùm non sit eadem iurisdictio ecclesiastica, & secularis, nō sunt eędem leges penales pro sacerdotibus homicidis, & adulteris, & criminosis, quæ sunt pro laicis homicidis, & adulteris: cùm istis infligatur mors, & illis non: & tñ in veteri testō oēs leges datæ sunt laicales, cùm ꝓ adulteris, homicidis, & alijs criminosis ponatur mors. Ergo est necesse, ꝙ tota iurisdictio erat laicalis, vel ꝙ ꝓ iurisdictione

sacer-

sacerdotali nullæ erant leges positæ, & sic maneret totus ille status inordinatus, quod est inconueniens, & non est vllatenus verisimile: quia Deus omnia volebat etiam particulariter per se ordinare in veteri testamento, vt Iudæi non haberent occasionem errandi: concedendo sibi aliquas leges iniquas, in quibus concordarent cum Gentilibus. Quod patet, quia dedit eis leges forales pro contractibus, & criminibus Exo. 21. & 22. & 23. & per totum Deutero. & sæpè in libro Numerorum. Quod tamen non fecit Christus in nouo testamento: nam nullam legem foralem dedit: Intantum autem Deus voluit ordinare particulariter statum Iudæorum, ꝙ nihil voluit, ꝙ ipsi facerent, nisi quod ipse iuberet. Vt patet Deute. 12. quod præcipio tibi, hoc tantùm facito domino Deo tuo: nec addas quidquam, nec minuas. Si igitur status laicalis esset distinctus à sacerdotali in iurisdictione, pro vtroque Deus dedisset leges completas, sicut dedit pro laicali, nullas tamen dedit pro sacerdotali, ergo non erat distincta iurisdictio laicalis, & sacerdotalis. Dicendum igitur, ꝙ in veteri testamento vnica erat iurisdictio, scilicet laicalis, siue præsidens illi iurisdictioni esset laicus, siue sacerdos. Hoc autem dicitur, quia aliquo tempore laici gubernauerant populum, & aliquo tempore sacerdotes: cùm etiam de sacerdotibus fuerint aliqui reges Iudæorum circa tempora Natiuitatis Christi, scilicet Aristobolus, Alexander, & Hyrcanus, & Ioannes Hyrcanus, & alij. Ipsi quoque Machabæi sacerdotes erant, & præsidebant populo. Semper tamen fuit iurisdictio vnica, & eodem modo gubernata, scilicet laicaliter, ita ꝙ pro criminibus eadem pœna erat sacerdotis, & laici, scilicet mors secundùm determinationem legis. De hoc autem magis declarabitur in libro nostro de origine, & distinctione iurisdictionum. Cùm ergo nunc iurisdictio esset penes reges laicos, illi præerant omnibus Israelitis tam laicis, quàm sacerdotibus, & prophetis, & non prophetis, & sic non erat defectus iurisdictionis in Achab ad occidendum Michæam si iustam causam haberet, cùm tamen probabatur hoc ex eo, quod habetur Ierem. 19. non tenet probatio, eo ꝙ rex ille Babylonis, qui occidit duos prophetas, non erat de populo Israel, sed Gentilis, & licebat illi eos occidere, etiam si non liceret regi Israel occidere prophetam pro crimine. Patet hoc, quia si aliquis sacerdos commiserit homicidium, vel adulteriũ: non licet regi occidere eum. Si tamen sacerdos de nostris in terra Saracenorum commiserit adulterium, vel homicidium, licet regi Saracenorum occidere illum secundùm leges suas: imò si non occiderit illum peccat. Nec obstat, ꝙ iste non sit de foro laicali, quia istud habet locum in illis, vbi est distincta iurisdictio secularis, & sacerdotalis, & inter quos isti habent priuilegium immunitatis, sicut est inter christianos: Inter Saracenos autem non est talis distinctio iurisdictionũ: ideo totum pertinet ad iurisdictionem laicalem, & illa punit omnia crimina. Sic autem de rege Babylonis, qui frixit illos duos prophetas. Nam dato, quòd inter Iudæos esset distincta iurisdictio laicalis à sacerdotali: non erat hoc inter Chaldæos in Babylone, & sic iurisdictio puniendi omnes criminosos pertinebat ad regem, & non peccabat occidendo istos: imò si non occideret destrueretur status politicus, cùm sic manerent infinita crimina impunita, quod erat grauissimum.

An iustam haberet causam occidendi.
Quæst. XLII.

QVAERITVR dato, quòd Achab haberet iurisdictionem ad occidendum Michæam, an ha-

A beret iustam causam postquàm veniret de bello, scilicet, quia mentitus erat sibi. Dicendum, ꝙ sic: quia si Micheas mentiretur, non erat propheta domini, sed fingebat de corde suo, & sic merebatur mortem. Ita dicunt aliqui fuisse de illis duobus prophetis, quos frixit rex Babylonis, quia locuti sunt mendacium ex parte Dei, & Deus non mandabat. Ier. 29. Dicendum tamen, quòd licèt verum sit, quòd pro tali causa occidatur propheta: tamen non patet ex illo loco: quia ibi rex Babylonis cùm occidit illos, quia locuti sunt falsum in nomine domini: sed quia cõmiserunt adulterium cum vxoribus fratrum suorum. Verum est autem, quòd isti commiserunt duo crimina, scilicet, prophetauerunt mendacium, & mœchati sunt. Rex

B tamen Babylonis non occidit eos nisi pro adulterio, eo quòd ad ipsum non pertinebat cognoscere, an loquebantur mendacitatem ex parte Dei, vel non. Cùm fortè ipse non curaret de Deo Hebræorum: sed solùm curauit de adulterio, quod erat crimen turbatiuum, & infamatiuum politiæ, & apud omnes gentes punitur. Deus tamen tradidit eos puniendos, potius quia prophetabant falsum in nomine suo, quàm quia adulterabantur. Patet hoc Ierem. 29. scilicet. Hoc dicit dominus Deus Israel ad Achab filium Coliæ, & ad Sedechiam filium Maasiæ, qui prophetant vobis in nomine meo mendaciter, ecce ego tradam eos in manus Nabuchodonosor regis Babylonis, & percutiet eos in oculis vestris, & sic Deus dabat illos percutien-

C dos, quia falsò prophetabant. Quòd autem Nabuchodonosor occiderit eos propter adulterium, patet ibidem, scilicet, assumetur ex eis maledictio, & dicetur ponat te Deus, sicut Sedechiam, & sicut Achab, quos frixit rex Babylonis in igne pro eo, quòd fecerint stultitiam in Israel, & mœchati sunt in vxores amicorum suorum. Dicendum tamen, quòd prophetas falsò prophetantes iusserat Deus occidi, vt patet Deute. 18. scilicet, propheta autem, qui arrogantia deprauatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi dicere, aut ex nomine alienorum Deorum, interficietur. Si tamen Michæas mentitus fuisset in prophetia sua, constabat, ꝙ non esset à Deo: ideo occidẽdus erat. Ex hoc etiam loco apparet, quod quærebatur præce-

D denti quæstione, s. ꝙ ad regem pertineret occidere prophetas pro mendacio, vel alio crimine: quia dicitur hic interficietur, & non dicitur à quo: ideo intelligitur, ꝙ à iudice, qui præest iurisdictioni. Rex tamen erat executor legis, vt supra declaratum est, ideo ad eum pertinebat occidere prophetas mentientes, vel qualitercunque criminosos.

An liceret Achab occidere Michæam antequam iret ad bellum.
Quæst. XLIII.

QVAERITVR, an liceret regi Achab antequam iret ad bellum occidere Michæam.

E Est autem difficultas in hoc: quia si Achab iustè occideret Michęam, faceret hoc, quia mentiretur prophetando: ideo oportebat, quòd prius conuinceretur de mendacio: alioquin etiam si mentitus esset peccaret iudex occidendo eum. Hoc præsupposito dicunt quidam, quòd licebat ei occidere Michæam antequam iret ad bellum. Primò, quia ipse Achab in seipso erat certificatus, quòd Michæas mentiebatur. Nam firmiter ipse credebat, quòd mentitus erat, & hoc animo faciebat eum custodiri, vt occideret eum post bellum. Secundò, quia Michæas videbatur sufficienter conuictus de mendacio. Nam ad conuincendum aliquem etiam in causa capitali sufficiunt quotcunque testes, dum tamen non sit

vnicus, quia vnius testimonio nemo occidetur: Num. 36. Hic autem conuincebatur Michæas per quadringentos testes. Nam quadringenti prophetæ Baal testificati sunt contra ipsum, vt patet in litera: ideo satis poterat iudicari conuictus de mendacio, & sic occidi. Dicendum, ꝙ non poterat Achab iustè occidere Michæam antequam rediret de bello in pace, eo ꝙ aliter non corripiebat eum de mendacio, & propter hoc, licèt Achab nimis cuperet occidere Michæam: non tamen occidit eum antequam iret ad bellum, sed fecit eum custodiri quousque rediret in pace, sicut ipse dicebat, scilicet, vt tunc occideret eum. Si tamen putauisset sibi licitum esse occidere illum, antequam iret ad bellum occidisset. Item patet hoc, quia in criminalibus ad hoc, quòd aliquis conuincatur, debent esse probationes clarissimæ, sicut iura dicunt, scilicet, luce clariores. Nulla tamen probatio clara poterat induci ad conuincendum Michæam esse mentitum antequàm rediret Achab de bello: ideo nō licebat ei prius occidere illum. Ad primum dicendum, quòd licèt Achab in se ipso esset certificatus, quod mentiebatur Michæas, scilicet, quia ita firmiter credebat illud ac si probatum esset per mille testes, tamen adhuc poterat esse ista credulitas falsa, sicut in veritate erat falsa, & cùm credulitas quantumcūq; vehemens non sit modus iuridicus conuincendi aliquem, peccaret Achab puniendo tanquam conuictum per illum modum. Nam non solùm non licèt iudici condemnare quemquam pro credulitate vehementi: sed etiam si constet iudici ex visu aliquem esse criminosum: dum tamen non conuincatur testibus, nec confessione sua, non licebit ei condemnare illum, & peccaret grauissimè condemnando: quia faceret tunc tanquam persona priuata: cùm non haberet iurisdictionem ad taliter faciendum per legem. Ad secundum dicendum, ꝙ licèt quadringenti prophetę Baal loquerentur contra Michæam, non conuincebatur ex hoc mentitus, cùm potius Michæas verum diceret, & omnes illi mentirentur: ideo ad dicta illorum non debuit eum occidere. Sed tunc est difficultas, quia si aliquis conuincatur de crimine per multos testes idoneos, etiam si omnes illi mentiantur, tenetur iudex condemnare reum, & habere eum pro conuicto, nisi ille legitimè obiecerit, & probauerit aliquid, propter quod non debeat fides testibus adhiberi, & non solùm hoc: imò in quęstione illa famosa, qua quæritur cùm quis accusatur de aliquo certo crimine commisso in certo loco, & testes corrupti deponunt contra illum: iudex tamen scit, ꝙ ille non commisit crimen, sed alius, an teneatur illum occidere, tenetur à doctoribus famosis, & est quasi determinatio communis, ꝙ si non potest habere alia remedia, scilicet, ad conuincendum causam, vel ad renunciandum, siue deponendum iurisdictionem, ꝙ tenetur condemnare illum etiam si sibi constet, ꝙ est innocens: quanto magis quando testes sunt falsi, & iudex non credit eos falsos. Ita autem erat hic, quia licèt omnes isti quadringenti prophetæ Baal falsa dicerent contra Michæam: non tamen constabat eos falsa dicere: maximè quia Achab credebat eos vera dicere: ideo videtur, ꝙ poterat ex dictis illorum reputare Michęam conuictum, & condemnare eum. Dicendum, ꝙ non poterat: quia si ista, quæ dicebant isti testes, essent talia, quæ directè inducerent probationem criminis: si etiam essent falsi, dum tamen non constaret de falsitate, ad dictum illorū debebat reputari Michęas conuictus: vtpotè si accusatus fuisset Michæas de adulterio, vel furto, & omnes isti deponerent se vidisse, condemnaretur. Nunc tamen dato, ꝙ non constaret istos testes esse falsos: dicta tamen sua non inducebant sufficientem probationem contra Michæam:

F quia ipsi dicebant Deum dixisse hoc. Et Michęas dicebat Deum dixisse contrarium, & licèt verisimiliter cæteris paribus præsumendum esset potius, quòd quadringenti cōcordantes dicerent veritatem, quàm ꝙ solus Michæas: tamen non erat sufficiens probatio, qualis requiritur in criminalibus, scilicet, luce clarior, cùm posset falli: ideo non erat reputandus conuictus ex hoc. Item patet hoc efficatius, quia lex posuerat certum modum conuincendi aliquem prophetam esse falsum, scilicet ex euentu rei prænunciatæ: ideo oportebat Michæam per illum modum conuinci, & non per attestationes aliorum prophetarum contra ipsum. Patet hoc Deuter. 18. vbi cùm dictum fuerit, ꝙ falsè prophetans interficeretur: subditur, ꝙ si tacita
G cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum, quod non est locutus dominus. Hoc habebis signum, qđ in nomine domini propheta ille dixerit, & non euenerit: hoc dominus non est locutus. Non poterat ergo Michęas occidi quousque rediret Achab de bello in pace, quia tunc constabat Michæā mentitum, & hoc intendebat facere Achab.

Quomodo dixit Michæas, si reuersus fueris, &c.
Quæst. X L I[illegible]I I.

QVAERITVR, quomodo dixit Michæas hic ad Achab, si reuersus fueris in pace, non est dominus locutus in me: quia poterat esse, ꝙ licèt Deus locutus esset Micheæ ista, ꝙ adhuc Achab rediret in pa-
H ce, quia poterat Achab dolere valde de peccatis suis, & tunc Deus mutaret sententiam. Sicut ponitur regula generalis de hoc Ierem. 18. Sic enim fuit in Ezechia, cui prænunciata est mors in breui, & quia fleuit, Deus mutauit prophetiam Isaię, & addidit ei quindecim annos vitæ: vt patet 4. Reg. 20. & Isai. 38. Sic etiam fuerat iterum in istomet Achab: nam quando occidit Naboth, & descendit ad possidendum vineam eius. Elias dixit ei, ꝙ in loco illo, in quo occiderat Naboth, & canes linxerant sanguinem eius, lamberent postea sanguinem Achab. 3. Reg. 21. Postea tamen cùm Achab humiliasset se coram domino in cilitio, ieiunio, & cinere: Deus mutauit sententiam. eodem cap. Ita ergo
I nunc si iterum doleret, mutaretur iterum ista sententia, & sic posset redire in pace, & tamen Deus locutus fuisset Micheæ. Dicendum sine dubio, ꝙ sententia mutari poterat, si Achab doleret, nec mutaretur sententia. Ideo confidenter dicebat, si redieris in pace non est locutus dominus in me. Pro quo sciendum, ꝙ cùm Deus reuelat aliqua prospera, aut aduersa euētura quibusdam, interdum reuelat eis, an sententia illa mutabitur mutato statu eorum, pro quibus vel contra quos prophetatur, vel non: interdum autem nihil reuelat. Si primo modo, sunt prophetæ certi, ꝙ nō mutabitur sententia. Sic patet de Balaam, qui volebat maledicere Iudæis, & Deus dixit, ꝙ nō malediceret: hoc tamen non obstante conabatur Balaam illis male-
K dicere, & faciebat sacrificia, vt posset eis maledicere. Deus autem certificauit eum tunc, ꝙ ille populus erat benedictus, & ꝙ non posset eum maledicere, & tunc non curauit conari amplius ad maledicendum. Sic patet Num. 22. & 23. s. non est Deus quasi homo, vt mentiatur: nec filius hominis, vt mutetur: dixit ergo, & non faciet: idest dixit, ꝙ nō faceret, idest, ꝙ nō permitteret maledicere. Idem patet Nu. 28. s. cumq; vidisset Balaam, ꝙ placeret domino, vt benediceret Israel, nequāq̄ abijt, vt ante perrexerat, vt auguriū quæreret, i. certificatus fuit Baalā, ꝙ non placebat Deo, ꝙ malediceret Israeli, sed potius, ꝙ benediceret: ideo nō iuit amplius ad quærendū auguriū, per quod conabatur maledicere Iudæis, sciens, ꝙ impossibile erat iam, ꝙ malediceret

diceret illis, cùm certificatus esset, quòd non placeret Deo. Sic etiam patet de Samuele, cui reuelatum est, ꝙ regnum Israel tolleretur de manu Saulis, & etiam certificatus est, ꝙ ista sententia nunquam mutaretur, vt patet primo Reg. 15. scilicet, Et ait ad eum Samuel: scidit dominus regnum Israel à te hodie, & dedit illud proximo tuo. & sequitur, porro triumphator in Israel non parcet, & penitudine non flectetur, nec enim homo est, vt agat penitentiam: idest scias, ꝙ Deus non mutabit istam sententiam, nec pœnitebit eum de eo, quod dixit, quia non est homo, vt agat pœnitentiam, idest non est, sicut homo, vt possit dolere, vel pœnitere de eo, quod dixit, vel fecit, ideo manebit firmum, quod semel dixit. Cùm autem prophetæ non certificantur, an mutabitur sententia, vel non, manet dubia, an Deus mutabit illam. Sic patet de Iona propheta, quem dominus misit in Niniuem iubens prędicare eam subuertendam post quadraginta dies, & non certificauit eum an fieret, vel mutaretur sententia, per mutationem Niniuitarum, ideo timuit Ionas, quod cùm Deus esset clemens mutaret sententiam, & ipse inueniretur falsus propheta, ideo nolebat ire in Niniuem: sed fugit in Tharsis: Ionæ 4. scilicet, propter hæc occupaui, vt fugerem in Tharsis: scio enim, quòd tu Deus clemens, & misericors es, patiens, & multæ miserationis, & ignoscens super malitia. Quòd autem non esset certificatus de euentu Niniuitarum patet eodem capitulo, scilicet, fecit Ionas vmbraculum extra ciuitatem, & sedebat ibi, donec videret quid accideret ciuitati. Nunc autem poterat esse, ꝙ Michæas erat certificatus de ista prophetia, ꝙ non mutaretur: ideo sciebat, ꝙ erat impossibile redire Achab de bello in pace. Sciendum tamen, ꝙ dato ꝙ non esset certificatus Michæas de ista propheta, an mutaretur poterat istud dicere, & non falleretur, etiam si Deus illam mutaret pœnitente Achab, quia tunc antequam appareret illam esse mutatam Deus reuelaret hoc illi ꝓphetę, qui contrarium prius annunciauerat, & sic non posset redargui de mendacio, sed solùm argueretur mutabilitas diuinæ sententiæ ex hoc. Patet hoc in Ezechia, cui reuelatum est per Isaiam, ꝙ moreretur, & illico per eundem reuelatum est, ꝙ Deus concesserat quindecim annos vitæ Ezechiæ. 4. Regum 20. & Isa. 38. Sic etiam fuit in istomet Achab, cui reuelauit Elias mortem propter mortem Naboth, quia tamen pœnituit Achab, eidem Elię reuelauit Deus mutationem sententiæ. 3. Regum 22. Et ipse Elias posset tunc reuelare regi Achab, & non reperiretur mendax. Ita nunc licèt dixisset Michæas ad Achab, si reuersus fueris in pace, non est locutus in me dominus, & postea pœnitente Achab, mutaretur sententia: hoc reuelaret Deus Michęę, & ipse reuelaret illud regi Achab, & sic appareret eum semper vera dicere. Item patet hoc, quia si istud non esset non posset stare in veritate signum, quod Deus dedit ad cognoscendum falsum prophetam, dicens, ꝙ si non eueniret illud, quod propheta dixerat, ꝙ non fuerat Deus ei locutus: sed ille confixerat de corde suo. Deutero. 18. Poterat tamen esse, ꝙ propheta ex parte Dei prophetaret mortem alicuius, & postea illo dolente mutaretur sententia, & non moreretur: apparet illum prophetam falsa locutum, & non habuisse à Deo. Oportebat igitur ad hoc, ꝙ signum istud esset efficax, & certum, ꝙ si Deus mutare deberet sententiam, ꝙ illud eidem prophetæ reuelaret, & ipse tunc annunciaret sententiam esse mutatam. Si tamen non eueniret, quod propheta prædixit, nec ipse reuelaret sententiam esse mutatam, apparebat manifestè illum non fuisse locutum per Deum, & sic maneret semper certum illud signum.

A Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad: dixitque rex Israel ad Iosaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnam vadam: tu autem induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu venit ad bellum. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel: Itaque cùm vi-
B dissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt: rex Israel est iste. Et circundederunt eum dimicantes: at ille clamauit ad Dominum, & auxiliatus est ei, atque auertit eos ab illo. Cùm enim vidissent duces equitatus, quòd non esset rex Israel, reliquerunt eum. Accidit autem, vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Israel inter ceruicem, & scapulas. At ille aurigæ suo
C ait: Conuerte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum. Et finita est pugna in die illo. Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syrios vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.

Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth Galaad. Scilicet, postquam prophetauerunt omnes quadringenti viri, & Michæas, non crediderunt Micheæ, & ascenderunt ambo reges in Ramoth Galaad ad bellum. *Dixitque rex Israel ad Iosaphat, mu-*
D *tabo habitum, & sic ad pugnandum vadam.* Voluit mutare habitum, idest totum apparatum regalem tam quantum ad vestes, quàm ad cætera insignia, & honores, vt non putaretur esse rex, sed aliquis priuatus pugnator. *Tu autem induere vestibus tuis.* Scilicet, induere habitu regali, & omnibus insignijs, & honoribus vtere, vt appareat te esse regem. *Mutatoque rex Israel habitu venit ad bellum.* Antequam intraret in bellum mutauit habitum, quia si mutasset postquam venit in locum belli, fortè vidissent aliqui Syri, & cognouissent eum, & esset tunc deterius, quàm si maneret in habitu. *Rex autem Syriæ.* Iste erat Benadad contra quem bis Achab pugnauerat, & præualuerat, & semel cepit eum, & cùm potuisset occidere dimisit
E illum cum honore. tertio Regum vigesimo. & illa fuit vna de causis, quare nunc ipse traditus est in manu Syrorum, sicut dixit ei Michæas eodem capitulo, scilicet, quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius. *Præceperat ducibus equitatus sui.* Idest, omnibus principibus belli equestris. Nam omnes bellatores sunt distincti per capitaneos, scilicet, decuriones, centuriones, & tribunos, vel secundùm alios modos. Sic dicitur secundo Regum decimo octauo. Igitur Dauid considerato populo suo constituit super eum tribunos, & centuriones. *Dicens ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum nisi contra solum regem Israel.* Mandauit rex Syriæ, quòd licèt possent viri occidere aliquos Iudęos

non curarent: sed solùm pugnarent contra regem, quia si omnes sic congregarentur contra eum, occiderent eum cito, & faciliter, & cessaret tota pugna, quod non fieret si pugnaretur contra singulos obuios de Israelitis in bello. *Itaque cum vidissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt, rex Israel iste est.* Viderunt istum in apparatu regali, & nullum alium in toto exercitu: ideo putauerunt rationabiliter, quòd iste esset rex Israel. *Et circundederunt eum dimicantes.* Scilicet, omnes principes belli circundederunt eum, & pugnabant contra ipsum: quia iusserat rex Syriæ, quòd contra nullum alium pugnarent. *At ille clamauit ad Dominum.* Scilicet, rex Iosaphat videns se in tantam angustiam venisse, quia totum bellum conuersum erat super ipsum, clamauit ad dominum, vt liberaret eum, erat enim bonus rex confidens in domino Deo suo: ideo in periculo inuocauit eum. *Et auxiliatus est ei.* Scilicet faciendo, quòd Syri non pugnarent contra eum, & sic non nocuerunt ei. *Atque auertit eos ab illo.* Idest fecit Deus, quòd Syri recederent à Iosaphat, scilicet, quia fecit, quòd cognoscerent non esse illum, quem quærebant. *Cum enim vidissent duces equitatus, quòd non esset rex Israel reliquerunt eum.* Cognouerunt quòd non erat rex Israel: ideo dimiserunt eum: quia solùm intendebant ipsi percutere regem Israel. Ista litera habetur aliter tertio Regum vigesimosecundo, & impetu facto pugnabant contra eum, & exclamauit Iosaphat, intellexeruntque principes curruum, quòd non esset rex Israel, & cessauerunt ab eo: in quo non innuitur, quòd ipse clamauerit ad Dominum: sed solùm, quòd videns omnes principes Syrorum venisse super eum: putauit, quòd hoc facerent credentes eum esse regem Israel: ideo ipse clamauit, scilicet, ad illos significando se non esse regem Israel, & cùm illi hoc cognoscerent, dimiserunt eum. Dicendum tamen, quòd vtrumque fuit, scilicet, rex Iosaphat videns omnes Syros venisse super eum, inuocauit dominum, vt eriperet ipsum, & Deus exaudiuit eum, & posuit ei in monte, vt clamaret contra Syros se non esse regem Israel, & ipsi intelligentes hoc cessauerunt ab eo. *Accidit autem vt vnus de populo sagittam in incertum iaceret.* Hic ponitur mors regis Achab. Voluit enim Achab se defendere per cautelam humanam mutando habitum, vt non cognosceretur in bello. Deus autem, contra quem non est consilium, voluit quòd cum Syri non possent eum occidere per certitudinem, occiderent illum per incertitudinem, & sic dicitur, quòd vnus iaciens sagittam in incertum percussit eum, & occidit. Talis autem mors dicitur à Deo, scilicet, quando homines nescientes quid faciunt, vel non intendentes tale quid facere, occidunt alios. Sicut est in omnibus homicidijs casualibus, ideo omnia talia homicidia dicitur Deus facere, & dicitur tradere occisos in manus eorum, qui illos casualiter occiderunt: vt patet Exod. vigesimo primo, scilicet, qui percusserit hominem volens occidere morte moriatur. Qui autem non est insidiatus, sed Deus illum tradidit in manus eius, constituam tibi locum, quò fugere debeat. Et sic dicit, quòd homicidium, quod est sine intentione à Deo sit, & ille tradit occisum in manus occisoris, & ob hoc non debet ille puniri: sed constituit locum, ad quem fugiat, vt ibi saluetur. *Et percuteret regem Israel inter ceruicem, & scapulas.* Et sic apparet, quòd percussit eum per partem posteriorem: fortè, quia ille in curru suo conuerterat se ad aliquid, & sic sagitta tetigit eum ex parte posteriori iter ceruicem & scapulas: quia ibi fortè locus armaturæ erat patens, eo quòd armatura capitis colligabatur, ibi cum armatura reliqui corporis, & potuit sagitta inuenire locum patentem. Vel fortè

F vtebantur ipsi alijs generibus armorum, quàm nos vtamur, cùm ista quotidie mutentur: sicut etiam nos videmus diebus nostris: sed 3. Regum 22. dicitur, quòd percussit regem inter pulmonem & stomachum, & si videtur, quòd erat alius locus vulneris, & etiam, quòd sagitta venit ex parte anteriori, quod videtur verisimilius, cùm Achab iret contra Syros. Dicendum, quòd an sagitta venerit à parte interiori, vel posteriori non potest patere: cùm scriptura non exprimat hoc, & tamen quantum ad diuersitatem, quæ habetur hic, & 3. Regum 22. dicendum, quòd nulla est, quia si ingrederetur sagitta per partem posteriorem transiret inter ceruicem, & scapulas, & perueniret ad locum, qui est inter pulmonem, & stomachum. Si autem

G sagitta intraret partem anteriorem inciperet inter pulmonem, & stomachum, & perueniret vsque ad locū, qui est inter ceruicem, & scapulas, & sic vtrobique tangitur idem vulnus: sed in vna parte tangitur principium vulneris, & in alia finis eius. *At ille aurigæ suo ait.* Auriga est, qui currum dirigit. Isti enim erant currus falcati habentes enses curruos in modum falcis in rotis, de quo diximus Iosue 11. & Iudic. 4. & isti currus habebant quatuor equos, & ille, qui regebat equos, & vertebat currum vocabatur auriga, qui raro pugnabat, sed erat in temone currus. Præter istum erat vnus, vel duo pugnatores in curru, qui habebant ibi sagittas, & lanceas, & lapides, & de omni genere armorum offensiuorum. *Conuerte manum tuam, &*

H *educ me de acie.* Scilicet, auriga dirigebat equos contra Syros, nunc iussit ei Achab conuertere manum, scilicet, vt conuerteret equos retrorsùm: quia volebat exire de acie. *Quia vulneratus sum.* Pugnabat enim Achab nunc contra Syros, & quia vidit se vulneratum: ita vt iam non posset pugnare fecit se educi de bello. *Et finita est pugna in die illo.* Scilicet, illo die mortuus est rex, & finita est pugna: quia cùm populus sciret mortuum regem, redierunt singuli in domos suas. *Porro rex Israel stabat in curru suo contra Syros.* Licèt esset vulneratus Achab, non descendit de curru, sed ibi permansit, vt non turbaretur bellum, & stetit sic vsque ad noctem, & tunc mortuus est. Non est autem intelligendum, quòd stetit pugnando contra

I Syros: quia illico, vt percussus est, iussit aurige suo, vt educeret eum de acie. Sed dicitur stetisse tota die contra Syros, eo quòd non recessit de loco belli: licèt cessauerit pugnare, & recessit de loco, in quo erat impetus belli. *Et mortuus est occidente sole.* Scilicet, stetit quasi tota die vulneratus, & occidente sole mortuus est, & tunc cessauit pugna: quia viderunt Israelitę mortuum regem.

Quare voluit Achab ire in bellum.
Quæst. XLV.

QVAERTIVR quomodo Achab voluit ire in bellum, cùm annunciasset ei Michæas, quòd ibi

K moreretur. Dicendum, quòd Achab non credidit Micheæ, sed potius quadringentis prophetis Baal, qui annunciauerant ei prospera in bello, ideo iuit illuc quasi securus de victoria. Quòd autem Achab crediderit potius prophetis Baal, quàm Micheæ fuit propter multa. Primò propter multitudinem, quia isti erant quadringenti prophetæ, & omnes concordabant in eandem sententiam. Michæas autem erat solus: cæteris tamen paribus verisimilius est vnum hominem falli, quàm quadringentos. Secundò ex naturali inclinatione, quia naturaliter inclinatur homo potius ad credendum ea, quæ sunt in fauorem, q̄ ea, quæ sunt contra eum: illi tamen annunciabant regi prospera: Michæas autem aduersa: ideo potius credidit illis.

Tertiò,

Tertiò, quia Achab oderat valde Michæam, vt patet supra in litera, & non inclinatur homo ad credēdum illi, quem odit, sed potius alteri, etiam si non sit tantæ certitudinis. Quartò, q̄a Deus turbauerat cor Achab, scilicet, destituendo, vt deciperetur, & moreretur in bello, vt patet supra in litera, ideo inclinabatur potius ad illud, in quo recepturus erat pœnam peccatorum suorum, vt sic locum haberet Dei sententia. Quintò, quia putauit Achab Michæam mētitum, eo quòd q̄n percussit eum Sedecias, nihil mali passus est. Putabat enim Achab, quòd si Micheas fuisset missus à Deo ad annunciandum contra Achab, & prophetas Baal, & percuteret eum Sedecias, quòd moreretur illico, vel pateretur aliquod malum: sicut fuit de rege Ieroboā, contra quem missus est propheta domini, quem cùm B iuberet teneri aruit manus eius, & non potuit eam ad se retrahere. 3. Reg. 13. Et tamen ille nihil mali sibi fecit, sed solùm extendit manum contra eum. Sedecias autem percussit Michæam in maxillam, ideo debuisset arescere manus eius: nihil tamen passus est, ideo Achab putauit Micheam non esse missum à domino. Sextò, quia Michæas videbatur hic repugnare Eliæ, q̄ erat famosissimus prophetarū sui temporis, ipse enim dixerat, quòd canes lingerent sanguinem Achab in agris Iezrael, vbi linxerant sanguinē Naboth. 3. Reg. 21. Michæas innuebat, quòd moreretur nunc Achab in bello in Ramoth Galaad, & tamen ista duo loca distāt satis inter se, scilicet, plusquam quīdecim leucis, & sic videbatur, quòd alter eorum mentiebatur. Erat tamē C Elias famosissimus inter omnes prophetas: ideo poti⁹ crederetur sibi quàm Michee: & sic credebat Achab, quòd mentiebatur Michæas: ideo non assensit ei. Ista tamen motiua omnia licèt essent aliqualia ad mouendum regem Achab, tamen non erant efficacia simpliciter, nec probabant non debere credi Micheæ.

Quare rex Iosaphat voluit ire in bellum cum Achab. Quæstio XLVI.

QVAERITVR vterius, quomodo rex Iosaphat voluit nunc ire in bellum cum Achab contra Syros, cùm denūciasset ei Michæas, quòd Achab moreretur in bello, & ex hoc posset timere mortem Iosaphat. D Aliquis fortè dicet, quòd Iosaphat erat amicus, & affinis Achab, ideo licèt sciret mala prouentura sibi in bello, vel saltem, quòd erat periculum exponeret se illi. Dicendum, quòd non stat, quia si Iosaphat putasset esse periculum in bello, ex eo quòd crederet verbis Micheæ, crederet, quòd Achab moreretur in bello, sicut Micheas credebat aliàs innuebat, dicens, quòd Israelitæ manerent sine domino dispersi, sicut oues nō habentes pastorem: & tunc dato, quòd Iosaphat propter periculum suum non desisteret à bello, saltem nè moreretur ibi Achab, non iret illuc: nec permitteret, quòd iret illuc Achab: & tamen non restitit; ideo non credidit hoc. Alij dicunt, quòd Iosaphat licèt crederet periculum esse in bello, sicut dixit Michæas, tamen E credidit istud periculum esse quantum ad regem Achab, sed de cœteris non erat periculū: quia Micheas dixerat, quòd viderat totum Israel dispersum in montibus, sicut oues nō habentes pastorem, & dixit Deus: non habent isti dominum: reuertatur vnusquisque in domum suam in pace: ideo Iosaphat non timebat ire, quia non crederet sibi periculum. Dicendum, ꝙ non stat propter rationem præcedentem, quia etiam si ꝓpter se non timeret: tamen si ipse crederet Achab moriturum in bello, nec ipse illuc ascenderet, nec permitteret Achab illuc ire, quia diligebat eum: & sic oportet dici, quòd Iosaphat iuit in bellum, quia nō credidit verbis Michee, sed potius verbis prophetarū Baal.

A Sed tunc est difficultas, quomodo Iosaphat non credidit Micheæ. Nam de Achab non erat mirandum cùm ipse esset cultor Baal, & potius crederet prophetis eius, quàm prophetis domini. Iosaphat tamen erat rex bonus valde deicola: ideo mirum est, quomodo ipse crederet prophetis Baal, & non prophetę domini. Potissimè, quia quando Achab congregauit quadringentos prophetas Baal, & omnes prospere respondetant, dixit Iosaphat: nunquid non est hic propheta domini, vt ab illo etiam requiramus? & tunc ad eius petitionem vocatus est Michæas, qui erat propheta Domini: ideo ipse ei credere debuisset. Dicendū, quòd Iosaphat non credidit nunc verbis Micheæ. Primò, quia aliqualiter videbantur repugnare verbis Eliæ, cū ille significasset moriturum Achab in Iezrahel: & iste significaret eum moriturum apud Ramoth Galaad. Erat tamen Elias propheta famosior: ideo credidit ei. Secundò, quia cùm vidit, quòd Sedecias percussisset Michæam, & non passus esset malum, dubitauit an Michæas mitteretur nunc à Deo, sicut diximus præcedenti quæstione de Achab. Tertiò, quia Deus aliqualiter destituit nunc Iosaphat permittendo, quòd erraret, vt locum haberet punitio Achab: quia si Iosaphat credidisset verbis Michææ, noluisset ire in bellum, & impedisset ne iret Achab illuc, & sic non haberet locum sententia Dei nunc contra Achab. Sciēdum tamen, quòd motiua ista non erant satis sufficiētia, maximè illud, quod erat potissimum apud Iosaphat, scilicet, propter verba Eliç: nam illa nullo modo repugnabant verbis Micheæ. Primò, quia illa denunciatio facta per Eliam reuocata fuerat cum Achab doluit de peccato. 3. Reg. 21. & sic non obstante illa poterat mori Achab vbicunq;. Secundò, quia dato, quòd illa sententia non esset reuocata, non repugnabat verbis Micheæ, quia vtraq; poterat compleri. Nam Elias non dixerat moriturum Achab in agro Iezrahel, sed quòd canes lingerent ibi sanguinem eius, vbi linxerāt sanguinem Naboth: & sic poterat mori alibi, & quòd ibi canes lingerent sanguinem eius: imò sic factū est. Et completa est vtraque prophetia, scilicet Eliç, & Michææ: nam mortuus est Achab in bello in Ramoth Galaad iuxta verba Michæç, & postea ductus est in Samariam, & sepultus ibi. Currus autem in quo ipse vulneratus est, & ductus de bello erat totus sanguine tinctus, & lauerūt eum in piscina Samariæ, & habenas epuorum etiam madentes sanguine, & tunc canes linxerunt sanguinem eius mixtum aqua. 3. Regum 22. & dicitur ibi, quòd hoc fuit iuxta verbum Domini, q̄d locutus fuerat, idest, completum est ibi verbum Domini, quod locutus est per Eliam. Sed adhuc stat difficultas, quomodo potuit credere Iosaphat prophetis Baal cùm essent prophetæ idolorum, & ipse esset cultor domini. Dicendum, quòd Achab credidit illis, nec in hoc visus est facere cōtra cultum Dei. Pro quo sciendum, quòd propheta propriè dicitur ille, cui De⁹ reuelat aliqua supernaturaliter, illustrādo intellectum suum lumine quodam supernaturali, vel per alios modos immutationis propheticæ, de quibus diximus supra in quadam quęstione. Istud autem facit Deus interdum tam in bonis, quàm in malis, vt patet de Caipha, qui erat vir pessimus precipuus tractator in morte Christi: & tamen ipse prophetauit, vt patet Ioa. 11. Item patet, quia prophetia potest esse sine charitate, vt patet prima Corin. 13. scilicet, si habuero omnem prophetiam, & nouerim mysteria omnia, charitatem autem non habeam, nihil sum, & tamen sine charitate nemo est bonus, ideo prophetia est in malis. Item Christus dixit, quòd multi dicent sibi in die iudicij: Domine nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dęmonia eiecimus? & Christus dicet eis:

nunquam

nunquam noui vos, discedite à me. Matth. 7. ergo illi mali sunt: & non solùm mali interdum prophetant, sed etiam ipsis idolatris Deus interdum dat spiritum propheticum. Sic patet de Balaam, qui erat ariolus, & faciebat sacrificia dæmonibus: vt colligitur Num. 22. & tamē Deus reuelabat ei multa, & erat de maximis prophetis, etiam respectu prophetarum Iudæorum, vt colligitur Num. 22. & 23. & vigesimo quarto. Item Deus hoc innuit Deutero. 13. capitulo, scilicet: Si surrexerit aliquis propheta, qui dicat se vidisse somnium, & prænunciet aliquod signum, & eueniat, & postea dicat, eamus, & sequamur deos alienos: non est ei assentiendum. Et sic innuitur, quòd iste est propheta verus cùm eueniant ea, quæ prænunciat, & tamen iste colit idola, quia aliàs non excitaret populum ad colendum idola, & sic Deus innuit, quòd aliquis cultor idolorum potest esse verus propheta. Idem nunc erat de istis prophetis Baal, quia licèt essent cultores Baal poterāt esse veri prophetæ, scilicet, quod Deus eis loqueretur, & ita poterat Iosaphat eis credere sine præiudicio diuini cultus. Cùm autem aliqui vocantur prophetæ idolorum, potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd sint prophetæ idolorum, idest, quòd à Deo vero habeant reuelationes, & tamen colant idola, sicut Balaam. Alio modo, quòd sint prophetæ idolorum, idest, quòd non habeant responsa à Deo, sed ab idolis, quæ colunt, idest à dæmonibus, qui loquuntur in idolis, & ibi coluntur. Primo modo est impropriè dictum propheta idolorum, quia non vocatur aliquis propheta, nisi quantum ad reuelationes, quas recipit: si ergo iste à Deo recipit reuelationem, dicetur propheta domini. Quòd autem colat idola, vel Deum, extrinsecum est, & accidentale quantum ad esse prophetam, non vocabitur propheta idolorum, quia colit idola, quia tunc etiam vocaremus eum prophetam vini, si vendit vinum, vel prophetam diuitiarum, si diues est. Et tamen istę sunt denominationes multum impertinentes quantum ad esse prophetam. Secundo modo accipiēdo dicetur propriè propheta idolorum, quia ab illis solis reuelationem recipit, & tamen propheta idolorum non est propheta, sicut homo mortuus non est homo: quia ista adiunctio distat à ratione prophetæ, cùm sit de ratione prophetæ illustrari lumine supernaturali mediatè, vel immediatè, & eleuari ad cognoscendum ea, quæ solùm supernaturaliter possunt cognosci. Dixi autem mediatè, vel immediatè, quia interdum fiunt reuelationes prophetis per angelos hominibus iubente Deo illis aliquid dicere, & sic vtroque modo Deus reuelat, siue per se, siue per angelum faciat. Cùm autem scriptura dicit aliquos prophetas idolorum, vel prophetas Baal, accipit isto secundo modo, idest, qa sunt cultores Baal: ideo adhuc stat, quòd isti, qui vocantur prophetę Baal, vel prophetę idolorum possint esse prophetæ Dei.

An peccauit Iosaphat eundo in bellum.
Quæstio XLVII.

QVAERITVR vlterius, an peccauit Iosaphat eundo in bellum cum Achab. Quidam dicunt, quod non: quia Iosaphat erat amicus, & affinitate coniunctus regi Achab, vt patet supra in litera: & tenebatur ex lege amicitiæ adiuuare eum in bello. Sic patet ex verbis Iosaphat supra in litera, cū dixit Achab, veni mecum in Ramoth Galaad. Respondit Iosaphat, vt ego & tu, sicut populus tuus, sic & populus meus, tecum erimus in bello. Dicendum, quòd peccauit Iosaphat eundo ad bellum cum Achab, vt patet sequenti capitulo: nam cùm redijsset Iosaphat in Ierusalem occurrit ei Iehu propheta filius Anani, & ait:

F Impio præbes auxilium, & his, qui oderunt me amicitia iungeris, & iccirco iram quidem domini merebaris. Erat tamen iste Iosaphat bonus rex, & propter hoc ei Deus non intulit ei mala, ostendit tamen sibi, quòd mala meruerit. Nam in bello fecit, quòd venirent contra eum omnes Syri, & fuit in magno periculo, sed cùm clamauit ad dominum auertit Syros ab eo, vt patet supra in litera. Hoc autem fuit propter bona opera pręcedentia Iosaphat, qui erat cultor Dei, & abstulerat idola de terra, ideo licèt nunc peccaret, noluit Deus eum disperdere. Sic dixit ei propheta sequenti capitulo, scilicet, iram domini merebaris, sed bona opera inuenta sunt in te, eo quòd abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requi-
G reres Deum patrum tuorum. Sciendum autem, quod non solùm eundo cum Achab ad bellum peccabat Iosaphat, sed etiam in alijs communicationibus in moribus, quæ essent potius vtiles Iosaphat, quàm Achab, peccaret Iosaphat communicando cum eo. Et patet, quia Iosaphat communicauit post mortem Achab cum filio eius Ochozia, quia fecerunt ambo naues, vt irent in Tharsis pro auro, & Deus confregit omnes naues Iosaphat, quia participauit cum Ochozia: vt patet infra vigesimo, & tertio Regum vigesimo secundo, cùm dixit Eliezer propheta, scilicet, quia habuisti fędus cum Ochozia percussit dominus opera tua: contritęque sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis. Cùm autem obijcitur, quòd Iosaphat erat amicus A-
H chab: ideo poterat. Dicendum, quòd non poterat, imò nec poterat contrahere amicitiam, & ex solo cōtractu peccabat. Sic dicitur præcedenti capitulo, impio præbes auxilium: & his, qui oderunt dominum, amicitia iungeris: & iccirco iram quidem domini merebaris.

Quare Achab mutauit habitum in bello.
Quæstio XLVIII.

QVAERITVR vlterius, quare Achab mutauit habitum in bello. Quidam dicunt, quòd timebat mortem, sicut prædixerat Michæas: ideo mutauit habitum, vt non cognosceretur: & sic facilius euade-
I ret periculum. Dicendum, quòd non stat, quia Achab non credidit verbis Michęę, nec timuit ea, quia si timuisset, non venisset in bellum, sed ipse credebat certissimè, quòd Michęas mentiebatur, & ob hoc fecerat eum poni in carcere, vt occideret illum quando veniret de bello. supra in litera. Sed dicendum, ꝙ Achab mutauit habitum. Primò, propter cautelam humanā. Nam licèt non timeret mortē, sicut dixerat Michęas: tñ voluit agere cautius, ꝙ̃ potuit. Erat aūt securius mutare habitū, quā ire in habitu regali. Secundò, quia timuit fortè Achab id, quod euenit .s. ꝙ rex Syrię faceret pugnari contra eum solū, sicut fecit, & sic faciliter occideretur, & non mutato habitu. Tertiò, quia fortè Deus inclinauit eum ad hoc, vt facilius bellum sine pe-
K riculo Israelitarum finiretur. Pręnunciauerat namq; Michęas, ꝙ Israelitę reuerterentur in pace de bello, & tamen sine domino. Si autem Achab iuisset in habitu regali: Syri omnes venissent ad pugnandum contra eum, sicut fecerunt contra Iosaphat, putātes eum esse regem Israel, & Israelitę conarentur eum defendere, & sic non posset occidi Achab, sine magna effusione sanguinis suorum, sicut factum est. Quartò, quia fortè Achab voluit ostendere Syris, quod ipse solus pugnabat contra eos, & non erat ibi rex Iuda, vt sic minus Syri sibi cauerent: & ad hoc oportuit, quòd ipse, vel Iosaphat mutaret habitum, sed nō erat vrbanum, quòd ipse diceret Iosaphat, quod mutaret habitum, ideo ipse mutauit.

Quare

Quare Iosaphat non mutauit habitum. Quæstio XLIX.

QVAERITVR vlterius, quare Iosaphat non mutauit habitum. Dicendum primò, quòd non erat conueniens: quia cùm Achab mutaret habitum, si idem faceret Iosaphat, non appareret aliquis rex in bello, & videretur exercitus sine duce. Secundò, quia mutatio ista habitus erat propter timorem, vel cautelam aliquam: sed rex Iosaphat nihil timebat: ideo putauit sibi non esse expediens mutare habitum. Tertiò, non mutauit, quia esse in habitu regali esset quid honor: erat etiam vtilitas quædam, scilicet, quia magis sic cognosceretur à suis, & magis eum in bello obseruarent, quàm si mutaret habitum: & sic non erat mutandus sine magna necessitate, vel vtilitate: & nulla earum apparebat hic in Iosaphat. Quartò, quia Deus inclinauit Iosaphat ad sic faciendum, vt ostenderet ei aduersitatem, & necessitatem clamandi ad se. Nam, vt supra declaratum est, Iosaphat peccauerat veniendo in auxilium regi Achab. Hoc autem voluit ei Deus indicare mittens omnes principes Syrorum contra ipsum: & tunc fuit ipse in magna angustia, & oportuit clamare ad dominum, & exauditus est: & non fuisset exauditus, quia merebatur iram domini, nisi quia inuenta fuerunt in eo bona opera, vt patet sequenti capitulo. Si tamen Iosaphat non mutasset habitum, non congregati fuissent contra eum principes Syrorum: & consequenter non fuisset in illa angustia, nec oportuisset clamare ad dominū, & non ostenderet ei Deus, in quo peccauerat, & quomodo exaudiebat eum propter bona opera præcedentia, ideo inclinauit eum ad mutandum habitum.

Quare rex Syriæ mandauit seruis suis, vt non pugnarent, nisi contra regem Israel. Quæst. L.

QVAERITVR vlterius, quare rex Syriæ mandauit seruis suis, quòd non pugnarent contra aliquem magnum, vel paruum, nisi contra solum regem Israel. Dicendum primò, quòd fecit hoc ad facilius finiendum bellum, nam si pugnarent Syri contra omnes Israelitas, non poterat sic faciliter finiri bellum: sed vtrinque multum sanguinem effundi: vt autem facilius fieret, voluit quòd pugnaretur contra solum regem: nam illo occiso finitum erat bellum, cùm populus sine duce nō pugnaret, sicut postea factū est, sci- o rege dispersi sunt in mōtibus, sicut , & redierunt singuli in domos suas. Secundo, ste modus pugnandi consuetus erat apud multos principes, sic enim Achylles præcipuus Græcorum pugnauit contra Troilum fratrem Hectoris iubens omnibus viris suis, quòd contra neminem pugnarent, nisi contra Troilum: etiam si à multis alijs impeterentur, & sic præualuit contra eum. Tertiò, quia fortè Deus inclinauerat eum ad pugnandum isto modo, vt Israelitæ nō perirent in bello: quia Deus volebat, quòd solus Achab periret, & cœteri redirent in pace, vt colligitur ex verbis Michææ, supra in litera. Si tamen rex Syriæ voluisset pugnare contra Israelitas oportuisset effundi multum sanguinem,
B ideo inclinauit eum ad pugnandum solùm contra regem. Sed tunc est difficultas cùm principes Syrorum pugnassent contra Iosaphat putantes eum regem Israel, quare cessauerunt ab eo. Respondet, quòd cognouerunt eum non esse regem Israel. Sed tunc dicetur, quòd adhuc cōtra eum debuissent pugnare, qa sumpserat illa regalia insignia, quasi loco regis Israel. Potest dici, quòd Syri cognouerunt istum non esse regem Israel, quia fortè putauerunt, quòd ex mandato regis Israel aliquis sumpserat insignia eius, vt ipse securior esset in bello. Vel quòd isti Syri cognouerunt istum non esse regem Israel, sed regem Iuda: quia distincta erant insignia vtriusque: & tamen rex Iuda nō ferebat nunc insignia regis Achab, sed propria. Sic
C enim dixerat Achab, scilicet, tu autem induere vestibus tuis, id est, porta insignia tua, & fortè Syri à longe videntes istum in insignijs regalibus cum solus esset in tali habitu putauerunt eum regem Israel, quando tamen ipse clamauit, & illi propius accesserunt, cognouerunt esse insignia regis Iudæ. Si tamen Syri putarent istum esse regem Iuda, siue alium, qui sumpsisset insignia Achab, cessassent ab eo propter duo. Primo, propter disciplinam militarem, quæ debebat seruari ad vnguem ad hoc, ꝙ bella prospere gerantur. Sic patet ex gestis Romanorum. Rex tamen mandauerat, ꝙ ꝯtra solū regē Israel pugnarent: licèt ergo iste esset in regali habitū, cū tñ nō esset rex Israel, cessassent ab eo. Secundo, quia intētio regis Syri erat, ꝙ occiso rege Is-
D rael totum bellum esset finitū. Nunc tñ licèt iste occideretur, cùm Israelitæ scirent eū nō esse regem Israel, non cessaret bellum, licèt occideretur: ideo nō curauerunt super hoc eum amplius persequi, sed recesserunt ab illo. Et sic terminatur sententia istius dubij.

Ex Tipographia Rampazetana.

REGESTVM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii.

Omnes sunt Quaterniones, Præter Ii. Qui est Ternio.

lip.

h. 7. ergo illi F Impio

prophetant, ciri

dat ſpiritum

rat ariol

ph

id

vi

colorchecker CLASSIC

calibrite

